รายงาน
การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4
MCU Nan Congress IV
พุทธเกษตร: นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

Proceedings
The 4th National Conference 2020
Buddhist Agriculture: Innovation for Sustainable Social Development

Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Nakhon Nan Buddhist College

9 กันยายน 2563

รายงาน
การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4
MCU Nan Congress IV
พุทธเกษตร: นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

Proceedings
The 4th National Conference 2020
Buddhist Agriculture: Innovation for Sustainable Social Development

Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Nakhon Nan Buddhist College

9 กันยายน 2563

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 MCU Nan Congress IV
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ที่ปรึกษา	พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.	อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
	พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
	พระเทพเวที, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต
	พระสุนทรมุนี	ประธานคณะกรรมการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
	ว่าที่ร้อยตรีสมเดช อภิชยกุล	ที่ปรึกษาวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

คณะบรรณาธิการ

พระชยานันทมุนี, ผศ.ดร.	ประธานคณะบรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม	รองประธานคณะบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง	บรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ ดร.กุหลาบ รัตนสัจธรรม	บรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ เพ็ญจันทร์ ริยะวงศ์	บรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ อินทะนนท์	บรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ. ชิณะวงศ์	บรรณาธิการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุปสอด	บรรณาธิการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรปรัชญ์ คำพงษ์	บรรณาธิการ
พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญฺโญ, ผศ.ดร.	บรรณาธิการและเลขานุการ
ดร.ชำนาญ. เกิดช่อ	บรรณาธิการและผู้ช่วยเลขานุการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรทัศน์ โรจน์กิจจากุล	บรรณาธิการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายศุภกริช เขื่อนเพชร	บรรณาธิการและผู้ช่วยเลขานุการ

แบบปก-รูปเล่ม : นายศุภกริช เขื่อนเพชร

พิมพ์เมื่อ : กันยายน 2563

จัดพิมพ์ในงาน : การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้ง 4
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ประจำปี 2563

ถ้อยแถลง
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีปรัชญาว่า “จัดการศึกษาพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม”

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นส่วนงานจัดการศึกษา ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีความมุ่งมั่นที่จะเผยแพร่ผลงานทางวิชาการของมหาวิทยาลัยสู่สาธารณะ ด้วยการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ ตีพิมพ์ผลงานทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่อย่างต่อเนื่องทุกปี ในปี 2563 ได้ร่วมกับภาคีเครือข่ายจัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 MCU Nan Congress IIII ภายใต้หัวข้อเรื่อง พุทธเกษตร: นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน (Buddhist agriculture: Innovation for sustainable social development) มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการสู่สังคม และเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านผลงานวิจัยและนวัตกรรมด้านเกษตรเชิงพุทธเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญา พันธกิจของมหาวิทยาลัย และนโยบายของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ให้ความสำคัญต่อการวิจัย การพัฒนาต่อยอดและการสร้างนวัตกรรม เพื่อนำไปสู่การแก้ไขและพัฒนาชุมชนสังคมยั่งยืน

การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นฐานในการทำให้วิทยาการสมัยใหม่ ได้แสดงฐานะและบทบาทมากยิ่งขึ้น ผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในวิชาการยุคใหม่ได้หันมาศึกษาปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พัฒนาตัวเองให้มีความเข้มแข็งสามารถยืนหยัดอยู่ได้ ท่ามกลางโลกธรรมที่แปรเปลี่ยนไปในทางดีและไม่ดีตลอดเวลา ความเป็นคนเข้มแข็งนี้ จะเป็นโอกาสให้ได้ใช้วิชาความรู้ในการปฏิบัติหน้าที่การงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตรงกับพุทธประสงค์มากที่สุด เพราะทรงแสดงลำดับขั้นของการพัฒนาตนเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ถึงประสงค์ โดยเริ่มจากการศึกษาหาความรู้ด้านวิชาการวิชาชีพ (ปริยัติสัทธรรม) อบรมสั่งสมตนให้มีความเรียบร้อยด้านกายภาพ ให้เข้มแข็งอดทนด้านจิตภาพ และโลกทัศน์ชีวทัศน์ที่เป็นสัมมาทิฏฐิตลอดเวลา (ปฏิปัตติสัทธรรม) และมีความร่มเย็นเป็นสุข (ปฏิเวธสัทธรรม) ในภาคปฏิบัติก็มีการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาทุกสาขาวิชา ถือว่าได้สะสมองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนามาเป็นเวลายาวนาน มีองค์ความรู้ด้านนี้ทั้งในรูปของความรู้ที่อยู่ในตัวตน (Tacit Knowledge) และความรู้สาธารณะ (Explicit Knowledge) หลากหลาย การจัดประชุมวิชาการระดับชาติครั้งนี้ เป็นเวที

วิชาการที่จะแสดงให้ประชาคมทางวิชาการทั่วประเทศรู้ว่า หลักวิชาพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่นั้นเป็นอย่างไร และจะสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมประเทศชาติอย่างไร

ขออนุโมทนาและชื่นชมในวิริยะอุตสาหะของผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ คณะ วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ห้องเรียน หน่วยวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และองค์กรภาคีเครือข่าย ในการร่วมกันส่งเสริมและพัฒนาบุคลากร นำเสนอผลงานทางวิชาการในรูปแบบต่างๆ ต่อเนื่องทุกปี อันจะเป็นคุณูปการต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา ชุมชนและสังคมสืบไป.

(พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.)
อธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
9 กันยายน 2563

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ถ้อยแถลงของอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	[1]
สารบัญ	[3]
เมตตาธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พระปลัดวุฒิพงษ์ กิตฺติวณฺโณ	12
หลักพุทธธรรมด้านสุจริตธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมไทย พระครูใบฎีกาสุทัศน์ ธมฺมปาโล, พระสมรัก ภทฺทปญฺโญ, ณัฐสันต์ นันทวัฒน์	12
สวนเกษตรแปลงผักหน้าหอนิสิต : พุทธบูรณาการทางสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาว่าด้วยการกิน ภัทรพล ใจเย็น, พิเชฐ ทั่งโต, พระคมสันต์ ฐิตเมธโส, พระปลัดระพิน พุทธิสาโร	27
ชีวิตหลังความตาย ชาญชัย ฤทธิร่วม, กฤตเมธ บุญนุ่น, สงัด เทียนจันทึก	42
การกลั่นแกล้งตามมุมมองพระพุทธศาสนา แม่ชีประครอง งามชัยภูมิ	51
การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารองค์กรสู่ความสำเร็จ พระโฆษิต โฆสิตธมฺโม, ละเอียด จงกลนี ,พระฮอนด้า วาทสทฺโท	67
การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขาเพื่อสร้างสังคมเข้มแข็งอุดมปัญญา พระศรายุทธ วชิรปญฺโญ, ละเอียด จงกลนี, พระฮอนด้า วาทสทฺโท	78
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช กุญชร เจือตี๋	89

เรื่อง	หน้า
การจัดนำเที่ยวสำหรับคนพิการ: แนวคิดและความพร้อมของผู้ให้บริการทางการท่องเที่ยว กัลยา สว่างคง	101
ผลกระทบและการบริหารจัดการการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ต่อความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย เพ็ญจันทร์ รวิยะวงศ์	112
การมีส่วนร่วมเรียนรู้เพื่อทำเรื่องเล่าชุมชนบ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสกายวอล์กเลย กัลยา ยศคำลือ, สาคร พรหมโคตร, พยุงพร ศรีจันทะวงษ์, อิสริยาภรณ์ ชัยกุหลาบ	125
วัฒนธรรมไทยในศตวรรษที่ 21 กับการพัฒนาที่ยั่งยืน ณัฐสันต์ นันทวัฒน์, ณัฐพงษ์ อิ่มทอง, พระสมรัก ภทฺทปญฺโญ, ลพระครูใบฎีกาสุทัศน์ ธมฺมปาโล	139
โยนิโสมนสิการ : วิถีแห่งปัญญาเพื่อการพัฒนาจิตต้านโควิด-19 พระครูภาวนาโสภิต, นิกร ยาอินตา, ภราดร สุขพันธ์, บุญญาดา ประภัทรสิริ	151
พระพุทธศาสนากับภาวะวิกฤตโรค พระครูวรวรรณวิฑูรย์, พระมหาพงษ์ประภากรณ์ วิสุทธิญาณเมธี, สมศรี สัจจะสกุลรัตน์	162
การส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้วยพระพุทธศาสนา ชญาดา เข็มเพชร	181
การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางหลักกฎหมายกับหลักพระพุทธศาสนา : แนวคิดของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ประไพศิริ สันติทฤษฎีกร, ฟองจันทร์ สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา	197

เรื่อง	หน้า
สภาพัฒนาองค์กรชุมชน : นวัตกรรมหลักสูตรการอบรมพัฒนาขีดความสามารถผู้นำชุมชนระดับตำบลจังหวัดลำปาง ปี 2563 ภายใต้สถานการณ์โควิด-19 อนันต์ อุปสอดญาศุมินท์, อินทร์กรุงเก่า	211
กบฏโพกผ้าเหลือง กับเสถียรภาพทางการเมืองในวรรณกรรมสามก๊ก พระมหาจักรพงศ์ ชินเมธี, ฟองจันทร์ สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา	228
การจัดการระบบนิเวศแบบพหุภาคีเครือข่ายในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ปิยวัช ละคร	237
เสน่ห์ภาวะผู้นำเพื่อการพัฒนาชุมชนสมัยใหม่ อาคม ณ ลำพูน, เสน่ห์ ใจสิทธิ์	248
การสร้างและพัฒนาบทบาทผู้นำชุมชนที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมไทย รุ่งโรจน์ พญาวัง	260
การพัฒนากลไกการให้บริการประชาชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสมัยใหม่ พระบุญโชติ ลุงตัน, พระมหาอรรถพล นริสฺสโร	270
การตรวจสอบองค์กรภาคประชาชนสมัยใหม่ในระบบการบริหารงานท้องถิ่น บังเอินศักดิ์ ปาปวน, สามารถ บุญรัตน์	279
แนวคิดการบริหารแบบวงจรคุณภาพ (PDCA) กับการบริหารแบบพระพุทธศาสนา สุขสันต์ สุขสงคราม, ละเอียด จงกลนี, รัชนี จรุงศิรวัฒน์	291
บทบาทการนำองค์กรของร.ร.นายเรือ ตามเกณฑ์การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ อนุชา ม่วงใหญ่	303

เรื่อง	หน้า
แนวโน้มผลตอบแทนของตลาดหลักทรัพย์ต่อสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 ในประเทศไทยในทศวรรษหน้า ธวัชชัย เทียนบุญส่ง	316
แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เทศบาลตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด วิชาญ เหรียญวิไลรัตน์, ในตะวัน กำหอม	330
การศึกษาไทยในยุค New Normal เพื่อการอยู่รอดอย่างยั่งยืน ประภาส ปณฺญาคโม	346
วิทยาการพัฒนาทรัพยากรครูและบุคลากรทางการศึกษาสมัยใหม่ ชุติมณฑน์ วงค์รัตน์, ประภัสสร ไชยชนะใหญ่	354
ธุรกิจเฟอร์นิเจอร์ : ช่องทางการเพิ่มยอดขายสมัยใหม่ กิตติภัฏ ขัดมะโน, พระมหาไกรสร โชติปญฺโญ	367
การสร้างนิสัยการออมอย่างยั่งยืนเพื่อความมั่นคงของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ พระมหาอัมพร ชุตินฺธโร	379
พญานาค: ความเชื่อและวิธีปฏิบัติของชาวพุทธไทย พระสุวิจักขณ์ กุลยศชยังกูร, พระปลัดกิตติ ยุตฺติธโร, พระอธิการสมพร อนาลโย, พระปลัดวิรุฬชิต นริสฺสโร	398
พระพุทธศาสนากับการพัฒนาผู้นำ พระมหานรินทร์ สุรปญฺโญ	410
มาตรฐานจริยธรรมของนักการเมือง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 อัญธิษฐา อักษรศรี, วันชัย แสงสุวรรณ	422

เรื่อง	หน้า
การสร้างเสริมพลังอำนาจด้วยการดูแลตนเองของผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21 สุเทพ เชื้อสมุทร	432
การศึกษาพุทธศิลปกรรมลายคำ เพื่อการเรียนรู้ คุณค่า สืบสาน ในงานลายคำแบบล้านนา ขจรเดช หนิ้วหยิ่น	442
การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชนไทลื้อ อำเภอปัว จังหวัดน่าน ชรัสนันท์ ตาชม, นรินทร์ รินพนัสสัก, ยุทธภูมิ สุประการ	450
ข้าวในมิติพหุวัฒนธรรม ยุทธภูมิ สุประการ	464
โคก หนอง นา โมเดล: พุทธเกษตรเพื่อความพอเพียง มั่งคั่ง ยั่งยืน ตามศาสตร์พระราชา ชำนาญ เกิดช่อ, กัญจนพร เกิดช่อ, กฤติยา ถ้ำทอง	480
สมดุลชีวิต พระครูสุนทรธรรมนิทัศน์, รวีโรจน์ ศรีคำภา	500
รูปแบบการบริหารจัดการขยะตามบริบทของโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ S.W.Model อริศรา สะสม	512
จิตวิทยาทางเลือก: จิตวิทยาแนวพุทธ พระสิริรัตนเมธี, ปณิษฐา ตาคำ	525
ผลกระทบของประชาชนต่อการประกาศใช้ พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 ในการแก้ไขปัญหาโควิด-19 พระศิวกร ปญฺญาวุฑฺโฒ, กิตติพงษ์ โคตรจันทึก, พระครูรัตนากรวิสุทธิ์, กรกนก ช่วยฤกษ์	531

เรื่อง	หน้า
รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นเป็นฐานเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัยในจังหวัดสุโขทัย สุทธิศักดิ์ เพ็ชรผึ้ง, รองฤทธิ์ ไกรกิจราษฎร์	547
หลักพุทธะ 3 รู้ ตื่น เบิกบาน: นวัตกรรมทางความคิดเพื่อส่งเสริมพุทธเกษตรอย่างยั่งยืน พระครูปลัดสุวัฒน์ สุวฑฺฒโน	563
การมีส่วนร่วมทางการเมือง: สิทธิที่ไม่ได้มาพร้อมเสรีภาพ วิระยา พิมพ์พันธ์	575
การบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรม พระครูวิโรจน์กาญจนเขต	584
เทวตานุสสติกรรมฐานที่มาในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระใบฎีกาบุญส่ง ธมฺมานุสรโณ	596
การศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลชนะเลิศเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง นักล่าผู้น่ารัก วิจิตรา บุญลาภ, พัทธนันท์ พาป้อ, ปพิชญา พรหมกันธา	605
การศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์” ปวีณา ทบแป, พัทธนันท์ พาป้อ, ปพิชญา พรหมกันธา	621
การใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต วัชรพล หลาวเหล็ก, พัทธนันท์ พาป้อ, ปพิชญา พรหมกันธา	636
การใช้โวหารและภาพพจน์ใน “นิราศภูเขาทอง” วรรณกรรมของสุนทรภู่ ฐิติพัฒน์ อยู่บุรี, ปฏิยุทธ์ ชาคาร, ปพิชญา พรหมกันธา, พัทธนันท์ พาป้อ	652

เรื่อง **หน้า**

การศึกษาแรงจูงใจที่มีผลต่อการปฏิบัติงานการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ 667
จิตร์ลดา บุญตาระวะ, นภาพร สิงห์นวล

ประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี 679
ภัทธิกรณ์ นันทคุณ, นภาพร สิงห์นวล

การบูรณาการพุทธธรรมเข้าสู่นิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ 693
พระครูสมุห์ชินวรวัตร ถิรภทฺโท, ศิรวัฒน์ ครองบุญ, นันทนิษฎ์ สมคิด

พระสงฆ์กับการใช้สื่อออนไลน์ในสังคมไทย 709
พระปลัดอภิสิทธิ์ ธีรปญฺโญ, ประจิตร มหาหิง, พระฮอนด้า วาทสทฺโท

การพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย 717
สมบูรณ์ สิงห์มณี

การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของประชาชนในตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย 724
พระครูวิจิตรธรรมานุศาสก์

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงราย 731
พระปลัดอนันต์ อานนฺทเมธี

พัฒนาจิตสำนึกในการจัดการขยะมูลฝอยของ ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย 739
พระศักดิ์ชัย จิรสีโล

การพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 749
พระอนุสรณ์ จรณธมฺโม

เรื่อง	หน้า
การพัฒนาการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย พระครูสังฆรักษ์อภินัฐ สุภทฺโท	755
การสวดเบิก: องค์ความรู้ และการสร้างคุณค่าทางสังคมของชุมชนวัดหลู้ ตำบลม่วงยาย อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย พระปลัดสมศักดิ์ สมาหิโต	761
การวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี ณรงค์ เชื้อบัวเย็น	768
แนวทางในการพัฒนาสู่ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชัยวิวัฒน์ ลาไป, นิรมล ตรีตราเพ็ชร	784
การเสริมสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน พระมหาสหาย กนฺตธมฺโม, พระมหาปิยะบุตร ปณฺณาวฑฺฒโน	797
รูปแบบและกระบวนการสร้างระบบการดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในจังหวัดเชียงราย พระอักขราภิศุทธิ์ สิริวฑฺฒโน, พระรัตนมุนี, Timothy Walker	810
การสร้างเครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ในจังหวัดเชียงราย พระครูศรีรัตนากร	818
การสร้างเครื่องสกัดตระไคร้หอมกันยุงโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในจังหวัดเชียงราย พระครูไพโรจน์คีรีรักษ์, สุรศักดิ์ เขื่อนขันต์	826

เรื่อง **หน้า**

การสื่อสารธรรมผ่านบทพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปล เรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช 834
พระวัชระพงศ์ วชิรญาโณ

รูปแบบและกระบวนการพัฒนานิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัดในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย 842
พระพุทธิญาณมุนี

กระบวนการการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว ในจังหวัดชลบุรี 849
สุขสรร ทองที, ปรัชญา บุตรสะอาด

การศึกษานโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่ออุตสาหกรรมและ การท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี 862
วรพจน์ ก้องเสนาะ

การศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏ ในวรรณกรรมเยาวชน รางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน 874
ยุภา ใยอุ่น, พัทธนันท์ พาป้อ, ปพิชญา พรหมกันธา

การศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏ ในวรรณกรรมเยาวชน รางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ” 892
ศศิวรรณ พบชัยภูมิ, พัทธนันท์ พาป้อ, ปพิชญา พรหมกันธา

การศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏ ในวรรณกรรมเยาวชน รางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์” 909
กนกวรรณ อินชื่น, พัทธนันท์ พาป้อ, ปพิชญา พรหมกันธา

เรื่อง	หน้า
ผลของการจัดกิจกรรมแนะแนวที่บูรณาการไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี พระอัครเดช ญาณเตโช	924
ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนในโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดเชียงราย กันตยา มานะกุล, ดำเนิน ปัญญาผ่องใส	939
พัฒนาการพระพุทธศาสนาไทยในสังคมเกษตรกรรม บรรพต แคไธสง	949
ศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดแพร่ ฉวีวรรณ สุวรรณาภา พัฒน์นรี อัฐวงศ์	962
พุทธนวัตกรรม: การบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนอย่างยั่งยืน อาษา ศรีประวัติ, พระปลัดเวชยันต์ ฐิตสุทโธ	973
พระสงฆ์กับงานด้านสาธารณสงเคราะห์ พระครูสังฆวิสุทธิคุณ	988
ศึกษาการสวดมนต์ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน พระอนุวัต อภิวฑฺโน	999
แนวทางสร้างสุขภาวะตามหลัก “คิหิสุข” สำหรับผู้สูงอายุชุมชนวัดศรีวิสุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก พรสวรรค์ ภัทรเศรษฐเศรณี	1008

เรื่อง	หน้า
ศึกษาสมาธิเพื่อยกระดับการเรียนรู้: ศึกษากรณีนักเรียนโรงเรียนพรหมพิรามวิทยา จังหวัดพิษณุโลก ภราดา เสมามิ่ง	1016
ศึกษาวิเคราะห์อริยสัจ 4 กับการพัฒนาคุณภาพชีวิต นิมมานรดี อัพสัน	1024
การพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงรายจังหวัดเชียงราย พระครูใบฎีกาจำรัส ขนฺติยุตฺโต	1032
ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการสร้างแรงจูงใจในองค์การ พระครูโกศลวชิรกิจ	1040
ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารงานวิชาการ ประสงค์ หัสรินทร์, พระโกศล มณิรตนา	1055
การใช้สื่อออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษของพระนิสิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ภัทราวรรณ กวาวสาม, พระวันชัย กมโล	1071
การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษสำหรับวัดดอยเวา กำพล สุกันโท, พระวัฒนา คำเงิน	1082
การศึกษาปัญหาการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมและแนวทางการปรับตัวของพระนิสิตต่างประเทศกับพระนิสิตไทยในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ศุภกร ณ พิกุล, Ven. Tumingala Chantasiri	1090

เรื่อง	หน้า
กลวิธีในการเรียนภาษาอังกฤษของพระนิสิตในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อานุรักษ์ สาแก้ว, พระเกียรติศักดิ์ คเวสโก	1099
ไทยแลนด์ 4.0 : บทวิเคราะห์การปรับบทบาทของหน่วยงานภาครัฐ เพื่อการพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระครูสิทธิธรรมาภรณ์, ส่งสุข ภาแก้ว	1106
พุทธวิธีกับการพัฒนาที่ยั่งยืน เดช ชูจันอัด, พระครูธรรมธรสฐาพร ปภสฺสโร	1118
พระสงฆ์กับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์	1130
การรักษาสุขภาพตามหลักของโยคะศาสตร์ สมชาย หานนท์, พระปลัดธนากร สนฺตมโน, ศตวรรษ สงกาผัน	1139
ไทด่านซ้าย : คำศัพท์ภาษาถิ่นไทด่านที่ใช้เหมือนกันกับภาษาถิ่นไทเลย ภาษาถิ่นไทหล่มและภาษาถิ่นไทแอ่ แต่แตกต่างจากภาษาถิ่นอีสาน เอกสิทธิ์ มณีศรี, พระครูปริยัติคุณรังสี, พระมหาจินดา ถิรเมธี	1148
การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา พระครรชิต คนฺธสีโล, ศิตภัทร ศิริฉัตรเดชา	1161
โฆษณาชวนเชื่อในการเมืองร่วมสมัย: ปรากฏการณ์และเครื่องมือทางการเมือง สมนึก จันทร์โสดา, พระสิริชัย ธมฺมจาโร, ศราวุธ ขันธวิชัย พระสังวาน เขมปญฺโญ, พระสฤทธิ์ สุมโน	1172

เรื่อง **หน้า**

กระบวนการในการส่งเสริมประชาชนให้มีส่วนร่วมทางการเมือง 1186
ภาสกร ดอกจันทร์, วัฒนา ขันธะชา, พนมภรณ์ กับบุญ,
สิทธิชัย รินฤทธิ์, ชาตรี เพ็งทำ

บทบาททหารกับการเมืองในประเทศไทย 1195
สิทธิชัย อุ่นสวน
พระมหาอนันต์ องฺกุรสิริ

ภาพลักษณ์เชิงจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำท้องถิ่นไทย 1206
พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญฺโญ, ธัชพล ยรรยงค์,ปิ่นปินันท์ เหลืองพิทักษ์

คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อความเป็นเลิศในองค์กร 1216
พระครูปริยัติคุณรังษี, พระมหาจินดา ถิรเมธี,
พระมหาสุวรรณ เกษจันทร์, สมชาย หานนท์

การพัฒนาทักษะการฟังภาษาอังกฤษโดยใช้เพลงสากลของนักศึกษา ชั้นปีที่ 2 และ 3 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน 1228
จุไรรัตน์ สวัสดิ์, เสน่ห์ สวัสดิ์, ภัทรศยา งามบุณยรักษ์

การสร้างเตาเผาขยะปลอดสารพิษโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ในจังหวัดเชียงราย 1239
พระครูกิตติพัฒนานุยุต

การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา : Thailand 4.0 1246
พระครูวินัยธรวรวุฒิ เตชธมฺโม, พระฮอนด้า เข็มมา, รัชนี จรุงศิรวัฒน์

บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรม 1259
พระครูโสภณปริยัติกิจ, พระวิสิษฐ์ ภทฺทจาโร, พระมหาธีรวัฒน์ ถิรจิตฺโต

สภาวะจิตก่อนตาย : องค์ความรู้เพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมยุค New Normal 1272
พระศักดิธัช สำโร

เรื่อง	หน้า
ความคาดหวังทางการเมืองของประชาชนหลังการทำรัฐประหาร 2557 พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, รุ่งสุริยา หอมวัน, สมาพร มังคลัง, ขวัญชนก สายชมพู, ทัศนะ คล่องวิจักษณ์	1281
จริยธรรมทางการบริหารของผู้บริหารในยุคสมัยใหม่ พระครูปลัดสุวัฒนพุทธิคุณ, ธีรทัศน์ โรจน์กิจจากุล, ฐิติพร สะสม	1291
เศรษฐกิจพอเพียงกับแนวคิดการจัดการคุณภาพ (TQM) พระครูปลัดสมชัย นิสฺสโภ, ทนง ทศไกร, ประสงค์ หัสรินทร์	1302
การจัดการศึกษาแบบสหสัมพันธ์เชิงพุทธ เจษฎา มูลยาพอ, พระมหาไพฑูรย์ สิริธมฺโม, พระครูอาทรสิริธรรม	1315
รูปแบบการพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมเพื่อการพำนักระยะยาว (Long Stay) สำหรับผู้สูงอายุชาวต่างชาติ ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงรายและพะเยา วันชัย พลเมืองดี, จักรแก้ว นามเมือง, มงคลกิตติ์ โวหารเสาวภาคย์	1329
การพัฒนาจิตอาสาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ อนันต์ คติยะจันทร์, สมพงษ์ แสนคูณท้าว, พระสุวรรณ์ สุทฺธาโส พระมหานิพิฐพนธ์ จิรวฑฺฒโน, พระครูสมุห์หัตถพร ปิยธมฺโม, พระมหาจำนงค์ สิริวณฺโณ	1344
นโยบายและกลไกการเสริมสร้างชุมชนเป็นสุขของกลุ่มชาติพันธ์ในกลุ่มจังหวัดสนุก ศราวุฒิ คัณทักษ์	1353
กสิภารทวาชสูตร: การทำนาแบบพระพุทธเจ้า พระครูธีรศาสน์ไพศาล	1365
บวชอย่างไรให้ได้บุญ พระครูปริยัติกิตติธำรง, พระมหาชาติชาย พุ่มจันทร์, พระครูสังฆกิจโสภณ ผดุง วรรณทอง, ดาวเหนือ บุตรสีทา	1373

เรื่อง **หน้า**

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ การพัฒนาที่ยั่งยืน และพุทธจริยศาสตร์ 1386
พระครูปริยัติกิตติธำรง, พระมหาชาติชาย พุ่มจันทร์, พระครูสังฆกิจโสภณ
ผดุง วรรณทอง, ดาวเหนือ บุตรสีทา

ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงาน 1401
ตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด
โสภณ บัวจันทร์, พระครูปริยัติธำรงคุณ, พระปลัดนิคม ปณฺญาวชิโร, พระณัฐภัทร คนฺธาโร

ประเพณีสิบสองเดือนในฐานะเครื่องมือสร้างสันติสุขในชุมชน 1418
อารุณ สิทธิวงศ์, เสพบัณฑิต โหน่งบัณฑิต

การพัฒนารูปแบบเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ บ้านห้วย 1428
ส้านยาว ตำบลดงมะดะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย
เสพบัณฑิต โหน่งบัณฑิต, พิสิทธิ์ จันทสาร

ความท้าทายการบริหารองค์กรหลังการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 1442
วีระพงศ์ เกียรติไพรยศ

การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของวัดในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน 1451
พระมหาธีรวัฒน์ เสสปุญฺโญ

การจัดการทุนมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 1465
สมพงษ์ แซ่ท้อ, อาสา เม่นแย้ม

ผู้บริหาร กับการพัฒนาทักษะการบริหารองค์กรสมัยใหม่ 1475
พัสกร อุ่นกาศ, ประวิทย์ เอกเจริญสุข, ประณม ขำโนนงิ้ว

มรรคมีองค์ 8 : กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนาบัณฑิตตามหลักพระพุทธศาสนา 1486
จันทรัสม์ ตาปูลิง, พระครูโกวิทอรรถวาที, พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร

เรื่อง	หน้า
การบริหารทุนมนุษย์เชิงนวัตกรรม ทัศนีย์ เนื่องดัด	1497
ภาวะผู้นำกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ พนมพร เมฆพัฒน์	1506
การบริหารงานตามหลักพุทธธรรมในยุคชีวิตวิถีใหม่ พระราชรัตนสุธี, ณัฏยาณี บุญทองคำ	1518
การส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนบ้านหัวฝาย ฤทธิชัย แกมนาค, สุภัชชา แกมนาค	1528
การพัฒนาบทเรียนออนไลน์รายวิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่องกลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม ไมโครซอฟต์ทีม ภายใต้สถานการณ์ที่มีการแพร่ระบาด ของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด–19) ศินุพล พิมพ์พก	1543
การบูรณาการงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์กับพุทธหลักธรรม วรรณพร บุญรัตน์, สามารถ บุญรัตน์	1555
การประยุกต์ใช้ขันติโสรัจจะของตำรวจจราจรในสังคมไทย พิสิฐ ปิ่นแก้ว	1567
NHRM : นวัตกรรมการบริหารทรัพยากรมนุษย์แนวใหม่ พระครูรัตนสุตตาภรณ์	1581
การปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครู สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย พระครูสุเมธภาวดล	1592

เรื่อง	หน้า
การปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย พระครูพิทักษ์วราทร	1609
ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย พระดิเรก วราโภ	1624
การดูแลสุขภาพพระสงฆ์ตามแนวพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด จังหวัดสุโขทัย พระสมุห์วันชัย ชุตินฺธโร	1640
การปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ : กรณีศึกษา โรงเรียนอนุบาลตาก อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก ณัฐริกานต์ อ่ำเจ๊ก	1653
ปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศของนักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน มินตรา ไชยชนะ, โยผกา พรมมี	1678
การใช้เพลงเด็กภาษาอังกฤษเพื่อส่งเสริมความรู้ด้านคำศัพท์และความคงทนในการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนจุมปีวนิดาภรณ์ (บ้านภูมินทร์) ศิวลี ไชยคำ, ขนิษฐา สุวรรณประชา, ปิยาภรณ์ ฝั้นพรมมินทร์	1687
กุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในสถานการณ์โรคไวรัสโควิด - 19 พระมหาไพฑูรย์ ปนฺตนนฺโท	1696

เรื่อง	หน้า
ทัศนคติและพฤติกรรมที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ลัดดา ปินตา, หฤทัย อาษากิจ	1714
ไฟ : โทษและคุณค่าในเชิงพุทธธรรมกับการแก้ปัญหาทางสังคม ธัชพล ยรรยงค์, สมชาย หานนท์, พระมหาสมศักดิ์ สติสมฺปนฺโน	1729
ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาไทยสร้างรายได้ในชุมชน กรณีศึกษา : สปาสุ่มไก่ บ้านนวราษฎร์ หมู่ที่ 5 ตำบลนาซาว อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน วัชชิระ หวั่นท๊อก, โชติกา ณ หนองคาย, ปิยะนุช ดีฤสานต์, ปิยะพล ทวีวรรณ	1740
ระบบการออมกับหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ ส่งสุข ภาแก้ว, ศตวรรษ สงกาผัน, พระครูสิทธิธรรมาภรณ์	1753
การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักภาวนา 4 พระครูสมุห์อุทัย อุทยเมธี, สุรเชษฐ์ คำใจ	1767
การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกร จังหวัดอ่างทอง ภูพาน แก้วอัคฮาด , พระมหาอนันต์ จิตอารี, สิทธิชัย อุ่นสวน	1779
ยุทธวิธีพัฒนาชีวิตให้มีประสิทธิภาพหลังช่วงวิกฤตไวรัสโควิด 2019 (COVID 19) ถนอมขวัญ อยู่สุข	1796
การพัฒนาที่สมดุลตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พระครูใบฎีกาทวีศักดิ์ ใต้ศรีโคตร, พระมหาประพันธ์ สิริปญฺโญ, พระครูปริยัติคุณรังสี	1808
การท่องเที่ยวในเมือง: โอกาสและความท้าทาย จิระนันท์ อนันต์ไทย, สุวารี รวบทองศรี, จอมพณ สมหวัง	1818

เรื่อง **หน้า**

การพบเสมาหินทรายสมัยทวารวดีที่บ้านพองหนีบ อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย 1831
ธีระวัฒน์ แสนคำ

บทบาทของเมืองนครสวรรค์ในประวัติศาสตร์สุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา 1843
ธีระวัฒน์ แสนคำ, ยิ่งศักดิ์ คชโคตร

พระพุทธรูปอิทธิพลฝีมือช่างพื้นบ้านเมืองน่านในลุ่มแม่น้ำหมันอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 1857
ชลธิชา แถวบุญตา, ธีระวัฒน์ แสนคำ

พระบรมธาตุนครชุมกับศรัทธาของชาวกะเหรี่ยงในจังหวัดกำแพงเพชร 1864
ผการัตน์ พินิจวัฒน์, ธีระวัฒน์ แสนคำ

พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษา ของพระสอนศีลธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดน่าน 1872
เชษฐ์ นิมมาทพัฒน์, อรพินท์ อินวงค์

กระบวนการฝึกทักษะเทศนารักษ์ป่าน่าน 1889
พระครูอนุกูลนันทกิจ

ความสัมพันธ์ระหว่างการยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือกับพฤติกรรม ในการเลือกใช้บริการสั่งอาหารผ่านแอปพลิเคชั่น ของผู้บริโภคในจังหวัดลำปาง 1900
อนาวิล ศักดิ์สูง, อัศนีย์ ณ น่าน

กระบวนการพัฒนาปัญญาตามหลักโยนิโสมนสิการ 1910
สุดารัตน์ วงค์คำ

อโหสิกรรม 1921
อุกฤษฎ์นาวิน หมวกไธสง

เรื่อง	หน้า
การพัฒนาหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 นารีรัตน์ อินต๊ะกัน	1931
การส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตสามเณรด้านคุณธรรมและจริยธรรม : 5 ห้องชีวิต เนรมิตนิสัย จีรวัฒน์ ปันทองมา	1942
มรดกโลกสู่มรดกธรรม : แนวคิด คุณค่าและการสร้างความหมายใหม่ของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม พระราชวชิรเมธี	1949
ภาคผนวก	
คำสั่งแต่งตั้งคณะบรรณาธิการเอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4	1967
คำสั่งแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review)	1969

เมตตาธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

Loving-Kindness in Theravada Buddhism Scriptures

พระปลัดวุฒิพงษ์ กิตฺติวณฺโณ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พ่อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์

บทคัดย่อ

หลักเมตตาธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง การแผ่และการเจริญความรักด้วยจิตเสมอกันในสัตว์ทั้งหลายในที่ทั้งปวง มีวิธีแสดงออก 3 ประการ 1. การแผ่และเจริญความรักทางกาย 2. การแผ่และการเจริญความรักทางวาจา 3. การแผ่และการเจริญความรักทางใจ พระพุทธเจ้าทรงย้ำให้มนุษย์เรานั้นมีความรักต่อสัตว์ทั้งหลายให้เราเห็นทุกชีวิตมีค่าเท่ากัน โดยพระองค์ได้เป็นต้นแบบให้ได้ดำเนินตาม และได้ตรัสสอนวิธีใช้และแผ่ความรัก โดยให้เราตั้งอยู่บนฐานความประพฤติสุจริตธรรมมี กายสุจริต วาจาสุจริต ใจสุจริต หลักเมตตาธรรมนั้นจึงถือว่า เป็นเครื่องช่วยค้ำจุนโลก เป็นหลักธรรมให้มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข และถือว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาในการเข้าถึงโลกสวรรค์มีนิพพานเป็นที่สุด

คำสำคัญ : เมตตาธรรม, คัมภีร์พระพุทธศาสนา, เถรวาท

Abstract

Loving-Kindness in Theravāda Buddhism Scriptures means the spread and the cultivation of love with the equal minds in all living beings. There are 3 ways of expression of Loving-Kindness, namely :- 1) the spread and the cultivation of love in action 2) the spread and the cultivation of love in words 3) the spread and the cultivation of love in thought. The Buddha emphatically told human beings to have Loving-Kindness in animals and He also told human beings to have the view that all living beings are equal. The Buddha prescribed a model for the human beings to follow and taught how to use and spread Loving-Kindness by letting ourselves to live on the good base in all actions; good conduct in words and good conduct in thought. The Loving-Kindness that sustains the world is a principle which causes the human beings and animals to live together happily. It is also considered as the crux of Buddhism to reach the heavens and Nirvāna.

Keywords : Loving-Kindness ,Theravāda Buddhism , Theravāda

บทนำ

โลกทุกวันนี้มีคนอาศัยอยู่มาก มีหลายเชื้อชาติหลายศาสนาแตกต่างกันไปซึ่งทุกคนล้วนมีความคิดความเห็นที่ตรงกันบ้าง ไม่ตรงกันบ้าง หลายๆ ปัญหาในโลกใบนี้เกิดจากการที่คนเรานั้นขาดเมตตาธรรมต่อกัน เมื่อคนเราขาดเมตตาธรรมแล้วก็ทำให้เป็นคนไม่มีศีล มีความเห็นแก่ตัว เอารัดเอาเปรียบ เป็นต้น เป็นผลที่ส่งให้เกิดปัญหาด้านต่าง ๆ ก่อให้เกิดความไม่สงบขึ้นในสังคมโลก เป็นต้น จึงจำเป็นที่จะต้องนำเอาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรงของศาสนา เพื่อเอามาใช้แก้ไขปัญหาเหล่านี้

“หลักเมตตาธรรม” ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามาจากคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นเหมือน “พรหมวิหารหรืออัปปมัญญา และหมวด เมตตสูตร เมตตากถา เมตตาภาวนา” กล่าวถึงข้อความที่เขียนไว้ในพรหมวิหารหรืออัปปมัญญาว่า “ความรักใคร่ กิริยาที่รักใคร่ ภาวะที่รักใครในสัตว์ทั้งหลาย”[1] กล่าวถึงข้อความที่เขียนไว้ใน เมตตสูตร เมตตากถา เมตตาภาวนา โดยย่อว่า “ควรแผ่และเจริญเมตตาในสัตว์ทั้งหลาย” เน้นให้คนเราเจริญและแผ่ความความรักความปรารถนาดีในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยไม่มีขอบเขต เป็นความรักที่ทำให้เกิดสันติภาพแก่สัตว์ทั้งปวง เป็นหลักธรรมอย่างแท้จริงในการกำจัดความชั่วต่าง ๆ ที่มีอยู่ในตัว มีความโกรธ เป็นต้น และเป็นบ่อเกิดของบุญกุศลต่าง ๆ แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติในการเข้าถึงโลกสวรรค์อันมีพระนิพพานเป็นที่สุด

ความหมายของหลักเมตตาธรรม

1. ความหมายของเมตตาธรรมในพระไตรปิฎก

ในพระวินัยปิฎก เล่มที่ 7 กล่าวถึงเรื่องเมตตาไว้ในหมวดขุททกวัตถุตอนหนึ่งว่าด้วยวิธีแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์ว่า “เราขอมีเมตตาต่อตระกูลพญางูทั้ง 4 เราขอมีเมตตาต่อเหล่าสัตว์ไม่มีเท้า มีเท้าสอง มีเท้าสี่และหลายเท้าทั้งหลาย”[2] และอีกตอนหนึ่งว่า “ขอสรรพสัตว์ที่มีลมหายใจ ขอสรรพสัตว์ที่ยังมีชีวิตทั้งมวล จงประสบกับความเจริญ ความเลวร้ายอย่าได้มาแผ้วพานสัตว์ใด ๆ เลย”[3]

เป็นวิธีแผ่ความรักแก่สัตว์ทั้งปวง นอกจากนั้นมีเนื้อความประกอบด้วยการประพฤติเมตตาทางกาย วาจา และใจ เรียกว่า “ศีลหรือข้อวัตรปฏิบัติ” ดังปรากฏว่า “ภิกษุผู้จงใจพรากกายมนุษย์เสียจากชีวิตย่อมไม่เป็นสมณะไม่เป็นเชื้อสายศากยบุตร”[4] เป็นต้น

กล่าวได้ว่า เมตตาธรรมในพระวินัยปิฎกนั้นมีความหมายออกมาเป็นรูปธรรม 2 ประการ คือ 1. การแผ่ความรักต่อสัตว์ทั้งหลาย 2. การเจริญเมตตาโดยการรักษาศีลหรือข้อวัตรปฏิบัติทั้งหมด เพราะศีลหรือข้อวัตรปฏิบัติมีหลักเมตตาธรรมอยู่ในตัว เช่น ในหมวดปาราชิก 4 และศีล 5 มีการห้ามฆ่ามนุษย์ ห้ามลักขโมย ห้ามพูดปด ห้ามหลอกชาวบ้าน เป็นต้น ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า การแผ่และเจริญความรัก โดย

---

[1] อภิ.วิ. (ไทย) 35/649/429.

[2] ดูรายละเอียดเพิ่มใน วิ.จู. (ไทย) 7/251/15.

[3] วิ.จู. (ไทย) 7/251/15.

[4] วิ.ม. (ไทย) 1/172/142.

การไม่ทำความชั่วทางกาย วาจา ใจในสัตว์ทั้งปวง และการรักษากาย วาจา ใจให้สงบเรียบร้อย ถือว่าเป็นความหมายของหลักเมตตาธรรมในพระวินัยปิฎก

2. ความหมายของเมตตาในทรรศนะของผู้รู้และพระอรรถกถาจารย์ทั้งหลายทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธโฆสเถระ ได้ให้ความหมายของคำว่า “เมตตา” ไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า เมตตา หมายถึง มีอันเป็นไปโดยอาการประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายเป็นลักษณะ มีอันน้อมนำเข้ามาซึ่งสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายเป็นกิจ มีอันกำจัดซึ่งความอาฆาตเป็นผลปรากฏ มีอันได้เห็นภาวะที่น่าเจริญใจของสัตว์ทั้งหลายเป็นบรรทัดฐาน มีความสงบแห่งพยาบาทเป็นสมบัติ มีการเกิดความห่วงใยด้วยตัณหาเป็นความวิบัติของเมตตานี้[5]

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรมว่า เมตตา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า[6]

พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ สมฺมาปญฺโญ) ได้กล่าวถึง “ความรัก” ไว้ในหนังสือ “ฉันเข้าใจสรรพสิ่งเพราะฉันรัก” เป็นความหมายเชิงบวกว่า “ความรัก” เป็นความดีในตัวเอง เป็นความรู้สึก เป็นอารมณ์ เป็นกิริยาของจิตมนุษย์ รักแท้เกิดขึ้นที่ใจ เพราะเป็นคุณสมบัติของจิต คือ รักเป็นหนึ่งในเจตสิก 52 สาระของความรักมีหนึ่งเดียว คือ ฉันทะ ความพอใจ ดังกล่าวนี้เป็นรูปแบบของความรัก[7]

ส่วน“ความรัก” ในทัศนะของผู้รู้และอรรถกถาจารย์ทั้งหลายท่านอื่นมีนัยต่างกันดังนี้

พระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “อยู่กันด้วยความรัก” คือ การอยู่ด้วยการมีความรัก ต้องรักหน้าที่ รักครอบครัว รักประเทศชาติ ไม่ว่าเราจะอยู่ในฐานะใดต้องรักสิ่งนั้น ต้องบูชาสิ่งนั้น ด้วยความเสียสละ อดทน เป็นต้น[8]

พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ สมฺมาปญฺโญ) ได้กล่าวถึง “ความรัก” ไว้ในหนังสือ “ฉันเข้าใจสรรพสิ่งเพราะฉันรัก” เป็นความหมายเชิงบวกว่า “ความรัก” เป็นความดีในตัวเอง เป็นความรู้สึก

---

[5] พระพุทธโฆสเถระ รจนา, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค,** สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, 2551), หน้า 568.

[6] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 18, (นนทบุรี : โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, 2553), หน้า 124.

[7] พระมหาสมจินต์ วันจันทร์, **ฉันเข้าใจสรรพสิ่งเพราะฉันรัก**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กัลปพฤกษ์, 2548), หน้า 1.

[8] พระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ) , **อยู่กันด้วยความรัก**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, 2552), หน้า 22.

เป็นอารมณ์ เป็นกิริยาของจิตมนุษย์ รักแท้เกิดขึ้นที่ใจ เพราะเป็นคุณสมบัติของจิต คือ รักเป็นหนึ่งในเจตสิก 52 สาระของความรักมีหนึ่งเดียว คือ ฉันทะ ความพอใจ ดังกล่าวนี้เป็นรูปแบบของความรัก[9]

ประเภทของเมตตาธรรม

ความรักนั้นมีหลายประเภท โดยเฉพาะความรักของมนุษย์นั้น มักเป็นความรักที่เจือด้วยกิเลสคือราคะ เป็นความรักที่หวังสิ่งตอบแทนซึ่งกันและกัน ความรักประเภทนี้มักทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาในเมื่อไม่สมหวัง เช่นความรักของหนุ่มสาว เป็นความรักแบบหวังสิ่งตอบแทน เวลาใดที่คนรักทำตัวมีเสน่ห์น่ารัก เวลานั้นความรักใคร่ก็เบ่งบาน เวลาใดคนรักทำตัวไม่ดี เวลานั้นความรักใคร่ก็จะอับเฉาร่วงโรย ความรักแบบนี้มีสภาวะขึ้นลงตามปัจจัยเงื่อนไขภายนอกอันได้แก่กิริยาอาการของคนรักเป็นสำคัญ เมื่อใดเกิดความขัดแย้งกัน จะด้วยเหตุผลประการใดก็ตาม จะความสร้างความไม่พอใจให้กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เมื่อนั้นความรักแบบนี้จะเปลี่ยนจากหน้ามือเป็นหลังมือ กลายเป็นความชิงชังอาฆาตเคียดแค้น ดังที่ปรากฏเป็นข่าวมีเรื่องหึงหวงหรือฟ้องร้องกันในสังคม ดังนั้น ความรักแบบมีราคะเป็นตัวกำหนดนี้มีสาเหตุ 2 ประการ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสว่า

ปุพฺเพว สนฺนิวาเสน ปจฺจุปฺปนฺนหิเตน วา
เอวนฺตำ ชายเต เปมำ อุปฺปลำ ยโถทเก
ความรักนั้นเกิดด้วยสาเหตุ 2 ประการ คือ
(1) ด้วยการอยู่ร่วมกันในชาติปางก่อน
(2) ด้วยการเกื้อกูลกันและกันในปัจจุบันเหมือนดอกอุบลเกิดในน้ำ[10]

ถือแม้ว่าความรักประเภทนี้จะมีราคะเป็นเครื่องกำกับแต่พระพุทธเจ้าก็ทรงแนะนำการนำเอาหลักเมตาตาธรรมมาประยุกต์ใช้มาบูรณาการ ทำความรักนี้ให้เป็นความรักของการอยู่ครองเรือนกับชีวิตคู่ให้เป็นความรักที่สมบูรณ์และยั่งยืนจนแก่ตาย คือ การมีความจริงใจ ซื่อสัตย์ ซื่อตรงต่อกัน, การข่มใจ ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจของกันและกัน, การรู้จักอดทนต่อกัน, การรู้จักเสียสละ ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน, ที่เรียกว่า “ฆราวาสธรรม 4 ประการ คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ”[11]

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความรักที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นแบบอย่างของมนุษย์ ถือแม้ว่าจะเป็นความรักแบบมนุษย์ เมื่อเรานำหลักเมตตาธรรมมาใช้กับความรักประเภทราคะนี้ก็จะทำให้ชีวิตคู่ในครอบครัวนั้นมีความสุข กลายเป็นความรักที่จริง ซื่อสัตย์ต่อกันได้

ส่วนความรักที่บริสุทธิ์ คือ ความรักที่ปราศจากกิเลสตัณหาคือไม่มีราคะนั้น เรียกว่า “พระเมตตาของพระพุทธเจ้า” ซึ่งจะต้องเกิดจากการเข้าถึงธรรมของพระองค์ เพราะเป็นความรักที่แผ่ไปในสัตว์

---

[9] พระมหาสมจินต์ วันจันทร์, **ฉันเข้าใจสรรพสิ่งเพราะฉันรัก**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กัลปพฤกษ์, 2548), หน้า 1.

[10] ขุ.ชา.ทุก.(บาลี) 27/174/68, ขุ.ชา.ทุก.(ไทย) 27/174/111.

[11] สำ.ส.(ไทย) 15/246/354.

ทั้งหลายด้วยจิตเสมอกันในที่ทั้งปวง โดยถือว่าเป็นภาวะจิตที่เป็นกุศล ดีงาม ไร้โรค โปร่งสบาย เกื้อกูลทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นและสัตว์ทั้งหลาย ในทำนองเดียวกันนี้ เมื่อมองเห็นบุคคลอื่นและสัตว์อื่นมีสุขภาพดี แข็งแรง อยู่เป็นปกติสุขแล้ว เรามีจิตใจยินดีในการมีชีวิตดำรงอยู่ด้วยดีของผู้อื่นและสัตว์อื่น อยากให้เขาเป็นอยู่ดีแข็งแรง ปราศจากโรค มีความสุข จิตใจที่แผ่กว้างออกไปในผู้อื่นและสัตว์อื่น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนแก่ตัวเองอย่างนี้ คือ ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่าเมตตา[12]

ประเภทของหลักเมตตาธรรมที่ปรากฏเป็นคุณธรรม อาจจะไม่ระบุไว้โดยตรงในคัมภีร์เล่มใดเล่มหนึ่ง แต่ก็พอที่จะจำแนกได้ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกได้ ดังนี้

1. เมตตากายกรรม[13] หมายถึง จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา การตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง[14] คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง[15]โดยเว้นจากทำความชั่ว คือ 1. ไม่ฆ่าสัตว์ 2. ไม่ลักทรัพย์ 3. ไม่ประพฤติผิดในกาม

กล่าวได้ว่า เมตตากายกรรมนี้นอกจากจะเป็นการเสดงออกถึงการมีไมตรีจิตที่ดีต่อกันแล้ว ยังรวมไปถึงการประพฤติธรรม คือ รักษาศีล มีการไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่ลักทรัพย์ของผู้อื่นและไม่ประพฤติล่วงกามกับผัวเมียชาวบ้านเขา เป็นต้น

2. เมตตาวจีกรรม หมายถึง จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา การตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง[16] คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง[17] โดยเว้นจากกล่าวชั่ว คือ 1. ไม่พูดส่อเสียด 2. ไม่พูดคำหยาบ 3. ไม่พูดเพ้อเจ้อ

กล่าวได้ว่า เมตตาวจีกรรมนี้นอกจากจะเป็นการเสดงออกถึงการมีวาจาที่ดีต่อกันแล้ว ยังรวมไปถึงการประพฤติธรรม คือ รักษาศีลมีการไม่พูดเท็จหลอกลวงผู้อื่น มีการไม่พูดส่อเสียดทำให้ผู้อื่นแตกความสามัคคีกัน มีการไม่พูดคำหยาบคายไม่น่าฟังทำให้เกิดโทสะ มีการไม่พูดเพ้อเจ้อให้เขาสงสัยหวาดระแวง เป็นต้น

---

[12] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุง และขยายความ,** พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมมิก, 2554), หน้า 508.

[13] เมตตากายกรรม หมายถึง กายกรรมที่พึงทำด้วยจิตประกอบด้วยเมตตา และเมตตาวจีกรรม เมตตามโนกรรมก็มีอรรถาธิบายเช่นเดียวกันนี้; (องฺ.ฉกฺก.อ.(บาลี) 3/11/97.

[14] ที.ปา. (ไทย) 11/272/216, องฺ.ฉกฺก. (ไทย) 22/11/426.

[15] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 18. (นนทบุรี : โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, 2553), หน้า 201.

[16] ที.ปา. (ไทย) 11/272/216, องฺ.ฉกฺก. (ไทย) 22/11/426.

[17] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า 201.

3. เมตตามโนกรรม หมายถึง จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยเมตตา การตั้งเมตตามโนกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง[18] คือตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน[19]โดยเว้นจากคิดชั่ว คือ 1. ไม่คิดอยากได้สมบัติของผู้อื่น 2. ไม่คิดผูกพยาบาท 3. ไม่เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

กล่าวได้ว่า เมตตามโนกรรมนี้นอกจากจะเป็นการเสดงออกถึงการปรารถนาดีต่อกันแล้ว ยังรวมไปถึงการประพฤติธรรม คือ การรักษาศีลมีการไม่คิดแย่งทรัพย์สมบัติของผู้อื่นไม่คิดผูกพยาบาทอาฆาตผู้อื่น เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม เป็นต้น

สรุปได้ว่า หลักเมตตาธรรมที่ปรากฏเป็นคุณธรรม มี 3 ประการ คือ (1) การมีเมตตากายกรรม ได้แก่ การประพฤติสุจริตทางกาย (2) การมีเมตตาวจีกรรม ได้แก่ การประพฤติสุจริตทางวาจา (3) การมีเมตตามโนกรรม ได้แก่ การประพฤติสุจริตทางใจ

เมตตาธรรมในฐานะเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา

หัวใจนั้นเป็นจุดศูนย์รวม เหมือนร่างกายของมนุษย์นั้นมีใจเป็นส่วนบังคับส่วนต่าง ๆ ให้เคลื่อนไหว ทุกสิ่งบนโลกใบนี้ย่อมต้องมีจุดศูนย์รวมหรือที่เขาเรียกว่าจุดสำคัญ หัวใจนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญ การจะทำอะไรสักอย่างให้สำเร็จใจต้องมาก่อน คือ ต้องเชื่อมั่น ดังที่ปรากฏในเรื่องจักขุบาลเถระว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ ดังนี้เป็นต้น”[20]

แม้ในความขัดแย้งต่าง ๆ โลกใบนี้ก็ต้องมีหลักธรรมะที่เป็นกลางที่จะนำไปแก้ปัญหาเหล่านั้นนั่นก็คือ การมีหลักเมตตาธรรม ถือว่าเป็นการแผ่และเจริญความรักในสัตว์ทั้งหลายด้วยจิตเสมอกันในที่ทั้งปวง ถือว่า เป็นหัวใจของหลักธรรมะต่าง ๆ ดังธรรมสุภาษิตที่กล่าวไว้ว่า โลโกปตฺถมฺภิกา เมตฺตา เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก[21]

ในพระธรรมคำสอนของพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าตรัสมีประมาณถึง 80,000 พระธรรมขันธ์ แต่หัวใจของพระธรรมเหล่านั้น มีแค่หนึ่งเดียวเท่านั้น นั่นก็คือ พระโอวาทปาติโมกที่ ถือว่า เป็นหัวใจของการมีเมตตาธรรมอยู่ใจจิตใจ ในการเข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา เพราะเป็นแก่นของหลักคำสอนทั้งหลายในพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่ให้พุทธบริษัทได้พึงปฏิบัติ มี 3 ประการ

1. การไม่ทำบาปทั้งปวง
2. การทำกุศลให้ถึงพร้อม
3. การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว[22]

ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนายังพูดถึงความ เมตตาธรรม ในหลักของ พรหมวิหาร 4 ข้อได้แก่

---

[18] ที.ปา. (ไทย) 11/272/216, องฺ.ฉกฺก. (ไทย) 22/11/426.

[19] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า 201.

[20] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) 40/1/2/1/8

[21] สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 1,** พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, 2535), หน้า 56.

[22] ที.ม. (ไทย) 10/90/50.

เมตตา คือ ความรักใครสงสารให้ความรักต่อกัน กรุณา คือ ความสงสารช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน มุทิตา คือ ความพลอยยินดีในเมื่อเขาคนนั้นได้ดี อุเบกขา คือ ทำใจให้เป็นกลางต่อสิ่งที่ดีหรือไม่ดี

พระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า

พระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้านั้น เป็นที่ทราบกันดีในชมพูทวีปว่า พระองค์เป็นผู้ที่มีพระจริยาวัตรงดงามในด้านต่าง ๆ คือ 1. ทางกาย ทรงมีพระกิริยาอาการที่สำรวมเว้นจากการทำบาป 2. ทางวาจา มีพระวจนะที่ไพเราะตรัสแต่คำที่เป็นประโยชน์ 3. ทางใจ มีพระหทัยที่งดงามหวังความสุขแก่มวลมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย และทรงบำเพ็ญพุทธกิจต่าง ๆ ในการโปรดเวไนยสัตว์ให้พ้นทุกข์ ให้ได้รับประโยชน์และความสุข ด้วยการเสด็จจาริกไปในชนบทบ้าง มัชฌิมชนบทบ้าง ปัจฉิมชนบทบ้าง ไม่ทรงท้อพระทัยเลย ไม่ทรงรังเกียจใคร ๆ จนเป็นที่สรรเสริญของคนที่พบเห็นและไม่ได้พบเห็น

ดังที่ปรากฏในชาดกเรื่องหนึ่งว่าด้วยบุตรของพราหมณ์แก่มีความโดยสังเขปดังนี้ “สมัยหนึ่ง พราหมณ์คนหนึ่งได้ยกมรดกให้ลูกชาย 4 คน พอตนเองแก่ลง เรี่ยวแรงก็หมด ลูกชายก็ทอดทิ้ง ไม่เคยดูแล เอาใจใส่ ทำให้พราหมณ์ต้องเร่ร่อนขอเขากินอย่างลำบาก มีชีวิตอดๆ อยากๆ วันหนึ่งหลังจากขอเขากินแล้ว ก็นั่งพักผ่อน แลดูตัวเองแล้วก็เศร้าใจ น้อยใจที่พึ่งลูกชายไม่ได้ จึงคิดว่า ได้ยินว่า พระสมณะโคดมเป็นผู้มีพระพักตร์ไม่สยิ้ว มีพระพักตร์หงาย มีพระดำรัสอันนำมาซึ่งความสุข ทรงเป็นผู้ฉลาดในการปฏิสันถาร เมื่อพราหมณ์คิดอย่างนี้แล้วก็เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงช่วยเหลือโดยการปลอบใจและประทานพระคาถาบทหนึ่ง หลังจากนั้นพราหมณ์ก็ได้กล่าวพระคาถาบทนั้นในที่ประชุมแก่เหล่าพราหมณ์ซึ่งมีลูกชายของตัวเองอยู่ด้วย จนทำให้ลูกชายกลับเนื้อกลับตัวหันมาดูแลเอาใจใส่ ตั้งแต่นั้นมาพราหมณ์แก่ก็เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า[23]

พระพุทธเจ้านั้นพระองค์ทรงเห็นชีวิตของมนุษย์และสัตว์เดียรัจฉานทั้งหลายว่า มีความเสมอภาพกัน เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขอย่างเดียวกับเรา ดังที่พระองค์ตรัสไว้ว่า

สัตว์ทุกประเภท ย่อมสะดุ้งกลัวโทษทัณฑ์

สัตว์ทุกประเภท ย่อมรักชีวิต
บุคคลนำตนเข้าไปเปรียบเทียบแล้ว
ไม่ควรฆ่าเอง ไม่ควรใช้ให้คนอื่นฆ่า[24]

ฉะนั้น เราควรให้ได้รับความสุขกันทั่วหน้า ไม่ควรเบียดเบียนกัน พระองค์จึงได้ทรงห้ามทำความชั่วต่าง ๆ มีการฆ่าสัตว์ เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ท้าทายมาก เพราะปกติแล้วสัตว์ต่าง ๆ นั้นมักเป็นอาหารของมนุษย์เสมอ ก็เพราะพระองค์ทรงเปี่ยมล้นด้วยพระเมตตา ที่พระองค์ได้สั่งสมมาตั้งแต่อดีตชาติ จนถึง

[23] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) 43/1/2/4/234-237.

[24] ขุ.ธ. (ไทย) 25/130/72, (สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺฑสฺส สพฺเพสํ ชีวิตํ ปิยํ อตฺตานํ อุปมํ กตฺวา น หเนยฺย น ฆาตเย ขุ.ธ. (บาลี 25/130/40.)

ปัจจุบัน ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พระองค์ไม่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์เพียงอย่างเดียวที่ได้ทรงประพฤติเมตตาธรรม แม้แต่เกิดเป็นสัตว์เดียรัจฉานพระองค์ก็ไม่ทรงละการบำเพ็ญเมตตาธรรม

อานุภาพและอานิสงส์แห่งเมตตาธรรม

อานุภาพ หมายถึง อำนาจ ฤทธิ์เดช ความยิ่งใหญ่[25] ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าได้เปรียบอานุภาพของเมตตาธรรมที่บุคคลเจริญเมตตาจิตว่า มีอานุภาพมากกว่าการให้ทาน 100 หม้อดัง ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกหมวดโอกขาสูตรว่าด้วยการให้ทานว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลใดพึงให้ทานประมาณ 100 หม้อใหญ่ในเวลาเช้า บุคคลใดพึงให้ทานประมาณ 100 หม้อใหญ่ในเวลาเที่ยง บุคคลใดพึงให้ทานประมาณ 100 หม้อใหญ่ในเวลาเย็น บุคคลใดพึงเจริญเมตตาจิตในเวลาเช้าอย่างน้อยเพียงขณะการหยดน้ำนมโค บุคคลใดพึงเจริญเมตตาจิตในเวลาเที่ยงอย่างน้อยเพียงขณะการหยดน้ำนมโค หรือบุคคลใดพึงเจริญเมตตาจิตในเวลาเย็นอย่างน้อยเพียงขณะการหยดน้ำนมโค การเจริญเมตตาจิตนี้มีผลมากกว่าทานที่บุคคลให้แล้ว 3 ครั้งในวันหนึ่งนั้น[26]

พระพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่า อานุภาพของเมตตาจิตนั้นมากกว่าการให้ทานหลายเท่าเพียงแค่บำเพ็ญเมตตาจิตชั่วขณะหนึ่งเท่านั้น ในแต่ละเวลาไม่จำเป็นที่จะต้องเสียเงินเสียทองมากมายอะไรเลยในการทำบุญหรือสร้างความดีต่าง ๆ เช่น ที่ทำกันอยู่ทุกวันนี้ พุทธศาสนิกชนมักให้ทานบริจาคเงินสร้างวัดเป็นหลัก โดยลืมไปว่า การสร้างบุญหรือทำความดีนั้นพระพุทธเจ้าทรงสอนว่า มี 3 ประการ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกในสังคีติหมวด 3 ว่า ด้วยบุญกิริยาวัตถุ 3 คือ

1. ทานมัยบุญกิริยาวัตถุ (บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทาน)
2. ศีลมัยบุญกิริยาวัตถุ (บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีล)
3. ภาวนามัยบุญกิริยาวัตถุ (บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนา)[27]

บุญกิริยาวัตถุ 3 ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่าไม่ถึง เสี้ยวที่ 16 แห่งเมตตาเจโตวิมุตติด้วยซ้ำ ดังปรากฏในเมตตาภาวนาสูตรว่าด้วยการเจริญเมตตาว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุญกิริยาวัตถุที่มีอุปธิเป็นเหตุทั้งหมด ไม่ถึงเสี้ยวที่ 16 แห่งเมตตาเจโตวิมุตติ เมตตาเจโตวิมุตติเท่านั้น แผ่แสง บริสุทธิ์ แผดเผากิเลสรุ่งเรืองเหนือกว่าบุญกิริยาวัตถุทั้งหมดนั้น”[28]

จะเห็นได้ว่า บุญที่สูงสุดนั้นเกิดจากการบำเพ็ญเมตตาธรรม แม้ในการสวดพุทธมนต์ที่พระสงฆ์ท่านใช้สวดกันอยู่ในปัจจุบัน ในงานต่าง ๆ ส่วนใหญ่แล้ว มักจะเกี่ยวข้องกับเมตตา คือ การแผ่เมตตาความรัก ความปรารถนาดี ไปยังสัตว์ทั้งหลาย มีเจ้ากรรมนายเวร ภูตผีปีศาจ สัตว์เดรัจฉาน เทวดาอารักษ์เป็นต้น เพื่อให้เกิดเมตตาจิตต่อกัน ไม่อาฆาตพยาบาทเบียดเบียนกัน ให้กลับเป็นมิตรมีไมตรีต่อกัน

---

[25] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**, หน้า 541.

[26] สำ.นิ. (ไทย) 16/226/315.

[27] ที.ปา. (ไทย) 11/305/269.

[28] ขุ.อิติ. (ไทย) 25/27/372.

และช่วยปกป้องคุ้มครองรักษาให้อยู่ดีมีสุข ทำมาค้าขายร่ำรวยเพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนให้ภิกษุเจริญเมตตาสม่ำเสมอ จะเป็นเครื่องป้องกันอันตรายต่าง ๆ จากผู้ไม่หวังดีได้ ดังที่ปรากฏในกุลสูตรว่าด้วยตระกูลว่า “ตระกูลเหล่าใดเหล่าหนึ่งมีสตรีน้อย มีบุรุษมาก ตระกูลเหล่านั้นย่อมถูกพวกโจรผู้ให้หม้อเป็นเครื่องมือปล้นได้ยาก ฉันใด เมตตาเจโตวิมุตติที่ภิกษุรูปโดรูปหนึ่ง เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ภิกษุนั้นย่อมถูกพวกอมนุษย์กำจัดได้ยาก ฉันนั้น[29] อานิสงค์ของความเมตตา 11 ประการ ดังนี้

1. หลับเป็นสุข หมายถึง ชนทั้งหลายจำพวกที่ไม่ได้สำเร็จเมตตาเจโตวิมุติ เมื่อนอนก็ไม่นอนอยู่แต่ข้างขวาทางเดียวนอนกลิ้งกลับไปกลับมารอบตัว และนอนกรน คือ ขณะเมื่อหายใจเข้าทำเสียงดังอยู่โครกๆ เช่นนี้ชื่อว่านอนเป็นทุกข์ ส่วนเมตตาวิหารีบุคคลนี้ไม่นอนเหมือนอย่างนั้น ชื่อว่านอนเป็นสุข แม้เมื่อนอนหลับสนิทแล้วก็มีอาการเหมือนกับคนเข้าสมาบัติ

2. ตื่นนอนก็เป็นสุข หมายถึง ชนเหล่าอื่นที่ไม่ได้สำเร็จเมตตาเจโตวิมุตินั้น โดยเหตุที่นอนเป็นทุกข์ไม่ได้ความสุขในขณะที่หลับอยู่ เมื่อตื่นขึ้นมาจึงทอดถอนหายใจใหญ่ สยิ้วหน้า บิดไปบิดมาข้างโน้นข้างนี้ ดังนี้ ชื่อว่า ตื่นเป็นทุกข์ ฉันใด ส่วนเมตตาวิหารีบุคคลนี้ ตื่นขึ้นมาแล้วไม่เป็นทุกข์เหมือนอย่างนั้น ตื่นขึ้นมาอย่างสบาย ไม่มีอาการอันน่าเกลียด ชื่นบานเหมือนกับดอกปทุมที่กำลังแย้มบาน

3. ไม่ฝันร้าย หมายถึง เมตตาวิหารีบุคคลเมื่อฝันเห็นสุบินนิมิต ก็เห็นแต่สุบินนิมิตที่ดี ๆ ทั้งนั้น เช่น ฝันว่าได้ไปไหว้พระเจดีย์ ได้ไปทำการบูชาพระรัตนตรัย หรือได้ฟังพระธรรมเทศนา ส่วนชนเหล่าอื่นที่ไม่ได้สำเร็จเมตตาเจโตวิมุติ ย่อมฝันเห็นนิมิตอันน่าเกลียดน่ากลัวต่าง ๆ เช่น ฝันว่าตนถูกพวกโจรมารุมล้อมถูกพวกสุนัขป่าไล่ขบกัด หรือตกลงไปในเหว ฉันใด เมตตาวิหารีบุคคลไม่ฝันเห็นสุบินนิมิตอันเลวร้ายเช่นกัน

4. เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย หมายถึง เมตตาวิหารีบุคคลย่อมเป็นที่รักใคร่เป็นที่เจริญใจของคนทั้งหลายเหมือนสร้อยไข่มุกที่พาดอยู่ที่หน้าอก หรือเหมือนดอกไม้ที่ปักอยู่บนศีรษะ ย่อมเป็นที่รักใคร่เป็นที่เจริญใจของคนทั้งหลาย

5. เป็นที่รักของอมนุษย์ทั้งหลาย หมายถึง เมตตาวิหารีบุคคลย่อมเป็นที่รักใคร่เป็นที่เจริญใจของพวกมนุษย์ ฉันใด ก็ย่อมเป็นที่รักใคร่เป็นที่เจริญใจแม้ของพวกอมนุษย์ ฉันนั้น เช่น พระวิสาขาเป็นตัวอย่าง

6. เทวดาทั้งหลายรักษา หมายถึง เทวดาทั้งหลายย่อมคอยเฝ้ารักษาเมตตาวิหารีบุคคลเสมือนมารดาบิดาคอยเฝ้ารักษาบุตร

7. ไฟ ยาพิษ หรือศัสตรากล้ำกรายไม่ได้ หมายถึง ไฟไม่กล้ำกรายเข้าไปในกายของเมตตาวิหารีบุคคล เช่น อุบาสิกาชื่ออุตตราเป็นตัวอย่าง หรือ ยาพิษไม่กำซาบเข้าไปในร่างกายของเมตตาวิหารีบุคคล เช่น พระจูฬสีวเถระผู้ชำนาญสังยุตตนิกายเป็นตัวอย่าง หรือศัสตราไม่บาดร่างกายของเมตตาวิหารีบุคคล เช่น สังกิจจสามเณรเป็นตัวอย่าง เฉพาะข้อว่าศัสตรา มีแม่โคนมเป็นตัวอย่าง

[29] สำนิ. (ไทย) 16/225/314.

8. จิตตั้งมั่นเร็ว หมายถึง เมื่อพิจารณากัมมัฏฐานจิตของเมตตาวิหารีบุคคลย่อมเป็นสมาธิได้อย่างรวดเร็วทีเดียวไม่มีความเฉื่อยชาเลย

9. สีหน้าสดใส หมายถึง ใบหน้าของเมตตาวิหารีบุคคลนี้ย่อมมีผิวพรรณผ่องใสเสมือนลูกตาลสุกที่หล่นจากขั้วใหม่ๆ

10. ไม่หลงลืมสติตาย หมายถึง การตายด้วยความหลงย่อมไม่มีแก่เมตตาวิหารีบุคคล คือ เมตตา วิหารีบุคคลไม่หลงทำกาลกิริยาเลย เมื่อตายเป็นเสมือนคนนอนหลับ ฉะนั้น

11. เมื่อยังไม่แทงตลอดคุณวิเศษอันยอดยิ่ง ย่อมเข้าถึงพรหมโลก หมายถึง เมตตาวิหารีบุคคล เมื่อยังไม่สามารถที่จะบรรลุถึงซึ่งพระอรหัตผลอันเป็นคุณชั้นสูงยิ่งกว่าเมตตาสมาบัติ ครั้นเคลื่อนจากมนุษยโลกนี้แล้ว ก็จะเข้าถึงพรหมโลกทันที เป็นเสมือนหลับแล้วตื่นขึ้น [30]

บทสรุป

สรุปได้ว่า ผู้ประสงค์เป็นที่รักเป็นที่นับถือของผู้อื่น หรือผู้ที่หวังความสุขความสงบทางจิตใจ พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนว่า มนุษย์ทุกคนจะต้องแผ่ความรักและเจริญความรักในสัตว์ทั้งหลายด้วยจิตเสมอกันในที่ทั้งปวง ต้องสร้างความมีเมตตาไว้ในจิตใจ ด้วยการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ และทำอย่างจริงใจ อบรมบ่มเพาะเป็นนิตย์ สั่งสมให้มาก ทำเป็นที่อาศัยเหมือนยานพาหนะเป็นที่อาศัยเดินทาง เพราะวิธีปลูกต้นเมตตานี้ไม่ทำให้หนักตัวเพราะพกพาไป ไม่ต้องกลัวหาย และไม่ต้องกลัวถูกลักขโมย เพราะมีติดตัวติดใจประจำอยู่ตลอดเวลา เหมือนเงาของตัวเราติดตัวเราไปตลอด

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้คนเราแผ่ความรักและเจริญความรักในสัตว์ทั้งหลาย ด้วยจิตเสมอกันในที่ทั้งปวง ได้วางหลักเมตตาธรรมไว้สำหรับการเสริมสร้างให้เกิดความมีสันติภาพต่อกัน อันเป็นหน้าที่ๆ ทุกคนควรปฏิบัติต่อกัน ซึ่งเป็นการอนุเคราะห์และบำรุงต่อกัน ถ้าบุคคลดำเนินตามหน้าที่ของแต่ละบุคคลย่อมก่อให้เกิดระบบการสร้างเมตตาธรรมในตัวบุคคล คือ ทำให้เกิดการอบรมสั่งสอน บอกกล่าว ตักเตือน แนะนำให้ตั้งอยู่ในความถูกต้องอันนำไปสู่การมี “สัมมาทิฏฐิ” เมื่อบุคคลมีปัญญาเห็นชอบก็จะนำไปสู่การประพฤติดีงาม เรียกว่า “สัมมากัมมันตะ” เมื่อมีความประพฤติดีงาม ก็จะนำไปสู่การทำมาหากินอย่างสุจริตชน เรียกว่า “สัมมาอาชีวะ” เมื่อบุคคลประกอบอาชีพสุจริต ย่อมก่อให้เกิด “การเกื้อกูล การเสียสละ” ไปสู่การมีสัมมาคารวะ เคารพ รู้จักกาละเทสะ ที่ต่ำที่สูง ไม่ถือทิฏฐิมานะ สุดท้ายก็นำไปสู่การมีความกตัญญู กตเวที ต่อผู้มีคุณและผู้อื่น

---

[30] พระพุทธโฆสเถระ รจนา, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปล, หน้า 535-539.

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกำ 2500.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**.กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ ปริ้นติ้ง จำกัด, 2522.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** ครั้งที่ 18. นนทบุรี : โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, 2553.

_____. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมมิก, 2554.

พระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ) .**อยู่กันด้วยความรัก**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบันลือธรรม, 2552.

พระมหาสมจินต์ วันจันทร์. **ฉันเข้าใจสรรพสิ่งเพราะฉันรัก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กัลปพฤกษ์, 2548.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ปริ้นติ้ง จำกัด, 2539.

หลักพุทธธรรมด้านสุจริตธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมไทย

Dhamma principles of honesty for the development of Thai society

พระครูใบฎีกาสุทัศน์ ธมฺมปาโล
พระสมรัก ภทฺทปญฺโญ
ณัฐสันต์ นันทวัฒน์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หน่วยวิทยบริการฯ ณ วัดพระบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร

บทคัดย่อ

ปัญหาต่างๆ ในสังคมไทยทุกวันนี้มีมากยิ่งขึ้น และส่งผลให้พระพุทธศาสนาถูกกระทบและถูกมองข้าม เพราะคนไปหลงรับเอาค่านิยมแบบตะวันตกมาใช้ การพัฒนาเน้นไปทางนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้แทน เช่น การใช้เครื่องจักรกลแทนแรงคน มีการแข่งขันแย่งชิงกันขึ้น และขณะเดียวกันก็ทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติไปด้วย เช่น สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คือ ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ ต้นน้ำ ลำธาร บรรยากาศ และทำลายสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือ ทัศนคติ ค่านิยม จริยธรรม และวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า เหล่านี้ก็ คือ ปัญหาบ้านเมืองที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ที่แก้ไม่ตกเพราะส่วนมากไปแก้ที่ปลายเหตุ

จากความเป็นมา และความสำคัญของคำว่า “ซื่อสัตย์สุจริต” ดังกล่าว จึงเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ผู้เขียนสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ “ความซื่อสัตย์สุจริต” เชิงเอกสาร โดยงานนี้ จะเลือกศึกษาเฉพาะประเด็น “ความสุจริต” ด้วยเหตุที่สถาบันพระปกเกล้าได้ศึกษาและวิจัยประเด็น “ความซื่อสัตย์” แต่ยังไม่มีนักวิชาการท่านใดสนใจ และมุ่งเน้นศึกษาประเด็น “ความสุจริต” ฉะนั้น งานนี้จึงสนใจที่จะศึกษาทั้งในมิติของความหมาย ประเภท คุณค่าและความสำคัญ องค์ธรรมที่สนับสนุนความสุจริต และแนวทางในการพัฒนาความสุจริตให้เกิดขึ้นในจิตใจและสังคม อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาความสุจริตจิตใจของพลเมืองตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงมหาวิทยาลัย รวมไปถึงนักการเมือง ข้าราชการทั้งภาครัฐ และเอกชนที่สัมพันธ์กับการทำงานเพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้โปร่งใส่ต่อไป

คำสำคัญ : พุทธธรรมด้านสุจริตธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมไทย

Abstract

Problems in Thai society today are increasing. And resulting in Buddhism being affected and overlooked Because people are obsessed with adopting Western values Development focuses on bringing new technology instead, such as using machinery instead of human labor. There is a competition between us. And at the same time destroying the

natural environment, such as physical environment such as soil, water, air, forest, upstream, atmosphere, and social environment is the attitude, values, ethics and culture of these values are the problems that occur today. Which is a big problem that cannot be solved because most of the problems are fixed at the end of the cause

From history and the importance of the word Such "honesty" is an important variable that makes the author interested to study and analyze. This work will select only the "honesty" issues because King Prajadhipok's Institute studies and research issues. "Honesty" but no academic is interested. And focus on the study of "honesty". Therefore, this work is interested to study in terms of meaning, type, value and importance. Dharma that supports honesty and ways to develop honesty in the mind and society Which will benefit the development of the integrity of the citizens from kindergarten to university Including politicians Government officials and the private sector in relation to work in order to facilitate social development and the nation to be more transparent

Keywords : Buddhism, honesty, Dharma for the development of Thai society

บทนำ

พระพุทธศาสนา(Buddhism) เป็นศาสนาที่สำคัญของสังคมไทยและสังคมโลกในปัจจุบันและอนาคต เพราะเป็นศาสนาที่รวมหลักธรรมคำสอนต่างๆ ไว้อย่างครบถ้วน ทั้งทางด้านหลักการ วิธีการ อุดมการณ์ และนโยบายของพุทธศาสนา เพื่อเป็นแนวทางในการเผยแผ่ศาสนาของพระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนผู้ประกาศพระพุทธศาสนา และดำรงไว้ซึ่งหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา ดังนั้น พุทธศาสนา (Buddhism) จึงเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธทั้งหมดทั้งมวลในสังคม ได้นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติในการดำรงชีวิตประจำวันของคนในสังคม เพื่อให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ดังพุทธภาษิต ที่ว่า ธมฺมจารี สุขํ เสติฯ แปลว่า ผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข โลกจะร่มเย็นต้องดับเข็ญได้ด้วย ศาสนา

“พุทธธรรม เป็นคำอธิบายคำสอนของพุทธศาสนาที่สมบูรณ์ที่สุดในโลก และเป็นวิชาการที่สุดในบรรดางานเขียนทางพระพุทธศาสนาในเมืองไทยในปัจจุบันนี้...” “พุทธธรรมนั้น เป็นการรวบรวมคำสอนของพระพุทธศาสนาให้เป็นระบบอย่างที่คนในปัจจุบันเข้าใจได้ง่าย...เป็นหนังสือที่สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ของคนชาติไทยทีเดียว ในพระพุทธศาสนาด้วย

“พุทธธรรม เป็นหนังสือเล่มเดียวที่แสดงถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้อย่างลุ่มลึกเป็นระบบและรอบด้านที่สุดเท่าที่เคยมีในภาษาไทย”

ปัญหาต่างๆ ในสังคมไทยทุกวันนี้มีมากยิ่งขึ้น และส่งผลให้พระพุทธศาสนาถูกกระทบและถูกมองข้าม เพราะคนไปหลงรับเอาค่านิยมแบบตะวันตกมาใช้ การพัฒนาเน้นไปทางนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้แทน เช่น การใช้เครื่องจักรกลแทนแรงคน มีการแข่งขันแย่งชิงกันขึ้น และขณะเดียวกันก็ทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติไปด้วย เช่น สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คือ ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ ต้นน้ำ ลำธาร

บรรยากาศ และทำลายสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือ ทัศนคติ ค่านิยม จริยธรรม และวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า เหล่านี้ก็ คือ ปัญหาบ้านเมืองที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ที่แก้ไม่ตกเพราะส่วนมากไปแก้ที่ปลายเหตุ

จากการวิเคราะห์หลักพุทธธรรมด้านสุจริตธรรมในประเด็น “ความซื่อสัตย์สุจริต” นั้น นับว่าเป็นองค์ธรรมสำคัญที่เป็นหลักยึดของสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่อง เพราะหลักการนี้ปรากฏชัดอยู่ในหลัก “อาชวะ” ใน “ทศพิธราชธรรม” ที่เน้นความซื่อตรงต่อธรรม ต่อตัวเอง ต่อสังคมประเทศชาติ และ “สุจริต” ในหลัก “จักรวรรดิวัตร” ที่เน้นความสุจริตทั้งกาย วาจา และใจ[1] หลักการทั้งสองนี้ จึงถือได้ว่าเป็นหลักการสำคัญที่ชนชั้นนำทางการเมืองได้ใช้เป็นหลักปฏิบัติในการบริหารกิจการบ้านเมืองตามหลักธรรมาภิบาลตามกรอบของผู้นำตามแบบของ “ธรรมราชา” ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากความสำคัญขององค์ธรรมข้อนี้ จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานพระราชดำรัส ณ ตำหนักจิตรลดารโหฐาน ในวันที่ 18 พฤศจิกายน 2530 ว่า *“...**ความซื่อสัตย์สุจริต**เป็นพื้นฐานของความดีทุกอย่าง จึงต้องฝึกฝนอบรมให้เกิดในตัวเอง เพื่อจักได้เป็นคนดีมีประโยชน์ และมีชีวิตที่สะอาด ที่เจริญมั่งคง...”* นอกจากนี้ ทรงพระราชทานในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำกระทรวง เฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณตน ก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ ศาลาดุสิดาลัย ในวันที่ 20 ตุลาคม 2540 ว่า *“... ในประเทศชาตินี้ ก็มีคนที่**สุจริต** และมีคนที่ทุจริต ถ้าคนที่สุจริตซึ่งมีมาก ไม่สามารถที่จะป้องกันตัวจากทุจริตชน ก็ทำให้ประเทศชาติล่มจม...”*

จากความเป็นมา และความสำคัญของคำว่า “ซื่อสัตย์สุจริต” ดังกล่าว จึงเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ผู้เขียนสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ “ความซื่อสัตย์สุจริต” เชิงเอกสาร โดยงานนี้ จะเลือกศึกษาเฉพาะประเด็น “ความสุจริต” ด้วยเหตุที่สถาบันพระปกเกล้าได้ศึกษาและวิจัยประเด็น “ความซื่อสัตย์” แต่ยังไม่มีนักวิชาการท่านใดสนใจ และมุ่งเน้นศึกษาประเด็น “ความสุจริต” ฉะนั้น งานนี้จึงสนใจที่จะศึกษาทั้งในมิติของความหมาย ประเภท คุณค่าและความสำคัญ องค์ธรรมที่สนับสนุนความสุจริต และแนวทางในการพัฒนาความสุจริตให้เกิดขึ้นในจิตใจและสังคม อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาความสุจริตจิตใจของพลเมืองตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงมหาวิทยาลัย รวมไปถึงนักการเมือง ข้าราชการทั้งภาครัฐ และเอกชนที่สัมพันธ์กับการทำงานเพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้โปร่งใส่ต่อไป

หลักพุทธธรรม

2.1 ความหมายของหลักพุทธธรรม

ความหมายของคำว่า “พุทธธรรม” หรือ “พระธรรม” คือ ธรรมะของพระพุทธเจ้านั้น มีมากมายถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ เกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติของมนุษย์ที่มีทั้งความทุกข์ และ วิธีการดับทุกข์

---

[1] สุจริตมีปรากฏในจักวัตติสูตร ดังบาลีว่า “ธมฺมนฺติ ทสกุศลกมฺมปถธมฺมำ” (ที.ปา.อ.84/34) กุศลกรรมบถ แปลว่า ทางแห่งกรรมดี หรือทางที่นำไปสู่ความสุขความเจริญ ที่เน้นความดีทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ

คำว่า “หลักพุทธธรรม” ในที่นี้หมายถึง หลักธรรม คำสอน ที่เชื่อกันว่า เป็นผลแห่งการค้นคว้า เป็นภูมิรู้ ภูมิปัญญา ของพระพุทธองค์ ที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 2550 ปี แล้ว และได้ชื่อว่าเป็นภูมิปัญญาโลก เป็นภูมิปัญญาของมนุษยชาติ เป็นมรดกโลก ที่หาค่ามิได้

ธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบนั้น คำว่า “ค้นพบ” ย่อมหมายถึง “ธรรม” เป็นสิ่งที่มีอยู่เดิม มีมาก่อน ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมพระพุทธองค์ แต่เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นก่อนที่พระพุทธองค์จะตรัสรู้ อาจพอกล่าวได้ว่า การเรียนรู้ ธรรม ก็คือการรับรู้ธรรมดาโลก เรียนรู้สิ่งที่เป็นปกติที่มีบ่อเกิดที่มาว่ามาอย่างไร และไปอย่างไร เพราะหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ตรัสสอนไว้กว่าสองพันปีที่ผ่านมานั้น เป็น “สัจธรรม” เพราะ “คนเราจะล่วงพ้นความทุกข์ได้ เพราะความเพียรในการทำความดี” ผู้ใส่ใจในธรรมเท่านั้น ถึงจะรู้ถ่องแท้

ทางผู้เขียนก็ขอยกความหมายของพุทธธรรมในแง่ความคิดของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาจากหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน จากหัวข้อ พุทธธรรม : คู่มือมนุษย์ศตวรรษที่ 21[2]ดังนี้

2.2 หลักการของพุทธธรรม

พุทธธรรมมีหลักการว่า[3] ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ความจริงก็ดำรงอยู่ตามธรรมดาของมันอย่างเป็นกลางๆ พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้คือ ค้นพบความจริงนั้นแล้วนำมาเปิดเผยไว้ สาระของความจริงนี้ก็คือ (ความเป็นไปตาม)ธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย หรือกระบวนธรรมแห่งเหตุปัจจัย ผู้ที่มองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น ไม่ใช่มองตามที่ตนอยากหรือไม่อยากให้มันเป็น จึงจะเข้าใจความจริงที่เป็นกลางนี้ได้ เมื่อเข้าใจธรรมที่เป็นกลางนี้แล้ว ก็ย่อมมองเห็นความจริงอย่างกว้างๆ ครอบคลุมทั่วไปทั้งหมด มีทัศนะเปิดกว้าง หลุดพ้นเป็นอิสระอย่างแท้จริง โดยหลุดพ้นทั้งทางจิต คือจิตหลุดพ้นจากสิ่งบีบคั้นครอบงำที่เรียกว่ากิเลสและความทุกข์ กลายเป็นจิตที่ปลอดโปร่ง เบิกบาน เป็นสุข และด้านปัญญา คือหลุดพ้นด้วยรู้เท่าทันธรรมดา แล้วมองเห็นตัวความจริงที่ล้วนๆบริสุทธิ์ ไม่มีกิเลสเคลือบแคลงหรือทำให้เอนเอียงและรู้ชัดแจ้งที่ความจริงโดยตรง ไม่ต้องรู้ผ่านใครๆหรือรู้ตามที่ใครบอกอีกต่อไป

2.3 ลักษณะสำคัญของหลักพุทธธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)[4] ได้กล่าวถึงลักษณะของพุทธธรรม สรุปได้ดังนี้

คำสอนเป็นกลาง ปฏิบัติสายกลาง หรือลักษณะที่เป็นสายกลาง ไม่สุดโต่งในทางความคิดหรือสุดโต่งในทางปฏิบัติตน เห็นความสำคัญทางด้านจิตใจ และทางด้านร่างกายซึ่งสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ได้ จึงวางข้อปฏิบัติที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลางหรือ ข้อปฏิบัติที่เป็นสายกลาง (มรรคมีองค์ 8) คือความพอดีและทัศนะเกี่ยวกับ สัจธรรม ก็เป็นกลาง ความจริงที่เป็นกลาง ตามเหตุปัจจัยไม่ขึ้นกับใคร (เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท)

---

[2] ธนภณ สมหวัง, พุทธธรรม : คู่มือมนุษย์ศตวรรษที่ 21. หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ฉบับประจำวันที่ 11 มกราคม 2543.

[3] คุณากรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต),พระพรหม. **พุทธธรรม**. ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4. หน้า 923.

[4] คุณากรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต),พระพรหม.2547.**รู้หลักก่อนแล้วศึกษาให้ได้ผล**.สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน, หน้า 7-67.

พุทธธรรมมีหลักการเป็นสากล หรือสอนหลักความจริงที่เป็นสากล ความจริงเป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ คือธรรมดาของสิ่งทั้งหลายเป็นเช่นนั้นเอง เรียกว่าเป็นกฎธรรมชาติ ในทางปฏิบัติสอนให้คนมีเมตตากรุณาอย่างเป็นสากล ชาวพุทธต้องมีความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ทั่วกันหมดไม่เลือกพวกเขาพวกใคร

พุทธธรรมให้ความสำคัญของสาระ (ธรรม) และรูปแบบ (วินัย) ธรรมวินัยจึงเป็นชื่อหนึ่งของพุทธศาสนา ต้องมีทั้งสองอย่าง ธรรมเป็นหลักความจริง ซึ่งมีอยู่แล้วตามธรรมดาของมัน และเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาปฏิบัติสามารถเข้าถึงได้ ส่วนวินัย เป็นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ กติกา หรือข้อบัญญัติที่กำหนดขึ้นเพื่อให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติ เพื่อความเจริญ และความสงบสุข วินัยเปรียบได้กับศีล เช่นศีล 5 เป็นต้น

พุทธธรรมสอนหลักกรรม พระพุทธศาสนายึดเอาการกระทำหรือความประพฤติเป็นเครื่องจำแนกคน ไม่แบ่งแยกด้วยชาติกำเนิด ผิวพรรณ เน้นการรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ไม่ซัดทอดสิ่งภายนอก มีการสำรวจตนเองเป็นเบื้องต้นก่อน นอกจากนี้สอนหลักกรรมให้รู้จักพึ่งตนเอง ไม่ฝากไว้กับโชคชะตากรรม สอนคู่กับความเพียร ความสำเร็จเกิดขึ้นได้ จากความเพียร และจากการกระทำตามทางของเหตุและผล

สอนให้มองความจริงโดยแยกแยะจำแนกครบทุกด้านทุกมุม ตัวอย่างเช่น มีผู้ถามเรื่อง การพูดว่าสิ่งใดควรพูด สิ่งใดไม่ควรพูด พระพุทธองค์ตรัสแยกแยะให้ฟังว่า “วาจาใดไม่จริง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริง เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส วาจาใดไม่จริง ไม่เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริง ไม่เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส และ วาจาใดเป็นคำจริง เป็นประโยชน์ถูกใจผู้ฟัง พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส” ลักษณะท่าที่ของการสนองตอบหรือปฏิกิริยาต่อสิ่งทั้งหลายแบบชาวพุทธ ต้องมองอย่างวิเคราะห์ แยกแยะ จำแนก แจกแจง ครบทุกด้าน

หลักการสำคัญของพุทธศาสนาคือ มุ่งอิสรภาพ ดังพุทธพจน์ว่า “ มหาสมุทรแม้จะกว้างใหญ่เพียงใดก็ตาม แต่น้ำในมหาสมุทรที่มากมายนั้น มีรสเดียวคือรสเค็มฉันใด ธรรมวินัยของพระองค์ที่สอนไว้มากมาย ทั้งหมดก็มีรสเดียว คือวิมุติรส ได้แก่ ความหลุดพ้นจากทุกข์และปวงกิเลส ฉันนั้น”

เป็นศาสนาแห่งปัญญา ดังพุทธพจน์ว่า “ธรรมทั้งหลายทั้งปวงมีปัญญาเป็นยอดยิ่ง” หลักปัญญาสำคัญ เพราะปัญญาเป็นตัวตัดสินในการเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา โดยให้ความสำคัญแก่ศรัทธา ศีล สมาธิ ว่าเป็นปัจจัยที่ขาดไม่ได้เพื่อเข้าถึงจุดหมาย โดยมีปัญญาเป็นตัวตัดสินสูงสุด นั่นคือ ศรัทธา ก็ขาดปัญญาไม่ได้ ศีล ก็เพื่อประคับประคองจนเกิดปัญญา สมาธิ ก็ต้องนำไปสู่ปัญญา มิฉะนั้นจะหลงผิด หลงทาง ปัญญา จึงเป็นคุณธรรมสำคัญ เป็นเอก ปัญญาในขั้นสูงสุดคือปัญญาในขั้นที่รู้เท่าทันสัจจธรรม เรียกว่า วิปัสสนาปัญญา

สอนหลักอนัตตา พระพุทธศาสนาประกาศหลักสำคัญเกี่ยวกับความจริงของสิ่งทั้งหลายหรือของสภาวธรรมต่างๆ คือ หลักอนัตตา เป็นหลักใหม่ที่โลกไม่เคยค้นพบมาก่อน ความยึดติดในอัตตาหรือตัวตนเป็นสิ่งฝังลึกแนบแน่นในจิตใจมนุษย์ แต่แท้จริงผู้มีปัญญาเห็นว่าสิ่งทั้งหลายที่ดำรงอยู่เป็นไปตามธรรมดาของมันไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่สามารถบังคับให้เป็นไปตามใจปรารถนาได้เลย

การมีทัศนคติที่มองสิ่งทั้งหลายตามความสัมพันธ์แห่งเหตุและปัจจัย เชื่อมโยงกัน อิงอาศัยกัน เป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยนั่นเอง

ยืนยันในศักยภาพสูงสุดของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์ประเสริฐด้วยการฝึกฝนพัฒนา เมื่อพัฒนาแล้วก็เป็นผู้ประเสริฐสุด ดังพุทธพจน์ว่า ผู้ที่ฝึกแล้วเป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ (ทนฺโต เสฏฺโฐ มนุสฺเสสุ) และเมื่อฝึกดีแล้วมนุษย์ก็จะประเสริฐกว่าเทพทั้งหลาย พระพุทธองค์ฝึกพระองค์ดีแล้ว แม้เทพทั้งหลายก็น้อมนมัสการ

เป็นศาสนาแห่งการศึกษา นำเอาการศึกษาเข้ามาเป็นสาระสำคัญ เป็นเนื้อแท้ของการดำเนินชีวิต หลักปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนาเรียกว่า มรรค หมายถึงทางดำเนินชีวิต ดังนั้นวิถีชีวิตของชาวพุทธ คือ การดำเนินชีวิตตามมรรคมีองค์ 8 เรียกย่อว่า ศีล สมาธิ ปัญญา หรือไตรสิกขา ในที่สุดจะบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตที่ดีงาม เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือ การคิดใคร่ครวญในธรรมโดยแยบคาย ลึกซึ้ง อย่างผู้มีปัญญา คือรู้จักคิด คิดเป็น ปัจจัยภายนอก ได้แก่ กัลยาณมิตรที่ดี มีครูอาจารย์ที่ดี มีพ่อแม่ที่ดี ให้ความรู้ที่ถูกต้อง เป็นตัวอย่างที่ดี มีแหล่งความรู้ มีสื่อมวลชนที่ให้สติปัญญา

สอนให้ตื่นตัวด้วยความไม่ประมาท พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำ อัปปมาทธรรม หรือ ความไม่ประมาท ถึงกับตรัสเป็นปัจฉิมวาจา คือพระดำรัสสุดท้ายก่อนจะปรินิพพาน ว่า “สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด”

สอนให้เห็นทุกข์ แต่เป็นสุข นั่นคือพระพุทธศาสนาสอนให้มองเห็นความทุกข์ แต่ให้ปฏิบัติด้วยความสุข (ทุกข์ สอนไว้ในหลักไตรสิกขา คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และ ทุกข์ ในหลักอริยสัจ 4 ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) เมื่อความทุกข์มีอยู่จริง พระพุทธศาสนาก็สอนให้เผชิญหน้าความทุกข์นั้นไม่เลี่ยงหนี แต่ให้มองดูทุกข์นั้นด้วยความรู้เท่าทัน จึงทำให้มีจิตใจปลอดโปร่ง เป็นอิสระ มีปัญญา ไม่ถูกทุกข์บีบคั้น

มุ่งประโยชน์สุขเพื่อมวลชน พระพุทธเจ้าทรงตรัสหลักนี้เสมอ เมื่อเริ่มประกาศพระศาสนา ทรงตรัสแก่ภิกษุว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนทั้งหลาย เพื่อความสุขแก่ชนทั้งหลาย เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก” ดังนั้นการดำเนินชีวิตของชาวพุทธทั้งหลายจึงควรดำเนินตามพระดำรัสนี้คือ การทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและแก่สังคม เมื่อทำความเข้าใจหลักพุทธธรรมที่สำคัญดังกล่าวแล้ว จะทำให้สามารถเข้าใจแนวทางการดำเนินชีวิตตามแบบวิถีพุทธได้กระจ่างชัดเจนยิ่งขึ้น

3. ความหมายทั่วไปของความสุจริต

คำว่า “สุจริต” นั้น เป็นคำที่มีความหมายกว้าง และยากที่จะกำหนดหลักเกณฑ์แน่นอนลงไปให้ชัดเจน[5] หากอธิบายความสุจริตตามกรอบของกฎหมายแล้ว การที่จะกล่าวว่าหลักสุจริตมีต้นกำเนิดมาจากอะไร และเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อใดนั้น จึงเป็นการตีกรอบได้ค่อนข้างยาก แต่เมื่อวิเคราะห์จากหลักทาง

[5] สุจริตมีปรากฏในจักวัตติสูตร ดังบาลีว่า “ธมฺมนฺติ ทสกุศลกมฺมปถธมฺมำ” (ที.ปา.อ.84/34) กุศลกรรมบถ แปลว่า ทางแห่งกรรมดี หรือทางที่นำไปสู่ความสุขความเจริญ ที่เน้นความดีทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ.

กฎหมาย หลักสุจริตจะแทรกซึมอยู่ในระบบกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายแบบ Common Law และ Civil Law อีกทั้งคำว่า สุจริต ยังเป็นที่คุ้นเคยกันดีในสังคมมานาน ฉะนั้น หากจะศึกษาที่มาของสุจริตจึงจะต้องศึกษาตั้งแต่การเกิดขึ้นของมนุษย์ เพราะการรวมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั้นเกิดขึ้นมาก่อนที่จะมีกฎหมาย

เจ เอฟ (J.F O' Cornor) นักคิดตะวันตกพยายามจะอธิบายถึงที่มาของคำว่า "สุจริต" ว่า การที่มนุษย์มีความต้องการที่จะอยู่รอด ต้องการดำรงเผ่าพันธุ์ของตนเอง มนุษย์จึงจำเป็นต้องมีการพึ่งพากันและกัน เพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าว จึงเกิดการรวมกลุ่มอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และโดยเหตุนี้เองมนุษย์จึงต้องรู้จักที่จะเรียนรู้ และอดทนต่อสมาชิกคนอื่นในกลุ่ม ยอมโอนอ่อนผ่อนปรนแก่กัน รวมทั้งต่างก็มีหน้าที่ของตนเอง และได้รับการคาดหวังจากสมาชิกคนอื่นว่าแต่ละคนจะปฏิบัติหน้าที่ของตนเองเพื่อความอยู่รอดของกลุ่ม ต่อมาเมื่อกลุ่มคนดังกล่าวพัฒนาไปเป็นชุมชนที่มีความเจริญมากขึ้น แนวคิดเรื่องหน้าที่นี้ก็พัฒนาตามไปด้วย จากระยะเริ่มแรกซึ่งมักจะเป็นหน้าที่ในลักษณะเพื่อการยังชีพ เช่น เมื่อสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่มนักล่าสัตว์ได้ล่อเหยื่อไปตามทางที่ตกลงกันไว้แล้ว สมาชิกอีกคนหนึ่งของกลุ่มจะจับสัตว์นั้น ก็พัฒนาไปสู่หน้าที่ตามคำสัญญา (Obligation of Promise) ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงการที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติตามสัญญาที่ตนได้ให้สัญญาไว้ เกิดจากเหตุผลในทางปฏิบัติเพื่อการดำรงอยู่ของกลุ่มนั่นเอง[6]

คำว่า "สุจริต" ตาม Black's Law Dictionary 18th Edition ได้อธิบายไว้ว่า หมายถึง สภาวะทางจิตใจอันประกอบด้วย (1) ความซื่อสัตย์ในความเชื่อ หรือวัตถุประสงค์ (2) ความซื่อตรงต่อหน้าที่ หรือหนี้ของตน (3) ความสอดคล้องกับมาตรฐานทางการค้า หรือธุรกิจใดๆ อันชอบด้วยเหตุผล ในการต่อรองกันอย่างเป็นธรรม (4) การไร้ซึ่งเจตนาหลอกหลวงหรือแสวงหาผลประโยชน์มิชอบ[7]

หลักสุจริตนั้น ถูกรับรองโดยบทบัญญัติกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรกตามกฎหมายแพ่งของประเทศเยอรมัน ค.ศ. 1900 ในมาตรา 157 และมาตรา 242 คำว่าหลักสุจริตในภาษาเยอรมันตรงกับคำว่า Treu und Glauben คำว่า Treue แปลว่า ความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจ ความน่าเชื่อถือ (Faith, Royalty, Fidelity, Reliability)[8] หรือที่ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ได้อธิบายไว้ว่า หลักสุจริต ก็คือหลักความซื่อสัตย์ และความไว้วางใจ[9] แต่การที่จะบอกว่า ความซื่อสัตย์และความไว้วางใจประกอบด้วยอะไรบ้างนั้นกล่าวได้ว่าทำได้ยากยิ่ง และยอมรับว่าหลักสุจริตนั้นเป็นเรื่องของแนวคิด แม้จะมีผู้พยายามอธิบายหลักสุจริตจากหลักย่อยๆ ที่มาจากหลักสุจริต

---

[6] J.F O' Cornor, **Good Faith in International Law** (Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 1991), pp. 6-7.

[7] J.F O' Cornor, **Good Faith in International Law**, p. 7.

[8] สิทธิโชค ศรีเจริญ, **"หลักสุจริตในการปฏิบัติตามสัญญาประกันภัย,"** วารสารกฎหมาย 7, (1 มิถุนายน 2525), หน้า 52.

[9] รีดี เกษมทรัพย์, **"หลักสุจริตคือหลักความซื่อสัตย์และความไว้วางใจ,"** ใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ดร.สมศักดิ์ สิงหพันธ์ (ม.ป.ท.,2526).

อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าในการนิยามหลักสุจริตนั้น อาจแบ่งได้ 3 ลักษณะ ได้แก่ การให้ความหมายในเชิงอัตตะวิสัย (Subjective) และ การให้ความหมายในเชิงภาวะวิสัย (Objective) กล่าวคือ

(1) หลักสุจริตตามความหมายในเชิงอัตตะวิสัยนั้น ได้รับการอธิบายโดยอาศัยความรู้ หรือไม่รู้ข้อเท็จจริงบางประการของบุคคลเป็นสำคัญ ดังเช่นที่ศาลฎีกาได้เคยอธิบายความสุจริตเอาไว้ว่า หมายถึงการกระทำโดยไม่รู้ หรือไม่ควรรู้ถึงความบกพร่องแห่งสิทธิที่มีมาแต่อดีต ตามคำพิพากษาที่ 550/2490 แต่ถ้าการกระทำโดยรู้ถึงความบกพร่องแห่งสิทธิของตนจะถือว่าสุจริตไม่ได้ ตามคำพิพากษาที่ 1012/2504 และยังให้ได้ความหมายเลยไปถึงว่า ถ้าความไม่รู้นั้นเกิดจากความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้กระทำ ก็ถือได้ว่าไม่สุจริตเช่นเดียวกัน หลักสุจริตที่อธิบายโดยความรู้ หรือไม่รู้ข้อเท็จจริงนี้ ดร. ปรีดี เกษมทรัพย์ เรียกว่า หลักสุจริตเฉพาะเรื่อง

(2) หลักสุจริตตามความหมายในเชิงภาวะวิสัย เป็นหลักการพื้นที่ที่มีความเกี่ยวพันโดยตรงกับความซื่อสัตย์(Honesty) ความเป็นธรรม (Fairness) ความมีเหตุผล (Reasonableness) การปกป้องความไว้วางใจ (Protection of Reasonable Reliance) การคำนึกถึงผลประโยชน์ของผู้อื่น (Due Regard for the interest of other party) ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Considerate Behavior)[10]

(3) ความประพฤติชอบ และการประพฤติในทางที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นสะท้อนถึงการประพฤติในเชิงบวกต่อตัวเองและสังคม ความสุจริตตามมิติของราชบัณฑิตนั้นมิได้สะท้อนถึงการประพฤติที่มีต่อสังคมเท่านั้น หากแต่ยังสะท้อนเข้าไปถึงภายในจิตใจของแต่ละบุคคลด้วย

ความหมาย และประเภทของความสุจริตในพระพุทธศาสนา

สุจริต มาจากบาลีว่า “สุ บทหน้า” แปลว่า “ดี งาม และง่าย” และ “จร ธาตุ” แปลว่า “ประพฤติ” รวมเป็น “สุจริต” แปลรวมกันว่า “ความประพฤติดี, ความประพฤติงาม, และการประพฤติปฏิบัติในวิถีที่เรียบง่าย การประพฤติดี งาม และง่ายนั้น สะท้อนผ่าน 3 มิติคือ

(1) กายสุจริต เป็นการประพฤติดี และงดงามทางกายโดยงดเว้นจากการไม่เบียดเบียน และฆ่าสัตว์ (ปาณาติบาต) การไม่แย่งชิง คดโกง ยักยอก และลักพาสิ่งของที่เจ้าของมิได้อนุญาต (อทินนาทาน) และการประพฤติผิดในเรื่องกามคุณจนขาดความสำรวมระวัง (กาเมสุมิจฉาจาร)

(2) วจีสุจริต เป็นการประพฤติดี และงดงามทางกาย โดยการงดเว้นจากการพูดเท็จ และบิดเบือนเพื่อให้มา หรือให้บุคคลอื่นในทางที่ผิด (มุสาวาท) การพูดจาเหน็บแนม และส่อเสียดบุคคลอื่น (ปุสุณวาจา) การพูดคำหยาบคายเพื่อให้คนอื่นเจ็บใจ (ผรุสวาจา) และการพูดจาเพ้อเจ้อ หาสาระมิได้จากการพูดเหล่านั้น (สัมผัปปลาปะ)

---

[10] J.F.O ‘Cornor, **supra note** 1, p 124, Simon Whittaker and Reinhard Zimmermann, **Supra note 8**, p. 31.

(3) มโนสุจริต เป็นการประพฤติดี และงดงามทางจิตใจ โดยการไม่เพ่งเล็งที่จะแสวงหาช่องทางเพื่อให้ทรัพย์สมบัติของคนอื่น (อนภิชฌา) การไม่ผูกพยาบาทจองเวรคนอื่น (อพยาบาท) และการมีความคิดในทางที่ถูกต้องเหมาะสม มีปัญญาคิดพิจารณาสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง (สัมมาทิฐิ)

การดำเนินชีวิตด้วยหลัก “สุจริตธรรม” หรือ “ความซื่อสัตย์สุจริต” อันเป็นแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงย้ำเตือนให้พุทธศาสนิกชนได้ตระหนักรู้ว่า การดำรงตนอยู่ในครรลองของสุจริตธรรมนั้น ธรรมะจะรักษาที่คนที่คิด พูด และทำอย่างสุจริตให้มีความสุขทั้งในโลกนี้ และโลกอื่น ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิต และความซื่อสัตย์สุจริตจะเป็นพื้นฐาน หรือตัวชี้วัดความดีงามในการใช้ชีวิตร่วมกันกับคนอื่นๆ ในสังคม

ชีวิตที่สะอาดตามความมุ่งหมายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวดังกล่าว สอดรับกับพุทธพจน์อย่างมีนัยสำคัญดังบทว่า “มหาบุรุษทรงยินดีใน**สัจจะ ในธรรม ในการฝึก ในความสำรวมในความสะอาด** ในศีลที่เป็นอาลัย ในอุโบสถกรรม ในความไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ในกรรมอันไม่สาหัส ทรงสมาทานมั่น ทรงประพฤติอย่างรอบคอบ[11] ซึ่งคำว่า “สะอาด” ในคำว่า “ชีวิตสะอาด” นั้น หมายถึง ความสะอาดใน 3 มิติ คือ สุจริต 3 ประการ คือ กายสุจริต (ประพฤติชอบด้วยกาย) (2) วจีสุจริต ประพฤติชอบด้วยวาจา (3) มโนสุจริต ประพฤติชอบด้วยใจ[12]กล่าวคือ ชีวิตสะอาดที่พระเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งเน้นนั้นสอดรับกับความสะอาดตามความมุ่งหมายของพระพุทธเจ้าที่มีพระประสงค์ให้พัฒนาความสะอาดที่ดำรงอยู่บนฐานของความสุจริตทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ และความสุจริตดังกล่าวจึงได้กลายเป็นพื้นฐานความดีทุกประการดังที่พระเจ้าอยู่หัวทรงเน้น

การยึดมั่นอยู่ใน “สุจริตธรรม” มิได้ส่งผลดีต่อการดำเนินในปัจจุบันเท่านั้น แต่ได้ขยายผลดีไปสู่ชีวิตในอนาคตเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ชีวิตหลังความตาย” ดังที่มีคำถามถึงพระพุทธเจ้าว่า “อะไรหนอ เป็นเหตุปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ หลังจากตายไปแล้วจะเข้าถึงความเป็นอยู่กับเทพทั้งหลายผู้นำเนื่องในหมู่คันธัพพเทพ” พระพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ ประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต... นี้แล เป็นเหตุปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ หลังจากตายไปแล้ว จะเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพทั้งหลายผู้นับเนื่องในหมู่คันธัพพเทพ[13]

นอกจากนี้ พระองค์ทรงย้ำให้เห็นความสำคัญของการยึดมั่นอยู่ในสุจริตธรรมจะก่อให้เกิดความสุขในทุกเวลาของการดำเนินชีวิตว่า “ภิกษุทั้งหลาย สัตว์เหล่าใดประพฤติอบด้วยกาย (กายสุจริต) ประพฤติชอบด้วยวาจา (วจีสุจริต) ประพฤติชอบด้วยใจ (มโนสุจริต) ในเวลาเช้า เวลาเช้าก็เป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น ประพฤติชอบในเวลาเที่ยง ก็เป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น ประพฤติชอบในเวลาเย็นก็เป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น”[14]

---

[11] พระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับมหาจุฬาฯ) เล่มที่ 11 ข้อที่ 203 หน้าที่ 165.

[12] พระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับมหาจุฬาฯ) ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค อรรถกถา ข้อที่ 207 หน้าที่ 112.

[13] พระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับมหาจุฬาฯ) สังยุตตนิกาย ขันธวรรค เล่มที่ 17 ข้อที่ 439 หน้าที่ 363-364.

[14] พระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับมหาจุฬาฯ) อังคุตตรนิกาย ติกนิบาตร เล่มที่ 20 ข้อที่ 156 หน้าที่ 399-400.

สรุปแล้วจะเห็นว่า การยึดมั่นอยู่ในสุจริตธรรมนั้นจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการดำเนินชีวิต และการยึดมั่นดังกล่าว จะก่อให้เกิดความสุขในทุกเวลาของการประพฤติและปฏิบัติ ซึ่งสุจริตธรรมจะทำหน้าที่ในการดูแลรักษาคนที่ปฏิบัติให้มีความสุขทั้งเวลาเช้า เวลาเที่ยง และเวลาเย็น อีกทั้งสุจริตธรรมที่พัฒนาให้เกิดมีในจิตใจนั้น จะส่งผลต่อการทำงาน ครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และสังคมโลกต่อไป

หลักธรรมที่สนับสนุนและส่งเสริมความสุจริต

การพัฒนาความสุจริตให้ส่งผลในเชิงบวกต่อชีวิตของแต่ละบุคคลนั้น จำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมอื่นๆ เข้ามาช่วยเป็นพลังเสริม เพื่อการพัฒนาองค์ธรรมข้อนี้เป็นไปอย่างมีประสิทธิผล และเกิดรูปธรรมในการแสดงออกต่อตัวเองและสังคมมากยิ่งขึ้น สำหรับหลักธรรมที่สามารถนำมาสนับสนับสนุนความสุจริตทางกาย วาจา และใจนั้น ประกอบด้วยหลักธรรมอย่างน้อย 3 ชุดดังต่อไปนี้

(1) **หลักหิริโอตตัปปะ** คำว่า “หิริ” หมายถึง “การละอายต่อบาป” ซึ่งคำว่า “บาป” หมายถึง “สิ่งที่ทำให้จิตใจเสีย คือมีคุณภาพต่ำลง ไม่ว่าจะเสียในแง่ใดล้วนเรียกว่าบาปทั้งสิ้น สิ่งที่ทำแล้วเป็นบาป หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง บาปหมายถึงสิ่งที่มนุษย์นั้นไม่ควรกระทำ ไม่ว่าด้วยทาง กาย วาจา หรือใจ เพราะเป็นสิ่งที่พึงจะนำทุกข์มาให้แก่ตนและผู้อื่น บาปในบริบทนี้ คือสิ่งที่ตรงกันข้ามกับคำว่า “สุจริต” นั่นคือ “ทุจริต” ฉะนั้น หิริ จึงหมายถึงการเกรงกลัวต่อความทุจริตอย่างใดอย่างหนึ่งที่มนุษย์กำลังตัดสินใจกระทำ ไม่ว่าจะเป็นการทุจริตทางใจที่เริ่มจากการคิดและมุ่งหวังจะคดโกง หรือคอร์รัปชัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การคิดแสวงหาช่องทางที่จะกระทำ เมื่อตัดสินใจแล้วจึงนำกายไปคดโกงด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง รวมไปถึงการใช้วาจาพูดจาหว่านล้อม หรือบิดเบือนเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตัวเองปรารถนา

ในขณะที่โอตัปปะ หมายถึง “การเกรงกลัวต่อผลของบาปที่จะเกิดขึ้นตามมา” การที่มนุษย์ตระหนักรู้ถึงผลที่จะเกิดขึ้นตามมาภายหลังที่ได้ตัดสินใจทุจริตคดโกงด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการถูกจับได้ การติดคุก และการเสียชื่อเสียงเกียรติภูมิของตัวเอง และตระกูล จึงจะเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้มนุษย์หยุดยั้งที่จะตัดสินใจประพฤติทุจริตคดโกงทรัพย์สมบัติของบุคคลอื่น หรือสมบัติสาธารณะ

หลักธรรมว่าด้วยหิริโอตัปปะ อันหมายถึงความละอายต่อบาป และเกรงกลัวต่อผลบาปที่จะเกิดตามมานั้น ถือได้ว่า เป็นแรงจูงใจสำคัญที่จะทำให้มนุษย์ยึดมั่นอยู่ในความสุจริตทั้งางใจ กาย และวาจา แต่เมื่อใดก็ตามที่ธรรมคู่นี้ล้มสลายลงไปจากใจ จะทำให้มนุษย์ไม่สามารถอยู่ร่วมกันในโลกได้อย่างมีสันติสุข เพราะหลักธรรมชุดนี้ ถือได้ว่าเป็นธรรมสำหรับคุ้มครองโลก เพื่อให้ชาวบ้านละอาย และเกรงกลัวที่จะทำให้ผิดพลาดบกพร่องต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก

ตัวแปรสำคัญที่จะทำให้มนุษย์ไม่ละอาย และเกรงกลัวต่อผลของบาปที่จะเกิดตามมาคือ “ความโลภ” จากกรณีศึกษาจำนวนมากพบว่า เมื่อมนุษย์ถูกความโลภครอบงำ จะกลายเป็นแรงจูงใจให้มนุษย์เห็นแก่ประโยชน์เฉพาะหน้าที่จะเกิดขึ้น ตัวอย่างที่เกิดขึ้นในคัมภีร์พระไตรปิฎก คือ “กรณีที่เกิดขึ้นในอัคคัญสูตร” ที่ประชาชนอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคม ทั้งนี้ เมื่อข้าวสาลีเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ มนุษย์จะเก็บข้าวรับประทานเพียงเพื่อประทังความหิว เมื่ออิ่มแล้วก็กลับไปทำหน้าที่ของตัวเอง แต่เมื่อจำเนียรกาลผ่านไป มนุษย์บางกลุ่มสนใจเฉพาะความอยู่รอดของตัวเอง รวมไปถึงครอบครัวของตนเอง จึงเกิดการสะสมโดยการ

เก็บเกี่ยวข้าวสาลีที่เป็นสมบัติสาธารณะไปเป็นของตนเอง โดยมิได้สนใจความอยู่รอดของคนอื่น จึงตัดสินใจเก็บเกี่ยวไปเพื่อประโยชน์ส่วนตนโดยไม่สนใจ และกลัวว่าคนอื่นๆ จะอยู่รอดหรือไม่ จากความไม่ละอายใจต่อเพื่อนร่วมสังคม และไม่เกรงกลัวว่าสังคมจะตำหนิหรือไม่ดังกล่าว จะทำให้สังคมเกิดความโกลาหล และขาดสันติสุขจนเป็นที่มาของการทุบต่อ และตำหนิซึ่งกันและกัน

(2) **หลักสัมมาอาชีพ** สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเว้นมิจฉาอาชีวะ อันได้แก่ การเลี้ยงชีพไม่ชอบ คือการแสวงหาปัจจัยมาบริโภคที่มิชอบ คือการโกงหรือหลอกลวง เว้นการประจบสอพลอ การบีบบังคับขู่เข็ญ และการต่อลาภด้วยลาภ หรือก็คือการแสวงหาลาภโดยไม่ประกอบด้วยความเพียร (สัมมาวายามะ) คือขี้เกียจ อยากได้มาง่ายๆโดยไม่อาศัยกำลังแห่งสติปัญญาและแรงกาย ซ้ำโลภจนไม่ชอบธรรม เช่น ทุจริต คดโกง การเบียดเบียนลูกจ้าง และทำลายสิ่งแวดล้อม

หลักสัมมาอาชีพ สะท้อนถึงการไม่ประกอบอาชีพที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสังคม และสิ่งแวดล้อมโดยภาพรวม ซึ่งหลักพระพุทธศาสนาได้ให้กรอบเอาไว้ 5 ประการ คือ (1) สัตถวณิชชา คือ การขายอาวุธ ได้แก่ อาวุธปืน อาวุธเคมี ระเบิด นิวเคลียร์ อาวุธอื่น ๆ เป็นต้น อาวุธเหล่านี้หากมีเจตนาเพื่อทำร้ายกันจะก่อให้เกิดการทำลายล้างซึ่งกันและกัน โลกจะไม่เกิดสันติสุข (2) สัตตวณิชชา หมายถึง การค้าขายมนุษย์ ได้แก่ การค้าขายเด็ก การค้าทาส ตลอดจนการใช้แรงงานเด็กและสตรีอย่างทารุณ รวมถึงการขายตัวหรือขายบริการทางเพศทั้งของตัวเองและผู้อื่น (3) มังสวณิชชา หมายถึง ค้าขายสัตว์เป็น สำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหารเป็นการส่งเสริมให้ทำผิดศีลข้อที่ 1 คือการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต (4) มัชชวณิชชา หมายถึง การค้าขายน้ำเมา ตลอดจนการค้าสารเสพติดทุกชนิด รวมถึงการเสพเอง และ (5) วิสวณิชชา หมายถึง การค้าขายยาพิษ ซึ่งเป็นอันตรายต่อผู้ใช้ รวมทั้งเป็นอันตรายต่อสัตว์

การเข้าไปเกี่ยวข้องมิจฉาชีพทั้ง 5 ประการดังกล่าว จะเป็นตัวแปร หรือปัจจัยเกื้อหนุนให้มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับการทุจริตในโอกาสต่างๆ ต่อไป เพราะอาชีพเหล่านี้มักจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนที่มีอิทธิพล และกลุ่มผลประโยชน์ในลักษณะต่างๆ ฉะนั้น การยึดมั่นในสัมมาอาชีพ จึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้มนุษย์ตั้งมั่นอยู่ในความสุจริตทั้งทางใจ กาย และวาจา และประสบความสำเร็จดังที่พระพุทธเจ้าทรงย้ำว่า “ยศย่อมเจริญแก่ผู้มีความหมั่น มีสติ มีการงานสะอาด ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำ สำรวมแล้ว เป็นอยู่โดยธรรม ไม่ประมาท”[15]

(3) หลักสันโดษ ความสันโดษ คือ ความยินดี ความพอใจ คือความรู้จักพอดี ความรู้จักพอเพียงมีลักษณะ 3 อย่าง คือ (1) ยินดีพอใจในสิ่งที่มีที่ได้มา ด้วยเรี่ยวแรงของตนในทางชอบธรรม ไม่ดิ้นรนอยากได้จนทำให้เกิดความเดือดร้อน (2) ยินดีพอใจกำลังของตน ใช้กำลังที่มีอยู่ เช่นความรู้ ความสามารถให้เกิดผลเต็มที่ ไม่ย่อหย่อนบกพร่อง (3) ยินดีพอใจแต่ไม่เกินเลย คือรู้จักพอเป็น อิ่มเป็น และแบ่งปันส่วนที่เกินเลยไปเอื้อเฟื้อผู้อื่นตามสมควร ความสันโดษ เป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้เกิดความพอดีในชีวิตประจำวัน ไม่ฟุ้งเฟ้อเกินไป ไม่เขียมเกินไป ไม่ฟุ้งซ่านจนเกิดเดือดร้อน เป็นต้น เป็นแนวปฏิบัติกลางๆ เพื่อให้ชีวิตมีความอิ่ม ไม่พร่อง

---

[15] พระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับมหาจุฬาฯ) ขุททกนิกาย ธรรมบท เล่มที่ 25 ข้อที่ 12 หน้าที่ 18

ความสันโดษเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งที่จะเข้าไปทำหน้าที่ในการพัฒนาความสุจริตให้เกิดขึ้น เพราะเมื่อมนุษย์ยินดี และพอใจการแสวงหาทรัพย์ตามศักยภาพของตนเองแล้ว ย่อมเป็นการง่ายที่จะประพฤติตัวและดำรงตนอยู่ในฐานะของความสุจริต ไม่พยายามที่จะแสวงหาช่องทางในการทุจริตคอร์รัปชันสมบัติสาธารณะหรือสมบัติที่บุคคลอื่นๆ รัก และหวงแหน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่พระพุทธเจ้าทรงย้ำว่า “จงสันโดษในสิ่งเสพ แต่อย่าสันโดษในกุศลธรรม” เมื่อแต่ละคนสันโดษในสิ่งเสพ ย่อมเป็นการง่ายที่จะดำรงตนอยู่ในความสุจริต อีกทั้งเป็นการพัฒนาตัวสุจริตธรรมให้เจริญ และมีขึ้นภายในจิตใจ สุจริตธรรมจะกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างภูมิคุ้มกันมิให้เกิดการพัฒนาสังคมไทย

แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาความสุจริตที่เหมาะสมแก่ชีวิตและสังคมไทยปัจจุบัน

เมื่อกล่าวถึงการพัฒนาองค์ธรรมเรื่อง “ความสุจริต” ให้เกิดขึ้นแก่ชีวิตและสังคมนั้น ต้องอาศัยทั้งปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) โดยการคิดวิเคราะห์ถึงผลดีจากการยึดมั่นอยู่ในสุจริตธรรมอย่างรอบด้าน ในขณะเดียวกัน ต้องอาศัยปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆษะ) หรือสิ่งแวดล้อมภายนอกเข้ามากระตุ้นเตือนให้เกิดการศึกษา และเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตัวเอง ฉะนั้น กระบวนการพัฒนาจึงมี 3 ระดับ คือ (1) ต้องเปิดพื้นที่ให้ความรู้ และความเข้าใจอย่างรอบด้าน (Cognitive) (2) ความเข้าใจดังกล่าวจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติ (Attitude Change) เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน อันเนื่องมาจากการเห็นคุณค่าและความสำคัญของสิ่งที่เรียนรู้ และ (3) การมีพฤติกรรมที่ถูกต้องและเหมาะสมในมิติของความสุจริตที่แสดงออกโดยการไม่คดโกงคอร์รัปชันสมบัติของบุคคลอื่นๆ หรือสมบัติสาธารณะที่เป็นของสังคม สำหรับแนวทางในการดำเนินการนั้น ควรประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

(1) การจัดการความรู้เกี่ยวกับความสุจริต จุดเริ่มต้นในการดำเนินการด้วยเสริมสร้างกระบวนการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับความสุจริตเพื่อให้เป็น “ศูนย์กลางความรู้เกี่ยวกับความสุจริต” โดยการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างฐานองค์ความรู้เกี่ยวกับ “สุจริต” หรือการจัดการความรู้เกี่ยวกับความสุจริต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำวิจัย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ และสภาวิจัยแห่งชาติควรให้นำหนักโดยการสนับสนุนงบประมาณในการศึกษาวิจัยอย่างรอบด้านทั้งในเชิงลึก และด้านกว้าง ซึ่งเน้นการศึกษาในภาคทฤษฎี เพื่อให้เข้าถึงข้อมูลพื้นฐานของหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับความสุจริตของตะวันตกและตะวันออก ครอบคลุมถึงหลักการที่ปรากฏอยู่ในศาสนาต่างๆ ตัวแปรสำคัญที่จะต้องศึกษาให้เข้าใจลึกซึ้งคือแง่มุมเชิงลึกที่มีอยู่ในศาสนา เพราะหลักการศาสนาจะเป็นพื้นฐานสำคัญให้ศาสนิกชนต่างๆ ได้นำไปประยุกต์ใช้ และนำเสนอในมิติอื่นๆ ต่อไป นอกจากนี้ ควรนำข้อมูลดังกล่าวไปสู่เวทีของการสัมมนาเชิงวิชาการอันจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างนักการศาสนา นักวิชาการ และนักปฏิบัติของกลุ่มต่างๆ ในสังคม เพื่อที่จะได้อธิบาย ตีความ และประยุกต์ใช้ให้สอดรับกับหลักการของศาสนา และค่านิยมทางสังคมต่อไปนี้

(2) การจัดทำแผนที่ว่าด้วยความสุจริต แผนที่ว่าด้วยความสุจริต (Integrity Map) จะเป็นแผนที่ซึ่งสำรวจความสุจริตในทุกภูมิภาคของประเทศไทย รวมไปถึงจังหวัดต่างๆ ที่ครอบคลุมถึงองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอ รวมไปถึงหน่วยงาน กรม กระทรวง และบริษัทต่างๆ ที่ดำเนินธุรกิจในภูมิภาคของ

ประเทศไทย เพื่อที่จะได้วิเคราะห์สภาพความสุจริตขององค์กรต่างๆ รวมไปถึงการวิเคราะห์สภาพปัญหา อุปสรรค ปัจจัย และตัวแปรในการพัฒนาศักยภาพความสุจริตและโปร่งใส แนวทางการจัดทำแผนที่ความสุจริตดังกล่าวจะต้องมองให้เห็นภาพทั้งระบบ แต่ในระบบใหญ่จะมีระบบย่อยที่แบ่งออกเป็นภาค เป็นองค์กร และหน่วยงานที่เป็นภาครัฐและเอกชน ซึ่งจะทำให้ง่ายต่อการบริหารจัดการได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

(3) การค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าด้วยการเสริมสร้างความสุจริต สังคมไทยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการป้องกัน และเสริมสร้างความสุจริตในหลายมิติ ที่ครอบคลุมในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย โดยแยกย่อยออกไปตามชุมชน และหมู่บ้านต่างๆ แนวทางในการศึกษาเพื่อพัฒนาความสุจริตให้เกิดขึ้นในสังคมไทย จำเป็นต้องกลับไปวิเคราะห์ฐานรากทางวัฒนธรรม และประเพณีที่เป็นจุดแข็งของแต่ละชุมชน แล้วนำจุดแข็งดังกล่าวมาพัฒนาและต่อยอดให้สอดรับกับสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองต่อไป

(4) การพัฒนาองค์กรสุจริตต้นแบบ การเสริมสร้าง และพัฒนาองค์กรต้นแบบด้านสุจริต ถือได้ว่าเป็นการกระตุ้นให้สังคม และองค์กรต่างๆ ได้กลับมาพิจารณาตัวแบบที่ดีดังกล่าว แล้วนำตัวแบบที่ดีไปพัฒนาและต่อยอดให้สอดรับกับองค์กรของตัวเอง ด้วยเหตุนี้ องค์กรต้นแบบจะกลายเป็นแหล่งศึกษาและเรียนรู้จากองค์กรและหน่วยงานอื่นๆ โดยให้องค์กรต้นแบบได้ทำหน้าที่ในการฝึกฝน และพัฒนาองค์กรอื่นๆ ให้พัฒนาจุดแข็งของตัวเองต่อไป เพื่อให้การพัฒนาองค์กรต้นแบบได้ขยายตัวออกไปสู่องค์กรอื่นๆ หรือภูมิภาคอื่นๆ

(5) การพัฒนา และต่อยอดหมู่บ้านช่อสะอาดสู่หมู่บ้านสุจริตอย่างยั่งยืน ตามที่นักศึกษาหลักสูตรนักบริหารการป้องกันและปราบปรามการทุจริตระดับสูง รุ่นที่ 5 ได้เข้าไปร่วมกันจัดทำยุทธศาสตร์รุ่นโดยการร่วมกันพัฒนา “หมู่บ้านช่อสะอาด” นั้น รากฐานสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้านช่อสะอาดคือ “ความสุจริต” จึงสมควรอย่างยิ่งที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือกระทรวงมหาดไทย จะได้เข้าไปช่วยสนับสนุนกิจกรรมและโครงการดังกล่าวให้เกิดความยั่งยืน รวมไปถึงการขยายฐานการพัฒนาไปสู่หมู่บ้านอื่นๆ อีกกว่า 80,000 หมู่บ้าน เพื่อให้หมู่บ้านเหล่านั้นเป็นหมู่บ้านที่ยึดมั่นอยู่ในหลักการแห่งความสุจริต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำ “บวร” คือ บ้าน วัด และโรงเรียนมาร่วมเป็นกลไกในการพัฒนาและส่งเสริมความสุจริตให้มีความยั่งยืน การพัฒนาโดยยึดหมู่บ้านเป็นฐานนั้นจะนำไปสู่การบ่มเพาะสุจริตธรรมให้เจริญเติบโตขึ้นภายในใจของประชาชนในชุมชนต่อไป

(6) การจัดหลักสูตรพัฒนาสุจริตธรรมสู่ชีวิตสะอาดอย่างยั่งยืน การจัดหลักสูตรนี้จะส่งผลในเชิงบวกต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนตั้งฐานราก โดยการปลูกฝังหลักสุจริตธรรมตั้งแต่ระดับอนุบาลไปจนถึงระดับมหาวิทยาลัย โดยใส่ประเด็นนี้หลังไปในวิชาหน้าที่พลเมือง และศีลธรรม เพื่อให้เยาวชนเกิดค่านิยมโตไปแล้วไม่โกง ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรนี้จะต้องเชื่อมโยงเข้ากับบริบทของประชาคมอาเซียน โดยนำบริบทของประเทศที่มีมาตรฐานความโปร่งใสมาเป็นฐาน หรือต้นแบบในการเรียนรู้ ผสานเข้ากับกิจกรรมยุวทูตช่อสะอาดในประชาคมอาเซียน หลักสูตรเหล่านี้ ควรเป็นการจัดการร่วมระหว่างภาครัฐ และภาคเอกชน และองค์กรอิสระ เช่น สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ซึ่งจะทำให้ได้ยุวชนคนช่อสะอาด และเป็นต้นแบบให้เยาวชนกลุ่มอื่นๆ ได้รับแรงบันดาลใจที่จะพัฒนาตนต่อไป

(7) การจัดทำตัวชี้วัดว่าด้วยการพัฒนาสุจริตธรรม สิ่งสำคัญในเชิงวิชาการคือ การจัดทำตัวชี้วัดว่าด้วยความสุจริต ซึ่งสามารถทำตัวชี้วัดในทุกระดับ โดยเริ่มจากระดับอนุบาล ควรมีตัวชี้วัดให้เด็กอนุบาลได้ซึมซับและพัฒนาอย่างไร รวมไปถึงระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และระดับมหาวิทยาลัย ในทุกระดับเหล่านี้ ต้องมีตัวชี้วัดที่จะกำหนดค่ามาตรฐานในการพัฒนาสุจริตธรรม ซึ่งตัวชี้วัดเหล่านี้ จะไปสัมพันธ์กับเนื้อหา กิจกรรม โครงการ และเป้าหมายในการพัฒนาในระดับต่างๆ เพื่อให้การพัฒนาสุจริตธรรมมีความเป็นรูปธรรม และมีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

สรุปและวิเคราะห์

เมื่อกล่าวถึงความหมายของความสุจริตนั้น เมื่อวิเคราะห์ความหมายของ “สุจริต” โดยพยัญชนะจะประเด็นที่น่าสนใจว่า “สุจริตสะท้อนแง่มุมของการประพฤติดี การประพฤติงาม และการประพฤติง่าย”

หลักสุจริตธรรมนั้นจัดได้ว่าเป็นรากฐานความดีทุกประการ เพราะหากบุคคลใดมีหลักสุจริตธรรมภายในจิตใจ จะกลายเป็นบุคคลที่มีชีวิตที่สะอาด ทั้งทางจิตใจ ทางกาย และทางวาจา ซึ่งความสะอาดของชีวิตทั้ง 3 ด้านนั้น จะส่งผลโดยต่อการเป็นอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขภายในครอบครัว ชุมชน องค์กร สังคม และประเทศชาติ รวมถึงก้าวไปสู่การสร้างความสะอาดในระดับโลกด้วย จะเห็นว่า ความสะอาดในสังคมหรือระดับประเทศนั้น จึงมีรากฐานสำคัญมากจากความสะอาดในเชิงปัจเจกของประชาชนในครอบครัว ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาความสะอาด จึงจำเป็นต้องเริ่มต้นมาจากฐานรากของชุมชนคือทุกชีวิตที่อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว ด้วยเหตุผลดังกล่าว พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า จงตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรมความดี โดยการประพฤติธรรมให้สุจริต อย่าประพฤติธรรมให้ทุจริต เพราะสิ่งที่จะรักษามนุษย์และสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขคือสุจริตธรรมนั่นเอง

ถึงกระนั้น การที่จะส่งเสริม และพัฒนาความสุจริตได้อย่างครอบคลุมได้นั้น ควรที่จะนำหลักหิริ โอตัปปะ คือ ความละอายต่อบาป หรือความทุจริต และความเกรงกลัวต่อผลของบาป คือการทุจริตอีกทั้งนำหลักสัมมาอาชีวะ หรือสัมมาชีพเข้ามาช่วยกระตุ้นเตือน เพราะสัมมาชีพ หรือการทำมาหาเลี้ยงชีพนั้น ควรอยู่บนครรลองของความสุจริต ไม่แสวงหาช่องทาง หรือบิดเบือนเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ในช่องทางที่ก่อให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน อันจะส่งผลเสียในภาพรวมต่อการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ

บทบาท และหน้าที่ในการพัฒนา และส่งเสริมความสุจริตให้เกิดขึ้นในสังคมไทยนั้น จึงไม่ควรผลักภาระให้แก่กลุ่มคน หรือกลุ่มบุคคลใดกลุ่มบุคคลหนึ่ง แต่ควรเริ่มต้นปลูกฝัง และกระตุ้นเตือนในทุกองคาพยพในสังคมไทย ในขณะที่แง่มุมด้านการศึกษานั้น ควรเสริมสร้างพลังสุจริตเข้าไปในหลักสูตรที่ว่าด้วยวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม เพื่อให้เด็กเยาวชนละลายชั่ว และเกรงกลัวต่อการประพฤติทุจริต อันจะส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมโตไปแล้วไม่โกงประเทศชาติบ้านเมือง ซึ่งจะทำให้พลเมืองอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของกันและกัน

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม.** ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4.

_____. **รู้หลักก่อนแล้วศึกษาให้ได้ผล**.สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547.

ธนภณ สมหวัง.2543. พุทธธรรม : **คู่มือมนุษย์ศตวรรษที่ 21**. หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ฉบับประจำวันที่ 11 มกราคม 2543.

พระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับมหาจุฬาฯ) เล่มที่ 11 ข้อที่ 203.

พระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับมหาจุฬาฯ) ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค อรรถกถา ข้อที่ 207.

พระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับมหาจุฬาฯ) .สังยุตตนิกาย ขันธวรรค เล่มที่ 17 ข้อที่ 439.

พระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับมหาจุฬาฯ) อังคุตตรนิกาย ติกนิบาตร เล่มที่ 20 ข้อที่ 156.

พระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับมหาจุฬาฯ) ขุททกนิกาย ธรรมบท เล่มที่ 25 ข้อที่ 12.

รีดี เกษมทรัพย์. “**หลักสุจริตคือหลักความซื่อสัตย์และความไว้วางใจ**.” ใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ดร.สมศักดิ์ สิงหพันธ์ (ม.ป.ท.,2526).

สิทธิโชค ศรีเจริญ. **“หลักสุจริตในการปฏิบัติตามสัญญาประกันภัย**.” วารสารกฎหมาย 7.(1 มิถุนายน 2525),

สุจริตมีปรากฏในจักวัตติสูตร ดังบาลีว่า “ธมฺมนฺติ ทสกุศลกมฺมปถธมฺมำ” (ที.ปา.อ.84/34) กุศลกรรมบถ แปลว่า ทางแห่งกรรมดี หรือทางที่นำไปสู่ความสุขความเจริญ ที่เน้นความดีทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ.

J.F O’ Cornor, **Good Faith in International Law**,(Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 1991).

J.F.O ‘Cornor, **supra note** 1, p 124, Simon Whittaker and Reinhard Zimmermann, **Supra note 8**.

สวนเกษตรแปลงผักหน้าหอนิสิต : พุทธบูรณาการทางสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาว่าด้วยการกิน

Agricultural Garden In Front of the students' dormitory: Buddhist integration in social sciences and anthropology about consumption

ภัทรพล ใจเย็น
พิเชฐ ทั่งโต
พระคมสันต์ ฐิตเมธโส
พระปลัดระพิน พุทธิสาโร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อถอดรหัสองค์ความรู้ผ่านสวนเกษตรแปลงผักหน้าหอ ผ่านแนวคิดพุทธบูรณาการทางสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาว่าด้วยการกิน ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผลการการศึกษาที่พบ การปลูกผักเป็นกิจกรรมที่ทำขึ้นโดยมีฐานของการศึกษาเพื่อการวิจัย แต่สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นส่วนผสมของการผลิตอาหารเพื่อการบริโภค การสร้างการเรียนรู้ในสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดในเรื่องความเป็นไปได้ ทั้งในส่วนของหลักการทางพระพุทธศาสนาที่บูรณาการเข้ากับการทำงานทั้งในส่วนของการประหยัด ออม ตามหลักเศรษฐศาสตร์ การเรียนรู้ด้วยการลงมือทำจริงที่เรียกว่า “ปริยัติ-ปฏิบัติ-ปฏิเวธ” ทำให้เกิดกระบวนการโดยมีเป้าหมายเป็นการเชื่อมโยงศาสตร์ของความรู้แบ่งปันเป็นน้ำใจ แบ่งเป็นประสบการณ์และมิตรภาพ สะท้อนวิถีทางสังคมของมนุษย์ที่ว่าด้วยการกิน และมานุษยวิทยา ว่าด้วยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ดังปรากฏที่แปลงผักหน้าหอนิสิตด้วย

คำสำคัญ : สวนเกษตรแปลงผักหน้าหอนิสิต, พุทธบูรณาการทางสังคมศาสตร์, มานุษยวิทยาว่าด้วยการกิน

Abstract

This article has the objective for deciphering the knowledge through the agricultural garden in front of the dormitory through the concept of Buddhist integration in social sciences and anthropology about consumption by using the documentary study, research works, interviews and participatory observation.

The findings of the study found that the vegetables planting is an activity that based on education for research. But it happens as the mixture of food production for consumptions, to create the learning center under the concept of possibility that the

principle of Buddhism is integrated into the work and in term of saving according to the principle of economics. To learn by actual doing is called as “Parichatti(study)-Patibatti(practice)-Pathiweth(deed result) that creates the process with the goal of sciences connection of knowledge sharing as the hospitality, experience and friendship that reflect on the social method of human beings about consumption and anthropology about human relations as appeared on the agricultural garden in front of the students’ dormitory.

Keywords : Agricultural garden in front of students’ dormitory, Buddhist integration in social sciences, anthropology about consumption

บทนำ

ผู้เขียนสังเกตแบบมีส่วนร่วมหลายครั้งและหลายวันในกิจกรรมเชิงออกแรง มีแปลงผักหน้าหอเป็นที่ดำเนินกิจกรรม และได้คุยกับเจ้าของกิจกรรมดังกล่าวมีพระครูน้อย (พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ภูริปญฺโญ ,ผศ.ดร. คณะครุศาสตร์) หลวงพี่คมสันต์ (พระคมสันต์ ฐิตเมธโส,ผศ./คณะสังคมศาสตร์) เป็นต้น ประหนึ่งเป็นการตามดู ตามสอบถามว่าคิดอะไร นัยหนึ่งเป็นเรื่องของการผลิตอาหาร หรือผักเพื่อลดต้นทุนก็ไม่ปาน ประจวบเหมาะกับสถานการณ์ของโควิด-19 ที่กำลังระบาดจึงได้ยินประโยคหนึ่งว่า ถึงร้านอาหารไม่เปิดก็อยู่กันได้ด้วยมีผัก เป็นปัจจัยหลัก หรือผลิตแหล่งอาหารเพื่อการยังชีพได้ ซึ่งในข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสถานการณ์นี้ อาหารมีความสำคัญสำหรับการยังชีพ ผู้เขียนสำรวจข้อมูลทางสื่อออนไลน์พบข้อความว่า *“....อาหารการกินในวัฒนธรรมต่าง ๆ ไม่ได้มีไว้เพียงเพื่อการมีชีวิตอยู่รอดได้เท่านั้น หรือพูดอีกอย่าง มนุษย์นั้นแตกต่างจากสัตว์ก็ตรงที่เราไม่ได้ กินเพื่ออยู่ อย่างเดียว...”* น่าสนใจตรงที่ว่าอาหารเป็นเงื่อนไขทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และทำให้เกิด “ห่วงโซ่” ที่เรียกว่ากลไกการผลิตอาหารเพื่อการยังชีพขึ้นด้วย นอกจากนี้ *“...อาหารจึงไม่ใช่มีแค่คุณค่าเชิงโภชนาการ แต่มีคุณค่าทางสังคมกำกับอยู่ด้วย...”* อีกนัยหนึ่งอาหารยังเป็นการจัดชั้นทางสังคมด้วยก็ไม่ผิดเสียทีเดียว *“...You are what you eat ว่า คุณกินอาหารชนชั้นไหนก็จะกลายเป็นชนชั้นนั้น...”*[1] อาหารการกิน จึงเป็นการจัดลำดับทางสังคม รวมถึงสะท้อนถึงวิทยาการแห่งความเป็นมนุษย์พัฒนาการกินไปสู่รูปแบบและวิถีต่าง ๆ อาหารการกินจึงเป็นเรื่องของลักษณะวิถี และสะท้อนถึงความเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง จังหวัดตนเอง ชาติพันธุ์ตนเอง หรือรัฐชาติของตนเอง เราจึงเห็นอาหารไทย อาหารจีน ฝรั่ง อาหารอิตาลี อาหารอินเดีย เวียดนาม และอีกสารพัดอาหารของนานาชาติ เป็นต้น แต่ทั้งหมดสะท้อนถึงความแตกต่างหลากหลายในวิถีของการกิน แต่ในความเหมือนคือมนุษย์ทุกชาติพันธุ์ภาษาต้องกิน

แปลงผักหน้าหอ เกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์เดิม แต่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นพร้อมความยากลำบาก ที่เรียกว่า Covid 19 ด้วย ให้เกิดการเรียนรู้ภายใต้สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน มีเงินแต่หา

[1] สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ, มิติวัฒนธรรมของอาหารการกิน กับจริยธรรมของการบริโภค, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.shi.or.th/content/33/(2549), [15 พฤษภาคม 2563].

อะไรกินไม่ได้ ด้วยร้านค้าอาหารปรุงสุกไม่เปิด ด้วยมาตรการที่ทางภาครัฐกำหนดเพื่อป้องกันสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสที่เกิดขึ้น ดังนั้น แปลงผักหน้าหอจึงถือว่าเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญ ที่มีความจำเป็นคราวเดียวกันไปด้วย ทั้งด้วยเห็นการเริ่มต้นตั้งแต่การขุด เตรียมดิน ปลูก ถอนหญ้า และอีกสารพัดจนกระทั่งผักไปจบเป็นอาหารปรุงสุกในครัว ต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งปัจจุบัน (ขณะเขียนบทความ) การเขียนนี้จึงประสงค์สะท้อนคิดในกิจกรรมวิถีชีวิตคือการปลูกผัก ที่เป็นแหล่งผลิตอาหาร ทั้งยังเป็นงานวิจัยที่ศึกษาหาความรู้ในกระบวนการที่เนื่องด้วยแปลงผัก และการเชื่อมกับศาสตร์อื่น ๆ ที่ว่าด้วยการกิน อยู่ หลับนอน การเขียนจึงเขียนจากสิ่งที่เห็น ถอดความ และเชื่อมโยงสะท้อนให้เห็นว่าวิถีของการกินเป็นธรรมชาติของมนุษย์ การผลิตอาหารเพื่อการบริโภคเป็นวิถีของมนุษย์ เป็นภูมิปัญญาที่เนื่องต่อจากอดีตถึงปัจจุบัน รู้จักหากิน ล่าสัตว์ จนกระทั่งสามารถผลิต กักตุน สร้างพลังผ่านอาหาร กลายเป็นการแย่งชิงอาหาร แหล่งอาหาร หรือแหล่งทรัพยากร ดังที่เกิดขึ้นทั่วโลก ซึ่งในบทความนี้จะได้นำมาเล่าแบ่งปัน ถอดบทเรียนสะท้อนคิด เพื่อให้เห็นสิ่งที่ได้พบเห็นจากแปลงผักหน้าหอนิสิตต่อไป

มนุษย์กับการกินในเชิงสังคมและมานุษยวิทยา

วัฒนธรรมอาหาร เป็นสิ่งที่เป็นธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตทั้งหมดในโลกนี้ ดังนั้นห่วงโซ่ของอาหาร และอุปาทานของอาหารจึงเป็นความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์คนหนึ่ง ๆ การกินอยู่หลับนอน การกินจึงเป็นปัจจัยสำคัญของมนุษย์ในโลกนี้ มนุษย์รู้จักกินอาหารเมื่อประมาณ 17,000 ปี ต้องออกเสียงว่าหนึ่งหมื่นเจ็ดพันปีก่อนคริสตศักราช นับย้อนหลังไป 2020 ปี และบวกไปอีก 17000 ปี มนุษย์กับประวัติศาสตร์ความเชื่อมโยงเกี่ยวกับอาหารโลก ประวัติและพัฒนาการของการกินที่หลักฐานข้อมูลว่าเริ่มขึ้นตอนนั้น โดยมนุษย์รู้จักกินแรก ๆ เลย คือ น้ำ น้ำแข็ง เกลือ หอยนางรม หอยเชลล์ หอยแมลงภู่และหอยตระกูลปลาหมึกตัวเล็ก ตัวใหญ่ แมลง ปลาและกบ เห็ดและผักใบเขียว หมี เนื้อกวางและเนื้อม้า ไข่และไขกระดูก ข้าว ข้าวฟ่าง ข้าวและลูกเดือย ข้าวเอมเมอร์ เมื่อ 1.6 หมื่นปี และมารู้จักกินข้าว ขนมปัง และน้ำซุปตอน 1 หมื่นปีก่อนคริสตศักราช อาจมีคำถามว่าทำไมยาวนานขนาดนั้น หรือมารู้จักการกินไอซ์ครีมเมื่อประมาณ 3,000 ปีที่แล้ว ซึ่งในมุมผู้เขียนอาจตีความได้ว่ามนุษย์ กับสิ่งมีชีวิตเกิดมาพร้อมกับการกินส่วนจะกินอย่างไร ฉีกกินเลยสด ๆ เจอแล้วหักใส่ปากเลย รู้จักก่อไฟ ปรุงสุก หุง ต้ม ปิ้งย่าง ก็คงเป็นวิวัฒน์พัฒนาการที่มาพร้อมกับช่วงเวลาของมวลมนุษย์ชาติในองค์รวมเป็นพัฒนาการอีกขั้นตอนหนึ่งดังที่ทราบกัน ดังนั้นประวัติศาสตร์และพัฒนาการของอาหารอยู่คู่มนุษย์มาอย่างยาวนาน เมื่อไปศึกษาดูประวัติศาสตร์ของมนุษย์ในโลกนี้ จะว่าด้วยเรื่องของอาหารเป็นปัจจัยหลัก ในหนังสือ An Edible History of Humanity ที่เขียนโดย Tom Standage (2010) "อาหาร" คือรากแห่งอารยธรรมทั้งปวง ปราศจากอาหาร อารยธรรมไม่อาจเกิดขึ้นได้ แต่เมื่อมนุษย์วิวัฒนาการขึ้นมาได้เพราะอาหารแล้ว ขั้นต่อมาเราจะพบว่ามนุษย์ได้นำอาหารมาใช้ในแง่มุมอื่นๆ อย่างกว้างขวางมาก เช่น ใช้เป็นเครื่องมือทางการทหาร เครื่องมือแห่งการต่อสู้ทางอุดมการณ์ หรือแม้กระทั่งเครื่องมือในการโกหกหลอกลวงในระดับชาติและระดับโลก หรืออาจพูดอีกอย่างหนึ่งก็ได้ว่า มนุษย์ได้ใช้อาหารในการทำลายกันและกันด้วย ผู้เขียนได้เล่าถึงเรื่องที่เกี่ยวพันกับมนุษย์ทุกเช้า

กลางวัน และเย็น ซึ่งก็เป็นเรื่องของอาหาร ที่โยงใยไปถึงสังคม การเมือง ศาสนา ปรัชญา เศรษฐศาสตร์ และอีกหลาย ๆ เรื่อง

ในงานศึกษาของไพลิน กิตติเสรีชัย (2557) ในบทความเรื่อง “มหาอำนาจอาหาร” ที่ให้ข้อมูลว่ากระบวนการในการควบคุม **“อาหาร”** สามารถเพิ่มพูนอำนาจ ความเข้มแข็งให้กับชาติมหาอำนาจทั้งในระดับประเทศและระดับโลก สหรัฐอเมริกาในยุค Pax Americana ที่ดำเนินมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงปัจจุบัน (จักรี ไชยพินิจ,2561:30-72) การผลิตอาหาร การกำหนดพฤติกรรมการบริโภคถูกควบคุมโดยมหาอำนาจผ่านความร่วมมือ ระหว่างรัฐบาลและบรรษัทข้ามชาติ ในการกดดัน หรือ “ล็อบบี้” รัฐบาล ให้กระทำตาม หรือไม่กระทำตาม เป็นต้น หรือกรณี วัฒนธรรม “อาหารจานด่วน-Fast Food” (KFC,เบอร์เกอร์คิง พิซซ่าฮัท ดังกิ้น’ โดนัท ฯ) และนวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์ “พันธุวิศวกรรม” ในความหมายนี้อาหารเป็นเครื่องมือควบคุมมนุษย์หรือโลกนี้ก็คงไม่ผิด หรือในงาน จารุณี วรรณศิริกุล [2] ที่เล่าผ่านหนังสือ ประวัติศาสตร์...บนเส้นทางอาหาร “อาหาร” (An Edible History of Humanity) ของ Tom Standage ผ่านภาคภาษาไทย แปลโดย โตมร ศุขปรีชา ที่ให้แนวคิดสั้น ๆ ผ่านหนังสือว่า “อาหาร” เป็นปัจจัยสำหรับการดำรงชีวิตแต่อีกนัยหนึ่งอาหารก็เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนสังคม เศรษฐกิจ การเมืองศาสนา รวมถึงเป็นเครื่องมือทางการทหาร และอื่น ๆ อีกซึ่งมีผลต่อเปลี่ยนแปลงและสร้างประวัติศาสตร์โลก

ดังนั้นเมื่อจำเพาะไปที่ประวัติศาสตร์การกิน และประวัติศาสตร์ของอาหาร คงเกิดขึ้นมาพร้อมกัน เพราะมนุษย์ สัตว์ สิ่งมีชีวิตคงอยู่ได้ด้วยอาหาร ส่วนความซับซ้อนและวิธีการกินคงเป็นอีกเรื่องหนึ่ง หากดูในคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ที่มีอายุศาสนากว่า 2020 ปี การรับประทาน ขนมปัง (สัญลักษณ์แทนพระกายของพระองค์) และ เหล้าองุ่น (สัญลักษณ์แทนพระโลหิต) การประกอบพิธีศีลมหาสนิท เพื่อให้ชาวคริสต์ระลึกถึงคุณของพระเจ้า เพื่อการประกาศยอมรับว่าพระเจ้าได้สถิตอยู่ในกายตน (Alvin Kimel,2004) หรือเหตุการณ์ที่อดัมกับอีฟ กินง้วนดิน ล้วนเป็นแนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องของอาหารและการกินในศาสนาคริสต์ [3] ในศาสนาอิสลามในคัมภีร์อุลกรุอ่าน ที่มีอายุศาสนาเกินกว่า 1800 ปี ก็มีแนวคิดเป็นศาสนบัญญัติเรื่องการให้กิน และห้ามกิน และวิธีการได้มาก่อนกิน ฮินดูศาสนาที่มีอายุกว่า 2 พันปี ชาวฮินดู ถือว่าโค เป็นพาหนะของพระศิวะ ดังนั้นการฆ่าโค (วัว) ถือเป็นบาปหนัก ชาวฮินดูไม่กินเนื้อวัว แต่ก็บริโภคนมวัวซึ่งถือว่าเป็นอาหารศักดิ์สิทธิ์ใช้ทั้งดื่มและประกอบพิธีทางศาสนา ลัทธิเต๋าเชื่อว่าการงดเว้นเนื้อสัตว์ทั้งปวงเป็นการให้ชีวิตเมื่อไม่มีผู้กินก็ไม่มีผู้ฆ่า [4] ศาสนซิกส์นิกายนามธารี (Namdhari/Sikh) จะดื่มน้ำบริสุทธิ์ที่มาจากธรรมชาติ เช่นน้ำฝน อาบน้ำ และปรุงอาหารจากธรรมชาติเท่านั้น อาหารมังสะคืออาหารที่ต้องไม่เบียดเบียนชีวิตหรือ

---

[2] จารุณี วรรณศิริกุล, เรื่องเล่าประวัติศาสตร์...บนเส้นทางอาหาร, **นิเทศสยามปริทรรศน์.** 15 (19),2559, หน้า 166-167.

[3] วีระพงษ์ มีไธสง, “มนุษย์ : กระบวนทัศน์ทางความเชื่อและความคิด”, **วารสารปรัชญาและศาสนา**, 3 (1) (มกราคม-มิถุนายน), 2561, หน้า 83-113.

[4] Shawn Arthur. Eating Your Way to Immortality: Early Daoist Self-Cultivation Diets.The Journal of Daoist StudiesVol. 2, 2009, p. 32-63.

การฆ่าเท่านั้น[5] ในพระพุทธศาสนาที่มีอายุเกินกว่า 2600 ปี ก็ใช้แนวคิดที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกในเรื่องการกินอาหารว่าด้วย “ปัจจัย” เครื่องยังชีพ และแนวคิดเรื่องการบริโภคเพื่อพัฒนาร่างกาย ความคิดสติปัญญาในการทำงานเพื่อสังคมส่วนรวม เป็นต้น [6] รวมทั้งพุทธศาสนามหายาน (จีนนิกาย) จะมีหลักที่เอาจริงเอาจังและมุ่งมั่นต่อการไม่กินเนื้อสัตว์และถือว่าเป็นเส้นทางแห่งพระโพธิสัตว์เลยทีเดียว ดังนั้นจากภาพรวมวิถีแห่งอาหาร หรือวัฒนธรรมอาหารส่วนหนึ่งถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือ หรือกลไกในการพัฒนาคุณธรรมภายใน ด้วยการกิน ไม่กิน เลือกกิน หรือกินอย่างมีเงื่อนไข ล้วนปรากฏเป็นแนวคิดของทุกศาสนาด้วยเช่นกัน

ดังนั้นแนวคิดเรื่องอาหาร อาหาร และพฤติกรรมที่เนื่องด้วยอาหารเป็นวิถีของมนุษย์ในโลกนี้ผ่านพฤติกรรมการการ การผลิตเพื่อการยังชีพ กิน บริโภค หรือการใช้แนวคิดเรื่อง “เสพย์” เพื่อการพัฒนาวิถีทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม จริยธรรมทางสังคม และศาสนามาเป็นเครื่องกำหนดส่งผลให้เกิดเป็นพฤติกรรมที่เนื่องด้วยการกินและวิถีแห่งอาหารทั้งสิ้นอาจนับว่าด้วยเรื่องของสังคมศาสตร์กับอาหารหรือมานุษยวิทยาว่าด้วยการกินตามกรอบของการศึกษาได้ด้วย

แผนภาพที่ 1 ผลิตผลจากแปลงผักหน้าหอ ฝีมือพระทำ ว่าด้วยวิถีของการกินและการดำเนินชีวิต
(ภาพผู้เขียน, มีนาคม 2563)

พุทธบูรณาการกับสวนเกษตรแบบยังชีพในเชิงสังคมและมานุษยวิทยา

สวนพุทธเกษตร หรือสวนพริก มะเขือ ผักชี หรือผักอื่น ๆ ที่อยู่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เกิดขึ้นด้วยสาเหตุหรือปัจจัยของการยังชีพ การผลิตอาหารเพื่อการบริโภค กิจกรรมออกกำลังกาย หรือเงื่อนไขอื่นใด แต่ทั้งหมดมีแนวคิดของพระพุทธศาสนาผสมผสาน และเป็นแก่นแกนในการดำเนินกิจกรรม ถามว่าผู้ปลูกผักหน้าหอนิสิต ท่านจะคิดถึงขนาดนั้นไหม ผู้เขียนยืนยันให้ท่าน ๆ เหล่านั้นไม่ได้ แต่

[5] Joginder Singh. Namdhari Sikhs of Punjab: Historical Profile. Journal of Punjab Studies. 21 (2), 2014, p. 267-296.

[6] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น**. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมะอินเทรนด์, 2555).

หากสะท้อนคิดผ่านพฤติกรรม การกระทำ และปัจจัยแฝงที่เนื่องด้วยกิจกรรมสวนผักนี้ จะเห็นว่ามีการผสมผสาน บูรณาการทั้งในเชิงสังคม แนวคิดทางพระพุทธศาสนา เศรษฐศาสตร์ และมานุษยวิทยาตามกรอบที่ตั้งเป็นชื่อเรื่องของบทความนี้ซึ่งสามารถจำแนกเฉพาะการบูรณาการได้ คือ

1. ปริยัติสู่ปฏิบัติ ต้นแบบ สู่ต้นอย่าง (ปริยัติ-ปฏิบัติ-ปฏิเวธ) หมายถึง ส่วนผักนี้ทำโดยพระภิกษุในพระพุทธศาสนา คือ พระครูน้อย พร้อมคณะและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเท่าที่เห็น เช่น หลวงพี่คมสันต์ พี่นเรศ ดร.อเนก พี่ดาวเหนือ เป็นผู้ทำ หรือรณรงค์ให้ทำ อาจเรียกว่า **“แปลงผักพระทำ”** ก็คงไม่ผิด ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยที่เนื่องด้วยพุทธเกษตร เคยไปคุยและสนทนาข้างแปลงผักกับท่านหลายครั้ง และบ่อยครั้งได้เก็บผักของท่านมายังชีพบ่อย ๆ ซึ่งในแปลงชนิดของพืชพันธุ์ผัก อาทิ พริก มะเขือ ผักชี บวบ มะกรูด มะนาว กะทกรก ตระไคร้ ข่า ผักคะแยง ชะอม โหระพา แมงรัก มะเขือเปราะ ผักติ้ว มะละกอ ผักแพว (ผักไผ่) พริกหยวก มะตูมแขก ชะมวง กระเพรา ผักปรัง ถั่วพุ่ม แตงร้าน แตงไทย แตงโม ฟัก บวบหอม หม่อน ลูกหม่อน มะกอกน้ำ ผักกาดขาว และอีกนานาชนิด ที่รวมกันแล้วไม่น้อยกว่า 30 ชนิด ซึ่งอาจจำแนกได้เป็นเครื่องครัว/เครื่องแกง เครื่องเคียง เครื่องปรุง หรือจำแนกเป็น ผักกินต้น กินใบ กินลูก กินยอด ตามชนิดของผักและพืช เป็นต้น โดยทั้งหมดสามารถยังชีพได้ โดยสวนเปิดเป็นพื้นที่โล่ง เป็นที่ใคร ๆ ก็เข้ามาเก็บได้ จึงเห็นแม่ชีบ้าง นิสิตครูอาจารย์ เข้ามาเก็บไปยังชีพกันตามอัตภาพ ในหลาย ๆ ครั้งๆ แปลว่า สวนเกษตรแปลงผักหน้าหอนิสิต นำทำโดยพระ ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ แบ่งกันโดยพระสงฆ์ แม่ชี ครูอาจารย์ และนิสิตทั้งรู้จักไม่รู้จัก ที่อยู่ในหอเป็นส่วนใหญ่ แต่สาระสำคัญอันเป็นแนวคิดหลัก มองเรื่อง **“ความมั่นคงของอาหาร”** คือมีอาหารกิน ในยุคโควิด-19 ท่านพูดอยู่ว่าไม่มีเงิน ออกไปไหนไม่ได้ ก็มีผักไว้กินอยู่ในหอนี่สบาย เป็นประโยคที่พูดอาจดูชวนหัวเล่น ๆ แต่มีนัยยะแฝงในเรื่องปรัชญาของวิถีเกษตรแบบยังชีพดั้งเดิม ที่ปลูกหรือผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนหรือในบ้าน หรือโครงการที่ภาครัฐเข้าไปมีส่วนการรณรงค์ **“ผักสวนครัว รั้วกินได้”** ในอดีตที่ที่ผ่านมาได้ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้อาจตีความเพิ่มได้อีกว่าเป็นการฝึกสติ ความอดทน มุ่งมั่น เป็นการปฏิบัติธรรม ที่เริ่มตั้งแต่การเตรียมดิน ศึกษาความพร้อมของดิน น้ำ พันธุ์พืช แปลว่าทุกอย่างผ่านการสังเกต บันทึกด้วยความคิด ความรู้ และการเรียนรู้ และลงมือทำปลูก (อันเป็นสัญลักษณ์ของการเริ่มต้น-เปลี่ยนภพ เปลี่ยนภูมิ) ศึกษาพัฒนาการในแต่ละช่วงของพืชผัก คิดแก้ปัญหาเมื่อน้ำเค็ม ดินเปรี้ยวไม่ได้คุณภาพ มีสัตว์ เพี้ย มากินพืช แปลว่าทุกอย่างเป็นการเรียนรู้ (ปริยัติ) และแก้ไขปัญหานั้นตามสภาพความเป็นจริงวิถีพุทธ (ปัญหา-ปัญญา) เป็นการศึกษาจากการปฏิบัติและจริง ซึ่งผู้เขียนยังแซวท่านบ่อยๆ ว่า พระครูน้อยน่าจะเป็น รศ.ด้านปลูกผักนะนั่น (รองศาสตราจารย์ สาขา พริกศึกษา) แต่เป็นการสัพยะหยอก แต่คิดจริงในขณะที่พูดซึ่งอยู่ในประเด็นร่วมนี้ด้วย

แผนภาพที่ 2 การลงมือเป็นสัญลักษณ์ของการเริ่มต้น สู่ผลิตผลจากแปลงผักหน้าหอ
ว่าด้วยวิถีของการผลิตอาหารเพื่อการยังชีพ (ภาพผู้เขียน, มีนาคม 2563)

2. แนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการไม่เบียดเบียน (ปาณาติบาท) จากข้อสังเกตที่พบในสวนเกษตรแปลงหน้าหอนิสิต คือการใช้แนวคิดในทางพระพุทธศาสนาในเรื่องการไม่เบียดเบียนตามหลักปาณาติบาท [7]อันหมายถึง (1) การไม่เบียดเบียนตนเอง หมายถึง การไม่ใช้ผลิตภัณฑ์ที่เนื่องด้วยสารเคมี กล่าวคือในการปลูกผักมีการใช้ปุ๋ยชีวภาพ ที่บ่อยครั้งได้ยินคำบอกเล่าว่า “BM ไปซื้อมูลวัว” มาเป็นปุ๋ย การใช้วิธีการพ่นน้ำหมักชีวภาพ ไม่ได้ใช้ย่าฆ่าแมลง เท่ากับว่าไม่เบียดสุขภาพที่เริ่มจากการผลิต ไปสู่การบริโภค ทุกขั้นตอนจึงเป็นผลิตเอง กินเอง ใช้เอง รู้นี่ว่าจะกินอะไร ใช้หรือไม่ใช้ยาอะไร เป็นการไม่เบียดเบียนตัวเองผ่านสิ่งที่เรียกว่า “เคมี” ซึ่งจะทำให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพ เรียกว่าอาหารเพื่อสุขภาพก็คงไม่ผิด [8] การไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ หมายถึง การที่ไม่ได้ใช้ย่าฆ่าแมลง ย่าฆ่าหญ้าหรือวัชพืช วันหนึ่งผู้เขียนเดินไปที่แปลงผักในขณะที่ท่านกับหลวงพี่คมสันต์ช่วยกันปลูกผัก รดน้ำ ดายหญ้า (ถอนหญ้า) กันอยู่ผู้เขียนเดินไปท่านชี้ให้ดูผักกาดขาวที่ยอดด้วนมีร่องรอยของการถูกกัดหายไปเกือบร่องผัก จากตั๊กแตน พร้อมกับเสียงหัวเราะ นั่นก็แปลว่า นอกเหนือจากชีวิตคน แล้วชีวิตสัตว์อื่นก็ได้อาศัยพืชในการยังชีพด้วย ก็เป็นส่วนหนึ่งของการเป็นผู้บริโภคในแปลงสวนเกษตรหน้าหอด้วยเช่นกัน หากมองที่ผลผลิต และใช้วิธีการกำจัดด้วยสารเคมีเหมือน “เกษตรอุตสาหกรรม” ที่เน้นผลผลิตมากกว่าปัจจัยอื่น โดยมีเงินหรือผลตอบแทนเป็นเป้าหมาย การเบียดเบียนชีวิตสิ่งที่มารบกวนทั้งวัชพืช การใช้สารเคมีเพื่อกำจัดหญ้า ศัตรูพืชการใช้สารเคมีเพื่อกำจัด นก หนู แมลง จึงเกิดขึ้น การเบียดเบียนเกิดขึ้นเป็นคำรบที่สอง และพืชที่นำไปสู่ท้องตลาด เพื่อการบริโภค ก็กลายเป็นส่วนไปสร้างการเบียดเบียนต่อสุขภาพอีกชั้นหนึ่ง แปลงส่วนผักกึ่งสาธิตจึงเป็นวิถีแห่ง

[7] (วิ.ภิกฺขุนี. (บาลี) 3/373/201)

[8] ธีรวีร์ วราธรไพบูลย์, “พฤติกรรมการบริโภค : อาหารนิยมบริโภคกับอาหารเพื่อสุขภาพ”, วารสารปัญญาภิวัฒน์. 5 (2) มกราคม-มิถุนายน, 2014). หน้า 255-264.

การไม่เบียดเบียน (อหิงสา) ตามหลักพระพุทธศาสนาด้วย อาจมีผู้โต้แย้งว่าอ้าวแล้วไม่เบียดเบียนไส้เดือน สัตว์มีชีวิตเล็ก ๆ น้อย ในกรณีที่ถูกจก สับ หรือตายโดยไม่เจตนา หรือมองไม่เห็นละหรือ ? อันนั้นก็คงแต่จะอธิบายและตีความกันต่อไปขอสงวนพูดไว้แค่นี้ก่อน

3. แนวคิดเรื่องสามัคคีธรรม/และสามัคคีภาพ หมายถึง การที่ครัวพระครูน้อยมีสมาชิก เช่น หลวงพี่คมสันต์ พี่นเรศ พี่อเนก พี่ดาวเหนือ พี่พิสุทธิ์ และอีกหลายชีวิตที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปทำอาหาร และฉันและรับประทานร่วมกัน ดังนั้นในห้องที่หอพัก จึงมีครัวย่อม ๆ ที่สามารถดูแลและเลี้ยงดูสมาชิกในองค์รวมได้หลายคน ดังนั้นการสะท้อนคิดนี้คือเรื่อง (ก) สามัคคีธรรม ซึ่งเป็นพฤติกรรมของการร่วมกันปลูกผัก ช่วยกันดายหญ้า รดน้ำ พรวนดิน นำพันธุ์ผักมาปลูก ทำให้เกิดสามัคคีทำ (ธรรมสามัคคี) คือช่วยกันทำ สามัคคีออกแรง แต่อีกนัยหนึ่งในคติทางพระพุทธศาสนาสะท้อนได้ว่าเป็นสามัคคีธรรมภายในใจที่เกิดเป็นพฤติกรรมร่วม และกระทำร่วมกันเป็นองค์คุณธรรมในเรื่องการช่วยเหลือแบ่งเบาภาระในงานของกันและกัน จัดเป็นคุณธรรมในด้านการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (ข) สามัคคีภาพ/สามัคคีฉัน หรือภาวะแห่งความสามัคคี เมื่อกระทำปลูกผักแล้วได้นำประกอบหรือปรุงอาหาร ทำให้อาหารเหล่านั้นได้กินร่วมกัน ได้ช่วยกันกิน ภาวะของความสามัคคีก็เกิดขึ้นในเรื่องภาพลักษณ์ดังพุทธพจน์ที่ว่า *“เนกาสี ลภเต สุขำ-กินคนเดียวย่อมไม่เป็นสุข”* [9]เกิดการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อ เรียกขานกันมากินมาฉันกันตามโอกาส (ค) สามัคคีแบ่งปัน ที่เกิดขึ้นแม้ผู้ที่ไม่ได้มาทำ เช่นที่ผู้เขียนเห็น เป็นนิสิตพม่าบ้าง แม่ชีบ้าง รวมทั้งผู้เขียน และอีกหลายท่านที่แวะเวียนกันไปเก็บภาพแห่งความสามัคคี หรือภาวะของการเห็นความสำคัญของสมาชิกในการแบ่งปันโดยไม่ได้มองว่ามาเบียดบังหรือเอาประโยชน์ เอาเปรียบ ไม่ทำแล้วมากิน ไม่ได้ถูกมองหรือถูกตีความอย่างนั้นภาพของการเสียสละ (จาคะ) ภาพของการแบ่งปัน (ทาน) ภาพของการเอื้อเฟื้อ (เมตตา) ผ่านการให้ซึ่งกันและกัน จัดเป็นไมตรีตามหลักพระพุทธศาสนาดังพุทธพจน์เนื่องต่อไปอีกว่า “ททมาโน ปิโย โหติ” [10]ผู้ให้ย่อมเป็นที่รักของผู้ถูกให้ ดังนั้นมิตรภาพของการให้ผ่านการเก็บเอง เด็ดผักเอง แม้ไม่ได้มากมาย ในเชิงมูลค่าแต่มีมิตรภาพการปฏิสัมพันธ์เชิงสังคมผ่านแนวคิดสามัคคีธรรมร่วมกัน

แผนภาพที่ 3 ผลิตผลจากแปลงผัก สู่จานเสริฟภายใต้ สามัคคีภาพ และสามัคคีฉัน ที่ครัวพระครูน้อย พร้อมล้อมวงฉัน-รับประทานภายใต้มิตรภาพ ไมตรี และการสนทนา
(ภาพ Facebook อิคคิวซัง ไม่สำคัญ เมษายน 2563)

[9] (ขุ.ชา. (ไทย)27/83-84/387)

[10] (องฺ.ปญฺจก. (ไทย)22/36-37/44)

4. แนวคิดเรื่องเสียสละแบ่งปัน (ทาน-จาคะ) ถามว่าปลูกผักมีองค์คุณธรรมด้วยหรือ หากมองในเชิงจุดเริ่มต้น การปลูกผักเกิดจากงานวิจัย วิจย (วิ-จะ-ยะ : Research) แปลว่าการทำให้แจ้ง หรือการแสวงหาองค์ความรู้ จากงานแนวพุทธเกษตร สวนเกษตร ผักปลอดสาร การปลูกผักเพื่อยังชีพ การใช้พลังงานทดแทน รวมทั้งองค์ประกอบอื่น ๆ การดูแลดิน การลงผัก การศึกษาพัฒนาการของผัก ดังนั้นงานนี้จึงเกิดขึ้นสู่สาธารณะจะเป็นประโยชน์ในเรื่องการแบ่งปันในขั้นของ (ก) “ธมฺมเทสนามัย” เป็นการแบ่งปันความรู้ตามคติในทางพระพุทธศาสนา จุดเริ่มต้นจึงเป็นการศึกษาเพื่อแบ่งปัน (ข) เมื่อได้ผัก หรือปลูกผักแล้วได้มีการนำไปประกอบอาหาร สำหรับประชาคมชาวหอ ที่อยู่ใน **“กลุ่ม”** เดียวกัน ซึ่งผู้เขียนเห็นเป็นประจำว่าสมาชิกในกลุ่มของท่านพระครูน้อย มีหลวงพี่คมสันต์ พี่นเรศ พี่วีรศักดิ์ (เลขานุการคณะสังคมศาสตร์) พี่ดาวเหนือ ดร.อเนก พี่พิสุทธิ์ หลวงพี่สมนึก แวะไปเป็นครั้งคราว หรือมีสมาชิกอื่น ๆ เข้ามาสมทบบ้าง เช่น ดร.อธิเทพ ผาทา (คณะพุทธศาสตร์) พี่วิชัย สมาชิกใหม่ของประชาคมชาวหอ ที่เพิ่งเข้ามาอยู่อาศัยที่ยกมาต้องการบอกว่าทั้งหมดเป็นผู้ที่ได้รับอานิสงค์ของการแบ่งปันที่เรียกว่า **“อาหาร/เกษตรสวนผัก/แปลงผักเพื่อการยังชีพ”** การแบ่งปันเกิดขึ้นจากสวนผักหน้าหอนิสิต สู่การแสวงหาส่วนอื่นเป็นเครื่องประกอบ มีข้าวสาร มีผัก ปลาแห้ง และวัสดุอื่น ๆ เพื่อใช้ประกอบอาหารฉัน และบริโภคกันตามโอกาส แต่ปัจจัยการผลิตเกิดจากสวนผักซึ่งเป็นการแบ่งปันให้โอกาสกันและกัน ในการบริโภคร่วมกัน (ค) การแบ่งปันจากสมาชิกภายนอก เช่นผู้เขียนเอง ดร.มะเหมี่ยว (ผศ.ดร.ตวงเพชร สมศรี แห่งบัณฑิตศึกษา) แม่ชีเวียดนาม นิสิตพม่า นิสิตไทย ในนามประชาคมชาวหอ และอีกหลายท่าน ล้วนได้ไปเก็บผัก ที่ผู้เขียนเห็นด้วยตัวเอง ภาวะของการแบ่งปัน เสียสละเกิดขึ้น ถ้าคิดง่าย ๆ บอกนี่ของฉัน หวงนะ เก็บไม่ได้ ห้ามกิน ห้ามเก็บ ผักนี้ก็จะเป็นประโยชน์เฉพาะพระครูน้อย และสมาชิก แต่นี่กลายเป็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นประโยชน์แก่คนหมู่มาก มากกว่า 1 คน หรือมากกว่านั้น ดั้งนั้นแนวคิดนี้บูรณาการกับพระพุทธศาสนาที่ว่า ผู้ให้ข้าว ให้น้ำ ให้อาหาร ถือว่าให้ชีวิต [11]แต่เป็นชีวิตเพื่อพัฒนาตัวเองเป็นความรู้ ในการสร้างงานวิชาการ (ในฐานะนักวิชาการในมหาวิทยาลัย) สร้างองค์ความรู้เพื่อพัฒนาตนเองตามสายของศาสตร์นั้น ๆ (นิสิตที่มาเรียนเพื่อพัฒนาตนเอง) สร้างองค์คุณองค์ธรรม เพื่อการพัฒนาความคิดส่งต่อให้เป็นพระสงฆ์เนื้อนาบุญ พัฒนาศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา (นักบวช/พระนิสิต/แม่ชี) แปลว่าการให้นี้จะถูกส่งต่อไปเป็นการให้อย่างต่อเนื่องและมีความสมบูรณ์ในตัวเองด้วย

[11] (ม.มู. (ไทย) 12/422-423/456; สำ.ส.(ไทย)15/42/58-กินททสูตร)

แผนภาพที่ 4 ผู้มาเยี่ยมเยียน เป็นนิสิตร่วมมหาหาวิทยาลัย ที่ใช้ชีวิตในหอนิสิต (ชาย/และหญิง) ร่วมแบ่งปันสิ่งที่ผลิตได้จากแปลงผักหน้าหอ มิตรภาพ ไมตรี การแบ่งปัน สามัคคี เป็นลักษณะร่วมของแปลกผัก (ภาพผู้เขียน, มีนาคม 2563)

5. แนวคิดเรื่องความสุข หรือบรมสุข บรมธรรม ความหมายคือ อาหารเป็นปัจจัยหลัก แนวคิดทางพระพุทธศาสนาสะท้อนคิดไว้ชัดเจนว่า “ปัจจัย” สำคัญของการยังชีพประกอบด้วยปัจจัย 4 และอาหารก็เป็นปัจจัยหนึ่งในนั้น [12]และองค์กรสหประชาชาติ ได้จัดตั้ง องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations หรือ **FAO**) มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี มีสมาชิกกว่า 190 ประเทศทั่วโลก เป้าหมายคือเพื่อศึกษาและกำหนดมาตรการเมื่อกำหนด และควบคุมแนวทางในเรื่อง “อาหาร” ที่หมายถึง การผลิต การบริโภค การสร้างปัจจัยเงื่อนไขในเชิงของอาหาร (รวมเรื่อง โภชนาการ อาหาร การเกษตร ป่าไม้และประมงฯ) ดังนั้นอาหารเป็นปัจจัยสำคัญของมนุษย์เหมือนกันทั่วโลก และในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้ารอคนที่เดินทางมาฟังธรรมแต่มาด้วยความหิว ก็อนุญาตให้กินข้าวก่อนแล้วจึงแสดงธรรม จึงเป็นที่มาของพุทธพจน์ที่ว่า *“ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง สังขารทั้งหลาย เป็นทุกข์อย่างยิ่ง บัณฑิตรู้เรื่องนี้ตามความเป็นจริงแล้ว ย่อมทำนิพพานให้แจ้ง เพราะนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง”* [13]ดังนั้นแนวคิดหรือหลักการสำคัญคือกินย่อมเป็นสุข การได้กินและบริโภคย่อมเป็นสุข การที่สวนเกษตรแปลงผักหน้าหอ เป็นแนวทางในอันที่จะมาของความสุข ซึ่งจะเห็นได้จากพฤติกรรมของผู้เก็บผักไปบริโภค เช่นผู้เขียนเมื่อได้กิน ก็มีความสุข หรือในกลุ่มของพระครูน้อยเอง เมื่อได้ฉัน และกินก็จะมีกิจกรรมร่วมกัน คุยกันเสียงด้วยอรรถรสในแบบสุนทรียะ เป็นต้น แต่ไม่ได้เป็นเรื่องแปลก แต่เป็นการสะท้อนถึงความสุข ที่ได้บริโภค หรือการได้กิน และความสุขก็ส่งต่อคนอื่น ๆ เป็นการพัฒนางาน พัฒนาความรู้ ส่งต่อเป็น “บรมสุข” ในอนาคตได้ด้วยเช่นกัน

[12] (อง.เอกก.(ไทย)20/25/173,พหุการสูตร)

[13] (ธ.อุ.(ไทย) 25/201-20195-อัญญตรอุปาสกวัตถุ)

แผนภาพที่ 5 ถอดความคิด ชุดความรู้ผ่านแปลงผักหน้าหอนิสิต
“การผลิตอาหารในวิถีของสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาการกิน”

6. แนวคิดเรื่องสมดุล ประหยัด การลงทุนในปัจจัยการผลิตพื้นฐาน หมายถึง เมื่อสอบถามจากพระครูน้อย หลวงพี่คมสันต์ การปลูกผักช่วยลดต้นทุนการกิน คือประหยัดได้เยอะ แต่จะมีต้นทุนในการลงทุนครั้งแรก แต่เมื่อมองจากภาพรวมดังนั้นในกระบวนการทางเศรษฐศาสตร์ การลงทุนเพื่อให้เกิดการผลิตและเป็นการสร้างอุปาทานอุปสงค์ของอาหาร และที่สำคัญให้เห็นว่าในพื้นที่ทางการเกษตรสวนผักหน้าหอ 1 แปลง ขนาด 1 ไร่ (400 ตารางวา=1600 ตารางเมตร) เท่า ๆ กับสนามเทนนิส 6 สนามโดยประมาณ (ขนาดมาตรฐาน 23.8 x 11 ม (261 ตรม)x6=1566 ตรม.) ได้สร้างฐานการผลิตอาหาร ที่สามารถดูแลสมาชิกได้ 10-20 คนตามขนาดของการผลิต แต่อีกนัยหนึ่งอาจมีผู้บริโภคแฝง 10-50 คน/ที่ได้เป็นส่วนนึ่งของการผลิตอาหารในแปลงสาธิตขนาดย่อม ๆ นี้ เท่ากับว่าประเทศไทยมีพื้นที่ประมาณ 321 ล้านไร่ หรือประมาณ 513,000 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่เพาะปลูกทางการเกษตรประมาณ 43% (138 ล้านไร่) ทั่วประเทศ มองนัยหนึ่งสามารถผลิตข้าว และผลิตผลทางการเกษตรส่งออกได้เป็นอันดับต้นๆ ของโลก จากข้อมูลที่พบ ประเทศไทยจะผลิตข้าวเป็นอันดับ 6 ของโลก (เวียดนามอันดับ 5) แต่ไทยส่งออกข้าวเยอะเป็นอันดับ 2 ของโลก ด้วยมูลค่า 4,400 ล้านเหรียญสหรัฐฯ หรือคิดเป็น 21.9% ของมูลค่าการส่งออกข้าวทั่วโลก (อินเดีย อันดับ 1 26.7%) (The Academy,2018) หรือข้อมูลของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่ให้ข้อมูลผลได้ของการส่งออกผลไม้และผลิตผลิตภัณฑ์ตลอดทั้งปี พ.ศ.2562 มีรายได้กว่า 60,870,766,433 บาท ข้อมูลนี้ย่อมเป็นเครื่องชี้แนวคิดในเรื่องยุทธศาสตร์จุดแข็งแหล่งผลิตอาหารที่เป็นความโดดเด่นของไทย เป็น Hub ในการเป็นแหล่งผลิตอาหารของโลก ผ่านยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่

โดดเด่นและความเข้มแข็งในวิถีเกษตรที่มีมาแต่อดีต ตามที่เคยรณรงค์ส่งเสริมกันมา “ครัวไทยสู่ครัวโลก” [14] แปลว่าทุกอย่างทำได้ เป็นไปได้ และยังส่งเสริมกันได้กับอนาคตทางการเกษตร

7. แปลงผักหน้าหอกับแนวคิดโต้แย้งในข้อบัญญัติตามวินัยและสมณสัญญา หมายถึง เมื่อสื่อสารข้อมูล “แปลงผักหน้าหอ” สู่สาธารณะวงกว้าง อาจมีผู้ตั้งข้อสังเกตจากสายเคร่ง เช่น กิจสงฆ์หรือไม่ เป็นอาบัติผิดวินัยสงฆ์ “พรากของเขียว/ตัดต้นไม้ด้ายหญ้า” หรือ “ปาณาติบาท-สัตว์ในดิน” และ “รดน้ำ-พรวนดิน” เป็นต้น ทุกอย่างคิดได้เพราะเป็นข้อเท็จจริง ถ้าถามว่ากิจของสงฆ์ไหมก็ต้องตอบว่าไม่ใช่ เหมาะควรไหม ก็ต้องตอบควรใช้เกณฑ์พิจารณาเทียบเคียง ผิดวินัยไหมก็ต้องตอบว่าผิด ไม่เหมาะควร เพราะนี่คือเกณฑ์ตามกรอบแห่งสมณสัญญา [15]จะเถียงไม่ได้ ผิดต้องบอกว่าผิดตามศาสนบัญญัติ แต่เพียงว่าจะยึดเป็นเกณฑ์หลักหรือเกณฑ์รองเป็นอีกประเด็นหนึ่ง หากนำแนวคิดในพระพุทธศาสนา 2 กรณีประเด็นเป็นเกณฑ์วินิจฉัยร่วม (1) แนวคิดเรื่องอนุโลมตามบ้านเมืองหรือสถานการณ์ ดังปรากฏเป็นพุทธพจน์ที่ว่า *“อนุชานามิ ภิกฺขเว ราชูนํ อนุวตฺติตุนฺติ-ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้คล้อยตามพระราชา”* [16]แปลว่าในทุกกฎย่อมมีอนุมาตราหรือเกณฑ์รองในการผ่อนผันให้ (2) แนวคิดเรื่องเกณฑ์วินิจฉัยตามมติในมหาปเทส 4 โดยใช้เกณฑ์บัญญัติ และทางสังคมเป็นตัวกำหนด [17]บางคนบอกจะตายอยู่แล้วยังจะมาถือเคร่งอะไรกันอีกอีกนั้นก็มีสิทธิ์โต้แย้งได้ ในประเด็นนี้ไม่โต้เถียงหรือโต้แย้งแต่ต้องการบอกต่อไปว่า สุดแต่จะใช้เกณฑ์หรือดุลพินิจใดในการวินิจฉัย ไม่ว่าจะเป็นเกณฑ์หลัก (วินัยบัญญัติ/สมณสัญญา) หรือจะใช้เกณฑ์รอง (อนุวัติตามบ้านเมือง/หลักเกณฑ์วินิจฉัย มหาปเทส 4) เสนอตรงนี้ไว้เป็นข้อให้วินิจฉัยหรือสุดแต่จะใช้หลักใดในการพิจารณา

จากภาพรวมจะเห็นประเด็นแนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการเชื่อมโยงประสานกับแนวคิดเชิงศาสตร์ระหว่างพุทธศาสนากับแนวคิดหรือศาสตร์อื่น ๆ ที่สะท้อนให้เห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นได้กลายเป็นปรากฏการณ์ร่วมทำให้เกิดพัฒนาการร่วมกัน ทั้งในส่วนหลักธรรม หลักคิด หลักปฏิบัติ และการบูรณาการขับเคลื่อนความเป็นสวนผักหน้าหอนิสิตให้เกิดขึ้นได้

สวนเกษตรหน้าหอนิสิต กับความเชื่อมโยงเชิงศาสตร์

ความเชื่อมโยงเชิงศาสตร์ของสวนเกษตรที่ทำขึ้น จะเห็นความสัมพันธ์กับศาสตร์ต่าง ๆ ที่เนื่องจากแปลงเกษตรสวนผักทั้งในเชิง (ก) เศรษฐศาสตร์ ที่หมายถึง การผลิตอาหารเพื่อการบริโภค และการประหยัดออม พึ่งตนเองไม่ต้องไปซื้อจากภายนอก (ข) โภชนาการ อันหมายถึง การผลิตอาหารที่ควบคุมการผลิตได้ทั้งในส่วนของอนามัย และความต้องการตามฐานของการบริโภค ผักที่ต้องการกิน อยากกินและบริโภค

---

[14] ปณิดาภา สวนแก้ว, ความสำเร็จของนโยบาย “ครัวไทยสู่ครัวโลก” ภายใต้ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน, **วารสารวินัย มสด สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.** 11 (1) (มกราคม-เมษายน), 2014), หน้า 47-58.

[15] (องฺ.ทสก. (ไทย) 24/101/242-สมณสัญญาสูตร)

[16] (วิ.ม.(ไทย)4/187/295)

[17] (วิ.ม. (ไทย) 5/305/139-จตุมหาปเทสกถา)

รวมทั้งประมาณที่ต้องการอยากได้มากปลูกมาก ผลิตมาก เด็ดมากินมาก เป็นต้น (ค) ความสัมพันธ์เชิงสังคมหรือสังคมวิทยา เป็นศาสตร์ที่เชื่อมในเชิงปฏิสัมพันธ์ สามัคคีกันทำ สามัคคีกันกิน และแบ่งปันตามสัดส่วนของผลได้ที่เหมาะสม ได้เพื่อน ได้กิน ได้คุยและมีเรื่องคุยกันก็คงไม่ผิด (ง) มานุษยวิทยาเชิงสังคม การทำกิจกรรมร่วมกัน การรวมกลุ่มกันทำกิจกรรม (ง) การศึกษาเชิงเชื่อมโยงเชิงศาสตร์ จากข้อมูลแปลงผักหน้าหอนิสิต ได้มีการทดลองทำทั้งในส่วนของแปลงผัก อันหมายถึง (ก) พันธุ์พืช จะปลูกอะไรอย่างไรเพื่อการบริโภคและสอดคล้องกับการกินอยู่ (ข) ดิน-ปุ๋ย ที่จะปลูกมีดินเป็นอย่างไร ดินถม มีความเป็นกรดสูง ไม่มีสารอาหาร ถูกกดอันจนแน่น การยกร่องแทน ใช้ระบบดินล้อมปลูก หาสิ่งทดแทน หรือดินจากแหล่งอื่นมาทดแทน ทั้งดิน ปุ๋ยคอก มาเป็นฐานการผลิต (เทียบได้กับการปลูกพืชในที่คุมอุณหภูมิในเมืองหนาว เช่น ยุโรป/หรือการใช้ระบบคุมดินในโรงเรือนและระบบอุ้มดินในอิสราเอล เป็นต้น) (ค) การประดิษฐ์เพื่อการจัดการ มีการทำระบบน้ำหยด ใช้ท่อเป็นตัวส่งน้ำ ดึงน้ำจากบ่อพักน้ำทิ้งหน้าหอ แทนการใช้นำประปา เพื่อลดแรงงานในการรดน้ำ การใช้พลังงานทดแทน แทนการใช้ไฟฟ้าของมหาวิทยาลัยมา ติดตั้งแผงโซลาเซล (พลังงานธรรมชาติ/ทดแทน) มาเป็นเครื่องมือในการจ่ายไฟไปยังเครื่องติดตั้งปั้มน้ำ และใช้น้ำใต้ถุนหอพัก (ตามการออกแบบอาคาร/บ่อพักน้ำ) กับบ่อพักน้ำหน้าหอ น้ำจึงถูกนำมาใช้ประโยชน์ เป็นการ Re-Use น้ำทิ้งที่สะสมไว้ อาจเป็นพาหะที่เพาะเชื้อยุง ในความหมายนี้น้ำที่ไม่ถูกใช้ประโยชน์ ได้ถูกนำกลับมาใช้ประโยชน์ (อยู่ในส่วนของการบริหารจัดการน้ำ) ใหม่อีกครั้ง (ง) การใช้สิ่งทดแทน ทั้งในเชิงพลังงานทดแทน พลังงานทดแทน พลังงานธรรมชาติ (โซลาเซล) น้ำทดแทน (น้ำทิ้งจากครัวเรือน/หรือน้ำฝน) ถูกนำกลับมาให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงและเป็นประโยชน์ (จ) การถ่ายทอดความรู้ ผู้เขียนได้สนทนากับ รศ.ดร. ภัทรพล ใจเย็น (หัวหน้าภาควิชาเศรษฐศาสตร์) ที่กำลังไปพัฒนาแปลงเกษตรในที่ดินที่บ้าน จ.นครปฐม ภายใต้แนวคิดเตรียมใจไว้เกษียณ และการผลิตอาหารเพื่อยังชีพในสถานการณ์ไม่ปกติดัง Covid 19 ที่กำลังเกิดขึ้นนี้ แปลว่าแปลงผักหน้าหอสาธิตนัยหนึ่งเป็นแรงบันดาลใจเล็ก ๆ ให้กับสมาชิกอื่นได้ด้วย เมื่อสอบถามพระครูน้อย ท่านเองก็ถูกถามและถ่ายทอดประสบการณ์การทำงานของท่าน ไปสู่คนหลายคน แม้เป็นกิจกรรมเล็กๆ ในพื้นที่ประมาณ 1 ไร่โดยประมาณ แต่เป็นการลงมือทำ เรียนรู้ และถ่ายทอดให้เป็นผลเชิงประจักษ์ได้ในระดับหนึ่ง นับแต่จุดเริ่มของปัญหา (ทุกข์) แสวงหาทางอออกพัฒนาเป็นปัญญา (สมุทัย) ได้เป็นการเรียนรู้แบ่งปัน (มรรค) นำไปสู่การสร้างประดิษฐ์กรรมผ่านสวนผักที่เกิดขึ้นได้ (นิโรธ) ได้ผักไว้ฉัน ไว้รับประทานดับทุกข์เป็นความหิวได้ ได้ความรู้ จัดการแบ่งปัน เพื่อให้สมาชิกอื่นได้ดับทุกข์ คลายความสงสัยของผู้มีที่ดินและอยากทำการเกษตรแบบผสมผสานได้ (นิโรธ) ดังนั้นความเชื่อมโยงเชิงศาสตร์ จึงเป็นสิ่งที่เนื่องด้วยการปลูกผักหน้าหอนิสิตเพื่อการยังชีพ กิน อยู่ หลับ นอน ในแบบบูรณาการดังที่ยกมาเล่าสู่กันฟังตามที่ปรากฏ

แผนภาพที่ 6 ประดิษฐ์กรรมชุดความรู้ร่วมกับแปลงผัก ที่ใช้วิธีการผลิตไฟจากแผงโซล่าเซล แทนการใช้ไฟมหาวิทยาลัย (พลังงานทดแทน/พลังงานธรรมชาติ/พลังงานบริสุทธิ์) ใช้น้ำทิ้งจากใต้หอแทนการใช้น้ำประปา (การจัดการน้ำ) เป็นชุดความรู้สู่การถ่ายทอดแบ่งปัน ต้นแบบ เอาอย่าง (ภาพ Facebook อิคคิวซัง ไม่สำคัญ 24 เมษายน 2563)

บทสรุป

สวนเกษตรแปลงผักหน้าหอนิสิต ที่ยกมาเขียนเป็นบทความนี้ เป็นการสะท้อนแนวคิดในเชิงพุทธบูรณาการทางสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาว่าด้วยการกิน ที่ใช้ฐานคิดของการกินมาเป็นประเด็นขับเคลื่อนมีพฤติกรรม การกระทำ และการตัดสินใจเป็นองค์ประกอบร่วม ตัดสินใจทำ ลงมือทำ **“แปลงผักหน้าหอนิสิต”** ให้เกิดผลผลิตเพื่อการยังชีพ พัฒนาการเป็นการบริหารจัดการได้ เป็นการเพิ่มห่วงโซ่ในการผลิตอาหาร เน้นการพึ่งพาตนเองในสถานการณ์ที่ไม่ปกติด้วย และส่งต่อไปเป็นเงื่อนไขทางเศรษฐศาสตร์ ว่าด้วยการผลิตอาหาร การกระจายอาหาร สัมพันธ์กับการออม การประหยัดตามแนวเศรษฐศาสตร์ ความสัมพันธ์กับสังคม และสมาชิกในสังคมอื่น ๆ ว่าด้วยการจัดสรรปันส่วน การแบ่งปัน การเกื้อกูลกันในแบบพี่น้อง ทำให้แปลงผักเป็นจุดนัดพบของชุมชนคนชาวหอ ที่มาแบ่งสรรปันส่วนไปกินกันตามโอกาส หรือการพบปะพูดคุย และที่สำคัญทำให้เกิดการแบ่งปัน ในกลุ่มสมาชิกใกล้ไกล ทำให้เกิดประชาสังคมแบบคนร่วมกิน คือมีอะไรก็มาทำกินแบ่งกันตามโอกาสและช่วงเวลา เป็นการเสียสละ แบ่งปัน การเรียนรู้ในสังคมร่วมกัน การสร้างองค์ความรู้แบบเนื่องต่อไปถึงการประดิษฐ์กรรมการลดการใช้พลังงานน้ำ แผงโซลาเซลเพื่อการปั่นไฟ การนำน้ำทิ้งหรือเหลือใช้จากครัวเรือน หรือแหล่งน้ำธรรมชาติ มาใช้ประโยชน์ให้เกิดประโยชน์ ดังนั้น แปลงผักหน้าหอ ใช้พื้นที่ไม่มากแต่เป็นประชาสังคมที่ว่าด้วยการกินแบบมีส่วนร่วม โดยปรากฏเป็นความจริงเป็นต้นแบบในเรื่องการผลิตอาหารในสถานการณ์ไม่ปกติลดการพึ่งพิงจากภายนอก สร้างห่วงโซ่อาหารอุปทานของการยังชีพตามแนวทางเศรษฐศาสตร์ได้ ที่ **“สวนเกษตรแปลงผักหน้าหอนิสิต”** แห่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จ.พระนครศรีอยุธยา

บรรณานุกรม

จารุณี วรรณศิริกุล. เรื่องเล่าประวัติศาสตร์...บนเส้นทางอาหาร. นิเทศสยามปริทรรศน์. 15 (19) ,2559.

ตา ทอม สแตนเดจ. **ประวัติศาสตร์กินได้** : An Edible History of Humanity. โตมร ศุขปรีชา แปล. กรุงเทพมหานคร: โอเพิ่นเวิลด์ส์, 2554.

ธีรวีร์ วราธรไพบูลย์. (2014). พฤติกรรมการบริโภค : อาหารนิยมบริโภคกับอาหารเพื่อสุขภาพ. วารสารปัญญาภิวัฒน์. 5 (2) มกราคม-มิถุนายน : 255-264

ปณิดาภา สวนแก้ว. (2014). ความสำเร็จของนโยบาย “ครัวไทยสู่ครัวโลก” ภายใต้ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน.วารสารวินัย มสด สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. 11 (1) (มกราคม-เมษายน): 47-58.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมะอินเทรนด์, 2555.

Joginder Singh. Namdhari Sikhs of Punjab: Historical Profile. Journal of Punjab Studies. 21 (2) : 2014, p. 267-296.

Shawn Arthur. Eating Your Way to Immortality: Early Daoist Self-Cultivation Diets. The Journal of Daoist StudiesVol. 2, 2009, p. 32-63

ชีวิตหลังความตาย
Life after death

ชาญชัย ฤทธิร่วม
กฤตเมธ บุญนุ่น
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
สงัด เทียนจันทึก
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

บทคัดย่อ

ชีวิตหลังความตายในมุมมองของพระพุทธศาสนาเป็นการสะท้อนความเชื่อของคนที่มักไม่เข้าใจธรรมชาติที่แท้จริงของชีวิต และความตาย เป็นเหตุทำให้ไม่สามารถกำหนดท่าที และการกระทำที่ถูกต้องในเรื่องที่สำคัญนี้ได้ ทั้งนี้แนวทางที่จะช่วยทำความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายได้นั้นจะต้องให้ความสำคัญกับการรู้จักตนเองของมนุษย์ตั้งแต่ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย อันเป็นกระจกสะท้อนให้เห็นคุณค่าของการดำรงอยู่ของ ขันธ์ 5 ที่เป็นองค์ประกอบใหญ่ของชีวิต คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยเหตุที่ชีวิตเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดำเนินไปได้ เพราะอาศัยการประกอบของขันธ์ 5 สำหรับการทำให้เข้าใจชีวิตและนำไปสู่ความสามารถในการกำหนดท่าทีและการกระทำที่ถูกต้องตามธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ได้นั้นต้องนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประพฤติปฏิบัติตนให้ปราศจากกิเลสได้อย่างถูกต้อง

คำสำคัญ : ชีวิตหลังความตาย, ขันธ์ 5

Abstract

Life after death, in the Buddhist perspective, is a reflection of the beliefs of people who often do not understand the true nature of life and death. This causes them unable to determine right attitude and act to this important matter. However, the way to help them understand about life after death is to let them focus on knowing the self of man from birth, old age, pain and death which reflect the value of the existence of 5 Khandhas (Five Aggregates). These Five Aggregates: Rupa (corporeality), Vedana (sensation), Sanna (perception), Samkhara (mental formations) and Vinnana (consciousness) are major component of Life. So life arises, exists and goes on relying on the assembly of Khandhas. In order to understand life and to lead to the ability to determine right attitude and action on the true nature of human beings, Buddhist principles must be applied to practice for purifying the mind from all kinds of desire.

Keywords : Life after death, 5 Khandhas

บทนำ

ชีวิตหลังความตายในมุมมองของพระพุทธศาสนา เพื่อสะท้อนความเชื่อของคนที่มักไม่เข้าใจธรรมชาติที่แท้จริงของชีวิต และความตาย เป็นเหตุทำให้ไม่สามารถกำหนดท่าที และการกระทำที่ถูกต้องในเรื่องที่สำคัญนี้ได้ ผลที่ตามมาอาจจะทำให้เกิดความทุกข์ในระดับหนึ่ง และอย่างน้อยก็ไม่สามารถได้รับประโยชน์ที่พึงได้ในการเกิดมาของมนุษย์ที่มีชีวิตในฐานะคนคนหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่ชีวิตเกิดมาพร้อมกับความตาย ซึ่งเปรียบเสมือนเรายกมือขึ้นมา ในมือของเราก็จะมีทั้งหน้ามือ และหลังมือมาพร้อมกัน ชีวิตคือหน้ามือ ความตายก็คงจะคือหลังมือ ชีวิตและความคตายก็คือสองด้านของมือเรา ความตายนั้นเป็นธรรมชาติอันเป็นธรรมดาของขันธ์ 5 ที่จำต้องแตกสลายไป เพื่อไม่ให้กลัวต่อความตายจึงมีการพิจารณาเนือง ๆ ถึงธรรมดาของชีวิต 5 ประการ ที่เรียกว่า “อภิณหปัจจเวกขณ์ 5” ดังนี้ คือ 1) เรามีความแก่เป็นธรรมดา เราจะล่วงพ้นความแก่ไปไม่ได้ 2) เรามีความเจ็บป่วยเป็นะรรมดา เราจะล่วงพ้นความเจ็บป่วยไปไม่ได้ 3) เรามีความตายเป็นธรรมดา เราจะล่วงพ้นความตายไปไม่ได้ 4) เรามีความพลัดพรากเป็นธรรมดา เราจะล่วงพ้นความพลัดพรากไปไม่ได้ 5) เรามีกรรมที่ต้องรับใช้ผลแห่งกรรม เราจะล่วงพ้นกรรมที่ต้องรับผลแห่งกรรมไปไม่ได้ อภิณหปัจจเวกขณ์ 5 นี้ถ้ามนุษย์พิจารณาอยู่เนือง ๆ จะทำให้การดำเนินชีวิตอยู่บนโลกนี้ได้อย่างอาจหาญ เห็นชีวิตและความตายเป็นธรรมดา การเกิดมาเป็นมนุษย์ก็จะได้ไม่สูญปล่าวประโยชน์ ความทุกข์ของการดำเนินชีวิตก็จะน้อยลง ด้วยเหตุนี้ ทางพระพุทธศาสนาจึงมองว่าชีวิตและความตายนี้เป็นธรรมดาไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใด เพราะชีวิตและความตายเป็นสิ่งสามัญธรรมดาของชีวิตทั้งปวงจำต้องเรียนรู้เรื่องชีวิตและความตายให้เป็นสัจธรรม แล้วผลของการเรียนรู้นี้ชีวิตหลังความตายจะให้คำตอบต่อไป

ดังนั้น บทความนี้ในเบื้องต้นจะเป็นการกล่าวถึงชีวิตในทัศนะของพระพุทธศาสนา จากนั้นจะกล่าวถึงความตาย และทัศนะชีวิตหลังความตาย ทั้งนี้โดยอาศัยการค้นคว้าจากเอกสารที่มีท่านผู้รู้ได้ค้นคว้าเรียบเรียงไว้ก่อนหน้า และสัมภาษณ์ท่านผู้รู้ที่มีความเชื่อในเรื่องของการใช้ชีวิตหลังความตาย

ความหมายของชีวิตในทัศนะพระพุทธศาสนา

ก่อนจะอธิบายความหมายชีวิตในบทความนี้ จะกล่าวถึงการเกิดมาเป็นชีวิตหรือจุดกำเนิดของชีวิตก่อนว่า การเกิดของชีวิตตามทัศนะของพระพุทธศาสนามีอยู่ 4 ประเภท เรียกว่า โยนิ 4 ดังใน สุมาลัย กาลวิบูลย์ กล่าวว่า จุดเริ่มต้นของชีวิต คือ การเกิด พุทธศาสนาเชื่อว่า การเกิดไม่ได้หมายความเฉพาะการเกิดจากท้องแม่ของมนุษย์เท่านั้น แต่หมายรวมถึงการเกิดมาเป็นตัวเป็นตนทั้งของมนุษย์ สัตว์ หรือเกิดในรูปแบบอื่น ไม่ว่าจะเกิดมาในรูปแบบใด ต้องเกิดอยู่ในกำเนิด 4 ประเภท ที่เรียกว่า กำเนิด 4 หรือโยนิ 4 ดังนี้ 1) อัณฑะชะ เกิดในไข่ 2) สังเสทะชะ เกิดในไคล สิ่งหมักหมมเน่าเปื่อย 3) ชลาพุชะ เกิดในครรภ์ และ 4) โอปปาติกะ ผุดเกิด

การเกิดทั้ง 4 ประเภทนี้ หากพิจารณาแล้วชี้ให้เห็นว่า พุทธศาสนายอมรับการมีอยู่ของสิ่งที่ไม่ใช่ทั้งมนุษย์ และสัตว์ ซึ่งเป็นไปได้ว่า **ประเภทที่เกิดในไข่ หรือ อัณฑะชะ** ถ้าทำกรรมดีมาแต่ชาติก่อน ก็จะได้ถูกการดูแลเป็นอย่างดี เช่น ไก่ หรือนก ที่ชอบกกลูก ไข่ออกมาแล้วก่อนจะเป็นตัวมีชีวิต ถูกแม่กกไว้ก่อนออกมาแล้วก็จะได้เจอหน้าแม่ ถ้าทำกรรมชั่ว ก็จะถูกแม่ไข่ไว้ตามที่ต่าง ๆ เช่น เต่า แม่ไข่ออกมาแล้วก็ฝากไว้

กับดิน ปลา กบ เขียด แม่ไข่ออกมาแล้วก็ฝากไว้กับน้ำ แมลง แม่ไข่ออกมาแล้วก็ฝากไว้กับต้นไม้ เป็นต้น ประเภทที่ 1 ของการเกิดในไข่นี้ ถ้าทำกรรมดีก็ยังเห็นหน้าแม่ ถ้าทำกรรมไม่ดีก็อาจจะถูกสัตว์อื่น ๆ นำไปเป็นอาหาร หรือแม้กระทั้ง ไก่ก็เช่นกัน **ประเภทที่เกิดในไคล หรือ สังเสทะชะ** ประเภทนี้เกิดในสิ่งหมักหมม เน่าเปื่อย เท่านั้น อันได้แก่ แมลง หรือตัวหนอแมลงบ้งเป็นต้น ถ้าทำกรรมดีก็เกิดเป็นตัว ถ้าทำกรรมชั่วก็อาจจะเป็นอาหารสัตว์ประเภทนก หรือสัตว์ที่ชอบกินสิ่งที่เกิดในไคลนี้ **ประเภทที่เกิดในครรภ์ หรือ ชลาพุชะ** เป็นสัตว์ประเภทที่เลี้ยงลูกด้วยนม ถ้าทำกรรมดี ก็เกิดมาเป็นมนุษย์ หรือเทวดา แต่ถ้าทำกรรมไม่ดีอาจจะถูกแม่แท้งตายก่อนลืมตาดูโลก หรือเป็นสัตว์ดิรัจฉาน เช่น วัว ควาย สุนัข เป็นต้น **ประเภทที่เกิดผุดขึ้น หรือ โอปปาติกะ** ถ้าทำกรรมดีก็เกิดเป็นมนุษย์ เป็นเทวดา ถ้าทำกรรมชั่ว ก็เป็น เปรต หรือ อสุรกาย อย่างไรก็ตามการเกิด 4 ประเภทนี้ยังต้องอาศัยกรรมเกิด กรรมในที่นี้หมายเอาการกระทำ ดังความหมายของกรรมซึ่งเป็นคำกลางๆที่หมายความถึงเจตนาที่เกิดขึ้นจากผู้ทำกรรมและได้รับผลกรรมนั้นในชาติต่อ ๆ มาอันเป็น ปฏิจจสมุปปันธรรม เป็นการเกิดขึ้นตามลำดับคือ ทำดี เกิดความรู้สึกดีขึ้นในใจ [1]

ที่กล่าวมาเป็นจุดกำเนิดของชีวิตที่เกิดมาเป็นรูปเป็นร่าง และสัมผัสได้ เห็นได้ นี้ก็เนื่องจากความหมายของชีวิตว่า มีส่วนประกอบต่าง ๆ มารวมกันเข้า ความหมายของ “ชีวิต” นี้ ชาย โพธิสิตา (ชาย โพธิสิตา. online) อธิบายว่าว่า สิ่งทั้งหลาย (รวมทั้งชีวิตและสิ่งอื่น ๆ) ว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากการมีส่วนประกอบต่าง ๆ มารวมกันเข้า และมีความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องและความอิงอาศัยกันนี้นับว่าเป็นคุณสมบัติสำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่และดำเนินไปได้ หมายความว่า ถ้าจะให้มีชีวิตเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดำเนินต่อไป ส่วนประกอบต่าง ๆ เหล่านั้นจะต้องไม่ใช่สักแต่ว่ามา “กองรวม” กันอยู่ โดยไม่มีความเกี่ยวเนื่องแบบอิงอาศัยกันเท่านั้น แต่ต้องมีความเชื่อมโยง และถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันและกันอย่างเหมาะสมด้วย

โดยเหตุที่ชีวิตเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดำเนินไปได้ เพราะอาศัยการประกอบกันเข้าของส่วนต่าง ๆ ดังกล่าวมา พุทธศาสนาจึงถือว่า ตัวตนที่แท้จริง ของสิ่งที่เรียกว่าชีวิตนั้น “ไม่มี” เพราะ ประการแรก ตัวสิ่งที่ถือว่าเป็นชีวิตนั้น มาจากการรวมกันของส่วนประกอบต่าง ๆ และ ประการสอง แม้ส่วนประกอบต่าง ๆ ที่มารวมกันเข้าเป็นชีวิตนั่นเอง แต่ละส่วนก็เป็นผลมาจากการมีส่วนประกอบอื่น ๆ มารวมกันเข้าเป็นเช่นเดียวกัน ดังนั้น สิ่งที่เราเรียกว่า ส่วนประกอบแต่ละส่วนนั้น แท้จริงแล้วก็ไม่ได้มีตัวตนของมันจริง ๆ เป็นแต่เพียงการประกอบกันเข้าอย่างเหมาะสมส่วนต่าง ๆ เท่านั้น ส่วนประกอบของชีวิต เท่าที่ ชาย โพธิสิตา ได้อธิบายมานี้คงหมายถึง ขันธ์ 5 ที่เป็นองค์ประกอบใหญ่ของชีวิต ขันธ์ 5 นั้น [2] ได้อธิบายความหมาย ตามแนวพุทธศาสนาไว้ว่า

---

[1] พระพรหมคุณาภรณ. **หลักกรรมสำหรับคนสมัยใหม่**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: htttp://www.openbased. in.th/files/53_0.pdf, [6 กรกฎาคม 2563],

[2] พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก และ ธัญญลักษณ์ บุญลือ, **ชีวิต สิทธิในชีวิต และการตายดีตาม**, 2560. หน้า 579 – 580.

1) รูป คือส่วนประกอบที่เป็นด้านกายภาพหรือด้านรูปธรรมทั้งหมด โดยสรุปก็คือ ร่างกาย (เนื้อหนังมังสา) และพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า คือ ส่วนที่เป็นสสารและพลังงานฝ่ายวัตถุ พร้อมทั้งคุณสมบัติและพฤติกรรมต่าง ๆ ของสสารและพลังงานเหล่านั้น

2) เวทนา คือ ส่วนที่เป็นความรู้สึก ซึ่งเกิดจากการได้สัมผัสผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 และทางใจ ความรู้สึกนั้นอาจมีหลากหลาย เช่น ความรู้สึกร้อน หนาว อบอุ่น เจ็บปวด ผ่อนคลาย ฯลฯ กล่าวรวม ๆ ได้ว่า เป็นความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ คือไม่สุข ไม่ทุกข์

3) สัญญา คือ การกำหนดรู้ การจำได้ และการแยกแยะความแตกต่างของสิ่งที่รับเข้ามาทางประสาทสัมผัสต่าง ๆ ได้ เป็นอาการที่ใจรับรู้และสามารถบอกได้ว่าสิ่งนั้น ๆ เป็นอะไร อันเป็นเหตุให้จำสิ่งนั้น ๆ ได้ เช่น จำรูปร่าง สี เสียง กลิ่น รส สัมผัส และอาการต่าง ๆ ได้

4) สังขาร คำว่า สังขาร ในกรณีนี้ ไม่ได้หมายถึงเรื่องของร่างกายที่เป็นเนื้อหนัง คือ ไม่ใช่ส่วนที่เป็นรูปธรรมหรือกายภาพ อย่างที่เข้าใจกันทั่วไป แต่เป็นเรื่องของจิตหรือเกี่ยวกับจิตมากกว่า ความหมายในที่นี้หมายถึง “สภาพที่ปรุงแต่งจิต” ให้มีลักษณะต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นฝ่ายดี ฝ่ายชั่ว หรือเป็นกลาง ๆ (ไม่ดีไม่ชั่ว) ก็ได้ทั้งนี้โดยมี เจตนา เป็นตัวนำ กล่าวอย่างง่าย ๆ สังขารนี้คือ ความนึกคิด ซึ่งอาจจะเป็นด้านดี ไม่ดี หรือเป็นกลาง ๆ ก็ได้

5) วิญญาณ การรับรู้อารมณ์ โดยผ่านทางประสาททั้ง 5 และทางใจ คือรู้โดยผ่านทางการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การได้ลิ้มรส การรับสัมผัสทางกาย และการรับรู้อารมณ์ทางใจ

จากที่กล่าวมานั้น เราจะพบคำถามว่า ชีวิต คืออะไร ก็ตอบได้ว่าชีวิต คือ ขันธ์ 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยขันธ์ทั้ง 5 ขันธ์ อันเป็นที่มาของทุกข์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นแก่มนุษย์ทั้งที่เกิดขึ้นจากการสัมผัส การฟัง การเห็น โดยขันธ์ 5 สามารแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือรูปธรรมกับนามธรรม ด้วยเหตุที่ชีวิตมีรูปร่างอันเป็นวัตถุธาตุ เรียกว่า รูปขันธ์ เป็นตัวธรรมชาติ มีอารมณ์ เรียกว่า เจตสิก (เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์) และมีจิต (วิญญาณขันธ์) โดยมุ่งแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่เรียกว่า ชีวิต มนุษย์ หรือ สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขานั่นเอง

ส่วนประกอบทั้ง 5 ของชีวิต เป็นกระแสของกระบวนการ ที่มี การเกิด และการดับสลับกันไปอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสายเป็นกระบวนการอย่างละเอียด ทำให้ชีวิตเป็นสภาพดูแล้วคงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง แท้ที่จริงแล้วชีวิตทุกชีวิตล้วนมีการเปลี่ยนแปลงในรูปของการเกิด การดับที่เกิดขึ้นในแต่ละขณะได้ โดยดับลงไปสู่กฎธรรมชาติ พุทธศาสนาเรียกกฎนี้ว่า “สามัญญตา” หรือกฎไตรลักษณ์ อันได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กฎไตรลักษณ์ นี้ (พระธรรมปิฎก 2544: 60) ให้ความหมายของลักษณะทั้ง 3 นี้ ไว้ดังนี้

อนิจจตา คือ ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่คงตัว ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมสลายไป

ทุกขตา คือ ความเป็นทุกข์ คือ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นแล้วสลายไป ภาวะที่กดดัน ฝืน และขัดแย้งอยู่ในตัว อันเนื่องจากการที่ปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไป ไม่สามารถให้คงอยู่ในสภาพเดิมได้

อนัตตา ความเป็นอนัตตา คือความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนแท้จริง ที่จะสั่งบังคับให้เป็นไปตามที่ต้องการได้

ดังนั้น ชีวิต ที่หมายถึง ขันธ์ 5 และธาตุ 4 มาประกอบกันเข้านี้ มีการเปลี่ยนแปลงไปถึงจุด ๆ หนึ่งก็ดับลง สูญสลายลงสู่ธรรมชาติ หรือกฎแห่งไตรลักษณ์ เรียกว่า ธาตุขันธ์ดับ คือการตายของชีวิต เพราะสรรพสิ่งล้วนวิบัติ สรรพสัตว์ล้วนต้องตาย ในที่สุดลง ดังเช่น การเกิดขึ้นของมนุษย์ย่อมอาศัยการดำรงอยู่และการประสานกันของขันธ์ 5 อันได้แก่ส่วนประกอบของร่างกาย ความรู้สึก ความจำ ความคิดความอ่าน แต่สิ่งต่างๆเหล่านี้ย่อมมีระยะเวลาของมัน เมื่อถึงเวลาที่สังขารเริ่มทนไม่ได้อันเกิดจากเหตุของจุดเริ่มต้นในการสูญสลายสังขารก็จะย่อยสลายไปตามกาลเวลาหรือความตายนั่นเอง

ความหมายและทัศนะของความตาย

เมื่อกล่าวถึงความตาย ของมนุษย์ หรือสัตว์ ตามที่ได้อธิบายความหมายของชีวิตมาแล้วข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นการตายตามธรรมชาติ หรือการฆ่าตัวตาย ล้วนเป็นการตายที่สิ้นธาตุ ดับขันธ์ ดังในหลักของนิพพานได้กล่าวว่า ดับกิเลส ยังมีเบญจขันธ์เหลือ คือ กิเลสตายไปเหลือแต่ขันธ์ 5 ที่เป็นชีวิตอยู่ ดังเช่นท่านพุทธทาสกล่าวว่า ตายก่อนตาย ดับกิเลส ไม่มีเบญจขันธ์เหลือ คือ ทั้งกิเลส และขันธ์ 5 ตายไปหมด ทั้งนี้ความตายจึงหมายเอา การเปลี่ยนแปลงไปของเหตุปัจจัยในชีวิตหมดไป หรือดับไป เพราะธาตุขันธ์มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างละเอียด จึงเรียกได้ว่าความตาย

ความตายที่มีการเปลี่ยนแปลงของเหตุปัจจัย อาจเกิดขึ้นได้หลายกรณี ดังที่ พระมหาบุญมี มาลาวชิโรและ พระดุษฎี เมธังกุโร ได้กล่าวไว้ว่า

1. สิ้นอายุ (อายุกขยมรณะ) คือ ตายเพราะสิ้นอายุ ซึ่งเป็นไปตามกฎธรรมชาติของสรรพสิ่งที่เกิดมา

กล่าวคือทุกสิ่งตดอยู่ในกฎแห่งการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับไป การตายเพราะสิ้นอายุขัยนั้นยังเปรียบได้กับตะเกียงที่ไส้หมด แม้น้ำมันยังอยู่ แต่ก็ไม่สามารถให้เปลวไฟที่มีแสงสว่างต่อไปได้

2. สิ้นกรรม (กัมมักขยะมรณะ) คือ ตายเพราะสิ้นกรรม กรรมนั้นคือการกระทำซึ่งผลสืบเนื่องตามมา อาจเป็นกรรมที่ทำในอดีต ซึ่งอาจไกลออกไปจนถึงในอดีตชาติ หรืออาจเป็นกรรมที่ทำในปัจจุบัน เช่นการดูแลอนามัยเป็นต้น และอาจเป็น กุศลกรรมหรืออกุศลกรรม ก็ได้ ขึ้นอยู่กับว่าการกระทำที่ได้ทำลงไปนั้นเป็นฝ่ายดีหรือไม่ดี กรรมที่ทำไว้นั้นมีหน้าที่ช่วยสนับสนุนรูปและนาม (ชีวิต) ในภาพที่เราเกิดมา เมื่อผลกรรมสิ้นไป ชีวิตก็สิ้นไป เปรียบเหมือนตะเกียงที่น้ำมันหมด แม้ไส้ตะเกียงจะยังเหลืออยู่ เปลวไฟและแสงสว่างก็หมดไป

3. สิ้นทั้งอายุและกรรม (อุภยักขยมรณะ) คือ ทั้งอายุขัยและกรรม สิ้นไปในเวลาเดียวกัน การตายในกรณีเช่นนี้จะเห็นได้เช่น การตายของผู้สูงอายุที่แก่หง่อม รูปและนาม (ร่างกายและจิตใจ) หมดสภาพ อีกทั้งกรรม คือ การกระทำที่จะเป็นแรงสนับสนุนให้รูปและนามทำหน้าที่ของมัน ก็หมดไป เปรียบเหมือนตะเกียงที่ทั้งน้ำมันหมดและไส้หมดไปด้วยกัน

4. มีเหตุหรือกรรมอย่างอื่นมาตัดรอน (อุปัจเฉทมรณะ) ทำให้ชีวิตสิ้นไปกะทันหัน ทั้งที่น่าจะอยู่

ต่อไปได้ ในกรณีนี้ ทั้งอายุและกรรมยังไม่หมด แต่เกิดเหตุทำให้เสียชีวิตกะทันหัน เช่นการตายด้วยอุบัติเหตุ หรือโรคระบาดเฉียบพลันร้ายแรง ท่านเปรียบการตายในกรณีเช่นนี้เหมือนกับตะเกียงที่ทั้งน้ำมันและไส้ยังคงมีอยู่ แต่ไฟดับเพราะเหตุอื่น เช่น มีลมพัดมาแรง (เหตุภายนอก) จนทำให้เปลวไฟดับไป เป็นต้น

ไม่ว่าความตายจะเกิดขึ้นในกรณีใด สิ่งที่เหมือนกันคือ ในทุกกรณีล้วนมีเหตุปัจจัยที่สามารถอธิบายได้ และความตายในทุกกรณีเป็นเรื่องความเปลี่ยนแปลง

ความตายทั้ง 4 ข้อ ที่กล่าวมาอาจจะเรียกได้ว่าเป็นเหตุแห่งความตายก็ได้ เพราะมีคำถามว่าตายไปเพราะอะไร เราสามารถนำเอาเหตุทั้ง 4 ข้อนี้มาตอบโจทน์ มาอธิบายได้ เช่น ตายเพราะสิ้นกรรม เป็นต้น ทั้งนี้จะเป็นเหตุให้ตายดี หรือตายชั่วนั้นขึ้นอยู่กับการกระทำหรือเรียกว่า กรรม ดังที่กล่าวไว้แล้วใน การเกิด 4 ประเภท

ถึงแม้ว่ากรรมเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งในห้าปัจจัยของการเกิดขึ้นของสิ่งต่าง ๆ แต่กรรมก็ส่งผลกระทบต่อเราในหลาย ๆ ด้าน และมีความสำคัญต่อมนุษย์ในแง่ของศีลธรรม คำสอนในทุกศาสนาล้วนให้ความสำคัญกับแนวคิดด้านศีลธรรม ทำดี จะได้รับการตอบแทนด้วยการไปอยู่ในโลกสวรรค์อย่างเป็นสุข หากทำชั่ว จะมีบทลงโทษในชีวิตหลังความตาย ซึ่งจะได้รับการทรมานนานัปการ จึงเป็นการบังคับศาสนิกในทางอ้อม ให้ปฏิบัติตามคำสอนในศาสนา เพื่อจะได้เข้าสู่เป้าหมายสูงสุดในศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นความสุขที่สุด ซึ่งเป้าหมายในทุกศาสนาสอดคล้องกับเป้าหมายของมนุษย์ คือ การแสวงหาความสุขหลีกหนีความทุกข์ เมื่อธรรมชาติของมนุษย์มีความรักสุขเกลียดทุกข์ ศาสนาจึงกำหนดสถานที่แห่งความสุข และที่แห่งความทุกข์ไว้ในโลกหลังความตาย

จะอย่างไรก็ตามจากเนื้อหาที่ได้กล่าวอ้างมาแสดงให้เห็นว่าชีวิตมนุษย์ตายแล้วยังมีทิศทางไปอยู่ในที่ ที่ตนเองได้สร้างมาในอดีต ถ้าทำกรรมดี ก็จะไปสู่ภพ ภูมิ ที่ดี ดังสุภาษิตที่กล่าวว่า “จิตเต อสังกิลิฏเฐ สุคติ ปาฏิกังขา” แปลว่า เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุคติเป็นที่ไป นี้หมายความว่า ถ้ามนุษย์เราทำกรรมดี ยินดีในสิ่งที่ทำจิตผ่องใส สุคติ คือ ทางแห่งความสุข หรือแดนสวรรค์ สถานที่อยู่สบายย่อมเกิดแก่มนุษย์ที่ทำ เป็นผลของกรรม และ ถ้าทำกรรมเลว หรือกรรมชั่ว ก็จะไปสู่ภพไม่ดี ภูมิไม่ดี ดังสุภาษิตที่กล่าวว่า “จิตเต สังกิลิฏเฐ ทุคติ ปาฏิกังขา” แปลว่า เมื่อจิตเศร้าหมอง ทุคติเป็นที่ไป นี้ก็หมายถึง ถ้ามนุษย์ทำกรรมชั่ว ทุคติ คือ ทางแห่งความทุกข์ หรือแดนนรก สถานที่อยู่ลำบากย่อมเกิดแก่มนุษย์ที่ทำ เป็นผลของกรรม ทั้งนี้เพราะสภาวะจิตดวงสุดท้ายในขณะใกล้ตายเป็นตัวชี้วัดว่าจะไปสู่ภพดีหรือชั่ว ดังที่ พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก และธัญญลักณ์ บุญลือ. กล่าวว่า การตายไม่ว่าจะเป็นการตายธรรมชาติหรือการฆ่าตัวตายก็ตาม สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าก็คือสภาวะจิตขณะที่กำลังจะตาย ในทางพุทธศาสนา การตายที่ดีคือการมีสติ ไม่หลงขณะตาย ดังคำในภาษาบาลีว่า “อสัมมุฬโห กาลัง กโรติ” มีจิตใจไม่ฟั่นเฟือน ไม่เศร้าหมอง ไม่ขุ่นมัว จิตใจผ่องใส นึกแต่สิ่งดี ๆ ชาวพุทธจึงมีประเพณีให้ผู้ใกล้ตายได้ยินได้ฟังแต่สิ่งดีงาม เช่น บทสวดมนต์ เป็นต้น และที่สำคัญมาก ก็คือพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์มีโอกาสที่จะบรรลุธรรมได้แม้ว่าในวาระสุดท้ายขณะที่จะดับจิต หรือที่เรียกว่า “ชีวิตสมสูสิ” อันหมายถึงการดับจิตไปพร้อมกับการบรรลุธรรม มนุษย์เป็นเจ้าของชีวิต มีสิทธิที่จะกำหนดชะตาชีวิตของตนเองตราบเท่าที่ไม่กระทบผู้อื่น เหตุผลดังกล่าวเป็นเครื่องเตือนใจได้ว่า ชีวิตหรือตัวตนของเรานั้นนับว่าเป็นสมบัติที่มีค่ามากที่สุดในการเกิดมาเป็นมนุษย์ และเป็นสิ่งที่หาได้ยากที่สุด เราจึงต้องทะนุ

ถนอมให้ดี อนึ่ง แนวคิดดังกล่าวนี้ มิได้จำกัดขอบเขตเพียงแค่ชีวิตของตนเองเท่านั้น แต่ยังมุ่งให้มนุษย์รู้จักเคารพต่อชีวิตของผู้อื่นด้วย เนื้อความที่อ้างมานี้เป็นเรื่องสนับสนุน กรรมที่ส่งผลให้ชีวิตมนุษย์หลังจากตายไปแล้วไปเกิดที่ไหน จะเป็นภพที่ดี หรือภูมิที่ดี

ชีวิตหลังความตาย

จากการที่ได้กล่าวมาเบื้องต้นแสดงถึงชีวิตมนุษย์มีอยู่จริง ความตายมนุษย์มีอยู่จริง โดยนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และผลงานของนักวิชาการมาประกอบเป็นตัวชี้วัดให้เห็นชัดว่า “สรรพสัตว์ล้วนวิบัติ สรรพสิ่งล้วนต้องตาย” ต่อแต่นี้ไปจะแสดงถึง “ชีวิตหลังความตาย” ความตายในที่นี้หมายเอาความตายสองประเภท คือ ความตายก่อนตาย และตายเพราะสิ้นชีวิตหรือเพราะหมดลมหายใจ เป็นหัวข้ออธิบายให้เข้าใจในระดับหนึ่งของชีวิตหลังความตาย

ความตายก่อนตาย หมายถึง ตายจากกิเลส ยังมีเบญจขันธ์เหลือ ดังในหลักของนิพพานที่กล่าวแล้วข้างต้น การตายจากกิเลส หรือดับจากกิเลสนั้น สังขารยังมีส่วนเหลือ ลมหายใจ อวัยวะ ทุกส่วนของร่างกายยังมีอยู่ นั่นคือ ธาตุขันธ์ ยังไม่ดับ ก็คือยังมีชีวิตอยู่ ความมตายก่อนตายนี้ (ชาย โพธิสิตา: online) กล่าวว่า การตายก่อนตาย มีความหมาย 2 อย่าง คือ หมายถึงการตายจากความดีหรือความชั่ว อย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่งคือ การพิจารณาเห็นความตายว่าเป็นสิ่งธรรมดาของชีวิต และตัวเราหรือใคร ๆ ก็ตามไม่สามารถจะได้รับการยกเว้นจากความตายไปได้ การพิจารณาเช่นนี้เป็นการเจริญ มรณสติ ผู้ที่เจริญมรณสติที่สุกแล้วจะเป็นผู้ที่ไม่วิตกกังวลหรือหวาดกลัวต่อความตาย ในทางจิตใจสามารถอยู่เหนือความตาย หรือเปรียบเสมือนว่าได้ตายในทางจิตวิญญาณไปก่อนแล้ว ก่อนที่ความตายจริง ๆ ของชีวิตจะมาถึง

ในระดับจริยธรรมพื้น ๆ การตายจากความดี คือ ไม่มีความดีอะไรเหลืออยู่เลย เป็นการการตายทั้งเป็น รูปแบบหนึ่ง เป็นสิ่งที่ไม่ดี ส่วนการตายจากความชั่ว หมายถึง การละกรรมชั่วได้ ชีวิตก็มีค่า ยิ่งละได้มากชีวิตก็ยิ่งมีค่ามาก แม้ตายไปแล้วก็เสมือนว่ายังไม่ตาย ในระดับที่สูงขึ้นไปเหนือจริยธรรม การตายก่อนตาย หมายถึง การละกิเลสส่วนที่เป็นความยึดมั่นถือมั่น จนเข้าถึงภาวะที่ “ไม่มีตัวตน” คือ ว่าง (สุญญตา) ในความหมายที่ท่านพุทธทาสภิกขุย้ำเสมอในขั้นนี้ บุคคลได้ยกระดับจิตใจสูงขึ้น จนข้ามพ้นความยึดมั่นด้วยอำนาจแห่งกิเลสคือ โลภะ โทสะ และโมหะ และตัณหาทั้งปวง มองเห็นและเข้าใจชีวิตอย่างที่มันเป็น ไม่เอาความรู้สึกอยาก หรือความยึดมั่นใด ๆ เข้าไปจับ[3]

และยังกล่าวถึงท่านพุทธทาสสอนว่า การที่จะเข้าถึง ความตายก่อนตาย ได้ ต้องศึกษาและปฏิบัติตามหลัก อิทัปปัจจยตา (คือ ปฏิจจสมุปบาท) จนรู้แจ้งในความจริงที่ว่า สิ่งทั้งหลายต่างอิงอาศัยกัน เกิดขึ้นดำรงอยู่ และดับไป เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี ไม่มีอะไรที่เป็นไปได้ มีได้ ด้วยตัวมันเอง จึงไม่ควรยึดว่าเป็นตัวตน เพราะในสภาวะที่เป็นจริงนั้น ไม่มีสิ่งที่เรียกว่า ตัวตน สิ่งทั้งหลายล้วนว่างจากตัวตน ไม่มี “ตัวกู” “ของกู” ผู้ที่พิจารณาเห็นและเข้าถึงสภาวะเช่นนี้ จะเป็นผู้ที่ไม่หวั่นไหวในความตาย มองความตายว่าเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลง มองสรรพสิ่งว่ามันเป็นเช่นนั้น ชีวิตและความตายก็เป็นเช่นนั้น (ตถตา)

---

[3] พุทธทาสภิกขุ, **เรื่องกรรม ในมุมมองของพุทธทาส,** (กรุงเทพมหานคร : เพชรประกาย, 2548).

เนื้อความที่ยกมากล่าวอ้างนี้เป็นเนื้อหาที่แสดงถึงคำสอนในเรื่องของความตาย และเพื่อเป็นการสนับสนุนความหมายของความตายก่อนตาย ความตายก่อนตายนี้ถ้าจะอธิบายให้เห็นได้ชัดๆ นั้นอาจจะยังไม่แน่ใจหรือเข้าใจได้อย่างชัดเจน จึงขอยกตัวอย่างชีวิตของพระพุทธเจ้าบางตอนเพื่อให้พอเข้าใจว่า ตายก่อนตายนั้นเป็นอย่างไรองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก่อนที่จะประกาศว่าเป็นศาสดาของศาสนาพุทธได้นั้น ชีวิตพระองค์ท่านเท่าที่ผู้รู้ได้กล่าวไว้ในพุทธประวัติว่า หลังจากที่พระองค์ได้เสร็จออกบรรพชาอุปสมบทตั้งแต่เมื่อพระชนมายุ 29 พรรษา ปฏิบัติตน แสวงหาความหลุดพ้นจากสำนักต่าง ๆ ของเจ้าลัทธิในครั้งนั้นจนล่วงเลยมาถึง พระชนมายุ ได้ 35 พรรษา รวมแล้ว ได้ 6 ปีพอดี จึงรวบรวมแนวความคิดต่าง ๆ จากสำนักของเจ้าลัทธิทั้งหลายมาวิเคราะห์ ลงเป็นความคิดของตนเอง แล้วนำไปปฏิบัติบำเพ็ญทุกกรกิริยาที่เขาดงคะสิริ แคว้นมคธ แต่ก็ยังไม่บรรลุธรรมอะไรเลย เพียงแต่ได้ความคิดว่า การบำเพ็ญทุกกรกิริยานี้มิใช่ทางแห่งการตรัสรู้ เพราะเป็นการทรมานตนเสียปล่าว จึงเสด็จลงจากเขาดงคะสิริไปบำเพ็ญที่อุรุเวลาเสนานิคม ปฏิบัติตนตามมรรคา คือ ทางสายกลาง ณ ควงต้นโพธิ์ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เมื่อเพ็ญเดือน 6 พระองค์ท่านได้ตรัสรู้อริยสัจสี่ ดับกิเลส ดับภพ ดับชาติ

ชีวิตขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อตรัสรู้แล้วนั่นคือ ตายจากกิเลส เรียกได้ว่าตายก่อนตาย คือ ยังมีธาตุขันธ์ เหลืออยู่ ต่อจากนั้นพระองค์ท่าน ได้ไปประกาศพระศาสนาของท่านโดยโปรดเวไนยสัตว์ให้ได้ตรัสรู้ตาม เป็นชีวิตที่ทำคุณประโยชน์แก่ชาวโลกได้อย่างมากมาย จึงแสดงให้เห็นว่านี้คือชีวิตตายก่อนตาย

ตายเพราะสิ้นชีวิตหรือเพราะหมดลมหายใจ

จากที่พระองค์ท่านได้โปรดเวไนยสัตว์ทำคุณประโยชน์แก่ชาวโลกอย่างล้นพ้นแล้ว จนล่วงเลยมาพระชนมายุได้ 80 ปรินิพพานสาละวโนทยาน สวนหลวงของเจ้ามัลละกษัตริย์ นครกุสินารา การปรินิพพานในครั้งนี้ เรียกว่า ตายเพราะสิ้นชีวิตหรือเพราะหมดลมหายใจ เสด็จดับร่าง วางขันธ์ โดยสิ้นเชิง ถึงกระนั้นชีวิตพระองค์ยังอยู่ต่อไปเพราะคุณความดีที่พระองค์ท่านได้สร้างไว้เมื่อคราวยังมีธาตุขันธ์อยู่ พุทธศาสนิกชนที่รับคุณประโยชน์จากพระองค์ท่านเมื่อคราวจะทำสิ่งหนึ่งประการใดก็ยังระลึกถึงพระองค์ท่านโดยสื่อออกไปเป็นกิริยาต่าง ๆ นานา ไม่ว่าจะเป็นการสวดมนต์ ดำรงค์ชีวิตที่นำคำสอนมาใช้ประจำวัน จึงเป็นเหมือนว่าพระองค์ท่านยังมีชีวิตอยู่โดยสังเกตุจากการกประพฤติปฏิบัติตนของศาสนิกชนของพระองค์ท่าน ดังนั้น ชีวิตขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ มีชีวิตอยู่สองช่วงด้วยกันคือ ชีวิตตายก่อนตาย (ดับกิเลสยังมีเบญจขันธ์เหลือ) และชีวิตตายเพราะสิ้นลมหายใจ (ดับกิเลสไม่มีเบญจขันธ์เหลือ)

บทสรุป

ได้แสดงทัศนะถึงชีวิต คือขันธ์ 5 ความตาย คือ ตายจากกิเลส และตายสิ้นลมหายใจ ขันธ์ 5 ดับสลายไปสู่ธรรมชาติ และแสดงถึงทัศนะของชีวิตหลังความตาย มาทั้งหมดนี้เป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนา ศาสนิกชนนับถือเชื่อในการเกิดใหม่ ชีวิตหลังความตาย เรื่องของกรรม คำสอนและข้อปฏิบัติทางศาสนาย่อมจะมีคุณค่า มนุษย์เชื่อตามคำสอนแล้วประพฤติปฏิบัติตนดำรงชีวิตในโลกก็อยู่เย็นเป็นสุขสบาย เมื่อตายไปในภายภาคหน้า ที่เรียกว่า “ปรโลก” ก็ไม่มีความกังวลเดือดร้อนประการใด แต่ถ้าไม่เชื่อคำสอนทาง

ศาสนา ถ้าตายไปในภายภาคหน้า ที่เรียกว่า “ปรโลก” ก็อาจจะเดือดร้อน ทั้งนี้ เพราะเนื่องมาจากผลกรรมที่ตนเองกระทำไว้ สร้างไว้ดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ถ้าสร้างคุณงามความดี เป็นประโยชน์ต่อชนรุ่นหลัง เมื่อถึงคราวตายไป(ชีวิตสิ้นลมหายใจ คือ ขันธ์ 5 ดับ) ชนรุ่นหลังก็จะแสดงตนสื่อออกไปเป็นคนดีมีความกตัญญู คือการเชิดชูบูชาคุณความดีที่ตนสร้างไว้ด้วยกิริยาต่าง ๆ นั่นได้แก่การทำบุญอุทิศไปให้ การทำบุญอุทิศนี้มีความสำเร็จอยู่ด้วยอาการ 4 อย่างคือ 1) ผู้ประกอบกุศล คือผู้ที่จะทำบุญอุทิศ 2) คุณสมบัติของผู้รับ คือ ผู้รับต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสม 3) ของที่จะอุทิศให้ คือสิ่งของที่จะให้ต้องพร้อมและเหมาะสม 4) ผู้ประกอบกุศลอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายไป คือ ผู้ทำพิธีกรรมหรือพระสงฆ์ ข้อที่ 4 นี้ ยกตัวอย่างเช่น นายไปรษณีย์ นั่นเอง

จะรู้ได้อย่างไรว่าตายไปแล้วชีวิตจะอยู่อย่างไร ในเบื้องต้นที่ได้กล่าวมาแล้วว่า กรรม เท่านั้นเป็นตัวชี้ให้เห็นการเป็นอยู่หลังจากตายไป นอกจากนั้นยังสังเกตจากการทำบุญอุทิศจากชนรุ่นหลังว่า ชีวิตจะอยู่อย่างไร จะดีหรือชั่ว ให้ดูที่การเชิดชูบูชาการอุทิศส่วนกุศลไปให้จากกิริยาต่าง ๆ ที่แสดงออกมาเป็นสิ่งของวัตถุ พัสดุ เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่อุทิศให้ เช่น ในวันที่ตาย จะมีการประดับโรงศพ ปราสาทศพ จะมีการประดับสีต่าง ๆ นานา หรือรูปภาพต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้นชีวิตหลังความตายนี้ จะเห็นได้จากความดี หรือความชั่วที่สร้างไว้ก่อนตาย (สิ้นลมหายใจ) โดยมีการปฏิบัติจากชนรุ่นหลังเป็นตัวชี้วัด หรือสื่อให้เห็น จงพิจารณาดูชีวิตของพระพุทธเจ้าดังที่ได้กล่าวมาเป็นตัวอย่างด้วยเทอญ

บรรณานุกรม

ชาย โพธิสิตา.**ชีวิตและความตายในทัศนะของพุทธศาสนา.** [ออนไลน์]ใ แหล่งที่มา: www.nongerun.th, [21 มิถุนายน 2563].

พุทธทาสภิกขุ. **เรื่องกรรม ในมุมมองของพุทธทาส.** กรุงเทพมหานคร : เพชรประกาย, 2548.

พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก และ ธัญญลักษณ์ บุญลือ.**ชีวิต สิทธิในชีวิต และการตายดีตาม**, 2560.

พระพรหมคุณาภรณ. **หลักกรรมสำหรับคนสมัยใหม่**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: htttp://www.openbased.in.th/files/53_0.pdf, [6 กรกฎาคม 2563],

พระพรหมโมลี. **กรรมทีปนี.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, 2545.

พระมหาบุญมี มาลาวชิโร. **พระพุทธศาสนากับความตาย.** กรุงเทพมหานคร : ดอกญ้าวิชาการ จำกัด, 2547.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรม** (ฉบับเดิม), (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา. 2544.

การกลั่นแกล้งตามมุมมองพระพุทธศาสนา
Bullying in Buddhism Perspective

แม่ชีประครอง งามชัยภูมิ
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัยในพระสังฆราชูปถัมภ์

บทคัดย่อ

การกลั่นแกล้ง (Bullying) ตามมุมมองพระพุทธศาสนาเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นก่อนพุทธกาล ดังปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎก ชื่อ อัคคัญญสูตร โดยปัญหาที่มนุษย์บูลลี่กันครั้งแรกในโลก ได้แก่ เรื่องผิวพรรณ เมื่อวิเคราะห์พฤติกรรมการกลั่นแกล้งยุคปัจจุบัน สามารถแบ่งออกได้ 4 ประเภท ได้แก่ การกลั่นแกล้งทางร่างกาย ทางวาจา ทางสังคมหรือด้านอารมณ์ และบนโลกออนไลน์ (Cyberbullying) โดยพฤติกรรมทั้ง 4 ประเภท เมื่อนำมาวิเคราะห์กับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา สามารถจัดเข้าในหลักธรรม 2 ข้อ ดังนี้ 1) อกุศลมูล 3 เพราะการกลั่นแกล้งผู้อื่น ตามแนวทางพระพุทธศาสนาอธิบายว่าเกิดจากสภาพจิตใจของผู้กระทำมีอกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ โดยจะเป็นกิเลสชนิดใดนั้น ต้องพิจารณาเรื่องที่กลั่นแกล้งเป็นกรณีๆ ไป 2) อกุศลกรรมบถ 10 (ทางแห่งการทำกรรมชั่ว) เพราะพฤติกรรมการกลั่นแกล้งสามารถจัดเข้าได้กับการทำกรรมชั่ว 10 ประการ โดยแบ่งเป็น 3 หมวด คือ 2.1) การประพฤติชั่วทางกาย มี 3 อย่าง เช่น การตบตี การขู่เอาทรัพย์สิน และการคุกคามทางเพศ 2.2) การประพฤติชั่วทางวาจา มี 4 อย่าง เช่น การโกหก การด่า พูดใส่ร้าย ล้อเลียน 2.3) การประพฤติชั่วทางใจ มี 3 อย่าง เช่น โลภอยากได้ของผู้อื่น การปองร้าย และเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม โดยการประพฤติชั่วทางใจแม้จะยังไม่ได้ลงมือกระทำ แต่เมื่อมีสะสมภายในจิตมากขึ้นก็จะเป็นสาเหตุให้เกิดพฤติกรรมการกลั่นแกล้งทางกายและทางวาจาต่อไป แนวทางการรับมือกับพฤติกรรมการกลั่นแกล้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ต้องมีสติ อดทนตอบโต้ด้วยการชี้แจงให้ถูกจังหวะ ไม่เครียดหรือวิตกกังวลเกินไป รวมถึงเลือกที่จะใช้ชีวิตในสังคมสิ่งแวดล้อมที่ดี

คำสำคัญ : การกลั่นแกล้ง, อกุศลกรรมบถ , อกุศลมูล

Abstract

Bullying in Buddhism perspective was a problem occurred before Buddha era as evidence in Tripitaka, named Aggañña Sutta, indicated that the first bullying issue was about skin. At present, the situation analysis showed that the bullying could be classified into 4 types: Physical Bullying, Speech Bulling, Social and Emotional Bullying, and Cyberbullying. These was analyzed that they matched with 2 Buddhist dharma principles: 1) Unwholsome Roots 3 because causes of bullying was rooted from greed, hatred, and delusion minds; and 2) Unwholesome Course of Action (false view; wrong view) because

they matched with 10 bad karmas which was identified into 3 categories. They are: 2.1) Three Bad Physical Actions – Hitting, Threatening to get asset, and Sexual harassment; 2.2) Four Bad Speech Actions – Lying, Reviling, Slandering, and Mocking; 2.3) Three Bad mental Actions – Greed, Maliciousness, immorality by badly thinking. If they were more collected in mind, it will lead to the physical and speech bullying later. Therefore, paths for coping with the bullying based on Buddhism are consciousness existence, patience for retortation by explanation on the right time, none of tension or too much anxiety, and choosing to live in good environment and society.

Keywords : Bullying, unwholesome course of action, unwholsome roots

บทนำ

จากการติดตามข่าวสารตามสื่อต่าง ๆ เรื่องการกลั่นแกล้ง (Bullying) พบว่าพฤติกรรมนี้มักเกิดขึ้นกับเด็กที่ถูกแกล้งจากเพื่อนที่โรงเรียน โดยในปัจจุบันนี้ การกลั่นแกล้งหรือบูลลี่ในโรงเรียนไม่ใช่เรื่องเล็กอีกต่อไป จากสถิติของกรมสุขภาพจิตชี้ว่า ในปี 2561 มีจำนวนนักเรียนไทยโดนกลั่นแกล้งในโรงเรียนสูงถึง 600,000 คน หรือคิดเป็นอัตราส่วน 40% มากที่สุดเป็นอันดับที่ 2 ของโลกรองจากญี่ปุ่น และมีแนวโน้มว่าระดับความรุนแรงของพฤติกรรมการกลั่นแกล้งกันในโรงเรียนได้ทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกปี[1]

นอกจากระดับความรุนแรงที่เพิ่มขึ้นแล้ว วิธีการกลั่นแกล้งก็เปลี่ยนไปจากในอดีต เช่น การล้อเลียนชื่อพ่อแม่ การล้อปมด้อยของเพื่อน การไม่ให้เข้าร่วมกลุ่มหรือทำกิจกรรม รวมถึงการตบหัว การชกต่อยเบาๆ พฤติกรรมดังกล่าวเหล่านี้เป็นวิธีดั้งเดิมที่ใช้ในการกลั่นแกล้ง แต่สำหรับในปัจจุบัน สื่อและเทคโนโลยี เข้ามามีบทบาทสำคัญและเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการกลั่นแกล้งของคนในยุคปัจจุบัน สำหรับในประเทศไทย พบว่ากลุ่มเยาวชนมากกว่าร้อยละ 50 มีพฤติกรรมกลั่นแกล้งผ่านสื่อสังคมออนไลน์และคุกคามผู้อื่นผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

ดังนั้น การบูลลี่เกิดขึ้นได้ทุกที่ ไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน ที่โรงเรียน ที่ทำงาน พื้นที่สาธารณะหรือบนสื่อออนไลน์ ยิ่งกระทำสิ่งนี้ด้วย “ความเคยชิน” มากเท่าไร ผลกระทบที่ตามมาก็มีแต่จะเพิ่มและรุนแรงขึ้นเท่านั้น

ความหมายของคำว่า การกลั่นแกล้ง (Bullying)

มีนักวิชาการ หรือหน่วยงานที่ให้ความหมายคำว่า การกลั่นแกล้ง (Bully) ไว้ดังนี้

[1] Nature Biotec. **ผลกระทบของการ Bully และแนวทางป้องกัน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.naturebiotec.com/bully-and-protect20202114/, [1 สิงหาคม 2563].

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายของคำว่า กลั่นแกล้ง ว่าหมายถึง ก. หาความไม่ดีใส่ให้ หาอุบายให้ร้ายโดยวิธีต่าง ๆ แกล้งใส่ความ[2]

นายแพทย์โกวิทย์ นพพร แพทย์ชำนาญการด้านจิตวิทยา ระบุว่า การบูลลี่ คือ พฤติกรรมรุนแรง กลั่นแกล้ง รังแกผู้อื่นทั้งทางวาจาและร่างกาย หากเกิดในชีวิตจริงมักเป็นการล้อเลียนรูปร่างหน้าตา สถานะทางสังคม รวมถึงการทำร้ายร่างกาย ส่วนโลกออนไลน์ส่วนใหญ่เกิดจากการประจานกันทางโซเชียลมีเดีย[3]

การกลั่นแกล้ง (Bullying) หมายถึง พฤติกรรมที่ไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม โดยพฤติกรรมนั้นเป็นความตั้งใจกระทำให้ผู้อื่นได้รับความทุกข์ความเจ็บปวด เพื่อให้ตนเองรู้สึกมีอำนาจ หรือมีพลังเหนือกว่าผู้อื่น อีกทั้งการกระทำดังกล่าวจะเกิดขึ้นซ้ำ ๆ อย่างต่อเนื่องและมีระยะเวลายาวนาน[4]

สรุปได้ว่า การกลั่นแกล้ง หรือภาษาอังกฤษใช้คำว่า Bullying หมายถึง พฤติกรรมกลั่นแกล้งรังแกผู้อื่น โดยเฉพาะคนที่อ่อนแอกว่าอย่างต่อเนื่องซ้ำ ๆ จนผู้ถูกกระทำรู้สึกแย่ เจ็บปวด หรือเกิดความเครียด ซึ่งการกระทำดังกล่าวอาจเป็นการใช้กำลัง การใช้ถ้อยคำทำร้ายจิตใจ การใช้แรงกดดันทางสังคม การกีดกันลิดรอนสิทธิขั้นพื้นฐาน หรือการปฏิบัติใด ๆ ก็ตามที่เป็นไปในทางลบ

สาเหตุของการกลั่นแกล้ง (Bullying)

จากบทความเรื่อง Why Bullying? ทำไมถึงต้องกลั่นแกล้ง อะไรคือสาเหตุของพฤติกรรมรุนแรงเหล่านี้?[5] ในมุมมองของผู้กลั่นแกล้ง ระบุสาเหตุของพฤติกรรมความรุนแรงเหล่านี้เกิดจากอะไร สามารถสรุปได้เป็นข้อๆ ดังนี้

1. เคยเป็นผู้ถูกกระทำ เป็นสาเหตุหลักๆ ที่มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้ผู้กระทำคิดแกล้งผู้อื่นก็คือการเคยได้รับการกระทำด้วยความรุนแรงในอดีตมาก่อน ทั้งจากสังคมรอบข้าง เพื่อน หรือคนในครอบครัว ยิ่งถ้าเติบโตมาในสภาพแวดล้อมที่มีแต่ความรุนแรง ครอบครัวมีปัญหา ก็ยิ่งเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้กระทำซึมซับพฤติกรรมความรุนแรงเหล่านั้น และต้องการที่จะระบายความโกรธแค้นออกมาโดยการแกล้งผู้อื่น

2. ต้องการความเป็นใหญ่ เพราะคิดว่าตัวเองคือผู้ยิ่งใหญ่ มีอำนาจเหนือคนอื่น คิดว่าตัวเองอยู่เหนือกฎเกณฑ์ จะคิดจะทำอะไรก็ถูกต้องไปหมด และถ้ามีใครมาขวางหรือแสดงตัวว่าเหนือกว่าก็จะทำให้เขาเหล่านั้นรู้สึกโกรธ และจะทำให้เกิดการกลั่นแกล้งเพื่อย้ำให้อีกฝ่ายรู้ว่าไม่อาจเทียบเขาได้

---

[2] สำนักราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://dictionary.apps.royin.go.th/, [1 สิงหาคม 2563].

[3] โกวิทย์ นพพร, **รับมืออย่างไรในสังคม Bully**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา https://www.samitivejhospitals.com/th/รับมือ -bully/, [1 สิงหาคม 2563].

[4] มูลนิธิยุวพัฒน์, **การกลั่นแกล้ง (Bullying) ความรุนแรงในสังคม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.yuvabadhanafoundation.org/th/ข่าวสาร/บทความทั่วไป/การกลั่นแกล้ง-bullying-วัยรุ่น/, [1 สิงหาคม 2563].

[5] BookPlus, **Why Bullying? ทำไมถึงต้องกลั่นแกล้ง อะไรคือสาเหตุของพฤติกรรมรุนแรงเหล่านี้?**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://bookplus.co.th/why-bullying-ทำไมถึงต้องกลั่นแกล้ง/, [1 สิงหาคม 2563].

3. ต้องการเรียกร้องความสนใจ เพราะคนที่ชอบแกล้งคนอื่น แท้จริงแล้วเป็นคนโดดเดี่ยว คิดว่าตัวเองไม่สำคัญ ไม่มีใครสนใจ ทำให้ต้องคอยเรียกร้องความสนใจจากคนอื่นอยู่เสมอ และเมื่อไม่ได้รับความสนใจจากการเรียกร้องความสนใจธรรมดาๆ ก็จะกลายเป็นการแสดงออกที่รุนแรง กลั่นแกล้งผู้อื่น ซึ่งนอกจากจะทำให้เป็นที่สนใจแล้วยังทำให้รู้สึกมีอำนาจเหนือผู้อื่นอีกด้วย

4. ไม่เห็นคุณค่าในตัวเอง เช่น รู้สึกไม่ชอบใจเมื่อเห็นคนอื่นมีข้อดีมากกว่า ทั้งเรื่องหน้าตา ฐานะหรือความสามารถ สำหรับบางคนที่ไม่รู้จักวิธีการจัดการตนเองที่ถูกต้อง ก็เลือกที่จะเอาข้อด้อยของตัวเองไปเปรียบเทียบกับข้อดีของคนอื่น ทำให้รู้สึกอิจฉา โกรธแค้น จนถึงกับกลั่นแกล้งเพื่อกดให้อีกฝ่ายต่ำกว่าตัวเอง

5. ต้องการเหยียดคนที่แตกต่างจากตัวเอง อาจจะเป็นเชื้อชาติ สีผิว ความพิการ หรือเพศ โดยจะเริ่มจากการล้อเลียนไปเรื่อย ๆ จนเปลี่ยนไปเป็นการกลั่นแกล้ง หรือการปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมกับคนอื่น

จากสาเหตุที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ผู้กลั่นแกล้งบางส่วนมาจากครอบครัวที่มีการใช้ความรุนแรง ต้องการเติมเต็มความมั่นใจให้กับตนเอง เพราะรู้สึกขาดหาย หรือกลัวที่จะสูญเสียอำนาจ สูญเสียการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน เมื่อเจอกับคนที่ตัวเองรู้สึกว่าดีกว่าตน จึงพยายามที่จะกดคนอื่นด้วยการกลั่นแกล้ง หรือบางครั้งคนที่ชอบกลั่นแกล้งผู้อื่นก็มีอาการป่วยด้วยโรคทางจิตเวช เช่น สมาธิสั้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องเร่งแก้ไขถ้าผู้เจ็บป่วยยังอาศัยอยู่ในสังคมร่วมกับคนปกติ เพราะนอกจากจะเป็นสาเหตุทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ตัวผู้กระทำการกลั่นแกล้งก็จะได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน

ประเภทของการกลั่นแกล้ง (Bullying)

พฤติกรรมการข่มขู่กับการบูลลี่ อาจแยกกันไม่ได้เด็ดขาด ด้วยส่วนใหญ่มักเกิดจากการกระทำของผู้ที่คิดว่าตนมีอำนาจมากกว่ารังแกผู้ที่ด้อยกว่า หรือคนตัวใหญ่ชอบรังแกคนตัวเล็ก พฤติกรรมเหล่านี้อาจเกิดซ้ำ ๆ ซึ่งหากต้องเผชิญการทำร้ายครั้งแรก ผู้ถูกกระทำอาจให้อภัยได้ แต่ถ้าเกิดขึ้นบ่อยๆ อาจกลายเป็นความเครียดหรือความแค้นในที่สุด นอกจากนี้ผู้กระทำส่วนใหญ่มีเป้าหมายชัดเจนว่าต้องการให้ผู้อื่นอับอาย เจ็บตัว เสื่อมเสีย หรือด้อยค่าลง โดยสามารถจำแนกประเภทของการกลั่นแกล้ง (Bully)[6] ได้ดังนี้

1. การกลั่นแกล้งทางร่างกาย เป็นการทำร้ายร่างกายอีกฝ่ายให้เกิดการบาดเจ็บ มีบาดแผล ซึ่งสามารถมองเห็นได้จากภายนอก บางกรณีอาจส่งผลต่อจิตใจอีกด้วย เช่น การชกต่อย การผลัก การตบตี

2. การกลั่นแกล้งทางวาจา เป็นลักษณะการพูดที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกหรือทำให้เจ็บปวด จะเกิดขึ้นในสถานการณ์ที่มีการยั่วยุ เย้าแหย่ เยาะเย้ย ข่มขู่ การพูดจาดูถูก เสียดสีกันในกลุ่มเพื่อน หรือการวิจารณ์ด้วยคำพูดในลักษณะข่าวลือ คำนินทา ประจาน ล้อเลียน และการพูดใส่ร้าย โกหกบิดเบือนข้อมูลที่ไม่เป็นจริง

3. การกลั่นแกล้งทางสังคมหรือด้านอารมณ์ เป็นลักษณะของการใช้กลุ่มเพื่อนหรือสังคมกดดันและทำให้บุคคลแยกออกจากกลุ่ม โดยการสร้างกระแสสังคมรอบข้างให้โหมกระหน่ำมายังเหยื่อของการบูลลี่

[6] มูลนิธิยุวพัฒน์, **การกลั่นแกล้ง (Bullying) ความรุนแรงในสังคม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.yuvabadhanafoundation.org/th/ข่าวสาร/บทความทั่วไป/การกลั่นแกล้ง-bullying-วัยรุ่น/, [1 สิงหาคม 2563].

เสมือนการยืมมือคนรอบข้างให้ร่วมกันทำร้ายบุคคลเพียงคนเดียว เช่น การปล่อยคลิป หรือการสร้างข่าวลือจนผู้เสพหลงเชื่อและพร้อมจะแชร์และกระพือข่าวให้ไปในวงกว้างขึ้น จนกว่าผู้ถูกกระทำไม่มีที่ยืนในสังคม

4. การกลั่นแกล้งบนโลกออนไลน์ (Cyberbullying) เป็นการกลั่นแกล้งที่เกิดขึ้นใหม่ โดยใช้เครื่องมือสื่อสารเป็นเครื่องมือหลัก เช่น สมาร์ทโฟน แท็บเล็ต คอมพิวเตอร์เชื่อมต่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็น Facebook Twitter Instagram Chat หรือเครือข่ายทางสังคม ออนไลน์อื่นๆ ในการโจมตีขู่ทำร้าย หรือใช้ถ้อยหยาบคาย การคุกคามทางเพศแบบออนไลน์ การแอบอ้างตัวตนของผู้อื่น การนำความลับของอีกฝ่ายมาเปิดเผย การหลอกลวง การสร้างกลุ่มในโซเชียลเพื่อโจมตีโดยเฉพาะ เพื่อให้อีกฝ่ายขายหน้าหรือทนไม่ได้

นอกจากนี้ บางคนยังเข้าใจว่าโซเชียลมีเดียคือพื้นที่ส่วนตัว สามารถใช้ระบายความรู้สึกได้ถ้อยคำที่ใช้โพสต์จึงออกแนวรุนแรง โพสต์เสียดสี หรือสร้างความเสียหายให้คนอื่นและแสดงอารมณ์แง่ลบออกมาได้อย่างเต็มที่โดยไม่ต้องเกรงใจว่าผลของการกระทำของตนจะทำให้ผู้อื่นได้รับความเสียหาย ความเกลียดชัง และคนที่ไม่รู้เรื่องราวที่แท้จริงก็พลอยจะเชื่อในข่าวลือที่ปล่อยออกมา และรุมกลั่นแกล้งผู้ที่ถูกกล่าวถึงไปในวงกว้างในเวลาชั่วข้ามคืน

ผลกระทบจากการกลั่นแกล้ง (Bullying)

การกลั่นแกล้ง (Bully) เป็นเรื่องที่ทุกคนในสังคมไม่ควรปล่อยปละละเลยเป็นอันขาด เพราะไม่ว่าตนจะเป็นฝ่ายถูกกระทำหรือเป็นผู้กระทำก็ล้วนแต่ส่งผลกระทบร้ายแรงได้ทั้งสิ้น โดยเฉพาะผู้ที่กลั่นแกล้งผู้อื่นที่ยังเป็นเด็กหรือเยาวชนที่ยังขาดวิจารณญาณ ไม่สามารถแยกแยะความเหมาะสม หรือยังไม่สามารถพิจารณาได้ว่าสิ่งใดควรทำ หรือไม่ควรทำ เพราะผู้ที่เป็นฝ่ายกลั่นแกล้งจะเสี่ยงมีส่วนพัวพันหรือก่ออาชญากรรม ความรุนแรง การทำลายข้าวของ และการใช้สารเสพติด ทั้งยังอาจเกิดความล้มเหลวทางการศึกษาหรือเรียนไม่จบ จนส่งผลต่อคุณภาพชีวิตในอนาคตได้

ส่วนผู้ที่เป็นเหยื่อของการ Bully นั้น จะเสี่ยงต่อการเกิดภาวะซึมเศร้า ในกรณีที่เป็นเด็กอาจนำไปสู่ปัญหาทางการเรียน อย่างการไม่อยากไปโรงเรียนหรือขาดเรียนบ่อย ๆ รวมทั้งอาจรู้สึกโดดเดี่ยวและแยกตัวออกจากสังคม นอกจากนี้ มีงานวิจัยที่พบว่าเมื่อเด็กที่ถูก Bully โตขึ้นมา อาจมีสุขภาพร่างกายและสถานภาพทางการเงินแย่กว่าเด็กที่ไม่เคยเผชิญเหตุการณ์ดังกล่าวมาก่อน รวมทั้งมีแนวโน้มเกิดพฤติกรรมต่อต้านสังคมและมีลูกตั้งแต่อายุยังน้อย โดยเด็กบางรายอาจตอบสนองต่อความเครียดและความรู้สึกแย่ที่เกิดขึ้นด้วยการใช้ความรุนแรง บางรายถึงขั้นฆ่าตัวตาย และบางรายก็ฝังใจกับการ Bully จนได้รับผลกระทบไปตลอดชีวิต[7]

นอกจากนี้ ไม่ว่าจะเป็นผู้กระทำหรือเหยื่อจากการ Bully ต่างก็มีแนวโน้มเกิดความรู้สึกโดดเดี่ยว ซึมเศร้า วิตกกังวล ต่อต้านสังคม ทั้งยังเสี่ยงมีพฤติกรรมทำร้ายตัวเอง มีความคิดหรือความพยายามฆ่าตัวตายด้วย หรือในทางตรงกันข้าม ผู้ที่ถูกกลั่นแกล้งอาจหาทางออกด้วยการก่อเหตุสุดสะเทือนใจ ตัวอย่างเช่น

[7] กรุงเทพธุรกิจ, **'กรมสุขภาพจิต' เผยกลั่นแกล้ง-รังแก (BULLYING) ในโรงเรียน ไม่ใช่เรื่องล้อเล่น**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/859102, [1 สิงหาคม 2563].

กรณีเด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในจังหวัดนนทบุรี ขโมยปืนพ่อนำไปโรงเรียน แล้วก่อเหตุยิงเพื่อนเสียชีวิต เพราะถูกล้อเลียนว่าเป็นตุ๊ด เป็นเกย์[8]

การกลั่นแกล้ง (Bullying) ที่เคยเกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล

ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ มีเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับการกลั่นแกล้ง หรือบูลลี่ทั้งที่เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นร่วมสมัยกับพระพุทธองค์และเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าให้พระสงฆ์สาวกฟังเพื่อเป็นข้อคิดเตือนใจหลายเหตุการณ์ ตัวอย่างเช่น ต้นกำเนิดแรกๆ ของการดูหมิ่น การบูลลี่ที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก อยู่ในพระสูตรชื่อ อัคคัญญสูตร ว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก พระองค์ทรงแสดงความเป็นมาของสังคมมนุษย์ โดยเริ่มตั้งแต่มีสัตว์เกิดขึ้นในโลก แล้วมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับด้วยกิเลสต่างๆ เป็นปัจจัย และความเชื่อที่ประกอบด้วยอวิชชา จนเกิดมีมนุษย์ที่อยู่รวมกันเป็นหมู่พวก เกิดการดูถูกกันด้วยวรรณะผิวพรรณ ว่าสวย-ไม่สวยเอาไว้ว่า

เมื่อโลกกำลังเสื่อม เหล่ามนุษย์ส่วนมากไปเกิดที่พรหมโลกชั้นอาภัสสระ แล้วโลกก็เสื่อมสลายไปเป็นระยะเวลายาวนานมากไม่อาจจะนับเป็นปีได้ ต่อมาก็เกิดแผ่นดินขึ้นใหม่ตามลำดับตามเนื้อหาที่ปรากฏในพระสูตร มีพรหมพวกหนึ่งจุติลงมาเกิดเป็นมนุษย์ เป็นพรหมที่สิ้นอายุจากชั้นอาภัสสราพรหม การเกิดมาเป็นมนุษย์ในยุคแรกนี้ เกิดแล้วก็โตเต็มวัยทันที เรียกว่า เกิดแบบโอปปาติกะ มนุษย์ที่เกิดมามีชีวิตอยู่เช่นนั้น เห็นดินที่มีสีสันสวยงาม มีกลิ่นหอม จึงหยิบขึ้นมาลองลิ้ม (ง้วนดิน) สัมผัสเพียงปลายลิ้น รสดินก็แผ่ซาบซ่านไปทั่วร่างกาย มีรสเป็นที่ถูกใจของมนุษย์ผู้นั้น มนุษย์อื่นเห็นเช่นนั้นจึงพากันเอาอย่างบ้าง และเนื่องจากง้วนดินที่บริโภคเข้าไปนั้นเป็นอาหารหยาบ จึงทำให้รัศมีกายและแสงในตัวของมนุษย์หายไป บังเกิดดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาวต่าง ๆ เกิดขึ้น ทำให้มีกลางวัน กลางคืน วัน เดือน ปี ฤดูกาลต่างๆ ก็ปรากฏขึ้น

เนื่องจากอำนาจของอาหารหยาบที่มนุษย์บริโภคเข้าไป ทำให้รัศมีกายและความสว่างหายไป และยังส่งผลให้มนุษย์มีผิวพรรณที่เศร้าหมองไม่ผ่องใสสวยงามเหมือนดังเดิม แต่ความเศร้าหมองที่เกิดขึ้นในมนุษย์แต่ละคนมีไม่เท่ากัน บางคนเศร้าหมองน้อย บางคนเศร้าหมองมาก ขึ้นอยู่กับกรรมเก่าที่เคยทำมาในชาติต่างๆ และกิเลสที่เกิดขึ้นในขณะนั้น เมื่อมีความแตกต่างเกิดขึ้น ทำให้มนุษย์มีความยึดมั่นและถือตัวเกิดขึ้น ต่างพากันดูหมิ่น เหยียดหยามในเรื่องของผิวพรรณของกันและกัน[9]

จากเรื่องราวในพระสูตรเป็นเครื่องยืนยันว่า การบูลลี่ หรือการกลั่นแกล้งนั้นมีมาตั้งแต่สมัยก่อนที่พระพุทธโคดมจะอุบัติขึ้นในโลกนี้ จึงถือได้ว่าเรื่องการบูลลี่นั้นตามแนวทางพระพุทธศาสนา ไม่ใช่เรื่องใหม่ของสังคมมนุษย์เลย นอกจากเรื่องราวในพระสูตรนี้แล้ว ยังมีเรื่องราวการกลั่นแกล้ง (Bullying) ระหว่างพระสาวกด้วยกันสมัยพระพุทธเจ้ายังทรงมีพระชนม์มายุอยู่ เช่น กรณีของพระลกุณฏกภัททิยะเถระ ที่มีร่างกายเล็กแคระแกรนเหมือนเด็กสิบขวบ จึงถูกล้อเลียน และกลั่นแกล้ง ด้วยความที่คิดว่าท่านเป็นสามเณร จึงมัก

---

[8] เดลินิวส์, **กรมสุขภาพจิตชี้ เด็กถูกบูลลี่เสี่ยงเป็นอาชญากร**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.dailynews.co.th/regional/747948, [1 สิงหาคม 2563].

[9] ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) 11/122/90.

ถูกพระรูปอื่นจับหัวเล่นบ้าง ที่หูบ้าง ที่จมูกบ้าง แล้วก็หัวเราะด้วยความขบขัน จนพระพุทธเจ้าต้องแสดงให้พระสงฆ์ทราบทั่วกันว่าท่านเป็นพระอรหันต์แล้ว[10]

นอกจากนี้ยังมีการกลั่นแกล้งกันในหมู่พระสาวกที่ยังเป็นปุถุชน ยังไม่บรรลุเป็นพระอริยบุคคล รุนแรงถึงขั้นใส่ร้ายป้ายสีพระอรหันต์ ไม่ใช่เพียงการล้อเล่นขำขันอย่างเช่นกรณีพระลกุณฏกภัททิยะเถระ แต่เป็นการกลั่นแกล้งเพื่อให้พระภิกษุรูปอื่นๆ รุมรังเกียจพระเถระรูปนั้น ถือเป็นเรื่องราวใหญ่โต พระพุทธเจ้าจึงต้องมีการสอบสวนและตัดสิน พร้อมลงโทษการกระทำของภิกษุที่กระทำการกลั่นแกล้งภิกษุอื่นเพื่อไม่ให้เป็นตัวอย่างไม่ดี เช่นกรณี พระทัพพมัลลบุตรเถระ เอตทัคคะในทางผู้จัดเสนาสนะ ถูกพระเมตติยะและพระภุมมชกะ ใส่ร้ายว่าพระทัพพมัลลบุตรประทุษร้าย ล่วงเกินภิกษุณีเมตติยา สาเหตุเพราะแค้นเคือง ไม่พอใจ คิดว่าพระทัพพมัลลบุตรยุยงกัลยาณภัตติยะคหบดีถวายอาหารไม่ดีแก่ตน พระพุทธเจ้าได้ทรงประชุมสงฆ์เพื่อสอบถามความจริงจนทราบสาเหตุ และได้บัญญัติห้ามภิกษุกล่าวหาภิกษุอื่นโดยไม่มีมูล เพื่อหวังให้ภิกษุนั้นถูกลงโทษถึงขั้นปาราชิก จะต้องถูกอาบัติสังฆาทิเสส[11]

การกลั่นแกล้งในสมัยพุทธกาลที่เกิดขึ้นกับเด็กนักเรียน หรือนักศึกษา เหมือนสังคมไทยในปัจจุบัน แต่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาลจนทำให้อนาคตของเด็กคนนั้นเสียไป กลายเป็นปัญหาสังคมก็มีให้เห็นเป็นตัวอย่างมากมายในสมัยพุทธกาล ผู้เขียนขอยกตัวอย่างของอหิงสกะ หรือต่อมาคือพระองคุลิมาลเถระ เมื่อครั้งเป็นเด็กมีนิสัยใจคอสุภาพอ่อนโยน มีเมตตา กรุณา มีมนุษยสัมพันธ์ดี เคารพนับถือผู้ใหญ่ มีสมองเป็นเลิศ เรียนเก่งล้ำหน้าเพื่อนร่วมรุ่นทั้งหลาย เป็นที่โปรดปรานขออาจารย์อย่างยิ่ง จนเพื่อนๆ อิจฉาริษยา จึงหาทางกำจัด โดยแบ่งเป็นกลุ่มๆ เข้าไปพูดจาให้ร้ายป้ายสีอหิงสกะ แรกๆ อาจารย์ก็ไม่สนใจ แต่พอบ่อยเข้า หลายคนเข้า ก็ชักจะเชื่อว่าคงเป็นไปได้ ในที่สุดก็ปักใจแน่วแน่ว่าอหิงสกะเป็นศิษย์ทรยศคิดล้างครู อาจารย์จึงเรียกศิษย์รักผู้จะจบการศึกษามาพูดทำนองขอ “ค่าบูชาครู” ด้วยการให้ไปเอานิ้วคนมาพันนิ้ว อหิงสกะเชื่อฟังอาจารย์อยู่แล้วและอยากกลับบ้านเกิดเมืองนอน จึงตกลงไปฆ่าคนเอานิ้วมือ ฆ่าแล้วก็ตัดเอานิ้วมาร้อยเป็นพวงแขวนคอ กลายเป็นมหาโจรที่มีชื่อเสียง เป็นที่หวาดกลัวของชาวเมืองเป็นอย่างยิ่ง แม้ภายหลังพระพุทธเจ้าเทศนาโปรดอหิงสกะจนดวงตาเห็นธรรม เข้ามาบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ก็ยังได้รับการบูลลี่จากชาวเมืองในช่วงต้นๆ อยู่ไม่น้อย[12]

หลายเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับการกลั่นแกล้ง หรือบูลลี่ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าจะทรงแก้ไขปัญหาด้วยการประชุมสงฆ์เพื่อสอบถามหาความจริงและจะบัญญัติพระวินัยกำกับ เพื่อป้องกันปัญหานั้นไม่ให้เกิดขึ้นในอนาคต และจะแสดงพระธรรมเทศนาอบรมหลังจากประชุมสอบถาม โดยวิธีการที่กล่าวมาเป็นการแก้ไขปัญหาการกลั่นแกล้งในหมู่สงฆ์ ส่วนกรณีที่คฤหัสถ์กลั่นแกล้งพระสงฆ์นั้น พระพุทธเจ้าก็ทรงสอบสวนเมื่อพบสาเหตุว่าคฤหัสถ์นั้นมีเจตนากลั่นแกล้งภิกษุสงฆ์ก็ทรงโปรดให้คว่ำบาตรคฤหัสถ์ผู้นั้น เป็นต้น

---

[10] ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) 33/1-33/289-293.

[11] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) 1/383-387/415-420.

[12] 84000.org/. **พระไตรปิฎก เล่มที่ 13 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 5 มัชฌิมนิกาย มัชฌปัณณาสก์ 6. อังคุลิมาลสูตร พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดองคุลิมาลโจร**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://84000.org/tipitaka/atita10/v.php?B=13&A=8237&Z=8451, [1 สิงหาคม 2563].

มุมมองพระพุทธศาสนาเรื่องการกลั่นแกล้ง (Bullying)

1. สาเหตุของการกลั่นแกล้ง (Bullying)

เนื่องจากพระพุทธศาสนาเชื่อว่าสิ่งที่เป็นต้นเหตุ หรือแรงผลักดันที่ทำให้มนุษย์ทำกรรมต่าง ๆ หรือกระทำสิ่งใดนั้น มีอยู่ 2 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายแรกคือกุศลมูล (รากเหง้าของความดี) ฝ่ายที่สองคือ อกุศลมูล (รากเหง้าของความชั่ว) ถ้าการกระทำนั้นเป็นไปโดยแรงผลักดันฝ่ายดีหรือกุศลมูล (ได้แก่ ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง) การกระทำนั้นถือว่าเป็นการกระทำความดี แต่ถ้าเป็นไปโดยแรงผลักดันฝ่ายชั่วหรืออกุศลมูล[13] (ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง) การกระทำนั้นถือว่าเป็นการกระทำชั่ว ผลที่ได้รับก็คือความเสียหาย ทุกข์ และโทษ

จากการให้ความหมายคำว่า การบูลลี่ โดย นพ.โกวิทย์ นพพร ที่ระบุว่า การบูลลี่ คือ พฤติกรรมรุนแรง กลั่นแกล้ง รังแกผู้อื่น ซึ่งการกระทำดังกล่าวอาจเป็นการใช้กำลัง การใช้ถ้อยคำทำร้ายจิตใจ การใช้แรงกดดันทางสังคม การกีดกันริดรอนสิทธิขั้นพื้นฐาน หรือการปฏิบัติใด ๆ ก็ตามในทางลบ เมื่อนำมาวิเคราะห์กับสาเหตุการกระทำตามแนวทางพระพุทธศาสนา ก็จะเห็นว่าการกลั่นแกล้ง มีสาเหตุมาจากอกุศลมูล ซึ่งในอกุศลมูล 3 นั้น จะมีสาเหตุแยกย่อยของการกระทำที่อาจเกิดจากอำนาจกิเลสตัวใดตัวหนึ่ง ได้แก่ การกลั่นแกล้งที่เกิดจากโลภะ เป็นเหตุก็อย่างเช่น การกลั่นแกล้งเพราะเขาสวยกว่า เรียนเก่งกว่า เป็นต้น ส่วนการกลั่นแกล้งพระมีโทสะเป็นเหตุ ตัวอย่างเช่น คู่กรณีเคยเป็นศัตรูกันมาก่อน เมื่อตนสบโอกาสจึงลงมือกลั่นแกล้ง และการกลั่นแกล้งอันมีสาเหตุมาจากโมหะ เช่น ความยึดมั่นถือมั่น เข้าใจผิดว่าตนมีอำนาจ เก่งกาจเหนือผู้อื่น และไม่เกรงกลัวต่อบาปที่จะเกิดหลังจากการเบียดเบียนผู้อื่น

ดังนั้น การกลั่นแกล้งผู้อื่น ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเกิดจากสภาพจิตใจของผู้กระทำเกิดอกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ โดยจะเป็นกิเลสตัวใดนั้น ต้องพิจารณาเรื่องที่กลั่นแกล้ง หากผู้กลั่นแกล้งผู้อื่นยังไม่ได้รับการขัดเกลา หรืออบรมสั่งสอน โดยเฉพาะกรณีที่เป็นเด็กหรือเยาวชน ชีวิตของผู้นั้นอาจมีโอกาสกระทำการกลั่นแกล้ง หรือที่เรียกว่า บูลลี่จากกิเลสทุกตัวทั้ง โลภะ โทสะ โมหะและยังเป็นฐานให้กระทำกรรมชั่วอื่นๆ ซึ่งอาจจะร้ายแรงกว่าการกลั่นแกล้งตามมาในอนาคต

2. ประเภทของการกลั่นแกล้ง (Bullying)

การกระทำทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า กรรมบถ แปลว่า ทางแห่งการทำกรรม มีทางแห่งการทำกรรมอยู่ 3 ทาง คือ ทางกาย เรียกว่า กายกรรม ทางวาจา เรียกว่า วจีกรรม ทางใจ เรียกว่า มโนกรรม กรรมบถนั้นมี 2 ประเภท คือ อกุศลกรรมบถ ทางแห่งการทำกรรมชั่ว กุศลกรรมบถ ทางแห่งการทำกรรมดี

การกลั่นแกล้ง หรือการบูลลี่นั้น เพื่อพิจารณาจากประเภทหรือลักษณะ สาเหตุและวิธีที่ใช้ในการกลั่นแกล้งจากที่กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ มี 4 ประเภท ได้แก่ การกลั่นแกล้งทางกาย การกลั่นแกล้งทางวาจา การกลั่นแกล้งทางสังคมหรืออารมณ์ และการกลั่นแกล้งบนโลกออนไลน์ (Cyberbullying) เมื่อวิเคราะห์เข้า

---

[13] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 4** , (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533), หน้า 358.

กับหลักกรรมบถทั้ง 2 ประเภททางพระพุทธศาสนา ก็จะสัมพันธ์กับกรรมบถที่ชื่อว่า อกุศลกรรมบถ[14] (ทางแห่งการทำกรรมชั่ว) มี 10 ประการ โดยแบ่งเป็น 3 หมวด คือ

ก. เป็นกายทุจริต การประพฤติชั่วทางกาย 3 อย่าง คือ ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) อทินนาทาน (การลักทรัพย์) และกาเมสุมิจฉาจาร (การประพฤติผิดในกาม)

ข. เป็นวจีทุจริต การประพฤติชั่วทางวาจา 4 อย่าง คือ มุสาวาจา (การพูดเท็จ) ปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด) ผรุสวาจา (การพูดคำหยาบ) และสัมผัปปลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ)

ค. เป็นมโนทุจริต การประพฤติชั่วทางใจ 3 อย่าง คือ อภิชฌา (โลภอยากได้ของเขา) พยาบาท (ปองร้ายเขา) และมิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม)

การทำทุจริตทั้ง 3 หมวดนี้ จะเข้าขั้นเป็นอกุศลกรรมได้ก็ต้องมีเจตนาคือความจงใจ ถ้าไม่มีเจตนาแล้วก็ไม่จัดเป็นกรรม เป็นเพียงสักแต่ว่าการกระทำเท่านั้น

การทำอกุศลกรรมที่จัดได้ว่าเป็นอกุศลกรรมได้นั้น ต้องมีองค์ประกอบในการกระทำครบถ้วน จึงจะเป็นอกุศลกรรมบถได้ ต่อไปนี้จะชี้ให้เห็นว่าในบรรดาอกุศลกรรมบถทั้ง 10 นั้น อกุศลกรรมบถข้อใดมีองค์ประกอบเท่าไร เพราะถ้าการกระทำใดมีองค์ประกอบไม่ครบถ้วน ก็ไม่อาจจัดเป็นอกุศลกรรมบถได้ เช่น ฆ่าสัตว์ตายโดยไม่มีเจตนา หรือฆ่าแล้วแต่ไม่ตาย เป็นต้น การทำอกุศลที่มีองค์ประกอบครบถ้วนเท่านั้น จึงจะล่วงกรรมบถ หรือขาดศีลกรรมบถได้

1) ปาณาติบาต หมายถึง การฆ่าสัตว์ จะเป็นกรรมบถได้ ต้องประกอบด้วยองค์ 5 คือ

(1) สัตว์มีชีวิต (2) รู้อยู่ว่าสัตว์มีชีวิต

(3) จิตคิดจะฆ่า (4) พยามเพื่อจะฆ่า

(5) สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น

2) อทินนาทาน หมายถึง การลักทรัพย์จะเข้าขั้นเป็นกรรมบถได้ ต้องประกอบด้วยองค์ 5 คือ

(1) ของนั้นมีผู้อื่นหวงแหน (2) รู้อยู่ว่าเป็นของมีผู้อื่นหวงแหน

(3) จิตคิดจะลัก (4) พยายามเพื่อจะลัก

(5) ลักของนั้นมาด้วยความพยายาม

3) กาเมสุมิจฉาจาร หมายถึง การประพฤติผิดในกามจนถึงขั้นเป็นกรรมบถได้ ก็ต่อเมื่อการกระทำนั้นประกอบด้วยองค์ 4 คือ

(1) บุคคลผู้ไม่ควรประพฤติล่วง (2) จิตคิดจะเสพในบุคคลที่ไม่ควรประพฤติล่วงนั้น

(3) ความพยายามเพื่อจะเสพ (4) ประพฤติล่วงด้วยการเสพ

4) มุสาวาทา หมายถึง การพูดเท็จ จะเป็นกรรมบถได้นั้น ต้องประกอบด้วยองค์ 4 คือ

(1) เรื่องไม่จริง (2) จิตคิดจะพูดเรื่องไม่จริงนั้น

(3) ความพยายามเพื่อพูดเรื่องไม่จริงนั้น (4) ผู้อื่นรู้เรื่องนั้น

5) ปิสุณวาจา หมายถึง การพูดส่อเสียด จะเป็นกรรมบถได้นั้น ต้องประกอบด้วยองค์ 4 คือ

---

[14] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 4** , (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533), หน้า 358.

(1) มีคนอื่นที่จะพึงทำลายให้แตกกัน

(2) ความมุ่งทำลายด้วยความคิดที่ว่า "คนพวกนี้จะแตกกันด้วยอุบายนี้" หรือต้องการจะทำตนให้เป็นที่รักด้วยความคิดที่ว่า "เราจักเป็นที่รักด้วยอุบายนี้"

(3) ความพยายามอันเกิดจากความคิดนั้น

(4) ผู้อื่นรู้ความนั้น

ในการพูดส่อเสียดยุยงให้ผู้อื่นแตกกันนี้ ในคัมภีร์มงคลทีปนี กล่าวไว้ว่า เมื่อกล่าวคำพูดส่อเสียดออกไปแล้ว คนอื่นไม่แตกกัน ถือว่ากรรมบถยังไม่ขาด (คือ อกุศลยังไม่ถึงขั้นเป็นกรรมบถ) แต่เมื่อคนอื่นแตกกันถือว่าขาด

6) ผรุสวาจา หมายถึง การพูดคำหยาบ จะเป็นกรรมบถได้นั้น ต้องประกอบด้วยองค์ 3 อย่าง คือ

(1) มีคนที่จะพึงด่า (2) จิตโกรธ

(3) การด่า

การด่าในข้อนี้ จะเป็นกรรมบถได้ก็ต่อเมื่อด่าด้วยจิตที่โกรธด้วยความต้องการที่จะด่าเพียงเท่านั้น ไม่รวมกรณีที่จิตโกรธด้วยต้องการที่จะให้เขาตาย เพราะถ้าด่าด้วยจิตโกรธเพื่อต้องการให้ตายก็จะกลายเป็นกรรมบถข้อพยาบาท

7) สัมผัปปลาปะ หมายถึง การพูดเพ้อเจ้อ จะเป็นกรรมบถได้นั้นก็ต้องประกอบด้วยองค์ 2 คือ

(1) การมีเจตนามุ่งพูดเรื่องหาสาระไม่ได้ (2) การพูดเรื่องที่หาสาระไม่ได้

ในการพูดเพ้อเจ้อนี้ ในคัมภีร์มงคลทีปนีกล่าวว่า เมื่อผู้อื่นยังไม่รู้เรื่องเพ้อเจ้อนั้นกรรมบถยังไม่ขาด ต่อเมื่อผู้อื่นรู้เรื่องนั้นกรรมบถจึงขาด

8) อภิชฌา หมายถึง การโลภอยากได้ของผู้อื่น (โดยคิดจะขโมยด้วย มิใช่เพียงแต่คิดอย่างเดียวมีองค์ 2 คือ

(1) ภัณฑะ (สิ่งของ) ของผู้อื่น (2) การน้อมมาเพื่อตน (คือ อยากได้มาเป็นของตน)

9) พยาบาท หมายถึง การปองร้าย จะเป็นกรรมบถได้ก็ต่อเมื่อครบองค์ 2 คือ

(1) คนอื่นสัตว์อื่น

(2) ความคิดเพื่อความพินาศฉิบหายต่อคนอื่นสัตว์อื่นนั้น

10) มิจฉาทิฏฐิ หมายถึง ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม อันเป็นมิจฉาทิฏฐิที่เข้าขั้นเป็นกรรมบถนั้น จะต้องประกอบด้วยองค์ 2 คือ

(1) เรื่องนั้นตรงกันข้ามกับเรื่องที่มิจฉาทิฏฐิบุคคลนั้นยึดถือ

(2) เรื่องนั้นปรากฏว่าไม่เป็นเหมือนอย่างที่มิจฉาทิฏฐิบุคคลนั้นยึดถือเอา

ในอรรถกถาอัฏฐสาลินี อธิบายคำว่า มิจฉาทิฏฐิ มี 3 ประการ คือ

(1) นัตถิกทิฏฐิ หมายถึง ความเห็นว่าไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ธาตุต่างหากมาประชุมกันเพื่อเกื้อกูลกัน หรือทำร้ายกัน บุญบาปไม่มี ความเห็นว่าไม่มี คือ เห็นว่าตายแล้วขาดสูญนั้นเอง พวกที่มี

ความเห็นเช่นนี้จะปฏิเสธผลของกรรม เมื่อปฏิเสธผลก็เท่ากับปฏิเสธเหตุเช่นกัน ซึ่งขัดกับหลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดในพระพุทธศาสนา

(2) อเหตุกทิฏฐิ หมายถึง ความเห็นว่าไม่มีเหตุ พวกที่มีความเห็นเช่นนี้ คือ ปฏิเสธกรรมและผลของกรรม เพราะเชื่อว่าคนจะได้ดีก็ดีเอง จะได้ชั่วก็ชั่วเอง ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย เท่ากับไม่เชื่อบุญไม่เชื่อบาปนั่นเอง

(3) อกิริยทิฏฐิ หมายถึง ความเห็นว่าไม่เป็นอันทำ เห็นว่าบาปหรือบุญที่คนทำแล้วก็ไม่เป็นอันทำ ชื่อว่าปฏิเสธกรรม

ในมิจฉาทิฏฐิทั้ง 3 ประการนี้ นิยตมิจฉาทิฏฐิ คือ มิจฉาทิฏฐิที่มีโทษมาก ห้ามสวรรค์และห้ามนิพพาน เป็นกรรมบถที่ร้ายแรงมากกว่า อนันตริยกรรม เพราะให้โทษอย่างไม่มีกำหนด ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ในคัมภีร์เอกนิบาต อังคุตตรนิกาย[15] ว่า "ภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่เห็นธรรม (ความประพฤติ) อื่นแม้สักอย่างเดียว ซึ่งมีโทษมากเหมือนอย่างมิจฉาทิฏฐินี้เลย ภิกษุทั้งหลาย มิจฉาทิฏฐิมีโทษร้ายแรงอย่างยิ่ง"

3. วิเคราะห์การกลั่นแกล้ง (Bullying) กับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

ผู้เขียนจะขอวิเคราะห์ประเภทของการกลั่นแกล้งที่ได้กล่าวไว้ในเบื้องต้นของบทความ กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ผู้เขียนตีความว่าเข้าข่ายการกลั่นแกล้งในปัจจุบัน โดยเลือกหลักธรรมมา 2 ข้อ ได้แก่ อกุศลกรรมบถ 10 และ อกุศลมูล 3 โดยสามารถวิเคราะห์พฤติกรรมการกลั่นแกล้งว่าสอดคล้องกับหลักธรรมที่ผู้เขียนยกมา มีดังนี้

การกลั่นแกล้ง (Bullying)	ทุจริต3/อกุศลกรรมบถ 10	อกุศลมูล 3
1) การกลั่นแกล้งทางร่างกาย เป็นการทำร้ายร่างกายอีกฝ่ายให้เกิดการบาดเจ็บ มีบาดแผล ซึ่งสามารถมองเห็นได้จากภายนอก บางกรณีอาจส่งผลต่อจิตใจอีกด้วย เช่น การชกต่อย การผลัก การตบตี	- เป็นกายทุจริต คือการประพฤติชั่วทางกาย และมโนทุจริต การประพฤติชั่วทางใจ - เป็นอกุศลกรรมบถ 4 ดังนี้ 1. ข้อปาณาติบาต (ห้ามการฆ่าสัตว์) แบ่งออกเป็น 2 กรณี คือถ้าผู้ที่ถูกกลั่นแกล้งตายจากการบาดเจ็บ ถือว่าล่วงกรรมบถ ผิดศีลข้อที่ 1 แต่ถ้าถ้าแค่บาดเจ็บ จัดว่าเป็นศีลทะลุ ศีลด่าง ศีลพร้อย 2. อภิชฌา (การโลภอยากได้ของผู้อื่น) 3. พยาบาท (การปองร้าย) 4. มิจฉาทิฏฐิ (ความเห็นผิดจาก	- เกิดจากจิตที่ประกอบด้วยโทสะ และโมหะ - ในบางกรณีก็เกิดจากจิตที่ประกอบด้วย โลภะ โมหะ

[15] ดูรายละเอียดใน องฺ.เอกก. (ไทย) 20/298/38.

	ทำนองคลองธรรม)	
2) การกลั่นแกล้งทางวาจา เป็นลักษณะการพูดที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกหรือทำให้เจ็บปวด จะเกิดขึ้นในสถานการณ์ที่มีการยั่วยุ เย้าแหย่ เยาะเย้ย ข่มขู่ การพูดจาดูถูก เสียดสีกันในกลุ่มเพื่อน หรือการวิจารณ์ด้วยคำพูดในลักษณะข่าวลือ คำนินทา ประจาน ล้อเลียน และการพูดใส่ร้าย โกหกบิดเบือนข้อมูลที่ไม่เป็นจริง	- เป็นวจีทุจริต การประพฤติชั่วทางวาจา และมโนทุจริต การประพฤติชั่วทางใจ - เป็นอกุศลกรรมบถ 7 ข้อ คือ มุสาวาจา (การพูดเท็จ) ปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด) ผรุสวาจา (การพูดคำหยาบ) และสัมผัปปลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ) อภิชฌา (การโลภอยากได้ของผู้อื่น) พยาบาท (การปองร้าย) มิจฉาทิฏฐิ (ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม)	- เกิดจากจิตที่ประกอบด้วย โทสะ และโมหะ - ในบางกรณีก็เกิดจากจิตที่ประกอบด้วย โลภะ โมหะ
3) ทางสังคมหรือด้านอารมณ์ เช่น กดดัน ยั่วยุ ให้เพื่อนๆ แบ่งแยก ออกห่างจากกลุ่ม ทำให้เกิดความรู้สึกเจ็บปวดหรือเสียใจ	- เป็นวจีทุจริต การประพฤติชั่วทางวาจา และมโนทุจริต การประพฤติชั่วทางใจ - เป็นอกุศลกรรมบถ 7 ข้อ คือ มุสาวาจา (การพูดเท็จ) ปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด) ผรุสวาจา (การพูดคำหยาบ) และสัมผัปปลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ) อภิชฌา (การโลภอยากได้ของผู้อื่น) พยาบาท (การปองร้าย) มิจฉาทิฏฐิ (ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม)	- เกิดจากจิตที่ประกอบด้วย โทสะ และโมหะ - ในบางกรณีก็เกิดจากจิตที่ประกอบด้วย โลภะ โมหะ
4) Cyber bullying: การกลั่นแกล้งบนโลกออนไลน์ ด้วยวิธีการโพสต์ข้อความโจมตี หลอกลวง ทำร้าย คุกคามทางเพศ ด้วยถ้อยหยาบคาย เป็นเท็จ เพื่อให้อีกฝ่ายอับอาย เจ็บปวดและเสียใจ	- เป็นวจีทุจริต การประพฤติชั่วทางวาจา และมโนทุจริต การประพฤติชั่วทางใจ - เป็นอกุศลกรรมบถ 7 ข้อ คือ มุสาวาจา (การพูดเท็จ) ปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด) ผรุสวาจา (การพูดคำหยาบ) และสัมผัปปลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ) อภิชฌา (การโลภอยากได้ของผู้อื่น) พยาบาท (การปองร้าย) มิจฉาทิฏฐิ (ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม)	- เกิดจากจิตที่ประกอบด้วย โทสะ และโมหะ - ในบางกรณีก็เกิดจากจิตที่ประกอบด้วย โลภะ โมหะ

จากการวิเคราะห์ของผู้เขียนตามที่แสดงในตารางข้างต้น จะเห็นได้ว่าทุกประเภทของการกลั่นแกล้งก็จะมีข้อแตกต่างๆ กับหลักธรรมที่ยกมา แต่พฤติกรรมทุกข้อผู้เขียนได้วิเคราะห์ว่าผิดหลักทุจริต 3 ข้อ มโนทุจริต คือ การประพฤติชั่วทางใจ และอกุศลกรรมบถ ข้อที่ 7-10 ซึ่งทั้ง 2 หลักธรรมมีเนื้อหาเหมือนกัน คือ อภิชฌา (โลภอยากได้ของเขา) พยาบาท (ปองร้ายเขา) และมิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม) เนื่องจากผู้เขียนวิเคราะห์ว่าทุกการกระทำมโนทุจริตเข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ เพราะมโนทุจริตข้อใดข้อ 1 ใน 3 ข้อ ย่อมเป็นตัวจุดฉนวนให้เกิดพฤติกรรมกลั้นแกล้งทางกาย หรือวาจา หรือทั้งกายและวาจา เช่น เพราะจิตใจของผู้กลั่นแกล้งมีอภิชฌา (โลภอยากได้ของเขา) จึงลงมือทำร้ายร่างกายเพื่อบีบบังคับให้ผู้อ่อนแอมอบสิ่งของมีค่าให้ หรือล้อเลียนปมด้อยผู้อื่นให้เขารู้สึกด้อยค่า เพราะต้องการอำนาจ หรือตำแหน่งของเขา หรืออยากจะเป็นที่รักของคนอื่นจึงหาเรื่องใส่ร้ายอีกฝ่าย

มโนทุจริต ข้อที่ 2 พยาบาท (การปองร้าย) เมื่อมีสะสมไว้ในจิตมากๆ ก็สามารถเป็นแรงผลักดันให้ผู้กลั่นแกล้งกระทำกายทุจริต เช่น การทำร้ายร่างกาย หรือวจีทุจริต เช่น การด่าด้วยถ้อยคำหยาบคาย หรือจะไม่หยาบคายก็ได้ เพียงมุ่งหวังจะได้เห็นผู้ที่ถูกกลั่นแกล้งเจ็บปวด หรืออับอาย ไม่สามารถเข้าร่วมกลุ่มได้

มโนทุจริตข้อสุดท้าย (เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม) เช่น ผู้กลั่นแกล้งเห็นผิดว่า บาปบุญ หรือผลของกรรมไม่มี หรือมองคนอื่นว่าไม่คนเหมือนตนก็เข้าข่ายว่าเห็นผิด เป็นสาเหตุสำคัญยิ่งที่ทำให้คนประพฤติผิดทุจริตทั้ง 3 ทาง และอาจจะเป็นสาเหตุให้ล่วงอกุศลกรรมบถทั้ง 10 ประการ อย่างไรการคำนึงว่าตนเองได้กระทำกรรมชั่วและผลของกรรมนั้นก็จะตามสนองตนในไม่ช้า

เพิ่มเติมในเรื่องแม้เพียงคิดศีลก็ขาดได้ เช่น คิดโลภอยากได้ของเขา คิดพยาบาทปองร้าย หรือคิดเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม ก็เป็นมิจฉาทิฏฐิ เช่นเห็นว่า บาปบุญไม่มี ตายแล้วสูญ นรกสวรรค์ไม่มี เป็นต้น ฉะนั้น กุศลกรรมบถ 10 (ตรงข้ามกับอกุศลกรรมบถ 10) รักษายากกว่าศีล 5 หรือศีล 8 ถ้ากระนั้นก็จะรักษาเพียงศีล 5 ข้อ เพื่อจะหลีกเลี่ยงการก้าวล่วงกุศลกรรมบถ 10 ถ้าวิเคราะห์โอยเอาองค์ของศีล 5 มาประกอบการพิจารณา เราอาจจะไม่ผิดศีลข้อใดเลย ในกรณีที่รักษาได้ แต่อย่างไรก็ตาม จิตที่ยังมีอภิชฌา (โลภอยากได้ของเขา) พยาบาท (ปองร้ายเขา) และมิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม) ก็จะยังคงไม่ได้รับการขัดเกลา อาจรอโอกาสที่จะสมกิเลสเหล่านี้ให้มากขึ้น และอาจจะเป็นแรงผลักดันให้เรากระทำกรรมชั่ว เช่น การกลั้นแกล้งผู้อื่น (Bullying) ในอนาคต

4. ผลกระทบจากการกลั่นแกล้ง (Bullying) ตามมุมมองพระพุทธศาสนา

การกลั่นแกล้ง (Bully) ตามมุมมองพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการกลั่นแกล้งทางร่างกาย วาจา สังคม และ Cyber bullying ก็สามารถสรุปเข้าในหลักธรรมที่ชื่อว่าทุจริต 3 พระพุทธเจ้าจึงตรัสโทษของทุจริตทั้ง 3 ไว้ในอธิกรณวรรค[16] ทุกนิบาต อังคุตตรนิกาย ว่า กายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต เป็นอกรณียกิจ (กิจที่ไม่ควรทำ) เมื่อบุคคลทำกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต ที่พระพุทธเจ้ากล่าวว่าเป็นอกรณียกิจ เขาพึงได้รับโทษดังต่อไปนี้

[16] ดูรายละเอียดใน องฺ.ทุก. (ไทย) 20/18/71.

1) แม้ตนเองก็ติเตียนตนเองได้ คือ ผู้กลั่นแกล้งเองก็รู้สึกได้ตนทำผิด ไม่มีความสุข เพราะกลัวจะโดนแก้แค้น หรือเอาคืน หรือถ้ามีความสุข ก็เป็นสุขแบบมิจฉาทิฏฐิ สุขแบบคนมีโมหะ คือมีความสุขแบบคนหลงผิด

2) ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วก็ติเตียนตนเอง คือ การที่นักปราชญ์ บัณฑิต หรือผู้มีคุณธรรม กล่าวติเตียนพฤติกรรมนั้นว่าเป็นสิ่งไม่ดี ไม่ควรกระทำ ผู้อื่นไม่ควรเอาเป็นแบบอย่าง ไม่ควรสนับสนุน และผู้กระทำต้องปรับปรุงพฤติกรรมเสียใหม่

3) ชื่อเสียงอันชั่วย่อมกระฉ่อนไป คือ เสียชื่อเสียง คนหมู่มากรังเกียจไม่อยากคบค้าสมาคม เนื่องจากกลัวว่าจะถูกกล่าวหาว่าเป็นคนไปดีตามไปด้วย

4) ย่อมหลงตาย คือ เวลาจะตายจะมีอาการเสียสติ ทุลนทุลาย ร้องเอะอะโวยวาย เพราะกลัวตัวเองจะต้องไปสู่ทุกขติ

5) เมื่อตายแล้วก็ไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ดังนั้น ผู้ที่มีพฤติกรรมกลั่นแกล้งผู้อื่น พึงตระหนักว่า อกุศลกรรมบถทั้ง 10 ประการนี้เป็นกรรมชั่ว เมื่อกระทำแล้วย่อมมีผลออกมาเป็นความทุกข์ความเดือดร้อนไม่เฉพาะผู้ที่ถูกกลั่นแกล้งจะได้รับความทุกข์ ผู้กระทำการกลั่นแกล้งก็จะได้รับวิบากกรรมทั้งในชาตินี้และชาติหน้า จึงไม่ควรทำ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “น ตํ กมฺมํ กตฺ สาธุ ยํ กตฺวา อนุตปฺปติ บุคคลทำกรรมใดแล้ว ย่อมเดือดร้อนในภายหลัง"[17]

แนวทางการป้องกันการกลั่นแกล้ง (Bully)

สำหรับผู้ที่ถูกกลั่นแกล้ง การรู้จักรับมือกับการบูลลี่อาจช่วยหลีกเลี่ยงบาดแผลทั้งทางกาย ใจ และสังคม นพ. โกวิทย์ นพพร แพทย์ชำนาญการด้านจิตวิทยา โรงพยาบาลสมิติเวช สุขุมวิท ได้ให้คำแนะนำไว้ดังนี้

1. ใช้ความนิ่งสยบพฤติกรรมการบูลลี่ การนิ่งเฉยต่อการบูลลี่ช่วยให้เรื่องราวการบูลลี่หายไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากผู้กระทำมักมีเจตนาให้เหยื่อตอบโต้ เพื่อสร้างกระแสความรุนแรง หรือเพิ่มความสะใจ แต่เมื่อผู้ถูกกระทำเลือกที่จะนิ่งเฉย ผู้ลงมือบูลลี่อาจรู้สึกเบื่อและล้าถอยไปเองในที่สุด

2. ตอบโต้อย่างสุภาพ เมื่อจำเป็นจะต้องตบโต้ ควรพูดและแสดงออกว่าไม่ได้รู้สึกสนุก หรือไม่ชอบการกระทำรวมถึงวาจาต่างๆ ที่ถูกกล่าวถึงด้วยคำพูดและท่าทีสุภาพ ไม่ตะโกน ขึ้นเสียง หรือใช้คำหยาบคาย รวมถึงชี้แจงอย่างชัดเจนหากเรื่องที่ถูกกล่าวหาไม่เป็นจริง

3. พูดคุยกับผู้มีประสบการณ์ถูกลั่นแกล้งเพื่อช่วยกันแก้ไข บางครั้งการถูกบูลลี่ไม่ได้เกิดขึ้นกับบุคคลเพียงคนเดียว การหาผู้ร่วมถูกกระทำจะเป็นการเพิ่มหลักฐานและพยานว่า ผู้บูลลี่สร้างเรื่องขึ้นทำร้ายเหยื่อมากกว่าจะเป็นเรื่องจริง นอกจากนี้เพื่อนร่วมชะตากรรมอาจเป็นที่ปรึกษาคลายทุกข์ได้เป็นอย่างดี

[17] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ. (ไทย) 25/67/48.

4. เปลี่ยนสิ่งแวดล้อม หากการบูลลี่นั้นทำร้ายร่างกายหรือจิตใจจนยากยอมรับ การเปลี่ยนที่ทำงาน กลุ่มเพื่อน ก็อาจช่วยฟื้นฟูภาวะบอบช้ำจากการถูกบูลลี่ได้เร็วขึ้น

5. ปรึกษานักจิตวิทยาหรือจิตแพทย์ หลายครั้งที่การบูลลี่สร้างบาดแผล จนผู้ถูกกระทำไม่สามารถอยู่ในสังคมต่อไป บางกรณีอาจกลายเป็นความเครียด ปลีกตัวจากสังคม ไปจนถึงขั้นเก็บกด เป็นโรคซึมเศร้า และจบลงด้วยการฆ่าตัวตาย ดังนั้นทางออกที่ดีคือการพบผู้เชี่ยวชาญไม่ว่าจะเป็นนักจิตวิทยา หรือจิตแพทย์ เพื่อปรึกษา ทำการรักษาอย่างถูกวิธีและมีประสิทธิภาพ

สำหรับแนวทางการรับมือกับการถูกกลั่นแกล้งทางพระพุทธศาสนา เมื่อผู้ถูกกลั่นแกล้งเกิดทุกข์ใจ เสียใจ วิตกกังวล เครียด หรือมีความอาฆาตพยาบาทตอบกลับผู้กระทำการกลั่นแกล้ง อาการทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนเกิดจากการถูกโทสะ อันเป็นอกุศลธรรมครอบงำสภาพจิตใจทั้งสิ้น มีงานวิจัยของ เกษม กสิโอฬาร และคณะ[18] ซึ่งศึกษาเรื่อง พุทธธรรมพัฒนาจิตเพื่อระงับความโกรธ โดยผลการวิจัยเสนอว่า หลักพุทธธรรมในทางพุทธศาสนาที่สำคัญและจำเป็นในการระงับความโกรธ ได้แก่ หลักการเจริญสติ ขันติ และเมตตา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ดังนี้

1) สติ คือ ความระลึกได้ถึงในสิ่งที่เคยทำ คำที่เคยพูดแม้นานมาแล้ว ได้สติ คือ ความระวัง ความไม่ขาดสติคือเมื่อเราระลึกได้ว่าเราโกรธแล้วรีบควบคุมให้ได้ แล้วรีบส่งต่อไปให้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญหาทางแก้ไขปัญหาด้วยการสันติวิธี

2) ขันติ คือ ความอดทน สภาพการดำเนินชีวิตของมนุษย์ตามธรรมดาที่ต้องอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมต้องมีการกระทบกระทั้งกันเป็นธรรมดา ผู้มีความอดทนหนักแน่นต่อสิ่งที่เข้ามากระทบที่จะทำให้จิตใจเป็นสุข

3) เมตตา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ทั้งทางกายและทางใจ เมื่อจิตมีความผ่องใสและได้สมาธิตั้งมั่นจนเกิดปัญญาแล้วก็จะละความโกรธ (โทสะ) ให้ออกจากจิตของตน

สรุปได้ว่า การรับมือการบูลลี่ที่ดี ต้องมีสติ เงียบเฉย ตอบโต้ ชี้แจงให้ถูกจังหวะ ไม่คิดแค้น เครียดหรือวิตกกังวลเกินไป รวมถึงเลือกที่จะใช้ชีวิตในสังคมสิ่งแวดล้อมที่ดี ปิดรับเรื่องราวทางโซเชียลบ้าง หากหาทางออกไม่ได้ ควรพบแพทย์เพื่อรับการรักษาอย่างเหมาะสม

บทสรุป

การใช้สติ ขันติ และเมตตา ในการแก้ปัญหาการบูลลี่นั้นเป็นแนวทางพระพุทธศาสนาที่ได้ผลดีสำหรับผู้ที่ถูกกระทำ และผู้กระทำมากที่สุด รวมถึงการตระหนักถึงข้อดีข้อเสียของพฤติกรรมที่จะกระทำลงไป จะมีผลกระทบทางบวกหรือลบกับใครบ้าง พฤติกรรมใดที่ไม่ควรกระทำต่อผู้อื่น แม้บางคนอาจจะมองว่าพฤติกรรมนั้นเป็นเรื่องเล็กน้อย แต่สำหรับคนอื่น ๆ แล้วอาจไม่ใช่

[18] เกษม กสิโอฬารและคณะ, “พุทธธรรมพัฒนาจิตเพื่อระงับความโกรธ”, **วารสารรังสิตบัณฑิตศึกษาในกลุ่มธุรกิจและสังคมศาสตร์**, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1-2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2560): หน้า 31

ปัจจุบัน มนุษย์ต่างเกิดมาและมีชีวิตในช่วงเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้า การบูลลี่ที่ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นด้วยการเผชิญหน้าเท่านั้น วันหนึ่งบางท่านในที่นี้ อาจตกเป็นเหยื่อการบูลลี่ทางสื่อสังคมออนไลน์จากผู้ที่ไม่เคยรู้จักกัน หรืออาจตกเป็นส่วนหนึ่งที่ร่วมกระทำการบูลลี่บุคคลอื่น แม้กระทั่งเป็นผู้เริ่มบูลลี่ผู้อื่นโดยไม่รู้ตัว

ดังนั้น การกระทำใดที่ก่อให้บุคคลอื่นรู้สึกด้อยค่า ย่ำแย่ อับอาย เสื่อมเสีย ให้ลองพิจารณาให้ถี่ถ้วน เอาใจเขามาใส่ใจเรา หายใจเข้าออกอีกหลายๆ ครั้ง คิดถึงผลดี ผลเสียก่อนลงมือแชร์ กดไลค์ พิมพ์ข้อความหรือพูดออกไป เพราะสิ่งเหล่านี้เมื่อเกิดขึ้นแล้ว แม้จะลบออกสักกี่ครั้ง ก็ยังฝังในจิตใจของผู้ถูกกระทำเสมอ

บรรณานุกรม

เกษม กสิโอฬารและคณะ. “พุทธธรรมพัฒนาจิตเพื่อระงับความโกรธ”. **วารสารรังสิตบัณฑิตศึกษาในกลุ่มธุรกิจและสังคมศาสตร์**. ปีที่ 3 ฉบับที่ 1-2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2560): หน้า 31.

กรุงเทพธุรกิจ. “กรมสุขภาพจิต' เผยกลั่นแกล้ง-รังแก (BULLYING) ในโรงเรียน ไม่ใช่เรื่องล้อเล่น”. **กรุงเทพธุรกิจ** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/859102, [1 สิงหาคม 2563].

โกวิทย์ นพพร. **รับมืออย่างไรในสังคม Bully**. [ออนไลน์], แหล่งที่มาhttps://www.samitivej-hospitals.com/th/รับมือ -bully/, [1 สิงหาคม 2563].

เดลินิวส์. “กรมสุขภาพจิตชี้ เด็กถูกบูลลี่เสี่ยงเป็นอาชญากร”. **เดลินิวส์** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.dailynews.co.th/regional/747948, [1 สิงหาคม 2563].

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 4**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มูลนิธิยุวพัฒน์, **การกลั่นแกล้ง (Bullying) ความรุนแรงในสังคม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.yuvabadhanafoundation.org/th/ข่าวสาร/บทความทั่วไป/การกลั่นแกล้ง-bullying-วัยรุ่น/, [1 สิงหาคม 2563].

สำนักราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://dictionary.apps.royin.go.th/, [1 สิงหาคม 2563].

BookPlus, **Why Bullying? ทำไมถึงต้องกลั่นแกล้ง อะไรคือสาเหตุของพฤติกรรมรุนแรงเหล่านี้?**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://bookplus.co.th/why-bullying-ทำไมถึงต้องกลั่นแกล้ง/, [1 สิงหาคม 2563].

Nature Biotec. **ผลกระทบของการ Bully และแนวทางป้องกัน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.naturebiotec.com/bully-and-protect20202114/, [1 สิงหาคม 2563].

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารองค์กรสู่ความสำเร็จ

The Application of Iddhipāda IV for Successful Organization Administration

พระโฆษิต โฆสิตธมฺโม
ละเอียด จงกลนี
พระฮอนด้า วาทสทฺโท
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

บทคัดย่อ

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารองค์กรให้ประสบความสำเร็จนั้น ผู้บริหารองค์กรควรประพฤติปฏิบัติตนตามหลักอิทธิบาท 4 คือ 1) ฉันทะ (พอใจรักใครในสิ่งนั้น) คือต้องรักในงานของตนอยู่เสมอเพื่อให้ตนมีจิตฝักใฝ่ที่จะให้งานของตนนั้นบรรลุผลสำเร็จ ผู้บริหารจึงต้องทำในสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง และมีความสุจริต ยุติธรรม เพียรทำในงานให้สำเร็จ 2) วิริยะ (เพียรประกอบสิ่งนั้น) คือ มีความขยันหมั่นเพียรปฏิบัติงานด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน ไม่ท้อถอย เพียรประกอบความดี ความบากบั่น ใฝ่หาความรู้เพื่อนำมาบริหารงานที่ตนรับผิดชอบให้ดีขึ้น 3) จิตตะ (เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น) ต้องใส่ใจในงานของตน เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย มีความกระตือรือร้น ทำด้วยความมีชีวิตชีวา ทำงานด้วยความรอบคอบ ไตร่ตรองหาเหตุผลที่เหมาะสมป้องกันการเกิดข้อผิดพลาดในการบริหารองค์กร 4) วิมังสา (หมั่นตริตรองพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งนั้น) หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อบกพร่องอยู่เสมอ คิดวางแผนหาวิธีแก้ไขปรับปรุงงานให้ดีขึ้น ใช้ปัญญาไตร่ตรองสิ่งใดผิด สิ่งใดถูก ยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรมในวิชาชีพของตนเองมิให้ด่างพร้อย

คำสำคัญ : อิทธิบาท 4, องค์กร, ความสำเร็จ

Abstract

The application of Iddhipāda IV for successful organization management that the administrators of the organization should behave according to Iddhipāda IV, namely 1) Chanda: which is satisfied with that love, the administrators must always love their works in order to have the mind to concentrate on their works to be successful. The administrators must do good, correct, honest, fair things and work hard to achieve success, 2) Viriya: which is work hard that thing, the administrators must be diligent, work with effort, strength, patience, discouragement, determine to do good deeds, perseverance and seek for knowledge in order to manage the work that they are responsible for better, 3) Citta: which is concentration that thing, the administrators must pay attention to their

works, concentrate on the mind without letting the mind distract, enthusiastic by working with energy, work carefully, wisely, reasonably that is appropriate to prevent the mistakenness in the organization administration, and 4) Vimamsā: which is persistence in considering the reasons that thing, the administrators are diligent, consider, contemplate, examine, finding reasons and always checking for shortcoming, planning for ways to improve work, applying wisdom to ponder what is wrong, correct by adhering the principles of morality and ethics in their own profession ethics that should not be tainted.

Keywords : Iddhipāda IV, Organization, Success

บทนำ

บทความวิชาการนี้ ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอหลักพุทธวิธีเพื่อการบริหารองค์กรให้มุ่งสู่ความสำเร็จอันเป็นเป้าหมายสูงสุดขององค์กร ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสหลักพุทธวิธีการบริหารอันจะเป็นแนวทางในการบริหารองค์กรให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งในหลักพุทธวิธีทางพระพุทธศาสนาที่ผู้บริหารควรมีในการบริหารองค์กรนั้น ประกอบด้วยหลักธรรมที่เรียกว่า อิทธิบาท 4 ซึ่งปรากฏในสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ว่า “พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติอิทธิบาท 4 ประการนี้ และเพื่อเพิ่มพูนความสำเร็จ เพื่อให้ชำนาญในเรื่องความสำเร็จ เพื่อพลิกแพลงให้ความสำเร็จ”[1] อิทธิบาท 4 จึงเป็นหลักธรรม เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มี 4 ประการ คือ 1) ฉันทะ (ความพอใจ) คือความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักที่จะทำในสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาที่จะทำให้ได้ผลยิ่ง ๆ ขึ้นไป 2) วิริยะ (ความเพียร) คือ ขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ท้อถอย 3) จิตตะ (ความคิดมุ่งไป) คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยให้ใจเกิดความฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ 4) วิมังสา (ความไตร่ตรองหรือทดลอง) คือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผลและตรวจสอบหาข้อที่บกพร่องในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผลคิดค้นหาวิธีแก้ไขปรับปรุง อิทธิบาท 4 นี้จึงเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารองค์กรของผู้บริหาร

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร

นักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการบริหารไว้ดังนี้

Hellriegel ได้กล่าวไว้ว่า “Management” หมายถึง ศิลปะในการทำงานให้บรรลุ เป้าหมายร่วมกับผู้อื่น[2]

---

[1] ที.ม. 10/219/287.

[2] Don Hellriegel, **Management**, third edition, (Addison-Wesley: Publishing Company. lmc., 1982, p. 6.

Yoder ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การนำไปสู่กระบวนการของการทำกิจการที่มีการวางแผน (Planning) การอำนวยการ (Directing) และความร่วมมือ (Coordinating) โดยเฉพาะกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ[3]

Chapman ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การขับเคลื่อนงานภายในองค์กรให้เดินไปข้างหน้าโดยอาศัยผู้อื่นด้วยการเป็นผู้นำ (Leadership) การแนะแนว (Guiding) และการกระตุ้น (Motivative) ความเพียรของผู้อื่นเพื่อสู้เป้าหมายขององค์กร และยังรวมไปถึงการให้กำลังใจ (Inspiring) การสื่อสาร (Communicating) การวางแผน (Planning) และการจัดการ (Management)[4]

ประทาน คงฤทธิ์ศึกษากร ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร คือ การทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การโดยมีหลักการ ดังนี้

1. ต้องมีองค์การ (Organization) และองค์การนั้นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) อันแน่ชัด

2. ต้องมีคนทำงานร่วมกัน คนเป็นส่วนสำคัญในการบริหารหรือการทำงาน

3. ต้องมีทรัพยากรในการบริหาร ซึ่งนอกจากคน (Man) แล้วจะต้องมีทรัพยากรอื่น ๆ ที่สำคัญได้แก่ เงิน (Money) วัสดุ (Material) ในการทำงาน

4. ต้องมีการจัดการในการบริหารหรือการทำงานเพื่อให้การทำงานเป็นไป โดยราบรื่นและบรรลุวัตถุประสงค์[5]

บรรจบ เนียมมณี ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร คือกิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาทำงานร่วมมือกันดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่างร่วมกัน โดยประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ มีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการกระทำร่วมกันเด่นชัด และวัตถุประสงค์นั้น ๆ ต้องตรงกันในหมู่บุคคล ผู้ร่วมกระทำ[6]

สรุปว่า การบริหาร หมายถึง การขับเคลื่อนงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ โดยอาศัยผู้อื่น ทั้งนี้ ต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน มีการวางแผน การอำนวยการ ความร่วมมือ การบริหารจัดการ และยังต้องอาศัยทรัพยากรในการบริหาร คือ คน เงิน และวัสดุ ซึ่งทรัพยากรการบริหารนี้จะช่วยให้การบริหารบรรลุผลสัมฤทธิ์ได้

---

[3] Dale Yoder, **Personnel Principles and Policies,** fourth printing, (Englewood Cliffs: New Jersey Prentice-Hall, lnc., 1965), p. 7.

[4] E.N. Chapman, **Supervisor Survival Kit**, second edition. (California: Science Research Associates lnc., 1995), p. 3.

[5] ประทาน คงฤทธิ์ศึกษากร, “สุขาภิบาลในฐานะหน่วยการปกครองตนเอง”, **วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์**, ปีที่ 27 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม 2530): หน้า 342.

[6] บรรจบ เนียมมณี, **หลักการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2523), หน้า 261.

หลักการบริหาร

Henri Fayol, W. ได้เสนอหลักในการบริหารทั่วไปไว้ 14 หลัก ประกอบด้วย

1. การแบ่งงานกันทำ (Division of work) เพื่อที่จะเพิ่มผลผลิตและการทำงานได้ ดีกว่าด้วยการใช้ความพยายามเท่าเดิม

2. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and responsibility) อำนาจ หน้าที่เป็นสิทธิในการสั่งการ และอำนาจบารมีที่จะทำให้คนปฏิบัติตาม

3. เอกภาพในการบังคับบัญชา (Unity of command) คือ ผู้ใต้บังคับบัญชาจะต้องรับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว

4. เอกภาพในการอำนวยการ (Unity of direction) คือ การที่มีแผนงานเดียว และผู้บังคับบัญชาคนเดียวรับผิดชอบต่อกลุ่มของกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เหมือนกัน

5. การรวมอำนาจ (Centralization) การรวมอำนาจมักจะเกิดขึ้นในองค์กรเสมอ หรืออีกนัยหนึ่งในแต่ละสถานการณ์จะต้องมีการสมดุลระหว่างการรวมอำนาจกับการกระจายอำนาจ (Decentralization)

6. วินัย (Discipline) หมายถึงการยอมรับในข้อตกลงหรือนโยบายระหว่างองค์การ กับผู้ปฏิบัติงานที่สำคัญก็คือการสร้างวินัย

7. ผลประโยชน์ของบุคคล ควรเป็นรองผลประโยชน์ของส่วนรวม (Sub-ordination of individual interest to general interest) บุคคลมักมีแนวโน้มเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่า ประโยชน์ส่วนรวม

8. การให้ผลตอบแทน (Remuneration of personnel) คือ การจ่ายค่าจ้าง ค่าตอบแทนในการทำงาน

9. ความเป็นระเบียบเรียบร้อย (Order) การจัดการให้ตรวจวัสดุอุปกรณ์ให้เป็นระบบเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิต

10. ความเสมอภาค (Equality) หมายถึง ความเมตตาและความยุติธรรมที่จะต้องมีแก่ทุกฝ่ายในองค์การ หลักการนี้จะช่วยจูงใจผู้ปฏิบัติงานให้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเสียสละและมีความจงรักภักดี

11. ความมั่นคงในหน้าที่การงาน (Stability of tenure of personnel) เป็นหลักการที่กำหนดให้ฝ่ายบริหารให้เวลาช่วงหนึ่ง เพื่อผู้ปฏิบัติงานมีโอกาสเรียนรู้งาน

12. ความคิดริเริ่ม (Initiative) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้แสดงความคิดริเริ่มต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาขององค์การ

13. สายการบังคับบัญชา (Scalar chain) หมายถึง สายของอำนาจหน้าที่ตาม ตำแหน่งที่ลดหลั่นลงมาจากผู้บังคับบัญชาระดับสูงถึงระดับล่าง มีการติดต่อข้ามสายการบังคับบัญชาในแนวนอนที่เรียกว่า “Gang plank หรือ Fayol Bridge”

14. ความสามัคคี (Esprit de corps) หมายถึง การสร้างความสามัคคีโดยปฏิบัติงานเป็นทีมแล้วสมาชิกมีความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน[7]

สรุปว่า หลักการบริหารนั้น ควรประกอบด้วย การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน มีเอกภาพในการอำนวยการเพื่อใช้อำนาจในการสั่งการที่เด็ดขาด ต้องมีการสร้างวินัยในการทำงาน ขณะเดียวกัน ต้องเห็นประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ให้ค่าตอบแทนแก่บุคลากรด้วยความยุติธรรม สร้างความเสมอภาคให้เกิดกับบุคลากรทุกระดับ และดึงความสามารถของบุคลากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

วิชัย ตันศิริ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับทฤษฎีการบริหารไว้ดังนี้

1. ทฤษฎีการบริหารองค์กรเชิงมนุษยสัมพันธ์ (Human relations school) จากจุดอ่อนบางประการของทฤษฎีการบริหารตามแนวคลาสสิก คือ การที่แนวคลาสสิกมองคนเป็นเครื่องยนต์กลไก และสมาชิกขององค์กรเป็นเพียงเครื่องมือ แต่ด้วยข้อเท็จจริงแล้วในความเป็นมนุษย์ย่อมแตกต่างจากเครื่องยนต์และมนุษย์ย่อมสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดกลุ่มที่ไม่เป็นทางการในองค์กร จึงทำให้เกิดทัศน์ใหม่ของกลุ่มมนุษยสัมพันธ์ โดยมีข้อค้นพบที่สำคัญของกลุ่มนี้คือ การค้นพบว่าคนงานจะสร้างความสัมพันธ์ของมนุษย์มีความสำคัญมาก จึงเน้นให้ความสำคัญกับเรื่อง ขวัญกำลังใจ แรงจูงใจ ลีลาการเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ และพลวัตกลุ่ม ทฤษฎีการจูงใจ (Motivation hygiene theory) ซึ่ง Herzberg เชื่อว่าปัจจัยที่จูงใจให้คนทำงาน คือ ความสำเร็จ การได้รับความยกย่อง ความก้าวหน้า ลักษณะงาน ความรับผิดชอบ และมีความเจริญเติบโตในหน้าที่

2. ทฤษฎีการบริหารองค์กรตามแนวคิดเชิงระบบ (System theory) เป็นทฤษฎีระบบ มีข้อสมมติฐานว่า สังคมเป็นระบบอุปมาเหมือนระบบร่างกายมนุษย์ สัตว์ พืช ที่ทำงานเป็นระบบ ซึ่งหมายความว่าทุก ๆ ส่วนของร่างกายมนุษย์มีส่วนสัมพันธ์กันหากส่วนหนึ่งส่วนใดเกิดปัญหา (ติดเชื้อโรค) ก็จะกระทบการทำงานของอวัยวะส่วนอื่น ๆ ด้วย ขณะเดียวกันระบบของร่างกายมนุษย์ก็ดำรงอยู่ในสิ่งแวดล้อม ระบบของร่างกายมนุษย์จะดำรงอยู่ได้ต้องสามารถปรับตนเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม เช่น ในพื้นที่ที่อากาศร้อน ร่างกายก็จะมีเหงื่อออก เพื่อลดความร้อน หรืออุณหภูมิในร่างกาย หากในสภาพอากาศหนาวร่างกายก็ต้องปรับอุณหภูมิให้ร่างกาย โดยสรุป ระบบจึงมีข้อสมมติฐานว่า ส่วนประกอบของระบบต้องสัมพันธ์กัน ระบบต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้นสังคมยังต้องพิจารณาถึงระบบปิดระบบเปิด ระบบปิด คือ ไม่ยอมรับข้อมูลใหม่จากสิ่งแวดล้อม ส่วนระบบเปิดนั้น ยอมรับข้อมูลใหม่ตลอดเวลา[8]

สรุปว่า การบริหารเป็นกระบวนการเพื่อให้คณะบุคคลร่วมกันโดยอาศัยทรัพยากรและกระบวนการวิธีการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

---

[7] สมพร เฟื่องจันทร์, **แนวคิดและหลักการจัดการองค์การสาธารณะ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 18-19.

[8] วิชัย ตันศิริ, **อุดมการณ์ทางการศึกษา : ทฤษฎีและภาคปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), หน้า 295-306.

หลักทั่วไปในการบริหารองค์กรสู่ความสำเร็จ

นักทฤษฎี Henry Fayol ได้จัดหน้าที่ในการจัดการเพื่อการบริหารองค์กรสู่ความสำเร็จไว้ ดังนี้

1. การวางแผน (Planning) คือ ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อการดำเนินงานและกำหนดขึ้นเป็นแผนการปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

2. การจัดองค์การ (Organizing) คือ การจัดให้มีโครงสร้างของสายงาน ตำแหน่งงานและอำนาจหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อให้ทรัพยากรทางการบริหารอยู่ในที่เหมาะสม ในอันที่จะช่วยงานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

3. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) คือ การดูแลสั่งการให้งานเป็นไปด้วยความถูกต้องเรียบร้อย

4. การประสานงาน (Coordinating) คือ การดูแลความสะดวกให้ผู้ทำงานสามารถทำงานได้โดยสะดวกเต็มความสามารถ เชื่อมโยงทุกคนให้เข้ากันได้และกำกับไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

5. การควบคุม (Controlling) คือ ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำไปนั้น สามารถเข้ากับแผนที่ได้วางไว้ ให้งานดำเนินไปตามแผนที่วางเอาไว้[9]

ส่วนนักทฤษฎีที่มีแนวคิดสอดคล้องกับ Henry Fayol คือ Gulick ซึ่งได้เสนอกระบวนการ POSDCORB ว่าเป็นหลักการที่ผู้บริหารควรปฏิบัติเพื่อให้องค์กรมุ่งสู่ความเป็นเลิศ ประกอบด้วย

1. P-Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดโครงการอย่างกว้าง ๆ ว่าจะทำอะไรบ้าง เพื่ออะไร มีแนวทางจะปฏิบัติอย่างไร การวางแผนจะต้องกระทำก่อนลงมือปฏิบัติจริง

2. O-Organizing หมายถึง การจัดการองค์การ เป็นการจัดสายงานแบ่งแยกอำนาจการบริหารให้ผู้ปฏิบัติงานทราบหน้าที่บทบาทของแต่ละคน เพื่อจะได้ทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

3. S-Staffing หมายถึง การจัดการหาบุคคลเข้ามาสู่ตำแหน่งงานตามที่ได้จัดองค์การเอาไว้ มีการบรรจุงาน ฝึกฝน อบรม พัฒนาคุณภาพ เพื่อจะได้ทำงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

4. D-Directing หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการ บอกทิศทางการทำงานเสนอแนะวิธีการทำงานหลังจากที่ได้วิเคราะห์อย่างรอบคอบแล้วว่าควรจะทำอะไร อย่างไร ไปในทิศทางใด

5. Co-Coordinating หมายถึง การประสานงาน อันได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานย่อยและบุคคลในตำแหน่งต่าง ๆ ให้สามารถทำงานร่วมกันได้ ซึ่งอาจจะต้องใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่น การสื่อสาร การกำหนดระเบียบแบบแผนในการทำงาน เป็นต้น

6. R-Reporting หมายถึง การรายงาน การทำงานทุกอย่างจะต้องมีการรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนขึ้นไปว่าตนเองได้ทำอะไรบ้าง ทำอย่างไรได้ผลประการใด นายกรัฐมนตรีหรือประธานาธิบดีทำงานก็ต้องรายงานต่อประชาชนหรือผู้แทนปวงชน ผู้เป็นเจ้าของประเทศในเรื่องผลงานของตนเองเช่นกัน

---

[9] ธงชัย สันติวงษ์, **องค์การและการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: ไทยพัฒนาพานิช, 2539), หน้า 15.

7. B-Budgeting หมายถึง การทำงบประมาณค่าใช้จ่ายให้ถูกต้องเหมาะสมกับกิจกรรมมีรายละเอียด จึงมีผู้นิยมนำมาใช้และแพร่หลายในเวลาต่อมาแม้ในปัจจุบันก็ยังนำมาใช้อยู่เสมอ[10]

สรุปว่า หลักทั่วไปในการบริหารองค์กรสู่ความสำเร็จนั้น ควรปฏิบัติตามองค์ประกอบของการวางแผนเพื่อกำหนดแนวทางในการทำงาน การจัดองค์การที่เหมาะสม การบังคับบัญชาสั่งการที่มีเสถียรภาพ การประสานงานที่ชัดเจนให้เกิดความร่วมมือในการทำงาน การรายงานผลของการปฏิบัติงานเพื่อใช้ในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง และการควบคุมกระบวนการของงานให้เป็นไปตามงานที่ได้วางแผนไว้

หลักอิทธิบาท 4

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึงหลักอิทธิบาท แปลว่า ธรรมเครื่องให้ถึงอิทธิ (ฤทธิ์หรือความสำเร็จ) หรือธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ หรือทางแห่งความสำเร็จ มี 4 อย่าง ได้แก่ ฉันทะ (ความ พอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิดจดจ่อ) และวิมังสา (ความสอบสวนไตร่ตรอง) แปลให้จำง่ายตามลำดับว่า มีใจรักพากเพียรทำเอาจิตฝักใฝ่ใช้ปัญญาสอบสวน[11]

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงหลักอิทธิบาท แยกออกเป็น อิทธิ แปลว่า ความสำเร็จ บาท แปลว่า ฐาน เชิงรอง ดังนั้น อิทธิบาท จึงแปลว่ารากฐานแห่งความสำเร็จ มี 4 อย่าง คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา[12]

ราชบัณฑิตยสถาน ได้กล่าวถึงผู้บริหารสถานศึกษา สามารถนำมาใช้ประโยชน์ เพื่อสนับสนุนกิจการงานให้ถึงความสำเร็จ อันจะนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้ อิทธิบาท 4 ฉันทะ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป วิริยะ คือขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ท้อถอย จิตตะ คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ วิมังสา คือ หมั่นใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญ ตรวจหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง[13]

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ กล่าวว่า หลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่จะทำให้การทำงานประสบความสำเร็จ และมีความสุขได้ด้วยความศรัทธา ความเชื่อมั่น เป็นหลักการทำงานให้ประสบผลสำเร็จ และมีความสุขกับงาน ยิ่งได้รวมพลังกับธรรมข้ออื่นก็จะเพิ่มความสำเร็จเพิ่มความสุขในการทำงานยิ่งขึ้นนั้น เรียกว่าอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ เป็นองค์ธรรมหนึ่งที่จะทำให้การทำงานประสบความสำเร็จ วิริยะ เป็นองค์

---

[10] ติน ปรัชญพฤทธิ์, **ทฤษฎีองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2527), หน้า 85 -86.

[11] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุง และขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2549), หน้า 842.

[12] พุทธทาสภิกขุ, **การทำงานที่เป็นสุข**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2537), หน้า 90.

[13] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2546), หน้า 160.

ธรรมความเพียรที่เกิดจากตนเอง และความเพียรที่บุคคลอื่นช่วยกระตุ้น จิตตะ ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยเสมอ ทำกิจการงานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน ตรวจสอบข้อบกพร่องเป็นต้น[14]

อิทธิบาท 4 ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาถึงอิทธิบาท ๔ ประการ คือ เจริญอิทธิบาท ประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร[15] หมายถึง สมาธิที่เกิดฉันทะ และความเพียรที่มุ่งมั่น เจริญอิทธิบาทประกอบด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร หมายถึง สมาธิที่เกิด จากวิริยะ และความเพียรสร้างสรรค์ เจริญอิทธิบาทประกอบด้วย จิตตสมาธิปธานสังขาร หมายถึง สมาธิที่เกิดจากจิตตะ และความเพียรสร้างสรรค์ เจริญอิทธิบาทประกอบด้วย วิมังสาสมาธิปธาน สังขาร หมายถึง สมาธิที่เกิดจากวิมังสา และความเพียรสร้างสรรค์ เพราะฉะนั้น อิทธิบาท ๔ มี องค์ประกอบ ดังนี้ ฉันทะ[16] หมายถึง สร้างความพอใจในกุศล คือ ความประสงค์จะทำยิ่งขึ้น ความพึงพอใจ ความใคร่เพื่อจะทำ ความพอใจในธรรม ฉันทสมาธิ[17] หมายถึง สมาธิที่เกิดจาก ฉันทะ วิริยะ หมายถึง การปรารภความเพียรทางใจ สัมมาวายามะ จิต หมายถึง มโน มานัส มโน วิญญาณธาตุที่สมกัน และปธานสังขารหมายถึง ความเพียรที่มุ่งมั่น (ปธาน) ปรารภความเพียรประคองจิต ความขะมักเขม้น[18] ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม ความอุตสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความก้าวไปอย่างไม่ท้อถอย ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคอง ธุระไว้ด้วยดี วิริยะ วิริอินทรีย์ วิริยะพละสัมมาวายามะ วิมังสา หมายถึง ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด

สรุปว่า อิทธิบาท 4 ทางแห่งความสำเร็จ ประกอบด้วยหลัก 4 อย่าง ได้แก่ 1) ฉันทะ คือ ความพอใจ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป 2) วิริยะ คือ ความเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ท้อถอย 3) จิตตะ คือ ความคิดจดจ่อ จิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ และ4) วิมังสา คือ ความสอบสวนไตร่ตรอง หมั่นใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญ ตรวจหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง

---

[14] สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **การบริหารจัดการแนวพุทธ,** (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 20**.**

[15] องฺ.เอกก.(ไทย) 1/398/445.

[16] ม.ม.(ไทย) 12/247/177.

[17] ม.ม.(ไทย) 13/247/292.

[18] องฺ.ปญฺจก.(ไทย) 3/67-70/33.

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาแนวคิดของบทความวิชาการ ผู้เขียนสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ ตามแผนภาพดังนี้

ตามหลักการ 4 ด้าน คือ 1. ฉันทะ (พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น) 2. วิริยะ (เพียรประกอบสิ่งนั้น) 3. จิตตะ (เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น) 4. วิมังสา (หมั่นตริตรองพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งนั้น) ซึ่งถ้าผู้บริหารองค์กรมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการให้การทำงานบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และปฏิบัติงานโดยใช้หลักธรรมดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในทุกขั้นตอนแล้ว ย่อมเป็นที่ชัดเจนว่าองค์การจะประสบความสำเร็จได้อย่างสูง

บทสรุป

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารองค์กรให้ประสบความสำเร็จนั้น ผู้เขียนขอเสนอว่าต้องเริ่มจากความรู้ความเข้าใจในหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารก่อน ทั้งนี้ การรู้หลักปฏิบัติที่ถูกต้องจะ

ก่อให้เกิดเป็นเครื่องจูงใจผลักดันให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้องจึงจะบริหารองค์กรให้พบกับความสำเร็จได้ ดังนั้น ผู้บริหารองค์กรควรประพฤติปฏิบัติตนตามหลักอิทธิบาท 4 ดังนี้

1. ฉันทะ พอใจรักใครในสิ่งนั้น ผู้บริหารองค์กรจำเป็นต้องพอใจในงานที่ตนเองบริหารอยู่ หากผู้บริหารองค์กรขาดฉันทะ คือ ไม่ได้รักในงานของตน จะนำไปสู่ความล้มเหลวทั้งหน้าที่การงานของตนและความล้มเหลวขององค์กรได้ ผู้บริหารที่ต้องมีฉันทะ คือ ผู้บริหารต้องรักในงานของตนอยู่เสมอเพื่อให้ตนมีจิตฝักใฝ่ที่จะให้งานของตนนั้นบรรลุผลสำเร็จ ผู้บริหารจึงต้องทำในสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง และมีความสุจริตยุติธรรม เพียรทำในงานให้สำเร็จ ด้วยความรักในงาน รักในองค์กร และรักผู้ร่วมงาน มีความเต็มใจในการช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานในหน่วยงาน มีความปรารถนาดีต่อสิ่งที่ทำ ผู้บริหารก็จะทำให้องค์กรนั้นประสบกับความสำเร็จได้

2. วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น ความขยันหมั่นเพียรเป็นพื้นฐานของผู้ที่ต้องการจะประสบความสำเร็จ ผู้บริหารจึงต้องมีความขยันหมั่นเพียร ปฏิบัติงานด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน ไม่ท้อถอย เพียรประกอบความดี ความบากบั่น ใฝ่หาความรู้ หาประสบการณ์ใหม่เพื่อนำมาบริหารงานที่ตนรับผิดชอบอย่างสม่ำเสมอ ปฏิบัติงานด้วยความไม่เบื่อหน่าย ขณะเดียวกัน ผู้บริหารต้องมีความเพียรในการระวัง และละอกุศล อบายมุข ให้มีจิตที่แน่วแน่เฉพาะสิ่งที่จะทำให้องค์กรบรรลุผลสำเร็จโดยไม่เบียดเบียนหรือก่อเกิดโทษภัยทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

3. จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น ผู้บริหารต้องใส่ใจในงานของตน เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย มีความกระตือรือร้น ทำด้วยความมีชีวิตชีวา สดชื่นขณะที่ทำงานเสมอ การมีใจที่จดจ่อกับสิ่งนั้นจะเกิดความรอบคอบ ทำให้คิดได้ ไตร่ตรอง หาเหตุผลที่เหมาะสมได้ ป้องกันการเกิดข้อผิดพลาดในการบริหารองค์กร ปฏิบัติงานโดยไม่ใช้ความรุ่นแรงและไม่เกิดความขัดแย้ง ผู้บริหารใดที่ไม่จดจ่ออยู่กับงานที่ทำทำงานแบบผ่าน ๆ ขาดความรอบคอบ จะส่งผลเสียต่อองค์กรได้ ดังนั้น ผู้บริหารต้องเอาจิตใฝ่กับงานที่ทำอยู่เสมอจึงจะบริหารองค์กรให้บรรลุผลสำเร็จได้

4. วิมังสา หมั่นตริตรองพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งนั้น ผู้บริหารหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อบกพร่องอยู่เสมอ เมื่อพบข้อผิดพลาดให้คิดวางแผนหาวิธีแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น ใช้ปัญญาไตร่ตรองสิ่งใดผิด สิ่งใดถูก ยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรมในวิชาชีพของตนเองมิให้ด่างพร้อย ไม่วอกแวก ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ละโมบในทรัพย์สินเงินทองของสมนาคุณอันเป็นเหตุให้ตนและองค์กรต้องด่างพร้อย คุณธรรมวิมังสานี้จะเป็นแรงผลักดันให้ผู้ประพฤติไปสู่ความสำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย

บรรณานุกรม

ติน ปรัชญพฤทธิ์. **ทฤษฎีองค์การ**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2527.

ธงชัย สันติวงษ์. **องค์การและการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: ไทยพัฒนาพานิช, 2539.

บรรจบ เนียมมณี. **หลักการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2523.

ประทาน คงฤทธิ์ศึกษากร. “สุขาภิบาลในฐานะหน่วยการปกครองตนเอง”. **วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์**. ปีที่ 27 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม 2530): หน้า 342.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุง และขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2549.

พุทธทาสภิกขุ. **การทำงานที่เป็นสุข**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2537.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พลับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2546.

วิชัย ตันศิริ. **อุดมการณ์ทางการศึกษา : ทฤษฎีและภาคปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

สมพร เฟื่องจันทร์. **แนวคิดและหลักการจัดการองค์การสาธารณะ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **การบริหารจัดการแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

Dale Yoder. **Personnel Principles and Policies.** fourth printing, Englewood Cliffs: New Jersey Prentice-Hall, lnc., 1965.

Don Hellriegel. **Management**. third edition, Addison-Wesley: Publishing Company. lmc., 1982.

E.N. Chapman. **Supervisor Survival Kit**. second edition. California: Science Research Associates lnc., 1995.

การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขาเพื่อสร้างสังคมเข้มแข็งอุดมปัญญา
Human Development according to the Threefold Training for Building a Strong and Smart Society

พระศรายุทธ วชิรปญฺโญ
ละเอียด จงกลนี
พระฮอนด้า วาทสทฺโท
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

บทคัดย่อ

การพัฒนามนุษย์ในทางพระพุทธศาสนาเป็นการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา เน้นการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนด้วยหลักของศีล สมาธิ และปัญญา คือ 1) การพัฒนาศีล เป็นวิธีการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนให้มีศีล คือ ให้ควบคุมตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยทั้งทางกายและวาจา 2) การพัฒนาสมาธิ เป็นการฝึกหัดอบรมตนให้มีสมาธิ คือ การมีสติ มีจิตที่มุ่งมั่น ไม่ฟุ้งซ่านต่อสิ่งเร้า ต่ออบายมุข และ 3) การพัฒนาปัญญา เป็นการฝึกหัดอบรมให้มีปัญญา ทำความเข้าใจปัญหา แก้ไขปัญหาจนเกิดความรู้แจ้ง เกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญาขึ้นในตนเองมีมโนทัศน์ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามที่เป็นจริง การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขานี้ จึงเป็นการพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกายวาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์และปัญญา พร้อมที่ช่วยพัฒนาประเทศชาติให้สมบูรณ์ในรอบด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม จนนำไปสู่การเป็นประเทศที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนได้

คำสำคัญ : การพัฒนามนุษย์, หลักไตรสิกขา

Abstract

Human development in Buddhism, this is human development according to threefold training principles by focusing on the practice or training themselves in accordance with precept, concentration and wisdom as follows: 1) the precept development is a method to the practice of training for self-precept, which is to control oneself in disciplines both physically and verbally, 2) the concentration development, which is the practice or training oneself to have concentration, including having the consciousness, the determined mind, the distracted mind to stimulate, all vices, and 3) the wisdom development, which is the practice or training oneself to have wisdom, the power of resolute mind that can understand the problems and solve problems until enlightenment that can understand to solve problems from learning and wisdom occurs in

one's self, with having the concepts in those stories accurate. Human development according to the threefold training principle is the complete human development both physically, verbally, mentally, emotionally, and intellectually which is ready to help develop the nation completely in all aspects, including economic, social, political and cultural and leading to a stable, prosperous and sustainable country.

Keywords : Human development, Threefold

บทนำ

จากผลการพัฒนาการศึกษาไทยที่ผ่านมา พบว่า คุณภาพการศึกษาทั้งด้านวิชาการและคุณลักษณะของผู้เรียนยังไม่น่าพอใจและทักษะของกำลังแรงงานยังไม่ตอบสนองความต้องการของผู้ประกอบการ ทั้งนี้ พบปัญหาด้านคุณภาพการศึกษาพบตั้งแต่ในวัยเด็กแรกเกิดถึงอายุ 5 ปี ซึ่งในช่วงปี 2553 – 2557 พบว่ามีพัฒนาการสมวัยลดลงจากร้อยละ 73.4 เป็นร้อยละ 72.7 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจากคะแนน O-Net ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียนเทียบกับนานาประเทศทั่วโลกและในอาเซียน ไทยยังอยู่ในลำดับที่ต่ำ ทักษะการเรียนรู้และการใฝ่หาความรู้ของคนไทยนั้น ยังขาดความสามารถในการจัดการและการสังเคราะห์ข้อมูล ขณะเดียวกัน ทักษะด้านภาษาของแรงงานที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ประกอบการมีแนวโน้มลดลง และผลผลิตของการศึกษากับความต้องการกำลังแรงงานไม่มีความสอดคล้องกัน[1]

อย่างไรก็ตาม ในรัชกาลปัจจุบัน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณบดินทรเทพยวรางกูร รัชกาลที่ 10 แห่งราชวงศ์จักรี ได้ทรงใส่พระราชหฤทัยในการส่งเสริมและพัฒนาการศึกษาของชาติ อันเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยเฉพาะเยาวชน ซึ่งจะเติบใหญ่ขึ้นมาเป็นกำลังหลักในการช่วยพัฒนาประเทศชาติ โดยพระบรมราโชบายด้านการศึกษาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณบดินทรเทพยวรางกูร ได้มุ่งเน้นการสร้างพื้นฐานให้แก่ผู้เรียน 4 ด้าน คือ 1) มีทัศนคติที่ถูกต้องต่อบ้านเมือง คือ มีความรู้ความเข้าใจต่อชาติบ้านเมือง ยึดมั่นในศาสนา มั่นคงในสถาบันพระมหากษัตริย์ มีความเอื้ออาทรต่อครอบครัวและชุมชนของตน 2) มีพื้นฐานชีวิตที่มั่นคง – มีคุณธรรม คือ รู้จักแยกแยะสิ่งที่ผิด – ชอบ / ชั่ว – ดี ปฏิบัติแต่สิ่งที่ชอบ สิ่งที่ดีงาม ปฏิเสธสิ่งที่ผิด สิ่งที่ชั่ว ช่วยกันสร้างคนดีให้แก่บ้านเมือง 3) มีงานทำ – มีอาชีพ คือ การเลี้ยงดูลูกหลานในครอบครัว หรือการฝึกฝนอบรมในสถานศึกษาต้องมุ่งให้เด็กและเยาวชนรักงาน สู้งาน ทำจนงานสำเร็จ ฝึกฝนทั้งในหลักสูตรและนอกหลักสูตรโดยต้องมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนทำงานเป็นและมีงานทำในที่สุด ต้องสนับสนุนผู้สำเร็จหลักสูตรมีอาชีพ มีงานทำ จนสามารถเลี้ยงตัวเองและครอบครัว 4) เป็นพลเมืองดี คือ การเป็นพลเมืองดี เป็นหน้าที่ของทุกคน ครอบครัว-สถานศึกษาและสถาน

[1] สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, **รายงานการศึกษาไทย พ.ศ. 2561**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, 2562), หน้า 4.

ประกอบการต้องส่งเสริมให้ทุกคนมีโอกาสทำหน้าที่เป็นพลเมืองดี เห็นอะไรที่ทำเพื่อบ้านเมืองได้ก็ต้องทำ เช่น งานอาสาสมัคร งานบำเพ็ญประโยชน์ งานสาธารณกุศล ให้ทำด้วยความมีน้ำใจ และความเอื้ออาทร[2]

กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2561 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาผู้เรียนไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษา คือเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะ 3 ด้าน 1) ผู้เรียนรู้ ต้องทันโลกยุคดิจิทัล 2) ผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรม เป็นผู้ที่มีทักษะทางปัญญา 3) พลเมืองที่เข้มแข็ง เป็นผู้มีความรักชาติ เป็นพลเมืองไทยที่ดี

การพัฒนามนุษย์ขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้านั้น พระพุทธองค์ทรงใช้หลักพัฒนาด้านศีล ด้านสมาธิ และด้านปัญญา ซึ่งเรียกว่า ไตรสิกขา อันมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ 1) อธิศีลสิกขา[3] เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติ โดยการฝึกอบรมศีลนั้น มุ่งเน้นที่การสำรวมเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ในการกระทำเป็นเกราะกั้นกิเลสทั้งหลายที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อน และการเบียดเบียน[4] 2) อธิจิตสิกขา เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม มีสติสัมปชัญญะ[5] 3) อธิปัญญาสิกขา เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้ง[6] ดังนั้น การพัฒนามนุษย์ตามกระบวนการไตรสิกขา จะเป็นการพัฒนา 1) ด้านศีล ด้วยการเว้นชั่ว ประพฤติดี ปฏิบัติหน้าที่เพื่อความปกติสงบ เรียบร้อย ไม่ทำให้ตนและผู้อื่นเดือนร้อน 2) ด้านสมาธิ ฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสม ตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมจะปฏิบัติงาน คือ พิจารณาความเป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกบังคับจิตใจให้ตั้งมั่นโดยระลึกรู้ตัว 3) ด้านปัญญา ฝึกฝนอบรมในการพิจารณาสิ่งทั้งปวงให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ที่ถูกต้องตามความเป็นจริง[7]

จากปัญหาคุณภาพการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนจึงต้องการนำเสนอการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา เพื่อการสร้างสังคมเข้มแข็งอุดมด้วยปัญญา อันจะเป็นองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ เพื่อเป็นหนทางพัฒนาประเทศให้มีความเจริญมั่งคั่ง และยั่งยืนต่อไป

แนวคิดมาตรฐานการศึกษาของชาติ

กระทรวงศึกษาธิการโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้จัดทำมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2561 แทนฉบับเดิม ปี พ.ศ. 2547 มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สถานศึกษาทุกแห่งยึดเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาผู้เรียนไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษา (Desired Outcomes of Education: DOE Thailand) ซึ่งหมายถึง คุณลักษณะของคนไทย 4.0 ที่ตอบสนองวิสัยทัศน์การพัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง

---

[2] เรื่องเดียวกัน, หน้า 6-7.

[3] ขุ.ม. (ไทย) 29/10/48.

[4] ขุ.ป. (ไทย) 31/40/606.

[5] ขุ.ม. (ไทย) 29/10/49.

[6] ขุ.ม. (ไทย) 29/10/49.

[7] บุญมี แท่นแก้ว, **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2539), หน้า 198.

ยั่งยืน โดยคนไทย 4.0 จะต้องธำรงความเป็นไทยและแข่งขันได้ในเวทีโลก และเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะ 3 ด้าน คือ

1. ผู้เรียนรู้ คือ เป็นผู้มีความเพียร ใฝ่เรียนรู้ และมีทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อก้าวทันโลกยุคดิจิทัลและโลกในอนาคตและมีสมรรถนะ (Competency) ที่เกิดจากความรู้ ความรอบรู้ด้านต่าง ๆ มีสุนทรียะ รักษ์และประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาไทย มีทักษะชีวิต เพื่อสร้างงานหรือสัมมาชีพบนพื้นฐานของความพอเพียง ความมั่งคงในชีวิต และคุณภาพชีวิตที่ดีต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม

2. ผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรม เป็นผู้ที่มีทักษะทางปัญญา ทักษะศตวรรษที่ 21 ความฉลาดดิจิทัล (Digital Intelligence) ทักษะการคิดสร้างสรรค์ ทักษะข้ามวัฒนธรรม สมรรถนะการบูรณาการข้ามศาสตร์ และมีคุณลักษณะของความเป็นผู้ประกอบการ เพื่อร่วมสร้างสรรค์และพัฒนานวัตกรรมทางเทคโนโลยีหรือสังคมเพิ่มโอกาสและมูลค่าให้กับตนเองและสังคม

3. พลเมืองที่เข้มแข็ง เป็นผู้มีความรักชาติ รักท้องถิ่น รู้ถูกผิด มีจิตสำนึก เป็นพลเมืองไทยและพลโลก มีจิตอาสา มีอุดมการณ์และมีส่วนร่วมในการพัฒนาชาติบนหลักการประชาธิปไตย ความยุติธรรม ความเท่าเทียม เสมอภาค เพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน และการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและประชาคมโลกอย่างสันติ[8]

สรุปได้ว่า มาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2561 มีจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาผู้เรียนไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษา คือเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะ 3 ด้าน 1) ผู้เรียนรู้ ต้องทันโลกยุคดิจิทัล 2) ผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรม เป็นผู้ที่มีทักษะทางปัญญา 3) พลเมืองที่เข้มแข็ง เป็นผู้มีความรักชาติ เป็นพลเมืองไทยที่ดี

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์

แนวทางการพัฒนามนุษย์

จากรายงานการพัฒนามนุษย์ฉบับแรกที่ UNDP เสนอขึ้นมาใน ค.ศ. 1990 แง่หนึ่งกล่าวได้ว่าเป็นปฏิกิริยาตอบโต้และหาทางออกจากสภาวการณ์ซึ่งประเทศกำลังพัฒนาต้องเผชิญอยู่ขณะนั้น คือ เป็นการเสนอแนวทางการพัฒนาที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางและเป็นการมองประชาชนในภาพรวมเป็นทางเลือกใหม่นอกเหนือไปจากแนวทางเสรีนิยมใหม่ที่ทรงอิทธิพลขณะนั้น[9] ปัจจุบันการพัฒนามนุษย์เป็นแนวทาง (approach) อย่างหนึ่งในการพัฒนา ลักษณะเด่นของแนวทางนี้ คือ “ประชาชนต้องมาก่อน” (people first)

ในแง่ของแนวคิด (concept) การพัฒนามนุษย์เป็นแนวทางการพัฒนาที่มุ่งก่อให้เกิดความก้าวหน้าในชีวิตความเป็นอยู่ (well-being) ของผู้คน ประเด็นสำคัญในแนวคิดนี้ คือ การพัฒนามนุษย์เป็นแนวทางการพัฒนาที่มุ่งก่อให้เกิดความก้าวหน้าในชีวิตความเป็นอยู่ (well-being) ของผู้คน ประเด็นสำคัญใน

---

[8] สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, **รายงานการศึกษาไทย พ.ศ. 2561**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, 2562), หน้า 57.

[9] Human Development & Capability Association, Agency, **Well-Being and Justice**, form https://hd-ca.org/ อ้างใน ธีระ นุชเปี่ยม, “การพัฒนามนุษย์ในบริบทโลก”, **เอกสารประกอบการสอน** สาขาวิชารัฐศาสตร์, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2561), หน้า 14.

แนวคิดนี้คือ “การพัฒนามนุษย์เป็นเรื่องของการขยายความมั่งคั่ง (richness) ของชีวิตมนุษย์แทนที่จะเป็นเพียงความมั่งคั่งของระบบเศรษฐกิจที่มนุษย์ใช้ชีวิตอยู่เป็นส่วนหนึ่ง การพัฒนามนุษย์เป็นแนวทางซึ่งมีจุดประสงค์อยู่ที่ประชาชน โอกาส และทางเลือกของพวกเขา”[10] คำสำคัญทั้ง 3 คำในแนวคิดนี้ คือ ประชาชน โอกาส และทางเลือก สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. ประชาชน การพัฒนามนุษย์มุ่งไปที่การทำให้การดำเนินชีวิตของประชาชนดีขึ้นแทนที่จะเชื่อว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจจะนำไปสู่การดำรงชีวิตที่ขึ้นแก่ทุกคนโดยอัตโนมัติ การเติบโตด้านรายได้เป็นวิธีการที่นำไปสู่การพัฒนาแทนที่จะเป็นเป้าหมายในตัวเอง

2. โอกาส การพัฒนามนุษย์เป็นเรื่องของการให้เสรีภาพแก่ประชาชนมากขึ้นในการมีชีวิตอย่างที่พวกเขาเห็นว่ามีคุณค่า ในทางปฏิบัตินี่หมายถึงการพัฒนาความสามารถของประชาชนและการให้โอกาสแก่พวกเขาในการที่จะใช้ความสามารถเหล่านั้น ตัวอย่างเช่น การให้การศึกษาแก่เด็กหญิงคนหนึ่งจะเป็นการสร้างทักษะให้แก่เธอ แต่ทักษะที่เธอได้รับมาก็แทบจะไม่มีประโยชน์อะไรหากเธอไม่มีโอกาสจะได้เข้าถึงแหล่งงาน หรือทักษะที่เธอได้รับมาไม่เหมาะสมสำหรับตลาดแรงงานในท้องถิ่น

3. ทางเลือก การพัฒนามนุษย์โดยพื้นฐานแล้วก็คือการมีทางเลือกมากขึ้น ในทางปฏิบัติจึงเป็นการให้โอกาสแก่ประชาชนโดยไม่ต้องยืนยันหรือเร่งรัดว่าพวกเขาจะต้องใช้โอกาสเหล่านั้น ไม่มีใครให้หลักประกันความสุขแก่มนุษย์ได้[11] และการที่ประชาชนจะเลือกอย่างไรเป็นเรื่องของพวกเขาเอง กระบวนการพัฒนา (ในความหมายของการพัฒนามนุษย์) ควรจะอย่างน้อยสร้างสภาวะแวดล้อมให้แก่ประชาชนทั้งในแง่ของแต่ละบุคคลและประชาชนโดยรวมสำหรับให้พวกเขาได้พัฒนาให้เต็มศักยภาพและมีโอกาสอย่างเหมาะสมที่จะใช้ชีวิตอย่างมีโภคผลและสร้างสรรค์ในแนวทางที่พวกเขาเห็นว่ามีคุณค่า[12]

สรุปได้ว่า การพัฒนามนุษย์เน้นแนวทางการพัฒนาที่ประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีเสรีภาพในเลือกสิ่งที่มีคุณค่าต่อตนเอง รวมถึงการมีโอกาสที่จะเลือกแนวทางเพื่อการพัฒนาศักยภาพที่เหมาะสมและใช้ชีวิตอย่างสร้างสรรค์โดยอิสระ

การพัฒนามนุษย์โดยการพัฒนาปัจเจกบุคคล

การพัฒนามนุษย์โดยการพัฒนาปัจเจกบุคคลเป็นการพัฒนาที่มุ่งให้ประสบการณ์การเรียนรู้แก่มนุษย์ขององค์การเป็นรายบุคคล ให้มนุษย์แต่ละรายมีความสามารถไปในทิศทางตามการเปลี่ยนแปลงขององค์การได้ การพัฒนาปัจเจกบุคคลเป็นการพัฒนาเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับองค์การ การพัฒนาปัจเจก

---

[10] About Human Development, **Human Development Reports**, United Nations Development Programme, http://hdr.undp.org/en/humandev. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

[11] Jon Hall and John Helliwell. **Happiness and Human Development**. Occasional Paper. UNDP Human Development Report Office. form http://hdr.undp.org/sites/default/files/happiness_and_hd.pdf. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

[12] About Human Development. **Human Development Reports**. United Nations Development Programme. http://hdr.undp.org/en/humandev. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

บุคคลเป็นการลงทุนระยะยาวที่มีความเสี่ยงสูง การพัฒนาโดยการศึกษา และการฝึกอบรมเพราะการพัฒนาการเรียนรู้จะเน้นที่บุคคล ซึ่งเป็นการยากที่จะเห็นได้ว่าบุคคลที่ได้รับการพัฒนาจะเรียนรู้ได้ บางรายอาจไม่สามารถเรียนรู้ได้จะทำให้องค์การต้องเสียเวลา เสียทรัพยากร และเสียโอกาสได้ การพัฒนาขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้บริหารในการพัฒนาการเรียนรู้ให้กับบุคคล ในบางกรณีการพัฒนาปัจเจกบุคคลเป็นการเสริมเติมเต็มในสิ่งที่ขาดเฉพาะบุคคล เช่น การพัฒนาการทำงานเป็นทีม การพัฒนาจิตสำนึกของการอยู่ร่วมกันการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล การพัฒนาความเป็นผู้นำ การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาประเภทปัจเจกบุคคล จะเป็นการพัฒนาที่องค์การเป็นผู้ดำเนินการเพื่อให้บุคลากรเกิดความมั่นใจ และช่วยให้เกิดสิ่งใหม่กับองค์การโดยผ่านการเรียนรู้ เป็นการเพิ่มโอกาสให้กับแต่ละบุคคลในองค์การได้เติบโต ทำให้บุคลากรปฏิบัติงานได้ประสิทธิภาพสูงขึ้น มีความคิดสร้างสรรค์ ได้รับประสบการณ์และความรู้จากการทำงาน การพัฒนาเป็นสิ่งที่ไม่มีที่สิ้นสุด เพราะมีรูปแบบหลากหลายที่ทำให้ผู้ต้องการพัฒนาตนเองสามารถเรียนรู้ได้ องค์การขนาดใหญ่จำนวนมากมักให้ความสนใจในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ประเภทปัจเจกบุคคลเป็นอันดับแรก เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพขององค์การให้มีความพร้อมกับการพัฒนาระบบงานและระบบเทคโนโลยี ทั้งนี้ เพราะหากมีการพัฒนาระบบงานและระบบเทคโนโลยี แต่ไม่ได้มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความรู้ ความสามารถรองรับการพัฒนาระบบดังกล่าวไว้เป็นการล่วงหน้าแล้ว องค์การก็จะไม่สามารถพัฒนาสิ่งใดได้

สรุปได้ว่า การพัฒนามนุษย์โดยการพัฒนาปัจเจกบุคคล เป็นการพัฒนาเฉพาะปัจเจกบุคคลให้มีประสิทธิภาพที่สูงขึ้น หรือการพัฒนาเฉพาะสิ่งที่บุคคลนั้นขาด เช่น ความเป็นผู้นำ บุคลิกภาพ หรือการทำงานเป็นทีม เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับหลักไตรสิกขา

ความหมายหลักไตรสิกขา

คำว่า “ไตรสิกขา” แยกศัพท์ออกเป็น “ไตร” กับ “สิกขา” คำว่า ไตร หรือ ตรี (ภาษาอังกฤษ = Three) เป็นภาษาสันสกฤตแปลว่า 3 ตรงกับภาษากรีกว่า Tri ตรงกับภาษาลาตินว่า Tres ตรงกับภาษามคธหรือบาลีว่า ติ หรือ เต ซึ่งก็แปลว่า 3 เช่นกัน ส่วนคำว่า สิกขา เป็นภาษามคธหรือภาษาบาลี แปลว่า“ข้อที่พึงหรือข้อที่ต้องศึกษาและปฏิบัติ” ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า “ศิกฺษา” ภาษาไทยนำมาใช้เป็นศึกษาหลักไตรสิกขา[13]

พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายว่า การศึกษาในภาษาไทย หมายถึง การศึกษาเล่าเรียน ซึ่งตรงกับคำว่าสิกขา ในพระพุทธศาสนา หมายถึง การปฏิบัติได้รับปริญญาคือ สิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ ผลของการปฏิบัติสิกขาเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติอย่างนั้นก็เพื่อความรอดจากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา สิ่งใดที่เป็นความทุกข์ทรมาร ความยุ่งยากลำบากแก่จิตใจก็เรียกว่า อันไม่พึงปรารถนาแก้ไขด้วยการศึกษา[14]

---

[13] ที.ปา. (ไทย) 11/228/200 ; อง.ติก. (ไทย) 20/521/259

[14] พุทธทาสภิกขุ, **การศึกษาสมบูรณ์แบบ : คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด**, (กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์, 2549), หน้า 185-186.

พระอุปติสสเถระ ได้ให้ความหมายว่า สิกขา หมายถึง การศึกษาเรื่องที่ควรศึกษา การศึกษาอันยอดเยี่ยมและการศึกษาเพื่อความเป็นพระอเสขะ (ผู้ไม่ต้องศึกษา)[15]

พระพุทธโฆษาจารย์ ได้อธิบายไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ไตรสิกขาเป็นทั้งหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้สามารถล่วงพ้นจากอบาย กามธาตุ และภพทั้งปวง โดยมีเป้าหมายที่การบรรลุพระนิพพานอันบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน ไตรสิกขาเป็นแนวปฏิบัติในทางสายกลางที่มิใช่การปรนเปรอตน ด้วยกามสุขและการทรมานตน มีศีลเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่แสดงออกทางกาย วาจา สมาธิเป็นปฏิปักษ์ ต่อกิเลสที่กลุ้มรุมจิต และปัญญาเป็นปฏิปักษ์ต่ออนุสัยกิเลสที่แอบแนบอยู่ในจิตสามารถพัฒนาบุคคล ให้เป็นพระอริยะผู้มีความบริบูรณ์ด้วยศีล ได้แก่ พระโสดาบันและพระสกทาคามี บริบูรณ์ด้วยสมาธิ ได้แก่ พระอนาคามี และบริบูรณ์ด้วยปัญญา ได้แก่ พระอรหันต์ นอกจากนี้ องค์ธรรมทั้ง 3 ยังเป็นเครื่องอุดหนุนให้บรรลุคุณวิเศษอันหาได้ยากในบุคคลทั้งไป ดังมีวิชชา 3 เป็นต้น[16]

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไตรสิกขาว่า หมายถึงการพัฒนา มนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้อง ดีงามของมนุษย์ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน คือ สิกขามรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อมองในแง่อริยสัจ 4 ก็เป็นอริยมรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐเมื่อเป็นมรรคก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่ จุดหมายโดยกำจัดสมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เรามีชีวิตที่พึ่งพาอวิชชา ตัณหา อุปทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อำนาจครอบงำของมันพร้อมกับที่เรามีปัญญาเพิ่มขึ้นและดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งในที่สุดพอสมุทัยหมดทุกข์ก็หมดก็บรรลุหมายเป็น นิโรธ โดยสมบูรณ์[17]

ความสำคัญของไตรสิกขา

ไตรสิกขานั้นเป็นกระบวนการการศึกษาที่สำคัญ ในการพัฒนาพฤติกรรมฝึกฝนอบรม กายวาจา จิต และปัญญาของมนุษย์ให้มีระบบระเบียบวินัยแบบแผนในการดำเนินชีวิตและการอยู่ ร่วมกันสังคมของมนุษย์ ซึ่งไตรสิกขานั้นมีความสำคัญอย่างมากซึ่งหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดังนี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ 21 ได้กล่าวว่า ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมใหญ่เพื่อกำจัดกิเลสของ ภิกษุและบุคคลทั้งหลาย ดังปรากฏในอนุพุทธสูตร ว่าด้วยการตรัสรู้ธรรมเป็นเหตุสิ้นภพว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดธรรม 4 ประการ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาล ยาวนานอย่างนี้ธรรม 4 ประการอะไรบ้าง คือ อริยศีล อริยสมาธิ อริยปัญญา และอริยวิมุตติ เราถอนภวตัณหาได้แล้ว ภวเนตติสิ้นไป

---

[15] พระอุปติสสเถระ, **วิมุตติมรรค,** แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548), หน้า 4.

[16] พระพุทธโฆษาจารย์, **วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1 ตอน 1**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 9-12.

[17] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), “หัวใจพระพุทธศาสนา”, **พุทธจักร**, ปีที่ 61 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2550): 7.

แล้ว ธรรมเหล่านี้คือ ศีล สมาธิ ปัญญาและวิมุตติอันยอดเยี่ยม พระโคดมผู้มียศได้ตรัสรู้แล้ว ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายเพื่อความรู้ยิ่ง"[18]

พุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาไว้ พอสรุปได้ว่าการจัดการศึกษาทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรม ความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง ไม่มีปัญหาแก่ฝ่ายใด จัดการศึกษาทุกอย่าง ให้เสริมสร้างมนุษยธรรมคือสร้างมนุษยธรรมขึ้นมา แล้วเสริมมนุษยธรรมให้ก้าวหน้า ก้าวหน้าไปนับตั้งแต่ว่าละสัญชาตญาณอย่างสัตว์แล้วก็มีความคิดนึกอย่างมนุษย์ ก็เป็นมนุษยธรรมก็ส่งเสริมให้ ก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป ดังนั้นเป้าหมายของการศึกษา ก็คือการพัฒนามนุษยธรรมให้มันมาในทิศทางที่ถูกต้อง คือละอหังการมมังการ ละความเห็นแก่ตัว กิเลสไม่อาจจะเกิด บุคคลก็จะมีสันติสุข สังคมก็จะมีสันติภาพ นี้คือเป้าหมายของการศึกษา[19]

องค์ประกอบของไตรสิกขา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะว่า สิกขา มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. อธิสีลสิกขา สิกขาคือศีลอันยิ่ง อธิศีลอันเป็นข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกอบรมพัฒนาศีลอย่างสูง (ศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 เป็นศีล ปฏิโมกข์สังวรศีล เป็นอธิศีล แต่ศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 ที่รักษาด้วยความเข้าใจ ให้เป็นเครื่องหนุนนำออกจากวัฏฏะ ก็เป็นอธิศีล)

2. อธิจิตตสิกขา สิกขาคือจิตอันยิ่ง อธิจิตอันเป็นข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกอบรมพัฒนาจิตใจให้มีสมาธิเป็นต้นอย่างสูง (กุศลจิตทั้งหลายจนถึงสมาบัติ 8 เป็นจิต ฌาณ สมาบัติที่เป็นบาทแห่งวิปัสสนา เป็นอธิจิต แต่สมาบัติ 8 นั้นแหละ ถ้าปฏิบัติด้วยความเข้าใจมุ่งให้ เป็นเครื่องหนุนนำออกจากวัฏฏะก็เป็นอธิจิต)

3. อธิปัญญาสิกขา สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง อธิปัญญาอันเป็นข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกอบรมพัฒนาปัญญาอย่างสูง (ความรู้เข้าใจหลักเหตุผลถูกต้องอย่างสามัญ อันเป็นกัมมัสสกตาญาณ คือความรู้จักว่าทุกคนเป็นเจ้าของแห่งกรรมของตนเป็นปัญญา วิปัสสนาปัญญา ที่กำหนดรู้ความจริงแห่งไตรลักษณ์เป็นอธิปัญญา แต่โดยนัยอย่างเพลา กัมมัสสกตาปัญญาที่โยงไปให้มองเห็นทุกข์ที่เนื่องด้วยวัฏฏะหรือแม้กระทั่งความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ซึ่งจะเป็นปัจจัยหนุนให้ก้าวไปในมรรคก็เป็นอธิปัญญา) สิกขา 3 นี้นิยมเรียกว่า ไตรสิกขา และเรียกข้อย่อยทั้งสามง่าย ๆ สั้น ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา

สรุปว่า หลักไตรสิกขาเป็นหลักธรรมเพื่อการพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ซึ่งต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนใน 3 ด้าน คือ ด้านศีล ด้านสมาธิ และด้านปัญญา โดยด้านศีลหรืออธิสีลสิกขานั้น เป็นการพัฒนาทางกาย วาจา ด้านสมาธิหรืออธิจิตตสิกขา เป็นข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกอบรมพัฒนาจิตใจให้มีสมาธิ และด้านปัญญาหรืออธิปัญญาสิกขา เป็นข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกอบรมพัฒนาปัญญาอย่างสูง[20]

---

[18] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) 21/1/1-2.

[19] พุทธทาสภิกขุ, **การศึกษาสมบูรณ์แบบ : คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด,** หน้า 205-206.

[20] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2553), หน้า 447-448.

องค์ความรู้ใหม่

จากผลสรุปและข้อเสนอแนะของบทความวิชาการนี้ ผู้เขียนสร้างเป็นกรอบขององค์ความรู้ใหม่ตามแผนภาพดังนี้

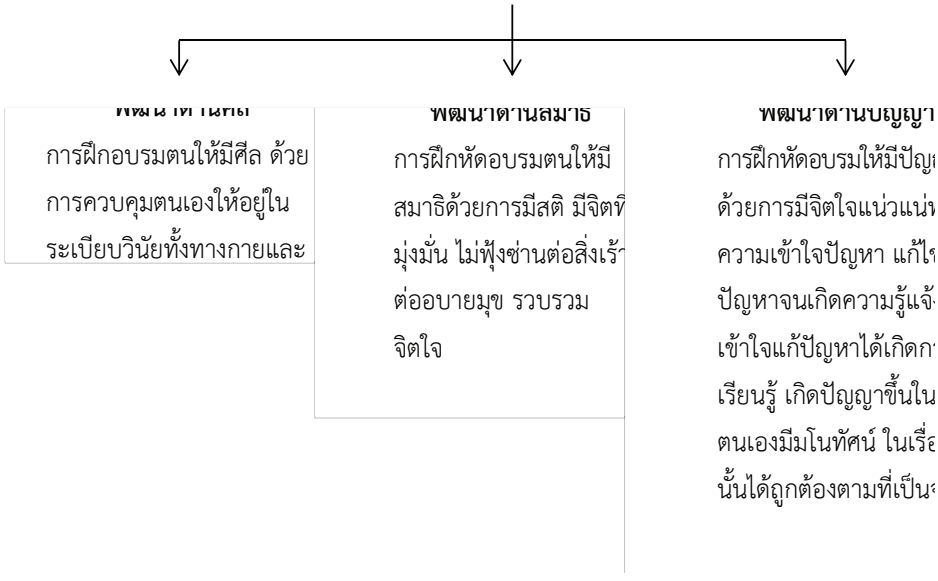

บทสรุป

การพัฒนามนุษย์ควรมุ่งเน้นแนวทางการพัฒนาเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีเสรีภาพในการเลือกสิ่งที่มีคุณค่าต่อตนเอง รวมถึงการมีโอกาสที่จะเลือกแนวทางเพื่อการพัฒนาศักยภาพที่เหมาะสมและใช้ชีวิตอย่างสร้างสรรค์โดยอิสระ การพัฒนามนุษย์โดยการพัฒนาปัจเจกบุคคลเป็นการพัฒนาที่มุ่งให้ประสบการณ์การเรียนรู้แก่มนุษย์เป็นรายบุคคล เป็นการพัฒนาโดยการศึกษา และการฝึกอบรม เป็นการเสริมเติมเต็มในสิ่งที่ขาดเฉพาะบุคคล เช่น การพัฒนาการทำงานเป็นทีม การพัฒนาจิตสำนึกของการอยู่ร่วมกันการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล การพัฒนาความเป็นผู้นำ การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาประเภทปัจเจกบุคคลจะช่วยให้ผู้ถูกพัฒนาเกิดสิ่งใหม่โดยผ่านการเรียนรู้ เป็นการเพิ่มโอกาสให้กับแต่ละบุคคลมีประสิทธิภาพสูงขึ้น มีความคิดสร้างสรรค์ ได้รับประสบการณ์

จากปัญหาคุณภาพการศึกษาทั้งด้านวิชาการและคุณลักษณะของผู้เรียนที่ยังไม่ตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศ ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า หากจะพัฒนามนุษย์ให้มีคุณภาพให้ตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศในรอบด้านนั้น ควรเป็นการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา อันเป็นการพัฒนามนุษย์ทั้งทางกาย วาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์และสติปัญญา ได้เรียนรู้และพัฒนาชีวิตโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงหาปัญญาและมีเมตตาเป็นฐานในการดำเนินชีวิต สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมโดยอาศัยระบบการศึกษาตามหลักไตรสิกขามาใช้ในการฝึกอบรมให้ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้าน

ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่เข้มแข็งและมีพลังของสติปัญญาที่จะช่วยพัฒนาประเทศชาติให้มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนได้

การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา เป็นการเน้นการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนด้วยหลักของศีล สมาธิ และปัญญา ผู้เขียนขอเสนอแนะว่า ควรเริ่มพัฒนามนุษย์ในทุกช่วงชั้น ทุกวัย ตั้งแต่เด็กเล็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ สำหรับในเด็กและเยาวชนที่อยู่ระหว่างการศึกษาสามารถพัฒนาผ่านระบบการศึกษา และผ่านการฝึกอบรมทั้งจากหน่วยงานของสถานศึกษาเองหรือผ่านสถาบันศาสนา มุ่งเน้นการพัฒนาที่จิตสำนึกของมนุษย์ให้เกิดความตะหนักถึงสิ่งที่จะสร้างคุณค่าให้เกิดแก่ชีวิตของตน จนนำคุณค่านั้นไปสู่การพัฒนาประเทศชาติได้ การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขาจึงประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

1. การพัฒนาศีล เป็นวิธีการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนให้มีศีล คือ ให้ควบคุมตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยทั้งทางกายและวาจา

2. การพัฒนาสมาธิ เป็นการฝึกหัดอบรมตนให้มีสมาธิ คือ การมีสติ มีจิตที่มุ่งมั่น ไม่ฟุ้งซ่านต่อสิ่งเร้า ต่ออบายมุข รวบรวมจิตใจ

3. การพัฒนาปัญญา เป็นการฝึกหัดอบรมให้มีปัญญา พลังความมีจิตใจแน่วแน่ทำความเข้าใจปัญหาแก้ไขปัญหาจนเกิดความรู้แจ้ง เข้าใจแก้ปัญหาได้เกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญาขึ้นในตนเองมีมโนทัศน์ ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามที่เป็นจริง

การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขานี้ จึงเป็นการพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกายและปัญญาพร้อมที่ช่วยพัฒนาประเทศชาติให้สมบูรณ์ในรอบด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมนำไปสู่การเป็นประเทศที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

ธีระ นุชเปี่ยม. “การพัฒนามนุษย์ในบริบทโลก”. **เอกสารประกอบการสอน** สาขาวิชารัฐศาสตร์. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2561.

บุญมี แท่นแก้ว. **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2539.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2553.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). “หัวใจพระพุทธศาสนา”. **พุทธจักร**. ปีที่ 61 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2550): 7.

พระพุทธโฆษาจารย์. **วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1 ตอน 1**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.

พระอุปติสสเถระ. **วิมุตติมรรค**. แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.

พุทธทาสภิกขุ. **การศึกษาสมบูรณ์แบบ : คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด**. กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์, 2549.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. **รายงานการศึกษาไทย พ.ศ. 2561**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, 2562.

About Human Development. **Human Development Reports**. United Nations Development Programme. http://hdr.undp.org/en/humandev.

Human Development & Capability Association. **Agency**. Well-Being and Justice. form https://hd-ca.org/.

Jon Hall and John Helliwell. **Happiness and Human Development**. Occasional Paper. UNDP Human Development Report Office. form http://hdr.undp.org/sites/ default/files /happiness_and_hd.pdf.

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Factors Influencing Student Persistence in Sukhothai Thammathirat Open University

กุญชร เจือตี๋
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และ 2) สร้างสมการพยากรณ์การคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษา กลุ่มตัวอย่างเป็นบัณฑิต ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบบังเอิญ จำนวน 787 คน เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาค่าสหสัมพันธ์พหุคูณ และการวิเคราะห์การถดถอย

ผลการวิจัยพบว่า มีปัจจัยบางตัวส่งผลต่อการคงอยู่ของนักศึกษา โดยหลักสูตรปริญญาโทมีค่าสหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับร้อยละ 84 หลักสูตรปริญญาตรี 4 ปี มีค่าสหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับร้อยละ 6 หลักสูตรปริญญาตรี 3 ปี มีค่าสหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับร้อยละ 24 หลักสูตรปริญญาตรี 2 ปี มีค่าสหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับร้อยละ 20 และสามารถสร้างสมการพยากรณ์เพื่อทำนายการคงอยู่ของนักศึกษาได้

คำสำคัญ : ปัจจัย, การคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษา, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Abstract

This survey research aimed to 1) study influences of some factors on student persistence, and 2) create regression equation for predicting student persistence in Sukhothai Thammathirat Open University. The participants were 787 graduated students which were selected by accidental sampling. Questionnaire were used to collect the data. And the data were analyzed the coefficient of determination, and multiple regression analysis.

The results displayed that 1) some predictor factors had the influences on student persistence; master degree program had coefficient of determination (R^2) = 84%, 4-year bachelor degree program had coefficient of determination (R^2) = 6%, 3-year bachelor degree program had coefficient of determination (R^2) = 24%, and 2-year bachelor degree program had coefficient of determination (R^2) = 20%, and 2) they can be formulated regression equation to predict the variation on student persistence.

Keywords : Factor, Student Persistence, Sukhothai Thammathirat University

บทนำ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชเป็นมหาวิทยาลัยเปิดของรัฐ จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2521 จัดการเรียนการสอนโดยใช้ระบบการศึกษาทางไกล โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษาแก่ประชาชนทุกคนในทุกพื้นที่ทั่วประเทศ โดยเฉพาะผู้ที่ทำงานแล้วและผู้ที่ไม่มีโอกาสเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาระบบปิด ให้ได้มีโอกาสพัฒนาความรู้และประสบการณ์ ในการจัดการเรียนการสอนโดยระบบการศึกษาทางไกลนั้น ผู้สอนจะถ่ายทอดเนื้อหาความรู้และประสบการณ์ไปยังผู้เรียนโดยผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ ที่ผู้เรียนสามารถเรียนด้วยตนเองอยู่ที่บ้านหรือที่ที่ทำงานโดยไม่ต้องเดินทางมาเข้าชั้นเรียนที่มหาวิทยาลัย สื่อที่มหาวิทยาลัยใช้ในการถ่ายทอดความรู้นั้นเป็นสื่อประสม ซึ่งประกอบด้วยสื่อหลายชนิด การใช้สื่อประสมในระยะแรกของการเปิดการเรียนการสอนนั้น มหาวิทยาลัยใช้สื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อหลักและมีรายการวิทยุกระจายเสียง รายการวิทยุโทรทัศน์ เทปเสียง ซีดี วีซีดี การสอนเสริมและการฝึกปฏิบัติเป็นสื่อเสริม ในระยะต่อมามหาวิทยาลัยได้มีการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์มากขึ้นทั้งแบบออฟไลน์และออนไลน์ เช่น การใช้ e-learning

มหาวิทยาลัยเปิดการสอนเรียนการสอนโดยรับนักศึกษารุ่นแรกในปี พ.ศ. 2524 รับนักศึกษาระดับปริญญาตรีใน 3 สาขาวิชา คือ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ ศิลปศาสตร์ และวิทยาการจัดการ ต่อมาได้ขยายสาขาวิชาขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งปัจจุบันเปิดสอน 11 สาขาวิชา คือ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ ศิลปศาสตร์ วิทยาการจัดการ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ เกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มนุษยนิเวศศาสตร์ นิเทศศาสตร์ วิทยาศาสตร์สุขภาพ และวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นอกจากเปิดสอนในระดับปริญญาตรีแล้ว ในปี พ.ศ. 2536 มหาวิทยาลัยเริ่มเปิดสอนในระดับปริญญาโท โดยเริ่มที่สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ก่อน ต่อมาได้ขยายไปยังสาขาวิชาอื่น ๆ เช่น สาขาวิชาวิทยาการจัดการ เกษตรศาสตร์และสหกรณ์ ศิลปะศาสตร์ นิเทศศาสตร์ จนปัจจุบันมีหลักสูตรปริญญาโทครบทั้ง 12 สาขาวิชา และในปี พ.ศ. 2549 มหาวิทยาลัยเริ่มเปิดสอนระดับปริญญาเอก โดยเริ่มที่สาขาวิชาศึกษาศาสตร์อีกเช่นกัน ต่อมาได้ขยายไปอีกหลายสาขาวิชา เช่น นิเทศศาสตร์ เกษตรศาสตร์และสหกรณ์ วิทยาการจัดการ และศิลปศาสตร์ และกำลังขยายไปยังสาขาวิชาอื่น ๆ ด้วย สุมาลี สังข์ศรี และคณะ[1]

การบริหารของมหาวิทยาลัยมีการแบ่งส่วนราชการออกเป็นสาขาวิชาต่าง ๆ 12 สาขาวิชา มีฐานะเทียบเท่าคณะ รับผิดชอบงานด้านวิชาการ และมีสำนักต่าง ๆ ที่ให้การสนับสนุนงานวิชาการรวม 9 สำนัก คือ สำนักทะเบียนและวัดผล สำนักเทคโนโลยีการศึกษา สำนักบริการการศึกษา สำนักวิชาการ สำนักบรรณสารสนเทศ สำนักพิมพ์ สำนักการศึกษาต่อเนื่อง สำนักคอมพิวเตอร์ และสำนักบัณฑิตศึกษา รวมทั้งสถาบันที่มีฐานะเทียบเท่าสำนักอีก 1 สถาบัน คือ สถาบันวิจัยและพัฒนา โดยมีสำนักงานอธิการบดีเป็นหน่วยงานบริหารส่วนกลาง นอกจากนี้ ยังมีศูนย์วิทยพัฒนา มสธ. ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของมหาวิทยาลัยที่ตั้งอยู่ในส่วนภูมิภาค กระจายอยู่ตามภาคต่าง ๆ ของประเทศ ปัจจุบันมี 10 แห่ง ได้แก่ นครศรีธรรมราช

[1] สุมาลี สังข์ศรี และคณะ, **แนวทางการส่งเสริมการคงอยู่ของนักศึกษาการศึกษาทางไกล : กรณีศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และ มหาวิทยาลัยเปิดแห่งประเทศมาเลเซีย,** (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555).

นครสวรรค์ อุบลราชธานี เพชรบุรี สุโขทัย ลำปาง อุดรธานี จันทบุรี ยะลา และนครนายก โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งหรือสนับสนุนและรองรับกิจกรรมการเรียนการสอน การฝึกอบรม และงานบริการการศึกษาในระบบการสอนทางไกล เป็นเครือข่ายของมหาวิทยาลัยในงานบริการห้องสมุดและสื่อการศึกษา เป็นศูนย์ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาค สนับสนุนการจัดกิจกรรมของชมรมนักศึกษา ชมรมบัณฑิต สมาคมสุโขทัยธรรมาธิราช และองค์กรอื่น ที่มีความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยและดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ตามที่มหาวิทยาลัยมอบหมาย

การจัดการศึกษาด้วยระบบการศึกษาทางไกลของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชนั้น มีความคล้ายคลึงกับมหาวิทยาลัยเปิดอื่น ๆ ในทุกภูมิภาคของโลก กล่าวคือ ความรู้และมวลประสบการณ์ต่าง ๆ จะถูกถ่ายทอดไปยังนักศึกษาโดยผ่านสื่อประเภทต่างๆ เป็นการจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเป้าหมายจำนวนมาก และกลุ่มเป้าหมายมีความหลากหลายทั้งในด้านอายุ อาชีพ ความสนใจ พื้นฐานความรู้ ที่อยู่อาศัย ดังนั้นการดำเนินการทุกด้านต้องเป็นระบบและเอื้อต่อผู้เรียนซึ่งมีจำนวนมากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชมุ่งเน้นในคุณภาพของการจัดการศึกษาเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยเปิดอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ผลลัพธ์หรือผลผลิตของการจัดการศึกษามีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับของสังคมและสามารถเทียบเคียงได้กับมหาวิทยาลัยในระบบชั้นเรียน ดังนั้นมหาวิทยาลัยจึงต้องมีการติดตามการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาทั้งระบบ ทั้งในด้านหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและสังคม ด้านสื่อสำหรับถ่ายทอดความรู้ให้มีความทันสมัยและเอื้อประโยชน์แก่ผู้เรียนที่เรียนด้วยตนเองได้มากที่สุด ด้านกิจกรรมเสริมการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมบริการการศึกษาที่จะช่วยเหลือผู้เรียน ด้านแหล่งความรู้สนับสนุนการเรียน ด้านการวัดประเมินผลและด้านคุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษา เป็นต้น ในการพัฒนาระบบการจัดการศึกษานั้น หากได้มีการศึกษาเทียบเคียงกับมหาวิทยาลัยเปิดอื่น ๆ ที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกันหรือที่มีบริบทใกล้เคียงกัน เช่น มหาวิทยาลัยเปิดแห่งมาเลเซีย มหาวิทยาลัยเปิดแห่งประเทศฟิลิปปินส์ มหาวิทยาลัยเปิดแห่งเวียดนาม มหาวิทยาลัยเทอร์บูกาแห่งอินโดนีเซีย ก็ย่อมจะเกิดการเรียนรู้และสามารถนำความรู้และประสบการณ์ ที่ได้รับมาเป็นแนวทางในการพัฒนาระบบการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยได้ต่อไป

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการศึกษาในระบบมหาวิทยาลัยเปิดนั้นเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการเปิดโอกาสทางการศึกษาในกับผู้เรียนที่อาจจะไม่มีโอกาสได้เข้าเรียนในระบบมหาวิทยาลัยปิด แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้การจัดการศึกษาจะมีประสิทธิภาพมากเพียงใด หากนักศึกษาไม่สามารถรับการศึกษาจนครบหรือสำเร็จตามหลักสูตรที่จัดไว้ให้ได้ ก็เท่ากับว่าล้มเหลวทางการจัดการศึกษา ปัญหานักศึกษาออกจากระบบการศึกษาระหว่างที่ยังศึกษาอยู่ โดยไม่สำเร็จตามหลักสูตรเป็นปัญหาใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ จนปัจจุบันนี้ ได้มีหลาย ๆ สถาบันการศึกษาให้ความสำคัญกับปัญหานี้ ซึ่งปัญหานี้อาจจะส่งผลต่อการคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษามากหรือน้อยแตกต่างกันไป

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ประสบปัญหานี้เช่นกัน โดยที่ผ่านมา สำนักทะเบียนและวัดผลได้รายงานยอดนักศึกษาที่ไม่สามารถอยู่เรียนจนจบหลักสูตรได้ และจำนวนยอดรวมของนักศึกษาลดลง. เรื่อย ๆ ดังนั้น ผู้วิจัย จึงสนใจจะศึกษาให้ชัดเจนว่า อะไร คือ สาเหตุให้นักศึกษายังคงศึกษาอยู่จนจบ

การศึกษาตามหลักสูตรที่ตนสมัคร เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาการออกจากระบบการศึกษาโดยไม่สำเร็จการศึกษาของนักศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาค่าอิทธิพลที่ปัจจัยต่าง ๆ ส่งผลต่อการคงอยู่ของนักศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

2. เพื่อสร้างสมการพยากรณ์โอกาสที่นักศึกษาจะคงอยู่ในระบบการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาค่าอิทธิพลที่ปัจจัยต่าง ๆ ส่งผลต่อการคงอยู่ของนักศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และเพื่อสร้างสมการพยากรณ์โอกาสที่นักศึกษาจะคงอยู่ในระบบการศึกษา มีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย เป็นบัณฑิตของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชที่จบการศึกษา ในปีการศึกษา 2557 จำนวน 12,972 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นบัณฑิตของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชที่จบการศึกษาในปีการศึกษา 2557 แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

- กลุ่มที่ 1 กลุ่มตัวอย่างเพื่อสำรวจหาตัวแปรที่อาจส่งผลต่อการคงอยู่ในระบบการศึกษา ด้วยการโทรศัพท์สัมภาษณ์ จำนวน 77 คน จากบัณฑิตใน 77 จังหวัด ได้มาจากการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental sampling) โดยการสุ่มโทรเข้าเบอร์โทรตามที่บัณฑิตแจ้งไว้

- กลุ่มที่ 2 กลุ่มตัวอย่างสำหรับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อการวิเคราะห์การส่งผลต่อการคงอยู่ในระบบการศึกษา คำนวณด้วยสูตร $n = N/(1 + N(e^2))$ Yamanae ที่ค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 เป็นจำนวน 389 คน แต่ผู้วิจัยได้เก็บกลุ่มตัวอย่างเพิ่มเป็นจำนวน 787 คน เพื่อความเชื่อมั่นผลการวิจัยที่สูงขึ้น แล้วทำการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental sampling) กับบัณฑิตที่มาซ้อมรับปริญญาบัตรที่ มสธ. ด้วยการแจกแบบสอบถามกระจายไปใน มสธ. ทั้งรอบเช้าและบ่ายของทั้งสามวันที่มีการซ้อมรับปริญญา

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือตามขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

2.1 การสร้างเครื่องมือ ได้แก่ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์มาสร้างแบบสอบถามตามประเด็นที่สำรวจ และเพิ่มประเด็นอื่น ๆ จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.2 นำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างเพื่อตรวจสอบความเป็นปรนัยและคุณภาพของข้อคำถาม โดยส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ ได้รับกลับคืน 35 ฉบับ

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสำรวจข้อมูลบัณฑิต ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม คำถามประกอบด้วย เพศ อายุ การศึกษา เวลาที่ใช้ในการศึกษา คะแนนเฉลี่ยจากการศึกษา คะแนนเฉลี่ยในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า ระดับการศึกษาสูงสุดก่อนสำเร็จปริญญานี้ เวลาอ่านหนังสือเรียนของ มสธ. การหยุดเรียนหรือคิดจะลาออกจาก มสธ. อาชีพ รายได้ ลักษณะของการพักอาศัย บุคคลที่ต้องดูแล สถานภาพสมรส และศาสนา

ตอนที่ 2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสามารถศึกษาจนสำเร็จได้ จำนวน 41 ข้อ เป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ

ตอนที่ 3 แรงจูงใจที่จะเรียนที่ มสธ. จำนวน 24 ข้อ เป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ

ตอนที่ 4 ความพึงพอใจที่มีต่อ มสธ. จำนวน 20 ข้อ เป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ

2.4 วิเคราะห์ ปรับปรุงคุณภาพของแบบสอบถาม โดยการเพิ่มเติมประเด็นที่ได้จากคำถามปลายเปิด พร้อมทั้งปรับข้อความต่าง ๆ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น มีค่าความเที่ยงตรงภายในรายข้อ (Internal consistency) ตั้งแต่ 0.20 ขึ้นไป (ฉัตรศิริ ปิยะพิมลสิทธิ์, 2548)[2] โดยวิธีหาสัมประสิทธิ์แอลฟ่าแล้วพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวม (Corrected Item-Total Correlation, CITC) และค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบทั้งฉบับ ด้วยการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ดังนี้

- แบบสอบถามตอนที่ 2 มีค่าความเที่ยงตรงภายในรายข้ออยู่ระหว่าง .42 - .70 และความเชื่อมั่นเท่ากับ .96

- แบบสอบถามตอนที่ 3 มีค่าความเที่ยงตรงภายในรายข้ออยู่ระหว่าง .21 - .62 และความเชื่อมั่นเท่ากับ .84

- แบบสอบถามตอนที่ 4 มีค่าความเที่ยงตรงภายในรายข้ออยู่ระหว่าง .65 - .76 และความเชื่อมั่นเท่ากับ .96

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์จากกลุ่มตัวอย่างทุกจังหวัด จังหวัดละ 1 คน รวมจำนวน 77 คน

3.2 การแจกแบบสอบถามที่ปรับปรุงเรียบร้อยแล้ว กับบัณฑิตที่มาเข้ารับการซ้อมรับปริญญาบัตร (ซ้อมใหญ่) ที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ในวันที่ 25-27 กันยายน 2559 รวบรวมคืนได้จำนวน 787 คน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ผลการวิจัยด้วยโปรแกรม IBM SPSS Statistics และ IBM SPSS Amos (Analysis of Moment Structures)

---

[2] ฉัตรศิริ ปิยะพิมลสิทธิ์, **การใช้ SPSS เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2548).

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ผู้วิจัยได้นำข้อมูลตัวอย่างที่เก็บรวบรวมมาได้ จำนวน 787 ชุด มาทำการวิเคราะห์โดยใช้วิธีการทางสถิติตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ผลการวิจัย ดังนี้

1. หลักสูตรปริญญาโท

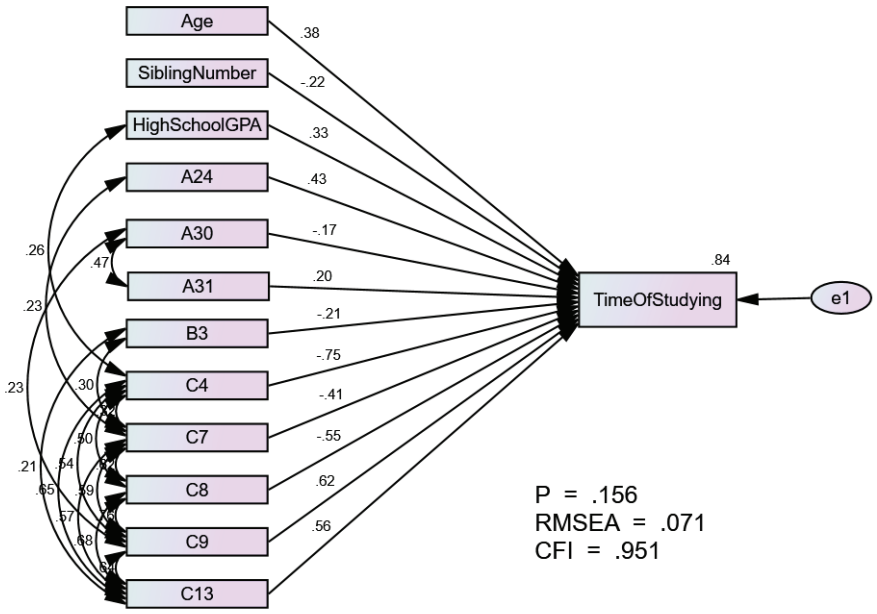

* P > .05, RMSEA < .08, CFI > .90

ภาพที่ 1 แสดงค่าคะแนนมาตรฐานของค่าอิทธิพลที่ตัวแปรต่าง ๆ

แผนภาพที่ 1 : ที่ส่งผลต่อการคงอยู่ในระบบการศึกษาของ มสธ. ในระดับปริญญาโท

จากแผนภาพที่ 1 พบว่า ตัวแปรต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของการคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาโทของ มสธ. ร้อยละ 84 โดยตัวแปรที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือ ความรวดเร็วในการให้บริการ (C4) ที่มีค่าอิทธิพลในรูปคะแนนมาตรฐานเท่ากับ -.75 รองลงมาคือ ความทันสมัยของอุปกรณ์สื่อการเรียนการสอน (C9) ที่มีค่าอิทธิพลในรูปคะแนนมาตรฐานเท่ากับ .62

ดังนั้น สมการพยากรณ์การคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สามารถเขียนในรูปคะแนนดิบได้ดังนี้

การคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาโท มสธ. (ปี) = 7.10 + (-.54 x B3) + (.80 x HighSchoolGPA) + (-.16 x SiblingNumber) + (.06 x Age) + (-.89 x C4) + (-.86 x C7) + (-.98 x C8) + (1.18 x C9) + (.88 x C13) + (-.35 x A30) + (.35 x A31) + (.85 x A24)

Age = อายุ

SiblingNumber = จำนวนพี่น้อง

HighSchoolGPA = เกรดเฉลี่ยในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือ เทียบเท่า

A24 = อยากให้คนอื่นยอมรับว่าเราก็สามารถเรียนจนจบได้

A30 = การทำแบบฝึกหัด หรือ ทบทวนบทเรียน

A31 = ความมีระเบียบ วินัยในการเรียน

B3 = ความต้องการพัฒนาตนเอง

C4 = ความรวดเร็วในการให้บริการ

C7 = การเรียนการสอนเหมาะสมกับการวัดผล ประเมินผล

C8 = มีสื่ออุปกรณ์ที่สะดวกต่อการเรียนการสอน

C9 = ความทันสมัยของอุปกรณ์สื่อการเรียนการสอน

C13 = ห้องเรียน ห้องสอบ มีความเหมาะสมกับจำนวนนักศึกษา

TimeOfStudying = การคงอยู่ในระบบการศึกษา

2 หลักสูตรปริญญาตรี หลักสูตร 4 ปี

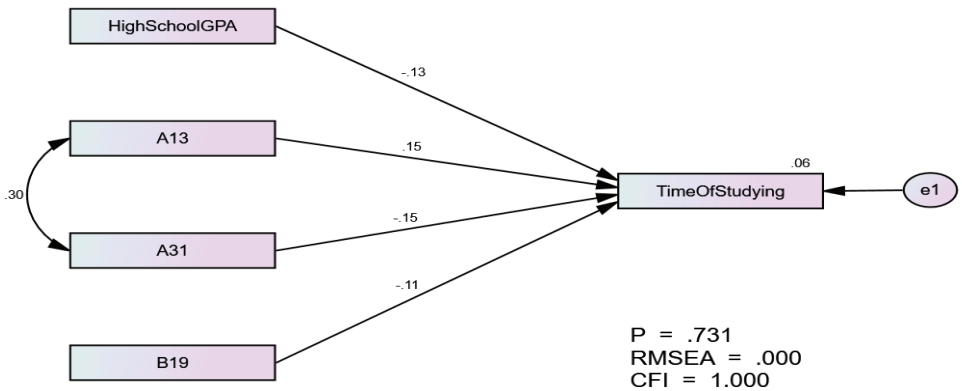

* P > .05, RMSEA < .08, CFI > .90

แผนภาพที่ 2 แสดงค่าคะแนนมาตรฐานของค่าอิทธิพลที่ตัวแปรต่าง ๆที่ส่งผลต่อการคงอยู่ในระบบการศึกษาของ มสธ. ในระดับปริญญาตรี หลักสูตร 4 ปี

จากภาพที่ 2 พบว่า ตัวแปรต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของการคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตร 4 ปี ของ มสธ. ร้อยละ 6 โดยตัวแปรที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือ มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนในเรื่องการเรียน (A13) ที่มีค่าอิทธิพลในรูปคะแนนมาตรฐานเท่ากับ .15 และความมีระเบียบ วินัยในการเรียน (A31) ที่มีค่าอิทธิพลในรูปคะแนนมาตรฐานเท่ากับ -.15

ดังนั้น สมการพยากรณ์การคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตร 4 ปี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สามารถเขียนในรูปคะแนนดิบได้ดังนี้

การคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตร 4 ปี มสธ. (ปี) = 6.36 + (-.47 x HighSchoolGPA) + (-.14 x B19) + (.40 x A13) + (-.35 x A31)

HighSchoolGPA = เกรดเฉลี่ยในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือ เทียบเท่า

A13 = มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนในเรื่องการเรียน

A31 = ความมีระเบียบ วินัยในการเรียน

B19 = การเรียนที่ มสธ. ทำให้รู้สึกเหนื่อย

TimeOfStudying = การคงอยู่ในระบบการศึกษา

3 หลักสูตรปริญญาตรี หลักสูตร 3 ปี

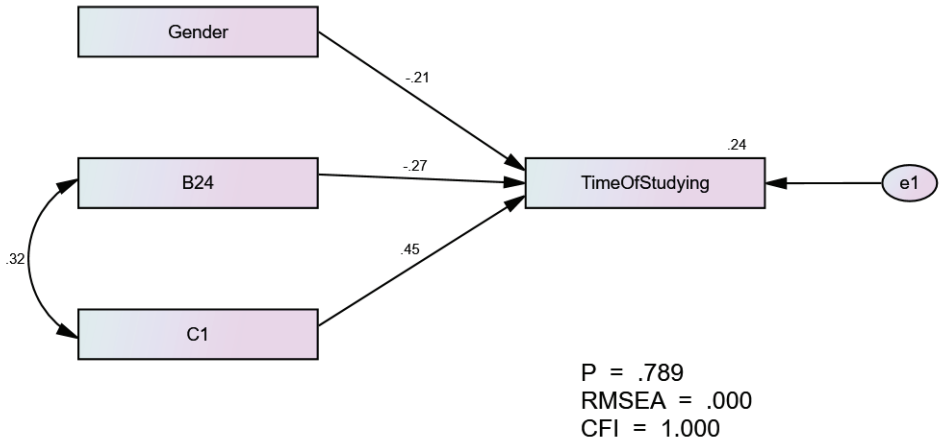

* P > .05, RMSEA < .08, CFI > .90

แผนภาพที่ 3 แสดงค่าคะแนนมาตรฐานของค่าอิทธิพลที่ตัวแปรต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการคงอยู่ในระบบการศึกษาของ มสธ. ในระดับปริญญาตรี หลักสูตร 3 ปี

จากภาพที่ 3 พบว่าตัวแปรต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของการคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตร 3 ปี ของมสธ. ร้อยละ 24 โดยตัวแปรที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือ การให้คำปรึกษาและการบริการตอบคำถาม (C1) ที่มีค่าอิทธิพลในรูปคะแนนมาตรฐานเท่ากับ .45 และเพศ (Gender) มีค่าอิทธิพลในรูปคะแนนมาตรฐานน้อยที่สุด เท่ากับ -.21

ดังนั้น สมการพยากรณ์การคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตร 3 ปี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สามารถเขียนในรูปคะแนนดิบได้ดังนี้

การคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตร 3 ปี มสธ. (ปี) = 3.18 + (.79 x C1) + (-.45 x B24) + (-.54 x Gender)

Gender = เพศ

C1 = การให้คำปรึกษาและการบริการตอบคำถาม

B24 = คนในครอบครัวพูดว่า มสธ. เป็นมหาวิทยาลัยที่ดี

TimeOfStudying = การคงอยู่ในระบบการศึกษา

4 หลักสูตรปริญญาตรี หลักสูตร 2 ปี

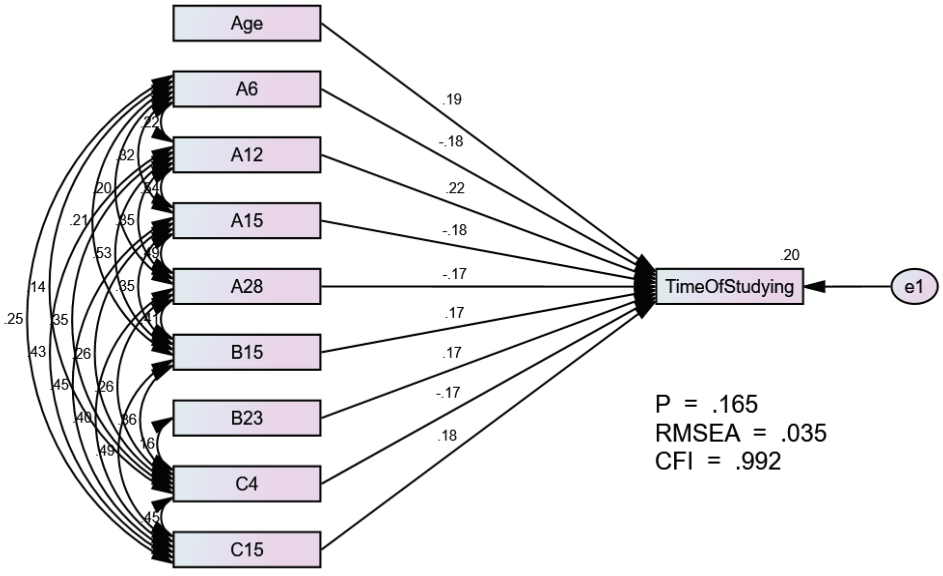

* P > .05, RMSEA < .08, CFI > .90

แผนภาพที่ 4 แสดงค่าคะแนนมาตรฐานของค่าอิทธิพลที่ตัวแปรต่าง ๆ
ที่ส่งผลต่อการคงอยู่ในระบบการศึกษาของ มสธ. ในระดับปริญญาตรี หลักสูตร 2 ปี

จากภาพที่ 4 พบว่าตัวแปรต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของการคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตร 2 ปี ของ มสธ. ร้อยละ 20 โดยตัวแปรที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือ คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของ มสธ. (A12) ที่มีค่าอิทธิพลในรูปคะแนนมาตรฐานเท่ากับ .22 รองลงมาคือ อายุ (Age) ที่มีค่าอิทธิพลในรูปคะแนนมาตรฐานน้อยที่สุด เท่ากับ .19

ดังนั้น สมการพยากรณ์การคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตร 2 ปี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สามารถเขียนในรูปคะแนนดิบได้ดังนี้

การคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตร 2 ปี มสธ. (ปี) = 2.37 + (.04 x Age) + (-.31 x A6) + (.41 x A12) + (-.35 x A15) + (-.37 x A28) + (.35 x B15) + (.13 x B23) + (-.29 x C4) + (.35 x C15)

Age = อายุ

A6 = ค่าใช้จ่ายในการศึกษาไม่แพง

A12 = คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของ มสธ.

A15 = ความตั้งใจขณะทำข้อสอบ

A28 = ความรับผิดชอบในการเรียน

B15 = ความเชื่อมั่นในการสอนและตำราว่ามีคุณภาพ

B23 = มีคนสำคัญบางคนไม่อยากให้เรียนที่ มสธ.

C4 = ความรวดเร็วในการให้บริการ

C15 = บริเวณ อาคารสถานที่ สะอาด สวยงาม มีความปลอดภัย

TimeOfStudying = การคงอยู่ในระบบการศึกษา

การอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า งานวิจัยนี้ทำให้ทราบประเด็นหนึ่ง คือ ระดับการศึกษาที่ต่างกัน เช่น ปริญญาโท ปริญญาตรี และระยะเวลาที่จะต้องศึกษาให้จบที่แตกต่างกัน เช่น ปริญญาตรีหลักสูตร 2, 3 และ 4 ปี จะทำให้ปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงอยู่ในระบบการศึกษาแตกต่างกันไปด้วย ดังในหลักสูตรปริญญาโท ปัจจัยต่าง ๆ ที่นำมาศึกษาในครั้งนี้ มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของการคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาโทของ นักศึกษา มสธ. มากถึงร้อยละ 84 ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่า ตัวแปรที่นำมาศึกษาครั้งนี้ เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับนักศึกษากลุ่มนี้จริง ๆ โดยตัวแปรกลุ่มนี้มีทั้งหมด 12 ตัว ได้แก่ อายุ จำนวนพี่น้อง เกรดเฉลี่ยในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า ความต้องการให้คนอื่นยอมรับว่าสามารถเรียนจนจบได้ การทำแบบฝึกหัดหรือทบทวนบทเรียน ความมีระเบียบ วินัยในการเรียน ความต้องการพัฒนาตนเอง ความรวดเร็วในการให้บริการ การเรียนการสอนเหมาะสมกับการวัดผล ประเมินผล มีสื่ออุปกรณ์ที่สะดวกต่อการเรียนการสอน ความทันสมัยของอุปกรณ์สื่อการเรียนการสอน และห้องเรียน ห้องสอบ มีความเหมาะสมกับจำนวนนักศึกษา โดยตัวแปรที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือ ความรวดเร็วในการให้บริการ ที่มีค่าอิทธิพลในรูปคะแนนมาตรฐานเท่ากับ -.75 สอดคล้องกับ สุมาลี สังข์ศรี และคณะ[3] ที่กล่าวถึงระบบการช่วยเหลือและสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยไว้ว่า “แนวทางช่วยเหลือคือจัดระบบให้คำแนะนำปรึกษาและช่วยเหลือด้านการเรียนแก่นักศึกษาอย่างเป็นระบบ เช่น จัดให้มีศูนย์บริการทางวิชาการ โดยมีระบบอาจารย์ที่ปรึกษาทางวิชาการตามสาขาวิชาต่าง ๆ เพื่อให้คำปรึกษา แนะนำและแนะแนวด้านวิชาการแก่นักศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยมีการบันทึก ตรวจสอบ และติดตามการให้บริการทางวิชาการแก่นักศึกษา” ตัวแปรที่มีอิทธิพลรองลงมา คือ ความทันสมัยของอุปกรณ์สื่อการเรียนการสอน ที่มีค่าอิทธิพลในรูปคะแนนมาตรฐานเท่ากับ .62 สอดคล้องกับ Carlton[4] นักวิชาการทางด้านการใช้สื่อ ยังได้กล่าวถึงเกณฑ์การเลือกสื่อการสอน

[3] สุมาลี สังข์ศรี และคณะ, **แนวทางการส่งเสริมการคงอยู่ของนักศึกษาการศึกษาทางไกล : กรณีศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และ มหาวิทยาลัยเปิดแห่งประเทศมาเลเซีย,** (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555).

[4] Erickson. Carlton, W.H., **Fundamentals of Teaching with Audiovisual Technology**, (London : The Macmillan Company, 1970).

ข้อหนึ่งว่า สื่อการสอนมีความแน่นอนและทันสมัย

สำหรับตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของการคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตร 4 ปี ของ มสธ. มีทั้งหมด 4 ตัว คือ เกรดเฉลี่ยในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า การเรียนที่ มสธ. ทำให้รู้สึกเหนื่อย มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนในเรื่องการเรียน ความมีระเบียบ วินัยในการเรียน ซึ่งตัวแปรทั้ง 4 ตัวสามารถร่วมกันทำนายการเปลี่ยนแปลงของการคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษาได้เพียงร้อยละ 6 เท่านั้น และตัวแปรที่มีอิทธิพลมากที่สุด คือ มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนในเรื่องการเรียนและความมีระเบียบ วินัยในการเรียน เช่นเดียวกับ โสภา ธีร์จิรัญญ์[5] กล่าวถึง พฤติกรรมของนักเรียนในโรงเรียนเซนต์หลุยส์ ฉะเชิงเทรา ว่า พฤติกรรมการเรียนของนักเรียนบางคนในห้องเรียนไม่สนใจเรียน ขาดความรับผิดชอบและระเบียบวินัย จึงทำให้บรรยากาศการเรียนรู้ไม่เอื้อต่อการเรียนการสอนและมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์จึงทำให้เกิดปัญหาในการเรียนรู้จะส่งผลต่อนักเรียนบางคนที่มีผลการเรียนค่อนข้างต่ำ

ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของการคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตร 3 ปี ของ มสธ. มีทั้งหมด 3 ตัว คือ การให้คำปรึกษาและการบริการตอบคำถาม คนในครอบครัวพูดว่า มสธ. เป็นมหาวิทยาลัยที่ดี และเพศ โดยตัวแปรทั้ง 3 ตัว อธิบายการเปลี่ยนแปลงของการคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตร 3 ปี ของ มสธ. ได้ร้อยละ 24 โดยตัวแปรการให้คำปรึกษาและการบริการตอบคำถาม มีอิทธิพลมากที่สุด ทำนองเดียวกับ สุมาลี สังข์ศรี และคณะ[6] ที่กล่าวว่า มหาวิทยาลัยควรมีระบบอาจารย์ที่ปรึกษาทางวิชาการตามสาขาวิชาต่าง ๆ เพื่อให้คำปรึกษาแนะนำและแนะแนวด้านวิชาการแก่นักศึกษาอย่างเป็นระบบ

ในระดับการศึกษาหลักสูตรปริญญาตรี 2 ปี ตัวแปรต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของการคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตร 2 ปี ของ มสธ. มีทั้งหมด 9 ตัว คือ อายุ ค่าใช้จ่ายในการศึกษาไม่แพง คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของ มสธ. ความตั้งใจขณะทำข้อสอบ ความรับผิดชอบในการเรียน ความเชื่อมั่นในการสอนและตำราว่ามีคุณภาพ มีคนสำคัญบางคนไม่อยากให้เรียนที่ มสธ. ความรวดเร็วในการให้บริการ และบริเวณ อาคารสถานที่ สะอาด สวยงาม มีความปลอดภัย โดยตัวแปรทั้ง 9 ตัว สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของการคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตร 2 ปี ของ มสธ. ได้ร้อยละ 20 โดยตัวแปรคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของ มสธ. มีอิทธิพลมากที่สุด สอดคล้องกับ รุ่ง แก้วแดง[7] การปฏิรูปการเรียนรู้จะประสบความสำเร็จได้ จำเป็นต้องอาศัยครูเป็นผู้ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ดังนั้น การดำเนินการให้ครูที่อยู่ในระบบการทำงานเดิมได้รับการพัฒนาและส่งเสริมให้มีศักยภาพเพิ่มขึ้นจึงเป็นสิ่งจำเป็น

---

[5] โสภา ธีร์จิรัญญ์, **การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนให้มีวินัยและความรับผิดชอบ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/5 ปีการศึกษา 2553**, (ฉะเชิงเทรา : มูลนิธิคณะเซนต์คาเบรียลแห่งประทศไทย, 2554).

[6] **สุมาลี สังข์ศรี และคณะ**.

[7] รุ่ง แก้วแดง, **รายงานการติดตามและประเมินผลการปฏิรูปการเรียนรู้ครูคณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา ภาพรวม ปีงบประมาณ 2546**, (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2547).

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในงานวิจัยครั้งนี้

สำหรับการคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช การจะรักษานักศึกษาให้อยู่กับมหาวิทยาลัยนั้น ควรพิจารณาปัจจัยที่เป็นสาเหตุที่แท้จริง และมีการกระตุ้น ส่งเสริมให้ตรงประเด็น เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ เพราะหากเราไปกระตุ้นหรือส่งเสริมในสิ่งที่ไม่ส่งผลกับการคงอยู่ในระบบการศึกษาของ มสธ. แล้ว จะทำให้เกิดการสูญเปล่า ดังนั้น นักศึกษาที่มีลักษณะต่างกัน เช่น ระดับการศึกษา หรือเวลาที่ใช้แต่ละหลักสูตรต่างกัน อาจต้องได้รับการกระตุ้น ส่งเสริมที่ต่างกัน เป็นต้น

2 ข้อเสนอแนะในงานวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาให้ลึกลงไปในแต่ละสาขาวิชาว่ามีตัวแปรอะไรที่ส่งผลต่อการคงอยู่ในระบบการศึกษาของแต่ละสาขาบ้าง

2) ควรทำการศึกษาซ้ำในบางกรณี เช่น ปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงอยู่ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี โดยการศึกษาให้เฉพาะเจาะจงลงไปในกรณีที่นักศึกษาลาออกระหว่างกำลังศึกษาด้วยว่าเป็นเพราะสาเหตุจากอะไร

บรรณานุกรม

ฉัตรศิริ ปิยะพิมลสิทธิ์. **การใช้ SPSS เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2548.

รุ่ง แก้วแดง. **รายงานการติดตามและประเมินผลการปฏิรูปการเรียนรู้ครูคณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา ภาพรวม ปีงบประมาณ 2546**. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2547.

สุมาลี สังข์ศรี และคณะ. **แนวทางการส่งเสริมการคงอยู่ของนักศึกษาการศึกษาทางไกล : กรณีศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และ มหาวิทยาลัยเปิดแห่งประเทศมาเลเซีย.** นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555.

โสภา ธีร์จิรัญญ์. **การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนให้มีวินัยและความรับผิดชอบ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/5 ปีการศึกษา 2553.** ฉะเชิงเทรา : มูลนิธิคณะเซนต์คาเบรียลแห่งประทศไทย ,2554.

Erickson. Carlton, W.H. **Fundamentals of Teaching with Audiovisual Technology**. London : The Macmillan Company, 1970.

Tinto, V. **Leaving college: Rethinking the causes and cures of student attrition (2nd Ed.)**. Chicago : University of Chicago Press, 1993.

การจัดนำเที่ยวสำหรับคนพิการ: แนวคิดและความพร้อมของผู้ให้บริการทางการท่องเที่ยว
Tour Arrangement for the Disabled: The Concept and Readiness of Travel Service Providers

กัลยา สว่างคง
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดและความพร้อมของผู้ประกอบการนำเที่ยวในการจัดนำเที่ยวให้คนพิการ 2) ศึกษาแนวคิดและความพร้อมของมัคคุเทศก์ในการให้บริการนำเที่ยวแก่คนพิการ งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีปรากฏการณ์วิทยา โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว 15 คน และมัคคุเทศก์ 15 คน นำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยการถอดบทสนทนาแบบคำต่อคำ วิเคราะห์เนื้อหา และรายงานผลด้วยวิธีการเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์จัดนำเที่ยวให้คนพิการทำให้เกิดความกังวลว่าจะไม่สามารถจัดนำเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของคนพิการได้ รวมทั้งยังไม่แน่ใจในเรื่องความสามารถในการจ่ายได้ของนักท่องเที่ยวคนพิการ ในขณะที่มัคคุเทศก์ส่วนใหญ่มีประสบการณ์นำเที่ยวให้กับคนพิการที่มีความพิการแตกต่างกัน และมีความยินดีอย่างยิ่งในการให้บริการนำเที่ยวนักท่องเที่ยวคนพิการ อย่างไรก็ตามผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวส่วนใหญ่ยังไม่มีความพร้อมในการจัดนำเที่ยวให้คนพิการโดยยังขาดทั้งอุปกรณ์อำนวยความสะดวก ความรู้ และความเข้าใจเส้นทางท่องเที่ยวและบริการที่เหมาะสมสำหรับคนพิการ ในขณะที่มัคคุเทศก์ยังขาดทักษะการดูแลและการให้บริการคนพิการประเภทต่าง ๆ

คำสำคัญ : การท่องเที่ยว, การจัดนำเที่ยว, คนพิการ

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the concept and readiness of tour operators in arranging tours for the disabled and 2) to study the concept and readiness of tour guides in providing tour services to the disabled. The methodology used in this qualitative research was phenomenology. The data were collected by using in-dept interview with 15 tour operators, and 15 tour guides. The verbatim and the content analysis were employed for analyzing and concluding the data. The study results were presented in a descriptive method.

The research found that most tour operators have no experience in organizing trips for the disabled tourists so they worried that they will not be able to arrange trips to meet the needs of the disabled. They were also uncertain about the affordability of disabled tourists. While most of the guides are experienced in providing trips to the different type of disabled tourists and they are more than happy to provide the services. However, most of the tour operators are not fully ready to arrange trips for the disabled, with a lack of facilities, knowledge, and understanding, appropriate travel routes and services for the disabled. While the tour guides lack of the skills to take care and serve the disabled.

Keywords : Tourism, Tour Arrangement, Disabled

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ของประเทศไทยเป็นแผนที่มุ่งเน้นการสร้างความเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำ และขจัดปัญหาการเข้าถึงบริการและโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ในสังคมของคนทุกกลุ่ม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2560) ซึ่งเนื้อหาหลักของแผนฯ นี้สอดคล้องกับประกาศขององค์การการท่องเที่ยวโลกที่ได้จัดให้การท่องเที่ยวสำหรับคนทั้งมวล (Tourism for all) เป็นเรื่องที่ทุกประเทศต้องให้ความสำคัญเพราะจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเสมอภาคให้กับคนทุกคน และการท่องเที่ยวควรเป็นเรื่องที่ทุกคนเข้าถึงได้ ทั้งนี้การท่องเที่ยวสำหรับคนทั้งมวลหมายรวมถึงผู้ที่เดินทางพร้อมกับเด็กในรถเข็น ผู้สูงอายุ และคนพิการ เป็นการจัดการเดินทางที่ต้องเพิ่มความต้องการของการเข้าถึงในมิติต่างๆ เช่น การมองเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหว เพื่อให้ผู้เดินทางแต่ละคนได้รับความเสมอภาคและศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมกันผ่านการบริการและสภาพแวดล้อมที่ออกแบบมาเพื่อทุกคน [1]

นักท่องเที่ยวคนพิการจัดเป็นกลุ่มของนักท่องเที่ยวที่รวมอยู่ในการท่องเที่ยวสำหรับคนทั้งมวลและเป็นกลุ่มที่ได้รับความสนใจทั้งในแง่ของจำนวนที่เพิ่มมากขึ้นทุกปีและความสามารถในการจ่าย จากการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากรศาสตร์ที่ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวพบว่า ในปัจจุบันโลกกำลังเข้าสู่สังคมสูงวัย (Aging society) และสังคมคนพิการ (Disabled society) เนื่องจากประชากรโลกที่เกิดระหว่างปี 2489 – 2507 หรือประชากรในรุ่น Baby Boomer ได้เข้าสู่ช่วงอายุ 65 ปีมาตั้งแต่ปี 2553 นอกจากนี้อายุที่เพิ่มขึ้นของประชากรยังมีความสัมพันธ์กับการเกิดความพิการของแต่ละ

[1] Darcy, S. and Dickson, T. 2009. A whole-of-life approach to tourism: the case for accessible tourism Experiences, **Journal of Hospitality and Tourism Management,** 16 (1), p. 32-44.

บุคคล [2] โดยประเด็นที่น่าสนใจคือคนกลุ่มนี้ยังคงต้องการการเดินทาง ประสบการณ์ที่ตื่นเต้น ท้าทาย เพราะการเดินทางท่องเที่ยวทำให้ผู้คนได้รับประสบการณ์ใหม่ ช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิต และสร้างความภาคภูมิใจในตัวเอง [3] ดังนั้นอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจึงสามารถตอบความต้องการเหล่านี้ได้และนับเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่ได้ประโยชน์จากการเติบโตของประชากรกลุ่มนี้

อย่างไรก็ดีปัญหาสำคัญของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวคือผู้ประกอบการและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องขาดความสนใจในการจัดบริการทางการท่องเที่ยวให้กับคนกลุ่มนี้ เนื่องมาจากทัศนคติที่ว่าคนพิการไม่ควรเดินทางท่องเที่ยว อีกทั้งบริการต่างๆ ในสังคมยังไม่เหมาะสมกับการเดินทางหรือการจัดนำเที่ยวให้คนพิการ [4] จากความสำคัญของกลุ่มนักท่องเที่ยวคนพิการ และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาแนวคิดและความพร้อมของผู้ให้บริการทางการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการจัดนำเที่ยวสำหรับคนพิการ เพื่อนำข้อมูลมาได้มานำเสนอแนวทางสำหรับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้ประกอบการในการจัดนำเที่ยวให้กับคนพิการต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาแนวคิดและความพร้อมของผู้ประกอบการนำเที่ยวในการจัดนำเที่ยวให้คนพิการ
2. ศึกษาแนวคิดและความพร้อมของมัคคุเทศก์ในการให้บริการนำเที่ยวคนพิการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ด้วยวิธีวิทยาแบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology research) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. เครื่องมือในการวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ 1) ตัวผู้วิจัย ที่เป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดเพราะต้องมีความไวต่อทฤษฎี (Theoretical sensitivity) จึงต้องมีการเตรียมตัวโดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องก่อนเริ่มเก็บข้อมูล 2) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi structured interview) โดยกำหนดแนวคำถามที่เชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ และยึดหลักจริยธรรมในการเก็บข้อมูล และ 3) อุปกรณ์ต่างๆ เช่น เครื่องบันทึกเสียงและภาพ สมุดบันทึก ปากกา เป็นต้น

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบไปด้วยขั้นตอนดังนี้ 1) การค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้อง

---

[2] Bowtell, J. 2015. Assessing the value and market attractiveness of the accessible tourism industry in Europe: a focus on major travel and leisure companies, **Journal of Tourism Futures**, 1(3), p. 203-222.

[3] พิทักษ์ ศิริวงศ์ และ ปัทมอร เส็งแดง, การท่องเที่ยวของคนพิการทางการเคลื่อนไหวในสังคมไทย. วารสาร Veridian E-Journal, 4(2), 2554, p. 221-228.

[4] กัลยา สว่างคง และ พิทักษ์ ศิริวงศ์, เรื่องเล่าการท่องเที่ยวของผู้พิการทางสายตาในสังคมไทย. **วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม (E-jodil) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.** 7(2), 2560, หน้า 20-19.

(Document analysis) เพื่อรวบรวมแนวคิดทฤษฎีจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมากำหนดแนวคำถามก่อนสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล และยังสามารถนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลได้อีกด้วย 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เป็นการสัมภาษณ์รายบุคคลผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 30 คน เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกได้เต็มที่ และยังทำให้ผู้วิจัยสามารถสังเกตพฤติกรรมระหว่างการสัมภาษณ์ได้อีกด้วย 3) การจดบันทึกและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) โดยผู้วิจัยได้ทำการสังเกตปฏิกิริยาและพฤติกรรมต่างๆ ของผู้ให้ข้อมูลหลักตลอดเวลาในการสัมภาษณ์ บันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์ และจดประเด็นสำคัญระหว่างการสัมภาษณ์

ทั้งนี้ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับจริยธรรมในการวิจัยโดยได้ขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลหลักทุกครั้งก่อนสัมภาษณ์ พร้อมทั้งนัดหมายเวลา และแจ้งวัตถุประสงค์การวิจัย ระหว่างการสัมภาษณ์ผู้วิจัยไม่สร้างความกดดัน แต่ให้ผู้ให้ข้อมูลหลักได้แสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระและผ่อนคลาย รวมทั้งรักษาความลับโดยไม่เปิดเผยนามของผู้ให้ข้อมูลหลัก [5]

3. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) [6] เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูล โดยตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล คือ การสัมภาษณ์ การบันทึกเสียง การจดบันทึก การสังเกต

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ด้วยการถอดบทสนทนาแล้วเรียบเรียงข้อมูลที่ได้เพื่อนำมาจัดกลุ่มข้อมูลที่มีลักษณะใกล้เคียงกันตามวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นจึงวิเคราะห์ข้อมูลและรายงานผลด้วยวิธีการพรรณนา

ผลการวิจัย

จากการรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 30 คน มีผลการวิจัยดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลักในส่วนของผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว

ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 15 คนทำงานในบริษัทนำเที่ยวประเภทต่างๆ ทั้งในส่วนของบริษัทนำเที่ยวของคนไทย และบางส่วนทำงานให้กับบริษัทนำเที่ยวที่มีชาวต่างชาติร่วมถือหุ้น โดยมีตำแหน่งตั้งแต่ระดับผู้จัดการแผนก ผู้อำนวยการ กรรมการผู้จัดการ รองประธาน ไปจนถึงเจ้าของบริษัท โดยมีประสบการณ์ในการทำงานต่ำสุด 5 ปี และสูงสุด 30 ปี ในจำนวนนี้มีเพียง 5 คนเท่านั้นที่ทำงานในบริษัทที่เคยจัดนำเที่ยวให้กับคนพิการ

แนวคิดและความพร้อมของผู้ประกอบการนำเที่ยวในการจัดนำเที่ยวให้คนพิการ

คนพิการจัดเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความน่าสนใจในแง่จำนวนที่เพิ่มมากขึ้นทุกปีและตลาดนักท่องเที่ยวคนพิการเป็นตลาดเฉพาะ (Niche market) ที่มีศักยภาพ จัดเป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ที่จะ

---

[5] ประสพชัย พสุนนท์ และพิทักษ์ ศิริวงศ์, ประสิทธิภาพและกุญแจแห่งความสำเร็จในการดำเนินการสหกรณ์การเกษตร: การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก. **วารสาร Veridian E-Journal,**6(1).2556, หน้า 610-628.

[6] สุภางค์ จันทวาณิช, **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ 24, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561.

สามารถเพิ่มโอกาสในการสร้างรายได้ให้กับผู้ประกอบการ นอกจากนี้สิทธิในการเดินทางท่องเที่ยวนั้นยังเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของคนทุกคนในสังคม ดังนั้นหากคนพิการสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้เหมือนคนปกติแล้วก็จะนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างความเสมอภาคขึ้นในสังคม ทั้งนี้ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ต่างยินดีที่จะจัดนำเที่ยวให้กับคนพิการ แต่เนื่องจากไม่มีประสบการณ์ในการจัดนำเที่ยวให้คนพิการจึงมีความกังวลในเรื่องผลการดำเนินงานที่อาจไม่คุ้มกับการลงทุน ทั้งนี้สามารถจำแนกแนวคิดและความพร้อมของผู้ประกอบการในการจัดนำเที่ยวให้กับคนพิการออกได้เป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. การขาดประสบการณ์ในการจัดนำเที่ยวให้กับคนพิการ ทำให้ไม่ทราบว่าต้องจัดสิ่งอำนวยความสะดวกอะไรให้คนพิการบ้าง และจะหาอุปกรณ์ หรือสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านั้นได้จากที่ไหน

2. การขาดความรู้ในเรื่ององค์ประกอบทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวของคนพิการ ไม่ว่าจะเป็น แหล่งท่องเที่ยว ร้านอาหาร ที่พัก ร้านขายของ เพราะองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวเหล่านี้จำเป็นจะต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่สามารถรองรับคนพิการได้

3. การไม่สามารถเข้าถึงตลาดนักท่องเที่ยวคนพิการได้ ทั้งนี้ผู้ประกอบการบางส่วนต้องการจัดนำเที่ยวให้คนพิการแต่ไม่สามารถทำการตลาดเพื่อเข้าถึงกลุ่มลูกค้าที่เป็นคนพิการได้ รวมทั้งไม่แน่ใจว่าคนพิการจะมีความสามารถในการจ่ายได้เท่าใด

4. การไม่สามารถจัดหามัคคุเทศก์ที่มีทักษะในการให้บริการนำเที่ยวคนพิการ เพราะมัคคุเทศก์ส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์และไม่ได้ผ่านการอบรมในการนำเที่ยวให้คนพิการมาโดยเฉพาะ นอกจากนี้ค่าจ้างสำหรับมัคคุเทศก์ที่ดูแลคนพิการยังสูงกว่ามัคคุเทศก์ทั่วไป รวมทั้งบริษัทยังต้องเพิ่มเจ้าหน้าที่ที่ช่วยเหลือมัคคุเทศก์ในการดูแลนักท่องเที่ยว ทำให้รายการนำเที่ยวมีราคาที่สูงกว่าปกติมากและนักท่องเที่ยวคนพิการอาจไม่สามารถยอมรับได้

5. การที่แหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยส่วนใหญ่ยังไม่ได้มีการเตรียมความพร้อม หรือสิ่งอำนวยความสะดวกในการรองรับนักท่องเที่ยวคนพิการอย่างเหมาะสม ทำให้การเข้าถึงและเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวของคนพิการเป็นไปได้โดยลำบาก และต้องใช้เวลาค่อนข้างมากในแต่ละที่สถานที่ทำให้อาจไม่สามารถทำเวลาได้ตามที่กำหนดไว้ในรายการนำเที่ยว

6. การขาดอุปกรณ์หรือสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นต่อการเดินทางของคนพิการ เนื่องจากบริษัทนำเที่ยวส่วนใหญ่ไม่ได้ให้บริการนักท่องเที่ยวคนพิการอย่างสม่ำเสมอทำให้ไม่มีการจัดหาอุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการที่เป็นของบริษัท ส่งผลให้ผู้ประกอบการมีความกังวลในมาตรฐานการบริการที่จัดให้นักท่องเที่ยวคนพิการซึ่งจะนำไปสู่การบอกต่อและชื่อเสียงของบริษัทได้

7. ความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวคนพิการและนักท่องเที่ยวปกติ เนื่องจากในการจัดนำเที่ยวส่วนใหญ่จะเป็นการจัดนำเที่ยวให้คนปกติโดยมีคนพิการร่วมเดินทางไปด้วย แต่นักท่องเที่ยวคนพิการต้องการความช่วยเหลือจากมัคคุเทศก์ค่อนข้างมาก และต้องใช้เวลานานในการเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยว ทำให้มัคคุเทศก์ไม่มีเวลาเพียงพอในการดูแลนักท่องเที่ยวปกติ อีกทั้งนักท่องเที่ยวปกติยังอาจต้องเสียเวลาในการรอนักท่องเที่ยวคนพิการ ซึ่งปัญหาเหล่านี้นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวคนพิการและนักท่องเที่ยวปกติได้ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวอาจไม่กลับมาซื้อบริการนำเที่ยวในครั้งต่อไปอีก

8. ความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งในเรื่องการเดินทาง และในแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับการเดินทางท่องเที่ยวของคนพิการ ไม่ว่าจะเป็น รถบัสที่รองรับคนพิการได้ ทางเดินสำหรับคนพิการทางสายตา ป้ายสื่อความหมายสำหรับคนพิการทางการได้ยิน ทางลาดสำหรับรถเข็นคนพิการทางการเคลื่อนไหว เป็นต้น

9. ความต้องการฐานข้อมูลที่มีการรวบรวมแหล่งท่องเที่ยวที่มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวคนพิการและการกำหนดมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับคนพิการให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

10.การสนับสนุนอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรมจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ทั้งในด้านงบประมาณ และการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อกระตุ้นให้ผู้ประกอบการเห็นความสำคัญของการจัดนำเที่ยวให้คนพิการ มีความรู้ และทักษะที่สามารถจัดนำเที่ยวให้คนพิการได้จริง

ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลักในส่วนของมัคคุเทศก์

ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 15 คนทำงานเป็นมัคคุเทศก์อาชีพในบริษัทนำเที่ยวประเภทต่าง ๆ โดยมีประสบการณ์การทำงานเป็นมัคคุเทศก์ตั้งแต่ 3 ปีถึง 30 ปี โดยเป็นการทำงานในฐานะมัคคุเทศก์นำเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวชาวไทยสำหรับการเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศ (Domestic tour guide) และนำเที่ยวให้ทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติสำหรับการเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศไทย (Inbound tour guide) ในเมืองหลักๆ ทางการท่องเที่ยว ได้แก่ กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ ภูเก็ต กระบี่ พระนครศรีอยุธยา ชลบุรี เป็นต้น ทั้งนี้ทุกคนเคยมีประสบการณ์นำเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวคนพิการประเภทต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไป

แนวคิดและความพร้อมของมัคคุเทศก์ในการให้บริการนำเที่ยวคนพิการ

มัคคุเทศก์ทุกคนเห็นด้วยและยินดีให้บริการนำเที่ยวคนพิการ เพราะเห็นว่าการท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่ทุกคนควรทำได้อย่างเท่าเทียม รวมทั้งยังเชื่อมั่นว่าคนพิการจำนวนมากมีความสามารถในการจ่ายสำหรับการท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักท่องเที่ยวคนพิการชาวต่างชาติ และประเทศไทยยังเป็นจุดหมายปลายทางยอดนิยมสำหรับนักท่องเที่ยว ดังนั้นหน่วยงานหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงควรจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวคนพิการด้วย หากมีนักท่องเที่ยวคนพิการเดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทยเป็นจำนวนมากแล้ว มัคคุเทศก์ก็จะมีโอกาสในการทำงานสูงไปด้วย เนื่องจากนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่จำเป็นต้องใช้มัคคุเทศก์ในการช่วยเหลือดูแลตลอดการเดินทาง ซึ่งจะทำให้มัคคุเทศก์มีรายได้เพิ่มเติมจากการนำเที่ยวนักท่องเที่ยวทั่วไป อย่างไรก็ดีในการจัดนำเที่ยวสำหรับคนพิการแต่ละครั้งควรมีจำนวนมัคคุเทศก์มากกว่า 1 คนคอยให้การดูแลนักท่องเที่ยว รวมทั้งค่าตอบแทนที่มัคคุเทศก์จะได้รับควรต้องสูงกว่าการให้บริการจัดนำเที่ยวนักท่องเที่ยวปกติ และควรมีการฝึกอบรมทักษะในการดูแลนักท่องเที่ยวคนพิการประเภทต่างๆ ให้กับมัคคุเทศก์ด้วย ทั้งนี้สามารถจำแนกแนวคิดและความพร้อมของมัคคุเทศก์ในการให้บริการนำเที่ยวคนพิการออกได้เป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. การขาดความรู้และทักษะต่างๆ ทั้งในเรื่องของการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวคนพิการประเภทต่างๆ และการดูแลคนพิการแต่ละประเภทที่ล้วนแล้วแต่มีความแตกต่างกัน ทำให้ไม่สามารถดูแลอำนวยความสะดวกคนพิการได้อย่างถูกต้อง เป็นระบบ นำไปสู่การเกิดอุบัติเหตุระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวได้

2. การไม่มีอุปกรณ์หรือเครื่องมือที่คอยอำนวยความสะดวกระหว่างการเดินทาง ทำให้มัคคุเทศก์ต้องทำงานหนักขึ้น และไม่สามารถให้ความช่วยเหลือบริการหรือนำเที่ยวนักท่องเที่ยวคนพิการได้อย่างครบถ้วน เช่น การไม่มีรถบัสที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวคนพิการทางการเคลื่อนไหวที่ต้องใช้รถเข็น ทำให้มัคคุเทศก์ต้องช่วยเหลือนำทั้งนักท่องเที่ยว และรถเข็นขึ้น—ลงรถบัส ซึ่งต้องใช้กำลังและเวลามาก

3. จำนวนมัคคุเทศก์ที่มีน้อยไม่เพียงพอต่อการดูแลนักท่องเที่ยวคนพิการที่ต้องการการดูแลอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้มัคคุเทศก์ที่เคยได้รับการอบรมทักษะในการดูแลคนพิการอย่างถูกต้องมีจำนวนน้อย ทำให้บริษัทนำเที่ยวต้องจัดมัคคุเทศก์ที่ไม่มีประสบการณ์ ไม่เคยได้รับการอบรมไปดูแลนักท่องเที่ยวคนพิการ นอกจากนี้การจัดให้มีมัคคุเทศก์จำนวนมากไปดูแลนักท่องเที่ยวยังทำให้ต้นทุนการดำเนินงานสูง ซึ่งบริษัทส่วนใหญ่ล้วนต้องการลดต้นทุน ทำให้มัคคุเทศก์ไม่สามารถดูแลนักท่องเที่ยวคนพิการได้อย่างใกล้ชิด ส่งผลต่อคุณภาพการบริการและความมั่นใจของนักท่องเที่ยว

4. ความต้องการพัฒนาทักษะการทำงานเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวคนพิการ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น

4.1 ทักษะการดูแลและให้บริการคนพิการประเภทต่างๆ อย่างถูกต้อง เช่น การนำทางคนพิการทางการมองเห็น การใช้รถเข็นเพื่อช่วยเหลือคนพิการทางการเคลื่อนไหว เป็นต้น

4.2 ทักษะการสื่อสารกับคนพิการ ทั้งเรื่องการใช้ภาษามือเพื่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยวคนพิการทางการได้ยิน และการพัฒนาทักษะการพูดเชิงจิตวิทยาเพื่อไม่กระทบต่อความรู้สึกของคนพิการอีกด้วย

4.3 ทักษะภาษาต่างประเทศ เพื่อใช้ในการรองรับนักท่องเที่ยวคนพิการจากชาติต่างๆ เนื่องจากมัคคุเทศก์บางส่วนมีความสามารถในการดูแลนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี แต่ขาดทักษะในด้านภาษาทำให้ไม่สามารถปฏิบัติงานได้

5. การประชาสัมพันธ์การฝึกอบรมทักษะต่างๆ ควรเป็นไปอย่างทั่วถึงเพื่อให้มัคคุเทศก์ได้ทราบทั่วกัน นอกจากนี้ในการอบรมทักษะต่างๆ ควรสอดแทรกเนื้อหาเรื่องคุณธรรม และจริยธรรมให้กับมัคคุเทศก์อีกด้วย เพื่อป้องกันไม่ให้มัคคุเทศก์เลือกปฏิบัติต่อนักท่องเที่ยวอย่างไม่เป็นธรรม

6. การกำหนดค่าตอบแทนสำหรับมัคคุเทศก์ที่ดูแลนักท่องเที่ยวคนพิการอย่างเป็นระบบ โดยมัคคุเทศก์กลุ่มนี้ควรได้ค่าตอบแทนที่มากกว่าการดูแลนักท่องเที่ยวทั่วไป เพื่อสร้างแรงจูงใจให้กับมัคคุเทศก์ที่ต้องดูแลนักท่องเที่ยวคนพิการ เพราะมัคคุเทศก์จะต้องเรียนรู้ทักษะหลายอย่างก่อนปฏิบัติงาน และระหว่างปฏิบัติงานก็มีความยุ่งยาก รวมทั้งยังต้องใช้เวลาในการปฏิบัติงานมากกว่าปกติอีกด้วย

การอภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่าทั้งผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ล้วนแล้วแต่มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันว่า คนพิการควรมีสิทธิในการเดินทางท่องเที่ยวอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน และมี

ความยินดีที่จะให้บริการจัดนำเที่ยว และบริการทางการท่องเที่ยวกับนักท่องเที่ยวคนพิการ อย่างไรก็ดีการขาดความพร้อมทั้งด้านประสบการณ์ อุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวก ทักษะความรู้ในการจัดนำเที่ยว และการให้บริการทางการท่องเที่ยวแก่คนพิการเป็นปัญหาหลักที่ทำให้ทั้งผู้ประกอบการและมัคคุเทศก์ต้องการให้มีความช่วยเหลือและสนับสนุนจากภาครัฐในด้านต่างๆ ทั้งด้านงบประมาณ ด้านการฝึกอบรมทักษะความรู้ด้านการปรับปรุงการเดินทาง ด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและองค์ประกอบอื่นๆ ทางการท่องเที่ยวเพื่อให้มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวคนพิการที่คาดว่าจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปีและจะเป็นตลาดนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ที่มีความน่าสนใจต่อผู้ประกอบการทุกภาคส่วนของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในอนาคต

จากผลการวิจัยพบว่าปัญหาในการจัดการเดินทางท่องเที่ยวของคนพิการไม่ได้อยู่ที่ความพิการของนักท่องเที่ยวเท่านั้นแต่อยู่ที่ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างตั้งแต่การเดินทาง ไปจนถึงการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่ไม่ได้ถูกออกแบบมาเพื่อรองรับคนพิการ ซึ่งข้อจำกัดเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจไม่เดินทางท่องเที่ยว เนื่องจากความกลัวและกังวลว่าจะไม่ได้รับบริการทางการท่องเที่ยวที่เท่าเทียมกับนักท่องเที่ยวปกติ นอกจากข้อจำกัดเรื่องของโครงสร้างพื้นฐานแล้ว การขาดแคลนบุคลการทางการท่องเที่ยวที่มีทักษะในการให้บริการคนพิการยังเป็นอีกปัจจัยที่ทำให้คนพิการไม่เดินทางท่องเที่ยว ซึ่งปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ส่งผลให้ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวมีความกังวลในการจัดบริการนำเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวคนพิการ

นอกจากนี้อีกหนึ่งปัญหาหลักที่ผู้ประกอบการมีความกังวลมากในการจัดนำเที่ยวให้กับคนพิการคือการเข้าถึงกลุ่มคนพิการเพื่อนำเสนอบริการทางการท่องเที่ยว และความสามารถในการจ่ายได้ของคนพิการซึ่งประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ที่แสดงให้เห็นว่าผู้ประกอบการร้อยละ 63 ในสหราชอาณาจักรไม่เคยจัดบริการทางการท่องเที่ยวให้กับคนพิการ อย่างไรก็ดีหากศึกษาลึกลงไปในแง่มุมความสำคัญทางเศรษฐศาสตร์จะพบข้อมูลที่น่าสนใจว่า คนพิการในโลกมีเป็นจำนวนมาก โดยองค์การอนามัยโลกประมาณการณ์ว่าทั้งคนสูงอายุและคนพิการในยุโรปจะมีมากถึง 160 ล้านคนในปี 2025 ในขณะที่ข้อมูลจากงานวิจัยของ Otilia Maria Bordeianu ระบุว่าประชากรกว่า 650 ล้านคนทั่วโลกมีชีวิตอยู่กับความพิการ ซึ่งหากนับจำนวนประชากรทั้งหมดที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับคนพิการแล้วก็จะมีจำนวนมากถึง 2,000 ล้านคน หรือคิดเป็นหนึ่งในสามของประชากรโลกเลยทีเดียว ในส่วนของประเทศไทยจำนวนคนพิการที่ได้รับการออกบัตรประจำตัวคนพิการมีจำนวน 2,048,366 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 3.08 ของประชากรทั้งประเทศ

ทั้งนี้ผลการศึกษาของ พบว่าคนพิการมีความต้องการเดินทางท่องเที่ยวและมีความสามารถในการจ่ายเพื่อการเดินทางท่องเที่ยวได้ โดยนักท่องเที่ยวคนพิการจะมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยสำหรับการเดินทางท่องเที่ยวแต่ละครั้งสูงกว่านักท่องเที่ยวปกติ 1.16 เท่า ความสำคัญของนักท่องเที่ยวคนพิการในด้านเศรษฐศาสตร์นี้สอดคล้องกับข้อมูลจาก สุภาภรณ์ ประสงทัน ที่ระบุว่านักท่องเที่ยวสูงอายุและนักท่องเที่ยวคนพิการเดินทางไปท่องเที่ยวยังสหราชอาณาจักรและสหภาพยุโรปเป็นจำนวนมากและสร้างรายได้กว่า 7,820 ล้านบาท นอกจากนี้งานวิจัยของ Bowtell ยังได้คาดการณ์มูลค่าของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวสำหรับคนพิการในยุโรปว่า เมื่อนักท่องเที่ยวคนพิการเดินทางท่องเที่ยวโดยลำพังจะสร้างรายได้ 88.6 พันล้านยูโรในปี 2025 แต่หากนักท่องเที่ยวคนพิการเดินทางท่องเที่ยวพร้อมเพื่อนและครอบครัวจะสร้างรายได้สูงขึ้นเป็น 265.6 พันล้านยู

โรในปี 2025 ซึ่งหากผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ได้รับทราบข้อมูลตัวเลขเหล่านี้ก็จะส่งผลต่อการตัดสินใจจัดนำเที่ยวให้กับคนพิการเนื่องจากเป็นกลุ่มลูกค้ากลุ่มใหม่ที่มีทั้งจำนวนที่เพิ่มมากขึ้นและความสามารถในการจ่ายได้

อย่างไรก็ดีทั้งผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ยังคงต้องการการเตรียมความพร้อมในการจัดนำเที่ยวให้คนพิการ โดยต้องการให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนสนับสนุนอย่างจริงจังทั้งในส่วนของงบประมาณ นโยบาย แผนปฏิบัติงานและการฝึกอบรมต่างๆ สอดคล้องกับที่ Ozogul & Baran [7] ได้อธิบายว่าประเด็นปัญหาหลักในการจัดการการท่องเที่ยวสำหรับคนพิการคือนโยบายหรือกฎเกณฑ์จากภาครัฐเพราะหากภาครัฐไม่ให้ความสำคัญอย่างจริงจังแล้วสิทธ์ต่างๆ สำหรับคนพิการก็จะยังคงถูกละเลยต่อไป แต่การที่ตัวเลขคนพิการทั้งในประเทศไทยและของโลกที่เพิ่มสูงขึ้นทุกปีประกอบกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยว แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของประเทศไทยที่เน้นการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำ สร้างความเท่าเทียมในการเข้าถึงบริการต่างๆ รวมทั้งการที่มีองค์กรระดับโลกออกมาให้การสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของคนพิการอย่างจริงจัง ย่อมจะทำให้แนวโน้มการเดินทางท่องเที่ยวของคนพิการมีมากขึ้นตามไปด้วย ดังนั้นการจัดนำเที่ยวสำหรับคนพิการจึงจัดเป็นทางเลือกที่สำคัญสำหรับผู้ประกอบการและผู้ที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เช่น กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงคมนาคม กระทรวงมหาดไทย กรมการท่องเที่ยว ควรมีการวางแผนร่วมกันเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการเดินทางท่องเที่ยวของคนพิการ ทั้งในเรื่องการเดินทาง ที่พัก แหล่งท่องเที่ยว ธุรกิจนำเที่ยว ร้านอาหาร สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ นอกจากนี้ยังควรจัดทำมาตรฐานการให้บริการและมาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อยกระดับมาตรฐานการให้บริการต่างๆ ทางการท่องเที่ยวให้พร้อมที่จะรองรับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม

2. หน่วยงานภาครัฐควรมีการจัดตั้งหน่วยงานเพื่อรวบรวมผู้ให้บริการทางการท่องเที่ยว และแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานให้อยู่ในฐานข้อมูลที่สามารถสืบค้นได้อย่างสะดวก

3. หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนงบประมาณที่เหมาะสมเพื่อกระตุ้นให้ผู้ประกอบการและมัคคุเทศก์สนใจที่จะจัดนำเที่ยวและให้บริการทางการท่องเที่ยวสำหรับคนพิการ

4. หน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สมาคมคนพิการต่างๆ ควรมีนโยบายในการฝึกอบรม ให้ข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคนพิการในด้านต่างๆ แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริการทางการท่องเที่ยว เพื่อสร้าง

[7] Ozogul, G. and Baran, G. 2016. Accessible tourism: the golden key in the future for the specialized travel agencies. **Journal of Tourism Futures**. 2. 2016, p. 79-87.

ความมั่นใจว่าผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะได้รับความรู้ที่ถูกต้อง และคนพิการจะได้รับบริการที่เหมาะสม โดยอาจจัดเป็นการอบรมระยะสั้นเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะทางในด้านต่างๆ

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการการศึกษาแนวคิดและความพร้อมในการจัดนำเที่ยวให้นักท่องเที่ยวคนพิการของผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว และมัคคุเทศก์เท่านั้น จึงควรขยายขอบเขตการศึกษาให้ครอบคลุมทุกภาคส่วนของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เช่น แหล่งท่องเที่ยว ที่พักแรม ร้านอาหาร ยานพาหนะ ร้านของฝาก เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมในการจัดบริการทางการท่องเที่ยวให้กับคนพิการ

2.ควรศึกษาแนวคิดของนักท่องเที่ยวคนพิการทั้งในด้านความต้องการในการเดินทางท่องเที่ยว ความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว ความสามารถในการจ่ายได้ของนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้

บรรณานุกรม

กัลยา สว่างคง. การท่องเที่ยวเพื่อคนพิการ : ความท้าทายสำหรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย. **วารสารวิทยาลัยราชสุดา เพื่อการวิจัยและพัฒนาคนพิการ,** 2560.

กัลยา สว่างคง และ พิทักษ์ ศิริวงศ์. เรื่องเล่าการท่องเที่ยวของผู้พิการทางสายตาในสังคมไทย. **วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม (E-jodil) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 7(2). 20-19,** 2560.

ชูกลิ่น อุนวิจิตร ญานัท ศิริสาร และ ไพรัช โรงสะอาด. แนวทางการพัฒนาการนันทนาการและการท่องเที่ยวเพื่อคนพิการในจังหวัดเชียงราย. **วารสารวิทยาลัยราชสุดา เพื่อการวิจัยและพัฒนาคนพิการ., 10 (13),** 2557.

ประสพชัย พสุนนท์ และ พิทักษ์ ศิริวงศ์. ประสิทธิภาพและกุญแจแห่งความสำเร็จในการดำเนินการสหกรณ์การเกษตร: การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก. **วารสาร Veridian E-Journal, 6(1),** 2556.

พิทักษ์ ศิริวงศ์ และ ปัทมอร เส็งแดง. การท่องเที่ยวของคนพิการทางการเคลื่อนไหวในสังคมไทย. **วารสาร Veridian E-Journal,** 4(2), 2554.

สุภาภรณ์ ประสงค์ทัน. การศึกษาข้อจำกัดทางการท่องเที่ยวและความตั้งใจในการเดินทางท่องเที่ยวของคนพิการในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. **วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,** 2560.

สุภางค์ จันทวาณิช. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ.** พิมพ์ครั้งที่ 24. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561.

วารสาร

Bowtell, J. Assessing the value and market attractiveness of the accessible tourism industry in Europe: a focus on major travel and leisure companies. **Journal of Tourism Futures**, 1(3), 2015.

Darcy, S. and Dickson, T. A whole-of-life approach to tourism: the case for accessible tourism Experiences. **Journal of Hospitality and Tourism Management**, 16(1), 2009.

Otilia Maria Bordeianu. Accessible Tourism – A Challenge for Romanian Tourism. **Journal of Tourism – studies and research in tourism**, 2015.

Ozogul, G. and Baran, G. Accessible tourism: the golden key in the future for the specialized travel agencies. **Journal of Tourism Futures**, 2016.

ผลกระทบและการบริหารจัดการการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ต่อความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย

The COVID-19 Impacts and Management on Thailand Food Security

เพ็ญจันทร์ รวิยะวงศ์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน

บทคัดย่อ

ประเทศไทยได้ประกาศให้โรคโควิด-19 เป็นโรคติดต่ออันตรายเมื่อเดือนมีนาคม 2563 และใช้มาตรการต่างๆในการควบคุมและป้องกันการแพร่ระบาด ซึ่งเป็นต้นเหตุสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของไทยใน 4 มิติคือ 1) ผลกระทบต่อการมีอาหารเพียงพอ ในระยะแรกของวิฤตโควิด 19 ผู้คนตกใจ กังวลว่าจะขาดแคลนอาหาร เกิดการกักตุนอาหาร ต่อมาช่วงล็อกดาวน์จนสามารถควบคุมการระบาดได้ เกิดปัญหาห่วงโซ่อุปทานอาหาร ได้แก่ การขนส่งและการกระจายผลผลิต การซื้อ การส่งออกสินค้าเกษตรและอาหาร และระยะยาว เศรษฐกิจจะถดถอยตกต่ำทั่วโลก จะเป็นการเตรียมการฟื้นฟู ความจำเป็นและความต้องการสินค้าอาหารจะมีมาก 2) ผลกระทบต่อการเข้าถึงอาหาร ในช่วงแรกของวิกฤตโควิด-19 คนบางกลุ่มเข้าไม่ถึงอาหารเพราะหาซื้อไม่ได้หรืออาหารมีราคาแพง ธุรกิจบางส่วนหยุดชะงัก แรงงานถูกเลิกจ้างงาน หรือลดเงินเดือน คนจนและผู้มีรายได้น้อยได้รับผลกระทบมากที่สุด และคนจนเมืองที่เคยเข้าถึงอาหารได้กลับกลายเป็นคนไม่สามารถเข้าถึงได้ 3) ผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์จากอาหาร การที่ประชาชนต้องปรับตัวเข้ากับชีวิตวิถีใหม่ ส่งผลต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารคือมีการใช้บริการสินค้าอาหารทางออนไลน์มากขึ้น ซึ่งอาจทำให้ได้คุณค่าทางโภชนาการไม่เพียงพอและกระทบต่อการมีสุขอนามัยที่ดีของประชาชน 4) ผลกระทบต่อการมีเสถียรภาพด้านอาหาร การที่ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอตลอดเวลาและมีความเสี่ยงในการเข้าถึงอาหารเมื่อเกิดวิกฤติ ได้ส่งผลกระทบต่อการมีเสถียรภาพด้านอาหารโดยรวมอย่างเห็นได้ชัดโดยเฉพาะในระยะแรกและระยะกลางของวิกฤตโควิด-19

คำสำคัญ : ความมั่นคงทางอาหาร, โรคไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 หรือโควิด-19

Abstract

Thailand classified COVID-19 as dangerous infectious disease in March 2020 and using several control and prevention measurement against COVID-19 which are critical causes of Thailand food security in 4 aspects i.e. 1) The impacts on food availability: The study found that, in the first period of epidemic, people was shocked and worried about food scarcity. They overstocked up a lot of food even there was an enough amount of food. Then there will be the lock down period until the government can control the pandemic. On this

period, there will be food supply chain problem (such as food logistics, food buying, food and agricultural products exporting) On the long-run period, there will be world economic recession. This period will also the period of restoration and preparation. Demand on agricultural products will dramatically increase. 2) The impacts on food access: The study found that in the first period of COVID-19, some group of people could not access to food because the shortage of food supply or expensive food price. Some business operating will stop. Business will lay off the labors or cut their salary. Poor and low-income people will be the most vulnerable group. Moreover, poor people in urban area who used to be the food accessible group will turn to be food inaccessible group. 3) The impacts on food utilization: Adaptation of people for " New Normal" way of life have affected to food consuming behaviors i.e. people prefer online services on food than traditional ways. Therefore, people may have not enough nutritious benefits and have affected on their healthiness. 4) The impacts on food stability: Problems on everyday food accessibility and food accessibility risk in crisis of people have utterly affected to overall food stability particularly in the first and interim periods of COVID-19 crisis.

Keywords : Food Security, Coronavirus Disease Starting in 2019 or COVID-19

บทนำ

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agricultural Organization หรือ FAO) ให้นิยาม ความมั่นคงทางอาหารว่า คือสภาวะที่คนทุกคนและทุกขณะเวลามีความสามารถทั้งทางกายภาพและทางเศรษฐกิจในการเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการเพื่อตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจด้านอาหารเพื่อให้เกิดชีวิตที่มีพลังและมีสุขภาพ ความมั่นคงทางอาหาร (food security) จึงประกอบด้วย 4 มิติคือ 1. การมีอาหารเพียงพอ (food availability) 2.การเข้าถึงอาหาร (food access) 3.การใช้ประโยชน์จากอาหาร (food utilization)และ 4.การมีเสถียรภาพด้านอาหาร (food stability) จะเรียกว่ามีความมั่นคงทางอาหารได้ก็ต้องมีครบทั้ง 4 มิติ ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งก็เรียกว่าเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร ปัญหาการเข้าถึงอาหารที่สำคัญ คือ ประชาชนมีเงินที่จะสามารถซื้ออาหารได้แต่อาหารมีไม่เพียงพอซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นกับประเทศที่พัฒนาแล้วและประชาชนไม่มีเงินที่จะซื้ออาหารได้แม้จะมีอาหารที่ผลิตเพียงพอ ซึ่งมักจะเกิดขึ้นกับประเทศกำลังพัฒนาที่ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในภาคการเกษตรและมีความยากจน ปัญหาความมั่นคงทางอาหารยิ่งนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้นจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงของโลกและทุกครั้งที่เกิดวิกฤตต่างๆ ของโลก เช่น วิกฤตเศรษฐกิจ วิกฤตโรคระบาด ก็มักจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร รายงานของ FAO ในปี 2562 พบว่า ประชากรโลกกว่า 820 ล้านรายอยู่ในภาวะหิวโหย ขาดสารอาหาร เป็นผลจากความขัดแย้งไร้เสถียรภาพ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มีผลกระทบต่อการเพาะปลูก กระทบต่อการกระจายอาหาร ภาวะ

โภชนาการของผู้คนจำนวนมาก ประเทศไทยผลิตสินค้าอาหารได้แต่ละปีเพียงพอสำหรับการบริโภคในประเทศและยังมีเหลือสำหรับการส่งออก โดยในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา มูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรและอาหาร 5 อันดับแรก ได้แก่ ผลไม้และผลิตภัณฑ์ ข้าวและผลิตภัณฑ์ ปลาและผลิตภัณฑ์ น้ำตาลและผลิตภัณฑ์ เนื้อไก่และผลิตภัณฑ์ และสินค้าเกษตรและอาหารที่มีมูลค่านำเข้าสูงสุด 5 อันดับแรก ได้แก่ ปลาและผลิตภัณฑ์ พืชอาหารและผลิตภัณฑ์ พืชน้ำมัน ผลไม้และผลิตภัณฑ์ ผักและผลิตภัณฑ์ ไทยเป็นผู้ส่งออกสินค้าเกษตรและอาหารรายใหญ่อันดับ 12 ของโลก และมีสินค้าหลายรายการที่ติดท็อป 5 ของโลก อย่างข้าว ไก่แปรรูป น้ำตาล อาหาร
แปรรูป และทูน่ากระป๋อง ประเทศไทยผลิตข้าวได้ 24.3 ล้านตัน ขณะที่ความต้องการบริโภคในประเทศอยู่ที่ 11.8 ล้านตัน ดังนั้นเราจึงมีเหลือส่งออก[1]

ข้อมูลความมั่นคงทางอาหารของไทยจากแหล่งต่างๆ ได้แก่ FAO ระบุว่าปี 2562 ประเทศไทยมีผู้ขาดแคลนอาหารมากถึง 5.4 ล้านราย คิดเป็น 7.8% ของประชากรในประเทศและขาดสารอาหารอีก 1.1 ล้านราย จากจำนวนประชากรทั้งสิ้น 66.5 ล้านราย Global Food Security Index จัดทำโดย The Economist Intelligence Unit ให้คะแนนความมั่นคงทางอาหารจาก 3 หมวดหมู่หลัก คือ ความสามารถในการซื้อหาอาหาร (affordability) ความพร้อม-การมีอาหารเพียงพอ (availability) คุณภาพและความปลอดภัยในอาหาร (quality and safety) ปี 2562 พบว่า ไทยมีความมั่นคงทางอาหาร 65.1 คะแนนจากคะแนนเต็ม 100 อยู่ในอันดับที่ 52 จากทั้งหมด 113 ประเทศ Global Hunger Index (GHI) จัดทำโดย Welthungerhilfe ประเทศเยอรมนี ใช้ดัชนีชี้วัดความหิวโหย 4 ข้อคือ 1.สัดส่วนของประชากรที่ได้รับสารอาหารไม่เพียงพอ 2.สัดส่วนของเด็กอายุต่ำกว่า 5 ขวบที่ขาดสารอาหารอย่างรุนแรง 3.สัดส่วนของเด็กอายุต่ำกว่า 5 ขวบที่เป็นคนแคระแกร็น 4.อัตราการเสียชีวิตของเด็กอายุต่ำกว่า 5 ขวบ พบว่า ไทยมีดัชนีความหิวโหยอยู่ที่ 9.7 เป็นอันดับที่ 45 จากทั้งหมด 117 ประเทศซึ่งจัดว่าไทยอยู่ในกลุ่มประเทศที่เป็นสีเขียว มีปัญหาความอดอยากหิวโหยในระดับต่ำ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร และสำนักงานสถิติแห่งชาติ วิเคราะห์ความมั่นคงทางอาหารและภาวะโภชนาการของไทย พ.ศ. 2548-2554 พบว่าประเทศไทยมีระดับความความไม่มั่นคงทางอาหารอยู่ในเกณฑ์ต่ำหรือมีระดับความมั่นคงทางอาหารสูงนั่นเอง[2] เนื่องจากไทยมีภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญ และสามารถผลิตอาหารและส่งออกอาหารได้ในหลาย ๆ ประเภท แต่กระนั้นข้อมูลของ FAO ก็ยังพบว่า ประชาชนคนไทยส่วนหนึ่งยังจัดอยู่ในกลุ่มผู้อดอยาก (hunger) หรืออยู่ในภาวะทุพโภชนาการ (undernourished people) นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นที่อาจส่งผลกระทบต่อการผลิตพืชอาหาร อีกทั้งยังมีปัจจัยภายนอกที่กระทบต่อความมั่นคงทางอาหารเช่นกัน ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทยดูจากอัตราการพึ่งพาตนเอง (SSR) พบว่าไทยเรายังมีความมั่นคงทางอาหาร มีการพึ่งพาตนเองได้ในเกือบทุกรายสินค้าสำคัญ

---

[1] รุ่งนภา พิมมะศรี, **ความมั่นคงทางอาหารของไทย น่าห่วงหรือไม่ในภาวะที่โลกเสี่ยงขาดแคลน,** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : https://www.prachachat.net/d-life/news-472768, [2 มิถุนายน 2563].

[2] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, ข้อมูลอัตราการพึ่งพาตนเอง(SSR)ของประเทศไทย, [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : https://www.news.oae.go.th [8 สิงหาคม 2563].

จะเห็นว่าแม้ประเทศไทยจะสามารถผลิตสินค้าเกษตรและอาหารมากเพียงพอและหลากหลายเกินความต้องการบริโภคในประเทศ และยังเป็นผู้ส่งออกรายใหญ่ แต่ปัญหา คือ การเข้าถึงอาหารที่ปลอดภัย มีประโยชน์ต่อสุขภาพและมีคุณค่าทางโภชนาการหรือไม่ การขาดความรู้ทางโภชนาการ การบริโภคอาหารที่ไม่ถูกต้อง หรือบริโภคอาหารบางประเภทไม่เพียงพอ เช่น ผักผลไม้ ผลิตภัณฑ์จากสัตว์ ที่มีคุณค่าอาจจะเนื่องมาจาก บางคนอาจไม่ชอบกินผัก หรือชอบแต่ผักและผลไม้ม่ราคาแพง การบริโภคผักและผลไม้จึงต่ำกว่าที่ควรจะเป็น อาหารที่ดีต่อสุขภาพและมีคุณค่าทางโภชนาการ มีต้นทุนและมีราคาแพง โดยเฉพาะการระบาดของโรคติดต่อ เช่น โควิด-19 ทำให้ประชากรที่รายได้น้อยไม่สามารถเข้าถึงอาหารที่มีคุณภาพได้

ไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Coronavirus Disease 2019)หรือโควิด-19 คือโรคติดต่อซึ่งเกิดจากเชื้อไวรัสโคโรนาซึ่งไม่เป็นที่รู้จักมาก่อน สันนิษฐานว่าเกิดจากสัตว์ การระบาดครั้งแรกเกิดขึ้นที่เมืองอู่ฮั่น มณฑลหูเป่ย ประเทศจีนในเดือนธันวาคมปี พ.ศ. 2562 จากนั้นการแพร่ระบาดกระจายไปในหลายพื้นที่จนถึงปัจจุบันก็ยังมีการระบาดไปทั่วโลก โดยที่เชื้อไวรัสตัวนี้สามารถแพร่กระจายจากคนสู่คนผ่านทางละอองฝอย จากการ ไอ จาม หรือจากการเอามือไปจับพื้นผิวที่มีละอองฝอยเหล่านั้นแล้วมาจับตามใบหน้า หรือสัมผัสกับสารคัดหลั่งของผู้ป่วย ทำให้ผู้ป่วยมีอาการปอดอักเสบรุนแรงจนถึงแก่ชีวิตได้ ระยะเวลานับจากการติดเชื้อและการแสดงอาการ (ระยะฟักตัว) มีตั้งแต่ 1-14 วัน และมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 5-6 วัน ผู้ป่วยส่วนใหญ่จะเริ่มมีอาการ ภายใน 14 วัน การระบาดเป็นวงกว้างเกิดเมื่อคนหนึ่งคนแพร่เชื้อไวรัสไปสู่คนกลุ่มใหญ่ ในกรณีที่คนมีการรวมตัวกันจำนวนมาก เช่นในสนามมวย การชุมนุมขนาดใหญ่ การสัมผัสโรคของผู้ที่เดินทางมาจากต่างประเทศที่มีการระบาด หรือบริเวณความหนาแน่นของเขตเมือง เป็นต้น ประชากรกลุ่มเสี่ยงคือผู้สูงอายุ และผู้ที่มีโรคประจำตัว เช่น ความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคหลอด เลือดหัวใจ โรคระบบทางเดินหายใจเรื้อรัง และโรคมะเร็ง ขณะนี้ยังไม่มียาต้านไวรัสที่ได้รับการขึ้นทะเบียนให้ใช้รักษาโรคโควิด-19 อยู่ระหว่างการศึกษาค้นคว้าวัคซีน ดังนั้นการป้องกัน ระงับยับยั้งการระบาด จึงทำได้โดย การสวมหน้ากากอนามัย การล้างมือบ่อยๆ การเว้นระยะห่างอย่างน้อย 1 เมตรจากผู้อื่น เมื่อต้องไปยังสถานที่ที่มีคนรวมกันจำนวนมาก หรือเมื่อต้องใช้พื้นที่สาธารณประโยชน์ร่วมกันเนื่องจากผู้ติดเชื้อบางรายอาจ ยังไม่แสดงอาการหรือมีอาการไม่รุนแรง[3]

องค์การอนามัยโลก(WHO)ประกาศให้โควิด-19 เป็นการระบาดใหญ่ทั่วโลก และตามการแถลงของศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) หรือ ศบค. ณ วันที่ 31 กรกฎาคม 2563 รายงานว่ายอดผู้ติดเชื้อทั่วโลก 211 ประเทศ 2 เขตบริหารพิเศษ และ 2 เรือสำราญ เป็น 17.4 ล้านราย ยอดผู้เสียชีวิต 6.7 แสนคน โดยสหรัฐอเมริกามียอดผู้ติดเชื้อสะสมมากที่สุดในโลก 4.6 ล้าน

[3] กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, **โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) : ข้อแนะนำและแนวปฏิบัติ สำหรับประชาชน,** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/measure.php, [7 สิงหาคม 2563].

ราย เสียชีวิต 1.55 แสนราย รองลงมาเป็นบราซิล อินเดีย รัสเซียและแอฟริกาใต้และคาดว่าจำนวนยังคงเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ โดยยังไม่มีใครหรือหน่วยงานใดคาดได้ว่าจะสิ้นสุดลงเมื่อใด[4]

การระบาดไปทั่วในวงกว้างของโรคโควิด19 และวิกฤตทางเศรษฐกิจที่ เชื่อมโยงกับสถานการณ์นี้ทำให้เกิดความท้าทายใหญ่หลวงในระดับโลกและ ระดับท้องถิ่น ผลกระทบทางสุขภาพ เศรษฐกิจและสังคมเกิดขึ้นกับกลุ่มคนทุกกลุ่ม แต่บ่อนทำลายกลุ่มประชากรเปราะบางมากที่สุด ซึ่งรวมถึง คนยากจน ผู้สูงอายุ ผู้ พิการ เยาวชน และกลุ่มคนชาติพันธุ์ วิกฤตทางโรคระบาดและเศรษฐกิจกระทบต่อกลุ่มประชากรเปราะบางอย่างไม่ เป็นธรรม ซึ่งอาจจุดชนวนให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันและความยากจนมากขึ้น วิกฤตโลกในครั้งนี้ต้องการการประสานงาน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และ นโยบายทางเศรษฐกิจ สังคมและสาธารณสุขที่มีประสิทธิภาพ

การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ (2019-nCov) หรือโรคไวรัสโควิด-19 จากเมืองอู่ฮั่น สาธารณรัฐประชาชนจีนในปลายปี2019 เป็นต้นมานั้น สร้างความหวาดกลัวต่อคนทั่วโลกมากที่สุดอย่างหนึ่ง ถึงแม้จีนจะปิดเมืองอู่ฮั่นและเมืองอื่นๆ โดยยับยั้งการเดินทางระหว่างเมือง ระหว่างประเทศ และทุกประเทศก็มีมาตรการต่างๆเพื่อป้องกันไวรัสร้ายนี้ แต่ก็ไม่สามารถสะกัดกั้นการระบาดได้

สถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ในประเทศไทย

ประเทศไทยพบผู้ป่วยโควิด-19 คนแรกในเดือนมกราคม 2563 โดยเป็นชาวจีนที่มาจากอู่ฮั่นที่สนามบินสุวรรณภูมิ และพบคนไทยรายแรกที่เดินทางมาจากจีน จนกระทั่งวันที่ 1 มีนาคม 2563 จึงมีประกาศประกาศให้โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือ โรค COVID-19 เป็นโรคติดต่ออันตราย ตามพระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2558 และมีการตั้งศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) หรือ ศบค. เพื่อรายงานผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ในประเทศไทย ณ วันที่ 31 กรกฎาคม 2563 พบผู้ติดเชื้อรายใหม่ 6 ราย ทั้งหมดเดินทางมาจากต่างประเทศและพักอยู่ในศูนย์กักกันที่รัฐจัดให้ ส่วนในภาพรวมนั้น มีผู้ป่วยยืนยันสะสมทั้งหมด 3,310 ราย ยังรักษาอยู่ในโรงพยาบาล 127 ราย รักษาหายแล้ว 3,125 ราย จำนวนผู้เสียชีวิต 58 ราย ผู้ป่วยติดเชื้อมีอายุเฉลี่ย 37 ปี นับตั้งแต่วันที่ 13 พฤษภาคม 2563 เป็นต้นมา ยังที่ไม่มีรายงานผู้ติดเชื้อภายในประเทศเพิ่มขึ้น การติดเชื้อในเมืองไทยเป็นไปแบบก้าวกระโดดในช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน โดยพบการติดเชื้อและแพร่ระบาดใน 3 กลุ่มใหญ่คือ กลุ่มสถานบันเทิงในกรุงเทพมหานคร กลุ่มสนามมวยลุมพินี ราชดำเนิน อ้อมน้อย และกลุ่มที่ไปร่วมชุมนุมศาสนาที่มาเลเซีย

[4] กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, **รายงานสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา2019 ฉบับที่ 210 วันที่ 31 กรกฎาคม 2563.** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : https://ddc.moph.go.th/ viralpneumonia/situation.php, [7 สิงหาคม 2563].

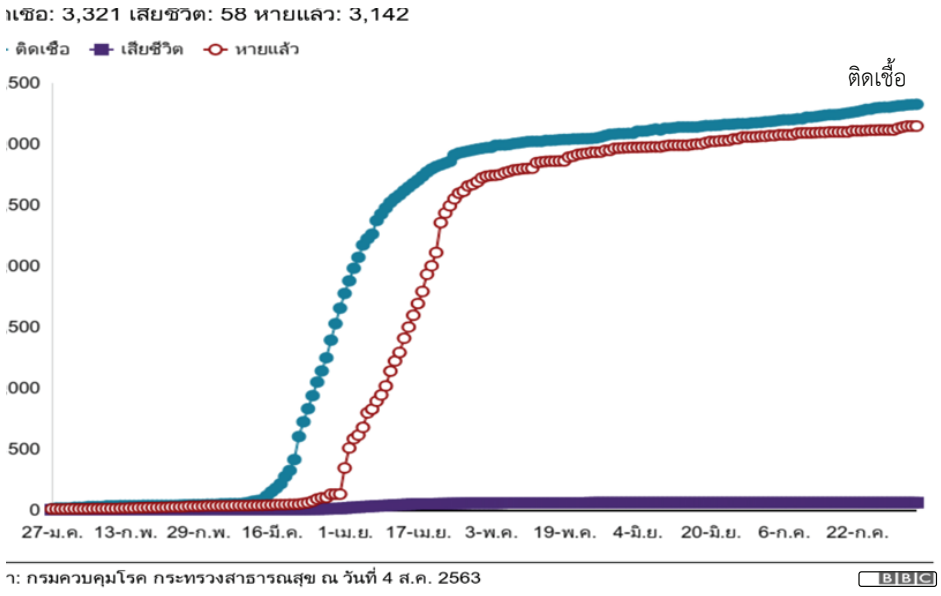

มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดโรคไวรัสโควิด-19

ทั้งนี้ นับตั้งแต่พบการติดเชื้อเป็นกลุ่มใหญ่ รัฐบาลได้ออกมาตรการเพื่อ ควบคุมการแพร่ระบาดตามความรุนแรงของสถานการณ์ ได้แก่ การให้คำแนะนำการรักษาสุขภาพ สวมหน้ากากอนามัย และ ล้างมือบ่อยๆ มาตรการกำหนดให้เว้นระยะห่างทางสังคม มาตรการปิดสถานประกอบการ มาตรการหยุดการเดินทางระหว่าง เมืองและระหว่างประเทศ และมาตรการประกาศภาวะฉุกเฉินห้ามออกนอกเคหะสถานในช่วงกลางคืน เป็นต้น มาตรการสำคัญของรัฐได้แก่ ช่วงแรกของการระบาด ในเดือนมีนาคม ได้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินทั่วราชอาณาจักร ตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ ฉุกเฉิน เพื่อแก้ปัญหาการระบาดของ COVID-19 เดือนเมษายน ประกาศ ห้ามบุคคลออกนอกเคหสถานทั่วประเทศในช่วงเวลา 22.00-04.00 น. เมื่อควบคุมการแพร่ระบาดได้ ในเดือนพฤษภาคมเป็นต้นมา จึงมีการผ่อนคลายมาตรการควบคุมการระบาด เพื่อให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจสามารถดำเนินไปได้โดยมีการผ่อนคลายเป็นระยะๆ ให้เริ่มเปิดกิจการบางประเภทได้ ได้แก่ ตลาด ร้านจำหน่ายอาหาร กิจการค้าปลีก-ส่ง กีฬา สันทนาการ ร้านตัดผม/เสริมสวย ร้านตัดขนสัตว์ โดยมีเงื่อนไขการเว้นระยะห่างทางสังคมและการสวมหน้ากากอนามัย การผ่อนปรนการเปิดกิจการของห้างสรรพสินค้า ยกเลิกคำสั่งห้ามออกนอกเคหสถาน (เคอร์ฟิว) และให้กิจกรรม/กิจการเกือบทุกประเภทกลับมาเปิดให้บริการภายใต้ข้อพึงระวังในการปฏิบัติตามมาตรการด้านสาธารณสุข เดือน กรกฎาคม 2563 เริ่มมาตรการผ่อนปรนระยะที่ 5 ให้เปิดสถานบันเทิงประเภทผับบาร์ คาราโอเกะ อาบอบนวด และโรงน้ำชากลับมาเปิดบริการได้ รวมทั้งผ่อนคลายการเดินทางเข้ามาในราชอาณาจักรของชาวต่างชาติบางส่วนแบบจำกัด แต่ยังคง พ.ร.ก.ฉุกเฉิน ต่อไปจนถึงสิ้นเดือนกรกฎาคม และระยะล่าสุดให้กลุ่มชาวต่างชาติ 4 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มจัดการแสดงสินค้าในราชอาณาจักร เพื่อการขับเคลื่อน

เศรษฐกิจ กลุ่มชาวต่างชาติเข้ามาถ่ายทำภาพยนตร์ในประเทศ กลุ่มแรงงาน 3 สัญชาติที่จะเข้ามาในอุตสาหกรรมอาหารและก่อสร้าง กลุ่มที่เข้ามารักษาโรค ศัลยกรรมเพื่อความสวยงามและการผดุงครรภ์ สามารถเดินทางเข้ามาในประเทศได้ แต่ต้องขึ้นอยู่กับความพร้อมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องว่าจะมีความพร้อมหรือไม่ เมื่อเข้ามาต้องมีการกักตัว 14 วันด้วย

ผลกระทบของไวรัสโควิด-19 กับความมั่นคงทางอาหารของไทย

โครงการอาหารโลกแห่งสหประชาชาติ(WEP)คาดหมายว่า ปี ค.ศ. 2020 นี้สถานการณ์ระบาดของโควิด 19 จะรุนแรงและกระจายไปทั่วโลก จะมีผู้คนถึง 265 ล้านคนที่เสี่ยงต่อความอดอยาก ขาดแคลนอาหาร เว้นแต่นานาชาติจะจัดการกับโควิดได้ในเวลาอันใกล้นี้ จะทำให้ผลกระทบลดลงได้ ในขณะที่ FAO คาดว่าความอดอยากขึ้นอยู่กับภาวะเศรษฐกิจ ถ้าเศรษฐกิจหดตัวในระดับสูงถึง ร้อยละ 10 ของGDPของประเทศผู้นำเข้าอาหารซึ่งมีถึง 101 ประเทศ จะมีผู้อดอยากถึง 80.3 ล้านคน โดยไม่นับรวมคนที่อดอยากอยู่แล้ว และจะรุนแรงยิ่งขึ้นหากมีความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงอาหาร

การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ทำให้ประเทศไทยที่มีอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ กลายเป็นประเทศที่สุ่มเสี่ยงต่อความไม่มั่นคงทางอาหาร จากมาตรการต่างๆของรัฐเพื่อควบคุมป้องกันการแพร่ระบาด ได้แก่ เคอร์ฟิว การปิดเมือง มาตรการให้อยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อชาติ และโดยเฉพาะการสั่งปิดสถานประกอบการทุกประเภท อย่างฉุกเฉิน เร่งด่วน ก่อให้เกิดความอลหม่านขึ้นในสังคมไทย ที่ไม่เคยมีการเตรียมรับมือต่อการเกิดสถานการณ์เช่นนี้มาก่อน การเกิดผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารจึงพิจารณาตามช่วงระยะเวลาของการเกิดวิกฤตการระบาดของโควิด-19 ดังนี้[5]

ระยะต้น ผู้คนตกใจ กังวลว่าจะขาดแคลนอาหาร จึงกักตุนอาหารเกินความจำเป็นทั้งๆที่ยังมีอาหารอย่างเพียงพอ ทำให้คนบางกลุ่มเข้าไม่ถึงอาหารเพราะหาซื้อไม่ได้หรืออาหารมีราคาแพง รวมทั้งการปิดตัวของแหล่งจำหน่ายอาหารทั้งห้างสรรพสินค้า รถเข็น หาบเร่ แผงลอย อย่างที่เห็นภาพข่าวคิวยาวเหยียดในซูเปอร์มาร์เก็ตตอนช่วงแรกๆ ซึ่งพอผู้บริโภคสะสมเสบียงเกินความจำเป็น ผู้ค้าที่ฉวยโอกาสเก็งกำไร เช่นที่เกิดขึ้นกับ ไข่ หน้ากากอนามัย และแอลกอฮอล์ที่มีราคาแพงและหาซื้อไม่ได้อยู่ช่วงหนึ่ง จนกระทั่งรัฐต้องออกมาแก้ปัญหา

ระยะกลาง นับตั้งแต่ช่วงล็อกดาวน์จนสามารถควบคุมการระบาดได้ ผู้คนเริ่มตั้งสติได้ เกิดปัญหาห่วงโซ่อุปทานอาหาร ตั้งแต่โรงงานผลิต โรงงานแปรรูป เกิดอุปสรรคต่อการขนส่งและการกระจายผลผลิตและสินค้าอาหาร การซื้อสินค้า ไม่ทั่วถึง การส่งออกสินค้าเกษตรและอาหารก็ประสบปัญหาเนื่องจากมาตรการล็อกดาวน์ของประเทศคู่ค้า คุณภาพของอาหาร คุณค่าและปริมาณของอาหารที่เหมาะสมกับวัยกับสภาพร่างกาย เมื่อร้านอาหาร แหล่งท่องเที่ยวต้องปิดกิจการ ผู้บริโภคที่เคยพึ่งพาร้านอาหารเป็นหลัก เดินทางไปกินอาหารได้ไม่สะดวก กินอาหารได้ไม่หลากหลาย และที่หนักหน่อยคือกลุ่มคนที่มีรายได้หรือตกงาน ไม่มีเงินพอที่จะซื้ออาหารได้

[5] สลิลา มหันต์เชิดชูวงศ์, **“ทำไมเราต้องสู้เพื่อความมั่นคงทางอาหารในเวลาวิกฤตและหลังจากนี้”,** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : https://www.greenery.org/articles/insight- foodsecurity/, [12 มิถุนายน 2563].

ระยะยาว เศรษฐกิจจะถดถอยตกต่ำทั่วโลก จะเป็นระยะการฟื้นฟูเพื่อเตรียมพร้อม ความต้องการสินค้าเกษตรจากต่างประเทศจะลดลง ยกเว้นสินค้าประเภทอาหารที่เป็นปัจจัยพื้นฐาน คนจนและผู้มีรายได้น้อยจะได้รับผลกระทบมากที่สุด จากการประเมินตัวเลขธนาคารโลกว่า ถ้าสถานการณ์ร้ายแรงที่สุด อาจทำให้คนจนในไทยเพิ่มขึ้นเป็น 13-14 ล้านคน ยังไม่รวมจำนวนคนตกงานที่คาดว่าอาจสูงถึง 7 ล้านคน ซึ่งสูงกว่าวิกฤตปี 2540 หลายเท่าตัว เราอาจจะเห็นคนตกงานจำนวนมากเดินทางกลับบ้านต่างจังหวัด กลับสู่ภาคเกษตรกรรม ซึ่งอาจเจอปัญหาปัจจัยการผลิต ทรัพยากรการผลิต ราคาและผลผลิต เป็นต้น

ผลกระทบและการบริหารจัดการการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ต่อความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย

การใช้มาตรการต่างๆของรัฐในการควบคุมและป้องกันการแพร่ระบาด ซึ่งเป็นต้นเหตุสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของไทย เมื่อพิจารณาใน 4 มิติคือ

1) ผลกระทบต่อการมีอาหารเพียงพอ พิจารณาได้จากการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร ปริมาณการผลิตและผลผลิตข้าว และปริมาณข้าวสำรองของครัวเรือน ตลอดจนปริมาณการส่งออก นำเข้าสินค้าเกษตรและอาหาร[6] โดยพบว่า ในระยะแรกของวิกฤตโควิด-19 ผู้คนตกใจ กังวลว่าจะขาดแคลนอาหาร จึงกักตุนอาหารเกินความจำเป็นทั้งๆที่ยังมีอาหารอย่างเพียงพอ ต่อมาช่วงล็อกดาวน์จนสามารถควบคุมการระบาดได้ เกิดปัญหาห่วงโซ่อุปทานอาหาร ตั้งแต่โรงงานผลิต โรงงานแปรรูป เกิดอุปสรรคต่อการขนส่งและการกระจายผลผลิต การซื้อสินค้า การส่งออกสินค้าเกษตรและอาหารประสบปัญหาเนื่องจากมาตรการล็อกดาวน์ของประเทศคู่ค้า และระยะยาว เศรษฐกิจจะถดถอยตกต่ำทั่วโลก จะเป็นระยะการฟื้นฟูเพื่อเตรียมพร้อม ความต้องการสินค้าเกษตรจากต่างประเทศจะลดลง ยกเว้นสินค้าประเภทอาหารที่เป็นปัจจัยพื้นฐาน

2) ผลกระทบต่อการเข้าถึงอาหาร พิจารณาได้จากรายได้ ค่าใช้จ่ายอาหาร และความหลากหลายของชนิดอาหารที่บริโภคในครัวเรือน รวมถึงสิทธิ์ในการเข้าถึงอาหาร[7] จากมาตรการควบคุมการระบาดของโรคได้แก่ การปิดสถานที่ การลอกดาวน์หรือปิดบ้าน-ปิดเมือง กำหนดให้ทุกคนอยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อชาติ การเว้นระยะห่างทางสังคม ส่งผลต่อการจ้างงานและการดำเนินธุรกิจบางส่วนหยุดชะงัก การลดชั่วโมงการทำงาน การลดเงินเดือน การเลิกจ้าง และแรงงานนอกระบบ เช่น ผู้ประกอบการอิสระ ผู้ค้าเร่/แผงลอย แรงงานทั่วไปรายวัน ฯลฯ ได้รับผลกระทบค่อนข้างรุนแรง เกิดการถดถอยของเศรษฐกิจ โดยภาคการท่องเที่ยวและการส่งออกจะได้รับผลกระทบมากที่สุด จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวลดลง กระทบโดยตรงต่อธุรกิจที่เกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยว เช่น ไกด์ ธุรกิจโรงแรม รวมไปถึงการค้าขาย สถาน

---

[6] ศจินทร์ ประชาสันติ์, **“การพัฒนาดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร ภายใต้โครงการขับเคลื่อนประเด็นเกษตรและอาหารเพื่อสุขภาพตามมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2551 สู่การปฏิบัติ”** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http:www.nationalhealth.or.th/index.php?option= com_docman&task [2 ก. ค. 2563].

[7] วิรัลพัชร ประเสริฐศักดิ์, “ความมั่นคงทางอาหาร: จากพัฒนาการเกษตรสู่เศรษฐกิจพอเพียง”.**วารสารการเมืองการปกครอง** ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (มีนาคม – สิงหาคม 2558), หน้า 144 -160.

บันเทิงต่างๆ กลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบด้านการเข้าถึงอาหารและความมั่นคงทางอาหารมากที่สุดคือกลุ่มคนยากจนและผู้มีรายได้น้อย ขณะที่คนจนเมืองอีกจำนวนมากรายได้หดหายไป 70% ซึ่งนั่นหมายถึงวิกฤตความมั่นคงทางอาหาร เพราะครึ่งหนึ่งของรายได้ของคนเหล่านี้คือค่าใช้จ่ายเรื่องอาหาร เพราะค่าใช้จ่ายด้านอาหารมีสัดส่วนมากถึง 35% ของค่าใช้จ่ายทั้งหมดสำหรับคนทั่วไป และมากกว่า 50% สำหรับคนจนและผู้มีรายได้น้อย โดยเฉพาะในระยะต้นของวิกฤติโควิด19 ความตระหนกก่อให้เกิดการกักตุนอาหารและน้ำของผู้ที่มีรายได้ ส่งผลกระทบต่อประชาชนกลุ่มเปราะบางที่เดิมมีปัญหาในการเข้าถึงอาหารอยู่แล้วให้ทวีความรุนแรงมากขึ้น รวมทั้งกลุ่มคนที่เคยเข้าถึงอาหารได้กลับกลายเป็นคนไม่สามารถเข้าถึงได้ โดยไม่มีเงินซื้ออาหารประจำวัน และไม่มีเงินสำหรับรายจ่ายที่จำเป็นของครัวเรือน การแก้ปัญหาที่พบคือการกู้หนี้ การนำเงินออมมาใช้ ตลอดจนการนำเครื่องใช้ในบ้านไปจำนำ และยังพบปรากฏเหตุการณ์ใหม่ทางสังคม คือการส่งต่อแลกเปลี่ยนแบ่งปันอาหารในรูปแบบที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นโครงการตั้งโรงทานตามพระดำริของสมเด็จพระสังฆราชฯ การตั้งโรงครัวพระราชทานฯ ตู้ปันสุข ข้าวแลกปลา หรือธนาคารอาหาร ได้เห็นความเอื้อเฟื้อที่คนไทยมีให้กันจากผู้ที่เคยกลับมาเป็นผู้ให้ เช่น พระสงฆ์ กลุ่มชาติพันธ์ ชนกลุ่มน้อย ชาวเล เป็นต้น และจะพบว่าการระบาดของโรคโควิด-19 ทำให้คนที่รายได้น้อยไม่สามารถเข้าถึงอาหารที่มีคุณภาพได้[8]

3) ผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์จากอาหาร พิจารณาจากการใช้เพื่อการอุปโภค บริโภค มีน้ำดื่มที่สะอาด มีคุณค่าทางโภชนาการ มีสุขอนามัยและสุขภาพที่ดี จากมาตรการควบคุมการแพร่ระบาดโควิด19 เช่น การปิดสถานที่เพื่อลดการรวมตัวของคนหมู่มาก การเว้นระยะห่างทางสังคม การปรับรูปแบบการทำงานโดยมีการทำงานที่บ้านมากขึ้น รวมไปถึงการศึกษาที่มีการปรับเข้าสู่ระบบการเรียนการสอนออนไลน์มากขึ้น ทั้งยังต้องใช้ชีวิตในรูปแบบใหม่ เหล่านี้ ส่งผลต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารของคนไทยที่ต้องปรับตัว คือมีการใช้บริการสินค้าทางออนไลน์มากขึ้นทั้งอาหารและสินค้าอุปโภค การใช้บริการสั่งอาหารไปยังที่พัก นอกจากนี้ การเรียนหนังสืออยู่ที่บ้านอาจส่งผลกระทบต่อเด็ก จากครอบครัวที่มีรายได้น้อยที่ต้องพึ่งพาอาหารกลางวันจากโรงเรียน พฤติกรรมการบริโภคอาหารที่เปลี่ยนไปตามภาวะวิกฤตนี้กระทบต่อการใช้อาหารเพื่อการอุปโภคบริโภค อาจทำให้ได้คุณค่าทางโภชนาการไม่เพียงพอ ส่งผลต่อการมีสุขอนามัยที่ดีของประชาชน

4) ผลกระทบต่อการมีเสถียรภาพด้านอาหาร เมื่อพิจารณาจากการที่ประชาชนต้องสามารถเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอตลอดเวลา ไม่มีความเสี่ยงในการเข้าถึงอาหารเมื่อเกิดความขาดแคลนขึ้นมาอย่างกระทันหัน ในมิตินี้จึงคลอบคลุมทั้งการมีอาหารเพียงพอและการเข้าถึงอาหารจากผลกระทบความมั่นคงทางอาหารในมิติของการเข้าถึงอาหารที่กล่าวมานั้น ได้ส่งผลกระทบต่อการมีเสถียรภาพด้านอาหารโดยรวมอย่างเห็นได้ชัดโดยโดยเฉพาะในระยะแรกและระยะกลางของวิกฤตโควิด-19

จะเห็นว่า มาตรการปิดเมืองหรือ Lock down เป็นต้นเหตุสำคัญที่ส่งผลกระทบถึงความไม่มั่นคงทางอาหารของคนไทย ทั้งด้านการเข้าถึงอาหาร การมีอาหารเพียงพอ การได้รับประโยชน์จากอาหารที่ครบถ้วนตามหลักโภชนาการ และการมีเสถียรภาพทางอาหาร ดังแผนภาพที่ 2

---

[8] สลิลา มหันต์เชิดชูวงศ์, **“ทำไมเราต้องสู้เพื่อความมั่นคงทางอาหารในเวลาวิกฤตและหลังจากนี้”,** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : https://www.greenery.org/articles/insight- foodsecurity/, [12 มิถุนายน 2563].

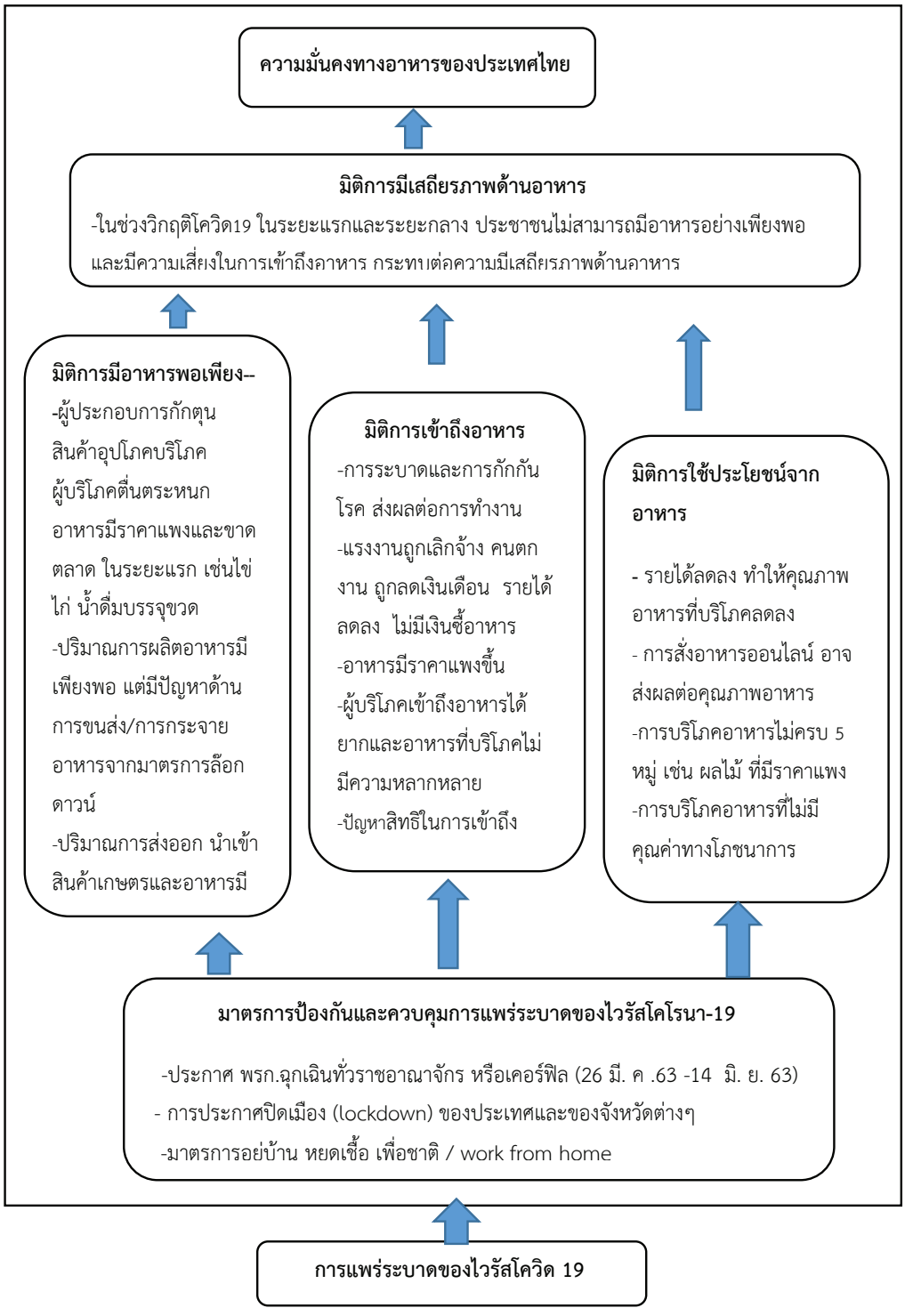

แผนภาพที่ 2 แสดงผลกระทบและการบริหารจัดการการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ต่อความมั่นคง

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลกระทบของการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ต่อความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทยทั้งที่เกิดขึ้นในระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งได้พิจารณาผลกระทบตามนิยามความมั่นคงทางอาหารขององค์การ FAO ใน 4 มิตินั้น พบว่า 1) ผลกระทบต่อการมีอาหารเพียงพอ ในระยะแรกของวิฤตโควิด 19 ผู้คนตกใจกังวลว่าจะขาดแคลนอาหาร เกิดการกักตุนอาหาร ต่อมาช่วงล็อกดาวน์จนสามารถควบคุมการระบาดได้ เกิดปัญหาห่วงโซ่อุปทานอาหาร ได้แก่ การขนส่งและการกระจายผลผลิต การซื้อ การส่งออกสินค้าเกษตรและอาหาร และระยะยาว เศรษฐกิจจะถดถอยตกต่ำทั่วโลก จะเป็นการเตรียมการฟื้นฟู ความจำเป็นและความต้องการสินค้าอาหารจะมีมาก 2) ผลกระทบต่อการเข้าถึงอาหาร ในช่วงแรกของวิกฤตโควิด-19 คนบางกลุ่มเข้าไม่ถึงอาหารเพราะหาซื้อไม่ได้หรืออาหารมีราคาแพง ธุรกิจบางส่วนหยุดชะงัก แรงงานถูกเลิกจ้างงานหรือลดเงินเดือน คนจนและผู้มีรายได้น้อยได้รับผลกระทบมากที่สุด และคนจนเมืองที่เคยเข้าถึงอาหารได้กลับกลายเป็นคนไม่สามารถเข้าถึงได้ 3) ผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์จากอาหาร การที่ประชาชนต้องปรับตัวเข้ากับชีวิตวิถีใหม่ ส่งผลต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารคือมีการใช้บริการสินค้าอาหารทางออนไลน์มากขึ้น ซึ่งอาจทำให้ได้คุณค่าทางโภชนาการไม่เพียงพอและกระทบต่อการมีสุขอนามัยที่ดีของประชาชน 4) ผลกระทบต่อการมีเสถียรภาพด้านอาหาร การที่ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอตลอดเวลาและมีความเสี่ยงในการเข้าถึงอาหารเมื่อเกิดวิกฤติ ได้ส่งผลกระทบต่อการมีเสถียรภาพด้านอาหาร โดยรวมอย่างเห็นได้ชัดโดยเฉพาะในระยะแรกและระยะกลางของวิกฤตโควิด-19

แม้จะพบว่ามีผลกระทบดังที่กล่าวมา แต่ก็ยังพบว่าประเทศไทยยังมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองด้านอาหาร โดยพิจารณาจาก อัตราการพึ่งพาตนเอง (Self-Sufficiency Ratio :SSR) ซึ่งเป็นดัชนีชี้ให้เห็นถึงการพึ่งพาสินค้าเกษตรที่ผลิตได้ภายในประเทศที่สอดคล้องกับความต้องการใช้ในประเทศ พบว่าไทยมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองด้านอาหารเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะกลุ่มแป้ง น้ำตาล ไขมัน โปรตีน ได้แก่ ข้าว อ้อย ปาร์มน้ำมัน เนื้อไก่ เนื้อหมู กุ้ง เป็นต้น การอยู่ท่ามกลางวิกฤตของโรคระบาดโควิด19 ทำให้ต้องปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคหลังโควิด(new normal) ซึ่งจะไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป จะเห็นว่าพฤติกรรมผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้เชื่อมั่นว่าจะยังคงมีความมั่นคงทางอาหารแม้ว่าจะได้รับผลกระทบจากวิกฤตโควิดที่อาจจะมีการระบาดรอบที่ 2 หรือวิกฤตอื่นๆก็ตามที่จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร เพื่อเป็นการป้องกันที่จะเกิดความไม่มั่นคงทางอาหารหากว่าจะเกิดวิกฤตการณ์ใดๆอีกก็ตาม ดังนั้นจึงควรจะมีแนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร ทั้งในระดับครัวเรือน และชุมชน ดังนี้

การบริหารจัดการอาหารของครัวเรือน

ครัวเรือนควรทำการผลิตอาหารเองได้ตลอดปี และสามารถเก็บไว้ใช้ได้ทุกเมื่อ เมื่อมีความต้องการหรือขาดแคลน มีการวางแผนก่อนซื้ออาหาร การประกอบอาหารรับประทานเองในครอบครัวซึ่งทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย การนำอาหารมาแปรรูป หรือการถนอมอาหาร เช่น การหมัก การดอง การตากแห้ง เป็นการสำรองอาหารของครอบครัว การประมาณการค่าใช้จ่ายอาหารไว้ล่วงหน้าจะทำให้ได้อาหารตามความจำเป็นและต้องการ การสร้างนิสัยการบริโภคที่ดีคือการบริโภคอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการมากกว่าอาหารที่มีราคาแพงแต่มีคุณค่าน้อย ปลูกพืชผักสวนครัว ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายและปลอดภัยจากสาร

ปนเปื้อน บันทึกรายรับรายจ่ายของครัวเรือนจะทำให้ควบคุมรายจ่ายได้ รับประทานอาหารที่บ้านร่วมกันจะทำให้ครอบครัวมีความรักสามัคคีมากยิ่งขึ้น ลดการซื้ออาหารที่ไม่มีประโยชน์ต่อร่างกายจะทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย และสร้างพฤติกรรมการบริโภคอาหารที่ดี ในช่วงล็อกดาวน์หลายคนอาจจะใช้เวลาอยู่บ้าน ได้ปลูกผักสวนครัวง่ายๆ ไว้ใช้ทำอาหารกินเอง เพราะการปลูกผักและทำอาหารกินเองเป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารลงได้มาก จากที่เคยต้องพึ่งพาแต่อาหารสำเร็จรูปที่อาจมีค่าใช้จ่ายสูงกว่าและเสี่ยงต่อความไม่ปลอดภัยมากกว่าด้วย

ด้านการจัดการอาหารชุมชน

ชุมชนควรมีความหลากหลายทางชีวภาพ เช่นพืชผักพื้นบ้าน สมุนไพร เห็ด หน่อไม้ หรือสัตว์ที่สามารถนำมาเป็นอาหารได้ การส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนทำให้ชุมชนมีอาหารเพียงพอ ชุมชนควรมีแหล่งอาหารธรรมชาติที่สมบูรณ์ในบริเวณใกล้เคียง การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน จะทำให้มีการพึ่งพาอาศัยกันด้านอาหารมากขึ้น การสร้างความเข้มแข็งในการปลูกผัก ด้วยการขยายจากในนครอบครัวสู่ชุมชน ถ้าเราผลักดันให้เกิดเครือข่ายสร้างอาหารปลอดภัยในชุมชนได้ในหัวเมืองและเมืองใหญ่ ก็จะช่วยให้ค่าใช้จ่ายด้านอาหารของครัวเรือนไทยลดลงได้ การสนับสนุนตลาดชุมชน และร่วมกันสร้างระบบอาหารที่ดี การทำเกษตรกรรมในช่วงวิกฤตและหลังวิกฤต ควรจะลดปัจจัยการผลิตจากภายนอก แต่หันมาผลิตเพื่อความมั่นคงทางอาหารในประเทศเป็นหลัก ดังนั้น ผู้บริโภคมีส่วนอย่างมากในการช่วยสนับสนุนให้เกิดการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง โดยเน้นการซื้อของจากตลาดชุมชนใกล้บ้าน อาหารท้องถิ่น และตลาดในประเทศเป็นหลัก การช่วยสนับสนุนระบบการกระจายอาหารของตลาดท้องถิ่น การเลือกใช้ช่องทางตลาดออนไลน์เพื่อให้เกิดระบบการจัดส่งผลผลิตและอาหารมาถึงเราได้

บรรณานุกรม

กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. **โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) : ข้อแนะนำและแนวปฏิบัติ สำหรับประชาชน,** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/measure.php, [7 สิงหาคม 2563].

กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. **รายงานสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา2019 ฉบับที่ 210 วันที่ 31 กรกฎาคม 2563.** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/ situation.php, [7 สิงหาคม 2563].

รุ่งนภา พิมมะศรี. **ความมั่นคงทางอาหารของไทย น่าห่วงหรือไม่ในภาวะที่โลกเสี่ยงขาดแคลน,** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : https://www.prachachat.net/d-life/news-472768, [2 มิถุนายน 2563].

วิรัลพัชร ประเสริฐศักดิ์. “ความมั่นคงทางอาหาร: จากพัฒนาการเกษตรสู่เศรษฐกิจพอเพียง”.**วารสารการเมืองการปกครอง** ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (มีนาคม – สิงหาคม 2558), หน้า 144 -160.

ศจินทร์ ประชาสันติ์. “**การพัฒนาดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร ภายใต้โครงการขับเคลื่อนประเด็นเกษตรและอาหารเพื่อสุขภาพตามมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2551 สู่การปฏิบัติ**” [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http:www.nationalhealth.or.t/index.php?option=com_docman&task [2 ก. ค. 2563].

สลิลา มหันต์เชิดชูวงศ์. “**ทำไมเราต้องสู้เพื่อความมั่นคงทางอาหารในเวลาวิกฤตและหลังจากนี้**”, [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : https://www.greenery.org/articles/insight- foodsecurity/, [12 มิถุนายน 2563].

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. ข้อมูลอัตราการพึ่งพาตนเอง (SSR) ของประเทศไทย, [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : https://www.news.oae.go.th [8 สิงหาคม 2563].

การมีส่วนร่วมเรียนรู้เพื่อทำเรื่องเล่าชุมชนบ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เพื่อรองรับการท่องเที่ยวสกายวอล์กเลย

Participation of Learning Storytelling in Communication Ban Thademee Ching karn District Loei Province for Support Tourism Skywalk Loei

กัลยา ยศคำลือ
สาคร พรหมโคตร
พยุงพร ศรีจันทะวงษ์
อิสริยาภรณ์ ชัยกุหลาบ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) การทำเรื่องเล่าคุณภาพชีวิตชุมชนบ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และ 2) การเรียนรู้แบบพหุปัญญาทำข้อมูลเรื่องเล่าชุมชนบ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กลุ่มเป้าหมายจำนวน 50 คน ประกอบด้วย คือ ผู้นำชุมชน และประชาชน เครื่องมือวิจัยคือ การสัมภาษณ์และการมีส่วนร่วมเรียนรู้เพื่อจัดทำข้อมูลเรื่องเล่าชุมชน สถิติที่ใช้คือความถี่ และพรรณนาวิเคราะห์การทำเรื่องเล่าคุณภาพชีวิตและการจัดทำเรื่องเล่าชุมชนโดยเรียนรู้แบบพหุปัญญา ผลการวิจัยพบว่า (1) คุณภาพชีวิตชุมชนบ้านท่าดีหมีจากการบอกเล่าทางวาจาของครัวเรือนยากไร้ จำนวน 100 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมดจำนวน 367 ครัวเรือน ประชากร จำนวน 1,089 คน จำแนกเป็นเพศชาย 515 คน และเพศหญิง 574 คน มีพื้นที่ราบและภูเขาทั้งหมด 4,000 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 2,500 ไร่ ประกอบอาชีพเกษตร เช่น ปลูกข้าว ผัก ผลไม้ การทำหัตถกรรมทอผ้าจักสานและจานกาบหมาก แปรรูปสมุนไพรเพื่อบริโภคและจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาไหว้พระใหญ่ภูกคกงิ้วและชม Skywalk (2) การเรียนรู้จัดทำข้อมูลเรื่องเล่าชุมชนบ้านท่าดีหมีแบบพหุปัญญาของการ์ดเนอร์รูปแบบการใช้วาจาและภาษาท้องถิ่นไทเลยแบบไม่เป็นทางการ มีเนื้อหาที่สังเคราะห์จากกระบวนการกลุ่มและความคิดสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อและประเพณีของชุมชนบ้านท่าดีหมี การเรียนรู้ที่จะปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน โดยสะท้อนผลข้อมูลเรื่องเล่าเป็นสื่อแผ่นพับและวีดีทัศน์

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วม, เรื่องเล่าบ้านท่าดีหมี, การท่องเที่ยว skywalk

Abstract

The purposes of academic research were to study 1) making stories about the quality of community life Ban Thademee Ching karn District Loei Province 2) storytelling

multiple intelligence learning Ban Thademee Ban Thademee. There was cooperative action research. The taget group 50 leaders and citizen in Ban Thademee. The instrument were interview and participation on storytelling multiple intelligence learning. The data were analyzed by frequency and descriptive storytelling multiple intelligence learning. The findings : (1) Thequality of life community Thademee from the verbal telling of the impoverished 100 household. Total population of 367 households, population of 1,089 people, male 515 and female574. There are plain and mountain areas in total 4,000 rai. Is an agricultural area of 2,500 rai. The people were agriculture such as growing rice, vegetables, fruits, handicrafts, weaving.They was wicker and betel plate processing herbs for consumption and distributionto tourists who come to pay homage to the Big Buddha and Skywalk. (2) Storytelling multipleintelligence learning Ban Thademee Ban Thademee Gardner principle informal Thai Loei language and verbal usage patterns. There was content synthesized from a group process from creativity related to the way of life Ban Thademee beliefs and traditions. Learning to adapt to changes for the development of community tourism by reflecting the results of the information and stories in the media, brochures and videos.

Keywords : Participation, Storytelling Ban Thademee, Skywalk tourisum

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ก่อนที่มนุษย์จะรู้จักการคิด การค้นคว้าตัวอักษรหรือตัวหนังสือขึ้นมา เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร และเป็นหลักฐานบันทึกข้อมูลทางประวัติศาสตร์ มนุษย์ใช้ การเล่าเรื่องเป็นช่องทางในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้ ความคิด อารมณ์ ความรู้สึก รวมถึงประสบการณ์ที่ พบเจอจากคนผู้หนึ่ง ไปสู่อีกผู้หนึ่งจนเมื่อมนุษย์มีการพัฒนาภาษาเขียนขึ้นนเป็นของตนเอง เรื่องเล่าต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถูกบันทึกลงในสื่อต่าง ๆ แบ่งแยกกันไปตามประเภท ดังนั้นเรื่องเล่าจึงหมายถึงเรื่องราวหรือเนื้อหาสารซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ ความคิดหรือจินตนาการของบุคคล แล้วถูกนนำมาถ่ายทอด หรือเผยแพร่ผ่านช่องสารไปสู่ผู้อื่นด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การ พูด การเขียน โดยเรื่องเล่าแต่ละเรื่องนั้นมักแฝงไว้ด้วยวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่ผู้เล่าจะต้องการจะถ่ายทอดไปสู่ผู้อ่านหรือผู้ฟัง [1] และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หมวด 5 หน้าที่ของรัฐ ตามมาตรา 57 รัฐต้อง 1) อนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และ

[1] อุบลวรรณ เปรมศรีรัตน์, (มกราคม-มิถุนายน 2558), **วารสารนิเทศศาสตร์และนวัตกรรม. กรุงเทพมหานคร** : วารสารนิเทศศาสตร์ และนวัตกรรม นิด้า, ปี ที่ 2 ฉบับที่ 1, หน้า 31.32.

จัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมฯ 2) อนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา ฟื้นฟู บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมฯ และ มาตรา 71 รัฐพึงเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวอันเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญของสังคม มีกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560–2579) การพัฒนาคุณภาพชีวิต และสร้างความสุขของคนไทย สังคมมีความมั่นคง เสมอภาคและ เป็นธรรม ประเทศสามารถแข่งขันได้ในระบบเศรษฐกิจ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างประโยชน์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้กับประเทศเป็นอย่างมาก เพื่อให้การขับเคลื่อนนโยบายไทเลย 4.0 จังหวัดเลย (THAILOEI 4.0) นายชัยวัฒน์ ชื่นโกสุม ผู้ว่าราชการจังหวัดเลยร่วมกับทุกภาคส่วนร่วมดำเนินการสอดคล้องตามนโยบายประกอบด้วย 1) Tourism เมืองแห่งการท่องเที่ยวและการกีฬา 2) Health เลยเมืองแห่งสุขภาพ 3) Agriculture เลยเมืองแห่งการเกษตรผสมผสาน 4) Investment and Trade การลงทุนและการค้า 5) Loei for All ชาวเลยทุกคนได้รับการยกระดับคุณภาพชีวิต ชุมชนเข้มแข็ง 6) Open Town to Arts and Culture เลยเมืองแห่งศิลปะและวัฒนธรรม เทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 7) Education เมืองแห่งการศึกษาเน้นการปฏิบัติสู่การสร้างนวัตกรรม และ 8) Integrity เมืองแห่งคุณธรรม สอดคล้องตามแผนพัฒนาท้องถิ่นจังหวัดเลยแบบบูรณาการห้าปี พ.ศ.2561-2565 ในปี พ.ศ.2562 จังหวัดเลยและมหาวิทยาลัยราชภัฏเลยได้ร่วมกันทำเวทีประชาคมค้นหาแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวใหม่ Skywalk ครั้งที่ 1 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ครั้งที่ 2 ณ บ้านท่าดีหมี ได้แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวใหม่คือ มิติด้านการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคม (ชุมชน นักท่องเที่ยวและวัฒนธรรม) และมิติด้านสิ่งแวดล้อม (ทางกายภาพและความเสี่ยง) ได้ข้อมูลความต้องการของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ชุมชนเป็นกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน โดยมีแนวคิด ความเชื่อและการปฏิบัติเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนของตนเอง แต่ละชุมชนจะมีความคล้ายกันหรือแตกต่างกัน และมีกระบวนทัศน์พึ่งตนเอง (กรมการพัฒนาชุมชน, 2562) ซึ่งแนวโน้มการพัฒนาของประเทศไทยตั้งแต่อดีตมีความเจริญก้าวหน้าทั้งด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการพึ่งพาเทคโนโลยีและทุนของต่างชาติ เปิดรับค่านิยมใหม่ทั้งวัตถุนิยมอย่างขาดการกลั่นกรองที่เหมาะสม จนเกิดความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนคนไทย เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2541 [2] และการที่ชุมชนมีผู้นำที่ดีจะเป็นตัวแทนสร้างทีมงานในชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งได้จากวิธีการที่หลากหลาย โดยเฉพาะการบูรณาการกิจกรรมให้ส่วนร่วมทุกส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ให้เรียนรู้ตามหลักประชาธิปไตย ประสบการณ์จริง ผสมผสานความรู้ คุณธรรม ค่านิยม และลักษณะอันพึงประสงค์ ผู้นำที่มีประสิทธิภาพมีลักษณะ (1) เป็นบุคคลที่ทำให้องค์การพบความบรรลุผลสำเร็จ (2) สามารถ

[2] กัลยา ยศคำลือ และจุลดิษฐ อุปฮาต, **การเรียนรู้ศาสตร์พระราชาของเยาวชนจังหวัดเลย.** เชียงราย: บทความวิชาการสืบเนื่องจากการประชุมสังคมศาสตร์วิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 15 “การขับเคลื่อนพลังชุมชนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้” วันที่ 25 มกราคม 2562 ณ หอปรัชญารัชกาลที่ 9 มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 2561, หน้า 509–524.

สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (3) จูงใจผู้อื่นให้ปฏิบัติตาม ติดต่อสื่อสาร (4) สามารถใช้อำนาจทางตรงและอ้อมเพื่อนำกลุ่มและ 5) มีอิทธิพลต่อกลุ่ม [3]

จังหวัดเลยได้สร้างสกายวอล์กเลย ปี พ.ศ.2561 รอบบริเวณพระใหญ่ภูคกงิ้วและตั้งริมแม่น้ำโขงและแม่น้ำเหืองไหลมาบรรจบกันทำให้มองเห็นเป็นแม่น้าสองสี จะเปิดให้บริการนักท่องเที่ยวในเดือนตุลาคม 2563 อย่างไรก็ตามถ้าประชาชนในชุมชนที่อาศัยอยู่รอบ ๆ คือชุมชนบ้านท่าดีหมี ยังขาดประสบการณ์เรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่จะเปลี่ยนแปลงไปและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวก็จะทำให้การขับเคลื่อนเรื่อง Tourism เมืองแห่งการท่องเที่ยวบ้านท่าดีหมีไม่ก้าวหน้า จากการทำ SWOT วันที่ 31 สิงหาคม 2562 ณ ชุมชนบ้านท่าดีหมี พบว่าชุมชนมีปัญหาภัยแล้ง ปัญหาสุขภาพ ความรู้เรื่องการเกษตร ยังไม่เป็นไปตามหลักวิชาการ และขาดสารสนเทศข้อมูลแผนที่ท่องเที่ยวและเรื่องเล่าชุมชนที่มีประวัติเก่าแก่ให้นักท่องเที่ยวที่ทันสมัย ระหว่างเดือนมีนาคม-มิถุนายน ปี พ.ศ. 2563 เกิดโรคระบาดคือ COVID-19 ในประเทศไทยและทั่วโลก ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน คณะผู้วิจัยจึงสนใจเขียนบทความวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมทำเรื่องเล่าชุมชนบ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เพื่อรองรับการท่องเที่ยวสกายวอล์กเลย และต้องการเผยแพร่ข้อมูลเรื่องเล่าคุณภาพชีวิตชุมชน วิถีชีวิตเล่าชุมชนบ้านท่าดีหมีต่อสาธารณะ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว Skywalk เพราะจังหวัดเลยเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวและเป็นแนวทางให้จังหวัดเลยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้วางแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตของครัวเรือนชุมชน แนวคิด ความเชื่อและประเพณีชุมชนบ้านท่าดีหมีให้ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อศึกษาการทำเรื่องเล่าคุณภาพชีวิตประชาชนบ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

2) เพื่อศึกษาการเรียนรู้แบบพหุปัญญาทำข้อมูลเรื่องเล่าชุมชน บ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา (1) การทำเรื่องเล่าคุณภาพชีวิตประชาชนบ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยและ (2) การเรียนรู้แบบพหุปัญญาจัดทำข้อมูลเรื่องเล่าชุมชน บ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้นำชุมชน และประชาชนบ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ปี พ.ศ. 2562 จำนวน 50 คน

---

[3] วิโรจน์ อุทุมโคตร, ประจญ กิ่งมิ่งแฮ และ ธนกฤต ธุริสุทธิ์. (เมษายน-มิถุนายน 2561). รูปแบบการจัดการความรู้ตามบทบาทหน้าที่กำนันผู้ใหญ่บ้านเขตตรวจราชการที่ 10 กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. เลย : **ว.วิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย,** ปีที่ 13 ฉบับที่ 44, หน้า 100.

ขอบเขตด้านตัวแปร ตัวแปรต้นคือการทำเรื่องเล่าคุณภาพชีวิตประชาชนบ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยตัวแปรตามคือ การเรียนรู้แบบพหุปัญญาจัดทำข้อมูลเรื่องเล่าชุมชน บ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีการมีส่วนร่วม (Participation Theory) การมีส่วนร่วมของประชาชนคือ สถานการณ์ที่คนส่วนหนึ่งมารวมกันด้วยความสมัครใจ ด้วยการมีสำนึกร่วมกัน มีอัตลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันเพื่อแสดงความคิดเห็น ความสนใจและกระทำการต่าง ๆ เพื่อสนับสนุน กดดัน เรียกร้องและตรวจสอบให้ภาครัฐ และภาคธุรกิจ ทำงานด้วยความโปร่งใส เปิดเผย มีประสิทธิภาพและเพื่อร่วมกันจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคประชาชนให้เกิดความสมดุลพอดี เพื่อการอยู่ดีมีสุข เลสเซอร์ (Lester) กล่าวว่า สังคมย่อมมีการกระทำทางการเมืองแตกต่างกันออกไป ตามบริบทของสังคมนั้น ๆ เช่น ในสังคมหนึ่งถือว่าการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นการ กระทำที่เกิดจากความสมัครใจไม่ว่าจะประสบผลสำเร็จหรือ ไม่ก็ตาม หรืออาจเกิดขึ้นเพียงบางครั้งคราวหรือต่อเนื่อง อาจ ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ก็ได้ ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงเป็นทั้งการต่อต้าน เช่น เดินประท้วง และเป็นการสนับสนุน เช่น การให้ความร่วมมือกับทางการในการเสียภาษี เป็นต้น ซึ่งการมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้ามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม ตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขและได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม ทฤษฎีการมีส่วนร่วมนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างความรักสามัคคีของกลุ่มเยาวชนได้ เช่น การทำกิจกรรมจิตอาสา

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) นำมาประยุกต์ใช้ในการปรับพฤติกรรม ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา [4] เป็นทฤษฎีที่อธิบายกระบวนการเกิดพฤติกรรมได้อย่างสมบูรณ์ เชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์นอกเหนือจากปฏิกิริยาสะท้อนเบื้องต้นแล้ว เกิดจากการเรียนรู้พฤติกรรมใหม่ ทั้งประสบการณ์ตรงหรือการสังเกต องค์ประกอบทางชีววิทยามีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ โดยพฤติกรรมคือองค์ประกอบในตัวบุคคลมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้พฤติกรรม อธิบายกระบวนการเกิดพฤติกรรมของมนุษย์ แบนดูราได้อธิบายในรูปของการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่องระหว่างพฤติกรรม องค์ประกอบส่วนบุคคลและองค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อม โดยที่องค์ประกอบทั้ง 3 นี้จะมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูราได้กล่าวถึงการควบคุมพฤติกรรมด้วยปัญญาว่า การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมและผลของการกระทำจะอยู่ในรูปของความเชื่อและความคาดหวัง ซึ่งเป็นกระบวนการทางปัญญา ความเชื่อและความคาดหวังนี้จะทำหน้าที่ควบคุมหรือกำกับการกระทำของมนุษย์ในเวลาต่อมา การควบคุมพฤติกรรมด้วยปัญญามี 3 ประการ คือ (1) ความเชื่อเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ เงื่อนไข (2) การคาดหวังเกี่ยวกับความสามารถของตนเองและ (3) ผลที่จะเกิดขึ้นและสิ่งจูงใจ แนวคิดของแบนดูรา เพื่อเป็นตัวกำหนดตัวแปรที่เกี่ยวข้องจากแนวคิดที่ว่า พฤติกรรม

[4] Bandura, A, **Principle of Behavioral Modification**, (New york : Holt, Rinehart & Winston), 1977.

ของมนุษย์เกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ มีความเชื่อพื้นฐานว่าพฤติกรรมมีความสัมพันธ์กับประสบการณ์ สติปัญญาเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งพฤติกรรมการที่จะลงมือปฏิบัติควรทำเป็นทีม ต้องร่วมมือร่วมใจกันเป็นองค์การเป็นหมู่คณะ จึงจะมีพลังเข้าไปแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ โดยเฉพาะการรู้รัก สามัคคี ย่อมเป็นปัจจัยที่ทำให้คนในสังคมไทยมีความสันติ และปัญหาความขัดแย้งจะลดลง

ทฤษฎีการจูงใจ-ค้ำจุนของเฮิร์ซเบิร์ก (Herzberg's the motivation-hygiene theory) ทฤษฎีสองปัจจัยของเฮิร์ซเบิร์ก (Herzberg's two factors theory) มนุษย์มีความต้องการที่แยกออกจากกันโดยอิสระอยู่ 2 ประเภท ไม่ขึ้นอยู่ระหว่างกันและมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของคนในการทำงาน เมื่อคนมีความรู้สึกไม่พอใจต่องาน เขาจะกล่าวถึงสภาพแวดล้อมการทำงานของพวกเขาในทางลบ เมื่อพวกเขามีความรู้สึกที่ดีต่องานก็จะกล่าวถึงงานโดยตัวของมันเอง เฮิร์ซเบิร์กเรียกความต้องการประเภทแรกว่าปัจจัยค้ำจุน (hygiene factor) เพราะว่าปัจจัยเหล่านี้ชี้ให้เห็นสภาพแวดล้อมการทำงานของคนและทำหน้าที่ป้องกันไม่ให้ความไม่พอใจในงานเกิดขึ้น เขาเรียกความต้องการประเภทที่สองว่า ปัจจัยจูงใจ (motivation factor) เนื่องจากปัจจัยเหล่านี้สามารถจูงใจคนให้ทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการจูงใจในการทำงานว่าคนที่จะทำงานอย่างมีประสิทธิภาพนั้น มีปัจจัยเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความพอใจที่จะทำงานซึ่งเรียกว่าปัจจัยจูงใจ (Motivation factor) 5 ประการ คือ 1) ความสำเร็จในงานที่ทำ (achievement) 2) การได้รับการยอมรับนับถือ (recognition) 3) ลักษณะของงานที่ปฏิบัติ (work itself) 4) ความรับผิดชอบ (responsibility) และ 5) ความก้าวหน้าในตำแหน่งการงาน (advancement) แนวคิดของเฮิร์ซเบิร์ก นี้จำแนกสิ่งที่ทำให้เกิดความพอใจกับสิ่งที่ทำให้เกิดความไม่พอใจในงานออกจากกันอย่างเห็นได้ชัดเจน การลดสิ่งที่ทำให้ไม่พอใจสามารถทำให้เกิดความสงบในองค์การได้และอาจสร้างแรงจูงใจได้บ้างเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ไม่ใช่สิ่งจูงใจโดยตรง [5]

ทฤษฎีความต้องการ (Hierarchy of Needs) มาสโลว์ พฤติกรรมของคนจะถูกกำหนดและควบคุมโดยแรงจูงใจที่มีลักษณะแตกต่างกัน ซึ่งเป็นทฤษฎีทั่วไป (General Theory) เกี่ยวกับการจูงใจคน มาสโลว์ได้ ลำดับขั้นของความต้องการไว้ 5 ระดับ คือ 1) ความต้องการทางด้านร่างกาย (physiological Needs) เป็นความต้องการพื้นฐานขั้นแรกของมนุษย์ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับที่จะให้มีชีวิตรอดอยู่ 2) ความต้องการทางด้านความปลอดภัย (security or Safety Needs) ในขั้นต่อไปที่สูงขึ้น คือ มนุษย์จะเริ่มคิดถึงความปลอดภัยและความมั่นคง เช่น มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ 3) ความต้องการทางด้านสังคม (social or Belongings Needs) คือ ความต้องการเข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์การต่าง ๆ อยากจะคบหาสมาคมกับคนอื่น รวมตลอดทั้งจะได้รับมิตรภาพและความเห็นใจจากกลุ่มเพื่อนฝูง 4) ความต้องการมีฐานะเด่นในสังคม (esteem or Status Needs) คือความมั่นใจในตนเอง ในเรื่องของความสามารถ ความรู้ความสำคัญในตัวเอง และ 5) ความต้องการที่จะได้รับความสำเร็จตามความนึกคิดทุกอย่าง (self-Actualization and Self-realization) ความต้องการอยากจะสำเร็จทุกสิ่งทุกอย่างตามความนึกคิด ภายหลังจากที่มนุษย์ได้รับ

[5] Herzberg. Frederoc and Block Snyderman. The Motivation of Work. 2nd Ed, (New York : John Wiley Andersons Inc, 1959). p. 359-360.

การตอบสนองความต้องการทั้ง 4 ขั้น อย่างครบถ้วนแล้ว[6] ซึ่งมนุษย์มีความต้องการที่จะอยู่รอด ดังนั้นมนุษย์จะเกิดความต้องการและมีแรงจูงใจเมื่อตนเองได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติและเรียนรู้ จะส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในกิจกรรมนั้น ใช้ทฤษฎีพฤติกรรมมนุษย์มาประยุกต์ใช้ในการสร้างความรักสามัคคี จัดให้พลเมืองมีส่วนร่วมในกิจกรรมร่วมกัน เมื่อดำเนินกิจกรรมแล้วจะเกิดความพึงพอใจ และมีแรงจูงใจที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมไทยให้มีความเข้มแข็งต่อไป

แนวคิดการเรียนรู้ ผู้เรียนควรมีทิศทางการเรียนรู้ทุกด้านและควรมีพัฒนาการเรียนรู้ให้ครบทั้งวงจร ตาม 4 องค์ประกอบคือ ประสบการณ์ (Experience) การสะท้อน/อภิปราย (Reflection/discussion) การทดลอง/ประยุกต์แนวคิด (Experimentation/application) และความคิดรวบยอด (Concept) ดังนี้ 1) ประสบการณ์ (Experience) การให้ความรู้ หรือนำไปสู่การสอนทักษะต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่ผู้เรียนมีประสบการณ์มาแล้ว กระตุ้นให้ผู้เรียนได้ดึงประสบการณ์ของตัวเองออกมาใช้ในการเรียนรู้และสามารถแบ่งปันประสบการณ์ของตนเองที่มีให้แก่เพื่อน ๆ ที่อาจมีประสบการณ์ที่เหมือนหรือต่างไปจากตนเองได้ 2) การสะท้อนและอภิปราย (Reflection and discussion) ผู้เรียนจะได้แสดงความคิดเห็นของตนเองแลกเปลี่ยนกับสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งผู้สอนจะเป็นผู้กำหนดประเด็นการ วิเคราะห์ วิจารณ์ ผลของการสะท้อนจะทำให้ได้ข้อสรุปที่หลากหลาย ขณะทำกลุ่มผู้เรียนจะได้เรียนรู้ถึงการทำงานเป็นทีม บทบาทของสมาชิกที่ดีที่จะทำให้งานสำเร็จ การควบคุมตนเอง และการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นช่วยทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้ และเจตคติ 3) ความคิดรวบยอด (Concept) ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชา (พัฒนาด้านพุทธิพิสัย) เช่น การบรรยายของผู้สอน การมอบหมายงานให้อ่านจากเอกสาร การสะท้อนความคิดเห็นและอภิปรายในองค์ประกอบที่ 2 ผู้สอนอาจจะสรุปความคิดรวบยอด ผู้เรียนจะเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด ซึ่งความคิดรวบยอดนี้จะส่งผลไปถึงการเปลี่ยนแปลงเจตคติ หรือความเข้าใจในเนื้อหาขั้นตอนของการฝึกทักษะต่างๆ ที่ช่วยทำให้ผู้เรียนปฏิบัติได้ง่ายขึ้น และ 4) การทดลองและการประยุกต์แนวคิด (Experimentation / application) ผู้เรียนได้ทดลองใช้ความคิดรวบยอดในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การสนทนาสร้างคำขวัญ ทำแผนภูมิ บทบาทสมมุติ ฯลฯ หรือเป็นการแสดงถึงผลของความสำเร็จของการเรียนรู้ในองค์ประกอบที่ 1 ถึง 3 ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รู้จักการประยุกต์ใช้ความรู้และนำไปใช้ได้จริง (Kolb, 1984 : อ้างถึงในกัลยา ยศคำลือ, 2560)

การเรียนรู้แบบพหุปัญญา (Multiple intelligences) การ์ดเนอร์[7] ได้ระบุพหุปัญญา ไว้ 8 ด้านคือ (1) ปัญญาด้านภาษา (verbal/linqistiv intelligences) (2) ปัญญาด้านการคิดและคณิตศาสตร์ (logical-mathematical intelligences) (3) ปัญญาด้านมิติสัมพันธ์ (visual-spatial intelligences) (4) ปัญญาด้านรอบรู้ธรรมชาติ (naturalist intelligences) 5) ปัญญาด้านดนตรี (musical-rhythmic intelligences) (6) ปัญญาด้านการเคลื่อนไหวร่างกาย (bodily-kinesthetic intelligences) (7) ปัญญาด้าน

[6] A.H. Maslow, **A Theory of Human Motivation,** (Psychological Review 50, 1943).

[7] Gardner, Howard, **Multiple intelligences : the theory in practice**, (New York, N.Y. : Basic Books, 1998).

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal intelligences) และ (8) ปัญญาด้านรู้จักตนเอง (intrapersonal intelligences)

การเรียนรู้แบบวิทยาศาสตร์ (Scientific learning) มี 5 ขั้นตอน (SE learning cycle model) วิธีการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์ จะต้องให้ผู้เรียนใช้กระบวนการสร้างความรู้ด้วยตนเอง จะทำให้เกิดความเข้าใจ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริการสังคมได้ แนวทางมีดังนี้ 1) E1 : Engagement ขั้นสร้างความสนใจ มีกิจกรรมให้ผู้เรียนสังเกตสิ่งเร้าเพื่อเกิดความสงสัย ตั้งคำถามสำคัญ (คำถามหลัก) และคาดคะเนคำตอบ (ตั้งสมมติฐาน) 2) E2 : Exploration ขั้นสำรวจและค้นหา วางแผนเพื่อรวบรวมข้อมูล รวบรวมข้อมูลทั้งหมดด้วยการทดลองหรือวิธีการเก็บข้อมูลต่าง ๆ 3) E3 : Explanation ขั้นอภิปรายเพื่อสร้างคำอธิบายด้วยตัวผู้เรียนเอง แล้วเชื่อมโยงคำอธิบายที่ถูกต้องโดยผู้สอน 4) E4 : Elaboration ขั้นขยายความรู้ ผู้เรียนนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่และพัฒนาตนเอง โดยการสร้างผลงานหรือภาระงานเพื่อบริการสังคมและ 5) E5 : Evaluation ขั้นประเมิน ประเมินข้อดี ข้อบกพร่อง สิ่งสงสัยในขั้น E1-4 [8]

การเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integrated Instruction) การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความรู้ความคิดรวบยอดหรือทักษะเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้องค์รวมด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัยและทักษะพิสัย ซึ่งสอดคล้องตามแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 23 ที่เน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสม ตามสภาพจริงของสังคม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ประโยชน์ของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ มีดังนี้ 1) ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาในลักษณะองค์รวม มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหา มีทัศนะกว้างไกล 2) ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ผสมผสานความรู้ คุณธรรม ค่านิยม และลักษณะ อันพึงประสงค์ เป็นการเพิ่มศักยภาพของผู้เรียนได้เต็มที่ 3) ส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้หลายรูปแบบที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีกระบวน การคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา 4) ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เห็นประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก และ 5) ส่งเสริมให้เกิดทักษะและความสามารถในการแก้ไขปัญหา และหลักการสอนแบบบูรณาการคือ 1) ควรให้ความสำคัญกับเนื้อหาของสิ่งที่เรียนอย่างเป็นบูรณาการ 2) สร้างชุมชนการเรียนรู้ 3) พัฒนาห้องเรียนให้เป็นประชาธิปไตย มีความเป็นอิสระในฐานะที่เป็นผู้สืบค้นความรู้ สามารถเรียนรู้ร่วมกันและตัดสินใจ 4) สร้างโอกาสที่หลากหลายในการปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนที่มีความแตกต่างหลากหลาย เช่น การถกเถียงทางความคิด สืบค้นความรู้ ทำผลงาน และการสื่อสารผ่านสื่อต่าง ๆ 5) เคารพความหลากหลายทางความคิดและวัฒนธรรม ใช้ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ที่หลากหลาย 6) สอนให้ผู้เรียนใช้ข้อมูลหลายแหล่งให้เกิดความถูกต้องเป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ 7) ใช้ระบบสัญลักษณ์หลากหลายรูปแบบเป็นเครื่องมือในการนำเสนอความรู้ สัญลักษณ์ที่ว่านี้อาจหมายถึงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในภาษา และ 8) ใช้วิธีประเมินหลายรูปแบบทั้งในกระบวนการและการแสดงออกทางการเรียนรู้

[8] พิมพันธ์ เตชะคุปต์และพเยาว์ ยินดีสุข, **ทักษะ 7C ของครู 4.0**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560).

การประเมินผลในระหว่างกระบวนการตั้งคำถามสู่จุดการพิจารณาเลือกเกณฑ์ร่วมกันตัดสินใจว่าจะเรียนรู้แบบใด

วิถีชีวิตชุมชนไทย

วิถีชีวิต หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย รวมถึงปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต รวมถึงสังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา การประพฤติปฏิบัติตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ภูมิปัญญาหมายถึง องค์ความรู้ความสามารถและทักษะซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ผ่านกระบวนการเรียนรู้ ถ่ายทอดสืบต่อกันมาสืบต่อกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและยุคสมัย ภูมิปัญญาของไทยมีความเด่นชัดในหลายด้าน เช่น ด้านเกษตรกรรม ศิลปกรรม วรรณกรรมและภาษา

ภาษาหมายถึง เครื่องมือที่มนุษย์ใช้สื่อสารในการดำรงชีวิตปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชนต่าง ๆ สะท้อนโลกทัศน์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชน ทั้งวัจนภาษา (ภาษาที่ใช้ถ้อยคำ) และอวัจนภาษา (ภาษาที่ไม่ใช้ถ้อยคำ) ประเทศไทยมีภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติ ภาษาไทยถิ่นคือภาษาที่ใช้ติดต่อสื่อสารตามท้องถิ่นต่าง ๆ สามารถสื่อความหมาย และสร้างความเข้าใจในท้องถิ่นนั้น ๆ

ขนบธรรมเนียมประเพณี หมายถึง การประพฤติปฏิบัติและการกระทำกิจกรรมที่สืบทอดต่อกันมา ประเพณีเกี่ยวกับศาสนาประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิต และประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากิน [9]

ในชุมจะต้องมีผู้นำชุมชน ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ตามกฎหมาย ฝ่ายปกครอง พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องทพุทธศักราช 2557 มาตรา 27,28 “บำบัดทุกข์ บำรุงสุข” แก่ราษฎร เพราะมีปัญหาที่เกิดในชุมชนสังคมมากมาย เช่น ขาดการศึกษา ความยากจน ภัยแล้ง ราคาผลผลิตตกต่ำ ไม่มีเงินชำระหนี้สิน ปัญหาการทะเลาะวิวาท ปัญหาการของการถูกโกง ปัญหาการติดการพนัน ปัญหาการติดยาเสพติด ปัญหาการค้ามนุษย์ ฯลฯ และการดูแลทุกข์สุขของลูกบ้าน ช่วยเหลือกิจการของหมู่บ้าน มีจิตสาธารณะ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ฯลฯ ส่งผลให้ประชาชนในชุมชนคุณภาพชีวิตที่ดีตามหลักสากล สุขภาพดี (Health) การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Education) การสันทนาการ (Recreation) เข้าร่วมกิจกรรมในสังคม (Cultural Interests) และคุณค่าความเป็นมนุษย์ (Spirituality)[10] และคุณภาพชีวิต (Quality of Life) คุณภาพชีวิตเป็นลักษณะที่ดีเด่นของบุคคลในความเป็นอยู่ ครอบคลุมลักษณะที่เป็นความต้องการทางวัตถุ และทางจิตใจของบุคคล สามารถดำรงชีวิตได้ในระดับที่เหมาะสม ให้สามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน และไม่เบียดเบียนธรรมชาติ อีกทั้งยังควรรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของสังคมตลอดจนมีความเป็นไปได้ที่จะบรรลุถึงความปรารถนาในชีวิต และการเรียนรู้ตามรอยพระยุคลบาทของชุมชน ให้มี

[9] กระทรวงวัฒนธรรม, **วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญา,** (กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559).

[10] เสาวภา สุขประเสริฐ, **คุณภาพชีวิตที่ดีตามหลักสากล**. (เลย : เอกสารประกอบการบรรยายในโครงการปฐมนิเทศนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพรัฐประศาสนศาสตร์ ปีการศึกษา 2560 มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 2560).

สำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา รอบคอบ เพื่อให้สมดุลพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว[11]

บทบาทพลเมืองไทยคือ 1) การเคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่นที่มีต่อชุมชนและสังคม เสรีภาพในทางวิชาการ 2) การเคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่นที่มีต่อประเทศชาติ สิทธิการมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของเจ้าหน้าที่รัฐเกี่ยวกับการปฏิบัติราชการด้านการปกครอง 3) การปฏิบัติตนตามสิทธิของตนเองและผู้อื่นในสังคม 4) สถาบันครอบครัวเข้มแข็ง ครอบครัวเป็นสถาบันแรกของสังคม เมื่อครอบครัวเข้มแข็งและอบรมสั่งสอนให้สมาชิกในครอบครัวทุกคนรู้บทบาท สิทธิ เสรีภาพของตนเองและปฏิบัติตามที่กฎหมายและรัฐธรรมนูญได้ให้ความคุ้มครองได้อย่างเคร่งครัด โดยไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของสมาชิกอื่น ๆ ในสังคมก็จะนำพาให้สังคมและประเทศชาติเข้มแข็งตามไปด้วย โดยเฉพาะเยาวชนจะต้องได้รับการปลูกฝังให้มีจิตสำนึกในการมีจิตอาสา มีความรัก สามัคคี เรียนรู้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บทบาทบุคคลในวิถีชีวิตไทยแบบประชาธิปไตย คือ 1) พ่อ แม่ รับผิดชอบในการอบรมสั่งสอนสมาชิกในครอบครัว ให้การศึกษาหางบประมาณให้ครอบครัว ครองตนเป็นแบบอย่างที่ดีมีความรักต่อบุตร 2) ครู อาจารย์ ถ่ายทอดความรู้แก่ศิษย์โดยกระบวนการที่หลากหลายให้เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของนักเรียน ครองตนให้เหมาะสมและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ เป็นผู้เสียสละทั้งเวลาและอดทนในการสั่งสอนศิษย์ทั้งด้านความประพฤติและการศึกษา ยึดมั่นในระเบียบวินัย ปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพครูและ 3) เยาวชนจะต้องยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรมและระเบียบของโรงเรียนรับผิดชอบต่อหน้าที่ในการศึกษาหาความรู้ ให้ความเคารพต่อบุคคลที่อาวุโสโดยมีมารยาทที่เหมาะสมกับสถานการณ์ รับฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนอย่างมีเหตุผล ขยันหมั่นเพียรในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม และเสริมสร้างความสามัคคีในครอบครัว โรงเรียนและชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายการวิจัยคือผู้นำชุมชนและประชาชนบ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ปี พ.ศ. 2562 จำนวน 50 คนเครื่องมือวิจัยคือการสัมภาษณ์และการมีส่วนร่วมเรียนรู้เพื่อจัดทำข้อมูลเรื่องเล่าชุมชนบ้านท่าดีหมี เก็บรวบรวมข้อมูลโดยทีมผู้ช่วยวิจัยคือนักศึกษารับประศาสนศาสตร์ชั้นปีที่ 3 สัมภาษณ์ครัวเรือน จำนวน 100 ครัวเรือนเรื่องคุณภาพชีวิต และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเรียนรู้เพื่อจัดทำข้อมูลเรื่องเล่าชุมชนบ้านท่าดีหมีแบบพหุปัญญาแนวคิดของการ์ดเนอร์รูปแบบการใช้วาจาและภาษาท้องถิ่นไทเลยแบบไม่เป็นทางการ มีเนื้อหาที่สังเคราะห์จากกระบวนการกลุ่ม จำนวน 10 กลุ่มๆ ละ 5 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ข้อมูลคุณภาพชีวิตและพรรณนาวิเคราะห์การเรียนรู้เพื่อจัดทำเรื่องเล่าชุมชนบ้านท่าดีหมี วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2563

[11] พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **ตามรอยพระยุคลบาท โดยทศพิธราชธรรม,** (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2549).

ผลการวิจัย

บทความวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมเรียนรู้เพื่อทำเรื่องเล่าชุมชนบ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยเพื่อรองรับการท่องเที่ยวสกายวอล์กเลย พบว่า (1) บ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นหมู่บ้านชายขอบตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขงและแม่น้ำเหือง แม่น้ำทั้งสองไหลมาบรรจบกันทำให้มองเห็นเป็นแม่น้ำสองสี เริ่มเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติใหม่ของจังหวัดเลย เนื่องจากจังหวัดเลยและสำนักงานโยธาธิการจังหวัดเลยได้สร้างสกายวอล์กเลย รอบๆ พระใหญ่ ริมแม่น้ำสองสี ซึ่งอยู่ระหว่างดำเนินการสร้าง จากการประชาคม ครั้งที่ 1 วันที่ 23 กรกฎาคม 2562 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ครั้งที่ 2 วันที่ 31 กรกฎาคม 2562 ณ บ้านท่าดีหมี วันที่ 19 สิงหาคม 2562 และวันที่ 31 สิงหาคม 2562 (SWOT Analysis) บ้านท่าดีหมี กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม จำนวน 550 คน คิดเป็นร้อยละ 137.5 ชุมชนบ้านท่าดีหมีมีปัญหาน้ำไม่เพียงพอต่อการเกษตร และต้องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (กัลยา ยศคำลือ, 2562) และในช่วงการระบาดของไวรัสโคโรน่า 2019 ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย นายชัยวัฒน์ ชื่นโกสุม มีนโยบายในการเฝ้าระวังอย่างเคร่งครัด ผลกระทบของไวรัสโคโรนา 2019 จังหวัดเลยพบผู้ติดเชื้อไวรัสฯ จำนวน 5 รายและไม่มีผู้เสียชีวิต ทำให้จังหวัดเลยจะต้องกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลคือการคัดกรอง การเฝ้าระวังผู้มีความเสี่ยง 14 วัน เว้นระยะห่างทางสังคม สวมหน้ากากอนามัย การปิดสถานศึกษา ร้านอาหาร โรงแรม ปิดแหล่งท่องเที่ยว ฯลฯ การสำรวจเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตผู้ยากไร้ จำนวน 100 ครัวเรือน และสัมภาษณ์ระหว่างวันที่ 2, 4, 5, 6 กุมภาพันธ์ 2563 ประชาชนบ้านท่าดีหมี จำนวน 365 ครัวเรือน ส่วนใหญ่อาชีพเกษตรกรรรม การสะท้อนผลปัญหาวันที่ 24, 26 และ 27 เมษายน 2563 การได้รับข้อมูลข่าวสารจากทางราชการและ social media อย่างต่อเนื่องชุมชนไม่พบผู้ติดเชื้อ (เจษฎาภรณ์ สอนเสียง, 2563) คุณภาพชีวิตประชาชนบ้านท่าดีหมีจากการบอกของครัวเรือนยากไร้ จำนวน 100 ครัวเรือน บ้านท่าดีหมี จำนวน 367 ครัวเรือน ประชากร จำนวน 1,089 คน จำแนกเป็นเพศชาย 515 คน และเพศหญิง 574 คน มีพื้นที่ราบและภูเขาทั้งหมด 4,000 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 2,500 ไร่ ประกอบอาชีพเกษตร เช่น ปลูกข้าว ผักผลไม้ การทำหัตถกรรมทอผ้า จักสานและจานกาบหมาก แปรรูปสมุนไพรและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เช่น มะม่วง กล้วย อ้อย ฯลฯ เพื่อบริโภคและจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาไหว้พระใหญ่ภูกคกงิ้วและชมสกายวอล์กเลยที่จะเปิดบริการเต็มรูปแบบในเดือนตุลาคม 2563 (2) การเรียนรู้จัดทำข้อมูลเรื่องเล่าชุมชนบ้านท่าดีหมีแบบพหุปัญญาของการ์ดเนอร์รูปแบบการใช้วาจาและภาษาท้องถิ่นไทเลยแบบไม่เป็นทางการ วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2563 มีเนื้อหาที่สังเคราะห์จากกระบวนการกลุ่ม จำนวน 10 กลุ่ม ๆ ละ 5 คน แต่ละกลุ่มระดมสมองและเสนอแนวคิดและการปฏิบัติในการปรับตัวใช้ความคิดสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตที่จะเปลี่ยนแปลง เช่น เทคโนโลยีสมัยใหม่ ทักษะใหม่ในยุคดิจิทัล ความเชื่อและประเพณีของชุมชนที่จะต้องอนุรักษ์และสืบทอดต่อให้ลูกหลาย การเรียนรู้ที่จะปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน โดยสะท้อนผลข้อมูลเรื่องเล่าเป็นสื่อแผ่นพับและวีดีทัศน์ สะท้อนผลกิจกรรม วันที่ 24, 25, 27 เมษายน 2563 วันที่ 1, 15 พฤษภาคม 2563 และวันที่ 25-26 มิถุนายน 2563

แผนภาพที่ 1 วิถีชีวิตชุมชนบ้านท่าดีหมี
ที่มา: อิสริยาภรณ์ ชัยกุหลาบ ถ่ายภาพ

แผนภาพที่ 2 การทำเรื่องเล่าชุมชนบ้านท่าดีหมี
ที่มา: อิสริยาภรณ์ ชัยกุหลาบ ถ่ายภาพ

บทสรุป

การทำเรื่องเล่าคุณภาพชีวิตจากการบอกเล่านำไปสู่สื่อแผ่นพับและวีดีทัศน์และการเรียนรู้แบบพหุปัญญาทำข้อมูลเรื่องเล่า ตามแนวคิดของการ์ดเนอร์ (Gardner) คือปัญญาด้านภาษา (verbal/linqistiv intelligences) ผลของการเรียนรู้ที่จะทำให้ชุมชนนำไปใช้วางแผนในการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนรอบๆ Sky walk Loei โดยสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนมีศักยภาพเพิ่มขึ้นในปัจจุบันคือเกิดอาสาสมัครและเครือข่ายความร่วมมือที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนบ้านท่าดีหมีให้โดดเด่นที่ก้าวสู่เศรษฐกิจฐานรากที่ยั่งยืน โดยชุมชนตั้งใจในการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์กรอิสระในกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งร่างกายและจิตใจอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

1. จังหวัดเลย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรบูรณาการเพื่อส่งเสริมให้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตฐานรากอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะผู้ยากไร้ จำนวน 100 ครัวเรือนจะต้องลดลง

2. มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยจะต้องบริการวิชาการ วิจัยและสร้างนวัตกรรมในชุมชนอย่างตั้งใจ (Change mindset) ใช้การเชื่อมโยงแบบดิจิทัล (Digital transformation) ลดต้นทุน จ้างเหมา freelance ทำงานออนไลน์

3. คณะมุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยจะต้องมีส่วนร่วมช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยแบบบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เน้นการนำปัญหาในชุมชนมาร่วมกันแก้ไข โดยใช้หลักที่จำเป็นในยุคใหม่ (New normal)_

4. คณะมุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยจะต้องวิจัยแบบบูรณาการมุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ศาสตร์เพื่อสร้างกระบวนการผลิตบัณฑิต ให้มีคุณภาพ 3 ด้าน คือ ความรู้ (knowledge)_ทักษะความสามารถ (skills and competency)_และคุณธรรม (Moral)_เป็นผู้ร่วมผลิตกับภาคประกอบการ ปรับปรุงหลักสูตรให้เป็นแบบ CWIE (Cooperative and Work Integrating Education)_ตามพระราชบัญญัติอุดมศึกษา มาตรา 35

5. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ควรวิจัยเรื่องรูปแบบและปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาบัณฑิตหลักสูตร Universty 4.0 (Good university teachers ; Great university transforms people) จากปัจจัย (1) มีข้อมูลเพื่อตัดสินใจ (Data) (2) รู้จักตัวตน (Insight) และ (3) มีวิสัยทัศน์ผู้นำ (Leadership)

บรรณานุกรม

กระทรวงวัฒนธรรม. **วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญา.** กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559.

กระทรวงศึกษาธิการ. **การจัดการเรียนรู้แบบพหุปัญญา.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กรมส่งเสริมการเรียนรู้ของครู, 2550.

กระทรวงศึกษาธิการ. **ยุทธศาสตร์ชาติมหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ, 2561.

กัลยา ยศคำลือ. **วัยใสใส่ใจการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.เลย** : การประชุมวิชาการประจำปี ครั้งที่ 8 ชมรมคณะปฏิบัติงานวิทยาการ อพ.สธ. “ทรัพยากรไทย ศักยภาพมากล้นมีให้เห็น” จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จังหวัดสระบุรี วันที่ 29 พฤศจิกายน 2559 - 1 ธันวาคม 2560, 2559.

กัลยา ยศคำลือ. **รายงานการทำเวทีประชาคมค้นหาแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวใหม่** Skywalk เชียงคาน- เลย 4 มิติ. เลย : กองนโยบายและแผน มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 2562.

กัลยา ยศคำลือ และจุลดิษฐ อุปฮาต. การเรียนรู้ศาสตร์พระราชาของเยาวชนจังหวัดเลย. เชียงราย: **บทความวิชาการสืบเนื่องจากการประชุมสังคมศาสตร์วิชาการระดับชาติ ครั้งที่** 15 “การขับเคลื่อนพลังชุมชนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้” วันที่ 25 มกราคม 2562 ณ หอปรัชญารัชกาลที่ 9 มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 2561).

เจษฎา สอนเสียง. **ข้อมูลครัวเรือนบ้านท่าดีหมี. เลย** : บ้านท่าดีหมี ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, 2562.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). ตามรอยพระยุคลบาท โดยทศพิธราชธรรม. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2549.

พิมพันธ์ เตชะคุปต์และพเยาว์ ยินดีสุข. ทักษะ 7C ของครู 4.0. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ็กซเปอร์เน็ท จำกัด, 2561.

วิโรจน์ อุทุมโคตร, ประจญ กิ่งมิ่งแฮ และ ธนกฤต ธุริสุทธิ์. (เมษายน-มิถุนายน 2561). **รูปแบบการจัดการความรู้ตามบทบาทหน้าที่กำนันผู้ใหญ่บ้านเขตตรวจราชการที่ 10 กรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย**. เลย : ว.วิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. ปีที่ 13 ฉบับที่ 44.

เสาวภา สุขประเสริฐ. คุณภาพชีวิตที่ดีตามหลักสากล. เลย : เอกสารประกอบการบรรยายในโครงการปฐมนิเทศนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพรัฐประศาสนศาสตร์ ปีการศึกษา 2560 มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย,2560.

A.H. Maslow. **A Theory of Human Motivation.** Psychological Review 50, 1943.

Bandura, A. **Principle of Behavioral Modification.** New york : Holt, Rinehart & Winston, 1977.

Gardner, Howard. **Multiple intelligences : the theory in practice**. New York, N.Y. : Basic Books, 1998.

Herzberg. Frederoc and Block Snyderman. **The Motivation of Work. 2nd Ed**. New York : John Wiley Andersons Inc, 1959.

Kagan, Spencer. **Co-operative Learning**. San Juan Capistrano : Kagan Co-operative Learning, 1998.

วัฒนธรรมไทยในศตวรรษที่ 21 กับการพัฒนาที่ยั่งยืน

Thai culture in the 21st century and sustainable development

ณัฐสันต์ นันทวัฒน์
ณัฐพงษ์ อิ่มทอง
พระสมรัก ภทฺทปญฺโญ
พระครูใบฎีกาสุทัศน์ ธมฺมปาโล
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หน่วยวิทยบริการฯ ณ วัดพระบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร

บทคัดย่อ

บทความนี้ผู้เขียนสนใจและพุ่งเป้าไปที่ วัฒนธรรมไทยในศตวรรษที่ 21 เป็นการใช้ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมการดำรงชีพของคนไทย โดยมีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคน ในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดีเก่ง ที่รู้คุณค่าของวัฒนธรรมไทย และมีคุณภาพ โดยคนไทยมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการและวัฒนธรรมที่ดีรอบด้านและมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะรับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มัธยัสถ์ อดออม โอบอ้อมอารี มีวินัย รักษาศีลธรรม และเป็นพลเมืองดีของชาติ มีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาที่ 3 และอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สู่การเป็นคนไทยที่มีทักษะสูง เป็นนวัตกรรม นักคิด ผู้ประกอบการ เกษตรกรยุคใหม่และอื่น ๆ โดยมีสัมมาชีพตามความถนัดของตนเอง และการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ในสังคมไทย ทุกภาคส่วนของสังคมควรผนึกกำลังร่วมกันในการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง บนพื้นฐานของทุนทรัพยากรที่มีอยู่ ทั้งนี้ จำเป็นต้องสร้างจิตสำนึกใหม่ของคนในสังคมให้มุ่งผลประโยชน์ส่วนรวม และปรับวิธีคิด ทัศนคติในการดำเนินชีวิตใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยลง ขณะเดียวกันต้องประสานเชื่อมโยงบทบาทภาครัฐ ท้องถิ่นและชุมชนให้มีส่วนร่วมทำงานด้วยกันได้ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดการพัฒนาและเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมการการดำรงชีพของคนไทยในศตวรรษที่ 21

คำสำคัญ : วัฒนธรรมไทย, การพัฒนาที่ยั่งยืน, ยุทธศาสตร์การพัฒนา,ตัวชี้วัดการพัฒนา

Abstracts

This article, the author is interested and aimed at Thai culture in the 21st century is the use of national strategies for development and capacity building of human resources. To strengthen the living culture of Thai people With important development

goals for human development 5n every dimension and in every age to be a good person That knows the value of Thai culture and quality, with Thai people ready, physically, mentally, intellectually, with all-round development and good culture and good health in all ages Have public mind, social responsibility and others, are thrifty, conservative, bountiful, disciplined, maintain morality and be a good citizen of the nation With correct thinking Have the necessary skills in the 21st century, have the skills to communicate in English and the 3rd language and preserve local languages Have a habit of learning and self-development throughout life To become highly skilled Thai people, be innovative, thinkers, entrepreneurs, modern farmers and others by having a livelihood according to their own aptitude And sustainable development can occur in Thai society Every sector of society should join forces to drive change. Based on the available resources, capital, it is necessary to create a new consciousness of people in society to focus on the common good. And adjust the way of thinking New attitude in life that has less impact on the environment At the same time, must coordinate with the role of government Local and community to be able to participate, work together To create a learning process for development and increase the value of local resources Which is considered the living culture of the Thai people in the 21st century

Keywords : Thai culture, Sustainable development, Development Strategies, Development 5ndicators

บทนำ

วัฒนธรรม คือเกิดจากความรู้การสั่งสม การสืบต่อ และการถ่ายทอดวัฒนธรรม มีการเกิดการเจริญเติบโต การเปลี่ยนแปลง การเสื่อมสลาย เช่นเดียวกับชีวิตและสัตว์ แต่อาการต่างๆที่เกิดขึ้นจะเปลี่ยนแปลงไป หรือพัฒนาการนั้น เกิดจากการกระทำของมนุษย์ วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีความสำคัญ สำหรับประเทศ ซึ่งการที่มนุษย์ได้แบ่งเป็นชาตินั้น ชาตินี้ ก็ใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องกำหนดนั้นเอง วัฒนธรรมจึงเป็นแบบฉบับของการแสดงออกทั้งทางความรู้สึกนึกคิด และการกระทำของมนุษย์เป็นระเบียบแบบแผน หรือพฤติกรรมที่มนุษย์ปฏิบัติต่อกันจนเป็นประเพณี หรือเป็นหน้าที่ที่ทุกคนในสังคมต้องยึดถือ และปฏิบัติตามกัน ทั้งวัฒนธรรมด้านจิตใจ และวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ [1]

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 65 กำหนดให้รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็น

[1] คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **วัฒนธรรมไทย,** (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2551), หน้า 2.

เป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว โดยให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ และต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 มีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2560 โดยกำหนดให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อรับผิดชอบในการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติ กำหนดวิธีการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติ ในการติดตาม การตรวจสอบ และการประเมินผลรวมทั้งกำหนดมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนทุกภาคส่วนดำเนินการให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ

เพื่อให้เป็นไปตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ ได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทยุทธศาสตร์ชาติด้านต่าง ๆ รวม 6 คณะ
อันประกอบด้วย

1) คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ ด้านความมั่นคง

2) คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน

3) คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์

4) คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม

5) คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

6) คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ

เพื่อรับผิดชอบในการดำเนินการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนด ตลอดจนได้จัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวางเพื่อประกอบการพิจารณาจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติตามที่กฎหมายกำหนดแล้ว

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) เป็นยุทธศาสตร์ชาติฉบับแรกของประเทศไทยตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ประเทศไทยบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ภายในช่วงเวลาดังกล่าว เพื่อความสุขของคนไทยทุกคน

ความหมายของวัฒนธรรม

“วัฒนธรรม”[2] ตรงกับภาษาอังกฤษ ว่า "Culture" คำนี้มีรากศัพท์มาจาก "Cultura" ในภาษาละติน มีความหมายว่า การเพาะปลูกหรือการปลูกฝัง ซึ่งอธิบายได้ว่า มนุษย์เป็นผู้ปลูกฝังอบรมบ่มนิสัยให้

[2] อานนท์ อาภาภิรม, **สังคมวัฒนธรรมและประเพณีไทย,** (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, 2519), หน้า 99.

เกิดความเจริญงอกงาม ในด้านสังคมศาสตร์ วัฒนธรรมจึงมีความหมายกว้างขวางมากซึ่งกล่าวคือ วัฒนธรรมหมายถึงชีวิต (Way for life) ของมนุษย์ในสังคม และแบบแผนการดำเนินชีวิตของบุคคลทุกๆอย่าง รวมถึงบรรดาผลงานทั้งมวลที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นตลอดจน ความคิด ความเชื่อค่านิยม และความรู้ต่างๆเป็นต้น

คำว่า “วัฒนธรรม”[3] หมายความว่า “ธรรม คือ ความเจริญ” หรือ “ธรรมเป็นเหตุให้เจริญ” นั้นแสดงให้เห็นว่า มิใช่ลักษณะที่อยู่กับที่ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามลำดับ แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้นตามลำดับ สิ่งใดอยู่กับที่ สิ่งนั้นไม่ชื่อว่า “วัฒนะ” คือ “เจริญ” วัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมแก่กาลเวลาอยู่เสมอ

พระยาอนุมานราชธน[4] กล่าวว่า “วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตสร้างเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เลียนแบบกันได้”

ยุทธ ศักดิ์เดชยนต์ ได้กล่าวว่า “วัฒนธรรมรวมถึงความคิดและแบบแผนพฤติกรรมทุกอย่างที่ตกทอดสืบต่อกันมาโดยทางการสื่อสารหรือส่งสัญลักษณ์ ไม่ตกทอดโดยทางพันธุกรรมเราเรียนรู้วัฒนธรรมโดยอาศัย คำพูด ท่าทาง เช่น การที่นกรู้จักสร้างหลังได้นั้นเป็นการตกทอดทางพันธุกรรมแต่การที่มนุษย์รู้จักสร้างบ้านพักที่อาศัยนั้น เป็นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม”

ความหมายของวัฒนธรรม ทั้งในด้านต่างๆ ทั่วไปนักวิชาการบางท่านได้กล่าวไว้ อาจหลอมรวมกันเข้าด้วยกันแล้วสรุปได้ คือ “วัฒนธรรม” มีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถี ชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่งซึ่งมนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิถีในการปฏิบัติรวมทั้งการจัดระเบียบ ตลอดจนถึง ระบบความคิดความเชื่อค่านิยมความรู้ และ เทคโนโลยีต่างๆ ที่มีการดัด เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นและได้วิวัฒนาการสืบทอดกันมาอย่างมีแบบแผน

ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวาง เพื่ออธิบายความหมายเกี่ยวกับอนาคตของสังคมมนุษย์และโลกที่มนุษย์อาศัยอยู่ แต่ก็ไม่เป็นที่กระจ่างชัดนักว่าความหมายของคำว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” นั้นคืออะไร และจะสามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมได้อย่างไร สาเหตุสำคัญประการหนึ่ง อาจเป็นเพราะผู้นำหรือผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจในสังคมไม่สามารถผลักดันแนวคิดดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติให้ได้ผล หรือกำหนดดัชนีขึ้นมาวัดผลการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างชัดเจน ทำให้ไม่สามารถติดตามตรวจสอบได้ว่ากิจกรรมใดเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน และกิจกรรมใดเป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ในสังคมโลกมีผู้ให้ความหมายของ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ไว้หลายนิยาม ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความหมายใกล้เคียงกันทั้งสิ้น

---

[3] จำนง ทองประเสริฐ. ศ.พิเศษ, **วัฒนธรรมไทยภาษาไทย,** (กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว 2527), หน้า 2.

[4] พระยาอนุมานราชธน, **เรื่องวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป.

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยศ.นพ.ประเวศ วะสี สรุปได้ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืน จะต้องเป็น การพัฒนาที่ก่อให้เกิดดุลยภาพของทุกมิติกล่าวคือ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม จิตใจ ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีการบริหารจัดการที่ดีที่มีพหุภาคีร่วมทุกขั้นตอนเป็น กลไกขับเคลื่อน

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ได้ให้ความเห็นว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ “การพัฒนาที่ ดำเนินไปได้อย่างราบเรียบ มั่นคง ต่อเนื่อง ไม่สะดุดด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง รวมถึง เหตุด้านเศรษฐกิจ เหตุด้านประชากร และสังคม เหตุด้านการเมืองการปกครอง เหตุด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และเหตุด้านสถานการณ์ระหว่างประเทศ”

วินัย วีระวัฒนานนท์ ได้เสนอแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า เป็นการพัฒนาที่จะส่งผลต่อมนุษย์และมวลมนุษย์ได้อย่างถาวรมั่นคงที่มีหลักการดังนี้

1) มนุษย์จะยังต้องอาศัยปัจจัยในการดำรงชีวิตจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในโลกนี้เท่านั้น

2) การดำรงชีวิตของมนุษย์ด้วยกัน การดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นจะต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

3) การพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติจะเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมจะต้องได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน

4) การพัฒนาคุณภาพประชากรและการใช้ทรัพยากร จะเพิ่มขึ้นได้ในปริมาณที่จำกัดเท่านั้น

แต่ที่มีชื่อเสียงมากที่สุด ก็คือ คำนิยามของ World Commission on Environment and Development หรือ Brundtland (2526) ที่ได้ให้ไว้ในรายงาน “Our Common Future” ซึ่งได้เสนอแนะว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ รูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง (Sustainable Development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs)” กล่าวคือ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ของคนรุ่นปัจจุบัน จะต้องไม่ใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง แต่ควรเป็นการใช้ทรัพยากรในเชิงอนุรักษ์และพัฒนาให้เต็มศักยภาพอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องพิจารณาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความยั่งยืนของระบบนิเวศไปพร้อมๆ กัน

การพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาประเทศไทยนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เป็นต้นมาได้ส่งผลให้ประเทศมีการพัฒนาในทุกมิติ ทั้งในด้านเศรษฐกิจที่ประเทศไทยได้รับการยกระดับเป็นประเทศ ในด้านสังคมที่มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนส่งผลให้ประเทศไทยหลุดพ้นจากการเป็นประเทศยากจน

ประเทศไทยยังมีความท้าทายต่อการพัฒนาที่สำคัญ อาทิ อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจในปี

2560 ที่ร้อยละ 3.๙ ถือว่าอยู่ในระดับต่ำกว่าศักยภาพ เมื่อเทียบกับร้อยละ 6.0 ต่อปีในช่วงเวลาเกือบ 6 ทศวรรษที่ผ่านมา โดยมีสาเหตุหลักจากการชะลอตัวของการลงทุนภายในประเทศและสถานการณ์เศรษฐกิจโลกที่ยังไม่ฟื้นตัวได้เต็มที โดยเฉพาะภาคบริการและภาคเกษตรที่มีผลิตภาพการผลิตในระดับต่ำ ขาดการนำเทคโนโลยีเข้ามาเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตประกอบกับแรงงานไทยยังมีปัญหาเรื่องคุณภาพและสมรรถนะที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการในการขับเคลื่อนการพัฒนาของประเทศ

นอกจากนั้น ศักยภาพและคุณภาพของประชากรไทยทุกช่วงวัยยังคงเป็นปัจจัยท้าทายสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ แต่ยังคงมีปัญหาเรื่องคุณภาพการให้บริการที่มีมาตรฐานแตกต่างกันระหว่างพื้นที่ ซึ่งเป็นหนึ่งในสาเหตุหลักที่ทำให้ประเทศไทยยังคงมีปัญหาความเหลื่อมล้ำในหลายมิติขณะที่ปัญหาด้านความยากจนยังคงเป็นประเด็นท้าทายในการยกระดับการพัฒนาประเทศให้ประชาชนมีรายได้สูงขึ้นและแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างยั่งยืนปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากปัญหาประสิทธิภาพการบริหารจัดการภาครัฐ การพัฒนาประเทศขาดความต่อเนื่องและความยืดหยุ่นในการตอบสนองความต้องการและการแก้ปัญหาของประชาชนในขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่มีสัดส่วนประชากรวัยแรงงานและวัยเด็กที่ลดลงและประชากรสูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จะเป็นปัจจัยเสี่ยงสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาประเทศในมิติต่าง ๆ มีความท้าทายเพิ่มมากขึ้น ทั้งในส่วนของเสถียรภาพทางการเงินการคลังของประเทศในการจัดสวัสดิการเพื่อดูแลผู้สูงอายุที่เพิ่มสูงขึ้น การลงทุนและการออม การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ความมั่นคงทางสังคม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งจะเป็นประเด็นท้าทายต่อการขับเคลื่อนประเทศไปสู่การเป็นประเทศพัฒนาแล้ว

สถานการณ์การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนของสังคมไทยดังกล่าว มีลักษณะเช่นเดียวกับความไม่ยั่งยืนของประเทศต่างๆ ทั่วโลก เป็นเหตุให้ประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติได้ให้ความสนใจต่อผลการพัฒนาเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสภาวะเลวร้ายที่โลกกำลังเผชิญอยู่ทั้งความยากจน ความอดอยากหิวโหย ความเจ็บป่วย การไม่รู้หนังสือ และความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศซึ่งมนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพา จึงได้เห็นพ้องร่วมกันว่า ความเจริญทางเศรษฐกิจไม่อาจดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้หากมนุษย์ไม่คำนึงถึงปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ได้รับ ผลกระทบอย่างรุนแรงตลอดระยะเวลายาวนานที่ผ่านมา และหนทางเดียวที่จะนำไปสู่อนาคตที่ปลอดภัยและมั่นคง ก็คือการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่สมดุล โดยใช้ทรัพยากรของโลกอย่างเหมาะสมและมีเหตุผลเพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ พร้อมทั้งจัดการและคุ้มครองระบบนิเวศให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเริ่มเข้ามามีบทบาทในกระแสการพัฒนาของสังคมโลกนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 เริ่มตั้งแต่องค์การสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Human Environment) ณ กรุงสต๊อคโฮล์ม ประเทศสวีเดน ซึ่งเรียกร้องให้ทั่วโลกได้คำนึงถึงผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยจนเกินขีดจำกัดของทรัพยากรโลก ผลจากการประชุมดังกล่าวทำให้ทั่ว โลกหันมาให้ความสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมกันอย่างกว้างขวาง ต่อมาในปี พ.ศ.2556 สหประชาชาติได้จัดตั้งสมัชชาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development หรือเป็นที่

รู้จักกันโดยทั่วไปว่า Brundtland Commission) เพื่อทำการศึกษาในเรื่องการสร้างความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา ซึ่งได้เผยแพร่เอกสารชื่อ Our Common Future ที่ได้เรียกร้องให้ชาวโลกเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือยและเปลี่ยนวิถีทางในการพัฒนาเสียใหม่ในลักษณะที่ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมและให้สอดคล้องกับข้อจำกัดของธรรมชาติมากยิ่งขึ้น รวมทั้งได้เสนอว่ามนุษยชาติสามารถที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนขึ้นมาได้

การพัฒนาที่ยั่งยืนได้รับความสำคัญมากยิ่งขึ้น เมื่อสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดระดับโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UN Conference on Environment and Development : UNCED) หรือการประชุม Earth Summit ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อปี พ.ศ. 2535 ผลการประชุมนี้ ผู้แทนของ 178 ประเทศรวมทั้งประเทศไทย ได้ร่วมลงนามรับรองแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda21) ซึ่งถือเป็นแผนแม่บทของโลกที่ประเทศสมาชิกต้องตระหนักถึงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและเห็นความสำคัญที่จะต้องร่วมกันพิทักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นในโลก โดยกำหนดกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล พร้อมทั้งกระตุ้นให้รัฐบาลประเทศต่างๆ สร้างกลยุทธ์การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม ในขณะเดียวกันก็ให้การคุ้มครองฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อผลประโยชน์ของคนในรุ่นต่อไป ทั้งนี้ ควรเปิดโอกาสให้กลุ่มต่างๆ ในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางที่สุด ซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกันต่อไปได้

การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน

การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้เจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ มีเสถียรภาพ มีความสมดุลและกระจายความมั่งคั่งเอื้อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่และต้องเป็นการเติบโตที่ยั่งยืนได้ในระยะยาว การเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศที่ผ่านมา เป็นการเติบโตที่อยู่บนรากฐานของการสร้างความได้เปรียบในเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) โดยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติรวมทั้งปัจจัยทุนอย่างเต็มที่ และการใช้แรงงานราคาถูกในการผลิตสินค้าและบริการ ในขณะที่ปัจจัยเชิงโครงสร้างทุนเป็นปัจจัยหลักในการผลิต ไม่ได้มุ่งไปในเชิงการแข่งขันทำให้ไม่สามารถพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงและการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในบริบทของเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองโลกได้

ดังนั้น ประเทศไทยต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศมาให้ความสำคัญกับความได้เปรียบในเชิงแข่งขัน (Competitive Advantage) เพื่อปรับปัจจัยเชิงโครงสร้างที่เป็นปัจจัยหลักในการผลิตให้มุ่งไปในเชิงการแข่งขัน ที่คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลก ควบคู่กับ “ความเป็นไท” (Thainess) ภายใต้เป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจนที่จะมุ่งเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy) ซึ่งหมายถึง ประเทศไทยต้องรู้ว่าจะผลิตอะไร (What) ผลิตอย่างไร (How) ผลิตโดยใคร (By whom) และผลิตเพื่อใคร (For whom)

ยุทธศาสตร์การพัฒนา

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเป็นการสร้างความสามารถในการแข่งขันเพื่อระบบเศรษฐกิจที่มีคุณภาพและมีการกระจายประโยชน์ออกไปอย่างทั่วถึง โดยให้ความสำคัญกับภาคการผลิตและบริการที่มีประสิทธิภาพสามารถแข่งขันได้ภายใต้ศักยภาพและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สร้างความสมดุลระหว่างการผลิตกับการดูแลสภาวะแวดล้อม รวมทั้งมีเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็งเอื้อต่อการกระจายประโยชน์ที่เป็นธรรมมากขึ้น ประกอบด้วยแนวทางหลัก ได้แก่

(1) การสร้างความเข้มแข็งของภาคการผลิตและบริการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและสามารถแข่งขันได้

(1.1) ปรับระบบการผลิตสินค้าและบริการที่มุ่งสู่การเพิ่มประสิทธิภาพ การสร้างมูลค่าเพิ่มของกระบวนการผลิตสู่การตลาด และการยกระดับคุณภาพสินค้า โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม เช่น การผลิตสินค้าอาหารที่มีคุณภาพปลอดภัยได้มาตรฐาน ปลอดการใช้สารเคมีในการผลิตทางการเกษตร การขยายผลการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนให้กว้างขวางยิ่งขึ้นการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนมีส่วนร่วมบริหารจัดการ การกำหนดมาตรฐานปลอดภัยในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว การน าเทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมาใช้ในกระบวนการผลิตทุกระดับ การวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อมาขยายผลในเชิงพาณิชย์การกำหนดและควบคุมมาตรฐานสินค้า เพื่อให้เกิดความสามารถในการแข่งขันที่ยั่งยืนและเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันในเชิงอนุรักษ์ (Green Productive Capacity)

(1.2) ยกระดับสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ โดยขจัดอุปสรรคที่กีดขวางการแข่งขันทั้งภายในและภายนอกประเทศ เพิ่มประสิทธิภาพและความรับผิดชอบของบริการภาครัฐ ปรับโครงสร้างและยกระดับระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของภาคธุรกิจ วางรากฐานเทคโนโลยีสำหรับการแข่งขันในระดับลึกซึ้งมากยิ่ง

(1.3) กระตุ้น ให้เกิดการพัฒนาเครือข่ายอุตสาหกรรม (Cluster) โดยมีเป้าหมายในกลุ่มธุรกิจที่มุ่งสู่การเป็นเลิศ เช่น ท่องเที่ยว อาหาร แฟชั่น ยานยนต์ ซอฟต์แวร์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาสำหรับการแข่งขันและการขยายตัว โดยใช้คัลสเตอร์เป็นกลไกหลักในการพัฒนาและมีการสนับสนุนในรูป Matching Fund ระหว่างภาครัฐและเอกชน

(1.4) สนับสนุนการปรับปรุงกลยุทธ์การดำเนินธุรกิจระดับบริษัท โดยคำนึงถึงความต้องการของผู้บริโภค มุ่งตลาดในระดับภูมิภาคควบคู่ไปกับตลาดต่างประเทศที่อยู่ไกลออกไป รวมทั้งมีการบริหารงานที่มีคุณภาพ

(1.5) สนับสนุนกระบวนการผลิตที่ไม่ส่งผลต่อสภาพแวดล้อม โดยการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืนประกอบด้วยการสร้างความเข้มแข็งให้แก่หน่วยงานที่ทำหน้าเป็นแกนกลางในการประสานและผลักดันขบวนการตรวจสอบมาตรฐานสินค้า การควบคุมโดยตรงนี้ใช้หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับภาระค่าใช้จ่าย (Polluter Pays' Principle, PPP) การพัฒนาเครือข่ายองค์กร เพื่อสนับสนุนให้กลไกตลาดทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ

สามารถสะท้อนต้นทุนการผลิตและการบริโภคที่แท้จริงได้ โดยรัฐจะต้องมีข้อมูล และเครื่องมือในการติดตามและตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งมีบทลงโทษที่รุนแรงในกรณีที่ฝ่าฝืน

(1.6) ปรับปรุงระบบการเจรจาทางการค้าทั้งในระดับ ทวิภาคีภูมิภาค และพหุภาคี และปรับกลไกความร่วมมือเศรษฐกิจต่างประเทศในทุกด้าน ให้มีความชัดเจนและเชื่อมโยงกัน ทั้งด้านการค้า การตลาด การบริการ และการลงทุน และการใช้ประโยชน์จากเวทีความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจและวิชาการเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ โดยสร้างพันธมิตรระหว่างกลุ่มหรือภูมิภาคที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน อาทิ การพิทักษ์และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การเชื่อมโยงเครือข่ายทางโครงสร้างพื้นฐานความร่วมมือในการวิจัยและพัฒนา เป็นต้น

ตัวชี้วัด การพัฒนาสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาสังคมเพื่อน าไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น การกำหนดตัวชี้วัดเพื่อประเมินผลของการพัฒนาในแต่ละช่วงเวลานับมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้ได้ทราบถึงผลสำเร็จหรือปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมและนำไปสู่การปรับการดำเนินงานในระยะต่อไปให้สอดรับกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ทันท่วงทีและสามารถบรรลุถึงจุดมุ่งหมายได้ในที่สุด

ตัวชี้วัดการพัฒนาสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สะท้อนระดับของการพัฒนาและสภาพการพัฒนาคนในทุกมิติของการดำรงชีวิตตามพัฒนาการของชีวิตและความต้องการพื้นฐานของคนนั้นจะเป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบายและการจัดสรรทรัพยากรเพื่อความเป็นธรรมอย่างแท้จริง โดยได้กำหนดตัวชี้วัดเพื่อการพัฒนาสังคมตามยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมทั้ง 4 ด้าน ทั้งตัวชี้วัดเชิงบวกที่ค่าตัวเลขมีแนวโน้มในทางเพิ่มขึ้นแสดงถึงแนวโน้มการพัฒนาสังคมที่เป็นไปในทางที่พึงประสงค์ และตัวชี้วัดเชิงลบที่ค่าตัวเลขมีแนวโน้มในทางลดลงแสดงถึงแนวโน้มการพัฒนาสังคมที่เป็นไปในทางที่ไม่พึงประสงค์ อย่างไรก็ตาม ตัวชี้วัดที่กำหนดขึ้นนี้เป็นข้อเสนอเบื้องต้น ซึ่งจะต้องมีการพัฒนาในรายละเอียดต่อไปทั้งในด้านความครบถ้วน ครอบคลุม รวมทั้งการกำหนด benchmarking ของตัวชี้วัดแต่ละตัวด้วย ดังนี้

1) ตัวชี้วัดด้านการพัฒนาศักยภาพคน

(1) จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยในประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป

(2) อัตราการเข้าเรียนของประชากรในระดับต่างๆ ต่อประชากรในกลุ่มอายุ

(3) จำนวนแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

(4) ประชากรที่เข้าถึงอินเตอร์เน็ต (%)

(5) อัตราเพิ่มผลิตภาพแรงงาน

(6) จำนวนผู้ป่วยโรคเครียด โรคจิต ประสาท (ต่อประชากร 1,000 คน)

(7) ประชากรมีพฤติกรรมที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เช่น สูบบุหรี่ ดื่มสุรา (%)

(8) อัตราส่วนพื้นที่ที่ใช้เพื่อการออกก าลังกายโดยเฉพาะต่อประชากร

(๙) สัดส่วนที่ลดลงของค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลของคนในครอบครัว

2) ตัวชี้วัดด้านการพัฒนาระบบคุ้มครองทางสังคม

(1) รายได้เฉลี่ยครัวเรือนต่อเดือน (บาท)

(2) สัดส่วนคนจน (%)

(3) แรงงานที่มีประกันสังคม (%)

(4) ผู้ด้อยโอกาสที่เข้าถึงบริการพื้นฐานของรัฐ (%)

(5) แรงงานนอกระบบที่ได้รับการคุ้มครอง (%)

(6) ชุมชนมีการจัดเก็บข้อมูลผู้ด้อยโอกาสอย่างเป็นระบบ (%)

3) ตัวชี้วัดด้านการสร้างระบบบริหารจัดการทางสังคมที่ดี

(1) สัดส่วนของประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา

(2) จำนวนกิจกรรม/โครงการด้านการสงวน บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่ประชาชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการ

4) ตัวชี้วัดด้านการเสริมสร้างและพัฒนาทุนทางสังคม

(1) ชุมชนมีประเพณีพื้นถิ่นที่สืบทอดมาแต่โบราณและยังถือปฏิบัติอยู่

(2) ครัวเรือนในชุมชนที่ช่วยเหลือกันในกิจกรรม/การบำเพ็ญสาธารณูประโยชน์ต่างๆ เช่น งานบวช งานบุญ ซ่อม/สร้างบ้าน

(3) ชุมชนมีการนำภูมิปัญญามาใช้ให้เกิดประโยชน์เช่น การสร้างรายได้การสืบทอดเผยแพร่ให้กว้างขวางขึ้น

(4) ครัวเรือนที่ครอบครัวอยู่พร้อมหน้า (%)

(5) จำนวนสถาบันทางสังคมที่ทำกิจกรรมเพื่อสังคม

ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน

1) พัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต การพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิตให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศ โดยพัฒนาเริ่มตั้งแต่ในครรภ์และต่อเนื่องไปตลอดช่วงชีวิต ได้แก่ (1) ช่วงการตั้งครรภ์/แรกเกิด/ปฐมวัย (2) วัยเรียน (3) วัยรุ่น/นักศึกษา (4) วัยแรงงาน และ (5) วัยผู้สูงอายุ

2) การยกระดับการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพเท่าเทียมและทั่วถึง การยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพ เท่าเทียมและทั่วถึง โดยการปฏิรูปโครงสร้างและระบบบริหารจัดการการศึกษาในทุกระดับ การเข้าถึงการศึกษาอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง และการยกระดับสถาบันการศึกษาในสาขาที่มีความเชี่ยวชาญสู่ความเป็นเลิศ ปฏิรูประบบการคลังด้านการศึกษาเพื่อเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากภาคเอกชนในการจัดการศึกษา ปรับระบบการผลิตและพัฒนาครูผู้สอน พัฒนาระบบการประเมินและการรับรองคุณภาพ รวมทั้งให้มีการปฏิรูประบบการเรียนรู้

3) การสร้างเสริมให้คนมีสุขภาวะที่ดี การสร้างเสริมให้คนมีสุขภาวะที่ดีโดยมุ่งเน้นการป้องกันและควบคุมปัจจัยที่คุกคามสุขภาพการพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ การส่งเสริมรูปแบบการดำเนินชีวิต

ที่สนับสนุนการมีสุขภาพกายและจิตที่ดี สร้างและเผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพ พัฒนารูปแบบการกีฬาเพื่อสุขภาพที่เหมาะสมกับแต่ละช่วงวัย

4) การสร้างความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย การสร้างความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย เสริมสร้างศักยภาพและบทบาทหน้าที่ของสถาบันครอบครัวในการบ่มเพาะวางรากฐานการพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง มีคุณธรรม จริยธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต จิตสำนึกสาธารณะ ควบคู่ไปกับการสร้างค่านิยมหลักของไทยให้สมาชิกในครอบครัว สร้างความอบอุ่นและมั่นคงให้สมาชิกในครอบครัว

บทสรุป

วัฒนธรรมไทยในศตวรรษที่ 21 เป็นการนำยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมการดำรงชีพของคนไทย มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคน ในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดีเก่ง ที่รู้คุณค่าของวัฒนธรรมไทย และมีคุณภาพ โดยคนไทยมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการและวัฒนธรรมที่ดีรอบด้านและมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะรับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มัธยัสถ์ อดออม โอบอ้อมอารี มีวินัย รักษาศีลธรรม และเป็นพลเมืองดีของชาติ มีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาที่ 3 และอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สู่การเป็นคนไทยที่มีทักษะสูง เป็นนวัตกรรม นักคิด ผู้ประกอบการ เกษตรกรยุคใหม่และอื่น ๆ โดยมีสัมมาชีพตามความถนัดของตนเอง และการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ในสังคมไทย ทุกภาคส่วนของสังคมควรผนึกกำลังร่วมกันในการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง บนพื้นฐานของทุนทรัพยากรที่มีอยู่ ทั้งนี้ จำเป็นต้องสร้างจิตสำนึกใหม่ของคนในสังคมให้มุ่งผลประโยชน์ส่วนรวม และปรับวิธีคิด ทัศนคติในการดำเนินชีวิตใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยลง ขณะเดียวกันต้องประสานเชื่อมโยงบทบาทภาครัฐ ท้องถิ่นและชุมชนให้มีส่วนร่วมทำงานด้วยกันได้ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดการพัฒนาและเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมการดำรงชีพของคนไทยในศตวรรษที่ 21

บรรณานุกรม

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **วัฒนธรรมไทย,** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.

อานนท์ อาภาภิรม. **สังคมวัฒนธรรมและประเพณีไทย.** กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, 2519.

จำนง ทองประเสริฐ. ศ.พิเศษ, **วัฒนธรรมไทยภาษาไทย.** กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว 2527.

พระยาอนุมานราชธน. **เรื่องวัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร : กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป.

เอกสารประกอบการประชุม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://www.nesdb.go.th/download/article/article_20150813133735.pdf [18 กันยายน 2561].

คู่มือการตรวจสอบและประเมินผลข้อเสนอการวิจัยของหน่วยงานภาครัฐที่เสนอของบประมาณประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 ตามมติคณะรัฐมนตรี, [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://www.op.mahidol.ac.th/orra/research_fund/GOVERN_2561/P, [18 กันยายน 2561].

โยนิโสมนสิการ : วิถีแห่งปัญญาเพื่อการพัฒนาจิตต้านโควิด-19

Yonisomanasikāra : Wisdom Path for Mental Development against Covid-19

พระครูภาวนาโสภิต
นิกร ยาอินตา
ภราดร สุขพันธ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
บุญญาดา ประภัทรสิริ
วิทยาลัยเทคโนโลยีชรินรัตน์ลำพูน

บทคัดย่อ

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดไปทั่วโลกของเชื้อไวรัสโคโรน่า 2019 นั้น นับว่าเป็นวิกฤติของโลกครั้งใหญ่ที่กระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ชาติ ทั้งเกิดภาวะทางเศรษฐกิจที่หยุดชะงัก ปัญหาการว่างงาน การขาดรายได้ ประชาชนเกิดอาการป่วยทางจิตเวชเพิ่มมากขึ้น อัตราการฆ่าตัวตายเพิ่มสูงขึ้นร้อยละ 20 จากปัญหาดังกล่าวนี้ ควรใช้หลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ควรนำไปใช้ในการพัฒนาจิต เป็นหลักวิถีแห่งปัญญา ที่มุ่งเน้นการคิดวิเคราะห์โดยใช้ปัญญาเป็นมูลฐาน ซึ่งการพัฒนาจิตเพื่อต้านโควิด-19 นั้น ควรใช้วิธีคิดใน 2 แบบ คือ 1. วิธีคิดแบบรู้ทันคุณโทษและทางออก คือพิจารณาถึงส่วนดี ส่วนเสีย และทางออก เช่น การที่รัฐกำหนดใช้มาตรการเว้นระยะห่างทางสังคม การสวมใส่หน้ากากอนามัย และการหมั่นล้างมือนั้น ผู้ปฏิบัติตามหลักโยนิโสมนสิการควรพิจารณาถึงส่วนดี ว่าเมื่อปฏิบัติแล้วจะส่งผลดีอย่างไร และหากไม่ปฏิบัติตามจะส่งผลเสียอย่างไร และควรปฏิบัติอย่างไรที่จะเป็นทางออกที่ดีที่สุด 2.วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน เป็นการฝึกคิดให้อยู่กับปัจจุบัน ไม่ฟุ้งซ่าน ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท สร้างภูมิคุ้มกันทางใจ ฝึกใจยอมรับและปล่อยวางกับสถานการณ์ที่ตนเองควบคุมไม่ได้ จากแนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตตามหลักโยนิโสมนสิการนี้ จึงเป็นวิธีการปฏิบัติตามวิถีแห่งปัญญา คือ “คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดด้านกุศล”

คำสำคัญ : โยนิโสมนสิการ, วิถีแห่งปัญญา, โควิด-19

Abstract

The epidemic situation around the world of the Coronavirus 2019. This is a great global crisis affecting the way of life of mankind; the economic situation is balky, unemployment problem, lack of income and people have more psychiatric illnesses and the suicide rate has increased by 20 percent. From this problem should apply the Yonisomanasikāra is the principle that should be applied for mental development, the way

of wisdom that focuses on analytical thinking using fundamental wisdom. Mental development against Covid-19 should apply 2 ways of thinking, namely 1. How to think of knowing what the other is up to advantage and disadvantage, and solutions that is the consideration of the good aspect, the bad aspect and the solution such as the state imposes social distancing, wearing a mask and often washing hands. People who follow Yonisomanasikāra principle should consider the good aspect after practice how will it benefit, if people don't follow, how will it affect and what should be done to be the best solution? 2. How to think in the present which is the practice of thinking to be in the present, no distraction, living with care, building mental immunity and training to accept and let oneself on with situations that oneself cannot control. From the practice for mental development according to this principle of Yonisomanasikāra it is therefore a way to follow the wisdom path, including "thinking correctly, thinking in order, thinking reasonably and thinking in charity"

Keywords : Yonisomanasikāra**,** Way of wisdom and Covid-19

บทนำ

จากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่กระจายไปในหลายประเทศทั่วโลกแล้วนั้น หนึ่งในวิธีการรับมือกับการระบาดคือ Social distance หรือการเพิ่มระยะห่างระหว่างกันในสังคม เพื่อป้องกันการระบาดจากคนสู่คน การเว้นระยะห่างทางสังคมที่มีระยะเวลายาวนาน ส่งผลให้ธุรกิจต่าง ๆ ทั่วโลกหยุดชะงักและชะลอตัว เศรษฐกิจซบเซา ประชาชนขาดรายได้ที่จะใช้เพื่อการดำรงชีวิต ก่อเกิดความเครียด วิตกกังวล เกิดปัญหาทางสุขภาพจิต และเจ็บป่วยด้วยโรคทางจิตเวชเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกัน บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขเกิดภาวะเหนื่อยล้าทั้งทางร่างกายและทางอารมณ์ ซึ่งจากการสำรวจภาวะเครียด (Stress) ของกรมสุขภาพจิต พบว่าบุคลากรสาธารณสุข 8 ใน 10 คน และประชาชน 4 ใน 10 คน มีความเครียดและกังวลจากการทำงาน สำหรับประชาชนอาจเกิดความเครียดเพิ่มขึ้นและอาจเจ็บป่วยด้วยโรคทางจิตเวช เช่น โรคซึมเศร้า (Depression) เพิ่มขึ้น นอกจากนี้พบว่าอัตราการฆ่าตัวตายมีแนวโน้มที่สูงขึ้น ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงมีนาคม โดยเมื่อเปรียบเทียบข้อมูลของปี 2562 กับปี 2563 พบว่าจำนวนประชากรที่ฆ่าตัวตายสำเร็จ (Suicide) เพิ่มขึ้นประมาณ ร้อยละ 20[1]

จากสถานการณ์ดังกล่าว ผู้เขียนจึงมีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอหลักโยนิโสมนสิการ วิถีแห่งปัญญาอันเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อใช้พัฒนาจิตของคนในสังคมในเข้มแข็ง มีความอดทน และพร้อมฟัน

[1] กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, **แนวทางการฟื้นฟูจิตใจในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรน่า 2019 (COVID-19) (Combat 4 th Wave of COCID-19 : C4)**, (นนทบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอวัน ปริ้นติ้ง, 2563), หน้า 2-3.

ฝ่าสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรน่า 2019 หรือโควิด-19 และสามารถปรับตัวเข้าสู่ชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) ได้อย่างปกติสุข

สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรน่า 2019

ไวรัสโคโรน่า เป็นกลุ่มของเชื้อไวรัสที่สามารถก่อให้เกิดโรคทางเดินหายใจในคน ซึ่งไวรัสที่อยู่ในกลุ่มนี้มีหลายสายพันธุ์ส่วนใหญ่ทำให้เกิดอาการไม่รุนแรง คือ เป็นไข้หวัดธรรมดา ในขณะที่บางสายพันธุ์อาจก่อให้เกิดอาการรุนแรงเป็นปอดอักเสบได้ เช่น โรคติดเชื้อไวรัสทางเดินหายใจตะวันออกกลาง (เมอร์ส) หรือโรคซาร์ (SARS) ซึ่งเคยมีการระบาดในอดีตที่ผ่านมา ไวรัสโคโรน่าสายพันธุ์ใหม่ 2019 (โควิด-19) คือ ไวรัสในกลุ่มโคโรน่าที่เพิ่งมีการค้นพบใหม่ (ไม่เคยมีการพบเชื้อนี้ในคนมาก่อน) โดยพบครั้งแรกที่เมืองอู่ฮั่น มณฑลหูเป่ย์สาธารณรัฐประชาชนจีน ในช่วงปลายปี 2019 จากนั้น ไวรัสโคโรน่าสายพันธุ์ใหม่ 2019 ได้แพร่กระจากไปทั่วโลกในเวลาต่อมา จากข้อมูล ณ วันที่ 1 สิงหาคม 2563 พบผู้ติดเชื้อทั้งสิ้นจำนวน 17,781,000 คน และเสียชีวิต จำนวน 682,200 คน สำหรับประเทศไทยพบผู้ติดเชื้อ 3,312 และเสียชีวิต 58 คน[2]

จากการที่ไวรัสโควิด-19 สามารถแพร่กระจายจากคนสู่คนได้ผ่านทางการไอ จาม สัมผัส น้ำมูก น้ำลาย ดังนั้น จึงต้องระมัดระวังไม่ให้ผู้ป่วยที่มีอาการทางเดินหายใจสงสัยจากเชื้อไวรัสโควิด-19 ไปสัมผัสใกล้ชิดหรือใช้สิ่งของร่วมกันกับผู้อื่น เพื่อลดความเสี่ยงในการแพร่กระจายเชื้อ แนวทางปฏิบัติเพื่อป้องกันการติดเชื้อไวรัสโคโรน่านี้ ทางกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขได้แนะนำ คือ การล้างมือแบบ Normal hand washing (การล้างมือทั่วไป) และการล้างมือด้วยแอลกอฮอล์เจล (Alcohol gel) การสวมใส่หน้ากากอนามัย และวิธีการจัดการกรณีการไอ จาม ที่ถูกวิธี[3] ขณะเดียวกัน รัฐบาลได้ใช้มาตรการเพิ่มระยะห่างทางสังคม (Social Distancing) และมาตรการป้องกันควบคุมโรค ที่คำนึงถึงสุขภาพและความปลอดภัยของผู้ปฏิบัติงาน โดยลดความเสี่ยงในการแพร่กระจายโรคในสถานที่ปฏิบัติงาน หรือจากการเดินทางไปกลับสถานที่ทำงาน และมีการควบคุมผู้ที่เดินทางกลับจากต่างประเทศด้วยการกักตัวเป็นระยะเวลา 14 วัน เพื่อป้องกันการแพร่กระจายเชื้อในผู้ที่ติดเชื้อที่ยังไม่แสดงอาการ[4]

การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรน่า 2019 นี้ นำไปสู่ผลกระทบในวงกว้าง ซึ่งสหประชาชาติได้รายงานการประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจของโควิด-19 ต่อประเทศไทยว่า อัตราการว่างงานในกลุ่มผู้หญิง

---

[2] กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, **"สถานการณ์ประเทศไทย" โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/index.php, [1 สิงหาคม 2563]

[3] กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, **"ข้อมูลสำหรับการป้องกันตนเองจากไวรัสโคโรน่าสายพันธุ์ใหม่ 2019" โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19),** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/int_protection.php, [1 สิงหาคม 2563].

[4] กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, **"คำแนะนำการป้องกันควบคุมตรคติดเชื้อไวรัสโคโรน่า 2019 สำหรับผู้เดินทางไป-กลับจากพื้นที่การระบาด" โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/int_protection.php, [1 สิงหาคม 2563].

จะสูงถึงร้อยละ 4.5 ในขณะที่อัตราการว่างงานโดยรวมจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 3.1 สำหรับทั้งปี 2563 ซึ่งในระหว่างปี การว่างงานจะเพิ่มสูงกว่านี้ โดยเฉพาะในกลุ่มแรงงานนอกระบบ นอกจากนี้ อุตสาหกรรมยานยนต์และการท่องเที่ยวมีแนวโน้มชะลอตัวอย่างรุนแรง ขณะที่ผลิตผลทางการเกษตรจะได้รับความเสียหายเพิ่มเติมจากการระบาดของไวรัส นอกเหนือจากที่ประสบปัญหาภัยแล้ง ส่วนภาคอุตสาหกรรมอื่นๆ เช่น การดูแลสุขภาพ สินค้าอุปโภคบริโภค และบริการทางการเงิน ได้รับผลกระทบน้อยกว่า และการออกมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วได้ช่วยบรรเทาผลกระทบจากการระบาดของโควิด-19 ได้ในระดับหนึ่ง

นายเรอโน เมแยร์ ผู้แทนโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ประจำประเทศไทย กล่าวว่า โควิด-19 มีผลกระทบต่อประชากรที่มีความเปราะบางมากที่สุด และยิ่งเน้นย้ำความเหลื่อมล้ำที่มีอยู่ในสังคม กลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้พิการ กลุ่ม LGBT5 และสมาชิกชาติพันธุ์ต่าง ๆ กำลังได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง นอกจากนี้ กลุ่มผู้หญิงจะมีความเสี่ยงสูงต่อการว่างงาน เพราะบางส่วนอยู่ในภาคอุตสาหกรรมที่กระทบหนักที่สุด เช่น การท่องเที่ยวขณะที่แรงงานนอกระบบ ซึ่งมีจำนวนมากกว่าครึ่งของภาคแรงงาน ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงเช่นกัน เนื่องจากกลุ่มนี้ไม่ได้อยู่ในประกันสังคม และไม่สามารถได้รับสิทธิ์ต่าง ๆ ในสถานที่ทำงาน เช่น เงินอุดหนุนช่วยเหลือค่าจ้าง การลากิจ หรือ ลาป่วย ทั้งหมดนี้ ล้วนแต่ต้องการมาตรการเยียวยาที่ตรงเป้าหมาย

นายโธมัส ดาวิน ผู้แทนองค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย กล่าวว่า ครอบครัวที่มีความเปราะบางต้องได้รับความสนใจเป็นพิเศษในช่วงการฟื้นตัว ในช่วงเวลาที่ยากลำบากนี้ การให้ความช่วยเหลือโดยตรงกับครอบครัวกลุ่มเปราะบางและแรงงานนอกระบบเป็นสิ่งสำคัญไม่แพ้กับการช่วยให้ธุรกิจอยู่รอดและประสบความสำเร็จ เพราะฉะนั้น นโยบายที่ออกมาควรมีมาตรการที่เล็งผลระยะยาว เพื่อเสริมสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคม โดยไม่มีใครต้องคอยกังวลว่าสิ้นเดือนจะพอกินหรือไม่ และประเทศไทยควรมีการลงทุนเพิ่มเติมในทรัพยากรมนุษย์เพื่อยกระดับทักษะแรงงาน โดยเริ่มจากเยาวชน ซึ่งสิ่งนี้จะปัจจัยที่กำหนดความสำเร็จของเศรษฐกิจไทยในอนาคต

ทั้งนี้ องค์การสหประชาชาติประเทศไทย ร่วมกับสำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจะเผยแพร่ผลการศึกษาเพิ่มเติมในเดือนกรกฎาคม 2563 ซึ่งจะมีการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับผลกระทบทางสังคมของวิกฤตโควิด-19 ที่มีต่อความยากจน อาหารและภาวะโภชนาการ สุขภาพ การศึกษา การคุ้มครองทางสังคม และการป้องกันความรุนแรงและการละเมิด[5]

สรุปว่า การระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อประชาชนและระบบเศรษฐกิจ ด้วยอัตราการว่างงานที่เพิ่มขึ้น อุตสาหกรรมยานยนต์และการท่องเที่ยวมีแนวโน้มชะลอตัวอย่างรุนแรง ผลิตผลทางการเกษตรจะได้รับความเสียหายเพิ่มเติมจากการระบาดของไวรัส นอกเหนือจากที่ประสบปัญหาภัยแล้ง อุตสาหกรรมการดูแลสุขภาพ สินค้าอุปโภคบริโภค และบริการทางการเงินมีการชะลอตัว

[5] Unicef Thailand, **รายงานของยูเอ็น ชี้ผลกระทบจากวิกฤตโควิด-19 ส่งผลต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.unicef.org/thailand/th/, [1 สิงหาคม 2563].

ผลกระทบต่อสุขภาพจิตจากการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COV5D-19) มีการระบาดในวงกว้างที่สาธารณรัฐประชาชนจีน ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2562 เป็นต้นมา และแพร่กระจายอย่างรวดเร็วในทุกภูมิภาคทั่วโลก เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2563 องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้ประกาศว่าโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COV5D-19) มีลักษณะการระบาดใหญ่ทั่วโลก(Pandemic)

จากการวิเคราะห์ลักษณะของการระบาดตาม Health Footprint of COV5D-19 (ข้อมูลจาก UPWELL Health Collection, Home Health : Melbourne, Australia) สามารถแบ่งการระบาดออกเป็น 4 คลื่น (Wave) คือ คลื่นลูกที่ 1 : 1st wave : 5mmediate mortality and morbidity of COV5D-19 การระบาดของโรคทำให้ประชาชนติดเชื้อและเสียชีวิตจำนวนมากระยะถัดมาเป็นคลื่นลูกที่2:2nd wave: 5mpactof resources restrictiononurgent non-COV5D-19 conditions การระบาดขยายวงกว้างและสร้างปัญหาให้กับผู้ป่วยที่ไม่ติดเชื้อ รวมถึงการจัดการทรัพยากรอย่างเร่งด่วนให้เพียงพอต่อการป้องกัน และรักษาผู้ป่วย ส่วนในคลื่นลูกที่ 3 : 3nd wave : 5mpact of 5nterrupted care of chronic conditions การระบาดจะมีผลกระทบต่อผู้ป่วยโรคเรื้อรัง อาจทำให้ไม่สามารถพบแพทย์ตามกำหนด หรือต้องดูแลตนเองที่บ้าน และเข้าสู่คลื่นลูกที่ 4 : 4th wave : Psychic trauma, Mental illness, Economic injury, Burnout จากการระบาดที่ยาวนานจะส่งผลต่อเศรษฐกิจ ทำให้ประชาชนเกิดความเครียดวิตกกังวล เกิดปัญหาทางสุขภาพจิต และเจ็บป่วยด้วยโรคทางจิตเวชเพิ่มขึ้น บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขเกิดภาวะเหนื่อยล้าทางอารมณ์หมดไฟ ส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาทางสุขภาพจิตตามมาหรือเกิดการเจ็บป่วยทางจิตเวชได้

แต่ผลกระทบจากการระบาดและมาตรการในการควบคุมโรค มีผลทำให้คนในสังคมที่ร่วมกันต่อสู้กับภาวะวิกฤตการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรน่า 2019 (COV5D-19) ที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน มีโอกาสเกิดความกดดัน ความเครียดและความวิตกกังวลส่งผลต่อสุขภาพจิตของคนไทยเป็นจำนวนมากโดยจะเห็นได้จากปัญหาด้านสุขภาพจิตและจิตเวชที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จากการสำรวจภาวะเครียด (Stress) ของกรมสุขภาพจิต พบว่าบุคลากรสาธารณสุข 8 ใน 10 คน และประชาชน 4 ใน 10คน มีความเครียดและกังวลจากการทำงานซึ่งจะมีแนวโน้มทำให้บุคลากรสาธารณสุขมีความเหนื่อยล้าทางอารมณ์รู้สึกหมดพลัง หมดหวังสูญเสียพลังทางจิตใจและนำ ไปสู่ภาวะเหนื่อยล้าหมดไฟ (Burnout) สำหรับประชาชนอาจเกิดความเครียดเพิ่มขึ้นและอาจเจ็บป่วยด้วยโรคทางจิตเวช เช่น โรคซึมเศร้า (Depression) เพิ่มขึ้น นอกจากนี้พบว่าอัตราการฆ่าตัวตายมีแนวโน้มที่สูงขึ้น ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงมีนาคม โดยเมื่อเปรียบเทียบข้อมูลของปี 2562 กับปี 2563 พบว่าจำนวนประชากรที่ฆ่าตัวตายสำเร็จ (Suicide) เพิ่มขึ้นประมาณ ร้อยละ 20[6]

[6] กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, **แนวทางการฟื้นฟูจิตใจในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรน่า 2019 (COVID-19) (Combat 4 th Wave of COCID-19 : C4)**, (นนทบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอวัน ปริ้นติ้ง, 2563), หน้า 2-3.

โยนิโสมนสิการเพื่อการพัฒนาจิต

จิตของมนุษย์มีความสำคัญยิ่งต่อการดำเนินชีวิต ผู้ที่มีจิตที่เข้มแข็ง มีจิตที่เป็นกุศลย่อมนำพาให้ชีวิตไปสู่วิถีทางที่เกิดมรรคผลที่ดี ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “ผู้มีปัญญาควรรักษาจิต ที่เห็นได้ยากยิ่งละเอียดยิ่ง ชอบใฝ่หาแต่อารมณ์ที่ปรารถนา เพราะจิตที่คุ้มครองแล้วย่อมนำสุขมาให้”[7] และท่านพุทธทาสได้แสดงทัศนะไว้ว่า “การเข้าถึงพุทธธรรมประเภทที่ใช้ปัญญาเป็นกำลัง หรือที่เรียกว่า ปัญญาวิมุตตินั้น จะต้องปลดเปลื้องความยึดถือ เพื่อให้ญาณของตนเป็นไปไม่ข้องขัด”[8]

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ใช้พัฒนาจิตหลักธรรมหนึ่ง คือ โยนิโสมนสิการ ดังที่โบราณแปลสืบมาว่า “ทำในใจโดยแยบคาย” หรือมนสิการโดยแยบคาบ หรือการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีวิธี

ความสำคัญของโยนิโสมนสิการ[9]

พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงความสำคัญของโยนิโสมนสิการไว้ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิตฉันใด ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของอริยอัษฎางคิกมรรค แก่ภิกษุ ฉันนั้น ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ พึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ จักเจริญ จักทำให้มากซึ่งอริยอัษฎางคิกมรรค”[10]

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายเหล่าหนึ่งเหล่าใดก็ตาม ที่เป็นกุศล อยู่ในภาคกุศล อยู่ในฝ่ายกุศล ธรรมเหล่านั้นทั้งหมด มีโยนิโสมนสิการเป็นมูลราก ประชุมลงในโยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการเรียกว่าเป็นยอดของธรรมเหล่านั้น”[11]

“เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่น แม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เสื่อมไป เหมือนโยนิโสมนสิการเลย เมื่อมีโยนิโสมนสิการ กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเสื่อมไป”[12]

สรุปว่า โยนิโสมนสิการ เป็นยอดของธรรมทั้งปวง เป็นมูลรากแห่งกุศล ผู้ใดมีโยนิโสมนสิการแล้วจะทำให้มีความเจริญเกิดขึ้น

---

[7] ขุ.ธ. (ไทย) 25/36/36.

[8] พุทธทาสภิกขุ, **วิธีฝึกสมาธิวิปัสสนา ฉบับสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยควอลิตี้บุ๊คส์, 2553), หน้า 105.

[9] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ 39, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 619-620.

[10] สำ.ม. 19/136/37; ฯลฯ

[11] สำ.ม. 19/465/129.

[12] องฺเอก. 20/68/15.

ความหมายของโยนิโสมนสิการ[13]

ว่าโดยรูปศัพท์ ***โยนิโสมนสิการ*** ประกอบด้วย *โยนิโส* กับ **มนสิการ** โยนิโส มาจาก โยนิ ซึ่งแปลว่า เหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิด ปัญญา อุบาย วิธีทาง[14] ส่วน มนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคิด คำนึง นึกถึง ใส่ใจ พิจารณา[15] เมื่อรวมเข้าเป็นโยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. **อุบายมนสิการ** แปลว่า คิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือ คิดอย่างมีวิธี หรือคิดถูกวิธี หมายถึง คิดถูกวิธีที่จะให้เข้าถึงความจริง สอดคล้องเข้าแนวกับสัจจะ ทำให้หยั่งรู้สภาวะลักษณะและสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย

2. **ปถมนสิการ** แปลว่า คิดเป็นทาง หรือคิดถูกทาง คือคิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับได้ หรือมีลำดับ มีขั้นตอน แล่นไปเป็นแถวเป็นแนว หมายถึง ความคิดเป็นระเบียบ ตามแนวเหตุผล เป็นต้น รวมทั้งความสามารถที่จะชักความนึกคิดเข้าสู่แนวทางที่ถูกต้อง

3. **การณมนสิการ** แปลว่า คิดตามเหตุ คิดค้นเหตุ คิดตามเหตุผล หรือคิดอย่างมีเหตุผล หมายถึง การคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย พิจารณาสืบสาวหาสาเหตุ ให้เข้าใจถึงต้นเค้าหรือแหล่งที่มา ซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาตามลำดับ

4. **อุปปาทกมนสิการ** แปลว่า คิดให้เกิดผล คือใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เล็งถึงการคิดอย่างมีเป้าหมาย คือ การคิดการพิจารณาที่ให้เกิดกุศลธรรม เช่น ปลุกเร้าให้เกิดความเพียร การรู้จักคิดในทางที่ทำให้หายหวาดกลัว ให้หายโกรธ การพิจารณาที่ทำให้มีสติ หรือทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง เป็นต้น[16]

ไขความทั้ง 4 ข้อนี้ เป็นเพียงการแสดงลักษณะด้านต่าง ๆ ของความคิดที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการที่เกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ๆ อาจมีลักษณะครบทั้ง 4 ข้อ หากจะเขียนลักษณะทั้ง 4 ข้อนั้นสั้น ๆ ได้ความว่า ***คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้ากุศล***

สรุปว่า โยนิโสมนสิการ มีความหมายว่า การทำในใจให้แยบคาย โดยการคิดให้ถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบแบบแผน คิดอย่างมีเหตุและผล และคิดในสิ่งที่เป็นกุศล

---

[13] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรบขยาย**, หน้า 621-622**.**

[14] ในที่มาส่วนมากแปลว่า **อุปาย** ได้แก่ ม.อ.3/724; สำ.อ. 1/108; องฺ.อ. 1/54/533; ที่แปลว่า **ปัญญา** มีในเนตติปกรณ์ (ฉบับไทยยังไม่พิมพ์ พึ่งดูฉบับอักษรโรมันของอังกฤษ หรือฉบับอักษรพม่า หรือดูในคัมภีร์รุ่นหลัง คือ อภิธานัปปทีปิกาคาถาที่ 153)

[15] ไวพจน์ของมนสิการ คือ **อาวัชชนา อาโภค สมันนาหาร ปัจจเวกขณ์** (ดู ที.อ. 2/323; ม.อ. 1/88; อิติ.อ. 80; วิสุทธิ. 2/63/138.

[16] ไขความเป็น **อุปายมนสิการ ปถมนสิการ อุปปาทกมนสิการ** ที่ สำ.อ. 3/252; เป็น **อุปายมนสิการ** และ**ปถมนสิการ** ที่ ที.อ. 2/70/323, ม.อ. 1/387/88; เป็น**อุปายมนสิการ** ที่ ม.อ. 2/467 เป็น**อุปปาทกมนสิการ** ที่ ม.อ. 1/405 ; เป็น **การณมนสิการ** ที่ วิสุทธิ. 1/167; วินย.ฎีกา 2/350

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ[17]

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ คือ การนำเอาโยนิโสมนสิการมาใช้ในทางปฏิบัติ หรือโยนิโสมนสิการที่เป็นภาคปฏิบัติการ โดยหลักการมี 2 แบบ คือ

1. โยนิโสมนสิการที่มุ่งสกัด หรือกำจัดอวิชชาโดยตรง ตามปกติเป็นแบบที่ต้องใช้ในการปฏิบัติธรรมจนถึงที่สุด เพราะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามเป็นจริง ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการตรัสรู้

2. โยนิโสมนสิการที่มุ่งเพื่อสกัด หรือบรรเทาตัณหา มักใช้เป็นข้อปฏิบัติขั้นต้น ๆ ซึ่งมุ่งเตรียมพื้นฐานหรือพัฒนาตนเองในด้านคุณธรรม ให้เป็นผู้พร้อมสำหรับการปฏิบัติขึ้นสูงขึ้นไป เพราะเป็นเพียงขั้นขัดเกลากิเลส แต่โยนิโสมนสิการหลายวิธีใช้ประโยชน์ได้ทั้งสองอย่าง คือ ทั้งกำจัดอวิชชา และบรรเทาตัณหาไปพร้อมกัน

สรุปว่า วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการคือ การนำเอาโยนิโสมนสิการมาใช้ในทางปฏิบัติเพื่อมุ่งสกัดหรือกำจัดอวิชชาโดยตรง และใช้มุ่งเพื่อสกัดหรือบรรเทาตัณหา

วิธีคิดแบบรู้ทันคุณโทษและทางออก[18]

วิธีคิดแบบรู้ทันคุณโทษและทางออก หรือพิจารณาให้เห็นครบทั้ง อัสสาทะ อาทีนวะ และ นิสสรณะ เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเน้นการยอมรับความจริงตามที่สิ่งนั้น ๆ เป็นอยู่ทุกแง่ทุกด้าน ทั้งด้านดีด้านเสีย และเป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับการปฏิบัติมาก เช่นบอกว่า ก่อนจะแก้ปัญหาต้องเข้าใจปัญหาให้ชัด และรู้ที่ไปให้ดีก่อน หรือก่อนจะละสิ่งหนึ่งไปหาอีกสิ่งหนึ่ง ต้องรู้จักทั้งสองฝ่ายดีพอ ที่จะให้เห็นได้ว่า การละและไปหานั้น หรือการทิ้งอย่างหนึ่งไปเอาอีกอย่างหนึ่งนั้น เป็นการกระทำที่รอบคอบ สมควร และดีจริง

อัสสาทะ แปลว่า ส่วนดี ส่วนอร่อย ส่วนหวานชื่น คุณ คุณค่า ข้อที่น่าพึงพอใจ

อาทีนวะ แปลว่า ส่วนเสีย ข้อเสีย ช่องเสีย โทษ ข้อบกพร่อง

นิสสรณะ แปลว่า ทางออก ทางรอด ภาวะหลุดรอดปลอดพ้น หรือสลัดออกได้ ภาวะที่ปลอดหรือปราศจากปัญหา มีความสมบูรณ์ในตัว ดีงามจริง โดยไม่ต้องขึ้นต่อข้อดีข้อเสีย ไม่ขึ้นต่ออัสสาทะ และอาทีนวะของสิ่งที่เป็นปัญหาหรือภาวะที่สลัดออกมานั้น

การคิดแบบนี้มีลักษณะที่พึงย้ำ 2 ประการ

1. การที่จะชื่อว่ามองเห็นตามเป็นจริงนั้น จะต้องมองเห็นทั้งด้านดี ด้านเสีย หรือทั้งคุณ และโทษของสิ่งนั้น ๆ ไม่ใช่มองแต่ด้านดีหรือคุณอย่างเดียว และไม่ใช่เห็นแต่โทษหรือด้านเสียอย่างเดียว เช่น ที่ชื่อว่ามองเห็นกามตามเป็นจริง คือ รู้ทั้งคุณ และโทษของกาม[19]

2. เมื่อจะแก้ปัญหา ปฏิบัติ หรือดำเนินมรรควิธีออกไปจากภาวะที่ไม่พึงประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งนั้น เพียงรู้คุณโทษ ข้อดี ข้อเสีย ของสิ่งที่เป็นปัญหาหรือภาวะที่ไม่ต้องการเท่านั้น ยังไม่เพียงพอ จะต้องมองเห็นทางออก มองเห็นจุดหมาย และรู้ว่าจุดหมายหรือที่จะไปนั้นคืออะไร คืออย่างไร ดีกว่า และพ้นจาก

---

[17] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรบขยาย**, หน้า 627.

[18] เรื่องเดียวกัน, หน้า 642.

[19] ธ.อ. 4/42.

ข้อบกพร่อง จุดอ่อน โทษ ส่วนเสีย ของสิ่งหรือภาวะที่เป็นปัญหาอยู่นี้อย่างไร ไม่ต้องขึ้นต่อคุณโทษ ข้อดี ข้อเสียแบบเก่าอีกต่อไปจริงหรือไม่ จุดหมายหรือที่ไปหรือภาวะปลอดปัญหาเช่นนั้นมีอยู่จริง หรือเป็นไปได้อย่างไร

สรุปว่า วิธีคิดแบบรู้ทันคุณโทษและทางออก คือ พิจารณาให้เห็นครบทั้ง อัสสาทะ อาทีนวะ และนิสสรณะ เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เน้นการยอมรับความจริงตามที่สิ่งนั้น ๆ เป็นอยู่ทุกแง่ทุกด้าน ทั้งด้านดีและด้านเสีย

วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน[20]

วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน หรือวิธีคิดแบบมีปัจจุบันธรรมเป็นอารมณ์ เรียกสั้น ๆ ว่า วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน ซึ่งในบทความนี้ผู้เขียนแยกเป็น 2 ประเด็น คือ ความคิดที่ไม่อยู่กับปัจจุบัน กับความคิดที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังนี้

1. ความคิดที่ไม่อยู่กับปัจจุบัน คือ ความคิดที่เกาะติดอดีตและเลื่อนลอยไปในอนาคตนั้น มีลักษณะสำคัญที่พูดได้สั้น ๆ ว่า เป็นความคิดในแนวทางของตัณหา หรือคิดด้วยอำนาจตัณหา คิดไปตามความรู้สึกหรือใช้คำสมัยใหม่ว่า ตกอยู่ในอำนาจอารมณ์ โดยมีอาการหวนละห้อยโหยหาอาลัยอาวรณ์ถึงสิ่งที่ล่วงแล้วเพราะความเกาะติดหรือค้างคาในรูปใดรูปหนึ่ง หรือเคลิ้งคว้างเลื่อนลอยฟุ้งซ่านไปในภาพที่ฝันเพ้อปรุงแต่ง ซึ่งไม่มีฐานแห่งความเป็นจริงในปัจจุบัน เพราะอึดอัดไม่พอใจสภาพที่ประสบอยู่ ปรารถนาจะหนีจากปัจจุบัน

2. ความคิดที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน คือ เป็นการคิดในแนวทางของความรู้หรือคิดด้วยอำนาจปัญญา ถ้าคิดในแนวทางของความรู้ หรือคิดด้วยอำนาจปัญญาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เป็นไปอยู่ในขณะนี้ หรือเป็นเรื่องล่วงไปแล้ว หรือเป็นเรื่องของกาลภายหน้า ก็จัดเข้าในการอยู่กับปัจจุบันทั้งสิ้น ดังจะเห็นได้ชัดเจนว่าความรู้ การคิด การพิจารณาด้วยปัญญาเกี่ยวกับเรื่องอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคตก็ตาม เป็นสิ่งที่ถูกต้อง และมีความสำคัญตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในทุกระดับ ตั้งแต่ในระดับชีวิตประจำวัน เช่น การสั่งสอนเกี่ยวกับบทเรียนจากอดีต ความไม่ประมาทระมัดระวังป้องกันภัยในอนาคต เป็นต้น

สรุปว่า วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน คือ เป็นการคิดโดยการใช้ปัญญาพิจารณาถึงสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ในปัจจุบัน อดีตที่ล่วงมาแล้ว และอนาคตที่ยังไม่เกิดขึ้น

บทสรุป

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดไปทั่วโลกของเชื้อไวรัสโคโรน่า 2019 นั้น นับว่าเป็นวิกฤติของโลกครั้งใหญ่ที่กระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ชาติ ทั้งเกิดภาวะทางเศรษฐกิจที่ถดถอย หยุดชะงัก ชะลอตัว เกิดปัญหาการว่างงาน ขาดรายได้เพื่อการเลี้ยงชีพ บ้างต้องขอทาน บางครอบครัวขาดที่อยู่อาศัยต้องอพยพเร่ร่อน สร้างปัญหาต่อสังคม ขณะเดียวกัน อาการป่วยทางจิตเวชเพิ่มมากขึ้น อัตราการฆ่าตัวตายเพิ่มสูงขึ้นร้อยละ 20 ปัญหาต่าง ๆ นี้ จึงควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน แม้ว่าปัญหาของการระบาดของเชื้อ

[20] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, หน้า 654.

ไวรัสโคโรน่า 2019 จะยังไม่มีวัคซีนป้องกัน แต่มนุษย์สามารถพัฒนาจิตโดยใช้ปัญญาเพื่อให้มีความเข้มแข็งทางจิตใจ พร้อมรับต่อสถานการณ์ที่เลวร้ายนี้ ให้ผ่านพ้นไปได้

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เหมาะสมต่อการพัฒนาจิต คือ หลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นยอดของธรรมทั้งปวง เป็นมูลรากแห่งกุศล ผู้ใดมีโยนิโสมนสิการแล้วจะทำให้มีความเจริญเกิดขึ้น ผู้เขียนบทความวิชาการนี้จึงนำเสนอหลักโยนิโสมนสิการเพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติตน รับสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรน่า 2019 และสามารถปรับตัวเข้าสู่ชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) ได้อย่างปกติสุข ซึ่งกระบวนการของหลักโยนิโสมนสิการ อันเป็นหลักวิถีแห่งปัญญา เป็นการมุ่งเน้นการคิดวิเคราะห์โดยใช้ปัญญาเป็นมูลฐาน ผู้ที่ใช้หลักโยนิโสมนสิการในการพัฒนาจิต ควรปฏิบัติดังนี้ คือ

1. วิธีคิดแบบรู้ทันคุณโทษและทางออก จากมาตรการต่าง ๆ ที่ภาครัฐให้กำหนดให้ประชาชนทำเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรน่า 2019 นั้น ไม่ว่าจะเป็นการเว้นระยะห่างทางสังคม การสวมหน้ากากอนามัยตลอดเวลาเมื่อมีการพบปะผู้อื่น และให้หมั่นทำความสะอาดร่างกาย ล้างมือ อาบน้ำทุกครั้งหลังออกไปในที่สาธารณะชน เงื่อนไขต่าง ๆ นี้ ส่งผลให้การดำเนินชีวิตของประชาชนยุ่งยาก ลำบากมากขึ้น และมีการต่อต้านจากบางคนที่ไม่เข้าใจในมาตรการของการควบคุมการแพร่ระบาดโรค ซึ่งจะเห็นได้จากหลายๆ ประเทศที่มีการประท้วงไม่ยินยอมที่จะสวมใส่หน้ากากอนามัย จึงส่งผลให้มีการติดเชื้อจำนวนเพิ่มเท่าทวีคูณอย่างรวดเร็ว ดังนั้น ตามหลักโยนิโสมนสิการให้ใช้ปัญญาพิจารณาใน 3 สิ่ง คือ 1) อัสสทะ คือ ให้พิจารณาถึงส่วนดี คุณค่า หรือประโยชน์ เช่น กรณีที่รัฐกำหนดแนวทางปฏิบัติตนเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโวรัสโคโรน่า 2019 นั้น ผู้ปฏิบัติต้องพิจารณาถึงผลดีว่าจะส่งผลดีต่อชีวิตตนเองอย่างไร ต่อชีวิตผู้อื่นอย่างไร ต่อสังคมส่วนรวมอย่างไร 2) อาทีนวะ คือ ให้พิจารณาส่วนเสีย ข้อเสีย ช่องเสีย โทษ ข้อบกพร่อง เช่น จากตัวอย่างการใช้มาตรการเว้นระยะห่างทางสังคม ให้พิจารณาว่า หากไม่มีการเว้นระยะห่างทางสังคม ปัญหาอะไรจะเกิดขึ้น และ 3) นิสสรณะ คือ ให้พิจารณาทางออก ทางรอด ภาวะหลุดรอดปลอดพ้น ซึ่งในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรน่า 2019 นี้ ทางออกที่กรมควบคุมโรคได้ประกาศใช้ คือ มาตรการเว้นระยะห่างทางสังคม การสวมใส่หน้ากากอนามัย การล้างมือ ทำความสะอาดร่างกายสิ่งของเครื่องใช้ มาตรการต่าง ๆ นี้ เกิดขึ้นเพื่อให้ประชาชนทุกคนปลอดภัยจากโรคร้ายนี้ ดังนั้น ผู้ปฏิบัติตามหลักโยนิโสมนสิการต้องตระหนักถึงทางรอด และทำใจยอมรับที่จะปฏิบัติตามมาตรการต่าง ๆ ที่จะสามารถช่วยให้ตนเอง และผู้อื่น ปลอดภัยจากการสูญเสียชีวิต

2. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน การคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน คือ การคิดโดยอาศัยความรู้ หรือคิดด้วยอำนาจของปัญญา คือ ฝึกคิดให้อยู่กับปัจจุบัน ไม่ฟุ้งซ่าน หรือคิดเลื่อนลอยไปในอนาคตที่ไม่สามารถจับต้องได้ ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาททุกขณะจิต คิดตรึงตรองในสิ่งที่ทำ และสร้างภูมิคุ้มกันทางใจ ฝึกมองให้เห็นถึงโอกาสในวิกฤติที่เกิดขึ้น ฝึกใจยอมรับและปล่อยวางกับสถานการณ์ที่ตนเองควบคุมไม่ได้ ฝึกดูแลสุขภาพร่างกายของตนเองให้แข็งแรง และป้องกันตนเองให้ดี มีสติ ไม่ตระหนกแต่ให้ตระหนักในการดำเนินชีวิตกับภาวะวิกฤติของสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรน่า 2019

จากแนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตตามหลักโยนิโสมนสิการดังกล่าวนี้ เป็นการกำหนดวิธีการคิดในทางที่ถูกต้อง คิดอย่างมีระเบียบแบบแผน คิดโดยใช้เหตุและผล คิดถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นทั้งด้านที่ดีและด้านที่

ไม่ดี จึงสรุปความสั้น ๆ ได้ว่า แนวทางปฏิบัติของโยนิโสมนสิการ คือ ***"คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดด้านกุศล"***

บรรณานุกรม

กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. **"คำแนะนำการป้องกันควบคุมดรคติดเชื้อไวรัสโคโรน่า 2019 สำหรับผู้เดินทางไป-กลับจากพื้นที่การระบาด" โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COV5D-19)**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/int_ protection.php[1 สิงหาคม 2563].

_____. **"ข้อมูลสำหรับการป้องกันตนเองจากไวรัสโคโรน่าสายพันธุ์ใหม่ 2019" โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 20 19 (COV5D-19)** . [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/int_protection.php,[1 สิงหาคม 2563].

_____. **"สถานการณ์ประเทศไทย" โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COV5D-19)**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/index. php[1 สิงหาคม 2563]

กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. **แนวทางการฟื้นฟูจิตใจในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรน่า 2019 (COV5D-19) (Combat 4 th Wave of COC5D-19 : C4)**. (นนทบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอวัน ปริ้นติ้ง, 2563.

_____. **แนวทางการฟื้นฟูจิตใจในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรน่า 2019 (COV5D-19) (Combat 4 th Wave of COC5D-19 : C4).** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.dmh.go.th/covid19/pnews/view.
asp?id=23, [8พฤษภาคม 2563].

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรบขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ 39. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

พุทธทาสภิกขุ. **วิธีฝึกสมาธิวิปัสสนา ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร: ไทยควอลิตี้บุ๊คส์, 2553.

Unicef Thailand. **รายงานของยูเอ็น ชี้ผลกระทบจากวิกฤตโควิด-19 ส่งผลต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของไทย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.unicef.org/thailand/th/, [1 สิงหาคม 2563].

พระพุทธศาสนากับภาวะวิกฤตโรค
Buddhism and Disease Crisis

พระครูวรวรรณวิฑูรย์
พระมหาพงษ์ประภากรณ์ วิสุทธิญาณเมธี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
สมศรี สัจจะสกุลรัตน์
วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา

บทคัดย่อ

นับตั้งแต่นานาประเทศได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรคไวรัสโคโรน่า 2019 (โควิด-19 ทำให้มีผู้เสียชีวิตเกือบ 8 แสนคนในขณะนี้ ทั้งภาครัฐและเอกชนต่างตื่นตัวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพราะมีผลกระทบทั้งต่อเศรษฐกิจ การศึกษา การคมนาคม การดำเนินชีวิตของผู้คน เป็นวงกว้าง ในอดีตก็มีโรคติดต่อร้ายแรงต่าง ๆ เคยระบาดและทำลายชีวิตไปหลายล้านคน รวมถึงประเทศไทยด้วย จากการศึกษาพระไตรปิฎกพบว่า สมัยพุทธกาลก็ประสบกับวิกฤตโรคระบาดเช่นกัน ดังกรณีของเมืองเวสาลี รวมทั้งในพระวินัยพระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้ามการบรรพชาแก่ผู้ที่เป็นโรคระบาดร้ายแรง ประเด็นที่น่าสนใจ คือ พุทธวิถีมีความแตกต่างจากวิถีโลกตะวันตกที่เน้นพิชิตโรคให้ได้ ในขณะที่พุทธปัญญาเน้นวิถีแห่งการรู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิต มีโลกทัศน์ต่อภาวะการเจ็บป่วยว่าเป็นสิ่งธรรมดาของสรรพชีวิต การแก้ปัญหาแบบพุทธวิถีมีวิธีการหลากหลาย ในที่นี้ ใช้กระบวนการของอริยสัจสี่ คือ ทำความเข้าใจถึงตัวปัญหา(โรค) และสาเหตุที่มา(สมุทัย) กำหนดเป้าหมาย (นิโรธ) หาวิธีการและลงมือแก้ปัญหาตามวิธีการที่วางไว้ (มรรค) นอกจากมีวิธีแก้ปัญหา(โรค) โดยตรงแล้ว ยังเสนอวิธีป้องกันโรคนั้นๆ ตามยุทธศาสตร์ 5 อ. 1 ศ. อีกด้วย 5 อ. คือ 1) อนามัย เช่น ล้างมือ กินร้อนช้อนตนเอง เว้นระยะห่างในสังฆกรรม 2) อากาศ อยู่ในที่อากาศบริสุทธิ์ 3) ออกกำลังกาย 4) อาหาร ที่เป็นประโยชน์ 5) อารมณ์ และ 1 ศ. คือ ปฏิบัติศีล ฟังธรรม สวดมนต์ เจริญสมาธิ ฝึกสติ มีเมตตาเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะช่วยจรรโลงโลก เป็นมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และรอดพ้นวิกฤตโรค ทั้งทางกายและใจ

คำสำคัญ: วิกฤตโรค, โรคสมัยพุทธกาล, วิถีพุทธปัญญาแก้ไขภาวะวิกฤตโรค

Abstract

Since many countries have impacted by the corona-virus outbreak (COV5D-19), almost 800,000 people died because of it. Both the public and private sectors were alert to the incident. 5t affects the economy, education, transport, life of the people widely. 5n the past, there were various deadly diseases that had spread and destroyed millions of

lives including Thailand. From the study of the Tipitaka found that in the Buddha's time, it was also faced with the epidemic crisis diseases as the case of Vesali. 5n the monk's discipline, the Buddha gave a discipline to prohibit the ordination of people who being a serious disease. An interesting point is that the Buddhist ways are different from the Western way of conquering the disease. While Buddhist wisdom emphasizes the way of knowing the truth of the world and life, have right wisdom to against illnesses that are common to all human beings. There are various methods of solving problems in Buddhism. Here, the *Four Noble Truths* are used: understanding the problem (disease) and the cause of disease (*samudaya*), the cessation of disease (*nirodha*), find out a method and work on solving the problem according to the method (*magga*)

5n addition, to have a direct solution to the problem (disease) already also offers ways to prevent that disease. According to the strategy, 5 plans and 1 plan, 1) hygiene, such as washing hands, eating hot food, self-spoons, avoiding space in the sangha activities 2) The air, living in the fresh air 3) Exercise 4) Food, eating food that is beneficial 5) Emotions and one more plan are practicing the precepts, listening to the dharma, chanting, meditation, mindfulness, and compassion is the important basis. This is a preventive and control measure for the spread of COV5D-19 and survive the disease crisis both physically and mentally.

Keywords: disease crisis, disease in Buddha's time, the Buddhist wisdom solves the disease crisis

บทนำ : วิกฤตโรค โลกวิกฤต

ภาวะวิกฤต (crisis) ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี 2554 ให้ความหมายว่าหมายถึง อยู่ในขั้นล่อแหลมต่ออันตราย มักใช้แก่เวลาหรือเหตุการณ์ อยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ[1] เป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นในชีวิต แบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่วิกฤตที่เกิดขึ้นระดับภายในตัวบุคคล ระดับครอบครัว และระดับสังคม ซึ่งผู้ที่อยู่ในภาวะวิกฤตควรได้รับการช่วยเหลือทันทีพร้อมทั้งการฟื้นฟูจิตใจด้วย[2] เมื่อกล่าวถึงวิกฤตทางสังคม ณ เวลานี้ (สิงหาคม 2563) นานาประเทศกว่า 213 ประเทศ ยังเผชิญกับโรคติดต่อไวรัสโคโรนา

[1] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ5 ธันวาคม 2554**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://dictionary.apps.royin.go.th/index.php, [12 สิงหาคม 2563].

[2] พรรณวิภา บรรณเกียรติ, ช่วยได้อย่างไรเมื่อจิตใจตื่นตระหนก, **มศว.ชุมชน**, (ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 (2548): 3,8.

2019 (Coronavirus Disease 2019) หรือโควิด-19 (COV5D-19) เป็นไวรัสอุบัติใหม่ที่ได้ระบาดไปทั่วโลก (pandemic) เป็นวิกฤตที่เร็วมาก ใช้ระยะเวลาประมาณเดือนกว่า ๆ การระบาดของโรคเป็นไปอย่างกว้างขวางทั่วโลก นับจากประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนได้รายงานครั้งแรกเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ.2562 พบที่เมืองอู่ฮั่น (Wuhan) มณฑลหูเป่ย ต่อมาแพร่ระบาดไปยังทวีปเอเชีย ยุโรป อเมริกา ออสเตรเลีย และแอฟริกา จนกระทั่งเมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2563 องค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้การระบาดของโรคนี้เป็นภาวะฉุกเฉินทางสาธารณสุขระหว่างประเทศ (Public Health Emergency of 5nternational Concern : PHE5C) อีกทั้งโรคนี้ได้ทวีความรุนแรงสามารถคร่าชีวิตมนุษย์ล้มตายไปเป็นจำนวนมากมาย ข้อมูล ณ วันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2563 มีรายงานผู้ป่วยยืนยันทั่วโลกจำนวน 20, 273,569 ราย เสียชีวิต 739,490 ราย[3] ประมาณร้อยละ 3.65 เชื้อไวรัส COV5D-19 สามารถแพร่กระจาย จากคนสู่คนผ่านทางการไอ จาม สัมผัสโดยตรงกับสารคัดหลั่ง เช่น น้ำมูก น้ำลายของคน ผู้ติดเชื้อจะมีอาการหลาย แบบตั้งแต่ติดเชื้อไม่มีอาการ อาการเล็กน้อยคล้ายเป็นไข้หวัดธรรมดา อาการปานกลางเป็นปอดอักเสบ และอาการ รุนแรงมากจนอาจเสียชีวิต[4] นับว่าเป็นโรคระบาดที่สร้างความหนักใจให้กับมนุษยชาติอย่างมาก เปลี่ยนทุกอย่างภายในระยะเวลาอันสั้นทั้งระบบเศรษฐกิจและสังคมที่ตกต่ำทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ ตลอดจนวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก รวมถึงการแพร่ระบาดในประเทศไทย

สำหรับประเทศไทยได้ตรวจพบผู้ป่วยรายแรกเป็นผู้เดินทางจากประเทศจีนในวันที่ 8 มกราคม 2563 ผู้ป่วยช่วงแรกเป็นผู้เดินทางจากพื้นที่เสี่ยง กลุ่มถัดมาคือผู้ประกอบอาชีพสัมผัสกับนักท่องเที่ยว การระบาดที่เป็นกลุ่มก้อนใหญ่คือการระบาดในสนามมวยลุมพินี สนามมวยราชดำเนิน ซึ่งทำให้มีผู้ติดเชื้อจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ต่อมาการติดเชื้อพบภายในครอบครัวของผู้ติดเชื้อ กระทรวงสาธารณสุขได้ประกาศให้เป็นโรคติดต่ออันตรายตามพระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2558 เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2563 ต่อมาเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2563 นายกรัฐมนตรีได้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548[5] ถึงแม้ว่าขณะนี้ (สิงหาคม 2563) ประเทศไทยมียอดผู้ติดเชื้อจำนวน 3,357 ราย ผู้เสียชีวิต จำนวน 58 ราย รัฐยังคงประกาศใช้ พรก.ต่อไป

อดีตมีโรคระบาดเกิดขึ้นมาแล้วหลายต่อหลายครั้ง หากนับเฉพาะครั้งที่รุนแรงก็มีหลายครั้งที่รุนแรงถึงขั้นมีผู้เสียชีวิตหลายล้านราย จากประวัติศาสตร์มนุษยชาติได้มีเหตุการณ์โรคระบาดร้ายแรงของยุคก่อนที่ทำให้ผู้คนเสียชีวิตจำนวนมากถึง 25 ล้านราย มีอยู่ 3 โรค คือ ไข้ทรพิษหรือฝีดาษ กาฬโรค และ

---

[3] ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค, **รายงานสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ฉบับที่ 221 วันที่ 11 สิงหาคม 2563**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/file/situation/situation-no221-110863n.pdf. [12 สิงหาคม 2563].

[4] กระทรวงสาธารณสุข, **แนวทางปฏิบัติด้านสาธารณสุข เพื่อการจัดการภาวะระบาดของโรคโควิด-19 ในข้อ กำหนดออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการ ในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 1)**, (นนทบุรี : กระทรวงสาธารณสุข, 2563), หน้า 1.

[5] เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

อหิวาตกโรค[6] ดังนี้ 1) ไข้ทรพิษหรือฝีดาษ (Plague) เกิดขึ้นมานานกว่า 10,000 ปีก่อนคริสตกาล จากการตรวจพบมัมมี่ของฟาโรห์รามเสสที่ 5 แห่งอียิปต์โบราณ สวรรคตด้วยโรคฝีดาษ เมื่อ 1,145 ปีก่อนคริสตกาล ฝีดาษเป็นโรคประจำถิ่นของบางประเทศในเอเชีย คือ บังกลาเทศ อินเดีย และประเทศเอธิโอเปียในทวีปแอฟริกา ทั้งยังพบได้ทั่วยุโรป รวมถึงในจีน[7] เมื่อ ค.ศ. 165 ได้ระบาดในอาณาจักรโรมัน หากรวมตลอดเวลาหลายร้อยปีของการแพร่ระบาด ไข้ทรพิษคร่าชีวิตคนทั่วโลกไปไม่น้อยกว่า 56 ล้านคน

จนช่วงปลายศตวรรษที่ 18 เอ็ดเวิร์ด เจนเนอร์ (Edward Jenner) นายแพทย์ชาวอังกฤษสามารถผลิตวัคซีน (vaccine) ภูมิคุ้มกันได้สำเร็จ ในเดือนพฤษภาคมปี ค.ศ. 1980 องค์การอนามัยโลกจึงได้ประกาศอย่างเป็นทางการว่าเป็นโรคติดต่อชนิดเดียวที่มนุษย์กำจัดได้อย่างสมบูรณ์ 2) กาฬโรค หรือ Black Death เป็นโรคระบาดที่เกิดบ่อย ครั้งที่ 1 ช่วงปี ค.ศ. 541-542 อาณาจักรไบแซนไทน์ (Byzantine Empire) ครั้งที่ 2 ช่วงปี ค.ศ. 1348-1665 ทำให้อาณาจักร Aztec เกิดการล่มสลาย คร่าชีวิตผู้คนประเทศอังกฤษไปราว 20% จนช่วงต้นศตวรรษที่ 15 อังกฤษได้ออกกฎหมายให้มีการกักตัวและแยกคนป่วย (quarantine) เชื่อว่าการกักตัวช่วยให้การแพร่ระบาดลดลงได้มาก และยังเป็นต้นแบบของการนำไปปฏิบัติทั่วโลกตะวันตก ต่อมาในปี ค.ศ. 1885 กาฬโรคได้กลับมาระบาดเป็นครั้งที่ 3 เชื้อโรคแพร่โดยมีหนู และตัวหมัดเป็นพาหะ เริ่มในประเทศจีน แพร่ไปยังอินเดีย และฮ่องกง มีผู้เสียชีวิตถึง 15 ล้านคน 3) โรคอหิวาตกโรค (Cholera) เกิดในรัสเซีย มีผู้เสียชีวิตรวมกว่า 1 ล้านคน เชื้อแพร่ระบาดถึงประเทศอังกฤษ สเปน แอฟริกา อินโดนีเซีย จีน ญี่ปุ่น อิตาลี เยอรมันและอเมริกา

ใน ค.ศ. 1889 เกิดเหตุการณ์ไข้หวัดใหญ่ (Flu) ระบาดครั้งแรกในประเทศรัสเซีย แพร่ไปแถบไซบีเรียและคาซัคสถาน กระจายไปแถบยุโรป อเมริกาเหนือ และแอฟริกา มีจำนวนผู้เสียชีวิต 360,000 คน ต่อมา ค.ศ. 1918 เกิดไข้หวัดใหญ่สเปน (Spanish Flu) ที่มีต้นตอมาจากสัตว์ปีก มีจำนวนผู้เสียชีวิตโดยรวมทั่วโลกถึง 50 ล้านคน ในสมัยนั้นยังไม่มียาหรือวัคซีนที่รักษาไข้หวัดใหญ่ได้ ในสหรัฐอเมริกา เจ้าหน้าที่ในบางพื้นที่กำหนดให้ประชาชนกักตัวอยู่ในบ้าน สั่งประชาชนให้สวมหน้ากากอนามัย ปิดสถานที่ชุมชน ทั้งโรงเรียน โบสถ์ และโรงภาพยนตร์ ซึ่งทั้งหมดนี้เรียกรวม ๆ ว่า การเว้นระยะห่างทางสังคม และเป็นปัจจัยสำคัญให้การแพร่ระบาดลดลงมาอย่างมหาศาล ต่อมาใน ค.ศ. 1957 เกิดไข้หวัดใหญ่เอเชีย ที่เชื้อเป็นสายพันธุ์เดียวกันกับไข้หวัดสเปน นั่นคือ ไข้หวัดนก มีผู้เสียชีวิตทั่วโลกประมาณ 1-4 ล้านคน โดยเริ่มระบาดจากฮ่องกง แพร่กระจายสู่จีน สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และในปี ค.ศ. 1981 เกิดโรคเอดส์ (APDS) หรือเชื้อไวรัส H5V ติดต่อทางเลือด อสุจิ สารคัดหลั่งในช่องคลอดหรือน้ำนม[8] ปัจจุบันยังไม่มีผู้คิดค้นยารักษาชนิดนี้ได้ มีเพียงยาต้านไวรัสที่ช่วยลดปริมาณเชื้อ H5V ในร่างกายและทำให้ระบบภูมิคุ้มกันทำงานได้ดีขึ้น แนวทาง

---

[6] **จุดสิ้นสุดของ 5 โรคระบาดร้ายแรงในประวัติศาสตร์โลก**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.prachachat.net/d-life/news-462606**,** [12 สิงหาคม 2563].

[7] **โรคระบาดร้ายแรงในอดีต ตอนที่ 3 โรคไข้ทรพิษ (ฝีดาษ)**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.hfocus.org/content/2014/08/7977,[12 สิงหาคม 2563].

[8] **10 โรคระบาด ร้ายแรงที่สุดในประวัติศาสตร์โลก คร่าชีวิตผู้คนนับล้าน,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://travel.trueid.net/detail/KwMX2yMxJzzG, [12 สิงหาคม 2563].

ปฏิบัติในการป้องกันและควบคุมโรคติดต่อเมื่อร้อยกว่าปีที่แล้ว วิธีการกักกัน การเว้นระยะห่างทางสังคม คล้ายจะสะท้อนภาพสถานการณ์ในปัจจุบันที่กำลังเผชิญกับเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่ยังไม่มีวัคซีนรักษา เพื่อลดการแพร่ระบาดให้ได้มากที่สุด

สำหรับประเทศไทย มีบันทึกการเกิดโรคระบาดร้ายแรงเช่นเดียวกับทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นกาฬโรค อหิวาตกโรค แนวทางการแก้ไขบางสถานการณ์เกิดกาฬโรค ทำให้ประชาชนย้ายถิ่นที่อยู่จนกว่าโรคจะสงบแล้วกลับมาสร้างถิ่นฐานใหม่ ดังเช่นสมัยพระเจ้าอู่ทอง สมัยจามเทวีวงศ์ เป็นต้น สำหรับการเกิดโรคไข้ทรพิษหรือฝีดาษ ปรากฏในพระราชพงศาวดารสมัยกรุงศรีอยุธยาว่า มีพระมหากษัตริย์ไทยสวรรคตด้วยฝีดาษ 2 พระองค์ ได้แก่ สมเด็จพระบรมราชาที่ 4 ในปี พ.ศ. 2076 และสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อ 25 เมษายน 2148 ซึ่งตรงกับช่วงศตวรรษที่ 16 ที่มีการระบาดครั้งใหญ่ทั่วโลก และยังมีการระบาดใน พ.ศ. 2292 สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ที่ทำให้มีคนตายเป็นจำนวนมาก ต่อมา ในสมัยรัตนโกสินทร์ มีการระบาดของฝีดาษเช่นกัน จากบันทึกของหมอบรัดเลย์ ระบุว่าในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีการริเริ่มการปลูกฝีบำบัดโรคฝีดาษเป็นครั้งแรกในไทยเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2379 กระทั่งกระทรวงสาธารณสุขเริ่มโครงการกวาดล้างโรคนี้ รณรงค์ปลูกฝีป้องกันโรค จนปีพ.ศ. 2523 องค์การอนามัยโลกได้ประกาศว่าฝีดาษ ได้ถูกกวาดล้างแล้ว จึงหยุดการปลูกฝีป้องกันโรค และนับแต่นั้นมาไม่เคยปรากฏว่ามีฝีดาษเกิดขึ้นในประเทศไทย สำหรับการระบาดของอหิวาตกโรค ในปี พ.ศ. 2363 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงทรงใช้วิธีให้กำลังใจโปรดให้ตั้งพิธีขับไล่โรคนี้ขึ้นที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เรียกว่า “พิธีอาพาธพินาศ” มีการยิงปืนใหญ่รอบพระนครตลอดคืน อัญเชิญพระแก้วมรกตและพระบรมสารีริกธาตุออกแห่ มีพระราชาคณะพรมน้ำพระพุทธมนต์ตลอดทาง ทรงทำบุญเลี้ยงพระ โปรดให้ปล่อยสัตว์ และประกาศไม่ให้ประชาชนฆ่าสัตว์ตัดชีวิต อยู่กันแต่ในบ้าน น่าจะได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาแต่ในอดีต

หากมองย้อนหลังไปในสมัยอดีต คือ ในสมัยพุทธกาล พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเสด็จไปโปรดเมืองเวสาลี ให้พ้นจากโรคระบาด หรือดูแลผู้ที่เป็นโรคติดต่อ เช่นพระติสสะเถระผู้มีกายเปื่อยเน่า ซึ่งจะได้กล่าวรายละเอียดในหัวข้อต่อไป ประเด็นที่น่าศึกษาถึงพุทธวิธีพิชิตวิกฤตโรคต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้โดยมีมุมมองหรือท่าทีต่อการเกิดโรคว่าเป็นธรรมดา เป็นความทุกข์ตามสัจธรรมของชีวิตมนุษย์ การที่จะออกจากภาวะวิกฤตโรค จึงควรศึกษาและทำความเข้าใจถึงโรคสมัยพุทธกาล พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแก้ไขอย่างไรเมื่อทรงประสบกับภาวะวิกฤตโรค และปัจจุบันเราจะนำวิธีแห่งพุทธะนี้มาประยุกต์เพื่อความอยู่รอดของโลกนี้ได้อย่างไร

โรคสมัยพุทธกาล

1. นิยามของโรค

คำว่า “โรค” ในทางพระพุทธศาสนามาจากรากศัพท์ภาษาบาลีว่า “รุช” แปลว่า เสียดแทง มีความหมายว่า สิ่งที่เสียดแทงให้เจ็บปวด ในภาษาบาลี รุช หมายถึงสภาพผู้ทำลายอวัยวะน้อยใหญ่ สภาพเสียดแทงความเจ็บไข้ ความไม่สบาย ความป่วย ความไข้[9] ทั้งนี้ คำศัพท์ที่หมายถึงโรคหรือความเจ็บป่วยไข

[9] ป.หลงสมบุญ, **พจนานุกรมบาลี-ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2548), หน้า 535.

มีอีกหลายคำที่ใช้เรียกต่างกันไป เช่น “พยาธิ” หมายถึง ความเบียดเบียน “โรคาพาธ” หมายถึง ความเจ็บป่วยที่เกิดจากเชื้อโรค “อาพาธ” หมายถึง ความเจ็บป่วย และ “อามัย” หมายถึง ความไม่สบาย

โรคในทางพระพุทธศาสนาครอบคลุมถึงโรคที่ไม่มีเชื้อโรคหรือทางใจไว้มาก การที่ยังมีกิเลส โลภ โกรธ หลง อิจฉา ริษยา ความอยากได้ ความไม่รู้จักพอ ยังยึดติด ไม่เข้าใจสภาพความเป็นจริงของร่างกายตามธรรมชาติ ก็นับว่ามีโรคอยู่ในตัว กล่าวได้ว่า “โรค” เป็นคำใช้แทนคำว่า “ทุกข์” ซึ่งเป็นสภาพปัญหาของชีวิต ความหมายของ “โรค” ในทางพระพุทธศาสนา จึงหมายถึง สิ่งเสียดแทง เช่น กิเลส ตัณหา ความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งเป็นอกุศลกรรม และเสียดแทงกาย เช่น โรค ความเจ็บปวด บาดเจ็บ ร้อน หนาว หิว แมลงกัดต่อย ทำให้ได้รับความเจ็บป่วย ความทุกข์ ความลำบาก ปราศจากสุข พบแต่สิ่งที่ไม่น่าปรารถนา ความไม่สบาย ความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นทั้งจากเชื้อโรคและไม่ใช่เชื้อโรคนั้นก็เรียกว่า “โรค”

2. ประเภทของโรค

พระพุทธศาสนาได้แบ่งโรคออกเป็น 2 ชนิด คือ โรคทางกาย และโรคทางใจ[10]รายละเอียด แต่ละโรค ดังนี้

2.1 โรคทางกาย (กายิกโรโค) หมายถึง โรคที่เกิดจากการเจ็บป่วยทางร่างกาย เนื่องจากการทำงานผิดปกติของส่วนต่างๆ ของร่างกาย ทั้งที่เกิดกับอวัยวะภายในและภายนอก เช่น การเจ็บป่วยโรคตา โรคหู โรคจมูก โรคลิ้น โรคในกาย โรคศีรษะ โรคในช่องหู โรคปาก โรคที่ผิวหนัง เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับทุกขอริยสัจ คือ ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ร่างกายเป็นสภาพที่เป็นทุกข์ มีโรคมากมาย เป็นที่อยู่อันอุดมหรือเป็นแหล่งสะสมโรคภัยไข้เจ็บ มีธรรมชาติต้องเจ็บป่วย ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ร่างกายนี้แก่หง่อมแล้วเป็นรังของโรค มีแต่จะทรุดโทรมลงไป ...มีแต่จะแตกดับไปเพราะชีวิตนี้มีความตายเป็นที่สุด”[11]

2.2 โรคทางใจ (เจตสิกโรโค) หมายถึง โรคที่เกิดกับจิตใจ ทำให้จิตใจเป็นทุกข์ และเศร้าหมองจากการที่จิตใจของคนเราถูกครอบงำด้วยอนุสัยหรืออาสวะเป็นกิเลสอย่างละเอียดที่จมลึกอยู่ภายในจิตไร้สำนึกโดยเฉพาะราคานุสัย ปฏิฆานุสัย และอวิชชานุสัย เมื่อมีเหตุปัจจัยมากระทบก็ฟุ้งขึ้นมาเป็นกิเลสอย่างกลางที่เรียกว่า นิวรณ์ กิเลสชนิดนี้ทำให้จิตเศร้าหมองขุ่นมัวขัดขวางการทำความดี ความโกรธ ความหลง ความอิจฉาริษยา ความหวงแหน ความวิตกกังวล ความคับแค้นใจ ความสูญเสีย รวมถึงผู้ที่เสียสมดุลของสารเคมีในสมอง และติดสิ่งเสพติดด้วย ซึ่งบุคคลที่เป็นโรคทางใจอันเนื่องมาจากกิเลสตัณหาและถูกอวิชชาเข้าครอบงำเป็นส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นโรคทางใจ (จิต) จึงเป็นการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นเนื่องจากความผิดปกติทางจิตใจหรืออารมณ์ มีความเครียดและความกังวลรุนแรง เกี่ยวกับเรื่องของ โรค พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า

> ภิกษุทั้งหลาย โรคสองอย่างมีอยู่ คือ โรคทางกาย กับ โรคทางใจ ย่อมเห็นกันอยู่แล้วว่า สัตว์ทั้งหลาย ที่ยืนยันถึงความไม่มีโรคทางกายตลอด 1 ปีบ้าง 2 ปีบ้าง 3 ปีบ้าง 4 ปีบ้าง 5 ปีบ้าง 10 ปีบ้าง 20 ปีบ้าง 30 ปีบ้าง 40 ปีบ้าง 50 ปีบ้าง แม้ยิ่งกว่า 100 ปีบ้าง ยังพอมีอยู่ แต่สัตว์ผู้กล่าวอ้าง

[10] องฺ.จตุกฺก.(ไทย) 21/157/217.

[11] ขุ.ธ.(ไทย) 15/14/78.

ว่า ตนเองไม่มีโรคทางใจตลอดระยะเวลา แม้ครู่เดียว (มุหุตฺต) หาได้โดยยาก ยกเว้นท่านผู้หมดกิเลสแล้ว[12]

วิถีพุทธปัญญาแก้ไขภาวะวิกฤตโรค

1. การเยียวยาความรู้สึก "ต้องทำวิถีชีวิตใหม่" (New normal)

เมื่อวิเคราะห์สถานการณ์โควิด-19 ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย แม้ว่าขณะนี้ (สิงหาคม 2563) จะผ่านพ้นการระบาดในระลอกแรกไปแล้วเนื่องจากไม่พบการติดเชื้อในประเทศต่อเนื่องเป็นเวลา 60 วัน จำนวนผู้ติดเชื้อสะสมอยู่ในอันดับที่ 100 ของโลก เป็นผลมาจากความร่วมมือร่วมใจของประชาชนที่ช่วยกันป้องกันตัวเองจากโรคโควิด 19 เป็นภาวะวิกฤตทางสังคมที่มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของความเป็นมนุษย์ "ความรู้สึก" หรือในภาษาพระเรียกว่า "เวทนา" เป็นสิ่งที่มีความสำคัญประการหนึ่งต่อความเป็นปัจเจกบุคคล จะมีทั้งความรู้สึกที่เป็นทั้งความสุข ความทุกข์ และรู้สึกเฉย ๆ เมื่อเผชิญกับสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเข้า อย่างไรก็ตาม เมื่อเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ ความรู้สึกของมนุษย์ในเชิงปัจเจกมิเพียงแต่ส่งผลต่อตนเองเท่านั้น แต่กลับส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมด้วย[13] ผู้คนต่างยอมสละความสุขของตนสู่ความยากลำบากเพื่อร่วมกันฝ่าวิกฤตโรคนี้ ทั้งภาวะเศรษฐกิจ ไม่มีรายได้ในการดำรงชีพ สังคมเกิดภาวะเครียด ต้องปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตใหม่ ซึ่งความรู้สึกเช่นนี้เป็นความรู้สึกที่เรียกว่า "ทุกขเวทนา" คือ ความรู้สึกว่ากำลังได้รับความทุกข์ที่เป็นผลจากการดำเนินการของรัฐ ทั้งโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ ทั้งด้วยเจตนาที่ดีหรีตาม เป็นประเด็นที่สร้างความ "อ่อนไหว" และ "หมิ่นเหม่" ต่อการที่จะนำไปสู่ความผาสุก ด้วยเหตุนี้ จึงนำไปสู่คำถามที่สำคัญก็คือ มีหนทางใดที่น่าจะหรือควรจะ "เยียวยาความรู้สึก" ของคนในชาติให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ และสุขใจ (สุขเวทนา) ที่จะได้ใช้ชีวิตอยู่ในชาติไทยร่วมกันอย่างมีความสุข สงบ รัฐเพียรสร้างความศรัทธา ความเชื่อมั่นให้กับประชาชน ในมาตรการป้องกันและควบคุมโรคติดต่อ แม้แต่การยืดเหนี่ยวใจของประชาชน จากมาตรการในประเทศไทย ขณะนี้ กระทรวงสาธารณสุขเปิดเผยข้อมูลผลการสำรวจ "อยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อชาติ" พบว่า ประชาชนมีพฤติกรรมป้องกันตนเองลดลง โดยเฉพาะการใส่หน้ากากอนามัยตลอดเวลา เว้นระยะห่างไม่น้อยกว่า 2 เมตร ส่วนคนลงทะเบียนในแพลตฟอร์ม ไทยชนะ/ลงชื่อในสมุดเข้าออกสถานที่คิดเป็นร้อยละ 68[14] ดังนั้น การสร้างความศรัทธา ความเชื่อมั่น เป็นพลังสำคัญในการยืดเป็นพลังใจ

---

[12] องฺ. จตุกฺก. (ไทย) 21/157/217.

[13] พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,ผศ,ดร., **พระพุทธศาสนากับภาวะวิกฤตของชาติ**, 2559, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.mcu.ac.th/article/detail/479, [12 สิงหาคม 2563].

[14] ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค, **รายงานสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ฉบับที่ 220 วันที่ 10 สิงหาคม 2563**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/file/situation/situation-no221-110863n.pdf, [12 สิงหาคม 2563].

2. วิถีพุทธปัญญากับภาวะวิกฤตโรค

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)[15] ได้กล่าวในการแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์ ว่า ในคัมภีร์วิสุทธิมัคค์ พระพุทธเจ้าทรงแก้ไขปัญหาโรคด้วยหลักอริยสัจสี่ ดังนี้

2.1 ทุกข์ (ปัญหา)

ทุกข์ในที่นี้ ได้แก่โรค มุมมองต่อโรคภัยในพระพุทธศาสนาเป็นภัยอันตรายที่สำคัญต่อชีวิตมนุษย์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภัย 4 ประการนี้ คือชาติภัย ชราภัย พยาธิภัย มรณภัย”[16] ซึ่งโรคภัยเป็นเครื่องช่วยย้ำเตือนให้มนุษย์เร่งขวนขวายพัฒนาตนเอง ไม่ให้ประมาทในชีวิตเพื่อไม่ให้ภัยเหล่านี้มาทำให้เกิดทุกข์ และมุมมองต่อการเจ็บป่วยเป็นสิ่งธรรมดาของชีวิต เป็นธรรมะที่เกิดกับร่างกาย ดังพุทธดำรัสว่า “เพราะสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้”[17]

ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงโรคระบาด 5 ชนิดที่ทรงห้ามบรรพชา นับเป็นวิกฤตโรค ได้แก่ โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมองคร่อ (โรคหลอดลมโป่งพอง) โรคลมบ้าหมู ใน 5 โรคนี้สามารถแบ่งเป็นกลุ่มโรคติดต่อทางผิวหนังถึง 3 โรค คือโรคเรื้อน ฝี กลาก ระบบทางเดินหายใจ คือ โรคมองคร่อ และระบบประสาทคือโรคลมบ้าหมู

โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก เป็นโรคติดต่อทางผิวหนัง เกิดจากเชื้อแบคทีเรียแต่ต่างชนิดกัน คือ โรคเรื้อน (Leprosy) เกิดจากเชื้อแบคทีเรียชนิด Mycobacterium leprae เชื้อเข้าทางผิวหนังและเส้นประสาทส่วนปลาย ระยะฟักตัว 3-5 ปี มีอาการแสดงทางผิวหนังเป็นวงด่าง มีอาการชา ต่อมาจะเป็นผื่นแดงหนาเป็นตุ่มกระจายทั่วตัว เส้นประสาทถูกทำลาย ไม่เจ็บ ไม่คัน ทำให้พิการโดยนิ้วมือหงิก นิ้วเท้ากุดด้วน ตาบอดได้[18] ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงโรคเรื้อนโดยเรียกได้หลายชื่อ ได้แก่ เรื้อนแดง เรื้อนดำ เรื้อนผง พบตามลำตัว มีแผลสุกเป็นแห่ง ๆ มีอาการคัน[19] เมื่อโรคลุกลามจะกินเข้าไปในกระดูกทำให้นิ้วมือนิ้วเท้ากร่อนติดต่อได้แม้มีขนาดเท่าหลังเล็บ ผู้คนจึงรังเกียจ[20] ส่วนโรคฝี (Abscess) เป็นการอักเสบของต่อมไขมันและชุมขนของผิวหนัง เกิดจากแบคทีเรียกลุ่ม staphylococcus อาการที่พบผิวหนังนูนขึ้นเป็นตุ่มหรือก้อน บวม แดง ร้อนและปวด กดเจ็บ[21] สำหรับโรคกลาก (Ring worm)[22] สาเหตุจากเชื้อรากลุ่ม dermatophyte

---

[15] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์,** พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก, 2550), หน้า 368.

[16] องฺ.จตุกก. (ไทย) 21/119/181.

[17] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) 22/57/99.

[18] **โรคเรื้อน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.si.mahidol.ac.th/sidoctor/e-pl/articledetail.asp?id=36 [12 สิงหาคม 2563].

[19] ม.ม.(บาลี) 13/283/277.

[20] วิ.อ.(บาลี) 3/56 ฉบับมหาจุฬาอฏฺฐกถา.

[21] **ฝี**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://medthai.com/%E0%B8%9D%E0%B8%B5/ [12 สิงหาคม 2563].

กลากจะมีลักษณะเป็นผื่นแดง เป็นวง มีขอบชัดเจน โรคมองคร่อ (Emphysema)[23] โรคหลอดลมโป่งพอง มีเสมหะแห้งอยู่ในช่องหลอดลม มีอาการไอเรื้อรัง และโรคลมบ้าหมู (Epilepsy mal) [24]หมายถึงโรคลมชักชนิดหนึ่งที่มีอาการเป็นลมหมดสติ และชักกระตุกทั้งตัว

จากประวัติศาสตร์สุขภาพของมวลมนุษย์ พบโรคระบาดที่คร่าชีวิตเป็นจำนวนมาก เมื่อศึกษาในพระไตรปิฎก พบว่าในสมัยพุทธกาลปรากฏโรคติดต่อที่ร้ายแรงเช่นกัน ได้แก่ โรคฝีดาษ(ไข้ทรพิษ) อหิวาตกโรค นอกจากโรคดังกล่าวข้างต้นแล้วมีข้อสังเกตว่า ชื่อโรคต่าง ๆ ที่ระบุในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ระบุแต่ชื่อโรค ไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการรักษา เช่น 1) โรคติดต่อในระบบผิวหนัง[25] ได้แก่ โรคที่เกิดจากเชื้อไวรัส ได้แก่ โรคเริม โรคหูด เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย ได้แก่ โรคคุดทะราด โรคพุพอง เกิดจากเชื้อรา ได้แก่ โรคเกลื้อน เกิดจากตัวแมลง ได้แก่ โรคหิด 2) โรคติดต่อทางเดินหายใจ ได้แก่ ไข้หวัด ไข้เชื่อมซึม โรคละอองบวม 3) โรคติดต่อทางเดินอาหาร ได้แก่ โรคท้องร่วง 4) โรคที่เกิดจากสัตว์เป็นพาหะนำโรค ได้แก่ โรคตา โรคที่เกิดจากเหลือบและยุงกัด 5) กลุ่มโรคที่ไม่ติดต่อ จัดเป็นระบบ ดังนี้ (1) ระบบทางเดินอาหาร ได้แก่ โรคลมในท้อง โรคดีซ่าน โรคผอมเหลือง โรคอาเจียนเป็นเลือด โรคริดสีดวงทวาร โรคท้องผูก เนื้องอกในลำไส้ (2)ระบบกระดูกและข้อ ได้แก่ โรคลมขัดยอกตามข้อ โรคเท้าแตก โรคหน่อที่เท้า (3) ระบบต่อมไร้ท่อ ได้แก่ โรคเบาหวาน โรคคอพอก (4) ระบบประสาท ได้แก่ โรคปวดร้อนที่ศีรษะ โรคปวดศีรษะ โรคอัมพาต และ (5) ระบบอื่น ๆ ได้แก่ โรคร้อนในกาย โรคอมนุษย์เข้าสิง โดนยาแฝด

2.2 สมุทัย (สาเหตุ)

สาเหตุของการเจ็บป่วยในพระไตรปิฎก แบ่งเป็น 2 ประการคือ

1) **สาเหตุการเจ็บป่วยทางกาย** รูปนั้นอยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งการดำรงชีวิตต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ถ้าขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไป จะก่อให้เกิดความไม่สมดุลของธาตุทั้ง 4 จึงทำให้เกิดความเจ็บป่วย[26] พระพุทธเจ้าตรัสถึงสาเหตุที่สำคัญแห่งโรคและการเจ็บป่วยอยู่บนพื้นฐาน 4 ประการคือ กรรม จิต อุตุ และอาหาร จากความหิว ความกระหาย กินมากไปหรือน้อยไป ดังกรณีของนางปัญจปาปี[27] ร่างกายพิการผิดรูป คือ มือ เท้า ปาก ตา จมูก เนื่องจากผลกรรมที่เคยโกรธคิดร้ายพระปัจเจกพุทธเจ้า

---

[22] **กลาก**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:https://medthai.com/%E0%B8%81%E0%B8%A5%E0%B8%B2%E0%B8%81/. [12 สิงหาคม 2563].

[23] **มองคร่อ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-pleang/มองคร่อ [12 สิงหาคม 2563].

[24] **ลมบ้าหมู**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.doctor.or.th/article/detail/7852 [12 สิงหาคม 2563].

[25] **โรคติดต่อทางผิวหนัง**, [ออนไลน์], แหล่งที่มhttps://www.siamhealth.net/public_html/Health/Photo_teaching/index.htm ,[12 สิงหาคม 2563].

[26] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) 22/57/99-104.

[27] ขุ.ชา. 62/314/588-589. (มหามกุฏ)

2) **สาเหตุการเจ็บป่วยทางใจ** อันมีพื้นฐานจากอกุศลเจตสิกสิบสี่ดวง คือความหลง ความไม่ละอาย ความไม่เกรงกลัว ความฟุ้งซ่าน ความโลภ ความเห็นผิด ความถือตัว ความคิดมุ่งร้าย ความริษยา ความตระหนี่ ความรำคาญใจ ความท้อแท้ใจ ความง่วงซึม และความสงสัย ในทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญทางด้านจิตใจอย่างยิ่ง แม้ว่าร่างกายจะสมบูรณ์ดีก็ตาม ถ้าใจเป็นทุกข์ กายก็พลอยเป็นทุกข์ด้วย เพราะกายกับใจต่างก็อาศัยซึ่งกันและกัน ราคะจิตของคนเราถูกกิเลสครอบงำง่าย เป็นเหตุให้ขาดสติ ขาดความยั้งคิด ทำให้ตามไม่ทันสภาพจิตของตนเองจึงทำให้เกิดโรคทางกายโดยไม่รู้ตัว

2.3 นิโรธ (เป้าหมาย)

พระพุทธศาสนามองชีวิตหรือระบบการเป็นอยู่เป็นแบบองค์รวม เป็นระบบแห่งความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ดังนั้นเป้าหมายในการรักษาโรคประกอบด้วยมิติทางกายและมิติทางใจ มิติทางกายคือภาวะที่หายจากโรคหรือความมีสุขภาพทางกายที่ดี เช่นเดียวกับการรักษาของการแพทย์แผนตะวันตกมุ่งเน้นพิชิตโรค ดังที่ปรากฏอยู่ ณ เวลานี้ โลกตะวันตกยังเผชิญวิกฤตโรคโควิด-19 กันหลายประเทศ ส่วนมิติทางใจ ในทางพระพุทธศาสนามีหลายระดับ ทั้งโลกียะและโลกุตตระ[28] ได้แก่ นิโรธ 5 (ความดับกิเลส ภาวะไร้กิเลสและไม่มีทุกข์เกิดขึ้น จนถึงขั้นนิพพาน) ปหาน 5 (การละกิเลส) วิมุตติ 5 (ความหลุดพ้น) วิเวก 5 (ความสงัด ความปลีกออก) วิราคะ 5 (ความหลายกำหนัด ความสำรอกออกได้) โวสสัคคะ 5 (ความสละ ความปล่อย)

2.4 มรรค (วิธีปฏิบัติ) + วิถีชีวิตใหม่ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก)

พระพุทธเจ้าทรงวางระบบแก้ไขวิกฤตโรค โดยยึดผู้ป่วยเป็นศูนย์กลาง ตั้งแต่การซักประวัติ สอบถามอาการ ตรวจร่างกาย วินิจฉัยโรค และให้การรักษาตามปัจเจกบุคคล พอสังเขป ดังนี้

1) **ประเมินอาการเจ็บป่วยในพระไตรปิฎก** พระพุทธเจ้าทรงประเมินความเจ็บป่วย 2 วิธี คือ (1) **ประเมินด้วยพระญาณ** ที่ทรงมีพระปรีชาญาณสามารถกำหนดรู้ความเป็นไปของแต่ละบุคคล ซึ่งปรากฏเพียงกรณีเดียวเท่านั้นที่พระองค์ใช้วิธีนี้ กรณีมัฏฐกุณฑลีป่วยหนักเป็นโรคผอมเหลือง ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ บิดาไม่ยอมพาไปหาหมอเพราะกลัวจะเสียทรัพย์ ในวาระสุดท้ายให้บุตรชายนอนที่ระเบียงนอกบ้าน ด้วยใจของมัฏฐกุณฑลีที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พระองค์เสด็จด้วยพระญาณไปโปรดมัฏฐกุณฑลีได้ไปอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์[29] (2) **ประเมินด้วยการสอบถามอาการ** พระพุทธเจ้าทรงเอาใจใส่ต่อความเจ็บป่วย บางครั้งเสด็จไปเยี่ยมผู้ป่วยเอง บางกรณีให้พระสาวกไปเยี่ยม กรณีอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ฟังธรรมก่อนเสียชีวิต เมื่อถึงแก่กรรมได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต[30]

2) **ตรวจร่างกาย วินิจฉัย และรักษา** ในที่นี้จะกล่าวตัวอย่างเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าเสด็จเยี่ยมไข้ผู้ที่เป็นโรคติดต่อพอสังเขป

---

[28] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 16, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551), หน้า 166-167.

[29] ดูรายละเอียดใน คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **คู่มือประโยค 1-2 อรรถกถาธรรมบท ภาค 1 แปลโดยอรรถ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558), หน้า 20-29.

[30] ม.อุ.(ไทย) 14/383-388/433-441.

เรื่องที่ 1 ปฐมเหตุในคิลานวัตถุกถา ให้การพยาบาลอาบน้ำให้ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธด้วยโรคท้องร่วง นอนกลิ้งเกลือกไปมาบนปัสสาวะและอุจจาระของตนเอง ไม่มีใครดูแลภิกษุรูปนี้ จนอาการของภิกษุดีขึ้น

เรื่องที่ 2 พระติสสะเถระอาพาธด้วยร่างกายเน่าเปื่อย มีตุ่มหนอง น้ำเหลืองไหลทั่วตัว ผ้านุ่งห่มเปื้อนเลือดเปื้อนหนอง และโรคลุกลามถึงกระดูแตก ร่างกายขยับไม่ไหว ไม่มีใครดูแล พระพุทธเจ้าให้การพยาบาลเช็ดตัวให้ร่างกายพระติสสะสะอาดด้วยน้ำอุ่น และเปลี่ยนผ้านุ่งให้ใหม่ นำผ้านุ่งห่มออกซักต้มน้ำร้อน แล้วนำไปผึ่งแดด จนทำให้ร่างกายสดชื่น จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งแล้ว พระองค์ทรงตรัสพระคาถาดังนี้ “อีกไม่นานนัก ร่างกายนี้จักปราศวิญญาณ ถูกทอดทิ้งทับถมแผ่นดินเหมือนท่อนไม้ที่ไร้ประโยชน์ ฉะนั้น”[31] จะเห็นได้ว่า พระองค์นอกจากให้การดูแลผู้ป่วยด้านร่างกายและจิตใจแล้วยังแสดงอมตะธรรม โดยเฉพาะให้เห็นความไม่เที่ยงของสังขาร จนบรรลุนิพพาน

เรื่องที่ 3 พระเพลัฏฐสีละ ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ของพระอานนท์ อาพาธเป็นโรคฝีดาษ จีวรห่มเกรอะกรังด้วยน้ำเหลือง พระพุทธเจ้าทรงใช้น้ำชุบเช็ดแล้วค่อย ๆ ดึงออกมา แล้วทรงอนุญาตเภสัชชนิดผง ผู้เป็นหิด ตุ่มพุพอง ฝีดาษหรือมีกลิ่นตัวแรง[32]

กรณีอหิวาตกโรคระบาด ปรากฏในพระไตรปิฎกกล่าวถึงการย้ายที่อยู่ เมื่อโรคสงบแล้วค่อยกลับมาสร้างที่อยู่ใหม่ เป็นวิธีการรักษาชีวิตจากโรคระบาด เช่น หมู่บ้านกกุฏะ หรือบ้านเรือนที่มีคนป่วยด้วยโรคนี้ให้บุตรหลานย้ายออกไป เศรษฐีเมืองราชคฤห์ให้บุตรหนีไป 12 ปีต่อมาจึงกลับมาที่บ้าน[33] ตระกูลอุปัฏฐากของท่านพระอานนท์มีศรัทธาเลื่อมใส ได้ถึงแก่กรรมด้วยอหิวาตกโรค เหลือเพียงเด็กชาย 2 คน[34] กรณีของนางสามาวดีก็เช่นกัน[35] ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงปรารภผู้รอดจากอหิวาตกโรคด้วยการย้ายที่อยู่ ตรัสว่า “ดูก่อนอุบาสก แม้แต่ก่อนชนเหล่าใด เมื่อภัยเกิดขึ้นทำความอาลัยในที่อยู่ของตน ไม่ยอมไปอยู่ที่อื่น ชนเหล่านั้นถึงสิ้นชีวิต แต่ชนเหล่าใดไม่ทำความอาลัยไปอยู่เสียที่อื่น ชนเหล่านั้นรอดชีวิต”[36]

3) **การสวดมนต์บำบัด**

กรณีนครไพสาลีที่เกิดทุพภิกภัย เกิดฝนแล้ง และอหิวาตกโรค ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก ซากศพเกลื่อนเมือง กษัตริย์ลิจฉวีได้ทูลอาราธนาพระพุทธเจ้า เมื่อเสด็จถึงเขตเมืองไพสาลี (เวสาลี) พอย่างพระบาทลงทรงเหยียบฝั่งแม่น้ำคงคา เกิดฝนโบกขรพรรษตกลงมาจนน้ำท่วม พัดพาซากศพลอยลงแม่น้ำคงคาไปหมด เป็นเหตุให้พวกอมนุษย์หวาดกลัวพากันหนีไป ครั้งนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัส รตนสูตรให้พระอานนท์เรียนและให้พระอานนท์เดินทำปริตรไปในระหว่างกำแพงเมืองทั้ง 3 ชั้น พระอานนท์รับน้ำจากบาตรหินของพระพุทธเจ้า และไปยืนที่ประตูเมือง ทำการสวดมนต์และพรมน้ำมนต์ไปทั่วเมืองเป็นอันว่าทั้ง

---

[31] ขุ.ธ.(ไทย) 25/41/38.

[32] วิ.ม.(ไทย) 5/264/59.

[33] ขุ.ธ. 40/12/310. (มหามกุฏ)

[34] วิ.ม.(ไทย) 4/100/155.

[35] ขุ.ธ. 40/12/254. (มหามกุฏ)

[36] ขุ.ชา. 57/205-206/156-157. (มหามกุฏ)

ภัยแล้วภัยอมนุษย์และภัยจากโรคก็สงบสิ้นลง[37] ด้วยอานุภาพแห่งบทสวดนี้ ภัยพิบัติร้ายแรงได้ระงับลงอย่างฉับพลัน เป็นบทสวดรำลึกถึงคุณพระรัตนะ คือ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ และสังฆรัตนะ ทำสัจกิริยาประพรมน้ำพระพุทธมนต์ ให้เกิดความสุขสวัสดี ปัจจุบันนิยมสวดรัตนสูตรทุกครั้งที่มีการทำน้ำพระพุทธมนต์ ทั้งยังมีอานุภาพป้องกันจากโจรผู้ร้าย นายผู้ปกครอง อาวุธ เคราะห์กรรม สัตว์ร้ายและภัยธรรมชาติอีกด้วย ในช่วงสถานการณ์โควิด-19 ประเทศไทยโดยมติมหาเถรสมาคมได้ให้พระทุกวัดสวดมนต์บทรตนสูตร เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของ COV5D-19 เริ่มวันที่ 25 มีนาคม 2563

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำในการรักษาด้วยการแสดงธรรม (ธรรมบำบัด) มีหลายบทด้วยกัน ปรากฏในปฐม คิลานสูตร ทุติยคิลานสูตร ตติยคิลานสูตร ศิริมานันทสูตร และอื่น ๆ สวดต่ออายุให้อายุวัฒนกุมาร[38] พระ มหากัสสปเถระอาพาธ พระผู้มีพระภาคได้เสด็จไปเยี่ยมและตรัสโพชฌงค์ 7 ประทานพอตรัสจบ พระมหากัสสปหายจากอาพาธ[39] พระมหาโมคคลัลานะเถระอาพาธ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงเสด็จไปทรงเยี่ยม และตรัสโพชฌงค์ 7 พอได้ฟังจบ พระมหาโมคคัลลานะหายจากอาพาธนั้น[40] และเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในนพระวิหารเวฬุวันทรงประชวร พระมหาจุนทเถระเข้าไปเยี่ยม พระองค์จึงโปรดให้ท่านพระมหาจุนทเถระสวดโพชฌงค์ 7 ถวาย เมื่อทรงสดับโพชฌงค์ที่พระมหาจุนทเถระสวดถวายจบ ทรงหายประชวร[41] นอกจากนั้นยังมีคิริมานันทสตูร สมัยพุทธกาลใช้สวดเพื่อรักษาอาการอาพาธของพระคิริมานันทะ อาการอาพาธหนักก็สงบระงับ[42] เป็นคาถาที่สวดเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย สวดให้ ตัวเองหรือผู้อื่นเพื่อให้หายจากอาการเจ็บป่วยจากโรคต่างๆ เรียกว่า คิริมานันทปริตร นอกจาก พระภิกษุแล้วอุบาสกในครั้งพุทธกาล เช่น บทสวดอริยธนคาถา ในคัมภีร์พระไตรปิฎกกล่าวว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตะวันมหาวิหาร ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีป่วยมีไข้สูง จึงได้ให้คนใช้ไปนิมนต์พระสารีบุตร รุ่งเช้าวันต่อมาพระสารีบุตรพร้อมกับพระอานนท์ได้ไปเยี่ยมไข้ ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ทั้งได้แสดงธรรมให้ฟัง เมื่ออนาถบิณฑิกเศรษฐีฟังธรรมจบ ความป่วยไข้ทุเลา[43] แม้แต่การเจ็บป่วยทางกายของนกุลปิตาคหบดี พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมว่า “แม้กายจะกระสับกระส่ายอยู่ก็ตาม แต่จิตจักไม่กระสับกระส่ายตามไปด้วย”[44] พระพุทธเจ้าทรงตรัสอุบายเพื่อให้สติกลับคืนสำหรับผู้ที่เศร้าโศกจากการสูญเสียคนที่รัก กรณีของนางกีสาโคตรมี ผู้สูญเสียบุตรชาย และนางปาฏาจาราผู้สูญเสียบุตร สามี พ่อ-แม่ในเวลาเดียวกัน

---

[37] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 23, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, 2558), หน้า 214.

[38] ขุ.ธ. (ไทย) 25/109/64.

[39] สำ.ม. (ไทย) 19/195/128-129.

[40] สำ.ม. (ไทย) 19/196/129-130.

[41] สำ.ม. (ไทย) 19/197/130-131.

[42] อง.ทสก. (ไทย) 24/60/128-133.

[43] สำรวย นักการเรียน, **กว่าจะเป็นบทสวดมนต์**, (กรุงเทพฯ : นิติธรรมการพิมพ์, 2552), หน้า 56.

[44] สำ.ข. (ไทย) 17/1/1-3.

4) **สมุนไพรบำบัด** พระพุทธเจ้าทรงเห็นความสำคัญของสมุนไพรในการรักษา (คิลาเภสัช) ได้แก่ รากไม้ น้ำฝาด ใบไม้ ผลไม้ ยางไม้ เป็นต้น

5) **โภชนาบำบัด** อาหารเป็น 1 ในนิสสัย 4 ของพระภิกษุ ในการดำรงชีพ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญในด้านโภชนบำบัดโรค พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนทั้งภิกษุและฆราวาสให้เป็นผู้จักประมาณในการบริโภค มีสติในการบริโภคพิจารณาแบบโยนิโสมนสิการ คือรู้จักคุณค่าแท้ของอาหารเพื่อประโยชน์ต่อร่างกาย ปรากฏในสัพพาสวสูตร ความว่า “ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายแล้วฉันบิณฑบาต...”[45] ทรงตรัสแนะนำพระเจ้าปเสนทิโกศล และภิกษุทั้งหลายให้เป็นผู้มีสติในการบริโภคเพื่อสุขภาพ ช่วยลดความอ้วน ปรากฏในโทณปากสูตร ว่า “...มนุษย์ผู้มีสติอยู่ทุกเมื่อ รู้จักประมาณในโภชนะที่ได้แล้ว ย่อมมีเวทนาเบาบาง ย่อมแก่ช้า อายุก็ยั่งยืน”[46] และทรงตรัสประโยชน์ของการฉันอาหารมื้อเดียว ในกกจูปมสูต ความว่า “เมื่อฉันอาหารมื้อเดียว ย่อมรู้สึกว่ามีอาพาธน้อย มีความลำบากกายน้อย มีความเบากาย มีกำลังและอยู่อย่างผาสุก”[47] อาหารข้าวมธุปายาส ข้าวหุงปรุงอย่างประณีตเป็นกระยาทิพย์อันศักดิ์สิทธิ์ที่นางสุชาดาถวายเจ้าชายสิทธัตถะก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ทรงแนะให้ผู้ป่วยรับประทานอาหารอ่อนย่อยง่าย มีประโยชน์ เช่น ข้าวต้ม[48] โจ๊ก ซุป น้ำผลไม้ นมถั่วเหลือง โดยทรงกำหนดให้มีการอุ่นหรือต้มยาหรืออาหารก่อนเพื่อให้เหมาะแก่การรักษา นอกจากนี้การดื่มน้ำที่สะอาดด้วยผ้ากรองน้ำ (ปริสฺสาวนำ) และกระบอกกรองน้ำ (ธมฺมกรโก) ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงออกแบบผ้ากรองน้ำ มีรูปคล้ายทัพพี มีกระบอกกรองน้ำหรือมุมสังฆาฏิ ก็ใช้กรองน้ำดื่มได้[49] (ผ้ากรองน้ำ (ธมกรก) เป็นหนึ่งในอัฐบริขารของผู้อุปสมบท) และทรงห้ามภิกษุไม่ให้ฉันน้ำที่มีตัวสัตว์อยู่ เพื่อป้องกันโรคติดเชื้อ เมื่อจะดื่มน้ำให้ใช้ขันหรือภาชนะตักน้ำดื่ม ในวิหารยังทรงอนุญาตศาลาน้ำดื่ม ประรำน้ำดื่ม อนุญาตสังข์ตักน้ำ ขันน้ำ[50] ถังตักน้ำ บ่อน้ำมีฝาปิด รางน้ำ อ่างน้ำ รางระบายน้ำ ท่อระบายน้ำ[51] และห้ามดื่มสุราเมรัย[52]

6) **การระบายของเสียในร่างกาย** พระพุทธเจ้าประชวรด้วยพระวรกายกอปรด้วยโทษมาก ต้องการเอาสิ่งหมักหมมในร่างกายออก หมอชีวกโกมารภัจจึงได้เตรียมยาระบายอ่อน ๆ ด้วยการสูดก้านอุบล 3 ก้าน ทำให้พระองค์ถ่ายถึง 30 ครั้ง[53]

7) **การรักษาด้วยพุทธานุภาพ** ปรากฏในพระไตรปิฎกเพียงครั้งเดียว ความว่าภิกษุอาพาธต้องการฉันน้ำต้มเนื้อ นางสุปปิยาผู้เป็นอุบาสิกาหาซื้อเนื้อไม่ได้ จึงตัดเนื้อที่ต้นขาอ่อนของตนเพื่อทำอาหาร

---

[45] ม.มู.(ไทย) 12/23/23.

[46] สำ.ส. (ไทย) 15/124/145-146.

[47] ม.มู. (ไทย) 12/225/236.

[48] วิ.ม. (ไทย) 5/282/87-89.

[49] วิ.จู.(ไทย) 7/259/31-32.

[50] วิ.จู.(ไทย) 7/301/106-107.

[51] วิ.จู.(ไทย) 7/261-262/3838-41.

[52] ที.ปา.(ไทย) 11/248/202202-203.

[53] วิ.ม.(ไทย) 5/330-336/182-197.

ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงทราบจึงรักษาโดยใช้พุทธานุภาพ ทำให้แผลของนางหายเป็นปกติ[54] ดังนั้นพลังแห่งพุทธานุภาพและศรัทธาอันตั้งมั่นผนวกเข้าด้วยกัน ย่อมจะสามารถรักษาแผลให้หายได้

8) **การผ่าตัด** ในภาษาบาลีใช้คำว่า “สัตถกรรม” หมายถึง สิ่งที่ต้องลงมือทำศาสตรา คือ ใช้ของมีคม ปัจจุบันทางการแพทย์ใช้ คำว่า “ศัลยกรรม” การรักษาด้วยวิธีการสัตถกกรรมหรือศัลยกรรม ปรากฏในเภสัชชขันธกะ การผ่าตัดเป็นความก้าวหน้าที่สุดในสมัยพุทธกาล มีการผ่าฝีด้วยกรรมวิธีปราศจากเชื้อด้วยสมุนไพร ใช้ก้อนเกลือตัดเอาเนื้องอกยื่นออกมา และมีการทำความสะอาดแผลด้วยน้ำฝาด น้ำแป้ง เมล็ดผักกาดงาบดทาแผล ยาพอกพันแผล[55] วิธีนี้จึงคล้ายกับการรักษาของการแพทย์แผนปัจจุบัน สำหรับริดสีดวงทวาร ปรากฏในพระไตรปิฎกวิธีการรักษาโรคนี้มีทั้งการผ่าตัดและการใช้ยา พระเจ้าพิมพิสาร ประชวรด้วยฝีคัณฑสูตร หมอชีวกโกมารภัจได้ใช้ยาขี้ผึ้งป้ายด้วยเล็บ เพียงครั้งเดียว พระอาการหายเป็นปกติ แต่อีกกรณีเป็นพระภิกษุ ได้ให้หมออากาสโคตรผ่าตัด ต่อมาพระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติห้าม[56] สำหรับการผ่าตัดโดยหมอที่มีชื่อเสียงในสมัยพุทธกาล คือหมอชีวกโกมารภัจ เป็นทั้งแพทย์ประจำพระพุทธเจ้า เป็นอุบาสกขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งและเป็นแพทย์หลวงประจำพระเจ้าพิมพิสาร มีพ่อค้าชาวเมืองราชคฤห์ป่วยด้วยปวดศีรษะมานาน 7 ปี ได้รับการรักษาด้วยการผ่าตัดเปิดกะโหลกศีรษะเอาพยาธิออกมา 2 ตัว และอีกรายเป็นบุตรเศรษฐี กรุงพาราณสี มีอาการอาหารไม่ย่อย เนื่องจากมีปมในลำไส้ จึงทำการผ่าตัดเปิดหน้าท้องตัดเอาเนื้องอกในลำไส้ออก แล้วเย็บปิดหน้าท้อง ทายาสมานแผล ต่อมาไม่นาน อาการหายเป็นปกติ

9) **สุขอนามัย** จากการศึกษาหลักการดูแลสุขอนามัยส่วนบุคคลตามแนวพุทธ พบว่า พระพุทธเจ้าทรงกำหนดข้อปฏิบัติไว้มากมายทั้งกิจวัตรประจำวันและการดูแลความสะอาดของร่างกาย สุขลักษณะด้านสิ่งแวดล้อม ล้วนเป็นมาตรการป้องกันและควบคุมโรคติดต่อซึ่งมีมาสมัยพุทธกาล เช่น ปัจจุบันกระทรวงสาธารณสุขได้ออกมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโควิด-19 ไม่ว่าจะเป็นการรักษาสุขอนามัยส่วนบุคคล การอาบน้ำ ดื่มน้ำ หมั่นล้างมือ รับประทานอาหารปรุงสุกร้อน ใช้ช้อนตนเอง รักษาระยะห่างไม่น้อยกว่า 1-2 เมตร กรณีอยู่ในบริเวณที่ผู้คนพลุกพล่านให้ใช้หน้ากากอนามัยหรือหน้ากากผ้า[57] ซึ่งการอาบน้ำ โดยพุทธบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุอาบน้ำเมื่อเวลายังไม่ถึงเดือน ยกเว้นหากมีอากาศร้อนหรือป่วยไข้ ไม่สบาย หรือทำงานจนเหงื่อชุ่ม[58] การดูแลที่ใช้ผ้าชุบน้ำเช็ดร่างกายเพื่อให้ร่างกายสดชื่น ข้อปฏิบัติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงกำหนดถึงความสำคัญของการอาบน้ำเพื่อชำระร่างกายให้สะอาดจากเชื้อโรค ไม่ก่อให้เกิดโรคผิวหนังต่าง ๆ ที่ปรากฏชื่อโรคมากมายในพระไตรปิฎก นอกจากการ

---

[54] วิ.ม.(ไทย) 5/280/80-82.

[55] วิ.ม.(ไทย) 5/267/58-60.

[56] วิ.ม.(ไทย) 5/279/78-79.

[57] ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค, **รายงานสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ฉบับที่ 221 วันที่ 11 สิงหาคม 2563**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/file/situation/situation-no221-110863n.pdf.[12 สิงหาคม 2563].

[58] วิ.มหา.(ไทย) 2/357-362/483-487.

อาบน้ำแล้วยังมีบทบัญญัติในการใช้ไม้สีฟัน ภิกษุไม่พึงใช้เครื่องประดับหู ไม่พึงไว้ผมยาว ไม่พึงดูเงาหน้าที่คันฉ่อง[59] ไม่พึงไว้หนวดยาว ให้ตัดเล็บมือเสมอเนื้อ ให้แคะขี้เล็บได้[60]

การรักษาความสะอาดขณะรับประทานอาหาร การหมั่นล้างมือให้สะอาดก่อนรับประทานอาหาร และควรรับประทานอาหารแยกภาชนะต่างหาก หรือใช้เป็นส่วนตัว เช่น ใช้จานข้าว ช้อน บาตรเฉพาะตนเอง การแยกภาชนะใช้สอดคล้องตามมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดโควิด-19

การล้างบาตรและผึ่งแดดให้แห้งก่อนเก็บ[61] ไม่ใช้ของใช้ส่วนตัวร่วมกับผู้อื่น ไม่พึงเคาะเสนาะสนะใต้ลม พรมปูพื้นให้ผึ่งแดด แล้วให้ทำความสะอาดโดยการตบ ส่วนที่วางรองเท้าให้ผึ่งแดดแล้วเช็ด เป็นการทำลายเชื้อและปราศจากเชื้อโดยใช้ความร้อนชื้น (moist heat) การต้มน้ำเดือดที่อุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส สามารถทำลายเชื้อจุลินทรีย์ได้เป็นส่วนใหญ่ ยกเว้นจุลินทรีย์ที่มีสปอร์ และการใช้แสงแดดเป็นวิธีการทำลายเชื้อเชื้อโรคที่รังสีอุลตราไวโอเลต (Ultraviolet : UV) สามารถฆ่าเชื้อจุลินทรีย์ รังสีทำให้กรดนิวคลิอิกและโปรตีนของจุลินทรีย์เสียสภาพไป ช่วยลดปริมาณจุลินทรีย์ก่อโรคได้ แต่มีข้อจำกัดจากมีอำนาจทะลุทะลวงต่ำ จึงต้องให้รังสีนี้สัมผัสโดยตรงกับเชื้อจุลินทรีย์ เช่น การตากผ้า การผึ่งแดด เป็นต้น[62]

การนั่งห่างกันเว้นช่วงหัตถบาส ซึ่งคำว่า“หัตถบาส”แปลว่า บ่วงมือใช้เรียกการนั่งของพระสงฆ์ในการทำสังฆกรรมเพื่อแสดง ความสามัคคีความพร้อมเพรียง โดยนั่งเว้นระยะห่างกันตามพระวินัยกำหนดอยู่ในที่ประชุมโดยไม่นั่งแยกกันหรือลุกขึ้นเดินระหว่างการประชุม เป็นระยะที่ใกล้ตัวชั่วคนหนึ่งเหยียดแขนออกไปจับตัวอีกคนหนึ่งได้หัตถบาส[63] หากภิกษุอาพาธ ได้จัดให้พักรักษาที่คิลานศาลาหรือศาลาสำหรับป่วยไข้ ให้งดเว้นการทำสังฆกรรม กำหนดให้จัดหากระโถนถ่มน้ำลายและหม้ออุจจาระ ซึ่งข้อกำหนดดังกล่าวมีเนื้อหาสอดคล้องกับหลักการกักตัวหรือแยกผู้ป่วย ตามมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดโรคโควิด-19

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พุทธบัญญัติ “จักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะหรือบ้วนน้ำลายลงบนของเขียว” “...ลงในน้ำ”[64] ห้ามทำลายต้นไม้ การขับถ่ายปัสสาวะ อุจจาระ ไม่ให้ยืนถ่าย และห้ามเทขยะมูลฝอย ปฏิกูลข้ามฝาหรือกำแพง ซึ่งถือเป็นการป้องกันและแพร่กระจายเชื้อไปสู่ผู้อื่น และการป้องกันสัตว์นำโรค ทรงอนุญาตกุฎีกันยุง[65]แส้ปัดยุง[66] เป็นการแสดงถึงความไม่เบียดเบียนต่อสิ่งมีชีวิต ไม่ใช้สารเคมีใน

---

[59] วิ.จู.(ไทย) 7/245-247/8-10.

[60] วิ.จู.(ไทย) 7/274-275/60-63.

[61] วิ.จู.(ไทย) 7/245/20.

[62] Microorganism, **บทที่ 7 การกำจัดและการยับยั้งการเจริญของจุลินทรีย์**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://microorganism-cowboy2007.blogspot.com/2010/06/blog-post.html [12 สิงหาคม 2563].

[63] สมบัติ ประจญศานต์, **รายงานวิจัยการกำหนดพื้นที่สังฆกรรมตามพุทธบัญญัติ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://architservice.kku.ac.th/wp-content/uploads/2017/06/009-สมบัติ-ประจญศานต์.pdf. [12 สิงหาคม 2563].

[64] วิ.มหา.(ไทย) 2/652-653/732-733.

[65] วิ.จู.(ไทย) 7/259/33.

การฆ่าสัตว์อย่างเช่นในยุคปัจจุบัน และทรงออกมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาด โดยห้ามบรรพชาผู้ที่เป็นโรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมองคร่อ และโรคลมบ้าหมู เป็นวิธีการจัดอนามัยสิ่งแวดล้อมได้ถูกสุขลักษณะ

การออกกำลังกาย นับเป็นวิธีที่สามารถช่วยป้องกันและชะลอการเกิดโรค พระพุทธเจ้าทรงแนะให้เดินจงกรม กำหนดให้ภิกษุออกบิณฑบาตทุวัน ถือเป็นการออกกำลังกายด้วยการเดินเป็นสิ่งดี การออกกำลังกายที่สม่ำเสมอจะส่งผลให้ร่างกาย (กล้ามเนื้อ) มีความแข็งแรง มีความสดชื่น กระฉับกระเฉง เป็นต้น และการทำอารมณ์ให้แช่มชื่น

กล่าวโดยสรุป การผสมกลมกลืนที่ลงตัวระหว่างการแพทย์และศาสนาพุทธที่มีมายาวนานจนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์ในเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้การรักษาคนไข้ที่ป่วยด้วยโรคต่าง ๆ อีกทั้งวัดหลายแห่งในประเทศไทยมักมีสถานพยาบาลให้การช่วยเหลือผู้เจ็บป่วย ซึ่งมีความแตกต่างอย่างชัดเจนจากอารยธรรมตะวันตกที่แยกขาดจากกัน แนวปฏิบัติวิถีพุทธปัญญากับภาวะวิกฤตโรคสมัยพุทธกาล น่าจะเป็นภาพสะท้อนสู่มาตรการป้องกันและควบคุมโรคโควิด-19 ไม่ว่าจะเป็นการกักกันแยกผู้ป่วย การล้างมือ การทำความสะอาดร่างกายและที่อยู่อาศัย การเว้นระยะห่างทางสังคมอย่างน้อย 1-2 เมตร การกินร้อนช้อนตนเอง ซึ่งเป็นมาตรการทางกายภาพที่คนในยุคปัจจุบันมุ่งเฉพาะด้านนี้เท่านั้น จึงน่าจะนำมาตรการทางใจมาร่วมเป็นพลังในการสร้างศรัทธา ความเชื่อมั่นต่อประชาชนที่อยู่ในยุคข้อมูลข่าวสารเทคโนโลยีที่ทันสมัยเรียกกันว่า “โลกไร้พรมแดน” ประกอบเป็นองค์รวม (Holistic) สู่สุขภาวะที่ดี นั่นเอง

บทสรุป

ในยุคปัจจุบันประเทศไทยกำลังประสบภาวะวิกฤตโรคสู่เศรษฐกิจ หรือ “เจ็บ จน อวิชชา (ความไม่รู้)” ในภาษาธรรมที่ประชาชนยึดมั่นถือมั่นในโลกธรรมโดยเฉพาะวัตถุนิยม ให้คุณค่าทางกายภาพ ละคุณค่าทางจิตใจ สู่ความรู้สึกทางลบ เกิดทุกขเวทนา แต่มุมมองของพระพุทธศาสนาต่อวิกฤตการณ์โรคระบาดจะตรงข้ามกับทางโลก คือ เป็นบวก การเกิดโรค ตามมทัศนะของพระพุทธศาสนาถือเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่ง และการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท มีสัมมาทิฏฐิ มุมมองหรือท่าทีของตามวิถีพุทธ โรคเป็นธรรมชาติของสรรพสิ่งอยู่แล้ว ไม่มองเพียงเชื้อก่อโรค ที่มุ่งพิชิตโรคเท่านั้น จึงให้คุณค่ากับความเป็นมนุษย์ที่ประกอบทั้งกายและใจอย่างเป็นระบบมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน ถือเป็นอีกมิติทางการรักษาสุขภาพอนามัย

ประวัติศาสตร์สุขภาพ ได้บันทึกเกี่ยวกับโรคที่ได้คร่าชีวิตมวลมนุษย์ไปหลายล้านคนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ โรคไข้ทรพิษหรือฝีดาษ เพียงโรคเดียวที่ผลิตวัคซีนป้องกันได้เท่านั้น บางโรคยังคงมีอยู่ในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นกาฬโรค อหิวาตกโรค ไข้หวัดต่าง ๆ ไข้หวัดนก จนกระทั่งปัจจุบันเชื้อไวรัสได้พัฒนากลายพันธุ์ไปเรื่อย ๆ จนกลายเป็นโควิด-19 ดูเหมือนว่าความรู้วิทยาการที่เรียกว่าวิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ตามไม่ทัน แนวทางแก้ปัญหาที่หลายประเทศมุ่งผลิตวัคซีนสร้างภูมิคุ้มกันหรือผลิตยาใหม่ ๆ ที่จะฆ่าเชื้อไวรัสให้หมดไปเท่านั้น ยังคงเป็นแนวคิดเฉพาะพิชิตเชื้อโรคทางด้านกายภาพเท่านั้น สำหรับวิถีพุทธ

[66] วิ.จู.(ไทย) 7/269/54.

ปัญญา สมัยพุทธกาลที่ประสบกับภาวะวิกฤตโรคระบาดหรือโรคติดต่อเฉกเดียวกับปัจจุบัน ให้ความสำคัญทางด้านจิตใจอย่างยิ่ง กอปรด้วยความรักความเมตตาในการดูแลทางกาย ก่อให้เกิดความศรัทธา เชื่อมั่นในคุณพระรัตนตรัย อย่างเช่นทำให้โรคระบาดในเมืองไพศาลีสงบลง มีปฐมบทแห่งการบัญญัติให้สงฆ์ช่วยกันดูแลผู้ที่ป่วยไข้ ผู้ที่จะเป็นพยาบาลต้องมีทั้งความรู้และคุณธรรม รู้จักยา มีจิตเมตตา ไม่เห็นแก่อามิสสินจ้าง ซึ่งเป็นรากฐานให้กับวิชาชีพทางการแพทย์และสาธารณสุขในปัจจุบันได้เป็นแบบอย่างที่ดี แม้ผู้ที่เจ็บป่วยในวาระสุดท้ายได้รับการชี้แนะให้เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต จากไปอย่างสงบ สุข เช่น พระติสสะผู้มีกายเปื่อยเน่า แทนการยื้อชีวิตด้วยเครื่องมือวิทยาการแพทย์สมัยใหม่ที่ทำให้ผู้ป่วยจากไปอย่างโดดเดี่ยว

มนุษยชาติได้ใช้ศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น เมื่อเกิดภาวะวิกฤตโรคการแสวงหาทางออกด้วยวิถีแห่งพุทธปัญญาเป็นสิ่งที่สามารถพิสูจน์ เป็นตัวชี้วัดและแนวปฏิบัติเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล สู่ความสำเร็จร่วมกันทั้งภาวะเศรษฐกิจและสังคม ดังที่ประชาชนตั้งเป้าหมายชีวิตถึงความสุข สงบ จนถึงพระนิพพานนั่นเอง หลักพุทธปัญญากับภาวะวิกฤตโรค แนวทางการป้องกันโรค 5 อ 1 ศ นั่นคืออนามัยส่วนบุคคล อาหารและน้ำดื่ม การเว้นระยะห่าง อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ ทำอารมณ์จิตใจแช่มชื่น และประพฤติตนอยู่ในศีล ไม่ดื่มสุราเมรัยไม่สูบบุหรี่ เป็นภาพสะท้อนให้กับมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ไม่ว่าจะเป็นการอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด การล้างมือบ่อย ๆ การรับประทานอาหารที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ กินร้อนช้อนตนเอง การเว้นระยะห่างในสังฆกรรม หรือประชาชนเป็นการเว้นระยะห่างทางสังคม จึงควรจัดมาตรการป้องกันด้านจิตใจควบคู่ไปด้วย ต้องอาศัยคุณธรรม หลักพุทธปัญญาให้ความละเอียดลึกซึ้งในเรื่องอายตนะที่ 6 คือจิตและธรรมารมณ์ มีความรัก ความเมตตาเป็นพื้นฐานในจิตใจ คุณแห่งพระรัตนตรัย ความบริสุทธิ์ใจเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยจรรโลงโลก (Health the World) ให้รอดพ้นภาวะวิกฤตโรค (Crisis's Disease)

บรรณานุกรม

กระทรวงสาธารณสุข, **แนวทางปฏิบัติด้านสาธารณสุข เพื่อการจัดการภาวะระบาดของโรคโควิด-19 ในข้อ กำหนดออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการ ในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 1)**. นนทบุรี: กระทรวงสาธารณสุข, 2563.

ป.หลงสมบุญ. **พจนานุกรมบาลี-ไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2548.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

พรรณวิภา บรรณเกียรติ. "ช่วยได้อย่างไรเมื่อจิตใจตื่นตระหนก." **มศว.ชุมชน**, ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 (2548):3, 8.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 23. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, 2558.

_____. **การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก, 2550.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **คู่มือประโยค 1-2 อรรถกถาธรรมบท ภาค 1 แปลโดยอรรถ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558.

10 โรคระบาด ร้ายแรงที่สุดในประวัติศาสตร์โลก คร่าชีวิตผู้คนนับล้าน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://travel.trueid.net/detail/KwMX2yMxJzzG [12 สิงหาคม 2563].

Microorganism. **บทที่ 7 การกำจัดและการยับยั้งการเจริญของจุลินทรีย์**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://microorganism-cowboy2007.blogspot.com/2010/06/blog-post.ascstu.html [12 สิงหาคม 2563].

กลาก. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://medthai.com/%E0%B8%81%E0%B8%A5%E0%B8%B2%E0%B8%81/. [12 สิงหาคม 2563].

จุดสิ้นสุดของ 5 โรคระบาดร้ายแรงในประวัติศาสตร์โลก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.prachachat.net/d-life/news-462606 [12 สิงหาคม 2563].

ฝี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://medthai.com/%E0%B8%9D%E0%B8%B5/ [12 สิงหาคม 2563].

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,ผศ,ดร. **พระพุทธศาสนากับภาวะวิกฤตของชาติ**, 2559. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.mcu.ac.th/article/detail/479 [12 สิงหาคม 2563].

มองคร่อ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-pleang/มองคร่อ [12 สิงหาคม 2563].

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://dictionary.apps.royin.go.th/index.php [12 สิงหาคม 2563].

โรคติดต่อทางผิวหนัง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.siamhealth.net/public_html/Health/Photo_teaching/index.htm [12 สิงหาคม 2563].

โรคระบาดร้ายแรงในอดีต ตอนที่ 3 โรคไข้ทรพิษ (ฝีดาษ). [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.hfocus.org/content/2014/08/7977[12 สิงหาคม 2563].

โรคเรื้อน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.si.mahidol.ac.th/sidoctor/epl/articledetail.asp?id=36 [12 สิงหาคม 2563].

ลมบ้าหมู. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.doctor.or.th/article/detail/7852 [12 สิงหาคม 2563].

ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค. **รายงานสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ฉบับที่ 221 วันที่ 11 สิงหาคม 2563**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/file/situation/situation-no221-110863n.pdf. [12 สิงหาคม 2563].

ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค. **รายงานสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ฉบับที่ 221 วันที่ 10 สิงหาคม 2563**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://ddc.moph.go.th/viralpneumoni a/file/situation/situation-no221-110863n.pdf. [12 สิงหาคม 2563].

ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค. **รายงานสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ฉบับที่ 221 วันที่** 11 สิงหาคม 2563. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://dd.moph.go.th/viralpneumonia/file/situation/situation-no221-110863n.pdf. [12 สิงหาคม 2563].

สมบัติ ประจญศานต์. **รายงานวิจัยการกำหนดพื้นที่สังฆกรรมตามพุทธบัญญัติ**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://architservice.kku.ac.th/wp-content/uploads/2017/06/009-สมบัติ-ประจญศานต์.pdf. [12 สิงหาคม 2563].

การส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้วยพระพุทธศาสนา
Promoting national security through Buddhism

ชญาดา เข็มเพชร
กองบัญชาการกองทัพไทย

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดการส่งเสริมความมั่นคงของชาติด้วยพระพุทธศาสนาในการศึกษาอบรมหลักสูตรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เนื้อหาอธิบายถึง ความมั่นคงแห่งชาติ กำลังอำนาจแห่งชาติ และการปรับเปลี่ยนมุมมองจากการใช้อำนาจแบบแข็ง (Hard Power) เป็นการให้ความสำคัญกับการใช้อำนาจแบบอ่อน (Soft Power) เพื่อส่งเสริมความมั่นคงของชาติในปัจจัยเชิงระดับ และปัจจัยเชิงมิติ สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาสามารถนำมาเป็นหลักคิดในการศึกษาความมั่นคงแห่งชาติ ในมิติต่าง ๆ ได้ ดังนี้ 1) มิติด้านการเมือง ด้วยการปกครองระบอบ “ธรรมาธิปไตย” ยึดหลัก “อปริหานิยธรรม 7” เป็นธรรมนูญบริหารบ้านเมืองด้วยหลัก “ราชสังคหวัตถุ 4” ผู้นำมีคุณสมบัติตามหลัก “ทศพิธราชธรรม” และประชาชนปฏิบัติตามหลัก “ตามรอยพระยุคลบาท” และ “ศีลห้า” 2) มิติด้านเศรษฐกิจ ด้วยหลัก “ทิฏฐธัมมิกัตถ 4” และหลัก “ปาปณิกธรรม 3” 3) มิติด้านสังคมจิตวิทยา ด้วยหลัก “ไตรสิกขา” “อริยมรรค” และพัฒนาสัมมาทิฏฐิด้วย “ปรโตโฆสะ” และ “โยนิโสมนสิการ” 4) มิติด้านการทหาร ด้วยหลัก “ทศพิธราชธรรม” และ 5) มิติด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ด้วยหลัก “กัลยาณมิตรธรรม 7”

คำสำคัญ : ความมั่นคงแห่งชาติ, พระพุทธศาสนา, ธรรมาธิปไตย, ทิฏฐธัมมิกัตถ 4, โยนิโสมนสิการ, กัลยาณมิตรธรรม 7

Abstract

This study aims to present the concept of promoting national security through Buddhism in relevant educational training courses aspects national security. Describe national security; national power and the shift in perspective from Hard Power to focus on Soft Power to promote national security both level factor and dimensional factors. The finding were: 1) Political doctrine of “Dhammadhipateyya” promoted by “Aparihaniyadhamma” as a principle, four bonds of fellowship “Sangaha-vatthu” as main administration, and Ten Royal Virtues (Dasaràjadhamma) for governance, as well as five precepts of commitments to abstain from killing living beings, stealing, sexual misconduct, lying and intoxication; 2) Economy aspect based on four principles of “Ditthadhammikattha 4” and three principles of “Papanikadhamma 3”; 3) The Socio-psychology aspect of “Tri - Sikkha” and “Magga” to

develop right view of “Paratoghosa” and “Yonisomanasikàra”; 4) Military aspect based on “Dasaràjadhamma”; 5) 5nformation, Communication and Technology aspect based on “Kalyàõamitta-dhamma 7”.

Keywords : National Security, Buddhism, Dhammadhipateyya, Ditthadhammikattha 4, Yonisomanasikara, Kalyàõamitta-dhamma 7

บทนำ

ในห้วงเวลานี้ ดูเหมือนคำว่า “**ความมั่นคงแห่งชาติ**” จะกลายเป็นประเด็นร้อนสำหรับสังคมไทย โดยเกิดปรากฏการณ์และกระแสสังคมในการเปรียบเทียบความมั่นคงทางทหารกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว ทั้งสองส่วนล้วนแล้วแต่เป็นองค์ประกอบเชิงมิติที่สำคัญกับความมั่นคงแห่งชาติทั้งสิ้น ดังนั้น บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายความหมายของความมั่นคงแห่งชาติ กำลังอำนาจแห่งชาติ และเสนอแนวคิดการส่งเสริมความมั่นคงของชาติด้วยพระพุทธศาสนาในการศึกษาอบรมหลักสูตรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่ไม่ได้อรรถาธิบายในประเด็นร้อนดังกล่าว

“ความมั่นคงแห่งชาติ”หมายถึง ความอยู่รอดปลอดภัย (Survival) ความเจริญก้าวหน้า (Growth) และความพร้อมที่จะเผชิญกับสถานการณ์หรือภัยคุกคาม (Threats) ทุกรูปแบบ ทั้งนี้ ความมั่นคงของชาติจะพิจารณาจากปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) ปัจจัยเชิงระดับ (Level Factor) แบ่งเป็น ความมั่นคงของบุคคล ความมั่นคงของกลุ่มผู้ปกครอง และความมั่นคงของชาติ และ 2) ปัจจัยเชิงมิติ (Dimensional Factor) แบ่งเป็น มิติด้านการเมือง มิติด้านการป้องกันประเทศ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคม และมิติอื่น ๆ ซึ่งทั้ง 2 ปัจจัยไม่ได้ยึดรัฐเป็นหลักในการพิจารณา แต่คำนึงถึงประชาชนและสังคมเป็นสำคัญ โดยมองว่ารัฐไม่มีตัวตนที่แท้จริง แต่ประชาชนต่างหากที่เป็นฐานอำนาจที่แท้จริงของประเทศ หากรัฐไม่ให้ความสำคัญอย่างแท้จริงกับความอยู่รอดปลอดภัยของประชาชน รัฐจะดำรงอยู่ไม่ได้ ทั้งนี้ การศึกษาเรื่องความมั่นคงแห่งชาติในประเทศไทย นิยมศึกษาผ่านหลักสูตรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตามองค์ประกอบของความเป็นชาติที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1) ประชากร 2) ดินแดน 3) รัฐบาล และ 4) อำนาจอธิปไตย บนแนวคิดว่าการที่ชาติจะมีความมั่นคงได้นั้น จำต้องมีพื้นฐานมาจากการมี “กำลังอำนาจของชาติ” (National Power) ที่เข้มแข็ง หรือมีศักยภาพเพียงพอเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในปกป้องผลประโยชน์ของชาติ (National 5nterests)

กำลังอำนาจของชาติ (National Power) หมายถึง ความสามารถของชาติ รัฐ หรือ ประเทศในอันที่จะก่อให้เกิดอิทธิพลแก่รัฐ หรือ ประเทศอื่น ๆ ในการชักจูงใจให้กระทำการหรือดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของตน หรือ ทำให้ผลประโยชน์ของชาติบรรลุผล กำลังอำนาจของชาติมีหลากหลาย ทั้งแบบมีตัวตนและไม่มีตัวตน ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ประกอบด้วย กำลังอำนาจด้านการเมือง กำลังอำนาจด้านเศรษฐกิจ กำลังอำนาจด้านสังคมจิตวิทยา กำลังอำนาจด้านการทหาร และกำลังอำนาจด้านอื่น ๆ เช่น วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พลังงานและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร โดยความเข้มแข็งของกำลังอำนาจแห่งชาติจะขึ้นอยู่กับการส่งเสริมจากปัจจัยกำลังอำนาจที่สำคัญ รายละเอียดดังแผนภาพที่ 1

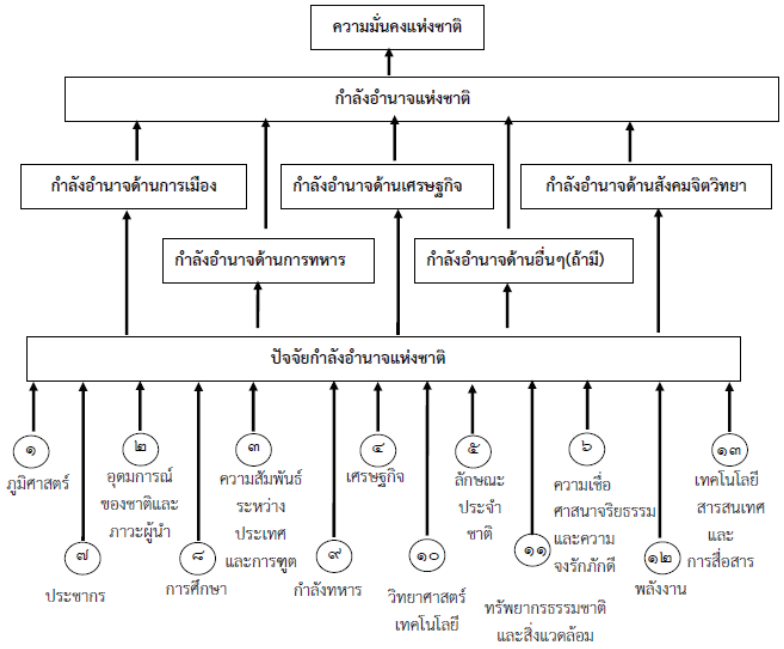

แผนภาพที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ของความมั่นคงแห่งชาติ กำลังอำนาจแห่งชาติ และปัจจัยกำลังอำนาจแห่งชาติ[1]

สาระสำคัญของความมั่นคงแห่งชาติ คือการมุ่งเน้นที่ประโยชน์และความผาสุกของประชาชนเป็นหลักสำคัญ ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตนและสวนสนามของทหารรักษาพระองค์ เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2544 ณ ลานพระบรมรูปทรงม้า พระราชวังดุสิต กรุงเทพมหานคร ความว่า “*...ประเทศชาตินั้น ประกอบด้วยผืนแผ่นดินกับประชาชน และผืนแผ่นดินนั้นเป็นที่เกิด ที่อาศัย ที่อำนวยประโยชน์สุข ความมั่นคง ร่มเย็นแก่ประชาชน ให้สามารถรวมกันอยู่เป็นปึกแผ่นเป็นชาติได้ ความมั่นคงปลอดภัยของประเทศจึงมิได้อยู่ที่การปกป้องรักษาผืนแผ่นดินไว้ด้วยแสนยานุภาพแต่เพียงอย่างเดียว หากจำเป็นที่ประชาชนจะต้องมีความวัฒนาผาสุก ปราศจากทุกข์ยากเข็ญด้วย ....*”[2]

---

[1] วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, “**ยุทธศาสตร์ชาติ**” เอกสารการศึกษาประกอบหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) และ หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักรภาครัฐร่วมเอกชน (ปรอ.) ประจำปีการศึกษาพุทธศักราช 2553 - 2554, (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2553 – 2554), หน้า 12 (อัดสำเนา).

[2] วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, “**คู่มือเรื่องความมั่นคงแห่งชาติ**”, เอกสาร วปอ. หมายเลข 008 ประกอบหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) และ หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักรภาครัฐร่วมเอกชน (ปรอ.) ประจำปีการศึกษาพุทธศักราช 2553 - 2554, (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2553 – 2554), หน้า 2 (อัดสำเนา).

การส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้วยพระพุทธศาสนา[3]

การศึกษาเรื่องความมั่นคงแห่งชาติในประเทศไทย มีแนวคิดตามองค์ประกอบของความเป็นชาติเป็นหลักตามที่กล่าวข้างต้น เป็นการสะท้อนถึงการให้ความสำคัญด้านรูปธรรมในเชิงโครงสร้าง ซึ่งเป็นการใช้อำนาจแบบแข็ง (Hard Power)[4] และเป็นฐานคิดสำคัญในหลักสูตรต่าง ๆ ด้านความมั่นคง อาทิ หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร และหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ในขณะที่บทความนี้จะชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของความมั่นคงแห่งชาติด้านนามธรรม อันประกอบด้วย 1) ความเป็นธรรมของสังคม 2) ความจงรักภักดีต่อชาติ 3) ความรู้สึกที่ดีของประชาชนที่มีต่อรัฐบาล 4) นิสัยประจำชาติ และ 5) ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและกลุ่มสังคม[5] และเสนอแนวคิดการส่งเสริมความมั่นคงของชาติด้วยพระพุทธศาสนาในปัจจัยเชิงระดับ (Level Factor) บูรณาการกับปัจจัยเชิงมิติ (Dimensional Factor) ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับการใช้อำนาจแบบอ่อน (Soft Power)[6]

จากแผนภาพที่ 1 จะเห็นได้ว่าศาสนาเป็นหนึ่งในปัจจัยกำลังอำนาจแห่งชาติที่สำคัญ และมีบทบาทสำคัญกับความมั่นคงแห่งชาติด้านนามธรรมอย่างน้อย 2 ประเด็น คือ นิสัยประจำชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและกลุ่มสังคมต่าง ๆ ด้วยเหตุผลว่าศาสนาเป็นองค์ประกอบหลักของระบบคุณค่าของสังคม หรือ Social Value[7] จากการที่คนไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก นับตั้งแต่เริ่มเผยแผ่เข้ามาในประเทศไทยสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีจนถึงยุคปัจจุบัน เนื่องมาจากพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นคำสอนที่สอดคล้องกับอุปนิสัยของคนไทยที่มีปรัชญาในการดำเนินชีวิตเรียบง่าย ถึงแม้ว่าในปัจจุบัน สังคมไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดที่มาพร้อมกับความทันสมัยและกระแสโลกาภิวัฒน์หลายประการ แต่พระพุทธศาสนาก็ยังคงมีความทันสมัยและเป็นหนึ่งในทรัพยากรหลักด้าน Soft Power หรือ Core Soft Power Resources[8] เป็นตัวแทนของวัฒนธรรม (Culture) และ ค่านิยม

---

[3] ส่งเสริม หมายถึง เกื้อหนุน, ช่วยเหลือสนับสนุนให้ดีขึ้น.

[4] Hard Power คือ พลังอำนาจซึ่งตั้งอยู่บนความแข็งแกร่งทางการเมืองการทหารเป็นสำคัญ

[5] เจษฎา มีบุญลือ, **เอกสารทางวิชาการ เรื่อง ความมั่นคงแห่งชาติ: การสร้างชาติไทยให้ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, 2553), หน้า 4 - 6.

[6] Soft Power คือ อำนาจในการชักจูงหรือโน้มน้าวประเทศอื่นให้ปฏิบัติตามที่ตนประสงค์ โดยการสร้างเสน่ห์ ภาพลักษณ์ ความชื่นชม และความสมัครใจพร้อมที่จะร่วมมือกัน โดยองค์ประกอบของ soft power มาจากทรัพยากรสำคัญ 3 ประการ คือ วัฒนธรรม (culture) ค่านิยม (values) และ นโยบายต่างประเทศ (foreign policy)

[7] พัทยา สายหู, **กลไกของสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ 10 , (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 110 - 117.

[8] กิตติ ประเสริฐสุข และคณะ, **ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายยุทธศาสตร์ Soft Power ของไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โครงการจับตาอาเซียน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2560), หน้า 8.

(Value) ที่สำคัญของไทย สามารถนำมาใช้ในการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาอบรมหลักสูตรต่าง ๆ ด้านความมั่นคงได้เป็นอย่างดี[9] อธิบายพอสังเขป ได้ดังนี้

2.1 พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้านการเมือง

2.2 พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้านเศรษฐกิจ

2.3 พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้านสังคมจิตวิทยา

2.4 พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้านการทหาร

2.5 พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

1. พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้านการเมือง

การเมือง (Politics) เกิดจากการที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคม มีการอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม พัฒนาเป็นชุมชน เป็นรัฐ และมีการสถาปนาระบบการเมืองการปกครองที่แตกต่างกัน โดยมีรัฐบาลเป็นผู้ใช้อำนาจรัฐ[10] พัฒนาการของการเมืองเริ่มจากชาวเอเธนส์ ที่มองการเมืองเป็นเรื่องของการแสวงหาอำนาจและผลประโยชน์ ต่อมาในตอนต้นของศตวรรษที่ 19 ชาวยุโรปมองว่า รัฐ คือโครงสร้างของการบริหารที่มีความสลับซับซ้อนโดยมีการเมืองเป็นระบบปฏิบัติการ สำหรับในยุคปัจจุบัน นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์มองการเมืองในลักษณะของหน้าที่ คือ การเมืองเป็นเรื่องของการกำหนดนโยบายสาธารณะและการกำกับให้เป็นไปตามนโยบายที่กำหนดไว้[11] นอกจากนี้ การเมืองยังเป็นเรื่องของอำนาจและการจัดสรรอำนาจ (Power Sharing)[12] และเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสถาบัน และองค์กรในสังคม มีอำนาจเด็ดขาดครอบคลุมการสถาปนาเรื่องต่าง ๆ การรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย การทำให้จุดประสงค์ร่วมกันของสมาชิกในสังคมบังเกิดผล ตลอดจนการประนีประนอมความคิดเห็นที่แตกต่างกันของคนในสังคม[13] กล่าวได้ว่า การเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ สถาบัน และองค์กรในสังคม ในการกำหนดและกำกับดูแลนโยบายสาธารณะเพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันโดยสงบสุข สำหรับในมุมมองเชิงระบบ (Systems Theory) อธิบายว่าการเมือง

---

[9] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), อ้างถึงใน บรรจง โสดาดี และคณะ, การศึกษารูปแบบและคุณค่าของเหตุผลในการสอนธรรมของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีอิทธิพลต่อศรัทธาของประชาชน, **รายงานการวิจัย**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, 2555.

[10] ลิขิต ธีรเวคิน, **การเมืองการปกครองของไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, 2553), หน้า 446.

[11] ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา, **แนวความคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์**, (เชียงใหม่: ธนุชพริ้นติ้ง, 2551), หน้า 192.

[12] บุญทัน ดอกไธสงค์, **การบริหารอำนาจ การเมือง: นโยบาย: การจัดการวิสาหกิจ**, (อุบลราชธานี: มปท., 2548), หน้า 10.

[13] Pennock, J. Roland (James Roland) and Smith, David G., **Political Science: an introduction**, (New York: McMillan, 1964), p.9.

ประกอบด้วย ชุมชนทางการเมือง (Political Community) ระบอบการปกครองจากระบบการเมือง (Political Regime) และ ผู้ใช้อำนาจรัฐหรือรัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่การเมือง (Political Authorities) โดยความหมายของชุมชนทางการเมืองคือรัฐและประชาชน ระบบการเมืองคือการปกครอง และผู้ใช้อำนาจรัฐคือรัฐบาล นั่นเอง[14]

สำหรับแนวคิดตามหลักพระพุทธศาสนา อธิบายว่าการเมืองเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครอง หรือ “อธิปไตย” (อธิปเตยยะ)[15] แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) อัตตาธิปไตย คือ ความมีตนเป็นใหญ่ 2) โลกาธิปไตย คือ ความมีโลกเป็นใหญ่ คำนึงถึงค่านิยมของคนในสังคม และสังคมโลก และ 3) ธรรมาธิปไตย คือความมีธรรมเป็นใหญ่ หรือ การยึดถือธรรมเป็นหลักในการปกครอง ถือหลักการ ความดีงาม และเหตุผลเป็นใหญ่ พระพุทธศาสนาถือว่า “ธรรมาธิปไตย” เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการปกครอง ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบ คือ ผู้ปกครองที่มีธรรมะ (มุขบุรุษที่ดี) และ ประชาชนมีธรรมะ (สัมมาชน) อธิบายได้ ดังนี้

1.1 ผู้ปกครองที่มีธรรมะหรือมุขบุรุษที่ดี มีความหมายครอบคลุมระบบการเมือง (Political Regime) และ ผู้ใช้อำนาจรัฐ หรือ รัฐบาล หรือ เจ้าหน้าที่การเมือง (Political Authorities) ได้แก่

1) ระบบการเมือง (Political Regime) พระพุทธองค์สอนว่าระบบการปกครองหรือระบบการเมืองที่ดี ผู้ปกครองต้องยึดหลัก “อปริหานิยธรรม 7” (condition of welfare)[16] คือ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม 7 ประการ ได้แก่ (1) ความขยันหมั่นเพียร ประชุมกันเนื่องนิตย์ (2) ความสามัคคี พร้อมเพรียง และทำกรณียกิจของรัฐ (3) ตั้งอยู่ในหลักปรัชญาของตน ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติ ไม่ถอนสิ่งที่บัญญัติแล้ว ประพฤติตามธรรม เดินตามที่บัญญัติไว้แล้ว (4) มีที่ปรึกษา ไม่ใช้อำนาจเผด็จการ เคารพ นับถือ และเชื่อฟังคำของผู้เป็นใหญ่ (5) ไม่ลุ่มหลงมัวเมาในกามคุณ (6) รักษาวัฒนธรรมเดิมของตน ยึดหลักการพึงเที่ยวไปดุจแมลงภู่มุ่งไปสู่ดอกไม้เพื่อหมายน้ำหวาน หรือ รับความรู้จากความเชื่อและวัฒนธรรมนั้น ๆ และผสมเกสรหรือเผยแพร่คำสอนที่ถูกต้อง โดยไม่ทำให้ดอกไม้หรือวัฒนธรรมดั้งเดิมของดินแดนนั้น ๆ ต้องบอบช้ำ จนพัฒนากลายเป็นภูมิความรู้ที่เป็นเอกลักษณ์อันเป็นผลลัพธ์จากผสมเกสรหรือคำสอนที่ถูกต้อง (7) อุปถัมภ์ศาสนาหรือมีศาสนาประจำชาติ อปริหานิยธรรม 7 นับว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงประทานแก่ราชวงศ์ทั้ง 8 ผู้ปกครองแคว้นวัชชี ณ สารันททเจดีย์ในสมัยพุทธกาล[17]

2) ผู้ใช้อำนาจรัฐหรือรัฐบาล หรือ เจ้าหน้าที่การเมือง (Political Authorities) ต้องมีธรรมะเพื่อการบริหารบ้านเมืองและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชน หรือ หลักการสงเคราะห์

---

[14] ลิขิต ธีรเวคิน, **การเมืองการปกครองของไทย**, หน้า 446.

[15] ดูรายละเอียดใน พระสุตตันตปิฎก เล่ม 20 หน้า 186, เล่ม 11 หน้า 231.

[16] ดูรายละเอียดใน พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ 10 ข้อที่ 135 หน้า 81.

[17] สัมภาษณ์ พระมหาวัฒนา ปญญาทีโป ป.ธ.9 ,ดร., 5 เมษายน 2561.

ประชาชนเพื่อให้บ้านเมืองสงบสุข เรียกว่า “สังคหวัตถุของผู้ครองแผ่นดิน” หรือ “ราชสังคหวัตถุ 4”[18] ได้แก่ (1) สัสสเมธะ ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร เป็นหลักธรรมสำหรับผู้นำทุกระดับให้มีความสามารถในการบริหารจัดการ เพื่อที่จะให้ประชาชนอยู่ดีกินดี ไม่เกิดความขัดแย้ง (2) ปุริสเมธะ ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ รู้จักบริหารคน (3) สัมมาปาสะ ความรู้จักผูกผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ และ (4) วาชเปยะหรือวาจาเปยยะ ความมีวาจาอันดูดดื่มน้ำใจ คือ การรู้จักใช้คำพูดที่รื่นหู สุภาพนุ่มนวล มีหลักการ มีประโยชน์ เป็นไปในทางสามัคคีปรองดอง ทำให้เกิดความเข้าใจที่ดี และความนิยมเชื่อถือต่อกัน[19]

นอกจากนี้ ผู้ใช้อำนาจรัฐ รัฐบาล หรือ เจ้าหน้าที่การเมือง (Political Authorities) ยังต้องประกอบไปด้วยความดีงาม 10 ประการ หรือ “หลักทศพิธราชธรรม”[20] ได้แก่ (1) ทาน คือการสละทรัพย์ สิ่งของ เพื่อช่วยเหลือคนที่ด้อยและอ่อนแอกว่า (2) ศีล คือการมีความประพฤติดีงาม เป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนทั่วไป (3) ปริจาคะ คือการเสียสละความสุขสำราญของตนเพื่อประโยชน์สุขของหมู่คณะ (4) อาชชวะ คือความซื่อสัตย์สุจริต มีความจริงใจ (5) มัททวะ คือการมีกิริยาสุภาพ อ่อนโยน มีสัมมาคารวะ วาจานุ่มนวล ไม่หยาบคาย (6) ตบะ คือการเพียรพยายามไม่ให้ความมัวเมาเข้าครอบงำจิตใจ ไม่ลุ่มหลงกับอบายมุขและสิ่งชั่วร้าย (7) อักโกธะ คือการมีจิตใจมั่นคง สุขุม เยือกเย็น อดกลั้นไม่แสดงความโกรธหรือความไม่พอใจให้ปรากฏ (8) อวิหิงสา คือความไม่เบียดเบียน ไม่กดขี่ข่มเหง กลั่นแกล้งรังแกคนอื่น ไม่หลงในอำนาจ หรือ ทำอันตรายต่อร่างกายและทรัพย์สินผู้อื่น (9) ขันติ คือการอดทนต่องานหนัก ความยากลำบาก และอดทนอดกลั้นต่อคำติฉินนินทา และ (10) อวิโรธนะ คือความเที่ยงธรรม ไม่ประพฤติผิด ปฏิบัติตนอยู่ในความดีงาม ไม่หวั่นไหวทั้งต่อเรื่องดีและเรื่องร้าย

1.2 ประชาชนมีธรรมะ (สัมมาชน) ประชาชนมีธรรมะ หรือ สัมมาชน นับว่าเป็นหน่วยสำคัญของชุมชนทางการเมือง (Political Community) ประชาชนควรยึดหลักปฏิบัติ 2 ประการ คือ หลักตามรอยพระยุคลบาทในการเป็นข้าราชการที่ดีและเป็นคนดี ได้แก่ (1) ทำงานอย่างผู้รู้จริงและมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ (2) มีความอดทน มุ่งมั่น ยึดธรรมะและความถูกต้อง (3) มีความอ่อนน้อมถ่อมตน เรียบง่าย และประหยัด (4) มุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่เป็นหลัก (5) รับฟังความเห็นของผู้อื่นและเคารพความคิดที่แตกต่าง (6) มีความตั้งใจจริงและขยันหมั่นเพียร (7) มีความสุจริตและความกตัญญู (8) พึ่งตนเอง ส่งเสริมคนดีและคนเก่ง (9) รักประชาชน (10) เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน[21] และหลักศีล 5 หรือเบญจศีล

---

[18] องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) 23/1/195.

[19] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 34, (นครปฐม: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559), หน้า 143 - 144.

[20] สุขุ.ชา.อสีติ. (ไทย) 28/176/261.

[21] ทรงพร ศรีสุวรรณ (2559) อ้างถึงใน สมภพ ระงับทุกข์และคณะ, “คุณธรรมในการพัฒนาผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทย”, **วารสารบัณฑิตศาส์น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย**, [ออนไลน์]. ปีที่ 16 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2561: 283 – 293. แหล่งที่มา: https://so04.tci-thaijo.org. [2 สิงหาคม 2563].

เพื่อส่งเสริมให้มีความประพฤติชอบทางกาย วาจาและใจ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นในการเว้นจากความชั่ว และควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ทำให้สังคมสงบสุข[22]

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาสามารถนำมาเป็นหลักคิดในการส่งเสริมการศึกษาความมั่นคงแห่งชาติด้านการเมือง ด้วยการปกครองระบอบ “ธรรมาธิปไตย” โดยมีหลัก “อปริหานิยธรรม 7” เป็นธรรมนูญ บริหารราชการด้วยหลัก “ราชสังคหวัตถุ 4” ผู้นำหรือผู้ปกครองมีคุณสมบัติตาม “หลักทศพิธราชธรรม”และประชาชนยึดหลัก “ตามรอยพระยุคลบาท” และ“ศีลห้า” เป็นหลักปฏิบัติ

2. พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้านเศรษฐกิจ

พระพุทธศาสนา สอนให้เข้าใจพื้นฐานสำคัญของเศรษฐกิจเชิงพุทธหรือพุทธเศรษฐศาสตร์ ด้วยการเน้นการแก้ปัญหาเศรษฐกิจส่วนบุคคลหรือครอบครัวและการพออยู่พอกิน ด้วยเหตุผลว่าหากบุคคลหรือครอบครัวไม่มีปัญหาด้านเศรษฐกิจแล้ว ย่อมส่งผลในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศชาติ ซึ่งหลักคำสอนเรื่องเศรษฐกิจหรือหลักของการพออยู่พอกินในพระพุทธศาสนา คือ “หลักทิฏฐธัมมิกัตถ 4”[23] อันเป็นข้อปฏิบัติสำคัญที่ทำให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจหรือความพอเพียง หรือเรียกว่า “หัวใจเศรษฐี: อุ.อา.กะ.สะ.” ประกอบด้วย

1. ขยันหา (อุฏฐานะสัมปทา: อุ) หมายถึง มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานด้วยการประกอบอาชีพสุจริต ใช้ปัญญาความสามารถดำเนินการให้ได้ทรัพย์ ตรงกับหลักการผลิต (Production) ในทางเศรษฐกิจ

2. รักษาดี (อารักขสัมปทา: อา) หมายถึง การถึงพร้อมด้วยการรักษา สามารถปกป้องคุ้มครองรักษาทรัพย์สินที่หามาได้ ไม่ให้สูญหายพินาศไปด้วยภัยต่าง ๆ ตรงกับหลักเก็บออม (Saving)

3. คบกัลยาณมิตร (กัลยาณมิตตตา: กะ) หมายถึง การรู้จักคบคนดีหรือกัลยาณมิตรเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้เจริญก้าวหน้า ทำให้เห็นช่องทางและโอกาสต่าง ๆ ในการทำงาน ไม่ถูกชักจูงไปในทางอบาย ตรงกับหลัก Cooperation

4. ใช้ชีวิตสมดุลย์ (สมชีวิตา: สะ) หมายถึง ความเป็นอยู่พอดี หรือ ความเป็นอยู่สมดุล เลี้ยงชีพแต่พอดี ไม่ฟุ่มเฟือย มีรายได้เหนือรายจ่าย และมีเหลือเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น ตรงกับหลักวางแผนการใช้จ่ายประจำครอบครัว หรือ Household Budget

สำหรับหลักการค้าขาย พระพุทธเจ้าได้ตรัสคุณสมบัติของพ่อค้าที่จะทำให้ประสบความเจริญรุ่งเรือง เรียกว่า “หลักปาปณิกธรรม 3 หรือ หลักพ่อค้า”[24] ประกอบด้วย 1) จักขุมา เป็นคนตาดี หมายถึง รู้จักสินค้า ดูของเป็น 2) วิธุโร เป็นคนฉลาด หมายถึง รู้แหล่งซื้อขาย รู้ความต้องการของตลาด รู้จักทำเลที่เหมาะสม และรู้จักว่าที่ไหนควรขายสิ่งใด อละ 3) นิสสยสัมปันโน หมายถึง มีนิสัยเหมาะสม

---

[22] ที.สี.อ. (ไทย) 1/190/160.

[23] ดูรายละเอียดใน อง.อฏฐก. 23/144/289.

[24] ดูรายละเอียดใน อง.ติก., (ไทย).20/459/146.

แก่การค้าขาย มีไมตรีจิตมิตรภาพกับลูกค้า มีมิตรสหายมาก รู้จักสร้างความนิยมให้แก่ตนเอง และเป็นที่เชื่อถือของคนทั่วไป

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาสามารถนำมาเป็นหลักคิดในการส่งเสริมการศึกษาความมั่นคงแห่งชาติด้านเศรษฐกิจ ด้วยหลักการพออยู่พอกิน หรือ “หลักทิฏฐธัมมิกัตถ 4” และทำการค้าด้วยหลัก “ปาปณิกธรรม 3”

2.1 พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้านสังคมจิตวิทยา

สังคมจิตวิทยา (Socio-Psychology) คือความสัมพันธ์ระหว่างจิตใจกับพฤติกรรมของบุคคลตามโครงสร้างของสังคม (Social Structure) จากปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ ลักษณะและความเข้มแข็งของประชากร สถาบันทางสังคม การเมือง ครอบครัว ศาสนา การศึกษา และวัฒนธรรม[25] ดังนั้น ในบทความนี้จะกล่าวถึงเฉพาะลักษณะของพลเมืองไทย และ พระพุทธศาสนากับการศึกษา

2.1.1 ลักษณะของคนไทย

คนไทยมีปรัชญาในการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย แต่มีลักษณะของการแบ่งชนชั้น ซึ่งไม่ได้แบ่งตายตัวดังเช่นระบบวรรณะของประเทศอินเดีย แต่แบ่งโดยยึดสถานภาพของทรัพย์ เกียรติยศ อาชีพ และอำนาจ ตลอดจนคุณงามความดีเป็นเกณฑ์ การมีปรัชญาชีวิตที่เรียบง่ายของคนไทย เป็นผลจากการมีพื้นฐานการเป็นสังคมเกษตรกรรม ทำให้คนไทยมีการดำเนินชีวิตและการแสดงออกถึงความเชื่อ ค่านิยม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่สัมพันธ์กับการเกษตรและธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ สังคมไทยยังมีลักษณะโครงสร้างแบบหลวมที่เปิดโอกาสให้บุคคลเลือกตัดสินใจกระทำการแตกต่างกันภายใต้สถานการณ์เดียวกัน โดยถือว่าเป็นเรื่องถูกต้อง และไม่มีการบีบบังคับทางธรรมเนียมประเพณี ส่งผลให้มีลักษณะเป็นปัจเจกชน (5ndividual) มีความยืดหยุ่น (Flexibility) เข้าใจกฎระเบียบ กติกาและบรรทัดฐานทางสังคมดี แต่ชอบละเมิดและไม่ชอบการผูกพันในระยะยาว[26] ส่งผลให้คนไทยมีลักษณะนิสัยที่ควรแก้ไขบางประการ เช่น ขาดความสม่ำเสมอ ขาดความตั้งใจ ไม่รักษาเวลา และไม่ผูกพันกับจุดหมายของสังคม[27]

---

[25] วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, “**ยุทธศาสตร์ชาติ**”, หน้า 12.

[26] สังคมโครงสร้างแบบหลวม เป็นผลการศึกษาของ John F. Embree นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันที่เปรียบเทียบสังคมไทยว่ามีพฤติกรรมที่แตกต่างจากสังคมญี่ปุ่นและเวียดนามอย่างเห็นเด่นชัดจนเป็นผลสรุปว่าสังคมไทยเป็นสังคมประเภทโครงสร้างหลวม (Loosely Structured Social System) ตรงกันข้ามกับลักษณะพฤติกรรมของระบบสังคมประเภทโครงสร้างกระชับ (Closely Structured Social System) ของประเทศญี่ปุ่นและประเทศเวียดนาม ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน John F. Embree, “THA5LAND-A LOOSELY STRUCTURED SOC5AL SYSTEM”, **American Antropologist**, Volume 52, 5ssue 2, Version of Record online; 28 oct 2009, pp.1-13, From: http://onlinelibrary.wiley.com. [7 July 2016].

[27] สนิท สมัครการ, **วิธีการศึกษาสังคมมนุษย์กับตัวแบบสำหรับศึกษาสังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2546), หน้า 74 – 77.

2.1.2 พระพุทธศาสนากับการศึกษา

คำว่า “ศึกษา” มีที่มาจากภาษาบาลีว่า “สิกฺขา” ประกอบด้วยคำว่า “สะ” แปลว่าเอง และ คำว่า “อิกขะ” ซึ่งแปลว่าดูหรือเห็น เมื่อมารวมกันเป็นสิกขะหรือสิกขา จึงแปลว่า “ผู้ดูเองเห็นเอง” การศึกษาจึงมีความหมายว่าความรู้กับการปฏิบัติต้องไปด้วยกัน เป็นการมองถึงธรรมชาติ และส่งเสริมคุณค่าที่อยู่ภายในของมนุษย์[28] การศึกษาที่สมบูรณ์จะต้องมี 3 องค์ประกอบ คือ 1) ความฉลาด 2) เครื่องมือควบคุมเพื่อให้ใช้ความฉลาดอย่างถูกต้อง ไม่เห็นแก่ตัว และ 3) ธรรมะที่เสริมให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์[29]

ความแตกต่างระหว่างการศึกษาเชิงพุทธกับการศึกษาในปัจจุบันคือ การศึกษาในปัจจุบันเน้นวิชาการแต่ไม่เอาชีวิตเป็นตัวตั้ง ทำให้ไม่เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต ที่ประกอบด้วยตัวตนของเราเอง (กายกับใจ) ในการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่การเรียนรู้แบบพุทธ หรือ กระบวนการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและให้มีขึ้นในตัวมนุษย์เองด้วยการลงมือปฏิบัติจนให้เกิดเห็นคุณค่า และมีความเลื่อมใสศรัทธาในการที่จะประพฤติปฏิบัติตาม โดยมีเป้าหมายคือ คุณภาพชีวิตที่ดี มีคุณค่าทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม เป็นชีวิตที่อุดมด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา[30] ซึ่งก็คือการจัดการศึกษาตามหลัก “**ไตรสิกขา**” และการปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักมรรคมีองค์ 8 หรืออริยมรรค 8 เพื่อพัฒนาชีวิตอย่างถูกต้อง โดยยึดหลัก “สัมมา” คือความถูกต้องชอบธรรมที่ครอบคลุมพฤติกรรมของมนุษย์ไว้อย่างครบถ้วน ประกอบด้วย 1) สัมมาทิฏฐิ คือความเห็นชอบ ความเห็นอันถูกต้อง สามารถค้นหากระบวนการแห่งความจริงได้ 2) สัมมาสังกัปปะ คือดำริชอบ ถูกต้องสอดคล้องกับความจริง 3) สัมมาวาจา คือวาจาชอบ การพูดจาถูกต้อง เมื่อใจประจักษ์ความจริงทุกด้าน วาจาอันทำหน้าที่เป็นสื่อของใจก็จะสะท้อนสื่อสารถ่ายทอดออกมาแต่ความจริงนั้น 4) สัมมากัมมันตะ คือการงานชอบ ไม่ว่างานใด ๆ หากเป็นไปอย่างถูกต้องและเป็นจริง ย่อมเสริมค่าให้ชีวิตและสังคมเป็นสุข 5) สัมมาอาชีวะ คือการประกอบอาชีพชอบ ประกอบอาชีพถูกต้อง 6) สัมมาวายามะ คือความเพียรชอบ ความพากเพียรอย่างถูกต้อง 7) สัมมาสติ คือความระลึกชอบ รู้สึกต่อชีวิตตามความเป็นจริงอย่างเป็นกระบวนการ เข้าใจพฤติกรรม กิริยาหรือปฏิกิริยาของชีวิต และ 8) สัมมาสมาธิ คือความตั้งใจชอบ มีจิตที่สงบมั่นคงและเพร้อมที่จะเรียนรู้[31]

ไตรสิกขาและอริยมรรค จำแนกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ศีลสิกขา คือ การฝึกอบรมพัฒนากายและวาจา ประกอบด้วย สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ 2) สมาธิสิกขา คือ การฝึกอบรม

---

[28] พุทธทาสภิกขุ, **การศึกษาคืออะไร?**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมบูชา, ม.ป.ป), หน้า 199 -120.

[29] พุทธทาสภิกขุ, **การศึกษาที่สามารถกำจัดความเห็นแก่ตัว**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมบูชา, 2532), หน้า 10 - 21.

[30] วิทยา ทองดี, “มนุษย์กับกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสนา”, **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทัศน์วิทยาเขตขอนแก่น** ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม พ.ศ. 2555): 37 - 48.

[31] พุทธทาสภิกขุ, **เป้าหมายของชีวิตและสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, 2529), หน้า 34 - 36.

พัฒนาจิต ประกอบด้วย สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ และ 3) ปัญญาสิกขา คือ การฝึกอบรมพัฒนาปัญญา ประกอบด้วยสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ[32] หลักที่สำคัญของไตรสิกขาและอริยมรรค คือ “สัมมาทิฏฐิ” ซึ่งเป็นต้นทางของการศึกษาทั้งหมด มาจากปัจจัย 2 ประการ คือ ปัจจัยภายนอก เรียกว่า “ปรโตโฆสะ” คือเสียงจากผู้อื่น[33] หมายถึง การเล่าเรียนศึกษา การรับฟังคำแนะนำสั่งสอนในทางที่ดี และปัจจัยภายใน เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” คือการทำในใจโดยแยบคาย หมายถึง การคิดถูกวิธี รู้จักคิด หรือคิดตามแนวทางปัญญาตามความเป็นจริง[34] ทั้งสองประการนี้เป็นปัจจัยให้เกิดการศึกษาที่ถูกต้องหรือสัมมาทิฏฐิ เพราะปรโตโฆสะจากกัลยาณมิตรย่อมเป็นข้อมูลที่ถูกต้องดีงาม ส่วนโยนิโสมนสิการคือเครื่องกรองข้อมูลที่ได้ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้เห็นเนื้อแท้ของข้อมูลที่ได้มาจากปรโตโฆสะ พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาด้วยการให้โยนิโสมนสิการ ให้เป็นแกนกลางที่ขาดไม่ได้ การค้นพบต่าง ๆ ความคิดริเริ่ม ความก้าวหน้าทางปัญญาที่สำคัญ ๆ ตลอดจนการตรัสรู้สัจจธรรมก็สำเร็จด้วยโยนิโสมนสิการ ดังคำพุทธพจน์ว่า *“ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฏฐิ มี 2 ประการ ดังนี้ คือ ปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ”*[35]

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาสามารถนำมาเป็นหลักคิดในการส่งเสริมการศึกษาความมั่นคงแห่งชาติด้านสังคมจิตวิทยา หรือ ด้านการศึกษาตามหลักไตรสิกขาและอริยมรรค บนพื้นฐานของสัมมาทิฏฐิจากปรโตโฆสะ และ โยนิโสมนสิการ

2.2 พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้านการทหาร

ประเทศไทยนับว่ามีปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อความมั่นคงในทุกด้าน โดยเฉพาะในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เชื่อมระหว่างมหาสมุทรอินเดียกับมหาสมุทรแปซิฟิก และเป็นประเทศกึ่งกลางของอาเซียนที่เป็นห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ที่สำคัญของโลก ส่งผลให้ประเทศไทยมีความสำคัญทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และการทหาร[36] ทั้งนี้ สภาพภูมิศาสตร์ที่ดีตรงกับหลักธรรมที่เรียกว่า “จักร 4” หรือ “พหุการธรรม” คือ ธรรมมีอุปการะมาก เป็นเครื่องช่วยให้สามารถสร้างความดี ช่วยให้ประสบความเจริญก้าวหน้า นำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองดุจล้อนำรถไปสู่ที่หมาย[37] และหลักที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสภาพ

---

[32] พระภาวนาวิสุทธิคุณ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), **คู่มือปฏิบัติไตรสิกขา (ศีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา)**, (ราชบุรี: กองงานสื่อสิ่งพิมพ์ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม, 2547, หน้า 1.

[33] คำว่า “ผู้อื่น” ในที่นี้หมายถึง “กัลยาณมิตร” ซึ่งในทางพุทธศาสนา หมายถึง พระพุทธเจ้า พระอริยเจ้า ครู อาจารย์ และบิดามารดา หรือ บุคคลผู้มีพรหมวิหารธรรมเท่านั้น.

[34] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**, , พิมพ์แยกเล่มเฉพาะบท ครั้งที่ 24, (นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน, 2556), หน้า 5 - 7.

[35] องฺ.ทุก.20/371/110. (ปรโตโฆสะ ในที่นี้ หมายถึง ปรโตโฆสะฝ่ายดี).

[36] สมคิด จาตุศรีพิทักษ์, ปาฐกถาเรื่อง **“นวัตกรรม ทำจริง สู่การขับเคลื่อนประเทศไทย”** ในโอกาสการรับมอบสมุดปกขาวผลสรุปการสัมมนาหอการค้าทั่วประเทศ ครั้งที่ 34 ที่อยุธยาซิตี้พาร์ค จ.พระนครศรีอยุธยา, 27 พฤศจิกายน 2559, (อัดสำเนา).

[37] ดูรายละเอียดใน องฺ.จตุกฺก. 21/31/41 และ ที.ปา. 11/400/293.

ภูมิศาสตร์คือ “ปฏิรูปเทสวาสะ” โดยนัยคือ ถิ่นที่ดีนั้นย่อมมีผู้มีความรู้ทรงคุณวุฒิและทรงคุณธรรมอาศัยอยู่ และถิ่นที่ดีนั้นประกอบด้วยสัปปายะ 4 ประการ ได้แก่ 1) อาวาสสัปปายะ คือ สถานที่สบาย ดินฟ้าอากาศดี 2) ปุคคลสัปปายะ บุคคลในถิ่นนั้นเป็นคนดีมีศีลธรรม 3) อาหารสัปปายะ อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ และ 4) ธรรมสัปปายะ มีหลักการปกครองและจารีตประเพณีดีงาม[38] ประเทศไทยนับว่าเป็นที่สัปปายะครบทั้ง 4 ประการ สภาพทางภูมิศาสตร์จึงเป็นหนึ่งในปัจจัยอำนาจที่ทำให้ชาติมีความมั่นคงนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

สำหรับด้านการทหาร พระพุทธศาสนาสนับสนุนการใช้กำลังทหารสำหรับป้องกันตนเอง แต่ไม่สนับสนุนการใช้เพื่อรุกรานหรือข่มขู่ผู้อื่น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พระพุทธศาสนาไม่สนับสนุนการรุกรานผู้อื่น แต่ไม่ได้ขัดขวางการทำสงครามเพื่อป้องกันตนเองจากผู้รุกราน[39] ทหารก็คืออาชีพ ๆ หนึ่ง และเกี่ยวข้องโดยตรงกับความมั่นคงแห่งชาติ โดยได้ชื่อว่าเป็นผู้ใช้กำลังทำหน้าที่ในการป้องกันพิทักษ์รักษาประเทศชาติ และได้รับการยกย่องว่าเป็นรั้วของชาติ[40] ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ความว่า “*แท้จริงแล้วทุกประเทศทั่วโลกนับแต่โบราณมา ยกย่องว่าทหารเป็นจำพวกที่มีเกียรติยศสูง เกียรติยศใหญ่ จนเกิดคำว่า “ขัตติยฤกษัตริย์” ซึ่งเป็นคำหมายชาติของพวกหนึ่งซึ่งเป็นทหาร ได้ใช้เป็นคำเรียกพระเจ้าแผ่นดินทั่วไปว่า “พระมหากษัตริย์” คือท่านผู้เป็นทหารใหญ่ เช่นนี้ถือว่าเป็นคำยกย่องอย่างสูงซึ่งพอจะยกย่องได้ ทหารเป็นผู้แปลกจากโจรก็เพราะเป็นผู้มีความสัตย์ ถือมั่นในธรรมของทหาร คือการใช้ศาสตราวุธในการที่ตั้งใจไว้ เพื่อรักษาชาติศาสนาและบ้านเมือง... ”*[41]

ด้วยเหตุผลว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นจอมทัพไทย ราชธรรมของพระองค์จึงเป็นแบบอย่างที่ทหารควรศึกษาและนำไปประพฤติปฏิบัติ ดังนั้น ธรรมะที่มีความเหมาะสมกับทหาร จึงควรเป็น“ทศพิธราชธรรม” อันประกอบด้วย ทาน ศีล ปริจาคะ (บริจาค) อาชวะ (ความซื่อตรง) มัทวะ (ความอ่อนโยน) ตปะ (ความเพียร) อโกธะ (ความไม่โกรธ) อวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน) ขัจติ (ความอดทน) และ อวิโรธนะ (ความเที่ยงธรรม)

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาสามารถนำมาเป็นหลักคิดเป็นหลักคิดในการส่งเสริมการศึกษาความมั่นคงแห่งชาติด้านการทหาร ด้วยการให้ทหารยึดถือธรรมของพระราชา หรือ ทศพิธราชธรรมเป็นธรรมะประจำใจ

---

[38] ไสว มาลาทอง, **คู่มือการศึกษาจริยธรรม**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2542), หน้า 32-33.

[39] พระไตรปิฎก ฉบับบาลีสยามรัฐ (ภาษาไทย) เล่มที่ 23 (23/106).

[40] ธีรเดช มีเพียร, จริยธรรมทหาร, **“เอกสารประกอบการบรรยายวิชา บช 1205”,** หลักสูตรประจำ วทบ. ชุดที่ 55, (กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการทัพบก, 2553), หน้า 8. (อัดสำเนา).

[41] พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ อ้างถึงใน ปรีชา กมลาศน์, **ธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณของทหารอาชีพ**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.geozigzag.com/pdf/moral.pdf. [10 สิงหาคม 2563].

2.3 พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

ปัจจุบันโลกได้เผชิญกับภัยคุกคามรูปแบบใหม่ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์และความมั่นคงของชาติ จากความก้าวล้ำทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ทำให้ความเสี่ยงด้านความมั่นคงทางเทคโนโลยีสารสนเทศมีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เกิดการไหลบ่าของวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความสัมพันธ์ ตลอดจนพฤติกรรมของประชาชน นับเป็นปัญหาด้านความมั่นคงสำหรับประเทศไทยเช่นกัน

การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการในการส่งสาร หรือ แลกเปลี่ยนข่าวสาร ความคิด ความรู้สึก เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน[42] โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ผู้ส่งสาร (Sender) สาร/ข้อมูล (Message) และผู้รับสาร (Receiver) การสื่อสารที่ดี ทำให้คู่สื่อสารเกิดความเข้าใจและพึงพอใจ จากการเลือกถ้อยคำที่เหมาะสม เหมาะกับบุคคล เหมาะกับโอกาส และมีความหมายตามต้องการ [43] เน้นการยอมรับความเห็น มุมมอง และจุดยืนของแต่ละบุคคลที่มีความแตกต่างด้วยภูมิรู้ และการไตร่ตรองที่แตกต่างกัน **ควรเน้นการฟังมากกว่าการพูด** และมีสติพิจารณาในสิ่งที่ได้ฟัง ตลอดจนควรรู้ทันกระแสโลกและเทคโนโลยีการสื่อสารในปัจจุบัน ซึ่งเป็นโลกของสื่อสังคมออนไลน์ที่มีการตอบสนองทางสังคมได้หลายทิศทาง ผ่านเครือข่ายอินเตอร์เน็ต หรือ Social media และสามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในรูปแบบที่เข้าถึงได้ทั้งคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและต่อสังคมในภาพรวม[44]

หลักของการสื่อสารจึงเน้นบทบาทของกัลยาณมิตร ในการทำหน้าที่เผยแพร่ แนะนำ ความรู้ และสร้างศรัทธาด้วยความปรารถนาดี เมตตากรุณา เพื่อก่อให้เกิดสัมมาทิฐิ ตามแนวทางปรโตโฆษะด้วยหลัก “กัลยาณมิตรธรรม 7” หรือหลักของมนุษยสัมพันธ์ที่ดี 7 ประการ[45] ประกอบด้วย

1. ปิโย น่ารักในฐานเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ต้องเป็นที่รักด้วยการยึดหลักพรหมวิหาร 4 มีความสมดุลด้าน “การเอาคน” ด้วยหลักเมตตา กรุณา มุทิตา และ “การเอาธรรม หลักการ และตัวงาน” ด้วยอุเบกขา

2. ครุ น่าเคารพในฐานประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งใจและปลอดภัย ยึดถือหลักการเป็นใหญ่ เอางานเป็นสำคัญ และเอาธรรมนำหน้า

3. ภาวนีโย น่าเจริญใจหรือน่ายกย่องในฐานทรงความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง เป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ สมควรแก่การเอาอย่าง ตลอดจนเป็นที่น่าเจริญใจด้วยการเป็นแบบอย่างที่ดี

---

[42] ชญาดา เข็มเพชร, “การพัฒนาผู้นำต้นแบบในสังคมไทย”, ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559), หน้า 108.

[43] มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต, “**เอกสารประกอบการสอน วิชา GE 125 การสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์**”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักวิชาศึกษาทั่วไป, ม.ป.ป.), หน้า 2 - 5. (อัดสำเนา).

[44] ชญาดา เข็มเพชร, “**การพัฒนาผู้นำต้นแบบในสังคมไทย**”, หน้า 259.

[45] ดูรายละเอียดใน องฺ.สตฺตก. (บาลี) 23/34/33, องฺ.สตฺตก. (ไทย) 23/37/57 - 58.

4. วตฺตา จ รู้จักพูดให้ได้ผล การชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร เป็นผู้รู้จักพูดด้วยลักษณะที่ดี 4 ประการ คือ การพูดแจ่มแจ้ง (สันทัสสนา) พูดจูงใจ (สมาทปนา) พูดเร้าใจ (สมุตเตชนา) และพูดให้ร่าเริง (สัมปหังสนา)

5. วจนกฺขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามคำเสนอแนะวิพากษ์วิจารณ์ อดทนต่อคำพูดของผู้อื่น และพร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงตน เป็นผู้รู้จักฟัง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

6. คมฺภีรญฺจ กถํ กตฺตา สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจ สามารถเรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งและสามารถอธิบายห้ผู้อื่นมีความกระจ่างแจ้ง

7. โน จฏฺฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือ เรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ที่ไม่เกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย หรือ ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาสามารถนำมาเป็นหลักคิดในการส่งเสริมการศึกษาความมั่นคงแห่งชาติด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ด้วยการทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้ ความดีงาม และการสร้างศรัทธาด้วยความปรารถนาดี เมตตากรุณา เพื่อก่อให้เกิดสัมมาทิฐิ ด้วยหลัก “กัลยาณมิตรธรรม 7”

บทสรุป

ถึงแม้ว่าโลกจะมีการเปลี่ยนแปลงไปมากมายเพียงใด แต่พระพุทธศาสนาได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่ายังคงมีความทันสมัย สามารถนำมายึดถือเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และเป็นหลักคิดในการส่งเสริมการศึกษาความมั่นคงแห่งชาติในมิติต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ควบคู่กับการปรับเปลี่ยนมุมมองจากการใช้อำนาจแบบแข็ง (Hard Power) เป็นการให้ความสำคัญกับการใช้อำนาจแบบอ่อน (Soft Power) ด้วยการเป็นตัวแทนของวัฒนธรรม (Culture) และ ค่านิยม (Value) ของสังคมไทย เพื่อส่งเสริมความมั่นคงของชาติในปัจจัยเชิงระดับ (Level Factor) และปัจจัยเชิงมิติ (Dimensional Factor) ทั้งนี้ การที่พระพุทธศาสนาสามารถอยู่คู่กับสังคมเป็นเวลาช้านานด้วยความมีสภาวะที่เรียกว่า Cosmic Religious Feeling คือสามารถโยงใยสรรพสิ่งทั่วจักรวาลได้อย่างแรงกล้า สนับสนุนแนวคิดนี้โดย อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein) ที่กล่าวว่า “*...ถ้าจะหาศาสนาที่มีความสอดคล้องกับหลักการทางวิทยาศาสตร์แล้วละก็ ศาสนานั้นน่าจะได้แก่พุทธศาสนา: 5f there’s any religion that would cope with the scientific needs it will be Buddhism.*”[46]

บรรณานุกรม

กิตติ ประเสริฐสุข และ คณะ. **ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายยุทธศาสตร์ Soft Power ของไทย**. กรุงเทพมหานคร: โครงการจับตาอาเซียน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2560.

พระไตรปิฎก ฉบับบาลีสยามรัฐ (ภาษาไทย) เล่มที่ 23 (23/106).

[46] สม สุจีรา, **ไอน์สไตน์พบ พระพุทธเจ้าเห็น**, พิมพ์ครั้งที่ 82, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, 2555) หน้า 126.

ชญาดา เข็มเพชร. “การพัฒนาผู้นำต้นแบบในสังคมไทย”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.

ธีรเดช มีเพียร. **จริยธรรมทหาร**. เอกสารประกอบการบรรยายวิชา บช 1205 หลักสูตรประจำ วทบ. ชุดที่ 55. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยการทัพบก, 2553 (อัดสำเนา).

เจษฎา มีบุญลือ. **เอกสารทางวิชาการ เรื่อง ความมั่นคงแห่งชาติ: การสร้างชาติไทยให้ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, 2553.

บรรจง โสดาดี และคณะ. การศึกษารูปแบบและคุณค่าของเหตุผลในการสอนธรรมของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีอิทธิพลต่อศรัทธาของประชาชน. **รายงานการวิจัย.** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, 2555.

บุญทัน ดอกไธสงค์. **การบริหารอำนาจ การเมือง: นโยบาย: การจัดการวิสาหกิจ.** อุบลราชธานี: มปท., 2548.

ปรีชา กมลาศน์. **ธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณของทหารอาชีพ.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.geozigzag.com/pdf/moral.pdf. [10 สิงหาคม 2563].

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม.** พิมพ์แยกเล่มเฉพาะบท ครั้งที่ 24. นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน, 2556.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 34. นครปฐม: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559.

พระภาวนาวิสุทธิคุณ (เสริมชัย ชยมงฺคโล). **คู่มือปฏิบัติไตรสิกขา (ศีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา).** ราชบุรี: กองงานสื่อสิ่งพิมพ์ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม, 2547.

พัทยา สายหู. **กลไกของสังคม.** พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

พุทธทาสภิกขุ. **การศึกษาคืออะไร?.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมบูชา, ม.ป.ป.

_____. **การศึกษาที่สามารถกำจัดความเห็นแก่ตัว.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมบูชา, 2532.

_____. **เป้าหมายของชีวิตและสังคม.** กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, 2529.

มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต. “**การสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์**” เอกสารประกอบการสอน วิชา GE 125. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิชาศึกษาทั่วไป, ม.ป.ป.

ลิขิต ธีรเวคิน. **การเมืองการปกครองของไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.

วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร. “**คู่มือเรื่องความมั่นคงแห่งชาติ**” เอกสาร วปอ. หมายเลข 008 ประกอบหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) และ หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักรภาครัฐร่วมเอกชน (ปรอ.) ประจำปีการศึกษาพุทธศักราช 2553 – 2554. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2554. (อัดสำเนา).

วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.“**ยุทธศาสตร์ชาติ**” เอกสารการศึกษาประกอบหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) และ หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักรภาครัฐร่วมเอกชน (ปรอ.) ประจำปีการศึกษาพุทธศักราช 2553 – 2554. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2554. (อัดสำเนา).

วิทยา ทองดี. “มนุษย์กับกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสนา”. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทัศน์ วิทยาเขตขอนแก่น** ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม พ.ศ. 2555): 37 - 48.

ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา. **แนวความคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์.** เชียงใหม่: ธนุชพริ้นติ้ง, 2551.

สมคิด จาตุศรีพิทักษ์. ปาฐกถาเรื่อง “**นวัตกรรม ทำจริง สู่การขับเคลื่อนประเทศไทย**” ในโอกาสการรับมอบสมุดปกขาวผลสรุปการสัมมนาหอการค้าทั่วประเทศ ครั้งที่ 34 ที่อยุธยาซิตี้พาร์ค จ.พระนครศรีอยุธยา, 27 พฤศจิกายน 2559, (อัดสำเนา).

สม สุจีรา. **ไอน์สไตน์พบ พระพุทธเจ้าเห็น.** พิมพ์ครั้งที่ 82. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, 2555.

สมภพ ระงับทุกข์และคณะ. “คุณธรรมในการพัฒนาผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทย”. **วารสารบัณฑิตศาส์นมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย**, [ออนไลน์]. ปีที่ 16 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2561: 283 – 293. แหล่งที่มา: https://so04.tci-thaijo.org. [2 สิงหาคม 2563].

สนิท สมัครการ. **วิธีการศึกษาสังคมมนุษย์กับตัวแบบสำหรับศึกษาสังคมไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2546.

ไสว มาลาทอง. **คู่มือการศึกษาจริยธรรม.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2542.

สัมภาษณ์ พระมหาวัฒนา ปญฺญาทีโป ป.ธ.9, ดร., 5 เมษายน 2561.

Pennock, J. Roland (James Roland) and Smith, David G. **Political Science: an introduction.** New York: McMillan, 1964.

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางหลักกฎหมายกับหลักพระพุทธศาสนา : แนวคิดของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

The Relation Between the Conception in Principle of Law and Principle of Buddhism: The Concept of Students of Mahachulalongkorn Rajvidyalaya, Chiangmai Campus

ประไพศิริ สันติทฤษฎีกร
ฟองจันทร์ สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางหลักกฎหมายกับหลักพระพุทธศาสนา มาใช้ในสังคม 2) เพื่อวิเคราะห์ประสิทธิภาพด้านความยุติธรรมของการนำหลักพระพุทธศาสนากับแนวคิดทางหลักกฎหมายมาใช้ในสังคม 3) เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคด้านความยุติธรรมของการนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้กับแนวคิดทางหลักกฎหมายมาใช้ในสังคมตามแนวคิดของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มนิสิตชั้นปีที่ 1 ที่ลงทะเบียนศึกษาวิชากฎหมายทั่วไปในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2558 จำนวน 141 รูป/คน โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย 1) หลักกฎหมายกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน เพราะการบัญญัติกฎหมาย มักจะนำหลักธรรมมาเป็นเกณฑ์ แต่จะต่างกันในเรื่องของโทษ เพราะกฎหมายผู้ที่ได้รับโทษจะเป็นนามธรรมและเห็นผลในชาตินี้ แต่หลักธรรม ผู้ที่กระทำผิดจะได้รับโทษที่เป็นนามธรรมหรือเห็นผลในชาติหน้าซึ่งคำสอนทางพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ 2) กฎหมายมีความยุติธรรมเสมอแม้ว่าจะอิงหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แต่ผู้มีอำนาจในการร่างกฎหมายต้องการให้กฎหมายมีผลเป็นรูปธรรมที่เห็นได้ในชาตินี้ จึงทำให้กฎหมายดูเหมือนว่ามีป้าประสงค์ไปคนละทางกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งความจริงแล้วการบัญญัติกฎหมายต่างๆของประเทศไทยมักจะอิงอาศัยหลักพุทธธรรม แต่ในกรณีที่เห็นว่าการใช้กฎหมายย่อมขาดความชอบธรรมและความศักดิ์สิทธิ์นั้น 3) ปัญหาอุปสรรคด้านความยุติธรรมที่เกิดขึ้นเนื่องจากผู้อำนาจในการใช้กฎหมายมักใช้ไปในทางที่ผิดเพราะใช้เพื่อเอื้อประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้องมากกว่าส่วนรวม

คำสำคัญ : ความสัมพันธ์, หลักกฎหมาย, หลักพระพุทธศาสนา

Abstract

The qualitative research has 3 objectives: 1. to study relationship between the concept of law principles and the principles of Buddhism 2. To analyze the efficiency of justice based on the principles of Buddhism and Law 3. To analyze problems and obstacles regarding the justice caused by Buddhism and law principles application in accordance with the concept of the students of Mahachulalongkornrajavidyalaya university.

Documentary study and field research by collecting datum by means of the in-depth interview from the 144 students (both monks and lay-men) studying in the first year and enrolled on the subject of general law, in the second term of B.E. 2558, by way of descriptive analysis.

Research results,1.) the principles of law and Dhamma in Buddhism are related to each other because of the legislation mainly must do based on the Dhamma principles, but they are different on the matters of punishment because by the law, the one who is punished will obtain the abstract result and can be seen in this life but in Dhamma, the one who is punished will obtained the abstract result which will be effected to that one in next life. 2.) The law is always justice because the law mainly has been developed from Dhamma principles but some legislators are semi-immoral enforcers of the law in unjust and immoral 3.) Problems and obstacles concerning the justice of the law in same cases are the ones who enforce the Laws in the wrong ways for private and group interests more than the interests of the public.

Keywords : Relationship, Principle of law, Buddhist principles

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และกฎหมายที่ใช้ในการปกครองประเทศ ก่อนที่จะประกาศใช้หลักกฎหมายก็จะอิงหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการบัญญัติกฎหมายเพื่อการปกครองประเทศตลอดมา แต่ในการปรับใช้กฎหมายยังต้องนำหลักความยุติธรรมตามความเป็นจริงของความผิดแต่ละกรณีหรือหลักธรรมทางศาสนาบางส่วนมาประยุกต์ใช้ ดังนั้นนักกฎหมายจึงควรหันมาให้ความสนใจหลักธรรมทางศาสนามาประยุกต์กับกฎหมายให้มากขึ้น เพราะหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของความดี ความยุติธรรม และความมีเหตุผล

ในสมัยพระพุทธกาล พระพุทธเจ้าก็ได้บัญญัติกฎหมายขึ้นใช้กับพระสงฆ์ ซึ่งเรียกว่า “พระวินัย” และศีล ซึ่งสามารถมองเชื่อมโยงได้ว่ามีความคล้ายคลึงกับระบบกฎหมาย ที่รัฐสร้างขึ้นมาเพื่อเป็น กรอบใน

การกำหนดความประพฤติของสมาชิกในสังคม ดังนั้น จึงพูดได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนาและกฎหมาย สามารถเห็นได้ชัดเจนในกฎหมายของประเทศไทย ซึ่งมีการนำหลักศีลธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้เป็นหลักในการร่างบทบัญญัติแห่งกฎหมาย แต่ก็มีความแตกต่าง ในกรณีของบทบัญญัติในการลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดในบางกรณี ซึ่งมีโทษถึงประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิตและโทษในระดับรอง ลดหลั่นลงมาตามลำดับ ทั้งนี้เพื่อให้โทษเหมาะสมคู่ควรกับขีดขั้นของความผิด ซึ่งผู้ใช้กฎหมายบางรายบางครั้งหรือบางกรณี ผู้มีความรู้กฎหมายก็เห็นด้วยแต่ในบางกรณีก็มีความเห็นแย้งด้วยหลักการและเหตุผลต่าง ๆ

ในสังคมสมัยก่อน ประชาชนมีความใกล้ชิดกับวัด และให้ความสำคัญอีกทั้งยึดมั่นกับหลักธรรมคำสอน สิ่งที่เป็นกรอบกำหนดความประพฤติ เป็นบรรทัดฐานของสังคม(Norm) ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด คือ หลักธรรมคำสอนและศีล อาจกล่าวได้ว่า กฎหมายบ้านเมืองเป็นสิ่งที่คอยจับผิดพฤติกรรมที่ผิดต่อความสงบสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อยทั้งหลายทั้งปวงต่อสังคมซึ่งสามารถคอยคุมความประพฤติของคนได้ในลักษณะที่เห็นได้ในปัจจุบันและมีส่วนช่วย กับเป็นมาตราการคุ้มกันหรือขจัดผู้ประพฤติผิดศีลทั้ง 5 ข้อ ก็เห็นจะไม่ผิดเป้าหมายของศีลหลักศีลธรรม ยกตัวอย่างเช่น หากจะมีการกระทำความผิดใด ผู้ที่จะกระทำความผิดนั้นจะเกรงกลัวต่อบาป (จากการทำผิดศีล และผลสุดท้ายคือจะตกนรก) มากกว่าที่จะเกรงกลัวกฎหมาย (ซึ่งหากทำผิดกฎหมาย ผลสุดท้ายคือจะถูกลงโทษตามความผิดแต่ละด้าน และแต่ละระดับ)

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นขึ้นไป มิได้มองว่าโลกกับธรรมแยกออกจากกันเหมือนในปัจจุบัน หน้าที่ของพระมหากษัตริย์มิได้มีเพียงแค่บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ราษฎรเท่านั้น หากยังทรงมีหน้าที่ในทางศีลธรรมเพื่อชักนำและกำกับประชาชนให้เจริญงอกงามในทางธรรมะอันจะเป็นเสมือนแสงสว่างนำทางไปสู่ความรู้ผิ ชอบ ชั่ว ดีที่จะเป็นองค์ประกอบให้ละเว้นจากการละเมิดคือการกระทำความผิดทางกาย และวาจาตลอดทั้งหล่อหล่อมจิตสำนึกให้เป็นกุศลจิตที่เว้นจากความชั่วทั้งหลายทั้งปวง แม้มิใช่พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงดำริเช่นนั้น แต่นี้ก็เป็นสิ่งที่ประชาชนคาดหวังจากพระมหากษัตริย์ ตัวอย่างเห็นได้จากพระราชปรารภของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกว่า “ทุกวันนี้ตั้งพระทัยแต่ที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาไพร่ฟ้าประชากรให้อยู่เย็นเป็นสุข ให้ตั้งอยู่ในคติธรรมทั้ง 4 ดำรงจิตจัตุรัสบำเพ็ญศีลทานจะได้สุคติภูมิมนุษย์ สวรรคสมบัติ นิพพานสมบัติเป็นประโยชน์แก่ตน”

ดังนั้น กฎหมายในสมัยก่อนส่วนหนึ่งจึงมีหน้าที่กำกับผู้คนให้มีศีลธรรมในชาตินี้และเข้าถึงสุคติในชาติหน้าด้วย อีกทั้งกฎหมายหลายฉบับถูกตราขึ้นโดยอ้างถึงหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นแนวเทียบเคียงโดยเฉพาะกฎแห่งกรรม

กฎหมายกับพุทธศาสนาสามารถก้าวเดินไปด้วยกันได้ แม้จะไม่อ้างอิงกฎแห่งกรรม หรือนรกสวรรค์เลยก็ตาม ประเด็นสำคัญอยู่ที่การมองให้เห็นสังคมและชีวิตที่ดีงามอย่างรอบด้าน ทั้งในทางกาย วาจา จิตใจ สังคมและปัญญา โดยอาศัยมาตรการทั้งบวกและลบ โดยการส่งเสริมสภาพจิตหรือจิตสำนึกของบุคคลในสังคมควบคู่กับการควบคุมพฤติกรรมที่กระทำหรือแสดงออกทางกาย วาจาของบุคคลทั้งในทางบวกหรือลบ โดยคำนึงถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความสงบสุขในสังคม ในลักษณะที่เป็นรูปธรรมจริง

กฎหมายกับศาสนามีความเหมือนกันตรงที่ มีแบบแผนในการกำหนดความประพฤติปฏิบัติที่แน่นอนเป็นลายลักษณ์อักษร ตัวอย่างเช่น ถ้าเป็นกฎหมาย ก็จะมีประมวลกฎหมายบัญญัติกฎเกณฑ์ต่างๆ เอาไว้ทั้งบทบัญญัติและบทลงโทษสำหรับกรณีที่กระทำผิดต่างๆในลักษณะขั้นของความรุนแรง หรือความหนักเบาที่ต่างกัน ส่วนถ้าเป็นศาสนาก็จะมีคัมภีร์ต่างๆที่เขียนถึงแนวคิด หรือหลักธรรมคำสอนต่างๆ ของศาสดาของแต่ละศาสนาเอาไว้อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นหลักการด้านส่งเสริมความคิด การพูด และการกระทำทางกายในทางที่ดีงามในลักษณะกว้างๆซึ่งถ้าถูกนำไปประพฤติก็จะเกิดคุณภาพดีทั้งแก่ตนและสังคม

ส่วนข้อที่แตกต่างกันที่สำคัญ คือ บทลงโทษของผู้ฝ่าฝืน ในส่วนของกฎหมายนั้นย่อมได้รับบทลงโทษที่ชัดเจนแน่นอน และทันทีทันใดตามที่กฎหมายกำหนด ในขณะที่ศาสนานั้น ผู้ฝ่าฝืนย่อมไม่ได้รับผลร้ายในทางกายภาพอย่างแน่นอนชัดเจน และทันทีทันใด คงจะมีแต่เพียงความเชื่อที่ว่าผู้ฝ่าฝืนจะได้รับผลร้ายในแง่ของจิตใจหรือจิตวิญญาณ ที่เราเรียกกันว่า เคราะห์กรรมหรือการไปสู่ทุคติภูมิ(ตกนรก)ในภพหน้า

หลักกฎหมายทั่วไป *(The General Principle of Laws)* ในปัจจุบันนี้ นับว่ามีบทบาทสำคัญมากในระบบกฎหมายของประเทศต่างๆ เพราะหลักกฎหมายทั่วไปเป็นเครื่องมือที่ศาลใช้เพื่อพิทักษ์รักษาและเป็นหลักประกันในสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน ทั้งนี้ เพราะเป็นไปไม่ได้ที่ฝ่ายนิติบัญญัติจะคาดการณ์ทุกอย่างได้ล่วงหน้าและกำหนดทางแก้ปัญหาไว้ในกฎหมายลายลักษณ์อักษร โดยศาลจะใช้หลักกฎหมายทั่วไปเข้าไปอุดช่องว่างของกฎหมายลายลักษณ์อักษร ตลอดจนใช้หลักกฎหมายทั่วไปเป็นพื้นฐานในการตีความกฎหมายลายลักษณ์อักษร[1]

การบัญญัติกฎหมาย หรือการนำกฎหมายมาปรับใช้กับประชาชนต้องให้เกิดความเป็นธรรมโดยคำนึงถึงหลักนิติธรรมตามประเพณีการปกครองของประเทศเป็นสำคัญ หากนักกฎหมายมีความรู้และความเข้าใจหลักเกณฑ์แก่นแท้ของกฎหมายที่มีรากฐานมาจากศีลธรรมแล้วจะสามารถนำหลักเกณฑ์หรือแนวคิดดังกล่าวมาปรับใช้ประกอบการพิจารณาเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม ฉะนั้น จึงควรนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาดังที่กล่าวมาใช้กับหลักกฎหมายทั่วไป เพื่อประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและเพื่อให้เกิดความยุติธรรมและความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น[2]

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยและคณะสนใจที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางกฎหมายกับหลักพระพุทธศาสนา: แนวคิดของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ จากที่กล่าวว่าการนำหลักพุทธศาสนามาใช้กับหลักกฎหมายทั่วไป เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและความเป็นธรรมนั้น ผู้วิจัยและคณะจึงมีความตั้งใจที่จะศึกษาชื่อเรื่องเพื่อให้เกิดประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

---

[1] จรัญ ภักดีธนากุล, **กฎหมายลักษณะพยาน,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกร์มหาวิทยาลัย, 2549), หน้า 51.

[2] สมพร เทพสิทธิ์, **เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระราชดำริ**, (กรุงเทพมหานคร : สายรุ้ง, 2548), หน้า 322-338.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางหลักกฎหมายกับหลักพระพุทธศาสนา

2.2 เพื่อวิเคราะห์ประสิทธิภาพด้านความยุติธรรมของการนำหลักพระพุทธศาสนากับแนวคิดทางหลักกฎหมาย

2.3 เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคด้านความยุติธรรมของการนำหลักพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับแนวคิดทางหลักกฎหมาย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง *"การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางหลักกฎหมายกับหลักพระพุทธศาสนา : แนวคิดของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่"* เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary research) และการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interview) จากนิสิต ที่ลงทะเบียนเรียนวิชากฎหมายทั่วไป ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2558 ซึ่งมีรายละเอียดของการวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

3.1 ประชากรที่ศึกษา

ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ นิสิตระดับปริญญาตรี ภาคปกติ ที่ลงทะเบียนเรียนวิชากฎหมายทั่วไป มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ดังนี้ 1) พระนิสิต สาขาวิชาภาษาบาลี จำนวน 15 รูป 2) พระนิสิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ จำนวน 29 รูป 3) พระนิสิต สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม จำนวน 19 รูป 4) พระนิสิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ จำนวน 27 รูป 5) นิสิตคฤหัสถ์ สาขาวิชาสังคมศึกษา จำนวน 30 คน 6) นิสิตคฤหัสถ์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ จำนวน 21 คน รวมทั้งหมด จำนวน 141รูป/คน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.2.1 การศึกษาจากเอกสาร (Documentary research) ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร ตำรา บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดพื้นฐานทางกฎหมายและพุทธศาสนา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์

3.2.2 ผู้วิจัยสัมภาษณ์กลุ่มนิสิตตามคำถาม ดังนี้

1) นิสิตมีความเห็นเกี่ยวกับ **"กฎหมายและหลักธรรม"** ในปัจจุบันนี้ว่ายังมีความสอดคล้องหรือมีความสัมพันธ์กันอยู่หรือไม่ อย่างไร (หรือ หลักธรรมยังมีอิทธิพลต่อหลักกฎหมายอยู่หรือไม่)

2) นิสิตมีความเห็นอย่างไรต่อความยุติธรรมของกฎหมายในปัจจุบัน จงอภิปรายและยกตัวอย่างประกอบ

3) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ เป็นรายกลุ่ม โดยผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยอาศัยกรอบแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามปัญหาวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตการวิจัยและการนิยามศัพท์ปฏิบัติการ ซึ่งมีขั้นตอนในการสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือดังนี้

1. ร่างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์เพื่อให้ครอบคลุมและสามารถตอบวัตถุประสงค์ได้ แล้วให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้องเนื้อหาและวัตถุประสงค์ในการวิจัย

2. นำร่างเครื่องมือที่ผู้เชียวชาญตรวจสอบและแนะนำไปแก้ไขให้ถูกต้องตามเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ รวมทั้งการใช้สำนวนภาษา ตลอดจนพิจารณาถึงความเหมาะสม

3. นำไปใช้เก็บข้อมูลจริงกับนิสิตกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นการเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายที่กำลังศึกษาวิชากฎหมายทั่วไป ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้สอนและรับผิดชอบในรายวิชาดังกล่าว โดยผู้วิจัยได้วางแผนปฏิบัติไว้ ดังนี้

1) ผู้วิจัยมอบหมายให้นิสิตแบ่งกลุ่มแล้วค้นคว้าเพื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่าง **“หลักกฎหมายกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา”** เพื่อเป็นการปูพื้นฐานความรู้ความเข้าใจ และทำให้นิสิตมองเห็นภาพความเกี่ยวข้องและความสัมพันธ์ของหลักกฎหมายกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ได้ในระดับเบื้องต้น

2) ผู้วิจัยให้นิสิตแบ่งกลุ่มอภิปรายตามหัวข้อที่ได้กำหนดไว้ แล้วดำเนินการสัมภาษณ์จากผลของมติในการอภิปรายนั้น

เมื่อได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แล้วจึงนำมาวิเคราะห์ ประมวลผลตามกรอบแนวคิดที่กำหนดในการวิจัยและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นการศึกษาเอกสารงานวิจัย ประมวลกฎหมาย หลักธรรมในพระพุทธศาสนา บทความทางวิชาการ สิ่งพิมพ์ต่างๆรวมทั้งการค้นคว้าจากฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์อีเลกทรอนิกส์

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการแบ่งกลุ่มนิสิตแล้วร่วมกันอภิปรายตามหัวข้อที่กำหนด และสัมภาษณ์ผลของมติ ซึ่งเป็นทั้งนิสิตบรรพชิตและนิสิตคฤหัสถ์ ระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 ภาคปกติ ที่ลงทะเบียนเรียนวิชากฎหมายทั่วไป ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้สอนและรับผิดชอบ แล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มา *วิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)* โดยเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ในแง่ต่างๆ ตามความเป็นจริงซึ่งเป็นการวิเคราะห์ออกมาในรูปเชิงพรรณนา และได้จัดหมวดหมู่ในประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางหลักกฎหมายกับหลักพระพุทธศาสนา (หรือ หลักธรรมยังมีอิทธิพลต่อหลักกฎหมายอยู่หรือไม่)

ตอนที่ 2 การนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้กับหลักกฎหมายว่ามีประสิทธิภาพด้านความยุติธรรมหรือไม่

ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคด้านความยุติธรรมของการนำหลักพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับแนวคิดทางหลักกฎหมาย

สรุปผลการวิจัย

จากการดำเนินการตามขั้นตอนของการวิจัยเรื่องนี้ ปรากฏผลการศึกษาวิจัยแยกตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1) ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางหลักกฎหมายกับหลักพระพุทธศาสนา ตามแนวคิดของนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ พบว่า นิสิตมีแนวคิดว่าหลักกฎหมายกับหลักพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กัน ดังความเห็นโดยสรุปดังนี้ :

หลักกฎหมายกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์และมีความสอดคล้องกันอย่างแยกไม่ออก เนื่องจากการร่างหรือบัญญัติกฎหมายมีการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาใช้เป็นหลักเทียบเคียงที่กว้างซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ในการร่างกฎหมาย ซึ่งโดยพื้นฐานแล้ว หลักทางพระพุทธศาสนาหลายข้ออ้างอิงพื้นฐานของความยุติธรรม หลักการพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมอย่างสงบสุข เช่น หลักศีล 5 ซึ่งทุกข้อสามารถนำมาใช้เป็นพื้นฐานทางกฎหมายได้ทั้งสิ้น

หลักกฎหมายกับหลักธรรมมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่จะมีส่วนที่แตกต่างกันในเรื่องของโทษ เนื่องจากกฎหมายผู้ที่ได้รับโทษจะจะได้รับเป็นรูปธรรม มีสภาพบังคับที่ชัดเจนทั้งในส่วนแพ่งและอาญา แต่หลักธรรมนั้น ไม่มีสภาพบังคับที่ชัดเจนแน่นอนเพียงแต่มีผลในทางวิถีชีวิตในแวดวงสังคม ภาวะแวดล้อมและจิตสำนึกในด้านผลกรรมในภาพหน้า

โดยสภาพของความเป็นจริงมนุษย์ต้องมีกฎหมายเป็นเครื่องมือในการรักษาความสงบสุขของสังคม ซึ่งกฎหมายนั้นจะเดินเคียงคู่กับคุณธรรม แต่ผู้มีอำนาจในบางกลุ่มที่มีอำนาจบังคับใช้กฎหมาย บางครั้งหรือบางกรณีจะตีความกฎหมายเบี่ยงเบนไปจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา และใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์เพื่อส่วนตัวหรือพวกพ้อง จึงทำให้สังคมเกิดความไม่สงบสุขเพราะขาดความเป็นธรรม

2) การนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้กับหลักกฎหมายว่ามีประสิทธิภาพด้านความยุติธรรมหรือไม่ ตามแนวคิดของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ พบว่า นิสิตมีแนวคิดว่า หลักพระพุทธศาสนายังคงมีความสัมพันธ์และความสำคัญในแง่แห่งความเป็นหลักการเทียบเคียงในด้านความยุติธรรมในลักษณะกว้างๆหรือองค์รวม หากแต่ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายที่เกิดขึ้นในทุกวันนี้เกิดจากการที่ผู้ใช้กฎหมายบางราย ใช้ไปในทางที่ผิดในบางโอกาส ฉะนั้นความยุติธรรมหรือความไม่ยุติธรรม หาใช่เกิดจากตัวของกฎหมายเองไม่ แต่เกิดจากพฤติกรรมการใช้กฎหมายโดยในทางสุจริตหรือทุจริตต่างหาก ดังเช่นตัวอย่างบทสรุปต่อไปนี้ :

กฎหมาย มีความยุติธรรมเสมอ จะเห็นได้จากคนในสังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย รู้ว่าอะไรดีอะไรไม่ดี ความดีงามความยุติธรรมสามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผล ทั้งนี้ผู้ปกครองหรือผู้มีอำนาจทั้งหลาย

ก็จะต้องเป็นผู้มีความประพฤติดี ละเว้นความชั่ว ปฏิบัติตนให้มีความเป็นธรรมต่อส่วนรวม สังคมจึงจะเกิดความสงบสุขได้

กฎหมายมีความยุติธรรมและดีงามเสมอ เพราะการตรากฎหมายก็มาจากการอิงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาในขอบข่ายที่กว้างขวาง แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้ที่ใช้กฎหมายบางคน หรือในบางโอกาสมีพฤติกรรมกฎหมายเสียเอง จึงทำให้บางครั้งกฎหมายขาดความศักดิ์สิทธิ์และความชอบธรรมหรือพิทักษ์ธรรมที่แท้จริง

กฎหมายอาจไม่ยุติธรรมตามหลักธรรมทางศาสนธรรม เพราะกฎหมายเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ฉะนั้นอาจเกิดการขัดแย้งจึงทำให้การใช้กฎหมาย เบี่ยงเบนความยุติธรรมได้ในบางเรื่อง

เท่าที่เคยมีปรากฏการณ์ในการใช้กฎหมายในบางครั้งในความรู้สึกของประชาชน มีความรู้สึกว่าการบังคับกฎหมายไม่เป็นไปตามอรรถของหลักยุติธรรมสากลโดยเฉพาะกับคนยากจน เพราะผู้ที่มีอำนาจในการใช้กฎหมายจึงเป็นคุณกับคนร่ำรวยหรือคนที่มีอำนาจ การพิจารณาอรรถคดีบางเรื่อง ยังไร้หลักนิติรัฐ และนิติธรรม

3) ปัญหาและอุปสรรคด้านความยุติธรรมของการนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้กับแนวคิดทางหลักกฎหมาย ตามแนวคิดของนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ พบว่าแนวคิดของนิสิต ที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างหลักกฎหมายกับหลักพระพุทธศาสนาในประเด็น “ปัญหาและอุปสรรคด้านความยุติธรรมของการนำหลักพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับแนวคิดในการตราและการบังคับใช้กฎหมาย”

ผู้มีอำนาจในการออกกฎหมายหรือร่างกฎหมายรวมทั้งการบังคับใช้กฎหมายบางรายหรือบางโอกาสเห็นต่อประโยชน์ส่วนตัวอีกทั้งยังขาดหลักคุณธรรม นี่คือปัญหาและอุปสรรคอย่างหนึ่งที่ทำให้กฎหมายดูเหมือนขาดความศักดิ์สิทธิ์

หลักการหรือหลักปรัชญาสากลทางกฎหมายดีอยู่แล้ว เพราะมีความสัมพันธ์กับหลักพระพุทธศาสนา ในลักษณะของภาพรวมที่กว้างขวางแต่ผู้ใช้กฎหมายบางรายหรือบางองค์กรมักใช้ไปในทางที่ไม่ตรงตามเจตนารมณ์ของข้อบัญญัติหรือตัวบท ใช้ไปในทางที่เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และพวกพ้อง

ประชาชนเป็นผู้มีส่วนทำให้หลักกฎหมายไม่มีความเป็นธรรมหรือไม่เหมาะสม เพราะประชาชนเป็นผู้เลือกตัวแทน ที่ไม่มีคุณธรรมเข้าไปทำหน้าที่ออกกฎหมายในสภา ฉะนั้น ถือว่าตัวประชาชนเองมีส่วนที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อความยุติธรรมของกฎหมาย

การก้าวเข้าสู่ยุคเสรีนิยม ทุนนิยม และความก้าวล้ำของเทคโนโลยี คนมีความโลภมากขึ้นเพื่อหวังทรัพย์สิน เกียรติยศและตำแหน่งทางสังคม ตามยุคตามสมัย ทำให้หาทางทุจริต คอรัปชั่น เมื่อมีโอกาส บางครั้งการพิจารณาในการร่างกฎหมายจึ่งมุ่งแต่พัฒนาเศรษฐกิจมากเกินไป ไม่ให้ความสำคัญด้านคุณธรรมจริยธรรมลดน้อยลงไป

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยในหัวข้อเบื้องต้น ทำให้ผู้วิจัยทราบมุมมองและแนวคิดของนิสิตที่มีความความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายและหลักการในพระพุทธศาสนา สำหรับผลการวิจัยที่ได้สรุปมาสามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัยแยกตามข้อคำถามแห่งวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้

1) ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางหลักกฎหมายกับหลักพระพุทธศาสนา

หลักธรรมและศาสนามีความเกี่ยวข้องกันมานานในทุกสถาบันทางสังคม เริ่มตั้งแต่สถาบันครอบครัวไปจนถึงสถาบันสูงสุดคือสถาบันพระมหากษัตริย์ ยกตัวอย่างเช่นแนวคิดในการปกครองของพระมหากษัตริย์ทรงมีแนวประยุกต์กับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากไม่ว่าจะเป็นหลักทศพิธราชธรรม หลักจักรวรรดิวัตร ราชสังคหวัตถุ ไปจนถึงกระทั่งหลักธรรมสำหรับปุถุชน ประชาชนคนธรรมดา อย่างเช่นศีลห้า เป็นต้น เนื่องจากเป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดให้ผู้ที่ยึดถือในหลักธรรมนั้นให้เว้นจากการฆ่าสัตว์คือการทำร้ายชีวิตของผู้อื่น ให้เราเว้นจากการลักขโมยการฉ้อฉลโดยทุจริต ให้ละเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ให้ละเว้นจากการหลอกลวงโกหกมดเท็จ ให้ละเว้นจากการเสพสิ่งเสพติดทุกชนิด ***ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพรรษพร ยกเชื้อ เรื่องพุทธศาสนากับปัญหาอาชญากรรมในสังคมไทย : ศึกษาความคำนึงเรื่องศีล 5 ของผู้กระทำความผิดในเรือนจำกลางคลองเปรม*** ซึ่งพบว่า ศีล 5 ในพระพุทธศาสนา ซึ่งได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์หรือ ทำร้ายชีวิต เว้นจากการลักขโมยหรือฉ้อฉ้อโกง เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากการ พูดเท็จหรือพูดหลอกลวง เว้นจากการดื่มสุราเมรัยหรือสิ่งเสพติดต่างๆ เป็นศีลพื้นฐานของ พระพุทธศาสนา การละเมิดศีล 5 นับได้ว่าเป็นทั้งความผิดในแง่ศีลธรรมและในแง่อาชญากรรม ในทัศนะของกฎหมายและอาชญาวิทยา นอกจากนั้น พระพุทธศาสนายังมีความสอดคล้องกับ หลักอาชญาวิทยาที่ว่า อาชญากรรมมีสาเหตุจากบุคลิกภาพของบุคคลและปัจจัยภายนอกประการอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนั้น ยังพบในการวิจัยภาคสนามว่า ผู้กระทำความผิดนั้นมีความรู้และมีความเข้าใจในศีล 5 แต่ผู้ที่จะปฏิบัติตามศีล 5 ได้อย่างครบครันสมบูรณ์นั้น มีจำนวนน้อยเพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ศาสนามีความสำคัญต่อการควบคุมอาชญากรรม แต่ยัง มีปัจจัยอื่นที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการเกิดอาชญากรรม การแก้ไขปัญหาอาชญากรรมในสังคม จึงต้องอาศัยศาสนาและปัจจัยอื่นประกอบกัน

หลักการพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนาที่นำมาเป็นแกนสำคัญในการร่างกฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองนั้นคือหลักความยุติธรรม ซึ่งหากพิจารณาตามแนวคิดที่ได้ศึกษามาพบว่า หลักความยุติธรรมที่ใช้เป็นพื้นฐานของกฎหมาย คือหลักความยุติธรรมตามธรรมชาติ ซึ่งเกิดขึ้นจากการคิดค้นเหตุผลของมนุษย์ ความยุติธรรมจะมีอยู่ตามธรรมชาติ มีลักษณะถาวรไม่เปลี่ยนแปลง เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ยกตัวอย่างเช่น การฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา จะสามารถทราบได้โดยใช้ตรรกะพื้นฐานว่าสิ่งนั้นเป็นความผิด กฎเกณฑ์ดังกล่าวนี้ จึงเป็นความยุติธรรมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ซึ่งแตกต่างจากความยุติธรรมอีกประเภทหนึ่ง นั่นคือความยุติธรรมที่เป็นแบบแผน ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมได้กำหนดรูปแบบของความยุติธรรมขึ้นเพื่อใช้เป็นแบบแผนอันมีลักษณะที่

แตกต่างกันไปในแต่ละลักษณะและแต่ละพื้นที่ ยกตัวอย่างเช่น กฎหมายเกี่ยวกับการจราจร กฎหมายเกี่ยวกับการอนุญาตให้บุคคลซึ่งมีเพศเดียวกันจดทะเบียนสมรสกันได้ เป็นต้น

โดยหลักความยุติธรรมตามธรรมชาตินั้น มีความสอดคล้องกับแนวคิดของกฎหมายทางธรรมชาติ (Natural Law) ซึ่งเชื่อว่าโลกและจักรวาลเป็นสิ่งที่มีระบบระเบียบทางศีลธรรม(Moral order)โดยจิตสำนึกที่เป็นธรรมชาติอันเป็นระเบียบสากลเป็นระบบแห่งเหตุผล(Ration Reason) นอกจากนั้นยังเชื่อว่าธรรมชาติของมนุษย์ (Human Nature) เป็นสิ่งที่มีเหตุผลและสามารถรู้ผิดชอบชั่วดี รวมทั้งเชื่อว่ากฎหมายของบ้านเมืองและกฎเกณฑ์ต่างๆที่บังคับใช้อยู่ในสังคมมนุษย์ มีต้นกำเนิดมาจาก“จิตสำนึกแห่งเหตุผลของมนุษย์” ซึ่งแนวคิดเช่นนี้มีความสอดคล้องใกล้เคียงกับต้นกำเนิดและแก่นของหลักพุทธธรรมเป็นอย่างยิ่ง

โดยในส่วนของกฎหมายของไทยนั้น ได้นำหลักความยุติธรรมทั้งสองชนิดมาเป็นแก่นหลักในการบัญญัติกฎหมาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระคทาวุธ คเวสกธมฺโม (เพ็งที)และ ศาสตราจารย์ ดร. บรรเจิด สิงคะเนติ (2558) เรื่องการเปรียบเทียบความยุติธรรมตะวันตกกับพระพุทธศาสนาเถรวาทและกฎหมายไทย** ซึ่งพบว่า แนวคิดความยุติธรรมตะวันตกในสมัยโบราณได้ยึดติดอยู่กับพระเจ้าแต่ในเวลาต่อมาความยุติธรรม ก็คือกฎหมายเพื่อใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการผดุงเป็นระเบียบเรียบร้อยและความยุติธรรมของสังคมร่วมกัน แต่ในปัจจุบันนี้สังคมตะวันตกได้ยึดถือ*ความยุติธรรมตามสานักกฎหมายบ้านเมือง โดยอยู่ภายใต้เงื่อนไขของหลักความยุติธรรม (หลักกฎหมายทั่วไป) และความยุติธรรมได้แปรสภาพมาเป็นกฎหมาย* โดยให้ความสำคัญและได้คำนึงถึงคุณค่าในเรื่องของการวางกฎเกณฑ์ลงมาสู่สังคมได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้การที่มีแนวคิดเกี่ยวกับความยุติธรรมโดยให้ยึดถือตามกฎหมายที่ออกมาจากรัฏฐาธิปัตย์เป็นสิ่งที่เชื่อว่ายุติธรรมที่สุด

ในส่วนของหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หลักธรรมทางพุทธศาสนายังมีความเกี่ยวข้องโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายแพ่ง หลักการครองเรือนมีความสัมพันธ์กับกฎหมายลักษณะครอบครัว กฎหมายลักษณะมรดก การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยา การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร แต่ถึงอย่างไรก็ตาม หลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เกี่ยวพันกับเรื่องหลายเรื่อง หลายมิติ ซึ่งหลักกฎหมายที่เป็นเพียงตัวอักษรไม่อาจจะครอบคลุมลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมได้อย่างทั่วถึง จึงยังคงเกิดปัญหาเรื่อง“ช่องว่างของกฎหมาย” ให้พบเห็นอยู่เป็นประจำ ดังนั้นศาลจึงมีความจำเป็นที่จะต้องนำหลักธรรมขั้นพื้นฐานมาใช้ควบคู่กับเจตนารมณ์ของกฎหมายเพื่อตีความและตัดสินคดีความที่กฎหมายลายลักษณ์อักษรไม่สามารถบัญญัติไปครอบคลุมถึงได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง *การนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาใช้สนับสนุนหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์*[3] ที่ว่าการใช้หลักกฎหมายทั่วไปของต่างประเทศมีการใช้กันอย่างแพร่หลายและใช้หลักเกณฑ์เดียวกับประเทศไทย คือ ใช้หลักกฎหมายทั่วไป (General Legal Principles) แต่ปัญหาในการบังคับใช้หลักกฎหมายทั่วไปของศาลไทยยังอยู่ในวงแคบ หรือ กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ผู้ใช้กฎหมายยังไม่สามารถที่จะใช้หลักกฎหมายทั่วไปได้อย่างสมบูรณ์

[3] วันชัย แสงสุวรรณ, “การนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาใช้สนับสนุนหลักกฎหมายทั่วไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์”. **วิทยานิพนธ์สาขาวิชารัฐศาสตร์** : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2550

ทั้งที่กฎหมายหรือศาลอาจจะยังไม่สนิทใจที่จะใช้หลักกฎหมายดังกล่าว เนื่องจากหลักกฎหมายดังกล่าวไม่มีลายลักษณ์อักษร จึงลังเลที่จะใช้ดุลยพินิจ เพราะเกรงจะเกิดความผิดพลาดในการวินิจฉัยคดี อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้ศาลไทยมีแนวโน้มในการที่จะใช้หลักกฎหมายทั่วไปมากขึ้นแต่เมื่อเทียบกับปริมาณคดีที่ขึ้นสู่ศาลแล้ว นับว่ายังมีจำนวนน้อยอยู่

ในส่วนของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เป็นหลักกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการคดีความหรือข้อพิพาทนับตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้น การสืบสวนสอบสวน การสืบพยาน การพิจารณา การใช้ดุลพินิจตัดสิน การพิพากษา และกระบวนการหลังการพิพากษา ซึ่งมีความใกล้เคียงและสัมพันธ์กับแนววิธีปฏิบัติเพื่อจัดการความขัดแย้งและวิธีระงับอธิกรณ์อันเป็นวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งในแง่ของพระวินัยและเป็นการระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ *เกียรติศักดิ์ พันธวงศ์ ที่ได้ทำวิจัย เรื่อง "ศึกษาเปรียบเทียบหลักการลงโทษผู้กระทำผิดในพุทธศาสนาเถรวาทกับประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา"* พบว่า หลักการลงโทษผู้กระทำผิดในพุทธศาสนาเถรวาทสมัยพุทธกาลนั้นอธิกรณ์และวิธีระงับอธิกรณ์เป็นวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งในแง่ของพระวินัยและเป็นการระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ อธิกรณ์แบ่งออกเป็น 4 ประเภท และวิธีระงับอธิกรณ์แบ่งออกเป็น 7 ประเภท ส่วนการระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ในปัจจุบันคือกฎนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2521 ว่าด้วยการลงนิคหกรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2525 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 เป็นการถอดแบบมาจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของฝ่ายอาณาจักร ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นการจัดการความขัดแย้ง เป็นการระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม และเป็นการลงโทษผู้กระทำผิดของฝ่ายอาณาจักรสำหรับใช้ควบคุมความประพฤติของคนในสังคม ซึ่งพัฒนาขึ้นมาจากศีลธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ศาสนา และกฎเกณฑ์ข้อบังคับตามลำดับ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อธำรงความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของสมาชิกในสังคม ทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นเป็นไปโดยราบรื่น สนองความต้องการของภาคส่วนต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การศึกษาเปรียบเทียบหลักการลงโทษผู้กระทำผิดในพุทธศาสนาเถรวาทกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและประมวลกฎหมายอาญา ในประเด็นอธิกรณ์และวิธีระงับอธิกรณ์พบว่ามีความคล้ายคลึงและความแตกต่างกัน 4 ประการคือ 1) กระบวนการฟ้อง 2) กระบวนการพิจารณา 3) กระบวนการพิพากษา 4) กระบวนการระงับโทษ และในประเด็นกฎนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2521 ว่าด้วยการลงนิคหกรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2525 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 พบว่ามีคล้ายคลึงและความแตกต่างกัน 4 ประการคือ 1) องค์ประกอบของการฟ้อง 2) ขั้นตอนการพิจารณา 3) ประเภทของพยานหลักฐาน 4) วิธีบังคับตามคำวินิจฉัย

แนวคิดทางพุทธศาสนาและกฎหมายยังคงมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ในวงวิชาการ มีการนำเอาเอาหลักสองประการนี้มาทำให้เป็นวิชา "นิติศาสตร์แนวพุทธ" หรือแม้กระทั่งวิชา "การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี" ซึ่งเป็นการนำเอา "แก่นแห่งคำสองทางพระพุทธศาสนา" มาปรับใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักในกฎหมายแต่ละแขนงได้

1) การนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้กับหลักกฎหมายในประเด็นประสิทธิภาพด้านความยุติธรรม

ในการอภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่สองนี้ พบว่านิสิตส่วนใหญ่มีความเห็นว่าหลักพระพุทธศาสนายังคงมีความสัมพันธ์และความสำคัญในแง่แห่งความเป็นหลักการแห่งความยุติธรรมต่อหลักกฎหมาย หากแต่ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายที่เกิดขึ้นในทุกวันนี้เกิดจากผู้ใช้กฎหมายใช้กฎหมายในทางที่พลิกผัน หาใช่เกิดจากตัวของกฎหมายเองไม่ ซึ่งการใช้กฎหมายในทางที่พลิกผันนั้น นับได้ว่าเป็น" จิตสำนึก" ส่วนตัวของผู้ใช้กฎหมาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ ***พรรษพร ยกเชื้อ เรื่องพุทธศาสนากับปัญหาอาชญากรรมในสังคมไทย : ศึกษาความคำนึงเรื่องศีล 5 ของผู้กระทำความผิดในเรือนจำกลางคลองเปรม*** ซึ่งพบว่า ศาสนามีความสำคัญต่อการควบคุมอาชญากรรม แต่ไม่สามารถที่จะควบคุมได้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพเพียงพอ ยังมีปัจจัยอื่นที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการเกิดอาชญากรรม การแก้ไขปัญหาอาชญากรรมในสังคม จึงต้องอาศัยศาสนาและปัจจัยอื่นประกอบกัน เช่น การปลูกจิตสำนึกของสมาชิกในสังคมให้รู้ผิดชอบชั่วดีได้ด้วยตัวเอง

ดังจะเห็นได้จากการทบทวนวรรณกรรมในบทที่สอง ซึ่งผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างของข่าวการกระทำความผิดของผู้ที่มีหน้าที่ในการรักษากฎหมาย เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องในเหตุผลที่ได้กล่าวอ้างมาแล้ว นอกจากนั้น สิ่งหนึ่งที่สามารถนำมาเป็นเหตุผลยืนยันถึงความไม่เป็นผู้ปฏิบัติโดยชอบในการรักษากฎหมายของเจ้าพนักงานของรัฐนั้นระบบราชการไทยของประเทศจึงมีหน่วยงานเฉพาะกิจที่สร้างขึ้นมาเพื่อปราบปรามป้องกันปราบปรามการทุจริตในวงราชการ คือ **สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริต (ปปช.)** เพื่อตรวจสอบและดำเนินการทางกฎหมายแก่พนักงานของรัฐผู้ปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริตและประพฤติมิชอบ หรือแม้กระทั่งใน**ประมวลกฎหมายอาญา**ก็มี**บทบัญญัติความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่**ซึ่งมีโทษสูง เพื่อใช้ในการดำเนินคดีอาญาต่อเจ้าพนักงาน ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าตัวบทกฎหมายของไทยนั้น ผ่านการบัญญัติโดยฝ่ายนิติบัญญัติซึ่งเป็นทั้ง "ผู้มีความเป็นตัวแทนที่ผ่านการเลือกตั้งของประชาชนเข้ามา"และเป็น"ผู้ที่มีวุฒิ" แห่งความมีเหตุมีผล มีตรรกะ มีปัญญา มีความรอบรู้ รอบคอบ รวมจำนวนเกือบหนึ่งพันคนเพื่อทำหน้าที่ในการร่างกฎหมายแทนประชาชนทั้งประเทศ ภายใต้หลักความยุติธรรม จึงน่าที่จะอนุมานได้ว่ากฎหมายนั้นจะต้องมีความสมบูรณ์และความยุติธรรมพอสมควร

1) ปัญหาและอุปสรรคด้านความยุติธรรมของการนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้กับแนวคิดทางหลักกฎหมาย

ในการอภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่สามนี้ พบว่านิสิตส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปัญหาและอุปสรรคด้านความยุติธรรมของการนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้กับแนวคิดในการบัญญัติและการใช้กฎหมาย นิสิตส่วนใหญ่เห็นว่า "คนใช้กฎหมายไม่ดี มากกว่าตัวกฎหมายไม่ดี"

มนุษย์ทุกคนมีความแตกต่างกันทั้งทางกายและสภาพจิตใจ ตัวอย่างเช่น พระสัมมาพุทธเจ้าได้แบ่งประเภทของคนไว้ เปรียบเสมือนบัว ๔ เหล่า เพราะฉะนั้นในสังคมหนึ่งๆก็จะมีทั้งคนดี และคนไม่ดีอยู่รวมกัน

“กฎหมาย” ถูกใช้เป็นเครื่องมือที่ผู้ปกครองบ้านเมืองที่เป็นคนดีมีศีลธรรมใช้เป็นหลักเกณฑ์เพื่อบังคับหรือควบคุมความประพฤติ ของคนที่ไม่ดีหรือผู้กระทำผิดกฎหมายในสังคม ก็เพื่อให้สังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความสงบสุข ซึ่งถือว่ากรณีนี้เป็นเรื่องปกติ แต่หากเมื่อใดที่คนไม่ดี คนไม่มีศีลธรรมเข้ามาเป็นผู้มีอำนาจและเป็นผู้ใช้กฎหมายเสียเอง เมื่อนั้นความอยุติธรรมจะเกิดขึ้นอย่างมากมาย เพราะการอาศัยช่องว่างของกฎหมาย เพื่อประโยชน์ของตนเองและพวกพ้อง ซึ่งหากพิจารณาให้ถ่องแท้ “กฎหมาย” เป็นเพียง “เครื่องมือ” ที่ถูกมนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อใช้เป็นกรอบกำหนดความประพฤติของสมาชิกในสังคม ตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้นของการก่อกำเนิดของกฎหมายต้องผ่านกระบวนการนิติบัญญัติ ไปจนถึงการนำกฎหมายมาใช้งาน ซึ่งในกระบวนการขั้นตอนเหล่านี้ กฎหมายควรที่จะบัญญัติขึ้น และถูกนำมาใช้งานโดยบุคคลผู้มีศีลธรรม แต่สิ่งที่กล่าวมานี้ ไม่สามารถรับรองได้อย่างแน่แท้ว่าจะเกิดขึ้นสำเร็จ เนื่องจากเหตุผลที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาในย่อหน้าที่ผ่านมาว่า มนุษย์มีความแตกต่างกัน

ในยุคปัจจุบันที่ทุกคนในสังคมมีค่านิยมความเชื่อเรื่องการถือครองทรัพย์สินว่าใครมีมาก ใครร่ำรวยคนนั้นจะมีความสุข เพราะสามารถซื้อทุกสิ่งที่ต้องการได้ในโลกทุนนิยม เสรีนิยมทุกคนดิ้นรนไขว่คว้าให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินเงินทอง ดังนั้น การกระทำที่ทุจริต ผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรม จึงเกิดขึ้นได้อย่างง่ายดายเมื่อผู้กระทำถูกครอบงำด้วยความโลภ ซึ่งสามารถแยกแยะปัญหาและอุปสรรคได้ดังนี้

- ปัญหาการใช้กฎหมายเพื่อช่วยพวกพ้อง
- ปัญหาการใช้ช่องว่างของกฎหมายเพื่อประโยชน์ส่วนตัว
-อซึ่งสะท้อนจากข่าวสารที่เห็นกันรายวัน

ดังนั้นสิ่งที่เป็นปัญหาอุปสรรคด้านความยุติธรรมของการนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้กับแนวคิดทางหลักกฎหมาย **คือ มนุษย์,ผู้ใช้กฎหมาย ในทางที่ผิดนั่นเอง**

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ในประเด็นของกฎหมาย ผู้ที่มีอำนาจเกี่ยวของ เช่น ฝ่ายนิติบัญญัติ ควรต้องมีความประณีตในการบัญญัติกฎหมาย เริ่มตั้งแต่แนวคิด ความรอบคอบแห่งการเลือกใช้คำบัญญัติ ความถี่ถ้วนในการพิจารณาถึงช่องว่างและปัญหาแห่งกฎหมายนั้นที่จะเกิดขึ้นในอนาคตภายหลังการประกาศใช้ และร่างกฎหมายโดยพิจารณาถึงเจตนารมณ์และผลประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก

2) ในประเด็นของผู้ใช้กฎหมาย ควรจะต้องมีสามัญสำนึกแห่งความเป็นเจ้าพนักงานของรัฐผู้มีหน้าที่ในการรักษากฎหมายและรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ไม่ถือโอกาสแห่งความเป็นผู้มีอำนาจที่เหนือกว่าประชาชนของตนเอง ใช้กฎหมายและช่องว่างของกฎหมายเพื่อแสวงหาผลประโยชน์อันมิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้น การปลูกฝังทัศนคติค่านิยมแห่งความเป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริตจึงเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็น โดยถือเป็นหน้าที่ของสถาบันทางสังคม เริ่มต้นตั้งแต่สถาบันที่เล็กที่สุดแต่มีความใกล้ชิดกับสมาชิกมากที่สุดนั่นคือสถาบันครอบครัว

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ควรมีการทำงานวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธศาสนากับกฎหมายแขนงต่างๆ แยกออกจากกัน เนื่องจากตามปกติในทางนิติศาสตร์นั้น กฎหมายแบ่งออกเป็นหลายประเภท หลายแขนง ซึ่งแต่ละแขนง แต่ละประเภทนั้นมีปรัชญาแห่งความยุติธรรมแตกต่างกัน มีสิ่งที่กฎหมายมุ่งคุ้มครองที่แตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น กฎหมายแพ่งและพาณิชย์มุ่งเน้นการแสดงเจตนาของคู่สัญญาบนพื้นฐานของความเสมอภาคและความเท่าเทียมกัน หรือ กฎหมายปกครองเป็นกฎหมายที่มุ่งคุ้มครองประโยชน์สาธารณะเป็นสำคัญ ดังนั้น กฎหมายแต่ละประเภทจะมีหลักธรรมซึ่งเป็นแก่นแห่งหลักกฎหมายที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยเห็นว่าหากมีการทำงานวิจัยเรื่องนี้ จะทำให้ผู้อ่านได้มองเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “พุทธศาสนา” และ “นิติศาสตร์” ได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

จรัญ ภักดีธนากุล. **กฎหมายลักษณะพยาน.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกร์มหาวิทยาลัย, 2549.

วันชัย แสงสุวรรณ. “การนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาใช้สนับสนุนหลักกฎหมายทั่วไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์”. **วิทยานิพนธ์สาขาวิชารัฐศาสตร์** : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. (2550).

สมพร เทพสิทธิ์. **เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระราชดำริ** . กรุงเทพมหานคร : สายรุ้ง, 2548.

สภาพัฒนาองค์กรชุมชน : นวัตกรรมหลักสูตรการอบรมพัฒนาขีดความสามารถผู้นำชุมชนระดับตำบลจังหวัดลำปาง ปี 2563 ภายใต้สถานการณ์โควิด-19

Community organization development councils : Curriculum Innovation Training on Competency Development of Tambon Community Leaders in Lampang Province in 2020 under the COVID-19 Pandemic Situation

อนันต์ อุปสอด
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ญาศุมินท์ อินทร์กรุงเก่า
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

สภาองค์กรชุมชนตำบล มีบทบาทหน้าที่ให้การสนับสนุนการพัฒนาองค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน ฉะนั้นเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งของคณะทำงานอันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนในทุก ๆ ด้าน ทางพลังองค์กรชุมชน (พอช.) จังหวัดลำปาง จึงได้จัดทำหลักสูตรเพื่อพัฒนาขีดความสามารถผู้นำชุมชนระดับตำบลจังหวัดลำปาง ปี 2563 ภายใต้สถานการณ์โควิด-19 โดยกำหนดจำนวนตำบลเป้าหมาย 82 ตำบล จาก 103 ตำบล และอบรมแบบเข้มข้น จำนวน 25 ตำบล ทั้งนี้หลักสูตรดังกล่าวได้ปรับประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของชุมชน เป้าหมายของการอบรมครั้งนี้ ผู้เข้าอบรมสามารถจัดทำแผนของสภาองค์กรชุมชนประจำตำบลของตนเองได้ โดยใช้เทคนิคการจัดทำแผนแบบง่าย 4 ขั้นตอน ขั้นตอนที่ 1 ถอดบทเรียน ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน ขั้นตอนที่ 3 สื่อด้วยภาพของสภาองค์กรชุมชนตำบลที่อยากเห็นอนาคต และกำหนดวิสัยทัศน์ ขั้นตอนที่ 4 จัดทำแผนงานโครงการ ซึ่งทั้ง 4 ขั้นตอนนั้นอาศัยเทคนิคการเชื่อมโยงด้วยภาพ ซึ่งถือว่าเป็นนวัตกรรมของหลักสูตรที่ทำให้ผู้เข้าร่วมอบรมได้มีส่วนร่วมในการอบรมเชิงปฏิบัติการ สามารถนำประสบการณ์ และการเรียนรู้มาร่วมคิดร่วมทำ ก่อให้เกิดความสำเร็จในการพัฒนาผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพ

คำสำคัญ : สภาพัฒนาองค์กรชุมชน, นวัตกรรมหลักสูตร, สถานการณ์โควิด-19

Abstract

Tambon community organization councils has a role to support the development of community organizations and the community organization network Therefore, in order to strengthen the working group which will lead to community

development in all aspects, the community organization of Lampang Province has prepared a curriculum to develop the capacity of the community leaders at the Tambon level, Lampang Province, 2020 Under the situation of Covid- 19, by determining the target number of 82 Tambons from 103 Tambons and training in 25 Tambon. The curriculum has been adapted to suit the context of the community. The goal of training participants can create a plan of their own community organization council. Using simple 4 step planning techniques. Step 1: Review lessons, Step 2: Analyze the current situation, Step 3: Look at the imagery of the Tambon Community Organizations Council wishing to see the future and define vision, Step 4: Create a project plan. In which all 4 steps that process relies on visual linking techniques. This is an innovative program that allows participants to take part in the workshop which can bring experience and learning come together to share ideas. The result is success in development of potential community leaders.

Keywords : Tambon community organization councils, Curriculum innovation, The Covid -19 Situation

บทนำ

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) มีบทบาทในการสนับสนุนการพัฒนาองค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน โดยมีหลักการทำงานสำคัญ คือ การพัฒนาโดยชุมชนเป็นแกนหลัก (Community – Driven Development) เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ภายใต้ภารกิจตามที่กำหนดไว้ในพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบันฯ ภารกิจตามนโยบายของรัฐบาล และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเจตนารมณ์ พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 มีดังต่อไปนี้

1. เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง ร่วมกันจัดการแก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชนท้องถิ่น
2. เป็นกฎหมายรองรับ ให้เวทีการปรึกษาหารือของชุมชน มีสถานะที่ชัดเจน เป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกฝ่าย สภาองค์กรชุมชนมีภารกิจไม่มีอำนาจ
3. เป็นกฎหมายส่งเสริม ไม่ใช่บังคับใช้พร้อมกัน
4. สภาองค์กรชุมชนเกิดขึ้นตามความพร้อมและเห็นพ้องต้องกันของคนในชุมชน
5. องค์กรชุมชนยังคงทำงานด้วยใจ คงความเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำ สร้างการยอมรับด้วยการกระทำ ด้วยผลงานไม่ใช่อำนาจบังคับ

จากเจตนารมณ์ของการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน จะเห็นได้ว่า สภาองค์กรชุมชนมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการขับเคลื่อนงานพัฒนาท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนโดยอาศัยหลักความร่วมมือของภาคประชาชน เพราะว่าการมีส่วนร่วมนั้น หมายถึง ความร่วมมือของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความเห็นตรงกัน และเข้ามา

มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของโครงการหนึ่งเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการที่วางไว้ [1] และเป็นการพึ่งพาตนเองก่อนที่จะพึ่งพาหน่วยงานหรือองค์กรภาครัฐ

ความหมายสภาองค์กรชุมชน

สภาองค์กรชุมชน [2] หมายถึง เวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนของคนในชุมชนท้องถิ่น โดยคนในชุมชนท้องถิ่น และเพื่อคนในชุมชนท้องถิ่น

บทบาทหน้าที่สภาองค์กรชุมชนตำบล[3]

1. ส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของชุมชนและของชาติ

2. ส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศชาติอย่างยั่งยืน

3. เผยแพร่และให้ความรู้ความเข้าใจแก่สมาชิกองค์กรชุมชน รวมตลอดทั้งการร่วมมือกันในการคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

4. เสนอแนะปัญหา และแนวทางแก้ไขและการพัฒนาต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในการจัดทำแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

5.เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไข หรือความต้องการของประชาชนอันเกี่ยวกับการจัดทำบริการสาธารณะของหน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

6. จัดให้มีเวทีการปรึกษา หารือเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการให้ความคิดเห็นต่อการดำเนินโครงการของ อปท. ภาครัฐ หรือเอกชน ที่มีผลหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติสุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิตชุมชน ทั้งนี้ อปท. หรือหน่วยงานของรัฐที่เป็นผู้ดำเนินการหรือเป็นผู้อนุญาตให้เอกชนดำเนินการต้องนำความเห็นดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาด้วย

7. ส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรชุมชนในตำบลเกิดความเข้มแข็งและสมาชิกองค์กรชุมชน รวมตลอดทั้งประชาชนทั่วไปในตำบลสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

8. ประสานและร่วมมือกับสภาองค์กรชุมชนตำบลอื่น

9. รายงานปัญหาและผลที่เกิดขึ้นในตำบล อันเนื่องมาจากการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐ ต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง

---

[1] สุนิตย์ มะลิวัลย์, การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้าน ตามโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน:ศึกษาเปรียบเทียบจังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดยะลา. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, คณะพัฒนาสังคม,สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2541.

[2] สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, สภาองค์กรชุมชน รวมพลังสร้างความเข้มแข็งของชุมชน, เอกสารประกอบงานมหกรรมวิถีพลังไทย 2 วันที่ 13-17 พฤศจิกายน 2550 ณ สวนอัมพร, หน้า 8.

[3] พระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 125 ตอนที่ 31 ก 8 กุมภาพันธ์ 2551 หน้า 32-33.

10. วางกติกาในการดำเนินกิจการของสภาองค์กรชุมชน

11. จัดทำรายงานประจำปีของสภาฯ รวมถึงสถานการณ์ด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในตำบลเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ ประชาชนทั่วไปทราบ

12. เสนอรายชื่อผู้แทนสภาองค์กรชุมชนตำบลจำนวนสองคนเพื่อไปร่วมประชุมในระดับจังหวัดของ สภาองค์กรชุมชน เมื่อมีการประชุมจดแจ้งจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน ส่วนที่ต้องนำมาพิจารณาในการคัดเลือก ประธาน รองประธาน เลขานุการ และผู้ทรงคุณวุฒิ

การพัฒนาศักยภาพวิทยากรโดยสร้างนวัตกรรมหลักสูตร

คณะทำงานพัฒนาศักยภาพแกนนำและคนในขบวนองค์กรชุมชนภาคเหนือ ร่วมมือกับสภาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ภาคเหนือ ได้ร่วมกันออกแบบหลักสูตรพัฒนาศักยภาพผู้นำภายใต้สถานการณ์ Covid 19 โดยมีข้อคิดสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงหลักสูตรที่มุ่งเน้นสัมพันธ์กับบริบทและต้นทุนในด้านต่าง ๆ แต่ละชุมชนท้องถิ่น[4] โดยหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำ แบ่งออกเป็น 5 หลักสูตร ได้แก่ 1.หลักสูตรการวิเคราะห์เชิงอุดมการณ์และการวิเคราะห์เชื่อมโยงสถานการณ์ปัญหาเพื่อออกแบบการแก้ไขปัญหาโดยชุมชนท้องถิ่น 2.หลักสูตรการใช้เครื่องมือออนไลน์เพื่อการสื่อสารและการจัดทำฐานข้อมูล 3.หลักสูตรการจัดเก็บข้อมูลและศึกษาระบบความสัมพันธ์เชิงการผลิตเพื่อจัดทำแผนเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานราก 4.หลักสูตรการเชื่อมโยงพลังทางสังคม และ 5.หลักสูตรสร้างผู้นำคนรุ่นใหม่เพื่อสร้างผู้ประกอบการทางสังคม

คณะทำงานได้จัดทำโครงการเพื่อพัฒนาศักยภาพวิทยากรเพื่อจัดทำเนื้อหาภายใต้หลักสูตรพัฒนาศักยภาพผู้นำภาคเหนือ ภายใต้แนวคิด : การพัฒนาคนภายในสถานการณ์ COVID โดยกำหนดเป็น 2 ครั้ง

ครั้งที่ 1 ภาคเหนือตอนบน 8 จังหวัด ได้แก่ แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน ระหว่างวันที่ 8-9 มิถุนายน 2563 ณ วลีกาญจน์รีสอร์ท อ.เมืองพะเยา จ.พะเยา

ครั้งที่ 2 ภาคเหนือตอนล่าง 9 จังหวัด ได้แก่ ตาก สุโขทัย อุตรดิตถ์ พิษณุโลก เพชรบูรณ์ พิจิตร กำแพงเพชร นครสวรรค์ อุทัยธานี ระหว่างวันที่ 11-12 มิถุนายน 2563 ณ โรงแรมสุโขทัยพรเจริญ อ.กงไกรลาส จ.สุโขทัย

ทั้งนี้ การตามโครงการครั้งที่ 1 ทางคณะทำงานได้ประสานงานกับ พอช.จังหวัดทุกจังหวัดภาคเหนือตอนบน ในส่วนของจังหวัดลำปางนั้น ทาง พอช.จังหวัด โดยนายสุนทร ปัทมะแก้ว ประธาน พอช.ระดับจังหวัด ได้ส่งผู้เข้าร่วมอบรมจำนวน 7 คน เพื่อเป็นเตรียมทีมวิทยากรเพื่อจะไปอบรมพัฒนาศักยภาพของแกนนำในพื้นที่ต่อไป

---

[4] สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์กรมหาชน) สำนักงานภาคเหนือ, **เอกสารประกอบการประชุมพัฒนาศักยภาพวิทยากรเพื่อจัดทำเนื้อหาหลักสูตรพัฒนาศักยภาพผู้นำภาคเหนือภายในแนวคิด : การพัฒนาคนภายในสถานการณ์ COVID** ระหว่างวันที่ 7-9 มิถุนายน 2563 ณ ห้องประชุมวลีกาญจน์ รีสอร์ท อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา, หน้า 1.

ด้วยภารกิจหลักของสภาองค์กรชุมชนตำบล จึงส่งผลให้คณะกรรมการต้องดำเนินการเปิดหลักสูตร หลักสูตรการอบรมการพัฒนาขีดความสามารถผู้นำชุมชนระดับตำบลจังหวัดลำปาง ปี 2563 ภายใต้สถานการณ์โควิด 19 ทางคณะทำงานของกลุ่ม พอช.จังหวัดลำปาง ได้วางแผนการอบรมเพื่อการพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชนตำบลในสภาองค์กรชุมชนตำบล ประจำปี 2563 โดยมีแผนงานดังต่อไปนี้

แผนการดำเนินงานการพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชนตำบลสภาองค์กรชุมชนตำบล ปี 2563			
วันที่ /เดือน/ปี	**อำเภอ**	**จำนวน (คน)**	**สถานที่อบรม**
13-14 มิถุนายน	งาว แม่เมาะ	40	อบต. บ้านดง
16-17 มิถุนายน	เมืองลำปาง	65	อบต.ทุ่งฝาย
20-21 มิถุนายน	วังเหนือ	45	อบต.วังซ้าย
22-23 มิถุนายน	แจ้ห่ม, เมืองปาน	50	อบต.วิเชตนคร
27-28 มิถุนายน	เกาะคา, เสริมงาม	60	เทศบาลตำบลเกาะคา
11-12 กรกฎาคม	แม่พริก, เถิน, สบปราบ	85	เทศบาลล้อมแรด
14-15 กรกฎาคม	แม่ทะ, ห้างฉัตร	65	อบต.ทุ่งฝาย
รวม		**410**	

ตารางที่ 1 แผนการดำเนินงานการพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชนตำบลสภาองค์กรชุมชนตำบล ปี 2563
ที่มา : คณะกรรมการ พอช.ลำปาง, 2563

จากแผนการจัดโครงการอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้นำในพื้นที่แล้ว คณะทำงานในพื้นที่จังหวัดลำปาง จะทำการคัดเลือกพื้นที่เข้มข้น จำนวน 25 สภาองค์กรชุมชนตำบล โดยคัดเลือกจากการจัดทำแผนโครงการที่ได้นำเสนอ ซึ่งเน้นในด้านของตำบลเศรษฐกิจ โดยจะต้องเป็นตำบลที่มีการเสนอโครงการตามแผน 4 ด้าน ได้แก่ด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านภัยพิบัติและโรคระบาด ที่นำไปบรรจุลงในแผนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีการเชื่อมโยงกับภาคีที่เกี่ยวข้อง โดยจะทำการเชิญตัวแทนสภาฯ ๆ ละ 3 คน ที่เป็นตำบลรูปธรรม โดยกำหนดจัดสรรงบประมาณตำบลละ 20,000 บาท เพื่อที่จะพัฒนาตำบลภายในองค์กรสภาชุมชนตำบล

คณะทำงาน พอช.จังหวัดลำปาง ได้ทำการประชุมเพื่อที่จะกำหนดหลักสูตรเนื้อหาการอบรมและระยะเวลาการอบรม วิทยากร การอบรม หลักสูตรการอบรมจำนวน 2 วัน ภายใต้โครงการ **“พัฒนาศักยภาพผู้นำองค์กรชุมชนจังหวัดลำปาง ภายใต้แนวคิด : การพัฒนาคนภายใต้สถานการณ์** COVID” โดยมีรายละเอียดของหลักสูตรในแต่วันดังต่อไปนี้

วันที่หนึ่งของการอบรม

เวลา 08.30 น. ผู้เข้าร่วมประชุมฯ ร่วมลงทะเบียน

เวลา 09.00 น. ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการจัดอบรมโครงการพัฒนาขีดความสามารถระดับตำบลจังหวัดลำปางโดยเลขานุการกลุ่มเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนจังหวัดลำปาง[5]ชี้แจงวัตถุประสงค์การจัดอบรม โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชนสภาองค์กรชุมชนตำบลจัดการตนเอง เพื่อให้แกนนำได้พัฒนาตนเองและส่งเสริมให้แกนนำหน้าใหม่เข้ามาร่วมกันขับเคลื่อนการทำงาน

เวลา 09.20 น. ปฐมนิเทศการอบรมหลักสูตร **"พัฒนาขีดความสามารถผู้นำชุมชนจังหวัดลำปาง"** โดยประธานคณะทำงานพัฒนาขีดความสามารถผู้นำชุมชนจังหวัดลำปาง[6] เน้นแกนนำชุมชนระดับตำบลพัฒนาศักยภาพ เพื่อการพัฒนาจัดทำแผนพัฒนาชุมชนตำบลตนเอง ซึ่งเป็นการเรียนรู้การจัดทำแผนชุมชนการแก้ไขปัญหาของชุมชน ในการเรียนรู้การวิเคราะห์ชุมชน แบบมีส่วนร่วม และการจัดทำแผนอย่างง่าย ๆ ได้ด้วยชุมชนเอง ปัญหาของชุมชนจะร่วมกันแก้ไข ปัญหาได้อย่างไร เป็นโอกาสที่ดีของผู้นำจะได้เรียนรู้และนำไปใช้ในพื้นที่ได้

เวลา 09.45 น. บรรยาย "ความเป็นมาของโครงการ สถานการณ์หมอกควัน ไฟป่า คุณภาพอากาศ (PM 2.5) และ Covid 19 ซึ่งทำให้การดำรงชีวิตเปลี่ยนไป (New Normal) ทำอย่างไรให้เกิดการวิเคราะห์ และแก้ปัญหาร่วมกันในชุมชนและขับเคลื่อนอย่างมีเป้าหมาย ปรับตัวกับสถานการณ์ในอนาคต โดยเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการชุมชนอาวุโส สำนักงานพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์กรมหาชน)[7] ภายใต้กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ภายใต้การดูแลของสำนักนายกรัฐมนตรี หรือ พอช.มีหน้าที่ประสานงานนำข้อมูลของพื้นที่เสนอต่อ คณะรัฐมนตรี จังหวัด ลำปาง 103 ตำบล และ งบประมาณสนับสนุนการทำงาน จังหวัดลำปาง 4 ล้านกว่าบาท ทั้งเรื่องงบประมาณเพื่อการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยครัวเรือนละ ประมาณไม่เกิน 20,000 บาท โดยงบประมาณ โอนลงให้ตำบลจัดการตนเอง โครงการบ้านพอเพียง มีสองระยะ รอบแรกมี 89 หลัง รอบสองมี 118 หลังคาเรือน ทางนโยบายรัฐมนตรี กระพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ นายจุติไกรฤกษ์ เห็นชอบ ในโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัย และอีกเรื่องที่เห็นชอบสนับสนุน คือ สภาองค์กรชุมชนตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 ดังนั้น แผนงานของสภาองค์กรชุมชนสามารถขอรับงบประมาณ เพื่อการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้เลย ดังตัวอย่างการจัดทำแผนเพื่อการแก้ไขปัญหาของจังหวัดสุโขทัย

การแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่า โดยทำเรื่อง "สภาลมหายใจ" ของจังหวัดเชียงใหม่ที่ได้รับงบประมาณจาก ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ 50 ล้าน ซึ่งชุมชนจะทำข้อตกลงร่วมและเสนอต่อคณะกรรมาธิการมารับข้อตกลงของชุมชน และ ทั้งจังหวัดแม่ฮ่องสอน เช่นกัน ปี 2563 จังหวัดลำปางได้

---

[5] นางมัทนา กันทา ข้าราชการครูบำนาญ เลขานุการกลุ่มเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนจังหวัดลำปาง.

[6] นายพิเดช สัตย์มาก กำนันตำบลปงดอน อำเภอแจ้ห่ม ประธานคณะทำงานพัฒนาขีดความสามารถผู้นำชุมชนจังหวัดลำปาง.

[7] นายอภิวัฒน์ อรุณสิทธิ์ เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการชุมชนอาวุโส สำนักงานพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์กรมหาชน).

ยกระดับการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน เรื่องเศรษฐกิจ ที่มีการทำ ธุรกิจทุนชุมชน (CBMC) Connecting Business and the Markerketetpace to Christ (เชื่อมโยงธุรกิจและแวดวงการทำงานสู่การเปลี่ยนแปลง) เป็นต้น

เวลา 10.30 น. พักรับประทานอาหารว่าง

เวลา 11.00 น. รับฟังการบรรยายเรื่อง “การสร้างความเข้มแข็งด้วยพลังชุมชนท้องถิ่น การจัดเก็บข้อมูลสู่การพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานราก” โดยประธานกลุ่มเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนจังหวัดลำปาง[8]

กิจกรรมภาคปฏิบัติ โดยทีมวิทยากรกระบวนการ [9]

กิจกรรมนี้ มีเป้าหมายให้ผู้เข้าร่วมโครงการทุกคน สามารถเขียนแผนงานโครงการด้วยตนเอง โดยมีเทคนิคการจัดทำแผนงานโครงการแบบง่าย ๆ เริ่มจากการวิเคราะห์ชุมชนและการสร้างกระบวนการจัดทำแผนโดยชุมชนโดยใช้เครื่องมือแบ่งกลุ่ม รายตำบลจัดทำแผนพัฒนาตำบล

กระบวนการวิเคราะห์ชุมชนจัดทำแผนโดยชุมชน

แบ่งกลุ่มตามสภาองค์กรชุมชนตำบล โดยวิทยากรให้แต่ละตำบล ตั้งชื่อกลุ่มโดยใช้แทนสัญลักษณ์สถานที่สำคัญของพื้นที่วิทยากรนำโดย การให้ข้อมูลความสำคัญของผู้นำสาระสำคัญหลัก ๆ ได้แก่ กระบวนการสร้างคนต้องใจเย็น และเชื่อมั่นว่าจะต้องทำได้ เจนตนารมณ์ คือเพื่อชุมชนเข้มสามารถจัดการตนเองได้ จัดปฏิสัมพันธ์จากภายนอกได้ ซึ่งจะต้องมีแผนระดับชาติ ระดับหนึ่ง แผนระดับสอง แผนปฏิบัติการ 20 ปี ปรับแผนภายใต้แผนระดับชาติ ที่ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เร็วมาก เป็นต้นว่า สภาวะโลกร้อน เกิดขึ้นแน่นอน ระบบเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นมีความสั่นสะเทือนทั่วโลก ปัญหาโรคระบาด ดีที่สุด เริ่มต้นที่ผู้นำชุมชน เพื่อพัฒนาขีดความสามารถระดับตำบลสภาองค์กรชุมชนตำบล 82 ตำบล และสภาองค์กรชุมชนตำบลเข้มข้น 25 ตำบล ในพื้นที่ความรับผิดชอบของ พอช.จังหวัดลำปาง

ประเด็นของการพิจารณาเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการคิดแผนชุมชน ได้แก่ พลังชุมชน การกระจายอำนาจ การพัฒนาที่ยั่งยืนที่เกื้อกูลต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจสีเขียวที่เป็นเศรษฐกิจที่ธุรกิจและทุนที่พึ่งตนเอง สิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและพึ่งตนเอง สังคมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

ผลลัพธ์ของกิจกรรมที่ 1 ผู้นำเข้าใจภาพรวมชุมชน ได้ผู้นำชุมชนแบบมีส่วนร่วม และได้แผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม และลักษณะผู้นำที่ดีสามารถปรับเปลี่ยนแนวคิดไปตามสิ่งที่เกิดขึ้น

[8] นายสุนทร ปัทมแก้ว ข้าราชการครูบำนาญ ประธานกลุ่มเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนจังหวัดลำปาง.

[9] พันเอกสันดุสิต ดีบุกคำ, นางพิมธิดา ดีบุกคำ วิทยากรครอบครัวเข้มแข็งจังหวัดลำปาง และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุปสอด อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

ความคาดหวังต่อการอบรมตามหลักสูตร

กิจกรรมประเมินความคาดหวังของผู้เข้าร่วม โดยวิทยากรกระบวนการ ได้ใช้คำถามเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เข้าอบรมได้ตอบคำถาม เพื่อเป็นประเด็นในการคิดต่อ ในประเด็นต่อไปนี้ 1.ชีวิตที่เหลืออยู่นี้เราต้องการหรือคาดหวังอะไร.....มนุษย์มีความคาดหวังในสภาวะเดียวกัน 2.ในชุมชนท้องถิ่นของท่าน..... 3.ท่านคาดหวังอะไรในสภาองค์กรชุมชนตำบลของท่าน..... 4.ท่านคาดหวังอะไรในสองวันนี้ที่ท่านมา .....

โดยความความคาดหวังจะเชื่อมโยงกันทั้ง 4 ข้อ ตามแผนภาพที่ปรากฏ ดังนี้

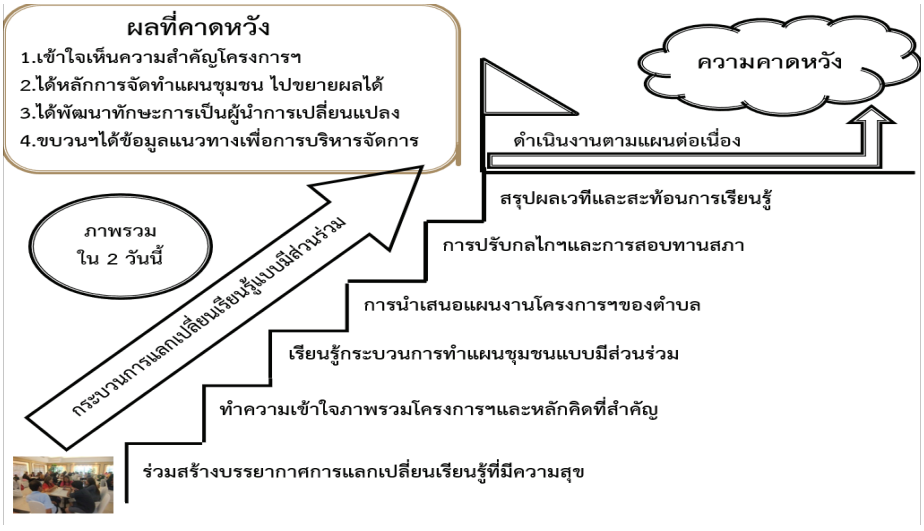

แผนภาพที่ 1 : ความคาดหวังของการอบรม
ที่มา : ทีมวิทยากรกระบวนการ, 2563

ทีมวิทยากรกระบวนการ ได้ตั้งข้อตกลงร่วมกันในการร่วมเวทีกับผู้เข้าร่วมอบรม ด้วยการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อการ ดังนี้ 1.ร่วมสร้างบรรยากาศแห่งความสุขในเวที 2.ร่วมเป็นเจ้าของในการสร้างผลลัพธ์ 3.อยู่ร่วมกับพื้นที่แลกเปลี่ยน ทั้งกายใจ 4. เคารพเสียงภายในเสียงแห่งครูในตนเอง

ประเด็นที่สำคัญของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ตามแผนภาพที่ปรากฏ ดังนี้

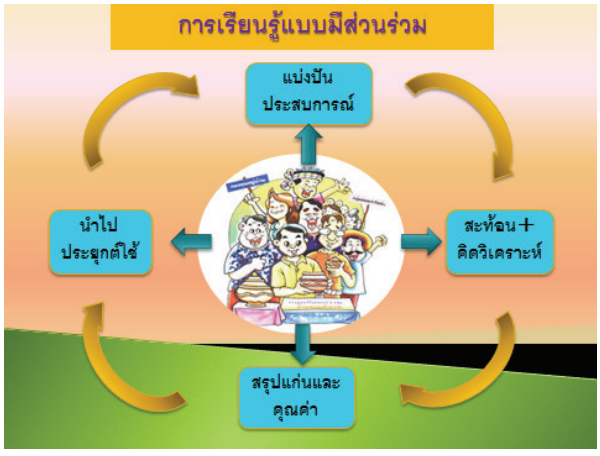

แผนภาพที่ 2 การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

ที่มา : ทีมวิทยากรกระบวนการ, 2563

จากแผนภาพแสดงให้เห็นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมทำให้เกิดการพัฒนาไปด้วยกันโดยแบ่งปันประสบการณ์ สะท้อนคิดวิเคราะห์ สรุปแก่นและคุณค่า นำไปประยุกต์ใช้ได้ จากนั้นนำเข้าสู่กิจกรรมหลักการทำแผนจากมิติเวลา

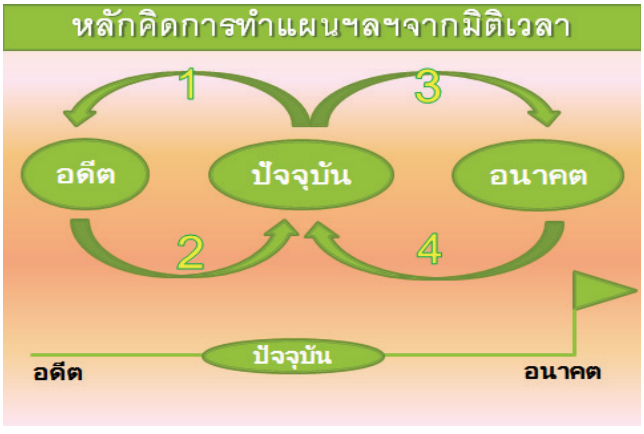

แผนภาพที่ 3 การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

ที่มา : ทีมวิทยากรกระบวนการ, 2563

หลักการในการชวนผู้เข้าอบรมเกิดความคิดตามแผนภาพข้างต้น ในมี 3 ประเด็นด้วยด้วย ได้แก่ 1. ถ้าปัจจุบัน ทำดี อดีตทำดีแน่นอน 2.ถ้าปัจจุบันทำดีสม่ำเสมอ อนาคตต้องดีแน่นอน 3.ถ้าเป้าหมายชัดเจน อนาคตต้องดีแน่นอน และมีความชัดเจนโดยมีการกำหนดวิธีการ

สร้างความเข้าใจร่วมกับผู้อบรมว่า ทำไมต้องถอดบทเรียน มีประโยชน์ ทันทีที่เริ่มคิดทำ และนำไปปฏิบัติ ถอดบทเรียนและทำใหม่

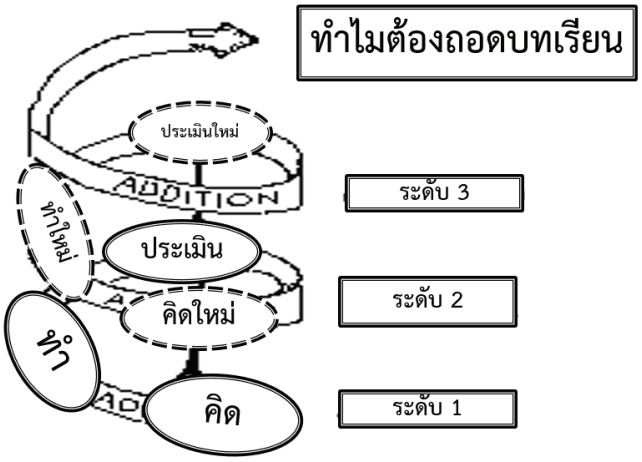

แผนภาพที 4 วิธีการถอดบทเรียน

ที่มา : ทีมวิทยากรกระบวนการ, 2563

เมื่อวิทยากรกระบวนการได้ปูพื้นทางฐานทางความคิดแล้ว จึงได้เข้าสู่ภาคปฏิบัติโดย คณะวิทยากรได้แจกกระดาษปรู๊ฟให้กับผู้เข้าอบรมจำนวน 4 แผ่นด้วยกัน โดยให้ผู้เข้าอบรมได้จับกลุ่มตามกลุ่มสภาองค์กรชุมชนตำบลของตนเอง และมอบหมายให้ระดมความคิดเห็นตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ใช้กระดาษแผ่นที่ 1 กิจกรรมการถอดบทเรียน

การถอดบทเรียน 2 ปีกว่า ที่ผ่านมาของสภาองค์กรชุมชนตำบล.....

กิจกรรม/ปี พ.ศ.	2561	2562	2563
กิจกรรมที่ทำ			
ผลลัพธ์ที่ได้			
ที่ไม่ได้ดังคาด			
ที่ได้เรียนรู้ (บทเรียน)			

ตารางที 2 : ถอดบทเรียน

ที่มา : ทีมวิทยากรกระบวนการ, 2563

หลังจากการถอดบทเรียนแล้วให้แต่ละกลุ่มนำเสนอการถอดบทเรียน : ทำงานแล้วได้อะไร ทำแล้วเก่งขึ้น จะรู้ว่าเก่งอะไร ต้องชวนกันถอดบทเรียนเพื่อทำต่อ

เวลา 12.00 น. พักรับประทานอาหารกลางวัน

เวลา 13.0-14.30 น. การวิเคราะห์ชุมชนและการสร้างกระบวนการจัดทำแผนโดยชุมชนโดยใช้เครื่องมือ แบ่งกลุ่ม รายตำบลจัดทำแผนพัฒนาตำบล(ต่อ) โดยทีมวิทยากรกระบวนการ

ขั้นตอนที่ 2 ใช้กระดาษแผ่นที่ 2 วิเคราะห์สถานการณ์ในพื้นที่สภาองค์กรชุมชนตำบล..... ณ ปัจจุบัน (เวลา 20 นาที)

1.จุดแข็ง (S)	2.จุดอ่อน (W)
3 โอกาส (O)	4 อุปสรรค (T)

แผนภาพที่ 5 ตารางวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน
ที่มา : ทีมวิทยากรกระบวนการ, 2563

การวิเคราะห์ SWOT โดยทีมวิทยากรจะใช้เทคนิคให้เข้าใจง่าย ๆ โดยป้อนคำถามดังต่อไปนี้

1. ทุนดี ๆ ที่พวกเรามีอยู่ (จุดแข็ง)
2. ปัญหาสำคัญๆภายในระบบของเรา (จุดอ่อน)
3. ปัจจัยแวดล้อมภายนอกที่พวกเราสามารถนำมาเอื้อกับเราได้ (โอกาส)
4. ปัญหาสำคัญจากภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนงานของเรามีอะไรบ้าง (อุปสรรค)

หลังจากที่ได้ทำการวิเคราะห์ SWOT แล้ว ให้แต่ละกลุ่มทำการแลกเปลี่ยนกันตามสมควรจากนั้นใช้คำถามป้อนให้ผู้เข้ารับการอบรมเห็นความสำคัญของการวิเคราะห์ SWOT ได้แก่ 1.กระบวนการเรียนรู้การแลกเปลี่ยนร่วมกันมีประโยชน์หรือไม่ อย่างไร 2.กลับไปจะใช้กระบวนการเรียนรู้วิเคราะห์ตนเองมากขึ้นใช่หรือไม่?

หลักคิดการทำแผนจากมิติเวลา

รู้อดีต ⇒ ถอดบทเรียน
รู้ปัจจุบัน ⇒ กำหนดวิธีการ ⇒ มีเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน
รู้อนาคต ⇒ กำหนดวิธีการในปัจจุบัน

เวลา 14.30 น. พักรับประทานอาหารว่าง

ดำเนินกิจกรรมต่อโดย **ขั้นตอนที่ 3 ใช้กระดาษแผ่นที่ 3** ภาพสภาองค์กรชุมชนตำบลที่อยากเห็นโดยใช้เทคนิคการวาดเป็นรูปภาพ

สมาชิกร่วมกันวาดภาพความสำเร็จของงานสภาองค์กรชุมชนตำบล.....ในตำบลของเราที่เราอยากเห็นในอีก 3 ปีข้างหน้า (ให้วาดเป็นภาพ) เทคนิคนี้ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม โดยเปิดประเด็น “จินตนาการสำคัญกว่าความรู้” ชวนให้สมาชิกผู้เข้าอบรมได้ลดคลายความเครียดในด้านวิชาการลง จะเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน แต่กอปรด้วยสารประโยชน์

หลังจากวาดภาพแล้วให้คิดคำพูดวิสัยทัศน์ที่สื่อถึงภาพที่อยากเห็น วิทยากรยกตัวอย่าง เช่น วิสัยทัศน์ของ AEC ได้แก่ “หนึ่งวิสัยทัศน์ หนึ่งอัตลักษณ์ หนึ่งประชาคม” วิสัยทัศน์ของ พอช. ได้แก่ ชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง สู่การจัดการตนเอง และวิสัยทัศน์ของจังหวัดลำปาง “ลำปางสร้างสรรค์ปันสุข” เป็นต้น

.....ฝึกการกำหนดวิสัยทัศน์ .....เพื่อชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งสู่การจัดการตนเอง.....

เทคนิคการจัดทำแผนชุมชน .....โดยการต่อแผ่นภาพ 4 แผน การคิดด้วยภาพ

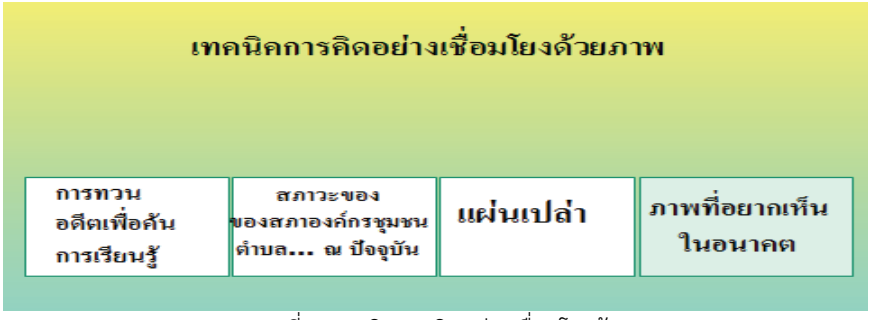

แผนภาพที่ 6 เทคนิคการคิดอย่างเชื่อมโยงด้วยภาพ

ที่มา : ทีมวิทยากรกระบวนการ, 2563

หลังจากที่ได้ทำกิจกรรมขั้นตอนที่ 1 ถึง 3 แล้ว ให้ผู้เข้าร่วมอบรมนำกระดาษงานมาต่อกัน และเพิ่มกระดาษแผ่นเปล่าไว้ เพื่อเตรียมทำกิจกรรมขั้นตอนที่ 4 ต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 ใช้กระดาษแผ่นที่ 4 (แผ่นแปล่า) โดยให้ผู้อบรมได้ไล่เรียงลำดับขั้นตอนย้อนมองอดีต วิเคราะห์ปัจจุบัน และมองดูอนาคต พร้อมกับวางเป้าหมาย และกำหนดแผนงาน/โครงการที่จะไปสู่เป้าหมายนั้น

ก่อนจะกำหนด เป็นแผนงาน/โครงการ ต้อง...แปรภาพฝัน/วิสัยทัศน์ ซึ่งค่อนข้างเป็นนามธรรม ให้เป็นเป้าหมาย/ประเด็นพัฒนา/ประเด็นยุทธศาสตร์ ซึ่งจะมีความเป็นรูปธรรม สามารถกำหนดเป็นตัวชี้วัดได้ และที่สำคัญเป้าหมายนั้นเราต้องอธิบายได้ว่า มันเชื่อมโยงกับบริบท/สถานการณ์ ณ ปัจจุบัน อย่างไร และถ้าปฏิบัติสำเร็จจะนำไปสู่ภาพฝัน/วิสัยทัศน์อย่างไร (เป็นการคิดแบบเชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน)

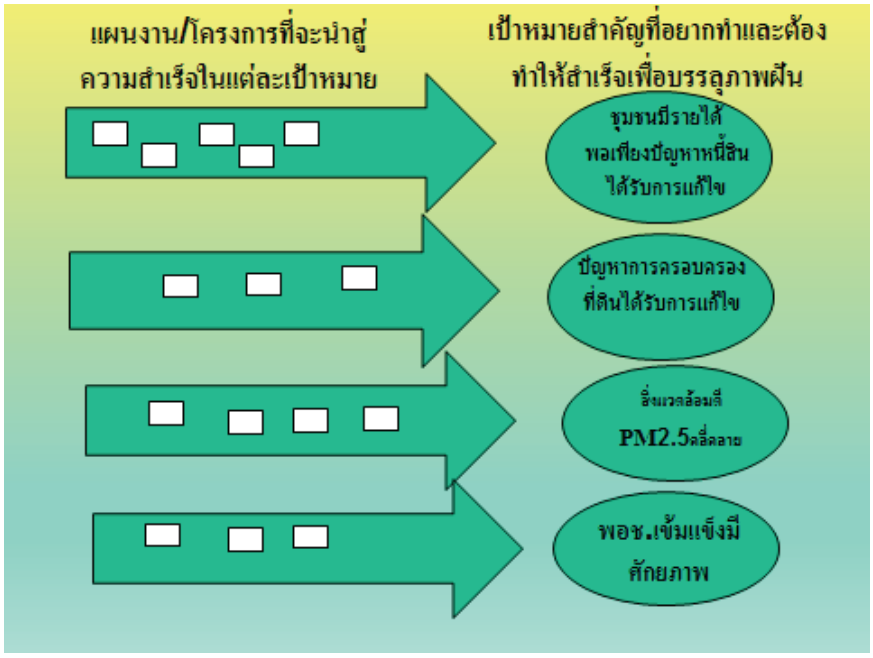

แผนภาพที่ 7 เทคนิคการคิดอย่างเชื่อมโยงด้วยภาพ

ที่มา : ทีมวิทยากรกระบวนการ, 2563

ป้อนคำถามทุกครั้ง เพื่อสร้างความตระหนักรู้ โดยใช้คำถามง่าย ๆ ว่า เทคนิคที่ได้รับอบรมมีประโยชน์ และสามารถนำไปใช้ในตำบลได้หรือไม่ อย่างไร?

เวลา 15.00 – 17.30 น. กลุ่มตำบลจัดทำแผนพัฒนาตำบลทั้ง 4 ด้าน

ชี้แจงเรื่องการจัดการจัดทำแผนชุมชน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และด้านภัยพิบัติและโรคระบาดโควิด 19

เวลา 18.00 น. พักรับประทานอาหารเย็น และเดินทางกลับบ้าน

วันที่สองของการอบรม

เวลา 08.30 น. ผู้เข้าร่วมประชุมลงทะเบียน

นำกระบวนการเข้าสู่การเรียนรู้ โดยนางพิมธิดา ดีบุกคำ วิทยากรกระบวนการ ชวนผู้เข้าอบรมโดยใช้กระบวนการฝึกสติ สร้างจิตสาธารณะ โดยใช้สื่อการสอน “มหัศจรรย์แห่งน้ำ” ต้องการในสิ่งที่ดีมาสู่ร่างกายของเรา น้ำในกายเราจะต้องเป็นผลึกที่สวยงาม งดงามได้ดี บอกรัก และขอบคุณตัวเอง พูดดี ทำดี เอาสติจดจอต่อตัวเอง ลมหายใจลึกๆ และมีสมาธิ จิตเราจะอยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

เวลา 09.00 น. ประมวลสรุปผล (ทบทวนบทเรียนวันแรก) โดยทีมวิทยากร[10] โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม โดยกำหนดให้ผู้เข้าร่วมได้ร่วมกันทบทวนบทเรียนในกลุ่มตามรายตำบล ประเด็นที่ 1 ท่านได้

[10] นางสิริณีย์ บุญฟู และนายเจนภพ พุทธวงศ์ คณะทำงาน พอช.จังหวัดลำปาง.

เรียนรู้เรื่องอะไรบ้าง ประเด็นที่ 2 เรื่องที่ท่านสามารถนำไปใช้ในตำบลของท่านได้มีเรื่องอะไรบ้าง และ 3. หาอาสาสมัครในการนำเสนอจากการทบทวนบทเรียนในสิ่งที่ได้เรียนรู้ในวันที่ 1

ซึ่งการสรุปบทเรียน และเนื้อหาจากการอบรมวันที่หนึ่งนั้น มีประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. วัตถุประสงค์ของโครงการฯ
2. สาระสำคัญของการดำเนินงานโครงการฯ
3. การสร้างความเข้มแข็งด้วยพลังชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองและคุณสมบัติของความเป็นผู้นำ
4. กระบวนการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมสะท้อน+คิดวิเคราะห์
5. กำหนดความคาดหวัง จาก อดีต ปัจจุบัน และอนาคต
6. ถอดบทเรียนจากอดีต
7. วิเคราะห์ชุมชนแบบองค์รวม
8. ภาพรวมกระบวนการคิดด้วยภาพแบบเชื่อมโยง
9. ได้มีการกำหนดเป้าหมายและวิธีการที่ทำให้ชุมชนอยู่ดีมีสุข
10. ภาพรวมกระบวนการคิดด้วยภาพแบบเชื่อมโยง

อดีต ⟹ ปัจจุบัน ⟹ แผนปฏิบัติการ ⟹ อนาคตที่ ⟹ กำหนดจาก วิสัยทัศน์

<u>การฝึกย้อนคิดเมื่อวันวาน</u> ศักยภาพของผู้นำนั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดต้องกลับมาดูที่ “จิตของตน”

1. ความรู้สึก ดีใจ ภูมิใจที่ได้มาร่วมอบรม ได้เปิดโลกทัศน์ของตัวเอง
2. ประโยชน์สำคัญ ความเป็นผู้นำที่เป็นกำลังสร้างชุมชนตำบลจัดการตนเอง ได้ความรู้ เรื่องการถอดบทเรียน SWOT และวิสัยทัศน์ของชุมชน และการจัดทำแผนของชุมชน
3. การเรียนรู้การฝึกทักษะ
4. ผู้นำต้องรู้จักตัวเอง ถ้าเรารู้จักตัวเองเราจะต้องไม่เอนเอียงไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น
5. จะตั้งใจและทำและจะทำให้ดีที่สุด
6. ต้องทำให้สำเร็จตามเป้าหมายที่พูดไว้ ร่วมคิด ร่วมทำ
7. เป้าหมายที่ ได้ คือจะต้องทำให้สำเร็จ

เวลา 09.30 น. ทุกตำบลนำเสนอแผนการพัฒนาตำบล

เทคนิคการเขียนโครงการแบบง่าย ๆ โดยทีมวิทยากรกระบวนการ ตามแบบฟอร์มที่กำหนดให้ โดยให้ผู้เข้าอบรมระดมความคิดภายในกลุ่ม ย้อนมองดูอดีตและการวิเคราะห์ SWOT ซึ่งเป็นปัจจุบัน และดูเป้าหมายที่วางไว้ ภาพอนาคตที่เขียนวิสัยทัศน์ไว้แล้ว โดยให้เขียนโครงการเพื่อจะเป็นแผนปฏิบัติการไปสู่ความสำเร็จ โดยฝึกเขียนโครงการแบบง่าย ดังแผนภาพที่ปรากฏ

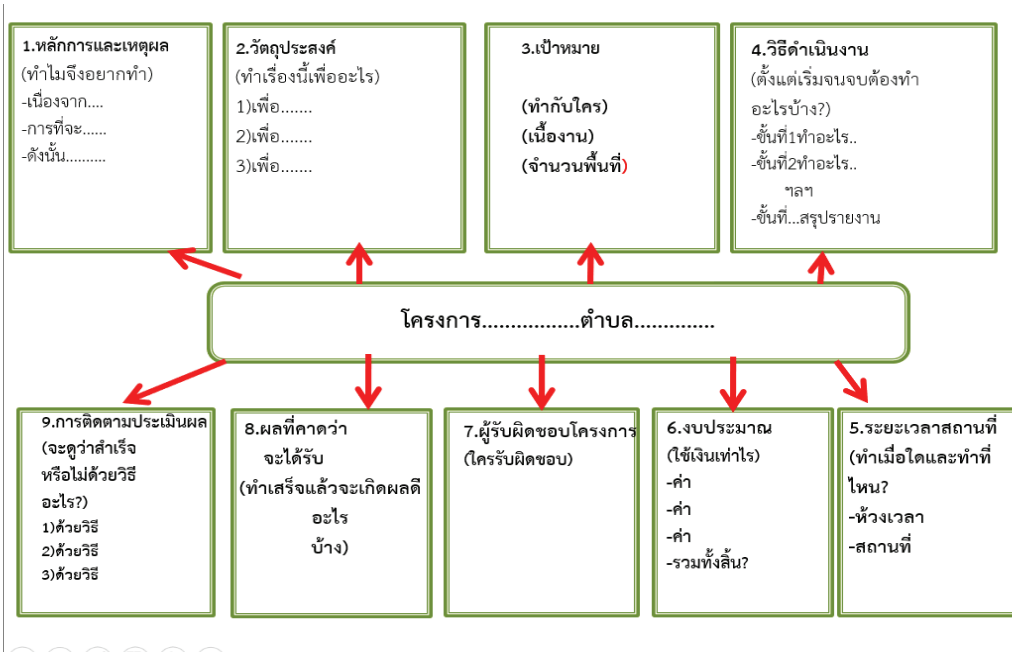

แผนภาพที่ 8 เทคนิคการเขียนโครงการแบบแผนภาพ

ที่มา : ทีมวิทยากรกระบวนการ, 2563

จากการเขียนเทคนิคการเขียนโครงการข้างต้นสามารถที่จะนำไปจัดพิมพ์ให้เกิดความสำเร็จตามขั้นตอนการเขียนแผนงานโครงการ ได้โดยสมบูรณ์

1. หน้าปก
2. คำนำ
3. สารบัญ
4. รายชื่อคณะทำงานและโครงสร้าง
5. ข้อมูลทั่วไป
6. ผลการดำเนินงานในปีที่ผ่านมา
7. การวิเคราะห์สถานการณ์ของพื้นที่สภาองค์กรชุมชนตำบล.....ในปัจจุบัน
8. การจัดลำดับความเร่งด่วนของปัญหาและความท้าทายของโอกาสที่มีอยู่
9. วิสัยทัศน์
10. ยุทธศาสตร์/เป้าหมายหลัก/ประเด็นการพัฒนา
11. แผนงานโครงการในแต่ละเป้าหมาย
12. ส่วนท้ายเอกสารและภาคผนวก

จากการฝึกปฏิบัติกระบวนการ 4 ขั้นตอน นั้นสามารถนำไปเขียนเป็นประเด็นตามหัวข้อต่าง ๆ ได้ทั้งนี้การเขียนแผนดังกล่าว จะเกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลอย่างมีส่วนร่วม

เวลา 10.30 น. พักรับประทานอาหารว่าง เสนอแผนพัฒนาตำบล (ต่อ) และการจัดเก็บข้อมูลในตำบล

เวลา 12.00 น. พักรับประทานอาหารกลางวัน

เวลา 13.00 น การสร้างและปรับกลไกเครือข่ายระดับอำเภอและการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยทีมวิทยากร[11]

เวลา 14.30 น. พักรับประทานอาหารว่าง

เวลา 15.00 น. กรอกข้อมูลผู้นำ/สอบทานสภาชุมชนตำบล โดยเลขานุการ พอช.จังหวัดลำปาง[12] ได้ชี้แจงเรื่องการกรอกข้อมูลผู้นำ และชี้แจงในประเด็นขอรับการสนับสนุนลายมือชื่อพร้อมเอกสารสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน เพื่อเสนอแก้ไข พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนตำบล พ.ศ. 2551

มาตรา 22[13] ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐส่งเสริม สนับสนุน และ ให้ความร่วมมือ รวมตลอดทั้งชี้แจงทำความเข้าใจแก่สภาองค์กรชุมชนตำบลและชุมชนทุกประเภท ตามที่ร้องขอ

องค์กรปกครองสาวนท้องถิ่นที่สภาองค์กรชุมชนตำบลอยู่ในเขต**อาจให้การอุดหนุนค่าใช้จ่าย** ในการดำเนินการของสภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นเงินอุดหนุนทั่วไปตามที่กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นกำหนด

ในการกำหนดตามวรรคสองให้กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นหารือกับสถาบันพัฒนา องค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ด้วย

แก้ไขเป็น “ต้องให้การอุดหนุนค่าใช้จ่าย” เพื่อเกิดความชัดเจนที่ อปท.จะต้องให้การสนับสนุนกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนต่อไป

เวลา 17.00 น. สรุปเวที เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

บทสรุป

หลักสูตรการอบรมพัฒนาขีดความสามารถผู้นำชุมชนระดับตำบลจังหวัดลำปาง พ.ศ. 2563 ภายใต้สถานการณ์โควิด 19 นั้น ถือว่าเป็นนวัตกรรมหลักสูตรที่ทางทีมวิทยากรของ พอช.จังหวัดลำปาง ได้จัดทำขึ้นมา เพื่อเป็นการพัฒนาผู้นำที่เป็นสมาชิกของสภาองค์กรชุมชนตำบลต่าง ๆ ที่เข้าร่วมโครงการ สามารถนำไปใช้ได้จริง เพราะการอบรมในครั้งนี้เป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการ อาศัยหลักการที่ว่า ตอบตนได้ ใช้ตนเป็น เห็นตนเอง สามารถพัฒนาแกนนำของสภาองค์กรชุมชนตำบล จำนวน 82 ตำบล ทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพองค์กรให้เข้มแข็งนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นในทุกด้าน

---

[11] นายสมพล ทะหลวง, นางมณีวรรณ นกเจริญ และนางนงคราญ สัตย์มาก คณะทำงาน พอช.จังหวัดลำปาง

[12] นางมัทนา กันทา ข้าราชการครูบำนาญ เลขานุการกลุ่มเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนจังหวัดลำปาง

[13] ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 125 ตอนที่ 31 ก 8 กุมภาพันธ์ 2551 หน้า 33

สำหรับหลักสูตรนี้เป็นนวัตกรรมใหม่ของทีมที่มองเห็นว่าใช้หลักการประยุกต์ทำเรื่องที่ยากให้ง่าย เพราะทุกคนมีพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ที่ต่างกัน แต่จะเน้นให้ทุกคนทำงานไปด้วยกัน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสร้าง ร่วมพัฒนาท้องถิ่น

บรรณานุกรม

พระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 125 ตอนที่ 31 ก 8 กุมภาพันธ์ 2551.

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์กรมหาชน) สำนักงานภาคเหนือ, **เอกสารประกอบการประชุมพัฒนาศักยภาพวิทยากรเพื่อจัดทำเนื้อหาหลักสูตรพัฒนาศักยภาพผู้นำภาคเหนือภายในแนวคิด : การพัฒนาคนภายในสถานการณ์ COVID** ระหว่างวันที่ 7-9 มิถุนายน 2563 ณ ห้องประชุมวลีกาญจน์ รีสอร์ท อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา.

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **สภาองค์กรชุมชน รวมพลังสร้างความเข้มแข็งของชุมชน**. เอกสารประกอบงานมหกรรมวิถีพลังไทย 2 วันที่ 13-17 พฤศจิกายน 2550 ณ สวนอัมพร.

สุนิตย์ มะลิวัลย์. การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้าน ตามโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน:ศึกษาเปรียบเทียบจังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดยะลา. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** สาขาวิชาพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม. คณะพัฒนาสังคม. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2541.

กบฏโพกผ้าเหลือง กับเสถียรภาพทางการเมืองในวรรณกรรมสามก๊ก

Huáng JīN ZhǏ Luàn and Political Stability in The Three Kingdoms Literature

พระมหาจักรพงศ์ ชินเมธี (คำยอดใจ)
ฟองจันทร์ สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

บทคัดย่อ

กบฏโพกผ้าเหลือง เป็นกบฏใหญ่ในปลายยุคราชวงศ์ฮั่นตะวันออกที่มีกองกำลังเกิดขึ้นโดยการรวมตัวของประชาชน มีปัจจัยสำคัญที่เกิดขึ้น 2 ประการ ได้แก่ 1) ราชสำนักมีการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง 2) สภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างที่สุด กบฏกลุ่มนี้ได้ทำให้ความเชื่อมั่นในราชสำนักและกองทัพเสื่อมไป เหตุการณ์นี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เสถียรภาพทางการเมืองของราชวงศ์ฮั่นเริ่มสั่นคลอน และล่มสลายไปในที่สุด กบฏโพกผ้าเหลืองได้สื่อถึงการเมืองในไทยว่า การที่รัฐบาลจะเกิดเสถียรภาพทางการเมืองได้อย่างมั่นคง จะต้องมีระบบการป้องการทุจริตคอรัปชั่นอันเป็นการสร้างความมั่นใจให้แก่ประชาชนในการที่จะช่วยกันพัฒนาประเทศ และจะต้องดูแลประชาชนในเรื่องเศรษฐกิจทั้งระดับจุลภาคและมหภาคให้ประชาชนได้อยู่ดีกินดี

คำสำคัญ: กบฏโพกผ้าเหลือง, เสถียรภาพทางการเมือง

Abstract

Huáng JīN ZhǏ Luàn Was a large rebellion in the late Eastern Han dynasty, where the forces formed by the union of people. There are 2 important factors: 1) the court has corruption 2) the economic downturn at the utmost. This group of rebels has deteriorated confidence in the court and the army. This event was the start of the horrible political stability of the Han Dynasty. And finally collapsed. Huáng JīN ZhǏ Luàn conveyed to politics in Thailand that the government will be stable political stability. Must have a system to prevent corruption, which creates confidence for the people in helping to develop the country and will have to look after the people in the economy, both at the micro and macro levels, for the well-being of the people.

Keywords: Huáng JīN ZhǏ Luàn; Political Stability

บทนำ

เสถียรภาพทางการเมือง (Political Stability) เป็นสิ่งที่คนในสังคมอยากให้เกิดขึ้น เพราะเมื่อเกิดเสถียรภาพแล้วก็จะมีความมั่นใจว่าทุกอย่างจะเป็นไปตามครรลอง มีความมั่นใจว่ากระบวนการทางการเมืองจะเป็นไปตามกฎเกณฑ์ต่างๆ มีการแก้ปัญหาอย่างสัมฤทธิผล สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ เสถียรภาพทางการเมืองประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ 1) เสถียรภาพของระบบการเมือง 2) เสถียรภาพของรัฐบาล ซึ่งได้แก่ คณะบุคคลซึ่งใช้อำนาจรัฐ การกล่าวถึงเสถียรภาพทางการเมืองจึงต้องแยกออกเป็น 2 ส่วน แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าทั้งสองส่วนมีความเกี่ยวพันกัน[1]

ในวรรณกรรมสามก๊ก เป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ของจีนที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณกรรมที่ควรศึกษา เพราะแฝงไปด้วยคติ การวางกลยุทธ์ การบริหารกิจการบ้านเมืองที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้แต่งขึ้นโดยนำเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์จีนในช่วงระหว่างยุคสามก๊ก พ.ศ.763-823 โดยหลอกว้าน[2] เริ่มต้นจากเหตุการณ์ที่ทำให้เสถียรภาพทางการเมืองของราชวงศ์ฮั่น เสื่อมถอยลง ได้แก่ 1) การที่กลุ่มสิบขันที ได้กุมอำนาจจากพระเจ้าเลนเต้ และทำการฉ้อราษฎร์บังหลวง ทำให้คนที่มีความสามารถถูกกำจัดไป และ 2) การที่ราชสำนักฮั่นไม่สนใจในกิจการบ้านเมือง ทำให้สภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ประชาชนถูกเก็บภาษีอย่างโหดเหี้ยม ก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่ประชาชนอย่างที่สุด เมื่อเกิดการปลุกระดมให้ก่อกบฏจึงเกิดขึ้นได้โดยง่าย เพื่ออุดมการณ์ที่จะฟื้นฟูชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น แต่วรรณกรรมสามก๊กทุกฉบับที่มีมาในโลกล้วนเรียกกลุ่มโพกผ้าเหลืองว่าเป็น “โจร” ทั้งสิ้น ซึ่งเป็นการช่วยกันเหยียบย่ำซ้ำเติมและทำให้ความจริงผันแปรไปจากที่พึงเป็นความจริง กบฏโพกผ้าเหลืองเป็นขบวนการกู้ชาติขบวนหนึ่งในยุคที่บ้านเมืองเป็นจลาจล แต่เมื่อขบวนการกู้ชาตินี้พ่ายแพ้ ก็ต้องถูกขนานนามว่าเป็นกบฏ และเป็นธรรมเนียมการเมืองจีนโบราณที่ต้องเหยียบย่ำซ้ำเติมผู้พ่ายแพ้ให้หนักยิ่งขึ้น ดังนั้นขบวนการกู้ชาติขบวนนี้จึงถูกเหยียดหยามว่าเป็นเพียงกลุ่มโจรเท่านั้น

เรื่องของกบฏโพกผ้าเหลืองเริ่มต้นขึ้นที่เมืองกิลกกุ๋น ซึ่งเป็นดินแดนทางทิศใต้ของเมืองหลวงในยุคพระเจ้าฮั่นเลนเต้ โดยมีชายคนหนึ่งชื่อ “เตียวก๊ก” เป็นหมอยาแผนโบราณ ตั้งตนอยู่ในศีลธรรม มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชอบช่วยเหลือราษฎร จึงเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านในถิ่นนั้นเป็นอันดี อยู่มาวันหนึ่งเตียวก๊กไปหาตัวยาบนภูเขา “พบคนแก่คนหนึ่งผิวหน้านั้นเหมือนทารก จักษุนั้นเหลือง มือถือไม้เท้า คนนั้นพาเตียวก๊กเข้าไปในถ้ำ จึงให้หนังสือตำรา 3 ฉบับ ชื่อไทแผงเยาสุด แล้วกล่าวว่าตำรานี้ท่านเอาไปช่วยทำนุบำรุงคนทั้งปวงให้อยู่เย็นเป็นสุข ถ้าตัวคิดร้ายมิชื่อตรงต่อแผ่นดิน ภัยอันตรายจักถึงตัว เตียวก๊กกราบไหว้แล้วจึงถามว่าท่านนี้ชื่อใด คนแก่นั้นจึงบอกว่าเราเป็นเทพยดา บอกแล้วก็เป็นลมหายไป”

เตียวก๊กกลับมาบ้านก็ลงมือศึกษาเล่าเรียนตำราทั้ง 3 เล่มแล้วก็ได้ใช้วิชารักษาโรครักษาชาวบ้านซึ่งทั้งหมดเป็นคนยากไร้ จนเป็นที่นับถือศรัทธาของชาวบ้านทั้งเมืองกิลกกุ๋น ต่อมา อหิวาตกโรคได้ระบาดขึ้นใน

---

[1] ลิขิต ธีรเวคิน, เสถียรภาพทางการเมือง เอ็มจีอาร์ออนไลน์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://mgronline.com/daily/detail/9510000009408, [23 มกราคม 2551].

[2] พระมหาจักรพงศ์ ชินเมธี (คำยอดใจ), “แนวคิดทางการเมืองของขงเบ้งในวรรณกรรมสามก๊กที่มีต่อสังคมไทย”, **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์** ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม –มีนาคม 2563): 223-232.

เมืองกิลกกุ๋น ชาวเมืองจึงได้พากันไปหาเตียวก๊กให้ช่วยรักษา เตียวก๊กได้เขียนยันต์ตามตำราของเทพยดาแจกให้ชาวเมืองบำบัดความไข้ ความไข้นั้นก็หายหมดสิ้นไป ชาวเมืองจึงพากันมาฝากตัวเป็นศิษย์เตียวก๊กมากขึ้น ประกอบกับช่วงนั้นพวกขุนนางข้าราชการรีดนาทาเพื่อเก็บส่วยส่งให้กับขันทีและเพื่อความร่ำรวยของตนเอง จนบ้านเมืองอดอยาก ทั้งข้าราชการและกลุ่มอิทธิพลต่าง ๆ ได้ประพฤติตนเป็นโจรปล้นชิงชาวบ้านแพร่ขยายไปทุกตำบล ดังนั้นราษฎรจึงยิ่งหันเข้ามาพึ่งพาเตียวก๊กมากขึ้น บรรดาลูกศิษย์ของเตียวก๊กซึ่งได้รับการอบรมสั่งสอนให้ช่วยเหลือผู้อื่น จึงได้จัดตั้งกันขึ้นเป็นกลุ่มอาสาป้องกันตนเอง เป็นกองกำลังติดอาวุธของประชาชน ด้านหนึ่งป้องกันโจรผู้ร้าย อีกด้านหนึ่งเพื่อต่อสู้กับขุนนางและข้าราชการที่มากดขี่ข่มเหง ซึ่งสอดคล้องกับความเรียกร้องต้องการของราษฎร ดังนั้นชาวเมืองจึงได้เข้าร่วมขบวนการอาสาป้องกันตนเองมากขึ้นทุกวัน จนขบวนการอาสาป้องกันตนเองเติบใหญ่ และขยายตัวไปยังเมืองต่าง ๆ อีก 7 เมือง รวมเป็น 8 เมือง คือเมือง กิลกกุ๋น, เฉงจิ๋ว, อิวจิ๋ว, ชิวจิ๋ว, เกงจิ๋ว, ยังจิ๋ว, กุนจิ๋ว และ อิจิ๋ว เมื่อขบวนการอาสาป้องกันตนเองเติบใหญ่เข้มแข็งขึ้น จึงมีการจัดระบบการบริหารเพื่อควบคุมกองกำลังอาสาป้องกันตนเอง เมื่อมีผู้คนมาเข้าร่วมเป็นจำนวนมากเป็นกองทัพฉะนี้แล้ว บรรดาลูกศิษย์ของเตียวก๊กก็ยุยงให้เตียวก๊กกอบกู้ฟื้นฟูชาติบ้านเมืองให้ราษฎรได้ร่มเย็นเป็นสุข

เตียวก๊กฟังแล้วยังไม่ตัดสินใจประการใด แต่ปรากฏการณ์ที่ได้พบเห็นอยู่ทุกเมื่อก็คือการกดขี่ข่มเหงราษฎรของฝ่ายขุนนางและข้าราชการ และการเบียดเบียนปล้นชิงวิ่งราวที่ขยายตัวลุกลามไปอย่างกว้างขวางนั้น ทำให้ความคิดเตียวก๊กโน้มไปในทางที่เห็นว่าข้อเสนอของลูกศิษย์เป็นข้อเสนอที่เหมาะสมก็ตกลงใจเห็นด้วย จึงตั้งตนเองเป็นพระยา เปลี่ยนขบวนการอาสาป้องกันตนเองเป็นขบวนการกู้ชาติ แล้วสร้างข่าวลือทั้ง 8 เมืองว่า “แผ่นดินจะผันแปรปรวนไปแล้ว จะมีผู้มีบุญมาครองแผ่นดินใหม่ บ้านเมืองจะเป็นสุข” แล้วให้เอาปูนขาวเขียนเป็นอักษรไว้ที่บ้านเรือน 2 คำว่า “ปีชวดบ้านเมืองจะเป็นสุข” และได้มอบหมายให้ลูกน้องชื่อ “ม้าอ้วนยี่” ไปติดสินบน ฮองสีขันที ซึ่งเป็นคนหนึ่งในสิบขันที ให้ทำการเป็นไส้ศึกในเมืองหลวง[3]

เตียวก๊กนั้นมีน้องชายอยู่สองคนชื่อเตียวโป้ และเตียวเหลียง ได้รับมอบหมายให้เป็นรองหัวหน้าขบวนการ ดังนั้นเมื่อจะทำการกอบกู้ฟื้นฟูชาติ เตียวก๊กจึงสอนน้องว่า “บัดนี้เราจะทำการใหญ่เพื่อการกอบกู้ฟื้นฟูชาติ ถ้าจะคิดอ่านการสิ่งใดจงเอาใจไพร่เป็นประมาณ” และได้มอบหมายให้ลูกศิษย์ชื่อ “ตองจิ๋ว” ถือหนังสือลับไปบอกฮองสีขันทีเพื่อเตรียมการด้านราชสำนักให้เกิดจลาจลวุ่นวายขึ้น แต่ตองจิ๋วเปลี่ยนใจกลับนำหนังสือลับนั้นไปให้ขุนนางกราบทูลพระเจ้าเลนเต้

พระเจ้าเลนเต้ทราบความแล้วจึงให้โฮจิ๋น ผู้บัญชาการกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์นำทหารไปจับม้าอ้วนยี่ ในขณะเดียวกันก็มีรับสั่งให้จับฮองสีขันทีมาพิจารณาโทษพร้อมกันด้วย แต่เนื่องจากการทั้งนี้สิบขันทีย่อมรู้เห็นเป็นใจอยู่ด้วย ดังนั้นจึงคิดอ่านช่วยเหลือพรรคพวกให้ผ่อนหนักเป็นเบา พระเจ้าเลนเต้จึงโปรดให้มีตราไปทุกหัวเมืองว่า ถ้าผู้ใดมีฝีมือกล้าหาญ ให้ช่วยกันจับโจรโพกผ้าเหลืองแล้วจะปูนบำเหน็จให้เป็นขุนนาง และมีพระบรมราชโองการตั้งให้โลติด เป็นแม่ทัพ ให้ฮองฮูสง เป็นทัพรอง และให้จูฮีเป็นทัพหนุน

[3] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), **สามก๊ก (เล่ม 1)**, พิมพ์ครั้งที่ 22, (กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า, 2547)

ฝ่ายเตียวก๊กเมื่อทราบข่าวว่าความลับแตก และเมืองหลวงแต่งทัพยกมาเป็นสามด้าน ก็ประกาศตัวกู้ชาติโดยเปิดเผย ตั้งตัวเองเป็นเจ้าพระยาสวรรค์ ตั้งเตียวโป้ผู้น้องเป็นเจ้าพระยาแผ่นดิน และตั้งเตียวเหลียงผู้น้องสุดท้องเป็นเจ้าพระยามนุษย์ ให้ริ้อเกล้ามวยซึ่งเป็นธรรมเนียมการเกล้ามวยในยุคนั้น แล้วสยายผม เอาผ้าเหลืองโพกศีรษะเป็นสำคัญ เตียวก๊กได้ชุมนุมพลประกาศกู้ชาติ และให้กำลังใจปลุกระดมกำลังพลว่า “บัดนี้แผ่นดินจะสาบสูญฉิบหายแล้ว ผู้มีบุญจะมาเสวยสมบัติใหม่ คนทั้งปวงจงทำตามคำเทพยดาทำนายเถิด จะได้อยู่เย็นเป็นสุขพร้อมมูลกัน” เมื่อประกาศตัวขบวนการกอบกู้ชาติอย่างเป็นทางการแล้ว เตียวก๊กก็สั่งให้จัดกองทัพกำลังพลห้าสิบหมื่น ตั้งตัวเองเป็นแม่ทัพใหญ่ เตียวโป้และเตียวเหลียงผู้น้องเป็นแม่ทัพรองและแม่ทัพหนุนโดยลำดับ แล้วสั่งให้เคลื่อนทัพเข้ายึดหัวเมืองต่าง ๆ เพื่อเตรียมยึดเมืองหลวงต่อไป

กำลังพลห้าสิบหมื่นของกองทัพเตียวก๊กครั้งนี้ แม้ยังมิใช่กำลังรบทั้งหมดที่มีอยู่แต่ก็ต้องนับว่าเป็นกองทัพขนาดใหญ่ การเรียกกลุ่มโจรโพกผ้าเหลืองจึงออกจะไม่เป็นธรรมและไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริง เพราะเป็นเรื่องการเหยียบย่ำทางการเมืองดังกล่าวข้างต้น [4]

กบฏโพกผ้าเหลือง: จุดสิ้นสุดแห่งความอดทนของประชาชน

กบฏโพก คำนี้เป็นชื่อที่เรียกขานทั่วไป แต่ในบันทึกจะเรียกว่า โจรโพกผ้าเหลือง คือไม่ได้ยกย่องว่าเป็นกบฏ แต่เป็นโจรธรรมดาๆ ที่เที่ยวตีชิงวิ่งปล้นไปทั่ว พอเหตุการณ์ลุกลามใหญ่โตแล้วจึงเรียกขบวนการนี้ว่า วิกฤตโพกผ้าเหลือง การที่กบฏกลุ่มนี้ถูกเรียกแตกต่างกันไปจึงสัมพันธ์กับมุมมองทางการเมืองว่าเป็นมุมมองของใครในแต่ละช่วงเวลา จากเหตุดังกล่าว คำเรียกขานที่ต่างกันจึงทำให้เห็นว่า ถ้ามองกบฏนี้เป็น “โจร” ก็แสดงว่าขบวนการนี้ไม่มีอุดมการณ์ในสายตาของราชสำนักฮั่นตะวันออก จะปราบให้ราบคาบย่อมมิใช่เรื่องที่ใช้เวลานาน แต่ความจริงคือว่าขบวนการนี้มิได้ปราบได้ง่ายๆ อีกทั้งยังมีคำขวัญที่สื่อความหมายทางการเมืองอย่างเด่นชัด ซ้ำการเคลื่อนไหวยังส่งผลสะเทือนไปถึงเสถียรภาพของราชวงศ์อีกด้วย ดังนั้นที่จะเรียกว่าโจรก็ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง

แต่ที่เรียกกันว่า วิกฤตโพกผ้าเหลืองนั้น เหมือนกับขบวนการนี้เป็นพวกที่ชอบก่อความวุ่นวาย ทำให้บ้านเมืองจีนที่กำลังเป็นสุขกลายเป็นทุกข์ขึ้นมา คำนี้ก็ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงอีก เพราะการที่บ้านเมืองเป็นทุกข์ก็เพราะการใช้อำนาจไปในทางที่ผิดของกลุ่มสิบขันทีกับองค์พระจักรพรรดิ จากเหตุนี้ความยุ่งยากวุ่นวายจึงเกิดตามมา และด้วยเหตุที่เป็นขบวนการที่ใหญ่และสร้างผลสะเทือนสูง ขบวนการนี้จึงมองเป็นอื่นไปไม่ได้นอกจากการเป็นกบฏเท่านั้น [5]

กบฏโพกผ้าเหลืองมีผู้นำคือ เตียวก๊ก กล่าวกันว่า เตียวก๊กเกิดในครอบครัวชาวนาที่ยากจน มีความตั้งใจศึกษาด้วยหวังว่าจะได้เป็นขุนนาง แต่ด้วยเหตุที่เกิดผิดยุคผิดสมัย จึงไม่มีเงินมาจ่ายค่าตำแหน่งหรือไม่มีเส้นสายในราชสำนัก เมื่อไม่มีโอกาสได้เป็นขุนนางจึงได้หันมาศึกษาลัทธิเต้าและปลีกวิเวก จนเมื่อ

[4] ไพศาล พืชมงคล, **สามก๊ก ฉบับคนขายชาติ (เล่มที่ 1),** (กรุงเทพมหานคร: บ้านพระอาทิตย์, 2550).

[5] วรศักดิ์ มหัทธโนบล, สามรัฐ ที่มิใช่ สามก๊ก (6) มติชนสุดสัปดาห์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.matichonweekly.com /column/article_40447, [13 มิถุนายน 2560].

เชื่อว่าตนมีวิชาแก่กล้าแล้วก็ได้ตั้งสำนักของตัวเองขึ้นมาเป็นอีกนิกายหนึ่งของลัทธิเต้า ซึ่งได้แก่ สำนักเต้าอภิสันติ (ไท่ผิงเต้า, the Way of Supreme Peace) ผู้ก่อตั้งสำนักก็คือเตียวก๊ก โดยร่วมกับน้องชายอีกสองคน คือ เตียวโป้และเตียวเหลียง สาวกของสำนักเต้าอภิสันติยอมรับกันว่าเตียวก๊กผู้เป็นเจ้าสำนักเป็นผู้แต่งคัมภีร์ที่มีชื่อว่า เงื่อนไขสู่อภิสันติ (ไท่ผิงเย่าซู่, the Crucial Keys to the Way of Peace) โดยเขาปวารณาตนเป็นผู้วิเศษแล้วยกตัวเองเป็นปรมาจารย์ของสำนัก หลักคำสอนของสำนักนี้เน้นไปในเรื่องสิทธิเสมอภาคของบุคคล และความเท่าเทียมกันในการได้รับส่วนแบ่งที่ดิน ส่วนวิธีจูงใจผู้คนให้มาเข้าร่วมจะกระทำผ่านการรักษาผู้ป่วยไข้โดยไม่คิดค่าตอบแทน จากนั้นก็เผยแพร่หลักคิดของสำนักให้แก่ผู้เข้าร่วม ซึ่งจนถึงตอนนั้นคนเหล่านี้ก็กลายเป็นสาวกของสำนักแล้ว

สำหรับประเด็นที่มีนัยทางการเมืองนั้น สำนักเต้าอภิสันติเห็นว่า ความชั่วร้ายเลวทรามได้บังเกิดขึ้นแล้วในโลก โดยเฉพาะจากการเรียกเก็บภาษีจากชาวนาอย่างหนัก ทั้งที่ชาวนาต่างก็มีชีวิตที่ลำเค็ญและหิวโหย จนเมื่อสำนักเต้าอภิสันติมีสาวกเพิ่มขึ้นอย่างมากมายแล้วจึงได้ประกาศการลุกขึ้นสู้ สำนักของเขาจึงกลายเป็นขบวนการทางการเมืองไปในที่สุด จากนั้นเตียวก๊กจึงชูคำขวัญของขบวนการความว่า “ฟ้าคราม มอดม้วยมรณา ถึงคราฟ้าเหลืองเรืองรอง ศักราชเจี๋ยจื่อเวียนครอง ใต้หล้าจักผ่องพรรณราย”

คำขวัญดังกล่าวมีคำสำคัญที่พึงอธิบายอยู่สามคำคือ

1) ฟ้าคราม หมายถึง อำนาจฮั่นตะวันออก

2) ฟ้าเหลือง หมายถึง อำนาจของขบวนการทางการเมืองที่นำโดยเตียวก๊ก ที่ซึ่งต่อไปจะเป็นขบวนการโพกผ้าเหลือง และ

3) เจี๋ยจื่อ คือ คำเรียกขานปีศักราชตามระบบปฏิทินของจีน

ก่อนที่เตียวก๊กจะพาสาวกเคลื่อนไหวต่อต้านราชวงศ์ฮั่นนั้น เขาได้ใช้การรักษาผู้ป่วยด้วยการให้ผู้ป่วยสารภาพบาป หรือไม่ก็รักษาผ่านความเชื่อในแบบลัทธิศาสนา จนเมื่อนิกายของเขาเริ่มเกี่ยวพันกับการเมืองแล้ว เขากับน้องทั้งสองคนก็เริ่มใช้ความเชื่อในแบบศาสดาพยากรณ์มาป่าวประกาศแก่เหล่าสาวกว่า “กฎเกณฑ์ของโลกกำลังจะเปลี่ยนแปลง โดยเมื่อถึงปีศักราชเจี๋ยจื่อ อีกครั้งหนึ่ง ท้องฟ้าจะทอประกายเหลืองเรืองรอง ตอนนั้นก็จะถึงกาลสิ้นสุดของราชวงศ์ฮั่น เพื่อเปิดยุคใหม่แห่งการปกครองที่จะเริ่มต้นขึ้นอีกครั้งหนึ่ง” ซึ่งก็คือนัยที่แสดงผ่านคำสำคัญในคำขวัญข้างต้นนั้นเอง จากเหตุดังกล่าว สาวกของเตียวก๊กใช้ผ้าสีเหลืองมาโพกหัวของตนเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของขบวนการ จนเป็นที่มาของคำว่า “โพกผ้าเหลือง” ในที่สุด เมื่อพร้อมเพรียงกันแล้ว ขบวนการโพกผ้าเหลืองก็ประกาศศึกกับราชสำนักฮั่นใน ค.ศ.184

กล่าวกันว่า ขบวนการทางการเมืองของเตียวก๊กมีกำลังพลถึงสี่แสนนาย และมีภูมิหลังเป็นชาวนาแทบทั้งสิ้น ทำให้เป็นที่ประจักษ์ได้ว่าชาวนาที่มารวมตัวเคลื่อนไหวครั้งนี้ย่อมคิดเป็นอื่นไปไม่ได้ นอกจากเป็นเพราะทนการกดขี่ขูดรีดของชนชั้นปกครองไม่ได้อีกต่อไป และมีไม่น้อยที่เป็นชนชั้นปกครองที่ได้เป็นขุนนางด้วยการซื้อตำแหน่งมาอีกด้วย เมื่อระดมพลพรรคได้มากมายขนาดนั้นแล้ว เตียวก๊กก็บริหารจัดการขบวนการของตนอย่างเป็นระบบ กำหนดวินัยขึ้นมาให้กำลังพลถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด โดยมีสัญลักษณ์สำคัญคือ ผ้าสีเหลืองที่เหล่าพลพรรคใช้โพกศีรษะ

จากเหตุนี้ เมื่อแรกที่ขบวนการนี้เริ่มก่อการเคลื่อนไหว ราชสำนักจึงเรียกขบวนการนี้ว่าโจรโพกผ้าเหลือง ปฏิบัติการเคลื่อนไหวของขบวนการโพกผ้าเหลืองจะครอบคลุมสามพื้นที่ใหญ่ตรงอาณาบริเวณลุ่มแม่น้ำฮวงโหหรือแม่น้ำเหลือง ทั้งนี้เตียวก๊กกับน้องสองคนจะเคลื่อนไหวในภูมิภาคตอนเหนือของแม่น้ำเหลือง โดยตั้งกองบัญชาการอยู่ที่เมืองจี้ว์ลู่ กลุ่มที่สองตั้งอยู่ที่โยวโจวหรือ มณฑลโยว ตรงอาณาบริเวณที่เป็นกรุงปักกิ่งในปัจจุบัน และกลุ่มที่สามอยู่ตรงอาณาบริเวณเมืองอิ่งชวน หญู่หนาน และหนานหยาง อันเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในมณฑลเหอหนานปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่า การที่สามพี่น้องตระกูลเตียวรวมตัวกันในที่เดียวกันโดยแยกกับพลพรรคอีกสองกลุ่มออกไปนั้น แสดงว่าพลพรรคของขบวนการโพกผ้าเหลืองย่อมเป็นที่ไว้วางใจได้ เพราะด้วยกำลังพลนับแสนคนและกระจายอยู่ในภูมิภาคที่กินพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาลเช่นนี้ ย่อมเสี่ยงต่อการทรยศหักหลังได้ไม่ยาก ฉะนั้น การที่ขบวนการนี้ไว้วางใจกันได้เช่นนี้จึงย่อมเป็นจุดแข็งของขบวนการไปด้วยในตัว และยิ่งจุดแข็งนี้มีการจัดตั้งที่ดี มีวินัย และมีกำลังพลถึงสี่แสนนายจึงย่อมสั่นคลอนราชสำนักฮั่นได้ไม่ยาก เหตุดังนั้น พลันที่ขบวนการโพกผ้าเหลืองเริ่มเคลื่อนไหวเท่านั้น ราชสำนักฮั่นได้จัดส่งทัพไปปราบขบวนการนี้เป็นหลายครั้ง ต่างก็พ่ายแพ้กลับมา และเพียงไม่นานขบวนการนี้ก็เคลื่อนมาถึงเมืองลกเอี๋ยง อันเป็นเมืองหลวง

เนื่องจากความอ่อนแอของราชวงศ์ เมื่อทัพของขบวนการโพกผ้าเหลืองมาถึง ความโกลาหลจึงเกิดขึ้นทั่วราชสำนัก พระเจ้าเลนเต้จึงทรงเรียกเหล่าขุนนางมาเข้าเฝ้าเพื่อปรึกษาหารือเรื่องที่จะปราบโจรกลุ่มนี้ มีขุนนางคนหนึ่งเสนอว่าต้องนิรโทษกรรมคณะอภิชนที่ถูกจองจำอยู่มากมายออกมา จากข้อเสนอนี้ทำให้เห็นว่าในเวลานั้นราชสำนักขาดแคลนขุนนางที่มีสติปัญญาและความตั้งใจจริงอย่างยิ่ง ขุนนางเหล่านี้ก็คือคณะอภิชนที่ถูกพระเจ้าเลนเต้ปราบปรามเข่นฆ่าและจับกุมคุมขัง ดังนั้น จึงทรงปฏิเสธข้อเสนอดังกล่าว ในที่สุดขุนนางชื่อโฮจิ๋น ผู้เป็นเชษฐาต่างมารดาของมเหสีโฮฮองเฮา จึงทูลเสนอให้ประกาศหาผู้อาสาศึกโดยมีสิ่งจูงใจว่าหากผู้ใดสามารถเอาชนะโจรโพกผ้าเหลืองได้ ผู้นั้นไม่เพียงจักได้ปูนบำเหน็จเท่านั้น หากยังได้เข้ารับราชการเป็นขุนนางอีกด้วย[6] แผนดังกล่าวทำให้มีผู้อาสาศึกเข้ามาอย่างมากมาย จากนั้นก็จัดทัพเพื่อออกศึกที่โดยหลักแล้วจะมีอยู่สองสาย สายหนึ่งเป็นทัพจากส่วนกลาง อีกสายหนึ่งเป็นทัพจากส่วนท้องถิ่น

ในระยะแรกของการศึกปรากฏว่า ทัพของราชวงศ์เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ แต่หลังจากนั้นไม่นานก็สามารถตีโต้กลับไปได้ และได้รับชัยชนะในหลายพื้นที่ ข้างฝ่ายขบวนการโพกผ้าเหลืองต้องเผชิญศึกหลายด้านจนกลายเป็นจุดอ่อนขึ้นมา แต่ขบวนการที่อยู่ภายใต้การนำของเตียวก๊กก็ยังตั้งรับและรักษาเมืองจี้ว์ลู่เอาไว้ได้ ช่วงการศึกตอนนี้เองที่เตียวก๊กต้องถูกปิดล้อมโดยทัพที่มาจากทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น การปิดล้อมเป็นไปนานหลายเดือนก็ไม่สามารถตีทะลวงทัพของเตียวก๊กได้สำเร็จ แต่แล้วเตียวก๊กเกิดป่วยหนักและเสียชีวิตใน ค.ศ.184 ปีเดียวกันกับที่เขานำขบวนการโพกผ้าเหลืองลุกขึ้นสู้กับราชวงศ์ฮั่น

ถึงแม้เตียวก๊กจะตายจากไปแล้วก็ตาม แต่มิได้หมายความว่าขบวนการที่เขาสร้างมาจะตายจากไปด้วย เป็นความจริงที่ว่าภายหลังเตียวก๊กตายไปแล้ว ขบวนการโพกผ้าเหลืองก็ได้รับผลสะเทือนตรงที่ขาดผู้นำ

---

[6] วรศักดิ์ มหัทธโนบล, สามรัฐ ที่มิใช่ สามก๊ก (6) มติชนสุดสัปดาห์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.matichonweekly.com /column/article_40447, [13 มิถุนายน 2560].

ที่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ขาดผู้นำทางจิตวิญญาณ เนื่องจากขบวนการนี้เกิดและเติบโตขึ้นมาจากความเชื่อในเชิงลัทธิศาสนา แต่นั่นก็มิได้หมายความว่าขบวนการต้องถึงกับล่มสลายไปด้วย

แท้ที่จริงแล้ว ด้วยขบวนการที่มีกำลังพลมากมายและแผ่อิทธิพลกว้างไกล อีกทั้งยังมีการจัดตั้งและวินัยที่ดี ขบวนการนี้จึงยังยืนหยัดต่อสู้กับราชวงศ์ฮั่นต่อไป เพียงแต่อยู่ในภาวะที่เสียเปรียบกว่าเท่านั้น การยืนหยัดของขบวนการยังคงดำเนินไปอีกนานนับสิบปี และในระหว่างนั้นพระเจ้าฮั่นเลนเต้ได้สิ้นพระชนม์ลงใน ค.ศ.189 ผู้ก้าวขึ้นมาเป็นจักรพรรดิแทนคือ ฮั่นเส้าตี้ ได้เกิดเหตุการณ์การกำจัดกลุ่มสิบขันที การเข้าควบคุมสถานการณ์และอำนาจราชสำนักของตั๋งโต๊ะ โดยการปลดพระเจ้าฮั่นเส้าตี้ออกจากการเป็นจักรพรรดิแล้วก็ยกเอาฮั่นเสี้ยนตี้ (พระเจ้าเหี้ยนเต้) ขึ้นมาเป็นจักรพรรดิแทน พฤติกรรมเช่นนี้ของตั๋งโต๊ะจึงนำมาซึ่งความไม่พอใจให้แก่ขุนนางและขุนศึกจำนวนหนึ่ง ความไม่พอใจนี้มีทั้งที่เป็นเพราะยังคงจงรักภักดีต่อราชวงศ์และเป็นเพราะอยากที่จะได้อำนาจเฉกเช่นที่ตั๋งโต๊ะได้มา

แต่ก็ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าแม้กำลังหลักของขบวนการโพกผ้าเหลืองจะถูกปราบปรามลงแล้วก็ตาม แต่กองกำลังตามพื้นที่ต่างๆ ก็ยังคงยืนหยัดต่อสู้อยู่นั้น ก็หมายความว่าทั้งระหว่างและหลังจากความขัดแย้งในราชสำนักที่เป็นไปอย่างนองเลือดสิ้นสุดลง ขบวนการโพกผ้าเหลืองก็ยังคงถูกกองกำลังของราชสำนักปราบปรามต่อไป โดยหลังจากที่เตียวก๊กเสียชีวิตไปใน ค.ศ.184 แล้วนั้น ในปีถัดมาก็สามารถลุกขึ้นสู้ได้อีกครั้งหนึ่ง คราวนี้ขบวนการได้เคลื่อนตัวไปตั้งมั่นอยู่ที่บริเวณเทือกเขาไท่หาง ซึ่งในปัจจุบันคือบริเวณชายแดนด้านตะวันตกของมณฑลเหอเป่ย พอถึง ค.ศ.186 ก็ขยายไปถึงส่านซี เหอเป่ย และเหลียวหนิง จนถึง ค.ศ.188 ก็เคลื่อนไปที่ซานซี และในปีเดียวกัน กองกำลังอีกส่วนหนึ่งของขบวนการยังสามารถตั้งมั่นอยู่ที่เสฉวนเพิ่มขึ้นอีก ที่สำคัญ กองกำลังทั้งสองพื้นที่นี้ไม่สามารถติดต่อประสานกันได้ ทำให้กองกำลังของขบวนการขาดความเป็นปึกแผ่น ต่างฝ่ายต่างจึงต่อสู้กับกองกำลังของราชวงศ์ฮั่นไปตามลำพัง เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ย่อมเป็นธรรมดาที่ขบวนการจะอยู่ในภาวะที่เสียเปรียบ

ถึงกระนั้น การต่อสู้ของขบวนการโพกผ้าเหลืองก็ยังคงยืนหยัดอยู่ได้อีกหลายปีต่อมา โดยนับแต่ ค.ศ.192 กองกำลังที่นำโดยโจโฉ ได้ยังความพ่ายแพ้ให้แก่ขบวนการครั้งแล้วครั้งเล่า ตราบจน ค.ศ.205 ขบวนการโพกผ้าเหลืองจึงถูกปราบปรามลงอย่างราบคาบในที่สุด อันเป็นการปิดฉากขบวนการชาวนาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดขบวนการหนึ่งในหน้าประวัติศาสตร์จีน เรื่องราวกบฏโพกผ้าเหลืองนี้จะเห็นได้ว่า ความยิ่งใหญ่ของกบฏโพกผ้าเหลืองที่ไม่เพียงจะเป็นขบวนการของชาวนาเท่านั้น หากยังเป็นกองกำลังที่สามารถเข้ายึดครองพื้นที่สำคัญของฮั่นตะวันออกได้อย่างกว้างไกล และที่ถูกกล่าวขานก็เพราะเป็นกบฏที่สร้างความเสียหายให้แก่ราชสำนักฮั่น และแม้ขบวนการโพกผ้าเหลืองจะพ่ายแพ้จนกลายเป็นกบฏไปก็จริง แต่ก็เป็นกบฏที่ได้สร้างความเสียหายอย่างใหญ่หลวงให้แก่ฮั่นตะวันออก เพราะนับแต่ที่เกิดกบฏขึ้นมาราชสำนักได้สูญเสียทรัพยากรไปอย่างมากมาย จนบั่นทอนให้เสถียรภาพทางการเมืองของราชวงศ์อ่อนแอลง และเมื่อถูกสำทับด้วยความขัดแย้งภายในราชสำนักด้วยแล้ว ก็เท่ากับยิ่งให้ความอ่อนแอนั้นสาหัสลงไปอีก

เมื่อกบฏถูกปราบปรามลงอย่างราบคาบแล้ว สถานการณ์ภายในบ้านเมืองจีนก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ ที่อาจสรุปภาพรวมได้ว่า เสถียรภาพทางการเมืองแห่งราชวงศ์ฮั่นได้เกิดความแปรปรวน ดังนี้

1) การที่ราชสำนักได้ประกาศหาผู้อาสาศึกมาปราบกบฏและได้มีผู้อาสาศึกเข้ามามากมายนั้น ต่อมาเมื่อฝ่ายกบฏเริ่มเพลี่ยงพล้ำพ่ายแพ้แล้ว ผู้อาสาศึกเหล่านี้มีหลายคนที่ได้ก้าวขึ้นมามีบทบาทที่โดดเด่น จนทำเกิดกลุ่มอำนาจใหม่ขึ้นมาหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มต่างชิงดีชิงเด่นหรือช่วงชิงการนำในระหว่างกัน

2) แต่ละกลุ่มหากไม่มุ่งหวังที่จะให้จักรพรรดิได้มีอำนาจที่แท้จริง หรือตนอาจเป็นผู้ใช้อำนาจแทนจักรพรรดิด้วยความจงรักภักดีแล้ว ก็จะเป็นกลุ่มที่หวังจะใช้อำนาจแทนจักรพรรดิด้วยเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์

3) กลุ่มอำนาจใหม่เหล่านี้ล้วนเป็นการผนึกกำลังร่วมกันของขุนนางกับขุนศึก และแต่ละกลุ่มต่างก็มีความขัดแย้งกัน แม้จะมีการร่วมมือกันในบางครั้งบางคราว แต่การร่วมมือนั้นก็มีลักษณะชั่วคราวเท่านั้น เพราะเป็นการร่วมมือเมื่อต่างเห็นว่าตนจะก็ได้ประโยชน์ และเมื่อการร่วมมือกันบรรลุผลแล้ว กลุ่มที่ร่วมมือกันนี้ก็จะหันมาขัดแย้งกันดังเดิม และ

4) ในท่ามกลางความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ นี้ แม้จักรพรรดิของราชวงศ์ฮั่นยังคงมีตัวมีตนอยู่ก็จริง แต่ก็มีฐานะไม่ต่างกับหุ่นเชิด

ภาพรวมของสถานการณ์ที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า หากไม่ใช่เพราะความอ่อนแอของจักรพรรดิและความโลภของเหล่าเครือญาติจักรพรรดิ ขุนนาง ขุนศึก และผู้มั่งคั่งแล้ว ก็ยากที่สถานการณ์เช่นว่าจะเกิดขึ้นได้ [7]

กบฏโพกผ้าเหลือง มองเสถียรภาพทางการเมืองของไทย

กบฏโพกผ้าเหลืองในวรรณกรรมสามก๊ก สื่อถึงเสถียรภาพทางการเมืองในราชวงศ์ฮั่นตะวันออกที่ล่มสลายเพราะปัจจัย 2 ประการ ได้แก่

1) ราชสำนักที่มีการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงเพราะกลุ่มสิบขันที และ

2) สภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ประชาชนถูกเก็บภาษีอย่างโหดเหี้ยม

สังคมจีนในยุคนั้นเป็นยุคไร้ธรรมาภิบาลในทุกระดับ และที่สำคัญที่สุด คือขาดผู้นำที่มีบารมีเด่นชัดเป็นที่ยอมรับศรัทธาแท้จริงของปวงชนได้ [8]

ปัจจัย 2 ประการนี้ ทำให้เห็นได้ว่า เสถียรภาพทางการเมืองของไทยจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อ

1) ประเทศมีระบบการเมืองที่มีเสถียรภาพ รัฐบาลมีเสถียรภาพทางการเมืองสามารถบริหารประเทศได้จนครบตามวาระ มีหัวหน้าคณะรัฐบาลที่มีคุณภาพ มีจริยธรรม มีความเสียสละ และมุ่งมั่นเพื่อการทำงานที่คำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติอย่างแท้จริง การบริหารงานโปร่งใส มีหลักธรรมาภิบาล ประชาชนไว้วางใจ ตลอดจนกำหนดนโยบายที่มีประสิทธิภาพต่อการพัฒนาประเทศ และ

2) ประเทศมีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติให้มีความเจริญก้าวหน้า สังคมมีความเข้มแข็ง มีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้ประชาชนในชาติมีความอยู่ดีกินดี มีสิ่งบริการและอำนวยความ

---

[7] วรศักดิ์ มหัทธโนบล, สามรัฐ ที่มิใช่ สามก๊ก (6) มติชนสุดสัปดาห์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.matichonweekly.com /column/article_40447, [13 มิถุนายน 2560].

[8] เจริญ วรรธนะสิน, **สามก๊ก ฉบับนักบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : แสงดาว, 2559).

สะดวกอย่างครบครัน มีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน มีความสามารถในการรักษากฎหมายและกฎระเบียบต่างๆ ภายในประเทศให้ประชาชนในชาติได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ด้านการต่างประเทศจะต้องมีรัฐบาลที่มีความสามารถทางการทูตนำพาให้ประเทศสามารถแข่งขันกับนานาประเทศได้ในด้านเศรษฐกิจและการค้าเพื่อนำผลประโยชน์และเงินตราเข้าประเทศ [9]

บรรณานุกรม

เจ้าพระยาพระคลัง (หน). **สามก๊ก (เล่ม 1)**. พิมพ์ครั้งที่ 22. กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า, 2547.

เจริญ วรรธนะสิน. **สามก๊ก ฉบับนักบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : แสงดาว, 2559.

จารุบุตร เรืองสุวรรณ, **บทบาทของรัฐสภาต่อความมั่นคงทางการเมือง**, รัฐสภาสาร, 2526.

พระมหาจักรพงศ์ ชินเมธี (คำยอดใจ). “แนวคิดทางการเมืองของขงเบ้งในวรรณกรรมสามก๊กที่มีต่อสังคมไทย”. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์** ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม –มีนาคม 2563): 223-232.

ไพศาล พืชมงคล. **สามก๊ก ฉบับคนขายชาติ (เล่มที่ 1).** กรุงเทพมหานคร: บ้านพระอาทิตย์, 2550.

ลิขิต ธีรเวคิน. **เสถียรภาพทางการเมือง เอ็มจีอาร์ออนไลน์.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://mgronline.com/daily/detail/9510000009408. [23 มกราคม 2551].

วรศักดิ์ มหัทธโนบล. สามรัฐ ที่มิใช่ สามก๊ก (6) มติชนสุดสัปดาห์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.matichonweekly.com /column/article_40447. [13 มิถุนายน 2560].

[9] จารุบุตร เรืองสุวรรณ, **บทบาทของรัฐสภาต่อความมั่นคงทางการเมือง**, (รัฐสภาสาร, 2526), หน้า 16-27.

การจัดการระบบนิเวศแบบพหุภาคีเครือข่ายในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
Multilateral Network Ecosystem Management in Lomsak District, Phetchabun Province

ปิยวัช ละคร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พ่อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์

บทคัดย่อ

การจัดการระบบนิเวศแบบพหุภาคีเครือข่ายในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดระบบนิเวศของภาคีเครือข่ายชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์กับการเสริมสร้างความสมดุลในระบบนิเวศ ในจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบผสมผสาน คือการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า การจัดระบบนิเวศแบบพหุภาคีเครือข่ายของชุมชนในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้ง ด้านน้ำ ด้านดิน ด้านเกษตรอินทรีย์ ด้านการจัดการขยะ โดยการมีส่วนร่วมของพหุภาคี ให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ เพื่อการจัดการทรัพยากรน้ำที่ยั่งยืน มีแนวคิดจะพัฒนาลำน้ำ โดยขุดเป็นบ่อน้ำในลำห้วยเป็นขั้นบันไดทอดลงไปสู่ด้านล่าง และธนาคารน้ำใต้ดิน เพื่อเพิ่มระดับน้ำบาดาล โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย การทำเกษตรกรรมที่ต้องใช้ที่ดินเป็นปัจจัยหลัก ดังนั้น การจัดการดินเป็นการเพิ่มอินทรียวัตถุให้แก่ดิน ทำได้โดยการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ซึ่งมีหลายชนิดด้วยกันเช่น การใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยการทำเกษตรอินทรีย์ไว้บริโภคในครัวเรือนบ้าง ลดการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช โดยใช้วิธีทางธรรมชาติในการกำจัดศัตรูพืชแทน และการจัดการขยะชุมชนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและการจัดการขยะอย่างเป็นระบบ มีการคัดแยก ณ แหล่งกำเนิดและแยกประเภทเก็บ โดยการจัดถังแยกประเภทเพื่อให้ประชาชนแยกประเภทขยะ โดยแยกออกเป็นขยะรีไซเคิล ขยะที่รีไซเคิลไม่ได้ และขยะอันตรายก็ตาม การดำเนินการสร้างวินัยในการจัดการขยะ จึงจัดทำโครงการชุมชนปลอดขยะ (Zero Waste) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินงานด้านการจัดการขยะมูลฝอยแบบครบวงจร

การพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์กับการเสริมสร้างความสมดุลในระบบนิเวศ ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งในแต่ละพื้นที่มีกิจกรรม พัฒนาที่ให้ความสมดุลการระบบนิเวศ เช่นกิจกรรมปลูกป่าต้นน้ำทางฝั่งซ้ายของน้ำป่าสัก คลองชลประทานสำหรับส่งน้ำเพื่อการเกษตร ปลูกพืชเสริมแร่ธาตุให้กับดิน ส่งเสริมให้เกษตรกรลดการใช้ปุ๋ยเคมี ให้ใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนปุ๋ยเคมี ส่งเสริมให้ทำเกษตรอินทรีย์

ปลอดสารพิษมากขึ้น และรณรงค์ให้ชุมชนคัดแยกขยะก่อนทิ้งด้วย และกิจกรรมธนาคารขยะให้เหมาะกับชุมชน

คำสำคัญ : การจัดการ, ระบบนิเวศ, แบบพหุภาคี

Abstract

Multilateral Ecosystem Management Network in Lom Sak District, Phetchabun Province. This research is a mixed qualitative research. This is qualitative research by collecting data by interviewing relevant persons.

The study found that Multilateral ecosystem organization, a network of communities in Lom Sak district, Phetchabun province, both in the water, the soil, the organic agriculture Waste management By the participation of multilateralism cover all areas for sustainable water resource management. There is an idea to develop a river by digging into a well in a creek a staircase leading down to the bottom and underground water banks to increase the level of groundwater by the participation process of network partners. Land-based agriculture is the main factor, so soil management adds organic matter to the soil. Achieved by using organic fertilizers which has many types as well. The use of manure, fertilizers, organic farming for household consumption Reduce the use of pesticides using natural methods to get rid of pests instead and environmental friendly waste management and systematic waste management with in situ separation and collection classification. By arranging a sorting bin for people to classify their waste separated into recyclable waste non recyclable waste and dangerous waste implementation of waste management discipline. Therefore, the Zero Waste community project has been established to promote and support the cooperation and participation of the people and local government organizations in the implementation of integrated solid waste management.

Space development and creative activities and enhancing ecological balance in Lom Sak district, Phetchabun Province. In which each area has activities Development that provides ecological balance Such as an upstream forest plantation activity on the left bank of Nam Pa Sak Irrigation canals for supplying water for agriculture Grow plants to add minerals to the soil. Encourage farmers to reduce the use of chemical fertilizers. Use organic fertilizers instead of chemical fertilizers. Encourage more organic farming and campaigning for the community to sort waste before throwing away and garbage bank activities to suit the community.

Keywords : Ecosystem, Management, Multilateral

บทนำ

มนุษย์นั้นได้ดำรงชีวิตอยู่ใต้อิทธิพลของธรรมชาติ ธรรมชาตินำหล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ให้ดำเนินไปตามกฎของมัน ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติที่อยู่ในกายเช่น ความเกิด ความเจ็บ ความแก่และความตาย ส่วนธรรมชาติภายนอกนั้นได้แก่ สภาพแวดล้อม เช่น อากาศ น้ำ ดินเป็นต้นแม้ในสมัยพุทธกาลปัญหาเรื่องความสมดุลของธรรมชาติตามระบบนิเวศยังไม่เกิดขึ้นมากนัก ทั้งนี้เนื่องจากผู้คนในยุคต้นๆ นั้น ความเปลี่ยนแปลงทางด้านธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป จึงอยู่ในวิสัยที่ธรรมชาติสามารถปรับดุลของตัวเองได้

ระบบนิเวศ ประกอบด้วยสิ่งมีชีวิตนานาชนิดและรูปแบบต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์ จุลินทรีย์ที่อยู่รวมกันบริเวณใดบริเวณหนึ่ง โดย สิ่งมีชีวิตเหล่านั้นสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมรอบๆ ตัวได้ การปรับตัว เปลี่ยนแปลงบางอย่างของสิ่งมีชีวิตอาจเกิดขึ้นภายในหนึ่งชั่วอายุ หรือยาวนานหลายชั่วอายุ โดยผ่านการคัดเลือกตามธรรมชาติ ตามกระบวนการวิวัฒนาการ คุณสมบัติ และความสามารถของสิ่งมีชีวิต สิ่งมีชีวิตและสภาวะแวดล้อมต่างก็มีบทบาทร่วมกัน และมีปฏิกิริยาต่อกันและกันอย่างซับซ้อนในระบบนิเวศที่สมดุล โครงสร้างและคุณสมบัติของระบบนิเวศเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้สิ่งมีชีวิตชนิดต่างๆ รวมทั้งมนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล เมื่อความเจริญและอารยธรรมของมนุษย์ได้มาถึงจุดสุดยอด และเริ่มเสื่อมลงเพราะมนุษย์เริ่มทำลายสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ที่เคยช่วยเหลือสนับสนุนตนเองมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค หรือการแสวงหาความสุขและความบันเทิงบนความทุกข์ยากของสิ่งมีชีวิตอื่น จนทำให้เกิดการเสียสมดุลของระบบนิเวศ ซึ่งนำไปสู่ความเสียหายอย่างใหญ่หลวงของสรรพสิ่งทั้งมวล

จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดในหลายๆ พื้นที่ การอพยพย้ายถิ่นไปสู่เมืองใหญ่ โครงการขนาดใหญ่ของรัฐที่มุ่งเป้าหมายสู่เขตเมือง เป็นสาเหตุส่วนหนึ่งทำให้มีการขยายพื้นที่ของเขตเมืองอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้แก่ มลพิษทางอากาศ ซึ่งเกิดจากการปล่อยสารมลพิษจากยานพาหนะ จากการทำเกษตรกรรมด้วยสารเคมี ส่งผลผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนทั้งสิ้น และกำลังประสบปัญหาการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ โดยไม่มีการจัดการที่เหมาะสม ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลง ระบบนิเวศน์ถูกทำลายส่งผลกระทบต่อทุกคน เพราะเราทุกคนเป็นส่วนหนึ่งในธรรมชาติ ดังนั้นเราทุกคนควรรู้และเข้าใจถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ และควรให้ความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อความสุขและความปลอดภัยในชีวิตเราทุกคน ดังนั้นควรหาแนวทางการป้องกันและแก้ปัญหาตามระบบการจัดการระบบนิเวศของภาคีเครือข่ายให้ชัดเจนแล้วนำเสนอต่อสังคมเพื่อให้เป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งในการแก้ปัญหาอย่างถูกวิธีต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดระบบนิเวศของภาคีเครือข่ายชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

2. เพื่อพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์กับการเสริมสร้างความสมดุลในระบบนิเวศในจังหวัดเพชรบูรณ์

3. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและเสนอองค์ประกอบการจัดการระบบนิเวศแบบพหุภาคีในจังหวัดเพชรบูรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องได้แก่ หนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย และเอกสารอื่น ๆ คัดเลือกองค์กร ชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการนิเวศวิทยา ศึกษาวิเคราะห์แนวคิด หลักการ การจัดการระบบนิเวศวิทยาแบบพหุภาคี ที่มีผลต่อความยั่งยืนทางนิเวศวิทยาในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยอาศัยเครือข่ายและกลุ่มชุมชน สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามโดยนำมาวิเคราะห์

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) มุ่งเน้นองค์กร ชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการนิเวศวิทยาในจังหวัดเพชรบูรณ์ จากตัวแทนภาคี 5 ชุมชน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา แบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาแนวคิด หลักการ ความเป็นมา ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อความยั่งยืนทางนิเวศวิทยา

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล สังเกตความเป็นอยู่ของชุมชนเพื่อสอบถามความเป็นอยู่และบริบทขององค์กร ชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการนิเวศวิทยาในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การจดบันทึก บันทึกเทป และการถ่ายภาพ โดยวิธีการการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation)

5.. การวิเคราะห์ข้อมูล ศึกษาวิจัยทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มเฉพาะ เป็นกระบวนศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

6. การนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. การจัดระบบนิเวศแบบพหุภาคีเครือข่ายของชุมชนในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

การจัดระบบนิเวศ น้ำ ชาวบ้านมีความต้องการน้ำดื่ม น้ำใช้ และน้ำเพื่อการเกษตร ภาวะเช่นนี้เกิดขึ้นบ่อยครั้ง มีการสร้างอ่างเก็บน้ำ ต้องผ่านกระบวนการประชาพิจารณ์ ส่วนการจัดการวิธีอื่น ก็มีการสร้างธนาคารน้ำใต้ดิน เพื่อบรรเทาน้ำท่วมขัง ที่ไม่สามารถระบายได้ทันท่วงที หรือเป็นการเติมน้ำเข้าสู่ใต้น้ำหรือเพิ่มระดับบาดาล เพราะในยามแล้งจะมีปัญหาน้ำใต้ดินหมด การจัดการน้ำตามลำห้วย ในลำห้วยน้ำจะ

ไม่มีในหน้าแล้ง น้ำแห้งจึงจำเป็นต้องหาวิธีการจัดการน้ำ โดยขุดล่องน้ำให้ลึกกว่าที่เป็นอยู่ เพราะมีตะกอนที่ถูกน้ำพลัดพามา เป็นเวลานาน ทำให้ตื้นเขิน อนึ่งต้นน้ำก็ได้เปลี่ยนทิศทางการไหลของน้ำ และตามธรณีวิทยา พื้นดินบริเวณเขา จะมีร่องรอยแยกของเปลือกโลกทำให้น้ำที่ไหลลงมาตามช่องภูเขาลงสู่ใต้พื้นดินหมดก่อนจะไหลลงมาถึงด้านล่าง และยังมีการจัดการน้ำประปาภูเขา ซึ่งเป็นแนวคิดใหม่ ที่จะช่วยระบบการจัดการน้ำในบริเวณหมู่บ้านได้และยังจะช่วยบรรเทาการขาดแคลนน้ำ[1]

การจัดการดิน เป็นการเพิ่มอินทรียวัตถุให้แก่ดิน ทำได้โดยการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ซึ่งมีหลายชนิดด้วยกันเช่น การใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก เป็นต้น การปลูกพืชปุ๋ยสด การตัดสับและไถกลบพืชสด การตัดสับและการไถกลบพืชสดนั้น จำเป็นต้องพิจารณาถึงอายุของพืชสดเป็นสำคัญ ระยะเวลาที่เหมาะสม ในการตัดสับและไถกลบ ควรทำขณะที่ต้นถั่วเริ่มออกดอกไปจนถึงระยะดอกบานเต็มที่ เนื่องจากในระยะนี้ต้นถั่วเจริญงอกงามสูงสุด เมื่อไถกลบแล้วจะทำให้ปริมาณอินทรียวัตถุและธาตุไนโตรเจนสะสมอยู่ในดินสูงด้วย การใช้ปุ๋ยพืชสด เพื่อปรับปรุงโครงสร้างของดินไปพร้อมๆกับการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดิน นอกจากจะทำให้ดินร่วนซุยแล้วยังเพิ่มธาตุอาหารให้แก่พืชด้วย พืชที่นิยมปลูกเพื่อทำปุ๋ยพืชสด เช่น ปอเทือง ถั่วพร้า ปุ๋ยหมัก คือ เป็นปุ๋ยธรรมชาติชนิดหนึ่งซึ่งได้จากเศษพืชต่างๆ เศษขยะมูลฝอยหลายชนิด อาจมีซากพืชมูลสัตว์รวมอยู่ด้วย เมื่อนำมาผสมรวมกันโดยอาศัยกรรมวิธีหมักอย่างง่ายๆ และใช้เวลาในระยะหนึ่ง เศษพืช เศษขยะเหล่านี้จะเปลี่ยนไปจากรูปเดิมอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางชีวเคมีของจุลินทรีย์ หลังจากนั้นก็สามารถนำเอา ปุ๋ยหมักที่ได้ไปใช้ในการปรับปรุง บำรุงดิน ประโยชน์ของปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก ได้แก่ มูลสัตว์ต่างๆ ที่อยู่ในรูปของเหลวและของแข็งส่วนใหญ่จะเป็นมูลสัตว์เลี้ยง เช่น มูลวัว ไก่ และสุกร เป็นต้น มูลสัตว์เหล่านี้จะประกอบด้วยอุจจาระและปัสสาวะของสัตว์ ซึ่งเป็นส่วนของซากพืชและสัตว์ที่ผ่านกระบวนการย่อยสลายจากระบบย่อยของสัตว์ ปัสสาวะ ก็จะเป็นส่วนประกอบของเกลือและสารอินทรีย์ที่ละลายน้ำได้ ซึ่งเป็นแหล่งธาตุอาหารพืช เรื่องการจัดการดินให้มีคุณภาพ เหมาะแก่การเพาะปลูก ดินมีสารอาหารปลูกพืชก็งามไม่ต้องใช้สารเคมี โดย ใช้น้ำหมักจุรินทรี ทำจากพืชสด ไม่ว่าจะเป็นต้นกล้วย ผสมกับเชื้อจุลินทรีย์ หมักให้ได้ตามระยะเวลาที่กำหนด และใช้แสงลำไรตอนเช้า ถึงมีคุณภาพ อยากได้พืชที่เขียว งาม ลำต้นสมบูรณ์ ไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี หรือปุ๋ยยูเรีย แต่ใช้น้ำหมักจากพืชธรรมชาติได้

เกษตรอินทรีย์ “ระบบการเกษตรที่ผลิตอาหารและเส้นใยด้วยความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นหลักการปรับปรุงบำรุงดิน การเคารพต่อศักยภาพทางธรรมชาติของพืช สัตว์ และนิเวศการเกษตร เกษตรอินทรีย์จึงลดการใช้ปัจจัยการผลิตภายนอก และหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช และเวชภัณฑ์สำหรับสัตว์ และในขณะเดียวกันก็พยายามประยุกต์ใช้ธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิตและพัฒนาความต้านทานโรคของพืชและสัตว์เลี้ยง” สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม ภูมิอากาศและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เนื่องจากก่อให้เกิดผลผลิตที่ปลอดภัยจากสารพิษ และช่วยฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน มีหลักการของการอยู่ร่วมกันและพึ่งพิงธรรมชาติทั้งบนดินและใต้ดิน ใช้ปัจจัยการผลิตอย่างเห็นคุณค่า และมีการอนุรักษ์ให้อยู่อย่างยั่งยืน

[1] สัมภาษณ์ สิบเอกชัยวัฒน์ ปัญจิต, ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลปากช่อง, 31 พฤษภาคม 2563.

การจัดการขยะ การจัดการขยะชุมชนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม แนวคิดในการจัดการขยะของประเทศไทย ในปัจจุบันยังพบว่าเริ่มมีเทศบาลบางแห่งในประเทศไทยมีการคัดแยก ณ แหล่งกำเนิดและแยกประเภทเก็บขน โดยการจัดถังแยกประเภทเพื่อให้ประชาชนแยกประเภทขยะทิ้ง โดยแยกออกเป็นขยะรีไซเคิล ขยะที่รีไซเคิลไม่ได้ และขยะอันตรายก็ตาม แต่การจัดเก็บยังไม่ครอบคลุมทั้งพื้นที่ ทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน และส่วนจัดเก็บสัปดาห์ละครั้ง ทำให้ขยะเน่าเสียและมีกลิ่นรุนแรง จึงทำให้กระบวนการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทางไม่เกิดขึ้น มีการรีไซเคิลวัสดุที่มีราคาตั้งแต่ต้นทางโดยเจ้าของบ้านและกลางทางโดยกลุ่มคนอาชีพซาเล้งเก็บขยะและพนักงานเก็บขนขยะ ทำให้ส่วนหนึ่งของวัสดุที่สามารถรีไซเคิลได้ถูกเก็บออกไป

การบริหารจัดการขยะมูลฝอยใช้หลัก 3Rs ดังนี้

- Reduce การรณรงค์ให้ใช้ตะกร้าจากวัสดุรีไซเคิลใส่อาหารไปวัด และไปตลาด การใช้ถุงผ้าแทนถุงพลาสติก หรือกระเป๋าแบนแนม

- Reuse กิจกรรมมรณรงค์ให้หน่วยงานต่างๆ และประชาชน ใช้ทรัพยากรที่มีให้เกิดความคุ้มค่ามากที่สุด เช่น การใช้กระดาษในสำนักงานให้คุ้มค่า ก่อนนำไปรีไซเคิลการนำขยะที่ไม่สามารถรีไซเคิลได้นำมาทำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ สามารถนำไปใช้สอยได้จริง เช่น ที่นอน/หมอนจากหลอดกาแฟ หมวกจากกล่องสุรา กระเป๋าจากซองกาแฟ และโครมไฟจากขวดน้ำอัดลม การนำขยะอินทรีย์มาใช้ทำปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ และแก๊สชีวภาพใช้ในครัวเรือนลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน

- Recycle กิจกรรมธนาคารวัสดุรีไซเคิล รับฝากขยะรีไซเคิลจากการคัดแยกมาจากครัวเรือนของสมาชิกกองทุนธนาคารรีไซเคิลเพื่อเป็นเงินออม และการจัดสวัสดิการให้กับประชาชนในชุมชน

การจัดการขยะ ดำเนินงานภายใต้กองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล การมีส่วนร่วมของชุมชน ภาคเอกชน ส่วนราชการ/องค์กร มีการจัดตั้งตัวแทนชุมชน เอกชนหน่วยงานภาครัฐเป็นกรรมการ/ที่ปรึกษาดำเนินการทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล สถานศึกษา วัด และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มีชุมชน หรือผู้ปกครอง หรือหน่วยงานภาครัฐสนับสนุนกิจกรรมหนึ่งภาคีร่วมจัดนิทรรศการเกี่ยวกับกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล[2]

2. พัฒนาพื้นที่และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์กับการเสริมสร้างความสมดุลในระบบนิเวศ ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

น้ำเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามากสำหรับมนุษย์ จึงต้องมีการพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำใหม่และระบบกระจายน้ำ ยุทธศาสตร์และทิศทางการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่จังหวัด[3] ซึ่งมีวิสัยทัศน์แผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการน้ำว่า “ทุกหมู่บ้านมีน้ำสะอาดอุปโภค บริโภค น้ำเพื่อการผลิตมั่นคง ความเสียหายจากอุทกภัยลดลง คุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน บริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน ภายใต้การพัฒนาอย่างสมดุล โดยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน” ความเชื่อมโยงกับทิศทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ

[2] สัมภาษณ์ นายไสว คำพุฒ, นกยกองค์การบริหารส่วนตำบลช้างตะลูด, 5 พฤษภาคม 2563.

[3] สัมภาษณ์ นายธีรวุฒิ ราชแก้ว, ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลท่าอิบุญ, 8 พฤษภาคม 2563.

สิ่งแวดล้อมของจังหวัด การป้องกันแก้ไขและบรรเทาความเสียหายจากอุทกภัย ภัยแล้ง แหล่งน้ำผิวดินและแหล่งน้ำบาดาลได้รับการอนุรักษ์ฟื้นฟู และบริหารจัดการอย่างมี ประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นกับด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของจังหวัด

ดิน เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญในการดำรงชีพของมนุษย์ ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมที่ต้องใช้ที่ดินเป็นปัจจัยหลักองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้จัดทำแผนงาน /โครงการกิจกรรมต่าง ๆ เช่นโครงการปรับปรุงดิน โครงการส่งเสริมการเกษตรอนุรักษ์ โครงการขยายพันธุ์หญ้าแฝก/ ปลูกหญ้าแฝก โครงการปรับโครงสร้างภาคเกษตร เพื่อรณรงค์ ส่งเสริม และสนับสนุนให้เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ดินและน้ำอย่างถูกวิธี เพื่อบำรุงดินและมีการใช้ที่ดินอย่างเหมาะสม ส่งเสริมเกษตรกรลดการใช้ปุ๋ยเคมี เพื่อลดต้นทุนการผลิตรวมทั้ง รัฐบาลต้องดำเนินการจัดการปฏิรูปที่ดินให้กับผู้ที่ยังไม่มีที่ทำกิน[4]

เกษตรอินทรีย์มีความสำคัญต่อสภาพแวดล้อมโดยรวม ที่มีความปลอดภัยทั้งผู้ผลิต และผู้บริโภค รวมทั้งระบบนิเวศวิทยา การพัฒนาการเกษตรอินทรีย์ตามวิถีพื้นบ้าน ควรที่จะ สนับสนุนการปรับปรุงรูปแบบการทำเกษตรของเกษตรกรรายย่อยจากเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์ โดยเฉพาะกกลุ่มที่อยู่ในช่วงของการปรับเปลี่ยนโดยคำนึงถึงการรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายเสริมสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกร ให้มีการเชื่อมโยงเครือข่ายด้านระบบการผลิต การแปรรูป และการตลาดของเกษตรกรที่ผลิตเกษตรอินทรีย์ให้พึ่งพาตนเองได้ ลดการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีเพื่อลดต้นทุนการผลิตและพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาพอนามัยของเกษตรกรผู้ผลิต รวมทั้งสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นี่คือแนวทางการพัฒนาพัฒนาการผลิตและสร้างเครือข่ายสู่การพึ่งตนเอง เพื่อพัฒนาการผลิตสู่เกษตรอินทรีย์ให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน และแก้ไขปัญหาความยากจน รวมทั้งเพื่อสนับสนุนการรวมกลุ่มเกษตรกรสร้างความเชื่อมโยงเครือข่ายในการพึ่งพากันและกัน และยังเป็นการพัฒนาช่องทางการตลาดรองรับผลผลิตส่วนเกินเพื่อเชื่อมโยงแบบพึ่งตนเองที่มีความเข้มแข็งและพร้อมที่จะนำผลผลิตส่วนเกินมาจำหน่าย รวมทั้งสามารถเข้าถึงตลาดได้มากขึ้นในทุกระดับ

การพัฒนาของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล “ตำบลสะอาด สิ่งแวดล้อมปลอดภัย ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ” มีการมอบหมายแต่งตั้งผู้รับผิดชอบหรือผู้ดำเนินงานตามนโยบายชัดแจน จัดให้มีโครงสร้างการบริหารงานกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล และแต่งตั้งคณะทำงานระดับตำบล โดยจัดทำประกาศคณะกรรมการบริหารจัดการกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล เรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล แต่งตั้งคณะทำงานระดับหมู่บ้าน โดยจัดทำประกาศคณะกรรมการบริหารจัดการกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล เรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล ซึ่งคณะแรกมีหน้าที่อนุมัติการรับเงิน การจ่ายเงิน ตรวจสอบบัญชี และสรุปผลการดำเนินงานของธนาคารวัสดุรีไซเคิลเสนอต่อคณะทำงานฝ่ายบริหารงานทั่วไปทราบทุกเดือน และมีหน้าที่ ให้บริการแก่สมาชิกของธนาคารในการฝากวัสดุรีไซเคิล หรือถอนเงินจากบัญชี สรุปผลการประกอบการของธนาคารประจำวัน และประจำเดือน ส่งให้

[4] **แผนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับจังหวัด ปี พ.ศ. 2559 – 2564.** สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเพชรบูรณ์. 2558.

ผู้จัดการธนาคารทราบ มีหน้าที่ ในการตั้งราคาซื้อ ขายประจำเดือน โดยการตั้งราคาอ้างอิงตามราคาตลาด นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ตรวจสอบคุณลักษณะของวัสดุรีไซเคิล และชั่งน้ำหนักวัสดุรีไซเคิลที่สมาชิกนำมาฝาก รวมถึงติดต่อร้านรับซื้อของเก่า เพื่อตกลงการซื้อขายวัสดุรีไซเคิลในแต่ละเดือน ส่วนคณะที่สองให้คณะทำงานมีหน้าที่ ดังนี้ ให้คำแนะนำในการดำเนินงานกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล รวมถึงการดำเนินงานด้านต่างๆ เช่น การจัดทำข้อมูล รวบรวมวัสดุรีไซเคิลจากสมาชิกในพื้นที่ ชั่งน้ำหนัก จดบันทึก เป็นต้น ประชาสัมพันธ์การดำเนินงานที่เกี่ยวกับกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิลทุกด้าน ให้ความรู้เกี่ยวกับการคัดแยกขยะให้กับสมาชิก และประชาชนในพื้นที่ควบคุมและกำกับดูแลการจัดทำบัญชีเงิน หรือทรัพย์สินในกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิลให้เป็นไปตามแนวทางที่คณะกรรมการบริหารกำหนด พิจารณาให้ความเห็นชอบ จัดทำสรุปผลการดำเนินงานรายงาน ทุกรายไตรมาส และทุกสิ้นปีงบประมาณให้คณะกรรมการบริหารจัดการกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล มีการสร้างรับรู้ให้แก่ประชาชนด้วยกาจัดเวทีประชาคมเรื่องการจัดตั้งกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล

3. วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและเสนอองค์ประกอบการจัดการระบบนิเวศแบบพหุภาคีในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นแต่ละแห่งจะคล้ายๆ กัน ประชาชนไม่เข้าใจในระบบการจัดการนิเวศมากนัก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องน้ำ ดิน เกษตรอินทรีย์ และการจัดการขยะ ปัญหาการใช้ที่ดิน ซึ่งพื้นที่ประกอบด้วยเนินเขา ป่า และที่ราบเป็นตอน ๆ สลับกันไป มีลักษณะลาดชันจากทิศเหนือลงไปทางใต้ ตอนเหนือมีทิวเขาสูง ตอนกลางของจังหวัดเป็นพื้นที่ราบและมีเทือกเขาเพชรบูรณ์ขนาบทั้งไปสองข้าง มีแม่น้ำป่าสักซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่สุดของจังหวัดไหลผ่านตอนกลางของจังหวัด การไหลบ่าของน้ำผิวดินและพัดพาดินไปตามกระแสน้ำ ผลกระทบคือ ทำให้ความสมบูรณ์ของดินลดลง อ่างเก็บน้ำและแหล่งน้ำธรรมชาติตื้นเขิน การชะล้างพังทลายที่รุนแรงก่อให้เกิดอันตรายต่อคน และสัตว์เลี้ยงรวมทั้งสร้างความเสียหายแก่บ้านเรือนและพื้นที่เกษตรกรรม ปัจจัยที่มีผลต่อความรุนแรงในการชะล้างพังทลายของดิน ได้แก่ สภาพลมฟ้าอากาศ ปริมาณน้ำฝน สภาพภูมิประเทศ เช่น ความสูงของพื้นที่ ความลาดชันและ ความยาวของความลาดชัน ที่ยิ่งมีค่ามากยิ่งส่งผลให้เกิดการชะล้างพังทลายรุนแรงมากขึ้น ลักษณะพืชพรรณหรือสิ่งที่ปกคลุมดิน พื้นที่ที่เปิดโล่งทำให้เกิดการสูญเสียหน้าดินอย่างมากในฤดูฝน การใช้ประโยชน์ที่ดินที่ไม่เหมาะสมกับสมรรถนะของดิน ปัญหาดินเสื่อมโทรม ทำให้ผลผลิตทางเกษตรลดลง เกิดจากการปลูกพืชชนิดเดียวกันเป็นเวลานานโดยปราศจากการบำรุงรักษาดิน ทำให้แร่ธาตุบางชนิดขาดแคลน การปลูกพืชเศรษฐกิจซ้ำซาก การเผาเศษวัสดุทางการเกษตร การใช้ปุ๋ยเคมีและยากำจัดศัตรูพืชติดต่อกันเป็นเวลานาน โดยความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ทำให้เกิดสารตกค้างในดิน แหล่งน้ำ และผลผลิตทางการเกษตร และปัญหาดินที่เกิดจากสภาพธรรมชาติของดินร่วมกับการกระทำของมนุษย์ เช่น ดินเปรี้ยว ดินเค็ม ดินอินทรีย์(พรุ) ดินทรายจัดและดินตื้น การทำเกษตรอินทรีย์ลดปัญหาการใช้สารเคมี ลดการปนเปื้อนสารเคมีในพืช ผักหรือผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ส่วนปัญหาการจัดการขยะของชุมชน เบื้องต้น ด้านการเก็บรวบรวมขยะมูลฝอย ภายในเขตพื้นที่ยังไม่มีการเก็บรวบรวมขยะมูลฝอย ผู้ประกอบการร้านค้าและคนเก็บขยะมูลฝอยในชุมชน การจัดการปัญหาขยะมูลฝอยมี

ความสำคัญและจำเป็น เนื่องจากการเผาขยะกลางแจ้งในหมู่บ้านส่งกลิ่นเหม็นไหม้รบกวนรวมทั้งละอองควันจากการเผาไหม้ปลิวไปติดเสื้อผ้าตากอยู่นอกบ้าน ส่วนระดับครัวเรือนยังพบว่าคุณลักษณะทางประชากรขาดอบรม หรือขาดการศึกษา ส่งผลต่อการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนด้วย อีกทั้งความรู้เกี่ยวกับการจัดการและการใช้เทคโนโลยีและความตระหนัก วัฒนธรรมและสังคม เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่ถึงประสิทธิภาพการจัดการเช่นกัน

ดังนั้น จะเห็นได้จากการที่น้ำขาดแคลนในยามแล้ง แม้ว่าจะมีการสูบน้ำบาดาลขึ้นมาใช้เป็นอย่างมากก็ตาม ซึ่ง น้ำใต้ดินก็ได้ลดไปอย่างมาก จึงต้องมีการเติมน้ำเข้าสู่ใต้ดิน โดยการทำธนาคารน้ำ นอกจากนี้ยังมีการสร้างฝาย สร้างอ่างเก็บน้ำ ปลูกป่าต้นน้ำ ปลูกหญ้าแฝกกันหน้าดินพังทลายหรือป้องกันดินถล่ม ส่งเสริมการปลูกพืชหมุนเวียน ปลูกพืชบำรุงดิน และใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนปุ๋ยเคมี ลดสารเคมีในการปลูกพืช ผักผลไม้ เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะของร่างกายให้แข็งแรง การจัดการขยะในปัจจุบันจะเห็นว่า ประชาชนได้ตระหนัก มีจิตสำนึกในการรักษาความสะอาด รักษ์สิ่งแวดล้อมมาก ตอนแรกอาจมีประชาชนบางกลุ่มไม่เข้าใจในเรื่องการบริหารจัดการขยะ มีความรู้สึกต่อต้าน แต่เมื่อให้ความรู้ความเข้าใจแล้วจึงได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดียิ่ง ไม่ว่าจะเป็นการคัดแยกขยะ ให้ง่ายต่อการเก็บ หรือขจัดได้ง่ายขึ้น และยังสร้างรายได้จากการขายขยะอีกด้วย หากทางหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเขามาผลักดันนโยบาย สนับสนุนในเรื่องของงบประมาณ การให้ความรู้ ความเข้าใจ กับชาวบ้านในชุมชนเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชนร่วมกันจะทำให้ปริมาณขยะมูลฝอยลดลง เนื่องจากกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการมูลฝอยทำให้ส่งผลให้มีปริมาณขยะมูลฝอยตกค้างลดลง สอดคล้องกับแนวคิด การจัดการขยะมูลฝอยแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน ที่เน้นความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในแก้ไขปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย ตั้งแต่การเกิดและการคัดแยกขยะ ไปจนถึงการกำจัดขั้นสุดท้าย เทศบาลควรให้ความสำคัญกับแผนและนโยบายรองรับการจัดการขยะมูลฝอยในชนบทในอนาคต ผู้ที่เกี่ยวข้ององควรเข้ามาให้ความรู้และทักษะในการจัดการขยะมูลฝอยด้านต่างๆ แก้ประชาชนภายในชุมชน เช่น ส่งเสริมการคัดแยกและการนำขยะไปแปรรูปและใช้ประโยชน์ให้มากขึ้น เป็นต้น

มีแนวคิดการจัดการขยะคือ มีกระบวนการร่วมกันคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำร่วมรับผลประโยชน์เพื่อชุมชนสะอาด สิ่งแวดล้อมปลอดภัย ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ ภายใต้กิจกรรม วิธีการตั้งกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล ผ่านกระบวนการ จัดเวทีประชาคมทุกหมู่บ้านเพื่อแสดงความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการขยะในพื้นที่ตำบล ในรูปแบบกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล จัดเวทีประชุมหัวหน้าส่วนราชการกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำกลุ่มองค์กรในชุมชน เพื่อระดมความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยภายใน พร้อมทั้งกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน และดำเนินการคัดเลือกคณะกรรมการชุมชนประชุมจัดทำระเบียบคณะกรรมการบริหารกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล ว่าด้วย การจัดตั้งกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิลตำบล และประกาศใช้ จัดตั้งกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิลตำบล เพื่อเป็นการบริหารจัดการขยะทุกประเภทตั้งแต่ครัวเรือนโดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิลตำบล และคณะทำงานระดับตำบลและระดับหมู่บ้าน ที่มาจากภาคประชาชน ร่วมถึงประชาชนจิตอาสาเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงาน ประชาชนในตำบล สมัครเข้าเป็นสมาชิกกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิลตำบล ประชาชนใน

ตำบลคัดแยกขยะ 4 ประเภท และจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของตนเองได้อย่างถูกต้อง สนับสนุนงบประมาณในการจัดซื้อวัสดุสำนักงาน เช่น กระดาษ หมึกพิมพ์ เพื่อนำมาดำเนินงานภายในกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิลโดยการจัดทำโครงการขึ้นมา

การอภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการระบบนิเวศแบบพหุภาคีในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นการศึกษาและการให้ความรู้ การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบมีส่วนร่วมในระดับพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำป่าสัก การใช้ประโยชน์และผลกระทบจากทรัพยากรน้ำในพื้นที่ พบว่า การใช้ประโยชน์ ด้านต่างๆ มีการใช้ประโยชน์อยู่ ได้แก่ เพื่อการเกษตร เพื่อการบริโภค (ดื่ม และทำอาหาร) และเพื่ออุปโภคในครัวเรือน ส่วนประเด็นผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับจากการจัดการทรัพยากรน้ำ ได้แก่ ผลกระทบต่อครอบครัวและอาชีพ และผลกระทบต่อชุมชนหมู่บ้าน ได้แก่ผลระบบการเกษตรที่ผลิตอาหารด้วยความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นหลักการปรับปรุงบำรุงดิน การเคารพต่อศักยภาพทางธรรมชาติของพืช สัตว์ และนิเวศการเกษตร เกษตรอินทรีย์จึงลดการใช้ปัจจัยการผลิตภายนอก และหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช และเวชภัณฑ์สำหรับสัตว์กระทบต่อสิ่งแวดล้อม และผลกระทบโดยรวม เรื่องการจัดการดินให้มีคุณภาพ เหมาะแก่การเพาะปลูก ดินที่มีสารอาหาร ปลูกพืชก็งามไม่ต้องใช้สารเคมี โดย ใช้น้ำหมักจุลินทรี ทำจากพืชสด ไม่ว่าจะเป็นต้นกล้วย ผสมกับเชื้อจุลินทรีย์ หมักให้ได้ตามระยะเวลาที่กำหนด และใช้แสงลำไรตอนเช้า ถึงมีคุณภาพ อยากได้พืชที่เขียว งาม ลำต้นสมบูรณ์ ไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี หรือปุ๋ยยูเรีย แต่ใช้น้ำหมักจากพืชธรรมชาติได้

และการจัดการขยะในรูปแบบและสถานที่ตั้งธนาคารขยะรีไซเคิล โดยการจัดการขยะในรูปแบบธนาคารขยะให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชน สถานที่ปฏิบัติงาน คณะทำงานรับฝากขยะของกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล ตามหมู่บ้าน สถานที่ตั้งธนาคารสะอาด เป็นระเบียบ สถานที่พัก คัดแยกขยะรีไซเคิล มีการจัดรูปแบบที่สามารถเข้าถึงการบริการได้สะดวก มีแผนผังแสดงขั้นตอนการให้บริการและผู้รับผิดชอบ การจัดระบบเอกสารข้อมูลการดำเนินงาน มีระบบจัดเก็บเอกสารเป็นหมวดหมู่และเป็นระเบียบเรียบร้อย มีการบันทึกข้อมูลถูกต้องครบถ้วนและเป็นปัจจุบัน มีประชาชนร่วมเป็นคณะทำงานของธนาคารขยะ มีความต่อเนื่องยั่งยืนของโครงการธนาคารขยะด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการระบบนิเวศแบบพหุภาคีเครือข่ายในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ” มีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

เนื่องจากกระบวนการจัดการระบบนิเวศวิทยาเป็นหน้าที่โดยตรงของหน่วยงานภาครัฐ แม้ชุมชนจะเป็นผู้มีส่วนได้เสีย แต่ก็ไม่สามารถดำเนินการเองได้หากไม่มีภาครัฐเข้ามามีส่วนในการบริหารจัดการ ดังนี้

1) ภาครัฐควรกำหนดกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ฟื้นฟู ท้องถิ่นอย่างเป็นรูปแบบและสนับสนับส่งเสริมงบประมาณในการดำเนินงานทุกขั้นตอน

2) หน่วยงานภาครัฐหรือส่วนงานที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น ควรกำหนดนโยบายในการส่งเสริม ท้องถิ่นให้เป็นรูปธรรม โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน

3) ควรสร้างจิตสำนึกที่ดีแก่ทุกชุมชนหรือทุกภาคส่วนในอันที่จะหันมาใส่ใจในการรักษาสิ่งแวดล้อมโดยการจัดกิจกรรมการอบรม การให้ความรู้

4) องค์การบริหารส่วนตำบลหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรจะมีนโยบายในการเสริมสร้างองค์ความรู้แก่เยาวชนให้มากกว่าที่เป็นอยู่

5) ควรมีการศึกษาหาแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บรรณานุกรม

ชัยวัฒน์ ปัญจิต. ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลปากช่อง. **สัมภาษณ์.** 31 พฤษภาคม 2563.

ธีรวุฒิ ราชแก้ว. ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลท่าอิบุญ. **สัมภาษณ์**. 8 พฤษภาคม 2563.

ไสว คำพุฒ. นกยกองค์การบริหารส่วนตำบลช้างตะลูด. **สัมภาษณ์.** 5 พฤษภาคม 2563.

เสน่ห์ภาวะผู้นำเพื่อการพัฒนาชุมชนสมัยใหม่

Charm for Leadership for Modern Community Development

อาคม ณ ลำพูน
กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
เสน่ห์ ใจสิทธิ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

ภาวะผู้นำนั้นย่อมมีความสำคัญต่อหน่วยงาน หรือองค์กรในการทำงานอย่างมาก อาจจะเป็นผู้นำแบบมีอำนาจ วาสนา ร่ำรวยเงินทองหรือการได้เกิดมาในวงค์ตระกูลที่สูงส่งซึ่งประเทศไทย สังคมไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนามาตั้งนานยังใช้ระบบ เอื้อประโยชน์ ระบบเครือญาติ ระบบเช้าชาม-เย็นชาม ซึ่งเป็นแนวคิดแบบเดิม ๆ ดังนั้น ประเทศไทยจะเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วนั้นจำเป็นต้องมีผู้นำที่มีแนวคิดแบบใหม่ๆ กล้าคิด กล้าทำ มองการไกล มีจิตใจสูงส่ง มีความรับผิดชอบ มีคุณธรรม กล้านำเอาเทคโนโลยีแบบใหม่ๆเข้ามาบริหารตั้งแต่ชุมชนระดับหมู่บ้านจนถึงระดับผู้นำประเทศ ต้องยอมรับในเรื่องของนวัตกรรมและเทคโนโลยี มีการปรับเปลี่ยนชุมชนในพื้นที่ชนบทมาเป็นแบบสังคมคนในเมือง การทำเกษตรกรรมต้องปรับเปลี่ยนการทำเกษตรกรรมแบบดั่งเดิมการใช้แรงงานคนจะต้องปรับเปลี่ยนเป็นการทำเกษตรกรรมแบบสมาร์ท ฟามร์เมอร์ (smart farmer)โดยใช้รถเกี่ยวข้าวเข้ามาแทนกำลังคน เป็นต้น โดยผู้นำทุกระดับจะต้องใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีและแนวคิดแบบใหม่ๆ เราถึงจะสามารถนำพาประเทศไทยเป็นประเทศที่พัฒนาและเป็นที่ยอมรับทั่วโลก

คำสำคัญ : เสน่ห์ภาวผู้นำ, สมัยใหม่

Abstract

The word leader is important to the department. Or an organization to work a lot May be a leader with power. wealth. fortune. or birth in a family that Lofty. which Thailand. Thai society is a developing country for a long time. still using the system Benefit Kinship System Morning bowl-cold bowl system Which is a traditional concept. therefore, Thailand will be a developed country that requires leaders with new ideas. courage to think. look at. close. have high mind. Responsibility. morality. courage to take New technology to manage from the village level to the national leader level Must accept the development of technology and technology such as changing communities in the area Rural life is like a society in the city Farming has to change to traditional agriculture. human labor must be

changed to agriculture Smart famer by using harvesters to replace manpower. for example. leaders of all levels must use new technology. new concepts and concepts. to Can bring Thailand to be a developed and accepted country around the world

Keywords : roles community leaders, Thai social context

บทนำ

ลักษณะภาวะผู้นำถือเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญ รูปแบบผู้นำที่ดีมีศักยภาพในการ ทำงานมีผลทำให้บุคคลากร พนักงานในองค์การ ให้การยอมรับในตัวบุคคลนี้ แต่ในปัจจุบันนี้ประสบการณ์การทำงานของหัวหนางาน ความรู้ความสามารถดานการจัดการการบริหารงานยังไม่เพียงพอ ทำให้การออกคำสั่งเพื่อมอบหมายงานยังไม่ เหมาะสมเท่าที่ควร ไม่สามารถกระตุ้น หรือจูงใจผู้ใต้บังคบบัญชาปฏิบัติงานใดตรงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้[1]รวมถึง ความคลาดเคลื่อนในการสื่อสารในการทำงาน ดังนั้นจึงมีความจาเป็นอย่างยิ่งในการเสริมสร้าง และพัฒนาพนักงานระดับหัวหน้างาน หรือผู้นำ เพื่อสนับสนุนการทางาน เพิ่มองค์ความรู้และ ศักยภาพในการเป็นผู้นำเพื่อบรรลุเป้าหมายและความสำเร็จขององค์การ[2]

เพราะฉะนั้น การเป็นผู้นำที่ดีนั้นย่อมมีความสำคัญมากกว่าการได้อยู่ในตำแหน่งสูงๆหรือเป็นผู้มีอำนาจ วาสนา ร่ำรวยเงินทอง หรือเกิดในวงค์ตระกูลสูง ๆผู้นำสมัยใหม่ต้องมีวิสัยทัศน์ มีความดี เป็นคนเก่งมีคุณธรรม และสามารถประสานงานกับคนอื่นหรือองค์กรอื่นได้เป็นอย่างรู้จักกาลเทศะที่สำคัญต้องมีภาวะผู้นำ ผู้นำสมัยใหม่ต้องกล้าพอที่จะให้โอกาสคนที่คิดเห็นต่างได้มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นแสดงดีมีความฉลาดหลักแหลม สำรวมความรู้ความสามารถเพราะต้องให้โอกาสเท่าเทียมกันจะทำให้คนอื่นหรือคนที่อยู่ฝ่งตรงข้ามได้มองถึงความใจกว้างนั้นหมายความว่าเราจะมีเสน่ห์ขึ้นมาทันทีในมุมมองของฝ่ายตรงข้าม หากเรามองแต่คนของเราหรือ ชอบการเอาอกเอาใจคอยแต่ประจบสอพลอ เราก็จะขาดความร่วมมือ และเสื่อมศรัทธาก็จะเกิดขึ้นในองค์กรนั้น หรือชุมชนนั้น ๆ และจะขาดประสิทธิภาพแล้วจะขาดประสิทธิผลโดยสิ้นเชิง ผู้นำสมัยใหม่ที่ดีจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับการบริหารงาน บริหารคน บริหารชุมชน และที่สำคัญรูจักบริหารตนเองมีจิตใจที่เข้มแข็งและมั่นคง เนื่องจากคนที่เป็นผู้นำ ย่อมมีคนรักและคนเกลียดดังนั้นการฝึกจิตใจให้หนักแน่น เข้มแข็ง มีสติไตร่ตรอง ไม่ยึดมั่น ถือมั่น มีความยืดหยุ่นจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น และถ้าจะเรียนรู้ได้ดีที่สุด ก็คือการเรียนรู้ด้วยตนเองไม่หลงตนว่าเป็นผู้มีอำนาจวาสนา แล้วนำพาไปใช้ในทางที่ผิดๆนั่นเอง เพราะฉะนั้นการเป็นผู้นำแบบสมัยใหม่ในสังคมไทยจะประสบความสำเร็จต้องมีผู้นำที่กล้าจะเปลี่ยนแปลงเป็นมุมมองร่วมสมัยของเรื่องภาวะผู้นำ ผู้นำดังกล่าวคล้ายคลึงกับผู้นำบารมีแต่แตกต่างตรงที่ความสามารถที่จะนำเอานวัตกรรมและการเปลี่ยนแปลงเข้ามาสู่องค์กรกล้าจะเปลี่ยนแปลงเป็นมุมมองร่วมสมัยของเรื่อง

---

[1] ทิมมิกา เครือเนตร, “ภาวะผู้นำกับแรงจูงใจในการทางานของพนักงาน บริษัท ไทยฟู้ดส์กรุ๊ปจำกัด”, **วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต,** มหาวิทยาลัยราชภฏวไลยอลงกรณ์, 2554), หน้า 2.

[2] ธัญญามาส โลจนานนท์, **“ภาวะผู้นำและแรงจูงใจในการทางานที่ส่งผลต่อความคิดสร้างสรรค์ของพนักงาน : กรณีศึกษา บริษัท ซิลลิค ฟาร์มาจำกัด”**, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557), หน้า 2.

ภาวะผู้นำผู้นำดังกล่าวคล้ายคลึงกับผู้นำบารมีแต่แตกต่างตรงที่ความสามารถที่จะนำเอานวัตกรรมและการเปลี่ยนแปลงเข้ามาสู่องค์กร กล้าจะเปลี่ยนแปลง เป็นมุมมองร่วมสมัยของเรื่องภาวะผู้นำ ผู้นำดังกล่าวคล้ายคลึงกับผู้นำบารมี แต่แตกต่างตรงที่ความสามารถที่จะนำเอานวัตกรรมและการเปลี่ยนแปลงเข้ามาสู่องค์กร

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

ความสามารถด้านภาวะผู้นำข้อที่สำคัญที่สุดในยุคปัจจุบันและจะสำคัญมากที่ สุดในอีก 10 ปีข้างหน้า ตลอดจนการวางกลยุทธ์และการสื่อสารที่ดี ผลการสำรวจบ่งชี้อย่างชัดเจนว่าความสามารถ 2 ข้อที่มีความสำคัญมากที่สุด ทั้งสำหรับการดำเนินงานในปัจจุบันและอนาคตก็คือ “การพัฒนากลยุทธ์” และ "ทักษะการสื่อสาร" "การพัฒนากลยุทธ์" และ "ทักษะการสื่อสาร" อาจต้องใช้วิธีการที่แตกต่างกันเพียงเล็กน้อย ผู้นำในองค์กรขนาดใหญ่จำเป็นต้องเสนอแนะความคิดเห็นที่มีต่อกลยุทธ์การ ดำเนินธุรกิจในระดับสูง แต่แนวความคิดเรื่องภาวะผู้นำสมัยใหม่และแนวทางปฏิบัติที่ดีต่าง ๆ บ่งชี้ว่าผู้นำจะสามารถสร้างผลกระทบได้มากที่สุดหากเขาส่งเสริมให้มีการ พัฒนาและดำเนินงานตามกลยุทธ์ไม่ใช่วางตัวว่า "ตนเองเก่งที่สุด" บรรดาผู้นำที่มีประสิทธิผลตระหนักดีว่างานของพวกเขาคือการพัฒนาความสามารถ ขององค์กรและการพัฒนาชุมชนซึ่งก็คือความสามารถของพี่น้องประชาชนนั่นเอง ในการดำเนินชีวิต หรือการประกอบอาชีพต่าง ๆ ทั้งราชการ เอกชน ธุรกิจ บุคคลย่อม ต้องการความสำเร็จ ความก้าวหน้า การได้เลื่อนชั้นเลื่อนตำแหน่ง เพิ่มเงินเดือน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อ เป็นการแสดงถึงความมีทักษะ ความสามารถ ประสบการณ์และมีคุณค่ามากขึ้นด้วย ความต้องการ ดังกล่าวจะเป็นได้เพียงใด ช้าหรือเร็ว ย่อมต้องอาศัยคุณสมบัติพิเศษหรือบุคลิกภาพที่โดดเด่น สอดคล้องกับตำแหน่งหน้าที่ คือบุคลิกภาพผู้นำจากการศึกษาวิจัยวิศวกรกลุ่มหนึ่งในประเทศ สหรัฐอเมริกา พบว่า วิศวกรที่มีสมองดี ความรู้ดี และมีบุคลิกภาพเป็นผู้นำ สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ดีกว่า 6 เท่า ของวิศวกรที่มีสมองดี ความรู้ดี แต่ขาดบุคลิกภาพผู้นำ บุคลิกภาพที่ดี จึงมีผลต่อความสำเร็จก้าวหน้าของบุคคล ทั้งในชีวิตส่วนตัว สังคม และหน้าที่การงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์กรและหน่วยงาน ปัจจุบันทุกองค์กรและหน่วยงาน ให้ความใส่ใจและความสำคัญกับเรื่อง “คุณภาพ” “มาตรฐาน” มีการเร่งรัดจัดทำมาตรฐาน จัดระบบการตรวจสอบภายใน-ภายนอก เพื่อเป็นการ รับประกันคุณภาพกันอย่างจริงจัง โดยคาดหวังว่าการประกันคุณภาพจะนำไปสู่คุณภาพของผลผลิต แต่ต้องยอมรับว่าในกระบวนการประกันคุณภาพ บุคลากรเป็นหัวใจสำคัญ ถ้าบุคลากรมีคุณภาพ ระบบการประกันคุณภาพก็จะสำเร็จ และโดยเฉพาะผู้ที่เป็น “ผู้นำ” จำเป็นต้องมีบุคลิกภาพที่ดี สม กับเป็นผู้นำในยุคใหม่ เพื่อทัดเทียมกับสากลได้สรุปได้ว่า ผู้นำยุคใหม่ ก้าวไกลสู่สากล จึงจำเป็นต้องเป็นผู้มีความรู้ ความคิดดี มี ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีวิสัยทัศน์ สามารถคิดคาดการณ์ล่วงหน้า มีความมุ่งมั่น มีจิตใจดีงาม (business mind. social heart) พร้อมที่จะรับฟัง ยอมรับ และใส่ใจผู้อื่น มีความฉลาดทาง ความคิดปัญญา และความฉลาดทางอารมณ์ รู้เท่าทันอารมณ์ จัดการกับอารมณ์ และจูงใจ ทั้งตนเองและผู้อื่นให้มีจิตใจร่วมกันเป็นหนึ่ง

เดียว เพื่อร่วมกันท างานได้ด้วยความเต็มใจเพื่อนำองค์กร ไปสู่ความเจริญก้าวหน้าที่ยั่งยืน ผู้นำจึงควรเป็นผู้ที่หัวใหญ่ (Head) ใจโต (Heart) มือกว้าง (Hand) และร่างสมาร์ท (Health)[3]

กล่าวสรุป ผู้นำยุคใหม่ต้องกล้าเปลี่ยนแปลง กล้าแสดงออก กล้าที่จะยอมรับความจริง และต้องกระจายอำนาจให้ทุกคนในชุมชนหรือคนในองค์และรับฟังความคิดคนที่เห็นต่างที่เป็นประโยชน์ในชุมชนและต้องมีความสามารถโดยเฉพาะการพัฒนากลยุทธ์และ.ทักษะในการสื่อสารแบบใหม่ๆและโดยเฉพาะผู้ที่เป็น “ผู้นำ” จำเป็นต้องมีบุคลิกภาพที่ดี สม กับเป็นผู้ในยุคใหม่ เพื่อทัดเทียมกับสากลได้สรุปได้ว่า ผู้นำยุคใหม่ก้าวไกลสู่สากล จึงจำเป็นต้องเป็นผู้มีความรู้ ความคิดดี มี ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีวิสัยทัศน์ สามารถคิดคาดการณ์ล่วงหน้า มีความมุ่งมั่น มีจิตใจดีงามผู้อื่น มีความฉลาดทาง ความคิดปัญญา และความฉลาดทางอารมณ์ รู้เท่าทันอารมณ์ จัดการกับอารมณ์ และจูงใจ ทั้ง ตนเองและผู้อื่นให้มีจิตใจร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว เพื่อร่วมกันทำงานได้ด้วยความเต็มใจเพื่อนำองค์กร ไปสู่ความเจริญก้าวหน้าที่ยั่งยืน เพราะฉะนั้น ภาวะผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลงจะนำพาองค์กรผ่านการกระทำที่สำคัญ 3 ประการ คือ

ประการที่ 1 ระลึกได้ถึงความต้องการในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และความมีชีวิตชีวา เพื่อที่จะรักษาไว้ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในสภาพแวดล้อม และเพื่อรักษาระดับความได้เปรียบทางการแข่งขันของคู่ต่อสู้และวิเคราะห์จุดอ่อน-จุดแข็ง ของคู่ต่อสู้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ซึ่งถ้าในชุมชนเราคู่ต่อสู้ที่สำคัญคือ คนที่เห็นต่างจากเรานั้นเองเพราะฉนั้น เราต้องยอมรับถึงความเห็นต่างเหล่านั้นและนำมาปรับปรุงแก้ไข และให้โอกาสกับทุก ๆคนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน อย่างต่อเนื่อง

ประการที่ 2 สร้างวิสัยทัศน์ใหม่ การเปลี่ยนแปลงองค์กรได้และกระตุ้นหรือสร้างแรงจูงใจให้คนในองค์กรหรือชุมชนทำให้กลายเป็นจริงได้ สามารถคิดการณ์ล่วงหน้า กล้าที่จะเปลี่ยนแปลง ออกจากแนวคิดเดิม ๆเพื่อมาแสวงหาประสบการณ์ใหม่แล้วนำไปจัดอบรมให้ความรู้กับผู้นำชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน อสม แม่บ้านพ่อบ้าน รวมถึงเยาวชนในหมู่บ้านเรา ให้มองถึงและเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ในยุค โลกาภิวัตน์และต้องสร้างแรงจูงใจให้กับตนเองและผู้อื่นให้มาร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว เพื่อร่วมกันทำงานด้วยความจริงใจและยั่งยืนดังนั้นนั้นในปัจจุบันนี้การบริหารที่รอนโยบายหรือ “การทำงาน แบบขุนพลอยพยัก หรือนายว่า ขี้ข้าพลอย” ควรหมดสมัยได้แล้ว

ประการที่ 3. ทำให้การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น เพื่อที่เขาจะทำให้วิสัยทัศน์ของผู้นำกลายเป็นจริงผู้นำมีแรงจูงใจเพียงอย่างเดียวยังไม่พอ จะต้องมีความขยันขันแข็ง กล้าคิด คิดใหม่ คิด รอบคอบ และนำความคิดทดลองสู่การปฏิบัติให้จริงได้ ผู้นำจึงเชื่อว่าพรสวรรค์ก็มีความสำคัญ แต่พร แสวงย่อมเป็นคุณสมบัติของบุคคลผู้ประสบความสำเร็จอย่างแน่นอนกว่าความชำนาญหรือทักษะก็เป็นคุณสมบัติของผู้นำผู้มีประสบการณ์เรียนรู้อย่างชาญ ฉลาด ก็จะสั่งสมความรู้ประสบการณ์ และนำประสบการณ์มาใช้ได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม ทันกาล เพราะสิบมือคลำ ไม่เท่าชำนาญ และผู้นำจึงไม่เพียงแต่เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงเพียงอย่างเดียว เท่านั้น แต่ความชำนาญยังเกิดการเรียนรู้ที่จะหลีกเลี่ยงความผิดพลาด และล้มเหลวของ

[3] ชนงกรณ์ กุณฑลบุตร, **การบริหารธุรกิจระหว่างประเทศ**, กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย , 2546), หน้า 44.

บุคคลอื่น และใช้เวลาอย่างมีประสิทธิภาพ ฝึกหัดในสิ่งที่ถูกต้องแม่นยำในการสะสมประสบการณ์และสร้างความชำนาญให้เกิดขึ้น

ความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกอันสืบเนื่องมาจากความเป็นโลกาภิวัตน์ (Globalization) ความเจริญก้าวหน้าของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ความเป็นสังคมข้อมูลข่าวสาร (IT society) ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการเน้นเรื่องสิทธิมนุษยชน (Human right) ค่านิยมแบบวัตถุนิยม (Materialism) หรือแม้แต่กรณีการมีจุดมุ่งหมายชีวิตแบบ สุขนิยมสุดโต่ง (Hedonism) รวมถึงสภาวะการแข่งขันและการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบันนี้ ที่นับวันจะทวีความรุนแรงขึ้น ประกอบกับการเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมในปัจจุบันลดลง ประชาชน จำนวนมากไม่เห็นความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม ไม่ยึดมั่นในคุณธรรม ไม่ประพฤติตามจริยธรรม ทำให้สังคมมีปัญหา มีความเจริญทางวัตถุแต่มีความเสื่อมโทรมทางจิตใจ มุ่งแสวงหาความสุขทางวัตถุ มีความเห็นแก่ตัว ขาดความเอื้ออาทร ขาดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ขาดคุณธรรมจริยธรรม ส่งผลให้เกิดวิกฤติการณ์ทางสังคมที่เรียกว่าวิกฤติการณ์แห่งการอยู่ร่วมกัน ซึ่งสืบเนื่องมาจากการ พัฒนาของโลกในปัจจุบันไม่ได้เอาการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้งแต่เอาเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายในการพัฒนา เมื่อเน้นที่เงินเป็นตัวตั้งอาจนำไปสู่ปัญหาการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน เกิดการประพฤติปฏิบัติที่เอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน เอารัดเอาเปรียบต่อสังคม ขาดความรู้สึกสำนึกรับผิดชอบชั่วดี ขาดความรับผิดชอบต่อตนเองต่อผู้อื่น ต่อสังคม ต่อประเทศชาติ ขาดคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งถ้าเป็น เช่นนี้แล้วย่อมนำไปสู่ปัญหาและความไม่สงบสุขของสังคมได้ ระบบดังกล่าวจึงไปทำลายวิถีแห่ง การอยู่ร่วมกันหรือศีลธรรมของมนุษยชาตินั้นเอง จะส่งผลให้มวลมนุษย์พบทางตันในการอยู่ร่วมกัน ในสังคมและโลก จากผลการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมาส่งผลให้สังคมไทยในยุคปัจจุบันจึงควรตระหนัก เห็นความสำคัญในเรื่องของ “จริยธรรม” อย่างมากและรณรงค์ให้มีการดำเนินกิจกรรมทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับองค์การและระดับประเทศ ประเทศไทยของเรามี ปัญหาในเรื่องของคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำมาโดยตลอด ผู้บริหารยิ่งมีตำแหน่งสำคัญยิ่งจะต้อง ปฏิบัติงานให้ดีให้เกิดประสิทธิภาพสูงขึ้นนอกจากจะเป็นผู้บริหารที่ดีจะเป็นแบบอย่างของ ผู้ใต้บังคับบัญชาแล้วยังจะต้องสร้างผู้สืบทอดที่ดีรวมทั้งส่งเสริมคนดีให้ได้รับผิดชอบปฏิบัติงานและ บริหารงานต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการบริหารการศึกษาในสถานศึกษาซึ่งสอดคล้องกับ มาตรา 6 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่ได้ระบุว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนา คนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจสติปัญญา ความรู้คู่คุณธรรม มีจริยธรรมและ 2 วัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ซึ่งมีความสอดคล้องกับหนึ่ง ในยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศคือ การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศ โดยมุ่งเสริมสร้างความเป็นธรรมในสังคมอย่างยั่งยืนซึ่งไม่เว้นแต่กระทรวงสาธารณสุขเป็นหน่วยงาน ที่มีหน้าที่ที่รับผิดชอบโดยตรงเรื่องสุขภาพของประชาชนทั้งประเทศ แต่ก็ยังเล็งเห็นความสำคัญ เกี่ยวกับคุณภาพการบริการที่ประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะและคุณธรรม จริยธรรมจึงกำหนด มาตรฐานกลางทางคุณธรรมและจริยธรรมของบุคลากรสาธารณสุข[4] โดยเฉพาะมาตรฐานที่ 3. 4 และ 5 ที่กำหนดให้ทุกองค์กรในกระทรวง

[4] สถาบันพระบรมราชชนก, **การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศ**, (กรุงเทพมหานคร :กระทรวงสาธารณสุข, 2550), หน้า 10-13.

สาธารณสุข พึงพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของบุคลากรทุกระดับอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิด ภาพลักษณ์ของบุคลากรสาธารณสุข 5 ข้อ คือ 1) มีคุณธรรมเป็นพื้นฐาน 2) มีความรัก ความสามัคคี และเอื้ออาทรต่อกัน 3) ดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง 4) มีความเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่า ความเป็นมนุษย์ 5) มีการพัฒนาจิตใจสูงขึ้น มีปัญญา มีเหตุผล เห็นแก่ประโยชน์สุข ของส่วนรวมเป็น ที่ตั้งดังนั้นการพัฒนามนุษย์จะต้องคำนึงถึงการสร้างคนให้มีความรับผิดชอบต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งก็คือการสร้างคนให้มีคุณธรรมจริยธรรมเพื่อให้คนไปสร้างคุณธรรมต่อไปดังคำกล่าวของขงจื้อ ที่ว่า “มนุษย์เป็นผู้สร้างคุณธรรมไม่ใช่คุณธรรมสร้างมนุษย์”[5]

ดังนั้น ประชาชน จำนวนมากไม่เห็นความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม ไม่ยึดมั่นในคุณธรรมไม่ประพฤติตามจริยธรรม ทำให้สังคมมีปัญหา มีความเจริญทางวัตถุแต่มีความเสื่อมโทรมทางจิตใจ มุ่งแสวงหาความสุขทางวัตถุ มีความเห็นแก่ตัว ขาดความเอื้ออาทร ขาดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ขาดคุณธรรมจริยธรรม ส่งผลให้เกิดวิกฤติการณ์ทางสังคมที่เรียกว่าวิกฤติการณ์แห่งการอยู่ร่วมกัน ซึ่งสืบเนื่องมาจากการ พัฒนาของโลกในปัจจุบันไม่ได้เอาการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้งแต่เอาเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายในการพัฒนา เมื่อเน้นที่เงินเป็นตัวตั้งอาจนำไปสู่ปัญหาการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน เกิดการประพฤติปฏิบัติที่เอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน เอารัดเอาเปรียบต่อสังคม ขาดความรู้สึกสำนึกรับผิดชอบชั่วดี ขาดความรับผิดชอบต่อตนเองต่อผู้อื่น ต่อสังคม ต่อประเทศชาติ ขาดคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งถ้าเป็น เช่นนี้แล้วย่อมนำไปสู่ปัญหาและความไม่สงบสุขของสังคมได้ ระบบดังกล่าวจึงไปทำลายวิถีแห่ง การอยู่ร่วมกันหรือศีลธรรมของมนุษยชาตินั้นเอง จะส่งผลให้มวลมนุษย์พบทางตันในการอยู่ร่วมกันจะเห็นได้ว่า พฤติกรรมทางด้านจริยธรรมส่งผลกระทบโดยตรงต่อการบริหารองค์กรและสังคมไทยในยุคผู้นำสมัยใหม่เป็นอย่างมาก. เพราะฉะนั้นองค์กรไหน หรือชุมชนไหนขาดจริยธรรมโดยเฉพาะผู้นำองค์กรนั้นจะไม่ก้าวหน้าหรือทัดเทียมกับชุมชนหรือองค์กรอย่างแน่นอน

วิเคราะห์เสน่ห์ภาวะผู้นำเพื่อการพัฒนาชุมชนสมัยใหม่

ภาวะผู้นำเชิงเสน่ห์ หมายถึง ผู้นำที่มีลักษณะที่ชวนให้รัก จำเป็นต้องมีเสน่ห์ในการบริหารซึ่งคำว่าเสน่ห์นั้นไม่มีขอบเขต และข้อจำกัด ดังนั้น เสน่ห์ของแต่ละคนจึงแตกต่างกันออกไป แต่ก็จะมีส่วนคล้ายคลึงกันบ้างในบางส่วน แต่เสน่ห์โดยรวมที่จะพาไปถึงเป้าหมายในความสำเร็จและมีประสิทธิภาพประสิทธิผลที่ผู้นำยุคใหม่จำเป็นต้องมี คือ รู้เท่าทันสถานการณ์เทคโนโลยีแบบสมัยใหม่ ทั้งการรับสารและส่งสาร มีวาทสินที่ดี รู้จักในการใช้คำพูด ชักชวน โน้มน้าวและเข้าใจง่ายในการสื่อสาร สร้างขบวนการที่มีส่วนร่วมในการช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยกันแก้ไขปัญหา และช่วยกันรับผลประโยชน์อย่างทั่วถึง ต้องรับฟัง รับรู้ เข้าใจและสนองตอบความต้องการของผู้เห็นต่างและนำมาแก้ไขต้องรู้จักการให้และเพียงพอในการรับ(ใจซื้อใจ) ต้องกล้าคิด กล้าทำ กล้าตัดสินใจและเปลี่ยนแนวคิดให้เป็นสากลในชีวิตคนที่ได้เป็นผู้นำ บางครั้งอาจได้

[5] ชุติมา รักษ์บางแหลม. **“การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมและประเด็นปัญหาจริยธรรม Songkla University 2559**”. (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2559), หน้า 1.

เป็นทั้งผู้นำและผู้ตามในเวลาเดียวกันปัจจุบันในสังคมไทยขาดผู้นำ เพราะค่านิยม ประเพณีและวัฒนธรรมไทยเน้นและปลูกฝังให้เชื่อฟังผู้ใหญ่ไม่ให้เถียงหรือโต้แย้ง เมื่ออยู่ในกลุ่มผู้ใหญ่ คนหนุ่มรุ่นใหม่ที่ กล้าคิด กล้าทำ กล้าฝัน กล้าตัดสินใจ กล้านำเสนอในความคิดใหม่ๆจะถูกมองว่าเป็นคน ก้าวร้าว หัวรุนแรงนิสัยไม่ดี ก็จะถูกกดดันและปิดกั้นแนวความคิดไม่ได้รับการสนับสนุนให้มีความกาวหน้าในหน้าที่การงาน ผู้นำสมัยใหม่ในการบริหารต้องมีศาสตร์และศิลป์ รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน นำเอาเทคโนโลยีการสื่อสาร แบบใหม่ๆไม่ว่าจะเป็นระบบคอมพิวเตอร์ ระบบออนไลน์ ระบบเฟสบุ๊ค มาใช้ในชุมชนและสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนถึงการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคปัจจุบันในเรื่องของเทคโนโลยี ทั้งการรับสารและส่งสารให้กับพี่น้องในชุมชนสำหรับคุณลักษณะโดดเด่นของภาวะผู้นำสมัยใหม่ต้องเป็นคนอารมณ์ดียิ้มแย้มแจ่มใสตลอดเวลามีบุคลิกอ่อนน้อมถ่อมตนให้เกียรติผู้อื่นอยู่เสมอไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นใคร

ผู้นำสมัยใหม่ที่ดีจะต้องมีหน้าที่สร้างผู้นำและสร้างคนอื่นเหมือนว่าผู้นำต้องเป็นคนสร้างนาฬิกาไม่ใช่แค่เพียงคอยบอกเวลาอย่างเดียวดังนั้นผู้นำต้องมีเสน่ห์เชิงการบริหารชุมชนดังต่อไปนี้

ประการที่ 1 ภาวะผู้นำเชิงเสน่ห์มีการนำแนวคิดใหม่มาปรับใช้ ผู้นำคือผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยการ จูงใจ ริเริ่ม ประนีประนอม ประสานงาน โดยอาศัยอำนาจ หน้าที่และอำนาจบารมีเป็น เครื่องมือในลักษณะที่เป็นแบบพิธีการและไม่เป็นพิธีการ ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดพลังร่วมของกลุ่มใน การปฏิบัติงานซึ่งจะทำให้การบริหารงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ คำว่าเสน่ห์ คือการ ทำให้คนหลงรักดังนั้นเสน่ห์ จึงเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับผู้นำ ถ้าผู้นำคนไหนขาดเสน่ห์จะทำให้องค์กร หรือหน่วยงานจนกระทั้งชุมชนนั้น ๆ ด้อยการพัฒนาอย่างสิ้นเชิง ผู้นำที่ดีที่มีเสน่ห์ต้องมีองค์ประกอบ

1. ต้องมีทัศนคติเชิงบวก
2. ต้องมีการจูงใจที่ดีและเหมาะสมกับสถานการณ์
3. ต้องจัดการกับความขัดแย้งอย่างมีระเบียบ
4. สอนงานให้กับลูกทีมเพื่อขึ้นมาทดแทนลูกทีม ที่หมดสภาพ
5. วิเคราะห์ละรับรู้ถึงผลตอบรับและยอมรับของคนในชุมชนนั้นๆ

ประการที่ 2 กล้าคิด กล้าทำ มองการไกล แทบไม่น่าเชื่อถ้าเราได้ศึกษาลงให้ลึก ถึงความสำเร็จในงาน ในชีวิต หรือในการทำการเรื่องใด ๆ ก็ตามของคนที่ได้ชื่อว่าบรรลุผลจนเป็นที่ยอมรับนั้น มักมี 3 สิ่งนี้เสมอ คือ (1)ความกล้าคิด ในสิ่งที่แตกต่างไปจากเดิม แตกต่างจากผู้อื่น (2)ความกล้าทำ โดยไม่ลดละ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค หรือรอโชคชะตามาช่วย (3)ความกล้านำ เพราะหลายครั้งหลายเรื่องไม่ได้ทำโดยลำพัง หากแต่ต้องดำเนินไปพร้อมกับคนอื่นๆ ภาวะผู้นำที่ดีจะทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่น และลดความกลัวความกังวลในที่สุด ยุคสมัยนี้ ทุกย่างในโลกใบนี้มีการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดดเพราะฉะนั้น ถ้าพูดถึงผู้นำในองค์กรหรือผู้นำทุกระดับ ยังยึดวัฒนธรรมแบบเก่าๆแบบ “เช้าชาม เย็นชาม” แนวคิดเดิมๆ ไม่กล้าก้าวข้ามวัฒนธรรมสืบทอด ยิ่งเป็นวัฒนธรรมของคนไทยยิ่งต้องกล้าที่จะเปลี่ยนแปลง กล้ามองไปข้างหน้าวางแผนงานเพื่อต่อยอดให้คนรุ่นหลังอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน ไม่มองถึงความเปลี่ยนแปลงในโลกทัศน์นำเทคโนโลยีมาใช้ให้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการส่งสารหรือรับสารต้องใช้เทคโนโลยีมาช่วยเพื่อความรวดเร็ว ดังนั้นผู้นำที่ดีต้องมีองค์ประกอบในส่วนของการกล้าคิด กล้าทำ ดังต่อไปนี

1. คิดในสิ่งที่แตกต่างและท้าทาย
2. กล้าลงมือทำในสิ่งที่คิด
3. ต้องกล้าพูดความจริงเสมอ
4. ต้องสร้างความหึกเหิมให้กับทีมงานหรือคนในชุมชนนั้นๆ
5. ต้องกล้าสนับสนุนทีมงานที่เสนอความคิดเห็นโดยเฉพาะความคิดเห็นที่แตกต่างเพื่อมาปรับปรุงแก้ไข

ประการที่ 3 รักษาสภาพจิตใจให้มีความรับผิดชอบ มีคุณธรรม มีคุณงามความดีและความถูกต้อง ซึ่งผู้นำควรยึดมั่นไว้เป็นหลักการในการปฏิบัติตนจนเป็นนิสัยความประพฤติดีงาม เพื่อประโยชน์แก่ตนและสังคม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากหลักศีลธรรมทางศาสนา ค่านิยมทางวัฒนธรรม ประเพณี หลักกฎหมาย จรรยาบรรณวิชาชีพ การรู้จักไตร่ตรองว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ และอาจกล่าวได้ว่าคุณธรรม คือ จริยธรรมที่นำมาปฏิบัติจนเป็นนิสัย เช่น การเป็นคนซื่อสัตย์ เสียสละ และ มีความรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง มีจิตใจโอบอ้อมออารีย์ และพึ่งได้ในยามยาก ผู้นำที่ดีที่มีจิตใจสูงมีองค์ประกอบดังนี้

1. จิตใจดี จิตใจงาม ใฝ่ดี วาทศิลป์ดี
2. จิตใจต้องสูงกว่าเงิน
3. มีคุณธรรม มีความมั่นใจ
4. ปากกับใจต้องตรงกัน

ประการที่ 4 กล้านำเอาเทคโนโลยีแบบใหม่ๆเข้ามาบริหารตั้งแต่ชุมชนระดับหมู่บ้านจนถึงระดับผู้นำประเทศต้องมีความรู้ในด้านเทคโนโลยีและนำมาปรับใช้ให้เข้ากับสังคมในบริบทนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นในทางไหน เช่นการค้าขาย แบบเดิมเรานั่งขายกันในตลาดเราก็ปรับเปลี่ยนมาขายแบบออนไลน์ และจะต้องมีการงจัดอบรมให้กับองค์กรหรือผู้นำระดับหมู่บ้าน สร้างความเข้าใจเรื่องการใช้เทคโนโลยีอย่างต่อเนื่องและถาวร โดยฉะเพราะผู้นำในยุคเก่าๆ ต้องมีองค์ประกอบการนำเทคโนโลยีมาปรับใช้ดังนี้

1. ต้องเป็นผู้นำในยุคดิจิตอล มีองค์ความรู้เทคโนโลยีรอบด้าน อัพเดตตลอดเวลา ทั้งสื่อสารและรับสาร
2. ต้องวิเคราะห์และนำข้อมูลมาปรับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. ต้องลดอีโก้ของตนเองลง ไม่ปกครองโดยใช้อำนาจ ทำงานเป็นทีมและให้ความสำคัญกับคนในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน

ประการที่ 5 การยอมรับในเรื่องของนวัตกรรมและเทคโนโลยี ปัจจุบันการทำธุรกรรมทางการเงินผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรืออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เช่น โทรศัพท์เคลื่อนที่ แท็บเล็ท คอมพิวเตอร์ เป็นต้น ซึ่งเป็นธุรกรรมเชิงพาณิชย์ออนไลน์ที่ แตกต่างไปจากการบริการเดิมที่ผู้บริโภคสามารถทำธุรกรรมทางการเงินผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ซึ่ง มีการให้บริการในหลายๆ ด้าน อาทิ การฝากเงิน ถอนเงิน โอนเงิน หรือการสอบถามยอดเงินคงเหลือ เป็นต้น โดยในอนาคตการให้บริการของธนาคารอิเล็กทรอนิกส์ จะมีการพัฒนาและเพิ่มขีด ความสามารถในการให้บริการในด้านอื่น ๆ อีก เพื่อรองรับความต้องการในการใช้บริการของผู้บริโภค และจำนวนผู้ที่ใช้บริการการทำธุรกรรมทางการเงินผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่มีจำนวนเพิ่ม

มากขึ้น อย่างต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากความสะดวกสบาย และรวดเร็วในการทำธุรกรรม รวมไปถึงการประหยัดทรัพยากรต่าง ๆ อีกด้วย จะต้องปลุกฝั่งคนในชุมชนให้กล้านำเอาเทคโนโลยีมาใช้ และอบรมให้เข้าใจถึงประโยชน์และการตามโลกให้ทัน ผมเชื่อว่านวัตกรรมและเทคโนโลยีสามารถเปลี่ยนแปลงและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือองค์กรไปในทางที่ดีอย่าง และต้องมีองค์ประกอบสำคัญดังนี้

1. ต้องสือสารได้หลากหลายภาษา และประสานงานกับชุมชนอื่นได้อย่างเข้าใจและทันท่วงที
2. หาความรู้ใหม่ๆมาอัพเดตตลอดเวลา เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชน
3. อัพเดตและติดตามข่าวสารใหม่ๆ ให้ทันสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบันตลอดเวลาเพื่อนำมาปรับใช้ในชุมชน
4. ต้องพัฒนาผู้นำชุมชนไม่ว่าจะเป็นระดับหมู่บ้าน เช่น คณะกรรมการภายในหมู่บ้าน อสม ให้สือสารและรับรู้และเข้าใจถึงความสำคัญของการใช้เทคโนโลยีแล้วให้กลุ่มเหล่านี้สงต่อไปยังคนในชุมชนให้ทั่วถึงและ ครอบคลุมคนทั้งชุมชน

ประการที่ 6 การปรับเปลี่ยนชุมชนในพื้นที่ชนบทมาเป็นแบบสังคมคนในเมือง ชุมชนชนบท เป็นครอบครัวมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นครอบครัวเป็นหน่วยที่สำคัญทางเศรษฐกิจ และมีลักษณะเบ็ดเสร็จช่วยกันทำงาน วัด เป็นสถานที่สำคัญอย่างหนึ่งและมีอยู่มากมาย เพื่อใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ชาวชนบทส่วนใหญ่ยึดมั่นอยู่กับประเพณีเดิม ชาวชนบทเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชาวชนบทมีอัตราการเกิดสูง ระดับการศึกษาและเทคนิคในอาชีพต่ำ เป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์กันตามประเพณี ชาวชนบทส่วนใหญ่ใช้เงินไปในพิธีกรรมต่าง ๆ ชาวชนบทมีระดับความคิดและความเข้าใจแคบ มักมองอยู่แต่เฉพาะเรื่องใกล้ๆ ตัว ค่านิยมชาวชนบทไทย การนับถือผู้ใหญ่ ยกย่องนักเลงหรือผู้มีอำนาจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จิตใจกว้างขวาง รู้จักบุญคุณ ไม่เอารัดเอาเปรียบและไม่เบียดเบียนเพื่อนบ้าน รักญาติพี่น้องและท้องถิ่น เพราะฉะนั้นการที่เราจะเปลี่ยนสังคมชนบทมาเป็นชุมชนแบบในเมืองต้องเริ่มเปลี่ยนแปลงจากตัวผู้นำก่อน ปลูกฝังให้ผู้นำเปลี่ยนแปลงผู้นำก่อนไม่ว่าจะเป็นด้านความคิด ด้านการศึกษา รวมถึงด้านเทคโนโลยี จากนั้นให้ผู้นำส่งต่อไปยังประชาชน หัวใจสำคัญของการปรับเปลี่ยนชุมชน ชนบทให้เป็นสังคมในเมืองมีดังนี้

1. สร้างความกระตือรือร้นในเรื่องเศรษฐกิจ ให้คนในชนบทเห็นความสำคัญ
2. สร้างความเข้าใจให้คนในชนบทเห็นถึงความสำคัญของเทคโนโลยี ความสะดวกสบายในการเข้าถึงเทคโนโลยี
3. สร้างความเข้าใจถึงระบบการเมืองให้คนชุมชนได้รับทราบ และสะท้อนปัญหา โดยการมีส่วนร่วมในระบบการเมืองให้มากขึ้น
4. พัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองและสร้างความตระหนักในการรักชุมชนและคำนึงถึงผลของส่วนรวม

ประการที่ 7 การชี้นำการทำเกษตรกรรมแนวใหม่.ถือได้ว่าประเทศไทย อาชีพเกษตรกร คือกำลังหลักสำคัญของประเทศและสร้างรายได้ให้กับประเทศที่ผ่านมาเกษตรกรได้รับปัญหามากมายไม่ว่าจะเป็นจากธรรมชาติ หรือภัยจากมนุษย์สร้างขึ้นและยังใช้แนวคิดแบบเดิม ๆ คือการ ทำเองขายเอง โดยได้กำไรหรือใช้ราคาที่พ่อค้าคนกลางกำหนดให้ดังนั้นเกษตรกรเองต้องเข้าใจและต้องเป็นผู้กำหนดสินค้าเองโดยการ

ปรับเปลี่ยนหรือการแปรรูป สินค้าเอง อย่างเช่น ลำไย แทนที่จะขายแบบสดๆ ให้พ่อค้าคนกลางมารับซื้อแล้วให้ราคาต่ำราคาเราโดยกำหนดราคากันเอง เราก็ต้องปรับเปลี่ยนสินค้าของเราโดยการเพิ่มมูลค่าสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ของเราเองโดยการนำมาอบแห้งขายกันเอง องค์ประกอบของความสำเร็จมีดังนี้

1. ต้องกล้าเปลี่ยนแปลงจากเกษตรกลุ่มย่อย มาเป็นเกษตรแบบกลุ่มใหญ่
2. สามารถนำเอาเทคโนโลยีมาปรับใช้กับ สวน นา ไร่ ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม
3. สร้างเครือข่ายและกระจายสินค้าแบบสมัยใหม่โดยใช้เทคโนโลยีมาเป็นองค์ประกอบในการกระจายสินค้า
4. ต้องปรับเปลี่ยนสินค้า และแปรรูปสินค้า ให้มีมูลค่าสูงขึ้น โดยใช้นวัตกรรมเข้ามาช่วยในด้านแปรรูปเพื่อสร้างรายได้ให้เกษตรเพิ่มขึ้น

แผนภาพที่ 1 แสดงเสน่ห์ภาวะผู้นำเพื่อการพัฒนาชุมชนสมัยใหม่

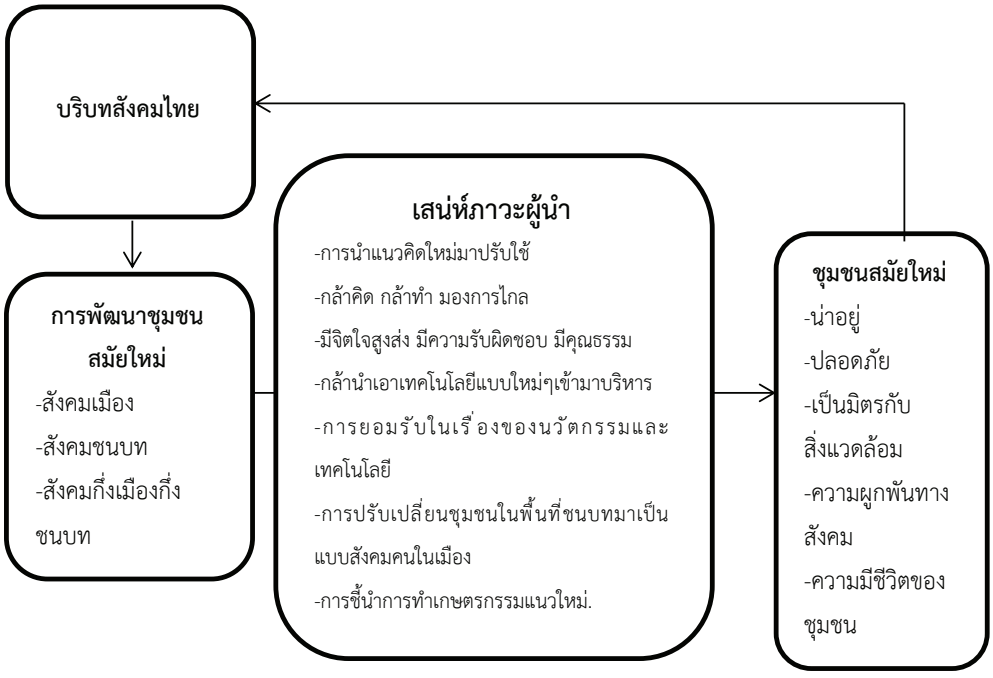

จากแผนภาพที่ให้เห็นว่า ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการ อำนวยการ จูงใจ ริเริ่ม ประนีประนอม ประสานงาน โดยอาศัยอำนาจ หน้าที่และอำนาจบารมีเป็น เครื่องมือในลักษณะที่เป็นแบบพิธีการและไม่เป็นพิธีการ ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดพลังร่วมของกลุ่มใน การปฏิบัติงานซึ่งจะทำให้การบริหารงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ คำว่าเสน่ห์ คือการ ทำให้คนหลงรักดังนั้นเสน่ห์ จึงเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับผู้นำ ผู้นำที่ดีจะต้องมีมีจิตใจสูงส่ง มีความรับผิดชอบ มีคุณธรรม มีคุณงามความดีและความถูกต้องซึ่งผู้นำควรยึดมั่นไว้เป็นหลักการในการปฏิบัติตนจนเป็นนิสัยความประพฤติดีงาม เพื่อประโยชน์แก่ตนและสังคม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากหลักศีลธรรมทางศาสนา ค่านิยมทางวัฒนธรรม ประเพณี หลักกฎหมาย จรรยาบรรณวิชาชีพ การรู้จัก

ไตร่ตรองว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ และอาจกล่าวได้ว่าคุณธรรม คือ จริยธรรมที่นำมาปฏิบัติจนเป็นนิสัย เช่น การเป็นคนซื่อสัตย์ เสียสละ และ มีความรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง มีจิตใจโอบอ้อมอารีย์ และพึ่งได้ในยามยาก รู้เท่าทันสถานการณ์เทคโนโลยีแบบสมัยใหม่ ทั้งการรับสารและส่งสารกล้าที่จะเปลี่ยนแปลงจากชนบทสู่การเป็นสังคมในเมืองเพื่อพร้อมในการตอบโจทย์และรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในอนาคตข้างหน้าตามความเป็นจริงและยังสามารถถ่ายทอดสืบต่อไปยังคนรุ่นหลังสืบต่อไปตอนนี้ประเทศไทยต้องการผู้นำแบบสมัยใหม่มาพัฒนาประเทศแบบจิงจัง เพื่อกล้าที่จะเปลี่ยนแปลงประเทศให้ไปสู่การเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างยั่งยืนต่อไป

บทสรุป

ในยุคปัจจุบันประเทศไทยยังต้องการความเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดเพราะประเทศไทยเราเดินอยู่กับที่มาหลายปีแล้วด้วยวิธีคิดแบบเดิม ๆ ไทยเราจึงเป็นประเทศ ที่กำลังพัฒนามาจนถึงทุกวันนี้ดังนั้นถ้าอยากเห็นประเทศไทยและสังคมไทยเราเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วนั้นจะต้อง พัฒนาคน พัฒนาชุมชน พัฒนาผู้นำชุมชน จนกระทั้งรวมถึงการพัฒนาผู้นำระดับประเทศและผู้นำทุกระดับต้องรู้ถึงสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและต้องยอมรับในเรื่องของเทคโนโลยีและนำมาปรับใช้ในองค์กร และชุมชน ผู้นำใน สมัยใหม่ต้องกล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก

เสน่ห์ภาวะผู้นำต้องการความรู้เท่าทันสถานการณ์เทคโนโลยีแบบสมัยใหม่ ทั้งการรับสารและส่งสาร มีวาทสินที่ดี รู้จักในการใช้คำพูด ชักชวน โน้มน้าวและเข้าใจง่ายในการสื่อสารสร้างขบวนการที่มีส่วนร่วมในการช่วยกันคิด ช่วยกันทำช่วยกันแก้ไขปัญหา และช่วยกันรับผลประโยชน์อย่างทั่วถึงต้องรับฟัง รับรู้เข้าใจและสนองตอบความต้องการของผู้เห็นต่างและนำมาแก้ไขต้องรู้จักการให้และเพียงพอในการรับ (ใจซื้อใจ) ต้องกล้าคิด กล้าทำกล้าตัดสินใจในการใส่ความแบบใหม่ๆ ถ้าประเทศไทย สังคมชุมชนไทย มีผู้นำที่ทำได้แบบนี้ประเทศไทยเราจะอยู่อันดับต้นๆของโลกในเรื่องการเติบโตด้านเศรษฐกิจอย่างแน่นอน ผู้นำจึงต้องอาศัยความเสี่ยงในการตัดสินใจต่อความเสี่ยงนั้นจะทำให้งานเกิด ความก้าวหน้ายิ่งขึ้น เพราะการทำงานนอกเหนือจากหน้าที่แล้วได้ผลดี ถือว่า เป็นงานชิ้นโบแดงที่ ควรแก่ความภูมิใจ ดูตัวอย่างพระเจ้าตากสินที่ให้แม่ทัพนายกองทุบหม้อข้าวแล้วปลุกใจให้ไพล่ พล ฮึกเหิมเพื่อตีเมืองจันทบุรี เพื่อจะไปกินข้าวในเมืองเป็นต้น ซึ่งเป็นการใช้หลักของการบริหาร ความเสี่ยงเพื่อให้เกิดชัยชนะเป็นต้น ดัง นั้นในปัจจุบันนี้การบริหารที่รอนโยบายหรือ “การทำงาน แบบขุนพลอยพยัก หรือนายว่า ขี้ข้าพลอย” ควรหมดสมัยได้แล้ว ผู้นำคุณภาพ (Quality Leadership) ควรมีลักษณะเป็นผู้นำวิสัยทัศน์ผู้นำด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีการบริหาร ยึดถือความจริงมากกว่าความรู้สึก มีความสามารถในการสื่อสารใช้แรงจูงใจในการบริหาร รวมทั้งเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดการพัฒนา และที่สำคัญผู้นำต้องมีความมุ่งมั่นในการบริหาร โดยเน้นผลงานเป็นหลักโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปฏิรูปการศึกษา ผู้นำคุณภาพจำเป็นต้องยึดลูกค้า เป็นสำคัญเพื่อตอบสนองความต้องการ ความจำเป็น ตลอดจนสร้างความประทับใจเพื่อให้เกิด ความพึงพอใจโดยเฉพาะผู้เรียนเป็นลูกค้าคนสำคัญ ผู้นำคุณภาพจึงต้องมีเป้าหมายในการพัฒนา โดยยึดผู้เรียนเป็นหลักโดยมีการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของประชาชน ต่อเนื่อง โดยใช้หลักการ ทางสถิติและข้อมูลในการ

ดำเนินงานเพื่อให้เกิดคุณภาพการศึกษาอย่างแท้ จริง และสามารถทัดเทียมกับสากลตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับปัจจุบันอย่างมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

ชนงกรณ์ กุณฑลบุตร. **การบริหารธุรกิจระหว่างประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

ชุติมา รักษ์บางแหลม. “**การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมและประเด็นปัญหาจริยธรรม Songkla University 2559**”. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2559.

ทิมมิกา เครือเนตร. “ภาวะผู้นำกับแรงจูงใจในการทางานของพนักงาน บริษัท ไทยฟู้ดส์กรุ๊ปจำกัด”. **วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยราชภฏวไลยอลงกรณ์, 2554.

ธัญญามาส โลจนานนท์. “**ภาวะผู้นำและแรงจูงใจในการทางานที่ส่งผลต่อความคิดสร้างสรรค์ของพนักงาน : กรณีศึกษา บริษัท ซิลลิค ฟาร์มาจำกัด**”. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557.

สถาบันพระบรมราชชนก. **การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงสาธารณสุข, 2550.

การพัฒนาบทบาทผู้นำชุมชนที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในปัจจุบัน
The development of community leaders' roles in line with current Thai social change

รุ่งโรจน์ พญาวัง
กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
สามารถ บุญรัตน์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

บทความนี้มีความมุ่งหมายในการศึกษาการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับ การสร้างและพัฒนาบทบาทผู้นำชุมชนที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมไทย ในปัจจุบันความต้องการของประชาชนต่อผู้นำชุมชนนั้นประชาชนต้องการให้บทบาทของผู้นำชุมชนมีมากขึ้น และศักยภาพของผู้นำชุมชนต้องเป็นที่ยอมรับ และประชาชนให้ความไว้ใจ เพราะบริบททางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เพราะฉะนั้นการยกระดับศักยภาพของผู้นำชุมชน ทั้งในด้านคุณวุฒิ วัยวุฒิ มีความสำคัญมาก คุณสมบัติที่ดีของผู้นำชุมชนต้องมีอยู่ในตัวของผู้นำชุมชนเอง และต้องปฏิบัติเป็นนิสัย โดยเฉพาะในเรื่องของการศึกษา การหาความรู้ใส่ตัวอยู่อย่างสม่ำเสมอเพราะบริบทในสังคมปัจจุบันได้รับกระแสจากเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทต่อสังคมไทยอย่างมาก ผู้นำชุมชุนจึงจำเป็นต้องรู้เท่าทันสถานการณ์ปัจจุบัน และพัฒนาตัวเองอยู่อย่างสม่ำเสมอ

คำสำคัญ : บทบาท, ผู้นำชุมชน, บริบททางสังคมไทย

Abstract

This article is intended to study the creation of understanding about Creating and developing roles of community leaders in accordance with the changing Thai social context. At present, the people's demand for community leaders is that people want the role of community leaders to increase. And the potential of community leaders must be accepted and the people trust Because the social context has changed with the times Therefore, to upgrade the potential of community leaders Both in terms of qualifications, qualifications are very important. Good qualities of community leaders must exist within the community leaders themselves. And must act as a habit Especially in the matter of education to find knowledge consistently, because the context in today's society has been

influenced by technology that has played a large role in Thai society. Community leaders need to be aware of the current situation. And develop oneself regularly.

Keywords : Roles, community leaders, Thai social context

บทนำ

พระราชบัญญัติ สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า ให้ไว้ ณ วันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2551 เป็นปีที่ 63 ในรัชกาลปัจจุบัน โดยที่เป็นการสมควรมีกฎหมายว่าด้วยสภาองค์กรชุมชน พระราชบัญญัตินี้มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา 29 ประกอบกับมาตรา 64 และมาตรา 65 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ดังต่อไปนี้ มาตรา 3 ในพระราชบัญญัตินี้ “ผู้นำชุมชน” หมายความว่า ประธานกรรมการของชุมชนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมหรือชุมชนอื่น หรือหัวหน้ากลุ่ม หรือผู้ดำรงตำแหน่งที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเป็นผู้นำของชุมชนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมหรือชุมชนอื่นในลักษณะเดียวกัน[1] การกระจายอำนาจการปกครองลงสู่ท้องถิ่นโดยผ่านผู้นำชุมชนนั้นทำให้ประชาชนได้รับการแก้ไขปัญหาที่ตรงกับความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง เพราะผู้นำชุมชมก็เป็นคนภายในชุมชน ที่คนในชุมชนให้การยอมรับ โดยมาจากการเลือกตั้งการลงคะแนนเสียงในรูปแบบของประชาธิปไตย โดยเสียงส่วนใหญ่ ของประชาชนในชุมชนเป็นคนเลือกให้เป็นตัวแทน เป็นผู้นำชุมชนในการสร้าง ส่งเสริม แก้ไขปัญหา ดังนั้นบริบทของชุมชนนั้น ๆ ผู้นำชุมชนรู้ และเข้าใจดี ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาได้ถูกจุด

การมีผู้นำชุมชนจึงเป็นเรื่องที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งนอกจากหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบในชุมชนแล้วผู้นำชุมชนยังต้องสนองนโยบายของรัฐ รับเอานโยบายทางภาครัฐ มาปฏิบัติและประกาศให้คนในชุมชนถือปฏิบัติตามเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและเพื่อพี่น้องประชาชนในชุมชนเอง ผู้นำชุมชนยังต้องเป็นคนค่อยเชื่อม และเป็นตัวแทนในการรับเอาปัญหาของพี่น้องประชาชนไปเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในองค์กรส่วนท้องถิ่นที่มีหน้าที่รับผิดชอบแก้ไขปัญหาประชาชนให้มาแก้ไขปัญหาในชุมชน พร้อมกับประสานกับหน่วยงานท้องถิ่นที่จะเข้าในทำการส่งเสริม การสร้างสรรค์ พัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชนจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพราะมีบทบาทต่อชุมชนอย่างมาก

ปัญหาและอุปสรรค

ในแต่ละชุมชนในสังคมไทยที่มีผู้นำชุมชนอยู่เชื่อว่าปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้ต้องมีอยู่ในทุกชุมชนไม่มากก็น้อยและก่อให้เกิดอุปสรรคในการปฏิบัติงานของผู้นำชุมชนร่วมถึงความน่าเชื่อถือ ความศรัทธาของ

[1] ราชกิจจานุเบกษา, **พระราชบัญญัติ สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551**, เล่มที่ 125, ตอนที่ 31 ก, 8 กุมภาพันธ์ 2551, มาตรา 3 หน้า 27

ประชาชนในชุมชน หากปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้ได้ถูกแก้ไขในตัวผู้นำชุมชนเองของเชื่อว่าในชุมชนสังคมไทยจะเกิดมาตรฐานเกิดการยกระดับชุมชนและเกิดการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีเป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งเพราะในปัจจุบันเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทมาก ทั้งในการดำเนินชีวิต การทำงาน เรียกได้ว่ามีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตโดยตรง อิทธิพลจากเทคโนโลยีนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมได้โดยง่าย เนื่องจากเทคโนโลยีนั้นสามารถเข้าถึงประชาชนได้โดยตรงและมีความหลากหลาย ทั้งในด้านมุมมอง และการแสดงความคิดเห็น รวมทั้งข่าวสาร แต่เทคโนโลยีก็มีส่วนเสียที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้คือ การคัดกรอง ไม่สามารถคัดกรองข้อมูล หรือเทคโนโลยีที่มีความอิสระบนโลกดิจิตอลได้ เป็นข้อเสียอย่างยิ่ง ที่อาจทำให้สังคมเสื่อมโทรมเนื่องจากเทคโนโลยีที่ไม่ได้ถูกคัดกรองเหล่านี้ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีนั้นมีผลต่อคนในชุมชน ผู้นำชุนโดยตรงเลยก็ว่าได้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีเหล่านี้ ประชาชนเป็นผู้คัดกรองเอง เป็นผู้ตัดสิ้นใจเลือกเอง โดยใช้มาตรฐานของตัวเองเป็นตัวกำหนด ดังนั้นผู้นำชุมชนควรที่จะรู้เท่าทัน และมีความสามารถในด้านเทคโนโลยีด้วยเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐด้วย

การรับเอานโยบายของรัฐมาปฏิบัติ ผู้นำชุมชนต้องนำเอานโยบายของรัฐมาประกาศใช้หรือนำมาสร้างความเข้าให้คนคนในชุมชนเพื่อสนองตอบต่อนโยบายของของรัฐ เพราะนโยบายของรัฐเป็นข้อควรปฏิบัติ เป็นกฎ ที่ประชาชนในชุมชนต้องพึงปฏิบัติตามกฎที่รัฐได้ตั้งไว้อย่างเคร่งครัด เพื่อประโยชน์ส่วนรวม หากเกิดความหย่อยยานในหน้าที่ของผู้นำชุมชน หรือผู้นำไม่ตอบสนองนโยบายของรัฐ จำทำให้บทบาทของผู้นำนั้นเสื่อมเสีย

วิสัยทัศน์ เป็นปัจจัยสำคัญที่ผู้นำชุมชนต้องมีหากผู้นำชุมชนขาดวิสัยทัศน์จะทำให้การพัฒนาในชุมชนเป็นไปได้ยากและล่าช้า การมองการไกลเป็นคุณสมบัติที่ผุ้นำในชุมชนพึ่งมีอยุ่ในตัว ต้องสามารถวางแผนการพัฒนาชุมชนให้เข้ากับสถานการณ์และการวางแผนล่วงหน้าในการพัฒนาชุมชนเพื่อรับกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ปัจจุบันผู้นำชุมชนยังขาดความเข้าใจในการปรับทัศน์คติต่อการเปลี่ยนแปลงบริบทของสังคมไทยในปัจจุบันที่จะก้าวเข้าไปสู่เทคโนโลยีสมัยใหม่ วิสัยทัศน์ของผู้ในในปัจจุบันควรเป็นไปตามยุคสมัย ทันต่อเทคโนโลยี และแผนการพัฒนาของประเทศ เพื่อรองรับการพัฒนาที่จะเข้ามาถึงในชุมชน

ทัศนคติ แนวความคิดของผู้นำชุมในปัจจุบันนั้นยังไม่ทันต่อสภาวการณ์การเปลี่ยนแปลงของบริบทในสังคมไทย เทคโนโลยีมีอิทธิพลอย่างมากในสังคมไทยเพราะฉะนั้นผู้นำชุมชนต้องมีความคิดเท่าทันหรือมากว่าเพื่อที่จะอธิบาย หรือแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย ต้องมีจิตอาสา มีความเอื้อเฟื้อต่อส่วนร่วม เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญ และคิดพัฒนาอยู่เสมอ

การใฝ่หาความรู้ เนื่องจากผู้นำชุมชนนั้นไม่ได้มีแค่บทบาทในชุมชนยังมีภาระหน้าที่ส่วนตนที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต การหาความรู้เพิ่มเติม การศึกษาที่มีอยู่อาจไม่เพียงพอต่อการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมไทย เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ไม่หยุดนิ่ง การหาความรู้ใส่ตัว การรู้เท่าทันเหตูการณ์เป็นการตอบสนองบทบาทผู้นำชุมชนอย่างดียิ่ง การใฝ่หาความรู้จึงไม่ควรหยุดอยู่กับที่ การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่รวดเร็วและนโยบายที่รัฐได้วางแผนไว้เพื่อป้องกัน และตอบสนองความต้องการของประชาชนนั้นมีมา

อย่างต่อเนื่องและเป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม เพราะฉะนั้นนโยบายที่รัฐได้วางไว้นั้นจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคม

คุณธรรมจริยธรรม ปัจจุบันผู้นำชุมชนยังยึดติดอยู่ในระบบอุปถัมภ์ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียม เกิดการเอนเอียงไม่เป็นธรรมในชุมชน ผลประโยนชน์ของชุมชนไม่เป็นส่วนรวม เกิดการสืบทอดผลประโยชน์และควรการสนับสนุน การรณรงค์ หรือโครงการ เพื่อส่งเสริมให้เกิดคุณธรรมจริยธรรมในจิตใจของผู้นำ ผู้นำสมัยใหม่นั้นเน้นผลงานมากเกินไป จนลืมไปว่าการที่งานจะประสบผลสำเร็จนั้นไม่ได้มาด้วยตัวเอง แต่มีคณะทำงานอยู่จนลืมไปว่าการทำงานนั้นต้องอาศัยซึ่งกันและกัน พึ่งพากัน งานจึงจะสำเร็จ

ผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ หรือผู้ที่ประชาชนในชุมชนให้ความเกรงอกเกรงใจเพราะด้วยมีทุนทางด้านทรัพย์สิน หรืออิทธิพลทางการเมือง ทำให้เกิดขั้วทางการเมืองในชุมชน และการดำเนินกิจกรรมภายในชุมชนเกิดอุปสรรค และล่าช้า เกิดความคิดเห็นที่ไม่ลงรอยเมื่อกลุ่มตนไม่ได้รับผลประโยชน์ ในบางพื้นที่ก่อให้เกิดการเมืองท้องถิ่นที่มีอำนาจต่อคนในชุมชนและเป็นปากเสียงที่สำคัญ สามารถทำให้คนในชุมชนแตกแยก

กลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มนี้อ้างถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับเป็นหลักไม่ให้ความร่วมมือ ต้องมีผลประโยชน์ก่อนถึงจะให้ความร่วมมือ หรือเล็งเห็นผลประโยชน์ที่จะได้รับถึงจะลงมือทำ คอยที่จะหาผลประโยชน์จากส่วนรวมอยู่เสมอเป็นกลุ่มที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นหลักไม่สนใจผลประโยชน์ส่วนรวม

ระบบอุปถัมภ์ ภายในชุมชนที่กำลังพัฒนาหากใช้ระบบอุปถัมภ์ในการพัฒนาชุมชนจะทำให้เกิดความขัดแย้ง ความไม่เป็นกลางไม่เป็นผลดีต่อชุมชน โดยระบบอุปถัมภ์สามรถทำให้ชุมชน สังคมนั้นเอนเอียงโดยใช้ผลประโยชน์เป็นเครื่องมือในการต่อรอง หรือใช้เป็นสิ่งตอบแทน

หลักการสร้างและพัฒนาผู้นำชุมชน

การพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชนต้องเริ่มจากตัวเองก่อน เปลี่ยนแปลงตัวเองโดยมีแนวคิดพื้นฐานที่จะพัฒนาตัวเองในแนวทางที่ถูกต้องเป็นสิ่งที่จะส่งเสริมให้ผู้นำที่มีการเปลี่ยนแปลงประสบความสำเร็จกยุคปัจจุบันนี้เราจึงควรพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลหลังการเรียนรู้เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้รับนั้นไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนาตนเองให้เป็นคนที่มีความรู้ ความสามารถมีศักยภาพเป็นที่ยอมรับ ของสังคมบุคคลที่จะพัฒนาตนเองได้จะต้องเป็นผู้ที่มุ่งมั่นและตั้งใจที่จะปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงตนเองโดย มีความคิดพื้นฐานที่จะพัฒนาตนเองในแนวทางที่ถูกต้องซึ่งเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้บุคคลประสบความสำเร็จสำหรับแนวคิดการพัฒนาตนเองของบุคคลแห่งการเรียนรู้มีดังนี้

1. ทุกคนที่เกิดมาไม่มีใครแก่และรู้ไปหมดทุกอย่าง
2. ไม่มีคำว่าสายเกินไปกว่าที่เราจะสามารถเรียนรู้ได้
3. กระบวนการหรือวิธีการในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลอาจไม่เหมือนกัน
4. หากบุคคลมีกำลังใจ ตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะเรียนรู้แล้วไม่มีอะไรที่เราจะทำไม่ได้
5. บุคคลแห่งการเรียนรู้ต้องแสวงหาความรู้ตลอดเวลา สร้างแรงจูงใจให้เป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่เรียนรักการเรียนรู้และถือว่ากระบวนการเรียนรู้ของบุคคลไม่มีที่สิ้นสุดเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิตของบุคคล
6. ปัจจุบันมีเครื่องมือในการแสวงหาความรู้อย่างมากมายที่อยู่ใกล้ตัวเรา เราสามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองตลอดเวลาตามที่เราต้องการ

7. บุคคลที่สามารถเรียนรู้ และปรับตัวเองได้ดีในสภาวะที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลาจะเป็นคนที่มีความสุขในการใช้ชีวิตมองโลกในแง่ดี มีสติ และสามารถแก้ปัญหาชีวิตได้ดี[2]

การที่ผู้นำเปลี่ยนแปลงตัวเองให้เป็นบุคคลที่ใฝ่รู้ ตื่นตัวอยู่เสมอ เป็นการพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เกิดการยกระดับ ทั้งในด้านความคิด มีหลักการและเห็นผลประกอบ สมารถจะแก้ไข้ปัญหาโดยใช้หลักการเข้ามาช่วย เกิดเป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ

"ศักยภาพของผู้นำส่งผลต่อการพัฒนา การสร้างความเชื่อมั่นให้คนในชุมชนยอมรับ ย่อมจะทำให้เกิดความร่วมมือของคนในชุมชนต่อไป"

หลักการดำเดินงานพัฒนาชุมชนจากแนวคิดพื้นฐานหลักการพัฒนาได้นำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนดังต่อไปนี้

1. ยึดหลักความมีศักดิ์ศรีและศักยภาพของประชาชน โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นใช้ ศักยภาพที่มีอยู่ให้มากที่สุด และต้องเชื่อมั่นว่าประชาชนนั้นมีศักยภาพที่จะใช้ความรู้ ความสามารถที่จะปรับปรุงพัฒนาตนเองได้จึงต้องให้โอกาสประชาชนในการคิดวางแผน เพื่อแก้ปัญหาชุมชนด้วยตัวของเขาเอง

2. ยึดหลักการพึ่งตนเองของประชาชน ยึดมั่นเป็นหลักการสำคัญว่าต้องสนับสนุนให้ประชาชนพึ่ง ตนเองได้โดยการสร้างพลังชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชน ส่วนรัฐบาลจะช่วยเหลือสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง และช่วยเหลือในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน

3. ยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนร่วมคิด ตัดสินใจวางแผน ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผลในกิจกรรม หรือโครงการใด ๆ ที่จะทำในชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการดำเนินงานอันเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่องความเป็นเจ้าของ โครงการ หรือกิจกรรม

4. ยึดหลักประชาธิปไตย ในการทำงานพัฒนาชุมชน จะต้องเริ่มด้วยการพูดคุย ประชุมปรึกษาหารือร่วมกันคิดร่วมกันตัดสินใจและทำร่วมกัน รวมถึงรับผิดชอบร่วมกันภายใต้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย[3]

การเปลี่ยนผ่านของสังคมชนบทไทยสมัยใหม่

ในช่วงกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมาสังคมชนบทไทยในแต่ละภูมิภาคต่าง ๆ ได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายนอกเช่นกระแสโลกาภิวัตน์และระบบเศรษฐกิจทุนนิยมในระดับโลกที่ส่งผลมาถึงการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและนโยบายของรัฐบาลในแต่ละยุคสมัยส่วนปัจจัยภายใน ได้แก่การปรับตัวของชุมชนต่อกระแสภายนอกและการแลกเปลี่ยน วัฒนธรรมภายในกลุ่มอาจกล่าวได้ว่าความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทไทยในปัจจุบันเป็นไปอย่าวซับซ้อนและรวดเร็วจนไม่สามารถ นิยาม

---

[2] จิราภรณ์ พรหมทอง, การพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้เพื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 21,**วารสารวิชการมหาวิทยาลัยฟาอีสเทินร์**, ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 เมษายน 2559 - มิถุนายน 2559: 66.

[3] จักรีศรีจารุเมธีญาณ และพระถนัด วฑฺฒโน, ภาวะผู้นำกับการพัฒนาชุมชน, **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, ปีที่ 6 ฉบับพิเศษ: 529,536.

ความหมายของสงัคมชนบทไทยในภาวะปัจจุบันด้วยชุดความรู้หรือด้วยมโนทัศน์ต่าง ๆ ที่มีมาแต่เดิมได้อีกต่อไป[4]

ดังนั้นการเพิ่มศักยภาพของผู้นำชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง และไม่อาจจะหยุดนิ่งอยู่กับที่ เพราะบริบททางสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

คุณสมบัติที่ดีของผู้นำ

1. ความรู้ (Knowledge) การเป็นผู้นำนั้นความรู้เป็นสิ่งจำเป็นที่สุดความรู้ใน หมายถึงเฉพาะความรู้ เกี่ยวกับงานในหน้าที่ รวมถึงการใฝ่หาความรู้เพิ่มเติมในด้านอื่น ๆ ด้วยการจะเป็นผู้นำที่ดี ต้องรอบรู้ยิ่งรอบรู้มากเพียงใด ฐานะแห่งความเป็นผู้นำก็จะยิ่งมั่นคงมากขึ้นเพียงนั้น

2. ความริเริ่ม (Initiative) ความริเริ่ม คือ ความสามารถที่จะปฏิบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใดในขอบเขตอำนาจหน้าที่ได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องคอยคำสั่งหรือความสามารถแสดงความคิดเห็นที่จะแก้ไขสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีขึ้นหรือเจริญขึ้นได้ด้วยตนเองความริเริ่มจะเจริญงอกงามได้หัวหน้างานจะต้องมีความกระตือรือร้นคือมีใจจดจ่องานดีมีความเอาใจใส่ต่อหน้าที่มีพลังใจที่ต้องการความสำเร็จอยู่เบื้องหน้า

3. มีความกล้าหาญและความเด็ดขาด (Courage and firmness) ผู้นำที่ดีจะต้องไม่กลัวต่ออันตรายความยากลำบากหรือความเจ็บปวดใด ๆ ทั้งทางกายวาจา และใจผู้นำที่มีความกล้าหาญจะช่วยให้สามารถผจญต่องาน ต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้นอกจากความกล้าหาญแล้วความเด็ดขาดก็เป็นลักษณะอันหนึ่งที่จะต้องทำให้เกิดมีขึ้น ในตัวของผู้นำเองต้องอยู่ในลักษณะของการกล้าได้กล้าเสียด้วย

4. การมีมนุษยสัมพันธ์ (Human relations) ผู้นำที่ดีจะต้องรู้จักประสานความคิดประสานประโยชน์สามารถทำงานร่วมกับคนทุกเพศทุกวัย ทุกระดับการศึกษาได้ ผู้นำที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีจะช่วยให้ปัญหาใหญ่เป็นปัญหาเล็กได้

5. มีความยุติธรรมและซื่อสัตย์สุจริต (Fairness and Honesty) ผู้นำที่ดีจะต้องอาศัยหลักของความถูกต้องหลักแห่งเหตุผลและความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเองและผู้อื่นเป็นเครื่องมือในการวินิจฉัยสั่งการหรือปฏิบัติงานด้วยจิตที่ปราศจากอคติปราศจากความลำเอียงไม่เล่นพรรคเล่นพวก

6. มีความอดทน (Patience) ความอดทน จะเป็นพลังอันหนึ่งที่จะผลักดันงานให้ไปสู่จุดหมายปลายทางได้ อย่างแท้จริง

7. มีความตื่นตัวแต่ไม่ตื่นตูม (Alertness) ความตื่นตัว หมายถึง ความระมัดระวัง ความสุขุมรอบคอบ ความไม่ประมาท ไม่ยืดยาขาดความกระฉับกระเฉง มีความฉับไวในการปฏิบัติงานทันต่อเหตุการณ์ ความตื่นตัวเป็นลักษณะที่แสดงออกทางกายแต่การไม่ตื่นตูมเป็นพลังทางจิตที่จะหยุดคิดไตร่ตรอง ต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรู้จักใช้ดุลยพินิจที่จะพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง ผู้นำที่ดีจะต้องรู้จักควบคุมตัวเองนั่นเอง (Self control)

---

[4] กนกวรำ พวงประยงค์,สำนิตย์ หนูนิล,"สังคมชนบทไทยสมัยใหม่กับปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต", **วรสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**, ปีที่ 44 ฉบับที่2:37.

8. มีความภักดี (Loyalty) การเป็นผู้นำหรือหัวหน้าที่ดีนั้น จำเป็นต้องมีความจงรักภักดีต่อหมู่คณะต่อส่วนรวมและต่อองค์การความภักดีนี้จะช่วยให้หัวหน้าได้รับความไว้วางใจ และปกป้องภัยอันตรายในทุกทิศได้เป็นอย่างดี

9. มีความสงบเสงี่ยมไม่ถือตัว (Modesty)ผู้นำที่ดีจะต้องๆไม่หยิ่งยโส ไม่จองหอง ไม่วางอำนาจและไม่ภูมิใจในสิ่งที่ไร้เหตุผลความสงบเสงี่ยมนี้ถ้ามีอยู่ในหัวหน้างานคนใดแล้วก็จะทำให้ลูกน้องมีความนับถือและให้ความร่วมมือเสมอ[5]

วิเคราะห์ความคาดหวังของประชาชนจากการพัฒนาและสร้างผู้นำชุมชนที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมไทย

การยกระดับคุณสมบัติของผู้นำชุมชนต้องเป็นมาตรฐานทั้งในด้านคุณวุฒิ วัยวุฒิ การศึกษาที่เหมาะสมกับตำแหน่ง เพื่อที่จะสร้างความน่าเชื่อถือ ความศรัทธา ให้กับประชาชน และเพื่อพัฒนาชุมชนให้เกิดความมั่นคงยั่งยืนการยกระดับคุณสมบัติของผู้นำชุมชนจะได้รับการตอบรับจากประชาชนคือความเชื่อถือ ความไว้ใจ ความเชื่อใจ และความยอมรับ ยอมรับในการเป็นผู้นำและประชาชนยอมปฏิบัติตามโดยไม่ติดใจ

การยกระดับศักยภาพของผู้นำชุมชน การเพิ่มศักยภาพให้กับผู้นำชุมชนให้มากขึ้น จะเกิดผลประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมาก ประชาชนจะได้รับการแก้ไขที่ถูกวิธี และยั่งยืน การมีวิสัยทัศน์ ทัศนคติ ของผู้นำที่เปลี่ยนแปลงตัวเอง การยกระดับตัวเองจะสามารถมองปัญหาที่เกิดขึ้นได้โดยการคาดการล่วงหน้า เนื่องจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ การใฝ่รู้ ทั้งในเรื่องการเมืองการปกครอง และบริบทภายในชุมชนของผู้นำเอง หากผู้นำชุมชนมองเห็นถึงบริบทภายในชุมชนของตนเองแล้วปัญหาที่เกิดก็สามารถคาดการได้ล่วงหน้า และสามารถวางแผนการรับมือได้ทัน ปัญหาที่จะเกิดขึ้นนั้นอาจจะไม่เกิดขึ้นเลยเพราะมีการวางแผนการไว้ล่วงหน้า การศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งเพราะสามารถการันตีความรู้ความสามารถ

ต้องการผู้นำที่พัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อนำไปสู่ความยั้งยืนและมั่นคงของชุมชน ประชาชนในชุมชนมีความต้องการความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต การสร้างภูมิคุ้มกันในกับประชาชนในชุมชนจึงเป็นสิ่งที่ผู้นำชุมชนไม่อาจมองข้าม สิ่งที่ประชาชนคาดหวังจากการสร้างและพัฒนาบทบาทผู้นำชุมชนในบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน ประชาชนต้องการผู้นำที่มีความเป็นปัจจุบัน คือ รู้เท่าทันในระบบการเมือง การปกครอง สามารถนำนโยบายของรัฐที่ได้รับมอบหมาย นโยบายขององค์กรการปกครอง องค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น องค์กรที่เกี่ยวข้อง มาบริหารมาขยายให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน และสามารถเข้าถึงบริบทของชุมชนแก้ไขปัญหาได้ตรงจุดและยั่งยืน

---

[5] รัตนาภรณ์ แววกระโทก, **ผู้นำที่ดีควรมีคุณสมบัติอย่างไร**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.gotoknow.org/posts/ 461096, [12 มิถุนายน 2012].

ผู้นำที่มีการศึกษา การศึกษาการเรียนรู้ของผู้นำจะต้องได้รับการศึกษาตามมาตรฐานของกระทรวงศึกษา หรือมากกว่า เพราะการศึกษาบ่งบอกถึงศักยภาพ บ่งบอกถึงความรู้ความสามารถ บ่งบอกถึงการพัฒนาของผู้นำที่ได้ให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้การศึกษา เพราะการศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ในปัจจุบันสังคมได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาถือเป็นปัจจัยพื้นฐานของสังคม ชุมชน สังคมล้วนแต่ต้องการผู้นำที่มีการศึกษาเพราะมองว่าผู้นำที่มีการศึกษานั้นสามารถพัฒนา ชุมชน สังคมให้สามารถดำรงอยู่ได้ สามารถแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนได้

จากการศึกษาพบว่าความคาดหวังของประชาชนในชุมชน เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานที่ประชาชนในชุมชนต้องการให้ผู้นำชุมชนนั้นมีอยู่ในตัว ผู้เขียนใช้ทฤษฎีลำดับความต้องการของ มาสโลว์ (Maslow) ประกอบการ

วิเคราะห์ ลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ (Analyze the hierarchy of human needs)

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological needs)
2. ความต้องการความปลอดภัย (Safety needs)
3. ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ (Belongingness and love needs)
4. ความต้องการได้รับความนับถือยกย่อง (Esteem needs)
5. ความต้องการที่จะเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง (Self-actualization needs) [6]

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological needs)

ความอยู่ดีกินดีของคนในชุมชนเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของทุกชุมชน เพราะเป็นเรื่องของปากท้อง ชุมชนคาดหวังต่อผู้นำที่จะสามารถบริหารชุมชน ให้คนในชุมชนสามารถอยู่ดีกินดี ผู้นำต้องสามารถหาวิธีการ แนวทางส่งเสริมอาชีพ และสนับสนุนให้ชุมชนในการประกอบอาชีพเพื่อปากท้องคนในชุมชน การส่งเสริมจากทางภาครัฐ การรับเอานโยบายของรัฐ การเยียวยาจากรัฐบาล การสนับสนุน การส่งเสริมจากองค์กรที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชนต้องสามารถรับมาดำเนินการและขยายผลให้กับกับชุมชน เพื่อปากท้องของคนในชุมชน

2. ความต้องการความปลอดภัย (Safety needs)

เมื่อชุมชนประสบปัญหาชุมชนต้องการพึ่งพาผู้นำที่สามารถคิดหาแนวทางการป้องกันและการแก้ไข ผู้นำต้องเข้าไปมีบทบาทในปัญหาของชุมชนและร่วมเป็นตัวแทนของชุมชนในการแก้ไขปัญหาเพื่อสร้างความปลอกภัยให้กับชุมชน ผู้นำต้องมีอำนาจจากทางภาครัฐและการยอมรับจากชุมชนการแกไขปัญหาจึงจะมีประสิทธิภาพ

3. ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ (Belongingness and love needs)

ผู้นำต้องสามารถสร้างความสามัคคีปรองดองกันในหมู่คณะทำงาน และในชุมชน ผู้นำต้องรับรู้ถังบริบททางสังคมปัจจุบันเพื่อนำมาปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทภายในชุมชนและสร้างความเข้าใจให้กับ

---

[6] เกียรติพงษ์ อุดมธนะธีระ, **ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.iok2u.com/index.php/article/11-marketing/263-maslow-s-hierarchy-of-need-maslow, [7 ธันวาคม 2550].

ชุมชน ผู้นำต้องรับฟังความคิดเห็นจากชุมชนและร่วมกับคณะทำงานในชุมชนร่วมวางแผน และแนวทางการสร้างความสามัคคี ปรองดองภายในชุมชน สร้างเจตคติที่ดีให้กับคนในชุมชนเพื่อที่จะสร้างให้คนในชุมชนเกิดความรักความห่วงแหนชุมชนของตัวเอง

4. ความต้องการได้รับความนับถือยกย่อง (Esteem needs)

ผู้นำชุมชนต้องมีความมุ่งมั่น ความเชื่อมั่นในตัวเอง ความเข็มแข็ง และมีความสามารถที่จะประสบความ สำเร็จในงานภารกิจต่าง ๆ ผู้นำชุมชนต้องได้รับความเคารพนับถือจากชุมชน และต้องมีศักยภาพที่พร้อมจะทำงานเพื่อชุมชน ผู้นำต้องมีอำนาจในด้านความศรัทธา ความเคารพเชื่อถือ พอสมควรเพื่อที่จะเป็นกำลังคอยหนุนให้แผนงาน คำขอ หรือคำสั่ง ของผู้นำเกิดประสิทธิภาพ

5. ความต้องการที่จะเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง (Self-actualization needs)

ชุมชนคาดหวังและต้องการผู้นำที่จะนำพาชุมชนให้เกิดการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน เพื่อความเป็นอยู่ที่ดี เพื่อความปลอดภัยของชุมชน คนในชุมชน และสร้างความรักความสามัคคีปรองดองกันในชุมชนได้ ผู้นำต้องมีคุณสมบัติ แลพศักยภาพพร้อมในทุกด้านและสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน เป็นความคาดหวังสูงสุดที่ชุมชนทุกชุมชนมีต่อผู้นำ

บทสรุป

การสร้างและการพัฒนาบทบาทผู้นำชุมนในสอดคล้องกับบริบทในสังคมปัจจุบันจำเป็นต่อการพัฒนาชุมชน ถ้าผู้นำมีคุณสมบัติที่เหมาะสมพึงประสงค์ตรงกับความคาดหวังของประชาชนในชุมชนก็สามารถใช้คุณสมบัติใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน สังคม จะเป็นการสร้างความสุขหรือสร้างความสำเร็จให้เกิดขึ้น อำนาจของผู้นำจะต้องมีการใช้ให้ถูกต้องเพราะอำนาจเป็นสิ่งที่สามารถความสูญเสีย สร้างหายนะหรือก่อให้เกิดอันตรายแก่ชุมชนได้และชุมชนจะพบกับปัญหาในด้านต่าง ๆ ตามมาการเลือกสรรผู้นำของชุมชนสังคมก็เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง และมากยิ่งกว่าคุณสมบัติที่มีของผู้นำ คนที่เป็นผู้นำมักมีลักษณะบางอย่างที่เด่นชัดกว่าผู้ตาม คนที่เป็นผู้นำมักเป็นคนที่มีอิทธิพลเหนือผู้อื่น ผู้อื่นยอมทำตามอีกทั้งผู้ตามยอมได้และนำเอาความประพฤติมาแบบอย่างในการทำงาน ผู้ตามบางคนถึงกับยอมถอดแบบผู้นำ บางคนลอกเลียนแบบอย่างของผู้นำ การพัฒนาชุมชนประสบกับความสำเร็จ ทำให้เห็นว่าผู้นำมีบทบาทที่ชัดเจนในการทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความยั่งยืน เป็นตัวอย่างให้ชุมชนอื่น ๆ ได้ศึกษาเพื่อนำความสำเร็จจากการพัฒนาที่มาจากผู้นำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่น แต่ในขณะเดียวกันต้องได้รับความร่วมมือของคนในชุมชนที่จะต้องให้ความสำคัญ และรับรู้ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นกับชุมชนเพราะปัญหาชุมชนไม่ได้เกิดขึ้นจากคนเพียงคนเดียวทุก ๆ คนทำให้เกิดขึ้นก็ต้องช่วยกันคิดหาทาง หาข้อบังคับ และกฎเกณฑ์การปฏิบัติเพื่อให้เกิดระเบียบในชุมชน

บรรณานุกรม

กนกวรำ พวงประยงค์ และสำนิตย์ หนูนิล. สังคมชนบทไทยสมัยใหม่กับปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต. **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**. ปีที่ 44 ฉบับที่ 2:37.

เกียรติพงษ์ อุดมธนะธีระ. **ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.iok2u.com/index.php/article/11-marketing/263-maslow-s-hierarchy-of-need-maslow. [7 ธันวาคม 2550].

จักรีศรีจารุเมธีญาณ และพระถนัด วฑฺฒโน. ภาวะผู้นำกับการพัฒนาชุมชน. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์มจร**, ปีที่ 6 ฉบับพิเศษ: 529.536.

จิราภรณ์ พรหมทอง. “การพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้เพื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 21”. **วารสารวิชการมหาวิทยาลัยฟาอีสเทินร์**. ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 เมษายน 2559 - มิถุนายน 2559: 66.

รัตนาภรณ์ แววกระโทก. **ผู้นำที่ดีควรมีคุณสมบัติอย่างไร**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา https://www.gotoknow.org/posts/461096. [12 มิถุนายน 2012].

ราชกิจจานุเบกษา. **พระราชบัญญัติ สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551**. เล่มที่ 125, ตอนที่ 31 ก, 8 กุมภาพันธ์ 2551. มาตรา 3 หน้า 27

การพัฒนากลไกการให้บริการประชาชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสมัยใหม่

Public service development of modern government

พระบุญโชติ ลุงตัน
พระมหาอรรถพล นริสฺสโร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้ได้จัดทำขึ้นเนื่องจากมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะพัฒนาบุคคลในองค์กรให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเพื่อที่จะให้ผู้ที่มาใช้บริการนั้นเกิดความประทับใจมากที่สุด ต้องให้บริการกับประชาชนหรือผู้ที่มาใช้บริการในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเสมอภาคกัน แนวทางในการพัฒนาการให้บริการประชาชนในยุค 4.0 ก็เพื่อที่จะให้ประชาชนที่ใช้บริการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้สะดวกสบายมากยิ่งขึ้น และจะไม่ต้องเตรียมอะไรมาในองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ เพื่อความรวดเร็วและสะดวกสบายของประชาชนหรือผู้มาใช้บริการในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสร้างความสำเร็จให้กับการให้บริการประชาชนแบบเติบโตยิ่งขึ้นและยาวนาน เพื่อก้าวเข้าสู่ในยุคการให้บริหารประชาชน 4.0 และเป็นการพัฒนาบุคลากรในหน่วยงานหรือองค์กรให้มีประสิทธิภาพสูงมากขึ้นแล้วพัฒนาศักยภาพของบุคลากรให้มีความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม พร้อมทั้งพัฒนาระบบการบริหารบุคลากรที่มีคุณภาพ เพื่อสร้าง แรงจูงใจและความผูกพันของบุคลากรที่มีต่อองค์กรเพื่อรองรับต่อยุทธศาสตร์ประเทศไทย 4.0 ภาครัฐหรือระบบราชการจะต้องทำงานโดยยึดหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

คำสำคัญ : การพัฒนากลไกการให้บริการ, การให้บริการประชาชน, เทคโนโลยี

Abstract

This article has been created because the objective is to develop people in the organization to be more effective in order to make those who use the service the most impressive. Must provide services to people or people who use the service in the local government organization equally The guidelines for the development of the public service in the age of 4 .0 in order to make the people who use the services of the local government organization more convenient. And will not have to prepare anything in various organizations or departments For the speed and convenience of the people or people who use the service in the local government organization To create success for the long-term. growing public service In order to enter the era of public administration. 4.0 And to develop personnel in the department or organization to be more efficient. then

develop the potential of personnel to have creativity and innovation. as well as to develop a quality personnel management system. In order to create incentives and commitment of personnel towards the organization to support the Thailand 4.0 strategy. the government or bureaucratic system must work by adhering to the good governance of public affairs for the benefit of the people.

Keywords: Service mechanism development, Public Service, Technology

บทนำ

พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ได้มีการกำหนดอำนาจและหน้าที่ในการจัดบริการสาธารณะให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล เมืองพัทยา องค์การบริการส่วนตำบล และกรุงเทพมหานคร มีอำนาจและหน้าที่ในการจัดบริการสาธารณะให้เป็นไปตามที่ได้รับมอบหมาย และกำหนดให้รัฐบาลเป็นผู้จัดสรรเงินอุดหนุนและเงินจากการจัดสรรภาษีและอากร เพื่อให้การดำเนินการด้านบริการสาธารณะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ[1]โดยภารกิจที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับการถ่ายโอนจากรัฐแบ่งออกได้เป็น 4 ด้านหลัก คือ ด้านการจัดบริการสาธารณะที่เกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การสร้างถนน ทางระบายน้ำ ไฟฟ้าสาธารณะ และการบริหารจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิต เช่น การบริการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การบริการสาธารณะสุขมูลฐาน การจัดการศึกษาท้องถิ่น และการบริการสถานที่พักผ่อนหย่อนใจในท้องถิ่น ด้านการจัดระเบียบชุมชน สังคม และรักษาความสงบ เช่น การป้องกันอุบัติภัยทางถนน การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และการจัดบริการห้องน้ำสาธารณะในท้องถิ่น และด้านสุดท้ายคือ ด้านการลงทุน ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรม เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวและอาชีพ การพัฒนาป่าชุมชน และการส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่น[2]เป็นต้น

ปัจจุบันการให้บริการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องเป็นไปตามความต้องการและความคาดหวังของประชาชน ที่จะต้องได้รับบริการที่สะดวก รวดเร็ว เสมอภาคและเป็นธรรม หน่วยงานราชการต่างๆ จึงต้องเร่งพัฒนารูปแบบการให้บริการคุณภาพแก่ประชาชน และพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในเรื่องเกี่ยวกับวิชาชีพเฉพาะทางและการบริหารจัดการ รวมทั้งมีการพัฒนาคุณภาพการให้บริการ เพื่อตอบสนองกับความต้องการของประชาชน[3] แล้วเพื่อที่จะสร้างความสำเร็จให้กับการบริการประชาชนให้เติบโตยิ่งขึ้นเพื่อที่จะได้ก้าวเข้าสู่ยุคการให้บริการประชาชน 4.0และก็พัฒนาบุคลากรในองค์กร

---

[1] สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, **พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542**, (กรุงเทพมหานคร: **สำนักงานกฤษฎีกา**, 2542,) หน้า 5-9.

[2] กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, **สรุปสาระสำคัญมาตรฐานการบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร: **กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น**, 2550), หน้า 1-68.

[3] ภัทรปภา จิรภาสชยังกูร, **“การพัฒนารูปแบบการให้บริการคุณภาพแก่ประชาชน ของเจ้าหน้าที่สำนักการโยธา กรุงเทพมหานคร”**, (สำนักการโยธา : สำนักงานกรุงเทพมหานคร, 2562), หน้า 1.

ให้มีความสามารถเพิ่มขึ้นเพื่อที่จะให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อที่จะใช้เทคโนโลยีที่มีอยู่แล้วในปัจจุบันมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแล้วเพื่อการพัฒนาหน่วยงานภาครัฐให้มีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น

ในปัจจุบัน การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานได้หันมาให้ความสำคัญกับกระบวนงาน มากขึ้น โดยการมองภาพรวม และปรับปรุงทั้งกระบวนงานให้ดีขึ้น รวมทั้งมีการพยายามรักษาคุณภาพการทำงานที่ดีอยู่แล้วให้คงอยู่และดียิ่ง ๆ ขึ้นไป โดยการนำระบบประกันคุณภาพมาใช้ในการทำงานและแนวคิดที่สำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานก็คือ จะเน้นที่กระบวนการ และ ตัวองค์กร ซึ่งหมายถึงทุกๆ คนในองค์กร โดยการพัฒนาและปรับปรุงกระบวนงาน และการพัฒนาบุคลากร และเน้นการมีส่วนร่วมของทุกคนในองค์กร ในการพัฒนาและปรับปรุงประสิทธิภาพในการทำงาน รวมทั้งการสร้างความเป็นผู้นำ และผู้พัฒนาในองค์กร เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น องค์กรจะประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานหรือไม่ เพียงไรปัจจัยหนึ่งซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งก็คือบุคลากร[4] ถ้าหากว่ามีมีการพัฒนาความรู้ความสามารถก็จะทำให้คนในองค์กรมีความสามารถเพื่อที่จะรับมือกับการเข้าสู่ยุคสมัยใหม่และเพื่อจะได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เพื่อความเจริญก้าวหน้าและเป็นที่ยอมรับของสังคมได้

แนวคิดการให้บริการประชาชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การให้บริการขององค์กรหรือหน่วยงานในภาครัฐเป็นลักษณะงานที่ต้องมีการติดต่อประชาสัมพันธ์กับประชาชนที่ขอรับบริการโดยตรงเพื่อให้ประชาชนผู้ขอรับบริการได้รับความสะดวก รวดเร็ว มีแนวคิดการให้บริการของนักวิชาการ โดยยกตัวอย่างพอสังเขป ดังนี้

1. หลักความสอดคล้องกับความต้องการของบุคคลส่วนใหญ่ กล่าวคือ ประโยชน์และบริการที่องค์การจัดให้นั้นจะต้องตอบสนองความต้องการของบุคคลเป็นส่วนใหญ่หรือทั้งหมดมิใช่เป็นการจัดให้แก่บุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ มิฉะนั้นแล้วนอกจากจะไม่เกิดประโยชน์สูงสุดในการเอื้ออำนวยประโยชน์และบริการแล้วยังไม่คุ้มค่ากับการดำเนินงานนั้น ๆ

2. หลักความสม่ำเสมอ กล่าวคือ การให้บริการต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอมิใช่ทำๆ หยุด ๆ ตามความพอใจของผู้บริการหรือผู้ปฏิบัติ

3. หลักความเสมอภาค บริการที่จัดนั้นจะต้องให้แก่ผู้มาใช้บริการทุกคนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ไม่มีการให้สิทธิพิเศษแก่กลุ่มบุคคลใดกลุ่มหนึ่ง ในลักษณะที่แตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างเห็นได้ชัด

4. หลักความประหยัด ค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ในการบริการจะต้องไม่มากจนเกินกว่าผลที่จะได้รับ

[4] Wonder Man, **การบริหารยุคใหม่กับการพัฒนาบุคลากร**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.jobpub.com/articles/showarticle.asp?id=3446 [15 กรกฎาคม 2563].

5. หลักความสะดวก บริการที่จัดให้แก่ผู้รับบริการจะต้องเป็นไปในลักษณะปฏิบัติได้ง่ายสะดวกสบาย สิ้นเปลืองทรัพยากรไม่มากนัก ทั้งยังไม่เป็นการสร้างภาระ ยุ่งยากใจให้แก่ผู้บริการหรือผู้ใช้บริการมากจนเกินไป[5]

การบริการมีลักษณะที่สำคัญ 4 ประการดังนี้

1) ไม่มีตัวตน ไม่สามารถจับต้องได้(Intangibility) หมายความว่า บริการไม่สามารถมองเห็นหรือเกิดความรู้สึกได้ก่อนที่จะมีการซื้อ

2) ไม่แน่นอน มีความหลากหลาย (Variability) หมายความว่า คุณภาพของบริการไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับว่าผู้ขายบริการเป็นใคร จะให้บริการเมื่อใด ที่ไหน และอย่างไร

3) ไม่สามารถแบ่งแยกการให้บริการ (Inseparability) กล่าวคือ การบริโภคบริการจะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน ดังนั้น ผู้ให้บริการรายหนึ่งสามารถให้บริการลูกค้าได้เพียงหนึ่งเดียวในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้น ไม่เพียงเท่านี้ผู้ให้บริการแต่ละคนจะมีลักษณะเฉพาะตัวที่ไม่สามารถให้คนอื่นให้บริการแทนได้เพราะต้องผลิต และบริโภคในเวลาเดียวกัน ส่งผลให้การบริการมีข้อจำกัดในเรื่องของเวลา

4) ไม่สามารถเก็บไว้ได้(Perishability) บริการไม่สามารถผลิตเก็บเอาไว้ได้ถ้าความต้องการมีสม่ำเสมอการให้บริการก็จะไม่มีปัญหา แต่ถ้าลักษณะความต้องการมีไม่แน่นอน จะทำให้เกิดปัญหาคือบริการไม่ทัน หรือในบางกรณีก็ไม่มีลูกค้ามาใช้บริการ[6]

การให้บริการขององค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐนั้นต้องมีลักษณะการประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนด้วยเพื่อให้ผู้ขอใช้บริการได้รับความสะดวก รวดเร็ว การบริการนั้นไม่มีตัวตนที่จะจับต้องได้ก่อนการซื้อขายกัน การบริการนั้นขึ้นอยู่กับผู้ให้บริการเป็นใครและสถานที่ไหนเป็นต้น

ประเด็นที่ 1 เกี่ยวกับการให้บริการเป็นหัวใจหลักของหน่วยงานที่มีผลต่อการตอบสนองของผู้ใช้บริการให้เกิดความพึงพอใจเพื่อให้มาในสิ่งที่ต้องการ

เนื่องจากการปฏิรูประบบราชการตามนโยบายรัฐบาล ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักในการให้บริการแก่ประชาชนผู้มาติดต่อที่เรียกว่า ผู้รับบริการนั่นเอง องค์กรของรัฐจะต้องตอบสนองความต้องการของคนหลายกลุ่ม การบริการเป็นการปฏิบัติงานที่กระทำหรือติดต่อเกี่ยวข้องกับผู้ใช้บริการ การให้บุคคลต่าง ๆ ได้ใช้ประโยชน์ในทางใดทางหนึ่ง ทั้งด้วยความพยายามใด ๆ ก็ตามด้วยวิธีการหลากหลายในการทำให้บุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้รับความช่วยเหลือจัดได้ว่าเป็นการให้บริการทั้งสิ้น การจัดอำนวยความสะดวก การสนองความต้องการของผู้ใช้บริการก็เป็นการให้บริการ การให้บริการจึงสามารถดำเนินการได้หลากหลายวิธี จุดสำคัญคือ เป็นการช่วยเหลือและอำนวยประโยชน์แก่ผู้ใช้บริการ[7]

---

[5] สุนันทา ทวีผล, **ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการให้บริการด้านให้คำปรึกษาแนะนำปัญหาด้านกฎหมาย**, (สำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายช่วยเหลือทางกฎหมาย 3 (สคช.), มหาวิทยาลัยบูรพา, 2550), หน้า 5-6.

[6] เบญชภา แจ้งเวชฉาย, คุณภาพการให้บริการที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้โดยสารรถไฟฟ้า, **บริหารธุรกิจมหาบัณฑิตมหาวิทยากรุงเทพ**, ปีที่ 1, ฉบับที่ 1, (พฤษภาคม 2559) : 7.

[7] สมิต สัชฌุกร, **การต้อนรับและบริการที่เป็นเลิศ,** (กรุงเทพมหานคร, **วิญญูชน**, 2542), หน้า 13.

สรุปได้ว่า การให้บริการประชาชนที่ดี ควรเป็นการให้บริการแบบครบถ้วนสมบูรณ์เป็นการพัฒนาระบบการให้บริการและทัศนคติ วิธีคิด วิธีทำงานของพนักงานส่วนตำบลที่มีเป้าหมายที่จะให้ประชาชนได้รับบริการที่ควรจะได้รับอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ มีความสะดวกรวดเร็วในการให้บริการมุ่งที่จะให้บริการในเชิงส่งเสริม และสร้างทัศนคติและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการ ตลอดจนเป็นการให้บริการที่มีความถูกต้องชอบธรรม สามารถตรวจสอบได้สร้างความเสมอภาคทั้งในการให้บริการและในการที่จะได้รับบริการจากพนักงานส่วนตำบลของรัฐทำให้เกิดความพึงพอใจสูงสุด

ประเด็นที่ 2. เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพของบุคคลกรเป็นกระบวนการหรือกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ ทักษะ และทัศนคติอันเหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่ราชการของบุคลากร

ในยุคโลกาภิวัตน์นี้เชื่อกันว่า “คน” เป็นกุญแจไขสู่ความสำเร็จของชาติ(ทั้งภาครัฐและเอกชน) และถ้าหากประเทศไทยเรามีทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพคุณภาพ และจริยธรรมที่สูง เชื่อว่าคงสามารถก้าวเข้าไปแข่งขันในโลกไร้พรมแดน (globalization)ได้อย่างไม่ยากเย็นนัก มุมมองใหม่ในการพัฒนาคนตามกรอบการพัฒนาศักยภาพมนุษย์เพื่อให้ธุรกิจสามารถนำไปเป็นต้นแบบเพื่อพัฒนาองค์การที่นำไปสู่ความสำเร็จได้ทั้งองค์การและประเทศชาติ[8] สรุปได้ว่า การพัฒนาบุคลากรนั้นคือการฝึกฝนพนักงานในองค์ให้ให้มีความเท่าทันกับโลกสมัยใหม่ที่ได้มีการพัฒนาไปเรื่อยๆ เพื่อที่จะไม่ให้บุคลากรเป็นคนที่ล่าสมัยจึงได้ทำการฝึกอบรมพนักงานและให้องค์กรพัฒนามีบุคลากรที่เก่งมีความรู้มีเทคนิคในการพลิกแพลงแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างรวดเร็วเพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างราบลื่น และการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรนั้น เพื่อให้บุคลากรมีความรู้เพิ่มขึ้นและความชำนาญมากขึ้นในการพัฒนาตนเองไปสู่ความก้าวหน้าใน และมุ่งเน้นการเพิ่มศักยภาพของบุคลากร เพื่อทำงานและสร้างผลงาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพวิชาชีพมากขึ้นเป็นต้น

ประเด็นที่ 3. การเผยแผ่การประชาสัมพันธ์เป็นหัวใจสำคัญที่มีส่วนเอื้ออำนวยให้เกิดการเข้าใจกันและร่วมมือกันจากทุกๆฝ่าย เพราะมนุษย์ยากที่จะประสบความสำเร็จได้จากการทำงานตามลำพังเพียงคนเดียว เพราะการสื่อสารถือว่ามีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อมนุษย์มากที่สุด เนื่องจากการสื่อสารเป็นกิจกรรมที่มีสำคัญอย่างยิ่งในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ความสามารถในการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจะเป็นตัวกำหนดและส่งผลให้การดำรงชีวิตของมนุษย์เกิดประสิทธิผลสูงสุด และยังเป็นกระบวนการที่ข้อมูลจะถูกถ่ายทอดและทำให้เกิดความเข้าใจโดยบุคคลสองคนหรือมากกว่า ด้วยวิถีทางของสัญลักษณ์ที่มีความหมายหรืออาจกล่าวได้ว่าคือวิถีทางของการแลกเปลี่ยนความคิด ทัศนคติ ค่านิยม และข้อเท็จจริง[9]

สรุปด้วยรวมได้ว่า การประชาสัมพันธ์นั้นเป็นการทำงานในการจัดการการสื่อสารระหว่างองค์กรและสาธารณะ การประชาสัมพันธ์นั้นช่วยทำให้องค์กรหรือบุคคล ได้แสดงสู่ผู้ชม ผู้อ่าน โดยใช้เรื่องที่เป็นที่

---

[8] สุภาพร พิศาลบุตร และยงยุทธ์ เกษสาคร, **การพัฒนาบุคคลและการฝึกอบรม**, พิมพ์ครั้งที่5, (กรุงเทพมหานคร : BK อินเตอร์พรินท์จำกัด, 2549): หน้า 7-8.

[9] จุฑารัตน์ โสดาศร, **การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและการประชาสัมพันธ์ที่เป็นเลิศ**, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี, ปีที่ 2 ,ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2547 – 2551 : 3.

หน้าสนใจของสาธารณะและ กิจกรรมโดยทั่วไปเช่น การพูดในงานชุมนุม การทำงานร่วมกับแหล่งข่าว เป็นต้น

ประเด็นที่ 4. เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีที่ช่วยให้มนุษย์สามารถทำงานได้มากขึ้น เดินทางได้รวดเร็วขึ้น สามารถมองเห็นได้ไกลกว่าที่ดวงตามนุษย์จะมองเห็นได้ สามารถติดต่อสื่อสารและสื่อความหมายกันได้โดยไม่ต้องเดินทางมาพบกัน คำว่า "เทคโนโลยี" ในความหมายอย่างกว้าง หมายถึงการนำความรู้ทางธรรมชาติวิทยาและต่อเนื่องมาถึงวิทยาศาสตร์ มาเป็นวิธีการปฏิบัติและประยุกต์ใช้เพื่อช่วยในการทำงานหรือแก้ปัญหาต่าง ๆ อันก่อให้เกิดวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักร แม้กระทั่งองค์ความรู้นามธรรมเช่น ระบบหรือกระบวนการต่าง ๆ เพื่อให้การดำรงชีวิตของมนุษย์ง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น[10]

สรุปได้ว่า เทคโนโลยีนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างและพัฒนาขึ้น เพื่อช่วยในการทำงานหรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆได้รวดเร็ว เช่น คอมพิวเตอร์. มือถือ. เครื่องจักร เป็นต้น หรือ แม้กระทั่งที่ไม่ได้เป็นสิ่งของที่จับต้องได้

การพัฒนากลไกการให้บริการประชาชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสมัยใหม่

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ เป็นลักษณะของการพัฒนากลไกการให้บริการประชาชนขององค์กรเพื่อที่จะให้องค์กรมีการพัฒนาเข้าสู่ยุค 4.0 เพื่อให้ประชาชนได้เป็นผู้รับบริการอย่างดีมีคุณภาพและรวดเร็ว

ประเด็นแรก คือ การพัฒนากลไกการให้บริการ จะเป็นการพัฒนาการให้บริการที่ดีอยู่แล้วให้ดีขึ้นไปอีก เพื่อที่จะได้ขับเคลื่อนการให้บริการนั้นมีประสิทธิภาพมายิ่งขึ้นแล้วผู้ที่มารับบริการเกิดความประทับใจในองค์กร องค์กรเป็นส่วนสำคัญที่จะต้องช่วยพัฒนางานด้านการให้บริการแก่ประชาชนเป็นอย่างมาก เพราะว่าองค์กรนั้นถือเป็นแกนหลักในการกำหนดแนวทางการให้บริการประชาชนเพื่อตอบสนองต่อความพึงพอใจของประชาชนหรือผู้มาใช้บริการ และเทคนิคการพัฒนากลไกขององค์กรให้เกิดความสะดวกสบายต่อผู้ใช้บริการ มีดังนี้ คือ 1. จัดระบบการทำงานให้เกิดความคล่องตัว 2. องค์กรควรปรับลดขั้นตอนที่ยุ่งยากให้มีการทำงานที่ง่ายขึ้น เพื่อที่จะสร้างการให้บริการประชาชนมีความสะดวกรวดเร็ว 3. จัดทำลำดับขั้นตอนการให้บริการประชาชนองค์กรควรจัดทำขั้นตอนการบริการให้ง่ายและไม่ซับซ้อนเพื่อเป็นแนวทางให้ประชาชนหรือผู้มาใช้บริการสามารถที่จะทำตามได้อย่างถูกต้องและไม่สับสนเรียนรู้ความต้องการของประชาชนผ่านช่องทางต่างๆ เช่น ตู้รับความคิดเห็น การสอบถามพูดคุยจากคำตำหนิติเตียนและคำชมเชยต่างๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางปรับปรุงงานบริการในครั้งต่อไป 4. ฝึกอบรมพนักงานให้เกิดทักษะการให้บริการประชาชนที่ดี เพื่อที่จะนำไปปรับใช้กับส่วนงานที่ตนเองปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุด

ประเด็นที่ สอง คือ การพัฒนาบุคคลในองค์กรยุค 4.0 การพัฒนาบุคคลในองค์กรยุค 4.0 จะเป็นการพัฒนาบุคคลเพื่อที่จะให้เท่าทันกับเหตุการในปัจจุบัน เช่น พนักงานที่ทำงานมานานแล้วความรู้ความสามารถอาจจะไม่เท่าทันกับในยุค 4.0 สมัยปัจจุบัน เพราะฉะนั้นการพัฒนาบุคคลในองค์กรจึงมี

---

[10] สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, "ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเทคโนโลยี", **ประมวลสาระชุดวิชาไทยศึกษา หน่วยที่ 1-7**, พิมพ์ครั้งที่ 15. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2552), หน้า 244.

ความสำคัญยิ่งในยุค 4.0 ปัจจุบันนี้ แล้วต้องมีการปรับเปลี่ยนการทำงานจากแบบเดิม ๆ ที่คุ้นเคย คิดฝ่ายเดียว ทำฝ่ายเดียว มาเป็นการทำงานแบบประสานความร่วมมือโดยไม่แบ่งแยกว่าเป็นหน้าที่ของใคร แล้วก็สร้างพันธมิตรในการทำงานกับภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อที่จะไปสู่เป้าหมายเดียวกันในรูปแบบประชารัฐ สร้างสรรค์นวัตกรรมและนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้เพื่อสร้างให้เกิดรัฐบาลแบบเปิดที่มีการสร้างคุณค่าร่วมกันระหว่างทุกภาคส่วน อันจะนำไปสู่การเป็นบุคคลในองค์กรที่มี คุณธรรม โปร่งใส เป็นที่เชื่อมั่น ศรัทธาของประชาชนและสังคมโลก

ประเด็นที่ สาม คือ การให้บริการประชาชนยุค 4.0 เป็นการเข้าสู่ยุคบริการที่ทันสมัยมากกว่าเดิม สิ่งที่สำคัญของการให้บริการประชาชนยุค 4.0 นั้น จะอยู่ที่บุคลากรที่มีประสิทธิภาพสูงมีการจัดการองค์กรการบริการและเทคโนโลยีดิจิตอลที่ทันสมัยมีสื่อสังคมและการสื่อสารกับประชาชน ด้วยการเข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลาแล้วมีความรวดเร็วความสะดวกยิ่งขึ้นแล้วยังเป็นการให้บริการประชาชนที่ดีขึ้น นับได้ว่าเป็นเรื่องหนึ่งที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ การให้บริการประชาชนเป็นนโยบายที่ทุกรัฐบาลให้ความสำคัญ และก็พยายามที่จะผลักดันให้มีการพัฒนาคุณภาพการให้บริการประชาชนให้ดีขึ้นมาโดยตลอด เนื่องจากในเข้าสู่ไทยแลน์ 4.0 แล้ว การตอบสนองความต้องการของประชาชนเป็นพันธกิจสำคัญอันดับแรกที่รัฐพึงกระทำในช่วงปัจจุบัน คือ การยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง เช่น สร้างเว็บไซต์ขององค์กรหรือหน่วยงานเพื่อให้ประชาชนหรือผู้มาใช้บริการ ได้เข้าถึงได้ง่าย ยกตัวอย่างเช่น วันนี้เกิดฝนตกอย่างหนักประชาชนหรือผู้มาใช้บริการไม่สามารถที่จะออกจากที่อยู่ที่อาศัยได้ แต่ถ้ามีเว็บไซต์ขององค์กรหรือหน่วยงาน ประชาชนหรือผู้มาใช้บริการก็สามารถเข้าเว็บไซต์แล้วดำเนินการได้อย่างสะดวกสบาย เพราะฉะนั้นเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมยุค 4.0 เป็นสิ่งที่สำคัญในการให้บริการประชาชนในยุค 4.0 เป็นอย่างมาก

ประเด็นสุดท้าย คือ การใช้เทคโนโลยี จะเป็นการทดเวลาในการหาข้อมูลเพื่อให้บริการประชาชนแล้วสะดวกสบายในการติดต่อสื่อสารหรือส่งเอกสารจากหน่วยงานหนึ่งไปอีกหน่วยงานหนึ่งเพื่อเป็นการรวดเร็วในการให้บริการประชาชน เพราะการปรับเข้าสู่ความเป็นดิจิทัล เป็นการผสมผสานของการจัดเก็บและประมวลผลข้อมูลผ่านระบบคลาวด์ บนอุปกรณ์สมาร์ทโฟน อื่นๆ และเครื่องมือที่ใช้ในการทำงานร่วมกัน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้ที่มาใช้บริการ แล้วยังสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ในทุกเวลา ทุกสถานที่ และทุกช่องทางได้อย่างมั่นคง ปลอดภัยและประหยัด เพราะว่าประเทศไทยได้เข้าสู่ยุค 4.0 แล้วภาครัฐต้องปรับตัวให้สามารถอำนวยความความสะดวกในการดำเนินการให้บริการประชาชนและสังคมยุคดิจิทัล ด้วยการร่วมมือของแต่ละส่วนหน่วยงานออกแบบและพัฒนากลไก ระบบงาน ระบบการบริการ รูปแบบการดำเนินงานขององค์กร ให้เป็นระบบเชื่อมโยงและบูรณาการระหว่างหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยกันเอง และระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อการสร้างคุณค่าร่วมกันระหว่างทุกภาคส่วน และเพื่อการพัฒนางานภาครัฐให้มีทันสมัยมากขึ้น สำหรับบุคลากรจะต้องได้รับการเปลี่ยนแปลกองค์ความรู้ เพิ่มทักษะ สมรรถนะที่จำเป็น เพื่อที่จะได้เท่าทันกับโลกสมัยใหม่ เพื่อที่ประชาชนจะได้พึงพอใจในการรับบริการจากบุคลากร

บทสรุป

จากการที่ได้ศึกษาการพัฒนากลไกการให้บริการประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลสมัยใหม่ยุค 4.0 มาได้ทราบว่าเรื่องการให้บริการขององค์กรนั้นมีกลไกการให้บริการที่ดี แล้วยังได้พัฒนาบุคคลกรขององค์กรได้เป็นอย่างดี เพื่อที่จะให้ประชาชนหรือบุคคลที่มาใช้บริการได้เกิดความประทับใจ รวดเร็ว สะดวกสบายและมีการให้บริการประชาชนนั้นอย่างโปร่งใสผ่านระบบที่ทันสมัยอีกทั้งยังได้พัฒนาบุคลากรเก่าๆให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นการพัฒนากลไกการบริการประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลสมัยใหม่ ยุค 4.0 นั้นมี แนวคิดการให้บริการประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบล ข้อเสนอ และมีการวิเคราะห์ และประเด็นต่างๆ อีก 4 ประเด็น ประเด็นที่ 1 การพัฒนาศักยภาพของบุคคลกร ประเด็นที่ 2 การแผ่เผยประชาสัมพันธ์ ประเด็นที่ 3 การให้บริหารประเด็นที่ 4 เทคโนโลยี แนวคิดการให้บริการประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลสมัยใหม่ ยุค 4.0 หลักๆนั้นมีอยู่ 5 ข้อหลักๆคือ 1 หลักความสอดคล้องกับความต้องการของบุคคลส่วนใหญ่ 2. หลักความสม่ำเสมอ 3. หลักความเสมอภาค 4. หลักความประหยัด 5. หลักความสะดวก

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรที่จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรเรื่องการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชน เพื่อให้บุคลากรมีความเข้าใจ จะได้มีทักษะ ในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะการที่มีจิตใจที่เอื้อต่อการให้บริการประชาชนที่ดีอย่างมีประสิทธิภาพ โดยที่เจ้าหน้าที่จะให้บริการต้องมีความรู้ในงานที่ให้บริการเป็นอย่างดีควรที่จะให้บริการด้วยความยิ้มแย้มแจ่มใส เอาใจใส่ และ บริการด้วยความเสมอภาคทุกคนที่มารับบริการ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจะมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ขั้นตอนการขอรับบริการ แก่ประชาชน เพื่อสร้าง ความเข้าใจ ถึงขั้นตอนในการขอรับและการให้บริการขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นและเพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจด้านกฎหมายท้องถิ่นผ่านกระบวนการหลายหลาย ช่องทาง เว็บไซต์ เป็นต้น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรที่จะยกระดับคุณภาพมาตรฐานการให้บริการโดยที่ดำเนินการจัดตั้งศูนย์รับบริการ ณ จุดเดียว ด้วยการเชื่อมโยงและบูรณาการกระบวนงาน บริการที่หลากหลายจากส่วนราชการต่าง ๆ มาไว้ ณ จุดเดียว อันเป็นการยกระดับคุณภาพมาตรฐาน การให้บริการประชาชน ที่เชื่อมโยงกันทุกภาคส่วนองค์กรโดยการปรับปรุงกระบวนงาน ขั้นตอนหรือ แก้ไขกฎระเบียบ ข้อบังคับให้มีความยืดหยุ่นให้เอื้อแต่การแก้ไขปัญหาของประชาชนมากยิ่งขึ้น ตลอดจนการนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ามาส่งเสริมการให้บริการประชาชนเพื่อให้สามารถเข้าถึงบริการได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย. **สรุปสาระสำคัญมาตรฐานการบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2550.

จุฑารัตน์ โสดาศร. **การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและการประชาสัมพันธ์ที่เป็นเลิศ**. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตร์. ปีที่ 2 .ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2547 – 2551 : 3.

เบญชภา แจ้งเวชฉาย. คุณภาพการให้บริการที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้โดยสารรถไฟฟ้า. **บริหารธุรกิจมหาบัณฑิตมหาวิทยากรุงเทพ**. ปีที่ 1. ฉบับที่ 1. (พฤษภาคม 2559) : 7

ภัทรปภา จิรภาสชยังกูร. **“การพัฒนารูปแบบการให้บริการคุณภาพแก่ประชาชน ของเจ้าหน้าที่สำนักการโยธา กรุงเทพมหานคร”**. สำนักการโยธา : สำนักงานกรุงเทพมหานคร, 2562.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. "ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเทคโนโลยี". **ประมวลสาระชุดวิชาไทยศึกษา หน่วยที่ 1-7**. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2552.

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. **พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกฤษฎีกา, 2542.

สุนันทา ทวีผล. **ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการให้บริการด้านให้คำปรึกษาแนะนำปัญหาด้านกฎหมาย**. (สำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายช่วยเหลือทางกฎหมาย 3 (สคช.). มหาวิทยาลัยบูรพา, 2550.

สมิต สัชฌุกร. **การต้อนรับและบริการที่เป็นเลิศ.** กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2542.

สุภาพร พิศาลบุตร และยงยุทธ์ เกษสาคร. **การพัฒนาบุคคลและการฝึกอบรม**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : BK อินเตอร์พรินท์จำกัด, 2549

Wonder Man. **การบริหารยุคใหม่กับการพัฒนาบุคลากร**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.jobpub.com/articles/showarticle.asp?id=3446 [15 กรกฎาคม 2563].

การตรวจสอบองค์กรภาคประชาชนสมัยใหม่ในระบบการบริหารงานท้องถิ่น
Examination of Modern Civil Society Organizations in The Local Administration System

บังเอินศักดิ์ ปาปวน
สามารถ บุญรัตน์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

หลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ เป็นอำนาจที่มาจากประชาชน การกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นที่ผ่านมา ยังไม่ถึงมือประชาชนอย่างแท้จริงเพราะมีปัจจัยหลายอย่าง เช่น วัฒนธรรมทางการเมือง ที่ผู้บริหารท้องถิ่นยังยึดติดอยู่กับอำนาจในการบริหาร ทำให้ภาคประชาชนยากต่อการตรวจสอบควบคุม อีกทั้งการตรวจสอบขององค์กรท้องถิ่นในปัจจุบันนั้นยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร การบริหารที่ไม่โปร่งใส ความไม่เป็นธรรม ปัจจุบันการบริหารงานท้องถิ่นได้เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น และสามารถดำเนินการได้หลายระดับตามความเหมาะสมของภาคประชาชนในแต่ละสังคม เช่น ให้ข้อมูลแก่ประชาชน ปรึกษาหารือหรือการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน ให้ประชาชนเข้ามามีบทบาท สร้างความร่วมมือกับประชาชน และเสริมอำนาจแก่ประชาชน ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมของภาคประชาชนต่อการบริหารงานท้องถิ่นนั้นเป็นเรื่องละเอียดอ่อนอย่างมาก จึงต้องทำความเข้าใจแก่ประชาชนก่อน อีกทั้งปัจจุบันการบริหารงานท้องถิ่นควรสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชน โดยให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและติดตามการดำเนินงานเพื่อลดความเสี่ยงต่อการทุจริต สร้างศรัทธาแก่ประชาชนให้มากขึ้น ผู้ศึกษาจึงมีแนวคิดในการตรวจสอบภาครัฐแนวใหม่เพื่อการพัฒนาต่อไป คือ 1.การร้องเรียนผ่านระบบออนไลน์ 2.กิจกรรมที่ผู้บริหารองค์กรท้องถิ่นทำร่วมกับประชาชน 3.เรียนรู้การปลูกจิตรสำนึกเด็กในโรงเรียน 4.จัดให้ประชาชนเรียนรู้หรือเข้าถึงข้อมูลผ่านระบบออนไลน์ และ 5.การตรวจสอบภาครัฐแบบทั้งภายในและภายนอก

คำสำคัญ : การตรวจสอบ, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ภาคประชาชนสมัยใหม่, แนวคิดการมีส่วนร่วมสมัยใหม่

Abstract

The principle of democracy governing the supremacy of governing the country is the power that comes from the people. the decentralization of the local administration that has not yet reached the real people because of many factors such as political culture that local administrators still adhere to. With the administrative power. the public sector is

difficult to check and control. Moreover. the inspection of local organizations is not as effective as it should be. The administration is not transparent and unfair. At present. local administration has opened up opportunities. Allowing the public sector to participate more and can be implemented at various levels as appropriate for the civil society in each society. such as providing information to the public Consultation or public hearing Let people come in to have a role Build cooperation with people. And empowering the people the participation of the public sector in local administration is a very delicate matter. Must understand the people first in addition. local administration should now create trust among the people. By allowing the public sector to participate in and monitor operations to reduce the risk of fraud Build more faith for the people. The study therefore has a new concept of government investigation for further development. 1. Online complaints 2. Activities that local organization administrators do with the people 3. Learn how to cultivate consciousness in children in school 4. Providing people to learn or access information online and 5.Internal and external government audits

Keywords : Inspection, Local Administrative Organization, Modern People Sector, Modern Participation Concept

บทนำ

ปัจจุบันภาครัฐได้มีมาตรการเน้นหนักเกี่ยวกับการปกป้องท้องถิ่น และหลักการบริหารราชการแผ่นดินให้มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องใช้ระบบการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม กล่าวคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือผู้เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการบริหารและดำเนินการของท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อที่หน่วยงานท้องถิ่นจะได้ยึดเอาประชาชนเป็นศูนย์กลางและจะได้ตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งที่ผ่านมาแม้ว่าหลายหน่วงงานพยายามแสวงหาการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายภาคประชาชนแต่การดำเนินการ ของหลายหน่วยงานหลายองค์กรกลับดำเนินการในลักษณะของการเข้าไป จัดตั้งสร้างเครือข่ายภาคประชาชนที่ภาครัฐกำกับให้เข้ามาร่วมปฏิบัติงานกับภาครัฐแต่ก็ขาดพลังผลักดันและความเข็มแข็งในการดำเนินการ ดังนั้นต้องมุ่งพัฒนาสร้างความเข็มแข็งให้กับคนและครอบครัวในชุมชนที่จะเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพที่พร้อมที่จะได้รับการพัฒนาเสียก่อน เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการดำเนินงานที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทานไว้ในเรื่องของ การพัฒนาคน ที่ต้องระเบิดจากข้างใน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก ปัญหาการทุจริตในสังคมไทยทวีความรุนแรงมากขึ้นแต่ประชาชนไทยส่วนใหญ่ในสังคมยังไม่ทราบหรือไม่ได้รับการบอกกล่าวถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับตนเองโดยตรงและเห็นว่าเป็นเรื่องไกลตัวหรือบางส่วนเห็นว่าการทุจริตสามารถทำได้ ถ้าตัวเองได้ประโยชน์ด้วยซึ่งทัศนคติที่ผิดๆเหล่านี้เป็นผลมาจากสังคมใกล้ตัว เห็นคนอื่นทำจึงอยากทำตามหรือเกิดจากกระบวนการที่ผ่านมายังไม่ได้ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการทุจริตอย่างแท้จริง ซึ่งปัจจุบันภาครัฐต้องส่งเสริมสนับสนุน

และให้ความรู้แก่ประชาชนถึงอันตรายหรือโทษที่เกิดจากกระทุจริตและประพฤติมิชอบ เพื่อป้องกันและขจัดการทุจริตและประพฤติมิชอบดังกล่าวอย่างเข้มงวดรวมทั้งกลไกในการส่งเสริมให้ประชาชนรวมตัวกัน เพื่อมีส่วนร่วมในการรณรงค์ให้ความรู้ต่อต้านและชี้เบาะแส โดยได้รับความคุ้มครองจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ ยกตัวอย่างถุงยังชีพของที่หน่วยงานท้องถิ่นจัดทำขึ้นแต่ด้วยราคาที่แพงเกินกว่าท้องตลาดและอีกทั้งยังไม่จำเป็นต้องใช้ในสถานการณ์ปัจจุบัน แต่ด้วยพลังของภาคประชาชนที่รวมกลุ่มกันในเฟสบุ๊คทำให้เรื่องนี้ได้รับความสนใจจึงเป็นที่มาของการตรวจสอบอย่างจริงจัง เหตุและผลดังกล่าวส่วนหนึ่งเกิดจากโอกาสในการตรวจสอบโดยภาคประชาชนที่ไม่ได้เปิดกว้างเพราะอาจด้วยข้อปฏิบัติหรือระเบียบในการตรวจสอบที่เป็นอุปสรรคต่อภาคประชาชนอยู่[1]

[2]ดังนั้นด้วยเหตุดังกล่าวจึงนำมาสู่แนวคิด การตรวจสอบองค์กรภาคประชาชนสมัยใหม่ในระบบการบริหารงานท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชนในชุมชนและสังคมท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมกันต่อต้านการทุจริต เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและปลูกจิตสำนึก ทัศนคติต่อต้านการทุจริตประพฤติมิชอบ เพื่อสร้างเป็นภาคีเครือข่ายภาคประชาชน ส่งเสริม สนับสนุน เข้าร่วมเฝ้าระวังและตรวจสอบการทุจริตอย่างจริงจังมีประสิทธิภาพด้วยการน้อมนำหลักตามแนวพระราชดำรัสมาเป็นหลักคิดในการดำเนินงาน

ทั้งนั้นอย่างไรก็ตามควรให้ภาคประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทุจริตในชุมชนของตัวเอง เพื่อเพิ่มคุณภาพในการตัดสินใจ เนื่องจากกระบวนการปรึกษาหารือกับสาธารณะจะช่วยสร้างความกระจ่างให้วัตถุประสงค์และความต้องการบ่อยครั้งที่การมีส่วนร่วมของประชาชนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีและมีประสิทธิภาพมากที่สุด และการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทำให้ใช้ต้นทุนน้อยและลดความล่าช้าได้ ถึงแม้ว่าการให้ประชาชนเข้ามาร่วมสังเกตุการณ์และตอบสอบจะต้องใช้เวลาและค่าใช่จ่ายที่เพิ่มขึ้น แต่การตัดสินใจเพียงฝ่ายเดียวที่ไม่คำนึงถึงความต้องการแท้จริงของประชาชนนั้น อาจนำมาซึ่งการโต้แย้ง คัดค้าน อันทำให้มีค่าใช้จ่ายสูงในระยะยาว ทำให้เกิดความล่าช้าและความล้มเหลวของโครงการ และการเข้ามาร่วมจะทำให้ประชาชนมีความรู้สึกของการเป็นเจ้าของการตัดสินใจและทันทีที่การตัดสินใจเกิดขึ้นพวกเขาก็อยากเห็นผลการตัดสินใจในทางปฏิบัติและอาจจะเข้ามาช่วยอย่างกระตือรือร้นอีกด้วย อีกทั้งยังเป็นการหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าที่เลวร้ายที่สุดเพราะการเปิดโอกาสให้ฝ่ายต่างๆเข้ามาแสดงความต้องการก่อนจะเริ่มโครงการ จะช่วยลดโอกาสของการโต้แย้งลงได้เพราะกระบวนการตัดสินใจที่โปร่งใสและเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจะสร้างความน่าเชื่อถือต่อสาธารณะชนทำให้เกิดความชอบธรรม โดยเฉพาะเมื่อต้องการตัดสินใจในเรื่องที่มีการโต้แย้งกันประโยชน์อย่างหนึ่งของการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบโดยภาคประชาชนคือทำให้ประชาชนมีความเข้าใจและมีความรู้ในส่วนของเนื้อหาโครงการนั้นๆที่ตัวเองได้มีส่วนร่วมที่ตัดสินใจทำให้ประชาชนได้เรียนรู้ทักษะการทำงานร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาต่างอย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต

---

[1] ลิขิต ธีรเวคิน, **ระบบอุปถัมภ์กับการเมืองการบริหารในสังคมไทย,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.manager.co.th/. [วันที่ 14 มิถุนายน 2563].

[2] สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ, **ยุทธศาสตร์ ผนึกพลังประชารัฐขับเคลื่อนธรรมภิบาลต่อการทุจริต**, (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ, มปป), หน้า 5.

แต่ทั้งนั้นต้องมีข้อตกลงขอบเขตหรือเงื่อนไขในการตรวจสอบโดยภาคประชาชน ยกตัวอย่าง เช่น

1.การมีอิสรภาพในการเข้าร่วม ต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจไม่ได้ถูกบังคับหรือใครให้มา

2.ความเสมอภาคในการเข้าร่วมกิจกรรม ทุกคนที่เข้าร่วมต้องมีสิทธิเท่าเทียมกัน

3.ผู้เข้าร่วมต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมกิจกรรม มีความเข้าใจในเรื่องนั้นๆ อย่างน้อยเข้าร่วมสังเกตการณ์บ้าง แต่หากกิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของประชาชนก็จะต้องพัฒนาให้สามารถเข้าร่วมได้[3]

ปัจจุบันมีหลายๆปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน เช่น

1.เจ้าหน้าที่ภาครัฐและประชาชนขาดการรับรู้กับแนวคิดและความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.โครงสร้างกฎหมายและกระบวนการณโยบายยังไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมอย่างเพียงพอ

3.การขาดแคลนผู้มีทักษะในการใช้เครื่องมือสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

4.ปัญหาเรื่องวัฒนธรรมการเมืองและความพร้อมของประชาชน

5.ปัญหาด้านความพร้อมของภาครัฐ

6.การไม่มีตัวชี้วัดที่ชัดเจน ที่จะบอกให้ทราบว่าประชาชนมีส่วนร่วมแล้วหรือยัง หรือหน่วยงานของรัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใด ทำให้ผู้ปฏิบัติงานไม่สามารถทำงานให้ดีขึ้นได้เพราะไม่มีมาตรฐานทำงานที่ชัดเจน[4]

ปัจจุบันแนวโน้มของระบอบประชาธิปไตยทุกวันนี้ การเพิ่มขึ้นของกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตัดสินใจเพื่อตรวจสอบการดำเนินการต่างๆของหน่วยงานของท้องถิ่นหรือภาครัฐเพิ่มมากขึ้น และหาความเชื่อมโยงกันระหว่างหน่วยงานของรัฐเองที่คอยกำกับดูแลตรวจสอบของภาครัฐที่มีอยู่แล้ว กับการตรวจสอบในส่วนของภาคประชาชน ทำให้ชุมชนได้รับถึงความต้องการที่แท้จริง กระบวนการตรวจโดยภาคประชาชน จะนำไปสู่ระบบราชการที่โปร่งใส เปิดเผยข้อมูล เที่ยงธรรม และมีการบริหารงานที่เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง รวมทั้งมุ่งประโยชน์สุขของประชาชนเป็นสำคัญโดยที่หน่วยงานภาครัฐนำข้อคิดเห็นของประชาชนมาประกอบ พร้อมทั้งอธิบายเหตุผล รวมไปถึงกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างทันท่วงที ถูกต้อง โปร่งใส และจริงใจ

---

[3] ถวิลวดี บุรีกุล, **พลวัตรการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550**, (พิมพ์ครั้งที่ 1), (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, 2552), หน้า 16.

[4] เรื่องเดียวกัน, หน้า 16

แผนภาพที่ 1 แสดงอุปสรรคต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้ศึกษาหวังเป็นกระบอกเสียงที่จะทำให้เกิดขึ้นถึงบทบาทหน้าที่การทำงานของภาคประชาชนที่มีต่อองค์กรท้องถิ่น เพื่อให้หน่วยงานของภาครัฐใช้จ่ายเงินได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายและให้เกิดผลประโยชน์สูงสุด ซึ่งจะเป็นแนวทางในการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐทุกๆส่วนที่เกี่ยวข้อง คือ ให้มีข้อผิดพลาดหรือการดำเนินการที่ไม่เป็นไปตามกฎหมายลดลง เพราะเงินทุกบาททุกสตางค์เป็นภาษีของประชาชน จะต้องมีความครบถ้วนและเกิดประโยชน์สูงสุด และปราบปรามการทุจริตในระดับท้องถิ่นอันเป็นฟันเฟืองสำคัญของการบริหารประเทศ และคาดหวังว่าภาคประชาชนจะเป็นอีกหนึ่งกลไกที่สำคัญในการพัฒนาประเทศร่วมกับภาครัฐ ตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ20ปีต่อไป

แนวคิดการมีส่วนร่วม

ระยะที่ 1 การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนถือว่ามีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องแต่ด้วยปัญหาหลายๆอย่างทำให้การพัฒนาเหมือนจะล่าช้ามาก ในระยะแรกของการเปลี่ยนแปลง การปกครองเป็นยุคที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อย แค่การเลือกตั้ง ขณะที่การมีส่วนร่วมในรูปแบบอื่นๆเกิดขึ้นน้อย และมักเป็นเรื่องทางการเมืองมากว่า การปฏิวัติ รัฐประหาร การประท้วง หรือการเดินขบวน เช่นการมีส่วนร่วมของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพื่อเรียกร้องมหาวิทยาลับคืนจากเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน(พ.ศ.2492) การเดินขบวนประท้วงการเลือกตั้ง(พ.ศ.2500) การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาเรื่องหนี้สินและการครอบครองที่ดิน(พ.ศ.2517)

ระยะที่ 2 การมีส่วนร่วมก็จะเป็นในเรื่องของทางการเมืองมากว่าที่ประชาชนไม่พอใจรัฐบาลยังคงเกิดขึ้น เช่นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรี พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ลาออก(พ.ศ.2523) และสำคัญที่สุดคือ เหตุการณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2535 ซึ่งผู้นำกระบวนการและการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทำให้พลังมวลชนแต่ฝ่ายรัฐบาลกลับใช้แนวปฏิบัติแบบเดิมๆ ทำให้เกิดการใช้ความรุนแรง จนนำมาซึ่งความสูญเสียทั้งทรัพย์สิน

ของประชาชนและรัฐ เป็นผลให้รัฐสภาแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร (ฉบับที่ 6) พุทธศักราช 2539 โดยเพิ่มเติมหมวด 12 กำหนดให้มีสภาร่างรัฐธรรมมนูญซึ่งมีสมาชิก 2 ประเภท คือ ส.ส.ร ซึ่งเป็นตัวแทนของจังหวัด และส.ส.ร.ประเภทนักวิชาการ ซึ่งจัดเป็นการมีส่วนร่วมภาคประชาชนในร่างรัฐธรรมนูญ (พุทธศักราช 2540)

ระยะที่ 3 เป็นยุคที่ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมได้มีการยอมรับมากขึ้น เพราะรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดเจตนารมณ์เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้อย่างชัดเจน ตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ร่วมให้ข้อมูล ปรึกษาหารือ ตัดสินใจ ติดตามตรวจสอบ และถอดถอนผู้ทุจริต ทั้งยังเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการทางนโยบาย มีการกระจายอำนาจไปสู่องค์ปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบกับภาคประชาชนมีความแข็งแกร่งมากขึ้นและอีกทั้งประชาชนเรียนที่จะใช้การมีส่วนร่วมในรูปแบบต่างๆโดยสันติวิธี เช่นการร่วมตัวกันของตัวแทนหน่วยงานจากภาครัฐ เอกชน ประชาชน สถาบันการศึกษา และปราชญ์ชาวบ้าน ร่วมกันตั้ง เครื่อข่ายประชาชนต่อต้านคอร์รัปชั่น(คปต.)ถือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบภาครัฐโดยแท้จริง[5]

ปัจจุบันสิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมาก เห็นได้จากเพิ่มบทบัญญัติหมวด 7 ว่าด้วยการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงของประชาชน เพื่อให้สิทธิแก่ประชาชนในกระบวนการทางการเมืองต่างๆ ยกตัวอย่างดังนี้

- สิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์และได้รับพิจารณาภายในเวลาอันรวดเร็ว (มาตรา 59)

- สิทธิติดตามและร้องขอให้มีการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หน่วยงานของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ (มาตราที่62)

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ยังมีบทบัญญัติหมวด 5 ว่าด้วยเรื่อง แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ 10 แนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ซึ่งกำหนดให้รัฐต้องดำเนินตามแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วม ดังต่อไปนี้

1.ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

2.ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตัดสินใจทางการเมืองและจัดทำบริการสาธารณะ

3.ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับในรูปแบบองค์กรทางวิชาชีพหรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลาย

ปัจจุบันระดับขั้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนแบ่งได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความละเอียดของการแบ่งเป็นสำคัญ โดยมีข้อสังเกต คือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่มีส่วนร่วม

---

[5] ถวิลวดี บุรีกุล, **พลวัตรการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550**, (พิมพ์ครั้งที่ 1), (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, 2552), หน้า 37 – 55 และหน้า 85 – 93

จะมีจำนวนมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้น จำนวนประชาชนที่มีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงตามลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุด ได้แก่

1.ระดับการให้ข้อมูล เป็นระดับต่ำสุด และเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วางแผนโครงการกับภาคประชาชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชน เช่น แถลงข่าว การแจกเอกสาร และการจัดนิทัศการแต่ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องใดๆ

2.ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน เป็นระดับที่สูงกว่าระดับแรก ผู้วางโครงการจะเชิญชวนให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น เพื่อเป็นข้อมูลในการประเมินข้อดีข้อเสียของโครงการอย่างชัดเจนมากขึ้น เช่น การจัดทำแบบสอบถามก่อนเริ่มโครงการ หรือบรรยายและเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการ

3.ระดับการปรึกษาหารือ เป็นการเจรจาอย่างเป็นทางการระหว่างผู้วางแผนโครงการและประชาชน เพื่อประเมินความก้าวหน้าหรือระบุประเด็นข้อสงสัยต่างๆ เช่น การจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และเปิดรับฟังความคิดเห็น

4.ระดับการวางแผนร่วมกัน เป็นระดับการมีส่วนร่วมผู้ที่วางแผนโครงการกับประชาชนมีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนเตรียมโครงการ และผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ เหมาะที่จะใช้สำหรับพิจารณาประเด็นที่มีความยุ่งยากซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมาก เช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับโครงการ

5.ระดับการร่วมปฏิบัติ เป็นระดับที่ผู้รับผิดชอบโครงการกับประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการ เป็นขั้นการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

6.ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยภาคประชาชน เพื่อแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันบัญญัติให้ ผลของการประชามติมีทั้งแบบที่มีข้อยุติเสียงข้างมาก และแบบที่เป็นเพียงการให้คำปรึกษาแก่คณะรัฐมนตรีซึ่งไม่มีผลบังคับให้องค์กรของรัฐหรือว่ารัฐบาลต้องปฏิบัติแต่อย่างใด (มาตรา 165)[6]

จากเหตุผลหรือคำกล่าวมาข้างต้น ความคิดเห็นของผู้ศึกษา คิดว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารและการปกครองได้มีการกำหนดเป็นแนวนโยบายของรัฐอย่างชัดเจนต่อเนื่องตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 โดยบัญญัติให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การตัดสินใจ และร่วมตรวจสอบ ถอดถอนผู้ทุจริต ต่อมารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้กำหนดสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้ามามีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการบริหารงานภาครัฐ ตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ การต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ ตลอดจนร่วมตัดสินใจ

แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการปกครองท้องถิ่นที่รัฐให้อำนาจกับประชาชน แต่ปัญหาที่พบเห็นกันมาตลอดในท้องถิ่น นั้นก็คือความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งระหว่างนักการเมืองไม่ว่าระดับประเทศหรือนักการเมืองระดับท้องถิ่นกับนักธุรกิจกลุ่มผลประโยชน์หรือแม้แต่ข้าราชการ บุคคล

---

[6] บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล, **ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม** (Participatory Democracy), (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, 2548). หน้า 29 – 30

เหล่านี้มีความเข้มแข็งมากกว่าพลังในการตรวจของภาคประชาชน สิ่งที่จะต้องนำเข้ามาเสริม นั้นก็คือจะทำอย่างไรให้ภาคประชาชน เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเข้มแข็งพอ เพื่อคานอำนาจและอิทธิพลของนักการเมืองท้องถิ่น ซึ่งก็คงอยู่ที่ประชาชนระดับรากหญ้า จะปลดแอกตัวเองเพื่อเลือกตัวบุคคลที่มีจริยธรรม คุณธรรม และธรรมภิบาลเข้ามาเป็นนักการเมืองท้องถิ่นของตนหรือไหม

อีกทั้งต้องแสวงหาหรือเสริมสร้างความเป็นจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นภายในหมู่ประชาชนให้มากที่สุด ความคิดเห็นในลักษณะ “ ธุระไม่ใช่ “ ต้องหมดไปเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยให้ผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส เป็นแกนนำในการให้ความรู้ ทำความเข้าใจ กระตุ้น ปลุกจิตสำนึก และเหนือสิ่งอื่นใดองค์กรภาคประชาชนต้องติดตามการบริหารกิจการสาธารณะขององค์กรท้องถิ่นอย่างใกล้ชิดในฐานะ เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอาจจะเป็นในรูปแบบรวมกลุ่มร้องเรียน การฟ้องร้องต่อศาลปกครอง หรือแจ้งข่าวไปยังสื่อต่างๆ เพื่อจะได้เป็นจุดสนใจของประชาชน และผู้ใหญ่ในบ้านเมือง

แผนภาพที่ 2 แสดงระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน

การตรวจสอบองค์กรภาคประชาชนสมัยใหม่ในระบบการบริหารงานท้องถิ่น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช2550 ได้วางบทบัญญัติที่สนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้นกว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 โดยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของภาคประประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นจัดอยู่ในหมวด 14 ว่าด้วยเรื่องการปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีอยู่ 3 หลักคือ การลงคะแนนเสียงถอดถอดสมาชิกสภาท้องถิ่นและผู้บริหาร

ท้องถิ่น การเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น และเรื่องสิทธิของการมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของประชาชน[7]

การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนเป็นฟันเฟืองสำคัญของการปกครองระบบประชาธิปไตย แต่เนื่องจากการปกครองประชาธิปไตยที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ การที่ประชาชนเลือกตัวแทนเข้าไปทำหน้าที่นั้นยังไม่สามารถตอบสนองและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนได้อย่างทั่วถึง การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน จึงมีความสำคัญ เพื่อควบคุม ติดตามตรวจสอบการทำงานของภาครัฐ และต้องยอมรับว่าปัจจุบันปัญหาการทุจริตในบ้านเมืองเราถือว่าเป็นปัญหาเรื้อรังมาอย่างยาวนานนับวันยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น จนส่งผลกระทบเป็นวงกว้างโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อความมั่นคงของประเทศ และเป็นปัญหาลำดับต้นๆที่ขัดขวางการพัฒนาของประเทศ เนื่องจากการทุจริตสามารถเกิดได้ทุกภาคส่วน โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เอื้อต่อการทุจริตเป็นอย่างมาก จะสังเกตได้จากสื่อต่างๆที่ออกมาทำข่าว หรือประชาชนออกมาเรียกร้องให้มีการตรวจสอบภาครัฐอยู่บ่อยๆ

ผู้ศึกษาจึงค้นคว้าและทราบถึงปัจจัยที่นำไปสู่การทุจริตขององค์กรท้องถิ่น คือ 1.โอกาส 2.สิ่งจูงใจ 3.การขาดแคลนกลไกในการตรวจสอบความโปร่งใส 4.การได้รับค่าตอบแทนที่ไม่เหมาะสม 5.การขาดจริยธรรม คุณธรรม 6.ค่านิยมที่ผิด สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยของการทุจริตทั้งสิ้น เหตุผลดังกล่าวจึงเป็นที่มาของแนวคิดการเข้ามามีส่วนร่วมของภาคประชาชน ซึ่งแม้ปัจจุบันจะมีกลไกอื่นๆเข้ามาเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของภาคประชาชนอย่างมาก แต่ระบบหรือระเบียบก็ยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร จึงเป็นที่มาของแนวคิดการตรวจสอบภาครัฐแนวใหม่ของผู้ศึกษาเพื่อจะพัฒนากระบวนการคิด และสร้างศรัทธาความเชื่อมั่นแก่ประชาชนทำให้ลดความเสี่ยงการทุจริต ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่าการที่จะแก้ปัญหาได้ดีที่สุด คือการให้ประชาชนรู้สิทธิของการมีส่วนร่วมตามกฎหมาย เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจของการมีส่วนร่วมเพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงสิทธิ และสามารถใช้สิทธิของตนได้อย่างเต็มที่ และมีประสิทธิภาพสูงสุดและอีกทั้งหากประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้กฎหมายของการมีส่วนร่วมอาจจะนำมาซึ่งผลเสียแก่ประชาชน ผู้ศึกษาจึงได้ค้นคว้าและหาข้อมูลพบว่าสิ่งที่จะพัฒนาต่อไปได้ เพื่อนำไปสู่การมีส่วนร่วมตรวจสอบของภาคประชาชน ตามนโยบายยุทธศาสตร์ชาติไว้ดังนี้

1.การร้องเรียนและตรวจสอบผ่านระบบออนไลน์ ซึ่งในปัจจุบันการทำธุรกรรมผ่านระบบออนไลน์แพร่หลายเพิ่มมากขึ้น ทำให้ง่ายต่อการเข้าถึง ลดขั้นตอนการทำงานและยังลดระยะเวลา เนื่องจากปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่เข้าถึงระบบออนไลน์ได้ง่ายโดยผ่านโทรศัพท์มือถือ ซึ่งระบบออนไลน์นี้ง่ายต่อการให้บริการประชาชนและเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานสามารถดึงข้อมูลการร้องเรียนมาใช้ได้อย่างรวดเร็ว อีกทั้งประชาชนและภาครัฐยังสามารถติดต่อพูดคุยกันได้ทันทีโดยที่ไม่ต้องเสียเวลาตอบกลับเอกสาร พูดคุยกันได้ทั่วประเทศและทุกเวลา

2.กิจกรรมที่ผู้บริหารองค์กรท้องถิ่นทำร่วมกับประชาชน ความรู้ความเข้าใจของผู้บริหารองค์กรนั้นจะต้องมีทักษะในการสื่อสารหรือมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคล เพราะการบริหารท้องถิ่นจำเป็นต้องสื่อสาร

---

[7] อนุรักษ์ นิยมเวช, **การพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน,** (พิมพ์ครั้งที่1), กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2554), หน้า 15.

กับชุมชน ปัจจุบันผู้บริหารองค์กรท้องถิ่นนอกจาก งานเทศกาลประเพณี หรืองานศพที่จะมีผู้บริหารจากท้องถิ่นมีส่วนร่วมบ้างแล้วยังไม่ค่อยมีกิจกรรมอื่นที่มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนมากเท่าที่ควร ทำให้ขาดความเข้าใจ ขาดการพูดคุย พบประชาชนน้อยเกินไป หากผู้บริหารท้องถิ่นใกล้ชิดกับประชาชนมากขึ้น จะทำประชาชนมีความเชื่อมั่น เชื่อถือ ภาครัฐยิ่งขึ้น และเปิดรับความคิดเห็นของประชาชนให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วม อย่างจริงใจ ร่วมคิด ร่วมทำ จนทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมองค์กร

3.เรียนรู้การปลูกจิตสำนึกให้เด็กในโรงเรียน จุดอ่อนที่สำคัญของมนุษย์ คือความรู้สึก เป็นพลังที่ฝังลึกอยู่ในจิตใต้สำนึกยากที่จะทำลายให้หายได้ การปลูกจิตสำนึกตั้งแต่เด็กเพื่อให้ คิดดี ทำดี โดยให้ผู้บริหารงานท้องถิ่นเข้าร่วมแชร์ประสบการณ์การทำงานของตัวผู้บริหารเองให้แก่เด็ก เพื่อเสริมสร้างให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักถึงผลกระทบที่จะตามมา และทราบถึงผลการกระทำ บาปบุญคุณโทษ สร้างเครือข่ายความสุจริตสู่ชุมชน สร้างความโปร่งใสในองค์กรขนาดเล็ก เช่น ในโรงเรียน เพื่อปลูกจิตสำนึกให้แก่เด็ก เพื่อป้องกันการทุจริตแก่ชุมชนต่อไปในอนาคต

4.จัดให้ประชาชนเรียนรู้และเข้าถึงข้อมูลผ่านระบบออนไลน์ ภาครัฐจะต้องริเริ่มนำเอาระบบออนไลน์เข้ามาใช้งานอย่างจริงจัง เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารหรือรายละเอียดโครงการของรัฐได้ง่าย ไม่ซับซ้อน ข้อดีของการเรียนรู้ออนไลน์ คือเข้าถึงประชาชนได้ง่าย ลดระยะในการดำเนินงาน กระจายข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว ยกตัวอย่างสถานการณ์ปัจจุบันที่โรคโควิดกำลังระบาด ทำให้ข้อมูลข่าวสารถึงประชาชนได้ไวยิ่งขึ้น หากนำเอาข้อมูลต่างๆมาให้ประชาชนทำความเข้าใจและเรียนรู้ สร้างความโปร่งใส ลดปัญหาทุจริต เชื่อว่าประชาชนกับภาครัฐจะอยู่ร่วมกันได้อย่างเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้น

5.การตรวจสอบภาครัฐแบบทั้งภายในและภายนอก การตรวจสอบภายใน คือการตรวจสอบกันเองภายในองค์กร เช่น ผู้ใต้บังคับบัญชาตรวจสอบผู้บังคับบัญชาและผู้บังคับบัญชาตรวจสอบผู้ใต้บังคับบัญชาเพื่อกระตุ้นให้เกิดการทำงานกระตุ้นให้คนในองค์กรกระตือรือร้น การตรวจสอบภายนอก คือการตรวจสอบจากภาคประชาชน การตรวจสอบรอบทิศทางแบบนี้เพื่อสร้างความยุติธรรมในการตรวจสอบไม่ใช่มองจากมุมเดียวแต่เพื่อหาข้อมูลให้ได้หลากหลายรอบด้าน และอีกทั้งยังกระตุ้นทำงานให้เกิดการพัฒนาในการบริหาร รู้จุดอ่อนของคนในองค์กร สุดท้ายฝึกทักษะการวิเคราะห์ตนเองว่าเหมาะสมกับงานหรือไม่อย่างไร

แผนภาพที่ 3 แสดงบทวิเคราะห์ของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนสมัยใหม่

บทสรุป

การมีส่วนร่วมโดยภาคประชาชน ปัจจุบันถือว่าง่ายต่อการเข้าถึง ทั้งโครงสร้างกฎหมาย กลไกลการขับเคลื่อน แนวทางการดำเนินงาน แต่สิ่งสำคัญภาครัฐต้องอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมมากกว่านี้ เพื่อสร้างศักยภาพให้กับประชาชน ได้มีส่วนร่วมในประเด็นต่างๆตลอดจนถึงข้อพิพาทที่จะส่งผลกระทบโดยตรงต่อท้องถิ่นหรือต่อสังคม ส่วนท้องถิ่นควรให้ภาคประชาชนร่วมตัดสินใจ รวมทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้าร่วมตรวจสอบ ดังนั้นข้าราชการและผู้บริหารท้องถิ่นจะต้องตระหนักว่าใครเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียบ้างตามขั้นลำดับลงไป ลำดับ1 ลำดับ2 ลำดับ3 เพื่อที่จะได้รับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนั้นและเชิญให้เข้ามาสู่การมีส่วนร่วม มิฉะนั้นจะมีแต่ผู้เห็นชอบ ไม่มีผู้เห็นต่าง ทำให้ผู้เห็นต่างไม่ได้ออกมาแสดงความคิดเห็น และเป็นที่ครหาของประชาชนทั่วไป ทำให้เกิดข้อขัดแย้งในท้องถิ่น การสะท้อนความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ควรมีการดำเนินการให้เหมาะสมก่อประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน มิใช่ทำตามรูปแบบของราชการเท่านั้น และประชาชนเองก็ควรพัฒนาศักยภาพตัวเองให้มีความรู้ตามที่กฎหมายวางไว้ เรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร และเข้าถึงการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐบ่อยๆ และเสริมสร้างความเป็นจิตรสาธารณะ มององค์กรท้องถิ่นแบบไม่อคติทำตัวเป็นกลาง มองถึงหลักความจริงวิเคราะห์หรือตรวจสอบบนพื้นฐานของความโปร่งใสและเป็นธรรม แค่นี้ผู้ศึกษาเชื่อว่าภาครัฐและภาคประชาชนก็จะอยู่ร่วมกันได้อย่างเข้าใจกันมากขึ้น

แผนภาพที่ 4 แสดงบทสรุปเรื่องการตรวจสอบองค์กรภาคประชาชนสมัยใหม่ในระบบการบริหารงานท้องถิ่น

บรรณานุกรม

ถวิลวดี บุรีกุล. **พลวัตรการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด. 2552.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. **ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม** (Participatory Democracy). กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า. 2548.

ลิขิต ธีรเวคิน. **ระบบอุปถัมภ์กับการเมืองการบริหารในสังคมไทย.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.manager.co.th/. [วันที่ 14 มิถุนายน 2563].

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ. **ยุทธศาสตร์ ผนึกพลังประชารัฐขับเคลื่อนธรรมภิบาลต่อการทุจริต**. สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ, มปป.

อนุรักษ์ นิยมเวช. **การพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน** (พิมพ์ครั้งที่1). กรุงเทพมหานคร: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2554.

แนวคิดการบริหารแบบวงจรคุณภาพ (PDCA) กับการบริหารแบบพระพุทธศาสนา
The Concept of the Deming Cycle (PDCA) with the Administration in the Way of Buddhism

สุขสันต์ สุขสงคราม
ละเอียด จงกลนี
รัชนี จรุงศิรวัฒน์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

บทคัดย่อ

ในช่วงของการปฏิรูปการศึกษา นวัตกรรมในการบริหารงานเพื่อก้าวไปสู่ความสำเร็จเรื่องหนึ่งที่มีการนำเสนอมาใช้ในการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลเป็นอย่างยิ่งก็คือกระบวนการบริหารงานด้วยวงจรคุณภาพ (PDCA) เนื่องจากวงจรคุณภาพเป็นทั้งปรัชญา นวัตกรรมและเป็นต้นธารภูมิปัญญา หรือเป็นศาสตร์ใหญ่ของ วงจรการบริหารในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะเครื่องมือการบริหารที่มีนับร้อย พัน หรือหมื่นรูปแบบนั้นล้วนแต่มีแกนร่วมที่สำคัญบนพื้นฐานเดียวกัน นั้นคือ วงจรคุณภาพ (PDCA)[1] ทั้งนี้ การศึกษาค้นคว้าหน่วยงานทางการศึกษาและนักการศึกษาที่ได้กล่าวถึงการนำวงจรคุณภาพ (PDCA) มาประยุกต์ใช้เพื่อบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา

คำสำคัญ : วงจรคุณภาพ, พระพุทธศาสนา

Abstract

In the period of the Educational Reform, one of the innovations in administration to be achieving the success, which has been recommended to utilize in the operation for accomplishing the goal with the great efficiency and effectiveness, is the quality cycle management process which is named Deming Cycle (typically known as the PDCA Cycle) proposed by Dr. W. Edward Deming. This quality cycle is a philosophical innovation, an elementary source of the intellect and the major science of the current administration cycle. There are generally hundreds of thousands of tools and methods for management. Nevertheless, all of them share an important core on the same basis of the Deming Cycle (PDCA). In this regard, the research study, the units of education as well as the students

[1] ถวัลย์ มาศจรัส, PDCA : นวัตกรรมการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และการเขียนหนังสือสำหรับครูและผู้บริหาร, (กรุงเทพมหานคร: 21 เซ็นจูรี่, 2546). หน้า 16.

refer to the PDCA Cycle to be applied in the administration for the school or institution administrators.

Keywords : Deming Cycle, Buddhism

บทนำ

หลักธรรมกับการบริหารจัดการในปัจจุบัน การบริหารงานหรือการจัดการองค์กรมีความจำเป็นต้องใช้ศาสตร์ในการบริหารงาน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันเป็นระบบทุนนิยมหรือบริโภคนิยมที่แสวงหากำไร และมีการแข่งขันเพื่อให้เหนือกว่าคู่แข่ง ทั้งในเชิงบริหารงาน และการพัฒนาองค์กร ให้บรรลุผลตามเป้าหมายขององค์กร จึงมีหลักการบริหารสมัยใหม่เข้ามาเป็นกลยุทธ์ หรือหลักการในการบริหารจัดการ ในขณะเดียวกันก็มีนักวิชาการทางตะวันตกกำลังสนใจหลักการในทางพระพุทธศาสนามาผสมผสาน และประยุกต์ใช้กับหลักการบริหารจัดการ

การทำงานทางด้านการบริหารจัดการเป็นเรื่องยุ่งยากเพราะเป็นการทำงานกับคนส่วนใหญ่ ในองค์การ หลักของพุทธศาสนาจึงมีบทบาทในการบริหารจัดการ พุทธศาสนากับคนไทยมีความ ผูกพันกันมานานไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทย และเจริญ มั่นคงในประเทศไทยยิ่งกว่าที่ไหนในโลก ฉะนั้นหลักธรรมของพระพุทธศาสนาจึงเป็นที่มาของ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต ทัศนคติ ในด้านความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ของคนไทยจะมีหลัก พระพุทธศาสนามาเกี่ยวข้อง ซึ่งหลักธรรมของพระพุทธศาสนาจะมีอิทธิพลต่อชีวิตจิตใจของคนไทย มากและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโดยยึดแนวทางการปฏิบัติที่เรียกว่า ทางสายกลาง ซึ่งในทางสายกลางของพุทธศาสนาเกี่ยวข้องทั้งกาย วาจา ใจ สมาธิหรือว่าปัญญา สามารถนำประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการธุรกิจได้[2]

การผสมผสานระหว่างบริหารจัดการกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้วเกิดความ เปลี่ยนแปลงภายในองค์กรที่เห็นชัด คือองค์การเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นโดยเฉพาะตัว บุคคล ผู้นำองค์กรประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องอยู่ในศีลธรรม พนักงานในองค์กรก็จะถือเป็น แบบอย่างที่ดี ถ้าหากผู้บริหารและบุคลากรในองค์กรมีหลักธรรมเป็นเครื่องชี้นำแนวทาง การทำงานก็จะสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกัน ปัญหาที่เคยเกิดขึ้นต่าง ๆ ความขัดแย้งก็ลดน้อยลง เพราะทุกคนได้เรียนรู้และนำหลักธรรมะทางพุทธศาสนาไปใช้

ดังนั้นการทำงานต่าง ๆ จะสามารถสนองนโยบายบริษัทได้เป็นอย่างดี และความ เปลี่ยนแปลงอีกอย่างที่เห็น คือ บรรยากาศในการทำงานเป็นไปด้วยความสนุกสนาน ร่าเริงแจ่มใส คนทำงานมีความสามัคคีและมีความสุข สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อการพัฒนาองค์กรของให้ก้าวหน้าไป อย่างราบรื่น ในด้านการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความเป็นเลิศ ประสบความสำเร็จอย่างสูงและ ยั่งยืน สำหรับองค์ความรู้เรื่องการบริหาร

[2] จำรัส จันทร์แสงศรี, **หลักธรรมกับการบริหารจัดการ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.thaifencing.org, [5 สิงหาคม 2558].

โดยหลักธรรมนั้นส่วนมากถูกนำเสนอในเชิงหลักการด้าน การจัดการเกี่ยวกับคน (People Management) เช่น ผู้บริหารกับทศพิธราชธรรมและพรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) สำหรับด้านการวางแผนงานนั้นพระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ใน สัปปุริสธรรม 7 ประการ (รู้หลักการ รู้จุดหมาย รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน รู้บุคคล) ธรรมะสอนให้ คนหรือผู้บริหารมีความเมตตา กรุณากับลูกน้อง การให้อภัยและอื่น ๆ เป็นต้น

ส่วนสำหรับการบริหารงานด้วยวงจรคุณภาพ (PDAC) ตามแนวคิดของเดมมิ่ง ปัจจุบันจัดเป็นกระบวนการสากลที่ทุกคนทราบกันดี และถือเป็นเครื่องมือการบริหารที่จัดเป็นแกนร่วมของการบริหารที่หลากหลายบนพื้นฐานเดียวกัน ในบทความนี้จึงได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิดของเดมมิ่งที่ได้กล่าวถึงวงจรคุณภาพ (PDCA) ไว้ และจะได้นำมาแสดงให้เห็นภาพของแนวคิดวงจรคุณภาพ (PDCA) กับแนวคิดการบริหารของพระพุทธศาสนา

หลักการของวงจรคุณภาพ (PDCA)

เดมมิ่ง (Deming)[3] กล่าวว่า การจัดการอย่างมีคุณภาพเป็นกระบวนการที่ดำเนินการต่อเนื่องเพื่อให้เกิดผลผลิตและบริการที่มีคุณภาพขึ้น โดยหลักการที่เรียกว่า วงจรคุณภาพ (PDCA) หรือวงจรเดมมิ่ง ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การตรวจสอบ และการปรับปรุงแก้ไข ดังนี้

Plan คือ กำหนดสาเหตุของปัญหา จากนั้นวางแผนเพื่อการเปลี่ยนแปลงหรือทดสอบเพื่อการปรับปรุงให้ดีขึ้น

Do คือ การปฏิบัติตามแผนหรือทดลองปฏิบัติเป็นการนำร่องในส่วนย่อย

Check คือ ตรวจสอบเพื่อทราบว่าบรรลุผลตามแผนหรือหากมีสิ่งใดที่ทำผิดพลาดหรือได้เรียนรู้อะไรมาแล้วบ้าง

Act คือ ยอมรับการเปลี่ยนแปลง หากบรรลุผลเป็นที่น่าพอใจหรือหากผลการปฏิบัติไม่เป็นไปตามแผนให้ทำซ้ำวงจรโดยใช้การเรียนรู้จากการกระทำในวงจรที่ได้ปฏิบัติไปแล้ว

แม้ว่าวงจรคุณภาพจะเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องแต่สามารถเริ่มต้นจากขั้นตอนใดก็ได้ขึ้นอยู่กับปัญหาและขั้นตอนการทำงานหรือจะเริ่มจากการตรวจสอบสภาพความต้องการเปรียบเทียบกับสภาพที่เป็นจริงจะทำให้ได้ข้อสรุปว่าจะต้องดำเนินการอย่างไรในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนไปตามเป้าหมายที่วางไว้ และมีนักการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศได้กล่าวเกี่ยวกับวงจรคุณภาพ (PDCA) ไว้ดังนี้

[3] Mycoted, comp. (2004). Plan Do Check Act (PDCA)., From http://www.mycoted.com/creativity/techniques/pdca.php, [2 July 2004].

ปริทรรศน์ พันธุบรรยงก์[4] กล่าวว่า วงจรคุณภาพ (PDCA : plan do check act) คือ องค์ประกอบหลักของวงจรการจัดการ ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 : วงจรการจัดการ

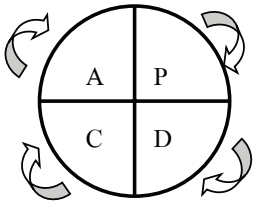

หมุนให้เร็ว หมุนให้ถูกต้อง

คำว่า หมุนให้เร็ว หมุนให้ถูกต้อง ที่อยู่ทางด้านขวาของวงจรการจัดการนั้น คือ การหมุนวงจรอย่างถูกต้องตามขั้นตอน 1 รอบ จะส่งผลให้เกิดการปรับปรุงหรือแก้ไขปัญหาได้ 1 ระดับ การหมุนให้เร็วจะทำให้เกิดการปรับปรุงอย่างรวดเร็ว

P (Plan) คือ จะเริ่มนับจากการแสวงหาจุดที่เป็นปัญหา ระหว่างระดับความแตกต่างจุดที่มุ่งหวังและสภาพที่เป็นจริง เมื่อจับจุดที่เป็นปัญหาได้แล้ว จัดทำแผนมาตรการในการแก้ไข แล้วจึงเข้าสู่ขั้น D หรือ do ต่อไป

D (Do) คือ การปฏิบัติตามแผนมาตรการแก้ไขแผนใหม่ล่าสุด เพราะแผนคือสิ่งที่ปรับปรุงแก้ไขได้อยู่เสมอ ต้องแน่ใจว่าแผนที่จะลงมือปฏิบัตินั้นเป็นแผนที่ใหม่ล่าสุดจริงๆ

C (Check) คือ การเปรียบเทียบระหว่างผลลัพธ์กับค่าเป้าหมายเสมอ

A (Act) คือ การปฏิบัติหลังการตรวจสอบ ซึ่งเป็นไปได้หลายประการ ดังนี้

1. ในกรณีที่ผลลัพธ์ต่ำกว่าเป้าหมายจะต้องมีการทบทวนแผนของมาตรการแก้ไขแล้วดูว่าสิ่งที่ยังคงเป็นปัญหาอยู่นั้นมีสิ่งใดที่ปฏิบัติได้ทันทีให้ลงมือปฏิบัติเลย ส่วนสิ่งที่ปฏิบัติไม่ได้ทันที ให้สะท้อนสู่แผนการแก้ไขปัญหารอบต่อไป

2. ในกรณีที่ผลลัพธ์ดีกว่าเป้าหมาย จะต้องมีการทบทวนการกำหนดเป้าหมายว่าต่ำเกินไปหรือไม่ ควรมีการปรับเป้าหมายให้ดีกว่าเดิมหรือไม่ ผลลัพธ์เหนือกว่าความคาดหมายโดยปัจจัยภายนอกอื่น ๆ หรือไม่

3. ในกรณีที่ผลลัพธ์ได้ตรงตามเป้าหมายให้ทบทวนดูว่าได้มีการปฏิบัติตามแผนมาตรการแก้ไขครบถ้วนหรือไม่ ถ้าใช่ แสดงว่าแผนนี้ถูกต้องและควรกำหนดเป็นวิธีการปฏิบัติงานมาตรฐานเพื่อรักษาให้ผลลัพธ์คงอยู่ในระดับที่ต้องการต่อไป

---

[4] ปริทรรศน์ พันธุบรรยงก์, **TQM ภาคปฏิบัติ: เทคนิคการแก้ปัญหาแบบ "สียาม่า",** (กรุงเทพมหานคร: ส.ส.ท., 2545), หน้า 53-54.

ฮิโตชิ (Hitoshi)[5] กล่าวถึง การบริหารงานด้วยระบบวงจรคุณภาพ จัดเป็นกิจกรรมการปรับปรุงและการควบคุมที่ประกอบด้วย การวางแผน การนำไปปฏิบัติ การตรวจสอบ และการปฏิบัติการแก้ไข โดยการวางแผน การนำแผนที่วางไว้มาปฏิบัติ ตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้ และถ้าผลลัพธ์ไม่ได้ตามที่คาดหมายไว้ จะมีการทบทวนแผนการเริ่มต้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง ดังนั้น การควบคุมและการปรับปรุงสามารถอธิบายได้อีกแบบหนึ่งก็คือ การทำการวางแผน การกระทำ การตรวจสอบ และการแก้ไขซ้ำอีก การทำตามวงจรคุณภาพอย่างตั้งใจและถูกต้องจะช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นในการทำงาน เมื่อวงจรคุณภาพหมุนซ้ำจะทำให้เกิดการปรับปรุงและระดับของผลลัพธ์สูงขึ้นเรื่อย ๆ และงานส่วนใหญ่จะกระทำซ้ำในสิ่งที่เคยทำมาก่อน ถึงแม้ว่างานนั้นจะดูเหมือนว่าเป็นงานใหม่ทั้งหมดก็ยังคงมีส่วนประกอบหลายส่วนที่เหมือนหรือคล้ายกับสิ่งที่เคยทำมาก่อน การปรับปรุงคุณภาพส่วนใหญ่จะเป็นการพิจารณาวิธีการของงานที่กระทำซ้ำอย่างระมัดระวังและเป็นระบบ ตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้ ตลอดจนมีการแก้ไขความไร้ประสิทธิภาพที่ค้นพบ ดังนี้

1. การวางแผน (Plan)

ในบรรดาส่วนประกอบทั้งสี่ส่วนของวงจรคุณภาพนั้น ควรพิจารณาการวางแผนเป็นส่วนที่สำคัญที่สุด แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าส่วนอื่นไม่มีความสำคัญ เพียงแต่ว่าส่วนการวางแผนจะเป็นส่วนที่ทำให้ส่วนอื่นสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิผล ถ้าแผนการไม่เหมาะสมจะมีผลทำให้ส่วนอื่นไร้ประสิทธิผลตามไปด้วย แต่ถ้ามีการเริ่มต้นวางแผนที่ดี จะทำให้มีการแก้ไขน้อยและกิจกรรมจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ระเบียบวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการวางแผน ในการปรับปรุงเป็นการลดช่องว่างระหว่างสิ่งที่ต้องการให้เป็นกับสิ่งที่เป็นอยู่จริง และกิจกรรมการปรับปรุงที่มีประสิทธิผลจำเป็นต้องมีมุมมองที่แม่นยำในทั้งสองสิ่ง เปรียบเสมือนการสร้างบ้านบนพื้นทราย ไม่ว่าจะออกความพยายามเพียงใดก็ตามถ้าภาพในมุมมองของสถานการณ์ที่ต้องการและสถานการณ์จริงไม่ชัดแล้ว ก็จะไม่ได้ผลลัพธ์กลับมา ดังนั้น จึงควรจะสร้างวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการวางแผนประกอบด้วย การวิเคราะห์สถานการณ์และการจำแนกปัญหา การตั้งเป้าหมาย เข้าใจถึงข้อจำกัดและขอบเขต รวมถึงการนำมาพิจารณา มองถึงวิธีการปรับปรุงที่เป็นไปได้ ตัดสินใจถึงแผนปฏิบัติการ กำหนดวิธีสำหรับตรวจสอบและประเมินผลลัพธ์ที่ได้

การพัฒนาแผน โดยปกติปัญหาที่ถูกนำมาแก้ไขเพื่อปรับปรุงนั้นจะประกอบด้วยสาเหตุหลายประการ ในการแก้ปัญหานี้อย่างเป็นระบบ ผู้นำขององค์กรต้องทำการจัดทำและพัฒนาแผนการปรับปรุงและการพัฒนาแผนประกอบด้วย การกำหนดกิจกรรมพื้นฐานที่ต้องการปรับปรุงอย่างชัดเจน แยกกิจกรรมออกตามโครงสร้างองค์กร กระจายส่วนย่อยของกิจกรรมพื้นฐานไปตามฝ่ายต่าง ๆ ในองค์กร กำหนดวิธีการประเมินความสำเร็จในการบรรลุวัตถุประสงค์ของแต่ละฝ่ายให้ชัดเจน บุคคลที่มีตำแหน่งสูงสุดในองค์กรควรเป็นผู้ตัดสินใจในการมอบหมายงานและวิธีการประเมินผลโดยผ่านการพบปะสนทนากับแต่ละฝ่ายในองค์กร

ในทำนองเดียวกัน หัวหน้าฝ่ายงานแต่ละฝ่ายต้องออกแบบและพัฒนาแผนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้รับมอบหมาย โดยแผนการจะได้รับการกระจายออกเป็นลำดับลงมาทั่วทั้งองค์กรด้วยวิธีนี้ และจะถูกพัฒนาอย่างเหมาะสมในแต่ละระดับในโครงสร้างองค์กรจนกระทั่งถึงระดับที่ไม่จำเป็นต้องกระจาย

[5] ฮิโตชิ คูเมะ, Management by quality (MBQ), แปลจาก Management by quality, โดย ปรีชา ลีลานุกรม, สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่ น), (กรุงเทพมหานคร: ส.เอเชียเพรส, 2554), หน้า 57-64.

ลงอีกต่อไป ขั้นตอนสุดท้ายคือการตัดสินใจของบุคลากรที่ต้องทำงาน ทรัพยากรที่ต้องการ และตารางเวลาที่ต้องปฏิบัติตาม และทำแผนการพัฒนาให้อยู่ในรูปของเอกสารทั้งหมดอย่างละเอียด ทั้งนี้ เพื่อให้มั่นใจว่าจะมีการสื่อสารแผนการได้อย่างแม่นยำที่สุด

ขณะที่สร้างแผนการควรมีความระมัดระวังในแนวทางที่มีส่วนช่วยในการสร้างแผนการอย่างถูกต้อง ประกอบด้วย ขณะที่สร้างแผนการจะต้องมีการชี้แจงให้ชัดเจนถึงข้อจำกัดด้านทรัพยากรและเวลาที่มีรวมทั้งต้องหาวิธีการทั้งหมดที่เป็นไปได้ภายใต้ข้อจำกัดเหล่านี้ อาจมีการผ่อนปรนข้อจำกัดเหล่านี้บ้างหลังจากมีการพิจารณาข้อเสนอแนะทั้งหมดแล้ว ต้องทำการเลือกวิธีการที่ดีที่สุดเป็นแผนการปฏิบัติ ต้องมีการพัฒนาระเบียบวิธีการในการตรวจสอบและประเมินผลลัพธ์เพื่อดูว่าแผนการมีประสิทธิผลและมีการกระทำตามแผนและประสานกันกับแผนการเริ่มแรกหรือไม่ ต้องมีการรวบรวมสารสนเทศอย่างสม่ำเสมอและจัดอย่างเป็นระบบตลอดจนมีการนำมาใช้งานอย่างเต็มที่ในการวางแผนงาน ต้องมีการพิจารณาถึงสิ่งที่ต้องกระทำกับสิ่งที่น่ากระทำ ทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัด และเป็นไปไม่ได้ที่จะทำทุกสิ่งทุกอย่างในเวลาเดียวกัน ต้องพยุงความสมดุลระหว่างเป้าหมายกับทรัพยากร การตั้งเป้าหมายที่สูงเกินไปเป็นการสวนทางกับการเพิ่มผลผลิต จะต้องมีการสร้างระบบสารสนเทศที่มีประสิทธิผลเพื่อสื่อสารเป้าหมายของแผนการไปสู่ทุกส่วนขององค์กร ทรัพยากรทางด้านวัสดุอาจมีจำกัดแต่ความสามารถของมนุษย์มีไม่จำกัด ดังนั้น จึงมีทางเป็นไปได้เสมอในการปรับปรุง ซึ่งจำเป็นต้องมีการพัฒนาความสามารถของมนุษย์อย่างสม่ำเสมอ

2. การลงมือปฏิบัติ (Do)

เพื่อให้มั่นใจว่ามีการนำแผนการมาปฏิบัติอย่างถูกต้องจึงจำเป็นต้องมีขั้นตอนในการสร้างความมั่นใจว่าฝ่ายที่รับผิดชอบในการนำแผนการไปปฏิบัติได้รับทราบถึงความสำคัญและความจำเป็นในแผนการนั้น ๆ การสร้างความมั่นใจว่ามีการติดต่อสื่อสารไปยังฝ่ายที่มีหน้าที่ในการปฏิบัติอย่างเหมาะสม การจัดให้มีการศึกษาและการอบรมที่ต้องการเพื่อการนำแผนการนั้น ๆ มาปฏิบัติ และการจัดหาทรัพยากรที่จำเป็นในเวลาที่จำเป็น

3. การตรวจสอบ (Check)

เมื่อทำการตรวจสอบและประเมินผลลัพธ์ของการปฏิบัติตามแผน ต้องมีการประเมินการปฏิบัติตามแผนหรือไม่ และตัวแผนการเองมีความเหมาะสมหรือไม่

การที่ไม่ประสบความสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้เป็นเพราะไม่ปฏิบัติตามแผนการ ความไม่เหมาะสมของแผนการ หรือจากทั้งสองประการรวมกัน เป็นเรื่องที่จำเป็นต้องหาว่าสาเหตุมาจากประการไหน เนื่องจากการปฏิบัติการแก้ไขจะแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ถ้าความล้มเหลวมาจากแผนการไม่เหมาะสม อาจเป็นผลมาจากสาเหตุความผิดพลาดในการทำความเข้าใจกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ การเลือกเทคนิคที่ใช้ผิด เนื่องจากมีข้อมูลข่าวสารไม่เพียงพอและมีความรู้ในขั้นตอนการวางแผนไม่เพียงพอ การประเมินผลกระทบจากการปฏิบัติตามแผนผิดพลาด หรือประเมินความสามารถของบุคลากรที่ต้องนำแผนมาใช้ผิดพลาด

ถ้าความล้มเหลวมาจากการไม่ปฏิบัติตามแผน อาจเป็นผลมาจากสาเหตุขาดความตระหนักถึงความจำเป็นในการปรับปรุง การติดต่อสื่อสารที่ไม่เหมาะสมและมีความเข้าใจในแผนไม่เพียงพอ การให้

การศึกษาและการฝึกอบรมไม่เพียงพอ ปัญหาเกี่ยวกับตัวผู้นำและการประสานงานระหว่างการปฏิบัติ หรือการประเมินทรัพยากรที่ต้องใช้น้อยเกินไป

4. การปฏิบัติการแก้ไข (Act)

ขณะเมื่อทำการปฏิบัติการแก้ไขมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องแยกแยะให้ชัดเจนระหว่างการกำจัดปรากฏการณ์หรืออาการของปัญหาและการกำจัดสาเหตุ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า มีงานจำนวนมากมายที่ทำเป็นประจำในงานชนิดนี้ การกำจัดแค่อาการไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาที่มีอยู่ เป็นเพียงแค่การเลื่อนการแก้ปัญหาออกไปเท่านั้น ดังนั้น ถ้าความล้มเหลวมาจากการวางแผนที่ไม่เหมาะสม การทบทวนแผนการเท่านั้นไม่เพียงพอต่อการแก้ปัญหา ต้องมีการปรับปรุงคุณภาพของกระบวนการวางแผนโดยการหาปัจจัยที่ไม่เหมาะสม สาเหตุของการวางแผน และทำการปฏิบัติการแก้ไข ความก้าวหน้าของการปรับปรุงจะเกิดขึ้นได้โดยการกำจัดสาเหตุมิใช่กำจัดอาการ และเมื่อไม่สามารถบรรลุถึงเป้าที่วางไว้ ควรมีการวิเคราะห์หาเหตุและมีการทบทวนแผนการ ดังเช่นที่กล่าวมาในหัวข้อการตรวจสอบ สาเหตุอาจมาจากตัวแผนการที่ไม่เหมาะสมหรือมีการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง ดังนั้น เพื่อทำการปรับปรุง ต้องมีการชี้บ่งสาเหตุแห่งความล้มเหลวอย่างถูกต้องและมีการเปลี่ยนแปลงแผนเพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมไปได้อย่างมีประสิทธิผลเพิ่มขึ้น ควรมีการวางแผนการปรับปรุงคุณภาพเป็นรายปีและมีการทบทวนทุกปี เพื่อให้มั่นใจว่าแผนการดังกล่าวมีความไว้วางใจและเหมาะสม

โทซาวะ (Tozava)[6] กล่าวว่า วงจรคุณภาพ คือ กระบวนการทำงานที่เปรียบกับวงล้อที่เต็มไปด้วยขั้นตอน 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การดำเนินตามแผน การตรวจสอบ การปรับปรุงแก้ไข เมื่อวงล้อหมุนไป 1 รอบ จะทำให้งานบรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ และหากการดำเนินงานนั้นเกิดการสะดุด แสดงว่ามีบางขั้นตอนหายไป เช่น ส่วนของการวางแผนหายไป เรียกว่า ประเภทไม่มีแผนการ ถ้าในส่วนของการตรวจสอบหรือปรับปรุงแก้ไขหายไป จะเรียกว่า พวกทำแล้วทิ้ง ซึ่งในกระบวนการทำงานของวงจรคุณภาพนั้นประกอบด้วย

1. การวางแผน (Plan)

การวางแผน คือ การตั้งเป้าหมาย วางวัตถุประสงค์ เพราะการควบคุมดูแล คือ กระบวนการที่จำเป็นเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย ดังนั้น หากไม่มีวัตถุประสงค์เสียแล้ว ไม่ว่าจะป่าวร้องว่าต้องควบคุมวงจรคุณภาพ ก็ไม่รู้ว่าทำไปเพื่ออะไร หรือจะเริ่มอย่างไร

เมื่อตั้งเป้าหมายเสร็จแล้ว ก็ต้องมากำหนดแผนการว่าอะไรจะต้องทำเมื่อไร เป็นตารางเทียบระหว่างงานกับเวลาที่หลายคนนึกภาพกันออก แต่จริงๆ แล้วการวางแผนไม่ใช่จบแค่นั้น การวางแผนต้องครอบคลุมว่า ใครจะทำ ทำอะไร ต้องให้เสร็จเมื่อไร จะทำอย่างไร อะไรต่าง ๆ ที่ครอบคลุมถึงการแบ่งหน้าที่ วิธีการ และอื่น ๆ ให้ครบถ้วนด้วย

---

[6] โทซาวะ บุนจิ, **คิดใหม่ ทำใหม่ ด้วยไคเซ็น**, แปลจาก Zoku Kousureba shigotono KAIZEN gadekiru, KAIZEN suishin shido manual, โดย ชไมพร สุธรรมวงศ์, สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น), (กรุงเทพมหานคร: ส.เอเชียเพรส, 2544), หน้า 117-122.

2. ลองทำ (Do)

การลองทำ คือ ก่อนจะลงมือทำได้นั้น แท้จริงแล้วต้องเตรียมวัตถุดิบ เตรียมขั้นตอนต่าง ๆ เสียก่อน หากจะลงมือทำเรื่องใหม่ ๆ ก็ต้องเตรียมไปรับการฝึกหรืออบรมเสียก่อน ขั้นตอนการเตรียมเหล่านี้รวมอยู่ในการลองทำนี้ด้วย ซึ่งต้องมีการตระเตรียมเสียก่อนให้พร้อม จึงจะสามารถลองทำตามแผนได้

3. ตรวจสอบ (Check)

การตรวจสอบ คือ การพิจารณาว่า ผลจากการลองทำนั้น ก่อให้เกิดสิ่งที่วางแผนว่าจะได้รับหรือไม่ ดังนั้น หากการวางแผนไม่มีการกำหนดว่าจะต้องได้อะไรเมื่อไร ตัวเลขของอะไรที่ควรจะยึดเป็นเป้าหมายไว้เสียตั้งแต่ต้นก็จะไม่มีอะไรมาเป็นตัวเทียบได้ว่าผลจากการลองทำนั้นได้ตามจริง ตามแผนหรือไม่ จะได้ก็เพียงแต่ว่ามันก็เป็นไปตามแผนหรือไม่ค่อยจะได้ผลสักเท่าไร

4. ปรับใช้ (Act)

จากผลของการตรวจสอบ ก็ไม่ควรวางใจในทันทีหากผลที่ได้เป็นไปตามแผน เพราะอาจบังเอิญดีครั้งนี้เพียงครั้งเดียว พอทำครั้งต่อ ๆ ไปอาจใช้ไม่ได้ก็ได้ หากไม่มีการนำกระบวนการที่ได้ลองทำไปมากำหนดให้เป็นรูปแบบใหม่ของการทำงานปัจจุบัน หากผลของการตรวจสอบพบว่าสิ่งที่ลองทำไปไม่ก่อให้เกิดผลที่ตั้งไว้ตามแผน ก็ต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการที่คิดไว้ แล้วลองทำใหม่

นอกจากการเปลี่ยนแปลงกระบวนการของการลองทำแล้ว การพิจารณาว่าทำไมกระบวนการเดิมจึงไม่ได้ผลตามแผน การหาสาเหตุที่แท้จริงเพื่อหากระบวนการแก้ปัญหาจนถึงรากก็เป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะจะนำเนื่องไปถึงการวางแผนใหม่ แล้วลองทำใหม่ ลองตรวจสอบดูใหม่ หรือวงจรคุณภาพรอบใหม่เพื่อหาเป้าหมายและกระบวนการอันถูกต้องแท้จริง

อนึ่ง เรามักจะพูดถึงวงจรแห่งการควบคุมดูแลกันว่า PDCA จนบางครั้งเราไปนึกเอาเองว่าวงจรนี้ต้องเริ่มจาก P เสมอไป จริง ๆ แล้วนั้นไม่จำเป็น วงจรแห่งการควบคุมดูแลนั้นเป็นวงกลม ที่ไม่มีต้นไม่มีปลาย จึงบอกไม่ถูกว่าอะไรเป็นขั้นตอนแรก และอะไรเป็นขั้นตอนสุดท้าย อย่างเช่น การวางแผนจะทำอะไรบางอย่าง บางครั้งต้องมีการตรวจสอบ การวิเคราะห์และการปรับกระบวนการเสียก่อนแล้วจึงจะวางแผนและลงมือทำได้ ดังนั้น ในบางเรื่องวงจรนี้ก็อาจเริ่มจาก CAPDCA อย่างนี้ก็เป็นได้

วิฑูรย์ สิมะโชคดี[7] กล่าวถึง วงจรคุณภาพ (PDCA) เป็นกิจกรรมที่จะนำไปสู่การปรับปรุงงานและการควบคุมอย่างเป็นระบบอันประกอบด้วย การวางแผน (Plan) การนำแผนไปปฏิบัติ (Do) การตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุงแก้ไข (Act) กล่าวคือ จะเริ่มจากการวางแผน การนำแผนที่วางไว้มาปฏิบัติ การตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้ และหากไม่ได้ผลลัพธ์ตามที่คาดหมายไว้ จะต้องทำการทบทวนแผนการโดยเริ่มต้นใหม่อีกครั้งหนึ่งและทำตามวงจรคุณภาพซ้ำอีก เมื่อวงจรคุณภาพหมุนซ้ำไปเรื่อย ๆ จะทำให้เกิดการปรับปรุงงานและทำให้ระดับผลลัพธ์สูงขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น การกระทำตามวงจรคุณภาพ จึงเท่ากับการสร้างคุณภาพที่น่าเชื่อถือมากขึ้นโดยจุดเริ่มต้นของวงจรคุณภาพอยู่ที่การพยายามตอบคำถามให้ได้ว่า ทำอย่างไรจึงจะดีขึ้น

[7] วิฑูรย์ สิมะโชคดี, **คุณภาพ คือ การบูรณาการ,** (กรุงเทพมหานคร: ส.ส.ท., 2545), หน้า 43-47.

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Plan)

ในบรรดาองค์ประกอบทั้ง 4 ประการของวงจรคุณภาพนั้น ต้องถือว่าการวางแผนเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด การวางแผนจะเป็นเรื่องที่ทำให้กิจกรรมอื่น ๆ ที่ตามมาสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิผล เพราะถ้าแผนการไม่เหมาะสมแล้ว จะมีผลทำให้กิจกรรมอื่นไร้ประสิทธิผลตามไปด้วย แต่ถ้ามีการเริ่มต้นวางแผนที่ดี จะทำให้มีการแก้ไขน้อย และกิจกรรมจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 การนำแผนไปปฏิบัติให้เกิดผล (Do)

เพื่อให้มั่นใจว่ามีการนำแผนการไปปฏิบัติอย่างถูกต้องนั้น เราจะต้องสร้างความมั่นใจว่าฝ่ายที่รับผิดชอบในการนำแผนไปปฏิบัติได้รับทราบถึงความสำคัญและความจำเป็นในแผนการนั้น ๆ มีการติดต่อสื่อสารไปยังฝ่ายที่มีหน้าที่ในการปฏิบัติอย่างเหมาะสม มีการจัดให้มีการศึกษาและการอบรมที่ต้องการเพื่อการนำแผนการนั้น ๆ มาปฏิบัติ และมีการจัดหาทรัพยากรที่จำเป็นในเวลาที่จำเป็นด้วย

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบ (Check)

การตรวจสอบและประเมินผลลัพธ์ของการปฏิบัติตามแผน ควรจะต้องมีการประเมินใน 2 ประการ คือ มีการปฏิบัติตามแผนหรือไม่ หรือตัวแผนการเองมีความเหมาะสมหรือไม่

การที่ไม่ประสบความสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้เป็นเพราะไม่ปฏิบัติตามแผนการ หรือความไม่เหมาะสมของแผนการ หรือจากทั้งสองประการรวมกัน เราจำเป็นต้องหาว่าสาเหตุมาจากประการไหน ทั้งนี้ เนื่องจากการนำไปปฏิบัติการปรับปรุงแก้ไขจะแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

ถ้าความล้มเหลวมาจากแผนการที่จัดทำขึ้นไม่เหมาะสม อาจเป็นผลมาจากสาเหตุดังต่อไปนี้

1. ความผิดพลาดในการทำความเข้าใจกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่
2. เลือกเทคนิคที่ใช้ผิดเนื่องจากมีข้อมูลข่าวสารไม่เพียงพอและมีความรู้ในขั้นตอนการวางแผนไม่เพียงพอ
3. ประเมินผลกระทบจากการปฏิบัติตามแผนผิดพลาด
4. ประเมินความสามารถของบุคลากรที่ต้องนำแผนมาใช้ผิดพลาด

ถ้าความล้มเหลวมาจากการไม่ปฏิบัติตามแผน อาจเป็นผลมาจากสาเหตุต่อไปนี้

1. ขาดความตระหนักถึงความจำเป็นในการปรับปรุง
2. การติดต่อสื่อสารที่ไม่เหมาะสมและมีความเข้าใจในแผนไม่เพียงพอ
3. การให้การศึกษาและการฝึกอบรมไม่เพียงพอ
4. ปัญหาเกี่ยวกับตัวผู้นำและการประสานงานระหว่างการปฏิบัติ
5. ประเมินทรัพยากรที่ต้องใช้น้อยเกินไป

ขั้นตอนที่ 4 ปฏิบัติการปรับปรุงแก้ไข (Act)

ถ้าความล้มเหลวมาจากการวางแผนที่ไม่เหมาะสม การทบทวนแผนการเท่านั้นไม่เพียงพอต่อการแก้ปัญหา ต้องมีการปรับปรุงคุณภาพของกระบวนการวางแผนโดยการหาปัจจัยที่ไม่เหมาะสม สาเหตุของการวางแผน และทำการปฏิบัติการแก้ไข ความก้าวหน้าของการปรับปรุงจะเกิดขึ้นได้โดยการกำจัดสาเหตุ และขั้นตอนที่สำคัญ ก็คือ การทบทวนแผนการที่ต้องมีการชี้บ่งถึงสาเหตุแห่งความล้มเหลวอย่างถูกต้องและมีการ

เปลี่ยนแปลงแผนเพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมไปได้อย่างมีประสิทธิผลเพิ่มขึ้น ควรมีการวางแผนการปรับปรุงคุณภาพเป็นรายปี และมีการทบทวนทุกปีเพื่อให้มั่นใจว่าแผนการดังกล่าวมีความเชื่อถือได้และเหมาะสม การนำวงจรคุณภาพไปปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่องในทุกระดับขององค์กร จะทำให้เราสามารถปรับปรุงและเพิ่มคุณภาพงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเห็นผลลัพธ์ที่ชัดเจน เมื่อปัญหาเดิมหมดไปเราก็สามารถแก้ปัญหาใหม่ ๆ ได้ด้วยวงจรคุณภาพต่อไป

สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์[8] กล่าวถึง จุดหมายที่แท้ของวงจรคุณภาพ (PDCA) ว่าเป็นกิจกรรมพื้นฐานในการบริหารคุณภาพนั่นมิใช้เพียงแค่การปรับแก้ผลลัพธ์ที่เบี่ยงเบนออกไปจากเกณฑ์มาตรฐานให้กลับมาอยู่ในเกณฑ์ที่ต้องการเท่านั้น แต่เพื่อก่อให้เกิดการปรับปรุงในแต่ละรอบของ PDCA อย่างต่อเนื่องเป็นระบบและมีการวางแผน PDCA ที่ม้วนไต่สูงขึ้นเรื่อยๆ

แนวคิดการบริหารแบบวงจรคุณภาพ (PDCA) กับการบริหารแบบพระพุทธศาสนา

กระบวนการบริหารงานคุณภาพของเดมมิ่ง (PDCA)ได้สอดคล้องกับหลักคำสอนเกี่ยวกับการบริหารเรื่อง อิทธิบาท 4 ของพระพุทธเจ้านั่นเองซึ่งมีมานานกว่า 2500 กว่าปีแล้ว คำว่า อิทธิบาท แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท ซึ่งจำแนกไว้เป็น 4 คือ

1. ฉันทะ ความพอใจรักใครในสิ่งนั้น
2. วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น
3. จิตตะ ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในสิ่งนั้น
4. วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น

ฉันทะ คือความพอใจ ในฐานะเป็นสิ่งที่ตนถือว่า ดีที่สุดที่มนุษย์เราควรจะทำได้ ถือเป็นกำลังใจเริ่มแรกที่ทำให้เกิดคุณธรรม ข้อต่อไปทุกข้อ

..... **วิริยะ** คือความพากเพียร หมายถึง การกระทำที่ติดต่อไม่ขาดตอน เป็นระยะยาว จนประสบความสำเร็จ คำนี้ มีความหมายของ ความกล้าหาญ เจืออยู่ด้วยส่วนหนึ่ง

..... **จิตตะ** หมายถึง ความไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้นไปจากความรู้สึกของตัว ทำสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ นั้นให้เด่นชัด อยู่ในใจเสมอ คำนี้ รวมความหมาย ของคำว่า สมาธิ อยู่ด้วยอย่างเต็มที่

..... **วิมังสา** หมายถึง ความสอดส่องในเหตุและผลแห่งความสำเร็จ เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ให้ลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไปตลอดเวลา คำนี้ รวมความหมาย ของคำว่า ปัญญา ไว้อย่างเต็มที่เมื่อนำ PDCA มาเทียบกับอิทธิบาท 4 ก็คือเรื่องเดียวกันอย่างหยาบคาย[9]

---

[8] สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์, **มุ่งสู่คุณภาพการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, 2542), หน้า 188-190.

[9] สุดปฐพี เวียงสี, **พระพุทธเจ้าคิด PDCA ก่อน Deming,** สืบค้นจาก https://www.gotoknow.org/posts/431477, เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2558 เวลา 22.02 น.

บทสรุป

หลักคำสอนเรื่อง อิทธิบาท 4 ของพระพุทธเจ้า คำว่า อิทธิบาท แปลว่า บาทฐานแห่ง ความสำเร็จ ให้ลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไปตลอดเวลา คำนี้ รวมความหมายของคำว่า ปัญญา ไว้อย่างเต็มที่ เมื่อนำ PDCA มาเทียบกับอิทธิบาท 4 สามารถอธิบายได้ดังนี้

P–(Plan) คือ การวางแผนโดยมีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย แผนงาน/กระบวนการ/วิธีการ ระยะเวลา บุคคลากรทรัพยากร / อุปกรณ์ / เครื่องมือ และงบประมาณ ทุกการวางแผนล้วนแต่ต้องเริ่มมาจาก ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น เช่น จะจีบสาวสักคนหนึ่งมาเป็นภรรยา เรา ต้องรักผู้หญิงคนนั้นก่อนมิใช่หรือ ก่อนที่เราจะวางแผนจีบเธอ เพื่อให้เธอรักเรา เป็นต้น

D- (Do) คือ การปฏิบัติงานมีความเข้าใจ และทำตามแผนงานที่วางไว้ ลงมือปฏิบัติอย่าง ต่อเนื่อง หรือเรียกว่าต้องมีวิริยะ คือความพากเพียร

C- (Check) คือ การตรวจสอบมีการติดตามผลและความก้าวหน้าของงานเก็บสถิติเพื่อ เป็นข้อมูลในการประเมิน และเปรียบเทียบกับแผนงานที่วางไว้ หรือ จิตตะ อันหมายถึง ความไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้นไปจากความรู้สึกของตัว

A- (Act) คือ การดำเนินการนำผลของการปฏิบัติงาน พร้อมข้อมูลทางสถิติ มาประเมิน หรือวิมังสา หมายถึง ความสอดส่องในเหตุและผลแห่งความสำเร็จ เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ให้ลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไปตลอดเวลานั่นเอง

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาค้นคว้า

จากการศึกษาค้นคว้าบทความวิชาการนี้สามารถทำให้ผู้เขียนได้รับกรอบองค์ความรู้ใหม่ในครั้งนี้ให้เห็นถึงวงจรคุณภาพ (PDCA) กับการบริหารแบบพระพุทธศาสนาได้ ตามแผนภูมิที่ 2 ดังนี้

PDCA คือ อิทธิบาท 4 และ อิทธิบาท 4 คือ PDCA

แผนภูมิที่ 2 : วงจรคุณภาพ (PDCA) กับการบริหารแบบพระพุทธศาสนา

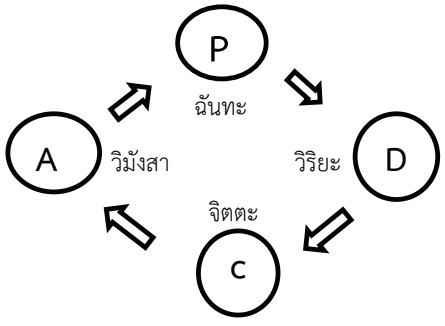

.P–(Plan) คือ การวางแผนโดยมีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย แผนงาน/กระบวนการ/วิธีการระยะเวลา บุคคลากรทรัพยากร / อุปกรณ์ / เครื่องมือ และงบประมาณ ทุกการวางแผนล้วนแต่ต้องเริ่มมา

จาก ฉันทะ ความพอใจรักใครในสิ่งนั้น เช่น จะจีบสาวสักคนหนึ่งมาเป็นภรรยา เราต้องรักผู้หญิงคนนั้นก่อนมิใช่หรือ ก่อนที่เราจะวางแผนจีบเธอ เพื่อให้เธอรักเรา เป็นต้น

D- (Do) คือ การปฏิบัติงานมีความเข้าใจ และทำตามแผนงานที่วางไว้ ลงมือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง หรือเรียกว่าต้องมี วิริยะ คือความพากเพียร

C- (Check) คือ การตรวจสอบมีการติดตามผลและความก้าวหน้าของงานเก็บสถิติเพื่อเป็นข้อมูลในการประเมิน และเปรียบเทียบกับแผนงานที่วางไว้ หรือ จิตตะ อันหมายถึง ความไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้นไปจากความรู้สึกของตัว

A- (Act) คือ การดำเนินการนำผลของการปฏิบัติงาน พร้อมข้อมูลทางสถิติ มาประเมิน หรือ วิมังสา หมายถึง ความสอดส่องในเหตุและผลแห่งความสำเร็จ เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ให้ลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไปตลอดเวลา นั่นเอง

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือการพัฒนาโรงเรียนเข้าสู่มาตรฐานการศึกษาการบริหาร ระบบคุณภาพ**. กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ, 2539.

จำรัส จันทร์แสงศรี. **หลักธรรมกับการบริหารจัดการ**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.thaifencing.org. [5 สิงหาคม 2558].

ถวัลย์ มาศจรัส. **PDCA : นวัตกรรมการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และการเขียนหนังสือสำหรับครูและผู้บริหาร**. กรุงเทพมหานคร : 21 เซ็นจูรี่, 2546.

โทซาวะ บุนจิ. คิดใหม่ ทำใหม่ ด้วยไคเซ็น. แปลจาก Zoku Kousureba shigotono KAIZEN gadekiru, KAIZEN suishin shido manual. โดย ชไมพร สุธรรมวงศ์, สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่ น). กรุงเทพมหานคร: ส.เอเซียเพรส., 2544.

ปริทรรศน์ พันธุบรรยงก์. TQM ภาคปฏิบัติ: เทคนิคการแก้ปัญหาแบบ “สียาม่า”. กรุงเทพมหานคร: ส.ส.ท., 2545.

วิฑูรย์ สิมะโชคดี. คุณภาพ คือ การบูรณาการ.กรุงเทพมหานคร: ส.ส.ท., 2545.

สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์. **มุ่งสู่คุณภาพการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, 2542.

สุดปฐพี เวียงสี, **พระพุทธเจ้าคิด PDCA ก่อน Deming,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.gotoknow.org. [5 สิงหาคม 2558].

ฮิโตชิ คูเมะ. (254). Management by quality (MBQ). แปลจาก Management by quality. โดยปรีชา ลีลานุกรม, สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่ น). กรุงเทพมหานคร: ส.เอเซียเพรส.

Mycoted, comp. (2004). Plan Do Check Act (PDCA). From http://www.mycoted.com /creativity/techniques/pdca.php. [2 July 2004].

บทบาทการนำองค์กรของ ร.ร.นายเรือ ตามเกณฑ์การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ

The Role of the organization of The Naval Academy in Accordance with The Criteria for Development of Public Administration.

อนุชา ม่วงใหญ่
โรงเรียนนายเรือ

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง บทบาทการนำองค์กรของร.ร.นายเรือ ตามเกณฑ์การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ เป็นการศึกษาแนวคิดแนวทางการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐของหน่วยงานภาครัฐ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานฯ ของ โรงเรียนนายเรือเฉพาะ หมวดที่ 1.การนำองค์กร ผลการศึกษาดังกล่าว ฯ สามารถนำมาเป็นแนวทางการพัฒนาฯ โรงเรียนนายเรือให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานตลอดจนเพื่อพัฒนาระบบการบริหารงานของ โรงเรียนนายเรือให้สู่ความเป็นเลิศและยกระดับคุณภาพการปฏิบัติงาน ฯ ให้สอดคล้องกับเป้าหมายตามหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ที่มุ่งเน้นให้การบริหารราชการเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

โดยผลการศึกษาพบว่า การกำหนด วิสัยทัศน์ ควรมีการกำหนดความหมายทิศทางและระยะเวลาที่ชัดเจน มีความเป็นรูปธรรม ประการที่สอง การกำหนด ค่านิยมของโรงเรียนนายเรือ ควรกำหนดการดำเนินงานให้เป็นแนวทางเดียวกันอย่างเป็นประจำและสม่ำเสมอจนกลายเป็นวัฒนธรรมองค์กรที่ดี ประการที่สาม การสร้างบรรยากาศองค์กรที่ดี ผู้นำ โรงเรียนจะต้องมีการบริหารจัดการกิจกรรมการต่างๆ ในการส่งเสริมกระตุ้นจูงใจให้บุคลากรของโรงเรียนนายเรือได้เข้ามามีส่วนในการขับเคลื่อน ติดตามกำกับดูแลองค์การเพื่อสร้างความเข้มแข็งที่ยั่งยืนให้กับองค์กร และประการสุดท้าย การส่งเสริมบทบาทในการสร้างความรับผิดชอบต่อสังคม รร.นร.ควรมีการดำเนินการบนพื้นฐานของศักยภาพขององค์กร โดยมีการกำหนดกรอบทิศทางที่ชัดเจนไว้ในแผนยุทธศาสตร์ของ โรงเรียนนายเรือดังกล่าว

คำสำคัญ : โรงเรียนนายเรือ, การนำองค์กร, เกณฑ์การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ

Abstract

The Article is about "The role of the organization of the Naval Academy in accordance with the criteria for development of public administration." which is has an objective of studying the Royal Thai Naval Academy operation method especially in the first section. The result from the study can be used as a guideline for development of Royal Thai Naval Academy to meet the standard criteria, as well as, to develop the

management system of Royal Thai Naval Academy to become the best and to raise the level of operational quality to be in line with the goals in accordance with the principles and methods of good government administration. The study focuses on the bureaucratic administration for the benefit of the people.

The result of the study found that the definition of the school's vision should have a clear definition. Second, to determine the school's values should be consistently defined to become a good corporate culture. Third, to create a good organization atmosphere, the Royal Thai Naval Academy leader must manage the activities, encourage and motivate the personnel of The Royal Thai Naval Academy to get involved in. Finally the leader should promote the role of social responsibility. Royal Thai Naval Academy should be conducted on the basis of the organization's potential with clear directions in the strategic plan of the Royal Thai Naval Academy.

Keyword : Royal Thai Naval Academy, Organization leadership, and the criteria for development of public administration

บทนำ

แนวทางการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ (Public Management Quality Award : PMQA) เป็นวิธีการบริหารงานขององค์การภาครัฐแนวใหม่ ที่ให้ความสำคัญกับผลผลิตและผลลัพธ์ที่เกิดจากการปฏิบัติงานประกอบกับความสำคัญของกระบวนบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์จะอยู่ที่องค์การจะต้องมีการจัดระบบการตรวจวัดผลการปฏิบัติงานที่ชัดเจน โดยมีตัวชี้วัดผลการปฏิบัติงาน (Key Performance Indicators : KPIs) และระบบการรายงานผลการดำเนินงาน สำหรับใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบ กำกับ ติดตามระบบงาน การกำหนดเป้าหมายการปฏิบัติงานที่ชัดเจน การพัฒนาตัวชี้วัดผลการปฏิบัติงาน และการรายงานผลการปฏิบัติงานจะมีบทบาทสำคัญต่อการติดตาม กำกับ พัฒนาผลงาน ตลอดจนถึงการประเมินความสำเร็จของการดำเนินงานในหน่วยงาน ซึ่งเป็นไปตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 ทำให้ส่วนราชการต่างๆ ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการคิดให้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และวิธีการทำงานเพื่อมุ่งไปสู่การเป็นองค์กรสมัยใหม่ ทำงานเชิงรุกแบบบูรณาการคล่องตัว รวดเร็ว มีขีดสมรรถนะสูง และสามารถรองรับต่อโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงได้

ในประเทศที่พัฒนาแล้วได้มีการนำระบบมาตรฐานการบริหารจัดการมาใช้ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน และมีการปรับปรุงกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้ประเทศดังกล่าวสามารถพัฒนาประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างมั่นคง เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกามีเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติที่ชื่อว่า Malcolm Baldrige Nation Quality Award : MBNQA) ซึ่งเกณฑ์ดังกล่าวประเทศไทยได้นำมาประยุกต์ใช้จนเกิดเป็นรางวัลคุณภาพแห่งชาติ (Thailand Quality Award : TQA) ที่มอบให้กับองค์กรภาคธุรกิจเอกชนที่มีวิธีปฏิบัติและผลการดำเนินงานได้ตามเกณฑ์มาตรฐาน ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้แต่ละองค์กรได้หันมาใส่ใจในการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์หรือบริการ

ของตน ตลอดจนมุ่งเพื่อพัฒนาระบบการบริหารงานสู่ความเป็นเลิศ ยกระดับคุณภาพการปฏิบัติงานของภาครัฐให้สอดคล้องกับเป้าหมายตามหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ที่มุ่งเน้นให้การบริหารราชการเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน เกิดสัมฤทธิ์ต่อภารกิจภาครัฐ เกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ ลดขั้นตอนการปฏิบัติงานที่เกินความจำเป็น ประชาชนได้รับการอำนวยความสะดวกและตอบสนองความต้องการ รวมทั้งมีการติดตามประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ

จุดเริ่มต้นของการนำแนวคิด การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ มาใช้ในประเทศไทยนั้น กล่าวได้ว่า อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของสำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) โดยได้ร่วมมือกับสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ จัดทำหลักเกณฑ์และแนวทางการยกระดับและพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ และได้นำแนวคิดดังกล่าวเสนอคณะรัฐมนตรี ซึ่งคณะรัฐมนตรีก็ได้มีมติเห็นชอบการนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2548 โดยมีวัตถุประสงค์ของการ เพื่อยกระดับการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐให้สอดคล้องกับพระราชกฤษฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีพ.ศ. 2546 ตลอดจนเพื่อให้หน่วยงานภาครัฐนำไปใช้เป็นแนวทางในการยกระดับคุณภาพการปฏิบัติงานไปสู่ระดับมาตรฐานสากล และเพื่อใช้เป็นกรอบในการประเมินตนเองเพื่อพัฒนาองค์การและเป็นฐานสำหรับใช้ประโยชน์ในการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานภาครัฐ โดยมีการกำหนดลักษณะสำคัญขององค์กร เพื่อเป็นการอธิบายวิธีการดำเนินการขององค์กร สภาพแวดล้อมในการปฏิบัติภารกิจ ความสัมพันธ์กับหน่วยงานอื่นในการปฏิบัติราชการ ความท้าทายเชิงยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ และระบบการปรับปรุงผลการดำเนินการ ซึ่งเป็นแนวทางที่ครอบคลุมระบบการบริหารจัดการ และการดำเนินการขององค์กรโดยรวม ประกอบด้วย 2 หัวข้อ คือ

1. ลักษณะองค์กร ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติภารกิจของส่วนราชการ และความสัมพันธ์ที่สำคัญกับประชาชนผู้รับบริการ ส่วนราชการอื่น ผู้ส่งมอบ และประชาชนโดยรวม ประกอบด้วย ลักษณะพื้นฐานของส่วนราชการ และความสัมพันธ์ภายในและภายนอกองค์กร

2. ความท้าทายต่อองค์กร เป็นสภาพการแข่งขัน ความท้าทายที่สำคัญในเชิงยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ และการปรับปรุงผลการดำเนินการของส่วนราชการ ประกอบด้วย สภาพการแข่งขัน ความท้าทายเชิงยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ และระบบการปรับปรุงผลการดำเนินการ โดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับลักษณะสำคัญขององค์กร

โดยขอบเขตของการศึกษาในครั้งนี้เป็นการนำเสนอเฉพาะ หมวดที่ 1 การนำองค์กร ซึ่งมีความสำคัญต่อแนวทางในการกำหนด วิสัยทัศน์ พันธกิจ ค่านิยม เป้าประสงค์ระยะสั้นและระยะยาว และความคาดหวังในผลการดำเนินการขององค์กร ตามเกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งประกอบด้วยเกณฑ์ 7 หมวด ดังแผนภาพดังต่อไปนี้

ความสำคัญของหมวดที่ 1 การนำองค์กรตามเกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ

การนำองค์กรตามเกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ มีความสำคัญต่อแนวทางในการกำหนด วิสัยทัศน์ พันธกิจ ค่านิยม เป้าประสงค์ระยะสั้นและระยะยาว และความคาดหวังในผลการดำเนินการ รวมทั้งการให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การกระจายอำนาจการตัดสินใจ

การสร้างนวัตกรรม และการเรียนรู้ในส่วนราชการ รวมทั้งตรวจประเมินว่าส่วนราชการมีการกำกับดูแลตนเองที่ดี และดำเนินการเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสาธารณะและชุมชนอย่างไร ขององค์กรที่มีคุณภาพ ฯ ซึ่งจะมีอยู่ 2 ประเด็น คือ

1. การนำองค์กร เป็นการดำเนินการของผู้บริหารของส่วนราชการที่ได้ชี้นำองค์กร การกำกับดูแลตนเองที่ดี และการทบทวนผลการดำเนินการ ประกอบด้วย การกำหนดทิศทางของส่วนราชการ โดยให้ความสำคัญต่อการที่ผู้บริหารระดับสูงจะต้องมีการกำหนดวิสัยทัศน์ ค่านิยม ทิศทาง ผลการดำเนินการที่คาดหวัง และการถ่ายทอดไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้บุคลากรขององค์กรได้รับรู้อย่างต่อเนื่อง การกำกับดูแลตนเองที่ดี โดยให้ความสำคัญต่อการบริหารองค์การที่ยึดหลักความโปร่งใส ตรวจสอบได้ ความรับผิดชอบตลอดจนการปกป้องผลประโยชน์ของประเทศชาติ และ การทบทวนผลการดำเนินการของส่วนราชการ โดยให้ความสำคัญต่อการที่องค์การจะต้องมีการทบทวนผลการดำเนินงาน ตลอดจนการนำผลมาปรับปรุงส่วนราชการ

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และมีการดำเนินงานอย่างมีจริยธรรมและบำเพ็ญตนเป็นพลเมืองดี ประกอบด้วย ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ โดยให้ความสำคัญในการพิจารณาต่อผลการดำเนินงานกรณีที่การปฏิบัติงานมีผลกระทบต่อสังคม การดำเนินการอย่างมีจริยธรรม โดยให้ความสำคัญต่อการพิจารณาในเรื่องที่องค์การมีการดำเนินงานอย่างมีจริยธรรมตลอดจนการวัดและการตรวจติดตามการมีจริยธรรม และการให้การสนับสนุนต่อชุมชนที่สำคัญ โดยให้ความสำคัญต่อการที่องค์การสนับสนุนและสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนที่สำคัญ

บทบาทการนำองค์กรตามเกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐของโรงเรียนนายเรือ (ร.ร.นายเรือ)

โรงเรียนนายเรือ (Royal Thai Naval Academy : RTNA) เป็นสถาบันหลักในการผลิตนายทหารสัญญาบัตรอันเป็นรากแก้วของกองทัพเรือ ที่สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับสังคม สามารถนำความรู้ และสติปัญญามาพัฒนาสังคมให้ดีงามมีสมรรถภาพร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา ที่เหมาะสมต่อการเป็นผู้ชี้นำให้แก่สังคมโดยเฉพาะการปลูกฝังวิธีคิด สร้างจิตสำนึกในความซื่อสัตย์สุจริต ตลอดจนดำรงไว้ซึ่งพื้นฐานแห่งการเชิดชูเกียรติและศักดิ์ศรีคู่ความดีของนักเรียนนายเรือ ตามกรอบแนวคิดแนวทางการพัฒนาศักยภาพองค์กร ฯ เป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในสังกัดของกระทรวงกลาโหม ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2440 มีสถานที่ตั้งเดิมคือบริเวณพระราชวังเดิมในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดโรงเรียนนายเรือ เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2449 โดยฯ ได้ลงลายพระราชหัตถเลขาในสมุดเยี่ยมโรงเรียนนายเรือ เป็นข้อความประวัติศาสตร์ว่า“วันที่ 20 พฤศจิกายน รัตนโกสินทร์ศก 125 เราจุฬาลงกรณ์ ได้มาเปิดโรงเรียนนี้ มีความปลื้มใจซึ่งได้เห็นการทหารเรือมีรากหยั่งลงแล้ว จะเป็นที่มั่นสืบไปในภายน่า” โดยกองทัพเรือได้ถือเอาวันนี้เป็นวันสถาปนาโรงเรียนนายเรือและวันกองทัพเรืออีกด้วย

ผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือกำหนดวิสัยทัศน์ **“โรงเรียนนายเรือจะเป็นสถาบันผลิตนายทหารเรือที่เป็นเลิศในภูมิภาคอาเซียน”** โดยมีความมุ่งมั่นให้คณะผู้บริหารและผู้บังคับบัญชาของหน่วยทุกระดับ

รวมทั้งกำลังพลทุกนายมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนวิสัยทัศน์ของกองทัพเรือโดยให้ตระหนักต่อภารกิจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ นักเรียนนายเรือ

วิสัยทัศน์	โรงเรียนนายเรือจะเป็นสถาบันผลิตนายทหารเรือที่เป็นเลิศในภูมิภาคอาเซียน
เป้าประสงค์หลัก	ผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายเรือมีขีดสมรรถนะในความเป็นผู้นำหน่วย และวิชาชีพทหารเรือตรงตามความต้องการของ ทร.
ค่านิยม	T - Talent มีความเป็นเลิศในวิชาชีพและวิชาการ L – Loyalty มีความซื่อสัตย์ จงรักภักดี I - Integrity มีคุณธรรม M - Model เป็นแบบอย่างที่ดี
วัฒนธรรม	R-Responsibility ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ T-Teamwork & Team Learning ทำงานและการเรียนรู้เป็นทีม N-Nation ทำเพื่อส่วนรวมและเสียสละเพื่อประเทศชาติ A-Allegiance ความจงรักภักดี

ตารางที่ 1 แสดงวิสัยทัศน์ เป้าประสงค์หลัก ค่านิยม วัฒนธรรม ของโรงเรียนนายเรือ

โรงเรียนนายเรือกับการติดตามผลลัพธ์การดำเนินงาน รับฟังความเห็น และกำกับดูแลองค์กรร่วมกัน

ที่ผ่านมาในการการติดตามผลลัพธ์การดำเนินงาน รับฟังความเห็น และกำกับดูแลองค์กรร่วมกัน ผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือ ได้กำหนดให้มีการประชุมหน่วยขึ้นตรงของโรงเรียนนายเรือเป็นประจำทุกเดือน เพื่อให้หน่วยต่างๆ ได้รายงานผลการปฏิบัติงานที่หน่วยต่างๆ รับผิดชอบ และปัญหาข้อขัดข้อง (ถ้ามี) และให้ความสำคัญในการติดตามความก้าวหน้าในการจัดซื้อจัดจ้างตามแผนปฏิบัติราชการประจำปีของ รร.นร. และความก้าวหน้าในการเบิกจ่ายงบประมาณในภาพรวมของ รร.นร.เพื่อให้ที่ประชุมรับทราบ และถกแถลงร่วมกับผู้บริหารระดับต่างๆ ของ นขต.รร.นร.ที่เกี่ยวข้องหาข้อยุติในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งนำเสนอเรื่องที่มีความสำคัญ ที่หน่วยต่างๆ ควรจะได้รับทราบ และแบ่งปันให้กับหน่วยต่างๆ เป็นส่วนรวม นอกจากนี้ได้มีการสั่งการ และมอบหมายนโยบายที่สำคัญให้หน่วยขึ้นตรงปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของกองทัพเรือ เช่น การจัดกิจกรรม 5 ส. (กองทัพเรือกำหนดให้ นขต.ทร. และหน่วยเฉพาะกิจ จัดกิจกรรมในพ.ค.61) , การสนับสนุนและมีส่วนร่วมในโครงการจิตอาสาพระราชทานตามแนวพระราชดำริ โดยจัดกำลังพลเข้ารับการอบรมหลักสูตรหลักประจำ รุ่นที่ 1 ประจำปี 2561 “เป็นเบ้า เป็นแม่พิมพ์” นำความรู้ไปขยายผลในหน่วย เพื่อให้กำลังพล ของหน่วยรวมทั้งประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ มีความเสียสละ มีอุดมการณ์ และมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี สามารถร่วมกันปฏิบัติงานในการช่วยเหลือประชาชนด้านการบรรเทา สาธารณภัย การปรับปรุงสภาพแวดล้อม การพัฒนาบุคลากร และสถานที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงขึ้น เป็นต้น

ระบบการนำและกำกับดูแลองค์กรของกองทัพเรือที่เข้มแข็งและยั่งยืน ของโรงเรียนนายเรือ

1. สร้างการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางองค์กรร่วมกัน

บทบาทและแนวทางในการดำเนินงานสร้างการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางองค์กรร่วมกัน ผบ.รร.นร. ได้แต่งตั้งคณะทำงานพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐโรงเรียนนายเรือ พิจารณาเพื่อทบทวนวิสัยทัศน์ โดยได้มีการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อกำหนดทิศทางการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ กำหนดนโยบายในการจัดทำยุทธศาสตร์ ตลอดจนรวบรวมข้อมูลจากทุกหน่วยขึ้นตรงโรงเรียนนายเรือ (Data Gathering) การสัมมนาเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในภายนอก กำหนดวิสัยทัศน์ ค่านิยม วัฒนธรรมองค์กร รวมทั้งได้มีการกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ ตัวชี้วัดหลัก เพื่อจัดทำวิสัยทัศน์ โดยพิจารณาประเด็นความต้องการทางยุทธศาสตร์ เพื่อให้ตอบสนองความต้องการอย่างครบถ้วน ให้เชื่อมโยงสอดคล้องกับทิศทางวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ของกองทัพเรือ และนโยบายเฉพาะบัญชาการทหารเรือ พ.ศ.2559 พร้อมกับผู้วิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน ปัญญาอุปสรรคและโอกาสในการพัฒนา โดยกำหนดเป็น กิจกรรมหลัก ตัวชี้วัด ห้วงเวลา งบประมาณ และหน่วยรับผิดชอบซึ่งเป็นแนวทางในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์โรงเรียนนายเรือ 10 ปี เพื่อนำไปจัดทำแผนปฏิบัติราชการ 4 ปี และแผนปฏิบัติราชการประจำปีที่ชัดเจน และได้กำหนดให้มีการทบทวนแผนยุทธศาสตร์โรงเรียนนายเรือเป็นประจำทุกปี

สำหรับค่านิยม ได้แก่ T – Talent มีความเป็นเลิศในวิชาชีพและวิชาการ L– Loyalty มีความซื่อสัตย์ จงรักภักดี I – Integrity มีคุณธรรม M – Model เป็นแบบอย่างที่ดี นั้น ได้กำหนดจากการประชุมคณะทำงานพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐโรงเรียนนายเรือ ร่วมพิจารณาจัดทำค่านิยมของโรงเรียนนายเรือ ในการนี้ ผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือ แสดงออกให้เห็นถึงความมุ่งมั่นต่อค่านิยมของ รร.นร. โดยเป็นผู้ลงนามด้วยตนเองในการอนุมัติให้กำหนดค่านิยมของ รร.นร. 4 ประการ เพื่อให้กำลังพลของหน่วยรับทราบ และถือปฏิบัติเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

2. กลไกที่นำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

บทบาทและกลไกที่นำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมจากนโยบายของผู้บัญชาการโรงเรียนจากสภาพแวดล้อมทั้งภายใน และภายนอกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วดังนั้น รร.นร.จึงได้ศึกษา และจัดทำกรอบแนวคิดในการพัฒนาการบริหารจัดการ รร.นร. จำเป็นต้องกำหนดกรอบทิศทางในการพัฒนาให้มีความชัดเจน เด่นชัด มีทิศทางการวางแผนยุทธศาสตร์ของ รร.นร.นี้ เป็นกระบวนการตัดสินใจเพื่อกำหนดทิศทางในอนาคตขององค์กร โดยกำหนดสภาพการณ์ในอนาคตที่ต้องบรรลุและกำหนดแนวทางในการบรรลุผลบนพื้นฐานข้อมูลรอบด้านที่เป็นระบบ เนื่องจากโรงเรียนนายเรือ (รร.นร.) เป็นหน่วยงานที่มีภารกิจตามพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการและกำหนดหน้าที่ของส่วนราชการ โรงเรียนนายเรือ กองทัพไทย กระทรวงกลาโหม พ.ศ.2552 ตามมาตรา 38 ที่กำหนดให้ รร.นร. มีหน้าที่ให้การศึกษา อบรม และ ดำเนินการฝึกนักเรียนนายเรือ มีผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือเป็นผู้บังคับบัญชารับผิดชอบ และ ปฏิบัติภารกิจตามนโยบายของ ทร. อีกทั้ง รร.นร.จำเป็นต้องดำเนินงานภายใต้ กฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดต่าง ๆ ได้แก่ ระเบียบโรงเรียนนายเรือว่าด้วยการศึกษา ข้อบังคับของสภาการศึกษาวิชาการทหาร กระทรวงกลาโหม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 กรอบมาตรฐานและเกณฑ์การประกันคุณภาพของ สมศ. สกอ. และ กพร.

ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินงานของ รร.นร.มีทิศทางที่ชัดเจนและทุกหน่วยงานมีการปฏิบัติร่วมกันได้ อย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับนโยบาย ทร. ครอบคลุมมิติด้านประสิทธิผล ด้านประสิทธิภาพ ด้านคุณภาพ และด้านการพัฒนาองค์กรที่ดี สู่การบริหารจัดการคุณภาพที่เป็นเลิศ รร.นร.จึงได้กำหนดให้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การบริหารของ รร.นร.ระยะ 10 ปี (พ.ศ.2558 – 2567) ขึ้น ซึ่งแผนยุทธศาสตร์นี้ยังเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการกำกับติดตาม และประเมินผลการทำงานภายใต้ระบบการสร้างตัวชี้วัดผลการดำเนินงาน ตามระบบ การบริหารงานสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นการวัดผลการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม

3. การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน ติดตามกำกับดูแลองค์การ สร้างความเข้มแข็งที่ยั่งยืน

บทบาทในการสร้างการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน ติดตามกำกับดูแลองค์การ สร้างความเข้มแข็งที่ยั่งยืน ผบ.รร.นร. ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในระดับหน่วย และระดับบุคคล โดยผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือจะมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการด้านการพัฒนากำลังพลและการจัดการความรู้ของ รร.นร. (รอง ผบ.รร.นร. เป็นประธานฯ) ประกอบด้วยผู้บริหารของ นขต. ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ พิจารณารายละเอียด มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและแนวทางของ รร.นร. สู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ด้านการพัฒนาองค์ความรู้ของหน่วยงานในโรงเรียนนายเรือ สนับสนุน กำกับ ดูแล และติดตามการดำเนินงานของคณะทำงานการจัดการความรู้ของหน่วย จัดทำแผนการจัดการความรู้ ของ รร.นร. และจัดทำเป็นโครงการฝึก ศึกษา อบรม ประชุม สัมมนา และดูงาน ในประเทศ และต่างประเทศ ประจำปี เสนอขออนุมัติโรงเรียนนายเรือ เพื่อดำเนินการเรื่องการจัดการความรู้ เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ และสร้างนวัตกรรมในการปฏิบัติงานที่รับผิดชอบ และเพื่อพัฒนา และส่งเสริมให้กำลังพลมีการเรียนรู้ และส่งเสริมให้กำลังพล ในทุกระดับลาไปศึกษาในระดับต่างๆ ในสถานศึกษาต่างๆ ในประเทศนอกเวลาราชการ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ และสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับกำลังพล และในแต่ละปีเข้าร่วมการจัดนิทรรศการการจัดการความรู้ตามที่ทร. ได้กำหนด เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างหน่วยงานต่างๆ เป็นประจำทุกปี

4. ผู้นำที่เข้มแข็ง ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี (Role Model) ให้ความสำคัญกับการสร้างผู้นำในอนาคต

บทบาทของผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดี ผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือได้แสดงออกถึงการเป็นตัวอย่างที่ดี (Role Model) ให้กับกำลังพลของหน่วยในการปฏิบัติตามค่านิยมกองทัพเรือ “ TLIM ” ในกิจกรรมที่ผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือเข้าไปมีส่วนร่วมในโอกาสต่างๆ อาทิเช่น เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ และยอมรับความเห็นของผู้อื่น ในการประชุมหัวหน้าหน่วยขึ้นตรง รร.นร. และการประชุมโอกาสต่างๆ พร้อมทั้งปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนรู้จักการทำงานเป็นทีม และทำงานอย่างผู้รู้จริง มีความกล้าหาญอดทน มีน้ำใจและเด็ดเดี่ยว มีความละเอียดรอบคอบและไม่ประมาท อีกทั้งยังยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีทหารเรืออันดีงามในทุกกรณี ดำรงเชิดชูและรักษาไว้ซึ่งพระบรมเดชานุภาพแห่งพระมหากษัตริย์เป็นผู้มีอุดมการณ์ในการปฏิบัติงานเพื่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และสถาบันการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีความซื่อสัตย์ต่อหน่วยงาน ต่อหน้าที่ ต่อผู้ร่วมงาน และต่อตนเอง เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม มีเมตตา กรุณา และเสียสละ ไม่โอ้อวด ไม่ทับถม ไม่ก้าวร้าวผู้อื่น ไม่

อิจฉาริษยา มีความสุภาพอ่อนโยน เป็นผู้รู้จักกาลเทศะมีน้ำใจนักกีฬา พร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือผู้อื่นเสมอ รวมทั้งประพฤติตนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย มีความเป็นผู้นำ มีบุคลิกภาพและลักษณะทหารที่ดี มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์มีวินัย เสียสละ อุทิศตน และตรงต่อเวลา เป็นผู้ที่มีความรู้ ยึดมั่นในระเบียบ คำสั่ง ข้อบังคับและแบบธรรมเนียมของทหารอย่างเคร่งครัด มุ่งมั่น ทำสิ่งใดทำจริง โดยมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของงาน ยึดถือภารกิจและหน้าที่เหนือสิ่งอื่นใด

5. การส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติตามหลักนิติธรรม ความโปร่งใส และความมีจริยธรรม

บทบาทในการการส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติตามหลักนิติธรรม ความโปร่งใส และความมีจริยธรรม ตามแนวทางการบริหาร พัฒนากำลังพล ให้เกิดความมีประสิทธิภาพมีความโปร่งใสและเป็นธรรม นั้น รร.นร.ได้จัดทำโครงการติดตั้งระบบสารสนเทศเพื่อการศึกษา โดยใช้เทคโนโลยีเครือข่ายแบบไร้สาย หรือ Wi-Fi มีเป้าหมายจะให้การบริการด้านระบบสารสนเทศมีพื้นที่การให้บริการครอบคลุมพื้นที่ของ รร.นร. ส่งผลให้ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ให้กำลังพลของ รร.นร. ทราบ ทางช่องทางการสื่อสารทั้งหมดของ รร.นร. เพื่อให้กำลังพลได้รับทราบข้อมูลด้วยความถูกต้อง รวดเร็ว ทันเวลา ผลการปฏิบัติ ดำเนินการตามแผนงานที่กำหนด

ตามแนวทางการปลูกจิตสำนึกในการให้บริการต่อประชาชนด้วยความโปร่งใส สุจริต และเป็นธรรม นั้น โรงเรียนนายเรือได้ดำเนินการจัดบรรยาย / อบรม คุณธรรมจริยธรรม ศีลธรรม และธรรมาภิบาลให้กับกำลังพลภายใน โรงเรียนนายเรือ ได้นิมนต์พระร่วมแสดงธรรมเทศนา และนำ นนร. ไปปฏิบัติธรรมะเดินจงกลม นั่งสมาธิ ทำให้ นนร. มีสมาธิที่ดีในการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งกำลังพล ของ โรงเรียนนายเรือ มีความพอใจในกิจกรรมดังกล่าว อีกทั้ง ยังได้จัดกิจกรรมบรรยายตามโครงการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตกำลังพลให้กำลังพล และครอบครัวสามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ตามแนวทางด้านการประพฤติความมีจริยธรรม โรงเรียนนายเรือมีแนวทางของผู้บริหารของหน่วยแสดงความมุ่งมั่นต่อการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาล โดย ผบ.รร.นร.มีเจตนารมณ์ให้ ข้าราชการและ นนร. ทุกนาย จะต้องเป็นผู้ที่ยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริตไม่คดโกงและไม่ยอมให้ผู้ใดคดโกง ผู้บริหารได้ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีการคัดเลือกบุคคลดีเด่น การยกย่อง ชมเชยผู้ที่มีความประพฤติดี ปฏิบัติตนดี มีการกำหนดตัวชี้วัดด้านคุณธรรม จริยธรรมร้อยละของการกระทำผิดทุจริตเป็นศูนย์

กลุ่มผู้บริหารระดับสูงของ โรงเรียนนายเรือมีการประพฤติปฏิบัติตน ตามหลักธรรมาภิบาลขององค์กร และนโยบาย แสดงตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีกำหนดแนวทาง กำกับติดตาม และมีการสร้างบรรยากาศมีการจัดการบรรยายเกี่ยวกับความรู้ด้านกฎหมาย จัดการบรรยายขั้นตอนการจัดซื้อ/จัดจ้าง ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุ พ.ศ.2560 จัดการบรรยายให้ความรู้หลักธรรมาภิบาลให้แก่กำลังพล มีช่องทางการร้องเรียนเกี่ยวกับการทุจริตและประพฤติมิชอบโดยผ่าน ทร. (ศูนย์ราชการใสสะอาด ทร. และศูนย์ดำรงธรรม จว.สมุทรปราการ) เผยแพร่กฎ ระเบียบต่าง ๆ ของส่วนราชการ ผ่านทางเว็บไซต์ของ รร.นร. เพื่อให้กำลังพลภายในหน่วยงานได้รับทราบถึงกฎระเบียบที่จำเป็นต้องรู้และสิทธิประโยชน์ที่จะได้รับ มีการยกตัวอย่างผู้ที่ประพฤติตนที่เป็นประโยชน์ให้แก่ ทร. และภายนอก ทร. เพื่อสร้างแรงจูงใจในการประพฤติปฏิบัติตามกฎหมายและการมีจริยธรรม โดยกำหนดตัวชี้วัดให้ กำลังพลไม่มีการกระทำความผิด

ทุจริต โดยมีการจัดโครงการตามนโยบาย กองทัพเรือใสสะอาด ประจำปี งป.62 ร่วมกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดเป้าหมาย แนวทาง และตัวชี้วัด แผนงานบูรณาการเชิงยุทธศาสตร์ เพื่อต่อต้านการทุจริต และประพฤติมิชอบ จำนวน 6 โครงการ อาทิ โครงการก่อร่างสร้างฝัน โครงการ Culture Music โครงการ Give Healthy โครงการ Big Brother โครงการ สื่อสร้างสรรค์เสริมสร้างสังคม และ โครงการพุทธศาสตร์รวมใจฯลฯ

6. บทบาทในการส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมและสนับสนุนชุมชนที่สำคัญ

- ด้านความผาสุกของสังคม จัดให้มีการดำเนินการในกรณีที่การจัดการเรียนการสอนการให้บริการและการปฏิบัติงานมีผลกระทบในเชิงลบต่อสังคม ในการปฏิบัติภารกิจของ โรงเรียนนายเรือที่อาจจะมีผลกระทบในเชิงลบต่อสังคมในการฝึกภาคปฏิบัติในทะเลของ นนร. มีการฝึกยิงอาวุธบนเรืออาจเกิดอันตรายต่อเรือประมง เรือสินค้าและเรืออื่น ๆได้มีมาตรการป้องกันมีมาตรการโดยการออกประกาศชาวเรือเพื่อแจ้งกำหนดการฝึกยิงอาวุธในพื้นที่อำเภอสัตหีบ จว.ชลบุรี เป็นพื้นที่อันตราย รวมทั้งจัดเรือตรวจการณ์ ในการลาดตะเวนบริเวณพื้นที่ยิงอาวุธเพื่อแจ้งให้เรือประมง เรือสินค้าและเรืออื่น ๆ ให้ออกนอกพื้นที่ขณะทำการยิงอาวุธของการฝึกภาคปฏิบัติในทะเลของ นนร.และมีการรายงานผลการปฏิบัติจากการรายงานผลการฝึกภาคปฏิบัติของ นนร. ทำให้ลดผลกระทบแก่ ผู้ประกอบการ ทำการประมงในพื้นที่ฝึก โดยมีโครงการการบำบัดน้ำเสียของ กรม.นนร.ฯ ลดมลพิษของเสีย ลดผลกระทบจากการปฏิบัติงานของ กรม.นนร.ฯ สร้างความสมบูรณ์ให้กับระบบสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

- ด้านการสนับสนุนชุมชน โดยชุมชนที่สำคัญของโรงเรียนนายเรือ ประกอบด้วย ชุมชนที่มีตำบลที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียง กับหน่วยของ รร.นร. ในแต่ละพื้นที่ ชุมชนที่อาจได้รับผลกระทบจากการปฏิบัติงานของ รร.นร. และหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานของรร.นร. โดยโรงเรียนนายเรือได้กำหนดชุมชนนาวีปากน้ำเป็นชุมชนที่สำคัญต่อหน่วย เนื่องจากเป็นที่พักอาศัยของข้าราชการ ครู อาจารย์ที่ปฏิบัติงานให้กับ โรงเรียนนายเรือ โดยได้มีการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน อาทิมีการจัดกิจกรรมการแข่งขันกีฬาของบ้านพัก และดูงานโครงการศึกษาวิจัย และพัฒนาสิ่งแวดล้อม แหลมผักเบี้ย อันเนื่องมาจากพระราชดำริบ้านแหลมจว.เพชรบุรีและกองร้อยตชด.146 จว.ประจวบคีรีขันธ์

- มีการสร้างสนามเด็กเล่น สนามกีฬา รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้ลูกหลานข้าราชการของโรงเรียนนายเรือได้ออกกำลังกาย มีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรง

- มีการจัดกิจกรรมค่ายเยาวชน โรงเรียนนายเรือประจำปี 2562 เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนซึ่งเป็นบุตรหลานทหารเรือ ได้รับทราบถึงความสำคัญและแนวทางในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมทั้งดำเนินการปลุกจิตสาธารณะให้แก่เยาวชนต่อไป

- จัดกิจกรรม 5 ส. บ้านพักข้าราชการ โรงเรียนนายเรือ และจัดกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์เนื่องในวันคล้ายวันสถาปนาโรงเรียนนายเรือและวันกองทัพเรือ

7. ด้านการสร้างองค์กรคุณภาพที่ยั่งยืนโดยมีการดำเนินกิจกรรมในด้านต่างๆดังนี้

1. ด้านการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์ของกองทัพเรือ(ทร.)

โรงเรียนนายเรือได้ดำเนินการศึกษาและจัดทำกรอบแนวคิดในการพัฒนาการบริหารจัดการโรงเรียนนายเรือจำเป็นต้องกำหนดกรอบทิศทางในการพัฒนาให้มีความชัดเจน เด่นชัด มีทิศทางการวางแผนยุทธศาสตร์ของ โรงเรียนนายเรือนี้เป็นกระบวนการตัดสินใจเพื่อกำหนดทิศทางในอนาคตขององค์กร โดยกำหนดสภาพการณ์ในอนาคตที่ต้องบรรลุและกำหนดแนวทางในการบรรลุผลบนพื้นฐานข้อมูลรอบด้านที่เป็นระบบเนื่องจากโรงเรียนนายเรือ เป็นหน่วยงานที่มีภารกิจตามพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการและกำหนดหน้าที่ของส่วนราชการ โรงเรียนนายเรือ กองทัพไทย กระทรวงกลาโหม พ.ศ.2552 ตามมาตรา 38 ที่กำหนดให้ รร.นร. มีหน้าที่ให้การศึกษา อบรม และ ดำเนินการฝึกนักเรียนนายเรือ มีผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือเป็นผู้บังคับบัญชารับผิดชอบ และ ปฏิบัติภารกิจตามนโยบายของ ทร. อีกทั้ง รร.นร.จำเป็นต้องดำเนินงานภายใต้ กฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดต่าง ๆ ได้แก่ ระเบียบโรงเรียนนายเรือว่าด้วยการศึกษา ข้อบังคับของสภาการศึกษาวิชาการทหาร กระทรวงกลาโหม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 กรอบมาตรฐานและเกณฑ์การประกันคุณภาพของ สมศ. สกอ. และ กพร. ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินงานของ รร.นร.มีทิศทางที่ชัดเจนและทุกหน่วยงานมีการปฏิบัติร่วมกันได้อย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับนโยบาย ทร. ครอบคลุมมิติด้านประสิทธิผล ด้านประสิทธิภาพ ด้านคุณภาพ และด้านการพัฒนาองค์กรที่ดี สู่การบริหารจัดการคุณภาพที่เป็นเลิศ โรงเรียนนายเรือ จึงได้กำหนดให้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การบริหารของ โรงเรียนนายเรือ ระยะ 10 ปี ขึ้น ซึ่งแผนยุทธศาสตร์นี้ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำกับติดตาม และประเมินผลการทำงานภายใต้ระบบการสร้างตัวชี้วัดผลการดำเนินงาน ตามระบบการบริหารงานสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นการวัดผลการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม

2. ด้านการติดตามผลการดำเนินการ

- จัดให้มีการประชุม นขต.รร.นร. เป็นประจำทุกเดือน ทั้งในระดับผู้บริหาร และระดับผู้ปฏิบัติ โดยเป็นการดำเนินการในระหว่างหน่วยงานในระดับหน่วยขึ้นตรงโรงเรียนนายเรือ และภายในหน่วยขึ้นตรงโรงเรียนนายเรือ เพื่อรับฟังข้อมูล อุปสรรคข้อขัดข้อง ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ รวมทั้งข้อยุติที่ได้จากการระดมความคิดเห็นที่หลากหลายที่ได้จากการอภิปราย ถกแถลงและวิเคราะห์ร่วมกัน จนได้ข้อสรุปในการนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานที่เกิดประสิทธิผลต่อไป

- มีการจัดคณะผู้บังคับบัญชาระดับสูงไปตรวจเยี่ยมและตรวจการฝึกต่าง ๆ เพื่อ พบปะ พูดคุย ติดตามงาน รวมทั้งหารือกันภายในหน่วย เพื่อให้ผู้บังคับบัญชาได้มีโอกาสได้ถกแถลงกับผู้ใต้บังคับบัญชาในระดับรองลงมาและเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ในการรับฟังอุปสรรคข้อขัดข้องในการทำงาน รวมทั้งรับฟังข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะหนทางปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อจะสามารถนำไปพัฒนาแนวทางในการปฏิบัติงานของหน่วย ให้มีผลสำเร็จตามที่ต้องการยิ่งขึ้น

- มีการประชุมอย่างไม่เป็นทางการภายในหน่วยรอง/กอง/ฝ่าย เพื่อเป็นเวทีในการแสดงและแลกเปลี่ยน ข้อคิดเห็น เพื่อการปรับปรุงแนวทางการปฏิบัติงานต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

- จัดให้มีการสัมมนาแนวทางการปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อช่วยกันระดมความคิดในการเสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน เพื่อให้ได้แนวทางการปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้อย่างได้ผลเป็นรูปธรรม ซึ่งได้มาจากการมีส่วนร่วมและสอดคล้องกับความต้องการของทุกหน่วยในโรงเรียนนายเรือ

3. ด้านการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือ ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในระดับหน่วย และระดับบุคคล โดยผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือจะมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการด้านการพัฒนากำลังพลและการจัดการความรู้ของโรงเรียนนายเรือ (รอง ผบ.รร.นร. เป็นประธานฯ) ประกอบด้วยผู้บริหารของ นขต. ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ พิจารณารายละเอียด มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและแนวทางของ โรงเรียนนายเรือ สู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ด้านการพัฒนาองค์ความรู้ของหน่วยงานในโรงเรียนนายเรือ สนับสนุน กำกับ ดูแล และติดตามการดำเนินงานของคณะทำงานการจัดการความรู้ของหน่วย จัดทำแผนการจัดการความรู้ ของ โรงเรียนนายเรือ และจัดทำเป็นโครงการฝึก ศึกษา อบรม ประชุม สัมมนาและดูงาน ในประเทศ และต่างประเทศ ประจำปี เสนอขออนุมัติโรงเรียนนายเรือ เพื่อดำเนินการเรื่องการจัดการความรู้ เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ และสร้างนวัตกรรมในการปฏิบัติงานที่รับผิดชอบ และเพื่อพัฒนา และส่งเสริมให้กำลังพลมีการเรียนรู้ และส่งเสริมให้กำลังพลในทุกระดับลาไปศึกษาในระดับต่างๆ ในสถานศึกษาต่างๆ ในประเทศนอกเวลาราชการ เพื่อเพิ่มพูนความรู้และสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับกำลังพล และในแต่ละปีเข้าร่วมการจัดนิทรรศการการจัดการความรู้ตามที่ทร. ได้กำหนดเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างหน่วยงานต่างๆ เป็นประจำทุกปี

4. ด้านการมอบอำนาจ และการกระจายอำนาจ

โรงเรียนนายเรือมีการจัดหน่วยขึ้นตรงให้สามารถปฏิบัติภารกิจตามที่โรงเรียนนายเรือกำหนด โดยมีโครงสร้างการจัดส่วนราชการเพื่อรองรับงานด้านฝ่ายอำนวยการ ฝ่ายปฏิบัติ ฝ่ายสนับสนุน โดยการจัดหรือกำหนดอัตราของหน่วยขึ้นตรงโรงเรียนนายเรือให้สอดคล้องกับนโยบายหน่วยเหนือ ภารกิจและหน้าที่ที่ได้รับมอบโดยการจัดทำออกมาเป็นเอกสารหลักฐานที่เรียกว่า อัตราเฉพาะกิจ รวมทั้งมีการจัดระบบงาน การแบ่งระดับการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น และมอบอำนาจการตัดสินใจให้ผู้บังคับบัญชาระดับต่าง ๆ โดยสั่งการเป็นลายลักษณ์อักษรในรูปของคำสั่งมอบอำนาจสั่งการและทำการแทน ผบ.รร.นร. และสรุปรายงานการลงนามแทน ผบ.รร.นร. รวมทั้งมีการติดตาม/ทบทวนเรื่องการมอบอำนาจเพื่อแก้ไขให้มีความเหมาะสมซึ่งจะเป็นการกระจายอำนาจในการตัดสินใจ มีความยืดหยุ่นและเกิดความคล่องตัวในการปฏิบัติ ส่งผลให้การปฏิบัติภารกิจของหน่วยต่าง ๆ บรรลุผลสำเร็จในภาพรวมของโรงเรียนนายเรือ ที่ทันต่อความต้องการของผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอยู่เสมอ

บทสรุป

บทบาทการนำองค์กรของร.ร.นายเรือ ตามเกณฑ์การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ เป็นการศึกษาแนวคิดแนวทางการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐของหน่วยงานภาครัฐโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานฯ ของ รร.นร. เฉพาะหมวดที่ 1.การนำองค์กร ซึ่งมีความสำคัญในการ

กำหนด วิสัยทัศน์ พันธกิจ ค่านิยม เป้าประสงค์ระยะสั้นและระยะยาว และความคาดหวังในผลการดำเนินการรวมทั้งการให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ฯลฯ ผลการศึกษาดังกล่าว ฯ พบว่า

1. วิสัยทัศน์ “รร.นร.โรงเรียนนายเรือจะเป็นสถาบันผลิตนายทหารเรือที่เป็นเลิศในภูมิภาคอาเซียน ”ควรมีความหมายในการกำหนดทิศทาง ระยะเวลาที่ชัดเจน มีความเป็นรูปธรรม ซึ่งต้องแสดงให้เห็นความชัดเจนในความเป็นเลิศของ รร.นร.มีความเป็นไปในด้านใด ภายในระยะเวลาเท่าไร เป็นต้น

2. ค่านิยมของรร.นร.ถือเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญและเคร่งคัดในการหล่อหลอมให้บุคลากรของรร.นร.มีอุปนิสัยในการดำเนินงานให้เป็นแนวทางเดียวกันโดยหากมีการส่งเสริมให้มีการดำเนินการดังกล่าวอย่างเป็นประจำและสม่ำเสมอจะกลายเป็นวัฒนธรรมองค์กรที่ดีซึ่งอาจต้องมีการปรับแต่งให้เกิดความสอดคล้องกับค่านิยมขององค์กร รร.นร.และกลยุทธ์ขององค์กรของ รร.นร.ดังกล่าว

3. การสร้างบรรยากาศองค์กรที่ดี ผู้นำ รร.นร.จะต้องมีการบริหารจัดการกิจกรรมการต่างๆ ในการส่งเสริมกระตุ้นจูงใจให้บุคลากรของ รร.นร.ได้เข้ามามีส่วนในการขับเคลื่อน ติดตามกำกับดูแลองค์การเพื่อสร้างความเข้มแข็งที่ยั่งยืนให้กับองค์กร โดยผู้นำควรประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี (Role Model) ให้ความสำคัญกับบุคลากรอย่างไม่เลือกปฏิบัติ ตลอดจนการสร้างผู้นำในอนาคตด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักนิติธรรม ความโปร่งใส และความมีจริยธรรม

4. การส่งเสริมบทบาทในการสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมควรมีการดำเนินการบนพื้นฐานของศักยภาพที่เด่นชัดขององค์ โรงเรียนนายเรือจำเป็นต้องกำหนดกรอบทิศทางในการพัฒนาจัดกิจกรรมดังกล่าวให้มีความชัดเจนเด่นชัดมีทิศทางและมีการกำหนดไว้ในแผนยุทธศาสตร์ของโรงเรียนนายเรือนี้เป็นกระบวนการตัดสินใจเพื่อกำหนดทิศทางในอนาคตขององค์กร ในการสร้างกิจกรรมฯเพื่อลดผลกระทบต่อสังคมดังกล่าว

บรรณานุกรม

กองเทพ เคลือบพณิชยกุล. **การปฏิรูประบบราชการไทย เพื่อก้าวเข้าสู่ราชการยุคใหม่.**กรุงเทพมหานคร, 2546.

กุลวัชร หงส์คู. **การจัดการภาครัฐแนวใหม่กับการจัดการจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษาเทศบาลนคร สมุทรสาคร.**กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.

โกวิทย์ นาเมืองรักษ์. **การประเมินการจัดการภาครัฐแนวใหม่ของเทศบาลตำบลกำแพง อำเภอละงู จังหวัดสตูล**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนาบริหารศาสตร์, 2553.

ธันยวัฒน์ รัตนสัค. **การบริหารราชการไทย**. เชียงใหม่ : คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555.

นินุช บุณยฤทธานนท์. ผลลัพธ์การนำแนวคิดการจดัการภาครัฐแนวใหม่มาใช้ในการปฏิรูประบบราชกาของหน่วยงานภาครัฐในจังหวัดเชียงใหม่. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต** บัณฑิวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.

นิวัฒน์ สุพัฒนจันทร์. **การรับรู้ของประชาชนเกี่ยวกับการจัดการการจัดการเทศบาลตามการจัดการภาครัฐแนวใหม่:กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านฉาง.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2555.

ประโยชน์ ส่งกลิ่น. การปฏิรูปการจัดการภาครัฐ: กรณีศึกษาการจดั การภาครัฐแนวใหม่ในประเทศไทย และสิงคโปร์. **วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์** บัณฑิตวิทยาลัมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.

พาวดี เมฆสวรรค์. การปฏิรูปภาคราชการสู่สภาพที่พึงปรารถนา: ทำอย่างไร ใครรับผิดชอบ. **วารสารข้าราชการ**. ปีที่ 42 ฉบับที่ 2, 2540.

เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์,** กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, 2553.

วรมิตร เพ็ชรสิงห์. **ปัญหาและอุปสรรคการปฏิบัติตามการจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลใน ทัศนคติของพนักงานส่วนตำบลในอำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา.** ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2551.

แนวโน้มผลตอบแทนของตลาดหลักทรัพย์ต่อสถานการณ์โรคระบาดโควิด19 ในประเทศไทยในทศวรรษหน้า

The return of the stock market on the pandemic situation of Covid 19 In Thailand within the next decade

ธวัชชัย เทียนบุญส่ง
โรงเรียนนายเรือ

บทคัดย่อ

บทความเรื่องแนวโน้มผลตอบแทนของตลาดหลักทรัพย์ต่อสถานการณ์โรคระบาดโควิด19 ในประเทศไทยในทศวรรษหน้ามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์โรคระบาด Covid-19 และผลตอบแทนจากตลาดหลักทรัพย์ จากการศึกษาพบว่าประเทศไทยและชาวไทยได้รับผลกระทบทั้งทางด้านเศรษฐกิจและทางด้านสังคม ผลกระทบเกิดขึ้นอย่างรุนแรงช่วงหลังจากที่รัฐบาลมีมาตรการล็อคดาวน์ทำให้ผู้คนไม่สามารถเดินทางได้ทำให้ระบบการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจหยุดชะงัก ผู้ประกอบการขาดกระแสเงินสดจำเป็นจะต้องลดการจ้างงานหรือปิดกิจการชั่วคราวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ภาครัฐบาลต้องจ่ายเงินเยียวยาประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อน ส่งผลกระทบทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศมีแนวโน้มลดลง ถึงแม้ว่าจะยังมีบางกิจการที่สามารถเปิดทำงานได้แต่การค้าขายก็เป็นไปอย่างยากลำบาก อีกทั้งผลการศึกษายังพบว่ารัฐบาลจะต้องทำให้ระบบการเมืองเกิดเสถียรภาพ พัฒนาและสร้างนโยบายด้านเศรษฐกิจและสังคมในการบริหารประเทศให้ชัดเจน สร้างความน่าเชื่อถือให้เกิดขึ้นเพื่อให้นักลงทุนเกิดความมั่นใจและกล้าลงทุน พัฒนาระบบการศึกษาให้กับคนรุ่นใหม่ให้สอดคล้องกับยุคสมัยและพัฒนาความสามารถในการหาเลี้ยงชีพหรือสร้างกระบวนการทางความคิดวิเคราะห์ที่เป็นระบบจนสามารถผลิตเทคโนโลยีขึ้นมาเองได้เพื่อนำมาต่อยอดประยุกต์ใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ รัฐบาลและภาคเอกชนจะต้องร่วมกันสนับสนุนการทำเกษตรแบบยั่งยืนรวมถึงการเพิ่มมูลค่าทางผลผลิตของผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรให้มีมูลค่าสูงขึ้น รัฐบาลควรใช้ข้อได้เปรียบเชิงภูมิศาสตร์ที่ประเทศไทยมีไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาระบบรางจนกลายเป็นศูนย์กลางทางการคมนาคมของอาเซียน สร้างแรงจูงใจให้บริษัทต่างชาติเข้ามาลงทุนที่ประเทศไทยมากขึ้นเพื่อให้เกิดการถ่ายทอดทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาสู้ประเทศไทย เป็นต้น

คำสำคัญ: โรคระบาด โควิด19, ตลาดหลักทรัพย์

Abstract

The article of "The return of the stock market on the pandemic situation of Covid 19 In Thailand within the next decade" has an objective to study the impact of the Covid-19 pandemic and the return of the stock market. From the study, it is found that Thailand

and Thai people are affected both economically and socially. The impact was severe after the government lock-down to prevent people from traveling, resulting in disruption of the economic circulation system. Entrepreneurs lack cash flow, inevitably need to reduce employment or temporarily close the business. The government has to pay money to remedy the people who have suffered. The overall result would affect the gross domestic product which tends to decrease. Although, some businesses can be operated, trading is difficult. The study also found that the governments must stabilize the political system. They have to develop and create the set of proper economic and social policies for national administration. They have to build credibility in order to give investors more confidence and courage to invest. They have to develop education systems for the new generation to be in line with current environment, create the ability to earn a living or create a system of analytical thinking that can be transformed into new technology to be used for further economic benefits. Governments and the private sector must jointly support sustainable agriculture as well as increasing the value of agricultural products. The government should use the geographic advantages that Thailand has, whether it is to develop the rail system to become a transportation hub of ASEAN, or to create incentives for foreign companies to invest more in Thailand in order to transfer technology and innovation to us.

Keywords: Pandemic, Covid-19, and Stock Market

บทนำ

จากสถานการณ์โรคระบาดไวรัสอู่ฮั่นหรือโควิด19 (Covid-19) ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงปลายปี 2562 เป็นต้นมา และขยายเป็นวงกว้างในหลายประเทศ ได้สร้างผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสังคมและเศรษฐกิจของประเทศไทย ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นในการลงทุนของภาคเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศที่มีแนวโน้มลดลง ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการใช้ชีวิตของมนุษย์ที่หันไปพึ่งพาการใช้เทคโนโลยีมากขึ้นเช่น การสั่งอาหารผ่านแอปพลิเคชั่น รวมถึงส่งผลกระทบต่อสังคมเป็นวงกว้างในการใช้มาตรการรักษาระยะห่างระหว่างกัน ถ้าเราได้ลองพิจารณาเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากโรคระบาดแล้วเราพบว่าเคยเกิดขึ้นมาหลายครั้งเพียงแต่ชนิดของโรคระบาดและผลกระทบทางด้านสุขภาพจะแตกต่างกันไปตามชนิดของโรคที่ได้ระบาด ซึ่งท้ายที่สุดแล้วเราทุกคนก็สามารถผ่านพ้นไปได้ ครั้งหนึ่งได้มีนักธรรมชาติวิทยาชาวอังกฤษ ชื่อชาลส์ โรเบิร์ต ดาวินส์ (Charles Robert Darwin) ได้กล่าวไว้ว่า“It is not the strongest of the species that survives, nor the most intelligent; it is the one most adaptable to change.” หรือเมื่อแปลเป็นภาษาไทยแล้วจะได้ใจความว่า "ผู้ที่อยู่รอดไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่แข็งแกร่งที่สุดหรือฉลาดที่สุดแต่จะเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ได้เร็วที่สุดต่างหาก" ซึ่งคำกล่าวนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับเรื่อง

ต่างๆ รวมทั้งกับเรื่องโรคระบาด Covid-19 นี้ได้เช่นกัน เมื่อกลับมาดูอัตราผลตอบแทนของตลาดหลักทรัพย์ SET ก่อน,ระหว่างและหลังผลกระทบของโรค Covid-19 พบว่าวันที่ 2 ม.ค. 2563 หรือเป็นช่วงเวลาก่อนที่จะมีการเริ่มระบาดรุนแรงพบว่าดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ SET ประเทศไทยอยู่ที่ 1595.82 จุด (ที่มา: กราฟราคาดัชนีย้อนหลังของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย) ซึ่งถ้าเทียบกับเมื่อวันแรกที่สามารถซื้อขายหลักทรัพย์ผ่านตลาดหลักทรัพย์ SET ประเทศไทยวันที่ 30 เม.ย.2518 ซึ่งมีดัชนีอยู่ที่ 100 จุด จะคิดเป็นผลตอบแทนรวมแบบทบต้นประมานร้อยละ 6.50 โดยก่อนที่จะเกิดโรคระบาด Covid-19 นั้นนักลงทุนได้คาดการณ์รายได้จากภาคการท่องเที่ยวจากชาวต่างชาติและการส่งออกของประเทศไทยที่มีสัดส่วนประมานร้อยละ 12 และ ร้อยละ 60 ต่อตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ตามลำดับ จะยังคงเป็นปัจจัยหลักในการผลักดันการเติบโตของเศรษฐกิจไทยยังเติบโตได้ และมีความรู้สึกเชิงบวกต่อการลงทุนทำให้นักวิเคราะห์หลายสถาบันได้ออกมาให้ข้อมูลการคาดการณ์ว่าดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ SET ประเทศไทยจะสามารถไปถึง 1,800 จุดได้ไม่ยาก แต่ปรากฏว่าวันอาทิตย์ที่ 12 ม.ค.63 ประเทศไทยตรวจพบผู้ติดเชื้อ Covid-19 เป็นรายแรก (ที่มา: กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข) ดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ SET ในวันจันทร์ที่ 13 ม.ค.63 ปรับตัวลดลงมาอยู่ที่ 1586.16 จุด ถัดมาช่วงกลางเดือน มี.ค.63 หรือ ตั้งแต่วันที่ 16 มี.ค.63 พบผู้ติดเชื้อ Covid-19 สะสมในประเทศไทยรวมทั้งสิ้น 114 รายและมีการเพิ่มอย่างทวีคูณ ซึ่งพบว่าดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ SET ในวันที่ 16 มี.ค.63 อยู่ที่ 1046.08 จุด ลดลงจากช่วงต้นปี 549.74 จุดหรือคิดเป็นร้อยละ 34.45 และลงไปต่ำสุดในวันที่ 23 มี.ค.63 อยู่ที่ 1024.46 จุด ลดลงจากช่วงต้นปี 571.36 จุดหรือคิดเป็นร้อยละ 35.80 ถ้าเราเทียบผลตอบแทนของตลาดทุนตั้งแต่การก่อตั้งจนถึงช่วงที่ดัชนีได้รับผลกระทบรุนแรงที่สุดจากโรคระบาดดังกล่าวจะคิดเป็นผลตอบแทนรวมแบบทบต้นประมานร้อยละ 5.43 จากนั้นดัชนีได้ปรับตัวดีขึ้นในวันที่ 24 มี.ค.63 ตอบสนองต่อข่าวเกี่ยวกับวัคซีนโควิด 19 ที่น่าจะพร้อมใช้ในปี 2564-2565 แถลงโดยพญ.เดโบราห์ บริซ ผู้ประสานงานด้านโควิด-19 ของทำเนียบขาว สหรัฐอเมริกา ถัดมาในวันที่ 25 มีนาคม 2563 พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ออกแถลงการณ์ผ่านโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย (ทรท.) ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินทั่วราชอาณาจักร ตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือพรก.ฉุกเฉิน ตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม 2563 เป็นต้นไป เพื่อควบคุมการระบาดของไวรัสโคโรนา หรือโควิด-19 ทำให้นักลงทุนบางส่วนเกิดความเชื่อมั่นในความสามารถในการควบคุมสถานการณ์โรคระบาดของประเทศไทยและเริ่มเข้าลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ SET ทำให้ดัชนีของหลักทรัพย์ SET ปรับตัวดีขึ้นตามลำดับ อีกทั้งจำนวนผู้ติดเชื้อในประเทศไทยสามารถถูกควบคุมให้ไม่มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างทวีคูณและมีแนวโน้มที่ดีขึ้นต่อเนื่องทำให้พอสิ้นไตรมาสที่ 2 ปี 2563 หรือวันที่ 30 มิ.ย.63 ดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ SET ปรับตัวเพิ่มขึ้นมาอยู่ที่ 1,339.03 จุด เพิ่มขึ้นจากจุดต่ำสุด 314.57 จุดหรือคิดเป็นร้อยละ 30.70 จากนั้นในวันที่ 4 ก.ค. 2563 สภาวิจัยทางการแพทย์แห่งอินเดีย (ICMR) หน่วยงานวิจัยด้านสุขภาพระดับชั้นนำของอินเดียมีแนวโน้มจะเปิดตัววัคซีนโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ (COVID-19) ภายในวันที่ 15 ส.ค.63 (ที่มา: องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย) ผู้เขียนพบว่าจากเหตุการณ์โรคระบาดดังกล่าวในที่สุดแล้วก็จะมียารักษาโรคที่จะสามารถเข้ามาจัดการได้และประเทศไทยก็จะปรับตัวกลับเข้าสู่

ภาวะปรกติส่งผลให้ผลตอบแทนแบบทบต้นของตลาดทุนกลับมาสูงขึ้นโดยผู้เขียนยังคงเชื่อมั่นว่าอัตราผลตอบแทนของตลาดทุนนับตั้งแต่ 30 เม.ย. 2518 (ดัชนีเริ่มต้นที่ 100จุด) หรือวันที่เริ่มก่อตั้งจนถึงสิ้นไตรมาสที่ 2 ปี2563 หรือวันที่ 30 มิ.ย.63 (ดัชนีอยู่ที่ 1339.03 จุด) มีค่าเฉลี่ยที่ร้อยละ 6.07 ต่อปีแบบทบต้นนั้นจะสามารถเกิดขึ้นต่อไปได้ในอีกทศวรรษข้างหน้าสอดคล้องไปกับการเติบโตของเศรษฐกิจของประเทศไทย

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโรคระบาด Covid-19 ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยและประชาชนชาวไทยเป็นวงกว้าง ไม่ว่าจะเป็นการจำกัดระยะห่างระหว่างบุคคล การห้ามเดินทาง ทำให้พฤติกรรมมนุษย์ต้องมีการปรับเปลี่ยนเพื่อความอยู่รอด ต้องพกอุปกรณ์ทำความสะอาดต่างๆติดตัวเอาไว้เนื่องจากไม่มั่นใจว่าบุคคลรอบข้างจะมีผู้ใดติดโรคหรือไม่ รวมถึงทำให้ภาคเศรษฐกิจเกิดการถดถอย การจ้างงานลดลงหรือบางกิจการจำเป็นจะต้องปิดตัวลง การลงทุนเกิดขึ้นได้ยากเพราะภาคเอกชนหรือนักธุรกิจขาดความมั่นใจในช่วงขณะที่โรคระบาดยังไม่ถูกควบคุมหรือควบคุมไม่ได้ ผู้คนเกิดความรู้สึกตกอกตกใจและกักตุนสินค้าที่จำเป็นไว้ใช้เป็นจำนวนมาก แต่ทั้งนี้ถ้าเราสังเกตจากอดีตที่ผ่านมาเกี่ยวกับโรคระบาดที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนหลายครั้ง สุดท้ายแล้วเราก็สามารถควบคุมมันได้ โรคระบาดบางโรคอาจจะต้องใช้ระยะเวลายาวนานในการควบคุมแต่ก็สามารถควบคุมได้อยู่ดี ครั้งนี้ก็เช่นกัน มนุษย์จะสามารถควบคุมมันได้เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่ปรับตัวได้เก่งและสามารถอยู่รอดมาได้หลายล้านปี ในอนาคตอาจจะมีเหตุการณ์โรคระบาดเกิดขึ้นได้อีกและสุดท้ายก็จะลงเอยด้วยการควบคุมได้เช่นกัน ดังนั้นเราจะขอยกตัวอย่างโรคระบาดรุนแรงต่างๆที่เคยเกิดขึ้นในอดีตที่ผ่านมาและผลกระทบต่อตลาดทุนไทยที่มนุษย์สามารถควบคุมไว้ได้เรียงตามลำดับเหตุการณ์ดังนี้

1. โรคซาร์สหรือโรคทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรง SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome) เกิดการระบาดครั้งแรกในมณฑลกวางตุ้งของประเทศจีนประมาณปลายปี พ.ศ. 2545 โดยประเทศไทยได้ตรวจพบการติดเชื้อในวันที่ 9 กรกฎาคม 2546 โดยดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ SET ช่วงวันที่ดังกล่าวปรับตัวลดลงเหลือ 482.52 จุด จากวันก่อนหน้าเป็นการลดลง 14.02 จุดหรือร้อยละ 2.91 จากนั้นดัชนีก็ได้ปรับตัวขึ้นต่อและพอสิ้นปี 2546 พบว่าดัชนีอยู่ที่ 772.15 จุด เพิ่มจากดัชนีต้นปีวันที่ 2 ม.ค. 46 ที่ 351.52 จุด เพิ่มขึ้น 420.63 จุด คิดเป็นร้อยละ 119.66

2. โรคไข้หวัดนก (Avian Influenza) ซึ่งในประเทศไทยพบผู้ป่วยโรคไข้หวัดนกในปี พ.ศ.2547-2549 เริ่มมีการระบาดมาสู่คนตั้งแต่ต้นเดือนมกราคม 2547 การแพร่ระบาดของโรคไข้หวัดนกในไทยมีจำนวนสามรอบตั้งแต่ปลายปี 2546 จนถึง 2549 กระทบต่อระบบเศรษฐกิจโดยเฉพาะการส่งออกสัตว์ปีกต้องหยุดฉะงักซึ่งมีมูลค่าประมาณ 60,000 ล้านบาท ดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ SET วันที่ 5 ม.ค.47 อยู่ที่ 790.93 จุด ซึ่งในปี 2547 ดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ SET ได้ทยอยปรับตัวลดลงไปทำจุดต่ำสุดในวันที่ 17 พ.ค. 2547 ที่ 581.61 จุด หรือลดลง 209.32 จุดคิดเป็นร้อยละ 26.47 จากนั้นดัชนีได้ปรับตัวขึ้น เมื่อจบปี 2547 หรือวันที่ 30 ธ.ค.2547 ดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ SET อยู่ที่ 668.10 จุด ลดลงจากต้นปี 122.83 จุด คิดเป็นร้อยละ 15.53 จากนั้นเมื่อเข้าสู่ปี 2548 ดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ SET ได้ทยอยปรับตัวลดลงไปทำจุดต่ำสุดในวันที่ 7 ก.ค. 2548 ที่ 638.31 จุด ลดลงจากต้นปี 29.79 จุดคิดเป็นร้อยละ 4.46 โดยเมื่อสิ้นปี 2548 หรือวันที่ 31 ธ.ค.2548 ดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ SET อยู่ที่ 713.73 จุด เพิ่มขึ้นจากช่วงต้นปี 45.63

จุดคิดเป็นร้อยละ 6.83 เมื่อเข้าสู่ปี 2549 พบว่าดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ SET ได้ปรับตัวลดลงมากที่สุดเมื่อ 14 มิ.ย. 2549 ซึ่งมีดัชนีอยู่ที่ 646.69 จุด ลดลงจากต้นปี 67.04 จุด คิดเป็นร้อยละ 9.39 และเมื่อเข้าสู่ปลายปีวันที่ 29 ธ.ค.2549 ดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ SET อยู่ที่ 679.84 จุด ลดลงจากต้นปี 33.89 จุด คิดเป็นร้อยละ 4.75 โดยเมื่อรวมการเปลี่ยนแปลงของดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ SET ตั้งแต่ช่วงต้นปี 2547 จนถึงปลายปี 2549 พบว่าดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ได้ปรับตัวลดลง 111.09 จุด คิดเป็นร้อยละ 14.05 หรือปีละร้อยละ 7.29 แบบทบต้น

3. โรคไข้หวัดหมูแพร่ระบาดช่วงปี 2552 เป็น “ไข้หวัดหมูสายพันธุ์ใหม่” คือสายพันธุ์ S-OtrH3N2 ที่สามารถติดต่อสู่คนได้ เริ่มระบาดจากประเทศสหรัฐอเมริกา สำหรับประเทศไทยไม่ได้มีการระบาดอย่างรุนแรง เราพบว่าดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ SET เมื่อวันที่ 5 ม.ค.2552 อยู่ที่ 478.69 และลงไปอยู่ที่จุดต่ำสุดเมื่อวันที่ 09 มี.ค.2552 มีค่าดัชนี 411.27 จุด คิดเป็นการลดลง 67.42 จุดหรือร้อยละ 14.08 และเมื่อถึงสิ้นปี 2562 หรือวันที่ 30 ธ.ค.2552 มีค่าดัชนี 734.54 จุด คิดเป็นการเพิ่มขึ้น 255.85 จุดหรือร้อยละ 53.45

4. โรคอหิวาตกโรคช่วงปี 2553 พบว่ามีการระบาดในประเทศไทย ตั้งแต่ 1 ม.ค.ถึง 4 พ.ค.53 มีการระบาดหนักที่สุดช่วงเดือนมิถุนายนและสามารถควบคุมได้ภายในเดือนกรกฎาคม 2553 โดยดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ SET เมื่อช่วงต้นปี 2553 หรือวันที่ 4 ม.ค. 2553 อยู่ที่ 732.28 จุด และลงไปอยู่ที่จุดต่ำสุดเมื่อวันที่ 09 ก.พ.2553 มีค่าดัชนี 685.89 จุด คิดเป็นการลดลง 46.39 จุดหรือร้อยละ 6.34 และเมื่อถึงสิ้นปี 2553 หรือวันที่ 30 ธ.ค.2552 มีค่าดัชนี 1032.76 จุด คิดเป็นการเพิ่มขึ้น 300.48 จุดหรือร้อยละ 41.03

5. โรค MERS จากเชื้อไวรัสโคโรน่าสายพันธุ์ 2012 (2555) (Middle East Respiratory Syndrome Coronavirus: MERS-CoV) ในวันที่ 23 กันยายน 2555 องค์การอนามัยโลกแจ้งเตือนการพบผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรน่า สายพันธุ์ใหม่ 2012 ซึ่งเป็นเชื้อที่อยู่ในตระกูลเดียวกับโรคซาร์สแต่เป็นคนละสายพันธุ์ (ที่มา: สำนักระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค) มีการระบาดในต่างประเทศ สำหรับประเทศไทยยังไม่พบการแพร่ระบาดของโรคนี้มากนักเว้นแต่ผู้แสวงบุญชาวไทยบางท่านที่เดินทางกลับจากการไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่ประเทศซาอุดิอาระเบียหรือแถบภูมิภาคตะวันออกกลาง โดยดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ SET เมื่อช่วงต้นปี 2553 หรือวันที่ 4 ม.ค. 2555 อยู่ที่ 1036.21 จุด และทยอยปรับตัวดีขึ้น จนถึงสิ้นปี 2555 หรือวันที่ 28 ธ.ค.2552 มีค่าดัชนี 1391.93 จุด คิดเป็นการเพิ่มขึ้น 355.72 จุดหรือร้อยละ 34.33

6. โรคอีโบลาซึ่งแพร่ระบาดช่วงปี 2557 มีการระบาดมากในต่างประเทศซึ่งทางประเทศไทยเองนั้นได้เฝ้าระวังกลุ่มนักท่องเที่ยวหรือบุคคลชาวไทยที่เดินทางกลับมาจากประเทศที่มีโรคระบาด ทั้งนี้ยังไม่พบการรายงานการแพร่ระบาดของโรคนี้ในประเทศไทย เมื่อกลับมาดูเรื่องของตลาดทุนระหว่างที่มีการแพร่ระบาดนั้นพบว่าดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ SET เมื่อช่วงต้นปี 2557 หรือวันที่ 2 ม.ค. 2553 อยู่ที่ 1230.77 จุด และลงไปอยู่ที่จุดต่ำสุดเมื่อวันที่ 3 ม.ค.2557 มีค่าดัชนี 1224.62 จุด คิดเป็นการลดลง 6.15 จุดหรือร้อยละ 0.5 และเมื่อถึงสิ้นปี 2553 หรือวันที่ 30 ธ.ค.2557 มีค่าดัชนี 1497.67 จุด คิดเป็นการเพิ่มขึ้น 266.90 จุดหรือร้อยละ 21.69

7. โรคติดเชื้อไวรัสซิกา (Zika virus disease) แพร่ระบาดช่วงปี 2559 มีการระบาดต่อเนื่องในประเทศไทย (ที่มา: สำนักระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค) ตั้งแต่ต้นปี 2559 ถึง วันที่ 4 กรกฎาคม 2559 โดย

ดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ SET เมื่อช่วงต้นปี 2559 หรือวันที่ 4 ม.ค. 2559 อยู่ที่ 1263.41 จุด และลงไปอยู่ที่จุดต่ำสุดเมื่อวันที่ 7 ม.ค.2559 มีค่าดัชนี 1224.83 จุด คิดเป็นการลดลง 38.58 จุดหรือร้อยละ 3.05 เมื่อถึงสิ้นปี 2559 หรือวันที่ 30 ธ.ค.2559 มีค่าดัชนี 1542.94 จุด คิดเป็นการเพิ่มขึ้น 279.53 จุดหรือร้อยละ 22.13

โดยรวมพบว่าจากเหตุการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดต่อต่างๆ ไม่รวมโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ทั้ง 7 ชนิดที่กล่าวมาข้างต้นนั้น พบว่า 6 ครั้งจาก 7 ครั้งตลาดหลักทรัพย์ได้ปรับตัวดีขึ้นเมื่อโรคระบาดได้ถูกควบคุมลงไปแล้ว

ลำดับที่	ชื่อโรค	พศ.	ดัชนีปรับลดลงต่ำสุดจากต้นปี (จุด)	คิดเป็นร้อยละ	การเปลี่ยนแปลงของดัชนีปลายปีเทียบกับต้นปี (จุด)	เพิ่ม/ลด	คิดเป็นร้อยละ
1	โรคซาร์ส	2545	ไม่ลดลง	n/a	420.63	เพิ่ม	119.66%
2	โรคไข้หวัดนก	2547-2549	- 209.32	-26.47%	- 111.09	ลด	-14.05%
3	โรคไข้หวัดหมู	2552	- 67.42	-14.08%	255.85	เพิ่ม	53.45%
4	โรคอหิวาตกโรค	2553	- 46.39	-6.34%	300.48	เพิ่ม	41.03%
5	โรค MERS	2555 - 2556	ไม่ลดลง	n/a	355.72	เพิ่ม	34.33%
6	โรคอีโบลา	2557	- 6.15	-0.50%	266.90	เพิ่ม	21.69%
7	โรคติดเชื้อไวรัสซิกา	2559	- 38.58	-3.05%	279.53	เพิ่ม	22.13%

ตารางที่ 1: ตารางแสดงการปรับตัวของดัชนีของตลาดหลักทรัพย์ SET เมื่อเกิดโรคระบาด

จากการที่ไวรัสโคโรนา 2019 หรือโควิด 19 (ที่มา: องค์การอนามัยโลก World Health Organization) ถูกตรวจพบการระบาดในเมืองอู่ฮั่น ประเทศจีนช่วงเดือนธันวาคมปี 2562 ต่อเนื่องถึงปี 2563 โรคโควิด 19 มีการระบาดใหญ่ไปทั่ว ส่งผลกระทบแก่หลายประเทศทั่วโลก ทำให้มนุษย์ต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ชีวิต ต้องล้างมือบ่อยๆด้วยน้ำและสบู่หรือใช้แอลกอฮอลเจลถูมือ ต้องป้องกันตัวโดยต้องรักษาระยะห่างอย่างน้อย 1 เมตรจากผู้อื่น ต้องใส่หน้าการอนามัย N-95 ส่งผลให้รัฐบาล พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในทุกเขตท้องที่ทั่วราชอาณาจักร ตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2563 เกี่ยวข้องกับข้อกำหนดต่างๆ โดยมีมาตรการสำคัญต่างๆ เช่น

1. ห้ามประชาชนไปในพื้นที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อไวรัสโควิด-19

2. ให้ทุกจังหวัดปิดสถานที่ต่อไปนี้ สนามมวย สนามม้า สนามกีฬา สนามเด็กเล่น ผับ อาบอบนวด นวดแผนโบราณ สปา ฟิตเนส สถานบันเทิง สถานที่แสดงมหรสพต่าง ๆ ส่วนแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด ศาสนสถาน สถานีขนส่ง ตลาด ห้างสรรพสินค้า ให้แต่ละจังหวัดพิจารณาตามความจำเป็นและความเหมาะสม

3. กิจการที่รัฐสนับสนุนให้เปิดเพื่อความสะดวกของประชาชน ได้แก่ โรงพยาบาล คลินิก ร้านขายยา ร้านอาหาร (ต้องซื้อไปทานที่บ้าน) ร้านสะดวกซื้อ โรงงาน ธุรกิจหลักทรัพย์ ธนาคาร ตู้เอทีเอ็ม ตลาดขายอาหารและสินค้าจำเป็น ปั๊มน้ำมัน ธุรกิจเดลิเวอรี-ออนไลน์ ส่วนห้างสรรพสินค้าให้เปิดเฉพาะแผนกซูเปอร์มาร์เก็ต แผนกยา และแผนกสินค้าจำเป็น

4. สถานที่ราชการ รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานรัฐยังเปิดตามปกติ ยกเว้นสถานศึกษาที่ประกาศปิดไปก่อนหน้านี้แล้ว

5. ห้ามคนต่างชาติเดินทางเข้ามาในราชอาณาจักรไทย ทั้งทางอากาศ ทางน้ำ ทางบก ยกเว้นคณะทูต ผู้ขนส่งสินค้าจำเป็น นักบิน ลูกเรือ (แต่ต้องมีใบรับรองแพทย์ประกอบ)

6. ส่วนคนไทยที่อยู่ในต่างประเทศสามารถกลับประเทศได้ แต่ต้องมีใบรับรองแพทย์ยืนยันว่ามีสุขภาพเหมาะสมต่อการเดินทางทางอากาศ หรือติดต่อขอหนังสือรับรองจากสถานทูตไทยในประเทศนั้น ๆ

7. ห้ามกักตุนสินค้า เช่น ยา เวชภัณฑ์ อาหาร น้ำดื่ม และสินค้าอื่นที่จำเป็นต่อการอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน

8. ห้ามชุมนุมและมั่วสุม

9. ห้ามแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับไวรัสโควิด-19 ที่เป็นข่าวปลอมและทำให้ประชาชนตื่นตระหนก ถ้าพบเจ้าหน้าที่จะเตือนให้แก้ข่าวหรือดำเนินคดีตาม พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ

10. บุคคล 3 ประเภทต่อไปนี้ให้อยู่ในบ้าน (ยกเว้นออกไปทำธุระจำเป็น เช่น พบหมอ ขึ้นศาล) ได้แก่: ผู้สูงอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป, คนที่มีโรคประจำตัว เช่น เบาหวาน ความดันสูง โรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจ และเด็กอายุต่ำกว่า 5 ขวบ

11. ให้หน่วยงานราชการต่าง ๆ เตรียมโรงพยาบาลสนาม เตียง ยา เวชภัณฑ์ และขึ้นทะเบียนบุคลากรทางการแพทย์ที่เกษียณไปแล้ว

12. ให้แต่ละจังหวัดจัดตั้งจุดตรวจตามถนนเพื่อป้องกันอุบัติเหตุ การก่ออาชญากรรม และการมั่วสุม

13. ยังไม่ห้ามเดินทางข้ามจังหวัด แต่จะจัดตำรวจ-ทหารไปตั้งจุดสกัดรอยต่อระหว่างจังหวัด เพื่อตรวจสอบเป็นต้น

พบว่ามีรัฐบาลได้ออกมาตรการต่างมาเพื่อป้องกันสร้างผลดีทำให้ผู้คนติดเชื้อลดลง แต่การป้องกันดังกล่าวส่งผลเสียต่อด้านเศรษฐกิจโดยตรง เริ่มจากผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจเกิดหยุดชะงัก ส่งผลกระทบต่อภาคธุรกิจ และเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศไทย มีนักท่องเที่ยวต่างชาติลดลง การขาดตอนของห่วงโซ่การผลิตทั้งในและต่างประเทศที่บริษัทได้ปิดตัวลงเพื่อจำกัดการแพร่เชื้อ อีกทั้งได้มีการสำรวจจากธนาคารแห่งประเทศไทย พบว่าภาคธุรกิจมองว่าเศรษฐกิจไทยจะหดตัวลงในทุกธุรกิจจากผลกระทบจากการแพร่

ระบาดของ COVID-19 รายได้ภาคอสังหาริมทรัพย์และก่อสร้างหดตัวตามกำลังซื้อที่ลดลงขณะที่ภาคก่อสร้างได้รับผลกระทบจากการเบิกจ่ายงบประมาณปี 2563 ที่ล่าช้า รายได้ภาคการค้าหดตัวจากกำลังซื้อที่ลดลงทั้งจากภาวะเศรษฐกิจชะลอตัว รายได้ภาคบริการหดตัวลงจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 เป็นสำคัญ รายได้ภาคการผลิตหดตัวตามคำสั่งซื้อที่ลดลงและการขาดแคลนวัตถุดิบ ประชาชนความเชื่อมั่นทางเศรษฐกิจ ภาคธุรกิจมีต้นทุนในการทำธุรกิจเพิ่มขึ้นจากวัตถุดิบที่ขาดแคลน เกิดข้อจำกัดด้านแรงงานโดยผู้ประกอบการไม่จ้างงานเพิ่ม ปรับลดเวลาทำงานของพนักงาน และอาจปลดพนักงานเพื่อรักษาสภาพคล่อง

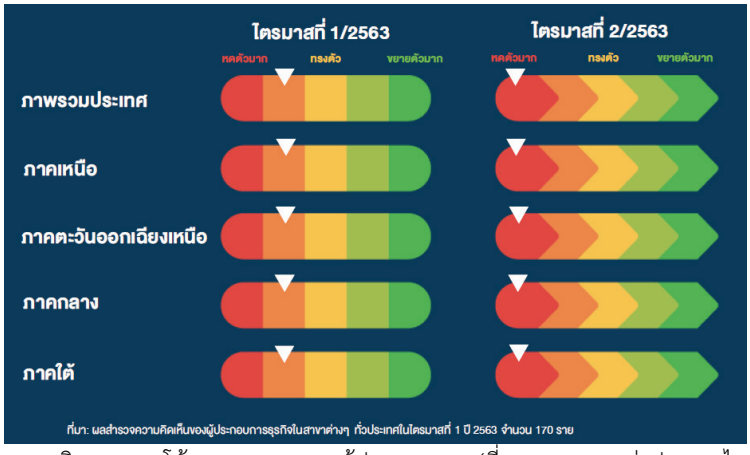

ภาพที่ 1 ภาพรวมธุรกิจและแนวโน้มจากมุมมองของผู้ประกอบการ (ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย / ผลสำรวจความคิดเห็นของผู้ประกอบการธุรกิจในสาขาต่างๆ ทั่วประเทศในไตรมาสที่ 1 ปี 2563 จำนวน 170ราย)

ภาวะและแนวโน้มธุรกิจตามภูมิภาค (ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย)

ผลกระทบต่อเศรษฐกิจในภูมิภาคต่างๆของประเทศไทยมีความแตกต่างกันเนื่องจากแต่ละภูมิภาคพึ่งพิงกิจกรรมทางธุรกิจที่แตกต่างกันจึงขอสรุปให้เป็นตารางด้านล่างหรือตารางที่ 2 ดังนี้

ภูมิภาค	ธุรกิจที่ได้รับผลกระทบ	หมายเหตุ
ภาคเหนือ	ธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ธุรกิจนันทนาการและร้านอาหาร	ต้องปิดกิจการชั่วคราวถึงถาวร และลดการจ้างงานลง
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ธุรกิจเกี่ยวกับภาคการค้า	ขาดแคลนวัตถุดิบ
	ธุรกิจโรงแรมและร้านอาหาร	ต้องปิดกิจการชั่วคราวถึงถาวร และลดการจ้างงานลง
	ธุรกิจภาคอสังหาริมทรัพย์	ไม่สามารถโอนโครงการได้ตามเป้าหมาย
ภาคกลาง	ธุรกิจภาคบริการ	ความเชื่อมั่นลดลง ชะลอการลงทุน การจ้างงานลดลง บางส่วนปิดกิจการชั่วคราวถึงถาวร
	ธุรกิจให้บริการขนส่งผู้โดยสารทั้งทางบกและทางอากาศ	หยุดดำเนินการชั่วคราว

	สำหรับธุรกิจร้านอาหาร	ได้รับผลกระทบแต่ปรับตัวได้โดยการทำ delivery
ภาคใต้	ธุรกิจภาคการท่องเที่ยว	กระทบรุนแรง ต้องปิดกิจการชั่วคราวถึง ถาวร และลดการจ้างงานลง
	อุตสาหกรรมถุงมือยางที่ใช้ในทางการแพทย์	เติบโตตามความต้องการของอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่เพิ่มขึ้น
	อาหารทะเลกระป๋อง	มีคำสั่งซื้อมากขึ้นเนื่องจากประชาชนกักตุนสินค้า ธุรกิจเติบโตขึ้น

ตารางที่ 2 : แสดงผลกระทบของธุรกิจที่ได้รับจากโรคระบาด COVID-19 และมาตรการ Lockdown ของรัฐบาล

ในภาพรวมของทั้งประเทศพบว่า ณ สิ้นเดือนพฤษภาคม 2563 ระดับหนี้สาธารณะปรับตัวเพิ่มขึ้นจากผลกระทบของ พ.ร.บ.เงินกู้ประมาน 1 ล้านล้านบาทที่รัฐบาลได้นำมาช่วยเหลือประชาชนจากผลกระทบของโรค COVID-19 และได้นำเงินบางส่วนมาลงทุนเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจให้เติบโต โดยระดับหนี้สาธารณะอยู่ที่ 7.3 ล้านล้านบาทหรือประมาณร้อยละ 44.10 ของ GDP ประเทศไทย ทั้งนี้ประเทศไทยได้ตั้งกรอบหนี้สาธารณะไว้ไม่ให้เกินร้อยละ 60 ของ GDP เมื่อเราพิจารณาดูรายละเอียดโครงสร้างระบบเศรษฐกิจไทยตามสัดส่วนร้อยละต่อ GDP จะมีรายละเอียดเป็นดังนี้ ภาคอุตสาหกรรมมีสัดส่วนเฉลี่ยร้อยละ 32 ภาคบริการมีสัดส่วนเฉลี่ยร้อยละ 44 ภาคการค้าปลีกค้าส่งมีสัดส่วนเฉลี่ยร้อยละ 16 ภาคเกษตรมีสัดส่วนเฉลี่ยร้อยละ 8 (ที่มา: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ)

เราพบว่าผลกระทบจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ทำให้ภาคธุรกิจต้องถูกบังคับให้ปรับตัวให้ได้เพื่อความอยู่รอดจากผลกระทบที่เกิดขึ้นที่รุนแรงและยาวนาน โดยเฉพาะสำหรับกลุ่มธุรกิจที่ต้องใช้เวลาหรือการลงทุนมากกว่าในการปรับตัว เช่น ภาคการผลิต ภาคท่องเที่ยว และภาคค้าปลีกประเภทร้านค้ารายย่อย ขณะที่ธุรกิจที่พึ่งพา Digital technology อาทิการขายออนไลน์ยังดำเนินธุรกิจต่อได้ และคาดว่าจะยังเห็นการเติบโตต่อเนื่อง สำหรับเรื่องการจ้างงานพบว่ายังมีความเสี่ยงของแรงงานที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยวที่รายได้จะลดลง ส่วนแรงงานในอุตสาหกรรมโดยเฉพาะลูกจ้างรายวันและผู้ประกอบอาชีพอิสระ เช่นพ่อค้าแม่ค้า คนขับรถโดยสารสาธารณะ ยังมีสัญญาณที่แย่ลงเนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้แม้จะเดินทางกลับภูมิลาเนาแต่ก็ไม่สามารถประกอบอาชีพเกษตรหรืออาชีพอิสระอื่นๆได้จากภาวะภัยแล้งและข้อจำกัดของมาตรการ Lockdown ทั้งนี้ยังมีแรงงานบางส่วนที่แม้จะได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 แต่ก็สามารถปรับตัวเพื่อหาแหล่งรายได้เสริมได้ โดยบุคคลกลุ่มนี้จะอาศัยช่องทางออนไลน์ หรือ Socialmedia ในการขายสินค้าและบริการ โดยผู้ซื้อและผู้ขายเข้าถึงได้ง่ายและมีต้นทุนต่ำ เช่นการขายของขายอาหาร online รวมทั้งงานบริการที่ทำให้ที่บ้านหรือที่ทำงานลูกค้าเช่น รับจ้างตัดผมที่บ้าน ล้างรถที่บ้าน และการฉีดยาพ่นฆ่าเชื้อตามอาคารสำนักงานต่างๆ นอกจากนี้ในจากมุมมองผู้ประกอบการพบว่าส่วนใหญ่จะยังคงเลือกคงสถานะการจ้างงานของแรงงานที่มีทักษะไว้แต่แรงงานได้รับค่าจ้างน้อยลงตามการลดชั่วโมง

การทำงานที่ลดลงรวมถึงหลายบริษัทให้ลูกจ้าง Leave without pay มากขึ้นและลดสวัสดิการลงเพื่อแลกกับการไม่ปลดแรงงานออก

ผลกระทบทางเศรษฐกิจจากการปิดด่านชายแดนไทย

หลังจากที่มีการปิดด่านชายแดนตั้งแต่เดือน มี.ค.63 โดยให้ระงับการเดินทางเข้า-ออกตามแนวชายแดนทางบกทั่วประเทศ(ยกเว้นกรณีที่ได้รับอนุญาตสำหรับแนวชายแดนบางจุด) พบว่าส่งผลกระทบต่อภาคเศรษฐกิจและธุรกิจที่อยู่ในพื้นที่แนวชายแดนโดยเฉพาะธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจากประเทศตามชายแดนเช่น โรงแรม บริษัททัวร์ ร้านค้า และร้านอาหาร รวมทั้งธุรกิจที่พึ่งพาแรงงานจากประเทศตามแนวชายแดน และธุรกิจที่เกี่ยวกับการนำเข้า-ส่งออกผ่านด่านชายแดนทางบกโดยสรุปได้ตามตารางที่ 3 ด้านล่าง (ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย)

ภูมิภาค	แนวชายแดนติดกับประเทศ	ธุรกิจที่ได้รับผลกระทบ	หมายเหตุ
ภาคเหนือ	เมียนมาและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	ธุรกิจสิ่งทอ	กำลังการผลิตที่ลดลงเนื่องจากขาดแคลนแรงงาน
		ธุรกิจเกี่ยวกับการผลิตอาหาร	เติบโตเนื่องจากมีการกักตุนสินค้า
		ร้านค้าและร้านอาหาร	ยอดขายตกลงมีบางส่วนปิดตัว
		ธุรกิจเกี่ยวกับการส่งออกสินค้าผ่านช่องทางธรรมชาติ	ไม่สามารถส่งออกได้เพราะถูกปิดช่องทางอย่างเข้มงวด
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	กัมพูชาและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	ห้างสรรพสินค้าและธุรกิจท่องเที่ยว	รายได้ลดลง ต้องเลิกจ้างงานบางส่วนปิดกิจการเพราะลูกค้าตามแนวชายแดนข้ามมาไม่ได้ โดยเฉพาะห้างสรรพสินค้าในจังหวัดหนองคายและอุดรธานี
		ธุรกิจโรงพยาบาลเอกชน	ผลประกอบการแย่เนื่องจากต้องพึ่งพิงรายได้จากลูกค้าตามแนวชายแดนที่เข้ามารักษาประจำ
ภาคกลางตะวันตกและตะวันออก	เมียนมาและกัมพูชา	ร้านค้าขนาดเล็กตามแนวชายแดน	ต้องปิดกิจการชั่วคราวถึงถาวรและลดการจ้างงานลง แต่บางส่วนปรับตัวได้โดยใช้ช่องทางการขาย Online

		ภาคอุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งพาแรงงานต่างชาติ	ขาดแคลนแรงงาน กระทบต่อสายการผลิตจนต้องระงับการผลิตชั่วคราว
ภาคใต้	มาเลเซียและเมียนมา	ธุรกิจเกี่ยวกับการบริการและการท่องเที่ยว	ต้องปิดกิจการชั่วคราวถึงถาวรและลดการจ้างงานลง
		ห้างสรรพสินค้า ร้านค้าทั่วไปและร้านอาหาร	ได้รับผลกระทบเป็นบางส่วน เนื่องจากมีคนไทยที่ยังจับจ่ายใช้สอยอยู่อย่างเป็นปกติ
		ธุรกิจค้าส่งสินค้าอุปโภคและบริโภค	ยอดขายลดลงเนื่องจากไม่มีลูกค้าชาวต่างชาติเข้ามาจับจ่าย

ตารางที่ 3 : แสดงผลกระทบของธุรกิจที่ต้องพึ่งพิงการค้าขายตามแนวชายแดนจากโรคระบาด COVID-19 และมาตรการ Lockdown ของรัฐบาล

ในส่วนของการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศไทย (GDP) จากข้อมูลของธนาคารแห่งประเทศไทยพบว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศไทย ตั้งแต่ปี 2533 จนถึงสิ้นปี 2562 มีอัตราการเติบโตเฉลี่ยร้อยละ 4.14 แบบทบต้นและเริ่มชะลอตัวลงจากภาวะสงครามการค้าระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกา สงครามกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง และภาวะเศรษฐกิจโลกโดยรวม โดยถ้าพิจารณาในระยะเวลา 10 ปีล่าสุดตั้งแต่ปี 2553 ถึง 2562 ประเทศไทยเติบโตเฉลี่ยปีละร้อยละ 3.19 แต่ถ้าพิจารณาช่วงระยะเวลา 5 ปีล่าสุดหรือห้วงปี 2558 ถึง 2562 ประเทศไทยเติบโตเฉลี่ยปีละร้อยละ 3.50 ซึ่งก็ยังน้อยกว่าอัตราการเติบโตเฉลี่ยตลอดระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมา อีกทั้งประเทศไทยเพิ่งพารายได้จากภาคการส่งออกประมาณร้อยละ 45 ของมูลค่า GDP และพึ่งพารายได้จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติประมาณร้อยละ 11 ของ GDP ซึ่งถ้ากิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้ง 2 ชนิดนี้มีปัญหา จะส่งผลกระทบต่อการเติบโตของ GDP ประเทศไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผลกระทบดังกล่าวสามารถสังเกตได้ไม่ยากทั้งจากหน้าหนังสือพิมพ์หรือบุคคลรอบตัวเรา ซึ่งเราพบว่าธุรกิจประเภทโรงแรมร้านค้าหรือร้านอาหารที่ต้องพึ่งพิงนักท่องเที่ยวมีผลประกอบการที่ไม่ดี บริษัททยอยปิดกิจการหรือลดการลงทุนเพื่อรักษาสภาพคล่อง จำนวนผู้ว่างงานในประเทศเพิ่มขึ้น จากสิ้นไตรมาส 1 ปี 2562 มีจำนวนผู้ว่างงานในประเทศไทย 346,480 คน พอสิ้นไตรมาส 1 ปี 2563มีจำนวนผู้ว่างงานในประเทศไทย 391,770 คน ยังไม่นับรวมกับนักศึกษาจบใหม่ที่จะต้องเข้าสู่ตลาดแรงงานประมาณปีละ 3-4 แสนคนซึ่งถ้านักศึกษาเหล่านี้ไม่สามารถหางานทำได้จะทำให้จำนวนผู้ว่างงานในประเทศไทยมีมากขึ้น แต่รัฐบาลได้พยายามที่จะพัฒนาประเทศให้ก้าวพ้นจากประเทศกำลังพัฒนาไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว ด้วยนโยบายทางด้านการเงินและเศรษฐกิจต่างๆ การผลักดันโครงการระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกหรือ EEC เพื่อดึงดูดนักลงทุนจากต่างประเทศให้นำเทคโนโลยีวิทยาการและความรู้ใหม่ๆเข้ามาถ่ายทอดให้บริษัทในประเทศไทยรวมถึงเกิดการจ้างงานขึ้นเป็นจำนวนมากจะส่งผลดีต่อเศรษฐกิจประเทศไทยในภาพรวมและ

สามารถพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานของประชาชนคนไทยให้ดียิ่งขึ้นจนกระทั่งกลายเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วได้

บทสรุป

ผลกระทบของสถานการณ์โรคระบาด Covid-19 นั้นส่งผลกระทบต่อประเทศไทยและประชาชนชาวไทยเป็นวงกว้างทั้งทางด้านเศรษฐกิจและทางด้านสังคม เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงหลังจากที่รัฐบาลมีมาตรการล็อคดาวน์ ผู้คนไม่สามารถเดินทางได้ทำให้ระบบการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจหยุดชะงัก นักท่องเที่ยวไม่สามารถเดินทางเข้ามาได้ ต้องยกเลิกการเดินทาง ยกเลิกเที่ยวบินและยกเลิกสถานที่พัก ผู้ประกอบการขาดกระแสเงินสดจำเป็นจะต้องลดการจ้างงานหรือปิดกิจการชั่วคราวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ธุรกิจหลายส่วนได้ปิดตัวลงส่งผลกระทบให้เกิดการเลิกจ้างงานกระทันหัน ภาครัฐบาลต้องจ่ายเงินเยียวยาประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนเป็นจำนวนมากต่อเนื่องกันเป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 3 เดือน โรคระบาดครั้งนี้มีผลกระทบค่อนข้างรุนแรงเนื่องจากทำให้ระบบเศรษฐกิจหยุดชะงักเป็นระยะเวลายาวนานและกระทบกับผู้คนทุกชนชั้น ในอดีตที่ผ่านมาเคยเกิดโรคระบาดขึ้นหลายประเภทอาทิ โรคซาร์สหรือโรคทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรง, โรคไข้หวัดนก, โรคไข้หวัดหมู, โรคอหิวาตกโรค, โรค MERS, โรคอีโบลา และโรคติดเชื้อไวรัสซิกามาก่อนแต่เราพบว่ามนุษย์สามารถปรับตัวและหาวัคซีนหรือวิทยาทางการแพทย์ได้เกิดความเจริญก้าวหน้าขึ้นทำให้ในที่สุดแล้วสามารถรับมือกับโรคระบาดต่างๆเหล่านี้ได้ ในอดีตได้มีนักธรรมชาติวิทยาชาวอังกฤษ ชื่อชาลส์ โรเบิร์ต ดาวินส์ (Charles Robert Darwin) ได้กล่าวไว้ว่า“It is not the strongest of the species that survives, nor the most intelligent; it is the one most adaptable to change.” หรือเมื่อแปลเป็นภาษาไทยแล้วจะได้ใจความว่า "ผู้ที่อยู่รอดไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่แข็งแกร่งที่สุดหรือฉลาดที่สุดแต่จะเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ได้เร็วที่สุดต่างหาก" สำหรับโรคระบาด Covid-19 ก็เช่นเดียวกันซึ่งท้ายที่สุดแล้วมนุษย์โลกสามารถปรับตัวและแก้ไขปัญหาสถานการณ์นี้ได้แม้ว่าอาจจะต้องใช้ระยะเวลายาวนานก็ตาม เป็นเรื่องปกติที่รัฐบาลได้ตระหนักถึงความเป็นอยู่และสุขภาพของประชาชนจึงจำเป็นจะต้องออกมาตรการและประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินเพื่อควบคุมโรคติดต่อร้ายแรงไม่ให้แผ่ขยายเป็นวงกว้าง แน่นอนว่าจะต้องมีผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยในอดีตที่ผ่านมาระบบสาธารณสุขของประเทศไทยก็อยู่ในเกณฑ์ที่ดีมาตลอด และประเทศไทยก็เป็นประเทศในลำดับต้นๆของโลกที่สามารถควบคุมการแพร่ระบาดของโรคติดต่อ Covid-19 ได้เป็นอย่างดี หลังจากที่โรคระบาดได้ถูกควบคุมไปอย่างถาวรแล้วนโยบายหรือมาตรการต่างๆของรัฐบาลเพื่อฟื้นฟูสังคมและเศรษฐกิจก็จะต้องเกิดขึ้นตามมาเพื่อแก้ไขและเยียวยาผลกระทบที่เกิดขึ้นกับพี่น้องประชาชนคนไทยทุกภาคส่วน รวมถึงจะต้องเปิดประเทศเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวเมืองไทยมากขึ้นเป็นการสร้างรายได้ให้แก่เศรษฐกิจและชุมชนให้ประชาชนสามารถลืมตาอ้าปากและช่วยเหลือตัวเองได้ เมื่อการแก้ปัญหาได้ทำอย่างถูกต้องและเหมาะสมแล้ว เศรษฐกิจก็จะเริ่มดีขึ้นเป็นลำดับ โดยเมื่อสิ้นไตรมาสที่ 2 ปี 2563 หรือวันที่ 30 มิ.ย.63 พบว่าดัชนีของตลาดหลักทรัพย์อยู่ที่ 1339.03 จุด ได้เติบโตจากจุดเริ่มต้นโดยมีผลตอบแทนเฉลี่ยแบบทบต้นในระยะยาวปีละร้อยละ 6.07 ซึ่งอัตราผลตอบแทนตัวเลขนี้สามารถเพิ่มขึ้น

หรือลดลงได้ขึ้นอยู่กับสภาวะเศรษฐกิจและการเติบโตของประเทศไทย โดยผู้เขียนยังมั่นใจในอนาคตของประเทศไทยว่าจะสามารถเติบโตไปได้อย่างมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืนสามารถให้ผลตอบแทนเฉลี่ยในระยะยาวแบบทบต้นได้ประมานร้อยละ 6.07

ข้อเสนอแนะ

1. รัฐบาลจะต้องทำให้ระบบการเมืองเกิดเสถียรภาพ พัฒนาและสร้างนโยบายด้านเศรษฐกิจและสังคมในการบริหารประเทศให้ชัดเจน สร้างความโปร่งใส สร้างความน่าเชื่อถือให้เกิดขึ้นเพื่อให้นักลงทุนเกิดความมั่นใจและกล้าลงทุน

2. รัฐบาลจะต้องพัฒนาระบบการศึกษาให้กับคนรุ่นใหม่ให้ก้าวทันกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้กลุ่มคนรุ่นใหม่เหล่านี้มีความรู้ความสามารถในการหาเลี้ยงชีพหรือสร้างกระบวนการทางความคิดวิเคราะห์ที่เป็นระบบจนสามารถผลิตเทคโนโลยีขึ้นมาเองได้และเพื่อนำมาต่อยอดประยุกต์ใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากเทคโนโลยีใหม่ๆเหล่านั้น

3. รัฐบาลและภาคเอกชนจะต้องร่วมกันสนับสนุนการทำเกษตรแบบยั่งยืนรวมถึงการเพิ่มมูลค่าทางผลผลิตของผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรให้มีมูลค่าสูงขึ้นในอนาคต

4. รัฐบาลควรใช้ข้อได้เปรียบเชิงภูมิศาสตร์ที่ประเทศไทยมีไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาระบบรางจนกลายเป็นศูนย์กลางทางการคมนาคมของอาเซียน สร้างแรงจูงใจให้บริษัทต่างชาติเข้ามาลงทุนที่ประเทศไทยมากขึ้นเพื่อให้เกิดการถ่ายทอดทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาสู้ประเทศไทย เป็นต้น

บรรณานุกรม

กระทรวงอุตสาหกรรม. กรมโรงงานอุตสาหกรรม. **สถิติอุตสาหกรรม ปี 2563**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.diw.go.th/hawk/content.php?mode=spss63 [20 มิ.ย.2563].

ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. **กราฟราคาดัชนีย้อนหลัง**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.set.or.th/th/market/setindexchart.html [27 มิ.ย.2563].

ธนาคารโลก. **ผลิตภัณฑ์รวมในประเทศ (GDP)**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:https://data.worldbank.org/country/thailand?locale=th [30 พ.ค.2563].

ธนาคารแห่งประเทศไทย. **เงินลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ จำแนกตามประเทศ/เขตเศรษฐกิจ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.bot.or.th/App/BTWS_STAT/statistics/ReportPage.aspx?reportID=653&language=th [20 มิ.ย.2563].

ธนาคารแห่งประเทศไทย.. **เงินสำรองระหว่างประเทศ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.bot.or.th/App/BTWS_STAT/statistics/BOTWEBSTAT.aspx?reportID=80&language=TH [20 มิ.ย.2563].

ธนาคารแห่งประเทศไทย. **ธปท. ออกมาตรการช่วยเหลือลูกหนี้**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.bot.or.th/covid19/Pages/default.aspx [20 ก.ค.2563].

รายงานสถานการณ์ โควิด-19. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://covid19.ddc.moph.go.th [20 เม.ย.2563].

โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/index.php [30 ม.ค.2563].

โรคระบาดและผลกระทบต่อตลาดหุ้น. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.siamquant.com/viral-outbreaks-vs-stock-investing [30 ม.ค.2563].

ลำดับเหตุการณ์ Covid-19. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://covid-19.kapook.com/timeline [30 มิ.ย.2563].

สำนักข่าวอีไฟแนนซ์ไทย. **Jitta เปิดสถิติ 13 ปี หุ้นไทยหลังโรคระบาดจะโตเฉลี่ย 19.8%**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://bit.ly/3ePyH60 [15 มี.ค.2563].

สำนักงานนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด. **นโยบายด้านสิ่งแวดล้อม**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.mtpie.com/menu-05.html [15 มี.ค.2563].

สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์. **สรุปการส่งออก/นำเข้า/ดุลการค้า**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://tradereport.moc.go.th/Report/Default.aspx?Report=TradeBalanceMonthly&Lang=Th. [20 มิ.ย.2563].

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ., กองยุทธศาสตร์และการวางแผนเศรษฐกิจมหภาค. **ภาวะเศรษฐกิจไทยไตรมาสแรกของปี 2563 และแนวโน้มปี 2563**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=1 0 2 1 2 &filename=QGDP_report [20 พ.ค.2563].

The World Bank, **GDP growth**, [Online]. From: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=TH [June 30, 2020]

The World Bank. **GDP growth Thailand**. [Online], From:https://data.worldbank.org/indicator/ NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=TH [June 30, 2020].

Wright, Arnold, Breakspear, Oliver T. **Twentieth century impressions of Siam**. [Online]. From: https://bit.ly/2Buhp0E [June 30, 2020].

แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เทศบาลตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

Job motivation of personnel in the Department of Education, Religion and Culture of Nursery at Khwao Subdistrict Municipality, Selaphum District, Roi Et Province

วิชาญ เหรียญวิไลรัตน์
ในตะวัน กำหอม
วิทยาลัยทองสุข

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงาและเพื่อเปรียบเทียบระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านความสำเร็จในงาน การได้รับการยอมรับนับถือ ลักษณะของงานที่ทำ ความรับผิดชอบต่องาน ความก้าวหน้าในอาชีพ นโยบายและการบริหารงาน ความสัมพันธ์กับผู้บริหาร สภาพการทำงาน วิถีชีวิตส่วนตัว และความมั่งคงใน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาจำนวน 163 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก/รองผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 5 คน สถานศึกษา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 จำนวน 9 คน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2 จำนวน 26 คน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 3 จำนวน 37 คน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 4 จำนวน 60 คน และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 5 จำนวน 26 คน ได้มาโดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตารางของเครจซีและมอร์แกน และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้ในเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามแบบระดับประมาณค่า ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง 0.60 – 1.00 และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .746 สถิตที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงแบนมาตรฐาน ค่าทีการทดสอบค่าเอฟ

ผลการศึกพบว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมศูนย์ของพัฒนาเด็กเล็ก เทศบาลตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า แรงจูงใจใน การปฏิบัติงาน ความสัมพันธ์กับผู้บริหาร อยู่ในระดับ มาก รองลงมาคือ นโยบายและการบริหารงาน และน้อยที่สุด ความมั่นคงในงาน

คำสำคัญ : แรงจูงใจ, การปฏิบัติงาน, กองการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม

Abstract

The purpose of this study was to study the level of Job motivation of personnel in the Department of Education, Religion and Culture of Nursery at Khwao Subdistrict Municipality, Selaphum District, Roi Et Province And to compare levels Job motivation of personnel in the Department of Education, Religion and Culture of Nursery at Khwao Subdistrict Municipality, Selaphum District, Roi Et Province

The sample consisted of 163 people consisting of the director Nursery / deputy director of 5 Nursery, educational institutions, Nursery 1, 9 persons, 26 Nursery 2, Nursery 3, 37 people, 60 Nursery 4, and 26 Nursery 5, obtained by specifying the sample size of Krajie and Morgan's table. And using a simple sampling method Tools used to collect data. Is a questionnaire with estimation level The consistency index between 0.60 - 1.00 and the reliability of the whole version is equal to .746. The statistic used in the analysis consists of percentage, mean, standard deviation. The test tee, the F value

The results showed that Job motivation of personnel in the Department of Education, Religion and Culture of Nursery at Khwao Subdistrict Municipality, Selaphum District, Roi Et Province Overall is at a high level. When classified in each aspect found that the work motivation the relationship with the executives was at a high level, followed by the policy and management. And the smallest Job security

Keywords : Motivation, practice, Division of Education Religion and Culture

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 หมวด 7 ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา กำหนดให้มีองค์กรกลางบริหารงานบุคคลของข้าราชการครูโดยให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาทั้งของหน่วยงานทางการศึกษาในระดับสถานศึกษาของรัฐ และระดับเขตพื้นที่การศึกษา เป็นข้าราชาการในสังกัดองค์กรกลางบริหารงานบุคคลของข้าราชการครู โดยยึดหลักการกระจายอำนาจการบริหารงานบุคคลสู่เขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา ทั้งนี้ให้เป็นไปตาที่กฎหมายกำหนด (มาตรา 54) และให้มีกฎหมายด้วยเงินเดือน ค่าตอบแทน สวัสดิการ และสิทธิประโยชน์เกื้อกูลอื่น สำหรับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้มีรายได้ที่เพียงพอและเหมาะสมกับฐานะทางสังคมและวิชีพ ให้มีกองทุนส่งเสริมครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาเพื่อจัดสรรเป็นเงินอุดหนุนงานริเริ่มสร้างสรรค์ ผลงานดีเด่น และเป็นรางวัลเชิดชูเกียรติครู คณาจารย์ และ

บุคลากรทางการศึกษา ทั้งนี้ให้เป็นไปตาที่กำหนดในกฎกระทรวง (มาตรา 55)[1] ผู้บริหารย่อมต้องหาวิธีหรือเทคนิคที่จะจูงใจหาบุคลากรสามารถทุ่มเทการทำงานให้องค์ได้อย่างเต็มที่[2] การปฏิบัติงานของบุคลากรต้องมีแรงจูงใจในการทำงานเพื่อให้งานได้ประสบผลสำเร็จ

จากการประเมินคุณภาพการศึกษาพบปัญหาในการทำงานของบุคลการในด้านปริมาณการสอนครู แต่ละคนต้องรับหน้าที่การสอนและงานที่มอบหมาย จึงส่งผลต่อครูที่ทำงานได้ล้าช้า ปัญหาค่าครองชีพ ค่าตอบแทน เงินเดือน จึงเป็นผลต่อการปฏิบัติงานของครู ครูต้องมีการพัฒนาด้านการศึกษา ครูต้องปรับเปลี่ยน แข่งขัน เพราะความต้องการความก้าวหน้าในอาชีพ จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ครูเกิดความไม่มั่นใจในสภาพ การทำงานของตนเอง ครูที่ปฏิบัติงานไม่แรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ทำให้งานล้าช้า ขาดความรับผิดชอบต่องาน ขาดความกระตือรือร้นในการทำงาน การไม่เอาใจใส่ต่องานที่ตนรับผิดชอบ และที่ได้รับมอบหมาย ขาดความร่วมมือในการทำงานกับผู้บริหารและเพื่อนร่วมงาน เป็นเหตุให้งานขาดประสิทธิภาพหรือ ขาดราชการและก่อให้เกิดความเสียหายต่อทางราชการและการบริหารงานเป็นอย่างมาก การขาดแรงจูงใจในการทำงานจึงมีผลต่อการทำงานในองค์กรและก่อให้เกิดความเสียหานในทางราชการและการบริหารงานที่ไม่ได้ประสิทธิภาพทำให้งานดำเนินงานได้ล้าช้ากว่าเดิม สุดท้าย องค์กรจำเป็นต้องเข้าใจและสร้างบรรยากาศในการทำงานที่ดี ซึ่งประโยชน์ของบรรยากาศในการทำงานที่ดีมักถูกละเลย หากแต่ผลการวิจัยของเราแสดงให้เห็นว่าบรรยากาศในการทำงานมีผลต่อผลประกอบการ ทางธุรกิจถึง 30% ในการสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดีนั้น ผู้นำต้องมีทักษะที่เหมาะสมในการสร้างความผูกพันและสนับสนุนพนักงานโดยเหล่าผู้นำต้องเข้าใจวิธีการกระจายอำนาจในการตัดสินใจให้แก่พนักงานใน การทำงานแต่ละชิ้นเพื่อที่พนักงานจะได้รู้สึกเป็นผู้รับผิดชอบและได้ตัดสินใจในงานนั้น หากสามารถทำได้องค์กรจะสามารถดึงศักยภาพของพนักงานออกมาได้มากที่สุด ซึ่งพนักงานเหล่านี้จะเป็นผู้ที่พร้อมทุ่มเทและเสียสละเพื่อความสำเร็จของ องค์กรนั้นๆ และผลักดันองค์กรให้มีความสามารถในการแข่งขันที่สูงกว่าคู่แข่ง 6 ขั้นตอนเพื่อสร้างแรงจูงใจในการทำงานและความผูกพันในองค์กรสิ่งที่องค์กรพึงกระทำในการสร้างความผูกพันและสร้างแรงจูงใจของพนักงาน 1.) สื่อสารอย่างชัดเจนถึงความเชื่อมโยงระหว่างผลการปฏิบัติงานและผลตอบแทนของพนักงาน 2.) สร้างความมั่นใจในการประเมินผลการปฏิบัติงานที่สามารถแยกแยะผู้มีผลการปฏิบัติงานดีได้ 3.) ขจัดอุปสรรคในการทำงานที่สามารถส่งผลกระทบในเชิงลบต่อการสนับสนุนพนักงาน เช่น งานที่ไม่จำเป็นหรือซ้ำซ้อน 4.) เลือกคนให้เหมาะสมกับงานโดยคำนึงถึงคุณสมบัติของตำแหน่งงานและความสามารถของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งงานนั้น 5.) ติดตามและพัฒนาบรรยากาศในการทำงานโดยผู้นำต้องมีความสามารถและมีรูปแบบการบริหารงานที่เหมาะสมเพื่อจูงใจพนักงาน 6.) มุ่งเน้นถึงผลตอบแทนที่ไม่ได้อยู่แค่ในรูปของเงินเท่านั้น เช่น โอกาสการเติบโตในหน้าที่การงาน การพัฒนาในด้านต่างๆ และการยกย่องชมเชยพนักงาน

---

[1] วิชัย ต้นศิริ, **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เรื่อง การศึกษา – กฎหมายระเบียบข้อระเบียบ**, (2542), หน้า 112.

[2] วัฒนา โถสุวรรณ, **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีมหานคร.2546), หน้าที่ 46.

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เทศบาลตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อให้ได้ข้อมูล มาใช้เป็นแนวทางในพัฒนา ปรับปรุงให้การปฏิบัติงานเกิดผลดีการทำงานให้มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ให้มีขวัญและกำลังใจ การดูแลเอาใจใส่ ให้อยู่ในสภาพที่พร้อมที่จะปฏิบัติงานอย่างดีและมีประสิทธิภาพในการทำงานมากยิ่งขึ้น มีความจริงใจ สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในการพัฒนาสถานศึกษา

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อเปรียบเทียบระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

ขอบเขตการศึกษา

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ในด้านปัจจัยกระตุ้นและปัจจัยค้ำจุน โดยได้นำแนวคิดของ เฮอร์เบอร์ก[3]

2. ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย

2.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) คือ ข้อมูลส่วนของบุคลากรฝ่ายส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

2.2 ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด นั้นผู้ศึกษามุ่งศึกษาตัวแปรดังนี้

1. ปัจจัยกระตุ้น ได้แก่ ความสำเร็จในงาน การได้รับการยอมรับนับถือ ลักษณะของงานที่ทำ ความรับผิดชอบต่องาน ความก้าวหน้าในอาชีพ

2. ปัจจัยค้ำจุน ได้แก่ นโยบายและการบริหารงาน ความสัมพันธ์กับคณะผู้บริหาร สภาพการทำงาน วิถีชีวิตส่วนตัว ความมั่นคงในงาน

[3] ตะวัน กำหอม, **การวิจัยทางการศึกษา**, (วิทยาลัยทองสุข, 2558), หน้า 67.

3. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ศึกษาครั้งนี้คือ บุคลากรฝ่ายส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีจำนวน 5 สถานศึกษา จำนวน 163 คน

4. ขอบเขตด้านพื้นที่

เทศบาลตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

5. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระยะเวลา ตั้งแต่เดือน มกราคม ถึง มีนาคม พ.ศ.2563

กรอบแนวคิดของการศึกษา

การศึกษาเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด นั้นการศึกษาได้ใช้แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจของเฮอร์เบอร์ก[4] มากำหนดเป็นกรอบแนวคิด

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับ แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นแบบมาตรส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale)

ผลการศึกษา

1. ผลจากการศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 118 คน ตำแหน่ง ครู เพศ หญิง วุฒิการศึกษา ปริญญาตรี

2. ผลการศึกษาพบว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด **โดยรวมอยู่ในระดับ มาก** เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า อันดับที่หนึ่งคือ ความสัมพันธ์กับผู้บริหาร อันดับที่สอง คือ นโยบายและการบริหารงาน อันดับที่สาม ความก้าวหน้าในอาชีพ อันดับที่สี่ ความสำเร็จในงาน อันดับที่ห้า ลักษณะของงานที่ทำ อันดับที่หก สภาพการทำงาน อันดับที่เจ็ด วิถีชีวิตส่วนตัว อันดับที่แปด ความรับผิดชอบต่องาน

[4] ตะวัน กำหอม, **การวิจัยทางการศึกษา**, (วิทยาลัยทองสุข, 2558), หน้า 67.

อันดับที่เก้า การได้รับการยอมรับนับถือ และอันดับสุดท้ายคือ ความมั่นคงในงาน ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสามารถอภิปรายผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

2.1 ความสำเร็จของในงาน ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับ มาก เมื่อจำแนกเป็นรายข้อ อันดับที่หนึ่งคือ ปฏิบัติงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ อันดับที่สองคือ สามารถปฏิบัติงานได้เสร็จตามกำหนดเวลา อันดับที่สาม คือ สามารถแก้ปัญหาในระหว่างการปฏิบัติงานให้สำเร็จ

2.2 การได้รับการยอมรับนับถือ ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับ มาก เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า อันดับที่หนึ่งคือ บุคลากรได้รับความดูแลทางด้านจิตใจในการทำงานจากผู้บังคับบัญชา อันดับที่สอง คือ การได้รับการยกย่อง ชมเชย ได้รับกำลังใจจากผู้บริหารและเพื่อร่วมงาน อันดับที่สาม คือ ได้รับการแสดงความชื่นชม ยินดีจากผลงานที่ทำจาก ผู้บริหารและเพื่อนร่วมงาน

2.3 ลักษณะของงานที่ทำ ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับ มาก เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า อันดับที่หนึ่งคือ งานที่ได้รับมอบหมายเหมาะสมกับระยะเวลา อันดับที่สอง คือ งานที่มอบหมายเหมาะสมกับความรู้ความเหมาะสม อันดับที่ สาม คือ บุคลากรที่ได้รับมอบหมายงานได้เพิ่มพูนประสบการณ์การเรียนรู้และทักษะในการทำงาน

2.4 ความรับผิดชอบต่องาน ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับ มาก เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า อันดับที่หนึ่ง คือ บุคลากรได้รับมอบหมายงานที่ชัดเจนและปฏิบัติงานเต็มความสามารถเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายและทันเวลา อันดับที่สอง คือ บุคลากรได้ความไว้วางใจจากผู้บังคับบัญชาต่อการปฏิบัติงาน อันดับสาม คือ บุคลากรรู้จักหน้าที่และตระหนักในความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายและปฏิบัติให้สำเร็จ

2.5 ความก้าวหน้าในอาชีพ ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับ มาก เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า อันดับที่ หนึ่ง คือ ผู้บริหารมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาการเลื่อนขั้นเงินเดือนโดยมีความยุติธรรมกับบุคลากร อันดับที่สอง คือ บุคลากรได้รับการสนับสนุนให้เข้าร่วมการอบรมสัมมนาเพื่อเพิ่มทักษะในการปฏิบัติงาน อันดับที่สามคือ บุคลากรได้รับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานการเลื่อนตำแหน่ง

2.6 นโยบายและการบริหารงาน ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับ มาก เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า อันดับที่ หนึ่ง คือ การบริหารงานควรมีการส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายและแนวทางดำเนินงานและยุติธรรม อันดับที่สอง คือ การบริหารควรมีการติดต่อสื่อสาร และ ทราบข่าวสารในองค์กรต้องชัดเจน อันดับที่ สาม คือ การกำหนดนโยบายที่ชัดเจน แน่นอน และมีลายลักษณ์อักษรที่ที่หน่วยงานกำหนดไว้

2.7 ความสัมพันธ์กับผู้บริหาร ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า อันดับที่ หนึ่ง คือ สามารถแก้ปัญหาให้กับบุคลากรได้ทันท่วงทีและได้ทันเหตุการณ์ อันดับที่สอง คือ ผู้บริหารต้องมีความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเป็นมิตรและการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีต่อกันเพื่อให้มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน อันดับที่สาม คือ การได้รับคำปรึกษาและคำแนะจากผู้บริหาร

2.8 สภาพการทำงาน ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า อันดับที่หนึ่ง คือ การปฏิบัติงานให้เหมาะสมกับตำแหน่งและจัดบุคลากรให้เหมาะสมกับงาน

อันดับที่สอง คือ สภาพการปฏิบัติงานสำคัญในการทำงานในองค์กรได้เต็มความสามารถ เช่น เครื่องมือ และอุปกรณ์อันดับที่สาม คือ สภาพแวดล้อมในที่ทำงาน ปลอดโปร่งปราศจากมลพิษ

2.9 วิถีชีวิตส่วนตัว ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า อันดับที่หนึ่ง คือ การได้รับการใส่ใจในชีวิตความเป็นอยู่จากผู้บังคับบัญชา อันดับที่สอง คือ การมีความรู้สึกที่ดีต่อการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย อันดับที่สาม คือ การมีเวลาใช้ชีวิตส่วนตัวอย่างเพียงพอ

2.10 ความมั่งคงในงาน ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นราบข้อพบว่า อันดับที่หนึ่ง คือ ผู้บังคับบัญชากำหนดลักษณะหน้าที่งานที่ชัดเจนและช่วยให้สามารถปฏิบัติงานตามวัตถุประสงค์ อันดับที่สอง คือบุคลากรต้องการความมั่งคงในงาน ความยั่งยืนของอาชีพความมั่นคงขององค์กร จะทำให้อยู่ดีมีสุขและตั้งใจปฏิบัติงานอันดับที่สาม คือการปฏิบัติงานต้องการงานที่มีความก้าวหน้า การทำงานก็จะสำเร็จตามเป้าหมาย

อภิปรายผล

โดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ความสัมพันธ์กับผู้บริหาร อันดับที่หนึ่ง อันดับดับที่สอง นโยบายและการบริหารงาน อันดับที่สาม ความก้าวหน้าในอาชีพ อันดับที่สี่ ความสำเร็จของในงาน อันดับที่ห้า ลักษณะของงานที่ทำ อันดับที่หก สภาพการทำงาน อันดับที่เจ็ด วิถีชีวิตส่วนตัว อันดับที่แปด ความรับผิดชอบต่องาน อันดับที่เก้า การได้รับการยอมรับนับถือ และอันดับสุดท้ายคือ ความมั่นคงในงาน ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสามารถอภิปรายผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

เพื่อตอบตามวัตถุประสงค์ระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

1. ความสำเร็จของในงาน ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับ มาก เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า อันดับที่หนึ่งคือ ปฏิบัติงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ อันดับที่สอง คือ สามารถปฏิบัติงานได้เสร็จตามกำหนดเวลา อันที่สาม คือ สามารถแก้ปัญหาในระหว่างการปฏิบัติงานให้สำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับวิจัย[5] ศึกษาเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนศาลาตึกวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 9 โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีความคิดเห็นอันดับที่ 1 คือ ด้านความสำเร็จในการปฏิบัติงาน

2. การได้รับการยอมรับนับถือ ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับ มาก เมื่อจำแนกเป็นรายข้อ อันดับที่หนึ่งคือ บุคลากรได้รับความดูแลทางด้านจิตใจในการทำงานจากผู้บังคับบัญชา อันดับที่สอง คือ การได้รบการยกย่อง ชมเชย ได้รับกำลังใจจากผู้บริหารและเพื่อนร่วมงาน อันดับที่สาม คือ ได้รับการแสดงความชื่นชม ยินดีจากผลงานที่ทำจากผู้บริหารและเพื่อนร่วมงาน

[5] พิมพ์พิชชา ศรีเอี่ยม, แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนศาลาตึกวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 9**, สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (วิทยาลัยทองสุข, 2556), บทคัดย่อ.

3. ลักษณะของงานทำ ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับ มาก เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า อันดับที่หนึ่งคือ งานที่ได้รับมอบหมายเหมาะสมกับระยะเวลา อันดับที่สอง คือ งานที่ได้รับมอบหมายเหมาะสมกับความรู้ความเหมาะสม อันดับที่สาม คือ บุคลากรที่ได้รับมอบหมายงานที่ได้เพิ่มพูนประสบการณ์การเรียนรู้และทักษะในการทำงานสอดคล้องกับงาน[6] ได้ศึกษาเรื่องแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 พบว่า มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานโดรวมอยู่ในระดับมาก

4. ความรับผิดชอบต่องาน ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับ มาก เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า อันดับที่หนึ่งคือ บุคลากรได้รับมอบหมายงานที่ชัดเจนและปฏิบัติงานเต็มความสามารถเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและทันเวลา อันดับที่สอง คือ บุคลากรได้ความไว้วางใจจากผู้บังคับบัญชาต่อ การปฏิบัติงานเต็มที่ อันดับที่สาม คือ บุคลากรรู้จักหน้าที่และตระหนักในความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายและปฏิบัติให้สำเร็จ สอดคล้องกับงาน[7] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ของคุณลักษณะงานกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน : การศึกษาอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ นิคมอุตสาหกรรมนวนคร พบว่า ปัจจัยกระตุ้น ด้านความรับผิดชอบต่องานและด้านความสำเร็จในการทำงานอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านความยอมรับนับถือ ด้านความเจริญก้าวหน้าในงานและด้านลักษณะของงอยู่ในระดับปานกลาง

5. ความก้าวหน้าในอาชีพ ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับ มาก เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า อันดับที่หนึ่งคือ ผู้บริหารมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาการเลื่อนขั้นเงินเดือนโดยมีความยุติธรรมกับบุคลากร อันดับที่สอง คือบุคลากรได้รับการสนับสนุนให้เข้าร่วมการอบรมสัมมนาเพื่อเพิ่มทักษะในการปฏิบัติงาน อันดับที่สาม คือ บุคลากรได้รับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานการเลื่อนตำแหน่งงานสอดคล้องกับงาน[8] ศึกษาเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนวัดลาด สนุ่ม จังหวัดปทุม พบว่า ทั้งปัจจัยกระตุ้นและปัจจัยค้ำจุนก่อให้เกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติงานในระดับมาก

6. นโยบายและการบริหารงาน ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับ มาก เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า อันดับที่หนึ่งคือ การบริหารงานควรมีการมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายและแนวทางดำเนินงานและยุติธรรม อันดับที่สอง คือ การบริหารควรมีการติดต่อสื่อสาร และทราบข่าวสารในองค์กรต้องชัดเจน อันดับที่สาม คือ การกำหนดนโยบายที่ชัดเจน แน่นอน และมีลายลักษณ์อักษรที่ ที่หน่วยงานกำหนด

---

[6] โกมล บัวพรหม, แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3, **ภาคนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต,** (มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2553), หน้า 54.

[7] ทวีศักดิ์ รองแขวง, **อิทธิพลของคุณลักษณะงานต่อแรงจูงใจในการทำงาน กรณีศึกษา : สำนักงานสรรพากรพื้นที่กรุงเทพมหานคร**, (มหาวิทยาลัยราชมงคลธัญบุรี, 2555), หน้า 67-70.

[8] นุชรา เพิ่มพูล, แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนวัดลาดสนุ่น จังหวัดปทุมธานี, **ปริญญาศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต,** (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ภาควิชาการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิยาลัยเกษตรศาสตร์, 2550), หน้า 83-89.

ไว้ สอดคล้องกับ[9] ศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของราชการสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดกระบี่ ผลการวิจัยพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการยอมรับนับถือ ด้านความรับผิดชอบ ด้านความก้าวหน้า ด้านนโยบายและการบริหารงาน ด้านการปกครองบังคับบัญชา ด้านความผูกพันกับผู้ร่วมงาน ด้านสภาพการทำงาน และด้านเงินเดือนและผลประโยชน์เกื้อกูลอยู่ในระดับปานกลาง

7. ความสัมพันธ์กับผู้บริหาร ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับ มาก เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า อันดับที่หนึ่งคือ สามารถแก้ปัญหาให้กับบุคลากรได้ทันท่วงทีและได้ทันเหตุการณ์ อันดับที่สอง คือ การได้รับคำปรึกษาและคำแนะจากผู้บริหาร อันดับที่สาม คือ ผู้บริหารต้องมีความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเป็นมิตร และการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีต่อกันเพื่อให้มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานสอดคล้องกับงานวิจัยของ[10] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายโรงเรียนหนองหัววัว อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร และเพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาไปเสนอต่อประธานเครือข่ายผู้บริหารในการสร้างแรงจูงใจการปฏิบัติงานของบุคลากรทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายโรงเรียนหนองหัววัว อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร การศึกษาภายใต้องค์ประกอบ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเงินเดือนและค่าตอบแทน ด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน ด้านความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานและด้านความสำเร็จของงาน ประชากรที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ บุคลากรทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายโรงเรียนหนองหัววัว อำเภอพรานกระต่าย จังหวัด

8. สภาพการทำงาน ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับ มาก เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า อันดับที่หนึ่งคือ การปฏิบัติงานให้เหมาะสมกับตำแหน่งและจัดบุคลากรให้เหมาะสมกับงาน อันดับที่สอง คือ สภาพแวดล้อมในที่ทำงาน ปลอดโปร่ง ปราศจากมลพิษ อันดับที่สาม คือ สภาพการปฏิบัติงานสำคัญในการทำงานในองค์กรได้เต็มความสามารถ เช่น เครื่องมือ และอุปกรณ์ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ[11] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาปัจจัยจูงใจใน การปฏิบัติงานของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปทุมธานี เขต 2 ด้านความสำเร็จใน การทำงาน จากการวิเคราะห์ พบว่า โดยร่วมด้านความสำเร็จในการทำงานมีสภาพที่ปรากฏใน การปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากด้านการได้รับการยอมรับนับถือจากการวิเคราะห์ พบว่า โดยภาพรวมครูได้รับการยอมรับนับถือเนื่องจากมีสภาพที่ปรากฏในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ด้านความรับผิดชอบจากการวิเคราะห์ พบว่า โดยรวมด้านความรับผิดชอบมีสภาพที่ปรากฏในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ด้านความก้าวหน้า จากการวิเคราะห์ พบว่า โดยรวม ด้าน

---

[9] กัลยาณี สิทธิไพศาล, แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จังหวัดกระบี่, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต,** (สาขาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร. 2552), บทคัดย่อ.

[10] เดี่ยว จารุวุฒิพันธ์, **แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรทางการศึกษากลุ่มเครือข่ายโรงเรียนหนองหัววัว อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร,** (วิทยาลัยทองสุข, 2556), บทคัดย่อ.

[11] พรศิลป์ ศรีเรืองไร, การศึกษาปัจจัยจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปทุมธานี เขต 2, **วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาเทคโนโลยีการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 2553), หน้า 53-60.

ความก้าวหน้าทีสภาพที่ปรากฏในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ด้านลักษณะของงาน จากการวิเคราะห์ พบว่า โดยรวมด้านลักษณะของงาน ส่วนมากของผู้ตอบแบบสอบถามมีสภาพที่ปรากฏ อยู่ในระดับ ปานกลาง อยู่ในระดับปานกลาง

9. วิถีชีวิตส่วนตัว ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับ มาก เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า อันดับที่หนึ่งคือ การมีเวลาใช้ชีวิตส่วนตัวอย่างเพียงพอ อันดับที่สอง คือ การมีความรู้สึกที่ดีต่อการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย อันดับที่สาม คือ การได้รับการใส่ใจในชีวิตความเป็นอยู่จากผู้บังคับบัญชา สอดคล้องกับงานวิจัยของ[12] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แรงจูงใจการทำงานโดยรวมของข้าราชการครูโรงเรียนชลกันยานุกูล พบว่า ปัจจัยกระตุ้น 1) องค์ประกอบที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานแรงจูงใจในการทำงานด้านความสำเร็จขาองงานอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับค่อนข้างสูงเรียงลำดับจากสูงไปหาต่ำ ได้แก่ ด้านการได้ความยอมรับนับถือ ด้านลักษณะงานความรับผิดชอบ ปัจจัยค้ำจุน 2) องค์ประกอบที่ไม่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานโดยตรง พบว่า ด้านชีวิตส่วนตัวมีระดับแรงจูงใจการทำงานสูงสุดที่สุด ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับค่อนข้างสูงเรียงลำดับจากสูงไปหาต่ำ ได้แก่ ด้านความมั่นคงในงาน ด้านเงินเดือน/สวัสดิการ ด้านสภาพการทำงาน ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ด้านนโยบาย การบริหารอยู่ในระดับค่อนข้างสูงและด้านการบังคับบัญชามีแรงจูงใจการทำงานอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ

10. ความมั่งคงในงาน ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า อันดับที่หนึ่งคือ ผู้บังคับบัญชากำหนดลักษณะหน้าที่งานที่ชัดเจนจะช่วยให้สามารถปฏิบัติงานตามวัตถุประสงค์ อันดับที่สอง คือ การปฏิบัติงานต้องการงานที่มีความก้าวหน้า การทำงานก็จะสำเร็จตามเป้าหมาย อันดับที่สาม คือ บุคลากรต้องการไม่สอดคล้องกับ[13] ได้ศึกษางานวิจัย เรื่อง ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ ครูผู้ปฏิบัติการสอนในโรงเรียนประถมศึกษาสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 420 คน ด้วยการสุ่มตัวอย่าง ผลการวิจัยพบว่า ครูโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี มีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานระดับมาก 11 ด้านเรียงตามลำดับ คือ ด้านความมั่นคง ด้านความรักในงาน ด้านความสำเร็จในงาน ด้านความรับผิดชอบ ด้านตำแหน่งหน้าที่ ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน ด้านการควบคุมดูแล ด้านสภาพของงาน ด้านการยอมรับนับถือ ด้านชีวิตส่วนตัวและด้านการเจริญเติบโต มีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานระดับปานกลาง 4 ด้านเรียนตามลำดับ คือ ด้านนโยบายและการบริหารงาน ด้านความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา ด้านความก้าวหน้าในงานและด้านเงินเดือน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

เพื่อตอบตามวัตถุประสงค์เปรียบเทียบระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

---

[12] ผาสุด จิตราวาร, แรงจูงใจการทำงานของข้าราชการครู โรงเรียนชลกันยานุกูล, **สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาตรมหาบัณฑิต,** (สาขาการบริหารทั่วไป มหาวิทยาลัยบูรพา, 2548), หน้า 50-53.

[13] สมเกียรติ ศรีเมือง, ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี, **วิทยานิพนธ์มาหาบัณฑิต,** (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2554), บทคัดย่อ.

1. ความสำเร็จของใน พบว่า ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เป็นเพราะความสำเร็จของในงานจำแนกตามสถานศึกษามีความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย[14] ได้ทำการวิจัยแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 2 การเปรียบเทียบแรงจูงใจใน การปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 2 จำแนกตามตำแหน่งพบว่า ปัจจัยจูงใจแตกต่างกันตามนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 และเมื่อจำแนกตามขนาดของสถานศึกษา พบว่า ปัจจัยจูงใจและปัจจัยค้ำจุน ไม่แตกต่าง

2. การได้รับการยอมรับนับถือ พบว่า ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เป็นเพราะ โรงเรียนแต่ละโรงเรียนมีการได้รับการยอมรับนับถือการปฏิบัติงานการได้รับคำชมเชยซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ[15] ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ด้านความรับผิดชอบและด้านการยอมรับนับถือ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ลักษณะของงานที่ทำ พบว่า ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เป็นเพราะ การทำงานที่ได้มอบหมายที่ตรงกับความถนัดของรายบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ[16] ได้ทำการวิจัยการสร้างแบบวัดขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. บุคลากรสายสนับสนุนวิชาการที่มีกลุ่มงานต่างกันมีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว้าด้านความสำเร็จด้านการยกย่องด้านสภาพการทำงาน ด้านการบริหารงาน และด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านความรับผิดชอบ ด้านลักษณะของงาน ด้านความก้าวหน้า ด้านค่าตอบแทน/ความมั่งคง และด้านนโยบายขององค์การ ไม่แตกต่างกัน

4. ความรับผิดชอบต่อ พบว่า ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เป็นเพราะ การทำงานของแต่ละคนต้องมีความรับผิดชอบงานที่ตนทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ[17] ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาความพึงพอใจใน การปฏิบัติงานครูโรงเรียนจินดาบำรุง เขตันนายาว

---

[14] สมคิด กลับดี, แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 3, **ครุศาสตรมหาบัณฑิต,** (สาขาการบริหารการศึกษา, 2549), หน้า 84-97.

[15] ศิริพร จันทศรี, การศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ที่มีระดับการรับรู้ความสามารถของตนแตกต่างกัน,**ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต,** (สาขาวิชาการวิจัยและสถิติทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550), หน้า 75-77.

[16] พิชชาภัสส์ ธนัชญ์จุฑานนท์, การสร้างแบบวัดขวัญกำลังใจการปฏิบัติงานของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, **ปริญญานิพนธ์** กศ.ม.(การวัดผลการศึกษา), (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2556), หน้า 108-111.

[17] อภิชัย จันทร์เทศ, ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนจินดาบำรุง เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร, **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาตรมหาบัณฑิต,** (มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 2548), หน้า 155.

กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนจินดาบำรุง อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบพบว่า ผลประโยชน์เกื้อกูลมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนอีก 9 ประกอบมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยแยกลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ความสำเร็จจากการทำงาน ความรับผิดชอบต่อ การปฏิบัติงาน ลักษณะของงานที่ปฏิบัติ ความสัมพันธ์กับบุคคล สภาพแวดล้อมในการทำงานการได้รับการยอมรับนับถือ การบังคับบัญชา นโยบายและการบริหาร และความก้าวหน้าทางวิชาชีพเมื่อจำแนกตามรับการศึกษา พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5. ความก้าวหน้าในอาชีพ พบว่า ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เป็นเพราะการได้รับการสนับสนุนแลการให้ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตติมา วัดตูม (2554 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเหตุจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนเอกชนสายสามัญในกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างเป็นครูโรงเรียนเอกชนใน กรุงเพทมหานคร จำนวน 496 คน ผลการวิจัยพบว่า ครูโรงเรียนเอกชน มีเหตุจูงใจในการปฏิบัติงานเรียนลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านความสำเร็จในการปฏิบัติงาน รองลงมาด้วนการบังคับบัญชาของผู้บริหาร ด้านสภาพการปฏิบัติงาน ด้านความรับผิดชอบ ด้านนโยบายและการบริหารงานโรงเรียน และด้านการยอมรับนับถือ และน้อยที่สุด คือด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งการงาน เมื่อเปรียบเทียบเหตุจูงใจในการปฏิบัติงานของครู จำแนกตามเพศ และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน พบว่า ไม่แตกต่างกัน โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อเปรียบเทียบครูที่สอนระดับชั้นต่างกัน พบว่า มีเหตุจูงใจในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน

6. นโยบายและการ พบว่า ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เป็นเพราะผู้บริหารมีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนเพื่อให้การบริหารงานได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเย็นตะวัน แสงวิเศษ (2553 : 89-98)ได้ทำ การวิจัยเรื่อ แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา สังกัดอาชีวศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ในภาพรวม มีแรงจูงใจอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทั้ง 10 ด้าน พบว่า ทุกด้านมีแรงจูงใจอยู่ในระดับมาก โดยเรียงตามลำดับมากดังนี้ คือ ด้านความรับผิดชอบ ด้านความสำเร็จในการทำงาน ด้านความมั่นคงในการทำงาน ด้านการยอมรับนับถือ ด้านนโยบายของหน่วยงาน ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อร่วมงาน ด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ ด้านการปกครองบังคับบัญชา ด้านสภาพแวดล้อมใน การทำงาน และด้านเงินเดือนสวัสดิการและเงินรางวัล ตามลำดับผลการเปรียบเทียบแรงจูงใจในการทำงานของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา สังกัดอาชีวศึกษา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า เพศ และภูมิลำเนาเดิมที่ แตกต่างกัน มีแรงจูงใจใน การปฏิบัติงานไม่แตกต่างกัน ส่วนอายุ ตำแหน่ง ระดับการศึกษา อายุราชการ และเงินเดือนที่ แตกต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ไม่แตกต่างกัน

7. ความสัมพันธ์กับผู้บริหาร พบว่า ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เป็นเพราะการทำงานจะต้องมีความสัมพันธ์กับผู้บริหารเพื่อให้การปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชาญวุฒิ บุญชม (2553 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความผูกพันต่อองค์การศึกษาเฉพาะกรณีบุคลากรโรงเรียนอิสลามสันติชน ในภาพรวมได้พบว่า ประชากร มีระดับความผูกพันอยู่ใน

ระดับสูง โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุดในตัวแปรด้านความห่วงใยในอนาคตขององค์การ และมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดในตัวแปรด้านการยอมรับเป้าหมายและนโยบายขององค์การ ปัจจัยที่มีผลกับความผูกพันในองค์การ ได้แก่ ความแตกต่างของระดับตำแหน่งทำให้ผู้พันต่อองค์การแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ส่วนความแตกต่างทางด้านระดับการศึกษาและระยะเวลาในการทำงาน มีความผูกพันต่อองค์การแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความผูกพันในองค์การอย่างนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 ได้แก่ ความท้าทายของงาน ความก้าวหน้าของงาน ความมิสระในการทำงาน การมีส่วนร่วมในการบริหารงาน สภาพแวดล้อมองค์การ และการกระจายอำนาจในองค์กร ปัจจัยที่ความสัมพันธ์ต่อความผูกพันในองค์การ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ได้แก่ ความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา การไดรับการพัฒนาความรู้ความสามารถ ตัวแปรที่ไม่มีความสัมพันธ์ต่อความผูกพันองค์การอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ คือความยากง่ายของงานไม่แตกต่างกัน

8. สภาพการทำงาน พบว่า ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เป็นเพราะสภาพการทำงานของบุคลการกับผู้บริหารจะต้องมีความเข้าใจในการทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ[18] ได้ทำการวิจัย แรงจูใจใน การปฏิบัติงานของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชุมพร เขต 2 ที่พบว่า ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตชุมพร มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานในภาพรวมและรายได้อยู่ในระดับมาก มีตำแหน่งแตกต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานทุก้านไม่แตกต่างข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชุมพร เขต 2 ที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานโดยภาพรวมไม่แตกต่างกันแต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ข้าราชการครูและบุคลากรทาง การศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชุมพร เขต 2 มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ด้านความสำเร็จในการปฏิบัติงานด้านเงินเดือนและสวัสดิการ และด้านสภาพแวดล้อมในการทำงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 ด้านความมั่นคงในการทำงาน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน ข้าราชการครูและบุคลากรทาง การศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชุมพรเขต 2 ที่มีวุฒิการศึกษาแตกต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานทุกด้านไม่แตกต่างกัน

9. วิถีชีวิตส่วนตัว พบว่า ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เป็นเพราะการทำงานผู้บริหารจะต้องเข้าใจถึงวิถีชีวิตของบุคลากรเพื่อให้การทำงานได้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ[19] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง คุณภาพชีวิตในการทำงานของพนักงานสายการผลิตบริษัทบิวตี้เจมส์ แฟคตอรี่จำกัด กลุ่มตัวอย่างเป็นพนักงานจำนวน 60 คน ผลการศึกษาพบว่า พนักงานมีคุณภาพชีวิตในการทำงานด้านการตอบแทนที่ยุติธรรม ด้านสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย ด้านการพัฒนาความสามารถ

---

[18] จารุวรรณ ใจเพียร, แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชุมพร เขต 2 , **ภาคนิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต** (สาขากาบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2551), บทคัดย่อ.

[19] วรรณภา เสนา, การศึกษาคุณภาพชีวิตการทำงานของพนักงานสายการผลิตบริษัทบิวตี้เจมส์ แฟคตอรี่จำกัด, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต,** (มหาวิยาลัยรามคำแหง, 2554), บทคัดย่อ.

ด้านความก้าวหน้า และความมั่งคงในงานด้านธรรมนูญในองค์การ ด้านความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานกับชีวิตด้านอื่น ๆ และด้านเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสังคมอยู่ในระดับปานกลางส่วนด้านบูรณาการด้านสังคมอยู่ในระดับมาก และยังพบว่าทางด้านลักษณะส่วนบุคคล พนักงานที่มีระดับการศึกษาและอายุการทำงานต่างกันมีคุณภาพชีวิตในการทำงานต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .0 5

10. ความมั่งคงในงาน พบว่า ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05ทั้งนี้เป็นเพราะการทำงานจะต้องมีความมั่งในงาน เพื่อการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับบุคลากรซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ[20] ได้ทำการวิจัยศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสายสนับสนุนมหาวิทยาลัยราชัฏรำไพพรรณี มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของบุคลากรสายสนับสนุน มหาวิทยาลัยราชัฏรำไพพรรณี โดยจำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งงาน และประสบการณ์ ทำงาน ผลการศึกษาพบว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคคลกรสายสนับสนุน มหาวิทยาลัยราชัฏรำไพพรรณี มีปัจจัยจูงใจ และปัจจัยค้ำจุนโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านใน 2 ปัจจัย เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ ปัจจัยจูงใจ คือ ด้านความสำเร็จของงาน ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ ด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติ ด้านความรับผิดชอบ และด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ส่วนปัจจัยค้ำจุน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในหน่วยงาน ด้านนโยบายและการบริหารงาน ด้านความมั่นคงในการทำงาน ด้านรายได้และสวัสดิการ และด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน บุคลากรสายสนับสนุน ทีมี เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งงานและประสบการณ์ ทำงานต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานครู บรรจุใหม่ สังกัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาลใกล้เคียง

2. ควรศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูเอกชน เพราะครูเอกชนมีโครงสร้าง การบริหารรายละเอียดที่แตกต่างกันจากครูรัฐบาลใน สังกัดกรมอาชีวศึกษา

บรรณนุกรม

กัลยาณี สิทธิไพศาล. แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จังหวัดกระบี่. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต.** สาขาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร, 2552.

[20] กาญจนา ตรีรัตน์, ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรส่ายสนับสนุนมหาวิทยาลยราชภัฏรำไพพรรณี, **วิทยานิพน์ปริญยาจัดการมหาบัณฑิต**, (สาขาการจัดการทรัพยากรมนุษย์คณะมนุษยศาสตร์และสังคม, มหาลัยวิทยาบูรพา, 2554), บทคัดย่อ.

กาญจนา ตรีรัตน์. ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรส่ายสนับสนุน มหาวิทยาลยราชภัฏรำไพพรรณี. **วิทยานิพน์ปริญยาจัดการมหาบัณฑิต**. สาขาการจัดการทรัพยากรมนุษย์คณะมนุษยศาสตร์และสังคม. มหาลัยวิทยาบูรพา, 2554.

โกมล บัวพรหม. แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3. **ภาคนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** มาหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2553.

จารุวรรณ ใจเพียร. แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชุมพร เขต 2 . **ภาคนิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต** สาขากาบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2551.

จิตติมา วัดตูน. เหตุจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนเอกชนสายสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2554.

ชาญวุฒิ บุญชม. ความสัมพันธ์ต่อองค์การศึกษาเฉพาะกรณีบุคลากรโรงเรียนอิสลามสันติชน. **ภาคนิพนธ์ ศศ.ม. (พัฒนาสังคม)** กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัยสถาบันบัณฑิตพัฒนาบริหารศาสตร์. ถ่ายเอกสาร, 2553.

เดี่ยว จารุวุฒิพันธ์. **แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรทางการศึกษากลุ่มเครือข่ายโรงเรียนหนองหัววัว อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร.** วิทยาลัยทองสุข, 2556.

ตะวัน กำหอม. **การวิจัยทางการศึกษา**. วิทยาลัยทองสุข, 2558.

ทวีศักดิ์ รองแขวง. **อิทธิพลของคุณลักษณะงานต่อแรงจูงใจในการทำงาน กรณีศึกษา : สำนักงานสรรพากรพื้นที่กรุงเทพมหานคร**. มหาวิทยาลัยราชมงคลธัญบุรี, 2555.

นิตา โครตรศรีเมือง. ปัจจัยจูงใจที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของบุคลากรสนับสนุนสังกัดสำนักงานอธิบดีมหาลัยบูรพา. **งานนิพนธ์มหาบัณฑิต.** หลักสูตรการจัดการ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2546.

นุชรา เพิ่มพูล. แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนวัดลาดสนุ่น จังหวัดปทุมธานี. **ปริญญาศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต** สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ภาควิชาการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิยาลัยเกษตรศาสตร์, 2550.

ผาสุด จิตราวาร. แรงจูงใจการทำงานของข้าราชการครู โรงเรียนชลกันยานุกูล. **สารนิพนธ์ รัฐประศาสนศาตรมหาบัณฑิต.** สาขาการบริหารทั่วไป มหาวิทยาลัยบูรพา, 2548.

พรศิลป์ ศรีเรืองไร. การศึกษาปัจจัยจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปทุมธานี เขต 2. **วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาเทคโนโลยีการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 2553.

พิชชาภัสส์ ธนัชญ์จุฑานนท์. การสร้างแบบวัดขวัญกำลังใจการปฏิบัติงานของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. **ปริญญานิพนธ์** กศ.ม.(การวัดผลการศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2556.

พิมพ์พิชชา ศรีเอี่ยม. แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนศาลาตึกวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 9**. สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. วิทยาลัยทองสุข, 2556.

มาโนช โลหเตปานนท์. ภาวะผู้นำ แรงจูงใจ. **วารสารบัณฑิตวิทยาลัย.** มหาวิทยาลัยราชภัฏพอบูลสงคราม, 2554.

เย็นตะวัน แสงวิเศษ. แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาสังกัดอาชีวศึกษา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. **ภาคนิพนธ์บริหารธุรกิจบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2556.

วรรณภา เสนา. การศึกษาคุณภาพชีวิตการทำงานของพนักงานสายการผลิตบริษัทบิวตี้เจมส์ แฟคตอรี่ จำกัด. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต.** มหาวิยาลัยรามคำแหง, 2554.

วัฒนา โถสุวรรณ. **การบริหารทรัพยากรมนุษย์.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีมหานคร, 2546.

วิชัย ต้นศิริ. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เรื่อง การศึกษา – กฎหมายระเบียบข้อระเบียบ**, 2542.

วิมล จำปาทอง. แรงจูงใจการปฏิบัติงานของครู ในสังกัดเทศบาลตำบลเมือง อำเภอเมืองสมุทรปาการ จังหวัดสมุทรปราการ. **สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** วิทยาลัยทองสุข, 2556.

ศิริพร จันทศรี. การศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ที่มีระดับการรับรู้ความสามารถของตนแตกต่างกัน. **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต.** สาขาวิชาการวิจัยและสถิติทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550.

สมเกียรติ ศรีเมือง. ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี. **วิทยานพินธ์มาหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2554.

สมคิด กลับดี. แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 3. **ครุศาสตรมหาบัณฑิต.** สาขาการบริหารการศึกษา, 2549.

โสภา แก้วเนย. แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูกลุ่มเครือข่ายโรงเรียนฝั่งธนสามัคคี อำเภอกงไกรลาส จังหวัดสุโขทัย. **สารนิพนธ์รัฐประศาสตรมหาบัณฑิต.** วิทยาลัยทองสุข, 2554.

อภิชัย จันทร์เทศ. ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนจินดาบำรุง เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร . **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาตรมหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 2548.

การศึกษาไทยในยุค New Normal เพื่อการอยู่รอดอย่างยั่งยืน

Thailand education in the New Normal era for sustainable survival

พระประภาส ปณฺญาคโม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

บทคัดย่อ

การดำเนินชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันเกิดการหยุดชะงัก (Disruption) หรือเรียกได้ว่าพลิกจากหน้ามือเป็นหลังมือ และบางสาขาอาชีพอาจเปลี่ยนแปลงไปตลอดกาล โดยปรากฏการณ์ในคราวนี้สถานการณ์ไวรัสโควิด 19 ซึ่งเป็นสถานการณ์ไวรัสระบาดที่ทั่วโลกได้รับไม่ใช่เฉพาะประเทศไทยเท่านั้น ในเวลาที่เป็นไวรัสเช่นนี้เราใช้ชีวิตที่ต้องพึ่งพาตัวเองให้มากที่สุด เพราะการปฏิสัมพันธ์ในทางสังคมนั้นต้องมีระยะห่าง (Social Distancing) ผลกระทบในครั้งนี้เราทุกคนต้องหยุดทบทวนการใช้ชีวิตประจำวันเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบันจะเป็นการดำรงชีวิตในการเปลี่ยนแปลงในมิติใหม่ที่เป็นปกติ (New Normal) และเรื่องการศึกษาก็เป็นสิ่งใหม่ในประเทศไทย เช่น การเรียนออนไลน์ เป็นต้น ทั้งครูและนักเรียนต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์พร้อมทั้งการพัฒนาการศึกษาไปด้วย

คำสำคัญ : New Normal, การอยู่รอดอย่างยั่งยืน

Abstract

Life of people in today's society is disruption (Disruption) or can be called turning from hand to back. And in some fields, careers may change forever. The phenomenon at this time, the COVID-19 situation, which is a viral pandemic situation worldwide, not only in Thailand. In such a viral time, we live our lives that are as dependent on ourselves as possible. Because social interaction has to have a distance (Social Distancing) impact, this time we all need to stop reviewing our daily life to fit in the current situation, it will be a living change in a new dimension. (New Normal) and education is new in Thailand, such as online learning, etc. Both teachers and students have to adapt to the situation as well as the educational development as well.

Keywords : New Normal, Sustainable survival

บทนำ

กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2561 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาผู้เรียนไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษา คือเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะ 3 ด้าน 1) ผู้เรียนรู้ ต้องทันโลกยุคดิจิทัล 2) ผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรม เป็นผู้ที่มีทักษะทางปัญญา 3) พลเมืองที่เข้มแข็ง เป็นผู้มีความรักชาติ เป็นพลเมืองไทยที่ดี ในรัชกาลปัจจุบันสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณบดินทรเทพยวรางกูร รัชกาลที่ 10 แห่งราชวงศ์จักรี ได้ทรงใส่พระราชหฤทัยในการส่งเสริมและพัฒนาการศึกษาของชาติ อันเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยเฉพาะเยาวชน ซึ่งจะเติบใหญ่ขึ้นมาเป็นกำลังหลักในการช่วยพัฒนาประเทศชาติ โดยพระบรมราโชบายด้านการศึกษาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ได้มุ่งเน้นการสร้างพื้นฐานให้แก่ผู้เรียน 4 ด้าน คือ 1) มีทัศนคติที่ถูกต้องต่อบ้านเมือง คือ มีความรู้ความเข้าใจต่อชาติบ้านเมือง ยึดมั่นในศาสนา มั่นคงในสถาบันพระมหากษัตริย์ มีความเอื้ออาทรต่อครอบครัวและชุมชนของตน 2) มีพื้นฐานชีวิตที่มั่นคง – มีคุณธรรม คือ รู้จักแยกแยะสิ่งที่ผิด – ชอบ / ชั่ว – ดี ปฏิบัติแต่สิ่งที่ชอบ สิ่งที่ดีงาม ปฏิเสธสิ่งที่ผิด สิ่งที่ชั่ว ช่วยกันสร้างคนดีให้แก่บ้านเมือง 3) มีงานทำ – มีอาชีพ คือ การเลี้ยงดูลูกหลานในครอบครัว หรือการฝึกฝนอบรมในสถานศึกษาต้องมุ่งให้เด็กและเยาวชนรักงาน สู้งาน ทำจนงานสำเร็จ ฝึกฝนทั้งในหลักสูตรและนอกหลักสูตรโดยต้องมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนทำงานเป็นและมีงานทำในที่สุด ต้องสนับสนุนผู้สำเร็จหลักสูตรมีอาชีพ มีงานทำ จนสามารถเลี้ยงตัวเองและครอบครัว 4) เป็นพลเมืองดี คือ การเป็นพลเมืองดี เป็นหน้าที่ของทุกคน ครอบครัว-สถานศึกษาและสถานประกอบการต้องส่งเสริมให้ทุกคนมีโอกาสทำหน้าที่เป็นพลเมืองดี เห็นอะไรที่ทำเพื่อบ้านเมืองได้ก็ต้องทำ เช่น งานอาสาสมัคร งานบำเพ็ญประโยชน์ งานสาธารณกุศล ให้ทำด้วยความมีน้ำใจ และความเอื้ออาทร[1]

ยุคของไทยแลนด์จากอดีตถึงปัจจุบัน

1. Thailand 1.0 การพัฒนาประเทศบนฐานรายได้ภาคเกษตรกรรมและหัตถกรรมเป็นหลัก ใช้จุดแข็งของ ประเทศคือทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก แต่ประชากรมีรายได้ค่อนข้างต่ำ

2. Thailand 2.0 การพัฒนาประเทศโดยเน้นอุตสาหกรรมเบา เน้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและแรงงานราคาถูก มีการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตมากขึ้น เรียกได้ว่าเป็นยุคอุตสาหกรรม (Industrialization) ทำให้ยกระดับรายได้ประชากรมาเป็นรายได้ปานกลาง

3. Thailand 3.0 การพัฒนาประเทศโดยใช้อุตสาหกรรมหนักเป็นตัวขับเคลื่อน เร่งรัดการผลิตเพื่อเป็นการส่งเสริมการส่งออกเน้นการลงทุนและการนำเข้าเทคโนโลยีจากต่างประเทศเศรษฐกิจขยายตัวขึ้นอย่างต่อเนื่อง ยุคนี้เป็นยุคของโลกาภิวัฒน์ (Globalization) ประเทศไทยได้เผชิญกับดักและยังไม่สามารถ

[1] สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, **มาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. 2561**, (กรุงเทพมหานคร: เซ็นจูรี่, 2561), หน้า 6-7.

ก้าวข้ามทั้ง 3 กับดัก คือ 1. กับดักประเทศรายได้ปานกลาง 2. กับดักความเหลื่อมล้ำ 3. กับดักความไม่สมดุล

4. Thailand 4.0 เนื่องจากการที่ประเทศไทยเผชิญกับกับดักในช่วงการพัฒนาประเทศ Thailand 3.0 รัฐบาลจึงได้ประกาศยุทธศาสตร์ Thailand 4.0 ซึ่งจะเป็นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไทยโดยเน้นการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมซึ่งจะนำไปสู่ “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม (Value-Based Economy)” เพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้าและบริการ ซึ่งจะเป็นโมเดลเศรษฐกิจแบบ “ทำน้อยได้มาก”

การศึกษาของไทยในยุค New Normal

ที่มาของคำว่า New Normal จากข้อมูลพบว่า New Normal ถูกนำมาใช้โดย Bill Gross ผู้ก่อตั้งบริษัทบริหารสินทรัพย์ชาวอเมริกัน โดยใช้อธิบายถึงสภาวะเศรษฐกิจโลก หลังจากเกิดวิกฤติเศรษฐกิจแฮมเบอเกอร์ ในสหรัฐฯ ช่วงระหว่างปี 2007-2009 สาเหตุที่เขาต้องใช้คำว่า New Normal นั่นก็เพราะแต่เดิม วิกฤติเศรษฐกิจจะมีรูปแบบค่อนข้างชัดเจนเมื่อเศรษฐกิจเติบโตไปได้ช่วงระยะหนึ่ง จะมีปัจจัยที่ทำให้เกิดฟองสบู่ แล้วก็เกิดเป็นวิกฤติทางเศรษฐกิจตามมา หลังจากเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ไม่นานเศรษฐกิจก็จะเริ่มฟื้นตัว แล้วก็กลับมาเติบโตได้ดีอีกครั้งในระยะเวลาไม่นาน สิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปกติ จะเรียกว่า Normal ก็ได้ แต่หลังจากการเกิดวิกฤติในครั้งนั้น หลายคนมองว่าเศรษฐกิจโลกจะไม่สามารถกลับไปเติบโตได้ดีเหมือนเดิมด้วยปัจจัยต่าง ๆ เช่น การพยายามกระตุ้นเศรษฐกิจมากเกินไป ทั้งที่หลายประเทศมีหนี้สาธารณะสูงมาก การมีหน่วยงานกำกับดูแลที่เข้มงวด ทำให้นักลงทุนได้ผลตอบแทนลดลง การยืมเงินจากอนาคต เพื่อแลกกับตัวเลขเติบโตทางเศรษฐกิจในวันนี้ จะส่งผลให้เติบโตได้ลดลงในอนาคต จากนั้นเป็นต้นมา คำว่า New Normal มักจะถูกนำมาใช้เรียกการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ถดถอยลง และอาจจะไม่มีวันโตได้ในระดับเดิมอีกแล้ว[2]

ในทางการศึกษาก็ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์การมีระยะห่างทางสังคม และปรับเวลาให้สัมพันธ์กับสถานการณ์โรค และแม้เรื่องเวลาจะไม่เต็มวันเหมือนก่อนที่เกิดสถานการณ์โรค ในประเทศไทยมีการปรับตารางเรียน ทั้งตารางเต็มวัน และตารางครึ่งวัน เพื่อทำตามมาตรการ Social Distancing โดยยังจัดให้มีการเรียนรู้ทางไกลควบคู่ไปกับการเรียนในห้องเรียนตามปกติ เพราะแต่ละครอบครัวอาจมีข้อจำกัดในการส่งลูกหลานกลับเข้าสู่โรงเรียนที่ไม่เหมือนกัน แม้แผนการกลับมาเปิดโรงเรียนในครั้งนี้จะก่อให้เกิดคำถามอยู่บ้าง เช่น จะสนับสนุนครูที่มีนักเรียนส่วนหนึ่งมาเรียนที่โรงเรียน ขณะที่นักเรียนอีกส่วนหนึ่งยังคงเรียน

[2] บูม ประนิธิ, ทำไมใครๆ ก็พูดถึงคำว่า “New Normal” ? อธิบายความหมายคำนี้ ให้คุณเข้าใจง่ายๆ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.billionmindset.com/new-normal-explained/, [25 สิงหาคม 2563].

ทางไกลจากที่บ้านได้อย่างไร ครู Task Force[3] และองค์การยูเนสโก ก็ได้ออกมาแนะนำแก่โรงเรียนถึง 7 วิธี ช่วยให้ครูประสบความสำเร็จ เมื่อโรงเรียนกลับมาเปิดอีกครั้ง ดังนี้

1. รับฟังเสียงของครูในการกำหนดนโยบาย และแผนการเพราะการพูดคุยเป็นสิ่งสำคัญในการวางแผนเปิดโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหาร ครู พ่อแม่ ชุมชน รวมถึงนักเรียน ควรมีการพูดคุยกัน เพื่อให้ความต้องการของนักเรียนทุกคนได้รับการดูแลอย่างทั่วถึง

2. สร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยสำหรับทุกคนในโรงเรียนความปลอดภัยและความเป็นอยู่ของนักเรียนและครูคือสิ่งสำคัญที่สุดเมื่อเปิดโรงเรียน โรงเรียนต้องสร้างความรู้สึกอุ่นใจให้ทุกคนในในช่วงที่ยังมีการระบาดของไวรัส รวมถึงเมื่อโรคหยุดการระบาดลงแล้ว

3. ให้ความสำคัญกับสภาพจิตใจ สังคมและอารมณ์ของครูและนักเรียน COVID-19 อาจทำให้ครู นักเรียน รวมถึงครอบครัวของทุกคนรู้สึกเครียด หากความเครียดนั้นไม่ได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม อาจส่งผลต่อการเรียนรู้ในระยะยาวและการเรียนรู้ในภาพรวมของนักเรียนได้ สำหรับครูอาจเกิดภาวะหมดไฟในการสอน (Burnout) ทำให้ครูขาดงานบ่อยขึ้น หรือถึงขั้นลาออกจากงาน ผู้อำนวยการโรงเรียนต้องให้ความมั่นใจกับครูว่าจะได้รับการช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง เมื่อครูเกิดปัญหาด้านสภาพจิตใจ

4. ช่วยให้ครูปรับตัวเข้ากับ New Normal เมื่อกลับมาสอนในชั้นเรียนตามปกติ ครูและบุคลากรทางการศึกษาต้องได้รับการสนับสนุน และได้รับทรัพยากรที่เพียงพอในการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียนอีกครั้ง ครูหลายคนอาจต้องสอนซ่อมเสริมในช่วงนี้ หรือไม่ก็ต้องสอนทั้งในห้องเรียนควบคู่ไปกับการสอนออนไลน์ หรือต้องสอนหลายคาบมากขึ้น เพราะต้องลดขนาดห้องเรียนลงเพื่อทำตามมาตรการ Social Distancing

5. จัดให้มีครูเพียงพอ และให้ครูได้ทำงานในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมการที่ครูและบุคลากรทางการศึกษามีความสุขกับมาตรฐานการทำงานที่เหมาะสม ได้เงินเดือนตรงตามเวลา หรือลาป่วยได้เมื่อรู้สึกไม่สบาย ถือเป็นเรื่องสำคัญในช่วงสถานการณ์นี้ ผู้บริหารไม่ควรลดสิทธิต่าง ๆ ของครู และเงื่อนไขการทำงานที่เหมาะสมสำหรับครู

6. ลงทุนกับภาคการศึกษาในหลายๆ ประเทศ เงินเดือนครูและสวัสดิการต่าง ๆ ถือเป็นงบประมาณก้อนใหญ่ที่สุดของประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่มีรายได้ทางเศรษฐกิจต่ำ จากวิกฤต COVID-19 ทรัพยากรที่มีอยู่อาจลดลงเมื่อรายได้ผู้คนลดลง เพื่อให้การศึกษายังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ฝ่ายบริหารด้านการศึกษาจำเป็นต้องลงทุนกับครูและบุคลากรทางการศึกษา ไม่ใช่แค่การไม่ลดเงินเดือนเท่านั้น แต่ยังต้องจัดการอบรมที่จำเป็น รวมถึงให้การสนับสนุนด้านสภาพจิตใจด้วย

7. คอยเช็กสถานการณ์และข้อเสนอแนะจากครูเมื่อโรงเรียนเปิดเรียนต้องคอยเช็กและประเมินสถานการณ์ พร้อมทั้งปรับแผนเมื่อจำเป็น กระทรวงศึกษาธิการ ฝ่ายบริหาร ผู้อำนวยการต้องเช็กและประเมินกรอบการทำงานเพื่อวัดความก้าวหน้า ซึ่งกรอบการทำงานเหล่านี้ควรคำนึงถึงบทบาทการสอนที่มี

---

[3] Force, T., & Unesco., 7 ways to help teachers succeed when schools reopen. [Online], from, https://www.globalpartnership.org/blog/7-ways-help-teachers-succeed-when-schools-reopen , [4 June 2020].

คุณภาพของครู และส่งเสริมสภาพการเรียนรู้ที่ดี โรงเรียนต้องไม่ลืมเปิดโอกาสให้ครูได้เสนอความคิดเห็นและประเมินการทำงานของโรงเรียนด้วย[4]

การศึกษายุค New Normal นั้นระบบการศึกษาจะเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม มีการให้ความสำคัญกับกระบวนการ รวมถึง well-being ของนักเรียนแบบองค์รวม เกิดการพัฒนาการศึกษาโดยการรับฟังเสียงสะท้อนจากทุกระดับ ครู ผู้ปกครอง นักเรียน ชุมชน ร่วมกันตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษา ออกแบบหลักสูตรโดยคำนึงถึงความแตกต่างของนักเรียนแต่ละคน มีแบบทดสอบที่หลากหลายเพื่อวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน รวมถึงนักเรียนและครูร่วมกันออกแบบสภาพแวดล้อมในห้องเรียน อย่างไรก็ตาม แนวทางการปรับการศึกษายุค New Normal จำเป็นต้องปรับบทบาทครูในรูปแบบดั้งเดิมเป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้ หรือ Learning Facilitator โดยเชื่อว่า คานงัดของการศึกษาไทย คือ การมีครูคุณภาพจำนวนมากที่มีความสามารถในการเป็น Facilitator มีความสามารถในการเชื่อมโยงหลักสูตร วิธีการสอนและการประเมินผลการเรียนรู้เพื่อการพัฒนา โดยปรับเปลี่ยนการจัดการเรียนรู้ ผ่านการฝึกอบรมครูให้ครูเปลี่ยนจากผู้สอน (Teacher) ไปเป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้ ชักชวนให้เด็กได้เรียนรู้ ทั้งนี้ สสวท. ได้นำเสนอ 2 แนวคิดสำคัญในการมุ่งเน้นการพัฒนาครู คือ 1. เปลี่ยนจากครูแบบเดิม เป็นครูที่สอนครอบคลุมเกี่ยวกับการใช้ชีวิตจริงได้ (Transform Teachers to New Normal in Education) อาทิ โครงการศูนย์กลางการพัฒนา STEM Facilitator เมืองสะเต็มศึกษา ฐานปฏิบัติการสำหรับฝึกแนวทางสะเต็มศึกษาที่จัดตั้งขึ้นโดยเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม (Public-Private-People Partnership) ซึ่งจะเป็นต้นแบบในการขยายผลสู่ภูมิภาค โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ครูวิทย์-คณิตทั่วประเทศ มีความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางสะเต็มศึกษา และนักเรียนสามารถนำสมรรถนะด้านสะเต็มมาใช้ เพื่อการเรียนรู้ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพในศตวรรษที่ 21 2. แพลตฟอร์มสนับสนุนเพื่อการพัฒนาครูอย่างยั่งยืน (Supporting Platform for New Normal Teachers) ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการที่เป็น National Online Platform อาทิ ระบบพี่เลี้ยงและการกำกับ MENTORING & SUPERVISING แพลตฟอร์มการให้คำปรึกษา Online STEM Education สำหรับบุคลากรทางการศึกษาและผู้ปกครอง ในยามวิกฤตในครั้งนี้ เป็นโอกาสสำคัญที่จะจัดการศึกษาตามวิถี New Normal และจะต้องทำอย่างรวดเร็ว เป็นการปรับเปลี่ยนแนวคิดครั้งใหญ่ มีความท้ายทายที่จะยกระดับการศึกษา ปลดล็อคระบบการศึกษาในหลายมิติได้ โดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาเป็นแพลตฟอร์มหลักในการขับเคลื่อนสู่เป้าหมายโดยดึงภาคเอกชน ประชาสังคม และชุมชน เข้ามาช่วย และมองว่าควรเปลี่ยนระบบการศึกษาประเทศไทยให้เป็น Education Agility Platform โดยเชื่อว่าเด็กไทยมีศักยภาพ หากจัดระบบสนับสนุนการเรียนรู้ตามวิถีใหม่สำหรับยุคดิจิทัลได้อย่างเหมาะสม จัดแพลตฟอร์ม กิจกรรม ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของสังคม จะสร้างระบบการศึกษาที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมได้อย่างสมบูรณ์ เป็น New Normal in Education อย่างแท้จริง

[4] Pfister, M. (1970, May 28), Global Ed Talks with Anthony Mackay: An Interview with Michael Fullan, [Online], from http://ncee.org/2020/05/top-performers-plans-to-reopen-schools-key-trends/, [2 June 2020].

บทสรุป

การปรับตัวเข้ากับสิ่งเข้ามาใหม่ยุค New Normal in Education การเรียนออนไลน์อาจเคยเป็นเพียงตัวช่วยทางการศึกษาเพื่อไว้เสริมเติมความรู้ให้แก่นักเรียนที่รักการขวนขวายเพิ่มเติม แต่ปัจจุบัน โลกเข้าสู่ยุค Digital Disruption ระบบการเรียนการสอนในรูปแบบห้องเรียนเดิม ๆ จึงได้รับผลกระทบ ยิ่งมาเกิดสถานการณ์วิกฤตโรคระบาด อย่างป COVID – 19 ทำให้สถานศึกษาทุกระดับชั้น ต้องปิดการเรียนการสอน แต่โลกแห่งความรู้ไม่สามารถปิดไปพร้อมกับโรงเรียนได้ ทำให้การเรียนการสอนต้องปรับเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์ ที่เปลี่ยนไปจากทางเลือก สู่การเป็นทางรอดให้การศึกษาไทย แต่ในทางปฏิบัติเมื่อมองย้อนกลับไปในชีวิตการเรียนในโรงเรียน ขนาดมีครูดูแลอย่างใกล้ชิดประกบติดในชั้นเรียนหลายคนยังเรียนไม่ค่อยรู้เรื่อง แล้วถ้าต้องมาเรียนออนไลน์ต้องปรับตัวมากน้อยแค่ไหนเพื่อเข้ากับสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อความอยู่รอดในทางการศึกษา

รักษานาฬิกาชีวิตให้คงเดิม ตั้งนาฬิกาชีวิตให้เหมือนกับช่วงที่เรียนในระบบ Class Room ตื่นเวลาที่เคยตื่น พักกินข้าวเวลาเดิม ทำกิจวัตรประจำวันให้ใกล้เคียงกับเวลาเดิม เพราะถ้าไปสร้างนาฬิกาชีวิตใหม่ เช่น อยากตื่นเมื่อไรก็ตื่น อยากเรียนเมื่อไรก็เรียน อยากทำอะไรตอนไหนก็ได้ จะทำให้ขาดวินัยและความรับผิดชอบ รวมทั้งขาดความต่อเนื่องของความรู้ ทั้งนี้ เพราะความมีวินัย ความต่อเนื่อง และสม่ำเสมอจะช่วยทำให้สมองมีการเตรียมพร้อมรับข้อมูล พอถึงเวลานัดหมายสมองจะเปิดโล่ง พร้อมรับความรู้ที่ใส่เข้ามา เมื่อสมองทำงานร่วมกับสติ และสมาธิ รับรองว่าปัญญาเกิดได้อย่างแน่นอน

ออกแบบตารางชีวิตและสร้างกติการ่วมกันในครอบครัว ก่อนเริ่มจัดตารางเรียนและตารางชีวิตให้ตกลงกฎกติการ่วมกับสมาชิกในครอบครัวให้ดีว่า เวลาไหนใครจะทำอะไร เพื่อไม่ให้กิจกรรมของคนในบ้านทำลายสมาธิระหว่างเรียน ที่สำคัญควรต้องทำตารางเรียนในแต่ละวันแจ้งให้สมาชิกในบ้านทุกคนรู้กันล่วงหน้า เพื่อที่สมาชิกคนอื่นจะได้จัดสรรเวลาทำกิจกรรมของตนได้อย่างเหมาะสม ข้อเสียของการเรียนออนไลน์คือ การขาดสมาธิ จิตวอกแวก สนใจกับกิจกรรมอื่น หรือถูกรบกวนจากกิจกรรมของคนในบ้าน ดังนั้นวิธีนี้จึงช่วยให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการออกแบบตารางกิจกรรมของบ้านร่วมกัน แบ่งพื้นที่และให้ความเคารพในเวลาของกันและกันมากขึ้น

สร้างบรรยากาศให้เสมือนห้องเรียนจริง บรรยากาศในการเรียน ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญต่อประสิทธิภาพ ความจำ และสมาธิของผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นบ้านที่ต้องปรับสภาพมาเป็น “บ้านเรียน” จึงควรมีบรรยากาศที่เหมาะกับการเรียนรู้ เป็นสถานที่ที่ทำให้มีสมาธิ ไม่ถูกรบกวนจากสิ่งเร้าต่าง ๆ มีความเป็นสัดส่วน รวมทั้งอุปกรณ์การเรียนต้องพร้อม เช่น โต๊ะ เก้าอี้ สมุด ปากกา หนังสือ เอกสารประกอบการเรียน ดาวน์โหลดหรือปริ๊นไว้ให้พร้อม ที่สำคัญควรสร้างบรรยากาศให้คึกคัก กล้าถาม กล้าตอบ กล้าแสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมกับการเรียนออนไลน์ในรูปแบบต่าง ๆ และอย่าคิดว่าเรียนออนไลน์เรียนที่บ้าน จะเรียนท่าไหน แบบใดก็ได้ เช่น นอนเรียน กินข้าวไปเรียนออนไลน์ไป ดูโทรทัศน์ เล่นเกม ดูซีรีส์ คุยโทรศัพท์ หรือเล่นโซเชียลระหว่างเรียน

เตรียมความพร้อมทางเทคโนโลยี การเรียนออนไลน์ หัวใจสำคัญคืออินเตอร์เน็ตและอุปกรณ์ทางเทคโนโลยี เช่น คอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต สมาร์ทโฟน โปรแกรม และแอปพลิเคชันต่าง ๆ การเรียนแบบนี้ต่อให้

ตั้งใจขนาดไหน ถ้าเทคโนโลยีไม่เป็นใจ เรียนอย่างไรก็ไม่รอด ดังนั้นต้องเรียนรู้เรื่องทักษะทางดิจิตอลควบคู่ไปกับการเรียนตามเนื้อหาวิชาด้วย เพราะความรู้ในยุคนี้ นอกจากมีคุณครูเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาแล้ว ยังต้องอาศัยเทคโนโลยีเป็นผู้ช่วยอีกด้วย

ศึกษาช่องทางการเรียนไว้หลายรูปแบบ การเรียนออนไลน์มีหลายรูปแบบ ทั้งแบบสอนสด ผ่าน Video Conference, คลิปออนไลน์, ไลฟ์ผ่านเฟซบุ๊ค หรือ แอปพลิเคชันต่าง ๆ นอกจากนี้ ควรหาช่องทางการเรียนรูปแบบอื่นเพิ่มเติมด้วย ทั้งแบบดิจิตอลทีวี หรือเรียนทางไกลผ่านดาวเทียม อย่าลืมว่าถึงแม้กรอบเนื้อหาหลักสูตรของการเรียนจะเหมือนกัน แต่กลวิธีการสื่อสาร เทคนิคการถ่ายทอดของครูหรือติวเตอร์แต่ละท่านก็มีความแตกต่างกัน บางท่านอาจสอนแล้วเราเข้าใจ บางท่านอาจสอนคนอื่นให้เข้าใจ แต่เรากลับไม่เข้าใจ ดังนั้น ควรเปิดโอกาสตนเองให้ได้เป็นศิษย์หลายสำนัก เพื่อให้มีโอกาสตักตวงความรู้ให้มากที่สุด

New Normal ทางการศึกษาไทย อาจจะมีการปรับเปลี่ยนวิถีการเรียนการสอนไปจากในอดีต แต่การเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น ไม่ใช่สิ่งที่จะมาหยุดยั้งความฝันในการเข้ามหาวิทยาลัยของนักเรียนได้ ขอเพียงแค่เปิดใจ เปิดสมอง และเปิดโอกาสให้ตนเองได้เรียนรู้ คนที่กำหนดการสอบติดของเรา ไม่ใช่ครู ไม่ใช่โรงเรียน ไม่ใช่ ทปอ. ไม่ใช่ใครที่ไหนเลย นอกจาก...ตัวเราเอง ! ถ้าคิดจะปรับชีวิตก็เปลี่ยน ถ้าคิดจะเรียน จงทลายทุกข้อจำกัด

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากยุค New Normal นี้ สำหรับครูต้องพัฒนาแพลตฟอร์มให้ทันต่อโลกที่กำลังเป็นอยู่เพื่อการพัฒนาในเรื่องของการศึกษาโดยใช้เทคโนโลยีเป็นตัวนำและเชื่อมกับนักเรียนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ส่วนนักเรียนต้องปรับตัวให้เข้ากับการเรียนรู้รูปแบบใหม่ที่ไม่เคยเกิดขึ้นในวงกว้างของประเทศไทย เพื่อการรับรู้อย่างมีประสิทธิผลสูงสุด การศึกษาไทยจะอยู่รอดได้คือเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีของครู การจัดการเรียนทางไกลและการเรียนออนไลน์ที่ทั่วถึงและมีประสิทธิผลสูงสำหรับผู้เรียนทุกคน ต้องพึ่งพาหลายปัจจัย ทั้งความพร้อมด้านเทคโนโลยี ความพร้อมของครูในการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่ และความพร้อมของครอบครัวและนักเรียนในการเรียนรู้จากที่บ้าน โดยพ่อแม่ผู้ปกครองจะต้องเป็นเสมือนผู้ช่วยครู ที่ต้องทำงานร่วมกับครูในการดูแลการศึกษาของเด็ก ขณะที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องช่วยสนับสนุนการจัดการศึกษาที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การสร้างความเข้าใจทั้งกับเด็กและผู้ปกครอง ซึ่งทุกฝ่ายต้องช่วยกันและกัน โดยสรุปคือ ช่วยเหลือกันทุกฝ่าย ครู นักเรียน ผู้ปกครอง เทคโนโลยี เพื่อประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และยั่งยืนในยุค New Normal นี้

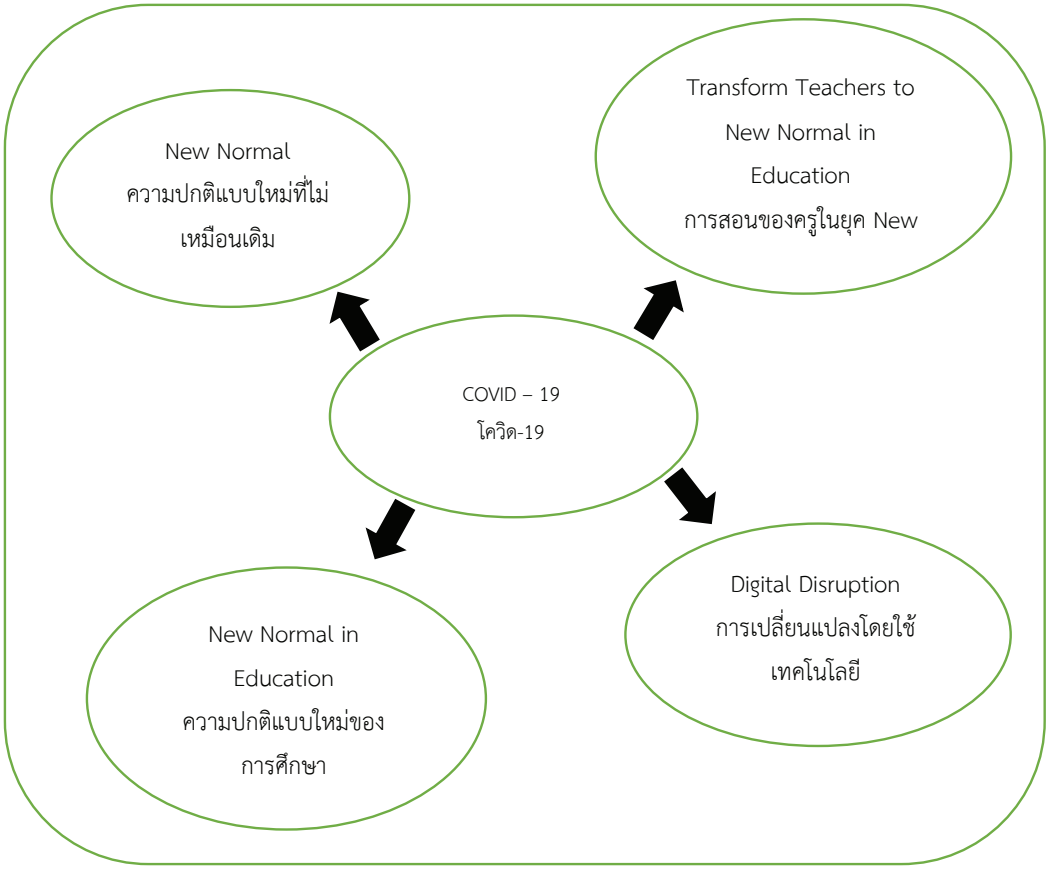

ภาพ : การศึกษาไทยยุค New Normal

บรรณานุกรม

บูม ประนิธิ. ทำไมใครๆ ก็พูดถึงคำว่า “New Normal” ? อธิบายความหมายคำนี้ ให้คุณเข้าใจง่ายๆ. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.billionmindset.com/new-normal-explained/. [25 สิงหาคม 2563].

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. **มาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. 2561**, กรุงเทพมหานคร: เซ็นจูรี่, 2561.

Force, T., & Unesco. 7 ways to help teachers succeed when schools reopen. [Online]. From. https://www.globalpartnership.org/blog/7-ways-help-teachers-succeed-when-schools-reopen. [4 June 2020].

Pfister, M. (1970, May 28), Global Ed Talks with Anthony Mackay: An Interview with Michael Fullan, [Online], from http://ncee.org/2020/05/top-performers-plans-to-reopen-schools-key-trends/. [2 June 2020].

วิทยาการพัฒนาทรัพยากรครูและบุคลากรทางการศึกษาสมัยใหม่
Science for development of teacher and personnel in modern education

ชุติมณฑน์ วงค์รัตน์
ประภัสสร ไชยชนะใหญ่
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีความมุ่งเน้นที่จะเสนอแนวทางวิธีการพัฒนาทักษะของครู และบุคลากรทางการศึกษาภายใต้กรอบแนวคิดที่ว่า วิทยาการพัฒนาทรัพยากรครูและบุคลากรทางการศึกษาสมัยใหม่ที่อยู่ภายใต้บริบทของสังคมโลกยุคใหม่ที่เรียกว่า ไทยแลนด์ 4.0 ที่ได้มีการปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอนจากเดิมที่มีภายในห้องเรียน มาเป็นการเรียนการสอนผ่านสื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ การเรียนการสอนแบบออนไลน์ได้ถูกนำเข้ามาใช้อย่างแพร่หลาย ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่กว้างไกลออกไปจากเดิมมีแนวทางการศึกษาค้นคว้าที่มากขึ้นด้วยแนวทางของการศึกษาที่มีวิวัฒนาการแบบก้าวกระโดดจึงส่งผลให้เกิดปัญหากับครู และบุคลากรทางการศึกษาจำนวนไม่น้อยที่ขาดทักษะการสอนและการถ่ายทอดองค์ความรู้ไปสู่ผู้เรียน จนกลายเป็นวิกฤติปัญหาทางการศึกษาของประเทศไทย ทำให้เกิดกระแสการพัฒนาคุณภาพของการศึกษา ซึ่งหนึ่งในการพัฒนาทักษะในการสอนนั่นก็คือ 1. การพัฒนาทักษะของครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มองว่าควรมีการพัฒนาทักษะการผลิตสื่อการเรียนการสอน 2. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ 3. การพัฒนาทักษะจิตวิทยาทางการสื่อสาร 4. การพัฒนาทักษะชีวิต 5. การพัฒนาทักษะการกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ของตนเอง 6. การพัฒนาทักษะการวิจัยและพัฒนาผู้เรียนไปพร้อมๆกัน

คำสำคัญ: วิทยาการ, ทรัพยากร, ครู, บุคลากร, การศึกษา, สมัยใหม่

Abstract

This academic paper focuses on providing guidelines for ways to improve teacher skills. And educational personnel under the framework that Science of Teacher Resources and Modern Educational Personnel Resources That is under the context of the modern world society called Thailand 4.0, which has changed the teaching methods from the original in the classroom 5nto a teaching and learning through modern technology media Online teaching and learning has been widely used. Resulting in a wider learning path There are more research methods. With the approach of education that has evolved in leaps and bounds, it causes problems for teachers. And not less educational personnel

lacking teaching skills and transferring knowledge to learners Until it became a crisis of educational problems in Thailand Causing the trend to improve the quality of education One of the skills development in teaching is that: 1 . Skill development of teachers and educational personnel that the skills of teaching and learning media should be developed 2 . Application of modern technology 3 . Skill development Communication psychology 4 . Development of life skills 5 . Development of skills to stimulate one's creativity 6.Developing research and development skills at the same time

Keywords : Science, Resources, Teacher, Personnel, Education, Modern

บทนำ

ทรัพยากรบุคคล นับว่าเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาองค์กรทุกประเภท เพราะคนเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ถ้าองค์กรใดมีบุคลากรที่มีคุณภาพ หมายถึง เป็นคนดีเป็นคนเก่ง มีศักยภาพสูง มีเจตคติที่ดีต่อการสามารถประสานและทำงานร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข ทุ่มเทเสียสละในการทำงาน นับเป็นความโชคดีขององค์กรอย่างแท้จริง

การพัฒนาทรัพยากรบุคคลเป็นกระบวนการที่จะเพิ่มพูนความรู้ทักษะและประสบการณ์ให้กับบุคลากรในหน่วยงานตลอดจนพัฒนาเจตคติผู้ปฏิบัติงานให้เป็นไปในทิศทางบวกต่องานที่ตนปฏิบัติอันจะส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผล สำหรับการพัฒนาบุคลากรในองค์การทางการศึกษาในทศวรรษหน้าเพื่อให้ก้าวทันกับการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิตอล นั้นกลายเป็นกลยุทธ์สำคัญของการพัฒนาองค์กรและเป็นโจทย์สำคัญสำหรับนักบริหารว่าทำอย่างไรจึงจะสามารถดึงเอาสมรรถนะและความสามารถของบุคลากรที่มีอยู่ในตัวตนออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ เพื่อการปฏิบัติงานที่ตรงกับเป้าหมายองค์กรที่ชัดเจน[1] เนื่องจากปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างรวดเร็วในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของ สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การดำเนินชีวิต และความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ทำให้เราต้องมีการพัฒนาตนเองและมีการพัฒนาบุคลากรในทุกด้าน เพื่อให้ก้าวทันเหตุการณ์และยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้ก้าวทันเทคโนโลยียุคใหม่ที่สามารถนำมาประยุคใช้กับสื่อการเรียนการสอนที่เป็นสมัยใหม่ เทคโนโลยีที่ต้องทำให้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาสาระของหลักสูตรการเรียนการสอนควบคู่ไปด้วย เพื่อเป็นการพัฒนาทักษะความรู้ใหม่ๆ ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในปัจจุบัน เพราะสาระเนื้อหาในรายวิชาที่มีเพิ่มเติมด้วยตนเอง โดยมีครูเป็นผู้ชี้แนะแนวทางเป็นผู้แนะนำ ช่วยออกแบบกิจกรรมที่จะที่ช่วยให้นักเรียนแต่ละคนสามารถประเมินความก้าวหน้าของการเรียนรู้ของตนเองได้สังคมจำเป็นต้องให้คุณค่าแก่วิชาชีพครู เพราะทุกประเทศที่ประสบความสำเร็จในเรื่องการศึกษาให้ความสำคัญและคุณค่าแก่ครู ครูเหล่านั้นปรับตัวจำนวนมากนั้น เวลาที่ใช้เรียนภายในห้องเรียนอาจไม่เพียงพอจึงมีความ

[1] ชวน คิดมะเสนะ, “การพัฒนาทรัพยากรบุคคลทางการศึกษาในทศวรรษหน้า”, **วารสารบริหารการศึกษาบัวบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี**, ปีที่ 16 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2559) : 9.

จำเป็นที่นักเรียนต้องศึกษาหาความรู้เรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของโลกในทุกๆ เรื่อง รวมทั้งเทคโนโลยีดิจิตอล เพราะตระหนักดีว่าตัวเองมีคุณค่ามากเพียงใดต่ออนาคตของประเทศตน ส่วนสังคมก็สนับสนุนการเรียนรู้ของครูอย่างเต็มที่ จึงอยากให้ทุกคนได้ใคร่ครวญว่า สังคมไทยให้คุณค่าแก่ครูไทยอย่างไรท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี หากเราอยากประสบความสำเร็จเรื่องการศึกษา เราจะเรียนรู้อะไรได้บ้างจากประสบการณ์ของประเทศที่ประสบความสำเร็จในเรื่องนี้[2]

ปัจจุบันมีสิ่งที่เปลี่ยนแปลงมากมาย เราได้เล็งเห็นในเรื่องของการพัฒนาทั้งกับคุณครูและเด็กที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ แต่สิ่งหนึ่งที่เราได้ให้ความตระหนักคือ คุณครูยังมีความสำคัญในการเตรียมเด็กให้พร้อมรับกับโลกในอนาคตอยู่ การที่คุณครูมีความรู้และความเข้าใจในด้านดิจิตอลนั้นแน่นอนว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น แต่สิ่งหนึ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงคือ เราจะทำอย่างไรให้เด็กยุคใหม่มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ และสามารถใช้ความรู้และประสบการณ์ที่มีในการแก้ปัญหาแก้ปัญหา โดยเฉพาะในเรื่องการทำงานเป็นทีม นอกจากนี้การยอมรับในเรื่องความหลากหลายก็เป็นอีกหนึ่งเรื่องที่สำคัญ การที่คนรุ่นใหม่สามารถยอมรับในความคิดเห็นที่หลากหลาย แล้วใช้ความรู้เหล่านั้นมาพัฒนาต่อยอด ใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาได้นั้นเป็นสิ่งที่เราต้องการเห็นมากขึ้น นอกจากนี้คือเรื่องความคิดสร้างสรรค์ ความคิดนอกกรอบ เพราะในอนาคตเรื่องการเรียนนั้นไม่ใช่เรื่องของเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว อีกทั้งการเรียนรู้นั้นไม่ได้จบเพียงแค่ในระบบการศึกษาเท่านั้น แต่ยังต้องต่อเนื่องไปตลอดชีวิต เพราะฉะนั้นทักษะการแสวงหาความรู้ตลอดชีวิตหรือ ก็เป็นอีกทักษะที่สำคัญเช่นกัน

ประเทศไทยมีการปฏิรูปการศึกษามาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 โดยรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษาเพิ่มขึ้นทุกปี ในทางตรงกันข้ามนั้นผลการประเมินคุณภาพการศึกษาของไทยจากสถาบันวิชาการ ในระดับชาติและในระดับนานาชาติ ต่างบ่งชี้คุณภาพการศึกษาของไทยตกต่ำซึ่งปัจจัยที่ทำให้ผลประเมินออกมาในลักษณะนี้เกิดจากหลายสาเหตุด้วยกัน และปัจจัยหนึ่งในนั้นคือ " ตัวครูผู้สอน " ที่จำเป็นต้องพัฒนาวิธีการสอนให้เหมาะสมกับยุคและเท่าทันโลก เพราะครูถือเป็นบุคลากรทางการศึกษาหรือกลไกสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาระบบการศึกษาของไทยประสบความสำเร็จ ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 จึงไม่ได้มีไว้สำหรับผู้เรียนเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงแล้วมีไว้พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาด้วย เป้าหมายเพื่อสร้างคนให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับ สามารถ เรียน ทำงาน และใช้ชีวิตในศตวรรษที่ 21[3]เราจำเป็นต้องคำนึงถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นอันดับแรก โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียน 3 ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสติปัญญา ในการให้ความรู้ และสร้างทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างมีประสิทธิภาพ ด้านจิตวิญญาณ ในการปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยม และคุณธรรม ตลอดจนด้านร่างกาย ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง มีสุขภาพพลานามัยที่สมบูรณ์ โดยผลจากการศึกษาที่มีคุณภาพ จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมโดยองค์ประกอบที่สำคัญของการสร้างการเปลี่ยนแปลง คือ “ครูผู้สอน”นอกจากนี้ หลักการ

---

[2] ศิลชัย เกียรติภาพันธ์, **คุณค่าและบทบาทของครูที่เปลี่ยนไป**, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://techsauce.co/pr-news/educa-2018-value-of-teachers, [11 พฤษภาคม 2563]

[3] เนตร์พัณณา ยาวิราช, **สังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน**, (กรุงเทพมหานคร ,บริษัท เซ็นทรัลเอ็กเพรส จำกัด, 2546) : 10.

จัดการศึกษาที่มีคุณภาพ ก็ส่งผลโดยตรงต่อการปฏิรูปการศึกษา โดยรัฐบาลควรมอบอำนาจให้แก่โรงเรียนในการบริหารจัดการ สรรหาบุคลากร และการคัดเลือก รวมทั้งสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการศึกษาจากทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือภาคเอกชน รวมทั้งมีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา และการประกันคุณภาพการศึกษาอย่างไรก็ดี อีกสิ่งหนึ่งที่ควรคำนึงถึง คือสิทธิและความเสมอภาคในการได้รับการศึกษาจากสถานศึกษาที่มีคุณภาพ ให้เด็กทั่วประเทศได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน โดยการจัดรูปแบบการศึกษาที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งแบบในห้องเรียน เรียนที่บ้าน เรียนทางไกล และตามอัธยาศัย เพื่อเพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้กับเด็กทั่วประเทศ

อุปสรรคปัญหาของครูและบุคลากรทางการศึกษา

เมื่อการเรียนรู้ของเด็กยุคใหม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปไม่เหมือนเดิม เราจึงพบปัญหาที่ว่า ครูถูกเบียดเบียนเวลาการสอน จำนวนครูไม่เพียงพอและยังคงขาดทักษะในเรื่องของเทคโนโลยีทางการสื่อสาร ในขณะที่ปัจจัยการส่งเสริมการทำงาน ต้องการยกระดับการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตัวผู้เรียนพัฒนาลูกศิษย์ จากเดิมครูจะเน้นสอนเพียงวิชาการเพื่อให้เด็กได้รับองค์ความรู้ที่ตรงเป้าหมายตรงตามหลักวิชามากที่สุด ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้เกิดเป็นช่องว่างระหว่างครูผู้สอนและเด็กนักเรียนที่ต้องการเรียนรู้กระบวนการและวิธีการที่แปลกใหม่ ครูจึงต้องมีการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพทางการสอนเพื่อให้เข้าถึงตัวผู้เรียนให้ได้มากที่สุด แต่ปัจจัยที่ฉุดรั้งการทำงานของครูไทยนั้นยังมีปัญหาอยู่หลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นจากตัวครูผู้สอนเอง ปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบทางราชการ โดยสรุปอุปสรรคปัญหาของครูและบุคลากรทางการศึกษาที่สำคัญมีอยู่ด้วยกัน 5 ปัญหาใหญ่ๆ คือ

1. ปัญหาครูอาจารย์ ผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาของประเทศส่วนใหญ่ ยังขาดความเข้าใจที่แท้จริงว่า การปฏิรูปการศึกษาที่แท้จริงคือการเปลี่ยนแปลงอย่างถึงราก เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น

และแตกต่างไปจากเดิม เช่น การเปลี่ยนแปลงวิธีคิด วิธีทำงาน ของผู้บริหารการศึกษาและครูอาจารย์ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร

2. ปัญหาการขาดภาวะผู้นำที่ตระหนักถึงรากเหง้าและความสำคัญของปัญหาการปฏิรูปการศึกษา โดยมองปัญหาการศึกษาอย่างเชื่อมโยงกับเรื่องอื่นในสังคมแบบเป็นองค์รวม และรู้จักจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วนของปัญหา เพื่อก่อให้เกิดการผลักดันต่อการเปลี่ยนแปลงโดยสามารถปฏิรูปการศึกษาทั้งระบบได้อย่างแท้จริง

3. ปัญหาระบบคัดเลือก การบริหารและการให้ความดีความชอบครูอาจารย์ ผู้บริหารและ บุคลากรทางการศึกษา อยู่ภายใต้ระบบราชการแบบรวมศูนย์ จึงกลายเป็นอุปสรรคต่อการปฏิรูปทางการศึกษา ซึ่งระบบนี้ทำให้ครูอาจารย์ ผู้บริหารส่วนใหญ่ทำงานแค่ตามหน้าที่ไปวันๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่มีการแข่งขัน การตรวจสอบและประเมินผล เพื่อประสิทธิภาพของงานอย่างแท้จริง

4. ปัญหาด้านประสิทธิภาพการใช้งบประมาณการศึกษาในแง่คุณภาพของผู้จบการศึกษา ทุกระดับต่ำกว่าหลายประเทศ ทั้งๆที่การจัดสรรงบประมาณการศึกษาของรัฐบาล คิดเป็นสัดส่วนต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ หรือกระทั่งพิจารณาในแง่งบประมาณประจำปีทั้งหมดพบว่าอยู่ในเกณฑ์สูงเมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ ตัวอย่างการใช้งบประมาณฯที่ไม่เกิดประสิทธิภาพเช่น นิยมนำงบประมาณแค่สร้างอาคารสถานที่มากกว่าใช้เพื่อวัสดุอุปกรณ์ตลอดจนสื่อทางการศึกษา

5. ปัญหาระบบการประเมินผลและการสอบแข่งขันเพื่อรับการคัดเลือกเรียนต่อใน มหาวิทยาลัย รวมทั้งการศึกษาระดับอื่นๆ ยังเป็นเพียงการสอบแบบปรนัย เพื่อวัดความสามารถในการจำข้อมูล ซึ่งมีความขัดแย้งกับแนวคิดปฏิรูปการเรียนรู้แบบใหม่ที่เน้นการให้รู้จักคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็น[4]

แต่ที่ผ่านมาเรากลับเห็นถึงทักษะของผู้สอนเองที่เรียกได้ว่ายังคงขาดทักษะของการสอน ตัวอย่างเช่น ครูที่สอนเกี่ยวกับตัวเลข ในบางส่วนอาจสอนไม่รู้เรื่องสาเหตุอาจเกิดมาจากการที่ตัวผู้สอนเองยังไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้ ไม่เข้าใจในหลักของเหตุผล ไม่รู้ที่มาของสูตรในการที่จะนำมาคำนวณถึงผลลัพธ์ที่จะได้ มุ่งตรงไปเพียงแค่คำตอบมากกว่ากระบวนการคิดที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ตัวผู้เรียนจะได้เรียนรู้ จึงมีการสอนแบบแยกส่วนแล้วมีการยกตัวอย่างให้ผู้เรียนได้ทำตาม ซึ่งอาจเป็นรูปแบบการสอนที่ดูเหมือนว่าผู้เรียนสามารถทำได้และหาคำตอบได้ตามวิธีการ แต่เมื่อผู้เรียนต้องนำเอาวิธีการนั้นมาใช้จริงกับโจทย์คำถามที่แตกต่างออกไปโดยมีการเพิ่มเติมเนื้อเรื่องหรือเนื้อหาลงไป จึงทำให้ผู้เรียนเกิดความสับสนไม่สามารถที่จะตอบโจทย์คำถามนั้นได้ เหตุเพราะไม่เข้าใจถึงหลักและกระบวนการคิดอย่างแท้จริง ดังนั้นในโลกยุคใหม่ที่รัฐบาลได้มีการกำหนดแผนการศึกษาที่เป็นของชาติ เพื่อเป็นทิศทางในการศึกษาไปสู่ประเทศที่มั่นคงและยั่งยืน โดยมีการนำเอาองค์ความรู้วิทยาการที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอน แต่ทั้งนี้การที่จะพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาย่อมเป็นปัจจัยที่สำคัญอันจะนำพาความสำเร็จในการพัฒนาระบบการศึกษาของไทยมุ่งสู่การเรียนการสอนที่มีมาตรฐาน หากครูยังคงขาด

---

[4] ถาปราณี วันโสภา, “วิเคราะห์ปัญหาของระบบการศึกษาไทย กับการแก้ปัญหาของรัฐบาลประเด็นนโยบายเรียนฟรี 15 ปี”, **วารสารการศึกษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง** , 2560 : 5.

ทักษะ ไร้ศักยภาพในการสอน การถ่านทอดองค์ความรู้ไปยังผู้เรียนย่อมทำให้เกิดวิกฤติปัญหาทางการศึกษา และยังส่งผลต่อภาพลักษณ์ที่ไม่ดีต่อประเทศในปัจจุบันและอนาคต

แนวคิดวิทยาการพัฒนาทรัพยากรครูและบุคลากรทางการศึกษาสมัยใหม่

การเข้าสู่ไทยแลนด์ 4.0 เป็นการเข้าสู่ยุคที่ประเทศไทยต้องมีนวัตกรรมเป็นของตนเอง ไม่ต้องพึ่งจากต่างชาติ ซึ่งเป็นโจทย์ที่ท้ายทายสูงมากๆ ทำอย่างไรเราจะพัฒนานวัตกรรมเป็นของตนเองได้ทั้งๆ ที่เรามีทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศมากมาย เช่น ข้าว ยางพารา แร่ ผลผลิตทางการเกษตรอื่นๆ เราทำอย่างไรที่จะมีผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับเรื่องข้าวที่มากกว่าอาหารประจำวัน เราทำอย่างไรที่จะมีผลิตภัณฑ์ยางพารานอกเหนือจากน้ำยางพารา หรืออื่นๆ ที่เป็นนวัตกรรมของเรา เราเคยมีวิทยุ โทรทัศน์ยี่ห้อธานินท์ ซึ่งเป็นของคนไทยผลิตโดยคนไทย แต่เสียดายไม่ได้ต่อยอดและต้องปิดตัวเองไป ถึงเวลาที่ทุกภาคส่วนต้องเข้ามาช่วยระดมความคิดในการพัฒนาประเทศให้เข้าสู่ไทยแลนด์ 4.0 ฉะนั้นแต่ละกระทรวงจึงมีสโลแกนของตัวเองต่อด้วย 4.0 กระทรวงศึกษาฯเองก็มีสโลแกน “การศึกษา 4.0” [5]

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) เป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย 4.0 มีความสำคัญต่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน และมีกรอบทิศทางการพัฒนาระยะยาวที่ชัดเจนเพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์“ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์

[5] ภิญญาพัชญ์ กาวินคำ, “การพัฒนาสมรรถนะครูผู้สอนโรงเรียนขนาดเล็กในพื้นที่ตำบลเวียงชัย”, **วารสารการวิจัยกาสะลองคำ**, ฉบับที่ 11, เล่มที่ 3, 2560 : 22.

หลัก ได้แก่ 1) ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง 2) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน 3) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์4) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม 5) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้าง การเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และ 6) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ[6]

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีดังกล่าวนี้ได้ถูกนำมาใช้เป็นกรอบความคิดในการพัฒนาการศึกษาของชาติซึ่งเป็นภารกิจหลักในการพัฒนาคนอันเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าการศึกษาจะมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ที่ 3 หรือยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์โดยกำหนดให้คนไทยในอนาคตต้องเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต มีทักษะในศตวรรษที่ 21 สู่การเป็นคนไทยที่มีทักษะสูงเป็นนวัตกรรม นักคิด และผู้ประกอบการบนฐานการรู้คุณค่าความเป็นไทย มีคุณธรรมจริยธรรม มีวินัย มีความรับผิดชอบต่อสังคม และมีสุขภาวะที่ดีโดยเน้นการพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิตและที่สำคัญในยุทธศาสตร์นี้ยังได้กำหนดให้มีการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ที่มุ่งเน้นผู้เรียนให้มีทักษะการเรียนรู้และมีใจใฝ่เรียนรู้ตลอดเวลา มีการออกแบบระบบการเรียนรู้ใหม่ให้เอื้อต่อการพัฒนาทักษะสำหรับศตวรรษที่ 21 การปรับเปลี่ยนบทบาทครูจาก “ครูสอน” เป็น “โค้ช” หรือ “ผู้อำนวยการการเรียนรู้” การเพิ่มประสิทธิภาพระบบบริหารจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกประเภทโดยให้มีมาตรฐานขั้นต่ำของโรงเรียน การพัฒนาระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยเน้นการจัดระบบการศึกษาและระบบฝึกอบรมบนฐานสมรรถนะที่มีคุณภาพสูงและยืดหยุ่นผ่านกลไกต่าง ๆการสร้างความตื่นตัวให้คนไทยตระหนักถึงบทบาท ความรับผิดชอบ และการวางตำแหน่งของประเทศไทยในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์และประชาคมโลกการวางพื้นฐานระบบการรองรับการเรียนรู้โดยใช้ดิจิตอลแพลตฟอร์มที่เน้นการพัฒนาทักษะดิจิตอล ทักษะการคัดกรององค์ความรู้การใช้เทคโนโลยีผสมผสานกับคุณค่าของครูการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ และการสร้างระบบการศึกษาเพื่อเป็นเลิศทางวิชาการระดับนานาชาติ

ในยุค Education 4.0 ที่การเรียนการสอนมุ่งสอนให้ผู้เรียน สามารถนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ทุกหนทุกแห่งบนโลกนี้ มาบูรนาการเชิงสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนานวัตกรรมต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม ดังนั้นการศึกษายุคใหม่ต้องเน้นแสวงหาการเรียนรู้ได้เอง อย่างท้าทาย สร้างสรรค์ความรู้ใหม่ ต่อยอดความรู้เดิม คิดและประยุกต์ใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ได้ เหมาะกับตนเอง สังคม ตามสถานการณ์ การจัดการศึกษา 4.0 จึงต้องนำเอาหลักการ เกี่ยวกับยุคสมัยใหม่ ที่ตรงความสนใจของ ชนพื้นเมืองดิจิทัล ที่มีชีวิตในโลกไซเบอร์ ซึ่งประกอบด้วยการจัดการศึกษาที่ก่อให้เกิดการทำงานร่วมกันบนไซเบอร์ โดยใช้ขีดความสามารถของระบบเชื่อมโยงทางฟิสิคัลกับไซเบอร์ ที่มีอุปกรณ์สมัยใหม่ช่วย เช่น สมาร์ทโฟนแท็บเล็ต ฯลฯ เมื่อแนวโน้มการพัฒนาประเทศมุ่งเน้นที่การขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม แล้วการศึกษาของประเทศควรจะพัฒนาระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในยุค “ประเทศไทย 4.0” เมื่อการเข้าถึงเนื้อหาความรู้มีลักษณะเปิด เข้าถึงได้ง่าย การแสวงหาความรู้จึงทำได้เร็ว เด็ก เยาวชนยุคใหม่ มีลักษณะ

[6] สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, **รายงานการศึกษาไทย พ.ศ. 2561(Education in Thailand 2018)”**, (กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, 2561), หน้า 14.

เป็น ชนพื้นเมืองดิจิทัลDigital native ทำให้การเรียนการสอนแบบเก่าในห้องเรียน ที่ใช้วิธีการท่องจำเนื้อหาตามแผนการสอน ตามกรอบหลักสูตร หรือทำโจทย์ ทำข้อสอบแบบเดิมจึงไม่เหมาะกับการศึกษายุคใหม่ด้วยปัจจัยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้เห็นถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางการจัดการศึกษา คนที่จะเป็นกำลังในการพัฒนาชาติในยุค 4.0 นอกจากจะต้องมีทักษะจากความรู้ตามหลักสูตรที่ได้จดจำร่ำเรียนมา (Cognitive skills) ส่วนหนึ่งแล้วยังต้องมีทักษะอีกส่วนหนึ่ง คือทักษะที่ได้จากการทำงานของมันสมองส่วนหน้า วิ่งมาจากการหล่อหลอมฝึกฝน (Non-Cognitive skills) ปฏิบัติให้เป็นคนไม่มักง่าย รู้จักใช้ความคิดใคร่ครวญ ไตร่ตรอง แสวงหาการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง สร้างสรรค์แนวทางในการพิชิตแก้ปัญหา มีความมุ่งมั่นบากบั่นไม่มักง่าย ถือว่าเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นต้องปลูกฝังให้กับเยาวชนทุกคน นอกเหนือไปจากการให้ความรู้เนื้อหาวิชาในตำราเรียน ที่เรียกว่า พุทธศึกษา พลศึกษา จริยศึกษา และหัตถศึกษา เป็นทักษะที่ทุกคนต้องมีและจะต้องสร้างขึ้น โดยการหล่อหลอมฝึกให้ทำจนชำนาญจนติดเป็นนิสัยที่แสดงออกโดยอัตโนมัติ คำว่า จิตตะ มานะ วิริยะ อุตสาหะ เป็นเพียงความรู้ที่เราสอนให้จดจำ แต่เราไม่เคยปลูกฝัง ในยุคนี้ครูอาจารย์ในสถานศึกษาทุกระดับ จะต้องทำหน้าที่ให้ครบทั้งสองส่วน คือให้ความรู้และปลูกฝังนิสัยที่เกิดจากการพัฒนาทักษะต่าง ๆ ของสมองส่วนหน้า โดยอาศัยกระบวนการสอน และการฝึกให้ทำซ้ำ ๆ ให้มีความมุ่งมั่นบากบั่นมานะไม่ย่อท้อง่ายๆ เพื่อเพิ่มความสามารถในการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองจากองค์ความรู้ผ่านทางนวัตกรรมที่เกิดขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง[7]

กล่าวได้ว่า แนวคิดการพัฒนาทักษะของครูและบุคลากรทางการศึกษาย่อมขึ้นอยู่กับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโลกอีกทั้งในระดับนโยบายทางการศึกษาที่สามารถส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีศักยภาพในการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์อีกทั้งการเรียนรู้รูปแบบการสอนในเชิงทฤษฎีในอดีตข้อเสนอแนะในปัจจุบัน และทิศทางการปรับเปลี่ยนวิธีการสอนในยุคใหม่ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของประเทศชาติเป็นสำคัญ ทำให้ครูและบุคลากรทางการศึกษายิ่งต้องมีการพัฒนาตนเองไปอีกขึ้นให้สามารถทำหน้าที่ภายใต้บริบททางสังคมที่ยังมีความเชื่อเก่าหลงเหลืออยู่อีกมากที่เชื่อว่าครูคือคนที่สามารถจะพัฒนาและยกระดับความสามารของคนทางสังคมได้และเป็นปูชนียบุคคลอันสูงส่งที่ผู้เรียนจำเป็นต้องเข้าไปเรียนรู้ศิลปะวิทยาการต่าง ๆ เมื่อสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปทำให้ความเชื่อเหล่านั้นค่อยๆ หายไป ซึ่งมาพร้อมกับการทำหน้าที่ผู้ที่ถ่ายทอดความรู้แต่มิได้ตั้งอยู่ฐานของความเคารพบูชาเหมือนดังในอดีต แต่เป็นเพียงคนที่ทำหน้าที่ในการพัฒนาคนเองที่ใช้เครื่องมือทางการศึกษาเข้ามาพัฒนาคน หากผู้สอนหรือครูขาดเสียซึ่งทักษะและความรับผิดชอบต่อหน้าที่เสียแล้วก็หวังคุณภาพของคนในสังคมยากด้วยเช่นกัน เพราะฉะนั้นภาครัฐน่าจะทำให้แนวคิดผู้เสียสละผู้ที่ทำหน้าที่เรือจ้างให้มีคุณค่าในเชิงจิตวิญญาณของความเป็นครูให้มากกว่าการตั้งกฎเกณฑ์ และใช้กฎหมายต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงการศึกษาไปสู่ความเป็นสากลโดยไม่มีอะไรเป็นฐานซึ่งเชื่อแน่ว่าหน้าที่ในความเป็นครูจะสามารถพัฒนาตนเองเพื่อการพัฒนาคนในชาติได้หากมีการส่งเสริมการพัฒนาทักษะของครูอย่างจริงจัง

---

[7] สุเมธ หงษ์นาค, "การศึกษาไทยในยุคThailand 4.0", **วารสารรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการจัดการอาชีพ**, วิทยาลัยเทคนิคสระบุรี: 9.

วิเคราะห์การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาสมัยใหม่

โลกในยุคศตวรรษที่ 21 นั้น ถูกเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เป็นยุคโลกาภิวัฒน์ อันหมายถึงยุคแห่งการสื่อสารไร้พรมแดน ซึ่งเป็นผลจากการนำเครือข่ายโทรคมนาคมดิจิตอลมาใช้ร่วมกับการพัฒนานวัตกรรมและวิทยาการต่างๆ ซึ่งช่วยให้เราสามารถทำสิ่งต่างๆได้รวดเร็วมากขึ้นภายในเวลาไม่กี่นาทีผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น การทำธุรกรรมทางการเงิน การติดต่อประสานงาน การประชุมทางไกล หรือการสั่งซื้อสินค้าออนไลน์ ซึ่งจากการเติบโตนี้ จะเห็นได้ว่าทักษะทางเทคโนโลยีนั้นถือเป็นทักษะหนึ่งที่คนในยุคนี้จะต้องมี และรวมไปถึงทักษะสำคัญที่ใช้ในการสื่อสาร เช่น ภาษา ก็นับเป็นอีกทักษะหนึ่งที่มีความสำคัญ นอกจากนี้ด้วยวิทยาการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่ก้าวหน้า จึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมต่างๆ เป็นไปด้วยความง่ายดายมากขึ้นในทุกมิติ ซึ่งสิ่งนี้มีทั้งข้อดีและผลกระทบ จึงจำเป็นต้องมีภูมิคุ้มกันในด้านไอทีและทักษะในการเลือกเฟ้นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการที่จะนำไปใช้ด้วย

ครูไทยในยุคศตวรรษที่ 21 จะต้องกลับมาดูการศึกษาโดยรวมของเราได้ปฏิรูปการศึกษาที่เน้นทักษะ เพื่อนำไปสู่การมีผลิตภัณฑ์ใหม่ๆที่มีคุณภาพแล้วหรือยัง? เพราะขณะที่โลกตอนนี้มีการพัฒนาด้วยไอเดียความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมใหม่ๆ แต่เรายังคงเลือกที่จะเป็นผู้รับมากกว่าที่จะเป็นนักสร้างสรรค์เสียเอง ทำให้ประเทศไทยเราตกอยู่ในฐานะเป็นเพียงผู้บริโภคอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ฉะนั้นมันถึงเวลาแล้วที่จะต้องเปลี่ยนวัฒนธรรมการเรียนรู้ของเด็กไทยเสียใหม่ ให้รู้จักการสร้างสรรค์ ร่วมกันวางแผน รู้จักแยกแยะ รู้จักประยุกต์ วิจัยค้นคว้า สร้างผลงาน วางแผนและประมวลผลเป็น ซึ่งตัวแปรที่สำคัญในเรื่องนี้ก็คือครู ด้วยแนวทางของการศึกษาที่มีวิวัฒนาการแบบก้าวกระโดดจึงส่งผลให้เกิดปัญหากับครูและบุคลากรทางการศึกษาจำนวนไม่น้อยที่ยังคงขาดทักษะในเรื่องการสอนการถ่ายทอดองค์ความรู้ไปสู่ผู้เรียน จนกลายมาเป็นวิกฤตปัญหาทางการศึกษาของประเทศไทย จึงทำให้เกิดกระแสของการที่จะกระตุ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพของการศึกษาซึ่งแนวทางในการพัฒนาทักษะในการสอนนั่นคือ

1. การพัฒนาทักษะของครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มองว่าควรมีการพัฒนาทักษะในการผลิตสื่อการเรียนการสอน ด้วยเหตุที่ว่าสื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการที่จะช่วยอธิบายรายละเอียดของหน่วยการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดเป็นภาพที่ชัดเจน ให้ผู้เรียนสามารถที่จะเปรียบเทียบความแตกต่างจากการเรียนรู้ผ่านสื่อการเรียนการสอน และสื่อการเรียนการสอนยังช่วยให้เกิดความเพลิดเพลิน สนุกสนานต่อการเรียนรู้ ช่วยให้เกิดการจดจำที่ดีกว่าการนั่งฟังเพียงอย่างเดียวเหมือนเช่นการเรียนการสอนในยุคก่อนๆ นั้นสื่อการเรียนการสอนช่วยให้เกิดจินตนาการที่กว้างไกลออกไปจากเดิมเป็นการเปิดโลกทัศน์ใหม่ๆ ให้กับผู้เรียนด้วยความสำคัญของสื่อการเรียนการสอนครูจึงต้องคิดค้นและพัฒนาสื่อการเรียนการสอนที่จะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้ตรงกับหน่วยการเรียนรู้ให้มากที่สุด โดยต้องยึดหลักของความเหมาะสมในช่วงวัยของการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญในการที่จะผลิตสื่อการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตัวผู้เรียนและครูผู้สอน

2. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วแบบก้าวกระโดดหรือที่เราท่านรู้จักคุ้นเคยกันดีในยุคที่เรียกว่ายุคโลกาภิวัฒน์ อันหมายถึงยุคแห่งการสื่อสารไร้พรมแดนซึ่งเป็นผลจากการนำเครือข่ายโทรคมนาคมดิจิตอลมาใช้ร่วมกับการพัฒนานวัตกรรมและวิทยาการต่างๆ ซึ่งช่วยให้เราสามารถทำสิ่งต่างๆ ได้รวดเร็วมากขึ้นภายในเวลาไม่กี่นาทีผ่านช่องทางออนไลน์ ด้วยเหตุที่ว่าการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วบวกกับเวลาที่จำกัด ครูจำเป็นต้องสร้างและบูรณาการความรู้ได้ ครูจะต้องสามารถบูรณาการความรู้ต่างๆ ที่มี มาใช้ในการสร้างสรรค์และพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ๆครูต้องรู้และเข้าใจเทคโนโลยีใหม่ มีทักษะใหม่ๆ พร้อมทั้งชี้แนะข้อดีข้อเสียให้ผู้เรียนได้ ครูจะต้องสามารถใช้เทคโนโลยีส่งเสริมการศึกษาได้หลากหลาย และสามารถชี้ให้เด็กเห็นถึงข้อดีข้อเสีย และการใช้เทคโนโลยีต่างๆอย่างเหมาะสม

3. การพัฒนาทักษะจิตวิทยาทางการสื่อสาร ครูต้องมีวิสัยทัศน์และตกผลึกทางความคิดเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เรียน ครูจะต้องเป็นคนมีวิสัยทัศน์ เน้นให้เด็กเกิดการเรียนรู้ โดยการส่งเสริมการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้เด็กตกผลึกทางความคิดได้ด้วยตัวเอง และมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันได้ โดยการเปลี่ยนรูปแบบแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนจากแบบเดิมที่ครูเป็นเพียงผู้คอยป้อนข้อมูลให้กับผู้เรียน มาเป็น “โค๊ช” หรือ “ผู้อำนวยการเรียนรู้” โดยจะเป็นผู้รับฟังความต้องการ ปัญหา คำถาม ข้อสงสัย แล้วนำมาประมวลเพื่อแนะนำชี้ทาง เช่นอาจมีคำถามให้คิดเพื่อให้ผู้เรียนได้หลุดออกมาจากแนวคิดเดิมๆ และสามรถที่จะสื่อสารแนวคิดใหม่ๆได้เพื่อการหาคำตอบที่ถูกต้องและตรงมากที่สุด

4. การพัฒนาทักษะชีวิต ด้วยทักษะชีวิตเป็นความสามารถเฉพาะบุคคลที่เราท่านสามารถที่จะสร้างมันขึ้นมาได้ ครูต้องมีทักษะการสอนเด็กให้เติบโตเต็มศักยภาพและสร้างผลงานใหม่ๆ ครูจะต้องส่งเสริมการเรียนรู้ให้เด็กตามวัยและให้เด็กพัฒนาอย่างเต็มที่ตามศักยภาพของเด็กและเน้นให้เด็กเปลี่ยนจากเป็นผู้รับกลายเป็นผู้พัฒนาและสร้างสรรค์สิ่งใหม่

5.การพัฒนาทักษะกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ของตนเอง ด้วยครูมีบทบาทนำด้านการสอนและวิชาชีพในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน โรงเรียน ครูจะต้องมีบทบาทต่อการส่งเสริม พัฒนา และประเมินผลการเรียนรู้และวิชาชีพในโรงเรียนร่วมกับบุคลากร ผู้บริหารและชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูหรือ

บุคลากรทางการศึกษาต้องมีการพัฒนาทักษะการกระตุ้นในเรื่องความคิดสร้างสรรค์ของตนเองอยู่เสมอ เพราะการคิด การกระตุ้นสมอง ฝึกฝนให้สมองได้มีการคิดอยู่เป็นประจำ จะช่วยให้ไอเดียนั้นมีความสร้างสรรค์และบรรเจิดเพิ่มมากขึ้น เพราะการคิดสร้างสรรค์นั้นก็ไม่ต่างจากการเล่นกีฬาหรือการทำงานชนิดอื่นที่ต้องอาศัยการฝึกฝนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพเช่นเดียวกันนั่นเอง

6. การพัฒนาทักษะการวิจัยและพัฒนาผู้เรียนไปพร้อมๆกันการวิจัยและพัฒนาเป็นการวิจัยทางวิชาการที่เป็นการวิจัยแบบทางการ ใช้การวิจัยทดลองในการตรวจสอบคุณภาพของนวัตกรรมที่สร้างขึ้น ผลการวิจัยและพัฒนาทำให้ได้นวัตกรรมที่เป็นผลิตภัณฑ์ที่อาจเป็นรูปแบบการเรียนการสอน หรือสื่ออุปกรณ์ที่เป็นชุดการเรียนการสอน และข้อความรู้ที่ใช้ในการแก้ปัญหาการเรียนการสอนที่สามารถสรุปอ้างอิงไปยังกลุ่มเป้าหมายได้ดังนั้นครูผู้สอนที่มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของนักเรียนให้มีคุณภาพจึงใช้การวิจัยปฏิบัติการในห้องเรียนเป็นเครื่องมือในการดำเนินการเพื่อให้ได้ข้อสรุปที่เป็นความรู้ที่สามารถนำไปปรับใช้เพื่อการดำเนินการสอนที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

สถานการณ์ทางการศึกษาหรือวิกฤตทางการศึกษาของประเทศไทย ได้ทำลายภาพลักษณ์ในเรื่องคุณภาพของประชากรภายในประเทศลงไปเป็นจำนวนมาก ทำให้ประเทศไทยจำเป็นต้องเร่งพัฒนาระบบการศึกษาในทุกๆด้าน โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาคุณภาพของครู การขาดแคลนครูในบางสาขา หรือแม้กระทั่งปัญหาการเรียนรู้ของตัวครูเอง ปัญหาระบบการบริหารจัดการ ปัญหาการกระจายโอกาสและคุณภาพทางการศึกษา ปัญหาในการผลิตและพัฒนากำลังคนเพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน และปัญหาในเรื่องของการใช้เทคโนโลยีและการสร้างให้ผู้เรียนเป็นนักคิดและนักพัฒนา ถือเป็นหัวใจหลักในการส่งเสริมการเรียนรู้ ซึ่งเป็นไปตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ครูจะเป็นผู้สอนอย่างเดียวเหมือนเมื่อก่อนไม่ได้ จะต้องให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเองด้วย โดยที่ครูออกแบบการเรียนรู้ เป็นผู้แนะนำ และอำนวยความสะดวก ในการเรียนรู้ให้กับเด็ก ทั้งนี้เพื่อให้เด็กสามารถสร้างสรรค์และพัฒนาองค์ความรู้ได้ด้วยตัวเอง ซึ่งการสร้างสรรค์ด้วยตัวเองนี้คือแนวทางสำคัญแห่งศตวรรษที่ 21 ที่มันถึงเวลาแล้วที่เราต้องสร้างให้เกิดขึ้นกับการศึกษาไทยเป็นอย่างยิ่ง

ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรครูและบุคลากรทางการศึกษาสมัยใหม่ จะมีมิติของการปรับเปลี่ยนทิศทางการศึกษาของไทยให้มีคุณภาพด้วยนวัตกรรมสมัยใหม่ ซึ่งในมุมมองของผู้เขียนเห็นว่าครูควรจะมีการพัฒนาทักษะการผลิตสื่อการเรียนการสอน การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ การพัฒนาทักษะจิตวิทยาทางการสื่อสาร การพัฒนาทักษะชีวิต การพัฒนาทักษะการกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ของตนเอง การพัฒนาทักษะการวิจัยและพัฒนาผู้เรียนไปพร้อมๆกัน ทางหน่วยงานภาครัฐควรมีนโยบายในการที่ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษาในประเทศ และควรยกระดับการศึกษาของไทยไปสู่การศึกษาที่เท่าเทียมนานาชาติมีการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพพร้อมที่จะแข่งขันภายใต้โลกขอลเทคโนโลยีที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

บรรณานุกรม

ชวน คิดมะเสนะ. " การพัฒนาทรัพยากรบุคคลทางการศึกษาในทศวรรษหน้า ". **วารสารบริหารการศึกษาบัวบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี**. ปีที่ 16 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2559) : 9.

ถาปราณี วันโสภา. วิเคราะห์ปัญหาของระบบการศึกษาไทย กับการแก้ปัญหาของรัฐบาลประเด็นนโยบายเรียนฟรี 15 ปี". **วารสารการศึกษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง**, 2560 : 5.

เนตร์พัณณา ยาวิราช. **“สังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน”.** กรุงเทพมหานคร ,บริษัทเซ็นทรัลเอ็กเพรส จำกัด, 2546

ภิญญาพัชญ์ กาวินคำ. "การพัฒนาสมรรถนะครูผู้สอนโรงเรียนขนาดเล็กในพื้นที่ตำบลเวียงชัย". **วารสารการวิจัยกาสะลองคำ.** ฉบับที่ 11. เล่มที่ 3. 2560: 22.

ศิลชัย เกียรติภาพันธ์ ."**คุณค่าและบทบาทของครูที่เปลี่ยนไป**". [ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://techsauce.co/pr-news/educa-2018-value-of-teachers. [11 พฤษภาคม 2563]

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, **รายงานการศึกษาไทย พ.ศ. 2561(Education in Thailand 2018)"**, กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, 2561.

สุเมธ หงษ์นาค. "การศึกษาไทยในยุคThailand 4.0". **วารสารรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการจัดการอาชีพ**. วิทยาลัยเทคนิคสระบุรี, 2560 : 9.

ธุรกิจเฟอร์นิเจอร์ : ช่องทางการเพิ่มยอดขายสมัยใหม่

Furniture business Modern sales channels

กิตติภัฏ ขัดมะโน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีจุดมุ่งหมายในการเพิ่มยอดขายให้กับการขายเฟอร์นิเจอร์ในยุคสมัยใหม่แนวทางการเพิ่มยอดขายเฟอร์นิเจอร์โดยเน้นคุณภาพ บริการ และความทันสมัยให้เหมาะสมกับฐาน ลูกค้าในสังคมปัจจุบันเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดรายได้ของผู้ประกอบการธุรกิจเฟอร์นิเจอร์ และเพื่อเพิ่มแนวความรู้พื้นฐานในการเพิ่มยอดขายธุรกิจเฟอร์นิเจอร์ และแนวทางการบริหารร้านธุรกิจเฟอร์นิเจอร์แบบมีหน้าร้านแบบสมัยใหม่ด้วยเพื่อให้ผู้ประกอบการธุรกิจเฟอร์นิเจอร์ที่มีหน้าร้านได้ปรับตัวและบริหารจัดการเพื่อให้เท่าทันยุคสมัยใหม่ ด้วยเหตุที่ ธุรกิจยุคดิจิตอลในปัจจุบัน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการค้าไปจากเดิมมาก จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงแนวทางวิธีการทำงานขาย แบบใหม่ๆ เพื่อให้แข่งขันในยุคปัจจุบัน ให้ประสบความสำเร็จ บรรลุเป้าหมายยอดขายที่ได้ตั้งไว้ วิธีการเพิ่มยอดขายได้แก่ 1. การขายของออนไลน์ยุคสมัยปัจจุบันมีการให้ความสนใจกับการซื้อของออนไลน์เพราะสะดวกและไม่ต้องออกไปซื้อของเอง 2.การเพิ่มยอดขายโดยการเพิ่มคุณภาพสินค้าการเพิ่มคุณภาพสินค้าจะทำให้ร้านเรามีผลตอบรับที่ดีและสามารถมีฐานลูกค้าเพิ่มมากขึ้น 3.การเพิ่มคุณภาพการจัดส่งการขนส่งที่รวดเร็วจะทำให้ลูกค้ามีความพอใจมาก 4.การเพิ่มความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเฟอร์นิเจอร์ให้พนักงานขาย

คำสำคัญ : การเพิ่มยอดขาย, ปัจจัยการเพิ่มยอดขาย

Abstract

This academic article aims to increase sales of furniture sales in the modern era, ways to increase furniture sales by focusing on service quality and modernity to be suitable for the base. Customers in today's society to solve the problem of lack of income of furniture business entrepreneurs. And to increase the basic knowledge in increasing the sales of furniture business And guidelines for managing a furniture business shop with a modern storefront, in order to allow the furniture store business entrepreneurs to adapt and manage to keep up with the modern era because of today's digital age business Causing a great change in trade Therefore, it is necessary to revise new sales methods in order to compete in the present era. To succeed Achieve the set sales target.

Ways to increase sales are as follows: 1. Online sales In modern times, there is a focus on online shopping because it's convenient and without having to go out to buy

things. 2. Increasing sales by increasing product quality. Increasing product quality will give our store good feedback and can increase customer base. 3. Increasing transportation quality and fast transportation will make customers very satisfied. 4. Increasing knowledge and understanding about furniture for salespeople.

Keywords : sales increase, modern furniture sales

บทนำ

นับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันที่พักอาศัยเป็นปัจจัยที่ 4 ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะมนุษย์ ทุกคนล้วนแต่ต้องการที่พักอาศัยที่มีความสะดวกสบาย ความอุ่นใจ และความสวยงามที่แตกต่างกัน ไปทั้งสิ้น เฟอร์นิเจอร์จึงเป็นสถาปัตยกรรมอย่างหนึ่งที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้เป็น อย่างดี ทั้งนี้ เฟอร์นิเจอร์จึงมีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ทุก ๆ อิริยาบถนับตั้งแต่ตื่นนอน รับประทานอาหาร ทำงาน พักผ่อน จนกระทั่งเข้านอน เฟอร์นิเจอร์จึงมีบทบาทที่สำคัญมาก ๆ กับ ชีวิตประจำวันของมนุษย์ทุกคน ทั้งในสถานที่ต่าง ๆ อาคาร บ้านเรือน ที่พักอาศัย และสถานที่ ประกอบธุรกิจต่าง ๆ เป็นต้น ประกอบกับสภาวะเศรษฐกิจที่มีการเปลี่ยนแปลง ประชากรเพิ่มมากขึ้น ทุกปีความต้องการของเฟอร์นิเจอร์จึงมากขึ้นตามลำดับ เราจึงควรมองเห็นโอกาส ที่จะขยายธุรกิจเฟอร์นิเจอร์ให้ครบวงจรและทันสมัยตามความต้องการของตลาดและเศรษฐกิจยุคนี้ เพื่อตอบสนองความต้องการด้านที่อยู่อาศัยของมนุษย์ทั้งในปัจจุบันและในอนาคตเช่นเริ่มจากการทำให้สินค้าเป็นที่รู้จักเช่นสร้างแบรนด์หรือสร้างสัญญาลักษณ์ คุณภาพ และการจัดเตรียมฝึกอบรมพนักงานขายให้มีความรู้เกี่ยวกับเฟอร์นิเจอร์ หรือพูดง่ายก็คือการจัดการบริหาร ธุรกิจประกอบการเฟอร์นิเจอร์แบบใหม่เพื่อพร้อมรับมือกับสภาวะเศรษฐกิจที่ผันผวนและก็วิธีที่จะสามารถสร้างกำไรและผลประโยชน์ให้กับผู้ประกอบการและลูกจ้าง [1]

แต่ในบทความวิชาการเล่มนี้จะเสนอคือวิธีการจัดการธุรกิจประกอบการเฟอร์นิเจอร์โดยจะเน้นไปที่การสร้างผลกำไรให้มากขึ้นเช่นสร้างตราสัญลักษณ์ คุณภาพ และความหรูหรา ให้ชัดเจน และประชาสัมพันธ์ตราสัญลักษณ์นี้ ควบคู่กับ เฟอร์นิเจอร์ แต่ละแบรนด์ของบริษัทฯ ให้เป็นที่รู้จักทำให้ผู้บริโภค เกิดความเชื่อมั่น และภัคดีใน ตราสัญลักษณ์นี้ เกิดการแบ่งเกรดเฟอร์นิเจอร์ชัดเจน เช่น INDEX, SB เกรด B, Koncept เกรด C และบางยี่ห้อ ในเกรด A ซึ่งคนยังรู้จักกันน้อย(วิเคราะห์)การทำให้สินค้ามีคุณภาพที่มากขึ้นและมีสัญญาลักษณ์ที่ทำให้ลูกค้าสามารถจำได้ทำให้เกิดกระแสของสินค้าของเราและคนที่ซื้อสินค้าของเราไปประชาสัมพันธ์ว่าสินค้าของเรามีคุณภาพและทำให้ยอดขายเพิ่มมากขึ้นได้อย่างแน่นอน พัฒนาทีมงานฝ่ายขายและการตลาด ของบริษัทฯ และทีมงานขายของ ตัวแทนจำหน่าย ที่ให้การสนับสนุน รวมถึง ตัวแทนขายอิสระ ของตัวแทนจำหน่าย ให้มีทักษะการขาย และทำงานขาย ให้บรรลุเป้าหมาย ได้อย่างมี

[1] ณัฐศิชล ศิริบงกช, **แผนธุรกิจจำหน่ายเฟอร์นิเจอร์ ร้านนครเฟอร์นิเจอร์ ระยอง (Business Plan for "Nakorn Furniture Rayong")**, (การค้นคว้าอิสระเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2560), หน้า 1

ประสิทธิภาพสูงสุดจัดการฝึกอบรม และพัฒนาทักษะการขาย ให้บุคคลากร ของบริษัท ที่เกี่ยวข้อง ให้เป็นนักขายมืออาชีพ โดยอาจใช้หัวข้อการอบรม และเนื้อหาต่างๆ กำลังคนของเรา มีประสิทธิภาพ และ มีทักษะการขาย ที่ดีก็จะสามารถสู้กับ บริษัทยักษ์ใหญ่ต่างๆ ได้ เช่น การที่ลูกค้าเข้ามาเลือกชมสินค้าภายในโชว์รูม หรือ ภายในบูธที่จัดแสดงสินค้า แล้วพนักงานขาย ของบริษัท หรือ ของตัวแทนจำหน่าย มีทักษะในการขายที่ดี มีเทคนิควิธีการในการติดตามลูกค้า อย่างต่อเนื่อง และทำให้สามารถปิดการขายลูกค้า ที่เข้ามาเลือกชมสินค้าได้สูงกว่า 90% ก็จะสามารถทำยอดขายได้เพิ่มขึ้นมากกว่าเท่าตัว จากสถิติการขายเดิมที่ทำไว้ (วิเคราะห์)การที่เรามีพนักงานที่สามารถมอบข้อมูลหรือจัดการกับสินค้าหรือบริการที่ดีได้นั้นจะทำให้ลูกค้าได้รับข้อมูลที่เพียงพอและดึงความสนใจของลูกค้าทำให้ร้านประกอบการมีความน่าเชื่อถือเพราะว่าสามารถอธิบายรายละเอียดได้ [2]

ทั้งนี้เพื่อให้แผนธุรกิจครบถ้วนสมบูรณ์ได้มีการวิเคราะห์ในหลายด้านทั้งการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก ที่เรียกว่า SWOT Analysis ประกอบการการดำเนินการวิจัย เก็บแบบสอบถามจากลูกค้าที่มาใช้บริการ เพื่อยกระดับการบริการ คุณภาพสินค้า ราคาที่ไม่สูง จนเกินไป มุ่งเน้นให้ลูกค้ามีความพึงพอใจสูงสุด และการวิเคราะห์ส่วนประกอบทางการตลาดโดย จะสังเคราะห์ความรู้ทั้งหมดนี้ นำมากำหนดกลยุทธ์ในด้านต่างๆ มาใช้เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามแผน ธุรกิจ ดังนั้นกลยุทธ์ที่เหมาะสมคือ กลยุทธ์การขยายตัว (Growth Strategy) โดยเน้นการเจาะตลาด มากขึ้น (Market Penetration) โดยการขยายธุรกิจเป็นสาขาที่ 2 เพื่อเพิ่มพื้นที่แสดงสินค้าเพื่อให้ ลูกค้าเลือกชมและซื้อสินค้าได้อย่างสะดวกมากขึ้น สำหรับกลยุทธ์การแข่งขันที่เหมาะสมคือ กลยุทธ์ ต้นทุนต่ำ (Cost Leadership) ซึ่งการดำเนินงานให้กิจการมีต้นทุนต่ำจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับ การจัดซื้อสินค้าด้วยต้นทุนที่ต่ำกว่าคู่แข่ง เนื่องจากต้นทุนค่าสินค้าเป็นต้นทุนที่มีความสำคัญที่สุด ซึ่งทำได้โดยการซื้อสินค้าครั้งละเป็นจำนวนมากและซื้อสินค้าด้วยเงินสด ซึ่งผู้วิจัยคาดหวังว่า ในด้านผลตอบแทนของการลงทุนครั้งนี้คาดว่าจะใช้เวลาในการคืนทุน ภายใน 2 ปี และตั้งเป้าหมายว่า จะเป็น “ร้านเฟอร์นิเจอร์ที่ใส่ใจคุณภาพและลูกค้าเป็นอันดับหนึ่ง” ในที่สุด[3] ดังนั้น การพัฒนาสินค้า พนักงาน แบะ การขนส่ง จึงเป็นสิ่งที่สำคัญในการเพิ่มรายได้การขายเฟอร์นิเจอร์เพราะคุณภาพสินค้าดีก็จะทำให้เรียกลูกค้าได้เพิ่มขึ้นพนักงานมีความรู้ความเข้าใจในสินค้าจะทำให้ลูกค้ามีความมั่นใจที่จะซื้อสินค้ามากขึ้นการขนส่งที่รวดเร็วและสินค้าที่ส่งมีการจัดส่งที่ปลอดภัยจะทำให้ลูกค้ามั่นใจว่าร้านของเรามีความน่าเชื่อถือและสามารถบอกต่อคนอื่นๆได้ทำให้ร้านเฟอร์นิเจอร์มีฐานลูกค้ามากขึ้นทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นเช่นกัน

แต่ในปัจจุบันการขายเฟอร์นิเจอร์มีจำนวนลูกค้าลดลงอาจเป็นเพราะด้วยความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ และ เทคโนโลยีด้วยสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเนื่องจาก

---

[2] อนิรุทธ หุตางกูร, **17. กลยุทธ์ และ วิธี การเพิ่มยอดขาย เฟอร์นิเจอร์ ให้เติบโตสูงกว่าเป้าหมายที่กำหนด**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://aniruth.wordpress.com/ แนวทางการพัฒนายอดขาย, [11 พฤษภาคม 2563].

[3] ณัฐศิชล ศิริบงกช,**แผนธุรกิจจำหน่ายเฟอร์นิเจอร์ ร้านนครเฟอร์นิเจอร์ ระยอง(Business Plan for “Nakorn Furniture Rayong”)**, หน้า 3

เทคโนโลยีมีการพัฒนาด้วยการที่คนรุ่นใหม่สนใจกับการซื้อของออนไลน์มากกว่ามาเดินดูในร้านเพราะสะดวกกว่าไม่ต้องเปลืองน้ำมันรถเพราะด้วยราคาน้ำมันสูงการซื้อของอยู่บ้านได้จึงสะดวกกว่าผู้คนก็เริ่มที่จะสนใจในการสั่งของออนไลน์ทำให้การขายเฟอร์นิเจอร์หน้าร้านมียอดขายที่น้อยลงไปกว่าเดิมอีกหนึ่งสิ่งที่ทำให้ยอดขายเฟอร์นิเจอร์ตกลง คือเศรษฐกิจในยุคนี้ เศรษฐกิจยุคนี้ทำให้เกิดความสนใจในการที่จะซื้อเฟอร์นิเจอร์น้อยลงด้วยคนที่มีรายได้น้อยก็จะมองว่าเฟอร์นิเจอร์มีราคาที่สูงเกินไปทำให้ความสนใจในการซื้อเฟอร์นิเจอร์ลดลงไปส่วนผู้ที่มีรายได้ปานกลางส่วนหนึ่งก็หันไปซื้อของทางออนไลน์เพราะสะดวกกว่าส่วนผู้ที่มีรายได้มากก็หันไปซื้อเฟอร์นิเจอร์ในร้านใหญ่ๆหรือในห้างด้วยเหตุผลนี้จึงทำให้ยอดขายลดลงถ้าเกิดผู้ประกอบการไม่มีการปรับตัวยืดหยุ่นให้เข้ากับยุคสมัยก็จะเสียรายได้ไปมากมายและสิ่งสำคัญที่เป็นอุปสรรคเลยก็คือการแข่งขันที่สูงมากเพราะต้องแข่งขันกับร้านค้าอื่นๆทั้งหน้าร้านและทางออนไลน์ถ้าผู้ประกอบการไม่มีกลยุทธ์หรือแนวทางการปรับตัวจะทำให้ธุรกิจประสบความล้มเหลวเลยก็ได้แต่บทความนี้มีไว้เพื่อให้ผู้ประกอบการเพิ่มยอดขายหวังว่าผู้ประกอบการที่ประสบปัญหาบทความนี้จะช่วยให้แก้ไขปัญหาให้ดีขึ้น

ปัจจัยที่ส่งผลต่ออุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์ในปี 2563

ในปัจจุบันผู้ประกอบการธุรกิจเฟอร์นิเจอร์มีจำนวนมากขึ้นและบางท่านก็ยังเป็นมือใหม่สำหรับธุรกิจนี้การทำธุรกิจโดยไม่มีข้อมูลจึงมีความเสี่ยงเราจึงนำปัจจัยในด้านต่างมามาวิเคราะห์ว่ามีปัจจัยใดและส่งผลต่อร้านเฟอร์นิเจอร์อย่างไรบ้างและกลยุทธ์ที่สามารถเพิ่มยอดขายกับพัฒนาร้านของท่านได้ตามหัวข้อด้านล่างดังนี้

ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ พบว่า ผู้บริโภคให้ความสำคัญในระดับสำคัญมาก ที่สุดด้าน มีความแข็งแรงทนทานอายุการใช้งานนาน มีหลากหลายชนิดให้เลือกมีความสวยงามและรูปแบบทันสมัย ให้ความสำคัญในระดับสำคัญปานกลางด้าน มีความเหมาะสมกับความต้องการใช้งานและมีความละเอียดและประณีตตามลำดับ

ปัจจัยด้านราคา พบว่า ผู้บริโภคให้ความสำคัญในระดับสำคัญมากทาสุดด้าน ราคาถูกกว่าที่อื่นสามารถต่อรองราคาได้มีการลดราคาเมื่อชำระเงินสด ราคาเหมาะสม กับคุณภาพ ตามลำดับ ให้ความสำคัญในระดับสำคัญ ปานกลางด้าน มีป้ายแสดง ราคาชัดเจน ตามลำดับ

ปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่าย พบว่า ผู้บริโภคให้ความสำคัญ ในระดับสำคัญมากที่สุดด้าน ทำเลที่ตั้งของร้านอยู่ใกล้แหล่งชุมชน ให้ความสำคัญ ต่อปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่ายในระดับสำคัญปานกลางด้าน มีที่จอดรถเพียงพอ ให้ความสำคัญในระดับสำคัญน้อยด้าน มีระยะเวลาในการเปิดปิดร้านชัดเจน ป้ายร้านมองเห็นได้ชัดเจน ตามลำดับ

ปัจจัยด้านบุคลากร พบว่า ผู้บริโภคให้ความสำคัญในระดับสำคัญมาก ที่สุดด้านเจ้าของร้านและพนักงานมีความเป็นกันเอง พนักงานมีความรู้ชำนาญใน การแนะนำข้อมูล ให้ความสำคัญในระดับสำคัญมากด้าน คำแนะนำของพนักงาน มีผลต่อการตัดสินใจซื้อ พนักงานพูดจาสุภาพหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส ตามลำดับ

ปัจจัยด้านกระบวนการให้บริการ พบว่า ผู้ปริโภคให้ความสำคัญในระดับ สำคัญมากที่สุดด้าน การรับประกันคุณภาพสินค้า ความรวดเร็วในการให้บริการและ จัดส่งสินค้า พนักงานมีความชำนาญในการ

ประกอบสินค้า ให้ความสำคัญในระดับ สำคัญมากด้าน มีการต้อนรับลูกค้าเมื่อเข้าชมสินค้าภายในร้านตามลำดับ[4]

1.ภาวะเศรษฐกิจที่ชะลอตัวลง และค่าครองชีพและหนี้ครัวเรือนที่อยู่ในระดับสูง ทำให้ผู้บริโภคโดยเฉพาะกลุ่มลูกค้าระดับล่างระมัดระวังการใช้จ่ายและเลือกที่จะจับจ่ายใช้สอยในสิ่งที่จำเป็นมากกว่า

2.ผู้นำเข้าและจำหน่ายเฟอร์นิเจอร์รายใหม่ๆ เข้ามาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการแข่งขันกับผู้ประกอบการรายเดิม

3.ในตลาด จึงส่งผลให้ผู้ประกอบการรายเดิมในตลาดต้องเน้นพัฒนาสินค้านวัตกรรมใหม่ ที่มีความโดดเด่นตรงตามความ

4.ต้องการและไลฟ์สไตล์การใช้ชีวิตของกลุ่มลูกค้าทำให้เกิดการลงทุนเพิ่มเติมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพสินค้าให้ทันสมัยและรวดเร็วมากขึ้น

5. การแข่งขันที่รุนแรงจากเฟอร์นิเจอร์ราคาถูกของจีน และเวียดนาม ซึ่งมีข้อได้เปรียบในการแข่งขันด้านราคาเนื่องจากมีค่าจ้างแรงงานต่ำกว่า และค่าวัตถุดิบอื่นๆ ที่ปรับตัวเพิ่มขึ้น ทำให้ไทยสูญเสียส่วนแบ่งตลาดระดับล่างอย่างต่อเนื่อง เพราะราคายังคงเป็นปัจจัยหลักที่ผู้บริโภคใช้ตัดสินใจเลือกซื้อเฟอร์นิเจอร์แม้เฟอร์นิเจอร์ไทยมีคุณภาพและได้รับการยอมรับมากกว่าเฟอร์นิเจอร์จากจีนและเวียดนามก็ตาม แต่ด้วยราคาที่ถูกกว่า อาจทำให้คู่ค้าเลือกซื้อเฟอร์นิเจอร์จากประเทศคู่แข่ง

6 ผู้ผลิตเฟอร์นิเจอร์ที่เป็นแบบ OEM ของไทย อาจได้รับผลกระทบเชิงลบจากการที่ลูกค้าหันไปสั่งผลิตเฟอร์นิเจอร์ที่ไม่เน้นเอกลักษณ์เฉพาะตัวจากจีนและเวียดนามมากขึ้น เนื่องจากประเทศดังกล่าวมีต้นทุนการผลิตต่ำกว่าไทย[5]

คู่แข่งขัน (Competitors)

คู่แข่งขันเป็นปัจจัยหนึ่งในการกำหนดกลยุทธ์ของบริษัท สิ่งที่บริษัทต้องคำนึงถึงคือความแตกต่างระหว่างบริษัทกับคู่แข่งขันซึ่งประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ราคาขาย ปริมาณการผลิต ต้นทุนการผลิต โดยสิ่งที่แตกต่างกันอาจเป็นองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งก็ได้[6]

---

[4] ชนิดา โมทอง , ทิพย์วรรณา งามศักดิ์,(**กลยุทธ์การตลาดเพื่อเพิ่มยอดขายเฟอร์นิเจอร์ร้าน ABC ในเขตอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา Marketing Strategies To Increase Sales Revenue For The ABC Furniture, Sikhio District, Nakhon Ratchasima Province),**(นักศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น,2560), หน้า 123-124

[5] ชมภูนุช แตงอ่อน, **อุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์**, หน่วยวิเคราะห์เศรษฐกิจภาคการค้า ส่วนเศรษฐกิจรายสาขา (ศูนย์วิจัยธนาคารออมสิน, 2562), หน้า 4

[6] นวพรรษ ภาษีสวัสดิ์, แบบและกลยุทธ์การดำเนินธุรกิจจำหน่ายเฟอร์นิเจอร์สำเร็จรูปของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม(SMEs) ในอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม(MODEL AND BUSINESS STRATEGIES OF THE SMES MANUFACTURER FINISHED FURNITURE OF THAILAND MUANG DISTRICT, NAKHON PATHOM), **วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2560), หน้า15

การคำนวณต้นทุนกิจกรรมต้นทุนกิจกรรม

หมายถึงต้นทุนของทรัพยากรทั้งซึ่งได้แก่วัตถุดิบแรงงานบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆที่กิจการไปใช้ใช้ไปเพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆซึ่งการรวบรวมและประเมินผลต้นทุนกิจกรรมมี2วิธีดังนี้ 1 รวบรวมตัวทุนกิจกรรมจากรายการต้นทุนต่างๆที่อยู่ในระบบบัญชีแยกประเภทของบริษัทตัวอย่างของรายการนี้ได้แก่ค่า วัตถุดิบ ค่าแรง ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าเช่า ค่าเสื่อมราคา ในกรณีที่บริษัทมีรายการต้นทุนจำนวนมากผู้วางระบบต้นทุนกิจกรรมกลุ่มรายการต้นทุนที่มีลักษณะเดียวกัน2. รวบรวมต้นทุนกิจกรรมจากรายงานของศูนย์ความรับผิดชอบหรือจากรายงานของแผนกผลิตแสดงรายงานต้นทุนกิจกรรมรายงานต้นทุนประจำชั้นหนึ่งจะได้จะเห็นได้ว่ามีการจำแนกได้อย่างถูกต้อง[7]

กลยุทธ์ด้านลักษณะทางกายภาพ (Physical EvidenceStrategy) ลักษณะทางกายภาพในที่นี้หมายถึง สถานที่โดยรอบของร้าน บรรยากาศของร้าน รวมถึงสิ่งต่างๆที่สามารถมองเห็นได้ภายในร้าน โดยทางร้านจะมีการจัดตกแต่งร้านในลักษณะที่ดูทันสมัยมีการจำหน่ายสินค้าที่มาใหม่หลากหลายแบบอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เหมาะกับ ลูกค้า สถานที่ของร้านต้องมีความสะอาด การจัดเก็บอุปกรณ์และจัดแสดงสินค้าต้องจัดอย่าง มีระเบียบ ทำ ให้น่าเดินชมสินค้า พนักงานทุกคนแต่งกายด้วยเครื่องแบบของของทางร้าน ที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจน เกิดการจดจำ อีกด้วย ทางร้าน ที่ สามารถมองเห็นได้ชัดเจน ทำ ให้สามารถแยกแยะได้ว่า คนไหนเป็นพนักงานของทางร้าน และ ยังช่วยให้ลูกค้าเกิดการจดจำ อีกด้วย[8]

กลยุทธ์การสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน ผู้ใดก็ตามที่อยู่ในอุตสาหกรรม แท้จริงแล้วก็ประกอบด้วยบุคคล 3 กลุ่ม (หรือ 3 C's) ได้แก่ ลูกค้า (Customer) คู่แข่ง (Competitors) และบริษัท (Corporations) ดังนั้น กลยุทธ์ที่จะ สร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันจะต้องเข้าใจถ่องแท้ต่อบุคคลทั้ง 3 กลุ่ม โดยอาจจะตั้งคำถามเพื่อ หาคำตอบ บริษัทเข้าใจบุคคลทั้ง 3 กลุ่มหรือไม่ เช่น บริษัทบอกได้ไหมว่าใครคือกลุ่มลูกค้าหลัก ใครคือกลุ่มลูกค้ารอง บริษัทเข้าใจในพฤติกรรมของกลุ่มลูกค้าเป้าหมายเพียงพอหรือไม่ สินค้าที่บริษัท ผลิตสามารถตอบสนองความต้องการลูกค้าเป้าหมายหรือไม่ บริษัทคู่แข่งมีความได้เปรียบมากกว่า 15 บริษัทของเราหรือไม่ นับจากนี้ได้กล่าวถึงกำหนดกลยุทธ์ธุรกิจโดยวางอยู่บนพื้นฐานของบุคคลทั้ง 3 กลุ่ม[9]

กลยุทธ์ และ วิธี การเพิ่มยอดขาย เฟอร์นิเจอร์ ให้เติบโตสูงกว่าเป้าหมายที่กำหนด โดย คุณอนิรุทธ หุตางกูร วิธีการเพิ่มยอดขายโดยการพัฒนาร้านไปพร้อมๆกัน

---

[7] สิทธิชัย มีพวก,วิชชา เภาราศ ,การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตเฟอร์นิเจอร์ไม้ กรณีศึกษา กลุ่มOTOP บ้านจุ้ม,**ปริญญาวิทยาศาตรบัณฑิต**, (สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรม เทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี,2553), หน้า 16-17.

[8] วัลลภา ว่องไวพาณิชย์, แผนธุรกิจร้านว่องวัฒนาเฟอร์นิเจอร์, นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรการจัดการมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเป็นผู้ประกอบการ มหาวิทยาลัยรังสิต, **วารสารแผนธุรกิจ** ปี ที่ 1 ฉบับที่ 4 (กรกฎาคม – กันยายน 2557), หน้า 127.

[9] ธันยวัชร์ ไชยตระกูลชัย, **รูปแบบของเฟอร์นิเจอร์,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.greenoceanstrategy.org/, [26 พฤษภาคม 2563].

1. สร้างตราสัญลักษณ์ คุณภาพ และความหรูหรา ให้ชัดเจน และประชาสัมพันธ์ ตราสัญลักษณ์นี้ควบคู่กับ เฟอร์นิเจอร์ แต่ละแบรนด์ของบริษัทฯ ให้เป็นที่รู้จัก ดังนี้

2. พัฒนาทีมงาน ฝ่ายขายและการตลาด ของบริษัทฯ และทีมงานขายของ ตัวแทนจำหน่าย ที่ให้การสนับสนุน รวมถึง ตัวแทนขายอิสระ ของตัวแทนจำหน่าย ให้มีทักษะการขาย และทำงานขาย ให้บรรลุเป้าหมาย ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

3. ติดตาม ข้อมูลผลิตภัณฑ์ของคู่แข่ง เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพผลิตภัณฑ์ พัฒนา นวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อสร้างความแตกต่าง รวมถึงคอยดูแลมาตรฐาน ราคาขายปลีกสินค้า ของเราว่า ระดับราคาขายปลีก เหมาะสมกับคุณภาพ หรือไม่ เมื่อเทียบกับของคู่แข่ง และเหมาะสมกับกลุ่มลูกค้า ในแต่ละระดับ ที่เป็นลูกค้าของเราโดยตรง

4. ขยาย ตลาดสินค้า ในช่องทางต่างๆ ที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น รวมทั้ง ช่วยพัฒนา การขยายตลาด ของ ตัวแทนจำหน่าย และ แนะนำช่องทางใหม่ๆ ให้ ตัวแทนจำหน่าย สามารถพัฒนายอดขาย ให้บรรลุเป้าหมายการขาย ของ บริษัทฯได้ ในทุกๆพื้นที่ จัดทีมงานส่งเสริมการขาย และพัฒนาธุรกิจ ลงพื้นที่ไปช่วยแก้ปัญหาการขายต่างๆ เช่น ในพื้นที่จังหวัดนี้ มีสินค้าของคู่แข่งติดตลาด ทำให้สินค้าของเราไม่เป็นที่นิยม และขายได้น้อย ทางทีมงานที่ลงพื้นที่ไป ก็จะต้องเก็บข้อมูล นำมาศึกษา และหาแนวทางแก้ไขปัญหานี้ให้ได้ เพราะถ้าแก้ไม่ได้ สินค้าของเราก็จะขายได้น้อยในพื้นที่นี้

5 ทำตลาดร่วมกับ การขายบ้านใหม่ ในโครงการหมู่บ้านต่างๆ อาจทำบันทึกข้อตกลง ร่วมเป็นพันธมิตรทางการค้ากัน เป็น ชุดเฟอร์นิเจอร์สุดหรู และการตกแต่งห้องรับแขก แถมฟรี! เป็นส่วนประกอบเพื่อกระตุ้นการขาย ในการตัดสินใจซื้อบ้านของลูกค้า หรือ อาจทำเป็น คูปองใช้แทนเงินสด มูลค่า 10,000 บาท เพื่อให้ลูกค้า เข้ามาเลือกซื้อเฟอร์นิเจอร์ ที่โชว์รูม

6. จัดกิจกรรม และ นำเสนอโครงการ ใหม่ๆเพื่อสนับสนุน และส่งเสริม แนวทาง การพัฒนายอดขาย ให้กับ ตัวแทนจำหน่าย ในทุกๆพื้นที่

7. จัดทำข้อมูล และเอกสาร การฝึกอบรม ต่างๆรวมถึงจัดทำ “คู่มือการขายสินค้า”เพื่อสร้างมาตรฐานในการนำเสนอข้อมูลสินค้า และ ส่งเสริมให้ สมาชิก สามารถประสบความสำเร็จในการร่วมทำธุรกิจได้ง่ายขึ้น

8. พัฒนาสินค้าใหม่ๆขึ้นมา เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้า ให้ได้หลากหลายมากยิ่งขึ้น

9. พัฒนา ระบบ Call Center เพื่อตอบปัญหา และ ประสานงานแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้ได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

10. ทำ CRM (Customer Relationship Management) เพื่อทำความเข้าใจกับ ลูกค้า อย่างแท้จริง เพื่อให้รู้ข้อมูลส่วนลึกของ ลูกค้า เข้าใจพฤติกรรมการใช้ สินค้า ของ ลูกค้า ให้บริษัทสามารถรักษาฐานลูกค้า และ บริการลูกค้า ได้ดีขึ้นกว่าเดิม การทำ CRM จะช่วยลดต้นทุน การโฆษณา และทำให้การเจาะกลุ่มลูกค้า แบบเฉพาะเจาะจง ทำได้ง่ายขึ้น ซึ่งจะทำให้โปรแกรมโปรโมชั่นต่างๆของ บริษัท ประสบความสำเร็จได้ง่ายยิ่งขึ้น

11. พัฒนา การผลิต และการจัดส่ง ไม่ให้ สินค้าขาดตลาด ให้สามารถส่งมอบสินค้า ถึงลูกค้า ได้อย่างรวดเร็ว และตรงตามเวลานัดหมาย[10]

เมื่อนำมาปฏิบัติได้ทั้งหมดจะเกิดผลที่ดีต่อผู้ประกอบการธุรกิจเฟอร์นิเจอร์อย่างมากโดยการทำตามหัวข้อต่อไปนี้จะทำให้ร้านเฟอร์นิเจอร์ของคุณพัฒนาไปอีกขั้นหนึ่งแต่หัวข้อเหล่านี้ก็มีทั้งข้อดีและข้อเสีย มีทั้งข้อที่สามารถปฏิบัติได้และปฏิบัติไม่ได้จากการที่ผมได้ดูปัจจัยหรือกลยุทธ์การเพิ่มยอดขายมีข้อเสียและข้อที่ไม่สามารถปฏิบัติได้อยู่คือหัวข้อเกือบทั้งหมดไม่สามารถใช้ได้กับร้านเล็กๆหรือร้านที่รับสินค้ามาขาย โดยเฉพาะร้านค้าออนไลน์ส่วนใหญ่ร้านค้าออนไลน์ไม่ค่อยมีหน้าร้านเพราะการมีหน้าร้านต้องเสียงค่าใช้จ่ายในการลงทุนค่อนข้างมากจึงไม่สามารถใช้กลยุทธ์ที่กล่าวไว้มาใช้ได้ยกตัวอย่างเช่นการพัฒนาคุณภาพสินค้าร้านค้าที่รับของมาจากร้านค้าอื่นๆจะไม่สามารถกำหนดคุณภาพสินค้าได้ ยกเว้นแต่จะไปเจอร้านที่มีสินค้าที่มีคุณภาพอยู่แล้วแต่ก็ยังไม่สามารถเทียบกับร้านค้าใหญ่ๆได้ การที่จะทำให้สินค้ามีคุณภาพมากขึ้นต้องไปเน้นที่พนักงานผลิตแต่การที่เราไปเน้นการผลิตให้มีมาตรฐานมากขึ้นถึงระดับร้านใหญ่ๆร้านเล็กๆก็จะเสียประโยชน์ในหลายๆด้านเช่นเสียเวลาในการผลิตเพิ่มมากขึ้น ค่าแรงของช่างไม้ก็จะต้องเพิ่มมากขึ้นตามคุณภาพสินค้าทำให้มีค่าใช้จ่ายมากขึ้นข้อนี้จึงไม่สามารถใช้ได้กับร้านเล็กๆ แต่กลยุทธ์ที่กล่าวมาสามารถพัฒนาร้านเฟอร์นิเจอร์เล็กๆให้กลายเป็นร้านใหญ่ได้ถ้าผู้ประกอบการสามารถนำกลยุทธ์มาปรับใช้

แผนภาพการเพิ่มยอดขายของธุรกิจเฟอร์นิเจอร์

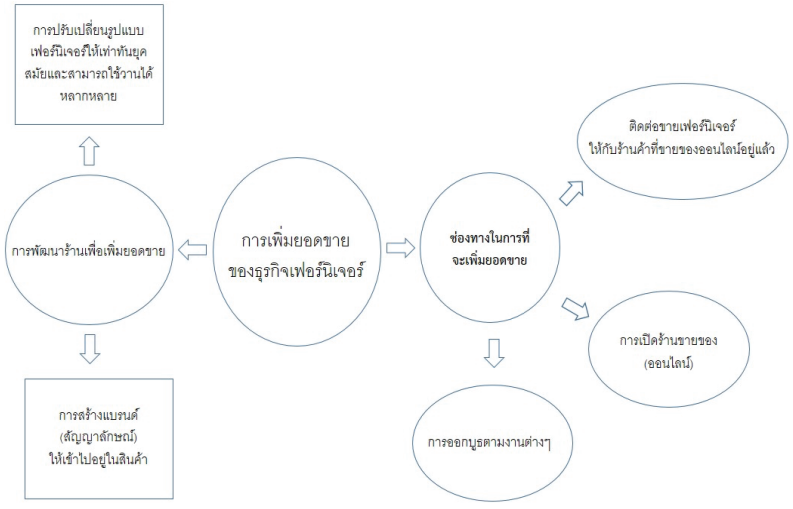

แผนภาพที่ 1. การเพิ่มยอดขายของธุรกิจเฟอร์นิเจอร์การที่เราจะเพิ่มยอดขายมากกว่าเดิมจากการขายหน้าร้านได้อย่างไร และการทำให้สินค้ากลายเป็นสัญญาลักษณ์ในการโปรโมทสินค้าและเป็นสัญญา

[10] อนิรุทธ หุตางกูร, **17. กลยุทธ์ และ วิธี การเพิ่มยอดขาย เฟอร์นิเจอร์ ให้เติบโตสูงกว่าเป้าหมายที่กำหนด**,อ้างอิงแล้ว

ลักษณ์ในการจดจำได้ง่ายขึ้นเพื่อให้ลูกค้ายังสามารถจดจำร้านของเราได้และเป็นการเพิ่มความน่าสนใจให้กับสินค้าอีกด้วย

แผนภาพที่ 2. การพัฒนาร้านเพื่อเพิ่มยอดขาย การพัฒนาร้านหรือสินค้าก็เป็นส่วนหนึ่งในการเพิ่มยอดขายการพัฒนาหรือการปรับเปลี่ยนความคิดแบบเก่าเพื่อการก้าวไปสู่ร้านขายเฟอร์นิเจอร์ที่ดีกว่าเดิมยกตัวอย่างเช่น

- **การสร้างสัญญาลักษณ์-แบรนด์เนม(ให้เข้าไปอยู่ในสินค้า)**ร้านค้าเฟอร์นิเจอร์หลายๆร้านได้สร้างแบรนด์ของตนเองขึ้นมาเพื่อการจดจำและเป็นสัญญาลักษณ์ในการขายของแต่มีร้านเพียงไม่กี่ร้านที่จะนำสัญญาลักษณ์หรือแบรนด์ของตนเข้าไปในสินค้าเพราะอาจทำให้สินค้าดูไม่มีความสวยงามแต่การที่เรานำสัญญาลักษณ์ของเราเข้าไปในสินค้าก็มีข้อดีเหมือนกันคือเป็นการโปรโมทร้านค้าผ่านตัวสินค้าได้เลย การติดสัญญาลักษณ์ไว้ในสินค้าจะทำให้สินค้ามีความน่าสนใจมากขึ้นและทำให้ลูกค้าสามารถจดจำร้านค้าของเราได้ง่ายขึ้นและการกระจายข่าวสารของร้านก็จะไวขึ้นด้วยความแปลกใหม่และมีสัญญาลักษณ์จดจำได้ง่าย

- **การเปลี่ยนรูปแบบของเฟอร์นิเจอร์**การปรับเปลี่ยนรูปแบบเฟอร์นิเจอร์ไปตามยุคตามสมัยควรเปลี่ยนรูปแบบเฟอร์นิเจอร์อย่างน้อย 2ปีรูปแบบที่ควรเปลี่ยนคือเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยนั้นๆเช่นเฟอร์นิเจอร์ในปัจจุบันควรเป็นเฟอร์นิเจอร์ที่สามารถใช้งานได้หลากหลายเช่นจากเก้าอี้นั้งเปลี่ยนเป็นโต๊ะได้ในชิ้นเดียวการที่สินค้าสามารถปรับเปลี่ยนได้หลายการใช้งานจะดึงดูดลูกค้าได้มากเพราะมีความน่าสนใจและแปลกใหม่และจะกลายเป็นจุดเด่นของร้านค้าและเพื่อชื่อเสียงให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นและเพิ่มฐานลูกค้าและยอดขายมากขึ้นเช่นกัน

แผนภาพที่ 3. ช่องทางในการที่จะเพิ่มยอดขายการขายปกติรายได้หลักมาจากการขายหน้าร้านซึ่งยังมีอีกหลายวิธีที่สามารถเพิ่มยอดขายให้กับร้านของเราได้เช่น

- **การเปิดร้านขานเฟอร์นิเจอร์ออนไลน์**การเพิ่มช่องทางการขายเข้าไปในสื่อออนไลน์เป็นอีกหนึ่งช่องทางการขายเพราะยุคสมัยนี้ผู้คนหันมาสนใจในการซื้อของออนไลน์กันมากขึ้นทำให้เปิดโอกาสสำหรับร้านค้าที่มีช่องทางการจัดจำหน่ายอยู่น้อยสามารถมีช่องทางการจัดจำหน่ายได้มากขึ้นเพราะสื่อออนไลน์เป็นสื่อระดับโลกผู้คนทั่วโลกจะสามารถมองเห็นร้านค้าของเราได้จึงทำให้การขายออนไลน์เป็นที่นิยมในหมู่พ่อค้าแม่ค้าหน้าใหม่การขายของออนไลน์ยกตัวอย่างเช่นการเข้าไปขายของในเว็บขายของออนไลน์เปิดเว็บเพจต่างๆในหลายสื่อเพื่อจะได้ดึงดูดฐานลูกค้าได้มากกว่าด้วยเหตุนี้การขายของออนไลน์ก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งในการเพิ่มยอดขาย

- **การติดต่อขายสินค้าให้กับร้านค้าออนไลน์** ก็เป็นอีกหนึ่งช่องทางในการขายเฟอร์นิเจอร์ด้วยร้านค้าออนไลน์ในยุคสมัยนี้มีอยู่อย่างมากมายถ้าเราได้ติดต่อทำการค้าขายกับร้านค้าออนไลน์เหล่านั้นจะสร้างรายได้ที่อาจคงตัวได้เลยเพราะร้านค้าออนไลน์มีออเดอร์ที่ละมากๆเป็นเหตุที่เขาจะสั่งของกับร้านของเราที่ละมากๆเช่นกันการขายนี้เหมาะสำหรับร้านค้าเล็กถึงกลางเพราะด้วยราคาที่จะถูกกว่าร้านค้าใหญ่ทำให้พ่อค้าแม่ค้าออนไลน์สนใจติดต่อกับร้านที่มีราคาถูกกว่าอยู่แล้ว

- **ออกบูธขายหรือโปรโมธสินค้าตามงานต่างๆ**การออกบูธขายสินค้าเป็นช่องทางในการโปรโมทสินค้าและ

เป็นการศึกษาตลาดของร้านอื่นๆได้อีกด้วยการออกบูธได้ทั้งขายของและโปรโมทอย่างน้อยคนได้รู้จักร้านของเรามากขึ้น

วิเคราะห์ช่องทางการเพิ่มยอดขายธุรกิจเฟอร์นิเจอร์สมัยใหม่

เฟอร์นิเจอร์เป็นสิ่งหนึ่งที่ทุกคนไม่ว่าบ้านไหนๆก็ต้องมีอย่างน้อยสักชิ้นหนึ่งเฟอร์นิเจอร์มีความจำเป็นในการเพิ่มความสะดวกสบายสร้างความมีระเบียบเรียบร้อยภายในบ้านเช่นชั้นวางของถ้าไม่มีชั้นวางของของก็จะกระจัดกระจายถ้าไม่มีเตียงเราก็จะได้นอนพื้นแข็งๆเพราะเช่นนั้นการขายเฟอร์นิเจอร์จึงมีการแข่งขันที่สูงเราจึงมีวิธีที่จะช่วยเพิ่มช่องทางการสร้างรายได้มากขึ้นรวมถึงวิธีการปรับปรุงสิ่งต่างทางภายในร้านวิธีเพิ่มรายได้ตัวอย่างเช่น

1.การขายเฟอร์นิเจอร์แบบออนไลน์ ข้อดีของการขายเฟอร์นิเจอร์แบบออนไลน์ คือเหมาะสำหรับพ่อค้าแม่ค้าหน้าใหม่เพราะไม่ได้ลงทุนมากไม่ต้องมีหน้าร้านจัดการการสั่งสินค้าได้อย่างแม่นยำเพราะใช่ระบบคอมพิวเตอร์มาช่วยในการจัดการการใช้สื่อออนไลน์มาช่วยโปรโมทร้านหรือสินค้าให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นละทำให้ร้านสามารถเป็นที่รู้จักและมีฐานลูกค้าได้รวดเร็วกว่าข้อเสียของการขายเฟอร์นิเจอร์แบบออนไลน์คือการเพิ่มคุณภาพสินค้าและบริการร้านค้าออนไลน์ส่วนใหญ่จะเป็นร้านค้าที่ไม่ได้มีหน้าร้านเป็นของตนเองหรือถึงจะมีหน้าร้านแต่ก็ไม่ได้ผลิตด้วยตนเองจึงทำให้ไม่สามารถกำหนดคุณภาพสินค้าได้ข้อเสียอีกอย่างกก็คือสื่อออนไลน์เป็นสื่อที่มีความรวดเร็วในด้านข่าวสารข้อมูลถ้ามีข่าวเสียๆหายๆเกิดขึ้นกับร้านเราจะส่งผลเสียอย่างมากต่อการทำธุรกิจออนไลน์เพราะเช่นนั้นควรจัดการกับระบบต่างที่ทำให้มีข้อผิดพลาดเกิดขึ้นให้เรียบร้อยก่อนที่จะขายหรือส่งสินค้าอยู่เสมอ

2.การเพิ่มคุณภาพสินค้า คุณภาพของสินค้ามีความสำคัญอย่างมากเพราะถ้าสินค้าเรามีตำหนิหรือรายละเอียดของสินค้าเกิดเสียหายจะทำให้การตัดสินใจซื้อของลูกค้าลดลงข้อดีของการเพิ่มคุณภาพสินค้าถ้าสินค้าของเราดีและมีรางวัลการันตีเราจะสามารถนำร้านของเราไปสู้กับร้านใหญ่ๆได้เพราะคุณภาพสินค้าของเรามีมาตรฐานและสามารถเพิ่มฐานลูกค้าจากการที่สินค้าเรามีคุณภาพได้อีกด้วยข้อเสียของการเพิ่มคุณภาพสินค้าจะพูดว่าข้อเสียเลยก็ไม่ได้พูดว่าเป็นข้อที่ยังไม่สามารถจะทำได้ดีกว่าคือการเพิ่มคุณภาพสินค้าร้านที่ไม่ได้ผลิตเองก็ตัดไปได้เลยเพราะไม่สามารถเพิ่มคุณภาพสินค้าได้แต้ถึงจะมีหน้าร้านการเพิ่มคุณภาพสินค้าจะทำให้ต้องเพิ่มรายจ่ายให้กับคนงานมากขึ้นและต้องเพิ่มราคาสินค้าให้มากตามไปด้วยแล้วอาจจะเกิดผลกระทบต่อฐานลูกค้าเมื่อราคาสินค้าเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

3.การเพิ่มคุณภาพการจัดส่งสินค้า ความรวดเร็วความปลอดภัยและการแพ็คสินค้าที่ดีมีมาตรฐานเป็นสิ่งที่ลูกค้าอยากเห็นเมื่อเราได้ไปส่งสินค้า การกำหนดเวลาส่งของที่ชัดเจนในการส่งสินค้าจะเพิ่มความเชื่อใจให้กับลูกค้าเพราะการกำหนดส่งตามเวลาบ่งบอกถึงความเอาใจใส่ของการขนส่งสินค้าการแพ็คสินค้าให้มีความปลอดภัยเช่นการคลุมแอร์บับเบิ้ลหรือพลาสติกกันกระแทกถึงสินค้าของเราจะมีความคงทนอยู่แล้วแต่การที่เราคลุมพลาสติกกันกระแทกแล้วไปส่งลูกค้าจะเห็นถึงความใส่ใจของการแพ็คสินค้าของร้านเราว่ามีบริการการขนส่งการแพ็คของที่ดี

4.การเพิ่มความรู้ความเข้าใจให้แก่พนักงานขาย การที่พนักงานของเรามีความรู้ในสินค้าของเรามีความจำเป็นอย่างมากความรู้ของเฟอร์นิเจอร์ยกตัวอย่างเช่นไม้ที่ทำแหล่งที่มามาจากที่ไหนพนักงานต้องรู้วิธีการประกอบเฟอร์นิเจอร์เบื้องต้นเพื่อจะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาในร้านหรือให้คำปรึกษาลูกค้าเวลาลูกค้าสอบถามได้เมื่อเฟอร์นิเจอร์ตัวนี้เสียหายพนักงานจะได้แนะนำกับทางลูกค้าไปว่าจะซ้อมได้อย่างไรการที่เราสามารถให้ข้อมูลต่างๆให้กับลูกค้าได้จะทำให้ร้านของเรามีความน่าเชื่อถือและบริการของร้านเราจะดีขึ้นด้วยจะทำให้เพิ่มฐานลูกค้าจากการบอกปากต่อปากไปว่าร้านนี้มีการให้ข้อมูลที่ดีและจะทำให้เรามีฐานลูกค้าเพิ่มมากขึ้นจนไปถึงยอดขายที่จะเพิ่มขึ้นด้วย

สรุปคือการที่เราจะเพิ่มยอดขายให้กับร้านค้าเฟอร์นิเจอร์เราต้องคำนึงถึงปัจจัยหลายอย่างเช่น1.คุณภาพสินค้าเรามีสินค้าที่มีความแข็งแรงทนทานหรือไม่สินค้าของเรามีตำหนิหรือข้อผิดพลาดหรือไม่2.การจัดส่งสินค้าการจัดส่งตรงตามเวลาที่กำหนดไว้หรือเปล่าการเตรียมของเพื่อที่จะจัดส่งสินค้ามีความปลอดภัยหรือไม่3.พนักงานขายมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของประเภทสินค้าหรือไม่การให้ความรู้กับลูกค้าเมื่อมาใช่บริการได้หรือไม่ นี้คือปัจจัยหลักที่ทำให้ร้านเฟอร์นิเจอร์มีลูกค้าที่มากขึ้นจนส่งผลไปถึงยอดขายด้วยเช่นกัน

บทสรุป

การจะเพิ่มยอดขายให้ได้มากกว่าเดิมเราต้องดูว่าร้านของเรามีคุณภาพพอที่จะรับกับยอดขายที่เพิ่มขึ้นมาหรือไม่ยกตัวอย่างเช่นร้านของเรามีสินค้าที่ได้คุณภาพหรือไม่เพราะคุณภาพสินค้ามีผลต่อการตักสินใจซื้อของลูกค้าถ้าสินค้าไม่ได้คุณภาพเลยอาจจะทำให้ยอดขายไม่ขยับควรดูในจุดนี้ด้วย ราคาสมเหตุสมผลกับคุณภาพสินค้าหรือไม่ถึงคุณภาพสินค้าจะดีแต่ราคาที่แพงเกินไปจะทำให้ลูกค้ามีตัวเลือกอื่นในการไปซื้อของร้านอื่น พนักงานมีความเป็นกันเองหรือไม่ควรดูพนักขายในร้านว่ามีบุคลิกภาพดีหรือไม่เพราะเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่จะทำให้ลูกค้าตัดสินใจซื้อได้เป็นอย่างมาก การขนส่งที่ดีมีการแพ็คของอย่างดีก่อนไปส่งจะทำให้เห็นว่าร้านของเรามีความใส่ใจกับสินค้าควรใส่ใจกับการจัดส่งเป็นอย่างมากเพราะถึงเป็นภาพลักษณ์ของร้านของเราเลยที่เดียว

วิธีเพิ่มช่องทางการขาย 1.การขายของออนไลน์ก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งในการเพิ่มช่องทางการสร้างรายได้โดยมันเหมาะสมกับพ่อค้าแม่ค้าหน้าใหม่ที่อยากจะทำธุรกิจเพราะสามารถทำได้ง่ายการจัดการเป็นระบบและเป็นที่รู้จักได้ง่าย 2.การติดต่อขายสินค้าให้กับพ่อค้าแม่ค้าออนไลน์เพื่อจะทำให้เรามีลูกค้าที่มั่นคงเพราะการสั่งซื้อของพ่อค้าแม่ค้าออนไลน์มีจำนวนสั่งซื้อทีละมากๆทำให้ข้อนี้เป็นข้อที่น่าสนใจมากเพราะสามารถทำกำไรได้มากและมีลูกค้าที่แน่นอนและทำให้เพิ่มยอดขายได้อย่างแน่นอน3.การออกโปรโมทร้านเป็นการสร้างชื่อเสียงให้กับร้านทำให้คนรู้จักมากขึ้นโดยทำการแจกของแลกกับการกดไลค์เพจจะทำให้เรามีผู้ติดตามเยอะขึ้นแล้วทำให้ลูกค้าที่อยากซื้อสินค้ามองเห็นเราได้ง่ายขึ้นทั้งนี้จะให้สมบูรณ์แบบท่านต้องนำหลักการทั้งหมดมาปรับใช้กับร้านของท่านให้ได้แล้วร้านของท่านจะมรยอดขายที่เพิ่มขึ้น

บรรณานุกรม

ชนิดา โมทอง , ทิพย์วรรณา งามศักดิ์.(**กลยุทธ์การตลาดเพื่อเพิ่มยอดขายเฟอร์นิเจอร์ร้าน ABC ในเขตอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา Marketing Strategies To Increase Sales Revenue For The ABC Furniture, Sikhio District, Nakhon Ratchasima Province).**นักศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2560.

ชมภูนุช แตงอ่อน.**อุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์**.หน่วยวิเคราะห์เศรษฐกิจภาคการค้า ส่วนเศรษฐกิจรายสาขา ศูนย์วิจัยธนาคารออมสิน.2562.

ณัฐศิชล ศิริบงกช.**แผนธุรกิจจำหน่ายเฟอร์นิเจอร์ ร้านนครเฟอร์นิเจอร์ ระยอง(Business Plan for "Nakorn Furniture Rayong")**.การค้นคว้าอิสระเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม มหาวิทยาลัยกรุงเทพ,2560.

ธันยวัชร์ ไชยตระกูลชัย. **รูปแบบของเฟอร์นิเจอร์**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.greenoceanstrategy.org/. [26 พฤษภาคม 2563].

นวพรรษ ภาษีสวัสดิ์. แบบและกลยุทธ์การดำเนินธุรกิจจำหน่ายเฟอร์นิเจอร์สำเร็จรูปของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม(SMEs) ในอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม(MODEL AND BUSINESS STRATEGIES OF THE SMES MANUFACTURER FINISHED FURNITURE OF THAILAND MUANG DISTRICT, NAKHON PATHOM). **วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2560.

วัลลภา ว่องไวพาณิชย์.แผนธุรกิจร้านว่องวัฒนาเฟอร์นิเจอร์.นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรการจัดการมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเป็นผู้ประกอบการ มหาวิทยาลัยรังสิต.**วารสารแผนธุรกิจ** ปี ที่ 1 ฉบับที่ 4 (กรกฎาคม –กันยายน 2557).

สิทธิชัย มีพวก,วิชชา เภาราศ .การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตเฟอร์นิเจอร์ไม้ กรณีศึกษา กลุ่มOTOP บ้านจุ้ม. **ปริญญาวิทยาศาตรบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรม เทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 2553.

อนิรุทธ หุตางกูร. **17. กลยุทธ์ และ วิธี การเพิ่มยอดขาย เฟอร์นิเจอร์ ให้เติบโตสูงกว่าเป้าหมายที่กำหนด**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา:https://aniruth.wordpress.com/. แนวทางการพัฒนายอดขาย. [11 พฤษภาคม 2563].

การสร้างนิสัยการออมอย่างยั่งยืนเพื่อความมั่นคงของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่
Making a Habit of Sustainable Savings for the Security of Chiang Mai Communities

พระมหาอัมพร ชุตินฺธโร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์ จำนวน 3 แห่ง และการจัดประชุมระดมความคิด แห่งละ 10 คน รวมทั้งสิ้น 30 คน ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมการสร้างนิสัยการออมเชิงพุทธของกลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดเชียงใหม่ มี 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 การสร้างวินัยการออมทรัพย์ ชื่อว่า “กองทุนบุญเกื้อกูลสังคมออมวันละ 1 บาท” ของศูนย์สวัสดิการการออม เทศบาลตำบลออนใต้ อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่ กลุ่มนี้เน้นการออมทรัพย์แบบสม่ำเสมอและต่อเนื่อง กลุ่มที่ 2 เป็นการออมแบบมีส่วนร่วมตามหลักธรรมาภิบาล ชื่อว่า “ศูนย์รวมน้ำใจธนาคารหมู่บ้าน” ของกลุ่มสวัสดิการออมทรัพย์เพื่อการผลิต ศูนย์สารภี ต.ขัวมุง อ.สารภี จ.เชียงใหม่ กลุ่มนี้เน้นการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล และ กลุ่มที่ 3 การออมแบบสวัสดิการ ชื่อว่า “กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต” ของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านสันต้นดู่ ต.สันทราย อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ กลุ่มนี้เน้นการระดมเงินออมเพื่อจัดตั้งกองทุนชุมชนเพื่อช่วยเหลือในด้านเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพและการจัดสวัสดิการสังคม

การวิเคราะห์รูปแบบการออมเชิงพุทธของกลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดเชียงใหม่ มี 3 ประการ ประการที่ 1 การพัฒนาคน การออมทรัพย์เพื่อสร้างทัศนคติและค่านิยมในด้านการออมตามหลักโภควิภาค 4 ประการที่ 2 การพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานราก การระดมเงินออมจัดตั้งเป็นกองทุนเพื่อการกู้ยืมในการประกอบอาชีพตามหลักทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4 และ ประการที่ 3 การพัฒนาสังคม การร่วมมือช่วยเหลือกันอย่างมีส่วนร่วมตามหลักสังคหวัตถุ 4

คำสำคัญ: การออมทรัพย์, การสร้างนิสัย, ความมั่นคงของชุมชน

Abstract

This study is a qualitative study, interviewing three savings group members and the brainstorming meeting of 10 people, totaling 30 people. The results of the study were as follows: There are three groups in constructing Buddhist savings habit in Chiang Mai Province: a savings group called "Social welfare for one baht a day fund” done by welfare center of sub-district municipality, *Tambon Ontai*, *San Kamphaeng* district, *Chiang Mai*

province. This group focuses on continuous savings. The second group is a participation savings group with good governance, known as the " *Ruam Nam Jai* Village Bank Center," savings for production run by *Sarapee* center, *khuamung* sub- district, *Salaphi* district, *Chiang Mai* province. This group aims at governance administration. The third one is called "Savings group for production," done by Santondoo village committees, *San Sai* sub-district, *Fang* district, *Chiang Mai* province. The group aims to raise funds for community help in running member's occupation as well as social welfare.

In an analysis of Buddhist savings among the savings groups of Chiang Mai Province, we found that (1) In terms of human development, the savings is to promote the attitudes and values of savings by the *Bhogavibhàga*: or the so-called "fourfold division of money". (2) The basic economic development is done in the form of fund raising for help the members in their occupation running according to the Buddhist principle named *Diññhadhammikattha-sangvattanika-dhamma*: virtues conductive benefits in the present; and (3) In Social Development the study found that participation is used to help each participant live in society stable and peaceful in accordance with the Buddhist principle called *Saïgahavatthu*: meaning virtues making for group integration.

Keywords : savings, making savings habit, community security

บทนำ

การออมถือว่าเป็นการดำรงอยู่ในความไม่ประมาทเปรียบเสมือนการวางแผนให้กับอนาคต เพราะการที่จะมีเงินออมได้นั้นต้องมีวินัยในการจ่ายเงิน โดยมีเป้าหมายกำหนดไว้อย่างชัดเจน ดังนั้นการออมในปัจจุบันเป็นเรื่องใกล้ตัวที่สุด การพัฒนาย่อมเกิดขึ้นกับตัวเราสู่สังคม และประเทศชาติให้ก้าวข้ามกระแสบริโภคนิยมอย่างรู้เท่าทันกับปัญหาการออมของประเทศอย่างจริงจังจึงเป็นเรื่องที่ประชาชนต้องให้ความสำคัญซึ่งทำได้โดย การปรับทัศนคติและสร้างค่านิยม การสร้างจิตสำนึกในการออม การสร้างกลไกการออมในระดับชุมชนโดยการเน้นการออมอย่างสม่ำเสมอติดต่อกันเป็นการสร้างพื้นบานการออมให้เกิดทุกภาคส่วน สร้างเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับที่มีเสถียรภาพหลักการที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง มนุษย์จึงจะสามารถสร้างระบบกลไกการวางแผนเพื่ออนาคตได้ มนุษย์อยู่เพื่ออนาคตไม่ใช่อยู่เพื่ออดีต และที่สำคัญมากไปกว่านั้น คือ มนุษย์ต้องใช้เงินในการดำรงชีพ ดังนั้นการออมจึงเป็นความจำเป็นหากเราปรารถนาที่จะมีชีวิตที่ไม่ลำบากยากแค้น[1]

[1] วราภรณ์ สามโกเศศ, **หลักการออมเงินแบบได้ผลจริง**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.family network.or.th/node/16861, [3 กุมภาพันธ์ 2555].

ภาวการณ์มีหนี้สินของครัวเรือนไทยนับว่าเป็นปัญหาเรื้อรังมาอย่างยาวนาน และกลายเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงการขาดการวางแผนและขาดวินัยทางการเงินเป็นอย่างมากแม้จะมีการรณรงค์และมีมาตรการชี้นำในการจัดระบบเรื่องการเงินเพื่อความมั่นคงอย่างยั่งยืนของชีวิต แต่สังคมไทยก็ยังเต็มไปด้วยภาวะหนี้สินล้นพ้นตัว ไม่ว่าจะเป็นหนี้ในระบบหรือนอกระบบสถิติจากสำนักงานสถิติแห่งชาติประจำปี พ.ศ. 2558 ระบุว่า ครัวเรือนที่มีหนี้สินในระบบ และนอกระบบจากครัวเรือนทั่วประเทศที่มีหนี้สิน พบว่าส่วนใหญ่ครัวเรือนเป็นหนี้ในระบบ โดยครัวเรือนที่มีหนี้ในระบบอย่างเดียวร้อยละ 91.4 และครัวเรือนที่มีหนี้ทั้งในระบบและนอกระบบร้อยละ 3.7 สำหรับครัวเรือนที่มีหนี้นอกระบบอย่างเดียว มีเพียงร้อยละ 4.9 และพบว่าจำนวนเงินเฉลี่ยที่เป็นหนี้ในระบบสูงกว่านอกระบบ ถึง 46 เท่า[2] จากสถิติดังกล่าว เราจึงได้เห็นภาพความจริงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยอย่างภายใต้สถานการณ์เปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อทิศทางการพัฒนาประเทศระยะแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560 – พ.ศ.2564) ระยะเวลา 5 ปี โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้การพัฒนาในทุกมิติการบูรณาการบนทางสายกลาง มีความพอประมาณ มีเหตุผล รวมถึงระบบภูมิคุ้มกันที่ดีซึ่งมีความสอดคล้องกับภูมิสังคม การพัฒนาทุกด้านมีดุลยภาพทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม และระบบนิเวศ ต้องมุ่งเน้นการใช้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” สร้างความมั่นคงของชาติ

ในสังคมไทยปัจจุบันมีการพัฒนาก้าวหน้าในหลายด้าน ทั้งการสร้างความมั่นคงด้านอาชีพ รายได้และโอกาส ทางการศึกษาทำให้คนไทยมีการศึกษาโดยเฉลี่ยสูงขึ้น บริการทางด้านสาธารณสุขให้มีคุณภาพและครอบคลุมทั่วถึงมากขึ้นอย่างไรก็ตามยังมีปัญหาที่ต้องเร่งแก้ไขอีกมากทั้งปัญหาเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม ที่สั่งสมมาตั้งแต่ในอดีตและปัญหาเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ คือ ปัญหาความยากจนความเลื่อมล้ำในสังคมไทยและการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไทย[3] การออมถือว่าเป็นการดำรงอยู่ในความไม่ประมาทเปรียบเสมือนการวางแผนให้กับอนาคต เพราะการที่จะมีเงินออมได้นั้นต้องมีวินัยในการจ่ายเงิน โดยมีเป้าหมายกำหนดไว้อย่างชัดเจน ดังนั้นการออมในปัจจุบันเป็นเรื่องใกล้ตัวที่สุด การพัฒนาย่อมเกิดขึ้นกับตัวเราสู่สังคม และประเทศชาติให้ก้าวข้ามกระแสบริโภคนิยมอย่างรู้เท่าทันกับปัญหาการออมของประเทศอย่างจริงจังจึงเป็นเรื่องที่ประชาชนต้องให้ความสำคัญซึ่งทำได้โดย การปรับทัศนคติและสร้างค่านิยม การสร้างจิตสำนึกในการออม การสร้างกลไกการออมในระดับชุมชนโดยการเน้นการออมอย่างสม่ำเสมอติดต่อกันเป็นการสร้างพื้นบานการออมให้เกิดทุกภาคส่วน สร้างเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับที่มีเสถียรภาพหลักการที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง มนุษย์จึงจะสามารถสร้างระบบกลไกการวางแผนเพื่ออนาคตได้ มนุษย์อยู่เพื่ออนาคตไม่ใช่อยู่เพื่ออดีต และที่สำคัญมากไปกว่านั้นคือ มนุษย์ต้องใช้เงินในการดำรงชีพ ดังนั้นการออมจึงเป็นความจำเป็นหากเราปรารถนาที่จะมีชีวิตที่ไม่ลำบากยากแค้น

ภาวการณ์มีหนี้สินของครัวเรือนไทยนับว่าเป็นปัญหาเรื้อรังมาอย่างยาวนาน และกลายเป็นตัวสะท้อนให้เห็น

[2] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, **สรุปผลที่สำคัญ การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2560,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2560). หน้า 4.

[3] สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม, **รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจน และความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยปี 2555**, (กรุงเทพมหานคร : งานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555), หน้า 1.

ถึงการขาดการวางแผนและขาดวินัยทางการเงินเป็นอย่างมากแม้จะมีการรณรงค์และมีมาตรการชี้นำในการจัดระบบเรื่องการเงินเพื่อความมั่นคงอย่างยั่งยืนของชีวิต แต่สังคมไทยก็ยังเต็มไปด้วยภาวะหนี้สินล้นพ้นตัว ไม่ว่าจะเป็นหนี้ในระบบหรือนอกระบบ เราจึงได้เห็นภาพความจริงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยอย่างดาษดื่น เกิดการกู้เงินนอกระบบที่ดอกเบี้ยสูงแบบมหาโหด เกิดสถานการณ์การหนีหนี้ การตามทวงหนี้ และบางกรณีถึงขั้นฆ่าเจ้าหนี้เพื่อล้างหนี้ แม้คนรุ่นใหม่เองก็ยังประสบปัญหาเรื่องการชำระหนี้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) อีกทั้งยังเกิดบริษัทประเภทลีซซิ่ง (leasing) ที่ให้กู้ยืมเงินอย่างถูกต้องตามกฎหมายขึ้นอีกมากมาย สถานการณ์เช่นนี้ปฏิเสธไม่ได้ว่ามันคือปัญหาเรื้อรังทางสังคม หากไม่ได้รับการแก้ไขหรือส่งเสริมให้เกิดความรู้เกิดความคิดและเกิดการกระทำอย่างจริงจังแล้วสังคมไทยก็จะย่ำแย่ทางเศรษฐกิจอย่างหนักหน่วงยิ่งขึ้น

ในทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงหลักโภควิภาค 4 คือ หลักการบริหารจัดการทรัพย์โดยให้แบ่งทรัพย์ที่หามาได้ออกเป็นส่วน ๆ หรือกอง ๆ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการนำไปใช้ในหลักของโภควิภาคได้กล่าวถึงการใช้จ่ายทรัพย์ การเก็บรักษาทรัพย์การนำทรัพย์ไปลงทุนเพื่อให้ทรัพย์งอกเงยขึ้นมาแนวคิดที่ปรากฏในหลักโภควิภาคนั้นสอดคล้องกับการวางแผนทางการเงินในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นการวางแผนทางการเงินส่วนบุคคล การวางแผนทางการเงินในระบบธุรกิจต่างก็มีความสอดคล้องกับหลักโภควิภาคทั้งสิน คือการมีวางแผนในการใช้จ่าย การวางแผนในการเก็บออมและการวางแผนในการลงทุน สาเหตุที่ทำให้ปัจจุบันการมีความรู้เรื่องการวางแผนทางการเงิน มีความสำคัญแก่คนในสังคมไทยมากกว่าสมัยก่อนก็เพราะว่าปัจจุบันนั้นคนเรามีอายุยืนยาวขึ้นการเตรียมเงินให้พร้อมเพียงและเพียงพอสำหรับใช้จ่ายตลอดชีวิตจึงมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน[4]

การวิจัยครั้งนี้มุ่งหวังเพื่อศึกษารูปแบบการออมอย่างยั่งยืนของกลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดเชียงใหม่และเพื่อให้ได้แนวคิดอันเป็นแนวทางในการกระตุ้นให้เกิดนิสัยรักการออมแก่ชุมชนอีกทั้งยังจะได้ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการออมเชิงพุทธในแนวทางประยุกต์อันจะนำไปสู่การสร้างเสริมพฤติกรรมการออมแบบยั่งยืนกับสังคมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบการออมของกลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อส่งเสริมการสร้างนิสัยการออมเชิงพุทธของกลุ่มการออมทรัพย์ในจังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการออมเชิงพุทธของกลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการสัมภาษณ์โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้ การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่

[4] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 128.

พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาเตปิฎก พ.ศ. 2500 พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะสามารถตอบโจทย์การวิจัย และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ อรรถกถา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสาร หนังสือ ที่มีเนื้อหาสอดคล้องเกี่ยวกับหัวข้อที่ทำการวิจัย มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดหลัก 8 แนวคิด คือ 1) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการออม 2) แนวความคิดเกี่ยวกับการออมของครัวเรือน 3) ทฤษฎีความต้องการถือเงินของ Milton Friedman 4) ทฤษฎีวงจรชีวิตของการบริโภคและการออม (The Life Cycle Hypothesis) 5) ทฤษฎีการบริโภคและการออมของเคนส์ (John Maynard Keynes) 6) แนวคิดการวางแผนการออม 7) แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 8) แนวคิดเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ

2. การศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นและคัดเลือกชุมชนเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจชุมชนต่างๆ ดังนี้ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านสันต้นดู่ หมู่ 8 ตำบลสันทราย อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตศูนย์สารภี ตำบลขัวมุง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ และกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ประชากรและกลุ่มเป้าหมายในโครงการวิจัยใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (focus group) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) ได้แก่ กลุ่มประชากรเป้าหมาย ประกอบด้วย หัวหน้ากลุ่ม กรรมการ เหรัญญิก และสมาชิกกลุ่มทั้ง 3 กลุ่ม ๆ ละ 10 คน รวมทั้งสิ้น 30 คน การสังเกตการณ์ การสำรวจพื้นที่ และการจัดประชุมระดมความคิดระหว่างนักวิจัยและประชากรกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสัมมนาจากกลุ่มสวัสดิการการออมจำนวน 3 แห่ง โดยการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ การสำรวจพื้นที่ และการจัดประชุมระดมความคิดระหว่างนักวิจัยและประชากรกลุ่มเป้าหมาย 3 แห่ง และการจัดประชุมระดมความคิดระหว่างนักวิจัยและประชากรกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสัมมนาจากกลุ่มสวัสดิการการออมจำนวน 3 แห่ง โดยการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ การสำรวจพื้นที่ และการจัดประชุมระดมความคิดระหว่างนักวิจัยและประชากรกลุ่มเป้าหมาย เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการออมเชิงพุทธของกลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีประเด็นในการจัดประชุม ในการสัมมนาเรื่อง “การสร้างนิสัยการออมอย่างยั่งยืน เพื่อความมั่นคงของมนุษย์และสังคมประเทศชาติ”

ผลการวิจัย

1. รูปแบบการออมของกลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดเชียงใหม่

การออมถือว่าเป็นการดำรงอยู่ในความไม่ประมาทเปรียบเสมือนการวางแผนให้กับอนาคต เพราะการที่จะมีเงินออมได้นั้นต้องมีวินัยในการจ่ายเงิน โดยมีเป้าหมายกำหนดไว้อย่างชัดเจน ดังนั้นการออมใน

ปัจจุบันเป็นเรื่องใกล้ตัวที่สุด การพัฒนาย่อมเกิดขึ้นกับตัวเราสู่สังคมและประเทศชาติให้ก้าวข้ามกระแสบริโภคนิยมอย่างรู้เท่าทันกับปัญหาการออมของประเทสอย่างจริงจังจึงเป็นเรื่องที่ประชาชนต้องให้ความสำคัญซึ่งทำได้โดยการปรับทัศนคติและสร้างค่านิยมการสร้างจิตสำนึกในการออม การสร้างกลไกการออมในระดับชุมชนโดยการเน้นการออมอย่างสม่ำเสมอติดต่อกันเป็นการสร้างพื้นบานการออมให้เกิดทุกภาคส่วน สร้างเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับที่มีเสถียรภาพหลักการที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง สวัสดิการชุมชนนั้นมาจากฐานคิดเดียวกัน คือ ฐานคิดที่ต้องการที่จะสร้าง หลักประกันเพื่อความมั่นคงร่วมกันของคนในชุมชน สร้างกระบวนการในการจัด การตนเอง อยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพิงพึ่งพาเป็นทุนทางสังคมของชุมชนที่มีอยู่เดิมเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่โยงใยวิถีชีวิตผู้คนเข้ากับธรรมชาติ ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชนท้องถิ่นที่ร่วมกันสร้าง ระบบหลักประกันความมั่นคงของชีวิตเพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนในชุมชนท้องถิ่นและสังคม มุ่งฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นให้มีการอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้ออาทร พึ่งพาอาศัยขับเคลื่อนได้อย่างมีพลังสามารถบรรลุเป้าหมาย มีความมั่นคงของชุมชนและสังคมอย่างยั่งยืน

การออมของกลุ่มออมทรัพย์ทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลออนใต้ (กองทุนบุญเกื้อกูลสังคมออมวันละ 1 บาท) เป็นกองทุนที่สามารถจัดสวัสดิการให้ชุมชนอย่างครอบคลุมและทั่วถึงเริ่มจากการบูรณาการ คือ การมีส่วนร่วมตามหลักธรรมภิบาลของทุกภาคส่วนตามหลักชุมชน (สปชต) เพื่อระดมค้นหาผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้มีอุดมการณ์ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำทางธรรมชาติ ผู้นำทางศาสนา รวมถึงผู้นำโดยตำแหน่ง เช่นพระสงฆ์ปราชญ์ชาวบ้านท้องที่ ผอ.การศึกษาและกลุ่มองค์กรอื่น ๆ ที่อยู่ในพื้นที่โดยการเปิดเวที วิเคระห์ วิจารณ์ วิจัยเชิงปฏิบัติ สรุปข้อมูลวางแผนลงมือปฏิบัติ การจัดตั้ง กองทุนสำเร็จ กองทุนเป็นรูปธรรม เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2553 เริ่มมีการสมัครครั้งแรก มีสมาชิกจำนวน 1,226 คน ได้รับการรับรองกระทรวงพัฒนาการสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2555 ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 2,720 คน คิดเป็น 51.32 % ของจำนวนประชากรทั้งตำบลออนใต้ มีหมู่บ้านจำนวน 11 หมู่บ้าน มีประชากรจำนวน 5,300 คน

รูปแบบการพัฒนากองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลออนใต้ (กองทุนบุญเกื้อกูลสังคมออมวันละ 1 บาท) จากการประชาสัมพันธ์ วิทยุชุมชนได้รับการตอบรับจากผู้ฟังในท้องถิ่นเป็นอย่างดี เริ่มจากการการประชุมของคณะกรรมการ ผู้ใหญ่บ้านของเทศบาลตำบลออนได้เพื่อการจัดตั้งสวัสดิการการออมเพื่อแก่สมาชิกกองทุนการออมของกลุ่มออมทรัพย์ทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลออนใต้ (กองทุนบุญเกื้อกูลสังคมออมวันละ 1 บาท) โดยผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่บ้านจะเก็บรวบรวมมาส่งแก่ทางกองทุนในวันที่ 5 ของทุกเดือน ทางกองทุนได้ไปศึกษาดูงานจากนางมุกดา อินต๊ะสาร ศูนย์รวมน้ำใจธนาคารหมู่บ้าน 4 ตำบล อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยาจากการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน จึงได้รวมตัวเป็นเครือข่ายเพื่อสร้างความเข้มแข็งและนำไปสู่แก้ปัญหาได้ดีขึ้น โดยใช้ชื่อ **“ศูนย์รวมน้ำใจธนาคารหมู่บ้าน”**จากแนวคิดที่ได้จากการดูงานในครั้งนี้ทำให้ทางกลุ่มของการออมของกลุ่มออมทรัพย์ทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลออนใต้ (กองทุนบุญเกื้อกูลสังคมออมวันละ 1 บาท) ได้มีการตกผลึกและหาแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อจะสร้างกองทุนบุญเกื้อกูลสังคมออม โดยมีการออมวันละ 1 บาท เพื่อเป็นประโยชน์แก่คนในชุมชนการจัดสวัสดิการ ยึดหลักธรรมของมนุษย์

ในการจัดสวัสดิการ ณ ปัจจุบัน มี 8 ด้าน ดังนี้ สวัสดิการการเกิด (คลอดบุตร) สวัสดิการ การแก่ (ชราภาพ) สวัสดิการการเจ็บ (กรณีนอนโรงบาล) สวัสดิการการตาย (กรณีเสียชีวิต) สวัสดิการความพิการ สวัสดิการผู้ด้อยโอกาส สวัสดิการด้านทุนการศึกษา สวัสดิการด้านสังคม

ภาพที่ 1 คณะกรรมการกลุ่มสวัสดิการออมทรัพย์เพื่อการผลิตศูนย์สารภี ตำบลขัวมุง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

ศูนย์สวัสดิการออมทรัพย์เพื่อการผลิตศูนย์สารภี ตำบลขัวมุง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ กรมการพัฒนาชุมชน มีภารกิจสำคัญในการสนองนโยบายกระทรวงมหาดไทยในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก/วิสาหกิจชุมชน และส่งเสริมระบบการจัดการทุนของชุมชนและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยวิธีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้ชุมชนมีศักยภาพในการบริหารจัดการสามารถพึ่งตนเองได้โดยในส่วนของการส่งเสริมและพัฒนาทุนกรมการพัฒนาชุมชนมุ่งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนในชนบท รวมตัวกันระดมเงินออมเพื่อจัดตั้ง กองทุนของชุมชนในรูป **“กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต”**เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านเงินทุนประกอบอาชีพหรือใช้จ่ายยามเดือดร้อนจำเป็นโดยการบริหารจัดการของสมาชิกและช่วยเหลือแบ่งปันกันในชุมชน

รูปแบบการออมกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มีดังนี้การรวมคนในหมู่บ้านให้ช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยรวมคนที่มีฐานะแตกต่างกันให้ช่วยเหลือกัน อันจะเป็นการยกฐานะคนยากจนการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุน โดยรวมกลุ่มกันออมเงินแล้วกู้ไปทำทุน การนำเงินทุนไปดำเนินการด้วยความขยัน ประหยัดและถูกต้อง เพื่อให้ได้ทุนคืนและมีกำไรเป็นรายได้ การลดต้นทุนในการครองชีพ โดยการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาดเป็นการรวมกันซื้อ-ขาย สามารถลดต้นทุนในการซื้อสินค้าอุปโภค-บริโภค และปัจจัยการผลิต

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตการรวมตัวกันของประชาชนในการช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านเงินทุน โดยการประหยัดทรัพย์แล้วนำมาสะสมรวมกันที

ละเล็กละน้อยอย่างสม่ำเสมอเพื่อใช้เป็นทุนสำหรับสมาชิกที่มีความจำเป็น/เดือดร้อน กู้ยืมไปใช้ในการลงทุนและพัฒนาอาชีพ หรือเพื่อสวัสดิการของครอบครัว

ภาพที่ 2 กลุ่มออมทรัพย์ทุนสวัสดิการชุมชนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านสันต้นดู่ ตำบลสันทราย อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านสันต้นดู่ หมู่ 8 ตำบลสันทราย อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ กองทุนสวัสดิการชุมชนจะจัดกิจกรรมใดจะต้องคำนึงถึงความสามารถชุมชน และการสมทบจากสมาชิกเป็นหลัก และต้องดูความเป็นไปได้ที่ต่อเนื่องและยั่งยืน ไม่ใช่หวังพึ่งเงินจากภายนอกสวัสดิการของสังคมไทยในอดีตที่มีลักษณะเป็นชุมชนสวัสดิการ บ้าน และวัดมีบทบาทสำคัญในการดูแลเรื่องจัดสวัสดิการครอบคลุมปัจจัยสี่ของชุมชนการจัดสวัสดิการโดยรัฐที่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายที่กว้างขึ้น หัวใจของการจัดสวัสดิการชุมชน คือ การพึ่งตนเองและการช่วยเหลือเกื้อกูล กัน “ให้อย่างมีคุณค่า รับอย่างมีศักดิ์ศรี” การจัดสวัสดิการชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐาน ของการเคารพและอยู่ร่วมกันของคนกับคน และคนกับธรรมชาติ อย่างเห็นคุณค่า อยู่บนพื้นฐานของศาสนา ภูมิปัญญาวัฒนธรรมท้องถิ่น

รูปแบบการออม กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มีดังนี้การรวมคนในหมู่บ้านให้ช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยรวมคนที่มีฐานะแตกต่างกันให้ช่วยเหลือกัน อันจะเป็นการยกฐานะคนยากจนการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุน โดยรวมกลุ่มกันออมเงินแล้วกู้ไปทำทุน การนำเงินทุนไปดำเนินการด้วยความขยันประหยัดและถูกต้อง เพื่อให้ได้ทุนคืนและมีกำไรเป็นรายได้การลดต้นทุนในการครองชีพ โดยการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาดเป็นการรวมกันซื้อ-ขาย สามารถลดต้นทุนในการซื้อสินค้าอุปโภค-บริโภค และปัจจัยการผลิต โดยมีเงินสัจจะสะสมเป็นเงินที่ได้จากการออมของสมาชิกจำนวนเท่า ๆ กันทุกเดือนตามกำลังความสามารถเพื่อใช้เป็นทุนในการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตซึ่งจะจ่ายคืนเงินสัจจะสะสมเมื่อสมาชิกสิ้นสุดสมาชิกภาพแล้วเท่านั้น ซึ่งกลุ่มจะจ่ายผลตอบแทนในรูปของเงินปันผล เงินสัจจะสะสมพิเศษ เป็นเงินรับฝากจากสมาชิก ที่มีเงินเหลือและประสงค์จะฝากเงินได้กับกลุ่ม ซึ่งสามารถถอนเงินออกไปใช้จ่ายเมื่อจำเป็น และกลุ่มจะจ่ายผลตอบแทนใน รูปแบบดอกเบี้ยตามระเบียบของกลุ่ม เงินรายได้อื่น ๆ เช่น ค่าสมัครและ

ค่าธรรมเนียม ค่าปรับ ดอกเบี้ย เงินอุดหนุน จากส่วนราชการ องค์กรปกครองท้องถิ่น และองค์กรอื่น ๆ การบริหารแบบพี่แบบน้องกันเองสัญญาการคืน 1 ปีไม่เกิน (วันที่ 5 ตุลาคมของทุกปี) เนื่องจากประชาชนในพื้นที่หมู่บ้านสันต้นดู่ หมู่ที่ 8 ตำบลสันทราย อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการปลูกมันฝรั่งเพื่อนำออกจำหน่ายแก่บริษัทรับซื้อมันฝรั่งเป็นจำนวนมาก และผลจากการเพาะปลูกในปัจจุบัน ทำให้การจำหน่ายมันฝรั่งแก่ บริษัทนั้นได้ราคาไม่ค่อยดีเท่าที่ควรและเนื่องจากมันฝรั่งที่ทำการขุดขึ้นแต่เกิดความเสียหาย เช่น มีรอยตำหนิ ก็ทำให้บริษัทที่รับซื้อไม่ต้องการ ดังนั้น ทางกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิต จึงได้เกิดความคิดที่จะช่วยเหลือประชาชนภายในหมู่บ้านที่ทำการจำหน่ายมันฝรั่งที่มีตำหนิให้แก่บริษัทไม่ได้

2. ส่งเสริมการสร้างนิสัยการออมเชิงพุทธของกลุ่มการออมทรัพย์ในจังหวัดเชียงใหม่

กองทุนสวัสดิการการออมเทศบาลตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่หลักธรรมที่ใช้คือ สุโข ปุญญสส อุจจโย การหมั่นทำบุญ ทำให้เกิดความสุข กองทุนสวัสดิการชุมชนและพัฒนาให้สอดคล้องกับวิถีชุมชนที่หลากหลายเน้นให้ชุมชนหันมาฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีและความสัมพันธ์ในรูปแบบของสวัสดิการแบบครบวงจร เป็นสวัสดิการแบบพึ่งตนเองที่ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันสร้าง ระบบร่วมบริหารจัดการและร่วมรับผลประโยชน์ เพื่อให้เป็นกองทุนที่ทุกคนเป็นเจ้า ของร่วมกัน มีการสมทบงบประมาณจาก 3 ฝ่าย คือ ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและรัฐบาลเป็นระบบสวัสดิการของชุมชนเพื่อชุมชนร่วมกับ เครือข่ายองค์กรชุมชนให้การสนับสนุน โดยสวัสดิการชุมชนเป็นการริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชนท้องถิ่นที่ร่วมกันสร้าง ระบบหลักประกันความมั่นคงของชีวิต เพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนในชุมชนท้องถิ่นและสังคมมุ่งฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นให้มีการอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้ออาทร พึ่งพาอาศัย และช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับวัฒนธรรม ตามหลักศาสนาและภูมิปัญญาของท้องถิ่นตั้งแต่เกิดจนตาย กองทุนสวัสดิการการออมการช่วยเหลือเกื้อกูลที่เริ่มจากการพึ่งตนเอง ก่อนเป็นการช่วยเหลือที่มากกว่าเงินหรือวัตถุแต่เน้นความสัมพันธ์ที่ดีการมีน้ำใจ การไว้ใจซึ่งกันและกัน การมีกองทุนสวัสดิการชุมชนเป็นการสร้างการออมเพื่อการให้เป็นกองบุญมากกว่ากองทุนทุกคนต่างเป็นผู้ให้และเป็นผู้รับเป็นการ “ให้อย่างมีคุณค่ารับอย่างมีศักดิ์ศรี” การช่วยเหลือที่เผื่อแผ่ถึงผู้ทุกข์ยาก และผู้ด้อยโอกาส ในชุมชนสวัสดิการชุมชนจะขับเคลื่อนได้อย่างมีพลังสามารถบรรลุเป้าหมายมีความมั่นคงของชุมชนและสังคมอย่างยั่งยืน ชุมชนต้องเป็นแกนหลักสร้างการมีส่วน ร่วมอย่างกว้างขวาง ผนึกพลังกับท้องถิ่น เชื่อมโยงสวัสดิการชุมชนกับการสร้างทุน ใหม่ของชุมชนซึ่งเป็นทุนเศรษฐกิจและทุนสังคม การเชื่อมโยงกับการพัฒนาอื่น ๆ ของชุมชนอย่างกลมกลืน สร้างกระบวนการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมแต่มีความซื่อสัตย์ และมีประสิทธิภาพเป็นการสร้างระบบการเรียนรู้ตลอดเวลา

ภาพที่ 3 คณะกรรมการเทศบาลตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ศูนย์สวัสดิการออมทรัพย์เพื่อการผลิตศูนย์สารภี ตำบลขัวมุง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้ปรัชญา“ใช้หลักการออมทรัพย์เป็นอุปกรณ์ในการพัฒนาคน” เพื่อให้เกิดการพัฒนา คุณธรรม 5 ประการ คือ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความรับผิดชอบ ความเห็นอกเห็นใจและความไว้วางใจ ชุมชนและพัฒนาให้สอดคล้องกับวิถีชุมชน มีการรวมคนในหมู่บ้านให้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยรวมคนที่มีฐานะแตกต่างกันให้ช่วยเหลือกัน อันจะเป็นการยกฐานะคนยากจน การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุน โดยรวมกลุ่มกันออมเงินแล้วกู้ไปทำทุน การนำเงินทุนไปดำเนินการด้วยความขยัน ประหยัดและถูกต้อง เพื่อให้ได้ทุนคืนและมีกำไร เป็นรายได้ การลดต้นทุนในการครองชีพ โดยการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาด เป็นการรวมกันซื้อ-ขาย สามารถลดต้นทุนในการซื้อสินค้าอุปโภค-บริโภค และปัจจัยการผลิต กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเมื่อดำเนินการระดมเงินออมมาได้ระยะหนึ่งจนสมาชิก มีความเข้าใจในการดำเนินงานกลุ่มแล้วกลุ่มสามารถนำเงินทุนที่มีอยู่มาดำเนินกิจกรรมเพื่อ ช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาของสมาชิกและชุมชนโดยดำเนินกิจกรรมใน 3 ด้าน ได้แก่

1) ด้านการพัฒนาอาชีพ กลุ่มข้าวสาร กลุ่มปลูกพืช กลุ่มปลูกผัก กลุ่มเลี้ยงสัตว์ กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นแหล่งเงินทุนให้สมาชิกกู้เงินไปประกอบอาชีพ ขยายการผลิตและเพื่อใช้เป็นสวัสดิการในครอบครัว โดยการดำเนินกิจกรรม การบริการเงินกู้

2) ด้านการพัฒนาระบบการจัดการทางธุรกิจ เป็นการดำเนินกิจกรรมที่ช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของชุมชน เป็นการฝึกการดำเนินธุรกิจในระบบกลุ่ม และมุ่งหวังผล กำไรเพื่อนำไปดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มและการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกและชุมชน กิจกรรม เชิงธุรกิจที่กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตดำเนินการ ได้แก่ ศูนย์สาธิตการตลาดเป็นร้านค้าที่กลุ่มฯ ลงทุนจัดตั้งขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกในการซื้อขายสินค้าอุปโภค บริโภครวมถึงปัจจัยการผลิตให้ กับสมาชิก ยุ้งฉาง เป็นกิจกรรมที่กลุ่มฯ ลงทุนจัด ขึ้น เพื่อดำเนินการซื้อขายผลผลิตของสมาชิกด้วยการรับซื้อ ขายฝาก หรือ ฝากขาย ทั้งนี้กลุ่มจะช่วยให้สมาชิกไม่ต้องขายผลผลิตอย่างเร่งด่วนถูกกดราคาและเป็นการหากำไรให้กับกลุ่มฯ ด้วย นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่น ๆ ที่กตั้งกลุ่มดำเนินการตามมติของสมาชิกเพื่อแก้ไขปัญหาและความต้องการของสมาชิกและ

ชุมชน เช่น ปั๊มน้ำมันเพื่อจัดหาน้ำมันมาบริการแก่สมาชิกและประชาชนในราคายุติธรรม ลานตากผลผลิต เพื่อแก้ไขปัญหาผลผลิตมีความชื้น เช่น ข้าว, มันสำปะหลัง โรงสีข้าว เพื่อแก้ไขปัญหาข้าวเปลือกราคาตกต่ำ โดยแปรรูปเป็นข้าวสารและส่งเสริมอาชีพเลี้ยงสัตว์โดยใช้รำและปลายข้าว กองทุนปุ๋ยชีวภาพ เพื่อแก้ไขปัญหาดิน เสื่อมสภาพ การผลิตน้ำดื่มสะอาด โรงแป้งขนมจีน เป็นการฝึกหัดให้กลุ่มรู้จักดำเนินธุรกิจ

3) ด้านการสงเคราะห์และสวัสดิการ เป็นกิจกรรมที่กลุ่มดำเนินการเพื่อช่วยเหลือ สมาชิกและคนยากจนในชุมชน ได้แก่ ธนาคารข้าว เป็นกิจกรรมที่กลุ่มฯ ดำเนินการ เพื่อการสงเคราะห์ ช่วยเหลือโดยการให้กู้ ให้ยืมและให้เปล่า นอกจากนี้กลุ่มฯ นำผลกำไรส่วนหนึ่งจากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มาช่วยเหลือสมาชิกที่เดือดร้อนและคืนสู่ชุมชน เช่น การรักษาพยาบาล ทุนการศึกษาบุตรของสมาชิก ช่วยเหลือ การจัดงานศพสมาชิกการสงเคราะห์คนชรา การพัฒนาหมู่บ้านและบำรุงรักษาสาธารณประโยชน์ เป็นต้น

3. วิเคราะห์รูปแบบการออมเชิงพุทธของกลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดเชียงใหม่

สวัสดิการการออมเทศบาลตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ มีการมุ่งเน้นเป้าหมายเพื่อประโยชน์การออมเพื่อสวัสดิการทางชุมชนทั้งตำบลออนใต้ สร้างความเชื่อมั่นในชุมชน คณะกรรมการของทางกลุ่มประกอบไปด้วยประธานกองทุน รองประธาน เหรัญญิก เลขานุการ และกรรมการ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านตำบลออนใต้ซึ่งเป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างในแก่ทางชุมชนและได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลออนใต้ อสม. รพสตและบุคลากรในท้องถิ่น เป็นต้น โดยทางกองทุนสวัสดิการมีการยึดหลักพรหมวิหาร 4 ธรรมของพรหมหรือของท่านผู้เป็นใหญ่ พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมสำหรับทุกคนเป็นหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ หลักธรรมนี้ได้แก่ เมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข กรุณาความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์มุทิตาความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี และอุเบกขาการรู้จักวางเฉย พรหมวิหาร 4 เป็นหัวใจหลักในการพัฒนากองทุนสวัสดิการทำให้สร้างความเชื่อความสามัคคีทำให้ส่งผลเกิดความรักใคร่กลมเกลียวภายในชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ในการจัดสวัสดิการของทางกองทุน โดยมี 8 ด้าน ดังนี้ สวัสดิการการเกิด (คลอดบุตร) สวัสดิการการแก่ (ชราภาพ) สวัสดิการการเจ็บ (กรณีนอนโรงบาล) สวัสดิการการตาย (กรณีเสียชีวิต) สวัสดิการความพิการ สวัสดิการผู้ด้อยโอกาส สวัสดิการด้านทุนการศึกษา สวัสดิการด้านสังคม

ภาพที่ 4 การสัมมนาเรื่อง “การสร้างนิสัยการออมอย่างยั่งยืนเพื่อความมั่นคงของมนุษย์และสังคมประเทศชาติของจังหวัดเชียงใหม่” ณ ศูนย์สวัสดิการการออมเทศบาลตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

การวางแผนการพัฒนาสวัสดิการ การออมเทศบาลตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ คือ การเพิ่มเงินสวัสดิการแก่สมาชิก อาทิเช่น การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อวิทยุชุมชน การตั้งกล่องบริจาคตามตลาด ผ้าป่ากฐินบุญให้แก่ทางกองทุน และประชาสัมพันธ์งานสำคัญต่าง ๆ ของทางวัดและชุมชน ชุมชนโดยมีการแจ้งยอดจำนวนเงินฝากและรายจ่ายแก่ลูกสมาชิกบัญชีรายรับรายจ่ายและรายละเอียดให้แก่ลูกสมาชิกได้รับทราบ การนำเอาปรัชญาแนวความคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชนให้ดำเนินไปในทางสายกลางให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ

สวัสดิการออมทรัพย์เพื่อการผลิตศูนย์สารภี ตำบลขัวมุง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตมีการรวมตัวกันของประชาชนในการช่วยเหลือตนเองช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านเงินทุน กู้ยืมไปใช้ในการลงทุนในการพัฒนาอาชีพ หรือเพื่อสวัสดิการของครอบครัวกองทุนของชุมชนในรูป “กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต”เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านเงินทุนประกอบอาชีพหรือใช้จ่ายยามเดือดร้อน จำเป็นโดยการบริหารจัดการของสมาชิกและช่วยเหลือแบ่งปันกันในชุมชน การก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์มีการตั้งกลุ่มของชาวบ้าน และมีการประชุม โดยอาศัยความเชื่อใจซึ่งกันและกัน โดยไม่มีการทำงานเป็นระบบแบบแผน ในปีพ.ศ. 2517 มีการออมอย่างต่อเนื่องและมีการฝึกฝนอาชีพ แต่ไม่ประสมผลสำเร็จดังมีปัจจัยดังนี้ 1.การบริหารไม่ได้ผลเพราะผู้บริหารนั้นขาดคุณธรรม 2.ลูกสมาชิกขาดคุณธรรม หลังจากที่มีการล้มกลุ่มออมทรัพย์ซึ่งเกิดขึ้นมานาน มีการก่อตั้งขึ้นมาใหม่ได้ 4 ปี โดยมีการศึกษาระบบจากความสำเร็จที่ในหมู่บ้านในตำบลที่มีการสร้างกลุ่มออมทรัพย์ได้รับความสำเร็จได้รางวัลดีเด่น มาจัดระบบระเบียบใหม่ในการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ตำบลขั้วมุง มีการเริ่มจากผู้นำชุมชน และชาวบ้าน

การดำเนินการส่งเสริมการพัฒนากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตให้มีความเข้มแข็ง สามารถบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพด้วยหลักธรรมาภิบาล ประกอบด้วยหลัก 10 ประการ ดังนี้ 1. หลักการตอบสนอง 2. หลักประสิทธิผล 3. หลักประสิทธิภาพ/คุ้มค่า 4. หลักความเสมอภาค 5. หลักมุ่งเน้นฉันทามติ 6. หลักการตรวจสอบได้มีภาระรับผิดชอบ) 7.หลักเปิดเผยโปร่งใส 8. หลักการกระจายอำนาจ 9.หลักการมีส่วนร่วม 10. หลักนิติธรรมโดยเกิดการพัฒนาในกลุ่มออมทรัพย์และเครือข่ายภายใต้โครงการดังกล่าว ดังนี้

1) การพัฒนาคน โดยการใช้หลักการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองและสมาชิก

2) การพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานราก โดยการระดมเงินออมจัดตั้งเป็นกองทุน ทำให้ชุมชนมีแหล่งเงินทุนในการกู้ยืมไปประกอบอาชีพหรือการใช้จ่ายตามความจำเป็นของครอบครัวและการเรียนรู้กิจกรรมเชิงธุรกิจ สามารถเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว

3) การพัฒนาสังคม โดยการปลูกฝังคุณธรรม 5 ประการมี ดังนี้ 1.ซื่อสัตย์ 2. เสียสละ 3. รับผิดชอบ 4.ไว้วางใจ 5.เห็นอกเห็นใจ หลักธรรมคุณธรรม 5 ประการนี้เป็นคุณธรรมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมจึงเปรียบเสมือนการพัฒนาคุณภาพจิตใจ ที่มีอิทธิพลต่อความประพฤติของคนคุณธรรมเป็นสภาวะที่อยากให้เราทำอะไรที่เป็นคุณ ศีลธรรมเป็นสภาวะที่เราห้ามจิตใจของเราไม่ให้ทำในสิ่งผิด หรือบอกไม่ให้คนอื่นทำทั้งคุณธรรมและศีลธรรมจึงเป็นตัวกำหนดความประพฤติให้ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกที่ควรที่มีการปลูกฝังวิถีประชาธิปไตยก่อให้เกิดความสามัคคี การช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกันความร่วมมือร่วมใจความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

หลักการสำคัญในเรื่องการจัดสวัสดิการชุมชนการเรียนรู้ของเครือข่ายสวัสดิการชุมชนได้มีการสรุปบทเรียนเกี่ยว กับหลักการขยายผลเรื่องสวัสดิการสวัสดิการชุมชนต้องสอดคล้องกับวิถีของแต่ละพื้นที่เริ่มจากเล็กไปใหญ่ ทำแบบค่อยเป็นค่อยไปเงินเป็นเพียงเครื่องมือไม่ใช่เป้าหมาย ใช้เงินสร้างเงื่อนไข ทำให้คนอยาก ทำงานอยากทำดี สิ่งสำคัญคือ การให้ความคิด ทำให้คนคิดพึ่งตนเอง ทำความดี ทำงานสร้างเม็ดเงิน หากมีเงินสนับสนุน ควรให้ตามความจำเป็นและพอดีไม่ใช่ใช้ เงินเป็นเป้าหมายระบบสวัสดิการที่ดีต้องช่วยเหลือแบบไม่ก่อให้เกิดการแบ่งแยกในชุมชนควรให้ทุกคนได้รับ แต่มุ่งเน้นคนยากจนและด้อยโอกาส ทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมโดยตกลงกติกาและใช้ร่วมกันองค์รวมที่ทุกอย่างเชื่อมโยงเข้าหากัน กิจกรรมทุกอย่างสามารถก่อให้เกิดสวัสดิการได้ทุกเรื่อง ตั้งแต่เกิดจนตายกับคนทุกเพศ ทุกวัยต้องทำด้วยความรักและความอดทน โดยจะต้องมีความศรัทธาเชื่อมั่นว่า ชาวบ้าน สามารถสร้างสวัสดิการของตนเองได้ รักที่จะทำงานเพื่อชุมชนเพื่อส่วนรวมอดทนต่อความคิดความเห็นที่ไม่ตรงกัน ยอมรับการคิดค้น ตำหนิโดยถือว่าเป็นบทเรียนที่จะก่อให้เกิดการปรับปรุงพัฒนา

สวัสดิการการออมสันต้นดู่ หมู่ที่ 8 ตำบลสันทราย อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีอาชีพเกษตรกรโดยในพื้นที่ มีอาชีพปลูกพืชผัก ทำสวนข้าวโพด และการปลูกมันฝรั่ง เพื่อนำออกจำหน่ายแก่บริษัทรับซื้อมันฝรั่งเป็นจำนวนมาก และผลจากการเพาะปลูกในปัจจุบัน ทำให้การจำหน่ายมันฝรั่งแก่ บริษัทนั้นได้ราคาไม่ค่อยดีเท่าที่ควรและเนื่องจากมันฝรั่งที่ทำการขุดขึ้นแต่เกิดความเสียหาย เช่น มีรอยตำหนิ ก็ทำให้

บริษัทที่รับซื้อไม่ต้องการ ดังนั้น ทางกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จึงได้เกิดความคิดที่จะช่วยเหลือประชาชนภายในหมู่บ้านทางกลุ่มได้มีการตั้งกลุ่มขายมันฝรั่งทอดเป็นผลิตภัณฑ์ส่งออกเป็นสิ้นค้าของทางชุมชน

การจัดตั้งศูนย์สวัสดิการการออมเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีการออมเงิน และนำเงินไปใช้ในการพัฒนาอาชีพ โดยลดภาระการกู้ยืมเงินจากแหล่งอื่น ๆ ที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงฝึกประสบการณ์การบริหารเงินทุน ให้กับบุคคลในชุมชนส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาคิดและแก้ปัญหาของตนเองด้วยวิธีการทำงานร่วมกัน โดยการพัฒนาคนให้มีคุณธรรม 5 ประการ คือ ซื่อสัตย์ เสียสละ รับผิดชอบ เห็นอกเห็นใจ และไว้วางใจซึ่งกันและกันพัฒนาศักยภาพของคนในด้านต่าง ๆ เช่น การเป็นผู้นำ การปกครองตามระบบประชาธิปไตย “สร้างนิสัยใหม่ ทำทีละนิด ทำอย่างต่อเนื่อง” มีวินัยการออมสามารถจัดการเงินออมและรายได้เป็นอย่างดี ในอนาคตเมื่อเรามีรายได้มากขึ้น ดูแลเงินของเราอย่างไรให้มีใช้ไปตลอดชีวิตการออมไม่ประสมผลสำเร็จดังมีปัจจัยดังนี้การบริหารไม่ได้ผลเพราะผู้บริหารนั้นขาดคุณธรรม ลูกสมาชิกขาดคุณธรรม

การวิเคราะห์รูปแบบการออมเชิงพุทธของกลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า มีหลักพัฒนาการออม 3 ประการ ดังนี้ **1) การพัฒนาคน** การออมทรัพย์เพื่อสร้างทัศนคติและค่านิยมในด้านการออมตามหลักโภควิภาค 4 **2) การพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานราก** การระดมเงินออมจัดตั้งเป็นกองทุน ทำให้ชุมชนมีแหล่งเงินทุนในการกู้ยืมเพื่อการประกอบอาชีพตามทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4 และ **3) การพัฒนาสังคม** การร่วมมือช่วยเหลือกันอย่างมีส่วนร่วมตามหลักสังคหวัตถุ 4 สรุปผลดังแผนผังต่อไปนี้

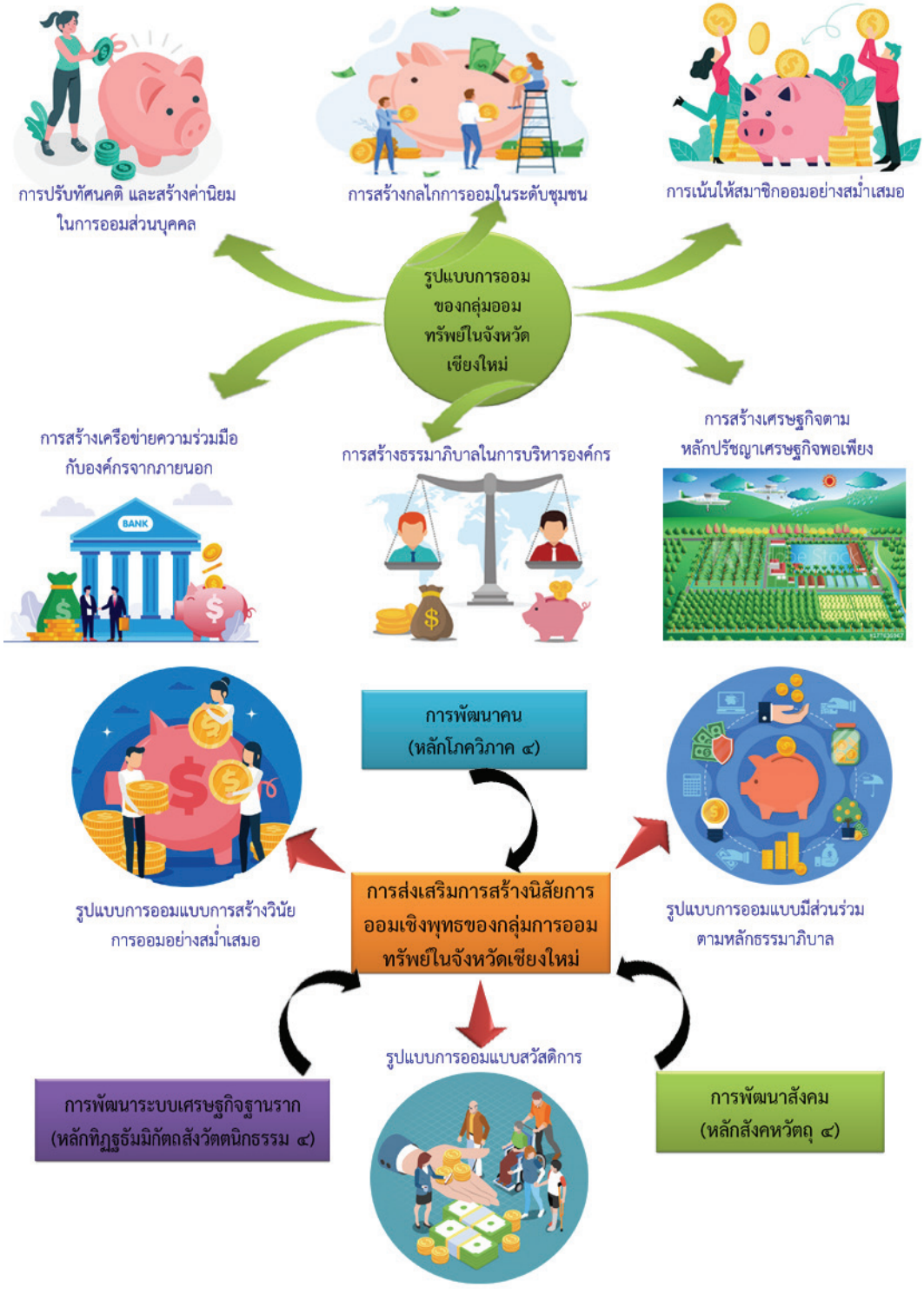
การปรับทัศนคติ และสร้างค่านิยม
ในการออมส่วนบุคคล
การสร้างกลไกการออมในระดับชุมชน
การเน้นให้สมาชิกออมอย่างสม่ำเสมอ
รูปแบบการออม
ของกลุ่มออม
ทรัพย์ในจังหวัด
เชียงใหม่
การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ
กับองค์กรจากภายนอก
การสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารองค์กร
การสร้างเศรษฐกิจตาม
หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
BANK
การพัฒนาคน
(หลักโภควิภาค ๔)
รูปแบบการออมแบบการสร้างวินัย
การออมอย่างสม่ำเสมอ
การส่งเสริมการสร้างนิสัยการ
ออมเชิงพุทธของกลุ่มการออม
ทรัพย์ในจังหวัดเชียงใหม่
รูปแบบการออมแบบมีส่วนร่วม
ตามหลักธรรมาภิบาล
รูปแบบการออมแบบสวัสดิการ
การพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานราก
(หลักทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ๔)
การพัฒนาสังคม
(หลักสังคหวัตถุ ๔)

การอภิปรายผล

การออมถือว่าเป็นการดำรงอยู่ในความไม่ประมาทเปรียบเสมือนการวางแผนให้กับอนาคต เพราะการที่จะมีเงินออมได้นั้นต้องมีวินัยในการจ่ายเงิน โดยมีเป้าหมายกำหนดไว้อย่างชัดเจน ดังนั้นการออมในปัจจุบันเป็นเรื่องใกล้ตัวที่สุด การพัฒนาย่อมเกิดขึ้นกับตัวเราสู่สังคมและประเทศชาติมีวินัยการออมสามารถจัดการเงินออมและรายได้เป็นอย่างดีการออมเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีการออมเงิน และนำเงินไปใช้ในการพัฒนาอาชีพ โดยลดภาระการกู้ยืมเงินจากแหล่งอื่น ๆ ที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงฝึกประสบการณ์การบริหารเงินทุน ให้กับบุคคลในชุมชนส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาคิดและแก้ปัญหาของตนเองด้วยวิธีการทำงานร่วมกัน โดยการพัฒนาคนให้มีคุณธรรม 5 ประการ คือ ซื่อสัตย์ เสียสละ รับผิดชอบ เห็นอกเห็นใจ และไว้วางใจซึ่งกันและกันในอนาคตเมื่อเรามีรายได้มากขึ้น ดูแลเงินของเราอย่างไรให้มีใช้ไปตลอดชีวิตการออมไม่ประสมผลสำเร็จดังมีปัจจัยดังนี้การบริหารไม่ได้ผลเพราะผู้บริหารนั้นขาดคุณธรรม โดยมีการใช้หลักธรรมในการบริหารหารจัดการคือหลักโภควิภาค 4 คือการใช้นโยบายใช้ 3 ส่วน เก็บ 1 ส่วน ได้แก่ 1 ส่วน ใช้เพื่อตัวเองและบุคคลที่เกี่ยวข้อง 2 ส่วน เก็บไว้ลงทุนการงาน 1 ส่วน เก็บไว้ใช้ยามคราวจำเป็น และหลักทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4 เป็นตัวตั้งในการศึกษาวิเคราะห์ระบบการออมทรัพย์ อันได้แก่ 1) อุฏฐานสัมปทาถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญรู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง 2) อารักขสัมปทาถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย 3) กัลยาณมิตตตาคบคนดีเป็นมิตร คือรู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัยเลือกเสวนาสำเหนียกศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ 4) สมชีวิตามีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดีมิให้ฝืดเคืองหรือฟูมฟาย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ กระตุ้นให้เกิดความตระหนักในการออม การเสนอรูปแบบการออมที่สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน การส่งเสริมเพื่อให้เกิดวิสัยทัศน์และทัศนคติด้านการออมทรัพย์อย่างยั่งยืน

ในงานศึกษาของพงศกร สุริยพงศ์ประไพ และศิรสิทธิ์ อังศุโภไคย กล่าวว่าบุคคลจะตัดสินใจเลือกวิธีการออมที่ให้ผลประโยชน์และทำให้เงินออม เพิ่มค่ามากที่สุด ซึ่งก็มีหลายวิธีการทั้งที่มีความเสี่ยงและไม่มีความเสี่ยงโดยแบ่งเป็นการออมในสินทรัพย์ที่ความเสี่ยงมาก เช่น หุ้นกู้ หุ้นสามัญส่วนสินทรัพย์ที่มีความเสี่ยงน้อย เช่น กองทุนรวมต่าง ๆ กองทุนสำรองเลี้ยงชีพส่วนสินทรัพย์ที่ไม่มีความเสี่ยงเลยหรือได้ผลตอบแทนที่แน่นอนโดยมีการรับประกันโดยสถาบันผู้ดูแลการเงิน ได้แก่ เงินฝากธนาคาร พันธบัตรรัฐบาล ประกันชีวิต การที่ผู้สูงอายุจะมีชีวิต บั้นปลายที่มีความสุขได้นั้น ส่วนหนึ่งต้องประกอบไปด้วย เงิน ที่ได้ทำการสั่งสมมาตั้งแต่สมัยวัยทำงาน เงินออม ก็คือ ส่วนของรายได้ที่เหลืออยู่ที่ไม่ได้ถูกใช้สอยไป โดยมีการเสริมสร้างการบัญชีครัวเรือน[5] ซึ่งมีการสอดคล้อง มะลิวัลย์ แก้วแสน ได้ศึกษาปัจจัยที่กำหนดการออมของครัวเรือนในประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่กำหนดการออมของครัวเรือนในประเทศไทย ในการศึกษาใช้ข้อมูลทุติยภูมิรายปี พ.ศ. 2525-2549 ทำการวิเคราะห์โดยใช้วิธีกำลังสองน้อยที่สุด (OLS)

[5] พงศกร สุริยพงศ์ประไพ และศิรสิทธิ์ อังศุโภไคย, **ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการออมของพนักงานธนาคารออมสิน สำนักงานใหญ่**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556), หน้า ง.

โดยข้อมูลค่าการออมของครัวเรือน รายได้พึ่งจับจ่ายใช้สอยของครัวเรือนและค่าใช้จ่าย ในการบริโภคในปีที่ผ่านมา มาจากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติส่วนข้อมูลอัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำของธนาคารพาณิชย์และดัชนีราคาผู้บริโภคมาจากฝ่ายข้อมูลธนาคารแห่งประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่าจากการคำนวณค่าสถิติ เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ของสมการที่กำหนดการออมภาคครัวเรือนในประเทศไทยซึ่งมีมูลค่าการออมของครัวเรือนเป็นตัวแปรตามรายได้พึ่งจับจ่ายใช้สอยของครัวเรือนค่าใช้จ่ายในการบริโภคในปีที่ผ่านมาอัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำของธนาคารพาณิชย์และดัชนีราคาผู้บริโภคเป็นอิสระพบว่ารายได้พึงจับจ่ายใช้สอยของครัวเรือน ดอกเบี้ยเงินฝากประจำของธนาคารพาณิชย์และดัชนีราคาผู้บริโภคมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับมูลค่าการออมของครัวเรือนส่วนค่าใช้จ่ายในการบริโภคในปีที่ผ่านมามีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับมูลค่าการออมของครัวเรือน[6]

ในงานศึกษาของ พระวิทยา ญาณสาโร (คุ้มราษฎร์) กล่าวถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทว่า แนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความ พอเพียงกับตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดี เสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มี ความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จุทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้ รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไป[7] โดยใช้ชีวิตพอเพียงสอดคล้องกับหลักคำสอนของทุกศาสนาที่ให้ดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม ไม่ทำการใด ๆ เบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่น ไม่ฟุ้งเฟ้อทำอะไรที่เกินตน รู้จักแบ่งปัน และช่วยเหลือผู้อื่นตามความเหมาะสมและกำลังความสามารถของตน โดยดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง คือ คำนึงถึงความพอดีไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในเชิงนำประโยชน์ไปใช้

1) อาจารย์ นักวิชาการ ได้องค์ความรู้แนวคิดด้านแนวคิดการเสริมสร้างนิสัยในการออมอย่างยั้งยืนและวิถีปฏิบัติ เพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ ทำความเข้าใจ องค์ความรู้ หลักการแนวทางปฏิบัติในการสร้างเสริมนิสัยการออม

2) หน่วยงานที่สนใจ เช่น วัด โรงเรียน องค์กรเอกชน องค์การบริหารส่วนตำบลและจังหวัด สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปศึกษาต่อยอดเพื่อการส่งเสริมนิสัยการออมและได้ทราบถึงคุณประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

---

[6] มะลิวัลย์ แก้วแสน, **ปัจจัยที่กำหนดการออมของครัวเรือน ในประเทศไทย,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, 2551), หน้า บทคัดย่อ.

[7] พระวิทยา ญาณสาโร (คุ้มราษฎร์), **การศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า บทคัดย่อ.

3) ประชาชน สามารถนำชุดความรู้การสร้างเสริมการออมและการพัฒนาอย่างยั้งยืนเผยแพร่ในรูปแบบ การให้ความรู้สู่สาธารณะ ผ่านสื่อ ภาพยนตร์ คู่มือหมู่บ้าน ชุมชน เป็นต้น

4) ภาครัฐสามารถนำไปเผยแผ่ในรูปแบบการอบรมให้เจ้าหน้าที่รัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถมีองค์ความรู้และเครื่องมือในโดยใช้หลักธรรมหลักโภควิภาค 4 คือการใช้นโยบายใช้ 3 ส่วน เก็บ 1 ส่วน ได้แก่ 1 ส่วนใช้เพื่อตัวเองและบุคคลที่เกี่ยวข้อง 2 ส่วน เก็บไว้ลงทุนการงาน 1 ส่วน เก็บไว้ใช้ยามคราวจำเป็นและหลักทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพซึ่งเป็นข้อมูลเชิงลึก ในครั้งต่อไป จึงควรมีการศึกษาวิจัยในเชิงปริมาณเพื่อให้ทราบผลในมุมมองที่หลากหลาย

2) ในการศึกษาครั้งต่อไป ผู้วิจัยควรศึกษาจำนวนพื้นที่หลายพื้นที่เพื่อให้ได้ข้อมูลของรูปแบบการออมที่เป็นปัจจุบันและปัจจัยต่าง ๆที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยที่ ส่งผลต่อการออม

3) ในการศึกษาครั้งต่อไป ผู้วิจัยควรศึกษาเรื่องความสัมพันธ์และความเสี่ยงที่มีผลต่อการออมที่แต่ละบุคคลจะรับความเสี่ยงได้ไม่เท่ากัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การออมมีประสิทธิภาพ

4) ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลไปใช้ในการวางแผนและการกำหนดแนวทางการสนับสนุนให้ประชาชนเกิดการออม เพื่อเป็นการเตรียมพร้อมบุคคลในประเทศในการก้าวเข้าสู่สังคมเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในยามเกษียณได้ด้วยตนเองและไม่เป็นภาระของรัฐบาล

บรรณานุกรม

พงศกร สุริยพงศ์ประไพ และศิรสิทธิ์ อังศุโภไคย. **ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการออมของพนักงานธนาคารออมสิน สำนักงานใหญ่.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

พระวิทยา ญาณสาโร (คุ้มราษฎร์). **การศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

มะลิวัลย์ แก้วแสน. **ปัจจัยที่กำหนดการออมของครัวเรือนในประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, 2551.

วราภรณ์ สามโกเศศ. **หลักการออมเงินแบบได้ผลจริง**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.familynetwork.or.th/node/16861. [3 กุมภาพันธ์ 2555].

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. **สรุปผลที่สำคัญ การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2560.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2560).

สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม. **รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจน และความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยปี 2555**. กรุงเทพมหานคร : งานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555.

พญานาค: ความเชื่อและวิธีปฏิบัติของชาวพุทธไทย
The Naga: Beliefs and Practices of Thai Buddhists

พระสุวิจักขณ์ กุลยศชยังกูร
พระปลัดกิตติ ยุตฺติธโร
พระอธิการสมพร อนาลโย
พระปลัดวิรุฬชิต นริสฺสโร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

บทคัดย่อ

ความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคนี้ มีมาตั้งแต่ยุคสมัยประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบันนี้ ความเชื่อเรื่องพญานาคมีความผูกพันกับชีวิตของคนอีสานตั้งแต่เกิด และเกี่ยวข้องกับชีวิตตลอดเวลา อำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งมีพญานาคเป็นตัวแทน จึงเป็นพื้นฐานสำคัญของวิถีชีวิตชาวอีสานมาตั้งแต่ครั้งอดีต พญานาคทำให้ชาวอีสานดำรงชีวิตอยู่ในสังคมเดียวกันด้วยความราบรื่น สงบสุข โดยไม่ต้องมีกฎระเบียบข้อบังคับ ความเชื่อเรื่องพญานาคในท้องถิ่นจะเป็นสิ่งที่ชี้ว่า อย่างนั้นดีอย่างนี้ไม่ดีความเชื่อเรื่องพญานาคที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นในพื้นที่อีสาน เป็นความเชื่อที่มีการถ่ายทอดจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เรื่องความลี้ลับและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเหล่านี้ถูกนำไปผูกติดกับเรื่องความสิ่งศักดิ์สิทธิ์, พลัง, อำนาจ หรือปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ที่มีความสอดคล้องกับความเชื่อในเรื่องพญานาค ในเรื่องศาสนา และการดำรงชีวิตของชาวอีสาน ดังจะเห็นได้จากปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค ตามความเชื่อของคนโบราณ ในวันพระพุทธเจ้าเปิดโลก มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้น คือปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค เกิดขึ้นในบริเวณแม่น้ำโขง ซึ่งตรงกับวันออกพรรษาของไทย หรือวันมหาปวารณาของลาว ตามคำบอกเล่าสืบต่อกันมาหลายร้อยปี วันนี้พญานาคใต้ลำน้ำโขงจะขึ้นมา พ่นบั้งไฟเป็นดวงประทีปถวายเป็นพุทธบูชา เพื่อสรรเสริญคุณของพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า และเป็นการระลึกนึกถึงเหตุการณ์ในอดีต เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลกชั้นดาวดึงส์ และด้วยพุทธานุภาพ จึงทำให้มนุษย์ เทวดา พรหม และสัตว์ในอบายภูมิได้มองเห็นกันทั้งหมด และพญานาค ที่ลุ่มแม่น้ำโขงก็ได้เห็นพุทธานุภาพนี้ด้วย จึงทำให้เกิดความเลื่อมใสและปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เมื่อถึงวันเข้าพรรษาของทุกปีพญานาคก็จะออกมาจากนาคพิภพมาจำศีลภาวนาใต้ลำน้ำโขง เพื่อประพฤติพรหมจรรย์ไม่เสพเมถุนตลอดเวลา 3 เดือน เมื่อถึงวันออกพรรษาก็จะเกิดปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค ด้วยความเชื่อและศรัทธาจึงถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้

คำสำคัญ: พญานาค, ความเชื่อ, วิธีปฏิบัติของชาวพุทธไทย

Abstract

Beliefs about the serpent has existed since the historical period until today. The belief in the serpent is associated with the life of the I-san people since birth and related to life all the time. The supernatural power, which is represented by the serpent, has been an important foundation of I-san people's way of life since the past. The serpent make the I-san people live in the same society with a smooth and peaceful life without regulations. Local belief about the serpent would suggest that is good, this is not good. The beliefs in the serpent related to natural phenomena occurring in the I-san area is a belief that has been passed down from the past to the present. These mystical stories and natural phenomena are tied to divinity, power or miracles that are consistent with the belief in the serpent on religion and the living of I-san people as can be seen from the natural phenomenon and the Naga Fireballs phenomenon.

According to ancient beliefs, on the day of the Lord Buddha's opening to the world, there was an important event has occurring: the Naga Fireballs occurring in the Mekong River, which coincided with the Thai Buddhist Lent Day or the Maha Devarana Day of Laos. According to hearsay, dating back hundreds of years, today, the Naga under the Mekong River will come up for spit fireballs as lanterns and offer them to the Buddha image to praise the Lord Buddha and to commemorate past events when the Lord Buddha descended from second heaven where Indra dwells, and with the Lord Buddha's power, the human, deity, Brahma and the animals in the Apayaphumi (unhappy existence) could see each other. The serpents of the Mekong River had also seen the Lord Buddha's power, they therefore became faithful and desire to become Buddhas in the future. On the day of the Buddhist Lent every year, the serpent will come out of the Naga earth to hibernate and pray under the Mekong River in order to behave chastity, not taking Gemini all the time for three months. On the end of Buddhist Lent, the Naga Fireballs will occur with faith, so they continue to practice until today.

Keywords : Serpent, Belief, Thai Buddhist Practice

บทนำ

พญานาคหรือนาค ถือเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทย โดยเฉพาะชาวไทยอีสานมีความเชื่อในพญานาค นับถือบูชาเป็นเทพเจ้าที่สร้างแม่น้ำ และสามารถให้น้ำกับมนุษย์ได้สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับโลกมนุษย์ พญานาคเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของชาวไทยมาก ซึ่งเห็นได้จากงานจิตรกรรม ประติมากรรม อาคารที่สร้างสำหรับสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันศาสนา เช่น อาคารวัด หลังคาโบสถ์ มักจะมี

สัญลักษณ์เกี่ยวกับพญานาคปรากฏอยู่เสมอ นอกจากนี้ ยังมีประเพณีหรือพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพญานาคด้วย เช่น ประเพณีไหลเรือไฟ ประเพณีบวชนาค ประเพณีบุญบั้งไฟพญานาค เป็นต้น ถ้าเปรียบแม่น้ำโขงเป็นเสมือนเส้นเลือดใหญ่ ดินแดนอีสานก็ประดุจดังหัวใจของภูมิภาค เพราะอีสานเป็นแหล่งอารยธรรมสำคัญอันเต็มไปด้วยร่องรอยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีที่พร้อมจะพลิกให้เห็นโฉมหน้าแท้จริงของประวัติศาสตร์ไทยและภูมิภาคอาคเนย์ หนึ่งในร่องรอยและหลักฐานที่สำคัญดังกล่าวนั้น ได้แก่ “สัญลักษณ์แห่งนาค” (naga symbol) ซึ่งนอกจากจะมีความเชื่อมโยงกับกลุ่มชนที่เป็นผู้ตั้งรกรากและสร้างอารยธรรมแถบลุ่มแม่น้ำโขงแล้ว ยังเป็นลัทธิหนึ่งในศาสนา (ลัทธิบูชานาค) ดังที่ปรากฏในตำนานและพงศาวดารกรุงกัมพูชา พงศาวดารมอญพม่า เป็นต้น แต่สำหรับกลุ่มชนในลุ่มแม่น้ำโขง พญานาค เป็นงูใหญ่ที่มีอิทธิฤทธิ์และมีตัวตนจริงๆ ซึ่งเชื่อว่าอาศัยอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำต่างๆ ในเมืองบาดาล และมีช่องทางหรือรูพญานาค ที่เชื่อมต่อกับโลกมนุษย์ พญานาคยังเป็นสัญลักษณ์ที่ย้อนความเป็นมาได้ยาวไกล ก่อนที่ศาสนาพุทธจะเข้ามามีอิทธิพลเหนือความเชื่อเรื่องผี โดยมีหลักฐานพบภาชนะลายเขียนสีบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เป็นภาชนะตอนปลายยุคก่อนประวัติศาสตร์ อายุราว 2,300–1,800 ปีมาแล้ว ซึ่งไม่ได้ใช้หุงต้มอาหาร แต่ใช้ฝังดินร่วมกับศพ บนภาชนะเขียนสีมีรูปสัตว์มากมาย เช่น กวาง แย้ กิ้งก่า ควายและงู[1] ซึ่งแสดงให้เห็นว่า งู ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณร่วมกับสัตว์อื่นๆ ตั้งแต่สมัยนั้น โดยถือว่าพญานาคหรืองูเป็นสัญลักษณ์ของน้ำ มีอำนาจเหนือธรรมชาติสามารถบันดาลให้เกิดแม่น้ำ หนองบึง ภูเขาและแหล่งที่อยู่อาศัยได้[2] แต่มีข้อสังเกตคือ แม้ว่าความเชื่อผีจะนับถือสัตว์อื่นที่เป็นสัญลักษณ์ในการบูชาเพื่อวัตถุประสงค์ด้านการเพาะปลูกหรือด้านกสิกรรมเช่นเดียวกับการบูชางูก็ตาม ยกตัวอย่างเช่น นับถือควาย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ นับถือกบหรือคางคก บูชาเพื่อขอฝน เป็นต้น แต่ก็ไม่มีสัญลักษณ์ใดเลยที่ยังมีบทบาทที่สำคัญและสามารถผนวกเข้ากับคติความเชื่อของศาสนาพุทธได้ดีเท่าสัญลักษณ์แห่งพญานาค คงเนื่องจากในตำนานเดิมของศาสนาพุทธ ได้มีการกล่าวถึงพญานาคว่าเป็นผู้ปกป้องรักษาพุทธศาสนาอยู่แล้ว ดังนั้น กลุ่มชนในวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง จึงสร้างตำนานของกลุ่มชนให้สอดคล้องกับตำนานข้างต้น จะเห็นได้อย่างชัดเจนจากข้อความในตำนานอุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม) ตอน “ตำนานพระเจ้าเลียบโลก” ซึ่งเป็นเรื่องพระพุทธเจ้าทรงมีชัยชนะเหนือพญานาค หรือเหล่าพญานาคทั้งหลายเข้ามาฟังธรรมของพระองค์ ล้วนเป็นการแสดงถึงชัยชนะของศาสนาพุทธที่มีต่อระบบความเชื่อเก่าทั้งสิ้น บทบาทของพญานาคในวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงจึงกลายเป็นผู้พิทักษ์พุทธศาสนานับจากนี้ไป ความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคนี้ได้ผ่านช่วงยุคสมัยประวัติศาสตร์ต่าง ๆ มาจนถึงปัจจุบัน โดยถูกรักษาเอาไว้ด้วยระบบสัญลักษณ์ (Symbolism) ซึ่งเป็นการทำงานของระบบความคิดในใจมนุษย์ ที่เป็นระบบเชิงนามธรรมที่ลึกซึ้ง และระบบสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงโครงสร้างในจิตใจมนุษย์ได้ดีที่สุด คือ “ระบบภาษา”

[1] ชิน อยู่ดี, **สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2510), หน้า 26.

[2] ศรีศักร วัลลิโภดม, **แอ่งอารยธรรมอีสาน**, (ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ, 2533), หน้า 13.

และ “ศาสนา” ซึ่งทั้งสองระบบรวมกันอยู่ในนิทานปรัมปรา (Myth) มากที่สุด[3] จะเห็นได้ชัดจากพิธีกรรมประเพณี และตำนานต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่อย่างมากมาย

ความหมายพญานาค

คำว่า “นาค” มีความหมายอยู่หลายประการ พจนานุกรมภาษาสันสกฤต-อังกฤษได้ให้ความหมายว่า คำว่า นาค หมายถึง ชื่อของชนกลุ่มหนึ่ง, ชื่อทวีป, งูทั่วๆ ไป งูที่แผ่พังพานซึ่งสืบเชื้อสายมาจากนางกัทรู หรือนางอุรสา, หมายถึง ช้าง, เมฆ เป็นต้น[4] หรือหมายถึง นรเทพที่มีพักต์เป็นมนุษย์มีหางเป็นงูเกิดจากนางกัทรู ชายาของกัศยปฤาษี[5] นอกจากนั้นในคัมภีร์บางเล่มได้อธิบายความหมายของคำว่า นาค หมายถึงผู้ประเสริฐ,สัตว์ประเสริฐ ได้แก่ ช้าง, ดอกกากะทิง, ผู้หมดบาปได้แก่พระพุทธเจ้า หรือพระอรหันต์[6] หรือหมายถึงอุโบสถศีล[7] นอกจากนั้นก็จะพบว่ารากศัพท์ของคำว่า นาค มาจากภาษาฮินดูสตนี เขียนว่า Nag ออกเสียงว่า นัค แปลว่า ชาวเขา ภาษาอัสสัม เขียนว่า Naga ออกเสียงว่า นอค (Noga) แปลว่า เปลือย[8] ส่วนศัพท์ที่ใช้เรียกนาคก็มีคำว่า อหิ หมายถึงงู เช่นคำว่า อหิวิชฺชา ได้แก่ วิชาหมองู[9] อุรคะ หมายถึงงู ในคำว่า อุรโค เป็นชื่อของงู[10] คำว่า สัปปะ, ภุชคะ, อุรคะ, ปันนคะ, สิริสปะวิลาสยะ, คุหาสยะ,ทาฒาวุธ, โฆรวิสะ, ทุชิวหา, ทิรสัญญะ ก็หมายถึงงูเช่นกัน หรือหากพิจารณาจากการนำไปใช้แทนคำว่านาคพระพุทธศาสนาเห็นว่าคำว่านาคมีความหมายหลายนัยดังปรากฏในคำอธิบายว่า “นาคศัพท์เป็นไป ในช้างบ้าง ม้าบ้าง โคบ้าง งูบ้าง ต้นไม้บ้าง มนุษย์บ้าง”[11] นอกจากนั้นก็จะใช้คำว่า นาค หรืออุรคะ หรืออหิ สลับกันในการใช้เป็นชื่อ

---

[3] จิตร เอมพันธ์, “พญานาค เทพเจ้าแห่งลุ่มแม่น้ำโขง : พิธีกรรมกับระบบความเชื่อพื้นบ้านแห่งวัฒนธรรมอีสาน”, **วิทยานิพนธ์ปริญญามานุษวิทยามหาบัณฑิต**, (สาขามานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 51.

[4] Monier –Williams, A Sanskrit – English Dictionary, (Delhi : Motital Banarasidass, 1976), pp. 532-533.

[5] พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระจันทบุรีนฤนาถ ปทานุกรมบาลี-ไทย อังกฤษ สันสกฤต (พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย 2513) หน้า 626.

[6] พระสิริรัตนปัญญาเถระ วชิรสารัตถสังคหะ สหภูมิสงฆ์อยุธยาและศิษยานุศิษย์จัดพิมพ์ถวายในงานฉลองหิรัณยบัฏและทำบุญอายุ พระวิสุทธิวงศาจารย์ วัดสุทัศน์เทพวราราม (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2512) หน้า 225.

[7] ขุ.สุ.อ.(ไทย)1/5/409.

[8] จิตร ภูมิศักดิ์, **ความเป็นของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชนชาติอื่น ฉบับสมบูรณ์ เพิ่มเติมข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (แก้ไขเพิ่มเติม), (กรุงเทพมหานคร : สยาม, 2535) หน้า 22.

[9] ที. สี.อ.(ไทย)1/1/225.

[10] ขุ. สุ.อ.(ไทย)1/5/29.ขุ.ทุก.อ.(ไทย)3/3/22.

[11] อัง.ปัญจก-ฉักกนิบาต.อ.(ไทย)3/651.

เรียกชื่อพญานาคหรือนาคทั้งหลาย เช่น คำว่า นาค แปลว่า งู[12] หรือ ท่านถือเอาคำว่าอุรคะ หมายถึงนาค[13] แต่ถึงอย่างนั้นก็มีข้อปลีกย่อยอยู่ว่าหากเป็นการเรียกเจาะจงถึงงูซึ่งเป็นสัตว์เลื้อยคลานก็จะใช้คำว่า อหิ หรือ อุรคะหรือสัปปะ ซึ่งเป็นการเน้นถึงสภาพธรรมชาติของงู แต่ถ้าหากจะมุ่งอธิบายถึงพญานาคในรูปร่างงูใหญ่ที่มีหงอนอาศัยอยู่ในภพพญานาคโดยมากมักจะเรียกว่า อหิชาติหรืออุรคชาติ หมายถึง ผู้เป็นชาติเชื้อแห่งงู หรือเป็นเจ้าแห่งงู[14] แต่เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วเราก็จะพบว่า คำว่า นาค มีความหมายอยู่ 2 ประเภท คือ (ก) ความหมายตามบริบทของคำ หมายถึง (1) งูโดยทั่ว ๆ ไป (2) หมายถึง พญานาคที่มีภพภูมิอยู่ในวิมานใต้แม่น้ำบ้าง ภูเขาบ้าง มหาสมุทรบ้าง (3)หมายถึง ชื่อทวีป (4) หมายถึงช้าง (5) หมายถึงดอกไม้ชนิดหนึ่งชื่อว่ากากะทิง (6) หมายถึง ชนเผ่าหนึ่ง (ปริสนาค) (ข) ความหมายในเชิงการตีความหมายถึง (1) บุคคลผู้ประเสริฐ ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ (1) เสขนาค นาคคือพระเสขะ (2) อเสขนาค นาคคือพระอเสขะ (3) ปัจเจกพุทธนาคนาค คือ พระปัจเจกพุทธ (4) พุทธนาค นาคคือพระพุทธเจ้า[15] โดยเฉพาะในคำว่านาคคือพระพุทธเจ้านั้นมีการนำไปอธิบายความหมายได้หลายนัยคือ (1) ผู้ไม่ลำเอียงด้วยอคติทั้งหลาย มีฉันทาคติเป็นต้นชื่อ นาคะ (2) ผู้ไม่กลับมาสู่กิเลสที่ละได้ด้วยมรรคนั้น ๆ แล้วชื่อว่า นาคะ (3) ผู้ไม่ทำบาป (ความชั่วที่เป็นเหตุให้กลับมา) มีประการต่าง ๆชื่อว่า นาคะ[16] (4) การไม่เสด็จมาสู่ภพใหม่ คือ ไม่ไป ไม่มาสู่ภพใหม่ ชื่อว่า นาคะ(5)การไม่ทำบาปบ้างชื่อว่า นาคะ (6) ความมีกำลังชื่อว่า นาคะ[17]

ความเชื่อเรื่องพญานาค

พระพุทธศาสนา มีมุมมองต่องูและพญานาคในฐานะของการเป็นสัตว์โลก 2 ลักษณะ คือ (1) มุมมองต่องู สำหรับมุมมองที่พระพุทธศาสนามีต่องูก็คือการพิจารณาเห็นว่างูเป็นสัตว์เลื้อยคลานประเภทหนึ่งมีชื่อเรียกกันตามธรรมดาทั่วไปว่า อหิ สัปปะ อุรคะ[18] เป็นต้น ซึ่งในประเทศอินเดียถือว่าเป็นประเทศที่มีงูอยู่อย่างหนาแน่น โดยเฉพาะตามริมฝั่งน้ำสายสำคัญๆ เช่นแม่น้ำคงคา แม่น้ำยมุนา ซึ่งความหนาแน่นของงูในชมพูทวีปหลายครั้งได้ก่อให้เกิดปัญหากับพระภิกษุถึงขนาดต้องอพยพหนีงู ดังปรากฏในข้อความของพระวินัยที่ว่า “ภิกษุทั้งหลายเข้าจำพรรษา ถูกงูเบียดเบียน ขบกัดเอาบ้าง เลื้อยไล่ไปรอบ ๆ บ้าง ภิกษุเหล่านั้นพึงหลีกไปด้วยสำคัญว่า “นั่นแลอันตราย” ไม่ต้องอาบัติเนื่องจากขาดพรรษา” หรือเมื่อขณะประกอบสังฆกรรมในเขตสีมางูก็เลื้อยเข้าท่านว่าให้ยกเลิกกิจนั้นได้โดยไม่ต้องอาบัติ ในบางคราวเมื่อถูกงูเบียดเบียนมากๆ (บางกรณีก็ถูกกัดจนเสียชีวิต) พระพุทธองค์จึงต้องหาอุบายเพื่อไม่ให้ถูกงูกัดด้วยการให้

---

[12] ขุ.เถรี.อ.(ไทย)2/4/350.

[13] ขุ.ชา.อ.(ไทย)3/1/328.

[14] ปรากฏในคำว่า พญานาคประเสริฐกว่างูทั้งหลาย หมายถึงพญานาคผู้เป็นเจ้าแห่งงู ดู ขุ.ทุก.อ. (ไทย) 3/3/22.

[15] ขุ.เถร.อ.(ไทย)2/3/512.

[16] ม.มู.อ.(ไทย)1/1/396.

[17] ขุ.สุ.อ.(ไทย)1/5/424.อีกแห่งหนึ่งที่อธิบายว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าชื่อว่าเป็นนาค (ไทย)6/447.

[18] ขุ.สุ.อ.(ไทย)1/5/29.

ภิกษุแผ่เมตตาให้กับพญานาคหรือพญางูที่เป็นหัวหน้าของงูทั้งหลายให้ยุติการเบียดเบียนพระภิกษุ ดังที่กล่าวมานี้จะพบว่าพระพุทธศาสนาได้มีมุมมองต่องูในฐานะเป็นสัตว์เลื้อยคลานเป็นงูในฐานะที่มีตัวตนอยู่จริงในโลกของมนุษย์ (2) มุมมองต่อพญานาค พระพุทธศาสนาเห็นว่าพญานาคเป็นสัตว์ (1) มีรูปร่างแตกต่างไปจากงูคืองูที่มีขนาดใหญ่มีหงอนมีที่อยู่โดยมากตามริมฝั่งแม่น้ำ เป็นเทพเจ้าของผู้ที่บูชา (2) เป็นเจ้าแห่งงูที่มีภพภูมิอยู่ในแม่น้ำบ้าง มหาสมุทรบ้าง ต้นไม้บ้าง โดยพญานาคถือว่าเป็นอมนุษย์กึ่งเทพกึ่งสัตว์สามารถแปลงกายเป็นอะไรก็ได้ไปมาด้วยฤทธิ์ และที่สำคัญพญานาคเป็นเจ้าแห่งงูทั้งหลาย ซึ่งจากมุมมองดังกล่าวเราจะพบว่าพระพุทธศาสนาได้มีทัศนะต่องูและพญานาค ในภาพลักษณ์ 2 ประการ คือ (1) ภาพลักษณ์ของงูตามธรรมชาติหมายถึงงูโดยทั่ว ๆ ไป และ (2) ภาพลักษณ์ของงูในโลกแห่งจินตนาการ หมายถึง พญานาคผู้มีฤทธิ์

มูลเหตุการณ์เกิดพญานาค

มูลเหตุของการเกิดเป็นนาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนา การที่มนุษย์จะได้ไปเกิดเป็นพญานาคก็คือกรรมหรือการกระทำในส่วนที่เป็นกุศลจิต โดยเริ่มจากการที่มนุษย์มีโอกาสพบเห็นสมบัติของพญานาคแล้วเกิดตัณหา คือ ความอยากได้ความเป็นพญานาคอย่างแรงกล้า เมื่อปรารถนาสมบัติดังกล่าวจึงได้ดำเนินการที่จะได้มาซึ่งสมบัตินั้นใน 2 วิธีการ คือ (1) การทำบุญบริจาคทาน นานัปการ (2) รักษาอุโบสถศีล (ศีล 8) ไม่ให้ขาด ซึ่งการกระทำดังกล่าวจะต้องมีเจตนาอย่างแรงกล้าและมีความปรารถนาความเป็นพญานาคดังปรากฏในจัมเปยยชาดกว่า กาลครั้งนั้น พระบรมโพธิสัตว์เกิดในตระกูลเข็ญใจ ไปที่ฝั่งน้ำพร้อมด้วยราชบริษัท เห็นสมบัติของพระยานาคราชแล้ว ก็เกิดโลภเจตนาปรารถนาจะได้สมบัตินั้น จึงทำบุญให้ทานรักษาศีล พอจัมเปยยนาคราชทำกาลกิริยาไปได้ 7 วัน พระบรมโพธิสัตว์ก็จุติไปบังเกิดเหนือสิริไสยาสน์ ณ ห้องอันมีสิริในปราสาทที่อยู่ของจัมเปยยนาคราชนั้น[19] หรือปรากฏในสังขปาลชาดกในกรณีที่พระราชโอรสของทุยโยธนกุมารผู้บวชเป็นฤาษีบำเพ็ญพรตอยู่ริมแม่น้ำกัณณเวณณาได้เห็นสมบัติของสังขปาลนาคราชแล้วเกิดความโลภอยากได้สมบัตินาค เมื่อเสด็จกลับพระนครได้ดำเนินการสร้างกุศลเพื่อให้ได้เป็นนาคดังนี้โปรดให้สร้างโรงทานไว้ในทิศทั้ง 4 ยังสกลชมพูทวีปให้เอิกเกริกทรงบริจาคทาน รักษาศีลทำการรักษาอุโบสถกรรมปรารถนานาคพิภพ ในที่สุดแห่งพระชนมายุก็ได้ไปบังเกิดเป็นพญาสังขปาลนาคราชในนาคพิภพ[20] จากกรณีดังกล่าวจะพบว่าองค์ประกอบของการที่จะได้เกิดเป็นพญานาคนั้นมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 5 ประการ คือ (1) มนุษย์ (2) พญานาคและสมบัติพญานาค (3) เกิดความโลภ (ตัณหา) เป็นเจตนาที่เป็นอกุศล (4) สร้างกุศลเพราะเป็นมรรควิธีที่จะได้สมบัติความเป็นนาค มีอยู่ 3 ประการ คือ การให้ทาน, การรักษาศีล, และเจริญภาวนา (5) เจตนาในวาระจิตสุดท้ายที่สุดเมื่อละอัตภาพนี้ไปก็จะได้เกิดเป็นพญานาคในภพภูมิที่ตนเองต้องการ

[19] ขุ.ชา.อ.(ไทย) 3/7/169

[20] ขุ.ชา.อ.(ไทย) 3/7/670.

กำเนิดพญานาค

ทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทใน “มหาสีหนาทสูตร” กำเนิดของพญานาคมีอยู่ในกำเนิด 4 ชนิด[21] คือ (1) อัณฑชะ กำเนิดในไข่ (2) ชลาพุชะ กำเนิดในครรภ์ (3) สังเสทชะ การเกิดในเถ้าไคลหรือที่ชื้นแฉะและ(4) โอปปติกะ การเกิดผุดขึ้น และนาคชั้นสูงกำเนิดแบบโอปปติกะ เป็นนาคชั้นปกครอง เป็นต้น และมาจากเหตุปัจจัยตามหลักคำสอนเรื่องอิทัปปัจจยตา[22] สัตว์ไม่ว่า จะเป็นประเภทใด (รวมทั้งมนุษย์ เทพ เปรตอสูรกาย) หากมีองค์ประกอบของการกระทำภายใต้ตัณหาดังกล่าวเมื่อจุติแล้วก็จะต้องมีการเกิดอย่างแน่นอน หรือเมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบด้าน การเกิด พระพุทธศาสนาได้จัดแบ่งไว้เป็น 3 ประการ (1) บิดามารดาร่วมกัน (2) มารดาอยู่ในฤดู (ช่วงเวลาไข่สุก) และ(3) มีสัตว์ผู้จะมาเกิด (คันธัพพะ)[23] เมื่อมีการประชุมองค์ประกอบ 3 ประการนี้การเกิดก็จะมีขึ้นจะเห็นได้ว่าการเกิดตามหลักการของพระพุทธศาสนาไม่ได้มีมาจากเหตุเพียงประการเดียวแต่มาจากสาเหตุหลาย ๆ อย่างมาเป็นปัจจัยเกื้อหนุนกันและกัน จึงจะเกิดผลหรือมีชีวิตเกิดขึ้นมาได้ซึ่งกรณีดังกล่าวถือได้ว่าเข้าได้กับหลักการทางพระพุทธศาสนาที่เห็นว่าการเกิดเป็นชีวิตมนุษย์จะต้องมีเหตุปัจจัยอิงอาศัยกันขึ้นมิได้เกิดเพราะการสร้าง ดังปรากฏในหลักการมีปัจจัยต่าง ๆ อิงอาศัยกันไม่ได้เกิดมาจากเหตุเพียงอย่างเดียว คืออำนาจของพระเจ้า กล่าวคือการเกิดเป็นพญานาคจะต้องมีปัจจัยอิงอาศัยกันดังต่อไปนี้ (1) ความปรารถนา (จิต) คือความประสงค์หรือต้องการเป็นพญานาค (2) การลงมือสร้างกุศลเพื่อมุ่งหวังให้เกิดกรณีดังกล่าวขึ้น (3) ก่อนตายหรือก่อนที่จุติจิตจะดับลง ก็มีใจโน้มเอียงไปในความเป็นพญานาคนั้นหรือ อีกกรณีหนึ่ง (1) มีความปรารถนา (จิต) ต้องการเป็นพญานาค (2) รักษาอุโบสถศีล เพื่อมุ่งหวังที่จะเป็นพญานาค (3) จิตสุดท้าย หรือจุติจิตมีความโน้มเอียงที่จะมุ่งไปสู่ความเป็นพญานาค หรือจะเป็น อีกกรณีหนึ่ง (1) การได้บวชเป็นพระสงฆ์และได้บำเพ็ญสมณธรรมเป็นอเนกอนันต์ (2) ได้กระทำผิดอาบัติแม้เพียงเล็กน้อย บางอย่างแต่ไม่ได้ปลงหรือแสดงคืน (3) วาระจิตสุดท้าย หรือจุติจิตโน้มเอียงไปติดในเรื่องนั้นทำให้จิตเศร้าหมอง (4) เมื่อละสังขารแล้วก็จะไปเกิดเป็นพญานาคจากเหตุผลที่กล่าวมาจะพบว่า เมื่อจุติแล้วก็จะมีภพมารองรับในลักษณะของรูปแบบหรือประเภทของการเป็นพญานาคแตกต่างกันเป็น 4 ประเภท[24] ซึ่งหากมีคำถามว่าแล้วอะไรจะเป็นตัวกำหนดว่าเมื่อเกิดแล้วจะเป็นนาคประเภทไหน คำตอบก็คือ กรรมจะเป็นตัวแบ่งหรือกำหนดว่าจะเป็นหรือถูกจัดอยู่ในประเภทใดได้บ้าง อนึ่งเราจะพบว่าสำหรับการเกิดเป็นพญานาคเมื่อพิจารณาจากเหตุปัจจัยตามหลักการทางพระพุทธศาสนาแล้วก็จะพบว่าย่อมอาศัยเหตุจตุปัจจัย 2 ประการ คือ (1) กุศลกรรมและ (2) อกุศลกรรม โดยเหตุปัจจัยทั้ง 2 ประการนี้ย่อมมีผลผลักดันทำให้เกิดเป็นนาคได้ กล่าวคือมนุษย์เราเกิดมาแล้วย่อมทำกรรมไว้ทั้ง 2 ด้านคือ

---

[21] ม.มู. (ไทย) 12/152/151,

[22] ดูรายละเอียดใน ม.มู. (ไทย) 12/404/438, ม.อุ. (ไทย) 14/126/164, สำ.นิ. (ไทย) 16/21,37,41,49,50,61,62/38-39,79,86,96,97,116,118, ขุ.อุ. (ไทย) 25/1,3/171,174., ขุ.ม. (ไทย) 29/186/526, ขุ.จู. (ไทย) 30/88/312.

[23] คันธัพพะ ในที่นี้หมายถึงสัตว์ผู้จะมาเกิดในครรภ์นั้น (ปฏิสนธิวิญญาณ) ม.มู.อ. (ไทย) 2/408/218 ม.มู. (ไทย) 12/408-409/443-445.

[24] สำ.ข.(ไทย) 17/342/351.

กรรมดีและกรรมชั่ว (อาจจะมีกรรมกลางๆ เรียกว่า อัพยากฤต) แต่โดยหลักๆก็คือกรรมดีกรรมชั่วและกรรมดีกรรมชั่วทั้งสองประการนี้เองที่เป็นเหตุทำให้เกิดเป็นนาค ซึ่งพระอรรถกถาจารย์ท่านได้อธิบายเอาไว้ว่า “อกุศลเป็นปัจจัยให้บุคคลนั้นเกิดขึ้นในกำเนิดนาคนั้น ส่วนกุศลเป็นปัจจัยให้นาคทั้งหลายที่เกิดมาแล้วสมบูรณ์”[25] หมายความว่า การถือกำเนิดเป็นนาคเกิดจากอกุศลกรรม คือ (1) ความโลภ อยากได้ทรัพย์ของพญานาคทั้งที่เห็นและได้ยินได้ฟังมาจากผู้อื่น เช่น กรณีของพระโอรสของพระเจ้าพรหมทัตในภูริทัตตชาดก หรือ ในจัมเปยยชาดก เป็นต้น ต่างก็เกิดโลภะอยากได้สมบัติของพญานาค (2) โมหะ หมายถึงเกิดความหลง เช่น กรณีของเอรกปัตตนาคราช หรือกรณีสามีที่ถูกภรรยากับชู้ฆ่าแล้วไปเกิดเป็นงูเขียวในบ้านของภรรยาเป็นต้น และประการสุดท้ายคือ (3) โทสะ ในกรณีของนาคราชที่ท่าอัมพติตถะที่อดีตเป็นนายท่าเรือแต่ถูกฆ่าตายในน้ำเกิดความอาฆาตจึงเกิดเป็นพญานาคดุร้ายในท่าน้ำนั้น เป็นต้น ซึ่งปัจจัยดังกล่าวนั้นได้เป็นปัจจัยก่อให้เกิดเป็นพญานาคเมื่อเกิดเป็นนาคแล้วกุศลกรรมที่ทำมา เช่น การถวายข้าวน้ำ ยาและผ้า เป็นต้น จะบันดาลให้มีทรัพย์คือความพร้อมมูลในภพนั้น ท่านจึงกล่าวว่าอกุศลส่งผลให้เกิด กุศลกรรมสร้างความพร้อมมูลให้เกิดขึ้นในภพแห่งนาค กล่าวโดยสรุปจะพบ การเกิดเป็นพญานาคมีมูลเหตุมาจาก (1) เหตุปัจจัยอิงอาศัยกันเกิดหรือ (2) เกิดมาจากกุศลกรรมและอกุศลกรรมที่มนุษย์ได้กระทำไว้ในขณะที่เป็นมนุษย์นั่นเอง และการสิ้นสุดการเกิดเป็นพญานาค พระพุทธศาสนาเห็นว่า การสิ้นสุดความเป็นพญานาคหรือการละอัตภาพความเป็นนาคมีดังต่อไปนี้ (1) การสิ้นสุดหรือละอัตภาพตามเวลาหรือตามกำหนดของบุญกรรมที่ตนเองได้กระทำมาหรือที่เราเรียกกันว่าการหมดบุญนั่นเอง (2) การละอัตภาพเพราะการสร้างกุศลให้มากขึ้นและตั้งจิตอธิษฐานเพื่อจะได้ไปเกิดในภพภูมิอื่น (3)การถูกครุฑจับกินเป็นอาหาร อนึ่ง เราจะพบว่า เมื่อนาคสิ้นชีวิตด้วยเหตุใดๆก็ตามการจะไปเกิดในภพภูมิใดนอกเหนือจากการเป็นนาคจะขึ้นอยู่กับ (1) ความปรารถนาที่พญานาคได้ทำไว้หรือตั้งใจไว้ว่าจะขอไปเกิด ณ สถานที่แห่งใด ซึ่งกรณีนี้จะมีอยู่ในกรณีของการเกิดความเบื่อหน่ายในความเป็นนาคแล้วปรารถนาภพภูมิอื่นและทำบุญตั้งเจตนาในเรื่องนั้น (2) บุญกรรมที่ตนเองได้ทำไว้ ในกรณีนี้จะเป็นกรณีของพญานาคที่ไม่ได้เกิดความเบื่อหน่ายในภพหรือตั้งความปรารถนาที่จะไปเกิด ณ ที่อื่น แต่การละอัตภาพจะมีได้ก็เพราะหมดบุญเก่า ต่อจากนั้นการจะไปจุติหรือเกิด ณ ภพใดก็ขึ้นอยู่กับบุญกรรมที่ทำไว้เท่านั้น

วิธีปฏิบัติต่อความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวพุทธไทย

เรื่องราวของพญานาคในดินแดนภาคเหนือภาคอีสานของประเทศไทย ที่ว่าคนไทยในสมัยก่อนมีความเป็นอยู่ที่สงบ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเมตตา งู หรือพญานาคที่ความนับถือในศาสนาพุทธ ก็มีชีวิตที่สงบเช่นกัน ชุมชนชาวบ้านคุ้นเคยเกี่ยวกับเรื่องราวให้รู้ได้ในส่วนใหญ่จะมีรูปของนิทานในชุมชนหมู่บ้าน ดังที่จะกล่าวดังต่อไปนี้ ผีบรรพบุรุษ การนับถือธรรมชาติเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นับถืองู มีตำนานเกี่ยวกับงูใหญ่ในที่นี้หมายถึง พญานาคในแถบแม่น้ำโขง แม่น้ำมูล แม่น้ำชี หนองหานหลวงสกลนคร หนองหานน้อยกุมภวาปี เกิดจากอิทธิฤทธิ์ของพญานาค นิทานหรือตำนานได้กล่าวถึงสาเหตุการเกิดทางสภาพภูมิศาสตร์ เพราะเชื่อ

[25] สำ.ขุ.อ. (ไทย)3/ 564.

กันว่าพญานาคเป็นผู้บันดาลให้ เกิดความมั่งคั่ง โดยเฉพาะในดินแดนภาคอีสานตอนบนของประเทศไทยนั้น เชื่อกันว่า “พญานาค” มีตัวตนจริง ดังจะสังเกตได้ชัดเจนว่าวัดวาอารามต่าง ๆ จะมีการสร้างรูปเหมือนพญานาคขึ้นแทบทุกแห่งก็ว่าได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามริมฝั่งแม่น้ำโขง เพราะชาวบ้านเชื่อว่าอาศัยอยู่ในเมืองบาดาลลึกลงไปในแม่น้ำโขงที่เห็นเป็นรูปธรรมมากที่สุด คือ “วันออกพรรษา” ที่ประชาชนมากมายต่างแห่กันไปพิสูจน์ปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “บั้งไฟพญานาค”

นอกจากพญานาคจะได้รับความนับถือในฐานะเป็นผู้บันดาลให้เกิดธรรมชาติแล้วพญานาคยังสามารถบันดาลให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ได้ทั้งสิ่งที่ดี เช่น เกิดความอุดมสมบูรณ์ หรือบันดาลให้เกิดสิ่งเลวร้าย เช่น ภัยพิบัติต่าง ๆ ทำให้บ้านเมืองล่มจมสลายไปอีกด้วย และในบางครั้งพญานาคก็ยังได้รับการยกย่องนับถือว่าเป็นบรรพบุรุษ เหตุผลต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ผู้คนในดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงมีคำบอกเล่าในลักษณะนิทานปรัมปราเกี่ยวข้องกับพญานาคมากมายและเชื่อกันว่าเป็นเรื่องจริงที่บังเกิดขึ้นกับบ้านเมืองในดินแดนแถบนี้พญานาคมักถูกผูกเขียนเรื่องราวขึ้นเป็นตำนานและความเชื่อซึ่งเป็นนิทานปรัมปรา (Myth) ถือว่าเป็นคติชาวบ้าน นิทานปรัมปราอันเป็นตำนานพญานาคที่สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมอันได้จากการอธิบายของชาวบ้านของพิธีกรรม ความเชื่อ และเรื่องราวทางวัฒนธรรมต่างๆ ที่สำคัญ คือ เรื่องราวในอดีตที่แฝงอยู่ในตำนานนั้นๆ ความเชื่อเรื่องพญานาคที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นในพื้นที่อีสาน เป็นอีกหนึ่งมิติที่ส่งผลทางความเชื่อที่มีการถ่ายทอดจากอดีต-ปัจจุบันเกี่ยวกับเรื่องความลี้ลับที่ทำให้ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเหล่านี้ถูกนำไปผูกติดกับเรื่องราวของสิ่งศักดิ์สิทธิ์, พลัง, อำนาจ หรือปาฏิหาริย์ด้านต่าง ๆ ที่มีความสอดคล้องกับความเชื่อในเรื่องของพญานาคทั้งในด้านศาสนาและการดำรงชีวิตอยู่ของชาวอีสานดังจะเห็นได้จากปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางธรรมชาติ คือ ปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค ตามความเชื่อของคนโบราณ “วันพระพุทธเจ้าเปิดโลก” ได้มาเชื่อมโยงกับเหตุการณ์สำคัญในปัจจุบัน คือ ปรากฏการณ์ “บั้งไฟพญานาค” บริเวณแม่น้ำโขง ตรงกับวันออกพรรษาของไทย หรือวันมหาปวารณาของลาว ตามคำบอกเล่าของคนในพื้นที่ ซึ่งเล่าสืบต่อกันมาหลายร้อยปี คือ พญานาคใต้ลำน้ำโขงจะขึ้นมาพ่นบั้งไฟเป็นดวงประทีปถวายเป็นพุทธบูชา เพื่อสรรเสริญคุณของพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า และเป็นการระลึกนึกถึงเหตุการณ์ในอดีต เมื่อครั้งที่พระศาสดาทรงเสด็จลงจากเทวโลกชั้นดาวดึงส์ และทรงใช้พระพุทธานุภาพ “เปิดโลก” เพื่อให้มนุษย์เทวดา พรหม และสัตว์ในอบายภูมิได้เห็นกันหมด พญานาคที่ลุ่มน้ำโขงก็เป็นอีกที่หนึ่งที่เห็นพุทธานุภาพนั้นแล้ว บังเกิดความเลื่อมใสและยิ่งตอกย้ำถึงความปรารถนาดั้งเดิมที่จะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคต จึงอธิษฐานซ้ำไปอีก ดังนั้นเมื่อถึงวันเข้าพรรษาทุกปี พญานาคก็จะออกมาจากนาคพิภพมาจำศีลภาวนาใต้ลำน้ำโขง ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่เสพเมถุนตลอดเวลา 3 เดือน เมื่อถึงวันออกพรรษา แล้วก็ระลึกนึกถึงพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคต ดวงไฟออกมาอย่างนุ่มนวลเป็นฟองอยู่ใต้น้ำก็กลม ๆ เนื่องจากเป็นของกึ่งหยาบกึ่งละเอียด ทำให้เวลาลอยพ้นน้ำขึ้นมา ผิวน้ำจะไม่กระเพื่อม คือ เหมือนผ่านอากาศ แล้วลอยขึ้นไปสว่างวาบบนท้องฟ้า ตอนแรกท่านก็มาตามลำพังตนเดียว ต่อมาบริวารเกิดศรัทธา ตามขึ้นมาจำศีลด้วยบั้งไฟที่ส่องสว่างขึ้นบนท้องฟ้า ช่วงสั้นบ้างยาวบ้าง ดวงโตบ้าง แล้วแต่อานุภาพของแต่ละท่าน ใครกำลังบารมี มีอ่อนก็พ่นได้ไม่กี่ดวง แล้วก็สูงไม่มาก ด้วยเหตุนี้ บั้งไฟพญานาคจึงเกิดขึ้นในวันออกพรรษาทุกปี และเริ่มมีมากขึ้นตาม ห้วย หนอง คลอง บึง

ต่าง ๆ บั้งไฟพญานาคจึงไม่ใช่ปรากฏการณ์ตามธรรมชาติหรือสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นแต่ อย่างใดแต่เป็นปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติ ที่เกิดด้วยแรงปีติของพญานาค ซึ่งเจริญพุทธานุสติบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นการร่วมชุมนุมกันเป็นมหาสมาคม เพื่อสร้างบุญใหญ่ประจำปีของเหล่าพญานาคทั้งสองแผ่นดินนั่นเอง เราจึงเห็นบั้งไฟพญานาคเกิดขึ้นเฉพาะวันออกพรรษาเท่านั้น ทั้งนี้ในปีใดประเทศไทยมีเดือนแปดสองหน วันออกพรรษาจะไม่ตรงกับประเทศลาว บั้งไฟพญานาคจะขึ้นเฉพาะตรงกับลาวเท่านั้นเพียงวันเดียว

คุณค่าของการศึกษาแนวคิดเรื่องพญานาคในพระพุทธศาสนามีดังต่อไปนี้ คุณค่าด้านการฝึกตนเอง ดังจะเห็นได้จากการที่จะได้เป็นพญานาค จะต้องฝึกฝนตนเองด้วยการให้ทานรักษาศีลและเจริญภาวนา รวมถึงการตั้งความปรารถนาที่จะเกิดเป็นพญานาคอย่างแรงกล้า ซึ่งการทำเช่นนั้นได้ก็จะต้องมีการฝึกฝนตนเองเป็นสำคัญ แม้กระทั่งตอนที่พญานาคเกิดความเบื่อหน่ายในภพภูมิสมบัติและความเป็นนาคของตนแล้ว ปรารถนาจะพ้นจากความเป็นนาค ก็จะต้องฝึกฝนตนเองอย่าง อุกกฤตด้วยการตามรักษาศีลอย่างเคร่งครัดด้วยการขึ้นไปบนโลกมนุษย์แล้วทำการปฏิบัติธรรมและรักษาศีลบนจอมปลวก ซึ่งในระหว่างนั้นหากมีคนมาจับมาทำร้าย ก็จะไม่ลุอำนาจแก่ความโกรธเพราะความตั้งใจว่าการรักษาสัจจะแบบนี้จะทำให้ตนเองได้เกิดเป็นมนุษย์[26] ซึ่งถือว่า เจตนารมณ์เช่นนี้เป็นการฝึกฝนพัฒนาตนเอง

คุณค่าในเรื่องความอดทนและการรักษาศีล คำว่า ความอดทน หมายถึง การอดกลั้นต่อกิเลสที่เข้ามารบกวนจิตใจ ประการต่อมาก็คืออดทนต่อความยากลำบากในการทำงานหรือการดำเนินชีวิต ซึ่งการอดทนนั้น มี 2 ประเภท คือ อดทนต่อความลำบากทางกายและอดทนต่อความกดดันความบีบคั้นทางจิต ส่วนคำว่า สัจจะ หมายถึง ความจริงใจรักษาคำมั่นหรือคำอธิษฐานที่ตนเองได้เอ่ยหรือตั้งใจไว้เช่นหากเราตั้งใจว่าจะไม่ดื่มเหล้าตลอดชีวิต ก็จะต้องรักษาคำอธิษฐานนั้นโดยไม่เข้าไปดื่มเหล้าหรือละเมิด (ล่วง) ต่อความตั้งใจที่ได้กระทำไว้แม้ชีวิตจะจบลงด้วยการรักษาคำมั่นก็ต้องยอม ซึ่งจากการศึกษาเรื่องพญานาคมาทั้งหมดย่อมทำให้เราได้คุณค่าจากหลักธรรมทั้ง 2 ประการนี้ สำหรับหลักธรรมเรื่องความอดทนอดกลั้นและการตามรักษาสัจจะ เราจะพบได้ในกรณีของสังขปาลนาคราช[27] จัมเปยยนาคราช[28] และภูริทัตตนาคราช[29] ซึ่งทั้ง 3 กรณีจะมีคุณธรรม 2 ข้อ เหมือนกันคือเพื่อมุ่งหวังการได้ละอัตภาพของความเป็นพญานาค จึงต้อง (1) ขึ้นมาบนโลกมนุษย์เพื่อรักษา ศีล 8 (2) แม้นหากเกิดภยันตรายใด ๆ ขึ้นระหว่างรักษาศีลคือมีคนมาพบจับไป ทำร้ายหรือฆ่าทิ้งก็จะไม่ละเมิดต่อสัจจะอธิษฐานที่ได้กระทำไว้แล้ว ซึ่งเราจะพบว่าพญานาคราชทั้ง 3 ได้กระทำตามที่อธิษฐานไว้อย่างเคร่งครัด คือรักษาศีล รักษาสัจจะ แม้เมื่อมีนายพรานหรือหมองูมาจับไปทำร้ายได้รับความเจ็บปวดแสนสาหัสสักเท่าใด แม้ว่าจะมีฤทธิ์สามารถฆ่าคนเหล่านี้ได้ด้วยความโกรธ เพียงเสี้ยววินาทีให้เป็นจุลด้วยไฟจากจมูก แต่ก็ไม่ทำสู้อดทนและรักษาสัจจะอย่างเต็มที่และเต็มใจ ในที่สุดผลจากการอดทนและมีสัจจะก็ทำให้พญานาคทั้ง 3 ตนรอดจากการถูกทำร้ายและเมื่อจะจุติ จิตก็ได้ไปถือกำเนิดในภพภูมิที่สูงกว่า

---

[26] ขุ.ชา.อ.(ไทย)3/7/670. ขุ.ชา.อ.(ไทย)3/7/169

[27] ขุ.ชา.อ.(ไทย)3/7/670.

[28] ขุ.ชา.อ.(ไทย)3/7/169

[29] ขุ.ชา.อ.(ไทย)4/3/33.

จากกรณีดังกล่าวมาย่อมให้คุณค่า คือ คนเราต้องรู้จักอดทนและมีสัจจะกับตัวเองทั้งต่อหน้าและลับหลังซึ่งความอดทนนั้นมีนักปราชญ์บางท่านกล่าวว่า ความอดทนทำให้คนเป็นคนดีอดทนถึงที่ได้ดีทุกคน หมายความว่าหากเรารู้จักการอดทนแล้วก็จะสามารถบรรลุคุณธรรมความดีต่าง ๆ ได้ซึ่งพระพุทธองค์เองได้ตรัสว่า ความอดทนเป็นตบะอย่างยิ่ง และความอดทนนั้นจะได้ผลก็จะต้องมาคู่กับความมีสัจจะคือความจริงใจรักษาคำพูด ความตั้งใจ โดยธรรม 2 ประการนี้จะต้องมาคู่กัน หากมนุษย์เรามีคุณธรรมทั้ง 2 ประการนี้ ก็จะสามารถดำเนินชีวิตไปได้ และประสบผลสำเร็จได้ไม่ยากนัก

บทสรุป

ความเชื่อเรื่องพญานาคมีความผูกพันกับชีวิตของคนอีสานตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เกี่ยวข้องกับชีวิตตลอดเวลา อำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งมีพญานาคเป็นตัวแทน จึงเป็นพื้นฐานสำคัญของวิถีชีวิตชาวอีสานมาตั้งแต่ครั้งอดีต พญานาคทำให้ชาวอีสานดำรงชีวิตอยู่ในสังคมเดียวกันด้วยความราบรื่น สงบสุข โดยไม่ต้องมีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร มีศาลมาคอยตัดสินคดีถึงสิ่งถูกผิด ความเชื่อเรื่องพญานาคในท้องถิ่นจะเป็นสิ่งที่ชี้ว่า อย่างนั้นดีอย่างนี้ไม่ดี ความเชื่อเรื่องพญานาคนั้น ความสำคัญอาจจะไม่อยู่ที่พญานาค แต่อยู่ที่จิตสำนึกของมนุษย์ ที่จะตัดสินเรื่องราวต่างๆ และประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพญานาค ความคิดอันหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมแห่ง “นาคพิธี” พญานาคได้ปรากฏตามประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทำให้คติความเชื่อเรื่องพญานาคมีพญานาคมีพลานุภาพและคงความศักดิ์สิทธิ์ ความชัดเจนของเนื้อหาในนาคพิธีเหล่านั้นที่ทำให้เราได้เข้าใจสายสัมพันธ์ในวิถีชีวิตชาวอีสานกับธรรมชาติที่มีความผูกพันกันอย่างเหนียวแน่น รวมถึงรับรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของบรรพชน สังคมและวัฒนธรรมตั้งแต่สมัยอดีตที่มีการผสมผสานความเชื่อระหว่าง (พุทธ-พราหมณ์-ผี) อันเป็นมโนทัศน์ของชาวอีสานที่มีความกลมกลืน ที่สามารถดำรงอยู่บนโลกจนถึงปัจจุบันได้อย่างลงตัว

ส่วนพญานาคชอบฟังธรรม การฝึกใฝ่ในธรรมะของพญานาคและโดยเฉพาะเรื่องราวของนาคปรากฏในตำนาน หรือนิทานปรัมปราทางศาสนาล้วนปรากฏเหตุการณ์และความเชื่อไปในลักษณะเดียวกัน คือการที่เหล่าพญานาคทั้งหลายน้อมตนมานมัสการรับใช้ศาสนา และถวายตัวเป็นผู้สืบทอดรักษาพระพุทธศาสนาตั้งแต่ครั้งอดีตกาล โดยความเชื่อนี้ได้ถูกถ่ายทอดจากผู้เฒ่าผู้แก่จนถึงรุ่นลูกหลานในยุคปัจจุบัน เรื่องราวของพญานาคยังคงมีให้ได้พบเห็นและได้ยินอย่างต่อเนื่อง จำคำบอกเล่าของพระอริยสงฆ์ที่มีญาณวิชาแก่กล้าที่สามารถพบเจอเหล่าพญานาคในลักษณะต่าง ๆ จากการมองเห็น, ได้ยินเสียง หรือการใช้จิตสัมผัส จึงทำให้ความเชื่อเรื่องของพญานาคในด้านศาสนายังคงดำรงอยู่ไม่มีวันจางหายไปจากความเชื่อเดิมเมื่อครั้งในอดีต ความเชื่อเรื่องพญานาคตามหลักของพระพุทธศาสนานั้น มีความเกี่ยวเนื่องกับศีลธรรม คือ การจะเกิดเป็นพญานาคได้จะต้อง รักษาศีล 5 และศีล 8 และมีคุณธรรม คือ (1) ขันติ ความอดทนและอดกลั้นต่อกิเลสที่เข้ามารบกวนจิตใจ อดทนต่อความยากลำบากในการทำงานหรือการดำเนินชีวิต ซึ่งการอดทนนั้น มี 2 ประเภท คือ อดทนต่อความลำบากทางกาย และอดทนต่อความกดดันความบีบคั้นทางจิต และ (2) สัจจะ คือ ความจริงใจรักษาคำมั่นหรือคำอธิษฐานที่ตนเองได้เอ่ยหรือตั้งใจไว้ เช่น ตั้งใจว่าจะไม่ดื่มเหล้าตลอดชีวิต ก็จะต้องรักษาคำอธิษฐานนั้นโดยไม่ดื่มเหล้า ความตั้งใจการรักษาคำมั่นนี้แม้จะก็ต้องยอม

จากการศึกษาเรื่องพญานาคนี้ ย่อมทำให้เราได้รับคุณค่าจากหลักธรรมทั้ง 2 ประการนี้ คือ หลักธรรมเรื่องขันติความอดทนอดกลั้น และสัจจะการตามรักษาคำมั่น

บรรณานุกรม

จิตร ภูมิศักดิ์. **ความเป็นของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของ ชนชาติอื่น** ฉบับสมบูรณ์ เพิ่มเติมข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม. พิมพ์ครั้งที่ 2 (แก้ไขเพิ่มเติม). (กรุงเทพมหานคร : สยาม, 2535.

จิตร เอมพันธ์.“พญานาค เทพเจ้าแห่งลุ่มแม่น้ำโขง : พิธีกรรมกับระบบความเชื่อพื้นบ้านแห่ง วัฒนธรรมอีสาน” **วิทยานิพนธ์ปริญญามานุษวิทยามหาบัณฑิต** สาขามานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

ชิน อยู่ดี. **สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2510.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระจันทบุรีนฤนาถ ปทานุกรมบาลี-ไทย อังกฤษ สันสกฤต พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2513.

พระสิริรัตนปัญญาเถระ วชิรสารัตถสังคหะ สหภูมิสงฆ์อยุธยาและศิษยานุศิษย์จัดพิมพ์ถวายในงานฉลองหิรัณยบัฏและทำบุญอายุ พระวิสุทธิวงศาจารย์ วัดสุทัศน์เทพวราราม พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2512.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ศรีศักร วัลลิโภดม. **แอ่งอารยธรรมอีสาน**. ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ, 2533.

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาผู้นำ
Buddhism and Development of leaders.

พระมหานรินทร์ สุรปณฺโญ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

บทคัดย่อ

ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นยุคโลกไร้พรมแดนนี้ ปัญหาเกี่ยวกับผู้นำก็มักเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันอยู่เสมอ ผู้นำบริหารงานอย่างไม่มีเอกภาพ ผู้นำใช้อำนาจโดยมิชอบเพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนและพวกพ้อง และยึดหลักประโยชน์นิยมเป็นใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงความอยู่รอดขององค์กรหรือคนในสังคมส่วนใหญ่

สถาบันศาสนา ถือเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่งของประเทศไทย ควบคู่กันกับสถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมคำสอนที่สามารถทดสอบและพิสูจน์ได้ตามแนวแห่งวิทยาศาสตร์ มีหลักในการบริหารการพัฒนา ทั้งการพัฒนาตน การพัฒนาคน และการพัฒนางาน มีหลักธรรมในการปกครองตนเอง ปกครองหมู่คณะ ปกครองประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวม เรียกว่า พุทธธรรม พระสงฆ์เป็นตัวแทนของสถาบันพระศาสนาที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยมาตลอด มีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้มาก มีหน้าที่สำคัญในการชี้นำการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นส่วนใหญ่ในด้านศีลธรรม โดยใช้หลักพุทธธรรมในการกระตุ้นหรือพัฒนาผู้นำ ผู้นำองค์กรต่าง ๆ จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากที่จะต้องรู้หลักพุทธธรรม และนำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อจะได้ร่วมกันพัฒนาประเทศชาติให้มั่นคงถาวรอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนา, การพัฒนา, ผู้นำ

Abstract

In the era of globalized society that is a borderless world, problems about the leader is often occur in the present society. Leaders manage without unity, leaders abuse their power for the benefit of themselves and their peers, and are based on the principles of goodwill, regardless of the survival of most organizations or people.

Religious institutions are considered one of the most important institutions in Thailand along with the National and Monarchy. Especially Buddhism, which is a religion with doctrines and teachings that can be tested and proven according to science. Buddhism is a religion that has principles of development management, both personal development, human development and job development, has the principles of self-government, group governing, national or public society, Which is called

"Buddhadhamma" (Buddhist morality). The monks have always been representatives of the religious institute that exists with Thai society. Monks have a great influence on encouraging or introducing social activities and causing many changes. They play a vital role in guiding the lives of most Thais in a moral way, using Buddhist principles to motivate or develop leaders. The leaders of various organizations are therefore very important to know Buddhist principles and put into practice in order to jointly develop the country to be stable and sustainable.

Keywords : Buddhism, Development, The leader

บทนำ

ในองค์กรหนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของภาครัฐหรือเอกชน บุคคลสำคัญที่จะทำให้กลไกในระบบการบริหารงานขององค์กรใด ๆ ดำเนินไปสู่จุดหมายที่ดีงาม ก็คือ "ผู้นำ" ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายการบริหาร การจัดการ รวมถึงการริเริ่ม การวางแผน การบริการ กำกับการและดำเนินการปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้สัมฤทธิผลตามเป้าหมายขององค์กรผู้นำจึงเป็นผู้มีอิทธิพลที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเป็นไปขององค์กรในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านที่เกี่ยวกับการบริหารและการบุคคล ดังนั้นในทุกองค์กรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำ ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นยุคโลกไร้พรมแดนนี้ ในทุกองค์กรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำ ในทุกสังคมซึ่งประกอบด้วยสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา ย่อมต้องมีผู้นำ เพื่อช่วยกำหนดทิศทาง ช่วยสั่งการ ช่วยควบคุมระบบและช่วยประสานให้คนทั้งหลายทำงานร่วมกัน เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายที่ดีงามที่ได้วางไว้ร่วมกันนอกจากนี้ปัญหาเกี่ยวกับผู้นำก็มักเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันเสมอ ผู้นำบริหารงานอย่างไม่มีเอกภาพ ไม่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ใช้อำนาจโดยมิชอบ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนและพวกพ้อง และยึดหลักประโยชน์นิยมเป็นใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงความอยู่รอดขององค์กรหรือคนในสังคมส่วนใหญ่ เมื่อเป็นเช่นนั้นย่อมทำให้เกิดสภาพการณ์ของสภาวะผู้นำที่ไม่พึงประสงค์เกิดขึ้นในสังคม[1] หากผู้นำขาดซึ่งคุณธรรมและจริยธรรม ย่อมทำให้ผู้นำนั้นขาดความชอบธรรมในการทำหน้าที่ในองค์กรนั้นต่อไป ทั้งนี้เนื่องจากคุณธรรมและจริยธรรมถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของบทบาทหน้าที่ของผู้นำ ที่ทำให้ผู้นำสามารถได้รับการยอมรับความเชื่อถือตลอดจนการนับถือจากบุคคลต่าง ๆ ทั้งในองค์กรและในสังคมทั่วไป ดังนั้น ปัญหาการขาดคุณธรรมและจริยธรรมของผู้นำ ย่อมทำให้ผู้นำไม่เป็นที่ยอมรับต่อบุคคลทั่วไปในองค์กรและในสังคม ซึ่งย่อมส่งผลกระทบ

[1] มนตรี พีรพลพิพัฒน์, "จริยธรรมกับภาวะผู้นำ : ศึกษาทัศนะนักวิชาการรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศที่มีต่อผู้นำทางการเมือง", **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, (คณะสังคมศาสตร์และมนุษย์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540), หน้า 1.

ต่อหลักการบริหารงานและภาพลักษณ์ขององค์กรให้เสื่อมลง และย่อมนำมาซึ่งความล่มสลายขององค์กรในอนาคตเช่นกัน[2]

ในหลักธรรมพระพุทธศาสนาก็ให้ความสำคัญของผู้นำ ดังพระพุทธพจน์เกี่ยวกับผู้นำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “เมื่อฝูงโคทั้งหลายว่ายน้ำข้าม ถ้าโคจ่าฝูงไปคด โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปคดฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมบัติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็จะประพฤติซ้ำเสียหาย แว่นแคว้นทั้งหมดก็จะยากเข็ญหากผู้ปกครองเป็นผู้ไร้ธรรม เมื่อฝูงโควว่ายน้ำข้าม ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรงฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมบัติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็พลอยดำเนินตาม ทั้งแว่นแคว้นก็จะอยู่เป็นสุข หากผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม”[3] จากข้อความที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ได้กล่าวถึงพุทธศาสนากับการพัฒนาผู้นำ ผู้เขียนเล็งเห็นถึงความสำคัญของประวัติความเป็นมาของพุทธศาสนากับการพัฒนาผู้นำ เพราะจะทำให้เข้าใจถึงประวัติความเป็นมาของพุทธศาสนากับการพัฒนาผู้นำได้อย่างถูกต้อง ดังต่อไปนี้

สถาบันพระพุทธศาสนากับการพัฒนาผู้นำ

สถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่งของประเทศไทย ควบคู่กันกับสถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมคำสอนที่สามารถทดสอบและพิสูจน์ได้ตามแนวแห่งวิทยาศาสตร์ มีหลักในการบริหารการพัฒนา ทั้งการพัฒนาตน การพัฒนาคน และการพัฒนางาน มีหลักธรรมในการปกครองตนเอง ปกครองหมู่คณะ ปกครองประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวม หรือแม้แต่หลักคุ้มครองโลก ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนานั้นเป็นระบบวัฒนธรรมที่ส่งเสริมและกำหนดจริยธรรม หรือศีลธรรมของบุคคล และชุมชน ซึ่งมีผลไปถึงการประพฤติปฏิบัติ อีกทั้งยังเป็นสิ่งช่วยตรวจสอบ ควบคุม และเปลี่ยนแปลงความต้องการ แรงขับหรือความสนใจ ตลอดจนบังคับจิตใจ ความรู้สึก อารมณ์ของคน ด้วยการให้แบบแผนแห่งค่านิยมขั้นอุดมการณ์สุดยอด ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการบังคับตัวเองหรือการควบคุมบังคับภายในอันได้แก่การที่เราต้องมีศีลสัตย์[4] จะเห็นได้ว่าในสังคมไทยปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เนื่องจากการดำเนินชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ตั้งแต่เกิดจนตาย ก็ต้องเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หรือแม้กระทั้งศิลปะและวัฒนธรรมต่าง ๆ ของไทย ก็ได้รับอิทธิพลมาจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งฝังอยู่ในความคิดในชีวิตจิตใจของคนไทยมาช้านาน สังเกตได้จากผลสะท้อนที่ปรากฏออกมาในด้านต่าง ๆ เช่น วิถีชีวิต ทัศนคติ

---

[2] เฟรด อี. ฟีดเลอร์, มาร์ติน เอ็ม เชเมอรส์ และ ลินดา มาฮาร์, **ค้นหาความเป็นผู้นำ,** เรียบเรียงโดยชูชัย สมิทธิไกร, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น, 2531), หน้า 15.

[3] องฺ. จตุกฺก. (ไทย) 21/70/98

[4] ทินพันธุ์ นาคะตะ, **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย,** พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : หจก. สหายบล็อกการพิมพ์, 2544), หน้า 21.

พฤติกรรม นิสัยใจคอของคนไทย ตลอดถึงวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ก็เป็นผลจากพระพุทธศาสนาเช่นกัน ยิ่งในปัจจุบัน ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุลุกลามไปทั่ว ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมจากอดีตถึงปัจจุบัน นับได้ว่าส่งผลกระทบต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะช่วงทศวรรษที่ผ่านมาที่เรียกกันว่า อัสดงคตานุวัตร (Westernization) ตามกระแสโลกาภิวัตน์[5]

ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ทำให้ชาวพุทธเหินห่างจากพระพุทธศาสนา ไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร เพราะเหตุที่ไม่ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนานี่เอง จึงก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในสังคมไทยมากมาย ดังที่ปรากฏตามสื่อต่าง ๆ ในปัจจุบัน ซึ่งภายใต้ภาวการณ์ที่เป็นเช่นนี้ การมีผู้นำที่ดี ที่ประพฤติตนตามหลักการของผู้นำในพระพุทธศาสนา จึงถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ[6] พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เชื่อและส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาตนเองฝึกฝนตนเองให้สมบูรณ์สูงสุด คือ ผู้นำโดยใช้พระธรรมเป็นเครื่องมือฝึกฝน และมีพระสงฆ์เป็นผู้ยืนยันความจริงดังกล่าว พระสงฆ์จึงมีบทบาทที่สำคัญที่จะนำหลักธรรมทางศาสนาเข้ามาใช้กับงานพัฒนาคนสู่ความเป็นผู้นำ ควรมีการนำหลักธรรมมาเป็นพื้นฐานทั้งในการกำหนดเป้าหมายและกำหนดแนวทางในการพัฒนา ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันมีค่าและเป็นเครื่องชี้นำวิถีทางการดำเนินชีวิตอันสันติสุข เน้นให้คนได้รู้จักพัฒนาตนเองโดยการเรียนรู้แนวทางการดำเนินการพัฒนาตามหลักธรรม จะต้องเริ่มจากการพิจารณาให้เกิดความเข้าใจถึงลักษณะของชีวิตให้ถูกต้อง โดยเฉพาะที่เป็นปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางการดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายอย่างไม่มีปัญหา

พระสงฆ์กับการพัฒนาผู้นำ

พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันที่สำคัญของชาติ คือ สถาบันพระพุทธศาสนาซึ่งได้รับการยอมรับและได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านมาตลอด ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์เป็นผู้มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน หากมองย้อนกลับไปในอดีตจะพบว่าชาวบ้านเมื่อประสบกับปัญหาหรือเกิดทุกข์ร้อนใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือจิต ก็จะพากันไปวัด ไปพบพระสงฆ์เพื่อปรึกษาและระบายความทุกข์ ดูเหมือนว่าพระสงฆ์จะสามารถแก้ปัญหาความทุกข์ร้อนของพวกเขาได้ทุกอย่าง ฉะนั้นวัดและพระสงฆ์ในอดีต จึงมีบทบาทมาก พระสงฆ์เป็นทั้งครูสอนหนังสือ สอนศีลธรรม สอนวิชาชีพ ให้กับลูกหลานของชาวบ้าน เป็นทั้งหมอรักษาชาวบ้านที่เจ็บไข้ไม่สบาย ชาวบ้านเมื่อมีใครเกิดล้มป่วย บรรดาญาติ ๆ ก็พาไปวัด เพื่อให้พระสงฆ์ช่วยเยียวยารักษา เป็นทั้งนักสังคมสงเคราะห์ ช่วยเหลือชาวบ้านที่ได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อนต่าง ๆ เช่น คนชราและเด็กกำพร้าที่ไม่มีคนเลี้ยงดูหรือคนที่ถูกไฟไหม้ น้ำท่วมเป็นต้น เป็นทั้งผู้พิพากษาตัดสินคดีและประนีประนอมความให้กับชาวบ้านที่เกิดกรณีพิพาทกัน เป็นทั้งจิตแพทย์ที่ช่วยแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับ

---

[5] พระไพศาล วิสาโล, **พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้นและทางออกจากวิกฤติ,** (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี–สฤษดิ์วงศ์, 2546), หน้า 202.

[6] มนตรี พีรพลพิพัฒน์, **“จริยธรรมกับภาวะผู้นำ : ศึกษาทัศนะนักวิชาการรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศที่มีต่อผู้นำทางการเมือง”**, หน้า 1.

สุขภาพจิตให้กับชาวบ้าน นอกจากนั้นพระสงฆ์ยังเป็นเหมือนนักวิชาการเกษตรและพัฒนา ที่คอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการปลูกพืช วิธีการเลี้ยงสัตว์และฝึกวิชาชีพต่าง ๆ ให้กับชาวบ้าน[7] พระสงฆ์เป็นตัวแทนของสถาบันพระศาสนาที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยมาตลอด มีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้มาก ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความสำคัญยิ่ง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะพบได้ว่าพระสงฆ์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวบ้าน มีหน้าที่สำคัญในการชี้นำการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นส่วนใหญ่ทั้งทางด้านศีลธรรมจรรยากิจกรรมทางโลก จึงอาจกล่าวได้ว่าพระสงฆ์เป็นสถาบันที่ขาดไม่ได้ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนที่อยู่ในชนบท นอกจากจะเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจและเป็นสถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทางศาสนาแล้วยังทำหน้าที่ให้บริการอื่น ๆ ที่กลไกของรัฐเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึงเพื่อสร้างบูรณาการในชุมชน พระสงฆ์นับเป็นสถาบันที่ได้รับความเคารพ เป็นที่พึ่งทางจิตใจและร่างกายของชาวชนบทที่ยากไร้และห่างไกลการพัฒนาของรัฐ นอกจากนั้นวัดยังเป็นศูนย์พิธีกรรมทางประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้าน จึงไม่เป็นเพียงศูนย์รวมทางจิตใจเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์รวมด้านนันทนาการและความบันเทิงอีกด้วย พระสงฆ์ในชนบทเป็นที่เคารพของชาวบ้าน ถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจและวัตถุเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เรื่องนั้นมักได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชาวบ้านอย่างมีจิตศรัทธาและสามารถประสบความสำเร็จได้โดยง่าย[8]

แต่บทบาทต่าง ๆ ของพระสงฆ์ที่เคยมีมาตั้งแต่อดีต นับวันจะลดลงไปจากสังคมไทย เพราะปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุจากประเทศตะวันตก ได้หลั่งไหลเข้ามามีอิทธิพลต่อความคิดจิตใจและการดำเนินชีวิตของคนไทย เป็นเหตุให้ชาวบ้านหลงใหลในวัตถุ โดยไม่คำนึงถึงบาปบุญคุณโทษและผลเสียหายที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวม นอกจากคนที่ถูกกระแสแห่งวัตถุนิยมเข้าครอบงำแล้วยังถูกระบบทุนนิยมที่แพร่กระจายมาพร้อมกับอารยธรรมตะวันตกเข้าครอบงำอีกด้วย และการศึกษาแผนใหม่ของไทยก็ปรับไปตามระบบทุนนิยม พระสงฆ์กับชาวบ้านก็เริ่มห่างเหินออกจากกัน เพราะโรงเรียนเข้าสวมรับบทบาทให้การศึกษาแทนวัด ระบบทุนนิยมเข้าครอบงำวิถีแห่งการพึ่งพาตนเอง จากแนวการผลิตเพื่อยังชีพ ผลิตเพื่อการแลกเปลี่ยนไปสู่กลไกเพื่อการซื้อขาย ดังนั้นการแลกเปลี่ยน การช่วยเหลือเกื้อกูล การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ที่ชาวบ้านได้รับการอบรมจากวัดจึงเริ่มลดน้อยลงจนเกือบจะสิ้นสุดลงในปัจจุบัน เพราะสภาพสังคมไม่เอื้อให้พระสงฆ์กับชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเหมือนเช่นอดีต วัดกับบ้านจึงมีช่องว่างต่อกัน เป็นเหตุให้คุณค่าแท้ที่เต็มไปด้วยความงดงามทางศีลธรรม และจริยธรรมของวัด ได้กลับกลายเป็นเพียงที่พึ่งทางพิธีกรรม และเป็นแหล่งมอมเมาชาวบ้านให้ยึดติดไสยศาสตร์เป็นการซ้ำเติมชาวบ้านเข้าไปอีก แต่อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมแล้วพระสงฆ์ยังมีประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างอเนกอนันต์โดยเฉพาะการเผยแผ่อบรม

---

[7] พินิจ ลาภธนานันท์, **บทบาทพระสงฆ์ในงานพัฒนาชนบท**, (สถาบันวิจัยสังคม : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2529).

[8] ทินพันธ์ นาคะตะ , **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, 2539), หน้า 5.

ศีลธรรมจริยธรรม[9] และหลักพุทธธรรม ซึ่งหมายถึง การประมวลคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงประกาศและบัญญัติไว้เป็นที่ทราบกันว่าภายหลังพุทธปรินิพพานแล้ว ได้มีการรวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอย่างเป็นระบบครบถ้วนอยู่ในรูปแบบที่เรียกกันว่าคัมภีร์พระไตรปิฎก เพื่อให้เป็นแหล่งสืบค้นคำสอนเดิมแท้ของพระพุทธเจ้า เป็นเสมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้า พุทธธรรมมีค่าสำหรับวิถีชีวิตของมวลมนุษย์โดยเท่าเทียมกัน ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับระดับสติปัญญา ความสามารถของแต่ละบุคคล ที่จะนำมาพัฒนาตนเองให้เกิดความสุข ความเจริญงอกงามในชีวิต เพราะพระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้ค้นพบทางเดินของชีวิตแล้วนำมาบอกกล่าวให้แก่บุคคลอื่นเท่านั้น ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า “ตถาคตเป็นเพียงผู้บอก คือ ชี้ทางให้ ส่วนตัวการกระทำนั้น เป็นเรื่องที่ แต่ละคนต้องเพียรพยายามเอาเอง”[10] จะเห็นได้ว่าตั่งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันสถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เป็นสถาบันที่มุ่งในการพัฒนาตน พัฒนาคน และพัฒนางาน โดยมีพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนามีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมต่าง ๆ อย่างมากมาย โดยมุ่งเน้นการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาเผยแพร่และพัฒนาเพื่อให้ประชาชนเกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน

หลักธรรมสำหรับการพัฒนาผู้นำ

ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงผู้นำมีลักษณะใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ ติเตียนหรือชี้ผิดถูกที่ควรติหรือชี้ข้อผิดข้อถูก ซึ่งหลักธรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ผู้นำสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยใช้ควบคู่กับกฎหมายรัฐธรรมนูญและระเบียบข้อบังคับของแต่ละสังคมองค์กรหรือหน่วยงานนั้น ๆ เพื่อให้งานบริหารลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ มีดังนี้

1. จักรวรรดิวัตร

เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้ผู้ปกครองดำเนินกุศโลบายในทางการเมือง วัตถุประสงค์ของหลักจักรวรรดิวัตรนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริงของสังคมโดยส่วนรวมโดยมุ่งสอนให้ผู้นำใช้อำนาจเพื่อสร้างสรรค์ความสงบสุขและระบบเศรษฐกิจที่ดีของราษฎรและจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การอธิบายถึงวิธีการที่ใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อราษฎร ดังข้อความที่ปรากฏในจักกวัตติสูตร พระราชฤษีตรัสแก่กษัตราธิราชผู้เป็นบุตรว่า “ลูกเอ๋ย ถ้าเช่นนั้น ลูกจงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองชนภายในกำลังพล พวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จพราหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท สมณพราหมณ์ สัตว์ จำพวกเนื้อและนกโดยธรรม การกระทำสิ่งที่ผิดแบบแผน อย่าได้เป็นไปในแว่นแคว้น ของลูก อนึ่ง บุคคลเหล่าใดในแว่นแคว้นของลูก ไม่มีทรัพย์ ลูกพึงให้ทรัพย์แก่บุคคล เหล่านั้นด้วย อนึ่ง สมณพราหมณ์เหล่าใดในแว่นแคว้นของ

---

[9] ภัทรพร สิริกาญจน, **หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทพระคำเขียนสุวณฺโณในการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), หน้า 2.

[10] ขุ.ธ. (ภาษาไทย) 25/276/117.

ลูก เว้นขาดจากความมัวเมา และความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติ (ความอดทน) และโสรัจจะ (ความเสงี่ยม) ฝึกตน สงบตน ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว ลูกพึงเข้าไปหา สมณพราหมณ์เหล่านั้นตามกาลอันควรแล้วไต่ถามสอบถามว่า “ท่านขอรับ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษอะไรไม่มีโทษ อะไรควรเกี่ยวข้อง อะไรไม่ควรเกี่ยวข้อง อะไรที่ข้าพเจ้า ทำอยู่พึงเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่าอะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่ พึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน” ครั้นลูกได้ฟังจากสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้น สิ่งใดเป็นกุศล พึงยึดถือประพฤติสิ่งนั้น ให้มั่น ลูกเอ๋ย จักรวรรดิวัตรอันประเสริฐนั้น เป็นอย่างนี้แล”[11] ข้อความในพระสูตรนี้ พระราชฤษีกล่าวระบุถึงจักรวรรดิวัตรหรือจักรวรรดิธรรม 5 ประการ ได้แก่

1) ธรรมาธิปไตย คือ ถือธรรมเป็นใหญ่ ยึดถือความจริง ความถูกต้องดีงาม เหตุผล หลักการ กฎกติกา ที่ชอบธรรม เคารพธรรม เชิดชูธรรม นิยมธรรม ตั้งตนอยู่ในธรรม และประพฤติ

2) ธรรมิการักขา คือ ให้ความคุ้มครองโดยธรรม คือ จัดอำนวยการรักษาคุ้มครองป้องกันอย่างชอบธรรม แก่ชนทุกหมู่เหล่า คือ คนภายใน ข้าราชการฝ่ายทหาร ฝ่ายปกครอง ฝ่ายพลเรือน นักวิชาการ และคนต่างอาชีพ เช่น พ่อค้า เกษตรกร ชาวนิคมชนบท ชนชายแดน พระสงฆ์ และบรรพชิตผู้ทรงศีล ตลอดจนสัตว์ทั้งหลาย

3) มา อธรรมการ คือ ห้ามกั้นการอาธรรม์ คือจัดการป้องกันแก้ไข มิให้กระทำการที่ไม่เป็นธรรม การเบียนเบียนข่มเหง ความคิดชั่วร้าย มิให้เกิดความเดือดร้อนขึ้นในบ้านเมือง ชักนำประชาชนให้ตั้งมั่นในสุจริตธรรมและนิยมธรรม จัดวางระบบที่กั้นคนร้าย ให้โอกาสคนดี

4) ธนานุปทาน คือ ปันทรัพย์ให้ผู้ยากไร้ มิให้มีคนยากไร้บนแผ่นดิน เช่น จัดให้ราษฎรมีทางหาเลี้ยงชีพ ทำมาหากินได้โดยสุจริต

5) ปริปุจฉา คือ ไม่ขาดการสอบถามปัญหา แสวงหาปัญหาและความดีงามที่ยิ่งขึ้นไป โดยมีที่ปรึกษาที่ทรงวิชาการ ทรงคุณธรรม หมั่นพบปะพระสงฆ์และนักปราชญ์ ไถ่ถามปัญหา เพื่อหาความรู้ หาความดีงาม ความจริง และถกข้อปัญหาต่าง ๆ อยู่โดยสม่ำเสมอตามกาลอันสมควร เพื่อซักซ้อมตรวจสอบตนให้เจริญก้าวหน้า และดำเนินการในทางที่ถูกต้องดีงามและชอบธรรม เพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริง

อนึ่งในอรรถกถาท่านกล่าวว่าจักรวรรดิวัตร มี 10 ประการ และ 12 ประการ ดังข้อความที่ปรากฏในอรรถกถาว่า “วัตรนั้นมี 12 ประการอย่างนี้ คือ

1) วัตรที่พึงปฏิบัติในหมู่ทหารที่เป็นชนภายใน

2) วัตรที่พึงปฏิบัติในพวกกษัตริย์

3) วัตรที่พึงปฏิบัติในกษัตริย์ประเทศราช

4) วัตรที่พึงปฏิบัติในพราหมณ์และคฤหบดี

5) วัตรที่พึงปฏิบัติในชาวนิคมและชาวชนบท

6) วัตรที่พึงปฏิบัติในสมณพราหมณ์

[11] ที.ปา. (ไทย) 11/84/62.

7) วัตรที่พึงปฏิบัติในหมู่มฤคและเหล่าปักษา

8) วัตรที่พึงปฏิบัติในการห้ามการกระทำอันไม่เป็นธรรม

9) วัตรที่พึงปฏิบัติในการมอบทรัพย์ให้แก่ผู้ไม่มีทรัพย์สมบัติ

10) วัตรที่พึงปฏิบัติในการเข้าไปหาสมณพราหมณ์แล้วถามปัญหา

แต่เมื่อถือเอาคหบดีและเหล่าปักษาชาติเป็นแผนกหนึ่งแล้วก็จะมี 12 ประการ พึงทราบว่าวัตรมี 12 อย่าง บัณฑิตผู้ถือเอาคำที่มิได้กล่าวไว้ในครั้งก่อน พึงทราบว่า วัตรมี 12 อย่าง โดยอาศัยการละราคะที่ไม่เป็นธรรม และโลภที่ไม่สม่ำเสมอ เป็นต้น[12]

2. ทศพิธราชธรรม

หลักธรรมข้อนี้นับว่าเป็นคุณธรรมประจำจิตใจของพระราชาและผู้บริหารหรือผู้ปกครองรัฐหรือประเทศชาติ รวมถึงผู้นำผู้ปกครองทุกระดับชั้นในสังคม ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงทศพิธราชธรรมไว้ดังข้อความในมหาหังสชาดกที่พระราชาตรัสแก่พญาหงส์ว่า “เราพิจารณา เห็นอนาคตอันยาวนานก็หาไม่ พญาหงส์ เราดำรงอยู่ในธรรม 10 ประการ จึงไม่สะดุ้งกลัวปรโลก คือ

1. ทาน
2. ศีล
3. การบริจาค
4. ความซื่อตรง
5. ความอ่อนโยน
6. ความเพียร
7. ความไม่โกรธ
8. ความไม่เบียดเบียน
9. ความอดทน
10. ความไม่คลาดธรรม”[13]

อนึ่ง ในอรรถกถา กล่าวไว้ว่า ธรรมทั้ง 10 ประการ คือ ทศพิธราชธรรม 10 ประการคือ 1) ทาน เจตนาให้วัตถุ 10 ประการ มีข้าวและน้ำเป็นต้น 2) ศีล หมายถึง ศีล 5 ศีล 10 3) การบริจาค หมายถึง การบริจาคไทยธรรม 4) ความซื่อตรง ความเป็นคนตรง 5) ความอ่อนโยน หมายถึง ความเป็นคนอ่อนโยน 6) ความเพียร หมายถึง กรรมคือการรักษาอุโบสถ 7) ความไม่โกรธ หมายถึง ความมีเมตตาเป็นเบื้องต้น 8) ความไม่เบียดเบียน หมายถึง ความมีกรุณาเป็นเบื้องต้น 9) ความอดทน หมายถึง ความอดกลั้น 10) ความไม่คลาดจากธรรม หมายถึง ความไม่ขัดเคือง[14]

---

[12] ที.ปา. (บาลี) 84/35/36.

[13] ขุ. ชา. (ไทย) 28/175-176/112.

[14] ขุ.ชา. (ไทย) 28/176/112.

3. พรหมวิหารธรรม[15]

พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ หลักธรรมข้อนี้ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครอง ผู้บริหารที่จำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติ และยังเป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหมคือผู้ใหญ่อีกด้วย ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกสังคีติสูตรว่า วิหารธรรม 3 1) ทิพพวิหารธรรม (ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของเทพ) 2) พรหมวิหารธรรม (ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม) 3) อริยวิหารธรรม (ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยะ)[16] และในเมตตสูตร ดังข้อความที่ปรากฏว่า

“ไม่ควรข่มเหง ไม่ควรดูหมิ่นกันและกันในทุกโอกาส ไม่ควรปรารถนาทุกข์แก่กันและกันเพราะความโกรธและเพราะความแค้น ควรแผ่เมตตาจิตอย่างไม่มีประมาณไปยังสรรพสัตว์ดุจมารดาเฝ้าถนอมบุตรคนเดียวด้วยชีวิต ฉะนั้น อนึ่ง ควรแผ่เมตตาจิตชนิดไม่มีประมาณกว้างขวาง ไม่มีเวร ไม่มีศัตรูไปยังสัตว์โลกทั่วทั้งหมด ทั้งชั้นบน ชั้นล่าง และชั้นกลางผู้แผ่เมตตาจะยืน เดิน นั่ง หรือนอน ควรตั้งสตินี้ไว้ตลอดเวลาที่ยังไม่ง่วง นักปราชญ์เรียกการอยู่ด้วยเมตตานี้ว่า พรหมวิหาร”[17] และในมหาโควินทสูตร ก็กล่าวถึงพรหมวิหาร 4 ไว้ เช่นกัน ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“มหาโควินทพราหมณ์มีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ 1 ... ทิศที่ 2 ... ทิศที่ 3 ... ทิศที่ 4 ... ทิศเบื้องบนทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุก หมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาจิตอันไพบูลย์เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

มีกรุณาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ 1 ... ทิศที่ 2 ... ทิศที่ 3 ... ทิศที่ 4 ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยกรุณาจิตอันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

มีมุทิตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ 1 ... ทิศที่ 2 ... ทิศที่ 3 ... ทิศที่ 4 ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยมุทิตาจิตอันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

มีอุเบกขาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ 1 ... ทิศที่ 2 ... ทิศที่ 3 ... ทิศที่ 4 ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยอุเบกขาจิตอันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่”

4. ราชสังคหวัตถุธรรม

ราชสังคหวัตถุ คือ การทำนุบำรุงทวยราษฎร์ให้ประชาชาติดำรงอยู่ในเอกภาพและสามัคคีด้วยหลักธรรมที่เรียกว่า ราชสังคหวัตถุ ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกเมตตาสูตร ดังข้อความที่พระผู้มีพระภาคตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ พระราชาผู้ทรงธรรมเช่นกับฤาษี ทรงชนะใจหมู่สัตว์ทั่วแผ่นดินด้วยราชธรรม ทรงบูชา

---

[15] ที.ปา (ไทย) 15/228/232.

[16] ที.ปา. (ไทย) 15/305/275.

[17] ขุ.สุ. (ไทย) 25/148-151/534.

ยัญ คือ สัสสเมธะ ปุริสเมธะ สัมมาปาสะ วาชเปยยะ และนิรัคคะ เสด็จเที่ยวไป ยัญเหล่านั้น ยังไม่ถึงเสี้ยวที่ 16 แห่งเจโตวิมุตติที่บุคคลเจริญดีแล้ว เหมือนแสงหมู่ดวงดาวไม่ถึงเสี้ยวที่ 16 แห่งแสงจันทร์ ฉะนั้น[18]

ในอรรถกถาได้กล่าวอธิบายความหมายในตอนนี้ไว้ว่า " ในคำเป็นต้นว่า สัสสเมธะ (สสฺสเมธ) บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้ ได้ทราบว่า ในการแห่งพระราชาผู้ทรงธรรม ครั้งโบราณ ได้มีสังคหวัตถุ 4 ประการ ที่พระราชาทั้งหลายใช้สงเคราะห์โลก คือ 1) สัสสเมธะ 2) ปุริสเมธะ 3) สัมมาปาสะ 4) วาชเปยยะ บรรดาสังคหวัตถุ 4 ประการนั้น การถือเอาส่วนที่ 10 จากข้าวกล้าที่สำเร็จแล้ว ชื่อว่าสัสสเมธะ อธิบายว่า เป็นผู้ฉลาดในการบำรุงข้าวกล้า การเพิ่มให้อาหารและค่าจ้างพอใช้ไป 6 เดือน แก่ทหารใหญ่ทั้งหลาย ชื่อว่าปุริสเมธะ อธิบายว่า เป็นผู้ฉลาดในการยึดเหนี่ยวน้ำใจคน การจดจำนวนจากมือของพวกคนจนแล้วเพิ่มให้ทรัพย์ประมาณ 1,000 หรือ 2,000 โดยไม่เก็บดอกเบี้ยตลอด 3 ปี ชื่อว่าสัมมาปาสะ ก็การกระทำเช่นนั้นย่อมคล้องคนทั้งหลายไว้ได้โดยชอบ เหมือนผูกใจไว้ได้ เพราะเหตุนั้น ท่านจึงเรียกว่าสัมมาปาสะ ส่วนการกล่าววาจาอ่อนหวานโดยนัยเป็นต้นว่า "พ่อ ลุง" ชื่อว่าวาชเปยยะ อธิบายว่า มีวาจาน่ารัก รัฐที่ผู้ปกครองสงเคราะห์ (ประชาชน) ด้วยสังคหวัตถุ 4 ประการอย่างนี้ เป็นรัฐที่เจริญ มั่งคั่ง มีข้าวและน้ำมาก ปลอดโปร่ง ไม่มีโจรผู้ร้าย คนทั้งหลายรื่นเริง ให้ลูกฟ้อนอยู่บนอก ไม่ต้องปิดประตูบ้านอยู่ การทำอย่างนี้เรียกว่า นิรคฺคฬ (ไม่มีโจรผู้ร้าย) เพราะไม่มีการลงกลอนที่ประตูเรือน. นี้เป็นประเพณีโบราณ"[19]

5. อคติ[20]

หลักธรรมข้อนี้ นับว่าสำคัญสำหรับผู้นำหรือผู้ปกครอง ที่จะต้องละเว้นอคติทั้ง 4ให้ได้เพราะเป็นทางประพฤติที่ผิด เป็นหายนธรรมในสังคมอย่างยิ่ง ความประพฤติผิดความไม่เที่ยงธรรมหรือความลำเอียง มี 4 อย่าง ดังข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สิงคาลกสูตรตอนหนึ่งว่า "อริยสาวกไม่ทำบาปกรรมโดยเหตุ 4 ประการ อะไรบ้าง คือ ปุถุชน

1. ย่อมถึงฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะรัก) ทำบาปกรรม
2. ย่อมถึงโทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง) ทำบาปกรรม
3. ย่อมถึงโมหาคติ (ลำเอียงเพราะเขลา) ทำบาปกรรม
4. ย่อมถึงภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว) ทำบาปกรรม

ส่วนอริยสาวก

1. ย่อมไม่ถึงฉันทาคติ
2. ย่อมไม่ถึงโทสาคติ
3. ย่อมไม่ถึงโมหาคติ
4. ย่อมไม่ถึงภยาคติ

---

[18] องฺ. อฏฺฐก (ไทย) 23/194/195.

[19] องฺ อฏฺฐก. (ไทย) 1/301-302.

[20] ที.ปา (ไทย) 11/176/139.

อริยสาวกย่อมไม่ทำบาปกรรม โดยเหตุ 4 ประการนี้ พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสเวยยากรณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

"บุคคลใดละเมิดความชอบธรรม เพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ
ยศของบุคคลนั้นย่อมเสื่อม เหมือนดวงจันทร์ข้างแรม ฉะนั้น
บุคคลใดไม่ละเมิดความชอบธรรม เพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ
ยศของบุคคลนั้นย่อมเจริญ เหมือนดวงจันทร์ข้างขึ้น ฉะนั้น"[21]

จะเห็นได้ว่า หลักธรรมสำหรับผู้นำ ที่กล่าวมาข้างต้นมีวิธีการและกระบวนการในการปกครองโดยมุ่งถึงการใช้อำนาจและการยอมรับอำนาจของผู้นำ หรือที่เรียกว่า พระเดชและพระคุณ พระเดชนั้นต้องใช้เพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริงของสังคมโดยส่วนรวม สร้างสรรค์ความสงบสุขและระบบเศรษฐกิจที่ดีของราษฎรและจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การอธิบายถึงวิธีการที่ใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อราษฎร พระคุณนั้นควรมีอยู่ในจิตใจของผู้นำ เช่น ไม่เลือกที่รัก ไม่มักที่ชัง ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้ตามได้

บทสรุป

ในองค์กรหนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของภาครัฐหรือเอกชน บุคคลสำคัญ ก็คือ "ผู้นำ" ความสำเร็จหรือความล้มเหลวจึงขึ้นอยู่ที่ตัวผู้นำเป็นสำคัญ ผู้นำในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นยุคโลกไร้พรมแดนตกอยู่ในอำนาจวัตถุนิยมมุ่งแสวงหาประโยชน์ของตนเป็นหลัก ใช้อำนาจโดยมิชอบเพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนและพวกพ้อง และยึดหลักประโยชน์นิยมเป็นใหญ่ โดยมองข้ามหลักคุณธรรมจริยธรรมซึ่งเป็นแบบแผนประเพณีอันดีงาม ผู้นำที่ขาดคุณธรรมและจริยธรรมย่อมทำให้ผู้นำนั้นขาดความชอบธรรม ไม่เป็นที่ยอมรับไม่สามารถจะยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นได้ ซ้ำยังทำให้ผู้ตามนั้นเกิดความไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่เป็นที่น่าวางใจจนกระทั่งไร้ภาวะผู้นำ

สถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่งของประเทศไทย ควบคู่กันกับสถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมคำสอนที่สามารถทดสอบและพิสูจน์ได้ตามแนวแห่งวิทยาศาสตร์ มีหลักในการบริหารการพัฒนา ทั้งการพัฒนาตน การพัฒนาคน และการพัฒนางาน มีหลักธรรมในการปกครองตนเอง ปกครองหมู่คณะ ปกครองประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวมหรือแม้แต่หลักคุ้มครองโลก พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันที่สำคัญของชาติ คือ สถาบันพระพุทธศาสนาซึ่งได้รับการยอมรับและได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านมาตลอด ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์เป็นผู้มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน เป็นผู้นำทางศาสนามีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมต่าง ๆ อย่างมากมาย โดยมุ่งเน้นการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาเผยแพร่และพัฒนา เพื่อให้ประชาชนเกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน

ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงผู้นำมีลักษณะใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ ติเตียนหรือชี้ผิดถูกที่ควรติหรือชี้ข้อผิดข้อถูก ซึ่งหลักธรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

[21] ที.ปา. (ไทย) 11/246/201-202.

ผู้นำสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยใช้ควบคู่กับกฎหมายรัฐธรรมนูญและระเบียบข้อบังคับของแต่ละสังคมองค์กรหรือหน่วยงานนั้น ๆ เพื่อให้งานบริหารลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ พุทธธรรมมีค่าสำหรับวิถีชีวิตของมวลมนุษย์โดยเท่าเทียมกัน ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับระดับสติปัญญาความสามารถของแต่ละบุคคล ที่จะนำมาพัฒนาตนเองให้เกิดความสุข ความเจริญงอกงามในชีวิต เพราะพระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้ค้นพบทางเดินของชีวิตแล้วนำมาบอกกล่าวให้แก่บุคคลอื่นเท่านั้น ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า “ตถาคตเป็นเพียงผู้บอก คือ ชี้ทางให้ ส่วนตัวการกระทำนั้น เป็นเรื่องที่ แต่ละคนต้องเพียรพยายามเอาเอง” ซึ่งผู้นำควรมีธรรมประจำใจ

บรรณานุกรม

ทินพันธ์ นาคะตะ. **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก, 2539.

_____. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: หจก. สหายบล็อกการพิมพ์, 2544.

พระไพศาล วิสาโล. **พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้นและทางออกจากวิกฤติ**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี–สฤษดิ์วงศ์, 2546.

พินิจ ลาภธนานันท์. **บทบาทพระสงฆ์ในงานพัฒนาชนบท**. สถาบันวิจัยสังคม: จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2529.

เฟรด อี. ฟีดเลอร์, มาร์ติน เอ็ม เชเมอรส์ และ ลินดา มาฮาร์. **ค้นหาความเป็นผู้นำ**. เรียบเรียงโดยชูชัย สมิทธิไกร. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น, 2531.

ภัทรพร สิริกาญจน. **หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทพระคำเขียน สุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

มนตรี พีรพลพิพัฒน์. “จริยธรรมกับภาวะผู้นำ : ศึกษาทัศนะนักวิชาการรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศที่มีต่อผู้นำทางการเมือง”. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**. คณะสังคมศาสตร์และมนุษย์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มาตรฐานจริยธรรมของนักการเมือง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

Moral standards of politicians According to the constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560

อัญธิษฐา อักษรศรี
วันชัย แสงสุวรรณ
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาลัยเขตสิรินธรราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

จริยธรรมเป็นคุณสมบัติทางความประพฤติ ที่สังคมมุ่งหวังให้คนในสังคมนั้นประพฤติ มีความถูกต้องในความประพฤติ มีเสรีภาพภายในขอบเขตของมโนธรรม จริยธรรมของสังคมไทยขึ้นอยู่กับระบบศีลธรรมของพุทธศาสนาว่า กำหนดหลักในการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน หลักจริยธรรมก็จะกำหนดให้ปฏิบัติตามนั้น จริยธรรมความถูกต้องดีงามของสังคมทุกสังคมจะกำหนดกฎเกณฑ์กติกาบรรทัดฐานของตนเองว่าอะไรเป็นสิ่งที่ดีงาม และอะไรคือความถูกต้อง โดยทั่วไปมิได้มีการเขียนเป็นกฎข้อบังคับให้สมาชิกทุกคนต้องยึดถือปฏิบัติตามค่านิยมมีความหมายถึงแนวคิดเกี่ยวกับความดีงามในความประพฤติ โดยผ่านการพิจารณาอย่างรอบคอบถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากความประพฤตินั้น ๆ มาตรฐานจริยธรรมของนักการเมืองต้องมีสูงการกระทำทุกอย่างของนักการเมืองต้องมีหลักธรรมและคุณธรรม และเป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อให้ประชาชนได้เห็นการทำงานอย่างตรงไปตรงมาตามหลักธรรมาภิบาลตามรัฐธรรมนูญ

คำสำคัญ : มาตรฐานจริยธรรม, นักการเมือง, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

Abstract

Ethics are behavioral qualities. That society aims for people in that society to behave Be accurate in behavior Freedom within the boundary of conscience The morality of Thai society depends on the moral system of Buddhism. Set principles for daily practice Ethics will be required to comply with that. Ethics and virtue of every society will define their own rules and norms of what is good. And what is the correctness In general, it is not written as a rule that all members must abide by the values, meaning the concepts of morality in behavior. Through careful consideration of the consequences of such behavior, the ethical standards of politicians must be high. Every act of a politician must have

principles and morals. And is a good model for people to see the work straightforward in accordance with the principles of good governance according to the constitution.

Keywords : Standards of Ethics, Politicians, Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560

บทนำ

จริยธรรมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของจริยธรรมทางสังคม ดังนั้นคำว่า จริยธรรม (Ethics) ตามความหมายทางศาสนา หมายถึง ความดีงาม ความถูกต้อง ความเหมาะสม ที่คนในสังคมหนึ่ง ๆ ได้ยอมรับถือปฏิบัติเป็นหลักทางศีลธรรม หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า จริยธรรม คือเครื่องมือในการวัดความดี ความไม่ดี ความถูก ความผิด ความเหมาะความไม่เหมาะแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม จริยธรรมไม่เป็นหลักสากล คือ จริยธรรมในสังคมหนึ่งอาจจะไม่ถูกยอมรับในอีกสังคมหนึ่งก็เป็นได้ แต่จริยธรรมที่หมายถึงความดีงาม ความถูกต้องและความเหมาะสมนั้นจะต้องมีลักษณะสำคัญ คือพฤติกรรมนั้นก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนหมู่มาก หรือส่วนใหญ่ พฤติกรรมนั้นก่อให้เกิดความพอใจ การยอมรับของคนในสังคมนั้นเป็นส่วนใหญ่ พฤติกรรมนั้นทำให้เกิดประโยชน์ทั้งตนและผู้อื่นในสังคม และพฤติกรรมนั้นเหมาะสมกับกาลเวลา สถานที่และบุคคล เรียกว่า “ถูกกาลเทศะ”

จริยธรรมทางการเมือง ข้อพึงปฏิบัติในการใช้อำนาจซึ่งจะต้องเป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ของประชาชนเสมอ ซึ่งรัฐมักให้เหตุผลของการใช้อำนาจหรือการเพิ่มอำนาจว่า เป็นความจำเป็นเพื่อให้สามารถดูแลทุกข์สุขประชาชนได้มากขึ้น จึงมักเป็นประเด็นถกเถียงถึงจริยธรรมในการใช้อำนาจเสมอว่า ถูกต้องทั้งในแง่เป้าหมายหรือวิธีการหรือไม่ เช่น การใช้กำลังรุนแรงสลายการชุมนุมของกลุ่มประชาชน สิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติในหน้าที่ของนักการเมืองไทยที่ประชาชนต้องการ การมีจริยธรรมต่อประชาชน จริยธรรมต่อพรรคการเมือง จริยธรรมต่อนักการเมืองด้วยกัน และจริยธรรมก่อการทำหน้าที่ในการประชุม จริยธรรมของนักการสามารถนำประเทศและประชาชนไปสู่ความเจริญทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และนำไปการพัฒนาประเทศให้ทันกับนานาอารยประเทศ

ความหมายของจริยธรรม

คำว่า “จริยธรรม” มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “จริยศาสตร์” นอกจากนี้ ยังมีคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันอีกหลายคำ บางครั้งก็มีการนำมาใช้แทนกัน ซึ่งให้ความหมายทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ดังนั้น การทำความเข้าใจความหมายและขอบข่ายของจริยธรรมกับศัพท์เกี่ยวข้องในหลายมุมมอง ทำให้ทราบถึงทรรศนะมุมมองของผู้รู้ต่าง ๆ ที่พยายามศึกษาแนวคิดจริยธรรมในด้านที่แตกต่างกันออกไป โดยทั่วไปเมื่อกล่าวถึงคำว่าจริยธรรม ผู้ฟังหรือผู้อ่านมักจะพิจารณาอยู่ในกรอบคิดเกี่ยวกับศาสนา ทั้งนี้เพราะคำสอนทางศาสนามีส่วนสร้างระบบจริยธรรมให้สังคม

จริยธรรม หมายถึง คุณสมบัติทางความประพฤติ ที่สังคมมุ่งหวังให้คนในสังคมนั้นประพฤติมีความถูกต้องในความประพฤติ มีเสรีภาพภายในขอบเขตของมโนธรรม (Conscience) เป็นหน้าที่ที่สมาชิก

ในสังคมพึงประพฤติปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองขึ้นในสังคม การที่จะปฏิบัติให้เป็นไปเช่นนั้นได้ ผู้ปฏิบัติจะต้องรู้ว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด

นอกจากนี้ ยังเห็นว่าโครงสร้างของแนวคิดด้านจริยธรรม จะประกอบด้วยคุณธรรมหลายประการ ซึ่งส่วนมากมาจากคำสอนทางศาสนา ดังนี้

1. ความรับผิดชอบ (Accountability) คือ ความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพัน ด้วยความพากเพียร และความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ทั้งพยายามที่จะปฏิบัติหน้าที่ ให้ดียิ่งขึ้น

2. ความซื่อสัตย์ (Honesty) คือ การประพฤติอย่างเหมาะสม และตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติ อย่างตรงไปตรงมา ทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น

3. ความมีเหตุผล (Rationality) คือ ความสามารถในการใช้ปัญญา ในการประพฤติปฏิบัติ รู้จักไตร่ตรอง พิสูจน์ให้ประจักษ์ ไม่หลงงมงาย มีความยับยั้งชั่งใจ โดยไม่ผูกพันกับอารมณ์และความยึดมั่นของตนเอง ที่มีอยู่เดิมซึ่งอาจผิดได้

4. ความกตัญญูกตเวที (Gratitude) คือ ความรู้สำนึกในอุปการคุณหรือบุญคุณที่ผู้อื่นมีต่อเรา

5. ความมีระเบียบวินัย (Disciplined) คือ การควบคุมความประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับจรรยามารยาท ข้อบังคับ ข้อตกลง กฎหมาย และศีลธรรม

6. ความเสียสละ (Sacrifice) คือ การละความเห็นแก่ตัว การให้ปันแก่บุคคลที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังสติปัญญา รวมทั้งการรู้จักสลัดทิ้งอารมณ์ร้ายในตนเอง

7. การประหยัด (Thrifty) คือ การใช้สิ่งของพอเหมาะพอควรให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ให้มีส่วนเกินมากนัก รวมทั้งการรู้จักระมัดระวัง รู้จักยับยั้งความต้องการให้อยู่ในกรอบและขอบเขตที่พอเหมาะ

8. ความอุตสาหะ (Diligence) คือ ความพยายามอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดความสำเร็จในงาน

9. ความสามัคคี (Harmony) คือ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความพร้อมเพรียงร่วมมือกันกระทำกิจการให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

10. ความเมตตาและกรุณา (Loving Kindness and Compassion) คือ ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นมีสุข กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

11. ความยุติธรรม (Justice) คือ การปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรง สอดคล้องกับความเป็นจริงและเหตุผล ไม่มีความลำเอียง[1]

จริยธรรมนักการเมือง การประพฤติปฏิบัติในการทำหน้าที่ของนักการเมืองที่แสดงออกถึงความจริงจังต่ออุดมการณ์ ความรับผิดชอบ การมีวิจารณญาณต่อความถูกต้องเหมาะสม ประกอบด้วย การประพฤติปฏิบัติต่อประชาชน การประพฤติปฏิบัติต่อพรรคการเมืองที่สังกัด การประพฤติปฏิบัตินักการเมืองและพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้าม และการประพฤติปฏิบัติต่อการทำหน้าที่ในการประชุมสภา

[1] สำราญ ศรีคำมูล, **ความหมายของจริยธรรม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.baanjomyut.com/library/ethics/01.html, [21 กรกฎาคม 2563].

สรุป จริยธรรมไม่สามารถแยกเด็ดขาดจากศีลธรรม เพราะศีลธรรมเป็นหลักคำสอนทางศาสนาที่ว่าด้วยความประพฤติปฏิบัติชอบ หลักแห่งความประพฤติปฏิบัติชอบ ซึ่งมีรากฐานอยู่บนหลักคำสอนของศาสนา ปรัชญาและขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติตนเพื่อการบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าที่พึงประสงค์ ทั้งนี้ เหตุที่จริยธรรมมักอิงอยู่กับศาสนา เนื่องจากคำสอนทางศาสนามีส่วนสร้างระบบจริยธรรมให้สังคม และเรียกหลักแห่งความประพฤติอันพัฒนามาจากแหล่งอื่นว่าจริยธรรม กฎหมายก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับจริยธรรมในฐานะเป็นแรงหนุนจากภายนอกเพื่อให้คนมีจริยธรรม

คุณธรรมและจริยธรรมของนักการเมือง

การใช้อำนาจทางการเมืองของนักการเมืองที่เอื้อต่อการแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตัวเอง เช่น การรับสินบนหรือการมีผลประโยชน์ขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวกับประโยชน์สาธารณะ ทำให้มีเรื่องอื้อฉาวเกิดขึ้นอยู่เสมอ การแสดงออกด้วยคำพูดไม่ว่าจะเป็นการอภิปรายในที่ประชุมสภาฯซึ่งได้รับเอกสิทธิ์อย่างเต็มที่ การให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน การกล่าวปราศรัยบนเวทีต่อหน้าชุมชน การใช้ตำแหน่งอำนาจอย่างไม่ชอบธรรม การแสดงกิริยาก้าวร้าว การไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ของการเป็นตัวแทนประชาชน การฝ่าฝืนคุณธรรมและจริยธรรมแห่งความดีงามกลายเป็นเรื่องปกติเพราะเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ผ่านไป ไม่มีการสอบสวน ไม่มีการลงโทษ ท้ายที่สุดจึงเกิดวิกฤตทาง การเมือง ซึ่งสาเหตุที่แท้จริงเกิดจากการไร้คุณธรรมจริยธรรมของนักการเมือง

การควบคุม สมาชิกวุฒิสภา สภาผู้แทนราษฎร นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี และผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองซึ่งถือเป็น “ข้าราชการการเมือง” ไม่ให้ทุจริตคอรัปชั่นนั้น แม้จะมีมาตรการการควบคุมทางการเมือง เช่น การยื่นกระทู้ถาม การยื่นญัตติขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจ การควบคุมทางสังคมที่มีสื่อมวลชนเป็นสถาบันที่คอยทำหน้าที่รายงานข่าวสารและแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ และประชาชนคอยติดตามตรวจสอบ รวมทั้งการควบคุมทางกฎหมาย หรือแม้แต่การควบคุมโดยองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ กระทั่งองค์กรอิสระหลายองค์กรยังถูกกล่าวหาว่าถูกผู้มีอำนาจทางการเมืองเข้าไปแทรกแซง ครอบงำทั้งกระบวนการสรรหาและการคัดเลือกโดยวุฒิสภา สรุปความสำคัญที่นักการเมืองต้องยึดถือ และคุณธรรมจริยธรรมที่นักการเมืองพึงปฏิบัติ ได้ดังต่อไปนี้

1. หลักนิติธรรม (the rule of law) ได้แก่ การใช้กฎหมายในการบริหารประเทศ โดยกฎหมายดังกล่าวนั้นต้องผ่านกระบวนการร่างกฎหมายอย่างถูกต้อง และหลักของกฎหมายนั้นต้องเป็นกฎหมายที่คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพและอำนาจอธิปไตยของประชาชน โดยกระบวนการยุติธรรม จะต้องเป็นไปตามครรลองหลักนิติธรรม (the rule of law)

2. ความอดทนอดกลั้น (tolerance) ความใจกว้าง (open-mindedness) และความมีน้ำใจนักกีฬา (sporting spirit) ทั้งหมดนี้เป็นหัวใจสำคัญของสังคมประชาธิปไตย เพราะในสังคมประชาธิปไตยนั้นจะต้องยอมรับความแตกต่างทั้งในเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี จุดยืนและความคิดเห็นทางการเมืองของคนในสังคม การรู้แพ้รู้ชนะ เปิดกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

3. ภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย การกระทำอันใดก็ตามต้องคำนึงถึงหลักการใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้ คือ ความถูกต้องตามกฎหมาย (legality) ความชอบธรรมทางการเมือง (legitimacy) ความถูกต้องเหมาะสม (decency) ความน่าเชื่อถือ (credibility) ทั้งหลายทั้งปวงดังกล่าวจะทำให้งานที่รับผิดชอบอยู่นั้นประสบความสำเร็จ การมุ่งเน้นไปที่ตัวบทกฎหมายตามลายลักษณ์อักษรแต่เพียงอย่างเดียวเป็นสิ่งที่ไม่พอเพียง การกระทำอันใดที่ไม่เหมาะสมแม้จะถูกต้องตามกฎหมายก็จะขาดความชอบธรรมทางการเมือง อันจะส่งผลถึงความน่าเชื่อถือของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในที่สุด

4. การบริหารบ้านเมืองจะต้องอิงหลักธรรมาภิบาล (good governance) คือ ความชอบธรรมทางการเมือง (legitimacy) ความโปร่งใส (transparency) การมีส่วนร่วมของประชาชน (participation) ความรับผิดชอบเปิดให้ไล่เบี้ยได้ (accountability) และความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (efficiency and effectiveness) ซึ่งหมายถึงการกระทำนั้นต้องส่งผลในทางบวกทั้งในแง่ผลได้ (output) และผลลัพธ์ (outcome)

5. อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (popular sovereignty) ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยคือระบบที่ประชาชนมีอำนาจอธิปไตย และมอบหมายให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งทำหน้าที่แทนตน การเลือกตั้งจึงเป็นการแสดงออกถึงสิทธิและอำนาจของประชาชน ดังคำกล่าวที่ว่า เสียงของประชาชนคือเสียงของสวรรค์

6. สิทธิเสรีภาพ (rights and freedom) เป็นหัวใจสำคัญของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ผู้ดำรงตำแหน่งบริหารและข้าราชการประจำที่มีอำนาจตามกฎหมาย จะต้องยึดถือตัวบทกฎหมายอย่างเคร่งครัด ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน เพราะถ้ามีการกระทำดังกล่าวก็เท่ากับละเมิดเจ้าของอำนาจอธิปไตย

7. ความเสมอภาค (equality) ซึ่งความเสมอภาคหมายรวมถึงความเสมอภาคทางการเมือง และความเสมอภาคทางกฎหมาย (equality before the law) ความเสมอภาคภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยถือว่าทุกคนเสมอภาคเท่ากันหมด หนึ่งคนมีสิทธิลงคะแนนเสียงได้หนึ่งเสียง (one man one vote) การเลือกปฏิบัติด้วยเหตุผลอันใดก็ตามจึงถือว่าขัดต่อหลักการประชาธิปไตย

8. ค่านิยมและจิตวิญญาณความเป็นประชาธิปไตย (the democratic ethos) หมายถึงค่านิยมที่ได้รับการอบรมตั้งแต่ครอบครัว สถาบันการศึกษา และทางสังคม ให้มีความเชื่อและศรัทธาในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย มีพฤติกรรมที่เป็นประชาธิปไตย มองคนอื่นด้วยสายตาที่เสมอภาค ทั้งหมดนี้ถือได้ว่าเป็นการพัฒนาจิตวิญญาณประชาธิปไตย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนาและธำรงไว้ซึ่งระบบประชาธิปไตย

9. ผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งบริหารระดับสูงทั้งในนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ จำเป็นอย่างยิ่งต้องยึดถือหลักจริยธรรมทางการเมือง รวมตลอดทั้งมารยาททางการเมือง โดยจะต้องกระทำหน้าที่อย่างซื่อสัตย์สุจริต คำนึงถึงผลดีผลเสียที่จะเกิดต่อประชาชน ชาติ และบ้านเมือง เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อส่วนรวม เพราะงานการเมืองเป็นงานอาสาสมัครที่ได้รับมอบหมายจากประชาชน

10. ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารระดับสูง ซึ่งสามารถนำประเทศชาติและสังคมไปสู่ความเจริญ หรือไปสู่ความเสียหายในด้านต่าง ๆ ทั้งในแง่การเมือง สังคม เศรษฐกิจ อุดมการณ์ ศรัทธาและความเชื่อในระบบ ฯลฯ ต้องเป็นบุคคลที่เปี่ยมไปด้วยคุณสมบัติอัน ได้แก่ การมีอุดมการณ์ทางการเมือง การมีจริยธรรมทางการเมือง การมีความรู้ทางการเมือง การมีประสาทสัมผัสทางการเมือง และการเข้าใจอารมณ์ทางการเมือง ของประชาชนอย่างถูกต้อง[2]

สรุป หลักนิติธรรมการใช้กฎหมายในการบริหารประเทศ ภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ความถูกต้องตามกฎหมาย ความชอบธรรมทางการเมือง ความถูกต้องเหมาะสม ความน่าเชื่อถือ อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยคือระบบที่ประชาชนมีอำนาจอธิปไตย

ความจำเป็นของการมีจริยธรรมของนักการเมือง

จริยธรรมเป็นแนวคิดที่ต้องการควบคุมพฤติกรรมของคน ทั้งนี้ ในฐานะที่สมาชิกวุฒิสภาเป็นบุคคลที่ถือเป็นบุคคลสาธารณะ และมีความเกี่ยวข้องกับภารกิจ ที่สำคัญของประเทศ ทั้งในเรื่องการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ การปฏิบัติหน้าที่ในฝ่ายนิติบัญญัติ การควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน คณะรัฐมนตรี สมาชิกรัฐสภาและผู้ดำรงตำแหน่งอื่นที่มีลักษณะทำนองเดียวกัน โดยนัยดังกล่าว สมาชิกรัฐสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา

นักการเมืองต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญ 3 ประการคือ

1. มีอารมณ์ผูกพันแน่วแน่ จริงจังต่ออุดมการณ์ (Passion) หมายความว่า นักการเมืองจะต้องรู้สึกห่วง กังวล เอาใจใส่ต่อสิ่งที่เขาต้องการจะต่อสู้ ไม่ใช่อารมณ์ที่เป็นความตื่นเต้นที่ไร้ความหมาย หรือเป็นเพียงเจตคติภายใน

2. มีความรับผิดชอบ (Responsibility) จริยธรรมของความรับผิดชอบเป็นตัวชี้วัดให้เห็นว่านักการเมืองมีความมุ่งมั่นที่จะทำงานเพื่ออุดมการณ์หรือไม่

3. มีวิจารณญาณ (Judgement) หมายถึง ความสามารถที่จะรักษาไว้ซึ่งความไม่หวั่นไหวและความสงบ แต่สนองตอบต่อสภาพความเป็นจริง หรือการต้องพิจารณาสิ่งต่าง ๆ และคนจากระยะห่าง การขาดวิจารณญาณถือเป็นความผิดประการหนึ่งของนักการเมือง เป็นสิ่งที่ทำให้ไร้ประสิทธิภาพทางการเมือง

ความจำเป็นที่ต้องใช้หลักจริยธรรม ซึ่งเป็นคุณความดีที่พึงยึดเป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ทั้งนี้ หลักจริยธรรมตามแนวคิดนี้สามารถจำแนกเป็น 2 มุมมอง คือ

1. จริยธรรมตามหลักนิติรัฐ ยึดหลักการว่า การบริหารงานใดได้ดำเนินการถูกต้องตามตัวบทกฎหมาย ถือว่าการบริหารงานนั้นถูกต้องตามหลักจริยธรรม แนวคิดนี้ ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า อาจมีปัญหาเรื่องความไม่ครอบคลุม เพราะกฎหมายมักจะเกิดขึ้นภายหลังจากที่เกิดปัญหา และเพื่อมิให้เกิดปัญหาเดิมซ้ำ

[2]ภัทรษมน รัตนางกูร, คุณธรรมและจริยธรรมของนักการเมือง, ออนไลน์, แหล่งข้อมูล: http://phatrasamon.blogspot.com/2009/08/blog-post_30.html), 30 มิถุนายน 2563.

อีก จึงออกกฎหมายมาบังคับใช้ ดังนั้นกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันจึงไม่เพียงพอในการกำกับพฤติกรรมการบริหารงานให้อยู่ในกรอบของจริยธรรมได้ทุกกรณี

2. จริยธรรมตามมาตรฐานจริยธรรม ยึดหลักการ การพยายามแสวงหาความดีที่ยึดถือควรเป็นอย่างไร แล้วนำมาใช้เป็นมาตรฐานจริยธรรม เพื่อกำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติ จริยธรรมตามมาตรฐานจริยธรรม จึงมีความครอบคลุมกว้างขวางกว่าจริยธรรมตามหลักนิติรัฐ อย่างไรก็ตาม จริยธรรมตามมาตรฐานจริยธรรมมีจุดอ่อนที่สำคัญ คือ ขาดบทบังคับการลงโทษเมื่อมีการละเมิด เป็นความแตกต่างจากจริยธรรมตามหลักนิติรัฐ

สรุป คุณสมบัติทั้งสามประการจะประกอบกันเป็นจริยธรรมของนักการเมือง เป็นพลังที่เสริมสร้างบุคลิกภาพของนักการเมืองเพื่อดำเนินกิจกรรมทางการเมือง อันเป็นกิจกรรมของมนุษย์อย่างแท้จริง นักการเมืองจึงจำเป็นต้องมีอุดมการณ์ มีความรับผิดชอบ และมีวิจารณญาณเป็นเครื่องกำกับความหลงตัวเอง

ศาสนากับการสร้างคุณธรรมและจริยธรรม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 76 กำหนดให้รัฐพึงพัฒนาระบบการบริหารราชการแผ่นดินทั้งราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่นและงานของรัฐ อย่างอื่นให้เป็นไปตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี โดยหน่วยงานของรัฐต้องร่วมมือและช่วยเหลือกันในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดิน การจัดทำบริการสาธารณะและการใช้จ่ายเงินงบประมาณมีประสิทธิภาพสูงสุดเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน รวมตลอดทั้งพัฒนาเจ้าหน้าที่ของรัฐให้มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีทัศนคติเป็นผู้ให้บริการประชาชนให้เกิดความสะดวก รวดเร็ว ไม่เลือกปฏิบัติ และปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ

รัฐพึงดำเนินการให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลของหน่วยงานของรัฐให้เป็นไปตามระบบคุณธรรม โดยกฎหมายดังกล่าวอย่างน้อยต้องมีมาตรการป้องกันมิให้ผู้ใดใช้อำนาจหรือกระทำการโดยมิชอบที่เป็นการก้าวก่ายหรือแทรกแซงการปฏิบัติหน้าที่หรือกระบวนการแต่งตั้งหรือการพิจารณาความดีความชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐ

รัฐพึงจัดให้มีมาตรฐานทางจริยธรรม เพื่อให้หน่วยงานของรัฐใช้เป็นหลักในการกำหนดประมวลจริยธรรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐในหน่วยงานนั้น ๆ ซึ่งต้องไม่ต่ำกว่ามาตรฐานทางจริยธรรมดังกล่าว[3]

ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ต้องได้รับการปลูกฝังและพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยให้ยึดมั่นในอุดมการณ์ที่ดีงาม รักษาสัจจะที่ให้ไว้แก่ประชาชน มีจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาตามวิถีทางประชาธิปไตย มุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ และไม่ทุจริตหรือใช้อิทธิพลแสวงหาประโยชน์เพื่อตนเอง แนวคิดทางศาสนากับการสร้างคุณธรรมจริยธรรม โดยเน้นหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา เนื่องจากจริยธรรมในการปกครองของไทยมีรากฐานมาจากพุทธศาสนาเป็นสำคัญ จริยธรรมเป็นสิ่ง

[3] รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, ฉบับพิมพ์ตามราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก ราชกิจจานุเบกษา, 6 เมษายน 2560, หน้า 19.

สำคัญในสังคม ที่จะนำความสุขสงบและความและความเจริญก้าวหน้ามาสู่สังคมนั้น ๆ เพราะเมื่อคนในสังคมมีจริยธรรม จิตใจก็ย่อมสูงส่ง มีความสะอาด และสว่างในจิตใจ จะทำการงานใดก็ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน ไม่ก่อให้เกิดทุกข์แก่ตนเองและผู้อื่น เป็นบุคคลมีคุณค่ามีประโยชน์ และสร้างสรรค์คุณงามความดี อันเป็นประโยชน์และความสุขต่อบ้านเมือง

จริยธรรมเป็นรากฐานอันสำคัญแห่งความเจริญรุ่งเรือง ความมั่นคงและความสงบสุขของปัจเจกชน สังคมและประเทศชาติอย่างยิ่ง รัฐควรส่งเสริมประชาชนให้มีจริยธรรมเป็นอันดับแรก เพื่อให้เป็นแกนกลางของการพัฒนาด้านอื่น ๆ ทั้งเศรษฐกิจ การศึกษา การเมืองการปกครอง การพัฒนาที่ขาดจริยธรรมเป็นหลักยึดย่อมเกิดผลร้ายมากกว่าดี เพราะผู้มีความรู้แต่ขาดคุณธรรม ดังนั้น จริยธรรม การกระทำและความคิดที่ถูกต้องเหมาะสมการทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องสมบูรณ์ เว้นสิ่งควรเว้น ทำสิ่งควรทำ ด้วยความฉลาดรอบคอบ รู้เหตุรู้ผลถูกต้องตามกาลเทศะและบุคคล ดังนั้นจะเห็นว่าจริยธรรมจึงจำเป็นและมีคุณค่าสำหรับทุกคนในทุกวิชาชีพทุกสังคม สังคมจะอยู่รอดด้วยจริยธรรม ในทางพระพุทธศาสนาก็ส่งเสริมให้มีจริยธรรมทางการเมืองดังนี้

1. ศาสนากับจริยธรรมทางการเมือง

ศาสนาทุกศาสนามีหลักคำสอนให้ศาสนิกชนพึงปฏิบัติตามเพื่อความสุขของตนเอง และเพื่อความสงบสุขเรียบร้อยของสังคมและประเทศชาติ หากพิจารณามูลเหตุของการเกิดจริยธรรมแล้ว พบว่ามีที่มาจากศาสนาเป็นหลัก เพราะศาสนามีหลักธรรมคำสอนในการดำเนินชีวิต มีกฎกติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งกล่าวได้ว่า

1) ศาสนาเป็นพื้นฐานของกฎศีลธรรม ศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งธรรมจรรยาและขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นแนวทางให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติตามหลักกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ว่า ดังนั้น ศีลธรรมย่อมช่วยให้สังคมเกิดความสงบสุข

2) ศาสนาเป็นบรรทัดฐานของสังคม คือ ศาสนาเป็นแบบแผนของความประพฤติ เนื่องจากศาสนามีหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ อาทิ หลักการปฏิบัติตน พิธีการต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลในสังคมนำไปเป็นเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต ช่วยในการตัดสินใจว่าควรทำอะไร และทำอย่างไร ทำให้รู้ว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรควร อะไรไม่ควร

3) ศาสนาเป็นกลไกในการควบคุมสังคม คือ ศาสนามีผลทางปกครองให้มนุษย์ในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ เพราะผู้ที่เคารพเชื่อมั่นในศาสนาจะประพฤติตนตามครรลองของศาสนาอย่างเคร่งครัด ศาสนาจึงมีผลควบคุมไปถึงจิตใจด้วย[4]

---

[4] สาระสังเขปประเด็นการปฏิรูปประเทศไทยด้านอื่น ๆ : การเสริมสร้างมาตรฐานคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารประเทศและประชาชน, สำนักวิชาการและสำนักกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2557), หน้า 24.

2. พุทธศาสนากับจริยธรรมทางการเมือง

พุทธศาสนามีความเชื่อในกฎแห่งกรรม คือเน้นการพึ่งพาตนเอง (อัตตา หิ อัตตะโน นาโถ) โดยการพัฒนาศักยภาพตนเอง พากเพียร ไม่พึ่งพาอำนาจหรือพลังจากเทพเจ้าต่าง ๆ ตามคัมภีร์พระไตรปิฎก กษัตริย์หรือผู้ปกครองเกิดจากความประสงค์ของสังคม ตำแหน่งทางปกครองเป็นสิ่งสมมติแต่งตั้ง ดังนั้น กษัตริย์หรือผู้ปกครองทางพุทธศาสนาจึงเป็นมนุษย์ธรรมดา แต่สูงส่งด้วยคุณธรรม ความดี และชาติกำเนิด ผู้ปกครองมาตามคำเรียกร้องหรือความต้องการของประชาชน โดยผู้ปกครองนั้นต้องมีคุณธรรม มีความเมตา กรุณา และเสียสละ เพื่อสร้างประโยชน์สุขแก่ประชาชนและประเทศชาติ[5]

ในทัศนะของพุทธศาสนา ระบอบการปกครองที่ดีอาจจะเป็นระบอบการปกครองแบบใดก็ได้ที่ยึดหลักการที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1) การได้มาซึ่งอำนาจ การใช้อำนาจ และการขยายอำนาจ และการรักษาไว้ซึ่งอำนาจต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนมากที่สุด อำนาจของผู้ปกครองไม่ใช่เพื่อสร้างความยิ่งใหญ่ให้ตนเอง แต่เพื่อประชาชน

2) ความมั่นคงของระบอบการเมืองการปกครองหรือของรัฐบาล ไม่ใช่จุดหมายสุดท้าย เป็นแต่เพียงวิถีทางหรือเครื่องมือสำหรับการสร้างสรรค์ประโยชน์และความสงบสุขให้แก่ประชาชน ซึ่งจุดนี้คือจุดมุ่งหมายที่แท้จริง

3) ให้ความสำคัญกับคุณค่าของความเป็นมนุษย์ โดยเน้นความเท่าเทียมกัน เช่น ปราศจากการแบ่งแยกของชาติกำเนิด เพศ หรือฐานะ เป็นต้น

4) ผู้ปกครองต้องถือธรรมเป็นใหญ่ในการปกครอง อาทิ การถือหลักความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม มีเหตุผลและการใช้ปัญญาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ รับฟังความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง กระทำการต่าง ๆ โดยยึดหลักกฎหมายบ้านเมือง[6]

จริยธรรมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของจริยธรรมทางสังคม ทางศาสนา ความดีงาม ความถูกต้อง ความเหมาะสม ที่คนในสังคมหนึ่ง ๆ ได้ยอมรับถือปฏิบัติเป็นหลักทางศีลธรรม หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า จริยธรรม คือ เครื่องมือในการวัดความดี ความไม่ดี ความถูก ความผิด ความเหมาะความไม่เหมาะแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม จริยธรรมไม่เป็นหลักสากล คือ จริยธรรมในสังคมหนึ่งอาจจะไม่ถูกยอมรับในอีกสังคมหนึ่งก็เป็นได้ แต่จริยธรรมที่หมายถึงความดีงาม ความถูกต้องและความเหมาะสม พฤติกรรมนั้นก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนหมู่มาก หรือส่วนใหญ่ ก่อให้เกิดความพอใจ การยอมรับของคนในสังคมนั้นเป็นส่วนใหญ่

---

[5] สาระสังเขปประเด็นการปฏิรูปประเทศไทยด้านอื่น ๆ : การเสริมสร้างมาตรฐานคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารประเทศและประชาชน, หน้า 75-76.

[6] สาระสังเขปประเด็นการปฏิรูปประเทศไทยด้านอื่น ๆ : การเสริมสร้างมาตรฐานคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารประเทศและประชาชน, หน้า 79.

สรุป

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดให้มี มาตรฐานทางจริยธรรม เพื่อให้นักการเมืองมีคุณธรรมและจริยธรรม โดยการทำหน้าที่เน้นความซื่อสัตย์ สุจริต ยุติธรรม ความโปร่งใส ไม่ทุจริตคอรัปชั่น รักษาผลประโยชน์ให้บ้านเมือง ทำหน้าที่ด้วยความเสียสละเห็นผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง มาตรฐานทางจริยธรรม เป็นสิ่งที่ถือเป็นหลักสำหรับกำหนดสภาพคุณงามความดี และข้อประพฤติปฏิบัติหรือศีลธรรมที่สอดคล้องกับความถูกต้องดีงามของนักการเมือง ภาครัฐและเอกชนของผู้ดำรงตำแหน่งที่เป็นผู้บริหารและบุคลากรในหน่วยงานทุกระดับ ส่งเสริมสร้างด้านคุณธรรมและจริยธรรมเป็นการสร้างจิตสำนึกในตนเอง เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเพื่อประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง โดยเฉพาะนักการเมืองที่ต้องมีจริยธรรมทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับประชาชนต่อไป

บรรณานุกรม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, ฉบับพิมพ์ตามราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก ราชกิจจานุเบกษา, 6 เมษายน 2560.

สาระสังเขปประเด็นการปฏิรูปประเทศไทยด้านอื่น ๆ : การเสริมสร้างมาตรฐานคุณธรรมและจริยธรรม ของผู้บริหารประเทศและประชาชน, สำนักวิชาการและสำนักกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, กรุงเทพมหานคร : สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2557.

สาระสังเขปประเด็นการปฏิรูปประเทศไทยด้านอื่น ๆ : การเสริมสร้างมาตรฐานคุณธรรมและจริยธรรม ของผู้บริหารประเทศและประชาชน. 2557.

สำราญ ศรีคำมูล. **ความหมายของจริยธรรม**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.baanjomyut.com/library/ethics/01.html. [21 กรกฎาคม 2563].

การสร้างเสริมพลังอำนาจด้วยการดูแลตนเองของผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21
Empowerment through Self-care of the Elderly in the 21st Century

สุเทพ เชื้อสมุทร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ระยอง

บทคัดย่อ

การเสริมสร้างพลังอำนาจ เป็นการเพิ่มศักยภาพของผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุควรรู้จักปฏิบัติตัว เพื่อการมีชีวิตที่เป็นสุข ทำจิตใจให้ร่าเริงแจ่มใส หางานอดิเรกทำ เช่น ปลูกต้นไม้ เลี้ยงนก เลี้ยงไก่ สุนัข หรืออ่านหนังสือ รักษาสุขภาพให้แข็งแรงสมบูรณ์ รู้จักออกกำลังกายตามความเหมาะสม ที่ร่างกายจะทำได้ ไม่ทำตัวให้เป็นที่กังวลของลูกหลานหรือผู้อยู่ร่วมกัน การส่งเสริมและช่วยเหลือให้ผู้สูงอายุ มีชีวิตเป็นสุข ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจ ในการปฏิบัติอย่างจริงจัง จากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เริ่มต้นตั้งแต่ตัวผู้สูงอายุเอง บุคคลในครอบครัว สังคม ตลอดจนหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถาบันครอบครัวจะได้ตระหนักถึงบทบาท และความสำคัญ ที่จะทำให้ผู้สูงอายุ รู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่ามีความสำคัญ

คำสำคัญ : การสร้างเสริมพลังอำนาจ, การดูแลตนเอง, ผู้สูงอายุ

Abstract

Empowerment increasing the potential of the elderly which the elderly should know how to behave for a happy life making the mind cheerful. Find a hobby to do, such as planting trees, raising birds, raising chickens, dogs, or reading books. Maintain good health know exercise as appropriate. That the body can do not causing concern to the children or the people together. Promoting and helping the elderly have a happy life requires cooperation in serious practice from all relevant parties beginning with the elderly Individuals in the family, society, and related agencies, both public and private especially. Family institutions will be aware of the role and importance of making the elderly feel that they are still valuable and important.

Keywords : Empowerment; Self-care, Elderly

บทนำ

จากอัตราการเพิ่มจำนวนของผู้สูงอายุในประเทศไทยทำให้ขณะนี้ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งมีการคาดการณ์ว่าในปี พ.ศ. 2580 ประเทศไทยจะก้าวสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ โดยผู้สูงอายุแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มตามช่วงอายุ ได้แก่ ผู้สูงอายุตอนต้น ผู้สูงอายุตอนกลาง และผู้สูงอายุตอนปลาย และเมื่อประเทศไทยเข้าสู่ช่วงผู้สูงอายุ ปัญหาที่ตามมาก็คือ ปัญหาทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งในปัจจุบันหลายฝ่ายมีความเห็น ที่สอดคล้องกันว่าผู้สูงอายุไทยมีแนวโน้มที่จะเจ็บป่วยด้วยโรคภัยต่าง ๆ มีภาวะทุพพลภาพมากขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้น ผู้สูงอายุประมาณร้อยละ 15 ของผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป (ผู้สูงอายุวัยปลาย) มีข้อจำกัดในการทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเอง ผลจากการคาดประมาณประชากรของประเทศไทยยังแสดงให้เห็นว่า ในอีก 30 ปีข้างหน้าอัตราการเพิ่มประชากรของประเทศไทยโดยรวมมีแนวโน้มลดลงจนถึงติดลบ โดยจะ เริ่มติดลบในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2568-2573 เป็นต้นไปจากร้อยละ 0.1 ต่อปี เป็นร้อยละ 0.5 ต่อปี ในช่วงปี พ.ศ.2578-2583 ในขณะที่อัตราการเพิ่มของประชากรสูงอายุ แม้ว่าจะเพิ่มในอัตราที่ลดลงคือ ลดลงจากร้อยละ 4.2 ในช่วงปี พ.ศ.2553-2558 เป็นร้อยละ 3.0 ในช่วงปี พ.ศ.2568-2573 จนลดลง เหลือร้อยละ 1.2 ในช่วงปี พ.ศ.2578-2583 แต่อัตราการเพิ่มของผู้สูงอายุก็ยังอยู่ในระดับที่สูงกว่า อัตราการเพิ่มประชากรรวมค่อนข้างมาก[1] ถึงแม้การพัฒนาเทคโนโลยีทางด้านการแพทย์ของประเทศไทย จะสามารถลดอัตราการตายของประชากรไทยในทุกกลุ่มอายุได้และส่งผลให้ประชากรไทยมีอายุยืนยาวขึ้น แต่การมีอายุยืนยาวขึ้น ไม่ได้เป็นสิ่งบ่งชี้ว่าผู้สูงอายุไทยจะอยู่ในภาวะอยู่ดีมีสุขหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดีในบั้นปลายของชีวิต ทั้งนี้จากข้อมูลสุขภาพของผู้สูงอายุไทย มีแนวโน้มที่จะเจ็บป่วยด้วยโรคภัยต่างๆ มากขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้น ผู้สูงอายุดังกล่าว มีข้อจำกัดในการทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเอง บางรายไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เป็นผู้ป่วยติดเตียง ทำให้เป็นภาระของบุตรหลาน หรือผู้ใกล้ชิดที่ต้องคอยดูแลช่วยเหลือ เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้มีปัญหาทางด้านอื่นๆ ตามมา เช่น ปัญหาทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และที่ยิ่งไปกว่านั้นคือสภาพจิตใจของผู้สูงอายุเอง ดังนั้น ประเทศไทยต้องเตรียมการเรื่องระบบการดูแลผู้สูงอายุในระยะยาวอย่างเร่งด่วน ซึ่งการพัฒนาระบบควรต้องมีความเหมาะสมกับวัฒนธรรม และคุณค่าของสังคม ซึ่งควรเน้นให้ครอบครัวมีบทบาท หลักในการดูแล ขณะที่รัฐบาล ชุมชน วัด มีบทบาทในด้านการเป็นผู้สนับสนุน ให้ความรู้และเป็นตัวแทนดูแลกำกับคุณภาพของบริการ[2] อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงประชากรของประเทศไทยในงานวิจัยหลายชิ้น พบตรงกันว่าครอบครัวไทยเริ่มมีข้อจำกัดในการให้การดูแลผู้สูงอายุในระยะยาวมากขึ้น เพราะการลดลงของภาวะเจริญพันธุ์ที่ทำให้บุตร

---

[1] วิราภรณ์ โพธิศิริ, ชลธิชา อัศวนิรันดร และปรียา มิตรานนท์. **การเปลี่ยนแปลงทางประชากร และข้อมูลสถิติที่สำคัญเกี่ยวกับผู้สูงอายุ. รายงานประจำปี สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2560**. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พงษ์พาณิชย์เจริญผล, 2560), หน้า 133.

[2] วิพรรณ ประจวบเหมาะ และชลธิชา อัศวนิรันดร. **การเปลี่ยนแปลงทางประชากรและข้อมูลสถิติที่สำคัญเกี่ยวกับผู้สูงอายุ. รายงานประจำปี สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2661**. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พงษ์พาณิชย์เจริญผล. 2561), หน้า 21.

ซึ่งเป็นผู้ดูแลหลักมีจำนวนลดลงมาก รวมทั้งแบบแผนการย้ายถิ่น ของคนในวัยหนุ่มสาวและคนในวัยแรงงานที่ย้ายออกจากถิ่นที่เกิดไปทำงานในพื้นที่อื่น ทำให้กำลังหลักของครอบครัวที่จะดูแลผู้สูงอายุระยะยาวลดลง[3]

ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจึงมีความพยายามที่จะพัฒนาการดูแลผู้สูงอายุในการดูแลระยะยาว ส่งผลให้เกิดกิจกรรมและโครงการต่างๆ ขึ้น เช่น กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน อันนำไปสู่การพัฒนาโครงการอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้านขึ้นในปี พ.ศ.2546 และขยายผลครอบคลุมทั่วประเทศในอีก 10 ปีต่อมา โครงการพัฒนารูปแบบระบบบริการ สังคมเชิงบูรณาการโดยชุมชนสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย ซึ่งริเริ่มโดยกระทรวงสาธารณสุขในปี พ.ศ. 2550 และได้รับการพัฒนาต่อยอดมาเป็นโครงการพัฒนารูปแบบบริการระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพิง รวมทั้งกลุ่มอายุอื่นที่ต้องการความช่วยเหลือในชีวิตประจำวัน ในปี พ.ศ. 2556 โครงการเหล่านี้ ก่อให้เกิดการดูแลผู้สูงอายุระยะยาวในชุมชนในรูปภาคีเครือข่าย คือ การดูแลที่ประกอบด้วยองค์กรและบุคลากรด้านสุขภาพ องค์กรปกครองท้องถิ่น หน่วยราชการ ส่วนภูมิภาค และภาคีอื่นๆ ในชุมชน เช่น ชมรมผู้สูงอายุ วัด โรงเรียน สถาบันอุดมศึกษา เป็นต้น

นอกจากนี้กระทรวงหลัก 4 กระทรวง คือ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ที่เริ่มให้ความสำคัญกับประเด็นการดูแลผู้สูงอายุโดยเฉพาะในมิติที่เกี่ยวข้องกับ คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์นโยบาย หรือแนวทางในการดูแลผู้สูงอายุระยะยาว แต่ไม่สามารถตอบได้ว่านโยบายหรือยุทธศาสตร์ดังกล่าว มีความสอดคล้องกับปัญหา ความต้องการ แนวปฏิบัติ หรือวิถีการดำเนินงานในระดับชุมชนหรือไม่ การส่งต่อนโยบายและแนวทางการดำเนินงานจากกระทรวงในส่วนกลางลงสู่ระดับชุมชนท้องถิ่น สามารถดำเนินการบรรลุตามเป้าหมายหรือไม่ และมีปัจจัยใดเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จและปัจจัยใดที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน ซึ่งที่ผ่านมายังมีการวิเคราะห์หรือสรุปผลในเรื่องดังกล่าว เป็นนโยบายที่กล่าวได้ว่าต้องนำไปปฏิบัติเท่านั้น

ดังนั้น ผู้สูงอายุจึงควรที่จะต้องสร้างเสริมพลังอำนาจในตนเอง โดยที่ไม่เป็นภาระของลูกหลานญาติพี่น้อง สังคม หรือประเทศชาติ การดูแลผู้สูงอายุระยะยาวในการดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุร่วมกับชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ เพื่อนำไปสู่ความเหมาะสมตามภาวะพึ่งพิงของผู้สูงอายุและตามบริบททางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ โดยให้สมาชิกของครอบครัวเป็นผู้ดูแลหลัก และวัดมีส่วนร่วมในภาคของกิจกรรมต่างๆ โดยวัดจะมุ่งเน้นในเรื่องของจิตใจเป็นหลัก รองลงมาคือด้านร่างกาย สังคม และเศรษฐกิจ เพื่อที่ไม่ให้ผู้สูงอายุเป็นภาระของผู้อื่นและสามารถมีความภาคภูมิในในตนเองอีกด้วย

---

[3] วิราภรณ์ โพธิศิริ และคณะ, **การสูงอายุทางประชากร และการอยู่ดีมีสุขของผู้สูงอายุในประเทศไทย แนวโน้มอดีต สถานการณ์ปัจจุบันและความท้าทายในอนาคต,** (กรุงเทพมหานคร: กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ, 2556), หน้า 69.

ผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21

ศตวรรษที่ 21 เป็นยุคแห่งการเจริญของเทคโนโลยีกับการเข้าสู่สังคมของผู้สูงอายุ จึงมีความจำเป็นที่จะเชื่อมโยงระบบการดูแลผู้สูงอายุให้เข้ากับโลกยุคเทคโนโลยีและนำประโยชน์จากสภาพความเป็นจริงของปัจจุบันมาสู่การดูแลผู้สูงอายุจากสถานการณ์“สังคมสูงวัย” (aged society) ทำให้เกิดปัญหาความเปราะบางด้านสุขภาพตามกลุ่มอายุ ขาดผู้ดูแล สัดส่วนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วส่งผลให้ลักษณะการพึ่งพิงทางเศรษฐกิจระหว่างประชากรวัยต่าง ๆ เปลี่ยนไป ผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21 เป็นผู้ที่มีประสบการณ์สูง อีกทั้งด้านการแพทย์และยารักษาโรคเจริญและพัฒนา ทำให้อัตราการเสียชีวิตลดลง มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและมีอายุยืนยาวแต่อัตราการเกิดและอัตราการเจริญพันธุ์กลับลดลงภาวการณ์เป็นสังคมสูงอายุจึงนำมาซึ่งความท้าทายสำหรับการพยาบาล ซึ่งต้องดูแลผู้สูงอายุบนฐานสิทธิ และเปลี่ยนความเชื่อฝังใจและทัศนคติร่วมของสังคมต่อความสูงอายุ ประเด็นที่ท้าทายจึงประกอบด้วย เทคโนโลยีกับผู้สูงอายุ อายุยืน ระบบสุขภาพต้องรองรับการดูแลการศึกษาดี และชอบอยู่ตามลำพัง ดังนั้นบทบาทพยาบาลในการดูแลผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21 จึงประกอบด้วยการจัดการรายกรณี การจัดรูปแบบบริการ ในการดูแลที่มีทั้งระยะต้น ระยะกลาง ระยะยาวและต่อเนื่อง การจัดบริการที่รวดเร็วมีระบบช่องทางด่วนสำหรับผู้สูงอายุ การเข้าถึงระบบสุขภาพในยุคไทยแลนด์ 4.0 กับการดูแลสุขภาพ การใช้แพทย์ทางเลือกในการดูแลสุขภาพดังนั้นแนวโน้มการดูแลผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21 ต้องมีความเข้าใจสภาพความสูงอายุ สิ่งแวดล้อม และแบบแผนการดำเนินชีวิตตามความเป็นจริง ที่มีความก้าวหน้าโดดเด่นเป็นการดูแลสุขภาพยุคไทยแลนด์ 4.0 มาเป็นประโยชน์ในการดูแลสุขภาพให้พึ่งตนเองได้มากที่สุด ใช้การดูแลด้วยการสร้างสรรค์ประโยชน์ต่างๆ การคิดบวก มีจิตกุศล การทำจิตใจให้สะอาด งดเว้นจากอกุศลกรรมเป็นแนวทางให้ผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21 ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีเป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจนในเรื่องผู้สูงอายุโดยเสริมด้วยการพัฒนาขีดความสามารถ งบประมาณและนโยบายไปพร้อมๆ กับปรับปรุงงานวิจัยและวิเคราะห์เรื่องผู้สูงอายุโดยอาศัยข้อมูลที่ทันสมัยและมีคุณภาพขณะที่ประเทศต่างๆ เตรียมการณ์เพื่อวางแนวทางปฏิบัติหลังปี 2015 ออกไปนั้น ประเด็นภาวะประชากรสูงอายุและนโยบายที่สนองตอบต่อสิ่งที่ผู้สูงอายุเป็นกังวลต้องเป็นหัวใจของกระบวนการนี้ ในโลกที่ประชากรสูงอายุเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วนี้ ต้องคำนึงถึงเป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจนเกี่ยวกับประชากรสูงอายุซึ่งหายไปจากกรอบเป้าหมายการพัฒนา

การดูแลตนเองของผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21

การดูแลของผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21 จะเป็นรูปธรรมได้นั้น ทุกคนในชุมชนจะต้องได้รับการปลูกฝัง ให้มีพื้นฐานจิตสำนึก ความคิด และการปฏิบัติของทุกคนในชุมชน (ผู้สูงอายุ ลูกหลาน และผู้อยู่อาศัยในชุมชนทุกคน) ต้องตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญของผู้สูงอายุ (โดยเฉพาะลูกหลาน) เสมอเหมือนปูชนียบุคคล ที่เปี่ยมด้วยประสบการณ์ชีวิต ซึ่งเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของลูกหลาน ชุมชนในปัจจุบัน โดยลูกหลาน และผู้อาศัยในชุมชน ต้องแสดงความเคารพยกย่อง ให้เกียรติเป็นแบบอย่างที่ดีงาม ในการให้คำปรึกษา แนะแนวการดำเนินชีวิต, ครอบครัว, การพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และบทบาทหน้าที่ของภาครัฐ และเอกชน เพื่อเป็นรากฐานชีวิตในชุมชนที่จะเอื้ออาทรต่อกัน เพื่อการช่วยเหลือดูแลส่งเสริม

สุขภาพผู้สูงอายุ ให้ร่างกายแข็งแรง และสุขภาพจิตที่ดี สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างปกติ และมีความสุขอย่างต่อเนื่องตลอดไป เช่น สมัยปัจจุบัน โดยนับถือผู้สูงอายุดุจดั่งร่มโพธิ์ร่มไทร สร้างสายใยในครอบครัว สืบสานวัฒนธรรมที่ดีงามของชุมชน

ชุมชนควรมีการร่วมกันจัดตั้ง “สวนรวมแรง ร่วมใจ ร่วมรัก พิทักษ์สุขภาพ” ร่วมกันทั้งภาครัฐและเอกชน โดยความร่วมมือของประชาชนในชุมชน โดยชมรมเป็นแกนร่วมสร้างสวนสุขภาพ ประกอบด้วย สนามออกกำลังกาย, ลานกิจกรรม และร่วมปลูกต้นไม้ดอกไม้ให้ร่มรื่น สวยงาม เป็นรากฐานการปลูกฝังการดูแลสุขภาพ รักธรรมชาติและลูกหลาน เป็นการสร้างสายใยสัมพันธ์ ร่วมกันทุกกลุ่มอายุให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน

การประสานงานรวมกันระหว่างชมรมผู้สูงอายุ ในชุมชนกับองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่นองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อการส่งเสริมงบประมาณดำเนินกิจกรรม การช่วยเหลือดูแล ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุให้ร่างกายแข็งแรง และสุขภาพจิตที่ดี โดยจัดสัปดาห์ตรวจสุขภาพประจำปี จัดนิทรรศการเรื่องที่น่าสนใจ การทัศนาจรในและนอกสถานที่ของจังหวัด จัดฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรมทุกวันพระ และวันสำคัญทางศาสนา

ชุมชนควรสร้างเสริมสื่อการดูแลรักษาสุขภาพ และส่งเสริมการดำเนินกิจกรรม ของชมรมผู้สูงอายุให้ดำรงอยู่ตลอดไปอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งให้ความสำคัญ และจัดเตรียมความพร้อมบุคคล ที่จะเข้าสู่วัยสูงอายุ (อายุ 55-60 ปี) เพื่อการยอมรับและปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ของสังคม และสิ่งแวดล้อมทั้งร่างกาย จิตใจ อย่างมีความสุข โดยการดำเนินโครงการฝึกทักษะชีวิต แบบมีส่วนร่วมในการปรับตัว รับการเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุอย่างเหมาะสม[4]

นอกจากนี้ควรมีการเสริมสร้างพลังอำนาจ ซึ่งประกอบทั้งการเสริมสร้างพลังอำนาจทั้งด้านโครงสร้างและด้านจิตใจ โดยด้านโครงสร้าง ควรเน้นการบริหารจัดการ ส่วนการเสริมสร้างพลังอำนาจด้านจิตใจ ซึ่งถือว่าเป็นด้านของจิตวิทยา จะเน้นการรับรู้ของผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับความสำคัญของงานและของตนเองที่มีต่องาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของคอนเจอร์ และ คาร์นูโก แล้ว โทมัสและเวลเฮ้าส์ และ สพรีสเซอร์ ที่กล่าวถึงการเสริมสร้างพลังอำนาจด้านจิตใจ เพราะแนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจของโทมัสและเวลเฮ้าส์ โทมัสและเวลเฮ้าส์ (Thomas & Velthouse)[5] ได้มีรูปแบบการรับรู้การเสริมสร้างพลังอำนาจ ซึ่งส่งผลให้เกิดแรงจูงใจภายในของบุคคล และผลของงานที่ได้จะมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ในบทบาทของบุคคลนั้น ๆ ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญต่อผู้ปฏิบัติในด้านการรับรู้ความหมายของกิจกรรม ความสามารถของตนเองในการทำกิจกรรม ซึ่งโทมัสและเวลเฮ้าส์ ได้เสนอแบบแผนการรับรู้การเสริมสร้างพลังอำนาจ ซึ่งประกอบด้วย ส่วนที่เป็นเหตุการณ์แวดล้อม พฤติกรรม และการวัดประเมินงาน ตามแนวคิดแบบแผนการรับรู้การเสริมสร้างพลังอำนาจ ในส่วนของเหตุการณ์แวดล้อม (Environmental events)

---

[4] เรื่องเดียวกัน หน้า 21.

[5] Thomas & Velthouse, **Cognitive element of empowerment.** (Journal of Nursing Administration, 1999), p.18-23.

ความสำคัญของการเสริมสร้างพลังอำนาจ

การเสริมสร้างพลังอำนาจเป็นการแบ่งปันอำนาจ เพื่อให้ผู้สูงอายุทุกคนมีความสามารถที่จะไปถึงเป้าหมายของตนเอง และเสริมสร้างให้กับผู้อื่นเพื่อให้เขามีความสามารถที่จะไปถึงจุดหมายเช่นกัน มีนักวิชาการนำเอาแนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจมาใช้ในลักษณะของการพัฒนาพลังอำนาจของผู้ป่วยในการดูแลตนเอง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ป่วยเรื้อรัง ดังนั้น ในปัจจุบันการเสริมสร้างพลังอำนาจจึงเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่นำมาประยุกต์ใช้เป็นกิจกรรมการพัฒนาทั้งระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่มองค์กรและชุมชน การเสริมสร้างพลังอำนาจจึงถือเป็นกลยุทธ์การบริหารที่ผู้บริหารควรให้ความสำคัญ เพราะการเสริมสร้างพลังอำนาจมีผลต่อผู้สูงอายุโดยรวมตามเป้าหมายของผู้ดูแลผู้สูงอายุ[6] ซึ่งกานเตอร์ (Kanter) ได้กล่าวถึงความสำคัญว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจจึงเป็นเหมือนแรงจูงใจที่จะทำให้ผู้สูงอายุได้รับโอกาส หรือให้การเสริมสร้างพลังอำนาจด้านจิตใจ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ มีส่วนร่วมในการพัฒนาปรับปรุงกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการพัฒนากิจกรรมนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของชุมชน[7] นอกจากนี้คินลอร์ (Kinlaw) ได้กล่าวถึงความสำคัญว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจแก่ผู้สูงอายุ ก็เพื่อให้ท่านเหล่านั้นไปเสริมสร้างพลังอำนาจแก่ผู้อื่นได้ แต่ถ้าตนเองยังอยู่ในความรู้สึกว่าไร้อำนาจ (Powerlessness) ก็ยากที่จะมีพลังอำนาจช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นได้ หากได้รับการเสริมสร้างพลังอำนาจจากบุคคลใกล้ชิด หรือสมาชิกในครอบครัวแล้ว จะช่วยเพิ่มสมรรถนะของผู้สูงอายุในการสร้างเสริมอำนาจของตนมากขึ้น ซึ่งเป็นผลสะท้อนโดยตรงถึงความสามารถทางการเสริมสร้างพลังอำนาจของผู้สูงอายุ

การเสริมพลังสร้างสุขภาพ

การนำวิธีการสร้างเสริมพลังมาใช้ใน "มิติทางสุขภาพ" ก็จะได้ศัพท์คำใหม่คือ Health Empowerment หรือเรียกเป็นภาษาไทยเพราะๆ ว่า "การเสริมพลังสร้างสุขภาพ" ซึ่งหมายถึง กระบวนวิธีที่จะให้ผู้สูงอายุ สามารถดึงศักยภาพที่มีอยู่ภายในตน มาใช้ในการดูแลและสร้างเสริมสุขภาพของตนได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน"การเสริมพลังสร้างสุขภาพ" เป็นกลไกที่ถือได้ว่าเป็นหัวใจของแนวทาง “สร้าง”นำ“ซ่อม”ซึ่งหมายถึง การให้ความสำคัญกับการสร้างความแข็งแกร่งทางด้านสุขภาพองค์รวม เพื่อป้องกันการเกิดโรคภัยไข้เจ็บหรือปัญหาด้านสุขภาพองค์รวมที่ร้ายแรง ที่อาจจะเกิดตามมาจากการใช้ชีวิตที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสุขภาพของตนเอง ดังนั้น การสร้างสุขภาพ จะทำให้ผู้สูงอายุไม่ต้องเข้าโรงพยาบาลเพื่อรักษาสุขภาพ ตอนที่สุขภาพทรุดโทรมแล้ว เพื่อให้การสร้างสุขภาพของตน ปรากฏผลอย่างยั่งยืน[8] สิ่งที่ผู้สูงอายุต้องมองสุขภาพเป็นสุขภาวะหลายๆ ด้านประกอบกัน ซึ่งได้แก่ สุขภาวะทางกาย : มีร่างกายที่แข็งแรง มีพลานามัยดี ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน สุขภาวะทางจิต :

---

[6] Wilson, B., & Laschinger, H. K. S. **Staff nurses' perception of job empowerment and organizational commitment** : A test theory of Structural Power in Organizations. Journal.1994), P.331.

[7] Kanter, R. M. **Frontiers of management**. (United States of American : A Harvard business Review Book. 1997), P.103.

[8] เรื่องเดียวกัน, หน้า 70.

มีจิตใจแจ่มใส เบิกบาน มีความสุขสงบในจิตใจ สุขภาวะทางสังคม : มีความสัมพันธ์ที่ดี (เป็นมิตรและเกื้อกูล) ต่อผู้อื่น ต่อครอบครัว ต่อชุมชน ต่อสังคม สุขภาวะทางจิตวิญญาณ (ปัญญา) : มีปัญญา เข้าใจความจริงของโลกและชีวิต มีความมั่นคงทางอารมณ์ (วุฒิภาวะ) มีศรัทธาในความดีและยึดมั่นในวิถีชีวิตที่ดีงามและหลักพระพุทธศาสนา

สุขภาวะทั้ง 4 ด้าน มีความเกี่ยวเนื่อง เชื่อมโยง สัมพันธ์และส่งผลกระทบต่อกันเป็นหนึ่งเดียว ประกอบรวมกันเป็นสุขภาพองค์รวม ที่มิอาจแยกจากกัน การจะสร้างเสริมสุขภาพ จึงต้องคำนึงถึงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ นี้ ให้ครบถ้วน รอบด้าน และสอดคล้องส่งผลเกื้อกูลกัน พลังเอราวัณ 3 ประสาน พลังสู่ความสำเร็จ การจะทำอะไรให้สำเร็จนั้น ที่จริงไม่ใช่เรื่องยาก ขอให้รู้เคล็ดวิชาและหมั่นฝึกปรือให้เข้าขั้นเท่านั้น เคล็ดลับสำคัญที่จะขอแอบเอามาฝากกันวันนี้คือ "พลังเอราวัณ 3 ประสาน" ซึ่งเป็นขุมพลังอันยิ่งใหญ่ที่สามารถนำไปใช้นำทางสู่ความสำเร็จทุกชนิดในโลกได้อย่างมีประสิทธิผล "เอราวัณ" เป็นชื่อช้างทรงของพระอินทร์ (ซึ่งเป็นมหาเทพของเหล่าเทพทั้งปวง) เป็นพาหนะของผู้ยิ่งใหญ่ จึงมีความหมายถึง การเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพระดับสุดยอด ในการนำพาเราไปสู่ความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ ช้างเอราวัณเป็นช้าง 3 เศียร ที่ทรงพลานุภาพยิ่ง เปรียบได้กับพลังสำคัญ 3 ชนิด ที่จะต้องผูกพันเชื่อมโยงทำงานร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เหมือนเป็นเศียรทั้ง 3 ของช้างตัวเดียวกัน[9] องค์ประกอบสู่ความสำเร็จของพลังเอราวัณ 3 ประสาน ก็คือ 1. พลังใจ (heart) 2. พลังสมอง (head) และ 3. พลังทำ (ปฏิบัติ) (hand) เวลาที่ต้องการจะทำอะไรให้บรรลุเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ ก็ขอให้คำนึงถึงและสร้างเสริมพลังทั้ง 3 นี้ให้ครบถ้วน (ถ้าจะจำง่ายๆ ก็ "heart-head-hand" นี่แหละ) ใช้ได้ทั้งกับการเปลี่ยนแปลงตนเองและการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

แค่ให้ความรู้ยังไม่พอ ต้องสร้างความตระหนักรู้

ปัจจุบัน เวลาต้องการให้ใครเปลี่ยนแปลงอะไร ก็มักจะเริ่มต้นด้วยการให้ความรู้ ซึ่งไม่ใช่ไม่ดี แต่มักจะได้ผลน้อย เพราะคนที่ไม่พร้อมจะเปลี่ยนหรือไม่สนใจจะเปลี่ยนนั้น ถึงรู้ (ว่าไม่) ดีก็ไม่เปลี่ยน เพราะฉะนั้น การ "สร้างความพร้อมทางด้านจิตใจ" หรือ "สร้างจิตใจให้เกิดความพร้อม" จึงเป็น "ความสำคัญลำดับแรก" ที่ต้องมาก่อน (หรืออย่างน้อยก็มาพร้อม ๆ กับ) การให้ความรู้ "ตระหนักรู้" = "ตระหนัก"+"รู้" "ตระหนัก" คือ เห็นคุณค่า เห็นความสำคัญ ว่า "มันสำคัญจริงๆ นะ" ถึงขั้นยอมรับลงไปถึงจิตถึงใจ อันจะทำให้ "มีใจ สนใจ ใส่ใจ ตั้งใจ" จนทำให้เกิดความต้องการ ความมุ่งมั่น ที่จะเข้าถึงคุณค่านั้นเมื่อ "ตระหนัก" แล้ว สนใจตั้งใจแล้ว "ความรู้" ที่ได้จึงจะเป็นสิ่งที่มีค่ามีความหมาย เพราะจะเป็นเครื่องมือที่เขาอยากได้ เพื่อใช้ในการสร้างคุณค่าที่ต้องการ นั่นคือ นำความรู้ที่ได้ไปลงมือ "ปฏิบัติ" ให้บังเกิดผลขึ้นมาได้จริง ๆ "ตระหนัก"+"รู้" ⟶"ทำ"สร้างแรงใจ ⟶ให้ความรู้ ⟶นำสู่ปฏิบัติ

การจะทำอะไรให้สำเร็จ ต้องทำทั้ง 3 เรื่องสำคัญ ให้ครบถ้วน เพียงพอ ต้องสร้างพลังทั้ง 3 พลังให้เข้มแข็งและสอดประสานกัน แล้วจะเกิดพลังขับเคลื่อนมหาศาลที่ทะลุทะลวงอุปสรรคทุกชนิดสู่ความสำเร็จได้จริง

---

[9] เรื่องเดียวกัน หน้า 77-79.

เรื่องที่ 1 ต้องสร้างจิตใจให้มีความพร้อม (พลังใจ) - (heart) : ให้สนใจใส่ใจ ให้เห็นคุณค่า ให้รักจะทำ ให้มุ่งมั่นที่จะไปให้ถึงจุดหมาย

เรื่องที่ 2 ต้องมีความรู้ความเข้าใจ (พลังสมอง) - (Head) : ให้เกิดความรู้ ความคิด มุมมอง การวิเคราะห์วิจัย การเชื่อมโยง การเห็นภาพรวม

เรื่องที่ 3 ต้องลงมือปฏิบัติ (พลังทำ) - (hand) : ทดลองฝึกฝน สร้างวินัย ลงมือปฏิบัติ ตรวจสอบ ปรับปรุงแก้ไข พัฒนาสร้างสรรค์

วิธีการเสริมสร้างพลังอำนาจในการดูแลตนเอง

การดูแลส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยครอบครัว ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีประสบการณ์ชีวิตมาก และเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในทางหนึ่งทางใดมาก่อน มีพลังสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ได้ดี ลูกหลานควรคำนึงถึงคุณค่าและประโยชน์ของผู้สูงอายุ โดยทั่วไป ผู้สูงอายุก็มีความยินดีและเต็มใจให้ข้อคิดเห็นต่าง ๆ รวมทั้งให้คำปรึกษาแก่ผู้ที่อ่อนวัยกว่าอยู่แล้ว ในอดีตที่ผ่านมา ผู้สูงอายุยังให้ชีวิตที่เป็นสุขตามสมควร ซึ่งจะให้ประโยชน์จากการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ในเวลาเดียวกันด้วย เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตที่ดี สมาชิกในครอบครัว อันประกอบด้วย ลูกหลาน ฯลฯ ควรปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ ช่วยทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่า มีความสำคัญและมีความหวังในชีวิต เช่น ขอคำแนะนำต่าง ๆ ขอความช่วยเหลือจากผู้สูงอายุให้ควบคุมดูแลบ้านเรือน เป็นที่ปรึกษาอบรมเลี้ยงดูลูกหลาน ควรระมัดระวังคำพูด หรือการกระทำที่แสดงออกต่อผู้สูงอายุ เน้นความสำคัญของผู้สูงอายุเป็นอันดับแรก ยกตัวอย่างเช่น เวลารับประทานอาหารเชิญชวนให้รับประทานอาหารก่อนและตักข้าวให้ชวนผู้สูงอายุเล่าเรื่องเหตุการณ์ประทับใจในอดีตของท่านให้ฟัง และรับฟังอย่างตั้งใจ จะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่า ยังมีคนชื่นชมในบางส่วนของชีวิตของตนอยู่[10]

อำนวยความสะดวกให้ผู้สูงอายุปฏิบัติกิจกรรมที่น่าสนใจต่าง ๆ เช่น เมื่อผู้สูงอายุต้องการไปวัดหรือศาสนสถานต่าง ๆ ลูกหลาน ควรจัดเตรียมข้าวของต่าง ๆ ให้ และจัดการรับส่งหรือเป็นเพื่อนเอาใจใส่ดูแลเรื่องอาหาร และการออกกำลังกายหรือทำงานตามความถนัดให้เหมาะสมกับวัยที่พักอาศัย หากผู้สูงอายุต้องการแยกบ้านอยู่ หรือต้องการไปอยู่สถานที่ที่รัฐจัดให้ก็ควรตามใจ และพาลูกหลานไปเยี่ยมเมื่อมีโอกาส ถ้าหากผู้สูงอายุรู้สึกเป็นสุข และต้องการอยู่ร่วมกับลูกหลาน ก็ให้อยู่บ้านเดียวกัน เพื่อเกิดความรู้สึกอบอุ่น ช่วยให้ผู้สูงอายุมีโอกาสพบปะสังสรรค์กับญาติสนิท และเพื่อนร่วมวัยเดียวกัน โดยการพาไปเยี่ยมเยียน หรือเชิญเพื่อนฝูงญาติมิตร มาสังสรรค์ที่บ้านเป็นที่คลายเหงา พาไปสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมของผู้สูงอายุ เช่น วัด หรือชมรมผู้สูงอายุในชุมชน ให้ความสำคัญเห็นคุณค่า และเคารพยกย่องนับถือ ด้วยการเชื่อฟังคำสั่งสอนและข้อแนะนำจากผู้สูงอายุ ร่วมมือกันรักษาฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมของไทย เช่น ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุเนื่องในวันสงกรานต์ เป็นต้น ให้อภัยในความหลงลืม และความผิดพลาดที่ผู้สูงอายุกระทำ และยิ่งกว่านั้น ควรแสดงความเห็นอกเห็นใจที่เหมาะสมด้วย ช่วยเหลือดูแลรักษาพยาบาลยามเจ็บป่วย หรือ

---

[10] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ.2553-2583,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2556), หน้า 110.

พาไปตรวจสุขภาพให้การดูแลอย่างใกล้ชิดเมื่อเจ็บป่วยหนัก เรื้อรัง การเตรียมตัวที่ดีและพร้อม จะทำให้ผู้สูงอายุมีความเชื่อมั่นในตนเองเพิ่มมากขึ้น สามารถอยู่ร่วมกับครอบครัว และสังคมได้อย่างมีความสุข ฉะนั้น ผู้สูงอายุควรรู้จักปฏิบัติตัว เพื่อการมีชีวิตที่เป็นสุขเช่นกันดังนี้ คือ

ทำจิตใจให้ร่าเริงแจ่มใส หางานอดิเรกทำ เช่น ปลูกต้นไม้ เลี้ยงนก เลี้ยงไก่ สุนัข หรืออ่านหนังสือ เป็นต้น ให้ความสนใจในลูกหลาน ปฏิบัติตนให้ลูกหลานมีความศรัทธา เชื่อมั่น และเป็นที่พึ่งเมื่อยามเดือดร้อนหรือทุกข์ใจได้ ให้ความสนใจต่อปัญหาหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยอ่านจากหนังสือ ฟังข่าวจากวิทยุ จากโทรทัศน์ จะได้มีความรู้ความเข้าใจ ถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคม อีกทั้งยังเป็นการบริหารความคิด และสมองไม่ให้เสื่อมถอยลง ให้ความช่วยเหลือครอบครัวในส่วนที่พอจะทำได้ เช่น ช่วยดูแลเด็กเล็ก ช่วยดูแลบ้านเมื่อลูกหลานออกไปทำงานนอกบ้าน รักษาสุขภาพให้แข็งแรง สมบูรณ์ รู้จักออกกำลังกายตามความเหมาะสม ที่ร่างกายจะทำได้ ไม่ทำตัวให้เป็นที่กังวลของลูกหลาน หรือผู้อยู่ร่วมกัน การส่งเสริมและช่วยเหลือให้ผู้สูงอายุ มีชีวิตเป็นสุข ต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจ ในการปฏิบัติอย่างจริงจัง จากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เริ่มต้นตั้งแต่ตัวผู้สูงอายุเอง บุคคลในครอบครัว สังคม ตลอดจนหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถาบันครอบครัวจะได้ตระหนักถึงบทบาทและความสำคัญ ที่จะทำให้ผู้สูงอายุ รู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่า และมีความสำคัญต่อครอบครัว และสังคม[11]

บทสรุป

ประเทศไทยจะก้าวสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ โดยผู้สูงอายุแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มตามช่วงอายุ ได้แก่ ผู้สูงอายุตอนต้น ผู้สูงอายุตอนกลาง และผู้สูงอายุตอนปลาย และเมื่อประเทศไทยเข้าสู่ช่วงผู้สูงอายุ ปัญหาที่ตามมาก็คือ ปัญหาทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งในปัจจุบันหลายฝ่ายมีความเห็น ที่สอดคล้องกันว่าผู้สูงอายุไทยมีแนวโน้มที่จะเจ็บป่วยด้วยโรคภัยต่าง ๆ มีภาวะทุพพลภาพมากขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้น ผู้สูงอายุประมาณร้อยละ 15 ของผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป ต้องการความอบอุ่น มีโอกาสพบปะสังสรรค์กับญาติสนิท และเพื่อนร่วมวัยเดียวกัน โดยเยี่ยมเยียน หรือเชิญเพื่อนฝูงญาติมิตร มาสังสรรค์ที่บ้านเป็นที่คลายเหงา ไปสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมของผู้สูงอายุ เช่น วัด หรือชมรมผู้สูงอายุในชุมชน ให้ความสำคัญเห็นคุณค่า และเคารพยกย่องนับถือ ด้วยการเชื่อฟังคำสั่งสอนและข้อแนะนำจากผู้สูงอายุ ร่วมมือกันรักษาฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมของไทย เช่น ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุเนื่องในวันสงกรานต์ เป็น และยิ่งกว่านั้น ควรแสดงความเห็นอกเห็นใจที่เหมาะสมด้วย ช่วยเหลือดูแลรักษาพยาบาลยามเจ็บป่วย หรือพาไปตรวจสุขภาพให้การดูแลอย่างใกล้ชิดเมื่อเจ็บป่วยหนัก เรื้อรัง การเตรียมตัวที่ดีและพร้อม จะทำให้ผู้สูงอายุมีความเชื่อมั่นในตนเองเพิ่มมากขึ้น สามารถอยู่ร่วมกับครอบครัว และสังคมได้อย่างมีความสุข

---

[11] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, **การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยพ.ศ.2560**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, 2561), หน้า 19.

เอกสารอ้างอิง

คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล, **หมอชาวบ้าน.** กรุงเทพมหานคร: นิตยสารหมอชาวบ้าน เล่มที่: 368, 2552.

นักงานสถิติแห่งชาติ. **การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยพ.ศ.2560**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, 2561.

วิพรรณ ประจวบเหมาะ และชลธิชา อัศวนิรันดร. **การเปลี่ยนแปลงทางประชากรและข้อมูลสถิติที่สำคัญเกี่ยวกับผู้สูงอายุ. รายงานประจำปี สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2661**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พงษ์พาณิชย์เจริญผล. 2561.

วิราภรณ์ โพธิศิริ, ชลธิชา อัศวนิรันดร และปรียา มิตรานนท์. **การเปลี่ยนแปลงทางประชากร และข้อมูลสถิติที่สำคัญเกี่ยวกับผู้สูงอายุ. รายงานประจำปี สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2560**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พงษ์พาณิชย์เจริญผล, 2560.

วิราภรณ์ โพธิศิริ และคณะ, **การสูงอายุทางประชากร และการอยู่ดีมีสุขของผู้สูงอายุในประเทศไทย แนวโน้มอดีต สถานการณ์ปัจจุบันและความท้าทายในอนาคต.** กรุงเทพมหานคร: กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ, 2556.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ.2553-2583.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2556.

อารีย์วรรณ อ่วมตานี, **การเสริมสร้างพลังอำนาจในระบบบริการพยาบาล** หน่วยที่ 14, คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Conger & Kanungo, R. N. **The empowerment process: Integrating theory and practice.** Academy Management Review,13 (3): 19888.

Gibson. C. H. **A concept analysis of empowerment**. Journal of Advanced Nursing,1991.

Kanter, R. M. **Frontiers of management**. United States of American : A Harvard business Review Book. 1997.

Kinlaw, D. C. **The practice of empowerment**. Hampshire England: Gower. 1995.

Spreitzer, G. M. **Psychological empowerment in the workplace: Dimensions, measurement, and validation.** Academy of Management Journal.

Thomas, K. W., & Velhouse, B. A. **Cognitive element of empowerment**. (Journal of Nursing Administration, 23 (1), 1990.

Thomas & Velthouse, **Cognitive element of empowerment.** (Journal of Nursing Administration, 1999.

Wilson, B., & Laschinger, H. K. S. **Staff nurses' perception of job empowerment and organizational commitment** : A test theory of Structural Power in Organizations. Journal, 1994

การศึกษาพุทธศิลปกรรมลายคำ เพื่อการเรียนรู้ คุณค่า สืบสาน ในงานลายคำแบบล้านนา

The study of Buddhist Art : Lanna traditional stencil to continue the Thai virtuous culture.

ขจรเดช หนิ้วหยิ่น

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นเก็บรวบรวมข้อมูลงานลายคำแบบล้านนา มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลสารสนเทศแหล่งงานศิลปะลายคำแบบล้านนา 2) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างงานศิลปะลายคำแบบล้านนา 3) เพื่อเสนอองค์ความรู้ด้านพุทธศิลปกรรมลายคำแบบล้านนา โดยศึกษางานลายคำล้านนาตามวัดต่าง ๆ ทางภาคเหนือตอนบน 3 จังหวัด จังหวัดละ 1 วัด ได้แก่ 1.จังหวัดเชียงราย คือ วัดพระสิงห์วรวิหาร 2.จังหวัดเชียงใหม่ คือ วัดพระสิงห์วรวิมหาวิหาร 3.จังหวัดลำปาง คือ วัดพระธาตุลำปางหลวง

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ลายคำล้านนาโบราณนั้นจัดว่าอยู่ในหมวดของงานช่างรัก ได้มีหลักฐานเก่าแก่ที่สุดว่างานช่างรักมีแหล่งกำเนิดมาจากทางประเทศจีนโบราณสมัยราชวงศ์ฮั่น เพราะคนจีนรู้จักการทำงานช่างรักมาก่อนชาติอื่น ๆ ส่วนงานช่างรักในไทยนั้นพบมีมาแต่สมัยอยุธยา ซึ่งอาจได้รับอิทธิพลมาจากศิลปกรรมจากประเทศจีนยุคสมัยก่อน อาณาจักรล้านนานั้นเป็นอณาจักรหนึ่งภายหลังได้ถูกรวบรวมเมืองให้เป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย จึงทำให้ได้รับอิทธิพลทางด้านศิลปะงานช่างลงรักปิดทองมาพัฒนาประยุกต์ให้เป็นงานลายคำล้านนา ผลงานที่สำเร็จจะมีลักษณะที่คล้ายกัน จะแตกต่างกันเล็กน้อยตรงเทคนิคกรรมวิธีการ งานลายคำล้านนานั้นมักนิยมทำเป็นลวดลายพฤกษา และภาพชาดก ปิดทองบนพื้นรักสีแดงและพื้นสีดำ มักจะปรากฏให้เห็นบนบานประตู หน้าต่าง เสา คาน เพดาน ฐานชุกชี ฝาผนังในโบสถ์และวิหาร รวมถึงตู้พระไตรปิฎก หีบพระธรรม ธรรมาสน์ คัมภีร์ใบลาน สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ งานลายคำล้านนามีเทคนิคกระบวนการการสร้างลวดลายลงรักปิดทองอยู่ 4 วิธีการด้วยกัน วิธีการที่ 1 การฉลุแบบปิดทองคำเปลว วิธีการที่ 2 การฉลุแบบปิดทองคำเปลวแล้วตัดเส้น วิธีการที่ 3 การฉลุแบบปิดทองคำเปลวแล้วจารเส้น วิธีการที่ 4 การเขียนลายรดน้ำลงรักปิดทอง

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยงานช่างพุทธศิลปกรรมลายคำล้านนาโบราณในครั้งนี้ ได้นำมาถ่ายทอดโดยการสอน และสร้างสรรค์ประยุกต์เป็นผลงานลายคำร่วมสมัยขึ้น ถือเป็นการช่วยอนุรักษ์และสืบสานต่อยอดจากผลงานลายคำล้านนาโบราณ อีกทั้งเป็นการได้คงคุณค่าและเผยแพร่ผลงานของช่างพุทธศิลปกรรมล้านนาโบราณอีกแขนงหนึ่งไว้ให้สืบเนื่องต่อไป

คำสำคัญ : ลายคำ, ล้านนา, พุทธศิลปกรรม

Abstract

This study was creative research which collected the information about Laikam Lanna artwork and the purposes of this study were: 1. To examine knowledge, value, patterns of Laikam Lanna artwork. 2. To examine the process of creating Laikam Lanna artwork. 3. To transfer knowledge, value and beauty of Laikam Lanna artwork by exploring Laikam Lanna artwork at various temples in the 3 upper northern provinces of Thailand which are: 1. Chiang Rai Province: Wat Phra Singh 2. Chiang Mai Province: Wat Phra Singh Woramahaviharn 3. Lampang Province: Wat Phra That Lampang Luang

The findings showed that; there was no evidence showed when the traditional Laikam Lanna artwork had appeared. However, Laikam Lanna artwork was categorized in the category of Lacquered artwork through the oldest evidence that the Lacquered artwork had its origins in ancient China during the Han Dynasty and the Chinese knew how to work in Lacquered artwork before other nations. On the other hand, Thai lacquered gilding artwork appeared since the Ayutthaya period which could be influenced by ancient Chinese artwork.

The Lanna Kingdom was one kingdom in the north and later be collected as a part of Thailand therefore Lanna artwork had been influenced by Thai lacquered gilding artwork before developed into Laikam Lanna artwork. The finished of Thai lacquered gilding artwork and Laikam Lanna artwork had similar characteristics but had some slightly different in the techniques. Laikam Lanna artworks normally were Pruksa patterns (Flower pattern), Kankhot patterns and Jataka images gild on red and black background. Normally appeared on doors, windows, pillars, crossbars, ceilings, walls inside Buddhist monasteries and Buddha image halls including the Tripitaka cabinets, the arks of the dharma, the pulpits, the palm leaf books and variety of appliances. Laikam Lanna artwork had 4 techniques creating lacquered gilding designs which were: Technique 1: Stenciling with gilding which was to template stencil pattern on paper and cut then place on the area that had already lacquered and then gilde on the stencil pattern paper that was placed. Technique 2: Stenciling with gilding and bold the line which was the technique that developed from technique 1 by cut the line of design and add details in the design to make the work more finely detailed and cleared. Technique 3: Stenciling with gilding and inscribing which was the technique that developed from technique 1 by drawing more detail on the gold gilding area by sharp metal also, known as “Inscribing”. Technique 4: Gold appliqué on black lacquer which was drawing the design on black lacquer with

Realgar color then slightly cover with black lacquer and clean the left-over gold leaves with water.

The knowledge which had gained from the research of Laikam Lanna Buddhist artwork was disseminated through teaching and applied to Laikam Lanna's contemporary artwork which could help to preserve, inherit and develop traditional Laikam Lanna artwork as well as to preserve the value and further disseminate traditional Lanna Buddhist artwork.

Keywords : Laikam, Lanna, Buddhist artwork

บทนำ

ล้านนาไทยมีความเจริญรุ่งเรือง ผู้คนสงบสุขร่มเย็นนับตั้งแต่โบราณกาล รวมถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้หยั่งรากฝังลึก หล่อหลอมให้เกิดศิลปะ และวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม สืบเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวล้านนาได้ยึดถือหลักธรรม และปรัชญาคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจมาโดยตลอด วรรณกรรมคำสอน และบทสวดต่าง ๆ นักปราชญ์ทั้งหลายได้ลิขิตแต่งสร้างขึ้นมา เพื่อเป็นกุศโลบายในการสั่งสอนชี้นำแนวทางที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ในการดำเนินชีวิตมีความหลากหลายในหลายเรื่องราวต่าง ๆ เช่น พุทธประวัติ ชาดก นิยายธรรมต่าง ๆ โดยมีเนื้อหาที่สำคัญคือ การกระทำแต่ความดีละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ผ่องใส อันเป็นหัวใจสำคัญของพุทธศาสนา และยังก่อให้เกิดประเพณีพิธีกรรมศิลปวัฒนธรรมอันดีงามสืบทอดต่อ ๆ กันมา และเป็นแรงบันดาลใจให้ครูช่างล้านนา สร้างสรรค์ผลงานพุทธศิลปกรรมล้านนา เช่น งานจิตรกรรม ประติมากรรม ลวดลายปูนปั้น แกะสลัก และลายคำ หรือลายทอง ประดับตกแต่งตามอาคารต่าง ๆ ทางศาสนาที่เป็นลักษณะเฉพาะพื้นถิ่นของล้านนา จากคุณค่าของหลักธรรมคำสอน หลักปรัชญาของพุทธศาสนาดังกล่าว ได้ส่งอิทธิพลต่อแนวความคิดของ สล่า หรือ ช่าง นับตั้งแต่ครั้งอดีตได้สร้างงานศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ สื่อแสดงออกถึงความศรัทธาในพุทธศาสนารวมถึงการสร้างงานจิตรกรรม ลายคำ ประติมากรรม จนกลายเป็นสกุลช่างล้านนาที่มีความเป็นเอกลักษณ์และสืบทอดต่อ ๆ กันมาจากรุ่นสู่รุ่น งานพุทธศิลปกรรมล้านนาอาจกล่าวได้ว่า เป็นศิลปะงานช่างที่มีความสำคัญ และน่าสนใจมากที่สุดแขนงหนึ่ง เพราะนอกจากจะเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองต่อเงื่อนไขการดำรงอยู่ของสังคมล้านนาในอดีตแล้ว ยังสามารถยังบ่งบอกถึงคติความเชื่อของชุมชนนั้น ๆ เทคนิคและวิธีการตลอดจนการแสดงออกของศิลปะบ่งบอกถึงงานช่าง ความรู้สึกนึกคิด และการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมวัฒนธรรมอื่น ๆ อีกทั้งยังมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีอีกด้วย ผลงานจิตรกรรมฝาผนังในล้านนานั้นแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าตัวตนล้านนาในด้านประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรม ยังคงสืบเนื่องตลอดมา ภายใต้เงื่อนไขบริบททางสังคมด้านการเมืองและเศรษฐกิจที่

เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา ดังนั้นงานพุทธศิลปกรรมล้านนาจึงเป็นหลักฐานที่สามารถแสดงถึงความสืบเนื่องของความเป็นล้านนาได้เป็นอย่างดี[1]

ลายคำ ในความหมายของศิลปกรรมล้านนา คือ ลวดลายที่ประดับตกแต่งสิ่งของเครื่องใช้ อาคาร สถานที่ด้วยทองคำเปลว มีลวดลายสีทองบนพื้นสีแดงหรือดำ คำว่า “ลายคำ” คือการปิดทองล่องชาดทำลวดลายเป็นภาพลวดลายต่าง ๆ โดยใช้ทองมากเป็นพิเศษเมื่อสะท้อนแสงทำให้วิหารดูเป็นสีทองอร่ามไปทั้งหลัง การประดับตกแต่งลายคำของล้านนานั้นมีวิธีการที่ต่อเนื่องจากการฉลุแบบหรือใช้วิธีการที่แตกต่างไป การประดับตกแต่งลายคำล้านนานั้นปรากฏให้เห็นได้บนบานประตู หน้าต่าง ฝาผนัง เสา คาน ของโบสถ์และวิหาร หรือตู้พระไตรปิฎก หีบพระธรรม สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ซึ่ง ลวดลายที่นำมาประดับตกแต่งมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ ลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากช่างหลวงส่วนกลาง ลายในกลุ่มนี้ได้แก่ ลวดลายที่เป็นลายกระกนกต่าง ๆ ส่วนลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เด่นชัดบ่งบอกถึงศิลปกรรมล้านนาโดยแท้ คือ ลวดลายกึ่งธรรมชาติ กึ่งประดิษฐ์ ซึ่งเป็นวิธีการของจิตรกรรมไทยแบบประเพณีผสมผสานกับแบบไทยใหญ่ หรือ พม่า เช่น ลวดลายดอกพุดตาน ผสมคละเคล้าตัวภาพสัตว์ รวมทั้งลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากจีน เช่น ภาพมังกรและหงส์ส่วนภาพทวารบาลมีลักษณะเป็นภาพทรงเครื่องแบบกษัตริย์พม่าหรือไทยใหญ่ถืออาวุธส่วนลวดลายประดับที่เป็นลายกระกนกมีลักษณะลวดลายใกล้เคียงกับช่างหลวงทางภาคกลาง[2]

วิหารล้านนาโดยทั่วไปแล้วจะนิยมการประดับตกแต่งภายในด้วยลวดลายลงรักปิดทอง ซึ่งภาษาถิ่นของล้านนาจะเรียกว่า “ลายคำ” งานศิลปกรรมลายคำเหล่านี้จะประดับอยู่ในพื้นที่สำคัญต่าง ๆ ของวิหาร เช่น ในบริเวณตัวไม้โครงสร้างเครื่องบนของวิหาร เสาวิหาร ตลอดจนผนังภายในวิหาร และแผงไม้คอสออย่างเป็นระเบียบ อันเป็นความงดงามที่ให้ความรู้สึกถึงความศักดิ์สิทธิ์ ความศรัทธา และความสุขสงบ นับเป็นแบบแผนของงานศิลปกรรมล้านนาอย่างหนึ่งที่พบอยู่เสมอ งานศิลปกรรมลายคำล้านนาในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21 - 24 นั้น จะมีลักษณะเป็นลวดลายปิดทองบนพื้นสีแดงชาดหรือที่เรียกว่างานปิดทองล่องชาด[3] ในพื้นที่ภาคเหนือได้พบเห็นมรดกศิลปวัฒนธรรมทางด้านศิลปกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ โดดเด่น และมีการสืบทอดกันมายาวนาน วิธีการประดับลวดลายโดยการฉลุแบบแล้วปิดทองคำเปลวซึ่งเป็นวิธีการที่นิยมใช้กันโดยทั่วไปในถิ่นล้านนา นอกจากนี้การประดับตกแต่งลายคำของล้านนานั้นมีวิธีการแบบอื่นที่ต่อเนื่องจากการฉลุแบบปิดทองอีกหลากหลายวิธีการด้วยกัน ซึ่งจะมีความแตกต่างกันไป

ไม่ว่าจะประดับตกแต่งลายคำด้วยวิธีการใดบนพื้นสีอะไรนั้น ก็ถือว่าเป็นมรดก ศิลปวัฒนธรรมทางด้านศิลปะอันล้ำค่าของชาวล้านนา และมรดกไทยที่ทุกคนควรจะภาคภูมิใจ หวงแหน เพื่อสืบทอดภูมิ

---

[1] ถาวร ฟั่นชมพู, **กรณีศึกษาจิตรกรรมฝาผนัง ในจังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-24 ด้วยกระบวนการทางคอมพิวเตอร์กราฟฟิก**, (มทร. ล้านนา เชียงใหม่/ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2553), หน้า 1.

[2] ขุนเพชรขุนราม, **ลายคำ**, นสพ.ข่าวสด, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.bloggang.com/m/viewdiary, [15 ธันวาคม 2560].

[3] สุรพล ดำริห์กุล มหาวิทยาชัยเชียงใหม่, **งานศิลปะลายคำในลำปาง**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.lampang.go.th/travel/weblt/page/page4.html, [16 ธันวาคม 2560].

ปัญญาไทยเหล่านี้ไว้ หรือให้ชาวโลกได้ชื่นชม จะเห็นได้ว่างานศิลปะลายคำนั้นเป็นอีกงานช่างศิลป์หนึ่งที่มีบทบาท และมีความสำคัญต่อศิลปะในพุทธศาสนาทางล้านนาเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งได้มีการสืบทอดกันมาแต่ยุคสมัยโบราณกาล มักมีการสร้างงานลายคำประดับบนฝาผนังในโบสถ์วิหารเป็นรูปแบบเรื่องราว สัญลักษณ์และลวดลายต่างๆ ที่หลากหลายลักษณะด้วยกัน ภาพลายคำแต่ละแบบนั้นได้ใช้เทคนิคกระบวนการที่ต้องใช้ความวิจิตรบรรจงประณีตในการสร้างสรรค์อย่างมาก ผนวกประสานกับความคิดจินตนาการด้วยเรื่องราวต่าง ๆ ทางคติความเชื่อ และวัฒนธรรมของศาสนา ทำให้เกิดทั้งความงดงาม ความปิติ และความศรัทธา เราจึงมักจะพบเห็นภาพผลงานศิลปะลายคำ ตกแต่งอยู่ตามฝาผนังในวิหารแบบล้านนาโบราณในทุกยุคทุกสมัยมาจนถึงปัจจุบัน

ทางภาคเหนืออาณาจักรล้านนาเรามีลักษณะศิลปะงานลายคำที่สามารถแสดงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่นชัดเจน ข้าพเจ้าจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับงานศิลปะลายคำแบบล้านไว้เพื่อจะได้เกิดความเข้าใจกระบวนการ คุณค่า รูปแบบ และลักษณะ ของลายคำแบบล้านนาไว้ เพื่ออนุรักษ์สืบสาน ถ่ายทอด และเผยแพร่ ให้สังคมได้ตระหนัก อนุรักษ์ รักษาไว้ให้สืบเนื่องต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลสารสนเทศแหล่งงานศิลปะลายคำแบบล้านนา
2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างงานศิลปกรรมลายคำแบบล้านนา
3. เพื่อเสนอองค์ความรู้ด้านพุทธศิลปกรรมลายคำแบบล้านนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นแบบ (Action Research) ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยแบบสร้างสรรค์ โดยศึกษารวบรวมข้อมูลและเทคนิคกระบวนการ มาทำการสร้างสรรค์สรรค์เป็นผลงานพุทธศิลปกรรม “ลายคำล้านนา” โดยศึกษาตามขั้นตอนดังนี้ 1. ศึกษางานลายคำล้านนาจากหนังสือตำราเอกสารต่าง ๆ ที่สามารถเป็นข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างงานลายลายคำล้านนา 2. ศึกษาข้อมูลผลงานลายคำจากสถานที่จริงของวัดต่าง ๆ ทางภาคเหนือ โดยการลงพื้นที่ศึกษาสังเกตและบันทึกเป็นภาพร่างงานลายคำแต่ละลักษณะไว้เพื่อนำมาวิเคราะห์ประมวลผลพัฒนาต่อยอดในการสร้างงานลายคำ 3. ศึกษาเทคนิคกระบวนการ กรรมวิธีการสร้างงานลายคำแบบล้านนา จากช่างผู้ชำนาญการ และสอบถามพูดคุยกับผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ในงานลายคำแบบล้านนา เพื่อสำหรับสร้างเครื่องมือและพัฒนาเทคนิควิธีนำไปประยุกต์ใช้สู่การสร้างสรรค์ 4. ศึกษาทบทวนทดลองปฏิบัติการโดยการเริ่มสร้างสรรค์เชิงปฏิบัติการจากการที่ได้ศึกษารวบรวมข้อมูลเทคนิคกระบวนการลายคำล้านนา และหาความเป็นไปได้เพื่อให้ผลงานออกมาสมบูรณ์มากที่สุด พื้นที่การวิจัย ประชากร และกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงประยุกต์สร้างสรรค์ เพื่อศึกษาเรียนรู้ ลวดลาย งานศิลปะลายคำแบบล้านนาตามวัดต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงรายเชียงใหม่ และลำปาง นำข้อมูลที่ศึกษามาถ่ายทอดองค์ความรู้และมาพัฒนาต่อยอดเป็นงานศิลปะลายคำแบบล้านนาประยุกต์ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่ม

ตัวอย่างการศึกษา 2 กลุ่ม ได้แก่ 1.กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ผู้ที่เชี่ยวชาญมีความรู้ในเรื่องงานลายคำ 2. กลุ่มผู้มีประสบการณ์ในสร้างงานลายคำ เครื่องมือและอุปกรณ์การวิจัย 1.แบบสอบถามเรื่องงานลายคำล้านนา 2.การบันทึกชิ้นงานศิลปกรรม ด้วยภาพถ่ายและคัดลอกเป็นภาพร่าง 3.เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ อุปกรณ์การทำงานสร้างสรรค์ ประกอบด้วย กระดาษ, ปากา, ดินสอ, ปากกาเคมี, เทปกาว, สีทองอะครีลิค, พู่กัน, แผ่นพลาสติกใส, มีดคัตเตอร์, ฟองน้ำทำเป็นลูกประคบ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นเก็บรวบรวมข้อมูลงานลายคำแบบล้านนา มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1.เพื่อศึกษาข้อมูลสารสนเทศแหล่งงานศิลปะลายคำแบบล้านนา 2.เพื่อศึกษากระบวนการสร้างงานศิลปะลายคำแบบล้านนา 3.เพื่อเสนอองค์ความรู้ด้านพุทธศิลปกรรมลายคำแบบล้านนา โดยศึกษางานลายคำล้านนาตามวัดต่าง ๆ ทางภาคเหนือตอนบน 3 จังหวัด จังหวัดละ 1 วัด ได้แก่ 1.จังหวัดเชียงราย คือ วัดพระสิงห์วรวิหาร 2.จังหวัดเชียงใหม่ คือ วัดพระสิงห์วรวิมหาหาร 3.จังหวัดลำปาง คือ วัดพระธาตุลำปางหลวง

ผลการศึกษาวิจัยพบว่าเทคนิควิธีการสร้างลายคำล้านนาโบราณดั้งเดิมนั้น จัดได้ว่าอยู่ในหมวดของงานช่างรัก ซึ่งเป็นงานช่างไทยทางภาคกลางมาแต่สมัยอยุธยา และอาจได้รับอิทธิพลมาจากศิลปกรรมจากประเทศจีนในยุคสมัยก่อน อาณาจักรล้านนานั้นเป็นอาณาจักรหนึ่งและภายหลังได้ถูกรวบรวมเมืองให้เป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย จึงทำให้ได้รับอิทธิพลทางด้านศิลปะงานช่างลงรักปิดทองจากทางภาคกลาง และได้นำมาพัฒนาปรับประยุกต์ให้เป็นงานลายล้านนาขึ้น ซึ่งผลงานทั้งสองที่สำเร็จนั้นจะมีลักษณะที่คล้ายกัน จะมีความแตกต่างกันเล็กน้อยตรงที่เทคนิควิธีการเท่านั้น งานลายคำหรืองานลงรักปิดทองของทางล้านนานั้น มักนิยมทำลวดลายปิดทองบนพื้นสีแดงมากกว่าพื้นสีดำ ซึ่งในภาคกลางจะเรียกเทคนิคนี้ว่าปิดทองร่องชาด และพบว่าเทคนิคนี้มีการทำลวดลายลงรักปิดทองอยู่ 4 วิธีการด้วยกัน วิธีการที่ 1 การฉลุแบบปิดทองคำเปลว เป็นวิธีการที่พบมากที่สุดโดยวิธีการเจาะฉลุลวดลายแม่แบบบนกระดาษ แล้วนำไปวางทาบตรงส่วนที่ต้องการจะประดับตกแต่งลวดลาย แล้วปิดทองคำเปลวลงไปตามช่องที่ฉลุลวดลายไว้ วิธีการที่ 2 การฉลุแบบปิดทองคำเปลวแล้วตัดเส้น เป็นกระบวนการที่ทำต่อเนื่องจากวิธีแรก แต่ตัดเส้นเพิ่มรายละเอียดของลวดลายลงไป ทำให้ผลงานมีความละเอียด ประณีต คมชัดมากยิ่งขึ้น วิธีการที่ 3 การฉลุแบบปิดทองคำเปลวแล้วจารเส้น เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องจากวิธีการแรกเช่นเดียวกัน แต่ใช้วิธีการเติมรายละเอียดของลวดลายโดยใช้เหล็กแหลมจาร (ขูด ขีด) รายละเอียดต่าง ๆ ลงไปในส่วนที่เป็นพื้นทอง วิธีการที่ 4 การเขียนลายรดน้ำลงรักปิดทอง เป็นวิธีการประดับตกแต่งที่แตกต่างไปจาก 3 วิธีการที่กล่าวมา โดยจะต้องอาศัยช่างที่ความชำนาญพิเศษเฉพาะด้าน เพราะต้องอาศัยการเขียนเส้นพู่กัน การเตรียมพื้น การเตรียมน้ำยาหรดาล การเตรียมรักเช็ด และการเช็ดรักปิดทอง รดน้ำ เป็นขั้นตอนที่มีระเบียบแบบแผนจะต้องทำตามลำดับก่อนและหลังให้ถูกต้อง

การประดับตกแต่งลายคำล้านนานั้น จะปรากฏให้เห็นบนบานประตู หน้าต่าง ฝาผนังของโบสถ์ วิหาร หรือตู้พระไตรปิฎก หีบพระธรรม ธรรมาสน์ ประกับคัมภีร์ ใบลาน สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่

จะเป็นไม้สักหรือปกสมุดข่อย ที่เป็นเนื้อกระดาษข่อยหรือกระดาษสา นอกจากนี้ยังพบบนภาชนะสิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นเครื่องเขิน สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เชี่ยนหมาก ขันแก้ว (พานดอกไม้ธูปเทียน) หลังคากูบช้าง เป็นต้น

การสืบทอดองค์ความรู้ คุณค่า และความงาม ในงานลายคำล้านนา: จากการที่ได้ไปศึกษางานลายคำล้านนาในแต่ละพื้นที่นั้น จะเห็นได้ว่างานลายคำนั้นค่อนข้างมีความสำคัญกับการประดับตกแต่งบนสถาปัตยกรรมในพระพุทธศาสนาล้านนา เพราะทุกวัดล้วนนำเทคนิควิธีการลายคำ มาใช้ประดับตกแต่งตามส่วนต่าง ๆ ภายในของอาคารศาสนสถานอยู่มากมาย ซึ่งงานลายคำสามารถช่วยสร้างความสวยงาม เปล่งประกายเป็นสีทองสุกอร่าม ให้กับสถาปัตยกรรมนั้น ๆ ดูอร่ามเปล่งแสงระยิบระยับ ดุจดินแดนทิพย์วิมาณ ทำให้วัดมีคุณค่าและความงดงามมากยิ่งขึ้น คุณค่าความงามที่เกิดขึ้นภายในวัดส่วนหนึ่งล้วนเกิดขึ้นจากงานลายคำ ทำให้มีสีสันสวยสะท้อนสะดุดสายตาเมื่อแสงไฟหรือแสงแดดกระทบทองคำเปลว พบเห็นได้ทั้งนอกวัดจนถึงในวัด นอกจากนั้นทองคำยังแฝงไปด้วยนัยยะความหมายหนึ่งเป็นการเตือนสอนคติธรรมทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย

เทคนิควิธีการสร้างงานลายคำควรมีการสอนให้ความรู้ความเข้าใจทั้งทฤษฎีและปฏิบัติในเบื้องต้นกับนักเรียน นักศึกษา และชาวบ้าน ให้ได้ตระหนักเห็นถึงคุณค่า ความงาม ความสำคัญ เพื่อจะได้เข้าถึงเทคนิควิธีการ ความงาม ในงานลายคำล้านนา ทั้งนี้แล้วงานช่างลายคำล้านนาก็มีความสำคัญและมีบทบาทไม่น้อยไปกว่างานช่างประเภทอื่น ๆ

การถ่ายทอดองค์ความรู้ คุณค่า และความงาม ในงานลายคำล้านนากับการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมลายคำ: เป็นการได้ทดลองปฏิบัติเทคนิคกระบวนการ การสร้างลายคำจากช่างทำลายคำ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการและวิธีการ แล้วจึงได้นำเทคนิควิธีการดังกล่าวมาพัฒนาต่อยอดจนได้เทคนิคกระบวนการใหม่ในการสร้างลายคำ จนสามารถนำมาเป็นแนวทางในการสร้างงาน ลายคำในรูปแบบใหม่ ซึ่งลักษณะของผลงานมาจากเทคนิควิธีการงานลายคำแบบล้านนาที่ได้ไปศึกษา นำมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน สื่อสะท้อนนัยยะในความหมายใหม่ ให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน แต่ทั้งนี้แล้วเทคนิคกระบวนการสร้างงานลายคำล้านนาในรูปแบบเดิมนั้นก็ยังคงอนุรักษ์รักษาไว้สืบทอดให้คงอยู่ต่อไป

องค์ความรู้ที่ได้ : จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเรียนรู้เทคนิคกระบวนการงานช่างลายคำแบบล้านนาและแบบปัจจุบัน ทำให้ได้รู้จักเข้าใจในเทคนิควิธีการสร้างสรรค์ และทำให้เกิดความรู้สึกหวงแหนเห็นถึงคุณค่า และความงามของงานลายคำแบบล้านนา ได้ศึกษาเรียนรู้เทคนิควิธีการสร้างงานลายคำแต่ละลักษณะ การสร้างลวดลายต่าง ๆ ที่หลากหลายรูปแบบ ได้เห็นถึงคุณค่าความงดงามของงาน ลายคำแบบล้านนา และแรงศรัทธาของช่างที่มีต่อการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรม ซึ่งได้สร้างสรรค์ไว้เพื่อให้เกิดการสืบสานเรียนรู้ต่อคนรุ่นหลังให้พบเห็นและเรียนรู้เกิดความเชื่อความศรัทธาในงานศิลปะที่มีต่อพระพุทธศาสนา และยังเป็นการถ่ายทอดแนวคิดเทคนิควิธีการงานช่างแบบล้านนาให้อยู่คู่กับพระพุทธศาสนา ได้เห็นถึงวัฒนธรรมอันดีงามที่สืบสานต่อ ๆ กันมาผ่านงานช่างพุทธศิลปกรรมงานลายคำล้านนาโบราณ ซึ่งช่างต้องใช้ความรัก ความตั้งใจ และความศรัทธา ใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ จึงจะสามารถสร้างงานพุทธศิลป์เพื่อพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้งและงดงาม องค์ความรู้ที่ได้มาจากการศึกษาค้นคว้าสิ่งที่

หลงเหลืออยู่จากบรรพบุรุษ ที่ได้ส่งต่อผ่านความงามและความรู้สึกผ่านงานช่างศิลป์ลายคำล้านนา เป็นผลงานศิลปะให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ได้เห็นและสัมผัส ได้เข้าใจชีวิตความเป็นอยู่ในยุคสมัยและความรุ่งเรืองของศิลปวัฒนธรรมในยุคนั้น ๆ และได้เผยแพร่เทคนิควิธีการ ความงาม นัยยะ ปรัชญา และความหมาย ที่แฝงอยู่ในงานลายคำแบบล้านนา สามารถนำไปสร้างเป็นตำราหนังสือ เพื่อถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้ใช้ประกอบกับการเรียนการสอนในด้านงานช่างฝีมือและการสร้างสรรค์งานศิลปะได้ รวมถึงได้ทราบประวัติศาสตร์ความเป็นมาของศิลปะล้านนาและภูมิภาคอื่น ๆ สามารถนำแนวคิดเทคนิควิธีการมาเป็นแรงบันดาลใจพัฒนาต่อยอดสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะในรูปแบบต่าง ๆ เผยแพร่ให้กับสังคม สถาบันการศึกษา และชุมชนต่าง ๆ ได้เกิดความรู้ความเข้าใจในงานลายคำแบบล้านนา นอกจากนี้การได้เผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้มานั้น ยังเป็นการขยายโอกาสให้องค์ความรู้ความเข้าในงานลายคำแบบล้านนาให้กับชุมชน สถาบันการศึกษา และพระพุทธศาสนาอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการเรียนรู้ สอนและปลูกฝังให้พระ เณร ชาวบ้าน นักเรียน นักศึกษา ได้ศึกษาเรียนรู้และเกิดความเข้าใจถึงที่มา เทคนิควิธี และความหมาย ให้ลึกซึ้งในงานลายคำแบบล้านนา ซึ่งงานลายคำถือว่ามีความสำคัญไม่น้อยไปยิ่งกว่างานช่างศิลป์ล้านนาประเภทอื่น ๆ

2. ทางสถาบันการศึกษาหรือ หน่วยงานภาครัฐ หรือเอกชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องศิลปะท้องถิ่น ควรจะมีการส่งเสริมการอนุรักษ์สืบสานงานลายคำแบบล้านนาโบราณตามวัดต่างๆ เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้นักเรียน นิสิตนักศึกษา ชาวบ้าน ชุมชน ได้มีความเข้าใจตระหนักถึง คุณค่า ความงาม และความสำคัญร่วมด้วย

บรรณนุกรม

ขุนเพชรขุนราม. **ลายคำ**. นสพ.ข่าวสด. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.bloggang.com/m/viewdiary. [15 ธันวาคม 2560].

ถาวร ฟั่นชมพู. **กรณีศึกษาจิตรกรรมฝาผนัง ในจังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-24 ด้วยกระบวนการทางคอมพิวเตอร์กราฟฟิก**. มทร. ล้านนา เชียงใหม่/ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2553.

สุรพล ดำริห์กุล มหาวิทยาชัยเชียงใหม่. **งานศิลปะลายคำในลำปาง**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.lampang.go.th/travel/weblt/page/page4.html. [16 ธันวาคม 2560].

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชนไทลื้อ อำเภอปัว จังหวัดน่าน

Community-based Tourism Management Agricultural Tourism Development Tai Lue Community, Pua District, Nan Province

ชรัสนันท์ ตาชม
นรินทร์ รินพนัสสัก
ยุทธภูมิ สุประการ
วิทยาลัยชุมชนน่าน

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชนไทลื้อ อำเภอปัว จังหวัดน่านนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และการวิจัยเชิงสำรวจ ประชากร คือ ชุมชนวัฒนธรรมไทลื้อ ในอำเภอปัว โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบ ลูกโซ่หรือหิมะ การระดมสมองจากการสัมภาษณ์เป็นกลุ่มใช้เครื่องมือ และการประชุมประชาคมหมู่บ้านไทลื้อ ที่กระจายตัวตลอดลุ่มน้ำที่ราบหุบเขาดอยภูคาในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนไทลื้อ มีผลการจัดเวทีการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนไทลื้อ อำเภอปัว จังหวัดน่าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนในอำเภอปัว กรณีศึกษาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2. พัฒนาการจัดการท่องเที่ยวชุมชนไทลื้อ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชนไทลื้อ อำเภอปัว จังหวัดน่าน

คำสำคัญ : ท่องเที่ยว, เกษตร, ไทลื้อ

Abstract

Research paper on Community-based tourism management, the development of agricultural tourism in Tai Lue community, Pua district, Nan province It is a participatory action research study. And the population survey research of Tai Lue cultural community in Pua district by using the Chain or snow Brainstorming from group interviews using tools And the Tai Lue village community meeting Distributed throughout the Doi Phu Kha valley plain in the development of tourism management by the Tai Lue community There were results for organizing a forum for the development of agricultural tourism of the Tai Lue community, Pua District, Nan

Province, with objectives: 1. To study the situation and assess the potential of community tourism management in Pua District. Case studies of community-based tourism management2. Development of Thai Lue community tourism Agricultural Tourism Development, Tai Lue Community, Pua District, Nan Province

Keywords : Travel, Agriculture, Tai Lue

บทนำ

ไทลื้อเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวิถีการดำรงชีวิตชีวิตที่เรียบง่าย รักความสงบ ความ สามัคคีคล้ายคลึงกันกับชาวไทยล้านนาและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ แต่วิถีชีวิตของชาวไทลื้อก็มีจุดเด่น ที่เป็นเอกลักษณ์และไม่เหมือนกับกลุ่มชาติพันธุ์ใด แม้ว่าสถานการณ์จะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ชาวไทลื้อกระจัดกระจายตั้งถิ่นฐานอยู่ตามพื้นที่ประเทศต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น จีน พม่า ลาว ไทย ทำให้มีวัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิตบางอย่างที่อาจแตกต่างหรือผิดแผกกันไปบ้าง เนื่องจากการเข้าไปอยู่เป็นเวลานานทำให้วัฒนธรรมไทลื้อบางอย่างนั้นถูกกลืนหรือดัดแปลงให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ แต่อย่างไรก็ตามชาวไทลื้อยังคงรักษาวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวไทลื้อซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวไทลื้อได้เป็นอย่างดี วิถีชีวิตและวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ได้แสดงออกผ่านกิจกรรมในการดำเนินชีวิตรวมถึงประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งไม่ว่าชาวไทลื้อจะแยกย้ายกระจัดกระจายไปอยู่ตามท้องถิ่นใดก็ยังคงติดและนำเอาวัฒนธรรม วิถีชีวิตดั้งเดิมของตนไปด้วยเสมอ แม้ว่าในภายหลังมานี้ชาวไทลื้อรุ่นหลังๆได้ถูกวัฒนธรรมท้องถิ่นกลืนไปหมดแล้วก็ตาม

ด้วยสภาพภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อในพื้นที่จังหวัดน่าน ที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและมีที่ราบ ซึ่งเป็นที่ตั้งถิ่นฐานทำให้ชาวไทลื้อส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มริมฝั่งแม่น้ำโดยบ้านเรือนและที่นานั้นตั้งอยู่แยกกันคนละส่วน สังคมของชาวไทลื้อจึงเป็นสังคมเกษตรกรรมโดยธรรมชาติจะเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ของผู้คนและสังคม ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมในการดำเนินชีวิตรวมถึงประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติหรือให้ความสำคัญกับธรรมชาติมาก เนื่องจากดินและน้ำเป็นพื้นที่ฐานในการดำรงชีวิตดังนั้น อาชีพหลักของชาวไทลื้อจึงได้แก่ การทำเกษตรกรรม โดยเฉพาะการปลูกข้าวอย่างที่กล่าวไปแล้วว่าชาวไทลื้อส่วนใหญ่มักตั้งถิ่นฐานในที่ราบแม้จะมีพื้นที่ที่เป็นภูเขาจำนวนมากแต่ชาวไทลื้อก็ใช้พื้นที่บริเวณที่ราบเป็นพื้นที่ในการทำเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ โดยพื้นที่สูงที่เป็นภูเขาก็เป็นพื้นที่มีความสำคัญไม่แพ้กัน คือเป็นแหล่งกำเนิดน้ำในการดำรงชีพและทำการเกษตร เนื่องจากระบบการชลประทานเป็นสิ่งที่ควบคู่ไปกับการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการปลูกข้าวหรือพืชผลทางการเกษตรอื่น ๆ ทำให้น้ำมีความสำคัญมากในวิถีชีวิตของชาวไทลื้อเห็นได้จากการจัดการน้ำในพื้นที่ต่างๆ อย่างเป็นระบบโดยได้นำเอากฎหมายมังรายศาสตร์มาประยุคใช้กับชุมชน เช่น การจัดทำฝายน้ำของชาวไทลื้อในบ้านร้องแง จังหวัดน่าน ที่เป็นการร่วมมือกันระหว่างชาวบ้านในชุมชนมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบเพื่อจัดสรรแบ่งน้ำให้แก่ชาวบ้านได้ใช้ร่วมกันในฤดูทำนา

การดำเนินชีวิตของชาวไทลื้อเป็นไปด้วยการพึ่งพาตัวเองเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น นอกจากชาวไทลื้อส่วนใหญ่จะเป็นชาวนาที่ดำรงชีพด้วยการปลูกข้าวและพืชผลทางการเกษตร อื่นๆ สำหรับบริโภคแล้วชาวไทลื้อยังรู้จักการเลี้ยงสัตว์และการเพาะปลูกพืชผลเพื่อการค้าขาย สัตว์เลี้ยงที่ชาวไทลื้อส่วนใหญ่มักเลี้ยงเพื่อบริโภค เพื่อการค้าขายและเพื่อใช้ประโยชน์อื่นๆ และที่สำคัญคือการนำไปเซ่นไหว้ประกอบพิธีกรรมความเชื่อเรื่องโลกแห่งวิญญาณการนำไปใช้บรรทุกสิ่งของและเดินทางก่อสำคัญมากในอดีต ได้แก่ วัว ควาย หมู เป็ด ไก่ ม้า ลา สุนัข เมื่อว่างจากฤดูทำนาชาวไทลื้อมักจะใช้พื้นที่ทางการเกษตรอย่างเป็นประโยชน์ในเต็มพื้นที่ การเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผลอื่นๆ และออกเดินทางไปค้าขายยังต่างถิ่นการค้าขายของชาวไทลื้อไม่เพียงแต่พืชผลทางการเกษตรที่เก็บเกี่ยวได้เท่านั้น ยังรวมถึงของป่าที่หามาได้และสินค้าหัตถกรรมอีกด้วย ยกตัวอย่างชาวไทลื้อในจังหวัดน่าน ที่มีการทำบ่อเกลือมีการค้าเกลือแล้วยังมีการค้าหมากพลูมีการปลูกหมากพลูในหมู่บ้านต่างๆ จำนวนมากจนเพียงพอที่จะนำไปขายยังแพร่ พะเยา เชียงรายและลาว มีสินค้าบรรทุกวัวต่างไปขายเช่น ผ้า โอ่งดิน ยาเส้น หมูและ เมี่ยง นอกจากนี้ยังมีการค้ากับชาวเขากลุ่มต่างๆ ที่นำของป่าประเภท เขากวาง หนังสัตว์ เนื้อสัตว์ป่า เมล็ด งา มาแลกข้าว เกลือ และเสื้อผ้า และยังมีการลงทุนซื้อวัวควายเพื่อใช้ในการเดินทางค้าขายต่อไปอีกด้วย

วัตถุประสงค์การศึกษา

สถานการณ์และการประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนในกิจกรรมการเกษตรบนฐานวัฒนธรรมไทลื้อ อำเภอปัว จังหวัดน่าน เพื่อพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่วัฒนธรรมเฉพาะถิ่นสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และการวิจัยเชิงสำรวจประชากรคือ ชุมชนวัฒนธรรมไทลื้อ ในอำเภอปัว โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบ ลูกโซ่หรือหิมะ (Chain or Snow Ball Sampling) และการระดมสมองจากการสัมภาษณ์เป็นกลุ่มใช้เครื่องมือ Community Business Model Canvas. (CBMC) และการประชุมประชาคมหมู่บ้านไทลื้อ ที่กระจายตัวตลอดลุ่มน้ำที่

ราบหุบเขาดอยภูคาในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนไทลื้อ โดยมีผลการจัดเวทีการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนไทลื้อ อำเภอปัว จังหวัดน่าน” ภายใต้ชุด

โครงการวิจัย “แนวทางการบริหารจัดการชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนไทลื้อ อำเภอปัว จังหวัดน่าน”

ดังนี้ การศึกษาภาพรวมของชุมชนชาวไทลื้อ พบว่า ชุมชนมีศักยภาพในระดับสูงด้วยทุนทางสังคมเดิมที่ชุมชนมีความสามัคคีและมีความเข้มแข็งในการร่วมกันพัฒนาชุมชนจนเป็นหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงและยังเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในโครงการปลูกผักปลอดสารพิษและชุมชนการจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง นอกจากนั้นแล้วยังมีหลายโครงการของหมู่บ้านที่ได้รับรางวัลจากความสามัคคีความเข้มแข็งของชุมชนเอง ซึ่งจะนำหมู่บ้านไปสู่ความยั่งยืน อาทิ กลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน กิจกรรมหน้าบ้านหน้ามองรั้วกินได้ กิจกรรมปลูกข้าวการจัดการน้ำโดยกฎหมายเม็งรายศาสตร์ กลุ่มลูกประคบสมุนไพร การคัดแยกขยะ ศูนย์เรียนรู้ด้านวัฒนธรรมไทลื้อ ธนาคารข้าว กลุ่มเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น เมื่อประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนจากแนวคิดองค์ประกอบของการท่องเที่ยว สรุปได้ดังนี้

1) สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) พบว่า ชุมชนชาวไทลื้อ มีเอกลักษณ์ของเกษตรผสมผสาน เหมาะแก่การท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยมีจุดที่เหมาะสม ได้แก่ กิจกรรมปศุสัตว์ การฮิบยาสมุนไพร ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผักปลอดสารพิษ อาหารพื้นถิ่น

2) ความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) พบว่า เส้นทางเข้าหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน จะมีลักษณะกระจายตัวต่อเนื่อง เป็นโล่งวัฒนธรรมกลุ่มพี่น้องไทลื้อต่อเนื่องกันหลายหมู่บ้านและแต่ละหมู่บ้านก่อมีกิจกรรมด้านวิธีการเกษตรอยู่

3) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) พบว่า ไม่มีร้านอาหาร สถานบันเทิง ธนาคาร ไปรษณีย์ โรงพยาบาล หรือสถานพยาบาลในหมู่บ้าน แต่มีอยู่ใกล้เคียงระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 4 - 5 นาที

4) ที่พักแรม (Accommodation) พบว่า ไม่มีที่พัก โรงแรม รีสอร์ท และเกสท์เฮ้าส์ รวมไปถึงโฮมสเตย์ ในหมู่บ้าน แต่จะมีบริการที่พักแรมห่างออกไปจากหมู่บ้าน ในระยะทาง 5 - 10 กม.ในเขตพื้นที่อำเภอปัว

5) กิจกรรม (Activity) พบว่า กิจกรรมที่สามารถจัดขึ้นได้ในชุมชน ได้แก่ การปลูก ทอผ้าไทลื้อ การดำนา เกี่ยวข้าว สานไม้ไผ่ ทำปุ๋ย ปั่นจักรยาน ตกปลา นวด ประคบ อบยาสมุนไพร กิจกรรมการโยนข้าวปลูกข้าว และยังมีกิจกรรมในพื้นที่ใกล้เคียง ไม่เกิน 15 - 20 กม. ได้แก่ ดูนก ตกปลา Tree Top walk ดอยภูคา

6) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary) พบว่าชุมชนแต่ละแห่งขาดการวางแผนทางด้านการตลาด และจัดทำข้อมูลข่าวสารแต่ในด้านอื่น ๆ อาทิ การวางแผนนโยบาย การอำนวยความสะดวกและความ ปลอดภัยในชีวิต ชุมชนมีความพร้อมสูง

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชาวไทลื้อ เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์บ้านเกิด จากความต้องการของชุมชนในพื้นที่ เพื่อพัฒนาชุมชนชาวไทลื้อ อำเภอปัวให้มีความมั่นคงและยั่งยืน มีรูปแบบในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมสอดคล้องและเหมาะสมกับพื้นที่ ในการพัฒนารูปแบบภูมิทัศน์ วัฒนธรรมไทลื้อ ชุมชนวิถี สู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด และสร้างฐานเศษฐกิจจากทุนสังคม ใช้ภาคีเครือข่าย ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน และนักวิจัยชุมชนสนับสนุน โดยใช้กลไกของการวิจัยเชิงพื้นที่ปฏิบัติการแบบมี ส่วนร่วมเป็นพลังในการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาตามเป้าหมายของการวิจัยและเกิดการพัฒนาคนไป พร้อมกัน

อำเภอปัวเป็นจุดการท่องเที่ยวที่โดดเด่นอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดน่าน โดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมไทลื้อและการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติวิถีชนบทที่มีผู้คนนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เนื่องจากมี

การเดินทางเข้าถึงพื้นที่สะดวกรวมไปถึงมีระบบขนส่งสาธารณะที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดน่านเองและประเทศเพื่อนบ้านได้อย่างเดินทางข้ามพรมแดนไปหลวงพระบาง โดยต้องมีการพัฒนาสถานที่พักแรม บุคลากร เพื่อรองรับบทบาททางเศรษฐกิจในอนาคตที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ประตูการค้ากับประเทศลาวเท่านั้น ยังสามารถขยายไปถึงมณฑลยูนานของจีนและเวียดนามได้ ดังนั้นจึงมีบทบาทเป็นเมืองหน้าด่านที่เหมาะสมต่อการ ลงทุนการค้าและการท่องเที่ยวผ่านแดนที่ผสมผสานไปกับภาคเอกชนและการร่วมลงทุน

ส่วนการจัดการท่องเที่ยวในอำเภอปัว สอดคล้องกับการพัฒนาเมืองเก่าสู่เมืองวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายชาติพันธุ์และยังสามารถพัฒนาเป็นศูนย์กลางนักท่องเที่ยวที่เดินทางจากพรมแดนสู่ตัวเมืองน่าน ซึ่งมีการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นโดยมีการกระจายตัวของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เชิงวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นเป้าหมายต้นๆ ของนักท่องเที่ยวที่อยากเดินทางมาอำเภอปัวในอนาคตชุมชนและผู้นำชุมชนจะมีบทบาทในการร่วมคิดวางแนวทาง ร่วมดำเนินการ ร่วมประสาน ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมติดตามประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวของเมืองปัวในอนาคต จะมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวมากกว่าทำให้มองเห็นว่าระบบการจัดการท่องเที่ยวใน อำเภอปัว

ชุมชนมีส่วนร่วมในการร่วมวางแผนเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนมากขึ้น ทั้งนี้ด้วยศักยภาพของอำเภอปัว ที่อยู่ในพื้นที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้านประเทศคือ สปป.ลาว และ ยังสามารถเดินทางผ่านไปประเทศที่ 3 ได้แก่ สาธารณรัฐประชาชนจีนและเวียดนาม ถึงเมืองจิ่งหง หรือสิบสองปันนา เพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะรองรับการลงทุนจากต่างประเทศเพื่อส่งเสริมการค้าและการลงทุนของประเทศโดยใช้ประโยชน์จากความเชื่อมโยงด้านคมนาคมขนส่งของภูมิภาคอาเซียนตามข้อตกลงการค้าเสรีภายใต้กรอบอาเซียนและข้อตกลงภายใต้กรอบเศรษฐกิจอื่น รวมทั้งจากการค้าบริเวณพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อน

เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศด้วยการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นประตูการค้าในฐานการผลิตและระบายสินค้าของนักลงทุนทั้งในและต่างประเทศ โดยอาศัยวัตถุดิบและแรงงานจากพื้นที่โดยรอบทั้งภายในและประเทศเพื่อนบ้าน ผ่อนคลายกฎระเบียบที่กีดขวางทางการค้าการลงทุนระหว่างประเทศและปรับปรุงกฎหมายนโยบายสนับสนุนการลงทุนในประเทศทั้งด้านสิทธิประโยชน์จัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จ (One Stop Service) การผ่อนปรนใช้แรงงานต่างด้าวและการทำธุรกรรมเงินตราต่างประเทศส่งเสริม ชุมชนในฐานรากให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าอำเภอปัวจะกลายเป็นเมืองที่เติบโตด้านการท่องเที่ยว ก็ยังพบผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ได้แก่ ระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม ของชุมชนที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต ประเพณี และ วัฒนธรรมที่เริ่มเปลี่ยนแปลง กลืนขาดหายไปกับความทันสมัยทั้งสถานการณ์ทางการท่องเที่ยวรวมไปถึง รายได้ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว ที่ได้เข้ามาถึงชุมชน ซึ่งยังขาดการส่งเสริมและพัฒนารวมไปถึงความเข้าใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ดังนั้นการศึกษาวิจัยจึงเกิดขึ้นเพื่อพัฒนาบุคลากร ชุมชน เพิ่มขีดความสามารถการรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นและการจัดการด้านการท่องเที่ยวที่เหมาะสมและเกิดความยั่งยืน ฟื้นฟูวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนให้เกิดขึ้นอย่างมีส่วนร่วมผ่านกรณีศึกษาชุมชนชาติพันธุ์ไทลื้อในเขตอำเภอปัว

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนในอำเภอปัว กรณีศึกษาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2. พัฒนาการจัดการท่องเที่ยวชุมชนไทลื้อ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชนไทลื้อ อำเภอปัว จังหวัดน่าน

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยควบคู่ไปกับการพัฒนาให้เกิดการมีส่วนร่วมโดยชุมชนเป็นหลักในการพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism : CBT) จึงมีขอบเขตของการวิจัย ดังนี้ ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน ได้แก่ ผู้แทนชุมชน และคนในชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อหน่วยงานภาครัฐจากองค์การบริหารส่วนท่องถิ่น อำเภอปัว

ขอบเขตด้านเนื้อหา ครอบคลุมเนื้อหาตามแนวทางการศึกษาดังนี้

1) สถานการณ์ทางด้านการท่องเที่ยว ทุนทางสังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนไทลื้อ อำเภอปัว

2) ศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยว โดยประเมินจากองค์ประกอบของการท่องเที่ยว ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) ที่พักแรม (Accommodation) กิจกรรม (Activity) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary Service)

3) การพัฒนาให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนชาวไทลื้อ โดยมีกระบวนการ Community Business Model Canvas. (CBMC) ได้แก่ การสร้าง ความเข้าใจ การสร้างการมีส่วนร่วมการศึกษาชุมชนร่วมกับชาวบ้าน การวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน การพัฒนา ศักยภาพและแก้ไขจุดอ่อน การวางรูปแบบการบริหารจัดการ การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว และการประเมินผล

กรอบแนวคิด

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนที่มีการบริหารจัดการโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี วิถีชีวิตและวัฒนธรรม ดังนั้น การเตรียมความพร้อมของชุมชน คือ การศึกษาศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน รวมทั้งการพัฒนาขีด ความสามารถของคนทำงาน กลุ่มท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยว และบริการท่องเที่ยวให้สามารถรองรับการท่องเที่ยวได้ โดยไม่เกินขีดความสามรถในการรองรับของชุมชน และเกิดจากความต้องการของชุมชนโดยใช้สถาบันการศึกษาเป็นพี่เลี้ยงในการส่งเสริมและพัฒนา โดยมีกลุ่มแกนนำของชุมชนที่จะทำงานอย่างมีส่วนร่วมเป็นทีมในการทำงาน โดยใช้องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ศักยภาพของคน ศักยภาพของพื้นที่ การจัดการการมีส่วนร่วม ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาชุมชนสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชนชาวไทลื้อ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนไทลื้อ การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community – Based Tourism – CBT) เป็น

เครื่องมือสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว โดยฐานคิด ชุมชนนิยม (comunitarian)

ชุมชนไทลื้อ ---->เกษตรวิถี สู่ Smart Community /ชุมชนอัจฉริยะ

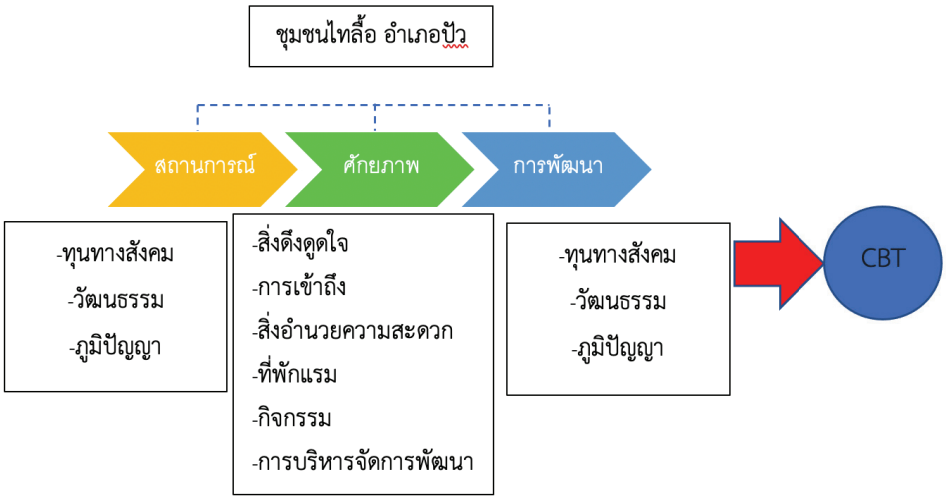

นิยามศัพท์

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนไทลื้อ หมายถึง การให้ชุมชนไทลื้ออำเภอปัว มีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานการจัดการท่องเที่ยวในทุกขั้นตอน โดยมี วิทยาลัยชุมชนน่าน เป็นตัวกลาง และพี่เลี้ยงในการสร้างความเข้าใจ มีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูล พัฒนาศักยภาพ วางรูปแบบการบริหารจัดการ ชุมชนประสานงาน ทดลองกิจกรรม ประเมินผล และพัฒนาองค์กรด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชาวไทลื้ออำเภอปัว

ศักยภาพ หมายถึง การประเมินชุมชนจากแนวคิดองค์ประกอบของการท่องเที่ยว ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) ที่พักแรม (Accommodation) กิจกรรม (Activity) และ การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary)

ความหมายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร กรมการท่องเที่ยว ได้ให้คำจำกัดความ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การท่องเที่ยวที่ มุ่งเน้นทางด้านการเรียนรู้วิถีเกษตรกรรมของชาวชนบท โดยเน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในการดำเนิน กิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้มาทำให้เกิดประโยชน์ก่อให้เกิดรายได้ต่อ

ก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชน และตัวเกษตรกร การท่องเที่ยวเชิง เกษตรจะเป็นการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและผลกระทบต่อ สภาพแวดล้อม [1]

รำไพพรรณ แก้วสุริยะ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่เกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์ และสัตว์เลี้ยง เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จ และเพลิดเพลินในการสวนเกษตร ได้ความรู้ได้ประสบการณ์ใหม่บนพื้นฐานความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่ แห่งนั้น [2]

กรมส่งเสริมการเกษตร กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือการเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ชุมชนเกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์และสัตว์เลี้ยง แหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่างๆ สถานที่ราชการ ตลอดจนสถาบันการศึกษาที่มีงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี การผลิตการเกษตรที่ทันสมัย ฯลฯ เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จและความเพลิดเพลินในกิจกรรมทางการเกษตรในลักษณะต่างๆ ทำให้ได้ ความรู้ ได้ประสบการณ์ใหม่ๆ บนพื้นฐานความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่ นั้น [3]

โดยสรุป การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การท่องเที่ยวที่เน้นการเรียนรู้วิถีเกษตรกรรมของชาวชนบท โดยการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชน และตัวเกษตรกร นักท่องเที่ยวได้รับความ เพลิดเพลินในกิจกรรมทางการเกษตร และมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อม รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

กรมการท่องเที่ยว ได้แบ่งการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ออกตามลักษณะและขนาดของแหล่ง ท่องเที่ยว ดังนี้[4]

1. แบ่งตามลักษณะกิจกรรมการเกษตรหลัก สามารถแบ่งได้ 5 ประเภท คือ การเพาะปลูกการเลี้ยงสัตว์ การประมง การเกษตรและป่าไม้ และการเกษตรแบบผสมผสาน

2. แบ่งตามลักษณะเจ้าของกิจการ และการบริหารจัดการ สามารถแบ่งได้เป็น 7 ประเภท คือ โครงการตามพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ บริหารจัดการโดยภาครัฐ (หน่วยราชการและรัฐวิสาหกิจ) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน บริษัทเอกชน วิสาหกิจชุมชนและ บุคคลทั่วไป

3. แบ่งตามขนาดของแหล่งท่องเที่ยว กำหนดตามขนาดพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว แบ่งได้ 3 ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวขนาดใหญ่ (51ไร่ขึ้นไป) ขนาดกลาง (21-50ไร่) และขนาดเล็ก (ไม่เกิน20 ไร่)

---

[1] กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, **คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2557).

[2] รำไพพรรณ แก้วสุริยะ, **ท่องเที่ยวยั่งยืน (ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์) ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**, (กรุงเทพมหานคร : อนุสารอสท, 2554), หน้า 118 – 119.

[3] กรมส่งเสริมการเกษตร, **เอกสารวิชาการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร**, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2552).

[4] **กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา**.

ส่วนงานวิจัยของเทพกร ณ สงขลา (2554) ได้นำเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่าแต่ละแหล่งท่องเที่ยวจะเน้นกิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใด ขึ้นอยู่กับประเภทของนักท่องเที่ยว และลักษณะกิจกรรม การเกษตรของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ดังนี้[5]

1. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบการสาธิตแหล่งท่องเที่ยวที่ เน้นกิจกรรมการสาธิต ได้แก่ ฟาร์มเพาะเห็ด ฟาร์มเลี้ยงผึ้ง และแปรรูปอาหาร แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้จะเตรียมขั้นตอนต่าง ๆ ของการ ผลิตทั้งวัตถุดิบและวัสดุอุปกรณ์ เพื่อสาธิตต่อนักท่องเที่ยวที่เยี่ยมชมกิจกรรมท่องเที่ยวประเภทนี้ ได้แก่ กลุ่ม นักศึกษาที่มาศึกษาดูงาน หรือนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และต้องการประสบการณ์ไป พัฒนาอาชีพเกษตรของตนเอง

2. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบการให้ความรู้แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรทั้งหมดมีกิจกรรมการให้ความรู้ แต่มิใช่กิจกรรมหลักของแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมด มีแหล่งท่องเที่ยวบางประเภทเท่านั้นที่ เน้นกิจกรรมการใช้ความรู้ทางการเกษตร ได้แก่ ฟาร์มเกษตรอินทรีย์ มีการเตรียมสถานที่ การบรรยาย และ วิทยากร ให้ความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ กิจกรรมการท่องเที่ยวประเภทแบบนี้เน้นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการ หาความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร

3. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบจำหน่ายสินค้าชุมชน แหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีการจำหน่ายผลผลิตและผลิตภัณฑ์การเกษตร แต่โดยภาพรวมแล้วการจำหน่ายสินค้าให้นักท่องเที่ยว มิใช่กิจกรรม หลักของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรช้างกลาง มีเพียงแหล่งท่องเที่ยวกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ที่รวบรวมสินค้าชุมชน เพื่อการจำหน่าย โดยมีการสาธิตการแปรรูปขนมชนิดต่างๆ ร่วมด้วย

4. การท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบแนะนำธุรกิจเกษตร กิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ เป็นจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวฟาร์มเลี้ยงผึ้ง และฟาร์มเพาะเห็ดเกษตรกรจากพื้นที่ต่างๆ เดินทางมาท่องเที่ยวในรูปแบบการศึกษาดูงาน แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้นอกจากจะให้ข้อมูลด้านการผลิตและการลงทุน แล้วยังผลิตวัสดุ อุปกรณ์การเลี้ยงผึ้งและการเพาะเห็ดเพื่อจำหน่ายให้ผู้สนใจลงทุนธุรกิจดังกล่าว นอกจากนี้งานวิจัยจากต่างประเทศได้แบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบ่งตามลักษณะของ กิจกรรม ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แบบจำหน่ายสินค้าทางการเกษตรที่แหล่งท่องเที่ยวโดยตรง เช่น การ เก็บผลไม้ที่สวนผลไม้ การตัดกิ่งต้นคริสต์มาส เป็นต้น

2. แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แบบให้ความรู้ เช่น ทัศนศึกษาของนักเรียน และกลุ่มเกษตรกรที่ ต้องการศึกษาหาความรู้ด้านการเกษตร

3. แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แบบให้ความบันเทิง เช่น ไร่ข้าวโพด ฟาร์มแกะ ฟาร์มเลี้ยงม้า บ่อตก ปลา ที่ล่าสัตว์ เป็นต้น 4. แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แบบมีที่พัก ซึ่งจะมีการจัดที่พัก พร้อมอาหารไว้บริการนักท่องเที่ยวที่ เดินทางเที่ยวชม เช่น ที่พักพร้อมอาหารเช้า ค่ายพักแรม ปิคนิค การจัดงานวันเกิด วันแต่งงาน เป็นต้น

---

[5] เทพกร ณ สงขลา, “ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการใช้ทรัพยากรเกษตรของชุมชนชน: กรณีศึกษาท่องเที่ยวเชิงเกษตรช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช”, **วารสารวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์** ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (เมษายน – กันยายน 2554): 1-12.

หลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้แบ่งหลักพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรออกเป็น 3 ประการ ดังนี้ 1. มีบางสิ่งให้นักท่องเที่ยวชม เช่น สัตว์เลี้ยง นก แปลงเพาะปลูกพืชผักสวนครัว อุปกรณ์การเกษตร สมัยก่อน โรงนา แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งเล็กน้อยที่นำเสนอให้แก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ก็มี วัฒนธรรมประเพณี การแต่งกาย การละเล่นพื้นเมืองซึ่งสามารถนำมาแสดงแก่นักท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มความสนใจ แก่นักท่องเที่ยวในการมาเยี่ยมชมได้ มีบางอย่างให้นักท่องเที่ยวทำ ในการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เช่น การเก็บผลไม้ตาม ฤดูกาล การตอนกิ่งพันธุ์ไม้ ขี่ม้า ขี่วัวควาย การประกอบอาหาร และการเล่นเกม และกิจกรรมพิเศษต่าง ๆ เพื่อ เพิ่มความสนุกสนานของนักท่องเที่ยว 3. มีบางสิ่งให้นักท่องเที่ยวซื้อ สินค้าที่นำมาจำหน่ายนั้น ผู้ประกอบการสามารถนำผลผลิตทางการเกษตรมาแปรรูปเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวโดยตรง เช่น น้ำดื่มสมุนไพรต่าง ๆ หรือน้ำดื่มเย็น ๆ และรวมถึงการจำหน่ายอาหารและขนม ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน สินค้าหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล (OTOP) สินค้าที่ระลึกเพื่อให้ นักท่องเที่ยวจดจำประสบการณ์การท่องเที่ยวครั้งนี้ตลอดไป[6]

ขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้กำหนดขอบเขตการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในปัจจุบัน โดยมีขอบเขต บริบทตามรายละเอียด ดังนี้ 1. เป็นช่องทางที่มีค่าใช้จ่ายค่าต้นทุนด้านอาหาร ที่พักแรม นันทนาการ และการท่องเที่ยวมีต้นทุนค่าบนพื้นฐานของนักท่องเที่ยว ปัจจุบันแนวคิดการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมท่องเที่ยวถูกจำกัดเพียงในเมือง และระดับประชากรที่มีรายได้สูง ซึ่งมีสัดส่วนจำนวนน้อย อย่างไรก็ตาม แนวคิดการท่องเที่ยวต้องตอบสนองต่อ ประชากรส่วนใหญ่ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับประสิทธิผลของต้นทุน 2. ความน่าสนใจของอุตสาหกรรมการเกษตรและวิถีชีวิตชนบท ดึงดูดให้ประชากรในเมืองใหญ่ให้ความสนใจในวิถีชีวิตชนบท ได้แก่ อาหารพื้นเมือง พืชพันธุ์ สัตว์ ผลิตภัณฑ์จากไม้ ภาษา วัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเกี่ยวข้องกับเกษตรกร การเกษตร หมู่บ้าน เป็นสิ่งเหล่านี้ดึงดูดให้นักท่องเที่ยว จากเมืองใหญ่เดินทางมาเยี่ยมเยือน 3. มีความต้องการอย่างมากของนักท่องเที่ยวในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ ที่จัดโดยชาว ชนบทหรือหมู่บ้านการเกษตรโดยประชากรทุกวัยสามารถเข้าร่วมได้ ได้แก่ พวกเด็ก ๆ วัยรุ่น วัยกลางคน ผู้สูงอายุ ซึ่งการท่องเที่ยวแบบนี้มีค่าใช้จ่ายต่ำกว่าแบบอื่น ๆ 4. การใส่ใจในสุขภาพของประชากรในเมืองใหญ่ การดำเนินชีวิตแบบสมัยใหม่ก่อให้เกิดความเครียด จากการทำงาน การเดินทาง ดังนั้นพวกเขาจึงแสวงหาวิถีชีวิตที่สงบสุข อายุรเวท คือ การแพทย์ทางเลือก การ ดูแลร่างกายและจิตใจพร้อมกัน ทุกกิจกรรมและทุกช่วงเวลาของชีวิต การใช้สมุนไพร อาหารปราศจากสารพิษ การพักผ่อน เป็นวิถีทางที่พวกเขาเหล่านั้นมองหา เพื่อแก้ไขปัญหาความเครียดจากเมืองใหญ่ 5. ความสนใจในสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ได้แก่ นก สัตว์ต่าง ๆ พืชพันธุ์ ภูเขา น้ำตก สภาพแวดล้อม แบบนี้มีความแตกต่างจากสภาพแวดล้อมในเมืองใหญ่ ซึ่งเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวแสวงหาเพื่อความสุข ที่หาไม่ได้ใน เมืองใหญ่ 6. ที่พักแรมแบบรีสอร์ท และเมืองที่ห่างไกลจากความพลุกพล่านของผู้คน เป็นสิ่งดึงดูดให้ นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยว 7. การท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้ความรู้เรื่องราวชีวิตชาวชนบท และความรู้เรื่องกสิกรรมแก่เด็ก

[6] Pandurang Taware, **Agri–tourism: Innovative Supplementary Income Generating Activity for Enterprising Farmers**, [Online], From: www.agritourism.in/.../Agri-Tourism_Concept_Note.pdf., [9 July 2014].

นักเรียน ในเมือง ซึ่งการท่องเที่ยวเช่นนี้เป็นตัวเลือกที่ดีแก่พวกเขาที่จะได้ประสบการณ์โดยตรงจากการสัมผัสชีวิตชาว ชนบท 8. การต้องการความสงบ สันติ ชีวิตสมัยใหม่ซึ่งมีความหลากหลายทางความคิดและมีกิจกรรมที่ หลายหลากด้วยนั้น ปัจเจกชนพยายามที่จะทำงานหลาย ๆ อย่างเพื่อหารายได้มาจุนเจือดำรงชีวิต และแสวงหา ความสะดวกสบายต่าง ๆ ที่จะหาได้ การท่องเที่ยวเป็นวิธีการค้นหาสถานที่สงบสันติ สิ่งเหล่านี้สามารถพบได้ใน การท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงเกษตร 1. โอกาสจากการมีรายได้มากขึ้น จากหลากหลายทางที่ไม่ใช่จากผลผลิตทางการเกษตรเท่านั้น แต่ ผู้ประกอบการยังสามารถมีรายได้เพิ่มจากการแปรรูปสินค้าเกษตร การเก็บค่าเข้าชม การจำหน่ายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น 2. รายได้เพิ่ม แต่ไม่ต้องเพิ่มที่ดินทำกิน โดยการนำทฤษฎีเกษตรผสมผสานมาปรับใช้ในพื้นที่ทำกินที่ ไม่อยู่จำกัดหรือมีขนาดเล็ก ให้มีประสิทธิภาพ มีรายได้เพิ่ม มีผลผลิตที่หลากหลาย 3. เมื่อเทียบกับตลาดสินค้าแบบดั้งเดิม การท่องเที่ยวเชิงเกษตรนำเสนอวิธีการใหม่ของการตลาด ผลิตภัณฑ์และบริการที่ช่วยให้เกษตรกรสามารถเพิ่มมูลค่าของสินค้าการเกษตร ได้แก่ การแปรรูปผลผลิตให้มี มูลค่าเพิ่ม 4. โอกาสในการสร้างธุรกิจใหม่ ๆ จากทรัพยากรที่เกษตรกรมีอยู่แล้ว 5. เป็นการสร้างกิจการ เพื่อครอบครัวและลูกหลานในอนาคต เป็นวิธีการหนึ่งในการดึงดูดให้คนหนุ่มสาวเดินทางกลับมาประกอบอาชีพในท้องถิ่น 6. เป็นธุรกิจหนึ่ง ที่ผู้เกษียณอายุ สามารถดำเนินการได้เอง 7. เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับทุกคนที่สนใจเรื่องการเพาะปลูก การเกษตร ทั้งตัวเกษตรกรเอง นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ที่อยากศึกษา หาความรู้เพิ่มเติมด้านการเกษตร หรือความรู้การเลือกซื้อสินค้าการเกษตร การจัดเก็บ เป็นต้น 8. แสดงวิธีการดูแลและป้องกันผืนดินและทรัพยากรธรรมชาติเป็นหนึ่งในวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และพื้นที่สีเขียว โดยการจัดทำแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อลดปัญหาการขายที่ดินและ ปัญหาสิ่งแวดล้อมจากโรงงานอุตสาหกรรมที่จะเข้ามาในท้องถิ่น 9. เป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องราววิถีทางทำเกษตรกรรมทั้งสมัยโบราณ และสมัยใหม่ด้วย เป็นแหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การปลูกข้าว เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนา เป็นต้น

สิ่งที่นักท่องเที่ยวคาดหวังจากการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

1. นักท่องเที่ยวคาดหวังประสบการณ์ทุกอย่างที่จะได้รับจาการเดินทางมาท่องเที่ยวที่นี่ ความเป็นมิตร บรรยากาศแบบชนบท การต้อนรับแบบวิถีชาวบ้าน สินค้าทางการเกษตรแบบปลอดสารพิษ

2. ได้รับประสบการณ์จริง ๆ และมีที่นี่ที่เดียว เป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวคาดหวังจากการท่องเที่ยว ว่าจะ ได้พบกับสิ่งแปลกใหม่หรือสิ่งที่ไม่สามารถพบได้ในที่อื่น เช่น พันธุ์พืชเฉพาะถิ่น อาหารเฉพาะถิ่น เช่น แกงขาหมู ใบชะมวง เป็นต้น

3.ออกจากสภาพแวดล้อมเดิม ๆ ที่มีแต่ความเครียด ด้วยวิถีชีวิตคนในเมืองและการดำเนินชีวิตสมัยใหม่ที่เร่งรีบ ทำให้นักท่องเที่ยวแสวงหาสภาพแวดล้อมเดิม ๆ เพื่อลดความเครียดจากการทำงาน และปัญหา ต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต

4. ทราบวิถีชีวิต การดำรงชีพของเกษตรกร ซึ่งบางรายมีการสืบทอดการทำเกษตรกรรมมา 3-5 รุ่นแล้ว เป็นการเรียนรู้ถึงประวัติชีวิต และการสืบทอดดำรงอาชีพทางการเกษตรที่มีมายาวนาน

5. มีส่วนร่วมและได้เห็นการปลูกพืชว่าเติบโตมาด้วยวิธีการใด เป็นกิจกรรมหนึ่งในการเรียนรู้ทางการเกษตร คือ นักท่องเที่ยวสามารถร่วมปลูกพืชหรือได้รับความรู้ใหม่จากพืชพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศหรือเฉพาะถิ่น และกระบวนการดูแลรักษาต้นไม้ การเก็บเกี่ยว

6. ได้รับประสบการณ์จากวัฒนธรรมและมรดกท้องถิ่น ซึ่งวิถีชีวิตคนในเมืองและการดำเนินชีวิตสมัยใหม่ที่เร่งรีบ ทำให้นักท่องเที่ยวแสวงหาสิ่งดั่งเดิมที่ไม่อาจพบได้ในเมือง

ประโยชน์ที่เกษตรกรคาดว่าจะได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

1. การมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น นอกจากเกษตรกรรมหลัก การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเกษตรกรสามารถกำหนดราคาขายได้เองและยัง สามารถจำหน่ายสินค้าได้ที่สวนโดยตรง

2. ความท้าทายและความพึงพอใจในการดำรงชีพแบบนี้เป็นสิ่งสร้างความภาคภูมิใจให้กับเกษตรกรและลูกหลานในอนาคตในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และเป็นการสร้างงานภายในท้องถิ่น ป้องกันแรงงาน หนุ่มสาวไปทำงานนอกพื้นที่

3. การพัฒนาทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์และการสื่อสาร เนื่องจากกิจกรรมการท่องเที่ยวจะช่วยส่งเสริมให้เกษตรกรเรียนรู้และพัฒนาการสื่อสาร และมนุษยสัมพันธ์ให้ดีขึ้นกับนักท่องเที่ยวและประชาชนในชุมชนท้องถิ่น

4. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่หลากหลาย เกิดขึ้นจากจุดเล็ก ๆ ก่อน แล้วค่อยขยายสู่วงกว้าง ในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ ซึ่งการเริ่มดำเนินการนั้น ส่วนใหญ่เกิดจากบุคคลรายเดียวหรือการรวมกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อดำเนินการในระยะแรก

5. แหล่งท่องเที่ยวมีปริมาณน้อย แต่จำนวนนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพมีจำนวนมาก การท่องเที่ยวเชิงเกษตรยังเป็นตลาดที่น่าสนใจในปัจจุบัน ภาวะตลาดอิ่มตัวและการแข่งขันยังมีน้อย อัตราการเติบโตยังคงต่อเนื่อง และมีลู่ทางที่สดใส สำหรับเกษตรกรที่คิดอยากลงทุนด้านนี้

6. ราคาจำหน่ายสมเหตุสมผล ไม่แพงเกินไป ในส่วนนี้เกษตรกรสามารถกำหนดราคาขายได้เองและ จำหน่ายได้ทั้งปลีกและส่ง ซึ่งสามารถจำหน่ายสินค้าที่สวนโดยตรงได้ ลดปัญหาราคาสินค้าทางการเกษตรตกต่ำ และผลผลิตล้นตลาดในช่วงฤดูผลผลิต[7]

บรรณานุกรม

กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. **คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร**, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2557.

กรมส่งเสริมการเกษตร, **เอกสารวิชาการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร**, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2552).

[7] Wolfe, K., and G. Bullen, **Agritourism, your way: A how-to guide for successful agritourism enterprises,** [Online], From: http://www.clemson.edu, [9 July 2014].

เทพกร ณ สงขลา. “ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการใช้ทรัพยากรเกษตรของชุมชนชน: กรณีศึกษาท่องเที่ยวเชิงเกษตรช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช”. **วารสารวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์** ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (เมษายน – กันยายน 2554): 1-12.

รำไพพรรณ แก้วสุริยะ, **ท่องเที่ยวยั่งยืน (ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์) ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**. กรุงเทพมหานคร : อนุสารอสท, 2554.

Pandurang Taware. **Agri–tourism: Innovative Supplementary Income Generating Activity for Enterprising Farmers**, [Online]. From: www.agritourism.in/.../AgriTourism_ Concept_ Note.pdf. [9 July 2014].

Wolfe, K., and G. Bullen. **Agritourism, your way: A how-to guide for successful agritourism enterprises.** [Online]. From: http://www.clemson.edu. [9 July 2014].

ข้าวในมิติพหุวัฒนธรรม

Rice in the Multicultural Dimension

ยุทธภูมิ สุประการ
วิทยาลัยชุมชนน่าน

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่อง ข้าวในมิติพหุวัฒนธรรม ข้าว จึงเป็นวัฒนธรรมด้านอาหารและวัฒนธรรมร่วมของคนน่าน ที่เป็นมิติพหุวัฒนธรรม มีทั้งรูปธรรมและนามธรรม วัฒนธรรมอาหารคนน่านที่เกิดจากข้าวมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าวัฒนธรรมด้านอื่นซึ่ง มีบทบาทที่ยืดโยงไม่ได้จำกัดแค่วัฒนธรรมด้านอาหารของผู้คนน่านเท่านั้นแต่เป็นเป่าหลอม วิถีชีวิตของผู้คน และพัฒนาเป็นรากฐานการบ่อเกิดวัฒนธรรมเฉพาะของทุกชาติพันธุ์บนผืนดินน่าน ข้าวน่าน จึงถือเป็น มารดาแห่งธัญพืชที่หล่อเลี้ยงผู้คน แต่ละชาติพันธุ์ที่อาศัยผืนแผ่นดินลุ่มน้ำน่านร่วมกันจนก่อเกิดเป็นรัฐนครน่าน ยาวนาน 800 กว่าปี

คำสำคัญ : ข้าว, พหุวัฒธรรม

Abstract

Rice in the Multicultural Dimension. Therefore, rice is a food culture and common culture of the Nan people. Which is a multicultural dimension. There are both concrete and abstract. The Nan food culture from rice is no less important than other cultures. There is a role that connects not only the food culture of the Nan people, but the melting pot. People's way of life And developed as the foundation for the birth of a unique culture of all ethnicities on the Nan land, Nan rice is therefore considered the mother of grain that nourishes people Each ethnic group that lives in the Nan River Basin together until the formation of the Nakhon Nan State for more than 800 years

Keywords : Rice, Multicultural

บทนำ

ข้าว คือวัฒนธรรมด้านอาหาร(Food culture) และวัฒนธรรมร่วม(Co-culture) ของคนอุษาคเนย์ เป็นได้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม วัฒนธรรมอาหารที่เกิดจากข้าวมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าวัฒนธรรมด้านอื่นซึ่งในบทความนี้อาจจำเพาะไปในวัฒนธรรมด้านอาหารของผู้คนในพื้นที่ประเทศไทย ในมิติพหุวัฒนธรรม

ก่อนอื่นเราอาจต้องทำความเข้าใจ วัฒนธรรมการกินข้าว เกิดขึ้นที่ตรงไหน..? ของคนในอุษาคเนย์ เพื่อเราจะได้มองเห็นภาพกว้างร่วมกันของวัฒนธรรมร่วม (Co-culture) ผู้เขียนไม่แน่ใจว่าจะพาไปไกลแค่ไหนกับ ข้อมูลมหาศาล ที่พูดเกี่ยวกับเรื่อง ข้าว พร้อมข้อจำกัดของเวลาและจำนวนหน้าของบนความนี้

อาจต้องขอเริ่มที่ตัวเองในฐานะคนกินข้าวและเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมร่วม(Co-culture) นี้ ผู้คนผูกพันกับข้าวทั้งในด้าน เชื้อชาติ (race) ภาษา (language) ศาสนา(religion) เพลง(music) จารีตประเพณี (customs) อาหาร(food) ศิลปะ(arts) สถาปัตยกรรม(architecture) และอีกมากมายที่รวมเป็นวัฒนธรรมที่เกิด inspiration ผ่านข้าว คนอุษาคเนย์รับประทานข้าวเป็นหลักแทบทุกประเทศมีแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญเนื่องจากภูมิอากาศ เขตมรสมุมีฝนตกและสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มกักเก็บน้ำ ได้ดีซึ่งเหมาะแก่การทำนาเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอาชีพที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอาหารและการบริการซึ่งมีความสำคัญต่อชวีติความ เป็นอยู่ของประชากรในประเทศอุษาคเนย์ ด้วยเหตุนี้การที่จะเรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมอาหาร ของชนชาติที่แตกต่างกันหากไม่พิจารณาถึงแบบอย่างธรรมเนียมประเพณีครอบครัวสังคมวัฒนธรรมที่คนเหล่านั้นยึดถือปฏิบัติจะไม่สามารถเข้าใจหรือเข้าใจผิดได้ ทั้งนี้เพราะ ความสำคัญของข้าวที่แท้จริง คือการกำหนดปริมาณ ประเภท การจัดหาวิธีการปรุงและวิธีการจากการอบรมสั่งสอนทั้งทางตรงและทางอ้อมของครอบครัวสังคมนั้น ๆ สืบทอด กันมา(ประหยัด สายวิเชียร,2547) ผู้เขียนมองว่าการเสริมสร้างความรู้ความ เข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมอาหารภูมิภาคอุษาคเนย์และส่งเสริม กระบวนการเรียนรู้ให้ประชาชนเข้าถึงวัฒนธรรมร่วมของ ภูมิภาคและมรดกทางวัฒนธรรมที่หลากหลายของอุษาเนย์ จึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการอยู่ร่วมกันอย่างเข้มแข็งโดย เฉพาะด้านสังคมและวัฒนธรรมของภูมิภาคต่อไปในอนาคต

วัฒนธรรมการกินข้าวมีหลักฐานทางโบราณคดชี้ชัดว่าในภูมิภาคมี การทำนาข้าวมาแล้วนับพันปี แทบทกุประเทศของภูมิภาคมี แหล่งปลูกข้าวที่สำคัญเพราะมีสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศ ที่เหมาะสมจึงทำให้มีน้ำในการทำนาอย่างเพียงพอผลผลิตที่ได้ค่อนข้างมีคุณภาพเนื่องจากอยู่ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำและเขตมรสุมที่ฝนตกสม่ำเสมอเหมาะแก่การปลูกทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียวแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญ กระจายตัวตามเขตลุ่มน้ำ เขตลุ่มแม่น้ำอิรวดี ที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงในลาวและกัมพูชา ที่ราบลุ่มแม่น้ำแดงใน เวียดนาม ที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในประเทศไทย แม้ในภูมิประเทศแบบเชิงเขายังมีการทำนาแบบขั้นบันได (rice terrace) ซึ่งถือว่าเป็นมรดก ทางวัฒนธรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของชาว อุษาคเนย์ เป็นการบ่งชี้ถึงวัฒนธรรมการกินข้าวเป็นอาหารหลักมาช้านาน เช่น นาข้าวแบบขั้นบันไดที่เมืองซาปา(Sapa) ประเทศเวียดนามนาข้าวบานว (Banaue Rice Terraces)เกาะลูซอน ประเทศฟิลิปปินส์ นาข้าวแบบขั้นบันไดที่เกาะบาหลี ประเทศ อินโดนีเซีย ทั้งหมดคือมรดกทางภูมิปัญญาที่เกิดจากข้าว

ถ้าพูดถึงดินแดนสยาม การย้อนไปไกลของการปลูกข้าวมีทั้งเรื่องเล่า ตำนานพื้นบ้าน ร่วมถึงหลักฐานทางโบราณคดี ได้ชี้ชัดถึงร่องรอย การปลูกข้าวจากหลักฐานที่พบเปลือกข้าวจำนวนมากในเศษเครื่องปั้นดินเผาในหลุมศพที่ตำบลโนนนกทา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น มีอายุไปไกลถึง 5,000 ปี อารยธรรมที่จารึกบนดินแดนแห่งนี้ เป็นเรื่องเล่าได้กล่าวคลานผ่านภาชนะดินเผ่าบ้านเชียง ที่ถูกหล่อหลอมขึ้น

จากดินและเปลือกข้าว[1] มีการศึกษาย้อนไปในอดีตพบสาพันธุ์ข้าวเกือบ 500 ชนิด และสืบค้นจนเห็นภูมิปัญญาของผู้คนในอดีตที่ค่อยๆพัฒนาสายพันธุ์ข้าวรักษาและสืบทอดจากคนรุ่น หนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่งจน กลายเป็นแบบแผนที่สามารถเรียนรู้และก่อให้เกิดนวัตกรรมและผลิตผลทั้งที่เป็นรปูธรรมและนามธรรมซึ่งได้มีการ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขต่าง ๆ และกาลเวลาของแต่ละยุคสมัย จากอดีตจนมาถึงปัจจุบัน ซึ่งข้าว คืออาหารหลัก นั้นได้รับการยอมรับว่าเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นมาของชาติพันธุ์และสะท้อนถึงความเป็นมาของวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภาษาขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนาของกลุ่มชนในแต่ละพื้นที่ได้อย่างชัดเจน จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ระบุว่าชาวของคนอุษาคเนย์กินข้าวเหนียวมาก่อนที่จะเปลี่ยนมากินข้าวเจ้า การข้าวเหนียวจึงถูกเรียกว่า ข้าวไพร่ หรือ ข้าวบ่าว หรือข้าวนึ่ง ซึ่งเป็นเครื่อง มือแบ่งชนชั้นได้อีกด้วย (อย่างไรก็ตามทั้งหมดเป็นเพียงการคาดเดาและการตั้งข้อสังเกตการศึกษาของนักวิชาการโดยยึดหลักฐานทางโบราณคดีมาเป็นส่วนอธิบาย ซึ่งอาจจะถูกหรือผิดก็ได้ ซึ่งยังมีการถกเถียงเพื่อหาข้อพิสูจน์กันต่อไป ผู้เขียนพยายามยกแง่มุม มิติต่าง ๆ ให้กว้างขวางมากที่สุดที่เกิดจาก กิจกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวพันธ์กับข้าว เพื่อให้ได้เข้าใจร่วมกันในภาพกว้างของอิทธิพลของข้าวที่มีต่อชีวิตคนอุษาคเนย์และจะนำไปสู่การทำความเข้าใจวัฒนธรรมการกินข้าวของคนเมืองน่านในมิติของพหุวัฒนธรรมได้กระจ่างขึ้น) นอกจากจะรับประทานข้าวเป็นอาหารหลัก แล้ว ชาว อุษาคเนย์ยังมีการดัดแปลงข้าวเป็นผลติภัณฑ์อาหารอื่นไว้รับประทานอีกมากมายการนำข้าวมาบดหรือโม่ให้เป็นแป้ง แล้วนำมาทำเป็นขนมจีนซึ่งปรากฏในทุกประเทศของคนอุษาคเนย์ การรับวัฒนธรรมการกินเส้นของจีนเข้ามาราวศริสต์ศตวรรษที่ 15ทำให้คนอุษาคเนย์ เริ่มนิยมกินก๋วยเตี๋ยวหรือเส้นที่ทำจากข้าวกันอย่างแพร่หลายและการดัดแปลงข้าวเป็นแป้งนี้ยังทำให้คนอุษาคเนย์ มีอาหารว่างและขนมหวานที่ทำจาก ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า ผสานกับวัตถุดิบท้องถิ่น คือ น้ำตาล กะทิ ใบเตย มะพร้าว กลายเป็น ขนมของของคนอุษาคเนย์ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันเกือบทุกประเทศ ไม่ว่าจะเป็น ขนมครก ลอดช่อง ขนมชั้น ข้าวต้มมัด แต่มีชื่อเรียกแตก ต่างกันออกไปตามบริบทของวัฒนธรรมแต่ละประเทศ จากที่กล่าวมา ข้างต้น สายสัมพันธุ์ข้าวมิได้มีความผูกพันเฉพาะกับคนไทยพื้นที่ราบ(Mainstream culture)เท่านั้นหากมีการแผ่กระจายไปทุกกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic group)ที่อาศัยอยู่ในดินแดนของคนอุษาคเนย์ และดินแดนในประเทศไทยไม่ว่าจะเป็นกรอบรูปของรัฐทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและพิธีกรรม ซึ่งเราเข้าใจกันดีอยู่แล้วว่าสังคมไทยมีฐานสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม(cultural diversity) [2] นครรัฐน่าน(จังหวัดน่าน) เมืองแห่งอู่วัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ มีความเป็นพิสุทธิ์ (clean) ในหลายมิติ แต่ก็มีความย้อนแย้งในการผสมผสานของวัฒนธรรม จากนครรัฐอื่น จากชนชาติพันธุ์ที่ โยกย้ายมาอยู่อาศัย ด้วยเหตุปัจจัยมากมาย ต่างช่วงเวลาต่างช่วงเหตุการณ์ จากอดีตถึงยุคสมัยปัจจุบัน แต่กระนั้นนครรัฐน่านก็ยังคงสร้างรูปแบบเฉพาะกลายเป็นแบบน่าน นครรัฐน่านที่มีความหลากหลายของวัฒนธรรมของผู้คน ปลูกและกินข้าวเหนียวนั้นเป็นวัฒนธรรมของคนตระกลูไท-ลาว มาตั้งแต่ สมัยทวารวดี หลังจากนั้นรับพันธุ์ข้าวเมล็ดเรียวยาวจาก อินเดีย

[1] เอี่ยม ทองดี, **ข้าว: วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, 2538).

[2] ศรีศักร วัลลิโภดม, **"ข้าวกับพัฒนาการของรัฐในประเทศไทย" ในข้าวไพร่-ข้าวเจ้าของชาวสยาม**, (กรุงเทพมหานคร : ศิลปวัฒนธรรมพิเศษ, 2531).

เข้ามาราวศริสต์ศตวรรษที่ 5-13ข้าวชนิดใหม่นี้กลาย เป็นที่นิยมของชนชั้นสูงก่อนจะแพรก่ระจายไปทั่ว สันนิษฐาน ว่าวัฒนธรรมการบริโภคข้าวจ้าวนั้นได้รับอิทธิพลจากยุค อาณาจักรขอมซึ่งเป็นชนชั้นปกครอง เรืองอำนาจในยุคนั้น เป็น ที่มาของชื่อ ข้าวเจ้า เนื่องจากข้าวเมล็ดยาวนี้แตกต่างจากข้าว ของชาวพื้นเมือง ซึ่งมีลักษณะเมล็ดป้อมและใหญ่

ข้าว ที่ถือเป็น มารดาแห่งธัญพืชที่หล่อเลี้ยงผู้คนและเป็น วัฒนธรรมด้านอาหาร(Food culture) และวัฒนธรรมร่วม(Co-culture) ของคนน่านเช่นกัน ข้าวจึงปรากฏในวิถีชีวิตของชาวน่านอย่างลึกซึ้งและน่าศึกษาขยายความเข้าใจ อย่างมีนัยสำคัญ เพราะความหลากหลายของผู้คน แต่ละชาติพันธุ์ที่อาศัยผืนแผ่นดินลุ่มน้ำน่านร่วมกันจนก่อเกิดเป็นรัฐนครน่านแห่งนี้ ยาวนาน 800 กว่าปี

ความหลากหลายชาติพันธ์พื้นที่น่านที่มีมากกว่า 18 ชาติพันธ์ สิ่งใดเป็นวัฒนธรรมร่วม

ชาวน่านแม้จะเป็นจังหวัดที่มีประชากรเบาบางอาศัย กระจัดกระจายไปตามสภาพทางภูมิประเทศต่างๆแต่ก็สามารถ แบ่งได้เป็นกลุ่มใหญ่ๆ ชาวไทยวน หรือ คนเมือง ส่วนใหญ่อพยพมาจากเชียงแสนและบริเวณต่างๆ ของล้านนา ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัด ชาวไทลื้อ (ไทลื้อ, ไทยอง) ส่วนใหญ่อพยพมาจากสิบสองปันนาและหัวเมืองต่างๆ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งมีทั้งอพยพมาด้วยความสมัครใจและอพยพมาเนื่องจากเกิดศึกสงครามทั้งภายในหัวเมืองลื้อเอง และอพยพมามากที่สุดยุคเก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมืองของเจ้ากาวิละแห่งเชียงใหม่ และเจ้าอัตถวรปัญโญฯ แห่งนครน่าน และยุคของเจ้าสุมนเทวราช อีกทั้งมีการอพยพเข้ามาเรื่อยๆ ครั้งเกิดการปฏิวัติการปกครองประเทศของจีน ชาวไทลื้ออาศัยตั้งบ้านเรือน อยู่กระจัดกระจายตามลุ่มน้ำต่างๆ ในจังหวัดน่านมีมากที่สุด ในตอนเหนือของเมืองน่าน ชาวไทพวน หรือ ลาวพวน อยู่ที่บ้านฝายมูล อำเภอท่าวังผา และบ้านหลับมืนพวน อำเภอเวียงสา เป็นอีกกลุ่มที่เข้ามาในช่วงเดียวกัน ชาวไทเขิน หรือ ชาวขืน อพยพมาจากเชียงตุง ปัจจุบันส่วนใหญ่จะถูกกลืนทางวัฒนธรรมจากคนเมือง ทั้งภาษาพูดและเครื่องแต่งกาย แต่บางหมู่บ้านยังมีการนับถือผีเจ้าเมืองของไทเขินอยู่ จึงรู้ว่าเป็นไทเขิน เช่นบ้านหนองม่วง อำเภอท่าวังผา ส่วนบ้านเชียงยืน ตำบลยม อำเภอท่าวังผา ถูกชาวไทลื้อกลืนวัฒนธรรมจนไม่เหลือเค้าของชาวไทเขิน ชาวไทใหญ่ หรือ เงี้ยว หรือ ไตโหลง มีถิ่นฐานในรัฐฉาน และเชียงตุง อาศัยอยู่บริเวณแถวอำเภอทุ่งช้าง ในปัจจุบันถูกกลืนวัฒนธรรมจนแทบแยกไม่ออกว่าเป็นชาวไทใหญ่ นอกจากนี้ในบริเวณที่สูงตามไหล่เขายังเป็นชุมชนของชนกลุ่มน้อยที่เรียกกันว่า “ชาวเขา” ได้แก่ ชาวม้ง, เมี่ยน, ลัวะ,ถิ่น, ขมุ และมลาบลี กระจายตัวตามแนวหุบเขาและสันเขาทั่วจังหวัดน่านผู้คนในจังหวัดน่านจึงถือได้ว่ามีเป็นพหุวัฒนธรรม[3]

การปลูกข้าว(Rice cultivation) ถือเป็นอาชีพของชาวน่านมาอย่างช้านาน ด้วยความที่อาหารหลักของคนน่านแต่ดั้งแต่เดิมคือข้าว เมื่อเป็นเช่นนี้อาชีพชาวนาจึงถือว่าเป็นอาชีพที่มีความสำคัญต่อวิถีวัฒนธรรมอย่างมากที่สุด ซึ่งลักษณะของการทำนาจริงๆ แล้วก็ไม่ได้มีความแตกต่างกันมากนักแต่ก็ยังมีการแบ่งประเภทของการทำนาเอาไว้ ตามลักษณะภูมิประเทศของเมืองน่านเอง ชนชาติพันธุ์ที่มีชุมชนอยู่ที่สูงก็

[3] ศูนย์เรียนรู้พหุวัฒนธรรมชาติพันธุ์น่านศึกษาโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 56, **ชาติพันธุ์น่านศึกษา**, (น่าน: หจก.อิงค์เบอร์รี่, 2559).

จะปรับตัวเองในการทำนาเป็นที่สูงชนชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่พื้นที่ลุ่มน้ำต่างๆ ทั้งแม่น้ำสาขาและแม่น้ำน่านก็จะมีวิถีภูมิปัญญาในการทำนาที่ต่างออกไป

ข้าวไร่ – เป็นการปลูกขาวบนที่ดอนไม่มีน้ำขังบริเวณที่ปลูก เช่น ตรงเชิงภูเขาที่พื้นที่มักจะสูงๆ ต่ำๆ ทำให้ปรับหน้าดินได้ยากจึงใช้การปลูกข้าวแบบหยอด ขั้นแรกตัดหญ้าและต้นไม้เล็กๆ ออก ทำความสะอาดพื้นที่ ใช้หลักไม้ปลายแหลมเจาะดินให้เป็นหลุมเล็กๆ 3 ซม. ปากหลุมกว้าง 1 นิ้ว มีระยะห่าง 25×25 ซม. หยอดเมล็ดพันธุ์ลงไป 4-8 เม็ดต่อหลุม แล้วข้าวก็จะโต การปลูกแบบนี้ต้องอาศัยน้ำฝนอย่างเดียวจึงนิยมปลูกฤดูฝน ต้องกำจัดวัชพืชบ่อยๆ ด้วย

ข้าวนาดำ – เป็นการปลูกข้าวอีกแบบหนึ่งซึ่งมีขั้นตอนการปลูกคร่าวๆ เตรียมดินด้วยการไถดะ ไถแปร และคราดดิน แต่ก่อนจะไถต้องให้ดินชุ่มชื้นได้ตามความเหมาะสมเสียก่อนทำการตกกล้าหรือการนำเมล็ดไปหว่านให้งอกและโตขึ้นมาเป็นต้นกล้าเพื่อนำไปปักดำ ซึ่งการตกกล้าสามารถเลือกทำได้หลากหลายวิธีทั้ง ตกกล้าในดินเปียก, ตกกล้าในดินแห้ง, ตกกล้าแบบตาปกเมื่อต้นกล้ามีอายุ 25-30 วัน ก็สามารถจะถอนเพื่อนำไปปักดำได้ โดยการตกกล้าแต่ละแบบก็จะมีแนวทางในการนำไปปลูกต่างกันเล็กน้อย พื้นที่นาที่ใช้ปักชำควรมีน้ำขัง 5-10 ซม. หากไม่มีน้ำเลยต้นกล้าที่เอาไปปลูกอาจโดนล้มพัดล้มได้แต่ถ้าหากน้ำเยอะเกินไปตอนปลูกต้นกล้าก็อาจจมน้ำได้ในระยะแรกแถมต้นข้าวต้องยืดต้นกว่าปกติก็เกิดการแตกกอน้อยนั่นเอง การปักดำที่ดีต้องปักเป็นแนวตรงกัน เว้นระยะห่างพอสมควร

ข้าวนาหว่าน – เป็นการปลูกข้าวด้วยการเมล็ดพันธุ์ทำการหว่านลงไปตรงบริเวณนาที่ได้มีการไถเตรียมเอาไว้โดยตรง โดยการเตรียมดินก็แบบเดียวกับการทำข้าวนาดำ ส่วนใหญ่จะเริ่มไถกันมาตั้งแต่เมษายนเพราะพื้นที่นาแบบนี้ไม่มีคันกั้นนาทำให้สะดวกในการใช้รถไถจัดการได้เลย[4]

ข้าวในวิถีชนเผ่าดังเดิม (Rice in the old tribal way)

เร๊ะเงาะ:ข้าวในวิถีชนเผ่าดังเดิม ข้าวในวิถีขมุ “ขมุ” หนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประชากรจำนวนมากอีกกลุ่มชาติพันธุ์ที่กระจายตัวอยู่ภาคเหนือและในพื้นที่จักงหวัดน่านจะอยู่ตอนบนของจังหวัด ชาวขมุให้คุณค่าและความสำคัญที่มีต่อข้าวเป็นเสมือนสิ่งหล่อเลี้ยงชีวิต ดังคำกล่าวของ แม่เฒ่าชาวขมุที่กล่าวว่า “ขอให้ทำไร่ปลูกข้าวให้มีพอกินตลอดปีก็เพียงพอแล้ว เงิน ทองหาเมื่อไหร่ก็ได้ รับจ้างเอาก็ได้”[5]

ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสำคัญของข้าวเป็นอันดับแรกของปัจจัยความมั่นคงของอาหารในครอบครัว การทำไร่ข้าวของชาวขมุในอดีตนั้น เป็นระบบการผลิตหรือการทำไร่ที่มีลักษณะของการ ตัดไม้ เผาป่าเพื่อเปิดพื้นที่ ในการทำไร่ แต่มีการหมุนเวียนพื้นที่แปลเพาะปลูกในแต่ละรอบปี แต่ละครอบครัว จะมีพื้นที่สำหรับหมนเวียนผลัดเปลี่ยนประมาณ 5-8 แปลง แปลงหนึ่งประมาณ 3-5 ไร่ เพื่อให้ที่ดินฟื้นคืนสภาพจาดลักษณะของระบบการผลิตดังกล่าวจึงมีรูปแบบการผลิตที่มีความคล้ายคลึงเช่นเดียวกับชาติพันธุ์อื่นๆ

---

[4] มูลนิธิข้าวไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, **ชนิดของข้าว**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.thairice.org/html/aboutrice/about_rice1.htm, [25 สิงหาคม 2563].

[5] สถียร ฉันทะ, **วิถีขมุ: ภูมิปัญญาพื้นบ้านกับการจัดการทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ**, (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542).

ที่มีนิเวศน์ใกล้เคียงกันที่ใช้กระบวนการผลิตข้าวไร่ เช่นชาวชาติพันธุ์ลัวะ ระบบการผลิตดังกล่าวจึงเป็นระบบผลิตที่อาศัยการแผ้วถางป่า เพื่อเปิดหน้าดินแต่ทั้งนี้เป็นระบบแบบส่วนกลางส่วนร่วม ของชุมชน ปัจจัยดังกล่าวจึงไม่ได้มีการถือครองแบบปัจเจกแบบปัจจุบัน แต่ปัจจุบันระบบไร่ข้าวแบบหมุนเวียนของชาวขมุได้ปรับเปลี่ยนและถูกจำกัดพื้นที่ลงเนื่องด้วยสาเหตุการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และข้อกฎหมาย ดังนั้นการทำไร่ข้าวแบบเดิมจึงผิดกฎหมายทันที เป็นสถานการณ์ร่วมกันกับเพื่อนชาติพันธุ์อื่นที่ต้องเผชิญ

ชาวขมุเป็นผู้ที่เคร่งครัดต่อประเพณี และพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีเป็นอย่างยิ่ง ทางเข้าหมู่บ้านหรือตามทางแยกมักจะพบสัญลักษณ์หรือเครื่องเซ่นไหว้อย่างเด่นชัดไว้ที่ประตูหมู่บ้านหรือทางแยก ชาวขมุนับถือผีโร้ย มีพิธีเซ่นไหว้ด้วย ไก่ ข้าว เหล้า พิธีเลี้ยงผีที่สำคัญคือ เลี้ยงผีที่เกี่ยวข้องในชีวิต มีทั้งผีป่า ผีหมู่บ้าน ทุกบ้านจะมีผีบ้านโรยถาง ซึ่งเชื่อว่าประดิษฐานในบริเวณที่หุงข้าว พิธีต่าง ๆ เกี่ยวกับการเลี้ยงผีคือ การเลี้ยงผีข้าว, เลี้ยงผีหมู่บ้าน, เลี้ยงผีเพื่อรักษาผู้เจ็บป่วย, เลี้ยงผีบรรพบุรุษ, เลี้ยงผีเพื่อแก้ความผิดต่าง ๆ ป้องกันเหตุร้ายที่จะเกิดขึ้น เวลาที่เลี้ยงผีจะมีการตัดไม้ไผ่ หรือตแล้ ไว้เป็นเครื่องหมายด้วย เป็นพิธีที่ปฏิบัติมาแต่โบราณ เพื่อแสดงว่ามีการเลี้ยงผีแล้ว การทำพิธีเลี้ยงผีหมู่บ้านจะต้องทำตะแล้เอาไว้ทั้ง 4 ทิศของหมู่บ้าน โดยตะแล้จะอยู่สองข้างทั้งด้านซ้ายและด้านขวา การทำพิธีเลี้ยงผีต่าง ๆ ของขมุเพื่อความปลอดภัย การกินดีอยู่ดี เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณทางการเกษตร เพื่อป้องกันรักษาคนเจ็บป่วยทุกพิธีกรรมมีข้าวเป็นส่วนประกอบในพิธีกรรมทั้งสิ้น

ในกระบวนการผลิตข้าวของพี่น้องขมุ มีสิ่งที่น่าสนใจ ชาวขมุนั้นผู้หญิงเป็นผู้ที่มีบทบาทและองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากข้าวมากกว่าผู้ชาย ผู้ชายเป็นผู้ใช้แรงงานบุกเบิกและเปิดพื้นที่สำหรับเตรียมการปลูก ส่วนหญิงจะเป็นผู้หยอดเมล็ดข้าว เตรียมพันธุ์ข้าวและคัดเลือกพันธุ์ข้าวที่จะใช้ปลูกในไร่ และในไร่นั้นนอกจากข้าวชาวขมุจะปลูกพืชผักที่เป็นอาหารได้ร่วมกันไปด้วย เช่น ฟัก ถั่ว แตง หรือแม้แต่พืชที่เป็นเครื่องเทศสำหรับปรุงอาหาร บทบาทการปลูกพืชและการทำอาหารเป็นหน้าที่ของผู้หญิงทั้งสิ้น ชาวขมุบริโภคข้าวเหนียวเป็นหลักจึงมีความหลากหลายของสายพันธุ์ข้าวเหนียวอยู่มากมาย ในอดีตนั้นพบสายพันธุ์ข้าวถึง 30กว่า สายพันธุ์ ปัจจุบันลดลงเหลือเพียง ไม่กี่สายสายพันธุ์[6]

จากวิถีชีวิตของชาวขมุที่สะท้อนผ่านกิจกรรมกระบวนการผลิตอาหาร ข้าว ที่มีการผสมผสานเชื่อมโยงความเชื่อ ความศรัทธา ในการเรียนรู้ที่จะรักษาสมดุลของชีวิต ธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพโดยเฉพาะเรื่องข้าวที่เป็นพืชที่นำมาเป็นอาหารหลัก การให้คุณค่าข้าวของชาวขมุผ่านพิธีกรรมต่างๆ ที่แฝงภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมตกผลึกเป็นวิธีคิดที่เชื่อมโยงสัมพันธ์ของผู้คนชาติพันธุ์ จากรุ่นสู่รุ่น เป็นศักยภาพการจัดการชุมชนในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ได้อย่างน่าสนใจ

แชฮีต : ข้าวในวิถีชนเผ่าดั้งเดิม ข้าวในวิถีลัวะ “ลัวะ” หรือบางพื้นที่เรียก “ถิ่น” เป็นชนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือของไทย แต่เมื่อกลุ่มคนไท ไม่ว่าจะเป็นไทเขิน ไทยวน ไทลื้อ หรือไทยอง รุกเข้ามาลัวะก็ถอยร่นไปเรื่อย ๆ ตามวิสัยรักสงบ และดำเนินวิถีชีวิตอย่างเรียบง่าย ด้วยการทำไร่หมุนเวียน ตามภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ซึ่งสอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ การปลูกข้าวไร่ของ ชาวลัวะจะต้องมีการเตรียมพื้นที่

[6] สถียร ฉันทะ, วิถีขมุ: **ภูมิปัญญาพื้นบ้านกับการจัดการทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ**, (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542).

ก่อน ทั้งการถางตอไม้ต่างๆ ที่ขึ้นในไร่หลังจากการเก็บเกี่ยวใน ครั้งก่อนการเผาตอไม้เหล่านี้ก็เพื่อให้เป็นปุ๋ยสำหรับการปลูกข้าวในครั้งต่อไป เมื่อเตรียมดินเสร็จแล้ว ก่อนจะหยอดข้าวมักจะสร้างตูบหลังเล็กๆ ไว้เป็นที่พักพักยามออกมาทำไร่ข้าว เรียกว่า “ตูบแช” และ จะสร้างตูบผีไว้ด้วย หลังจากนั้นจึงทำพิธีเชิญผีเข้าไร่เพื่อให้มาคุ้มครองไร่นาตลอดฤดูกาลเพาะปลูก แต่เดิมชาวลัวะจะย้ายพื้นที่ที่จะทำไร่หมุนเวียนไปในขอบเขตที่กำหนดไว้สำหรับทำไร่ทุกปี โดยเชิญหมอผีมาทำพิธีเสาะหาพื้นที่สำหรับปลูกข้าว หมอผีจะทำพิธีเสี่ยงทายเพื่อจะบอกว่า พื้นที่ตรงไหนเหมาะสมที่จะปลูกข้าว เมื่อเลือกพื้นที่ได้แล้วจึงค่อยถางและเผาป่าเพื่อเตรียมพื้นที่ แต่ในปัจจุบันแต่ละครอบครัวจะมีที่ดินทำกินที่กำหนดเนื้อที่อย่างชัดเจน ทำให้การใช้พื้นที่ทำไร่หมุนเวียนหมดไป เตรียมดิน การถางป่า เพื่อปลูกข้าวเป็นงานของผู้ชายโดยเฉพาะ แต่ในปัจจุบันบางครอบครัว ที่มีผู้ชายอายุมาก จะจ้างแรงงานในหมู่บ้านเพื่อเตรียมพื้นที่ให้ แต่จะไม่จ้างแรงงานในการปลูกข้าว เพราะการปลูกข้าวนั้น เป็นกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวเครือญาติ และจะมีเพื่อนบ้าน มาลงแรงช่วยกัน เรียกว่า “เอามือ” การปลูกข้าวนั้นผู้ชายจะเป็นผู้ขุดหลุม โดยที่ผู้ชายทุกคนที่มาช่วยกัน จะยืนเรียงเป็นแถว ใช้ไม้ยาวๆ ที่ปลายข้างหนึ่งแหลมๆ ซึ่งทำมาจากลำเคื่อง (ลักษณะคล้ายต้นเต่าร้าง) แทงลงไปในดิน ให้เป็นหลุมเล็กๆ แล้วกลุ่มผู้หญิงซึ่งจะเดินเรียงแถวตามมาจึงนำเมล็ดพันธุ์ที่เตรียมไว้ มาหยอดลงหลุม หลังจากนั้นก็เอามือหรือเท้าเขี่ยและเหยียบดินเพื่อกลบหลุม จะทำอย่างนี้ไปจนทั่ว พื้นที่ที่เตรียมไว้ เมื่อข้าวงอกขึ้นสูงประมาณ 1 ศอก จะทำพิธีรับขวัญข้าว ซึ่งเป็นการเซ่นไหว้ผีครั้งใหญ่ ที่เรียกว่า “การทำโสลด” ชาวลัวะปรัยจะทำพิธีนี้ในไร่ของแต่ละครอบครัว แต่ลัวะมัลจะทำเป็น พิธีสำคัญของหมู่บ้าน พิธีรับขวัญข้าวเป็นการขอให้ผีคุ้มครองข้าวที่ปลูกในไร่ให้พ้นจากการถูกรบกวน จากภัยธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง หรือจากแมลงและหนอนต่าง ๆ เมื่อข้าวเริ่มออกรวงบางหมู่บ้านจะทำพิธี เซ่นไหว้ผีไร่อีกครั้ง แต่บางหมู่บ้านจะทำพิธีกินข้าวเม่าเลยเมื่อข้าวเริ่มสุกจะไม่ทำเมื่อข้าวออกรวง หลังจากนั้นจะถึงฤดูเก็บเกี่ยว ซึ่งการเก็บเกี่ยวข้าวมักจะเชิญหมอผีประจำหมู่บ้านไปเกี่ยวเป็นคนแรก เพื่อให้หมอผีว่าคาถาให้เกี่ยวข้าวได้ข้าวอุดมสมบูรณ์เต็มเม็ดเต็มหน่วย เมื่อเกี่ยวข้าวแล้วก็จะนำมารวม กันอาจทำเป็นลอมฟางสูงขึ้นไปใกล้ลานนวดข้าว หลังจากนั้นจะมีพิธีลอมฟาง นวดข้าว ชาวลัวะ จะร่วมกันมาล้อมวงเพื่อช่วยกันนวดข้าว โดยการตีข้าวบนกระดานสำหรับตีข้าว ปัจจุบันในบางหมู่บ้าน จะใช้เครื่องนวดข้าวแทนวิธีตีข้าวแบบดั้งเดิม เมื่อตีข้าวเสร็จแล้วจากนำข้าวมาเก็บไว้ในยุ้งฉางที่สร้างไว้ใกล้ตัวเรือนของแต่ละครอบครัว หรือบางบ้านก็จะนำมาใส่ใน “แคงัวะอ์” ซึ่งเป็นภาชนะสานขนาดใหญ่คล้ายตะกร้าตั้งอยู่ภายในเรือน หลังจากนั้นก็จะบูชาผีอีกที โดยจะนำตะแหลวตลอดจนใบไม้บางชนิดมาติดที่ประดูหรือข้างฝาของ ยุ้งข้าวนี้ ชาวลัวะปรัยเมื่อขนข้าวใส่ยุ้งเรียบร้อยแล้ว จะมีพิธีเซ่นผีครั้งสุดท้ายในรอบปี เรียกว่า “ลัวะดอกแดง” ซึ่งเป็นการเฉลิมฉลองการสิ้นสุดฤดูกาลผลิตประจำปี โดยมีหมอผีเป็นผู้ประกอบพิธี ในไร่ซึ่งจะรื้อถอนสิ่งก่อสร้างต่างๆ ในไร่ไม่ว่าจะเป็นตูบ เถียงนา หอผี ตะแหลว เสาโสลด ฯลฯ และนำออกไปจากไร่ เพื่อเชิญให้ผีไร่ที่มาช่วยคุ้มครองตลอดการทำไร่นี้ให้กลับไปอยู่ในป่าในดง ดั้งเดิม นอกจากทำพิธีในไร่แล้วจะกลับไปทำพิธีในหมู่บ้านอีก โดยจะนำดอกไม้สีแดงในไร่ เช่น ดอกหงอนไก่ กลับมาที่บ้านเพื่อใช้ในการทำพิธีต่อไป พิธีลัวะดอกแดงของลัวะปรัยนี้จะเป็นพิธีใหญ่ที่ พอจะเทียบได้กับพิธีโสลดหลวงของลัวะบัล เพราะเป็นกิจกรรมที่สมาชิกทุกคนของหมู่บ้านจะร่วมกัน เพียงแต่พิธีทั้งสองจะจัดขึ้นต่างระยะเวลากัน และมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันออกไป

ในปัจจุบันหมู่บ้านลัวะบางหมู่บ้านหันมานิยมการปลูกข้าวแบบคนเมือง ที่เรียกว่า “แซเมือง” ทำให้จะมีพิธีกรรมต่าง ๆในการการปลูกข้าวน้อยกว่าการทำ “แซฮีต” หรือการปลูกข้าวไร่จึงประหยัด ค่าใช้จ่ายที่จะต้องใช้ในการจัดพิธีเซ่นบูชาไปได้บ้าง อย่างไรก็ตามไม่ใช่ว่าชาวลัวะทุกหมู่บ้านจะปลูก ข้าวไร่ ชาวลัวะบางหมู่บ้านที่ตั้งขนานไปกับลำห้วยต่าง ๆ ก็จะมีบริเวณที่ราบที่ใช้เป็นที่ทำนาขนาดเล็ก และขนาดใหญ่แตกต่างกันออกไปแล้วแต่พื้นที่ ชาวลัวะที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เหล่านี้ ก็จะทำนาเช่นเดียว กับชาวพื้นราบมาเป็นเวลานานแล้ว แต่โดยทั่วไปแล้วพื้นที่สำหรับปลูกข้าวไร่จะมีจำนวนมากกว่า จนมีคำกล่าวว่า ถ้าเป็นลัวะต้อง “เฮ็ดไฮ่” (ทำไร่)

ในบางหมู่บ้านลัวะที่หันไปทำนาแบบชาวเมืองแล้วนั้นพบว่า ชาวลัวะได้ประยุกต์พิธีกรรม ของคนเมืองเข้ากับพิธีกรรมดั้งเดิมของเผ่าพันที่เกี่ยวกับการปลูกข้าวขึ้นมา คือ “พิธีทำขวัญควาย” ก่อนการไถนาแทนที่พิธีเซ่นไหว้ผีเชิญ ซึ่งเป็นการเชิญผีเข้าไร่ก่อนการปลูกข้าวที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา ปัญหาใหญ่คือการประกาศเขตอุทยานและเขตป่าตามกฎหมายที่ไปซ้อนทับชุมชนชาวลัวะ มีหลายหมู่บ้านหลาย ครอบครัวอาศัยอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และอุทยาน จึงถูกจำกัดในเรื่องที่ดินทำกิน และประกอบอาชีพทำไร่หมุนเวียนเป็นหลัก ระบบไร่หมุนเวียน (Swidden / Rotational framing system) เป็น ระบบเกษตรกรรมแบบพื้นบ้านที่กระจายอยู่ในหลายวัฒนธรรม ปัจจุบันนั้นหลงเหลืออยู่ในหมู่ชาวเขา บนที่สูงของภาคเหนือและตะวันตกของประเทศ และพี่น้องลัวะในพื้นที่น่าน โดยเป็นระบบการเพาะปลูกในพื้นที่หนึ่ง ในช่วงเวลาหนึ่ง จากนั้นจะย้ายพื้นที่เพาะปลูกไปยังพื้นที่ใหม่ เพื่อให้พื้นที่เดิมเริ่มฟื้นความอุดมสมบูรณ์ แล้วหมุนเวียนกลับมาใช้ประโยชน์ในพื้นที่เดิมอีกครั้งหนึ่ง อาจจะทุก ๆ 5-9 ปี แล้วแต่สภาพพื้นที่ และวัฒนธรรมของชนเผ่าลัวะ การปลูกพืชในระบบไร่หมุนเวียนเป็นการปลูกพืชแบบผสมผสาน โดยมีข้าว ผัก และพืชใช้สอยต่าง ๆ ปลูกรวมกันอยู่ในระบบเป็นจำนวนมาก และอาจถือได้ว่าเป็นรูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืน ที่สามารถรักษาความหลากหลายทางชีวภาพไว้ได้มากที่สุดระบบหนึ่งหากระยะหลัง การจับพิกัดทางดาวเทียมของป่าไม้ เกิดข้อขัดแย้งทางกฎหมายกับชุมชนชาวลัวะบ่อยครั้ง อ้างว่าชาวบ้านบุกรุกพื้นที่ใหม่ ทั้งที่เป็นที่เดิมที่เคยทำกินแบบหมุนเวียนมาหลายชั่วอายุคน ทำให้หลายคนกังวลว่าจะถูกจับกุมจากเจ้าหน้าที่รัฐ ถ้าวนเข้าไปทำกินในพื้นที่เดิมของตนเอง ระยะเว้นช่วงของการทำไร่หมุนเวียนหดสั้นลงอย่างน่าใจหาย บางรายทำ 1 ปี เว้น 1-2 ปี ก็วนกลับมาที่เดิมอีกครั้ง ขณะที่บางรายโชคร้าย ถูกประกาศเขตป่าทับเกือบทุกพื้นที่ เหลือที่ทำกินเพียงแห่งเดียว ไม่สามารถเว้นระยะทำกินได้ ดินจึงขาดความอุดมสมบูรณ์ลงเรื่อย ๆ ขณะเดียวกันสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง การต้องใช้ชีวิตอย่างรีบเร่งและแข่งขัน ซ้ำมีพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวรุกเข้ามา ชาวบ้านต้องปรับตัวจากเคยปลูกพืชกินเอง ก็ซื้อกิน พึ่งพาพืชอาหารจากตลาดเป็นหลัก พันธุ์พืชดั้งเดิมที่ปลูกในไร่หมุนเวียน และสวนหลังบ้านจึงลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว จากเดิมมีประมาณ 119 ชนิด ล่าสุดสำรวจพบแค่ 50 ชนิด บางชนิดได้สูญหายไปจากชุมชน

สิ่งที่เกิดขึ้น ทำให้ชาวบ้านกังวลว่าหากไม่เร่งอนุรักษ์หรือฟื้นฟูพันธุ์พืชพื้นบ้านไว้ จะทำให้ชุมชนขาดความมั่นคงทางอาหาร ต้องพึ่งพาจากภายนอก เพิ่มภาระค่าใช้จ่ายให้สูงขึ้น และยังเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยด้วยโรคภัยไข้เจ็บที่มาจากอาหาร เนื่องจากควบคุมการใช้สารเคมีไม่ได้ อันเป็นที่มาของ ปัญหาจริง ๆแล้วนั้น ภูมิปัญญาการทำไร่หมุนเวียนจะไม่มีวันทำให้ภูเขาหัวโล้นเหมือนการทำไร่เลื่อนลอย ซึ่งแบบหลังจะถางป่า

ใหม่เรื่อย ๆ เพื่อขยายพื้นที่ทำกินให้มากขึ้น แต่การทำไร่หมุนเวียน เป็นการทำเกษตรแบบผสมผสาน เน้นการปลูกข้าวไร่เป็นพืชหลัก และเคยมีพันธุ์ข้าวพื้นบ้านให้ชาวบ้านเลือกปลูกกว่า 40-50 สายพันธุ์ อาทิ ข้าวก่ำ ข้าวชิว ข้าวจ้าว ข้าวเหนียว ปลูกผสมกับพืชอาหารอื่นๆ เช่น พริก แตงกวา แตงไทย มะเขือ งาดำ ฟักเขียว ฟักทอง น้ำเต้า มะระ ถั่วเขียว ถั่วดำ ข้าวโพด ฯลฯ เมื่อเก็บเกี่ยวแล้วก็ปล่อยพื้นที่เดิมพักตัว ความเขียวขจีของต้นไม้และป่าก็จะกลับคืนมา(บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ 2557: 240-268)[7] นี้คือภูมิปัญญาที่บรรพชนชาวลัวะให้ได้รับการถ่ายทอดความรู้และคุณค่าของพืชพื้นบ้านกับไร่หมุนเวียน จะได้สืบทอดวัฒนธรรมชุมชน เช่น พิธีกรรมในระบบไร่หมุนเวียน พิธีกรรมกินสโลด (ตีพิ) พิธีกรรมการสู่ขวัญ รวมถึงรักษาความมั่นคงทางอาหารด้วยวิธีการเก็บพันธุ์พืชท้องถิ่นที่เป็นพืชอาหาร ทั้งของคน สัตว์ และพืชสมุนไพรที่เป็นยา นำกลับมาปลูกหมุนเวียนในไร่ ชุมชนชาวลัวะร่วมกันปลูกขยายพันธุ์ออกไป คือกลวิธีในการสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการพึ่งพาตนเอง และคนในชุมชน ลดการพึ่งพาภายนอก

อันที่จริงแล้ว สังคมไทยต้องยอมรับว่าคนถิ่น หรือลัวะ คือเจ้าถิ่น ไม่ได้เพิ่งเข้ามาอาศัยในผืนแผ่นดินไทย แต่นโยบายรัฐกลับสร้างผลกระทบให้พวกเขา ทั้งในด้านวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ ดังนั้นจึงถึงเวลาที่ทุกฝ่ายต้องคิดใหม่ เพื่อให้ชนดั้งเดิมเหล่านี้อยู่ได้ และพัฒนาคุณภาพชีวิตบนพื้นฐานวัฒนธรรมเดิม โดยสิ่งแรกคือต้องเข้าใจพื้นฐานทางวัฒนธรรมของลัวะ แล้ววางระบบที่เอื้อเฟื้อให้เขามีพื้นที่เพียงพอต่อการ ดำรงอยู่ ไม่เช่นนั้นเขาย่อมทำไร่หมุนเวียนที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ป่าต่อไปไม่ได้

ข้าวดอย :พันธุ์ข้าวพื้นบ้านของพี่น้องชาติพันธุ์(Rice in the tribal way)

พันธุ์ข้าวพื้นเมืองของพี่น้องชาติพันธุ์ในประเทศไทยมีมากกว่า 100 ชนิด ตั้งแต่อดีตมา เป็นพันธุ์ข้าวที่ปลูกในพื้นที่ลาดชัน ตามไหล่เขา บางคนจะขุดเป็นนาขั้นบันใดเพื่อสะดวกในการปลูกและเก็บเกี่ยว และป้องกันการพังทลายของหน้าดิน ในพื้นที่ระดับความสูงจากน้ำทะเล 500 เมตร ขึ้นไป พันธุ์ข้าวที่ปลูกมี 2 ประเภท คือพันธุ์ข้าวจ้าว และพันธุ์ข้าวเหนียว พี่น้องชาติพันธุ์นิยมปลูกข้าวจ้าวไว้กิน ส่วนข้าวเหนียวจะปลูกไว้ทำขนมในเทศกาลต่างๆ ดังนั้นจึงมีการปลูกพันธุ์ข้าวจ้าวมากกว่าและมีจำนวนสายพันธุ์ที่มากกว่าด้วย ความนิยมในการกินข้าวจ้าวของแต่ละชาติพันธุ์ก็ต่างกันด้วยเช่นกัน ดังนั้นสายพันธุ์ที่ปลูกก็แตกต่างกันไปตามความชอบ แต่จะมีเหมือนกันที่ชอบและปลูกข้าวสายพันธุ์เดียวกันระหว่างเผ่า นั้นอาจเพราะมีการติดแลกเปลี่ยนสายพันธุ์ข้าวระหว่างกันเสมอๆ ปัจจุบันจำนวนสายพันธุ์ข้าวที่ยังคงปลูกอยู่นั้นมีจำนวนลดน้อยลงมาก เหลือไม่กี่ชนิดเนื่องจากวิถีการเกษตรที่เปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะในช่วง ***การปฏิวัติเขียว (The Green Revolution)*** ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงทศวรรศที่ 6 คือประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา เน้นกระบวนการผลิตเริ่มจากเทคโนโลยีการผลิต มีการผสมตัดต่อพันธุ์พืชเน้นให้ผลผลิตสูง การใช้สารเคมีชนิดต่างๆ เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ และการใช้เครื่องจักรกลการเกษตร เป็นต้น ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในด้านอื่นๆ เช่นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ตลอดจนสุขภาพอนามัย และระบบนิเวศวิทยาของโลก พืชใหม่ที่สำคัญจากการบุกรุกของพืชเศรษฐกิจ ข้าวโพด ยางพารา และการเข้ามีอิทธิพลของสารเคมีสูงมากขึ้นในกระบวนการผลิต ซึ่งเป็นตัวเหตุสำคัญในการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทาง

[7] บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, **30ชาติในเชียงราย**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์ จำกัด, 2557), หน้า 240-268.

อาหาร การปลูกข้าวในชุมชนชาติพันธุ์ปัจจุบันนี้จะคงสายพันธุ์ข้าวเฉพาะที่มีรสชาติอร่อย ทนต่อสภาพภูมิอากาศ เชื้อโรคและให้ผลผลิตสูงเท่านั้น ที่เหลือจากนั้นก็สูญหายไปไม่มีใครเก็บพันธุ์ไว้ ดังนั้นข้าวที่เหลืออยู่จึงเป็นพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพและมีรสชาติอร่อยด้วยพันธุ์ข้าวจ้าวที่เหลืออยู่ในปัจจุบันจึงเป็นพันธุ์ข้าวที่ได้รับการคัดสรรคและรักษามาเป็นเวลานานและเป็นที่นิยมรับประทานกันเช่นข้าวจ้าว พันธุ์ยางซูหลิ่งเหม่า เช่าหลิ่ง ,จาเบ่เหล่ ,จ่าฟูมา, จ่าติติ, ข้าวบ้านธาตุ เป็นต้น ซึ่งเป็นสายพันธุ์ข้าวที่คุ้นเคยกันในหมู่พี่น้องชาติพันธุ์ ที่มีการแลกเปลี่ยนและขยายความนิยมในการปลูกเพื่อเน้นการบริโภค

วิธีการปลูกข้าวในแต่ละเผ่ามีความแตกต่างกันไป โดยจะปลูกข้าวกันในช่วง เดือน พฤษภาคม – กรกฎาคม ของทุกปี หลังจากมีฝนเริ่มตกลงมาแล้ว อายุของข้าว ตั้งแต่ปลูกจนกระทั่งเก็บเกี่ยว จะใช้เวลาโดยประมาณ100-115 วัน พันธุ์ข้าวจ้าวดอยที่ปลูกเป็นพันธุ์ข้าวที่ใช้น้ำฝน(น้ำฟ้า)เป็นหลักในการเจริญเติบโต และไม่มีการใช้สารเคมีในการเพาะปลูก

ปัจจุบันข้าวดอยเป็นที่นิยมกันมากสำหรับผู้รักสุขภาพที่ต้องการรับประทานข้าวที่มีคุณภาพและปลอดภัย และมีรสชาติที่อร่อย มัน เคี้ยวอร่อย และสามารถรับประทานร่วมกันได้กับอาหารทุกประเภท นอกจากความอร่อยแล้ว ข้าวดอยยังมีมิติอื่นๆที่น่าสนใจมาก ตั้งแต่การคัดเลือก การปลูก การเก็บเกี่ยว จนกระทั่งการบริโภค ที่ผู้ปลูกได้ใช้พลังแห่งองค์ความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องทุกขั้นตอน อย่างกลมกลืนกัน มีความเชื่อ ความเอาใจใส่ อย่างประณีต รู้ว่าควรปลูกอย่างไรจะเก็บเกี่ยวเมื่อไร และรักษาข้าวไว้หลังเก็บเกี่ยวอย่างไร ถึงจะได้ข้าวที่มีคุณภาพดี อร่อย และปลอดภัย

กู่เต๊ะ : ข้าวในวิถีของคนบนดอย ข้าวในวิถีม้ง ชาติพันธุ์ม้งคือสังคมที่ยังยึดระบบการผลิตที่ทำข้าวไร่ ยังชีพเป็นหลัก ข้าว คือ อาหารหลักในการบริโภค หากมองถึงวัฏจักรการผลิตข้าวไร่ ของชาวม้งนั้นจะเริ่มต้นขึ้นหลังจากที่ได้ฉลองปีใหม่ม้ง“น่อเป้โจ่วฮ์” และผ่านช่วงระยะเวลาของการพักผ่อนประมาณปลายเดือนกุมภาพันธุ์ จะเริ่มลงมือแผ้วถางไร่ เพื่อเตรียมเปิดพื้นที่ หากเป็นไร่เหล่าเก่าที่ทิ้งไว้หลายปีจะเรียกว่า “กู่เต๊ะหาจื่อเหย่ง” ส่วนพื้นที่ไร่ที่ทำปีเว้นปีหรือทำทุกปีเรียกว่า“กู่เต๊ะ” หลังแผ้วถางไร่เสณ็จก็จะปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 4-5 วัน แต่หากเป็นไร่เหล่าเก่า ทิ้งไว้ประมาณครึ่งเดือน ก็จะทำการเผาไร่และปล่อยทิ้งไว้จนถึงต้นฤดูกาลเพาะปลูกที่เริ่มต้นตั้งแต่เดือนมิถุนายน การปลูกข้าวไร่อาศัยน้ำฝน(น้ำฟ้า)เป็นหลักดังนั้นชาวม้งจะมีความชำนาญการในการเฝ้าสังเกตธรรมชาติว่าเมื่อใดเหมาะสมและจะลงมือปลูกข้าวที่พร้อมรับน้ำฝน(น้ำฟ้า)ได้พอดีเป็นทักษะและภูมิปัญญาในการถ่ายถอดกันมาช้านาน(การสังเกตแมลงจากตัวมด(ม้งเรียกดัวจ่อ)ที่จะบินออกมาจากดิน นั้นแสดงว่าฝนกำลังจะตก/คนไทยวนเรียกแมงมัน) ในกระบวนการปลูกผู้หญิงม้งมีบทบาทสูงมาก ผู้หญิงม้งจะมีองค์ความรู้และมีบทบาทสูงมากในกระบวนการปลูกข้าว ไปจนถึง การดูแลรักษาต้นข้าวเมื่อเติบโต และการเก็บเกี่ยว และการนำมาใช้ประโยชน์ในครัวเรือน ที่เป็นทั้งอาหารหลัก แปรรูปเป็นขนม เป็นเหล้าที่นำมาเฉลิมฉลองในเทศบาลสำคัญของปี ผู้ชายม้งนั้นเป็นเพียงแรงงานและช่วยเหลืออำนวยความสะดวกให้ฝ่ายหญิงเท่านั้น จะเห็นได้ว่าชาวม้งใช้ประโยชน์จากข้าวมีหลากหลายมิติมากในวิถีชาวม้งโดยเชื่อมโยงกับการปลูกข้าวที่หลากหลายสายพันธุ์ ทั้งกลุ่มข้าวเจ้า(แบล่จัว)และข้าวเหนียว (แบล่เปล่า) ชาวม้งให้คุณค่าต่อข้าวที่สัมพันธ์ต่อชีวิตหลากมิติ มีพิธีกรรมที่มีผลต่อการตัดสินใจในการกระทำหรือไม่กระทำบางสิ่งอางอย่างในชีวิต การใช้ข้าวเป็นสิ่งช่วยในการประกอบพิธีกรรมและการตัดสินใจเหล่านี้

มีทั้งในพิธีกรรมระดับปัจเจก ครอบครัว และชุมชน ซึ่งในระดับปัจเจกและครอบครัวมักจะเป็นเรื่องของการทำนายเสี่ยงทายและการตัดสินใจเกี่ยวกับความเจ็บป่วยของสมาชิกในบ้าน ซึ่งหมอผีจะมีบทบาทด้านพิธีกรรมจะเป็นผู้เสี่ยงทายและบอกกล่าวถึงวิธีกรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชน ขณะเดียวกันในการประกอบพิธีกรรมครอบครัวจะดำเนินการช่วงเทศกาลปีใหม่ที่มีการประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญข้าวเพื่อขอให้ขวัญข้าวมาอยู่กับครอบครัวและยุ้งฉางที่ตนเองเก็บข้าวไว้ ชาวม้งเรียนรู้ที่จะพัฒนาข้าวแต่ละสายพันธุ์โดยมิได้จำกัดอยู่ในแค่ครัวเรือนของตน หรือครัวเรือนใดครัวเรือนหนึ่ง หากแต่หากมีการกระจายตัวพันธุ์ข้าวมีการแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวระหว่างกันเป็นปกติวิสัยในการร่วมกันคัดเลือกพันธุ์ข้าวที่จะนำมาปลูกในผืนไร่ของตนเอง องค์ความรู้ของชาวม้งในการรักษาและอนุรักษ์และคัดสรรพันธุ์ข้าวนั้น ๆคือการควบคุมข้าวไม่ให้มีผลต่อการกลายพันธุ์ การปลูกข้าวอย่างไรเพื่อไม่ให้ข้าวกลายพันธุ์ ชาวม้งมักจะปลูกข้าวเหนียวในพื้นที่เดียวกันคือจะมีการปลูกข้าวเจ้าก่อนแล้วจึงปลูกข้าวเหนียวโดยจะแบ่งพื้นที่ปลูกคนละด้านของไร่จะไม่มีการปลูกข้าวชนิดเดียวบนยอดดอยแต่จะปลูกในลักษณะขนานกันลงมาเป็นการป้องกันให้เมล็ดข้าวปนกันเวลาที่ฝนตกและเมื่อเจริญเติบโตจะมีการผสมพันธุ์เกสรของข้าวไม่กลายพันธุ์นั้นคือภูมิปัญญาการควบคุมการกลายพันธุ์ข้าวเราจะเห็นได้ว่าชาวม้งให้ความสำคัญข้าวสูงมาก ข้าวมีบทบาททั้งเป็นอาหารและเกี่ยวเนื่องต่อพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวม้งอย่างลึกซึ้งแสดงถึงพลวัตในการรักษาอัตลักษณ์และวิถีของชาติพันธุ์ม้ง

เด่เบี้ยว : ข้าวในวิถีของบนดอย ข้าวในวิถีเมี่ยน ข้าวกับวิถีคนเมี่ยนนั้นสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของเมี่ยนที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการความหลากหลายพันธุ์ข้าวตั้งแต่ตำนานการกำเนิดข้าว ความคิดความเชื่อที่มีต่อข้าวทั้งนระบบการผลิตและวิถีชีวิตรวมไปถึงการแสดงออกผ่านกระบวนการจัดการในขั้นตอนต่างๆ การปลูกข้าวชาวเมี่ยน หัวใจสำคัญของชาวเมี่ยนคือความกตัญญู..เป็นคุณธรรมเบื้องต้นที่ฝังรากในจิตวิญญาณวัฒนธรรมชาวเมี่ยน เมื่อพยายามทำความเข้าใจ ถอดรหัสของบรรพชนชาวเมี่ยนในการอนุรักษ์พันธุ์ข้าว ที่แฝงไว้เป็นกุศโลบาย ทุกครัวเรือนจะปลูกข้าวไร่.. ที่จะต้องมีการปลูกข้าวสองพันธุ์ไว้ในไร่เสมอ พันธุ์ข้าวดังกล่าวคือ “เบี้ยวหม่ากู๋” หมายถึงข้าวยายและ”เบี้ยวอง”หมายถึงข้าวตาหรือบ้างครอบครัวเรียกข้าวปู่ข้าวย่าก็ได้ ซึ่งทุกหลังคาเรือนต้องมีพันธุ์ข้าวนี้ ชาวเมี่ยนมีความเชื่อว่าพันธุ์ข้าวทั้งสองชนิดเป็นพันธุ์ข้าวที่จะช่วยปกปักรักษาพันธุ์ข้าวชนิดอื่นที่ปลูกในไร่ เปรียบเสมือนคนเราที่ต้องมีปู่ย่าตายายที่คอยช่วยชี้แนะในการดำเนินชีวิต ชาวเมี่ยนต้องเก็บรักษาพันธุ์ข้าวทั้งสองนี้ไว้เพื่อสืบสายพันธุ์และเป็นสิริมงคลต่อผืนไร่และครอบครัว คนเมี่ยนปฏิบัติต่อข้าวตั้งแต่การเลือกสายพันธุ์ข้าว การปลูกและการเก็บเกี่ยวไปจนถึงการทำพิธีกรรมต่างๆ ที่มีต่อข้าวนั้น คนเมี่ยนให้ความสำคัญต่อข้าวเพราะถือว่าข้าวเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อชีวิต สิ่งที่สะท้อนให้เราเห็นในวัฏจักรในรอบหนึ่งปีของกระบวนการผลิตข้าว คือการเอาใจใส่ต่อไร่ข้าว ตั้แต่การปลูก การดูแล การเก็บเกี่ยว ดังนั้นช่วงเวลาผ่านไปส่วนใหญ่จึงเป็นเวลาที่ชาวเมี่ยนอยู่ในไร่ข้าว เราอาจกล่าวได้ว่าข้าวเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนเมี่ยนที่เราพบว่าตั้งแต่การตั้งบ้านเรือนที่ชาวเมี่ยนต้องใช้เมล็ดข้าวเปลือกเพื่อทำนายเสี่ยงทายการลงหลักปักเสาบ้านเพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุขของคนในครัวเรือน ข้าวจึงเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อความเป็นอยู่ของคน เมื่อสิ้นฤดูกาลเก็บเกี่ยวคนเมี่ยนจึงมีการประกอบพิธีกรรมกินข้าวใหม่และเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษให้มาร่วมกินข้าวใหม่ร่วมกัน ชาวเมียนนับถือผีหลากมิติ มีการเซ่นไหว้ผีไร่ในช่วงเวลาที่ลงมือปลูกข้าวไร่ไปได้ประมาณ สองเดือน พิธีดังกล่าวมีจุดประสงค์เพื่อให้ผีไร่ อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยปกป้องคุ้มครอง

ข้าวไร้ให้เจริญงอกงาม ให้ผลผลิตที่เพียงพอต่อครอบครัว ตลอดปี หลังจากที่ทำการเก็บเกี่ยวข้าวเรียบร้อยแล้วก็จะมีการทำพิธีเซ่นไหว้ขอบคุณ ชาวเมี่ยนเชื่อว่าข้าวเป็นสิ่งมีชีวิตและมีขวัญการที่ขวัญข้าวแข็งแรง โดยการดูแลปกป้องจากอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองบนบานไว้จะทำให้ข้าวเจริญเติบโตให้ผลผลิตที่ดี ดังนั้นทุกปีที่ทำข้าวไร่ชาวเมี่ยนจึงต้องทำพิธีกรรมเลี้ยงผีไร่เพื่อขอบคุณ และสู่ขวัญข้าวในช่วงเวลาที่พักผ่อนของฤดูชุนก่วย เราจึงอาจกล่าวได้ว่าการแสดงออกต่างๆของคนเมี่ยนผ่านพิธีกรรมที่มีต่อข้าวเป็นวิธีคิดที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของข้าวในวิถีชีวิตคนเมี่ยน

ข้าวในวิถีของคนลุ่มน้ำ (Rice in the way of the watershed)

ข้าวในวิถีของคนลุ่มน้ำ ข้าวในวิถีไทยวน ข้าวชาวไทยวนมีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตและการจัดการความหลากหลายพันธุ์ข้าวที่แสดงออกผ่านพิธีกรรมทั้งในระบบการผลิตและพิธีกรรมของชุมชน ชาวไทยยวนเป็นกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในที่ราบลุ่มน้ำและส่วนใหญ่จะมีการทำนาปลูกข้าวเป็นกิจกรรมหลักทางการเกษตรมาตั้งแต่อดีตกาลจนกระทั่งมาถึงปัจจุบันที่เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่เกิดจากผลกระทบของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่พลักให้วิถีการผลิตเปลี่ยนแปลง แต่อยางไรก็ตามชุมชนยังคงมีการผลิตข้าวเพื่อกินมากกว่าขายมีการจัดการระบบน้ำเหมืองฝายผสมผสานความเชื่อและพิธีกรรมที่ยึดโยงคนกับธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จากพิธีเวนตานข้าวใหม่ ถือเป็นระบบศิลธรรมและการให้คุณค่าต่อข้าวชาวไทยวนอย่างลึกซึ้ง ประเพณีนี้ผูกติดกับกระบวนการผลิตในไร่นาได้สำเร็จเรียบร้อยแล้ว ซึ่งยังคงปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ช่วงเวลาก็ประมาณเดือนสามเดือนสี่(มกราคม-กุมภาพันธ์)เป็นการนำข้าวเปลือกและข้าวสาร รวมทั้งข้าวที่นึ่งสุก และบางส่วนทำขนมเพื่อนำไปทำบุญถวายพระ สิ่งที่น่าสนใจคือ หากเราวิเคราะห์ถึงรากเหง้าทางความคิดของชาวไทยวนที่เชื่อมโยงของวัฏจักรการเวียนว่ายตายเกิดของคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติและธรรมชาติที่แวดล้อมไปพร้อม ๆกันทั้งตำนานเรื่องเล่าการกำเนิดข้าวและการถวายข้าวให้กับพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งเป็นศาสนาความเชื่อที่ชาวไทยยึดถือเป็นจารีตข้อปฏิบัติในการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดไปจนถึงตายเราจะเห็นได้ว่าในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆทั้งที่เป็นวิถีชีวิตประจำวันและที่เกี่ยงข้องกับศาสนา บ้าน ชุมชน วัด ล้วนแล้วแต่มีข้าวเป็นองค์ประกอบทั้งสิ้น

อ้างใน เสถียร ฉันทะ (2543)[8]

การทำบุญเพื่อแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อข้าวและความเชื่อว่าข้าวมีความศักดิ์สิทธิ์มีจิตวิญญาณการประกอบพิธีกรรมต่างๆ จึงสอดคล้องกับวิถีการผลิตของชาวไทยวนที่มีการปลูกข้าวเพื่อการบริโภคเป็นหลัก การพบเห็นพิธีกรรมต่างๆ ที่ชาวบ้านแสดงออกต่อข้าวตั้งแต่การผลิต การแฮกนา การแฮกขวัญข้าว การซ่นไหว้ผีนาผีไร่ การดูฤกษ์ยามการเก็บเกี่ยวข้าว การนำข้าวออกมาใช้ ตลอดจนการทำบุญถวายข้าวใหม่ สิ่งที่ชุมชนแสดงออกทางพิธีกรรมเหล่านี้ถือเป็นการแสดงความสำคัญสูงสุดที่คนไทยวนมีต่อข้าว

จากช่วงระยะเวลาในห้วงสี่ทศวรรษ ผืนไร่ นา ของชาวไทยวนนั้น มีปัจจัยที่มีผลต่อความหลากหลายพันธุ์ข้าวไทยวนอย่างมาก เพราะชาวไทยวนถือเป็นกลุ่มชนที่มีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตมากที่สุดกลุ่มหนึ่ง

[8] สถียร ฉันทะ, วิถีขมุ: **ภูมิปัญญาพื้นบ้านกับการจัดการทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ**, (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542).

เป็นพืชพาณิชย์ที่มามีบทบาทแทนพื้นพืชถิ่น นั้นเพราะคือความพยายามที่จะดำรงอยู่ของวิถีชีวิตและสถานะทางสังคม วัฒนธรรม และขณะเดียวกันก็เป็นการปรับเปลี่ยนเพื่อความอยู่รอดในท่ามกลางกระแสบริโภคนิยม ความหลากหลายพันธุ์ข้าวของชาวไทยวนนั้นถือเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงอยู่และการสูญหายไปของพันธุ์ข้าว ในพื้นที่จังหวัดน่าน เราพบว่ามีชุมชนไทยวนหลายแห่งไม่มีนาปลูกข้าวแต่มีการสร้างภูมิปัญหาในการปลูกข้าวไร่อยู่ แต่ปัจจุบันไม่ค่อยเหลือภาพข้าวไร่ให้เห็นเท่าไรแล้ว
อ้างใน เสถียร ฉันทะ (2543)[9]

ปัจจัยทางวัฒนธรรมการบริโภค ชาวไทยวนเป็นกลุ่มวัฒนธรรมการกินข้าวเหนียวเป็นหลักแต่ก็ไม่ได้หมายความว่าชาวไทยวนจะไม่ได้ปลูกเฉพาะข้าวเหนียว ข้าวเจ้าเองชาวไทยวนก็ปลูก มีการนำข้าวเจ้าเย้าที่นำมาจากชาวเมี่ยนเป็นพันธุ์ข้าวไร่ สิ่งที่น่าสนใจคือมีการแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวระหว่างชาติพันธุ์กันอยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตามชาวไทยวนเป็นชุมชนที่ยังคงมีระบบการผลิตที่ปลูกข้าวเป็นพืชหลักแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตและการเข้ามาของพืชพาณิชย์จะเพิ่มมากขึ้น วัฒนธรรมการผลิตและการผลิตซ้ำทางความคิดที่มีต่อข้าวมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งในกระบวนการขั้นตอนการผลิตและรูปแบบพิธีกรรมต่างที่แสดงออกต่อการเคารพข้าว

ข้าวในวิถีคนลุ่มน้ำ ข้าวในวิถีคนไทลื้อ เป็นกลุ่มชาติพันธ์ที่มีการทำนาปลูกข้าวมาตั้งแต่บรรพบุรุษการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิม ดินแดนสิบสองปันนาก็เนื่องมาจากระบบการผลิตด้วยการทำนาและการจัดการเหมืองฝายอยู่ 12 เหมืองฝาย ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาในการจัดการเรื่องน้ำ หรือ 12 ปันนา กระบวนการจัดการน้ำถือเป็นหัวใจสำคัญมากที่ชาวไทลื้อให้เป็นเรื่องแรกๆในการทำนา ชาวไทลื้อจึงมีความผูกพันกับการทำนาปลูกข้าวมาช้านานแม้จะมีการเคลื่อนย้ายมาจากถิ่นฐานที่อื่นก็ยังนำภูมิปัญญาการจัดการเหมืองฝายมาใช้และการจัดการทำนาถึงปัจจุบัน ในโลกทัศน์ของชาวไทยลื้อ ข้าวเป็นของทิพย์เป็นสิ่งวิเศษ มีตำนานเรื่องเล่ายาวนาน ความเชื่อที่มาของต้นกำเนิดของข้าวทำให้ชาวไทลื้อสำนึกบุญคุณของข้าวที่เชื่อมโยงกับความเชื่อที่มีต่อพระพุทธศาสนาจึงทำให้ข้าวเป็นสิ่งที่มีคุณค่าสูงสุดกว่าพืชอื่นทุกชนิด การให้คัณค่าต่อข้าวจึงผ่านการแสดงออกทางพิธีกรรมต่างๆ ไม่ต่างจากชาวไทยวน ทั้งในกระบวนการผลิตและการนำเอาข้าวมาใช้ประโยชน์ จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมเรียกขวัญข้าว “ฮ้องขวัญข้าว” 32 ขวัญ ซึ่งเป็นฐานความเชื่อเดียวกันกับชาวไทยวนแต่อาจแตกต่างในพิธีกรรม และภาษา มีการทำบุญถวายข้าวใหม่ “ต๋านเข่า” โดยมีความเชื่อว่า ก่อนการลงมือทำการเพาะปลูกข้าวต้องมีการทำพิธีกรรมบนบานอธิฐานขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพยดา พระอินทร์ พระพรม เจ้าที่เจ้าทาง เจ้าบ้านเมือง เจ้าเหมืองฝ่ายที่ช่วยให้น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตเรียบร้อยแล้ว ก็จะทำบุญอุทิศถวายให้บริโภคก่อนที่มนุษย์เราจะนำเอาข้าวใหม่มากินกัน ทั้งหมดคือการแสดงออกของโลกทัศน์ของชาวไทลื้อที่มีต่อธรรมชาติ และสิ่งที่เหนือธรรมชาติผ่านความคิดความเชื่อของการดำรงชีวิตที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ลักษณะทางสังคมของชาวไทลื้อมีความคล้ายคลึงกับชาวไทยวนทั้งแบบแผนวัฒนธรรมบางอย่างและกระบวนการผลิตข้าว ตลอดจนถึงผลกระทบการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย[10]

---

[9] เรื่องเดียวกัน.

[10] สถียร ฉันทะ, วิถีขมุ: **ภูมิปัญญาพื้นบ้านกับการจัดการทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ**, (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542), หน้า 240.

ระบบนิเวศนับว่ามีความสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งชาวไทลื้อมีการจำแนกระบบนิเวศในการทำนาปลูกข้าวเป็นสองประเภท คือ นาดอนและนาโฮ่ง พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกจะมีความแตกต่างกันออกไปตามระบบนิเวศของนา พันธุ์ข้าวที่ไวแสงจำพวกพันธุ์ข้าวดอกหรือข้าวกลางก็จะถูกปลูกในนาดอย พันธุ์ข้าวปีก็จะปลูกในนาโฮ่ง พันธุ์ข้าวชนิดต่างๆ จึงมีความจำเพาะหรือมีคุณลักษณะที่เหมาะสมกับนิเวศของตนเอง โดยเฉพาะการทำนาปลูกข้าวของชาวไทลื้อที่เชื่อมโยงกับการจัดการเหมืองฝายหรือชาวไทลื้อมีระบบการผลิตข้าวในพื้นที่ราบลุ่มน้ำเป็นหลัก ความหลากหลายของระบบนิเวศจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่เอื้อต่อการคงอยู่และการสูญหายของสายพันธุ์ข้าว ระบบนิเวศของไร่นามีส่วนสำคัญต่อเทคนิคองค์ความรู้การปลูกข้าวและการเลือกพันธุ์ข้าวของเกษตรกร ในอดีตที่ผ่านมานั้นข้าวของไทลื้อมีหลากหลายพันธุ์ ปัจจุบันได้สูญหายไปจากชุมชนซึ่งเหตุผลหนึ่งคือการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศความอุดมสมบูรณ์ของดินที่ลดลง พันธุ์ข้าวบางชนิดให้ผลผลิตลดลง การปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงมีการใช้สูงมากขึ้น มีพันธุ์ข้าวที่รัฐส่งเสริม เข้ามา กข.6 กข.15 ที่ตอบสนองเคมีเกษตรสมัยใหม่มากกว่า การปลูกข้าวที่รัฐส่งเสริมจึงเป็นต้นเหตุสำคัญของการลดความสามารถของชาวบ้านในการคัดเลือกสายพันธุ์ข้าว ปัจจุบันพบพันธุ์ข้าวที่หมุนเวียนอยู่ 7 สายพันธุ์ โดยเป็นสายพันธุ์พื้นถิ่นของชาวไทลื้อ 4 สายพันธุ์ และเป็นสายพันธุ์ที่นำมาจากการส่งเสริมของรัฐ 3 สายพันธุ์[11]

การใช้ประโยชน์เพื่อเป็นอาหาร ชาวไทลื้อบริโภคข้าวเหนียวเป็นหลัก ข้าวเหนียวจึงเป็นพันธุ์ที่ปลูกในนาเพื่อเก็บไว้บริโภค นอกจากนี้ใช้ประโยชน์เพื่อทำขนม ในเทศกาล ประเพณีต่างๆ และมีการนำข้าวเจ้ามาทำขนมมากกว่าข้าวเหนียวซึ่งก็จะมีความคล้ายกันกับไทยวน นอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนสยพันธุ์ข้าวข้ามเขตชุมชนและมีแลกเปลี่ยนระหว่างชาติพันธุ์ไทยวนและชาวเขาที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน การจัดการนิเวศ ป่าต้นน้ำ เหมืองฝาย ผสมผสานความเชื่อเรื่องผี อำนาจเหนือธรรมชาติ ธีคิดเหล่านี้จึงเป็นเสมือนการเชื่อมโยงองค์ความรู้ทั้งที่เป็นความรู้เทคนิค และองค์ความรู้ที่เป็นวิธีคิดที่ตกผลึกเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติรวมทั้งความหลากหลายพันธุ์ข้าวและสืบทอดมาถึงปัจจุบันของชาวไทลื้อ

บทสรุป

จากการยกตัวอย่างกระบวนการผลิตข้าวของ กลุ่มคนน่านที่ยังดำรงวิถีการผลิตข้าว และเอกลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์ของตนเองได้อย่างชัดเจน โดยอธิบายตามสภาพภูมิศาสตร์ และภูมิปัญญาในการปลูกข้าวที่น่าสนใจแบ่งเป็นเขตพื้นที่และความเฉพาะความพิเศษ ของชนชาติพันธุ์น่าน ใน 3 ประเด็น

-กระบวนการปลูกข้าวในวิถีชนเผ่าดั้งเดิม (Rice in the old tribal way) ชาวลัวะ-ถิ่น, ชาวขมุ

-กระบวนการปลูกข้าว ข้าวดอย: พันธุ์ข้าวพื้นบ้านของพี่น้องชาติพันธุ์ (Rice in the tribal way) ชาวม้ง , เมี่ยน

-กระบวนการปลูกข้าวในวิถีของคนลุ่มน้ำ (Rice in the way of the watershed) ชาวไทยวน, ชาวไทลื้อ

[11] สถียร ฉันทะ, วิถีขมุ: **ภูมิปัญญาพื้นบ้านกับการจัดการทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ**, (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542), หน้า 247.

ข้าว จึงเป็นวัฒนธรรมด้านอาหาร(Food culture) และวัฒนธรรมร่วม(Co-culture) ของคนน่านที่เป็นมิติพหุวัฒนธรรม มีทั้งรูปธรรมและนามธรรม วัฒนธรรมอาหารคนน่านที่เกิดจากข้าวมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าวัฒนธรรมด้านอื่นซึ่ง มีบทบาทที่ยืดโยงไม่ได้จำกัดแค่วัฒนธรรมด้านอาหารของผู้คนน่านเท่านั้น แต่เป็นเป่าหลอม วิถีชีวิตของผู้คน และพัฒนาเป็นรากฐานการบ่อเกิดวัฒนธรรมเฉพาะของทุกชาติพันธุ์บนผืนดินน่าน ข้าวน่าน จึงถือเป็น มารดาแห่งธัญพืชที่หล่อเลี้ยงผู้คน แต่ละชาติพันธุ์ที่อาศัยผืนแผ่นดินลุ่มน้ำน่านร่วมกันจนก่อเกิดเป็นรัฐนครน่าน ยาวนาน 800 กว่าปี ชุมชนท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในระบบนิเวศของภูมิศาสตร์แบบเมืองน่านได้ร่วมกันรังสรรค์พัฒนาระบบการผลิตตามแนวทางบนพื้นฐานองค์ความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง เป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อยังชีพที่มีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับความหลากหลายทางชีวภาพของพืชพันธุ์ธัญญาหารทั้งในไร่ นา สวน ป่า ขุนเขา ถึงยอดดอย ผ่านคามเชื่อความศรัทธาใน พระแม่ธรณี (พลังแผ่นดิน)พระแม่คงคา (พลังแห่งน้ำ)พระแม่โพสพ(ข้าว) มาหลายชั่วอายุคน เราอาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดน่านมีความหลากหลายแตกต่างกันออกไป การนั่งวิเคราะห์ความรู้พื้นบ้านจึงมิอาจมองข้ามมิติทางวัฒนธรรมที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์แสดงออกต่อการจัดการความหลากหลายพันธุ์ข้าวเป็นแกนหลักของการแสดงออกทางความคิดที่ตกผลึกและสืบทอดกันมาช้านาน ข้าวจริงๆไปไกลกว่าแค่วัฒนธรรมทางอาหาร เมื่อเรามองคุณค่าของข้าวระดับที่ต่ำสุดคือ ข้าวเป็นระดับมูลค่าเป็นสินค้าการเกษตรที่เน้นส่งออก ระดับกลางคือ ข้าว คืออาหารหล่อเลี้ยงชีวิตผู้คน ระดับสูงสุดคือ ข้าวคือ อัตลักษณ์ คือจิตวิญญาณของการมีชีวิตที่ชาวนาทุกคนเคารพศรัทธาใน พลังธรรมชาติ พระแม่ธรณี (พลังแผ่นดิน)พระแม่คงคา (พลังแห่งน้ำ)พระแม่โพสพ(ข้าว)

แม้ระบบการผลิตได้นำไปสู่จิตวิญญาณที่เปลี่ยนแปลง เมื่อมองปัญหาด้วยปัญญาต้นตอไม่ได้อยู่แต่การผลิตข้าวเพียงแค่เป็นคลังอาหารอีกต่อไป แต่เมล็ดพันธุ์หมายถึงแก่นเชื้อที่เป็นจุดเริ่มต้นของห่วงโซ่อาหาร เป็นวัฒนธรรมเป็นประวัติศาสตร์และเป็นสัญญาลักษณ์สูงสุดของความมั่นคงทางอาหาร ถูกจัดการโดยรัฐ ตัดต่อพันธุ์ข้าวเคมีมาแทนที่พันธุ์ข้าวพื้นถิ่น โดยแรงสูงใจปริมาณผลผลิตต่อไร่สูง และส่งเสริมให้ขยายพื้นที่ออไปเน้นการส่งออก ทั้งหมดเป็นจุดเริ่มต้นในการถอดรากถอดโคลน ภูมิปัญญาของบรรพชนที่มอบให้มา ทำให้สายพันธุ์ข้าวหลายหมื่นสายพันธุ์สูญหายไปจากพื้นถิ่น นั้นคือความสามารถและภูมิปัญญาการคัดเลือกสายพันธุ์ข้าวด้วยตนเองของชุมชนหายไปด้วยเช่นกัน สุดท้ายความหลากหลายทางชีวภาพที่เป็นหัวใจของความมั่นคงทางอาหารและความอยู่รอดล่มสลายลงไป ปัจจัยแห่งวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับที่ดินถิ่นกำเนิดพื้นที่ทางจิตวิญญาณกับวิถีชาติพันธุ์ การต่อสู้เพื่อรักษาไว้ซึ่งที่ดินอันศักดิ์สิทธิ์ของบรรพบุรุษ ที่ดินทางจิตวิญญาณ อันหมายถึงที่ดินที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย ที่เกิดและที่ตาย ที่ประกอบพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กับอำนาจที่ไม่เข้าใจมีมาช้านาน.....วันนี้ ชาติพันธุ์ผู้รักษาป่าและผืนดินกลายเป็นผู้บุกรุก เพราะนโบายการจัดการที่ดินในเขตป่าของรัฐ กระทั่งนโยบายทวงผืนป่าในปัจจุบัน คือ ความขมขื่นจากนโยบายที่ผิดพลาด... และพวกเขาถูกพิภาคษาจากสังคมเสมอ...จริงแล้วนั้น สิทธิแห่งความเท่าเทียมไม่มีอยู่จริงหรือไม่? นี้คงเป็นคำถาม...แม้ ปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิของชนเผ่าพื้นเมือง มาตรา 25 ระบุว่า “ชนเผ่าพื้นเมืองมีสิทธิที่จะธำรงรักษาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของความสัมพันธ์ด้านจิตวิญญาณกับที่ดิน เขตแดน น้ำและชายฝั่งทะเลและทรัพยากรอื่น ๆ ซึ่งพวกเขาได้เป็นเจ้าของตามประเพณีหรือมิฉะนั้นเคยครอบครองหรือใช้

ประโยชน์อยู่ก่อนแล้วและมีสิทธิที่ดำรงความรับผิดชอบในการส่งเสริมสิ่งเหล่านี้สู่คนในรุ่นต่อไป”... ข้าวในวิถีคนน่าน วัฒนธรรมด้านอาหาร(Food culture) และวัฒนธรรมร่วม(Co-culture) ของคนน่าน ฐานมิติพหุวัฒนธรรม เราจำต้องช่วยกันฟื้น วิญญาณแห่งพระแม่โพสพ(ข้าว)ให้กลับคืนมาสิงสถิตแนบแน่นในเลือด เนื้อในวิถีชีวิต ลมหายใจ ของข้าว ส่งผ่านไปยังผู้คนรุ่นหลัง สารต่อเป็นสายธารวัฒนธรรมหยั่งรากแก้ว ที่ยังคงรินไหลผ่านการเวลาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. **30ชาติในเชียงราย**, พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์ จำกัด, 2557.

มูลนิธิข้าวไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์. **ชนิดของข้าว**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.thairice.org/html/aboutrice/about_rice1.htm. [25 สิงหาคม 2563].

ศรีศักร วัลลิโภดม. **“ข้าวกับพัฒนาการของรัฐในประเทศไทย” ในข้าวไพร่-ข้าวเจ้าของชาวสยาม**. กรุงเทพมหานคร : ศิลปวัฒนธรรมพิเศษ, 2531.

ศูนย์เรียนรู้พหุวัฒนธรรมชาติพันธุ์น่านศึกษาโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 56. **ชาติพันธุ์น่านศึกษา**. น่าน: หจก.อิงค์เบอร์รี่, 2559.

สถียร ฉันทะ. **วิถีขมุ: ภูมิปัญญาพื้นบ้านกับการจัดการทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ**. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.

เอี่ยม ทองดี. **ข้าว: วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, 2538.

โคก หนอง นา โมเดล:
พุทธเกษตรเพื่อความพอเพียง มั่งคั่ง ยั่งยืน ตามศาสตร์พระราชา
Khok Nong Na Model:
Buddhist Agriculture for Sufficiency, Wealth and Sustainability according to the King Bhumibol's Philosophy

ชำนาญ เกิดช่อ
กัญจนพร เกิดช่อ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ
กฤติยา ถ้ำทอง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

บทคัดย่อ

โคก หนอง นา โมเดล เป็นการบริหารจัดการเกษตรตามวิถีธรรมชาติตามหลักพุทธเกษตรและศาสตร์พระราชา โดยประยุกต์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับให้เข้ากับภูมิปัญญาชาวบ้านโบราณ ปรับพื้นที่ให้มีน้ำซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของการทำเกษตร เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ประจำวันอันเป็นการป้องกันภัยแล้งและภัยน้ำท่วมไปพร้อมกันทีเดียว ขั้นตอนการทำนั้นง่ายมาก เมื่อมีพื้นที่แล้วก็ทำการขุดสระหรือหนองก่อน แล้วนำดินที่ได้จากการขุดนั้นไปปั้นโคกปั้นคันนาเพื่อปลูกต้นไม้เศรษฐกิจไว้เป็นบำนาญ ปลูกผักไว้เป็นอาหาร ปลูกพืชสมุนไพรไว้เป็นยารักษาโรค โดยบริหารจัดการพื้นที่ตามทฤษฎีบันได 9 ขั้นของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และที่สำคัญต้องบริหารจัดการพื้นที่ให้สวยงามเป็นศิลปะของแผ่นดินด้วย

คำสำคัญ : โคก หนอง นา โมเดล, พุทธเกษตร, ศาสตร์พระราชา

Abstract

Khok Nong Na Model is the management of agriculture in the natural way according to Buddhist agriculture and the King Bhumibol's Philosophy by applying the sufficiency economy philosophy to adapt to the ancient folk wisdom and adjust the area to have water, which is the most important factor of agriculture to store water for daily use, which is at the same time prevent drought and flood disaster. The process of doing it is very easy, when there is an area, the farmer digs a pond or swamp first and takes the

soil from the excavation to create a hump and a ridge, in order to grow economic trees as pensions, plant vegetables as food and herbs as a medicine by managing the area according to the theory of the 9 steps of the King Rama IX and more importantly, the area must be managed to be beautiful as the art of the land also.

Keywords : Khok Nong Na Model; Buddhist Agriculture; the King Bhumibol's Philosophy

บทนำ

อาชีพชาวนาเป็นอาชีพที่อยู่คู่กับประเทศไทยมาช้านาน มีคำกล่าวขานถึงการเกษตรของชาวนาตั้งแต่อดีตว่า "กสิกรแข็งขัน เป็นกระดูกสันหลังของชาติ ไทยจะเรืองอำนาจ เพราะไทยเป็นชาติกสิกรรม"[1] เนื่องจากแผ่นดินไทยเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสมกับการทำเกษตร ดังคำว่า "ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว แผ่นดินของเรา นี่แสนอุดมสมบูรณ์"[2] รวมถึงมีวัฒนธรรมประเพณีมากมายที่เกี่ยวกับข้าว อาทิเช่น พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญในวันพืชมงคล[3] พิธีบุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหก[4] ประเพณีแห่นางแมว[5] กระนั้นก็ตาม ชาวนาซึ่งถือเป็นเกษตรกรกลุ่มใหญ่ของประเทศ มีบทบาทสำคัญในการผลิตข้าวเพื่อการบริโภคในประเทศและเพื่อการส่งออก กลับมีคุณภาพชีวิตไม่ดี ฐานะยากจน มีหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบ ส่งผลให้ชาวนามักสอนลูกหลานว่า "เรียนสูงๆ จะได้เป็นเจ้าคนนายคน" "ถ้าไม่เรียนให้จบสูงๆ ก็ต้องทำนาเหมือนพ่อแม่นี่แหละ" "เรียนจบมาสูงแล้ว อย่าทำนาเลย มันลำบาก" สารพัดคำสอนที่จะบอกลูกหลานไม่ให้เดินตามอาชีพสำคัญที่พ่อแม่ปู่ย่าทำมานมนาน และลูกหลานก็เห็นว่าคำพูดที่พ่อแม่สอนเป็นความจริง เพราะเห็นทำนามาตั้งแต่รุ่นปู่รุ่นพ่อแล้ว ไม่เห็นใครมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น พี่น้องบางคนต้องอดมื้อกิน

---

[1] แก้ว อัจฉริยะกุล, คำร้อง และ เอื้อ สุนทรสนาน, ทำนอง, **เพลงชีวิตกสิกร**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://hmmthailand.blogspot.com/2016/08/blog-post_5.html, [15 สิงหาคม 2563].

[2] พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ (2497), **เพลงในน้ำมีปลา ในนามีข้าว**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.gotoknow.org/posts/111014, [15 สิงหาคม 2563].

[3] เป็นประเพณีสืบเนื่องมาตั้งครั้งสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน มีจุดมุ่งหมายให้เป็นตัวอย่างแก่ราษฎรและสร้างความมั่นใจในการทำนา นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2509 เป็นต้นมาคณะรัฐมนตรีมีมติให้วันพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญเป็นวันเกษตรกรประจำปี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://event. sanook.com/day/ploughing, [15 สิงหาคม 2563].

[4] เป็นพิธีการขอฝนที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของภาคอีสาน เพื่อบูชาเทพเจ้าแห่งฝนหรือพญาแถน, บั้ง หมายถึง กระบอกไม้, "บั้งไฟ" หมายถึง กระบอกไม้ไผ่ที่บรรจุดินปืนตำให้แน่นเต็มกระบอก มีไม้ไผ่ยาวผูกเป็นหาง ประดับด้วยกระดาษหลากสีเป็นรูปต่างๆ นิยมรูปพญานาค, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: คลังความรู้, **พิธีกรรม และประเพณีที่เกี่ยวกับข้าวในประเทศไทย**, https://thairicebuu.wordpress.com, [15 สิงหาคม 2563].

[5] เป็นประเพณีขอฝนกับเทวดาวิธีหนึ่งโดยใช้แมวไทยสีเมฆหรือแมวสีสวาด (บางท้องถิ่นใช้แมวสีดำ), orawan123, **ประเพณีแห่นางแมว**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://orawan123.blogspot.com/2013/02/blog-post.html, [15 สิงหาคม 2563].

มื้อ บ้างก็หาเงินใช้หนี้ไม่ได้ต้องขายที่นาไป กลายเป็นตำนานเล่าขานชีวิตชาวนามาทุกยุคสมัยว่า เป็นอาชีพที่ทำแล้วลำบาก ลองมาไล่เรียงปัญหาของชาวนาดูก็จะเห็นสาเหตุหลัก คือ 1) ความยากจน 2) หนี้สิน 3) ขาดแคลนทุนในการทำนา 4) การกู้หนี้นอกระบบ 5) เสี่ยงกับสภาพอากาศ 6) เอาที่ไปจำนอง 7) ไม่มีอำนาจในการต่อรองราคา 8) ขาดผู้สืบทอด บางคนถึงกับพูดว่า “ทุ่งข้าวเขียวขจี แต่มีหนี้สินแฝงอยู่ทุกรากข้าว”[6] เหล่านี้คือปัญหาหลักของอาชีพชาวนา แล้วเราจะแก้ไขปัญหาทุกข์ยากของชาวนาได้อย่างไร ยิ่งในสถานการณ์บ้านเมืองปัจจุบันที่หลากหลายปัญหารุมเร้า แถมมีโรคไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ที่ระบาดอยู่ทุกประเทศทั่วโลก เป็นที่หวาดผวาของผู้คน ประชาชนจำต้องทนใช้ชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) ส่งผลให้รายได้ลดลงจากภาวะเศรษฐกิจฝืดเคืองและรายจ่ายเพิ่มขึ้นจากการซื้ออุปกรณ์ป้องกันโรคโควิด-19 และสถานการณ์ข้าวยากหมากแพง บทความนี้จะพาท่านค้นหาวิธีแก้ไขปัญหาความทุกข์ยากของชาวนา โดยศึกษาบทบาทชาวนาในพระไตรปิฎก บทบาทชาวนาไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน แนวทางแก้ปัญหาของชาวนา พร้อมทั้งประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร องค์ในหลวงรัชกาลที่ 9 ในรูปแบบโคก หนอง นา โมเดล เพื่อให้ชาวนาก้าวไปสู่ความพอเพียง มั่งคั่ง ยั่งยืน อย่างแท้จริง

บทบาทชาวนาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพุทธศาสนากล่าวถึงบทบาทของชาวนาไว้หลายประเด็นดังจะยกเนื้อหาในพระไตรปิฎกบางประเด็นมากล่าวต่อไปนี้

พระพุทธศาสนายกย่องอาชีพชาวนาว่าเป็นหน้าที่การงานชั้นสูง ดังเนื้อหาในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ว่า “ที่ชื่อว่า หน้าที่การงานชั้นสูง ได้แก่ ทำนา ค้าขาย เลี้ยงโค อีกอย่างหนึ่ง การงานที่เขาไม่เย้ยหยันไม่เหยียดหยาม ไม่เกลียดชัง ไม่ดูหมิ่น นับถือกันในท้องถิ่นนั้นๆ นี้จัดเป็นการงานชั้นสูง” [7]

พระพุทธศาสนากล่าวถึงบทบาทของพระราชากับการเกษตร ดังเนื้อหาในอังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาตว่า “พระราชาผู้ทรงธรรมเช่นกับฤาษี ทรงชนะใจหมู่สัตว์ทั่วแผ่นดินด้วยราชธรรม ทรงบูชายัญ คือ สัสสเมธะ (ความฉลาดเกี่ยวกับการข้าว)[8] ... เสด็จเที่ยวไป”[9]

พระพุทธศาสนากล่าวถึงการเกษตรว่าเป็นหนึ่งในวิธีการกำจัดภัยบ้านเมือง ดังเนื้อหาในทีฆนิกายสีลขันธวรรคว่า “พราหมณ์ปุโรหิตโพธิสัตว์กราบทูลวิธีการกำจัดภัยบ้านเมืองที่ถูกต้องแก่พระเจ้ามหาวิชิตราช 3 วิธี คือ 1) พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในเกษตรกรรมและการเลี้ยง

---

[6] Anonymous, **ปัญหาของชาวนา**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://hiirunyiga.blogspot.com/2014/03/blog-post.html, [15 สิงหาคม 2563].

[7] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) 2/15/203.

[8] พระอรรถกถาจารย์ให้ความหมายคำว่า “สัสสเมธะ” ว่าหมายถึง “ความฉลาดในการสงเคราะห์พสกนิกรด้วยการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร”, บาลีว่า “ตตฺถ นิปฺผนฺนสสฺสโต ทสมภาคคฺคหณํ สสฺสเมธนาม, สสฺสสมฺปาทเน เมธาวิตาติ อตฺโถ”, ดูใน องฺ.อฏฺก.อ.(บาลี) 3/1/213.

[9] ดูรายละเอียดใน องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) 23/1/194-195.

ปศุสัตว์ 2) พระราชทานต้นทุนให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในพาณิชยกรรม 3) พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ขยันขันแข็ง เพราะพลเมืองจักขวนขวายในหน้าที่การงานของตน ไม่เบียดเบียนบ้านเมือง และจะมีกองพระราชทรัพย์ที่ยิ่งใหญ่ บ้านเมืองก็จะอยู่ ร่มเย็น ไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียน ประชาชนจะชื่นชมยินดีต่อกัน มีความสุขกับครอบครัว อยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน"[10]

พระพุทธศาสนากล่าวถึงการบริหารจัดการน้ำว่าเป็นเรื่องสำคัญในการเกษตร ดังเนื้อหาในอรรถกถาพระวินัยปิฎกว่า "เมื่อฝนตกลงมา ชาวนาทั้งหลายก็มักจะกล่าวว่า "ข้าวกล้าสำเร็จแล้ว" เพราะฝนเป็นเครื่องบ่งบอกถึงความสำเร็จแห่งข้าวกล้าในโอกาสต่อไปแน่นอน"[11]

พระพุทธศาสนากล่าวถึงการทำนาในที่นา 3 ชนิด ดังเนื้อหาในสังยุตตนิกาย สฬายตนวรรคว่า "พระพุทธเจ้าตรัสถามผู้ใหญ่บ้านชื่ออสิพันธกบุตรว่า "ในโลกนี้มีนาอยู่ 3 ชนิด คือ ชนิดหนึ่งเป็นนาดี ชนิดหนึ่งเป็นนาปานกลาง ชนิดหนึ่งเป็นนาเลว มีดินแข็ง มีดินเค็ม พื้นดินเลว ผู้ใหญ่บ้าน ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ชาวนาประสงค์จะหว่านพืช จะหว่านในนาชนิดไหนก่อน คือ นาชนิดดี ชนิดปานกลาง หรือชนิดเลวซึ่งมีดินแข็ง มีดินเค็ม พื้นดินเลว" เมื่อเขาตอบว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชาวนาประสงค์จะหว่านพืชพึงหว่านในนาชนิดดีก่อน แล้วหว่านลงในนาชนิดปานกลาง แล้วหว่านบ้าง ไม่หว่านบ้างในนาชนิดเลว ซึ่งมีดินแข็ง มีดินเค็ม พื้นดินเลว เพราะโดยที่สุดก็จักเป็นอาหารโค" จึงตรัสเปรียบเทียบการแสดงธรรมโปรด 1) ภิกษุและภิกษุณี 2) อุบาสกและอุบาสิกา 3) อัญเดียรถีย์ สมณะพราหมณ์ และปริพาชกว่าเปรียบเหมือนชาวนาหว่านพืชในนาทั้ง 3 ชนิดนั้น[12]

พระพุทธศาสนากล่าวถึงผลของการปลูกพืชลงในนาดีย่อมได้ผลดี ดังเนื้อหาในขุททกนิกาย อปทานว่า "พระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระทรงประกาศอานิสงส์บิณฑบาตในอดีตชาติของพระสปริวาราสนเถระว่า พืชแม้จะมีประมาณน้อยที่ชาวนาปลูกลงในนาดี เมฆฝนเป็นอันมากโปรยลงมาอย่างพอเหมาะ ผลย่อมให้ชาวนายินดีได้"[13]

เรื่องราวเกี่ยวกับอาชีพชาวนาในพระไตรปิฎกดังที่ผู้เขียนยกมากล่าวนี้ เป็นตัวอย่างที่ดียิ่งในการประกอบอาชีพชาวนาที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงชี้ทางบรรเทาทุกข์ และชี้สุขเกษมศานต์ให้กับประชาโลกโดยไม่เลือกชาติชั้นวรรณะและศาสนา

บทบาทชาวนาไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ประเทศไทยมีการปกครองหลายยุคสมัย ตั้งแต่แคว้นโยนกเชียงแสน แคว้นนครหิรัญนครเงินยาง แคว้นพะเยา อาณาจักรล้านนา อาณาจักรสุโขทัย แคว้นสุพรรณภูมิ อาณาจักรอยุธยา อาณาจักรธนบุรี และ

[10] ดูรายละเอียดใน ที.สี.(ไทย) 9/323-338/125-132.

[11] บาลีว่า เทเว วุฏฺเ อิทานิ สสฺสํ นิปฺผนฺนนฺติ วุจฺจติ อวสฺสํ หิ ตํ นิปฺผชฺชิสฺสติ, ดูใน วิ.อ.(บาลี) 3/453/243.

[12] ดูรายละเอียดใน สํ.สฬา. (ไทย) 18/359/404-405.

[13] ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) 32/45-46/194.

อาณาจักรรัตนโกสินทร์[14] ประชากรของประเทศตั้งแต่ยุคแคว้นโยนกเชียงแสนถึงยุคอาณาจักรธนบุรี ไม่ปรากฏชัดว่าประกอบอาชีพใดเป็นหลัก แต่สามารถสันนิษฐานได้ว่าส่วนใหญ่ประกอบอาชีพชาวนา ดังหลักฐานที่ว่า “แคว้นนครหิรัญนครเงินยาง หรือแคว้นเงินยาง หรือแคว้นเงินยางเชียงแสน เกิดเมื่อปู่เจ้าลาวจงหรือปู่เจ้าลาวจก นำบริวารมาสร้างเมือง ประชาชนแคว้นนี้ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา” “การเกษตรเป็นพื้นฐานหลักของอาณาจักร แต่เนื่องด้วยสุโขทัยตั้งอยู่ที่ราบเชิงเขา การเกษตรจึงต้องใช้ระบบชลประทานมาช่วยควบคุมน้ำที่ไหลบ่ามาจากภูเขา” “รายได้หลักของอาณาจักรอยุธยาขึ้นอยู่กับการเกษตร ... ประชาชนส่วนใหญ่เป็นชาวนา ข้าวเป็นพืชที่สำคัญที่สุด”[15] มาถึงยุคอาณาจักรรัตนโกสินทร์ ประชาชนส่วนใหญ่ก็ยังคงประกอบอาชีพชาวนา ดังหลักฐานว่า “เศรษฐกิจกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง เป็นเศรษฐกิจแบบพอยังชีพ ราษฎรมีอาชีพหลักคือการเกษตร พืชสำคัญคือ ข้าว”[16] “(ช่วงการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง) ราวปี ค.ศ. 1956 ข้าวยังคงบทบาทสำคัญอยู่ แม้ว่าสัดส่วนการส่งออกจะลดลงเหลือราว 40%”[17] ปัจจุบันบทบาทของชาวนามีความสำคัญเพียงประกอบอาชีพชาวนา ไม่ได้รับการดูแลเอาใส่ใจตามที่ควรจะเป็นจากรัฐบาล ดังรายงานทางการเกษตรว่า “ภาคเกษตรนับว่ามีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยอย่างมาก เพราะมีการจ้างงานสูงถึงกว่าร้อยละ 30 ของกำลังแรงงานทั้งประเทศ ครอบคลุมถึง 6.4 ล้านครัวเรือน และที่ดินทำการเกษตรครอบคลุมถึงร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั่วประเทศ แต่ภาคเกษตรกลับมีสัดส่วนในมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศเพียงร้อยละ 10 มีอัตราการเติบโตช้าและมีความเปราะบางสูงกว่าภาคเศรษฐกิจอื่นๆ ของประเทศ”[18] แสดงให้เห็นว่าบทบาทของชาวนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันไม่ดีขึ้นเลย นับวันมีแต่จะลดความสำคัญลง จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องรีบยกฐานะและคุณภาพชีวิตของชาวนาให้ดีขึ้น เพราะคนไทยส่วนมากมีอาชีพชาวนา ถ้าอาชีพชาวนาดีขึ้น ประชาชนคนไทยก็มีความสุข ส่งผลต่อความเจริญรุ่งเรืองของประเทศด้วย

แนวทางแก้ปัญหาของชาวนา

เพื่อช่วยเหลือชาวนาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ผู้เขียนขอใช้แนวทางหลักความจริงอันประเสริฐ (อริยสัจ 4) ของพระพุทธเจ้า ดังนี้

---

[14] true ปลูกปัญญา, **บทเรียนออนไลน์ วิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง รัฐไทยในดินแดนไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.trueplookpanya.com/learning/detail/31207, [15 สิงหาคม 2563].

[15] true ปลูกปัญญา, **บทเรียนออนไลน์ วิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง รัฐไทยในดินแดนไทย**, [ออนไลน์], [15 สิงหาคม 2563].

[16] เรื่องเดียวกัน, [15 สิงหาคม 2563].

[17] รองศาสตราจารย์ ดร.สุธี ประศาสน์เศรษฐ, “วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทยในรอบ 200 ปี”, **วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา**, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2556), หน้า 33.

[18] true ปลูกปัญญา, **บทเรียนออนไลน์ วิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง รัฐไทยในดินแดนไทย**, [ออนไลน์], [15 สิงหาคม 2563].

ทุกข์: ปัญหาของชาวนา

บางท่านกล่าวถึงปัญหาของชาวนาไว้ว่า ปัญหาของชาวนา มี 10 อย่าง คือ 1) ความยากจน 2) หนี้สิน 3) ไม่มีที่ดินเป็นของตัวเอง 4) เช่าที่ทำนา 5) ขาดแคลนทุนในการทำนา 6) การกู้หนี้นอกระบบ 7) เสี่ยงกับสภาพอากาศ 8) เอาที่ไปจำนอง 9) ไม่มีอำนาจในการต่อรองราคา 10) ขาดผู้สืบทอด"[19]

บางท่านกล่าวถึงปัญหาของชาวนาไว้ว่า ปัญหาของชาวนาไทย มี 10 อย่าง คือ 1) ปัญหาที่ดิน 2) ปัญหาต้นทุนการผลิต 3) ปัญหาการตลาดและราคาข้าว 4) ปัญหาแรงงาน 5) ปัญหาเงินทุน 6) ปัญหาเทคโนโลยีที่เหมาะสม 7) ปัญหาการจัดการ 8) ปัญหาหนี้สิน 9) ปัญหาการหารายได้เสริม 10) ปัญหาสุขภาพ"[20]

บางท่านกล่าวถึงปัญหาของชาวนาไว้ว่า ชาวนามีปัญหาเชิงโครงสร้าง 8 อย่าง คือ 1) การเข้าสู่สังคมสูงวัยในภาคเกษตรที่มีความรวดเร็วและรุนแรงกว่าสถานการณ์โดยรวมของประเทศ 2) เกษตรกรร้อยละ 40 ยังไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง และที่ดินทำกินของเกษตรกรส่วนใหญ่ยังมีขนาดเล็ก 3) การเข้าถึงทรัพยากรน้ำที่ยังไม่ทั่วถึงเกษตรกรกว่าครึ่ง 4) การผลิตและมูลค่าเพิ่มของผลผลิตส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับต่ำ 5) ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นและรายได้ที่ผันผวน ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากโครงสร้างตลาดที่มีลักษณะห่วงโซ่อุปทานที่ยาวและแข่งขันไม่สมบูรณ์ 6) โครงสร้างการทำเกษตรที่ทำให้เกษตรกรตกอยู่ในวงจรหนี้สิน 7) ความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 8) นโยบายภาครัฐที่ขาดความไม่ต่อเนื่องในการดำเนินการและมักเน้นผลเพียงระยะสั้นผ่านการแทรกแซงราคาซึ่งก่อให้เกิดการตัดสินใจที่ไม่เหมาะสม และลดแรงจูงใจในการปรับตัวของเกษตรกรอย่างไม่ได้ตั้งใจ"[21]

บางท่านกล่าวถึงปัญหาของชาวนาไว้ว่า ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของชาวนา มี 5 อย่าง คือ 1) ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำและภัยทางธรรมชาติเนื่องจากไม่มีการจัดการบริหารเรื่องแหล่งน้ำที่ดี 2) ปัญหาการแทรกแซงจากนักการเมืองท้องถิ่น ทำให้เจ้าหน้าที่จากสำนักงานเกษตรอำเภอและเกษตรจังหวัดไม่สามารถควบคุมการกำหนดระยะเวลาการทำนาให้กับชาวนาได้ 3) ปัญหาเกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ที่ไม่มีคุณภาพไม่มีแหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์ 4) ความไม่แน่นอนของราคาผลผลิตและการขนส่งที่เป็นไปด้วยความลำบาก

---

[19] Anonymous, **ปัญหาของชาวนา**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://hiirunyiga.blogspot.com/2014/03/blog-post.html, [15 สิงหาคม 2563].

[20] สุรศักดิ์ ชวยานันท์, **ปัญหาของชาวนาไทย: เมื่อไรรัฐบาลจึงจะสนใจอย่างจริงจังและจริงใจกันสักที**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://oknation.nationtv.tv/blog/surasakc/2009/10/08/entry-1, [15 สิงหาคม 2563].

[21] ดร.โสมรัศมิ์ จันทรัตน์ และคณะ, **ภูมิทัศน์ภาคเกษตรไทย จะพลิกโฉมอย่างไรสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน?**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_26Sep2019.aspx, [15 สิงหาคม 2563].

จำเป็นต้องขายให้กับพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อถึงที่ ถึงแม้ราคาจะต่ำ 5) ปัญหาจากการสนับสนุนเชิงนโยบายในลักษณะประชานิยมของรัฐบาล ทำให้ชาวนาไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้[22]

บางท่านกล่าวถึงปัญหาของชาวนาเพราะลักษณะพฤติกรรมลำเอียงของชาวนา 15 อย่าง[23] คือ

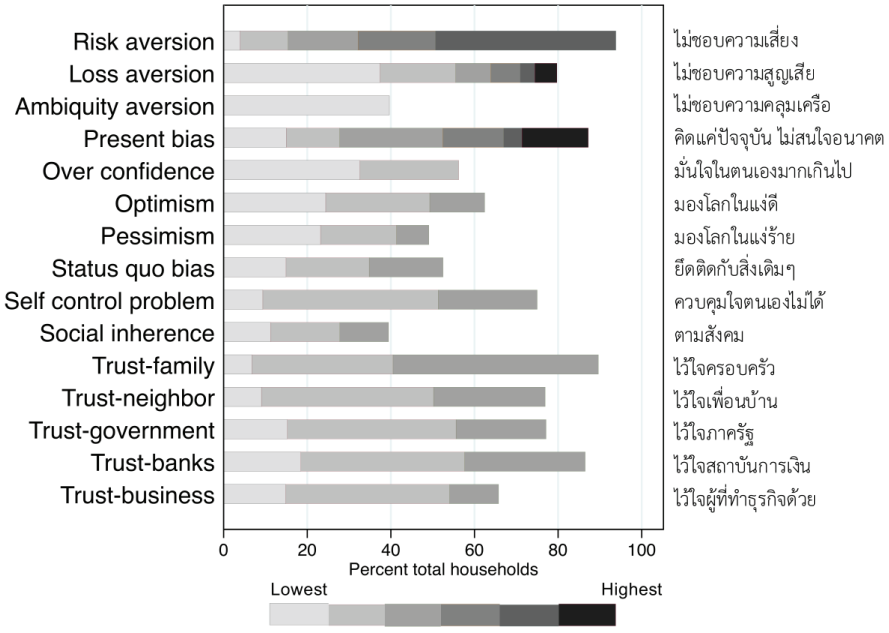

ขอบคุณภาพประกอบจากเว็บไซต์

https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/ articles/Pages/ Article_26Sep2019.aspx

เมื่อศึกษาทุกข์: ปัญหาของชาวนาตามความคิดเห็นดังกล่าวแล้วสามารถสรุปปัญหาของชาวนาได้ 4 ประการคือ

1. ปัญหาเฉพาะตัวชาวนา ได้แก่ 1) ความยากจน 2) หนี้สิน (ปัญหาหนี้สิน โครงสร้างการทำเกษตรที่ทำให้เกษตรกรตกอยู่ในวงจรหนี้สิน) 3) ไม่มีที่ดินเป็นของตัวเอง (ปัญหาที่ดิน เกษตรกรร้อยละ 40 ยังไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง และที่ดินทำกินของเกษตรกรส่วนใหญ่ยังมีขนาดเล็ก) 4) เช่าที่ทำนา 5) ขาดแคลนทุนในการทำนา (ปัญหาต้นทุนการผลิต ปัญหาเงินทุน ปัญหาการหารายได้เสริม ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นและรายได้ที่ผันผวนซึ่งส่วนหนึ่งมาจากโครงสร้างตลาดที่มีลักษณะห่วงโซ่อุปทานที่ยาวและแข่งขันไม่สมบูรณ์) 6) การกู้หนี้นอกระบบ 7) ขาดผู้สืบทอด (ปัญหาแรงงาน ปัญหาสุขภาพ การเข้าสู่สังคมสูงวัยในภาคเกษตรที่มีความ

[22] สยามรัฐออนไลน์, 7 มิถุนายน 2561, **ทางเลือกของ “ชาวนาจน” ?**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://siamrath.co.th/n/37061, [15 สิงหาคม 2563].

[23] ดร.โสมรัศมิ์ จันทรัตน์ และคณะ), **ภูมิทัศน์ภาคเกษตรไทย จะพลิกโฉมอย่างไรสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน?**, [ออนไลน์], [15 สิงหาคม 2563].

รวดเร็วและรุนแรงกว่าสถานการณ์โดยรวมของประเทศ) ซึ่งพอสรุปได้ว่า “ยากจน เป็นหนี้ ไม่มีที่ทำกิน ชินกับการกู้”

2. ปัญหาจากภัยธรรมชาติ ได้แก่ 1) สภาพอากาศ (ความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ) 2) การเข้าถึงทรัพยากรน้ำที่ยังไม่ทั่วถึงเกษตรกรกว่าครึ่ง (ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำและภัยทางธรรมชาติเนื่องจากไม่มีการจัดการบริหารเรื่องแหล่งน้ำที่ดี) ซึ่งพอสรุปได้ว่า “ไม่รู้จัดการน้ำ”

3. ปัญหาด้านไม่มีองค์ความรู้ ได้แก่ 1) เอาที่ไปจำนอง 2) ไม่มีอำนาจการต่อรองราคา (ปัญหาการตลาดและราคาข้าว การผลิตและมูลค่าเพิ่มของผลผลิตส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับต่ำ ปัญหาเกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ที่ไม่มีคุณภาพ ไม่มีแหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์ ความไม่แน่นอนของราคาผลผลิตและการขนส่งที่เป็นไปด้วยความลำบาก จำเป็นต้องขายให้กับพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อถึงที่ ถึงแม้ราคาต่ำ) 3) ปัญหาการจัดการ (ไม่ชอบเสี่ยง คิดแค่ปัจจุบันไม่สนใจอนาคต ไม่ชอบความสูญเสีย) 4) ปัญหาเทคโนโลยีที่เหมาะสม ซึ่งพอสรุปได้ว่า “ซ้ำราคาต่ำ”

4. ปัญหาจากนโยบายของรัฐและท้องถิ่น ได้แก่ นโยบายภาครัฐที่ขาดความไม่ต่อเนื่องในการดำเนินการและมักเน้นผลเพียงระยะสั้นผ่านการแทรกแซงราคาซึ่งก่อให้เกิดการตัดสินใจที่ไม่เหมาะสมและลดแรงจูงใจในการปรับตัวของเกษตรกรอย่างไม่ได้ตั้งใจ (ปัญหาการแทรกแซงจากนักการเมืองท้องถิ่น ทำให้เจ้าหน้าที่จากสำนักงานเกษตรอำเภอและเกษตรจังหวัดไม่สามารถควบคุมการกำหนดระยะเวลาการทำนาให้กับชาวนาได้ ปัญหาจากการสนับสนุนเชิงนโยบายในลักษณะประชานิยมของรัฐบาล ทำให้ชาวนาไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้) ซึ่งพอสรุปได้ว่า “ถูกกระทำจากรัฐ”

สมุทัย: สาเหตุให้เกิดปัญหาของชาวนา

บางท่านกล่าวถึงสาเหตุให้เกิดปัญหาของชาวนาไว้ว่า “เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงทำการผลิตแบบเดิมๆ โดยเฉพาะการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งให้ผลผลิตต่ำแต่มีความเสี่ยงสูง (high risk, low return) โดยเฉพาะพืชมหาชนที่มีความเสี่ยงจากการมีอุปทานส่วนเกินในตลาดโลกสูง เกษตรกรต้องแบกรับต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นเรื่อยๆ มีรายได้สุทธิต่ำและเปราะบาง ตลอดถึงมีหนี้สินจำนวนมาก” [24]

บางท่านกล่าวถึงสาเหตุให้เกิดปัญหาของชาวนาไว้ว่า “สาเหตุที่ชาวนาส่วนใหญ่ยากจน มี 3 ประการคือ 1) ผลผลิตต่อไร่ต่ำ ประเทศไทยมีที่นาทั้งหมดประมาณ 71 ล้านไร่ เป็นที่นาลุ่มประมาณ 44 ล้านไร่ เป็นที่นาดอน ประมาณ 27 ล้านไร่ ผลิตข้าวได้ทั้งนาปีและนาปรังประมาณ 38 ล้านเกวียน ผลิตข้าวได้เฉลี่ยทั้ง 71 ล้านไร่ เฉลี่ยไร่ละ 450 กิโลกรัม ในขณะที่เวียดนามผลิตข้าวได้เฉลี่ยไร่ละ 900 กิโลกรัม อินโดนีเซียผลิตข้าวได้เฉลี่ยไร่ละ 700 กิโลกรัมเศษ ฟิลิปปินส์ผลิตได้เฉลี่ยไร่ละ 600 กิโลกรัมเศษ ไทยผลิตได้เฉลี่ยใกล้เคียงกับพม่าและเขมร 2) ต้นทุนการผลิตสูง ชาวนาไทยมีค่าใช้จ่ายในการทำนาสูงมาก ได้แก่ค่าเช่านา (บางส่วนยังต้องเช่านาทำ) ค่าไถที่นาและเตรียมดินสำหรับปลูกข้าว ค่าจ้างดำนาหรือหว่านข้าว ค่าปุ๋ยและค่าจ้างใส่ปุ๋ย ค่ากำจัดวัชพืชและแมลงศัตรูข้าว ค่าสูบน้ำเข้านา ค่าเก็บเกี่ยวข้าวและค่านวดข้าว

[24] เรื่องเดียวกัน, [15 สิงหาคม 2563].

รวมทั้งค่าขนส่งข้าวไปขาย ในกรณีที่ต้องจ้างทั้งหมดจะยิ่งทำให้ต้นทุนสูงมาก 3) ขายข้าวได้ราคาต่ำกว่าต้นทุน ในขณะที่ต้นทุนการผลิตของชาวนาสูงมากแต่ราคาขายที่ขายตามราคาตลาดโลกหักด้วยกำไรของพ่อค้าคนกลางและค่าใช้จ่ายในการซื้อขายของพ่อค้าคนกลางทั้งหมด ราคาที่ถึงมือชาวนาจึงต่ำกว่าต้นทุนของชาวนา ผลก็คือชาวนาต้องขายข้าวขาดทุนทุกฤดู ถ้าเป็นคนมีความรู้ทั่วไปคงทนขาดทุนได้ไม่เกิน 2-3 ครั้งก็คงถอดใจเลิกทำนา แต่สำหรับชาวนาไทยถึงแม้จะขาดทุนทุกฤดูก็ยังคงทำนาอยู่เพราะไม่รู้จะไปทำอะไร? ในอนาคตถ้าชาวนามีความรู้และมีทางเลือกอื่นคงไม่มีใครเลือกขาดทุนซ้ำซากอยู่ทุกปีแบบนี้[25]

เมื่อศึกษาสมุทัย: สาเหตุให้เกิดปัญหาของชาวนาตามความคิดเห็นดังกล่าวแล้วสามารถสรุปได้ 2 ประการคือ 1) การปลูกพืชเชิงเดี่ยว 2) ลงทุนแพงขายราคาถูก

นิโรธ: ความสิ้นปัญหาของชาวนา

เมื่อทราบสาเหตุให้เกิดปัญหาของชาวนา คือ 1) การปลูกพืชเชิงเดี่ยว 2) ลงทุนแพงขายราคาถูกแล้ว เรามาสืบหาความสิ้นปัญหาของชาวนากันต่อไป

มาดูความต้องการของชาวนากันสักหน่อยว่าชาวนาต้องการอะไร

บางท่านกล่าวถึงความต้องการของชาวนาไว้ว่า “ชาวนาหวังให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ไม่มีหนี้สิน มีเงินพอที่จะส่งลูกหลานให้ได้รับการศึกษา มีที่ดินเป็นของตนเอง และมีสุขภาพที่ดี”[26]

บางท่านกล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของชาวนาไทยไว้ว่า “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของชาวนาไทย 6 อย่าง คือ 1) ปัจจัยด้านที่ดิน 2) ปัจจัยด้านแหล่งน้ำ 3) ปัจจัยด้านวิธีการทำนา 4) ปัจจัยด้านการเงิน 5) ปัจจัยด้านนโยบายของรัฐ 6) ปัจจัยด้านวิถีการดำเนินชีวิต”[27]

บางท่านกล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้มีคนประกอบอาชีพชาวนาเพิ่มขึ้นว่า “สถานการณ์การดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทยในจังหวัดลพบุรี มีจำนวนชาวนาที่อยู่ในพื้นที่เขตชลประทานเพิ่มขึ้นจากเดิม เนื่องจากมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์”[28]

เมื่อศึกษานิโรธ: ความสิ้นปัญหาของชาวนาตามความคิดเห็นดังกล่าวแล้วสามารถสรุปได้ 7 ประการคือ 1) ไม่ยากจน (ชาวนาหวังให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีสุขภาพที่ดี ปัจจัยด้านวิถีการดำเนินชีวิต) 2) ไม่เป็นหนี้ (ไม่มีหนี้สิน) 3) มีที่ทำกิน (มีที่ดินเป็นของตนเอง ปัจจัยด้านที่ดิน) 4) ไม่ชินกับการกู้ (ไม่

---

[25] สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, **ทำไมชาวนายากจน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.posttoday.com/social/think/407222, [15 สิงหาคม 2563].

[26] สุรศักดิ์ ชวยานันท์, **ปัญหาของชาวนาไทย: เมื่อไรรัฐบาลจึงจะสนใจอย่างจริงจังและจริงใจกันสักที**, [ออนไลน์], [15 สิงหาคม 2563].

[27] สยามรัฐออนไลน์, 7 มิถุนายน 2561, **ทางเลือกของ “ชาวนาจน” ?**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://siamrath.co.th/n/37061, [15 สิงหาคม 2563].

[28] สุพัดชา โอทาศรี, “การดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทย: กรณีศึกษาชาวนาจังหวัดลพบุรี”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2554), หน้า (3).

มีหนี้สิน) 5) รู้จัดการน้ำ (ปัจจัยด้านแหล่งน้ำ ปัจจัยด้านวิธีการทำนา จำนวนชาวนาที่อยู่ในพื้นที่เขตชลประทานเพิ่มขึ้นจากเดิมเนื่องจากมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์) 6) ทำราคาได้ (มีเงินพอที่จะส่งลูกหลานให้ได้รับการศึกษา ปัจจัยด้านการเงิน) 7) ไม่พึ่งรัฐ (ปัจจัยด้านนโยบายของรัฐ)

มรรค: แนวทางให้ถึงความสิ้นปัญหาของชาวนา

เมื่อทราบนิโรธ: ความสิ้นปัญหาของชาวนา 7 ประการแล้วเรามาสืบค้นมรรค: แนวทางให้ถึงความสิ้นปัญหาของชาวนาต่อไป

เนื่องจากต้นเหตุปัญหาของชาวนาทั้งหมดมาจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวกับการลงทุนแพงขายราคาถูก แนวทางแก้ไขปัญหาของชาวนาที่ตรงจุดที่สุดก็คือปรับเปลี่ยนวิธีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเป็นปลูกพืชแบบผสมผสาน และการลงทุนแบบแพงแล้วขายให้แพงกว่าที่ลงทุน ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงขององค์ในหลวงรัชกาลที่ 9 มาปรับใช้ในวิถีชีวิตได้

การปลูกพืชผสมผสาน ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง สามารถเข้าถึงนิโรธ: ความสิ้นปัญหาของชาวนาได้ถึง 5 ข้อ ตั้งแต่ข้อ 1–5 คือ 1) ไม่ยากจน 2) ไม่เป็นหนี้ 3) มีที่ทำกิน 4) ไม่ชินกับการกู้ 5)รู้จัดการน้ำ โดยการปลูกสิ่งที่กินกินสิ่งที่ปลูก ปลูกป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง (กิน ใช้ อยู่ + ร่มเย็น) ปลูกไม้ 5 ระดับ (สูง,กลาง,เตี้ย,เรี่ยดิน,กินหัว) ทำตามบันได 9 ขั้นของเศรษฐกิจพอเพียง (กิน ใช้ อยู่ ร่มเย็น บุญ ทาน เก็บ ขาย ข่าย) เน้นกินอิ่มนอนอุ่น เอาความสุขเป็นตัวตั้ง เงินเป็นตัวสุดท้าย ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย (กรณีไม่มีที่ดิน จะได้เก็บเงินซื้อที่ดินทำกิน) เดินทีละก้าว กินข้าวทีละคำ ทำทีละอย่าง (ทำตามกำลัง งดการกู้หนี้ยืมสิน) บริหารจัดการพื้นที่ให้มีแหล่งน้ำเพียงพอไม่หวังพึ่งแต่ธรรมชาติ โดยทำโคกหนองนาโมเดล การทำเกษตรแบบผสมผสานแบบนี้จะทำให้พบกับความสุข (สิ้นปัญหา สิ้นความทุกข์) ได้ทั้ง 5 ข้อดังกล่าวข้างต้น

ลงทุนแพงขายราคาแพงกว่า คงเหลือความสุขอีก 2 ข้อ คือ 6) ทำราคาได้ 7) ไม่พึ่งรัฐ ซึ่งเมื่อชาวนาปลูกพืชผสมผสานและปฏิบัติตามเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ก็สามารถกำหนดราคาขายผลิตผลทางการเกษตรได้เอง สามารถเลือกที่จะขายก็ได้ไม่ขายก็ได้ เพราะไม่มีความเดือดร้อนใดๆ ที่จะต้องขายหรือรีบขาย คิดให้ได้ว่า “เงินทองเป็นมายา ข้าวปลาสิของจริง” มุ่งความสุข ไม่มุ่งเงิน การทำดังนี้ได้ ย่อมส่งผลให้ไม่ต้องพึ่งรัฐ คือ สามารถพึ่งตนเองได้ และช่วยเหลือสังคม หรือกำหนดนโยบายเองได้อีกด้วย

เพื่อให้เข้าใจกระบวนการแก้ปัญหาของชาวนาได้ง่ายขึ้น ขอสรุปเป็นตารางเปรียบเทียบ ดังนี้

ตารางเปรียบเทียบการแก้ปัญหาของชาวนาโดยใช้วิธีอริยสัจ 4

ทุกข์: ปัญหาของชาวนา		**สมุทัย: สาเหตุให้เกิดปัญหาของชาวนา**	**นิโรธ: ความสิ้นปัญหาของชาวนา**	**มรรค: แนวทางให้ถึงความสิ้นปัญหาของชาวนา**
1.ปัญหาเฉพาะตัวชาวนา	1.ยากจน 2.เป็นหนี้ 3.ไม่มีที่ทำกิน 4.ชินกับการกู้	1.การปลูกพืชเชิงเดี่ยว 2.ลงทุนแพงขายราคาถูก	1.ไม่ยากจน 2.ไม่เป็นหนี้ 3.มีที่ทำกิน 4.ไม่ชินกับการกู้	**การปลูกพืชผสมผสาน** (ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง) <u>แนวทางให้ถึงนิโรธข้อ 1–4</u> - ปลูกสิ่งที่กิน กินสิ่งที่ปลูก - ปลูกป่า ป.3-ป.4 (ป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง) - ปลูกไม้ 5 ระดับ (สูง,กลาง,เตี้ย,เรี่ยดิน,กินหัว) - ทำตามบันได 9 ขั้นของเศรษฐกิจพอเพียง (กิน ใช้ อยู่ ร่มเย็น บุญ ทาน เก็บ ขาย ข่าย) เน้นกิน อิ่มนอนอุ่น เอาความสุขเป็นตัวตั้ง เงินเป็นตัวสุดท้าย - ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย (กรณีไม่มีที่ดิน จะได้เก็บเงินซื้อที่ดินทำกิน) - เดินทีละก้าว กินข้าวทีละคำ ทำทีละอย่าง (ทำตามกำลัง งดการกู้หนี้ยืมสิน)
2.ปัญหาจากภัยธรรมชาติ	5.ไม่รู้จัดการน้ำ		5.รู้จัดการน้ำ	<u>แนวทางให้ถึงนิโรธข้อ 5</u> - ทำโคกหนองนาโมเดล เพื่อบริหารจัดการพื้นที่ให้มีแหล่งน้ำเพียงพอโดยไม่หวังพึ่งแต่ธรรมชาติ
3.ปัญหาด้านไม่มีองค์ความรู้	6.ซ้ำราคาต่ำ		6.ทำราคาได้ 7.ไม่พึ่งรัฐ	**ลงทุนแพงขายราคาแพงกว่า** <u>แนวทางให้ถึงนิโรธข้อ 6–7</u> - เลือกที่จะขายก็ได้ไม่ขายก็ได้ตามราคาที่กำหนดเอง - พึ่งตนเองได้ และช่วยเหลือสังคม
4.ปัญหาจากนโยบายของรัฐและท้องถิ่น	7.ถูกกระทำจากรัฐ			

โคกหนองนาโมเดล: พุทธเกษตรเพื่อความพอเพียง มั่งคั่ง ยั่งยืน ตามศาสตร์พระราชา

แนวทางให้ถึงความสิ้นปัญหาของชาวนานั้นมี 2 วิธีคือ 1) การปลูกพืชผสมผสาน 2) ลงทุนแพงขายราคาแพงกว่า ซึ่งจะเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมได้ ต้องอาศัยหลักเศรษฐกิจพอเพียงขององค์ในหลวง รัชกาลที่ 9 (ตามที่ผู้เขียนได้สรุปเป็นตารางเปรียบเทียบไว้แล้ว) มีเกษตรกรเดินตามรอยพ่อหลวงและประสบความสำเร็จในชีวิตมากพอสมควร แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่สามารถนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการ

ประกอบอาชีพได้ ทั้งๆ ที่พ่อหลวงทรงได้ทดลองจนเห็นผลจริงแล้วทรงนำมาบอกพสกนิกรเป็นระยะๆ หลายสิบปีแล้ว เช่น

พระราชดำรัสว่า "...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป..." (พระราชดำรัส เนื่องในงานพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ 18 กรกฎาคม 2517), "...คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งที่สมัยใหม่ แต่เราอยู่พอมีพอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทย พออยู่พอกิน มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธาน ในทางนี้ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพออยู่พอกิน ไม่ใช่ว่าจะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ว่ามีความพออยู่พอกิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความพออยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้..." (พระราชดำรัส เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต วันพุธที่ 4 ธันวาคม 2517)[29]

พระราชดำรัสว่า "...เมื่อปี 2517 วันนั้นได้พูดถึงว่า เราควรปฏิบัติให้พอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนมีพอมีพอกิน ก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี และประเทศไทยเวลานั้นก็เริ่มจะเป็นไม่พอมีพอกิน บางคนก็มีมาก บางคนก็ไม่มีเลย..." (พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2541), "เศรษฐกิจพอเพียงแปลว่า Sufficiency Economy คำว่า Sufficiency Economy นี้ ไม่มีในตำราเศรษฐกิจ จะมีได้อย่างไร เพราะว่าเป็นทฤษฎีใหม่ Sufficiency Economy นั้น ไม่มีในตำราเพราะหมายความว่าเรามีความคิดใหม่...และโดยที่ท่านผู้เชี่ยวชาญสนใจ ก็หมายความว่า เราก็สามารถที่จะไปปรับปรุง หรือไปใช้หลักการเพื่อที่จะให้เศรษฐกิจของประเทศและของโลกพัฒนาดีขึ้น" (พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 23 ธันวาคม 2542)[30], "เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็มและลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป"[31]

ผู้ที่ดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงสามารถแก้ปัญหาของชาวนาได้ทั้งหมดและประสบกับความปรารถนาหลักทั้ง 7 ประการ คือ 1) ไม่ยากจน 2) ไม่เป็นหนี้ 3) มีที่ทำกิน 4) ไม่ชินกับการกู้ 5) รู้จัดการน้ำ 6) ทำราคาได้ 7) ไม่พึ่งรัฐ แต่ชาวนาส่วนมากมักติดขัดตรงกระบวนการสำคัญที่สุดคือ ข้อ 5) รู้จัดการน้ำ ทำให้เศรษฐกิจพอเพียงที่ถือได้ว่าเป็นลายแทงวิเศษสามารถพลิกชีวิตคนจนให้อยู่ดีกินดีได้ตลอด

---

[29] มูลนิธิชัยพัฒนา, **เศรษฐกิจพอเพียง**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.chaipat.or.th/publication/publish-document/sufficiency-economy.html), [15 สิงหาคม 2563].

[30] มูลนิธิชัยพัฒนา, **เศรษฐกิจพอเพียง**, [ออนไลน์], [15 สิงหาคม 2563].

[31] มูลนิธิชัยพัฒนา, "เศรษฐกิจพอเพียง", **วารสารมูลนิธิชัยพัฒนา**, ปีที่ 12 ฉบับที่ 3, (สิงหาคม 2542), หน้า 48-49.

ชีวิตนั้น ไม่แสดงผลอย่างที่ควรจะเป็น กระทั่งบางคนกล่าวเลยเถิดไปว่าหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเพียงวาทกรรม แท้จริงแล้วถ้าชาวนาตั้งใจศึกษาให้ดีและปฏิบัติตามที่พระองค์ทรงแนะนำไว้ ก็สามารถบริหารจัดการน้ำได้แล้ว แต่ปัญหาสำคัญที่สุดของชาวนาก็คือ ไม่กล้าเสียสละพื้นที่เพื่อสร้างแหล่งน้ำ (ไม่กล้าขุดสระ, กลัวเสียที่ ฯลฯ) และนี่เองเป็นสาเหตุหลักให้การปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่ประสบผล เพราะแม้จะเข้าใจมาก มีความพร้อมทุกอย่าง แต่ไม่กล้าสร้างแหล่งน้ำ ทุกอย่างก็จบ เพราะน้ำคือหัวใจสำคัญที่สุดของการทำเกษตร

ดังนั้น เพื่อให้การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ได้ง่ายขึ้น ชาวนากล้าสละที่ขุดสระได้ง่ายขึ้น จึงมีกลุ่มคนเศรษฐกิจพอเพียงนำโดย ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร (อ.ยักษ์) ในนามมูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์เป็น โคก หนอง นา โมเดล อันเป็นที่นิยมแพร่หลายในปัจจุบัน ทำให้หมดปัญหาเรื่องการจัดการน้ำไปได้ทันที ชาวนาจึงมีกุญแจสำคัญดอกที่ 5 คือ รู้จัดการน้ำ เพียงอาศัยความมีใจรัก ความเพียรพยายาม ทุกอย่างก็จะประสบความสำเร็จไปได้อย่างแน่นอน

ต่อไปนี้จะกล่าวถึง โคก หนอง นา โมเดล เพื่อจัดสรรพื้นที่ให้มีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการทำเกษตร โดยศึกษาความหมาย แนวทางปฏิบัติ และตัวอย่างของผู้ที่ทำ โคก หนอง นา โมเดล

ความหมายของ โคก หนอง นา โมเดล

“โคก” เป็นคำนาม หมายถึง ที่ดินที่นูนสูงขึ้นคล้ายเนิน แต่เตี้ยกว่า มีที่มาจากคำภาษาเขมรว่า โคก แปลว่า ที่ไม่มีน้ำ, แห้ง, “หนอง” เป็นคำนาม หมายถึง แอ่งน้ำ, “นา” เป็นคำนาม หมายถึง พื้นที่ราบทำเป็นคันกั้นน้ำเป็นแปลง ๆ สำหรับปลูกข้าวเป็นต้น[32], “โมเดล” เป็นคำนาม หมายถึง ต้นแบบ, แบบ, แม่แบบ, แบบอย่าง, ตัวอย่าง มีที่มาจากคำภาษาอังกฤษว่า model[33] “โคก หนอง นา โมเดล” จึงหมายถึง รูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่การเกษตรโดยมีโคก หนอง และนา เป็นหลัก เป็นโมเดลต้นแบบที่สถาบันเศรษฐกิจพอเพียงและมูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติน้อมนำพระราชดำรัสของในหลวงรัชกาลที่ 9 ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่มาใช้บริหารจัดการน้ำและพื้นที่ทำการเกษตร[34] ถ้าเจ้าของพื้นที่นำโคก หนอง นา โมเดล มาบริหารจัดการโดยวิถีธรรมชาติปลอดการใช้สารเคมีซึ่งมีพิษเบียดเบียนมนุษย์และธรรมชาติก็จัดเป็นพุทธเกษตร[35]ได้ด้วย

---

[32] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ออนไลน์**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://dictionary.apps.royin.go.th/, [15 สิงหาคม 2563].

[33] Sanook.com, **พจนานุกรมทั้งหมด**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://dictionary.sanook.com/search/dict-en-th-lexitron/model, [15 สิงหาคม 2563].

[34] การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, **การขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา สู่เป้าหมายความยั่งยืนของโลก ตอนที่ 6 โคก หนอง นา โมเดล สร้างวิถีชีวิตที่ยั่งยืน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.egat.co.th/index.php?option=com_content&view=article&id=3208:csr-20191108-01&catid=32&Itemid=169, [15 สิงหาคม 2563].

[35] พุทธเกษตร ในที่นี้ หมายถึง การทำเกษตรกรรมโดยยึดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีล ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีเมตตากรุณาแบ่งปันกัน, ดูใน พระมหาวัฒนา ปญญาทีโป (คำเคน),

แนวทางปฏิบัติ

โคก หนอง นา โมเดล คือการจัดการพื้นที่ที่เหมาะสมกับพื้นที่การเกษตร เป็นการผสมผสานเกษตรทฤษฎีใหม่เข้ากับภูมิปัญญาพื้นบ้านที่อยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติในพื้นที่นั้นๆ เป็นการให้ธรรมชาติจัดการตัวมันเอง โดยมีมนุษย์เป็นส่วนส่งเสริมให้สำเร็จ, โคก คือ พื้นที่สูง ดินที่ขุดทำหนองน้ำนั้นให้นำมาทำโคก บนโคกปลูกป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง ตามแนวทางพระราชดำริ ปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ให้พออยู่พอกินพอใช้ ปลูกที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ, หนอง คือ ขุดหนองเพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ยามหน้าแล้งหรือจำเป็น และเป็นที่รับน้ำยามน้ำท่วม, คลองไส้ไก่ คือ ช่วยกระจายน้ำรอบพื้นที่ ขุดให้มีลักษณะคดเคี้ยวเพื่อให้น้ำไหลผ่านท่วมพื้นที่เพิ่มความชุ่มชื่นให้กับพื้นดิน ส่งผลดีต่อการทำการเกษตรและปลูกพืชผล, พื้นที่นาใช้ปลูกข้าวอินทรีย์ โดยเริ่มจากการฟื้นฟูดินด้วยการทำเกษตรอินทรีย์ยั่งยืนคืนชีวิตเล็ก ๆ หรือจุลินทรีย์กลับคืนแผ่นดิน ใช้การควบคุมปริมาณน้ำในนา เพื่อควบคุมหญ้าทำให้ปลอดสารเคมีได้ ปลอดภัยทั้งคนปลูกและคนกิน การห่มดินใช้ฟางเศษหญ้าหรือใบไม้ที่สามารถย่อยสลายได้เองตามธรรมชาติและใส่อาหารให้แก่ดินด้วยการใส่ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพลงไปเพื่อให้อาหารแก่ดินและดินจะปล่อยธาตุอาหารให้พืชโดยกระบวนการย่อยสลายของจุลินทรีย์เรียกหลักการนี้ว่า "เลี้ยงดิน ให้ดินเลี้ยงพืช"[36]

การบริหารจัดการโคก หนอง นา โมเดล สามารถทำได้โดยการแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วน 30 : 30 : 30 : 10 กล่าวคือ 30% แรก สำหรับแหล่งน้ำ (การขุดบ่อทำหนองและการขุดคลองไส้ไก่เพื่อช่วยระบายน้ำรอบพื้นที่) อีก 30 % สำหรับปลูกข้าว และอีก 30% สำหรับทำโคก (ปลูกป่าปลูกผักปลูกไม้ใช้สอยปลูกสมุนไพร) ส่วน 10% ที่เหลือ สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและเลี้ยงสัตว์ หากเกษตรกรลงมือทำเช่นนี้ในหลาย ๆ พื้นที่ของประเทศ จะช่วยบริหารจัดการน้ำและพื้นที่ทำการเกษตร และช่วยแก้ปัญหาโลกร้อนได้อีกด้วย[37] ขอสรุปแนวทางปฏิบัติด้วยภาพดังต่อไปนี้

"รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมสมัยใหม่ตามแนวเกษตรเชิงพุทธบูรณาการ", **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560), หน้า (ก).

[36] สยามรัฐออนไลน์, 1 มิถุนายน 2563, **พัฒนาชุมชนน่าน" เดินตามศาสตร์พระราชา โคก หนอง นา โมเดล "ห่อข้าว เอามื้อ" พาชาวบ้านสร้างสุขอย่างยั่งยืน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://siamrath.co.th/n/136156, [15 สิงหาคม 2563].

[37] ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเชฐ โสวิทยสกุล, **การขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา สู่เป้าหมายความยั่งยืนของโลก ตอนที่ 6 โคก หนอง นา โมเดล สร้างวิถีชีวิตที่ยั่งยืน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.egat.co.th/index.php?option=com_content&view=article&id=3208:csr-20191108-01&catid=32&Itemid=169, [15 สิงหาคม 2563].

ขอบคุณภาพประกอบจากเว็บไซต์ https://www.egat.co. th/index.php?option=com_content&view=article&id=3208:csr-20191108-01&catid=32&Itemid=169

ขอบคุณภาพประกอบจากเว็บไซต์ http://www.bankhloa.go.th/home

สิ่งหนึ่งที่เป็นความพิเศษของโคก หนอง นา โมเดล ก็คือการวางแผนเก็บน้ำไว้ใช้ตลอดทั้งปี เพราะว่าน้ำคือชีวิต น้ำเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการทำเกษตร ดังพระดำรัสขององค์ในหลวงรัชกาลที่ 9 ว่า “...หลักสำคัญว่า ต้องมีน้ำ น้ำบริโภคและน้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำ คนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้า คนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้...”[38] (พระราชดำรัสพระราชทาน ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2529) โคกหนองนาโมเดลทำให้มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี เกษตรกรไม่ต้องประสบปัญหาภัยแล้งภัยน้ำท่วมและประกอบอาชีพได้ เพราะมีพื้นที่กักเก็บน้ำเพียงพอและมีต้นไม้

[38] กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, **“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับงานด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www3.moac.go.th/king-water, [15 สิงหาคม 2563].

คอยดูดซับน้ำลงสู่ใต้ดิน นอกจากนี้โคกหนองนาโมเดลยัง “ตอบโจทย์ในเรื่องของความสวยงาม ทำให้เหมือนเป็นศิลปะของแผ่นดิน ให้ผู้ที่อยู่อาศัยรู้สึกเสมือนได้พักผ่อนในสถานที่ที่งดงาม ทำให้มีสภาพแวดล้อมที่ดี สิ่งที่ได้รับตามมาก็คือการพัฒนาคน เพราะทุกคนจะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สังคมจะเกิดความมั่นคงทั้งในด้านอาหารและการเงิน”[39] เกษตรกรที่ทำโคกหนองนาโมเดลจะพบกับความสุขตลอดเวลา และสามารถส่งต่อมรดกความสุขนี้สู่รุ่นลูกหลานได้ไม่มีวันหมดสิ้น ดังที่คุณพ่อคำเดื่อง ภาษี ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ผู้ที่ทำเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นเวลานานจนตกผลึกความคิด ได้เผยแพร่ 9 ตัวชี้วัดของการทำเกษตรมาถูกทางคือประสบความสำเร็จว่า 1) หนี้สินจะต้องลดลงและหมด 2) งานจะต้องเบาลงกระทั่งเลือกทำก็ได้ไม่ทำก็ได้ 3) ดินจะต้องอุดมสมบูรณ์ขึ้น 4) ต้องเกิดความหลากหลายทางชีวภาพ (พืชหลายชนิด) 5) ต้องมีตัวช่วยเพิ่มขึ้น (ต้นไม้โตขึ้น มีใบบำรุงดิน) 6) มีสวัสดิการของตัวเอง (มีปัจจัย 4 รองรับ) 7) ลูกหลานสืบทอด (เพราะทำแล้วมีความสุข มีกินมีใช้) 8) ช่วยเหลือสังคม (ไปพูดบรรยายให้ความรู้) 9) ลูกหลานยกย่องสรรเสริญ[40]

ตัวอย่าง

มีบุคคลต้นแบบการทำเกษตรแนวเศรษฐกิจพอเพียงแล้วประสบความสำเร็จมากมาย เช่น ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร (อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ประธานสถาบันเศรษฐกิจพอเพียง ประธานมูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ) คุณพ่อคำเดื่อง ภาษี (ปราชญ์ชาวบ้าน จังหวัดบุรีรัมย์) ดร.ปรีชา เรืองจันทร์ (อดีตผู้ว่าราชการพิษณุโลก) ฯลฯ ต่อไปนี้จะยกการทำและการสนับสนุนเกษตรแนวเศรษฐกิจพอเพียงแบบโคกหนองนาโมเดลมาพอเป็นตัวอย่าง

[39] ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเชฐ โสวิทยสกุล, **การขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา สู่เป้าหมายความยั่งยืนของโลก ตอนที่ 6 โคก หนอง นา โมเดล สร้างวิถีชีวิตที่ยั่งยืน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.egat.co.th/index.php?option=com_content&view=article&id=3208:csr-20191108-01&catid=32&Itemid=169, [15 สิงหาคม 2563].

[40] สามอาชีพ เพื่อมนุษยชาติ, คลิปสั้น.."9 ข้อชี้วัด..ทำเกษตรมาถูกทาง" พ่อคำเดื่อง ภาษี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=SUDRTv_1SSo, [15 สิงหาคม 2563].

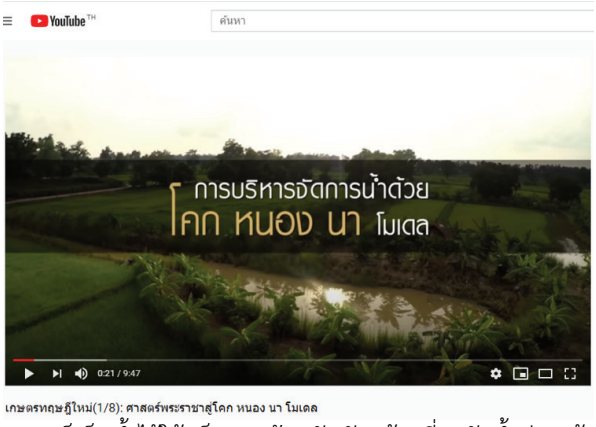

ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร (อ.ยักษ์) อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ประธานสถาบันเศรษฐกิจพอเพียง ประธานมูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ ผู้จุดประกายให้เกิดโคกหนองนาโมเดล กล่าวไว้ว่า โคกหนองนาโมเดล เป็นการประยุกต์จากทฤษฎีใหม่ คือศาสตร์พระราชา โดยแปลงจากทฤษฎีบันได 9 ขั้น สู่การปฏิบัติให้พอกิน พออยู่ พอใช้ ฝนตกก็เก็บน้ำไว้ใช้ เป็นการป้องกันภัยแล้ง เลี่ยงภัยน้ำท่วม ล้างภัยยากจน สู่ความพอเพียง มั่งคั่ง ยั่งยืน[41] และกล่าวเพิ่มเติมว่า ทำตัวอย่างของความสำเร็จไปเรื่อย ๆ เดี๋ยวคนจะเห็นเอง คนที่ทำใหม่ ๆ คนจะหาว่าเพี้ยน สุดท้ายก็ยอมจำนน และได้รับการยอมรับ โคกหนองนาโมเดลจะเป็นที่พึ่งของเราได้[42]

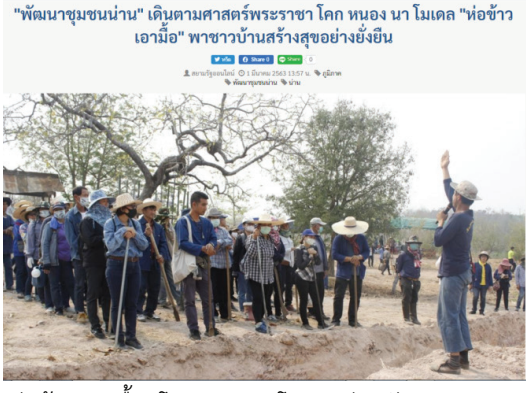

พัฒนาชุมชนจังหวัดน่าน นำโดยนางณัฐนรี ศรีชัยยะ รักษาราชการแทนพัฒนาการจังหวัดน่านร่วมกับ เครือข่ายกสิกรรมธรรมชาติภาคเหนือ จังหวัดน่าน ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนลำปาง พัฒนาการอำเภอ นักวิชาการพัฒนาชุมชนจังหวัดและอำเภอ ปราชญ์ชุมชนจากพื้นที่ 15 อำเภอของจังหวัดน่าน ภาคีเครือข่ายการพัฒนา และชาวอำเภอเวียงสา จำนวน 200 คน ดำเนินกิจกรรมเอามื้อสามัคคี "ห่อข้าว เอามื้อ" โคกหนองนาโมเดล ร่วมกันขุดลอกคลองไส้ไก่ นำฟางข้าว ซังข้าวโพด มาห่มดิน ทำปุ๋ยหมักและปุ๋ยน้ำหมักสมุนไพร ณ แปลง นายประทุมพร กุลาหลัก บ้านใหม่เจริญราษฎร์ หมู่ที่ 4 ตำบลอ่ายนาไลย อำเภอเวียงสาจังหวัดน่าน ด้วยการน้อมนำศาสตร์พระราชามาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต[43]

---

[41] What2Grow NECTEC, **เกษตรทฤษฎีใหม่(1/8): ศาสตร์พระราชาสู่โคก หนอง นา โมเดล**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=-PCZwjK1Tio&t=482s, [15 สิงหาคม 2563].

[42] What2Grow NECTEC, **เกษตรทฤษฎีใหม่(8/8):** โคก หนอง นา โมเดลเพื่อการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=zFgfXWX-uGA&t=62s, [15 สิงหาคม 2563].

[43] สยามรัฐออนไลน์, 1 มิถุนายน 2563, **พัฒนาชุมชนน่าน" เดินตามศาสตร์พระราชา โคก หนอง นา โมเดล "ห่อข้าว เอามื้อ" พาชาวบ้านสร้างสุขอย่างยั่งยืน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://siamrath.co.th/n/136156, [15 สิงหาคม 2563].

"โคกหนองนา ดาราโมเดล คุณแพนเค้ก-คุณบอย" โดย พระอาจารย์สังคม//สามอาชีพฯ

วันที่ 28 สิงหาคม 2559 คุณเขมนิจ จามิกรณ์ (แพนเค้ก) และคุณพิษณุ นิ่มสกุล (บอย) ดาราชื่อดัง ได้พิสูจน์ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 บนพื้นดินอีสานที่แห้งแล้ง ด้วยโคกหนองนา โมเดล ณ พื้นที่บ้านดู่ หมู่ที่ 4 ต.หนองบัวบาน อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์ โดยพระอาจารย์สังคม ธนปัญโญ ตั้งชื่อให้ว่า "โคกหนองนาดาราโมเดล" ปัจจุบันพิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าสามารถทำได้ผลจริง[44]

บทสรุป

ผู้เขียนพาท่านผู้อ่านค้นหาวิธีแก้ไขปัญหาความทุกข์ยากของชาวนา โดยศึกษาบทบาทชาวนาในพระไตรปิฎก บทบาทชาวนาไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน แนวทางแก้ปัญหาของชาวนาตามหลักอริยสัจ 4 พร้อมทั้งประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร องค์ในหลวงรัชกาลที่ 9 ในรูปแบบโคก หนอง นา โมเดล ซึ่งเป็นการบริหารจัดการเกษตรตามวิถีธรรมชาติตามหลักพุทธเกษตรและศาสตร์พระราชา โดยประยุกต์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับให้เข้ากับภูมิปัญญาชาวบ้านโบราณ ปรับพื้นที่ให้มีน้ำซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของการทำเกษตร เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ประจำวันอันเป็นการป้องกันภัยแล้งและภัยน้ำท่วมไปพร้อมกันทีเดียว ขั้นตอนการทำนั้นง่ายมาก เมื่อมีพื้นที่แล้วก็ทำการขุดสระหรือหนองก่อน แล้วนำดินที่ได้จากการขุดนั้นไปปั้นโคกปั้นคันนาเพื่อปลูกต้นไม้เศรษฐกิจไว้เป็นบำนาญ ปลูกผักไว้เป็นอาหาร ปลูกพืชสมุนไพรไว้เป็นยารักษาโรค โดยใช้หลักป่า 5 ระดับ คือ สูง กลาง เตี้ย เรี่ยดิน และกินหัว และบริหารจัดการพื้นที่ตามทฤษฎีบันได 9 ขั้นของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 คือ กิน ใช้ อยู่ ร่มเย็น บุญ ทาน เก็บ ขาย ข่าย และที่สำคัญต้องบริหารจัดการพื้นที่ให้สวยงามเป็นศิลปะของแผ่นดินด้วย

บรรณานุกรม

แก้ว อัจฉริยะกุล, คำร้อง และ เอื้อ สุนทรสนาน, ทำนอง. **เพลงชีวิตกสิกร**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://hmmthailand.blogspot.com/2016/08/blog-post_5.html, [15 สิงหาคม 2563].

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. **"พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับงานด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www3.moac.go.th/king-water, [15 สิงหาคม 2563].

[44] สามอาชีพ เพื่อมนุษยชาติ, **โคกหนองนา ดาราโมเดล คุณแพนเค้ก-คุณบอย โดย พระอาจารย์สังคม,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=2jeEd_a2aa0, [15 สิงหาคม 2563].

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. **การขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา สู่เป้าหมายความยั่งยืนของโลก ตอนที่ 6 โคก หนอง นา โมเดล สร้างวิถีชีวิตที่ยั่งยืน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.egat.co. th/index.php?option=com_content&view=article&id=3208:csr-20191108-01&catid=32&Itemid=169, [15 สิงหาคม 2563].

คลังความรู้. **พิธีกรรม และประเพณีที่เกี่ยวกับข้าวในประเทศไทย**. https://thairicebuu.wordpress.com, [15 สิงหาคม 2563].

พระมหาวัฒนา ปญฺญาทีโป (คำเคน). “รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมสมัยใหม่ตามแนวเกษตรเชิงพุทธบูรณาการ”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560), หน้า (ก).

พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ (2497). **เพลงในน้ำมีปลา ในนามีข้าว**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.gotoknow.org/posts/111014, [15 สิงหาคม 2563].

พิเชฐ โสวิทยสกุล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์. **การขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา สู่เป้าหมายความยั่งยืนของโลก ตอนที่ 6 โคก หนอง นา โมเดล สร้างวิถีชีวิตที่ยั่งยืน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.egat.co. th/index.php?option=com_content&view=article&id=3208:csr-20191108-01&catid=32&Itemid=169, [15 สิงหาคม 2563].

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฏฺกถา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาณ, 2532.

มูลนิธิชัยพัฒนา.“เศรษฐกิจพอเพียง”. **วารสารมูลนิธิชัยพัฒนา**. ปีที่ 12 ฉบับที่ 3, (สิงหาคม 2542), หน้า 48-49.

_____. **เศรษฐกิจพอเพียง**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.chaipat.or.th/publication/publish-document/sufficiency-economy.html), [15 สิงหาคม 2563].

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ออนไลน์**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://dictionary.apps.royin.go.th/, [15 สิงหาคม 2563].

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. **ทำไมชาวนาย.ากจน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.posttoday.com/social/think/407222, [15 สิงหาคม 2563].

สยามรัฐออนไลน์ (1 มิถุนายน 2563). **พัฒนาชุมชนน่าน" เดินตามศาสตร์พระราชา โคก หนอง นา โมเดล "ห่อข้าว เอามื้อ" พาชาวบ้านสร้างสุขอย่างยั่งยืน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://siamrath.co.th/n/136156, [15 สิงหาคม 2563].

_____ (7 มิถุนายน 2561). **ทางเลือกของ “ชาวนาจน”?**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://siamrath.co.th/n/37061, [15 สิงหาคม 2563].

สามอาชีพ เพื่อมนุษยชาติ**. โคกหนองนา ดาราโมเดล คุณแพนเค้ก-คุณบอย โดย พระอาจารย์สังคม.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=2jeEd_a2aa0, [15 สิงหาคม 2563].

_____. คลิปสั้น.."9 ข้อชี้วัด..ทำเกษตรมาถูกทาง" พ่อคำเดื่อง ภาษี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=SUDRTv_1SSo, [15 สิงหาคม 2563].

สุธี ประศาสน์เศรษฐ, รองศาสตราจารย์ ดร. “วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทยในรอบ 200 ปี”. **วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา**. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2556), หน้า 33.

สุพัดชา โอทาศรี. “การดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทย: กรณีศึกษาชาวนาจังหวัดลพบุรี”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์**, 2554), หน้า (3).

สุรศักดิ์ ชวยานันท์. **ปัญหาของชาวนาไทย: เมื่อไรรัฐบาลจึงจะสนใจอย่างจริงจังและจริงใจกันสักที**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://oknation.nationtv.tv/blog/surasakc/2009/10/08/entry-1, [15 สิงหาคม 2563].

โสมรัศมิ์ จันทรัตน์ และคณะ. **ภูมิทัศน์ภาคเกษตรไทย จะพลิกโฉมอย่างไรสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน?**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/ articles/ Pages/ Article_26Sep2019.aspx, [15 สิงหาคม 2563].

Anonymous. **ปัญหาของชาวนา**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://hiirunyiga.blogspot.com/2014/03/blog-post.html, [15 สิงหาคม 2563].

http://event. sanook.com/day/ploughing, [15 สิงหาคม 2563].

orawan123. **ประเพณีแห่นางแมว**. [ออนไลน์],แหล่งที่มา:http://orawan123.blogspot.com/2013/02/blog-post.html, [15 สิงหาคม 2563].

Sanook.com. **พจนานุกรมทั้งหมด**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://dictionary.sanook.com/search/dict-en-th-lexitron/model, [15 สิงหาคม 2563].

true ปลูกปัญญา. **บทเรียนออนไลน์ วิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง รัฐไทยในดินแดนไทย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.trueplookpanya.com/learning/detail/31207, [15 สิงหาคม 2563].

What2Grow NECTEC. **เกษตรทฤษฎีใหม่(1/8): ศาสตร์พระราชาสู่โคก หนอง นา โมเดล**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=-PCZwjK1Tio&t=482s, [15 สิงหาคม 2563].

_____. **เกษตรทฤษฎีใหม่(8/8):** โคก หนอง นา โมเดลเพื่อการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=zFgfXWX-uGA&t=62s, [15 สิงหาคม 2563].

สมดุลชีวิต
Life Balance

พระครูสุนทรธรรมนิทัศน์
รวีโรจน์ ศรีคำภา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

บทคัดย่อ

สมดุลชีวิต ซึ่งมีสาระสำคัญอยู่เพียง 4 ประการ ได้แก่ 1.การทำความดี 2.ดนตรี 3.กีฬา 4.วิชาการ เพื่อจะช่วยในการยอมรับกับสภาพปัญหาในภาพรวมที่เกิดขึ้น และหันกลับมาทบทวนด้วยการใช้สติและปัญญาเพื่อหาทางแก้ไขหรือทางออกให้กับตนเองและสังคมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด สมดุลชีวิต จึงเป็นสิ่งทีจะช่วยพยุงหรือประคับประคองชีวิตประจำวันของคนทุกเพศ ทุกวัย และทุกมิติ ให้มีปัญหาลดลงไปได้บ้าง จะเป็นแนวทางปฏิบัติที่สำคัญที่สุดของชีวิต เพราะถ้าบุคคลปฏิบัติได้ครบถ้วนย่อมนำตนให้พบความสุขและความสำเร็จอย่างยอดเยี่ยม เป็นชีวิตที่ลงตัว อีกทั้งจะได้เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุคคลอื่นได้เจริญรอยตาม ถึงแม้สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและเทคโนลยีสารสนเทศจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม

คำสำคัญ : สมดุล, ชีวิต

Abstract

There are only 4 important aspects of life balance: 1. Doing good 2. Music 3. Sports 4. Academic to help in accepting the overall problem situation. And turn to review by using mind and intelligence to find solutions or solutions for oneself and society, it is the most important thing, life balance is something that will help support or sustain the daily life of people of all sexes, ages and dimensions. To have some problems reduced. Will be the most important practice of life For if one can do it in its entirety, it leads himself to find great happiness and success It's a perfect life It will also be a good role model for others to follow in the footsteps. Although the economic, social, environmental and information technology situations change.

Keywords : Balance, Life

บทนำ

การดำเนินชีวิตประจำวันของคนเราให้ก้าวผ่านปัญหาและอุปสรรคไปได้ด้วยดีในแต่ละเรื่องนั้น ย่อมอาศัยทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก กล่าวคือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ตนเอง ซึ่งจะต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ตามความเหมาะสม เพื่อให้ปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุล ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ บุคคลและสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ อันจะก่อให้เกิดความสุขหรือความทุกข์ได้ทุกเมื่อ ในทางตรงข้ามหากบุคคลไม่สามารถปรับเปลี่ยนตัวเองให้เข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างทันท่วงที ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมปัจจุบันแล้ว อาจก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ หรือความทุกข์อย่างมากมาย ดังปรากฏปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวเรา และสังคมตามที่มีให้เห็นอยู่ทั่วไป ซึ่งไม่มีใครปรารถนาที่จะให้เหตุการณ์เช่นนี้กับตัวเอง และคนรอบข้าง เพราะเป็นสิ่งที่กระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวันนั่นเอง

ในท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคออนไลน์หรือเทคโนโลยีสารสนเทศที่เป็นอยู่ขณะนี้ จำเป็นจะต้องอาศัยที่พึ่งพิงหรือสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจที่หลากหลาย ลำพังเฉพาะคำสอนหรือหลักการอย่างใดอย่างหนึ่งในทางสถาบันศาสนาหรือสถาบันทางสังคมอย่างเดียวคงไม่เพียงพอ เพราะว่า ถึงแม้คำสอนหรือหลักการดังกล่าวจะมีจุดแข็งหรือแก่นสารที่มีความสมบูรณ์และบริบูรณ์อยู่อย่างปฏิเสธไม่ได้ แต่การที่บุคคลจะเข้าถึงหลักคำสอนหรือหลักการนั้น ๆ อย่างถ่องแท้และลึกซึ้งจึงเป็นเรื่องยากพอสมควร เช่น สังคมไทยเป็นสังคมแห่งพระพุทธศาสนามาแต่โบราณ การดำรงชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่อาศัยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา อีกทั้งขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น นอกนั้นยังมีศาสนาคริสต์ อิสลาม พราหมณ์-ฮินดู ซิกส์ และคำสอนอื่น ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ประเสริฐและดีงามทั้งนั้น ความจริงในบรรดาคำสอนของศาสนาต่าง ๆ เหล่านี้น่าจะหล่อหลอมคนไทยให้อยู่อย่างผาสุกมากกว่าที่เป็นอยู่ แต่เหตุใดทำไมสังคมไทยยังต้องเผชิญกับปัญหาสารพัดจนถึงขั้นวิกฤติ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการเมืองการปกครอง เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งบั่นทอนคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างปฏิเสธไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่ในประเทศไทยมีทรัพยากรธรรมชาติมากมายและอุดมสมบูรณ์ไม่ด้อยไปกว่าประเทศเพื่อนบ้าน หากจะมองด้วยใจเป็นกลางหรือปราศจากอคติแสดงว่า ลำพังหลักธรรมคำสอนในทางศาสนาต่าง ๆ อย่างเดียวคงไม่พอเพราะไม่สามารถต้านทานกระแสของการเปลี่ยนแปลงที่แฝงด้วยกิเลส (โลภ โกรธ หลง) ของคนได้นั่นเอง

ดังนั้น การยอมรับกับสภาพปัญหาในภาพรวมที่เกิดขึ้น และหันกลับมาทบทวนด้วยการใช้สติและปัญญาเพื่อหาทางแก้ไขหรือทางออกให้กับตนเองและสังคมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด สมดุลชีวิต จึงเป็นสิ่งที่จะช่วยพยุงหรือประคับประคองชีวิตประจำวันของคนทุกเพศ ทุกวัย และทุกมิติ ให้มีปัญหาลดลงไปได้บ้าง ซึ่งมีสาระสำคัญอยู่เพียง 4 ประการ ได้แก่ 1.การทำความดี 2.ดนตรี 3.กีฬา 4.วิชาการ ดังจะได้อธิบายตามลำดับดังนี้

การทำความดี

คำว่า “การทำความดี” นั้น เมื่อให้คำจำกัดความให้เข้าใจง่าย ๆ สั้น และกะทัดรัด และชัดเจนแล้ว หมายถึง การทำกาย วาจา และใจให้อยู่ในสิ่งที่ดีงาม หรือการไม่ทำตนและผู้อื่นให้เกิดความเดือดร้อน วุ่นวาย สำหรับกรอบในการทำความดีนี้ จะเรียกว่าบุญก็ไม่ผิด การทำความดีในแง่หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ได้แก่ การให้ทาน รักษาศีล และการเจริญภาวนา การปฏิบัติในหลักของบุญกิริยาวัตถุ 3 โดยอธิบายให้เข้าใจพอสังเขป ดังนี้

บุญกิริยาวัตถุ 3 สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ โดยย่อมี 3 อย่าง[1] คือ

1.ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน

2.สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล

3.ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา

1.ทานมัย คือบุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน หมายถึงการทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ [2] แบ่งย่อยตามลักษณะออกเป็น 2 อย่าง คือ อามิสทาน กับธรรมทาน แบ่งตามบุคคลที่เกี่ยวข้องมี 2 ประเภท คือ ทายกกับปฏิคาหก และแบ่งตามเจตนาการให้ทานออกเป็น 2 อย่างคือ แบบเจาะจง(ปาฏิบุคลิกทาน)กับไม่เจาะจง (สังฆทาน) องค์ประกอบที่สำคัญของการให้ทานทุกชนิดนั้น มีอยู่ 3 ประการ ได้แก่

1.1 ทายก คือ ผู้ให้ การให้ทานมีผลมาก ผู้ให้ควรประกอบด้วยเจตนา 3 อย่าง คือ บุพพเจตนา ก่อนให้เจตนาดี มุญจนเจตนา ขณะให้มีเจตนาดี และอปราปรเจตนา หลังจากให้แล้วมีเจตนาดี[3]

1.2 ปฏิคคาหก คือ ผู้รับ เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม มีคุณงามความดี

1.3 วัตถุทาน คือสิ่งของที่ให้ทานนั้น เป็นของที่ได้มาด้วยความบริสุทธิ์ สุจริต มีความเหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อผู้รับ

นอกจากนี้ การทำบุญต้องมีวิธีการที่เหมาะสมซึ่งผู้รู้ได้กล่าวไว้เพิ่มเติมว่าการทำบุญต้องมีเทคนิค 16 ประการ ดังนี้

1.ให้เป็นของส่วนรวม เพื่อที่ทานของเราจะได้ขยายกว้างมากที่สุด

2.ให้ด้วยมือของตน เพราะจะได้ความปลาบปลื้มปีติยินดีมากกว่าใช้ให้ผู้อื่นทำ

3.ให้ของที่ผู้รับต้องการ เช่น ให้ผ้าห่มแก่คนยากจนในฤดูหนาว ให้อาหารแก่ผู้ยากไร้หิวโหย ซึ่งผู้รับจะประทับใจมาก

4.ให้ของสมควรแก่ผู้รับ เช่นไม่ควรถวายเหล้าหรือบุหรี่แก่พระสงฆ์

5.เลือกผู้รับแล้วจึงให้ เลือกผู้ที่มีคุณธรรมสูงสุดเท่าที่จะหาได้

6.ให้ของสะอาด คือ หาได้มาโดยบริสุทธิ์ ไม่ไปคดโกงใครมา

---

[1] ช.ไมตรีจิต, **คู่มือธรรมวิภาค น.ธ.ตรี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงเรียนเลี่ยงเซียงจงเจริญ, ม.ป.ป.), หน้า 39.

[2] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,** พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 110.

[3] ม.อุ.อ. (ไทย) 3/376/225-227.

7.ให้ของที่ประณีต คือ ของดีมีคุณภาพสูงเท่าที่จะหามาได้

8.ให้ด้วยความศรัทธาคือ ให้โดยเชื่อว่าบาปบุญคุณโทษมีอยู่จริง

9.ให้ด้วยความเคารพให้เกียรติผู้ที่มารับทานจากเรา

10.ให้ตามเทศกาลต่าง ๆ คือ ให้บ่อย ๆ ให้เป็นประจำ

11.ให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ คือ ให้ด้วยจิตเมตตาสงสาร

12.ให้ด้วยการไม่เบียดเบียนคน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น (ไม่รีดไถผู้อื่นมาทำบุญ)

13.ก่อนให้ก็ยินดี กำลังให้ก็ดีใจ ให้เสร็จแล้วก็ภาคภูมิใจ

14.ทำบุญเองด้วย ชักชวนผู้อื่นเองด้วย อำนวยความสะดวกแก่ผู้อื่นด้วย

15.มีความยินดีขณะที่ทำด้วยปัญญา เกิดความรู้สึกอยากทำเองโดยไม่ต้องรอให้ใครมาชักชวน

16.ให้ทำในขณะจิตแรกที่คิดจะทำ คือรีบทำบุญเร็ว ๆ อย่าได้รีรอชักช้า[4]

2.สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล หมายถึง ทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดี[5]อย่างต่ำมีศีล 5 คนมีศีลหมายความว่า การที่คนตั้งอยู่ในวินัย เริ่มด้วยศีล 5 ซึ่งทำให้สังคมมั่นคงปลอดภัย อาชญากรรมแทบไม่มีเหลือ คนสามารถดำเนินชีวิต และทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้สะดวกคล่องตัว ไม่ติดขัดหวาดกลัว[6] ท่านสอนว่าพึงควบคุมตนเองให้ได้ในทางกายและวาจาก่อนเป็นอย่างน้อย ด้วยการประพฤติตามหลักศีล 5 คือ

2.1 เว้นจากปาณาติบาต ละเว้นการฆ่าและการสังหาร ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย

2.2 เว้นจากอทินนาทาน ละเว้นการลักขโมยเบียดเบียนแย่งชิง ไม่ประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน

2.3 เว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร ละเว้นการประพฤติผิดในกาม ไม่ประทุษร้ายต่อของรักของหวงแหน อันเป็นการทำลายเกียรติภูมิและจิตใจ ตลอดจนวงศ์ตระกูลของเขาให้สับสน

2.4 เว้นจากมุสาวาท ละเว้นการพูดเท็จโกหกหลอกลวง ประทุษร้ายเขา หรือประโยชน์สุขของเขาด้วยวาจา

2.5 เว้นจากการดื่มสุราเมรัย ไม่เสพเครื่องดองของมึนเมาสิ่งเสพติด อันเป็นเหตุให้เกิดความประมาทมัวเมา ก่อความเสียหายผิดพลาดเพราะขาดสติ

ศีลทั้ง 5 ข้อ มีการไม่ฆ่าสัตว์เป็นต้นเหล่านี้ ชื่อว่า ศีล 5 แปลว่า ปกติ ความปกติ 5 อย่าง หมายความว่า ปกติธรรมดาของคนที่เกิดมาไม่ฆ่ากัน ไม่ลักของกัน ไม่ล่วงเกินประเวณีกัน ไม่โกหกกัน ไม่อยากเป็นคนเสียสติ ถ้าผู้ใดรักษาความปกติไว้ได้ ผู้นั้นก็ชื่อว่าผู้มีศีล คือมีความปกติ ถ้ารักษาไว้ไม่ได้ ก็ชื่อว่า

---

[4] รวีโรจน์ ศรีคำภา, **พุทธธรรมนำชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558), หน้า 88.

[5] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า 110.

[6] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **จัดระเบียบสังคมตามคตินิยมแห่งสังฆะ**, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 10.

ผู้ทุศีล คือผู้มีปกติไม่ดี หรือมีปกติชั่ว เป็นคนเสียปกติ ผู้มีศีลกับผู้ทุศีลย่อมได้รับสุขทุกข์ต่างกันมาก ผู้ทุศีลย่อมประสบเวรภัยทั้งในปัจจุบัน ทั้งในสัมปรายภพ ย่อมเสวยทุกข์ โทมนัส เพราะการฆ่าสัตว์ เป็นต้น แต่ผู้มีศีลย่อมไม่ประสบเวรภัย ทั้งในปัจจุบัน ทั้งในสัมปรายภพ ย่อมไม่เสวยทุกข์ โทมนัส เวรภัยของผู้มีศีลย่อมสงบระงับ ฉะนั้นศีล 5 ประการนี้ คฤหัสถ์ควรรักษาเป็นนิตย์[7] ถ้าเป็นบรรพชิตก็งดเว้นจากโทษที่ทรงบัญญัติไว้ แต่ต้องปฏิบัติตามข้อที่ทรงอนุญาตด้วยจึงจะชื่อว่าเป็นผู้มีศีล[8] จึงมีผู้กล่าวว่า ถ้าถือศีลย่อมเป็นสุขส่วนถือสานั้นเป็นทุกข์เพราะเหตุผลดังกล่าวข้างต้นนั่นเอง

3.ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา หมายถึง การทำบุญด้วยการเจริญภาวนาคือฝึกฝนอบรมจิตใจ[9] การเจริญภาวนานี้แยกเป็น 2 ประเภท คือสมถภาวนา การกระทำเครื่องสงบระงับจากนิวรณ์และวิปัสสนาภาวนา การกระทำปัญญาที่เห็นแจ้งชัด[10] การเจริญภาวนา เป็นการสั่งสมความดีที่ละเอียดกว่าทานมัยและศีลมัยดังที่กล่าวแล้ว เพราะเป็นเหตุให้บรรเทากิเลสที่เป็นระดับกลางและละเอียด เมื่อบุคคลมีความปรารถนาความสงบและความสว่างของจิตพึงเจริญภาวนานี้อยู่เนือง ๆ เริ่มตั้งแต่การสงบระดับจากเครื่องรบกวนจิตใจหรือนิวรณ์ แปลว่าธรรมอันกั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี 5 อย่าง[11] ได้แก่

1.พอใจรักใคร่อารมณ์ที่ชอบใจ มีรูป เป็นต้น เรียกกามฉันทะ

2.ปองร้ายผู้อื่น เรียกพยาบาท

3.ความที่จิตหดหู่และเคลิบเคลิ้ม เรียกถีนมิทธะ

4.ฟุ้งซ่านและรำคาญ เรียกอุทธัจจะกุกกุจจะ

5.ลังเลไม่ตกลงได้ เรียกวิจิกิจฉา

จนถึงระงับกิเลสอย่างละเอียดคือสังโยชน์ 10 [12]แปลว่า กิเลสอันผูกใจสัตว์,ธรรมที่มัดสัตว์ไว้กับทุกข์หรือผูกไว้กับผล[13] ได้แก่

ก.โอรัมภาคิยสังโยชน์ 5 คือ สังโยชน์เบื้องต่ำ เป็นอย่างหยาบ เป็นไปในภพอันต่ำ

1.สักกายทิฏฐิ คือ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน เช่น เห็นรูป เห็นเวทนา เห็นวิญญาณ เป็นต้น

2.วิจิกิจฉา คือ ความสงสัย ความลังเล ไม่แน่ใจ

3.สีลัพพตปรามาส คือ ความถือมั่นสีลพรต โดยสักว่าทำตาม ๆ กันไปอย่างงมงาย เห็นว่าจะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้เพียงด้วยศีลและวัตร

4.กามราคะ คือ ความกำหนัดในกาม,ความติดใจในกามคุณ

---

[7] พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนฺทโก ป.ธ.9), **อธิบายธรรมวิภาค ประเฉทที่ 1 สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี,** พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 328.

[8] เรื่องเดียวกัน หน้า 58.

[9] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า 110.

[10] ช.ไมตรีจิต, **คู่มือธรรมวิภาค น.ธ.ตรี**, หน้า 40-41.

[11] องฺ.ปญฺจก. (บาลี) 22/72.

[12] สำ.ม. (บาลี) 19/90.

[13] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า 289- 290.

5.ปฏิฆะ คือ ความกระทบกระทั่งในใจ,ความหงุดหงิดขัดเคือง

ข.อุทธัมภาคิยสังโยชน์ 5 คือ สังโยชน์เบื้องสูง เป็นอย่างละเอียด เป็นไปแม้ในภพอันสูง

6.รูปราคะ คือ ความติดใจในอารมณ์แห่งรูปฌาน หรือในรูปธรรมอันประณีต,ความปรารถนาในรูปภพ

7.อรูปราคะ คือ ความติดใจในอารมณ์แห่งอรูปฌาน หรือในอรูปธรรม,ความปรารถนาในอรูปภพ

8.มานะ คือ ความสำคัญตน คือ ถือตนเป็นนั่นเป็นนี่

9.อุทธัจจะ คือ ความฟุ้งซ่าน

10.อวิชชา คือ ความไม่รู้จริง,ความหลง

การนั่งสมาธิ ทำให้ร่างกายมีสภาวะเหมือนก่อนจะหลับแต่ไม่ได้หลับ มีสติรู้ตัวอยู่เสมอ และทำให้จิตใจสดชื่นแจ่มใส สมาธิยังช่วยขจัดความขัดแย้งในจิตใจ ทำให้ใจอยู่นิ่งท่ามกลางความสับสนว่าจะเอาอย่างไรดี เมื่ออยู่นิ่งแล้วจะเข้าใจสถานการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ ได้ดีขึ้น ยอมรับมันด้วยความสงบและมีความสุขมากขึ้น และเป็นเหตุที่ทำให้แพทย์แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เข้าใจว่าทำไมมนุษย์จึงนั่งสมาธิเป็นประจำและสม่ำเสมอมากขึ้น เพราะผลการทดลองทางวิทยาศาสตร์ จากการสแกนคลื่นสมองพบว่า สมองจะมีระบบปิดกั้นเรื่องราวต่าง ๆ ไม่ให้เข้ามาและไม่ส่งเรื่องเข้าไปย่อยในส่วนลึกของเนื้อสมองอย่างเคย แต่ทำให้ระบบลิมบิค ซึ่งเป็นส่วนควบคุมด้านอารมณ์และความจำดีขึ้น ทำให้อัตราการเต้นของหัวใจ ลมหายใจและการเผาผลาญในร่างกายเป็นปกติ สมาธิช่วยทำให้ร่างกายสร้างภูมิคุ้มกันโรคได้มากขึ้น สามารถรักษาโรคร้ายแรง เรื้อรัง เช่น โรคหัวใจ เอดส์ มะเร็ง ความดันโลหิตสูง โรคใจสั่น คนไข้โรคมะเร็ง เอดส์ และเจ็บปวดเรื้อรัง 14,000 คน ไม่ต้องกินยาแก้ปวด สมาธิยังรักษาจิตใจที่ปั่นป่วน กดดัน สมาธิสั้น วุ่นวาย ไม่อยู่นิ่งอีกด้วย นอกจากนี้พลังของสมาธิยังสามารถรักษาคนไข้ที่เป็นโรคผิวหนังอักเสบร้อนแดง ให้มีผิวใสขึ้นเป็น 4 เท่าของผู้ที่ไม่ได้นั่งสมาธิ นักเขียนที่เคยกินยาแก้เครียดมาเกือบตลอดชีวิตเมื่อนั่งสมาธิ ก็ไม่จำเป็นต้องพึ่งยาอีกต่อไป ผู้กำกับการแสดง และดาราภาพยนตร์ฮอลลีวู้ด ก็นั่งสมาธิ ทำให้ลดความกดดันจากอาชีพและความเป็นคนดังมีชื่อเสียง และทำให้มีความสุขมากขึ้น รู้ตัวมากขึ้น มองเห็นสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น พัฒนาบุคลิกภาพให้สง่างามและดูมีอำนาจมากขึ้น มองเห็นตัวเองได้มากขึ้น และรู้ว่าควรแก้ไขข้อบกพร่องของตัวเองได้อย่างไร เพียงแต่นั่งเงียบและทำให้จิตใจสงบเท่านั้น นักการเมืองที่มีชื่อเสียง เช่น ฮิลลารี คลินตัน พูดถึงสมาธิ อัล กอร์ นั่งสมาธิและแนะนำให้ทุกคนนั่งสมาธิด้วย[14]

อย่างไรก็ตาม ความสุขภายในเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในระดับจิตใจและปัญญา ไม่ได้เกิดขึ้นกับปัจจัยภายนอกโดยตรง เช่น ความสุขจากการมีอิสรภาพจากการถูกครอบงำและการถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้าภายนอก ความสุขจากความภาคภูมิใจในสิ่งที่มีอยู่สามารถชนะใจตนเองให้ทำแต่ความดี ละเว้นความชั่ว ความสุขจากการเข้าถึงหลักศาสนา(ศีล) การเข้าถึงธรรมะ ยึดถือคุณธรรม ปฏิบัติตามหลักศาสนา ความสุขจากความสงบ

[14] ไทมส์ ฉบับวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ.2546 อ้างใน **ชมรมสื่อสร้างสรรค์:3** , ผ่อนคลายใจให้ชุ่มเย็นด้วยสมาธิ, 2548, หน้า 7-8.

(สมาธิ) ความสุขจากความไม่ยึดมั่น ความไม่ยึดติดในตัวตนและวัตถุ เข้าใจความไม่เที่ยงแท้ของชีวิตและโลก (ปัญญา)[15] เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ปรานถนาของบุคคลทั่วไป

นอกจากนี้ การทำความดียังรวมถึงการปฏิบัติในบุญกิริยาวัตถุอีก 7 ข้อที่เหลือได้แก่ อปจายนมัย (บุญสำเร็จด้วยการอ่อนน้อมถ่อมตน) ไวยาวัจจมัย (บุญสำเร็จด้วยการขวนขวายในกิจที่ชอบ) ปัตติทานมัย (บุญสำเร็จด้วยการให้ผู้อื่นมาร่วมทำบุญกับเรา) ปัตตานุโมทนามัย (การอนุโมทนาส่วนบุญ) ธรรมสวนมัย (บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม) ธรรมเทศนามัย (บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม) และทิฏฐุชุกรรม (การทำความเห็นให้ถูกต้อง เหมาะสม) เมื่อกล่าวในภาพรวม จะเห็นได้ว่า การทำความดีทั้งปวงนี้ จะก่อให้เกิดความสุขและความเจริญทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นทุกเมื่อ

ดนตรี

ดนตรีที่กล่าวถึงขอแยกไว้ให้เข้าใจ 2 ประการ นั่นคือ ดนตรีที่มีความหมายเฉพาะเสียงที่เกี่ยวเนื่องด้วยเครื่องดนตรีประเภทดีด สี ตี และเป่า โดยทั่วไปเสียงดนตรีที่เป็นจังหวะทำนองทั่วไป และอีกประการหนึ่งดนตรียังหมายถึงที่เป็นเสียงอันเกิดขึ้นจากธรรมชาติ เช่น เสียงไก่ขัน น้ำตก นกร้อง เสียงสวดมนต์ คนร้องเพลง ลมพัด เป็นต้น ทั้งสองประการล้วนเป็นเสียงดนตรีที่ได้รับฟังด้วยหูจะส่งผ่านให้เกิดสุนทรีย์ทางอารมณ์และจิตใจให้รู้สึกผ่อนคลาย ส่งผลทำให้ความเครียดลดลง ดนตรีจึงเป็นเสมือนสิ่งสำคัญส่วนหนึ่งของชีวิตซึ่งสอดคล้องกับบทประพันธ์ในเรื่องเวนิสวานิช ที่ว่ารัชกาลที่ 6 ทรงแปล ความว่า “ ชนใดไม่มีดนตรีกาล ในสันดานเป็นคนชอบกลนัก” กล่าวคือ ดนตรีมิใช่มีเพื่อนำความสุข ความสุนทรีย์ในอารมณ์มาสู่ผู้เล่นและผู้ฟัง หรือทำให้เกิดความเพลิดเพลิน ไพเราะเสนาะหูเท่านั้น ดนตรียังให้อะไรมากกว่าที่คิด จากบทคามสุขภาพ-ดนตรี บำบัดใจ[16] ได้กล่าวถึง ดนตรีบำบัด (music therapy) คือ การใช้กิจกรรมทางดนตรี ไม่ว่าจะเป็นการฟังหรือเล่นดนตรี การร้องเพลง แต่งเพลง เพื่อบำบัดความเจ็บป่วย ฟื้นฟูสภาพร่างกาย อารมณ์ และสติปัญญา ดนตรีบำบัดมักใช้ในโรงพยาบาลศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพ โรงเรียน สถานเลี้ยงดู หรือแม้กระทั่งในที่พักอาศัย ในโรงพยาบาลมีคำกล่าวว่า ดนตรีเป็น "mind medicine" ดนตรีใช้เป็นเครื่องมือในการรักษามานานหลายศตวรรษ ธรรมชาติของดนตรีที่ไร้พรมแดน มีได้หลากหลายรูปแบบทำให้เข้ากับคนได้อย่างไม่จำกัดเพศ วัย เชื้อชาติและศาสนา ดนตรีช่วยในการรักษาปัญหาทางร่างกายและจิตใจ ไม่ว่าท่านจะฟังดนตรีประเภทใด ลูกทุ่งลูกกรุง หรือดนตรีคลาสสิก (classical music) ดนตรีกระตุ้นสมองเกือบทุกส่วนเช่น ส่วน auditory (การได้ยิน), motor cortex (เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของแขน ขา ใบหน้า) limbic system (อารมณ์ จิตใจ การตระหนักรู้ ความเข้าใจและความจำ)

จากการวิจัย พบว่า ผู้ป่วยก่อนเข้ารับการผ่าตัด เมื่อได้ฟังดนตรีจะช่วยลดความเครียดและความวิตกกังวล ระดับของ cortisol ซึ่งเป็นฮอร์โมนที่เกี่ยวข้องกับความเครียดลดลงมากกว่าการใช้ยา การเรียน

---

[15] Glem H. Mullin, **The Fourteen Dalai Lama: A Sacred Legacy of Reincarnation,** (Delhi: India. Jaico Publishing House, 2009), pp.503-507.

[16] บทความสุขภาพ-ดนตรี บำบัดใจ [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.thaihealth.or, [25 มกราคม 2563].

เปียโนควบคู่ไปกับการทำกายภาพบำบัด ช่วยให้ผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองที่มีอาการอัมพาตที่แขนซีกซ้ายหรือซีกขวาเพียงซีกเดียว สามารถเคลื่อนไหวร่างกายชนิดที่ต้องอาศัยทักษะอย่างละเอียดได้ดีกว่าและมากกว่าผู้ที่ทำกายภาพบำบัดเพียงอย่างเดียว อย่างมีนัยสำคัญ ผลการวิจัยยังพบด้วยว่าการฟังดนตรี ช่วยลดอาการปวดแบบเรื้อรังได้ถึงร้อยละ 21 และลดภาวะซึมเศร้าได้ถึงร้อยละ 25 นอกจากนี้ยังช่วยให้อารมณ์สงบและช่วยบำบัดอาการนอนไม่หลับ ดนตรีบำบัดช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับบุคลิกภาพ เช่น ช่วยเพิ่มความมั่นใจและการกล้าแสดงออก เด็กที่มีปัญหาด้านการพูดอาจใช้ดนตรีกระตุ้นให้เด็กสามารถพูดและฟังได้ดีขึ้น ช่วยเด็กให้เรียนรู้ในการฝึกควบคุมอารมณ์ของตนเองช่วยให้เกิดจินตนาการและการฝึกคิดวิเคราะห์ พัฒนาทักษะการเคลื่อนไหวการทำงานสอดประสานกันของอวัยวะส่วนต่าง ๆ เช่น ตาและมือ และยังช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดของกล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ การฝึกหัดเล่นดนตรีอย่างสม่ำเสมอช่วยให้เกิดระเบียบวินัย เกิดความความมานะพยายามและความอดทนซึ่งจะนำไปสู่ผลสำเร็จ คือสามารถเล่นดนตรีที่ต้องการได้ แม้ว่าการใช้ดนตรีบำบัดส่วนใหญ่จะให้ผลลัพธ์ที่ดี แต่ไม่ควรใช้ดนตรีบำบัดเพียงอย่างเดียวในการรักษาในรายที่มีอาการค่อนข้างรุนแรง การรักษารูปแบบอื่น ๆ เช่นการใช้ยา การทำกายภาพบำบัดหรือจิตบำบัดก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน การใช้ดนตรีบำบัดจะให้ผลดีมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับความชอบดนตรีและสภาวะทางร่างกายและจิตใจของแต่ละบุคคล ซึ่งมีความแตกต่างกันทำให้การตอบสนองต่อการใช้ดนตรีบำบัดแตกต่างกันไปด้วย ดังนั้น การใช้นักดนตรีบำบัด (music therapist) ที่ผ่านการศึกษาด้านดนตรีบำบัด จึงมีความสำคัญ นักดนตรีบำบัดจะต้องพิจารณาถึงความชอบทางดนตรีประสบการณ์ทางดนตรี สภาวะแวดล้อมและสภาพทางร่างกายและจิตใจของผู้รับการบำบัดประกอบการรักษา เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงและยั่งยืน วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ของมหาวิทยาลัยมหิดล มีการเปิดสอนในสาขาดนตรีบำบัดซึ่งนอกจากการเรียนการสอนแล้ว ยังมีการจัดกิจกรรมดนตรีและดนตรีบำบัด นอกสถานที่ เช่น ที่โรงพยาบาลศิริราชและสถาบันสิรินธรเพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์แห่งชาติ มีการจัดอบรมระยะสั้นทางด้านดนตรีบำบัดให้แก่กลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่สนใจ ดนตรีมิได้มีประโยชน์ต่อผู้ที่มีปัญหาหรือมีโรคภัยทางร่างกายและจิตใจเท่านั้น คนปกติก็สามารถใช้ดนตรีเพื่อความเพลิดเพลินเจริญใจ ผ่อนคลายความเครียดจากการทำงานหรือการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน ซึ่งปัจจุบันสามารถหาฟังได้ง่าย ๆ ตามวิทยุหรือทีวี ใน website ของ You Tube ก็มีดนตรีที่ช่วยผ่อนคลาย(relaxing music) ดนตรีที่ช่วยในการทำสมาธิ (meditation music) หรือดนตรีที่ช่วยให้หลับ (sleeping music) ให้เลือกตามความชอบใจอยู่มากมาย ซึ่งสอดคล้องกับการนวดและดนตรีบำบัดช่วยรักษาสมองเสื่อมดีกว่ายา[17]เรื่องโรคสมองเสื่อมดูเหมือนจะหมดยารักษาแต่ก็ยังไม่หมดหวัง เพราะงานวิจัยองค์ความรู้กาชิง (Li Ka Shing Knowledge Institute) โรงพยาบาลเซนต์ไมเคิล แคนาดา บอกว่าการนวด ดนตรีบำบัด และการรักษาด้วยวิธีอื่น ๆ ส่งผลต่อการรักษากลุ่มอาการสมองเสื่อม เช่น ก้าวร้าวและสับสนกระวนกระวาย ยาที่ใช้รักษาอาการในกลุ่มโรคสมองเสื่อม เช่น อาการก้าวร้าว และสับสนกระวนกระวาย มีจำนวนมากที่ส่งผลข้างเคียง เช่น เพิ่มความเสี่ยงให้ผู้ป่วยหกล้มและกระดูกแตกหัก ปัจจุบันจึงมี

[17] กองบรรณาธิการ, “การนวดและดนตรีบำบัดช่วยรักษาสมองเสื่อมดีกว่ายา”, **วารสาร ธรรมลีลา**, ปีที่ 20 ฉบับที่ 229 มกราคม 2563, หน้า 57.

การศึกษาที่ช่วยให้ผู้ป่วยและผู้ดูแลมีทางเลือกอื่น ๆก่อนจะต้องใช้ยา จากการสุ่มงานศึกษา 163 ชิ้น ที่เกี่ยวข้องกับการรักษาอาการก้าวร้าว และสับสนกระวนกระวายในผู้ป่วยโรคสมองเสื่อมวัยผู้ใหญ่ เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลที่ได้จากการรักษา ระหว่างการรักษาด้วยยาและการรักษาโดยไม่ใช้ยา พบว่า มีการรักษาโดยไม่ใช้ยา 3 วิธี ได้แก่ การนวดบำบัด ดนตรีบำบัด และการดูแลแบบสหสาขาวิชาชีพ มีประสิทธิภาพทางการแพทย์ในการักษาอาการก้าวร้าวและกระสับกระสนกระวนกระวาย การดูแลแบบสหวิชาชีพ เป็นการพัฒนาแผนการดูแล โดยผู้ให้บริการด้านสุขภาพมากกว่าหนึ่งหน่วยงาน เช่น ทั้งแพทย์และพยาบาล การนวดและสัมผัสบำบัด ได้แก่ การักษาด้วยการนวด กดจุด และการรักษาด้วยการสัมผัส ส่วนดนตรีบำบัด ได้แก่ การฟังดนตรี เล่นดนตรี เต้นรำ หรือขยับตัวไปตามเสียงดนตรีแต่จะให้ผลดีเมื่อใช้ร่วมกับการนวดและสัมผัสบำบัดเท่านั้น

ดังนั้น ดนตรีจึงมีประโยชน์ในมิติที่หลากหลาย ทั้งอารมณ์ จิตใจและต่อสุขภาพอีกด้วย เพียงแค่เราจะต้องเลือกสรรดนตรีที่มีความเหมาะสมกับการดำเนินชีวิตประจำวันและสภาพแวดล้อมและว่าควรฟังช่วงไหนบ้างตามความเหมาะสม

กีฬา

กีฬานั้นเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่สำคัญเป็นสมดุลของชีวิต รวมถึงการออกกำลังกายทุกชนิดด้วย วัตถุประสงค์หลักที่สำคัญคือการทำให้ร่างกายแข็งแรง สามารถสร้างภูมิต้านทานโรคภัยไข้เจ็บได้อีกอย่างหนึ่ง การเล่นกีฬาสมัครเล่นหรือกีฬาอาชีพก็ตาม นอกจากจะสร้างความแข็งแรงให้แก่ร่างกายโดยตรงแล้ว กีฬาหลายชนิดยังสร้างความเข้มแข็งให้กับจิตใจ เพราะเป็นการฝึกฝนความอดทนและทำให้เกิดสมาธิอีกด้วย

กีฬาแทบทุกชนิดมีลักษณะที่ทราบกันเป็นอย่างดีนั่นคือช่วยสร้างพลังความสมัครสมานสามัคคีโดยใช้กีฬาเป็นสื่อกลางไม่ว่าในอดีตหรือปัจจุบันก็ตาม จึงมีการแข่งขันกีฬาในประเภทต่าง ๆ และระดับต่าง ๆ จนถึงระดับโลกเลยทีเดียว การเลือกกีฬาที่ตนเองชอบและถนัดจึงเป็นส่วนสำคัญในการออกกำลังกายในชีวิตประจำวัน มีผู้เชี่ยวชาญได้กล่าวว่า การออกกำลังกายนอกจากจะทำให้ร่างกายแข็งแรง เผาผลาญไขมันและช่วยให้รู้สึกผ่อนคลาย เป็นต้นแล้ว กีฬายังช่วยให้มีชีวิตชีวา เพราะมีการกระตุ้นระบบกล้ามเนื้อ การหมุนเวียนของโลหิต และการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ อย่างเป็นระบบอีกด้วย เพียงแต่ว่าจะต้องไม่ให้หักโหมจนเกินไป เพราะจะทำให้ร่างกายได้รับบาดเจ็บหรือมีผลข้างเคียงจากการเล่นกีฬาหรือการออกกำลังกายนั้น ๆ

กีฬาและการออกกำลังกายที่เหมาะสมกับสภาพร่างกายของตนเองดังกล่าวข้างต้นแล้วเป็นการออกแรงเคลื่อนไหวด้วยการใช้พลังงานทางร่างกายอื่น ๆ ก็นับเข้ากับเรื่องออกกำลังกายด้วยเช่นกัน เช่น การกวาดใบไม้ ทำความสะอาดที่อยู่อาศัย การปัดกวาดเช็ดถูในสถานที่ทำงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันล้วนแล้วแต่สงเคราะห์เป็นการออกกำลังกายด้วย เช่น การปลูกผักผลไม้ การรดน้ำพรวนดิน ดายหญ้า ตกแต่งต้นไม้ใบหญ้า เป็นต้น อันเป็นกิจกรรมที่เนื่องด้วยกาย จะส่งผลให้ร่างกายมีการเคลื่อนไหวไปมาทำให้เรามีร่างกายแข็งแรง กีฬาจึงนับว่าเป็นการสร้างสมดุลชีวิตที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ดังคำกล่าวที่ว่า “กีฬาเป็นยาวิเศษ”

วิชาการ

งานวิชาการนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญมากและเป็นภาระที่ยิ่งใหญ่สำหรับชีวิตทุกคน ที่กล่าวเช่นนี้เพราะอยากให้มองประเด็นนี้ให้ครอบคลุมออกเป็น 3 ประการ ได้แก่ 1.การเรียนหนังสือ 2.การประกอบอาชีพ 3.การทำกิจกรรมเพื่อสังคม อธิบายให้เข้าใจพอสังเขปดังนี้

1.การเรียนหนังสือ เป็นการสร้างองค์ความรู้และทักษะเบื้องต้นที่ควบคู่กับมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย จะเห็นได้ว่า การศึกษาหาความรู้เริ่มตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงอุดมศึกษาเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของมนุษย์ไปโดยปริยาย สังคมและโลกจึงใช้การศึกษาเป็นมาตรฐานหรือเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จ ความภาคภูมิใจ และชื่อเสียงอย่างหนึ่งของคนเราด้วยนั่นเอง ยิ่งโลกมีการแข่งขันกันทุกมิติ การศึกษายิ่งต้องมีการตื่นตัวและเรียนรู้ให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างไม่มีที่สิ้นสุดไปโดยอัตโนมัติ

2.การประกอบอาชีพต่าง ๆ นับเข้าด้วยกับงานวิชาการ เพราะเป็นการต่อยอดองค์ความรู้สู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมอันมีผลงานในเชิงประจักษ์และค่าตอบแทนที่เป็นเงินทอง จะเรียกว่าเป็นเงินเดือน ค่าจ้าง ค่าตอบแทน ผลกำไรหรืออื่น ๆ ก็สงเคราะห์เข้าในสิ่งที่เรียกว่าวิชาการแทบทั้งสิ้น ลักษณะของงานวิชาการและการประกอบอาชีพแทบทุกเรื่องมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือความรับผิดชอบสูงและมีความเครียดแฝงอยู่เสมอ ๆ ไม่ว่าจะประกอบอาชีพใดก็ตามมักจะพบเจอปัญหาและอุปสรรคมากบ้างน้อยบ้างตามสถานการณ์ เช่น ชาวไร่ชาวนาต้องประสบกับปัญหาสารพัดในการปลูก หว่าน ดูแลรักษาหาน้ำมาหล่อเลี้ยง การเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร การจำหน่ายให้ได้ราคาสูง เป็นต้น การทำงานเพื่อหาเงินเลี้ยงตนเอง ใช้หนี้สินต่าง ๆ และครอบครัวเพื่อสร้างความมั่นคงบางครั้งต้องเดิมพันด้วยชีวิต จำเป็นจะต้องอาศัยความขยันหมั่นเพียรและความตั้งใจอย่างสูง ท่ามกลางการแข่งขันและสถานการณ์ที่ตึงเครียดในระบบการบริหารจัดการที่ถูกกำหนดไว้ในงานแต่ละอย่าง ในการทำงานหรือประกอบอาชีพนี้จำเป็นจะต้องแสวงหาวิธีการหรือองค์ความรู้อยู่ตลอดเวลาเพื่อให้สามารถปรับตัวและปรับใจให้เข้ากับงานและเพื่อนร่วมงานได้อย่างเหมาะสม

3.การทำกิจกรรมเพื่อสังคมก็เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่ง ในฐานะที่เราเป็นสมาชิกของสังคมจะต้องมีความตระหนักอยู่เสมอว่า สังคมจะอยู่ได้อย่างเข้มแข็งและมั่นคงนั้น จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและความเสียสละของสมาชิกในสังคมในการขับเคลื่อน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ สังคมจะเป็นอย่างไรไม่สนใจใยดี เช่นนี้จะทำให้เกิดความเห็นแก่ตัว กลัวลำบาก สังคมนั้น ๆ ก็จะอ่อนแอไปโดยปริยาย ฉะนั้น การทำหน้าที่ที่เราสามารถพอทำได้ไม่เหลือบ่ากว่าแรงลักษณะจิตอาสา เพื่อเป็นการสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อสังคมนั้นจึงสมควรได้รับการสรรเสริญและชื่นชมเป็นยิ่งนัก ถึงแม้การทำหน้าที่นั้นไม่ได้มีผลตอบแทนที่เป็นวัตถุสิ่งของ เงินทอง เกียรติบัตร โล่เชิดชูเกียรติและสัญลักษณ์ใด ๆ ที่สังคมสมมติกันขึ้นก็ไม่สำคัญเท่ากับการทำความดีที่เบิกบานในจิตใจตนเอง

บทสรุป

สมดุลชีวิตทั้ง 4 ประการ ดังกล่าวข้างต้นนั้น นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะเป็นเครื่องประคับประคองให้การดำเนินชีวิตมีหลักฐานมั่นคงและสอดคล้องกับทางสายกลาง คือ ความพอดีพอเหมาะ ไม่หมกมุ่นอย่างใด

อย่างหนึ่งจนเกินไปหรือเอนเอียงไปในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่จะอาจทำให้ชีวิตสับสน ที่สำคัญนั้นเป็นการผสมผสานกันอย่างลงตัวทั้งคดีโลกและคดีธรรม กล่าวคือ คดีโลกนั้นให้ชีวิตมีหลักการและสีสันด้วยการดนตรี กีฬา และวิชาการ ส่วนคดีธรรมนั้นให้ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า และความหมายด้วยการทำความดีด้วยการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ดังบทประพันธ์ที่ว่า

ถ้าหมกมุ่นสิ่งใดใจเป็นทุกข์ ถ้าไม่ลุกหนีไปใจขื่นขม
ชีวิตนั้นจะลำเค็ญแสนเศร้าตรม อกระทมว้าวุ่นหมุนเวียนไป
ทางสายกลางหนทางที่เหมาะสม พุทธโคดมตรัสแสดงแถลงไข
ไม่ย่อหย่อนหรือเคร่งตึงจนเกินไป ทุกอย่างไซร้ให้พอดีมีหลักการ
แต่ละวันของชีวิตคิดให้ถูก หาทางปลูกสร้างปัญญาพาสืบสาน
บุญรีบสร้างอย่ารีรอพอประมาณ วันคืนผ่านไม่เสียดายในชีวี
เมื่อใดว่างฟัง**ดนตรี**ที่ไพเราะ ให้พอเหมาะครื้นเครงมนต์เพลงปี่
เสียงเสนาะจับใจในทันที นำชีวิให้ห่างทุกข์สุขเถิดเทิง
อีก**กีฬา**ที่ถนัดฝึกหัดไว้ แกร่งใจกายมั่นคงใช่หลงเหลิง
เลือดไหลพล่านไขมันแยกแตกกระเจิง ร้อนดั่งเพลิงแต่คุ้มค่าพาสุขกาย
อีกประการงานสำคัญหมั่นเตือนจิต **วิชาการ**งานชีวิตคิดมั่นหมาย
ทั้งการเรียนการทำงานมีมากมาย เป็นจุดหมายในชีวิตคิดพูดทำ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า สมดุลชีวิต คือการทำความดี ดนตรี กีฬา และวิชาการจะเป็นแนวทางปฏิบัติที่สำคัญที่สุดของชีวิต เพราะถ้าบุคคลปฏิบัติได้ครบถ้วนย่อมนำตนให้พบความสุขและความสำเร็จอย่างยอดเยี่ยม เป็นชีวิตที่ลงตัว อีกทั้งจะได้เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุคคลอื่นได้เจริญรอยตาม ถึงแม้สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและเทคโนลยีสารสนเทศจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม

บรรณานุกรม

กองบรรณาธิการ.การนวดและดนตรีบำบัดช่วยรักษาสมองเสื่อมดีกว่ายา. **วารสาร ธรรมลีลา**, ปีที่ 20 ฉบับที่ 2. 29 มกราคม 2563.

ช.ไมตรีจิต. **คู่มือธรรมวิภาค น.ธ.ตรี**. กรุงเทพมหานคร : โรงเรียนเลี่ยงเซียงจงเจริญ, ม.ป.ป.

ไทมส์ ฉบับวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ.2546 อ้างใน **ชมรมสื่อสร้างสรรค์: 3** , ผ่อนคลายใจให้ชุ่มเย็นด้วยสมาธิ,2548.

บทความสุขภาพ-ดนตรี บำบัดใจ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.thaihealth.or. [25 มกราคม 2563].

พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนฺทโก ป.ธ.9). **อธิบายธรรมวิภาค ประเฉทที่ 1 สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี.** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2549.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.

._____. **จัดระเบียบสังคมตามคตินิยมแห่งสังฆะ**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

รวีโรจน์ ศรีคำภา. **พุทธธรรมนำชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558.

Glem H. Mullin. **The Fourteen Dalai Lama: A Sacred Legacy of Reincarnation.** Delhi: India.Jaico Publishing House, 2009.

รูปแบบการบริหารจัดการขยะตามบริบทของโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ S.W.Model

The Model of Waste Management in the Context of the Participatory School Using S.W. Model

อริศรา สะสม
โรงเรียนศรีสวัสดิ์วิทยาคารจังหวัดน่าน

บทคัดย่อ

วิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการขยะตามบริบทของโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ S.W.Model เป็นการดำเนินการบริหารจัดการ เปิดโอกาสให้ ครู นักเรียนผู้ปกครองนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานคณะกรรมการที่ปรึกษา เครือข่ายการศึกษาและชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษาทุกขั้นตอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ โดยนำวงจรคุณภาพ PDCA ของเดมมิ่ง (Deming Cycle) มาควบคุมการดำเนินงานภายใต้รูปแบบอีกระดับหนึ่ง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของบุคลากรในการปฏิบัติงาน และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆ ได้ดียิ่งขึ้นประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. STP (SRISAWAT Thinking Participation)
2. SIP (SRISAWAT Implementing Participation)
3. SEP (SRISAWAT Evaluation Participation)
4. SBP (SRISAWAT Benefits Participation)

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นทำให้ครูนักเรียนบุคลากรทางการศึกษาครอบครัวและผู้ประกอบการภายในโรงเรียนมีความรู้ความเข้าใจและมีส่วนร่วมในการดำเนินการเกี่ยวกับการลดปริมาณขยะ การคัดแยกขยะจากต้นทางและการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ ทำให้ขยะประเภทต่าง ๆ นำไปใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น จำนวนขยะที่นำไปทิ้งลดลง และมีฐานการเรียนรู้คัดแยกขยะในโรงเรียนและบูรณาการไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน

คำสำคัญ : การบริหารจัดการขยะ, การลดปริมาณขยะ, การนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์

Abstract

Best practice of the model of waste management in the context of the participatory school using S.W. Model. It is an administrative operation, providing opportunities for teachers, students' parents and students. Basic Education Committee, Advisory Board Education and Community Network take part in school management at every step to ensure efficiency by using the Deming Cycle PDCA quality circuit to control

operations under another level in order to increase the efficiency of the personnel in the operation and solving problems that occur in various fields better. Consists of 4 steps as follows:

1. STP (SRISAWAT Thinking Participation)
2. SIP (SRISAWAT Implementing Participation)
3. SEP (SRISAWAT Evaluation Participation)
4. SBP (SRISAWAT Benefits Participation)

The results ware occurred with teachers, students, educational personnel, families and entrepreneurs within the school to have knowledge, understanding and participation about waste reduction, waste separation and recycling, resulting in the amount of different types of waste being more utilized, the amount of waste that is disposed is reduced, and there is a learning base to separating waste in schools and integrating them into the curriculum.

Keywords: Waste Management, Waste Reduction, Separating Waste in Schools

รูปแบบการบริหารจัดการขยะตามบริบทของโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ S.W.Model

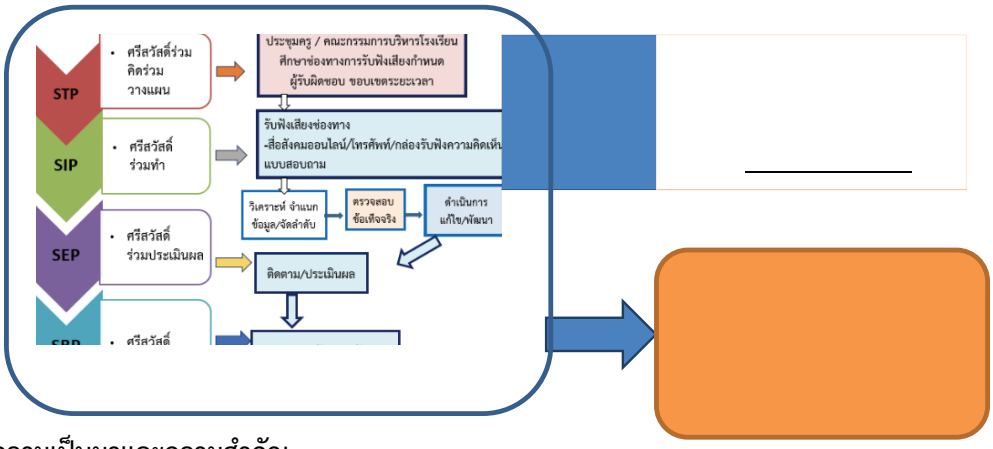

ความเป็นมาและความสำคัญ

1. การบริหารจัดการขยะของโรงเรียนศรีสวัสดิ์วิทยาคารจังหวัดน่านมีการจัดเตรียมถังขยะไว้สำหรับรองรับขยะตามจุดต่าง ๆ ภายในบริเวณโรงเรียน ในแต่ละวันจะมอบหมายหน้าที่ให้นักการภารโรงจัดเก็บถังรองรับขยะตามจุดต่างๆ มารวบรวมไว้ที่โรงขยะของโรงเรียน เพื่ออำนวยความสะดวกให้รถขยะของเทศบาลตำบลดู่ใต้ มาเก็บในช่วงเช้าทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์ เว้นวันหยุดเสาร์อาทิตย์ซึ่งปริมาณขยะของโรงเรียนในแต่ละวันมีปริมาณวันละ 1.5 ตัน (เดือนละ 30 ตัน) โดยทางโรงเรียนจะจ่ายค่าธรรมเนียมในการเก็บขนขยะให้แก่เทศบาลดู่ใต้เดือนละ 2,500บาท จากข้อมูลของเทศบาลตำบลดู่ใต้

2. ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นโรงเรียนศรีสวัสดิ์วิทยาคารจังหวัดน่านสามารถแบ่งปัญหาในการจัดการขยะในพื้นที่โรงเรียนศรีสวัสดิ์วิทยาคารจังหวัดน่านดังนี้

1) ปัญหาครู นักเรียน บุคลากรในโรงเรียนขาดจิตสำนึกในการบริหารจัดการขยะด้วยตนเอง แต่เดิมโรงเรียนศรีสวัสดิ์วิทยาคารจังหวัดน่านบริหารจัดการขยะในพื้นที่ของโรงเรียน โดยฝังกลบ การเผา และวิธีอื่นๆ ของในแต่ละวันซึ่งขยะที่นำมาทิ้งส่วนใหญ่จะเป็นขยะเปียก และขยะรีไซเคิลรองลงมาจะเป็นขยะทั่วไป และขยะอันตรายที่มีปริมาณน้อยที่สุด ต่อมาได้มีการบริหารจัดการขยะโดยได้รับความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคือเทศบาลตำบลดูใต้ ได้จัดรถบริการเก็บขยะตามชุมชนต่าง ๆ และขยะจากโรงเรียนศรีสวัสดิ์วิทยาคารจังหวัดน่านมาทิ้งในบ่อขยะของเทศบาลเมืองน่าน โดยมีอัตราค่าธรรมเนียมในการกำจัดกิโลกรัมละ 1.20 บาท จากข้อมูลปริมาณขยะที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียนในแต่ละวันที่มีปริมาณเฉลี่ยวันละ 1.5 ตัน เดือนละ 30 ตัน (การจัดเก็บสัปดาห์ละ 5 วัน) ส่งผลให้เทศบาลตำบลดูใต้ต้องรับภาระในค่าใช้จ่ายโดยเฉพาะค่าในการกำจัดขยะให้แก่เทศบาลเมืองน่านเฉลี่ยเดือนละ 36,000.- บาท (สามหมื่นหกพันบาท) ยังไม่รวมค่าต้นทุนจากค่าจ้างพนักงาน ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง และค่าสึกหรอของรถบรรทุกขยะในการซ่อมแซมและซ่อมบำรุงซึ่งขยะเหล่านี้หากมีการจัดการที่ต้นทางด้วยวิธีการคัดแยกขยะแต่ละประเภท และกระบวนในการจัดการขยะที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนสามารถลดปริมาณขยะทั่วไปลงได้อีกจำนวนมาก

2) ปัญหาขาดงบประมาณในการดำเนินงาน ในการประเมินผลการมีส่วนร่วมของนักเรียนและผู้เกี่ยวข้องต่างๆ เพื่อนำมาปรับปรุงและพัฒนาการ ดำเนินงานโรงเรียนปลอดขยะ โดยใช้แบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อโครงการ Srisawat Class Cleaning สอบถามผู้เกี่ยวข้องเพื่อทราบความคิดเห็นและความพึงพอใจของผู้ใช้บริการเพื่อนำผลการประเมินไปปรับปรุงพัฒนาโครงการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการต่อไป โดยสอบถามด้านสภาวะแวดล้อมด้านปัจจัยด้านกระบวนการและด้านผลผลิต สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจที่มีต่อโครงการ Srisawat Class Cleaning พิจารณาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจที่มีต่อโครงการ Srisawat Class Cleaning พิจารณาโดยภาพรวม

ข้อที่	รายการ	$\overline{X}$	SD	แปลความ
1	ด้านสภาวะแวดล้อม	3.74	0.04	มาก
2	ด้านปัจจัย	3.45	0.05	ปานกลาง
3	ด้านกระบวนการ	3.65	0.04	มาก
4	ด้านผลผลิต	3.63	0.02	มาก
	รวม	3.62	0.01	มาก

จากตารางที่ 1 แสดงข้อมูลของผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจที่มีต่อโครงการ Srisawat Class Cleaning พิจารณาโดยภาพรวมพบว่า มีระดับความพึงพอใจในระดับมาก คือด้านสภาวะแวดล้อม ค่าเฉลี่ย3.74 ด้านกระบวนการ มีค่าเฉลี่ย 3.65 ด้านผลผลิต มีค่าเฉลี่ย 3.63 และมีระดับความพึงพอใจในระดับ ปานกลาง คือด้านปัจจัย มีค่าเฉลี่ย 3.45 เมื่อพิจารณาภาพรวมทุกด้านมีระดับความพึงพอใจในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.62สำหรับด้านปัจจัย มีระดับความพึงพอใจในระดับ ปานกลางพบว่าการได้รับงบประมาณสนับสนุนยังไม่เพียงพอเนื่องจากงบประมาณส่วนมากต้องนำไปใช้ในการพัฒนางานวิชาการที่เป็นภารกิจของโรงเรียนโดยตรง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาการบริหารจัดการขยะตามบริบทของโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ S.W.Model
2. เพื่อให้ความรู้กับคณะครูนักเรียนบุคลากรทางการศึกษาครอบครัวและผู้ประกอบการภายในโรงเรียนให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการลดปริมาณขยะการคัดแยกขยะจากต้นทางและการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์
3. เพื่อลดปริมาณขยะภายในโรงเรียนโดยวิธีการโดยการคัดแยกขยะขยะอินทรีย์ขยะรีไซเคิลขยะอันตรายขยะทั่วไปไม่น้อยกว่าร้อยละ60ของปริมาณขยะที่เกิดขึ้นก่อนเริ่มดำเนินโครงการ

1. กระบวนการพัฒนาผลงาน

1) สภาพปัญหาก่อนการพัฒนา

สภาพปัญหาของโรงเรียน พบว่า โรงเรียนมีพื้นที่กว้างขวาง สภาพแวดล้อมอยู่ใกล้ชุมชน บรรยากาศสิ่งแวดล้อมและแหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียนขาดการพัฒนา สร้างสรรค์ให้มีคุณภาพ ประกอบกับภายในบริเวณโรงเรียน สถานที่ต่างๆ และห้องเรียน มีขยะจำนวนมากหลายชนิด เช่น ขวดพลาสติก แก้วพลาสติก ถุงพลาสติก เศษกระดาษ ใบไม้ กิ่งไม้แห้ง ขยะจากโรงอาหารและเศษอาหารต่างๆ ยังเป็นแหล่งสะสมเชื้อโรค นักเรียนบางกลุ่มมีพฤติกรรมทิ้งไม่ถูกที่ ไม่รับผิดชอบขยะของตนเอง เห็นได้จากมีขยะซุกซ่อนตามบริเวณต้นไม้ โต๊ะเก้าอี้ ที่นั่งและตามซอกมุมต่างๆ อีกทั้งโรงเรียนยังไม่มีระบบการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพ ทำให้มีปริมาณขยะเพิ่มขึ้นทุกวัน ซึ่งเป็นปัญหาต่อการกำจัดขยะของโรงเรียนและส่งผลต่อสภาพสิ่งแวดล้อมบรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียน

ขยะมูลฝอยภายในโรงเรียนส่วนใหญ่ประกอบด้วยขยะอินทรีย์ประเภทเศษอาหารกลางวัน, ใบไม้ กิ่งไม้ และขยะอินทรีย์จากครัวเรือนที่มีบ้านพักอยู่ภายในบริเวณโรงเรียนขยะรีไซเคิลประเภทกระดาษ ถุงพลาสติก ขวดน้ำพลาสติก เศษเหล็กโลหะต่างๆ และกล่องนม และขยะที่มีส่วนน้อยประกอบด้วยขยะทั่วไป และขยะอันตรายทางโรงเรียนจึงใช้วิธีในการสุ่มตรวจวัดปริมาณขยะจากขยะทั่วไปที่นำมาทิ้งก่อนที่ทางเทศบาลตำบล ดูใต้ มารับนำไปกำจัดยังบ่อขยะของเทศบาลเมืองน่าน จากการสุ่มตรวจคัดแยกขยะออก 4 ประเภท พบว่าจากปริมาณขยะในจำนวน 200 ลิตร สามารถหาค่าเฉลี่ยในสัดส่วนของปริมาณขยะแต่ละประเภทดังนี้

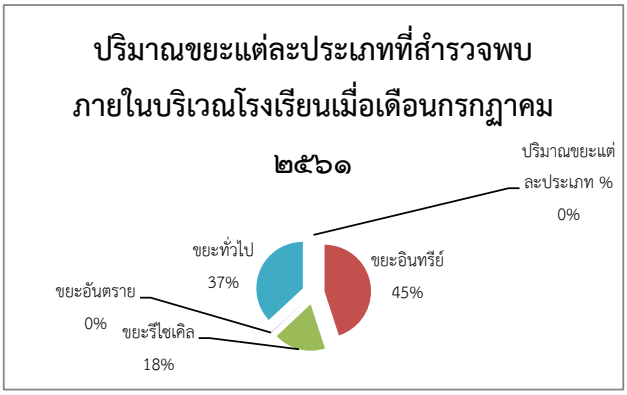

ภาพที่ 1 แผนภาพแสดงปริมาณขยะแต่ละประเภท

1. ขยะอินทรีย์ จำนวน 45 % (ประเภทที่พบได้แก่เศษผัก เปลือกผลไม้ ไม้เสียบลูกชิ้น เศษอาหาร ขนม และใบไม้)

2. ขยะรีไซเคิล จำนวน 18 % (ประเภทที่พบได้แก่กระดาษ ถุงพลาสติกขวดน้ำพลาสติก)

3. ขยะอันตราย จำนวน 0.1 % (ประเภทที่พบได้แก่หลอดไฟ, มือถือเก่า และถ่านไฟฉาย)

4. ขยะทั่วไป จำนวน 36.9 % (ประเภทที่พบได้แก่ซองพลาสติกใส่ขนมกระดาษเคลือบมัน กล่องโฟม กระดาษชำระ เศษผ้า นอกจากนี้ยังพบถุงพลาสติกที่เปื้อนเศษอาหารและบรรจุอาหารที่มีกลิ่นเน่า)

ซึ่งขยะเหล่านี้หากมีการจัดการที่ต้นทางด้วยวิธีการคัดแยกขยะแต่ละประเภท และกระบวนในการจัดการขยะที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนสามารถลดปริมาณขยะทั่วไปลงได้อีกจำนวนมาก (ข้อมูลจากโรงเรียนศรีสวัสดิ์วิทยาคารจังหวัดน่าน เดือน กรกฎาคม พ.ศ.2561)

2) การออกแบบนวัตกรรมเพื่อการพัฒนา

จากการศึกษาสภาพปัญหาการบริหารจัดการของสถานศึกษา จึงได้จัดทำกรอบแนวคิดในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยได้ใช้หลักทฤษฎีและหลักวิชาการที่เกี่ยวข้อง และนำวงจรคุณภาพ PDCA ของเดมมิ่ง (Deming Cycle) มาใช้ในการดำเนินการทั้งการขับเคลื่อนในภาพรวมและการขับเคลื่อนรูปแบบการบริหารจัดการ S.W.Model ดังนี้

1. ขั้นวางแผน (Plan)

1.1) ศึกษาการบริหารแบบมีส่วนร่วม[1]

1.1.1 การบริหารแบบมีส่วนร่วมหมายถึงการบริหารที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้เข้ามาส่วนคิดตัดสินใจร่วมวางแผนร่วมทำงานจึงก่อให้เกิดความรู้สึกผูกพัน

[1] ประสาร พรหมณา, **“การบริหารแบบมีส่วนร่วม”**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://trang.nfe.go.th/alltis16/ UserFiles/Pdf/wijaiman.pdf, [24 มีนาคม 2563].

ผูกมัดและตกลงใจร่วมกันในการบริหารโรงเรียนให้บรรลุเป้าหมายการบริหารแบบมีส่วนร่วมให้เกิดประโยชน์ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการระดมความคิดทำให้เกิดความคิดเห็นที่หลากหลายซึ่งดีกว่าการคิดและตัดสินใจเพียงคนเดียว

2. การมีส่วนร่วมในการบริหารเป็นการลดการต่อต้านและก่อให้เกิดการยอมรับมากขึ้น

3. การมีส่วนร่วมเปิดโอกาสให้มีการสื่อสารที่ดีสามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงานร่วมกันเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

4. การมีส่วนร่วมทำให้การตัดสินใจมีคุณภาพและทำให้มีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานมากขึ้นด้วย

1.1.2 รูปแบบการมีส่วนร่วม

1.รูปแบบคณะกรรมการเพื่อการปรึกษาหารือ (Consultine Management) ในการดำเนินงานปรึกษาหารือเพื่อช่วยตัดสินใจเช่นคณะกรรมการสถานศึกษากรรมการที่ปรึกษาเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมคิดร่วมตัดสินใจร่วมทำงานและร่วมภาคภูมิใจในความสำเร็จ

2.รูปแบบการร่วมเสนอแนะ (Suggestion System) เป็นรูปแบบหนึ่งของการมีส่วนร่วมโดยวิธีการจัดประชุมรับฟังข้อเสนอแนะ การเสนอแนะในแบบฟอร์มการเสนอแนะผ่านเทคโนโลยีเป็นต้น

3. รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยการทำงานเป็นกลุ่มเป็นทีม (Team Working) เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนร่วมคิดร่วมทำโดยใช้กระบวนการทำงานเป็นทีมหรือกลุ่มคุณภาพ

4. รูปแบบการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของธุรกิจหรือเป็นเจ้าของรับผิดชอบงานบริหารเช่นการร่วมลงทุน การใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมอาจผสมผสานโดยใช้หลายวิธีการในการทำงานขึ้นอยู่กับสภาพของงาน

1.2) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารองค์กร การบริหารการศึกษา ภาวะผู้นำ การสร้างแรงจูงใจ ทัศนคติ การทำงานเป็นทีม การมีส่วนร่วม ความพึงพอใจเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างรูปแบบการบริหารจัดการ และวิธีการดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จ[2]

2. ขั้นดำเนินการ (Do)

2.1) พัฒนาการดำเนินงานตามรูปแบบการบริหารจัดการขยะตามบริบทของโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ S.W.Model จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง นำวงจรคุณภาพ PDCA ของเดมมิ่ง (Deming Cycle) มาควบคุมการดำเนินงานภายใต้รูปแบบอีกระดับหนึ่ง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของบุคลากรในการปฏิบัติงาน และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆได้ดียิ่งขึ้น ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

2.1.1 STP (SRISAWAT Thinking Participation) = ศรีสวัสดิ์ฯ ร่วมคิด ร่วมวางแผน โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา มีการ SWOT ร่วมจัดลำดับ

[2] สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, **“คุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในสถานศึกษา”**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.gotoknow.org/posts/376184, [24มีนาคม 2563].

ความสำคัญของปัญหา ร่วมคิดเสนอแนวทางแก้ปัญหา ร่วมกำหนดความต้องการของชุมชน ร่วมตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ปัญหาที่เหมาะสม ร่วมเสนอโครงการ/แผนงาน/กิจกรรม

2.1.2 SIP (SRISAWAT Implementing Participation) = ศรีสวัสดิ์ฯ ร่วมทำ ให้ทุกภาคส่วนที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการศึกษา มีส่วนร่วมในงานด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ งานบริหารบุคคล และงานการบริหารทั่วไป โดยมีส่วนร่วมเกี่ยวกับร่วมแรงในการดำเนินงาน ร่วมใจหรือการสนับสนุนให้กำลังใจ ร่วมสนับสนุนทรัพยากร และร่วมบริหารงาน เช่น ระดมทรัพยากร จัดสรรทรัพยากร แก้ปัญหาและประสานงาน

2.1.3 SEP (SRISAWAT Evaluation Participation) = ศรีสวัสดิ์ฯ ร่วมประเมินผลโดยมีส่วนร่วมในเรื่องดังนี้ ติดตามความก้าวหน้า ความสำเร็จ สรุปผล รายงานผลการดำเนินงาน การบริหารงานในด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบริหารบุคคล และด้านบริหารทั่วไป

2.1.4 SBP (SRISAWAT Benefits Participation) = ศรีสวัสดิ์ฯร่วมรับผล ความสำเร็จของการทำงานแบบมีส่วนร่วมที่ยั่งยืนนั้น ทุกฝ่ายต้องได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเกิดความภาคภูมิใจในกระบวนการมีส่วนร่วมและผลงานที่เกิดขึ้น ต้องส่งผลไปถึงนักเรียนสถานศึกษาและชุมชน

2.2) นำรูปแบบการบริหารจัดการขยะตามบริบทของโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ S.W.Model เสนอในที่ประชุมของคณะกรรมการบริหารโรงเรียนศรีสวัสดิ์วิทยาคารจังหวัดน่าน เพื่อขออนุมัติจากผู้อำนวยการสถานศึกษาให้ดำเนินการ

2.3) ทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการขยะตามบริบทของโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ S.W.Model กับนักเรียนและบุคลากร โดยขับเคลื่อนไปพร้อมกับการปฏิบัติงานตามภารกิจและนโยบายของโรงเรียนศรีสวัสดิ์วิทยาคารจังหวัดน่าน และสำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษาเขต 37

3. ขั้นตรวจสอบ (Check) ตรวจสอบและประเมินผล การใช้รูปแบบการบริหารจัดการขยะตามบริบทของโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ S.W.Modelที่มีต่อการปฏิบัติงานของบุคลากร โดยประเมินความสำเร็จ ดังนี้

3.1) ความสำเร็จของการปฏิบัติงานตามนโยบายตามภารกิจและนโยบายโรงเรียนศรีสวัสดิ์วิทยาคารจังหวัดน่าน และสำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษาเขต 37

3.2) รางวัลที่ได้รับ จากหน่วยงานต้นสังกัด และภาคีเครือข่าย

4. ขั้นปรับปรุงแก้ไขและพัฒนา (Action)สะท้อนผลการปฏิบัติงานของบุคลากรตามสภาพจริง พร้อมปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่บกพร่องของบุคลากรแต่ละคน ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา และธำรงให้เกิดประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

3) ขั้นตอนการดำเนินงานพัฒนา

ดำเนินการบริหารจัดการขยะตามบริบทของโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ S.W.Model โดยเปิดโอกาสให้ ครู นักเรียนผู้ปกครองนักเรียนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานคณะกรรมการที่ปรึกษาและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษาทุกขั้นตอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพดังนี้

3.1 การบริหารโดยครูมีส่วนร่วมการบริหารโดยครูมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ครูได้ร่วมคิดร่วมทำร่วมประเมินผลและร่วมพัฒนาผลงานเพื่อปรับปรุงงานให้ดีขึ้นโดยให้ครูมีส่วนร่วมในรูปองค์คณะบุคคลโดยการจัดให้มีครูเป็นคณะกรรมการบริหารโรงเรียนคณะกรรมการดำเนินงานในแผนดำเนินงานโดยจัดให้สอดคล้องกับความรู้ความสามารถและมาตรฐานตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ครูสังกัดเพื่อให้คณะครูมีส่วนร่วมในการบริหารคณะกรรมการปกครองและดูแลนักเรียนเพื่อให้ครูได้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำเพื่อการพัฒนาครูพัฒนางานเพื่อความก้าวหน้าของครู

3.2 การบริหารโดยนักเรียนมีส่วนร่วมโดยให้สภานักเรียนเป็นแกนนำในการดำเนินงานการบริหารจัดการขยะ นำไปจัดทำเป็นแผนในการพัฒนาโรงเรียนด้านสิ่งแวดล้อม ให้นักเรียนมีส่วนร่วมคิดร่วมทำ ร่วมดำเนินงาน รวมทั้งเป็นจิตอาสาในการพัฒนาห้องเรียน อาคาเรียน สภาพแวดล้อมในโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนตระหนักและมีจิตสำนึกในการช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อม

3.3 การบริหารโดยผู้ปกครองนักเรียนมีส่วนร่วมโดยให้ผู้ปกครองนักเรียนได้รับทราบนโยบายในการดำเนินงานของโรงเรียนในการจัดการคัดแยกขยะ ในวันประชุมผู้ปกครองนักเรียน รวมทั้งคณะกรรมการสมาคมผู้ปกครองและครู ได้รับทราบและแสดงความคิดเห็นในการดำเนินงาน

3.4 การบริหารโดยคณะกรรรมการ 4 องค์กรหลักของโรงเรียนมีส่วนร่วมคณะกรรรมการ 4 องค์กรหลักของโรงเรียนของโรงเรียนประกอบด้วย คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการสมาคมผู้ปกครองนักเรียนและครู คณะกรรมการสมาคมศิษย์เก่าสุริยานุเคราะห์และศรีสวัสดิ์วิทยาคารและมูลนิธิศรีสวัสดิ์ ให้มีส่วนร่วมคิดร่วมตัดสินใจวางแผนพัฒนาโรงเรียนในการบริหารจัดการขยะได้อย่างเต็มตามศักยภาพ

ในการดำเนินงานโดยใช้รูปแบบการบริหารจัดการขยะตามบริบทของโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ S.W.Model นั้นดำเนินการดังต่อไปนี้

ในปีการศึกษา 2559ในที่ประชุมมีมติให้ดำเนินการ กิจกรรม Srisawat Class Cleaning ในการดำเนินกิจกรรม “ศรีสวัสดิ์ฯ Class Cleaning”เป็นการเตรียมสภาพแวดล้อม บรรยากาศในการเรียนรู้นำไปสู่โรงเรียนดีมีมาตรฐานสากลเพื่อให้เป็นโรงเรียนที่มีระบบการพัฒนาผู้เรียน สถานศึกษา แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม หลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ที่เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตัวเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตมีนิสัยใฝ่เรียนรู้ ฝึกทักษะการคิด ระเบียบวินัย มีความสามารถคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีคุณธรรมนำความรู้ รักความเป็นไทยและมีความสามารถก้าวไกลในระดับสากล

จากดำเนินงานดังกล่าวปรากฏประโยชน์ที่ได้รับ โรงเรียนมีระบบ“ศรีสวัสดิ์ฯ Class Cleaning” ห้องเรียนสะอาดมีสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ เอื้อต่อการเรียนรู้ และ นักเรียน ครู บุคลากร ในโรงเรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานซึ่งถือว่าประสบความสำเร็จระดับหนึ่งมีปัจจัยความสำเร็จคือ

ความร่วมมือของผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้บริหาร ผู้ปกครอง ครู นักเรียน

ในปีการศึกษา 2560 โรงเรียนได้ดำเนินการกิจกรรมต่อยอดจากกิจกรรม“ศรีสวัสดิ์ฯ Class Cleaning” โดยดำเนินการโครงการโรงเรียนปลอดขยะโดยแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน และได้สื่อสารให้นักเรียน ครู ผู้บริหาร ผู้ปกครองนักเรียนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องได้รับทราบและดำเนินการโครงการที่จะส่งเสริมให้นักเรียนและบุคลากรในโรงเรียน ดำเนินกิจกรรม ลด คัดแยก และนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ รวมถึงการรวบรวมขยะ ส่งไปกำจัดอย่างถูกต้อง ปลูกฝังจิตสำนึก การลด คัดแยกขยะ และนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ในโรงเรียนสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่ผู้เรียนผ่านกิจกรรมต่างๆ และ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในการจัดการขยะ ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ และช่วยกันลดปริมาณขยะตั้งแต่ต้นทางโดยใช้หลัก 3Rsซึ่งได้แก่ การลดปริมาณขยะ(Reduce)การนำกลับมาใช้ซ้ำ(Reuse) และการน ากลับมาใช้ใหม่(Recycle) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมใหม่ในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างพอเพียง จะทำให้เป็นการปลูกฝัง ลักษณะนิสัยรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมแก่ผู้เรียน เพื่อมุ่งสู่โรงเรียนปลอดขยะอย่างแท้จริง และขยายต่อจนกลายเป็นสังคมรีไซเคิล เพื่อพัฒนาโรงเรียนศรีสวัสดิ์วิทยาคารจังหวัดน่าน โรงเรียนดีมีมาตรฐานสากล พัฒนาสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ สู่การพัฒนาผู้เรียนตามมาตรฐานสากลให้เป็นพลเมืองโลกในการดำเนินงานดังกล่าวส่งผลโรงเรียนได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับที่ 1 จากโครงการโรงเรียนปลอดขยะ(Zero Waste School)ประจำปี 2560 ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต37

จากการดำเนินการในปีการศึกษา 2559 และปีการศึกษา 2560 ทำให้เห็นการพัฒนาการในการบริหารจัดการขยะให้เป็นรูปแบบการพัฒนาที่ทุกคนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น

ในปีการศึกษา 2561 จึงได้นำสู่การมีส่วนร่วมของเครือข่ายโดยได้บันทึกความร่วมมือกับเครือข่าย คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ วิทยาลัยชุมชนน่าน องค์การบริหารส่วนตำบลป่าคา ซึ่งเป็นองค์กรที่มีการบริหารจัดการขยะที่ประสบผลสำเร็จแล้วมาเป็นที่ปรึกษาและพี่เลี้ยงในการดำเนินงาน ในขณะเดียวได้ส่งโครงการฯเสนอกองทุนสิ่งแวดล้อมเพื่อดำเนินการกิจกรรมในโรงเรียนอย่างเป็นระบบให้ยั่งยืนต่อไป

ในการดำเนินการในปี 2561 มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ได้เข้ามาดำเนินการอบรมให้ความรู้กับผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียน รวมทั้งได้สำรวจเส้นทางการเกิดขยะ การทิ้งขยะ ประเภทของขยะในโรงเรียนเพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลในการบริหารจัดการขยะให้มีประสิทธิภาพ

วิทยาลัยชุมชนน่านได้เข้ามาช่วยโรงเรียนศรีสวัสดิ์วิทยาคารจังหวัดน่านในการดำเนินการโครงการรูปแบบการบริหารจัดการขยะที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนและโรงเรียน โดยจัดการอบรมให้ความรู้กับสภานักเรียนของโรงเรียน จัดอบรมและศึกษาดูงานที่มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ แล้วนำความรู้มาขยายผลให้กับนักเรียนในโรงเรียนโดยจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้นักเรียนในการจัดการขยะอินทรีย์ เช่น การทำน้ำหมักชีวภาพจากเศษวัสดุเหลือใช้ในโรงเรียน การทำน้ำหมักEM การสร้างเสวียนรอบต้นไม้

การสร้างสวนหย่อมจากเศษวัสดุเหลือใช้ และการดำเนินงานธนาคารขยะในโรงเรียนและจัดทำชุดความรู้รูปแบบการบริหารจัดการขยะที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนและโรงเรียน จากการดำเนินการดังกล่าวส่งผลให้นักเรียนเกิดความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อม ในการจัดการคัดแยะขยะเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ให้มากขึ้น

ในปีการศึกษา 2562 กองทุนสิ่งแวดล้อม สำนักนโยบายและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อนุมัติให้โครงการต้นแบบในการจัดการฐานเรียนรู้ การจัดการขยะภายในโรงเรียน ต่อยอดการดำเนินงานสู่ชุมชนได้รับงบประมาณจำนวน 702,150 บาทในการดำเนินงานตามโครงการในปีงบประมาณ 2563 -2564 ระยะเวลาในการดำเนินโครงการ 2 ปี

4) ผลงานที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

จากการนำรูปแบบการบริหารจัดการขยะตามบริบทของโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ S.W.Modelไปใช้ในการดำเนินงานตั้งแต่เดือน กันยายน 2559 ถึง ตุลาคม 2562 จนประสบความสำเร็จและมีผลงานที่เกิดขึ้นกับนักเรียน บุคลากร สถานศึกษา และผลสำเร็จตามนโยบาย ดังนี้

ผลที่เกิดกับนักเรียน

1.รางวัลเหรียญเงินในการประกวดโครงงานระดับมัธยมศึกษาตอนต้นสาขาวิทยาศาสตร์กายภาพเรื่องถังดักไขมันพลังกล้วยของสมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์และคณะวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในงานสัปดาห์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ 17-18 สิงหาคม 2560 โดยมีนางศิริลักษณ์ ทรายคำ เป็นครูที่ปรึกษา

2.ทีมกล้าดีศรีสวัสดิ์ ได้รับทุนดำเนินโครงการจำนวน 20,000บาท ในการเข้าร่วมนำเสนอ โครงการ “ฮอมฮักมะเกี๋ยง สู่การเรียนรู้ คู่วิถีน่าน” โครงการกล้าดี ปี 2โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ) ณ โรงแรมเทวราช วันที่ 14กันยายน 2560เพื่อดำเนินโครงการต่อจาก บริษัท ผลิตไฟฟ้าราชบุรี จำกัด โดยมีนายศาสตราพิพัฒณ์ศิริภาณุกุล เป็นครูที่ปรึกษา

3. ได้รับทุนโครงการ We จากประเทศสหรัฐอเมริการ่วมกับ Dow ในโครงการWe Are Innovators Challenge Application เรื่อง Smart Bin ถังขยะอัจฉริยะ โดยมีครูรัตนาพรรณ อุตมีมั่ง นายทัศณัฐ ศรีสุขคำ เป็นที่ปรึกษา

4.นายทักษ์ดนัย ฝ่ายไธสง ได้รับรางวัลชมเชย การประกวดเรียงความ หัวข้อ “คนไทยจะช่วยกันลดก๊าซเรือนกระจก ลดโลกร้อนได้อย่างไร” เนื่องในวันคุ้มครองโลก ประจำปี 2560 จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการกำกับกิจการพลังงาน (กกพ.)

5.ผลงาน “บ้านแมวสีรุ้ง”ของนักเรียน เข้ารอบการคัดเลือก 10 ทีมสุดท้าย ระดับประเทศ ได้รับรางวัล จำนวน 10,000 บาท จากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมทีมจากการประกวดผลงานนวัตกรรมการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน “1 อปท. 1 นวัตกรรมจัดการขยะชุมชน” ประจำปี 2562 รอบคัดเลือก ภายใต้หัวข้อ “ลดใช้พลาสติก โฟม และ Single Use Plastic” โดยมี นายศาสตราพิพัฒณ์ศิริภาณุกุล เป็นครูที่ปรึกษา

ผลที่เกิดกับครู

1.นางรัตนาพรรณ อุตมีมั่ง รางวัลครูต้นแบบประจำโครงการ ห้องเรียนเคมีดาว จากสมาคมเคมีแห่ง ประเทศไทย กลุ่มบริษัทดาวประเทศไทย และ อพวช.

ผลที่เกิดกับผู้บริหาร

1.นางสาวอริศรา สะสม รางวัลรองผู้อำนวยการสถานศึกษาดีเด่นประจำปี 2559 จากสมาคมรองผู้อำนวยการสถานศึกษาการศึกษาขั้นพื้นฐานแห่งประเทศไทย

2.นางสาวอริศรา สะสมรางวัลยอดเยี่ยม การประกวดแข่งขัน ผู้บริหารรักการอ่าน ประจำปี 2560 จาก สพม.37

3. นางสาวอริศรา สะสมรางวัล รางวัลผลงานนวัตกรรม/วิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ Best Practice "INNOVATION SYMPOSIUM SESA 37 2020" ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 37 โล่เกียรติยศ รางวัลระดับ Platinum

ผลที่เกิดกับโรงเรียน

1.รางวัลเชิดชูเกียรติ MOE AWARDS รางวัลระดับดีเด่นสาขาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ

2.รางวัลรองชนะเลิศอันดับที่ 2 จากโครงการโรงเรียนปลอดขยะ(Zero Waste School)ประจำปี 2560 จาก สพม.37

3.ผ่านการประเมินสถานศึกษาเพื่อขอรับรางวัลโรงเรียนพระราชทาน ประจำปีการศึกษา 2561 ระดับจังหวัด

5) สรุปสิ่งที่เรียนรู้และการปรับปรุงให้ดีขึ้น

1. การวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของบุคลากรในการปฏิบัติงานเชิงลึกที่ถูกต้องและนำมาวางแผนแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยใช้หลักการมีส่วนร่วม ให้ทุกคนกล้าแสดงออกทางความคิด และการปฏิบัติ ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเต็มที่ สามารถทำให้การปฏิบัติงานของบุคลากรมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

2. เจตคติที่ดีและความศรัทธาในวิชาชีพ มีส่วนสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรให้ประสบความสำเร็จ

3. องค์กรนักเรียนที่เข้มแข็งมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดกิจกรรมของบุคลากร รวมถึงสถานศึกษา ให้ประสบความสำเร็จ[3]

6) การขยายผลและเผยแพร่ผลการพัฒนา

นวัตกรรม “รูปแบบการบริหารจัดการขยะตามบริบทของโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมโดยใช S.W.Model” ได้เผยแพร่ให้กับสถานศึกษาและผู้ที่สนใจดังนี้ 1.นำรูปแบบการบริหารจัดการขยะตามบริบทของโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ S.W.Model ไปนำเสนอในงานเวทีนำเสนอ งานวิจัยเชิงพื้นที่โดยสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือชุมชนท้องถิ่นภายใต้โครงการวิจัยและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ ด้วยมหาวิทยาลัยราชภัฏ ในวันที่ 6-7 กันยายน 2561 ณ เมืองทองธานี 2.เผยแพร่และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับคณะศึกษาดูงานจากโรงเรียนต่าง ๆ 3.เผยแพร่ผลงานผ่าน website เว็บไซต์โครงการในการดำเนินการ 4.เผยแพร่ผลงานผ่าน website จดหมายข่าวของโรงเรียน 5.จัดทำแผ่นพับแจก ผู้ปกครอง ครู นักเรียน ผู้มาศึกษาดูงาน 6.เผยแพร่เป็นเอกสารนำเขียนลงในวารสารของโรงเรียน 7.เผยแพร่ผลงานผ่าน Facebook

จุดเด่นหรือลักษณะพิเศษของผลงานนวัตกรรม

1.เป็นนวัตกรรมที่จัดทำขึ้น เพื่อใช้แก้ปัญหาจริงในโรงเรียนเกิดจากการระดมสมองจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการ มาประยุกต์เข้ากับรูปแบบบริหารของโรงเรียน

2. นวัตกรรมมุ่งในการแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงานของบุคลากร นักเรียน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายสร้างแรงจูงใจ ความเชื่อมั่น เจตคติและความศรัทธาในวิชาชีพ จึงทำให้การปฏิบัติงานประสบความสำเร็จ

ข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

1. นวัตกรรม “รูปแบบการบริหารจัดการขยะตามบริบทของโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ S.W.Model” ที่พัฒนาขึ้น หน่วยงานและสถานศึกษาอื่นๆสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์ได้

2. ควรมีการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการองค์กรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานรูปแบบอื่นๆเพื่อนำมาบูรณาการและประยุกต์ใช้ร่วมกัน

3.ในการพัฒนานวัตกรรมควรเป็นการพัฒนาที่เหมาะสมกับการแก้ไขปัญหาในโรงเรียน ควรมีเครือข่ายในการพัฒนาด้วยกันเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้แนวทางที่เหมาะสมยิ่งขึ้น

---

[3] เลิศชาย ปานมุข, **การเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากร โดยใช้รูปแบบการบริหารจัดการ LERTCHAI MODEL**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.lertchaimaster.com/doc/lertchaimodel1.pdf, [24 มีนาคม 2563].

บรรณานุกรม

เลิศชาย ปานมุข. การเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากร โดยใช้รูปแบบการบริหารจัดการ LERTCHAI MODEL. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.lertchaimaster.com/doc/lertchaimodel1.pdf. [24 มีนาคม 2563].

ประสาร พรหมณา. “การบริหารแบบมีส่วนร่วม” [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://trang.nfe.go.th/alltis16/ UserFiles/Pdf/wijaiman.pdf. [24 มีนาคม 2563].

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ . “คุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในสถานศึกษา”. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.gotoknow.org/posts/376184. [24มีนาคม 2563].

วิโรจน์ สารรัตนะ. “การบริหารการศึกษาในและสำหรับศตวรรษที่ 21”. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.mbuisc.ac.th/phd/thesis/administration.pdf. [24 มีนาคม 2563].

จิตวิทยาทางเลือก: จิตวิทยาแนวพุทธ

Buddhist Psychology: A More Sustainable Alternative in Psychology

พระสิริรัตนเมธี
ปณิษฐา ตาคำ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำหลักพระพุทธธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหา โดยรักษาและพัฒนาจิตใจคนในสังคม เรียกได้ว่าเป็นการใช้จิตวิทยาแนวพุทธ โดยได้หยิบยก หลักธรรมทางพุทธศาสนา ที่จะย้ำให้เข้าใจถึงความเป็นจริงตามธรรมชาติของชีวิต สาเหตุของปัญหาในชีวิต และวิธีการแก้ไข ซึ่งความเข้าใจเหล่านี้จะทำให้คนในสังคมใช้ชีวิตได้อย่างสงบสุข ลด หรือกำจัดความทุกข์ และพัฒนาคุณภาพจิตใจได้ จิตวิทยาแนวพุทธเหมาะสมที่จะนำมาปรับใช้กับทุกคน ที่เปิดใจยอมรับและใช้เวลาฝึกฝนจิตใจของตน ไม่ว่าคนๆนั้นจะอยู่ในสถานการณ์ชีวิตแบบใด

คำสำคัญ : จิตวิทยาแนวพุทธ

Abstract

This paper aims to explain and apply Buddhism Philosophy as a healing of mind and a support for mindfulness. Based on Buddhist Philosophies that educate us reality, and nature and life, psychological problem causes and solutions. They also teach us to live life peacefully with the truths, decrease suffering and support mental and connected physical health. The philosophy is suitable for all, who opens their minds to understanding and practicing the principles, in any life circumstance.

Keywords : Buddhist Psychology

บทนำ

จิตวิทยาเป็นวิชาที่เน้นศึกษาพฤติกรรมและกระบวนการทางจิตของคน เพื่อทำความเข้าใจ อธิบาย คาดเดา และควบคุม หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคน โดยแนวคิดลักษณะนี้มีมาตั้งแต่สมัยอดีต แต่เพิ่งมีการรวบรวมจนเป็นศาสตร์วิชาเมื่อประมาณร้อยกว่าปีที่แล้วโดยฝั่งตะวันตก การศึกษาจิตวิทยาแบบตะวันตก มีประโยชน์มากมาย หากแต่ ศาสตร์ย่อยแต่ละสาขามักจะขาดการศึกษาแบบองค์รวม การศึกษาจิตวิทยาแนวพุทธจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่นำมาใช้ได้ดีเพราะมีความเป็นองค์รวมและสามารถใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตได้ผล และยั่งยืน

แนวคิดที่สำคัญของจิตวิทยาแนวพุทธ

จิตวิทยาแนวพุทธ นำแก่นของพระพุทธธรรม คือ อริยสัจสี่ ปฏิจจสมุปบาท และไตรลักษณ์ มาประยุกต์ใช้กับกระบวนการทางจิตวิทยา เพื่อช่วยรักษา และพัฒนาจิตใจ การเห็นความจริงแห่งทุกข์และการแก้ทุกข์ คือ ปัญญาที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ และนำมาสั่งสอน มาเป็นเวลานานกว่า 2500 ปี พุทธธรรมยังเป็นที่ยอมรับว่า เป็นธรรมที่ให้ผลได้ไม่จำกัดเวลา และยังเป็นประโยชน์ต่อคนทุกเพศ ทุกเชื้อชาติ ทุกวัย ทุกระดับ และทุกสถานการณ์แก่นสาระของจิตวิทยาแนวพุทธ คือการสอนถึงหลักการตามธรรมชาติของกระบวนการเกิดและดับทุกข์ พร้อมทั้ง วิธีการดำเนินชีวิตให้บรรลุถึงการดับทุกข์ที่เกิดขึ้นให้หมดไป

อริยสัจ 4: แนวคิดที่สำคัญของจิตวิทยาแนวพุทธ

หลักธรรมที่เป็นหัวใจที่จะทำให้เข้าใจถึงสาเหตุของความทุกข์และแนวทางในการดับทุกข์ คือ อริยสัจ 4 ซึ่งเป็น หลักธรรมสำคัญที่มุ่งผลในทางปฏิบัติ และมีหลักธรรมอื่นๆ ผสมผสานรวมอยู่ ความเข้าใจในหลักธรรมนี้จะเปลี่ยนแปลงวิธี การมองโลก อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความคิด และการกระทำของบุคคลทั้งภายในจิตใจของตนเอง และในสัมพันธ์ต่อผู้อื่นและต่อสรรพสิ่งรอบตัว สิ่งสำคัญ คือการรู้ และทำหน้าที่ต่ออริยสัจแต่ละข้อให้ถูกต้อง ต่อไปนี้

1. ทุกข์ ในพุทธธรรม มี 3 ลักษณะ คือ

1.1 ทุกข์ที่เป็นความรู้สึกทุกข์ เช่น ทุกข์กาย ทุกข์ใจ โศกเศร้า

1.2 ทุกข์จากความผันแปร คือ ความสุขที่กลายเป็นความทุกข์ จากการเปลี่ยนแปลง

1.3 ทุกข์ตามสภาพสังขาร คือ สภาวะของ รางกายที่มีการเสื่อมลง และ ดับไป

2. สมุทัย คือ เหตุแห่งทุกข์ หรือสาเหตุของปัญหา

4. นิโรธ คือ ความดับทุกข์ หรือหมดปัญหา ไม่เป็นทุกข์ เป็นสภาวะของจิตใจที่สงบ

4. มรรค คือ วิธีการดับทุกข์ หรือข้อปฏิบัติเพื่อแก้ไข หรือกำจัดสาเหตุของปัญหา

ปฏิจจสมุปบาท: เหตุแห่งทุกข์

เมื่อมองหาสาเหตุและวิธีแก้ทุกข์ คนเรามักมองภายนอกให้ไกลตัว เป็นการหลีกหนีความจริง เช่นนี้จะไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง และยังอาจทำให้ปัญหาเพิ่มมากขึ้น พุทธธรรมจึงชี้ว่าเราต้องศึกษาทุกข์หรือปัญหาของตนเองให้ถี่ถ้วน เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นที่จะแก้ปัญหา และดับทุกข์ เพราะเมื่อได้สร้างความสามารถเหล่านี้ไว้พร้อมแล้ว ชีวิตก็จะพบสุขที่แท้จริง[1]

ปฏิจจสมุปบาท เป็นหลักธรรมที่สอนให้เห็นถึงต้นเหตุที่แท้จริงของความทุกข์ ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร และจะดับลงอย่างไร โดยละเอียด ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติ[2] กล่าวว่า นี่เป็นหลักธรรมที่แสดง

---

[1] พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), จาก **จิตวิทยาสู่จิตภาวนา,** พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2551), หน้า 906.

[2] พุทธทาสภิกขุ, **แก่นพุทธศาสน์,** (กรุงเทพมหานคร: อรุณวิทยา, 2529), หน้า 9.

ปฏิจจสมุปบาท เป็นหลักธรรมที่สอนให้เห็นถึงต้นเหตุที่แท้จริงของความทุกข์ ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร และจะดับลงอย่างไร โดยละเอียด ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติ[2] กล่าวว่า นี่เป็นหลักธรรมที่แสดงให้รู้เรื่องความทุกข์ที่เกิดขึ้นในจิตใจของคนเป็นประจำ เพราะสิ่งที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาทนั้นมีอยู่ในคนเราแทบจะตลอดเวลา

ปฏิจจสมุปบาทแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ หลักทั่วไปที่แสดงโดยไม่ระบุรายละเอียด และ หลักประยุกต์หรือหลักแจงหัวข้อที่แสดงโดยการขยายความให้เห็นรายละเอียด ต่อไปนี้

1 **หลักทั่วไป** หรือ อิทัปปัจจยตา เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้ก็ดับด้วย

2 **หลักประยุกต์ หรือหลักแจงหัวข้อ**

อวิชชา ความไม่รู้เท่าทันสภาวะความเป็นจริง ของชีวิตและของสรรพสิ่ง

สังขาร ความคิดปรุงแต่งเนื่องจากความไม่เข้าใจในเหตุปัจจัยที่เป็นจริง (อวิชชา) จึงคิดปรุงแต่งไปตามความเชื่อทางสังคม วัฒนธรรม หรือ ปัญญาของตน

วิญญาณ อารมณ์ที่เกิดขึ้นในใจ อันเป็นผลจากความคิดที่ปรุงแต่งขึ้นมา

นามรูป ภาวะของร่างกายและจิตใจที่สอดคล้อง ตอบสนองในแนวทางของวิญญาณที่เกิดขึ้นตามความคิดปรุงแต่ง

สฬายตนะ อายตนะ 6 อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

ผัสสะ การรับรู้อารมณ์ต่างๆ เป็นผลจากอายตนะถูกเร้าให้ทำหน้าที่

เวทนา ความรู้สึกในภาวะใดภาวะหนึ่ง คือ สุข สบาย ทุกข์ เจ็บปวด หรือเฉยๆ

ตัณหา ความอยาก

อุปาทาน ความยึดมั่นในเวทนาที่ชอบหรือไม่ชอบ หรือให้คุณค่าต่อสิ่งต่างๆ

ภพ พฤติกรรมที่แสดงออก เพื่อสนองตัณหาและอุปาทาน

ชาติ การเกิดความตระหนักถึงความมีตัวตนว่ามี “ตัวเรา” เช่น ตัวเราที่เป็นคนเก่ง ฯลฯ

ชรามรณะ ความปรารถนาให้ตัวตนดำรงอยู่ตลอดไป

ทุกข์ในปฏิจจสมุปบาทนั้นเป็นทุกข์จากความอยากที่จะให้ทุกอย่างเป็นไปตามใจปรารถนาของตน และควบคุมทุกอย่างในชีวิตให้ได้ดั่งใจหวัง ซึ่งเมื่อไม่สามารถทำได้ก็ก่อให้เกิดความทุกข์กายทุกข์ใจ

ไตรลักษณ์: ลักษณะทั่วไปหรือความเสมอกันของสิ่งทั้งหลาย

หลักไตรลักษณ์แสดงให้เห็นถึงลักษณะทั่วไปของสรรพสิ่ง ดังต่อไปนี้

1. อนิจจตา ความไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ภาวะที่เกิดขึ้นแล้ว เสื่อมสลายไป

2. ทุกขตา ภาวะที่ถูกบีบคั้น กดดัน ฝืนและขัดแย้งในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพใดๆ หากแต่คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้

3. อนัตตา ความไม่มีตัวตน ที่แท้จริงของมันเอง

---

[2] พุทธทาสภิกขุ, **แก่นพุทธศาสน์,** (กรุงเทพมหานคร: อรุณวิทยา, 2529), หน้า 9.

ไตรลักษณ์ช่วยให้รู้เท่าทันความจริงว่าไม่มีสิ่งใดยั่งยืน และไม่เราสามารถไปกำหนด ให้เป็นไปตามที่ใจปรารถนาได้ ผู้ที่ไม่รู้เท่าทัน ยึดมั่นถือมั่น ปล่อยให้กิเลสเป็นตัวบงการชีวิตและพฤติกรรม มักทำให้ความทุกข์เพิ่มขึ้นแก่ตนเองและผู้อื่นที่ใกล้ชิด ส่วนผู้ที่รู้เท่าทัน ย่อมสามารถครองชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ไม่เกิดความทุกข์เกินสมควรเมื่อเกิดความเสื่อม ความสูญเสีย และไม่หลงใหลมัวเมาเมื่อประสบความเจริญ เมื่อไม่ยึดมั่นใจก็เป็นอิสระและมั่นคง

จิตวิทยาแนวพุทธ กับการนำไปใช้เพื่อการรักษา และพัฒนาจิตใจมนุษย์

ในปัจจุบันนี้ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ได้มีการนำจิตวิทยาแนวพุทธไปใช้ในกระบวนการทางจิตวิทยา ในบทความนี้จะขอเสนองานวิจัยที่ ทั้งจากไทยและต่างประเทศ เพื่อเป็นตัวอย่าง ดังนี้

งานวิจัยจากต่างประเทศ

1. Marlatt ศึกษาผลของการบำบัดพฤติกรรมเสพติดของคน ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อันได้แก่ การทำสมาธิเพื่อฝึกสติ ทางสายกลาง ไตรลักษณ์ และมรรค 8 เพื่อให้ผู้รับการบำบัด ได้ตรวจสอบการทำงานของจิตใจ เพื่อให้รู้เท่าทันความคิดและความรู้สึกของตนเอง ตระหนักถึงความไม่แน่นอนของชีวิต และพัฒนาทัศนคติที่ถูกต้องต่อประสบการณ์ทั้งหมดในชีวิต เพื่อให้ผู้รับการบำบัดสามารถควบคุมตนเอง ไม่ให้ตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือความอยากเหมือนที่ผ่านมา ผลจากประสบการณ์ในการบำบัดพฤติกรรมเสพติด พบว่า ต้นเหตุของพฤติกรรมเสพติดเกิดจากจิตใจ ซึ่งการ ปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถช่วยลดพฤติกรรมการเสพติดได้[3]

2. Beitel, et al. ศึกษาผลการบำบัดผู้ใช้ยาเสพติด เน้นทางด้านจิตใจตามหลักการทางพุทธศาสนา กลุ่มตัวอย่างเป็นหญิง 24 คน และ ชาย 15 คน ทั้งหมดเป็นผู้ที่ติดยาเสพติด ในจำนวนนี้ 15 คนเป็นผู้ติดเชื้อเอดส์ กลุ่มตัวอย่างจำนวน 21 คนได้รับการบำบัดทั้งแบบกลุ่มและแบบรายบุคคล อีก 18 คนได้รับการบำบัดเฉพาะแบบรายบุคคล โดยผู้บำบัดจะอธิบายถึงมรรค 8 และข้อปฏิบัติตามหลักทางพระพุทธด้วยวิธีการที่ปรับให้สอดคล้องกับผู้เข้ารับการบำบัดแต่ละคน ผลการศึกษาพบว่า การบำบัดสามารถช่วยเพิ่มแรงจูงใจในการเลิกยาเสพติด และการป้องกันตนเองจากเชื้อเอดส์ได้[4]

งานวิจัยในประเทศไทย

1. สิทธิ์ จิตต์นิลวงศ์ ศึกษาผลของกลุ่มการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวพุทธ ที่มีต่อความเข้มแข็งในการมองโลกของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาที่มีค่าคะแนนความเข้มแข็งในการมองโลกต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ย แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม

---

[3] Marlatt, Alan G. “Buddhist Philosophy and the Treatment of Addictive Behavior.” Cognitive and Behavioral Practice 9: 44-50.Efficacy of Psychotherapy Inclusive of Buddhist Psychology in Female Psychosomatic Medicine.” **International Congress Series,** 2002, 1287: 334-339.

[4] Beitel, Mark., et al. “Reflection by Inner-City Drug Users on a Buddhist- Based Spirituality Focused Therapy: A Qualitative Study.” **American Journal of Orthopsychiatry,** 2007, 77, 1: 1-9.

จำนวนกลุ่มละ 8 คน ใช้ระยะเวลาในการดำเนินกระบวนการกลุ่ม 6 ครั้ง รวม 18 ชั่วโมง ผลการ วิจัยพบว่า นักศึกษากลุ่มทดลองมีคะแนนความเข้มแข็งในการมองโลกสูงกว่ากลุ่มควบคุมและสูง กว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ กลุ่มการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวพุทธสามารถ ทำให้นักศึกษาที่มีความเครียดสูง และไม่สามารถเผชิญปัญหาได้อย่างเหมาะสม ให้เป็นนักศึกษาที่มีการมองโลกว่าเหตุการณ์จากสิ่งแวดล้อมทั้งภายใน และภายนอกเป็นสิ่งท้าทาย คุ้มค่าที่จะแก้ไขหรือเผชิญกับเหตุการณ์นั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ[5]

2. บวร สุวรรณผา ศึกษาสัมมาทิฏฐิของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา หลังการเข้ากลุ่มการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวพุทธ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษา 20 คน แบ่งเป็นกลุ่มย่อย 3 กลุ่ม การดำเนินการกลุ่มใช้กระบวนการกลุ่มจิตวิทยาแนวพุทธแบบกลุ่มพัฒนาตน ใช้เวลา 2 คืน 3 วัน แบ่งเป็น 7 ช่วงเวลา รวม 28 ชั่วโมง ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาที่เข้าร่วมกลุ่มเกิดสัมมาทิฏฐิ หรือวิธีคิดที่ถูกต้อง เป็นจริงในการมองโลก มองชีวิต และมองตนเอง เกิดการรู้จักเข้าใจและ ยอมรับตนเองและผู้อื่น มีความรู้สึกผูกพันกับคนใกล้ชิด รวมทั้งเข้าใจในวิถีที่คนต้องอยู่ร่วมกัน รับรู้ ถึงหน้าที่ของตนอย่างชัดเจน ใจกว้างพร้อมต่อการที่จะศึกษาตนเองอยู่เสมอ และมั่นใจต่อการดำเนินชีวิตของตนเองอย่างสร้างสรรค์ต่อไป[6]

บทสรุป

นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่างานวิจัยที่นำแนวคิดจิตวิทยาแนวพุทธไปใช้ในกระบวนการทางจิตวิทยามีอยู่ไม่มากนัก อาจเป็นเพราะนักจิตวิทยาที่นำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ยังมีไม่มาก เหมือนที่ De Silva ได้ กล่าวไว้ในหนังสือ An Introduction to Buddhist Psychology ว่า ถึงแม้ว่าหลักพุทธธรรมจะมีคุณค่ามากสำหรับการศึกษาทางด้านจิตใจ แต่ดูเหมือนว่ายังไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่ผ่านมา มีนักจิตวิทยาตะวันตกมากขึ้น ที่ได้ทำการศึกษาจิตวิทยาแนวพุทธล้วนมีความคิดว่า ไม่ว่าใครก็ตามที่มีความรู้ด้านจิตวิทยาดีแค่ไหน หากได้อ่านพุทธธรรมจะต้องเห็นความจริงที่ว่าพุทธธรรมได้ให้ความรู้เกี่ยวกับจิตใจคน พร้อมทั้งมีคำอธิบายและการวิเคราะห์เกี่ยวกับจิตใจมนุษย์ไว้อย่างละเอียด แสดงให้เห็นว่าจิตวิทยาแนวพุทธควรได้รับการนำไปใช้กว้างขวางมากขึ้น เพื่อให้ส่งผลดีต่อมนุษย์และสังคม

บรรณานุกรม

บวร สุวรรณผา. รายงานการวิจัย เรื่อง สัมมาทิฐิของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา หลังการเข้ากลุ่มการปรึกษา เชิงจิตวิทยาแนวพุทธ. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 2551

---

[5] สิทธิ์ จิตต์นิลวงศ์, “รายงานการฝึกงานการ ปรึกษาเชิงจิตวิทยา ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏ จันทรเกษม.” **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต.** (สาขาจิตวิทยาการปรึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549).

[6] บวร สุวรรณผา, **รายงานการวิจัย เรื่อง สัมมาทิฐิของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา หลังการเข้ากลุ่มการปรึกษา เชิงจิตวิทยาแนวพุทธ**, (นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 2551).

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). จาก **จิตวิทยาสู่จิตภาวนา.** พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2551.

พุทธทาสภิกขุ. **แก่นพุทธศาสน์.** กรุงเทพมหานคร: อรุณวิทยา, 2529.

สิทธิ์ จิตต์นิลวงศ์. “รายงานการฝึกงานการ ปรึกษาเชิงจิตวิทยา ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏ จันทรเกษม.” **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต.** สาขาจิตวิทยาการปรึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

Beitel, Mark., et al. “Reflection by Inner-City Drug Users on a Buddhist- Based Spirituality Focused Therapy: A Qualitative Study.” **American Journal of Orthopsychiatry** 77, 1: 1-9. ,2007.

De Silva, Padmasiri. **An Introduction to Buddhist Psychology.** 4th ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005.

Marlatt, Alan G. “Buddhist Philosophy and the Treatment of Addictive Behavior.” Cognitive and Behavioral Practice 9: 44-50.Efficacy of Psychotherapy Inclusive of Buddhist Psychology in Female Psychosomatic Medicine.” **International Congress Series**, 2002.

ผลกระทบของประชาชนต่อการประกาศใช้ พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 ในการแก้ไขปัญหาโควิด-19

The Impact of People on the Promulgation Emergency Decree on Public Administration in Emergency Situations, B.E. 2548 (2005) to Solve the Problem of Covid-19

พระศิวกร ปณฺญาวุฑฺโฒ
กิตติพงษ์ โคตรจันทึก
พระครูรัตนากรวิสุทธิ์
กรกนก ช่วยฤกษ์
วิทยาลัยสงฆ์เพชรบุรี

บทคัดย่อ

สถานการณ์ฉุกเฉินเป็นสิ่งท้าทายใหม่ของรัฐบาลไทยการเปลี่ยนผ่านจากการประกาศใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ในการรักษาความมั่นคง 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ การชุมนุมประท้วง ไปสู่การจัดการกับสถานการณ์โรคโควิด-19 ซึ่งเป็นโรคระบาด แม้จะเป็นการขัดแย้งต่อการนำกฎหมายไปประยุกต์ใช้ ออกข้อกำหนดมาตรการต่างๆ เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาเพื่อกู้วิกฤตโรคโควิด -19 ที่กำลังระบาดอยู่ในปัจจุบัน ในทางกลับกันการประกาศใช้กฎหมายดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชนในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะผลกระทบในการดำเนินชีวิตของประชาชน การประกอบอาชีพ การเดินทาง และการศึกษา เป็นต้น จึงจำเป็นที่รัฐบาลจะต้องรีบแก้ไขผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างเร่งด่วนและเข้ามาช่วยเหลือเยียวยาประชาชนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงอย่างทั่วถึง ไม่แบ่งแยกกีดกัน โดยคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชน นอกจากนี้การออกข้อกำหนดหรือมาตรการต่างๆ มาบังคับใช้กับประชาชน เจ้าหน้าที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด มิเช่นนั้นแล้วประชาชนจะถูกละเมิดสิทธิหรือถูกริดรอนสิทธิจากการใช้อำนาจนั้นได้

คำสำคัญ : ผลกระทบของประชาชน, สถานการณ์ฉุกเฉิน, โควิด-19

Abstract

Emergency situations are a new challenge for the Thai government. Transition from the announcement of the Emergency Decree on Public Administration in Emergency Situations B.E. 2548 (2005) to maintain security in the three southern border provinces, and demonstration towards Dealing with the COVID-19 situation, which is an epidemic.

Although it is contradictory to the application of the law, the regulations and measures are used as a tool for solving the problem in solving the COVID crisis. -19 that are currently spreading. On the other hand, the enactment of the law would affect many people. Especially the impact on people's life, occupation, travel and education, etc. It is therefore necessary for the government to urgently correct the impacts and to help and thoroughly remedy the affected people, not discriminating with regard to people's rights and liberties. In addition, when issuing requirements or measures to apply to the public, the officers must perform their duties in accordance with the law. Otherwise, people will be infringed or deprived of exercising that power.

Keywords : Impact of people, Emergency situation, Covid-19

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกส่งผลให้ปัญหาความมั่นคง ในปัจจุบันมีความหลากหลาย สลับซับซ้อน และเชื่อมโยงกันมากขึ้น โดย เฉพาะอย่างยิ่งภัยคุกคามรูปแบบใหม่ (Non Traditional Threat) การแก้ไขปัญหาความมั่นคงของประเทศไทยในสถานการณ์การบ้านเมืองที่ปกติการบังคับใช้กฎหมายในภาวะปกติเป็นการใช้กฎหมายในความรับผิดชอบตาม ภารกิจของหน่วยงานรัฐแต่ละหน่วย ส่วนการบังคับใช้กฎหมายในภาวะไม่ปกติ จะประกาศใช้เมื่อเกิดสถานการณ์ภัยคุกคามต่อความมั่นคงในระดับที่ไม่สามารถใช้มาตรการตามกฎหมายทั่วไปหรือกฎหมายในภาวะปกติเข้าแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ[1] จึงจำเป็นต้องใช้กฎหมายในภาวะไม่ปกติดังเช่น พระราชบัญญัติกำหนดการบริหารราชการใน สถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548

กฎหมายดังกล่าวถือเป็นเครื่องมือหรือกลไกที่รัฐจะนำมาใช้ในการควบคุมและแก้ไขสถานการณ์วิกฤตต่างๆ ให้กลับคืนสู่ภาวะปกติในกรณีที่กฎหมายซึ่งใช้บังคับอยู่ในยามปกติไม่สามารถจัดการหรือแก้ไขสถานการณ์อย่างมีประสิทธิภาพได้ โดยเฉพาะพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ประกาศใช้เมื่อปี 2548 ในสมัยรัฐบาล นายทักษิณ ชินวัตร โดยประกาศเป็น "พระราชกำหนด" เพื่อนำมาบังคับใช้กับสถานการณ์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่รุนแรง เมื่อประกาศใช้แล้วจึงต้องขอความเห็นชอบจากที่ประชุมรัฐสภาตามเงื่อนไข กระทั่งกฎหมายสามารถบังคับใช้ได้ต่อมาเช่นเดียวกับพระราชบัญญัติ

ในอดีตที่ผ่านมาพบว่าได้มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินอยู่ใน 2 พื้นที่หลักเท่านั้น คือ (1) การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ อันเนื่องจากสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ ซึ่งมีการประกาศมาตั้งแต่ปี 2548 จนถึงปัจจุบันพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้อยู่ภายใต้การประกาศสถานการณ์

[1] โชคดี เกตสัมพันธ์ ,การบังคับใช้กฎหมาย ในภาวะไม่ปกติ (ตอนที่ 1),(พิมพ์ที่ กองบริการ สำนักงานสนับสนุน สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม,**วารสารหลักเมือง** (ฉบับที่ 258 ,2 มีนาคม2559), หน้า 20.

ฉุกเฉินมาแล้ว 15 ปี และ(2) การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในพื้นที่ส่วนกลาง (กรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และพื้นที่อื่นที่เกี่ยวเนื่อง) อันเนื่องจากการชุมนุมประท้วงทางการเมือง อาทิเช่น เหตุการณ์ยึดท่าอากาศยานดอนเมืองและสุวรรณภูมิ เมื่อปี 2551 เหตุการณ์ขัดขวางการประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียนกับประเทศคู่เจรจาของอาเซียนที่จังหวัดชลบุรี เมื่อปี 2552 เหตุการณ์ความรุนแรงใจกลางเมืองหลวงเมื่อช่วงสงกรานต์ ปี 2552 และ 2553 รวมทั้งการเคลื่อนไหวของกลุ่ม กปปส. เมื่อปี 2557 มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินมาแล้วรวมทั้งสิ้นจำนวน 10 ครั้ง[2] สำหรับนานาประเทศการประกาศใช้บังคับกฎหมายว่าด้วยสถานการณ์ฉุกเฉินนั้นสามารถกระทำได้โดยไม่ถือว่าขัดต่อหลักนิติธรรม หลักสิทธิมนุษยชน และหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตราบเท่าที่มีการใช้เพียงเท่าที่จำเป็น ซึ่งการประกาศใช้บังคับกฎหมายดังกล่าวจะต้องคำนึงถึงระดับความรุนแรงของภัยหรือสถานการณ์เปรียบเทียบกับความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยสาธารณะและสิทธิเสรีภาพของปัจเจกชนผู้สุจริตด้วย[3]

ปัจจุบันประเทศไทยได้เผชิญกับสถานการณ์แพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา หรือโควิด-19 เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2563 พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้ออกข้อกำหนด อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 (ฉบับที่ 1)[4] ได้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินทุกเขตท้องที่ทั่วราชอาณาจักร โดยให้มีผลบังคับใช้ ตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม 2563 เป็นต้นไป เพื่อให้สถานการณ์ยุติโดยเร็วและป้องกันมิให้เกิดเหตุการณ์ร้ายแรงมากขึ้น ควบคุมการระบาดของไวรัสโคโรนา หรือโควิด-19 ได้มีการออกข้อกำหนด เช่น การห้ามประชาชนเข้าไปในพื้นที่หรือสถานที่ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการติดต่อเชื้อโรคโควิด-19 การปิดสถานที่เสี่ยงต่อการติดต่อโรค เช่น สนามมวย สนามกีฬา สนามแข่งขัน สนามเด็กเล่น สนามม้า ในทุกจังหวัดทั่วราชอาณาจักร ผับ สถานบริการ สถานที่แสดงมหรสพ สถานที่มีการแสดงหรือการละเล่นสาธารณะ การปิดช่องทางเข้ามาในราชอาณาจักร การห้ามมิให้มีการชุมนุม การทำกิจกรรม ห้ามการเสนอข่าวหรือทำให้แพร่หลายทางสื่อต่างๆ ซึ่งมีข้อความ หรือข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (โควิด-19) อันไม่เป็นความจริงและอาจทำให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัว เป็นต้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าการประกาศใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548ทำให้ได้รับผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน และการถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล เช่น การห้ามออกจากเคหะสถานตั้งแต่เวลา 22.00-04.00 นาฬิกา ห้ามมิให้มีการชุมนุม การทำกิจกรรม

---

[2] สราวุธ ทับทอง, **ความท้าทายครั้งใหม่กับการใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉิน จัดการโรคระบาดเป็นครั้งแรก**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://themomentum.co/thailand-state-of-emergency-fight-covid-19, [29 มีนาคม 2563].

[3] บรรหาร กำลา,**บทวิเคราะห์การบังคับใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 กับปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ.**), จุลนิติ, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. (พฤศจิกายน -ธันวาคม 2551),หน้า 33 .

[4] ราชกิจจานุเบกษา,ข้อกำหนดออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 1),(เล่ม 137 ตอนพิเศษ 69 ง,(25 มีนาคม 2563), หน้า 10.

การปิดการเรียนการสอน เป็นต้น นอกจากนี้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบต่อการประกาศ พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉินฯ ไม่สามารถนำคดีมาฟ้องต่อศาลปกครองได้ อีกทั้งการกระทำของเจ้าหน้าที่เนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชกำหนดนี้ไม่ต้องรับผิดทั้งทางแพ่ง ทางอาญาหรือทางวินัยอีกด้วย ดังนั้นบทความนี้จะทำการศึกษาถึงผลกระทบของประชาชนต่อการประกาศใช้ พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 ในการแก้ไขปัญหาโควิด-19 อันจะเป็นประโยชน์ต่อการประกาศใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉินฯ ในการแก้ไขปัญหาโควิด-19 ต่อไป

ความเป็นมาของพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548

คณะรัฐมนตรี(สมัยพันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี)ได้มีการประชุม เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2548 โดยที่ประชุมคณะรัฐมนตรีได้พิจารณาและมีมติอนุมัติร่างพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. .... ต่อมาพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่122 ตอนที่ 58 ก ลงวันที่ 16 กรกฎาคม 2548 และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศ ในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป หลังจากนั้นคณะรัฐมนตรีได้เสนอพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ต่อรัฐสภาเพื่อพิจารณาอนุมัติเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2548 ที่ประชุมวุฒิสภาได้พิจารณาพระราชกำหนดดังกล่าวแล้วลงมติอนุมัติเช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงถือว่าพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ได้รับการอนุมัติจากรัฐสภาและมีผลใช้บังคับเป็นกฎหมายต่อไป[5]

สาระสำคัญของพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548

พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 เป็น "พระราชกำหนด" ไม่ใช่ "พระราชบัญญัติ" เป็นกฎหมายที่สามารถนำมาใช้เพื่อแก้ไขสถานการณ์ภัยคุกคามด้านต่างๆ ที่กระทบต่อสาธารณะ หรือ ที่เข้าข่ายเป็นภัยพิบัติสาธารณะ ตามนิยามที่กฎหมายเขียนไว้ในมาตรา 4 ที่ว่า "สถานการณ์ฉุกเฉินให้หมายรวมถึงสถานการณ์ที่กระทบกับความปลอดภัยของประชาชน การดำรงชีวิตโดยปกติสุขของประชาชน หรือการป้องปัดหรือแก้ไขเยียวยาความเสียหายจากภัยพิบัติสาธารณะอันมีมาอย่างฉุกเฉินและร้ายแรง"ซึ่งการประกาศใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ นายกฯ สามารถประกาศไปก่อนได้ “ทันที” เพื่อให้ทันสถานการณ์แล้วค่อยนำเข้าขอความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี หรือจะนำเข้าคณะรัฐมนตรีก่อนเพื่อประกาศออกมาเป็นมติ ครม. ก็ได้ โดยเมื่อประกาศใช้แล้ว อำนาจจะตกอยู่ที่ นายกฯ ตามมาตรา 7 ซึ่งจะทำให้การ

[5] บรรหาร กำลา, บทวิเคราะห์การบังคับใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 กับปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ,จุลนิติ (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2551) หน้า 34.

สั่งการของ นายกฯ เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว ข้ามขั้นตอน หรือ สายการบังคับบัญชาตามกฎหมายของแต่ละหน่วยงาน[6]

ในส่วนของอำนาจการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินกฎหมายพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 มาตรา 5 ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีมีอำนาจประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินเพื่อบังคับใช้ทั่วราชอาณาจักรได้ตามความจำเป็นแห่งสถานการณ์ในกรณีที่ไม่อาจขอความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีได้ทันท่วงทีนายกรัฐมนตรีอาจประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินไปก่อนแล้วดำเนินการให้ได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีภายในสามวัน หากมิได้ดำเนินการขอความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีภายในเวลาที่กำหนด หรือคณะรัฐมนตรีไม่ให้ความเห็นชอบ ให้การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินดังกล่าวเป็นอันสิ้นสุดลงและ พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ ใช้บังคับตลอดระยะเวลาที่นายกรัฐมนตรีกำหนด แต่ต้องไม่เกิน 3 เดือนนับแต่วันประกาศ ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องขยายเวลา ขยายได้เป็นคราวๆละไม่เกิน 3 เดือน เมื่อสถานการณ์ฉุกเฉินสิ้นสุดลงแล้ว หรือเมื่อคณะรัฐมนตรีไม่ให้ความเห็นชอบหรือเมื่อสิ้นสุดกำหนดเวลา ให้นายกรัฐมนตรีประกาศยกเลิกประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินนั้น ซึ่งการไม่ปฏิบัติตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 มาตรา 18 ได้กำหนดโทษผู้ที่ฝ่าฝืนจะต้องถูกลงโทษจำคุกไม่เกิน 2 ปี หรือปรับไม่เกิน 40,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 มีสาระสำคัญโดยสรุปได้ดังนี้[7]

1) ให้อำนาจนายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีมีอำนาจประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินเพื่อบังคับใช้ทั่วราชอาณาจักรหรือในบางเขตบางท้องที่ได้ตามความจำเป็นแห่งสถานการณ์ (มาตรา 5)

2) ในเขตท้องที่ที่มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินให้บรรดาอำนาจหน้าที่ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงใดกระทรวงหนึ่งหรือหลายกระทรวง หรือที่เป็นผู้รักษาการตามกฎหมายหรือที่มีอยู่ตามกฎหมายใดก็ตาม เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการอนุญาต อนุมัติ สั่งการ บังคับบัญชาหรือช่วยในการป้องกัน แก้ไข ปราบปราม ระงับยับยั้งในสถานการณ์ฉุกเฉิน โอนมาเป็นอำนาจหน้าที่ของนายกรัฐมนตรีเป็นการชั่วคราว (มาตรา 7)

3) ให้อำนาจนายกรัฐมนตรีมีอำนาจออกข้อกำหนด ประกาศ คำสั่ง เพื่อบังคับการให้เป็นไปตามพระราชกำหนดดังกล่าวและข้อกำหนด ประกาศ คำสั่งหรือการกระทำตามพระราชกำหนดนี้ไม่อยู่ในบังคับของกฎหมายว่าด้วยวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง และกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง (มาตรา 16)

---

[6] อีจัน, **พรก.ฉุกเฉินฯ คืออะไร**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://ejan.co/news/5e79bfbd 78205, [24 มีนาคม 2563].

[7] บรรหาร กำลา, บทวิเคราะห์การบังคับใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 กับปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ,จุลนิติ (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2551), หน้า 35.

4) พนักงานเจ้าหน้าที่และผู้มีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับพนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชกำหนดนี้ไม่ต้องรับผิดทั้งทางแพ่ง ทางอาญา หรือทางวินัย เนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ในการระงับหรือป้องกันการกระทำผิดกฎหมาย หากเป็นการกระทำที่สุจริต ไม่เลือกปฏิบัติและไม่เกินสมควรแก่เหตุหรือไม่เกินกว่ากรณีจำเป็น แต่ไม่ตัดสิทธิผู้ได้รับความเสียหายที่จะเรียกร้องค่าเสียหายจากทางราชการตามกฎหมายว่าด้วยความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ (มาตรา 17)

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ได้ให้อำนาจกับนายกรัฐมนตรีสามารถประกาศใช้กฎหมายดังกล่าวได้ทั่วราชอาณาจักร และมีอำนาจตัดสินใจในการอออกมาตรการต่างๆ ที่สำคัญอย่างยิ่ง ครอบคลุมทั่วราชอาณาจักร อันจะส่งผลต่อความเป็นเอกภาพในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งแก้ปัญหาอำนาจของนายกรัฐมนตรีที่มีอยู่อย่างจำกัดก่อนหน้าการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน ซึ่งปัจจุบันรัฐบาลมีอำนาจตามกฎหมายปกติทั่วไปหลายฉบับในการรับมือกับสถานการณ์โรคระบาด โควิด– 19 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2558 ซึ่งให้อำนาจฝ่ายปกครอง/ ผู้ว่าราชการจังหวัด สั่งปิดสถานที่ต่างๆ อันสุ่มเสี่ยง ตลอดจนกิจอื่นใดที่เกี่ยวเนื่องเพื่อป้องกันและหยุดการแพร่ระบาดของโรคร้ายได้ หากรัฐพิจารณาเห็นว่าในการแก้ไขปัญหาโรคระบาดโควิด-19 นี้ คือการใช้อำนาจตาม พ.ร.ก. ฉุกเฉินฯ นั้นก็สามารถกระทำได้ ขณะที่ พระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2558 ไม่มีอำนาจที่จะประกาศเคอร์ฟิว ไม่อำนาจสั่งปิดจังหวัดหรือปิดเมือง ไม่มีอำนาจเรียกบุคคลให้มารายงานตัว เป็นต้น นอกจากนี้จะเห็นได้ว่ามีการถ่ายโอนอำนาจตามกฎหมายของรัฐมนตรีรวมทั้งสิ้น 40 ฉบับมาอยู่ที่อำนาจของนายกรัฐมนตรีเป็นการชั่วคราวเพื่อแก้ไขสถานการณ์โรคระบาดโควิด – 19

สาระสำคัญข้อกำหนดซึ่งออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราช กำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548

สาระสำคัญข้อกำหนด (ฉบับที่ 1) (ฉบับที่ 2) และ (ฉบับที่ 3) ออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราช กำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 เหตุผลในการออกเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโรคโควิด 19 ซึ่งขณะนี้ยังไม่มีวัคซีนป้องกันโรค และยังไม่มียารักษาโรคโดยตรง ตลอดจนมีการกักตุนเครื่องอุปโภคบริโภคและสิ่งจำเป็น ต่อการดำรงชีวิตประจำวันของประชาชน ซึ่งต้องป้องกันมิให้เกิดภาวะขาดแคลนอันจะเป็นการซ้ำเติมความเดือดร้อนของประชาชน ซึ่งเป็นสถานการณ์ฉุกเฉิน ให้ยุติลงได้โดยเร็วและป้องกันมิให้เกิดเหตุการณ์ร้ายแรงมากขึ้นจึงได้ออกข้อกำหนดดังนี้[8]

1.ข้อกำหนด (ฉบับที่ 1) ใช้บังคับตั้งแต่ วันที่ 26 มีนาคม 2563 เป็นต้นไป ได้แก่ ข้อ 1 ห้ามเข้าพื้นที่เสี่ยงข้อ 2 ปิดสถานที่เสี่ยงต่อการติดต่อโรค ข้อ 3 ปิดช่องทางเข้ามาในราชอาณาจักร ข้อ 4 ห้ามกักตุนสินค้า ข้อ 5 ห้ามชุมนุม ข้อ 6 การเสนอข่าวและเผยแพร่สื่อ ข้อ 7 มาตรการเตรียมรับสถานการณ์ ข้อ 8

[8] สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, **รวมสาระสำคัญข้อกำหนดออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.moj.go.th/attachments/20200411220256_94443.pdf, [10 เมษายน 2563].

มาตรการพึงปฏิบัติสำหรับบุคคลบางประเภท ข้อ9 มาตรการเกี่ยวกับการออกนอกราชอาณาจักร ข้อ 10 มาตรการดูแลความสงบเรียบร้อย ข้อ 11 มาตรการป้องกันโรค ข้อ 12 นโยบายการยังคงให้เปิดสถานที่ทำการ ข้อ 13 คำแนะนำเกี่ยวกับการเดินทางข้ามเขตพื้นที่จังหวัด ข้อ 14 คำแนะนำในการจัดกิจกรรมอื่นๆ ข้อ 15 บทกำหนดโทษ ข้อ 16 กำหนดการใช้บังคับ

2.ข้อกำหนด (ฉบับที่ 2) ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 3 เมษายน 2563 เป็นต้นไป จนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลง ข้อ 1 ห้ามออกนอกเคหสถานในเวลา 22.00 น. – 04.00 น. ข้อ 2 วิธีการดำเนินการ กรณีจังหวัด พื้นที่หรือสถานที่ใด ได้มีการออกประกาศหรือสั่งห้าม เตือน หรือแนะนำ เกี่ยวกับการออกนอกเคหะสถาน ข้อ3 วิธีการดำเนินการ กรณีที่ไม่อาจ เคลื่อนย้ายบุคคลซึ่งอยู่ระหว่างการ เดินทางเพื่อออกไปนอกราชอาณาจักร

3.ข้อกำหนด (ฉบับที่ 3) ใช้บังคับ ตั้งแต่วันที่ 10 เมษายน 2563 เป็นต้นไป จนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงข้อ 1 กำหนดข้อยกเว้นในการ ปฏิบัติตามข้อกำหนด (ฉบับที่ 2) ข้อ 2 กำหนดกรณีจำเป็นสมควร ยกเว้นความในข้อ 1 ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร หรือผู้ว่าราชการจังหวัดที่ เกี่ยวข้องอาจมีคำสั่งยกเว้นผู้ประกอบกิจการอื่นอันมี ลักษณะทำนองเดียวกัน ภายในกรอบของกิจการ เพิ่มเติม ข้อ 3 กำหนดความผิดกรณีมีการกระทำความผิด ตามกฎหมายอื่นร่วมด้วย

4.ข้อกำหนด (ฉบับที่ 4) ใช้บังคับ ตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 2563 เป็นต้นไป ให้บรรดาประกาศหรือคำสั่งของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ผู้ว่าราชการจังหวัด เจ้าพนักงานควบคุมโรคติดต่อที่ออกตามกฎหมายว่าด้วยโรคติดต่อ ผู้มีอำนาจตามกฎหมายว่าด้วยการเดินอากาศ และคนเข้าเมือง ที่ได้ประกาศหรือสั่งไว้ก่อนวันที่ข้อกำหนดนี้ใช้บังคับไม่ว่าจะเป็นการห้าม การให้กระทำการ หรือการผ่อนคลายใด ๆ ซึ่งถือว่าเป็นประกาศหรือสั่ง

ตามข้อกำหนดที่ออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ยังคงมีผลบังคับใช้ต่อไปเช่นเดิม จนกว่าจะได้มีข้อกำหนด ประกาศ หรือ คำสั่งเป็นอย่างอื่น[9]

5.ข้อกำหนด (ฉบับที่ 5) ใช้บังคับ ตั้งแต่วันที่ 3 พฤษภาคม 2563 เป็นต้นไป โดยฉบับที่ 5 เป็นการออกข้อกำหนดเป็นการทั่วไปและข้อปฏิบัติแก่ส่วนราชการทั้งหลาย ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงศึกษาธิการ คือ ข้อ 2 (1) ห้ามการใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียนและสถาบันการศึกษาทุกประเภทเพื่อจัดการเรียนการสอน การสอบ การฝึกอบรม หรือการทำกิจกรรมใด ๆ ที่มีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก เว้นแต่เป็นการดำเนินการสื่อสารแบบทางไกลหรือด้วยวิธีอิเล็กทรอนิกส์ ข้อ 2 (2) ห้ามผู้ใดจัดให้มีกิจกรรมซึ่งมีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมากในลักษณะมั่วสุมประชุมกัน หรือมีโอกาสติดต่อสัมผัสกันได้ง่าย เช่น การประชุม การสัมมนา การแจกจ่ายอาหารหรือสิ่งของการจัดเลี้ยง[10]

---

[9] ราชกิจจานุเบกษา,ข้อกำหนดออกตามความในพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2558 (ฉบับที่ 4),เล่ม 137 ตอนพิเศษ 100 ง (29 เมษายน 2563),หน้า 77.

[10] ราชกิจจานุเบกษา,ข้อกำหนดออกตามความในพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2558 (ฉบับที่ 5),เล่ม 137 ตอนพิเศษ 102 ง (1 พฤษภาคม 2563),หน้า 1.

6.ข้อกำหนด (ฉบับที่ 6) ใช้บังคับ ตั้งแต่วันที่ 3 พฤษภาคม 2563 เป็นต้นไป โดยฉบับที่ 6 เป็นการผ่อนคลายการบังคับใช้บางมาตรการในการป้องกันและการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 เช่น การจำหน่ายอาหารหรือเครื่องดื่มในโรงแรม ท่าอากาศยาน สถานีรถไฟ สถานีขนส่ง โรงพยาบาล ร้านอาหารหรือเครื่องดื่ม ร้านสะดวกซื้อ รถเข็น หาบเร่ แผงลอย ซึ่งไม่รวมถึงสถานบริการ ผับ บาร์ ให้เปิดได้โดยอาจให้นำกลับไปบริโภคที่อื่น แต่หากเปิดให้ใช้บริการในสถานที่นั้น ก็สามารถทำได้โดยต้องจัดระเบียบการเข้าใช้บริการให้เป็นไปตามมาตรการป้องกันโรคและคำแนะนำของทางราชการ สำหรับร้านอาหารหรือเครื่องดื่มซึ่งจำหน่ายสุรา ให้เปิดได้ แต่ห้ามการบริโภคสุราหรือเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ในร้าน เป็นต้น[11]

วิเคราะห์ผลกระทบของประชาชนต่อการประกาศใช้ พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 ในการแก้ไขปัญหาโควิด-19

1.ผลกระทบต่อการประกอบอาชีพ

จากการที่ได้ประกาศพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ที่เริ่มใช้ตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม 2563 นายกรัฐมนตรี ได้ประกาศข้อกำหนดและข้อปฏิบัติตาม พ.ร.ก ฉุกเฉิน (ฉบับที่ 1) ข้อ 2 การปิดสถานที่เสี่ยงต่อการติดต่อโรค ให้ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร และผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัดออกคำสั่งโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 35 (1) สนามมวย สนามกีฬา สนามแข่งขัน สนามเด็กเล่น สนามม้า ในทุกจังหวัด ทั่วราชอาณาจักร จนกว่าจะมีประกาศเป็นอย่างอื่น ผับ สถานบริการ สถานที่แสดงมหรสพ สถานที่มีการแสดงหรือการละเล่นสาธารณะ สถานประกอบการ อาบ อบ นวด และนวดแผนโบราณ สปา สถานที่ออกกำลังกาย (ฟิตเนส) สถานบันเทิง ตามพระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ. 2509 พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ พ.ศ. 2554 ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และปริมณฑลได้แก่ จังหวัดนนทบุรี ปทุมธานี นครปฐม สมุทรปราการ และสมุทรสาคร สถานที่อื่นนอกจากนี้ เช่น แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ พิพิธภัณฑสถาน ห้องสมุด สาธารณะ ศาสนสถาน สถานีขนส่งหรือโดยสาร ตลาด ห้างสรรพสินค้า ให้พิจารณาโดยสั่งปิดเฉพาะส่วน หรือทั้งหมดและอาจกำหนดเงื่อนไขและเงื่อนเวลาตามความจำเป็นและเหมาะสม ในกรณียังไม่ได้มีคำสั่งให้ปิดสถานที่ให้เจ้าของหรือผู้ดูแล สถานที่นั้นจัดให้มีมาตรการคัดกรองและปฏิบัติตามมาตรการป้องกันโรค

เมื่อพิจารณาจากข้อกำหนดดังกล่าวของประกาศการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ฉบับที่ 1 สถานที่เสี่ยงต่อการติดต่อโรค ให้ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร และผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัด มีอำนาจในการปิดสถานที่เสี่ยงต่อการติดต่อโรค ได้แก่ สนามมวย สนามกีฬา สนามแข่งขัน สนามเด็กเล่น สนามม้า ในทุกจังหวัด ทั่วราชอาณาจักร จนกว่าจะมีประกาศเป็นอย่างอื่น ผับ สถานบริการ สถานที่แสดงมหรสพ สถานที่มีการแสดงหรือการละเล่นสาธารณะ สถานประกอบการ อาบ อบ นวด และ

[11] ราชกิจจานุเบกษา,ข้อกำหนดออกตามความในพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2558 (ฉบับที่),เล่ม 137 ตอนพิเศษ 102 ง (1 พฤษภาคม 2563),หน้า 4.

นวดแผนโบราณ สปา สถานที่ออกกำลังกาย (ฟิตเนส) สถานบันเทิง ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ได้แก่ จังหวัดนนทบุรี ปทุมธานี นครปฐม สมุทรปราการ และสมุทรสาคร

นอกจากนี้การปิดเมืองหรือล็อกดาว์นนั้นส่งผลกระทบโดยตรงต่อแรงงานที่เกี่ยวข้องในกิจกรรมที่ถูกระงับ (supply-side effect) และส่งผลกระทบทางอ้อมผ่านการลดการบริโภค (demand-side effect) และภาคเศรษฐกิจที่มีความเชื่อมโยงกัน (supply-chain effect) ซึ่งรูปแบบของมาตรการล็อกดาว์นในขณะนี้ของประเทศไทย นับว่าเป็นล็อกดาว์น “แบบผ่อนปรน” นั่นคือ เป็นการบังคับห้ามการทำกิจกรรมบางประเภทที่มีความเสี่ยงต่อการแพร่กระจายของเชื้อไวรัสเท่านั้น (พร้อมข้อยกเว้นบางประการ) แต่ยังไม่ได้ระงับกิจกรรมอื่นๆ หรือห้ามทุกคนออกจากที่อยู่อาศัย ดังเช่นหลาย ๆ ประเทศในยุโรป เช่น ในอิตาลี หรือสเปน เป็นการล็อกดาว์น “แบบเต็มตัว” นั่นคือ ห้ามไม่ให้ทุกคนออกนอกบ้าน ยกเว้นเพียงแต่กิจกรรมที่ “จำเป็น” อาทิ การรักษาผู้ป่วย การโทรคมนาคม ภาคการธนาคาร หรือ การผลิตและขายสินค้าอุปโภคบริโภคพื้นฐาน ตั้งแต่ 14 มีนาคม 2563[12]

อย่างไรก็ตามการประกาศปิดสถานประกอบการ อาบ อบ นวด ทำให้หญิงขายบริการ ที่ได้เงินเป็นรายวัน เมื่อมีโควิด-19 ต้องหยุดงานโดยปริยาย มาวันนี้ไม่มีเงินส่งกลับบ้าน ลูกอดนม ไม่มีที่อยู่ ไม่มีข้าวกิน ไร้รัฐบาลดูแลเมื่อวันที่ 20 พ.ค. 63 นางสาวทันตา เลาวิลาวัณยกุล ผู้ประสานงานมูลนิธิเอ็มพาวเวอร์ ทำงานด้านสิทธิ์หญิงขายบริการประเทศไทย ได้กล่าวว่าขณะนี้พนักงานบริการ หรือ "หญิงขายบริการ" Sex Workers ทั่วประเทศได้รับความเดือดร้อนอย่างหนัก จากการที่เป็นคนกลุ่มแรกๆ ที่ต้องตกงาน ทั้งที่มีรายได้แค่วันต่อวัน ขณะนี้มีแนวโน้มว่าจะได้กลับมาทำงานเป็นกลุ่มสุดท้าย ทั้งนี้ ปัญหาที่พบ คือ ส่วนน้อยที่ทำประกันสังคม และต้องเข้ามาใช้สิทธิ์ขอรับเงินเยียวยา 5 พันบาทจากรัฐบาล โดยเราพบว่ามีคนที่ได้รับเพียงครึ่งเดียว นอกนั้นตกสำรวจ ไม่เพียงแค่เฉพาะพนักงานบริการไทย ยังมีกลุ่มพนักงานบริการที่เป็นชาติพันธุ์ไม่มีบัตรประชาชน[13]

การที่ประชาชนได้รับผลกระทบจากการประกอบอาชีพ รัฐบาลได้เข้ามาช่วยเหลือโดยให้การสนับสนุนเงินช่วยเหลือรายละ 5,000 บาทต่อเดือน เป็นระยะเวลา 3 เดือน (เมษายน ถึง มิถุนายน 2563) ผ่านการลงทะเบียนแสดงความจำนงตรวจสอบคุณสมบัติ และการโอนเงินผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ และมาตรการเยียวยาด้านภาษี โดยกรมสรรพากรได้ขยายเวลาชำระภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา (ภงด. 90 และ ภงด. 91) จากเดิมที่ขยายถึง 30 มิถุนายน 2563 เป็น 31 สิงหาคม 2563 และมาตรการสินเชื่อนอกจากนี้ยังมีโครงการสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำสำหรับสำนักงานธนานุเคราะห์ (โรงรับจำนำ) คิดดอกเบี้ยจากประชาชนในอัตราไม่เกินร้อยละ 0.125 ต่อเดือน ระยะเวลา 2 ปี และมาตรการเสริมความรู้ พิจารณาดำเนินการจัดฝึกอบรมเพื่อเพิ่มทักษะ เสริมอาชีพ เพื่อเสริมสร้างความรู้ให้กับผู้ที่ได้รับผลกระทบของการแพร่ระบาดของ

---

[12] เนื้อแพร เล็กเฟื่องฟู และคณะ, **เมื่อ โควิด-19 ปิดเมือง: ผลกระทบต่อแรงงานไทยในมิติ supply-side,สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.pier.or.th/?abridged., [17 เมษายน 2563].

[13] ไทยรัฐ ออนไลน์, **ชีวิตของหญิงขายบริการ วันที่มีโควิด ไม่มีเงินส่งกลับบ้าน ลูกอดนม ไร้รัฐดูแล**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา https://www.thairath.co.th/news/society/1849431, [21 พฤษภาคม 2563].

โควิด-19 หรือผู้ที่สนใจ พร้อมทั้งจัดทำกิจกรรมเพื่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR)[14] สิ่งเหล่านี้แม้รัฐบาลได้เข้ามาช่วยเหลือกับประชาชนผู้รับผลกระทบ แต่ก็มีประชาชนบางส่วนได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาลไม่ทั่วถึง ทั้งนี้อาจเพราะเป็นผู้ขาดคุณสมบัติตามที่รัฐกำหนดไว้ หรือการเข้าไม่ถึงข้อมูลการช่วยเหลือจากรัฐ

2.ผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน

จากการที่ได้มีการประกาศข้อกำหนดการห้ามบุคคลใดทั่วราชอาณาจักรออกนอกเคหะสถานระหว่างเวลา 22.00 น.ถึง 04.00 น.ของวันรุ่งขึ้น เว้นแต่มีความจำเป็นหรือเป็นผู้ปฏิบัติงานด้านการแพทย์ การธนาคาร การขนส่งสินค้าอุปโภคบริโภค เป็นต้น โดยมีเอกสารรับรองความจำเป็น ผู้ใดฝ่าฝืนข้อนี้ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 2 ปีหรือปรับไม่เกิน 40,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 (ฉบับที่ 2) ข้อ 1. โดยให้มีผลตั้งแต่วันที่ 3 เมษายน 2563 เป็นต้นไป

อย่างไรก็ตาม ก่อนหน้านี้ภาครัฐมีการประกาศขอความร่วมมือกักตัวอยู่ที่บ้านไม่ให้ออกเดินทาง แต่เมื่อมีตัวเลขการติดเชื้อเพิ่มขึ้นจากสนามมวยจนทำให้ยอดผู้ป่วยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และกระจายทั่วประเทศ จึงมีการสั่งปิดสถานบริการ แหล่งชุมนุม เพื่อไม่ให้เป็นการแพร่เชื้อ และให้อำนาจผู้ว่าราชการทุกจังหวัดทั่วประเทศสามารถปิดด่านช่องทางการเดินทางเข้าออกได้ รวมไปถึงสถานบริการอื่นเพิ่มเติม[15]

จะเห็นว่าการออกประกาศข้อกำหนดดังกล่าวทำให้ประชาชนไม่สามารถออกนอกเคหะสถานในช่วงเวลาที่กำหนดได้และหากฝ่าฝืนต้องระวางโทษจำคุกหรือปรับหรือทั้งจำทั้งปรับ ซึ่งข้อกำหนดดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อคนบางกลุ่มและบางอาชีพ เช่น คนที่ทำงานกลางคืน หรือการรวมตัวของคนบางกลุ่ม โดยเฉพาะเด็กรุ่นใหม่จะได้รับผลกระทบเมื่อมีการสั่งปิดสถานบันเทิง ผับ บาร์ ทำให้คนบางกลุ่มมีความพยายามไปร่วมกลุ่มจัดปาร์ตี้ในสถานที่อื่นๆ จึงกระทบกับการใช้ชีวิตพอสมควร และส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจอย่างแน่นอน เมื่อกิจกรรมทางสังคมไม่สามารถจัดกิจกรรมต่อไปได้

3.ผลกระทบต่อการใช้อำนาจตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่

ตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 มาตรา 16 ได้ให้อำนาจนายกรัฐมนตรีมีอำนาจออกข้อกำหนด ประกาศ คำสั่ง เพื่อบังคับการให้เป็นไปตามพระราชกำหนดดังกล่าวและข้อกำหนดประกาศ คำสั่ง หรือการกระทำตามพระราชกำหนดนี้ไม่อยู่ในบังคับของกฎหมายว่าด้วยวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง และกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง

นอกจากนี้พระราชกำหนดดังกล่าวยังมีบทบัญญัติบางประการที่อาจจะกระทบกระเทือนต่อหลักนิติธรรมและหลักการพื้นฐานในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจากการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารได้เช่นกัน โดยเฉพาะในมาตรา 5 ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่ให้อำนาจนายกรัฐมนตรีประกาศสถานการณ์

---

[14] Money Guru, **ไม่ต้องงงแล้ว! รวมมาตรการเยียวยาด้านการเงินและรายได้จากรัฐบาล ฝ่าวิกฤต โควิด-19**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.moneyguru.co.th/lifestyle/articles. [25 มีนาคม 2563].

[15] รมย์รัมภา เริ่มรู้, **พรก.ฉุกเฉิน – ล็อคดาวน์ บจ.ไทย ทำใจเตรียมรับผลกระทบ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/872411. [25 มีนาคม 2563].

ฉุกเฉินเพื่อบังคับใช้ทั่วราชอาณาจักรหรือในบางเขตบางท้องที่ได้ตามความจำเป็นแห่งสถานการณ์เมื่อปรากฏว่ามีสถานการณ์ฉุกเฉินเกิดขึ้น เพราะว่ากรณีใดจะถือว่ามีสถานการณ์ฉุกเฉินเกิดขึ้นแล้วหรือยังนั้นเป็นดุลพินิจของนายกรัฐมนตรีหรือดุลพินิจของฝ่ายบริหารซึ่งฝ่ายตุลาการไม่มีอำนาจที่จะเข้าไปควบคุมหรือตรวจสอบการใช้ดุลพินิจดังกล่าวได้[16]ตลอดจน มาตรา 17 ได้กำหนดให้พนักงานเจ้าหน้าที่และผู้มีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับพนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชกำหนดนี้ไม่ต้องรับผิดทั้งทางแพ่ง ทางอาญา หรือทางวินัย เนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ในการระงับหรือป้องกันการกระทำผิดกฎหมายหากเป็นการกระทำที่สุจริต ไม่เลือกปฏิบัติและไม่เกินสมควรแก่เหตุหรือไม่เกินกว่ากรณีจำเป็น แต่ไม่ตัดสิทธิผู้ได้รับความเสียหายที่จะเรียกร้องค่าเสียหายจากทางราชการตามกฎหมายว่าด้วยความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่

จะเห็นว่าการออกประกาศข้อกำหนดของนายกรัฐมนตรีในช่วงโควิด 19 ประชาชนหรือบุคคลใดได้รับผลกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพของประกาศข้อกำหนดดังกล่าวก็ไม่สามารถนำคดีฟ้องต่อศาลปกครองได้และไม่สามารถฟ้องพนักงานเจ้าหน้าที่ให้รับผิดทั้งทางแพ่ง ทางอาญา หรือทางวินัยได้อีกเช่นกัน แต่ทั้งนี้หากพนักงานเจ้าหน้าที่ได้การกระทำโดยไม่สุจริต เลือกปฏิบัติและเกินสมควรแก่เหตุหรือเกินกว่ากรณีจำเป็น ไม่ตัดสิทธิผู้ได้รับความเสียหายที่จะเรียกร้องค่าเสียหายจากทางราชการตามกฎหมายว่าด้วยความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ ผู้นั้นได้

4.ผลกระทบต่อการศึกษา

การประกาศให้ปิดสถานศึกษาโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้ลงนามในประกาศกระทรวงฯ ปิดสถานศึกษาทั่วประเทศ ตั้งแต่วันที่ 18 มีนาคม 2563 เป็นต้นไป จนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลง เนื่องด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) มีการแพร่ระบาดในหลายประเทศ รวมถึงประเทศไทย กระทรวงศึกษาธิการตระหนักถึงความปลอดภัยในชีวิตของนักเรียนนักศึกษา ที่จะได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดดังกล่าว อาศัยอำนาจตามความในข้อ 9 วรรคหนึ่ง (4) ของระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยปีการศึกษาการเปิดและปิดสถานศึกษา พ.ศ. 2549 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558 จึงให้สถานศึกษาทุกแห่งของรัฐและเอกชน ทั้งในระบบและนอกระบบ ซึ่งอยู่ในสังกัดและในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ ปิดเรียนด้วยเหตุพิเศษ ตั้งแต่วันพุธที่ 18 มีนาคม 2563 เป็นต้นไป จนกว่าจะมีการประกาศเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ ในระหว่างที่สถานศึกษาต้องปิดเรียนด้วยเหตุพิเศษดังกล่าว หากมีความจำเป็น ให้ส่วนราชการต้นสังกัดกำหนดแนวทางแก้ปัญหาให้สถานศึกษา จัดให้มีการเรียนในรูปแบบอื่นโดยไม่ต้องเข้าชั้นเรียน[17]

---

[16] บรรหาร กำลา,บทวิเคราะห์การบังคับใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 กับปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ,จุลนิติ (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2551), หน้า 44.

[17] กระทรวงศึกษาธิการ, **ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง ให้สถานศึกษาในสกัดและในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการปิดเรียนด้วยเหตุพิเศษ ลง 17 มีนาคม 2563**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://moe360.blog/2020/03/17/, [22 เมษายน 2563].

นอกจากนี้ยังมีประกาศราชกิจจานุเบกษา เผยแพร่ข้อกำหนด ออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 (ฉบับที่ 5) มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 3 พฤษภาคม 2563 เป็นต้นไปโดยฉบับที่ 5 เป็นการออกข้อกำหนดเป็นการทั่วไปและข้อปฏิบัติแก่ส่วนราชการทั้งหลาย ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงศึกษาธิการ คือ ข้อ 2 (1) ห้ามการใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียนและสถาบันการศึกษาทุกประเภท เพื่อจัดการเรียนการสอน การสอบ การฝึกอบรม หรือการทำกิจกรรมใด ๆ ที่มีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก เว้นแต่เป็นการดำเนินการสื่อสารแบบทางไกลหรือด้วยวิธีอิเล็กทรอนิกส์

จะเห็นว่าการออกประกาศข้อกำหนด ฉบับที่ 5 ดังกล่าวทำให้สถานศึกษาต้องปิดการเรียนการสอนและต้องเปลี่ยนรูปแบบเป็นการเรียนผ่านระบบออนไลน์แทน เพื่อไม่ให้การเรียนต้องหยุดชะงักลง โดยไม่ได้มีเวลาวางแผนล่วงหน้าย่อมได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การเปลี่ยนการเรียนการสอนสู่ระบบออนไลน์จะยิ่งทำให้เห็นปัญหาความไม่เท่าเทียมด้านการศึกษามากขึ้น จะมีเด็กจำนวนมากที่ไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาเพราะไม่มีอินเตอร์เน็ต และอุปกรณ์สำหรับใช้เรียนออนไลน์ นักเรียนบางคนใช้โรงเรียนเพื่อเข้าถึงอาหาร น้ำดื่ม และสภาพแวดล้อมที่ดีกว่าที่บ้าน โรงเรียนจึงไม่ใช่สถานที่สำหรับการศึกษาเท่านั้น แต่เป็นเหมือนศูนย์รวมของสังคม

5.ผลกระทบต่อการปฏิบัติศาสนกิจทางศาสนา

เมื่อวันนี้ 20 มี.ค.2563 ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ได้ออกประกาศ ศอ.บต.เรื่อง “ประชาสัมพันธ์การปฏิบัติศาสนกิจเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดโรค COVID-19 สร้างความเข้าใจและตระหนักถึงผลกระทบของการแพร่ระบาดโรค COVID-19” มาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ว่าด้วยเรื่อง การละหมาดวันศุกร์ การละหมาดญามาอะฮฺ และการจัดกิจกรรมรวมตัวเป็นกลุ่ม ประกอบด้วย ห้าข้อห้ามที่ควรปฏิบัติ และห้าข้อขอความร่วมมือที่ต้องตระหนัก อาทิเช่น ห้าข้อห้ามที่ควรปฏิบัติ (1) ห้ามใช้น้ำละหมาดร่วมกัน (กอเลาะห์) โดยให้อาบน้ำละหมาดมาจากบ้าน (2) ห้ามปูพรมในมัสยิด ควรเอาพรมออกและทำความสะอาดด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อหลังปฏิบัติกิจกรรมแล้วเสร็จทุกครั้ง ให้ใช้ผ้าละหมาดของตนเองและซักทำความสะอาดทุกวัน (3) ห้ามละหมาดติดกัน ควรเว้นระยะห่างจากผู้ละหมาด ไม่ชิดหรือติดกันจนเกินไป เพื่อลดอัตราเสี่ยงของการแพร่เชื้อ (4) ห้ามสัมผัสมือ สวมกอด แต่ให้สลามโดยวิธีการยกมือขวาและกล่าวให้สลามแทน (5) ห้ามผู้ที่มีอาการไข้ หรือป่วยหรือผู้ที่รู้ว่าตนเองอยู่ในพื้นที่เสี่ยงต่อการแพร่เชื้อ ร่วมละหมาดที่มัสยิด ในสภาวการณ์เสี่ยงการแพร่เชื้อ โดยให้อิหม่าม ใช้ดุลพินิจในการพิจารณา เป็นต้น

นอกจากนี้ได้มีการออกประกาศกระทรวงวัฒนธรรม เรื่อง แนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับเทศกาลประเพณี พิธีทางศาสนา และพิธีการต่างๆ กรณีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ลงวันที่ 1 เมษายน 2563 เข้มงวดให้มีการงด หรือเลื่อนกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี พิธีทางศาสนาที่เป็นการรวมคนหมู่มากออกไปก่อนตามมาตรการของรัฐบาล

จะเห็นว่าการออกประกาศข้อห้ามอาจทำให้ประชาชนไม่ได้รับความสะดวกในการประกอบพิธทางศาสนาของตน เนื่องจากเพื่อป้องกันการการแพร่ระบาดของโรคโควิด - 19 แต่อย่าไรก็ตามทางมหาเถรสมาคมได้ทำจดหมายขอความร่วมมือจากวัดทั้งหมด งดทำกิจกรรมที่ต้องมีคนมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก ไม่

ว่าจะเป็นงานบวช งานศพ งานประเพณีต่างๆ หรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ต้องมีงานบุญก็ให้งดไว้ก่อน แต่งานไหนสำคัญและจำเป็นก็ขอให้จัดได้เช่น งานบวช งานศพ แต่ขอให้มีผู้มาร่วมงานน้อยที่สุดและขอให้ใช้โซเชียลเน็ตเวิร์กแทนการมาร่วมงาน หรือให้ใส่ซองมาร่วมทำบุญได้[18] แต่อย่างไรก็ตามรัฐบาลก็ต้องคำนึงถึงเสรีภาพในทางศาสนาซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนไม่สามารถปฏิเสธได้และเป็นสิทธิ์ที่เกิดตามธรรมชาติจะไม่สามารถละเมิดกันได้เช่นกัน

6.ผลกระทบต่อการแสดงออกหรือการแสดงความคิดเห็น

รัฐบาลได้ออกประกาศข้อกำหนดพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 1) ข้อ 6 “ห้ามการเสนอข่าว การจำหน่าย หรือทำให้แพร่หลายซึ่งหนังสือ สิ่งพิมพ์ หรือสื่ออื่นใดที่มีข้อความอันอาจทำให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัวหรือเจตนาบิดเบือนข้อมูลข่าวสารทำให้เกิดความเข้าใจผิดในสถานการณ์ฉุกเฉินจนกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ หรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ทั้งในเขตพื้นที่ที่ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินหรือทั่วราชอาณาจักร” และยังให้อำนาจหน้าที่กับเจ้าพนักงาน ดำเนินคดีต่อบุคคลตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ หรือ พ.ร.ก.ฉุกเฉิน โดยอาจมีโทษจำคุกไม่เกินสองปี และ/หรือปรับไม่เกิน 40,000 บาท

แอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล เห็นว่าทางราชการได้ใช้อำนาจ พ.ร.ก.ฉุกเฉินเพื่อจำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก เปิดให้มีการเซ็นเซอร์ข้อมูลและดำเนินคดีกับบุคคลซึ่งเผยแพร่ข่าวสารที่ทางการมองว่า “เป็นข้อมูลเท็จหรืออาจก่อให้เกิดความหวาดกลัวต่อประชาชน หรือจงใจบิดเบือนข้อมูล” ซึ่งทางราชการเข้ามาตรวจสอบจนเกินกว่าเหตุต่อการใช้เสรีภาพในการแสดงออกทางอินเตอร์เน็ต โดยในปัจจุบันเจ้าพนักงานได้ใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ และกฎหมายอื่น ๆ เพื่อคุกคามบุคคล ข้อบัญญัติที่คลุมเครือส่งผลให้เจ้าพนักงานตีความอย่างกว้างขวางถึงฐานความผิดที่สามารถสั่งฟ้องได้ ซึ่งขัดกับพันธกรณีของไทยที่จะต้องคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงออก[19]

จะเห็นได้ว่าในการที่รัฐบาลออกประกาศข้อกำหนดดังกล่าว ได้มีการห้ามการเสนอข่าวหรือทำให้แพร่หลายทางสื่อต่าง ๆ ซึ่งมีข้อความ หรือข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (โควิด-19) ซึ่งการกำหนดข้อห้ามนี้ถือเป็นการจำกัดสิทธิเสรีในการแสดงออก การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการแสดงความคิดเห็น เป็นสิทธิในระดับสากลที่ได้รับการรับรองตามกฎหมายระหว่างประเทศ เสรีภาพในการแสดงออกเป็นพื้นฐานของความเจริญของสังคมและความงอกงามของปัจเจกบุคคล เพราะการที่มีคนจำนวนมากแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอที่แตกต่างกันมาอภิปรายอย่างเสรีและกว้างขวางย่อมจะชี้นำไปสู่ทางเลือกในการแก้ปัญหาหรือการพัฒนาที่กว้างไกลและมีประสิทธิภาพมากกว่า

---

[18] พัชคุณ ชมชัดรัชมงคล, **ไวรัส ศรัทธาและผลกระทบต่อวงการสงฆ์ มองธรรมะผ่านวิกฤติโควิด-19,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.gqthailand.com/gq-hype/article/gq-hype-vol-17, [20 พฤษภาคม 2563].

[19] แอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล, **มาตรการรับมือกับโรคโควิด-19 ของทางการไทย ต้องไม่นำไปสู่เงื่อนไขจำกัดอย่างไม่จำเป็น ต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพในการแสดงออก**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.amnesty.or.th/latest/news /7791/, [30 มีนาคม 2563].

7.ผลกระทบต่อเสรีภาพในการเดินทาง

การที่รัฐบาลได้มีการออกประกาศข้อกำหนด (ฉบับที่ 1) ออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ข้อ 3. ได้กำหนดให้เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ ทำการปิดช่องทางเข้าออก ด่าน จุดผ่านแดน หรือ จุดผ่อนปรนตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง สำหรับผู้โดยสารหรือผู้ที่เดินทางเข้ามาในราชอาณาจักรไม่ว่าจะเป็นการเข้ามาโดยใช้ยานพาหนะทางอากาศยาน เรือ รถยนต์ หรือพาหนะอื่นใดหรือในการใช้เส้นทางคมนาคมไม่ว่าทางอากาศ ทางน้ำ หรือ ทางบก ส่วนข้อยกเว้นตามข้อกำหนด(ฉบับที่ 3) เมื่อมีเหตุจำเป็นอื่น ๆ โดยได้รับอนุญาตเป็นการเฉพาะรายจากพนักงานเจ้าหน้าที่ ให้บุคคลที่มีความจำเป็นดังกล่าวแสดงบัตรประจำตัวประชาชนหรือบัตรแสดงตนอย่างอื่น และเอกสารรับรองความจำเป็น เอกสารเกี่ยวกับสินค้าบริการการเดินทางหรือหลักฐานอื่น ๆ ต่อเจ้าหน้าที่ และต้องปฏิบัติตามมาตรการป้องกันโรคที่ทางราชการ กำหนดรวมถึงการยอมรับการตรวจวัดอุณหภูมิร่างกาย สำหรับดังกล่าวให้แสดงเหตุจำเป็นพร้อมทั้งหลักฐานต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายอำเภอ ผู้อำนวยการเขต หัวหน้าสถานีตำรวจ หรือผู้ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องเพื่ออนุญาต

จะเห็นว่าการออกข้อกำหนดดังกล่าวเป็นการจำกัดเสรีภาพในการเดินทางของประชาชน ซึ่งเสรีภาพในการเดินทางได้บัญญัติรับรองไว้ในข้อ 13 ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ที่ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคตั้งแต่วันที่ 10 ธันวาคม 2491 และบัญญัติไว้ในข้อ 12 (2) ในกติการะหว่างประเทศเรื่องของสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมืองที่ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีมาตั้งแต่วันที่ 29 ตุลาคม 2539 ที่กำหนดไว้ว่า ทุกคนมีอิสระที่สำหรับออกเดินทางไปประเทศใดก็ได้รวมถึงประเทศของตนเองด้วย แม้เสรีภาพในการเดินทางจะถูกจำกัดในช่วงสถานการณ์โควิด-19 แต่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปฏิบัติเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมของประเทศ ไม่ให้เกิดความวุ่นวายและการแพร่ระบาดของโรค รวมถึงสวัสดิภาพของประชาชน อันอาจเป็นเหตุผลความจำเป็นของรัฐบาลซึ่งไม่ถือว่าขัดแย้งต่อสิทธิพลเมืองหรือสิทธิทางการเมืองแต่อย่างใด

บทสรุป

สถานการณ์ฉุกเฉิน และโควิด– 19 เป็นสิ่งท้าทายใหม่ของรัฐบาลไทย การเปลี่ยนผ่านจากการประกาศใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 จากกรณีความมั่นคง 3 จว. ชายแดนภาคใต้ การชุมนุมประท้วง ไปสู่การจัดการกับสถานการณ์โรคโควิด-19 ซึ่งเป็นโรคระบาด แม้จะเป็นการขัดแย้งต่อจารีตปฏิบัติของรัฐที่มีมาแต่เดิม หากแต่นี่เป็นความท้าทายใหม่ของรัฐในการประยุกต์ใช้ตัวบทกฎหมาย ออกมาตรการต่างๆ เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาเพื่อกู้วิกฤตโรคโควิด -19 ที่กำลังระบาดอยู่ในปัจจุบัน ในขณะเดียวกันก็ยังสามารถคงไว้ซึ่งความเชื่อมั่น ในการดูแลประชาชนทุกภาคส่วนไม่แบ่งแยกกีดกัน คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล และของสื่อสารมวลชนว่าจะไม่ถูกล่วงละเมิด เพื่อให้การ

ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน โดยการใช้พ.ร.ก.ฉุกเฉิน ไม่เป็นดังที่แล้วๆ มา ที่คงไว้ซึ่งความมั่นคงของรัฐบาลเพียงฝ่ายเดียว[20]

การที่รัฐบาลประกาศใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ทั่วราชอาณาจักร เพื่อแก้ไขสถานการณ์อันกระทบต่อความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยของประชาชน จำเป็นต้องใช้มาตรการที่เข้มงวดและเร่งด่วนเพื่อควบคุมโรคโควิดไม่ให้ระบาดออกไปในวงกว้าง ขณะเดียวกันรัฐบาลก็มีนโยบายให้ประชาชน “อยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อชาติ” และให้ทำงานที่บ้าน Work from Home หรือ การเว้นระยะห่างทางสังคม เพื่อลดความเสี่ยงในการติดเชื้อไวรัส COVID-19 สิ่งเหล่านี้ทำให้วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งในทางกลับกันการประกาศใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชนในหลายๆด้าน โดยเฉพาะผลกระทบในการดำเนินชีวิตของประชาชน การประกอบอาชีพ การเดินทาง ตลอดจนการศึกษา เป็นต้น จึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะรีบแก้ไขปัญหาและเข้ามาช่วยเหลือเยียวยากับประชาชนที่ได้รับผลกระทบโดยเฉพาะการประกอบอาชีพ ซึ่งแม้ว่ารัฐบาลจะได้เข้ามาช่วยเหลือกับประชาชนผู้รับผลกระทบ แต่ก็มีประชาชนบางส่วนได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาลไม่ทั่วถึง ทั้งนี้อาจเพราะเป็นผู้ขาดคุณสมบัติตามที่รัฐกำหนดไว้ หรือ การเข้าไม่ถึงข้อมูลการช่วยเหลือของรัฐ

ข้อเสนอแนะ

รัฐบาลควรแก้ไขปัญหาและเข้ามาช่วยเหลือเยียวยาประชาชนที่ได้รับผลกระทบในครั้งนี้อย่างทั่วถึง ไม่เลือกปฏิบัติ ซึ่งแม้ว่ารัฐบาลจะได้เข้ามาช่วยเหลือประชาชนผู้รับผลกระทบไปบ้างแล้ว แต่ก็มีประชาชนบางส่วนที่ยังไม่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาล ทั้งนี้อาจเพราะเป็นผู้ขาดคุณสมบัติตามที่รัฐกำหนดไว้ หรือการเข้าไม่ถึงข้อมูลการช่วยเหลือของรัฐและการสำรวจอาจทำได้ไม่ทั่วถึง นอกจากนี้การออกข้อกำหนดหรือมาตรการตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ที่นำมาใช้บังคับกับประชาชน เจ้าหน้าที่ที่ได้รับการแต่งตั้งในการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าว จะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด ดังนั้นแม้ในทางปฏิบัติเจ้าหน้าจะมีอำนาจมากเพียงใดก็ตาม เจ้าหน้าที่ก็จะต้องดำเนินการตามกรอบของกฎหมายเช่นกัน มิเช่นนั้นแล้วประชาชนจะถูกละเมิดสิทธิหรือถูกริดรอนสิทธิจากการใช้อำนาจนั้น

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง ให้สถานศึกษาในสกัดและในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการปิดเรียนด้วยเหตุพิเศษ ลง 17 มีนาคม 2563**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://moe360.blog/2020/03/17/. [22 เมษายน 2563].

[20] สราวุธ ทับทอง,ความท้าทายครั้งใหม่กับการใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉิน จัดการโรคระบาดเป็นครั้งแรก, (The Momentum,29 มีนาคม 2563).

ข้อกำหนดออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548. (ฉบับที่ 1). (2563, 25 มีนาคม). **ราชกิจจานุเบกษา.**,เล่ม 137, ตอนพิเศษ 69 ง, หน้า 10.

โชคดี เกตสัมพันธ์.**การบังคับใช้กฎหมาย ในภาวะไม่ปกติ (ตอนที่ 1).**วารสารหลักเมือง ฉบับที่ 258 (น.20). กรุงเทพมหานคร: กองบริการ สำนักงานสนับสนุน สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม, 2559

ไทยรัฐ ออนไลน์. **ชีวิตของหญิงขายบริการ วันที่มีโควิด ไม่มีเงินส่งกลับบ้าน ลูกอดนม ไร้รัฐดูแล**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา https://www.thairath.co.th/news/society/1849431. [21 พฤษภาคม 2563].

เนื้อแพร เล็กเฟื่องฟู และคณะ. **เมื่อ โควิด-19 ปิดเมือง: ผลกระทบต่อแรงงานไทยในมิติ supply-side, สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์** . [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.pier.or.th/?abridged. [17 เมษายน 2563].

บรรหาร กำลา.**บทวิเคราะห์การบังคับใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉินพ.ศ. 2548 กับปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ**. จุลนิติ.พ.ย.-ธ.ค.51 (น.33). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2551.

พัชคุณ ชมชัดรัชมงคล. **ไวรัส ศรัทธาและผลกระทบต่อวงการสงฆ์ มองธรรมะผ่านวิกฤติโควิด-19**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.gqthailand.com/gq-hype/article/gq-hype-vol-17. [20 พฤษภาคม 2563].

รมย์รัมภา เริ่มรู้. **พรก.ฉุกเฉิน – ล็อคดาวน์ บจ.ไทย ทำใจเตรียมรับผลกระทบ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/872411. [25 มีนาคม 2563].

สราวุธ ทับทอง. **ความท้าทายครั้งใหม่กับการใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉิน จัดการโรคระบาดเป็นครั้งแรก**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://themomentum.co/thailand-state-of-emergency-fight-covid-19 . [29 มีนาคม 2563].

สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม. **รวมสาระสำคัญข้อกำหนดออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.moj.go.th/attachments/20200411220256_94443.pdf. [10 เมษายน 2563].

อีจัน. **พรก.ฉุกเฉินฯ คืออะไร**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://ejan.co/news/5e79bfbd 78205. [24 มีนาคม 2563].

แอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล. **มาตรการรับมือกับโรคโควิด-19 ของทางการไทย ต้องไม่นำไปสู่เงื่อนไขจำกัดอย่างไม่จำเป็น ต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพในการแสดงออก**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.amnesty.or.th/latest/news /7791/. [30 มีนาคม 2563].

Money Guru, **ไม่ต้องงงแล้ว! รวมมาตรการเยียวยาด้านการเงินและรายได้จากรัฐบาล ฝ่าวิกฤต โควิด-19**,[ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.moneyguru.co.th/lifestyle/articles. [25 มีนาคม 2563].

รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นเป็นฐานเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัยในจังหวัดสุโขทัย

Model of a Participatory Learning Management Process by Using Local Wisdom Learning Resources as a Base for Lifelong Learning at All Ages in Sukhothai Province

สุทธิศักดิ์ เพ็ชรผึ้ง
รองฤทธิ์ ไกรกิจราษฎร์
สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสุโขทัย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องรูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นเป็นฐานเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัยในจังหวัดสุโขทัย มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัย ในจังหวัดสุโขทัย 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ มีส่วนร่วมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นเป็นฐานเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัย ในจังหวัดสุโขทัย ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยและพัฒนา (The Research and Development) โดยเก็บข้อมูลด้วยวิธีผสมผสานคือ การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเสริมด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ โดยมีเครื่องมือรวบรวมข้อมูลคือ วิเคราะห์เอกสาร สำรวจพื้นที่ สัมภาษณ์เชิงลึก สังเกต สนทนากลุ่ม และ แบบประเมินความรู้ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา สถิติพรรณนา คือ ความถี่ ค่าเฉลี่ย

ผลการศึกษา พบว่า 1) การวิเคราะห์คุณค่าและกระบวนการจัดการเรียนรู้ของภูมิปัญญาได้เกิดความสูญหายไปจากวิถีชีวิตในด้านการจัดการเรียนรู้ของภูมิปัญญาสืบทอดกันรุ่นต่อรุ่นโดยการลงมือโดยมีข้อสรุปของการอนุรักษ์คุณค่าภูมิปัญญาควรบรรจุในหลักสูตรสถานศึกษา 2) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสร้างหลักสูตรฐานสมรรถนะที่มีความเชื่อมโยงกับพัฒนาการตั้งแต่ระดับปฐมวัยไปจนถึงผู้สูงอายุจากการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ซึ่งมีผลการทดลองหลักสูตรพบว่าการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมหลังเรียนสูงกว่า ก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 3) ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาและ ด้านสังคมตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม เป็นไปได้ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แล้วมีความถูกต้อง เหมาะสมและเป็นไปได้

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้, ภูมิปัญญา, แหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต

Abstract

Research on model of a participatory learning management process by using local wisdom learning resources as a base for lifelong learning at all ages in Sukhothai province has the following objectives: 1) to study an appropriate learning management model using the local wisdom learning resources as a base for learning throughout life at all ages in Sukhothai province, 2) to develop a participatory learning management model by using local wisdom learning resources as a base for lifelong learning at all ages in Sukhothai province. The researcher used the research and development method by collecting data by a combination of Qualitative data collection supplemented with quantitative data with a data collection tool: document analysis, area survey, in-depth interviews, observation, group discussions, and knowledge assessments. The data were analyzed by content analysis, descriptive statistics were frequency, mean.

The results of the study found that: 1) the analysis of values and processes of wisdom learning have been lost from the way of life in the field of learning management of inherited wisdom through generations by acting with the conclusion of conservation. The conclusion of the conservation of wisdom value should be included in the school curriculum, 2) the learning management model of educational institutions creates competency-based curriculum that is linked to development from early childhood to the elderly from formal education, non-formal education and informal education by using learning resources in the community. The results of the course experiment showed that the learning of the learners who participated in the post-study activities was higher before studying with statistical significance at the .05 level, 3) education and social professionals verify the possible validity of the learning management model and then be valid, appropriate and possible.

Keywords: Learning management, local wisdom, lifelong learning resources

บทนำ

ประเทศไทยมีจุดแข็งด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านในรูปแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอด สั่งสมต่อกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปี และสามารถธำรงรักษาวัฒนธรรมที่ดีงามของไทยไว้ได้หลายแห่ง ในประเทศจนเป็นที่ยอมรับและประจักษ์แก่สายตาของประชาคมโลก ซึ่งการเห็นคุณค่าของภูมิปัญญา ดังที่กล่าวมาทำให้องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาติ(UNESCO) ได้ขึ้นทะเบียนแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทยไว้ จำนวน 3 แห่ง คือ นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร ซึ่งในกรณีของเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยถูกยกย่อง

ให้เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน (Crafts and Folk Art) โดยเป็น 1 ใน 66 เมืองจากทั่วโลก สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าภูมิปัญญาที่อยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดสุโขทัย บ่งบอกถึงความเป็นเมืองที่ถือได้ว่าเป็นต้นกำเนิดทางวัฒนธรรมของประเทศไทย และยังคงอยู่ในรูปแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย อาทิ ภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม ภูมิปัญญาสาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ภูมิปัญญาสาขาการแพทย์แผนไทย ภูมิปัญญาสาขาภาษาและวรรณกรรม ภูมิปัญญาสาขาศาสนาและประเพณี และยังคงมีภูมิปัญญาด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่[1] โดยสิ่งเหล่านี้ เกิดจากการสั่งสม องค์ความรู้และสืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นและมีผลต่อวัฒนธรรมที่เข้มแข็งและสร้างเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ได้[2]

อย่างไรก็ตามจุดแข็งด้านวัฒนธรรมดังกล่าว ยังปรากฏพบว่าเกิดความสูญหายของภูมิปัญญามีผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่สร้างผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน พร้อมทั้งบางส่วนยังเกิดจากการขาดการสืบทอดให้คนรุ่นหลัง อาทิ การจดบันทึกอย่างเป็นระบบ การหวงวิชา การขาดการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาที่ขาดความเคารพและอนุรักษ์ภูมิปัญญาดั้งเดิม พร้อมทั้งขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งนับได้ว่าการสูญหายของภูมิปัญญาเป็นการสูญเสียองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามในการจรรโลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกันกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมที่มีความกลมกลืนและสมดุลของคนในชุมชน อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิม เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับยุคสมัย จึงเป็นสิ่งที่สูญหายไปและสร้างผลกระทบต่อวิถีชีวิตและรากเหง้าของชุมชนให้ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสของวัฒนธรรมอื่นที่เข้ามาแทนที่ ทำให้ขาดความสมดุลของการรากฐานการพัฒนาสังคมที่เข้มแข็ง และหากสิ่งเหล่านี้เริ่มหายไปหรือหมดไปจากสังคมย่อมมีผลต่อการยอมรับของประชาคมโลกที่เห็นคุณค่าต่อสิ่งที่มีอยู่ในสังคมไทย

ความสำเร็จของการสืบทอดและอนุรักษ์คุณค่าของภูมิปัญญาให้คงอยู่กับสังคมไทยในปัจจุบันได้ จึงขึ้นอยู่กับการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ถูกนำไปสร้างเป็นระบบการศึกษาทั้งรูปแบบการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่มีแบบแผนการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบและสามารถเข้าถึงได้ทุกช่วงวัย โดยได้รับการสนับสนุนจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมให้การสนับสนุน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนสามารถทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้และบูรณาการให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อถูกสร้างให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่มีอยู่เป็นฐานการเรียนรู้พร้อมทั้งใช้เป็นสื่อการเรียนรู้ที่ใกล้ตัวที่สุด จึงสามารถปรับเปลี่ยนความคิดและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นให้เกิดความสัมพันธ์

---

[1] มหาวิทยาลัยรามคำแหง, **ภูมิปัญญาไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.info.ru.ac.th/province/Sukhotai/cul3.htm, [14 มกราคม 2563].

[2] ชวนี ทองโรจน์, การวิจัยวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น, **วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต**, ปีที่ 7 ฉบับที่1 (มกราคม-มิถุนายน 2554): 129-138.

และเกื้อกูล ให้เกิดโครงสร้างทางสังคมที่มีความเข้มแข็ง และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน จนสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนจากภูมิปัญญาที่มีอยู่ [3]

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการค้นคว้าและการพัฒนารูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นเป็นฐานเพื่อการจัดการศึกษาตลอดชีวิตทุกช่วงวัยในจังหวัดสุโขทัย ให้ได้รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ ที่มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับสถานการณ์และบริบทพื้นที่ โดยการบูรณาการความร่วมมือกับชุมชนและประสานสอดคล้องกับกับหน่วยงานทางการศึกษาทุกระดับ และผู้ประกอบการในพื้นที่เข้ามาร่วมให้การสนับสนุน เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์คุณค่าจากการสืบทอดความรู้ ทักษะ กระบวนการจัดการเรียนรู้ และประสบการณ์ที่ได้รับการฝึกฝนจากครูภูมิปัญญาในแหล่งเรียนรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัยในจังหวัดสุโขทัย

2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นเป็นฐานให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัยในจังหวัดสุโขทัย

ขอบเขตพื้นที่

พื้นที่ดำเนินการการวิจัยและพัฒนา ได้ใช้พื้นที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์แห่งชาติสุโขทัย และพื้นที่ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์แห่งชาติศรีสัชนาลัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1) การศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานดำเนินการวิเคราะห์คุณค่าภูมิปัญญาและกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมที่สุดเพื่อนำไปจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยให้เกิดการเรียนรู้ทุกช่วงวัยโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้

2) การจัดทำหลักสูตรฐานสมรรถนะจากภูมิปัญญาโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่มีความเหมาะสมและความสอดคล้องกับทุกช่วงวัยตั้งแต่ระดับปฐมวัย ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจนถึงระดับอุดมศึกษา

---

[3] พยุง ใบแย้ม, พนม พงษ์ไพบูลย์ และกรัณย์พล วิวรรธมงคล, การพัฒนารูปแบบการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่เหมาะสมเพื่อการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา, **วารสารสารสนเทศมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา**, ที่ 14 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2558): 23-33.

3)รูปแบบการสร้างการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนการศึกษา เพื่อสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัยให้กับชุมชน ที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์คุณค่าทางภูมิปัญญา และสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ

4) การเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัย กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่เข้ามาเรียนรู้คือผู้ด้อยโอกาส ซึ่งเป็นผู้มีรายได้ครัวเรือนน้อยกว่า 2,000 บาท/เดือน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นเป็นฐานให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัยในจังหวัดสุโขทัย โดยผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยและพัฒนา (The Research and Development) ซึ่งผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัย (Research Design)โดยมีรายละเอียดการดำเนินการ จำนวน 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัยในจังหวัดสุโขทัย ดำเนินวิจัยโดยการวิจัยเอกสารและเก็บข้อมูล โดยใช้เทคนิควิธีการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม (focus group discussion) ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาในพื้นที่ ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จำนวน 3 กลุ่มๆ ละ 15 คน และสนทนากลุ่มผู้นำชุมชน ปราญช์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาในพื้นที่ตำบลบ้านเมืองเก่า อำเภอเมืองเก่า จำนวน 3 กลุ่มๆ ละ 15 คน เลือกกลุ่มเป้าหมายโดยใช้วิธีการการเรียนรู้และเข้าถึงชุมชนด้วยการอ้างอิงต่อเนื่องปากต่อปากหรือแบบ snowball เพื่อนัดหมายกลุ่มเป้าหมายให้ข้อมูล ในประเด็นคุณค่าภูมิปัญญาและกระบวนการจัดการเรียนรู้ในเขตพื้นที่จังหวัดสุโขทัย บริบทพื้นที่ทางสังคมและเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อภูมิปัญญาอยู่ในพื้นที่การสืบทอดภูมิปัญญา และภูมิปัญญาที่มีความเหมาะสมสำหรับการสร้างหลักสูตรสถานศึกษา และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อนำมาสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction) และให้ผู้ช่วยนักวิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกภูมิปัญญาในพื้นที่จำนวนแห่งละ 3 คน โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง พร้อมทั้งใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ขั้นตอนการสร้างผลิตภัณฑ์จากผู้ปัญญา เพื่อตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัยในจังหวัดสุโขทัย ดำเนินการดังนี้

2.1 การร่างหลักสูตรฐานสมรรถนะจากภูมิปัญญาที่มีความเหมาะสมและความสอดคล้องกับทุกช่วงวัยตั้งแต่ระดับปฐมวัย ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยและอุดมศึกษา โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้เทคนิควิธีการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม ผู้นำชุมชน ปราญช์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาในพื้นที่ และครูระดับปฐมวัย ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และอุดมศึกษา ในพื้นที่ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จำนวน 30 คน และในพื้นที่ตำบลบ้านเมืองเก่า อำเภอเมืองเก่า จำนวน 30 คน โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction) ในประเด็นเป้าหมายการเรียนรู้ วิธีการจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการ

เรียนรู้การเชื่อมโยงสมรรถนะตามพัฒนาการตามช่วงวัย จากหลักสูตรสถานศึกษาที่กำหนดขึ้น และตรวจสอบโดยการนำเสนอหลักสูตรให้ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาให้ความเห็น จำนวน 5 คน

2.2 ทดลองหลักสูตรฐานสมรรถนะจากภูมิปัญญาที่มีความเหมาะสมและความสอดคล้องกับทุกช่วงวัยตั้งแต่ระดับปฐมวัย ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยและอุดมศึกษา โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้เทคนิควิธีการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนแต่ละระดับในกลุ่มเดียวกัน ตั้งแต่ผู้เรียนระดับปฐมวัย ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยและอุดมศึกษา ระดับละ 30 คน

2.3 คืนข้อมูลการวิเคราะห์คุณค่าภูมิปัญญาและกระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาในพื้นที่ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย และในพื้นที่ตำบลบ้านเมืองเก่า อำเภอเมืองจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา ประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยว ด้านการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ จำนวน 9 คน โดยใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลแบบสนทนากลุ่มและมีผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และภูมิปัญญา ในชุมชนเข้าร่วมรับฟังความคิดเห็น จำนวน 200 คน คัดเลือกแบบเจาะจง เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction) ในประเด็นความถูกต้องเหมาะสมของกระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาและการสร้างหลักสูตรสถานศึกษา พร้อมทั้งเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามเพื่อให้ผู้เข้าร่วมรับเพื่อสรุปข้อมูลจากผู้ร่วมรับฟังโดยใช้สถิติพรรณนา ความถี่และ ค่าเฉลี่ย

ขั้นตอนที่ 3 ประเมินรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัยในจังหวัดสุโขทัย จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง เพื่อนำข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์วิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญที่ให้ความเห็นความเหมาะสม ความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์มาปรับปรุง

ผลการวิจัย

1.ผลการศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัยในจังหวัดสุโขทัย มีรายละเอียดสรุปภาพรวมดังต่อไปนี้

1.1 ผลการวิเคราะห์คุณค่าและกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน พบว่า การจัดการเรียนรู้ของภูมิปัญญามีกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้การสังเกต การลงมือทำและการลองถูกลองผิด จนเกิดความชำนาญ โดยการวิเคราะห์คุณค่าภูมิปัญญาได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 แห่ง มีสรุปข้อมูลในภาพรวมจากผู้ให้ข้อมูลดังนี้

1.1.1) คุณค่าของภูมิปัญญา

1) พื้นที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย

ภูมิปัญญา	คุณค่า	การสืบทอด
1.สังคโลก	-การอนุรักษ์ -อาชีพ -รายได้	-ความชื่นชม -ครอสเรียน
2.ไม้แกะสลัก	-มีใจรักในงานไม้แกะสลัก	-สอนการขึ้นทรง -กระบวนการ -เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ
3.กระทงใบลาน	-สร้างความภาคภูมิใจ -อนุรักษ์วัตถุดิบในชุมชน	-เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ -ทำเป็นตัวอย่างให้ดู -เรียนรู้จากการลองผิดลองถูก(การผสมสี) -การประยุกต์ใช้
4.พิมพ์พระโบราณ	-คุณค่าทางจิตใจ -รายได้ -วัฒนธรรม	-เรียนรู้จากการสังเกต -เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ

2) พื้นที่ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ภูมิปัญญา	คุณค่า	การสืบทอด
-ผ้าทอ,ผ้าชิ่น	-เครื่องนุ่งห่ม -สร้างรายได้ -กิจกรรมความร่วมมือ -การดูแลผู้สูงอายุ	-พ่อแม่สอนลูก -ความเชื่อคติชนเรื่องการทอผ้า (ถ้าทอผ้าไม่เป็นจะไม่ได้ออกเรือน)
-การจักสาน	-การใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน -การสร้างร้ายได้ -กิจกรรมสร้างความร่วมมือ(การรวมกลุ่มกันทำ)	-พ่อแม่สอนลูก -มีลำดับการสอนตามช่วงวัย
-ยาสมุนไพร	-เป็นยาร้อนใช้กินหลังคลอดลูก -ช่วยในการเจริญอาหาร -สร้างรายได้	-พ่อแม่สอนลูก
-อาหารพื้นเมือง	-การดำเนินชีวิตประจำวัน -โภชนาการ	-พ่อแม่สอนลูก

สรุปข้อมูลได้ว่า ภูมิปัญญาได้สืบทอดการสอนกันจากรุ่นสู่รุ่น โดยเน้นการลงมือปฏิบัติ โดยมีคุณค่าต่อการสร้างรายได้ให้กับตนเอง ครอบครัวพร้อมทั้งการสร้างความร่วมมือกันในชุมชน ซึ่งกำลังจะสูญหายไป เนื่องจากขาดคนสืบทอด แต่สิ่งสำคัญของการสูญหายของภูมิปัญญาอีกประการคือ มูลค่าทางเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อการลดลงของคุณค่าของภูมิปัญญา เนื่องจากราคาของผลิตภัณฑ์ที่เกิดจาก ภูมิปัญญามีราคาสูงขึ้นจนไม่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันประกอบกับมูลค่าทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ที่สูงขึ้นและมีการแข่งขันทางการตลาดในพื้นที่ จึงทำให้เกิดความหวงแหนและไม่ถ่ายทอดเทคนิควิธีการให้ผู้อื่นนอกเหนือจากคนในเครือญาติจนหมด จึงทำให้สูญหายไปจากวิถีชีวิตเดิมของชุมชน ผู้วิจัยจึงให้ข้อมูลนำเสนอภูมิปัญญาที่ควรอนุรักษ์คุณค่าและสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนนำมาวิเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้ทุกช่วงวัย ผลการเลือกภูมิปัญญาพื้นที่ตำบลเมืองเก่าได้เลือกภูมิปัญญาสังคโลก และพื้นที่ตำบลบ้านตึกได้เลือกภูมิปัญญาผ้าทอมาวิเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้ทุกช่วงวัย

1.1.2 กระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน โดยได้แบ่งการจัดการเรียนรู้เป็น 3 ช่วงวัยประกอบด้วย วัยเด็ก วัยแรงงาน และวัยสูงอายุดังนี้

1) พื้นที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย มีกระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาด้านสังคโลกแต่ละช่วงวัยประกอบด้วย

1.1) วัยเด็ก ขั้นเตรียมการโดยใช้รูปแบบตัวอย่างและสาธิตการปั้นการวาดลวดลาย และเตรียมวัสดุ โดยการเรียนรู้ผ่านการเล่นและการปฏิบัติพื้นฐานเบื้องต้น โดยศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้เกิดการปลูกฝังจากการเรียนรู้ให้เกิดจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์คุณค่าภูมิปัญญา

1.2) วัยทำงาน ขั้นเตรียมการใช้แบบตัวอย่าง และการสาธิตการปั้นการวาดลวดลาย และเทคนิคการเผาเคลือบสังคโลก และเรียนรู้ที่จะพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ให้เกิดมูลค่ามากขึ้น โดยอนุรักษ์คุณค่าภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่ อาทิ ลวดลาย รูปทรงการปั้น ให้คงอยู่

1.3) วัยสูงอายุ ขั้นเตรียมการใช้แบบตัวอย่าง และการสาธิตการปั้นการวาดลวดลาย และเทคนิคการเผาเคลือบสังคโลก แต่กระบวนการเรียนรู้เน้นความสุขของผู้สูงอายุที่เข้ามาเรียนรู้ให้ได้รู้จัก พูดคุยกับผู้อื่น เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน

2) พื้นที่ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีกระบวนการจัดการเรียนรู้ผ้าทอแต่ละช่วงวัยประกอบด้วย

2.1) วัยเด็ก ขั้นเตรียมการโดยใช้การเรียนรู้จากการเล่าเรื่องวิถีชีวิตที่ผูกพันกับผ้าทอและพาไปศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ โดยการได้ลงมือปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดความรู้ ทักษะพื้นฐานเบื้องต้น พร้อมทั้งปลูกฝังจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์คุณค่าภูมิปัญญาจากการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

2.2) วัยทำงาน ขั้นเตรียมการใช้การศึกษาและลงมือปฏิบัติจริงจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้านการทอผ้า โดยมีภูมิปัญญาและปราชญ์ชาวบ้านเข้ามาช่วยสอน โดยให้เรียนรู้เพื่อพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์และปรับใช้ให้เข้ากับวิถีชีวิตในปัจจุบัน พร้อมทั้งการสร้างการตลาดให้เกิดมูลค่ามากขึ้น

2.3) วัยสูงอายุ ขั้นเตรียมการใช้การเตรียมการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ ทั้งวัสดุอุปกรณ์ในการทอผ้าและเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นความสุขของผู้สูงอายุที่เข้ามาเรียนรู้ให้ได้รู้จัก พูดคุยกับผู้อื่น เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน

กล่าวโดยสรุปคือ รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัย ต้องใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติ และให้คำแนะนำจากภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนที่มีประสบการณ์ในสาขาอาชีพจากการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนโดยมีความเหมาะสมกับพัฒนาการตามช่วงวัย และจุดมุ่งหมายให้เกิดการอนุรักษ์คุณค่าภูมิปัญญาที่นำไปสู่การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ

ประเด็นสำคัญที่ภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน มีความเห็นสอดคล้องร่วมกันคือการนำกระบวนการจัดการเรียนรู้ไปสร้างเป็นหลักสูตรสถานศึกษาแต่ละระดับ โดยมีรูปแบบความร่วมมือสนับสนุนระหว่างชุมชนกับสถานศึกษา ด้านการนำภูมิปัญญาหรือปราญ์ชาวบ้านเข้ามาช่วยสนับสนุนการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน พร้อมทั้งมีผู้ประกอบการในพื้นเข้ามาสนับสนุนแหล่งเรียนรู้และการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดรายได้ ที่จะสร้างแรงจูงใจให้กับผู้เรียน

2.ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นเป็นฐานให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัยในจังหวัดสุโขทัย

2.1 ผู้วิจัยได้นำข้อมูลกระบวนการจัดการเรียนรู้ของแต่ละพื้นที่ นำมาสร้างหลักสูตรฐานสมรรถนะ โดยมีความเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาและแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ในการใช้วัตถุดิบของชุมชน จากการใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม ผู้นำชุมชน ปราญช์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาในพื้นที่ และครูระดับปฐมวัย ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยและอุดมศึกษาในพื้นที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย จำนวน 30 คน โดยมีผลการสร้างหลักสูตรฐานเชื่อมโยงสมรรถนะจากการใช้การศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากภูมิปัญญาจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนบนฐานความร่วมมือจากสถานศึกษาและภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนและผู้ประกอบการในพื้นที่ โดยสรุปภาพรวมแผนผังความเชื่อมโยงดังต่อไปนี้

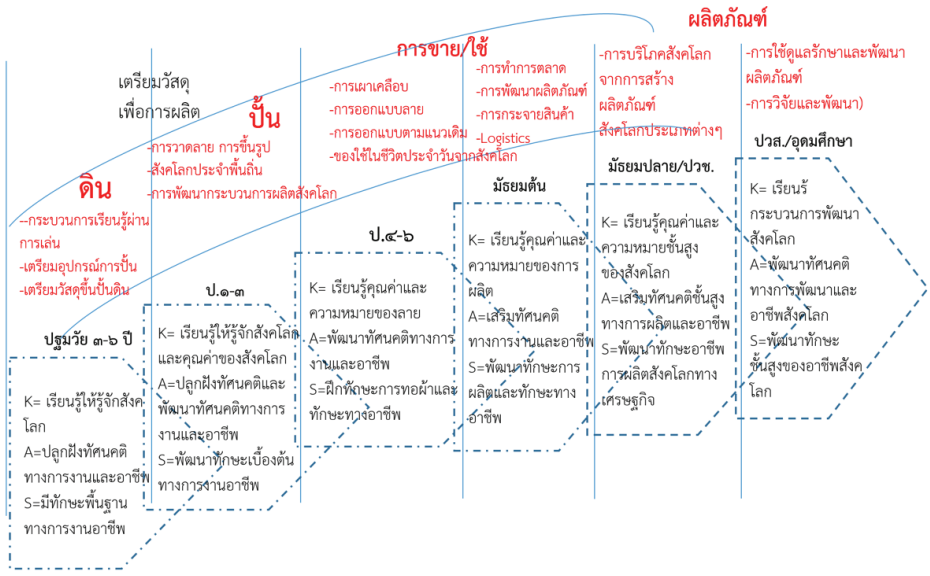

ภาพผังหลักสูตรภูมิปัญญาสังคโลกในพื้นที่ ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย[4]

2.2 สรุปจากแผนภาพจากการสร้างหลักสูตรเพื่อให้เกิดการเรียรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัย โดยใช้การศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยจากความร่วมมือของชุมชนและสถานศึกษาในพื้นที่เข้ามาร่วมสนับสนุนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและการสร้างคุณค่า โดยได้นำรูปแบบการเชื่อมโยงหลักสูตรสมรรถนะที่ได้จัดทำในตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย นำไปใช้กับภูมิปัญญาผ้าทอ ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย พบว่ามีประเด็นที่สอดคล้องกันดังต่อไปนี้

1) การสร้างความเชื่อมโยงของการผลิตวัตถุดิบเพื่อเข้าสู่กระบวนการผลิตของเครื่องใช้ในวิถีชีวิตด้านภูมิปัญญา นำไปสู่การสร้างหลักสูตรเพื่อสร้างสมรรถนะ และทักษะพื้นฐานตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จากการสร้างหลักสูตรตามพัฒนาการตามช่วงวัย เพื่อผลิตซ้ำการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในพื้นที่

2) การเชื่อมโยงระบบสังคมในชุมชนเพื่อสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน สร้างการศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีสอดรับกันเพื่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้

3) การสร้างห่วงโซ่คุณค่า (Value chain) เพื่อการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือให้เกิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ

[4] ภานุวัฒน์ ภักดีวงศ์, ผังหลักสูตรภูมิปัญญาสังคโลกในพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย, 2563. มปท.

จากการสรุปประเด็นความสอดคล้องกับการสร้างหลักสูตรของการสร้างสังคโลกในพื้นที่ตำบลเมืองเก่าสถานศึกษา ภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้ประกอบการในชุมชนได้สร้างหลักสูตรที่มีรายละเอียดตามแผนภาพ ดังนี้

2.3 ผู้วิจัยได้นำหลักสูตรสถานศึกษาทุกระดับนำไปทดสอบ เพื่อวิเคราะห์ผลเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนกับหลังเรียนของผู้เรียนทุกระดับพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนที่เข้าเรียนในหลักสูตรฐานสมรรถนะด้านภูมิปัญญาที่สร้างขึ้น หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีค่าเฉลี่ยร้อยละของทักษะด้านภูมิปัญญาที่กำหนด ที่ร้อยละ 80

2.4 ผู้วิจัยได้จัดเวทีคืนข้อมูล จำนวน 2 ครั้ง ซึ่งมีผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา ประวัติศาสตร์การท่องเที่ยว หน่วยราชการด้านการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ จำนวนแห่งละ 9 คน โดยใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลแบบสนทนากลุ่มและมีผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และภูมิปัญญาในชุมชน เข้าร่วมรับฟังความคิดเห็นแห่งละ จำนวน 200 คน คัดเลือกแบบเจาะจง ในประเด็นดังต่อไปนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลกระบวนการจัดการเรียนรู้และคุณค่าภูมิปัญญา มีความถูกต้องเหมาะสม หรือไม่

2) นักประวัติศาสตร์/ผู้นำชุมชน/ผู้ประกอบการ/ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว ควรเข้ามาสนับสนุนการศึกษาอย่างไร

3) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาแต่ละระดับ มีความถูกต้อง เหมาะสม สอดคล้องและเชื่อมโยงการสร้างสมรรถนะให้กับผู้เรียนแต่ละระดับหรือไม่

4) ความร่วมมือเพื่อให้เกิดการสืบทอดทางภูมิปัญญาและการสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจของภูมิปัญญาและสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ควรทำอย่างไร

โดยมีผลสรุปความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เข้าร่วมรับฟังความคิดเห็นดังต่อไปนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลกระบวนการจัดการเรียนรู้และคุณค่าภูมิปัญญามีความถูกต้องเหมาะสมโดยมีค่าเฉลี่ยของความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เข้าร่วมประชุมเห็นด้วยร้อยละ 80 นอกจากนั้น ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความเห็นที่สอดคล้องกันเพิ่มเติมว่าควรสอดแทรกเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาให้กับผู้เรียนทุกช่วงวัย จากการสนับสนุนให้นักประวัติศาสตร์เข้ามาสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ให้กับแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

2) นักประวัติศาสตร์/ผู้นำชุมชน/ผู้ประกอบการ/ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว ควรสนับสนุนงบประมาณ บุคลากร สื่อ วัสดุ และการประชาสัมพันธ์ให้กับชุมชนโดยสนับสนุนความต่อเนื่องในการดำเนินการปลูกฝังภูมิปัญญาให้กับสถานศึกษา จากความร่วมมือของภูมิปัญญาและผู้ประกอบการผ่านการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทุกช่วงวัยที่สามารถสร้างการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน

3) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาแต่ละระดับ มีความถูกต้อง เหมาะสม สอดคล้องและเชื่อมโยงการสร้างสมรรถนะให้กับผู้เรียนแต่ละระดับโดยมีค่าเฉลี่ยของความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เข้าร่วมประชุมเห็นด้วย ร้อยละ 95

4) ความร่วมมือเพื่อให้เกิดการสืบทอดทางภูมิปัญญาและการสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจ ของภูมิปัญญาและสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นสอดคล้องกันว่าควรกำหนดนโยบายการพัฒนาโดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ภูมิปัญญา โดยนำเสนอ ให้กำหนดเป็นนโยบายการพัฒนาของจังหวัดในการบูรณาการทุกภาคส่วนเข้าร่วมสนับสนุนการจัดการศึกษา และให้บรรจุในแผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาการศึกษาของหน่วยงานทางการศึกษา และแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่ง ในการสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาจากการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

2.5 ผู้วิจัยได้สรุปข้อมูลและจัดทำร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นเป็นฐานให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัยในจังหวัดสุโขทัยเพื่อเสนอผู้เชียวชาญด้านการศึกษาหรือด้านสังคม จำนวน 5 ท่านให้ความเห็นแปลผลได้ดังต่อไปนี้

1) การกำหนดนโยบายสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

เนื้อหา	$\bar{x}$	SD	ผลประเมิน
1.1) การกำหนดนโยบายเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและการบูรณาการร่วมกันระหว่างฝ่ายปกครอง ท้องถิ่นจังหวัด หน่วยงานทางการศึกษา การท่องเที่ยว และผู้ประกอบการ	4.88	0.35	ผ่าน

1.2) การกำหนดนโยบายเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์คุณค่าให้กับชุมชนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นฐาน	4.88	0.35	ผ่าน
1.3) การบูรณาการการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติร่วมกันระหว่างภาคประชาสังคม หอการค้า และส่วนการศึกษาเพื่อการอนุรักษ์คุณค่าและสร้างมูลค่าของภูมิปัญญา	5	0.00	ผ่าน
1.4) กลไกการบูรณาการทำงานร่วมกันเชิงพื้นที่	5	0.00	ผ่าน
- ระดับจังหวัด	5	0.00	ผ่าน
-อำเภอ	5	0.00	ผ่าน
- ชุมชน	5	0.00	ผ่าน
2) การวิเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้/คุณค่าภูมิปัญญาโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน			
เนื้อหา	$\bar{x}$	SD	ผลประเมิน
2.1) การมีส่วนร่วมระหว่างสถานศึกษาในพื้นที่กับภูมิปัญญาร่วมกันวิเคราะห์การจัดการเรียนรู้ เพื่อสร้างหลักสูตรสถานศึกษา	4.88	0.35	ผ่าน
2.2) การมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการเพื่อสร้างมูลค่าของภูมิปัญญาและยกระดับคุณภาพชีวิต	4.62	0.51	ผ่าน
2.3) การมีส่วนร่วมของนักประวัติศาสตร์ในการร่วมให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ประกอบการจัดการเรียนรู้	4.62	0.51	ผ่าน
2.4) การร่วมวางแผนเพื่อขยายผลและต่อยอดการอนุรักษ์คุณค่าและมูลค่าทางภูมิปัญญาในชุมชน	4.62	0.51	ผ่าน
3) การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อสร้างพื้นฐานสมรรถนะให้กับคนทุกช่วงวัย			
เนื้อหา	$\bar{x}$	**SD**	**ผลประเมิน**
3.1) การวิเคราะห์หลักสูตรโดยเชื่อมโยงฐานสมรรถนะตามพัฒนาการของช่วงวัยตั้งแต่ระดับปฐมวัย ถึงอุดมศึกษา	4.88	0.35	ผ่าน
3.2) การสร้างหลักสูตรฐานสมรรถนะโดยใช้หลักสูตรต่อเนื่องและหลักสูตรตามอัธยาศัยของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อรองรับการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ และวัยแรงงานให้สามารถพัฒนาทักษะอาชีพจากภูมิปัญญา	4.75	0.51	ผ่าน
3.3) การสนับสนุนให้ภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตรที่	4.62	0.46	ผ่าน

จัดทำขึ้น			
3.4) การจัดการเรียนรู้ โดยใช้รูปแบบการผสมผสานระหว่าง การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนทุกช่วงวัย	4.62	0.51	ผ่าน
4.5 การมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการ หอการค้าเข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนการวางแผนการตลาดให้กับผู้เรียนเพื่อพัฒนาทักษะการสร้างมูลค่าจากภูมิปัญญา	4.62	0.51	ผ่าน

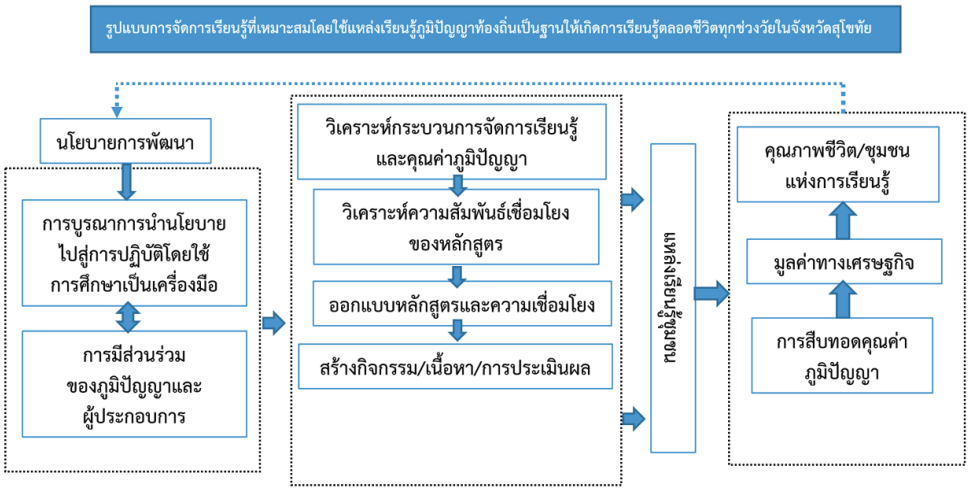

อภิปรายผล

1.การศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานโดยใช้ระบบการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์คุณค่าของภูมิปัญญาในพื้นที่ กรณีเช่นว่านี้ [5] ได้เคยศึกษาการพัฒนารูปแบบการใช้แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นที่เหมาะสม เพื่อการ จัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา ได้กำหนดขั้นตอนดำเนินการไว้ 7 ขั้นตอนคือ ขั้นที่ 1 การวางแผน (P=planning) ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์ (A=analysis) ขั้นที่ 3 การจัดการเรียนรู้ (I=instructional) ขั้นที่ 4 การ ให้บริการ (S=service) ขั้นที่ 5 การเชื่อมโยงความรู้สู่สากล (L=linked to global)ขั้นที่ 6 พัฒนาแหล่งเรียนรู้

[5] พยุง ใบแย้ม, พนม พงษ์ไพบูลย์ และกรัณย์พล วิวรรธมงคล, การพัฒนารูปแบบการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่เหมาะสมเพื่อการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา, **วารสารสารสนเทศมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา**, ที่ 14 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม-กันยายน 2558): 23-33.

(D=development) [6] ได้ศึกษาเรื่องการใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาในจังหวัดนนทบุรีเพื่อพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาพบว่าแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญามีการสั่งสมประวัติศาสตร์และองค์ความรู้ โดยมีความสอดคล้องกับสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมของช่วงชั้นที่ 3 ทั้ง 5 สาระหลัก จึงทำให้เห็นได้กรณีที่มีผู้เคยศึกษามามีความสอดคล้องกับผลวิจัยของผู้วิจัยที่พบว่าการนำภูมิปัญญาและนักการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่นำเข้าสู่ระบบการศึกษา โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นสถานที่ศึกษาภูมิปัญญาให้กับผู้เรียนทุกช่วงวัย เป็นส่วนสำคัญในการอนุรักษ์คุณค่าและภูมิปัญญาในพื้นที่

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนกับการถ่ายทอดภูมิปัญญา มีผู้ได้เคยศึกษาประเด็นดังกล่าวคือ สุเมษย์ หนกหลัง (2558)[7] มีผลวิจัยพบว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาเข้ามาร่วมถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชน ทำให้เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้เพิ่มขึ้น สามารถปฏิบัติได้และมองเห็นคุณค่าของภูมิปัญญา โดยมีความสอดคล้องกับข้อค้นพบของผู้วิจัยคือการอนุรักษ์คุณค่าของภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นกับทุกช่วงวัยและนอกเหนือจากนั้นพบว่าต้องสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้นกับชุมชนเพื่อสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม และการยกระดับคุณภาพชีวิต โดยมีผู้ประกอบการเข้าร่วมวางแผนการตลาดและการผลิต

3. รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ ต้องใช้รูปแบบการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเข้ามาผสมผสานให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตและสามารถทำให้ทุกช่วงวัยสามารถเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนได้ด้วยตนเอง

ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ ควรนำผลวิจัยกำหนดเป็นนโยบายการพัฒนาที่เชื่อมโยงระหว่างการศึกษา สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชน

2) ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป นำรูปแบบการวิเคราะห์คุณค่าของภูมิปัญญามาวิเคราะห์จุดแข็งของชุมชน ด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่นำไปสู่การพัฒนาคนจากการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ

---

[6] สุมนทิพย์ บุญสมบัติ, การใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาในจังหวัดนนทบุรีเพื่อพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา, **วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช**, ที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2554): 1-7.

[7] สุเมษย์ หนกหลัง, กิจกรรมเสมือนชุมชนเพื่อการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ในชุมชน:การบูรณาการ แนวคิดสู่การปฏิบัติ, **วารสารวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**, ที่ 5 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2558), 1-13.

บรรณานุกรม

ชวนี ทองโรจน์. การวิจัยวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น. **วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต**. ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2554): 129-138.

พยุง ใบแย้ม, พนม พงษ์ไพบูลย์ และกรัณย์พล วิวรรธมงคล. การพัฒนารูปแบบการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่เหมาะสมเพื่อการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา. **วารสารสารสนเทศมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา**. ที่ 14 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2558): 23-33.

ภานุวัฒน์ ภักดีวงศ์. ผังหลักสูตรภูมิปัญญาสังคโลกในพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย, 2563. มปท.

มหาวิทยาลัยรามคำแหง. **ภูมิปัญญาไทย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.info.ru.ac.th/province/Sukhotai/cul3.htm. [14 มกราคม 2563].

สุมนทิพย์ บุญสมบัติ. การใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาในจังหวัดนนทบุรีเพื่อพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา. **วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช**, ที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2554): 1-7.

สุเมษย์ หนกหลัง.กิจกรรมเสมือนชุมชนเพื่อการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ในชุมชน:การบูรณาการ แนวคิดสู่การปฏิบัติ. **วารสารวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. ที่ 5 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2558). 1-13.

หลักพุทธะ 3 รู้ ตื่น เบิกบาน: นวัตกรรมทางความคิด เพื่อส่งเสริมพุทธเกษตรอย่างยั่งยืน

3 Buddha Concepts of Comprehension, Awakening, Exaltation: Conceptual Innovation for Encouraged Sustainable Buddhist Agriculture

พระครูปลัดสุวัฒน์ สุวฑฺฒโน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โครงการขยายห้องเรียนคณะพุทธศาสตร์
วัดไชยชุมพลชนะสงคราม จังหวัดกาญจนบุรี

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการเชื่อมโยงความรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประยุกต์ให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่จะนำไปต่อยอดทางความคิดให้กับการศึกษาพุทธเกษตร หรือ การเกษตรวิถีพุทธ มีวัตถุประสงค์ คือ การนำเสนอนวัตกรรมทางความคิด ด้วยชุดแนวความคิด “หลักพุทธะ 3: รู้ ตื่น เบิกบาน” อันประยุกต์เพื่อเป็นหลักธรรมในการส่งเสริมพุทธเกษตร หรือ การเกษตรวิถีพุทธ ที่เป็นเสมือนเครื่องมือทางปัญญาเพื่อให้เกิดความสร้างสรรค์เป็นผลงานทางนามธรรมที่จะนำไปประยุกต์ในการทำเกษตรวิถีพุทธให้เกิดเป็นรูปธรรมและสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี เป็นเสมือนปุ๋ยทางความคิด ด้วยความหลัก คือ รู้ (Comprehension), ตื่น (Awakening), เบิกบาน (Exaltation) โดยนัยจากการศึกษาพบว่า 1) รู้ คือ เป็นผู้ใฝ่ในความรู้ เป็นผู้รู้ และเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ได้ 2) ตื่น คือ ตื่นจากความคิดเดิมๆ ตื่นจากความล้มเหลวเดิมๆ ตื่นจากความปิดกันโอกาสในการเจริญก้าวหน้าต่างๆ 3) เบิกบาน คือ เบิกบานกาย ยิ้มแย้มแจ่มใส เบิกบานใจ มีความสุขไม่เดือดร้อนใจ ซึ่ง 2 ข้อแรกเป็นเหตุแห่งความสุข และข้อหลังเป็นผลของความสุข อันหลักธรรมทั้งสามย่อมส่งเสริมต่อพุทธเกษตร หรือ เกษตรวิถีพุทธได้อย่างยั่งยืนทั้งในปัจจุบันและอนาคต

คำสำคัญ : พุทธเกษตร, นวัตกรรม, เกษตรอย่างยั่งยืน

Abstract

This article is a link to the knowledge of buddhist principles applied to create a new body of knowledge that will be extended to the idea of the study of Buddhist agriculture or agriculture on the path of buddhist. Its objective is to present a conceptual innovative with the conceptual set of 3 Buddha Concepts: Comprehension, Awakening, and Exaltation as a principle to promote Buddhist agriculture or agriculture on the path of

Buddhist which is like an intellectual tool for creativity, is an abstract work that can be applied to agricultural practices in the buddhist way to be concrete and creative. It is a thought fertilizer with the principle of Comprehension, Awakening, and Exaltation. The study found that 1) Comprehension is the pursuit of knowledge, knowledgeable, and the transfer of knowledge. 2) Awakening is awakening from the old ideas, awakening from the same failure, and awakening from the closures of opportunities for progress. 3) Exaltation is particular the joyful behave of achievement as smiling, cheerful, happy, not anxious. The first and second are the cause of happiness and the last is the result of happiness. The three principles still have an effect to encourage on buddhist agriculture or agriculture on the path of buddhist, can be sustainable both in today and in the future.

Keywords : Conceptual Innovation, Sustainable, Buddhist Agriculture.

บทนำ

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลางภาวะแห่งสังคมที่แวดล้อมด้วยการเกษตร และการบ่มเพาะวิธีการบริหารจัดการกับความทุกข์ในทุกระดับทั้งในกลุ่มผู้ประกอบอาชีพเกษตรกร ย่อมเป็นความปรากฏในสังคม ขณะนั้น แม้พระพุทธองค์เองก็ทรงชักโยงชี้นำบุคคลเหล่านั้นด้วยหลักการและแนวความคิดทางพระพุทธศาสนาโดยมีที่สุด คือ ความพ้นทุกข์จากพื้นฐานที่ผู้เผชิญกับทุกข์ในสภาวะต่างๆกัน โดยมีการกระทำด้วยกาย วาจา หรือแม้กระทั่งใจ

เกษตรกรเป็นกลุ่มประชากรใหญ่ในสังคมครั้งพุทธกาล แม้กระทั่งสังคมชาวพุทธในประเทศไทยที่อาศัยการประกอบอาชีพด้วยการทำเกษรตกรรมทั้งสิ้นถึง 8,094,954 ครัวเรือน คิดเป็นจำนวนเกษตรกรมากถึง 9,368,245 ราย จากสถิติของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์[1] การนำนวัตกรรมเข้ามาเพื่อเป็นอุปกรณ์ในการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประยุกต์หลักธรรมอันเป็นแนวทางเพื่อความสงบสุขอย่างยั่งยืนให้มีส่วนช่วยเหลือและลดปัญหาทางสังคมได้ย่อมเป็นกุศลเจตนาอันสูงสุดของพระพุทธองค์ที่ทรงประกาศพระพุทธศาสนา

การสร้างสรรค์นวัตกรรมทางความคิด (Conceptual Innovation) เพื่อแก้ไขหรือส่งเสริมความสุขโดยมุ่งไปสู่ความสุขเสมอภาคและยั่งยืน ในบทความนี้จะได้นำเสนอนวัตกรรมทางความคิดเพื่อการเกษตรอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาชาติ 20 ปี สู่การพัฒนาด้านนวัตกรรมแห่งชาติ[2] แม้ว่าการนำเสนอนวัตกรรมความคิดบนพื้นฐานตามแนวทางพระพุธศาสนาจะดูห่างไกลและขัดแย้งในเชิงคณิตศาสตร์ สถิติ

---

[1] กระทรวงเกษตรกรและสหกรณ์, **เกษตรกรไทยมีเท่าไรกัน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://marketeeronline.co/archives/, [21 เมษายน 2563].

[2] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนฯ 12 ฉบับประชาชน นวัตกรรมคือหัวใจของการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร, 2561), หน้า 8-9.

เศรษฐกิจ หรือแม้แต่มุมมองต่อความเจริญทางด้านวัตถุภายนอก แต่ความเชื่อมโยงและพบกันของหลักธรรมทางพระพุทธศาสตร์ที่นำเสนอความสุขจากภายในจิตใจยังเป็นการแสวงหาและปรารถนา อยู่ภายในจิตใจของมนุษย์อย่างยั่งยืนควบคู่กับพัฒนาการและนวัตกรรมทางด้านวัตถุภายนอกอันเป็นรูปธรรมได้อย่างลงตัวและสอดคล้องกันในทางพฤติกรรมศาสตร์

พระพุทธศาสนา ศาสตร์เพื่อความสุขอย่างยั่งยืน

พระพุทธศาสนามีหลักสำคัญที่เป็นแกนหรือเสาหลักของศาสนาอยู่ 2 ประการ คือ ธรรม และ วินัย ธรรม คือ คำสอน บอก กล่าว อธิบาย ที่พระพุทธองค์ทรงถ่ายทอดสู่สาวกผู้เห็นประโยชน์และนำไปสู่การศึกษาการปฏิบัติจนได้รับผลเป็นปฏิเวธ มีความสุขเป็นเป้าหมายสูงสุดในแนวทางตามคำสอน ส่วนวินัย หรือเรียกโดยการประพฤติว่า “ศีล” หรือข้อปฏิบัติอันเหมาะสมและให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ไม่ก่อความเดือดร้อนวุ่นวาย ประทุษร้าย เบียดเบียน ทางกาย และวาจา ในหลักทั้งสองครอบคลุมกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม อย่างไม่ต้องสงสัย

การประยุกต์หลักธรรมและวินัยให้เกิดประโยชน์นั้น แม้จะเป็นการสอนเชิงนโยบายที่พระพุทธองค์ทรงมอบไว้ว่า ทำความดี ไม่ทำชั่ว ทำจิตใจให้ผ่องใส ย่อมเป็นแม่บทแห่งการกระทำทางกาย วาจา และใจได้อย่างสมบูรณ์ แต่การนำไปสู่การใช้และปฏิบัติตามนั้นย่อมมองข้ามปัจจัยอื่นๆ อันเป็นเสมือนการส่งเสริมในทุกระดับที่จะส่งเสริมสู่การนำหลักการนี้ไปสู่สังคม ตลอดถึงส่วนบุคคลผู้นำไปใช้ในชีวิต การงาน การเรียน การครองชีพและอื่นๆ ในการแสดงหลักธรรมของพระองค์จึงเสมือนเป็นหลักการใหญ่ที่รอให้สาวกนำไปประยุกต์ให้เหมาะสมแก่ตัวบุคคล การงาน สถานที่ สถานการณ์ และสภาวะทางสังคมที่แตกต่างตามปัจจัยทางกายภาพ โดยมีธงหลักของคำสอนคือความสุขสงบนั้นเอง

ในการแสวงหาและสร้างความสุขตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้นจะพบได้ว่า พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้อย่างมีนัยยะอนุโลมตามเหตุและปัจจัย โดยหลักการสุขจากภายในสู่ภายนอก การย้อนความสุขและแสวงหาสุขจากภายในจิตใจจึงเป็นแนวทางเด่นชัดและเท่าเทียมส่งเสริมความเสมอภาค เพราะทุกคนมีจิตใจเป็นของตนเองการดำเนินตามปฏิปทาการแสวงหาสุขโดยเริ่มที่จิตใจ จึงเสมือนหนึ่งการให้คนหันกลับมามองและให้ความสำคัญกับจิตใจ ที่แม้จะแสวงหาสุขใดๆจากภายนอกก็ย่อมเจือปนไปด้วยความไม่พอไม่สิ้นสุดและแสวงหาอย่างไม่จบ ใยจะมีสุขได้อย่างยั่งยืน นี้เองเป็นศาสตร์แห่งพุทธะที่ทรงเปิดเผย ด้วยการเริ่มจากจิตใจ เริ่มจากความสุขทางใจ มรรคมีองค์ 8[3] โดยแนวแห่งการปฏิบัติดำเนิน เสมือนเส้นทางที่พระพุทธองค์ทรงได้ตัดไว้ให้พุทธศาสนิกชนได้เดิน ได้สัญจร ได้แสวงหาความสุขบนหนทางนี้ อันได้แก่ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ วาจาชอบ การงานชอบ การเลี้ยงชีพชอบ ความเพียรพยายามชอบ สติชอบ สมาธิชอบ ทั้งแปดเส้นทางย่อยแต่รวมเป็นเส้นทางสายเอก เส้นทางเดียวที่จะส่งให้ผู้ปรารถนาความสุขได้พบจุดหมายคือความสุขอย่างตั้งใจหากไม่ย่อท้อ

[3] อภิ.วิ. (ไทย) 37/490/373.

การได้เดินบนเส้นทางอันมุ่งสู่ความสุขจากภายในย่อมส่งผลให้ผู้ปฏิบัติได้เกิดประสบการณ์ที่สามารถนำออกมาสู่ภายนอกด้วยความสุขจากจิตใจที่สุข แม้แสดงออกทางกายก็สุข พูดออกมาทางวาจาก็สุข ดังนั้น ความสุขที่พระองค์ทรงแนะนำจึงมีคุณค่าอย่างหาสิ่งใดเปรียบไม่มี และสามารถจะนำไปประยุกต์ให้เกิดความสุขจากการงานอื่นๆได้อย่างไม่ต้องสงสัยเลย ทั้งนี้การประยุกต์ก็เป็นการนำออกหรือผลผลิตที่ออกมาจากจิตที่สุขภายใน หาความเบียดเบียนผู้อื่นไม่มี การนำหลักธรรมนี้ไปประยุกต์อย่างครบพร้อมย่อมนำไปสู่ความรู้ อันเป็นสมบัติภายในที่เชื่อได้ว่าแม้โจรจะปล้นแต่ความรู้นั้นก็ไม่เสื่อมไปจากจิตใจผู้เป็นเจ้าของ มนูญ มุกข์ประดิษฐ์[4] ได้ศึกษาหลัก มัชฌิมาปฏิปทา และให้ทัศนะว่า อริยสัจจ์ 4 ประการ[5] ชื่อว่าเป็นธรรมอันประเสริฐที่พระพุทธองค์ทรงแสดงเหตุ และผลอย่างสิ้นกระบวนความที่ไปที่มาของปัญหา ความประสบทุกข์อันเกิดแต่ปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และผลของการแก้ปัญหา อย่างที่ทราบกัน คือ ทุกขอริยสัจจ์ สมุทัยอริยสัจจ์ นิโรธอริยสัจจ์ และ นิโรธคามิณีปฏิปทาอริยสัจจ์ หรือเรียกกันว่า มรรคอริยสัจจ์ ทั้งปวงนี้ยังเป็นหลักสูตร หลักธรรม หลักคิด และหลักปฏิบัติอันนำไปสู่คำตอบ คือ ความสุขอย่างยั่งยืน ได้อย่างไม่มีกาลมีเวลา ไม่ว่าบุคคลใดได้นำไปใช้ก็ย่อมเกิดประโยชน์มากน้อยสมควรแก่ตนอันได้ปฏิบัติ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ส่งผลปรากฏแก่ตนเองอย่างประจักษ์แน่นอน ตามนัยยะแห่งนิโรธสัจจ์ คือ ความดับทุกข์ อันบุคคลผู้ได้ปฏิบัติจนเกิดความสุขขึ้นย่อมสัมพัทธ์และรับรู้ได้มีลำดับดังนี้ นิโรโธ จาโค ปฏินิสสัคโค มุตติ อนาละโย ความสำรอกออก ความสลัดทิ้ง ความปลดปล่อยอย่างสิ้นเชิง

แนวคิดพุทธเกษตร หรือ เกษตรวิถีพุทธในสังคมไทย

เกษตรกรรมในสังคมไทยมีวิวัฒนาการมาโดยตลอดตั้งแต่ครั้งสมัยสุโขทัย จนถึงปัจจุบันที่ภาพของการเกษตรไทยสู่ความเป็นเกษตรเชิงอุตสาหกรรม ด้วยการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อป้อนผลผลิตเข้าสู่ตลาดทั้งภายใน และการส่งออกสู่ตลาดโลก รวมถึงการส่งผลผลิตป้อนสู่โรงงานอุตสาหกรรม และการแปรรูป การเรียกร้องและพัฒนาการของการเกษตรที่ผ่านการปฏิวัติมาโดยตลอด จนหลายศตวรรษที่ผ่านมา การลุกขึ้นและเรียกร้องเพื่อแสวงหาการเกษตรอย่างยั่งยืนจึงปรากฏโฉมหน้าขึ้น ท่ามกลางปัญหาจากการเกษตรเชิงอุตสาหกรรมที่มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การทำให้หน้าดินถูกทำลาย การใช้สารเคมีเพื่อการเพิ่มผลผลิต และการมุ่งเน้นผลผลิตมากกว่าการทำเกษตรอย่างยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

การเปลี่ยนแปลงภาคการเกษตรในประเทศไทยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2526 การเกษตรได้รับการส่งเสริมและมีสัดส่วนโตขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 4.1 ต่อปี จนเข้าสู่ยุคเกษตรอุตสาหกรรม (industrialization) อย่างสมบูรณ์ การส่งส่งเสริมการเกษตรได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านวิทยาการและเงินทุน ซึ่งมีทั้งผลดีในแง่มุมการเพิ่มทุนและเพิ่มปริมาณของผลลิต แต่ทางตรงกันข้ามด้วยวิทยาการเทคโนโลยีที่เข้ามาสู่ภาคเกษตรทำให้การจ้างงานภาคเกษตรลดลงเพราะถูกแทนที่ด้วยเครื่องจักร เครื่องยนต์ เมื่อประเทศไทย

---

[4] มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, “มัชฌิมาปฏิปทา ในพระไตรปิฎกทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547), หน้า 72.

[5] ขุ.ป. (ไทย) 31/4/427.

และโลกเข้าสู่การเกษตรยุคใหม่ที่ผูกขาดด้วยทุน เทคโนโลยี และสภาวะเศรษฐกิจ ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการเกษตรไทยสู่การทำเกษตรแนวใหม่เพื่อเน้นผลผลิต และสอดรับกับเศรษกิจมากขึ้น ด้วยการเปลี่ยนแปลงการเกษตรไทยไปตามกระแสโลกอันมุ่งสู่ความเจริญทางด้านวัตถุ เมื่อกาลเวลาผ่านไป ผลกระทบผลเสียต่างๆ ก็เป็นตัวแปรเพื่อการเปลี่ยนแปลงแนวทางการทำเกษตร โดยตระหนักและศึกษาจากผลกระทบ และผลเสียในอดีตจากระบบการทำเกษตรเชิงอุตสาหกรรม

ปัจจุบันการทำเกษตรภายในประเทศไทยได้หันแนวทางและแสวงหาทางอันเป็นการปรับปรุง แก้ไข และส่งเสริมจนเกิดแนวทางใหม่ๆ เกิดนวัตกรรมใหม่ๆทั้งทางด้านทฤษฎีและเทคโนโลยี ตลอดถึงการผสมผสานอันเป็นการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการทำเกษตรแบบเชิงเดี่ยวหรือเกษตรแบบอุตสาหกรรม ที่มักจะมีการปลูกพืชเพียงชนิดเดี่ยวเป็นจำนวนมากๆ และซ้ำๆในทุกๆรอบปีการปลูก ทำให้ประสบผลเสียหายมากมาย[6] ทั้งด้านกายภาพของดิน ทั้งด้านผลผลิตที่ล้นตลาด ทำลายระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อม และทางด้านเศรษฐกิจที่มีการกดราคาจากนายทุน ทำให้ราคาการตลาดของผลผลิตทางการเกษตรถูกลดมูลค่าทั้งที่มีต้นทุนการผลิตสูงขึ้นเพราะต้องอาศัยเทคโนโลยี ทั้งนี้ยังต้องลดการจ้างงานภาคแรงงาน และเพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมากขึ้นด้วยการอิงอาศัยเครื่องมือเครื่องจักรมากขึ้น สิ่งเหล่านั้นกลายเป็นปัญหาสะสมจากการประสบปัญหาอย่างยาวนานหลายทศวรรษ เกษตรทฤษฎีใหม่เป็นต้นว่า เกษตรพอเพียงตามแนวพระราชดำริ (ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9) เกษตรผสมผสาน เกษตรวิถีพุทธ เกษตรกรรมแบบยั่งยืน เกษตรแบบยังชีพ วนเกษตร เกษตรปลอดสารพิษ และการทำเกษตรอื่นๆ จึงเป็นทางเลือกเพื่อการแก้ไขปัญหาจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวหรือเกษตรแบบอุตสาหกรรม[7]

เกษตรวิถีพุทธ คือ การทำเกษตรโดยนำหลักธรรม หลักคิด ในทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ในการทำเกษตรกรรมโดยมุ่งเน้นถึงความสุขเป็นเป้าหมายสูงสุดมากว่าประโยชน์อื่น ไม่ว่าจะก่อนทำ ขณะทำ และหลังทำ การเกษตรนั้นๆ เป็นการนำหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาประยุกต์สู่การดำเนินชีวิตรูปแบบต่างๆ รวมถึงการประยุกต์สู่การทำเกษตรกรรม โดยมีหลักใหญ่ใจความที่การทำการเกษตรตามหลัก ***"มัชฌิมาปฏิปทา"*** หรือที่ทราบกันว่า การทำเกษตรโดยยึดหลักทางสายกลางเพื่อให้เกิดความสมดุลในทุกมิติของการทำเกษตร และได้รับผลคือความสุขทุกขณะมีความมุ่งเน้นทางด้านการพัฒนาจิตใจและเพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง ไม่เบียดเบียนธรรมชาติหรือตนเองและผู้อื่น[8] สามารถเชื่อมโยงได้กับวัฒนธรรม เศษฐกิจ และสังคม ตลอดถึงการนำเทคโนโลยีเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งได้อย่างกลมกลืนและสมดุล การทำการเกษตรวิถีพุทธจึงไม่ได้จำกัดถึงคุณลักษณะภายนอกเป็นต้นว่า ขนาด การผลิต กำลังผลิต รายได้ การอิง

---

[6] กระทรวงเกษตรและสหกรณ์กรมวิชาการเกษตร, **เกษตรยั่งยืน อนาคตของการเกษตรไทย**, (กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการเกษตรกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2536), หน้า 23.

[7] ธนสิทธิ์ คณฑา, "การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์วิถีพุทธบนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง", **งานวิจัย**, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 2558), หน้า 64-65

[8] หทัยรัตน์ ชาญวิการณ์, "การพึ่งตนเองในรูปแบบพุทธเกษตรกรรมของชุมชนศาลีอโศก อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์", **สารนิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาการพัฒนาชุมชน**, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558), หน้า 7-8.

อาศัยการใช้เทคโนโลยี หรือแม้แต่ขนาดการลงทุน เพราะสิ่งที่เป็นปัจจัยในเชิงรูปธรรมจะต้องมีความสมดุลในมิติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักทางสายกลางเป็นสำคัญ

พระไพศาล วิสาโร ให้นิยามลักษณะของการทำเกษตรวิถีพุทธว่า มีความมุ่งความเจริญงอกงามของชีวิตด้านจิตใจ ไม่เน้นการใช้ที่เกินไปจนเป็นหนี้สิน ประยุกต์ให้เข้ากับธรรมชาติระบบนิเวศน์ในท้องถิ่น ใช้ทรัพยากรคนและสิ่งของ ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ใช้เครื่องจักรที่เกินขนาดจนเป็นภาระหนี้ในการซื้อหา ตลอดถึงการใช้พุทธเกษตรเพื่อการกล่มเกลาจิตใจให้คนลดความโลภ รู้จักแบ่งปัน ไม่เห็นแก่ตัว[9] วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ แสดงนัยแห่ง พุทธเกษตรกรรมหรือเกษตรวิถีพุทธว่า คือ การทำเกษตรที่เข้าใจชีวิตและธรรมชาติที่มีความเชื่อมโยงกัน ชีวิตประกอบไปด้วยธาตุ 4 ดิน น้ำ ไฟ ลม เช่นเดียวกับธรรมชาติ การสร้างสมดุลของธาตุ 4 ในพื้นที่การเพาะปลูกจึงมีความสำคัญ[10] ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ กล่าวว่า พุทธเกษตรกรรมหรือเกษตรวิถีพุทธ เรียกอีกอย่างว่า “เศษฐศาสตร์สีเขียว” มีความสอดคล้องกันโดยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถลดปัญหาสังคมได้ พร้อมทั้งลดปัญหาการทำลายธรรมชาติการประยุกต์และพัฒนาจะทำได้ง่ายและทำให้การพัฒนาเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น โดยใช้จุดแข็งของพระพุทธศาสนาและเกษตรกรรมนำชาติไปสู่ทางเลือกใหม่เพื่อพัฒนาฟื้นฟูระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อมขึ้นมาใหม่

เกษตรวิถีพุทธอาจจะถูกมองว่า เป็นเกษตรวิถีใหม่ที่ปรากฏขึ้นเป็นรูปธรรมในสังคมไทยเมื่อหลายทศวรรษไม่นานมานี้ โดยหลักคิดนี้ถูกนำไปดำเนินและปฏิบัติจริงโดยการประยุกต์หลักพุทธในการทำการเกษตรโดย คุณวิฑูร หนูเสน เกษตรกรรางวัลโลกสีเขียว ปี พ.ศ. 2553 ชาวจังหวัดพัทลุง โดยการสนับสนุนของศูนย์เรียนรู้สุขภาวะชุมชน สำนักสนับสนุนสุขภาวะชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นการเปิดหน้าศักรราชใหม่ของ “เกษรตวิถีพุทธ” ขึ้นเป็นครั้งแรกอย่างเป็นรูปธรรม โดยประยุกต์หลักธรรม หลักคิดในทางพระพุทธศาสนาสู่สวน ไร่ นา แบบผสมผสาน ด้วยการปรับเปลี่ยนสวนยางพาราให้เป็นการนำพืชชนิดต่างๆ มาปลูกสร้างความสมดุลให้เกิดกับระบบนิเวศ มีการทำเกษตรโดยเลียนแบบสภาวะแวดล้อมตามธรรมชาติ เข้าใจและเรียนรู้ความสมดุลของพืชที่มีการอาศัยพึ่งพากันเองตามธรรมชาติ เช่น พืชคลุมดินจะช่วยกักเก็บความชุ่มชื้นของดิน รักษาหน้าดิน พืชล้มลุกเปลี่ยนสภาพเป็นปุ๋ยอินทรีย์หลังหมดฤดูกาล ลดปัญหาการใช้ปัญเคมีที่มีผลธรรมชาติดิน ลดต้นทุนการเกษตร ผลที่ปรากฏในเวลาต่อมา คือ ระบบนิเวศสวนป่าสมบูรณ์ สัตว์ตามธรรมชาติและนกชนิดต่างๆ เข้ามาอยู่อาศัยได้ จากพื้นที่เกษตรที่มนุษย์ใช้ประโยชน์เพียงฝ่ายเดียวก็ถูกใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างงคนและสัตว์ตามธรรมชาติ พืชพรรณงอกงามดีมีปุ๋ยจากมูลสัตว์สร้างสมดุลธรรมชาติ การบริหารจัดการพื้นที่ก็เป็นอีกหนึ่งกุญแจสำคัญโดยการบริหารพื้นที่แบ่งออกเป็น 7 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่หนึ่ง ป่ายางพาราที่มีการปลูกพืชผัก สมุนไพรร่วมกัน ส่วนที่สอง ส่วนพื้นที่ปลูกยางพาราอย่างเดียวเพื่อประโยชน์ในการเก็บน้ำยางเป็นหลัก ส่วนที่สาม ป่าใส จากเดิมเป็นพื้นที่ทำนาข้าว ปัจจุบันเป็นพื้นที่ป่าธรรมชาติปล่อยให้มีสัตว์อยู่อาศัย ส่วนที่สี่ นาข้าว ระบบ

---

[9] พระไพศาล วิสาโล, **พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, 2532), หน้า 172-176.

[10] วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, **เส้นทางเกษตรกรรมยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิชีววิถี (biothiai), 2551), หน้า 45-47.

เกษตรอินทรีย์ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ส่วนที่ห้า บ่อเลี้ยงปลา ส่วนที่หก ที่อยู่อาศัย ส่วนที่เจ็ด ส่วนปศุสัตว์ โดยยึดหลักความสมดุลทางกายภาพของระบบนิเวศ และความเป็นมัชฌิมมา ทางสายกลาง โดยดูแลให้เกิดประโยชน์สูงสุด[11] ปัจจุบันแนวคิด เกษตรวิถีพุทธ นำสู่การปฏิบัตินี้ ได้ขยายบทบาทและส่งเสริมถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนใกล้เคียงและทั่วประเทศ โดยประสานเข้ากับวัฒนธรรม และวิถีชุมชน ให้และแบ่งปัน ส่งเสริมคุณธรรม ศีลธรรม ในมิติของการดำเนินชีวิตให้สงบสุขในครอบครัว สังคม และประเทศชาติ โดยการเฝ้าศึกษาสวนเกษตรวิถีพุทธของนายชูสินธุ์ ชนะสิทธิ์ นายกเทศบาลตำบลเขาหัวช้าง ได้ให้ความเห็นว่า การทำเกษตรวิถีพุทธนี้ได้ทำให้สิ่งแวดล้อมกลับมาดีขึ้นโดยเห็นได้จากระบบที่ธรรมชาติรักษาตัวเอง เช่น แต่เดิมสวนยางพารามีการเปิดหน้าดินทำลายวัชพืช เมื่อใช้วิถีแบบเกษตรวิถีพุทธส่วนหนึ่งหน้าดินมีวัชพืชปกคลุมหรือมีพืชล้มลุกปกคลุมทำให้การชะรอและกรองเศษดินกันไม่ให้หน้าดิน ตะกอนดินถูกชะล้างไหลลงสู่แม่น้ำลำคลอง ซึ่งลดปัญหาการตื่นเขินของทางน้ำสาธารณะ การปลูกพืชตามหลักการปลูกพืช 9 ชั้นของการทำเกษตรวิถีพุทธที่เริ่มตั้งแต่พืชรากพืชหัวได้แก่พืชสมุนไพร สามารถคลุมดิน พืชลำดับสูงขึ้นก็สามาถนำกิ่งก้านมาบริโภคได้ ถัดมาเป็นพืชใช้สอย ไม้ผล จากนั้นก็เป็นพืชเศษฐกิจ และไม้เนื้อแข็งที่นำมาใช้ประโยชน์ในการสร้างที่อยู่อาศัยได้ สิ่งที่เห็นชัดคือความหลากหลายและระบบนิเวศของสิ่งมีชีวิตที่สูงและมากขึ้น ผลผลิตน้ำยางก็เพิ่มขึ้นเพราะความอุดมสมบูรณ์ของแร่ธาตุในดิน โดยไม่ต้องพึ่งพาปุ๋ยเคมี[12]

สรุป แนวคิดเกษตรวิถีพุทธ หรือ พุทธเกษตร ตามอัตตโนมติของนักวิชาการทางด้านพุทธศาสนาและทางด้านการเกษตร ที่มุ่งหวังการเชื่อมโยงระหว่างพระพุทธศาสนากับการเกษตรกรรมของเกษตรกรชาวไทย ที่น้อมนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อการทำเกษตรแบบใหม่เพื่อความยั่งยืน โดยการยึดหลักธรรมมัชฌิมาปฏิปทา หรือการทำเกษตรวิถีทางสายกลาง เป็นการทำเกษตรกรรม โดยมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์หลักอยู่ที่การทำเกษตรด้วยความสุขทางใจ ไม่ว่าจะเป็นก่อนทำ ขณะทำ และหลังทำ ก็ได้รับผลคือความสุขไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ตลอดถึงทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศภายนอก แม้นว่าในทัศนคติของนักวิชาการด้านศาสนาบางท่านอาจจะมองถึงความสมดุลเพียงเพื่อการทำเกษตรที่เน้นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ซึ่งจากการศึกษาพบว่า หัวใจสำคัญของเกษตรวิถีพุทธ คือ เอาความสุขเป็นเป้าหมายสูงสุดบนพื้นฐานหลักธรรมทางสายกลาง เห็นว่ามีความสอดคล้องกับหลักพุทธศาสนามากกว่า เพราะการที่คนจะจนจะรวย จะทำการงานมากหรือน้อย จะทำการเกษตรขนาดเล็กหรือใหญ่ไม่เป็นสำคัญ สำคัญที่ก่อนทำ ขณะทำ และหลังทำมีความสุขหรือไม่ ดังธรรมเป็นเครื่องวินิจฉัยกรรมดี หรือธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมบุญ หรือผู้ทำบุญย่อมควรคำนึงถึงการกระทำที่ให้ผลเป็นสุข ไม่ว่าจะทำกรรมทางกาย วาจา ใจก็ตาม ฉะนั้น การมองว่าการเกษตรวิถีพุทธเป็นการเกษตรของคนจนมีปัจจัยทางสังคมต่ำจึงค้านและไม่เป็นธรรม ไม่ส่งเสริมให้ทุกคนเสมอภาคกันเหมือนความสุขที่เกิดได้กับทุกคนไม่ว่าจะมีฐานะ อาชีพ รูปร่าง

---

[11] สิรินทิพ, **สวนเกษตรวิถีพุทธ**, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.thaihealth.or.th/Content/19175-.html [22 กรกฎาคม 2563].

[12] นายชูสินธุ์ ชนะสิทธิ์ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเขาหัวช้าง, **บทสัมภาษณ์,** จากหนังสือพิมพ์ โพสต์ทูเดย์ 27 กุมภาพันธ์ 2555.

หน้าตา วรรณะ ชาติตระกูล ที่แตกต่างกัน เกษตรวิถีพุทธจึงเป็นเกษตรสำหรับทุกคนผู้แสวงหา และปรารถนาความสุขอย่างยั่งยืน

ความคิดเชิงสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาและส่งเสริมความสุขในการทำเกษตรกรรมวิถีพุทธ

ประยูร แสงใส ศึกษาแนวคิดเกษตรแนวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพบว่า การเกษตรในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามีจุดหมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์โดยเน้นให้มีหลักบำบัดทุกข์ด้วยการใช้หลักธรรมในการลดความทะเยอทะยานอยากให้น้อยลง ทำใจให้เป็นเสมือนนายเหนือทรัพย์ เพื่อลดความโลภมากต่างๆ ซึ่งเป็นเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนา[13] แม้แต่เดิมการทำเกษตรกรรมวิธีพุทธจะรวมเอาหลักธรรมต่างๆ มาเป็นองค์คุณประยุกต์ให้เหมาะสมแก่การทำเกษตรให้เกิดผลสำเร็จ 3 ด้าน ดังที่พบจากการศึกษาของ พระมหาวีระศักดิ์ อภินนฺทเวที[14] คือ ด้านที่หนึ่ง การพึ่งพาตนเอง หรือการใช้หลักธรรม อัตตาหิ อัตตโน นาโถ[15] โดยการพึ่งตนเองนั้นเกษตรกรพึงมีความขยันอดทน ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ห่างไกลอบายมุข มีสติ พอเพียง รู้จักปล่อยวาง ด้านที่สอง การรวมพลังของเกษตรกร หรือมีสามัคคีธรรม[16] แบ่งปันช่วยเหลือกัน ตรงไปตรงมา เชื่อใจกันด้วยความอบอุ่น เอื้อเฟื้อ ไม่หลอกลวง สงเคราะห์ชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมวางตนพอดี และด้านที่สาม ด้านการพัฒนาก้าวหน้า อัตถะประโยชน์[17] เกษตรกรหรือผู้เข้าร่วมโครงการเกษตรวิถีพุทธ ต้องเป็นผู้รู้ดี และมีความมั่นใจในสิ่งที่ตนกำลังทำ มีเป้าหมายชัดเจน รู้จักการบริหารจัดการพื้นที่ทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด รู้จักเพิ่มมูลค่าสินค้าทางการเกษตร ใช้ชีวิตด้วยความพอดี รู้จักประมาณ มีจิตใจเยือกเย็น รู้จักรอคอย รู้จักชุมชน มีวัฒนธรรมให้เกียรติเคารพในความคิดของผู้อื่น

การทำเกษตรให้อาศัยความพอเพียงที่สนับสนุนด้วยปัจจัยด้านความพอเพียงทางเศรษฐศาสตร์ เป็นอีกนัยที่มีการให้ทัศนะว่า การปรับตัวให้สอดคลองกับธรรมชาติของมนุษย์ โดยดูที่สภาพจิตใจหรือแรงจูงใจอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจ คือ ความอยากที่เรียกว่า ความโลภ ความโลภเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ดังนั้น เศรษฐศาสตร์ที่ผลักดันด้วยความอยาก ความโลภจึงเป็นมุมมองปกติทางด้านเศรษฐศาสตร์ ยิ่งกว่านั้นความโลภยังเป็นธรรมชาติที่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาของมนุษย์ มีการแข่งขัน และดำเนินไปอย่างมีพลัง[18] พุทธเกษตรจึงเป็นทางเลือกเพื่อการทำความสมดุลให้เกิดจากความโลภ ความ

---

[13] พระเทพรัตนมุนี, การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน, **วารสารช่อพะยอม**, ปีที่ 25 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2557): 53.

[14] พระมหาวีระศักดิ์ อภินนฺทเวที (แสงพงษ์), “การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับเกษตรทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 123-126.

[15] ขุ.ชา. เอกก.อ. (ไทย) 27/12/14.

[16] วิ.ม. (ไทย) 5/465/355.

[17] ขุ.จู. (ไทย) 30/673/333; 755/389.

[18] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (Buddhist Economics)**, พิมพ์ครั้งที่ 15, (นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน, 2559), หน้า 74-75.

ต้องการให้สมดุลกับทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการเกิดขึ้นของระบบเกษตรกรรมที่สมดุลและยั่งยืน

บทความนี้จะได้นำเสนอหลักการแห่งพุทธะ 3 คือ ความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น และผู้เบิกบาน จากส่วนหนึ่งแห่งพระพุทธคุณ 9[19] ที่เป็นพุทธภาวะ และพุทธคุณ มาสู่วิถีแห่งพุทธะที่จะนำนวัตกรรมความคิดนี้ไปปรับใช้ได้กับการทำเกษตรกรรม เพื่อส่งเสริมเกษตรกรรม ในมิติแนวคิดตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ต่อไป

รู้ (Comprehension) คือ การรู้ดี รู้ในหลักการอันถูกต้อง มีการศึกษา ลดโอกาสความล้มเลวในการทำการเกษตรเพราะไม่ได้ศึกษาปัจจัยต่างๆให้ถ่องแท้ ทำความเข้าใจในพืชที่ปลูก ดินที่ปลูก แม้เกษตรกรรมอื่นๆ ก็ตาม ควรเป็นผู้แสวงหาความรู้ ศึกษาแนวทางอันเหมาะสมกับตนเพื่อการทำเกษตรอย่างไม่ประมาท ใช้ความรู้เป็นเครื่องส่งเสริมการงาน การปลูก การผลิต มีการวางแผน และออกแบบไร่ นาการเกษตรกรรมอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ดิน น้ำ ไฟ ลม อย่างกลมกลืนกับ ฤดูกาล อุณหภูมิ และความเหมาะสม ด้วยการเน้นการศึกษาทั้งทางด้านทฤษฎีและความรู้อันเกิดจากการลงมือ ทำให้เกิดทักษะขึ้นเฉพาะแก่ตนเอง และสามารถถ่ายทอดสู่ลูกหลาน หรือชุมชนอื่นได้ เป็นผู้ใฝ่ในความรู้ เป็นผู้รู้ และเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ได้

ตื่น (Awakening) คือ ตื่นตัวต่อการเปลี่ยนแปลงไม่จมปรักกับความรู้เดิมๆ เทคนิควิธีการเดิมๆ หรือเทคโนโลยีเดิมๆ คติการทำการเกษตรเดิมๆ ก้าวข้ามขีดจำกัดทางความรู้ ความสามารถ มีการพัฒนาตนเองเป็นผู้ตื่นจากความซ้ำซากจำเจ หาหนทางออกไม่ได้แสวงหาวิธีการ การพัฒนาการวิทยาการใหม่ๆ ที่ส่งเสริมให้การเกษตรกรรมของตนเองเจริญยิ่งขึ้น ไม่จมอยู่กับความคิดเดิมๆ หลับใหลอยู่กับมโนคติที่ปิดกันความเจริญ ไม่ว่าจะเป็นด้านใดที่เป็นอุปสัคขวาง ถ่วงความเจริญ คิดค้น แสวงหา ให้โอกาส และทดลองทำวิทยาการใหม่ๆ ความรู้ใหม่ๆ กระบวนการ วิธีใหม่ๆ ให้ดียิ่งขึ้น แม้ดีอยู่แล้วก็พัฒนาต่อยอดให้เกิดความมั่นคงและเจริญยิ่งขึ้น ทั้งในด้านจิตใจ มีความสุขจากการทำเกษตรกรรม ไม่เบื่อไม่หน่ายมองเห็นความเจริญและความสุข แบ่งปัน ช่วยเหลือ ให้โอกาสตนเองและคนอื่นเพื่อความก้าวหน้าสู่ความประสุขและประสบผลสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านคุณภาพและปริมาณของผลผลิตทางการเกษตร ตื่นจากความคิดเดิมๆ ตื่นจากความล้มเหลวเดิมๆ ตื่นจากความปิดกันโอกาสในการเจริญก้าวหน้าต่างๆ

เบิกบาน (Exaltation) คือ จิตใจที่ได้รับผลจากความสุข มีความปลื้มปีติในผลงานที่ตนได้ทำดีแล้วอันเป็นผลมาจากการประสบผลสำเร็จในการทำเกษตรวิถีพุทธโดยมีผลผลิตจากการเกษตรที่สมบูรณ์ได้ผลงอกงามดี ส่งผลให้เกษตรกร ครอบครัวและสมาชิกในชุมชนและเครือข่ายมีสุขภาวะภายใน และสุขภาวะกายภายนอกสมบูรณ์ อยู่ดีกินดี มีความสุข เรียกได้ว่าเบิกบานกาย ยิ้มแย้มแจ่มใส เบิกบานใจ มีความสุขไม่เดือดร้อนใจ

การส่งเสริมให้เกิดสุขภาวะเบิกบานอาจกล่าวได้ว่า เป็นธรรมฝ่ายผลจากการส่งเสริมธรรมฝ่ายเหตุสองประการข้างต้น คือ รู้ และตื่น แล้วนั้น เกษตรวิถีพุทธจึงตอบโจทย์ของการทำเกษตรกรรมแบบใหม่อีกทางสำหรับผู้ที่ยังย่ำแย่อยู่กับปัญหาเดิมๆ ในการประสบผลในความไม่สำเร็จจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวหรือเกษตรแบบอุตสาหกรรม ให้มีทางเลือกที่จะนำพาตนเองและครอบครัวให้เป็นผู้มีอยู่มีกิน มีความสุขกาย สุข

[19] ม.มู. (ไทย) 12/95/67.

ใจ อันเป็นความยั่งยืนในการประกอบสัมมาอาชีพที่ไม่เบียดเบียนตนเองไม่ต้องไปกู้หนี้ยืมสิน ไม่ต้องเบียดเบียนผู้อื่นมีผลผลิตการเกษตรเพียงพอต่อการดำรงชีวิตของตนและครอบครัว ทั้งยังส่งเสริมคุณธรรมมีการให้และแบ่งปันในชุมชน ไม่แสวงหาความโลภมากเกินไปอันเป็นความไม่สมควรไม่รู้จักพอ ไม่รู้จักอิ่มเบียดเบียนผู้อื่น ทำให้สังคมวุ่นวาย ประเทศชาติเป็นภาระ สามารถเลี้ยงชีพและสร้างความมั่นคงยั่งยืนให้แก่ตนเองและครอบครัวทั้งทางด้านปากท้อง หน้าที่การงานการเกษตรกรรม และการถ่ายทอดแบ่งปันส่งเสริมบอกกล่าวต่อผู้อื่นให้ได้รับประโยชน์อันจะนำไปสู่ความสำเร็จในวงกว้างอย่างไม่จำกัดเฉพาะตนชื่อว่าสร้างความยั่งยืนบนเกษตรวิถีพุทธได้อย่างสิ้นข้อสงสัย

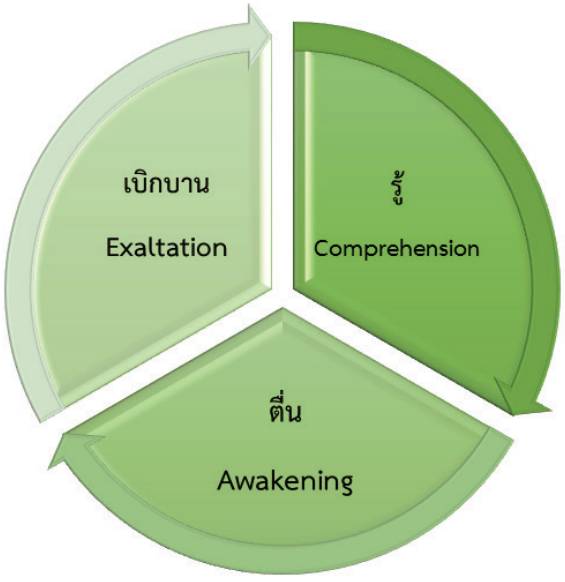

“หลักพุทธะ 3: รู้ ตื่น เบิกบาน”
นวัตกรรมความคิดตามแนวทางพระพุทธศาสนาเพื่อการเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน

บทสรุป

การเกษตรทฤษฎีใหม่หรือการเกษตรแนวใหม่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในไทยตั้งแต่สังคมเกิดการตระหนักถึงความเสียหายของระบบนิเวศที่ส่งผลจากการทำเกษตรแบบพืชเชิงเดี่ยว และการทำเกษตรเชิงอุตสาหกรรม ประเทศไทยได้อาศัยความเข้าใจและประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยอย่างยิ่งหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือทราบกันว่า หลักทางสายกลางอันเป็นหลักสำคัญที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้และถ่ายทอดแสดงต่อพุทธศาสนิกชน การประยุกต์หลักมัชฌิมาในการทำการเกษตร ได้ปรากฏเป็นรูปธรรมขึ้นในประเทศไทย โดยผนวกเอาหลักธรรมอื่นๆ อันเป็นหลักธรรมเครื่องสนับสนุนเข้าด้วย และเรียกว่า เกษตรวิถีพุทธ หรือพุทธเกษตร ตามความเข้าใจทางภาษา แต่อย่างไรก็ตาม การทำเกษตรเหล่านี้ย่อมยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องดำเนินและมีเป้าหมายเดียวกันสูงสุด คือ สร้างความสุขให้เกิดขึ้นบนพื้นฐานของคุณธรรมทั้งส่วนปัจเจกบุคคล ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

พุทธเกษตรถูกนำไปประยุกต์ในการทำเกษตรแบบผสมผสานโดยมีการรักษาสมดุลทางระบบนิเวศ สร้างและฟื้นฟูธรรมชาติที่เสื่อมโทรม ลดการพึ่งพาสารเคมี การใช้เกษตรอินทรีย์เป็นทางเลือก มีการผสมผสานศาสตร์อื่นๆ เพื่อการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร และรักษาคุณภาพ ตลอดจนไม่ลืมที่จะตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลังทางสายกลางไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่ทำลายธรรมชาติ เข้าใจระบบการพึ่งพิงห่วงโซ่ของระบบนิเวศ จนนำมาสู่ความสำเร็จสามารถสร้างอาหาร สร้างความมั่นคงทางฐานะ สร้างเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับตนเองและสังคม มีการส่งเสริมแบ่งปัน ทั้งด้านผลผลิต วิชาการ เทคนิค เทคโนโลยี และภูมิปัญญา ระหว่างสมาชิกและผู้สนใจ

การส่งเสริมพุทธเกษตร หรือเกษตรวิถีพุทธด้วยหลักธรรม หลักแนวคิดทางพระพุทธศาสนา หรือนวัตกรรมทางความคิดได้แก่ ***"หลักพุทธะ 3: รู้ ตื่น เบิกบาน"*** เป็นเสมือนเครื่องมือทางปัญญาให้เกิดความสร้างสรรค์เป็นผลงานรูปธรรมที่จะนำไปประยุกต์ในการทำเกษตรวิถีพุทธได้เป็นอย่างดี เป็นเสมือนปุ๋ยทางความคิดที่จะนำไปสู่การสร้างสรรค์ด้วยองค์ความรู้คือ รู้ (Comprehension), ตื่น (Awakening), เบิกบาน (Exaltation) โดยนัยว่า 1) รู้ คือเป็นผู้ใฝ่ในความรู้ เป็นผู้รู้ และเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ได้ 2) ตื่น คือ ตื่นจากความคิดเดิมๆ ตื่นจากความล้มเหลวเดิมๆ ตื่นจากความปิดกันโอกาสในการเจริญก้าวหน้าต่างๆ 3) เบิกบาน คือ เบิกบานกาย ยิ้มแย้มแจ่มใส เบิกบานใจ มีความสุขไม่เดือดร้อนใจ ซึ่ง 2 ข้อแรกเป็นเหตุแห่งความสุข และข้อหลังเป็นผลของความสุข อันหลักการทั้งสามย่อมยังให้เกิดผลสนับสนุนและส่งผลดีต่อ พุทธเกษตร หรือ เกษตรวิถีพุทธ ได้อย่างยั่งยืนทั้งในปัจจุบันและอนาคต

บรรณานุกรม

กระทรวงเกษตรกรและสหกรณ์. **เกษตรกรไทยมีเท่าไรกัน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://marketeer online.co/archives/. [21 เมษายน 2563].

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์กรมวิชาการเกษตร. **เกษตรยั่งยืน อนาคตของการเกษตรไทย.** กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ เกษตรกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2536.

ชูสินธุ์ ชนะสิทธิ์. **บทสัมภาษณ์** จากหนังสือพิมพ์ โพสต์ทูเดย์ 27 กุมภาพันธ์ 2555.

ธนสิทธิ์ คณฑา. การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์วิถีพุทธบนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. **งานวิจัย** คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, พ.ศ. 2558.

พระเทพรัตนมุนี. **การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน.** วารสารข่อพะยอม ปีที่ 25 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน), 2557. พระไพศาล วิสาโล. **พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม.** กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, 2532.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (Buddhist Economics).** พิมพ์ครั้งที่ 15, นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน, 2559.

พระมหาวีระศักดิ์ อภินนฺทเวที (แสงพงษ์). การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับเกษตรทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.

มนูญ มุกข์ประดิษฐ์. “มัชฌิมาปฏิปทา ในพระไตรปิฎกทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงพิมพ์วิญญาณ, 2532 - 2534.

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. **เส้นทางเกษตรกรรมยั่งยืน.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิชีววิถี (biothiai), 2551.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนฯ 12 ฉบับประชาชน นวัตกรรมคือหัวใจของการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร, 2561.

สิรินทิพ, **สวนเกษตรวิถีพุทธ.** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.thaihealth.or.th/Content/19175-.html. [22 กรกฎาคม 2563].

หทัยรัตน์ ชาญวิการณ์. การพึ่งตนเองในรูปแบบพุทธเกษตรกรรมของชุมชนศาลีอโศก อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์. **สารนิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาการพัฒนาชุมชน**. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558.

การมีส่วนร่วมทางการเมือง: สิทธิที่ไม่ได้มาพร้อมเสรีภาพ
Political Participation: Rights without Freedom

วิระยา พิมพ์พันธ์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

บทคัดย่อ

ภายใต้การปกครองที่รัฐบาลประกาศใช้บังคับกฎหมายว่าด้วยสถานการณ์ฉุกเฉิน ทำให้ประชาชนมีสิทธิการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 แต่ปราศจากเสรีภาพตามวิถีของระบอบประชาธิปไตย เช่น ประชาชนมีสิทธิแต่ไม่มีเสรีภาพในการเดินทางและการเลือกถิ่นที่อยู่ ประชาชนมีสิทธิแต่ไม่มีเสรีภาพในการชุมนุม เป็นต้น เสรีภาพของประชาชนถูกทำให้กลายเป็นเรื่องรองหรือกระทั่งไม่มีความสำคัญ จนกลายเป็นเหตุให้ประชาชนรวมตัวกันออกมาเพื่อเรียกร้องเสรีภาพให้แก่ประชาชน การใช้อำนาจตาม พ.ร.ก.ฉุกเฉิน ของฝ่ายรัฐบาลทำให้อำนาจในการสั่งการเกิดการรวมศูนย์ ประชาชนไม่สามารถตรวจสอบได้ รัฐทำงานโดยที่ไม่มีความชัดเจนเกิดปัญหา และบ่อยครั้งสร้างความเข้าใจที่ผิดกับประชาชน อีกทั้งยังเป็นการควบคุมจำกัดเสรีภาพ การแสดงความเห็น การรวมตัว ร้องทุกข์ร้องเรียนความเดือดร้อนของประชาชน การแสดงออกทางการเมือง เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน ทำให้ภาพลักษณ์ประเทศไทยตกต่ำ

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วมทางการเมือง, สิทธิ, เสรีภาพ

Abstract

Under the law on emergency situations announced by the government, it gives citizens the right to political participation under the Constitution of the Kingdom of Thailand in 2017, but without freedom in the way of democracy. For instant, people have the right but no freedom of movement and choice of residence. Furthermore people have the right but no freedom of assembly. People's freedom is considered is not so important so that people gather to claim their freedom. Using the law on emergency situations by the government, it gives the centralization power that cannot be checked. The state works without clarity and often rises problems, creates misunderstandings with people. It also controls freedom of expression, opinions, grievances, complaints and political torture. This is the human rights and the decline of Thai politics.

Keywords: Political Participation, Right, Freedom

บทนำ

จากการบริหารงานที่ล้มเหลวนับตั้งแต่การเข้ามาบริหารประเทศ ทำให้เกิดความอัดอั้นหลายประการของประชาชน นำมาสู่การเรียกร้องประชาธิปไตย ลุกลามบานปลายจนเกือบกลายเป็นความชุลมุน ในวันที่ 18 กรกฎาคม 2563 มีประชาชนมาชุมนุมที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยจำนวนมาก พร้อมเรียกร้องเงื่อนไข 3 ข้อแก่ พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้แก่ 1. หยุดคุกคามประชาชน 2. ยุบสภา 3. ร่างรัฐธรรมนูญใหม่ การชุมนุมวันที่ 18 กรกฎาคม 2563 ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย กลายเป็นไฟลามทุ่งทำให้เกิดการชุมนุมประท้วงขับไล่รัฐบาลแบบดาวกระจายตามมาทั่วประเทศ โดยเยาวชน คนรุ่นใหม่ได้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองและนัดรวมตัวกัน จากม็อบในสังคมออนไลน์กลายเป็นม็อบที่เกิดขึ้นจริงในสังคมกว่า 20 จังหวัดทั่วประเทศ ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงกิจกรรมทางการเมืองการปกครองเป็นหน้าที่ ที่ทุกคนต้องเอาใจใส่รับผิดชอบ จะหลีกเลี่ยง หรือปฏิเสธให้พ้นความรับผิดชอบของตนหาได้ไม่ เพราะการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชน เป็นหัวใจสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตย เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงทัศนะและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ที่จะมีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน นอกจากจะช่วยให้การตัดสินใจของผู้เสนอโครงการหรือรัฐบาลมีความรอบคอบ และสอดรับกับปัญหาและความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้นแล้ว ยังเป็นการควบคุมการบริหารงานของรัฐบาลให้มีความโปร่งใส ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของประชาชนทางการเมือง รวมตลอดทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ดังนั้น การให้ความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง พร้อมทั้งส่งผลให้การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมีความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

การมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political participation) หมายถึง การกระทำใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นโดยความเต็มใจ ไม่ว่าจะประสบความสำเร็จหรือไม่ ไม่ว่าจะมีการจัดอย่างเป็นระเบียบหรือไม่ และไม่ว่าจะเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่องกัน[1] จะใช้วิธีการที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ เพื่อผลในการที่จะมีอิทธิผลต่อการเลือกนโยบายของรัฐ หรือต่อการบริหารงานของรัฐ หรือต่อการเลือกผู้นำทางการเมืองของรัฐบาลไม่ว่าจะเป็นไปในระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติก็ตาม เพื่ออิทธิพลของกลุ่มการเมืองในการเลือกกำหนดบุคคลในวงการรัฐบาล หรือกดดันรัฐบาลให้กระทำตามที่พลเมืองผู้นั้น หรือกลุ่มนั้นต้องการ ตลอดจนมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย ของรัฐทั้งในการเมืองการปกครองระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีลักษณะที่รวมกันสองประการ ได้แก่ 1) ต้องเป็นไปตามความสมัครใจ และ 2) ต้องมีจุดมุ่งหมายเพื่อมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้มีอำนาจ นอกจากนั้นกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองต้อง

[1] กลุ่มงานผลิตเอกสารสำนักประชาสัมพันธ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, **การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ,2561), หน้า 10.

เป็นไปตามที่ระบบการเมืองและกฎหมายกำหนดให้กระทำได้ หรืออาจใช้วิธีการที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายก็ได้ แนวความคิดของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย จำแนกเป็น 4 แนวคิด ได้แก่

1) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) ซึ่งการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ประชาชน หรือพลเมืองของรัฐจะทำหน้าที่เป็น “สภา” โดยทุกคนจะมีส่วนร่วมในการประชุมพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ด้วยตัวเอง เพราะเชื่อว่า ประชาชนทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์ในสังคม แต่ภายหลังเมื่อสมาชิกของสังคมเพิ่มจำนวนมากขึ้นและสังคมมีความซับซ้อนขึ้น การปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยตรงจึงกลายเป็นเรื่องยากที่จะสามารถทำได้จริง เพราะประชาชนทุกคนไม่สามารถเข้ามาใช้อำนาจของตนเองได้ในทุกกิจกรรมของประเทศ ปัจจุบันมีการใช้ประชาธิปไตยทางตรงในเรื่องของการลงประชามติ (referendum) การเสนอร่างกฎหมายโดยประชาชน (initiative) การถอดถอนผู้แทนรายบุคคลหรือทั้งสภา2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน หรือประชาธิปไตยโดยอ้อม (Representative Democracy) การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้ คือ การที่ประชาชนได้ทำหน้าที่เลือกผู้แทนของตนเข้าไปใช้อำนาจอธิปไตยแทนตนในรัฐสภา ผ่านระบบที่เรียกว่า “การเลือกตั้ง”

3) การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) หรือ ที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” ซึ่งเป็นการนำการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยโดยตรงมาผสมผสานกับการ มีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองมากยิ่งขึ้น โดยให้ประชาชนมีอำนาจตัดสินใจทางการเมืองและการบริหารในเรื่องสำคัญ ๆ ที่มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตและวิถีชีวิตของประชาชน อำนาจในการตรวจสอบและควบคุมการทำงานของ “ผู้แทน” ซึ่งก็คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกวุฒิสภา แล้วแต่กรณี รวมทั้ง การเปิดโอกาสให้ “สถาบันการเมือง” ต่าง ๆ อาทิ ภาคประชาสังคม ภาคประชาชน องค์กรอิสระ องค์กรตามรัฐธรรมนูญ องค์กรปกครอง

4) การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยแบบถกแถลง (สานเสวนาหาทางออก) (Deliberative Democracy) เป็นประชาธิปไตยแบบถกแถลงที่เป็นกระบวนการ สำคัญของประชาธิปไตยภาคพลเมือง ประชาธิปไตยชุมชน เป็นความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดจากข้อบกพร่องของประชาธิปไตย แบบตัวแทนที่เป็นรูปแบบสถาบันที่ตายตัว ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนที่มีความซับซ้อน และมีความแตกต่างหลากหลายได้ ทั้งนี้ หลักการประชาธิปไตยแบบถกแถลงไม่ได้เป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน เพราะระบอบประชาธิปไตยทั้งสองแบบสามารถอยู่คู่กันได้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยแบบถกแถลงจะช่วยแก้ไขปัญหาข้อบกพร่องต่าง ๆ ของระบบการเมืองแบบตัวแทน โดยการมีส่วนร่วมของภาคพลเมืองที่มีความสำนึกทางการเมือง (Active citizen) และมีจิตสาธารณะรวมหมู่ (Civic life) รูปแบบการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ที่เห็นได้ชัด คือ การที่ภาคประชาชน หรือภาคพลเมืองเข้าร่วมกันวิเคราะห์ แลกเปลี่ยนถกแถลงกัน เพื่อนำเสนอแนวคิดของตนในการสร้างนโยบายที่เหมาะสมสำหรับตนเอง หลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้ คือ กระบวนการที่ให้ประชาชนทุกคนหรือภาคพลเมือง ได้มีส่วนร่วมในการเสนอแนะและตอบสนองข้อเรียกร้องเพื่อให้ตัวแทนของตนหรือรัฐบาลนำไปปฏิบัติต่อไป

การมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนจึงสามารถกระทำ ได้หลายรูปแบบ รูปแบบที่หลากหลายเหล่านี้ ได้ทำให้ประชาชน มีส่วนร่วมทางการเมืองที่กว้างขึ้น การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้ประชาชนได้มีโอกาสสื่อสารกับรัฐมากยิ่งขึ้น เป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายโดยรวม เพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้น และได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน รวมทั้งมีโอกาสสานผลประโยชน์ร่วมกันทำให้การดำเนินนโยบายการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเปลี่ยนผ่านไปสู่ “การเป็นประเด็นสาธารณะ” ที่ทุกคน ทุกภาคส่วนต้องให้ความสำคัญและสนใจ ที่สำคัญการมีส่วนร่วมทางการเมืองทำให้เปลี่ยนขั้วความคิดที่ว่าการตัดสินใจทางการเมือง และกิจกรรมทางการเมืองเป็นเรื่องของ “นักการเมือง” ไปสู่การเป็น “เรื่องของทุกคน”

สิทธิการมีส่วนร่วมทางการเมือง

สิทธิ หมายถึง อำนาจที่ติดตัวมากับบุคคลโดยธรรมชาติเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตของแต่ละคนแต่อำนาจที่ใช้นั้นต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมายของแต่ละสังคมที่บัญญัติรับรองไว้ ทั้งนี้ต้องไม่ใช้สิทธิของตนไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น

อมร รักษาสัตย์ ได้ให้ความหมายของสิทธิไว้ว่า สิทธิ คือ อำนาจของบุคคลที่จะกระทำการใด ๆ ให้สำเร็จได้ในทางการเมือง เมื่อประชาชนที่รวมกันเป็นประเทศ ประชาชนต้องสละสิทธิบางประการเพื่อมอบให้รัฐจัดการปกครองเพื่อคนส่วนรวมของสังคม ในขณะเดียวกันประชาชนก็เรียกร้องให้รัฐรับประกันว่าประชาชนจะมีสิทธิบางประการ ดังนั้น สิทธิจึงเป็นสิ่งที่รัฐ[2]

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล ได้ให้ความหมายของสิทธิไว้ว่า สิทธิ หมายถึง ประโยชน์ทางใดทางหนึ่งทั้งที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ และที่เป็นนามธรรมที่เป็นกฎหมายสูงสุดคือรัฐธรรมนูญคุ้มครองและรับรองไว้ให้ เมื่อมีสิทธิก็ก่อให้เกิดหน้าที่แก่รัฐ หน่วยงานของรัฐ และเจ้าหน้าที่รัฐ ที่จะต้องเคารพสิทธินั้น ๆ รวมถึงการก่อให้เกิดสิทธิแก่ประชาชนที่จะต้องเคารพสิทธิซึ่งกันและกันด้วย และถ้าหากเป็นสิทธิประเภทที่โดยสภาพไม่อาจใช้ได้ทันที แต่ต้องมีกลไกลหรือวิธีจัดการบางประการ หรือต้องมีกฎหมายออกมารองรับ รัฐมีหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการ เพื่อให้ประชาชนของรัฐใช้สิทธินั้น ๆ ได้[3]

สิทธิการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในระบอบประชาธิปไตย จะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษรของประเทศประชาธิปไตยทุกประเทศจะมีบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญรับรองสิทธิและเสรีภาพไว้ทั้งสิ้นเพราะการที่ประชาชนต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญระบอบประชาธิปไตย ก็เพราะต้องการให้ตนมีสิทธิเสรีภาพ การร่วมทางการเมืองเป็นสิทธิที่รัฐธรรมนูญมุ่งที่จะให้ความคุ้มครองเฉพาะบุคคลที่เป็นพลเมืองของรัฐเท่านั้นมักจะเป็นสิทธิและเสรีภาพในการที่จะเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างเจตนารมณ์ของรัฐนั้น ๆ หรืออาจกล่าวได้ว่าคือสิทธิและเสรีภาพในทางการเมืองต่างๆ

---

[2] อมร รักษาสัตย์, **การเมืองการปกครองไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ วี เจ ปริ้นติ้ง,2539), หน้า 204.

[3] ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, **สิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน**, (กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา,2544) หน้า 23.

บุคคลต่างชาติจึงไม่เป็นผู้ทรงสิทธิพลเมืองตัวอย่างของสิทธิพลเมือง ได้แก่ เสรีภาพในการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นพรรคการเมืองเพื่อสร้างเจตนารมณ์ทางการเมืองของประชาชนและเพื่อดาเนินกิจการในทางการเมืองให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สิทธิเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ สิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญ สิทธิในการเข้ารับราชการเสรีภาพในการประกอบอาชีพ เสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ เป็นต้น ตามความหมายของสิทธิพลเมืองแล้วอาจกล่าวได้ว่าสิทธิพลเมืองเป็นสิทธิและเสรีภาพในทางการเมืองต่าง ๆ เช่น สิทธิเลือกตั้งสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง สิทธิพลเมืองจึงเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องเป็นอย่างยิ่งต่อกระบวนการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

เสรีภาพการมีส่วนร่วมทางการเมือง

เสรีภาพเป็นสภาวะของมนุษย์ที่ไม่ได้อยู่ภายใต้การครอบงำของผู้อื่น เป็นสภาวะที่ปราศจากการถูกหน่วงเหนี่ยวขัดขวาง บุคคลใดบุคคลหนึ่งย่อมมีเสรีภาพอยู่ตราบเท่าที่เขาไม่ถูกบังคับให้กระทำในสิ่งที่เขาไม่อยากกระทำ หรือไม่ถูกหน่วงเหนี่ยวขัดขวางไม่ให้ทำในสิ่งที่เขาอยากทำ

พุทธทาสภิกขุ ให้ความหมายของเสรีภาพไว้ว่า ความรอด หรือความหลุดพ้นซึ่งทุกๆ ศาสนาจะมีความมุ่งหมายอันสุดท้ายเป็นความรอด ตลอดจนมีการใช้คำต่างๆ เพื่อใช้แทนคำๆนี้ แต่ความหมายของคำเล่านั้นคือความรอด ดังนั้น ทุกศาสนาจึงสอนเรื่องความรอดที่เป็นความรอดจากคุกทางวิญญาณ ที่มนุษย์ทุกคนต่างต้องการอย่างที่เรียกว่า เสรีภาพ อันเป็นความหลุดพ้นจากคุก คุกทางฝ่ายร่างกาย หรือทางวัตถุ ตลอดจนฝ่ายจิตใจ หรือทางวิญญาณ แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองต่างมีความหมายอย่างเดียวกันคือ เสรีภาพ

พระธรรมปิฎก ให้ทัศนะความหมายของเสรีภาพเอาไว้ว่า หมายถึง อิสรภาพ และได้อธิบายรายละเอียดออกเป็น 3 นัย[4] ได้แก่

1) อิสรภาพในความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับธรรมชาติแวดล้อม คือ อิสรภาพในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติแวดล้อมอย่างปลอดพ้นจากความติดขัดบีบคั้น เช่น มีความปลอดภัยจากความอดอยาก ขาดแคลน มีสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตโดยเฉพาะปัจจัย 4 ที่เพียงพอ และพ้นจากภัยธรรมชาติ หากมีภัยธรรมชาติคุกคามเบียดเบียน ก็สามารถแก้ไขได้ตามสมควรรวมทั้งการมีชีวิตอยู่อย่างประสานกลมกลืนที่ธรรมชาติมีสภาพเกื้อกูลต่อความอยู่ดีของมนุษย์

2) อิสรภาพในความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับเพื่อนมนุษย์ คือ การอยู่ร่วมกันด้วยดีในหมู่มนุษย์ด้วยกัน ปลอดพ้นจากการเบียดเบียนกันและกัน ไม่ข่มเหงครอบงำกัน แต่มีความเป็นมิตร และช่วยเหลือเกื้อกูลร่วมมือกัน

3) อิสรภาพภายในแห่งชีวิตของตนเอง คือ อิสรภาพทั้งสองอย่างที่กล่าวมาแล้วจะไม่สำเร็จได้จริง ถ้าไม่มีอิสรภาพอย่างที่สาม เพราะฉะนั้น เมื่อพูดกันให้ถึงรากถึงเหง้าสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือการพัฒนาตัวมนุษย์เองให้เข้าถึงอิสรภาพภายในนี้

---

[4] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21.** (พิมพ์ครั้งที่6 ,กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 31.

โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbesx) ให้ความหมายว่า เสรีภาพเป็นการปราศจากการคัดค้าน เพราะการคัดค้านย่อมทำให้เกิดความไม่พึงพอใจทำให้ความหวังของบุคคลไม่สามารถสำเร็จลงได้ การคัดค้านเป็นเหตุทำให้สิ่งที่มนุษย์พึงพอใจพลัดพรากจากมนุษย์ไป แต่โดยแท้จริงแล้ว การขัดขวางและคัดค้าน มิใช่สิ่งที่ดีเสมอไป ถ้าหากการขัดขวางนั้น เป็นเรื่องของกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ที่วางไว้เพื่อป้องกันการล่วงละเมิดในสังคม[5]

อิมมานูเอล คานท์ (Immanue Kant) ให้ทัศนะความหมายเสรีภาพโดยเน้นเจตจำนงเสรีว่า การรู้จักกฎทางศีลธรรม เจตจำนงเสรีเป็นรากฐานของการประพฤติ ถ้าเจตจำนงของมนุษย์ถูกกำหนดโดยอำนาจภายนอกแล้ว ศีลธรรมก็ไร้ความหมาย ดังนั้นมนุษย์จึงมี เสรีภาพอย่างผู้มีศีลธรรม เพราะสามารถควบคุมตัวเองได้ กล่าวคือ มนุษย์มีเพทนาการด้านสติปัญญา เหตุผล เป็นสิ่งที่สูงสุดของมนุษย์และเพทนาการเป็นส่วนที่ต่ำสุดของมนุษย์ เพทนาการมักจะหลอกหลอนให้มนุษย์หลงในวิถีทางของมัน แต่มนุษย์ก็มีความรับผิดชอบทางศีลธรรมคอยเตือนให้เราระลึกถึงเสรีภาพอยู่เสมอ[6]

เสรีภาพ เป็นคำที่ถูกใช้เคียงคู่กับคำว่า “สิทธิ” เสมอว่า “สิทธิเสรีภาพ” จนเข้าใจว่ามีความหมายอย่างเดียวกัน แท้จริงแล้ว คำว่า “เสรีภาพ” หมายถึง อำนาจตัดสินใจด้วยตนเองของมนุษย์ที่จะเลือกดำเนินพฤติกรรมของตนเอง โดยไม่มีบุคคลอื่นใดอ้างหรือใช้อำนาจแทรกแซงเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจนั้น และเป็นการตัดสินใจด้วยตนเองที่จะกระทำหรือไม่กระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดอันไม่เป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมาย แต่การที่มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมแล้วแต่ละคนจะตัดสินใจกระทำการหรือไม่กระทำการสิ่งใดนอกเหนือ นอกจากต้องปฏิบัติตามกฎหมายแล้ว ย่อมต้องคำนึงถึงกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม ขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรม สิทธิและเสรีภาพ จึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการบ่งชี้ว่าสังคมหรือบ้านเมืองใด มีความสงบสุขมีสันติ มีความเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ เสรีภาพทางการเมืองก็คือสิทธิทางการเมืองที่ประชาชนมีอยู่ ถ้าหากเสรีภาพนี้มีอยู่ในตัวของเอกชนทุกคน รัฐก็เป็นประชาธิปไตย รัฐบาลที่ถูกควบคุมโดยประชาชน นั้นคือการปกครองระบอบประชาธิปไตย ประชาชนจะมีเสรีภาพทางการเมืองมาก จึงมีบทบาทที่จะได้แสดงบทบาทหรือมีส่วนร่วมในทางการเมืองมากกว่าการปกครองในระบบเผด็จการ ฉะนั้นเสรีภาพทางการเมืองจึงหมายถึงการที่ประชาชนมีโอกาสที่จะกระทำความใด ๆ ต่อทิศทางการเมือง โดยการที่ถูกจำกัดหรือถูกควบคุมน้อยที่สุด เช่น เสรีภาพในการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง การเข้าร่วมกลุ่มผลประโยชน์ การเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมือง การพูดคุยสนทนาเรื่องการ เมือง การอภิปรายถึงกิจกรรมหรือเหตุการณ์ทางการเมือง การก่อตั้งพรรคการเมือง และการลงสมัครรับเลือกตั้ง เป็นต้น

---

[5] JEAN – PAUL SARTRE. **ปรัชญาเอ็กซิสตองเชียลิสม์**. โดย ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วลี, 2526), หน้า 1 - 2.

[6] ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์. **จริยศาสตร์**. (พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราม-คำแหง, 2543), หน้า 335 - 336.

สิทธิที่ไม่ได้มาพร้อมเสรีภาพ

การมีส่วนร่วมของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยฉบับหนึ่ง ทั้งนี้ได้มีการปรับปรุงโครงสร้างทางการเมืองตามบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ เริ่มตั้งแต่กระบวนการคัดเลือกผู้เข้าไปทำหน้าที่นิติบัญญัติและบริหารราชการแผ่นดินโดยการเลือกตั้ง การสร้างกลไกการตรวจสอบอำนาจรัฐ โดยการจัดตั้งองค์กรอิสระให้มีหน้าที่ตรวจสอบการทางานของรัฐ และการสร้างกลไกมาตรการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพประชาชน นอกจากนั้น ยังได้กำหนดหลักการที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา การมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านการออกเสียงลงคะแนน และการมีส่วนร่วมของประชาชนทางการเมืองโดยตรง หรือการตรวจสอบการเมือง ซึ่งได้ขยายฐานและรูปแบบการมีส่วนร่วมในทางการเมืองที่มีแต่เดิม โดยบัญญัติขึ้นในรัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นครั้งแรก อาทิเช่น สิทธิรับฟังความคิดเห็นสาธารณะโดยวิธีประชาพิจารณ์ สิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการ สิทธิเข้าชื่อเสนอกฎหมาย สิทธิออกเสียงประชามติ และสิทธิขอแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญตามกฎหมายว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอกฎหมาย เป็นต้น

ภายใต้การปกครองของพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ในฐานะนายกรัฐมนตรีคนที่ 29 ของประเทศไทย ได้บริหารประเทศด้วยความล้มเหลวนับตั้งแต่การยึดอำนาจการปกครองทำรัฐประหารจากรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชิณวัตรในปี พ.ศ. 2557 ทำให้เกิดความรู้สึกไม่พอใจ อัดอั้นอันใจแก่ประชาชนเป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่าประเทศไทยได้มีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปี พ.ศ. 2560 แต่ความเลื่อมล้ำในสิทธิเสรีภาพในการมีส่วนร่วมในทางการเมืองไทยยังคงปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป ในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2563 กระทรวงสาธารณสุขได้ประกาศให้โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่หรือโควิด 19 (Coronavirus Disease 2019 “Covid 19”) เป็นโรคติดต่ออันตราย ลำดับที่ 14 ตามพระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2558 (พ.ร.บ.โรคติดต่อ) และมีผลให้เจ้าพนักงานควบคุมโรคติดต่อมีอำนาจหน้าที่เฝ้าระวัง สอบสวนโรค และดำเนินการเพื่อป้องกันและควบคุมโรคติดต่อดังกล่าว และรัฐบาลยังได้จัดตั้งศูนย์บริหารสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (ศูนย์บริหารสถานการณ์โควิด - 19) เพื่อรับมือกับปัญหาดังกล่าวด้วย โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้อำนวยการศูนย์ แต่การรับมือกับสถานการณ์โรคระบาดตามมาตรการดังกล่าวยังไม่เป็นผลยับยั้งการแพร่ระบาด ทำให้รัฐบาลเห็นว่าควรยกระดับขึ้นสู่การบังคับใช้มาตรการขั้นสูงสุดโดยการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในเขตท้องที่ทั่วราชอาณาจักร มีผลตั้งแต่ 26 มีนาคม และต่ออายุ พ.ร.ก ฉุกเฉินเรื่อยมาจนถึง 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2563

พ.ร.ก.ฉุกเฉินได้กำหนดให้การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินต้องเป็นไปตามความจำเป็นแห่งสถานการณ์และมีผลเป็นการชั่วคราวภายในกรอบเวลาที่นายกรัฐมนตรีกำหนด หากมีความจำเป็นต้องขยายระยะเวลาต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีและขยายได้คราวละไม่เกินสามเดือน (มาตรา 5) การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินมีผลเป็นการรวมศูนย์อำนาจเพื่อให้รัฐบาลสามารถบังคับใช้มาตรการพิเศษเป็นการชั่วคราวตามที่พ.ร.ก.ฉุกเฉินเปิดช่องไว้เพื่อเข้าควบคุมหรือบริหารสถานการณ์ เช่นการถ่ายโอนอำนาจของรัฐมนตรีตามกฎหมายฉบับต่าง ๆ มาไว้ที่นายกรัฐมนตรี (มาตรา 7)

พ.ร.ก.ฉุกเฉินยังเปิดช่องให้ฝ่ายบริหารมีอำนาจออกข้อห้ามหรือข้อกำหนดเพื่อบังคับใช้กับประชาชนได้ ข้อกำหนดดังกล่าวรวมทั้ง การประกาศเคอร์ฟิว ห้ามการชุมนุมมั่วสุม ห้ามการเสนอข่าวอันทำให้เกิดความหวาดกลัวหรือเจตนาบิดเบือนข้อมูลทำให้เกิดความเข้าใจผิด ห้ามการใช้เส้นทางคมนาคม ห้ามการใช้อาคาร การให้อพยพประชาชนออกจากพื้นที่ (มาตรา 9)

นอกจาก พ.ร.ก.ฉุกเฉิน จะไม่มีงานวิจัยทางการแพทย์มารับรองว่าสามารถควบคุมป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่หรือโควิด 19 ได้แล้ว ยังเป็นกฎหมายที่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยอีกด้วย เพราะรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปี 2560 ได้ระบุไว้ในหมวดที่ 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ไว้ว่า “สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะในรัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่มิได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำการนั้นได้และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ ตราบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพ เช่นว่านั้นไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น สิทธิหรือเสรีภาพใดที่รัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ แม้ยังไม่มีการตรากฎหมายนั้นขึ้นใช้บังคับ บุคคลหรือชุมชนย่อมสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพนั้นได้ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญบุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ”

ถึงแม้รัฐบาลจะอ้างการประกาศใช้ พ.ร.ก. ฉุกเฉิน ในการควบคุมการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่หรือโควิด 19 แต่ก็แฝงด้วยการคุกคามและละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่ไม่พอใจในการบริหารงานของรัฐบาล พ.ร.ก.ฉุกเฉินจึงเป็นเครื่องมือที่รัฐบาลให้สิทธิการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ แต่ใช้อำนาจ พ.ร.กฉุกเฉินไปจำกัดเสรีภาพทางการมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพการชุมนุม เป็นต้น ถึงแม้ประชาชนจะมีสิทธิการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแต่ถ้าไม่มีเสรีภาพการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนตามรัฐธรรมนูญก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ นับว่าเป็นผลเสียที่ร้ายแรงถ้าปกครองในระบอบประชาธิปไตยแล้วประชาชนไม่มีสิทธิเสรีภาพในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในวิถีการปกครองระบอบประชาธิปไตย

บทสรุป

การประกาศใช้บังคับกฎหมายว่าด้วยสถานการณ์ฉุกเฉินนั้นยังมีความจำเป็นเพื่อเป็นเครื่องมือของรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและสามารถกระทำได้โดยไม่ถือว่าขัดต่อหลักนิติธรรม หลักสิทธิมนุษยชน และหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตราบเท่าที่มีการใช้เพียงเท่าที่จำเป็น แต่การประกาศใช้บังคับกฎหมายว่าด้วยสถานการณ์ฉุกเฉินในสถานการณ์ทางการเมืองในปัจจุบันรัฐบาลใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุม ละเมิดเสรีภาพ ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนที่ไม่พอใจในการ

บริหารงานของรัฐบาล ไม่ให้สามารถรวมกลุ่มทำกิจกรรมทางการเมือง หรือขับไล่รัฐบาลได้ พ.ร.ก. ฉุกเฉิน เป็นกฎหมายที่มีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างกว้างขวางและรุนแรง เป็นการใช้อำนาจที่คลุมเครือ ขาดการตรวจสอบ และมีการยกเว้นความรับผิดของเจ้าหน้าที่เอาไว้ รัฐจึงต้องใช้ พ.ร.ก. ฉุกเฉิน อย่างระมัดระวังและจำกัดเท่าที่จำเป็น เมื่อขณะนี้สถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ภายในประเทศมีแนวโน้มที่ดีขึ้นมากแล้ว และการบังคับใช้กฎหมายปกติ เช่น พ.ร.บ.โรคติดต่อ และกฎหมายคนเข้าเมือง ก็ให้อำนาจกำหนดมาตรการที่ครอบคลุมเพียงพอที่จะป้องกันและควบคุมโรคระบาดได้ จึงไม่มีความจำเป็นต้องขยายระยะเวลาการบังคับใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉิน ออกไปอีก เพื่อให้ประชาชนสามารถกลับมาดำรงชีวิตทำมาหากินและใช้สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานได้ อันรวมถึงการใช้เสรีภาพในการชุมนุมและแสดงความคิดเห็นต่อการดำเนินโครงการทั้งของรัฐและเอกชนที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และวิถีชีวิตของประชาชน ควบคู่ไปกับการปฏิบัติตามมาตรการป้องกันและควบคุมโรคระบาดที่กำหนดขึ้นโดยใช้กฎหมายปกติตามความจำเป็น

บรรณานุกรม

กลุ่มงานผลิตเอกสารสำนักประชาสัมพันธ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. **การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2561.

ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์. **จริยศาสตร์**. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราม-คำแหง, 2543.

บรรเจิด สิงคะเนติ. **หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สานักพิมพ์วิญญูชน, 2552.

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. **สิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2544.

พุทธทาสภิกขุ. ทุกคนติดคุกของชีวิต. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ, 2545.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21**. (พิมพ์ครั้งที่6). กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2536.

อมร รักษาสัตย์. **การเมืองการปกครองไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ วี เจ ปริ้นติ้ง, 2539.

JEAN – PAUL SARTRE. **ปรัชญาเอ็กซิสตองเชียสิสม์**. โดย ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วลี, 2526.

การบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรม
Educational Administration according to the Buddha-Dhamma

พระครูวิโรจน์กาญจนเขต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โครงการขยายห้องเรียนคณะพุทธศาสตร์
วัดไชยชุมพลชนะสงคราม จังหวัดกาญจนบุรี

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ นำเสนอการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรม โดยการวิเคราะห์ความสอดคล้องของหลักพุทธธรรมกับหลักการบริหารการศึกษา ที่ครอบคลุมถึง 3 หลักการ คือ หลักการครองตน หลักการครองคน และหลักการครองงาน พบว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาและการปฏิบัติตามหลักคำสอนทั้งหลายในพระพุทธศาสนานั้น กล่าวถึงหลักความเป็นจริงตามกฎธรรมชาติที่ผู้ศึกษาต้องใช้ปัญญาในการศึกษาและการปฏิบัติควบคู่กันไป ทั้งนี้หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาประกอบด้วยหลักศีลธรรม และจริยธรรม มุ่งเน้นให้รู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิตในปัจจุบัน การบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรมนั้น จึงเป็นการใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ในการบริหารทั้งในด้านการบริหารตนเองของผู้บริหาร การบริหารบุคคลและการบริหารงานในสถานศึกษา โดยการใช้หลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในด้านการบริหารจัดการและดำเนินการ เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ซึ่งประกอบไปด้วยหลักธรรม 2 หลักธรรม คือ พรหมวิหาร 4 ทศพิธราชธรรม 10

คำสำคัญ : การบริหาร, การศึกษา, หลักพุทธธรรม

Abstract

This academic article aims to presenting educational administration according to Buddhist dharma by analyzing the consistency of the principles of dharma with the principles of educational administration which covers 3 principles are principle of self-possession, principles for dominating people and principles of occupying work. It is found that Buddhism is a religion of wisdom and the practice of all the teachings in Buddhism talking about the truth according to natural law in which students must use intelligence in their studies and practices concurrently in this regard, the dharma doctrine in Buddhism consists of moral principles and ethics, focusing on being aware of the realities of the world and current life educational administration in accordance with Buddhist principles Therefore is the use of the dharma principles in Buddhism in both management and self-

management of executives personnel management and school administration by using the teachings of the Lord Buddha in the area of management and operation to maximize benefits which consists of two dharmas: the four Brahmavihara Dharmas (the four Holy Abidings) and the ten Dossapitraja Dharmas (the ten Virtues of the king).

Keywords : Administration, The education, Buddha-Dhamma

บทนำ

พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดา ทรงสั่งสอนด้วยหลักธรรมวินัยเน้นให้พุทธบริษัทเข้าถึงแก่นหลักคำสอนพระพุทธศาสนาด้วยศีล สมาธิปัญญา และกระบวนการพัฒนาการศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ซึ่งพุทธบริษัทเป็นบุคคลสำคัญเพราะเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นผู้ปฏิบัติ ตามพระธรรมวินัยที่เป็นแบบอย่างแห่งการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และเป็นผู้ฝึกอบรมสั่งสอนศีลธรรมและจริยธรรมและเป็นผู้นำด้านจิตใจของประชาชน ซึ่งเป็นรูปแบบและหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ทางสังคม ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์ และความสุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพ และมนุษย์ ทั้งหลาย” นี้ก็เป็นการประกาศนโยบายครั้งแรกในการออกเผยแพร่หลักคำสอนแก่ประชาชนซึ่ง ถือว่าออกไปให้การศึกษาแก่ประชาชน โดยมีพระพุทธองค์เป็นผู้การบริหารองค์กรสำหรับการศึกษาในสมัยพุทธกาล และพระองค์ทรงมีลักษณะความเป็นผู้นำที่ยอดเยี่ยมเป็นแบบอย่าง แก่พุทธบริษัททั่วไป[1]

ด้วยหลักการที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษา ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีการกำหนดบทบาทของตนหลายอย่าง ในการบริหารจัดการสถานศึกษาของตนให้สามารถขับเคลื่อนไปสู่การเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ โดยต้องมีการกำหนดบทบาทของตนเองให้ชัดเจนในฐานะที่เป็นผู้นำสถานศึกษา และจำเป็นต้องกำหนดบทบาทในการดำเนินงานกับคณะบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานศึกษา เพื่อให้มีการประสานความร่วมมือในการทำกิจกรรมภายใน สถานศึกษาร่วมกัน รวมทั้งการกำหนดบทบาทในการบริหารจัดการภาระงานทั้งระบบ ให้ดำเนินไปได้อย่างเป็นระบบ และมีความชัดเจนในการดำเนินงานตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งการจะทำให้ได้ ผลเช่นนี้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำสถานศึกษาต้องมีแนวทาง หลักทฤษฎี และหลักธรรมเพื่อนำมาใช้เป็นกลไกสำคัญ เพื่อที่จะนำไปสู่การขับเคลื่อนการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาทั้งระบบ การบริหารงานให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดนั้น ผู้บริหารแต่ละคน ต่างมีเส้นทางในการบริหารของตนแตกต่างกันไปตามความถนัด และความสามารถที่ตนมีอยู่ในเส้นทางที่หลากหลายนั้น

[1] พระมหาสุริยา คั้นพ๊าบ (แสงอินตา) และคณะ, **การพัฒนารูปแบบการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์มหายานในประเทศไทย**, วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มีนาคม 2562), หน้า 360.

ล้วนจำเป็นต้องยึดถือแนวทางในการดำเนินงานทั้งสิ้น[2] ผู้นำทางการศึกษาที่จะประสบความสำเร็จในการบริหารองค์การในยุคการแข่งขัน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญก็คือวิสัยทัศน์ และมีความสามารถในการกำหนดกลยุทธ์เป็นอันดับหนึ่ง วิสัยทัศน์และกลยุทธ์ จึงเป็นตัวแปรของผู้นำที่สำคัญยิ่งที่จะทำให้ภาวะผู้นำในการบริหารสถานศึกษาสู่ความสำเร็จได้[3] ความสามารถของผู้นำในการสร้างและสื่อสารวิสัยทัศน์ในอนาคตขององค์การ โดยชี้ให้เห็นว่าองค์การหรือสถาบันการศึกษาจะเจริญเติบโตและมีสภาพที่ดีขึ้นจากปัจจุบัน อย่างน่าเชื่อถือ น่าสนใจ และมีความเป็นไปได้จริง วิสัยทัศน์เช่นนี้ หากได้รับการเลือกและปฏิบัติอย่างเหมาะสมจะเป็นพลังขับเคลื่อนต่อการสร้างอนาคตของสถาบันการศึกษาซึ่งในกระบวนการนี้ทักษะ พรสวรรค์และทรัพยากรจะถูกนำมาใช้ไปอย่างเต็มที่ เพื่อทำให้วิสัยทัศน์ปรากฏเป็นจริง[4] การบริหารตามแนวพุทธธรรมก็เป็นอีกแนวทางที่มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารสถานศึกษาให้เกิดความเป็นธรรมและพัฒนาได้อย่างยั่งยืน โดยใช้ระบบตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์บริหารจัดการ ดังเช่น พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้นำเสนอพุทธวิธีบริหารไว้ 5 ประการ ได้แก่ การวางแผน การจัดการองค์การ งานบุคลากร การอำนวยการ และการกำกับดูแล[5]

พุทธธรรมเป็นหลักพื้นฐานของชีวิต เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตไทยเป็นหลักเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีสัมมาทิฐิเพื่อศานติสุข ของคนในสังคม จึงเป็นหลักธรรมที่เหมาะสม อย่างยิ่งในการประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา เช่น โรงเรียน เพราะโรงเรียนเป็นแหล่งสำคัญในการหล่อหลอม ความเป็นมนุษย์ให้แก่นักเรียนทุกคน และหากผู้บริหารประเทศ นักธุรกิจ และนักการเมือง มีและใช้คุณธรรม และจริยธรรม ย่อมจะนำให้บ้านเมืองรุ่งเรืองและประชาชนสุขสันต์ หลักธรรมของพระพุทธองค์มีไว้เพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษาได้เลือกสรรมาใช้ตามความเหมาะสมในทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการครองตน การครองคน และการครองงาน[6] หมวดธรรมที่ประยุกต์ใช้เป็นรากฐานคุณธรรมของผู้บริหารการศึกษา จึงได้แก่ 1. คุณธรรมในการครองตน 2. คุณธรรมในการครองคน 3. คุณธรรมในการครองงาน มีความสำคัญต่อการบริหารงานในสถาบันการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะการบริหารงานใดก็ตามให้ประสบผลสำเร็จนั้นจะต้องใช้ความรู้คู่คุณธรรม แต่ในสภาพความเป็นจริงนั้นปรากฏว่าผู้บริหารการศึกษามักจะมีพฤติกรรมด้านคุณธรรมไม่เป็นไป

---

[2] ทิศนา แขมมณี และภาษิต ประมวลศิลป์ชัย, **ประสบการณ์และกลยุทธ์ของผู้บริหารในการ ปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน**, (กรุงเทพมหานคร : ปกรณ์ศิลป์พริ้นติ้ง, 2547)

[3] ภารดี อนันต์นาวี, **หลักการ แนวคิด ทฤษฎี ทางการบริหารการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (ชลบุรี : สำนักพิมพ์มนตรี, 2551)

[4] Robbins, S.P, **Organizational Behavior: Concepts Controversies and Application**, 10th ed, (New Jersey: Pearson prentice hall, 2003)

[5] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549)

[6] สงบ ประเสริฐพันธ์, **ร่วมกันสรรค์สร้างคุณภาพโรงเรียน**, (กรุงเทพมหานคร : สุวิริยาสาส์น, 2543)

ตามความคาดหวังของสังคม เพราะผู้บริหารใช้อำนาจไม่เป็นธรรม ผู้บริหารขาดความเที่ยงธรรม[7] ความสำคัญของการปฏิบัติตนตามหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักการบริหารด้านการครองตน การครองคนและการครองงาน อันเป็นสมรรถนะที่สำคัญจำเป็นของผู้บริหารการศึกษา จะส่งผลต่อการบริหารการศึกษาและการปฏิบัติงานของครูและบุคลากรทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลอย่างยั่งยืน

ความหมายและหลักการสำคัญของพุทธธรรม

ความหมายของพุทธธรรม ความหมายของคำว่า “พุทธธรรม” หรือ “พระธรรม” คือ ธรรมะของพระพุทธเจ้านั้น มีมากมายถึง 84,000 พระธรรมขันธ์[8] เกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติของมนุษย์ที่มีทั้งความทุกข์ และวิธีการดับทุกข์คำว่า “หลักพุทธธรรม” ในที่นี้หมายถึง หลักธรรม คำสอน ที่เชื่อกันว่าเป็นผลแห่งการค้นคว้า เป็นภูมิรู้ ภูมิปัญญา ของพระพุทธองค์ที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 2563 ปีแล้ว และได้ชื่อว่าเป็นภูมิปัญญาโลก เป็นภูมิปัญญาของมนุษยชาติ เป็นมรดกโลกที่หาค่ามิได้[9] วิกิพีเดีย[10] กล่าวว่า “พุทธธรรม หรือ พระธรรม หมายถึง ธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงค้นพบและนำออก เผยแผ่ หรือคำสอนของพระพุทธเจ้า เกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติของทุกข์และวิธีการดับทุกข์ พุทธธรรมของพระพุทธเจ้านั้นแต่เริ่มสืบทอดกันด้วยวิธีท่องจำแบบปากต่อปาก สมัยต่อมาจึงได้มีการบันทึกไว้เป็นตัวอักษรคัมภีร์ที่บันทึกพุทธธรรมนั้น เรียกว่า พระไตรปิฎก และมีคำอธิบายจัดไว้เป็นหมวดคัมภีร์ เรียกชื่อต่างๆ อาทิ อรรถกถา, ฎีกา, อนุฎีกา เป็นต้น

ธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบนั้น คำว่า “ค้นพบ” ย่อมหมายถึง “ธรรม” เป็นสิ่งที่มีอยู่เดิม มีมาก่อน ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมพระพุทธองค์ แต่เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นก่อนที่พระพุทธองค์จะตรัสรู้ อาจพอกล่าวได้ว่า การเรียนรู้ธรรมก็คือการรับรู้ธรรมดาโลก เรียนรู้สิ่งที่เป็นปกติที่มีบ่อเกิดที่มาว่ามาอย่างไรและไปอย่างไร เพราะหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ตรัสสอนไว้กว่าสองพันปีที่ผ่านมานั้น เป็น “สัจธรรม” เพราะ “คนเราจะล่วงพ้นความทุกข์ได้ เพราะความเพียรในการทำความดี” ผู้ใส่ใจในธรรมเท่านั้น ถึงจะรู้ถ่องแท้

---

[7] มงคล ภาธรธุวานนท์, **พฤติกรรมด้านคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยม สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด**, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2539)

[8] The Parliamentary Human Resources Development Pamphlets. , “**พุทธธรรมกับการปฏิบัติงานราชการ**”, 2550.

[9] สุภาคย์ อินทองคง, **การใช้หลักพุทธธรรมนำการวิจัยและพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สุขภาพองค์รวม**, บทความวิจัย, ศูนย์เรียนรู้ชุมชนภาคใต้ (ศรช.), 2550.

[10] พุทธธรรม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://th.wikipedia.org/wiki/, [23 กรกฎาคม 2563]

หลักการสำคัญของพุทธธรรม

พุทธธรรมมีหลักการว่า[11] ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ความจริงก็ดำรงอยู่ตามธรรมดาของมันอย่างเป็นกลางๆ พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้คือค้นพบความจริงนั้นแล้วนำมาเปิดเผยไว้ สาระของความจริงนี้ก็คือ (ความเป็นไปตาม) ธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย หรือกระบวนธรรมแห่งเหตุปัจจัย ผู้ที่มองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นไม่ใช่มองตามที่ตนอยากหรือไม่อยากให้มันเป็น จึงจะเข้าใจความจริงที่เป็นกลางนี้ได้ เมื่อเข้าใจธรรมที่เป็นกลางนี้แล้ว ก็ย่อมมองเห็นความจริงอย่างกว้างๆ ครอบคลุมทั่วไปทั้งหมด มีทัศนะเปิดกว้างหลุดพ้นเป็นอิสระอย่างแท้จริง โดยหลุดพ้นทั้งทางจิตคือ จิตหลุดพ้นจากสิ่งบีบคั้นครอบงำที่เรียกว่ากิเลสและความทุกข์ กลายเป็นจิตที่ปลอดโปร่ง เบิกบาน เป็นสุข และด้านปัญญาคือหลุดพ้นด้วยรู้เท่าทันธรรมดาแล้วมองเห็นตัวความจริงที่ล้วนๆ บริสุทธิ์ไม่มีกิเลสเคลือบแคลงหรือทำให้เอนเอียงและรู้ชัดแจ้งที่ความจริงโดยตรง ไม่ต้องรู้ผ่านใครๆ หรือรู้ตามที่ใครบอกอีกต่อไป

การบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรม

หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ การเพียรพยายามขัดเกลาจิตตน ด้วยการเพิ่มปัญญา วิชชา อันเป็นตัวความรู้ ให้สามารถบริหารตนได้มากพอสมควร ที่จะเข้าไปมีส่วนในการบริหารคนอื่นจากคนหนึ่งไปถึงหลายๆ คน จนถึงบริหารองค์การต่างๆ ที่ถ้ามองในแง่ของความจริงแล้ว การบริหารทุกอย่างต้องเริ่มที่การบริหารตนมาก่อนทั้งนั้น การบริหารองค์การตลอดถึงประเทศชาติ การทำงาน ประสานงาน ร่วมแรงร่วมใจกันในการทำหน้าที่ป้องกัน บำบัด บำรุง รักษา องค์การของคนที่ศึกษา ฝึกหรืออบรมตนมาดีแล้วนั่นเอง การบริหารการศึกษาจึงเป็นผลสืบเนื่องมาจากคนเป็นจำนวนมากที่ฝึกปรือกันมาในด้านต่างๆ จนเกิดความรู้ความคิด ความสามารถ คุณธรรมเหมาะสมที่จะทำงานในฐานะนั้นๆ[12] การนำหลักที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเกี่ยวกับการบริหารงานทุกระดับ ผู้บริหารที่จะให้การบริหารงานสำเร็จลุล่วงได้ต้องมี คุณลักษณะ 3 ประการ คือ[13] 1. จักขุมา มีปัญญามองไกล ต้องมีความชำนาญในการใช้ความคิด 2. วิธุโร มีการจัดการธุระได้ดี ต้องมีความชำนาญด้านเทคนิค 3. นิสสยสัมปันโน มีการพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ต้องมีความชำนาญด้านมนุษย์สัมพันธ์จะเห็นได้ว่า หลักธรรมทางพุทธศาสนา มีส่วนสำคัญในการสร้างเสริมความเป็นผู้นำเพราะเป็นหลักธรรมสำหรับการปกครองตนเองและผู้อื่น สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารงานทุกประเภท ทั้งยังเป็นหลักธรรมนำชีวิตให้ประสบสุขในแนวทางจริยธรรมของพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน

---

[11] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับขยาย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 923.

[12] พระเทพดิลก, **การบริหารจัดการองค์กรทาง พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2553)

[13] พระครูจิรธรรมธัช จิรธมฺโม, **ศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการบริหารจัดการวงดนตรีหมอลำคณะเสียงอีสาน นกน้อย อุไรพร**, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนามหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553)

หลักธรรมที่ใช้ในการบริหารการศึกษานั้น ในทางพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเกี่ยวกับการศึกษาอยู่จำนวนมาก หลักคำสอนเหล่านี้หากได้นำมาศึกษาวิเคราะห์ อธิบาย ตีความ จัดทำเป็นหลักวิชาการบูรณาการให้เข้ากับยุคสมัยแล้ว ก็จะสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารการศึกษาและพัฒนามนุษย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักธรรมสำคัญที่ผู้นำควรนำมาประยุกต์ในการบริหารมี 2 หลักธรรม ได้แก่ พรหมวิหารธรรม 4 และและทศพิธราชธรรม 10 ประการ ซึ่งในแต่ละหลักธรรมมีรายละเอียด ดังนี้

พรหมวิหารธรรม 4 หลักธรรมสำหรับนักบริหารการศึกษา

พรหมวิหารธรรม 4 เป็นธรรมสำหรับนักบริหาร นักบริหารที่จะปกครองคนได้ต้องอาศัยธรรมที่เรียกว่า ธรรมของผู้ใหญ่ คือ มีทั้งความรัก ความสงสาร เอื้ออาทร และทำใจให้เป็นกลาง นั่นคือ การใช้อำนาจหน้าที่หรือใช้พระเดชพระคุณ ควบคุมการบริหาร[14] เป็นหลักธรรมที่นักบริหารทุกคนพึงมี เพราะจะเป็นนักปกครองหรือนักบริหารได้จะต้องมีคุณธรรม ที่เรียกว่า พรหมวิหารธรรม 4 ประการ ซึ่งประกอบด้วย

1. เมตตา คือ ความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีสุข นักบริหารการศึกษาต้องมีความรักและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ความรักจะเกิดได้ถ้านักบริหารรู้จักมองแง่ดี หรือส่วนที่ดีของเพื่อนร่วมงาน ถ้าพบส่วนเสียในตัวเขา นักบริหารต้องมองข้ามและให้อภัย เมื่อพบส่วนที่ดีก็จดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะกับลักษณะที่ดีของเขา

2.กรุณา คือ หลักวิธีการของผู้บริหารการศึกษาที่มีจิตใจที่เกื้อกูลต่อผู้ร่วมงาน บุคลากรในองค์การ นักบริหารช่วยเหลือผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาเมื่อถึงคราวให้ช่วยเหลือช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ไม่ทอดทิ้ง ไม่วางเฉยเป็นการสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้ร่วมงาน ที่สำคัญกระตุ้นส่งเสริมหลักการทำงานได้เป็นอย่างดี เพราะผู้บริหารคอยช่วยสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง

3. มุทิตา คือ การชื่นชมยินดี เป็นหลักวิธีการของผู้บริหารการศึกษา เมื่อผู้ร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชาประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน หรือประสบผลสำเร็จในชีวิต หน้าที่ของผู้บริหาร คือ ร่วมแสดงความยินดี ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้มีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถให้มากยิ่งๆ ขึ้น เป็นการสร้างแรงจูงใจที่ดีสำหรับผู้บริหารที่จะสร้างแรงใจ ดึงความสามารถของบุคลากร ผู้ร่วมงาน ให้ออกมาอย่างเต็มความสามารถ

4.อุเบกขา คือ หลักวิธีการของผู้บริหารทุกคน จะต้องมีความเป็นกลาง ไม่เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะต้องตั้งตนเป็นกลาง แล้วใช้ปัญญาพิจารณาอันสมควรแก่เหตุ ในกรณีที่เกิดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นของผู้ร่วมงาน หรือบุคลากรในองค์การตัดสินอย่างเที่ยงธรรม ผู้บริหารจะต้องสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ร่วมงานทุกคนให้เกิดความเคารพนับถือ

ผู้เขียนขอยกกรณีตัวอย่างของการประยุกต์หลักพรหมวิหารธรรมที่สามารถนำมาใช้ได้จริงและมีคุณค่าต่อระบบการศึกษาในสังคมไทยอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้สอนในสังคมไทยเมื่อมีพรหมวิหาร

[14] พระธรรมโกศาจารย์, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร.** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549)

เป็นคุณธรรมประจำใจ จะทำให้เป็นผู้สอนที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ[15] กล่าวคือในขณะสอนก็สอนด้วยเมตตา คือ มีความปรารถนาดี ให้ลูกศิษย์ได้เรียนรู้อย่างมีความสุข แต่ขณะที่สอนนั้นถ้าลูกศิษย์มีความทุกข์ ผู้สอนก็มีใจที่ประกอบด้วยกรุณา เช่น เมื่อผู้เรียนไม่เข้าใจเนื้อหาที่สอนก็ ช่วยอธิบายให้เข้าใจ หรือแม้ว่าผู้เรียนหรือลูกศิษย์มีปัญหาอื่นๆ ก็รับฟังให้คำปรึกษาและช่วยหาแนวทางแก้ไขปัญหาให้ เมื่อลูกศิษย์ประสบความสำเร็จต่างๆ ก็พลอยยินดีด้วย คือ มีใจที่ ประกอบด้วยมุทิตา แต่ขณะที่ออกข้อสอบ ตรวจข้อสอบก็มีใจที่ประกอบด้วยอุเบกขา คือ ยึดมั่นอยู่ในภาวะเป็นกลางไม่มีอคติต่อศิษย์ทุกคน สำหรับผู้เรียนในสังคมไทยนั้นก็มีพรหมวิหารเป็นคุณธรรมประจำใจต่อผู้สอนเช่นกัน กล่าวคือ ในยามปกติ ก็มีใจประกอบด้วยเมตตา คือ มีความปรารถนาดีต่อผู้สอนทำให้บรรยากาศในการเรียนการสอนเต็มไปด้วยความสุข แต่เมื่อผู้สอนมีความทุกข์ก็มีใจประกอบด้วยกรุณาต่อผู้สอน ดังจะเห็นได้จากการช่วยงานต่างๆ ของผู้เรียนต่อผู้สอนในสังคมไทย เช่น เมื่อเห็นผู้สอนถืออุปกรณ์การสอนก็เข้าไปช่วยเหลือ หรือการช่วยทำกิจกรรมต่างๆ ของนักศึกษาให้สถานศึกษาเมื่อผู้สอนประสบความสำเร็จต่างๆ ผู้เรียนก็มีใจประกอบด้วยมุทิตา คือ พลอยยินดีด้วย ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้เรียนในสังคมไทยช่วยกันจัดงานฉลองตำแหน่งต่างๆ ให้ผู้สอนหรือแม้แต่การจัดงานฉลองวันเกษียณอายุให้ผู้สอน เพื่อแสดงความยินดีว่าผู้สอนจะได้มีเวลาพักผ่อน มากขึ้น สำหรับสถานการณ์ที่ผู้เรียนไม่สามารถใช้ เมตตา กรุณา มุทิตา ต่อผู้สอนได้ ผู้เรียนก็มีใจ ที่ประกอบด้วยอุเบกขาต่อผู้สอน เช่น ผู้สอนกระทำผิดกฎระเบียบของสถาบันการศึกษา หรือ กระทำความผิดตามกฎหมายต่างๆ ผู้เรียนก็วางตัวเป็นกลาง ปล่อยให้ผู้มีหน้าที่และมีความรู้ ความสามารถช่วยกันพิจารณาไป จากข้อมูลที่นำเสนอไปข้างต้น แสดงให้เห็นว่า พรหมวิหารเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่ากับการบริหารการศึกษาในสังคมไทยอย่างมาก กล่าวคือ ทำให้ผู้เรียนและผู้สอนในสังคมไทยกระทำหน้าที่ต่อกันได้อย่างราบรื่นมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้การถ่ายทอดความรู้มี ประสิทธิภาพและประสิทธิผล

หลักทศพิธราชธรรม 10 ประการในการบริหารงานศึกษา

ทศพิธราชธรรม เป็นข้อปฏิบัติดีปฏิบัติชอบสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ทรงใช้ปกครองพระราชอาณาจักร และเป็นหลักธรรมของผู้บริหารทุกระดับ ที่จะพึงใช้ประกอบการปฏิบัติงานของตนให้บรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนโดยร่วม[16] เป็นคุณธรรมที่โบราณบัณฑิตได้บัญญัติไว้ก่อนสมัยพุทธกาล ซึ่งพระมหากษัตริย์ในอดีตได้ทรงถือปฏิบัติมาเป็นพระราชจริยาวัตร แม้บุคคลผู้มิใช่พระเจ้าแผ่นดินก็ควรเจริญรอยตาม โดยนำเอาหลักธรรม 10 ประการนี้มาปฏิบัติในการบริหารการปกครองเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและเกิดความสวัสดีในสังคม ตามอุดมการณ์แห่งการปกครองยิ่ง ๆ ขึ้นไป อันว่าคุณสมบัติของนักบริหารการศึกษาหรือนักปกครอง หรือผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ตั้งแต่พระราชามหากษัตริย์

[15] พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **โรงเรียนวิถีพุทธในสังคมไทย**, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548)

[16] พระราชญาณวิสิฐ, **หลักธรรมาภิบาลและประมุขศิลป์: คุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี.** พิมพ์ครั้งที่ 6, (ราชบุรี : มูลนิธิพุทธภาวนาวิชา ธรรมกาย, 2552)

ตลอดจนนักบริหารหรือนักปกครองทั่วไป[17] ผู้บริหารยังสามารถใช้หลักธรรม 10 ประการสร้างแรงจูงใจในการทำงานของบุคลากรทุกระดับชั้น เพื่อให้การดำเนินงาน เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ กำหนด และสำเร็จตามเป้าหมาย หลัก ทศพิธราชธรรม 10 ประการ คือ[18]

1. ทาน คือ การให้ การที่ผู้บริหารให้ทรัพย์สินวัตถุสิ่งของหรือองค์ประกอบที่ได้มาซึ่งวัตถุ อันหมายถึงเงิน เวลา กำลังกายของตน และผู้อื่นที่ต้องการ (วัตถุทาน) การให้ความรู้ การชี้แนะที่เป็นประโยชน์ในการทำงาน (วิทยาทาน) และการใช้ชีวิต (ธรรมทาน) และการให้อภัยแก่ผู้ที่ทำผิดพลาด ที่พร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุง หรือการไม่ถือโทษในเรื่องทั้งปวง (อภัยทาน)

2. ศีล คือ วิธีการอยู่ในศีลธรรมอันดีทั้งกาย วาจา และทางใจ อันเป็นหลักการสากลคุ้มครองสิทธิมนุษยชน รวมทั้งการประพฤติตนตามระเบียบวินัยของหน่วยงาน ตามหลักจรรยาบรรณวิชาชีพ และขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงามของสังคม

3. ปริจจาคะ คือ การเสียสละสำหรับผู้บริหาร วิธีการของผู้บริหารในการดำเนินงานในด้านการเสียสละ เพื่อส่วนรวม เพื่อประโยชน์ของบุคลากร และองค์การ การไม่เห็นแก่ตัวของผู้บริหาร จะสามารถทำให้บุคลากรทำงานอย่างมีความสุข

4.อาชชวะ คือ ความเป็นผู้ซื่อตรงสำหรับผู้บริหาร วิธีการของผู้บริหารในการดำเนินงาน ในด้านของความซื่อสัตย์สุจริตต่อองค์การ ต่อบุคลากรเป็นผู้ตรงต่อหน้าที่รับผิดชอบต่อภาระงานให้ประสบความสำเร็จ

5. มัททวะ คือ ความสุภาพอ่อนโยน ความสุภาพอ่อนโยนที่ผู้บริหารแสดงออกถึงกิริยามารยาทที่สุภาพ เรียบร้อย ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างให้เกียรติและการพูดจาสุภาพไพเราะนุ่มนวล กับบุคคลในทุกระดับ

6. ตปะ คือ ความเพียรพยายามสำหรับผู้บริหาร เป็นวิธีการของผู้บริหารในการดำเนินงานในด้านความพยายาม ความบากบั่นความก้าวหน้าไม่ถอยหลัง ความไม่หยุดอยู่กับที่รู้จักระงับยับยั้งชั่งใจได้ ไม่หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและการปรนเปรอ มุ่งมั่นในหน้าที่การงานให้ครบถ้วนสมบูรณ์

7. อักโกธะ คือ ความไม่โกรธสำหรับผู้บริหารเป็นวิธีการของผู้บริหารที่แสดงถึงความมีเหตุผล ไม่โกรธผู้ร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างไร้เหตุผล มีเมตตาธรรมประจำใจ รู้จักระงับความขุ่นเคืองแห่งจิต และมีวินิจฉัยที่มีเหตุผล

8. อวิหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียนสำหรับผู้บริหาร วิธีการของผู้บริหารที่ไม่แสดงการกดขี่ข่มเหงผู้ใต้บังคับบัญชา โดยใช้อำนาจที่เหนือกว่าเบียดเบียนผู้อื่น ให้ความช่วยเหลือ สร้างความเสมอภาคให้เกิดขึ้นในองค์การ

---

[17] พระพิจิตรธรรมพาที, (ชัยวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน.), **99 ธรรมวาทะ-ข้อคิด**, (กรุงเทพมหานคร : เลี่ยง เชียง การพิมพ์, 2552)

[18] พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมนูญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2553)

9. ขันติ คือ ความอดทน การที่ผู้บริหารอดทนต่อความยากลำบากไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในการดำรงชีวิต มีมานะอดทนในการงาน มีความอดทนต่ออารมณ์ยั่วยุต่างๆ ที่เข้ามากระทบ คือการควบคุมอารมณ์เมื่อผิดหวัง หรือการอดกลั้นต่อความโลภและความอยากได้

10. อวิโรธนะ คือ ความยุติธรรมสำหรับผู้บริหารการศึกษา วิธีการของผู้บริหารที่ยึดมั่นในหลักของความยุติธรรม ความเที่ยงตรง ไม่เอนเอียงหรือหวั่นไหว ไม่มีอคติโดยมิชอบ ใช้ความรู้ความสามารถปฏิบัติหน้าที่โดยยึดหลักความถูกต้อง สามารถทำให้บุคลากรในองค์การเกิดความเชื่อมั่นไม่หวั่นไหวต่อภาระงาน

ผู้เขียนใคร่ขอยกกรณีตัวอย่างของการประยุกต์ใช้หลักทศพิธราชธรรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่มีต่อการบริหารบ้านเมือง[19] มาให้เห็นเป็นรูปธรรม ดังที่พระองค์ได้ทรงประกาศพระปฐมบรมราชโองการเป็นพระราชสัตยาธิษฐานว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” และดังพระราชดำรัสของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนกที่ว่า “ขอให้ถือประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่สอง ประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์เป็นกิจที่หนึ่ง” และพระองค์ได้นำหลักทศพิธราชธรรมมาปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวันด้วยดีเสมอมา ดังนี้ 1. ทาน การให้ พระองค์ได้พระราชทานสิ่งของหรือปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีวิตแก่ ไพร่ฟ้าประชาชน พระภิกษุสงฆ์ และราษฎรผู้ยากไร้ เป็นต้น ทั้งที่เป็นอามิสทานและธรรมทานคือการให้สิ่งของและการให้คำแนะนำ 2. ศีล (ศีล) พระองค์ได้ทรงศีลหรือทรงตั้งสังวรรักษาพระอาการ กาย วาจา ให้สะอาดปราศจากโทษอันควรครหา พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ได้เสด็จออกทรงผนวช เพื่อทรงศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรม ทรงอุทิศพระราชกุศลพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยเสมอมา 3. บริจาค (ปริจาคะ) พระองค์ได้พระราชทานสิ่งของให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ประชาชนชาวไทยพระราชวงศานุวงศ์ตามฐานะที่ราชการฉลองพระเดชพระคุณ รวมทั้งพระราชทานแก่ประชาชนผู้ยากไร้ได้อาศัยเลี้ยงชีวิตของตนเองด้วย ด้วยการสละความสุขสบายส่วนพระองค์เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนชาวสยาม 4. อาชชวะ ความซื่อตรง (อาชชวะ) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติทศพิธราชธรรม ข้ออาชชวะ เพราะทรงมีความซื่อสัตย์สุจริตด้วยพระองค์ด้วย และทรงสอนให้คนอื่นซื่อสัตย์สุจริตด้วย ดังกระแสพระราชดำรัสเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท เมื่อ พ.ศ. 2512 ที่ว่า “การพัฒนาชนบทเป็นงานสำคัญ เป็นงานยากเป็นงานที่จะต้องทำให้ได้ด้วยความสามารถ ด้วยความเฉลียวฉลาด คือต้องเฉลียวและฉลาด ต้องทำด้วยความบริสุทธิ์ใจมิใช่มุ่งที่จะหากินด้วยวิธีการใดๆ ใครอยากจะหากินขอให้ลาออกตำแหน่งไปทำการค้าดีกว่า เพราะถ้าทำผิดพลาดไปแล้ว บ้านเมืองจะล่มจม และเมื่อบ้านเมืองเราล่มจมแล้วเราอยู่ไม่ได้ ก็เท่ากับเสียหมดทุกอย่าง” 5. มัททวะ ความอ่อนโยน (มัททวะ) พระองค์ทรงมีความอ่อนโยน ทรงมีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยน ไม่ดื้อดึงถือพระองค์ แม้มีผู้ตักเตือนในบางอย่าง ด้วยความมีเหตุผลก็จะทรงพิจารณาโดยถี่ถ้วน ถ้าถูกต้องดีชอบก็ทรงอนุโมทนา และปฏิบัติตาม ทรงสัมมาคารวะอ่อนน้อมแก่ท่านผู้เจริญโดยวัยและโดยคุณไม่ทรงดูหมิ่น 6. ความมีตบะ (ตปะ) พระองค์ทรงมีความเพียร ทรงสมาทานกุศลวัตร ด้วยการเอาพระราชหฤทัยใส่ในการปกครองพระราชอาณาเขต และประชาชนให้มีความสุขปราศจากภยันตราย ตลอดถึงทรงบำเพ็ญตบะ จึงทรงพอพระทัยกับชีวิตที่เรียบง่ายตามปรัชญา

[19] ถวิล อรัญเวศ, **ทศพิธราชธรรม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://thawin09.blogspot.com/2017/01/blog-post_573.html, [19 สิงหาคม 2563].

เศรษฐกิจพอเพียง ที่ทรงพระราชทานแก่ชาวไทย 7. อักโกธะ ความไม่โกรธ (อักโกธะ) พระองค์ทรงไม่โกรธ ทรงมีพระกริยาที่ไม่โกรธโดยวิสัย มิใช่เหตุที่ควรโกรธ แม้มีเหตุที่ให้ทรงพระพิโรธ แต่ทรงข่มเสียให้อันตรธาน สงบระงับไปด้วยทรงมีพระเมตตาอยู่เสมอ ไม่ทรงปรารถนาจะก่อภัยก่อเวรแก่ผู้ใด 8. อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) พระองค์ทรงไม่เบียดเบียน ด้วยทรงมีพระราชอัธยาศัยกอปรด้วยพระราชกรุณา ไม่ทรงปรารถนาจะก่อทุกข์แก่ผู้ใดแม้กระทั้งสัตว์ ไม่ทรงเบียดเบียนพระราชวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท และอาณาประชาราษฎร์ ให้ลำบากด้วยเหตุอันไม่ควรกระทำ 9. ขันติ ความอดทน (ขันติ) พระองค์ทรงมีความอดทน ทรงมีพระราชหฤทัยดำรงมั่นในขันติ มีความอดทนต่อสิ่งที่ควรอดทน เช่น อดทนต่อทุกข์ อดทนต่อเวทนาอันเกิดขึ้นในพระกาย และทรงมีพระขันติเมตตากรุณาธิคุณ งดโทษผู้มีความประมาท กระทำผิดล่วงพระอาญา และควรจะลงราชทัณฑ์ แต่ก็ทรงระงับด้วยความอดทนไว้ได้ 10. อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรม (อวิโรธนะ) พระองค์ทรงมีความเที่ยงธรรม ทรงรักษาความยุติธรรมไม่ให้แปรผันจากสิ่งที่ตรง และดำรงพระอาการไม่ยินดี ยินร้าย ต่ออำนาจคติทั้งปวง หรืออีกนัยหนึ่งคือความไม่ประพฤติผิดในขัตติยราชประเพณี ทรงดำรงอยู่ในพระราชจริยาวัตรของพระมหากษัตริย์อย่างแน่วแน่มั่นคงเสมอมา

กล่าวได้ว่า ทศพิธราชธรรม เป็นหลักธรรมสำหรับนักบริหารและนักปกครองหรือพระราชา มี 10 ประการดังกล่าว ดังนั้นผู้บริหารหรือผู้ปกครองที่ประกอบด้วยทศพิธราชธรรมคือผู้เจริญด้วยศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ตลอดทั้งกษัตริย์พระองค์อื่น ๆ ของไทยก็ได้ทรงนำหลักทศพิธราชธรรมมาใช้ในการปกครองบ้านเมืองทำให้บ้านเมืองสงบสุขเสมอมา

บทสรุป

กล่าวได้ว่า การบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรม คือ การดำเนินการของผู้บริหารในการนำหลักธรรมที่ปรากฏในพุทธวิธีมาสร้างเป็นแรงจูงใจผลักดันให้บุคลากรแสดงพฤติกรรมอย่างมีทิศทาง เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายหรือเงื่อนไขที่ต้องการ พร้อมชักนำโน้มน้าว กระตุ้น สนับสนุน ส่งเสริมสร้างขวัญกำลังใจให้แก่บุคลากรทางการศึกษาให้ปฏิบัติงานอย่างตั้งใจ เต็มใจ และทุ่มเทเพื่อทำให้งานเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล สามารถนำความรู้และศักยภาพที่มีอยู่ออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด สร้างเป็นแรงผลักนำองค์การให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ดำเนินการไปอย่างรอบคอบ รอบด้าน ซึ่งจะเป็นด้วยความเพียรพยายามในทางที่ชอบ ความเพียรชอบนั้นเองคือ กุศลธรรม และผลจากความเพียรชอบก็จะสร้างสรรค์พัฒนาการบริหารทุกระดับ ที่อาจสรุปเป็นการบริหารตน บริหารคน และบริหารงาน ซึ่งหลักธรรมที่สำคัญและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ต่อการบริหารการศึกษา ได้แก่ พรหมวิหารธรรม 4 เป็นธรรมสำหรับนักบริหาร นักบริหารที่จะปกครองคนได้ต้องอาศัยธรรมที่เรียกว่า ธรรมของผู้ใหญ่ คือ มีทั้งความรัก ความสงสาร เอื้ออาทร และทำใจให้เป็นกลาง นั่นคือ การใช้อำนาจหน้าที่หรือใช้พระเดชพระคุณควบคุมการบริหาร และหลักทศพิธราชธรรมคือ หลักธรรมของพระราชาหรือของนักบริหารนักปกครองเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง 10 ประการ โดยทั่วไปผู้บริหารมักจะมีสิทธิและอำนาจที่จะสั่งการและดำเนินกิจกรรมของหมู่คณะ หากผู้บริหารหรือนักปกครองปราศจากคุณธรรมแล้ว สมาชิกของหมู่คณะก็จะอยู่ด้วยกันอย่างปราศจากความสงบสุข หมู่คณะเองก็จะไม่เจริญก้าวหน้า ในหมู่คณะใดหมู่คณะหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารตามแนวพุทธธรรม นักการศึกษาและนักบริการให้ความสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนาผู้นำมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นผู้ใต้บังคับบัญชาให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีการพัฒนาที่ยั่งยืนและประสบความสำเร็จในองค์การ โดยยึดหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่สังคมยอมรับ มีการอ้างอิงถึง แต่การจะทำให้เกิดภาวะผู้นำที่มีจริยธรรมทางพุทธศาสนา ก็ยังไม่เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างกว้างขวาง ซึ่งอาจเป็นเพราะคนส่วนใหญ่ หรือคนในองค์การมองภาพไม่ชัดว่าหลักธรรมที่ใช้ปฏิบัติเฉพาะตัว จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่น หรือคนในองค์การอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสียสละของคนในองค์การ ผู้นำจำเป็นต้องเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัว จึงถือเป็นเรื่องยากยิ่งที่จะตัดสินใจในการเสียผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อส่วนรวม เนื่องจากหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่มีความสอดคล้องกับหลักการบริหารนั้นมีอยู่หลากหลาย และมีความเหมาะสมกับงานบริหารในบริบทที่แตกต่างกันไป บทความนี้ได้ชี้แนวทางการบริหารสถานศึกษา โดยมีหลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐานอันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษาในการนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป

บรรณานุกรม

ถวิล อรัญเวศ. **ทศพิธราชธรรม**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://thawin09.blogspot.com/2017/01/blog-post_573.html. [19 สิงหาคม 2563].

ทิศนา แขมมณี และภาษิต ประมวลศิลป์ชัย. **ประสบการณ์และกลยุทธ์ของผู้บริหารในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร : ปกรณ์ศิลป์พริ้นติ้ง, 2547.

พระครูจิรธรรมธัช จิรธมฺโม. **ศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการบริหารจัดการวงดนตรีหมอลำคณะเสียงอีสาน นกน้อย อุไรพร**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสนามหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

พระเทพดิลก. **การบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2553.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **โรงเรียนวิถีพุทธในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , 2548.

พระธรรมโกศาจารย์. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.

พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ. ปยุตฺโต). **ธรรมนูญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2553.

_____. **พุทธธรรมฉบับขยาย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

พระพิจิตรธรรมพาที. (ชัยวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน.). **99 ธรรมวาทะ-ข้อคิด**. กรุงเทพมหานคร : เลี่ยง เชียงการพิมพ์, 2552.

พระมหาสุริยา คั้นพ๊าบ (แสงอินตา) และคณะ. **การพัฒนารูปแบบการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์มหายานในประเทศไทย**. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม – มีนาคม, 2562.

พระราชญาณวิสิฐ. **หลักธรรมาภิบาลและประมุขศิลป์: คุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี**. พิมพ์ครั้งที่ 6. ราชบุรี : มูลนิธิพุทธภาวนาวิชาธรรมกาย, 2552.

พุทธธรรม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://th.wikipedia.org/wiki/. [23 กรกฎาคม 2563]

ภารดี อนันต์นาวี. **หลักการ แนวคิด ทฤษฎี ทางการบริหารการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. ชลบุรี : สำนัก พิมพ์มนตรี, 2551.

มงคล ภาธรธุวานนท์. **พฤติกรรมด้านคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยม สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด**. วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2539.

สงบ ประเสริฐพันธ์. **ร่วมกันสรรค์สร้างคุณภาพโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร : สุวิริยาสาส์น, 2543.

สุภาคย์ อินทองคง. **การใช้หลักพุทธธรรมนำการวิจัยและพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สุขภาพองค์รวม**. บทความวิจัย. ศูนย์เรียนรู้ชุมชนภาคใต้ (ศรช.), 2550.

Robbins, S.P, **Organizational Behavior: Concepts Controversies and Application**, 10th ed, (New Jersey: Pearson prentice hall, 2003)

The Parliamentary Human Resources Development Pamphlets. “พุทธธรรม กับการปฏิบัติงานราชการ”, 2550.

เทวตานุสสติกรรมฐานที่มาในคัมภีร์วิสุทธิมรรค

Devata nussati Kammatthana In Visuddhimagga Scripture

พระใบฎีกาบุญส่ง ธมฺมานุสรโณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

เทวดา หมายถึง พวกชาวสวรรค์ ได้แก่ เทพบุตร เทพธิดา และพรหมชั้นต่างๆ มี 3 ประเภท ได้แก่ 1) สมมติเทพ 2) อุปัตติเทพ และ 3)วิสุทธิเทพพระพุทธเจ้ามีทัศนะว่าเทวดานั้นเสมอด้วยมนุษย์ความเป็นเทวดานั้นเกิดจากอำนาจแห่งบุญเมื่อหมดบุญก็ต้องกลับไปเสวยอกุศลวิบากและเวียนว่ายตายเกิดต่อไปส่วนเทวตานุสสติกรรมฐานหมายถึงการระลึกถึงความมีอยู่จริงของเทวดาและการระลึกถึงคุณธรรมของ เทวดา มีวิธีการปฏิบัติ 3 ลักษณะ คือ การระลึกถึงเทวดา การระลึกถึงคุณของเทวดา และการระลึกถึงคุณ ของตน โดยการระลึกเนืองๆ ในศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของตนและของเทวดาเหล่านั้น มี อานิสงส์ทำให้จิตก็จะปราศจากราคะ โทสะ โมหะ เป็นที่รักที่ชอบใจของเทวดา เกิดประโยชน์ในชาตินี้ ประโยชน์ในเบื้องหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน แนวทางประยุกต์เทวตานุสสติกรรมฐาน สำหรับใช้ในชีวิตประจำวันนั้นสามารถนำหลักเทวธรรมและหลักธรรมอื่นๆ มาเป็นแบบอย่างของการปฏิบัติ ตน ทั้งในด้านศีล สมาธิและปัญญา ใช้การเจริญหลักพรหมวิหารมาเป็นอารมณ์กรรมฐาน คือ กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ตลอดทั้งการสร้างความเข้าใจเรื่องเทวดาอย่างถูกต้อง

คำสำคัญ : เทวดา, กรรมฐาน, วิสุทธิมรรค

Abstract

Deva means the people of heaven, consisting of deities, goddesses and Brahma. There are 3 types; which are 1) gods by convention (Sammati-deva) 2) gods by rebirth (Upapatti-deva) and 3) gods by purification (Visuddhi-deva). The Buddha views that Devas are always human. Deva is caused by the power of merit. When Devas died, they had to go back to get bad deeds and to continue in round of existences. The Devatanussati Kammathana means the memory of the existence of Devas and the virtue of Devas. There are 3 methods of practice, namely remembering the devas, recollections of devas and remembering yourself by making frequent remembrances of Sila, Suta, Jaka and the wisdom of one's self and those of devas. With virtue makes the mind free from sensuality, wrath, rulers and is the beloved that pleases the devas, benefit in this life, useful in the foreground and the greatest benefit is Nirvana. The way of applying this Kammathana is using the Dharma

and other principles to be a role model; both in the precepts, oncentration and intelligence. Using the progress of the Brahmavihara as the meditation of meditation, as well as correctly creating the understanding of Devas.

Keywords : Deva, Kammathana, Visuddhimagga

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

เทวดา หมายถึง ชาวสวรรค์[1] หมู่เทพที่อยู่บนสวรรค์ทั้งเพศชายและเพศหญิง[2] ในคัมภีร์พระพุทธศาสนากล่าวถึงเทวดาไว้ในหลายคัมภีร์ โดยเฉพาะในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกายเทวดาสังยุต เป็นพระสูตรสั้นๆ รวม 30 สูตร ได้ประมวลเรื่องเทวดาไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อไปทูลถามปัญหาข้อข้องใจเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ หรือเมื่อตนคิดสุภาษิต คติธรรมใดได้ก็จะนำไปกล่าวต่อหน้าพระพุทธเจ้า นัยว่าเพื่อขอการรับรองจากพระพุทธจ้า"[3] หรือการที่พระพุทธจ้าทรงรับรองการมีอยู่จริงของเทวดาในปายาสิสูตรร[4]

นอกจากนี้เทวดายังหมายถึงเทพ แปลว่า ผู้เล่นเพลิดเพลินอยู่ในกามคุณ ผู้รุ่งเรืองด้วยสิริของตน[5] เทพในคัมภีร์ศาสนา หมายถึงเทพ 3 ระดับ คือ[6]

1. สมมติเทพ เทพโดยยกย่องนับถือกันมาเป็นจารีต โดยมติยอมรับของสาธารณชน ได้แก่ พระราชา พระราชินี พระราชโอรส เป็นต้น

2. อุบัติเทพ เทพโดยกำเนิด คือ เกิดเป็นเทพอยู่ในสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่งตามบุญกรรมของตน เช่น เทพชั้นกามาวจร เทพชั้นดาวดึงส์ เป็นต้น

3. วิสุทธิเทพ เทพโดยความบริสุทธิ์ของตน คือเป็นผู้หมดกิเลสเศร้าหมองด้วยการบรรลุโลกุตตรธรรมแล้ว ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งปวง

จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาได้ยอมรับการมีอยู่จริงของเทวดา มีคุณสมบัติพิเศษมากกว่ามนุษย์ที่อาศัยอยู่บนโลก เช่น การอายุขัยยาวนาน เสวยของที่เป็นทิพย์อยู่บนสวรรค์ มีความสุขในกามคุณทั้งหลาย

---

[1] สุชีพ ปัญญานุภาพ, **พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสนาไทย-อังกฤษ**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 91.

[2] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2443), หน้า 101.

[3] เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **คำบรรยายพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2443), หน้า 69.

[4] รายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/406-407/341.

[5] พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ ชุดคำวัด**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2441), หน้า 239.

[6] ชุ.สุ. (ไทย) 24/1146/780.

มีฤทธิ์ มีอำนาจ มีรัศมี ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุว่าหมู่เทพมากันแล้ว เธอทั้งหลายจงรู้จักหมู่เทพเหล่านั้น เราจะบอกเธอทั้งหลายด้วยวาจาตามลำดับยักษ์ 7,000 ตน ที่เป็นภุมหวดาอยู่ในกรุงกบิลพัสดุ์ มีฤทธิ์ มีความงเรือง มีผิวพรรณ งดงาม มียศ ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย[7] การยอมรับการมีอยู่ของเทวดานี้มีผลต่อหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาหลายประการ เช่น ในหลัก พลี 5 มีการกล่าวถึงเทวตาพลี คือ การอุทิศให้แก่เทวดา การบูชาเทวดา" [8] ยิ่งไปกว่านั้นในอนุสสติ 10 ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติกรมฐานได้ปรากฏมีเทวตานุสสติคือการระลึกถึงเทวดา ระลึกถึงคุณของเทวดา[9] รวมอยู่ด้วย นับว่าเทวดามีความสำคัญและมีบทบาทในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ควรแก่การศึกษาให้ละเอียดต่อไป นอกจากการศึกษาเรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาแล้ว ในงานวิจัยนี้ยังมุ่งศึกษาหลักปฏิบัติสมถกรรมฐานที่นำเทวดามาเป็นที่ระลึกนึกถึง คือ เทวตานุสสติกรรมฐาน โดยเฉพาะที่ปรากฏรายละเอียดอยู่ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค

คัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นคัมภีร์ที่ยอมรับในวงการศึกษาธรรมในเมืองไทยว่ามีความสำคัญยิ่ง แนวการอธิบายธรรม ลาดลึกลงตามลำดับเหมือนลักษณะแห่งมหาสมุทร มีนัยวิจิตรและเพริศพรายมีความงามทั้งเบื้องต้นท่ามกลางและที่สุด[10] เป็นคัมภีร์ที่อธิบายหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในเรื่องกัมมัฏฐานทั้ง 40 ประการ โดยเฉพาะเรื่องอนุสสติ ไว้อย่างละเอียดนำสนใจยิ่ง ควรแก่การศึกษาและนำมาปฏิบัติ รจนาโดยพระพุทธโฆสาจารย์ พระอรรถกถาจารย์ที่ยิ่งใหญ่ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลงานของท่านมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของชาวพุทธฝ่ายเถรวาทอย่างมาก วิธีอธิบายพระไตรปิฎกของคนรุ่นหลังก็ได้ถือท่านเป็นตัวอย่าง[11] การรจนาคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ แสดงถึงอัจฉริยภาพของท่านผู้แต่งที่เน้นในเรื่องศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นแนวทางการปฏิบัติและศึกษาของคนรุ่นหลังไว้อย่างละเอียดยิ่ง

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้กล่าวถึงเทวตานุสสติอยู่ในสมถกรรมฐานหมวด อนุสสติ คำว่า อนุสสติ หมายความว่า การระลึกเนืองๆ อนุสสติ มาจากศัพท์เดิมคือ อนุ+สติ, อนุ แปลว่า เนืองๆ ส่วนสติ แปลว่า ระลึก ตั้งวิเคราะห์ศัพท์ว่า อนุปปุนปปุนัง สติ = อนุสสติ การระลึกเนืองๆ ชื่อว่า อนุสสติ [12] การเจริญอนุสสติทำได้โดยการบริกรรมภาวนาเอาอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งใน 10 อย่าง เช่น พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า ภาวนาว่า พุทโธๆ ธัมมานุสสติ ระลึกถึงคุณพระธรรมภาวนาว่า ธมโมๆ สังฆานุสสติ ระลึกถึง

---

[7] ที.ม. (ไทย) 10/334/262.

[8] ขุ.จู. (ไทย) 30/68/14.

[9] อง.ฉกก. (ไทย) 22/9/420.

[10] วศิน อินทรสระ, **สาระสำคัญแห่งวิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2421), คำนำ.

[11] พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2441), หน้า 290.

[12] พระปลัดวิสุทธิ คุตตชโย, **คู่มือการเรียนการสอนปริจเฉทที่ 8 และ 9 (ขั้นมัชฌิมอาภิธรรมมิกะโท)**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพยวิสุทธิ, 2440), หน้า 63.

คุณพระสงฆ์ ภาวนาว่า ลังโฆๆ อานาปาบัสสติ ตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก[13] เป็นต้น เทวตานุสสติจัดเป็นอนุสสติประเภทหนึ่งในอนุสสติ 10 มีรายละเอียดปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรคอย่างน่าสนใจ

ทั้งคัมภีร์วิสุทธิมรรคซึ่งได้รับการยอมรับในทางพระพุทธศาสนาว่าเป็นคัมภีร์ชั้นอรรถกถาที่ทรงคุณค่า ได้เรียบเรียงและอธิบายเรื่องเทวตานุสสติ ในแง่เนื้อหา วิธีการไว้อย่างน่าสนใจ ควรที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ดังนั้น ผู้วิจัย จึงมีความสนใจที่จะศึกษาเทวตานุสสติกรรมฐานที่มาในคัมภีร์วิสุทธิมรรค เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาพุทธศาสนา และเป็นแนวทางของการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาวิธีเจริญเทวตานุสติกรรมฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรค
3. เพื่อวิเคราะห์การประยุกต์ใช้เทวตานุสสติกรรมฐานในการดำเนินชีวิตประจำวัน

ผลการศึกษา

1. เทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการศึกษาพบว่า เทวดา มากจากคำว่า เทว เทวตา หมายถึง พวกชาวสวรรค์ ได้แก่ เทพบุตร (เทวดาที่เป็นเพศชาย) เทพธิดา (เทวดาที่เป็นเพศหญิง) และยังครอบคลุมไปถึงเหล่าชาวสวรรค์และพรหมชั้นต่างๆ เทวดาทั้งหลายนั้นมีฤทธิ์ อานุภาพ มีกายทิพย์ มีความรูปโฉมสวยงาม มีรัศมีสว่างไสว เหาะเหินเดินอากาศมีความสุขอยู่บนสวรรค์ ไม่มีความแก่ความเจ็บ และคำว่า เทวดา ยังเป็นชื่อเรียกของบุคคลที่มาจากความนับถือจากกลุ่มบุคคลอีกด้วย[14]

เทวดาแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) สมมติเทพ เป็นชื่อเรียกอันเกิดจากความนับถือ การบูชา การนับถือบูชาสิ่งไหนสิ่งนั้นก็ถือว่าเป็นเทวดาของตน เช่น พระมหากษัตริย์ พระราชินี เป็นต้น 2) อุปัตติเทพ เป็นเทวดาที่อยู่บนสรวงสวรรค์ มีกายทิพย์ มีชองอันเป็นทิพย์ สำเร็จความปรารถนาเพียงด้วยใจคิดเท่านั้น มีฤทธิ์มากมายเกินจะพรรณนาได้ และ 3) วิสุทธิเทพ คือ เป็นเทวดาที่สูงที่สุดด้วยความมีคุณธรรมความบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน คือ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลาย[15]

ลักษณะทางรูปธรรมของเทวดานั้นมีความคล้ายคลึงกับมนุษย์ ส่วนความต่างที่เห็นได้ชัดอย่างเจน คือ มีความร่างกายที่สูงใหญ่โตกว่า มีรัศมีสว่างไสวซึ่งไม่มีในมนุษย์นอกจากพระพุทธเจ้า ไม่มีเนื้อหนังเส้น

---

[13] พระธรรมธีรราชมหามุนิ, **คำถาม-คำตอบ เรื่องวิปัสสนากัมมัฏฐาน**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2449), หน้า 8.

[14] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุต.โต), **เรื่องเหนือสามัญวิสัยอิทธิปาฏิหาริย์เทวดา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, 2548), หน้า 47-48.

[15] ขุ.จู. (ไทย) 30/ 119/388.

เอ็น จุติหรือตายง่ายกว่ามนุษย์จะเห็นได้จากการขาดอาหารเพียงมื้อเดียวก็สามารถทำให้ถึงความจุติได้[16] ส่วนคุณลักษณะทางนามธรรมของเทวดาพบว่า ในด้านอารมณ์ เทวดามีความเมตตากรุณา เสียสละโอบอ้อมอารีต่อมวลมนุษย์และมีความปรารถนาที่จะให้โลกมนุษย์ตลอดจนเทวโลกมีแต่ความสงบสุข แต่เทวดานั้นยังถือว่าเป็นปุถุชนในพระพุทธศาสนา จึงยังมีความรัก โลภ โกรธ หลง ได้เหมือนมนุษย์ธรรมดาทั่วไป คุณธรรมที่ทำให้ไปเกิดเป็นเทวดาพบว่า การดำรงตนอยู่ในคุณธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งจะส่งผลให้ไปเกิดเป็นเทวดาได้ในหลักปฏิบัติเหล่านั้นมีทั้งหลักที่เป็นพื้นฐานทั่วๆ ไปคือการให้ทาน ผู้ให้ทานหลังจากตายแล้วย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์ และการรักษาศีล เพราะศีลย่อมนำมาซึ่งโภคสมบัติ สุคติสมบัติ และนิพพานสมบัติ เมื่อมีศีลคุณธรรมข้ออื่นๆ ก็จะปรากฏขึ้นโดยง่าย รวมทั้งการมีจิตใจน้อมรำลึกถึงคุณพระรัตนตรัย การเป็นผู้มีสัมมาทิเ มีความเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรมก็ล้วนแต่ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติได้เกิดเป็นเทวดา[17] พระพุทธเจ้ามีความสัมพันธ์กับเหล่าเทวดาและสวรรค์อยู่เป็นประจำทุกวันแต่ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการมุ่งไปสู่ความเป็นเทวดาหรือการมุ่งไปสู่สวรรค์สวรรค์และเทวดาล้วนแต่เป็นอำนาจแห่งบุญเมื่อหมดบุญก็ต้องกลับไปเสวยอกุศลวิบากเวียนว่ายตายเกิดต่อไปพระพุทธเจ้าทรงมองว่าเหล่าเทวดานี้ก็เป็นสัตว์โลกเสมอด้วยบรรดามนุษย์ทั้งหลายส่วนความสัมพันธ์ของพระสาวกและเทวดาพบว่าเทวดาคอยสนับสนุนช่วยเหลือให้พระสาวกได้ดวงตาเห็นธรรมเพื่อให้บรรลุธรรม

ในส่วนของบทบาทของเทวดาที่ทำให้เกิดหลักธรรมพบว่ามี 4 กรณี คือ 1) กรณีที่พระพุทธเจ้าทรงกล่าวธรรมเพื่อสอนเทวดา 2) กรณีที่เทวดาเป็นผู้กล่าวธรรมเอง 3) กรณีที่เทวดากล่าวธรรมแล้วพระพุทธเจ้าหรือพระสาวกรับรองหรือปรับปรุงแกไขให้ธรรมนั้นสมบูรณ์ถูกต้องยิ่งขึ้น และ 4) กรณีที่เทวดาเป็นผู้กราบทูลให้พระพุทธเจ้าหรือพระสาวกแสดงธรรม

2. วิธีเจริญเทวตานุสติกรรมฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรค

คัมภีร์วิสุทธิมรรคถูกรจนาโดย พระพุทธโฆสาจารย์ ผู้จตุปฏิสัมภิทาญาณรู้แตกฉานชำนาญในพระไตรปิฎก ผู้มีปัญญาวิสารทะ คือแกล้วกล้าได้รจนาตกแต่งไว้เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ชาวอินเดียในศรีลังกาเชื่อกันว่าท่านได้เกิดมาในโลกนี้เพื่อนำประโยชน์เกื้อกูลต่อพระพุทธศาสนา ท่านเป็นนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่ยิ่งใหญ่ ท่านเกิดในตระกูลพราหมณ์ ณ ตำบลพุทธคยา ทางตอนเหนือของประเทศอินเดีย ราวต้นศตวรรษที่ *5* แห่งคริสตศักราช เป็นผู้แปลอรรถกถาภาษาสิงหลสู่ภาษาบาลีและได้เขียนคัมภีร์วิสุทธิมรรค และงานเขียนอีกจำนวนมากมายที่อธิบายในพระไตรปิฎก[18]

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคแบ่งโครงสร้างของเนื้อหาออกเป็น 23 บท เรียกว่า นิเทศ ซึ่งพระพุทธโฆสาจารย์ ได้ประมวลเนื้อความจากพระไตรปิฎกซึ่งบรรจุหลักธรรมมากถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ มาเรียบ

---

[16] ที.ปา. (ไทย) 11/41/30.

[17] สันติ เมืองแสง, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2448), หน้า 14.

[18] Chrismas Humphreys, **A Popular Dictionary of Buddhism**, (London: Curzon Press Ltd., 1975), p. 50.

เรียงเป็นคัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์เดียวใน 23 นิเทศ เรียงตามไตรสิขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา คัมภีร์รจนาด้วยวิธีวิมิสสะ คือ ผสมผสานทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองในการอธิบายเนื้อหา และได้นำเสนอรูปแบบการเขียนคัมภีร์ตามแบบอย่างอรรถกถา แต่คัมภีร์นี้จะแตกต่างจากการเขียนแบบอรรถกถาตรงที่คัมภีร์อรรถกถาทั่วไปจะอธิบายเฉพาะปิฎกเดียวเท่านั้น ส่วนคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ได้อธิบายรวมทั้ง 3 ปิฎก ให้อยู่ในเล่มเดียวกัน จึงถูกจัดอยู่ในประเภทปกรณ์วิเสส อันเป็นคัมภีร์ประเภทอธิบายความทั้ง 3 ปิฎก[19]

อนุสสติกรรมฐานที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรคพบว่า กรรมฐาน หมายถึง อารมณ์กรรมฐาน 40 อย่าง เพื่อการบรรลุสมาธิ โดยแบ่งเป็นหมวดหมู่ ได้แก่ จตุธาตุววัตถาน กสิณกรรมฐาน 10 อสุภกรรมฐาน 10 อนุสสติกรรมฐาน 10 พรหมวิหารกรรมฐาน 4 อารุปปกรรมฐาน 4 สัญญากรรมฐาน 1 และววัตถานกรรมฐาน 1

เทวตานุสสติเป็นกรรมฐานประเภทหนึ่งในอนุสสติ 10 เทวตานุสสติ มาจากคำ 2 คำ คือ เทวตา หมายถึง เทวดา และ อนุสสติ หมายถึง การระลึกถึง รวมความคือ การระลึกถึงเทวดา คือ การระลึกถึงความมีอยู่จริงของเทวดาและการระลึกถึงคุณธรรมของเทวดา ไม่ได้อ้อนวอนขอต่อเทวดา โดยมีวิธีการปฏิบัติ คือ นำเทวดาเป็นอารมณ์กรรมฐาน โดยสามารถกำหนดได้ 3 ลักษณะ คือ การระลึกถึงเทวดา การระลึกถึงคุณของเทวดา และการระลึกถึงคุณของตน โดยการระลึกเนืองๆ ในศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของตนและของเทวดาเหล่านั้น มีอานิสงส์ท่าให้จิตก็จะปราศจากราคะ โทสะ โมหะ เป็นที่รักที่ชอบใจของเทวดา เกิดประโยชน์ในชาตินี้ ประโยชน์ในเบื้องหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน

3. แนวทางประยุกต์เทวตานุสสติกรรมฐานสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน

เทวตานุสสตินั้นนอกจากจะเป็นกรรมฐานในหมวดอนุสสติ 10 แล้ว ยังสามารถนำมาประยุกต์โซในการพัฒนาตนเองได้ตามหลักพระพุทธศาสนา โดยสามารถวิเคราะห์ลงในหลักไตรสิกขาได้ คือ ศีลสิกขา สมาธิสิกขา และปัญญาสิกขา ดังนี้

ในด้านศีลสิกขาพบว่า เทวตานุสสติสามารถนำมาประยุกต์เพื่อเป็นแนวทางดำเนินชีวิตได้โดยวิเคราะห์ตามหลักศีลสิกขา การนำหลักธรรมสำหรับเทวดา ทั้งหลักเทวธรรมและหลักธรรมอื่นๆ มาเป็นแบบอย่างของการปฏิบัติตนให้สะอาด สงบ ถือว่าเป็นการจัดระเบียบทางด้านร่างกาย เป็นการควบคุมและพัฒนาพฤติกรรมทางกาย วาจา อันเป็นสาระสำคัญของการพัฒนาตนเองทางด้านศีล เมื่อบุคคลได้นำหลักเทวธรรมและหลักธรรมสำหรับการเป็นเทวดามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน จะเป็นการพัฒนาคุณธรรมในตนเองทางด้านศีลได้อย่างดี อันจะเป็นแบบแผนเพื่อพัฒนาไปสู่ระดับขั้นที่สูงขึ้นไปด้วย

ในด้านสมาธิพบว่า เทวตานุสสติสามารถนำมาประยุกต์เพื่อเป็นแนวทางดำเนินชีวิตได้โดยวิเคราะห์ตามหลักสมาธิสิกขา โดยเจริญหลักพรหมวิหารอันเป็นคุณธรรมที่พิเศษกว่ากรรมฐานอื่นๆ เพราะเป็นข้อปฏิบัติเพื่อคนอื่นเป็นสำคัญ เป็นธรรมเครื่องอยู่อย่างปราศจากโทษ มนุษย์สามารถนำมาเป็นอารมณ์

---

[19] มาลี อาณากูล, “การศึกษาเปรียบเทียบกัมมัฏฐานในคัมภีร์พระอภิธรรมมัตถะสังคหะกับคัมภีร์วิสุทธิมรรคและวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐานของสำนักวิปัสสนาอ้อมน้อยกับวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต,** (สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2439), หน้า 144.

กรรมฐานได้โดยการเจริญเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ตั้งมั่น ไม่ย่อหย่อน เจริญให้ยิ่งๆ ขึ้นไปไม่สะดุดใจของผู้ที่เจริญพรหมวิหารย่อมผ่องใส บริสุทธิ์ จิตของผู้ปฏิบัติจะเกี่ยวเนื่องอยู่กับคนอื่นใน 4 ลักษณะคือ มุ่งประโยชน์สุข ช่วยให้พ้นทุกข์ ยินดีกับความสุขสำเร็จของคนอื่น และยึดมั่นอยู่ในภาวะเป็นกลาง ไม่เอนเอียง สภาพจิตที่เป็นดังนี้ย่อมมีความสงบสุข มีความบริสุทธิ์ สะอาด และเหมาะแก่การงานทั้งปวง ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของสมาธิสิกขา

ในด้านของปัญญาสิกขาพบว่า การเข้าใจเรื่องเทวดาอย่างถูกต้องสามารถนำมาพัฒนาปัญญา ทำให้มนุษย์สามารถเป็นเทวดาได้ด้วยคุณธรรมที่เรียกว่า วิสุทธิเทพ ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย ที่มีจิตปราศจากเครื่องร้อยรัดทั้งปวง มีจิตใจผ่องใสเบิกบาน มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ และการศรัทธาในคุณธรรมคุณวิเศษของเทวดา ไม่ใช่ตัวตนของเทวดานั้นสามารถเป็นพัฒนาปัญญาได้เปรียบเหมือนศิษย์เชื่อพิงครูบาอาจารย์ก็ย่อมได้รับความเอย่างมากมาย ดังนั้นแล้ว การเข้าใจเรื่องของเทวดาอย่างถูกต้องและเชื่อในคุณธรรมของเทวดา แล้วนำมาเจริญนำมาปฏิบัติก็จะมีอานิสงส์ให้เกิดปัญญายิ่งขึ้นไป

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง การศึกษาเรื่องเทวตานุสสติกรรมฐานที่มาในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

ในปัจจุบันพบว่า ประชาชนคนไทยโดยส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับเทวดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในด้านการอ้อนวอน การขอ เพื่อให้ตนเองสมหวังกับสิ่งที่ต้องการ ขอให้เทวดาเหล่านั้นดลบันดาลให้ตนเองมีความสุข รวมไปถึงการขอหวย ขอเลขมงคล การทรงเจ้า เป็นต้น ที่แม้แต่พระสงฆ์ก็เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมเหล่านั้น โดยสิ่งเหล่านี้ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์และความเชื่อตั้งเดิมของคนไทยมีความมีความเชื่อเรื่องผี เรื่องเทวดา เจ้าป่าเข้าเขา ผีบ้าน ผีเรือน แต่เมื่อมองในด้านพระพุทธศาสนาแล้วจะเห็นได้ว่าพิธีกรรมดังกล่าวขัดกับแนวทางคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สอนให้มนุษย์พึ่งตนเอง โดยใช้ปัญญาของมนุษย์ที่สามารถแกฝนพัฒนาและนำมาพัฒนาตนเองให้เจริญ ช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นให้มีความสุขได้โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยเทวดาหรือสิ่งศักดิสิทธิ์ต่างๆ

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าหลักเทวตานุสสติสามารถนำมาแกไขปัญหาดังกล่าว ควรนำมาเผยแผ่สั่งสอนพุทธคาสนิกชนให้เข้าใจในเทวดา ซึ่งเป็นหน้าที่ของพุทธคาสนิกชนผู้ที่มีความรู้มีความเห็นจริงที่จะต้องช่วยกันแนะนำสั่งสอนให้ ประชาชนเกิดความรู้ ให้เกิดความเข้าใจ เนื่องจากคนส่วนใหญ่เข้าใจถึงคุณวิเศษของเทวดาว่าเป็นผู้มีฤทธิ์เดช แต่ไม่เห็นถึงคุณธรรมของเทวดา ความดีของเทวดา ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงเทวดาควรจะสอดแทรกเนื้อหาสาระธรรมเพื่อดึงจิตใจคนเข้าหันเข้าหาธรรม เพื่อจะสามารถฝึกฝนเจริญปัญญาให้มนุษย์สามารถช่วยเหลือคนเองและสามารถไปนำใชในชีวิตได้อย่างมีความสุข

2. ข้อเสนอสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาเรื่อง การศึกษาเรื่องเทวตานุสสติกรรมฐานที่มาในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ซึ่งเทวตานุสสติเป็น 1 ในอนุสสติ 10 อย่าง ผู้วิจัยได้กล่าวไว้เฉพาะเทวตานุสสติที่มาในคัมภีร์วิสุทธมรรคเท่านั้น ยังไม่ได้

เปรียบเทียบกับคัมภีร์หรือตำราด้านพระพุทธศาสนาอื่นๆ ที่สำคัญ ซึ่งเป็นประเด็นที่ควรศึกษาเพิ่มเติมควรศึกษาและวิเคราะห์ให้ละเอียดอีก คังนี้

1) ศึกษาเรื่องเทวตานุสสติกรรมฐานที่มาในคัมภีร์วิมุติมรรค โดยศึกษาในประเด็นของกรรมฐานที่กล่าวไว้ในคัมภีร์วิมุตติมรรค การเจริญเทวตานุสสติกรรมฐาน เพื่อให้เห็นถึงคำสอนที่พระเถระในพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและสามารถนำมาใชในชีวิตประจำวันได้

2) ศึกษาเปรียบเทียบอนุสสติกรรมฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรค โดยศึกษาในประเด็นความแตกต่างซองกรรมฐาน ความแตกต่างซองอนุสสติกรรมฐานว่ามีความแตกต่างหรือมีความเหมือนกันอย่างไร

3) ศึกษาเทวตานุสสติกรรมฐานกับความเชื่อเรื่องเทวดาในสังคมไทย โดยศึกษาประเด็นซองแนวทางการปฏิบัติเทวตานุสสติกรรมฐาน กับความเชื่อเรื่องเทวดาแล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อให้เกิดแนวคิดที่ความเหมาะสมในเกี่ยวกับการปฏิบัติให้สอดคล้องกับความเชื่อเรื่องเทวดาในสังคมไทยปัจจุบัน

บรรณานุกรม

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ ชุด**คำ**วัด.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2551.

พระธรรมธีรราชมหามุนี. **คำถาม-คำตอบ เรื่องวิปัสสนากัมมัฏฐาน.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุต.โต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

พระปลัดวิสุทธิ คุตฺตชโย**. คู่มือการเรียนการสอนปริจเฉทที่ 8 และ 9** (ชั้น**มัชฌิม**อาภิธรรม**มิ**กะโท). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพยวิสุทธิ, 2540.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **เรื่องเหนือสามัญวิสัยอิทธิปาฏิหาริย์เทวดา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, 2548.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ เตญาโณ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฎราชวิทยาลัย, 2541.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มาลี อาณากูล. “การศึกษาเปรียบเทียบกัมมัฏฐานในคัมภีร์พระอภิธรรมมัตถะสังคหะกับคัมภีร์วิสุทธิมรรคและวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐานของสำนักวิปัสสนาอ้อมน้อยกับวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2539.

วศิน อินทรสระ. **สาระสำคัญแห่งวิสุทธิมรรค.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2521.

สันติ เมืองแสง. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.

สุชีพ ปัญญานุภาพ. **พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสนาไทย-อังกฤษ.** พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2441.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. คำ**บรรยายพระไตรปิฎก.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2443.

Chrismas Humphreys. **A Popular Dictionary of Buddhism**. London: Curzon Press Ltd., 1975.

การศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชน รางวัลชนะเลิศเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง นักล่าผู้น่ารัก

The Study of Concepts and Morals That Appear in The Youth Literature of The Seven Book Award “Cute Hunter”

วิจิตรา บุญลาภ
พัทธนันท์ พาป้อ
ปพิชญา พรหมกันธา
มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

บทคัดย่อ

การศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง “นักล่าผู้น่ารัก” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาข้อคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง “นักล่าผู้น่ารัก” และ 2) เพื่อศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง “รักล่าผู้น่ารัก” รูปแบบวิธีวิจัยเป็นรูปแบบเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์เนื้อหา สรุป อภิปรายผล นำเสนอผลการวิจัยด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

ด้านข้อคิดหรือแนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “นักล่าผู้น่ารัก” ปรากฏ 5 แนวคิด ที่พบมากที่สุด คือ แนวคิดด้านคุณธรรม รองลงมาคือ แนวคิดด้านความกล้าหาญและเสียสละ แนวคิดด้านความกตัญญู แนวคิดด้านความมานะอดทน แนวคิด พบน้อยที่สุด คือแนวคิดด้านความสามัคคี

ด้านคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมปรากฏ 12 ประเภท ที่พบมากที่สุด คือ ความกตัญญู รองลงมาคือ ความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว ความมีเมตตา ความซื่อสัตย์ ความกล้าหาญ ความอดทนสู้งาน ความเป็นตัวเอง ความมีวินัย ความสามัคคี ความขยันหมั่นเพียร ความสันโดษ และคติธรรมที่ปรากฏน้อยที่สุด คือความอ่อนน้อมถ่อมตน

คำสำคัญ : ข้อคิด, คติธรรม, วรรณกรรมเยาวชน

Abstract

The study of concepts and morals that appear in the youth literature of the Seven Book Award The story "Cute Hunter" have the purpose were. 1) to study the concepts that appear in the Youth Literature Awards Seven Book Award for "Cute Hunter" and 2) to study the morale that appears in the Youth Book Award Seven Book Award for "Cute Hunter".

The research methodology was a qualitative research, study of related documents and research, analyze the content, summarize, discuss the results, present the research results with descriptive analysis. The results of the research showed that:

In the concepts appearing in the youth literature "Cute Hunters" appear found 5 type. The most common were 5 place of moral concepts, followed by Courageous and Selfless concepts. Gratitude Concept, the least concepts were patience, patience, and unity.

In terms of morals, and ethics, found 12 types. The most common were gratitude, Khun Ban Anon. Knowing nature, followed by selfless selflessness Compassion, joy, and happiness Honesty, self, family, society Courage, brave in the right things Patience. Work. Determined. Achieving success. Self-confidence and self-reliance, discipline, unity, reconciliation, peace-loving Perseverance does not hope, but will find a shortcut in life, work, solitude. Enough, not struggling to find and forget humanity. And the least apparent virtue Meaning humility, not being a restraint, like having and like to use power

Keywords : concepts, morals, youth literature

บทนำ

วรรณกรรมเยาวชนประเภทบันเทิงคดีสร้างสรรค์จากประสบการณ์ ความรู้และจินตนาการของผู้ประพันธ์ มีเนื้อหาหลากหลายตรงกับความสนใจของเยาวชน ผู้ซึ่งเปี่ยมด้วยพลังแห่งความอยากรู้อยากเห็น มีความสนใจโลกและสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เพราะโดยธรรมชาติระยะเวลาตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวัยรุ่นเป็นเวลาที่สมองมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วที่สุด และเป็นช่วงเวลาที่มนุษย์พร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ มากที่สุด[1] เนื้อหาในวรรณกรรมเยาวชนมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง ผ่านฉาก เหตุการณ์ และเรื่องราวของตัวละครที่ตื่นเต้นเร้าใจก่อให้เกิดความรื่นรมย์สนุกสนาน อันเป็นหัวใจของวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดี เพราะความสนุกสนานช่วยให้ผู้อ่านผ่อนคลาย และส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่าภาวะตึงเครียด ดังที่ทิลเลสตัน ดอนนา วอล์คเกอร์[2] กล่าวว่า นอกจากความบันเทิงที่ได้จากการอ่านแล้ว สิ่งที่เยาวชนได้รับจากการอ่านวรรณกรรมคือ ข้อคิด คติเตือนใจ ค่านิยม และแนวประพฤติปฏิบัติที่ดีงามเป็นที่ยอมรับของสังคม

วรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนทั้งประเภทสารคดีและบันเทิงคดี นับว่ามีลักษณะเฉพาะและข้อแตกต่างจากการสร้างสรรค์วรรณกรรมสำหรับผู้ใหญ่หลายประการเนื่องจากเด็กมีความต้องการ

---

[1] นภเนตร ธรรมบวร, **การพัฒนากระบวนการคิดในเด็กปฐมวัย.** (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 15.

[2] อ้างในนวลจันทร์ ชาญวิวัฒนา, **การศึกษาเนื้อหาและแนวคิดของวรรณกรรมเยาวชนประเภทบันเทิงคดี พ.ศ. 2547,** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550), หน้า 1-2.

และความสนใจตามพัฒนาการทางลักษณะวัยที่แตกต่างจากผู้ใหญ่ ดังนั้นผู้สร้างสรรค์วรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนจักต้องใช้ความประณีตและความใส่ใจเป็นอันมากในการเขียน ทั้งในด้านการวางโครงเรื่อง การเขียนเนื้อเรื่อง การวาดภาพประกอบ รวมไปถึงเทคนิคและกลวิธีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผลงานมีความสอดคล้องกันในด้านรูปแบบและเนื้อหา อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ที่แท้จริงกับเด็ก ด้วยความสำคัญของเทคนิคการสร้างสรรค์วรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนดังกล่าว[3] ซึ่งข้อคิดที่เหมาะสมกับเยาวชน และมีคำสอนแนวคิดในหนังสือบันเทิงคดีคือหนังสือที่ผู้แต่งสมมุติขึ้น ไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้นจริง ผู้เขียนอาจสมมุติตัวละคร ฉาก และเหตุการณ์ เพื่อสะท้อนภาพเกี่ยวกับชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้ความเข้าใจ และข้อคิดความคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ ขณะเดียวกันเด็กก็จะได้รับความรู้ประสบการณ์ของชีวิตได้คติธรรมที่พึงยึดถือหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตไปพร้อมกันด้วย[4]

ด้านคติธรรมคำสอนในวรรณกรรมจะมุ่งให้เยาวชนปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาหรือปฏิบัติตามคำแนะนำสั่งสอนตามเนื้อความที่ผู้ประพันธ์ได้แต่งไว้ ทั้งนี้เพื่อทำหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นชาวพุทธควรจะได้ปฏิบัติตามพระพุทธศาสนา และเพื่อความสุขความเจริญของบุคคลและสังคมส่วนรวม ในส่วนที่เป็นคติธรรมก็เพื่อให้ประชาชนได้ถือปฏิบัติตามข้อวัตรหรือสิ่งที่ควรประพฤติอันดีงามตามที่นิยมเชื่อถือกันในสมัยนั้น[5]

นักล่าผู้น่ารัก[6] เป็นผลงานชิ้นที่สองในหนังสือชุดบันทึกสี่เท้า ของ ‘ชนประเสริฐ คินทรักษ์’ ผู้เขียน ‘จากหัวใจผู้ไร้บ้าน’ ประเด็นสำคัญที่เป็นแก่นของเรื่องในการผจญภัยตอนใหม่นี้ ว่ากันด้วยเรื่องคุณค่าของชีวิต จากเจ้าชีเปีย หมาตัวที่ถูกทอดทิ้งให้อยู่ในโลกข้างนอก มาสู่เรื่องราวที่น่าสะเทือนใจไม่น้อยกว่ากันของเจ้าตัวน้อยที่ถูกทอดทิ้งให้เดียวดายในบ้านของตนเอง ขณะเดียวกัน ‘นักล่าผู้น่ารัก’ ยังให้รสชาติของการผจญภัย ซึ่งอาจเรียกได้ว่า การผจญภัยแบบโรดทริป ที่ทำให้การเรียนรู้ระหว่างกันของหมาสองตัวค่อย ๆ ก่อร่างขึ้น มันเป็นการพากันออกไปเรียนรู้จากโลกข้างนอก เพื่อที่จะกลับมาคลี่คลายคำถามภายในใจของตัวเอง โดยเฉพาะเจ้ามะเขือ ตัวเอก รวมไปถึงความโหยหาของลิลลี่ที่สะท้อนถึงชะตากรรมอันแสนเศร้าที่เกิดขึ้นกับหมาจำนวนมากที่เริ่มต้นจากความสุขในกระเช้าของขวัญ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เป็นจุดร่วมของการผจญภัยทั้งสองภาค ยังคงว่าด้วยความรักที่จำเป็นต้องเกิดจากพื้นฐานความเข้าใจของคนเป็นหลัก หาไม่เช่นนั้น การเป็นหมามีบ้านหรือถูกผลักไสให้เป็นหมาจรก็ไม่ได้แตกต่างกัน บางทีการจรจัดอยู่ในบ้านของตัวเองอาจยังเลวร้ายเสียยิ่งกว่า

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลชนะเลิศเซเว่นบุ๊คอวอร์ดเรื่อง นักล่าผู้น่ารัก เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ผู้วิจัยมีความสนใจเกี่ยวกับหนังสือที่ได้รับการคัดเลือกเพื่อเป็นวรรณกรรมที่ควรส่งเสริมให้เยาวชนควรอ่าน

---

[3] นิตยา วรรณกิตร์, **วรรณกรรมสำหรับเด็ก,** (นนทบุรี : อินทนิล, 2559), หน้า 4.

[4] นิตยา วรรณกิตร์, **วรรณกรรมสำหรับเด็ก,** (นนทบุรี : อินทนิล, 2559), หน้า 37.

[5] อุทัย ไชยานนท์, **วรรณกรรมกรุงรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 1-2-3,** (กรุงเทพมหานคร : น้ำฝน, 2545), หน้า 18.

[6] ชนประเสริฐ คินทรักษ์, **นักล่าผู้น่ารัก,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิมพ์บูรพา, 2553),

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลชนะเลิศเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง นักล่าผู้น่ารัก

สมมติฐานของการวิจัย

การสอดแทรกข้อคิดและคติธรรมในงานเขียนของชนประเสริฐ คินทรักษ์ เรื่อง “นักล่าผู้น่ารัก” มีกลวิธีการสอดแทรกข้อคิดและคติธรรมที่สะท้อนถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมเมืองในยุคปัจจุบัน โดยผู้เขียนได้ถ่ายทอดผ่านทางตัวละครเอกของเรื่องที่เป็นสุนัข และสื่อให้เห็นถึงวิธีการโดยสอดแทรกคุณค่าและความสำคัญด้านความสัมพันธ์ของตัวละครได้อย่างน่าสนใจ

กรอบแนวคิดการวิจัย

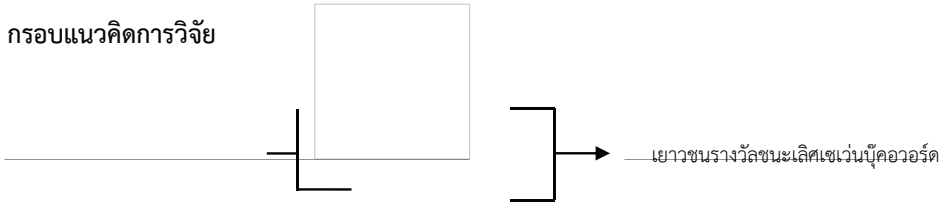

วิธีการดำเนินการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา วรรณกรรมสำหรับเยาวชน เรื่อง “นักล่าผู้น่ารัก” ของ ชนประเสริฐ คินทรักษ์ ที่ได้รับรางวัลชมเชยประเภทหนังสือบันเทิงคดีสำหรับเด็กและเยาวชน รวมทั้งสิ้น 24 ตอน ดังนี้

1. รู้จักนักล่า	2. ผู้มาเยือน	3. เงาในใจ
4. เสียงเรียกจากสายลม	5. โอกาส	6. มือใหม่หัดล่า
7. ความจริง	8. ถนนนี้กลับบ้าน (1)	9. สิ่งที่เรียกว่า...ความรัก (1)
10. การตัดสินใจ (1)	11. หน้าที่	12. นักแข่งจำเป็น
13. ถนนนี้กลับบ้าน (2)	14. เธอคือ... ของขวัญ (1)	15. แสงแห่งความหวัง
16. น้ำใจในเส้นทาง	17. การตัดสินใจ (2)	18. คือความผูกพัน
19. สิ่งที่เรียกว่า...ความรัก (2)	20. เธอคือ... ของขวัญ (2)	21. หัวใจนักล่า
22. บ้านแห่งความรัก	23. ของขวัญจากฟ้า	24. นี่คือ... ชีวิต

ขอบเขตด้านเกณฑ์ การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อคิดและคติธรรมในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลชนะเลิศเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง “นักล่าผู้น่ารัก” ของ ชนประเสริฐ คินทรักษ์ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ข้อคิดและคติธรรม ดังนี้

เกณฑ์ด้านข้อคิด ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการวิเคราะห์ด้านข้อคิด โดยพิจารณาจากแนวคิดของนวลจันทร์ ชาญวิวัฒนา[7] ที่กล่าวว่า แนวคิดในวรรณกรรมเยาวชนประเภทบันเทิงคดีมีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์พัฒนาทางปัญญาความคิดและจิตใจให้แก่เยาวชน แนวคิดเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดคุณค่าของวรรณกรรมเยาวชนแต่ละเรื่อง ว่ามีคุณค่ามากน้อยเพียงใด จากการศึกษาแนวคิดในวรรณกรรมเยาวชนประเภทบันเทิงคดี ที่พิมพ์ครั้งแรกในปีพ.ศ.2547”ปรากฏแนวคิดสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. แนวคิดด้านคุณธรรม” 2. ความกล้าหาญและเสียสละ
3. ความมานะอดทน 4. ความกตัญญู 5. ความสามัคคี

เกณฑ์ด้านคติธรรม พิจารณาจากแนวคิดของอมรา เล็กเริงสินธุ์[8] ที่กล่าวถึง คุณธรรม 12 ประการไว้ดังนี้

1. ความมีวินัย
2. ความกล้าหาญ กล้าในสิ่งที่ถูกต้อง
3. ความกตัญญู รู้คุณบรรพชน รู้คุณธรรมชาติ
4. ความมีเมตตา รู้จักยินดีและเป็นสุขกับการให้
5.ความอดทน สู้งานมีความมุ่งมั่น ใฝ่ความสำเร็จ
6. ความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว
7. ความสามัคคี ประนีประนอม รักสันติ
8. ความซื่อสัตย์ต่อตนอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม
9. ความขยันหมั่นเพียร ไม่หวังแต่จะหาทางลัดในชีวิตการงาน
10. ความเป็นตัวเอง มั่นใจในตนเองและรู้จักพึ่งพาตนเอง
11. ความสันโดษ รู้จักพอ ไม่ดิ้นรน แสวงหาจนลืมความเป็นมนุษย์
12. ความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เป็นคนวางก้าม ชอบมีและชอบใช้อำนาจ

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาประวัติและผลงานของวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “นักล่าผู้น่ารัก” ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยศึกษาวิเคราะห์ข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลชนะเลิศเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง “นักล่าผู้น่ารัก” นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัย

---

[7] นวลจันทร์ ชาญวิวัฒนา, **การศึกษาเนื้อหาและแนวคิดของวรรณกรรมเยาวชนประเภทบันเทิงคดี พ.ศ. 2547,** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550), หน้า 63.

[8] อมรา เล็กเริงสินธ์, **คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร,** พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : ศรีมาธรรม, 2542), หน้า 96.

จากการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนยอดเยี่ยมรางวัลชนะเลิศเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง “นักล่าผู้น่ารัก” ผู้วิจัยได้รวบรวมนำเสนอผลการศึกษาวิเคราะห์ในข้อมูลรูปพรรณนาดังนี้

ด้านข้อคิดหรือแนวคิด

1. แนวคิดด้านคุณธรรม

"เธอ... ดูสิ มันน่ารักมากเลย มีแค่สองลูก ตัวเองก็ไม่อิ่มยังอุตส่าห์เอาไปแบ่งเพื่อนลูกหนึ่ง" สองสาวชี้ชวนกันมองเราแล้วพี่ผู้หญิงคนเดิมก็หันไปบอกกับคนที่เดินอยู่ใกล้ๆ "น้องๆ เอาลูกชิ้นหมูใส่ถุงมาสี่ไม้ ไม่ต้องร้อนมาก อย่าราดน้ำจิ้มนะจ๊ะ เอาไม้ออกให้พี่ด้วย แล้วก็.. ข้าวมันไก่อีกห่อหนึ่งเอาพิเศษเลยนะ"

เพียงครู่เดียวเธอก็ก้าวลงจากระเบียงไม้ตรงมาหาเรา ในมือมีห่อข้าวกับลูกชิ้นถุงใหญ่ ย่อตัวลงตรงหน้าเธอถามยิ้มๆ ขณะแกะห่อข้าวออกวางลงบนพื้น

"หิวกันมาเหรอ" ข้าวนุ่มหอมกรุ่นมีเนื้อไก่ขาวๆ เรียงทับไว้ด้านบน ลูกชิ้นในถุงถูกเทลงมากองอยู่ข้างๆ เธอยิ้มให้เราแล้วบอก "กินกันให้เต็มที่เลย" เราทั้งคู่เงยหน้าขึ้นสบตาเธออย่างตื้นตัน ไม่รู้จะแสดงความขอบคุณอย่างไรให้สมกับน้ำใจที่ได้รับ จึงพร้อมใจกันยืนขึ้นกระดิกหางและส่งยิ้มให้เธอ หญิงสาวลุกยืนขึ้นดวงตาคู่นั้นฉายแววแห่งความสุข เธอยิ้มให้เราอีกครั้งแล้วเดินกลับไป

ผมเข้าใจแล้ว สิ่งที่พี่ผู้หญิงคนนี้ทำได้ยืนยันถึงถ้อยคำที่พี่ซีเปียเคยพยายามบอกผมว่าการเป็นผู้ให้นั้นมันเป็นความสุขยิ่งใหญ่กว่าการเป็นผู้รับเสียอีก ผมรู้แล้วว่าคนที่น้ำใจเมตตาให้กับชีวิตที่ไม่เคยรู้จักหรือเกี่ยวข้องกันมาก่อนเลยนั้นถึงแม้ในโลกนี้อาจจะมีอยู่น้อย แต่คนแบบนั้นก็ยังมีอยู่จริง ซึ่งวันนี้ฟ้ามีเมตตาให้เราได้พบแล้ว มองตามจนเธอกลับไปนั่งที่โต๊ะแล้วเราหันมายิ้มให้กันด้วยความดีใจ

(ตอนที่ 16 น้ำใจในเส้นทาง, หน้า 168-169)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนได้แสดงถึงความมีคุณธรรมในตัวของหญิงสาวผู้นี้ไว้ดีมาก ๆ เมื่อเราเห็นผู้อื่นกำลังลำบากเราก็ต้องยื่นมือเข้ามาช่วยเท่าที่จะทำได้ไม่เกินเหนือกว่ากำลัง ดังที่หญิงสาวคนนี้ทำก็คือเมื่อเห็นสุนัขทั้งสองหิวโซมาเธอจึงเลือกที่จะช่วยเหลือด้วยการให้อาหารกับเขาทั้งคู่ คุณธรรมที่ดีก็คือการเป็นผู้ให้ การได้ให้แม้จะมากหรือน้อยแต่ผลตอบรับกลับมามักมีคุณค่าต่อจิตใจผู้ให้เสมอ

2. แนวคิดด้านความกล้าหาญและเสียสละ

เรายอ่งไปทางประตูอย่างเงียบกริบ พอเห็นพื้นรถด้านในผมก็ยิ้มออกมาได้ ความสูงของพื้นรถใกล้เคียงกับหลังของผม ถึงแม้จะสูงกว่ารถตู้ของฟาร์มแต่ก็ไม่สูงเท่ารถที่พาพี่แซมไปเมื่อเช้า ลิลลี่น่าจะขึ้นไปได้ไม่ยาก แต่ยังไงก็ตามผมจะไม่ยอมให้มีความผิดพลาดซ้ำสองหมอบลงบนพื้นถนนตรงหน้าประตูแล้วกระซิบบอกลิลลี่ที่ย่องตามหลังมาติดๆ “ลิลลี่ ไต่ข้ามหลังฉันขึ้นไปเร็ว” ลิลลี่ทำหน้างงๆ “จะดีเหรอ เดี๋ยวเธอเจ็บ” “ไม่ต้องห่วง เร็วเข้า เวลามีน้อย” ผมเร่ง

ลิลลี่ยกขาหน้าก้าวขึ้นเหยียบหลังผมยันเอาไว้ก่อนโหนตัวดึงขาหลังขึ้นมาทีละข้าง ผมเกร็งตัวรับน้ำหนักให้นิ่งที่สุด ยืดขาขึ้นช้าๆ จนหลังเกือบเสมอพื้นรถ ให้ลิลลี่กระโดดข้ามบันไดแคบๆ ขึ้นไปบนรถได้เรียบร้อยแล้วผมก็กระโจนตามขึ้นไปติดๆ เรามุดลอดใต้เบาะนั่งที่มีอยู่สามแถวเข้าไปซ่อนตัวอยู่ใต้ที่นั่งแถวหลังสุดอย่างเงียบเชียบหมอบลงนอนชิดกันนิ่ง เราทั้งสองสบตาแล้วยิ้มให้กันด้วยความดีใจ

(ตอนที่ 10 การตัดสินใจ (1), หน้า 102-103)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนได้แสดงถึงความเสียสละในตัวของมะเขือเป็นอย่างมากที่ทั้งยอมเสียสละให้ลิลลี่ขึ้นไปก่อนและยังหมอบลงกับพื้นเพื่อให้ลิลลี่ได้เหยียบหลังของตนนั้นขึ้นรถไปด้วย ถือเป็นการเสียสละเป็นอย่างมาก

3. แนวคิดด้านความมานะอดทน

ผมยืนยันแล้วเดินกลับลงไปริมตลิ่งอีกครั้ง ไต่ตามก้อนหินลงไปจนถึงน้ำ ก้มหน้าแลบลิ้นตวัดน้ำเข้าปาก เพื่อล้างเศษใบหญ้าที่ระคายคอ ยายตัวยุ่งยังไม่ละความพยายาม "ว่ายน้ำกันไหมมะเขือ"

ผมชักโมโห ทำตาเขียวหันไปจ้องแล้วย้ำเสียงแข็ง "ไม่เล่นอะไรทั้งนั้น" ใบหน้าเปื้อนยิ้มสลดลงเล็กน้อย แต่ครู่เดียวก็กลับยิ้มประจบอีกครั้ง "มะเขือไม่ชอบเล่นอะไรเลยเหรอ... งั้นเป็นเพื่อนกันเฉยๆ ไม่ต้องเล่นก็ได้ ตกลงนะ"

"บอกว่าไม่" ผมหมดความอดทนตะโกนใส่หน้าเล็กๆ นั้น "ไม่เล่นด้วย แล้วก็ไม่เป็นเพื่อนด้วย อย่ามายุ่ง" คราวนี้หน้าขาวนั้นสลดลงเต็มที่ "ทำไมล่ะ มะเขือมีเพื่อนเยอะแล้วเหรอ"

"เรื่องของฉัน" ผมเดินหนีอีกหน เธอก็ยังเขยกสามขาตามมาติดๆ ผมหยุดกึกหันขวับ ร่างที่ตามหลังมาคงไม่ทันตั้งหลัก ด้วยขาที่ไม่สมประกอบจึงไม่เป็นใจให้ยั้งตัวได้เร็วนัก เราชนกันดังพลั่ก

(ตอนที่ 1 รู้จักนักล่า, หน้า 19-20)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนได้แสดงมานะอดทนในการที่อยากจะเป็นเพื่อนใครสักคน โดยในด้านของลิลลี่นั้นมีความพยายามอย่างมากในการเพื่อที่จะเข้าไปพูดคุยกับมะเขือถึงแม้มะเขือจะแสดงออกมาชัดเจนว่าไม่อยากรู้จัก แต่ลิลลี่ก็ยังอดทนที่จะเข้าไปพูดคุย

ถึงคราวผมแล้ว สูดลมหายใจลึกปล่อยแรงที่อมไว้ออกมาจนหมด ถีบขาหลังเต็มแรงให้ตัวลอยขึ้นพร้อมกับเหยียดขาหน้าออกไปรักษาจังหวะควบอย่างต่อเนื่อง เพียงอึดใจผมก็แซงขึ้นเป็นผู้นำทันทีพี่ชายทั้งสองชำเลืองมองด้วยหางตาท่าทางหวั่นใจ ไม่กี่อึดใจผมก็หักเลี้ยวเข้าถนนหลักมุ่งหน้าไปทางสระว่ายน้ำก่อนตัดขึ้นสนามหญ้าเลาะริมทะเลสาบตรงไปหาพี่ลาบาที่ยืนยิ้มรออยู่

ผมถึงเส้นชัยแล้วตอนที่พี่ไม้กับพี่ซีเปียเพิ่งหักเลี้ยวตรงหน้าสระว่ายน้ำ พี่ลาบาตะโกนประกาศผลการแข่งขันลั่นสนาม “มะเขือเป็นผู้ชนะ”

(ตอนที่ 7 ความจริง, หน้า 50-51)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนได้แสดงมานะอดทนของมะเขือเพื่อที่จะให้ชนะในการแข่งขันวิ่งแข่งนั้น

4. แนวคิดด้านความกตัญญู

ปีกว่าแล้วที่ผมมาอยู่นี่ ผมรู้ว่าทุกวันเป็นวันที่มีความสุข ผมมีเพื่อนเล่นเป็นพี่ๆ ทั้งสาม พี่ไม้พี่ชายใหญ่ที่เคร่งขรึมและคอยคุ้มครองพวกเรา พี่ซีเปียพี่ชายรองที่จริงใจและห่วงใยผมเสมอ กับพี่ลาบาพี่สาวที่ร่าเริงสดใส ป้าแก่ๆ อีกตัวในบ้านแม้จะไม่ค่อยสนใจอะไรกับผู้มาใหม่อย่างผมแต่ก็รู้ว่าแกไม่เคยรังเกียจส่วนแม่กับพ่อนั้นแทบไม่ต้องพูดถึง คนทั้งสองรักละดูแลพวกเราอย่างดีที่สุดเสมอมา แม้ว่าผมจะยังไม่รู้สึกซาบซึ้งและผูกพันมากเท่าพี่ ๆ ทั้งสาม แต่เมื่อได้ฟังเรื่องดีๆ ที่แม่กับพ่อช่วยเหลือพวกเขาซึ่งต้องเผชิญชีวิตลำบากยากเข็ญก่อนเข้ามาอยู่ที่นี่ มันก็ทำให้ผมเต็มใจเรียกคนทั้งสองเป็นแม่และพ่อตามพวกพี่ๆ ได้อย่างไม่ลังเล ผมรู้ว่าคนสองคนนี้ดีกับผมมากเหลือเกิน พี่ไม้บอกว่าผมโชคดีกว่าพวกพี่ๆ เยอะที่แม่ตัดสินใจขอรับมาเลี้ยงก่อนจะโดนทิ้ง ผมจึงไม่เคยต้องผ่านช่วงเวลาของการเป็นหมาไร้บ้าน ไม่เคยตกระกำลำบาก อดอยาก ว้าเหว่ และหวาดกลัวเหมือนพวกเขา

ทุกวันนี้ผมมีบ้านแสนสุข ดูเหมือนชีวิตไม่น่าจะต้องการอะไรมากไปกว่านี้ แต่ทำไมล่ะ... ผมเฝ้าถามตัวเองทำไมลึกๆ ในใจของผมกลับเหมือนมีเงาอะไรบางอย่างแอบซ่อนอยู่ เจ้าเงาดำนั้นมันคอยสะกิดเตือนให้ผมเฝ้าโหยหา

ใครอีกคน คนที่ผมจากเขามาแสนไกล ป่านนี้เขาคนนั้นคงเฝ้ารอผมอยู่ แต่ดูเหมือนจะไม่มีวันได้พบกันอีกแล้วบอกตัวเองให้เลิกหวัง สิ่งเดียวที่ทำได้คงเป็นแค่บอกฝากไปกับลมว่าผมยังรักและคิดถึงเขาเสมอ ก็แล้วผมจะทำอะไรได้มากกว่านั้นกันเล่า

(ตอนที่ 3 เงาในใจ, หน้า 24-25)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนได้แสดงความกตัญญูเคารพผู้ใหญ่ในตัวของมะเขือ ที่กตัญญูรู้คุณพ่อแม่ที่รับเลี้ยงดูเขามาเป็นอย่างดี และยังเฝ้าคำนึงถึงเจ้านายเก่าที่เขาพลัดพรากจากมา คนที่เคยเลี้ยงดูเขามา มะเขือกตัญญูรู้คุณต่อทั้งเจ้านายใหม่นั่นคือพ่อและแม่และยังอยากที่จะตอบแทนบุญคุณต่อเจ้านายเก่าด้วย

5. แนวคิดด้านความสามัคคี

"ผู้บุกรุก" ผมกระเด้งขึ้นจากน้ำมองตามสายตาของพี่สาว ตัวเงินตัวทองขนาดเกือบเท่ายายลิลลี่กำลังโผล่หัวออกมาจากพงหญ้าด้านหลัง ผมเดาว่ามันตั้งใจวิ่งตัดสนามเพื่อมุดกำแพงออกไปยังท้องร่องด้านนอก

"ไป พวกเรา" พี่ไม้ตะโกนสั่งการแล้วออกไล่กวด มีพี่ซีเปียกับพี่ลาบาตามหลังไปติดๆ ผมรีบสะบัดน้ำออกจากขนโดยด่วน "จะทำอะไรกันน่ะ มะเขือ" ลิลลี่กระย่องกระแย่งมาทางผมพร้อมคำถาม

"ยุ่งน่า" "บอกหน่อยเถอะ" "ล่าเหยื่อ" ผมตอบสั้นๆ แล้วออกวิ่งตามหลังไป

"ขอฉันหัดล่าเหยื่อบ้างนะ" เสียงตะโกนตามหลังมา ผมขยับปากจะปฏิเสธแต่ในใจหวนนึกถึงคำพูดของพี่ซีเปียเมื่อคืนวานจึงตัดใจเสีย ร้องบอกพี่ๆ

"ต้อนมันอ้อมมาทางนี้เลยพี่ ผมตักเอง"

พี่ทั้งสามตัวเข้าโอบล้อมเพื่อต้อนเหยื่อ พี่ซีเปียกับพี่ลาบาประกบข้าง ส่วนพี่ชายใหญ่ไล่มาจากด้านหลัง เจ้าเงินทองยักษ์ไม่มีทางเลือก มันวิ่งตรงผ่านสนามหญ้ามาทางผมที่ขยับซ้ายขวาดักอยู่หน้ารอยต่อของผืนกำแพง พยายามเดาใจว่ามันจะชิดฝั่งไหน แต่กลายเป็นว่าพอกำลังจะเข้ามาอยู่ในระยะโจมตี มันกลับเปลี่ยนใจหักเลี้ยวเป็นมุมตั้งฉากมุ่งหน้าสู่ทะเลสาบ

(ตอนที่ 6 มือใหม่หัดล่า, หน้า 52-53)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนได้แสดงความสามัคคีของตัวละครออกมา โดยการร่วมมือร่วมใจกันที่จะต่อสู้กับศัตรูที่บุกรุกเข้ามา โดยทั้งหมดก็ร่วมมือกันรับฟังคำสั่งของพี่และต่างทำตามหน้าที่ของตนกันอย่างขยันขันแข็ง

ด้านคติธรรม

1. ความมีวินัย

บ้านของเจ้านายที่สุพรรณแวดล้อมไปด้วยพี่ป้าน้าอาที่เป็นหมาเหมือนอย่างผมอีกหลายลิบชีวิต ที่นั่นไม่สนุกสบายเหมือนที่นี้หรอกเพราะเจ้านายเป็นคนมีระเบียบ ชีวิตความเป็นอยู่ของหมาที่นั่นถูกกำหนดไว้อย่างเป็นแบบแผน การกิน การนอน ออกกำลังกาย ใครต้องทำอย่างไรมากน้อยแค่ไหนนายทำตารางไว้ชัดเจน พวกเราต่างมีกรงแยกกันอยู่เดี่ยวๆ ไม่มีอิสระเหมือนอยู่กับแม่ที่นี่ แต่ตอนนั้นคงเป็นเพราะผมยังเด็กจึงไม่ต้องถูกจัดระเบียบเคร่งครัดเหมือนพวกผู้ใหญ่ อาหารที่นั่นก็ไม่อร่อยเท่าที่แม่ทำให้หรอก แต่ไม่รู้สินะ...ไม่อาจทำใจให้ลืมมันได้สักที

(ตอนที่ 5 โอกาส, หน้า 42)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนได้แสดงถึงความมีวินัยของที่บ้านเจ้านายเก่าของมะเขือ เพราะเขาเป็นคนมีระเบียบ กำหนดตารางชีวิตให้กับสุนัขของเขาทุกตัวไว้อย่างมีแบบแผน

2. ความกล้าหาญ กล้าในสิ่งที่ถูกต้อง

ผมนึกอย่างโล่งอก หมุนตัวกระโจนตามหลังแม่ แต่แล้วเธอกลับถอยหลังกรูดมาจนเกือบชนผม ชะโงกอ้อมขาแม่ไปดูแล้วผมก็อ้าปากค้าง ตรงกลางทางเดินเบื้องหน้าเรา งูเห่าตัวดำมะเมื่อมขนาดไล่เลี่ยกับตัวที่เราขังไว้ในห้องขดนิ่งขวางทางอยู่ด้วยอาการไม่ต่างจากคู่ของมัน แม่ถอยจนสุดทางเอาหลังพิงแท็งก์น้ำ ลิลลี่ไออีกแล้วเธอขย้อนเอาเลือดสีแดงๆ ออกมาหยดเปื้อนเสื้อแม่เป็นทางยาว แววตาของแม่ร้อนรนอย่างหนัก

ผมโมโหจนแทบคลั่ง "ตกลงว่าต้องมีเรื่องให้ได้ใช่ไหม" ขบกรามกรอดไม่รอช้า กระโจนออกไปข้างหน้าจ้องตามันอย่างท้าทาย ลืมความกลัวไปหมดสิ้น "<u>เป็นไงเป็นกัน</u>" ผมนึก "มะเขือ ระวังนะลูก" แม่กระซิบเสียงสั่น

ผมย่อตัวหมอบเข้าไปใกล้แล้วตะโกนท้า "เข้ามา!" เจ้างูใหญ่โผนตัวขึ้นก่อนพุ่งสุดแรงเข้ามาหา ไม่แน่ใจว่าแม่กรีดร้องอีกหรือเปล่า หูผมอื้อเสียแล้ว <u>เร็วเพียงกะพริบตาผมกระโดดถอยหลังพร้อมกับบิดตัวอ้อมไปทางปลายหางของมัน ในจังหวะที่ทิ้งตัวลงพื้นก็อ้าปากคว้าปลายหางดำเมี่ยมงับไว้แน่น ย่อขาต่ำส่งแรงไปที่ลำคอ</u>

"ฮึบ!" เหยียดตัวเพื่อยกมันขึ้น หนักจนเกือบจะไม่ไหวแต่ไม่มีสิทธิ์เปลี่ยนใจแล้ว <u>ผมสะบัดคอไปสุดแรงเหวี่ยงมันฟาดลงกับพื้น ไม่ประมาท</u> ผมกระโดดถอยออกห่างรอดูผลงาน ดูเหมือนท่าไม้ตายของผมจะทำอะไรไม่ได้สักนิด มันหมุนตัวกลับเกือบจะทันทีแล้วเลื้อยปราดเข้ามาอย่างโกรธจัด ตาวาวราวกับมีไฟลุกอยู่ข้างใน ผมเหลือบดูรอบตัวเร็วๆ ถอยหลังช้าๆ รอจังหวะมันพุ่งตัวฉกมาอีกครั้ง ทุกอย่างยังเป็นเหมือนเดิม สองรอบแล้ว แรงฟาดของผมดูจะไม่มีผลอะไรกับงูใหญ่อย่างมัน แต่ตัวผมเองต่างหากกลับกลายเป็นฝ่ายหอบแรงขึ้นเรื่อยๆ

มันตรงเข้ามาอย่างเป็นต่อ เหลือบมองแม่ที่ยืนอกสั่นขวัญแขวนอยู่ไม่ไกล <u>บอกตัวเองว่าจะยอมแพ้ไม่ได้สูดหายใจลึกแล้วยืนนิ่งจับตาดูมันเลื้อยเข้ามา ผมไม่มีแรงเหลือมากพอที่จะกระโดดล่อเป้าอีกแล้ว</u> จ้องทุกอาการของมันไว้ตาไม่กะพริบ เหมือนหนังฉายซ้ำ...มันพุ่งมาแล้ว ผมกระโดดไปด้านหลังเช่นเคยแต่คราวนี้เปลี่ยนแผน

ไม่คว้าปลายหางแต่ตัดสินใจงับส่วนที่สูงขึ้นมา รู้ว่าไม่มีเวลามากถ้ามันทรงตัวได้แล้วพุ่งย้อนกลับมาระยะฉกของมันจะตรงเป้าที่หน้าผมอย่างไม่ต้องสงสัย <u>ผมบดเขี้ยวกดไว้จนขากรรไกรล็อกแน่นอย่างหวังผล รวบรวมกำลังทั้งหมดที่มีแล้วดีดตัวเหินลอยขึ้นทั้งสี่ขา สะบัดคอสุดแรง</u>

(ตอนที่ 21 หัวใจนักล่า, หน้า 236-237)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนแสดงถึงความกล้าหาญของมะเขือโดยเขากล้าที่จะต่อสู้กับสัตว์ที่ดุร้ายนั่นก็คืองูเห่า เพื่อที่จะไม่ให้งูเห่ามาทำร้ายแม่และลิลลี่ เขาเข้าต่อสู้โดยไม่มีความเกรงกลัวใด ๆ เพื่อปกป้องคนที่เขารัก

3. ความกตัญญู รู้คุณบรรพชน รู้คุณธรรมชาติ

ปีกว่าแล้วที่ผมมาอยู่นี่ ผมรู้ว่าทุกวันเป็นวันที่มีความสุข ผมมีเพื่อนเล่นเป็นพี่ๆ ทั้งสาม พี่ไม้พี่ชายใหญ่ที่เคร่งขรึมและคอยคุ้มครองพวกเรา พี่ซีเปียพี่ชายรองที่จริงใจและห่วงใยผมเสมอ กับพี่ลาบาพี่สาวที่ร่าเริงสดใส ป้าแก่ๆ อีกตัวในบ้านแม้จะไม่ค่อยสนใจอะไรกับผู้มาใหม่อย่างผมแต่ก็รู้ว่าแกไม่เคยรังเกียจ<u>ส่วนแม่กับพ่อนั้นแทบไม่ต้องพูดถึง คนทั้งสองรักละดูแลพวกเราอย่างดีที่สุดเสมอมา</u> แม้ว่าผมจะยังไม่รู้สึกซาบซึ้งและผูกพันมากเท่าพี่ๆ ทั้งสาม แต่เมื่อได้ฟังเรื่องดีๆ ที่แม่กับพ่อช่วยเหลือพวกเขาซึ่งต้องเผชิญชีวิตลำบากยากเข็ญก่อนเข้ามาอยู่ที่นี่ <u>มันก็ทำให้ผมเต็มใจเรียกคนทั้งสองเป็นแม่และพ่อตามพวกพี่ๆ ได้อย่างไม่ลังเล ผมรู้ว่าคนสองคนนี้ดีกับผมมากเหลือเกิน</u> พี่ไม้บอกว่าผมโชคดีกว่าพวกพี่ๆ เยอะที่แม่ตัดสินใจขอรับมาเลี้ยงก่อนจะโดนทิ้ง ผมจึงไม่เคยต้องผ่านช่วงเวลาของการเป็นหมาไร้บ้าน ไม่เคยตกระกำลำบาก อดอยาก ว้าเหว่ และหวาดกลัวเหมือนพวกเขา

ทุกวันนี้ผมมีบ้านแสนสุข ดูเหมือนชีวิตไม่น่าจะต้องการอะไรมากไปกว่านี้ แต่ทำไมล่ะ... ผมเฝ้าถามตัวเองทำไมลึกๆ ในใจของผมกลับเหมือนมีเงาอะไรบางอย่างแอบซ่อนอยู่ เจ้าเงาดำนั้นมันคอยสะกิดเตือนให้ผมเฝ้าโหยหา

ใครอีกคน คนที่ผมจากเขามาแสนไกล ป่านนี้เขาคนนั้นคงเฝ้ารอผมอยู่ แต่ดูเหมือนจะไม่มีวันได้พบกันอีกแล้วบอกตัวเองให้เลิกหวัง สิ่งเดียวที่ทำได้คงเป็นแค่บอกฝากไปกับลมว่าผมยังรักและคิดถึงเขาเสมอ ก็แล้วผมจะทำอะไรได้มากกว่านั้นกันเล่า

(ตอนที่ 3 เงาในใจ, หน้า 24-25)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนได้แสดงความกตัญญูเคารพผู้ใหญ่ในตัวของมะเขือ ที่กตัญญูรู้คุณพ่อแม่ที่รับเลี้ยงดูเขามาเป็นอย่างดี และยังเฝ้าคำนึงถึงเจ้านายเก่าที่เขาพลัดพรากจากมา คนที่เคยเลี้ยงดูเขามา มะเขือกตัญญูรู้คุณต่อทั้งเจ้านายใหม่นั่นคือพ่อและแม่และยังอยากที่จะตอบแทนบุญคุณต่อเจ้านายเก่าด้วย ถึงแม้เขาจะห่างมาอยู่ไกลแค่ไหนแต่เขาก็ยังนึกถึงเจ้านายเก่าทุกวัน

4. ความมีเมตตา รู้จักยินดีและเป็นสุขกับการให้

ผมทะลึ่งพรวดขึ้นยืนในน้ำ "นี่ นี่ เธอ ยายเป๋ เธอเข้ามาทำไม"ผมโกรธจนเกือบพูดไม่ออก กระโดดข้ามขอบบ่อตรงไปยังตัวต้นเหตุ "ออกไปเดี๋ยวนี้นะ!" ผมตวาด พี่ซีเปียก้าวมาขวางหน "เฮ้ย มะเขือ ใจเย็นๆ น่า ฉันชวนลิลลี่เขามาเอง"

"ชวนมาทำไมพี่" "มากินข้าว ฉันผ่านมาทางหน้าบ้านลิลลี่เห็นชามข้าวเขามีแต่ข้าวแห้งกรังกับมดคันไฟเต็มไปหมด ฉันก็เลยชวนเขามากินกับเรา" "ผมไม่ยอม" ผมโวยลั่น "แต่แม่ยอมนี่นา แม่เขาชวนลิลลี่กินข้าวที่นี่แล้ว พี่ไม้ก็ไม่ว่าอะไร นายอย่าโวยวายไปหน่อยเลยน่า นั่นไง แม่เอาข้าวออกมาแล้วกินข้าวกันเถอะ... ลิลลี่ขึ้นมาสิ กินข้าว"

ผมหันรีหันขวาง ไม่มีใครเข้าข้างผมบ้างเลย สะบัดหน้าหันหลังกลับวิ่งไปทางบ่อน้ำกระโดดข้ามไปอีกฝั่งแล้วมุดเข้าไปนอนใต้เก้าอี้ได้ยินเสียงแม่แจกจ่ายอาหาร "มากินข้าวกันลูก พี่ไม้ พี่เปีย พี่ลาบา อ้าว... น้อง น้องเขือไปไหนล่ะลูก มานี่มา ไม่หิวหรอ.. สาวน้อย นี่ของหนูนะ เลิกเล่นน้ำแล้วมากินข้าวซะ"

ลิลลี่ก้าวขึ้นจากน้ำสั่นหางที่เป็นฟูกลมเล็กถี่ยิบ แม่เอื้อมมือไปลูบหัวเธอเบาๆ ผมหันไปมองถลึงตาใส่พร้อมกับคำรามเบาๆ ในคอลิลลี่หลุบตาผมก้มหน้าก้มตากินข้าวขณะที่แม่ถือชามข้าวกับถ้วยนมของผมเดินมาวางให้ตรงหน้า แม่พูดกับผมเบาๆ

"มะเขืออย่าโกรธสิลูก แบ่งกันกินนะ น้องเขาหิวมา สงสารเขาเถอะ" ผมลุกหนีวิ่งไปที่สนามกระโจนขึ้นไปนอนหมอบบนโต๊ะไม้ บอกตัวเองว่าวันนี้ผมจะไม่กินข้าวหรอก แม่ยิ้มน้อยๆ ถือชามตามมาวางให้อีก

(ตอนที่ 4 เสียงเรียกจากสายลม, หน้า 35-36)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนได้แสดงความมีคุณธรรมของคนในครอบครัวมะเขือที่มีคุณงามความดี มีเมตตาสงสารกับลิลลี่ที่เจ้าของของเขาไม่อยู่และไม่มีคนให้อาหารซีเปียจึงชวนมาที่บ้านและแม่ของเขาก็เอ็นดูในตัวของลิลลี่และสงสารจึงให้ข้าวให้น้ำแก่ลิลลี่ รู้จักเมตตาสงสารผู้ที่ด้อยกว่าเราแต่สิ่งที่มีเท่าเทียมกันทั้งหมดนั่นก็คือความเป็นมนุษย์

5.ความอดทน สู้งานมีความมุ่งมั่น ใฝ่ความสำเร็จ

ถึงคราวผมแล้ว สูดลมหายใจลึกปล่อยแรงที่ออมไว้ออกมาจนหมด ถีบขาหลังเต็มแรงให้ตัวลอยขึ้นพร้อมกับเหยียดขาหน้าออกไปรักษาจังหวะควบอย่างต่อเนื่อง เพียงอึดใจผมก็แซงขึ้นเป็นผู้นำทันทีพี่ชายทั้งสองชำเลืองมองด้วยหางตาท่าทางหวั่นใจ ไม่กี่อึดใจผมก็หักเลี้ยวเข้าถนนหลักมุ่งหน้าไปทางสระว่ายน้ำก่อนตัดขึ้นสนามหญ้าเลาะริมทะเลสาบตรงไปหาพี่ลาบาที่ยืนยิ้มรออยู่

ผมถึงเส้นชัยแล้วตอนที่พี่ไม้กับพี่ซีเปียเพิ่งหักเลี้ยวตรงหน้าสระว่ายน้ำ พี่ลาบาตะโกนประกาศผลการแข่งขันลั่นสนาม “มะเขือเป็นผู้ชนะ”

(ตอนที่ 6 มือใหม่หัดล่า, หน้า 50-51)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนได้แสดงมานะอดทนของมะเขือเพื่อที่จะให้ชนะในการแข่งขันวิ่งแข่งนั้น เขาอดทนเป็นอย่างมากและความอดทนของเขานั้นก็ส่งผลดีให้เขาด้วย คือการชนะในการแข่งขันในครั้งนี้

6. ความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว

"เจ้าเสือน้อย แม่หนู มากินมื้อเช้าเสียก่อน เดี๋ยวต้องไปกันแล้ว" ผมก้าวเข้าไปในกระท่อม อาหารเม็ดแห้งๆ ถูกเติมเอาไว้เต็มถาด "มาสิ เจ้าหนูรีบกินเสีย" "แต่ลุงครับ" ผมทำท่าจะแย้งแต่ลุงขัดขึ้น

"ไม่ต้องคิดมาก เจ้าหนู อาหารนี่มันมีประโยชน์กับพวกเธอมากกว่าลุง อย่าให้ลุงต้องเป็นห่วงมากกว่านี้เลย กินเสียเถอะ อย่างน้อยถ้ามีอะไรผิดพลาดก็ยังมีแรงสู้กันต่อไปได้"

ผมกับลิลลี่ซาบซึ้งในความห่วงใยของลุงจนน้ำตาคลอ เรากินอาหารนั้นเงียบๆ เหมือนเคย และราวกับจะคิดตรงกันเราต่างไม่ยอมกินมันจนหมด อย่างน้อยถ้าลุงรู้สึกหิวขึ้นมา ลุงจะได้พอมีอาหารรองท้องบ้างก่อนจะถึงมื้อถัดไป

(ตอนที่ 10 การตัดสินใจ (1), หน้า 92-93)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนได้แสดงความเสียสละของลุงไซม่อนเป็นอย่างมากที่ยอมเสียสละอาหารของตนให้กับมะเขือและ ลิลลี่ โดยไม่เห็นแก่ตัวเพราะการเป็นผู้ให้นั้นยิ่งใหญ่เสมอ

7. ความสามัคคี ประนีประนอม รักสันติ

"ไม่มีรถเลย แต่มันกว้างเหลือเกิน เราต้องวิ่งเร็วที่สุดนะเธอพร้อมไหม" ลิลลี่พยักหน้าแทนคำตอบ เราก้าวออกไปยืนชิดขอบถนนเอาตัวเบียดกันไว้ "ฉันสัญญาจะไม่ทิ้งเธอ ลิลลี่ เราจะวิ่งไปพร้อมกัน" ยิ้มให้กันอีกครั้ง มองซ้ายขวาจนมั่นใจ ผมร้องบอก "ไปเลย วิ่ง"

(ตอนที่ 15 แสงแห่งความหวัง, หน้า 163-164)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนได้แสดงความสามัคคีผ่านตัวละครของลิลลี่และมะเขือที่ต่างต้องสามัคคีกันในเวลานี้ จะไม่ทอดทิ้งกันจะก้าวเดินไปพร้อม ๆ กัน โดยมะเขือให้คำมั่นกับลิลลี่ไว้ว่าจะไม่ทิ้งเธอซึ่งถ้าเทียบในชีวิตจริงทั้งสองคือเพื่อนที่ดีมาก ๆ หากพบเจอเพื่อนแบบนี้แล้วจงรักษามิตรภาพแบบนี้ไปนาน ๆ เพราะถ้าหากวันไหนที่เราเจอภัยร้าย หากเรายังสามัคคีกันภัยนั้นจะไม่สามารถเข้ามาทำอะไรเราได้เลย

8. ความซื่อสัตย์ต่อตนอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม

พี่ๆ ไม่มีใครยอมเข้าใจผมในเรื่องนี้ พี่ไม้บอกว่าในโลกนี้ไม่มีใครรักเรามากกว่าแม่อีกแล้ว ซึ่งมันอาจจะจริงแต่ก็นั่นแหละ อย่างที่พี่ซีเปียเคยเล่าเรื่องแม่นิลาของเขา เธอยังเฝ้ารอและตามหาเจ้านายที่ทอดทิ้งไปอย่างไม่ย่อท้อจนกระทั่งถึงวันสุดท้ายในชีวิตของเธอไม่ใช่หรือ แล้วนี่ผมไม่ได้ถูกทิ้ง ผมถูกลักพาตัวต่างหาก จะให้ตัดใจลืมคนที่เคยอุ้มชูเลี้ยงดูได้ง่ายๆ อย่างไรกัน ผมอยากเจอเจ้านายอีกสักหน ขอเพียงให้เขาได้รู้ว่าผมยังอยู่ปลอดภัยและสบายดีจะได้คลายความทุกข์เศร้า แค่นี้.. เงาดำที่คอยรบกวนจิตใจผมอยู่ก็คงจะถูกลบออกไปได้ ผมอยากรักแม่กับพ่อให้เต็มหัวใจ ไม่ต้องมีอะไรมาติดค้าง แต่สิ่งที่หวังมันคงยากยิ่งกว่าไล่งับตัวหมัดตามพื้นเสียอีก

(ตอนที่ 5 โอกาส, หน้า 42-43)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนได้แสดงถึงความซื่อสัตย์ของสุนัขทุกตัวที่มีความซื่อสัตย์ต่อเจ้าของเก่าที่เคยเลี้ยงดูอุ้มชูเขาเป็นอย่างมากถึงแม้พวกเขาจะต้องพลัดพรากจากกัน ส่วนนี้ในความเป็นจริงมนุษย์เราอาจจะลืมพวกเขาไปแต่พวกเขายังจดจำเราได้เสมอ

9. ความขยันหมั่นเพียร ไม่หวังแต่จะหาทางลัดในชีวิตการงาน

เช้านี้ ผมซ้อมท่าตลบหลังหักคอโดยใช้ผ้าขนหนูที่แม่ปูให้นอนเป็นอุปกรณ์ ผมสมมติให้มันเป็นเหยื่อผู้ถูกล่า คาบปลายผ้าไว้มุมหนึ่งสะบัดฟาดลงพื้นสลับซ้ายขวาสี่รอบก่อนเหวี่ยงให้มันลอยไปไกลแล้วกระโจนตามไปคาบตอนมันกำลังร่วงลงพื้น สะบัดฟาดซ้ายขวาอีกครั้งแล้วครั้งเล่า จนพี่ไม้ต้องร้องเตือน "มะเขือ เก็บแรงไว้วิ่งแข่งบ้างเถอะ"

"วันนี้จะเล่นวิ่งแข่งเหรอพี่ ใครไปบ้าง" "ซีเปียกับฉัน วันนี้ลาบาไม่แข่ง เขาจะเป็นกรรมการ"

ผมพยักหน้ารับรู้ คายผ้าขนหนูลงพื้นแล้วเดินไปกินน้ำก่อนสอบถามรายการแข่ง "จะแข่งซอยไหนล่ะพี่ จะเอาเส้นชัยแค่ทะเลสาบหรือจะเอาถึงประตูสระว่ายน้ำ"

พี่ไม้หยุดคิดนิดหนึ่ง "ไปทางปากซอยดีกว่าแล้ววนผ่านสระว่ายน้ำจบที่ทะเลสาบ ใครถึงกระท่อมของพวกเป็ดก่อนเป็นผู้ชนะ ตกลง

(ตอนที่ 6 มือใหม่หัดล่า, หน้า 49)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนได้แสดงถึงความขยันมั่นเพียรในการฝึกซ้อมล่าเหยื่อเพราะเขาคือนักล่า เขาจึงหมั่นที่จะฝึกฝนมันอยู่ตลอดเวลา

10. ความเป็นตัวเอง มั่นใจในตนเองและรู้จักพึ่งพาตนเอง

"ลุงครับ ผมสัญญา ผมจะทวงตำแหน่งคืนมาให้ได้" "อย่าประมาทนะแซม เจ้าฮันเตอร์มันคงต้องป้องกันแชมป์สุดฝีมือเหมือนกัน"

"อย่าห่วงเลยครับลุง ผมซ้อมตลอด มั่นใจว่าจะต้องชนะ ถ้วยแชมป์นี้จะต้องกลับมาเป็นของฟาร์มเรา ผมรู้ว่าการแข่งพรุ่งนี้สำคัญมาก คนที่จะมาสัมภาษณ์เจ้านายตอนเช้าเสร็จจากที่นี่เขาจะตามไปถ่ายรายการแข่งขันออกทีวีด้วย ผมจะทวงศักดิ์ศรีของลุงคืนมาให้ได้ผมจะต้องทำให้สำเร็จครับลุง"

"มั่นใจก็ดี แต่อย่าลืมนะต้องไม่ประมาท นอนให้มากๆ ไม่ต้องกังวล พรุ่งนี้จะได้สดชื่น แล้วตอนเช้าออกมาวิ่งยืดเส้นยืดสายเสียหน่อย ตอนกระโดดข้ามร้อยอย่าลืมยืดขาหลังให้มากจะได้ไม่พลาดแล้วฐานสุดท้ายตอนไต่สะพานแผ่นไม้น่ะ..."

(ตอนที่ 9 สิ่งที่เรียกว่า...ความรัก (1), หน้า 86-87)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนได้แสดงความเป็นตัวของตัวเองและมั่นใจในตนเอง ในการที่จะไปแข่งขันในครั้งนี้ด้วยความที่แซมนั้นฝึกซ้อมมาเป็นอย่างดี เขาจึงมั่นใจในตัวเองว่าเขาจะสามารถนำชัยชนะนั้นกลับคืนมาสู่ฟาร์มของเขาให้ได้

11. ความสันโดษ รู้จักพอ ไม่ดิ้นรนแสวงหาจนลืมความเป็นมนุษย์

ผมตาเขียว ทำไมพี่ซีเปียจะต้องมาคอยทำตัวเป็นพี่ใหญ่ใจดีอย่างนี้ด้วยก็ไม่รู้ "ไม่เป็นไรจ้ะพี่ซีเปีย มะเขือเขาไม่อยากให้ หนูไม่เล่นดีกว่า" .....

"กลับบ้านเธอไปได้แล้ว" "มะเขือ นายนี่มันใจแคบชะมัดเลย" พีซีเปียบ่นแต่ผมไม่สนใจหรอก ร้องตะโกนลั่นบ้าน "ไปลิ" ลิลลี่ขยับตัวช้าๆ "งั้นหนูกลับก่อนนะจ้ะพี่ซีเปีย มะเขือเขาโกรธแล้ว"

(ตอนที่ 4 เสียงเรียกจากสายลม, หน้า 38)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนได้แสดงความรู้จักที่จะพอในตัวของลิลลี่ เจ้าของเขาไม่อนุญาตก็ไม่อยากที่จะแสวงหาที่จะเล่นของของผู้อื่น

12. ความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เป็นคนวางก้าม ชอบมีและชอบใช้อำนาจ

"สาวน้อย เธออยู่บ้านหลังใหม่ใกล้ๆ บ่อบำบัดน้ำเสียใช่ไหม"

"ใช่ค่ะ พี่รู้จักบ้านหนูด้วยเหรอ" เสียงตอบนั้นร่าเริงเต็มที คงดีใจที่มีใครพูดด้วยบ้าง

"รู้จักสิ บ้านของฉันกับมะเขือก็อยู่ซอยเดียวกับเธอนั่นแหละ ฉันชื่อซีเปีย เฮ้ย มะเขือ... บ้านหลังนั้นไง ตรงที่นายเคยมาอยู่กับคนงานก่อสร้างน่ะ จำได้หรือเปล่า" ผมไม่ตอบได้แต่หันไปทำตาเขียวใส่พี่ซีเปียแล้วบ่นพึมพำอยู่กับน้ำ "จะไปบอกเขาทำไมนะ" "พี่ซีเปีย หนูชื่อลิลลี่" เสียงใสๆ นั้นรายงานตัวก่อนหันมาทางผม

"ดีจังเลยนะมะเขือ บ้านเราอยู่ใกล้กันด้วย"

(ตอนที่ 3 เงาในใจ, หน้า 26)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนได้แสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนในตัวของลิลลี่ คือรู้จักที่จะทำความรู้จักและแนะนำตนเองให้ผู้ใหญ่ได้รู้ และมีการอ่อนน้อมถ่อมตนโดยการที่เรียกผู้ที่มีอายุมากกว่าตนนั่นก็คือซีเปียว่าพี่

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง “นักล่าผู้น่ารัก” พบว่า

ด้านข้อคิด พบ 1. แนวคิดด้านคุณธรรม พบ 21 แห่ง
2. แนวคิดด้านความกล้าหาญและเสียสละ พบ 12 แห่ง
3. แนวคิดด้านความมานะอดทน พบ 4 แห่ง
4. แนวคิดด้านความกตัญญู พบ 11 แห่ง
5. แนวคิดด้านความสามัคคี พบ 2 แห่ง

ด้านคติธรรม พบ 1. ความมีวินัย พบ 3 แห่ง
2. ความกล้าหาญ กล้าในสิ่งที่ถูกต้อง พบ 4 แห่ง
3. ความกตัญญู รู้คุณบรรพชน รู้คุณธรรมชาติ พบ 11 แห่ง
4. ความมีเมตตา รู้จักยินดีและเป็นสุขกับการให้ พบ 8 แห่ง
5.ความอดทน สู้งานมีความมุ่งมั่น ใฝ่ความสำเร็จ พบ 4 แห่ง
6. ความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว พบ 9 แห่ง
7. ความสามัคคี ประนีประนอม รักสันติ พบ 2 แห่ง
8. ความซื่อสัตย์ต่อตนอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม พบ 6 แห่ง
9. ความขยันหมั่นเพียร ไม่หวังแต่จะหาทางลัดในชีวิตการงาน พบ 2 แห่ง
10. ความเป็นตัวเอง มั่นใจในตนเองและรู้จักพึ่งพาตนเอง พบ 4 แห่ง
11. ความสันโดษ รู้จักพอ ไม่ดิ้นรน แสวงหาจนลืมความเป็นมนุษย์ พบ 2 แห่ง
12. ความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เป็นคนวางก้าม ชอบมีและชอบใช้อำนาจ พบ 1 แห่ง

อภิปรายผล

จากการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง “นักล่าผู้น่ารัก” อภิปรายผลได้ว่าเนื้อหาที่เกี่ยวกับข้อคิดหรือแนวคิดเรื่องคุณธรรม ปรากฏใน

วรรณกรรมเยาวชนค่อนข้างมากคุณธรรมคือคุณความดีอันเป็นคุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ ที่ช่วยให้คนในสังคมอยู่ร่วมกัน อย่างสงบสุข เพราะผู้มีคุณธรรมจะเป็นผู้ที่ไม่เห็นแก่ตัวมีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น ผู้เขียนวรรณกรรม เยาวชนมักสอดแทรกแนวคิดด้านคุณธรรมไว้ในผลงาน โดยมุ่งหวังให้คุณธรรมช่วยกล่อมเกลาจิตใจ เยาวชนให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องและเป็นคนดีของสังคม โดยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ผู้เขียนต้องการถ่ายทอดวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง นักล่าผู้น่ารัก เกี่ยวกับเรื่องราวสะท้อนชีวิตของสัตว์เลี้ยงทุกตัวที่มีคุณธรรมภายในจิตใจเช่นเดียวกันกับคน ซึ่งในเรื่องนี้สะท้อนคุณธรรมในหลาย ๆ ด้าน เช่นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเมื่ออีกฝ่ายกำลังพบกับอุปสรรคปัญหาของชีวิต จะมีเพื่อนและพ่อแม่ที่พร้อมจะคอยช่วยเหลือและมอบความรัก ยอมเสียสละทุกสิ่งอย่างแทนได้ทุกเรื่องซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาอารยา ทองเพชร[9] คือ แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม ได้แก่ ความกตัญญูกตเวที การประหยัดและอดออม ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน อดกลั้น ความเมตตากรุณาและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความไม่ประมาทและมีสติ ความละอายต่อการทำความชั่วและเกรงกลัวต่อบาปความซื่อสัตย์สุจริตโครงเรื่องที่แสดงถึงความรัก ความอบอุ่นในครอบครัว พร้อมทั้งสอดคล้องกับผลการวิจัยของกนกวรรณ เงาชัยภูมิ และคณะ[10] ที่ศึกษาแนวคิดและกลวิธีการนำเสนอในงานวรรณกรรมเยาวชน เรื่อง ครุฑน้อย ในแนวคิดด้านคุณธรรมจริยธรรมที่สำคัญในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมในสังคมปัจจุบัน

รวมไปถึงแนวคิดรองลงมา คือ แนวคิดด้านความกล้าหาญเสียสละเป็นการแสดงออกถึงความกล้าที่จะเผชิญกับปัญหา และอุปสรรคโดยไม่แสดงความหวาดกลัว และพร้อมที่จะเสียสละเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากอันตราย ซึ่งในเรื่องนั้นมะเขือจะเป็นคนที่คอยปกป้องดูแลทุกคนในเรื่องและยังเผชิญหน้าต่อสู้กับสัตว์ที่ดุร้ายบ่อยครั้งเพื่อปกป้องคนที่เขารัก โดยไม่ห่วงชีวิตของตนก่อนเลย เช่นการต่อสู้กับงูเห่า ซึ่งในตอนนี้เขาได้สู้กับงูเห่าเพื่อปกป้องแม่ของเขาและลิลลี่เพื่อนที่รักของเขา และยังมีความกล้าหาญและเสียสละของแม่ที่เข้าไปช่วยมะเขือและลิลลี่ที่ติดอยู่กลางทุ่งในขณะที่ไฟกำลังลุกไหม้ ด้วยความรักของแม่ทำเพื่อลูกได้ทุกอย่างแม้จะอันตรายเพียงใดเขาก็พร้อมที่จะแลกกับความปลอดภัยของมะเขือ ลูกชายตัวเล็กของเขาคำว่ารักของพ่อและแม่นั้นยิ่งใหญ่เสมอยอมทำเพื่อลูกได้ทุกอย่างแลกได้ทุกอย่างแม้กระทั่งชีวิตของตน

แนวคิดที่พบน้อยที่สุดคือ ในด้านของความสามัคคี เช่นตัวละครของมะเขือที่คิดว่าตนเป็นนักล่าจะกระทำการสิ่งใดมักลงมือทำด้วยตนเองเสมอ โดยบางครั้งก็ไม่ได้ปรึกษาพี่ ๆ ของเขาก่อนการจะทำงานสักชิ้นถ้าอยากให้สำเร็จและชิ้นงานนั้นออกมาได้ดีเยี่ยม สิ่งแรกที่ควรคำนึงถึงก็คือคำว่าทีมเวิร์ค หากลงมือทำด้วยตนคนเดียวขาดแนวคิดข้อเสนอแนะจากผู้อื่น บางทีชิ้นงานนั้นอาจจะออกมาไม่สมบูรณ์ดังสุภาษิตที่บอกว่า รวมกันเราอยู่แยกหมู่เราตาย

---

[9] อารยา ทองเพชร, **การวิเคราะห์แนวคิดและกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเยาวชนของนงไฉน ปริญญารวัช**, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550.

[10] กนกวรรณ เงาชัยภูมิ และคณะ, การศึกษาแนวคิดและกลวิธีการนำเสนอในงานวรรณกรรมสำหรับเยาวชน เรื่อง ครุฑน้อย, **วารสารปัญญา,** มมร. วิทยาเขตล้านนา, 2561, 25(2), หน้า 18-27.

ด้านคติธรรม อภิปรายผลได้ว่าเนื้อหาเกี่ยวกับคติธรรม เรื่องความกตัญญู รู้คุณบรรพชน เช่น มะเขือที่จงรักภักดีต่อเจ้านายเก่าเป็นอย่างมาก แต่เมื่อได้กลับไปพบกับเขากลับได้รู้ว่าความจริงนั้นเจ้านายไม่เคยรักใครเลย แต่เขาก็ยังรักเคารพและศรัทธาคนที่เลี้ยงดูเขามาตั้งแต่ยังเล็ก และกับพ่อและแม่ที่เลี้ยงดูเขาเป็นอย่างดี รักและคอยเอาใจใส่เขาอยู่ตลอดเวลา ความรักของสัตว์เลี้ยงคือรักที่บริสุทธิ์เมื่อเขาได้รักใครและได้จำไว้แล้วว่าคนท่านนี้เคยทำอะไรให้เขาไว้เคยเลี้ยงมายังไงเขาก็จะจดจำละซื่อสัตย์กับเจ้านายของเขาตลอดไป คุณธรรมในด้านนี้สะท้อนให้เห็นว่าไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์ในโลกใบนี้แล้ว การกตัญญูรู้ต่อพ่อแม่รู้คุณบรรพชนนั้นเป็นสิ่งที่ดี ไม่ว่าจะอาชีพไหน หรือเป็นอะไรในโลกนี้ เพื่อให้เยาวชนเกิดความตระหนักและนำคุณงามความดีนี้นำไปปฏิบัติตนในทางที่ดีต่อไปได้รวมไปถึงแนวคิดด้านความเสียสละ และไม่เห็นแก่ตัว เช่นตัวละคร ลิลลี่ที่มีคนให้อาหารมาแต่ก็ไม่ยอมที่จะกินคนเดียวกลับนำมาแบ่งให้กับมะเขือเพื่อนที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมา ไม่ว่าอาหารจะน้อยแค่ไหนแต่เขาก็ยังรู้จักที่จะเสียสละและแบ่งปันซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระวันนี ขนฺติพโล[11] ที่ศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมบูชาปู่เซียงน้อย ของชาวตำบลบ้านเป้า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ความกตัญญูกตเวทีคติธรรมข้อนี้สังเกตได้จากการกระทำและการแสดงออกของชาวตำบลบ้านเป้า การรู้จักบุญคุณต่อบรรพชนเป็นสิ่งที่ดีเพื่อเป็นแบบอย่างให้กับเยาวชนรุ่นหลังได้ตระหนักในเรื่องนี้และนำไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวันหรือการใช้ชีวิตในสังคม

นอกจากนี้ยังมีคติธรรม ในเรื่องของการมีเมตตาและรู้จักการยินดี มีสุขกับการได้ให้ การเป็นผู้ให้ย่อมมีความสุขกว่าการเป็นผู้รับเสมอ เช่นตัวละครของปุ้ยที่ทำการตักเตือนลูกน้องของตนที่มีความคิดจะเอาหมาไปคืนเจ้าของและเอาเงินรางวัล ปุ้ยจึงปรามไว้ว่าถ้าเราจะมีความสุขบนความทุกข์ของคนอื่น มีความสุขในขณะที่ผู้ทุกข์กินไม่ได้นอนไม่หลับเราจะยังอยากมีอยากได้อยู่ทำไม บางทีการทำดีโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ นั่นคือเรื่องที่ดีมาก ๆ ในสังคมปัจจุบัน สังคมในปัจจุบันนับว่าหาได้น้อยมากกับการทำความดีโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน การเป็นผู้ให้มักมีความสุขมากว่าการเป็นผู้รับเสมอคติธรรมที่พบน้อยที่สุด คือ ความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เป็นคนวางก้าม ชอบมีและชอบใช้อำนาจ เช่น ตัวละครลิลลี่ที่พูดอ่อนน้อมกับซีเปียผู้ซึ่งมีอายุมากกว่าเขา การรู้จักอ่อนน้อมถ่มตนต่อผู้ใหญ่ถือได้ว่าเป็นมารยาทที่ดีมากในปัจจุบัน

จากการอภิปรายผลด้านข้อคิดหรือแนวคิดและคติธรรมทั้งหมดนี้สอดคล้องกับหลักการและความเป็นมาของปัญหาและวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง “นักล่าผู้น่ารัก” เพราะวรรณกรรมเยาวชนมีเนื้อหาที่สอดแทรกความรู้ การใช้ชีวิต ด้วยหลักข้อคิดและคติธรรม จากคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และข้อคิดที่เกิดจากเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ข้อคิดละคติธรรมที่ปรากฏเยาวชนสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันของตนเองได้เรียนรู้และมีหลักในการประพฤติปฏิบัติตน ให้ใช้ชีวิตอยู่รวมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข

---

[11] พระวันนี ขนฺติพโล, **การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อยของชาวตำบลบ้านเป้า อำเภอเกษตรสมบูรณ์จังหวัดชัยภูมิ**, ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.

ข้อเสนอแนะ

ควรศึกษากลวิธีการสร้างตัวละครในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง นักล่าผู้น่ารัก และควรศึกษาแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละครในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลอื่น ๆ

บรรณานุกรม

กนกวรรณ เงาชัยภูมิ และคณะ, การศึกษาแนวคิดและกลวิธีการนำเสนอในงานวรรณกรรมสำหรับเยาวชน เรื่อง ครุฑน้อย, **วารสารปัญญา,** มมร. วิทยาเขตล้านนา, 2561, 25(2), หน้า 18-27.

ชนประเสริฐ คินทรักษ์, **นักล่าผู้น่ารัก,** กรุงเทพมหานคร : บูรพา, 2553.

นภเนตร ธรรมบวร, **การพัฒนากระบวนการคิดในเด็กปฐมวัย.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

นวลจันทร์ ชาญวิวัฒนา, **การศึกษาเนื้อหาและแนวคิดของวรรณกรรมเยาวชนประเภทบันเทิงคดี พ.ศ. 2547,** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550.

นิตยา วรรณกิตร์, **วรรณกรรมสำหรับเด็ก,** นนทบุรี : อินทนิล, 2559**.**

พระวันนี ขนฺติพโล, **การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อยของชาวตำบลบ้านเป้า อำเภอเกษตรสมบูรณ์จังหวัดชัยภูมิ**, ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.

อมรา เล็กเริงสินธ์, **คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร : ศรีมาธรรม, 2542.

อารยา ทองเพชร, **การวิเคราะห์แนวคิดและกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเยาวชนของนงไฉน ปริญญารวัช**, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550.

อุทัย ไชยานนท์, **วรรณกรรมกรุงรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 1-2-3,** กรุงเทพมหานคร : น้ำฝน, 2545**.**

การศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์”

A Study the Concepts and Morals That Appear in The Youth Literature Of Nai In Award "Ordinary Boy in The Land of Magic"

ปวีณา ทบแป
พัทธนันท์ พาป้อ
ปพิชญา พรหมกันธา
มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

บทคัดย่อ

การศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาข้อคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์” และ 2) เพื่อศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับข้อคิดหรือแนวคิด และคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์” วิเคราะห์สรุป และอภิปรายผลการวิจัยแบบพรรณนาความ ผลการวิจัยพบว่า

ด้านข้อคิดหรือแนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์” ทั้งหมด 15 ตอน ปรากฏ 4 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดแสดงทัศนะ แนวคิดแสดงพฤติกรรม แนวคิดแสดงภาพและเหตุการณ์และแนวคิดแสดงอารมณ์ ที่พบมากที่สุด คือ แนวคิดแสดงทัศนะ รองลงมา คือ แนวคิดแสดงอารมณ์ แนวคิดแสดงภาพและเหตุการณ์ และแนวคิดแสดงพฤติกรรม

ด้านคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ปรากฏด้านคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมครบทั้ง 12 ประการที่พบมากที่สุด คือ ความมีเมตตา รองลงมา คือ ความกล้าหาญกล้า ความสามัคคี ความอดทน ความเสียสละ ความมีวินัย ความเป็นตัวของตัวเอง ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ และความสันโดษ พบน้อยที่สุด คือ ความขยันหมั่นเพียร

“เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์” เป็นวรรณกรรมเยาวชนมีเนื้อหาที่สำคัญ คือ การนำเสนอเกี่ยวกับการตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติ เราต้องช่วยดูแลรักษาให้คงอยู่อย่างยั่งยืน นอก จากนี้ยังสอดแทรกข้อคิด คติธรรม หลักในการประพฤติปฏิบัติตน การใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข เยาวชนสามารถนำข้อคิด และคติธรรมที่อยู่ในเนื้อหาไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

คำสำคัญ : ข้อคิด, คติธรรม, วรรณกรรมเยาวชน, รางวัลนายอินทร์อะวอร์ด

Abstract

Research on this subject in the objective 1) to study the concepts in the Nai In Award Youth Literature, "Ordinary Boys in the Land of Magic" and 2) to study the moral principles that appeared in the Nai In Award Youth Literature, "Ordinary Boys in the Land of Magic". The researcher studied the research papers concerning the concepts and principles of morality and ethics in youth literature Nai In Award for "Ordinary Boys in the Land of Magic", Analyze, summarize, and discuss the findings of the descriptive research findings.

The results of the research showed that :

Regarding the concepts Nai In Award Youth Literature, "Ordinary Boys in the Land of Magic", a total of 15 chapters, appears in 4 concepts: 1) Conceptual concepts, 2) behavioral concepts, 3) visual concepts and events and 4) the expression of emotions.

In terms of morals, and ethics as appeared in the youth literature, Nai In Awards "Ordinary Boys in the Land of Magic" consists of 15 episodes, consisting of 12 aspects. The most common thing is compassion, followed by courage, courage, unity, patience, selflessness, discipline, individuality, gratitude, honesty. And the least solitude is perseverance.

"Ordinary boys in the land of magic" Is a youth literature with important content Is a presentation about the awareness of the importance of nature. We have to help maintain and maintain a lasting existence. In addition, it also includes insights into the main moral principles and practices living together, happily in society with other people Youth can bring ideas and the moral in the content to be adapted to be useful in daily life.

Keywords : concepts, morals, youth literature, nai in award

บทนำ

วรรณกรรม[1] หมายถึงงานสร้างสรรค์ที่ใช้ภาษาเป็นสื่อกลาง ไม่ว่าจะมีเนื้อหาแบบใด มีขอบเขตถึงงานเขียนทุกชนิดบทกวีนิพนธ์ ร้อยกรอง และข้อเขียนที่ใช้ภาษาร้อยแก้ว เช่น วรรณคดี สารคดี นวนิยาย เรื่องสั้น บทความ บทละคร บทภาพยนตร์ บทโทรทัศน์ ตลอดจนคอลัมน์ต่าง ๆ ในหนังสือพิมพ์ รวมถึงวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ เช่น นิยายพื้นบ้าน บทเพลงต่าง ๆ ฯลฯ ปัจจุบันได้แบ่งประเภทของวรรณกรรมเพื่อให้มีความเหมาะสมกับวัยของผู้อ่าน เนื่องจากเยาวชนเป็นกลุ่มที่อายุยังน้อยแตกต่างกับกลุ่มผู้ใหญ่ ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ ความรู้ ประสบการณ์ และด้านความสามารถ จึงต้องให้ความสำคัญ

[1] ชไมพร พรเพ็ญพิพัฒน์, คมความคิดในวรรณกรรมร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, 2549), หน้า 3.

กับการวางโครงเรื่องหรือเนื้อหาให้เหมาะสมกับแต่ละวัย เช่น วรรณกรรมเยาวชน อาจจะมีการแบ่งตามช่วงอายุ คำว่า เยาวชน ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554[2] หมายถึง บุคคลอายุเกิน 15 ปีบริบูรณ์แต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์ ส่วนคำว่า ผู้ใหญ่ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554[3] หมายถึง คนที่มีอายุมาก ครบ 18 ปีบริบูรณ์ ทำให้สังคมต้องสนใจเยาวชน พยายามตอบสนองความต้องการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาทั้งด้านจิตใจ และสติปัญญาให้แก่เยาวชน โดยเฉพาะการส่งเสริมการแต่งวรรณกรรมสำหรับเยาวชน เมื่อรวมคำว่า “วรรณกรรม” กับคำว่า “เยาวชน” เข้าด้วยกัน วรรณกรรมเยาวชน[4] คือ หนังสือที่เขียนให้เด็กและเยาวชนอ่าน เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน อาจมีคติสอนใจในด้านจริยธรรม สร้างสรรค์อารมณ์ และความรู้สึก เพื่อใช้ในการจำแนกความถูกผิดทางศีลธรรมที่จะนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในภายหน้าสอดคล้องกับพรรณทิตา ปานเอี่ยม[5] และสุภาสิณี คุ้มไพรี[6] ที่กล่าวไว้ว่า วรรณกรรมเยาวชนเป็นหนังสือที่จัดทำขึ้นเพื่อให้เยาวชนได้ใช้ในการอ่าน การฟัง และการเรียนรู้ด้วยเนื้อหาสาระที่มุ่งให้ความรู้ความคิด ส่งเสริมจินตนาการ ทั้งด้านเนื้อเรื่อง แนวคิด ตัวละครหรือฉาก ที่ผู้เขียนได้นำเสนอออกมาให้มีความเหมาะสมสำหรับเยาวชน ตลอดจนเสริมสร้างทักษะในด้านต่าง ๆ ให้แก่เยาวชน เพื่อพัฒนาทางด้านความคิด จิตใจ อารมณ์ และสติปัญญาของเยาวชนให้เติบโตอย่างสมบูรณ์

งานประพันธ์ที่สร้างสรรค์ขึ้นสำหรับเด็กและเยาวชนมีลักษณะร่วมกับวรรณคดีทั่วไป คือ เป็นศิลปกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางสุนทรียะ[7] ในด้านการแต่งหรือการเขียนวรรณกรรมสำหรับเยาวชน แนวคิดหรือแก่นเรื่อง คือ หัวใจสำคัญของเรื่องหรือปรัชญาสำคัญของเรื่อง พิจารณาเพื่อให้รู้ และเข้าใจเป็นแนวทางเบื้องต้นว่าเรื่องนั้นมีแก่นสาระอย่างไร หรือเน้นการนำเสนอปรัชญาความคิดใดเป็นประการสำคัญ เพื่อที่ผู้อ่านจะได้อาศัยหรือเชื่อมโยงพิจารณาองค์ประกอบส่วนอื่น ๆ ของเรื่องได้สะดวก และสอดคล้องกันยิ่งขึ้น[8]

---

[2] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554,** พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร :ราชบัณฑิตยสถาน, 2556), หน้า 961.

[3] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554,** พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2556), หน้า 786.

[4] มานพ ถนอมศรี. (2546). **การเขียนหนังสือ สารคดี บันเทิงคดี สำหรับเด็กและเยาวชน.** (กรุงเทพมหานคร: สิปประภา, 2546), หน้า 65.

[5] พรรณทิตา ปานเอี่ยม, **การวิเคราะห์วรรณกรรมเยาวชนรางวัลแว่นแก้ว ปี พ.ศ. 2552 ประเภทนวนิยาย,** (นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554), หน้า 12.

[6] สุภาสิณี คุ้มไพรี, **การสืบทอดวรรณคดีและนิทานในวรรณกรรมเยาวชนไทยช่วงปี พ.ศ. 2545-2554,** (สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557), หน้า 11.

[7] สมพร จารุนัฏ, **คู่มือการเขียนเรื่องบันเทิงคดีและสารคดีสำหรับเด็ก,** พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2541), หน้า 6.

[8] ศิวกานท์ ปทุมสูติ, **คู่มือการอ่านคิดวิเคราะห์,** (กรุงเทพมหานคร : นวสาส์นการพิมพ์, 2553), หน้า 159.

ดังนั้น วรรณกรรมเยาวชนที่แต่งขึ้นมาเป็นงานเขียนที่สร้างขึ้นเพื่อให้กลุ่มเยาวชนอ่านโดยเฉพาะ จึงมีลักษณะที่แตกต่างจากวรรณกรรมสำหรับผู้ใหญ่ และบุคคลทั่วไปที่ไม่ใช่กลุ่มเยาวชนผู้เขียนจะต้องคำนึงถึงว่าจะเขียนเรื่องอะไร ในรูปแบบใด และจะต้องเหมาะสมกับวัยของกลุ่มเยาวชนโดยไม่เพียงแต่ช่วยให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์เพียงอย่างเดียวแต่ยังเป็นการปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน ช่วยพัฒนาทักษะทางภาษาสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินในการอ่านเกิดความคิดสร้างสรรค์ช่วยให้ได้รับข้อคิดและคติธรรมดี ๆ จากเรื่องที่อ่าน และสามารถนำมาปรับใช้ในทางปฏิบัติได้ เมื่อการสร้างสรรค์งานสำหรับเยาวชนไม่ใช่สิ่งที่กระทำกันได้โดยง่าย นักเขียนที่ประสบความสำเร็จในงานประเภทนี้ต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการใช้ภาษา และต้องมีวิธีการเล่าเรื่อง เพื่อสื่อสารให้กลุ่มที่เป็นเยาวชนเข้าใจและเกิดจินตนาการในเชิงสร้างสรรค์ได้ ด้วยความคาดหวังว่าเยาวชนจะได้รับทั้งข้อคิดและคติธรรมที่แฝงในวรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ จึงได้มีการจัดประกวดหนังสือประเภทนี้ขึ้น โครงการประกวดงานเขียนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ดจึงเป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ที่มุ่งหวังให้เป็นเวทีแสดงความสามารถของนักเขียน อีกทั้งเป็นแรงสนับสนุนให้เกิดงานเขียนใหม่ ๆ ที่มีคุณภาพในสังคมไทย ซึ่งรางวัลนายอินทร์อะวอร์ดเริ่มขึ้นเมื่อปี 2542 โดยแบ่งงานเขียนออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ สารคดี วรรณกรรมเยาวชน หนังสือภาพสำหรับเด็ก นวนิยาย เรื่องสั้น กวีนิพนธ์ สำหรับรางวัลนายอินทร์อะวอร์ดครั้งที่ 11 ประจำปี 2553 รางวัลยอดเยี่ยมนายอินทร์อะวอร์ด ได้แก่ เรื่อง“เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์” ผลงานการเขียนของสาคร พูลสุข ฝ่ายการตลาดและประชาสัมพันธ์ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน [9]

เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์[10] เป็นวรรณกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องราวของเด็กชายที่ชื่อ “ธรรมดา” ซึ่งขึ้นไปอ่านหนังสือนิทานบนภูเขา เมื่อกลับลงมาเขาก็พบว่าหมู่บ้าน และโลกของตนเองเปลี่ยนไปเพราะมีคนมาขายคาถาทำให้ชาวบ้านเสกอะไรก็ได้ตามใจต้องการแต่ธรรมดากลับเป็นคนเดียวที่ไม่รู้คาถา จึงต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างฉับพลัน และต้องออกเดินทางตามหากลุ่มเด็กผู้ที่มีหัวใจบริสุทธ์ เพื่อทำให้โลกกลับมาเป็นปกติดังเดิม

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์” ของสาคร พูลสุข ซึ่งวรรณกรรมเยาวชนเรื่องนี้เป็นเสมือนเครื่องมือในการอบรบสั่งสอน และส่งเสริมให้เยาวชนมีความรู้ที่กว้างขวาง เป็นเสมือนภาพจำลองที่เยาวชนสามารถเรียนรู้วิธีแก้ปัญหาชีวิต เรียนรู้ความจริงในสังคมรอบ ๆ ตัว อีกทั้งจะได้แนวทางในการนำข้อคิดและคติธรรมที่ดีไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ต่อไป

---

[9] ชลดา สุทธิวรกานต์, **ศึกษาความขัดแย้งของตัวละครในเรื่องสั้น รางวัลนายอินทร์อะวอร์ด พ.ศ. 2550,** (การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2552), หน้า 3.

[10] สาคร พูลสุข, เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2553),

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์”

สมมติฐานของการวิจัย

ข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ดเรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์” ของสาคร พูลสุข มีข้อคิดและคติธรรมที่เกี่ยวกับความพยายาม ความเข้มแข็ง ความอดทนต่อสู้กับปัญหา ความมีน้ำใจ ความขยัน การเป็นคนดี เป็นต้น

กรอบแนวคิดการวิจัย

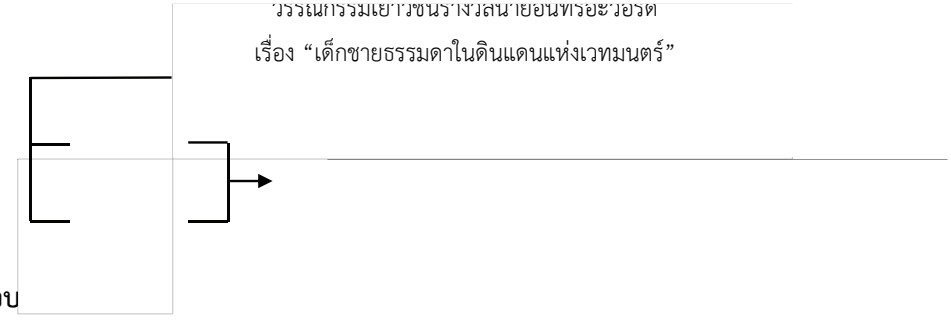

ขอบ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ วรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ปี พ.ศ. 2542-2562 ทั้งหมด

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ วรรณกรรมเยาวชน เรื่อง เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์ ของสาคร พูลสุข ที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ประจำปี พ.ศ. 2553 จำนวน 15 ตอน ดังนี้

1. เด็กชายธรรมดา
2. ความเปลี่ยนแปลง
3. คนแปลกหน้าของหมู่บ้าน
4. ลูกชายภูเขา
5. มนุษย์หุ่น
6. กำเนิดหัวใจทองคำ
7. เธอ...ผู้เกิดแต่แสง
8. พบนกกลางคืน
9. สี่สหาย
10. อดีตของนกกลางคืน
11. ก่อนจะเป็นหุ่นกระป๋อง
12. คืนแห่งความหวัง
13. เด็กธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์
14. สู่มาตุภูมิ
15. นิทานของธรรมดา

ขอบเขตด้านเนื้อหา เนื้อหาที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ คือ ข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ประจำปี พ.ศ. 2553 เรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์”

ขอบเขตด้านเกณฑ์ การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง ข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชน รางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ประจำปี พ.ศ. 2553 เรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์” ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการวิเคราะห์ข้อคิดและคติธรรมดังนี้

1. เกณฑ์ด้านข้อคิดหรือแนวคิด ผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์การวิเคราะห์ข้อคิดหรือแนวคิดของสุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร์[11] ซึ่งแบ่งแนวคิดออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. แนวคิดแสดงทัศนะ 2. แนวคิดแสดงพฤติกรรม
3. แนวคิดแสดงภาพและเหตุการณ์ 4. แนวคิดแสดงอารมณ์

2. เกณฑ์ด้านคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์การวิเคราะห์คติธรรมหรือคุณธรรมของอมรา เล็กเริงสินธุ์[12] ซึ่งมีคุณธรรม 12 ประการ ดังนี้

1. ความมีวินัย
2. ความกล้าหาญ กล้าในสิ่งที่ถูกต้อง
3. ความกตัญญู รู้คุณบรรพชน รู้คุณธรรมชาติ
4. ความมีเมตตา รู้จักยินดี และเป็นสุขกับการให้
5. ความอดทน สู้งาน มีความมุ่งมั่น ใฝ่ความสำเร็จ
6. ความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว
7. ความสามัคคี ประนีประนอม รักสันติ
8. ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม
9. ความขยันหมั่นเพียร ไม่หวังแต่จะหาทางลัดในชีวิตการงาน
10. ความเป็นตัวของตัวเอง มั่นใจในตนเอง และรู้จักพึ่งพาตนเอง
11. ความสันโดษ รู้จักพอ ไม่ดิ้นรนแสวงหาจนลืมความเป็นมนุษย์
12. ความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เป็นคนวางก้าม ชอบมีและชอบใช้อำนาจ

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาประวัติและผลงานวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ประจำปี พ.ศ. 2553 เรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์” ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

---

[11] สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร, **ทางสายใหม่แห่งวรรณกรรม ทัศนะวิจารณ์ต่อนวนิยายยุค,** กรุงเทพมหานคร : ชมนาด, 2548), หน้า 11.

[12] อมรา เล็กเริงสินธุ์, **คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร,** กรุงเทพฯ: เสมาธรรม, 2542), หน้า 96.

1. ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์ข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์”

2. นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

3. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ประจำปี 2553 เรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์” ตัวอย่างผลการวิเคราะห์ดังนี้

ข้อคิด/แนวคิด	ตัวอย่าง
แนวคิดแสดงทัศนะ	*“ต่อไปบ้านเราจะกินอาหารเช้าแบบนี้ แกต้องเรียนรู้วิธีกินอาหารแบบพวกฝรั่ง แกคงจะรู้ว่าแม่ไม่ได้นอนทั้งคืน เพราะต้องนั่งเสกอาหารให้แก มันไม่ง่ายนักหรอก กว่าจะได้อาหารพวกนี้มา”...* *น้องชายของธรรมดาคว้าขนมปัง ไส้กรอก และหมูแฮม ขึ้นมากัดกิน แม่บ่นว่าไม่ถูกต้องและบอกว่า วันนี้แม่จะเสกคู่มือการกินอาหารแบบฝรั่งขึ้นมา เพื่อให้ทุกคนในบ้านนี้เป็นผู้มีมารยาทอันดีบนโต๊ะอาหาร เพราะแม่แน่ใจว่า แม่ทุกคนหมู่บ้านจะต้องทำเหมือนที่แม่ทำ* (คนแปลกหน้าของหมู่บ้าน หน้า 23) จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมไว้ว่า การเลียบแบบวิธีการรับประทานอาหารแบบชาวตะวันตก การทำตามกระแสความนิยม การฝึกตนเองให้เป็นผู้ที่มีมารยาทบนโต๊ะอาหาร และเพื่อให้มีความทันสมัย
แนวคิดแสดงพฤติกรรม	*...เจ้าของบ้านเป็นหัวหน้าคณะกายกรรมผาดโผน เขารวบรวมบรรดานักแสดงมาจากที่ต่าง ๆ เขาซื้อคนแคระคู่แฝดมาจากแดนไกลด้วยเงินเพียงไม่กี่บาท* *เขาฝึกฝนแกมบังคับให้เด็กชายผอมแกร็นกระโดดลงถังน้ำจากที่สูง เขาเสาะหาวิธีการแสดงตลกโหดร้ายเอาใจคนดู* *วันหนึ่ง นักแสดงผาดโผนชายคนหนึ่งโชคร้าย เกิดอุบัติเหตุ เสียชีวิตในการแสดง แทนที่จะโศกเศร้าเสียใจ หัวหน้าคณะกลับกระหยิ่มยิ้มย่อง เพราะเขาหมายตาภรรยาของนักแสดงโชคร้ายคนนั้นไว้ เมื่อจัดการเรื่องศพเรียบร้อย เขาหลอกลวงแกมบังคับนางให้เป็นภรรยาของเขา...* (เธอ...ผู้เกิดแต่แสง หน้า 68-69) จากข้อความข้างต้น เป็นแนวคิดที่แสดงถึงพฤติกรรมของคนที่ประพฤติผิดโดยการหลอกลวงและบังคับขืนใจผู้อื่นให้มาเป็นของตน เป็นผู้ที่ขาดศีลธรรม สร้างความทุกข์ใจให้แก่ผู้อื่นโดยเจตนาถือว่าผิดศีลธรรม
แนวคิดแสดงภาพและเหตุการณ์	*เริ่มต้นด้วยดวงอาทิตย์กลมโตค่อย ๆ โผล่พ้นทิวเขาด้านทิศตะวันออก และอ้อมเหลี่ยมเขาเฉียงไปทางทิศเหนือเล็กน้อย ก่อนจะค่อย ๆ สาดแสงลงมาบนกลุ่มนักเรียนที่เดินอย่างอืดเอื่อยไปบนถนนลูกรัง มุ่งตรงไปยังโรงเรียน ไม่นานนักเสียงเพลงชาติในทำนองที่เชื่องช้าที่สุดก็ค่อย ๆ ดังขึ้น ต่อด้วย บทสวดมนต์ ครูพูดหน้าแถว แล้วโลกในตอนเช้าก็หมุนรอบ วิชาคณิตศาสตร์ ภาษาไทย วิทยาศาสตร์ ส่วนในช่วงบ่าย พวกเด็กนักเรียนนั่งสัปหงกสลับกับเสียง เยส ๆ โน ๆ ของครู ภาษาอังกฤษ ขณะที่โลกของพวกผู้ใหญ่ก็เอาแต่หมุนรอบงานในห้องไร่ห้องนา เงยหน้ามองเมฆฝนกับสายลมที่พัดผ่านเพราะบางทีมันอาจหอบเอาฝูงตั๊กแตนเข้ามาด้วย หุ่นไล่กากลางทุ่งยืนโดดเดี่ยว ไส้หลุดออกมาเป็นเส้น*

	ยาว ปลิวไสวอยู่ในสายลม ส่วนบนถนนเพียงสายเดียวที่ตัดผ่านหมู่บ้านก็กลายเป็นที่พักผ่อนของฝูงวัวควาย ซึ่งใช้เวลากลางวันนอน เคี้ยวเอื้องจนฟองน้ำลายสีขาวหลามไหลออกมานอกปาก (เด็กชายธรรมดา หน้า 3) จากข้อความข้างต้น เป็นการบรรยายและพรรณนาภาพของดวงอาทิตย์ขึ้น-ลง เล่าเรื่องผ่านฉากตอนที่นักเรียนเดินทางไปโรงเรียนแต่เช้า เพื่อทำกิจกรรมหน้าเสาธง และเรียนในรายวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรการศึกษา รวมไปถึงแสดงภาพวิถีชีวิตของผู้ใหญ่ที่หนีไม่พ้นเรื่องของการทำงาน
แนวคิดแสดงอารมณ์	*แทนคำตอบ ไตรรงค์หยิบหนังสือเล่มหนึ่งออกมาจากกระเป๋า ยื่นให้ธรรมดาดู หนังสือเล่มนั้นมีหน้าปกเป็นรูปศรีธนญชัย แต่มีรอยฟ้าฟาดตรงหน้าผาก กำลังขี่ไม้กวาดเหาะไปบนอากาศ ตัวหนังสือชื่อเรื่องเขียนว่า แฮศรี พอตเตอร์ชัย* *ธรรมดาอยากจะหัวเราะออกมาดัง ๆ แต่เมื่อเห็นสีหน้าเอาจริงเอาจังของไตรรงค์แล้วก็ล้มเลิกความตั้งใจเสีย* (คนแปลกหน้าของหมู่บ้าน หน้า 28) จากข้อความข้างต้น ตัวละครแสดงพฤติกรรมคล้ายกับจะหัวเราะเยาะผลงานของเพื่อน แต่เมื่อมองหน้าเพื่อนแล้วก็หยุด เนื่องจากมองเห็นความตั้งใจของเพื่อน

จากการศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ประจำปี 2553 เรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์” ตัวอย่างผลการวิเคราะห์ดังนี้

คติธรรม	**ตัวอย่าง**
ความมีวินัย	*“พวกเราตั้งแถวต้อนรับพวกเขาเร็วเข้า ตั้งเป็นสองแถว เว้นทางเดินตรงกลางสำหรับพวกเขาแล้วเปล่งแสงในตัวเองออกมาให้เต็มที่ คืนนี้พวกเราจะได้เห็นความอัศจรรย์ในตัวของพวกเราเอง”* (คืนแห่งความหวัง หน้า 144) จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนแสดงถึงความมีวินัยไว้ว่า การปฏิบัติตามคำสั่งพร้อม ๆ กันทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย
ความกล้าหาญ	*ในที่สุดเด็ก ๆ ในหมู่บ้านก็ร่วมร้องเพลงกับพวกเขา เสียงเพลงนั้นดังมากยิ่งขึ้นทุกที นกน้อยเป็นคนอธิบายถึงวิธีการพูดพร้อม ๆ กัน ร้องเพลงพร้อม ๆ กัน หัวเราะพร้อม ๆ กัน ร้องไห้พร้อม ๆ กันแก่เด็กในหมู่บ้าน ความรู้สึกอันคุ้นเคยที่เหือดหายไปกลับคืนมายังพวกเด็ก ๆ อีกครั้ง* *“เอาละ คราวนี้เราจะไม่ร้องเพลงอย่างเดียว เราจะเก็บขยะไปด้วย” ธรรมดาเสนอพวกเด็ก ๆ ในหมู่บ้านมองหน้ากันด้วยความงุนงง นานมาแล้วที่พวกเขาไม่เคยเห็นคนเก็บขยะมีแต่คนสร้างขยะเต็มหมู่บ้าน* (สู่มาตุภูมิ หน้า 170) จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนแสดงถึงความกล้าหาญ กล้าในสิ่งที่ถูกต้องไว้ว่า การกระทำของเด็กไม่มีอะไรซับซ้อน คิดอย่างไรทำอย่างนั้น พวกเขาแค่ต้องการลงมือทำอะไรด้วยตัวเอง โดยที่ไม่ต้องไปป่าวประกาศขอให้ใครต่อใครมาช่วย แต่พลังของเด็กสามารถทำให้คนอื่น ๆ อยากเข้ามาช่วยด้วยความเต็มใจ
ความกตัญญู	*“เราต้องปลุกพวกเขาให้ตื่นขึ้นมาทำงาน เป็นการตอบแทนพวกเขาไปด้วยในตัว” น้ำเชี่ยวบอกตัวเอง เขาเข้านอนแต่หัวค่ำ และรีบตื่นขึ้นมาก่อนสว่าง น้ำเชี่ยวเดินไปตามท้องถนน ปากตะโกนปลุกให้ผู้คนลุกตื่นขึ้นมาทำงาน*

	“พี่น้องทั้งหลายตื่นเถิด ตื่นขึ้นมาทำงาน ทำการเกิด นี่ก็ใกล้สว่างแล้ว” (นิทานของธรรมดา หน้า 189) จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนแสดงถึงความกตัญญูไว้ว่า การตอบแทนผู้มีพระคุณที่เคยช่วยเหลือตนเองไว้ ย่อมเป็นสิ่งที่ควรกระทำ
ความมีเมตตา	*“มันจะเป็นไปได้หรือ” นกน้อยยังไม่แน่ใจ* *“ทำไมจะเป็นไปไม่ได้ เธอลืมเด็กโรคเรื้อนที่เธอใช้แสงรักษาให้หายไปแล้วหรือ” นกกลางคืนว่า* *“ฉันจะลองดู” นกน้อยพูด <u>เธอเดินเข้าไปใกล้หุ่นไล่กา ยื่นมือขาวนวลของเธอไปแตะตรงตำแหน่งของหัวใจหุ่นไล่กา นกน้อยหลับตาและอธิษฐาน</u>* *นกเอี้ยงมีความรู้สึกเหมือนถูกปลุกให้ตื่นจากความฝัน ด้วยกระแสบางอย่างที่แสนจะอบอุ่นและนุ่มนวล กระแสนั้นค่อย ๆ ไหลไปตามร่างของเขา มันเริ่มต้นตรงปลายมือ ปลายเท้า แขน ขา อาบเอิบเข้าไปในหัวอก และสุดท้ายกลายเป็นกระแสอันอบอุ่นอยู่ในหัวใจ* *<u>แสงจากร่างของนกน้อยส่องให้เห็นแขนขาของหุ่นไล่กาที่ค่อย ๆ ขยับได้ทีละนิด จนในที่สุดหุ่นไล่กากลับกลายมาเป็นเด็กกำพร้าแห่งท้องทุ่งเหมือนเดิม</u>* (คืนแห่งความหวัง หน้า 146-147) จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนแสดงถึงความมีเมตตาไว้ว่า ความปรารถนาที่อยากจะให้ผู้อื่นมีความสุข ต้องเริ่มด้วยการยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือ
ความอดทน	*เมื่อพ้นจากราวป่า ธรรมดารู้สึกเหมือนถูกจับขังอยู่ท่ามกลางแดดจ้า ส่วน<u>กระป๋องต้องคอยเช็ดเหงื่อของตัวเอง ซึ่งไหลลงมาอาบร่าง เขาต้องใช้ความพยายามอย่างหนักในการเดินแต่ละก้าว</u> ร่างกายซีกหนึ่งของเขาแวววาวอยู่ในแสงแดด ในขณะที่อีกซีกหนึ่งเต็มไปด้วยเหงื่อ <u>แต่ด้วยความมุมานะและความหวังซึ่งค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นมาในห้วงความคิด ทำให้กระป๋องมีความอดทน</u>* (มนุษย์หุ่น หน้า 48) จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนแสดงถึงความอดทนไว้ว่า ถึงแม้ร่างกายจะไม่สมบูรณ์ แต่ถ้ามีความอดทนและความมุมานะในการทำสิ่งต่าง ๆ ก็สามารถทำได้สำเร็จเช่นกัน
ความเสียสละ	*“ทำไมพวกเราถึงไม่มีโอกาสทำอย่างที่พวกเขาทำกันบ้างนะ” หิ่งห้อยตัวหนึ่งพูดด้วยความน้อยใจ* *“เจ้าพูดอย่างนั้นไม่ถูกนะ เราเป็นหิ่งห้อยลาดตระเวน <u>เราก็ต้องทำหน้าที่ของเราถึงแม้จะไม่ได้เป็นหนึ่งในพวกนั้น แต่พวกเราก็เป็นหนึ่งในพวกเรา</u> เจ้าเคยได้ยินเรื่องอย่างนี้ที่พวกมดเขาทำกันไหม <u>หน้าที่ใครหน้าที่มัน</u>”* (คืนแห่งความหวัง หน้า 143-144) จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนแสดงถึงความเสียสละไว้ว่า ถึงแม้บางครั้งจะไม่มีโอกาสได้ทำในสิ่งที่ตนเองอยากทำ แต่แค่ทำหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมายให้ออกมาดีที่สุด แค่นั้นก็ภูมิใจแล้ว
ความสามัคคี ประนีประนอม รักสันติ	*“ถ้าเจอขยะกลางทางล่ะ” นกเอี้ยงถาม* *“เก็บให้หมด เราจะเก็บขยะไปตามรายทาง จนกว่าจะถึงบ้านของธรรมดา” คิมว่า* *“เก็บให้หมด” พวกเขาพูดพร้อมกันอีก* *“พูดพร้อม ๆ กันมันก็ทำให้สึกเหิมดีนะ ต่อไปพวกเราจะพูดพร้อม ๆ กันให้มาก ๆ ดีไหม” นกน้อยเสนอ* (สู่มาตุภูมิ หน้า 164) จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนแสดงถึงความสามัคคีไว้ว่า เมื่อทุกคนมีความสามัคคีกัน ย่อมทำให้เกิดพลังทางบวก มีแรงฮึกเหิมขึ้นมา ส่งผลให้งานต่าง ๆ สำเร็จได้เร็วขึ้น

ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม	*...ยังมีคนคอยพวกเราอยู่อีกคนหนึ่ง ฉันสัญญากับเขาไว้แล้วว่าจะกลับไปหาหลังจากที่พบพวกเธอ" นกกลางคืนว่า* *"ใครกันที่กำลังรอพวกเราอยู่" ธรรมดาถาม* *"นายลืม คนที่มีหัวใจทองคำเสียแล้วหรือ" นกกลางคืนเตือนความจำ* *"ใช่ จริงด้วย เราต้องไปหาเขา เราพบคนที่มีแสงออกมาจากตัวเองแล้ว เหลือแต่เขา คนที่มีหัวใจทองคำ" น้ำเสียงของธรรมดาทั้งตื่นเต้นและเปี่ยมไปด้วยความหวัง* (สี่สหาย หน้า 103) จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนแสดงถึงความซื่อสัตย์ของนกกลางคืนต่อเพื่อนไว้ว่า เป็นผู้ที่รักษาคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้กับหุ่นไล่กาว่าจะกลับไปหาอีกครั้ง
ความขยันหมั่นเพียร	*หลังจากตื่นนอน นกน้อยต้องนำเสื้อผ้าของทุกคนในบ้านไปซักที่ลำธาร เสื้อผ้ากองโตกับแผ่นไม้กระดานที่ใช้สำหรับวางผ้าแล้วตีเพื่อให้คราบสกปรกหลุดออกไป เป็นภาพชินตาของผู้คนในละแวกนั้น นกน้อยใช้เวลาครึ่งวันในการซักเสื้อผ้า และอีกครึ่งวันสำหรับการทำงานในสวน* (เธอ...ผู้เกิดแต่แสง หน้า 71) จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนแสดงถึงความขยันหมั่นเพียรไว้ว่า คนที่มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน แม้จะมีงานรออยู่เป็นจำนวนมาก ก็สามารถทำให้งานเสร็จเร็วขึ้นได้ เพราะความขยัน
ความเป็นตัวของตัวเอง มั่นใจในตนเอง และรู้จักพึ่งพาตนเอง	*"ผมจะทำอะไรได้ล่ะครับ ในเมื่อผมไม่มีอะไรเลยสักอย่าง คาถาผมก็ไม่มี ผมเป็นแค่เด็กธรรมดาคนหนึ่ง"* *"ความเป็นเด็กธรรมดาของเอ็งยังไงล่ะที่จะทำอะไรได้ตั้งหลายอย่าง ความเป็นคนธรรมดา หัวใจธรรมดา ที่ไม่ถูกครอบงำเหมือนคนอื่น เอ็งจำไม่ได้รึ ที่พ่อเคยบอกเอ็งว่า พ่ออยากให้เอ็งเป็นแค่คนธรรมดา ตอนนี้ถึงเวลาที่เอ็งจะต้องใช้ความเป็นคนธรรมดาตามหาวิญญาณของคนที่สูญหายไป เพราะโดนเวทมนตร์ครอบงำ ให้พวกเขากลับกลายมาเป็นคนธรรมดาอีกครั้ง"* (ลูกชายภูเขา หน้า 34-35) จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนแสดงถึงความเป็นตัวของตัวเองไว้ว่า การสอนให้ลูกมีความเป็นตัวของตัวเองในแบบปกติธรรมดา ไม่ต้องไปทำตามคนอื่น ไม่ต้องถูกครอบงำ แต่ถึงแม้จะเป็นแค่คนธรรมดาก็สามารถทำในสิ่งที่ดีและสิ่งที่ถูกต้องแก่ตนเอง และผู้อื่นได้เช่นกัน
ความสันโดษรู้จักพอ	*"ถ้านายมีชีวิตเป็นของตัวเอง นายจะได้ร้องเพลงที่นายอยากร้อง นายจะได้พูดกับตัวเองตามที่นายอยากพูด นายจะได้นอนบนพื้นดินซึ่งเป็นที่นอนที่อบอุ่นที่สุดเท่าที่โลกนี้เคยมีที่นอนมา นายจะได้กระโจนลงน้ำ นายจะได้ยืนมองทุ่งนาซึ่งกว้างใหญ่สุดลูกหูลูกตา นายจะได้ยินเสียงลมพัด"* (กำเนิดหัวใจทองคำ หน้า 57) จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนแสดงถึงความสันโดษไว้ว่า การได้มีชีวิต และการได้เป็นตัวของตัวเอง ได้ทำในสิ่งที่ตนเองอยากทำ เป็นสิ่งที่มีค่าและมีความสุขมากที่สุด และเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนพึงปรารถนา
ความอ่อนน้อมถ่อมตน	*...ธรรมดาพยายามวาดภาพการเดินทางผจญภัยของเด็กที่เขาเคยอ่านมาจากหนังสือ พวกเด็กเหล่านั้นต่างพกพาเอาคุณธรรม ความสัตย์ซื่อ คุณงามความดี ความกตัญญู ผจญไปในโลกกว้างแล้วในที่สุดพวกเขาก็สามารถรอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวงไปได้...* *ก่อนจะพ้นไปจากเขตหมู่บ้าน ธรรมดานอนก้มหน้าซบแผ่นดิน ซับเอาไออุ่นจากแผ่นดินจนเต็มหัวอก เขาอยากได้พลังจากผืนดินที่เคยอาศัย ถึงแม้ว่าบัดนี้แผ่นดินเองอาจจะต้องแอบหลั่งน้ำตา*

ออกมาอย่างเงียบ ๆ แต่ถึงอย่าง ธรรมดาคิดว่าแผ่นดินยังคงมีพลัง และรอคอยให้เขานำวิญญาณที่แท้จริงของผู้คนคืนกลับมา

"ผมไปก่อนนะครับพ่อ" ธรรมดาฝากคำพูดไปกับสายลม หันหน้าไปทางภูเขา พ่อรับรู้ด้วยการแกว่งไกวต้นไม้บนตัวพ่อเห็นไหว ๆ อยู่ไกล ๆ

(มนุษย์หุ่น หน้า 39-41)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนแสดงถึงความอ่อนน้อมถ่อมตนไว้ว่า การแสดงความเคารพต่อพ่อต่อถิ่นฐานบ้านเกิด และการพูดจามีความไพเราะ มีหางเสียง "ครับ" ขณะพูดกับพ่อ ซึ่งเป็นสิ่งที่คนไทยยึดถือ และปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง "เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์" ประจำปี 2553 สามารถวิเคราะห์ได้ ดังนี้

1. ข้อคิดหรือแนวคิด ประกอบด้วย
   - 1.1 แนวคิดแสดงทัศนะ พบ 42 แห่ง
   - 1.2 แนวคิดแสดงพฤติกรรม พบ 15 แห่ง
   - 1.3 แนวคิดแสดงภาพและเหตุการณ์ พบ 21 แห่ง
   - 1.4 แนวคิดแสดงอารมณ์ พบ 35 แห่ง
2. คติธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ประกอบด้วย
   - 2.1 ความมีวินัย พบ 4 แห่ง
   - 2.2 ความกล้าหาญ พบ 7 แห่ง
   - 2.3 ความกตัญญู พบ 2 แห่ง
   - 2.4 ความมีเมตตา พบ 9 แห่ง
   - 2.5 ความอดทน พบ 5 แห่ง
   - 2.6 ความเสียสละ พบ 5 แห่ง
   - 2.7 ความสามัคคี ประนีประนอม รักสันติ พบ 6 แห่ง
   - 2.8 ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง พบ 2 แห่ง
   - 2.9 ความขยันหมั่นเพียร พบ 1 แห่ง
   - 2.10 ความเป็นตัวของตัวเอง มั่นใจในตนเอง และรู้จักพึ่งพาตนเอง พบ 3 แห่ง
   - 2.11 ความสันโดษ รู้จักพอ พบ 2 แห่ง
   - 2.12 ความอ่อนน้อมถ่อมตน พบ 4 แห่ง

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์” ของสาคร พูลสุข จำนวน 15 ตอน วิเคราะห์ตามรูปแบบข้อคิดหรือแนวคิดของสุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร์ สามารถอภิปรายได้ว่า

แนวคิดใน “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์” สะท้อนเ รื่องราวการใช้ชีวิตในโลกที่หมุนหันเหไปจากวิถีเดิมอย่างฉับพลัน ทำให้ผู้คนจำนวนมากลู่ไปตามกระแสของโลกที่เปลี่ยนไปสู่โลกวัตถุนิยมที่ยึดถือลัทธิเอาอย่างผู้อื่นอย่างมัวเมา โลกแห่งการแก่งแย่งแข่งขัน โลกที่แล้งจินตนาการ โลกที่ใช้วิทยาการเพื่อสนองต่อลัทธิบริโภคนิยม ผู้คนต่างยึดถือเอาความเป็นเลิศเหนือผู้อื่นมาเป็นอุดมคติ โดยไม่หยุดคิด ไตร่ตรอง และกลั่นกรองในสิ่งที่เกิดขึ้น ฉะนั้นเนื้อหาข้อคิดหรือแนวคิดเกี่ยวกับการแสดงทัศนะ จึงมีความโดดเด่น และปรากฏมากที่สุดในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ประจำปี พ.ศ. 2553 เรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์” สอดคล้องกับผลการวิจัยของอารยา ทองเพชร[13] ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการวิเคราะห์แนวคิดและกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเยาวชนของนงไฉน ปริญญาธวัช โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวคิด และกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเยาวชนของนงไฉน ปริญญาธวัช จำนวน 10 เรื่อง โดยใช้การศึกษาเอกสาร และนำเสนอผลการศึกษาเป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมสำหรับเยาวชนของนงไฉน ปริญญาธวัช ทั้ง 10 เรื่อง มีแนวคิดที่สำคัญ 4 แนวคิด คือ แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรม และจริยธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับสังคมและสิ่งแวดล้อม กลวิธีการนำเสนอแนวคิด 4 กลวิธี คือ กลวิธีการนำเสนอแนวคิดผ่านโครงเรื่อง กลวิธีการนำเสนอแนวคิดผ่านการสร้างตัวละคร กลวิธีการนำเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนา และกลวิธีการนำเสนอแนวคิดผ่านการบรรยาย สอดคล้องกับผลการวิจัยของพรรณทิตา ปานเอี่ยม[14] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์วรรณกรรมเยาวชนรางวัลแว่นแก้ว ปี พ.ศ. 2552 ประเภทนวนิยาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหา แนวคิด กลวิธีการประพันธ์ และพิจารณาคุณค่าของนวนิยายเยาวชนรางวัลแว่นแก้ว ปี พ.ศ. 2552 ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัลแว่นแก้ว ประเภทนวนิยายทั้ง 4 เรื่อง คือ ขวดคนอยู่หนใด บ้านต่างสายเลือด หมีพิทักษ์ฝัน และการกลับมาของดาวหางดวงที่เจ็ด มีเนื้อเรื่องที่เกี่ยวกับการผจญภัยในโลกสมมติปรากฏอยู่ 3 เรื่อง คือ ขวดคนอยู่หนใด หมีพิทักษ์ฝัน และการกลับมาของดาวหางดวงที่เจ็ด ส่วนเนื้อเรื่องที่เป็นการผจญภัยในโลกแห่งความเป็นจริงปรากฏในเรื่อง บ้านต่างสายเลือด ส่วนแนวคิดที่พบในวรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัลแว่นแก้วมีทั้งแนวคิดหลักและแนวคิดย่อย โดยแนวคิดหลักสามารถแบ่งออกเป็น 3 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดเรื่องของการมองชีวิต แนวคิดเรื่องครอบครัว และแนวคิด

---

[13] อารยา ทองเพชร, “การวิเคราะห์แนวคิดและกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเยาวชนของ นงไฉน ปริญญาธวัช”, **สารนิพนธการศึกษามหาบัณฑิต** สาขาวิชาภาษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550),

[14] พรรณทิตา ปานเอี่ยม, **การวิเคราะห์วรรณกรรมเยาวชนรางวัลแว่นแก้ว ปี พ.ศ. 2552 ประเภทนวนิยาย,** (นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554),

เรื่องมิตรภาพ ส่วนแนวคิดย่อยสามารถแบ่งออกเป็น 3 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดเรื่องของการอนุรักษ์ แนวคิดเรื่องครอบครัว และแนวคิดเรื่องการมองชีวิต ซึ่งแนวคิดที่ปรากฏเป็นแนวคิดที่เหมาะสมกับวัยของผู้อ่านเมื่ออ่านแล้วจะสามารถเข้าใจได้โดยง่าย

คติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชน รางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์” จำนวน 15 ตอน อภิปรายผลได้ว่า เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรม เกี่ยวกับความมีเมตตา รู้จักยินดี และเป็นสุขกับการให้ปรากฏในวรรณกรรมสำหรับเยาวชนค่อนข้างมาก เนื่องจากผู้เขียนให้ความสำคัญกับเด็กและเยาวชนในการปลูกฝังและสอดแทรกความมีเมตตารู้จักยินดี และเป็นสุขกับการให้ ถ่ายทอดผ่านตัวละครธรรมดา และเพื่อนที่ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมไปถึงการได้ร่วมกันช่วยเหลือ นอกจากนี้คติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมที่พบรองลงมา คือ ความกล้าหาญ กล้าในสิ่งที่ถูกต้อง สอดคล้องกับผลการวิจัยของชานนท์ ไชยทองดี และคณะ[15] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์วรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโลกคดีธรรม ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมอีสานเรื่อง คดีโลกคดีธรรมมีเค้าโครงมาจากพระสุตตันตปิฎกในพุทธศาสนา มีทั้งคุณธรรม จริยธรรม ตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งมาจากหลักปัญจนิกายในพระไตรปิฎก ส่วนคุณธรรม จริยธรรมตามฮีตคองอีสาน คือ คองสิบสี่ อันเป็นบรรทัดฐานในการประพฤติปฏิบัติตนตลอดจนการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน ซึ่งจำแนกเป็น 2 ประเด็น คือ คุณธรรมจริยธรรมสำหรับบุคคลทั่วไป และคุณธรรม จริยธรรมสำหรับชนชั้นปกครอง คุณธรรม จริยธรรมเหล่านี้เปรียบเสมือนเครื่องมือที่คอยแนะแนวทางในการดำเนินชีวิตทั้งทางโลก และทางธรรม อันทำให้ประชาชนชาวอีสานมีบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจนต่อสังคมอีสาน จนได้รับสมัญญานามว่าเป็นดินแดนแห่งคนดี และสอดคล้องกับผลการวิจัยของธนัญชย์ ชัยวุฒิมากร และบุปผา บุญทิพย์[16] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวคิดคุณธรรมในนิทานสมัยใหม่: ด้วยรักบันดาล...นิทานสีขาว ของอาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา ผลการศึกษาพบว่า การวิเคราะห์แนวคิดคุณธรรมในสารัตถะของนิทานสีขาว พบว่า นิทานสีขาวแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ประกอบด้วย นิทานสุคตินิยม นิทานทุคตินิยม และนิทานที่ปรากฏทั้งสุคตินิยมและทุคตินิยม คุณลักษณะสุคตินิยมที่พบในนิทานสีขาว เช่น ความเมตตากรุณา ความเพียร ความซื่อสัตย์ ความพอเพียง การใช้ปัญญาการเห็นคุณค่า ความกล้าหาญ ความเสียสละ ความกตัญญู และความยุติธรรม คุณลักษณะทุคตินิยมที่พบในนิทานสีขาว เช่น ความโลภ ความเขลา ความอิจฉาริษยา ความเย่อหยิ่ง ความไม่ซื่อสัตย์ ความเห็นแก่ตัว และความไม่พอใจในสิ่งที่มีอยู่

จากการอภิปรายผลสรุปด้านข้อคิดและคติธรรมทั้งหมดนี้ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์” เพราะวรรณกรรมเยาวชนมีเนื้อหาที่สอดแทรกความรู้ในเรื่อง

---

[15] ชานนท์ ไชยทองดี และคณะ, “การวิเคราะห์วรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโลกคดีธรรม”, (**วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม; ว.มรม,** 2552), 3(2), น.21-32.

[16] ธนัญชย์ ชัยวุฒิมากร และรองศาสตราจารย์ บุปผา บุญทิพย์**, แนวคิดคุณธรรมในนิทานสมัยใหม่: ด้วยรักบันดาล...นิทานสีขาว ของอาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา,** (คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2559).

ของการใช้ชีวิต การปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคปัจจุบันและความเจริญก้าวหน้าทางใช้เทคโนโลยีที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รวมถึงสอดแทรกข้อคิดและคติธรรม หลักในการประพฤติปฏิบัติตน การใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุขและสามารถนำข้อคิดและคติธรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันของตนเอง และผู้ที่ศึกษาวิจัยนี้ต่อไปได้

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์” มีประเด็นที่น่าศึกษาต่อไปนี้ ได้แก่

1. ควรศึกษาวิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมไทยในวรรณกรรมเยาวชนของสาคร พูลสุข
2. ควรศึกษาวิเคราะห์ข้อคิดและคติธรรมในวรรณกรรมสำหรับเยาวชนที่ได้รับรางวัลนายอินทร์อะวอร์ดในปีอื่น ๆ

บรรณานุกรม

ชลดา สุทธิวรกานต์. **ศึกษาความขัดแย้งของตัวละครในเรื่องสั้น รางวัลนายอินทร์อะวอร์ด พ.ศ. 2550.** การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เสนอเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาภาษาไทย. มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2552.

ชไมพร พรเพ็ญพิพัฒน์. **คมความคิดในวรรณกรรมร่วมสมัย.** กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, 2549.

ชานนท์ ไชยทองดี และคณะ, “การวิเคราะห์วรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโลกคดีธรรม”. **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม,** 2552, 3(2), น.21.

ธนัญชย์ ชัยวุฒิมากร และรองศาสตราจารย์ บุปผา บุญทิพย์. **แนวคิดคุณธรรมในนิทานสมัยใหม่: ด้วยรักบันดาล...นิทานสีขาว ของอาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา.** คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2559.

พรรณทิตา ปานเอี่ยม. **การวิเคราะห์วรรณกรรมเยาวชนรางวัลแว่นแก้ว ปี พ.ศ. 2552 ประเภทนวนิยาย,** นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554.

มานพ ถนอมศรี. **การเขียนหนังสือ สารคดี บันเทิงคดี สำหรับเด็กและเยาวชน.** กรุงเทพมหานคร : สิปประภา, 2546.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554,** พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2556.

ศิวกานท์ ปทุมสูติ. **คู่มือการอ่านคิดวิเคราะห์.** กรุงเทพมหานคร : นวสาส์นการพิมพ์, 2553.

สมพร จารุนัฏ. **คู่มือการเขียนเรื่องบันเทิงคดีและสารคดีสำหรับเด็ก.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2541.

สาคร พูลสุข. **เด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์.** กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2553.

สุภาสิณี คุ้มไพรี. **การสืบทอดวรรณคดีและนิทานในวรรณกรรมเยาวชนไทยช่วงปี พ.ศ. 2545-2554.** สาขาวิชาภาษาไทย. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557.

สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร. **ทางสายใหม่แห่งวรรณกรรม ทัศนะวิจารณ์ต่อนวนิยายยุค.** กรุงเทพมหานคร : ชมนาด, 2548.

อมรา เล็กเริงสินธุ์. **คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร.** กรุงเทพมหานคร : เสมาธรรม, 2542.

อารยา ทองเพชร. “การวิเคราะห์แนวคิดและกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเยาวชนของ นงไฉน ปริญญาธวัช”, **สารนิพนธการศึกษามหาบัณฑิต** สาขาวิชาภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550.

การใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’

The Use of Lead Characters and Diphthongs In the Poetry Of Chokchai Bundit’s

วัชรพล หลาวเหล็ก
พัทธนันท์ พาป้อ
ปพิชญา พรหมกันธา
มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำ ในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูลคำอักษรนำและคำควบกล้ำจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ รวมการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในรวมบทกวีนิพนธ์จำนวน 8 เรื่อง พบทั้งหมด 3,360 คำ การใช้คำอักษรนำ จำแนกได้ 2 ประเภท ได้แก่ คำอักษรนำพยางค์เดียวและคำอักษรนำหลายพยางค์ การใช้คำควบกล้ำ จำแนกได้ 2 ประเภท ได้แก่ คำควบกล้ำแท้และคำควบกล้ำไม่แท้ ผลการวิจัยพบว่า การใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จำแนกตามคำที่พบมากที่สุด และลำดับที่พบน้อยที่สุด คือ ด้านการใช้คำอักษรนำ จำแนกเป็น 2 ประเภท เรียงลำดับจากที่พบมากที่สุดและลำดับที่พบน้อยที่สุด ดังนี้ คำอักษรนำพยางค์เดียว จำนวน 896 คำ คิดเป็นร้อยละ 71.00 และคำอักษรนำหลายพยางค์ จำนวน 366 คำ คิดเป็นร้อยละ 29.00 ด้านการใช้คำควบกล้ำ จำแนกเป็น 2 ประเภท เรียงลำดับจากที่พบมากที่สุดและลำดับที่พบน้อยที่สุด ดังนี้ คำควบแท้ จำนวน 2,204 คำ คิดเป็นร้อยละ 92.00 และคำควบไม่แท้ จำนวน 194 คำ คิดเป็นร้อยละ 8.00

จากการศึกษาการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ ทำให้ทราบว่าการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในรวมบทกวีของโชคชัย บัณฑิต’ จำนวน 8 เรื่อง มีการนำเอาคำอักษรนำและคำควบกล้ำ มาใช้ในการประพันธ์บทกวีนิพนธ์เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพื่อทำให้เกิดความไพเราะ เพิ่มความหลากหลายของเสียง ความคล้องจองของคำ ในด้านของการใช้คำเพื่อแสดงความรู้สึกสื่อความหมายของผู้แต่งบทกวีนิพนธ์และเพื่อให้ตัวบทมีความสละสลวย

คำสำคัญ : คำอักษรนำ, คำควบกล้ำ, บทกวีนิพนธ์, โชคชัย บัณฑิต’

Abstract

The research is the use of lead characters and diphthongs in the poetry of Chokchai Bunthit’s. The purpose is as follows : The purpose of this study the use of preface letters and diphthongs in poetry of Chokchai Bundit’s. The researcher has

collected data on preface letters and diphthongs from various data sources. Include the use of preface and diphthongs in the poetry of 8 Total, Found 3 ,3 6 0 words. The use of preface letters can be classified into 2 types. Include: Monosyllabic and Syllables. The use of diphthongs divided into 2 categories, Include: The diphthongs genuine and the diphthongs are not genuine. The results of the research showed that: The use of preface letters and diphthongs in the poetry of Chokchai Bundit's. Classified by the most common words and the least common sequence is the use of preface words classified into 2 types ordered from the most common and least common as follows: Monosyllabic, number of 896 words accounting for 71.00 percent and Syllables, number of 366 words accounting for 29.00 percent. The use of diphthongs is classified into 2 types ordered from the most common and least common as follows: The diphthongs genuine, number of 2204 words accounting for 92.00 percent and the diphthongs are not genuine, number of 1944 words accounting for 8.00 percent.

From this research the use of preface letters and diphthongs in the poetry of Chokchai Bundit's show that the use of preface letters and diphthongs in the poetry of Chokchai Bundit's of 8 Total with the introduction of preface letters and diphthongs used to compose a lot of poetry. This is to make a symphonic. Increase the variety of sound Rhyme of words. In terms of using words to express feelings interpret the meaning of the author of poetry and to ensure that the scriptures are graceful.

Keywords : lead characters word, diphthongs word, poetry, chokchai bundit's

บทนำ

กวีนิพนธ์เป็นลักษณะของภาษาทางศิลปะ ที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อประโยชน์ด้านสุนทรียะ และมีการถ่ายทอดมายาวนานจากสมัยอดีตจวบจวนปัจจุบัน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการใช้ภาษาไทย กวีนิพนธ์นับเป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรม บางครั้งอาจสะท้อนแนวคิดของผู้เขียนออกมาก็ได้ มีผู้ให้ความหมายของกวีนิพนธ์แตกต่างกัน ดังนี้ ราชบัณฑิตยสถาน[1] ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง รูปแบบต่างๆของการเรียบเรียงถ้อยคำเพื่อใช้ แสดงออกถึงความคิดความเข้าใจอันลึกซึ้ง ซึ่งเกิดจากจินตนาการที่เกี่ยวกับโลกและมนุษย์ ด้วยการมีจังหวะ การลำดับความ การเลือกสรรภาษาที่จะสร้างจินตภาพ และการให้ความสำเริงอารมณ์

[1] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554,** พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้น, 2554), หน้า 334.

งานกวีนิพนธ์ยังเป็นงานเขียนที่มีรูปแบบฉันทลักษณ์ตามที่กำหนดไว้แต่โบราณ และสามารถคิดรูปแบบขึ้นใหม่ตามความคิดสร้างสรรค์ของผู้เขียนหรือกวีแต่ละยุคสมัย ซึ่งสอดคล้องกับความจริงของสังคมและวัฒนธรรมที่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงและมีพัฒนาการอยู่ตลอดเวลา ดังที่ ดวงมน จิตร์จำนงค์[2] กล่าวว่า กวีนิพนธ์ดำรงอยู่อย่างสัมพันธ์กับพัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรมและมีรากความเป็นมาอันยาวนาน เห็นได้ว่า กวีนิพนธ์สมัยโบราณนิยม แต่งเป็นบทร้อยกรองขนาดยาว ปรากฏใช้ในงานหลายชนิด เช่น นิยาย นิราศ บทละครหรืองานยอพระเกียรติ ในส่วนงานประเภทที่มีตัวละครและโครงเรื่อง เนื้อเรื่องมักจะเป็นเรื่องรักระหว่างรบ หรือเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาในรูปนิยายและ บทละคร กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่เริ่มปรากฏในยุคหัวเลี้ยวของวรรณคดีไทยประมาณ ช่วงรัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา สิ่งที่แสดงพัฒนาการคือ “เริ่มมาสนใจกล่าวถึงเหตุการณ์ ในสังคม” งานชิ้นสำคัญในยุคนี้คือโคลงกลอนของครูเทพซึ่งชี้ให้เห็นความ เปลี่ยนแปลงของกวีนิพนธ์ไทยที่สำคัญคือ “ใช้เป็นพาหะของความคิดนึกเป็นส่วนใหญ่” และมีเนื้อหา “เกี่ยวกับความรู้มากกว่าเกี่ยวกับความรู้สึก” นอกจากนี้ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร[3] ได้กล่าวถึงลักษณะเด่นของบทกวีแบบนี้ว่า นอกจากลักษณะทางฉันทลักษณ์ที่แปลกไป แต่งานประเภทนี้จะเป็นการมุ่งเน้นในเรื่องของการใช้เสียงและจังหวะของคำตลอดจนใช้โวหารหรือภาพพจน์ในการสื่อสาร ถ้าจะมีการใช้สัมผัสก็อาจเป็นการใช้สัมผัสที่ไม่มีการวางตำแหน่งที่สัมผัสตายตัว หรืออาจเป็นรูปแบบการวางถ้อยคำที่ไม่มีสัมผัสระหว่างวรรคเลยก็ได้ เป็นการวางถ้อยคำอย่างอิสระโดยไม่ต้องคำนึงถึงกรอบหรือเกณฑ์

ภาษาไทยเป็นภาษาที่มีเอกลักษณ์ในด้านความหลากหลายของเสียง เพราะภาษาไทยมีการออกเสียงสูง กลาง ต่ำ ตามวรรณยุกต์กำกับไว้ที่แตกต่างกันออกไป คือ การกำหนดเสียงวรรณยุกต์สามัญ เอก โท ตรี และจัตวา เพื่อให้เกิดจังหวะ เสียง และความหมายที่แตกต่างกัน พระยาอุปกิตศิลปสาร[4] กล่าวว่า ภาษาไม่มีเสียงวรรณยุกต์ มีแต่สระกับพยัญชนะก็พอแล้วจะอ่านเป็นเสียงสูงต่ำอย่างไรก็แล้วแต่นิยม แต่ในภาษาไทยนิยมใช้วรรณยุกต์ด้วย จึงต้องมีอักษร วรรณยุกต์บังคับอีกต่อหนึ่ง จะอ่านเป็นเสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ ตามอำเภอใจไม่ได้ ดังนั้นภาษาไทยจึงแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายในด้านของคำที่ถ่ายทอดด้วยการเล่นเสียงที่แตกต่างกันและเกิดเป็นความหมายต่าง ๆ ทั้งนี้เสียงต่าง ๆ ยังถูกกำหนดด้วยกลุ่มอักษร ได้แก่ อักษรกลาง อักษรสูง อักษรต่ำ ซึ่งอักษรแต่ละหมู่จะผันเสียงต่างกันออกไป นอกจากนี้ภาษาไทยยังมีการสร้างระบบคำขึ้นมาเพื่อสร้างความหลากหลาย และเป็นจุดเด่นให้ภาษาไทยมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวยิ่งขึ้น นั่นคือ คำอักษรนำและควบกล้ำ รสริน ดิษฐบรรจง[5] กล่าวว่า อักษรนำคือ คำที่มีพยัญชนะต้น 2 ตัว

---

[2] ดวงมน จิตร์จำนง, แนวคิดสำคัญของกวีนิพนธ์ไทยในยุคโลกาภิวัตน์, **วารสารสงขลานครินทร์,** ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 2543), หน้า 5.

[3] คณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, **วรรณรูป,** (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2555), หน้า 5.

[4] อุปกิตศิลปสาร, พระยา, **หลักภาษาไทย,** ครั้งที่ 13, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2548), หน้า 12-13.

[5] รสริน ดิษฐบรรจง, **หลักการอ่านการเขียนคำไทย, (**กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2555), หน้า 48.

เรียงกัน และประสมด้วยสระเสียงเดียว โดยจะเรียกพยัญชนะตัวแรกว่า “อักษรนำ” เรียกพยัญชนะตัวหลังว่า “อักษรตาม” การอ่านออกเสียงวรรณยุกต์จะออกเสียงตามตัวที่เป็นอักษรนำ พยัญชนะตัวหน้าในอักษรนำจะเป็นอักษรสูงอักษรกลาง พยัญชนะตัวที่ตามมาจะเป็นอักษรต่ำเดี่ยวเท่านั้น

จากข้างต้นคำอักษรนำและคำควบกล้ำมีสำคัญเป็นอย่างมากในภาษาไทย เพราะเป็นเอกลักษณ์ของภาษาไทยได้ชัดเจนและคำอักษรนำและคำควบกล้ำยังทำให้เกิดเสียง ความหมายที่มากขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของคำอักษรนำและคำควบกล้ำ จึงมีความสนใจที่จะศึกษาคำอักษรนำและคำควบกล้ำที่ปรากฏในกวีนิพนธ์โดยได้คัดเลือกจากกวีนิพนธ์ที่ได้รับรางวัลต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในวงกว้างและรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน ก็เป็นอีกหนึ่งรางวัลที่ไม่แพ้รางวัลใด ๆ จึงนำไปสู่การคัดเลือกกวีนิพนธ์รางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน และรางวัลต่าง ๆ ของโชคชัย บัณฑิต’ จากรวมบทกวีนิพนธ์ ทั้งหมด 8 เล่ม ซึ่งรวมเป็นระยะเวลามากกว่า 28 ปี คือตั้งแต่ปี 2534 – 2562 ทั้งนี้เพื่อผู้อ่านได้รับประโยชน์ ในหลายแง่มุมเกี่ยวกับการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในรวมบทกวีนิพนธ์และเพื่อเป็นแนวทางการวิเคราะห์วิจารณ์ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำ ในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’

สมมติฐานของการวิจัย

บทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ มีการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำอยู่เป็นจำนวนมาก

กรอบแนวคิดการวิจัย

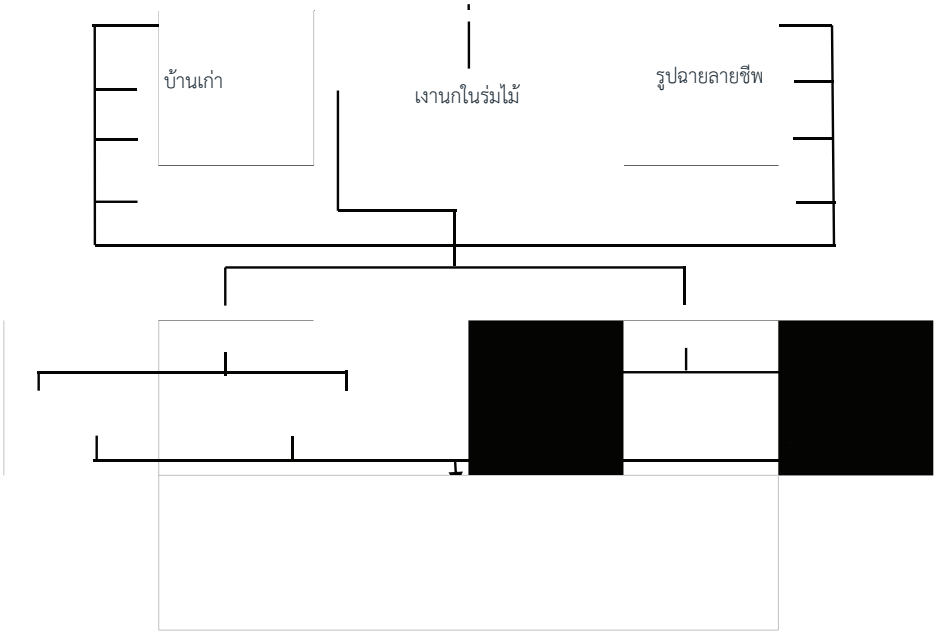

วิธีการดำเนินการวิจัย

ขอบเขตในการวิจัย

ขอบเขตด้านกลุ่มประชากร ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านกลุ่มประชากร โดยเลือกรวมบทกวีนิพนธ์ของ โชคชัย บัณฑิต’ ทั้งหมด 10 เรื่อง ดังนี้

1. บ้านเก่า
2. กังสดาลดอกไม้
3. ลมอ่อนตะวันอุ่น
4. เงานกในร่มไม้
5. เขียนกระดาษ วาดละคร
6. รูปฉายลายชีพ
7. กวี ดู-โอ ดู อิท บนเฟซบุ๊ค
8. ของฝากจากแดนไกล
9. หลากถ้อยในรอยทาง
10. ใต้เมฆต่างเมือง

ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง โดยเลือกรวมบทกวีนิพนธ์ของ โชคชัย บัณฑิต’ ทั้งหมด 8 เรื่อง ดังนี้

1. บ้านเก่า
2. กังสดาลดอกไม้
3. ลมอ่อนตะวันอุ่น
4. เงานกในร่มไม้
5. รูปฉายลายชีพ
6. ของฝากจากแดนไกล
7. หลากถ้อยในรอยทาง
8. ใต้เมฆต่างเมือง

ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาของการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ คำควบกล้ำ และ คำอักษรนำ

ขอบเขตด้านเกณฑ์ การวิจัยการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการศึกษาวิเคราะห์การใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ ของโชคชัย บัณฑิต’ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ด้านการใช้คำอักษรนำในบทกวีของโชคชัย บัณฑิต’ พิจารณาจากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคำอักษรนำของรสริน ดิษฐบรรจง[6] แบ่งออกเป็น 2 ประเภทดังนี้ 1) คำอักษรนำพยางค์เดียว และ 2) คำอักษรนำหลายพยางค์

2. ด้านการใช้คำอักษรควบกล้ำในบทกวีของโชคชัย บัณฑิต’ พิจารณาจากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคำอักษรนำของกำชัย ทองหล่อ[7] แบ่งออกเป็น 2 ประเภทดังนี้ 1) คำควบแท้ และ 2) คำควบไม่แท้

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาการวิจัยการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีวิธีการวิจัย ตามลำดับดังนี้

1. กำหนดขอบเขตการศึกษาวิจัยการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์

---

[6] รสริน ดิษฐบรรจง, **หลักการอ่านการเขียนคำไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2555), หน้า 48-49.

[7] กำชัย ทองหล่อ, **หลักภาษาไทย,** พิมพ์ครั้งที่ 54, (กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น, 2556), หน้า 80-84.

ของโชคชัย บัณฑิต’

2. กำหนดแนวคิดทฤษฎีการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’

3. กำหนดเกณฑ์ในการใช้วิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาวิจัยการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคำอักษรนำ และคำควบกล้ำของกำชัย ทองหล่อ ในรูปแบบตารางวิเคราะห์

4. เรียบเรียงข้อมูลการวิจัยการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ โดยใช้เครื่องมือเก็บข้อมูลในรูปแบบตารางวิเคราะห์แจกแจงความถี่และร้อยละ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ผู้วิจัยได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการใช้ค่าสถิติร้อยละจากการแจกแจงความถี่และนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

การศึกษาการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์จำนวน 8 เล่ม ผู้วิจัยนำเสนอตัวอย่างผลการศึกษาตามลำดับเรื่อง ดังนี้

ผู้วิจัยศึกษาการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ **เรื่องที่ 1 บ้านเก่า**[8] โดยนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบตาราง ดังนี้

ตารางที่ 1 ตัวอย่างคำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ เรื่องที่ 1 บ้านเก่า

ลำดับ	คำ	คำอักษรนำ		คำควบกล้ำ		ลำดับ	คำ	คำอักษรนำ		คำควบกล้ำ	
		พยางค์เดียว	หลายพยางค์	แท้	ไม่แท้			พยางค์เดียว	หลายพยางค์	แท้	ไม่แท้
1	กรม			☐		16	ตระหนัก	☐		☐	
2	กรรม				☐	17	ตำแหน่ง	☐			
3	กรอง			☐		18	ถนัด		☐		
4	กรอบ			☐		19	ถนน		☐		
5	ขยับ		☐			20	ทรัพย์				☐
6	ขยาย		☐			21	ทราย				☐
7	ความ			☐		22	ธรรม				☐
8	ควาย			☐		23	ผลิ	☐			

[8] โชคชัย บัณฑิต’, **บ้านเก่า,** พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : รูปจันทร์, 2544),

9	ฉงน		☐			24	อยาก	☐			
10	ฉลอง		☐			25	อย่าง	☐			
11	โฉนด		☐			26	อยู่	☐			
12	ดนตรี			☐		27	อย่า	☐			
13	ดอกเหมย	☐				28	อลหม่าน	☐			
14	ตรง			☐		29	อำพราง			☐	
15	ตรลบ		☐	☐		30	อิเล็กตรอน			☐	

สรุป อักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ เรื่องที่ 1 บ้านเก่า พบ

1. คำอักษรนำ 1.1 คำอักษรนำพยางค์เดียว จำนวน 130 คำ
1.2 คำอักษรนำหลายพยางค์ จำนวน 59 คำ
2. คำควบกล้ำ 2.1 คำควบกล้ำแท้ จำนวน 311 คำ
2.2 คำควบกล้ำไม่แท้ จำนวน 26 คำ

การศึกษาการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ **เรื่องที่ 2 กังสดาลดอกไม้**[9] นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบตาราง ดังนี้

ตารางที่ 2 ตัวอย่างคำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ เรื่องที่ 1 กังสดาลดอกไม้

ลำดับ	คำ	คำอักษรนำ		คำควบกล้ำ		ลำดับ	คำ	คำอักษรนำ		คำควบกล้ำ	
		พยางค์เดียว	หลายพยางค์	แท้	ไม่แท้			พยางค์เดียว	หลายพยางค์	แท้	ไม่แท้
1	กรรม				☐	16	ผลึก		☐		
2	กระหวัด	☐		☐		17	ผ้าไหม	☐			
3	กำหนด	☐		☐		18	แผล			☐	
4	กำหนัด	☐		☐		19	พรม			☐	
5	กุหลาบ	☐		☐		20	พรรณ				☐
6	ขวัญ			☐		21	ราตรี			☐	
7	เขยื้อน		☐			22	ว้าเหว่	☐			
8	ครรภ์				☐	23	วิปริต		☐		
9	จรัส		☐			24	เศร้า				☐
10	ประหยัด	☐		☐		25	ทรวง				☐

[9] โชคชัย บัณฑิต’, **กังสดาลดอกไม้,** (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, 2534),

11	ผลิต		☐			26	ทรง				☐
12	จริง				☐	27	สงบ		☐		
13	จักรวาล			☐		28	สงัด		☐		
14	ถนอม		☐			29	อัตรา			☐	
15	ถลา		☐			30	อิสระ		☐		

สรุป อักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ **เรื่องที่ 2 กังสดาลดอกไม้** พบ

1. คำอักษรนำ 1.1 คำอักษรนำพยางค์เดียว จำนวน 97 คำ
   1.2 คำอักษรนำหลายพยางค์ จำนวน 35 คำ
2. คำควบกล้ำ 2.1 คำควบกล้ำแท้ จำนวน 246 คำ
   2.2 คำควบกล้ำไม่แท้ จำนวน 17 คำ

การศึกษาการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ **เรื่องที่ 3 ลมอ่อนตะวันอุ่น**[10] นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบตาราง ดังนี้

ตารางที่ 3 ตัวอย่างคำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ จากบทกวีนิพนธ์ เรื่องที่ 3 ลมอ่อนตะวันอุ่น

ลำดับ	คำ	คำอักษรนำ		คำควบกล้ำ		ลำดับ	คำ	คำอักษรนำ		คำควบกล้ำ	
		พยางค์เดียว	หลายพยางค์	แท้	ไม่แท้			พยางค์เดียว	หลายพยางค์	แท้	ไม่แท้
1	กรรณ				☐	16	นิวเคลียร์			☐	
2	กำมะหยี่	☐				17	ปรัะ			☐	
3	ขยาย		☐			18	ปริศนา		☐	☐	
4	จังหวะ	☐				19	พรรณ				☐
5	จันทร์			☐		20	พรวน			☐	
6	จำนรรจ์				☐	21	ไมตรี			☐	
7	แจรง			☐		22	วิปริต		☐		
8	ฉกรรจ์				☐	23	ศรัทธา				☐
9	ฉัตร			☐		24	ไศล		☐		
10	เฉวียน		☐			25	สงกรานต์			☐	
11	ตรลบ		☐			26	สงบ		☐		
12	ตรับ			☐		27	เสริม				☐

[10] โชคชัย บัณฑิต’, **ลมอ่อนตะวันอุ่น,** (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2537),

13	ตำหนัก	☐		☐		28	แสวง		☐		
14	ตรม			☐		29	หงาย	☐			
15	ตระหนัก	☐		☐		30	อดีต	☐	☐		

สรุป อักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ **เรื่องที่ 3 ลมอ่อนตะวันอุ่น** พบ

1. คำอักษรนำ 1.1 คำอักษรนำพยางค์เดียว จำนวน 96 คำ
   1.2 คำอักษรนำหลายพยางค์ จำนวน 37 คำ
2. คำควบกล้ำ 2.1 คำควบกล้ำแท้ จำนวน 235 คำ
   2.2 คำควบกล้ำไม่แท้ จำนวน 17คำ

การใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ **เรื่องที่ 4 เงานกในร่มไม้**[11] โดยนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบตาราง ดังนี้

ตารางที่ 4 สรุปผลการวิเคราะห์การใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ เรื่องที่ 4 เงานกในร่มไม้

ลำดับ	คำ	คำอักษรนำ		คำควบกล้ำ		ลำดับ	คำ	คำอักษรนำ		คำควบกล้ำ	
		พยางค์เดียว	หลายพยางค์	แท้	ไม่แท้			พยางค์เดียว	หลายพยางค์	แท้	ไม่แท้
1	กฎหมาย	☐				16	ประหลาด	☐		☐	
2	กระหยับ	☐		☐		17	ประหนึ่ง	☐		☐	
3	กำเนิด	☐		☐		18	ปรับ			☐	
4	ขณะ		☐			19	ผลาญ			☐	
5	ครรลอง				☐	20	ผสม		☐		
6	คอนกรีต			☐		21	ผู้หมวด	☐			
7	เครดิต			☐		22	แผลง			☐	
8	จรด		☐			23	ฝรั่ง				☐
9	จริง				☐	24	พรม			☐	
10	จริต		☐			25	ศาสนา		☐		
11	จักรวาล			☐		26	สงคราม			☐	
12	ดรรชนี				☐	27	สยาย		☐		
13	ตรรกะ				☐	28	สรรค์				☐
14	ตระหง่าน	☐		☐		29	สรรพ				☐

[11] โชคชัย บัณฑิต’, **เงานกในร่มไม้,** (กรุงเทพมหานคร : สาส์น, 2538),

15	ตำรวจ	☐				30	บุหรี่	☐			

สรุป อักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ **เรื่องที่ 4 เงานกในร่มไม้ พบ**

1. คำอักษรนำ 1.1 คำอักษรนำพยางค์เดียว จำนวน 108 คำ
   1.2 คำอักษรนำหลายพยางค์ จำนวน 48 คำ
2. คำควบกล้ำ 2.1 คำควบกล้ำแท้ จำนวน 271 คำ
   2.2 คำควบกล้ำไม่แท้ จำนวน19 คำ

การใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ **เรื่องที่ 5 รูปฉายลายชีพ**[12] โดยนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบตาราง ดังนี้

ตารางที่ 5 สรุปผลการวิเคราะห์การใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ เรื่องที่ 5 รูปฉายลายชีพ

ลำดับ	คำ	คำอักษรนำ		คำควบกล้ำ		ลำดับ	คำ	คำอักษรนำ		คำควบกล้ำ	
		พยางค์เดียว	หลายพยางค์	แท้	ไม่แท้			พยางค์เดียว	หลายพยางค์	แท้	ไม่แท้
1	กระหน่ำ	☐		☐		16	ธรรม				☐
2						17	เนตร			☐	
3	กระเหรี่ยง	☐		☐		18	บรรจง				☐
4	กำสรวล				☐	19	บรรพ์				☐
5	กำหนด	☐				20	บัตร			☐	
6	เกาหลี	☐				21	ผจญ		☐		
7	ขรพรรษ				☐	22	ผลัก			☐	
8	เขมร		☐			23	ผลุบโผล่			☐	
9	เขลอะ			☐		24	ตะไคร่			☐	
10	จังหวัด	☐				25	ไตร			☐	
11	จำนรรจ์				☐	26	พรหม				☐
12	ฉกรรจ์				☐	27	มนตร์				☐
13	ฉกาจ		☐			28	มหกรรม				☐
14	ฉัตร			☐		29	วิปริต		☐		
15	ดรรชนี				☐	30	ศรัทธา				☐

[12] โชคชัย บัณฑิต’, **รูปฉายลายชีพ,** (กรุงเทพมหานคร : มิ่งมิตร, 2553),

สรุป อักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ **เรื่องที่ 5 รูปฉายลายชีพ** พบ

1. คำอักษรนำ 1.1 คำอักษรนำพยางค์เดียว จำนวน 118 คำ
   1.2 คำอักษรนำหลายพยางค์ จำนวน 64 คำ
2. คำควบกล้ำ 2.1 คำควบกล้ำแท้ จำนวน 292 คำ
   2.2 คำควบกล้ำไม่แท้ จำนวน 34 คำ

การใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ **เรื่องที่ 6 ของฝากจากแดนไกล**[13] โดยนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบตาราง ดังนี้

ตารางที่ 6 สรุปผลการวิเคราะห์การใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ เรื่องที่ 6 ของฝากจากแดนไกล

ลำดับ	คำ	คำอักษรนำ		คำควบกล้ำ		ลำดับ	คำ	คำอักษรนำ		คำควบกล้ำ	
		พยางค์เดียว	หลายพยางค์	แท้	ไม่แท้			พยางค์เดียว	หลายพยางค์	แท้	ไม่แท้
1	กระหนก	☐		☐		16	ศรัทธา				☐
2	กระหน่ำ	☐		☐		17	ศรี				☐
3	กระหวัด	☐		☐		18	ศาสตร์			☐	
4	ตรึงตรา			☐		19	ศุกร์			☐	
5	ตรู่			☐		20	เศร้า				☐
6	ตลอด		☐			21	สมุนไพร			☐	
7	ตลาด		☐			22	สยบ		☐		
8	ตะไคร่			☐		23	อดีต		☐		
9	นักพรต			☐		24	อย่าง	☐			
10	น้ำหนัก	☐				25	อยู่	☐			
11	น้ำหลาก	☐				26	อลหม่าน	☐			
12	พลุกพล่าน			☐		27	อัตรา			☐	
13	พวงหรีด	☐				28	อาถรรพณ์				☐
14	เพราะ			☐		29	อินทร์			☐	
15	ยืนหยัด	☐				30	อินทรีย์				☐

สรุป อักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ **เรื่องที่ 6 ของฝากจากแดนไกล** พบ

1. คำอักษรนำ 1.1 คำอักษรนำพยางค์เดียว จำนวน 112 คำ

[13] โชคชัย บัณฑิต’, **ของฝากจากแดนไกล,** (กรุงเทพมหานคร : แพรว, 2556),

1.2 คำอักษรนำหลายพยางค์ จำนวน 42 คำ

2. คำควบกล้ำ 2.1 คำควบกล้ำแท้ จำนวน 267 คำ

2.2 คำควบกล้ำไม่แท้ จำนวน 22 คำ

การใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ **เรื่องที่ 7 หลากถ้อยในรอยทาง**[14] โดยนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบตาราง ดังนี้

ตารางที่ 7 สรุปผลการวิเคราะห์การใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ เรื่องที่ 7 หลากถ้อยในรอยทาง

ลำดับ	คำ	คำอักษรนำ		คำควบกล้ำ		ลำดับ	คำ	คำอักษรนำ		คำควบกล้ำ	
		พยางค์เดียว	หลายพยางค์	แท้	ไม่แท้			พยางค์เดียว	หลายพยางค์	แท้	ไม่แท้
1	กรอด		☐	☐		16	ผู้หมวด	☐			
2	ความทรงจำ			☐	☐	17	ผู้ใหญ่	☐			
3	จริง				☐	18	พรรณ				☐
4	จริต		☐			19	เฟรม			☐	
5	ทองหยอด	☐				20	ภาพยนตร์			☐	
6	ทองหยิบ	☐				21	มหัศจรรย์				☐
7	ทางหลวง	☐				22	วรรค				☐
8	แทรก				☐	23	สรรค์				☐
9	ธรรม				☐	24	สรรพ์				☐
10	ปราณ			☐		25	โสร่ง		☐		
11	ปรารถนา		☐	☐		26	ไสว		☐		
12	ปราศรัย			☐	☐	27	หงุดหงิด	☐			
13	ปราสาท			☐		28	หญ้า	☐			
14	ผนัง		☐			29	อดีต		☐		
15	ผนึก		☐			30	อินทรี				☐

สรุป อักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ เรื่องที่ 7 หลากถ้อยในรอยทาง พบ

1. คำอักษรนำ 1.1 คำอักษรนำพยางค์เดียว จำนวน 118 คำ

1.2 คำอักษรนำหลายพยางค์ จำนวน 47 คำ

2. คำควบกล้ำ 2.1 คำควบกล้ำแท้ จำนวน 272 คำ

2.2 คำควบกล้ำไม่แท้ จำนวน 26 คำ

[14] โชคชัย บัณฑิต’, **หลากถ้อยในรอยทาง**, (กรุงเทพมหานคร : แพรว, 2559),

การใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ **เรื่องที่ 8 ใต้เมฆต่างเมือง**[15] โดยนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบตาราง ดังนี้

ตารางที่ 8 สรุปผลการวิเคราะห์การใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ เรื่องที่ 8 ใต้เมฆต่างเมือง

ลำดับ	คำ	คำอักษรนำ		คำควบกล้ำ		ลำดับ	คำ	คำอักษรนำ		คำควบกล้ำ	
		พยางค์เดียว	หลายพยางค์	แท้	ไม่แท้			พยางค์เดียว	หลายพยางค์	แท้	ไม่แท้
1	กระดาษ			☐		16	พระจันทร์			☐	
2	กรีธา			☐		17	พระธาตุ			☐	
3	กำราบ	☐				18	พระนารายณ์			☐	
4	กำหนด	☐				19	พระสงฆ์			☐	
5	โขมง		☐			20	สร้าง				☐
6	จรุง				☐	21	สลอน		☐		
7	จันทรา			☐		22	เหง้า	☐			
8	ถ้ำหลวง	☐				23	เหนือ	☐			
9	ไถพรวน			☐		24	เหรียญ	☐			
10	น้ำหนัก	☐				25	สรวง				☐
11	เนตร			☐		26	อร่าม		☐		
12	บรรพต				☐	27	อัศจรรย์				☐
13	บายศรี				☐	28	อ้าวหย่าย	☐			
14	ปรารถนา		☐	☐		29	อิสระ		☐		
15	ปรี่			☐		30	อิหร่าน	☐			

สรุป อักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากบทกวีนิพนธ์ เรื่องที่ 8 ใต้เมฆต่างเมือง พบ

1. คำอักษรนำ จำแนกเป็น 1.1 คำอักษรนำพยางค์เดียว จำนวน 119 คำ
   1.2 คำอักษรนำหลายพยางค์ จำนวน 44 คำ
2. คำควบกล้ำ จำแนกเป็น 2.1 คำควบกล้ำแท้ จำนวน 310 คำ
   2.2 คำควบกล้ำไม่แท้ จำนวน 33 คำ

[15] โชคชัย บัณฑิต’, **ใต้เมฆต่างเมือง,** กรุงเทพมหานคร : นาคร, 2562,

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ จากรวมบทกวีนิพนธ์ จำนวน 8 เรื่อง ประกอบด้วย

1. บ้านเก่า	2. กังสดาลดอกไม้
3. ลมอ่อนตะวันอุ่น	4. เงานกในร่มไม้
5. รูปฉายลายชีพ	6. ของฝากจากแดนไกล
7. หลากถ้อยในรอยทาง	8. ใต้เมฆต่างเมือง

จากตารางที่ 1 – 8 พบว่า การใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของ โชคชัย บัณฑิต’ จากรวมบทกวีนิพนธ์ จำนวน 8 เรื่อง พบ

1. คำอักษรนำ รวม 1,262 คำ จำแนกเป็น
   - 1.1 คำอักษรนำพยางค์เดียว จำนวน 896 คำ คิดเป็นร้อยละ 71.00
   - 1.2 คำอักษรนำหลายพยางค์ จำนวน 366 คำ คิดเป็นร้อยละ 29.00
2. คำควบกล้ำ รวม 2,398 คำ จำแนกเป็น
   - 2.1 คำควบกล้ำแท้ จำนวน 2,204 คำ คิดเป็นร้อยละ 92.00
   - 2.2 คำควบกล้ำไม่แท้ จำนวน 194 คำ คิดเป็นร้อยละ 8.00

จำนวนคำอักษรนำและคำควบกล้ำที่ใช้ในบทกวีนิพนธ์ของ โชคชัย บัณฑิต’ จำนวน 8 เรื่อง ใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำทั้งหมด 3,360 คำ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของ โชคชัย บัณฑิต’ จากรวมบทกวีนิพนธ์ จำนวน 8 เรื่อง พบการใช้คำทั้งหมด 2 ประเภท คือ คำอักษรนำและคำควบกล้ำ การใช้คำดังกล่าวถูกนำมาใช้เพื่อให้เกิดความไพเราะ ในด้านของการใช้คำเพื่อแสดงความรู้สึกและสื่อความหมายของผู้แต่งบทกวีนิพนธ์และเพื่อให้ตัวบทมีความสละสลวย ไพเราะ ทั้งนี้ด้วยการประพันธ์บทกวีนิพนธ์นั้น มีข้อจำกัดเรื่องเสียงของคำ เพื่อทดแทนข้อจำในด้านเสียงของคำการเลือกใช้คำอักษรนำหรือคำควบกล้ำที่เพิ่มความหลากหลายของเสียง ของคำในรวมบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต’ นั้น มีการใช้อักษรนำและคำควบกล้ำอยู่มากมายทั้งเพื่อให้เกิดความคล้องจองของคำและสัมผัสระหว่างวรรค หรือให้เกิดเสียงต่ำเพื่อความไพเราะของบทกวีนั้น ๆ ซึ่งการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำนี้มักจะมีการนำมาใช้ให้เห็นอยู่บ่อยครั้ง ในวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ นอกจากบทกวีนิพนธ์ด้วย

ด้านลีลาการใช้ภาษาและกลวิธีการเขียน ในบทกวีของโชคชัย บัณฑิต’ มีคำเชื่อม คำที่มีการเล่นเสียง เล่นจังหวะ ซึ่งสอดคล้องกับศึกษาเรื่อง การศึกษาลีลาการใช้ภาษาและกลวิธีการเขียนของ ว.วชิรเมธี โดย กาญจนา ปราบปญจะ

กลวิธีการประพันธ์ ด้านการใช้คำ พบว่า โชคชัย บัณฑิต’ ใช้คำได้หลากหลายทำให้บทกวีนิพนธ์มีความน่าสนใจ และมีภาษาไพเราะ สละสลาย ซึ่งสอดคล้องกับศึกษาเรื่อง กลวิธีการใช้ภาษา

และภาพสะท้อนสังคมในวรรณกรรมบันเทิงคดีของมกุฏ อรฤดี โดย ชัยวัฒน์ ไชยสุข และสมเกียรติ รักษ์มณี[16] สรุปได้ว่า กลวิธีการใช้ภาษา ได้แก่ คำมีความหมายโดยนัย คำแสดงอารมณ์ คำมีศักดิ์คำเฉพาะกลุ่ม คำภาษาปาก คำภาษาถิ่น คำภาษาต่างประเทศ คำย่อ การซ้ำคำการหลากคำ และคำแสดงภาพ มีการใช้สำนวนเพื่อย่นย่อข้อความ เพื่อขยายความ และเพื่อความสละสลายของถ้อยคำ

การใช้คำสื่ออารมณ์ในบทกวีนิพนธ์ โชคชัย บัณฑิต' มีการใช้คำที่สื่ออารมณ์เพื่อเพิ่มความน่าสนใจในบทกวี ความหลากหลายของเสียง เพื่อให้เกิดความคล้องจองของคำและสัมผัสระหว่างวรรค ซึ่งสอดคล้องกับศึกษาเรื่อง วิเคราะห์การใช้ภาษาในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งของใบเตย อาร์สยาม ซึ่งศึกษาโดย อุไรวรรณ สิงห์ทองและคณะ สรุปได้ว่า มีการใช้คำสื่ออารมณ์ การใช้คำสัมผัส การใช้คำซ้ำ การใช้คำภาษาต่างประเทศ และการใช้คำสแลง รวมถึงการใช้คำสัมผัสอักษรและสัมผัสสระ

การนำคำอักษรนำและคำควบกล้ำมาใช้ในบทกวีนิพนธ์ เพื่อให้สามารถสื่อให้เห็นถึงแนวคิดและมุมมองของผู้ประพันธ์ได้อย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับศึกษาเรื่อง การใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในรวมบทกวีนิพนธ์ "รูปฉายลายชีพ" ของโชคชัย บัณฑิต' ศึกษาโดย ธีรวัฒน์ ยศรุ่งเรือง การใช้คำอักษรนำจำแนกได้ 2 ประเภท ได้แก่ คำอักษรนำที่มีพยางค์เดียว และคำอักษรนำที่มีหลายพยางค์ การใช้คำควบกล้ำจำแนกได้ 2 ประเภท ได้แก่ คำควบแท้ และคำควบไม่แท้ ซึ่งมีการนำเอาคำอักษรนำและคำควบกล้ำเข้ามาใช้ในการประกอบการประพันธ์บทกวีมีความสละสลวย เพื่อให้สามารถสื่อให้เห็นถึงแนวคิดและมุมมองของผู้ประพันธ์ได้อย่างชัดเจน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

ในการวิจัยการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในบทกวีนิพนธ์ของ โชคชัย บัณฑิต' นั้น สามารถนำไปเป็นแบบแผนเพื่อการศึกษาการใช้คำประเภทอื่น ๆ เช่น การสร้างคำ โวหารภาพพจน์ หรือการใช้คำที่มากจากภาษาต่างประเทศ และอื่น ๆ อีกมากมาย นอกจากจะศึกษาการใช้คำในรวมบทกวีนิพนธ์แล้วยังสามารถศึกษาการใช้คำในวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ ได้อีกมากมาย เช่น นวนิยาย เรื่องสั้น เป็นต้น และควรมีการศึกษาการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในรวมบทกวีนิพนธ์ของกวีคนอื่น ๆ หรือศึกษางานประพันธ์เรื่องอื่นของโชคชัย บัณฑิต' เพื่อเปรียบเทียบการใช้คำ เนื้อหา หรือรูปแบบการประพันธ์ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. สามารถเพิ่มกรอบแนวคิดของคำอักษรนำและคำควบกล้ำโดยแยกประเภทของพยัญชนะที่ใช้ ห นำ และ อ นำ หรือคำควบกล้ำไม่แท้ที่ใช้ ทร ออกเสียงเป็น ซ

2. สามารถเพิ่มขอบเขตการวิจัยจากรวมบทกวีนิพนธ์ของโชคชัย บัณฑิต' ตามระยะเวลาการวิจัยที่เหมาะสม

3. สามารถศึกษาการใช้คำอักษรนำและคำควบกล้ำในรวมบทกวีนิพนธ์ของกวีคนอื่น ๆ

---

[16] ชัยวัฒน์ ไชยสุข และสมเกียรติ รักษ์มณี, กลวิธีการใช้ภาษาและภาพสะท้อนสังคมในวรรณกรรมบันเทิงคดีของมกุฏ อรฤดี, (**รมยสาร,** มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2559), 14(1). หน้า 55-64.

บรรณานุกรม

กำชัย ทองหล่อ. **หลักภาษาไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 54. กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น, 2556.

คณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. **วรรณรูป.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2555.

ชัยวัฒน์ ไชยสุข และสมเกียรติ รักษ์มณี. กลวิธีการใช้ภาษาและภาพสะท้อนสังคมในวรรณกรรมบันเทิงคดีของมกุฏ อรฤดี. **รมยสาร.** มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2559, 14(1). น.55-64.

โชคชัย บัณฑิต'. **กังสดาลดอกไม้.** กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2534.

_____. **ลมอ่อนตะวันอุ่น.** กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, 2537.

_____. **เงานกในร่มไม้.** กรุงเทพมหานคร: สาส์น, 2538.

_____. **บ้านเก่า.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: รูปจันทร์, 2544.

_____. **รูปฉายลายชีพ.** กรุงเทพมหานคร: มิ่งมิตร, 2553.

_____. **ของฝากจากแดนไกล**. กรุงเทพมหานคร: แพรว, 2556.

_____. **หลากถ้อยในรอยทาง.** กรุงเทพมหานคร: แพรว,2559.

_____. **ใต้เมฆต่างเมือง.** กรุงเทพมหานคร: นาคร, 2562.

ดวงมน จิตร์จำนง. แนวคิดสำคัญของกวีนิพนธ์ไทยในยุคโลกาภิวัตน์, **วารสารสงขลานครินทร์,** ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 2543, 6(1), น.1-14.

รสริน ดิษฐบรรจง. **หลักการอ่านการเขียนคำไทย.** กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2555.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้น, 2554.

อุปกิตศิลปสาร. พระยา. **หลักภาษาไทย.** ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2548.

การใช้โวหารและภาพพจน์ใน “นิราศภูเขาทอง” วรรณกรรมของ สุนทรภู่

The Usage of Stylistic and Figure of Speech In “Nirat Phu Khao Thong” The Literature of Sunthorn Phu

ฐิติพัฒน์ อยู่บุรี
ปฏิยุทธ์ ชาคาร
ปพิชญา พรหมกันธา
พัทธนันท์ พาป้อ
มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การใช้โวหารและภาพพจน์ใน “นิราศภูเขาทอง” วรรณกรรมของสุนทรภู่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้โวหารภาพและภาพพจน์ในนิราศภูเขาทอง ผลการวิจัยพบว่า

การใช้โวหารในวรรณคดีนิราศ ภูเขาทอง บทประพันธ์ของ สุนทรภู่ พบการใช้โวหาร 4 ประเภท ได้แก่ บรรยายโวหาร จำนวน 36 แห่ง พรรณนาโวหาร จำนวน 20 แห่ง อุปมา 19 แห่ง เทศนาโวหาร จำนวน 5 แห่ง ตามลำดับ

การใช้ภาพพจน์ในวรรณคดีนิราศ ภูเขาทอง บทประพันธ์ของ สุนทรภู่ พบ 10 ประเภท ได้แก่ อุปมา 25 แห่ง อุปลักษณ์ 11 แห่ง สัญลักษณ์ 8 แห่ง การอ้างอิงหรือการเท้าความ 6 แห่ง อติพจน์ หรืออธิพจน์ 5 แห่ง บุคคลวัต 2 แห่ง สัทพจน์ 2 แห่ง สมมติภาวะ 1 แห่ง อวพจน์ 1 แห่ง และแนวเทียบ 1 แห่ง ตามลำดับ

คำสำคัญ : โวหาร, ภาพพจน์, นิราศภูเขาทอง, สุนทรภู่

Abstract

The usage of stylistic and figure of speech in “nirat phu khao thong” the literature of sunthorn phu, the objective were study of stylistic and figure of speech in “nirat phu khao thong, The research found that :

The study of "The usage of figure of speech in Nirat Phu Khao Thong literature", the poetry of Sunthorn Phu, found that 4 types of figure of speech : the most commonly used were 36 places of narrative descriptions, 20 places of depicting rhetoric, 19 places of parables and the last were 5 places of Sermon, respectively.

The study of "The usage of stylistic image in Nirat Phu Khao Thong literature", the poetry of Sunthorn Phu, found 10 types of stylistic : 25 places of simile, 11 places

of metaphor, 8 places of symbol, 6 places of allusion, 5 places of hyperbole, 2 places of personification, 2 places of onomatopoeia, 1 places of suppose, 1 places of understatement and 1 places of similitude, respectively.

Keywords : stylistic, figure of speech, nirat phu khao thong, sunthorn phu

บทนำ

วรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของงานศิลปะ และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ ลักษณะเฉพาะและลักษณะสากล ลักษณะทั้งสองอย่างมีความสำคัญเท่ากัน ลักษณะเฉพาะแสดงเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ วัฒนธรรมและความเป็นปัจเจกบุคคล ส่วนลักษณะสากลสะท้อนความเป็นมนุษย์และปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งอื่น เช่น ธรรมชาติ ความเชื่อ สังคม รวมทั้งมนุษย์ด้วยกันเองโดยมีกรอบเงื่อนของวิถีสังคมและมิติของเวลาเป็นเครื่องกำกับ[1]

วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ส่วนใหญ่เป็นคำประพันธ์ประเภทกลอน เพราะในสมัยนี้คำประพันธ์ประเภทกลอนเจริญรุ่งเรืองสูงสุดจนมีอิทธิพลสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน[2] ในสมัยนี้นับเป็นยุคที่มีความเจริญเจริญทางด้านวรรณกรรมสูงสุดสมัยหนึ่ง เพราะพระมหากษัตริย์ทรงสนพระทัยในวรรณกรรมและทรงอุปถัมภ์กวีด้วย ทำให้มีกวีเป็นจำนวนมาก และกวีแต่ละท่านได้สร้างผลงานวรรณกรรมมากมาย

วรรณกรรมนิราศ[3] งานประพันธ์ที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นการประพันธ์เชิงพรรณนา ครำ่ครวญถึงคนรักที่จากมา รำพึงรำพันถึงสถานที่ที่จากมา รวมไปถึงบรรยายการเดินทาง จดบันทึกการเดินทาง บอกลักษณะสภาพสังคมความเป็นอยู่ของคนในสมัยก่อน ทั้งยังแฝงข้อคิด คติธรรมคำสอนไว้ในการประพันธ์ประเภทนิราศ และเพื่อบันทึกเส้นทางทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ การเดินทางในยุคสมัยก่อน ที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์ มีภาษาที่งดงามในการประพันธ์ มีการใช้โวหาร และภาพพจน์โวหาร ในการเปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ เพื่อสร้างจินตนาการในขณะอ่านบทประพันธ์ แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของภาษาที่มีความงดงาม มีการใช้โวหารภาพพจน์แฝงข้อคิด คำสอน ศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม อีกทั้งมีการสอดแทรกหลักคำสอนต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ สภาพสังคมในอดีต โดยที่บุคคลทั่วไปในสังคมสามารถจะนำข้อคิด คำสอนมาใช้ในการดำเนินชีวิตได้ เพื่อทำให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้องและเกิดความสงบสุขในสังคม สาระสำคัญของวรรณกรรมนิราศจะมีการใช้โวหารเปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้ประพันธ์พบเห็นขณะเดินทาง และแสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้ประพันธ์ ผ่านการใช้ภาษาเป็นตัวถ่ายทอดอารมณ์

---

[1] สาทิด แทนบุญ, **วรรณกรรมคำสอนของสุนทภู่ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย**, (ชลบุรี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2558), หน้า 1.

[2] รื่นฤทัย สัจจพันธ์ (อ้างในสาทิด แทนบุญ, **วรรณกรรมคำสอนของสุนทภู่ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย**, ชลบุรี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2558), หน้า 28.

[3] กุหลาบ มัลลิกะมาศ, **วรรณคดีวิจารณ์ (TH357)**, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2552), หน้า 18.

ความรู้สึก แสดงให้เห็นคุณค่าของภาษาที่สามารถนำมาร้อยเรียงให้เป็นบทประพันธ์ที่มีความสละสลวย สวยงาม ทรงคุณค่าทางวรรณศิลป์ เป็นการทำนุบำรุงรักษาภาษาไทยให้คงอยู่สืบไป

จากความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวรรณกรรมนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่ ซึ่งมีความโดดเด่นทางด้านฉันทลักษณ์ การใช้ภาษา สำนวนโวหาร และโวหารภาพพจน์ ทำให้เกิดสุนทรียภาพทางภาษาที่งดงาม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาโวหารและโวหารภาพพจน์ในนิราศภูเขาทองของสุนทรภู่

สมมติฐานของการวิจัย

วรรณกรรมนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่มีสุนทรียภาพทางภาษาอย่างหลากหลายและงดงาม มีการใช้ภาพพจน์โวหารในการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของภาษาผ่านนิราศภูเขาทองซึ่งเป็นนิราศเรื่องเอกของสุนทรภู่

กรอบแนวคิดก

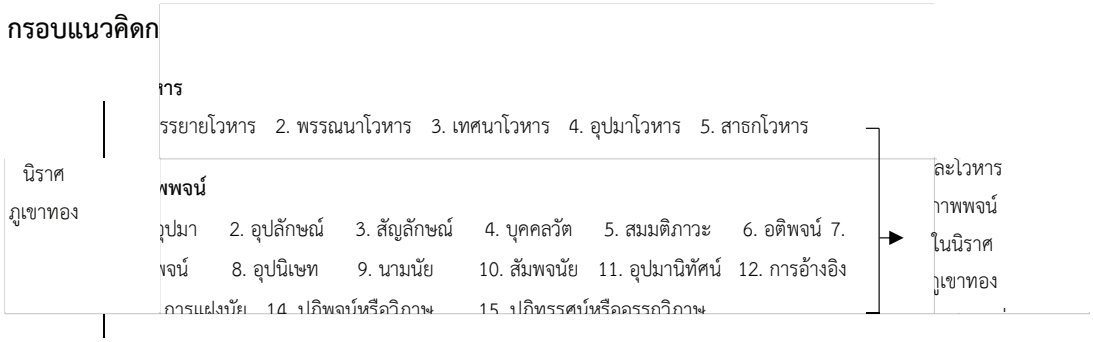

ขอบเขตในการวิจัย

ขอบเขตด้านกลุ่มประชากร ได้แก่ นิราศ 9 เรื่อง ของสุนทรภู่ คือ นิราศเมืองแกลง นิราศพระบาท นิราศภูเขาทอง นิราศสุพรรณ นิราศวัดเจ้าฟ้า นิราศอิเหนา ลำพันพิลาป นิราศพระประธม นิราศเมืองเพชร

ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง คือ นิราศภูเขาทอง[4]

ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ 1) โวหารในนิราศภูเขาทอง และ 2) ภาพพจน์ในนิราศภูเขาทอง

ขอบเขตด้านเกณฑ์ การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง การใช้โวหาร และภาพพจน์ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการวิเคราะห์แต่ละด้าน ดังนี้

[4] สุนทรภู่, นิราศภูเขาทอง, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือจุฬา, 2560),

1. ด้านการใช้โวหาร พิจารณาจากแนวคิดของดวงใจ ไทยอุบุญ[5] ที่จำแนกไว้ว่าโวหารในการเขียนมี 5 ประเภท ดังนี้

1) บรรยายโวหาร หมายถึง การเขียนอธิบาย หรือบรรยายเหตุการณ์ที่เป็นข้อเท็จจริงตามลำดับเหตุการณ์ เป็นการเขียนตรงไปตรงมา ไม่เยิ่นเย้อ มุ่งความชัดเจนเพื่อให้ผู้อ่านได้รับความรู้ ความเข้าใจ

2) พรรณนาโวหาร หมายถึง การเขียนที่สอดแทรกอารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียนเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้ง ประทับใจ มีความรู้สึกคล้อยตามไปกับ

3) เทศนาโวหาร หมายถึง การเขียนอธิบาย ชี้แจงให้ผู้อ่านเข้าใจ ชี้ให้เห็นประโยชน์หรือโทษของเรื่องที่กล่าวถึง เป็นการชักจูงให้ผู้อ่านคล้อยตาม เห็นด้วยหรือเพื่อแนะนำสั่งสอน ปลุกใจหรือเพื่อให้รู้ถึงข้อเท็จจริง

4) อุปมาโวหาร หมายถึง การเขียนเป็นสำนวนเปรียบเทียบที่มีความคล้ายคลึงกันเพื่อทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยการเปรียบเทียบสิ่งของที่เหมือนกัน เปรียบเทียบโดยโยงความคิดไปสู่อีกสิ่งหนึ่ง หรือเปลี่ยนเทียบข้อความตรงกันข้ามหรือข้อความที่ขัดแย้งกัน

5) สาธกโวหาร หมายถึง การที่ผู้เขียนหยิบยกตัวอย่างมาอ้างอิงประกอบการอธิบายเพื่อสนับสนุนข้อความที่เขียนไว้ให้ผู้อ่านเข้าใจ และเกิดความเชื่อถือ หลักการเขียนสาธกโวหาร คือ ต้องสามารถเลือกใช้ให้เหมาะสมกับโอกาส เหมาะกับจุดมุ่งหมายและเขียนได้อย่างถูกต้องตามลักษณะของโวหาร

2. ด้านภาพพจน์ พิจารณาจากแนวคิดของสมเกียรติ รักษ์มณี[6] ดังนี้

1) อุปมา หมายถึง การเปรียบเทียบของสิ่งหนึ่งให้เหมือนหรือคล้ายกับอีกสิ่งหนึ่งโดยเพ่งเล็งที่คุณสมบัติหรือลักษณะเป็นสำคัญ โดยใช้คำเปรียบเทียบต่าง ๆ เป็นคำเชื่อม

2) อุปลักษณ์ หมายถึง การเปรียบเทียบของสิ่งหนึ่งว่ามีคุณสมบัติร่วมหรือเช่นเดียวกับอีกสิ่งหนึ่งโดยเพ่งเล็งที่คุณสมบัติไม่ใช่รูปสมบัติ

3) สัญลักษณ์ หมายถึง การนำสภาพหรือลักษณะของสิ่งหนึ่งใช้แทนหรือเป็นตัวแทนของสิ่งหนึ่งที่ต้องการกล่าวถึง

4) บุคคลวัต หรือ บุคลาธิษฐาน หมายถึง การทำสิ่งที่ไม่ใช่คนให้มีความรู้สึกนึกคิดอย่างคนเพื่อให้เกิดความรู้สึกประทับใจ มีอารมณ์สะเทือนใจหรือใช้ภาพที่งดงามเป็นภาษากวี

---

[5] ดวงใจ ไทยอุบุญ, **ทักษะการเขียนภาษาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, 2556), หน้า 209-221.

[6]พิชญา สุวรรณโน, **ความสามารถด้านการใช้ภาษาในการเขียนกวีนิพนธ์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา**, สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสารธุรกิจ, คณะศิลปศาสตร์และศึกษาศาสตร์, (สงขลา : มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, 2558).

5) สมมติภาวะ หมายถึง การกำหนดให้ผู้เขียนหรือบุคคลในเรื่องกล่าวถ้อยคำเจรจากับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ อาจเป็นสถานที่ สิ่งของ ต้นไม้ ความคิด นามธรรมใด ๆ บุคคลที่เสียชีวิตไปแล้วหรือไม่มีตัวตนอยู่ในสถานที่แห่งนั้น

6) อติพจน์หรืออธิพจน์ หมายถึง การกล่าวเกินจริงเป็นภาพพจน์ที่เกิดจากความคิดของกวีที่ต้องการย้ำความรู้สึกที่มีต่อความหมายนั้นให้เห็นเป็นเรื่องสำคัญหรือยิ่งใหญ่

7) อวพจน์ เป็นภาพพจน์ที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับอติพจน์ คือ กล่าวลดน้ำหนักให้น้อยลงเพื่อลดความหมายลง บางครั้งใช้ในเชิงประชัน

8) อุปนิเษท เป็นภาพพจน์ที่กล่าวลดน้ำหนักความลงในเชิงปฏิเสธ มีลักษณะเดียวกับอวพจน์แต่แสดงออกเป็นแบบปฏิเสธ

9) นามนัย หมายถึง การใช้คำ หรือวลีแทนสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีลักษณะเด่น หรือมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสิ่งนั้น อาจเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ได้

10) สัมพจนัย หมายถึง การใช้คำหรือวลีแทนสิ่งที่ต้องการกล่าวถึง อาจจะโดยการใช้ส่วนย่อยแทนส่วนใหญ่ทั้งหมดแทนส่วนย่อย หรือกำหนดให้นามธรรมแสดงกิริยาอย่างรูปธรรม

11) อุปมานิทัศน์ หมายถึง การใช้เรื่องราว นิทาน มาประกอบ ขยายหรือแนะนำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังทราบโดยนัย

12) การอ้างถึง หรือการเท้าความ เป็นการนำเอาบุคคล เหตุการณ์ เรื่องราวในอดีต วาทะสำคัญ นิทาน ประวัติสถานที่ หรือวรรณคดีที่มีมาก่อนมากล่าวอ้างให้เห็นเป็นอุทาหรณ์

13) การแฝงนัย หมายถึง ภาพพจน์ที่เจตนาจะสื่อสารข้อความที่ตรงกันข้ามกับถ้อยคำที่ใช้ในภาพพจน์นั้น หรือการขัดกันระหว่างความเป็นจริงกับที่ปรากฏให้เห็น

14) ปฏิพจน์ หรือวิภาษ หมายถึง การกล่าวถ้อยคำหรือวลีที่มีความหมายไม่สอดคล้อง ขัดแย้งหรือตรงกันข้าม นำมารวมกันหรือเข้าคู่กันเพื่อให้เกิดความหมายใหม่หรือมีผลทางอารมณ์พิเศษ เช่น “ไฟเย็น ความหอมหวานที่เจ็บปวด” เป็นต้น

15) ปฏิทรรศน์ หรืออรรถวิภาษ หมายถึง การกล่าวถ้อยคำที่แสดงความหมายคล้ายจะขัดแย้งกัน ไม่สอดคล้องกัน ไม่น่าเป็นไปได้ แต่เมื่อได้วิเคราะห์ตีความแล้วก็เป็นไปได้ดังที่กล่าวนั้น

16) แนวเทียบ หมายถึง การเปรียบเทียบเรื่องราว เหตุการณ์ พฤติกรรม ความคิด หรือสภาพใด ๆ ของสองสิ่งซึ่งมีลักษณะเหมือนหรือต่างกันให้เข้าคู่กันไป

17) สัทพจน์ หมายถึง ภาพพจน์ที่เกิดจากการเลียนเสียงธรรมชาติหรือสิ่งต่าง ๆ ให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดมโนภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

18) ปฏิปุจฉา หมายถึง การตั้งคำถามโดยไม่ต้องการคำตอบ เป็นการมุ่งเน้นเนื้อความที่ต้องการสื่อสารให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อให้ผู้อ่านได้หยุดคิดและตระหนักในสิ่งที่ถาม

19) อาวัตพากย์ หมายถึง การใช้คำบอกสัมผัส รูป รส กลิ่น เสียง อย่างใดอย่างหนึ่งกับสถานการณ์ปกติที่ไม่ได้ใช้คำเหล่านั้น

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง การใช้โวหารและภาพพจน์ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่ มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาเรื่องโวหารและภาพพจน์
2. ศึกษานิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่
3. ศึกษาเอการที่เกี่ยวข้องกับโวหาร ภาพพจน์และนิราศ
4. กำหนดหลักเกณฑ์ในการศึกษาวิเคราะห์โวหารและภาพพจน์ ดังนี้
    4.1 รูปแบบและหลักเกณฑ์โวหาร ผู้วิจัยศึกษาจากเกณฑ์ของดวงใจ ไทยอุบุญ
    4.2 รูปแบบและเกณฑ์ภาพพจน์ ผู้วิจัยศึกษาจากเกณฑ์ของสมเกียรติ รักษ์มณี
5. ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโวหาร ภาพพจน์และนิราศ

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาเรื่อง การใช้โวหารและภาพพจน์ในนิราศของ สุนทรภู่ จำนาน 9 เรื่อง ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. ผู้วิจัยศึกษาเรื่องการใช้โวหารและภาพพจน์ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่
2. นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์
3. สรุป อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์การใช้โวหารในนิราศภูเขาทอง ของ สุนทรภู่

1. บรรยายโวหาร หมายถึง การเขียนอธิบาย หรือบรรยายเหตุการณ์ที่เป็นข้อเท็จจริงตามลำดับเหตุการณ์ เป็นการเขียนตรงไปตรงมา ไม่เยิ่นเย้อ มุ่งความชัดเจนเพื่อให้ผู้อ่านได้รับความรู้ความเข้าใจ พบบรรยายโวหาร จำนวน 36 บท ตัวอย่างดังนี้

เดือนสิบเอ็ดเสร็จธุระพระวสา
รับกฐินภิญโญโมทนา ชุลีลาลงเรือเหลืออาไลย

ในกลอนนิราศภูเขาทองบทนี้ เป็นโวหารประเภท บรรยายโวหาร เพราะในเนื้อกลอนได้ บรรยายแสดงอารมณ์ถึงความโศกเศร้าไว้ว่า เมื่อถึงเดือนเดือน 11 ตามจันทรคติ เป็นหน้าเทศการกฐิน ซึ่งออกจากการจำพรรษาแล้ว เมื่อรับกฐินอย่างยินดีเสร็จแล้ว ก็ต้องลงเรือไปด้วยความเศร้าโศก ที่ต้องจากที่เคยอยู่และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มีความทรงจำเมื่อครั้งอาศัยอยู่

ดูในวังยังเห็นหอพระอัฐิ ตั้งสติเติมถวายฝ่ายกุศล
ทั้งปิ่นเกล้าเจ้าพิภพจบสกล ให้ผ่องพ้นไภยสำราญผ่านบุริน

ในกลอนนิราศภูเขาทองบทนี้ เป็นโวหารประเภท บรรยายโวหาร เพราะในเนื้อกลอนได้บรรยายถึงความคิดถึงว่า มองไปในวังยังเห็นหอที่เก็บพระอัฐิของรัชกาลที่ 2 ก็ตั้งสติถวายส่วนบุญส่วนกุศล ทั้งส่งส่วนกุศลไปให้รัชกาลที่ 3 ให้พ้นภัยในการปกครองบ้านเมือง

มีห้องถ้ำสำหรับจุดเทียนถวาย ด้วยพระพายพัดเวียนอยู่เทียนหัน

เป็นลมพัดพิณาวัตรน่าอัศจรรย์ แต่ทุกวันนี้ชราหนักหนานัก

กลอนนิราศภูเขาทองบทนี้ เป็นโวหารประเภท บรรยายโวหาร เพราะในเนื้อกลอนได้บรรยายว่ามีห้องที่เป็นถ้ำสำหรับจุดเทียนเพราะลมจะพัดแรงพาธูปเทียนดับ ตอนนั้นบังเกิดสิ่งอัศจรรย์มีลมพัดเวียนขวาราวกับจะเวียนเทียนด้วย ทุกวันนี้พระเจดีย์เก่าและทรุดโทรมมาก

2. พรรณนาโวหาร หมายถึง การเขียนที่สอดแทรกอารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียนเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้ง ประทับใจ มีความรู้สึกคล้อยตามไปกับผู้เขียน จากการศึกษาค้นคว้า พบพรรณนาโวหาร จำนวน 20 บท ตัวอย่างดังนี้

โอ้อาวาศราชบุรณะวิหาร แต่นี้นานนับทิวาจะมาเห็น
เหลือรำภุกนึกน่าน้ำตากระเด็น เพราะขุกเข็ญคนพาลมารานทาง

กลอนนิราศภูเขาทองบทนี้ เป็นโวหารประเภท พรรณนาโวหาร เพราะในเนื้อกลอนได้พรรณนาแสดงอารมณ์ ความรู้สึกถ่ายทอดออกมาอย่างเห็นได้ชัดเจน ดั่งกลอนบทนี้ที่พรรณนาว่า วัดราชบุรณะพระวิหารนี้คงอีกนานกว่าจะได้มาเห็น นึกแล้วเศร้าใจยิ่งนักทั้งนี้เป็นเพราะมีคนพาลมารังแกใส่ร้าย

ถึงน่าวังดังหนึ่งใจจะขาด คิดถึงบาทบพิตรอดิศร
โอ้ผ่านเกล้าเจ้าประคุณของสุนทร แต่ปางก่อนเคยเฝ้าทุกเช้าเย็น

กลอนนิราศภูเขาทองบทนี้ เป็นโวหารประเภท พรรณนาโวหาร เพราะในเนื้อกลอนได้พรรณนาแสดงอารมณ์ ความรู้สึกถ่ายทอดออกมาอย่างเห็นได้ชัดเจน ดั่งกลอนบทนี้ที่พรรณนาว่าถึงหน้าวังก็เศร้าโศกมาก คิดถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยผู้ซึ่งมีพระคุณกับสุนทรภู่อย่างมาก เมื่อก่อนเคยเข้าเฝ้าพระองค์อย่างใกล้ชิดและบ่อยครั้ง

มาถึงบางธรณีทวีโศก ยามวิโยคยากใจให้สะอื้น
โอ้สุธาหนาแน่นเป็นแผ่นพื้น ถึงสี่หมื่นสองแสนทั้งแดนไตร

กลอนนิราศภูเขาทองบทนี้ เป็นโวหารประเภท พรรณนาโวหาร เพราะในเนื้อกลอนได้พรรณนาแสดงอารมณ์ ความรู้สึกถ่ายทอดออกมาอย่างเห็นได้ชัดเจน ดั่งกลอนบทนี้ที่พรรณนาว่ามาถึงหมู่บ้านบางธรณีก็โศกเศร้ามากขึ้นมาก เพราะตอนลำบากพาให้ใจสะอื้นมาก ทั้งที่แผ่นดินหนาขนาดสองแสนสี่หมื่นโยชน์

3. เทศนาโวหาร หมายถึง การเขียนอธิบาย ชี้แจงให้ผู้อ่านเข้าใจ ชี้ให้เห็นประโยชน์หรือโทษของเรื่องที่กล่าวถึง เป็นการชักจูงให้ผู้อ่านคล้อยตาม เห็นด้วยหรือเพื่อแนะนำสั่งสอน ปลุกใจหรือเพื่อให้รู้ถึงข้อเท็จจริง จากการศึกษาค้นคว้าพบเทศนาโวหาร จำนวน 5 บท ตัวอย่างดังนี้

ถึงบางพูดพูดดีเป็นศรีศักดิ์ มีคนรักรสถ้อยอร่อยจิตร
แม้นพูดชั่วตัวตายทำลายมิตร จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพูดจา

กลอนนิราศภูเขาทองบทนี้ เป็นโวหารประเภท เทศนาโวหาร เพราะในเนื้อหาของกลอนได้แสดงถึงหลักธรรมคำสอน การเปรียบเทียบเหตุของการเกิดและผลของการเกิดผลกรรมที่มนุษย์กระทำและมีคติเตือนใจแฝงบรรยายในบทกลอนดั่งเช่น กลอนบทนี้แปลความได้ว่า ถึงหมู่บ้านบางพูดสุนทรภู่ก็นึกถึงคำว่าพูดดังว่า ถ้าใครพูดดีก็จะมีคนรัก แต่ถ้าพูดไม่ดีก็อาจจะเป็นภัยต่อตนเองได้อีกทั้งยังไม่มีใครคบ ไม่มีเพื่อนสนิทมิตรสหาย ทั้งการจะดูว่าใครดีไม่ดีดูได้จากการพูด

ทั้งโลโภโทโสและโมหะ ให้ชนะใจได้อย่าใหลหลง
ขอฟุ้งเฟื่องเรืองวิชาปัญญายง ทั้งให้ทรงศีลขันธ์ในสันดาน

กลอนนิราศภูเขาทองบทนี้ เป็นโวหารประเภท เทศนาโวหาร เพราะในเนื้อหาของกลอนได้แสดงถึงหลักธรรมคำสอน การเปรียบเทียบเหตุของการเกิดและผลของการเกิดผลกรรมที่มนุษย์กระทำและมีคติเตือนใจแฝงบรรยายในบทกลอนดั่งเช่นกลอนบทนี้แปลความได้ว่าทั้งความโลภ โกรธ หลง ขอให้ตนชนะได้ ขอให้มีสติปัญญาหลักแหลม ให้มีศีลธรรมอยู่ในใจ

จะสร้างพรตอดส่าห์ส่งบุญถวาย *ประพฤฒิฝ่ายสมถะทั้งวสา*
เป็นสิ่งของฉลองคุณมุลิกา *ขอเป็นข้าเคียงพระบาททุกชาติไป*

กลอนนิราศภูเขาทองบทนี้ เป็นโวหารประเภท เทศนาโวหาร เพราะในเนื้อหาของกลอนได้แสดงถึงหลักธรรมคำสอน การเปรียบเทียบเหตุของการเกิดและผลของการเกิดผลกรรมที่มนุษย์กระทำและมีคติเตือนใจแฝงบรรยายในบทกลอนดั่งเช่นกลอนบทนี้แปลความได้ว่า สุนทรภู่จึงได้บวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่รัชกาลที่ 2 ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมตลอดเวลา เพื่อเป็นสิ่งทดแทนคุณพระองค์ แม้เกิดชาติใดใดก็ขอให้เป็นข้ารับใช้พระองค์ตลอดไป

4. อุปมาโวหาร หมายถึง การเขียนเป็นสำนวนเปรียบเทียบที่มีความคล้ายคลึงกันเพื่อทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยการเปรียบเทียบสิ่งของที่เหมือนกัน เปรียบเทียบโดยโยงความคิดไปสู่อีกสิ่งหนึ่ง หรือเปลี่ยนเทียบข้อความตรงกันข้ามหรือข้อความที่ขัดแย้งกัน พบอุปมาโวหารที่ จำนวน 19 บท ตัวอย่างดังนี้

เมื่อเคราะห์ร้ายกายเราก็เท่านี้ *ไม่มีที่พสุธาจะอาไศรย*
ล้วนหนามเหน็บเจ็บแสบคับแคบใจ *เหมือนนกไร้รังเร่อยู่เอกา*

กลอนนิราศภูเขาทองบทนี้ เป็นโวหารประเภท อุปมาโวหาร เพราะในเนื้อหามีการเปรียบเทียบให้เห็น เปรียบให้เป็น ใช้แทนให้เห็นคุณค่าของสิ่ง ๆ นั้นทำให้เห็นเด็ดชัดมากขึ้นเหมือนในบทประพันธ์บทนี้ที่ถอดความได้ว่าแต่เมื่อถึงคราวลำบากแม้แต่แผ่นดินก็ไม่มีที่อาศัย เหมือนโดนหนามเสียดแทงเจ็บแสบมาก เหมือนกับนกไม่มีรังที่จะอาศัยต้องเร่ร่อนไปเรื่อย ๆ

ถึงเกร็ดย่านบ้านมอญแต่ก่อนเก่า *ผู้หญิงเกล้ามวยงามตามภาษา*
เดี๋ยวนี้มอญถอนไรจุกเหมือนตุ๊กตา *ทั้งผัดหน้าจับกระเหม่าเหมือนชาวไทย*

กลอนนิราศภูเขาทองบทนี้ เป็นโวหารประเภท อุปมาโวหาร เพราะในเนื้อหามีการเปรียบเทียบให้เห็น เปรียบให้เป็น ใช้แทนให้เห็นคุณค่าของสิ่ง ๆ นั้นทำให้เห็นเด็ดชัดมากขึ้นเหมือนในบทประพันธ์บทนี้ที่ถอดความได้ว่าทำให้เห็นได้ว่าสมัยนี้ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีความเที่ยงแท้ เหมือนดังที่ชาวมอญละทิ้งประเพณีวัฒนธรรมของตนเองแล้วจะนับประสาอะไรกับจิตใจของคน ซึ่งไม่มีใครมีใจเดียวแต่มีหลายใจ

เหมือนแม่ครัวขั้วแกงพะแนงผัด *สารพัดเพียญฉนังเครื่องมังสา*
อันพริกไทยใบผักชีเหมือนสีกา *ต้องโรยหน้าเสียสักหน่อยอร่อยใจ*

กลอนนิราศภูเขาทองบทนี้ เป็นโวหารประเภท อุปมาโวหาร เพราะในเนื้อหามีการเปรียบเทียบให้เห็น เปรียบให้เป็น ใช้แทนให้เห็นคุณค่าของสิ่ง ๆ นั้นทำให้เห็นเด็ดชัดมากขึ้นเหมือนในบทประพันธ์บทนี้ที่ถอดความได้ว่าเหมือนแม่ครัวจะปรุงอาหารประเภทพะแนงนอกจากจะใส่เครื่องปรุงและเนื้อสัตว์แล้วยังต้องใส่พริกไทยใบผักชีเพื่อเพิ่มความน่ารับประทานแก่อาหาร และผู้หญิงก็เหมือนพริกไทยใบผักชีเพื่อให้นิราศนี้น่าอ่าน

การใช้ภาพพจน์ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่

1. อุปมา จากการศึกษาค้นคว้า พบภาพพจน์แบบอุปมา ที่ปรากฏอยู่ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่ จำนวน 25 บท ตัวอย่างดังนี้

ขอเดชะพระพุทธคุณช่วย แม้นมอดม้วยกลับชาติวาสนา
อายุยืนหมื่นเท่าเสาศิลา *อยู่คู่ฟ้าดินได้**ดั่ง**ใจปอง*

จากคำประพันธ์ข้างต้น เป็นการเปรียบเทียบอายุกับเสาศิลา ให้มีอายุยืนยาวเหมือนเสาศิลา อยู่คู่ฟ้าได้นานแสนนานสมดั่งปรารถนา

ไม่เมาเหล้าแล้วแต่เรายังเมารัก *สุดจะหักห้ามจิตรจะคิดไฉน*
ถึงเมาเหล้าเช้าสายก็หายไป *แต่**เมาใจ**นี้ประจำทุกค่ำคืน*

จากคำประพันธ์ข้างต้น เป็นการเปรียบเทียบ การเมาเหล้าเหมือนการเมารัก และเปรียบการเมาใจเหมือนการเมาเหล้า

จิ้วนรกสิบหกองคุลีแหลม ***ดังขวากแซมเซี่ยมแซกแตกไสว***
ใครทำชู้คู่ท่านครั้นบรรไลย ***ก็ต้องไปปีนต้นน่าขนพอง***
เราเกิดมาอายุเพียงนี้แล้ว ***ยังคลาศแคล้วครองตัวไม่มัวหมอง***
ทุกวันนี้วิปริตผิดทำนอง ***เจียนจะต้องปีนป้างฤๅอย่างไร***

จากคำประพันธ์ข้างต้น เป็นการเปรียบเทียบคนทำไม่ดีจะต้องได้รับผลกรรมที่ก่อ ดั่งเช่นตัวเราเองที่อายุเพียงนี้แล้วยังไม่หยุดก่อกรรมคงจะต้องได้รับผลกรรมนั้น

2. อุปลักษณ์ จากการศึกษาค้นคว้า พบภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ ที่ปรากฏอยู่ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่ จำนวน 11 บท ตัวอย่างดังนี้

*เมื่อเคราะห์ร้ายกายเรา**ก็เท่านี้*** *ไม่มีที่พสุธาจะอาไศรย*
ล้วนหนามเหน็บเจ็บแสบคับแคบใจ *เหมือนนกไร้รังเร่อยู่เอกา*

จากคำประพันธ์ข้างต้น เป็นการเปรียบในยามตกทุกข์ได้ยากไม่มีที่จะพึ่งพาอาศัยได้ เหมือนกับนกที่ไร้รังนอน

สิ้นแผ่นดินสิ้นนามตามเสด็จ *ต้องเที่ยวเตร็ดเตร่หาที่อาไศรย*
แม้นกำเนิดเกิดชาติใดใด *ขอให้ได้เป็นข้าฝ่าธุลี*

จากคำประพันธ์ข้างต้น เป็นการเปรียบเทียบการสิ้นแผ่นดินเหมือนการสิ้นชื่อของตน

3. สัญลักษณ์ จากการศึกษาค้นคว้า พบภาพพจน์แบบสัญลักษณ์ ที่ปรากฏอยู่ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่ จำนวน 8 บท ตัวอย่างดังนี้

*เคยหมอบใกล้ได้กลิ่น**สุคนธ์ตระหลบ*** *ลอองอบรศรื่นชื่นนาสา*
สิ้นแผ่นดินสิ้นรศสุคนธา *วาสนาเราก็สิ้นเหมือนกลิ่นสุคนธ์*

จากคำประพันธ์ข้างต้น เป็นการใช้สัญลักษณ์ โดยใช้คำว่า**สุคนธ์**ตระหลบแทนตัวบุคคล

ดูในวังยังเห็นหอพระอัฐิ *ตั้งสติเติมถวายฝ่ายกุศล*
*ทั้งปิ่นเกล้า**เจ้าพิภพจบ**สกล* *ให้ผ่องพ้นไภยสำราญผ่านบุริน*

จากคำประพันธ์ข้างต้น เป็นการใช้สัญลักษณ์ โดยใช้คำว่า**เจ้าพิภพ** แทนตัวบุคคลที่จะกล่าวถึง

4. บุคคลวัต หรือ บุคลาธิษฐาน จากการศึกษาค้นคว้า พบภาพพจน์แบบบุคคลวัต ที่ปรากฏอยู่ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่ จำนวน 2 บท ดังนี้

*ดู**น้ำวิ่ง**กลิ้งเชี่ยวเป็นเกลียวกลอก กลับกระฉอกฉาดฉัดฉวัดเฉวียน*
บ้างพลุ่งพลุ่งวุ้งวงเหมือนกงเกวียน ดูเปลี่ยนเปลี่ยนคว้างคว้างเป็นหว่างวน

จากคำประพันธ์ข้างต้น เป็นการทำสิ่งที่ไม่ใช่คนให้มีความรู้สึกนึกคิดอย่างคน คือวรรคที่ว่า ดู**น้ำวิ่ง** กลิ้งเชี่ยวเป็นเกลียวกลอก

5. สมมติภาวะ จากการศึกษาค้นคว้า พบภาพพจน์แบบสมมติภาวะ ที่ปรากฏอยู่ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่ จำนวน 1 บท ดังนี้

*ถึงตัวเราเล่าถ้ายังมีโยมหญิง **ไหนจะนิ่งดูดายอายบุบผา***
คงจะใช้ให้ศิษย์ที่ติดมา อุส่าห์หาเอาไปฝากตามยากจน

จากคำประพันธ์ข้างต้น เป็นการกล่าวถ้อยคำเจรจากับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ คือ **ไหนจะนิ่งดูดายอายบุบผา**

6. อติพจน์หรืออธิพจน์ จากการศึกษาค้นคว้า พบภาพพจน์แบบอติพจน์หรืออธิพจน์ ที่ปรากฏอยู่ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่ จำนวน 5 บท ดังนี้

พระนิพพานปานประหนึ่งศีศะขาด *ด้วยไร้ญาติยากแค้นถึงแสนเข็ญ*
ทั้งโรคซ้ำกรรมซัดวิบัติเป็น ไม่เล็งเห็นที่ซึ่งจะพึ่งพา

จากคำประพันธ์ข้างต้น เป็นการกล่าวเกินจริง คือวรรคที่ว่า พระนิพพานปานประหนึ่งศีรษะขาด

*ขอเดชะพระพุทธคุณช่วย **แม้นมอดม้วยกลับชาติวาสนา***
อายุยืนหมื่นเท่าเสาศิลา *อยู่คู่ฟ้าดินได้ดังใจปอง*

จากคำประพันธ์ข้างต้น เป็นการกล่าวเกินจริง คือวรรคที่ว่า แม้นมอดม้วยกลับชาติวาสนา อายุยืนหมื่นเท่าเสาศิลา

7. อวพจน์ จากการศึกษาค้นคว้า พบภาพพจน์แบบอวพจน์ ที่ปรากฏอยู่ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่ จำนวน 1 บท ดังนี้

นี่จนใจไม่มีเท่าขี้เล็บ *ขี้เกียจเก็บเลยทางมากลางหน*
พอรอนรอนอ่อนแสงพระสุริยน ถึงตำบลกรุงเก่ายิ่งเศร้าใจ

จากคำประพันธ์ข้างต้น เป็นการกล่าวลดน้ำหนักให้น้อยลง คือวรรคที่ว่า นี่จนใจไม่มีเท่าขี้เล็บ

8. อุปนิเษท เป็นภาพพจน์ที่กล่าวลดน้ำหนักความลงในเชิงปฏิเสธ มีลักษณะเดียวกับอวพจน์ แต่แสดงออกเป็นแบบปฏิเสธ จากการศึกษาค้นคว้า ไม่ปรากฏภาพพจน์แบบอุปนิเษทในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่

9. นามนัย หมายถึง การใช้คำ หรือวลีแทนสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีลักษณะเด่น หรือ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสิ่งนั้น อาจเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ได้ จากการศึกษาค้นคว้า ไม่ปรากฏภาพพจน์แบบนามนัยในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่

10. สัมพจนัย จากการศึกษาค้นคว้า ไม่ปรากฏภาพพจน์แบบสัมพจนัย ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่

11. อุปมานิทัศน์อุปมานิทัศน์ จากการศึกษาค้นคว้า ไม่ปรากฏภาพพจน์แบบอุปมานิทัศน์ ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่

12. การอ้างถึง จากการศึกษาค้นคว้า พบภาพพจน์แบบอุปมานิทัศน์อุปมานิทัศน์ ที่ปรากฏอยู่ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่ จำนวน 6 บท ดังนี้

โอ้ปางหลังครั้งสมเด็จพระบรมโกษฐ์ มาผูกโบสถ์ก็ได้มาบูชาชื่น
ชมพระพิมพ์ริมผนังยังยั่งยืน ทั้งแปดหมื่นสี่พันได้วันทา

จากคำประพันธ์ข้างต้น พบว่าเป็นการนำเอาบุคคล เหตุการณ์ เรื่องราวในอดีต มากล่าวอ้างถึง

ถึงเกร็ดย่านบ้านมอญแต่ก่อนเก่า ผู้หญิงเกล้ามวยงามตามภาษา
เดี๋ยวนี้มอญถอนไรจุกเหมือนตุ๊กตา ทั้งผัดหน้าจับกระเหม่าเหมือนชาวไทย

จากคำประพันธ์ข้างต้น พบว่าเป็นการนำเอาบุคคล เหตุการณ์ เรื่องราวในอดีต มากล่าวอ้างถึง

13. การแฝงนัย จากการศึกษาค้นคว้า ไม่ปรากฏภาพพจน์แบบการแฝงนัย ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่

14. ปฏิพจน์ หรือวิภาษ จากการศึกษาค้นคว้า ไม่ปรากฏภาพพจน์แบบปฏิพจน์ ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่

15. ปฏิทรรศน์ หรืออรรถวิภาษ จากการศึกษาค้นคว้า ไม่ปรากฏภาพพจน์แบบปฏิทรรศน์ หรืออรรถวิภาษ ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่

16. แนวเทียบ จากการศึกษาค้นคว้า พบภาพพจน์แบบแนวเทียบ ที่ปรากฏอยู่ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่ จำนวน 1 บท ดังนี้

จะสร้างพรตอดส่าห์ส่งบุญถวาย ประพฤติฝ่ายสมณะทั้งวสา
เป็นสิ่งของฉลองคุณมุลิกา ***ขอเป็นข้าเคียงพระบาททุกชาติไป***

จากคำประพันธ์ข้างต้น เป็นการเปรียบเทียบเรื่องราว เหตุการณ์ พฤติกรรม ความคิด หรือสภาพใด ๆ ของสองสิ่งซึ่งมีลักษณะเหมือนหรือต่างกันให้เข้าคู่กันไป ดังคำประพันธ์ที่ว่า เป็นสิ่งของฉลองคุณมุลิกา ขอเป็นข้าเคียงพระบาททุกชาติไป

17. สัทพจน์ จากการศึกษาค้นคว้า พบภาพพจน์แบบสัทพจน์ ที่ปรากฏอยู่ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่ จำนวน 2 บท ดังนี้

ดูน้ำวิ่งกลิ้งเชี่ยวเป็นเกลียวกลอก กลับกระฉอกฉาดฉัดฉวัดเฉวียน
บ้างพลุ่งพลุ่งวุ้งวงเหมือนกงเกวียน ดูเปลี่ยนเปลี่ยนคว้างคว้างเป็นหว่างวน

จากคำประพันธ์ข้างต้น เกิดจากการเลียนเสียงธรรมชาติ จากบทประพันธ์ที่ว่า ดูน้ำวิ่งกลิ้งเชี่ยวเป็นเกลียวกลอก กลับกระฉอกฉาดฉัดฉวัดเฉวียน

18. ปฏิปุจฉา จากการศึกษาค้นคว้า ไม่ปรากฏภาพพจน์แบบปฏิปุจฉา ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่

19. อาวัตพากย์ จากการศึกษาค้นคว้า ไม่ปรากฏภาพพจน์แบบอาวัตพากย์ ในนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่

สรุปผลการวิจัย

การใช้โวหารและภาพพจน์ในนิราศภูเขาทองของสุนทรภู่ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ด้านการใช้โวหารในนิราศภูเขาทองของ สุนทรภู่ จากการวิเคราะห์ ผู้วิจัยพบว่า โวหารที่ปรากฏอยู่ในนิราศภูเขาทองของ สุนทรภู่ จำนวน 5 โวหาร จำนวนที่พบทั้งหมด 80 แห่ง ดังนี้

1. บรรยายโวหาร	จำนวนที่พบ	36 แห่ง คิดเป็น 45%
2. พรรณนาโวหาร	จำนวนที่พบ	25 แห่ง คิดเป็น 45%
3. เทศนาโวหาร	จำนวนที่พบ	5 แห่ง คิดเป็น 6.25%
4. อุปมาโวหาร	จำนวนที่พบ	19 แห่ง คิดเป็น 23.75%
5. สาธกโวหาร	จำนวนที่พบ	0 แห่ง คิดเป็น 0%

2. ด้านการใช้ภาพพจน์ในนิราศภูเขาทองของ สุนทรภู่ จากการวิเคราะห์ ผู้วิจัยพบว่า ภาพพจน์ที่ปรากฏอยู่ในนิราศภูเขาทองของ สุนทรภู่ จำนวน 19 ภาพพจน์ จำนวนที่พบทั้งหมด 62 แห่ง ดังนี้

1. อุปมา	จำนวนที่พบ	25 แห่ง คิดเป็น 4.32%
2. อุปลักษณ์	จำนวนที่พบ	11 แห่ง คิดเป็น 17.74%
3. สัญลักษณ์	จำนวนที่พบ	8 แห่ง คิดเป็น 12.9%
4. บุคคลวัต	จำนวนที่พบ	2 แห่ง คิดเป็น 3.23%
5. สมมติภาวะ	จำนวนที่พบ	1 แห่ง คิดเป็น 1.61%
6. อติพจน์หรืออธิพจน์	จำนวนที่พบ	5 แห่ง คิดเป็น 8.06%
7. อวพจน์	จำนวนที่พบ	1 แห่ง คิดเป็น 1.61%
8. อุปนิเษท	จำนวนที่พบ	0 แห่ง คิดเป็น 0%
9. นามนัย	จำนวนที่พบ	0 แห่ง คิดเป็น 0%
10. สัมพจนัย	จำนวนที่พบ	0 แห่ง คิดเป็น 0%
11. อุปมานิทัศน์	จำนวนที่พบ	0 แห่ง คิดเป็น 0%
12. การอ้างอิง	จำนวนที่พบ	6 แห่ง คิดเป็น 9.69%
13. การแฝงนัย	จำนวนที่พบ	0 แห่ง คิดเป็น 0%
14. ปฏิพจน์หรือวิภาษ	จำนวนที่พบ	0แห่ง คิดเป็น 0%
15. ปฏิทรรศน์	จำนวนที่พบ	0 แห่ง คิดเป็น 0%
16. แนวเทียบ	จำนวนที่พบ	1 แห่ง คิดเป็น 1.61%
17. สัทพจน์	จำนวนที่พบ	2 แห่ง คิดเป็น 3.23%
18. ปฏิปุจฉา	จำนวนที่พบ	0 แห่ง คิดเป็น 0%
19. อาวัตพากย์	จำนวนที่พบ	0 แห่ง คิดเป็น 0%

อภิปรายผลการวิจัย

นิราศภูเขาทอง เป็นเรื่องที่นิยม และถือเป็นงานประพันธ์ที่มีการนำมาศึกษาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน ทั้งความเป็นกวีนักคิด นักเขียน มีความรู้ความสามารถอย่างโดดเด่น จึงทำให้งานประพันธ์ของสุนทรภู่ เป็นที่นิยมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะเหตุนี้จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษางานวิจัยเรื่องนิราศภูเขาทองนี้ด้วย

นิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่ ผู้วิจัยพบว่า โวหาร ที่ปรากฏอยู่ในนิราศภูเขาทองของ สุนทรภู่ จำนวน 5 โวหาร ได้แก่ บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร และอุปมาโวหาร จำนวนที่พบทั้งหมด 80 แห่ง โดยใช้สื่อสารผ่านบทกลอนในด้านต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกลับงานวิจัย ของ ชาตบุษย์ นฤดม[7] ที่ทำวิจัยเรื่อง โวหารภาพพจน์ในวรรณกรรมซีไรต์ที่สื่อสะท้อนสภาพการเมืองไทย พบว่ามีการใช้โวหารภาพพจน์อยู่ในวรรณกรรมซีไรต์ทั้ง 5 เรื่อง โดยสามารถจำแนกออกได้ 9 ประเภทดังนี้ 1) บุคลาธิษฐาน 2) คำถามชวนคิดหรือปฏิปุจฉา 3) ปฏิทรรศน์ 4) อุปมา 5) สัมพจนัย 6) สัญลักษณ์ 7) อุปลักษณ์ 8) นามนัย 9) อติพจน์หรือการใช้คำพูดเกินจริง นอกจากนั้น โวหารภาพพจน์ทั้ง 9 ประเภท ในวรรณกรรมซีไรต์ 5 เรื่อง อยากได้สื่อสะท้อนให้เห็นสภาพการเมืองไทยได้เป็นอย่างดี

ในส่วนของภาพพจน์วิเคราะห์ ผู้วิจัยพบว่า ภาพพจน์ที่ปรากฏอยู่ในนิราศภูเขาทองของสุนทรภู่ จำนวน 19 ภาพพจน์ ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ สัญลักษณ์ บุคคลวัต สมมติภาวะ อติพจน์หรืออธิพจน์ อวพจน์ อุปนิเษท นามนัย สัมพจนัย อุปมานิทัศน์ การอ้างอิงหรือการเท้าความ การแฝงนัย ปฏิพจน์หรือวิภาษ ปฏิทรรศน์หรืออรรถวิภาษ แนวเทียบ สัทพจน์ ปฏิปุจฉา และอาวัตพากย์ จำนวนที่พบทั้งหมด 62 ที่มีกลวิธีการนำเสนอโดดยพลิกแพลงภาษาที่ใช้พูดโดยทั่วไปให้เกิดจินตภาพเกิดความรู้สึกประทับใจ สะเทือนใจ เป็นการเปรียบเทียบภาพอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุกัญญา คงสูน[8] ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์สำนวนและโวหารภาพพจน์ในเพลงไทยลูกทุ่งของชาย เมืองสิงห์ พบว่า เพลงไทยลูกทุ่งของ ชาย เมืองสิงห์ มีการใช้สำนวนเก่า นอกจากนั้นยังพบว่ามีโวหารภาพพจน์ที่ปรากฏ จำนวน 13 ประเภทได้แก่ โวหารภาพพจน์แบบอุปมา อุปลักษณ์ นามนัย ปฏิวาทะ ปฏิภาคพจน์ อาวัตพากย์ อติพจน์ อธิพจน์ ปฏิรูปพจน์ สมพจนัย ปฏิปุจฉา อุทาหรณ์ และบุคลาธิษฐาน

ดังนั้น การใช้โวหารและภาพพจน์ในนิราศภูขาทองของสุนทรภู่ มีทั้งการใช้โวหารและภาพพจน์ที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึก การบรรยาย การเปรียบให้เห็นภาพชัดเจนทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึก และจินตภาพชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วีระยุทธ ปัญญา[9] ทำวิจัยเรื่อง โวหารภาพพจน์ที่ปรากฏ

---

[7] ชาตบุษย์ นฤดม, **โวหารภาพพจน์ในวรรณกรรมซีไรต์ที่สื่อสะท้อนสภาพการเมืองไทย,** (ภาควิชาภาษาศาสตร์ สาขาวิชา ภาษาศาสตร์ประยุกต์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2550),

[8] สุกัญญา คงสูน, **การศึกษาเชิงวิเคราะห์สำนวนและโวหารภาพพจน์ในเพลงไทยลูกทุ่งของชายเมืองสิงห์**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2550),

[9] วีระยุทธ ปัญญา, โวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในบทละครนอกพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, **(วารสารศึกษาศาสตร์ฉบับวิจัยบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น,** 2559), 11(2), หน้า 197-204.

ในบทละครนอกพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยวิเคราะห์โวหารภาพพจน์ 6 ประเภท อันได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน อติพจน์ นามนัย และปฏิพากษ์ ในบทละครนอก 5 เรื่องคือ ไกรทอง คาวี ไชยเชษฐ์ มณีพิชัย และสังข์ทอง พบว่าโวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในบทละครนอก 5 เรื่องพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีครบทั้ง 6 ประเภท โดยใช้โวหารภาพพจน์แบบอุปมามากที่สุด รองลงมาเป็นอุปลักษณ์ อติพจน์ ปฏิพากษ์ นามนัย และบุคลาธิษฐาน ตามลำดับ

ข้อเสนอแนะ

1. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาในส่วนของลักษณะการประพันธ์ และแนวคิดของผู้ประพันธ์ในเรื่องของนิราศภูเขาทอง

2. ควรศึกษาในส่วนของการสร้างคำจะทำให้แม่นยำในเรื่องของหลักภาษา เพื่อจะใช้ในการต่อยอดในการสอนรายวิชาภาษาไทยต่อไป

บรรณานุกรม

กุหลาบ มัลลิกะมาศ. **วรรณคดีวิจารณ์ (TH357).** กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2552.

ชาตบุษย์ นฤดม. **โวหารภาพพจน์ในวรรณกรรมซีไรต์ที่สื่อสะท้อนสภาพการเมืองไทย.** ภาควิชาภาษาศาสตร์ สาขาวิชา ภาษาศาสตร์ประยุกต์. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2550.

ดวงใจ ไทยอุบุญ. **ทักษะการเขียนภาษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : บริษัทด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, 2556.

พิชญา สุวรรณโน. ความสามารถด้านการใช้ภาษาในการเขียนกวีนิพนธ์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา, สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสารธุรกิจ, คณะศิลปะศาสตร์และศึกษาศาตร์, สงขลา : มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, 2558.

วีระยุทธ ปัญญา. โวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในบทละครนอกพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. **วารสารศึกษาศาสตร์ฉบับวิจัยบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2559, 11(2), หน้า** 197-204.

พิชญา สุวรรณโน. **ความสามารถด้านการใช้ภาษาในการเขียนกวีนิพนธ์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา**, ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารธุรกิจ. สงขลา : คณะศิลปะศาสตร์และศึกษาศาตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, 2558.

สาทิด แทนบุญ. **วรรณกรรมคำสอนของสุนทภู่ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย**, ชลบุรี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2558.

สุกัญญา คงสูน. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์สำนวนและโวหารภาพพจน์ในเพลงไทยลูกทุ่งของชาย เมืองสิงห์**, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2550.

สุนทรภู่. **นิราศภูเขาทอง.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือจุฬา, 2560.

การศึกษาแรงจูงใจที่มีผลต่อการปฏิบัติงานการบริการด้านสาธารณสุข ของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ

A Study of Motivation Affecting Public Health Service Performance of Bueng Yitho Medical and Rehabilitation Center.

จิตร์ลดา บุญตาระวะ
นภาพร สิงห์นวล
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาผลการปฏิบัติงานการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ 2) เพื่อศึกษาปัจจัยต่างๆ ที่เป็นแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาในครั้งนี้คือบุคลากรประชาชนผู้มารับบริการจากศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ ทั้งในเขตและนอกเขตเทศบาลเมืองบึงยี่โถ จำนวนทั้งสิ้น 41,081 คน ประกอบด้วย ผู้มารับบริการในเขต จำนวน 35,351 คน ผู้มารับบริการนอกเขต จำนวน 5,730 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ การหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient)

ด้านค่าตอบแทนและผลประโยชน์ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.13, S.D. = 0.51) พบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.75, SD = .901) เมื่อจำแนกเป็น รายข้อพบว่าส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก จำนวน 2 ข้อ คือ ท่านคิดว่าสวัสดิการ การดูแลเอาใจใส่ และการให้บริการที่ดีจากศูนย์ฯถือว่าคุ้มค่ากับการมาขอรับบริการ ($\overline{X}$ = 4.02, SD = .936) ท่านคิดว่าค่ารักษาพยาบาลที่ท่านต้องจ่ายให้ศูนย์ฯมีความเหมาะสมกับการบริการในด้านต่างๆของศูนย์ฯ ($\overline{X}$ = 3.86, SD = .892) และอยู่ในระดับปานกลาง จำนวน 1 ข้อ คือ ท่านพอใจในด้านสวัสดิการเรื่องการเบิกจ่ายค่ารักษาพยาบาล และพอใจในงานด้านบริการต่างๆของศูนย์ฯ ($\overline{X}$ =3.38, SD = .874) ตามลำดับ

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the health service performance of Bueng Yeeo Medical and Rehabilitation Center. 2) To study various factors which are incentives affecting public health services of Bueng Yeeo Medical and Rehabilitation Center The samples in this study were personnel, people, who came to receive services from Bueng

Yeeo Medical Rehabilitation Center. Both within and outside the municipality A total of 41,081 people, consisting of 35,351 people receiving service in the area, 5,730 people. The instrument used in this research is a 5 level rating scale questionnaire. The statistics used for data analysis are frequency distribution. Finding percentage, average ($\overline{X}$), standard deviation (S.D.) Hypothesis testing using Pearson Product Moment Correlation Coefficient.

1. Overall compensation and benefits were at a high level (= 4.13, S.D. = 0.51). It was found that the overall was at a high level (= 3.75, SD = .901) when classified as Most of them found that 2 items were at a high level. Care And the good service from the center is considered worthwhile to come to receive the service (= 4.02, SD = .936). You think that the medical expenses you have to pay to the center are suitable for the various services of the center (= 3.86, SD = .892) and is at a medium level of 1 item. You are satisfied with the welfare of medical expenses. And satisfied with the various services of the center (= 3.38, SD = .874) respectively

บทนำ

ศักยภาพและความพร้อมของท้องถิ่น โดยรวมไปถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชน มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะนำไปสู่การบรรลุสุขภาวะ (Well-being) ของประชาชน และ การขับเคลื่อนการกระจายอำนาจด้านสุขภาพสู่ภาคประชาชนต่อไป จึงจำเป็นที่จะต้องมีการประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพื่อพัฒนาความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและ ภาคประชาชนในการจัดการด้านสุขภาพ เพื่อนำผลที่ได้ไปใช้ในการกำหนดนโยบายและแนวทางในการพัฒนาศักยภาพและความพร้อมในการจัดการสุขภาพของประชาชน เป็นที่กล่าวกันโดยทั่วไปว่าการกระจายอำนาจเป็นพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยหรือประชาธิปไตยเป็นพื้นฐานของการกระจายอำนาจ และยิ่งกว่านั้นในประเทศที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบมักจะยึดถือรูปแบบการกระจายอำนาจ และขณะเดียวกันก็มีการปกครองท้องถิ่นที่เข้มแข็งอันจะได้จากการที่ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจที่จะจัดสรรทรัพยากรภายในท้องถิ่นให้แก่คนรุ่นปัจจุบันและอนาคต แต่หน่วยงานกลางหรือรัฐบาลกลางทำหน้าที่ในการสนับสนุนการบริหารจัดการของท้องถิ่นโดยยึดหลักการที่ว่า“รัฐบาลที่ดีที่สุดคือรัฐบาลที่ปกครองประเทศน้อยที่สุด” ซึ่งในที่นี้ หมายความถึงงานที่รัฐบาลกลางหรืออำนาจรัฐจากส่วนกลางเข้าไปเกี่ยวข้องหรือจัดการในท้องถิ่นหรือชุมชนน้อยที่สุดเพราะคนในท้องถิ่นจะต้องมีการรวมตัวกันในการจัด การบางอย่างร่วมกันรวมทั้งการจัดการสุขภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนนำไปสู่การปกครองตนเองโดยรัฐบาลท้องถิ่น (Local self-government)[1]

[1] พีรสิทธิ์ คำนวณศิลป์, **ศักยภาพและความพร้อมของท้องถิ่น**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักบริหารวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2546.

เทศบาลเมืองบึงยี่โถได้ตระหนักถึงความสำคัญด้านการดูแลสุขภาพของประชาชน สร้างคุณภาพคน คุณภาพสังคม และคุณภาพการบริการสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟู บึงยี่โถ โดยจัดบริการขั้นพื้นฐานด้วยการพัฒนางานสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานและทันสมัยควบคู่กับการหาบุคลากรที่มาความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ตลอดจนการจัดหาเครื่องมืออุปกรณ์ทางการแพทย์ ที่ตรงกับการรักษาโดยสิ่งที่สำคัญคือการสร้างกระบวนการที่มีส่วนร่วม และครอบคลุมทางด้านการรักษาพยาบาล การส่งเสริมสุขภาพ ควบคุมป้องกันโรค และการฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจ เทศบาลเมืองบึงยี่โถมีความเติบโตรวดเร็วมาก ปัญหาที่เห็นได้ชัดคือเราดูแลกันน้อยลง ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถแก้ปัญหาได้ โดยใช้การช่วยเหลือกันและกัน โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ปัจจุบันมีอัตราเพิ่มขึ้นทุกปี โดยสร้างพื้นที่ที่เป็นอัตลักษณ์ให้ได้คิด ผู้สูงอายุอยากที่จะทำอะไร ต้องการอะไร ทำแล้วมีความสุข จนเกิดเป็นการรวมกลุ่มทางสังคมที่ซึ่งผู้สูงอายุสามารถมาแบ่งปันมาแลกเปลี่ยน โดยให้ประชาชนเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของการดำเนินงานของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ ที่ผ่านมาเทศบาลเมืองบึงยี่โถได้รับการยอมรับว่าเป็นกระบวนการที่ทำให้งานบริการสาธารณสุขเป็นไปตามความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปัจจุบันเทศบาลเมืองบึงยี่โถมีความต้องการบริการสาธารณะที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน เพื่อนำผลที่ได้ไปใช้ในการกำหนดนโยบายและแนวทางในการพัฒนาศักยภาพและความพร้อมในการจัดการสุขภาพของประชาชน และเป็นการตอบสนองความต้องการด้านสุขภาพ ที่หลากหลายของประชาชน ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแรงจูงใจที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน การบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ เพื่อศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ ที่เป็นแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ โดยนำผล ที่ได้เสนอต่อผู้บริหารของสำนักงานเทศบาลเมืองบึงยี่โถและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทาง ในการพัฒนาและปรับปรุงแก้ไขในการให้บริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ เทศบาลเมืองบึงยี่โถ และเป็นข้อมูลในการวางแผนการพัฒนาเทศบาลเมืองบึงยี่โถ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลการปฏิบัติงานการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยต่างๆ ที่เป็นแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ

ขอบเขตประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1) ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ประชาชนผู้มารับบริการจากศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ ทั้งในเขตและนอกเขตเทศบาลเมืองบึงยี่โถ จำนวนทั้งสิ้น 41,081 คน ประกอบด้วย ผู้มารับบริการในเขต จำนวน 35,351 คน ผู้มารับบริการนอกเขต จำนวน 5,730 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 30 กันยายน 2561)

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

3.1 ตัวแปรต้น (Independent variable) ได้แก่ ปัจจัยค้ำจุน ทั้ง 7 ด้าน ประกอบด้วย

1) ด้านค่าตอบแทนและผลประโยชน์ 2) ด้านนโยบายบริษัทและบริการ

3) ด้านความสัมพันธ์ในหมู่พนักงานด้วยกัน 4) ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

5) ด้านการควบคุมดูแลของหัวหน้างาน 6) ด้านสถานภาพในการทำงาน

7) ด้านความมั่นคงในงาน

3.2 ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ ปัจจัยจูงใจ ทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย

1) ด้านความพยายาม 2) ด้านความทุ่มเท

3) ด้านความร่วมมือ 4) ด้านความผูกพัน

สมมติฐานของการวิจัย

ปัจจัยการบริหารจัดการมีความสัมพันธ์ทางบวกต่อผลการปฏิบัติงานการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาได้ใช้แรงจูงใจที่มีผลต่อการปฏิบัติงานการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา ดังนี้

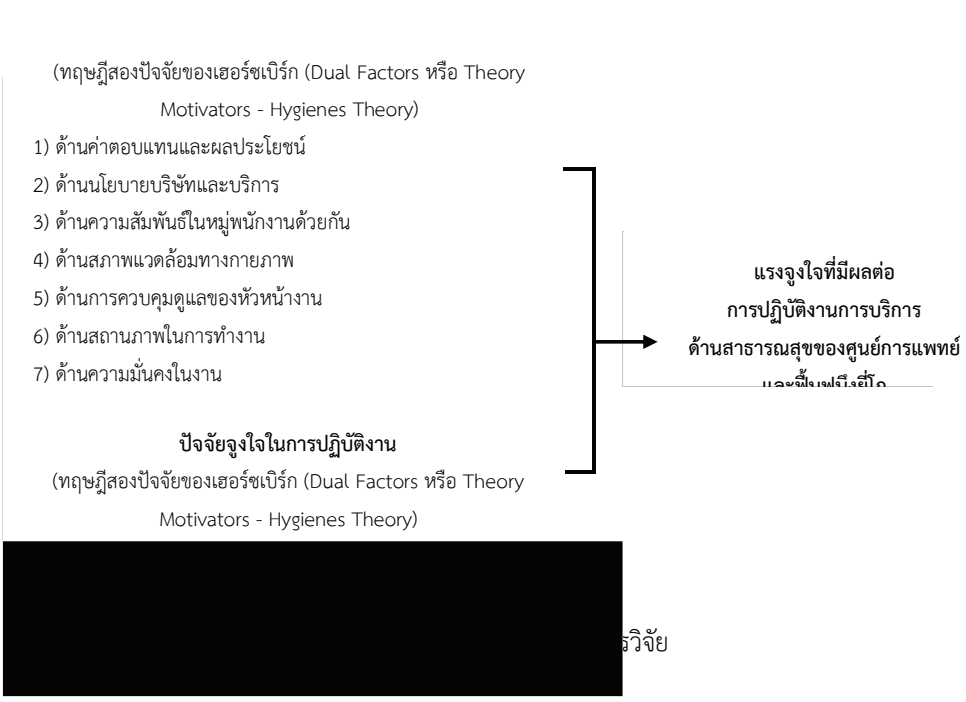

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาแรงจูงใจที่มีผลต่อการปฏิบัติงานการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดระเบียบวิธีดำเนินการวิจัยดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 แหล่งข้อมูล 3.2 ประชากรที่ศึกษาและกลุ่มตัวอย่าง
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 3.4 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล 3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล
3.7 ระยะเวลาดำเนินการ

ประชากรที่ศึกษาและกลุ่มตัวอย่าง

ประชาชนผู้มารับบริการจากศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ ทั้งในเขตและนอกเขต เทศบาลเมืองบึงยี่โถ จำนวนทั้งสิ้น 41,081 คน ประกอบด้วย ผู้มารับบริการในเขต จำนวน 35,351 คน ผู้มารับบริการนอกเขต จำนวน 5,730 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 1 ตุลาคม 2560 – 30 กันยายน 2561) โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน ประกอบด้วย ผู้มารับบริการในเขต จำนวน 344 คน ผู้มารับบริการนอกเขต จำนวน 56 คน

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

ผู้ศึกษามีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. การศึกษาครั้งนี้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ โดยนำแบบสอบถามมาดำเนินการตรวจสอบจำนวน และความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่ได้รับคืน

2. นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องและครบถ้วน นำแบบสอบถามที่ลงรหัสแล้วบันทึกลงโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปเพื่อประมวลผลข้อมูล และคำนวณหาค่าทางสถิติแล้วนำผลที่ได้มาวิเคราะห์โดยนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบความเรียง และนำผลการศึกษา ที่วิเคราะห์ได้มาสรุปผลการศึกษา และอภิปรายผล

3. สถิติที่ใช้ในการอธิบายคุณลักษณะหรือรายละเอียดของกลุ่มที่ศึกษา คือ การทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient)

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัย

ในการศึกษาแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิจัยตามลำดับดังต่อไปนี้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคล

ตอนที่ 1 สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน จำนวนครั้งในการมารับบริการ และช่วงเวลาที่มารับบริการ

ตารางที่ 1.1 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	118	29.50
หญิง	282	70.50
รวม	**400**	**100.00**

จากตารางที่ 1.1 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ พบว่ามีผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 282 คน คิดเป็นร้อยละ 70.50 และเป็นเพศชาย จำนวน 118 คน คิดเป็นร้อยละ 29.50 ตามลำดับ

ตารางที่ 1.2 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 20 ปี	23	5.75
ตั้งแต่ 20 - 30 ปี	16	4.00
ตั้งแต่ 31 - 40 ปี	94	23.50
ตั้งแต่ 41 - 50 ปี	113	28.25
มากกว่า 51 ปีขึ้นไป	154	38.50
รวม	**400**	**100.00**

จากตารางที่ 1.2 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 51 ปีขึ้นไป จำนวน 154 คน คิดเป็นร้อยละ 38.50 รองลงมาคือ อายุตั้งแต่ 41 - 50 ปี จำนวน 113 คน คิดเป็นร้อยละ 28.25 รองลงมาอีกคืออายุตั้งแต่ 31 - 40 ปี จำนวน 94 คน คิดเป็นร้อยละ 23.50 รองรองลงมาอีกคืออายุต่ำกว่า 20 ปี จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 5.75 และน้อยที่สุดคือมีอายุตั้งแต่ 20 - 30 ปี จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 4.00 ตามลำดับ

ตารางที่ 1.3 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
โสด	21	5.25
สมรส	306	76.50
หม้าย/หย่าร้าง	62	15.50
แยกกันอยู่	11	2.75
รวม	**400**	**100.00**

จากตารางที่ 1.3 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานภาพ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส จำนวน 306 คน คิดเป็นร้อยละ 76.50 รองลงมา คือ สถานภาพหม้าย/หย่าร้าง จำนวน 62 คน คิดเป็นร้อยละ 15.50 รองลงมาอีกคือสถานภาพโสด จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 5.25 และสุดท้ายคือสถานภาพแยกกันอยู่ จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 2.75 ตามลำดับ

ตารางที่ 1.4 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ประถมศึกษา	92	23.00
มัธยมศึกษา/ปวช.	194	48.50
อนุปริญญา(ปวส.)	59	14.75
ปริญญาตรี	44	11.00
สูงกว่าปริญญาตรี	11	2.75
รวม	**400**	**100.00**

จากตารางที่ 1.4 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา/ปวช. จำนวน 194 คน คิดเป็นร้อยละ 48.50 รองลงมาคือมีการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 92 คน คิดเป็นร้อยละ 23.00 รองลงมาอีกคือมีการศึกษาระดับอนุปริญญาตรี(ปวส.) จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 14.75 รองรองลงมาอีกคือมีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 44 คน คิดเป็นร้อยละ 11.00 และสุดท้าย คือมีการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 2.75 ตามลำดับ

ตารางที่ 1.5 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ	80	20.00
พนักงานเอกชน	106	26.50
กิจการส่วนตัว/ค้าขาย	123	30.75
นักเรียน/นิสิต/นักศึกษา	91	22.75
รวม	**400**	**100.00**

จากตารางที่ 1.5 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุงาน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุงานตั้งแต่ 7 – 10 ปี จำนวน 123 คน คิดเป็นร้อยละ 30.75 รองลงมาคือมีอายุงานตั้งแต่ 4 – 6 ปี จำนวน 106 คน คิดเป็นร้อยละ 26.50 รองลงมาอีกคือมีอายุงานตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป จำนวน 91 คน คิดเป็นร้อยละ 22.75 และสุดท้ายคือมีอายุงานตั้งแต่ 1 – 3 ปี จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 20.00 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.6 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	จำนวน	ร้อยละ
น้อยกว่า 10,000 บาท	135	33.75
10,001 – 20,000 บาท	161	40.25
20,001 – 30,000 บาท	92	23.00
ตั้งแต่ 30,001 บาทขึ้นไป	12	3.00
รวม	**400**	**100.00**

จากตารางที่ 4.6 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 10,001 – 20,000 บาท จำนวน 161 คน คิดเป็นร้อยละ 40.25 รองลงมาคือมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนน้อยกว่า 10,000 บาท จำนวน 135 คน คิดเป็นร้อยละ 33.75 รองลงมาอีกคือมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 20,001 – 30,000 บาท จำนวน 92 คน คิดเป็นร้อยละ 23.00 และสุดท้ายคือมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนตั้งแต่ 30,001 บาทขึ้นไป จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 3.00 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.7 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามจำนวนครั้งในการมารับบริการ

จำนวนครั้งในการมารับบริการ	จำนวน	ร้อยละ
ครั้งแรก	77	19.25
2 – 3 ครั้ง	231	57.75
มากกว่า 3 ครั้ง	92	23.00
รวม	**400**	**100.00**

จากตารางที่ 4.7 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามจำนวนครั้งในการมารับบริการ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีจำนวนครั้งในการมารับบริการ 2 – 3 ครั้ง จำนวน 231 คน คิดเป็นร้อยละ 57.75 รองลงมาคือมีจำนวนครั้งในการมารับบริการมากกว่า 3 ครั้ง จำนวน 92 คน คิดเป็นร้อยละ 23.00 และสุดท้ายคือมีจำนวนครั้งในการมารับบริการครั้งแรก จำนวน 77 คน คิดเป็นร้อยละ 19.25 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.8 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามช่วงเวลาที่มารับบริการ

ช่วงเวลาที่มารับบริการ	จำนวน	ร้อยละ
08.30 น. – 12.00 น.	277	69.25
13.00 น. – 16.30 น.	101	25.25
นอกเวลาทำการ	22	5.00
รวม	**400**	**100.00**

จากตารางที่ 4.8 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามช่วงเวลาที่มารับบริการ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มารับบริการช่วงเวลา 08.30 น. – 12.00 น. จำนวน 277 คน คิดเป็นร้อยละ 69.25 รองลงมาคือมารับบริการช่วงเวลา 13.00 น. – 16.30 น. จำนวน 101 คน คิดเป็นร้อยละ 25.25 และสุดท้ายคือมารับบริการช่วงนอกเวลาทำการ จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 5.00 ตามลำดับ

ผลการทดสอบหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ตอนที่ 2 การทดสอบหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความคิดเห็นของการศึกษาแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ โดยใช้ปัจจัยค้ำจุน ทั้ง 7 ด้าน ประกอบด้วย ด้านค่าตอบแทนและผลประโยชน์ ด้านนโยบายองค์กรและการบริหารด้านความสัมพันธ์ในหมู่

พนักงานด้วยกัน ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ด้านการควบคุมดูแลของหัวหน้างาน ด้านสถานภาพในการทำงาน และด้านความมั่นคงในงาน ผลการวิจัยดังนี้

ตารางที่ 1.9 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความคิดเห็นของการศึกษาแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ ปัจจัยค้ำจุน รวมทุกด้าน

ปัจจัยค้ำจุน	$\overline{X}$	SD	**ระดับความคิดเห็น**
ด้านค่าตอบแทนและผลประโยชน์	3.75	.901	มาก
ด้านนโยบายองค์กรและการบริหาร	3.51	.951	มาก
ด้านความสัมพันธ์ในหมู่พนักงานด้วยกัน	3.68	.860	มาก
ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ	3.98	.939	มาก
ด้านการควบคุมดูแลของหัวหน้างาน	3.74	.914	มาก
ด้านสถานภาพในการทำงาน	4.28	.986	มาก
ด้านความมั่นคงในงาน	4.06	.962	มาก
รวม	**3.86**	**.930**	**มาก**

จากตารางที่ 1.9 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความคิดเห็นของการศึกษาแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ ปัจจัยค้ำจุน รวมทุกด้าน พบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับมาก($\overline{X}$ = 3.86, SD = .930) เมื่อจำแนกตามรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ ดังนี้ ด้านสถานภาพในการทำงาน($\overline{X}$ = 4.28, SD = .986) ด้านความมั่นคงในงาน($\overline{X}$ = 4.06, SD = .962) ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ($\overline{X}$ = 3.98, SD = .939) ด้านค่าตอบแทนและผลประโยชน์($\overline{X}$ = 3.75, SD = .901) ด้านการควบคุมดูแลของหัวหน้างาน($\overline{X}$ = 3.74, SD = .914) ด้านความสัมพันธ์ในหมู่พนักงานด้วยกัน ($\overline{X}$ = 3.68, SD = .860) และด้านนโยบายองค์กรและการบริหาร($\overline{X}$ = 3.51, SD = .951) ตามลำดับ

ตอนที่ 2 การทดสอบหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความคิดเห็นของการศึกษาแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ โดยใช้ปัจจัยจูงใจ ทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านความพยายาม ด้านความทุ่มเท ด้านความร่วมมือ และด้านความผูกพัน ผลการวิจัยดังนี้

ตารางที่ 1.10 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความคิดเห็นของการศึกษาแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ ปัจจัยจูงใจ รวมทุกด้าน

ปัจจัยจูงใจ	$\overline{X}$	SD	**ระดับความคิดเห็น**
ด้านความพยายาม	4.15	1.053	มาก
ด้านความทุ่มเท	4.16	1.163	มาก
ด้านความร่วมมือ	4.55	1.526	มากที่สุด

ปัจจัยจูงใจ	$\overline{X}$	SD	ระดับความคิดเห็น
ด้านความผูกพัน	4.19	1.153	มาก
รวม	**4.26**	**1.224**	**มาก**

จากตารางที่ 1.10 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความคิดเห็นของการศึกษาแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ ปัจจัยจูงใจ รวมทุกด้าน พบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับมาก($\overline{X}$ = 4.26, SD = 1.224) ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 1 ด้าน คือ ด้านความร่วมมือ($\overline{X}$ = 4.55, SD = 1.526) และอยู่ในระดับมาก จำนวน 3 ด้าน คือ ด้านความผูกพัน($\overline{X}$ = 4.19, SD = 1.15) ด้านความทุ่มเท($\overline{X}$ = 4.16, SD = 1.163) ด้านความพยายาม($\overline{X}$ = 4.15, SD = 1.053) ตามลำดับ

4.3 ผลการเปรียบเทียบระดับแรงจูงใจ

ตอนที่ 3 การเปรียบเทียบระดับแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ จำแนกตามสถานภาพแตกต่างกัน

สถานภาพ	*SS*	*df*	*MS*	*F*	*Sig.*
ระหว่างกลุ่ม	362.84	94	87.42	197.16	.493
ภายในกลุ่ม	1,181.16	306	284.58		
รวม	**1,544.00**	**400**			

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 1.11 การเปรียบเทียบระดับแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ จำแนกตามสถานภาพแตกต่างกัน พบว่าผู้มารับบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ ที่มีสถานภาพแตกต่างกันมีระดับแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ ไม่แตกต่างกัน โดยมีค่านัยสำคัญทางสถิติมากกว่า .05

ดังนั้นระดับแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ จำแนกตามสถานภาพแตกต่างกัน มีระดับแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ ไม่แตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 4.12 การเปรียบเทียบระดับแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ จำแนกตามระดับการศึกษาแตกต่างกัน

ระดับการศึกษา	*SS*	*df*	*MS*	*F*	*Sig.*
ระหว่างกลุ่ม	795.16	206	191.58	11.160	.028*
ภายในกลุ่ม	748.84	194	180.42		
รวม	**1,544.00**	**400**			

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 1.12 การเปรียบเทียบระดับแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ จำแนกตามระดับการศึกษาแตกต่างกัน พบว่าผู้มารับบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีระดับแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ แตกต่างกัน โดยมีค่านัยสำคัญทางสถิติน้อยกว่า .05

ดังนั้นระดับแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ จำแนกตามระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีระดับแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 4.13 การเปรียบเทียบรายคู่ของระดับแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ จำแนกตามระดับการศึกษาแตกต่างกัน

ระดับการศึกษา	$\overline{X}$	ประถมศึกษา	มัธยมศึกษา/ปวช.	อนุปริญญา (ปวส.)	ปริญญาตรี	สูงกว่าปริญญาตรี
		3.68	4.03	3.55	3.42	3.38
ประถมศึกษา	3.68	-	-.35*	.13	.26	.30
มัธยมศึกษา/ปวช.	4.03	-	-	.48	.61	.65
อนุปริญญา (ปวส.)	3.55	-	-	-	.13	.17
ปริญญาตรี	3.42	-	-	-	-	.04*
สูงกว่าปริญญาตรี	3.38					-

*$P< 0.05$

จากตารางที่ 1.13 ผลการเปรียบเทียบรายคู่ของระดับแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ จำแนกตามระดับการศึกษาแตกต่างกัน พบว่าผู้มารับบริการด้านสาธารณสุขของศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ ที่มีระดับการศึกษาประถมศึกษา, ระดับการศึกษาปริญญาตรี แตกต่างกัน และที่มีระดับการศึกษามัธยมศึกษา/ปวช., ระดับการศึกษาอนุปริญญา(ปวส.), ระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี ไม่แตกต่างกัน

บรรณานุกรม

กัลยา วานิชย์บัญชา. **การวิเคราะห์สถิติ: สถิติสำหรับการบริหารและวิจัย.** พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

กฤษดา แสวงดี. **สุขภาพและชีวิตการทำงานของพยาบาลวิชาชีพในประเทศไทย**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.thainursecohort.org/webhtml/proposal.pdf. [1 กรกฎาคม 2561].

พีรสิทธิ์ คำนวณศิลป์. **ศักยภาพและความพร้อมของท้องถิ่น**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: สำนักบริหารวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. **การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, 2552.

สินเลิศ สุขุม. ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรมคอมพิวเตอร์ของเจ้าหน้าที่ตำรวจกองบังคับการสืบสวนคดีเศรษฐกิจ. **วิทยานิพนธ์ สังคมวิทยามหาบัณฑิต**. สาขาการพัฒนามนุษย์และสังคม. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

เสาวภาคย์ ดีวาจา. ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงานส่งเสริมการเกษตรของบริษัทเอกชน. **วิทยานิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาพัฒนาสังคม. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2529.

สุวัฒน์ บุญเรือง. ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการของเทศบาลตำบลสุนทรภู่: ศึกษาเฉพาะด้านการจัดเก็บรายได้. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชานโยบายสาธารณะ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2545.

อัญชลี เหล่าธิติพงศ์. ความคิดเห็นของผู้ใช้บริการของศูนย์บริการสาธารณสุขในเขตกรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2554.

ประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี
Effectiveness of The Management of Stroke Patients at Saraburi Hospital

ภัทธิกรณ์ นันทคุณ
นภาพร สิงห์นวล
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการณ์การจัดการงานบริการผู้ป่วยในโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี 3) เพื่อเสนอแนวทางการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองต่อโรงพยาบาลสระบุรี กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาในครั้งนี้คือบุคลากรของโรงพยาบาลสระบุรี ประกอบด้วย พยาบาลที่บริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง จำนวน 100 คน และเวรเปล จำนวน 15 รวม 115 คน ขนาดกลุ่มตัวอย่างการหาโดยสูตร Taro Yamane โดยการเลือกแบบเจาะจง(Purposive sampling) และสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 8 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ การหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)การทดสอบสมมติฐานโดยเพื่อบรรยายข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล ค่าสถิติการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุคูณ(Multiple Regression Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรีในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.13, S.D. = 0.51) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือโรงพยาบาลมีบุคลากรมีทักษะและความรู้เรื่องการป้องกันการเกิดภาวะแทรกซ้อนในผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง และโรงพยาบาลมีการวางแผนและให้การพยาบาลที่เหมาะสม เท่ากัน ($\overline{X}$ = 4.41,S.D. = 0.49) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือโรงพยาบาลมีการประเมินและให้การดูแลผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองได้ ($\overline{X}$ = 4.38,S.D.= 0.48)

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง ด้านการรักษาพยาบาล และด้านการส่งเสริมสุขภาพมีผลต่อประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองมีค่าเท่ากับ 0.79, 0.68, และ 0.25 ตามลำดับ โดยด้านการรักษาพยาบาล มีความสัมพันธ์กับที่ส่งผลต่อประสิทธิผลต่อการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือด มากที่สุด ด้านการรักษาพยาบาล และด้านการส่งเสริมสุขภาพต่ำสุดค่าสหสัมพันธ์พหุคูณของปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง ด้านการ

รักษาพยาบาลและด้านการส่งเสริมสุขภาพ เท่ากับ 0.52 โดยที่ตัวพยากรณ์ทั้ง 3 ตัวสามารถพยากรณ์ ปัจจัยการจัดการงานบริการผู้ป่วยได้ร้อยละ 25.56 มีความคลาดเคลื่อนในการพยากรณ์ 0.07

3. แนวทางการการพัฒนาประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี ประกอบด้วย

1) ฝ่ายแพทย์ พยาบาล จากการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามและจากการสัมภาษณ์จาก พบว่ามีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมายเชิงกลยุทธ์ใน การวางแผนพัฒนาการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง บุคลากรทางการแพทย์มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอยู่ในระดับที่น้อย โรงพยาบาลควรมีการวางแผนความสอดคล้องกับนโยบาย แผนงาน เป้าหมาย การพัฒนาคุณภาพการบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองเมื่อมีการรับใหม่ที่ห้องฉุกเฉิน ไม่มีแพทย์เฉพาะทางอยู่ทำให้เมื่อมีรับใหม่ผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองจึงต้องตามแพทย์อายุรกรรมที่อยู่เวรมารับ case เมื่อมีรับใหม่ผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองที่ห้องฉุกเฉิน พยาบาลที่อยู่เวรในตึกstroke unit ต้องลงมาร่วมประเมินทุกcaseรวมทั้งให้ยาในกรณีที่แพทย์สั่งให้

2) ฝ่ายเวรเปลควรศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการงานบริการผู้ป่วยในมิติหลาย ๆ ด้าน เพื่อให้ครอบคลุมกับการบริหารจัดการงานบริการทุกด้าน เพื่อให้เพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการบริการผู้ป่วยของโรงพยาบาล

คำสำคัญ : การจัดการงานบริการผู้ป่วย

Abstract

The objectives of this research are 1) to study the situation of inpatient service management of Saraburi Hospital 2) to study the factors affecting the management of vascular services. Brain of Saraburi Hospital 3) to propose guidelines for the management of cerebrovascular patients Saraburi Hospital The sample group in this study was Saraburi Hospital personnel. It consisted of 115 nurses serving stroke patients and 15 carpels. The research was conducted by Taro Yamane's formula by Purposive sampling and in-depth interviews of 8 people. The research tool was a questionnaire with 5 levels of rating scales. The statistics used in data analysis were distribution. Frequency Determination of percentage, mean ($\overline{X}$), standard deviation (S.D.) Hypothesis testing by describing personal factors Multiple regression analysis statistics; (Multiple Regression Analysis)

The results of the research showed that

1. The overall effectiveness of cerebrovascular disease service management of Saraburi Hospital was at a high level (= 4.13, S.D. = 0.51). The item with the highest average the hospital has personnel with skills and knowledge on the prevention of complications in stroke patients. The hospital had the same appropriate planning and nursing care (= 4.41,

S.D. = 0.49). That is, the hospital can assess and provide care for stroke patients (= 4.38, S.D. = 0.48).

2. Factors Affecting the Management of Stroke Patient Services Medical treatment and In terms of health promotion, the effectiveness of cerebrovascular disease service management was equal to 0.79, 0.68, and 0.25 respectively by healthcare It was associated with the most effective effect on the management of vascular disease care services. And in terms of health promotion, the lowest, the correlation factor of factors affecting the management of stroke patient services. Medical treatment and the health promotion aspect was 0.52 where all 3 predictors could predict Patient Service Management Factors Was 25.56% with a forecast error of 0.07

3. Guidelines for developing the effectiveness of cerebrovascular disease service management of Saraburi Hospital are as follows:

1) The medical and nursing department collected data from questionnaires and from interviews. Contribute to the formulation of vision, mission, strategic goals in Planning for the development of service management for stroke patients the participation of medical personnel was at a low level. Should be planned for compliance with the policy, program, goals, quality improvement of service for stroke patients when new admissions to the emergency room. There are no specialist doctors present when there is a new stroke patient. Therefore, must follow the medical doctor on duty to receive a case when there is a new stroke patient at the emergency room Nurses on duty in the stroke unit building must come down to assess all cases, including administering medication if prescribed by a doctor.

2) The caretaker should study other factors related to the management of patient services in various dimensions to cover all aspects of service management. In order to increase efficiency in managing patient services of the hospital

Keywords: patient service management

บทนำ

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ได้วางนโยบายให้ความสำคัญสูงสุดต่อการพัฒนางานสาธารณสุขตามแนวพระราชดำริและโครงการเฉลิมพระเกียรติ เพื่อเทิดพระเกียรติพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน บูรณาการองค์ประกอบและบทบาทเขตสุขภาพระหว่างสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติและกระทรวงสาธารณสุข เพื่อให้การดูแลสุขภาพคนไทยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพในทุกระดับและทกมิติพัฒนาการสงเสริมสุขภาพและป้องกันโรคให้ประชาชนทุกกลุ่มวัย เพื่อป้องกันความเสี่ยงต่อสุขภาพ และคุ้มครองผู้บริโภค ด้วยความร่วมมือของทุกภาคส่วน โดยให้คนไทยมี

โอกาสได้ ร่วมคิด ร่วมนำ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบด้วย เป็นการอภิบาลแบบเครือข่าย เอื้ออำนวยระบบสุขภาพแห่งชาติ เชื่อมประสานทุกภาคส่วนเข้าด้วยกัน การบริหารงานสาธารณสุขมีหลักการเหมือนกับการบริหารงานทั่วไป โดยเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการ “งาน” และ “คน” อยู่ตลอดเวลาผู้บริหารจึงต้องทำหน้าที่จัดการเรื่องระบบงานด้านต่าง ๆ และวิธีการปฏิบัติงาน เพื่อให้เกิดระบบการผลิต การให้บริการ หรือการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ทุกด้านเป็นไปด้วยดีพร้อม ๆ กันกับการที่ต้องจัดการเรื่องคน หรือบุคลากร ซึ่งจะเป็นผู้เข้าไปรับมอบหมายและปฏิบัติงานตามหน้าที่หรือตำแหน่งงานต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ เพื่อให้ทุกคนมุมานะ ทุมเทกำลังความสามารถทั้งกายและใจให้เกิดผลงานที่ดี และประสานกันกับการทำงานของบุคคลฝ่ายอื่น ๆ อย่างดีด้วย กล่าวคือผู้บริหารมีหน้าที่ในการจัดให้การทำงานของสองระบบนี้ คือระบบงานและระบบคนให้สามารถประสานทำงานร่วมกันไปอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการจึงไม่ได้มีคลอบคลุมในเรื่องการทำงานเพื่อให้งานเสร็จสิ้นไปแต่อย่างเดียว โดยการจัดการจะส่งผลต่อทั้งระบบคนและระบบงาน

โดยในด้านการบริหารระบบงาน คือการบริหารทรัพยากรที่ไม่มีชีวิต ได้แก่ ทรัพย์สิน เงินทุน เครื่องจักร วัสดุปกรณ์ แต่ต้องมีคนที่มีการจัดการที่ดี จะส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพในงาน คุณค่าในด้านประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึง การทำงานให้สำเร็จและได้รับประโยชน์สูงสุดโดยใช้ทรัพยากรน้อยที่สุด ทำให้การใช้งบประมาณเกิดประโยชน์มากที่สุดได้ผลผลิตสูงสุด ประหยัดทั้งคน เงิน วัสดุสิ่งของหรือที่คาดหวังไว้เรียกว่าการจัดการอย่างมีประสิทธิผล (Effectiveness) แต่ผลสำเร็จของงานดังกล่าวนี้อาจไม่ประหยัดหรือไม่มีประสิทธิภาพได้หากไม่ใช้หลักวิชาการเข้าช่วยในการบริหาร นอกจากนี้การบริหารที่ดียังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการตัดสินใจ และช่วยให้เกิดการประสานความร่วมมือ ตลอดจนสามารถตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมภายนอกองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับการบริหารระบบคนนั้น ก็คือมนุษย์หรือทรัพยากรบุคคลที่เป็นผู้ปฏิบัติงานโดยใช้ทรัพยากรต่าง ๆ หรือสิ่งของ เพื่อที่จะก่อให้เกิดผลสำเร็จให้กับองค์กร[1] ฉะนั้นการที่ผู้บริหารมีความเข้าใจในเรื่องการจัดการและมีความสามารถในการจัดการที่ดีจะช่วยให้มองเห็นลู่ทางปฏิบัติงานหรือบริหารงานให้ลุล่วงไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับของผู้มาขอรับบริการได้ การบริการสุขภาพจึงมีขอบเขตกว้างขว้างครอบคลุมถึงการจัดบริการที่สำคัญ 4 ด้าน คือ[2] 1) ด้านการส่งเสริมสุขภาพ (Promotion) 2) ด้านการป้องกันโรค (Prevention) 3) ด้านการรักษาพยาบาล (Curative) 4) ด้านการฟื้นฟูสภาพ (Rehabilitation)

โรคหลอดเลือดสมอง (Stroke, Cerebrovascular disease) เป็นโรคทางระบบประสาทที่มีความรุนแรงส่งผลกระทบต่อผู้ป่วย ครอบครัว เศรษฐกิจ และสังคม เป็นโรคหลอดเลือดสมองเป็นโรคที่เป็นสาเหตุการเสียชีวิตที่สำคัญอันดับ 1 ในเพศหญิงและอันดับ 2 ในเพศชาย และเป็นโรคที่ส่งผลกระทบต่อทั้งผู้ป่วย ครอบครัว รวมทั้งระบบการสุขภาพไทยในปัจจัย การรักษาโรคหลอดเลือด

---

[1] สมคิด บางโม, **องค์การและการจัดการ,** (กรุงเทพมหานคร : วิทยพัฒน์, 2555).

[2] นันทนา โรจนานุกูลพงศ์, การบริหารจัดการของสาธารณสุขอำเภอ ในมุมมองของสาธารณสุขอำเภอเองและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขสังกัดสาธารณสุขอำเภอและสถานีอนามัยกรณีศึกษาสาธารณสุขอำเภอ จังหวัดฉะเชิงเทรา , **สารนิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต,** (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์การ คณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์), 2550.

สมองปัจจุบันมีการพัฒนาก้าวหน้าและทันสมัยมากขึ้น บุคลากรทางการพยาบาลจึงต้องพัฒนาองค์ความรู้ด้านการพยาลบาลผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง ให้สอดคล้องกับแนวทางการรักษาของแพทย์โรงพยาบาลสระบุรีมีการบริหารจัดการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง โดยโรงพยาบาลมีการวางแผนด้านการจัดการบุคลากรที่มีอยู่อย่างจำกัดของโรงพยาบาลในการรับมือผู้ป่วยที่เข้ามารับการรักษาในกรณีฉุกเฉินหรือผู้ป่วยที่มีสัญญาณอันตรายจะต้องรีบไปโรคพยาบาลทันที

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการจัดการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี เพื่อศึกษาสภาพการณ์การบริหารจัดการผู้ป่วยโรคหลอดเลือด ศึกษาศึกษาปัจจัยที่ผลต่อประสิทธิผลต่อการบริหารจัดการโรคหลอดเลือดสมอง และเสนอแนวทางการบริหารจัดการโรคหลอดเลือดสมองต่อบุคลากรทางการแพทย์ในโรงพยาบาลสระบุรี เพื่อเพิ่มประสิทธิผลการบริหารจัดการผู้ป่วย

ผลของการศึกษาสามารถช่วยให้โรงพยาบาลสระบุรีมีข้อมูลที่จะนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี ให้ดียิ่งขึ้นไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษาสภาพการณ์การจัดการงานบริการผู้ป่วยในโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี

2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี

3) เพื่อเสนอแนวทางการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองต่อโรงพยาบาลสระบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ 1) ศึกษาปัจจัยการจัดการงานบริการผู้ป่วย ตามวงจรเดมมิ่ง ซึ่งประกอบไปด้วย การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การตรวจสอบ และการปรับปรุงที่มีผลต่อประสิทธิผลการจัดการงานบริการ 2) ศึกษาปัจจัยการบริการผู้ป่วยซึ่งประกอบไปด้วย การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษาพยาบาลและการฟื้นฟูสภาพมีผลต่อประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วย 3) ศึกษาประสิทธิผลจัดการงานบริการผู้ป่วยในโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี โดยใช้หลักการของกระทรวงสาธารณสุข คือ การไม่เกิดภาวะแทรกซ้อน

2. ขอบเขตด้านกลุ่มประชาการ

1. กลุ่มตัวอย่าง

ประชากร (Population) ได้แก่ บุคลากรของโรงพยาบาลสระบุรี ประกอบด้วยพยาบาลที่บริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง จำนวน 100 คน และเวรเปล จำนวน 15 รวม 115 คน

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) โดยการเลือกแบบเจาะจงผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 8 คน

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ และรวมถึงผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลการบริหารจัดการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองโรงพยาบาลสระบุรี ผู้ศึกษาวิจัยได้นำแนวคิดของทฤษฎีของวัฏจักรเดมมิ่ง (Deming Cycle) หรือวงจรคุณภาพ หรือวัฏจักรแห่งการบริหารคุณภาพซึ่งประกอบด้วย ดังนี้ 1 การวางแผน (Plan) 2 การปฏิบัติตามแผน (Do) 3 การตรวจสอบ (Check) 4 การปรับปรุง (ACT) ปัจจัยด้านการบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง 4 ด้าน จากแนวคิด [3] ได้แก่ 1. ด้านการส่งเสริมสุขภาพ 2. ด้านการป้องกันโรค 3. ด้านการรักษาพยาบาลและ 4. ด้านการฟื้นฟูสภาพ การประเมินประสิทธิผลการบริหารจัดการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองโรงพยาบาลสระบุรี จากแนวคิดการประเมินประสิทธิผลของกระทรวงสาธารณสุข 1 ด้าน คือ 1. ไม่เกิดภาวะแทรกซ้อน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมากำหนดแนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารจัดการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี

กรอบแนวคิดการวิจัย

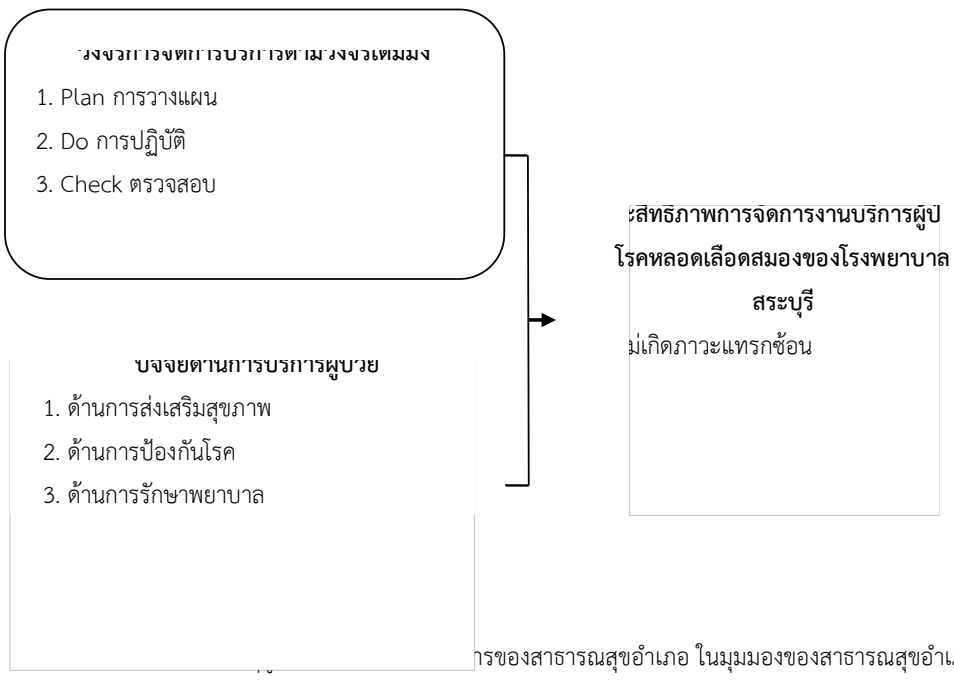

ารของสาธารณสุขอำเภอ ในมุมมองของสาธารณสุขอำเภอเองและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขสังกัดสาธารณสุขอำเภอและสถานีอนามัยกรณีศึกษาสาธารณสุขอำเภอ จังหวัดฉะเชิงเทรา , **สารนิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต,** (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์การ คณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์), 2550.

วิธีการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาประสิทธิผลการบริหารจัดการงบประมาณของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลต่อการบริหารงบประมาณ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview)กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการดังนี้

ประชากร (Population) ได้แก่ บุคลากรของโรงพยาบาลสระบุรี ประกอบด้วยพยาบาลที่บริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง จำนวน 100 คน และเวรเปล จำนวน 15 รวม 115 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling)

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลบุคลากรของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามร้อยละ

ตำแหน่ง	จำนวน(คน)	ร้อยละ
พยาบาลวิชาชีพ	100	91.3
เวรเปล	15	8.7

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

สถิติพื้นฐาน

1) ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) เพื่อใช้อธิบายข้อมูลที่ได้รับแบบสอบถามส่วนที่ 1 ในลักษณะประชากรศาสตร์ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2) ค่าเฉลี่ย (Mean) หรือ มัชฉิมเลขคณิต (Arithmetic Mean) เพื่อใช้อธิบายข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามในส่วนที่ 2 ส่วนที่ 3

3) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation หรือ S.D.) เพื่อใช้อธิบายข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามในส่วนที่ 2 ส่วนที่ 3

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ค่าคุณภาพแบบสอบถาม

1) การวิเคราะห์หาค่าความเที่ยงตรงของเนื้อหา โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Definition Congruence: IOC)

2) การวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม ด้วยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่า (Alpha Coefficient)

สถิติทดสอบสมมติฐาน

1) ค่าสถิติการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เป็นการทดสอบว่าตัวแปรต้น ประกอบด้วย ปัจจัยการจัดการงานบริการตามทฤษฎีของวงจรเดมมิ่ง (Deming Cycle) ดังนี้ 1) การวางแผน (Plan) 2) การปฏิบัติตามแผน (Do) 3) การตรวจสอบ (Check) 4) การปรับปรุง (ACT) ปัจจัยการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการส่งเสริมสุขภาพ 2) ด้านการป้องกันโรค 3) ด้าน

การรักษาพยาบาลและ 4) ด้านการฟื้นฟูสภาพ ประสิทธิผลจัดการงานบริการผู้ป่วยในโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี 1 ด้าน คือ 1) ไม่เกิดภาวะแทรกซ้อน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้สถิติการวิเคราะห์การถดถอยแบบขั้นตอน ด้วยวิธี Stepwise Regression Analysis เพราะเป็นวิธีที่ความเหมาะสมในการพิจารณาคัดเลือกแปรต้นที่ดีที่สุด

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 115 คน ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลกรทางการแพทย์ของโรงพยาบาลสระบุรี ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 105 คน คิดเป็นร้อยละ 91.3 รองลงมา คือ เป็นเพศชาย จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 8.7

อายุ บุคลากรทางการแพทย์ของโรงพยาบาลสระบุรีส่วนใหญ่ มีอายุ 41-45 ปี จำนวน 60 คน คิดเป็นร้อยละ 52.2 รองลงมา คือ อายุ ไม่เกิน 40 ปี จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 33.0 รองลงมา คือ อายุ 46-50 ปี จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 10.4 และ อายุ 51 ปีขึ้นไป จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 4.3

วุฒิการศึกษา บุคลากรทางการแพทย์ของโรงพยาบาลสระบุรีส่วนใหญ่ มีวุฒิการศึกษา ระดับปริญญาตรี จำนวน 103 คน คิดเป็นร้อยละ 89.6 รองลงมา ระดับ มัธยมจำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 8.7 และระดับปริญญาโท จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 1.7

อายุทำงาน บุคลากรทางการแพทย์ของโรงพยาบาลสระบุรีส่วนใหญ่ มีอายุการทำงาน 16 ปีขึ้นไป จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 35.7 รองลงมา คือ 6-10 ปี จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 26.0 รองลงมา คือ 11-15 ปี จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 22.6 และรองลงมา คืออายุทำงาน 1-5 ปี จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 15.7

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี

การจัดการงานบริการผู้ป่วย	$\overline{X}$	S.D.	ระดับ
1. การวางแผน (Plan)	3.75	0.64	มาก
2. การปฏิบัติตามแผน (Do)	4.05	0.74	มาก
3. การตรวจสอบ ติดตาม (Check)	4.20	0.82	มาก
4. การปรับปรุง (ACT)	4.16	0.81	มาก
รวมเฉลี่ย	**4.04**	**0.54**	**มาก**

จากตารางที่ 4.2 พบว่า การจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดหลอดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.04, S.D. = 0.54) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การตรวจสอบติดตาม ($\overline{X}$ = 4.20,S.D. = 0.82) รองลงมา คือ การปรับปรุง($\overline{X}$ = 4.16,S.D. = 0.81) รองลงมา คือ การปฏิบัติตามแผน ($\overline{X}$ = 4.05,S.D. = 0.74) ตามลำดับส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ การวางแผน ($\overline{X}$ = 3.75,S.D. = 0.64)

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี

งานบริการผู้ป่วย	$\overline{X}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านการส่งเสริมสุขภาพ	4.12	0.43	มาก
2. ด้านการป้องกันโรค	4.19	0.51	มาก
3. ด้านการรักษาพยาบาล	4.39	0.48	มากที่สุด
4. ด้านการฟื้นฟูสภาพ	4.32	0.49	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย	**4.26**	**0.48**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 4.7 พบว่า การจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดหลอดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.26, S.D. = 0.48) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการรักษาพยาบาล ($\overline{X}$ = 4.39,S.D. = 0.48) รองลงมา คือ ด้านการฟื้นฟูสภาพ ($\overline{X}$ = 4.32,S.D. = 0.49) รองลงมา คือ ด้านการป้องกันโรค ($\overline{X}$ = 4.19,S.D. = 0.51) ตามลำดับส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ด้านการส่งเสริมสุขภาพ ($\overline{X}$ = 4.12,S.D. = 0.43)

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี

ประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี	$\overline{X}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านไม่เกิดภาวะแทรกซ้อน	4.41	0.49	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย	**4.41**	**0.49**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 4.12 พบว่า ประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.41, S.D . = 0.49)

2. ผลการศึกษาปัจจัยการจัดการงานบริการผู้ป่วยที่มีผลต่อประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี

ผลการหาค่าความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการจัดการงานบริการผู้ป่วยกับประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี

สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน(Pearson Correlation Coefficient) เป็นวิธีหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ และตัวแปรตาม โดยข้อมูลที่สามารถนำไปใช้ได้ต้องมีลักษณะ คือ ต้องเป็นข้อมูลในมาตราอัตรภาค หรืออัตราส่วน (Interval or Ratio Scale) การวิเคราะห์ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้ค้นหาตัวพยากรณ์ที่มีความสัมพันธ์กับปัจจัยการจัดการงานบริการผู้ป่วย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยหาค่าสัมประสิทธิ์สัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการจัดการงานบริการผู้ป่วยและผลการจัดการงานบริการผู้ป่วย โดยใช้สูตรของเพียร์สัน (Pearson Correlation Coefficient) และทดสอบนัยสำคัญทางสถิติของค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ปรากฏผลดังแสดงในตารางที่ 4.14

ตารางที่ 4 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการจัดการงานบริการผู้ป่วยที่มีผลต่อประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี

ตัวแปร	sump	sumd	sumc	suma	Y
sump	1	.83**	.78**	.66**	.57**
sumd	-	1	.85**	.66**	.54**
sumc	-	-	1	.67**	.49**
suma	-	-	-	1	.59**
Y	-	-	-	-	1

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.14 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วยวิธี Pearson Product Moment Correction พบว่า ปัจจัยการจัดการด้านการวางแผน ปัจจัยการจัดการด้านการวางแผน ปัจจัยการจัดการด้านการปฏิบัติตามแผน ปัจจัยการจัดการด้านการตรวจสอบติดตาม และปัจจัยการจัดการ ด้านการปรับปรุง กับประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรคพยาบาลสระบุรี พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของปัจจัยการจัดการงานบริการผู้ป่วยทั้ง 4 ด้าน มีค่าอยู่ระหว่าง 0.66 ถึง 0.85 และประสิทธิลการจัดการงานบริการผู้ป่วย มีค่าอยู่ระหว่าง 0.27 ถึง 0.48 มีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 4.15 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยงานบริการผู้ป่วยที่มีผลต่อประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี

ตัวแปร	Sum1	Sum2	Sum3	Sum4	Y
Sum1	1	.62**	.40**	.40**	.53**
Sum2		1	.70**	.70**	.66**
Sum3			1	1.00**	.79**
Sum4				1	.79**
Y					1

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.15 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วยวิธี Pearson Product Moment Correction พบว่า ปัจจัยงานบริการผู้ป่วยด้านการส่งเสริมสุขภาพ ปัจจัยงานบริการผู้ป่วย ด้านการป้องกันโรค ปัจจัยงานบริการผู้ป่วยด้านการรักษาพยาบาล และปัจจัยงานบริการผู้ป่วยด้านการฟื้นฟูสภาพ พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของปัจจัยการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองทั้ง 4 ด้าน มีค่าอยู่ระหว่าง 0.40 ถึง 1.00 และประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองมีค่าอยู่ระหว่าง 0.53 ถึง 0.79 มีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 5 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างปัจจัยการจัดการงานบริการที่มีผลต่อประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี

model	ตัวแปรพยากรณ์	R	R^2	F
1	ด้านการรักษาพยาบาล	.79	.62	189.75
2	ด้านการรักษาพยาบาล,ด้านการส่งเสริมสุขภาพ	.82	.68	19.05

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.17 ปรากฏว่าตัวพยากรณ์ที่ดีที่สุดที่ถูกเลือกเข้ามาก่อน คือปัจจัยมีผลต่อประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง ด้านการรักษาพยาบาล เมื่อเพิ่มตัวพยากรณ์ คือปัจจัยมีผลต่อประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง ด้านการส่งเสริมสุขภาพ พบว่าสหสัมพันธ์พหุคูณเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สรุปได้ว่าตัวแปรที่ดีที่สามารถพยากรณ์ว่าปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี คือ ด้านการรักษาพยาบาล และด้านการส่งเสริมสุขภาพจึงคำนวณหาค่าน้ำหนักความสำคัญของการพยากรณ์และสร้างสมการพยากรณ์

Y = .606+ .880 (sum3) +.765 (sum3) +.322 (sum1)

แนวทางการการพัฒนาประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี

ฝ่ายแพทย์ พยาบาล จากการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามและจากการสัมภาษณ์จาก พบว่า มีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมายเชิงกลยุทธ์ใน การวางแผนพัฒนาการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง บุคลากรทางการแพทย์มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอยู่ในระดับที่น้อย โรงพยาบาลควรมีการวางแผนความสอดคล้องกับนโยบาย แผนงาน เป้าหมาย การพัฒนาคุณภาพการบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง เมื่อมีการรับใหม่ที่ห้องฉุกเฉิน ไม่มีแพทย์เฉพาะทางอยู่ทำให้เมื่อมีรับใหม่ผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองจึงต้องตามแพทย์อายุรกรรมที่อยู่เวรมารับcase เมื่อมีรับใหม่ผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองที่ห้องฉุกเฉิน พยาบาลที่อยู่เวรในตึกstroke unit ต้องลงมาร่วมประเมินทุกcaseรวมทั้งให้ยาในกรณีที่แพทย์สั่งให้เมื่อตึก stroke unit เต็มทำให้ผู้ป่วยต้องมานอนตึกสามัญอายุรกรรมซึ่งมีผู้ป่วยจำนวนมากอยู่แล้วทำให้ต้องเพิ่มภาระงานในการสอนประเมิน ตึกผู้ป่วยอายุรกรรมมีจำนวนคนไข้มากเมื่อต้องมีการรับใหม่ ทำไมต้องจัดหาเตียงหรือในกรณีที่มีอาการไม่มากต้องนอนเตียงแทรกแทนทำให้การสังเกตอาการรายการบันทึกข้อมูลไม่ครอบคลุมห้องเอกซเรย์กลับห้องฉุกเฉินอยู่ไกลกันทำให้ต้องใช้ระยะเวลาในการเคลื่อนย้าย

ฝ่ายเวรเปร ควรศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการงานบริการผู้ป่วยในมิติหลาย ๆ ด้าน เพื่อให้ครอบคลุมกับการบริหารจัดการงานบริการทุกด้าน เพื่อให้เพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการบริการผู้ป่วยของโรงพยาบาล

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาปัจจัยการจัดการงานบริการที่มีผลต่อประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.13, S.D. = 0.51) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ โรงพยาบาลมีบุคลากรมีทักษะและความรู้เรื่องการป้องกันการเกิดภาวะแทรกซ้อนในผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง และโรงพยาบาลมีการวางแผนและให้การพยาบาลที่เหมาะสม เท่ากัน ($\overline{X}$ = 4.41,S.D. = 0.49) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือโรงพยาบาลมีการประเมินและให้การดูแลผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองได้ ($\overline{X}$ = 4.38,S.D.= 0.48)

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง ด้านการรักษาพยาบาล และด้านการส่งเสริมสุขภาพมีผลต่อประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง มีค่าเท่ากับ 0.79, 0.68, และ 0.25 ตามลำดับ โดยด้านการรักษาพยาบาล มีความสัมพันธ์กับที่ส่งผลต่อประสิทธิผลต่อการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือด มากที่สุด ด้านการรักษาพยาบาล และด้านการส่งเสริมสุขภาพต่ำสุดค่าสหสัมพันธ์พหุคูณของปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง ด้านการรักษาพยาบาล และด้านการส่งเสริมสุขภาพ เท่ากับ 0.52 โดยที่ตัวพยากรณ์ทั้ง 3 ตัวสามารถพยากรณ์ ปัจจัยการจัดการงานบริการผู้ป่วย ได้ร้อยละ 25.56 มีความคลาดเคลื่อนในการพยากรณ์ 0.07

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง ประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี ผู้วิจัยนำมาอภิปรายผลตามลำดับของวัตถุประสงค์ ได้ดังต่อไปนี้

ประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับศศิธร ไชยสัจ (2555) การศึกษากระบวนการในการดำเนินการจัดการคุณภาพฐานข้อมูลการจ่ายชดเชยค่าบริการผู้ป่วยในของโรงพยาบาลชุมชนด้านความครบถ้วนความถูกต้อง และความทันเวลาโดยการใช้วงจรคุณภาพของเดมิ่ง PDCA ร่วมกับแนวคิดการจัดการคุณภาพข้อมูล และการใช้กระบวนการกลุ่มทำให้โรงพยาบาลมีกระบวนการในการดำเนินงานเพื่อจัดการฐานข้อมูลการจ่ายชดเชยค่าบริการผู้ป่วยในซึ่งมีกิจกรรมที่เจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเก็บรวบรวมข้อมูลการบริการผู้ป่วยในของโรงพยาบาล เจ้าหน้าที่จากจุดต่าง ๆ เกิดความตระหนักในการทา งานร่วมกันมากขึ้น และได้ร่วมกันกำหนดแผนปฏิบัติการ/ กิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นโดยผู้รับผิดชอบงานของแต่ละส่วนงานจะเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการดำเนินกิจกรรม เจ้าหน้าที่จากส่วนงานอื่น ๆ ในโรงพยาบาลจะร่วมเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาพร้อมทั้งวิเคราะห์ความเป็นไปได้ที่จะปฏิบัติการจริง ซึ่งจะส่งผลต่อการปรับปรุงคุณภาพฐานข้อมูลให้ดีขึ้นและมีการกำหนดมาตรการในการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นได้อีกช่วยให้องค์กรมีแนวทางในการพัฒนาคุณภาพของข้อมูลให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมาก

ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองของโรงพยาบาลสระบุรี ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง ด้านการรักษาพยาบาล และด้านการส่งเสริมสุขภาพมีผลต่อประสิทธิผลการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองมีค่าเท่ากับ 0.79, 0.68,

และ 0.25 ตามลำดับ โดยด้านการรักษาพยาบาล มีความสัมพันธ์กับที่ส่งผลต่อประสิทธิผลต่อการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือด มากที่สุด ด้านการรักษาพยาบาล และด้านการส่งเสริมสุขภาพต่ำสุดค่าสหสัมพันธ์พหุคูณของปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการงานบริการผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง ด้านการรักษาพยาบาลและด้านการส่งเสริมสุขภาพ เท่ากับ 0.52 โดยที่ตัวพยากรณ์ทั้ง 3 ตัวสามารถพยากรณ์ ปัจจัยการจัดการงานบริการผู้ป่วย ได้ร้อยละ 25.56 มีความคลาดเคลื่อนในการพยากรณ์ 0.07 จากงานวิจัยที่พบแสดงให้เห็นว่าแนวคิดวัฏจักรเดมิ่ง สามารถนำไปใช้พัฒนาคุณภาพกระบวนการปฏิบัติงานได้ 1.ประสิทธิผลของการทำงานเป็นทีมของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ ประสิทธิผลของการทำงานเป็นทีมของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลมหาราช นครเชียงใหม่ อยู่ในระดับ มากทั้งสามด้าน ได้แก่ 1) ประสิทธิผลของการทำงานเป็นทีมของพยาบาลวิชาชีพโรงพยาบาลมหาราชนคร เชียงใหม่ด้านหน่วยงานหรือโรงพยาบาลมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.72±0.83 2) ประสิทธิผลของการทำงานเป็น ทีมของพยาบาลวิชาชีพโรงพยาบาลมหาราชนคร เชียงใหม่ด้านทีมการพยาบาล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.78 ± 0.86 และ3) ประสิทธิผลของการทำงานเป็นทีม ของพยาบาลวิชาชีพโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ ด้านบุคคลมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.74±0.87 2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการทำงานเป็น ทีมของพยาบาลวิชาชีพ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมหรือบริบทในการ ทำงานเป็นทีมของพยาบาลวิชาชีพ องค์ประกอบและ คุณลักษณะของทีมกระบวนการทำงานเป็นทีม เป็น ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของการทำงานเป็นทีม ของพยาบาลวิชาชีพโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมหรือบริบทในการ ทำงานเป็นทีมของพยาบาลวิชาชีพ มีความสัมพันธ์กับ ประสิทธิผลของการทำงานเป็นทีมของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ อย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .001 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เป็น .743 และสามารถทำนายประสิทธิผลของการทำงานเป็น ทีมของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลมหาราชนคร เชียงใหม่ได้ร้อยละ 55.30

บรรณานุกรม

กระทรวงสาธารณสุข. **แนวทางการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, 2556.

นันทนา โรจนานุกูลพงศ์. การบริหารจัดการของสาธารณสุขอำเภอ ในมุมมองของสาธารณสุขอำเภอเองและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขสังกัดสาธารณสุขอำเภอและสถานีอนามัยกรณีศึกษาสาธารณสุขอำเภอจังหวัดฉะเชิงเทรา. **สารนิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต.** การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์การคณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2550.

นิพนธ์ พวงวรินทร์. **โรคหลอดเลือดสมอง (stroke)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2554.

ยุวราณี สุขวิญญาณ์.การพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุประสิทธิผลองค์การของวิทยาลัยพยาบาล กระทรวงสาธารณสุข.**วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

สถาบันประสาทวิทยา. **แนวทางการฟื้นฟูผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง**. กรุงเทพมหานคร: กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2550.

สมคิด บางโม. **องค์การและการจัดการ.** กรุงเทพมหานคร : วิทยพัฒน์, 2555.

การบูรณาการพุทธธรรมเข้าสู่นิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ
Integration of Buddhist Morality into the Legislation, Administration and Judiciary

พระครูสมุห์ชินวรวัตร ถิรภทฺโท
ศิรวัฒน์ ครองบุญ
นันทนิษฎ์ สมคิด
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ พุทธมณฑลจันทบุรี

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการบูรณาการพุทธธรรมเข้าสู่นิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ซึ่งระบบการปกครองในอุดมคติทางพระพุทธศาสนามุ่งเน้นความถูกต้องดีงาม สันติภาพ ภราดรภาพ ส่วนรูปแบบการปกครองไม่สำคัญเท่ากับคุณธรรมในการปกครอง เพราะคุณธรรมของผู้นำเป็นแกนกลางในการปกครอง รัฐในคติทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นรัฐที่มีธรรมะเป็นหัวใจที่เรียกว่า ธรรมิกรัฐ ส่วนการได้มาซึ่งอำนาจ การใช้อำนาจ การขยายอำนาจ และการรักษาไว้ซึ่งอำนาจ มิใช่เพื่อความยิ่งใหญ่ของตัวผู้ปกครอง แต่เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนส่วนใหญ่ เช่นเดียวกับระบบการบริหารการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ทรงยึดมั่นในหลักแห่งธรรมวิชัย คือ การชนะทางด้านจิตใจ เป็นชัยชนะอันสูงสุด เป็นชัยชนะแห่งธรรม ซึ่งเป็นต้นแบบของการเมืองใหม่ที่ใช้ธรรมนำหน้า ที่สามารถเข้าถึงวิถีแห่งสันติ อหิงสา ขันติธรรม และความสงบสุข อนึ่ง พระเจ้าอโศกมหาราชทรงประชาสัมพันธ์ให้ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐอันเป็นผู้กุมกลไกของรัฐ ปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงาน และเร่งทำความเข้าใจกับประชาชนให้เข้าถึงนโยบายธรรมวิชัย และพร้อมกับการปฏิรูประบบอำนาจ ที่มาของอำนาจอธิปไตย และทรงใช้พระราชอำนาจของพระองค์เข้าสู่ฝ่ายนิติบัญญัติในการออกพระราชบัญญัติ และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบให้มีความสอดคล้องกับหลักธรรมวิชัย ทรงใช้อำนาจทางฝ่ายบริหาร แต่งตั้งคณะรัฐมนตรี และเจ้าหน้าที่อื่นๆ และพระองค์ทรงใช้อำนาจตุลาการให้ข้าหลวงทำงานแทนต่างพระเนตรพระกรรณ ในการตัดสินคดีความโดยยุติธรรมปราศจากอคติ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นรัฐธรรมนูญแห่งรัฐ โดยการประยุกต์พุทธธรรมมาสู่ระบบการบริหารอย่างเต็มรูปแบบโดยยึดหลักความซื่อสัตย์ สุจริต และเสียสละเพื่อส่วนรวม

คำสำคัญ: การบูรณาการ, พุทธธรรม; นิติบัญญัติ, บริหาร, ตุลาการ

Abstract

This article aims to study the Integration of Buddhist morality into the legislation, administration and judiciary of which the administrative system in the ideal of Buddhism emphasized on virtuous propriety, peacefulness and fraternity while the format was not as important as the moral since the moral of the leader was the core of administration. State in the model of Buddhism was the state administration with Dhamma as the heart namely Dhammigaraja or saint state. The acquisition of power, the utilization of power, the expansion of power and the retaining of power were not for the grandeur of the administrator but for the benefit and happiness of the majority of citizen. It was the same administration system of Ashoke the Great who intent to Dhammavichaya which was mentality winning - the highest winning, the Dhamma winning of which was the model of new administration with Dhamma leading into calm, nonviolence, patience and peaceful. Ashoke the Great had announced to official or state officers who controlled the state mechanism to change the working process and speedy understand citizen and to access Dhammavichaya Principle together with the reorganization of power system to be the sovereignty and exercised his power to legislation in issuing laws and adjusting regulations to be in line with Dhammavichaya. He also utilized his administrative power to appoint ministers and officials, and judiciary power to delegate officers to work on his behalf in judging conflicts with fairness without bias. That was state constitution by applying Buddhadhamma into the whole administration strictly with loyalty, honest and sacrifice for the public.

Keywords : Integration, Buddhist Morality, Legislation, Administration, Judiciary

บทนำ

ระบบการปกครองในอุดมคติทางพระพุทธศาสนา คือ ระบบการปกครองที่มุ่งความถูกต้องดีงาม สันติภาพ ภราดรภาพ โดยรูปแบบการปกครองไม่ใช่จุดหมาย เป็นเพียงเครื่องมือที่มนุษย์บัญญัติขึ้น จึงไม่มีรูปแบบใดที่ดีที่สุด การปกครองทุกระบบจะดีได้ต้องพิจารณาถึงหลักธรรมในการบริหาร เพราะหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามีหลักปฏิบัติสำหรับผู้ปกครองหรือผู้บริหาร และหลักปฏิบัติสำหรับผู้ใต้ปกครองหรือประชาชนไว้อย่างมากมาย ด้วยเหตุผลว่า การปกครองหรือระบบการปกครองใดๆ ก็ตามจะบรรลุผลตามเป้าหมายได้ ทั้งผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองต้องมีธรรมะประจำใจ ต้องมีธรรมะในการปฏิบัติหน้าที่ โดยเฉพาะผู้ปกครองแล้วต้องยึดถือธรรมอย่างเคร่งครัด เพราะถ้าไม่มีธรรมคอยกำกับแล้วจะใช้อำนาจหน้าที่ไปในทางที่ผิดได้ง่าย ความมั่นคงทางการเมือง รวมทั้งของรัฐบาล มิใช่เป็นจุดหมายในตัวมันเอง หรือเป็น

จุดประสงค์สุดท้ายของระบบการเมืองการปกครอง แต่เป็นเพียงอุปกรณ์หรือเครื่องมือเพื่อใช้สร้างสรรค์ประโยชน์ สวัสดิภาพและความสงบสุขแก่ประชาชน โดยใช้ธรรมะมาเป็นหลักหรือเป็นแนวทางในการปกครองและบริหารงานของประเทศ จะเห็นได้ว่า อำนาจอธิปไตย คือ อำนาจสูงสุดในการปกครอง และการบริหารของรัฐที่ชอบด้วยกฎหมาย มีลักษณะถาวร แสดงออกในรูปของการบังคับบัญชาผู้ที่อยู่อาศัยภายในรัฐนั้นๆ โดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ อำนาจอธิปไตยนั้นมีความสำคัญยิ่ง เพราะจะเชื่อมโยงไปถึงรัฐธรรมนูญของรัฐนั้นๆ ด้วย เป็นเครื่องแสดงความเป็นอิสระหรือความเป็นเอกราช อำนาจอธิปไตยอาจตั้งอยู่บนรากฐานของอำนาจบังคับหรือความยินยอมของประชาชน ในทางพุทธจักรมีพระธรรมวินัยเปรียบดังกฎหมายรัฐธรรมนูญมีอำนาจสูงสุดที่ใครจะล่วงละเมิดมิได้ ถ้าหากมีผู้ล่วงละเมิดก็สามารถจะลงโทษหรือบังคับให้กระทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งตามพุทธบัญญัติได้

ความจริงแล้วในการที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารคณะสงฆ์สมัยพุทธกาลเพิ่มเติมนั้นมีอยู่ว่า สังคมสงฆ์ในสมัยพุทธกาล มีอำนาจในการบริหารองค์กรคณะสงฆ์ตามขอบเขตของตนอยู่ ไม่ว่าจะเป็นอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร หรืออำนาจตุลาการ[1] กล่าวคือ

1**) อำนาจนิติบัญญัติ** พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท หรือพระวินัย เพื่อใช้ปกครองสงฆ์ เป็นพุทธบัญญัติทั้งหมด แต่ทรงบัญญัติอย่างเปิดเผย ทั้งต่อหน้าสงฆ์ ต่อหน้าวัตถุ และต่อหน้าบุคคล (ผู้เป็นต้นตอให้เกิดเรื่องราวขึ้น) โดยมีสังคมสงฆ์ให้ความเห็นชอบ

2**) อำนาจบริหาร** เดิมทีนั้นพระสงฆ์ยังมีไม่มาก พระองค์จึงทรงบริหารเอง ต่อมาเมื่อพระสงฆ์มีจำนวนมากขึ้น พระองค์ก็ทรงมอบอำนาจให้แก่สงฆ์ ดังจะเห็นได้จากการบรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น

3**) อำนาจตุลาการ** สถาบันตุลาการของพุทธจักร มีกฎระเบียบที่วางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันมิให้ประพฤติผิด และมีวิธีการลงโทษ แต่การลงโทษผู้กระทำความผิดในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท มิใช่เพื่อการแก้แค้น หากเป็นการให้บทเรียน เพื่อให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดีในสังคม การลงโทษนั้นจึงมีจุดมุ่งหมาย 2 ประการ คือ 1) เพื่อให้ผู้กระทำผิดกลับตัวเป็นคนดี และ 2) เพื่อช่วยป้องกันความชั่วร้ายทำนองเดียวกันที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

การลงโทษทางวินัย หรือการปรับอาบัติ สังคมสงฆ์จะเข้ามาจัดการ เพราะเป็นปัญหาที่กระทบถึงสังคมโดยส่วนรวม ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งประเด็นนี้ทำให้มองเห็นว่า พระวินัย หรือสิกขาบทเป็นธรรมนูญการปครองที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นใช้กับคณะสงฆ์ แต่ก็สามารถเทียบเคียงได้กับหลักกฎหมายทางอาณาจักร อย่างน้อยก็สะท้อนแนวคิดที่ว่าพระพุทธเจ้าทรงยอมรับว่า กฎหมาย มีความจำเป็นในการปกครอง ไม่ว่าจะในส่วนของคณะสงฆ์ หรือฝ่ายบ้านเมือง ดังนั้น ฝ่ายอาณาจักรจึงจำเป็นที่จะต้องมี

---

[1] บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “พระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษยชาติ”**, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**, ปีที่ 8 ฉบับพิเศษ (31 พฤษภาคม - 2 มิถุนายน 2555).

การบูรณาการพุทธธรรมเข้าสู่นิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ โดยปราศจากอคติ เพื่อเป็นหลักประกันความยุติธรรมในสังคมในที่สุด

ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับกลไกของรัฐ

ในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อทรงกลับพระทัยมานับถือพระพุทธศาสนา เป็นที่พึ่งที่ระลึก เพราะทรงเล็งเห็นความไร้สาระของ “สงครามวิชัย” คือ การมีชัยโดยสงคราม อย่างชัดเจนแล้ว จึงทรงเปลี่ยนแนวนโยบายในการบริหารแผ่นดินเสียใหม่จากสงครามวิชัยมาเป็น “ธรรมวิชัย” กล่าวคือ การมีชัยโดยธรรม ซึ่งในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ทรงนำกองทัพธรรมยาตราไปทั่วราชอาณาจักร ทรงชนะจิตใจของประชาชนด้วยการปกครองแผ่นดินโดยธรรม[2] ผลของการกลับพระทัยหันมานับถือพระพุทธศาสนา ทำให้พระองค์ทรงมีความสุขอย่างยิ่ง ทรงค้นพบคำตอบของชีวิตที่แสวงหามานานปี ทรงรู้ดีว่า คุณค่าของชีวิตมิใช่การพิชิตคนอื่น หากแต่อยู่ที่การพิชิตใจตนเองต่างหาก และนับแต่ทรงเปลี่ยนพระองค์เป็นคนใหม่ โดยทรงเปลี่ยนแนวนโยบายในการบริหารแผ่นดินจากสงครามวิชัยมาเป็น “ธรรมวิชัย” กล่าวคือ การมีชัยโดยธรรม จึงอาจกล่าวได้ว่า พระองค์ ทรงเป็นจอมจักรพรรดิผู้สร้างสรรค์การเมืองใหม่ ซึ่งหลักธรรมวิชัยนั้นมีสาระสำคัญ ดังจะเห็นได้จากข้อความในศิลาจารึก ดังต่อไปนี้ “เรายึดมั่นในหลักแห่งธรรมวิชัย อันหมายถึง การชนะทางด้านจิตใจ ซึ่งเราถือว่า เป็นชัยชนะชนิดสูงสุด ธรรมวิชัยหรืออีกนัยหนึ่ง คือ ชัยชนะแห่งธรรมเท่านั้น ที่จะสามารถยังความสุขอันแท้จริง ให้เกิดขึ้นได้ด้วยวัตถุประสงค์ที่จะเตือนใจให้ลูกหลานตลอดจนเหลนของเรา ได้ตระหนักถึงความจริง ในข้อนี้ เราจึงจัดให้มีการจารึกแผ่นศิลานี้ขึ้น ขอเพื่อนมนุษย์ผู้ร่วมเกิดร่วมตายทั้งหลาย จงอย่าได้มีการเอาชนะกัน ด้วยวิธีอื่นใดนอกไปเสียจากการเอาชนะกันด้วยธรรม ขอให้ท่านพึงสำเหนียกว่า ธรรมวิชัย หรือชัยชนะแห่งธรรมเท่านั้น ที่เป็นชัยชนะอันแน่แท้ถาวร ธรรมวิชัย ช่วยเราได้ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า”[3] จากวิชัยที่เป็นการชนะด้วยสงคราม ซึ่งอย่างดีที่สุดคือธรรมวิชัย ตามความหมายของอรรถศาสตร์ อันหมายถึง การรบชนะอย่างมีธรรม ที่เมื่อชนะแล้วไม่ทำการทารุณโหดร้าย เพียงให้ยอมอยู่ใต้อำนาจ พระเจ้าอโศกมหาราชเปลี่ยนมาหาธรรมวิชัยตามความหมายของจักกวัตติสูตร อันหมายถึง ชัยชนะด้วยธรรม คือ การทำความดีสร้างสรรค์ประโยชน์สุข[4]

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงปกครองอาณาประชาราษฎร์ประดุจพ่อปกครองลูก (Paternalist) เรียกว่า ปิตาธิปไตย (Paternalism) คือ ระบบการปกครองแบบพ่อปกครองลูก ซึ่งการปกครองด้วยระบบ “พ่อปกครองลูก” นั้น ประเทศไทยในยุคสุโขทัย พ่อขุนรามคำแห่งมหาราช ก็ทรงมีพระราชจริยาวัตร

---

[2] พาโนรามา เวิลด์ไวด์ จำกัด, **ตามรอยพระพุทธเจ้า**, พิมพ์ครั้งแรก, กรุงเทพมหานคร : แพรว สำนักพิมพ์ 2549, หน้า 137.

[3] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **จารึกอโศก (ธรรมจักรบนเศียรสี่สิงห์) รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย**, พิมพ์ครั้งที่ 1, สมุทรปราการ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, 2552, หน้า 69-70.

[4] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **จาริกบุญ จารึกธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 36, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, 2554, หน้า 18.

เช่นเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราช ดังมีหลักฐานปรากฏอยู่ในศิลาจารึกสุโขทัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นประจักษ์พยานอยู่ เพราะลักษณะการปกครองสุโขทัยในระยะแรกนั้น เป็นการปกครองแบบนครรัฐ คือ แต่ละเมืองมีการปกครองเป็นอิสระ มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ ไม่มีศูนย์กลางการปกครอง มีการศึกสงครามเพื่อความมั่นคง หรือขยายอำนาจทางการเมือง ส่วนการปกครองพลเมืองใช้ระบบพ่อปกครองลูก ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงใช้หลักทศพิธราชธรรมปกครองไพร่ฟ้า ทำให้ประชาชนอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข พลเมืองมีเสรีภาพในการประกอบอาชีพ[5]

นอกจากนี้ การเมืองการปกครองในสุโขทัย มีการส่งเสริมอาชีพต่างๆ ให้ราษฎรอยู่ดีกินดี และระงับการเบียดเบียน เช่น ยึดทรัพย์ผู้อื่นมาเป็นของตน หรือการเก็บภาษีอากรอันเป็นภาระหนัก โดยนัยนี้ การปกครองในสมัยกรุงสุโขทัยนั้น จึงเป็นแบบพ่อปกครองลูก โดยอาศัยคำที่เรียกกษัตริย์ว่า “พ่อขุน” ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงอนุญาตให้ไพร่ฟ้าถวายฎีกา โดยวิธีไปตีกระดิ่งที่แขวนไว้ที่ปากประตูได้ แสดงให้เห็นว่า เป็นแบบพ่อปกครองลูกจริงๆ[6] ระบบปิตาธิปไตยของพระเจ้าอโศกมหาราชนี้ จะเห็นได้ว่าได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักการปกครองของพระพุทธเจ้า ที่ทรงปกครองสงฆ์สาวก ดังที่มีคำกล่าวว่า พุทธบิดา สังปริณายก (สังฆปิตโร สังฆปริณายกา พุทธัปปมุโข) สำหรับสาวกของพระพุทธเจ้าก็ได้นามว่า “พุทธบุตร ศากยบุตร” มีลักษณะเป็นระบบปิตาธิปไตยและระบบสามัคคีธรรม ถือหลักธรรมาธิปไตย คือ ธรรมเป็นอำนาจ มีพระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทน หรือเป็นกฎ กติกาของศาสนจักร และที่สำคัญพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงเปลี่ยนความหมายของทรัพย์และอำนาจใหม่เป็นว่า ทรัพย์และอำนาจนั้น สามารถใช้เป็นเครื่องมือของธรรมได้ คือใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ ทำความดีงามและประโยชน์สุขแก่ประชาชน โดยได้ทรงอุทิศพระองค์ให้แก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามแนวทางของพระพุทธเจ้า คือ โดยสันติวิธี ปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินด้วยพระปรีชาญาณ อันสามารถทำให้อินเดียมีความสมบูรณ์พูลสุข เช่น ทรงให้ขุดบ่อน้ำ ปลูกต้นไม้ สร้างถนนหนทางเชื่อมต่อให้กว้างขวางทั่วถึง สร้างที่พักคนเดินทาง สร้างอ่างเก็บน้ำ สร้างสถานพยาบาลคนและสัตว์ ให้การศึกษาแก่ประชาชน ทำศิลาจารึกประกาศธรรม แถลงเรื่องที่เป็นนโยบายของรัฐในทางธรรม ที่จะให้ผู้บริหารปกครองท้องถิ่นนำไปสั่งสอนประชาชน[7]

---

[5] ศิริวรรณ คุ้มโห้, **7 มหาราช King of great**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เดอะบุคส์ จำกัด, 2547), หน้า 14.

[6] อุดม เชยกีวงศ์, **พ่อขุนรามคำแหงมหาราช**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ภูมิปัญญา, 2549), หน้า 103.

[7] ประยงค์ สุวรรณบุบผา, **รัฐปรัชญาแนวคิด ตะวันออก - ตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่โสภาการพิมพ์, 2544), หน้า 145.

บูรณาการพุทธธรรมเข้าสู่นิติบัญญัติ

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงใช้พระราชอำนาจของพระองค์เข้าสู่ฝ่ายนิติบัญญัติ[8] ในการออกพระราชบัญญัติและการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบใดๆ จะต้องสอดคล้องกับหลักธรรมวิชัยซึ่งเปรียบเสมือนเป็นรัฐธรรมนูญแห่งรัฐ โดยการประยุกต์พุทธธรรมมาสู่ระบบการบริหารอย่างเต็มรูปแบบโดยยึดหลักความซื่อสัตย์ สุจริต และทรงเสียสละเพื่อส่วนรวม กฎหมายทุกฉบับจะต้องประกอบด้วยธรรม ต้องอาศัยข้อเท็จจริงมากกว่าสำนวนพร้อมกับหลักการปฏิบัติตนตามคำสอนที่พระองค์บันทึกไว้ในหลักศิลาจารึกจำนวนมากเพื่อเตือนสติให้ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนยึดมั่นในการดำเนินชีวิต เนื่องจากการบริหารทั้งหมดเป็นแบบศูนย์รวม พระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระราชอำนาจอย่างเต็มที่ และทรงมอบอำนาจหน้าที่ให้แก่หัวหน้ากรมกองต่างๆ อันได้แก่ หน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติพระเจ้าแผ่นดินเป็นหัวหน้าฝ่ายนิติบัญญัติ ทรงดำเนินการตามกฎหมาย แต่ไม่มีอำนาจเปลี่ยนแปลงกฎหมาย เพียงแต่อาจเปลี่ยนแปลงปรับปรุงกฎหมายได้ด้วยการ

(1) ยกเลิก ปรับปรุงหรือเสนอกฎหมายเกี่ยวกับศุลกากร

(2) ออกข้อบัญญัติหรือระเบียบ โดยอำนาจกฎหมาย

สถาบันนิติบัญญัติ[9] มีหน้าที่คือตราพระราชบัญญัติโดยวิธีประชุมกันพิจารณาร่างพระราชบัญญัติที่สมาชิก หรือรัฐบาลเสนอเข้าสู่การพิจารณาของสภา ใช้ระบบเสียงส่วนใหญ่เป็นมติในการชี้ขาด พระวินัยเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมด ส่วนคณะสงฆ์ไม่มีอำนาจในการบัญญัติ เพียงแต่มีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามพระวินัยหรือพุทธบัญญัติ

การตราพระราชบัญญัติ หรือออกกฎหมายของสถาบันนิติบัญญัติมี 2 ลักษณะ คือ

ก. การตราพระราชบัญญัติ เพื่อป้องกันมิให้มีการกระทำความผิดซ้ำอีก คือ เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นแล้ว จึงออกกฎหมาย

ข. การตราพระราชบัญญัติเพื่อป้องกันล่วงหน้า คือ เหตุการณ์ที่จะก่อความเสียหายอันยังไม่เกิดขึ้นแต่คาดว่าจะเกิดขึ้น จึงออกกฎหมายไว้ล่วงหน้า

กฎหมายรัฐธรรมนูญ เป็นกฎหมายหลักของการปกครองในทางโลก ส่วนพระธรรมวินัยในพระปาฏิโมกข์ เป็นหลักในการปกครองคณะสงฆ์ พระวินัยแต่ละสิกขาบทมีบทบัญญัติระบุโทษแก่ผู้ละเมิดไว้ แต่กฎหมายรัฐธรรมนูญไม่มีบทบัญญัติระบุโทษควบคู่ไปด้วย แต่ไม่ระบุโทษแก่ผู้ละเมิดไว้ในกฎหมายอื่นที่ออกตามความในกฎหมายทางโลก แบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ กฎหมายเอกชน และกฎหมายมหาชน แต่พระวินัยจะมีลักษณะของกฎหมายเอกชนและกฎหมายมหาชนรวมกันอยู่

---

[8] ผศ.พิเศษ ดร.สุกิจ ชัยมุกสิก, พุทธศาสนากับรัฐ: มิติความสัมพันธ์, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดบางกอกบล็อก, 2553), หน้า 18-19.

[9] พระครูโสภณปริยัติสุธี, **รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552), หน้า 181-182.

บูรณาการพุทธธรรมเข้าสู่ฝ่ายบริหาร

พระเจ้าอโศกมหาราช[10] ทรงใช้อำนาจทางฝ่ายบริหาร แต่งตั้งคณะรัฐมนตรี และเจ้าหน้าที่อื่นๆ พระองค์ทรงใช้เวลาการทำงาน 1 ใน 8 ส่วน เพื่อการปรึกษาหารือและให้ความเห็นกับข้าราชการเหล่านี้ เพื่อให้การบริหารเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ บำรุงสุข บรรเทาทุกข์โดยแท้จริง ทรงแต่งตั้งปุโรหิต มีหน้าที่เกี่ยวกับรายได้ ส่วนหน้าที่ด้านทหารทรงเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดและหน้าที่อื่นๆ เช่น

ก. อุปถัมภ์นักปราชญ์

ข. สร้างโรงพยาบาลและสวัสดิการแก่ประชาชน

ค. กำหนดระเบียบการดำเนินชีวิต

ง. ดูแลหญิงหม้าย ทารกและคนเจ็บป่วย

จ. ส่งเสริมการเกษตรและอุตสาหกรรม

ฉ. คุ้มครองนักบวชและนักศึกษาให้แสวงหาความรู้โดยสะดวก

ช. ทำให้ประชาชนเข้าถึงความเป็นอยู่ที่ดีในโลกนี้ คือ ธรรมะ อรรถะ กามะ โดยให้ประชาชนได้ทำหน้าที่ของตน

อนึ่ง คณะผู้บริหาร คือ ผู้กำกับนโยบายได้บรรลุวัตถุประสงค์ตามพระราชปณิธานที่พระองค์ได้ประกาศไว้ โดยภาพรวมของฝ่ายบริหาร ต้องยึดถือระบบการปกครองโดยธรรมตามหลักธรรมราชาจะต้องปฏิบัติภารกิจ ดังนี้

1) เทิดทูนธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม ยึดธรรมเป็นหลัก ยึดธรรมเป็นธง จัดการปกป้องคุ้มครอง รักษา และพัฒนาโดยธรรมในภารกิจต่างๆ เหล่านี้ คือ

(1) ดูแล รักษา พัฒนา พระราชาและพระราชวงศ์โดยธรรม

(2) ดูแล รักษา พัฒนา กองทัพโดยธรรม

(3) ดูแล รักษา พัฒนา เจ้าหัวเมืองทั้งหลายโดยธรรม

(4) ดูแล รักษา พัฒนา ข้าราชการทั้งหลายโดยธรรม

(5) ดูแล รักษา พัฒนา พ่อค้า คฤหบดีโดยธรรม

(6) ดูแล รักษา พัฒนาชาวเมืองและชาวชนบทโดยธรรม

(7) ดูแล รักษา พัฒนา สมณพราหมณ์ทั้งหลายโดยธรรม

(8) ดูแล รักษา พัฒนาสัตว์น้อยใหญ่ในอาณาเขตโดยธรรม

2) ป้องกัน ห้ามปราม อธรรมใดๆ ไม่ให้เกิดขึ้นภายในพระราชอาณาจักร หากมีอธรรมใดเกิดขึ้นต้องรีบขจัดแก้ไขโดยธรรมด้วยความรวดเร็ว

3) จัดการกระจายรายได้ กระจายความเจริญ แบ่งปันทรัพย์ได้แก่เมืองที่แร้นแค้น และประชาราษฎร์ที่เดือดร้อน

---

[10] ผศ.พิเศษ ดร.สุกิจ ชัยมุกสิก, **พุทธศาสนากับรัฐ: มิติความสัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด บางกอกบล็อก, 2553), หน้า 18-19.

4) ปรึกษาการอันควรและไม่ควรกับสมณพราหมณ์ผู้ทรงธรรม ทรงปัญญาอยู่เนืองนิตย์

ภารกิจอันสำคัญนี้เป็นความรับผิดชอบของคณะฝ่ายบริหารการปกครองทั้งหลายจะต้องปฏิบัติโดยธรรม

หลักเสียงส่วนมากเป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการปกครองระบบประชาธิปไตย เพราะการปกครองโดยเสียงส่วนมาก และการมีฝ่ายค้านซึ่งเป็นเสียงส่วนน้อย ที่คอยเป็นฝ่ายตรวจสอบการทำงานของฝ่ายบริหารหรือผู้ปกครอง ในทางพระพุทธศาสนา คือ การดำเนินการของคณะสงฆ์ในการปกครอง มีการใช้เสียงส่วนมากเช่นเดียวกัน เช่น ในการตัดสินอธิกรณ์ บางกรณีไม่อาจจะใช้มติเอกฉันท์ได้ ทรงอนุญาตให้ตัดสินโดยถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ ซึ่งเรียกว่า เยภุยยสิกา[11] นอกจากนี้ ในหลักอปริหานิยธรรมที่ทรงแสดงแก่ชาววัชชีว่าให้หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าเป็นหลักธรรมสำหรับการปกครองโดยใช้เสียงส่วนมาก

ในทางพุทธศาสตร์ได้กล่าวถึงคุณธรรมของผู้บริหารที่ดีนั้น จะต้องมีคุณธรรม 6 ประการ[12] คือ

1) มีความอดทน (ขมา) ต่อการปฏิบัติงาน มีใจหนักแน่นไม่ยอมตกอยู่ใต้อำนาจโลกธรรม คือ ธรรมประจำโลก

2) มีความตื่นตัว (ชาคริยะ) อยู่ตลอดเวลา มีปฏิภาณ ไหวพริบ ว่องไว มีความระมัดระวัง รักษาความไม่ประมาททุกฝีก้าว

3) มีความขยันหมั่นเพียร (อุฏฐานะ) ต่อการปฏิบัติงาน เห็นงานเป็นของสนุก

4) มีอัธยาศัย เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ (สังวิภาคะ) เป็นมิตรที่ดีของผู้ใต้บังคับบัญชา สงเคราะห์บุคคลที่ควรสงเคราะห์ เท่าที่จะสงเคราะห์ได้

5) มีจิตใจเอ็นดู (ทยา) มีความรักและห่วงใยผู้ใต้บังคับบัญชา ตำหนิผู้ใต้บังคับบัญชาที่ควรตำหนิยกย่องสรรเสริญผู้ใต้บังคับบัญชาเมื่อมีโอกาสที่จะสรรเสริญ หรือเมื่อมีโอกาสที่ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานเป็นสำเร็จ

6) เอาใจใส่ตรวจตรา (อิกฺขนา) การงานและบุคคลตลอดจนภารกิจที่ตนรับผิดชอบอยู่ปิดช่องว่างที่จะทำให้การงานเกิดการบกพร่องเสียหาย

บูรณาการพุทธธรรมเข้าสู่ฝ่ายตุลาการ

พระเจ้าอโศกมหาราช[13] ทรงรับสั่งให้ข้าหลวงทำงานแทนต่างพระเนตรพระกรรณในการตัดสินคดีความโดยยุติธรรมปราศจากอคติต่อราษฎรทุกชนชั้น ปฏิบัติหน้าที่ราชการโดยไม่ต้องหวั่นเกรงต่ออำนาจใดๆ โดยยึดหลักดังนี้

---

[11] วินย. 2/880/716.

[12] จำนง คันธิก, **วารสารปัญญาจักษุ** 2 (มิถุนายน – กรกฎาคม 2542) หน้า 8.

[13] ผศ.พิเศษ ดร.สุกิจ ชัยมุกสิก, พุทธศาสนากับรัฐ: มิติความสัมพันธ์, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด บางกอกบล็อก, 2553), หน้า 18-19.

1. ตัดสินคดี ให้โทษให้คุณอย่างเท่าเทียมกัน

2. นักโทษ ขั้นเด็ดขาดที่รอประหาร ก่อนนำตัวสู่หลักประหารให้รอไว้ก่อน 3 วัน เพื่อรอญาติมาขอร้องอภัยโทษ เพื่อจะประทานชีวิตสร้าความอบอุ่นใจในสัมปรายภพ

3. เมื่อไม่มีผู้มาอุทธรณ์ นักโทษจะต้องถูกประหารตามคำพิพากษา เพื่อเป็นตัวอย่างประชาชนจะได้ไม่กระทำผิด

นอกจากนั้น พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงรับสั่งให้ฝ่ายตุลาการปฏิบัติตนตามหลักการดังนนี้

1. วางตนให้เป็นที่รักใคร่ของประชาชน พลเมืองทั้งหลาย

2. ให้สำนึกอยู่เสมอว่า ประชาชนเปรียบเสมือนลูกของเรา เราหวังดีเมตตาต่อลูกของเรา ฉันใดก็จงหวังดีมีเมตตาต่อประชาชน ฉันนั้น

3. ต้องสุภาพเรียบร้อย ไม่ดุร้าย ไม่หยาบคายต่อประชาชน

4. อย่าได้กล่าวหา อย่าได้ลงโทษ อย่าได้จองจำผู้ไม่ได้กระทำผิด

5. ตุลาการต้องตัดสินคดีความ โดยใช้โยนิโสมนสิการในการวินิจฉัยคดี

อนึ่ง ตุลาการนั้น ทำการในพระปรมาภิไธยของพระเจ้าแผ่นดินหากไม่ประพฤติอยู่ในศีลธรรม ตัดสินลงโทษผู้ไม่ได้กระทำผิด ผู้ตัดสินจักตกอบาย สวรรค์ไม่โปรด พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงโปรด ในทางกลับกันตุลาการต้องประพฤติธรรม ปฏิบัติหน้าที่เที่ยงธรรม ปราศจากอามิสทั้งปวง อานิสงส์ที่ได้รับคือ ไม่ตกอบาย สวรรค์โปรด พระเจ้าแผ่นดินทรงโปรด และยังได้ชื่อว่าปลดเปลื้องหนี้สินของพระเจ้าแผ่นดินและทดแทนแผ่นดินอีกด้วย

การปกครองโดยธรรม หรือการใช้อำนาจธรรมนั้น ต้องอาศัยผู้ที่มีธรรมประจำใจ เพราะธรรมเป็นนามธรรม ประโยชน์จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยผู้ปฏิบัติธรรม มีจิตใจและเจตนาที่จะปกครองให้เป็นธรรม ไม่เอนเอียงไปตามอคติใดๆ ไม่ว่าจะเป็นสุริยจักรหรือรัศมีอันร้อนแรงของดวงอาทิตย์หรือจักรแก้วของพระจักรพรรดิราช ย่อมไม่อาจยังความร่มเย็นมาสู่มวลมนุษยชาติได้กับธรรมจักร พระพุทธองค์ทรงหมุนธรรมจักร เพื่อความสันติสุขแก่มวลมนุษย์ในหลักศิลาจารึกทั้ง 32 ชิ้นที่พระองค์จารึกไว้ในแผ่นดิน 18 แผ่นเสาหิน 11 ต้น และในถ้ำอีก 3 แห่ง ได้จารึกไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 282 มีอายุรวม 2,271 ปี พระองค์ทรงบันทึกข้อความที่เป็นการเตือนสติให้ข้อคิดในการปฏิบัติตนอยู่ในสังคมแก่พสกนิกรทุกหมู่หล่า ซึ่งมีรายละเอียดทุกแง่ทุกมุมโดยมุ่งการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

จะเห็นได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ได้แก่ การบริหารปกครองซึ่งมีพระพุทธองค์ทรงเป็นพระธรรมเสนาบดีหรือสังฆนายกในฐานะที่ทรงใช้อำนาจในการบริหารปกครองทั้ง 3 ส่วน คือ ก) อำนาจบริหาร ได้แก่ การที่ทรงบริหารปกครองคณะสงฆ์มาตั้งแต่ต้น ข) อำนาจนิติบัญญัติ ได้แก่ การที่ทรงบัญญัติพระวินัย และระเบียบที่เนื่องด้วยพระวินัยนั้นสำหรับการเอื้ออำนวยให้พระสงฆ์ได้ปฏิบัติไปสู่แนวทางแห่งการหลุดพ้น ค) อำนาจตุลาการ ได้แก่ ทรงใช้อำนาจในการวินิจฉัยอธิกรณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อเป็นการลงโทษผู้กระทำผิดและยกย่องผู้มีศีลสมบูรณ์ นอกจากนั้นแล้ว พระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะไว้ในตำแหน่งรองประธานฝ่ายบริหารและฝ่ายวิชาการ โดยที่พระโมคคัลลานะอยู่ในฝ่ายบริหาร

พระสารีบุตรอยู่ในฝ่ายวิชาการ เพราะเป็นผู้มีสติปัญญาเฉียบแหลม และทรงแต่งตั้งให้พระอานนท์เป็นพระอุปัฏฐาก คือ ตำแหน่งเลขานุการการปกครอง[14]

การบูรณาการพุทธธรรมเข้าสู่นิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ

ในระบบราชาธิปไตยนั้น แม้ว่าพระมหากษัตริย์คือผู้นำที่มีอำนาจสูงสุดที่จะนำประชาชนไปในทางใดก็ได้ บางครั้งได้พระมหากษัตริย์ที่ไม่มีคุณธรรม จึงมักจะใช้อำนาจไปในทางที่ไม่ถูกต้อง แต่ในทางพระพุทธศาสนาพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองต้องมีภาวะผู้นำในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นธรรม ในมหาโพธิชาดก[15] ได้แสดงถึงคุณสมบัติของของผู้ปกครองหรือพระราชามีใจความสรุปว่า

1) รัฐนั้นเปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่ ผู้ปกครองจะต้องปกครองรัฐโดยธรรม ถ้าผู้ปกครองปกครองรัฐโดยธรรม ผู้ปกครองนั้นก็จะมีความสุข และรัฐก็จะไม่พินาศ แต่ถ้าผู้ปกครองไม่ปกครองรัฐโดยธรรม ผู้ปกครองนั้นก็จะไม่มีความสุขเลย

2) ผู้ปกครองจะต้องไม่เบียดเบียน ขูดรีดพ่อค้าหรือนักธุรกิจมากจนเกินไป ถ้าผู้ปกครองเบียดเบียนนักธุรกิจ ผู้ประกอบการค้าภายในรัฐ ก็จะทำให้ขาดรายได้จากการเก็บภาษี

3) ผู้ปกครองจะต้องไม่เบียดเบียนข้าราชการผู้ใหญ่ หรือเบียดเบียนทหารผู้เชี่ยวชาญในการรบ เพราะจะทำให้ขาดบริวารหรือกำลังพล

4) ผู้ปกครองจะต้องไม่เบียดเบียนผู้ประพฤติธรรม หรือบรรพชิตผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เพราะจะทำให้ผู้ปกครองนั้นคลาดจากความดี

5) ผู้ปกครองต้องไม่ประพฤติผิดในบุตรภรรยา และต้องประพฤติธรรมคือบำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชนทั้งในเมืองและชนบทเสมอเหมือนกัน

การบูรณาพุทธธรรมเข้าสู่นิติบัญญัติ บริหาร ตุลากร

โดยทั่วไปแล้วรัฐบาลได้แยกอำนาจอธิปไตยตามลักษณะหน้าที่ออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. อำนาจนิติบัญญัติ คือ อำนาจในการออกกฎหมาย รัฐสภา (ส.ส.และ ส.ว.) ทำหน้าที่แทนปวงชน ในการออกกฎหมาย เพื่อรักษาความสงบภายในและนำมาซึ่งความกินดีอยู่ดีและความมั่นคงของรัฐ

หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับอำนาจนิติบัญญัติ คือ หลักสาราณียธรรม 6 คือ หลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันและกันอยู่เสมอ ในยามที่ระลึกถึงกัน ซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคีมีน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้น อันจะนำมาซึ่งความสุข ความสันติ ความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้าทั้งหลายทั้งปวง ดังพระพุทธวจนะบทที่ว่า **“สมคฺคยานํ ตโป สุโข** ความสามัคคีของหมู่คณะเป็นเหตุนำความสุขมาให้” หากสังคมใดต้องการที่จะเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้น

---

[14] บุญทัน ดอกไธสง ศ.ดร, **การบริหารเชิงพุทธ :กระบวนการทางพฤติกรรม,** (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, 2528), หน้า 286.

[15] ขุ.ชา.28/175-182/23-24.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)[16] ได้ให้ความหมายของสาราณียธรรม 6 ประการ คือ ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เป็นหลักธรรมที่เสริมสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่เป็นเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ หรือร่วมชุมชน ตลอดจนพี่น้องร่วมครอบครัว พึงปฏิบัติตามหลักอยู่ร่วมกัน ได้แก่

1. เมตตากายกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ ด้วยความเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2. เมตตาวจีกรรม คือ พูดต่อกันด้วยเมตตา ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3. เมตตามโนกรรม คือ คิดต่อกันด้วยเมตตา ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกันมองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

4. สาธารณโภคี คือ ได้มาแบ่งกันกินกันใช้ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

5. สีลสามัญญตา คือ ประพฤติให้ดีเหมือนเขา มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

6. ทิฏฐิสามัญญตา คือ ปรับความเห็นเข้ากันได้ เคารพรับฟังความคิดเห็น มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติหลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

สาราณียธรรม มีคุณ คือ เป็นสาราณียะ ทำให้เป็นที่ระลึกถึง 1 เป็นปิยกรณ์ ทำให้เป็นที่รัก 1 เป็นครุกรณ์ ทำให้เป็นที่เคารพ 1 เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ คือ ความกลมกลืนเข้าหากัน 1 เพื่อความไม่วิวาท 1 เพื่อความสามัคคี 1 และเพื่อเอกีภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน 1[17]

จะเห็นได้ว่า กฎหมายแม้มีความสำคัญ แต่ก็ไม่เพียงพอและไม่เป็นหลักประกันว่าจะทำให้ชีวิตดีงามและสังคมมีสันติสุขได้ โดยเฉพาะในสังคมประชาธิปไตย ที่มีและยอมรับความแตกต่างหลากหลายของประชาชน คนจะต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยหลักการพื้นฐานและจิตใจที่เข้ากันได้ หลักการต่างๆ เพื่อดำรงรักษาสังคมเท่ากับเป็นสาระหรือเจตนารมณ์ของกฎหมาย หลักธรรมที่เป็นหลักการทั่วไปซึ่งไม่ได้บัญญัติไว้เป็นสิกขาบทในทางวินัยมีหลายอย่าง ที่เป็นเครื่องสนับสนุนให้เกิดความสามัคคีในชุมชนแห่งกัลยาณมิตร เช่น หลักสาราณียธรรม 6 ตามที่กล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักการของประชาธิปไตย เพราะเป็นหลักแห่งความสามัคคี คือ พร้อมเพรียงกัน และเพื่อความเป็นเอกีภาพ ที่เรียกว่าเอกภาพ คือทำให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

---

[16] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมนูญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ 30, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2547), หน้า 23.

[17] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2545), หน้า 201.

2. อำนาจบริหาร คือ อำนาจซึ่งคณะรัฐมนตรี และข้าราชการทั้งหลายใช้ในการบริหารปกครองประเทศตามกฎหมายซึ่งฝ่ายนิติบัญญัติได้ตราออกมา

หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับอำนาจการบริหาร คือ หลักราชสังคหวัตถุ 5 ประการ[18] หลักธรรมข้อนี้ถือได้ว่าเป็นหลักธรรมในการวางนโยบายในการปกครองและบริหารงานของรัฐ ที่มุ่งเพื่อเกื้อกูลต่อการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีคุณธรรมมากขึ้น เรียกว่า “รัฐประศาสโนบาย” ซึ่งมีทั้งหลักในด้านการปกครอง ด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งยังเป็นสิ่งที่เสริมสร้างให้เกิดความมั่นคงขึ้นในรัฐได้ เพราะความมั่นคงของรัฐขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐาน 4 ประการ คือ ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางด้านการเมือง ความมั่นคงทางด้านสังคมจิตวิทยา และความมั่นคงทางด้านทหารหรือการป้องกันประเทศ ซึ่งความมั่นคงของรัฐทั้งสี่ด้านนี้เมื่อนำหลักราชสังคหวัตถุมาใช้ก็จะเป็นเครื่องมือเสริมสร้างความมั่นคงได้ ประกอบด้วย

1) สัสสเมธะ ฉลาดในการบำรุงธัญญาหาร การบำรุงบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจให้มีภาวะเศรษฐกิจดี มีผลผลิตพืชพันธ์สมบูรณ์ ผู้ปกครองต้องเป็นผู้ฉลาดในการส่งเสริมอาชีพและการผลิตของประชาชนให้มีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ประเทศชาติจะมีเศรษฐกิจที่มั่นคงได้ ประชาชนในชาติจะต้องมีเศรษฐกิจภายในครัวเรือนที่มั่นคงเสียก่อน คือ ประชาชนจะต้องมีเศรษฐกิจที่พอเพียง มีความสุขตามแบบอย่างของชาวบ้านพอสมควร คือ มีทรัพย์สินเงินทองเก็บไว้กับครอบครัว และได้ใช้จ่ายทรัพย์นั้นไปในทางที่ถูกที่ควร มีอาชีพการงานที่สุจริตไม่ผิดกฎหมายไม่ผิดศีลธรรม และไม่มีหนี้สิน ทั้งสี่ประการนี้เรียกว่าสุขของคฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือน[19]

2) ปุริสเมธะ ฉลาดบำรุงข้าราชการ ความเป็นผู้ฉลาดในการรับคนเข้ามารับราชการ เพื่อมาทำหน้าที่ในการบริหารของรัฐ รู้จักคัดเลือกคนและจัดสรรตำแหน่งให้เหมาะสมกับความรู้ ความสามารถ ปูนบำเหน็จความชอบในบางโอกาส รู้จักส่งเสริมคนดี เปิดโอกาสให้คนดีเข้ามารับราชการ โดยเฉพาะความมั่นคงด้านการทหาร จะต้องเป็นผู้ฉลาดในการที่จะคัดเลือกบุคคลเข้ามารับหน้าที่เป็นแม่ทัพหรือผู้นำกองทัพเพราะทหาร คือ ผู้ที่เข้าไปเพื่ออุดมการณ์สูงสุด คือ การเสียสละ งานทหารเพื่อรักษาชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ถ้าหากเพื่อปกป้องสถาบันทั้งสาม ทหารก็พร้อมที่จะยอมเสียสละทุกๆ อย่างแม้กระทั่งชีวิต หลักในการเสียสละในทางพระพุทธศาสนานั้นท่านสอนไว้เป็นลำดับลดหลั่นกันไป คือ “พึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ พึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต พึงสละทั้งทรัพย์ อวัยวะ และแม้กระทั่งชีวิตเพื่อรักษาธรรม”[20]

3) สัมมาปาสะ ผูกประสานปวงประชา ความฉลาดในการแก้ปัญหาสังคม รู้จักผูกสมานรวมใจของประชาชน รู้จักการสงเคราะห์ โดยดำเนินการบริหารให้เป็นไปตามความประสงค์ของประชาชน มีการส่งเสริมอาชีพด้วยวิธีการต่างๆ แก่ประชาชน เช่น การให้กู้ยืมเงินไปลงทุนโดยคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำ เป็นต้น ความมั่นคงทางด้านสังคมจิตวิทยา เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสวัสดิภาพ ที่มีต่อชีวิตทรัพย์สินของประชาชน

---

[18] องฺ.จตุก. 21/39/41-42; ขุ.สุ. 25/323/292-295.

[19] องฺ.จตุก. 21/62/90

[20] ขุ.ชา.28/382/99.

ตลอดจนความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในสังคม คำสอนในทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องนี้มีมากมาย เช่น หลักการพื้นฐานในการดำรงชีวิต คือ ศีล 5[21]

4) วาจาเปยยะ มีวาจาอันดูดดื่มใจ ไพเราะอ่อนหวานชวนฟัง ประกอบด้วยความสามัคคี รู้จักใช้คำพูดให้เหมาะสมกับคนฟัง ตามวัย เพศ สถานะ ภาวะ รู้จักโน้มน้าวให้คนทำความดี ยกย่องการทำความดี เป็นต้น

5) นิรัคคฬะ หรือ สรรพเมธะ คือ จะต้องขจัดอิทธิพลต่างๆ ที่ทำให้ประชาชนหรือบ้านเมืองอยู่อย่างไม่สงบสุข เช่น พวกมีอำนาจเหนือกฎหมาย โจรผู้ร้าย ตลอดถึงขจัดอุปสรรคต่างๆ เช่น อบายมุข ยาเสพติดให้หมดไป ทำให้บ้านเมืองปราศจากโจรผู้ร้าย ประชาชนอยู่ได้โดยไม่ต้องระแวงภัย บ้านเรือนก็ไม่ต้องใส่กลอนหรือลงลิ่มสลัก เป็นการช่วยส่งเสริมความมั่นคงด้านการเมืองของรัฐ

3. อำนาจตุลาการ คือ อำนาจศาล มีอำนาจตัดสินคดี ข้อขัดแย้งต่างๆ ระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือบุคคลกับรัฐตามกฎหมายที่ฝ่ายนิติบัญญัติตราออกมา

หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับอำนาจตุลาการ คือ

หลักอคติ 4 ผู้ปกครองต้องละเว้นจากอคติ[22] หรือความลำเอียง 4 ประการ ในการใช้อำนาจ ผู้ปกครองจะต้องละเว้นอคติ 4 ประการ อย่างเด็ดขาด คือ

1. ฉันทาคติ คือ ความลำเอียงเพราะความรักใคร่ กล่าวคือ การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะอ้างเอาความรักใคร่ หรือความชอบพอกัน ซึ่งมักเกิดกับตนเอง ญาติพี่น้อง และคนสนิทสนม การแก้ฉันทาคติต้องทำใจให้เป็นกลาง โดยการปฏิบัติต่อทุกคนให้เหมาะสมเหมือนๆ กัน

2. โทสาคติ คือ ความลำเอียงเพราะความไม่ชอบ เกลียดชัง หรือโกรธแค้น กล่าวคือ การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะความโกรธ หรือลุอำนาจโทสะ การแก้ไขโทสาคติ ทำได้ด้วยการทำใจให้หนักแน่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และพยายามแยกเรื่องส่วนตัวกับเรื่องงานออกจากกัน

3. โมหาคติ คือ ความลำเอียงเพราะความไม่รู้ หรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ กล่าวคือ การทำให้เสียความรู้สึกธรรม เพราะความสะเพร่า ความไม่ละเอียดถี่ถ้วน รีบตัดสินใจก่อนพิจารณาให้ดี วิธีแก้ไข ทำด้วยการเปิดใจให้กว้าง ทำใจให้สงบ มองโลกในแง่ดี และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น

4. ภยาคติ คือ ความลำเอียงเพราะความกลัว กล่าวคือ การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะมีความหวาดกลัว หรือเกรงกลัวภยันตราย วิธีแก้ทำได้ด้วยการพยายามฝึกให้เกิดความกล้าหาญ โดยเฉพาะความกล้าหาญทางจริยธรรม คือ กล้าคิด กล้าพูดในสิ่งที่ดีงาม

จะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันเมื่อผู้บริหาร หรือผู้มีอำนาจไม่ดำรงอยู่ในธรรม ตั้งคนพาล หรือคนไม่มีศีลธรรมไว้ในตำแหน่งอันมีผลต่อผู้อื่น คนเหล่านั้น ก็จะไม่นึกถึงบาปบุญ คุณโทษ แต่จะตัดสินคดีต่างๆ ตามแต่ใจชอบ โดยเอาสินบนจากทั้งสองฝ่ายเป็นประมาณ สิ่งที่จะแก้ไขปัญหานี้ได้คือ ทุกคนต้องยึดหลักความยุติธรรม เป็นเครื่องตัดสินความถูกผิด ไม่มีความเอนเอียงไปตามผลประโยชน์ หรือผู้มีอำนาจวาสนา

---

[21] ที.ปา.11/286/247; อภิ.วิ.35/767/388.

[22] ที.ปา.11/176/196.

เพราะความยุติธรรมเป็นหัวใจหรือเป็นหลักของสังคม ในการลงโทษคนผิด และอภิบาลคนดีในสังคมทุกระดับ เพราะผู้ปกครองเป็นกลไกสำคัญต่อความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสังคม จะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือเสื่อมลงก็ขึ้นอยู่กับคุณธรรมของผู้ปกครองนั่นเอง ถ้าได้ผู้ปกครองที่ปฏิบัติตามหลักปมุขธรรมคือธรรมสำหรับผู้เป็นประมุขแล้ว ก็สามารถที่นำพาประเทศหรือรัฐนั้นให้เป็นรัฐในอุดมคติได้ เป็นรัฐที่มีแต่ความสงบสุข เพียบพร้อมไปด้วยสุจริตชน ไม่มีการคดโกง ฉ้อฉล สอดคล้องกับ เพลโต ได้เสนอความคิดที่ให้ความสำคัญแก่ผู้ปกครองว่ารัฐจะก้าวขึ้นสู่ความสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อนักปราชญ์และนักปกครองเป็นคนเดียวกัน ดังที่เรียกว่า ราชาปราชญ์ (Philosopher King) เพราะมิฉะนั้นแล้ว มนุษย์จะไม่หลุดพ้นจากความทุกข์ ทั้งนี้เพราะนักปราชญ์ ซึ่งเป็นแบบอย่างแห่งความดีย่อมปฏิบัติตัวดี และแสวงหาความดียิ่งๆ ขึ้น[23]

บทสรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการนั้น จะเห็นได้ว่า 1) อำนาจนิติบัญญัติ หรือสถาบันนิติบัญญัติ เป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ออกกฎหมาย หรือเรียกว่า “รัฐสภา”ซึ่งเป็นประเทศไทยมีรูปแบบเป็นสภาคู่ หรือ 2 สภา ประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา 2) อำนาจบริหาร หรือสถาบันบริหาร เป็นคณะบุคคล กลุ่มคน หรือองค์กรที่นำนโยบาย และกฎหมายที่ผ่านความเห็นชอบของรัฐสภาแล้วไปดำเนินการหรือปฏิบัติ ทั้งในด้านการปกครอง หรือบริหารประเทศ โดยแบ่งเป็นกระทรวง กรมต่างๆ รวมทั้งด้านการทหาร และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นต้น เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายที่ออกโดยฝ่ายนิติบัญญัติ และ 3) อำนาจตุลาการ หรือสถาบันตุลาการ หมายถึง ศาล และผู้พิพากษาที่ปฏิบัติหน้าที่ในนามของรัฐหรือในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ การแบ่งแยกอำนาจตุลาการออกมาเป็นหนึ่งในอำนาจอธิปไตย เพื่อให้ฝ่ายตุลาการมีอิสระในการปฏิบัติงาน ไม่อยู่ภายใต้อิทธิพลหรือการถูกบังคับของอำนาจฝ่ายใด โดยพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง และให้ผู้พิพากษาและตุลาการพ้นจากตำแหน่ง ซึ่งก่อนรับหน้าที่ผู้พิพากษา และตุลาการ ต้องถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระมหากษัตริย์

อำนาจอธิปไตย คือ อำนาจสูงสุดในการปกครอง และการบริหารของรัฐที่ชอบด้วยกฎหมายมีลักษณะถาวร แสดงออกในรูปของการบังคับบัญชาผู้ที่อยู่อาศัยภายในรัฐโดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ อำนาจอธิปไตยนั้นมีความสำคัญยิ่ง เพราะจะเชื่อมโยงไปถึงรัฐธรรมนูญของรัฐนั้นๆ ด้วย เป็นเครื่องแสดงความเป็นอิสระหรือความเป็นเอกราช อำนาจอธิปไตยอาจตั้งอยู่บนรากฐานของอำนาจบังคับหรือความยินยอมของประชาชน ในรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับบัญญัติให้อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย ยกเว้นบางฉบับ ใช้คำว่า เป็นของ แล้วตามด้วยข้อความว่า พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุข ทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ดังนั้น อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศแบ่งออกเป็น 3 อำนาจ คือ อำนาจนิติบัญญัติ (รัฐสภา) อำนาจบริหาร (รัฐบาล) อำนาจตุลาการ

[23] John G. Gunnell, **Political Philosophy and Time**, [England : Wesleyan University Press, 1965], p.162.

(ศาล) โดยทั้ง 3 อำนาจนั้นมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ทั้งจะเป็นอิสระและจะถ่วงดุลซึ่งกันและกัน ทั้ง 3 อำนาจนี้ จะนำมาซึ่งความจำเริญรุ่งเรืองของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนคนไทย

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงใช้พระราชอำนาจของพระองค์เข้าสู่ฝ่ายนิติบัญญัติในการออกพระราชบัญญัติและการปรับบรุงเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบให้มีความสอดคล้องกับหลักธรรมวิชัยซึ่งเปรียบเสมือนเป็นรัฐธรรมนูญแห่งรัฐ โดยการประยุกต์พุทธธรรมมาสู่ระบบการบริหารอย่างเต็มรูปแบบ โดยยึดหลักความซื่อสัตย์ สุจริต และทรงเสียสละเพื่อส่วนรวม

ระบบศาล และการเมืองไทยควรที่จะผสมผสานกับหลักพุทธธรรมเข้าสู่นิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ เพราะถ้าหากผู้พิพากษา และตุลาการ ตลอดถึงนักการเมืองหรือผู้ปกครอง ประกอบกิจกรรมทางการเมืองบนพื้นฐานของพุทธธรรมอย่างเคร่งครัดแล้ว ภาพพจน์ของผู้พิพากษา ตุลาการ และนักการเมืองก็คงจะดีขึ้น ระบบศาลก็จะมีความยุติธรรม ระบบการเมืองก็จะมีความมั่นคง และจะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชาติและสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนได้อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

บุญทัน ดอกไธสง ศ.ดร. **การบริหารเชิงพุทธ : กระบวนการทางพฤติกรรม.** กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, 2528.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **“พระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษยชาติ”.** วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ 8 ฉบับพิเศษ (31 พฤษภาคม 2 มิถุนายน 2555).

ประยงค์ สุวรรณบุบผา. **รัฐปรัชญาแนวคิด ตะวันออก–ตะวันตก.** กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่โสภาการพิมพ์, 2544.

พระครูโสภณปริยัติสุธี. **รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 11, กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2545.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **จารึกอโศก ธรรมจักรบนเศียรสี่สิงห์ รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย.** พิมพ์ครั้งที่ 1, สมุทรปราการ : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, 2552.

_____. **จาริกบุญ จารึกธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 36, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, 2554.

_____. **ธรรมนูญชีวิต.** พิมพ์ครั้งที่ 30, กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2547.

พาโนรามา เวิลด์ไวด์ จำกัด. **ตามรอยพระพุทธเจ้า.** พิมพ์ครั้งแรก, กรุงเทพมหานคร : แพรว สำนักพิมพ์ 2549.

ศิริวรรณ คุ้มโห้. **7 มหาราช King of great,** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เดอะบุคส์ จำกัด, 2547.

สุกิจ ชัยมุกสิก, ผศ.พิเศษ ดร. **พุทธศาสนากับรัฐ : มิติความสัมพันธ์.** กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด บางกอกบล็อก, 2553.

อุดม เชยกีวงศ์. **พ่อขุนรามคำแหงมหาราช.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ภูมิปัญญา, 2549.

John G. Gunnell. **Political Philosophy and Time.** England: Wesleyan University Press, 1965.

พระสงฆ์กับการใช้สื่อออนไลน์ในสังคมไทย

Monks and the Use of Online Media in Thai Society

พระปลัดอภิสิทธิ์ ธีรปญฺโญ
ประจิตร มหาหิง
พระฮอนด้า วาทสทฺโท
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

บทคัดย่อ

ปัจจุบันการใช้สื่อออนไลน์ในสังคมนั้นเรียกได้ว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่ง อาจจะมีความจำเป็นในการดำรงชีวิตเป็นปัจจัยที่ห้าไปแล้วในยุคนี้ แต่สำหรับพระสงฆ์ – สามเณรนั้นควรจะใช้ให้เหมาะสมกับสมณสารูป หรือ ก่อนจะใช้ควรพิจารณาไตร่ตรองให้ดีว่าสิ่งใดควร ไม่ควร และ ใช้สติพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วว่ามีความถูกต้องเหมาะสมไม่ขัดกับความเป็นจริงและไม่ส่งผลเสียต่อตนเองผู้อื่น ตลอดจนองค์กร ที่สำคัญผู้ที่ใช้สื่อต้องกล้าที่จะรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองสื่อสารออกไป ทั้งด้านบวกและด้านลบ ดังนั้น ก่อนที่จะใช้สื่อฯ ทุกครั้งต้องไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนเสมอ โดยก่อนใช้ สื่อฯ แต่ละครั้ง ควรพิจารณาก่อนเสมอว่าเรื่องที่สื่อนำเสนอมานั้น จริง - เท็จ ประการใด โดยนำมาเปรียบเทียบกับหลักอันควรเชื่อได้ 10 ประการ ที่เรียกว่า **“กาลามสูตร”**

คำสำคัญ : พระสงฆ์; การใช้สื่อออนไลน์; สังคมไทย

Abstract

Nowadays, the use of social media in society is imperative. There may be a need for life as a fifth factor in this era. But for monks and novices, they should be used according to the memorandum or before using them, they should carefully consider what should not be, and carefully consider that they are correct, not contradictory, and not. It affects oneself, others, and other important organizations. People who use the media must have the courage to take responsibility for what they communicate. Both positive and negative, so before using the media It is always necessary to think carefully before each use of the media, it should always be considered that the matter presented by the media is true or false by comparing it with ten reasonable principles known as “Kalam formula"

Keywords : Monks; Use of Online Media; Thai Society

บทนำ

ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ได้ก่อให้เกิดกระแสโลกาภิวัฒน์ครอบคลุมไปทั่วโลก ประเทศต่างๆ เปิดรับวัฒนธรรมใหม่ๆ จากโลกตะวันตกส่งผลให้เศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและมีความซับซ้อนอย่างยิ่ง นอกจากนี้แล้วยังมีการแข่งขันกันอย่างมากมาย ก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองและร่วงโรยของหน่วยงานต่างๆ เกิดความไม่แน่นอนและความไม่มั่นคงให้กับกลุ่มองค์กรบริษัทต่างๆ อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนธุรกิจใหญ่ที่เคยประสบความสำเร็จได้รับการยอบรับว่ามั่นคง อาจประสบปัญหาเกินความคาดหมาย จนดำเนินการผิดพลาด ล้มเหลว เนื่องจากปรับตัวไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่อโลกในยุคสมัยใหม่ และ ปัจจุบันสภาพสังคมไทยมีความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาแบบก้าวกระโดดดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นในด้านสังคม เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ตลอดจนถึงสื่อต่างๆ โดยเฉพาะสื่อออนไลน์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น Facebook Line ซึ่งเป็นที่แพร่หลายที่สุดของบรรดาโซเชี่ยลในปัจจุบัน ซึ่งผู้คนทั่วไปจะเข้าถึงได้ง่ายและรวดเร็วในการติดต่อสื่อสารกันไม่ว่าจะในประเทศต่างประเทศ เรียกว่าสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ทั่วโลกแม้บางคนอาจจะไม่รู้จักกันมาก่อนก็สามารถทำความรู้จักกันผ่านทางสื่อออนไลน์ได้จนกระทั่งสนิทสมนกันในที่สุด หรือ สามารถที่จะสื่อข้อความภาพต่างๆ ให้บุคคลทั่วไปได้รับรู้ได้อย่างรวดเร็วภายในเวลา 1 – 2 นาทีเท่านั้น[1]

สื่อสังคมออนไลน์คือการที่มนุษย์สามารถสื่อสารกันได้โดยการเชื่อมโยงผ่านทางอินเตอร์เน็ตในรูปแบบการให้บริการผ่านทางเว็บไซต์ที่เชื่อมโยงระหว่างบุคคลต่อบุคคลไปจนถึงบุคคลกับกลุ่มบุคคลไว้ด้วยกันเพื่ออำนวยความสะดวกในการสร้างเครือข่ายสร้างเนื้อหาตามความสนใจของผู้ใช้ ในปัจจุบันนี้สื่อที่กล่าวมาข้างต้นพระสงฆ์ - สามเณร สามารถเข้าถึงและใช้ได้เช่นกัน และ สามารถใช้ได้ทั้งในเรื่องติดต่อสื่อสารกันทั้งเรื่องส่วนตัว เรื่องงานคณะสงฆ์ และ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแต่ ทั้งนี้การใช้สื่อของพระสงฆ์ - สามเณร แต่ในปัจจุบันนี้มีพระสงฆ์ - สามเณร บางวัดบางรูปใช้สื่อออนไลน์ไปในทางที่ไม่ถูกไม่ควรไม่เหมาะกับสมณสารูปของตนทำให้เกิดภาพลบในมุมมองของพุทธศาสนิกชนได้ จากประเด็นดังที่กล่าวข้างต้น อาจทำให้เสี่ยงต่อการเกิดภัยจากสื่อออนไลน์ในวงการคณะสงฆ์ได้ ซึ่งปัญหาหลักเกิดจากการใช้สื่อเกินพอดีขาดสติขาดการคิดวิเคราะห์ และ จิตสำนึกน้อยลงส่วนมากพระสงฆ์ – สามเณรเหล่านั้นมักจะเสพสื่อเพื่อความบันเทิงเพียงอย่างเดียวไม่ใช่เสพสื่อเพื่อการเรียนรู้และนำไปใช้ประโยชน์ ดังนั้นจึงก่อให้เกิดปัญหาในการมองของบุคคลภายนอก ในทางตรงกันข้ามหากพระสงฆ์ – สามเณรที่คิดจะใช้สื่อออนไลน์ในทางที่ถูกที่ควรใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว สื่อออนไลน์เหล่านี้จะเกิดประโยชน์กับพระพุทธศาสนาอย่างมากหากว่าก่อนจะใช้สื่อทุกครั้งใช้อย่างมีสติรู้เท่าทันโลกธรรม และสำนึกตนเสมอว่าเราเองเป็นพระสงฆ์ - สามเณร ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาของบุคคลส่วนใหญ่ ดังนั้นก่อนที่จะใช้สื่อออนไลน์ควรที่จะตระหนักและมีโยนิโสมนสิการในการใช้สื่อทุกครั้ง

[1] พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ถิรธมฺโม), **มรรคาแห่งชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ 4. (พะเยา: กอบคำการพิมพ์, 2550).

สถานการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ – สามเณร

ในยุคปัจจุบันนี้การใช้สื่อออนไลน์ของพระสงฆ์ - สามเณรมีการใช้ที่หลากหลาย สืบเนื่องมาจากโทรศัพท์มือถือมีราคาถูกลง ประกอบกับสัญญาณอินเตอร์เน็ตมีความเร็วเพิ่มขึ้น จึงทำให้สื่อออนไลน์เข้าถึงในทุกๆ ที่ไม่ว่าจะเป็นในเขตเมืองหรือชนบทจนถึงถิ่นทุรกันดาร สิ่งเหล่านี้เป็นสื่ออย่างหนึ่งที่เข้ามามีอิทธิพลต่อ พระสงฆ์ - สามเณร เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะ Facebook และ Line เป็นสื่อสังคมออนไลน์ที่มีผู้ใช้สูงถึงร้อยละ 85 เปอร์เซ็นต์ นอกจากนั้นยังมี Line YouTube จะเห็นได้ว่าการใช้เวลาในการศึกษาปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ - สามเณร ในปัจจุบันนี้ลดน้อยลงไปเพราะหลายสื่อออนไลน์เหล่านี้เข้ามามีบทบาทในชีวิตมากขึ้น ทำให้วันหนึ่งๆ พระสงฆ์ - สามเณร (ส่วนหนึ่ง) เอาแต่ดูหนัง ฟังเพลง เล่นเกมส์ เล่นไลน์ เฟซบุ๊ค จนหลงลืมไปว่าจริงๆ แล้ว กิจวัตร 10 อย่างของตนนั้นแตกต่างจากชาวบ้านทั่วไป[2]

จากผลสำรวจการใช้สื่อออนไลน์ของ พระสงฆ์ – สามเณรในปัจจุบันคิดเป็นร้อยละ 85 ซึ่งการใช้สื่อสังคมออนไลน์นั้น บางรูปก็ใช้ไปในทางที่ดี คือ ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโพสต์ธรรมะคำสอนหรือสุภาษิตต่างๆ จนกระทั่งรูปกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น กิจกรรมอบรมศีลธรรม - คุณธรรม เป็นต้น ในขณะที่บางรูปกลับใช้สื่อไปในทางที่ผิด เช่น โพสต์หรือดูรูปลามกอนาจาร เป็นต้น.

ผลกระทบที่เกิดจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์

พระสงฆ์ - สามเณร (บางรูป) มีพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์แบบผิดๆ มักจะมีลักษณะแยกตัวออกจากหมู่คณะไม่สนใจร่วมกิจกรรมภายในวัด โรงเรียน แต่จะใช้เวลาส่วนใหญ่หมดไปกับการเล่นเกมส์ ไลน์ เฟซบุ๊ค ดูหนัง ฟังเพลง ซึ่งมักจะใช้เวลาในกิจกรรมเหล่านี้ประมาณช่วงละ 3 – 4 ชั่งโมงต่อครั้ง นอกจากนั้นยังมีพฤติกรรมนอนดึก และ มีโลกส่วนตัวสูงชอบเก็บตัว เริ่มมีพฤติกรรมโกหก หมกมุ่นอยู่กับสื่อสังคมออนไลน์เริ่มมีพฤติกรรมก้าวร้าวไม่รับผิดชอบต่อการเรียน กิจวัตรของ พระสงฆ์ – สามเณร

ผลกระทบทางด้านร่างกาย พระสงฆ์ - สามเณร ที่ติดสื่อสังคมออนไลน์ มักจะมีผลกระทบตามมาทางด้านร่างกายตามมา เช่น ปวดหัว ปวดหลัง เจ็บอก ปวดข้อ ตาพล่ามัว ร่างกายอ่อนเพลีย อาการเหล่านี้ล้วนเป็นผลมาจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่มากเกินไป อาการเหล่านี้มักจะหายไปเองเมื่อหยุดเล่น

ผลกระทบทางด้านจิตใจ อารมณ์ ส่วนใหญ่ มักจะพบเห็นได้ในพระสงฆ์ – สามเณร ที่มีพื้นฐานครอบครัวมาจากพ่อแม่อย่าร้าง ซึ่งมีอาการเก็บกดมาจากสภาพทางครอบครับเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว มักจะเล่นเกมส์ประเภทรุนแรง ซึ่งในกลุ่มนี้มักจะแยกแยะไม่ได้ว่าอะไรคือโลกแห่งความเป็นจริง อะไรคือโลกแห่งสื่อสังคมออนไลน์

ผลกระทบทางด้านสังคม ผลกระทบในระดับครอบครัว (วัด) ส่วนใหญ่ พระสงฆ์ - สามเณรที่มีการติดสื่อออนไลน์มักจะขาดการควบคุมตนเองมักจะพบว่าขาดความสัมพันธ์ภายในครอบครัว (วัด) ต่างคนต่าง

[2] พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ถิรธมฺโม), **พุทธธรรมกับการบริหาร,** พิมพ์ครั้งที่ 2. (พะเยา: หจก.โรงพิมพ์เจริญอักษร, 2558).

อยู่ ไม่ค่อยทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่ทำกิจวัตรที่พระสงฆ์ - สามเณร ควรทำ เช่น ไม่ชอบลุกทำวัตร - สวดมนต์ - ไม่บิณฑบาต เป็นต้น

การใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่ถูกต้อง

ควรนำหลักธรรมมาใช้ในการควบคุมการใช้สื่อให้ถูกต้อง เพื่อให้รู้เท่าทันในการใช้เพื่อไม่ให้เข้าไปติดกับดักของสื่อ ดังนั้นจึงควรนำเอาหลักการในทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้มาใช้ คือ อายตนะ 6 คือเครื่องรู้ประกอบไปด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เพื่อที่จะสามารถใช้สื่อได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตามความเป็นจริง รวมถึงนำเอาหลักโยนิโสมนสิการมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ จะได้มีการ คิด วิเคราะห์ แยกแยะใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างสร้างสรรค์ หากพระสงฆ์ - สามเณร ได้นำหลักอายตนะมาประยุกต์ใช้กับสื่อออนไลน์ ก็จะมีความสำรวมระวังทวารทั้ง 6 ไม่หลงยินดียินร้ายไปตามกระแสของสื่อสังคมออนไลน์ รู้จักยับยั้งชั่งใจ จะทำให้การใช้สื่อสังคมออนไลน์มีความเหมาะสมกับสมณสารูปมากยิ่งขึ้น

สำรวมทางตา ในขณะที่เราใช้สายตาดูโทรศัพท์หรือสื่ออื่นๆ ที่ใช้สำหรับเล่นสื่อสังคมออนไลน์เมื่อตากระทบกับรูปแล้ว บางครั้งอาจมีรูปที่สวยงามยั่วยวนใจทำให้หลงใหลเพลิดเพลินได้ โดยเฉพาะภาพของเพศตรงข้าม หากว่าขณะที่เราเปิดดูนั้นขาดสติควบคุม ดังนั้นเมื่อพระสงฆ์ - สามเณร มีความจำเป็นต้องใช้สื่อสังคมออนไลน์ทุกครั้งจึงพึงระลึกไว้เสมอถึงสมณะสารูปของตนเองไม่ใช่ว่าจะใช้แบบคึกคะนอง เพราะจะเป็นสาเหตุทำให้การมองของบุคคลภายนอกเป็นลบกับทางคณะสงฆ์ส่วนใหญ่

สำรวมทางหู เมื่อตาเห็นรูปหูได้ยินเสียง พระสงฆ์ - สามเณรที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ก็ต้องใช้การพิจารณาตามไปด้วยเพื่อไม่ให้ลุ่มหลงเพลินในเสียงที่ได้ยิน แต่ควรสำรวมอินทรีย์ทางหูแล้วใช้จิตเข้าไปจับกำหนดรู้ว่าเสียงที่ได้ยินนี้เป็นแต่เพียงกิเลสอย่างหยาบเท่านั้น พึงพิจารณาแต่ไม่เก็บมาเป็นอารมณ์เคลิบเคลิ้มสนุกสนานกับเสียงที่ได้ยินนั้น หากทำได้เช่นนี้จะทำให้เรารอดปลอดภัยจากสื่อสังคมออนไลน์ที่เข้ามากระทบทางหู

สำรวมทางจมูก การใช้สื่อสังคมออนไลน์นั้นแน่นอนว่า เราไม่มีทางที่จะได้กลิ่นอาหารหรือขนมต่างๆ จากโทรศัพท์หรือคอมพิวเตอร์แน่ แต่จิตของเราต่างหากที่สามารถคิดปรุงแต่งได้ เช่น เมื่อเราเห็นภาพของอาหาร ขนม ที่น่ารับประทานจิตของเรานี่แหละจะปรุงแต่งขึ้นมาทันทีเลยว่า อาหารหรือขนมนี้จะต้องมีรสชาติแบบนี้มีกลิ่นหอมอย่างนี้ ตามที่เรามองเห็นภาพ

สำรวมทางลิ้น อันนี้ยิ่งเป็นไปไม่ได้อย่างยิ่งที่เราจะใช้ลิ้นไปเล่นโทรศัพท์หรือคอมพิวเตอร์ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ดังนั้นในข้อนี้จะใช้เรื่องของการรับรสมาใช้ไม่ได้ จึงต้องมาอธิบายกันด้วยเรื่องของการสำรวมวาจา เพราะทุกวันนี้ที่พบเห็นกันมากในการใช้สื่อสังคมออนไลน์มักไม่ค่อยจะพิจารณากันให้ถี่ถ้วนก่อนที่จะไลน์ หรือ โพสต์ก็ตามจึงเป็นเหตุให้เกิดการทะเลาะ ถกเถียง จนกระทั่งถึงฆ่ากันตายก็มีมาแล้ว ล้วนเกิดมาจากการใช้วาจาที่ไม่ดีต่อกัน เพราะคำพูดของเรานั้นเป็นสิ่งสำคัญมากไม่ว่าจะพูดกันต่อหน้า หรือ พูดผ่านสื่อ ฯ ก็ตามคำพูดสามารถฆ่าคนก็ได้ช่วยคนก็ได้พูดให้คนเกลียดกันก็ได้ พูดให้คนรักกันก็ได้ ดังที่ท่านสุนทรภูแต่งเป็นบทกลอนไว้ว่า

ถึงบางพูดพูดดีเป็นศรีศักดิ์
มีคนรักรสถ้อยอร่อยจิต
แม้พูดชั่วตัวตายทำลายมิตร
จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพูดจา[3]

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าคำพูดนั้นสำคัญมากและโดยเฉพาะ พระสงฆ์ - สามเณร เราด้วยแล้วยิ่งต้องระมัดระวังเป็นอย่างมากต้องกลั่นกรองให้ดีก่อนที่จะสื่อหรือโพสต์อะไรลงในสื่อ ยิ่งหากผู้พูดนั้นเป็นบุคคลสำคัญด้วยแล้ว เช่น พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งทางการปกครองในระดับเจ้าคณะบางที่อาจมีลูกศิษย์หรือบุคคลใกล้ชิดนำคำพูดที่ได้ยินไปลงในสื่อสังคมออนไลน์โดยที่ไม่พิจารณาให้ดีก็ย่อมได้รับความเสียหายได้เช่นกัน

สำรวมทางกาย ทางกายนั้นต้องมีการกระทบระหว่างมือเราและโทรศัพท์หรือคอมพิวเตอร์ จากที่พบเห็นมากับตา (ของผู้เขียน) อาจเรียกได้ว่าในปัจจุบันนี้ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ - สามเณรก็ดีมักจะใช้สื่อกันเกิน 10 ชั่วโมงต่อวัน เรียกได้ว่าลืมตาก็จับสมาทโฟนหรือคอมพิวเตอร์ก่อนเป็นอันดับแรก จนกระทั่งลืมใส่ใจในร่างกายของตนเองและกิจวัตรที่พึงทำว่า เมื่อตื่นขึ้นมาจะต้องจัดการเก็บเครื่องนอน อาบน้ำ ล้างหน้าแปรงฟัน ก่อนเป็นอันดับแรก แล้วค่อยทำกิจวัตรของ พระสงฆ์ - สามเณร กล่าวคือ ทำวัตร-สวดมนต์-เจริญจิตภาวนา-บิณฑบาต เป็นต้น แต่ตรงกันข้ามปัจจุบันนี้ (บางสถานที่) กลับตื่นขึ้นมาก็จับโทรศัพท์หรือคอมพิวเตอร์ก่อนเป็นอันดับแรกจึงทำให้ไม่สนใจกับร่างกายของตนเองเป็นเหตุให้เกิดการหมักหมม สะสมไปด้วยโรคภัยไข้เจ็บเหตุเพราะไม่ได้สนใจดูแลร่างการของตนเองให้ดี เป็นต้น.

สำรวมทางใจ จะสังเกตเห็นได้ว่าในปัจจุบันนี้ สามเณร (บางรูป) มีสมาธิสั้นมีจิตใจที่ไม่มั่นคงเพราะปล่อยใจเพลิดเพลินไปกับสื่อสังคมออนไลน์เหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็น ไลน์ เฟซบุ๊ค เกมส์ ดูหลัง ฟังเพลง แล้วขาดการดูแลเอาใจใส่จากผู้ปกครอง (เจ้าอาวาส) จึงทำให้ปล่อยใจไปกระทบกับสื่อจนบางรูปถึงขั้นเป็นโรคซึมเศร้าก็มีหรือบางรูปอาจอยู่กับสื่อเหล่านั้นซึ่งเป็นโลกของมายามีความสุขมากกว่าอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง บางครั้งอาจเลยเถิดไปจนมองและคิดไปว่าอยู่ในโลกของมายาเหล่านั้นแล้วมีค่า พอออกมาสู่โลกแห่งความเป็นจริงแล้วไม่มีค่าก็มี

จึงพอที่จะสรุปได้ว่า การใช้สื่อสังคมออนไลน์สำหรับ พระสงฆ์ - สามเณร ตามหลักของการสำรวมระวังอายตนะ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนไว้ว่า การใช้หลักอายตนะและผัสสะที่เป็นพื้นฐานในการรับรู้ของมนุษย์มี 6 อย่าง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งคู่กับผัสสะอีก 6 ประการ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมมารมณ์ พระสงฆ์ - สามเณร ควรที่จะฝึกควบคุมสิ่งเหล่านี้ให้ดีไม่ให้เกิดลุ่มหลงไปกับอารมณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบเพราะว่าอารมณ์ที่เข้ามานั้นล้วนแต่มีความหลอกลวงอาจทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินได้

แต่หลายคนก็ต้องโทษสื่อที่โหมกระหน่ำโฆษณาอย่างงมงายมโหฬารกันอยู่ในขณะนี้ ทั้งที่มีสาระและถือว่าเข้าขั้นมองเมา หลอกลวงประชาชนเอาเลยทีเดียวและสื่อประเภทนี้ก็ทวีความเข้มข้นและมากขึ้นด้วย บางทีก็ปรากฏในสื่อทีวี โฆษณาหนังบู๊ดุเดือดเผ็ดมัน หรือสยองขวัญ สยิวใจจนบางครั้งมองดูเข้าข่าย

[3] คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, **ธรรมวิภาค ฉบับมาตรฐาน,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, 2550).

อนาจารในที่สาธารณชนก็มี หนังสือพิมพ์ลงข่าวแต่ละอย่างมีแต่การฆ่า ข่มขืน ทะเลาะวิวาทกันต่างๆ นานา ส่วนทางวิทยุก็มีแต่เพลง คนโทรมาขอเพลง หรือ จีบกันออกทางอากาศ เป็นต้น. เมื่อเป็นเช่นนี้พระสงฆ์ - สามเณร จึงต้องมีสติยั้งคิดทุกครั้งก่อนใช้สื่อฯ

ดังนั้นผู้ที่ฝึกสำรวมระวังอายตนะที่กล่าวมาแล้วได้ การใช้สื่อสังคมออนไลน์ก็จะไม่มีปัญหาในการใช้ชีวิตประจำวันนัก แต่หากพระสงฆ์ – สามเณรรูปใดที่ไม่รู้จักสำรวมระวังอายตนะแล้วก็มักจะเป็นปัญหาในการใช้ชีวิตซึ่งเรียกว่าไม่รู้จักวิธีคิด ซึ่งพระพุทธเจ้าสอนวิธีคิดไว้อย่างแยบคาย คือคิดแบบ “โยนิโสมนสิการ” ซึ่งน่าจะแบ่งได้ดังนี้

คิดแบบหาเหตุ - หาผล คือ การคิดให้เข้าใจสาเหตุของปัญหาจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่ไม่รู้จักสำรวมระวังอายตนะ เช่น ปัญหาครอบครัว การติดเพื่อน ติดยาเสพติด หมกมุ่น ซึมเศร้า ทำให้ขาดสติจนในที่สุดไม่สามารถที่จะควบคุมตนเองได้

คิดแบบคุณ - โทษ คือ การคิดแบบให้คุณของสื่อสังคมออนไลน์ เช่น ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น โพสต์คำคำ สุภาษิตคำกลอนสอนใจ กิจกรรมอบรมคุณธรรม – จริยธรรม การคิดแบบโทษ กล่าวคือ เห็นโทษของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในทางที่ผิด หรือ ไม่สร้างสรรค์ ไม่เหมาะสม เช่น สื่อลามก ติดแชท ติดเกมส์ ใช้ไม่ถูกที่ไม่ถูกเวลาไม่ถูกสถานที่ เป็นต้น

คิดแบบแยกแยะส่วนต่างๆ มองหลายๆ มุมว่าการใช้สื่อสังคมออนไลน์นั้น มีทั้งด้านบวกและด้านลบสำหรับ พระสงฆ์ - สามเณร ซึ่งในปัจจุบันนี้กำลังถูกจับตามองจากบุคคลภายใน คือ (พุทธศาสนิกชน) และ บุคคลภายนอก (ไม่ใช่พุทธศาสนิกชน)

ดังนั้นหากว่าพระสงฆ์ - สามเณร ใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมาประยุกต์ใช้กับสื่อออนไลน์ได้จะเป็นอีกมิติหนึ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ และส่งผลดีต่อตนเอง สังคม องค์กรสงฆ์ตลอดจนถึงจะเกิดเป็นภาพบวกในสายตาของผู้ที่เฝ้ามองอยู่

ดังนั้นทั้งพระสงฆ์และสามเณรก่อนจะใช้สื่อฯ ทุกครั้ง จึงต้องพิจารณาคัดกรองข้อมูลต่างๆ ที่เสพมาจากสื่อทุกประเภทไม่ว่าจะเป็น ไลน์ เฟซบุ๊ค ทีวี หนังสือพิมพ์ ว่าข้อมูลที่ได้ฟังได้รู้และเห็นมานั้นเชื่อได้มากน้อยขนาดไหนตรงนี้จึงควรที่จะใช้หลัก “กาลามสูตร” ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติในเรื่องที่ควรสงสัยหรือหลักความเชื่อ 10 ประการ มาเทียบดูเพื่อใช้ในการพิจารณา ดังต่อไปนี้

1. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามกันมา
2. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการถือสืบๆ กันมา
3. ปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ
4. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำรา หรือคัมภีร์
5. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะตรรกะ
6. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะอนุมาน
7. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
8. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
9. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้

10. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

ต่อเมื่อใด รู้เข้าใจด้วยตนว่า ธรรมเหล่านั้น เป็นอกุศล เป็นกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ เป็นต้นแล้วจึงควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้น สูตรนี้ในบาลีเรียกว่า “เกสปุตติสูตร” ที่ชื่อกาลามสูตร เพราะทรงแสดงแก่ชนเผ่ากาละมะ แห่งวรรณะกษัตริย์ ที่ชื่อเกสปุตติยสูตร เพราะพวกกาละมะนั้นเป็นชาวเกสปุตตะนิคม ในแคว้นโกศล ไม่ให้เชื่องมงายไร้เหตุผลตามหลัก 10 ข้อ ดังตัวอย่าง

1. อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังมา ประเภท "เขาว่า" "ได้ยินมาว่า" ทั้งหลาย

2. อย่าได้ยึดถือถ้อยคำสืบๆ กันมา ประเภท "ใครๆ ว่า" "โบราณว่า" ตามกระแส

3. อย่าได้ยึดถือโดยความตื่นข่าวว่า เขาว่าอย่างนี้ ประเภทข่าวลือ ข่าวโคมลอย ทั้งหลาย

4. อย่าได้ยึดถือโดยอ้างตำรา อย่าไปตามตำรามากนัก ตำราว่าอย่างนั้น ต้องออกมาเป็นอย่างนั้นเท่านั้น เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้เด็ดขาด เพราะอย่าลืมว่า ตำราบางเล่ม คนแต่งก็มั่วมาบ้าง เขียนไม่ครบบ้าง ใส่ไข่เอาเองบ้าง คนมีกิเลสไปแก้ไขตำรา คนมีผลประโยชน์ไปแก้ไขตำราเท่ากับเราโดนหลอก

5. อย่าได้ยึดถือโดยนึกเดาเอาเอง เช่น เข้าใจเอาเอง หรือข้อมูลไม่พอ ใจร้อนเดาสุ่มเอา มั่วๆ เอา

6. อย่าได้ยึดถือโดยการคาดคะเน การคาดการณ์ตามประวัติศาสตร์ ตามสถิติ ความน่าจะเป็น ซึ่งอาจจะผิดก็ได้ เพราะเห็นแค่ร้อย อย่าเหมาว่าที่ร้อยจะเป็นไปด้วย

7. อย่าได้ยึดถือตรึงตามอาการ อย่าเห็นว่าอาการแบบนี้ น่าจะเป็นแบบนี้ ให้คิดเผื่อๆไว้ด้วย เช่น เห็นคนไข้เป็นแบบที่เคยรักษาคนอื่นๆ มาก่อน อย่าไปตรึกเอาเองว่าเป็นแบบนั้น เห็นเหงาก็จ่ายยาได้ เพราะเหนือฟ้ายังมีฟ้า อย่าเข้าข้างตนเอง นั่งสมาธิเห็นโน่น เห็นนี่ อย่านึกว่าเป็นจริง เพราะอาจจะเป็นจิตหลอกจิต

8. อย่าได้ยึดถือโดยชอบใจว่า ต้องกันกับทิฐิของตัว อย่าเอาความเห็นของตนเป็นใหญ่ อะไรที่ตรงกับที่ตนคิดไว้เท่านั้นที่เชื่อได้ คนคิดแบบนี้ ดื้อตายชัก

9. อย่าได้ยึดถือโดยเชื่อว่าผู้พูดสมควรจะเชื่อได้ ระวังจะโดนหลอก อย่าลืมว่า สี่เท้ายังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง

10. อย่าได้ยึดถือโดยความนับถือว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา การยึดอาจารย์ของตนเองมากไป ก็ไม่ดี ควรทำตามทดสอบดู ถ้าผิดพลาดก็ไม่ต้องเชื่อ จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจึงพอจะสรุปได้ว่า พระสงฆ์ - สามเณร ในยุคแห่งโลกดิจิทัลที่ต้องเผชิญอยู่กับโลกแห่งการแข่งขันแก่งแย่งชิงดีกัน ของทุกๆ วงการในสังคม จนกระทั่งสื่อใช้คำเรียกคณะสงฆ์ว่า “วงการผ้าเหลือง” พระสงฆ์ – สามเณร จึงต้องมีทักษะในการเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่กับสังคมในยุค 4.0 และรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์เหล่านั้นต้องฝึกทักษะความสามารถในการเข้าถึงและเรียนรู้วิธีการใช้งานได้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับสมณะสารูป พร้อมกันนี้ยังต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหา ความหมาย ประโยชน์และคุณ-โทษของสื่ออย่างถ่องแท้เพื่อประสิทธิภาพที่จะนำมาใช้งานในทางพระพุทธศาสนาได้อย่างไม่ขัดต่อสายตา (คนนอก) และยังมีที่ควรทำความเข้าใจอีกคือ คำศัพท์ สัญลักษณ์ เทคนิค กลวิธี ในการใช้สื่ออีกด้วย ถ้าทำแล้วดีขึ้นก็แสดงว่าเชื่อได้[4]

[4] คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, **นวโกวาท ฉบับสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, 2552).

บทสรุป

ดังนั้นเมื่อพระสงฆ์ - สามเณร ได้ใช้หลักคำสอนต่างๆ ทั้งหลักนวโกวาทและหลักโยนิโสมนสิการ มาใช้พิจารณาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จึงค่อยวิเคราะห์ว่าสื่อไหนจริงสื่อไหนไม่จริง เพราะอย่างที่ได้กล่าวมาแล้วว่าสื่อสังคมออนไลน์ในปัจจุบันนั้นมีทั้งคุณและโทษหากเราเห็นแล้วไม่ไตร่ตรองให้รอบครอบโดยนำไปโพสต์ต่อ บอกต่อ ทำให้สื่อนั้นกระจายออกไปอย่างกว้างขวาง โดยที่ยังไม่รู้ว่าเรื่องที่รู้เห็นนั้นจริงหรือไม่ เพราะหากว่าเป็นเรื่องจริงก็จะเกิดประโยชน์ ทั้งต่อตนเอง องค์กร ตลอดจนถึงสังคม แต่ หากเป็นเรื่องไม่จริงแล้วผลจะออกมาเป็นตรงข้ามก็คือเกิดโทษ และเป็นภัยต่อตนเอง องค์กร สังคม เช่นกันโดยเฉพาะหากว่าผู้ที่กระจายสื่อเป็นผู้ที่มีคนนับถือมากด้วยแล้ว ก็ยิ่งจะทำให้เรื่องนั้นๆ ไม่ว่าจริงหรือไม่จริงก็ยิ่งจะกระจายได้รวดเร็วยิ่งขึ้นไปอีก.

บรรณานุกรม

คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี่ยงเชียง. **ธรรมวิภาค ฉบับมาตรฐาน.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, 2550.

_____. **นวโกวาท ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, 2552.

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ถิรธมฺโม). **มรรคาแห่งชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 4. พะเยา: กอบคำการพิมพ์, 2550.

_____. พุทธธรรมกับการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 2. พะเยา: หจก.โรงพิมพ์เจริญอักษร, 2558.

การพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย
The Development of Capabilities for Career Training for Inmates in Chiang Rai Central Prison

สมบูรณ์ สิงห์มณี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ 1.เพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขัง เรือนจำกลางเชียงราย และ 2.เพื่อศึกษาความต้องการด้านการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย ตลอดจนถึง 3. เพื่อรวบรวมปัญหาและข้อเสนอแนะในการฝึกอบรมวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาวิเคราะห์ในเชิงพื้นที่และเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า ผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงรายมีความรู้ในแต่ละอาชีพที่ได้ทำการศึกษาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ประกอบไปด้วย ช่างตัดผม ช่างแกะสลัก ช่างยนต์เล็ก ช่างก่อสร้าง นวดแผนไทย การฝึกทำอาหาร และสามารถนำไปประกอบอาชีพได้หลังจากพ้นโทษ

คำสำคัญ : การพัฒนา, การฝึกวิชาชีพ, ผู้ต้องขัง

Abstract

Research paper regarding on the Development of capabilities for career training for inmates in Chiang Rai Central Prison. The objectives are: 1. to study the development of capabilities for career training for inmates in Chiang Rai Central Prison, and 2. to study the needs for career training of inmates in Chiang Rai Central Prison, as well as 3. to gather questions and suggestions for career training for inmates in Chiang Rai Central Prison. The paper uses qualitative research through study and analysis of field work and documents. The research results show that inmates in Chiang Rai Central Prison have knowledge of each career which they have studied and practiced, such as hairdressing, sculpting, mechanic, building, Thai massage, cooking and that can carry on that career after their sentence is completed.

Keywords : Development, Career training, Inmates

บทนำ

การพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง เรือนจำกลางเชียงราย ได้ดำเนินการตามแนวทางที่กรมราชทัณฑ์ กำหนดและยังได้รับความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่ให้การสนับสนุนบุคลากร งบประมาณ ในการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง เรือนจำกลางเชียงราย เป้าหมายเพื่อให้ผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงรายที่ผ่านการฝึกวิชาชีพด้านต่าง ๆ เช่น ช่างตัดผม ช่างแกะสลัก ช่างกระจก ช่างซ่อมจานดาวเทียม ช่างยนต์เล็ก ช่างก่อสร้าง นวดแผนไทย การฝึกทำอาหาร มีวิชาชีพติดตัวและสามารถนำไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวหลังจากพ้นโทษ ไม่หวนไปกระทำความผิดซ้ำ โดยร้อยละ 76 ของผู้ต้องราชทัณฑ์เป็นคดี ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ผู้ต้องราชทัณฑ์เมื่อพ้นโทษแล้วมีอัตราการกระทำผิดซ้ำและถูกส่งกลับเข้าเรือนจำภายใน 1 ปี คิดเป็นร้อยละ 15 กลับเข้าเรือนจำภายใน 2 ปี คิดเป็นร้อยละ 25 และกลับเข้าเรือนจำภายใน 3 ปี คิดเป็นร้อยละ 33 ของผู้พ้นโทษในช่วงปี 2556–2560 โดยสาเหตุหนึ่งคือการไม่สามารถหางานทำได้ จากสถิติการกระทำผิดซ้ำและถูกส่งกลับเข้าเรือนจำของผู้พ้นโทษดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าตลอดระยะที่ผ่านมากรมราชทัณฑ์ดำเนินการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร[1]

การศึกษาความต้องการด้านการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย ตลอดระยะที่ผ่านมาไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการฝึกวิชาชีของผู้ต้องขังล้มเหลว ไม่ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์เท่าที่ควร เพื่อให้การฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังบรรลุผลตามวัตถุประสงค์และเป็นที่ยอมรับของสังคม จะต้องสร้างกระบวนการในการฝึกวิชาชีพ ตั้งแต่แรกเข้าเรือนจำ จะต้องมีกระบวนการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง เพื่อจะได้ทราบประวัติความเป็นมา พฤติกรรมการกระทำความผิด ประวัติทางครอบครัว ประวัติการทำงาน ตลอดจนทราบความต้องการ เป้าหมายของผู้ต้องขัง ว่ามีความต้องการหรือสนใจการศึกษา การฝึกวิชาชีพด้านใด เพื่อจะได้ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ต้องขังได้รับการศึกษาพัฒนาตนเอง อย่างจริงจัง และนำไปใช้ในการประกอบอาชีพได้จริง และจะต้องมีการอบรม ให้ความรู้เรื่องหลักธรรมคำสอนตามหลักพุทธศาสนาเพื่อให้ผู้ต้องขังมีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจและมีแนวทางในการดำรงค์ชีวิตและอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข [2]

ปัญหาของการพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขัง เช่นบุคลการขาดความรู้ความเข้าใจไม่มีความเชี่ยวชาญในการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง ขาดแคลนทรัพยากรในการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง สังคมไม่ให้โอกาสผู้พ้นโทษ ดูถูกเหยียดหยามว่าเป็นคนขี้คุกขี้ตาราง ทำให้ผู้พ้นโทษไม่มีที่ยืนในสังคม ไม่มีอาชีพ ต้องหวนไปกระทำผิดซ้ำกลับเข้าสู่วังวนเดิม ปัญหาผู้ต้องขังไม่ให้ความร่วมมือในการฝึกวิชาชีพ ตลอดจนนโยบายไม่มีความมั่นคงแน่นอน มักเปลี่ยนไปตามผู้บริหารหรือผู้มีอำนาจ จากปัญหาที่กล่าวมาทำให้การพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ สำหรับแนวทางในการแก้ปัญหาการพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง คือกำหนดนโยบายชัดเจน ต่อเนื่อง มีการจัดอบรมเจ้าหน้าที่ให้มีความเชี่ยวชาญเพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้ให้ผู้ต้องขังได้อย่างมืออาชีพ สำหรับผู้ต้องขัง

---

[1] กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม, **คู่มืองานกิจกรรมชุมชน**, (กระทรวงยุติธรรม : กรุงเทพมหานคร, 2561), หน้า 1.

[2] สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม, **การสร้างโอกาสและพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ผู้ต้องขัง**, (กระทรวงยุติธรรม : กรุงเทพมหานคร, 2561), หน้า 11.

เมื่อเรือนจำรับตัวผู้ต้องขังเข้ามาใหม่ ต้องดำเนินการจำแนกลักษณะเพื่อจะได้รู้ประวัติความเป็นมา พฤติกรรมการกระทำความผิด ความรู้ความสามรถและความสนใในในการศึกษาพัฒนาตนเอง จัดเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ตลอดจนสร้างความร่วมมือกับเอกชนในการให้โอกาสในการทำงานตามความถนัดภายหลังพ้นโทษและจัดหาแหล่งทุนตลาดและช่องทางในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ส่งเสริมเป็นสินค้า OTOP เป็นต้น

ดังนั้นแล้วผู้วิจัยได้ทำการเขียนบทความวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย โดยมีเหตุผลดังนี้คือเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้ต้องขัง ให้มีความรู้ความมีความเชี่ยวชาญ มีทักษะในการประกอบอาชีพภายหลังพ้นโทษตลอดจนเพื่อใช้เป็นแนวทางให้ผู้เกี่ยวข้องได้ใช้เป็นประโยชน์ ในการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขัง เรือนจำกลางเชียงราย
2. เพื่อศึกษาความต้องการด้านการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย
3. เพื่อรวบรวมปัญหาและข้อเสนอแนะในการฝึกอบรมวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงรายมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้คือ

1. รูปแบบการวิจัย

โดยศึกษาพฤติกรรมและทักษะการพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย ในโครงการพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพ เรื่องการแกะสลักไม้ การจักสาน การเกษตรเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง เรือนจำกลางเชียงราย เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้กลุ่มประชากรที่เข้าโครงการฝึกวิชาชีพ ในโครงการแกะสลักไม้ในเรือนจำกลางเชียงราย จำนวน 100 ราย และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interviews) จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 10 คน ก่อนที่จะเข้าร่วมโครงการและหลังจากการเข้าร่วมโครงการแกะสลักไม้ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธี การศึกษา ดังนี้

รูปแบบของการศึกษา ผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย เพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพ ของผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย เพื่อศึกษาความต้องการด้านการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขัง เพื่อรวบรวมปัญหาและข้อเสนอแนะในการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขัง ซึ่งแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 วิธี ดังนี้

1.1 วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการค้นคว้าเก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปจากเอกสารทางวิชาการต่างๆ งานวิจัย วารสาร หนังสือ ระเบียบ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และสืบค้นข้อมูลจาก Internet เป็นข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คู่มือและ เอกสารของกรมราชทัณฑ์

1.2 วิธีวิจัยสนาม (Field ReseParch) เป็นข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ศึกษาโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เพื่อให้สามารถตอบปัญหาการวิจัยให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษา คือ เรือนจำกลางเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษาวิจัย สามารถตอบปัญหาการวิจัยให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยจึงกำหนดให้กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการฝึกวิชาชีพการแกะสลักไม้ เรือนจำกลางเชียงราย

โดยการออกแบบสุ่มตัวอย่างแบบสาน (nested sampling desingns) ซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่อำนวยความสะดวกในการเปรียบเทียบสมาชิกสองหรือมากกว่าสองคนของกลุ่มย่อยเดียวกัน ซึ่งสมาชิกหนึ่งคนหรือมากกว่าของกลุ่มย่อยทำหน้าที่เป็นตัวอย่างย่อย (sub - sample) (เช่น ผู้ให้ข้อมูลหลัก [Key Informants]) ของตัวอย่างทั้งหมด เพื่อให้การสุ่มตัวอย่าง ก่อให้เกิดข้อมูลที่มีความลึกเพียงพอที่จะทำให้เห็นความชัดเจนของ ปรากฏการณ์ การศึกษาตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยจึงใช้การสัมภาษณ์เก็บข้อมูลจาก “ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)” จำนวน 10 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หรือ สัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structured Interview or Formal Interview) และศึกษาข้อมูลจาก เอกสาร (Unobtrusive Research) โดยผู้ศึกษาวิจัยได้นำ ทฤษฎีการเรียนรู้ของโรเบิร์ต กานิเย่ (Robert Gange) ทฤษฎีการเรียนรู้ 8 ขั้น ทฤษฎีการเรียนรู้แบบสิ่งเร้าและการตอบสนอง (S-R Theory) กับทฤษฎีความรู้ (Cognitive Field Theory) มาผสมผสานกันในลักษณะของการเรียนรู้การพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย ในการกำหนดประเด็นการออกแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ไว้อย่างกว้างๆ เพื่อปรับเปลี่ยนประเด็นได้ง่าย และเกิดความยืดหยุ่นกับผู้ให้สัมภาษณ์ แบบสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นแบบปลายเปิด เพื่อให้ผู้ตอบสามารถ แสดงความคิดเห็น หรือระบุปัญหาต่างๆ ที่ประสบอยู่อย่างเต็มที่ โดยวางประเด็นคำถามให้สอดคล้อง กับวัตถุประสงค์ในการศึกษา โดยแบบสัมภาษณ์ประกอบไปด้วย 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย การพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ เช่น ชื่อ–นามสกุล อายุ ระดับการศึกษา ภูมิลำเนา อาชีพก่อนต้องโทษ โทษฐานความผิด ระยะเวลาต้องโทษ และความสามารถพิเศษ

ตอนที่ 2 ทักษะของผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย การพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย

ตอนที่ 3 ความต้องการด้านการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย

ตอนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

โดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง ดังนี้

1) ทำการค้นคว้าทางเอกสาร เพื่อหาแนวทางเบื้องต้น และทำการรวบรวมประมวลแนวทางการวิจัย ตั้งแต่ที่มาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ของการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับและการศึกษาแนวคิดทฤษฎี ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้าง คำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์

2) กำหนดประเด็นการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย

3) นำแบบสัมภาษณ์เสนออาจารย์ที่ปรึกษาการศึกษาวิจัย เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง เหมาะสม ความครอบคลุมของเนื้อหา เพื่อให้มีความชัดเจนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

4) นำแบบสัมภาษณ์ไปใช้ในการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในขั้นการวิเคราะห์ผลนั้น แบ่งการวิเคราะห์ผลออกเป็น 3 ส่วน คือ

1.หาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ โดยใช้สูตรการหาสัมประสิทธิ์แอลฟา (α Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ซึ่งมีสูตร ดังนี้

$$\alpha = \frac{n}{n-1}\left[1-\frac{\sum s_i^{\,2}}{s_t^{\,2}}\right]$$

เมื่อ α หมายถึง สัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น

n หมายถึง จำนวนข้อ

$s_i^{\,2}$ หมายถึง คะแนนความแปรปรวนแต่ละข้อ

$s_t^{\,2}$ หมายถึง คะแนนความแปรปรวนทั้งฉบับ

2. การวิเคราะห์แบบสอบถามความคิดเห็นกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 40 รูป

2.1 การวิเคราะห์แบบสอบถามความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมาย

การวิเคราะห์ผลจากแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้ใช้บทเรียน ใช้วิธีวิเคราะห์ผลโดยคำนวณหาค่าเฉลี่ยเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ค่าเฉลี่ยเลขคณิต

$$\overline{X} = \frac{\sum fx}{N}$$

$\overline{X}$ แทน ค่าเฉลี่ย

f แทน ค่าความถี่

x แทน ระดับคะแนน

N แทน จำนวนคน

หาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จากสูตร

$$S = \sqrt{\frac{N\sum fX^2 - (\sum fX^2)}{N(N-1)}}$$

S แทน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

f แทน ความถี่ของคะแนน

X แทน คะแนนแต่ละตัว

N แทน จำนวนของประชากรในกลุ่มนั้น

ผลการวิจัย

การศึกษางานวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย สามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้คือ

การพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขัง เรือนจำกลางเชียงราย พบว่า การฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น และการศึกษาในหลักสูตรศาสตร์แห่งแผ่นดิน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพภายหลังพ้นโทษได้ เช่น ชุดวิชาเทคโนโลยีผลิตภัณฑ์ไม้ เพื่อผู้ประกอบการ รุ่นใหม่ ชุดวิชาเกษตรเพื่อชีวิตและสุขภาพ เป็นต้น ซึ่งทำให้ผู้ต้องขังเมื่อพ้นโทษสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงดูตนเองได้ โดยไม่ต้องพึ่งสถานประกอบการ สำหรับในส่วนของสมาพันธ์ เอสเอ็มอีไทย ได้สนับสนุนในด้านการฝึกอบรมวิชาชีพตามความถนัด การส่งเสริมโอกาสในการพัฒนาผู้ต้องขังให้เป็นผู้ประกอบการที่มีศักยภาพ รวมถึงการสนับสนุนการฝึกวิชาชีพในเรือนจำ/ทัณฑสถาน และในสถานประกอบการภายนอกเรือนจำ ซึ่งเป็นการสร้างงาน สร้างอาชีพในขณะที่อยู่ ภายในเรือนจำ อีกทั้ง สามารถต่อยอดให้มีอาชีพภายหลังพ้นโทษได้เป็นอย่างดี

ความต้องการด้านการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย พบว่า ผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย มีความต้องการที่จะทำการฝึกอบรมวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้น จำนวน 6 หลักสูตร ได้แก่ 1.หลักสูตรการนวดแผนไทยเพื่อสุขภาพ 2.หลักสูตรการนวดฝ่าเท้าเพื่อสุขภาพ 3.หลักสูตรการชงกาแฟและน้ำสมุนไพร 4.หลักสูตรช่างซ่อมและบำรุงรักษาเครื่องปรับอากาศ 5.หลักสูตรช่างซ่อมรถจักรยานยนต์ 6.หลักสูตรช่างซ่อมรองเท้า โดยการฝึกอบรมวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้นทั้ง 6 หลักสูตร ซึ่งกรมราชทัณฑ์มีนโยบายให้เรือนจำกลางเชียงราย ดำเนินงานจัดกิจกรรม เพื่อแก้ไข ฟื้นฟู และพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังด้วยการจัดฝึกอบรมวิชาชีพ เป็นการสร้างโอกาส ในการพัฒนาศักยภาพของผู้ต้องขัง ให้ผู้ต้องขังสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรม ไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวภายหลังพ้นโทษ โดยที่ไม่หวนกลับมากระทำความผิดซ้ำอีก

รวบรวมปัญหาและข้อเสนอแนะในการฝึกอบรมวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย พบว่า ในส่วนกรมราชทัณฑ์เรือนจำกลางเชียงราย ยังได้ดำเนินการยกระดับการปฏิบัติงานด้วยการพัฒนาระบบจำแนกประเภทผู้ต้องขังให้มีความทันสมัย สอดคล้องกับแนวทางการแก้ไข ตามแผนการลงโทษ (Sentence Plan) พร้อมได้ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ในการยกระดับการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง ซึ่งได้รับความร่วมมือจากทั้งภาครัฐและเอกชนมาอย่างต่อเนื่อง ที่เห็นคุณค่าในตัวผู้ต้องขังและ

เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยกันสร้างความเข้มแข็ง สร้างโอกาสให้ผู้ต้องขังในการกลับคืนสู่สังคมอย่างปกติสุข และให้เขาเหล่านี้สามารถเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติต่อไป

การอภิปรายผล

จากการศึกษางานวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย สามารถอภิปรายผลการวิจัย ที่สอดคล้องได้ ดังต่อไปนี้คือซึ่งการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ตามแนวคิดของไทเลอร์ การเรียนรู้อาศัยความต่อเนื่อง (continuity) โดยฝึกฝนความชำนาญ หรือฝึกทักษะในกิจกรรมและประสบการณ์บ่อยๆ และต่อเนื่องกัน จัดช่วงลำดับ (sequence) การเรียนรู้จากสิ่งที่ง่ายไปสู่สิ่งที่ยาก เรียงลำดับประสบการณ์ก่อนหลัง เพื่อให้ได้เรียนเนื้อหาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และการบูรณาการ (Integration) การเรียนรู้โดยการจัดประสบการณ์จะช่วยให้ผู้เรียนได้เพิ่มพูนความคิดเห็น และได้แสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับเนื้อหา ควรให้ผู้เรียนสามารถใช้ประสบการณ์ต่าง ๆ ได้ดี การเรียนรู้จึงเป็นแบบแผนของปฏิสัมพันธ์ (interaction) ระหว่างผู้เรียนกับสถานที่แวดล้อม ดังนั้นการเรียนรู้ตามกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและความคิด เพื่อพัฒนาคุณภาพของประชากร ตามแนวคิดของไทเลอร์ จึงประกอบไปด้วยความต่อเนื่องในการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ผ่านการฝึกทักษะและประสบการณ์ การจัดลำดับกิจกรรมและประสบการณ์ ตามความเหมาะสม รวมทั้งการบูรณาการความรู้และประสบการณ์เข้าด้วยกัน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย มีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้คือ

1. ควรจัดทำโครงการส่งเสริมให้ภาคเอกชนเข้ามาลงทุน โดยใช้แรงงานผู้ต้องขัง
2. ควรจัดทำโครงการฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขังตามความต้องการของตลาดแรงงาน
3. ควรจัดทำโครงการนำผู้ต้องขังไปทำงานหรือฝึกอาชีพภายนอกเรือนจำ

บรรณานุกรม

กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม. **คู่มืองานกิจกรรมชุมชน**. กระทรวงยุติธรรม : กรุงเทพมหานคร, 2561.

สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม. **การสร้างโอกาสและพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ผู้ต้องขัง**. กระทรวงยุติธรรม : กรุงเทพมหานคร, 2561.

การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของประชาชนในตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

The Development of the Morals and Ethics of People in Pa Hung Sub-District, Phan District, Chiang Rai

พระครูวิจิตรธรรมานุศาสก์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของประชาชนในตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ 1. เพื่อเปรียบเทียบระดับพฤติธรรมก่อน – หลังการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ทั้ง 7 ด้าน ของประชาชน ในตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงรายและ 2. เพื่อพัฒนาพฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรม ทั้ง 7 ด้าน ของประชาชนในตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ตลอดจนถึง 3. เพื่อส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงราย แห่งที่ 14 วัดห้วยประสิทธิ์ ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ของประชาชนในตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาวิเคราะห์ในเชิงพื้นที่และเอกสาร ตลอดจนถึงการทดลอง ผลการวิจัยพบว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงราย แห่งที่ 14 วัดห้วยประสิทธิ์ ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย มีภาคีเครือข่ายจากหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและภาคเอกชนให้การส่งเสริม และ สนับสนุนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ทั้ง 7 ด้านของประชาชนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ : การพัฒนา, คุณธรรม, จริยธรรม

Abstract

Research paper regarding on the development of the morals and ethics of people in Pa Hung sub-district, Phan district, Chiang Rai. The objectives are: 1. to compare behaviour before and after developing morals and ethics of the people of Pa Hung, Phan district, Chiang Rai in 7 ways, and 2. to develop behaviour of the people of Pa Hung, Phan district, Chiang Rai in the area of morals and ethics in 7 ways, as well as 3. to promote the influence of the monks of the provincial Vipassana institute in Chiang Rai, number 14, at Wat Huai Prasit, Pa Hung sub-district, Phan district, Chiang Rai, in the development of morals and ethics of the people of Pa Hung. The paper uses qualitative research through study and analysis of field work and documents, as well as experiment. The research

results show that the provincial Vipassana institute in Chiang Rai, number 14, at Wat Huai Prasit, Pa Hung sub-district, Phan district, Chiang Rai has members from networks of various government agencies and private organisations, to support and promote the genuine development of morals and ethics of the people in 7 areas.

Keywords : Development, Morals, Ethics

บทนำ

ในยุคเริ่มแรกแห่งการประดิษฐานและเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อาศัยบทบาทของพระพุทธเจ้าและพระสาวกเป็นหลักสำคัญ โดยใช้วิธีการต่าง ๆ จาริกสั่งสอนเพื่อนำประชาชน ให้เข้าถึงพระศาสนา โดยดำเนินตามพุทธปณิธานที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข แก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย” ด้วยการบำเพ็ญกรณียกิจดังกล่าวอย่างต่อเนื่องและจริงจังของ พระพุทธองค์และพระสงฆ์สาวกทำให้พระพุทธศาสนาได้เจริญแพร่หลายออกไปอย่างรวดเร็วเป็นปึกแผ่นมั่งคงในดินแดนอินเดียตอนกลางและตอนเหนือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยก่อนนั้น ได้ทำกันหลายรูปแบบ ได้แก่การปฏิบัติตนที่น่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรมไปตามลำดับ โดยที่พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการเผยแผ่ให้พระสาวกยึดถือเป็นหลักปฏิบัติว่า ให้แสดงธรรมมีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ ชี้แจงให้เข้าใจ ในแต่ละแง่แต่ละประเด็นแสดงธรรมด้วยจิตเมตตาอนุเคราะห์มุ่งจะให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มผู้อื่น[1]

ในปัจจุบันสังคมไทยมีความเจริญก้าวหน้าในการพัฒนาประเทศด้วยเทคโนโลยี ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง ขณะเดียวกันความเสื่อมทรามทางด้านจิตใจ ได้กลายเป็นโรคภูมิคุ้มกันบกพร่องทางด้านอารมณ์ ยาที่จะแก้โรคใจได้ดีที่สุดนั้น คือการฉีดวัคซีนทางใจ อันเป็นผลผลิตมาจากการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่เรียกกันว่าธรรมโอสถ หรือการปฏิบัติธรรม ฝึกอบรมจิตให้มีสมาธิเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดสติปัญญากำหนดรู้เท่าทันสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญหาอันแท้จริงของชีวิต แต่สังคมไทยกลับไม่ได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาแก้ปัญหาโรคทางใจอย่างจริงจังดังนั้น เมื่อประสบกับโลกธรรมฝ่ายไม่ดี คือประสบเรื่องที่เป็นธรรมชาติของชีวิตอันเนื่องมาจากการเกิด แก่ เจ็บตาย การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก หวังสิ่งใดแล้วไม่ได้สิ่งนั้นตามที่หวัง ก็ทำใจให้สงบไม่ได้ ระทมตรมทุกข์ ทำให้คุณภาพจิตตกต่ำ เมื่อประสบโลกธรรมฝ่ายดีก็ประมาทหลงระเริงมัวเมาปล่อยสติไปตามกระแสโลกวัตถุนิยม หลงลืมไม่รีบเร่ง สร้างสรรค์ทำความดีทั้งนี้เพราะส่วนใหญ่ไม่ได้รับการฝึกอบรมพระกัมมัฏฐาน คือ การฝึกอบรมจิตให้สงบเป็นสมาธิ หรือฝึกสติให้เกิดปัญญารู้เท่าทันความเป็นจริงของสรรพสิ่ง จึงไม่รู้ว่าอะไรดีเป็นกุศลควรบำเพ็ญ และไม่รู้ว่าอะไรชั่วเป็นอกุศล

[1] พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโคมทองประทีป , 2557), หน้า 3.

ควรเลิก ละ เป็นต้น การฝึกอบรมสมถะวิปัสสนากัมมัฏฐานที่เรียกกันง่าย ๆ ว่า การปฏิบัติธรรมหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การฝึกสมาธิจะสามารถแก้ปัญหาสังคมไทยดังกล่าวนี้ได้ แต่การที่จะทำให้ประชาชนคนไทยหันมาสนใจศึกษาปฏิบัติธรรมได้อย่างกว้างขวางและแพร่หลายนั้นมิใช่กระทำได้ง่ายต้องมี องค์ประกอบเป็นเหตุปัจจัยสนับสนุนส่งเสริมหลายด้าน เหตุปัจจัยสำคัญประการหนึ่งก็ คือวัดที่เป็น สำนักปฏิบัติธรรมที่มีความพร้อม มีสถานที่เป็นสัปปายะเหมาะสมแก่การศึกษาอบรมปฏิบัติธรรม และมีพระวิปัสสนาจารย์สำหรับทำหน้าที่บริหารจัดการ ฝึกอบรมสั่งสอนได้อย่างดีมีคุณภาพ ซึ่งในปัจจุบันนี้ยังมีจำนวน ไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนพุทธศาสนิกชน ผู้ใคร่ต่อการศึกษาปฏิบัติธรรม แม้ประเทศไทยจะมีวัดจำนวน 3 หมื่นกว่าวัด แต่วัดที่มีคุณสมบัติพอจะตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมได้นั้น มีจำนวนเพียงหนึ่งพันกว่าวัด และถึงแม้ประเทศไทยจะมีพระภิกษุจำนวนถึงสามแสนกว่ารูป

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้พิจารณาเห็นว่า การปฏิบัติธรรมของประชาชนที่ให้ได้ผลมุ่งหมายในเบื้องต้นคือจิตสงบพบความสุขที่เยือกเย็น และมีสติปัญญารู้ดีรู้ชั่วนั้น จำจะต้องไปฝึกปฏิบัติในสถานที่อันสงบร่มรื่นเป็นการเฉพาะ หากฝึกปฏิบัติที่บ้านหรือในที่ซึ่งมีคนพลุกพล่าน ก็ยากที่จะได้ผล สถานที่สงบร่มรื่นที่เหมาะแก่การฝึกปฏิบัติธรรมนั้น ส่วนใหญ่ ก็คือ วัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งบางวัดที่ใหญ่โตได้ปรับจัดแต่งสถานที่ เพื่อการปฏิบัติธรรมไว้เป็นการเฉพาะ และนิยมเรียกวัดที่มีสถานที่เพื่อการปฏิบัติธรรมนั้นว่า สำนักปฏิบัติธรรม[2]

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยมองเห็นว่าพระสงฆ์ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในแต่ละพื้นที่มีความสำคัญและมีบทบาทในการฝึกอบรมให้ความรู้ เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ของประชาชนมายาวนาน ทำให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตโดยยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานำไปปรับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น วัดห้วยประสิทธิ์ ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย เป็นสถานที่หนึ่งที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงราย แห่งที่ 14 ได้ปฏิบัติภารกิจในการรองรับประชาชนพุทธบริษัทที่สนใจในการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง จึงมีความสนใจที่จะศึกษา เกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของประชาชนในตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย เพื่อเปรียบเทียบระดับพฤติกรรมก่อน – หลังการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เพื่อจะได้นำผลการวิจัยมา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเปรียบเทียบระดับพฤติธรรมก่อน – หลังการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ทั้ง 7 ด้านของประชาชน ในตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

2. เพื่อพัฒนาพฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรม ทั้ง 7 ด้าน ของประชาชนในตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

---

[2] กองพุทธศาสนศึกษา, **สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่น** (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, 2547), หน้า 2.

3. เพื่อส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงราย แห่งที่ 14 วัดห้วยประสิทธิ์ ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ของประชาชนในตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของประชาชนในตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้คือ

1. รูปแบบงานวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนาม ภาคเอกสารเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนภาคสนาม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบไปด้วย

ประชาชนในตำบลป่าหุ่ง ที่เข้ามาปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงรายแห่งที่ 14 วัดห้วยประสิทธิ์ ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงรายผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) คัดเลือกโดยใช้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงรายแห่ง 14 ประกอบด้วย พระสงฆ์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าหุ่ง ผู้ใหญ่บ้านและผู้ปฏิบัติธรรม ในตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงรายที่มาปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงรายแห่ง 14 ได้มาโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 25 รูป/คน โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบไปด้วย

ก. แบบสอบถาม

ข. แบบสัมภาษณ์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ก. นำหนังสือจากศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

ข. ประชุมสัมมนากลุ่มย่อย

ค. ประมวลข้อมูลทั้งหมด

จ. สรุปข้อมูล

ฉ. นำไปเผยแผ่ทั้งในระดับชาติ และ นานาชาติ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ก. วิเคราะห์การพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย

ข. วิเคราะห์การพัฒนาการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย

ค. ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดาร

ผลการวิจัย

การศึกษางานวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของประชาชนในตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงรายสามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้คือ

เปรียบเทียบระดับพฤติธรรมก่อน – หลังการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ทั้ง 7 ด้านของประชาชน ในตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย พบว่า ประการแรกการพัฒนาเป็นไปตามความสามารถการรู้และการคิดหรือการพัฒนาตามอายุ ประการที่สองการพัฒนาต้องพัฒนาทีละขั้นไม่กระโดดข้ามขั้นเช่นบุคคลที่มีจริยธรรมอยู่ขั้นที่3นักพัฒนาจะต้องพัฒนาให้เขามีเหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่ 4 การทำตามหน้าที่ก่อนที่จะพัฒนาขั้นที่5การมีสัจจะทำตามคำมั่นสัญญา ประการที่สามการพัฒนาควรพัฒนาในช่วงบุคคลเกิดความไม่มั่นคงหรือช่วงวิกฤตของการพัฒนา ประการที่สี่การพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมควรควบคู่ไปกับการปรับพฤติกรรมและการให้รางวัล ประการที่ห้าผู้ฝึกหรือพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมจะต้องเป็นผู้มีจริยธรรมสูงกว่าผู้ฝึกอย่างน้อย 1ขั้น ประการที่หกกรณีศึกษาที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาต้องเป็นเรื่องของความขัดแย้งระหว่างคุณธรรมหลายประการหรือความขัดแย้งของประโยชน์หลายฝ่าย ประการที่เจ็ดบรรยากาศที่จะช่วยในการพัฒนาดีที่สุดคือบรรยากาศในการพัฒนาที่มีสภาพเป็นประชาธิปไตยการให้ความรักสนับสนุนและมีเหตุผล

การพัฒนาพฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรม ทั้ง 7 ด้าน ของประชาชนในตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย พบว่า การพัฒนาบุคคลให้มีพฤติกรรมที่น่าปรารถนาต้องพัฒนาให้ครบเครื่องการพัฒนาในอดีตเน้นการพัฒนาคุณธรรมค่านิยมทัศนคติเป็นการพัฒนาความรู้ความเข้าใจการตระหนักรู้ซึ่งการพัฒนาให้คนรู้ว่าอะไรดีอะไรชั่วไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะทำดีหรือไม่การรณรงค์เพื่อปลูกจิตสำนึกจึงได้ผลดีน้อยปัจจุบันต้องพัฒนา1) เหตุผลการตัดสินใจแก้ปัญหาเชิงจริยธรรมเพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนการคิดจิตใจที่เป็นธรรมเปรียบเหมือนหางเสือเรือเข็มทิศทำหน้าที่กำหนดทิศทางของพฤติกรรมและประการสำคัญคือ2) ต้องพัฒนา “พลังหรือเครื่องยนต์” คือแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ลักษณะมุ่งอนาคตการควบคุมตนความเชื่อในสิ่งที่ถูกต้องพร้อมกันจึงจะได้ผลดียิ่งขึ้น

การส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงราย แห่งที่ 14 วัดห้วยประสิทธิ์ ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ของประชาชนในตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย พบว่า มีภาคีเครือข่ายจากหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน ให้การส่งเสริม และ สนับสนุน เช่น ด้านการส่งเสริม การอบรมและการพัฒนา มีแผนในการอบรมและพัฒนาบุคลากรในด้านจริยธรรม คุณธรรมและธรรมาภิบาลอย่างต่อเนื่องและชัดเจน รวมทั้งช่องทางอื่นๆ ที่นอกเหนือจากการอบรม ได้แก่ โครงการอบรมคุณธรรม จริยธรรม เวทีบอกเล่าสิ่งดีๆ การอบรมพฤติกรรมบริการ การสอดแทรกสิ่งดีๆสำหรับชีวิตในการประชุมประจำเดือน การร่วมงานบุญประเพณีต่างๆ เป็นต้น ผู้นำองค์กรสนับสนุนการดำเนินงานด้านจริยธรรม คุณธรรมและธรรมาภิบาล เนื่องจากตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนาคนและพัฒนางาน เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน ผู้รับบริการได้รับบริการที่ได้มาตรฐานและพึงพอใจ มีแผนงานและงบประมาณสนับสนุนอย่างเพียงพอ โดยบรรจุ ในแผนปฏิบัติการและได้รับการอนุมัติโดยผู้อำนวยการที่ชัดเจน 4. มีการ

ส่งเสริมบรรยากาศการทำงานที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาจริยธรรม คุณธรรมและ ธรรมาภิบาล เช่น การปฐมนิเทศบุคลากรใหม่ โดยเน้นวัฒนธรรมองค์กรเช่น การเคารพผู้ใหญ่ การทักทาย การไหว้ การสื่อสารและการทำงานเป็นทีม การอบรมพฤติกรรมบริการ การส่งเสริมการทำงานเป็นทีม เช่น การจัดแข่งขันกีฬา กิจกรรมพัฒนาทักษะการสื่อสารและการทำงานเป็นทีม (OD) การจัดกิจกรรมรณรงค์ต่างๆ เช่นกิจกรรม big cleaning day การจัดระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากร ตามพรบ. ข้าราชพลเรือน เป็นต้น

การอภิปรายผล

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของประชาชนในตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย สามารถอภิปรายผลการวิจัย ที่สอดคล้องได้ ดังต่อไปนี้คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทิพย์ หาสาสน์ศรี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง” จากผลการวิจัยพบว่า 1.ระดับความคิดเห็นของนักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหงที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม พอว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน คือ 1) ด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนควบคู่ไปกับกิจกรรมการเรียนการสอน 2) ด้านการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน 3) ด้านกิจกรรมของที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และ 4) ด้านการกำหนดระเบียนปฏิบัติและควบคุมการปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง 2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหงที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็น ต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม โดยภาพรวมและรายด้านด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนควบคู่ไปกับกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนเพื่อพัฒนาพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน ด้านกิจกรรมของโรงเรียนที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และ ด้านการกำหนดระเบียนปฏิบัติและควบคุมการปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณธรรม พบว่า แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 3 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหงที่มีชั้นปีที่ศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม โดยภาพรวม และรายด้าน ด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนควบคู่ไปกับ การเรียนการสอน พบว่า แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วน ด้านการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน ด้านกิจกรรมของโรงเรียนที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และ ด้านการกำหนดระเบียนปฏิบัติและควบคุมการปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณธรรม พบว่า แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของประชาชนในตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย มีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้คือ

1. ควรมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนสนับสนุนให้การช่วยเหลือถ่ายทอดประสบการณ์เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของประชาชนในตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

บรรณานุกรม

กองพุทธศาสนศึกษา **สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่น**, กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, 2547.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโคมทองประทีป, 2557.

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงราย
The Developing the ability of Monks to teach Integrated Buddhist Morality in Chiang Rai Province

พระปลัดอนันต์ อานนฺทเมธี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ 1. เพื่อศึกษารูปแบบการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงรายและ 2. เพื่อพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงรายตลอดจนถึง 3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการสอนของพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ในจังหวัดเชียงราย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาวิเคราะห์ในเชิงพื้นที่และเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า พระสอนศีลธรรมในจังหวัดเชียงรายมีเทคนิค และวิธีการสอนแบบ Active Learning เป็นกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและมีปฏิสัมพันธ์กับกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติที่หลากหลายรูปแบบ เช่น การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การระดมสมอง การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการทำกรณีศึกษา เป็นต้น

คำสำคัญ : การพัฒนาศักยภาพ, พระสอนศีลธรรม, พุทธบูรณาการ

Abstract

Research paper regarding developing the ability of monks to teach integrated Buddhist morality in Chiang Rai province. The objectives are, 1. To study the model for teaching and studying integrated Buddhist morality by monks in Chiang Rai, and 2. To develop the ability of monks to teach integrated Buddhist morality in Chiang Rai, as well as 3. To analyse the model for teaching and studying integrated Buddhist morality by monks in Chiang Rai province. The paper uses qualitative research through study and analysis of field work and documents, as well as experiment. The research results show that monks who teach morals in Chiang Rai use the technique and approach of Active Learning, which is a process of learning and teaching that emphasises cooperation of students and interaction with learning activities that involve doing various things. The models include analysing, assisting, responding, exchanging viewpoints and doing case studies, and so forth.

Keywords : developing ability, monks teaching morality, Buddhist integration

บทนำ

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาระดับปัจเจกชน (Individual problem) และระดับสังคม (Social problem) อาทิ ปัญหายาเสพติดปัญหาอาชญากรรมและความเสื่อมถอยทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของคนไทย ดังที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺ โต) ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาสังคมใน“มิติใหม่ของการพัฒนาจิตใจ”เน้นการพัฒนาวัตถุมากเกินไป ส่วนการพัฒนาจิตใจนั้นตกต่ำ ไม่สมดุลกัน ฉะนั้นนับว่าการพัฒนาได้ผิดพลาดไปแล้ว ต้องหันมาพัฒนาจิตใจกันให้มาก เพื่อที่จะได้ลดปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม และความเสื่อมทางศีลธรรมโดยเฉพาะ ในยุคปัจจุบันที่ทุกฝ่ายต่างเรียกร้องให้เกิดคุณธรรมจริยธรรมขึ้นในสังคมเนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่นั้นเป็นสังคมชาวพุทธ และคนไทยส่วนมากได้น้อมนำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามาใช้ในวิถีชีวิตเพื่อเป็นประทีปส่องนำทางแห่งชีวิต และวิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ยึดมั่นอยู่กับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า จนดูเหมือน ว่าเป็นสังคมที่มีความร่มเย็น มีปกติสุข มีความเรียบร้อยไม่มีปัญหาใดๆ อย่างไรก็ตามสภาพความเป็นจริงของสังคมได้ประสบกับปัญหาต่างๆ นานัปการ ดังที่สื่อต่างๆ ได้สะท้อนภาพความรุนแรงของปัญหาตั้งแต่ระดับเล็กๆ ไปจนถึงปัญหาระดับโลกที่สะสมไร้การแก้ไข หรืออาจจะเป็นการแก้ไขไม่ถูกต้องตรงจุดหรือตรงประเด็นโดยกลุ่มชนไม่นำหลักธรรมที่ตนเองเคารพนับถืออยู่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หรืออาจจะไม่เรียนรู้ให้เข้าใจ จนเกิดปัญหา เมื่อเผชิญกับปัญหาต่างๆจึงไม่สามารถหาทางออกได้[1]

จะเห็นได้ว่าโดยเฉพาะเรื่องคุณธรรมจริยธรรมของคนในชาติ ที่ทุกภาคส่วนจะต้องร่วมช่วยกันแก้ปัญหาจากสภาพวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสสังคมเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ทำให้เกิดภาวะสับสนในวิถีชีวิต ค่านิยม และภูมิคุ้มกันทางสังคมลดลง จนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม คือละเลยคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม ซึ่งปัญหาเหล่านี้ได้ส่งผลคุกคามเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษาให้หลงผิด และมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปในทางไม่พึงประสงค์ เช่น ขาดระเบียบวินัย เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ทะเลาะวิวาท มีเพศสัมพันธ์ก่อนสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยคณะกรรมการจัดทำแผนพัฒนาจิตใจ, มิติใหม่ของการพัฒนาวัยอันควร และขาดวินัยในการดำเนินชีวิต ดังนั้นจึงจำเป็นเร่งด่วนในการปลูกฝังกล่อมเกลาด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันชีวิต ให้มีสำนึกผิดชอบชั่วดี มีสติพิจารณายั้งคิด มีจิตใจใฝ่ดีและมีพลังใจที่เข้มแข็งโดยนัยนี้ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จึงถือกำเนิดขึ้นและเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปีงบประมาณ 2546 โดยข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ระหว่าง กระทรวงวัฒนธรรมกับกระทรวงศึกษาธิการ ในการสนับสนุนให้พระภิกษุสงฆ์เข้าไปสอนในโรงเรียน ทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา ซึ่งในระยะแรกรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม จำนวน 10,000,000 บาท เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายถวายพระที่เข้าไปสอนในสถานศึกษา

[1] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺ โต), **การสอนศีลธรรมในโรงเรียน**, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2561), หน้า 100.

ทั้งส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค จำนวน 800 รูป โดยมีวัตถุประสงค์แรกเริ่มคือเพื่อจัดพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถ ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ ให้นักเรียนระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวะศึกษา ให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรม สามารถนาความรู้และคุณธรรมไปบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุขอย่างไรก็ตาม จากการดำเนินงานพบว่า สถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ มีความต้องการพระสงฆ์ไปสอนในโรงเรียน โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 48,073 รูป[2]

จากการสำรวจพบว่า โรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งมีจำนวน 10,000 กว่าโรงเรียน มีความต้องการพระสงฆ์ไปให้ความรู้แก่นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้น ในปีงบประมาณ 2548 จึงได้เพิ่มจำนวน พระสอนศีลธรรมให้ครอบคลุมสถานศึกษาทั่วประเทศ ในอัตราส่วน พระ 1 รูป ต่อ 1 ตำบล โดยได้ขยายเพิ่มอีก 4,000 รูป เป็นการนำร่อง และได้เสนอของบประมาณกลางจากรัฐบาล เพื่ออุดหนุน เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของพระสงฆ์ รูปละ 2,000 บาทต่อเดือน รวมเป็นเงิน 96,000,000 บาทต่อปี และงบประมาณอีกจำนวนหนึ่ง เพื่อการจัดทำหนังสือ อุปกรณ์การเรียนการสอน การพัฒนาศักยภาพการสอน และการติดตามประเมินผลตลอดระยะเวลาของการดำเนินโครงการ ตั้งแต่ปีงบประมาณ2548-2550 ได้มีพัฒนาการมาโดยลำดับ อาทิ การได้รับอนุมัติงบกลาง จากคณะรัฐมนตรี เพื่ออุดหนุนโครงการพระสอนศีลธรรม ครั้งที่ 1 วันที่ 26 เดือนเมษายน พ.ศ. 2548 จำนวน 4,000 รูป ครั้งที่ 2 วันที่ 1 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2549 จำนวน 6,000 รูป และครั้งที่ 3 วันที่ 23 เดือนมกราคม พ.ศ. 2550 ได้รับอนุมัติเพิ่มเป็นจำนวน 10,000 รูป และในปี พ.ศ. 2551 ได้รับอนุมัติเป็น 20,000 รูป ต่อมาในปีงบประมาณ 2551 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2550 ให้โอนงบประมาณ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนไปสังกัดที่ กระทรวงศึกษาธิการพร้อมทั้งมอบหมายให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้รับผิดชอบหลักในการดำเนินโครงการ และทางมหาวิทยาลัยได้มอบหมายความรับผิดชอบโครงการฯ ในแต่ละจังหวัดให้วิทยาเขตรับผิดชอบเป็นจังหวัดไปมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดังนั้นแล้วผู้วิจัยได้ทำการเขียนบทความวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงราย โดยมีเหตุผลดังนี้ 1.เพื่อศึกษารูปแบบการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ในจังหวัดเชียงราย 2.เพื่อพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงราย 3.เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการสอนของพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ในจังหวัดเชียงราย

[2] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **โรงเรียนวิถีพุทธในประเทศไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร : รายงานการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรม, 2561), หน้า 10.

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ในจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงราย
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการสอนของพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ในจังหวัดเชียงราย

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงราย มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้คือ

1. รูปแบบการวิจัยการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (0uantitative Research) โดยเน้นการวิเคราะห์และอธิบายบริบทของรูปแบบการเรียนการสอนเชิงพุทธบูรณาการและการวิเคราะห์ถึงศักยภาพของพระสอนศีลธรรมโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (IN depth Interview) และการสังเกต (observation) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) 3 กลุ่มคือ 1) กลุ่มผู้บริหาร 2)กลุ่มพระสอนศีลธรรม 3) กลุ่มครูพี่เลี้ยงหรือครูที่ปรึกษา และนักเรียน

2.ประชากรและกลุ่มตัวอย่างการศึกษาในครั้งนี้ จะดำเนินการเก็บข้อมูลจากประชากร 3 กลุ่มหลัก ซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ต้องศึกษา ประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้บริหาร 2) กลุ่มพระสอนศีลธรรม 3) กลุ่มครูพี่เลี้ยงหรือครูที่ปรึกษา จำนวน 20 รูป/คน

3.เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยการศึกษาครั้งนี้ได้เลือกใช้วิธีการศึกษาและเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interview) เป็นหลัก โดยสามารถอธิบายลักษณะของเครื่องมือที่ใช้ได้ ดังนี้ แหล่งที่มาของเครื่องมือ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา : แบบสัมภาษณ์ (Interview from) การเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการเก็บข้อมูลในการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงราย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการศึกษารวบรวมข้อมูลและขั้นตอนการศึกษาดังต่อไปนี้ วิธีการศึกษารวบรวมข้อมูล 1) ข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) 2) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth Interview) 3) การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นการวิเคราะห์ผลนั้น แบ่งการวิเคราะห์ผลออกเป็น 3 ส่วน คือ1.หาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ โดยใช้สูตรการหาสัมประสิทธิ์แอลฟา (Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)

ผลการวิจัย

การศึกษางานวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงราย สามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้คือ

รูปแบบการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ในจังหวัดเชียงราย พบว่า รูปแบบวิธีการเรียน การสอนของพระศีลธรรมในโรงเรียนในเขตอำเภอเทิง จังหวัดเชียงรายเกิดการปรับรูปแบบการเรียนการสอนโดยการบูรณาการหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีรูปแบบที่ทันสมัย เข้าใจในหลักธรรมได้โดยง่ายและแม่นยำและลึกซึ้งการนำหลักธรรมหรือวิธีการ ของพระ

สอนศีลธรรมที่นำไปสอนกับนักเรียนโดยการศึกษาหลักธรรม วิธีการสอนโดยพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า โดยมี 10 วิธีการสอน 1. แบบสากัจฉา หรือสนนทนา คือการสนทนาทำความ 2.แบบบรรยาย คือการยกหลักธรรม ในทางพระพุทธศาสนามาเป็นตัวเกิ่นนำ 3. แบบตอบปัญหา คือการแสดงความคิดเห็น สอบถามปัญหาต่าง เกี่ยวกับการนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต 4.แบบวางกฎข้อบังคับ คือการอธิบายตัวอย่างที่ไม่ดีในสังคมมา เป็นตัวอย่างในการอธิบายเกี่ยวกับข้อบังคับ กฎหมายบ้านเมือง คุณธรรม จริยธรรม เป็นต้น 6. อุบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล 7. การรู้จักจังหวะและโอกาส ผู้เรียนยังไม่พร้อม ก็ต้องมีความอดทน 8. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอัตตา ตัดตัณหา มานะ ทิฏฐิเสียได้ ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ 9. การลงโทษและให้รางวัล สำหรับผู้สอนทั่วไป อาจต้องคิดคำนึงว่าการลงโทษ ควรมีหรือไม่ แค่ไหน และอย่างไร 10. กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลัก วิธีการ และกลวิธีต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสม

การพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงราย พบว่า ทำให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนประจำอำเภอเทิง ได้เกิดการเรียนรู้อยู่เสมอ โดยการรับการอบรมจากหน่วยงานๆ เพื่อเป็นการศึกษาและค้นคว้าในวิธีการเรียนการสอน ที่สมัยและและทำการเรียนการสอนไม่เกิดการเบื่อหน่ายในการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจำแนกได้ 3 หลักการ ได้แก่ การพัฒนาศักยภาพ ด้านเทคนิควิธี การศักยภาพด้านมนุษยสัมพันธ์และการพัฒนาศักยภาพด้านความคิดรวบยอดด้านไตรสิกขา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ โดยมีการพัฒนาพระสอนศีลธรรมให้มีความรับผิดชอบต่อภาระงาน มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรมให้รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น มีและมีการพัฒนาพระสอนศีลธรรมให้เป็นผู้มีอัธยาศัยสุภาพอ่อนโยน

รูปแบบการสอนของพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ในจังหวัดเชียงราย พบว่า เป็นการนำเอาองค์ความรู้หรือรูปแบบในการเรียนการสอน ที่เกิดจากการพัฒนาความรู้ความสามารถของผู้สอน และการนำมาถ่ายทอดแก่ผู้เรียนที่มีความทันสมัย และเป็นการเรียนการสอนที่สนุกสนาน แก่ความประทับใจทั้งผู้สอน และผู้เรียน การนำเอาองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรม ที่นำมาปรับใช้ในรูปแบบของการเรียนการสอนในเชิงของพุทธบูรณาการโดยการนำหลักของพุทธวิธีการสอน มาปรับใช้และทำให้ผู้สอนและผู้เรียนไม่เกิดความเบื่อหน่ายในการเรียนการสอน รูปแบบการจัดการเรียนการสอนมีองค์ประกอบดังนี้ 1) หลักการของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) กิจกรรมการเรียนการสอน 4) การวัดและการประเมินผล

การอภิปรายผล

จากการศึกษางานวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงราย สามารถอภิปรายผลการวิจัยที่สอดคล้องได้ ดังต่อไปนี้คือ พระครูปลัดกวีวัฒน์ ในงานวิทยานิพนธ์เรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการการสอนศีลธรรมของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์มี การบริหารจัดการการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานภาพรวมการบริหารจัดการทั้ง 8 ด้านอยู่ระดับมากโดยด้านการสื่อสารองค์กรด้านการปฏิบัติ การด้านการดำเนินการ

ด้านการตรวจการและด้านการทบทวนอยู่ระดับมากส่วนด้านการวิเคราะห์ด้านการวางแผนและด้านการควบคุมอยู่ระดับปานกลางในด้านปัญหาการบริหารจัดการพบว่าทั้งภาพรวมและจำแนกเป็นรายด้านอยู่ระดับปานกลางรูปแบบการบริหารจัดการการสอนศีลธรรมของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วย (1) แนวคิดที่นำหลักอริยมรรคมีองค์ 8 มาเป็นแนวทางในการบริหารจัดการเกิดเป็นระบบการบริหารแบบ 8R Model (2) ระบบการของการบริหารจัดการตามรูปแบบ 8R Model ได้แก่การวิเคราะห์ (Right Analysis) การวางแผน (Right Planning) การสื่อสารองค์กร(Right Communication) การปฏิบัติการ (Right Operation) การดำเนินการ (Right Action) การติดตามและตรวจสอบ (Right Monitoring and Evaluation) การทบทวนและปรับปรุง (Right Review and Improvement) และการควบคุมและรายงาน (Right Control and Reporting) (3) กระบวนการบริหารจัดการตามรูปแบบได้แก่สภาพแวดล้อมของงานสอนศีลธรรมปัจจัยการ[3]

งานวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ 2 มีดังนี้คือพระปติพร วิชฺชากโร ในวิทยานิพนธ์เรื่องประสิทธิภาพการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า 1.นักเรียนมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนประถมศึกษาการวัดประเมินผลอยู่ในระดับมากที่สุด และที่เหลือทั้งหมดอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านวิธีการสอนด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียนและด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอนตามลำดับ 2.แนวทางการพัฒนาการสอนวิชาพระพุทธศาสนา มีดังนี้ 2.1 การวัดประเมินผลจัดรูปแบบในการวัดผล และประเมินผลตามลักษณะของท้องถิ่นให้เป็นแบบมาตรฐานในทุกระดับชั้น 2.2 ด้านวิธีการสอนมีวิธีการ กระบวนการหรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ 2.3 ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน จัดบรรยากาศการเรียนการสอนให้มีสภาพแวดล้อมที่สะอาด สงบ ปลอดโปร่งใกล้ธรรมชาติทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ เพื่อนำไปสู่การเรียนวิชาพระพุทธศาสนา 2.4 ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอนใช้สื่อที่ทันสมัย มีความหลากหลายเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน ประกอบเนื้อหาบทเรียนและให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการใช้สื่อการสอน[4]

งานวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ 3 มีดังนี้คือพระครูสมุห์วิโรจน์ วรมงฺคโล (ใจซื่อสมบูรณ์) ในวิทยานิพนธ์เรื่องสภาพปัญหาด้านการสอนของพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ราชบุรี เขต 2 พบว่า พระสอนศีลธรรมที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ 31-40 ปี มีจำนวน 36 รูป คิดเป็นร้อยละ 36.50 มีพรรษา 11-15 พรรษา มีจำนวน 32 รูป คิดเป็นร้อยละ25.40 ระดับการศึกษาแผนกบาลีและนักธรรมจำนวน 88 รูป คิดเป็นร้อยละ 66.70 มีระดับการศึกษาแผนกสามัญ

---

[3] พระครูปลัดกวีวัฒน์, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการการสอนศีลธรรมของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.

[4] พระปติพร วิชฺชากโร (ขันธนันท์), “ประสิทธิภาพการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559).

ปริญญาตรี จำนวน 62 รูป คิดเป็นร้อยละ 49.20 มีระดับการศึกษาที่สอนประถมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 103 รูป คิดเป็นร้อยละ 81.70 และมีประสบการณ์ที่สอน 1–5 ปี จำนวน 66 รูป คิดเป็นร้อยละ 52.40พระสอนศีลธรรมในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ราชบุรี เขต 2มีความคิดเห็นต่อสภาพปัญหา ด้านการสอนของพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ราชบุรี เขต 2โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้านพบว่า มีความคิดเห็นในระดับมากคือ ด้านการวัดผลประเมินผล ส่วนข้อที่เหลืออยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน[5]

ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการสอนของพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษาสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ราชบุรี เขต 2 พบว่า ด้านเนื้อหาและหลักสูตร คือ ขาดความรู้ในการเขียนแผนการจัดการการเรียนรู้ ด้านการผลิตและการการใช้สื่อ คือ ไม่มีความรู้ ความสามารถในการผลิตสื่อประกอบการสอน ด้านการดำเนินการสอนคือ ไม่มีครูช่วยควบคุมชั้นเรียน ทำให้ควบคุมนักเรียนได้ไม่ดี และด้านการวัดผลประเมินผลคือ ไม่มีความรู้ความเข้าใจในการประเมินผลตามสภาพจริง

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษางานวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงราย มีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้คือ

1.รูปแบบการเรียนการสอน ของพระสอนศีลธรรมควรมีแผนการสอนที่ทันสมัยและนำมาสอนเหมือนกันทั่วทั้งจังหวัด

2.ศักยภาพของพระสอนศีลธรรมต้องมีการอบรมหาความรู้อยู่เสมอ

3.พระสอนศีลธรรมต้องนำหลักการสอน Active Learning การเรียนรู้แบบลงมือทำ (ปฏิบัติ) มาสอนนักเรียนเพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อในการเรียน

บรรณานุกรม

พระครูปลัดกวีวัฒน์. “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการการสอนศีลธรรมของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.

พระปติพร วิชฺชากโร (ขันธนันท์). “ประสิทธิภาพการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559).

[5] พระครูสมุห์วิโรจน์ วรมงคโล (ใจซื่อสมบูรณ์), “สภาพปัญหาด้านการสอนของพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ราชบุรี เขต 2”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555).

พระครูสมุห์วิโรจน์ วรมงฺคโล (ใจซื่อสมบูรณ์). “สภาพปัญหาด้านการสอนของพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ราชบุรี เขต 2”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555).

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺ โต). **การสอนศีลธรรมในโรงเรียน.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2561.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **โรงเรียนวิถีพุทธในประเทศไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพมหานคร : รายงานการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรม, 2561.

พัฒนาจิตสำนึกในการจัดการขยะมูลฝอยของ ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

The Development of Consciousness in Waste Management of Sunsalee Sub-District, Wisngpapao District, Chiang Rai Province

พระศักดิ์ชัย จิรสีโล
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง พัฒนาจิตสำนึกในการจัดการขยะมูลฝอย ของตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ 1 เพื่อศึกษาการจัดการขยะมูลฝอย และ 2 เพื่อพัฒนาจิตสำนึกในการจัดการขยะมูลฝอย ตลอดจนถึง 3 เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาวิเคราะห์ในเชิงพื้นที่และเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ในตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ได้มีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ และเอกชน เพื่อพัฒนาการปลูกจิตสำนึกในการจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีระบบแบบแผนมากยิ่งขึ้นด้วยวิธีการสร้างเตาไฟฟ้าในการกำจัดขยะแบบไร้มลพิษ

คำสำคัญ : จิตสำนึก, ขยะมูลฝอย

Abstract

Research paper regarding on the development of awareness about managing garbage in San Sali sub-district, Wiang Pa Pao district, Chiang Rai province. The objectives are: 1. to study the management of garbage, and 2. to develop awareness about the management of garbage, as well as 3. to establish a network to manage garbage using cooperation in San Sali sub-district, Wiang Pa Pao district, Chiang Rai province. The paper uses qualitative research through study and analysis of field work and documents. The research results show that temples, homes, schools and community areas in San Sali sub-district, Wiang Pa Pao district, Chiang Rai province have the cooperation of members in government agencies and private organisations to develop and cultivate awareness of garbage management, so as to have greater order in the method of building incinerators which get rid of garbage pollution.

Keywords : Awareness, Garbage

บทนำ

จากปัญหาปัจจุบันหลายประเทศได้ประสบกับวิกฤตการณ์ปัญหาการเพิ่มของขยะมูลฝอยเป็นผลจากการพัฒนาและการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของแต่ละประเทศ ขยะจากการบริโภค ที่เพิ่มขึ้นได้สร้างภาระให้กับประเทศนั้น ๆ ทำให้ประเทศมีต้นทุนการเก็บรวบรวมขยะสูงขึ้นมีต้นทุนในการเลือกใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ที่สูงขึ้น บ่อฝังกลบขยะแบบรวมจะเต็มอย่างรวดเร็ว และการทิ้งขยะในที่ต่าง ๆ ที่ทางเมืองในแต่ละประเทศไม่ได้กำหนดไว้ให้ยังมีอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้การจัดการเป็นไปอย่างยากลำบากขึ้นทุกที เพิ่มปัญหามลภาวะที่มีอยู่แล้วให้มากขึ้นไปอีก อันเป็นผลจากการจัดการขยะที่ไม่ได้ใช้ความพยายามมากพอจากสภาพที่เป็นมาทั้งในอดีตและปัจจุบัน ขยะจึงยังคงเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดความสกปรกและความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ของบ้านเมือง การกำจัดขยะส่วนใหญ่ยังเป็นการกำจัดขยะที่กองบนพื้น ซึ่งเป็นวิธีการกำจัดขยะที่ไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้เสื่อมโทรมและทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ เป็นการสร้างมลภาวะทางอากาศ มลภาวะทางน้ำ จึงทำให้คุณภาพชีวิตของมนุษย์ไม่มีความปลอดภัยมั่นคง ซึ่งยังมีขยะเพียงส่วนน้อยที่ถูกนำไปกำจัดโดยวิธีการหมักทำปุ๋ยและวิธีการเผาในเตาเผา ปัจจุบันพบว่ายังไม่มีการวางแผนในการจัดการอย่างละเอียดรัดกุม

ปัญหาขยะที่มีแนวโมเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน มีต้นทางจากการขยายตัวของทางด้านเศรษฐกิจ มีการเข้ามาลงทุนของคนต่างชาติและการเพิ่มจำนวนของประชากรในเขตพื้นที่เมืองอุสาหกรรมร่วมไปถึงจำนวนประชากรนั้นท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศที่มาเที่ยวพักผ่อนในเมืองที่มีแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ จึงส่งผลก่อให้เกิดการบริโภคอุปโภคเพิ่มตามไปด้วยจึงส่งผลต่อทางด้านการผลิตที่เพิ่มการผลิตมากขึ้นเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค ปัญหาขยะจึงเกิดขึ้นอย่างไม่รู้ตัวในหลายรูปแบบทั้ง ขยะที่เกิดจากการบริโภคที่เหลือแล้วทิ้ง ขยะในรูปแบบของภาชนะบรรจุภัณฑ์สิ้นค้าต่างๆ วัสดุจะธรรมชาติที่เกิดการเสียหายย่อยสลายและขยะที่มาจากสิ้นค้าอีเล็กโทรนิดที่ต้องมีการกำจัดในรูปแบบเฉพาะ ดังนั้นรูปแบบของการจัดการขยะจึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาเพื่อหาแนวทางการจัดการขยะได้ถูกวิธีและไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม หรือกระทบต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ บ้านโป่งเหนือ ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ก็เช่นกัน ปัญหาการทิ้งขยะในที่สาธารณะหรือการกำจัดขยะในรูปแบบเดิมโดยการเผาก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของบุคคลรอบๆ และสร้างความเสียหายให้แก่ชุมชนอย่างมากมายและต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน เช่นการนำขยะไปทิ้งในแหล่งน้ำสาธารณะเกิดการปนเปื้อนสารเคมีในน้ำเกิดเป็นโรคภูมิแพ้โรคแทรกซ่อนต่างในผู้บริโภค กระทบต่อระบบนิเวศในขณะที่ทำลายขยะที่นำไปทิ้งในเขตป่าชุมชนโดยการเผา นำไปสู่การเกิดไฟไหม้ป่าทำลายระบบนิเวศของธรรมชาติ เกิดมลพิษทางอากาศ แต่อย่างไรก็ดีต้นทางของการเพิ่มปริมาณขยะก็ยังเกิดจากการบริโภคของมนุษย์การแก้ไขจึงต้องเริ่มจากตัวบุคคลก่อน[1]

การแก้ไขปัญหาดังกล่าว เมื่อกล่าวถึงบุคคลก็เป็นเรื่องของปัจเจกชนที่เกี่ยวข้องกับเจตคติบริบทของบุคคลนั้นๆ ร่วมไปถึงปัจจัยต่างๆ หลายด้าน เช่น เรื่องของการศึกษา อาชีพ อายุ เป็นต้น การสร้างจิตสำนึกการจัดการขยะให้แก่ผู้บริโภคจึงเป็นเรื่องที่ยากแก่การปฏิบัติแต่ก็อาจจะทำได้ เพราะเป็น

[1] กรมควบคุมมลพิษ, **การจัดการขยะมูลฝอยชุมชนอย่างครบวงจร,** (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงวิทยาศาสตร์, 2561), หน้า 14.

เรื่องที่ใกล้ตัวของทุกคนการสร้างจิตสำนึกในการจัดการขยะก็ยังเป็นทางเลือกที่มีการแก้ไขจากต้นเหตุของการเกิดขยะในรูปแบบต่างๆ นำไปสู่การพัฒนาทางด้านจิตใจ ความคิดของปัจเจกชน ความยั่งยืน การพัฒนาจิตสำนึกการจัดการขยะจึงจำเป็นที่จะต้อง เริ่มจากองค์กรขั้นพื้นฐานทางสังคมขนาดย่อยที่สุดคือองค์กรสังคม ภายในครอบครัว เมื่อพ่อแม่ปลุกฝังสร้างจิตสำนึกให้แก่สมาชิกภายในครอบครัวให้รู้จักในคัดแยกขยะและการจัดการขยะมูลฝอยอย่างถูกต้อง และสร้างให้เป็นระเบียบวินัยอย่างเป็นประจำจึงก่อให้เกิดเป็นพฤติกรรมจิตสำนึกอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอย่อมนำไปสู่การลดระดับปริมาณของขยะได้มั่นคงยั่งยืนพร้อมทั้งสามารถนำขยะมาแปรรูปสร้างให้เกิดผลิตภัณฑ์จากขยะให้เกิดเป็นมูลค้าเพิ่มและสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว ได้แนวคิดการแก้ไขปัญหาโดยการสร้างจิตสำนึกการจัดการขยะจึงเป็นทางเลือกเบื้องต้น ชุมชนบ้านโป่งเหนือ ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จึงต้องมีรูปแบบการจัดขยะตามบริบทของชุมชนและสร้างจิตสำนึกในระดับครอบครัวแล้วจึงขยายผลไปสู่การมีจิตสำนึกของคนในชุมชนบ้านโป่งเหนือ ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ในรูปแบบของเครือข่ายการมีส่วนร่วมหรือในรูปแบบการเรียนแบบก่อให้เกิดเป็นจิตสำนึกของการจัดการขยะร่วมกันเป็นกลุ่มคณะ สมาชิกมีการขยายผลในแนวคิดรูปแบบที่หลากหลายส่งผลให้มีการเพิ่มจำนวนของเครือข่ายมาขึ้นเกิดการมีส่วนร่วมกันอย่างต่อเนื่องอย่างเป็นระบบกระบวนการดังกล่าวจึงเป็น การพัฒนาไปสู่ระบบการจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

ในการประชุมสหประชาชาติครั้งนี้ ตัวแทนจากไทยได้ยอมรับในที่ประชุมว่า ปัญหาขยะพลาสติกไหลลงสู่ทะเลของไทย เกิดจากความไม่มีประสิทธิภาพในการกำจัดขยะ ซึ่งรัฐบาลไทยพยายามแก้ปัญหาเรื่องนี้ โดยการบรรจุเรื่องดังกล่าวเป็นวาระในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี สิ่งแวดล้อมที่กำหนดว่าจะมีการเพิ่มแรงจูงใจทางการเงินให้ประชาชนไม่ทิ้งขยะลงทะเล และส่งเสริมการออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมแทนที่พลาสติก ในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีได้กำหนดประเด็นการพัฒนาด้านการลดการผลิตขยะและเป็นมิตรต่อทรัพยากรธรรมชาติ ที่จะนำไปสู่ ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนไว้หลาย ไว้ในประเด็น ที่ 4. ไว้ว่ายุทธศาสตร์ชาติ ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับจังหวัดเชียงรายก็พบปัญหา ของการทิ้งขยะมูลฝอยทั้งในเมืองรวมไปถึงในพื้นที่ชนบทที่ยังขาดพื้นที่การทิ้งขยะและการจัดการขยะอย่างถูกต้อง ดังนั้นทางหน่วยงานท้องถิ่นจังหวัดเชียงราย[2] จึงได้ขับเคลื่อนนโยบายรัฐบาลให้มีการบริหารจัดการขยะมูลฝอยให้เป็นรูปธรรม ระดมหน่วยงาน อปท.ทุกอำเภอของจังหวัดเชียงราย เข้าร่วมโครงการฯ (Zero Waste) ต่อเนื่องจากปีที่ผ่านมาจังหวัดเชียงรายได้จัดให้มีการมอบนโยบายด้านการบริหารจัดการขยะมูลฝอย "เจียงฮายเมืองสะอาด" ให้แก่อำเภอ ผู้แทนท้องถิ่นและท้องที่ในมิติต่างๆ นายประจญ ปรัชญ์สกุล ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย ได้เป็นประธานพิธีเปิดและมอบนโยบายโครงการเชียงราย Zero Waste การส่งเสริมนวัตกรรมการบริหารจัดการสำหรับการกำจัดขยะชุมชน ประจำปี 2561 มีหัวหน้าส่วนราชการ อปท. ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้รับผิดชอบงานด้านการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของ อปท.ทุกอำเภอ เข้าร่วมโครงการ เพื่อเป็นการขับเคลื่อนการดำเนินการด้านการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชน "จังหวัดสะอาด" เกี่ยวกับการส่งเสริมให้เกิดการคัดแยกขยะมูลฝอย ตั้งแต่ต้นทาง ให้เป็นไปอย่าง

[2] โกวิทย์ พวงงาม, **การปกครองท้องถิ่นไทย: หลักการและมิติใหม่ในอนาคต.** (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงสาธารณสุข, 2561), หน้า 4.

ต่อเนื่อง เกิดเป็นรูปธรรม และดำเนินการตามนโยบายรัฐบาลพร้อมทั้ง นายสุกรรณ์ คำภู ผู้อำนวยการกลุ่มงานส่งเสริมและพัฒนาท้องถิ่น กล่าวว่า จังหวัดเชียงรายได้มีการขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง จากปีที่ผ่านมาจัดให้มีการมอบนโยบายด้านการบริหารจัดการขยะมูลฝอย "เจียงฮายเมืองสะอาด" ในระดับพื้นที่รวมทั้งได้มีการดำเนินการรวบรวม และนำขยะอันตรายไปกำจัดอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยได้นำขยะอันตรายออกไปกำจัดอย่างถูกวิธีนอกพื้นที่ จำนวน 23 ตัน ภายใต้การขับเคลื่อนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ทุกแห่ง อีกทั้งมีการขับเคลื่อนโครงการคัดแยกขยะอินทรีย์ในขยะเปียกครัวเรือน บริเวณที่ทำการ สำนักงานของส่วนราชการ และในครัวเรือนของข้าราชการ พนักงาน และบุคลากร ในสังกัดส่วนราชการต่างๆ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการคัดแยกขยะอินทรีย์ หรือขยะเปียกครัวเรือนออกจากขยะทั่วไปตั้งแต่ต้นทางสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ เช่น หมักทำปุ๋ย เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น โดยเฉพาะขยะอินทรีย์ และขยะเปียกเกิดขึ้นจำนวนมากในแต่ละวัน จำเป็นที่จะต้องมีการคัดแยกออกจากขยะทั่วไป เพื่อลดปริมาณขยะเข้าสู่ระบบกำจัดที่ปลายทางให้เหลือน้อยลง[3]

ดังนั้นแล้วผู้วิจัยได้ทำการเขียนบทความวิจัยเรื่อง พัฒนาจิตสำนึกในการจัดการขยะมูลฝอยของตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงรายโดยมีเหตุผลดังนี้ คือ เพื่อศึกษาการจัดการขยะมูลฝอยและพัฒนาจิตสำนึกในการจัดการขยะมูลฝอย รวมทั้งเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วม ของชุมชนบ้านโป่งเหนือ ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ตลอดถึงปัญหา อุปสรรค และแนวทาง การพัฒนาจิตสำนึกในการจัดการขยะมูลฝอยตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

วัตถุประสงค์

1 เพื่อศึกษาการจัดการขยะมูลฝอย

2 เพื่อพัฒนาจิตสำนึกในการจัดการขยะมูลฝอย

3 เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของ ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องพัฒนาจิตสำนึกในการจัดการขยะมูลฝอย ของ ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้คือ

1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดรูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยแบบพหุวิธี (Multi-MethodsResearch) โดยการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) การศึกษาภาคสนาม เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Particpatory Aotion Research : PAR)

[3] จุฑาภรณ์ ตาแก้ว, **การจัดการขยะมูลฝอย,** (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2561), หน้า 55.

1.1 การศึกษาจากเอกสาร เป็นการค้นหว้าหาความรู้จากเอกสาร หนังสือ วารสาร เพื่อศึกษาวิจัยนี้ เนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย

1.2 การศึกษาภาคสนาม เป็นการนำแบบสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์ประชาชนในพื้นที่ บ้านโป่งเหนือ หมู่ที่1 ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยของ บ้านโป่งเหนือ หมู่ที่1 ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

1.3 การเสวนากลุ่ม เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดและร่วมเสนอรูปแบบในการจัดการขยะมูลฝอย โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 ราย

1.4 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นการอบรมให้ความรู้แก่นักเรียนในการนำรูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยไปใช้ในพื้นที่ ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จำนวน 2 ครั้ง

2 พื้นที่การวิจัยประชากรกลุ่มตัวอย่างและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนในพื้นที่ บ้านโป่งเหนือ หมู่ที่ 1 ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จำนวน 20 ราย

2.1.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ประกอบด้วย ประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

1) ผู้นำท้องที่ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน, ส.อบต, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งอยู่ประจำ ในพื้นที่ที่ศึกษา จำนวน 5 คน

2) ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ได้แก่ ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาปริมาณขยะ มูลฝอยที่มีจำนวนมากและปัญหามลพิษจากขยะ จำนวน 10 คน

3) เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการบริหาร จัดการขยะมูลฝอยของพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จำนวน 5 คน

3. วิธีการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบบเจาะจง (Purposeful Selection) ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทำงานหรือดูแลในเรื่องการจัดการขยะมูลฝอย ของบ้านโป่งเหนือ หมู่ที่1 ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย และเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทาง ในการจัดการขยะมูลฝอยได้ประกอบด้วยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม จำนวน 20 คน ได้แก่

3.1 ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จำนวน 5 คน ได้แก่

1) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1

2) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 1 จำนวน 2 คน

3) สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลสันสลี จำนวน 2 คน

3.2 ประชาชนในพื้นที่บ้านโป่งเหนือ หมู่ที่1 ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จำนวน 10 หลังคา

3.3 เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จำนวน 5 คน ประกอบด้วย

1) เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการบริหารจัดการขยะในชุมชน จำนวน 5 คน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการโดยผู้วิจัยจะมีแบบสัมภาษณ์ ซึ่งมีข้อคำถามโดยละเอียดตามที่ได้จัดเตรียมไว้ (Structured interview or formal interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

3.3.1 ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับแนวทางในการจัดการขยะมูลฝอยของบ้านโป่งเหนือ หมู่ที่1 ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จากตารางเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์

3.3.2 นำแบบสัมภาษณ์เสนอให้อาจารย์ผู้ควบคุมสารนิพนธ์ตรวจสอบเนื้อหา

3.3.3 พัฒนาปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของอาจารย์ผู้ควบคุมสารนิพนธ์

3.3.4 นำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการปรับปรุงให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ได้ตรวจความถูกต้องของเนื้อหา

3.3.5 ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ที่ได้ปรับปรุงตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับปรุงแก้ไขอีกครั้ง

3.3.6 นำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการแก้ไขปรับปรุงแล้วไปใช้ในการเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้เลือกไว้

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลตามรูปแบบที่ได้ศึกษาใน 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

3.4.1 การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1) รวบรวมข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือตาราเอกสาร ข้อมูลเอกสารปริมาณขยะมูลฝอย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ ที่เกี่ยวกับเนื้อหาตามแนว ทางของการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมุ่งเน้นจากเอกสารเป็นหลัก

2) วิเคราะห์ข้อมูลลำดับเนื้อหาศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของแนวทางในการจัดการขยะมูลฝอย ขององค์การบริหารส่วนตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

3.4.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depthInterview) เป็นขั้นตอนรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1) ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช เพื่อขออนุญาตเข้าทำการเก็บรวบรวมข้อมูล

2) ผู้วิจัยเป็นผู้ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้คำถามที่ถูกสร้างขึ้นมาไปสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลสันสลี ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้าน และประชาชนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลสันสลี

3) ผู้วิจัยได้นำคำตอบและได้บันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์ไว้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว นำไปวิเคราะห์ รวบรวมและเรียบเรียงรายละเอียดต่างๆให้มีความถูกต้อง สละสลวยมากยิ่งขึ้นเสนอต่ออาจารย์ผู้ควบคุมสารนิพนธ์ในครั้งนี้เป็นขั้นตอนต่อไป

3.4.3 การเสวนากลุ่ม (Focus Group) ผู้วิจัยนัดหมายวัน เวลา และสถานที่กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และเดินทางไปเก็บข้อมูลตามวัน เวลา ที่นัดหมายไว้ สถานที่ในการสนทนากลุ่ม คือศาลาประจำหมู่บ้าน เก็บรวบรวมข้อมูล การเสวนากลุ่มโดยการจดบันทึกเป็นเอกสารบันทึกโดยเครื่องอัดเสียงและบันทึกภาพ เมื่อได้รับอนุญาต

3.4.4 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เมื่อได้รูปแบบในการจัดการขยะมูลฝอยขององค์การบริหารส่วนตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้นำรูปแบบดังกล่าวไปเสนอต่อองค์การบริหารส่วนตำบลสันสลี และชุมชน เพื่อใช้ในการจัดการขยะมูลฝอย

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ได้ทาการตรวจสอบข้อมูล โดย แบบสามเส้า(triangulation) ได้แก่

3.5.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล โดยพิจารณาแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลที่แตกต่างกัน

ก. แหล่งเวลา หมายถึง ระยะเวลาที่การเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญว่าแต่ละคนใช้เวลามากน้อยเพียงใดแหล่งสถานที่

ข. แหล่งบุคคล หมายถึง การตรวจสอบสถานที่ที่ผู้ให้ข้อมูลนั้นตรงกับพื้นที่ที่จะศึกษาหรือไม่ รวมถึงบุคคลผู้ให้ข้อมูลนั้นตรงกับความต้องการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์หรือไม่

3.5.2 การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิจัย คือ ผู้วิจัยได้สังเกตผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ว่า ได้ให้ตรงกับการสัมภาษณ์หรือไม่ รวมถึง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญให้ความร่วมมือมากน้อยเพียงใด

3.5.3 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล คือ ผู้วิจัยได้ซักถามผู้ให้ข้อมูลสำคัญถึงประเด็นที่ต้องการทราบ และ ให้สังเกตการตอบแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้ซักถามจนถึงกระบวนการจดบันทึกข้อมูลที่ได้ซักถาม

ผลการวิจัย

การศึกษางานวิจัยเรื่องพัฒนาจิตสำนึกในการจัดการขยะมูลฝอย ของตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงรายสามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้คือ

การจัดการขยะมูลฝอยของ ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า ประชาชน ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ร่วมกันลดการใช้โฟมและถุงพลาสติก ซึ่งหลังจากเลิกใช้จะกลายเป็นขยะอันตรายจำนวนมากทิ้งสะสมอยู่ในชุมชนของเราเองและสร้างปัญหาสุขภาพตามมา นอกจากนั้นการใช้ภาชนะโฟมและพลาสติกบรรจุอาหาร อาจเสี่ยงเกิดผลเสียต่อสุขภาพ เป็นสารก่อมะเร็งได้ ประชาชนสามารถลดขยะได้ตามแนวคิด ลดขยะให้เป็นศูนย์ โดยเริ่มที่ตัวเอง ใช้ถุงผ้าแทนการใช้ถุงพลาสติก ใช้ขวดน้ำ-แก้วน้ำส่วนตัว ใช้ภาชนะใส่อาหารที่สามารถล้างและนำกลับมาใช้ซ้ำได้ คิดก่อนทำ ก่อนใช้ทรัพยากร ส่งเสริมการใช้วัสดุธรรมชาติในชีวิตประจำวัน และเมื่อมีขยะเกิดขึ้น ควรแยกขยะก่อนทิ้ง แยกทิ้งขยะให้ถูกสี ถูกถัง จัดการขยะตามแนวคิด 7 R ด้วยการ คิดใหม่ (Rethink) เปลี่ยนความคิดหันมาใช้วัสดุธรรมชาติ ลดการใช้ (Reduce) ลดใช้ทรัพยากรและทำให้เหลือเป็นขยะน้อยที่สุด ได้ประโยชน์ซ้ำ (Reuse) ใช้อีกครั้งหรือใช้หลายๆ ครั้ง นำมาทำใหม่ (Recycle) คัดแยกขยะ แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ได้ประโยชน์ ซ่อมใช้งาน (Repair) ยืดอายุการใช้งาน ยืดเวลากลายเป็นขยะ ปฏิเสธการใช้ (Reject) ไม่ใช้ของแบบใช้ครั้งเดียวทิ้ง ปฏิเสธใช้ของที่ไม่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และ คืนให้ธรรมชาติ (Return) ปลูกต้นไม้เพิ่มพื้นที่สีเขียวให้โลก

การพัฒนาจิตสำนึกในการจัดการขยะมูลฝอยของ ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า การมุ่งเน้นการจัดการขยะที่ต้นทาง เพื่อการจัดการที่ยั่งยืน เริ่มจากส่งเสริมการคัดแยกขยะจากต้นทาง ลดปริมาณขยะจากครัวเรือน ส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าหรือแปรรูปขยะมูลฝอย ส่งผลให้ปริมาณขยะมูลฝอยในภาพรวมของประเทศลดลง ทำให้ปริมาณขยะมูลฝอยที่เข้าสู่ระบบการกำจัดลดลงและมีการกำจัดที่ถูกวิธีเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย โดยดำเนินการภายใต้หลัก “ประชารัฐ” ดังนั้น เทศบาลตำบลจองถนน จึงขอประชาสัมพันธ์ รณรงค์ สร้างจิตสำนึกในการคัดแยกขยะมูลฝอยในชุมชน โดยใช้หลัก 3Rs คือ การใช้น้อย การใช้ซ้ำ การรีไซเคิลหรือการแปรรูปใช้ใหม่ แนวคิดและแนวทางในการปฏิบัติเพื่อการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่าทำให้ปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นน้อยลง จึงขอความร่วมมือมายังประชาชนทุกท่านให้ความร่วมมือ ร่วมใจ นำหลัก 3Rs ไปใช้เพื่อให้ครัวเรือนของท่าน และชุมชน/หมู่บ้านของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลจองถนน มีความสะอาด น่าอยู่ ปราศจากโรคภัยต่างๆ และสามารถลดปริมาณขยะมูลฝอยได้อย่างเป็น

การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการขยะมูลฝอยตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย โดยใช้หลักการแบบมีส่วนร่วม ที่ทุกฝ่ายร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจและรับผลประโยชน์ร่วมกัน นอกจากนี้ยังใช้หลักการส่งเสริมการบริหารจัดการ เป็นไปตามวงจรวัฏจักรเดมิ่ง หรือ PDCA ของ Dr. Deming ที่เน้นการเผยแพร่ภูมิปัญญาแบบตะวันตก ผสมผสานกับภูมิปัญญาแบบตะวันออก อันเน้นการปลูกจิตส านึกการตรวจสอบด้วยตนเอง ส่วนการประเมินผลก็เน้นตามทฤษฎีระบบ คือประเมินตั้งแต่ ด้าน

วัตถุประสงค์ กระบวนการ และผลลัพธ์ และยังสามารถนำรูปแบบการศึกษานี้ไปพัฒนาการบริหารจัดการขยะกับหน่วยงานอื่นๆ ได้

การอภิปรายผล

จากการศึกษางานวิจัยเรื่องพัฒนาจิตสำนึกในการจัดการขยะมูลฝอย ของ ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย สามารถอภิปรายผลการวิจัย ที่สอดคล้องได้ ดังต่อไปนี้คือในภาพรวมปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญที่ทำให้โรงงานไฟฟ้าพลังงานขยะ “ไม่คืบ” เกิดจาก 1.การจัดการมลภาวะหรือสภาพสิ่งแวดล้อม 2. การให้ข้อมูลข่าวสารและการประชาสัมพันธ์ 3.การให้ความรู้ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม 4. การจัดการคุณภาพชีวิตของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 5.ด้านการบริหารจัดการ 6.ด้านกฎระเบียบข้อบังคับไม่สอดคล้องกัน 7.ด้านนโยบายที่ไม่ชัดเจนและไม่แน่นอน และสุดท้าย 8. การทำให้ชาวบ้านหรือชุมชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย “ไว้ใจ” ในรัฐบาล ข้าราชการ รวมทั้งนักลงทุนสร้างโรงไฟฟ้าจากสภาพที่เป็นมาทั้งในอดีตและปัจจุบัน ขยะจึงยังคงเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง เป็นมลพิษที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนและสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นเรื่องเร่งด่วนที่ทุกคนต้องร่วมมือกันจัดการโดยการลดคัดแยกขยะ และนำขยะมาใช้ประโยชน์ให้ได้มากที่สุด โดยเริ่มจากระดับครัวเรือนขยายออกไปสู่ชุมชนเมือง และประเทศ อันจะส่งผลให้ปริมาณขยะลดลงในภาพรวมของประเทศ อีกทั้งยังเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์มากที่สุด พฤติกรรมคนไทยเกี่ยวกับการทิ้งขยะไม่เป็นที่ ไม่ถูกถัง นั้นไม่มีบทลงโทษอย่างจริงจัง ทำให้คนไทยส่วนใหญ่มองข้ามและละเลยไป เพราะหลายคนไม่เข้าใจว่าถ้าทำไปแล้วจะได้รับประโยชน์อะไรจากการทิ้งขยะลงถังแยกขยะ อีกทั้งไม่ได้รับการปลูกฝังจนกลายเป็นวัฒนธรรมไทยในการทิ้งขยะให้ถูกถัง คนไทยจึงไม่ค่อยตระหนักว่าเรื่องทิ้งขยะไม่เป็นที่นั้นไม่ใช่ความน่าละอาย ทั้งที่ความเป็นจริงการลดปริมาณขยะให้ได้ผลดีนั้น ต้องเริ่มที่การคัดแยกขยะก่อนทิ้ง เพื่อไม่ให้เกิดการปนเปื้อน ทำให้วัสดุเหลือใช้ที่มีคุณภาพสูงสามารถนำไป Reused-Recycle ได้ง่าย รวมทั้งปริมาณขยะที่จะต้องนำไปกำจัดก็จะมีปริมาณน้อยลงด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษางานวิจัยเรื่องพัฒนาจิตสำนึกในการจัดการขยะมูลฝอย ของตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย มีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้คือ

ควรมีแผนกิจกรรมที่มีการกำหนดร่วมกันของชุมชน เช่น การสร้างแหล่งเรียนรู้ชุมชน ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของการส่งเสริมการบริหาจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ดังนั้นผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลควรกำหนดในแผนงบประมานในปีต่อไปเพื่อรองรับกิจกรรมเพื่อให้เกิดเป็นรูปธรรมของงานพัฒนาและแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

บรรณานุกรม

กรมควบคุมมลพิษ. **การจัดการขยะมูลฝอยชุมชนอย่างครบวงจร.** กรุงเทพมหานคร : กระทรวงวิทยาศาสตร์, 2561.

โกวิทย์ พวงงาม. **การปกครองท้องถิ่นไทย : หลักการและมิติใหม่ในอนาคต.** กรุงเทพมหานคร : กระทรวงสาธารณสุข, 2561.

จุฑาภรณ์ ตาแก้ว. **การจัดการขยะมูลฝอย.** กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2561.

การพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
The Development of Network of Schools for Elderly People in Mueang District, Chiang Rai province

พระอนุสรณ์ จรณธมฺโม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ 1. เพื่อศึกษาหลักสูตรและรูปแบบการเรียนรู้โรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 3. เพื่อพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นงานวิจัยเชิงคุณคุณภาพ โดยศึกษาวิเคราะห์ในเชิงพื้นที่และเอกสาร มีผลการวิจัยพบว่า มีรูปแบบการมีส่วนร่วมภาคีเครือข่ายในจังหวัดเชียงรายภาครัฐและภาคเอกชน ช่วยในการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในด้าน การฝึกอาชีพ การดูแลสุขภาพ การถ่ายทอดภูมิปัญญา การสร้างนวัตกรรมใหม่ เป็นต้น

คำสำคัญ : การพัฒนา, เครือข่ายโรงเรียน, ผู้สูงอายุ

Abstract

Research paper regarding on the development of network of schools for elderly people in Mueang District, Chiang Rai province. The objectives are: 1. to study the curriculum and study model of schools for the elderly in Mueang district of Chiang Rai province, and 2. to study the factors that will bring about the development of schools for the elderly in Mueang district of Chiang Rai province, as well as 3. to develop a network of schools for the elderly in Mueang district of Chiang Rai province. The paper uses qualitative research through study and analysis of field work and documents. The research results show that there is a model for participation in community networks in Chiang Rai province with both government agencies and private organizations, to assist in the development of schools for elderly people in the areas of career studies, health, passing on local wisdom, creating innovations, and so on.

Keywords: Development, Network of Schools, Elderly People

บทนำ

นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุในเขตอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย เริ่มแรกมีการก่อตั้งขึ้น มีจำนวนผู้เข้าร่วมไม่มากนัก และมีชื่อเรียกว่าโรงเรียนผู้สูงอายุตามชื่อในตำบลนั้น ๆ อันสื่อความหมายถึงเป็นสถานที่ที่มีผู้คนหรือผู้สูงอายุมารวมตัวกัน พบปะทำกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันบ่อยเป็นประจำ ซึ่งการรวมกันเช่นนี้ต่างเห็นว่าเป็นประโยชน์และสร้างความสุข โดยมีการจัดการเรียนการสอนที่ครอบคลุมทั้ง 6 มิติ ตามนโยบายการจัดการเรียนการสอน ของเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเชียงราย คือ 1. มิติด้านสุขภาพ 2. มิติด้านเศรษฐกิจ 3. มิติด้านสังคม ประเพณี และวัฒนธรรม 4. มิติด้านสิ่งแวดล้อมและบริการสาธารณะ 5. มิติด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี 6. มิติด้านสัมมาอาชีพ ตามเป้าประสงค์ที่วางไว้เพื่อให้โรงเรียนผู้สูงอายุมีความเข้มแข็ง มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมศักยภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถดูแลตนเองได้และดำรงชีวิตในประจำวันได้อย่างมีความสุข[1]

ในส่วนของอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย มีพื้นที่ทางการปกครอง 15 ตำบล 228 หมู่บ้าน จำนวนประชากร 240,362 คนจำนวนผู้สูงอายุ 18,604 คน โดยธรรมชาติผู้สูงอายุทุกหมู่บ้านล้วนมีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกัน ร่วมกิจกรรมทางสังคม ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมกันอยู่เป็นประจำ ในบริบทหรือโอกาสเท่าที่จะอำนวย ซึ่งการมีกิจกรรมร่วมกันในลักษณะนี้ มีงานวิจัยศึกษาถึงผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นในหลายประการต่างสรุปว่าผู้สูงอายุที่มีการรวมกลุ่ม เข้าร่วมทำกิจกรรมทางสังคม ศาสนา ประเพณี หรืออื่น ๆ ได้รับความรู้สนุกสนานมีความพึงพอใจ มีความสุขตลอดจนได้พัฒนาทักษะต่าง ๆ เรียนรู้และเข้าใจ รู้เท่าทันสถานการณ์ในยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ได้ รวมถึงได้รับความรู้ที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในบั้นปลาย ให้สามารถพึ่งพาตนเอง ซึ่งจะทำให้ตนเองมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขได้ตราบนานเท่านาน การรวมกลุ่มผู้สูงอายุในอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ในระยะเริ่มต้นมีการรวมกลุ่มกันเป็นไปโดยตามธรรมชาติ จากกลุ่มที่มีความสัมพันธ์เล็ก ๆ ระหว่างเครือญาติ กลุ่มเพื่อน กลุ่มรุ่นอายุและหรืออื่น ๆ ที่มาร่วมกิจกรรมแบบเห็นคล้อยตามกันมีจุดประสงค์ร่วมกันในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป จนกระทั่งกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของผู้สูงอายุในปัจจุบัน ทำให้หลายภาคส่วนตื่นตัวและให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ จึงทำให้เกิดการรวมตัวกันของผู้สูงอายุ ในวงกว้างมากขึ้น และมีพัฒนาการเป็นชมรมเป็นสมาคมตลอดจนการจัดการในรูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุ วางระบบมีระเบียบเป็นรูปธรรม โดยมุ่งหวังจะทำให้เกิดพลังที่มีความเข้มแข็งมีศักยภาพ เพื่อให้สามารถดูแลช่วยเหลือส่งเสริมพัฒนาผู้สูงอายุด้วยกัน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น[2]

จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดหนึ่งที่สนับสนุนตามนโยบายของรัฐบาล โดยมีองค์กรและหลายหน่วยงานที่จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นมา โดยเริ่มตั้งแรกที่โรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย ต.สันกลาง จ.เชียงราย นอกจากนี้มีการจัดตั้งเป็นเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุในระดับจังหวัดและระดับอำเภอขึ้น เพื่อการเสริมสร้าง

---

[1] องค์การสหประชาชาติ (United Nations : UN) อ้างในสำนักงานปลัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **ประชากรผู้สูงอายุอาเซียน**, (ม.ป.ท. : ม.ป.พ., 2559), หน้า 3.

[2] กระทรวงศึกษาธิการ, **แนวทางการดำเนินโรงเรียนวิถีพุทธ**, (นนทบุรี : ห้างหุ้นส่วนจำกัดเชน ปริ้นติ้ง, 2562), หน้า 17.

พลังในการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาของโรงเรียนผู้สูงอายุของจังหวัดเชียงรายให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น การดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุมีความประสงค์ให้เกิดการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา การพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่จะทำให้โรงเรียนผู้สูงอายุได้เป็นแบบอย่างหรือแนวทางในการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนผู้สูงอายุยิ่งขึ้น จำเป็นต้องมีการพัฒนาหรือเสริมศักยภาพให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีความพร้อมทั้งทางร่างกาย จิตปัญญา สังคม จิต วิญญาณ การมีความร่วมมือ และความมั่นคง โดยเปลี่ยนภาระให้เป็นพลัง ด้วยวิธีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ภายใต้พื้นฐานความเชื่อที่ว่า มนุษย์มีการแสวงหาความรู้และพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา การพัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นผู้สูงอายุที่มีประสิทธิภาพสามารถดำเนินการได้หลายวิธี และหลายกิจกรรมหนึ่งในนั้นคือโรงเรียนผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สถาบัน องค์การ หน่วยงาน กลุ่ม และชมรมผู้สูงอายุ ได้จัดทำขึ้นเพื่อให้การศึกษาตลอดชีวิตแก่ผู้สูงอายุ โดยมีเป้าประสงค์ให้ผู้สูงอายุสามารเรียนรู้ได้ตามอัธยาศัย มีความสุข สนุกสนาน เน้นให้ความรู้ที่จะช่วยพัฒนาทักษะต่าง ๆ ให้ผู้สูงอายุเข้าใจและเท่าทันต่อยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป รวมไปถึงความรู้ที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในบั้นปลายให้มีความสุข สามารถพึ่งพา ตนเองได้นานที่สุด[3]

ดังนั้นแล้วผู้วิจัยได้ทำการเขียนบทความวิจัยเรื่องการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย โดยมีเหตุผลดังนี้ 1. ได้ทราบการองค์ความรู้เกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลในการส่งเสริมการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสร้างการเป็นสังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพได้ 2. องค์ความรู้เกี่ยวกับความต้องการการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถใช้เป็นข้อมูลสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุ เครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุ ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการออกแบบและพัฒนาการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุได้ 3. อนาคตภาพการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คณะกรรมการผู้สูงอายุ กลุ่มเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำไปกำหนดเป็นยุทธศาสตร์เพื่อขับเคลื่อนการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุเพื่อ เป็นการสนองตอบต่อความต้องการในการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การเป็นสังคมผู้สูงแห่งการเรียนรู้ 4. ประสบการณ์การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการบูรณาการองค์ความรู้ ในกระบวนการทำงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน สถาบันการศึกษา คณะกรรมการผู้สูงอายุ อันนำไปสู่การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการด้านการพัฒนาผู้สูงอายุ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาหลักสูตรและรูปแบบการเรียนรู้โรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

---

[3] สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.), **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2560**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท โรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด, 2561), หน้า 2.

3. เพื่อพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดเชียงรายมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้คือ

1. การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) เป็นการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น เอกสารทางวิชาการ บทความวิชาการ บทความวิจัย รายงานการวิจัย ตลอดจนเอกสารข้อมูลทางราชการและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ การก่อตั้งกลุ่มผู้สูงอายุ และการก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาสู่งานเครือข่ายของโรงเรียนผู้สูงอายุ

2. การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Formal Interview) และการสัมภาษณ์พูดคุยแบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) กับผู้นำชุมชน ที่ปรึกษาโรงเรียนผู้สูงอายุ ประธานชมรมผู้สูงอายุหรือผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุ คณะกรรมการและแกนนำร่วมขับเคลื่อน ปราชญ์ชาวบ้าน ทีมวิทยากรจิตอาสา เจ้าหน้าที่การปกครองส่วนท้องถิ่น และกลุ่มนักเรียนผู้สูง ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการทำหนังสือราชการเพื่อขออนุญาตลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อแสดงต่อผู้นำชุมชนและบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการศึกษาเป็นเบื้องต้นก่อน

3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) รวมทั้งการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ในระหว่างการลงเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยที่ผู้วิจัยจะศึกษาถึงกระบวนการจัดการ กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการพัฒนาตัวผู้สูงอายุและโรงเรียนผู้สูงอายุ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่โรงเรียนผู้สูงอายุต่าง ๆ ได้ ดำเนินการตลอดจนการเข้าร่วมกับกลุ่มชมรมผู้สูงอายุ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลร่วมกันกับผู้สูงอายุ

4. รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสอบถามและสัมภาษณ์การประชุมกลุ่มย่อย แล้วนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ถึงข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ความร่วมมือของภาคีเครือข่าย ที่มีผลต่อการพัฒนาระบบเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

5. นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาสรุปผลการวิจัย โดยผู้วิจัยจะนำเสนอในรูปแบบของการพรรณนาความ (Descriptive Analysis) เพื่ออธิบายถึง ปัจจัยที่สนับสนุนในการขับเคลื่อนโรงเรียนผู้สูงอายุและกระบวนการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุที่มีผลต่อการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอเมืองเชียงรายในลักษณะการบรรยายความ

6. นำเสนอผลงานวิจัยไปเผยแพร่ในระดับชาติและนานาชาติ

ผลการวิจัย

การศึกษางานวิจัยเรื่องการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย สามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้คือ

หลักสูตรและรูปแบบการเรียนรู้โรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย พบว่า การจัดการศึกษาการพัฒนาทักษะผู้สูงอายุ และกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุสนใจและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ทักษะชีวิตที่จำเป็น โดยวิทยากรจิตอาสาและผู้สูงอายุด้วยกันได้แสดงศักยภาพ โดยการถ่ายทอดภูมิความรู้ประสบการณ์ ที่สั่งสมแก่บุคคลอื่น เพื่อสืบสานภูมิปัญญาให้คงคุณค่าคู่กับชุมชน โรงเรียนผู้สูงอายุหลายแห่งตั้งขึ้นโดยใช้อาคารเรียนเก่าของโรงเรียนที่เลิกกิจการหรือตั้งอยู่ในชมรมผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่มาเรียนในระยะแรก อาจเป็นเพียงการรวมกลุ่มพบปะพูดคุยกัน แล้วจึงค่อยๆ มีรูปแบบชัดเจนขึ้น มีกิจกรรมที่หลากหลายตามความต้องการของผู้สูงอายุ ที่ขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่ ความต้องการของผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ ระยะเวลาเปิดเรียนอาจเป็นตลอดปีหรือเปิดเป็นช่วงเวลาตามหลักสูตรที่จัดอบรมส่วนใหญ่จะจัดกิจกรรมสัปดาห์ละ 1 วัน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย พบว่า การดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุโดยมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสร้าง และมีส่วนร่วมในการดำเนินงานการจัดการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุมีความสุข เกิดทักษะในการดูแลตนเอง มีคุณภาพชีวิตที่ดี อันประกอบไปด้วยที่ปรึกษาโรงเรียนผู้สูงอายุ การตั้งที่ปรึกษาเป็นกลยุทธ์ในการสร้างการมีส่วนร่วมรับรู้การดำเนินงาน ผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นองค์ประกอบส่วนสำคัญมากและถือเป็น “หัวใจ” ของการขับเคลื่อนงาน คณะวิทยากรจิตอาสาเป็นการใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีเป็นตัวตั้งขับเคลื่อน ทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เช่น วิทยากรจากกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกัน ข้าราชการบำนาญ พระสงฆ์ รวมถึงการขอความอนุเคราะห์วิทยากรจิตอาสาจากหน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น

การพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย พบว่า จากการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นโดยเริ่มจากที่โรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย ต.สันกลาง จ.เชียงราย ต่อมาเริ่มมีวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกลุ่มจิตอาสา ในแต่ละพื้นที่ได้มีการจัดตั้งเพิ่มขึ้น จึงมีการจัดตั้งเป็นเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุในระดับจังหวัดขึ้นและลงสู่ในระดับอำเภอ เพื่อการเสริมสร้างพลังในการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาของโรงเรียนผู้สูงอายุของจังหวัดเชียงรายให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น โดยมีเครือข่ายเป็นตัวประสานงานการพัฒนาดำเนินงานของโรงเรียน และให้สมาชิกในเครือข่ายได้มีโอกาสได้พบปะหารือ เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทักษะต่างๆ ที่ สามารถนำไปสู่การพัฒนาผู้สูงอายุ และยังเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมสืบสานถ่ายทอดอัตลักษณ์ภูมิปัญญา ตลอดจนสร้างสรรค์กิจกรรมอันเป็นสาธารณะประโยชน์แก่สังคมของผู้สูงอายุ

การอภิปรายผล

จากการศึกษางานวิจัยเรื่องการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย สามารถอภิปรายผลการวิจัย ที่สอดคล้องได้ ดังต่อไปนี้คือ กระบวนการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญ คือ กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุให้มีคุณภาพดีขึ้น กิจการเพื่อสาธารณกุศลที่มีประโยชน์ต่อสังคม กิจกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมทั้งศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนศีลธรรมอันดีของสังคม โรงเรียนผู้สูงอายุถือเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือที่ใช้พัฒนาศักยภาพให้แก่ผู้สูงวัย ภายใต้แนวคิดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผ่านการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบที่ผู้สูงอายุ

จะได้เรียนรู้อย่างสนุกสนาน เกิดทักษะด้านการดูแลตัวเองและพึ่งพาตัวเองได้ในระดับสูง รวมถึงการพัฒนาความสามารถทางกาย จิต สังคม ปัญญา และเศรษฐกิจ เพื่อให้ผู้สูงอายุเป็น ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (Active Aging) เมื่อผ่านการศึกษาจากโรงเรียนแล้วผู้สูงอายุสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพ ควบคุมการเจ็บป่วยของโรคได้ จัดการตนเองในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม มีความเข้าใจและสามารถนำวิธีการเสริมสร้างสุขภาพไปใช้ได้ และมีความสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น มีมารยาทในการสมาคมที่ดี มีเปิดรับสิ่งใหม่ ๆ ยอมรับฟังผู้อื่น มีความกล้าแสดงออกมากขึ้น สามารถเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาได้เป็นจิตอาสาได้ สุดท้ายผู้สูงอายุสามารถสร้างอาชีพเสริมลดการพึ่งพาลูกหลานฝ่ายเดียว การพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุโดยการใช้ระบบเครือข่าย เพื่อการพัฒนาขับเคลื่อนการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุซึ่งเป็นการประสานเครือข่ายอย่างน้อยสามด้านเข้าด้วยกัน คือ ชมรมผู้สูงอายุเอง กลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นเครือข่ายสนับสนุนที่อยู่ในชุมชน และส่วนที่เป็นเครือข่ายจากภายนอกชุมชน การดำเนินการทั้งสามประสานของเครือข่ายนี้ จะช่วยส่งผลต่อการดำรงอยู่และการสนับสนุนให้เครือข่ายการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุมีความยั่งยืนขึ้น การผูกประสานเครือข่ายและการเชื่อมสายสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับคนต่างวัย จะเป็นการช่วยเพิ่มบทบาทและพื้นที่สาธารณะของผู้สูงอายุมากขึ้น และที่สำคัญจะทำให้เกิดการระดมทรัพยากรช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามความจำเป็น ตั้งแต่การช่วยเหลือที่เป็นรูปธรรมไปจนถึงการช่วยเหลือในเชิงนามธรรม ซึ่งจะก่อกลายเป็นเครือข่ายของกลุ่มที่เข้มแข็งและยั่งยืนไปในท้ายที่สุด

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษางานวิจัยเรื่องการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย มีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้คือ

1. ท้องถิ่นควรมีการเข้าไปช่วยเหลือโรงเรียนผู้สูงอายุในแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ

2. ท้องถิ่นควรประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน และองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ

3. โรงเรียนควรติดตามข่าวสารความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุ เพื่อนำความรู้ใหม่ ๆ มาใช้ในการดำเนินงานของผู้สูงอายุ และแจ้งข่าวสารใหม่ ๆ แก่สมาชิก

4. โรงเรียนควรแสวงหาแหล่งสนับสนุนความรู้ และผู้มีความรู้เฉพาะด้าน หรือภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ในชุมชนมาเป็นผู้นำในการทำกิจกรรม เพื่อให้มีกิจกรรมที่หลากหลาย และจัดกิจกรรมได้สม่ำเสมอต่อเนื่อง

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **แนวทางการดำเนินโรงเรียนวิถีพุทธ**. นนทบุรี : ห้างหุ้นส่วนจำกัดเชน ปริ้นติ้ง. 2562.

องค์การสหประชาชาติ (United Nations : UN) อ้างในสำนักงานปลัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **ประชากรผู้สูงอายุอาเซียน**. ม.ป.ท. : ม.ป.พ., 2559.

การพัฒนาการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย

The Development of Learning and Self-reliance of Novices in the Wilderness Areas of Chiang Rai Province

พระครูสังฆรักษ์อภินัฐ สุภทฺโท
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ 1. เพื่อศึกษาการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย และ 2 เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของ จังหวัดเชียงรายตลอดจนถึง 3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดาร เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาวิเคราะห์ในเชิงพื้นที่และเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า สามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงรายมีการพึ่งพาตนเอง และพัฒนาการเรียนรู้ ดังนี้คือ การพึ่งพาตนเองทางเทคโนโลยี การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจการพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ การพึ่งตนเองทางจิตสำนึกการพึ่งตนเอง ทางสังคม

คำสำคัญ : การเรียนรู้, การพึ่งพาตนเอง, ถิ่นทุรกันดาร

Abstract

Research paper regarding on the development of learning and self-reliance of novices
in the wilderness areas of Chiang Rai Province. The objectives are: 1. to study the self-reliance of novices in the wilderness areas of Chiang Rai province, and 2. to develop the knowledge and self-reliance of novices in the wilderness areas of Chiang Rai province, as well as 3. to analyze the factors that influence the knowledge and self-reliance of novices in the wilderness areas. The paper uses qualitative research through study and analysis of field work and documents. The research results show that novices in the wilderness areas of Chiang Rai province are self-reliant and have developed knowledge in terms of self-reliance regarding technology, the economy, natural resources, awareness and society.

Keywords : Learning, Self-reliance, Wilderness Areas

บทนำ

เด็กและเยาวชนคืออนาคตของชาติเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญและมีคุณค่ายิ่งต่อการพัฒนาประเทศให้เดินไปข้างหน้า การมีเยาวชนที่มีคุณภาพย่อมส่งผลให้ชุมชนและสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม การที่จะพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีคุณภาพได้นั้นควรเริ่ม จากการพัฒนาตั้งแต่วัยเด็ก ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสติปัญญาเพราะสังคมจึงต้องการให้ เด็กได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพเพื่อเป็นกำลังสำคัญของชาติในการพัฒนาประเทศต่อไป[1] ในปัจจุบันเด็กพบกับความไม่เสมอภาคทางการศึกษา (Inequality education) เป็นประเด็นเชิงนโยบายที่มีการกล่าวถึงเป็นอย่างมาก แม้ว่าทางรัฐบาลจะมีนโยบายเพื่อสนับสนุนการพัฒนาการศึกษามาโดยตลอด แต่กลับพบว่าความไม่เสมอภาคทางการศึกษา ยังคงเป็นปัญหาสำคัญ จากการศึกษาพบว่ามีปัจจัยสำคัญ ที่ก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคทางการศึกษาได้แก่ ปัจจัยด้านนโยบายประกอบด้วยการเข้าไม่ถึงบริการทางการศึกษา อาทิที่ตั้งของโรงเรียน คุณภาพ ของบุคลากร คุณภาพของอุปกรณ์ในการจัดการเรียนการสอน นอกจากนี้ยังพบปัญหาด้านความไม่เสมอภาค ด้านงบประมาณ ระหว่างโรงเรียนในเมืองกับโรงเรียนในชนบทที่ห่างไกล

สภาพพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยในบริเวณภาคเหนือตอนบนด้านตะวันตกมีแนวตะเข็บชายแดนติดต่อกับประเทศพม่า ได้แก่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอนและตาก มีภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูง มีพื้นที่ธรรมชาติเป็นพื้นที่ป่าไม้ ต้นน้ำ ลำธาร ประชากรมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กะเหรี่ยง ม้ง เมี่ยน ลั๊วะ ไทลื้อ ไทยใหญ่ มูเซอ เป็นต้น การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของประชาชนจะตั้งอยู่กระจัดกระจาย ตามที่ราบเชิงเขา หุบเขา บนภูเขาสูงและการคมนาคมไม่สะดวกมีความยากลำบากตลอดจนมีวัฒนธรรมและความเชื่อที่แตกต่างกัน ประชากรส่วน ใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ บุกรุกถางป่ารับจ้าง หาของป่า มีฐานะยากจน ดังนั้นผู้ปกครอง จึงให้ความสำคัญกับ การหาเลี้ยงชีพมากกว่าที่จะให้บุตรหลานรับการศึกษา ทำให้นักเรียนขาดโอกาสทางการศึกษาสูงมากซึ่งการจัดการศึกษาพิเศษสำหรับประชากรกลุ่มนี้ ยังต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อม สังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่ แตกต่างไปจากประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้การพัฒนาเป็นไปได้อย่างยากลำบากและไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร อีกทั้งคุณภาพการศึกษาก็ยังอยู่ในระดับต่ำ ซึ่งส่งผลไปถึงคุณภาพของชีวิตด้วย ด้วยปัจจัยเหล่านี้จึงเกิดความเลื่อมล้ำขึ้น ในสังคม ทั้งเด็กที่ด้อยโอกาส เด็กที่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร รวมถึงเด็กที่ได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาก็ต้องผ่านการศึกษาขั้นพื้นฐานเช่นกัน แต่กับพบปัญหาเช่นเดียวกัน มีกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548 ขึ้น โดยระบุใน ข้อให้สถาบันพระพุทธศาสนามีสิทธิจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น ระดับ คือการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการจัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย และการศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกธรรมและบาลีเป็นการจัดการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณร ซึ้งมีพื้นฐานความรู้ไม่ต่ำกว่า ระดับประถมศึกษาปีที หกหรือเทียบเท่าและได้ศึกษาวิชาสามัญเพิ่มเติมตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที

[1] พระอาโช เสี่ยกัง, **การศึกษาการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมในจังหวัดเชียงราย**, (เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551), หน้า 86.

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด โดยคำแนะนำของมหาเถรสมาคม ซึ้งแบ่งออกเป็น ระดับ คือการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และการศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกบาลีขั้นเปรียญธรรม สามประโยค เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและ ให้โรงเรียน สำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียน ได้รับการสนับสนุนในด้านวิชาการและเงินอุดหนุนจากรัฐ สำหรับการจัดการศึกษาให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน อย่างไรก็ตามแม้ว่าการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจะเสริมสร้างคุณประโยชน์ การศึกษาให้แก่ผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ได้พบแสงสว่างทางปัญหาอย่างมากก็ตามแต่จากการดำเนินงานที่ ผ่านมาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อยู่ในขอบเขตจำกัดและไม่สามารถสนองความต้องการ ของประชาชนได้อย่างทั่วถึงและยังประสบกับสภาพและปัญหาการบริหารงาน ด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณ ด้านการบริหารบุคลากร และด้านการบริหารงานทั่วไปมาก ทำให้กิจกรรมและ แผนงานตามหลักสูตรขึ้นพื้นฐานไม่ตอบโจทย์การรใช้ชีวิตต่อเด็กในถิ่นทุรกันดาร จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจ ที่จะ ศึกษาการพัฒนาการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงรายเพื่อพัฒนา รูปแบบการจัดศึกษาทางเลือกเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ โดยนำกิจกรรมที่ส่งเสริมอาชีพและความเป็นอยู่ พื้นฐาน ของกลุ่มชาติพันธุ์และชุมชน โดยความร่วมมือของชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและให้สามเณรได้ สามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งจะนำไปสู่การเพิ่มโอกาสทางการศึกษา พัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมี ความพร้อมทั้ง ด้านร่างกาย สติปัญญา และจิตใจ เป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่ สามารถเผชิญปัญหา ที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาวการณ์ของโลก มีทักษะชีวิตใน การประกอบสัมมาชีพ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิต อย่างมีศักดิ์ศรีและอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข[2]

ดังนั้นแล้วผู้วิจัยได้ทำการเขียนบทความวิจัยเรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเอง ของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย เพื่อทำการศึกษาเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองของสามเณรใน ถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย และพัฒนาการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดาร ของจังหวัดเชียงราย ตลอดจนถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่น ทุรกันดาร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย
3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดาร

---

[2] พระมหาถาวร กลยาณเมธี (บุญสอน), “การบริหารทรัพยากรมนุษย์ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนก สามัญศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, การบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557).

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้คือ

1. รูปแบบงานวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนาม ภาคเอกสารเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนภาคสนามเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบไปด้วย

ก. กลุ่มตัวอย่าง สามเณรในถิ่นทุรกันดารโรงเรียน เวียงแก่นวิทยา ตำบลม่วงยาย อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย จำนวน 10 รูป

ข. เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย

ค. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดเชียงราย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบไปด้วย

ก. แบบสอบถาม

ข. แบบสัมภาษณ์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ก. นำหนังสือจากศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

ข. ประชุมสัมมนากลุ่มย่อย

ค. ประมวลข้อมูลทั้งหมด

จ. สรุปข้อมูล

ฉ. นำไปเผยแผ่ทั้งในระดับชาติ และ นานาชาติ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ก. วิเคราะห์การพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย

ข. วิเคราะห์การพัฒนาการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย

ค. ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดาร

ผลการวิจัย

การศึกษางานวิจัยเรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย สามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้คือ

การพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย พบว่า สามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย ได้เรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎี นำไปสู่ปฏิบัติด้วยตนเอง เช่น การเสริมสร้างศักยภาพ

ของสามเณรในด้านพุทธิศึกษา คือความรอบรู้วิชาการที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต และการศึกษาเรียนรู้ต่อไป ด้านจริยศึกษา คือการมีศีลธรรมจรรยาที่ดีมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่นมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่มีสำนึกที่ ดีต่อส่วนรวม ด้านหัตถศึกษา คือความรู้และทักษะในการทำงานมีความคิดสร้างสรรค์มีทัศนคติที่ดีต่องาน และเห็นคุณค่าของการทำงานและด้านพลศึกษาคือ การมีสุขภาพแข็งแรงการกินอาหารที่ถูกต้องและการออกกำลังกายให้เหมาะสมรวมทั้งความสะอาดและสุขาภิบาลด้วย ดังมีอาชีพดังนี้คือ การประกอบอาหาร การแปรรูปถนอมอาหาร การเพาะขยายพันธุ์ไม้พันธุ์สัตว์ ศิลปหัตถกรรม การตัดเย็บเสื้อผ้า งานก่อสร้าง ช่างยนต์ ช่างไฟฟ้างาน ซ่อมแซมเครื่องใช้อุปกรณ์ต่างๆ ภายในครัวเรือนก็เป็นพื้นฐานที่จะเป็นประโยชน์ ในการดำรงชีวิตประจำวันของเด็กและเยาวชนด้วยและเป็นฐานสำหรับการพัฒนาเพื่อเพิ่มพูนทักษะต่อไปในอนาคตนอกจากนี้ยังทรงเน้นถึงการปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้รวมทั้งช่วยเหลือซึ่งกันและกันและรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวมโดยใช้หลักการสหกรณ์พร้อมทั้งการผูกการทำงานร่วมกันอย่างมีระบบและแบบแผนการจดบันทึกการจัดทำบัญชีเพื่อให้เกิดความโปร่งใสตรวจสอบได้

การพัฒนาการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย พบว่า การบูรณาการการเรียนรู้และพัฒนา นักเรียนและครูได้เรียนรู้จากผู้มีความรู้และประสบการณ์จากปราชญ์ชาวบ้าน หน่วยงานของราชการ สถาบันการศึกษา ศิษย์เก่าตลอดจนภาคเอกชน ทำให้นักเรียนและโรงเรียนสามารถพัฒนาการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง ช่วยทำให้โรงเรียนเป็นฐานการเรียนรู้ให้กับนักเรียนและประชาชน ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง จุดเด่นของการพัฒนาคุณภาพชีวิตสามเณรในถิ่นทุรกันดาร คือการพัฒนาเชื่อมโยงประเด็นการพัฒนาต่าง ๆ ให้มีความเชื่อมโยงจนเกิดความสมบูรณ์และนำไปสู่เป้าหมายที่ได้วางไว้ เริ่มต้นจากการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน เพื่อการเรียนรู้และมีผลผลิตอาหารสู่ห้องครัว ซึ่งรวมถึงพืชผักผลไม้ ไก่ไข่ ปลา ถั่วเมล็ดแห้ง และการเกษตรอื่น ๆ เพื่อเป็นฐานการเรียน และจะได้เป็นทักษะในการประกอบอาชีพต่อไป เช่น การเลี้ยงหมู กบ ศูนย์พันธุ์พืชผัก เป็นต้น

ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดาร พบว่า ปัจจัยที่สำคัญมีดังนี้คือ 1.ปัจจัยด้านการพึ่งพาตนเองทางเทคโนโลยี การมีปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุ เช่น เครื่องไม้เครื่องมือ เครื่องจักรกล และเทคโนโลยีทางสังคม เช่น การจัดวางโครงการ การจัดการเป็นต้นการรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ หรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม 2. ปัจจัยด้านการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจการพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างความแข็งแรงให้ชุมชน ด้วยการสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นต่อการผลิต อันจะเป็นรากฐานนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว โครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ คือ แหล่งน้ำ เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำฝนจักได้มีโอกาสที่จะมีผลิตผลได้ตลอดปี ซึ่งเป็นเงื่อนไขปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารได้ระดับหนึ่ง และเมื่อชุมชนแข็งแรงพร้อมดีแล้ว ก็อาจจะมีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการยกระดับรายได้ของชุมชน เช่น เส้นทางคมนาคม ฯลฯ ซึ่งการพัฒนาในลักษณะที่เป็นการมุ่งเตรียมชุมชนให้พร้อมต่อการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกอย่างเป็นขั้นตอน 3. ปัจจัยด้านการพึ่งตนเองทางจิตสำนึก ทำตนให้เป็นที่พึ่งตนเอง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตใจ

เอื้ออาทร ประณีประนอม เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง 4. การพึ่งตนเองทางสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแรง เป็นอิสระ

การอภิปรายผล

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย สามารถอภิปรายผลการวิจัย ที่สอดคล้องได้ ดังต่อไปนี้คือ งานวิจัยเรื่อง สามเณรทำได้สู่การพัฒนาสุขภาพอย่างยั่งยืน พบว่า มีสามเณรแกนนำและกลไกการขับเคลื่อนการดำเนินงาน ตั้งแต่การสืบค้นหาจนกระทั่งร่วมกันแก้ไขปัญหาสุขภาพ เป็นแกนนำจัดตั้งชมรมสามเณรทำได้ ขยายเครือข่ายสมาชิกชมรม ทำให้สามเณรมีภาวะสุขภาพดีขึ้น และ เกิดกลไกในการขับเคลื่อนและด าเนินงานด้านส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมของสามเณร ผู้บริหารโรงเรียน ครู ศรัทธาวัด ผู้ปกครอง และภาคเอกชน ให้เข้าถึงบริการสุขภาพมากขึ้น ตลอดจนถึงประธานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม ครู พระอาจารย์ พระพี่เลี้ยง มีมติให้ขยายพื้นที่การดำเนินงานและพัฒนาศักยภาพสามเณร ไปยังโรงเรียนพระปริยัติธรรมในพื้นที่ทรงงาน ในภาคเหนือทั้งหมด 60 แห่ง

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย มีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้คือ

1. ควรมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนสนับสนุนให้การช่วยเหลือถ่ายทอดประสบการณ์เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาในด้านวิชาชีพต่างๆ

2. ควรมีการจัดให้มีการเรียนการสอนในกิจกรรมร่วมหลักสูตรโดยเน้นไปที่กิจกรรมการเกษตรการอาชีพการสหกรณ์การส่งเสริมสุขภาพอนามัยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและอื่นๆ

บรรณานุกรม

พระอาโช เสี่ยกัง. **การศึกษาการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมในจังหวัดเชียงราย**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.

พระมหาถาวร กลยาณเมธี (บุญสอน). “การบริหารทรัพยากรมนุษย์ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**. การบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

การสวดเบิก: องค์ความรู้ และการสร้างคุณค่าทางสังคมของชุมชนวัดหลู้ ตำบลม่วงยาย อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย

Suat Berk: Knowledge and Social Value Creation of Watlu Community, Muang Yai Sub-district, Wiang Kaen District, Chiang Rai Province

พระปลัดสมศักดิ์ สมาหิโต
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การสวดเบิก : องค์ความรู้ และการสร้างคุณค่าทางสังคมของชุมชนวัดหลู้ ตำบลม่วงยาย อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ 1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และพิธีกรรมการสวดเบิกของวัดหลู้ ต.ม่วงยาย อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย และ 2. เพื่อพัฒนาคู่มือการสวดเบิกฉบับวัดหลู้ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ทางสังคม ตลอดจนถึง 3. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าทางสังคมของการสวดเบิกของชุมชนวัดหลู้ ตำบลม่วงยาย อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาวิเคราะห์ในเชิงพื้นที่และเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า สวดเบิก หรือสูตรเบิก เป็นบทสวดมนต์ที่ใช้ในพิธีอบรมพระเจ้า หรือการอบรมสมโภช พระเจ้า บางแห่งเรียกว่า การบวชพระเจ้า หรือไขตาพระเจ้า คือการเบิกเนตรพระพุทธรูป เป็นการอบรมสมโภช เมื่อสร้างพระพุทธรูปใหม่เสร็จแล้ว หรืออาจนำพระพุทธรูปเก่ามาทำพิธีบวชใหม่ก็ได้การสวดเบิก หรือสูตรเบิก คุณค่าที่เห็นได้คือ ผู้ที่เข้าร่วมพิธีมีจิตใจที่แช่มชื่นเบิกบานและเกิดปิติสุขด้วยจิตใจที่เลื่อมใสในพระรัตนตรัย และที่สำคัญเพื่อเป็นการขับไล่ปัดเป่า สิ่งชั่วร้าย ตลอดจนสัมภเวสี และเพื่อเป็นสิริมงคลแก่หมู่บ้าน เป็นต้น

คำสำคัญ : การสวดเบิก, องค์ความรู้, ชุมชนวัดหลู้

Abstract

Research paper regarding ‘suat berk’: knowledge and bringing value to the community of Wat Lu, Muang Yai sub-district, Wiang Kaen district, Chiang Rai province. The objectives are: 1. to study the knowledge and ceremony of ‘suat berk’ of Wat Lu, Muang Yai sub-district, Wiang Kaen district, Chiang Rai province, and 2. to develop a handbook of ‘suat berk’ for Wat Lu to reinforce community knowledge, as well as 3. to analyse the value to the community of ‘suat berk’ of Wat Lu, Muang Yai sub-district, Wiang Kaen district, Chiang Rai province. The paper uses qualitative research through study and analysis of field work and documents. The research results show that ‘suat berk’ or ‘sutta berk’ is a prayer for royal instruction or royal celebration. In some cases it is known as

royal ordination or opening the eyes of the lord, that is, opening the eyes of the Buddha image, and is a celebration. When a new Buddha image is finished, or perhaps an old Buddha image is brought to be blessed again, there will be a 'suat berk' or 'sutta berk'. The value is that people who attend the ceremony will feel cheerful and happy, and will be joyful and have faith in the Triple Gem, and especially, it will get rid of and ward of evil things, including those seeking rebirth, and will bring good fortune to the local area, and so forth.

Keywords : Suad Berk, Knowledge, Wat Lu Community

บทนำ

ศาสนาทุกศาสนามีการสวดมนต์หรือคาถาประกอบพิธีกรรม ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่มีมาตั้งแต่ครั้งบรรพกาล แม้แต่ในศาสนาพราหมณ์ก็ได้นิยมสวดกันมาดังที่เรียกกันว่า สาธยายมนต์ ร่ายมนต์ เพื่อความทรงจำพระเวทบ้าง เพื่อเป็นสิริมงคลบ้าง ในทางพระพุทธศาสนาก็มีการสวด สาธยายเช่นเดียวกัน ในขั้นต้นเพียงสวดสาธยายเพื่อความทรงจำพระพุทธวจนะเท่านั้น เมื่อชาวบ้านได้ยินพระสงฆ์สวดสาธยายก็พากันอนุโมทนาและได้ถือกันว่า การได้ยินพระสงฆ์ สวดสาธยายเช่นนั้นเป็นสิริมงคล ในสมัยนั้นยังไม่มีคัมภีร์ที่จะได้จดจารึก ต้องท่องจำกันด้วยวาจา จำหลักคำสอนที่เรียกว่ามุขปาฐะ คือการท่องจำให้ขึ้นใจจนติดปาก เมื่อมีเหตุการณ์ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น พระสงฆ์ก็ใช้สวดสาธยายพระพุทธวจนะนั้นตามสมควรแก่เหตุการณ์ เกี่ยวกับการสวดมนต์นี้มีเรื่องเล่าในวรรณคดีบาลีว่า เมื่อคราวเมือง เวสาลีเกิดโรคระบาดทำให้คนและสัตว์ตายไปเป็นจำนวนมาก พระอานนท์ ได้ไปยังที่นั่นแล้วสวดรตนสูตร โรคนั้นก็ระงับไป นอกจากนี้เมื่อครั้งพระผู้มีพระภาคทรงประชวร ก็โปรดให้พระจุนทเถระสวด โพชฌงค์ปริตรถวาย และต่อมาภิกษุทั้งหลายไปบำเพ็ญสมณธรรมในป่า ถูกพวกอมนุษย์ รบกวน กลับมาเฝ้ากราบทูลพระผู้มีพระภาค พระองค์โปรดให้สวดกรณียเมตตสูตรแล้วอยู่ ต่อไป ภัยเหล่านั้นก็ไม่มี[1]

ครั้นเมื่อมาถึงสมัยที่ได้จดจารึกพระพุทธวจนะนั้น ๆ ไว้เป็นหลักฐานแล้วกุลบุตรที่จะจำอย่างแต่ก่อนก็น้อยลง ๆ จำได้แล้วก็บอกกัน ต่อ ๆ ไป เป็นไปในทำนองท่องไป วันละเล็กละน้อยตามกำลังปัญญาของผู้นั้น เมื่อได้รับบอกไปแล้ว ต้องไป ท่องจนกว่าจะขึ้นปาก ที่ท่องได้ไว้แล้ว ต้องคอยสวดสาธยายไว้อีกเพื่อกันหลงลืม ด้วยเหตุที่ถือ กันว่าเป็นสิริมงคลและสามารถที่จะป้องกันภัยอันตรายได้นั้น จึงพากันนิยมการสวดสาธยาย เป็นไปทั้งทางวัดและทางบ้าน ภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาได้สวดเป็นประจำ เช่น ทำวัตรไหว้พระเป็นต้น ในบางสมัยเมื่อปรารภเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งก็อาราธนาพระสงฆ์สวดเพื่อสิริมงคลบ้าง เพื่อเจริญความสังเวชบ้าง เมื่อมีความนิยมการสวดมนต์มากขึ้น ต่อมาก็เลยนิยม เป็นพิธีทั้งในพระราชพิธีและพิธีของประชาชนทั่วไป ทำวัตรสวดมนต์เช้า เย็น มีลักษณะสืบ เนื่องจากประเพณีการรักษาพระศาสนาตั้งแต่สมัยที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานพระองค์ได้มอบ ธรรมวินัย หรือซึ่งอยู่ในรูปของพระไตรปิฎกภาษาบาลีใน

[1] รวมพล บุญตัน, **ทำนองสวดเบิกในภาคเหนือ,** (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559), หน้า 3.

ปัจจุบัน ให้เป็นศาสดาแทนพระองค์ จึงเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์สาวกจะต้องศึกษาเล่าเรียน ท่องบ่นสวด หรือสาธยายพระพุทธพจน์ เหล่านั้นแล้วนำมาสั่งสอนสืบต่อกันเมื่อเวลาผ่านไปพระพุทธศาสนาก็ได้มีวิวัฒนาการ และเผยแผ่ไปยังนานาประเทศตามกาลสมัย แต่วัฒนธรรมด้านการสวดมนต์เป็นธรรมเนียมนั้นก็ได้มีการสืบทอดเรื่อยมาควบคู่ไปกับการธำรงรักษาคำสอนของพระพุทธองค์ได้โดยการสืบทอดกัน และการสวดเพื่อท่องจำหลักคำสอนที่เรียกว่า มุขปาฐะ คือการท่องจำ ให้ขึ้นใจจนติดปาก ในเชิงมุขปาฐะและบางส่วนก็ได้กลายมาเป็นบทสวดที่มุ่งจะก่อให้เกิดอานุภาพ ดังจะเห็นได้จากผลงานของ พระอรรถกถาจารย์ (ลังกา) ในยุคหลังที่ได้บันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับบทสวดมนต์ที่พระสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา ในสมัยนั้นนิยมสวดสาธยายบทสวดที่เรียกว่า พระปริตร เมื่อสมัย พระพุทธศาสนาเข้าไปสู่ลังกา ได้มีความพยายามโดยเฉพาะจากฝ่ายคฤหัสถ์ที่อาราธนา พระสงฆ์ให้สวดมนต์ เพื่ออวยชัยให้พรโดยเลือกเฉพาะบทสวดที่เป็นการให้ศีล ให้พร เพิ่มสวัสดิมงคลแก่ผู้ฟัง จึงเกิดประเพณีการสวดพระปริตรขึ้นในลังกา สมัยโบราณ

การสวดเบิกเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ครั้งเป็นอาณาจักรล้านนาสมัยพญาติโลกราช ระหว่าง พ.ศ. 1984 – 2030 พระองค์ทรงส่งเสริมและเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ช่วงนั้นพระภิกษุชาวล้านนามีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก ใน พ.ศ.1999 พระองค์โปรดให้สร้างพระอารามขึ้นเพื่อปลูกต้นศรีมหาโพธิ์ที่นำมาจากลังกาทวีป พระราชทานนามว่า โพธารามมหาวิหาร หรือวัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน พระองค์ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกทรงเป็นองค์อุปถัมภ์สังคายนา พระไตรปิฎก เมื่อปี พ.ศ. 2020 โดยอาราธนาพระภิกษุที่ทรงคุณวุฒิ และวัยวุฒิเข้าร่วมการสังคายนาพระไตรปิฎก ประมาณร้อยกว่ารูปมาประชุมที่วัดเจ็ดยอดเพื่อ รวบรวมและตรวจสอบชำระพระไตรปิฎกบาลีให้ถูกต้องสมบูรณ์ นับเป็นการสังคายนา พระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ของพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้การสวดเบิกจึงน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของตำราที่แต่งขึ้นมาในครั้งมีการสังคายนาพระไตรปิฎกทั้งท่วงทำนองและบทบาลีต่าง ๆ โดยนำเอา วรรณกรรมประเภทซอ กาพย์ ค่าว โคลงต่าง ๆ อันเป็นภาษาพื้นถิ่นมาประยุกต์กับบทพระธรรมจนเกิดเป็นทำนอง สวดเบิกขึ้นหลังจากนั้นบทสวดเบิกจึงแพร่กระจายไปยังดินแดนต่าง ๆ ในล้านนาและถูกประยุกต์ ดัดแปลงท่วงทำนองให้เข้ากับวัฒนธรรม ตามเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ การสวดเบิกได้ถูก ถ่ายทอดมายังพระภิกษุรุ่นหลัง ๆ โดยบันทึกเป็นสมุดข่อยหรือปั๊บสาทั้งภาคภาษาบาลีและภาษา ล้านนาเพื่อเป็นตำราในการสืบทอดสวดเบิกจนถึงปัจจุบัน[2]

ด้วยเหตผุลดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจ ในการพัฒนาคู่มือการสวดเบิก ว่ามีกระบวนการเรียนรู้ในการ สวดเบิกอย่างไร เพื่อนำมาจัดสร้างคู่มือในการการสวดเบิกได้อย่างถูกต้อง และทำให้พิธีกรรมการสวดเบิก ไม่หายไป และเพื่อศึกษาแนวทางในการนำองค์ความรู้ด้านกระบวนการเรียนรู้การสวดเบิกไปเผยแพร่และฝึกหัดการสวดเบิกแก่วัดอื่นที่มีความสนใจ

[2] พระครูพิพัฒน์กิจจานุกิจ, **การสวดเบิกในล้านนาไทย,** (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559), หน้า 93.

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และพิธีกรรมการสวดเบิกของวัดหลู้ ต.ม่วงยาย อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย
2. เพื่อพัฒนาคู่มือการสวดเบิกฉบับวัดหลู้ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ทางสังคม
3. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าทางสังคมของการสวดเบิกของชุมชนวัดหลู้ ตำบลม่วงยาย อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การสวดเบิก : องค์ความรู้ และการสร้างคุณค่าทางสังคมของชุมชนวัดหลู้ ตำบลม่วงยาย อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้คือ

1. รูปแบบงานวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนาม ภาคเอกสารเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนภาคสนาม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบไปด้วย

ก. พระภิกษุ จำนวน 6 รูป

ข. ปราชญ์ชุมชน จำนวน 3 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบไปด้วย

ก. แบบสอบถาม

ข. แบบสัมภาษณ์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ก. นำหนังสือจากศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

ข. ประชุมสัมมนากลุ่มย่อย

ค. ประมวลข้อมูลทั้งหมด

จ. สรุปข้อมูล

ฉ. นำไปเผยแผ่ทั้งในระดับชาติ และ นานาชาติ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ก. วิเคราะห์การพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย

ข. วิเคราะห์การพัฒนาการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย

ค. ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดาร

ผลการวิจัย

การศึกษางานวิจัยเรื่อง การสวดเบิก : องค์ความรู้ และการสร้างคุณค่าทางสังคมของชุมชนวัดหลู้ ตำบลม่วงยาย อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย สามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้คือ

องค์ความรู้และพิธีกรรมการสวดเบิกของวัดหลู้ ต.ม่วงยาย อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย พบว่า การสวดเบิกเป็นบทสวดมนต์ที่ใช้ในพิธีอบรมพระเจ้า หรือการอบรมสมโภชพระเจ้า ซึ่งก็คือการเบิกเนตรพระพุทธรูป เป็นการสมโภชเมื่อสร้างพระพุทธรูปใหม่ หรืออาจนำพระพุทธรูปเก่ามาทำพิธีบวชใหม่ก็ได้ บทสวดเบิกจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระสงฆ์และสามเณรจะประสานเสียงกันด้วยเสียงสูงต่ำ พระสงฆ์สวดเสียงต่ำ สามเณรสวดเสียงสูงและเล็ก เป็นทำนองเสนาะไพเราะ ซึ่งการสวดเบิกไม่ใช่ใครก็ทำได้แต่ต้องมีการฝึกฝนกันเป็นเวลานาน ส่วนใหญ่มักจะนิมนต์พระสงฆ์หรือเณรจากที่อื่นที่มีความสามารถในการสวดและมีเสียงที่ไพเราะมาร่วมสวดกับพระสงฆ์ประจำวัด ประเพณีสวดเบิกในวันยี่เป็งของวัดไหล่หินก็เช่นเดียวกัน พระสงฆ์จะสวดเป็นทำนองถึงเรื่องราวที่เกี่ยวกับการตรัสรู้ในทางธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยสวดเพื่อสมโภชพระพุทธรูปในกรณีที่มีการจัดสร้างพระพุทธรูปใหม่หรือที่ชาวบ้านนำมาถวาย ทั้งนี้ในอดีตคนล้านนานิยมถวายพระพุทธรูปไม้ให้วัดในวันยี่เป็งในการเตรียมงานชาวบ้านไหล่หินจะช่วยกันนำดอกไม้มาตกแต่งอาสนะ นำทางมะพร้าวมาทำซุ้มพิธีสวดเบิกในวิหาร นอกเหนือจากการนำพระพุทธรูปใหม่หรือนำพระพุทธรูปที่มีอยู่มาสมโภชเพื่อเสริมบารมีพระพุทธรูปแล้ว ชาวบ้านยังนำนิยมนำสิ่งของอื่นๆ มาเข้าร่วมพิธีสวดเบิกปะพรมน้ำมนต์เพื่อเสริมชะตาบารมี ปัดเคราะห์เสริมสร้างสิริมงคลให้กับตนเองหรือครอบครัว อาทิ เครื่องรางของขลัง ที่เชื่อกันมาหากนำเครื่องรางของขลังมาเข้าพิธีแล้วจะทำให้ในปีนั้นจะประสบแต่ความสุขร่มเย็น จะเดินทางไกลปลอดภัย หรือกระทั่งรถยนต์รถไถ โดยจะนำสายสิญจน์มาผูกโยงจากซุ้มสวดเบิกไปยังรถของตนที่จอดรวมกันอยู่ในลานวัด นอกจากนี้ชาวบ้านยังนิยมนำทรายและสายสิญจน์ใส่ถังหรือขันมาเข้าพิธี จุดประทีปบูชาพระธาตุเจดีย์บูชาวัด พอหลังจากพิธีสวดเบิกเสร็จสิ้นก็จะนำทรายไปโปรยทั่วลานบ้านของตนเอง และนำสายสิญจน์มาผูกมัดตรงประตูทางเข้าบ้านเพื่อปัดเป่าเคราะห์ร้ายหรือความทุกข์ออกไปจากบ้าน

พัฒนาคู่มือการสวดเบิกฉบับวัดหลู้ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ทางสังคม พบว่า สวดเบิก หรือสูตรเบิก เป็นบทสวดมนต์ที่ใช้ในพิธีอบรมพระเจ้า หรือการอบรมสมโภชพระเจ้า บางแห่งเรียกว่า การบวชพระเจ้า หรือไขตาพระเจ้า คือการเบิกเนตรพระพุทธรูป เป็นการอบรมสมโภชเมื่อสร้างพระพุทธรูปใหม่เสร็จแล้ว หรืออาจนำพระพุทธรูปเก่ามาทำพิธีบวชใหม่ก็ได้การสวดเบิก หรือสูตรเบิก จะอยู่ในช่วงเวลาประมาณ ตี 1 หรือตี 2 เป็นการสวดมนต์ว่าด้วยเรื่องราวการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า โดยใช้ทำนองเสนาะที่ไพเราะ ซึ่งพระสงฆ์และสามเณรจะประสานเสียงกันด้วยเสียงสูงต่ำ พระสงฆ์สวดเสียงต่ำ สามเณรสวดเสียงสูงและเล็ก ทำนองสวดเบิกต้องฝึกกันอย่างพิถีพิถัน และใช้เวลาฝึกการสวดเบิกเป็นเวลาหลายเดือนการสวดเบิกจะแบ่งเป็น 4 วาร หรือ 4 ตอน เมื่อสวดเบิกเสร็จตอนใกล้สว่าง พระสงฆ์จะต่อด้วยการสวดหรือเทศนาธัมมจักกัปปวัตนสูตรก็ได้ จากนั้นจึงเบิกพระเนตรพระพุทธรูปองค์ใหม่นั้น รุ่งเช้าจึงมีการถวายข้าวมธุปายาสจำนวน 49 ก้อน

วิเคราะห์คุณค่าทางสังคมของการสวดเบิกของชุมชนวัดหลู้ ตำบลม่วงยาย อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย พบว่า ประเพณีสวดเบิกเข้าเบิก ทำเพื่อป้องกันเหตุร้ายต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น โรคระบาด แต่ถ้าเกิดเหตุร้ายไปแล้วจะไม่ทำพิธีนี้ การทำพิธีคนในหมู่บ้านจะร่วมกันกำหนดวันและสถานที่นิมนต์พระภิกษุสงฆ์ สามเณร มาทำพิธีสวดเบิก หรือเข้าเบิก การสวดเบิกได้เปลี่ยนไปตามยุคสมัย ปัจจุบันการสวดเบิกจะไม่ค่อยเห็นกันแล้ว จะเห็นได้จากการสวดเบิกในงานพิธีสมโภชใหญ่ต่างๆ โดยบทสวดจะกล่าวถึงพระพุทธเจ้า ตั้งแต่ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน สิ่งที่สำคัญที่สุดในบทสวด คือเรื่อง “พระพุทธเจ้าชนะมาร” ใช้ในการสวดเบิก ซึ่งการทำพิธีสวดเข้าเบิกในอดีตนั้น จะกระทำกันบริเวณทางแยกเข้าหมู่บ้าน พิธีเริ่มตอนหัวค่ำ ชาวบ้านจะนำน้ำส้มป่อย ขมิ้น ดอกไม้ธูปเทียน ทราย มาร่วมพิธี พระสงฆ์ ทำ พิธีบูชาพระรัตนตรัย รับศีล และสวดเบิก ซึ่งใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง เมื่อเสร็จพิธีชาวบ้านจะนำทรายและน้ำส้มป่อย ขมิ้นที่นำมาร่วมในพิธีชัดสาดให้ทั่วหมู่บ้าน เพื่อเป็นการขับไล่สิ่งชั่วร้ายและให้เป็นสิริมงคลแก่บ้านเรือนที่อยู่อาศัย และครอบครัว โดยบทสวดจะกล่าวถึงพระพุทธเจ้า ตั้งแต่ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน สิ่งที่สำคัญที่สุดในบทสวด คือเรื่อง “พระพุทธเจ้าชนะมาร” ใช้ในการสวดเบิก ซึ่งการทำพิธีสวดเข้าเบิกในอดีตนั้น จะกระทำกันบริเวณทางแยกเข้าหมู่บ้าน พิธีเริ่มตอนหัวค่ำ ชาวบ้านจะนำน้ำส้มป่อย ขมิ้น ดอกไม้ธูปเทียน ทราย มาร่วมพิธี พระสงฆ์ ทำ พิธีบูชาพระรัตนตรัย รับศีล และสวดเบิก ซึ่งใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง เมื่อเสร็จพิธีชาวบ้านจะนำทรายและน้ำส้มป่อย ขมิ้นที่นำมาร่วมในพิธีชัดสาดให้ทั่วหมู่บ้าน เพื่อเป็นการขับไล่สิ่งชั่วร้ายและให้เป็นสิริมงคลแก่บ้านเรือนที่อยู่อาศัย และครอบครัว

การอภิปรายผล

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง การสวดเบิก : องค์ความรู้ และการสร้างคุณค่าทางสังคมของชุมชนวัดหลู้ ตำบลม่วงยาย อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย สามารถอภิปรายผลการวิจัย ที่สอดคล้องได้ดังต่อไปนี้คือจากการศึกษางานวิจัยเรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองของสามเณรในถิ่นทุรกันดารของจังหวัดเชียงราย มีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้คือ กระบวนการเรียนรู้การสวดเบิกของพระภิกษุวัดพระเจดีย์ชาวหลัง พระอารามหลวง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง พบว่า กระบวนการเรียนรู้ การสวดเบิกของพระภิกษุวัดพระเจดีย์ชาวหลัง แบ่งได้ 3 ระยะ 3 วิธีการ คือ ระยะที่ 1 พ.ศ. 2461-2497 สมัยพระครูศีลคันธวงศ์ อดีตเจ้าอาวาสวัดพระเจดีย์ชาวหลัง แต่ไม่สามารถค้นพบกระบวนการเรียนรู้การสวดเบิกในช่วงนี้ได้ ระยะที่ 2 พ.ศ. 2498-2533 สมัยพระราชจินดานายก มีกระบวนการเรียนรู้การสวดเบิก คือ สามเณรรวมตัวกัน 6 รูป มีผู้สวดนำแล้วสามเณรฝึกสวดตามทุกวัน ระยะที่ 3 พ.ศ. 2534-ปัจจุบัน สมัยพระครูพิพัฒน์กิจจานุกิจ มีกระบวนการเรียนรู้การ สวดเบิกในระยะแรก คือ ฝึกสวดตามคณะสวดเบิกทุกคืน เมื่อจำทำนองได้จึงสวดจริงในงานประเพณีสวดเบิก ต่อมาพระภิกษุมีศาสนกิจมากขึ้นจึงไม่สามารถฝึกซ้อมพร้อมกันได้ จึงเปลี่ยนเป็นวิธีฟังเสียงสวดจากแถบเสียงที่บันทึกจากเสียงสวดเบิกจริงแล้วฝึกสวดตาม ปัจจุบันมีการซ้อมก่อนสวดเบิกจริง 1 วัน ทำนองสวดเบิกยังคงเหมือนเดิมส่วนแนวทางในการนำกระบวนการเรียนรู้การสวดเบิกไปเผยแพร่ คือ เจ้าอาวาสวัดพระเจดีย์ชาวหลัง เปิดโอกาสให้นิสิตวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง และผู้สนใจฝึกสวดเบิก คณะสงฆ์ควรให้ทุกวัดฝึกหัดสวดเบิก การตั้งศูนย์ฝึกสวดเบิกและจัด

โครงการทั้งระยะสั้นและระยะยาว จัดภาษาล้านนาและสวดเบิกเป็นวิชาเสริมในมหาวิทยาลัยสงฆ์ส่วนภูมิภาคล้านนา จัดประกวดการสวดเบิก เผยแพร่เอกสารประวัติความเป็นมาของการสวดเบิก เล่าประวัติและความหมายของการสวดเบิกก่อนหรือหลังสวดจบแต่ละวาระเพื่อให้ศรัทธาประชาชนทราบลำดับการบำเพ็ญธรรมปฏิบัติของพระพุทธเจ้าคำสำคัญ: กระบวนการเรียนรู้ การสวดเบิก วัดพระเจดีย์ซาวหลัง

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนสนับสนุนให้การช่วยเหลือถ่ายทอดประสบการณ์เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการสวดเบิก

2. วรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับข้อมูลการสวดเบิกของวัดต่างๆ ในจังหวัดเชียงราย ว่าวัดใดในจังหวัดเชียงรายยังคงมีประเพณีการสวดเบิก รายชื่อพระภิกษุที่สวดเบิกได้ สวดวาระใด และมีการหลบเบิก (บทสวดต่อท้ายการสวดเบิก) ด้วยกาพย์หรือคาถาชื่ออะไร เพื่อเป็นข้อมูลให้แก่มหาวิทยาลัย และพระภิกษุที่ต้องการศึกษาการสวดเบิกและการเผยแพร่ข้อมูลสู่สาธารณะ

บรรณานุกรม

พระครูพิพัฒน์กิจจานุกิจ. **การสวดเบิกในล้านนาไทย.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559.

รวมพล บุญตัน. **การสวดเบิกในล้านนาไทย : อาณาจักรล้านนาสมัยพญาติโลกราช**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559.

การวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี

Analysis of the Problems and Obstacles of Water Resources Management for Industry and Tourism in Chonburi Province

ณรงค์ เชื้อบัวเย็น
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
วัดใหญ่อินทาราม จังหวัดชลบุรี

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1.เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี 2.เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาอุปสรรคของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี สามารถจำแนกออกได้เป็น 9 ประการ คือ 1. ปัญหาของปริมาณน้ำฝน 2. ปัญหาความจุของอ่างเก็บน้ำ หรือความสามารถในการรองรับน้ำ 3. ปัญหาด้านต้นทุนในการผันน้ำและผลิตน้ำ 4. ปัญหาด้านการจัดสรรปันส่วนน้ำให้ภาคส่วนต่างๆ 5. ปัญหาระหว่างหน่วยงานภาครัฐ 6. ปัญหาด้านการสูญเสียน้ำดิบระหว่างขนส่ง 7. ปัญหาเรื่องคุณภาพน้ำ 8. ปัญหาการจัดสรรน้ำเพื่อสร้างสมดุลทางธรรมชาติ 9. ปัญหาความขัดแย้งในการจัดสรรน้ำ จากการวิเคราะห์สภาพปัญหาอุปสรรคของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ พบว่าปัญหาและอุปสรรคมาจากสาเหตุดังต่อไปนี้ คือ 1.ปัญหาและอุปสรรคจากแหล่งต้นน้ำ พบว่ามีสาเหตุมาจากปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ระบบการจัดการภาครัฐ ปริมาณความต้องการใช้น้ำที่สูงขึ้น 2.ปัญหาและอุปสรรคจากแหล่งกลางน้ำ พบว่า มีสาเหตุมาจาก กระบวนการกักเก็บน้ำ การผันน้ำไปสู่แหล่งเก็บน้ำ กระบวนการผลิตน้ำประปา การจัดสรรปันส่วนและจำหน่ายน้ำและอัตราค่าน้ำที่สูงขึ้น และ 3.ปัญหาและอุปสรรคจากแหล่งปลายน้ำ พบว่ามีสาเหตุมาจาก มลภาวะและสิ่งปฏิกูลทางน้ำ ระบบบำบัดน้ำเสีย แหล่งบำบัดน้ำเสียหรือน้ำจากการใช้แล้ว และวัฏจักรน้ำที่ย้อนกลับมาสู่มนุษย์ 4. ผลสะท้อนกลับของการจัดการทรัพยากรน้ำที่จะย้อนกลับมาสู่มนุษย์ พบว่า มีสาเหตุมาจากการขาดจิตสำนึกที่ดีในการใช้น้ำ การขาดความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ : ทรัพยากรน้ำ, อุตสาหกรรม, การท่องเที่ยว

Abstract

This research article has objectives are: 1.to study the problems and obstacles of water resource management for industry and tourism in Chonburi province, 2. to analyze the problems, obstacles and problems of water resources management for industry and tourism in Chonburi province.

Rresearch Finding, problems and obstacles of water resource management for industry and tourism in Chonburi province can be classified into 9 points, namely 1. problems of rainfall amount, 2. problems of reservoir capacity or the ability to handle water, 3. problems of water diversion and water production costs, 4. problems of water allocation for various sectors, 5. problems between government agencies, 6. the problem of raw water loss during transportation, 7. the problem of water quality, 8. the problem of water allocation to create a natural balance, 9. the problem of water allocation conflict, from the analysis of the problems and obstacles of water resources management found that the problems and obstacles come from the following reasons: 1. problems and obstacles from upstream sources found to be caused by environmental factors that have changed government management system higher water demand, 2. problems and obstacles from the water source found to be caused by water retention process diverting water to water reservoirs tap water production process allocation, allocation and distribution of water and higher water rates, and 3. problems and obstacles from downstream sources found to be caused by pollution and sewage, sewage treatment system, waste water treatment sources and the water cycle that goes back to humans, 4. the repercussions of water resources management that will be returned to humans have been found to be caused by lack of awareness of water use lack of knowledge and understanding in conserving natural resources and the environment.

Keywords : Water Resource, Industries, Tourism

บทนำ

น้ำเป็นทรัพยากรที่สำคัญและมีคุณค่าเป็นอย่างมากต่อการสร้างสรรค์และจรรโลงอารยะธรรมมนุษย์นับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันเพราะว่า ธรรมชาติของน้ำเป็นสิ่งเอิบอาบ ไหลลื่น ชุ่มเย็น และให้ความรู้สึกผ่อนคลายแก่มวลมนุษย์ ความจำเป็นในการใช้น้ำสะอาดและมีคุณภาพจึงมีความจำเป็นอย่างมากในอุตสาหกรรมภาคการผลิต แน่นอนว่า สิ่งที่ส่งผลกระทบตามมาก็คือ แหล่งน้ำสะอาด การเข้าถึงแหล่งน้ำ การใช้ทรัพยากรน้ำ การระบายน้ำและหมุนเวียนการใช้ การกำจัดน้ำเสียของภาคอุตสาหกรรม การแอบปล่อยน้ำเสียจากภาคอุตสาหกรรมลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติในช่วงฤดูฝน และหรือแอบปล่อยน้ำเสียจากธุรกิจ

ภาคบริการลงสู่ทะเลอันก่อให้เกิดผลกระทบทางนิเวศวิทยาที่มีผลกระทบต่อชีวิตสัตว์น้ำทางทะเล ปะการัง และสุดท้ายก็ส่งผลกระทบต่อมนุษย์เราเอง ทั้งนี้เป็นผลมาจากปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำที่ขาดประสิทธิภาพนั่นเอง สาเหตุหลักมาจากการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่ขาดประสิทธิภาพและจากการขาดการอนุรักษ์ การจัดการน้ำในประเทศไทย ยังไม่สามารถแก้ไขวิกฤติน้ำได้ทั้งระบบ ทั้งที่ได้ใช้งบประมาณมาก แต่พบว่าปัญหาเกี่ยวกับน้ำท่วม ภัยแล้ง น้ำเน่าเสีย เป็นปัญหาซ้ำซาก การแก้ไขปัญหาน้ำของรัฐอาจมีประสิทธิภาพ คือ ได้จัดหาแหล่งน้ำ สร้างที่กักเก็บน้ำให้ประชาชนทุกพื้นที่ได้ คือ การมีเขื่อน อ่างเก็บน้ำ ชลประทาน ขุดลอกคลอง หากแต่ล้มเหลวในผลลัพธ์ คือ ขาดประสิทธิภาพในการจัดการน้ำที่ดี ความขัดแย้งในด้านความต้องการปริมาณน้ำ ความขัดแย้งในด้านผลประโยชน์ที่ได้รับจากแหล่งน้ำ และความขัดแย้งในด้านคุณภาพน้ำที่พบในสังคมไทยปัจจุบัน และทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นทุกขณะด้วยสาเหตุหลายประการ[1] ได้แก่ 1.นโยบายและแผนงานหลักด้านการจัดการน้ำของประเทศ ขาดความมีเอกภาพ ขาดความชัดเจน ขาดความครอบคลุม ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม 2.การจัดการน้ำที่ผ่านมา รัฐได้ขาดมุมมองในมิติทางสังคมศาสตร์ และขาดการมีส่วนร่วมของผู้ใช้น้ำ 3.หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำมีมากในทางปฏิบัติมักก่อให้เกิดความซ้ำซ้อนและเกิดปัญหาการติดต่อระหว่างหน่วยงาน เสมอซึ่งเป็นสภาพปัญหาและอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรน้ำของสังคมไทยในยุคปัจจุบัน

ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำทั้ง[2]ระบบมีหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก แต่หน่วยงานเหล่านี้ ก็มีกฎหมายของตนเองโดยเฉพาะในการทำหน้าที่บริหารจัดการทรัพยากรน้ำ จึงก่อให้เกิดการเหลื่อมล้ำ ทับซ้อน เกลื่อนกลืนกันกับหน่วยงานอื่นและพอเกิดปัญหาเกี่ยวกับน้ำท่วม น้ำแล้ง จึงเกิดการผลักภาระให้กันและกัน จึงทำให้เกิดปัญหาในการจัดการทรัพยากรน้ำแบบแยกส่วน ของใครของมัน แต่พอเกิดปัญหาเกี่ยวกับการจัดการน้ำขึ้นมาก็แก้ปัญหาอย่างแยกส่วนตามขอบเขตอำนาจหน้าที่ของตนเอง เมื่อเกิดการเพิ่มขึ้นของประชากร อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดปัญหาการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเช่น ป่าไม้ แหล่งน้ำธรรมชาติ อันเป็นผลพวงมาจากมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ดินในการทำการเกษตร การขยายตัวของเมืองและการขยายพื้นที่ของอุตสาหกรรม และการก่อสร้างที่กีดขวางการไหลของทางน้ำตามธรรมชาติ น้ำจึงไหลเปลี่ยนทิศทาง และกัดเซาะหน้าดินลงเพื่อไหลลงไปสู่ที่ต่ำหรือที่ลุ่มตามธรรมชาติของน้ำ ทำให้เกิดปัญหาการจัดวางแนวท่อน้ำ การจัดการแนวผังเมือง โดยเฉพาะพื้นที่ที่เป็นเมืองเก่า เมืองโบราณ ก็จะมีความเปาะบางและอ่อนไหวเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำอย่างมาก

จากที่กล่าวมาข้างต้นเมื่อนำมาวิเคราะห์สาเหตุต่างๆของการเกิดปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำแล้วจะพบว่ามีอยู่หลายประการ ก็คือ 1.ภัยแล้ง 2.น้ำหลากท่วม 3.การกัดเซาะ ชะล้างพังทลาย

---

[1] มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด, **แนวนโยบายการจัดการน้ำในประเทศไทย,** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.seub.or.th/libraryindex/dam/dam-020html), [10 กันยายน 2562]

[2] กรมส่งเสริมการเกษตร,**การบริหารจัดการน้ำและการพัฒนาการเกษตรในเขตชลประทาน,** กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, (กรุงเทพมหานคร, 2548), หน้า 56–64.

และ 4.น้ำเสียจากชุมชนเมือง อุตสาหกรรม ดิน น้ำถูกทำลาย และแหล่งน้ำตื้นเขิน จากปัญหาข้างต้น จึงเป็นเรื่องที่ท้าทายเป็นอย่างมากในการจัดการทรัพยากรน้ำ เพราะหากขาดประสิทธิภาพประสิทธิผลในการจัดการแล้ว ย่อมก่อให้เกิดปัญหานานัปการ และสะท้อนคืนกลับมา(Feedback)สู่สภาวะปัญหาตั้งแต่ต้นน้ำที่เป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติ และท้ายสุดก็ต้องเป็นมนุษย์ที่รับผลร้ายจากการจัดการทรัพยากรน้ำที่ขาดประสิทธิภาพ และทำให้เกิดต้นทุนค่าเสียโอกาส(Opportunity Cost)ในการจัดการขึ้นมาอีกด้วย ความจำเป็นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว จึงเกิดและมีขึ้นอย่างจำเป็น (Necessity) เพื่อป้องกันและบรรเทาความเสียหายที่อาจมีขึ้นในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งจำเป็นจะต้องมีองค์ความรู้(Body of Knowledge) ความเข้าใจในระดับลึกซึ้งของสภาพปัญหา สาเหตุของปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหานั้น รวมทั้งการสร้างมาตรการในการป้องกันภัยพิบัติที่เกิดจากน้ำ และมาจากน้ำด้วย และลดความรุนแรงของปัญหาลงจนอยู่ในระดับที่บริหารจัดการได้โดยยืดหยุ่นในกระบวนการแต่ต้องรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ เพราะว่าการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำนั้นสาเหตุขั้นต้น ซึ่งหากจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผลแล้ว ปัญหาดังกล่าวก็ย่อมไม่เกิดขึ้น ดังนั้น การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำนั้น จึงมีความสำคัญและมีกฎหมาย นโยบาย หน่วยงานที่รับผิดชอบหลัก การมีส่วนร่วมของประชาชนร่วมกัน เพื่อการพัฒนาอย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

จังหวัดชลบุรี เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมเจริญเติบโตมาก ทำให้อัตราส่วนการใช้พื้นที่เพื่อการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมมีมากขึ้นด้วย ส่งผลให้มีการใช้ทรัพยากรน้ำเป็นจำนวนมากขึ้นเป็นเงาตามตัว เพราะเป็นภาคการผลิต(Real Sector)ที่ต้องใช้ทรัพยากรน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตสินค้าและบริการ ทำให้การจัดหาแหล่งน้ำสะอาด การผลิตน้ำประปา การส่งน้ำ การใช้น้ำ การระบายน้ำเสีย การนำน้ำที่ผ่านการกลั่นกรองแล้วกลับมาใช้ใหม่ และการระบายน้ำเสียทิ้ง เป็นกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ดังนั้น การศึกษาสภาพปัญหาและการวิเคราะห์สภาพปัญหาของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้น้ำสะอาดทั้งสิ้น ขณะที่ความต้องการใช้น้ำมีมากขึ้น เพราะการขยายตัวของชุมชนเมือง อุตสาหกรรม จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ประกอบกับแหล่งเก็บกักน้ำตามธรรมชาติและที่ก่อสร้างไว้มีไม่เพียงพอ[3] ปัญหาน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมไหลรวมลงสู่แหล่งน้ำตามธรรมชาติ ไหลลงสู่ไร่นาของชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียง เกิดสารปนเปื้อนที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านที่ต้องทำมาหากินตามแหล่งน้ำธรรมชาติ อันนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการจัดการน้ำเสียของโรงงานในพื้นที่ใกล้เคียง อันเป็นส่วนหนึ่งของสภาพปัญหาในการบริหารจัดทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่จังหวัดชลบุรี ซึ่งมีความสำคัญ เปาะบาง และอ่อนไหวเป็นอย่างมาก จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี

[3] กรมส่งเสริมการเกษตร, **การบริหารจัดการน้ำและการพัฒนาการเกษตรในเขตชลประทาน,** กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, (กรุงเทพมหานคร, 2548), หน้า 64.

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี

2. เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาอุปสรรคของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยนำวิธีการเชิงปริมาณ (Quantitative) และเชิงคุณภาพ (Qualitative) เข้ามาใช้วิจัยด้วยหลักผสมผสานอย่างเท่าเทียมกันเป็นไปตามลำดับ ซึ่งเน้นการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในเชิงพื้นที่และข้อมูลเอกสาร[4] ตามหัวข้อที่จะนำเสนอ ดังต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร (population) ที่เป็นหน่วยการวิเคราะห์ในการตอบแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มตัวอย่าง รวมจำนวน 400 คน ได้แก่ กลุ่มตัวอย่าง (Sample) โดยกำหนดแบบเจาะจง(Purposive) ในการตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ผู้ประกอบการอุตสาหกรรม และแหล่งท่องเที่ยว โดยเก็บข้อมูลจาก หัวหน้าฝ่ายบริหารผู้มีอำนาจเต็ม, ประธานกรรมการ, ผู้บริหารระดับสูง, คณะกรรมการผู้บริหาร, ผู้จัดการฝ่ายต่าง ๆ ของ จำนวน 6 อุตสาหกรรม อุตสาหกรรมละ 10 คน จำนวน 60 คน, ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวและเจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ทั้ง 2 แหล่งท่องเที่ยว จำนวน 20 คน, นักท่องเที่ยว จำนวน 50 คน, และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple random Sampling) กับประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่อุตสาหกรรมและแหล่งท่องเที่ยว 2 แห่ง จำนวน 270 คน รวมทั้งสิ้น 400 คน เป็นกลุ่มตัวอย่าง

ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก(Key informant) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำแนกออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) นักวิชาการและผู้นำชุมชนท้องถิ่น 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ 3) ผู้ประกอบการ และอุตสาหกรรมจังหวัด 4) กลุ่มนักท่องเที่ยว

การวิจัยเชิงคุณภาพ ได้ทำการเลือกกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ด้วยตนเอง ดังนี้

1) การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง(In – Depth Interview) โดยแยกสัมภาษณ์แต่ละกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการและผู้นำชุมชนท้องถิ่น จำนวน 7 คน, ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ จำนวน 5 คน, ผู้ประกอบการและอุตสาหกรรมจังหวัด จำนวน 5 คน และกลุ่มนักท่องเที่ยว จำนวน 10 คน รวมจำนวน 27 คน 2) การสนทนากลุ่มแบบเจาะจง สำหรับกลุ่มประชาชนทั่วไป ได้แก่ ประชาชนในเขตพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร และนิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง แหล่งท่องเที่ยวหาดบางแสน และแหล่งท่องเที่ยวเมืองพัทยา โดยจัดการสนทนากลุ่มแบบเจาะจง จำนวน 2 ครั้ง ครั้งละ 30 คน เพื่อตรวจสอบทิศทางและความแท้จริงของข้อมูล ซึ่งจะช่วยให้การวิจัยได้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงในเรื่องที่วิจัยมากที่สุด

[4] วิโรจน์ สารรัตนะ, การวิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม: กรอบแนวคิดเพื่อการเปลี่ยนแปลงและเรียนรู้, **วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น**, (ปีที่3 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2550), หน้า 3-22.

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ 1. เครื่องมือแบบสอบถามสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ 2. เครื่องมือแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยดังต่อไปนี้ 1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ การวิเคราะห์โดยใช้สถิติค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) 2. การวิเคราะห์ตัวแปรใช้การวิเคราะห์แบบบรรยายในลักษณะและความสอดคล้องของตัวแปร 3.การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้ คือ นำข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึกและบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์ มาตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของข้อมูล และวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท ซึ่งมีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านการรวบรวม (Data collection Triangulation) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์มาพร้อมใช้วิเคราะห์ โดยนำข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบข้อมูลแล้ว มาจัดทำให้เป็นระบบหาความหมาย แยกแยะองค์ประกอบภายในและภายนอก ทั้งเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลเพื่อให้สามารถนำไปสู่การทำความเข้าใจ และอธิบายปรากฏการณ์ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

การนำเสนอผลการวิจัย เป็นการนำเสนอทั้งในเชิงปริมาณเพื่อให้เห็นภาพในมุมกว้าง โดยนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive) ที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่อุตสาหกรรม และการท่องเที่ยว ในจังหวัดชลบุรี เป็นการนำเสนอตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ เพื่อจำแนกสภาพปัญหา สมุฏฐานของปัญหา และแนวทางแก้ไขไปตามลำดับ

ผลการศึกษาวิจัย

ผลของการศึกษาวิจัย สภาพปัญหาและอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรีนั้น มีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1.1 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชากรโดยรวม

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1) ปัญหาและอุปสรรคในระดับแหล่งต้นน้ำ	3.56	.322	มาก
2) ปัญหาและอุปสรรคในระดับแหล่งกลางน้ำ	3.60	.330	มาก
3) ปัญหาและอุปสรรคในระดับแหล่งปลายน้ำ	3.61	.334	มาก
ค่าเฉลี่ย	**3.59**	**.326**	**มาก**

จากตารางที่ 1.1 พบว่า การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี โดยภาพรวมทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 3.59 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากแหล่งปลายน้ำ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 3.61 รองลงมาด้านปัญหาและอุปสรรคจากแหล่งกลางน้ำ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 3.60 และปัญหาและอุปสรรคจากแหล่งต้นน้ำอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 3.56 ตามลำดับ

ตารางที่ 1.2 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นรายด้าน

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1) ด้านปัญหาและอุปสรรคการจัดการจากแหล่งต้นน้ำ			
1.สภาวะโลกร้อนเป็นปัญหาที่มาจากการจัดการน้ำ	3.69	.876	มาก
2.ภัยแล้งเป็นเรื่องใกล้ตัวที่ต้องได้รับการแก้ไข	3.57	.841	มาก
3.น้ำท่วม น้ำแล้ง เป็นปัญหาเรื่องการบริหารจัดการน้ำ	3.54	.809	มาก
4. การขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ส่งผลกระทบโดยตรง	3.56	.796	มาก
5.ประเด็นเรื่องน้ำ ส่งผลต่อการดำรงชีวิตประจำวัน	3.57	.882	มาก
6.ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมมีผลต่อการตกปริมาณน้ำฝน	3.65	.819	มาก
7.การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศส่งผลต่อการตกของฝน	3.56	.848	มาก
ค่าเฉลี่ย	**3.56**	**.318**	**มาก**
2) ด้านปัญหาและอุปสรรคการจัดการจากแหล่งกลางน้ำ			
1.การที่ฝนตกหนัก น้ำท่วมขัง เป็นปัญหาด้านการบริหารน้ำ	3.61	.871	มาก
2.การที่น้ำประปาไม่ไหล เป็นปัญหาของการบริหารน้ำ	3.57	.841	มาก
3.ปัญหาน้ำท่วมขังเวลาฝนตก เกิดจากระบบการจัดการน้ำ	3.78	.863	มาก
4.ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการน้ำควรได้รับการแก้ไข	3.55	.852	มาก
5. การแก้ปัญหาน้ำท่วมน้ำแล้ง เกี่ยวข้องกับทุกภาคส่วน			
6.การจัดการน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวมีปัญหาที่ต้องแก้ไข	3.57	.859	มาก
7. ผู้ประกอบการการท่องเที่ยวต้องใช้น้ำเพื่อกิจการของตน	3.60	.855	มาก
ค่าเฉลี่ย	**3.60**	**.305**	**มาก**
3) ด้านปัญหาและอุปสรรคการจัดการจากแหล่งปลายน้ำ			
1.น้ำเสียจากแหล่งอุตสาหกรรม ส่งผลกระทบถึงตัวท่าน	3.65	.877	มาก
2.โรงงานอุตสาหกรรมมีการจัดการน้ำเสียที่มีประสิทธิภาพ	3.63	.837	มาก
3.น้ำเสียจากแหล่งชุมชน ส่งผลกระทบถึงตัวท่าน	3.60	.868	มาก
4.ท่านสามารถเข้าร่วมในการแก้ปัญหาน้ำเน่าเสียได้	3.57	.837	มาก
5.ตัวท่านเองมีความสามารถในการจัดการน้ำเสียได้	3.58	.806	มาก
6.น้ำเสียที่ไหลลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติส่งผลถึงมนุษย์	3.63	.850	มาก
7. น้ำที่ท่านใช้ไปแล้วจะนำกลับมาใช้ใหม่ได้อีก	3.60	.846	มาก
ค่าเฉลี่ย	**3.61**	**.326**	**มาก**
ค่าเฉลี่ยรวม	**3.58**	**3.58**	**มาก**

จากตารางที่ 1.2 พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี โดยภาพรวม มีระดับความคิดเห็นต่อปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.58 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน มีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านปัญหาและอุปสรรคการจัดการทรัพยากรน้ำจากแหล่งต้นน้ำ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามโดยภาพรวม มีระดับความคิดเห็นต่อปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.56 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า สภาวะโลกร้อนเป็นปัญหาที่มาจากการจัดการน้ำ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.69 รองลงมาคือ ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมมีผลต่อการตกปริมาณน้ำฝน โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.65 ภัยแล้งเป็นเรื่องใกล้ตัวที่ต้องได้รับการแก้ไข มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.57 ประเด็นเรื่องน้ำ ส่งผลต่อการดำรงชีวิตประจำวันมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.57 การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศส่งผลต่อการตกต้องตามฤดูกาลของฝน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.56 การขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ส่งผลกระทบถึงประชาชนโดยตรง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.56 และฤดูฝนน้ำท่วม ฤดูร้อน น้ำแล้ง เป็นปัญหาเรื่องการบริหารจัดการน้ำมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.54 ตามลำดับ

2.ด้านปัญหาและอุปสรรคการจัดการทรัพยากรน้ำจากแหล่งกลางน้ำ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามโดยภาพรวม มีระดับความคิดเห็นต่อปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.60 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ปัญหาน้ำท่วมขังเวลาฝนตก เกิดจากระบบการบริหารจัดการน้ำ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.79 รองลงมาคือ การที่ฝนตกหนัก น้ำท่วมขัง เป็นปัญหาด้านการบริหารน้ำ โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.61 ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว จำเป็นต้องใช้น้ำเพื่อกิจการของตน โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.60 ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการน้ำ ควรได้รับการแก้ไข โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.60 การบริหารจัดการน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวมีปัญหาที่ต้องแก้ไข โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.57 การที่น้ำประปาไม่ไหล เป็นปัญหาของการบริหารน้ำ โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.57 และการแก้ปัญหาน้ำท่วมน้ำแล้ง เกี่ยวข้องกับทุกภาคส่วน โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.55 ตามลำดับ

3.ด้านปัญหาและอุปสรรคการจัดการทรัพยากรน้ำจากแหล่งปลายน้ำ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามโดยภาพรวม มีระดับความคิดเห็นต่อปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.61 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า น้ำเสียจากแหล่งอุตสาหกรรม สามารถส่งผลกระทบถึงตัวท่านมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.65 รองลงมาคือ น้ำเสียที่ไหลลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ สามารถส่งผลถึงตัวท่าน โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.63 ท่านคิดว่าโรงงานอุตสาหกรรมมีการจัดการน้ำเสียที่มีประสิทธิภาพ โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.63 น้ำเสียจากแหล่งชุมชน ส่งผลกระทบถึงตัวท่านไม่ว่าทางตรง หรืออ้อม โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.60 ท่านคิดว่า น้ำที่ท่านใช้ไปแล้วจะนำกลับมาใช้ใหม่ได้อีก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.60 ตัวท่านเองมีความสามารถในการจัดการน้ำเสียได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.58 และท่านสามารถเข้าร่วมในการแก้ปัญหาน้ำเน่าเสียได้ โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.57 ตามลำดับ

สภาพปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

สภาพปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรีนั้นพบว่า สภาพปัญหาของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำนั้นมีอยู่หลายประเภท และมีระดับความลึกตื้น หนาบางของปัญหาในแต่ละระดับที่แตกต่างกันออกไป โดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องและปัญหาที่หลากหลาย โดยสามารถจำแนกสภาพของปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ดังต่อไปนี้ คือ

1.ปัญหาของปริมาณน้ำฝน 2.ปัญหาความจุของอ่างเก็บน้ำ หรือความสามารถในการรองรับน้ำ 3. ปัญหาด้านต้นทุนในการผันน้ำและผลิตน้ำ 4.ปัญหาด้านการจัดสรรปันส่วนน้ำให้ภาคส่วนต่างๆ 5.ปัญหาระหว่างหน่วยงานภาครัฐ 6.ปัญหาด้านการสูญเสียน้ำดิบระหว่างขนส่ง 7.ปัญหาเรื่องคุณภาพน้ำ 8.ปัญหาการจัดสรรน้ำเพื่อสร้างสมดุลทางธรรมชาติ 9.ปัญหาความขัดแย้งในการจัดสรรน้ำ

สภาพปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี พบว่ามีปัญหาและอุปสรรคหลายอย่างในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ แต่ว่าปัญหาบางประเด็นก็มิได้เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา แต่มีส่วนเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกันมาเป็นปัญหาในเชิงสัมพัทธ์ (Relativism)และเป็นปัญหาในเชิงสหสัมพันธ์(Correlations)กับปัจจัยด้านอื่นๆอีกมาก กล่าวคือ ปัญหาของการจัดการทรัพยากรน้ำนั้นมักเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระบบนิเวศน์ สภาพแวดล้อม ดินฟ้า อากาศ ป่าไม้ และทรัพยากรธรรมชาติด้านอื่นๆแวดล้อมไปด้วยเสมอ ก่อให้เกิดบรรยากาศ อุณหภูมิที่สูงขึ้น ล้วนเป็นสภาพปัญหาประการหนึ่งในการที่ฝนจะตกลงมา ก่อให้เกิดปริมาณน้ำที่อยู่ในแหล่งน้ำธรรมชาติ อ่างเก็บน้ำ คลอง บึงต่างๆที่ส่งผลต่อการกักเก็บน้ำดิบในอ่างเก็บน้ำของชลประทาน ทำให้การผันน้ำดิบจากแหล่งน้ำที่ฝนตกลงมามากไปยังแหล่งน้ำที่ฝนไม่ตก หรือฝนตกน้อยลง หรือในพื้นที่แห้งแล้ง

เมื่อเกิดการผันน้ำดิบไปสำรองไว้เพื่อใช้ในกิจการอื่นๆ รวมทั้งการผลิตน้ำประปาก็ย่อมนำไปสู่ต้นทุนการผลิตน้ำประปาที่แพงขึ้นโดยคิดจากอัตราค่าไฟฟ้าที่ใช้ในการผันน้ำเป็นลูกบาศก์เมตร แน่นอนว่าเมื่อต้นทุนการผลิตน้ำประปาที่สูงขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อผู้บริโภคที่ใช้น้ำกันไปเป็นทอดๆส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ไปเป็นระลอก นำไปสู่ปัญหาในการจัดสรรน้ำให้กับภาคส่วนต่างๆอย่างมีนัยยะสำคัญ เช่น ปัญหาการจัดสรรน้ำให้กับภาคการเกษตรที่แม้จะพบว่า ยังอยู่ในขีดความสามารถที่บริหารจัดการได้อยู่ ก็เป็นเพราะว่าคนในพื้นที่ทำการเกษตรที่ไม่ค่อยใช้น้ำมาก และสัดส่วนของประชาชนผู้ทำการเกษตรก็ไม่ได้มีมากนัก แต่เมื่อต้องจัดสรรน้ำเพื่อภาคอุตสาหกรรมแล้วก็จะพบสภาพปัญหาของการใช้น้ำที่แตกต่างกันไปของแต่ละโรงงานอุตสาหกรรม รวมทั้งผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อมด้วย ซึ่งขึ้นกับว่า โรงงานแต่ละแห่งเหล่านั้นประกอบการอุตสาหกรรมประเภทอะไรต้องการใช้น้ำที่มีคุณภาพอยู่ในระดับไหน ซึ่งก็เกี่ยวข้องกับหน่วยงานของรัฐ เช่น กรมโรงงานอุตสาหกรรม กรมชลประทาน กรมทรัพยากรน้ำ การนิคมอุตสาหกรรม และหน่วยงานอื่นๆอีกที่กำหนดแนวทางในการใช้น้ำ และแนวทางในการกำจัดน้ำเสียด้วย

นอกจากนี้ผู้ประกอบการธุรกิจเกี่ยวกับน้ำ เช่น โรงงานน้ำอัดลม โรงงานผลิตน้ำดื่ม ความต้องการใช้น้ำที่สะอาดมีกระบวนการขั้นตอนที่นำน้ำดิบมาจัดการในกระบวนการผลิตเพื่อให้ได้น้ำสะอาดที่มีคุณภาพสูง ก็ยังต้องการน้ำที่มีปริมาณมากขึ้นตามไปอีกด้วย ซึ่งรวมถึงผู้ประกอบการด้านโรงแรม ที่พัก ใน

สถานที่ใกล้เคียงกับโรงงานอุตสาหกรรม และที่พักในสถานที่ท่องเที่ยวก็ยังมีความต้องการใช้น้ำในปริมาณที่มากขึ้นด้วย และคุณภาพน้ำต้องอยู่ในระดับที่ดีมาก หาไม่แล้วย่อมส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของผู้ผลิตน้ำ เจ้าของกิจการ และภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว เพราะว่าประเด็นด้านคุณภาพนี้เป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนและอ่อนไหวต่อสัมผัสและความรู้สึกของผู้บริโภคเป็นอย่างมาก การประปาส่วนภูมิภาค จึงต้องใส่ใจและอ่อนไหวต่อขั้นตอนการผลิตน้ำและจัดสรรน้ำเพื่อผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในแหล่งต่างๆ ของจังหวัดชลบุรี

ปัญหาอีกประการหนึ่ง คือ การสูญเสียน้ำดิบระหว่างการขนส่งน้ำเพื่อนำไปผลิตน้ำประปา ไม่ว่าจะเกิดการการระเหย การรั่วแตกของท่อส่งน้ำ หรือท่อส่งน้ำที่คุณภาพต่ำ ทำให้วัดปริมาณที่ไม่ค่อยตรงกับความเป็นจริงมากนัก ก็ก่อให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรน้ำในระหว่างขนส่ง นอกจากนี้หน่วยงานด้านน้ำจะต้องมีการสำรองน้ำไว้เพื่อใช้หล่อเลี้ยงระบบนิเวศน์ของธรรมชาติโดยจะต้องทำการทดน้ำ สำรองน้ำ และผันน้ำดิบ จัดสรรน้ำไว้ในปริมาณที่มากพอเพื่อให้สิ่งมีชีวิตที่อาศัยในแหล่งน้ำแต่ละแห่งได้อาศัยพึ่งพิงน้ำและความอุดมสมบูรณ์ในแหล่งน้ำ อ่างเก็บน้ำแต่ละแห่งจะต้องดำรงอยู่ได้ มนุษย์อาศัยอยู่ได้ สัตว์น้ำ สัตว์บก สัตว์ปีกได้พึ่งพาอาศัยน้ำในแหล่งน้ำนั้นได้ด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาของความไม่พอใจว่าหน่วยงานด้านการจัดการน้ำ ได้ทำการจัดสรรให้จังหวัดนั้นมาก จังหวัดนี้น้อยไป ไม่เพียงพอต่อความต้องการ จนทำให้เกิดเป็นประเด็นข้อพิพาทระหว่างประชาชนในแต่ละแหล่งน้ำที่อยู่ต่างจังหวัดกัน

ดังนั้น ปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรีนั้น จึงพบว่า มีปัญหาอยู่หลากหลายประการเหมือนกันตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น แต่ก็พบว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำนั้น ยังมีขีดความสามารถอยู่ในระดับสูงที่สามารถเพียงพอที่จะบริหารจัดการน้ำเพื่อให้เกิดประโยชน์กับทุกฝ่ายทุกภาคส่วนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอยู่ แม้ว่าในกระบวนการขั้นตอนต่างๆของการจัดสรรและการกระจายน้ำจะมีอุปสรรคบ้างเล็กๆน้อยๆ ก็เป็นปกติธรรมดาของการบริหารงานปกตินั่นเอง ขอเพียงหน่วยงานดังกล่าวยังสามารถสร้างความมั่นใจสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจให้กับประชาชนได้ นั่นย่อมจะทำให้การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำบรรลุเป้าหมายได้อย่างแน่นอน มีความมั่นคง และยั่งยืนต่อไปได้

การวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

การวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรค ของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรม และการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี พบว่า สภาพปัญหาส่วนใหญ่ของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำนั้นมีสาเหตุหลักใหญ่หลายประการ และมีสาเหตุย่อยอีกหลายประการเช่นเดียว ซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นทอดๆไปตามห่วงลูกโซ่แห่งสาเหตุบั้นต้นและผลลัพธ์บั้นปลาย ซึ่งในท้ายที่สุดก็จะส่งผลกระทบต่อมนุษย์ที่ดำรงชีวิตอยู่ซึ่งสามารถจำแนกได้ และจะนำเสนอผลการวิจัยตามลำดับในประเด็น ดังต่อไปนี้

ผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี พบว่า ในประเด็นข้อนี้จะเป็นสาเหตุที่มาจากหลายด้าน นับตั้งแต่ต้นน้ำอย่างสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศน์ ดิน ฟ้า อากาศ ป่าไม้ สัตว์ป่า อุณหภูมิโลก การนำทรัพยากรธรรมชาติมา

ใช้ในการสร้างเทคโนโลยีสมัยใหม่ นำไปผลิตเป็นสินค้าอุตสาหกรรมต่างๆ การทำเหมืองแร่ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ที่กล่าวมาล้วนส่งผลกระทบต่อ การก่อตัวของเมฆหมอกในชั้นบรรยากาศของโลก ปริมาณฝุ่นละอองที่สูงขึ้น และปริมาณน้ำฝนที่ตกตามธรรมชาติ การไหลเวียนของน้ำฝน การตกลงในอ่างเก็บน้ำเพื่อนำไปใช้ในการเกษตร การนำมาผลิตน้ำประปา เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ ส่งผลกระทบต่อกระบวนการบริหารจัดการน้ำในภาพรวมของปัญหาที่แยกให้เห็นว่าเป็นแหล่งต้นน้ำ ในขณะที่ปัญหาของการจัดการทรัพยากรน้ำในแหล่งกลางน้ำ ก็คือ การกักเก็บน้ำเพื่อนำไปผลิตเป็นน้ำประปา การผันน้ำ จัดสรรน้ำของบริษัทเอกชนที่ใช้ต้นทุนในการจัดส่งน้ำที่ราคาสูง ซึ่งจะนำไปสู่การคิดคำนวณกำไรที่เพิ่มมากขึ้น การประปาส่วนภูมิภาคที่ทำการผลิตน้ำประปาที่ต้องใช้สารเคมี คอร์ลีน และสารประกอบอย่างอื่นที่ต้องจัดซื้อและเตรียมเอาไว้จำนวนมาก ซึ่งเคมีเหล่านี้นับวันก็มีแต่ราคาสูงขึ้น แต่การประปาก็จำต้องใช้ในการผลิตน้ำประปา และจ่ายน้ำไปสู่ภาคส่วนต่างๆ ที่มีความต้องการน้ำที่สูงขึ้นตั้งแต่ภาคครัวเรือน ภาคการเกษตร ภาคอุตสาหกรรม และภาคการท่องเที่ยว เมื่อจำนวนผู้ใช้น้ำประปามีสัดส่วนจำนวนที่มากขึ้น ราคาน้ำประปาก็จะมีสัดส่วนจำนวนที่เพิ่มมากขึ้นในเชิงเปรียบเทียบ

จากหลายปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้น รวมทั้งการที่บริษัทเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรน้ำจดทะเบียนเป็นบริษัทมหาชน จำกัด (บมจ.) นำบริษัทเข้าสู่ตลาดหลักทรัพย์ เสนอขายหุ้นให้กับประชาชนทั่วไปและผู้ถือหุ้นใหญ่ของบริษัทดังกล่าว ก็คือการประปา ซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจตามกฎหมายจัดตั้ง ซึ่งผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบต่อผู้ถือหุ้นเป็นประการสำคัญ ผลก็คือ ประชาชนจะต้องแบบรับภาระค่าน้ำที่สูงขึ้นในอนาคต และในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในแหล่งปลายน้ำ ก็คือ ปัญหาที่มีสาเหตุมาจาก สิ่งปฏิกูลทางน้ำ ที่มีมาตามน้ำ ระบบบำบัดน้ำเสีย เพราะหากระบบบำบัดน้ำเสียทำได้ไม่ดีพอ แล้วปล่อยน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ หรือลงสู่ทะเล ก็ย่อมจะมีผลต่อแหล่งท่องเที่ยว ภาพลักษณ์ สัตว์น้ำทะเล และสะท้อนกลับมายังมนุษย์ผู้ที่บริโภคอาหารทะเล จากการที่สัตว์ทะเลบริโภคอาหารที่ปนเปื้อนสารพิษจากการบำบัดน้ำเสียที่ไม่มีคุณภาพ หรือไม่ดีพอ หรือการแอบปล่อยน้ำเสียลงสู่ทะเล เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ก็จะย้อนกลับมา หรือสะท้อนกลับมาสู่มนุษย์อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องที่ทุกภาคส่วนจะต้องตระหนักถึง และให้ความสำคัญ และควรปลูกฝังจิตสำนึกของประชาชนให้เห็นถึงความสำคัญของแหล่งน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

บทสรุป

น้ำเป็นแหล่งพลังงานตามธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่ เป็นแหล่งกำเนิดสรรพชีวิต หล่อเลี้ยงบำรุงรักษา และขับเคลื่อนสรรพสิ่งให้รื่นไหลอย่างไม่มีวันสิ้นสุด น้ำจึงเป็นพลังงานที่สำคัญที่ใช้ในกิจกรรมของมนุษย์และสรรพสัตว์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และต่อไปในอนาคต การนำน้ำมาใช้ในชีวิตประจำวันและกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆของมนุษย์ จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการที่ดี มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล คำนึงถึงความสมดุลของสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ระบบนิเวศน์ คือ ดิน ฟ้า อากาศ ป่าไม้ และสิ่งอื่นๆควบคู่กันไป การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำจึงเป็นสิ่งสัมพัทธ์(Relativism)กับสิ่งอื่นๆรอบตัวทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น ความรู้สึกนึกคิด จิตใจ เสมือนหนึ่งว่าน้ำก็มีจิตวิญญาณ ขณะเดียวกันการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวก็เป็นเรื่องสหสัมพันธ์(Correlation)กับปัจจัยด้านต่างๆอีกมากมาย

เช่น กฎหมายที่วางระบบโครงการในการจัดการน้ำ หน่วยงานบังคับใช้กฎหมาย โรงงานอุตสาหกรรม ผู้ประกอบการ แหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว อาคารบ้านเรือน อ่างเก็บน้ำ ท่อส่งน้ำ การวัดปริมาณน้ำ การผลิตน้ำประปา ต้นทุนการผลิต ต้นทุนค่าเสียโอกาสต่างๆ การกำจัดน้ำเสีย การนำน้ำกลับมาใช้ใหม่ ผลสะท้อนกลับมายังมนุษย์เป็นต้น สิ่งที่กล่าวมาข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นว่า การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้บรรลุเป้าหมายของการดำรงหล่อเลี้ยงอุ้มชูสรรพสิ่งไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องอาศัยทรัพยากรการบริหารหลายเรื่องเพื่อรักษาระบบของการไหลเวียนของน้ำ การใช้น้ำ และบำรุงรักษาน้ำให้คงอยู่ และหล่อเลี้ยงชีวิตของสรรพสัตว์ให้มีอยู่ตลอดไป แต่ก็ไม่ใช่เรื่องที่ยากจนเกินวิสัยวิญญูชนจะพึงศึกษาวิจัยและกระทำให้บรรลุเป้าหมายได้

การอภิปรายผล

สภาพแวดล้อม ระบบนิเวศน์ ภูมิอากาศ มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการจัดการน้ำในระดับแหล่งต้นน้ำซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของพิบูลย์ ไชยคุณ[5] ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าแควระบบ-สียัด : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติป่าแคระบบสียัด พบว่า มีการลักลอบเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าสงวนแห่งชาติ โดยมีปัญหาเกี่ยวกับการลักลอบล่าสัตว์ป่า การเก็บหาของป่า แต่ราษฎรส่วนใหญ่ก็ให้ความร่วมมือในการป้องกันดูแลรักษาป่าไม้ชุมชน แต่ภาครัฐควรเร่งรัดประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ป่าไม้ ป่าต้นน้ำให้ประชาชนรับทราบมากขึ้นและควรทำไปเรื่อยๆ สอดคล้องกับการศึกษาของพัฒนา วิจิตรพงษ์สกุล[6] ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ในพื้นที่โครงการนาร่องลุ่มน้ำย่อย คลองน้ำวิ่ง พบว่าการมีระบบนิเวศน์ที่อุดมสมบูรณ์ก็ยังสามารถที่จะส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติได้ด้วย และการศึกษาของวุฒิพงษ์ ดงคำฟู[7] ที่ศึกษาวิจัย เรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตอุทยานแห่งชาติ : กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติแม่ปิง จังหวัดลำพูน พบว่า มนุษย์มุ่งแต่จะหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ จนระบบนิเวศน์และธรรมชาติต้องปรับตัวครั้งใหญ่ ทำให้เกิดการสั่นคลอนในการปรับสมดุลทำให้มนุษย์ต้องได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติตามธรรมชาติ ซึ่งเกิดขึ้นจากน้ำมือของมนุษย์เอง ดังนั้น จึงต้องสร้างจิตสำนึกที่ดี และร่วมมือกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเอาไว้ เพราะเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญ

---

[5] พิบูลย์ ไชยคุณ, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแคว ระบบ-สียัด : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติป่าแควระบบสียัด, **ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.** (สาขานโยบายสาธารณะ. มหาวิทยาลัยบูรพา, 2545).

[6] พัฒนา วิจิตรพงษ์สกุล, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่โครงการนำร่องลุ่มน้ำย่อย คลองน้ำวิ่ง, **ผลงานวิจัยด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ประจำปี 2553,** (กรุงเทพมหานคร : สานักวิจัยพัฒนาและอุทกวิทยา กรมทรัพยากรน้ำ, 2553).

[7] วุฒิพงษ์ ดงคำฟู, การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตอุทยานแห่งชาติ :กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติแม่ปิง จังหวัดลำพูน, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551).

แหล่งน้ำตามธรรมชาติ เป็นแหล่งสำคัญในการบริหารจัดการน้ำในระดับต้นน้ำ สอดคล้องกับการศึกษาของนเรนทร์ โพธิ์นิล[8] ได้ศึกษาเรื่อง ปัญหาการขาดแคลนน้ำ และแนวทางการแก้ไข พบว่า ประชาชนมีแหล่งน้ำจากน้ำฝนเป็นแหล่งน้ำหลัก และส่วนใหญ่มีบ่อเก็บน้ำในบ้านคุณภาพน้ำใสสะอาด สามารถนำมาดื่มได้ ประเด็นปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำจืดที่สะอาด เป็นเรื่องสำคัญในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค และส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวด้วย เพราะว่า ไม่ใช่ว่าน้ำทุกประเภทจะมีคุณภาพ ความสะอาด และคุณสมบัติที่เหมือนกัน และเท่าเทียมกันที่จะนำมาอุปโภคบริโภคได้ทุกประเภท สอดคล้องกับการศึกษาของกรมส่งเสริมการเกษตร[9]ที่มองว่า การบริหารจัดการน้ำเพื่อนำมาใช้ในการอุปโภคบริโภคนั้นจะต้องจัดหาน้ำที่ดี สะอาด และมีคุณภาพสูง แต่สำหรับน้ำที่ใช้ในการทำการเกษตรนั้นส่วนใหญ่ก็อาศัยน้ำจากแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ซึ่งก็มีคุณภาพอยู่ในระดับหนึ่งตามที่ลือโรจน์ จินดารัตนวงศ์[10] ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรอย่างยั่งยืน ด้วยระบบท่อของภาครัฐ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำภาคการเกษตร ในพื้นที่ตำบลตะพง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยองพบว่า ในปัจจุบัน ไม่เพียงแต่มีการจัดการด้วยระบบท่อของภาครัฐเท่านั้น แต่ได้มีการบริหารจัดการแบบบูรณาการ ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ยึดหลักแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ มีการกระจายแหล่งเก็บน้ำในหมู่บ้าน ปรับปรุงแหล่งน้ำธรรมชาติ ตลอดจนนำระบบสารสนเทศมาใช้ประโยชน์ในการวางแผนน้ำ เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก โดยจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำภาคการเกษตรในพื้นที่ มีการบริหารจัดการแบบผสมผสาน

แหล่งน้ำตามธรรมชาตินี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศน์ ดินฟ้าอากาศที่ส่งผลโดยตรงต่อการตกของน้ำฝน การไหลของน้ำ การกักเก็บน้ำ และแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ที่จะต้องผันน้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติมากักเก็บในอ่างเก็บน้ำเพื่อนำไปสู่กระบวนการผลิตน้ำประปา ในขณะที่ความต้องการใช้น้ำประปาก็มีสัดส่วนที่เพิ่มมากขึ้น หากไม่มีระบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเป็นระบบอย่างดี และมีประสิทธิภาพแล้ว ย่อมจะทำให้เกิดการสูญเสียน้ำดิบจากแหล่งน้ำตามธรรมชาติไปเป็นจำนวนมาก และทำให้ปริมาณน้ำฝนไหลทิ้งเป็นจำนวนมากเช่นกัน

กระบวนการจัดสรรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว กระบวนการจัดสรรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว มีความเกี่ยวข้องกับการประปาส่วนภูมิภาคที่ประชาชนต้องการให้จัดสรรน้ำประปาในราคาไม่แพง หรือ จัดสรรแจกจ่ายน้ำมากขึ้น และภาครัฐควรมีนโยบายและแผนทั้งระยะสั้น และระยะยาว อย่างเป็นระบบต่อเนื่อง อันจะนำไปสู่การทำงานที่มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลยิ่งๆ ขึ้นไป โดย

---

[8] นเรนทร์ โพธิ์นิล.ปัญหาการขาดแคลนน้ำ และแนวทางแก้ไข : กรณีศึกษาเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี. **ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2546).

[9] กรมส่งเสริมการเกษตร, **การบริหารจัดการน้ำและการพัฒนาการเกษตรในเขตชลประทาน,** กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, (กรุงเทพมหานคร, 2548), หน้า 64.

[10] ลือโรจน์ จินดารัตนวงศ์, การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรอย่างยั่งยืนด้วยระบบท่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในตำบลตะพง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง,**วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต,** (คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2554).

มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ก่อน เช่น พัฒนาแหล่งน้ำจืดที่มีอยู่ สำรวจแหล่งน้ำบาดาลอย่างจริงจัง เป็นการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชนอีกทางหนึ่ง สอดคล้องกับพีรชัย กุลชัย[11] ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดระยอง พบว่า ปริมาณการกักเก็บน้ำของอ่างเก็บน้ำมีปริมาณน้ำที่จะนำไปใช้ได้ มีปริมาณเพียงพอ ถ้าไม่มีปัจจัยอื่นเปลี่ยนแปลงเช่น การเพิ่มขึ้นของประชากร การขยายตัวของเมืองและการเปลี่ยนกิจกรรมมาเป็นเมืองอุตสาหกรรม กิจกรรมทางการเกษตรที่เปลี่ยนไป ภาวะความแห้งแล้งฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล และคุณภาพของน้ำที่เปลี่ยนไป ปัจจัยต่างๆเหล่านี้จะส่งผลให้ปริมาณน้ำที่กักเก็บไว้ในแต่ละปีไม่เพียงพอต่อความต้องการ ปริมาณการใช้น้ำในภาคอุตสาหกรรมจะมีความต้องการใช้น้ำสูงกว่าด้านอื่นๆ ขณะที่ด้านการเกษตรเมื่อมีการขยายตัวของพื้นที่ชลประทานได้มากขึ้นปริมาณความต้องการน้ำก็จะสูงเพิ่มขึ้น โอกาสที่จะมีความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรน้ำก็จะติดตามมาการจัดการทรัพยากรน้ำในเรื่องการจัดสรรน้ำให้กับภาคอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวนั้น มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการและพัฒนาแหล่งน้ำอยู่เป็นจำนวนมาก แต่หน่วยงานที่จำหน่ายจ่ายแจกน้ำประปา กลับเป็นหน่วยงานเดียว คือ การประปา ในขณะที่แทบจะทุกภาคส่วนต้องการใช้น้ำเป็นจำนวนมาก หากภาครัฐจัดหาแหล่งน้ำดิบให้ได้ไม่เพียงพอ ก็จึงทำให้การประปาส่วนภูมิภาคมีความจำเป็นจะต้องซื้อน้ำดิบจากภาคเอกชน ที่เข้ามาทำหน้าที่ในการจัดหาน้ำดิบให้การประปาส่วนภูมิภาค เพื่อแก้ปัญหาบางอย่างระหว่างหน่วยงาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพของปัญหาของระบบการบริหารงานภาครัฐได้เป็นอย่างดี ในการจัดสรรและการกระจายทรัพยากรของประเทศ ซึ่งพิเคราะห์แล้วเห็นว่าไม่ใช่มีปัญหาเฉพาะทรัพยากรน้ำเท่านั้น แต่แทบจะทุกทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ ที่มีมูลค่ามีราคาและเข้าถือเอาได้

การบำบัดน้ำเสีย หรือการนำน้ำกลับมาใช้ใหม่ การใช้น้ำแล้วนำกลับมาใช้ใหม่ หรือการบำบัดน้ำเสียก่อนที่จะปล่อยลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาตินั้น เป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ให้ประชาชนเกิดความรู้ ความเข้าใจ และนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องจริงจัง สอดคล้องกับการศึกษาของวิไลวรรณ สุปรียาภร[12] ศึกษาการจัดการน้ำเสียของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองพะเยา พบว่า สาเหตุที่ทำให้เกิดน้ำเสียชุมชนมาจากการขยายตัวชุมชนก่อให้เกิดปริมาณน้ำเสียที่เพิ่มขึ้นและมีสารเคมีปนเปื้อน และไม่มีการบำบัดก่อนจะปล่อยลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะอีกทั้งยังขาดความเอาใจใส่ ส่งผลทำให้คุณภาพน้ำในกว๊านพะเยา เสื่อมโทรมลง และการมีส่วนร่วมและการให้ความร่วมมือของประชาชนยังมีเฉพาะบางพื้นที่เท่านั้น เนื่องจากบทบาทของเทศบาลในการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ความรู้และกฎหมายที่เกี่ยวข้องยังมีน้อยมาก สอดคล้องกับชัยศรี ธาราสวัสดิ์พิพัฒน์[13] ได้ศึกษาวิจัย การพัฒนาแนวทางการจัดการน้ำเสียแบบชุมชนมีส่วน

---

[11] พีรชัย กุลชัย, **การจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดระยอง,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2540).

[12] วิไลวรรณ สุปรียาพร, การจัดการน้ำเสียของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองพะเยา, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543).

[13] ชัยศรี ธาราสวัสดิ์พิพัฒน์ และคณะ, **รายงานการวิจัย การพัฒนาแนวทางการจัดการน้ำเสียแบบชุมชนมีส่วนร่วมของ ตลาดน้ำวัดลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม,** โครงการพัฒนาและส่งเสริมความร่วมมือเครือข่ายนักวิจัยสิ่งแวดล้อม ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2554.

ร่วมของ ตลาดน้ำวัดลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม พบว่า ควรมีการพัฒนารูปแบบของการมีส่วนร่วมในการจัดการด้านน้ำเสียของตลาดน้ำ 2 ด้าน คือ เพิ่มระดับความร่วมมือในการจัดการน้ำเสียของผู้ประกอบการและชุมชน และสร้างแนวทางในการแก้ไข ปรับปรุงระบบการจัดการน้ำเสียที่มีอยู่เดิมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ดังนั้น ในการบำบัดน้ำเสีย หรือการนำน้ำกลับมาใช้ใหม่นั้น โดยเนื้อแท้แล้วก็คือ ต้องการให้ผู้ใช้น้ำใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคอย่างประหยัดใช้น้ำเท่าที่จำเป็นต่อความต้องการ ปิดน้ำทุกครั้งหลังใช้เสร็จ หรือปิดน้ำทุกครั้งก่อนออกจากบ้านเพื่อประหยัดทรัพยากรน้ำในภาพรวม และใช้น้ำอย่างมีสติรู้เท่าทัน เป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด เห็นคุณค่าของสิ่งที่ใช้ไปแล้ว สิ่งไหนที่จะนำมาใช้ใหม่ได้ก็ควรนำมาใช้ใหม่กับกิจกรรมด้านอื่น แต่หากน้ำที่ใช้แล้วเป็นน้ำเสียก่อนที่จะปล่อยลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติก็ควรทำการบำบัดก่อนทิ้ง สิ่งเหล่านี้จะต้องมีการเพาะปลูกลงในเด็กและเยาวชน สมาชิกในครอบครัว โรงเรียน สถานที่ทำงาน และทุกภาคส่วนของสังคมก่อนที่น้ำเสียจะย้อนกลับมาเอาคืนกับมนุษย์

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐควรมีนโยบายประสานการทำงานในการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างบูรณาการ ครบวงจรอย่างทั่วถึง

2. การประสานนโยบายในระดับปฏิบัติการ ควรมีในระดับพื้นที่อย่างเพียงพอต่อการทำงาน

3. ควรมีคณะกรรมการร่วมเพื่อที่จะไม่ก่อให้เกิดปัญหาในการปฏิบัติตามกฎหมายที่แตกต่างกันและอ้างการปฏิบัติตามกฎหมายของหน่วยงานอื่น

4. การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ควรให้ผู้ที่มีส่วนได้เสียในการใช้ทรัพยากรน้ำเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแผน แนวทางการใช้น้ำอย่างทั่วถึง

5.การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำต่างๆ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1.รัฐควรสร้างการตระหนักรู้และปลูกฝังจิตสำนึกในการใช้น้ำอย่างประหยัดและมีระเบียบวินัยแก่เด็กเยาวชนตามสถานศึกษา และประชาชนทั่วไป

2.มาตรการทางกฎหมายในการเปรียบเทียบปรับผู้ที่ทำให้น้ำสกปรก ทิ้งขยะลงคลอง แม่น้ำ

3. หน่วยงานที่กำกับดูแลการใช้น้ำควรเสนอแผนการใช้น้ำในแต่ละภาคส่วนให้ประชาชนทราบก่อนล่วงหน้า เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือในการประหยัดน้ำร่วมกัน

4.ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางในการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ของตนเอง

5.ขอความร่วมมือกับองค์กรทางศาสนา หรือพระสงฆ์ช่วยร่วมรณรงค์ในการใช้น้ำอย่างประหยัดและช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ และสิ่งแวดล้อม

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมการเกษตร.**การบริหารจัดการน้ำและการพัฒนาการเกษตรในเขตชลประทาน.**กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.กรุงเทพมหานคร, 2548.

ชัยศรี ธาราสวัสดิ์พิพัฒน์ และคณะ.**รายงานการวิจัย การพัฒนาแนวทางการจัดการน้ำเสียแบบชุมชนมีส่วนร่วมของ ตลาดน้ำวัดลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม.** โครงการพัฒนาและส่งเสริมความร่วมมือเครือข่ายนักวิจัยสิ่งแวดล้อม ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2554.

นเรนทร์ โพธิ์นิล.ปัญหาการขาดแคลนน้ำ และแนวทางแก้ไข : กรณีศึกษาเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี. **ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2546.

พัฒนา วิจิตรพงษ์สกุล. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่โครงการนำร่องลุ่มน้ำย่อย คลองน้ำวิ่ง. **ผลงานวิจัยด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ประจำปี 2553.** กรุงเทพมหานคร : สานักวิจัยพัฒนาและอุทกวิทยา กรมทรัพยากรน้ำ, 2553.

พิบูลย์ ไชยคุณ.การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแควระบบ-สียัด : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติป่าแควระบบสียัด.**ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.** สาขานโยบายสาธารณะ. มหาวิทยาลัยบูรพา, 2545.

พีรชัย กุลชัย.**การจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดระยอง.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2540.

มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด. **แนวนโยบายการจัดการน้ำในประเทศไทย.** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.seub.or.th/libraryindex/dam/dam-020html). [10 กันยายน 2562].

ลือโรจน์ จินดารัตนวงศ์.การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรอย่างยั่งยืนด้วยระบบท่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในตำบลตะพง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง.**วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต.**คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2554.

วุฒิพงษ์ ดงคำฟู.การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตอุทยานแห่งชาติ :กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติแม่ปิง จังหวัดลำพูน.**วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.**บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.

วิโรจน์ สารรัตนะ.การวิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม: กรอบแนวคิดเพื่อการเปลี่ยนแปลงและเรียนรู้. **วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น**. (ปีที่3 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2550): 3-22

วิไลวรรณ สุปรียาพร.การจัดการน้ำเสียของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองพะเยา. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543.

แนวทางในการพัฒนาสู่ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Guidelines for the Development of a Learning Organization of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Buddhasothorn Buddhist College

ชัยวิวัฒน์ ลาไป
นิรมล ตรีตราเพ็ชร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาสู่ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ บุคลากรของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร จำนวน 46 รูป/คน และสัมภาษณ์ ผู้บริหาร และบุคลากร จำนวน 6 รูป/คน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม และสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการเป็นบุคคลที่รอบรู้ อยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการมีแบบแผนความคิด ด้านการคิดอย่างเป็นระบบ ด้านการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน และด้านการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม อยู่ในระดับมากทุกด้าน แนวทางการพัฒนาสู่ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้จำเป็นต้องใช้องค์ประกอบ 5 ประการ มาประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบในทุกขั้นตอน ประกอบด้วยการเป็นบุคคลที่รอบรู้ การมีแบบแผนความคิด การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน และการคิดอย่างเป็นระบบ โดยต้องพิจารณาให้เห็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ เพื่อนำไปวางแผนและดำเนินการในส่วนต่าง ๆ ได้ บุคลากรทุกคนจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทักษะในการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ตามสายงานของตนเอง สามารถคิดวิเคราะห์ข้อมูลได้หลากหลาย เรียนรู้การทำงานร่วมกันเป็นทีม มีจิตสำนึกร่วมกัน มีความรู้ความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน และมีเป้าหมายร่วมกัน บุคลากรทุกคนต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อาศัยการเรียนรู้เป็นทีม มองภาพรวมขององค์กร และขับเคลื่อนองค์กรด้วยแนวความคิดสมัยใหม่ให้ทุกคนในองค์กรเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการทำงาน เพื่อพัฒนาไปสู่ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ : แนวทางในการพัฒนา, องค์การแห่งการเรียนรู้, วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

Abstract

This research article aims to study the level of being a learning organization of Mahachulalongkornrajavidalaya University, Buddhasothorn Buddhist College and to study Guidelines fort he Development of a Learning Organization of Mahachulalong-kornrajavidyalaya University, Buddhasothorn Buddhist College. The sample group used in this research are 46 staffs of Buddhasothorn buddhist college and interview 6 of management staff which was provided the Key-information. The research methodologies are questionnaire and In-depth Interview. The research has found the results below; The way of developing for being learning organization of Buddhasothorn Buddhist College Mahachulalongkornrajavidalaya University, found that, The way of developing for being learning organization need to be consisted of the fifth discipline to be applied systematically in every processes. Consisting of being well-rounded people, having thinking method, having team-learning and creating vision together and having systematic thinking. Which must consider the connection systematically in order to be able to plan and implement various parts. All staffs need to be developed for operational skills in order to create new knowledge according to their field of work. Be able to think and analyze various data, learn to work together as a team, Common sense Knowledge and understanding in the same direction having the same goal. All staffs must support each other, relying on teamwork, getting an overview of the organization, and driving the organization with modern concepts, allowing everyone in the organization to participate in every step of the work process in order to develop into a learning organization with efficiency and sustainability.

Keywords : Guidelines for the Development, Learning Organization, Buddhasothorn Buddhist College

บทนำ

สังคมปัจจุบันเป็นสังคมแห่งการใช้ฐานความรู้ (Knowledge Base Society) ที่ความรู้และภูมิปัญญาของแต่ละสังคมถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาศักยภาพและความสามารถในการแข่งขัน องค์กรใดมีความรู้หรือข้อมูลที่มากกว่าย่อมได้เปรียบองค์กรที่มีข้อมูลหรือความรู้น้อยกว่า ดังนั้น การที่จะเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ได้นั้นบุคลากรในองค์กรจะต้องพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องแบบไม่รู้จบ คือ บุคลากรต้องรู้จักวิธีแสวงหาความรู้ สามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ได้รวดเร็วและมากขึ้น สามารถสร้างความรู้ใหม่ได้มากขึ้น และเมื่อนำมาบูรณาการระหว่างความรู้เก่าที่มีอยู่กับความรู้ใหม่ที่ได้รับมาก็จะเกิดความรู้ใหม่ ๆ ขึ้น จนสามารถสร้างเป็นความรู้ ทักษะ และสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์การได้

การจัดการความรู้จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาองค์การและสามารถประยุกต์ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะความรู้ที่ใช้ในการปฏิบัติงานจริงที่จัดเป็นความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในรูปของทักษะ ประสบการณ์ พรสวรรค์ที่มีอยู่ในตัวคน ดังนั้นการจัดการจึงเน้นที่การปฏิบัติงานประจำโดยมีความสำคัญอยู่ที่ผู้ปฏิบัติงาน การเรียนรู้อย่างรวดเร็วและเป็นระบบนั้นถือว่าเป็นหัวใจที่สำคัญยิ่งขององค์การที่จะอยู่รอดในศตวรรษที่ 21 นี้ องค์การที่สามารถทำให้การเรียนรู้กลายเป็นขีดความสามารถหลักได้จะเกิดการขับเคลื่อนความรู้ใหม่ๆ ให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ กลยุทธ์การตลาดใหม่ ๆ และวิธีการดำเนินงานหรือธุรกิจในรูปแบบใหม่ได้อย่างหลากหลาย ที่สำคัญคือ องค์การแห่งการเรียนรู้จะสามารถนำพาไปสู่ความสำเร็จได้ด้วยความมั่นใจและด้วยพลังความกระตือรือร้นของคนที่มีประสิทธิภาพและทำให้เกิดประสิทธิผล ระบบการจัดการความรู้และระบบการเรียนรู้ที่ดีต้องมีการถ่ายทอดความรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันทุกภาคส่วนในสังคม ทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์และเกิดภูมิปัญญา ตระหนักถึงความสำคัญความจำเป็นของการเรียนรู้ที่ทุกคนและทุกส่วนในสังคมมีความใฝ่รู้ และพร้อมที่จะเรียนรู้อยู่เสมอตลอดชีวิตจนสิ้นอายุขัย เป็นการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ในทุกเวลาทุกสถานที่ของคนทุกคนในทุกสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เป็นการเรียนรู้เพื่อให้บุคคลในสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางด้านอารมณ์ สังคม และสติปัญญาไปในทางที่ดีขึ้น

สำหรับองค์การที่มีความสามารถในการเรียนรู้ได้เร็วก็จะปรับตัวได้เร็วกว่าทำให้มีข้อได้เปรียบเชิงกลยุทธ์ ที่สำคัญในโลกแห่งการเรียนรู้แบบใหม่นี้ จะสามารถนำเอาความชาญฉลาดที่สั่งสมไว้ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับอื่น ๆ มาใช้อย่างได้ผล ศักยภาพเหล่านี้เมื่อผสมผสานกับการเอื้ออำนาจ (Empowerment) การจัดการความรู้ (Knowledge management) รวมทั้งเทคโนโลยี และสถานะที่ดีขึ้นขององค์การจะทำให้องค์การสามารถนำคู่แข่งไปได้ไกลอีกด้วย ดังนั้น บุคลากรในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องฝึกฝนและพัฒนาด้วยการจัดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งการเรียนรู้ในที่ทำงานนั้นไม่ใช่การเรียนรู้แบบกลุ่มหรือตามกำหนดเวลาที่ชัดเจน หรือในสถานที่ที่เฉพาะเจาะจง หรือเรียนเผื่อเอาไว้ว่าจะนำไปใช้ในบางโอกาสอีกต่อไปแล้ว แต่มันจะดำเนินไปตามความจำเป็นจริงภายในเวลาที่ต้องการและสถานที่ที่มีความจำเป็นต้องเรียนรู้ การพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ เป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้บุคลากรในองค์การต่าง ๆ ได้มีโอกาสในการศึกษาหาความรู้ พัฒนาตนเองและหน่วยงานให้มีความเจริญจากการทำงานร่วมกัน เกิดการสร้างความรู้ใหม่ให้แก่ตนเองและได้ถ่ายทอดความรู้ไปสู่เพื่อนร่วมงาน การมุ่งเน้นที่การบริหารและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ทักษะ และทัศนคติที่สนับสนุนความเจริญมั่นคงขององค์การ ตลอดจนช่วยให้องค์การมีความสามารถในการยืดหยุ่น และปรับตัวตามกระแสการเปลี่ยนแปลงรอบด้าน รวมถึงแนวคิดสังคมโลกที่เป็นระบบเศรษฐกิจที่อาศัยความรู้เป็นฐาน (knowledge-Based Learning) การจัดการความรู้จึงไม่ใช่เป็นเรื่องของการใช้เทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการคนให้เกิดการเรียนรู้และช่วยให้สามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์การอีกด้วย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564)[1] ถือว่าเป็นแผนแม่บทหลักในการพัฒนาประเทศที่ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นกฎหมายบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2559 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2564 นั้น มีหลักการสำคัญคือ “ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” มุ่งสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีสำหรับคนไทย พัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่ดี รับผิดชอบต่อสังคม มีคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการในฐานะหน่วยงานหลักในภาคการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพคนของประเทศ ได้ตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว ดังนั้น ภายใต้วิสัยทัศน์ “มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้คู่คุณธรรม มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุขในสังคม” ของแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 นี้ จึงได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์และวางเป้าหมายที่สามารถตอบสนองการพัฒนาที่สำคัญในด้านต่าง ๆ ซึ่งในขั้นตอนการกำหนดสาระสำคัญของแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) ข้างต้นนั้นประกอบด้วย เป้าหมายหลัก วิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ และกลยุทธ์ ที่สามารถตอบสนองต่อเป้าหมายของการพัฒนาประเทศได้ทั้งมิติความมั่นคง มิติเศรษฐกิจ มิติสังคม และมิติการบริหารจัดการภาครัฐได้อย่างเป็นรูปธรรม การดำเนินงานภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการที่จะเกิดขึ้นในตลอดระยะเวลา 5 ปีนี้ จะได้สะท้อนถึงความสามารถในการจัดการทรัพยากรที่มีภายในกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อมุ่งการบรรลุผลสำเร็จต่อเด็กเยาวชน นักเรียน นักศึกษา (2) ด้านความเท่าเทียม (Equity) (3) ด้านคุณภาพ (Quality) (4) ด้านประสิทธิภาพ (Efficiency) และ (5) ด้านการตอบโจทย์บริบทที่เปลี่ยนแปลง (Relevancy) ที่สำคัญในเป้าหมายด้านคุณภาพนั้น นอกจากจะได้เห็นความสำเร็จผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เพิ่มขึ้นแล้ว ในมิติความมั่นคงยังจะได้เป็นระดับความสำเร็จที่ชัดเจนในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และความเป็นพลเมืองของผู้เรียน ซึ่งนับเป็นจุดเด่นของแผนพัฒนาการศึกษาฯ ฉบับนี้ ทั้งนี้ ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจะต้องมีส่วนร่วมในการผลักดันการขับเคลื่อนให้ไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ เพื่อรองรับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร เป็นสถาบันทางการศึกษาที่อยู่ภายใต้สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ดำเนินงานด้านการบริหารและการจัดการศึกษาภายใต้ปรัชญา ปณิธาน วิสัยทัศน์ และพันธกิจ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เริ่มการจัดการศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต (ปริญญาตรี) ตั้งแต่ พ.ศ. 2547 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน โดยมีพันธกิจที่สำคัญ คือ 1) มุ่งเน้นการผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) มุ่งส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าวิจัยให้ก้าวไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการด้านพระพุทธ ศาสนา เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการพัฒนามนุษย์ ชุมชน และสังคม ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุลและสันติสุข 3) มุ่งเน้นการให้บริการทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและศาสตร์สาขาอื่นแก่พระภิกษุ-สามเณรคฤหัสถ์ ชุมชนและสังคม 4) มุ่งส่งเสริมการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชนของสังคมไทยและค่านิยมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นกับ

[1] กระทรวงศึกษาธิการ, **แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564),** สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2559.

บุคคล องค์กร ชุมชนและสังคม และ 5) ปรับปรุงระบบการบริหารจัดการและพัฒนาบุคลากรให้เกิดการบริหารเปลี่ยนแปลง โดยยึดหลักการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักธรรมาภิบาล

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธรในฐานะผู้ให้บริการทางการศึกษามีความคาดหวังที่จะผลิตบัณฑิตให้เป็นไปตามพันธกิจของวิทยาลัยสงฆ์ให้เกิดประสิทธิภาพ ด้านงานวิจัยและการพัฒนาบุคลากรมีเป้าหมายเพื่อสร้างองค์ความรู้ควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนการสอนเน้นการนำเอาองค์ความรู้ในพระไตรปิฎกมาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยร่วมกับศาสตร์อื่น ๆ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา และนำมาบูรณาการให้เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจคนในสังคม ผลิตบัณฑิตให้มีความเป็นเลิศทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา สามารถประยุกต์เข้ากับศาสตร์สาขาต่าง ๆ มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส มีความเป็นผู้นำทางจิตและปัญญา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีโลกทัศน์กว้างไกลสามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลก มีศรัทธาที่จะอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา มีคุณธรรมจริยธรรม และเสียสละเพื่อส่วนรวม

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ลักษณะการเรียนรู้ขององค์การแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) คือ การสร้างสรรค์ในสิ่งที่ทำให้องค์การสามารถยืนหยัดอยู่ได้นั้นองค์การต้องมีส่วนร่วมให้แก่สมาชิกทุกคน ให้มีการเสนอหรือแสดงความคิดเห็นที่จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ ความได้เปรียบทางการแข่งขัน จะมาจากความคิดของคนในองค์การ ด้วยการค้นหาแนวคิดใหม่และการใช้ประสบการณ์ตรง องค์การใดมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถอยู่มากเป็นความได้เปรียบมากกว่าองค์การอื่น ๆ ทั้งนี้ เนื่องจากบุคลากรแต่ละคนจะมีความรู้ความสามารถในเรื่องที่แตกต่างกัน และหากมีการแลกเปลี่ยนความรู้แบ่งปันข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือมีการพัฒนาความรู้ด้วยกันอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนนำเอาความรู้จากบุคลากรเหล่านี้มาประกอบกันจะสามารถทำให้เกิดกรอบแนวความคิดสร้างสรรค์ได้รวดเร็วเป็นผลให้องค์การสามารถแข่งขันได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางในการพัฒนาวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธรเพื่อมุ่งสู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ เพื่อประโยชน์ต่อองค์กรและบุคลากร ตลอดจนนักศึกษาของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2. เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาสู่ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) มุ่งศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางในการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยการใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก

2. ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1) ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 46 คน (ข้อมูลจากฝ่ายบุคคล ณ วันที่ 30 เมษายน 2562)

2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหาร และบุคลากร วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร จำนวน 6 รูป/คน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ในวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร ในด้านบุคคลที่รอบรู้ รูปแบบความคิด การมีวิสัยทัศน์ร่วม การเรียนรู้เป็นทีม และ การคิดเชิงระบบ โดยมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) โดยกำหนดเกณฑ์ 5 ระดับ

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ศึกษาดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวอย่างโดยใช้คำถามสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาสู่การเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในด้านการเป็นบุคคลที่รอบรู้ การมีแบบแผนความคิด การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน และการคิดอย่างเป็นระบบ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอน ดังนี้

1) ทำขอความอนุเคราะห์ให้คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ในวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธรตอบแบบสอบถาม

2) ทำการนัดวัน เวลา เพื่อตอบแบบสอบถามตามที่กำหนดไว้

3) ดำเนินการแจกแบบสอบถาม ตามวัน เวลาและสถานที่ที่กำหนดนัดไว้ จนครบทุกประเด็น

4) นำข้อมูลที่ได้กลับคืนมา นำมาวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสม/โปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์เพื่อการวิจัย และนำเสนอต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ข้อมูลจากแบบสอบถามในตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นคำถามแบบเลือกตอบ วิเคราะห์โดยค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)และตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์กรแห่งการเรียนรู้ในวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) วิเคราะห์โดยค่าเฉลี่ย (Average) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยนำคำสัมภาษณ์จากผู้ถูกสัมภาษณ์มาเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของแต่ละบุคคล และจัดลำดับความสำคัญและคุณลักษณะของข้อมูล

2. นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่จัดลำดับความสำคัญแล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลทางเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะทราบถึงลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันของข้อมูล

3. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และจากการศึกษาต่าง ๆ มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันอย่างเป็นระบบและนำไปสู่การเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน แสดงความสำคัญของข้อมูลได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์และเขียนรายงานข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

ดังนั้น ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการตอบประเด็นสัมภาษณ์ (Interview Research) และข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ (Document Research) จะถูกนำมาวิเคราะห์และประมวลผลออกมาในลักษณะของการพรรณนาซึ่งนำไปสู่คำตอบในการศึกษาและสรุปตามหลักวิชาการประกอบการเขียนรายงานเพื่อชี้ให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืนของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยต่อไป

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวทางในการพัฒนาสู่ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ระดับความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.31) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การเป็นบุคคลที่รอบรู้ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ =4.51) การมีแบบแผนความคิด อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.49) การคิดอย่างเป็นระบบ อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.28) การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.24) และการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.01) ตามลำดับ

1) ด้านการเป็นบุคคลที่รอบรู้ ระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ =4.51) ส่วนใหญ่เชื่อว่าศักยภาพ ความรู้ และความสามารถเป็นสิ่งที่ทุกคนแสวงหาและเพิ่มพูนได้ และเป็นผู้มีความกระตือรือร้น สนใจ และใฝ่ที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอ

2) ด้านการมีแบบแผนความคิด ระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.49) ส่วนใหญ่เชื่อว่าปัญหาในการทำงานไม่ใช่อุปสรรค แต่เป็นโอกาสในการแสดงความสามารถ หากเอาชนะได้ และพร้อมที่จะปรับแนวคิด วิธีการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสม และสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงาน

3) ด้านการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม ระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.01) ส่วนใหญ่ต้องการเรียนรู้และทำงานร่วมกันในบรรยากาศที่เปิดเผยและโปร่งใส และบุคลากรในหน่วยงานสามารถร่วมกันแก้ปัญหาและอุปสรรคที่ขัดขวางในการทำงานร่วมกันได้

4) ด้านการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน ระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.24) ส่วนใหญ่ยอมรับ และพร้อมที่จะปฏิบัติตามข้อตกลงในการทำงานของหน่วยงาน ($\overline{X}$ =4.60) และตระหนักว่า อนาคตและความสำเร็จของหน่วยงาน เป็นภาระรับผิดชอบร่วมกันของบุคลากรทุกคน

5) ด้านการคิดอย่างเป็นระบบ ระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.28) ส่วนใหญ่เชื่อว่าความสำเร็จของทีม คือความสำเร็จของพนักงานทุกคน และเชื่อว่าหน่วยงานจะเกิดการเรียนรู้ร่วมกันได้ถ้าเจ้าหน้าที่ตระหนักในหน้าที่ของตน และมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับส่วนอื่น ๆ ด้วย

6) ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาสู่การเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =3.97) ส่วนใหญ่บุคลากรมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน เป็นแรงผลักดันให้การปฏิบัติงานสำเร็จตามเป้าหมาย มีโครงสร้างและสายการบังคับบัญชาที่เหมาะสม และมีการทำงานร่วมกันเป็นทีม

2. แนวทางการพัฒนาสู่ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้จำเป็นต้องใช้องค์ประกอบ 5 ประการ (The fifth discipline) มาประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบในทุกขั้นตอน ประกอบด้วยการเป็นบุคคลที่รอบรู้ การมีแบบแผนความคิด การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน และการคิดอย่างเป็นระบบ โดยต้องพิจารณาให้เห็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ เพื่อนำไปวางแผนและดำเนินการในส่วนต่าง ๆ ได้ บุคลากรทุกคนจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทักษะในการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ตามสายงานของตนเอง สามารถคิดวิเคราะห์ข้อมูลได้หลากหลาย เรียนรู้การทำงานร่วมกันเป็นทีม มีจิตสำนึกร่วมกัน มีความรู้ความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน และมีเป้าหมายร่วมกัน บุคลากรทุกคนต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อาศัยการเรียนรู้เป็นทีม มองภาพรวมขององค์กร และขับเคลื่อนองค์กรด้วยแนวความคิดสมัยใหม่ให้ทุกคนในองค์กรเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการทำงาน เพื่อพัฒนาไปสู่ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

อภิปรายผล

จากศึกษาแนวทางในการพัฒนาสู่ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1. ระดับความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ระบบการทำงานในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอย่างมาก บุคลากรทุกคนในองค์กรเข้ามามีบทบาทสำคัญมากขึ้น มีความต้องการที่จะพัฒนาตนเองและองค์กรให้เท่าเทียมกับหน่วยงานอื่น ๆ รวมทั้งผู้บริหารต้องสามารถบริหารองค์กรให้สอดคล้องกับนโยบายการปฏิรูปการเรียนรู้ รวมทั้งส่งเสริมหรือสร้างความเข้าใจให้บุคลากรในองค์กรรู้จักการเรียนรู้ทั้ง 5 ด้าน และมีการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชัยสิทธิ์ ปิยมาตย์[2] ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนเหล่าสายวิทยาการของกองทัพบก ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่เป็นตัวแปรพยากรณ์ ได้แก่ ภาวะผู้นำ การบริหาร บรรยากาศองค์การ เทคโนโลยี การจัดการความรู้ และการเรียนรู้ มีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้าน ส่วนการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนเหล่าสายวิทยาการของกองทัพบก ได้แก่ การเป็นบุคคลที่รอบรู้ การเป็นผู้ที่มีแบบแผนความคิด การมีวิสัยทัศน์ร่วม การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม และการคิดอย่างเป็นระบบ มีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทั้งภาพรวมและรายด้าน

2. ด้านการเป็นบุคคลที่รอบรู้ ระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า บุคลากรสามารถแสวงหาความรู้เพิ่มเติมได้ และมีความกระตือรือร้นและสนใจที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอ สามารถเรียนรู้ และเพิ่มศักยภาพของตนเพื่อก้าวสู่จุดมุ่งหมาย และความสำเร็จที่กำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพัชรกันย์ เมธาอัครเกียรติ และ ประสพชัย พสุนนท์[3] ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ส่วนกลาง) มีความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ ด้านความรอบรู้แห่งตน อยู่ในระดับมาก (3.60) และทั้งนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Seng[4] กล่าวถึง การเป็นบุคคลที่รอบรู้ (Personal mastery) คือ คนที่เป็นบุคคลที่รอบรู้จะขยายขีดความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานที่ต้องการได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ลักษณะการเรียนรู้ของคนในองค์กรจะสะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้ขององค์กรได้นั้น สมาชิกขององค์กรแห่งการเรียนรู้จะต้องมีคุณลักษณะที่เรียกว่า Human mastery คือ การเป็นคนที่รู้เห็นการเรียนรู้อยู่เรื่อย ๆ ยอมรับความเป็นจริง มีความกระตือรือร้น สนใจและใฝ่หาที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่อยู่เสมอ การพัฒนาคนให้มีความเป็นบุคคลที่รอบรู้ถือเป็นมิติที่ต้องการฝึกฝนเพื่อสร้างมุมมองหรือปรับมุมมองอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานของความต้องการที่แท้จริงหรือบนวิสัยทัศน์ของคนแต่ละคน

3. ด้านการมีแบบแผนความคิด ระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า บุคลากรเชื่อว่าปัญหาในการทำงานไม่ใช่อุปสรรค แต่เป็นโอกาสในการแสดงความสามารถ หากเอาชนะได้ พร้อมที่จะปรับแนวคิด วิธีการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสม และสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงาน และคิดพิจารณา ทบทวน ไตร่ตรอง ก่อนการตัดสินใจอยู่เสมอ ระดับความคิดเห็นจึงอยู่ระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับ

---

[2] ไชยสิทธิ์ ปิยมาตย์, **ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนเหล่าสายวิทยาการของกองทัพบก**, ดุษฎีนิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการ มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2556).

[3] พัชรกันย์ เมธาอัครเกียรติ และ ประสพชัย พสุนนท์, **ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน**, งานวิจัยเพื่อพัฒนาองค์กร, Veridian E-Journal, Silpakorn University (ฉบับภาษาไทย, สาขามนุษยศาสตร์ สังคม และศิลปะ (ปีที่ 11 ฉบับที่ 1), มกราคม - เมษายน 2561.

[4] Senge, P.M., **The fifth discipline : the art and practice of the learning organization**, (London : Century Press, 1990).

งานวิจัยของสุพรรณี กุลภา[5] ได้วิจัยเรื่อง ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนตามการรับรู้ของข้าราชการครู สังกัดสานักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการครู สังกัดสานักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย มีการรับรู้เกี่ยวกับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียน อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการมีแบบแผนความคิด รองลงมา ได้แก่ ด้านการเป็นบุคคลที่รอบรู้ และด้านการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันตามลาดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ด้านการคิดอย่างเป็นระบบ

4. ด้านการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม ระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า บุคลากรมีความต้องการที่จะศึกษาเรียนรู้และทำงานร่วมกันในบรรยากาศที่เปิดเผยและโปร่งใส สามารถร่วมกันแก้ปัญหาและอุปสรรคที่ขัดขวางในการทำงานร่วมกันได้ และมีโอกาสเรียนรู้จากผู้อื่น และทีมงานอื่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของประไพทิพย์ ลือพงษ์[6] ได้ศึกษาเรื่อง พัฒนารูปแบบองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถาบันการเงินเฉพาะกิจ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมี 5 ด้าน คือ การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม การจัดการความรู้ในองค์กร การเพิ่มอำนาจให้แก่บุคคลในองค์กร การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและการคิดอย่างเป็นระบบ การพัฒนารูปแบบจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพของพนักงานของสถาบันการเงินเฉพาะกิจให้มีความรู้ความสามารถ ทักษะ ความชำนาญ และนำไปใช้ในการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ โดยพนักงานกลุ่มตัวอย่างมีการปฏิบัติตามรูปแบบองค์กรแห่งการเรียนรู้มากกว่าก่อนการทดลองใช้รูปแบบองค์กรแห่งการเรียนรู้

5. ด้านการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน ระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.24) ส่วนใหญ่ยอมรับ และพร้อมที่จะปฏิบัติตามข้อตกลงในการทำงานของหน่วยงาน ($\overline{X}$ =4.60) และตระหนักว่าอนาคตและความสำเร็จของหน่วยงาน เป็นภาระรับผิดชอบร่วมกันของบุคลากรทุกคน ซึ่งสอดคล้องกับกฤษณะ ดาราเรือง[7] ได้ศึกษาเรื่อง ตัวแบบองค์การแห่งการเรียนรู้ และการจัดการความรู้ สู่การเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ พบว่าสร้างวิสัยทัศน์ร่วมและสื่อสารวิสัยทัศน์ทั่วทั้งองค์การ วิสัยทัศน์ร่วมจะเป็นศูนย์รวมทางความคิด ภาพในอนาคต และพันสัญญาร่วมของบุคลากรในการดำเนินงานบนจุดมุ่งหมายเดียวกัน ดังนั้น ผู้บริหารควรสนับสนุนให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์การมุ่งสู่การเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้และดำเนินการสื่อสารวิสัยทัศน์เพื่อสร้างความเข้าใจแก่บุคลากรอย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง

---

[5] สุพรรณี กุลภา, **ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนตามการรับรู้ของข้าราชการครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย**. (เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 2547).

[6] ประไพทิพย์ ลือพงษ์, **การพัฒนารูปแบบองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถาบันการเงินเฉพาะกิจ,** ดุษฎีนิพนธ์, (การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ม.ป.ป).

[7] กฤษณะ ดาราเรือง, ตัวแบบองค์การแห่งการเรียนรู้ และการจัดการความรู้ สู่การเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้, **วารสารวิชาการ**, (ปีที่ 21 ฉบับที่ 2 เดือนธันวาคม 2558), หน้า 142.

6. ด้านการคิดอย่างเป็นระบบ ระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.28) ส่วนใหญ่เชื่อว่าความสำเร็จของทีม คือความสำเร็จของพนักงานทุกคน และเชื่อว่าหน่วยงานจะเกิดการเรียนรู้ร่วมกันได้ถ้าเจ้าหน้าที่ตระหนักในหน้าที่ของตน และมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับส่วนอื่น ๆ ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชัยสิทธิ์ ปิยมาตย์[8] ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนเหล่าสายวิทยาการของกองทัพบก ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่เป็นตัวแปรพยากรณ์ ได้แก่ ภาวะผู้นำ การบริหาร บรรยากาศองค์การ เทคโนโลยี การจัดการความรู้ และการเรียนรู้ มีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้าน ส่วนการเป็นองค์การ แห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนเหล่าสายวิทยาการของกองทัพบก ได้แก่ การเป็นบุคคลที่รอบรู้ การเป็นผู้ที่มีแบบแผนความคิด การมีวิสัยทัศน์ร่วม การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม และการคิดอย่างเป็นระบบ มีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทั้งภาพรวมและรายด้าน

7. ความสัมพันธ์ระหว่างวินัย 5 ประการ กับ แนวทางในการพัฒนาความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างวินัย 5 ประการ มีความสัมพันธ์ทางบวกอยู่ในระดับปานกลาง กับแนวทางในการพัฒนาความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า วิทยาลัยลัยสงฆ์พุทธโสธรมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรเข้าร่วมอบรม สัมมนา และประชุมวิชาการ ทั้งภายในและหน่วยงานภายนอก ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหรือการทำงาน เปิดโอกาสให้บุคลากรแสดงความสามารถในการปฏิบัติงานและมีอิสระในการตัดสินใจ มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน เป็นแรงผลักดันให้การปฏิบัติงานสำเร็จตามเป้าหมาย จึงส่งผลให้บุคลากรสามารถปรับเปลี่ยนความคิดการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และเป้าหมายของวิทยาลัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอัมพร ปัญญา[9] ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อลักษณะการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในวิทยาลัยราชพฤกษ์ ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในด้านการเป็นผู้เชี่ยวชาญส่วนบุคคล มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับปัจจัยด้านการเรียนรู้ในองค์กร อยู่ในระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ลักษณะการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในด้านการมีแบบแผนทางความคิด มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับปัจจัยด้านการเรียนรู้ในองค์กร อยู่ในระดับสูง อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.5 ลักษณะการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในด้านการมีวิสัยทัศน์ร่วมกันมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับปัจจัยด้านนโยบายและทิศทางองค์กร และด้านการเรียนรู้ในองค์กร อยู่ในระดับสูงเช่นกัน ตามลำดับ ลักษณะการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ในด้านการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม มีความสัมพันธ์เชิงบวก อยู่ในระดับสูงกับปัจจัยที่ส่งผลต่อลักษณะการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในทุกด้าน ส่วนลักษณะการเป็นองค์กร

---

[8] ไชยสิทธิ์ ปิยมาตย์, **ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนเหล่าสายวิทยาการของกองทัพบก**, ดุษฎีนิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการ มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2556).

[9] อัมพร ปัญญา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อลักษณะการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในวิทยาลัยราชพฤกษ์, งานวิจัยเพื่อพัฒนาองค์กร, **วารสารปัญญาภิวัฒน์**, (ปีที่ 5 ฉบับที่ 2, มกราคม - มิถุนายน 2557), หน้า 180-181.

แห่งการเรียนรู้ในด้านการคิดอย่างเป็นระบบมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับปัจจัยด้านการเรียนรู้ในองค์กร อยู่ในระดับสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5

ข้อเสนอแนะ

1) บุคลากรควรได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานให้ได้รับการเรียนรู้สิ่งใหม่ และการพัฒนาด้วยตนเองในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ เพื่อพัฒนางานที่ทำอยู่ในปัจจุบัน

2) บุคลากรไม่ควรยึดติดกับรูปแบบและกระบวนการทำงานแบบเดิม ๆ และพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ โดยตัดสินใจจากข้อมูลที่มีอยู่ และยอมรับในผลที่เกิดขึ้น

3) บุคลากรควรแลกเปลี่ยนความรู้ และสอนงานซึ่งกันและกันอยู่เสมอ เพื่อพัฒนาองค์กรให้เอื้อต่อการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม

4) ผู้บริหารควรเปิดกว้างทางความคิด มีวิสัยทัศน์ร่วมและรับฟังความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชา พร้อมที่จะพัฒนาความรู้ไปด้วยกัน และเสริมสร้างแรงจูงใจในการทำงานให้แก่บุคลากรเพื่อให้เกิดแรงผลักดันในการทำงานอันจะนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ร่วมกันได้สำเร็จ

5) หน่วยงานควรมีการจัดระบบฐานข้อมูลอย่างเป็นระเบียบเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจ และสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาการทำงานในลักษณะมองภาพรวมและแก้ไขอย่างเป็นระบบมากกว่าที่จะแก้ปัญหาเป็นจุด ๆ

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564).** สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2559.

กฤษณะ ดาราเรือง. ตัวแบบองค์การแห่งการเรียนรู้ และการจัดการความรู้ สู่การเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้. **วารสารวิชาการ.** ปีที่ 21 ฉบับที่ 2 เดือนธันวาคม 2558.

ไชยสิทธิ์ ปิยมาตย์. **ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนเหล่าสายวิทยาการของกองทัพบก.** ดุษฎีนิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการ มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2556.

ประไพทิพย์ ลือพงษ์. **การพัฒนารูปแบบองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถาบันการเงินเฉพาะกิจ.** ดุษฎีนิพนธ์, การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ม.ป.ป.

พัชรกันย์ เมธาอัครเกียรติ และ ประสพชัย พสุนนท์. **ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.** งานวิจัยเพื่อพัฒนาองค์กร, Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย, สาขามนุษยศาสตร์สังคม และศิลปะ (ปีที่ 11 ฉบับที่ 1), มกราคม - เมษายน 2561.

สุพรรณี กุลภา. **ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนตามการรับรู้ของข้าราชการครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย**. เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 2547.

อัมพร ปัญญา. ปัจจัยที่ส่งผลต่อลักษณะการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในวิทยาลัยราชพฤกษ์. งานวิจัยเพื่อพัฒนาองค์กร. **วารสารปัญญาภิวัฒน์.** (ปีที่ 5 ฉบับที่ 2, มกราคม - มิถุนายน 2557).

Senge, P.M.. **The fifth discipline: the art and practice of the learning organization.** London: Century Press, 1990.

การเสริมสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน
The Enhancement of the Buddhist Organizational Network for Sustainable Social Development

พระมหาสหาย กนฺตธมฺโม
พระมหาปิยะบุตร ปณฺญาวฑฺฒโน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาสังคมขององค์กรพระพุทธศาสนาในจังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน และเพื่อวิเคราะห์เครือข่ายกับการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนา ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหาร บุคลากร นักวิชาการ และส่วนงานที่เกี่ยวข้องการสร้างเครือข่ายทางพระพุทธศาสนา องค์กรที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาสังคมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ 1. สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดฉะเชิงเทรา 2. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา 3. วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร 4. วัดวีระโชติธรรมาราม 5. วัดสมานรัตนาราม 6. มูลนิธิโพธิวัณณา โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 20 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ผลการศึกษาพบว่า องค์กรพระพุทธศาสนาจังหวัดฉะเชิงเทรามีเป้าหมายในการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมจริยธรรม โดยมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจไปพร้อมกับการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ชุมชนและสังคมมีความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ และการจะขับเคลื่อนพระพุทธศาสนานั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของทุกภาคส่วน และการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาจะเกิดผลในทางปฏิบัติได้จริงนั้นจะต้องมีการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดของทุกภาคส่วน และการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของเครือข่ายเป้าหมาย 2) ลงพื้นที่พบปะผู้นำเครือข่ายต่าง ๆ 3) จัดประชุมสร้างความเข้าใจกับผู้นำหน่วยงาน องค์กร ชุมชนซึ่งเป็นเครือข่ายเป้าหมาย ต่าง ๆ และเป็นการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน 4) สร้างการรับรู้สู่สมาชิกในชุมชน องค์กร เครือข่ายเป้าหมายต่าง โดยจัดประชุมประชาคมชุมชน หรือสมาชิกองค์กร 5) บูรณาการดำเนินงานพัฒนาสังคมร่วมกับเครือข่าย อย่างใกล้ชิด ผ่านการจัดโครงการ กิจกรรมในการพัฒนาสังคมร่วมกัน อย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ : การเสริมสร้างเครือข่าย, องค์กรพระพุทธศาสนา, การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

Abstract

This research article had its objectives to study the social development of the Buddhist organization in Chachoengsao Province, to study the building of the Buddhist organizational network for sustainable social development, and to analyze the network and the propulsion of the Buddhist organization for sustainable social development. The population used in this study research were administrators, staff, and scholars. The researchers used a purposive sampling method to select the divisions relating to the building of the Buddhist organization network, organizations which took part and had an involvement in the process of enhancing the Buddhist social development network were 1) Chachoengsao Provincial Office of Buddhism, 2) Cultural Office of Chachoengsao Province, 3) Buddhasothorn Buddhist College, 4) Buddhist Temple: Wat Veerachote Dhammaram, 5) Buddhist Temple: Wat Samanrattanaram, and 6) Pothiwanna Foundation for the sampling size of 20 persons. The tool in this study was an in-depth interview. The results were found that: For the analysis of the network and the propulsion of the Buddhist organization, it was found out that the Buddhist organizations in Chachoengsao province aimed at developing their people to have morality and ethics through the focus on the mental development as well as the learning in order to promote strong community and society which was the firm foundation of a country. In propelling the Buddhism, it was necessary to rely on cooperation from all sectarian parts. Then in order for the propulsion of Buddhism to be affect in practice, it required a very close working together for every unit and the continuous cooperation. To do so, it had to follow these steps: 1) to study the fundamental background of the targeted network, 2) to enter the area to meet the leaders of the different network, 3) to arrange the meeting for building understanding with unit leaders, organizations, communities which were the targeted networks and this would be the platform in exchanging the mutual learning, 4) to build an apprehension of the members in communities, organizations, and targeted networks by arranging the community meeting in the communities or among members of the organizations, and 5) to integrate the social development operation together with the networks closely through the activities and projects for the sustainable social development continuously.

Keywords : Network Enhancement; Buddhist Organization; Sustainable Social Development

บทนำ

ศาสนาเป็นสถาบันสำคัญของสังคมไทยสังคมไทยมีความผูกพันกับสถาบันศาสนาในลักษณะที่เป็นพิเศษแตกต่างกับชาติอื่นพระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นศาสนาประจำชาติไทยเป็นเสมือนรากเหง้าของความเป็นชาติหรือเอกลักษณ์ของชาติไทยทั้งด้านสังคมวัฒนธรรมและการเมืองถ่ายทอดวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติจึงเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยและวิถีชีวิตของคนไทยที่มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาและการจัดระเบียบทางสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านการปกครองการศึกษาวัฒนธรรมประเพณีจนถึงการดำเนินชีวิตในประจำวันโดยมีวัดเป็นหน่วยปฏิบัติการหลักของสถาบันพระพุทธศาสนามีหน้าที่ถ่ายทอดวิชาการศีลธรรมจริยธรรมวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ไปสู่ชุมชนวัดจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชุมชนเป็นอย่างมากนั้นคือวัดกับชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดลึกซึ้งจนยากที่จะแยกออกจากกันได้วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนผูกพันกับวัดตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายวัดจึงเปรียบเหมือนชีวิตจิตใจหรือจิตวิญญาณของชุมชนและในขณะเดียวกันชุมชนก็เปรียบเสมือนร่างกายที่ทั้งสองฝ่ายจะต้องอาศัยเกื้อกูลและช่วยเหลือซึ่งกันและกันดังนั้นวัดและชุมชนจะต้องสมานฉันท์ให้ความร่วมมือร่วมใจและประสานสัมพันธ์อยู่คู่กันตลอดไป[1]

พระพุทธศาสนา (Buddhism) ถือได้ว่า เป็นศาสนาประจำชาติ และอยู่เคียงคู่กับชาติไทยมาโดยตลอด ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมไทย ซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้[2]

1) พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของคนไทย เพราะคนไทยนำหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และลักษณะนิสัยของคนไทยมีจิตใจที่ดีงามในทุก ๆ ด้าน พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ ได้นำเอาหลักธรรมไปใช้ในการปกครองประเทศ เช่น ทศพิธราชธรรมตลอดมา หรือใช้หลัก “ธรรมาธิปไตย” และหลักอปริหานิยธรรม เป็นหลักในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น

2) พระพุทธศาสนาเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของคนไทย เนื่องจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนามุ่งเน้นให้เกิดความรักความสามัคคีกัน มีความเมตตากรุณาต่อกัน เป็นต้น จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชนชาวไทยให้มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน

3) พระพุทธศาสนาเป็นที่มาของวัฒนธรรมไทย ด้วยวิถีชีวิตของคนไทยผูกพันกับพระพุทธศาสนาจึงเป็นกรอบในการปฏิบัติตนตามหลักพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การบวช การแต่งงาน การทำบุญเนื่องในพิธีการต่าง ๆ การปฏิบัติตนตามประเพณีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น ซึ่งเป็นส่วนที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมไทยจนถึงปัจจุบัน

---

[1] พระเทพเวที (ประยุทธ์, ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า 1.

[2] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ**, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2543), หน้า 9–10.

4) พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย เป็นศาสนาที่สังคมไทยส่วนใหญ่นับถือและสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญต่อการชีวิตของคนไทย พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านศิลปกรรม

5) พระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรม ชนชาติหนึ่ง ๆ นอกจากมีหน้าที่ต้องพัฒนาประเทศชาติของตนเองแล้ว ก็ยังมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และส่งเสริมอารยธรรมโลกด้วย ชนชาติไทยเป็นชนชาติที่เก่าแก่มากชนชาติหนึ่ง มีวัฒนธรรมที่เจริญก้าวหน้าอย่างสูงมาตลอดเวลายาวนาน จึงได้มีส่วนร่วมในการสร้างเสริมอารยธรรมของโลกด้วย แม้ว่าจะอยู่ในขอบเขตที่ไม่กว้างนัก ส่วนร่วมที่ว่านี้ก็คือศิลปวัฒนธรรมไทย ซึ่งพัฒนาขึ้นมาจนมีแบบแผนเป็นของตนเอง อย่างที่เรียกว่ามีเอกลักษณ์ของความเป็นไทยเด่นชัด ศิลปวัฒนธรรมไทยเหล่านี้มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ พระพุทธศาสนาจึงอยู่ในฐานะที่ช่วยสร้างเสริมสันติภาพและความสงบสุขให้แก่มวลมนุษย์และชาวโลก เป็นต้น

6) พระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างความสงบสุขให้แก่โลก พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานอารยธรรมที่สำคัญของโลกดังได้กล่าวมาแล้ว พระพุทธศาสนายังช่วยสร้างความสงบสุขให้แก่ชาวโลกได้หากศึกษาในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนามีทั้งการสร้างสรรค์ อารยธรรมและสันติภาพแก่มวลมนุษย์ นั่นคือพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในประเทศอินเดียหรือชมพูทวีป พระพุทธศาสนาได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมอินเดีย กล่าวคือสังคมอินเดียเคยนับถือพระพรหมเป็นเทพเจ้าสูงสุด ผู้สร้างผู้บันดาลทุกสิ่ง มีการบูชายัญเทพเจ้า แล้วก็มีการกำหนดมนุษย์เป็นวรรณะต่าง ๆ โดยชาติกำเนิด เป็นกษัตริย์ เป็นพราหมณ์ เป็นแพศย์ เป็นศูทร แล้วก็ถือว่าพราหมณ์เป็นผู้ที่ติดต่อสื่อสารกับเทพเจ้ากับพระพรหม เป็นผู้รู้ความต้องการของพระองค์ เป็นผู้รับเอาคำสอนมารักษา มีการผูกขาดการศึกษาให้อยู่ในวรรณะสูงคนวรรณะต่ำเรียนไม่ได้ เป็นต้น เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องเหล่านี้อย่างมากมาย เช่น เรื่อง วรรณะ 4 พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับ แต่ให้ถือหลักว่า “คนมิใช่ประเสริฐหรือต่ำทรามเพราะชาติกำเนิด แต่จะประเสริฐหรือต่ำทรามเพราะการกระทำ” แล้วก็ไม่ให้มัวหวังผลจากการอ้อนวอนบูชายัญ สอนให้เปลี่ยนการบูชายัญหรือเลิกการบูชายัญ ให้หันมาหวังผลจากการกระทำ นี่คือการ“ประกาศอิสรภาพของมนุษย์”

พระพุทธศาสนาจึงนับว่า มีคุณูปการ มีคุณค่าและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย เพราะเหตุนี้ จึงควรที่จะหาวิธีการที่ทำให้คนในสังคมไทยโดยส่วนใหญ่ได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อย่างเข้าถึง เข้าใจ และสามารถนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงต่อการดำเนินชีวิต ในปัจจุบันนี้ แม้จะมีเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาได้ทำหน้าที่ในการพัฒนาสังคมอยู่แล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปพัฒนาให้เข้าถึงกลุ่มคนในสังคมได้ทุกกลุ่มในรูปแบบของการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญต่าง ๆ หรือวันเสาร์-อาทิตย์อย่างจริงจังและเห็นเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร เช่น กลุ่มข้าราชการ กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มนักเรียน นิสิตนักศึกษา กลุ่มบุคคลที่ทำงานในโรงงานหรือประชาชนทั่วไป แม้จะมีอยู่บ้างที่ทางมหาวิทยาลัยได้จัดให้มีโครงการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาไปเผยแผ่ตามโรงงานหรือ อบต. เป็นต้น แต่ก็เป็นไปในลักษณะของโครงการเท่านั้น ไม่ได้มีการกระทำอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ในส่วนที่มีพระไปบรรยายธรรมตามโรงเรียน วิทยาลัย หรือตามโรงงานก็เช่นกัน เป็นลักษณะแต่เพียงในนามของบุคคลมากกว่าที่

เป็นไปในลักษณะของเครือข่ายองค์กร จึงเป็นสิ่งที่น่าเสียดายว่า ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธมีประชาชนที่นับถือพระพุทธศาสนา ถึง 94.6 % แต่ประชาชนที่เข้าถึง เข้าใจหลักพุทธธรรมและสามารถนำหลักพุทธธรรมไปปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสมและให้เกิดประโยชน์จริง ๆ นั้นมีน้อย

คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถูกเผยแผ่ไปมากเท่าใด ก็ย่อมบังเกิดสันติภาพและสันติสุขขึ้นในโลกมากเท่านั้น องค์กรพุทธโลกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจึงมีบทบาทสำคัญ ในการนำคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเผยแผ่ไปทั่วโลก นอกเหนือจากการสร้างมิตรภาพ การสร้างความกลมเกลียว การสร้างความเป็นเอกภาพระหว่างชาวพุทธ และ องค์กรพุทธด้วยกัน การทำงานขององค์กรพุทธในระดับชาติและนานาชาติควรมีเป้าหมายที่มองเห็นจุดหมายในอนาคตร่วมกัน ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม มีความเข้าใจในทิศทางเดียวกัน มีเป้าหมายที่จะดำเนินไปด้วยกัน ส่งผลให้การขับเคลื่อนมีพลัง เกิดทิศทางในการทำงาน ท่ามกลางความหลากหลายของวัฒนธรรม ประเพณี ระหว่างประเทศสิ่งสำคัญที่สุด คือ การสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน ที่มีพื้นฐานของความเป็นมิตร ไว้เนื้อเชื่อใจระหว่างกัน ซื่อสัตย์ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำงานเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันในระยะยาว แม้ว่ามุมมองหรือวิธีการอาจจะแตกต่างกันบ้าง แต่ท้ายที่สุด ความสัมพันธ์ที่ดีจะช่วยให้สามารถประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรม[3]

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาสังคมขององค์กรพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ว่ามีองค์กรใดบ้าง และแต่ละองค์กรนั้นได้มีการพัฒนาสังคมในรูปแบบใด โดยวิธีใดและผลที่ได้เป็นอย่างไร นอกจากนี้ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาวิเคราะห์ถึงกระบวนการทำงานขององค์กรพระพุทธศาสนาแต่ละองค์กรนั้น ได้มีการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในการที่จะพัฒนาสังคมร่วมกันหรือไม่ มีกลยุทธ์และยุทธศาสตร์ในการที่จะพัฒนาสังคมร่วมกันในรูปแบบใด โดยวิธีใด ในด้านกุลยุทธ์ เช่น การจัดให้ประชาชนมีโอกาสได้ศึกษาหลักธรรมขั้นพื้นฐานในดำเนินชีวิต การจัดให้มีการปฏิบัติธรรมในวันหยุด วันพระ และวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา เป็นต้น และได้มีการจัดให้พระหรือวิทยากรที่ทรงความรู้ความสามารถไปบรรยายธรรมตามโรงงาน ตามโรงเรียนและตามวิทยาลัยต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรมหรือไม่ หรือวิธีการอื่นใดนอกจากที่กล่าวมานี้ ส่วนในด้านยุทธศาสตร์เครือข่ายองค์พระพุทธศาสนาในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา ได้มีการวางนโยบายในการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาไว้อย่างไร

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นความสำคัญในปัญหานี้ จึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่องการเสริมสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ซึ่งมีจุดประสงค์ เพื่อศึกษาการพัฒนาสังคมขององค์กรพระพุทธศาสนา การสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนและการวิเคราะห์เครือข่ายกับการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนา ขององค์กรพระพุทธศาสนาในเขตพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา

---

[3]นันทิตา วนาพิทักษ์กุล และ พระครูสุจิตรัตนากร, การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประชาคมอาเซียน, **วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ฯ**, ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2558): 146.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาสังคมขององค์กรพระพุทธศาสนาในจังหวัดฉะเชิงเทรา
2. เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน
3. เพื่อวิเคราะห์เครือข่ายกับการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัยในครั้งนี้ ใช้รูปแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเป็นการลงพื้นที่ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน โดยเป็นการวิจัย 2 รูปแบบ ดังนี้

1.1 ข้อมูลเชิงเอกสาร สำหรับการกำหนดวิธีดำเนินการวิจัยหรือกระบวนวิธีการวิจัย โดยการใช้กระบวนวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยกระบวนวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร นั้น โดยเบื้องต้นทางผู้วิจัยได้ดำเนินการกระบวนการศึกษา ตามระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนวิธีการวิจัย โดยการใช้กระบวนวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยกระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหรือการวิจัยเชิงเอกสาร โดยการทบทวนแนวความคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

1.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพ สำหรับการกำหนดวิธีดำเนินการวิจัยหรือกระบวนวิธีการวิจัย โดยการใช้กระบวนวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์นั้น ในการกำหนดกระบวนวิธีการวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดให้มีกระบวนวิธีการวิจัย โดยการใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างลักษณะเป็นการสัมภาษณ์โดยใช้คำถามเหมือนกันทุกคน เป็นการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด ซึ่งเป็นกระบวนวิธีการวิจัย ที่มีความยืดหยุ่นและเปิดกว้าง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้บริหาร บุคลากร เจ้าหน้าที่ ส่วนงานที่เกี่ยวข้องการสร้างเครือข่ายทางพระพุทธศาสนา องค์กรที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาสังคมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ 1. สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดฉะเชิงเทรา 2. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา 3. วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร 4. วัดวีระโชติธรรมาราม 5. วัดสมานรัตนาราม 6. มูลนิธิโพธิวัณณา

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหาร บุคลากร และนักวิชาการ ส่วนงานที่เกี่ยวข้องการสร้างเครือข่ายทางพระพุทธศาสนา องค์กรที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาสังคมทางพระพุทธศาสนา โดยการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 20 รูป/คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์เจาะลึก และการศึกษาจากข้อมูลที่มีผู้บันทึกไว้แล้วโดยผู้อื่น โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้บริหาร บุคลากร เจ้าหน้าที่ ส่วนงานที่เกี่ยวข้องการสร้างเครือข่ายทางพระพุทธศาสนา องค์กรที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาสังคมทางพระพุทธศาสนา

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอน ดังนี้

4.1 การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา บทความ วารสารวิชาการ สืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต และงานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้ในแง่มุมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์

1) ผู้วิจัยได้กำหนดวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2) ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์โดยใช้วิธีการจดบันทึกการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการบันทึกเสียง

3) ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แล้วนำมาวิเคราะห์ พร้อมทั้งแยกแยะจับประเด็นอีกทั้งตัดคำพูดบางคำที่ไม่เหมาะสม และไม่เกี่ยวข้องกับการวิจัยออกไป เพื่อให้ข้อมูลนั้นเป็นไปตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้

5.1 ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยนำคำสัมภาษณ์จากผู้ถูกสัมภาษณ์มาเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของแต่ละบุคคล และจัดลำดับความสำคัญและคุณลักษณะของข้อมูล

5.2 นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่จัดลำดับความสำคัญแล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลทางเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะทราบถึงลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันของข้อมูล

5.3 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และจากการศึกษาต่าง ๆ มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันอย่างเป็นระบบและนำไปสู่การเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน แสดงความสำคัญของข้อมูลได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์และเขียนรายงานข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

ดังนั้น ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการตอบประเด็นสัมภาษณ์ และข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ จะถูกนำมาวิเคราะห์และประมวลผลออกมาในลักษณะของการพรรณนาซึ่งนำไปสู่คำตอบในการศึกษาและสรุปตามหลักวิชาการประกอบการเขียนรายงานเพื่อชี้ให้เห็นถึงแนวคิด ความเชื่อ และคุณค่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสำคัญในสังคมไทยต่อไป

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน” สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาการพัฒนาสังคมขององค์กรพระพุทธศาสนาในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า องค์กรทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ 1) สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา 2) สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดฉะเชิงเทรา 3) วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร 4) วัดวีระโชติธรรมาราม 5) วัดสมานรัตนาราม 6) มูลนิธิโพธิวัณณา ซึ่งเป็นทั้งหน่วยงานภาครัฐ สถาบันทางการศึกษา วัด และมูลนิธิ มีการพัฒนาสังคมในรูปแบบต่าง ๆ

ผ่านรูปแบบการจัดกิจกรรมที่เรียกว่า โครงการ โดยมีจุดเน้นในการพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมคุณธรรม โดยเริ่มเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมให้แก่ประชาชนเป็นอันดับแรก และขยายผลไปสู่ หน่วยงาน องค์กร ชุมชน อำเภอ และจังหวัด ให้สังคมเป็นสังคมคุณธรรมที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน ที่มีประชาชนมีคุณธรรม มีองค์กรคุณธรรม มีชุมชนคุณธรรม มีอำเภอคุณธรรม และจังหวัดคุณธรรมครอบคลุมทั่วทุกพื้นที่ โดยมุ่งหวังที่จะเสริมสร้างและพัฒนาสังคม ให้เป็นสังคมคุณธรรมที่ประชาชนดำรงชีวิตตามหลักคำสอนทางศาสนาที่ตนนับถือ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และวิถีวัฒนธรรมไทยที่ดีงาม ประชาชนมีความสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีการจัดทำแผนพัฒนาทั้งที่เป็นแผนระยะสั้นและแผนระยะยาว ในรูปแบบที่เป็นกิจกรรมและโครงการ แผนระยะสั้น ได้แก่ โครงปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนประจำปีที่วิทยาลัยสงฆพุทธโสธร การปฏิบัติธรรมตามหลักสูตรระยะสั้นที่มูลนิธิโพธิวัณณา และกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา กิจกรรมการปฏิบัติธรรมเวียนเทียนในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชาเป็นต้น แผนระยะยาว ได้แก่ โครงการปฏิบัติธรรมวัน เสาร์-อาทิตย์ของทุกเดือน เดือนละ 2 ครั้ง ตลอดปี ที่วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธ วัดวีระโชติธรรมาราม วัดสมานรัตนาราม และโครงหมู่บ้านรักษาศีลห้า โครงการสวดมนต์ประจำเดือนของคณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรา ทั้งสองโครงการนี้เป็นโครงการใหญ่ระดับจังหวัด ซึ่งองค์กรเครือพระพุทธศาสนาต้องร่วมแรงร่วมใจกันจัดทำแผนให้ครอบคลุมและเป็นระบบ โดยเฉพาะโครงการกิจกรรมหมู่บ้านรักษาศีล 5 จะมีกิจกรรมชุมชนหลากหลาย เช่น สวดมนต์ นั่งสมาธิ จัดเก็บห้องนอน ห้องน้ำห้องครัวให้สะอาด เป็นระเบียบ คิดดี...ด้วยการจับดีคนรอบข้าง พูดดี...ด้วยการพูดจาไพเราะ ทำดี...ด้วยการทำบุญหรือบำเพ็ญประโยชน์อย่างน้อย 1 เรื่องร่วมกิจกรรมชั่วโมงสุขจริงหนอ ซึ่งเป็นกิจวัตรประจำสัปดาห์อย่างน้อย 12 ครั้ง เป็นต้น ซึ่งโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 นี้ จะมีเป้าหมายที่ชัดเจน คือ นำธรรมะไปสู่ภาคปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักศีล 5 ครอบครัวอบอุ่น สังคมสงบสุข เกิดความปรองดองสมานฉันท์ เด็กและเยาวชนห่างไกลยาเสพติด และอบายมุขต่าง ๆส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง โดยสรุปแล้วทุกโครงการล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายหลักในการพัฒนาสังคม คือ พัฒนาสังคมทางด้านจิตใจ ส่งเสริมความรู้และการงานอาชีพ

2. ผลการศึกษาการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน พบว่าองค์กรพระพุทธศาสนาจังหวัดฉะเชิงเทราได้ร่วมกันจัดตั้งเครือข่ายในการที่จะพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดฉะเชิงเทรา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดวีระโชติธรรมาราม วัดสมานรัตนาราม และมูลนิธิโพธิวัณณา ซึ่งการจัดตั้งเครือข่ายขององค์กรจังหวัดจะมีลักษณะทั้งที่เป็น MOU คือการทำสัญญาร่วมกันอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ที่เป็นลายอักษร เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดได้ทำ MOU ร่วมกันกับสภาจังหวัด สภาอำเภอและสภาตำบลร่วมกันจัดตั้งเครือข่าย มีเครือข่ายลานธรรมลานวิถีไทยเป็นต้น และวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธรได้ทำ MOU แลกเปลี่ยนอาจารย์สอนร่วมกันกับมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ฉะเชิงเทรา เป็นต้น ในส่วนเครือข่ายที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ในกรณีที่องค์กรใดองค์กรหนึ่ง จัดกิจกรรมหรือโครงการสำคัญอันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม องค์กรนั้นก็จะขอความร่วมมือไปยังองค์กรเครือข่ายให้มาร่วมช่วยกัน เช่น วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธรได้จัดโครงการปฏิบัติ

วิปัสสนากรรมฐาน ก็จะทำหนังสือแจ้งไปยัง จังหวัด อำเภอ ตำบล สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และเครือข่ายอื่นที่เกี่ยวข้องเป็นต้นให้ได้รับทราบ ส่วนทางเครือข่ายรับทราบแล้วจะมาร่วมหรือไม่ก็เป็นสิทธิของเครือข่าย เพราะไม่ได้ทำ MOU ร่วมกัน แต่ด้วยภาระหน้าที่ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาสังคมร่วมกันทุกเครือข่ายจึงให้ร่วมมือเป็นอย่างดี

3. ผลการวิเคราะห์เครือข่ายกับการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนา พบว่า องค์กรพระพุทธศาสนาจังหวัดฉะเชิงเทรามีเป้าหมายในการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมจริยธรรม โดยมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจไปพร้อมกับการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ชุมชนและสังคมมีความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ และการที่จะขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของทุกภาคส่วน และการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาจะเกิดผลในทางปฏิบัติได้จริงนั้น จะต้องมีการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดของทุกภาคส่วนและการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง โดยขั้นที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของเครือข่ายเป้าหมาย เพื่อสำรวจความพร้อมในการดำเนินงานขององค์กรเครือข่ายต่าง ๆ เป็นเบื้องต้น ขั้นที่ 2 ลงพื้นที่พบปะผู้นำเครือข่ายต่าง ๆ เช่น ผู้นำศาสนา (เจ้าอาวาสวัด โบสถ์คริสต์ อิหม่าม) ผู้นำท้องที่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้น้ำชุมชน ได้แก่นายกเทศมนตรี นายกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น เพื่อประชาสัมพันธ์พูดคุย และสร้างการรับรู้ถึงแนวทางวิธีการดำเนินงานตามแผนงานโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ และเชิญชวนเครือข่ายที่มีความพร้อมและสมัครใจเข้าร่วมเป็นเครือข่ายการดำเนินงาน (ยึดหลักความพร้อมและความต้องการของพื้นที่และองค์กรเครือข่ายนั้น ๆ เป็นหลัก) ขั้นที่ 3 จัดประชุมสร้างความเข้าใจกับผู้นำหน่วยงาน องค์กรชุมชนซึ่งเป็นเครือข่ายเป้าหมาย ต่าง ๆ และเป็นการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการดำเนินงานไปสู่ผลสำเร็จ ขั้นที่ 4 สร้างการรับรู้สู่สมาชิกในชุมชน องค์กร เครือข่ายเป้าหมายต่าง โดยจัดประชุมประชาคมชุมชน หรือสมาชิกองค์กร เพื่อประชาสัมพันธ์ สร้างการรับรู้ และสร้างความร่วมมือในการดำเนินงาน และขั้นที่ 5 บูรณาการดำเนินงานพัฒนาสังคมร่วมกับเครือข่าย อย่างใกล้ชิด ผ่านการจัดโครงการ กิจกรรมในการพัฒนาสังคมร่วมกัน อย่างต่อเนื่อง นอกจากได้ดำเนินการตามหลักการ ตามขั้นตอนดังกล่าวแล้ว การจะสร้างเครือข่ายในการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนา ควรยึดหลักการดำเนินงานดังนี้ 1) ใช้หลัก “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” ศาสตร์พระราชา มาเป็นแนวทางในการสร้างเครือข่าย เพื่อให้ได้เครือข่ายที่มีความพร้อมมาร่วมดำเนินการ และสามารถรักษาเครือข่ายให้ร่วมดำเนินการได้อย่างยาวนาน และสามารถขยายเครือข่ายได้อย่างต่อเนื่อง 2) ใช้หลัก “การระเบิดจากข้างใน” กล่าวคือการดำเนินงานสร้างเครือข่ายต้องเป็นไปตามความต้องการ ความสมัครใจขององค์กรเครือข่ายนั้น ๆ จึงจะส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล 3) ใช้หลักการบูรณาการการดำเนินงานกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เช่น ภาคส่วนราชการ ได้แก่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ภาคคณะสงฆ์ สถานศึกษา ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องที่ ต้องดำเนินงานขับเคลื่อนพระพุทธศาสนา แบบบูรณาการร่วมกัน เพื่อให้ผลการดำเนินงานสู่สังคมบรรลุผลสัมฤทธิ์อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ 4) การสร้างเครือข่ายในการพัฒนาสังคมให้เข้มแข็ง ควรใช้หลัก การขับเคลื่อนด้วยพลัง “บวร” (บ้าน ชุมชน/วัด ศาสนสถาน/โรงเรียน ส่วนราชการ) มาเป็นพลังขับเคลื่อน

อภิปรายผล

จากศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาสังคมขององค์กรพระพุทธศาสนาในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า มีการจัดทำแผนในการพัฒนาทั้งที่เป็นแผนระยะสั้นและแผนระยะยาว ในรูปแบบที่เป็นกิจกรรมและโครงการ แผนระยะสั้นซึ่งองค์กรเครือพระพุทธศาสนาต้องร่วมแรงร่วมใจกันจัดทำแผนให้ครอบคลุมและเป็นระบบ โดยเฉพาะโครงการกิจกรรมหมู่บ้านรักษาศีล 5 จะมีกิจกรรมชุมชนหลากหลาย ซึ่งโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 นี้ จะมีเป้าหมายที่ชัดเจน คือ นำธรรมะไปสู่ภาคปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักศีล 5 ครอบครัวอบอุ่น สังคมสงบสุข เกิดความปรองดองสมานฉันท์ เด็กและเยาวชนห่างไกลยาเสพติด และอบายมุขต่าง ๆ ส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการพัฒนาสังคม คือ พัฒนาสังคมทางด้านจิตใจ ความรู้และการงานอาชีพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระมหาไพฑูลย์ ปภสฺสโร (ไชยกูล)[4] ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบเครือข่ายองค์กรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพทั่วไปของเครือข่ายองค์กรเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย พบว่า เครือข่ายองค์กรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยโดยรวม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณา เป็นรายด้าน พบว่า ด้านการสร้างความรู้สึกร่วม พบว่าอยู่ในอันดับสูงที่สุด รองลงมาคือ ด้านจุดหมาย ร่วมกัน และมีอันดับต่ำที่สุดคือ ด้านการพัฒนาระบบที่โปร่งใสตรวจสอบได้ ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า เครือข่ายในการเผยแผ่ถือว่ายังน้อยมาก เป็นลักษณะต่างคนต่างทำ ให้ความสำคัญต่อตัวบุคคล มากกว่าหลักธรรมะ การดำเนินงานเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการดำเนินการคือสอน นักธรรม สอนธรรมศึกษา เทศน์ทุกวันพระอบรมกรรมฐาน และอบรมธรรมะให้กับหน่วยงานต่าง ๆ แต่มีข้อจำกัดด้านเวลาด้านสถานที่ด้านผู้เข้าอบรม และด้านงบประมาณ 2. การพัฒนารูปแบบของเครือข่ายองค์กรเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย รูปแบบเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในลักษณะเครือข่าย ควรเริ่มต้นด้วยการกำหนดเป้าหมาย เพื่อต้องการให้ประชาชน ทั้งหลายได้เข้าวัดมาถือศีล ฟังธรรม ปฏิบัติธรรม วิปัสสนามาก ๆ เพื่อความสุขความสงบของครอบครัว และสังคม โดยมีด้านกระบวนการบริหารจัดการคือจัดสถานที่พร้อม บุคลากรพร้อม ปัจจัยพร้อม วิชาการเชิงพุทธพร้อม โดยความร่วมมือของทุกฝ่าย

2. การสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน พบว่า องค์กรพระพุทธศาสนาจังหวัดฉะเชิงเทราได้ร่วมกันจัดตั้งเครือข่ายในการที่จะพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยองค์กรหลัก คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดฉะเชิงเทรา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดวีระโชติธรรมาราม วัดสมานรัตนาราม และมูลนิธิโพธิวัณณา ซึ่งการจัดตั้งเครือข่ายขององค์กรจังหวัดจะมีลักษณะทั้งที่เป็น MOU คือการทำสัญญาร่วมกันอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เมื่อมีการจัดกิจกรรมหรือโครงการสำคัญอัน

[4] พระมหาไพฑูลย์ ปภสฺสโร (ไชยกูล), รูปแบบเครือข่ายองค์กรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย, **วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ฯ**, ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2561), หน้า 193 – 204.

จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม องค์กรนั้นก็จะขอความร่วมมือไปยังองค์กรเครือข่ายให้มาร่วมช่วยกัน ซึ่งทุกเครือข่ายก็ให้ร่วมมือเป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเทิดเกียรติ วงศ์ศาโรจน์[5] ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่าย ปฏิบัติการชุมชนและมวลชนสัมพันธ์ เพื่อป้องกันอาชญากรรม ผลการวิจัยพบว่า 1) การดำเนินงานของเครือข่ายชุมชน มีการให้ความร่วมมือในการขยายเครือข่ายเพิ่มมากขึ้น ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการคิดและปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาเพิ่มขึ้น 2) ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายปฏิบัติการชุมชนและมวลชนสัมพันธ์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีความพึงพอใจต่อรูปแบบกิจกรรมการสร้างเครือข่ายเพราะกิจกรรมที่กำหนดขึ้นนั้น ประชาชนเป็นผู้ร่วมกันวางแผนร่วมกันปฏิบัติด้วย 3) ผู้นำหมู่บ้านและคณะกรรมการเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่าย มีความมุ่งมั่นที่จะทำกิจกรรมเพื่อป้องกันอาชญากรรมร่วมกันด้วยความสมัครใจ 4) การทำกิจกรรมผู้นำหมู่บ้านและประชาชนในหมู่บ้านเห็นความสำคัญ ต้องการได้รับการยกย่องชมเชย ต่อกิจกรรมที่ได้กระทำ เพื่อเป็นเกียรติเป็นชื่อเสียงของหมู่บ้าน ส่งผลต่อการปฏิบัติหน้าที่ด้านการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่อย่างปลอดภัย สามารถลดอาชญากรรมลงได้

3. การวิเคราะห์เครือข่ายกับการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนา พบว่า การขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาขององค์กรเครือข่ายโดยมากแล้วจะเป็นในลักษณะ ขอความร่วมมือ พึ่งพากันอาศัยกัน ร่วมด้วยช่วยกัน แต่ก็มีบางกรณีที่ที่ต้องทำงานร่วมกันโดยภาระหน้าที่ตามกฎหมาย เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนามีหน้าที่สนองงานคณะสงฆ์ในเขตจังหวัด ในกรณีนี้ถ้าคณะสงฆ์มีกิจกรรมสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นงานราชหรืองานหลวง สำนักงานพระพุทธศาสนาไม่สนองงานถือว่าผิดกฎหมาย แต่โดยมากแล้วองค์กรเครือข่ายขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาก็จะสามัคคีกันดี มีกิจกรรมใดก็ร่วมด้วยช่วยกัน แต่ก็มีปัญหาบ้างในบางกรณี เช่น โครงการบางโครงการเป็นโครงการใหญ่ ต้องใช้กำลังคน กำลังทรัพย์ในการบริหารจัดการเยอะ ซึ่งบางโครงการกำลังคนและกำลังทรัพย์ไม่เพียงพอในการบริหารจัด จึงมีบ้างที่โครงการนั้นจะมีปัญหา หรือบางทีมีอุปสรรคปัญหาด้วยเวลาและภาระงานของเครือข่ายและประชาชนไม่ตรงกัน เช่น บางโครงการต้องการจำนวนประชาชนมาร่วมกิจกรรมเยอะๆ แต่พอถึงเวลางานจริง ๆ กลับมีประชาชนเข้ามาร่วมกิจกรรมน้อย เป็นต้น สอดคล้องกับแนวคิดของชนันภรณ์ อารีกุล[6] ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคมเพื่อการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ประกอบของทุนทางสังคมในสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ได้แก่ บุคคล สถาบัน ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและกองทุนของชุมชน สำหรับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ

---

[5] เทิดเกียรติ วงศ์ศาโรจน์, **การพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่าย ปฏิบัติการชุมชนและมวลชนสัมพันธ์เพื่อป้องกันอาชญากรรม**, ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาพัฒนศึกษา, ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ปีการศึกษา 2557), บทคัดย่อ.

[6] ชนันภรณ์ อารีกุล, **การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข็มแข็งขของทุนทางสังคมเพื่อการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน**, ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน, ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต, (คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), บทคัดย่อ.

ทุน ทางสังคมในสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ ทุนทางสังคมและแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคม กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ของทุนทางสังคม ได้แก่ การมีส่วนร่วมอย่างไว้วางใจในการศึกษาปัญหา การมีส่วนร่วมอย่างไว้วางใจในการวางแผน การมีส่วนร่วมอย่างไว้วางใจในการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมอย่างไว้วางใจในการรับผลประโยชน์และการมี ส่วนร่วมอย่างไว้วางใจในการประเมินผล สำหรับแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคม ได้แก่ การเสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชน การสร้างเครือข่ายเข้มแข็ง การสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดและการบริหาร จัดการชุมชน 2) รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคมเพื่อการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 1. แนวคิดพื้นฐานของรูปแบบ ได้แก่ แนวคิดการพึ่งตนเอง การมีส่วนร่วม การศึกษา ตลอดชีวิตการสร้างความไว้วางใจและการยึดมั่นในหลักคุณธรรม 2. องค์ประกอบของทุนทางสังคม ได้แก่ บุคคล สถาบัน ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและกองทุนของชุมชน และ 3. การเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของทุนทางสังคม ได้แก่ กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคมและแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคม 3) ปัจจัยของรูปแบบ ได้แก่ ปัจจัยภายในด้านบุคคลและปัจจัยภายในด้านบริบทชุมชน ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ภาคีเครือข่ายที่เข้มแข็ง การสนับสนุนจากภาครัฐและสถานการณ์ปัจจุบันของสังคมไทยและสังคมโลก สำหรับเงื่อนไขของรูปแบบ ได้แก่ ความตระหนักของคนในชุมชน การจัดการทุนทางสังคมและความเป็นพลวัตของการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคม

ข้อเสนอแนะ

1. องค์กรของคณะสงฆ์ในจังหวัดฉะเชิงเทราต้องระดมสรรพกำลังความรู้ ความสามารถ ระดมความคิด ระดมมันสมองในการที่จะสร้างเครือข่ายในการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

2. องค์กรคณะสงฆ์ควรสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีและทำงานประสานกันกับหน่วยงานหลักของจังหวัด เช่น สำงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ทำ MOU ร่วมกันให้ชัดเจน เน้นการสร้างเครือข่ายที่มีความยั่งยืนและมั่นคง

3. องค์กรคณะสงฆ์ควรให้ความสำคัญกับองค์การบริหารส่วนตำบล ให้องค์การบริหารส่วนตำบลได้แสดงบทบาท แสดงศักยภาพ ได้มีส่วนในการร่วมคิด ร่วมทำ ของการสร้างเครือข่ายในการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนา

4. คณะสงฆ์ในจังหวัดควรสร้างเครือข่ายที่มีลักษณะเป็นศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำหวัด เลือกเฟ้นพระที่มีอุดมการณ์ มีความรู้ ความสามารถทั้งทางปริยัติและปฏิบัติ ฝึกฝนอบรมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีการวางแผนในการเผยแผ่เชิงรุกให้ชัดเจน

5. คณะสงฆ์ควรทำสถิติของวัดที่มีพระอยู่ประจำทั้งปีออกมาว่า มีกี่วัด จากนั้นเลือกวัดที่มีศักยภาพพอที่คิดว่าจะเป็นตัวจักรในการสร้างเครือข่ายในการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาได้ ระดมพระที่มีความรู้

ความสามารถและมีใจรักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในวัดที่คัดเลือกแล้วนั้น มาซักซ้อมทำความเข้าใจให้ตรงกัน ให้สอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีแผนงานร่วมกัน

บรรณานุกรม

ชนันภรณ์ อารีกุล. **การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข็มแข็งขของทุนทางสังคมเพื่อการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน.** ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน, ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต, คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.

เทิดเกียรติ วงศ์ศาโรจน์. **การพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่าย ปฏิบัติการชุมชนและมวลชนสัมพันธ์ เพื่อป้องกันอาชญากรรม.** ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา, ภาควิชานฐานการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557.

นันทิตา วนาพิทักษ์กุล และ พระครูสุจิตรัตนากร**.** การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประชาคมอาเซียน. **วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ฯ,** ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2558): 146.

พระเทพเวที (ประยุทธ์, ปยุตฺโต). **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ.** พิมพ์ครั้งที่ 10, กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2543.

พระมหาไพทูลย์ ปภสฺสโร (ไชยกูล). รูปแบบเครือข่ายองค์กรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย. **วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ฯ**, ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2561): หน้า 193 –204.

รูปแบบและกระบวนการสร้างระบบการดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในจังหวัดเชียงราย

Model and Process to Build a Sustainable Elderly Care System with Participation of Network Partners in Chiang Rai Province

พระอักขราภิศุทธิ์ สิริวฑฺฒโน
พระรัตนมุนี
Timothy Walker
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการไปสร้างระบบการดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ 1. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการสร้างระบบการดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน 2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในจังหวัดเชียงรายในการสร้างระบบดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน ตลอดจนถึง 3. เพื่อนำรูปแบบและกระบวนการไปสร้างระบบการดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนในจังหวัดเชียงราย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาวิเคราะห์ในเชิงพื้นที่และเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและกระบวนการโดยการพัฒนาต้นแบบเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุมี 3 ประการ คือ 1. การดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวมผ่านกลไกต่างๆ ในชุมชน ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จิตอาสา ผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ครู ผู้ดูแลในครอบครัว และคนในชุมชน 2.การดูแลผู้สูงอายุผ่านกระบวนการการสร้างความเข้มแข็งทางอาชีพ พัฒนาทักษะ ความสามารถ ในการทำงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ และการสร้างรายได้ แก่ผู้สูงอายุ 3.การดูแลผู้สูงอายุในรูปแบบการส่งเสริมและเสริมสร้างสุขภาพจิตที่มีความสุข ผ่านกระบวนการทางพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต

คำสำคัญ : ระบบการดูแล, ผู้สูงอายุ, ภาคีเครือข่าย

Abstract

Research paper regarding the model and process for establishing a durable method for care of elderly people in Chiang Rai province. The objectives are, 1. to study about the model and process for establishing a durable method for care of elderly people in Chiang Rai province, 2. to study the cooperation of member networks in Chiang Rai in the establishment of a durable method for care of elderly people in Chiang Rai, as well as 3. to apply the model and process to establishing a durable method for care of elderly

people in Chiang Rai. The paper uses qualitative research through study and analysis of field work and documents, as well as experiment. The research results show that by developing a prototype to develop the quality of life of elderly people, the model and process has 3 elements, namely, 1. care of the elderly as a mechanism with many components in the community, including local government, district hospitals, volunteers, elderly people, community leaders, monks, teachers, people looking after the family and members of the community, 2. care of the elderly as a process of building strength in careers, developing skills and abilities at work so as to increase efficiency and create income for elderly people, 3. care of the elderly in the shape of promoting and reinforcing mental health as an aspect of health via Buddhism, arts and culture, ceremony and way of life.

Keywords : Care System, Elderly, Network Partners

บทนำ

ความแก่ความชราเป็นธรรมชาติของสรรพสัตว์ทุกชีวิตที่จะต้องประสบพบเจอไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์ที่ที่ถูกเรียกว่าสัตว์เดรัจฉาน สิ่งมีชีวิตที่มีวิญญาณครองและไม่มีวิญญาณครองล้วนแล้วแต่จะต้องพบกับความแก่ทั้งหมดทั้งสิ้น ถ้าเป็นคน ก็เรียกว่า คนแก่ ถ้าเป็นสัตว์เดรัจฉาน ก็เรียกว่า สัตว์แก่ ถ้าเป็นต้นไม้ก็เรียกต้นไม้แก่ เป็นต้น ความแก่มีทั้งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ความแก่ที่เป็นประโยชน์ ได้แก่ ต้นไม้บางชนิดที่ยิ่งแก่ก็ยิ่งมีคุณค่า แต่สำหรับคนหรือสัตว์ เมื่อความแก่เข้ามาก็ยิ่งลดคุณค่าลงไป ทำให้ถูกมองว่าความแก่กลับกลายเป็นภาระของผู้ที่จะต้องมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบ เช่นถ้าอยู่ในครอบครัวคนในครอบครัวต้องรับผิดชอบทั้งโดยจารีตประเพณีและตามกฎหมาย ถ้าหากคนในครอบครัวไม่ดูแลรับผิดชอบภาระนั้นก็จะตกมาอยู่กับสังคม และประเทศชาติตามลำดับเรื่องความแก่ในที่นี้มุ่งหมายถึงเรื่องของคนเป็นสำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ความแก่เป็นปัญหาใหญ่สำหรับทุกคน เป็นความทุกข์ที่ทุกชีวิตไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้ ทุกคนจะต้องย่างก้าวเข้าสู่ความแก่ชรา ดังมีปรากฏในหลักธรรมที่ว่า “ชราปิทุกฺขา แม้ความแก่ก็เป็นทุกข์”[1] พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าความแก่เป็นปัญหาสำคัญที่จะต้องหาหนทางแก้ไขหรือดับให้ได้ เพราะความแก่จะนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ อีกมากมายที่จะตามมา เช่น ความแก่นำไปสู่ความเจ็บ และความตายในที่สุด ปัญหานี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้พระโพธิสัตว์เจ้าชายสิทธัตถะต้องออกบวชเพื่อแสวงหาหนทางแก้ไขปัญหาหรือดับทุกข์ พระองค์ต้องใช้เวลาถึง 6 ปี จึงสามารถหาหนทางดับทุกข์นี้ได้สำเร็จโดยความบรรลุเป็นพระอรหันตสัมมา สัมพุทธเจ้า โดยใช้หลักอริยสัจ 4 มาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาเรื่องความทุกข์อันเกิดจากความแก่

[1] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, **สำรวจประชากรสูงอายุในประทศไทย**, (ม.ป.ท.), 2557, หน้า 3.

ปัญหาเรื่องความแก่หรือความสูงวัยของคนกลายเป็นปัญหาใหญ่ของโลกในยุคปัจจุบันไปแล้วดังจะเห็นได้จากองค์การสหประชาชาติก็มองเห็นปัญญาดังกล่าว องค์การสหประชาชาติได้ใช้เกณฑ์อายุ 60 ปีขึ้นไปในการนำเสนอข้อมูลของผู้สูงอายุ[2] แต่บางประเทศส่วนใหญ่เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วจะใช้เกณฑ์อายุ 65 ปีขึ้นไป ในการเรียกผู้สูงอายุ สถานการณ์ประชากรผู้สูงอายุของโลกมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วถึงร้อยละ 3.1 ต่อปี ในปี ค.ศ.2016 ประชากรโลกมีประมาณ 7,433 ล้านคน ในจำนวนนี้มีประชากรผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป ประมาณ 929 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 12.5 ของประชากรทั้งหมด[3]

สำหรับประเทศไทยได้กำหนดคำนิยาม “ผู้สูงอายุ” ไว้ในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 มาตรา 3 ว่า “ผู้สูงอายุ” หมายความว่า บุคคลซึ่งมีอายุหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไป และมีสัญชาติไทย ประเทศไทยเริ่มก้าว เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548[4] เป็นต้นมา จากการที่ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุดังกล่าว ทำให้คาดการณ์ได้ว่า ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2554 - 2571 โดยจะมีประชากรผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปที่สัดส่วน 1 ใน 4 ของประชากรทั้งประเทศ[5] เพื่อลดผลกระทบต่อสภาพจิตใจของคนแก่ที่ไม่สามารถที่จะทำใจให้ยอมรับการเข้าสู่วัยแก่ชราได้ก็จะเกิดความหดหู่ใจเมื่อได้ยินคนเรียกว่าคนแก่ ปัจจุบันได้มีการบัญญัติศัพท์ขึ้นใหม่เพื่อใช้เรียกแทนคนแก่ ก็คือคำว่า “ ผู้สูงวัย” หรือ “ผู้สูงอายุ”[6] เป็นต้น

จากสถานการณ์การสูงวัยของประชากรโลกจึงทำให้เห็นว่า ความแก่ชราไม่ได้แบ่งแยกเลยว่าจะเป็นเชื้อชาติหรือประชากรของประเทศใด ที่จะสามารถหลีกเลี่ยงความแก่ไปได้ ทุกคนล้วนแล้วแต่ตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติด้วยกันทั้งสิ้น ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาก็คือ กฎไตรลักษณ์[7] คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง เป็นทุกข์ อนัตตา ความไม่มีตัวตน พระพุทธเจ้าจึงมีหลักคิดให้พุทธบริษัทได้ใช้พิจารณาอยู่ตลอดเวลาที่เรียกว่า อภิณหปัจจเวกขณะ 5[8] ในข้อที่ว่า “ชราธัมมตา ควรพิจารณาเนืองๆ ว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้.”เป็นต้น ความแก่ชราหรือความสูงอายุนี้จะนำมาซึ่งความเสื่อมถอย ความทรุดโทรมของร่างกายในทุก ๆ ด้าน ทั้งที่เห็นได้ชัดเจนและไม่ชัดเจน รวมทั้งคุณภาพการทำงานของสมองก็เสื่อมถอยลงทำให้การจำสิ่ง

---

[2] United Nation 2016, World Population Prospect, The 2015 Revision. อ้างใน มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.), **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2559**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพริ้นเทอรี่ จำกัด 999, 2560), หน้า 12.

[3] **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 17.

[4] กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.254, พิมพ์ครั้งที่ 4** (กรุงเทพมหานคร : เจ.เอส.การพิมพ์, 2548), หน้า 1.

[5] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ.2555-2559**, (กรุงเทพมหานคร : สหมิตรพริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2554), หน้า 11.

[6] ความเป็นมาของผู้สูงอายุ, **[ออนไลน์]**, แหล่งที่มา : https://www.lib.ru.ac.th/ journal/ apr/ apr13_op_def_history.html, [30 ธันวาคม 2562].

[7] ม.มู (ไทย) 12/358/394.

[8] องฺ.ปญฺจก (ไทย) 22/57/99.

ต่างๆ ได้ยากขึ้น[9] ผลกระทบจากการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประการ คือ 1) ด้านร่างกาย คือบุคลิกภาพเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อวัยวะต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกเสื่อมโทรมลง มีปัญหาทางด้านสุขภาพ เช่น เกิดโรคภัยประจำตัว ผมงอก ฟันหลุดล่วง ผิวหนังเหี่ยวย่น หูตาฟ่าฟาง เป็นต้น รวมถึงความสามารถในการทำงานลดลงส่งผลต่อรายได้และเศรษฐกิจ 2) ด้านจิตใจ ความสูงวัยทำให้เกิดผลกระทบต่อสภาพจิตใจ คือผู้สงวัยอาจเกิดความรู้สึกยอมรับสภาพความแก่ความชราไม่ได้ รู้สึกสูญเสียอำนาจ รู้สึกว่าคุณค่าของตนเองลดลง ซึ่งนำไปสู่ปัญหาภาวะซึมเศร้า เป็นต้น แนวทางในการพัฒนารูปแบบและกระบวนการระบบการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุแบบยั่งยืนในจังหวัดเชียงรายให้ความสำคัญกับสุขภาวะอย่างรอบด้าน ทั้งสุขภาวะทางกาย สังคม จิตวิญญาณเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจน ปัจจัยการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ ระบบบริการสุขภาพและการมีส่วนร่วมจาก ชุมชนประกอบด้วย 1) การเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมของผู้สูงอายุในชุมชนโดยมีแนวทางในการเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมทุกมิติ 2) การลดปัญหาหรืออุปสรรคที่ส่งผลต่อการสร้างเสริมสุขภาวะองค์รวมของผู้สูงอายุโดยให้ความสำคัญกับความรู้ เรื่องสุขภาพเพื่อให้ผู้สูงอายุตระหนักและสามารถจัดการสุขภาพของตนเอง 3)การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในระดับชุมชนโดยการกระจายกิจกรรมให้ทั่วถึงในทุกตำบลทุกชุมชนและให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมที่เกิดจากพื้นที่หรือชุมชน ต่างๆ และการพัฒนาชุมชนนำร่องที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุเพื่อเป็นต้นแบบสำหรับ พื้นที่อื่นๆในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุแบบยั่งยืนอย่างไรก็ตามเพื่อดำเนินการ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพควรต้องมีกลไกและเครื่องมือในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ อาทิ การมีฐานข้อมูลร่วมกัน การประสานแผนงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างมีเอกภาพการสร้างตัวชี้วัดความสำเร็จ (KPI) ที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมและเข้าใจตรงกัน

ในการนี้ผู้วิจัยมีความสนใจ ที่จะทำการศึกษารูปแบบและกระบวนการสร้างระบบการดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน โดยทำการศึกษาที่โรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย จำนวน 5 แห่ง ประกอบไปด้วย 1. โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวง้ม อ.พาน จ.เชียงราย 2. ศูนย์เรียนรู้ชุมชนผู้สูงอายุตำบลศรีค้ำ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย 3.โรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลหงาว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย 4. โรงเรียนสร้างสุขผู้สูงอายุ ตำบลท่าสุด จังหวัดเชียงราย 5. ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เพื่อเป็นการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการสร้างระบบการดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน และ การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในจังหวัดเชียงรายในการสร้างระบบดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน ตลอดจนถึงเป็นการนำรูปแบบและกระบวนการไปสร้างระบบการดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนในจังหวัดเชียงราย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในจังหวัดเชียงรายในการสร้างระบบดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน
3. เพื่อนำรูปแบบและกระบวนการไปสร้างระบบการดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย

---

[9] ศรีเรือน แก้วกังวาล, **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), หน้า 515.

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการสร้างระบบการดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในจังหวัดเชียงราย มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้คือ

1. รูปแบบงานวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนาม ภาคเอกสารเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนภาคสนาม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบไปด้วย

มุ่งเน้นการศึกษาขอบเขตประชากรโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย ประกอบไปด้วย

1. ที่ปรึกษาโรงเรียนผู้สูงอายุ (ผู้นำชุมชน นายอำเภอ ผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิชาการ หรือข้าราชการเกษียณ) จำนวน 5 คน
2. ผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุ จำนวน 5 คน
3. คณะกรรมการและแกนนำร่วมขับเคลื่อน จำนวน 5 คน
4. ตัวแทนผู้สูงอายุ โรงเรียนละๆ 5 คน จำนวน 25 คน

รวมทั้งหมด จำนวน 40 รูป/คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบไปด้วย

ก. แบบสอบถาม

ข. แบบสัมภาษณ์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ก. นำหนังสือจากศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

ข. ประชุมสัมมนากลุ่มย่อย

ค. ประมวลข้อมูลทั้งหมด

จ. สรุปข้อมูล

ฉ. นำไปเผยแผ่ทั้งในระดับชาติ และ นานาชาติ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ก. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

ข.การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในจังหวัดเชียงรายในการสร้างระบบดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

ค. การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในจังหวัดเชียงรายในการสร้างระบบดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัย

การศึกษางานวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการพัฒนานิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัดในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย สามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้คือ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุหมายถึงผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็น ช่วงปัจฉิมวัยหรือ วัยที่ปลดเกษียณจากการทำงานโดยยึดตามเกณฑ์ปฏิทินที่องค์การระหว่างประเทศตกลงกัน จึงเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพร่างกายไปในทางเสื่อมถอยและยังต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจและสังคมซึ่งทำให้ผู้สูงอายุประสบกับปัญหา ในการดำรงชีวิตไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพกายสุขภาพจิตรวมถึงด้านเศรษฐกิจจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการช่วยเหลือดูแลทั้งจากครอบครัว บุตร หลานรวมทั้งหน่วยงานของรัฐเพื่อให้ผู้สูงอายุมีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ผู้สูงอายุมีคุณค่าและความสำคัญต่อสังคมนอกจากจะเป็นที่พึ่งพาทางใจของบุตรหลานและเป็นที่เคารพนับถือของบุคคลในวงศาคณาญาติแล้วผู้สูงอายุยังจะได้รับการยกย่องจากสังคมในฐานะเป็นผู้มีประสบการณ์มีความคิดอ่านสุขุมรอบคอบ และเคยทำคุณประโยชน์ให้แก่สังคมมาแล้วเมื่อตอนที่อยู่ในวัยทำงาน

การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในจังหวัดเชียงรายในการสร้างระบบดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า หน่วยงานสาธารณสุขที่ดูแลผู้สูงอายุ หน่วยงานการพัฒนาอาชีพที่ดูแลผู้สูงอายุ การพัฒนาการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ สวัสดิการผู้สูงอายุ และได้สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกและชุมชนร่วม 9 หน่วยงาน ได้แก่ สาขาสมาคม พัฒนาสังคมจังหวัด กศน. อบจ. พัฒนาชุมชน สาธารณสุขจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายจังหวัด และส่วนที่ยังอยู่ระหว่าง การดำเนินการประสานงานสร้างความร่วมมือคือ สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยกระทรวงอุดมศึกษา วิจัยนวัตกรรมและเทคโนโลยี เพื่อเข้าร่วมศึกษาดูแลผู้สูงอายุ ระบบการดูแลผู้สูงอายุในพื้นที่จังหวัดในด้านเครือข่ายภาคี ณ ปัจจุบันนี้ มีรูปแบบธรรมที่ดีแต่ยังไม่ทั่วถึงแต่ถือว่าเห็นเป็นรูปธรรมที่เด่นชัดคือ การกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุได้รับการ สนับ สนุนจากภาคีเครือข่ายแต่ในส่วนของผู้สูงอายุที่ไม่ได้เข้าสูงโรงเรียนผู้สูงอายุบางพื้นที่ยังไม่ได้รับการช่วยเหลือครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจำนวน 129 แห่ง ของจังหวัดเชียงราย ร่วมกันจัดงาน “มหกรรมภูมิปัญญาเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเชียงราย

การนำรูปแบบและกระบวนการไปสร้างระบบการดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและกระบวนการดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนในประเทศไทย โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้แนวคิดการพึ่งตนเอง 5 ด้าน (TERMS) เทคนิคการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเองซึ่งเรียกว่า “ตัวแบบ TERMS” หมายถึงองค์ประกอบของสังคมพึ่งตนเอง คือ 1. T = Technology หมายถึง การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี รวมถึงภูมิปัญญาและนวัตกรรม 2. E = Economic หมายถึง ชุมชนพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ 3. R = Resource หมายถึง การพึ่งตนเองด้านปัจจัยทรัพยากรธรรมชาติ 4. M = Mental หมายถึง การพึ่งตนเองด้านจิตใจ M ยังมีความหมายถึง Moral ซึ่งมีนัยยะถึงการพึ่งตนเอง ภายใต้ฐานคิดการมีคุณธรรมจริยธรรมในการดำรงชีวิตและอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน 5. S = Socio-cultural หมายถึง การพึ่งตนเองด้านสังคม วัฒนธรรมเป็นการพึ่งตนเองที่มี ความสอดคล้องกับการ จัดการชุมชน ตัวชี้วัดด้านสังคมเป็นตัวชี้วัดที่เกี่ยวกับการมีประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม รูปแบบและกระบวนการดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนในจังหวัด

เชียงราย ทราบถึง รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุ ทางด้านร่างกาย รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุ ทางด้านจิตใจ รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุ ทางด้านสังคม รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุ ทางด้านจิตวิญญาณ รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุ ทางด้านอาชีพเสริม รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุ ทางด้านกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ

การอภิปรายผล

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการสร้างระบบการดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในจังหวัดเชียงราย สามารถอภิปรายผลการวิจัย ที่สอดคล้องได้ ดังต่อไปนี้ คือ “การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ การจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในประเทศและต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นบทเรียนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุของประเทศไทย โดยการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในประเทศไทย และได้นำเสนอรูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ แบ่งออกเป็น 5 รูปแบบ ประกอบด้วย 1) รูปแบบมหาวิทยาลัยวัยที่สาม 2)รูปแบบศูนย์เอนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน 3) รูปแบบเมืองและชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ 4) รูปแบบชมรมผู้สูงอายุหรือสโมสรผู้สูงอายุ 5) รูปแบบการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุตามอัธยาศัย

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษางานวิจัยเรื่องรูปแบบและกระบวนการสร้างระบบการดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในจังหวัดเชียงราย มีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้คือ

1. ภาครัฐ (องค์กรปกครองส่วนถิ่น) และชุมชน ได้ตระหนักถึงการนำพระพุทธศาสนา เป็นหลักการสำคัญของการส่งเสริมและดูแลสุขภาวะของชุมชน

2. การนำพระพุทธศาสนาได้บูรณาการกับแผนงานหรือยุทธศาสตร์ ของการบริหารจัดการคณะสงฆ์ ภายใต้โครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ให้ความสำคัญของพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตใจของชุมชน

บรรณานุกรม

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2544.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : เจ.เอส.การพิมพ์, 2548.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ศรีเรือน แก้วกังวาล. **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ.2555-2559**. กรุงเทพมหานคร : สหมิตรพริ้นติ้งแอนด์พับลิซชิ่ง จำกัด, 2554.

United Nation 2016. World Population Prospect. The 2015 Revision. อ้างใน มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.), **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2559**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พริ้นเทอรี่ จำกัด 999, 2560.

การสร้างเครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ในจังหวัดเชียงราย

Building a Hi-Tech Leaf Vacuum Machine with the Cooperation of Network Members in Chiang Rai Province

พระครูศรีรัตนากร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่อง การสร้างเครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ในจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ 1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างเครื่องดูดใบไม้ 2. เพื่อสร้างเครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์ โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ในจังหวัดเชียงราย และ 3. เพื่อนำเครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์ไปใช้กับ วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ในจังหวัดเชียงราย เป็นงานวิจัยเชิงนวัตกรรมและการทดลอง ผลการวิจัยพบว่า วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ในจังหวัดเชียงราย มีเครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์ใช้ เพื่ออำนวยความสะดวกในการทำความสะอาด โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เข้ามาช่วยส่งเสริม และ สนับสนุน ทั้งในด้านความรู้ และ ด้านงบประมาณ เป็นต้น

คำสำคัญ: เครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์, การมีส่วนร่วม, ภาคีเครือข่าย

Abstract

Research paper regarding building a hi-tech leaf vacuum machine with the cooperation of network members in Chiang Rai province. The objectives are, 1. to study ideas and theories about building a leaf vacuum machine, 2. to build a hi-tech leaf vacuum machine, as well as 3. to bring the hi-tech leaf vacuum machine to use in temples, homes, schools and public spaces in Chiang Rai. It is research based on innovation and experiment. The research results show that temples, homes, schools and public areas in Chiang Rai province have hi-tech leaf vacuum machines for convenience in cleaning, using the cooperation of network members, both government and private, to help promote and sponsor in the area of both knowledge and financing, and so on.

Keywords : Leaf Vacuum Hi-tech Machine, Cooperation, Network Members

บทนำ

จากการสำรวจพบว่าพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 60% ของพื้นที่ทั่วประเทศ มีปริมาณอินทรียวัตถุต่ำกว่า 1% ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาการเกษตรของไทยเนื่องจากสภาพดังกล่าวทำให้พืชได้รับอาหารไม่เพียงพอ แม้ว่าจะมีการใส่ปุ๋ยเคมี แต่การใช้ปุ๋ยเคมีจะได้ผลเต็มที่ก็ต่อเมื่อใช้ในพื้นที่ที่มีปริมาณอินทรียวัตถุพอเพียง ดังนั้นการส่งเสริมการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาการเกษตรของไทย เพราะปุ๋ยอินทรีย์ นอกจากจะช่วยเพิ่มอินทรีย์และเพิ่มธาตุอาหารในดินแล้ว ยังมีราคาถูกและสามารถจัดหาหรือจัดทำได้ง่ายในทุกพื้นที่ ซึ่งใบไม้สดหรือใบไม้แห้งเป็นอินทรีย์วัตถุชนิดหนึ่งที่หาได้ง่ายและมีเป็นจำนวนมาก แต่มักเผาทิ้งไปโดยเปล่าประโยชน์ ดังนั้น การนำใบไม้มาเป็นวัตถุสำคัญในการเพิ่มอินทรียวัตถุในดิน โดยการทำปุ๋ยหมักจึงเป็นแนวทางที่ควรส่งเสริมแนวทางหนึ่ง[1]

จะเห็นได้ว่า ในจังหวัดเชียงราย เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและมีความร่มรื่นสวยงาม วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน มีจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศ และ ต่างชาติ มาท่องเที่ยวพักผ่อน เช่น 1.สิงห์ ปาร์ค (Singha Park) หรือที่หลาย ๆ คนเรียกว่า ไร่บุญรอด ตั้งอยู่ริมถนนสายเด่นห้า-ดงมะดะ อำเภอเมือง ห่างจากเขตชุมชนเมืองเชียงราย ประมาณ 9 กิโลเมตร ในพื้นที่ประมาณ 8,000 ไร่ ครอบคลุม 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลดอยฮาง ตำบลรอบเวียง ตำบลป่าอ้อดอนชัย และตำบลแม่กรณ์ ความสูงของพื้นที่เฉลี่ย 450 เมตร เหนือจากระดับน้ำทะเล ในฤดูหนาวอากาศค่อนข้างเย็นสบาย 2. พระธาตุดอยตุง ตั้งอยู่บริเวณกิโลเมตรที่ 17.5 บนทางหลวงหมายเลข 1149 เป็นที่บรรจุพระรากขวัญเบื้องซ้าย (กระดูกไหปลาร้า) ของพระพุทธเจ้า นำมาจากมัธยประเทศ นับเป็นครั้งแรกที่พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ได้มาประดิษฐานที่ล้านนาไทย เมื่อก่อสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุนี้ ได้ทำธงตะขาบ (ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า ตุง) ใหญ่ยาวถึงพันวา ปักไว้บนยอดดอย ถ้าหากปลายธงปลิวไปไกลถึงเมืองไหน ก็จะกำหนดเป็นฐานพระสถูป เหตุนี้ดอยซึ่งเป็นที่ประดิษฐานปฐมเจดีย์แห่งล้านนาไทย จึงปรากฏนามว่า ดอยตุงทั้งนี้พระธาตุดอยตุงเป็นปูชนียสถานที่สำคัญ เมื่อถึงเทศกาลนมัสการพระธาตุดอยตุงจะมีพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและเพื่อนบ้านจากประเทศใกล้เคียง เช่น ชาวเชียงตุงในรัฐฉาน สหภาพพม่า ชาวหลวงพระบาง เวียงจันทน์ เดินทางเข้ามานมัสการทุกปี 3. พระตำหนักดอยตุง ตั้งอยู่ในเขตอำเภอแม่ฟ้าหลวง ห่างจากตัวเมืองเชียงรายประมาณ 60 กิโลเมตร พระตำหนักดอยตุงเคยเป็นที่ประทับแปรพระราชฐานเพื่อทรงงานของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีรูปทรงผสมผสานระหว่างศิลปะล้านนากับชาเลย์ของประเทศสวิตเซอร์แลนด์ มีการแกะสลักไม้ตามกาแล เชิงชาย และขอบหน้าต่างเป็นลวดลายต่าง ๆ โดยฝีมือช่างชาวเหนือ รอบ ๆ พระตำหนักมีสวนดอกไม้หลากพันธุ์หลายสี ให้ความสวยงามสดชื่น โดยเฉพาะในฤดูหนาวจะเห็นหมอกจาง ๆ บริเวณยอดเขารอบพระตำหนัก มีเจ้าหน้าที่นำชมเป็นรอบ รอบละ 20 นาที เปิดให้เข้าชมทุกวัน ตั้งแต่เวลา 07.00-17.30 น. ค่าเข้าชม 90 บาท 4. วัดร่องขุ่น อยู่ในท้องที่ตำบลป่าอ้อดอนชัย อำเภอเมือง ออกแบบและก่อสร้างโดย อาจารย์เฉลิมชัย

---

[1] ไตรรงค์ วิทยาคม และคณะ, **การส่งเสริมการใช้ปุ๋ยอินทรีย์,** (รายงานโครงงานวิศวกรรมเกษตร : ภาควิชาวิศวกรรมเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน, 2560), หน้า 50-52.

โฆษิตพิพัฒน์ เมื่อ พ.ศ. 2540 บนพื้นที่เดิมของวัด 3 ไร่ และขยายออกเป็น 12 ไร่ พระอุโบสถสีขาวตกแต่งด้วยลวดลายกระจกสีเงินแวววาว เป็นเชิงชั้นลดหลั่นกันไป หน้าบันประดับด้วยพญานาค ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถและห้องแสดงภาพวาดน่าสนใจมาก เปิดให้เข้าชมทุกวัน ตั้งแต่เวลา 06.30-18.00 น. 5. ดอยแม่สลอง เป็นที่ตั้งของหมู่บ้านสันติคีรี เดิมชื่อ บ้านแม่สลองนอก เป็นชุมชนผู้อพยพจากกองพล 93 จากสหภาพพม่าเข้ามาในเขตไทย จำนวน 2 กองพัน คือ กองพันที่ 3 เข้ามาอยู่ที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ และกองพันที่ 5 อยู่ที่บ้านแม่สลองนอก ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 ในเดือนธันวาคมถึงกุมภาพันธ์ดอกนางพญาเสือโคร่ง ซึ่งเป็นซากุระพันธุ์ที่เล็กที่สุด สีชมพูอมขาวจะบานสะพรั่งตลอดแนวทางขึ้นดอยแม่สลอง เป็นพรรณไม้ที่หาชมได้ยากในเมืองไทย เพราะเจริญเติบโตอยู่แต่เฉพาะในภูมิอากาศหนาวจัดเท่านั้น 6.ดอยวาวี เป็นชุมชนใหญ่ของชาวจีนฮ่อ กองพล 93 ซึ่งอพยพเข้ามาตั้งหลักปักฐานราว 50 ปีมาแล้ว ยึดอาชีพปลูกชาและผลไม้ท่ามกลางบรรยากาศอันสงบเงียบและทิวทัศน์งามของดอยสูงเช่นเดียวกับชุมชนดอยแม่สลอง แม้หมู่บ้านจะมีขนาดเล็ก แต่ผู้มาเยือนจะได้สัมผัสกลิ่นอายชุมชนชาวจีนอันเรียบง่าย ราวกับอยู่ทางแถบยูนานตอนใต้ของจีน ขณะที่พ้นหมู่บ้านออกไปบนดอยก็เขียวขจีด้วยไร่ชาที่ลดหลั่นตามลาดเขา ช่วยประดับทิวทัศน์ชุมชนและเทือกดอยให้งดงามชวนมอง 7. วนอุทยานภูชี้ฟ้า เป็นจุดชมวิวทะเลหมอกและพระอาทิตย์ขึ้นสุดฮอตของจังหวัดเชียงราย อยู่ห่างจากดอยผาตั้ง 25 กิโลเมตร มีลักษณะเป็นยอดเขาที่แหลมชี้ขึ้นไปบนท้องฟ้า อยู่สูงจากระดับทะเลประมาณ 1,628 เมตร โดยมีหน้าผาเป็นแนวยาวยื่นไปทางฝั่งประเทศลาว บนยอดภูชี้ฟ้าเป็นทุ่งหญ้ากว้าง ในฤดูหนาวจะมีทิวทัศน์สวยงามเป็นพิเศษ นักท่องเที่ยวส่วนมากจะมาค้างแรมบริเวณบ้านร่มฟ้าทองทาง ซึ่งห่างจากจุดชมวิวประมาณ 1.5 กิโลเมตร แล้วจะเดินขึ้นภูชี้ฟ้าเพื่อไปชมวิวตอนเช้ามืด ระหว่างทางจะพบแปลงปลูกป่านางพญาเสือโคร่งออกดอกบานสะพรั่งสวยงาม (เดือนมกราคม-กุมภาพันธ์) และในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ต้นเสี้ยวดอกขาวรอบภูชี้ฟ้าจะออกดอกบานเต็มเชิงเขา 8. ดอยผาตั้ง ตั้งอยู่ใกล้ทางหลวงหมายเลข 1093 กิโลเมตรที่ 89 เป็นจุดชมวิวไทย-ลาว มีความสูง 1,635 เมตร และเที่ยวชมทะเลหมอกได้ตลอดปี ซึ่งในเดือนธันวาคมถึงมกราคมมีดอกซากุระบาน และเดือนกุมภาพันธ์ก็จะมีดอกเสี้ยวบานสะพรั่งงดงาม นอกจากนี้ ยังเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านชาวจีนฮ่อ ม้ง และเย้า โดยเฉพาะจีนฮ่อนั้น อดีตเคยเป็นส่วนหนึ่งของกองพล 93 ซึ่งอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ดอยผาตั้งนี้ ปัจจุบันประกอบอาชีพทางการเกษตร ปลูกพืชเมืองหนาว เช่น บ๊วย ท้อ สาลี่ แอปเปิล และชา 9. วัดพระแก้ว ตั้งอยู่บริเวณถนนไตรรัตน์ ตำบลเวียง อำเภอเมือง เป็นวัดที่ค้นพบ พระแก้วมรกต หรือ พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร ที่ประดิษฐานอยู่ ณ วัดพระแก้ว กรุงเทพฯ ในปัจจุบัน ตามประวัติเล่าว่าเมื่อ พ.ศ. 1897 ในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่นั้น ฟ้าได้ผ่าเจดีย์ร้างองค์หนึ่งและได้พบพระพุทธรูปลงรักปิดทองอยู่ภายในเจดีย์ จึงได้นำไปไว้ในวิหาร ต่อมาปูนบริเวณพระนาสิกเกิดกะเทาะออกมาจึงได้พบว่าเป็นพระพุทธรูปสีเขียวสร้างด้วยหยก คือ พระแก้วมรกต 10. พิพิธภัณฑ์บ้านดำ ตั้งอยู่ที่ตำบลนางแล อำเภอเมือง สร้างขึ้นโดย อาจารย์ถวัลย์ ดัชนี นับเป็นแหล่งเรียนรู้อันทรงคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมแบบร่วมสมัย ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น โดยภายในบ้านมีสิ่งก่อสร้าง ทั้งวิหาร บ้าน ศาลา ห้องแสดงผลงาน ฯลฯ รวมทั้งสิ้น 43 สิ่งก่อสร้าง เช่น วิหารเล็ก, มหาวิหาร (อาคารพิพิธภัณฑ์ศิลปะ), บ้านสามเหลี่ยม (ที่พักรับรองนักเขียน ลูกศิษย์ และห้องทำงาน), เรือนผกายแก้ว, เรือนเชียงทองทาทาบรุ้ง, อูปปรภพ (ห้องจิตวิญญาณ) และบ้านดำแกลลอรี่

ดังนั้นแล้ว ควรมีสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม เช่น กิจกรรม 5ส เป็นกระบวนการหนึ่งที่เป็นระบบมีแนวปฏิบัติ ที่เหมาะสมสามารถนำมาใช้เพื่อปรับปรุงแก้ไขงานและรักษาสิ่งแวดล้อมในสถานที่ทำงานให้ดีขึ้น ทั้งในส่วนงานด้านการผลิต และด้านการบริการ ซึ่งนำมาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานขององค์กรได้อีกทางหนึ่งสะสาง คือ การแยกระหว่างของที่จำเป็นต้องใช้กับของที่ไม่จำเป็นต้องใช้ขจัดของที่ไม่จำเป็นต้องใช้ทิ้งไป สะดวก คือ การจัดวางของที่จำเป็นต้องใช้ให้เป็นระเบียบสามารถหยิบใช้งานได้ทันที สะอาด คือการปัดกวาดเช็ดถูสถานที่ สิ่งของ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องจักร ให้สะอาดอยู่เสมอ สุขลักษณะ คือ การรักษาและปฏิบัติ 3ส ได้แก่ สะสาง สะดวก และสะอาดให้ดีตลอดไปสร้างนิสัย คือ การรักษาและปฏิบัติ 4 ส หรือสิ่งที่กำหนดไว้แล้วอย่างถูกต้องจนติดเป็นนิสัยเพราะในแต่ละวันใบไม้จะร่วงหล่นใต้ต้นไม้ เศษใบไม้กิ่งไม้ขนาดเล็กจะสะสมบริเวณขอบกั้นของเกาะกลางถนน เป็นจำนวนมาก ซึ่งจำเป็นต้องใช้แรงงานคนในการเก็บกวาดวัสดุเกษตรเหล่านี้เป็นประจำการกวาดวัสดุซึ่งได้แก่ใบไม้กิ่งไม้ขนาดเล็กที่อยู่บนพื้นถนนและขอบถนนเป็นการทำความสะอาดเพื่อให้เกิดความสวยงามเป็นระเบียบเรียบร้อยนั้นส่วนใหญ่ยังคงใช้แรงงานคนอยู่อุปกรณ์ที่ใช้ได้แก่ไม้กวาดทางมะพร้าวด้ามไม้ไผ่ยาวถึงแม้ว่าการกวาดวัสดุเพื่อทำความสะอาดพื้นที่ดังกล่าวผู้ปฏิบัติงานมักจะเป็นผู้ชายก็ตามแต่ก็ถือว่าเป็นงานที่หนักไม่น้อยทำให้ร่างกายเกิดความเมื่อยล้าและใช้เวลามากในการทำงาน เมื่อถึงช่วงฤดูใบไม้ร่วงทำให้ วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ในจังหวัดเชียงราย จะต้องเผชิญกับปัญหากับเศษใบไม้ที่หล่นกองเต็มพื้น ต้องเหนื่อยในการทำความสะอาดกันยกใหญ่ ซึ่งปัจจุบันจึงพัฒนาเครื่องเป่าใบไม้และดูดใบไม้[2] เพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้ใช้ในการจัดการกับเศษใบไม้ได้อย่างง่ายดายโดยไม่ต้องเหนื่อยในการเก็บกวาดที่ยุ่งยากอีกต่อไป จะเห็นได้ว่า เศษใบไม้ เศษกิ่งไม้ และส่วนต่างๆ ของต้นไม้ที่ร่วงหล่นตามถนนและพื้นหญ้านั้น เราสามารถทำความสะอาดได้หลายวิธี วิธีที่ใช้กันมากในปัจจุบันคือ การกวาดวิธีนี้จะใช้แรงงานคนกวาดมาก ในการกวาดถนนเส้นหนึ่งๆ ยาวประมาณ 500 เมตร อาจต้องใช้คนประมาณ 3-4 คน ในการกวาดอีกทั้งเป็นงานที่น่าเบื่อหน่าย[3] ดังนั้นจึงหาวิธีอื่น ที่มีความสะดวกและรวดเร็วกว่าทั้งใช้แรงงานน้อย ในการใช้ใช้เครื่องเก็บใบไม้ การคิดค้นและออกแบบของเครื่องนี้ต้องคำนึงถึงการใช้งานที่ง่ายและไม่เปลืองค่าใช้จ่ายมากนัก อีกทั้งส่วนประกอบต่างๆ อาทิเช่น เครื่องยนต์ อุปกรณ์ และชิ้นส่วนต่างๆ ควรหาซื้อได้ง่ายราคาไม่แพงนัก ความคงทนก็เป็นส่วนสำคัญ และการบำรุงรักษาที่ไม่ยาก สามารถทำงานได้ไม่ยากนัก จากคุณสมบัติเหล่านี้จึงสร้างเครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์ มีคุณสมบัติที่น่านำมาพิจารณา

ดังนั้นแล้วกิจกรรม 5 ส เป็นเทคนิคที่ทุกคนสามารถเข้าใจแนวทางการปฏิบัติได้ง่าย อุปกรณ์ที่ใช้มีเพียงเครื่องมือทำความสะอาด ซึ่งใช้งบประมาณต่ำ ผู้ทำ 5ส ได้เรียนรู้การทำงานเป็นทีมเป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติเป็นกลุ่มพื้นที่ ซึ่งมีส่วนสนับสนุนเรื่องการทำงานเป็นทีม สมาชิกในพื้นที่ได้ร่วมกันวางแผนและลงมือ

---

[2] ปรียาภรณ์ศรีบุญเพ็ญ และคณะ, **การพัฒนาเครื่องเป่าใบไม้และดูดใบไม้,** (รายงานโครงงานวิศวกรรมเกษตร : ภาควิชาวิศวกรรมเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตล้านา, 2561), หน้า 80.

[3] สุชาติ งามสวย และคณะ, **การคิดค้นและออกแบบเครื่องเป่าใบไม้และดูดใบไม้,** (รายงานโครงงานวิศวกรรมเกษตร : ภาควิชาวิศวกรรมเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2561), หน้า 32.

ปรับปรุงพื้นที่ ปฏิบัติงานของตนเอง และกลุ่มกิจกรรม 5ส ยังช่วยเสริมสร้างทักษะการเป็นผู้นำให้แก่หัวหน้าพื้นที่อีกด้วยเห็นผลที่เป็นรูปธรรม พื้นที่ได้รับการพัฒนาปรับปรุงให้ดีขึ้นและมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยมีการจัดเก็บสิ่งของเป็นระเบียบมากขึ้น ทำให้ไม่ต้องเสียเวลาค้นหาของหรือเอกสาร การปรับปรุงที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่มองเห็นได้และเป็นรูปธรรม ส่งเสริมการสร้างนิสัย และการมีวินัยในหน่วยงานการปฏิบัติกิจกรรม 5ส อย่างสม่ำเสมอจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของกิจวัตรประจำวันจะเสริมสร้างลักษณะนิสัยและความเป็น ระเบียบวินัยให้แก่ผู้ปฏิบัติกิจกรรม สิ่งของในที่ทำงานมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และจัดเก็บอย่างเป็นระบบ ทำให้การทำงาน มีประสิทธิภาพสูงยิ่งขึ้น

เนื้อหา

หลักการออกแบบสร้างเครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์มีดังนี้คือ เพื่อให้ได้ต้นแบบที่กะทัดรัดสะดวกในการใช้งาน และใช้วัสดุที่หาได้ง่ายตามท้องตลาด สามารถใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพ สะดวกต่อการใช้และปรับชิ้นส่วนต่างๆโดยใช้เครื่องมือที่น้อยที่สุดเท่าที่จำเป็น ไม่มีโครงสร้างและส่วนประกอบที่ซับซ้อนมากเกินไป ไม่ต้องมีการบำรุงมากนัก มีความปลอดภัยในการใช้งาน ในส่วนหลักของการทำงาน เมื่อเครื่องยนต์ทำงาน พัดลมจะหมุนทำให้เกิดแรงดูดที่ปลายปากท่อดูดผ่านทอตัวหนอนเข้าไปในตัวใบพัดลม ถูกใบพัดตีจนใบแตกเป็นชิ้นเล็กๆแล้วเป่าผ่านออกมาทางปากทางออก วิ่งสู่ถุงเก็บวัสดุทางออก แล้วจึงออกสู่ภาชนะบรรจุอีกที ซึ่งภาชนะบรรจุนี้ อาจเป็นถุงปุ๋ย หรืออาจถังที่มีล้อเคลื่อนตามรถเข็นก็ได้[4]

ในส่วนของโครงสร้างและการออกแบบเครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์ ประกอบไปด้วย 1. โครงเครื่องเป็นรถเข็นสามล้อ มีล้อหลังลักษณะเดียวกับล้อรถจักรยาน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 65 เซนติเมตร จำนวนสองล้อ มีล้อหน้าเป็นรถล้อเข็นยางตันขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 25 เซนติเมตร ตัวโครงเหล็กรถเข็นมีขนาด 75*150 เซนติเมตร ที่จับเข็นสูงประมาณ 100 เซนติเมตร มีน้ำหนักประมาณ 150 กิโลกรัม 2. พัดลม เป็นพัดลมชนิดหอยโข่ง มีทิศทางลมเข้าออกตั้งฉากกันมีใบพัดชิดโค้งหลัง จำนวน 10 ใบ ซึ่งมีลักษณะใบพัดเอียงไปด้านหลังจากแนวเส้นผ่าศูนย์กลาง 20 เซนติเมตร โดยพัดลมมีขนาดกว้าง 45 เซนติเมตร ฐานพัดลมมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยม ขนาด 38*52 เซนติเมตร ใช้น็อตยึดกับโครงรถเข็น 3. เครื่องยนต์ต้นกำลัง เป็นเครื่องยนต์เบนซิน 4 จังหวะ ขนาด 5 แรงม้า มีความจุ 197 cc. มีขนาด 23*30*38 เซนติเมตร ใช้มู่เล่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 7.5 เซนติเมตร โดยต่อกับสายพานพ่วงกับมู่เล่ของพัดลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 10 เซนติเมตร ที่ต่อกับเพลายึดกับใบพัดของพัดลม 4. ทางลมเข้า ประกอบด้วยท่อยางรูปตัวหนอน ทำด้วยพลาสติก มีโครงพลาสติกแข็งอยู่ด้านในขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 20 เซนติเมตร มีแกนเหล็กปรับระดับสูงต่ำได้ มีปีกต่อจากด้านข้าง เพื่อเพิ่มขนาดหน้าตัดความยาวออกไปจนมีขนาด 70 เซนติเมตร ปากทางเข้าด้านหลังเรียบไปกับพื้นขณะที่เคลื่อนที่ตลอดเวลา เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการเก็บวัสดุ 5. ทางลมออก เป็นท่อ

[4] ทนง หวังถนอม และคณะ, **การออกแบบสร้างเครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์,** (รายงานโครงงานวิศวกรรมเกษตร : ภาควิชาวิศวกรรมเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตล้านนา ,2561), หน้า 24.

สี่เหลี่ยมโค้งงอ 90 องศา โค้งด้านนอกมีรูพรุนเพื่อให้ลมที่เป่าออกมาระบายได้สะดวกต่อเข้ากับปากทางของพัดลม อีกด้านต่อต่อเข้ากับถุงผ้าเก็บวัสดุที่เก็บเข้ามา

ดังนั้นแล้วการที่จะสร้างเครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์ ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในจังหวัดเชียงราย ประกอบไปด้วย คณะวิศวกรรมศาสตร์ สาขาวิชา เครื่องจักรกล/คอมพิวเตอร์/การออกแบบ จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เข้ามาช่วยในการออกแบบและสร้างเครื่อง และทำการทดลอง ว่ามีปัญหาจะต้องแก้ไขปัญหาอย่างไร ตลอดจนถึงให้ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องจักรกล และ คอมพิวเตอร์ ช่วยตรวจสอบและรับรองในการใช้เครื่อง

ดูดใบไม้ไฮเท็กซ์ [5]

ส่วนการนำเครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์ไปใช้กับ วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ในจังหวัดเชียงราย ถือได้ว่าเป็นการอำนวยความสะดวกอย่างมากในการทำความสะอาด ถือว่าเบาแรงอย่างมาก บางจุดไม่ต้องกวาด ก็สามารถดันรถเก็บขยะได้เลย บางแห่งอาจต้องใช้ไม้กวาด แต่ก็ไม่มากนัก ขยะที่เก็บโดยเฉพาะใบไม้ ก็จะนำขยะที่เก็บได้ไปไว้ในโคนต้นไม้ เพื่อรอไปทำปุ๋ยหมัก นำไปใส่ต้นไม้ได้อีกด้วย ดังนั้นแล้วการพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อม ในวัดของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557โดยกำหนดให้มีการประเมินการจัดการสิ่งแวดล้อมในวัดใน 5 หมวดสำคัญ ได้แก่ 1) ด้านความสะอาด ความเป็นระเบียบ 2) ด้านพื้นที่สีเขียว 3) ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม 4) ด้านการจัดกิจกรรมรณรงค์ส่งเสริมความรู้ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม และ 5) ด้านการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน พบว่า ปัจจุบันวัดหลายแห่งโดยเฉพาะวัดในเขตเมืองกำลังเผชิญกับปัญหาการจัดการขยะในวัด ที่มาจากกระแสสังคมในปัจจุบันที่นิยมความสะดวกสบายทำให้วิถีการทำบุญเปลี่ยนแปลงไป เช่น นิยมถวายอาหารสำเร็จรูปที่บรรจุในถุงพลาสติกและถุงพลาสติกหูหิ้ว การถวายเครื่องสังฆทานสำเร็จรูปที่ห่อหุ้มด้วยพลาสติก รวมไปจนถึงการใช้พวงหรีดดอกไม้สดที่ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อได้อีกนอกจากการนำไปกำจัดทำลาย นอกจากนี้ ในการจัดงานต่าง ๆ ในวัด ไม่ว่าจะเป็น งานบุญ งานบวช หรืองานศพ ต่างนิยมใช้ภาชนะพลาสติกที่ใช้ครั้งเดียวทิ้ง เช่น แก้วพลาสติก ช้อน-ส้อมพลาสติก หลอดพลาสติก เพื่อความสะดวกสบายโดยไม่ต้องล้างทำความสะอาด เหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดขยะและขยะพลาสติกจำนวนมากที่เป็นภาระต่อพระสงฆ์และบุคลากรในวัดที่ต้องรับผิดชอบกำจัดทำลาย

บทสรุป

การศึกษาบทความวิชาการเรื่อง สรุปได้ดังนี้คือ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างเครื่องดูดใบไม้ พบว่า หลักการออกแบบในการสร้างเครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์มีดังนี้คือ มีขนาดที่กะทัดรัดสะดวก ไม่ใหญ่หรือน้อยเกินไป เพื่อความสะดวกในการใช้งาน สามารถใช้วัสดุที่หาได้ง่ายตามท้องตลาดใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สะดวกต่อการใช้ และปรับ

[5] รณชัย เพชรคง และคณะ, **การสร้างเครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์,** (รายงานโครงงานวิศวกรรมเกษตร : ภาควิชาวิศวกรรมเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตล้านนา,2560), หน้า 64.

ชิ้นส่วนต่างๆโดยใช้เครื่องมือที่น้อยที่สุดเท่าที่จำเป็น ไม่มีโครงสร้างและส่วนประกอบที่ซับซ้อนมากเกินไป ไม่ต้องมีการบำรุงมากนัก มีความปลอดภัยในการใช้งาน ในส่วนหลักของการทำงาน เมื่อเครื่องยนต์ทำงาน พัดลมจะหมุนทำให้เกิดแรงดูดที่ปลายปากท่อดูดผ่านทอตัวหนอนเข้าไปในตัวใบพัดลม ถูกใบพัดตีจนใบแตกเป็นชิ้นเล็กๆแล้วเป่าผ่านออกมาทางปากทางออก วิ่งสู่ถุงเก็บวัสดุทางออก แล้วจึงออกสู่ภาชนะบรรจุอีกที ซึ่งภาชนะบรรจุนี้ อาจเป็นถุงปุ๋ย หรือถุงดำขนาดหนา หรืออาจถังที่มีล้อเคลื่อนตามรถเข็นก็ได้

การสร้างเครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์ โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ในจังหวัดเชียงราย พบว่า ภาคีเครือข่าย ในจังหวัดเชียงรายทั้งภาครัฐบาล และ เอกชน ให้การส่งเสริมและสนับสนุน ทั้งคน แรงงาน ทุนในการที่จะช่วยกันสร้างเครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์ที่ได้มาตรฐานและปลอดภัยในการใช้งาน ตลอดจนถึงมีผู้ทรงคุณวุฒิให้การรับรองและตรวจสอบอย่างระเอียด เมื่อทำการทดลองแล้วผลปรากฏว่าใช้งานได้ดีและมีประสิทธิภาพมากที่สุดบนพื้นคอนกรีต ความเร็วรอบเครื่องยนต์ประมาณ 2,400 รอบต่อนาที โดยเข็นเครื่องมือด้วยความเร็ว 10 เมตร ต่อนาที มีประสิทธิภาพในการเก็บเศษใบไม้ และเศษใบไม้กับกิ่งไม้ และอื่นๆเท่ากับ 97.46 % และ 93.8 % ตามลำดับ ส่วนการใช้งานบนพื้นสนามหญ้า จะมีประสิทธิภาพในการเก็บเศษใบไม้ และเศษใบไม้กับกิ่งไม้และอื่นๆเท่ากับ 58.48 และ 56.26 กิโลกรัมต่อชั่วโมง ตามลำดับ อัตราการเก็บเศษวัสดุพื้นหญ้าได้ค่าเฉลี่ยในการเก็บเศษใบไม้ และเศษใบไม้กับกิ่งไม้และอื่นเท่ากับ 54 และ 49.84 กิโลกรัมต่อชั่วโมง ตามลำดับ เครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์นี้สามารถเก็บพื้นที่ 390 ตารางเมตรต่อชั่วโมง

ส่วนทางด้านปัญหาในการทดสอบรถเข็นมีขนาเล็กเกินไป ทำให้ไม่มีที่เหลือติดตั้งถังเก็บวัสดุที่ถูกดูดออกมา และรถเข็นมีน้ำหนักมาก ก่อให้เกิดปัญหาในการเคลื่อนที่และการบังคับเลี้ยว และที่สำคัญเครื่องยนต์ที่ใช้มีปัญหาบ่อย สิ่งที่ควรแก้ไขมีดังนี้คือ ควรมีการเปลี่ยนหรือขยายขนาดรถเข็น เพื่อให้มีพื้นที่เพียงพอต่อการติดตั้งส่วนประกอบได้ครบถ้วน ควรออกแบบให้มีระบบขับเคลื่อนและบังคับที่ตัวรถ ควรใช้เครื่องยนต์ที่มีสภาพที่ดีกว่านี้เป็นต้นกำลัง

นำเครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์ไปใช้กับ วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ในจังหวัดเชียงราย พบว่า วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ในจังหวัดเชียงราย มีเครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์ใช้อำนวยความสะดวกในด้านการทำความสะอาด โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในจังหวัดเชียงรายหลายภาคส่วนทั้งภาครัฐบาล และภาคเอกชน

บรรณานุกรม

ไตรรงค์ วิทยาคม และคณะ. **การส่งเสริมการใช้ปุ๋ยอินทรีย์.** รายงานโครงงานวิศวกรรมเกษตร : ภาควิชาวิศวกรรมเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ,2560.

ทนง หวังถนอม และคณะ. **การออกแบบสร้างเครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์.** รายงานโครงงานวิศวกรรม เกษตร : ภาควิชาวิศวกรรมเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตล้านนา, 2561.

ปรียาภรณ์ ศรีบุญเพ็ญ และคณะ. **การพัฒนาเครื่องเป่าใบไม้และดูดใบไม้.** รายงานโครงงานวิศวกรรมเกษตร : ภาควิชาวิศวกรรมเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตล้านา, 2561.

รณชัย เพชรคง และคณะ. **การสร้างเครื่องดูดใบไม้ไฮเท็กซ์.** รายงานโครงงานวิศวกรรมเกษตร : ภาควิชาวิศวกรรมเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตล้านนา, 2560.

สุชาติ งามสวย และคณะ. **การคิดค้นและออกแบบเครื่องเป่าใบไม้และดูดใบไม้.** รายงานโครงงานวิศวกรรมเกษตร : ภาควิชาวิศวกรรมเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2561.

การสร้างเครื่องสกัดตระไคร้หอมกันยุงโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ในจังหวัดเชียงราย

Building a Machine to Protect Lemongrass from Mosquitoes Using the Cooperation of Member Networks in Chiang Rai Province

พระครูไพโรจน์คีรีรักษ์
สุรศักดิ์ เขื่อนขันต์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่อง การสร้างเครื่องสกัดตระไคร้หอมกันยุงโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ในจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ 1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างเครื่องสกัดตระไคร้หอมกันยุง 2. เพื่อสร้างเครื่องสกัดตระไคร้หอมกันยุงโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ในจังหวัดเชียงราย ตลอดจนถึง 3. เพื่อนำเครื่องสกัดตระไคร้หอมกันยุง ไปใช้กับ วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ในจังหวัดเชียงราย เป็นงานวิจัยเชิงนวัตกรรมและการทดลอง ผลการวิจัยพบว่า วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ในจังหวัดเชียงราย มีเครื่องสกัดตระไคร้หอมกันยุง ใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการสกัดตะไคร้หอมกันยุง โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เข้ามาช่วยส่งเสริม และ สนับสนุน ทั้งในด้านความรู้ และ ด้านงบประมาณ เป็นต้น

คำสำคัญ : เครื่องสกัด, ตระไคร้หอม, ภาคีเครือข่าย

Abstract

Research paper regarding building a machine to protect lemongrass from mosquitoes using the cooperation of member networks in Chiang Rai province. The objectives are, 1. to study ideas and theories about building a machine to protect lemongrass from mosquitoes, 2. to build a machine to protect lemongrass from mosquitoes for use in temples, homes, schools and public areas in Chiang Rai province. It is research based on innovation and experiment. The research results show that temples, homes, schools and public areas in Chiang Rai that have machines to protect lemongrass from mosquitoes use them for greater convenience, with the cooperation of member networks, both government and private, who promote and support them in the areas of knowledge and finance, and so on.

Keywords: Machine to Protect, Lemongrass, Member Networks

บทนำ

พืชสมุนไพรที่ได้รับความนิยมในการบริโภคและประยุกต์ใช้กันอย่างแพร่หลาย แต่หลักฐานทางวิทยาศาสตร์และการแพทย์เกี่ยวกับประสิทธิผลของตะไคร้แท้จริงแล้วยังคงมีอย่างจำกัด และไม่ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการในเชิงการแพทย์ ได้ตรวจสอบสมมติฐานถึงผลของตะไคร้ต่อสุขภาพในด้านต่าง ๆ ดังนี้ระงับกลิ่นปากที่เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย กลิ่นปากเป็นปัญหาสุขภาพอย่างหนึ่งซึ่งเกิดจากหลายสาเหตุ ทั้งจากการรับประทานอาหาร การสูบบุหรี่ การไม่รักษาสุขอนามัยภายในช่องปาก การติดเชื้อภายในช่องปาก ตลอดจนการใช้ยารักษาบางชนิด ผู้ที่มีกลิ่นปากอาจสูญเสียความมั่นใจและเกิดความวิตกกังวลจนอาจต้องไปปรึกษาแพทย์ เพื่อหาวิธีรักษาและระงับกลิ่นปาก ตะไคร้เป็นสมุนไพรที่มีกลิ่นหอมเฉพาะตัว จึงมีการค้นคว้าที่นำตะไคร้มาเป็นส่วนหนึ่งในการทดลองใช้สารสกัดจากตะไคร้ผลิตน้ำยาบ้วนปาก โดยมีผู้อาสาเข้าร่วมการทดลองจำนวน 20 ราย ผลการทดลองพบว่า น้ำยาบ้วนปากที่มีส่วนผสมของตะไคร้มีประสิทธิผลต่อการยับยั้งแบคทีเรียที่อาจก่อให้เกิดกลิ่นปากบางชนิดได้ คือ แบคทีเรียกลุ่มแอกทิโนไมซีเทมคอมิแทนส์ (Aggregatibacter Actinomycetemcomitans) และ พอร์ฟิโรโมแนส จินจิวาลิส (Porphyromonas Gingivalis) แต่มีประสิทธิผลต่ำต่อการต้านเชื้อแบคทีเรียสเตร็ปโตค็อกคัส (Streptococcus Mutans) โดยรวมแล้ว น้ำยาบ้วนปากจากตะไคร้สามารถช่วยลดกลิ่นปากลงได้และพบว่ามีความปลอดภัยจากการใช้งานในกลุ่มผู้ถูกทดลอง แม้ยังคงต้องมีการปรับปรุงกลิ่นฉุนและรสชาติจากตะไคร้เพิ่มเติมต่อไป อย่างไรก็ตาม งานทดลองนี้เป็นงานทดลองขนาดเล็ก จึงควรมีการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมในด้านนี้ต่อไป เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์จากตะไคร้ในการระงับกลิ่นปากได้ในอนาคต[1]

มีสมุนไพรหลายชนิดที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการกำจัดยุงได้ ที่ขึ้นชื่อเป็นที่รู้จักกันดีก็คือ ตะไคร้หอม ที่นำมาผลิตสเปรย์กันยุง ซึ่งการนำสมุนไพรมาผลิตเป็นสมุนไพรไล่ยุงนอกจากจะช่วยลดการใช้สารเคมีสังเคราะห์แล้วนั้น การใช้สมุนไพรยังมีความปลอดภัยมากกว่าการใช้สารเคมีที่มีขายตามท้องตลาดอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ผู้จัดทำโครงการจึงได้ศึกษาเพื่อคิดหาผลิตภัณฑ์ที่ใช้กำจัดยุงในรูปแบบที่ไม่เป็นอันตรายทั้งต่อคน สัตว์เลี้ยงและสิ่งแวดล้อม โดยการนำสมุนไพรพื้นบ้านมาเป็นวัตถุดิบหลัก เพื่อผลิตเป็นน้ำมันหอมระเหยก่อน จากนั้นจึงนำน้ำมันหอมระเหยที่ได้มาผลิตตามกระบวนการวิจัยเพื่อเป็นผลิตภัณฑ์ไล่ยุง เช่น ทำในรูปแบบสเปรย์ เป็นต้น ซึ่งการนำสมุนไพรพื้นบ้านมาใช้นี้นอกจากจะเป็นการช่วยลดปัญหาดังกล่าวแล้ว ยังทำให้ชุมชนตระหนักและเห็นคุณค่าของสมุนไพรใกล้ตัวที่เป็นผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างปลอดพิษปลอดภัย ในสังคมไทย และสังคมโลกต่อไป กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลตำบลตะโหมด จึงได้เสนอโครงการฯ ขึ้นเพื่ออบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง สมุนไพรไล่ยุง เพื่อฝึกปฏิบัติการทำผลิตภัณฑ์สมุนไพรไล่ยุง และส่งเสริมการใช้สมุนไพรพื้นบ้านในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนมีสุขภาพดี เนื่องจากการลดการใช้สารเคมีสังเคราะห์ และยังช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ทั้งยัง

[1] คลินิกเทคโนโลยี - กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี**, สมุนไพรไล่ยุง**, (กรุงเทพมหานคร : โอเพ่นโซไซตี้ (openbooks),2554), หน้า 47.

ทำให้ชุมชนตระหนักและเห็นคุณค่าของสมุนไพรใกล้ตัวที่เป็นผลิตภัณฑ์ธรรมชาติที่ถูกชี้แนะไว้โดยบรรพบุรุษ ของการวิจัยคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างปลอดพิษปลอดภัยในสังคมไทย

ส่วนการทดลองถึงประสิทธิภาพของตะไคร้ในการป้องกันยุงก้นปล่องสายพันธุ์ Anopheles Arabiensis ในอาสาสมัครทดลองเพศชาย 3 คน พบว่ายากันยุงที่มีส่วนผสมของตะไคร้มีประสิทธิภาพในการป้องกันยุงได้ยาวนานที่ประมาณ 3 ชั่วโมง อย่างไรก็ตาม งานทดลองเหล่านี้เป็นการทดลองขนาดเล็ก แม้ในปัจจุบันจะมีการนำตะไคร้มาเป็นส่วนหนึ่งในผลิตภัณฑ์ป้องกันยุง แต่ก็ควรมีการศึกษาค้นคว้าถึงประสิทธิผลในด้านนี้ต่อไป เพื่อนำผลลัพธ์ที่ได้มาปรับประยุกต์ใช้เสริมคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในการใช้ชีวิตประจำวัน กำจัดรังแค รังแค เป็นปัญหาสุขภาพที่เกิดกับหนังศีรษะ มีอาการ คือ หนังศีรษะลอกแตกออกเป็นแผ่นผิวหนังแห้ง และก่อให้เกิดอาการคัน แม้ไม่ได้นำไปสู่อาการป่วยที่เป็นอันตราย แต่รังแคก็เป็นปัญหารังควานใจ สร้างความวิตกกังวล และสูญเสียความมั่นใจได้ไม่น้อย[2]

เนื้อหา

ตะไคร้หอม จัดเป็นพืชตระกูลเดียวกันกับตะไคร้บ้าน แต่มีกลิ่นหอมฉุนที่แรงกว่า นิยมนำมาสกัดน้ำมันหอมระเหย ต้มน้ำดื่ม ทำธูป และใช้ในการป้องกัน และกำจัดแมลงศัตรูพืช advertisement ตะไคร้หอม (Citronella grass) เป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยวอยู่ในวงศ์ Gramineae พันธุ์ที่นิยมปลูกมากเพื่อการผลิตน้ำมันหอมระเหย มีอยู่ 2 ชนิด คือ พันธุ์ Cymbopogonnardus Lin. มีชื่อเรียกตามท้องถิ่นต่างๆ เช่น ตะไคมะขูด ตะไคร้มะขูด (ภาคเหนือ) หรือตะไคร้แดง (นครศรีธรรมราช) ส่วนอีกชนิดคือพันธุ์ Cymbopogonwinterianus Jowitt ปลูกมากบริเวณเกาะชวา มีชื่อพื้นเมืองว่า Mahapengiri ซึ่งต่อมาได้กระจายออกไปหลายแห่ง เช่น เกาะไต้หวัน เกาะไฮติ และเป็นชนิดที่ปลูกมากในประเทศไทย การกลั่นเป็นวิธีหนึ่งที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายในการสกัดน้ำมันหอมระเหย หลักการของการกลั่น คือ ใช้น้ำร้อนหรือไอน้ำเข้าไปแยกน้ำมันหอมระเหยออกมาจากพืช โดยการแทรกซึมเข้าไปในเนื้อเยื่อพืช ความร้อนจะทำให้สารละลายออกมากลายเป็นไอ ปนมากับน้ำร้อนหรือไอน้ำ อย่างไรก็ดี การกลั่นเพื่อให้ได้น้ำมันหอมระเหยที่มีคุณภาพดีนั้น ต้องอาศัยเทคนิคและขบวนการทางเคมีและกายภาพหลายอย่างประกอบกัน การสกัดน้ำมันหอมระเหยมีรูปแบบการทีสกัดที่หลากหลายเช่น การสกัดด้วยไขมันเย็น การสกัดด้วยไขมันร้อน การสกัดด้วยตัวทำละลายระเหยง่าย การสกัดโดยการบีบหรืออัด การสกัดด้วยคาร์บอนไดออกไซด์ และการสกัดด้วยเครื่องกลั่นน้ำมันหอมระเหยจากตะไคร้ เป็นต้น ตะไคร้หอม เหมาะสมกับการกลั่นด้วยน้ำและไอน้ำ (water and steam distillation) ใช้ส่วนใบของตะไคร้หอมในการกลั่น เมื่อกลั่นแล้วจะได้ของเหลวใส สีเหลืองอ่อน ปราศจากตะกอนและแยกชั้นของน้ำ มีกลิ่นเฉพาะตัวของตะไคร้ โดยทั่วๆ ไป เทคนิคการกลั่นน้ำมันหอมระเหยที่ใช้กันอยู่มี 3 วิธี ได้แก่ 1) การกลั่นด้วยน้ำร้อน(Water distillation & Hydro – distillation) เป็นวิธีที่ง่ายที่สุดของการกลั่นน้ำมันหอมระเหย การกลั่นโดยวิธีนี้ พื้นที่กลั่นต้องจุ่มในน้ำเดือดทั้งหมด อาจพบพืชบางชนิดเบา หรือให้ท่อไอน้ำผ่านการกลั่น น้ำมันหอมระเหยนี้ใช้กับของที่ติดกันง่ายๆ เช่น ใบไม้บางๆ

[2] ผลงาน ศุภพงศ์ **, ประสิทธิภาพของตะไคร้ในการป้องกันยุงก้นปล่อง**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แจ่มใส,2554), หน้า 7.

กลีบดอกไม้อ่อนๆ ข้อควรระวังในการกลั่นโดยวิธีนี้คือ พืชจะได้รับความร้อนไม่สม่ำเสมอ ตรงกลางมักจะได้ความร้อนมากกว่าด้านข้าง จะมีปัญหาในการไหม้ของตัวอย่าง กลิ่นไหม้จะปนมากับน้ำมันหอมระเหยและมีสารไม่พึงประสงค์ติดมาในน้ำมันหอมระเหยได้ วิธีแก้ไข คือ ใช้ไอน้ำ หรืออาจใช้ closed steam coil จุ่มในหม้อต้ม แต่การใช้ steam coil นี้ไม่เหมาะกับดอกไม้บางชนิด เพราะเมื่อกลีบดอกไม้ถูก steam coil จะหดกลายเป็น glutinous mass จึงต้องใช้วิธีใส่ลงไปในน้ำ กลีบดอกไม้จะสามารถหมุนเวียนไปอย่างอิสระในการกลั่น เปลือกไม้ก็เช่นกัน ถ้าใช้วิธีกลั่นด้วยน้ำ น้ำจะซึมเข้าไปและนำกลิ่นออกมา หรือกลิ่นจะแพร่กระจายออกจากเปลือกไม้ได้ง่ายขึ้น ดังนั้น การเลือกใช้วิธีการกลั่นจึงขึ้นกับชนิดของพืชที่นำมากลั่นด้วย 2) การกลั่นด้วยน้ำและไอน้ำ (water and steam distillation) การกลั่นโดยวิธีนี้ใช้ตะแกรงรองของที่จะกลั่นให้เหนือระดับน้ำในหม้อกลั่น ต้มให้เดือด ไอน้ำจะลอยตัวขึ้นไปผ่านพืชหรือตัวอย่างที่จะกลั่น ส่วนน้ำจะไม่ถูกกับตัวอย่างเลย ไอน้ำจากน้ำเดือดเป็นไอน้ำที่อิ่มตัว หรือเรียกว่า ไอเปียก ไม่ร้อนจัด เป็นการกลั่นที่สะดวกที่สุด คุณภาพของน้ำมันออกมาดีกว่าวิธีแรก การกลั่นแบบนี้ใช้กันอย่างกว้างขวางในการผลิตน้ำมันหอมระเหยทางการค้า 3) การกลั่นด้วยไอน้ำ (direct steam distillation) วิธีนี้ วางของอยู่บนตะแกรงในหม้อกลั่น ซึ่งไม่มีน้ำอยู่เลย ไอน้ำภายนอกที่อาจจะเป็นไอน้ำเปียก หรือไอร้อนจัดแต่ความดันสูงกว่าบรรยากาศ ส่งไปตามท่อใต้ตะแกรง ให้ไอผ่านขึ้นไปถูกกับของบนตะแกรง ไอน้ำต้องมีปริมาณเพียงพอที่จะช่วยให้น้ำมันแพร่ระเหยออกมาจากตัวอย่าง ตัวอย่างบางชนิดอาจใช้ไอร้อนได้ แต่บางชนิดก็ใช้ไอเปียก น้ำมันจึงจะถูกปล่อยออกมา ข้อดีของการกลั่นวิธีนี้ คือ สามารถกลั่นได้อย่างรวดเร็ว เมื่อเอาพืชใส่หม้อกลั่นไม่ต้องเสียเวลารอให้ร้อน ปล่อยไอร้อนเข้าไปได้เลย ปริมาณของสารที่นำเข้ากลั่นก็ได้มาก ปริมาณทำให้ได้น้ำมันหอมระเหยมาก[3]

การกลั่นทั้ง 3 วิธี ผู้ปฏิบัติควรพิจารณาด้วยว่า การแพร่กระจายของน้ำมันหอมระเหยและน้ำร้อยผ่านเยื่อบางๆ ของพืช การไฮโดรไลซ์สาร องค์ประกอบต่างๆ เนื่องจากสัมผัสกับน้ำตลอดเวลา ตลอดจนการสลายตัวของสารในน้ำมันหอมระเหย อันเนื่องมาจากความร้อนถึงแม้ว่าก่อนนำพืชมากลั่นจะต้องหั่นหรือทำให้เซลล์แตกก่อน เพื่อให้ได้น้ำมันหอมระเหยออกมาจากเซลล์ได้ง่าย แต่ถึงกระนั้น ก็ยังมีน้ำมันหอมระเหยบางส่วนที่อยู่ที่ผิวและถูกทำให้กลายเป็นไออย่างรวดเร็วด้วยไอน้ำ น้ำมันส่วนที่เหลือภายในจะออกมาสู่ผิวได้โดยการซึมผ่านผนังบางๆ ของพืช และจะดำเนินไปได้ดีที่อุณหภูมิสูง สารประกอบพวกเอสเทอร์จะถูกไฮโดรไลซ์ให้เป็นกรด และแอลกอฮอล์ได้ง่าย ดังนั้น เพื่อให้ได้น้ำมันหอมระเหยที่มีคุณภาพดีที่สุด ควรกลั่นที่อุณหภูมิต่ำสุดเท่าที่จะทำได้ หากได้น้ำมันน้อย ควรใช้อุณหภูมิสูงขึ้น ใช้เวลาให้สั้นที่สุด การกลั่นจะต้องพิจารณาให้รอบคอบ วัดอุณหภูมิและเวลาให้อยู่ในช่วงที่เหมาะสมที่สุดในการกลั่นน้ำมันหอมระเหยทั้ง 3 วิธีนี้ สามารถทำเองได้

การสร้างเครื่องกลั่นน้ำมันหอมระเหยนี้ออกแบบขึ้น เพื่อใช้ในอุตสาหกรรมครัวเรือนขนาดเล็ก เนื่องจากเครื่องกลั่นในระบบอุตสาหกรรมทั่วไปมักมีขนาดใหญ่ ยากต่อการขนย้ายและมีราคาแพง ส่วนชุด

---

[3] อุธาทิพย์ นักธรรม, **ประสิทธิภาพทางการรักษาหรือคุณประโยชน์ต่อสุขภาพของตะไคร้**, (กรุงเทพมหานคร : ดับเบิ้ลยูบุ๊คส์, 2554), หน้า 12.

เครื่องกลั่นที่ใช้ในห้องปฏิบัติการมักจะมีส่วนประกอบเป็นแก้วซึ่งชำรุดเสียหายได้ ไม่เหมาะกับการใช้งานในลักษณะของอุตสาหกรรมในครัวเรือนหรือในกลุ่มเกษตรกรสำหรับคุณสมบัติพิเศษของเครื่องกลั่นที่ประดิษฐ์ขึ้นนี้ จะใช้กลั่นเพื่อสกัดแยกเอาน้ำมันชนิดน้ำมันหอมระเหย ไม่ใช่น้ำมันพืชทั่วไป จากส่วนที่มีน้ำมันหอมระเหยสะสมอยู่ของพืช เช่น ราก ใบ ดอก หรือเนื้อไม้ ออกแบบเป็นถังกลั่นชนิดเบ็ดเสร็จถังเดียวขนาดเล็ก โดยใช้ระบบการกลั่นด้วยน้ำ ระบบควบคุมอุณหภูมิและความดัน มีส่วนที่ทำการควบแน่นแยกต่างหาก สามารถประกอบหรือถอดชิ้นส่วนออกได้ง่ายและขนย้ายสะดวก ทำจากเหล็กปลอดสนิมที่ใช้ในอุตสาหกรรมอาหาร สามารถทนแรงดันจากภายในได้ไม่ต่ำกว่า 3 กิโลกรัมต่อตารางเซนติเมตร มีส่วนประกอบทั้งหมด 5 ส่วน ได้แก่ ถังกลั่น ฝาของถังกลั่น ท่อนำไอน้ำ ตัวควบแน่น และถังรองรับน้ำมันและแยกน้ำมัน

ในส่วนของกระบวนการมีส่วนร่วมนั้นจะเห็นได้ว่ามี โรงพยาบาลเชียงรายประชานุเคราะห์ ให้การส่งเสริมข้อมูลโครงการเกี่ยวกับสุขภาพและสถิติการเข้ารับการรักษาเกี่ยวกับการเจ็บป่วยที่มียุงเป็นพาหะนำโรค สาธารณสุขจังหวัดเชียงราย สร้างความตระหนักในเรื่องสุขภาพส่งเสริมการออกกาลังกาย- การถวายความรู้เรื่องสุขภาพติดตามประเมินผล นพ.โสภณ เมฆธน ปลัดกระทรวงสาธารณสุข ได้ให้นโยบายสาธารณสุขยุคไทยแลนด์ 4.0 “นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์” ไม่ได้หมายถึงเฉพาะเครื่องมือหรือเทคโนโลยีทันสมัย แต่รวมไปถึงแนวคิดยุคใหม่ที่จะมาพัฒนา ปรับใช้ เพิ่มประสิทธิภาพ และสร้างมูลค่าในทางสาธารณสุข ตามแนวทาง Value Base Healthcare คือการสาธารณสุขที่คุ้มค่า ผลลัพธ์ที่ออกมาจะถูกหารด้วยทรัพยากรที่ใช้ไป เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าสูงสุดอัดงบ 1,200 ล้าน ดันสมุนไพรไทย เจาะตลาดต่างชาติ นายแพทย์ทศเทพ บุญทอง นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดเชียงราย เปิดเผยว่า ขณะนี้ เป็นช่วงเปลี่ยนจากฤดูร้อนสู่ฤดูฝน มีแนวโน้มพบผู้ป่วยโรคไข้เลือดออกสูงกว่าปีที่ผ่านมา จำเป็นต้องเร่งดำเนินการป้องกันควบคุมโรคอย่างเข้มข้นต่อเนื่อง โดยเฉพาะการรณรงค์ให้ประชาชนกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ลูกน้ำยุงลายในบ้าน วัด โรงเรียน ศาสนสถาน ซึ่งเป็นวิธีป้องกันไข้เลือดออกที่ดีที่สุด โดยใช้มาตรการ 3 เก็บป้องกัน 3 โรค คือ เก็บบ้านให้สะอาด โปร่งโล่ง ไม่ให้มีมุมอับทึบเป็นที่เกาะพักของยุง / เก็บขยะ เศษภาชนะรอบบ้าน ทำต่อเนื่องสัปดาห์ละครั้งไม่ให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุง /และเก็บน้ำ ภาชนะใส่น้ำต้องปิดฝามิดชิดหรือปล่อยปลากินลูกน้ำ ป้องกันยุงลายไปวางไข่ เพื่อป้องกัน 3 โรค คือ โรคไข้เลือดออก โรคติดเชื้อไวรัสซิกา และโรคไข้ปวดข้อยุงลาย รวมทั้งขอให้โรงพยาบาลทุกแห่งให้ความสำคัญกับการตรวจวินิจฉัยผู้ป่วยที่มีอาการไข้สูง ให้คำนึงถึงโรคไข้เลือดออก และดูแลทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย ไม่ให้มียุงลายไปกัดผู้ป่วย สำหรับสถานการณ์ไข้เลือดออกในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ตั้งแต่เดือนมกราคม – เมษายน 2561 พบผู้ป่วยไข้เลือดออก จำนวน 61 ราย พบมากที่สุดที่อำเภอเวียงป่าเป้า และอำเภอแม่สาย อำเภอละ 13 ราย แต่ไม่มีรายงานการเสียชีวิต ขณะที่อำเภอเทิง พญาเม็งราย เวียงแก่น เวียงเชียงรุ้ง และอำเภอดอยหลวง ยังไม่พบผู้ป่วยไข้เลือดออก นอกจากนี้ ยังพบผู้ป่วยไข้เลือดออกที่เป็นแรงงานต่างด้าวสัญชาติเมียนมา อีก 25 ราย[4]

[4] สุทธิ ทองขาว**, น้ำมันหอมระเหยสารสกัดจากพืชสมุนไพร**, (กรุงเทพมหานคร : สยามอินเทลลิเจนซ์ยูนิต,2554), หน้า 32.

ก. วัด เจ้าอาวาส และพระภิกษุในจังหวัดเชียงราย ดูแลสิ่งแวดล้อมความสะอาด กำจัดขยะและสร้างบรรยากาศความสงบร่มรื่นภายในบริเวณวัดให้ห่างจากแพร่ระบาดของยุงลาย ภายในศาสนสถาน

ข. สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย ประชาสัมพันธ์การเข้าวัดทำบุญให้ได้บุญโดยการถวายความรู้เรื่อง อาหารสุขภาพใส่บาตร ส่งเสริม และเผยแพร่การดูแลสุขภาพองค์รวมตามมติสมัชชาสุขภาพ

ค. ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย งานอุตสาหกรรมจังหวัดเชียงราย ภายใต้โครงการส่งเสริมพัฒนาการค้าและการลงทุนโลจิสติกส์ รองรับการเชื่อมโยงเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการแข่งขัน มีนายณรงศักดิ์ โอสถธนากร ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงรายเป็นประธานเปิดงาน ได้กล่าวว่า จังหวัดเชียงรายมีศักยภาพ ไม่เฉพาะครัวภาคเหนือนั้น แต่ศักยภาพนั้นสามารถพัฒนาให้ไปถึงสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะ เมียนมาร์ ลาว หรือจีนใต้ ที่มีปริมาณประชากรซึ่งหมายถึงความต้องการตลาดกว่า 100 ล้านคน และได้ฝากประเด็นสำคัญไว้ว่า ควรมุ่งมั่นที่การเพิ่มคุณภาพ ไม่ใช่เพิ่มปริมาณ ขอให้เพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร เพราะการเพิ่มที่ปริมาณจะทำให้ภาคเกษตรต้องขยายที่เพาะปลูก ซึ่งจะกระทบต่อพื้นที่ป่าไม้ รวมถึงปริมาณน้ำสำคัญหล่อเลี่ยงในพื้นที่ตลอดปี โดยขอเน้นย้ำขอให้เพิ่มคุณภาพ หรือลดปริมาณการผลิต และส่งเสริมการปลูกป่า เพิ่มขึ้นที่ป่าต้นน้ำเพื่อให้การพัฒนาศักยภาพอุตสาหกรรมเกษตรเชียงราย มีกำลังไปพร้อมกับมุ่งหน้าสู่ความยั่งยืน

ง. ผู้เชี่ยวชาญด้านสมุนไพร เชียงราย เป็นพื้นที่ที่มีทุนทางปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ หรือเรียกว่าแพทย์พื้นบ้านแบบล้านนา โดยเฉพาะกลุ่ม “หมอเมือง” และ “สมุนไพร” ประจำถิ่นมีหลากหลายชนิดทุกภาคส่วนในจังหวัดเล็งเห็นจุดแข็งที่สำคัญของการมีภูมิปัญญาพื้นบ้านแพทย์ล้านนา ปัจจุบัน นพ.อนิรุทธ์ ชี้ว่า สาเหตุการเสียชีวิตของคนไทยไม่ได้เกิดจากการติดเชื้อแล้ว แต่กลายเป็นกลุ่มโรค NCDs (Non-Communicable diseases) หรือ กลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง เช่น โรคเบาหวาน ความดัน โรคหัวใจ เสียมากกว่า ทำให้การรักษาแนวแพทย์แผนไทยถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง ขณะเดียวกันในส่วนของยาสมุนไพร เดิมเน้นต้มดื่มกิน ไม่สะดวกในการพกพา ต้มไว้นานก็บูดเน่า เมื่อจะดื่มก็ต้องอุ่นตลอด จึงมีการพัฒนาด้วยการบดเป็นแคปซูล แต่ทั้งนี้ปริมาณการกินยาย่อมน้อยกว่าดื่มน้ำยาต้ม หมอเมืองจึงจำเป็นต้องรู้จักเลือกส่วนต่างๆ ของสมุนไพร ที่จะให้ฤทธิ์ยาอย่างเข้มข้น เพื่อให้เพียงพอและเหมาะสมกับการรักษาโรคด้วยยาเม็ดหรือยาแคปซูล

จ. ทีมงานวิศวกรรมศาสตร์ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เป็นแหล่งเรียนรู้ และศูนย์รวมความรู้ที่ทันสมัยทางด้าน เทคโนโลยี วิศวกรรม สถาปัตยกรรม ซึ่งมีพันธกิจว่า ด้านการวิจัย ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างองค์ความรู้ บูรณาการที่สอดคล้อง ต่อเนื่องตามความรู้ และความสามารถขององค์กรในการรับใช้สังคม ด้านการบริการวิชาการ ให้บริการวิชาการเชิงบูรณาการร่วมกับการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมการสร้างองค์ความรู้ สู่การเผยแพร่และประยุกต์ใช้องค์ความรู้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ในจังหวัดเชียงราย วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน มีเครื่องสกัดตระไคร้หอมกันยุง โดยได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน ให้ความช่วยเหลือทั้ง แรงงาน คน ทุน ในการสร้างเครื่องสกัดตระไคร้หอมกันยุงที่มีคุณภาพ ราคาไม่แพง แต่มีประสิทธิภาพสูง และใช้ได้อย่างปลอดภัย

บทสรุป

การศึกษาบทความวิชาการเรื่อง สรุปได้ดังนี้คือ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างเครื่องสกัดตระไคร้หอมกันยุง พบว่า น้ำมันตะไคร้หอม (Citronella oil) ซึ่งเป็นน้ำมันหอมระเหยสกัดจากต้นตะไคร้หอมสามารถใช้ไล่แมลงได้ ครีมที่มีน้ำมันจากใบตะไคร้หอม ความเข้มข้น 1.25, 2.5 และ 5% มีประสิทธิภาพในการป้องกันยุงกัด เมื่อทดสอบกับยุงก้นปล่อง โดยมีระยะเวลาในการป้องกัน นาน 2 ชม. และที่ความเข้มข้น 10% จะมีระยะเวลาในการป้องกันได้มากกว่า 4 ชม. ตำรับครีมที่มีส่วนผสมของน้ำมันข่า 5% น้ำมันตะไคร้หอม 2.5% และวานิลลิน 0.5% จะมีประสิทธิภาพในการป้องกันยุงกัดได้เช่นกัน โดยมีระยะเวลาในการป้องกัน นานกว่า 6 ชม. และเมื่อทดสอบกับยุงรำคาญ พบว่าตำรับครีมผสม สามารถป้องกันยุงกัดได้ดีกว่าครีมที่ไม่มีน้ำมันหอมระเหย เมื่อนำน้ำมันหอมระเหยจากตะไคร้หอม มาทดสอบกับยุงที่เป็นพาหะของโรคมาลาเรีย ไข้เลือดออก และเท้าช้าง พบว่ามีผลป้องกันยุงกัดได้นาน 8-10 ชม. และในการทดสอบกับยุงลาย พบว่าความเข้มข้นที่ผลในการป้องกันยุงได้ร้อยละ 50 (EC50) และร้อยละ 95 (EC95) มีค่าเท่ากับ 0.031 และ 5.259% ตามลำดับ และน้ำมันหอมระเหย ความเข้มข้น 1% สามารถป้องกันยุงกัดได้ 75.19% สารสกัด 90% เอทานอลจากตะไคร้หอม และสารสกัดตะไคร้หอมที่ผสมกับน้ำมันมะกอกและน้ำมันหอมระเหยกลิ่นชะมดเช็ด เมื่อนำมาทดสอบกับยุงลายและยุงรำคาญตัวเมีย จะมีประสิทธิภาพในการไล่ยุงได้นาน โดยมีค่าเฉลี่ยช่วงเวลาอยู่ที่ 114-126 นาที นอกจากนี้ยังมีผลในการควบคุมกำจัดลูกน้ำยุงได้ด้วย น้ำมันหอมระเหยจากตะไคร้หอม ความเข้มข้น 10% มีฤทธิ์ดีในการไล่ตัวอ่อนของเห็บ โดยให้ผลในการไล่ได้นานถึง 8 ชม. นอกจากนี้ยังมีฤทธิ์ไล่แมลงที่จะมาทำลายเมล็ดข้าวที่เก็บไว้ได้ โดยไม่มีผลต่อคุณภาพของข้าว ตะไคร้หอมยังมีฤทธิ์ไล่ผีเสื้อกลางคืน และพวกแมลงบินต่างๆ ได้

การสร้างเครื่องสกัดตระไคร้หอมกันยุงโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ในจังหวัดเชียงราย พบว่า การกลั่นน้ำมันตะไคร้หอม ขั้นตอนแรก การตัดตะไคร้หอมการตัดตะไคร้หอม ไม่ควรตัดถึงบริเวณก้านต้น ควรเลือกเฉพาะส่วนที่เป็นใบเท่านั้น ซึ่งจะทำให้เวลากลั่นจะได้ปริมาณน้ำมันเป็นจำนวนมากนั่นเอง การสังเกตว่าต้นตะไคร้หอมจะให้ปริมาณน้ำมันมากน้อยเท่าใดนั้น ดูได้จากสีใบและรูปทรงของใบ คุณภาพที่ดีนั้นควรมีสีเขียวสด และลักษณะของใบเรียวเล็กสวยหากเป็นไปได้ควรจะตัดในเวลาเช้า เพราะจะได้ปริมาณน้ำมันมากกว่าใช้ใบตะไคร้หอมที่ตัดในเวลาเที่ยงหรือเย็น และควรนำมาต้มกลั่นทันทีหลังจากตัดใบมาแล้ว ขั้นตอนที่ 2 การเตรียมถังต้มกลั่น อันดับแรก จะต้องตัดลำไม้ไผ่เป็นท่อนๆ และผ่าครึ่ง สำหรับนำมาวางเรียงลงให้เต็มพื้นที่ก้นถังเสียก่อน เพื่อป้องกันมิให้ใบตะไคร้หอมไหม้เวลาต้มกลั่นจากนั้นเปิดน้ำใส่ลงในถังให้สูงระดับ 40 ซ.ม. ต่อมาจึงนำใบตะไคร้ที่ตัดเตรียมไว้แล้วใส่ลงไป และย่ำอัดจนกว่าจะเต็มถังเมื่อเต็มถังดีแล้วจึงทำการปิดฝาให้สนิท ด้วยการยาดิน ที่ผสมน้ำให้เกิดความเหนียวรอบฝาปิดแล้วใช้แถบผ้าชุบน้ำพันโดยรอบให้สนิทอีกครั้งน้ำท่อกลั่นน้ำมันตะไคร้หอมมาประกอบเข้ากับปากฝาครอบถังต้มกลั่น เช่นเดียวกันคือนำดินผสมน้ำมายาและพันผ้าโดยรอบ เพื่อกันมิให้เกิดการรั่วซึม ทั้งนี้กำหนดให้ปลายท่อกลั่นต้องอยู่ต่ำกว่าระดับระนาบเล็กน้อย เพื่อให้ของเหลวที่ผ่านกระบวนการกลั่นไหลลงสู่ถังกระบอกต่อสายยางบริเวณจงอยที่อยู่ด้านบนของท่อกลั่น สำหรับระบายน้ำทิ้ง ต่อสายยางเข้ากับจงอยด้านในของส่วนปลายท่อกลั่น

สำหรับเปิดน้ำเข้าสู่ท่อกลั่น?และต่อท่อสแตนเลสที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1.5 นิ้วเข้ากับจงอยด้านนอกสุดของท่อกลั่น เพื่อรองรับของเหลวที่ผ่านกระบวนการกลั่นแล้วให้ไหลลงสู่ถังทรงกระบอกก่อนที่จะนำไปแยกส่วนที่เป็นน้ำกับน้ำมันออกจากกันอีกครั้งหนึ่งให้นำแผ่นพลาสติกปิดปากถังกระบอกเจาะรูพลาสติกให้พอดีกับท่อสแตนเลสกะละมังสำหรับรองรับน้ำกลั่น ขณะแยกน้ำมันตะไคร้หอมจากถังกระบอก

การนำเครื่องสกัดตระไคร้หอมกันยุง ไปใช้กับ วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ในจังหวัดเชียงราย พบว่า ในจังหวัดเชียงราย วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน มีเครื่องสกัดตระไคร้หอมกันยุง โดยได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน ให้ความช่วยเหลือทั้ง แรงงาน คน ทุน ในการสร้างเครื่องสกัด ตระไคร้หอมกันยุงที่มีคุณภาพ ราคาไม่แพง แต่มีประสิทธิภาพสูง และใช้ได้อย่างปลอดภัย

บรรณานุกรม

คลินิกเทคโนโลยี – กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี**. สมุนไพรไล่ยุง**, กรุงเทพมหานคร : โอเพ่น โซไซตี้ (openbooks), 2554.

ผลงาน ศุภพงศ์. **ประสิทธิภาพของตะไคร้ในการป้องกันยุงก้นปล่อง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แจ่มใส , 2554.

สุทธิ ทองขาว**. น้ำมันหอมระเหยสารสกัดจากพืชสมุนไพร**. กรุงเทพมหานคร : สยามอินเทลลิเจนซ์ยูนิต, 2554.

อุธาทิพย์ นักธรรม**. ประสิทธิภาพทางการรักษาหรือคุณประโยชน์ต่อสุขภาพของตะไคร้**. กรุงเทพมหานคร : ดับเบิ้ลยูบุ๊คส์, 2554.

การสื่อสารธรรมผ่านบทพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปล เรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

Communicating the Dhamma in the Story of Mahajanaka by King Bhumibol Adulyadej, as well as His Majesty's Translation of the English book A Man Called Intrepid

พระวัชระพงศ์ วชิรญาโณ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การสื่อสารธรรมผ่านบทพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปล เรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ 1. เพื่อศึกษา แนวคิด ที่มา เนื้อหา ลักษณะโครงสร้าง คุณค่า และความสำคัญ ในบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก และงานทรงแปล เรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช 2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบท พระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปล เรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตลอดจนถึง 3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การสื่อสารธรรมผ่านบทพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปล เรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาวิเคราะห์ในเชิงพื้นที่และเอกสาร ผลการวิจัยพบว่าการสื่อสารธรรมผ่านบทพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนกที่เห็นได้เด่นชัดคือ 1. สัตยาธิษฐาน คือ ให้ตั้งสัจจะขึ้นมาก่อน แล้วจึงอธิษฐานตามหลัง 2. ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน บุคคลอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งให้เราได้ตลอดไป 3. พระวิริยปรมัตถบารมีที่พระมหาชนกทรงบำเพ็ญ 4. ปัญญา ดังนั้นแล้วจะเห็นได้ว่าพระมหาชนกประสบความสำเร็จในสิ่งที่หวัง เพราะพระองค์ทรงพรั่งพร้อมด้วยคุณธรรม 3 ประการ คือ 1. มีความเพียรที่บริสุทธิ์ 2. มีปัญญาที่เฉียบแหลม 3. มีกำลังกายที่สมบูรณ์

คำสำคัญ : การสื่อสารธรรม, พระราชนิพนธ์, พระมหาชนก

Abstract

Research paper regarding communicating the dhamma in *The Story of Mahajanaka* by King Bhumibol Adulyadej, as well as His Majesty's translation of the English book *A Man Called Intrepid*. The objectives are, 1. To study the ideas, origins, text, structure, value and importance in the literary work *The Story of Mahajanaka* and the translation of *A Man*

Called Intrepid by His Majesty King Bhumibol Adulyadej, 2. To study the principles of dhamma that appear in the literary work *The Story of Mahajanaka* and the translation of *A Man Called Intrepid* by His Majesty King Bhumibol Adulyadej, as well as 3. To study and analyse the communication of dhamma in the literary work *The Story of Mahajanaka* and the translation of *A Man Called Intrepid* by His Majesty King Bhumibol Adulyadej. The paper uses qualitative research through study and analysis of field work and documents, as well as experiment. The research results show that the communication of dhamma in the literary work *The Story of Mahajanaka* which can be seen clearly are 1. Vow, that is, establish truth first and then set the mind accordingly, 2. Reliance on oneself, when others are always calling for us to rely on them, 3. The supreme perfection of effort which Mahajanaka displayed, 4. Wisdom. Accordingly, one can see that Mahajanaka achieved success in what he desired because he possessed 3 qualities, namely, 1. Diligence that was pure, 2. Wisdom that was acute, 3. Perfect physical strength.

Keywords : Communicate Dhamma, The Story of Mahajanka, A Man Called Intrepid

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์งานวรรณกรรมในปี พ.ศ.2536 ถึง พ.ศ.2539 ไว้จำนวน 3 เรื่อง คือ นายอินทร์ ผู้ปิดทองหลังพระ และติโต ทั้งสองเรื่องเป็นบทพระราชนิพนธ์แปล แต่ทรงแปลด้วยเอกลักษณ์เฉพาะพระองค์ ในเล่มที่สาม คือ บทพระราชนิพนธ์ พระมหาชนก ทรงพระราชนิพนธ์โดยอาศัยเค้าเรื่องชาดกที่ปรากฏในพระไตรปิฎก แต่พระองค์ได้เสริมแต่งจนเป็นบทพระราชนิพนธ์ที่มีลักษณะเฉพาะเช่นเดียวกัน จุดเริ่มต้นของบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนกเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2520 ในห้วงเวลาใกล้เคียงกันกับจุดกำเนิดของบทพระราชนิพนธ์ทั้งสองเล่มก่อนหน้า โดยได้ทรงฟังพระธรรมเทศนาเรื่องพระมหาชนกชาดก จากสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (วิน ธมฺมสาโร มหาเถร) วัดราชผาติการาม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้นำเทศนามาใคร่ครวญจึงได้ทรงแปลและดัดแปลงเป็นบทพระราชนิพนธ์ตั้งแต่ปี พ.ศ.2531 แต่ได้ออกเผยแพร่ต่อสาธารณชนเนื่องในวโรกาสกาญจนาภิเษกเมื่อ พ.ศ.2539 อาจกล่าวได้ว่า เป็นบทพระราชนิพนธ์ที่ทรงโปรด มากที่สุด เนื่องจากมีพระราชกระแสรับรองว่า[1] “เป็นหนังสือไม่มีที่เทียม เพราะว่าหนังสือเรื่องนี้เป็นที่รัก ของข้าพเจ้าเอง เป็นสิ่งที่เห็นว่าสำคัญ และโดยที่เป็นผู้ที่ได้ก่อขึ้นมา เป็นตัวการ รู้ว่า

[1] พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่สื่อมวลชน เนื่องในโอกาสเปิดตัวบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก ครั้งแรก ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ.2538.

ตัวเองเป็นผู้ที่ทำขึ้นมา ถ้าไม่มีตัวเราเองมีแต่ชาดกแล้ว ใครไปอ่านก็ไม่รู้เรื่องและไม่มีความหมายอะไรมากนัก และเชื่อว่าจะเป็นประโยชน์กับทุกคน และเป็นประโยชน์กับประชาชนคนไทยทั้งประเทศ”[2]

พระมหาชนก บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เป็นบทพระราชนิพนธ์อีกเรื่องหนึ่งที่ทรงคุณค่าอย่างหาที่เปรียบมิได้ บทพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดพิมพ์ในปีกาญจนาภิเษก ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี ในปีพุทธศักราช 2539 แนวคิดสำคัญของเรื่องคือ มุ่งสอนให้ผู้อ่านตระหนักถึงความเพียรเพื่อที่จะฝ่าฝันทุกอุปสรรคให้ผ่านพ้น ซึ่งข้อคิดนี้เป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ทรงสนพระราชหฤทัย ในการนำเรื่องนี้มาทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่หลังจากที่ได้ทรงสดับพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (วิน ธมฺมสาโร มหาเถร) วัดราชผาติการาม เมื่อ พ.ศ. 2520 โดยทรงแปลจากต้นฉบับในพระไตรปิฎก ทรงดัดแปลงเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้เข้าใจง่ายขึ้น และเสร็จสมบูรณ์ เมื่อ พ.ศ. 2531นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ เป็นบทพระราชนิพนธ์ ทรงแปลจากหนังสือ “A Man Called intrepid” ของเซอร์วิลเลียม สตีเฟนสัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้เวลาว่างส่วนพระองค์วันละเล็กวันละน้อย ทรงแปลหน้าแรกเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2520 จนถึงหน้าสุดท้ายเมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2523 รวมเวลา 3 ปี ตั้งแต่หน้าแรกจนถึงหน้าสุดท้ายพระองค์ทรงรักษาระดับภาษาในการแปลได้อย่างสม่ำเสมอ ด้วยพระราชวิริยะอุตสาหะของพระองค์ พสกนิกรชาวไทยจึงได้รู้จัก “นายอินทร์” หรือ “Intrepid” เป็นเรื่องจริงเกี่ยวกับสงครามลับระหว่างปี ค.ศ. 1939 -1945 (พ.ศ.2482 - 2488) ซึ่งไม่เคยได้รับการเปิดเผยมาก่อน แต่เซอร์วิลเลียม สตเฟนสัน ได้รับความไว้วางใจให้นำเรื่องความลับบางอย่างมาเผยแพร่เพื่อเป็นการสดุดีเกียรติคุณของผู้เสียสละหลายด้านที่ทำงานลับเพื่อประเทศชาติ ทั้งยังเป็นเอกสารที่ค้นคว้าได้ หากมีความจำเป็นต้องปฏิบัติงานลับแบบนี้อีกในอนาคต และเหตุผลอีกประการหนึ่ง คือ เป็นการเปิดเผยข้อมูลที่ถูกต้องให้คนทั่วไปทราบ เพื่อมิให้ฝ่ายตรงข้ามนำความลับไปใช้บิดเบือนประวัติศาสตร์ อันอาจทำให้สหรัฐอเมริกากับแคนาดาบาดหมางใจกับอังกฤษอีกด้วย ผลงานของ “นายอินทร์” และผู้ร่วมงานของเขานั้นมีคุณค่าต่อโลกยิ่งนัก หากไม่มีพวก “นายอินทร์” ฮิตเลอร์ อาจจะชนะสงคราม และเมื่อเป็นเช่นนั้น โลกคงไม่เป็นเช่นทุกวันนี้[3]

ในการนี้ผู้วิจัยมีความสนใจ ที่จะทำการศึกษาการสื่อสารธรรมผ่านบทพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปลเรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช การศึกษาบทพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปล เรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ จึงมีคุณค่าที่สมควรจะทำความเข้าใจและเข้าถึงเนื้อหาในบทพระราชนิพนธ์ดังกล่าว ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเนื้อหา แนวคิด ความสำคัญ โครงสร้าง หลักพุทธธรรมและศึกษาวิเคราะห์การสื่อสารธรรมผ่านบทพระราชนิพนธ์ ที่มีในพระราชนิพนธ์พระมหาชนกและงานทรงแปลเรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ และจึงหยิบยกมาอธิบายเพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจน เพื่อที่จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาเรียนรู้ต่อไป

---

[2]สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, "**การอภิปรายความบทพระราชนิพนธ์ พระมหาชนก**, เล่มที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2553), หน้า 2.

[3] อัญชลี ทองเอม, “กวีนิพนธ์และบทประพันธ์จาก นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ”, **วารสารศิลปศาสตร์**, ปีที่ 13 ฉบับที่ 2, (กรกฎาคม – ธันวาคม, 2556), หน้า 25.

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษา แนวคิด ที่มา เนื้อหา ลักษณะโครงสร้าง คุณค่า และความสำคัญ ในบทพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปล เรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดช

2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบท พระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปล เรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การสื่อสารธรรมผ่านบท พระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปล เรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การสื่อสารธรรมผ่านบทพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปลเรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้คือ

1. รูปแบบงานวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนาม ภาคเอกสารเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนภาคสนามเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบไปด้วย

ก. แบบสอบถาม

ข. แบบสัมภาษณ์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ก. นำหนังสือจากศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่ ไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

ข. ประชุมสัมมนากลุ่มย่อย

ค. ประมวลข้อมูลทั้งหมด

จ. สรุปข้อมูล

ฉ. นำไปเผยแผ่ทั้งในระดับชาติ และ นานาชาติ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ก. แนวคิด ที่มา เนื้อหา ลักษณะโครงสร้าง คุณค่า และความสำคัญ ในบทพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปล เรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

ข.หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบท พระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปล เรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

ค. วิเคราะห์การสื่อสารธรรมผ่านบท พระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปล เรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

ผลการวิจัย

การศึกษางานวิจัยเรื่อง การสื่อสารธรรมผ่านบทพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปลเรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช สามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้คือ

แนวคิด ที่มา เนื้อหา ลักษณะโครงสร้าง คุณค่า และความสำคัญ ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปล เรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ผลการวิจัยพบว่า วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติแล้ว การ เฉลิมพระเกียรติที่ปรากฏอย่างเด่นชัดอีกลักษณะหนึ่งคือการใช้กลวิธี 3 ประการเพื่อผสานเนื้อหาที่แสดง การเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชให้กลมกลืนกับเนื้อเรื่องของเรื่องเล่า จากบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนกที่เป็นวรรณคดีชาดก ประการแรกคือการปรับเนื้อเรื่องเพื่อเฉลิมพระ เกียรติ ได้แก่ การเน้นอนุภาคที่สอดคล้องกับพระราชประวัติ การจำลองภาพเหตุการณ์เกี่ยวกับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช การใช้พระราชดำรัสหรือพระบรมราโชวาทมา ประกอบการดำเนินเรื่อง การจัดโครงสร้างของเนื้อหาให้มี 9 องค์ การขยายบารมีให้มากกว่าวิริยบารมี การให้รายละเอียดของทศพิธราชธรรม ประการที่สองคือการสร้างองค์ประกอบของเรื่องเพื่อเฉลิมพระ เกียรติ ได้แก่การสร้างบทสนทนาให้คล้ายคลึงพระราชดำรัส การใช้บทสนทนาของตัวละครอื่นเพื่อ สรรเสริญพระเกียรติ การใช้เสียงของผู้เล่าเรื่อง และประการที่สามคือการสร้างองค์ประกอบศิลป์เพื่อ เฉลิมพระเกียรติ ได้แก่การใช้บทเพลงพระราชนิพนธ์ การใช้เพลงประกอบการแสดง การใช้สื่อผสม การใช้เครื่องแต่งกายของผู้แสดงบนเวที กลวิธีทั้ง 3 ประการนี้ใช้เพื่อผู้เสพเรื่องเล่าจากบทพระราชนิพนธ์ พระมหาชนกเชื่อมโยงตัวละครพระมหาชนกกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และรับรู้ สารในสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชผ่านตัวละครพระมหาชนก บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปลเรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระเป็นบทพระราชนิพนธ์และงานทรงแปลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ที่พระองค์ทรง ศึกษา ค้นคว้า จากพระไตรปิฎก จากการสดับรับฟังพระธรรมเทศนา หนังสือตำรับตำราและด้วยความเพียรวิริยะอุสาหะที่ทรงคุณค่าและมีคุณประโยชน์มหาศาลแก่ชนทุกระดับชั้น ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางเป็นที่แพร่หลายทั่วไป

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบท พระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปล เรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ผลการวิจัยพบว่า คุณธรรม 4 ประการ ได้แก่ สัจจะ(ความซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน) ทมะ (ความข่มใจ ความฝึกอบรมตน) ขันติ (ความอดทน) และจาคะ (การเสียสละ ละวาง เผื่อแผ่ แบ่งปัน มีน้ำใจกัน) ซึ่งก็คือ “ ฆราวาสสี่ในพระพุทธศาสนานั้นเอง การที่มิได้ทรงอ้างอิงพระธรรมในพระพุทธศาสนาโดยตรง น่าจะเนื่องมาจากที่แม้เป็นพุทธมามะกะแต่ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกของศาสนาเฉก เช่นเดียวกับที่พระเจ้าอโศกที่แม้จะทรงเป็นพุทธมามกะแต่ถ้อยคำ

ใน “จารึกอโศก” ล้วนเป็นถ้อยคำกลาง ๆ ที่สะท้อนหลักธรรมในทุกศาสนา มีพระราชดำรัสในการเสด็จออกมหาสมาคมในงานพระราชพิธีดังกล่าว พระราชทานพระบรมราโชวาท เรื่องคุณธรรม 4 ประการ ซึ่งเป็นที่ตั้งของความรัก ความสามัคคี ที่ทำให้คนไทยเราสามารถร่วมมือร่วมใจกันรักษาและพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันมาได้ตลอดรอดฝั่ง ได้แก่ประการแรก คือ การที่ทุกคน คิด พูด ด้วยเมตตา มุ่งดี มุ่งเจริญ ต่อกันประการที่สอง คือการที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลประสานงาน ประสานประโยชน์กันให้งานที่ทำประสมผลสำเร็จ ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และประเทศชาติ ประการที่สาม คือ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎกติกา และในระเบียบแบบแผน โดยเท่าเทียมเสมอกัน ประการที่สี่ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามทำความคิดเห็นของตนให้ถูกต้องเที่ยงตรงและมั่นคงอยู่ในเหตุผล

การสื่อสารธรรมผ่านบท พระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปล เรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ผลการวิจัยพบว่า บทบาทและวิถีชีวิตของพระมหาชนกคล้ายคลึงกับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจ ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดชหลายประการ ได้แก่ การใช้คำเรียกพระมหาชนก เหตุการณ์ พระราชบิดาสิ้นพระชนม์ในวัยเยาว์และต้องพลัดพรากจากบ้านเมือง การเดินทางกลับ บ้านเมืองเมื่อเจริญวัยลักษณะการเป็นผู้มีกำลัง การกระทำความเพียรอันบริสุทธิ์จนรอดพ้นจาก อันตรายทั้งปวง การกระทำกิจที่แท้จริงจนสำเร็จชีวิตครอบครัว การฟื้นฟูเกษตรกรรมและการไม่ ออกบวช เพื่อช่วยเหลือประชาชนที่เดือดร้อนของพระมหาชนก พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกจึงมีฐานะเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย จากการเปรียบพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเป็นพระมหาชนกโพธิสัตว์ซึ่งเป็นบุคคลสูงส่งในคติของพระพุทธศาสนาอย่างแนบเนียน เห็นได้ว่าผู้ทรงพระราชนิพนธ์ ทรงแสดงพระองค์ในฐานะ “พระมหาชนกแห่งแผ่นดิน” อย่างแนบเนียนและได้ทรงปลุกมหาชนกชาดกให้มีชีวิต มีความแพร่หลายในสังคมไทยนอกเหนือจากเรื่องเวสสันดรชาดกที่ได้รับความนิยมจากคนไทยมาช้านาน ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ได้สร้างวรรณกรรมชาดกร่วมสมัยที่แสดงสถานภาพพระโพธิสัตว์เช่นเดียวกับที่พระมหากษัตริย์อยุธยาทรงเคยกระทำมาก่อน นอกจากพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนกจะมีคุณค่าในการให้คติธรรมเรื่องความเพียรแล้ว ยังทำให้เข้าใจว่า พระราชกรณียกิจต่าง ๆ ที่ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่พสกนิกรมาอย่างยาวนาน นั้น เนื่องมาจากพระราชปณิธานสูงสุดแห่ง พระโพธิสัตว์ คือ การบำเพ็ญบารมี เพื่อให้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าจากการช่วยเหลือสรรพชีวิต

การอภิปรายผล

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง การสื่อสารธรรมผ่านบท พระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปล เรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช สามารถอภิปรายผลการวิจัย ที่สอดคล้องได้ ดังต่อไปนี้คือการทบทวนวรรณกรรมแสดงให้เห็นว่าการศึกษาพระมหาชนกพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมุ่งศึกษาด้านการดัดแปลงเนื้อหาคุณค่า

จากเนื้อหาแนวคิดและการนำพระราชนิพนธ์ไปใช้ประกอบการเรียนการสอนซึ่งในบทความวิจัยนี้จะอภิปรายในประเด็นที่ต่างไป โดยจะกล่าวถึงการสืบทอดเนื้อหาและแนวคิดจากวรรณคดีชาดก การสร้างสรรค์เป็นหนังสือภาพประกอบรวมถึงกระบวนการสร้างเรื่องเล่าทศชาติในวัฒนธรรมทศชาติชาดกของไทยมีการดัดแปลงเนื้อหาทั้งในส่วนคาถาและส่วนเนื้อความ เป็นการนำเรื่องทศชาติชาดกมา “เล่าใหม่” โดยนำคำสอนจากเนื้อหาและแนวคิดมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบท การรับสารของคนในสังคมไทยร่วมสมัย ทั้งนี้การแต่งเรื่องเดิมเป็นสำนวนใหม่เป็นขนบการสร้างสรรค์วรรณคดีชาดกกลวิธีดังกล่าวทำให้พระราชนิพนธ์พระมหาชนกเผยแพร่ไปในวงกว้าง มีพลัง ในการสื่อสารและเป็นที่จดจำ ประกอบกับชื่อเรื่อง“พระมหาชนก” มีนัยยะความหมาย สัมพันธ์กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่ประชาชนยกย่องเทิดทูน พระองค์ไว้ในฐานะ “พ่อของแผ่นดิน” โดยมีการสร้างสรรค์สร้างงานตามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์วรรณคดีและพระพุทธศาสนา ทั้ง ยังแสดงให้เห็นความคิดเรื่องกุศลกับศรัทธาในการสร้างสรรค์งานพระพุทธศาสนา การสร้างงานถวายพระมหากษัตริย์รวมถึงการใช้วรรณคดีชาดกเพื่อเฉลิมพระเกียรติ หนังสือภาพประกอบเรื่องกับการสร้างสรรค์ภาพประกอบพระราชนิพนธ์พระมหาชนก ใช้วิธีการแบ่งเนื้อหาเป็นตอนย่อยและจัดวาง เนื้อหาเป็นสัดส่วน โดยใช้หนึ่งคาถากับหนึ่งตอน ใช้ภาพประกอบขนาดเล็ก ๆ แทรก ในเนื้อหา และใช้สีสันสวยงาม การใช้ตัวอักษรมีทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษและ อักษรเทวนาครีท้ายคำแปลคาถา ลักษณะเหล่านี้ช่วยสร้างความน่าสนใจในการนำเสนอ เนื้อหาและแนวคิด ทั้งยังสามารถใช้สื่อสารกับบุคคลหลายระดับได้การใช้ภาษาไทย ควบคู่กับภาษาอังกฤษแสดงความเป็นไทยและเป็นสากล

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง การสื่อสารธรรมผ่านบทพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก และงานทรงแปลเรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้คือ

1. ควรมีการศึกษา เปรียบเทียบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกกับเรื่องเล่าพระมหาชนกในรูปแบบอื่น ๆ เช่น หนังสือการ์ตูน การ์ตูนแอนิเมชัน ละครเวที บทเพลง จิตรกรรม เป็นต้น เพื่อให้เห็นคุณค่าความสำคัญ ความนิยม และความแพร่หลายของ เรื่องพระมหาชนกในสังคมไทย

2. ควรมีการสอนวิชาวรรณกรรม ผลการศึกษาวิจัยแสดงให้เห็นว่าพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชแสดงถึงพระราชสถานะพระโพธิสัตว์ของผู้ทรงพระราชนิพนธ์จึงมีฐานะเป็นวรรณกรรมเฉลิม พระเกียรติของไทยสามารถนำไปปรับใช้กับการเรียนการสอนวิชาวรรณกรรม โดยการชี้ให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและความสำคัญดังกล่าวของพระราชนิพนธ์เรื่องนี้นอกเหนือจากคุณค่า ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่สอดแทรกคติธรรมเรื่องความเพียร

บรรณานุกรม

พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่สื่อมวลชน เนื่องในโอกาสเปิดตัวบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก ครั้งแรก ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ.2538.

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. **การอภิปรายความบทพระราชนิพนธ์ พระมหาชนก**. เล่มที่ 3. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2553.

อัญชลี ทองเอม. “กวีนิพนธ์และบทประพันธ์จาก นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ”. **วารสารศิลปศาสตร์**, ปีที่ 13 ฉบับที่ 2. (กรกฎาคม – ธันวาคม, 2556): 25.

รูปแบบและกระบวนการพัฒนานิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัด ในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

The Model and Procedure to Develop the Ecology and Culture of Temples in Chiang Saen District of Chiang Rai Province

พระพุทธิญาณมุนี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการพัฒนานิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัดในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ 1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของวัดในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย และ 2. เพื่อพัฒนาระบบการจัดการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัดในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตลอดจนถึง 3.เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางการบูรณาการหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในการพัฒนาเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาวิเคราะห์ในเชิงพื้นที่และเอกสาร มีผลการวิจัยดังนี้คือ ได้รูปแบบและกระบวนการพัฒนานิเวศวิทยาวัฒนธรรมและเมืองศิลปะของวัดในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและเจ้าของพื้นที่ ตลอดจนถึงหน่วยงานทั้งภาครัฐ และ เอกชนที่จะคอยช่วยส่งเสริม และสนับสนุน ทั้งกิจกรรม แรงงาน สิ่งของ เป็นต้น

คำสำคัญ : การพัฒนา, นิเวศวิทยา, วัฒนธรรม

Abstract

Research paper regarding the model and procedure to develop the ecology and culture of temples in Chiang Saen district of Chiang Rai province. The objectives are 1. To study the procedure for managing natural resources and culture of temples in Chiang Saen district of Chiang Rai province, and 2. To develop the system for managing ecology and culture of temples in Chiang Saen district, Chiang Rai province, including studying the problems, obstacles and direction for improving principles for ecology and culture in the development of Chiang Saen, Chiang Rai province. The paper uses qualitative research involving study and analysis of field work and documents. The fruits of the research are to get a model and procedure for developing an ecology and culture of an artistic city in the temples of Chiang Saen district in Chiang Rai province, using the process of participation of

the community and regional leaders, including government agencies and private organisations that support and sponsor its activities, work and products.

Keywords : Ddevelopment, Ecology, Culture

บทนำ

เมืองเก่าเชียงแสน เป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์ของอารยธรรมล้านนา ที่ปรากฏร่องรอยโบราณสถานที่สำคัญถึง 76 วัด ในเขตกำแพงเมืองเก่า แม้ว่าเมืองเชียงแสนควรส่งเสริมการอนุรักษ์ แต่จากนโยบายของภาครัฐในการจัดตั้งเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในพื้นที่อำเภอเชียงแสน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการขยายตัวของการใช้ประโยชน์ที่ดิน และกระทบต่อชุมชนเมืองเก่า รวมทั้งการรุกล้ำแนวเขตโบราณสถาน และสภาพภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของเมือง การดำเนินงานวิจัย โดยใช้การสัมภาษณ์ความต้องการรูปแบบภูมิทัศน์ของเมืองเชียงแสน และการสนทนากลุ่มในประเด็นที่เกี่ยวกับองค์ประกอบของภูมิทัศน์เมือง จากตัวแทนภาคประชาชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อสร้างรูปแบบการออกแบบภูมิทัศน์เมือง โดยใช้แนวคิดพิพิธภัณฑ์มีชีวิต คือ ส่งเสริมการพัฒนาเมือง เชียงแสนควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของชุมชนเมืองเก่า ให้เหมาะสมกับบริบทเอกลักษณ์ ของเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน[1]

อำเภอเชียงแสนได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วตลอด 20 กว่าปีที่ผ่านมา ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายการค้าต่างประเทศ โดยเชียงแสนได้รับการประกาศเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงรายภายใต้กรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion - GMS) เมืองเชียงแสนเป็นเมืองโบราณทีมีอายุเก่าแก่ที่สุดของแคว้นล้านนา หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีแสดงให้ปรากฏว่าเมืองเชียงแสนมีการพัฒนาเนื่องจากเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจการปกครอง ศาสนาและศิลปกรรม เมืองเชียงแสนในปัจจุบันได้มีการยกฐานะเป็นอำเภอเชียงแสนที่เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงราย ในปี 2500 อำเภอเชียงแสนได้มีการพัฒนาอนุรักษ์โบราณสถานและวัตถุโบราณมานาน กรมศิลปากรได้มีการบูรณะ จัดสภาพภูมิทัศน์รอบโบราณสถานขึ้นเป็ฯอนุสรณ์สถาน เพื่อการสงวนรักษาคุณค่าที่เป็นมรดกของล้านนาและเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมของล้านนาที่มีความสำคัญของประเทศไทย โบราณสถานของเมืองเชียงแสนทั้งภายในและนอกเมืองส่วนใหญ่ได้รับการขุดค้น ขุดแต่ง บูรณปฏิสังขรณ์และปรับปรุงภูมิทัศน์แล้ว โดยเฉพาะกำแพงเมือง ป้อม คูเมือง รวมถึงวัดวาอารามต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นอย่างเข้มข้นในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ด้วยนโยบายของ ทางจังหวัดที่ผลักดันเชียงแสนขึ้นเป็นแหล่งมรดกโลก เมืองเชียงแสนปัจจุบัน ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นเมือง เนื่องจากเป็นที่ตั้งของตัวอำเภอเชียงแสนและเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน พื้นที่เต็มไปด้วยอาคารสิ่งปลูกสร้างทั้งของส่วนราชการและเอกชน รวมถึงบ้านเรือนราษฎร ร้านค้า ตลาด ท่าเรือ วัด สถานศึกษา บ้านพักและ รีสอร์ท หน่วยงานด้านการค้า ศุลกากร การท่องเที่ยวและพิพิธภัณฑ์ โดยมีโบราณสถานแทรกตัวอยู่เป็นระยะพื้นที่ด้านทิศใต้ภายในเมืองมีสภาพเป็นชุมชน

[1] สมชาย มหาการุณ, **ประวัติศาสตร์ของอารยธรรมล้านนา**, พิมพ์ครั้งที่ 5 (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2561), หน้า 100.

หนาแน่นน้อยกว่าพื้นที่ด้านทิศเหนือ บางส่วนเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทั้งทำนา ทำไร่ และสวนผลไม้ พื้นที่นอกเมืองส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม บางส่วนเป็นชุมชนเมือง นิคมอุตสาหกรรม และป่าไม้ สถานที่สำคัญต่างๆ ของเชียงแสนล้วนมีประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าที่สัมพันธ์ กับประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่น พื้นที่ภายในและโดยรอบเชียงแสนมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมากมาย ทั้งทางประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทั้งยังเป็นแหล่งค้าขายระหว่างประเทศ ที่สำคัญ มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจมากมาย แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ เช่น เมืองโบราณเชียงแสน เมืองโบราณเชียงแสนน้อย วัดเจดีย์หลวง วัดพระธาตุจอมกิตติ วัดพระธาตุผาเงา วัดป่าสัก วัดพระเจ้าล้านทอง วัดพระยืน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสน น้ำตกบ้านไร่ สบรวกหรือสามเหลี่ยมทองคำ เวียงเชียงเมี่ยงหรือเวียงสบรวก พระธาตุดอยปูเข้า หอฝิ่น อุทยานสามเหลี่ยมทองคำ พิพิธภัณฑ์บ้านฝิ่น เวียงหนองล่ม ทะเลสาบเชียงแสน และยังเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น ไทยวน ไทลื้อ อูโล้อาข่าดอยสะโง้ ม้งขาวบ้านธารทอง เย้าบ้านห้วยกว๊าน ส่วนประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวเชียงแสน เช่น ปอยหลวง ทานสลาก สืบชะตาเมือง พ.ศ. 2530 เมืองเชียงแสนได้รับการบรรจุเป็นโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์แห่งชาติในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 มีเป้าหมายที่จะสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับเมืองเชียงแสนและบริเวณในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อการดำเนินงานปรับปรุงบูรณะโบราณสถานและสภาพภูมิประเทศ ให้เกิดบรรยากาศ เพื่อให้เศรษฐกิจและสังคมของชุมนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์สูงสุด[2]

เมืองเชียงแสนปัจจุบัน ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นเมือง เนื่องจากเป็นที่ตั้งของตัวอำเภอเชียงแสนและเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน พื้นที่เต็มไปด้วยอาคารสิ่งปลูกสร้างทั้งของส่วนราชการและเอกชน รวมถึงบ้านเรือนราษฎร ร้านค้า ตลาด ท่าเรือ วัด สถานศึกษา บ้านพักและรีสอร์ท หน่วยงานด้านการค้า ศุลกากร การท่องเที่ยว และพิพิธภัณฑ์ โดยมีโบราณสถานแทรกตัวอยู่เป็นระยะพื้นที่ด้านทิศใต้ภายในเมืองมีสภาพเป็นชุมชนหนาแน่นน้อยกว่าพื้นที่ด้านทิศเหนือ บางส่วนเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทั้งทำนา ทำไร่ และสวนผลไม้ พื้นที่นอกเมืองส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม บางส่วนเป็นชุมชนเมือง นิคมอุตสาหกรรม และป่าไม้ สถานที่สำคัญต่างๆ ของเชียงแสนล้วนมีประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่น พื้นที่ภายในและโดยรอบเชียงแสนมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมากมาย ทั้งทางประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทั้งยังเป็นแหล่งค้าขายระหว่างประเทศที่สำคัญ มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจมากมาย แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ เช่น เมืองโบราณเชียงแสน เมืองโบราณเชียงแสนน้อย วัดเจดีย์หลวง วัดพระธาตุจอมกิตติ วัดพระธาตุผาเงา วัดป่าสัก วัดพระเจ้าล้านทอง วัดพระยืน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสน น้ำตกบ้านไร่ สบรวกหรือสามเหลี่ยมทองคำ เวียงเชียงเมี่ยงหรือเวียงสบรวก พระธาตุดอยปูเข้า หอฝิ่น อุทยานสามเหลี่ยมทองคำ พิพิธภัณฑ์บ้านฝิ่น เวียงหนองล่ม ทะเลสาบเชียงแสน และยังเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น ไทยวน ไทลื้อ อูโล้อาข่าดอยสะโง้ ม้งขาวบ้านธารทอง เย้าบ้านห้วยกว๊าน ส่วนประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวเชียงแสน เช่น ปอยหลวง ทานสลาก สืบชะตาเมือง ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 รูปแบบและกลไกการดำเนินงานการสารธารณสุขมูลฐาน

[2] อานนท์ คำเงิน, **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสน**, พิมพ์ครั้งที่ 5 (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2561), หน้า 72.

ได้พัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม และการพัฒนาหมู่บ้านการดำเนินงานเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่มีอย่างต่อเนื่อง และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7

ดังนั้นแล้วผู้วิจัยได้ทำการเขียนบทความวิจัยเรื่องรูปแบบและกระบวนการพัฒนานิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัดในอำเภอเชียงแสนจังหวัดเชียงราย โดยมีเหตุผลดังนี้คือเพื่อทำการศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของวัดในอำเภอเชียงแสนจังหวัดเชียงราย และพัฒนาระบบการจัดการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัด ในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตลอดจนถึงปัญหา อุปสรรค และแนวทางการบูรณาการหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในการพัฒนา เมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของวัดในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อพัฒนาระบบการจัดการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัด ในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย
3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางการบูรณาการหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในการพัฒนาเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการพัฒนานิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัด ในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้คือ

1. รูปแบบงานวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนาม ภาคเอกสารเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนภาคสนามเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบไปด้วย

ก. เจ้าอาวาส พระสงฆ์ และผู้แทนของวัด จำนวน 10 รูป/คน
ข. ผู้แทนชุมชนรอบวัดๆละ 5 คน เช่น ผู้นำชุมชน ชาวบ้านที่ร่วมกิจกรรมของวัด
ค. เจ้าหน้าที่ของภาครัฐและองค์กรปกครองท้องถิ่น จำนวน 5 คน
ง. ผู้แทนภาครัฐในอำเภอเชียงราย จำนวน 5 คน
จ. ตัวแทนเยาวชนรอบๆวัดๆละ 5 คน
รวมทั้งสิ้น จำนวน 30 รูป/คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบไปด้วย

ก. แบบสอบถาม
ข. แบบสัมภาษณ์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ก. นำหนังสือจากศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

ข. ประชุมสัมมนากลุ่มย่อย

ค. ประมวลข้อมูลทั้งหมด

จ. สรุปข้อมูล

ฉ. นำไปเผยแผ่ทั้งในระดับชาติ และ นานาชาติ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ก. วิเคราะห์แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรวัฒนธรรมตามหลักนิเวศวิทยา เช่น การจัดการป่าไม้ กิจกรรมรักษาสิ่งแวดล้อม การจัดทรัพยากรวัฒนธรรม เช่น

ผลการวิจัย

การศึกษางานวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการพัฒนานิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัดในอำเภอเชียงแสนจังหวัดเชียงราย สามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้คือ

กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของวัดในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย พบว่า ระบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในแต่ละช่วงปีของอำเภอเชียงแสน ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน มีการเปลี่ยนแปลงในระดับครัวเรือนจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น มีคนย้ายเข้ามา อยู่ในชุมชนเพิ่มมากขึ้นทำให้ชุมชนมีความหลากหลายชาติพันธุ์แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ในด้านความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติ พบว่า ความสัมพันธ์กับป่าไม้ลดลงเนื่องจากคนพึ่งพิงป่าน้อยลงอันเนื่องมาจากการที่รัฐเข้ามาดูแลจัดการป่าด้วยการประกาศให้เป็นเขตป่าสงวน ในด้านแหล่งน้ำ เป็นปัญหาที่กระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนอยู่บ้างแต่ยังคงสามารถแก้ไขได้ ด้วยการมีกลุ่มผู้ใช้น้ำ แก่เหมือง แก่ฝายเช่นในอดีต ด้านที่ดิน เมื่อคนในชุมชนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ส่งผลต่อการบริหารจัดการที่ดินในด้านการจัดสรรที่ดินเป็นมรดก และการขายที่ดินให้แก่นายทุนภายนอกและความสัมพันธ์ของคนกับสภาพอากาศที่มีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย เนื่องจากชุมชนยังคงเป็นสังคมแบบชนบท

การพัฒนาระบบการจัดการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัด ในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย พบว่า เมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน เป็นส่วนหนึ่งของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงราย อีกทั้งการพัฒนาพื้นที่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนกับประเทศ ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ยิ่งทำให้เมืองเชียงแสนมีบทบาทที่โดดเด่นมากยิ่งขึ้นกอปรกับเมืองเชียงแสนเป็นเมืองที่มีศักยภาพสูงต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ด้วยมีวัดและองค์เจดีย์ที่เก่าแก่ของอาณาจักรที่สำคัญของล้านนา รวมทั้งความสำคัญของผังเมืองเชียงแสน ที่ปรากฏผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมด้านไม่เท่ามีกำแพง 3 ด้าน ยกเว้นทางด้านทิศตะวันออกซึ่งติดกับแม่น้ำโขง มีประตูเมือง 5 ประตูที่ยังเหลือร่องรอยทางโบราณคดีที่เหลืออยู่ในเขตเมืองตามแนวกำแพงเมืองและคูเมืองมีวัดที่สำคัญถึง 76 วัด และวัดนอกกำแพงเมือง อีก 63 วัด ซึ่งเป็นมรดกทางสถาปัตยกรรมที่ควรค่า แก่การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของเมืองเก่าเชียงแสน โดยรูปแบบผังเมืองจากร่องรอยทางประวัติศาสตร์ดังกล่าว แม้ว่ากระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากนโยบายของภาครัฐ

ที่พัฒนาเมืองเชียงแสนตามเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนเริ่มจากการสร้างท่าเทียบเรือขนส่งสินค้าทั้ง 2 แห่ง ก่อให้เกิดโกดังสินค้า โรงแรมขนาดใหญ่และบ่อนกาสิโนในฝั่งตรงข้ามริมแม่น้ำโขง ผลกระทบจากการพัฒนาเมืองและเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ทำให้สิ่งปลูกสร้างต่างๆรุกล้ำพื้นที่โบราณสถานและพื้นที่สาธารณะที่สำคัญของเมือง ทำให้การใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างไร้ทิศทางขาดการคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสัณฐานของเมือง อันเป็นผลให้เมืองขาดเอกลักษณ์และลดคุณค่าของเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน

ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการบูรณาการหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในการพัฒนาเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย พบว่า การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมต่อวิถีชีวิตของคนในอำเภอเชียงแสน สภาพแม่น้ำ และป่าไม้ที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลกระทบต่อภาคการเกษตรทำให้อาชีพของคนในชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงที่ดินที่มีราคาแพงขึ้นทำให้ มีการขายที่ดิน แล้วย้ายไปอยู่พื้นที่อื่น เกิดการละทิ้งถิ่นฐานครอบครัวมีปัญหา และความหวงแหนที่ดินลดน้อยลง ด้านสภาพอากาศ ที่เกิดภาวะหมอกควัน จากการตัดไม้ทำลายป่า และฝุ่นละอองจากการที่มีรถบรรทุกดินขนดินออกจากพื้นที่ ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชนที่ป่วยเป็นโรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจด้านฐานข้อมูลนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตของคนเชียงแสนในปัจจุบัน 4 ด้านคือป่าไม้ แหล่งน้ำ ที่ดิน และสภาพอากาศ พบว่า แนวทางที่จะนำไปสู่การจัดการให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือ การณรงค์ให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกรัก รับผิดชอบการสร้างความตระหนักให้เกิดการร่วมมือกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตมากยิ่งขึ้น

การอภิปรายผล

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการพัฒนานิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัดในอำเภอเชียงแสนจังหวัดเชียงราย สามารถอภิปรายผลการวิจัย ที่สอดคล้องได้ ดังต่อไปนี้คือนิเวศวิทยาวัฒนธรรม : กุญแจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน มีความสดอคล้องดังนี้คือ มิติของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Dimension of Sustainability) มีการกล่าวถึงกันมาอย่างยาวนาน ต่างมีการตั้งคำถามถึงวิธีการ (Methodology) หรือกระบวนการ (Process) ที่นำมาซึ่งความยั่งยืน แต่คำถามที่ถามถึงต้นเหตุที่แท้จริง อะไรทำให้เราขวนขวายหาทางไปสู่ความยั่งยืน และคำถามถึงความยั่งยืนในมุมมองที่ต่างกันทำให้มีคำถามเกิดขึ้นว่า ความยั่งยืนวัดผลจากอะไร และอะไรที่ยั่งยืน สามารถมีระดับ (degree) ของความยั่งยืนหรือไม่ สิ่งเหล่านี้ คือคำถามที่น่าสนใจว่าความยั่งยืน ที่เราค้นหาเป็นความยั่งยืนจากมุมมองของใคร เป็นความยั่งยืนที่เกิดขึ้นจากภายในเอง หรือว่าถูกกำหนดให้เป็นความยั่งยืนที่นิยามจากภายนอกที่มีพื้นฐานแนวคิดของความยั่งยืนที่มองถึงความสัมพันธ์ระหว่าง 3 องค์ประกอบ คือ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งพื้นฐานของการพิจารณาความยั่งยืนจากปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เป็นผลมาจาก การพัฒนาตามแนวคิดทุนนิยม (Capitalism) ดังนั้นการแก้ไขปัญหาจึงมองที่ปลายเหตุ ทำให้ความยั่งยืนมีมุมมองไปที่การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ส่วนเหตุที่ทำให้เกิดขึ้นมาจากสาเหตุหลักที่สำคัญ คือ ทุกสิ่งล้วนแต่มนุษย์เป็นผู้กระทำกลับมีการปฏิบัติอย่างจริงจังน้อยมาก เพื่อให้มนุษย์เปลี่ยนวิธีคิด หรือวิธีปฏิบัติ (Shift & Change) เพื่อให้เกิดความยั่งยืนที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลก่อนเป็นลำดับแรก นั่นคือการแก้ที่ต้นเหตุ ถ้ามนุษย์ไม่เปลี่ยนวิธีคิด และปรับเปลี่ยนการปฏิบัติ ก็ยากที่จะ

ให้กลไกของความยั่งยืนเกิดขึ้นได้จริง หรือเกิดความยั่งยืนเฉพาะส่วนเท่านั้น ดังนั้นควรมีการย้อนกลับไปมองที่วัฒนธรรมที่เป็นปัจจัยที่กำกับมนุษย์ได้มีอะไรที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความไม่ยั่งยืนหรือไม่ นอกเหนือจากที่มองเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก และเมื่อย้อนกลับไปพิจารณาจาก

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษางานวิจัยเรื่องรูปแบบและกระบวนการพัฒนานิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัด ในอำเภอเชียงแสนจังหวัดเชียงราย มีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้คือ

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับชุมชน ควรส่งเสริมให้ชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของระบบนิเวศวิทยาที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของชุมชน

2. ภาครัฐ เอกชน และชุมชน ควรร่วมกันศึกษาปัญหาและการวางแผนร่วมกันในการป้องกันแก้ไขระบบนิเวศวิทยาของชุมชนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต เพื่อให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความอยู่ดีมีสุข

3. หน่วยงานทางการศึกษา ควรบรรจุเนื้อหาด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนไว้ในหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ให้เกิดความรักความ หวงแหน และการพัฒนาชุมชนบ้านเกิดของตนเป็นการป้องกันการอพยพย้ายถิ่นในอนาคต

บรรณานุกรม

สมชาย มหาการุณ. **ประวัติศาสตร์ของอารยธรรมล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ 5. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2561.

อานนท์ คำเงิน. **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสน**. พิมพ์ครั้งที่ 5. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2561.

กระบวนการการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว ในจังหวัดชลบุรี

The Process of Water Resources Management for Industry and Tourism in Chonburi Province

สุขสรร ทองที
ปรัชญา บุตรสะอาด
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
วัดใหญ่อินทาราม จังหวัดชลบุรี

บทคัดย่อ

วิจัยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1. เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการน้ำ 2. เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการน้ำ

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ ต้นน้ำคือแหล่งน้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ได้แก่ห้วย หนอง คลอง บึง ฝาย อ่างเก็บน้ำ ซึ่งประชาชนใช้ในการบริโภคและอุปโภค ใช้ในการเกษตรและอุตสาหกรรม เมื่อเกิดฝนแล้งหรือน้ำท่วมต้องมีหน่วยงานซึ่งมีหน้าที่บริหารจัดการน้ำโดยตรง สามารถตัดสินใจโดยไม่ต้องรอการอนุมัติหรือรอคำสั่งจากหน่วยงานอื่น ในจังหวัดชลบุรีมีหน่วยงานที่ดูแลน้ำโดยตรงคือ บริษัทอิสท์ วอเตอร์ จำกัดมหาชน ซึ่งสูบน้ำจากแหล่งน้ำ 13 แหล่งในจังหวัดชลบุรี จังหวัดระยอง 3 แหล่ง และจังหวัดฉะเชิงเทราคือการสูบน้ำจากแม่น้ำบางประกง การบริหารจัดการน้ำต้นน้ำคือหากแหล่งจัดเก็บน้ำแหล่งไหนขาดแคลนหรือไม่เพียงพอ

รูปแบบของการบริหารจัดการน้ำแบ่งเป็น 2 รูปแบบคือ รูปแบบการบริหารจัดการแบบปกติและรูปแบบการบริหารจัดการยามฉุกเฉิน โดยภาครัฐบาลก็ต้องมีนโยบายรณรงค์และส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักใช้น้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทุกฝ่ายจะต้องช่วยกันรณรงค์การใช้น้ำอย่างประหยัด หรือนำน้ำที่ใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ได้ หลักปฏิบัติเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและบรรเทาวิกฤติการณ์น้ำที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยมุ่งสร้างพฤติกรรมในการใช้น้ำอย่างรู้คุณค่า ร่วมมือกันทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นครัวเรือน เกษตรกรหรืออุตสาหกรรม ให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้น้ำ โดยใช้หลัก 3 r คือreduce =ลดระดับการใช้ปัจจุบัน ควบคุมปริมาณการใช้ให้อยู่ในสัดส่วนที่พอเหมาะ โดยลดการใช้ การบริโภคทรัพยากรที่ไม่จำเป็นลง, reuse = การใช้ซ้ำ เป็นการใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่าที่สุด โดยการนำน้ำมาใช้ซ้ำ ได้หลาย ๆ ครั้ง และ recycle = คัดน้ำแต่ละประเภทที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่หมุนเวียนกลับมาผลิตได้อีก

คำสำคัญ : การบริหารจัดการ, ทรัพยากรน้ำ, อุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว

Abstract

Research with the following objectives: 1. To study the water management process 2. To study the form of water management.

The results showed that

The process of water resources management is divided into 3 parts which are, namely upstream which is natural water source which is Huai Nong Khlong, Bueng Fai, a reservoir which people use for consumption and consumption. Used in agriculture and industry when there is a drought or flood, there must be an organization that is responsible for managing water directly. Can make decisions without waiting for approval or orders from other agencies in Chonburi province, there is a direct water agency, East Water Public Company Limited, which pumping water from 13 water sources in Chonburi province, Rayong province, 3 sources and Chachoengsao province is pumping water from Bang Prakong River. Upstream water management is that if any water supply is insufficient or insufficient.

The form of water management is divided into 2 forms, which are normal management and emergency management which the government sector has to have a campaign policy and encourage people to know the most water use all parties must help campaign to use water economically or able to recycle used water practices for sustainability and mitigation of future water crises by focusing on creating behavior in the use of water with value collaborate in all sectors, whether households farmers or industry to change the behavior of water use by using 3 r principle, reduce = reduce the current use level control the amount of consumption to be in an appropriate proportion by reducing the consumption of unnecessary resources, reuse = reuse is the best use of resources by reusing water many times and recycle = screening each type of water that can be recycled, circulated back to produce again.

Keywords : Management, Water Resources, Industry and Tourism

บทนำ

ความเจริญก้าวหน้าของสภาพสังคม เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว การพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมในยุคปัจจุบันก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการปล่อยน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ การระบายอากาศที่มีมลภาวะออกสู่บรรยากาศ การตกค้างของสารพิษในสิ่งแวดล้อม ตลอดจนปัญหาจากการปล่อยก๊าซ เรือนกระจกออกสู่บรรยากาศ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาวะภูมิอากาศ ซึ่งปัญหาเหล่านั้นส่งผลกระทบต่อ คุณภาพชีวิตของมนุษย์

ทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่ว่าจะเป็นการสะสมของสารพิษจากการใช้ในกิจกรรมทางการเกษตรและสารโลหะหนักในร่างกายมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศทำให้อุณหภูมิของโลก สูงขึ้นส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์รวมทั้งสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ด้วย[1] โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นปัญหาด้านทรัพยากรน้ำ เพราะเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องใช้ในการอุปโภคบริโภคอยู่ในทุกภาคส่วนเศรษฐกิจ ทั้งในภาคการเกษตร อุตสาหกรรม ภาคการท่องเที่ยว ภาคบริการ และอื่นๆ หากสังคมมนุษย์มีการใช้น้ำที่ไร้คุณภาพย่อมส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานในแทบทุกด้าน กระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ ต้นน้ำอันได้แก่แหล่งน้ำตามธรรมชาติมีแหล่งน้ำบนดินและแหล่งน้ำใต้ดินซึ่งสามารถนำมาเพื่อใช้ในการอุปโภคและบริโภค กลางน้ำคือกระบวนการในการผลิตเพื่อแจกจ่ายไปยังผู้ใช้ได้แก่การประปาส่วนภูมิภาค มีส่วนสำคัญในการบริหารจัดการน้ำให้เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนที่มีเพิ่มมากขึ้นทุกวันแต่ปริมาณน้ำในแต่ละปีมีความไม่แน่นอน ปลายน้ำคือผู้ใช้น้ำได้แก่กลุ่มเกษตรกรรม กลุ่มอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี การกำหนดนโยบายของภาครัฐเพื่อกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นปฏิบัติเพื่อให้เกิดความยั่งยืน โดยหารูปแบบเพื่อนำมาบริหารจัดการน้ำให้มีประสิทธิภาพทีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชลบุรี และทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างไร เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและไม่เกิดความขัดแย้ง รวมถึงการได้รับประโยชน์จากการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อทุกภาคส่วน รวมถึงหาแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ดังนั้น การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะว่าหากกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำมีปัญหาขึ้นมาจากระบบโรงงานอุตสาหกรรม และหรือการท่องเที่ยวขึ้นมา ก็จะส่งผลกระทบต่อประชาชนและนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในจังหวัด การวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี จึงมีความจำเป็นอย่างมาก

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรี

2. เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรี

---

[1]ศรีสุวรรณ เกษมสวัสดิ์, ศิวพันธ์ ชูอินทร์ และรชาดา บัวไพร, **รายงานการวิจัย เรื่อง คุณภาพน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคอย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม,** (คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2555).

เครื่องมือและวิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษากระบวนการการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการศึกษา โดยใช้การวิจัยเชิงผสม (Mixed Methods Research) โดยนำวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เข้ามาใช้ในการวิจัยด้วยหลักผสมผสานอย่างเท่าเทียมกัน (Equivalent Status Design) โดยเป็นไปตามลำดับ ประชากรที่นำมาเป็นหน่วยการวิเคราะห์ในการตอบแบบสอบถาม โดยกำหนดแบบเจาะจง เพื่อให้เห็นถึงกระบวนการการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มตัวอย่าง รวมจำนวน 400 คน ได้แก่

1. ตัวแทนผู้ประกอบการนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร และนิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี ได้แก่ ผู้จัดการฝ่ายต่าง ๆ ของอุตสาหกรรม จำนวน 6 อุตสาหกรรม ได้แก่ อุตสาหกรรมยานยนต์, อุตสาหกรรมเหล็ก โลหะ พลาสติก, อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้า, อุตสาหกรรมสินค้าอุปโภค บริโภค, อุตสาหกรรมเคมีภัณฑ์ และอุตสาหกรรมบริการและสาธารณูปโภค

2. ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวและเจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวหาดบางแสน เทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี และแหล่งท่องเที่ยวเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี

3. นักท่องเที่ยว ที่มาแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวหาดบางแสน เทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี และแหล่งท่องเที่ยวเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี

4. ประชาชนทั่วไป ที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านและอยู่อาศัยในบริเวณรอบพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร, นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง และในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวหาดบางแสน เทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี, และแหล่งท่องเที่ยวเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี

เครื่องมือแบบสอบถามเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นและดัดแปลงจากการศึกษาค้นคว้าจากตำรา เอกสารวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ สถานภาพทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง เป็นลักษณะคำถามชนิดเลือกตอบ (Check list) ประกอบไปด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษาขั้นสูงสุด ตำแหน่งปัจจุบัน

ส่วนที่ 2 แบบสอบถาม การศึกษานโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี ลักษณะของแบบสอบถามชนิดจัดอันดับคุณภาพ 5 ระดับ ตามแนวคิดของลิเคอร์ท[2]

[2] Likert, Rensis. “The Method of Constructing and Attitude Scale”. In Reading in Fishbeic, M (Ed.), Attitude Theory and Measurement, (New York: Wiley & Son, 1967), pp. 90-95

กระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

การวิจัยกระบวนการบริหารจัดการน้ำนี้เกิดจากปัญหาเกี่ยวกับการเกิดภัยแล้งและอุทกภัย ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบกับประเทศไทยที่ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศเทศยังทำอาชีพเกษตรกรรม เพราะปีไหนน้ำแล้งหรือน้ำมากเกินจนท่วมก็จะทำให้ผลผลิตทางการเกษตรเกิดความเสียหาย แม้อุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวก็เกิดความเสียหายเพื่อให้ประโยชน์สูงสุดจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยแบ่งการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำดังนี้

1. กระบวนการบริหารจัดการต้นน้ำ

ตารางที่ 1. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชากร

กระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี	**ระดับความคิดเห็น**		
	$\bar{X}$	**S.D.**	**แปลผล**
1. ท่านคิดว่าแหล่งน้ำมีเพียงพอต่อการอุปโภคและบริโภค	3.76	.859	มาก
2. ท่านคิดว่าภาครัฐควรหาแหล่งน้ำเพิ่มเติมหรือไม่	3.62	.832	มาก
3. น้ำประปาไหลแรงตลอด 24 ชั่วโมง	3.48	.837	มาก
4. เมื่อเจ้าหน้าที่ทำการซ่อมแซมหรือหยุดจ่ายน้ำมีการแจ้งล่วงหน้า	3.61	.756	มาก
5. แหล่งน้ำไม่สะอาดมีขยะและสารเคมีเจือปน	3.43	.887	มาก
6. น้ำประปามีตะกอนหรือสิ่งเจือปน	3.52	.834	มาก
7. ภาครัฐส่งเสริม ให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการดูแลแหล่งน้ำ	3.56	.833	มาก
ค่าเฉลี่ย	**3.56**	**.834**	**มาก**

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชากร

1) รูปแบบของกระบวนการบริหารจัดการน้ำภาวะปกติ			
1. ท่านคิดว่าการถมคลอง เพื่อก่อสร้างเป็นสาเหตุให้น้ำท่วม	3.68	.882	มาก
2. การปล่อยน้ำจากครัวเรือนและโรงงานก่อให้เกิดน้ำเสีย	3.43	.863	มาก
3. ท่านเคยเข้าร่วมเก็บขยะ ขุดลอกแม่น้ำ ลำคลอง	3.28	.787	มาก
4. หน่วยงานมีการขุดลอกแม่น้ำ ลำคลองทุกปี	3.53	.835	มาก
2). รูปแบบของกระบวนการบริหารจัดการน้ำ			
5. เมื่อท่านเห็นท่อประปาแตกหรือรั่วท่านรีบแจ้งเจ้าหน้าที่	3.51	.848	มาก
6. เมื่อเจ้าหน้าที่ได้รับแจ้งแล้วทำการแก้ไขอย่างเร่งด่วน	3.45	.859	มาก
7. กรณีเกิดน้ำท่วมเช่น ปี 2554 ท่านได้รับการช่วยเหลือจากราชการอย่างเร่งด่วน	3.78	.825	มาก
8. ภาครัฐมีการเตรียมความพร้อมรับมือกรณีฉุกเฉิน	3.79	.769	มาก
ค่าเฉลี่ย	**3.60**	**.833**	**มาก**
ค่าเฉลี่ยรวม	**3.58**	**.833**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำด้านกระบวนการบริหารจัดการน้ำ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามโดยภาพรวม โดยค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.56 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า แหล่งน้ำธรรมชาติมีเพียงพอต่อการอุปโภคและบริโภค อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.76 รองลงมาคือ ท่านคิดว่าภาครัฐควรหาแหล่งน้ำเพิ่มเติมหรือไม่ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 62 เมื่อเจ้าหน้าที่ทำการซ่อมแซมหรือหยุดจ่ายน้ำมีการแจ้งล่วงหน้า อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.61 ภาครัฐส่งเสริมสนับสนุนให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการดูแลแหล่งน้ำ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.56 น้ำประปามีตะกอนหรือสิ่งเจือปน อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.52 น้ำประปาไหลแรงตลอด 24 ชั่วโมง อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.48 และแหล่งน้ำไม่สะอาดมีขยะและสารเคมีเจือปนคะแนนน้อยที่สุด อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.43

ตารางที่ 2 รูปแบบของกระบวนการบริหารจัดการน้ำภาวะปกติ ผู้ตอบแบบสอบถามโดยภาพรวม มีระดับความคิดเห็นต่อรูปแบบของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.60 เมื่อพิจารณารายละเอียดของแบบสอบถามพบว่า ภาครัฐมีการเตรียมความพร้อมรับมือกรณีฉุกเฉิน อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.79 รองลงมา กรณีเกิดน้ำท่วมเช่น ปี 2554 ท่านได้รับการช่วยเหลือจากราชการอย่างเร่งด่วน อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.78 การถมคลอง เพื่อก่อสร้างเป็นสาเหตุให้น้ำท่วม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.68 เมื่อท่านเห็นท่อประปาแตกหรือรั่วท่านรีบแจ้งเจ้าหน้าที่ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.51 เมื่อเจ้าหน้าที่ได้รับแจ้งแล้วทำการแก้ไขอย่างเร่งด่วน อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.45 การปล่อยน้ำจากครัวเรือนและโรงงานก่อให้เกิดน้ำเสีย อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.43 และหน่วยงานมีการขุดลอกแม่น้ำ ลำคลองทุกปี ได้คะแนนน้อยที่สุด อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.28

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำสิ่งสำคัญที่สุดคือต้นน้ำเพราะเป็นที่มาของการบริหารจัดการน้ำไปยังผู้บริโภคโดยแบบง่เป็น 3 ส่วนคือ

1.1. การบริหารจัดการป่าไม้ การบริหารจัดการเกี่ยวกับป่าไม้ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ให้ประโยชน์อย่างมากมายกับมนุษย์ การจะอนุรักษ์ป่าไม้ให้คงอยู่อำนวยประโยชน์ ให้กับเราตลอดได้นั้น เราทุกคนจะต้องร่วมมือร่วมใจกันดูแลรักษา และใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่ามากที่สุด คุณวิทยา งามญาติ เจ้าหน้าที่ป่าไม้จังหวัดชลบุรีก็ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการดูแลป่าไม้ ช่วยกันดูแลรักษาป่าไม้ในท้องที่ต้องช่วยกันดูแลรักษาป่าในท้องถิ่นที่ยังเหลืออยู่มิให้ถูกทำลายเพิ่มด้วยการ ไม่ลักลอบตัดไม้ทำลายป่าเสียเอง ไม่บุกรุกแผ้วถาง ยึดถือครอบครองพื้นที่ป่าไม้ใช้ไม้ให้คุ้มค่าที่สุด ช่วยกันปลูกต้นไม้ เพื่อเจ้าหน้าที่จะได้ใช้ประกอบการวางแผนการปลูกสร้างสวนป่า โอกาสสำคัญที่ควรปลูกต้นไม้ ได้แก่ วันเฉลิมพระชนมพรรษา 12 สิงหามหาราชินี เป็นต้น

1.2. การบริหารจัดการน้ำฝน แหล่งน้ำของจังหวัดชลบุรีที่ใช้ในการอุปโภคและบริโภคในแต่ละปีน้ำมีความเพียงพอต่อปริมาณการใช้สอยของจังหวัดชลบุรี ในการบริหารจัดการน้ำฝนจะแยกเป็นสองประเด็นคือ การบริหารจัดการฝนแล้งและการบริหารจัดการน้ำท่วมโดยกรณีการบริหารจัดการฝนแล้งได้พอ

สรุปได้โดยการเตรียมความพร้อมแบ่งเป็น คือ 1. จัดตั้งคณะทำงานติดตามสถานการณ์ เพื่อทำหน้าที่ติดตามสภาพอากาศ และจัดการน้ำโดยมีองค์ประกอบจากหน่วยงานที่เกี่ยวกข้องในพื้นที่ เช่น หน่วยงานด้านอุตุนิยมวิทยา 2. ปรับปรุงแผนเผชิญเหตุภัยแล้งของจังหวัดให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน และให้จัดประชุมกองอำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด (กอปภ.จ.) 3. มอบหมายส่วนราชการ หน่วยทหาร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ จัดเตรียมกำลังคน วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องจักรกลสาธารณภัย ตลอด 24 ชั่วโมง พร้อมทั้งประสานความร่วมมือกับเภาคเอกชน 4. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสำรวจซ่อมแซมแหล่งเก็บกักน้ำและภาชนะเก็บนำกลางให้อยู่ในสภาพที่ใช้การได้ 5. ตรวจสอบพื้นที่เสี่ยงภัยแล้งด้านการเกษตร ตามแผนเตรียมความพร้อมเพื่อลดหน่วงงานระดับพื้นที่นากรติดตาม เฝ้าระวัง

จากการสัมภาษณ์บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเกี่ยวกับปัญหาน้ำท่วมจะเห็นว่า จังหวัดชลบุรีมีหน่วยงานที่มีหน้าที่บริหารจัดการน้ำท่วม โดยการบูรณาการหลายหน่วยงานให้เข้ามาแก้ปัญหาโดยเฉพาะบริษัทอิส วอเตอร์ จำกัด มหาชนซึ่งมีเครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่สามารถสูบน้ำได้ในปริมาณที่มาก จากงานวิจัยของสุภาวดี เปรมจิตร์ ได้กล่าวถึงสาเหตุของปัญหาและสาเหตุของน้ำท่วมว่า สภาพปัญหาของพื้นที่แบ่งออกเป็นพื้นที่ชุมชนติดริมแม่น้ำและพื้นที่ไม่ติดริมแม่น้ำ โดยทั้งสองพื้นที่เกิดปัญหาอุทกภัยซ้ำซากทุกปีเหมือนกัน สาเหตุของพื้นที่ชุมชนติดริมน้ำคือ พายุฝน น้ำทะเลหนุน ส่วนพื้นที่ชุมชนไม่ติดแม่น้ำคือระบายน้ำส่วนเกินในปริมาณที่มากของพื้นที่ข้างเคียงประกอบด้วยพายุฝน นอกจากนั้นยังกล่าวถึงแนวทางป้องกันอุทกภัยว่า แนวทางป้องกันอุทกภัยด้วยสิ่งก่อสร้างกับแนวป้องกันคือการสร้างเขื่อนเก็บน้ำ ก่อสร้างคันกั้นน้ำในรูปแบบของถนน การปรับปรุงท่อระบายน้ำ การสร้างประตูระบายน้ำ[3] ส่วนศิรพัชร วัชรภาสกรก็นำเสนอวิจัยว่า แนวทางแก้ปัญหาน้ำท่วมภายในชุมชนหมู่บ้านแหลมทองสามารถดำเนินการได้โดยการใช้นโยบายด้านการก่อสร้าง ได้แก่การปรับปรุงเส้นทางคมนาคม การปรับปรุงระบบระบายน้ำ และการติดตั้งเครื่องสูบน้ำในชุมชน การสร้างแนวป้องกันน้ำรอบชุมชน และนโยบายด้านการจัดการโดยให้ความรู้ในการป้องกันที่อยู่อาศัยและทรัพย์สินเพื่อหลีกเลี่ยงหรือบรรเทาผลกระทบจากปัญหาน้ำท่วม การขุดลอกคลอง ท่อระบายน้ำเพื่อกำจัดสิ่งอุดตัน การพร่องน้ำในท่อระบายน้ำในช่วงฤดูฝน เพื่อเตรียมรับปริมาณน้ำฝน การจัดหาพาหนะขนส่งประชาชนในขณะน้ำท่วม[4] นอกจากสาเหตุของปัญหาเกี่ยวกับน้ำท่วมแล้วจากงานวิจัยของดวงมณี ทองคำและคณะยังได้เสนอแนวทางเมื่อเกิดปัญหาน้ำท่วมว่าประชาชนมีพฤติกรรมการปรับตัวหลังจากจากประสบอุกภัยหลายครั้ง กล่าวคือมีการสังเกตุปริมาณน้ำที่หลากมาบังพื้นที่อาศัย เพื่อเฝ้าสังเกตุการณ์สถานการณ์อุทกภัย และคอยตามข่าวสารแจ้งเตือนอุทกภัยจากหน่วยงานของรัฐ เมื่อมีการแจ้งเตือนอุทกภัยหรือระดับน้ำในแม่นำอยู่ในระดับวิกฤติ ก็สามารถรับมือได้ ทั้งการเก็บสัมภาระเตรียมพร้อมภายในที่อยู่อาศัย มีการเตรียมของใช้ในชีวิตประจำวันทั้งอาหาร น้ำดื่ม ยา

---

[3] สุภาวดี เปรมจิตร์, **สภาพปัญหา สาเหตุ และแนวทางป้องกันอุทกภัยของตำบลบางยาง อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี,** (รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา, 2559).

[4] ศิรพัชร วัชรภาสกร, “การจัดการปัญหาน้ำท่วมและการมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาหมู่บ้านนักกีฬาแหลมทอง เขตสะพานสูง กรุงเทพมหานคร”, (**วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต** สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาศาสตร์, 2556).

รักษาโรคและอุปกรณ์ให้แสงสว่าง ทางเจ้าหน้าที่มีการวางแผนการป้องกันบรรเทาสาธารณภัยด้านอัตรากำลัง ความพร้อมด้านอุปกรณ์ ช่องทางการสื่อสาร และการป้องกัน[5] การบริหารจัดการปัญหาน้ำท่วมทุกส่วนงานต้องร่วมมือกันในการแก้ปัญหา โดยในส่วนของการบริหารจัดการเกี่ยวกับต้นน้ำคือแหล่งน้ำต่าง ๆ ต้องคอยติดตามข่าวสารจากกรมอุตุนิยมวิทยา ตรวจดูวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้มีความพร้อมในการใช้งาน ส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรดูแลเกี่ยวกับคลอง

1.3. กระบวนการบริหารจัดการแหล่งน้ำ กระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับแหล่งน้ำซึ่งเป็นแหล่งกักเก็บก่อนจะส่งไปยังผู้บริโภคบริษัทอิสท์ วอเตอร์ จำกัด โดยนำเอาสถิติของปริมาณฝนที่ตกลงมาแต่ละเดือนตลอดทั้งปีมาวิเคราะห์ เมื่อสอบถามว่าปกติแล้วฝนทิ้งช่วง ปกติฝนทิ้งช่วงประมาณครึ่งเดือนถึงสองเดือน สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของสุทัศน์ วีสกุล ผู้อำนวยการสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) ได้ให้สัมภาษณ์ ว่า ปรากฏการณ์เอลนีโญ่จะเกิดขึ้นกับประเทศไทย ปกติฝนทิ้งช่วงจะอยู่ระหว่าง 1 – 2 สัปดาห์ คือช่วงปลายเดือนมิถุนายน แต่ในปี 2562 นี้ฝนอาจทิ้งช่วงยาวไปถึงเดือนกรกฎาคม กว่าฝนจะตกอีกทีก็ประมาณเดือนสิงหาคม[6] การบริหารจัดการน้ำในฤดูฝนถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเพราะจะสามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้จนผ่านพ้นฤดูแล้งเข้าฤดูฝนได้หรือไม่ การบริหารจัดการน้ำของประเทศ ซึ่งรวมถึงการวางรากฐานการบริหารจัดการน้ำในภาคตะวันออกของบริษัทอีสท์ วอเตอร์จำกัด การพัฒนาโครงข่ายท่อส่งน้ำให้เชื่อมโยงแหล่งน้ำหลักใน 3 จังหวัดภาคตะวันออกเข้าด้วยกัน การดำเนินธุรกิจที่อยู่บนพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันกับชุมชน และการดูแลพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งป่าต้นน้ำ เพื่อสร้างความมั่นคงด้านน้ำให้กับชุมชน และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับประเทศ จุดประสงค์หลักของการก่อตั้งบริษัท อิสท์ วอเตอร์ จำกัดคือ รัฐบาลต้องการบริหารจัดการน้ำในภาคตะวันออกทั้งระบบ โดยในช่วงแรกทางรัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการให้คือตั้งเป็นรัฐวิสาหกิจ บริหารจัดการภายใต้การดูแลกับกับจากภาครัฐโดยตรง

2. การบริหารจัดการกลางน้ำ

2.1 วัสดุ อุปกรณ์ในการลำเลียงหรือส่งน้ำไปยังผู้บริโภค การบริหารจัดการกลางน้ำให้ความสำคัญกับวัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในการลำเลียงไปยังผู้บริโภคว่ามีความพร้อมในการส่งหรือไม่ มีปัญหาเกี่ยวกับวัสดุที่ใช้ไม่การลำเลียงหรือไม่นายไชยรัตน์ พันธุ์สิน ผู้จัดการการประปาส่วนภูมิภาคจังหวัดชลบุรี สัมภาษณ์ว่า การลำเลียงหรือส่งน้ำก็จะกล่าวถึงเฉพาะน้ำบนผิวดินเป็นหลัก เพราะการขุดหรือเจาะน้ำบาดาลในปัจจุบันไม่เป็นที่นิยม ส่วนหนึ่งก็มาจากจังหวัดชลบุรีมีพื้นที่ติดทะเล ถ้าสูบน้ำมากก็อาจทำให้แผ่นดินทรุดการประปาส่วนภูมิภาคจังหวัดชลบุรีมีการขนส่งระบบท่อสองประเภทคือท่อเหล็กและท่อพีวีซีซึ่งก็มีปัญหาร้องเรียนเข้ามาบ้างว่าน้ำประปาไม่สะอาด ทางการประปาก็ได้แก้ปัญหาโดยส่งเจ้าหน้าที่ไปแก้ปัญหาในจุดนั้น ๆ ซึ่งการประปาเองก็มีนโยบายที่จะเปลี่ยนจากท่อเหล็กมาเป็นท่อน้ำพีวีซีซึ่งใช้มานานหลายปี แต่ติดปัญหาหลายอย่างเช่น งบประมาณในการดำเนินการต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก

---

[5] ดวงมณี ทองคำและคณะ, **การปรับตัวของประชาชนในจังหวัดจันทบุรีทั้งก่อนและหลังเกิดอุทกภัย**, (วารสารวิจัยรำไพพรรณี ปีที่ 12 , ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม 2561), หน้า 177.

[6] สุทัศน์ วีสกุล, **ไทยรัฐออนไลน์ เอลนีโญ...ลากยาว รับมือภัยแล้งกลางฤดูฝน,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.thairath.co.th/news/local/1567358, [27 มิถุนายน 2562].

2.2 การบริหารจัดการเกี่ยวกับคุณภาพน้ำ คุณภาพของน้ำถือว่าเป็นเรื่องสำคัญซึ่งถ้าน้ำไม่สะอาดอาจจะเป็นปัญหาต่อสุขภาพของผู้ใช้น้ำได้ ในการวิจัยจึงกระบวนการบริหารจัดการน้ำจึงตระหนักถึงคุณภาพของน้ำซึ่งน้ำมาอุปโภคและบริโภคโดยได้สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง ในนิคมอุตสาหกรรมก็จะมีบ่อกำจัดน้ำเสียกลาง หมายความว่าเมื่อโรงงานทำการบำบัดแล้วก็ต้องปล่อยน้ำที่ทำการบำบัดแล้วลงในบ่อน้ำเสียกลาง นิคมอุตสาหกรรมก็จะทำการบำบัดน้ำเสียที่แต่ละโรงงานปล่อยมาทำการบำบัดอีกรอบก่อนจะปล่อยลงในแม่น้ำลำคลองหรือสู่ธรรมชาติ น้ำที่ใช้แล้วสามารถปล่อยสู่แหล่งน้ำธรรมชาติได้หากมีของเสียน้อยกว่าร้อยละ 0.0025 ของหนึ่งล้านเท่า นายไชยรัตน์ พันธุ์สิน ผู้จัดการการประปาส่วนภูมิภาคจังหวัดชลบุรี ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับคุณภาพหรือปัญหาน้ำเสียว่า การตรวจสอบคุณภาพของน้ำประปาก็จะมีเจ้าหน้าที่ของการประปานำเอาตัวอย่างของน้ำเพื่อไปตรวจสอบคุณภาพของน้ำทุก 4 ชั่วโมง หากจะนำน้ำประปามาทำกับข้าวจะต้องเปิดใส่ภาชนะรองไว้ก่อนอย่างน้อย 30 นาที เพื่อให้สารระเหยหรือคลอลีนระเหยไปในอากาศก่อน การควบคุมคุณภาพก็จะเป็นหน้าที่ของหน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลบริหารจัดการคุณภาพ น้ำ ณภัทร ตั้งกิจวานิชย์ ได้กล่าวถึงสาเหตุของปัญหาน้ำเสียว่า ผลการศึกษาพบว่าสาเหตุของปัญหาน้ำเสียเกิดจากประชาชนบางส่วนไม่ใส่ใจต่อปัญหาน้ำเสียที่เกิดขึ้นทั้งยังมีนิสัยและความเคยชินในการระบายน้ำเสียจากการประกอบกิจวัตรประจำวันและการประกอบการโดยไม่ได้ผ่านการบำบัดอย่างถูกวิธี และไม่ใส่ใจในความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม โครงการของเทศบาลส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่การแก้ไขปัญหาน้ำเสียที่ปลายเหตุ ไม่มีการนำเอาประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเสียเท่าที่ควร[7] คัมภีร์ พลังคง ซึ่งวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการปัญหาน้ำเสีย เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานครผลการศึกษาพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาน้ำเน่าเสียในแม่น้ำอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่า ไม่รู้ว่าส่วนไหนรับผิดชอบ ไม่รู้ปัญหาต่าง ๆ ไม่สะดวกในการร่วมกิจกรรม ขาดความร่วมมือ ประชาชนไม่เข้าใจ ไม่มีการจัดกิจกรรม ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจทั้งทางภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ข้อมูลกับประชาชนน้อย ทัศนคติกับพฤติกรรมของบุคคลนั้นไม่ได้สัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ กล่าวคือเมื่อมีการสื่อสารก่อนให้เกิดความรู้และทัศนคตินางบวกต่อสิ่งที่เผยแพร่นั้นแล้ว แต่ในขั้นการยอมรับปฏิบัติมีผลในทางตรงข้าม[8] การแก้ปัญหาน้ำเสียมีหลายวิธีการด้วยกัน ดำรงศักดิ์ พิริยะภัทรกิจ (2549) ได้เสนอวิธีการแก้ปัญหาน้ำเสีย การใช้น้ำสกัดชีวภาพไม่สามารถบำบัดน้ำเสียในคลองแสนแสบได้ เนื่องจากจุลินทรีย์ที่มีอยู่ในน้ำสกัดสารชีวภาพเป็นแบบไม่ใช้ออกซิเจน ทำให้ไม่สามารถเจริญเติบโตแข่งกับจุลินทรีย์ที่มีอยู่ในน้ำที่มีอยู่เดิมตามสภาพธรรมชาติ ซึ่งเป็นจุลินทรีย์แบบที่ต้องการออกซิเจนนั้นสามารถปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้ดีกว่า[9] นอกจากการแก้ปัญหาโดยการใช้สารสกัดชีวภาพอันเป็นการบำบัดด้วยวิธีการทางธรรมชาติ

---

[7] ณภัทร ตั้งกิจวานิชย์, **การจัดการน้ำเสียจากบ้านพักอาศัยและสภานประกอบการในเขตเทศบาลอุดรธานี.** การค้นคว้าอิสระ (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต การจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, 2549).

[8] คัมภีร์ พลังคง, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการปัญหาน้ำเสีย เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 2551).

[9] ดำรงศักดิ์ พิริยะภัทรกิจ, “การบำบัดน้ำเสียด้วยน้ำสกัดชีวภาพ : กรณีศึกษาตัวอย่างน้ำเสียในคลองแสนแสบ”, **วิทยานิพนธ์ วท.บ.** (การจัดการสิ่งแวดล้อม สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์, 2549).

แล้วก็มีการเสนอวิธีการแก้ปัญหาโดยการบำบัด โซฟีนา เบญจเมธา (2548) ได้เสนอวิธีการบำบัดน้ำเสีย พบว่า ผลการศึกษาพบว่าได้วิธีการบำบัดน้ำเสีย 2 วิธีคือ 1. วิธีการบำบัดน้ำเสียแบบระบบเติมอากาศ 2. วิธีการบำบัดแบบระบบบ่อผึ่ง เป็นระบบที่ใช้หลักการธรรมชาติ เป็นวิธีที่เหมาะสมในการจัดการน้ำเสียของเทศบาลนครยะลา[10]

2.3 การสูบน้ำมาจากแหล่งน้ำอื่น เมื่อน้ำมีการขาดแคลนคือไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่จะต้องมากรลำเลียงน้ำมาจจจากที่อื่น คือกการสูบน้ำจากแหล่งน้ำในจังหวัดข้างเคียงโดยมีโครงการชุมชนต้นแบบ “สร้างป่าชุมชน สร้างชีวิตอย่างยั่งยืน” ด้วยความร่วมมือของภาคีเครือข่ายป่าชุมชนรอยต่อ 5 จังหวัดภาคตะวันออก โครงข่ายท่อส่งน้ำดิบความยาวกว่า 491.8 กิโลเมตรเพื่อดูแลรักษาและฟื้นฟูป่าอันเป็นต้นน้ำสำคัญของภาคตะวันออก พร้อมสร้างคุณค่าร่วมต่อวิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมประเพณี ของชุมชนกับป่าอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีพื้นที่นำร่อง ได้แก่ พื้นที่ป่าชุมชนบ้านสามพราน อ.คลองตะเกรา จ.ฉะเชิงเทรา จำนวน 32 ไร่ และพื้นที่ป่าชุมชนบ้านหนองม่วง อ.วังจันทร์ จ.ระยอง จำนวน 70 ไร่ ทั้งสองพื้นที่ถือเป็นป่าต้นน้ำของอ่างเก็บน้ำคลองสียัดและอ่างเก็บน้ำประแสร์ ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัดฉะเชิงเทรา และระยองตามลำดับ

3 การบริหารจัดการปลายน้ำหรือผู้ใช้น้ำ ขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำคือผู้ใช้น้ำ คือบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากการบริหารจัดการน้ำไม่ว่าจะเป็นปัญหาน้ำท่วมหรือปัญหาน้ำแล้ง ประชาชนก็จะได้รับผลกระทบจากการบริหารจัดการน้ำของกลางน้ำ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์สถานประกอบการที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมและท่องเที่ยวของจังหวัดชลบุรีคือสรุปปลายน้ำหรือผู้ใช้ ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ส่วนมากแล้วใช้น้ำของการประปาส่วนภูมิภาคในการดำเนินกิจการ ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าคุณภาพน้ำของการประปาอยู่ในระดับดีคือสะอาด ไม่ค่อยมีฝุ่นตะกอน ก็มีส่วนน้อยที่ยังเห็นว่าน้ำประปายังมีฝุ่นตะกอนบ้าง ส่วนการรับรู้ข่าวสารจากแจ้งเตือนของการประปาเมื่อมีการหยุดจ่ายน้ำเพื่อซ่อมบำรุงส่วนมากก็จะได้รับแจ้งผ่านไลท์ เฟสบุ๊ค เสียงตามสายและรถประชาสัมพันธ์ของเทศบาล การจ่ายค่าน้ำประปาส่วนมากก็จะจ่ายทางแอ๊ปหรือพร้อมเพย์ ก็มีบ้างที่จ่ายผ่านร้านเซเว่น 7 – 11 ส่วนการสำรองน้ำไว้ในกรณีฉุกเฉินหรือน้ำไม่ไหล ส่วนมากก็มีการสำรองไว้เพราะเป็นผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำจึงมีการสำรองน้ำไว้ แม้แต่การสร้างบ้านหรือสร้างห้องเช่าในปัจจุบันก็ต้องมีการติดตั้งถังน้ำสำรองเพื่อความสะดวกแก่ผู้มาเช่า

4 รูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ รูปแบบของการบริหารจัดการน้ำเพื่อการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบคือ

4.1. รูปแบบการบริหารจัดการน้ำในยามปกติ การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในยามปกติผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแล้วในวัตถุประสงค์ที่ 1 ดังนั้นในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 จึงจะทำการศึกษารูปแบบของการบริหารจัดการน้ำในยามฉุกเฉินเท่านั้น

---

[10] โซฟีนา เบญจเมธา, “การศึกษาปัญหาน้ำเสียในเขตเทศบาลนครยะลาโดยวิธีที่เหมาะสม”, **(วิทยานิพนธ์ครุศาสตรอุตสาหกรรมบัณฑิต** สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, 2548.)

4.2. รูปแบบการบริหารจัดการในยามวิกฤติหรือในยามฉุกเฉิน การบริหารจัดการน้ำแบบปกติไม่สามารถกระทำได้ เนื่องจากติดเงื่อนไขบางอย่างทำให้ไม่สามารถจัดการเหมือนยามปกติได้ โดยผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นที่จะศึกษาในกรณีวิกฤติไว้ 2 ประเด็นคือ ปัญหาฝนแล้งหากว่าเกิดปัญหาหรือวิกฤติน้ำไม่เพียงพอการประปาก็อาจจะมีการกำหนดนโยบายโดยรณรงค์ให้ประชาชนช่วยกันประหยัดน้ำ ปัญหาวิกฤติเกี่ยวกับการขาดน้ำของประเทศไทยเกิดขึ้นทุกปีโดยเฉพาะในหน้าแล้ง รัฐบาลก็ต้องมีนโยบายรณรงค์และส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักใช้น้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด แม้แต่นักแสดงและนักดนตรีก็ต้องมีส่วนร่วมในการรณรงค์ด้วย หลักการปฏิบัติ 3 ส่วนคือ 1. คุ้มค่า ใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า สู่ความยั่งยืนโดยดึงหลัก reduce =ลดระดับการใช้ปัจจุบัน ควบคุมปริมาณการใช้ให้อยู่ในสัดส่วนที่พอเหมาะ โดยลดการใช้ การบริโภคทรัพยากรที่ไม่จำเป็นลง, reuse = การใช้ซ้ำ เป็นการใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่าที่สุด โดยการนำน้ำมาใช้ซ้ำ ได้หลาย ๆ ครั้ง และrecycle = คัดน้ำแต่ละประเภท ที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่หมุนเวียนกลับเข้าสู่กระบวนการผลิตได้อีก 2. ควบคุม มีการจัดสรรน้ำและสำรองน้ำไว้ใช้เพื่อใช้อย่างพอเพียง และเพียงพอต่อปริมาณมีมีการจัดสรรไว้อย่างระมัดระวัง 3. คาดการณ์ มีการวางแผนการใช้น้ำให้พอดีกับพฤติกรรมการใช้น้ำของตนเอง และรูปแบบการบริหารจัดการน้ำในท่วมในยามวิกฤติจากการสัมภาษณ์หน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำ พบว่าทุกหน่วยงานแทบจะไม่มีปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำท่วมเพราะหน่วยงานมีความต้องการน้ำ นอกจากนั้นยังมีการเตรียมความพร้อมในการบริหารจัดการน้ำจะมีเพียงอ่างเก็บน้ำบางพระที่น้ำท่วมหรือมีปริมาณน้ำมากก็จะต้องแจ้งและปรึกษากับบริษัทอีสท์ วอเตอร์จำกัดมหาชนเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลและดำเนินการสูบน้ำไปเก็บไว้ในแหล่งเก็บน้ำที่สามารถสูบน้ำไปกักเก็บไว้ใช้ในฤดูแล้งปัญหาน้ำวิกฤติในฤดูแล้ง

รูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในภาวะปกติ

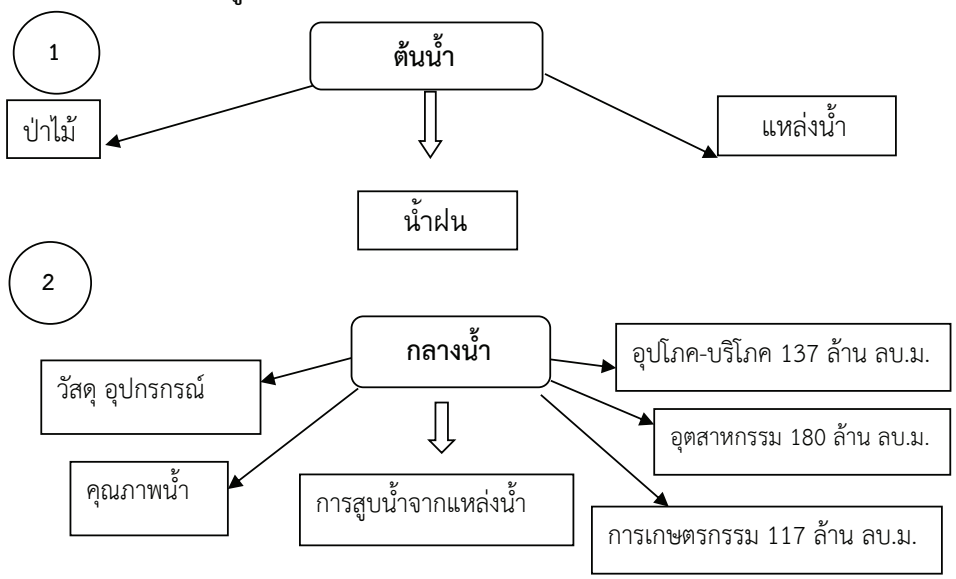

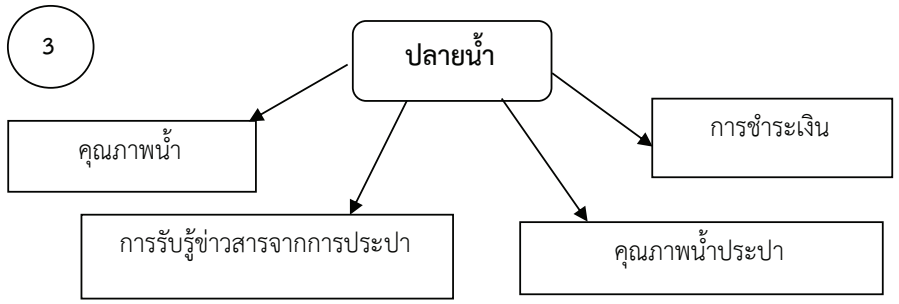

รูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในภาวะฉุกเฉิน

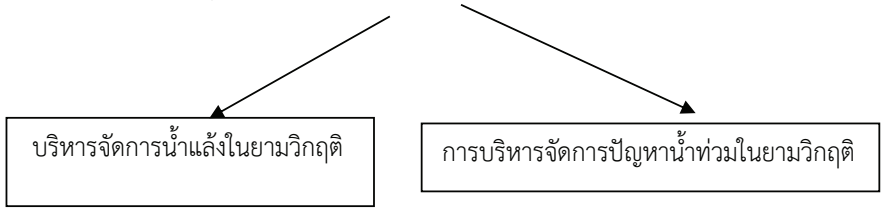

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1) ภาครัฐควรส่งเสริมให้ประชาชนเห็นคุณค่าและตระหนักในการใช้น้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำควรให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ

3) ภาครัฐควรส่งเสริมภาคประชาชนเมื่อเห็นท่อน้ำแตกหรือรั่วต้องแจ้งหน่วยงานที่รับผิดชอบเพื่อจะรักษาผลประโยชน์ของรัฐ

2. ข้อเสนอเพื่อการทำวิจัย

1) ควรทำการศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการน้ำเพื่อน้ำทะเลมาผลิตเป็นน้ำประปา

2) ควรทำการศึกษาเรื่อง การสร้างจิตสำนึกของประชาชนเพื่อการใช้น้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด

บรรณนานุกรม

คัมภีร์ พลังคง. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการปัญหาน้ำเสีย เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร 2551.

โซฟีนา เบญจเมธา. “การศึกษาปัญหาน้ำเสียในเขตเทศบาลนครยะลาโดยวิธีที่เหมาะสม”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรอุตสาหกรรมบัณฑิต** สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, 2548.

ณภัทร ตั้งกิจวานิชย์, **การจัดการน้ำเสียจกาบ้านพักอาศัยและสภานประกอบการในเขตเทศบาลอุดรธานี.** การค้นคว้าอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต การจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, 2549.

สุทัศน์ วีสกุล. **ไทยรัฐออนไลน์ เอลนีโญ...ลากยาว รับมือภัยแล้งกลางฤดูฝน.** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.thairath.co.th/news/local/1567358, [27 มิถุนายน 2562].

ดวงมณี ทองคำและคณะ, **การปรับตัวของประชาชนในจังหวัดจันทบุรีทั้งก่อนและหลังเกิดอุทกภัย**. (วารสารวิจัยรำไพพรรณี ปีที่ 12 . ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม 2561)

ศรีสุวรรณ เกษมสวัสดิ์,ศิวพันธ์ ชูอินทร์ และรชาดา บัวไพร. **รายงานการวิจัย เรื่อง คุณภาพน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคอย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม.** คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2555.

ศิรพัชร วัชรภาสกร. “การจัดการปัญหาน้ำท่วมและการมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาหมู่บ้านนักกีฬาแหลมทอง เขตสะพานสูง กรุงเทพมหานคร.” **วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต** สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาศาสตร์, 2556.

สุภาวดี เปรมจิตร์, **สภาพปัญหา สาเหตุ และแนวทางป้องกันอุทกภัยของตำบลบางยาง อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี,** รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา, 2559.

Likert, Rensis. “The Method of Constructing and Attitude Scale”. In Reading in Fishbeic, M (Ed.), Attitude Theory and Measurement, New York: Wiley & Son, 1967.

การศึกษานโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว ในจังหวัดชลบุรี

The Study of Water Resources Management Policy for Industry and Tourism in Chonburi Province

วรพจน์ ก้องเสนาะ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
วัดใหญ่อินทาราม จังหวัดชลบุรี

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ ศึกษานโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี เป็นการศึกษายุทธศาสตร์ของการบริหารจัดการน้ำของภาครัฐและภาคเอกชน โดยมีการบูรณาการในทุกภาคส่วนในพื้นที่จังหวัดชลบุรี ในการแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและไม่เกิดความขัดแย้งในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน เป็นการวิจัยเชิงผสานวิธี โดยการนำวิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเข้ามาใช้ในการวิจัยด้วยหลักผสมผสานอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสถานการณ์และสภาพปัญหาด้านทรัพยากรน้ำ เพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้

ผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ปัญหาด้านทรัพยากรน้ำที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชลบุรี ประกอบด้วยปัญหาที่เกิดจากกระบวนการบริหารจัดการของกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำ ได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งในการจัดการปัญหา การขาดการมีส่วนร่วม และปัญหาการบริหารจัดการที่ขาดการบูรณาการร่วมกัน โดยปัจจัยที่นำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในครั้งนี้ ได้แก่ (1) ข้อตกลงร่วมกันในพื้นที่ลุ่มน้ำ (2) วัฒนธรรมภูมิปัญญาและการจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชน (3) การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำ (4) กฎหมายระเบียบข้อบังคับที่สอดคล้องกันตลอดทั้งลุ่มน้ำ (5) หลักคุณธรรมจริยธรรมและหลักธรรมาภิบาล (6) องค์กรหรือหน่วยงานหลักในการบูรณาการ (7) มาตรการและแรงจูงใจในการบริหารจัดการน้ำ (8) ระบบการศึกษาและกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจ (9) แผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ และ (10) ระบบฐานข้อมูลที่สนับสนุนการจัดการทรัพยากรน้ำตามลำดับ

มีข้อเสนอแนะคือ กำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับปัญหาของแต่ละพื้นที่ การปรับปรุงกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำให้ทันสมัยและเอื้อให้ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรน้ำได้โดยชุมชนเพื่อประโยชน์ต่อชุมชนส่วนรวมและการเสนอนโยบายให้รัฐบาลสนับสนุนความรู้ความเข้าใจกับประชาชนในการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ, ลุ่มน้ำจังหวัดชลบุรี

Abstract

This research on the study of water resource management policy for industry and tourism in Chonburi province is a strategic study of water management of the public and private sectors. It is integrated in all sectors in Chonburi province to solve the problem of water resource management in order to be fair and not to conflict in the management of water resources. A sample of 400 people is a collaborative research by adopting quantitative and qualitative research methods, and to collect information on situations and conditions of water resources issues in order to respond to the objectives of this research.

The results showed that water resources problems in Chonburi province consisted of problems caused by the management process of the stakeholder group from the use of water resources in the watershed area, such as conflict in the management of the problem. lack of involvement and lack of management issues. (1) Mutual agreement in the watershed area, (2) culture, wisdom and management of water resources by the community, (3) participation of stakeholders from the use of water resources, (4) corresponding regulatory laws throughout the watershed, (5) moral principles, ethics and governance, (6) organizations or key agencies in integration, (7) measures and incentives for water management, (8) education systems and cognition processes, (9) integrated water resource management plan, and (10) a database that supports water resource management.

There is a suggestion that the policy is in line with the problems of each area. Modernizing laws and regulations related to water resources and allowing the community to manage water resources by community for the benefit of the community and to propose policies for the government to support the public's understanding, sustainable use of water resources.

Keywords : Integrated Water Resource Management, Chonburi Sub Watershed

บทนำ

นับตั้งแต่จังหวัดชลบุรีได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นจังหวัดอุตสาหกรรม ตามโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก หรือ Eastern Seaboard Development Program (ESB) เกิดขึ้นในรัฐบาลของ “พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์” ในพ.ศ. 2525 ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) เพื่อให้เป็นเขตอุตสาหกรรมขนาดพื้นที่ 8.3 ล้านไร่ ในระดับนานาชาติ โดยมีพื้นที่เป้าหมายดังนี้ บริเวณแหลมฉบัง จ.ชลบุรี จะพัฒนาให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก อุตสาหกรรม

ขยาดย่อมและขนาดกลาง ที่ไม่มีปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้พัฒนาบริเวณแหลมฉบังให้เป็นเมืองท่าที่ทันสมัย ประกอบด้วย ท่าเรือพาณิชย์ เป็นท่าเรือน้ำลึกสำหรับขนถ่ายสินค้าประเภทบรรจุตู้เป็นหลัก ตลอดจนโครงสร้างพื้นฐาน เช่น โรงพักสินค้า พื้นที่ลานสินค้ากลางแจ้ง อาคารที่ทำการ นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบังที่จะมีพื้นที่สำหรับเป็นเขตอุตสาหกรรมทั่วไป เขตอุตสาหกรรมส่งออก และเขตพาณิชยกรรม ซึ่งจะมีโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ[1] ทำให้มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วในภาคอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดชลบุรี ประชากรได้มีการย้ายถิ่นฐาน เข้ามาประกอบอาชีพในจังหวัดชลบุรีเป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีนิคมอุตสาหกรรมหลายแห่ง ประกอบด้วย นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร นิคมอุตสาหกรรมปิ่นทอง (แหลมฉบัง) นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง เป็นต้น และมีแหล่งท่องเที่ยวมากมายที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางมา ซึ่งมีจำนวนประมาณ 11,742,224 คน[2] ซึ่งจากการเติบโตที่เกิดขึ้นทั้งภาคอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว ทำให้มีความต้องการใช้น้ำจากทุกภาคส่วนเพิ่มขึ้นหลายเท่า แต่เนื่องจากแหล่งน้ำในจังหวัดชลบุรี มีอยู่อย่างจำกัด คือ แหล่งน้ำธรรมชาติบนผิวดินแต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อแหล่งอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว ประกอบกับมีจำนวนผู้ใช้แรงงานและประชากรแฝงจำนวนมากทำให้ปัญหาขาดแคลนน้ำเกิดขึ้น ความต้องการใช้น้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคทั้งภาคอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว ในจังหวัดชลบุรี ในปี 2559 มีอัตราเพิ่มขึ้นเนื่องจากการขยายตัวของโรงงาน การขยายตัวอย่างรวดเร็วของชุมชน ส่งผลให้ปริมาณน้ำประปาที่ผลิตได้ไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้น้ำของประชาชน ที่ผ่านมา กปภ. ได้พยายามดำเนินการในทุกวิถีทางเพื่อช่วยบรรเทาทุกข์ให้แก่ลูกค้าและประชาชน แต่ก็ยังไม่ทันกับความต้องการใช้น้ำที่เพิ่มขึ้น

เพื่อให้พอเพียงต่อความต้องการของผู้ใช้น้ำทุกภาคส่วนโดยมีนโยบายจากภาครัฐ มีกระบวนการบริหารขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและการประปาส่วนภูมิภาค รวมถึงผู้ให้บริการน้ำภาคเอกชน เข้าด้วยกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาว่า ภาครัฐและภาคเอกชน รวมถึงประชาชน มีการมีส่วนร่วมอย่างไร ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีการบูรณาการในทุกภาคส่วน มีการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชลบุรี และทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างไร เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและไม่เกิดความขัดแย้ง รวมถึงการได้รับประโยชน์จากการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

---

[1] สำนักข่าวออนไลน์ไทยพับลิก้า, **30 ปี โครงการอีสเทิร์นซีบอร์ด : การพัฒนาที่ยั่งยืน?**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https: //thaipublica.org/2012/11/30-years-eastern-seaboard-development/, [2 สิงหาคม 2561].

[2] สำนักงานสถิติจังหวัดชลบุรี, **รายงานสถิติจังหวัด พ.ศ.2559**, (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2559).

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการกำหนดนโยบายในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี

2. เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการนำนโยบายไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี

3. เพื่อศึกษาผลกระทบในการนำนโยบายไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mix Method) โดยผู้วิจัยได้ทำการเชื่อมโยงปรากฏการณ์และข้อมูลที่มีความหลากหลาย เพื่อให้เห็นภาพรวมทั้งระบบในลักษณะของการบูรณาการ แล้วจำแนกสิ่งที่เป็นองค์ประกอบเพื่อแยกส่วนศึกษาเจาะลึก ผู้วิจัยทำการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่และใช้เครื่องมือวิจัยหลากหลายในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยข้อมูลในเชิงคุณภาพนั้นได้มาจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ไม่มีส่วนร่วมและการสอบถาม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การประชุมลุ่มน้ำและสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของพื้นที่ลุ่มน้ำ สถานการณ์และสภาพปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ ศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำจังหวัดชลบุรี และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนในพื้นที่อุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวจังหวัดชลบุรี รวมถึงข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการของผู้มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำในพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้อง ครบถ้วนและเชื่อถือได้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ที่นำมาเป็นหน่วยการวิเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามเพื่อให้เห็นถึงกระบวนการการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มตัวอย่าง รวมจำนวน 400 คน ได้แก่

1. ตัวแทนผู้ประกอบการนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร และนิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี ได้แก่ หัวหน้าฝ่ายบริหารผู้มีอำนาจเต็ม (C.E.O.), ประธานกรรมการ, ผู้บริหารระดับสูง, คณะกรรมการผู้บริหาร, ผู้จัดการฝ่ายต่าง ๆ ของอุตสาหกรรม จำนวน 6 อุตสาหกรรม ได้แก่ อุตสาหกรรมยานยนต์, อุตสาหกรรมเหล็ก โลหะ พลาสติก, อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้า, อุตสาหกรรมสินค้าอุปโภคบริโภค, อุตสาหกรรมเคมีภัณฑ์ และอุตสาหกรรมบริการและสาธารณูปโภค

2. ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวและเจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ภูมิภาคภาคตะวันออก ททท.สำนักงานพัทยา) ของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวหาดบางแสน เทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี และแหล่งท่องเที่ยวเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี

3. นักท่องเที่ยว ที่มาแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวหาดบางแสน เทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี และแหล่งท่องเที่ยวเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี

4. ประชาชนทั่วไป ที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านและอยู่อาศัยในบริเวณรอบพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร, นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง และในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวหาดบางแสน เทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี, และแหล่งท่องเที่ยวเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี

ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) โดยจำแนกออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1. นักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์/รัฐประศาสนศาสตร์	จำนวน 7 คน
2. นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ	จำนวน 5 คน
3. ผู้ประกอบการ และอุตสาหกรรมจังหวัด	จำนวน 5 คน
4. กลุ่มนักท่องเที่ยว	จำนวน 10 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ได้มาจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในพื้นที่การสอบถาม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มย่อย การประชุมในระดับลุ่มน้ำ และการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาปัจจัยฯ

2. แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร หนังสือ บทความ สิ่งพิมพ์ รายงานการศึกษาวิจัย แนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป (SPSS) ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) และค่าเฉลี่ย (Mean)

ผลการวิจัย

สภาพทั่วไปของพื้นที่ลุ่มน้ำจังหวัดชลบุรี

จังหวัดชลบุรี[3] ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกของประเทศไทย มีชายฝั่งทะเลยาวตลอดด้านตะวันตกตั้งแต่เหนือจรดใต้ ยาวประมาณ 157 กิโลเมตร จังหวัดชลบุรีมีพื้นที่เป็นรูปสามเหลี่ยมชายธง คือด้านบนกว้าง ส่วนด้านล่างยาวแคบขนานไปกับชายฝั่งตั้งแต่อำเภอเมืองฯ อำเภอศรีราชา อำเภอบางละมุง และอำเภอสัตหีบ ลักษณะชายฝั่งมีรูปร่างเป็นอ่าวโค้งครึ่งวงกลม จำนวนสี่อ่าวมีพื้นที่จังหวัดประมาณ 4,360 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 2,727,000 ไร่ มีขนาดใหญ่เป็นอันดับห้าของจังหวัดในภาคตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงคือ ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอบางปะกง อำเภอบ้านโพธิ์ อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอท่าใหม่ จังหวัด

[3] หอมรดกไทย, **จังหวัดชลบุรี**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://thaiheritage.net/nation/oldcity/oldcity.htm, [28 สิงหาคม 2561].

จันทบุรี กิ่งอำเภอวังจันทร์และอำเภอปลวกแดง จังหวัดระยองทิศใต้ติดต่อกับอำเภอบ้านฉาง อำเภอเมืองระยอง กิ่งอำเภอวังจันทร์ อำเภอแกลง อำเภอบ้านค่ายและอำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง ทิศตะวันตกติดต่อกับชายฝั่งทะเลตะวันออกของอ่าวไทย แหล่งน้ำธรรมชาติบนผิวดินส่วนใหญ่อยู่ทางตอนเหนือของจังหวัดในเขตอำเภอพนัสนิคม และอำเภอบ่อทาง เช่น คลองเชิด คลองใหญ่ คลองหลวง เป็นต้น ซึ่งได้ไหลไปบรรจบกันเป็นคลองพานทองแล้วไหลไปทางทิศตะวันตกไปบรรจบกับแม่น้ำบางปะกงในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา นอกจากนั้นมีคลองบางพระ คลองบางละมุง คลองแพร่ง ห้วยชากนอกและห้วยใหญ่ เป็นต้น บริเวณตอนกลางและตอนใต้ของพื้นที่จังหวัดมีทางน้ำต่าง ๆ เช่น คลองร่ำ คลองระเริง คลองปลวกแดง และคลองดอกกราย ไหลมารวมกันเป็นคลองใหญ่ก่อนที่จะไหลมาทางใต้ลงสู่อ่าวไทยที่อำเภอเมืองระยอง นอกจากนี้จาอำเภอเมืองฯ จนถึงอำเภอสัตหีบ ยังมีทางน้ำสั้น ๆ เล็ก ๆ ไหลลงสู่อ่าวไทยหลายสายเช่น คลองบางปลาสร้อย คลองบางละมุง คลองห้วยใหญ่ และคลองบางเสร่ แหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญคือ แม่น้ำ ลำห้วย ลำธาร ลำคลอง 412 สาย ใช้งานได้ในฤดูแล้ง 368 สาย มีหนองบึง 94 แห่ง ใช้ได้ในฤดูแล้ง 48 แห่ง มีน้ำพุ น้ำซับ 1 แห่ง ใช้ได้ในฤดูแล้ง นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำอื่นอีก 94 แห่ง ใช้งานได้ในฤดูแล้ง 88 แห่ง

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น เนื่องจากจังหวัดชลบุรีไม่มีแม่น้ำขนาดใหญ่ไหลผ่าน จึงต้องมีการสร้างแหล่งเก็บน้ำเช่น อ่างเก็บน้ำ ในปี พ.ศ.2536 มีอ่างเก็บน้ำ 12 อ่าง เก็บน้ำได้ประมาณ 188 ล้านลูกบาศก์เมตร อ่างเก็บน้ำที่ใหญ่ที่สุดคือ อ่างเก็บน้ำบางพระ อำเภอศรีราชา เก็บน้ำได้ประมาณ 110 ล้านลูกบาศก์เมตร จากที่ตั้งของจังหวัดชลบุรี เอื้ออำนวยให้เกิดอาชีพต่าง ๆ ทั้งเกษตรกรรม อุตสาหกรรม พาณิชกรรม และบริการต่าง ๆ ทำให้ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อคนสูงเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากต่างจังหวัดเข้ามามาก ทั้งในภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และบริการเป็นจำนวนมาก

สถานการณ์และสภาพปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี

จากผลการทบทวนศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่จังหวัดชลบุรี พบว่า ปัญหาการขาดแคลนน้ำและภัยแล้ง ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากฝนไม่ตกตามฤดูกาลและเกิดสภาวะฝนทิ้งช่วงที่ติดต่อยาวนานในพื้นที่ลุ่มน้ำ ประกอบกับระบบนิเวศของลุ่มน้ำที่เปลี่ยนแปลงไป ผลจากการขยายตัวของชุมชน กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ รวมทั้งการขยายพื้นที่การเกษตรทั้งในเขตชลประทานและนอกเขตชลประทาน ทำให้มีความต้องการน้ำจืดเพิ่มมากขึ้น ซึ่งทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ขณะที่ศักยภาพในการพัฒนาแหล่งน้ำเก็บกักน้ำต้นทุนของพื้นที่ลุ่มน้ำมีจำนวนจำกัด อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง และขนาดเล็ก ฝายตามลำน้ำ หนองบึงธรรมชาติ และสระเก็บน้ำที่มีอยู่ยังไม่สามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ได้อย่างเพียงพอต่อความต้องการเพื่อการเกษตร การอุปโภคบริโภคและภาคอุตสาหกรรม แหล่งเก็บกักน้ำและแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีอยู่เกิดการตื้นเขินไม่สามารถเก็บกักน้ำได้เต็มประสิทธิภาพ ซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของราษฎรในพื้นที่ลุ่มน้ำ สาเหตุของปัญหาภัยแล้งสรุปได้ดังนี้

1. การผันแปรและการกระจายของปริมาณฝนส่งผลให้พื้นที่ที่อยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำเกิดสภาวะภัยแล้งในลักษณะของฝนทิ้งช่วงได้ หรือแม้แต่บริเวณพื้นที่อยู่ริมลำน้ำ ซึ่งหากเกิดกรณีฝนทิ้งช่วงเป็นเวลานานก็อาจเกิดการขาดแคลนน้ำได้

2. สภาพภูมิประเทศและแหล่งน้ำต้นทุน ซึ่งในพื้นที่มีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่เพียง 1 แห่งเท่านั้น ทำให้ขาดแหล่งเก็บกักน้ำต้นทุน ซึ่งจะใช้เก็บกักน้ำท่าที่เกิดในช่วงฤดูฝนและปล่อยลงท้ายน้ำในช่วงฤดูแล้ง เพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้งให้กับพื้นที่อุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว อีกทั้งในหลายพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำและไม่มีแหล่งน้ำเก็บกักน้ำประจำท้องถิ่น หรือแหล่งน้ำที่มีอยู่ขาดการบำรุงรักษาให้ใช้งานได้ตามปกติ

3. การเพิ่มขึ้นของประชากร การขยายตัวของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวและการเพิ่มขึ้นของนิคมอุตสาหกรรม ส่งผลให้มีกิจกรรมที่ต้องใช้น้ำมากขึ้น ตลอดจนปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตรและตั้งชุมชนเพิ่มขึ้น

4. ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้และชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ เนื่องจากการขาดจิตสำนึกต่อทรัพยากร ทำให้เกิดปัญหาการชะล้างพังทลายของดิน ตกตะกอนในแหล่งน้ำ

5. ปัญหาระบบการจัดการน้ำของชุมชนที่ยังขาดประสิทธิภาพ เนื่องจากชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่มีอยู่ในชุมชน เกิดปัญหาการแย่งน้ำในช่วงฤดูแล้ง การขาดระบบการจัดสรรน้ำที่ชัดเจนรวมถึงขาดบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำที่สามารถทำงานแก้ปัญหาร่วมกับชุมชนในพื้นที่

6. ปัญหาน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก เนื่องจากขาดแหล่งกักเก็บน้ำที่เพียงพอ รวมทั้งแหล่งกักเก็บน้ำที่มีอยู่เกิดปัญหาการทับถมของตะกอนฝ่ายเก็บน้ำและลำเหมืองของชาวบ้านตื้นเขินชำรุด จนไม่สามารถกักเก็บบริมาณน้ำฝนไว้ได้ พนังกั้นน้ำถูกกัดเซาะพังทลายเสียหายไม่ได้รับการซ่อมแซม

การบริหารจัดการน้ำเป็นประเด็นหลักสำคัญที่ภาครัฐให้ความสำคัญในทุกระยะของการดำเนินการ เพราะน้ำเป็นปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนการผลิตและใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ และเมื่อมีโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก จึงจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการน้ำที่เป็นระบบ เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างภาคอุตสาหกรรมกับภาคการเกษตรและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี

แนวทางการนำนโยบายไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี

ปัญหาที่เกิดขึ้นหลัก ๆ ของพื้นที่ในจังหวัดชลบุรี คือ ช่วงฤดูฝน ฝนตกชุก แต่ไม่มีพื้นที่กักเก็บน้ำ ซึ่งทำให้ช่วงฤดูแล้งเกิดการขาดแคลนน้ำ การขาดแคลนน้ำเพื่อกลุ่มอุตสาหกรรม และการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี ปัญหาการรุกล้ำของน้ำเค็ม หากมีโครงการระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC)[4] ได้มีการคาดการณ์ถึงความต้องการใช้น้ำในปี 2579 ซึ่งจะมีความต้องการน้ำเพิ่มถึง 675 ล้าน ลบ.ม. เพื่อให้พอที่จะขับเคลื่อนภาคอุตสาหกรรมตามโร้ดแมพที่วางไว้ และปัญหาของการใช้น้ำคือ จำเป็นต้องมีอ่างเพื่อกักเก็บน้ำในฤดูฝนไว้ใช้ในเวลาที่ต้องการ ต้องเชื่อมโยงอ่างเก็บน้ำและแหล่งน้ำด้วยระบบท่อ และต้องมีการจัดการน้ำอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ในจังหวัดชลบุรี จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากกระบวนการวิจัยและการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เกี่ยวกับปัจจัยที่นำไปสู่การบริหารจัดการ

[4] สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร สำนักวิชาการ, **ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC) ความหวังใหม่เพื่อเศรษฐกิจไทยเติบโตอย่างยั่งยืน 2560**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://library2.parliament.go.th/ejournal/content_af/2560/nov2560-5.pdf, [20 สิงหาคม 2561].

ทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการในพื้นที่อุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวประกอบด้วย 10 ปัจจัยหลัก ได้แก่ (1) มีข้อตกลงร่วมกันในพื้นที่ลุ่มน้ำ (2) นำวัฒนธรรมภูมิปัญญาและการจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชน (3) การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำ (4) ออกกฎหมายระเบียบข้อบังคับที่สอดคล้องกันตลอดทั้งลุ่มน้ำ (5) นำหลักคุณธรรมจริยธรรมและหลักธรรมาภิบาลมาใช้ (6) ให้องค์กรหรือหน่วยงานหลักในการบูรณาการ (7) มีมาตรการและแรงจูงใจในการบริหารจัดการน้ำ (8) ระบบการศึกษาและกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจ (9) กำหนดแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ และ(10) ระบบฐานข้อมูลที่สนับสนุนการจัดการทรัพยากรน้ำ

สรุปได้ว่า ที่ผ่านมาการบริหารจัดการน้ำของภาครัฐ ยังคงประสบปัญหาหลายประการทั้งประสิทธิภาพของระบบการบริหารจัดการและการจัดทำระบบฐานข้อมูล การบังคับใช้กฎหมาย ขาดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนโดยเฉพาะภาคประชาชน ดังนั้นเพื่อให้เกิดความสำเร็จในการบริหารจัดการน้ำในภาพรวม สามารถแก้ปัญหาจากการใช้ทรัพยากรน้ำได้อย่างยั่งยืนได้นั้นจำเป็นที่ภาครัฐจะต้องให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการน้ำในภาคประชาชน การเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ประกอบกับข้อค้นพบจากการวิจัยซึ่งนอกจากการให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชนแล้ว การบริหารจัดการความขัดแย้งและสร้างความเข้าใจร่วมกัน รวมไปถึงการสร้างข้อตกลงร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำก็ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญเนื่องจากในพื้นที่ลุ่มน้ำหนึ่ง ๆ จะมีกลุ่มทางสังคมที่หลากหลายเมื่อสามารถสร้างความเข้าใจและลดความขัดแย้งทั้งภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มได้แล้ว ก็จะช่วยส่งเสริมให้การบริหารจัดการลุ่มน้ำเป็นไปด้วยความราบรื่น รวมไปถึงแนวทางความสำเร็จและปัจจัยที่คาดว่าจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวแบบบูรณาการในพื้นที่จังหวัดชลบุรีได้ เช่นการบริหารจัดการน้ำโดยใช้องค์ความรู้ทั้งที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ผสมผสานเข้าด้วยกัน การใช้นวัตกรรมความรู้ความเข้าใจธรรมชาติและประยุกต์ใช้เพื่อการแก้ปัญหาการใช้ระบบการจ่ายค่าตอบแทนให้กับผู้มีส่วนได้เสียทั้งหมด เพื่อให้มีประสิทธิภาพและควรดำเนินการอย่างยุติธรรมโปร่งใส การตั้งกลไกการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง การให้ค่าชดเชยสำหรับชาวบ้านที่รักษาผืนป่าในพื้นที่ป่าต้นน้ำ จากปัจจัยทั้งหมดหากมีการผสมผสานปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้เข้าด้วยกันอย่างถูกต้องเหมาะสมแล้วคาดว่าจะสามารถนำไปสู่การกำหนดแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวนำไปสู่ความยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำได้ในอนาคต

ผลกระทบการนำนโยบายไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี

อ่างเก็บน้ำ ในพื้นที่จังหวัดชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา มี 23 แห่ง[5] ความจุรวมประมาณ 1.300 ล้าน ลบ.ม. อ่างเก็บน้ำสำคัญ เช่น อ่างเก็บน้ำบางพระ อ่างเก็บน้ำหนองค้อ อ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล อ่างเก็บน้ำดอกกราย อ่างเก็บน้ำคลองใหญ่ อ่างเก็บน้ำประแสร์ และอ่างเก็บน้ำคลองสียัด ปัจจุบันมีการจัดสรรน้ำให้แก่ภาคส่วนต่าง ๆ รวม 1,188.20 ล้าน ลบ.ม. ต่อปี และมีน้ำสำรองใช้ประมาณ 100 ล้าน ลบ.ม. ต่อปี

[5] สำนักวิจัยและบริการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, **วารสารอิเล็กทรอนิกส์**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.istrsjournal.org/, [28 สิงหาคม 2561].

ซึ่งรองรับการใช้น้ำอย่างสมดุลได้ถึงปี 2565 แต่หลังจากนั้น หากไม่มีมาตรการใด ๆ เพิ่มเติม อาจประสบภาวการณ์ขาดแคลนน้ำได้ การพัฒนาเพื่อการจัดการใช้น้ำจากลุ่มน้ำในจังหวัดชลบุรีและพื้นที่ใกล้เคียงให้เต็มประสิทธิภาพ สามารถแยกอธิบายได้โดยแยกย่อยในแต่ละลุ่มน้ำได้ดังต่อไปนี้

1. ลุ่มน้ำบางปะกง โดยการผันน้ำจากแม่น้ำบางปะกง 140 ล้าน ลบ.ม. ต่อปี ซึ่งโครงข่ายลุ่มน้ำประกอบด้วยอ่างเก็บน้ำและเขื่อน ช่วยให้สามารถบริหารจัดการให้สอดคล้องกับแผนได้ และมีโครงการที่จะก่อสร้างอ่างเก็บน้ำเพิ่มเติมอีก 2 แห่ง คือ อ่างเก็บน้ำพระสทึง 65 ล้าน ลบ.ม. และอ่างเก็บน้ำคลองมะเดื่อ 80 ล้าน ลบ.ม.

2. ลุ่มน้ำวังโตนด โดยการผันน้ำจากลุ่มน้ำวังโตนด 140 ล้าน ลบ.ม. ต่อปี โดยลุ่มน้ำวังโตนดมีปริมาณน้ำท่าเฉลี่ย 1.469 ล้าน ลบ.ม. หากมีการพัฒนาระบบลุ่มน้ำให้เกิดการบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ และในอนาคตจะมีอ่างเก็บน้ำที่สร้างแล้วเสร็จในระบบจำนวน 3 แห่ง คือ อ่างเก็บน้ำคลองปะแกด ความจุ 60.26 ล้าน ลบ.ม. อ่างเก็บน้ำคลองพวาใหญ่ 68.10 ล้าน ลบ.ม. และอ่างเก็บน้ำคลองหางแมว 80.70 ล้าน ลบ.ม. อีกทั้งยังมีแผนการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำคลองวังโตนด ที่จะมีความจุประมาณ 100 ล้าน ลบ.ม. โดยจะมีการผันน้ำข้ามลุ่มน้ำมากักเก็บไว้ยังเขื่อนประแสร์ เพื่อส่งน้ำไปยังพื้นที่ใช้น้ำต่อไป

3. ลุ่มน้ำจันทบุรี ในแผนจะมีการผันน้ำจากลุ่มน้ำจันทบุรี 60 ล้าน ลบ.ม. แต่ด้วยพื้นที่ก่อสร้างอ่างเก็บน้ำมีน้อย แม้ว่าปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยต่อปีจะสูงถึง 3,227 ล้าน ลบ.ม. (โดยประมาณ) ปัจจุบัน มีอ่างเก็บน้ำที่ใช้งานได้ คือ อ่างเก็บน้ำบ้านพลวง ความจุ 80 ล้าน ลบ.ม. และในอนาคต จะมีแผนก่อสร้างอ่างเก็บน้ำอีก 2 แห่ง คืออ่างเก็บน้ำตารอง ความจุ 44 ล้าน ลบ.ม. และอ่างเก็บน้ำตาหลิว ความจุ 52 ล้าน ลบ.ม. โดยจะมีการผันน้ำข้ามลุ่มน้ำมากักเก็บไว้ยังเขื่อนประแสร์ เพื่อส่งน้ำไปยังพื้นที่ใช้น้ำต่อไป

4. ลุ่มน้ำตราด ในแผนจะมีการผันน้ำจากลุ่มน้ำตราด 100 ล้าน ลบ.ม. ต่อปี โดยแบ่งเป็น เขื่อนคีรีธาร และอ่างเก็บน้ำห้วยสะตอ อ่างเก็บน้ำคลองแอ่ง และผันน้ำจากแม่น้ำตราด ปัจจุบันโครงการอยู่ในแผนการพัฒนาพื้นที่จัดเก็บน้ำ หากโครงการแล้วเสร็จ จะมีการผันน้ำข้ามลุ่มน้ำมากักเก็บไว้ยังเขื่อนประแสร์ เพื่อส่งน้ำไปยังพื้นที่ใช้น้ำต่อไป

การอภิปรายผล

จากผลการศึกษานโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี แบบบูรณาการทั้ง 10 ประการดังกล่าว พบว่า ล้วนมีความสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ หลายทฤษฎีดังที่ สถาบันแหล่งน้ำและสิ่งแวดล้อม[6] ได้เสนอว่า การจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพนั้นต้องมีองค์ประกอบด้านกฎหมายและสิทธิเกี่ยวกับน้ำ ระบบการบริหารราชการที่กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น การวางแผนการจัดการลุ่มน้ำและการจัดทำระบบฐานข้อมูล เพื่อการจัดการทรัพยากรน้ำ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระบบคือ ระบบข้อมูลลุ่มน้ำและระบบข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้าน และศูนย์สนเทศการเกษตรและสหกรณ์ (2536) ซึ่งได้ระบุว่า ควรมีการกำหนด

[6] **สถาบันแหล่งน้ำและสิ่งแวดล้อม,** คณะวิศวกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2537.

มาตรการเพื่อให้มีการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่น ๆ เช่น ป่าไม้ ที่ดิน เพื่อช่วยสนับสนุนให้การพัฒนาทรัพยากรน้ำเป็นไปอย่างได้ผล และควรออกกฎหมายและกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมและการใช้ทรัพยากรน้ำ เพื่อให้การใช้น้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและ วสันต์ จอมภักดี[7] ที่กล่าวว่าการบริหารจัดการลุ่มน้ำในระดับท้องถิ่น จำเป็นต้องเริ่มต้นตั้งแต่การจัดระบบระดับท้องถิ่นให้ได้มาตรฐานก่อนรวมทั้งมีการผสมผสานการบริหารจัดการที่ใช้ภูมิปัญญาของชุมชนในท้องถิ่นด้วย เช่นระบบเหมืองฝายเป็นต้นและต้องมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นอย่างชัดเจน เพื่อให้เข้ามามีส่วนรับผิดชอบและสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณและทรัพยากรอื่น ๆ อย่างเต็มศักยภาพอีกทั้งต้องมีการประมวลกฎหมายต่าง ๆ รวมทั้งกฎระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบและบรรทัดฐานในการปฏิบัติงานร่วมกันในทำนองเดียวกับ ประสิทธิ์ ประคองศรี[8] ได้ระบุว่าการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการควรพิจารณาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง คือการส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำ ได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนเอง โดยยึดหลักเกณฑ์สำคัญได้แก่ การมีประสิทธิภาพความโปร่งใสเป็นธรรมความยั่งยืนถาวรอย่างมีเอกภาพแบบบูรณาการ ด้วยการจัดตั้งองค์กรบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ โดยมีรูปแบบองค์กรทุกระดับ มีลักษณะเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ประกอบด้วยผู้แทนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในสัดส่วนที่เหมาะสม มีระบบข้อมูลการวางแผนที่ดี สามารถปฏิบัติอย่างได้ผลตามเป้าหมาย มีกฎระเบียบข้อบังคับที่ยอมรับ และเป็นธรรมกับบุคลากรทุกฝ่าย การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในทุกระดับและทุกขั้นตอน โดยบูรณาการจัดการทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง เช่น ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ ทุกองค์กรพัฒนาและมีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน และศูนย์วิจัยและพัฒนาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ได้เสนอว่า การพัฒนาและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในอนาคต ต้องดำเนินการแบบบูรณาการ โดยคำนึงถึงคุณภาพชีวิต ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก และให้มีการมีส่วนร่วมกำหนดแนวทางอย่างเป็นองค์รวม โดยการบูรณาการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่น ๆ (น้ำ ดิน ป่าไม้ มนุษย์) การบูรณาการทรัพยากรการบริหารจัดการการบูรณาการองค์กรและหน่วยงานการบูรณาการด้านปัญหา แผนงานและโครงการ รวมทั้งปัจจัยทางวิชาการ โดยการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมภูมิปัญญาท้องถิ่น ระบบฐานข้อมูล การบูรณาการขั้นตอนในกระบวนการบริหารจัดการลุ่มน้ำ โดยการจัดการแบบผสมผสานการดำเนินงานทุกกิจกรรมและทุกหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกระดับของการบริหารจัดการ การกระจายอำนาจการบริหารจัดการไปสู่ระดับลุ่มน้ำและระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

[7] วสันต์ จอมภักดี, **การบริหารจัดการลุ่มน้ำในระดับท้องถิ่น**, บทความวิชาการ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.

[8] ประสิทธิ์ ประคองศรี, **ศูนย์วิจัยและพัฒนาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**, (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2551).

แนวทางความสำเร็จในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี

จำเป็นต้องมาจากการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการน้ำโดยชุมชนเป็นหลักการให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการในระดับท้องถิ่น การให้อำนาจแก่ท้องถิ่นเป็นผู้สามารถบริหารและควบคุมได้อย่างเต็มที่ มีการจัดทำแผนดำเนินการของคณะกรรมการบริหารจัดการลุ่มน้ำการมีส่วนร่วมในการคิดและการปฏิบัติการระหว่างรัฐบาลท้องถิ่น คณะกรรมการลุ่มน้ำและภาคประชาชนอย่างจริงจัง โดยใช้มาตรการจูงใจและการใช้อาสาสมัครเพื่อช่วยให้บรรลุผลตามเป้าหมาย เน้นการปลูกฝังให้ความรู้แก่ประชาชนส่งเสริมความตระหนักให้ทุกฝ่ายเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยผ่านกระบวนการให้การศึกษาอย่างทั่วถึง สถาบันการศึกษาบรรจุเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับลุ่มน้ำและคุณภาพน้ำในหลักสูตรการเรียนการสอนและการกระตุ้นจิตสำนึกอย่างต่อเนื่อง การใช้กฎหมายระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่สอดคล้องกันตลอดทั้งลุ่มน้ำและเน้นความร่วมมือของทุกส่วนราชการ โดยการจัดสรรงบประมาณดำเนินการร่วมกันเพื่อมาใช้ในการบริหารจัดการลุ่มน้ำ นอกจากนี้คณะกรรมการลุ่มน้ำและภาครัฐจะร่วมกันแสวงหาทุนจากการบริจาคและแหล่งทุนภายนอกเพื่อนำมาเพิ่มเติมสนับสนุนให้แผนงานและโครงการต่าง ๆ สามารถดำเนินการได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ รวมทั้งมีการทำข้อตกลงร่วมกันที่จะดูแลรักษาลุ่มน้ำอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร และประการสำคัญที่สุดคือการให้ชุมชนเป็นฐานในการบริหารจัดการลุ่มน้ำ เพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนลุ่มน้ำให้สามารถบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการปรับปรุงกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำให้ทันสมัยและเอื้อให้ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรน้ำได้โดยชุมชนเพื่อประโยชน์ต่อชุมชนส่วนรวม
2. การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำในทุกระดับและตลอดกระบวนการมีส่วนร่วม
3. รัฐบาลเพิ่มงบประมาณสร้างอ่างเก็บน้ำกระจายให้ทั่วทุกพื้นที่
4. กำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับปัญหาแต่ละพื้นที่
5. ถ่ายโอนสิ่งก่อสร้างให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพร้อมจัดสรรงบประมาณค่าซ่อมบำรุง

บรรณานุกรม

ประสิทธิ์ ประคองศรี. **ศูนย์วิจัยและพัฒนาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2551.

วสันต์ จอมภักดี. **การบริหารจัดการลุ่มน้ำในระดับท้องถิ่น**. บทความวิชาการ คณะวิศวกรรมศาตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.

สถาบันแหล่งน้ำและสิ่งแวดล้อม, คณะวิศวกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2537.

สำนักข่าวออนไลน์ไทยพับลิก้า, **30 ปี โครงการอีสเทิร์นซีบอร์ด : การพัฒนาที่ยั่งยืน?**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https: //thaipublica.org/2012/11/30-years-eastern-seaboard-development/, [2 สิงหาคม 2561].

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร สำนักวิชาการ, **ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC) ความหวังใหม่เพื่อเศรษฐกิจไทยเติบโตอย่างยั่งยืน 2560**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://library2.parliament.go.th/ejournal/content_af/2560/nov2560-5.pdf, [20 สิงหาคม 2561].

สำนักงานสถิติจังหวัดชลบุรี. **รายงานสถิติจังหวัด พ.ศ.2559**. สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2559.

สำนักวิจัยและบริการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, **วารสารอิเล็กทรอนิกส์**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.istrsjournal.org/, [28 สิงหาคม 2561].

หอมรดกไทย. **จังหวัดชลบุรี**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://thaiheritage.net/nation/oldcity/oldcity.htm. [28 สิงหาคม 2561].

การศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชน รางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน

A Study of The Concepts and Morals Appear in The Youth Literature Of Seven Book Award “The Border Children:”

ยุภา ใยอุ่น
พัทธนันท์ พาป้อ
ปพิชญา พรหมกันธา
มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

บทคัดย่อ

การศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อคิดและคติธรรมในวรรณกรรมรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับข้อคิดหรือแนวคิด และคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน วิเคราะห์ สรุป และอภิปรายผลการวิจัยแบบพรรณนาความ ผลการวิจัยพบว่า

ด้านข้อคิดหรือแนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน ทั้งหมด 35 ตอน ปรากฏ 10 แนวคิด แนวคิดที่พบมากที่สุด คือ แนวคิดแสดงอารมณ์ รองลงมา คือ แนวคิดแสดงสภาพและเหตุการณ์ต่าง ๆ แนวคิดเรื่องสงครามเป็นเรื่องนำความพินาศมาสู่สังคม แนวคิดเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากความยากแค้นแสนสาหัส แนวคิดเรื่องโลกนี้เป็นอนิจจัง แนวคิดเรื่องความรัก ความรับผิดชอบ แนวคิดแสดงทัศนะ แนวคิดเรื่องการพลัดพรากจากสิ่งที่รักเป็นทุกข์ แนวคิดแสดงพฤติกรรม และแนวคิดเรื่องความไม่สมดุลของความคิดเป็นปัญหาครอบครัว ตามลำดับ

ด้านคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน ทั้งหมด 35 ตอน ปรากฏ 11 ประการ พบมากที่สุด คือ ความขยันหมั่นเพียร รองลงมา คือ ความมีเมตตา ความกล้าหาญ ความอดทน ความสามัคคี ความกตัญญู ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความเสียสละ ความสันโดษ ความมีวินัย และความเป็นตัวเอง ตามลำดับ

“ลูกชายแดน” วรรณกรรมเยาวชนชนะเลิศรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เป็นวรรณกรรมเยาวชนที่สะท้อนสภาพเหตุการณ์ของสงครามแนวตะเข็บชายแดนไทย-กัมพูชา สะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมชนบทที่ต้องประสบภัยสงคาม แต่ทั้งนี้ “ลูกชายแดน” ยังสอดแทรกข้อคิด คติธรรม หลักในการประพฤติปฏิบัติตน การใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งเยาวชนที่อ่านสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันของตนเองและผู้ที่ศึกษาวิจัยนี้ต่อไปได้

คำสำคัญ : ข้อคิด, คติธรรม, วรรณกรรมเยาวชน, รางวัลบุ๊คอวอร์ด

Abstract

A study the concepts and morals appear in the youth literature of seven book award "The Border Children" the objectives were 1) to study the concepts in youth literature of seven book award "The Border Children" and 2) to study the moral principles in youth literature of seven book award "The Border Children", which the researcher studied research papers related to concepts or concepts and the moral and ethical principles in the youth literature, the seven book award for "Border Children, analyze, summarize and discuss the descriptive research results". The results of the research showed that ;

Regarding the **concepts or ideas** that appeared in the youth literature of seven book award "The Border Children" in all 35 episodes appeared in 10 concepts. The most common concept was the expression of emotions, next was the concept of showing conditions and events, the concept of war leads to destruction in society, the concept of human behavior arises from extreme poverty, the concept of this world is impermanent, the concept of love responsibility, the concept of separation from loved things is suffering-behavior concepts and the concept of imbalance in thought is a family problem.

The **morals and elites** that appeared in the youth literature of seven book award "The Border Children" in all 35 episodes appeared in 11 items : The most common was perseverance, followed by compassion, courage, patience, unity, gratitude, humility, sacrifice, solitude, discipline, and self-evident was the least common.

"The Border Children" The youth literature wins seven book awards Is a youth literature that reflects the state of war on the Thai-Cambodian border. Reflecting the way of life of people in rural societies who face disaster. However, "border children" combine the principles of morality in their lives together in a happy society. The youth who read it can be adapted for use in daily life.

Keywords : concepts, morals appear, youth literature, seven book award

บทนำ

เยาวชน ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2551[1] หมายถึง บุคคลที่มีอายุเกิน 14 ปีบริบูรณ์แต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์ และวัยรุ่น หมายถึงวัยที่มีอายุประมาณ 13–19 ปี ซึ่งวัยรุ่นเป็นวัยที่มีความสนใจในเรื่องราวต่าง ๆ ชอบความท้าทาย ความแปลกใหม่ และเป็นวัยที่อ่อนไหวต่อสิ่งเย้า

[1] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554,** พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2554), หน้า 915.

ยวนเพราะความอยากรู้อยากเห็นอยากทดลองทำอะไรที่แปลกใหม่อยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้วัยรุ่นยังเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญของชาติที่จะช่วยพัฒนาประเทศชาติในภายภาคหน้าให้มีความเจริญและอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข การพัฒนาให้เยาวชนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพนั้น นอกจากจะพัฒนาด้านร่างกายแล้ว ด้านสำคัญที่ต้องได้รับการพัฒนามากที่สุด คือ ด้านสติปัญญา จิตใจ คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม จะเห็นได้จากปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม ตั้งแต่วัยเด็ก จนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สร้างคุณประโยชน์ให้แก่สังคมในปัจจุบันและอนาคต การพัฒนาเยาวชนให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพนั้น หนังสือสำหรับเด็กและเยาวชนเป็นอีกหนึ่งปัจจัย และเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีพัฒนาการที่ดี นอกจากจะช่วยสร้างเสริมในเรื่องของสติปัญญาและจิตนาการให้เด็กแล้ว ยังช่วยกล่อมเกลาจิตใจ ทำให้เด็กเข้าใจผู้อื่น รวมทั้งสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นดังที่ พรรณทิตา ปานเอี่ยม[2] ได้กล่าวว่า การปลูกฝังและพัฒนาเยาวชนให้รักการอ่านควรเริ่มตั้งแต่เด็ก ขณะเดียวกันการสร้างสรรค์หนังสือที่เหมาะสม มีคุณภาพ กระตุ้นให้เยาวชนใฝ่รู้รักการอ่านก็เป็นพื้นฐานที่สำคัญเช่นกัน ดังนั้นหนังสือสำหรับเด็กจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนามนุษย์จากวัยเด็กไปสู่วัยผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ ทั้งนี้เพราะหนังสือเหล่านี้ช่วยส่งเสริมให้เด็กมีความเจริญงอกงามทางด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา หนังสือที่ดีจะช่วยให้ความรู้ความคิด ปลูกฝังคุณธรรม ให้ความบันเทิง และเป็นสื่อในการให้ประสบการณ์แก่เด็ก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ฉวีวรรณ คูหาภินันทน์[3] ที่กล่าวว่า “หนังสือที่ดีนั่นเองส่งเสริมเด็กให้เด็กมีนิสัยรักการอ่าน และรู้จักอ่านหนังสือที่ดีที่เหมาะสมกับวัยและประสบการณ์ จะช่วยให้เด็กเกิดความเพลิดเพลิน สนุกสนาน สามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว เข้าใจตนเองและสิ่งแวดล้อม และสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ช่วยให้เด็กเฉลียวฉลาดมีไหวพริบ รอบรู้ ก่อให้เกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์มีศีลธรรม จรรยา ความประพฤติที่ดีที่เหมาะสม สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองด้วยความมั่นใจ ”

“ลูกชายแดน” เป็นผลงานประพันธ์ของเชาวลิต ขันคำ[4] เป็นวรรณกรรมสำหรับเยาวชนที่ได้รับรางวัลชนะเลิศเซเว่นบุ๊คอวอร์ด ครั้งที่ 13 พุทธศักราช 2559 มีทั้งหมด 35 ตอน ซึ่งผู้ประพันธ์ได้เขียนจากประสบการณ์ และเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นจริงในอดีต ที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับสงครามระหว่างประเทศกัมพูชาที่รบกันเอง และภายหลังเป็นสงครามระหว่างประเทศกัมพูชากับประเทศไทย เกิดจากการแย่งดินแดนในเขตพื้นที่ปราสาทเขาพระวิหารและภูมะเขือที่อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อปีพุทธศักราช 2554 นอกจากนี้ผู้เขียนยังสะท้อนให้เห็นถึงความโหดร้ายของสงคราม ความยากลำบาก วิถีชีวิตของในวัยเด็กของผู้เขียนละคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดน ฯลฯ

---

[2] พรรณทิตา ปานเอี่ยม, **การวิเคราะห์วรรณกรรยาวชนรางวัลแว่นแก้ว ปี พ.ศ.2552 ประเภทนวนิยาย ,** (วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554), หน้า 1.

[3] ฉวีวรรณ คูหาภินันทน์, **วรรณกรรมสำหรับเด็ก,** พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: บรรณาคาร, 2545), หน้า 31-50.

[4] เชาวลิต ขันคำ, **ลูกชายแดน,** (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, 2557),

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจ และต้องการจะศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าข้อคิดและคติธรรมเป็นเรื่องที่แปลกใหม่ยังไม่มีผู้ใดศึกษา และเห็นว่าข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน จะสามารถส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนทั้งด้านสติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม ได้เป็นอย่างดี ผลการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเยาวชนจะสามารถนำข้อคิดและคติธรรมที่ได้ไปประยุกต์ในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาเยาวชนให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาข้อคิดและคติธรรมในวรรณกรรมรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน

สมมติฐานของการวิจัย

ข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมสำหรับเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน มีความน่าสนใจ และช่วยยกระดับจิตใจของผู้อ่านซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อพัฒนาเยาวชนให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ

กรอบแนวคิดการวิจัย

ขอบเขตในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ วรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด พ.ศ.2547-พ.ศ.2562

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ วรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด ประจำปี 2559 เรื่อง ลูกชายแดน ซึ่งมีจำนวน 35 ตอน ดังนี้

1. หน้าแนว ณ ชายแดน	2. หมู่บ้านหน้าแนว	3. วันถล่ม
4. ซาก เศษ เศร้า	5. หลุมหลบภัย	6. คราดนา
7. ถอนกล้า	8. ดำนา	9. ดวงดาว ขี้ไก่ และโอปืน
10. หมองู	11. หมากจกยันตี่จับ	12. กาฟักไข่แสนสนุก
13. รอดตาย	14. คุณครูในดวงใจ	15. พ่อ

16. ย้ำแผลในใจ	17. หมันน้ำมัน	18. คนรู
19. ลุงดีนักเล่านิทาน	20. หนีเสือปะจระเข้	21. หมอผี้ง
22. แรงบันดาลใจ	23. บ้านแตก	24. ศูนย์อพยพ
25. มิตรภาพ	26. ทัวร์	27. สงกรานต์
28. หน่อเพ็ก	29. ยิงแล้วเป่า	30. กะหล่วง
31. หมอเทวดา	32. ตำนานนักล่าผู้ยิ่งใหญ่	33. กีฬาเด่น
34. รางวัล	35. บทเริ่มต้น	

ขอบเขตด้านเนื้อหา เนื้อหาที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ คือ ข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน

ขอบเขตด้านเกณฑ์ การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง ข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการวิเคราะห์คติธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ดังนี้

เกณฑ์ด้านข้อคิดหรือแนวคิด ในการวิเคราะห์ข้อคิดหรือแนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน ผู้วิจัยจะใช้หลักเกณฑ์การวิเคราะห์ข้อคิดหรือแนวคิดของ สมพร มันตะสูตร แพ่งพิพัฒน์[5] ได้กล่าวว่า แนวคิดต่าง ๆ ที่ปรากฏในบันเทิงคดีเป็นแนวคิดที่สร้างสรรค์และรังสรรค์สังคม เช่น

1. แนวคิดเรื่องความรัก ความกล้าหาญ ความจงรักภักดี ความรับผิดชอบ
2. แนวคิดเรื่องสงครามเป็นเรื่องนำความพินาศมาสู่สังคม
3. แนวคิดเรื่องความรักไม่มีพรมแดน แต่มีวัฒนธรรม
4. แนวคิดเรื่องความรักและความเมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก
5. แนวคิดเรื่องโลกนี้เป็นอนิจจัง
6. แนวคิดเรื่องการพลัดพรากจากสิ่งที่รักเป็นทุกข์
7. แนวคิดเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากความยากแค้นแสนสาหัส
8. แนวคิดเรื่องมนุษย์และสัตว์มีความรับผิดชอบต่างกัน
9. แนวคิดเรื่องความไม่สมดุลของความคิดเป็นปัญหาครอบครัว

และหลักเกณฑ์การวิเคราะห์ข้อคิดหรือแนวคิดของ อวยพร พานิช และคณะ[6] ที่ได้แบ่งแนวคิดในบันเทิงคดีออกเป็น 4 ชนิด สรุป ได้ดังนี้

1. แนวคิดแสดงทัศนะ
2. แนวคิดแสดงอารมณ์
3. แนวคิดแสดงพฤติกรรม
4. แนวคิดแสดงสภาพและเหตุการณ์ต่าง ๆ

---

[5] สมพร มันตะสูตร แพ่งพิพัฒน์, **การเขียนเพื่อการสื่อสาร,** (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2540), หน้า 9.

[6] อวยพร พานิช และคณะ, **ตำราประกอบการสอนวิชา ภาษาเพื่อการสื่อสาร,** พิมพ์ครั้งที่ 5, แก้ไขปรับปรุง, (กรุงเทพมหานคร : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 311.

เกณฑ์ด้านคติธรรม คุณธรรมและจริยธรรม การวิเคราะห์คติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน ผู้วิจัยจะใช้หลักเกณฑ์การวิเคราะห์คติธรรม คุณธรรมและจริยธรรมของอมรา เล็กเริงสินธุ์[7] ดังนี้

1. ความมีวินัย
2. ความกล้าหาญ กล้าในสิ่งที่ถูกต้อง
3. ความกตัญญู รู้คุณบรรพชน รู้คุณธรรมชาติ
4. ความมีเมตตา รู้จักยินดีและเป็นสุขของการให้
5. ความอดทน สู้งานมีความมุ่งมั่น ใฝ่ความสำเร็จ
6. ความเสียสระ ไม่เห็นแก่ตัว
7. ความสามัคคี ประนีประนอม รักสันติ
8. ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม
9. ความขยันหมั่นเพียร ไม่หวังแต่จะหาทางลัดในการใช้ชีวิตการงาน
10. ความเป็นตัวเอง มั่นใจในตนเองและรู้จักพึ่งพาตนเอง
11. ความสันโดษ รู้จักพอ ไม่ดิ้นรน แสวงหาจนลืมความเป็นมนุษย์
12. ความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เป็นคนวางก้าม ชอบมีและชอบใช้อำนาจ

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาประวัติ และผลงานวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดย ศึกษาวิเคราะห์ข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน สรุปและอภิปรายผลการวิจัย โดยนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ด้านแนวคิดหรือข้อคิด

1. แนวคิดเรื่องความรัก ความรับผิดชอบ

สายลมแล้งกลางฤดูฝนพัดกรรโชกผ่านผิวกายชุ่มโชกน้ำของผม ออกแล้วระลอกเล่า จนทำเอาตัวสั่นงันงกไม่ต่างจากทุกวันที่มารับพ่อ แม่และน้อง ๆ เข้าหมู่บ้าน ถึงแม้ปากคอสั่น ฟันกระทบกันดังกั๊ก ๆ เพราะการว่ายข้ามสายน้ำเย็นเฉียบในคลองยางขึ้นมาใหม่ ๆ ก็ตาม กระนั้นผมก็ยังชอบยืนมองทิวทัศน์ตรงจุดนี้เสมอ...

[7] อมรา เล็กเริงสินธุ์, **คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร,** (กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2542), หน้า 96.

...ผมสูดลมหายใจเข้าเต็มปอดเพื่อขับไล่ความหนาวให้บรรเทาลง หรืออีกนัยหนึ่งก็เป็นการทำใจที่จะว่ายน้ำอีกเที่ยวเพื่อกลับเข้าหมู่บ้าน ผมขยับตัวกระดกท่อนแขน เพื่อให้ตัวน้องชายลอยขึ้น แล้วจัดขาน้องให้กระชับเข้าเอวแน่นขึ้น ส่วนสายตามองผ่านต้นข้าวที่เพิ่งปักดำใหม่ ๆ ได้ไปตามใบหญ้าคาหญ้าขนบนคันนา ที่ต่างพากันเอนใบระบัดพลิ้วเป็น ระลอกคลื่น ไล่กันแลเห็นเป็นลอน ๆ ไปจนถึงคันนาสุดท้าย อันเป็นแนวกั้นฝั่งตะวันออกสุดของที่นากับคลองเขตไทย-กัมพูชา

(หน้าแนว ณ ชายแดน หน้า 6)

จากข้อความที่ขีดเส้นข้างต้นผู้เขียนได้เสนอแนวคิดเรื่องความรักของพี่ชายที่มีต่อน้อง ซึ่งคอยดูแลน้องเป็นอย่างดีแม้ว่าตนนั้นจะยากลำบากเพียงใดก็ตาม

2. แนวคิดเรื่องสงครามเป็นเรื่องนำความพินาศมาสู่สังคม

เมื่อสามปีให้หลังในครั้งก่อนผมเข้าเรียนชั้น ป.1 พ่อพาพวกเราย้าย ไปอยู่ในเขตพื้นที่นาดง ที่ห่างเข้าไปในเขตไทยราวเจ็ดกิโลเมตร เพราะช่วงนั้นเขมรแดงยึดพื้นที่แถบติดชายแดนได้ใหม่ ๆ และเข้ามารุกรานพวกเราชาวหมู่บ้านชายแดน จนต้องพากันหนีหัวซุกหัวซุน กลางคืนต้องออกมานอนหลบตามทุ่งนาโพนนาหรือตามเถียงนากลางท้องทุ่งที่อยู่ห่างไกลจากชายแดน ขณะที่พ่อบ้านและทหารต้องอยู่เวรยามปกป้องหมู่บ้านหลายหมู่บ้านต้องโดนเผาและรบกันตายก็ไม่น้อย ผู้มีที่จะไปต่างพากันอพยพไปตั้งหลักปักฐานอยู่ที่อื่นกันหมด ทำให้จากจำนวนครอบครัวในหมู่บ้านกว่าสองร้อยห้าสิบหลังคาเรือนในครั้งกระโน้นปัจจุบันเหลืออยู่กันเพียงสามสิบหลังคาเรือนเท่านั้น

(หมู่บ้านหน้าแนว หน้า 13)

จากข้อความที่ขีดเส้นข้างต้นผู้เขียนแสดงแนวคิดเรื่องสงครามนำความพินาศมาสู่สังคมไว้ว่าเมื่อมีเหตุการณ์สงครามเกิดขึ้นทำให้ผู้คนที่ได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างมาก เวลาที่เกิดสงครามผู้คนต้องไปหลบในที่ต่าง ๆ เพื่อความปลอดภัย และสงครามที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้งนั้นสร้างความสูญเสียไว้มากมาย

3. แนวคิดเรื่องโลกนี้เป็นอนิจจัง

คงเพราะลมแล้งที่พัดมาหลายวัน จึงทำให้คืนนี้ท้องฟ้าพร่างพราว ไปด้วยแสงดาว ดูระยิบระยับงามตา แต่พวกเราหาได้แหงนมองความสวยงามของดวงดาวไม่ กลับนั่งดูแสงสีแดงเหลืองอันเกิดจากการสู้รบกันบริเวณแหลมหนองเอี่ยนที่อยู่ปลายตาลิบ ๆ แสงสว่างวาบ ๆ ขึ้นท่ามกลางความมืด ก่อนที่จะมีเสียงระเบิดและเสียงปืนเล็กนานาชนิดดังขึ้นตลอดเวลา พวกเราต่างกังวลในเรื่องการต่อสู้ที่ประชิดใกล้เข้ามาทุกที ๆ นี้

ผมยังคิดต่อไปอีกว่า ในโลกแห่งความเป็นจริงไม่มีอะไรจะแน่นอนสักอย่าง ดูอย่างพวกเขมรแดงที่อยู่ใกล้หมู่บ้านเรานี้เกิด เมื่อสามปีก่อนโหดร้ายกับพวกเรา ราวกับเป็นศัตรูหมู่อมิตรที่ต้องห้ำหันรบราฆ่าฟันกันให้ถึงที่สุด พวกเขาเข้ามารบกวนสร้างความเดือดร้อน จนพวกเราต้องอพยพหนีจากหมู่บ้าน แต่บัดนี้พวกเขาถูกฝ่ายเขมรเฮง สัมริน ตีร่นถอย มาเรื่อย ๆ จากความเป็นศัตรูก็เลยกลายเป็นมิตรกับชาวชายแดนอย่างเหลือเชื่อสิ่งที่ตามมาก็คือ ยิ่งแนวรบร่นเข้ามาเท่าใด พวกเขาก็ยิ่งย้ายปืนใหญ่เข้ามาใกล้ชายแดนไทยมากขึ้นเท่านั้น

(หมู่บ้านหน้าแนว หน้า 16-17)

จากข้อความที่ขีดเส้นข้างต้นผู้เขียนได้แสดงแนวคิดเรื่องโลกนี้เป็นอนิจจังไว้ว่า ในโลกนี้ไม่มีอะไรแน่นอน เมื่อเวลาผ่านไปทุกสิ่งทุกอย่างบนโลกนี้ก็เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

4. แนวคิดเรื่องการพลัดพรากจากสิ่งที่รักเป็นทุกข์

“โอย! โอย! น่ากลัวจริง ๆ! ไอ้นัน จ่อย กาน ตายแล้ว! ไม่น่าเชื่อ วันก่อนยังล้อเล่นกันอยู่เลย!” พ่อพูดอย่างขวัญเสีย หน้าซีดปานไก่ต้ม

ผมตะลึงจังงังอีกครั้ง ได้แต่อ้าปากหวอขากรรไกรค้างอยู่อย่างนั้น นึกเห็นใบหน้าคนเหล่านั้นชัดเจน ลุงนันเป็นเพื่อนพ่อที่พ่อเคยหยอกล้อว่าถ้าตายคงต้องใช้โลงยาวแน่ ๆ เพราะตัวแกสูงมาก แล้ววันนี้แกก็ตายแล้ว จริง ๆ! ส่วนคนอื่น ๆ ที่ตายก็เป็นน้องเมียของแก ซึ่งเป็นคนที่ผมสนิทสนมด้วยทั้งนั้น ใบหน้าแต่ละใบหน้าลอยเข้ามาในห้วงภวังค์ของผม แล้วยิ้มให้อย่างแช่มช้าวนเวียนกันอยู่อย่างนั้น

“ปืนถล่มมาเป็นร้อยเลย วัวตายเป็นสิบตัว ตายคาไถคาคราดอีกหลายตัว ส่วนอีกหลายตัวตายเกลื่อนทุ่ง ต้นข้าวกระจุย
กระจายและเทะไปหมด หลุมระเบิดขนาดควายสามตัวลงไปนอนได้นั้นเต็มไปหมด มันยิงไม่ถึงฐานปืนเขมรแดงเลยโดนพวกเรา บ้านเรือนในหมู่บ้านก็เสียหายไม่น้อย “พ่อเล่า”

(ซาก เศษ เศร้า หน้า 29)

จากข้อความที่ขีดเส้นข้างต้นผู้เขียนแสดงแนวคิดเรื่องการพลัดพรากจากสิ่งที่รักเป็นทุกข์ไว้ว่า เมื่อมีคนที่รู้จักหรือเพื่อนบ้านเสียชีวิตผู้คนต่างรู้สึกโศกเศร้าเสียใจ

5. แนวคิดเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากความยากแค้นแสนสาหัส

เมื่อพวกเราห้าคนมุดเข้าไปในท่อ (พ่อยังนั่งอยู่บนคันดิน) ก็ปรากฏว่ามีครอบครัวแม่เฒ่าน้อยห้าคน ครอบครัวของน้าสาวม้วนอีกห้าคน แค่สามครอบครัวก็ปาเข้าไปสิบห้าคนแล้วในท่อสามท่อนจึงเบียดกันจนแทบ ทะลักทะล้นมานอกปากท่อ ถึงจะเข้าไปนั่งบนไม้กระดานได้ แต่พวกเราก็ต้องเอาเท้าไปแช่ไว้ในน้ำอย่างนั้น

ยุงเจ้ากรรมก็ชุมเหลือเกิน กลิ่นอับของดิน กลิ่นเหงื่อไคลของคน ที่มาอยู่กันอย่างเบียดเสียดเยียดยัด มันช่างน่าคลื่นเหียนเหลือประมาณ ความมืดตื้อนั้นทำให้อยากจะจุดเทียนหรือตะเกียงน้ำมันก๊าดขึ้นมาให้แสงสว่างบ้าง แต่หากทำอย่างนั้น ไม่นานก็จะไม่มีอากาศหายใจ เพราะเทียนและตะเกียงคงแย่งอากาศไปหมดก่อน อีกทั้งคงทั้งร้อนและอุดอู้ ขึ้นไปอีกทวีคูณ

(คนรู หน้า 136-137)

จากข้อความที่ขีดเส้นข้างต้นผู้เขียนแสดงแนวคิดเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากความยากแค้นแสนสาหัส เนื่องจากสงครามที่เต็มไปด้วยอันตรายทำให้ผู้คนต้องจำใจอาศัยอยู่ในหลุมหลบภัยด้วยความทรมานเพื่อความปลอดภัยของตนเอง

6. แนวคิดเรื่องความไม่สมดุลของความคิดเป็นปัญหาครอบครัว

“น้อย นาง พาวิทกับคิดขึ้นมานอนสิลูก” แม่บอก

เมื่อขึ้นมาบนบ้าน น้อง ๆ ก็นอนกันบนเสื่อที่แม่ปูไว้ให้ ส่วนผมนั่งเล่นข้าง ๆ โอ่งน้ำหลังจากน้อง ๆ นอนหลับแล้วแม่ก็ปรับทุกข์กับยายถึงเรื่องความกลัวลูกปีนใหญ่ ยายได้แต่พยักหน้าหงึกหงัก ตอนนี้ตาย้าย

ไปอยู่กับน้องสาวที่อยู่อีกฟากหนึ่งของหมู่บ้าน ด้วยปัญหาสุขภาพและไม่ลงรอยกับยาย จึงย้ายไปอยู่ให้ห่างกันเพื่อจะได้ไม่ทะเลาะกัน

แม่เคยเล่าให้ผมฟังว่า ตาคนนี้เป็นตาคนที่สอง ตาแท้ ๆ ของพวกเรานั้นเสียไปนานแล้วตั้งแต่แม่เป็นเด็ก ยายมีลูกกับตาคนแรกสามคน เป็นผู้หญิงทั้งหมดและแม่เป็นคนกลาง เมื่อยายแต่งงานใหม่แม่ก็ให้ความเคารพพ่อเลี้ยงเหมือนพ่อคนหนึ่ง น้องใหม่ของแม่เป็นผู้ชายเจ็ดคน และยิ่งไปกว่านั้น ตากับยายมักหงุดหงิดทะเลาะกันด้วยเรื่องไม่อยู่เสมอ จนต้องแยกกันอยู่ชั่วคราว

(หนีเสือปะจระเข้ หน้า 153-154)

จากข้อความที่ขีดเส้นข้างต้นผู้เขียนแสดงแนวคิดเรื่องความไม่สมดุลของความคิดเป็นปัญหาครอบครัวไว้ว่าการใช้ชีวิตร่วมกันของสามีภรรยามักเกิดความขัดแยงเรื่องทัศนะคติที่แตกต่างกันหากต่างฝ่ายต่างไม่ยอมรับฟังความคิดซึ่งกันและกัน จะทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท ซึ่งนำมาสู่การหย่าร้าง

7. แนวคิดแสดงทัศนะ

บริเวณรอบเวทีการแข่งขันมีรถยนต์ของครูโรงเรียนอื่น ๆ ที่พานักเรียนมาชิงทุนครั้งนี้อีกราวสิบคัน มีเพียงครูของผมเท่านั้นที่ใช้รถมอเตอร์ไซค์พาลูกศิษย์มา รอบ ๆ เวทีก็มีชาวบ้านออกมาดูและให้กำลังใจนักเรียนของหมู่บ้านตนเองอย่างล้นหลาม

(แรงบันดาลใจ หน้า 175)

จากข้อความที่ขีดเส้นข้างต้นผู้เขียนแสดงทัศนะให้เห็นถึงความแตกต่างของค่านิยมเกี่ยวกับวัตถุนิยมไว้ว่า ครูส่วนมากจะใช้รถยนต์กันไม่ค่อยมีคนใช้รถจักรยานยนต์ เพราะไม่สะดวกสบายเท่าที่ควร

8. แนวคิดแสดงอารมณ์

ตั้งแต่กลับมาจากโรงพยาบาล ผมถึงกับกลัวจนหลอน ผมไม่อาจปล่อยให้ตัวเองเป็นบ้าเพราะความกลัวที่เกาะกุมจิตใจทุกขณะจิตได้ จึงคิดหาวิธีที่จะทำให้ตัวเองกล้าเข้าไว้หรือทำอะไรบ้าบินขึ้นมาเพื่อฆ่าความกลัวได้บ้าง ด้วยการพยายามท้าทายความรู้สึกตนเอง โดยรีรอเพื่อไปหลุมหลบภัยพร้อมพ่ออยู่บ่อย ๆ เพราะการทำอย่างนั้น มันทำให้ผมรู้สึกว่าตนเองเป็นคนกล้าสมลูกชายแดน อีกทั้งยังทำให้รู้สึกภาคภูมิใจว่าตนเองเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมาบ้าง ทั้งที่หากพลาดวิ่งหนีเข้าหลุมหลบภัยไม่ทัน กระสุนปืนอาจฉีกร่างของตนได้ แต่วันนี้พวกเราพอมีเวลา พ่อจึงสำรวจ ข้าวของและปิดบ้านก่อน แล้วออกจากบ้านมาพร้อมกัน

(คนรู หน้า 133)

จากข้อความที่ขีดเส้นข้างต้นผู้เขียนแสดงแนวคิดด้านอารมณ์ความรู้สึกกลัวอันตรายที่เกิดจากสงคราม และพยายามต่อสู้กับความกลัว โดยเชื่อว่าหากรู้สึกกลัวมาก ๆ ความกลัวนั้นจะกลายเป็นความกล้าหาญ

คติธรรม คุณธรรมและจริยธรรม

1. ความมีวินัย

ผมได้เป็นตัวแทนนักวิ่งรุ่นจิ๋วพิเศษ ส่วนกีฬาฟุตบอลนั้นถึงแม้ โรงเรียนของผมจะได้แค่ที่สี่ แต่ผมเป็นกองหน้าเพียงคนเดียวที่ลากลูกเข้าไปยิงประตูคู่ต่อสู้ได้ จึงได้รับคัดเลือกให้ติดเป็นตัวแทนนักกีฬาฟุตบอล อีกหนึ่งประเภท...แล้วผมก็ได้มาเข้าค่ายนักกีฬาที่โรงเรียนบ้านจัดสรรสามัคคี อันเป็นสนามแข่งขัน

กีฬากลุ่มที่ผ่านมาด้วย ในค่ายเก็บตัวนี้มีทั้งนักฟุตบอล นักวอลเลย์บอล นักเซปักตะกร้อ และนักกรีฑาพวกเราต้องอยู่รวมกันเป็นเวลาสิบวัน โดยเก็บตัวเจ็ดวันและเข้าแข่งขันอีกสามวัน

...และวันนี้ก็เป็นวันที่เจ็ดของการเข้าค่ายแล้ว...<u>"ปรื้ด ๆ ปรื้ด ๆ ให้เวลาล้างหน้าแปรงฟันสิบนาทีแล้วลงไปเจอกันที่สนามของแต่ละประเภท" ครูผู้ดูแลปลุกพวกผมที่นอนรวมกันอยู่ในห้องเรียน</u> ซึ่งถูกดัดแปลงมาเป็นห้องนอนปูด้วยเสื่อผืนยาวและกางมุ้งที่เตรียมมาจากบ้าน ส่วนห้องเด็กหญิงจะแยกอยู่อีกฟากหนึ่งของอาคารเรียน

<u>ถึงแม้เมื่อคืนคุณครูจะเอาวิดีโอกีฬาฟุตบอลและวงดนตรีของพุ่มพวง ดวงจันทร์ เพลงกระแซะเข้ามาซิ มาเปิดให้พวกเราดูจนสองทุ่มครึ่ง แต่พวกเราต่างลุกจากที่นอนโดยไม่มีอาการง่วงนอน ต่างคนต่างรีบดึงแปรงสีฟันและยาสีฟันตรงไปยังห้องน้ำหลังอาคารเรียน แล้วล้างหน้า แปรงฟันกันอย่างรวดเร็ว</u>

(กีฬาเด่น หน้า 241-242)

จากข้อความที่ขีดเส้นข้างต้นผู้เขียนเสนอคติธรรมเรื่องความมีวินัยของนักกีฬาที่จะต้องฝึกซ้อมทุกวัน มีความตรงเวลาในการตื่นและฝึกซ้อม

2. ความกล้าหาญ กล้าในสิ่งที่ถูกต้อง

ราวตีห้า <u>การยิงถล่มกันอย่างหนักด้วยกระสุนปืนใหญ่จึงสงบลง ชั่วคราว พ่อรีบพาผมกลับเข้าบ้านเพื่อเก็บข้าวของเพิ่มเติมจากที่เอามาในตอนกลางคืน บรรยากาศในหมู่บ้านช่างเงียบเชียบราวป่าช้า</u> กลิ่นควัน ปืนยังกรุ่น กลิ่นเหม็นไหม้ยังคละคลัง สัตว์เลี้ยง วัว ควาย หมู หมา ไก่ เป็ด ต่างยืนกันอย่างตระหนกตกใจ โดยเฉพาะวัวที่ยืนกระสับกระส่ายอยู่ในคอก บางตัวส่งเสียงมอ ๆ ออกมาทำท่าจะกระโจนออกจากคอกตลอดเวลา ทั่วหมู่บ้านร้างผู้คน และมันอาจจะกลายเป็นหมู่บ้านร้างไปจริง ๆ ในเวลาไม่ช้านี้ก็เป็นได้ สิ่งที่เห็นเหล่านั้นทำให้ผมกลัวยิ่งขึ้นไปทับทวี

<u>เมื่อไปถึงบ้าน พ่อรีบเร่งรวบรวมเสื้อผ้าใส่กระเป๋าใบเก่าอีกสองใบ หลังจากนั้นก็เอาข้าวสาร เกลือ หม้อข้าว และจานสังกะสีสี่ห้าใบ มาห่อรวมกันด้วยผ้าขาวม้าให้ผมสะพาย แล้วเราก็เร่งรุดกลับหลุมหลบภัย ขณะเดียวกันเหล่าพ่อบ้านคนอื่น ๆ ก็ทำเช่นเดียวกัน</u>

(ศูนย์อพยพ หน้า 190-191)

จากข้อความที่ขีดเส้นข้างต้นผู้เขียนเสนอคติธรรมเรื่องความกล้าหาญของคนที่เป็นหัวหน้าครอบครัวไว้ว่า เมื่อสิ้นเสียงปืนต่างรีบกลับเข้าหมู่บ้านเพื่อเก็บข้าวของ เครื่องใช้ที่จำเป็นให้กับลูกเมียที่กำลังจะอพยพไปที่ศูนย์อพยพที่ทหารได้จัดเตรียมไว้ให้ อย่างไม่เกรงกลัวอันตราย

3. ความกตัญญู

ไม่แน่นักว่า เมื่อกลับจากโรงพยาบาลไป ผมหรือไม่ก็พ่อหรือไม่ก็ทั้งครอบครัวอาจตายไปพร้อม ๆ กันในหลุมหลบภัยก็เป็นได้ หากโชคร้าย พ่อตาย จะด้วยกระสุนปืนหรือโรคภัยไข้เจ็บก็ตาม ครอบครัวของผมต้อง ลำบากกว่านี้อีกหลายร้อยหลายพันเท่า

ถ้าเป็นเช่นนั้น และหากแลกกันได้ ผมขอแลกให้ตนเองตายไปเสียยังดีกว่า เพราะหากพ่อยังมีชีวิตอยู่ ครอบครัวน้อง ๆ ก็ยังมีความหวัง และสามารถอยู่ต่อไปกันอย่างเป็นสุขได้ แต่หากไม่มีพ่อ ณ เวลานี้ ผมยังมืดมน เพราะตนเองยังไม่สามารถจับหางไถคราดนา ดำนา เคียงบ่าเคียงไหล่แม่ได้เลย

(พ่อ หน้า 120)

จากข้อความที่ขีดเส้นข้างต้นผู้เขียนได้เสนอคติธรรมเรื่องความกตัญญูกตเวทีของลูกที่มีต่อพ่อแม่ จนสามารถยอมเสียสละชีวิตของตนเพื่อพ่อแม่ได้

4. ความมีเมตตา รู้จักยินดีและเป็นสุขของการให้

คุณครูพรรณีเป็นครูประจำชั้นตอนผมเรียนชั้น ป.2 ครูเป็นคนสูงโปร่ง ผิวขาว ใบหน้ามีรอยยิ้มละไมอยู่เสมอ ครูพรรณีใจดีมากคอยช่วยเหลือผมกับน้องมาตลอด เมื่อคราวที่ผมเดินทางมาโรงเรียนตามถนนยามข้าวขึ้นสูงหรือตอนที่น้ำหลากท่วมคลองทำให้เดินทางปกติไม่ได้ ผมกับน้องต้องใช้ถนนยุทธศาสตร์เดินอ้อมไปโรงเรียน ซึ่งไกลกว่าทางปกติเป็นกิโลเมตรเลยทีเดียว เมื่อคุณครูขับรถผ่านมาพบเข้าก็จะรับพวกเราไปด้วยเสมอ และบางครั้งคุณครูยังให้เงินผมกับนางไว้กินขนมด้วย พ่อกับแม่ทราบเรื่องนี้ดี หากครั้งใดที่แม่ทำมะยมดองให้ผมกับนางนำมาขายที่โรงเรียน ถ้าขายไม่หมดคุณครูจะช่วยเหมาซื้อไปหมดอยู่บ่อยครั้ง ผมซาบซึ้งและจดจำบุญคุณครูไม่ลืมเลือน

(คุณครูในดวงใจ หน้า 107)

จากข้อความที่ขีดเส้นข้างต้นผู้เขียนเสนอคติธรรมเรื่องความเมตตา กรุณาของคุณครูที่คอยดูแลช่วยเหลือลูกศิษย์ของตนอยู่เป็นประจำ

5. ความอดทน สู้งานมีความมุ่งมั่นใฝ่ความสำเร็จ

“ถ้าไม่ไหวก็ขึ้นเถียงนาได้นะลูก” แม่บอกด้วยความเป็นห่วง

“สบายมากแม่” ผมกัดฟันพูดขณะปาดน้ำฝนที่ไหลหยดรดลงมาจากปีกหมวกเข้าทั้งตา ทั้งปาก จนได้รสเค็มของเหงื่อที่ผสมกับน้ำฝน กลิ่นอับ ๆ ของหมวกสานเปียกฝนกรุ่นเข้าจมูกตลอดเวลา ตาทั้งสองข้างก็แสบเหงื่อเกลือ ที่ละลายมากับน้ำเท่านั้นยังไม่พอเมื่อก้มลงดำนาเม็ดฝนที่กระทบผิวน้ำก็ทำให้น้ำโคลนกระเซ็นมาโดนหน้าโดนตัว ทำให้มองเห็นแค่ปลายมือตัวเองเท่านั้น ฝนยังคงถั่งสายต่อเนื่อง ความร้อนระอุอ้าวถูกขับไล่ไปด้วยความเย็นของสายฝน จากตอนแรกที่ผมรู้สึกดีใจเป็นที่สุด แต่พอสักพักกลับกลายเป็นความหนาวเหน็บจนไม่อยากพานพบ ผมหนาวสั่นไปทั้งตัวจนฟันกระทบกันดังกั๊ก ๆ แต่พ่อแม่ก็ยังดำนากันต่อไปราวไม่เดือดร้อนอะไรเลยสักนิด ส่วนผมได้แต่ ทน ทน และทน ให้ถึงที่สุด

(ดำนา หน้า 60-61)

จากข้อความที่ขีดเส้นข้างต้นผู้เขียนได้เสนอคติธรรมเรื่องความอดทนความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงานความยากลำบากของชาวนาที่ต้องสู้ทนกับความร้อนและความเหน็ดเหนื่อยอย่างไม่ท้อถอย

6. ความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว

การเล่นที่เป็นสุดยอดของเกมวางแผนจริง ๆ ถึงแม้เสาเรียนหนังสือ แต่เขากลับเป็นคนวางแผนการที่ได้อย่างเยี่ยมยอดเลยทีเดียว เขาจะวางแผนให้เพื่อนคนใดไปตีก่อน คนใดเป็นตัวล่อ คนใดเป็นตัวกัน หรือ

คนใดเป็นตัวจับ บางครั้งเขาต้องยอมให้ตัวเองโดนจับ เพื่อช่วยเพื่อนที่เป็นเชลย สำหรับผมแล้วถึงแม้จะตัวเล็ก แต่ก็คล่องแคล่วว่องไวมาก สามารถแตะฝ่ายตรงข้ามหรือเข้าไปช่วยเชลยได้เสมอ

(หมากจกยันตี่จับ หน้า 85)

จากข้อความที่ขีดเส้นข้างต้นผู้เขียนเสนอคติธรรมเรื่องความเสียสละของตัวละครซึ่งในการเล่นตี่จับนั้นเสาเป็นคนวางแผนตี่ได้ดีมากจึงไม่ค่อยถูกฝ่ายตรงข้ามจับเป็นเชลย แต่เขามีน้ำใจช่วยเพื่อนที่โดนจับเป็นเชลยโดยการเสียสละยอมให้ตนเองให้โดนจับ

7. ความสามัคคี ประนีประนอม รักสันติ

"เอาละ แยกกันไปได้แล้ว เราไปได้แล้ว เราไปตัดไม้กันเถอะ" น้าภาพพูดพร้อม ก้าวนำจากนั้นทุกคนก็แยกย้ายกันไปทำตามหน้าที่ด้วยความยินดี

"แยกกันตรงนี้นะ เดี๋ยวจะไปตัดไม้ไผ่ริมคลองตรงนั้นโน่นต้นกล้วยอยู่ทางโน่น" พ่อบอกน้าภาพและน้าขวด ส่วนผมเดินตามพ่อต้อย ๆ...

...เมื่อมาถึงหน้าบ้าน ทุกคนก็วางสิ่งของที่ตนเองแบกกลับมาด้วยลงที่ลานหน้าบ้าน ผมเห็นแม่น้องๆ และน้า ๆ ผมที่อยู่บ้านต่างกำลัง ช่วยกันร้อยอุปกรณ์ เช่น สมุด ดินสอ ปากกา ยางลบ และอื่น ๆ ที่สามารถ ร้อยได้ สิ่งของทั้งหมดจะร้อยโดยใช้เชือกไนลอนสีขาวที่ใช้ทำสายเบ็ด ยาวประมาณหนึ่งศอก แล้วนำมาวางเรียงกันที่ห้องนอน ส่วนที่ยังทำไม่เสร็จก็อยู่ที่พื้นบ้านเกลื่อนไปหมด...

..หลังดื่มน้ำ พักเหนื่อยกันแล้ว ทั้งผมและนางก็ช่วยกันขนกาบกล้วยมาให้พ่อกับน้าค่อย ๆ เอากาบกล้วยประกบปิดแล้วใช้ตอกคล้องมัดติด กับโครงที่สานไว้ด้านใน เมื่อติดโครงแล้วน้า ๆ ก็เอาก้านกล้วยมาทำเป็นรูปหัวม้ามาติดตามมุมทุก ๆ มุม จากโครงไม้ธรรมดาก็กลายเป็นปราสาท สีเหลืองชมพูของกาบกล้วย ตั้งตระหง่านอยู่กลางบ้าน

(หอผึ้ง หน้า 164-165)

จากข้อความที่ขีดเส้นข้างต้นผู้เขียนได้เสนอคติธรรมเรื่องความสามัคคีในการทำหอผึ้งไว้ว่าทุกคนต่างแบ่งหน้าความรับผิดชอบซึ่งกันและกัน แล้วทำงานช่วยกันอย่างสมัครสมานสามัคคีจนงานนี้ประสบความสำเร็จ

8. ความขยัน หมั่นเพียร ไม่หวังแต่จะหาทางลัดในการใช้ชีวิตการงาน

ตอนเช้าก่อนออกเดินทางมาโรงเรียน พ่อบอกว่าจะไปเกี่ยวหญ้าคาที่ฝั่งเขมรตรงข้ามกับหมู่บ้านแสนสุขที่ผมเรียนหนังสืออยู่เพื่อเอามาตากแดดไว้ เมื่อแห้งจะเอามาสานมุงหลังคาในฤดูแล้ง ถึงผมจะรู้สึกตะครั่นตะครอคล้ายจะเป็นไข้อย่างไรบอกไม่ถูก แต่ก็มิได้ปริปากบ่น ยังคงตั้งใจออกเดินทางมาโรงเรียนเช่นเดิม ระหว่างพวกเราเดินทาง อยู่นั้นก็มีเสียงปืนใหญ่ดังครึ่ม ๆ อยู่ไกล ๆ ในดงเขมร

(รอดตาย หน้า 92)

จากข้อความที่ขีดเส้นข้างต้นผู้เขียนเสนอคติธรรมเรื่องความขยันในการทำงานของพ่อเมื่อยามว่างจากการทำนาก็ไม่เคยพักผ่อนอยู่บ้านเฉย ๆ มักจะหางานทำอยู่ตลอดเวลา และมีการวางแผนชีวิตอยู่ตลอดว่าจะทำอะไรในช่วงไหน และความขยันหมั่นเพียรของน้อย แม้จะรู้สึกเหมือนไม่สบายแต่ก็ไปโรงเรียนตามปกติ

9. ความเป็นตัวเอง มั่นใจในตนเองและรู้จักพึ่งพาตนเอง

“เย็นนี้เป่ายางกัน” กำไรซึ่งเป็นเพื่อนรุ่นน้องของผมตะโกนท้าทายทันทีที่เห็นผม แบกกระสอบปุ๋ยใส่ลูกนั่นแห้งไปยังร้านขายของชำประจำหมู่บ้านเพื่อเอาไปแลกยางวง กำไรเล่นยางเก่งมาก เขาจะออกล่ายางจากเพื่อนๆ จนใส่ไว้เต็มสองแขน

“เจอกันแน่ แลกคราวนี้คงได้เต็มแขนเหมือนกัน จะบอกให้นะ เมื่อวานยิงยางได้มาเป็นแขน”...

(ยิงแล้วเป่า หน้า 216-217)

จากข้อความข้างต้นผู้เขียนเสนอคติธรรมเรื่องความมั่นใจในตนเองของตัวละครไว้ว่า ตนจะเล่นเอายางของเพื่อนมาให้เต็มแขนได้แน่นอน เพราะเมื่อวานเขาเล่นกับเพื่อนคนอื่นได้ยางมาเต็มแขนมาแล้วนั่นเอง

10. ความสันโดษ รู้จักพอ ไม่ดิ้นรน แสวงหาจนลืมความเป็นมนุษย์

ท้องฟ้ามืดหม่น ขอบฟ้าทิศตะวันตกเฉียงใต้มีเมฆดำทะมึนลอย เด่นเข้ามาใกล้ทุกขณะ สายลมเย็นพัดมาแผ่ว ๆ ผมกับแม่เดินบนคันนา มุ่งสู่เถียงนาอย่างมุ่งมั่น ถึงวันนี้เนื้อตัวผมมอมแมมเปื้อนเปรอะโคลนตมมากที่สุด แต่ก็เป็นวันที่ผมมีความสุขมากที่สุดอีกวันหนึ่ง และมันช่างแปลกประหลาดเหลือเกินที่ความสุขมีได้แม้เหนื่อยแสนเหนื่อย ความรู้สึกนี้หนอช่างกระไรนัก ทำไมมันช่างสวนทางกันจริง ๆ ผมอดถามตัวเองไม่ได้ว่า ในยามที่ปืนยิงมานั้นผมจะมีความสุขได้บ้างไหมหนอ!

(ถอนกล้า หน้า 54)

จากข้อความที่ขีดเส้นข้างต้นผู้เขียนได้เสนอคติธรรมเรื่องความรู้จักพอใจในสิ่งที่ตนมีไว้ว่า ถึงแม้ว่าชีวิตของเขาจะลำบากแต่เขาก็มีความสุข

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. ข้อคิดหรือแนวคิด พบทั้งหมด 10 แนวคิด ดังนี้

1.1 แนวคิดเรื่องความรัก ความรับผิดชอบ จำนวน 17 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 6.96

1.2 แนวคิดเรื่องสงครามเป็นเรื่องนำความพินาศมาสู่สังคม จำนวน 37 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 15.16

1.3 แนวคิดเรื่องโลกนี้เป็นอนิจจัง จำนวน 19 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 7.78

1.4 แนวคิดเรื่องการพลัดพรากจากสิ่งที่รักเป็นทุกข์ จำนวน 4 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 1.63

1.5 แนวคิดเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากความยากแค้น จำนวน 28 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 11.47

1.6 แนวคิดเรื่องความไม่สมดุลของความคิดเป็นปัญหาครอบครัว จำนวน 1 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 0.40

1.7 แนวคิดแสดงทัศนะ จำนวน 5 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 2.04

1.8 แนวคิดแสดงอารมณ์ จำนวน 88 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 36.06

1.9 แนวคิดแสดงพฤติกรรม จำนวน 3 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 1.22

1.10 แนวคิดแสดงสภาพและเหตุการณ์ต่าง ๆ จำนวน 42แห่ง คิดเป็นร้อยละ 17.21

2. คติธรรม พบทั้งหมด 11 ข้อ ดังนี้

2.1 ความมีวินัย จำนวน 1 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 1.08

2.2 ความกล้าหาญ จำนวน 12 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 13.04

2.3 ความกตัญญู จำนวน 11 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 11.95

2.4 ความมีเมตตา รู้จักยินดีและเป็นสุขของการให้ จำนวน 14 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 15.21

2.5 ความอดทน สู้งานมีความมุ่งมั่น ใฝ่ความสำเร็จ จำนวน 12 แห่ง 13.04

2.6 ความเสียสระ ไม่เห็นแก่ตัว จำนวน 5 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 5.43

2.7 ความสามัคคี ประนีประนอม รักสันติ จำนวน 12 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 13.04

2.8 ความขยันหมั่นเพียร จำนวน 16 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 17.39

2.9 ความเป็นตัวเอง มั่นใจในตนเองและรู้จักพึ่งพาตนเอง จำนวน 1 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 1.08

2.10 ความสันโดษ รู้จักพอ จำนวน 2 แห่ง 2.17

2.11 ความอ่อนน้อมถ่อมตน จำนวน 6 แห่ง 6.52

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน จำนวน 35 ตอน **ด้านแนวคิด อภิปรายผล**ได้ว่าเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ**ข้อคิดหรือแนวคิด**ที่แสดงอารมณ์ปรากฏในวรรณกรรมสำหรับเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน ค่อนข้างมาก เนื่องจากเป็นการบอกเล่าอารมณ์ ความรู้สึกผ่านตัวละครที่ต้องเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น อารมณ์ความรู้สึกกลัว ตกใจ เจ็บปวด เสียใจ ผิดหวัง กังวล โกรธแค้น ดีใจ และสนุกสนาน โดยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ผู้เขียนต้องการถ่ายทอดผ่านวรรณกรรมเยาวชน เรื่อง ลูกชายแดน เกี่ยวกับเรื่องราวชีวิตจริงของผู้เขียนซึ่งเป็นเด็กชายแดนคนหนึ่ง ที่ต้องดำรงชีวิตอย่างทรหดอดทน ต่อสู้กับความหวาดกลัวจากสงครามที่เต็มไปด้วยอันตราย ในสภาพความเป็นอยู่ที่แร้นแค้น รวมไปถึงการใช้ชีวิตแบบเรียบง่ายของชาวนา ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตน และให้คติสอนใจแก่เยาวชนหรือผู้อ่านได้เป็นอย่างดี ฉะนั้นเนื้อหาข้อคิดหรือแนวคิดเกี่ยวกับการแสดงอารมณ์ จึงมีความโดดเด่นในวรรณกรรมสำหรับเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน

แนวคิดที่รองลงมาคือ แนวคิดแสดงสภาพและเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งผู้เขียนบอกเล่าสภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น สภาพของสังคมชนบท วิถีชีวิตของชาวชนบท การเมือง สงครามเศรษฐกิจ และการศึกษา แนวคิดเรื่องสงครามเป็นเรื่องนำความพินาศมาสู่สังคม ที่ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดจากสงคราม เช่น สงครามทำให้เกิดการสูญเสียชีวิต สร้างความเสียหาย ความเดือดร้อนให้กับผู้คน

แนวคิดเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากความยากแค้น ที่ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่ตามตะเข็บแดนไทย-กัมพูชา เช่น ความยากลำบากที่เกิดจากความยากจน ความยากลำบากที่เกิดจากสงคราม และแนวคิดเรื่องโลกนี้เป็นอนิจจัง ที่ผู้เขียนแสดงให้เห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างสามารถเกิดขึ้นได้เสมอ เช่น ความแน่นอนคือ ความไม่แน่นอน การใช้ชีวิตบนความไม่ประมาท และความเชื่อของผู้คน และแนวคิดเรื่องความรัก ความรับผิดชอบ ที่ผู้เขียนแสดงให้เห็นความรักของพ่อแม่ ญาติพี่น้อง และคนที่อยู่ในสังคมเดียวกัน ความรับผิดชอบของมนุษย์ และแนวคิดแสดงทัศนะ ซึ่งผู้เขียนแสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสังคม

แนวคิดที่พบน้อยที่สุดคือ แนวคิดเรื่องการพลัดพรากจากสิ่งที่รักเป็นทุกข์ ที่ผู้เขียนแสดงให้เห็นถึงความเป็นทุกข์ใจเมื่อเกิดการสูญเสียบุคคลที่รัก แนวคิดแสดงพฤติกรรมที่เป็นแบบอย่างของมนุษย์ที่จะพึงประพฤติปฏิบัติตาม เช่น การปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ และแนวคิดเรื่องความไม่สมดุลของความคิดเป็นปัญหาครอบครัว เช่น การคิดต่างกันนำมาซึ่งการทะเลาะวิวาท

คติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน **อภิปรายผล**ได้ว่าเนื้อหาที่เกี่ยวกับคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมเกี่ยวกับความขยันหมั่นเพียรปรากฏในวรรณกรรมในวรรณกรรมวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน มากกว่าคุณธรรมข้ออื่น ๆ เนื่องจากความขยันหมั่นเพียร เป็นพื้นฐานในการพัฒนาเยาวชน และต้องปลูกฝังให้เยาวชนไม่ว่าจะเป็นการทำงาน การเรียน ต้องทำด้วยความขยันหมั่นเพียร เพื่อให้ประสบความสำเร็จในชีวิต

คติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมที่พบรองลงมาคือ ความมีเมตตา เช่น การมีน้ำใจ ช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน ความกล้าหาญ เช่น กล้าเผชิญกับสถานการณ์ที่อันตราย กล้าแสดงออก ความอดทน เช่น อดทนต่อความยากลำบากที่พบเจอ ความกตัญญู เช่น ช่วยแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ ความอ่อนน้อมถ่อมตน เช่น การแสดงความเคารพผู้ที่มีอายุมากกว่า และความเสียสละ เช่น การเสียสละเพื่อคนที่รักเพื่อส่วนรวม

คติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมที่พบน้อยที่สุดคือ ความสันโดษ รู้จักพอ เช่น ความพึงพอใจในสิ่งที่ตนมี ความมีวินัย เช่น การประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบ และความเป็นตัวเอง มั่นใจในตนเองและรู้จักพึ่งพาตนเอง เช่น เชื่อมั่นในตนเอง ซึ่งสอดแทรกภายในวรรณกรรม และปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับเยาวชน เพื่อให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดี และมีคุณภาพ

จากการอภิปรายผลสรุปด้านข้อคิดหรือแนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน สอดคล้องกับผลการวิจัยของZHANG LIQUN[8] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กลวิธีการแต่งและแนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเยาวชนที่ได้รับรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด พ.ศ. 2553 - 2555” โดยมีจุดประสงค์เพื่อวิเคราะห์กลวิธีการแต่งและแนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเยาวชนที่ได้รับรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด พ.ศ. 2553 – 2555 ในที่นี้จะขอกล่าวถึงผลการวิจัยในด้านแนวคิด ซึ่งพบว่า แนวคิดเกี่ยวกับ

[8] ZHANG LIQUN, “กลวิธีการแต่งและแนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเยาวชนที่ได้รับรางวัล “เซเว่นบุ๊คอวอร์ด” พ.ศ. 2553 – 2555”, (**วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาการสื่อสารภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง, ฉะเชิงเทรา : บัณวิทยาลัยมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, 2559).

ความรัก ได้แก่ ความรักในครอบครัวกับความรักระหว่างบุคคลในชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม ได้แก่ ความกตัญญู ความอดทน ความขยันหมั่นเพียร ความกล้าหาญ ความมีน้ำใจ แนวคิดเกี่ยวปัญหาความประพฤติของเยาวชนที่ไม่ดี แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย และแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาสังคมไทย และพัชริดา หน่อแดง[9] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในนวนิยายที่ได้รับรางวัลของปิยะพร ศักดิ์เกษม พ.ศ. 2537-2550” จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ ทรายสีเพลิง รานครา ใต้เงาตะวัน บัลลังก์แสงเดือน ในวารวัน และลับแลลายเมฆ ผลการศึกษาพบว่า ผู้เขียนได้เสนอแนวคิดด้านการดำเนินชีวิต และแนวคิดเกี่ยวกับสังคมโดยการแสดงให้เห็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม ตีแผ่ให้เห็นธรรมชาติธาตุแท้ของมนุษย์ แสดงแนวคิดด้านความเสียสละต่อสังคม และแนวคิดที่สะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ช่วยให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงความเป็นจริงของชีวิต ปลุกจิตสำนึกในเรื่องความถูกต้องดีงาม ความรับผิดชอบต่อสังคมและชาติ รวมทั้งเสนอความจริงของสังคม ปลุกเร้าสำนึกผู้อ่านให้ใช้วิจารณญาณพิจารณาไตร่ตรองแก้ไขหรือได้มุมมองใหม่เกี่ยวกับชีวิตและสังคม ในด้านการนำเสนอแนวคิด ผู้เขียนใช้กลวิธีการนำเสนอแนวคิดโดยผ่านชื่อเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร การเล่าเรื่อง ซึ่งสามารถทำให้ผู้อ่านเข้าใจแนวคิดที่นำเสนอได้อย่างชัดเจน

จากการอภิปรายผลสรุปด้านคติธรรม คุณธรรมและจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระครูภาวนาเจติยานุกิจ และธนวัฒน์ ศรีลา[10] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาคติธรรมในประเพณีการสรงน้ำพระธาตุของจังหวัดพะเยา” ผลการวิจัยในด้านคติธรรม คุณธรรมและจริยธรรมพบว่า คติธรรมที่ปรากฏอยู่ในประเพณีการสรงน้ำพระธาตุ คือ 1) ความศรัทธา เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล 2) ความสามัคคี การปรองดองกันของคนในแต่ละชุมชน นำไปสู่การสร้างความสำเร็จ และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข 3) ความกตัญญู ได้ระลึกนึกถึงผู้มีพระคุณล่วงลับไปแล้ว เช่น บิดา มารดา ญาติ ทั้งหลาย 4) การบริจาคทาน ส่งเสริมให้รู้จักการเสียสละและลดความตระหนี่ซึ่งสองผลให้ชุมชนอยู่กันอย่างเกื้อกูล 3) ด้านคุณค่า และอิทธิพลของประเพณีการสรงน้ำพระธาตุที่มีต่อ สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และLI NINGMIN[11] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์หนังสือบันเทิงคดีสำหรับเด็กที่ได้รับรางวัลระหว่าง ปีพ.ศ.2552 ถึง ปีพ.ศ.2558 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหา ลักษณะการใช้ภาษา และคุณค่าในหนังสือบันเทิงคดีสำหรับเด็กที่ได้รับรางวัลจากคณะกรรมการ

---

[9] พัชริดา หน่อแดง, “วิเคราะห์แนวคิดและกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในนวนิยายที่ได้รับรางวัลของปิยะพร ศักดิ์เกษม พ.ศ. 2537-2550”, (**สารนิพนธ์ปริญญาศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาภาษาไทย, พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2552).

[10] พระครูภาวนาเจติยานุกิจ และธนวัฒน์ ศรีลา, “ศึกษาคติธรรมในประเพณีการสรงน้ำพระธาตุของจังหวัดพะเยา”, (**วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่, 2558), 1(1). น. 95-96.

[11] LI NINGMIN, “การวิเคราะห์หนังสือบันเทิงคดีสำหรับเด็กที่ได้รับรางวัลระหว่าง ปีพ.ศ.2552 ถึง ปีพ.ศ.2558”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาภาษาไทย, เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2560.

การศึกษาขั้นพื้นฐานปีพ.ศ. 2552-ปีพ.ศ.2558 ผลการศึกษาพบว่า ในด้านเนื้อหาหนังสือบันเทิงคดีสำหรับเด็กที่ได้รับรางวัลมีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับความรัก ความผูกพันในครอบครัว การช่วยเหลือและแบ่งปันให้กับผู้อื่น รู้จักซื่อสัตย์ กตัญญู สอนให้รู้จักการอนุรักษ์ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ให้คุณค่าทางด้านความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ มีสติปัญญา ความรู้ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และความคิดเชิงคุณธรรม คุณค่าด้านอารมณ์ มีการเข้าใจตนเองและผู้อื่น มีความสนุกสนาน และการมองโลกในแง่ดี ส่วนคุณค่าทางด้านสังคม นั้นจะสอนการมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อผู้อื่น การรับฟังความคิดเห็นผู้อื่น การทำงานเป็นทีม และการเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี

ข้อเสนอแนะ

ควรศึกษากลวิธีการแต่งและการใช้คำที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่อง ลูกชายแดน และควรศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในนวนิยายรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด เรื่องอื่น ๆ

บรรณานุกรม

ฉวีวรรณ คูหาภินันทน์. **วรรณกรรมสำหรับเด็ก.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บรรณาคาร, 2545.

เชาวลิต ขันคำ. **ลูกชายแดน.** กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, 2557.

พรรณทิตา ปานเอี่ยม. “การวิเคราะห์วรรณกรรยาวชนรางวัลแว่นแก้ว ปี พ.ศ.2552 ประเภทนวนิยาย”. **วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554.

พระครูภาวนาเจติยานุกิจ และธนวัฒน์ ศรีลา. ศึกษาคติธรรมในประเพณีการสรงน้ำพระธาตุของจังหวัดพะเยา. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่, 2558, 1(1). น. 95-96.

พัชริดา หน่อแดง. “วิเคราะห์แนวคิดและกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในนวนิยายที่ได้รับรางวัลของปิยะพร ศักดิ์เกษม พ.ศ. 2537-2550”. **สารนิพนธ์ปริญญาศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาภาษาไทย, พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2552.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2554.

สมพร มันตะสูตร แพ่งพิพัฒน์. **การเขียนเพื่อการสื่อสาร.** กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2540.

อมรา เล็กเริงสินธุ์. **คุณธรรม จริยธรรม สำหรับผู้บริหาร.** กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2542.

อวยพร พานิช และคณะ. **ตำราประกอบการสอนวิชา ภาษาเพื่อการสื่อสาร.** พิมพ์ครั้งที่ 5, แก้ไขปรับปรุง. กรุงเทพมหานคร : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

ZHANG LIQUN. กลวิธีการแต่งและแนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเยาวชนที่ได้รับรางวัล “เซเว่นบุ๊คอวอร์ด” พ.ศ.2553 – 2555**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาการสื่อสารภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง. ฉะเชิงเทรา: บัณวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, 2559.

LI NINGMIN. “การวิเคราะห์หนังสือบันเทิงคดีสำหรับเด็กที่ได้รับรางวัลระหว่าง ปีพ.ศ.2552 ถึง ปี พ.ศ. 2558”. **วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาภาษาไทย. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2560.

การศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏ ในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ”

A Study of Ideas and Morals Appearances in Youth Literature Nai In Award For “The Non-Magical Prince”

ศศิวรรณ พบชัยภูมิ
พัทธนันท์ พาป้อ
ปพิชญา พรหมกันธา
มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

บทคัดย่อ

การศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับข้อคิดหรือแนวคิดและคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมในวรรณกรรมเยาวชน รางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ” วิเคราะห์ สรุป และอภิปรายผลการวิจัยแบบพรรณนาความ ผลการวิจัยพบว่า

ด้านข้อคิดหรือแนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ” ทั้งหมด 22 ตอน ปรากฏ 4 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดแสดงทัศนะ แนวคิดแสดงพฤติกรรม แนวคิดแสดงภาพและเหตุการณ์ และแนวคิดแสดงอารมณ์ ที่พบมากที่สุด คือ แนวคิดแสดงอารมณ์ รองลงมาคือ แนวคิดแสดงทัศนะ แนวคิดแสดงภาพและเหตุการณ์ แนวคิดแสดงพฤติกรรม ตามลำดับ

ด้านคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชน รางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ” ปรากฏ 12 ประการ ที่พบมากที่สุด คือ ความมีเมตตา รู้จักยินดีและเป็นสุขกับการให้ และความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ครอบครัว สังคม รองลงมาคือ ความกล้าหาญ กล้าในสิ่งที่ถูกต้อง ความสามัคคี ประนีประนอม รักสันติ ความขยันหมั่นเพียร ไม่หวังแต่จะหาทางลัดในชีวิตการงาน ความอดทนสู้งานมีความมุ่งมั่น ใฝ่ความสำเร็จ ความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ความสันโดษ รู้จักพอ ความกตัญญู ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความมีวินัย ความเป็นตัวของตัวเอง มั่นใจในตนเองและรู้จักพึ่งพาตนเอง ตามลำดับ

“เจ้าชายไม่วิเศษ” เป็นวรรณกรรมเยาวชนมีเนื้อหาที่สำคัญคือการอบรบสั่งสอนและส่งเสริมให้เยาวชนมีความรู้ที่กว้างขวาง มีความใฝ่เรียนใฝ่รู้ สามารถเรียนรู้วิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี นอกจากนี้ยังสอดแทรกข้อคิด คติธรรม หลักในการประพฤติปฏิบัติตน การใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข เยาวชนสามารถนำข้อคิดและคติธรรมที่อยู่ในเนื้อหาไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

คำสำคัญ : ข้อคิด, คติธรรม, วรรณกรรมเยาวชน, รางวัลนายอินทร์อะวอร์ด

Abstract

Research on this subject in the objective to study the concepts and morals in the Nai In Award Youth Literature, "The non magical prince". The researcher studied the research papers concerning the concepts and principles of morality and ethics in youth literature Nai In Award for "The non magical prince" Analyze, summarize, and discuss the findings of the descriptive research findings. The results of the research showed that;

Regarding the concepts Nai In Award Youth Literature, The non magical prince" a total of 22 chapters, appears in 4 concepts. The most common was the expression of emotions, next was the concept of perspective, the concept showing conditions and events and the least common was behavior concepts.

In terms of morals, and ethics as appeared in the youth literature, Nai In Awards "The non magical prince" consists of 22 episodes, consisting of 12 aspects. The most common thing was compassion and honesty, next was courage, unity, perseverance, patience, selflessness, solitude, gratitude, Humility, discipline and the least was individuality.

"The non magical prince" is a youth literature with important content in the study of the reflection of society, politics and public opinion on society. In which the authors convey interesting and creative stories in addition, it also includes insights into the main moral principles and practices. Living life together in society with others happily. Youths can apply the insights and the lyrics contained in the content to be useful in daily life.

Keywords : ideas, morals, youth literature, nai in award

บทนำ

เรื่องสั้น นวนิยาย[1] เป็นวรรณกรรมร้อยแก้ว ที่เขียนให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยคำนึงถึงความสมเหตุสมผลและความสมจริง มีการจำลองภาพเหตุการณ์ ตัวละครนั้น ๆ โดยเรื่องราวที่ผู้เขียนนำมาแต่งก็อาจไม่ใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงทั้งหมด อาจจะเป็นเค้าโครงมาจากเรื่องจริง แต่มีการนำมาปรับปรุงหรือดัดแปลงด้วยเทคนิควิธีการเขียนของแต่ละคน และมีองค์ประกอบของเรื่องที่สมมติหรือสร้างขึ้นใหม่ โดยมีการแต่งเพิ่มเติมเพื่อให้ได้อรรถรสในการอ่านเนื่องจากนวนิยายเป็นเรื่องสมมุติประเภทร้อยแก้วขนาดยาว ซึ่งเล่าเหตุการณ์เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม ความสมจริงของนวนิยายจะปรากฏจากการรับรู้และรับรสของผู้อ่าน กล่าวคือ ผู้อ่านจะเกิดอารมณ์คล้อยตามตัวละครและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

[1] ตรีศิลป์ บุญขจร, **นวนิยายกับสังคมไทย,** (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 4-9.

ปัจจุบันวรรณกรรมมีความสัมพันธ์ระหว่างสังคม[2] ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่อาจปฏิเสธได้ทั้งนี้เพราะนักเขียนคนเดียวเปรียบเสมือนคนสามคน คือเป็นนักประพันธ์ เป็นหน่วยหนึ่งของคนรุ่นนั้น และเป็นพลเมืองของสังคม จึงยากที่จะหลีกเลี่ยงอิทธิพลของสังคมในยุคสมัยของตนได้ วรรณกรรมย่อมสัมพันธ์กับสังคม และสะท้อนประสบการณ์ชีวิตในยุคสมัย ไม่ว่านักเขียนจะจงใจสะท้อนสังคมหรือไม่ก็ตาม เมื่ออยู่ในสังคมก็ย่อมได้รับอิทธิพลจากสังคมทั้งด้านวรรณกรรมที่เขาฟังหรืออ่าน ขนบประเพณีที่เขาพบเห็น ศาสนา ปรัชญา และการเมือง สภาพเหตุการณ์เหล่านี้ย่อมเป็นสิ่งกำหนดทัศนะที่มีต่อโลกและทัศนะที่มีต่อชีวิต ทั้งนี้ผู้เขียนจึงถ่ายทอดผ่านตัวหนังสือไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบของร้อยแก้วหรือร้อยกรองก็ตาม นั่นหมายถึงว่าหากย้อนกลับไปอ่านวรรณกรรมในช่วสิบปีก่อนหน้านี้เราก็จะทราบถึงความเป็นไปของสภาพสังคมในอดีตได้ ในทางตรงกันข้ามหากอีกสิบปีข้างหน้าเรากลับมาอ่านวรรณกรรมที่เกิดขึ้นในยุคนี้เราก็จะทราบถึงความเป็นไปของมนุษย์ในยุคนี้ได้เช่นกัน วรรณกรรมมิใช่เป็นแต่เพียงสื่ออย่างเดียว หากสิ่งที่แฝงลึกลงไปในตัวอักษรยังสะท้อนให้เห็นถึงความตื้นลึกหนาบางทางภูมิปัญญาของผู้เขียน และความจริงใจที่ผู้เขียนสะท้อนต่อตัวเองและต่อผู้อ่าน

แนวคิดเรื่องวรรณคดีไทย[3] ซึ่งเป็นสมบัติของชาติ จึงถูกหยิบยกขึ้นมาเพื่อสืบทอดเรื่องการอ่านและประเพณีวัฒนธรรมไปสู่เด็กและเยาวชน จึงทำให้หลายหน่วยงานพยายามรณรงค์ และเผยแพร่วรรณคดีไทยให้เป็นที่รู้จักในกลุ่มเด็กและเยาวชนมากขึ้น ทั้งในรูปแบบกิจกรรมและสื่อต่าง ๆ อีกทั้งยังมีกลุ่มนักเขียนไทยจำนวนหนึ่งที่เห็นคุณค่าของวรรณคดีไทยที่พยายามสร้างสรรค์วรรณกรรมเยาวชนร่วมสมัย โดยนำเรื่องราวจากวรรณคดีไทยมานำเสนอใหม่ เพื่อให้เด็กและเยาวชนเกิดความสนใจมากขึ้น จุดเด่นของวรรณกรรมเยาวชนร่วมสมัยอยู่ที่การสร้างสรรค์ โดยการนำรากเหง้าของภูมิปัญญานิทานไทยในอดีต การเรียนรู้เลือกรับปรับใช้ และสืบทอดวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของไทยจากอดีตสู่ปัจจุบันเช่นนี้ นับเป็นการสร้างความแข็งแกร่งให้แก่วรรณกรรมเยาวชนของไทยอย่างน่าชื่นชม ทำให้หวนคิดถึงนิทานไทยหลาย ๆ เรื่อง เช่น สังข์ทอง พระอภัยมณี สิงหไกรภพ นางสิบสอง หลวิชัย-คาวี ยอพระกลิ่น จำปาสี่ต้น ฯลฯ ซึ่งเคยสร้างความสนุกสนานให้แก่คนไทยสมัยก่อน ปัจจุบันเด็กไทยบางคนอาจรู้จักนิทานไทยเหล่านี้เพียงในรูปของละครจักร ๆ วงศ์ ๆ ทางโทรทัศน์ที่ผู้สร้างละครพยายามนำเอาเทคนิคต่าง ๆ มาช่วยทำให้มีสีสัน มีความวิเศษ มหัศจรรย์ ทันสมัย การที่นิทานไทยแทบจะสูญหายไปจากวงการ การอ่านปัจจุบันอาจเป็นเพราะรูปแบบการนำเสนอ และคตินิยมบางอย่างที่ไม่สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป ดังนั้นหากมีใครช่วย “ปรับแต่ง” นิทานไทยในแง่มุมใหม่อาจกระตุ้นให้เด็กไทยรุ่นใหม่มองเห็นคุณค่าของหนังสือไทยยิ่งขึ้น จนถึงกับอยากกลับไปอ่านนิทานไทยโบราณกันใหม่ก็เป็นได้ ผู้เขียนได้นำเอาสัญนิยมของนิทานไทยมาสร้างเรื่องใหม่ได้สนุกสนาน ชวนอ่าน แฝงการเสียดสีสังคมสมัยใหม่ไว้ไม่น้อยพอให้เกิดอารมณ์ขัน ทำให้เด็กอ่านได้ผู้ใหญ่อ่านสนุก ผู้เขียนวรรณกรรมเยาวชนเรื่องนี้นำป่าหิมพานต์ซึ่งเป็นป่ามหัศจรรย์ที่กล่าวไว้ในวรรณคดี

---

[2] พิทยา ว่องกุล, **พลานุภาพแห่งวรรณกรรม,** (กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, 2540), หน้า 1.

[3] รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2549). **สุนทรียรสแห่งวรรณคดี.** (กรุงเทพมหานคร : ณ เพชรสำนักพิมพ์, 2549), หน้า 40.

ไทยโบราณมาให้ผู้อ่านที่เป็นเยาวชนได้รู้จัก อีกทั้งสิ่งมีชีวิตที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ไม่ว่าจะเป็น คนธรรพ์ วิทยาธร ยักษ์ ฤาษีตาไฟ กินรี นารีผล ฯลฯ ของแปลก ๆ เหล่านี้ นำมาเขียนเมื่อใดก็ทำให้เรื่องนั้นเป็นนิทานอ่านสนุกอยู่ในตัว นอกจากนี้ยังทำให้คนรุ่นหลังรู้สึกชื่นชมในภูมิปัญญาของนักเขียนไทยในอดีต ที่ผสานความรู้เรื่องธรรมชาติเข้ากับจินตนาการที่บรรเจิด จนกลายเป็นโลกมหัศจรรย์ในมิติแห่งวรรณกรรมอย่างน่าตื่นตาตื่นใจ ซึ่งผู้เขียนเรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ” นำมาล้อเลียนอย่างสนุกสนาน[4]

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจากข้อความข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ” ของปรีดา อัครจันทโชติ มีการสะท้อนสังคม สถานการณ์บ้านเมือง ชีวิตความเป็นอยู่ และความคิดเห็นของประชาชนในยุคสมัยนั้น การศึกษาวิเคราะห์ข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ” จะทำให้เข้าใจสังคมไทยในแง่มุมต่าง ๆ และยังมีความสำคัญในการศึกษาภาพสะท้อนของสังคม การเมืองและแนวความคิดของประชาชนที่มีต่อสังคม ซึ่งผู้แต่งได้ถ่ายทอดเรื่องราวอย่างน่าสนใจและสร้างสรรค์

ซึ่งวรรณกรรมเยาวชนเรื่องนี้เปรียบเสมือนเครื่องมือในการอบรบสั่งสอนและส่งเสริมให้เยาวชนมีความรู้ที่กว้างขวาง สามารถเรียนรู้วิธีแก้ปัญหาชีวิต นอกจากนี้ยังสอดแทรกข้อคิด คติธรรม หลักในการประพฤติปฏิบัติตน การใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข เยาวชนสามารถนำข้อคิดและคติธรรมที่อยู่ในเนื้อหาไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในในชีวิตประจำวันได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ”

สมมติฐานของการวิจัย

ภาพสะท้อนทางด้านข้อคิดและคติธรรม ที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ” ของ ปรีดา อัครจันทโชติ มีความน่าสนใจ

กรอบแนวคิดการวิจัย

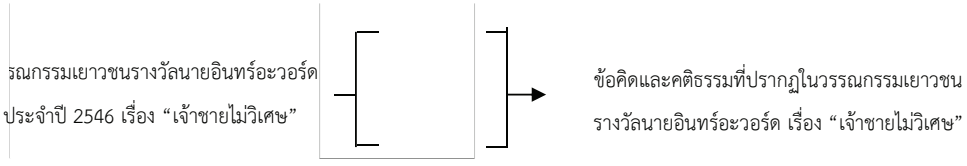

[4] ปรีดา อัครจันทโชติ, **เจ้าชายไม่วิเศษ,** (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2546), คำนำ.

ขอบเขตในการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ข้อมูลที่นำมาศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ คือ วรรณกรรมเยาวชน เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ” ของ ปรีดา อัครจันทโชติ ที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ประจำปี พ.ศ. 2546 มีจำนวน 22 ตอน ดังนี้

1. ดินแดนแสนวิเศษกับเจ้าชายผู้เกิดมาอย่างธรรมดา 2. เจ้าชายผู้เติบโตขึ้นมาอย่างธรรมดา
3. สำนักฤๅษีที่น่าสนใจ 4. ป่าหิมพานต์และราชสีห์ทั้งสี่
5. สำนักฤๅษีตาไฟ 6. การฝึกฝนตนเองให้เป็นเจ้าชายที่ดี
7. ถ้ำลึก ลับ 8. เจ้าชายแสงอาทิตย์แข็งเป็นหิน
9. ทำงานแลกของ 10. พบขอทานน้อย
11. หุบเหวยักษ์ 12. แผนการ
13. ของวิเศษของเจ้าชาย 14. เจ้าหญิงปรากฏตัว
15. พบเจ้าชายคนอื่น ๆ 16. ดินแดนแสนธรรมดา
17. บทสนทนาระหว่างชายสองคน 18. การต่อสู้และความช่วยเหลือที่ไม่คาดฝัน
19. การต่อสู้และความช่วยเหลือที่ไม่คาดฝัน (2) 20. พบเจ้าหญิงอีกครั้ง
21. กลับสู่ดินแดนแสนวิเศษ
22. กลับสู่ดินแดนแสนธรรมดา และถึงเวลาที่เจ้าชายจะได้รู้เรื่องอะไรบางอย่าง

ขอบเขตด้านเกณฑ์ ในการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ดปี 2546 ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการศึกษา ดังนี้

เกณฑ์ด้านข้อคิดหรือแนวคิด ในการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ดปี 2546 ผู้วิจัยจะใช้หลักเกณฑ์การวิเคราะห์แนวคิดของอวยพร พานิช และคณะ[5] ซึ่งมีหลักเกณฑ์ดังนี้

1. แนวคิดแสดงทัศนะ 2. แนวคิดแสดงอารมณ์
3. แนวคิดแสดงพฤติกรรม 4. แนวคิดแสดงสภาพและเหตุการณ์ต่าง ๆ

เกณฑ์ด้านคติธรรม ในการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ปี 2546 ผู้วิจัยจะใช้หลักเกณฑ์การวิเคราะห์คติธรรมของอมรา เล็กเริงสินธุ์[6] (2542, หน้า 96) เกี่ยวกับ คุณธรรม 12 ประการ ได้แก่

1. ความมีวินัย
2. ความกล้าหาญ กล้าในสิ่งที่ถูกต้อง
3. ความกตัญญู รู้คุณบรรพชน รู้คุณธรรมชาติ

---

[5] อวยพร พานิช และคณะ, **ตำราประกอบการสอนวิชา ภาษาเพื่อการสื่อสาร,** พิมพ์ครั้งที่ 5, แก้ไขปรับปรุง, (กรุงเทพมหานคร : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 311.

[6] อมรา เล็กเริงสินธุ์, **คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร,** (กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2542), หน้า 96.

4. ความมีเมตตา รู้จักยินดี และเป็นสุขกับการให้
5. ความอดทน สู้งานมีความมุ่งมั่น ใฝ่ความสำเร็จ
6. ความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว
7. ความสามัคคี ประนีประนอม รักสันติ
8. ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม
9. ความขยันหมั่นเพียร ไม่หวังแต่จะหาทางลัดในชีวิตการงาน
10. ความเป็นตัวของตัวเอง มั่นใจในตนเองและรู้จักพึ่งพาตนเอง
11. ความสันโดษ รู้จักพอ ไม่ดิ้นรน แสวงหาจนลืมความเป็นมนุษย์
12. ความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เป็นคนวางก้าม ชอบมีและชอบใช้อำนาจ

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาวิเคราะห์ข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ปี 2546 ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ขั้นเตรียมและรวบรวมข้อมูล

1.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับข้อคิด

1.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคติธรรม

1.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัล

2. ขั้นจัดกระทำข้อมูล จัดกลุ่มข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ปี 2546 โดยแยกเป็นแต่ละด้าน

3. กำหนดเกณฑ์ในการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ปี 2546 โดยศึกษาเกณฑ์ด้านข้อคิดหรือแนวคิดของอวยพร พานิช และคณะ เกณฑ์ด้านคติธรรมของอมรา เล็กเริงสินธุ์

4. ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาประวัติและผลงานวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ปี 2546 เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ” ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์ข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ปี 2546 เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ”

2. นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

3. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัย

การศึกษา**ข้อคิด**ที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ” ของปรีดา อัครจันทโชติ ตัวอย่างดังนี้

ด้านข้อคิดหรือแนวคิด	ตัวอย่าง
1. แนวคิดแสดงทัศนะ ผู้เขียนมุ่งที่จะแสดงทัศนะ ความเห็นต่อค่านิยมของสังคม คุณธรรม ความซื่อสัตย์ต่ออาชีพ ความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ หรือสิ่งที่ตรงกันข้ามกับคุณธรรม	*เมื่ออายุครบหนึ่งขวบ เจ้าชายเป็นเด็กทารกที่ยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่ค่อยร้องไห้ แม้เริ่มเดินได้แล้ว แต่นั่นก็ยังไม่ทำให้พระราชาผู้เป็นพ่อพอใจ สาเหตุก็เป็นเพราะ พระราชายังไม่ลืมเหตุการณ์เมื่อแรกเกิดของเจ้าชาย เจ้าชายที่เกิดมาตัวเปล่า ไม่มีของวิเศษชิ้นใดติดตัวมาด้วย เจ้าชายที่กำเนิดมาแย่กว่าคนธรรมดาสามัญ ไม่มีวี่แววของการเป็นเจ้าชายที่ดีเลย* (เจ้าชายผู้เติบโตขึ้นมาอย่างธรรมดา หน้า 21) จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนแสดงความคิดเห็นต่อ การเกิดมาลืมตาดูโลกของมนุษย์ ที่ลูกของตนเกิดมาไม่มีความสมบูรณ์ทางร่างกายเหมือนกับลูกคนอื่น ๆ จึงทำให้มองลูกของตนว่าเป็นคนที่บกพร่องทางร่างกาย และคิดว่าลูกของตนไม่สามารถมีชีวิตเหมือนเด็กคนอื่นได้
2. แนวคิดแสดงอารมณ์ ผู้เขียนมุ่งที่จะแสดงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครในอาการต่าง ๆ	*ตลอดเวลาที่ผ่านมาสิบปี ดินแดนแสนวิเศษของเราจึงดูอับเฉาเหลือเกิน ชาวเมืองไม่มีรอยยิ้ม ผลผลิตจากการเพาะปลูกก็ไม่ค่อยดี แล้วยังมีโจรผู้ร้ายชุก ๆ อีกด้วย ทั้งหมดก็เป็นเพราะเจ้าชายนั่นแหละพ่ะย่ะค่ะ! แล้วเราควรทำอย่างไรต่อไปดี พระราชากระวนกระวายใจ จะให้จับไปประหารเหมือนแม่ของเขาอย่างนั้นหรือ* (เจ้าชายผู้เติบโตขึ้นมาอย่างธรรมดา หน้า 31-32) จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนนำเสนออารมณ์ความรู้สึกกระวนกระวายใจที่ผู้นำไม่สามารถรักษาความสงบภายในประเทศของตนได้ เพราะกฎหมายที่หลวม ๆ ของประเทศ รวมถึงปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่ชะลอตัวลง ทำให้รายได้ของเกษตรกรอาจมีแนวโน้มที่ไม่ดีนัก โดยส่งผลกระทบถึงราคาพืชผลทางการเกษตรเป็นอย่างมาก
3. แนวคิดแสดงพฤติกรรม ผู้เขียนมุ่งเสนอพฤติกรรมของตัวละครเพื่อเป็นแบบอย่างในพฤติกรรมของมนุษย์ที่จะพึงประพฤติปฏิบัติตาม ผู้เขียนจะสร้างบุคลิก	*“ลุงยักษ์คงจะถูกใครสาปไว้ใช่ไหมล่ะ” ขอทานน้อยพูด อย่างรู้ทัน “แล้วใครคนนั้นก็คงมีวิชาแก่กล้าถึงขนาดจัดการยักษ์อย่างลุงได้อย่างนี้ เช่น...ฤาษีตาไฟเป็นต้น” ยักษ์ได้ฟังคำพูดเป็นฉาก ๆ ของขอทานน้อยก็แปลกใจ* *“เธอรู้ได้อย่างไร ขอทานน้อย หรือว่าฤาษีตาไฟเล่าให้เธอฟัง”* *“ฉันไม่เคยรู้จักเขาด้วยซ้ำ แต่เรื่องแบบนี้มันเดาได้ ไม่ยากหรอก”*

ของตัวละครให้เด่นชัด และให้แสดงพฤติกรรมที่ควร ที่เหมาะแก่ค่านิยมของสังคมปัจจุบัน	*เจ้าชายรู้สึกทึ่งในความสามารถคาดเดาเหตุการณ์ของขอทานน้อย ผู้ซึ่งไม่เคยเข้าเรียน ในสำนักใด ๆ เลย* (พบขอทานน้อย 121) จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึง พฤติกรรมของตัวละครที่มีพฤติกรรมที่ช่างสังเกตแล้วสามารถคาดคะเนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้องราวกับเคยอยู่ในเหตุการณ์นั้น
4. แนวคิดแสดงสภาพและเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งในอดีต และปัจจุบัน มุ่งแสดงให้เห็นสภาพชีวิต และสังคมส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือในช่วงหนึ่งของชีวิตตัวละคร เช่น สภาพเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจการเมือง สภาพชีวิตของชาวชนบทที่ยากไร้ สภาพชีวิตในโรงงาน ชีวิตชาวประมง ชีวิตของสังคมที่อยู่ห่างไกลความเจริญ	*สำหรับวิชาประวัติศาสตร์ ฤาษีตาไฟมักหยิบยกเหตุการณ์สงครามครั้งสำคัญ ๆ มาสอนด้วยความภาคภูมิใจ ด้วยเหตุการณ์ที่มีเหล่าวีรบุรุษจากสงครามจำนวนไม่น้อยเคยเป็นลูกศิษย์ของเขามาก่อน เขาเล่าถึงสงครามศักดิ์สิทธิ์ระหว่างเทวดากับพวกอสูร ในยุคที่อสูรมีวิมานอยู่บนสวรรค์เช่นเดียวกับทวยเทพ แต่แล้วครั้งหนึ่งเมื่อมีงานกวนทะเลน้ำนมเพื่อให้ได้น้ำอมฤต โดยใช้ภูเขาลูกใหญ่เป็นแกนและใช้พญานาคเป็นเชือกสำหรับกวน พวกเทพออกอุบายให้เหล่าอสูรร้ายจับนาคด้านหัว ขณะที่พวกตนได้จับข้างหาง ดังนั้นเมื่อทั้งสองฝ่ายออกแรงดึงพญานาคที่พันกายอยู่กับภูเขา พญานาคก็พ่นพิษออกมาถูกเหล่าอสูรจนสลบไปเสียสิ้น ทำให้ทวยเทพจับพวกอสูรโยนลงมาสู่พื้นพิภพแล้วยึดครองสวรรค์เพียงฝ่ายเดียว เหตุการณ์นี้ถือเป็นเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นที่มาของความเคียดแค้นชิงชังระหว่างฝ่ายเทพกับอสูรจนถึงทุกวันนี้* (การฝึกฝนตนเองให้เป็นเจ้าชายที่ดี หน้า 69) จากข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นถึงภาพเหตุการณ์ความไม่สงบ มีการแบ่งพรรคแบ่งพวกออกเป็นสองฝ่าย ทำให้มีการต่อสู้โดยไม่จบสิ้น เพราะต่างฝ่ายต่างก็เคียดแค้นชิงชังกัน

การศึกษา**คติธรรม**ที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ” ของปรีดา อัครจันทโชติ ตัวอย่างดังนี้

ด้านคติธรรม	**ตัวอย่าง**
1. ความมีวินัย	*...“เจ้าชายจากดินแดนแสนทุเรศไม่อยู่ในนี้หรอก...แล้วอีกอย่าง นี่ก็เป็นสถานที่ที่ท่านอาจารย์สั่งห้ามด้วย...แต่ไม่ใช่ว่าฉันกลัวหรอกนะ เพียงแต่ไม่อยากจะมีเรื่องกับอาจารย์เท่านั้นเอง” เจ้าชายเชื่อนขันธ์ว่า* (ถ้าลึกลับ หน้า 86) จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึง การมีวินัยในตนเองเชื่อฟังคำสั่งสอนของครูอาจารย์โดยการไม่ทำผิดกฎระเบียบวินัย

2. ความกล้าหาญ กล้าในสิ่งที่ถูกต้อง	*...“แกนี่เอง เจ้าชายจากเมืองแสนทุเรศ ตอนที่อยู่ใต้ต้นโพธิ์ก็คงเป็นแกสินะ”* *“ถูกแล้ว ฉันเอง ฉันต้องขอโทษด้วย” เจ้าชายสารภาพ “แต่ว่าอย่ายุ่งกับพวกเขาเลยป่าแห่งนี้เป็นที่ที่สงบสุข อย่ามาทำให้พวกเขาเดือดร้อนเลย”* *“ขืนเชื่อแกก็โง่สิ ที่แห่งนี้เหมาะแก่การสร้างเมืองที่สุด พวกชาวบ้านจะมาโอดครวญอะไร เป็นชาวบ้านก็อยู่ส่วนชาวบ้าน เดี๋ยวฉันสร้างเมืองเสร็จ พวกเขาก็จะได้เป็นพลเมืองเองนั้นแหละ”* (การต่อสู้และความช่วยเหลือที่ไม่คาดฝัน หน้า 196) จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึง ความกล้าที่จะรับผิดในสิ่งที่ตนเองทำลงไป เมื่อกล้าทำแล้วก็ต้องกล้ารับ และขอโทษในสิ่งที่ตนทำผิดไป เพราะความซื่อสัตย์ก็เป็นความกล้าอย่างหนึ่ง
3. ความกตัญญู รู้คุณบรรพชน รู้คุณธรรมชาติ	*...ภูเขาแห่งความหอมทั้งสิบ เหมาะจะเป็นเมืองของฉันจริง ๆ” เจ้าชายแสงอาทิตย์ว่าแล้วสั่งให้พรมวิเศษลงจอด ก่อนจะพูดกับเจ้าชาย* *“ฉันต้องการได้พื้นที่ป่ารอบภูเขาคันธมาทน์มาสร้างเมืองใหม่ แกจงเข้าไปสำรวจซิว่ามีใครอาศัยอยู่บ้างหรือเปล่า อย่าลืมว่าฉันให้แกอาศัยมา เพราะฉะนั้นก็จงทำงานตอบแทนเสียด้วย”...* *“ทำไมเราต้องเชื่อฟังแกด้วย” ขอทานน้อยยักคิ้วหลิ่วตา “หรือว่าแกอยากให้ใคร ๆ รู้เรื่องในถ้ำนั้น” แล้วเขาก็ทำท่าจะร้องตะโกนเรียกบรรดาเจ้าชายให้มาฟังเรื่องเล่าจากเขา แต่เจ้าชายกลับเอามือปิดปากขอทานน้อยไว้เสียก่อน* *“เอาเถอะน่า ขอทานน้อย เขาให้เรานั่งพรมวิเศษมาก็สมควรแล้วที่เราจะทำงานตอบแทนเขาบ้าง...”* (ดินแดนแสนธรรมดา หน้า 172) จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึง การพึงระลึกเสมอว่าถ้าหากได้รับความช่วยเหลือจากใครก็ตามที่เคยช่วยเหลือเรา ก็ควรตอบแทนพระคุณของท่านอยู่เสมอ
4. ความมีเมตตา รู้จักยินดีและเป็นสุขกับการให้	*...เจ้าชายใช้ความคิดอยู่สักครู่แล้วก็กล่าวว่า* *“ฉันอยากช่วยลุงยักษ์จริง ๆ แต่ก็กลัวอาจารย์ว่า” เขาเงียบไปครู่หนึ่ง “จริงสิ เขาบอกให้ฉันมาเอาใบสรรพยา ฉันก็ทำตามคำสั่ง แต่เขาไม่ได้สั่งฉันห้ามช่วยเหลือลุงยักษ์นี่นา” เจ้าชายดีใจอย่างเห็นได้ชัด* (หุบเหวยักษ์ หน้า 127) จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึง ความมีเมตตาต่อผู้ที่กำลังตกทุกข์ได้ยาก โดยการคิดหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือให้เขาได้พ้นจากความทุกข์นั้น
5. ความอดทน	*เมื่อปราศจากพาหนะ การเดินทางจึงใช้เวลานานขึ้นกว่าที่ควรจะเป็น เจ้าชายใช้เวลาถึงยี่สิบวัน กว่าจะมาถึงแม่น้ำสายใหญ่ ซึ่งบอกให้รู้ว่ากำลังเข้าสู่เขตป่าหิมพานต์แล้ว น้ำในแม่น้ำสายนี้กระจ่างราวแก้วผลึกจนเจ้าชายแทบจะกระโดดลงไปเล่นน้ำให้ชุ่มชื่นใจ แต่ก็ตั้งใจเอาไว้ด้วย*

สู้งานมีความมุ่งมั่น ใฝ่ความสำเร็จ	*เป็นห่วงกลัวเหรียญทองคำหาย ไม่กล้าวางไว้ห่างตัว จากนั้นจึงเดินไปยังเรือข้ามฟากที่มีคนเรือทำหน้าที่แจวรับส่งคนข้ามฟากเข้าสู่เขตป่าหิมพานต์* (ป่าหิมพานต์และราชสีห์ทั้งสี่ หน้า 48) จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึง ความพยายามที่จะทำตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ให้สำเร็จ โดยจะต้องมีความอดทน แม้ว่าเส้นทางข้างหน้าจะลำบากสักเพียงใด
6. ความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว	*"บางทีถ้าฉันมีของวิเศษที่มีฤทธิ์มาก ๆ ก็อาจจะช่วยพวกเขาได้" ความคิดต้องการของวิเศษของเจ้าชายยังคงไม่เปลี่ยนแปลง แต่สิ่งที่ต่างไปก็คือ <u>เจ้าชายไม่ได้รู้สึกอยากมีของวิเศษเพื่อสร้างวีรกรรมหรือเพื่อสร้างความยิ่งใหญ่ให้ตนเองเหมือนแต่ก่อน ตอนนี้เจ้าชายกลับอยากมีของวิเศษเพื่อใช้ปกป้องผู้อ่อนแอกว่า</u>* (การต่อสู้และความช่วยเหลือที่ไม่คาดฝัน หน้า 198) จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึง การไม่ต้องการมียศอำนาจที่ยิ่งใหญ่ไว้เป็นของตนเอง แต่ต้องการมีไว้เพื่อปกป้องผู้ที่อ่อนแอกว่าให้ปลอดภัย
7. ความสามัคคี ประนีประนอม รักสันติ	*<u>ตลอดทางทั้งสองเผ้าระแวงภัยกันตลอดเวลา เนื่องจากไม่รู้ว่าจะต้องเผชิญหน้ากับบรรดาราชสีห์เมื่อไร</u> บางครั้งก็ได้ยินเสียงคำรามในยามค่ำคืน เจ้าชายเล่าเรื่องชีวิตของตนในดินแดนแสนวิเศษ และเรื่องที่สำนักฤาษีตาไฟให้ขอทานน้อยฟังทุกเรื่อง ทั้งเรื่องวิชาที่เรียน เรื่องที่เขาเผลอสาปเจ้าชายแสงอาทิตย์ให้เป็นหิน จนต้องถูกขังในถ้ำลงโทษหนึ่งเดือนเต็ม ๆ รวมถึงเรื่องอื่น ๆ ด้วย...* (พบขอทานน้อย 118) จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึง ความสามัคคีที่มีต่อกันระหว่างเพื่อนร่วมทางสองคน อะไรที่สามารถช่วยเหลือกันได้ก็ให้ช่วยกัน และจะต้องมีความเอื้อเฟื้อ มีความเมตตาปรารถนาดีต่อกัน
8. ความซื่อสัตย์ ต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม	*เจ้าชายอยากจะเอาของวิเศษเหล่านี้มาลองใช้ <u>แต่เมื่อคิดถึงข้อห้ามที่พระราชาเข็มขัดวิเศษผู้เป็นพ่อเคยสอนไว้ว่าของวิเศษเป็นของคู่กาย หากเจ้าของไม่อนุญาตแล้ว ห้ามกระทำตัวเยี่ยงโจรแอบใช้โดยพลการเด็ดขาด</u> เมื่อรำลึกได้ดังนี้เจ้าชายจึงหักห้ามใจตนเอง ได้แต่หยิบของเหล่านี้มาจับต้องดูเท่านั้น...* (ถ้ำลึกลับ หน้า 88-89) จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึง ความซื่อสัตย์ที่มีทั้งต่อตนเองและผู้อื่น โดยการไม่ไปเอาสิ่งของที่ไม่ใช่ของตนมาครอบครองถ้าหากไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของ
9. ความขยันหมั่นเพียร ไม่หวังแต่จะหาทางลัดในชีวิตการงาน	*<u>การใช้เวลาว่างอีกอย่างหนึ่งของเจ้าชายคือการขลุกตัวเองอยู่ในหอสมุดหลวง</u> ซึ่งไม่มีใครรู้ว่ามีไว้เพื่ออะไร เพราะไม่มีใครสนใจ ไม่เคยมีใครเข้าไปนั่งอ่านหนังสือในนั้น ณ ที่ แห่งนี้เจ้าชายได้รู้จักหนังสือหลายเล่ม* (เจ้าชายผู้เติบโตขึ้นมาอย่างธรรมดา หน้า 27)

	จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึง ความขยันหมั่นเพียร ใฝ่ศึกษาหาความรู้ และการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง
10. ความเป็นตัวเอง มั่นใจในตนเอง และรู้จักพึ่งพาตนเอง	*“ท่านเทวดาขอรับ” เจ้าชายแสงอาทิตย์เอ่ยทำลายความเงียบ เมื่อเห็นเทวดาปลอมลืมตาขึ้น<u>เจ้าชายแสงอาทิตย์แม้จะเป็นลูกเทพ แต่ก็เกิดและเติบโตที่เมืองมนุษย์ จึงไม่รู้จักเทพมากมายนักครั้นเห็นเทพปลอม เขาก็มั่นใจว่าบุคลิกที่องอาจสง่างามและมีร่างกายเป็นทองเช่นนี้จะเป็นคนธรรมดาไม่ได้เด็ดขาด ยิ่งไปกว่านั้นยังต้องเป็นเทพชั้นสูงที่มีอำนาจและฤทธิ์เดชไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าพ่อของเขาเป็นแน่</u> ส่วนจะเป็นเทพองค์ใดนั้นเขาไม่รู้ชัด ครั้นจะถามก็กลัวถูกท่านเทพกริ้วเอา จึงตั้งใจจะเก็บไปถามพ่อในคราวหลังเมื่อเขาได้พบหน้าพ่ออีกครั้ง* (พบเจ้าชายและคนอื่น ๆ หน้า 163-164) จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึง ความมั่นใจในตนเองสูงจนเกินไป โดยไม่ได้สังเกตให้แน่ชัด ว่าสิ่งที่ตนตัดสินไปนั้นถูกต้องมากน้อยเพียงใด
11. ความสันโดษ รู้จักพอ ไม่ดิ้นรนแสวงหาจนหลงลืมความเป็นมนุษย์	*“...<u>ฉันว่าเธอควรชื่อ ‘เจ้าหญิง’ ซึ่งไม่ต้องระบุว่าเจ้าหญิงอะไร ก็เหมือนกับฉันไงล่ะที่เป็นเจ้าชายเฉย ๆ ไม่ได้มีของวิเศษเป็นของตัวเอง ก็เลยไม่มีชื่ออะไรต่อท้าย</u>”* *<u>ด้วยเหตุนี้ขอทานน้อยซึ่งได้ชื่อใหม่ว่าเจ้าหญิงก็พึงพอใจ อย่างมาก จากนั้นทั้งคู่ก็ใช้ชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุขใน หมู่บ้านเชิงเขาคันธมาทน์ตราบชั่วนิรันดร์</u>* (กลับสู่ดินแดนแสนธรรมดาและถึงเวลาที่เจ้าชายจะได้รู้เรื่องอะไรบางอย่าง หน้า 235-236) จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึง ความสันโดษมักน้อย ไม่ดิ้นรนอยากได้อยากมี ไม่แสวงหาจนลืมความเป็นมนุษย์ พอใจกับสิ่งที่ตนเป็นอยู่ในตอนนี้
12. ความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เป็นคนวางก้าม และชอบใช้อำนาจ	*“ของวิเศษนั้นมีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อเธอมากขนาดนั้นเชียวหรือ <u>ฉันยังไม่รู้ด้วยซ้ำว่าเธอมีของวิเศษอะไรถ้าเป็นคนอื่นที่มีของวิเศษติดตัว ป่านนี้เขาต้องเอามาอวดชาวบ้านกันแล้ว</u>”* *“ฉันก็ไม่รู้หรอกว่าของวิเศษมีความสำคัญมากแค่ไหนแต่ว่าของวิเศษของฉัน...ผ้าห่มวิเศษน่ะ ไม่เห็นจะได้ความอะไร ฉันตั้งใจว่าจะทิ้งไปเสีย แล้วออกเดินทางหาของวิเศษชิ้นใหม่”* (บทสนทนาระหว่างชายสองคน หน้า 185) จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึง ความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เป็นคนวางก้าม ไม่ชอบโอ้อวดสิ่งที่ตนมี เพราะคนที่โอ้อวดมักจะมีความคิดว่าตนเองถูกต้อง และมีอำนาจเหนือผู้อื่นอยู่เสมอ ดังนั้นการอ่อนน้อมถ่อมตนไว้ย่อมเป็นผลดีต่อผู้ที่ประพฤติเสมอ

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ปี 2546 สามารถวิเคราะห์ได้ ดังนี้

1. ด้านข้อคิดหรือแนวคิด พบ

1.1 แนวคิดแสดงทัศนะ พบ 64 แห่ง

1.2 แนวคิดแสดงอารมณ์ พบ 76 แห่ง

1.3 แนวคิดแสดงพฤติกรรม พบ 21 แห่ง

1.4 แนวคิดแสดงสภาพและเหตุการณ์ต่าง ๆ พบ 48 แห่ง

2. ด้านคติธรรม พบ

1.1 ความมีวินัย พบ 2 แห่ง

1.2 ความกล้าหาญ กล้าในสิ่งที่ถูกต้อง พบ 7 แห่ง

1.3 ความกตัญญูรู้คุณบรรพชน รู้คุณธรรมชาติ พบ 3 แห่ง

1.4 ความมีเมตตา รู้จักยินดี และเป็นสุขกับการให้ พบ 9 แห่ง

1.5 ความอดทน สู้งานมีความมุ่งมั่น ใฝ่ความสำเร็จ พบ 4 แห่ง

1.6 ความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว พบ 4 แห่ง

1.7 ความสามัคคี ประนีประนอม รักสันติ พบ 5 แห่ง

1.8 ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม พบ 9 แห่ง

1.9 ความขยันหมั่นเพียร ไม่หวังแต่จะหาทางลัดในชีวิตการงาน พบ 9 แห่ง

1.10 ความเป็นตัวเอง มั่นใจในตนเอง และรู้จักพึ่งพาตนเอง พบ 2 แห่ง

1.11 ความสันโดษ รู้จักพอ ไม่ดิ้นรน แสวงหาจนลืมความเป็นมนุษย์ พบ 4 แห่ง

1.12 ความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เป็นคนวางก้ามชอบมี และชอบใช้อำนาจ พบ 3 แห่ง

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ” ของปรีดา อัครจันทโชติ อภิปรายผลได้ว่า

ข้อคิดหรือแนวคิด เกี่ยวกับแนวคิดแสดงทัศนะที่ปรากฏในวรรณกรรมสำหรับเยาวชนค่อนข้างมาก เป็นแนวคิดแสดงอารมณ์ เช่น การแสดงอารมณ์ความรู้สึกผิดหวัง กังวลใจ หวาดกลัว ท้อใจ ตื่นเต้น ดีใจ เศร้าโศก เสียใจ และโกรธ เช่น เจ้าชายจากดินแดนแสนวิเศษรู้สึกน้อยใจในโชคชะตาที่ตนเกิดมาไม่มีทุกอย่างเพียบพร้อมเหมือนคนอื่น ๆ จึงได้พิสูจน์ตัวเอง โดยการออกจากเมืองเพื่อไปศึกษาเล่าเรียน และสร้างวีรกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อื่นยอมรับ ตนจึงไปสมัครเรียนที่สถาบันแห่งหนึ่งแต่ต้องสอบเข้า ตัวละครเจ้าชายจากดินแดนแสนวิเศษรู้สึกตื่นเต้นกับการประกาศรายชื่อผู้ที่ผ่านการทดสอบ ว่าใครบ้างที่ถูกคัดเลือกให้เข้าศึกษาต่อสถาบันแห่งนี้ ทุกคนต่างก็อยากเข้ามาศึกษาที่นี่ เพราะเป็นสถาบันที่สร้างชื่อเสียง และสร้างวีรกรรมให้แก่ลูกศิษย์จำนวนมาก ซึ่งแน่นอนว่าจะต้องมีทั้งคนที่ผ่านการทดสอบ และไม่ผ่านการทดสอบปะปนกันไป ผู้ที่สอบไม่ผ่านต่างก็รู้สึกเสียใจไปตาม ๆ กัน ส่วนผู้ที่สอบผ่านต่างก็พากันตื่นเต้นและดีใจที่ได้ศึกษาที่สถาบันแห่งนี้ ฉะนั้นเนื้อหาข้อคิดหรือแนวคิดเกี่ยวกับการแสดงอารมณ์ จึงมีความโดดเด่นและปรากฏมากที่สุดในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ปี 2546 เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ”

แนวคิดรองลงมา คือ การแสดงทัศนะเกี่ยวกับค่านิยมที่ปรากฏอยู่ในสังคม การมองคน การตัดสินผู้อื่นจากรูปลักษณ์ภายนอก การแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกันของคนในสังคม ซึ่งเรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ” สะท้อนเรื่องราวการตามกระแสนิยม การยึดติด การแก่งแย่งแข่งขัน ผู้คนต่างแสวงหา และยึดถืออำนาจเงิน

ทองเป็นใหญ่ การแสดงความคิดเห็นต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยไม่หยุดคิด ไตร่ตรอง และกลั่นกรองในสิ่งที่เกิดขึ้น เช่น คนในสังคมที่ยึดติดมากจนเกินไป ยอมเสียเงินแพง ๆ เพื่อที่จะให้ลูกหลานของตนได้เรียนสถาบันที่มีชื่อเสียง แต่ต้องจ่ายเงินค่าเล่าเรียนในจำนวนที่สูง เพราะการศึกษา คือ การลงทุน

แนวคิดแสดงภาพและเหตุการณ์ เช่น ภาพวิถีชีวิตที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เล็ก ๆ แต่ก็ไม่ได้ขาดเหลืออะไรเพราะมีแหล่งพื้นที่ทำกิน และแหล่งอาหารมากพอสำหรับทุกคนที่อาศัยอยู่ที่นี่มีการคิดค้นสร้างบ่อเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้เพียงพอตลอดทั้งปี

แนวคิดที่ปรากฏน้อยที่สุด คือ แนวคิดแสดงพฤติกรรม ซึ่งสามารถนำไปเป็นแบบอย่างแก่ผู้ที่อ่านได้เป็นอย่างดี เช่น ความมีน้ำใจของตัวละครที่มีต่อเพื่อน และคนรอบข้าง การให้ความช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจ

จากการอภิปรายข้อคิดหรือแนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชน รางวัลนายอินทร์อะวอร์ด สอดคล้องกับผลการวิจัยของปาริฉัตร วงศ์ดียิ่ง[7] ได้ศึกษาเรื่อง “วรรณกรรมเยาวชนรางวัลแว่นแก้ว ประเภทนวนิยาย ปี พ.ศ. 2553-2556” ผลการศึกษาพบว่า ในด้านเนื้อเรื่องผู้แต่งนำเสนอเนื้อเรื่อง 2 ลักษณะ คือ เนื้อเรื่องเกี่ยวกับการผจญภัยในโลกสมมุติ และเนื้อเรื่องผจญภัยในโลกแห่งความจริง ในด้านแนวคิดของงานวิจัยพบทั้งแนวคิดหลัก และแนวคิดย่อย แนวคิดหลักมุ่งเสนอแนวคิดเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องความพอเพียง แนวคิดเรื่องการเข้าใจ และยอมรับปัญหาของชีวิต แนวคิดเรื่องการให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมดั้งเดิม และแนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ ส่วนแนวคิดย่อยมุ่งเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องคุณธรรม แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรม แนวคิดเรื่องการรักษาสิ่งแวดล้อม และแนวคิดเรื่องมิตรภาพ และสอดคล้องกับผลการวิจัยของจิตราภรณ์ หาญจักราพิทักษ์[8] ที่ศึกษาและวิเคราะห์องค์ประกอบและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 ปรากฏในนวนิยายเยาวชนที่ชนะการประกวดรางวัลแว่นแก้ว พ.ศ.2544-2553 จำนวน 7 เรื่อง ได้แก่ โลกใบนี้โคจรรอบกระทะกับหม้อเหล็ก (และต้นไม้ด้วย) คำใส แจ็ค ณ ขอบฟ้า ทศกัณฐ์ออนไลน์ หมา(อยู่)วัด ขวดศนอยู่หนใด และโรงเรียนริมทะเล ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ด้านองค์ประกอบของเรื่อง มีแก่นเรื่องที่ให้ข้อคิดในด้านของความมุ่งมั่น พากเพียร พยายามทำงานให้สำเร็จ และแก่นเรื่องที่ให้ข้อคิดในด้านของความรัก ความผูกพัน และความกตัญญูต่อครอบครัว และท้องถิ่นพบมากที่สุด ด้านโครงเรื่องที่ผู้เขียน นิยมใช้มากที่สุด คือ โครงเรื่องที่มีเหตุการณ์แสดงถึงจิตใจที่มั่นคง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักความรับผิดชอบ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ข้อคิดในด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ปรากฏในนวนิยายมีครบ 8 ประการ ได้แก่ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์ มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงานรักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ ด้านความ

---

[7] ปาริฉัตร วงศ์ดียิ่ง, **วรรณกรรมเยาวชนรางวัลแว่นแก้ว ประเภทนวนิยาย ปี พ.ศ. 2553-2556,** (หลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการพัฒนาอาชีพ, ภาควิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2560),

[8] จิตราภรณ์ หาญจักราพิทักษ์, **องค์ประกอบของเรื่องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 ในนวนิยายเยาวชนที่ชนะการประกวดรางวัลแว่นแก้ว พ.ศ.2544-2553,** (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2547),

สอดคล้องระหว่างองค์ประกอบของเรื่องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลาง นับว่ามีความสอดคล้องกลมกลืนกันอย่างเหมาะสมตามลักษณะการนำเสนอเรื่องราวของผู้แต่ง

คติธรรม คุณธรรม และจริยธรรม อภิปรายผลได้ว่าเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมสำหรับเยาวชนเกี่ยวกับความมีเมตตา รู้จักยินดี และเป็นสุขกับการให้ปรากฏในวรรณกรรมสำหรับเยาวชนค่อนข้างมาก เนื่องจากผู้เขียนให้ความสำคัญกับเด็กและเยาวชนในการปลูกฝัง และสอดแทรกความมีเมตตา รู้จักยินดี และเป็นสุขกับการให้ ถ่ายทอดผ่านตัวละคร เช่น การรู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือผู้ที่ลำบากกว่าตน ความเป็นมิตรต่อทุกสิ่ง โดยการอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขย่อมก่อให้เกิดมิตรภาพที่ดีและความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม เช่น ความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่นโดยการไม่ไปเอาสิ่งของของผู้อื่นมาครอบครองเป็นของตัวเอง และไม่ควรหยิบฉวยมาถ้าหากไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของ

นอกจากนี้คติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมที่พบรองลงมา คือ ความกล้าหาญ กล้าในสิ่งที่ถูกต้อง เช่น ความกล้าหาญของผู้นำ และคนในชุมชนที่ไม่ยอมแพ้ต่อผู้มีอิทธิพลที่มาบุกรุกผืนป่า และแหล่งที่อยู่อาศัยของตน

ความสามัคคี เช่น การสร้างความสามัคคี ความประนีประนอมในหมู่คณะให้เกิดความรักใคร่ต่อกัน ไม่ทะเลาะกัน ความขยันหมั่นเพียร ไม่หวังแต่จะหาทางลัดในชีวิตการงาน เช่น ความขยันหมั่นเพียรและตั้งใจศึกษาหาความรู้ในสิ่งที่ตนสนใจ ย่อมทำให้ผู้ศึกษาประสบความสำเร็จโดยไม่หวังแต่จะหาทางลัดในการใช้ชีวิต

ความอดทน สู้งานมีความมุ่งมั่น ใฝ่ความสำเร็จ เช่น การทำตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ให้สำเร็จโดยจะต้องมีความอดทน และมีความเพียรพยายามเป็นอย่างมาก แม้ว่าเส้นทางข้างหน้าจะลำบากสักเพียงใด ความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว เช่น การยอมเสียสละชีวิตของตนเองเพื่อปกป้องคนที่ตนรัก โดยที่ไม่ห่วงว่าตนจะได้รับอันตรายหรือไม่ ความสันโดษ รู้จักพอ ไม่ดิ้นรนแสวงหาจนลืมความเป็นมนุษย์ เช่น ความสันโดษมักน้อย ชอบอยู่เงียบ ๆ คนเดียว ไม่ชอบไปยุ่งเกี่ยวหรือคลุกคลีกับบุคคลอื่น ไม่อยากได้อยากมี ไม่ทะเยอทะยานเพื่อความก้าวหน้า และความเป็นใหญ่เป็นโต

ความกตัญญู เช่น การกตัญญูรู้คุณคน ใครก็ตามที่เคยมีพระคุณต่อเรา ไม่ว่าจะมากน้อยเพียงใดจะต้องกตัญญูรู้คุณท่าน ระลึกถึงเสมอด้วยความซาบซึ้งพยายามหาโอกาสตอบแทนพระคุณท่านให้ได้ และต้องรู้จักกล่าวขอบคุณที่ได้รับความช่วยเหลือเพื่อเป็นการแสดงน้ำใจที่เขาช่วยเหลือเรา ความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เป็นคนวางก้าม ชอบมีและชอบใช้อำนาจ เช่น ตัวละครเจ้าชายจากดินแดนแสนวิเศษที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เป็นคนวางก้ามชอบโอ้อวด เพราะคนที่โอ้อวดมักจะมีความคิดว่าตนเองถูกต้อง และมีอำนาจเหนือผู้อื่นอยู่เสมอ ดังนั้น การอ่อนน้อมถ่อมตนไว้ย่อมเป็นผลดีต่อผู้ที่ประพฤติเสมอ

คติธรรม คุณธรรม จริยธรรมที่ปรากฏน้อยที่สุด คือ ความมีวินัย เช่น ตัวละครเจ้าชายจากดินแดนแสนวิเศษที่ประพฤติปฏิบัติตนตามกฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อห้าม ที่กำหนดไว้ไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน ที่ทำงาน สถาบันการศึกษา ตลอดจนที่สาธารณะต่าง ๆ โดยไม่ขัดคำสั่งผู้บังคับบัญชาและความเป็นตัวของตัวเอง

มั่นใจในตนเอง และรู้จักพึ่งพาตนเอง เช่น ตัวละครเจ้าชายแสงอาทิตย์ที่มีความมั่นใจในตนเองสูงจนเกินไป โดยไม่ได้สังเกตให้แน่ชัดว่าสิ่งที่ตนตัดสินไปนั้นถูกต้องมากน้อยเพียงใด

จากผลการอภิปรายคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด สอดคล้องกับผลการวิจัยของพัชลินจ์ จีนนุ่น และคณะ[9] พบว่าหลักคุณธรรมจริยธรรมจากวรรณกรรม มี 2 ประเด็น คือ หลักคุณธรรมจริยธรรมสำหรับการพัฒนาตนเอง ได้แก่ การใฝ่เรียนรู้ ความเชื่อมั่นในตนเองการพึ่งตนเอง การมีสำนึกทางศีลธรรม ความขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัย การมีปัญญารู้ชัด ความรอบคอบ ความพอเพียง ความอดทนอดกลั้น ความรับผิดชอบในหน้าที่และความสัตย์สุจริต และหลักคุณธรรมจริยธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และสอดคล้องกับผลการวิจัยของมนต์จันทร์ อินทรจันทร์[10] พบว่าเรื่อง พ่อ: พระยาอนุมานราชธน ของสมศรี สุกุมลนันทน์ มีบทบาททางคุณธรรมและจริยธรรม ตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด 3 ประการ ได้แก่ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ รวมทั้งคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของโรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง กำหนดไว้ 5 ประการ อย่างครบถ้วน ได้แก่ นักเรียนมีระเบียบวินัย มีความ รับผิดชอบต่อตนเองและสังคม นักเรียนมีความซื่อสัตย์และกตัญญูกตเวที นักเรียนมีความเกรงใจต่อผู้อื่น เมตตากรุณา โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละเพื่อส่วนรวมและรู้รักสามัคคี นักเรียนมีความประหยัด และนักเรียนปฏิบัติตนตามกรอบประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงาม และไม่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด และของมึนเมา เรื่องฉากญี่ปุ่น ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ชาติและคนญี่ปุ่นมีบทบาททางคุณธรรมและจริยธรรมตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด 6 ประการ ได้แก่ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์, มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่ อย่างพอเพียง, มุ่งมั่นในการทำงาน มีจิตสาธารณะ และมีคุณธรรมและจริยธรรมอันพึงประสงค์ตามที่โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง กำหนด 4 ประการ ได้แก่ นักเรียนมีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม, นักเรียนปฏิบัติตนตามกรอบประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม, นักเรียนมีความประหยัด และนักเรียนมีความเกรงใจต่อผู้อื่น เมตตากรุณา โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละเพื่อส่วนรวม และรู้รักสามัคคี เรื่องชีวิตทนง เรียบเรียงโดยภาณุมาศ ภูมิถาวร ทนง โคตรชมภู มีบทบาททางคุณธรรมและจริยธรรมตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด 7 ประการ ได้แก่ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้, อยู่อย่าง พอเพียง, มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ และมีคุณธรรมและจริยธรรมอันพึงประสงค์ตามที่โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหงกำหนด 5 ประการ ได้แก่ นักเรียนมีความซื่อสัตย์ และกตัญญูกตเวที, นักเรียนมีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และสังคม, นักเรียนมีความประหยัด นักเรียนปฏิบัติตนตามกรอบประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามและไม่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด และของมึนเมา และนักเรียนมีความเกรงใจต่อผู้อื่น เมตตากรุณาโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละเพื่อส่วนรวม และรู้รักสามัคคี นอกจากนี้ หนังสือทั้ง 3 เรื่องยังมีองค์ประกอบของหนังสือ คือ รูปเล่ม

---

[9] พัชลินจ์ จีนนุ่น และคณะ, **หลักและวิธีสอนคุณธรรมที่เหมาะสมกับเยาวชนจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ชุด วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร,** (สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2557),

[10] มนต์จันทร์ อินทรจันทร์, **การวิเคราะห์หนังสืออ่านนอกเวลาประเภทสารคดีระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย,** (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2555),

คำนำ สารบัญ การแบ่งบท ภาพประกอบ และลักษณะการพิมพ์ที่ทำให้น่าอ่าน ส่งผลให้หนังสือมีความน่าสนใจ และสามารถเชื่อถือได้

จากการอภิปรายผลสรุปด้านข้อคิดและคติธรรมทั้งหมดนี้ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ” เพราะวรรณกรรมเยาวชนมีเนื้อหาที่สอดแทรกความรู้ในเรื่องของการใช้ชีวิต การปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงของสังคม และความเจริญก้าวหน้าด้านการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ ๆ ขึ้นมา รวมถึงสอดแทรกข้อคิดและคติธรรม หลักในการประพฤติปฏิบัติตนการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข และสามารถนำข้อคิดและคติธรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันของตนเองและผู้ที่ศึกษาวิจัยนี้ต่อไปได้

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ปี 2546 เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ” มีประเด็นที่น่าศึกษาต่อไปนี้ ได้แก่

1. ควรศึกษาวิเคราะห์ภาพพจน์ที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชน เรื่อง “เจ้าชายไม่วิเศษ”

2. ควรศึกษาวิเคราะห์ข้อคิดและคติธรรมในวรรณกรรมสำหรับเยาวชนที่ได้รับรางวัลนายอินทร์อะวอร์ดในปีอื่น ๆ และวรรณกรรมเยาวชนต่างประเทศ

บรรณานุกรม

จิตราภรณ์ หาญจักราพิทักษ์. **องค์ประกอบของเรื่องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 ในนวนิยายเยาวชนที่ชนะการประกวดรางวัลแว่นแก้ว พ.ศ. 2544-2553,** (หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2547).

ตรีศิลป์ บุญขจร. **นวนิยายกับสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร : โครงการตาราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

พัชลินจ์ จีนนุ่น และคณะ. **หลักและวิธีสอนคุณธรรมที่เหมาะสมกับเยาวชนจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ชุด วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร.** สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2557.

พิทยา ว่องกุล. **พลานุภาพแห่งวรรณกรรม.** กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, 2540.

มนต์จันทร์ อินทรจันทร์. **การวิเคราะห์หนังสืออ่านนอกเวลาประเภทสารคดีระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย.** กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2555.

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. **สุนทรียรสแห่งวรรณคดี.** กรุงเทพมหานคร : ณ เพชรสำนักพิมพ์, 2549.

ปาริฉัตร วงศ์ดียิ่ง. **วรรณกรรมเยาวชนรางวัลแว่นแก้ว ประเภทนวนิยาย ปี พ.ศ. 2553-2556,** หลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการพัฒนาอาชีพ, ภาควิชาภาษาไทย.บัณฑิตวิทยาลัย. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2560.

ปรีดา อัครจันทโชติ. **เจ้าชายไม่วิเศษ.** กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2546.

อมรา เล็กเริงสินธุ์. **คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร.** กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2542.

อวยพร พานิช และคณะ. **ตำราประกอบการสอนวิชา ภาษาเพื่อการสื่อสาร.** พิมพ์ครั้งที่ 5. แก้ไขปรับปรุง. กรุงเทพมหานคร : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

การศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์”

A Study the Concepts and Morals That Appear in The Youth Literature Of Nai In Award “The Castle of Kratai Chan”

กนกวรรณ อินชื่น
พัทธนันท์ พาป้อ
ปพิชญา พรหมกันธา
มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

บทคัดย่อ

การศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาข้อคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์” 2) เพื่อศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับข้อคิดหรือแนวคิดและคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์” วิเคราะห์ สรุป และอภิปรายผลการวิจัยแบบพรรณนาความ ผลการวิจัยพบว่า

ด้านข้อคิดหรือแนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์” ทั้งหมด 17 ตอน ปรากฏ 4 แนวคิด ที่พบมากที่สุด คือ แนวคิดแสดงอารมณ์ รองลงมา คือ แนวคิดแสดงทัศนะ แนวคิดแสดงสภาพและเหตุการณ์ และแนวคิดแสดงพฤติกรรมด้านคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์” ทั้งหมด 17 ตอน ปรากฏ 12 ประการ ที่พบมากที่สุดคือ ความกล้าหาญ รองลงมาคือ ความเป็นตัวของตัวเอง ความมีเมตตา ความกตัญญู อ่อนน้อมถ่อมตน ความเสียสละ ความสามัคคี ความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร พบน้อยที่สุด คือ ความมีวินัย ความอดทน และความสันโดษ

“ปราสาทกระต่ายจันทร์” เป็นวรรณกรรมเยาวชนมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับการตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติ ที่ต้องช่วยกันดูแลรักษาให้อยู่กับโลกมนุษย์อย่างยั่งยืนตลอดไป รวมถึงสอดแทรกข้อคิดและคติธรรม หลักในการประพฤติปฏิบัติตนในสังคม และสามารถนำข้อคิดและคติธรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันของตนเอง และผู้ที่ศึกษาวิจัยนี้ต่อไปได้

คำสำคัญ : ข้อคิด, คติธรรม, วรรณกรรมเยาวชน, รางวัลนายอินทร์อะวอร์ด

Abstract

Research on this subject in the objective 1) to study the concepts in the Nai In Award Youth Literature, "The Castle of Kratai Chan" and 2) to study the moral principles that appeared in the Nai In Award Youth Literature, "The Castle of Kratai Chan". The researcher studied the research papers concerning the concepts and principles of morality and ethics in youth literature Nai In Award for "The Castle of Kratai Chan", Analyze, summarize, and discuss the findings of the descriptive research findings. The results of the research showed that;

Regarding the concepts Nai In Award Youth Literature, " The Castle of Kratai Chan" a total of 17 chapters, appears in 4 concepts. The most common was the expression of emotions, next was the concept of perspective, the concept showing conditions and events and the least common was behavior concepts. In terms of morals, and ethics as appeared in the youth literature, Nai In Awards" The Castle of Kratai Chan"consists of 17 episodes, consisting of 12 aspects. The most common thing was courage, next was individuality, compassion, gratitude, Humility, selflessness, unity, honesty, perseverance the least were discipline, patience and solitude.

"The Castle of Kratai Chan " is a youth literature with important content about the realization of the importance of nature that must help to maintain and sustain the human world forever. Including interpolation of ideas and morals principles of behavior in society and able to apply ideas and morals to apply in their daily lives those who continue to study this research.

Keywords : concepts, morals, youth literature, nai in award

บทนำ

การพัฒนาเยาวชนให้มีศักยภาพเป็นกลไกที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ อันเนื่องมาจากเยาวชนเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม และเป็นกลุ่มวัยที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต ดังนั้นแนวทางในการพัฒนาเยาวชนจึงจำเป็นต้องกำหนดทิศทางที่แน่ชัด ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ ปีพุทธศักราช 2550 ปัญหาการอ่านที่น้อยลงนี้เนื่องด้วยอิทธิพลความเปลี่ยนแปลงทางสังคม สภาพแวดล้อมการเลี้ยงดู รวมถึงอิทธิพลทางเทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน ทำให้มีผลกระทบต่อการพัฒนาเยาวชนปัญหาที่เกิดขึ้นควรได้รับการแก้ไขโดยให้ความสำคัญกับการอ่านที่จะทำให้เยาวชนเป็นคนที่มีศักยภาพ ในการเรียนรู้ อีกทั้งหนังสือที่ดี จึงเป็นส่วนจำเป็นอย่างยิ่งในการสร้างรากฐานของการเรียนรู้ ปัจจุบันมีโครงการคัดสรรหนังสือที่ดีสำหรับเยาวชน เช่น การประกวดวรรณกรรมเยาวชนแว่นแก้ว และรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เป็นต้น ทำให้มีหนังสือจำนวนมากที่ได้รับการคัดสรรแล้วว่าเหมาะสมสำหรับ

เยาวชน ดังนั้นสิ่งที่ช่วยให้เยาวชนอ่านหนังสือให้ตรงกับวัยและมองเห็นแนวคิดสร้างสรรค์เชิงจินตนาการอาจเกิดจากการอ่านวรรณกรรมที่เหมาะสมกับวัยของผู้อ่าน เช่น วรรณกรรมที่ได้รับรางวัลต่าง ๆ ซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นหนังสือที่ดีเหมาะสำหรับเยาวชน[1]

นับตั้งแต่นั้นมาการประกวดหนังสือสำหรับเด็กและเยาวชนในประเทศไทยเริ่มมีมากขึ้นตามลำดับ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการกระตุ้นและส่งเสริมโดยองค์กรยูเนสโกซึ่งได้ประกาศให้ปีต่าง ๆ เป็นปีสำคัญด้านหนังสือ เริ่มตั้งแต่ในปี 2515 องค์กรยูเนสโกได้ประกาศให้เป็นปีหนังสือสากล และเชิญชวนให้ประเทศต่าง ๆ จัดกิจกรรมส่งเสริมหนังสือและการอ่านอย่างกว้างขวาง ซึ่งประเทศไทยก็ได้ตอบสนอง โดยการจัดกิจกรรมสร้างเสริมการอ่านรวมอีกทั้งการส่งเสริมให้มีหนังสือดี โดยการจัดประกวดหนังสือ ซึ่งมีภาคเอกชนที่ให้ความสนใจและจัดประกวดรางวัลวรรณกรรมเยาวชน 2 รางวัล ได้แก่ รางวัลแว่นแก้วและรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด[2]

จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ให้ความสนใจและให้ความสำคัญแก่หนังสือสำหรับเด็กและเยาวชนเป็นอย่างมาก ซึ่งมีการดำเนินการเพื่อให้มีหนังสือดีสำหรับเด็กและเยาวชนหลายประเภทกิจกรรมสำคัญอย่างหนึ่ง คือการจัดประกวดหนังสือ โดยมีการจัดประกวดทั้งหนังสือที่ตีพิมพ์และการประกวดต้นฉบับหนังสือทำให้ต้นฉบับหนังสือเยาวชนที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ และหนังสือที่ได้รับรางวัลได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น เป็นการเพิ่มจำนวนวรรณกรรมไทยที่ดีและทำให้วรรณกรรมได้รับความสนใจในด้านผู้อ่าน ด้านผู้ผลิต และในด้านการศึกษาวิจัย ซึ่งวรรณกรรมสำหรับเยาวชนที่เหมาะกับการอ่านนอกเวลาเรียนอีกหนึ่งเรื่องคือ เรื่อง ปราสาทกระต่ายจันทร์ ดังที่ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์[3] ได้กล่าวว่า ปราสาทกระต่ายจันทร์เป็นวรรณกรรมสำหรับเยาวชนที่ได้รับรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ประจำปี 2545 มีเนื้อหาเกี่ยวกับโลกซึ่งผู้เขียนจินตนาการว่ามี 2 มิติซ้อนทับกัน มีการผจญภัยบนดวงจันทร์เพื่อค้นหาของวิเศษอันจะเป็นเครื่องมือช่วยโลกมนุษย์ให้ปลอดภัย หนังสือเล่มนี้ยังสอดแทรกข้อคิดความกล้าหาญ สติปัญญา ความเสียสละ ความรัก และความเมตตาไว้ในตอนต่าง ๆ ของเรื่องอีกด้วย

จากความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยจึงศึกษาข้อคิดและคติธรรมในวรรณกรรมเยาวชนยอดเยี่ยมรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง ปราสาทกระต่ายจันทร์ ของไพเราะ มากเจริญ ซึ่งวรรณกรรมเยาวชนเรื่องนี้เป็นเสมือนเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนและส่งเสริมให้เยาวชนมีความรู้ที่กว้างขวาง เป็นเสมือนภาพจำลองที่

---

[1] คณะกรรมการการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ, **แผนการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2554), หน้า 29.

[2] อภันตรี กันเดช, **การวิเคราะห์วรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัลตั้งแต่ พ.ศ. 2506 ถึง พ.ศ. 2548,** วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), หน้า 2-5.

[3] รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, **ปราสาทกระต่ายจันทร์,** (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2545), คำนำ.

เยาวชนสามารถเรียนรู้วิธีแก้ปัญหาชีวิต เรียนรู้ความจริงในสังคมรอบ ๆ ตัวอีกทั้งจะได้แนวทางในการนำข้อคิดและคติธรรมที่ดีไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์”

สมมติฐานของการวิจัย

วรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์” มีข้อคิดและคติธรรมนำเสนอที่หลากหลาย และน่าสนใจ

กรอบแนวคิดการวิจัย

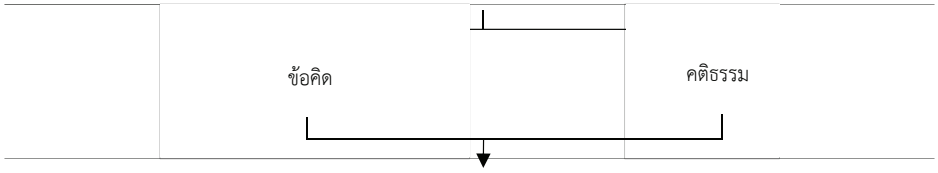

ขอบเขตในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ วรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ดปี พ.ศ. 2542-2562

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ วรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์” จำนวน 17 ตอน ดังนี้

1. เริ่มเรื่องทั้งหมด	2. เสียงประหลาด	3. บ้านผีสิง
4. เรื่องประหลาดในบ้าน	5. ช่วยเหลือ	6. ร้านหนังสือมหัศจรรย์
7. มิติทุติยะ	8. เรื่องของแม่	9. แม่กลับมา
10. ภารกิจเปิดเผย	11. หารือ	12. ทางรอด
13. ปราสาทกระต่ายจันทร์	14. ฝ่าด่านทั้งหมด	15. เจ้าหญิงแห่งดวงจันทร์
16. แย่งชิง	17. บทสรุป	

ขอบเขตด้านเนื้อหา เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยนี้ คือ ข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์”

ขอบเขตด้านเกณฑ์ การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัล นายอินทร์อะวอร์ดเรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์” ผู้วิจัยกำหนดแนวทางการวิเคราะห์ ดังนี้

เกณฑ์ด้านข้อคิดหรือแนวคิด ในการศึกษาวิเคราะห์ด้านข้อคิดหรือแนวคิดในวรรณกรรมเยาวชนรางวัล นายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์” ผู้วิจัยจะใช้หลักเกณฑ์การวิเคราะห์ด้านข้อคิดหรือแนวคิดของ อวยพร พานิช และคณะ[4] ได้แบ่งแนวคิดในบันเทิงคดีออกเป็น 4 ชนิด ได้แก่ 1) แนวคิดแสดงทัศนะ 2) แนวคิดแสดงอารมณ์ 3) แนวคิดแสดงพฤติกรรม และ 4) แนวคิดแสดงสภาพและเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

เกณฑ์ด้านคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ในการศึกษาวิเคราะห์ด้านคติธรรมในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ดเรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์” ผู้วิจัยจะใช้หลักเกณฑ์การวิเคราะห์ด้านคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมของอมรา เล็กเริงสินธุ์[5])กล่าวถึงคุณธรรมที่สำคัญ 12 ประการ ดังนี้

1. ความมีวินัย
2. ความกล้าหาญ กล้าในสิ่งที่ถูกต้อง
3. ความกตัญญู รู้คุณบรรพชน รู้คุณธรรมชาติ
4. ความมีเมตตา รู้จักยินดีและเป็นสุขกับการให้
5. ความอดทน สู้งานมีความมุ่งมั่น ใฝ่ความสำเร็จ
6. ความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว
7. ความสามัคคี ประนีประนอม รักสันติ
8. ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม
9. ความขยันหมั่นเพียร ไม่หวังแต่จะหาทางลัดในชีวิตการงาน
10. ความเป็นตัวเอง มั่นใจในตนเองและรู้จักพึ่งพาตนเอง
11. ความสันโดษ รู้จักพอ ไม่ดิ้นรน แสวงหาจนลืมความเป็นมนุษย์
12. ความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เป็นคนวางก้าม ชอบมีและชอบใช้อำนาจ

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์” โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องข้อคิดและคติธรรม

---

[4] อวยพร พานิช และคณะ, **ตำราประกอบการสอนวิชา ภาษาเพื่อการสื่อสาร,** พิมพ์ครั้งที่ 5, แก้ไขปรับปรุง, (กรุงเทพมหานคร : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 311.

[5] อมรา เล็กเริงสินธุ์, **คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร,** (กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2542), หน้า 96.

2. กำหนดเกณฑ์ในการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์” ด้านข้อคิดหรือแนวคิดของอวยพร พานิช และคณะ และเกณฑ์ด้านคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ของอมรา เล็กเริงสินธุ์

3. ศึกษาข้อคิดและคติธรรม ที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์”

4. ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์”

2. ศึกษาและวิเคราะห์คติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์”

3. นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

4. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้รวบรวมนำเสนอผลการศึกษาวิเคราะห์ในข้อมูลรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ ตัวอย่างดังนี้

ด้านข้อคิดหรือแนวคิด

ผู้วิจัยได้รวบรวมตัวอย่าง ข้อคิดหรือแนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ดเรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์” โดยใช้เกณฑ์ของอวยพร พานิช และคณะ ดังนี้

1. แนวคิดแสดงทัศนะ

ฉันอยากบอกอะไรให้รู้ ฉันไม่เคยทำร้ายใครโดยไม่มีเหตุผล และฉันก็ไม่เคยคิดทำร้ายดารา หนูไม่ต้องห่วง ดาราจะเป็นอิสระในเร็ว ๆ นี้ ฉันดูแลเรื่องที่เขาบาดเจ็บและอาหารการกินของเขาแล้ว เขาสบายดี – เชื่อฉันที่ฉันขังเขาไว้เพราะฉันต้องการอยู่กับพวกเธอโดยไม่มีใครรบกวน ฉันต้องการให้พวกเธอได้เรียนรู้ทุกอย่าง ที่จริงฉันก็สงสารดาราไม่แพ้พวกเธอ ดาราถูกลูกหลานทอดทิ้งเพราะคิดว่าเธอบ้า เธอขาดคนดูแลและเอาใจใส่ สิ่งที่ดาราได้พบทำให้เธออารมณ์ร้าย ปากร้ายจนไม่มีใครอยากเข้าใกล้ แต่เธอก็ยังรัก รักทุกคนบนโลกนี้ จนยอมทำทุกอย่างทั้ง ๆ ที่พวกเขาทำร้ายเธออย่างแสนสาหัส” “แย่จังเลยนะคะ” แจ่มแจ๋วรำพึง บรรยากาศรอบตัวดูเศร้าสร้อยไปหมด

(เรื่องของแม่ หน้า 82)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนเสนอแนวคิดปัญหาครอบครัวที่เกิดขึ้นในสังคม การทอดทิ้งคนชราให้อยู่อย่างลำพังไม่ใส่ใจดูแล และยังทำร้ายร่างกายอีกด้วย

2. แนวคิดแสดงอารมณ์

เมื่อคืนเธอบอกว่าได้ยินเสียงคล้ายเสียงช้างจากฝั่งตรงข้ามบ้านเราใช่ไหม ก็เริ่มสืบจากบ้านที่อยู่ตรงข้ามนี่แหละ บางทีมันอาจจะอะไรเกี่ยวข้องกับเสียงที่พวกเราได้ยินจากต้นทองกวาวอย่างคาดไม่ถึงก็ได้"

"หา สืบจากบ้านน่ากลัวหลังนั้นน่ะหรือ" แจ่มแจ๋วคราง หน้าซีดเผือด

"ใช่มีคนบอกด้วยว่า คนที่อาศัยอยู่บ้านหลังนั้นเป็นผีกระสือ...ว่าไง—กล้าไหม" ผมเริ่มขู่

"กล้าสิ" แจ่มแจ๋วตอบและสูดหายใจแรง ๆ แต่เสียงนั้นกลับไม่บ่งบอกถึงความกล้าเลย

(บ้านผีสิง หน้า 29)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนนำเสนออารมณ์ความรู้สึกกลัวเพราะเชื่อว่าที่บ้านมีวิญญาณสิงอยู่

3. แนวคิดแสดงพฤติกรรม

"ฉันถามว่าอะไรมาก่อนนึง - ส่อง - สั้ม – คิดให้ดีนะก่อนตอบ เธอมีโอกาสแค่ครั้งเดียว" มันพูดและพยายามทำท่าทางตลก ๆ อีก ผมยืนนิ่งอย่างครุ่นคิด ผมคิดคำตอบออกแล้ว มันก็แค่ปัญหาเชาวน์ที่ผมกับเพื่อนชอบเล่นกันบ่อย ๆ แต่มันจะใช่หรือ ผมไม่อยากจะเชื่อว่ามันง่ายขนาดนั้น แต่...เอ สำหรับคนอื่นอาจจะยากก็ได้นะ

"ว่าไง – คิดออกหรือยัง" มันถามพร้อมกับจ้องหน้าผม

"อะไรมาก่อนนึง – ส่อง - สั้มใช่ไหม..." ผมพูดพร้อมกับสูดหายใจ "ก็หนึ่งสองสองน่ะสิ" ผมตอบ – คราวนี้จะผ่านหรือกลายเป็นก้อนหินนะ ผมนึกอยู่ในใจ – ใบหน้าถอดสี

(ฝ่าด่านทั้งหมด หน้า 167-168)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนสะท้อนพฤติกรรมของตัวละครที่คลี่คลายปัญหาเชาว์ปัญหา

4. แนวคิดแสดงสภาพและเหตุการณ์

"หนังสือมาส่งครับ" เสียงของใครคนหนึ่งดังขึ้น ตามด้วยเสียงดังหึ่ง ๆ เหมือนเสียงอะไรกำลังบิน และแจ่มแจ๋วร้องกรี๊ดกระโดดขึ้นไปบนเก้าอี้ ในขณะที่ผมได้แต่อ้าปากมองดูสิ่งที่อยู่ตรงหน้า เพราะไม่รู้จะทำไรที่ดีกว่านี้ มดยักษ์สีม่วงขนาดเท่านิ้วคนสี่ตัวกำลังบินมาที่โต๊ะอาหาร พร้อมกับแบกหนังสือเล่มใหญ่มากหนึ่งเล่มมา พวกมันวางหนังสือลงบนโต๊ะ และตัวหนึ่งในนั้นก็พูดขึ้นว่า "ช่วยตอบรับหนังสือด้วยครับ ราคาสองความดีหนึ่งพันชีวิต" คุณพลายชายิ้ม พร้อมกับหัวแหวนเคาะลงบนพื้นโต๊ะหนึ่งที มดยักษ์ตัวนั้นกล่าวขอบคุณเขา

(ร้านหนังสือมหัศจรรย์ หน้า 60)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนนำเสนอสภาพสังคมที่มีความสะดวกสบายในการขนส่งสินค้าโดยไม่ต้องออกไปซื้อข้างนอกบ้าน

คติธรรม คุณธรรมและจริยธรรม

ผู้วิจัยได้รวบรวมตัวอย่าง คติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชน รางวัลนายอินทร์ อะวอร์ดเรื่อง "ปราสาทกระต่ายจันทร์" ตัวอย่างดังนี้

1. ความมีวินัย

ผมเขียนบันทึกเสร็จแล้ว ถึงได้นึกออกว่าวันนี้ผมยังไม่ได้รดน้ำผักที่ปลูกไว้เลย ผมจึงรีบไปที่สวนหลังบ้าน – เสียงแจ่มแจ๋วอยู่ในครัว คงกำลังล้างชามอยู่

(เรื่องประหลาดในบ้าน หน้า 37)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนนำเสนอคติธรรมความมีวินัยของตัวละครไว้ว่า เป็นกิจวัตรประจำวันที่ต้องรดน้ำผักและทำงานบ้าน

2. ความกล้าหาญ กล้าในสิ่งที่ถูกต้อง

เมื่อคืนเธอบอกว่าได้ยินเสียงคล้ายเสียงช้างจากฝั่งตรงข้ามบ้านเราใช่ไหม ก็เริ่มสืบจากบ้านที่อยู่ตรงข้ามนี่แหละ บางทีมันอาจมีอะไรเกี่ยวข้องกับเสียงที่พวกเราได้ยินจากต้นทองกวาวอย่างคาดไม่ถึงก็ได้”

“หา! สืบจากบ้านน่ากลัวหลังนั้นน่ะหรือ” แจ่มแจ๋วคราง หน้าซีดเผือด

“ใช่มีคนบอกด้วยว่า คนที่อาศัยอยู่บ้านหลังนั้นเป็นผีกระสือ...ว่าไง— กล้าไหม” ผมเริ่มขู่

“กล้าสิ” แจ่มแจ๋วตอบและสูดหายใจแรง ๆ แต่เสียงนั้นกลับไม่บ่งบอกถึงความกล้าเลย คราวนี้แหละเป็นโอกาสที่ผมจะพิสูจน์ให้แจ่มแจ๋วและแม่เห็นว่าผมเก่งและกล้าหาญแค่ไหน

(บ้านผีสิง หน้า 30)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนนำเสนอคติธรรมความกล้าหาญของตัวละคร เพื่อพิสูจน์ตนเองให้ผู้อื่นยอมรับ

3. ความกตัญญู รู้คุณบรรพชน รู้คุณธรรมชาติ

นายต้องเอาบันทึกของนายมาเขียนเป็นหนังสือเพื่อตีพิมพ์ออกขาย และคนที่ได้อ่านหนังสือเล่มนี้ก็จะรู้ว่าต้นไม้คิดยังไง และพวกเขาควรทำอะไรเพื่อรักษาต้นไม้ไว้ พวกเขาอาจจะนึกเรื่องนี้ไม่ออกและไม่เชื่อแต่อย่างน้อยก็จะปลูกจิตสำนึกของพวกเขาได้

(บทสรุป หน้า 204)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนนำเสนอคติธรรมความกตัญญูของตัวละครไว้ว่า มีความกตัญญูรู้คุณธรรมชาติโดยการถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ให้ผู้อื่นได้รับรู้ถึงปัญหาของธรรมชาติที่เกิดขึ้นเพื่อปลูกจิตสำนึกให้ผู้อ่านตระหนักในเรื่องนี้

4. ความมีเมตตา รู้จักยินดีและเป็นสุขของการให้

“ใต้กอไม้เลื้อยมีโพรงขนาดใหญ่พอให้เธอลอดเข้าไปในตัวบ้านได้ หวังว่าเธอคงทำสำเร็จ ยินดีที่ได้รู้จักเธอสองคนพี่น้อง

อ้อ! ฉันชื่อไททันนะ จำไว้ – แล้วเราจะได้พบกันอีก” พูดจบ จิ้งจกตัวนั้นก็หายลับไปในความมืด โดยไม่เปิดโอกาสให้ผมได้ซักถามอะไรเลย ทั้งที่ผมมีคำถามอยู่ในหัวตั้งมากมาย

(ช่วยเหลือ หน้า 49)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนนำเสนอคติธรรมความมีเมตตารู้จักยินดีของตัวละครไว้ว่า การมีความยินดีที่จะช่วยเหลือโดยไม่หวังผลตอบแทน

5. ความอดทน สู้งานมีความมุ่งมั่น ใฝ่ความสำเร็จ

นี่ก็ใกล้สงกรานต์แล้วผมต้องเก็บเงินซื้อกระบอกฉีดน้ำใหม่ด้วย ก็คงต้องยอมเชื่อฟังเธอไปก่อน เพื่อเงินและเพื่อเทศกาลสงกรานต์ที่ผมอุตส่าห์ตั้งตาคอย – ผมจะทนฮะ

(เสียงประหลาด หน้า 17)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนนำเสนอคติธรรมความอดทน สู้งานของตัวละครไว้ว่า การที่จะได้ในสิ่งที่ต้องการจะต้องมีความอดทนและมั่งมั่นในการทำงาน

6. ความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว

“ก่อนอื่นฉันต้องขอโทษเธอด้วยนะจันทร์เจ้า เพราะฉันกินผักที่เธอปลูกไว้หลังบ้านไปหมดแล้ว คือฉันโดนขังมาหลายวัน แล้วก็เอ่อ...หิวมาก เธอก็รู้นะว่าช้างน่ะกินมากแค่ไหน อ้อ! ฉันลืมแนะนำตัวไป ฉันชื่อพลายชา” เขาพูดพร้อมกับยิ้มยิงฟัน “ไม่เป็นไรฮะ

(ร้านหนังสือมหัศจรรย์ หน้า 57)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนนำเสนอคติธรรมความเสียสละของตัวละครไว้ว่า การตอบแทนผู้ที่ช่วยเหลือด้วยการให้สิ่งของของตนเองด้วยใจบริสุทธิ์

7. ความสามัคคี ประนีประนอม รักสันติ

ภายในบ้าน ทุกคนกำลังครุ่นเครียกับการหาทางออกของปัญหานี้ โดยมียายหัวเห็ดเจราลามี่บินว่อนไปมา ในขณะที่พ่อของเธอ คุณศีรา เดินวนเป็นวงกลม แม่นั่งเอามือกุมหัวอย่างคนคิดไม่ตกอยู่ข้างคุณยายดาราที่พร่ำบ่นให้ทุกคนใช้หัวคิดให้มากกว่านี้ คุณมิ้นนั่งเอามือเท้าคาง คิ้วขมวด ไม่เหลือภาพของเจ้าหญิงผู้สง่างามอีกต่อไป ขณะที่ผู้เฒ่า ฌอนั่งหลับตาและถอนหายใจเสียงดังฟืดฟาด ทุกคนต่างช่วยกันเค้นสมองมาเค้นสมองมาแก้ปัญหา

(ทางรอด หน้า 132-133)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนนำเสนอคติธรรมความสามัคคีของตัวละครไว้ว่า การร่วมมือกันหาสาเหตุของปัญหาเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องซึ่งการร่วมมือหลายคนก็ดีกว่าคิดหาทางแก้ไขเพียงคนเดียว

8. ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม

แจ่มแจ๋ว ลูกเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นทั้งหมดให้แม่ฟังซิ เอาให้ละเอียดที่สุดเลยนะ” แม่สั่งแจ่มแจ๋วเสียงเฉียบขาด เธอจึงเริ่มต้นเล่าเรื่องราว ต่าง ๆ ให้แม่ฟังทั้งหมด โดยมีผมคอยเสริมบ้างช่วงที่แจ่มแจ๋วหลงลืมไป แม่จึงได้รับเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งหมดโดยไม่มีตกหล่นแม้แต่คำพูดเดียว

(ภารกิจเปิดเผย หน้า 104)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนนำเสนอคติธรรมความซื่อสัตย์ของตัวละครไว้ว่า การไม่โกหกและเลือกที่จะเล่าเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นความจริงให้ฟังจะทำให้ผู้ฟังเชื่อใจได้มากกว่าการโกหก

9. ความขยันหมั่นเพียร ไม่หวังแต่จะหาทางลัดในการใช้ชีวิตการงาน

งานของผมคืออะไร งานของผมก็คือการปลูกผักและต้นไม้บริเวณบ้าน แจ่มแจ๋วเธอบอกแม่ว่า ถ้าผมมีงานทำ ผมจะได้ไม่ก่อเรื่องวุ่นวายในช่วงปิดเทอมนี้ (ผมว่าเธอนั่นแหละที่จะก่อเรื่องวุ่นวาย) เป็นการฝึก

ให้ผมรู้จักทำตัวให้มีคุณค่าใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และเมื่อแม่เขียนนิยายเรื่องใหม่เสร็จ ก็จะมีต้นไม้ดอกไม้สวย ๆ ไว้รอรับนิยายเรื่องใหม่

(เริ่มเรื่องทั้งหมด หน้า 14)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนนำเสนอคติธรรมความขยันหมั่นเพียร ตัวละครไว้ว่า การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์รู้จักหน้าที่ของตนเอง

10. ความเป็นตัวเอง มั่นใจในตนเองและรู้จักพึ่งพาตนเอง

แม่บอกว่าพ่อทิ้งมรดกไว้ให้เราเยอะเลยตอนพ่อตาย มันมากพอที่จะส่งพวกเราเรียนจบปริญญาตรีได้โดยที่แม่ไม่ต้องทำงาน และถ้าพวกเราอยากเรียนต่อสูงกว่านั้น ก็ให้หาเงินเอาเอง เพราะตอนนั้นพวกเราโตแล้ว ต้องหัดพึ่งตัวเองบ้าง

(เริ่มเรื่องทั้งหมด หน้า 14)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนนำเสนอคติธรรมการพึ่งพาตนเองของตัวละครไว้ว่า เมื่อเป็นผู้ใหญ่ต้องมีการพึ่งพาด้วยตนเอง ทำงานโดยการหาเงิน ไม่เดือดร้อนให้คนอื่นช่วย

11. ความสันโดษ รู้จักพอ ไม่ดิ้นรน แสวงหาจนลืมความเป็นมนุษย์

“ยังหรอก – เพื่อเห็นแก่พวกเจ้าที่ช่วยเราไว้ เราจะให้เจ้ายืมอัญมณีได้ชั่วคราวเพื่อแก้ปัญหายุ่ง ๆ ที่มิติเอกิยะ”

“จริงหรือฮะ! ” ผมร้องอย่างดีใจปนตกใจ

“จริงสิ – บอกเรามาเถิดว่าเจ้าจะยืมสิ่งใดบ้าง”

“ผมขอยืมเพชรชมพู กับทับทิมลบความทรงจำฮะ” ผมตอบอย่างรวดเร็ว

“มันอยู่ในกระเป๋าแล้วตอนนี้ – ใช้มันให้เป็นประโยชน์แล้วอย่าลืมที่เจ้าพูด แก้ปัญหาที่ต้นเหตุจึงจะทำให้เรื่องทุกอย่างยุติได้” เธอพูดด้วยแววตาที่อ่อนโยน

(เจ้าหญิงแห่งดวงจันทร์ หน้า 176)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนนำเสนอคติธรรมรู้จักพอของตัวละครไว้ว่า แม้จะมีสิ่งที่ให้เลือกมากมายก็ควรจะเลือกในสิ่งที่จำเป็น เท่านั้น

12. ความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เป็นคนวางก้าม ชอบมีและชอบใช้อำนาจ

“ใจเย็น ๆ ค่ะ คุณยายคะ หนูขอโทษแทนเด็ก ๆ ด้วยค่ะคือพวกเขายังไม่รู้เรื่อง คุณยายอย่าถือโทษโกรธพวกเขาเลยนะคะ ส่วนเรื่องพลายชา หนูคุยกับเขาแล้ว เขาสัญญาว่าจะไม่ขัดขวางพวกเราปกป้องมิตินี้ค่ะ” แม่พูดพร้อมกับบอกให้พวกเรารีบขอโทษคุณยายดารา ผมกับแจ่มแจ๋วจึงยกมือไหว้และกล่าวขอโทษแต่คุณยายดารากลับพูดขึ้นว่า

(หารือ หน้า 118)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนนำเสนอคติธรรมความสุภาพอ่อนน้อมของตัวละครไว้ว่า การยกมือไหว้และกล่าวขอโทษผู้อื่นเมื่อรู้ว่าทำผิด

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์” สามารถวิเคราะห์ได้ ดังนี้

1. ข้อคิดหรือแนวคิด ประกอบด้วย
    1.1 แนวคิดแสดงทัศนะ พบ 40 แห่ง
    1.2 แนวคิดแสดงอารมณ์ พบ 101 แห่ง
    1.3 แนวคิดแสดงพฤติกรรม พบ 13 แห่ง
    1.4 แนวคิดแสดงสภาพและเหตุการณ์ พบ 22 แห่ง
2. คติธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ประกอบด้วย
    2.1 ความมีวินัย พบ 1 แห่ง
    2.2 ความกล้าหาญ กล้าในสิ่งที่ถูกต้อง พบ 13 แห่ง
    2.3 ความกตัญญู รู้คุณบรรพชน รู้คุณธรรมชาติ พบ 4 แห่ง
    2.4 ความมีเมตตา รู้จักยินดี และเป็นสุขของการให้ พบ 9 แห่ง
    2.5 ความอดทน สู้งานมีความมุ่งมั่น ใฝ่ความสำเร็จ พบ 1 แห่ง
    2.6 ความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว พบ 2 แห่ง
    2.7 ความสามัคคี ประนีประนอม รักสันติ พบ 2 แห่ง
    2.8 ความซื่อสัตย์ ต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม พบ 2 แห่ง
    2.9 ความขยันหมั่นเพียร ไม่หวังแต่จะหาทางลัดในการใช้ชีวิตการงาน พบ 2 แห่ง
    2.10 ความเป็นตัวเองมั่นใจในตนเองและรู้จักพึ่งพาตนเอง พบ 10 แห่ง
    2.11 ความสันโดษ รู้จักพอ ไม่ดิ้นรน แสวงหาจนลืมความเป็นมนุษย์ พบ 1 แห่ง
    2.12 ความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เป็นคนวางก้ามชอบมีและชอบใช้อำนาจ พบ 3 แห่ง

อภิปรายผลการวิจัย

อภิปรายผลได้ว่าเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับข้อคิดหรือแนวคิดที่ปรากฏมากที่สุด คือ แนวคิดแสดงอารมณ์ เช่น การแสดงอารมณ์ความรู้สึกกลัว โกรธ ผิดหวัง เสียใจ และตกใจเมื่อได้พบเจอเหตุการณ์ที่แปลกประหลาด การเดินทางไปหาของวิเศษ การต่อสู่กับฝ่ายอธรรม แนวคิดรองลงมา คือ แนวคิดแสดงแสดงทัศนะ เช่น ความคิดเห็นเกี่ยวกับด้านการทำงานที่มีความยากลำบาก ด้านความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้านเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวก ค่านิยมด้านสังคมเกี่ยวกับการศึกษาที่มีชื่อเสียงที่น่านับถือเพราะมีความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยี และระบบการเมืองการปกครองของคนในสังคม แนวคิดแสดงสภาพและเหตุการณ์ เช่น สภาพบ้านของตัวละคร สภาพสังคมที่มีความสะดวกสบายเพราะความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี และสภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ในอดีตที่เกิดขึ้นแนวคิดที่ปรากฏน้อยที่สุด คือ แนวคิดแสดงพฤติกรรม เช่น พฤติกรรมของตัวละครที่มีความพร้อม เป็นการเตรียมตัวเพื่อที่จะรับมือกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

จากผลการอภิปรายข้อคิดหรือแนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อวอร์ด สอดคล้องกับผลการวิจัยของพัทธนันท์ พาป้อ และคณะ[6] ได้ศึกษาเรื่องภาพสะท้อนและแนวคิดในวรรณกรรมรวมเรื่องสั้น “สิงโตนอกคอก” ผลการวิจัยพบว่า ด้านภาพสะท้อนที่ปรากฏในวรรณกรรมรวมเรื่องสั้น “สิงโตนอกคอก” ที่ปรากฏ 3 ภาพสะท้อน ได้แก่ 1) ภาพสะท้อนด้านสังคม, 2) ภาพสะท้อนด้านอารมณ์ และ 3) ภาพสะท้อนด้านจิตใจ, ปรากฏ 4 แนวคิด ได้แก่ 1) แนวคิดแสดงทัศนะ, 2) แนวคิดแสดงอารมณ์, 3) แนวคิดแสดงพฤติกรรม และ 4) แนวคิดแสดงสภาพ และเหตุการณ์ เนื้อหาของวรรณกรรมรวมเรื่องสั้น สิงโตนอกคอก มีการสอดแทรกภาพสะท้อนและแนวคิดต่าง ๆ ลงไปในแต่เรื่องได้เป็นอย่างดี เช่น การอยู่ร่วมกันในสังคม ความแตกต่างกันของคน คุณธรรมจริยธรรม สถานภาพของผู้คน เป็นต้น เพื่อให้ผู้อ่านสามารถรับรู้สิ่งที่ผู้เขียนต้องการสื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเกิดประโยชน์สูงสุด และยังสอดคล้องกับนวลจันทร์ ชาญวิวัฒนา[7] ศึกษาเรื่องการศึกษาเนื้อหาและแนวคิดของวรรณกรรมเยาวชนประเภทบันเทิงคดีในปี พ.ศ. 2547 ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาของวรรณกรรมเยาวชนประเภทบันเทิงคดี ปี 2547 มี 5 ประเด็น คือ เนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวนาและชาวเลในภาคใต้ โดยสะท้อนปัญหาความยากจนของชาวนาที่ต้องอพยพเข้าไปทำงานในเมือง เนื้อหาเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมกล่าวถึงประเพณีท้องถิ่นภาคใต้และภาคเหนือการละเล่นของเด็กล้านนาในอดีต และศิลปะแม่ไม้มวยไทยที่อยู่ในภาวะตกต่ำเพราะทัศนะที่ไม่ถูกต้องและการดูมวยเพื่อการพนัน เนื้อหาเกี่ยวกับพฤติกรรมของเยาวชนกล่าวถึงปัญหาพฤติกรรมของเยาวชนในปัจจุบันซึ่งมีสาเหตุจากการขาดความรักความอบอุ่น การเลี้ยงดู หัวหน้าครอบครัวเป็นแบบอย่างที่ไม่ดี และการคบเพื่อนที่ไม่ดี เนื้อหาเกี่ยวกับการผจญภัยเป็นการผจญภัยเหตุการณ์แปลกประหลาดในดินแดนแห่งจินตนาการ เนื้อหาเกี่ยวกับสภาพสังคมสะท้อนสภาพสังคมไทยในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองและสงครามโลกครั้งที่สองซึ่งประชาชนต้องอยู่อย่างยากลำบาก สภาพสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัฒน์ ทำให้วิถีชีวิตของชนบทเปลี่ยนแปลงไปมีความสะดวกสบายและทันสมัย ขณะเดียวกันก็สร้างปัญหาให้กับเยาวชนโดยเฉพาะเกมคอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ต

ด้านแนวคิดพบว่ามีแนวคิดหลัก 4 ประเด็น ได้แก่ แนวคิดคุณธรรม แนวคิดด้านอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แนวคิดด้านอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม และแนวคิดด้านสงครามและสันติภาพ แนวคิดที่พบมากที่สุด คือ แนวคิดด้านคุณธรรม ซึ่งได้แก่ ความเมตตากรุณา ความกล้าหาญ และเสียสละ ความกตัญญูและความสามัคคี เป็นต้น แนวคิดส่วนใหญ่ถ่ายทอดผ่านคำพูดของตัวละครผู้ใหญ่ซึ่งให้ข้อคิดหรือบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมา ส่วนแนวคิดที่ถ่ายทอดผ่านพฤกรรมของตัวละคร ฉาก และเหตุการณ์ เยาวชนใช้ความคิดและพิจารณาถึงผลดีผลเสียด้วยตัวเองสอดคล้องกับความต้องการ และธรรมชาติของผู้อ่าน

---

[6] พัทธนันท์ พาป้อ และคณะ, การศึกษาภาพสะท้อนและแนวคิดในวรรณกรรมรวมเรื่องสั้น “สิงโตนอกคอก”, **วารสาร มจร นครน่านปริทรรศน์,** ปีที่ 3 ฉบับ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561) : 89-105.

[7] นวลจันทร์ ชาญวิวัฒนา, **การศึกษาเนื้อหาและแนวคิดของวรรณกรรมเยาวชนประเภทบันเทิงคดีในปี พ.ศ. 2547,** (สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ, 2550).

จากการศึกษาคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์” พบว่าคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมที่ปรากฏมากที่สุด คือ ความกล้าหาญ กล้าในสิ่งที่ถูกต้อง รองลงมา คือ ความเป็นตัวของตัวเอง มั่นใจในตนเองและรู้จักพึ่งพาตนเอง ความมีเมตตา รู้จักยินดีและเป็นสุขกับการให้ ความกตัญญู รู้คุณบรรพชน รู้คุณธรรมชาติ ความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เป็นคนวางก้าม ชอบมีและชอบใช้อำนาจ ความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ความสามัคคี ประนีประนอม รักสันติ ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม ความขยันหมั่นเพียร ไม่หวังแต่จะหาทางลัดในชีวิตการงาน และคติธรรม คุณธรรม จริยธรรมที่ปรากฏน้อยที่สุด คือ ความมีวินัย ความอดทน สู้งานมีความมุ่งมั่น ใฝ่ความสำเร็จ และความสันโดษ รู้จักพอ ไม่ดิ้นรนแสวงหาจนลืมความเป็นมนุษย์

อภิปรายผลได้ว่าเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับคติธรรม คุณธรรม และจริยธรรมที่ปรากฏมากที่สุด คือ ความกล้าหาญ กล้าในสิ่งที่ถูกต้อง เช่น ตัวละครมีความกล้าที่จะทำในสิ่งที่ถูกต้องโดยไม่เกรงกลัวต่อฝ่ายอธรรมและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เข้ามา กล้าที่จะออกเดินทางไปผจญภัยตามหาของวิเศษเพื่อนำมาช่วยมนุษย์ รองลงมา คือ ความเป็นตัวของตัวเอง มั่นใจในตนเองและรู้จักพึ่งพาตนเอง เช่น ตัวละครมีความเชื่อมั่นในความสามารถตนเองที่จะช่วยผู้อื่นได้อย่างแน่นอน และรู้จักพึ่งพาตนเอง สามารถรับผิดชอบตนเองได้เมื่อไม่มีพ่อแม่อยู่ด้วย

จากผลการอภิปรายคติธรรม คุณธรรม จริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด สอดคล้องกับงานวิจัยของธนัญชย์ ชัยวุฒิมากร[8] ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์คุณธรรมในคำคมจากวรรณคดีเรื่อง สามก๊ก เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยสำหรับชาวจีนที่เรียนภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง การวิเคราะห์คุณธรรมในคำคมจากวรรณคดีเรื่องสามก๊ก ฉบับ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เพื่อเสนอแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาไทย โดยสอดแทรกคุณธรรมจากวรรณคดีเรื่องสามก๊กสำหรับชาวจีนที่เรียนภาษาไทยเป็น ภาษาที่สอง และพบว่า คำคมจากวรรณคดีเรื่องสามก๊กทั้ง 1417 ตอน ไม่ได้ปรากฏ คุณธรรมด้านใด จำนวน 214 ตอน ปรากฏคุณธรรมด้านต่าง ๆ 1203 ตอนหัวข้อ หัวข้อ คุณธรรมที่ปรากฏในคำคมมากที่สุด 8 หัวข้อเรียงตามลำดับได้ดังนี้ (1) ความฉลาด เฉียบแหลม (2) ความมีเมตตากรุณา (3) ความซื่อสัตย์สุจริต (4) ความมั่นใจในตนเอง (5) ความกตัญญูกตเวที (6) ความกล้าหาญ (7) ความรับผิดชอบ และ (8) ความอ่อนน้อมถ่อมตน หลังจากนั้น นา เว้ย ได้นำคุณธรรมจำนวน 8 ข้อข้างต้นมาเลือกให้เหลือ 4 ข้อ โดยพิจารณาว่าเป็นคุณธรรมสำคัญ และเป็นที่ต้องการของสังคม คือ 1. คุณธรรมด้านความฉลาดเฉียบแหลม 2. ความมีเมตตากรุณา 3. ความซื่อสัตย์สุจริต 4. ความกตัญญูกตเวที และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระวันนี ชนฺติพโล (ขันตีกุล)[9] ศึกษาเรื่อง การศึกษาคติธรรมทาง

---

[8] ธนัญชย์ ชัยวุฒิมากร และบุปผา บุญทิพย์, แนวคิดคุณธรรมในนิทานสมัยใหม่ : ด้วยรักบันดาล...นิทานสีขาว ของอาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, **วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัยสวนดุสิต,** ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2561) :149-166.

[9] พระวันนี ชนฺติพโล (ขันตีกุล), **การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อยของชาวตำบลบ้านเป้า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ,** (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561).

พระพุทธศาสนาในพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อยของชาวตำบลบ้านเป้า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านผู้อาศัยอยู่ในเขตตำบลบ้านเป้ามีความสำนึกในคุณงามความดีเคารพ เลื่อมใสและศรัทธาในปู่เชียงน้อย จึงได้ประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อยประจำทุกปีในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 โดยที่ชาวบ้านจะนำดอกไม้ ธูปเทียน พานบายศรี ไปกราบไหว้สักการะซึ่งมีคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อย ได้แก่ 1) ความกตัญญูรู้คุณแล้วทำตอบแทนต่อผู้ทำคุณงามความดีมาก่อน 2) อามิสบูชา การประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อยของชาวบ้านด้วยการนำเครื่องสักการะต่าง ๆ นั้น ถือว่าชาวบ้านได้ปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนาในเรื่องการบูชาข้อที่ 1 คืออามิสบูชา 3) ความมีสามัคคีธรรม เพราะการได้ร่วมประกอบพิธีกรรมการบูชาของชาวบ้านเป็นจำนวนมากในทุกปี เป็นเครื่องแสดงความสมัครสมานรักใคร่กลมเกลียวต่อกัน 4) ปูชนียบุคคล คือ ปู่เชียงน้อยถือว่าเป็นบุคคลที่ควรประกอบพิธีกรรมหรือพลีกรรมให้เป็นประจำ เพราะการได้ประกอบพิธีกรรมการบูชาด้วยเครื่องสักการะต่าง ๆ ถือว่าเป็นมงคลอย่างยิ่ง 5) ความเป็นเทพหรือเทวดา คือชาวบ้านมีความเชื่อว่าปู่เชียงน้อยมีภาวะประดุจดังเทพหรือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน

จากการอภิปรายผลสรุปด้านข้อคิดและคติธรรมทั้งหมดนี้ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาข้อคิดและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์” เพราะวรรณกรรมเยาวชนมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับความตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติ ที่ต้องช่วยกันดูแลรักษาให้อยู่กับโลกมนุษย์ไปอย่างยั่งยืนจนถึงรุ่นลูกหลานต่อไปในอนาคต รวมถึงสอดแทรกข้อคิดและคติธรรม หลักในการประพฤติปฏิบัติตน การใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข และสามารถนำข้อคิดและคติธรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันของตนเองและผู้ที่ศึกษาวิจัยนี้ต่อไปได้

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาการใช้โวหารภาพพจน์ในวรรณกรรมเยาวชน รางวัลนายอินทร์อะวอร์ด เรื่อง “ปราสาทกระต่ายจันทร์”

2. ควรศึกษาศิลปะการใช้ภาษาในงานวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ของไพเราะ มากเจริญเพื่อแสดงให้เห็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของไพเราะ มากเจริญ และพัฒนาการของการใช้ภาษา

บรรณานุกรม

คณะกรรมการการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ. **แผนการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2554.

ธนัญชย์ ชัยวุฒิมากร และบุปผา บุญทิพย์. แนวคิดคุณธรรมในนิทานสมัยใหม่ : ด้วยรักบันดาล...นิทานสีขาวของอาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา. **วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัยสวนดุสิต.** ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2561) :149-166.

นวลจันทร์ ชาญวิวัฒนา. **การศึกษาเนื้อหาและแนวคิดของวรรณกรรมเยาวชนประเภทบันเทิงคดีในปี พ.ศ. 2547.** สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550.

พระวันนี ชนฺติพโล (ขันตีกุล). **การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อยของชาวตำบลบ้านเป้า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ.** (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2561.

พัทธนันท์ พาป้อ และคณะ. การศึกษาภาพสะท้อนและแนวคิดในวรรณกรรมรวมเรื่องสั้น “สิงโตนอกคอก”. **วารสาร มจร นครน่านปริทรรศน์.** ปีที่ 3 ฉบับ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561) : 89-105.

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. **ปราสาทกระต่ายจันทร์.** กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. 2545.

อภันตรี กันเดช. **การวิเคราะห์วรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัลตั้งแต่ พ.ศ. 2506 ถึง พ.ศ. 2548.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

อมรา เล็กเริงสินธุ์. **คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร.** กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2542.

อวยพร พานิช และคณะ. **ตำราประกอบการสอนวิชา ภาษาเพื่อการสื่อสาร.** พิมพ์ครั้งที่ 5. แก้ไขปรับปรุง. กรุงเทพมหานคร : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

ผลของการจัดกิจกรรมแนะแนวที่บูรณาการไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี

Guidance base on Threefold Traning Principles to Enhance the Health for Buddhism Grade 6 Primary School Students in Watchang School, Pathumthani Province

พระอัครเดช ญาณเตโช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัย เรื่อง ผลของการจัดกิจกรรมแนะแนวที่บูรณาการไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบระดับสุขภาวะของนักเรียน โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี ก่อนและหลังการใช้กิจกรรมแนะแนวที่บูรณาการไตรสิกขา ลักษณะการวิจัยเป็นการวิจัยกึ่งทดลอง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 20 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) แบบประเมินระดับสุขภาวะของนักเรียน และ 2) โปรแกรมการฝึกอบรมที่บูรณาการไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตราฐาน (Standard Deviation) และการทดสอบสมมติฐาน โดยการทดสอบค่าที (t – test) ค่าเอฟ (F – test) วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว One-way ANOVA

ผลการวิจัยพบว่า

1) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี มีระดับสุขภาวะ ทั้งก่อน และหลังเข้าร่วมกิจกรรมแนะแนวที่บูรณาการไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะโดยภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง ($\overline{X}$ = 2.64 S.D. = 0.348) ($\overline{X}$ = 2.67 S.D. = 0.425)

2) ผลการเปรียบเทียบระดับสุขภาวะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี มีระดับสุขภาวะดี หลังการเข้าร่วมกิจกรรมนักเรียนมีค่าเฉลี่ยระดับสุขภาวะเพิ่มขึ้น แตกต่างกันจากการทดสอบก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05

3) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี ที่มี เพศ, สถานภาพครอบครัว, อาชีพผู้ปกครอง, รายได้ผู้ปกครองต่อเดือน แตกต่างกัน หลังการเข้าร่วมกิจกรรมแนะแนวที่บูรณาการไตรสิกขา มีระดับสุขภาวะดี ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

คำสำคัญ : ไตรสิกขาเพื่อการพัฒนา, สุขภาวะ, นักเรียน

Abstract

The objectives of this study were to analyze and to compare the results of the threefold training in guidance activity program toward the wellbeing levels of grade 6 students in Watchung School in Prathumthani province. The analysis and comparisons were performed based on the before and after the experimental group participating the designed program. This research was a Quasi – Experimental Research. The samples were 20 students. They were selected by Purposive Sampling.

The instrument using in this study were the wellbeing assessment and the training program based on the threefold training practices. The statistics for analyzing the data were percentage, mean and standard deviation. The statistics using for analyzing were percentage, mean and standard deviation. Hypotheses testing used t-test, f-test and one-way ANOVA Analysis.

The research results were as follows:

1. The wellbeing of the experimental group pretest result was in average level ($\overline{X}$ = 2.64 S.D. = 0.348) ($\overline{X}$ = 2.67 S.D. = 0.425) respectively

2. After the posttest, the wellbeing of the experimental group had increase at 0.05 significant level.

3. The experimental group had difference in gender, family status, professionals and incomes of their parents. After the activities, the wellbeing of the students was in good level. There was no differentiating. The significant level was at 0.05.

Keywords : Threefold Training, Health, Student

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สุขภาพหรือสุขภาวะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งต่อความเจริญก้าวหน้างอกงามและพัฒนาการทุก ๆ ด้านในตัวบุคคล ถ้าการศึกษาคือพื้นฐานของชีวิตและคือความเจริญงอกงามจริง บุคคลจะเจริญงอกงามไม่ได้ หากสุขภาวะทั้งทางร่างกายและจิตใจของเราไม่สมบูรณ์ดีพอ หรือมีข้อบกพร่อง แม้แต่ในสมัยกรีกโบราณ มีนักปรัชญา 2 ท่าน คือ อาริสโตเติล และเพลโต (Aristotle and Plato) ได้มีความคิดสอดคล้องตรงกันว่า “การที่จะให้การศึกษาทางด้านอื่น ๆ นั้น สมควรที่จะให้เด็กมีสุขภาพดีเสียก่อน” หมายความว่า หากเด็กมีสุขภาพไม่ดีเสียแล้ว แม้จะให้การศึกษาอบรมที่ดีเลิศวิเศษอย่างไรก็ตาม การศึกษาเล่าเรียนก็ย่อมจะไม่ได้รับผลเต็มประสิทธิภาพ หรืออาจจะไร้ผล และอาจเกิดความเสียหายก็ได้ ถ้าจะถือเป็นการลงทุนก็นับว่าเป็นการลงทุนที่หวังผลกำไรได้ยากมาก แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าเด็กมีสุขภาพดี การศึกษา

เล่าเรียนก็ย่อมจะสามารถดำเนินไปได้ด้วยดี เด็กสามารถนำความรู้หรือประสบการณ์ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ได้อย่างสมบูรณ์ทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม[1]

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560–2564) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ ยังมีปัญหาในแต่ละช่วงวัยและส่งผลกระทบต่อเนื่องถึงกันตลอดช่วงชีวิต ตั้งแต่พัฒนาการไม่สมวัยในเด็กปฐมวัย ผลลัพธ์ทางการศึกษาของเด็กวัยเรียนค่อนข้างต่ำ การพัฒนาความรู้และทักษะของแรงงานไม่ตรงกับตลาดงาน ขณะที่ครอบครัวมีรูปแบบที่หลากหลายและเปราะบางสูง ส่งผลต่อการบ่มเพาะให้เด็กเติบโตอย่างมีคุณภาพ ประกอบกับการเลื่อนไหลของวัฒนธรรมต่างชาติที่เข้ามาในประเทศไทยผ่านสังคมยุคดิจิทัล ในขณะที่คนไทยจำนวนไม่น้อยยังไม่สามารถคัดกรองและเลือกรับวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม ส่งผลต่อวิกฤตค่านิยม ทัศนคติ และพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต

การพัฒนาในระยะต่อไปจึงต้องให้ความสำคัญกับการวางรากฐานการพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์เริ่มตั้งแต่กลุ่มเด็กปฐมวัยที่ต้องพัฒนาให้มีสุขภาพกายและใจที่ดี มีทักษะทางสมอง ทักษะการเรียนรู้ และทักษะชีวิต เพื่อให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ ควบคู่กับการพัฒนาคนไทยในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี มีสุขภาวะที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย มีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมส่วนรวม มีทักษะความรู้ และความสามารถปรับตัวเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงรอบตัวที่รวดเร็ว บนพื้นฐานของการมีสถาบันทางสังคมที่เข้มแข็งทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันชุมชน และภาคเอกชนที่ร่วมกันพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีคุณภาพสูง อีกทั้งยังเป็นทุนทางสังคมสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ

การพัฒนาเด็กและเยาวชนถือเป็นเรื่องสำคัญที่ทุกฝ่ายจะต้องส่งเสริมและสนับสนุนเพื่อให้พวกเขาเติบโตเป็นกำลังสร้างชาติในอนาคต ขณะเดียวกันก็ยังป้องกันปัญหาในสังคมที่เกิดขึ้นแก่พวกเขาในช่วงที่กำลังเติบโต หรือหัวเลี้ยวหัวต่อ ไม่ว่าจะเป็นการติดยา ติดเกม ไม่เรียนหนังสือ และความรุนแรงในพื้นที่[2]

วัยเด็กตอนปลาย หรือเด็กระดับประถมศึกษาตอนปลาย (ช่วงอายุ 10 – 12 ปี) ถือว่าเป็นช่วงเวลาที่สำคัญของวัยเด็ก เนื่องจากว่าเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนในทุกด้านหลายประการ ดังนี้

1) พัฒนาการทางร่างกาย ร่างกายของเด็กวัยนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอีกครั้งหนึ่ง โดยเฉพาะผู้หญิงจะมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วกว่าผู้ชายเมื่ออายุประมาณ 10 ปีครึ่ง ในขณะที่เด็กชายจะเริ่มการเปลี่ยนแปลงเมื่ออายุ 12 ปีครึ่ง บางครั้งเรียกวัยนี้อีกอย่างว่า วัยเตรียมเข้าสู่วัยรุ่น

2) พัฒนาการทางอารมณ์ เด็กวัยนี้จะสามารถควบคุมและเรียนรู้การแสดงออกทางอารมณ์ที่สังคมยอมรับ เริ่มมีความวิตกกังวลและความเครียดเนื่องจากปัญญาในกลุ่มเพื่อนและการได้รับการยอมรับในกลุ่มหรือแม้กระทั่งการแข่งขันในด้านการเรียนกับเพื่อนร่วมชั้น จนดูเหมือนกับว่าเด็กในวัยนี้หงุดหงิดได้ง่าย

---

[1] สุพจนีย พัดจาด. **“การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนสุขภาวะสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดตาก”**. Educational Management and Innovation JournalVol.2 No.1 (January-April 2019): 69.

[2] สสส, **“พัฒนาศักยภาพเยาวชนใต้ ลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาวะ”**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.thaihealth.or.th, [3 สิงหาคม พ.ศ.2562].

3) พัฒนาการทางสังคม เด็กจะเริ่มมีการแบ่งกลุ่มระหว่างเพศหญิงและเพศชายอย่างเด่นชัด และจะเลือกทำกิจกรรมที่เหมาะสมของเพศของตน เพื่อนวัยเดียวกันจะมีอิทธิพลต่อความคิดและการกระทำมากขึ้น ผู้ใกล้ชิดจึงควรให้คำแนะนำเกี่ยวกับการคบหาเพื่อนของเด็ก

4) พัฒนาการทางสติปัญญา เด็กในวัยนี้มีระดับทางสติปัญญาที่เพิ่มขึ้นในอีกระดับหนึ่งโดยเริ่มมีจินตนาการกว้างไกลขึ้น สามารถเปรียบเทียบได้ เข้าใจความสัมพันธ์และความแตกต่างของสิ่งรอบตัว เข้าใจในความสัมพันธ์ของตัวเลขมากขึ้น และมีความจำที่แม่นยำขึ้นกว่าเดิมมาก[3]

อย่างไรก็ตามขณะนี้ได้เห็นกระแสความตื่นตัวในหลายด้าน เช่น การรณรงค์เรื่องบุหรี่ แอลกอฮอล์ อุบัติเหตุ การออกกำลังกาย อาหารสุขภาพ การรวมตัวของชมรมคนรักสุขภาพในจังหวัดต่างๆ เป็นต้น เพราะเหตุนี้ควรขยายงานด้านนี้ให้กว้างขวางและเข้มแข็งยิ่งๆ ขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาที่ครอบคลุมในกลุ่มเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญต่ออนาคตของประเทศชาติ ช่วงเวลาที่ผ่านมาเด็กและเยาวชนถูกมอมเมา ด้วยกระแสวัตถุนิยม และบริโภคนิยม จนเกิดปัญหาความฟุ้งเฟ้อ การบูชาอำนาจเงินเป็นพระเจ้า การเสพความสุขทางวัตถุ การมีเพศสัมพันธ์แบบเสรีและไม่ปลอดภัย การตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์ก่อนวัยอันควร การติดเชื้อเอดส์ ปัญหาเด็กตีกัน ปัญหายาเสพติดและความรุนแรง เป็นต้น

ปัญหาเหล่านี้ไม่เพียงจำกัดอยู่ในเมืองใหญ่แต่เพียงเท่านั้น แต่ยังได้แผ่กระจายลงสู่ระดับอำเภอต่างๆ การพัฒนาคุณภาพและสุขภาวะของเด็กและเยาวชน ควรเน้นที่การพัฒนาปัญญาควรคู่กับคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา นโยบายการศึกษาที่เน้นคุณธรรมคู่ความรู้ควรทำให้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง และอย่างมั่นคงและยั่งยืน เช่น ควรแบ่งเวลาให้เด็กได้ทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพกาย สติปัญญา คุณธรรม ทักษะชีวิต ไม่ใช่เรียนแต่วิชาทฤษฎีในหนังสือเท่านั้น ขณะเดียวกันระบบบริการสุขภาพควรให้ความสำคัญแก่สุขภาพเด็ก และเยาวชนให้มากขึ้น ควบคู่กันไป[4]

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง ตำบลบางปรอก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี คือการที่นักเรียนขาดความรับผิดชอบในตนเอง ไม่ส่งงาน ขาดการพัฒนาทักษะในการพัฒนาตนเอง ไม่กล้าแสดงออกในทางที่ถูกต้อง มีสมาธิในการเรียนและในกิจกรรมน้อย รวมทั้งมีใจออกห่างจากคุณธรรมความดี นักเรียนอยู่ในวัยหัวเลี้ยวหัวต่อเข้าสู่ช่วงวัยรุ่น ชอบการอยู่กันเป็นกลุ่ม มีความอยากรู้อยากลอง เป็นพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการถูกชักชวนไปในทางเสียหายเรื่องยาเสพติด บุหรี่ ของมึนเมา จากการสังเกตุพฤติกรรม คือนักเรียนชอบเล่น ชอบคุยไม่ตั้งใจเรียน ไม่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมการเรียน กลั่นแกล้งกัน พูดจาไม่สุภาพ ขาดการความคุมอารมณ์ มีพฤติกรรมลอกเลียนแบบในทางที่ไม่เหมาะสม และจากการสัมภาษณ์ครู คือครอบครัวมีรายได้น้อย พ่อแม่ส่วนใหญ่ไม่มีเวลาเพราะต้องทำงาน นักเรียนต่างถิ่นเข้ามาเรียนต้องอาศัยอยู่กับญาติ สภาพที่อยู่อาศัยแออัด การนำเอากิจกรรมแนะแนวที่บูรณาการไตรสิกขาเข้า

---

[3] กลัญญู เพชราภรณ์. **“เอกสารประกอบการสอนวิชาจิตวิทยาครูสำหรับการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ (ENN3202)”**. (อัดสำเนา).

[4] หมอชาวบ้าน, **“ระบบสุขภาพพอเพียงควรก้าวไปอย่างไร”**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.doctor.or.th/clinic/detail/8308, [3 สิงหาคม พ.ศ.2562].

ไปใช้เพื่อให้เกิดภูมิคุ้มกัน พัฒนาทักษะ ความคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุมีผล พัฒนาการสุขภาวะใน 4 ด้านดีขึ้น พัฒนาตนได้และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบและมีความสุข

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาสุขภาวะเชิงพุทธของนักเรียนโรงเรียนวัดฉาง ตำบลบางปรอก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี เพื่อศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจในพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของนักเรียน ในการนำหลักไตรสิกขา ไปใช้ในชีวิตประจำวันที่อาจส่งผลถึงพฤติกรรมในอนาคตได้ หรือเป็นแรงจูงใจต่อการนำหลักธรรมรวมถึงรูปแบบและวิธีการที่ถูกต้องไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลของการจัดกิจกรรมแนะแนวโดยใช้หลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี ก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม
2. เพื่อเปรียบเทียบการจัดกิจกรรมแนะแนวโดยใช้หลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี ก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม จำแนกตาม เพศ, สถานภาพของครอบครัว, อาชีพของผู้ปกครอง, รายได้ของผู้ปกครอง

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การจัดกิจกรรมแนะแนวที่บูรณาการหลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี” ได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การจัดกิจกรรมแนะแนวที่บูรณาการหลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะของนักเรียน

1.2 ขอบเขตด้านตัวแปร

1) ตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่ข้อมูลส่วนบุคคล เพศ สถานภาพของครอบครัว อาชีพของครอบครัว รายได้ของครอบครัว และกิจกรรมแนะแนวที่บูรณาการหลักไตรสิกขา

ดังแผนภาพดังต่อไปนี้

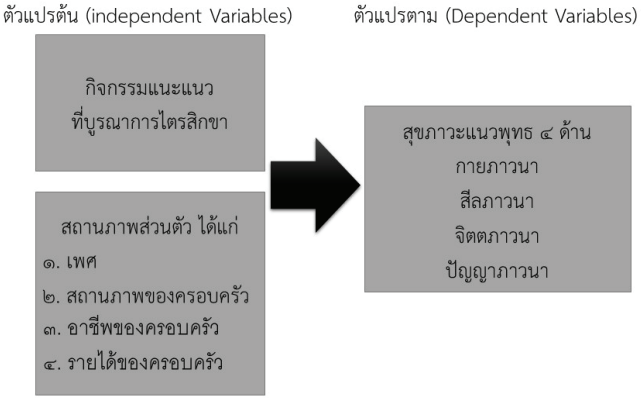

2) ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ระดับสุขภาวะของนักเรียน ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ

1. กายภาวนา พัฒนาด้านกาย
2. ศีลภาวนา พัฒนาด้านศีล
3. จิตภาวนา พัฒนาด้านจิต
4. ปัญญาภาวนา พัฒนาด้านปัญญา

1.3 ขอบเขตด้านประชากร

1) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง ตำบลบางปรอก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี จำนวน 20 คน โดยใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง

1.4 ขอบเขตด้านสถานที่

โรงเรียนวัดฉาง ตำบลบางปรอก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี 12000

1.5 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2562 ถึงเดือน มกราคม พ.ศ. 2563 รวมเป็นระยะเวลา 7 เดือน

ผลการวิจัย

1.1 การวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 55.0 สถานภาพครอบครัวส่วนใหญ่ บิดามารดา อยู่ด้วยกันผู้ปกครองอยู่ด้วยกัน จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 65.0 ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 85.0 รายได้ของผู้ปกครอง ต่อเดือนส่วนใหญ่ ต่ำกว่า 10,000 บาท จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 80.0

1.2 การวิเคราะห์ระดับสุขภาวะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี

ผลการวิเคราะห์ระดับสุขภาวะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี ก่อนเข้าร่วมกิจกรรมแนะแนวที่บูรณาการไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า นักเรียนมีระดับสุขภาวะทางด้านจิตตภาวนา ($\overline{X}$ = 2.79, S.D. = 0.37) มากที่สุด และรองลงมา สีลภาวนา ($\overline{X}$ = 2.70, S.D. = 0.47) กายภาวนา ($\overline{X}$ = 2.59, S.D. = 0.46) และ ปัญญาภาวนา ($\overline{X}$ = 2.50, S.D. = 0.44) ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ระดับสุขภาวะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี หลังเข้าร่วมกิจกรรมแนะแนวที่บูรณาการไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า นักเรียนมีระดับสุขภาวะทางด้านกายภาวนามากที่สุด ($\overline{X}$ = 2.83,

S.D. = 0.51) และรองลงมาทางด้านจิตตภาวนา ($\overline{X}$ = 2.80, S.D. = 0.39) สีลภาวนา ($\overline{X}$ = 2.61, S.D. = 0.46) ปัญญาภาวนา ($\overline{X}$ = 2.45, S.D. = 0.52) ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับสุขภาวะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี หลังเข้าร่วมกิจกรรมแนะแนวที่บูรณาการไตรสิกขา

จากการวิจัย ผลของการจัดกิจกรรมแนะแนวที่บูรณาการไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี หลังเข้าร่วมกิจกรรมแนะแนวที่บูรณาการไตรสิกขา พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาผลการวิจัยรายด้านสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1) การพัฒนาตนเองด้านกาย (กายภาวนา) พบว่า ผลของการจัดกิจกรรมแนะแนวที่บูรณาการไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี หลังเข้าร่วมกิจกรรม โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดตามทฤษฎีความต้องการตามของ**อับราฮัมเอช.มาสโลว์ (Abraham H.Maslow)** เสนอทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้น (Hierarchy of Needs) โดยระบุว่า คนมีความต้องการไปตามลำดับจากความต้องการขั้นต่ำสุด ซึ่งได้แก่ ความต้องการทางด้านร่างกาย ไปจนถึงความต้องการขั้นสูงสุด คือ ความต้องการพัฒนาตนเต็มศักยภาพมาสโลว์มีความเชื่อว่ามนุษย์เราเป็นสัตว์ที่ประเสริฐ มีพลังงานภายในที่จะต่อสู้กับความกดดันของสิ่งแวดล้อมและเอาชนะได้ มนุษย์มีความต้องการที่จะมุ่งไปสู่สัจการแห่งตน (Self-actualization) เมื่อความต้องการขั้นต่ำกว่าได้รับการตอบสนอง[5]

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **กัลยาณี สิทธิวุฒิ** ได้ทำการวิจัยเรื่อง การใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและกระบวนการกลุ่มเพื่อสร้างสุขภาวะทางสังคมให้กับนักเรียนโรงเรียนบ้านน้ำโค้ง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน พบว่า ผลการวิจัยแบ่งออกได้เป็น 4 ด้านใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้ 1) นักเรียนมีทัศคติทางบวกต่อการอยู่ร่วมกันเพิ่มขึ้น และสามารถปฏิบัติได้ มีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น ชื่นชมกัน ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเองมากขึ้น 2) นักเรียนมีความพึงพอใจทำกิจกรรมกลุ่มด้วยความสุข สนุกสนานและตั้งใจทางานด้วยความสามัคคีกันเพิ่มขึ้น และส่งเสริมความเข้าใจกันระหว่างเพื่อนแต่ละคนแต่ละชนเผ่ามากขึ้น 3) การปรับตัวเข้ากับเพื่อน สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันได้ด้วยความสุข ประยุกต์ใช้ในการอยู่ร่วมกันของแต่ละชนเผ่าด้วยความเข้าใจกันเพิ่มขึ้น 4) นักเรียนมีการช่วยเหลือเอื้ออาทรกันในสังคม เพิ่มขึ้น

[5] Maslow, A. H. “**Motivation and Personality**”. (New York : Harper & Row Publishing, 1954): p 154.

โดยมีการแบ่งปันสิ่งของให้กัน พูดจากันด้วยความไพเราะ อ่อนหวาน เกิดความอบอุ่นเหมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน[6]

และสอดคล้องกับแนวคิดของ**สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)** อธิบายว่า กายภาวนา การพัฒนากาย การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Development) คือ การมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางที่เกื้อกูลและได้ผลดีโดยรู้จักอยู่ดีมีสุขอย่างเกื้อกูลกันกับธรรมชาติและปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างมีสติมิให้เกิดโทษแต่ให้เกื้อกูลเป็นคุณโดยเฉพาะให้

ก) รู้จักใช้อินทรีย์ เช่น ตา หู ดูฟัง เป็นตัวอย่าง มีสติ ดูเป็นฟังเป็นให้ได้ปัญญา

ข) กินใช้ด้วยปัญญาเสพบริโภคปัจจัย 4 และสิ่งของเครื่องใช้ตลอดจนเทคโนโลยีอย่างฉลาดให้พอดีที่จะได้ผลตรงเต็มตามคุณค่าที่แท้จริงไม่ลุ่มหลงมัวเมาไม่ประมาทขาดสติ[7]

2) การพัฒนาตนเองด้านสังคม (สีลภาวนา) พบว่า ผลของการจัดกิจกรรมแนะแนวที่บูรณาการไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี หลังเข้าร่วมกิจกรรม โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดตามทฤษฎีของ**โคลเบิร์ก (Kolhberg)** คือการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในตนเองถือเป็นจุดหมายสำคัญประการหนึ่งของการศึกษาที่ได้รับการกล่าวถึงตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่ปัญหาสังคมส่วนใหญ่เกิดจากความเสื่อมถอยทางศีลธรรมจรรยาของบุคคลในสังคม ดังนั้น การพัฒนาด้านสติปัญญา ความคิด และบุคลิกภาพของของตนเองเพียงด้านเดียว โดยละเลยการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมไปในเวลาเดียวกันอาจเป็นที่มาของปัญหาต่างๆ ที่ก่อให้เกิดอันตรายแก่สังคมเองในที่สุด[8]

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **อุ่นเอื้อ สิงห์คำ** ได้ทำการวิจัย เรื่อง กระบวนการและผลกระทบของการสร้างเสริมสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธ ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสร้างเสริมสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธมีผลกระทบโดยช่วยให้คนมีสุขภาวะที่ดีขึ้น เกิดจิตใจที่ดีงาม มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีอารมณ์เบิกบาน แจ่มใส เกิดพลังในการช่วยเหลือผู้อื่นที่ทุกข์ทรมาน เพื่อให้มีสุขภาพดีด้วยเช่นเดียวกัน มีผลทำให้สุขภาวะของสังคมดีขึ้นอย่างเป็นองค์รวมของกาย จิตใจ สังคม และวิญญาณ ซึ่งสัมพันธ์หนุนเนื่องกัน[9]

และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **อทิติยา อินแก้ว** ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้และมาตรวัดความฉลาดทางสุขภาวะของนักเรียน: การวิจัยแบบผสมวิธี พบว่า ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1. ตัวบ่งชี้ความ

---

[6] กัลยาณี สิทธิวุฒิ,“การใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและกระบวนการกลุ่มเพื่อสร้างสุขภาวะทางสังคมให้กับนักเรียนโรงเรียนบ้านน้ำโค้ง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน”, **ปริญญาปรัชญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต,** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2557, บทคัดย่อ.

[7] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **“พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์”**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 203.

[8] โคลเบิร์ก (Kolhberg) อ้างใน นุชลี อุปภัย, **“จิตวิทยาการศึกษา”**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558), หน้า 59 - 60.

[9] อุ่นเอื้อ สิงห์คำ, “กระบวนการและผลกระทบของการสร้างเสริมสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธ”, **ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2555, บทคัดย่อ.

ฉลาดทางสุขภาวะ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ 12 ตัวบ่งชี้ ดังนี้ องค์ประกอบที่ 1 การเข้าถึงข้อมูลสุขภาพ ประกอบด้วย 2 ตัวบ่งชี้ คือ 1) การสืบค้นข้อมูลสุขภาพ และ 2) การเลือกแหล่งข้อมูลสุขภาพ องค์ประกอบที่ 2 ความรู้ความเข้าใจข้อมูลสุขภาพ ประกอบด้วย 2 ตัวบ่งชี้ คือ 1) ความรู้ข้อมูลสุขภาพพื้นฐาน และ 2) การตีความข้อมูลสุขภาพ องค์ประกอบที่ 3 การประเมินข้อมูลสุขภาพ ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ 1) การตรวจสอบข้อมูลสุขภาพ 2) การวิเคราะห์ข้อมูลสุขภาพ และ 3) การตัดสินใจใช้ข้อมูลสุขภาพ องค์ประกอบที่ 4 การนำความรู้เกี่ยวกับสุขภาพไปใช้ ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ 1) การวางแผนในการปฏิบัติตนเพื่อให้มีสุขภาพที่ดี 2) การปฏิบัติตนเพื่อส่งเสริมสุขภาพ และ 3) การปรับเปลี่ยนวิธีปฏิบัติตนให้มีสุขภาพที่ดีขึ้น และองค์ประกอบที่ 5 การสื่อสารข้อมูลสุขภาพ ประกอบด้วย 2 ตัวบ่งชี้ คือ 1) การเผยแพร่ข้อมูลสุขภาพ และ 2) การรณรงค์ให้ผู้อื่นเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตนเพื่อส่งเสริมสุขภาพ 2. โมเดลตัวบ่งชี้ความฉลาดทางสุขภาวะของนักเรียนมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีค่าไค-สแควร์ = 19.254, df = 21, p = .568, AGFI = .983 และ RMR = .009 3. โมเดลตัวบ่งชี้ความฉลาดทางสุขภาวะของนักเรียน มีความไม่แปรเปลี่ยนของรูปแบบโมเดลและน้ำหนักองค์ประกอบของตัวบ่งชี้ระหว่างกลุ่มนักเรียนในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาความฉลาดทางสุขภาวะของเด็ก เยาวชน และครอบครัวด้วยพลังเครือข่ายทางการศึกษาและกลุ่มนักเรียนในโรงเรียนที่ไม่เข้าร่วมโครงการฯ แต่มีความแปรเปลี่ยนของค่าน้ำหนักขององค์ประกอบหลักทุกองค์ประกอบ[10]

และสอดคล้องกับแนวคิดของ**สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)** อธิบายว่า ศีลภาวนา การพัฒนาศีลการพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคม (Moral Development;Social Development) คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีพฤติกรรมที่ดีงามในความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ โดยตั้งอยู่ในวินัย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี และมีอาชีวะสุจริต ไม่ใช้กายวาจาและอาชีพในทางที่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายเวรภัย แต่ใช้เป็นเครื่องพัฒนาชีวิตตนและช่วยเหลือเกื้อกูลกันสร้างสรรค์สังคมส่งเสริมสันติสุข[11]

และสอดคล้องกับแนวคิดของ**พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวัณโณ ปธ.9)** อธิบายว่า ประโยชน์ของศีล เป็นแนวปฏิบัติในการกำจัดกิเลสอย่างหยาบ (วิติกมกิเลส) ซึ่งเป็นกิเลสที่ฟุ้งออกมาทางกาย และทางวาจา ได้แก่การกระทำทุจริตทางกาย 3 ประการ และรวมทั้งประพฤติทุจริตทางวาจา 4 ประการ คือ (1) การฆ่าสัตว์ (2) การลักทรัพย์ (3) การประพฤติผิดในกาม (4) การพูดเท็จ (5) การพูดส่อเสียด (6) การพูดคำหยาบ (7) การพูดเพ้อเจ้อ[12]

---

[10] อทิติยา อินแก้ว, “การพัฒนาตัวบ่งชี้และมาตรวัดความฉลาดทางสุขภาวะของนักเรียน: การวิจัยแบบผสมวิธี”, **ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต,** บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557, บทคัดย่อ.

[11] เรื่องเดียวกัน, หน้า 203. (หมายถึง เรื่องพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ หน้า 203)

[12] พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวัณโณ ปธ.9), **“การพัฒนาจิตภาคที่หนึ่ง”,** (กรุงเทพมหานคร: สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา, 2543), หน้า 28 - 30.

3) การพัฒนาตนเองด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) พบว่า ผลของการจัดกิจกรรมแนะแนวที่บูรณาการไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานี หลังเข้าร่วมกิจกรรม โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ**ฟรอยด์** ฟรอยด์ เชื่อว่า โครงสร้างทางจิตของมนุษย์มีการเคลื่อนไหวที่ไม่หยุดนิ่งซึ่งเป็นการทำงานที่สอดคล้องกันอยู่เสมอ โดยโครงสร้างของจิตแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ Id เป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิด โดยได้รับอิทธิพลหลังจากพลังสัญชาตญาณ ซึ่งเป็นศูนย์รวมของความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในการมีชีวิตรอด และการแสวหาความพึงพอใจในชีวิต Ego เป็นส่วนของจิตที่ได้รับการพัฒนาขึ้น โดยมีหน้าที่สำคัญในการควบคุมและปรับระดับความต้องการของ Id ให้เหมาะกับสภาพความเป็นจริง และช่วยให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม โดยเป็นการประนีประนอมความต้องการของ Id กับ Superego Superego เป็นโครงสร้างของจิตที่ได้รับการพัฒนาอย่างสูงคือ เป็นส่วนของคุณธรรมและจริยธรรม ที่จะควบคุมการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ และยังได้แบ่งจิตของมนุษย์ออกเป็น 3 ระดับ ตามความรู้สึกตัวดังนี้ คือ

(1) จิตก่อนสำนึก (Conscious) เป็นจิตที่มีสติตลอดเวลา เป็นระดับของจิตในระดับที่บุคคลมีความรู้ตัวว่ากำลังทำอะไร มีความคิดความรู้สึกอย่างไร ตามเหตุผลและเป็นที่ยอมรับในสังคม

(2) ระดับจิตกึ่งใกล้สำนึก (Pre-conscious) เป็นระดับของจิตที่บุคคลเก็บความคิด ความรู้สึกต่างๆ ไว้ในความทรงจ า แต่ยังสามารถเรียกออกมาใช้ได้

(3) จิตไร้สำนึก (Unconscious) เป็นระดับของจิตที่เก็บกดความรู้สึก ความทรงจำอารมณ์ หรือความต้องการที่ไม่สามารถแสดงออกหรือไม่ได้รับการยอมรับ ซึ่งในบางกรณีบุคคลก็จะเก็บกดความรู้สึกบางอย่างไว้ในจิตระดับนี้โดยไม่รู้ตัว[13]

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **จุฑาภรณ์ จิตเงิน** ได้ทำการศึกษา เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดสุขภาวะองค์รวมเชิงพทธ ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) และแนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) ประเทศภูฏาน พบว่า จากการศึกษาในการนำเสนอเรื่องความหมายของความสุขนั้น แนวคิดสุขภาวะองค์รวมเชิงพุทธ ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายของความสุขไปในแนวทางของพุทธศาสนา คือความสุขเป็นภาวะที่เกิดขึ้นจากภายในและความสุขที่แท้จริงนั้นเป็นภาวะของจิตที่มีความเป็นอิสระจากปัจจัยภายนอก และมีคุณลักษณะของสภาพจิตที่มีศักยภาพในการรองรับการบรรลุทางปัญญา ซึ่งถือเป็นประตูไปสู่อิสรภาพที่แท้จริงของชีวิตต่อไปตามแนวทางของพุทธศาสนา ความสุขสูงสุดในแนวคิดสุขภาวะองค์รวมเชิงพุทธ ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นภาวะของความหลุดพ้นหรือเป็นอิสระจากทุกข์ทั้งปวง ตามความหมายทางพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทคือ พระนิพพาน[14]

---

[13] เมธาวี อุดมธรรมมานุภาพ, “**พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน**”, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2549), หน้า 92 - 93.

[14] จุฑาภรณ์ จิตเงิน, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดสุขภาวะองค์รวมเชิงพทธ ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) และแนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) ประเทศภูฏาน”, **ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555, บทคัดย่อ.

และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สาลิณี รัตนพันธ์** ได้ทำการวิจัย เรื่อง การศึกษาสุขภาวะทางจิตของวัยรุ่นที่เสพอินเทอร์เน็ต ผลการวิจัยพบว่า วัยรุ่นที่เสพอินเตอร์เน็ตปกติมีสุขภาวะทางจิตดีกว่าวัยรุ่นที่เสพอินเตอร์เน็ต ทั้งในภาพรวมและองค์ประกอบย่อย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 วัยรุ่นที่เสพอินเตอร์เน็ตซึ่งมีระดับการศึกษาสูงกว่ามีสุขภาวะทางจิตไม่แตกต่างจากวัยรุ่นที่เสพอินเตอร์เน็ตซึ่งมีระดับการศึกษาต่ำกว่า แต่เมื่อพิจารณาในองค์ประกอบย่อย ในด้านต้องการความรักและความเหงาว้าเหว่ พบว่าวัยรุ่นที่เสพอินเตอร์เน็ตซึ่งมีระดับการศึกษาสูงกว่ามีสุขภาวะทางจิตดีกว่าวัยรุ่นที่เสพอินเตอร์เน็ตที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนองค์ประกอบย่อยด้านความซึมเศร้า และความเครียดไม่พบความแตกต่าง[15]

และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุวิจักขณ์ ภานุสรณ์ฐากูร** ได้ทำการวิจัย เรื่อง กระบวนการพัฒนาจิตเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมตามแนวพุทธจิตวิทยาและการปฏิบัติตามกฎแห่งแรงดึงดูด จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า กระบวนการพัฒนาจิตเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมตามแนวพุทธจิตวิทยาและการปฏิบัติตามกฎแห่งแรงดึงดูด สามารถส่งเสริมให้เกิดขึ้นได้ ด้วยโปรแกรมการฝึกอบรมที่สำคัญได้แก่ ความตั้งใจมั่นที่อยู่บนพื้นฐานที่คิดบวก การมองด้านบวกอย่างมีสติ การยืนกรานต่อความคิด การจินตนาการในเชิงบวก การใช้สมาธิ และ ความเชื่อมั่นในกฎและการปล่อยวาง ซึ่งทำให้เกิดภาวะของความสุขในแบบองค์รวมได้ทั้งยังมีความต่อเนื่องกับความสุขแบบองค์รวมนั้นด้วย ซึ่งผลการทดลองโปรแกรมการฝึกอบรมพุทธจิตวิทยากับกฎแห่งแรงดึงดูด พบว่า กระบวนการพัฒนาสุขภาวะทางกายของกลุ่มตัวอย่าง มีความเชื่อมั่นในตนเองสูงขึ้นที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและการเปลี่ยนความคิดและมุมมองที่มีต่อการดูแลสุขภาพโรคภัยไข้เจ็บได้รับรู้กฎของธรรมชาติตามความเป็นจริง เมื่อประสบกับความเจ็บป่วยอยู่จะพยายามเข้าใจใช้ทักษะในการดูแลอาการของโรคให้ดีขึ้น ด้านสุขภาวะทางจิต พบว่ากลุ่มตัวอย่าง ได้เข้าใจกระบวนการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งจึงมีความเชื่อว่ากายกับจิตนั้นมีส่วนสัมพันธ์กัน ถ้าจิตป่วยกายก็จะป่วยด้วย ควรปลูกฝังแนวคิดที่เป็นกุศลจิตเพื่อการพัฒนาทางจิตที่งดงามมากยิ่งขึ้น และสิ่งที่ควรพัฒนาเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นองค์ความรู้ทั้งปริยัติปฏิบัติและปฏิเวธให้กลุ่มตัวอย่างได้เข้าใจ เข้าถึงองค์ธรรมอย่างเหมาะสม ในส่วนด้านสุขภาวะทางสังคม พบว่ากลุ่มตัวอย่าง ได้พัฒนาการความศรัทธาเชื่อในกฎแห่งกรรม และมีความเพียรพยายามประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ซึ่งทำให้พร้อมจะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน จึงจำเป็นต้องส่งเสริมให้คนในสังคมเกิดการตระหนักรู้จิตให้การบริการ เคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ พัฒนาให้เกิดความคิดที่เป็นสัมมาทิฐิอันชอบแล้วด้วยธรรม และด้านสุขภาวะทางปัญญา พบว่ากลุ่มตัวอย่าง ได้เกิดการตระหนักรู้แจ้งเท่าทันความจริงของชีวิต มีระบบความคิดสร้างสรรค์กฎแห่งแรงดึงดูดและมีกระบวนการคิดที่สมเหตุผลโดยเชื่อว่าการที่บุคคลสามารถจะเกิดสุขภาวะทางปัญญาได้ จำต้องเข้าสู่การปฏิบัติสมถและวิปัสสนากรรมฐานเป็นเบื้องต้น

[15] สาลิณี รัตนพันธ์. “การศึกษาสุขภาวะทางจิตของวัยรุ่นที่เสพอินเทอร์เน็ต”. **ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2546. บทคัดย่อ.

ซึ่งต้องพยายามให้มีความเชื่อในตนเอง และเชื่อว่าความสุขในการตื่นรู้ทำให้ชีวิตดำเนินไปด้วยวิถีแห่งธรรม อันเอื้อต่อความเข้าใจหลักพุทธจิตวิทยากับกฎแห่งแรงดึงดูดอย่างบูรณาการ[16]

และสอดคล้องกับแนวคิดของ**สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)** อธิบายว่า จิตภาวนาการพัฒนาจิตใจ (Emotional development; Psychological Development) คือ การทำจิตใจให้เจริญงอกงามขึ้นในคุณธรรม ความดีงาม ความเข้มแข็ง มั่นคงและ ความเบิกบานผ่องใส สงบสุขสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต คือ งอกงามด้วยคุณธรรม เช่น มีน้ำใจเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอื้ออารี มีมุทิตา มีศรัทธา มีความเคารพ อ่อนโยน ซื่อสัตย์ กตัญญู เป็นต้น สมบูรณ์ด้วยสรรถภาพจิต คือ มีจิตใจเข้มแข็งมั่นคง หมั่นขยัน เพียรพยายาม กล้าหาญ อดทน รับผิดชอบ มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น และสมบูรณ์ด้วยสุขภาพจิต คือ มีจิตใจร่าเริง เบิกบาน สดชื่น อิ่มโปร่งโล่ง ผ่องใส และสงบเป็นสุข[17]

และสอดคล้องกับแนวคิดของ**พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวัณโณ ปธ.9)** อธิบายว่า ประโยชน์ของสมาธิ เป็นแนวปฏิบัติในการกำจัดกิเลสอย่างกลาง (ปริยุฏฐานกิเลส) ซึ่งเป็นกิเลสที่กลุ้มรุมจิตใจให้เดือดร้อน ได้แก่ กิเลสพวกนิวรณ์ 5 คือ (1) กามฉันท์ ความรักใคร่ในกาม (2) พยาบาท ความปองร้ายอาฆาต (3) ถีนมิทธะ ความท้อแท้เกียจคร้าน (4) อุทธัจจกุกกุจจะ ความฟุ้งซ่านความรำคาญ (5) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยไม่อาจตัดสินใจในแนวปฏิบัติได้[18]

4) การพัฒนาตนเองด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) พบว่า ผลของการจัดกิจกรรมแนะแนวที่บูรณาการไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดฉาง จังหวัดปทุมธานีหลังเข้าร่วมกิจกรรมโดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดตามทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ**เพียเจต์** การคิดอย่างมีเหตุผลเชิงนามธรรม (Formal Operational Stage) อยู่ ในช่วงอายุระหว่าง 11 -15 ปี ในขั้นนี้ โครงสร้างของการงอกงามในความคิดของเด็กได้ มาถึงขั้นสูงสุด เด็กจะเริ่มเข้าใจกฎเกณฑ์ทางสังคมได้ดีขึ้น สามารถเรียนรู้โดยใช้เหตุผลมาอธิบายและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ เด็กจะรู้จักวิธีคิดตัดสินใจ และพัฒนาการทางความคิดของเด็กในวัยนี้จะเป็นไปอย่างรวดเร็ว เด็กจะมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆได้ มากขึ้น มีความสนใจในสิ่งที่เป็นนามธรรมและสามารถเข้าใจถึงเรื่องนามธรรมได้ ดีขึ้นเด็กจะรู้อะไรควรทำอะไรเป็นสิ่งต้องห้าม เปียเจต์ (Piaget) ได้ กล่าวไว้ว่า พัฒนาการทางความคิดของเด็กในวัยนี้จะเริ่มเปลี่ยนจากผู้ รับมาเป็นผู้ให้ การพัฒนาการทางสติปัญญา และความคิดเกิดขึ้นจากการที่บุคคลได้ ปะทะสังสรรค์ (Interact) กับสิ่งแวดล้อม และปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมนั้นได้ เปียเจต์ กล่าวว่า แรกที่เดียวเด็กยังไม่สามารถแยก “ตนเอง” ออกจากสิ่งแวดล้อม แต่เนื่องจากประสบการณ์ที่ได้ จากการปะทะสังสรรค์กับสิ่งแวดล้อมทำให้ เกิดพัฒนาการทางสติปัญญาขึ้น การพัฒนาการดังกล่าวจะเป็นไปอย่างต่อเนื่อง (Continuous Interaction) ระหว่าง

---

[16] สุวิจักขณ์ ภานุสรณ์ฐากูร. “กระบวนการพัฒนาจิตเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมตามแนวพุทธจิตวิทยาและการปฏิบัติตามกฎแห่งแรงดึงดูด”. **ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559. หน้า ค.

[17] อ้างแล้ว, หน้า 203. (หมายถึง เรื่องพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ หน้า 203)

[18] เรื่องเดียวกัน, หน้า 28 - 30. (หมายถึง เรื่องการพัฒนาจิตภาคที่หนึ่ง หน้า 28 - 30)

บุคคลบุคคลกับสิ่งแวดล้อม เปียเจต์ (Piaget) มีความเชื่อว่าเป้าหมายของการพัฒนาการนั้น คือ 1. ความสามารถที่จะคิดอย่างมีเหตุผลกับสิ่งที่เป็นนามธรรม 2. ความสามารถที่จะคิดตั้งสมมุติฐานอย่างสมเหตุสมผล 3. ความสามารถที่จะตั้งกฎเกณฑ์และการแก้ปัญหา[19]

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ชูฤทธิ์ เต็งไตรสรณ์** ได้ทำการวิจัย เรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ของแนวคิดสุขภาวะองค์รวมเชิงพุทธกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธมีหลักการที่สอดคล้องกันเป็นองค์รวมสามารถนำไปใช้แบบบูรณาการเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักไตรสิกขาทั้งในระดับพฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และการใช้เหตุผลและความรู้ (ปัญญา) ส่วนประเด็นที่ต่างกัน พบว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นเรื่องการดำเนินชีวิตในระดับโลกิยะตามหลักพระพุทธศาสนา แต่หลักสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธนั้นเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่สามารถใช้ได้ทั้งในระดับโลกิยะ และระดับโลกุตระ[20]

และสอดคล้องกับแนวคิดของ**สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)** อธิบายว่า ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา (Cognitive Development : Intellectual Development) คือ การฝึกอบรมเสริมปัญญาเสริมสร้างความรู้ ความคิด ความเข้าใจให้รู้จักคิดรู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำดำเนินการต่าง ๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ซึ่งมองดูรู้เข้าใจเหตุปัจจัยมองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงหรือตามที่มันเป็นปราศจากอคติและแรงจูงใจแอบแฝงเป็นผู้ที่กิเลสครอบงำบัญชาไม่ได้ให้ปัญญาเจริญพัฒนาจนรู้ เข้าใจหยั่งเห็นความจริงเป็นอยู่ด้วยปัญญา รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ ลุถึงความบริสุทธิ์ ปลอดพ้นจากกิเลสสิ้นเชิงมีจิตใจเป็นอิสระสุขเกษมไร้ทุกข์[21]พุทธศาสนา คือคำสอนว่าด้วยการพัฒนาความสุข การศึกษา คือการพัฒนาความสุข ถ้าคนมีการพัฒนา เริ่มเข้าสู่การศึกษา เขาจะมีความสุขเพิ่มขึ้น เริ่มด้วยสุขจากการกระทำ ความสุขข้อนี้สำคัญมาก สำหรับเด็กไทยต้องทำให้ได้ เด็กไทยต้องไม่ใช่เป็นเพียงแค่นักบริโภค แต่ต้องเป็นนักผลิต และเป็นนักสร้างสรรค์ ในการที่จะก้าวไปสู่ชั้นเป็นนักสร้างสรรค์นั้น เขาต้องมีความสุขจากการกระทำด้วย เมื่อใดเด็กมีความสุขจากการกระทำแล้ว เขาก็จะมีความสุขจากการหาความรู้ด้วย[22]

และสอดคล้องกับแนวคิดของ**พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวัณโณ ปธ.9)** อธิบายว่า ประโยชน์ของปัญญา เป็นแนวปฏิบัติในการกำจัดกิเลสอย่างละเอียด (อนุสัยกิเลส) ซึ่งเป็นกิเลสที่นอนสงบนิ่งอยู่ในสันดาน หรืออยู่ที่จิตใจระดับลึกซึ่งเปรียบเสมือนตะกอนที่นอนอยู่ก้นตุ่มน้ำ อันเป็นอกุศลซึ่งเป็นจุดเริ่มต้น

---

[19] เปียเจต์ Piaget อ้างใน สมชาย รัตนทองคำ, **เอกสารประกอบการสอน 475 788 การสอนทางกายภาพบำบัด**, ภาคต้นปีการศึกษา 2556, (อัดสำเนา).

[20] ชูฤทธิ์ เต็งไตรสรณ์, “การศึกษาความสัมพันธ์ของแนวคิดสุขภาวะองค์รวมเชิงพุทธกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”, **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554, บทคัดย่อ.

[21] อ้างแล้ว, หน้า 203. (หมายถึง เรื่องพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ หน้า 203)

[22] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), “**สู่การศึกษาแนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ 6. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2548), หน้า 43 - 48.

ของการกระทำชั่วต่าง ๆ โดยมีการเริ่มก่อตัวขึ้นมาตั้งแต่การยึดติดที่เป็นอุปนิสัย (อนุสัยกิเลส) แล้วกลายเป็นพฤติกรรมภายใน (ปริยุฏฐานกิเลส) เช่น ความกลัดกลุ้มเร่าร้อนด้วยอำนาจราคะ ความเคียดแค้นเจ็บใจด้วยอำนาจพยาบาท หรือความฟุ้งซ่านรำคาญหาความสงบมิได้แล้วก่อตัวเป็นพฤติกรรมภายนอก (วีติกมกิเลส) เช่น การพูดคำหยาบ พูดหลอกลวง พูดส่อเสียดให้เกิดความแตกแยกอันเป็นพฤติกรรมทางวาจา และการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การลักขโมย การข่มขืน อันเป็นพฤติกรรมทางกาย[23]

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ควรหาสถานที่ที่เหมาะสมในการทำกิจกรรม ทั้งเวลาที่ไม่เร่งรีบจนเกินไป เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสะท้อนความคิดได้อย่างชัดเจน

2. ควรเตรียมความพร้อมเรื่องของอุปกรณ์ก็ให้พร้อมและเพียงพอ เพื่อความไหลลื่นไม่ติดขัดในระหว่างทำกิจกรรม ควรเตรียมอุปกรณ์ไว้ตั้งแต่ก่อนเริ่มทำกิจกรรม

3. กิจกรรมการแนะแนวที่ใช้ทดลองเหมาะสำหรับเด็กช่วงชั้นประถมศึกษา ถ้าจะนำไปใช้ในระดับชั้นอื่น ควรปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เหมาะสมกับช่วงวัยในการนำไปใช้

2 ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาหรือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในระยะยาว ตลอดปีการศึกษา เพื่อให้มีการพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง

2. จากการวิจัยวิจัยในครั้งนี้ พบว่า การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการไตรสิกขาสามารถเสริมสร้างสุขภาวะในนักเรียนได้ จึงน่าจะนำรูปแบบกิจกรรมไปใช้ในการพัฒนาเสริมสร้างสุขภาวะ ของนักเรียนในระดับชั้นอื่น ๆ ต่อไป

บรรณานุกรม

กลัญญู เพชราภรณ์. **“เอกสารประกอบการสอนวิชาจิตวิทยาครูสำหรับการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ (ENN3202)”.** (อัดสำเนา).

กัลยาณี สิทธิวุฒิ. “การใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและกระบวนการกลุ่มเพื่อสร้างสุขภาวะทางสังคมให้กับนักเรียนโรงเรียนบ้านน้ำโค้ง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน”. **ปริญญาปรัชญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2557.

จุฑาภรณ์ จิตเงิน. “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดสุขภาวะองค์รวมเชิงพุทธ ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) และแนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) ประเทศภูฏาน”. **ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555.

[23] อ้างแล้ว (หมายถึง เรื่องการพัฒนาจิตภาคที่หนึ่ง หน้า 28 - 30)

ชูฤทธิ์ เต็งไตรสรณ์. การศึกษาความสัมพันธ์ของแนวคิดสุขภาวะองค์รวมเชิงพุทธกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.

นุชลี อุปภัย. **“จิตวิทยาการศึกษา”**. พิมพ์ครั้งที่ 4. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวัณโณ ปธ.9). **“การพัฒนาจิตภาคที่หนึ่ง”**. กรุงเทพมหานคร: สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา, 2543.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **“พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์”**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **“สู่การศึกษาแนวพุทธ”.** พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2548.

เมธาวี อุดมธรรมมานุภาพ. **“พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน”.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2549.

สมชาย รัตนทองคำ. “**เอกสารประกอบการสอน 475 788 การสอนทางกายภาพบำบัด**”. ภาคต้นปีการศึกษา 2556. (อัดสำเนา).

สสส. **“พัฒนาศักยภาพเยาวชนใต้ ลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาวะ”.** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.thaihealth.or.th. [3 สิงหาคม พ.ศ.2562].

สาลิณี รัตนพันธ์. “การศึกษาสุขภาวะทางจิตของวัยรุ่นที่เสพอินเทอร์เน็ต”. **ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2546.

สุพจนีย พัดจาด. **“การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนสุขภาวะสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดตาก”.** Educational Management and Innovation JournalVol.2 No.1 (January-April 2019).

สุวิจักขณ์ ภานุสรณ์ฐากูร. “กระบวนการพัฒนาจิตเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมตามแนวพุทธจิตวิทยาและการปฏิบัติตามกฎแห่งแรงดึงดูด”. **ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.

หมอชาวบ้าน. **“ระบบสุขภาพพอเพียงควรก้าวไปอย่างไร”**.[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.doctor.or.th/clinic/detail/8308 [3 สิงหาคม พ.ศ.2562].

อทิติยา อินแก้ว. “การพัฒนาตัวบ่งชี้และมาตรวัดความฉลาดทางสุขภาวะของนักเรียน: การวิจัยแบบผสมวิธี”. **ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557.

อุ่นเอื้อ สิงห์คำ. “กระบวนการและผลกระทบของการสร้างเสริมสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธ”. **ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2555.

Maslow, A. H. **“Motivation and Personality”**. (New York : Harper & Row Publishing, 1954).

ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียน ในโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดเชียงราย

Factors that affect the achievement of students learning English, Scripture School Department of Education in Chiang Rai

กันตยา มานะกุล
ดำเนิน ปัญญาผ่องใส
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดเชียงราย จำนวน 21 โรงเรียน และเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียน ตลอดจนศึกษาหาแนวทางการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ภาษาอังกฤษของนักเรียน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพด้านการเรียนรู้สูงสุดทั้งต่อผู้เรียนและผู้สอน งานวิจัยนี้ ได้ทำการศึกษากลุ่มประชากรทั้งหมด จำนวน 151 รูป กลุ่มตัวอย่าง นักเรียน จำนวน 105 รูป ที่กำลังศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาทั้ง 21 โรงเรียน ครูผู้รับผิดชอบการสอนรายวิชาภาษาอังกฤษ ระดับมัธยมศึกษา บรรพชิต 6 รูป คฤหัสถ์ 15 คน และนักเรียนที่เข้าร่วมพัฒนาฝึกทักษะจากกิจกรรมค่ายภาษาอังกฤษ 23 รูป ที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการวิจัย ซึ่งประกอบ ด้วย 3 รูปแบบหลัก คือ วิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถามผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้เรียน ผู้สอนและผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ วิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์ ลงพื้นที่สังเกตการณ์ทั่วไป จากสภาพจริงในห้องเรียนแต่ละโรงเรียน และวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยจัดอบรมค่ายกิจกรรมภาษาอังกฤษแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ

ผลจากการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลลบต่อการเรียนรู้และพัฒนาภาษาอังกฤษของนักเรียน คือ การขาดการฝึกฝนทักษะการเรียนรู้ทั้ง 4 ด้าน คือ การฟัง การพูด การอ่านและการเขียน นอกจากนั้น จากการสัมภาษณ์นักเรียนเป็นรายบุคคล (โดยการสุ่มตัวอย่าง) พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ขาดพื้นฐานที่ดีในการเรียนภาษาอังกฤษตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ทำให้ไม่กล้าแสดงออก อีกทั้งยังขาดแรงบันดาลใจในการเรียนภาษาอังกฤษ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม

คำสำคัญ : การเรียน, ภาษาอังกฤษ, โรงเรียนพระปริยัติธรรม

Abstract

The objective of this research is to (i) identify the main factors that affected English Learning achievement of students on 21 Buddhist Scripture Schools, Department of Education, in Chiang Rai province, (ii) analyze the relationships between factors affecting learning achievement of the students, and (iii) identify the appropriated teaching method skills for English teachers on Buddhist Scripture School, Chiang Rai province, in order to help them improve their teaching skills that will result in the best learning achievement for their students. This research includes a sample of 105 students from the total population of 151 students from the 21 schools, 21 teachers (six monks and 15 lay persons), and 23 students who participated in a 2 days English camp organized as part of the research. The research methodology includes three research methods: (i) quantitative method using a questionnaire to obtain information from the students, the teachers, and other related personnel, (ii) qualitative method through interviews with the subjects and field observations of actual classroom activities, and (iii) action research by organizing an English camp for the 23 students at one of the schools, The findings of the research indicate that the major factor that has a negative impact on learning achievements of the students is lack of practices in the four skills: namely, listening, speaking, reading, and writing, which are important for acquiring competence in the use of English.

From the research results it was found that with selected individual students chosen as a sample, it was found that the majority did not have a strong foundation in learning English in primary schools which result in their lack of confidence to use English in classes. They also lack motivation and inspiration to learning English which directly and negatively affect their English learning achievements at the 21 Buddhist Scripture schools included in this research.

Keywords : Learning, English, Buddhist Scripture Schools

บทนำ

โรงเรียนพระปริยัติธรรม เป็นโรงเรียนที่ถูกจัดตั้งขึ้น เพื่อให้เป็นรูปแบบหนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์ตามที่รัฐบาลกำหนดให้มีขึ้น โดยมติของคณะสังฆมนตรีและกระทรวงศึกษาธิการ เริ่มแรก หลักสูตรการเรียนการสอนเน้นไปในเรื่องการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีโดยตรง มีภิกษุ สามเณรจำนวนมากสนใจเข้ารับการศึกษาในสถาบันการศึกษานี้ และโดยพระปรารภของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปรินายก (จวน อุฏฐายีมหาเถระ) ว่า “การศึกษาทางโลกเจริญก้าวหน้ามากขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของโลก การศึกษาพระปริยัติธรรมก็จำเป็นต้องอนุวัตรไปตามความเปลี่ยนแปลงของโลกบ้าง

จึงเห็นสมควรที่จะมีหลักสูตรในการเรียนพระปริยัติธรรมเพิ่มขึ้นอีกแผนกหนึ่ง คือหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีโอกาสบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ได้ทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป" เป็นเหตุให้ กระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ขึ้นเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2514[1] โดยจัดให้มีหลักสูตรการเรียนการสอน 8 กลุ่มสาระ ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานพื้นฐานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ ปัจจุบันโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ในปี พ.ศ. 2558 ประเทศต่าง ๆ ในอาเซียน 10 ประเทศ ได้แก่ ไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงค์โปร์ บรูไน เวียดนาม ลาว เมียนมาร์และกัมพูชา จะรวมตัวกันเป็นประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ซึ่งหมายความว่า ประชาชนในแต่ละประเทศ จะต้องสามารถติดต่อสื่อสารกันในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การท่องเที่ยว และอื่น ๆ โดยใช้ ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องการทำงานในประชาคมอาเซียน ดังกฎบัตรอาเซียนข้อ 34 ที่บัญญัติว่า "The Working language of ASEAN shall be English" ดังนั้น ในวงการศึกษาจึงเริ่มตื่นตัว และเตรียมพร้อมกับการก้าวสู่ประชาคมอาเซียนอย่างเต็มที่ นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความคิดเห็นอย่างกว้างขวางในการพัฒนาการใช้ภาษาอังกฤษของเยาวชน และคนทำงานในประเทศไทยโดยมุ่งเน้นว่าพลเมืองทุกคนในประเทศต้องใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารได้อย่างมีคุณภาพ

การจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งหวังให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อภาษาอังกฤษ สามารถนำไปใช้ ประกอบอาชีพ และศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ตามแนวการจัดการศึกษาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542หมวด 4 มาตรา 22 ระบุว่าการจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ [2]

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจึงได้บรรจุวิชาภาษาอังกฤษไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนโดยมุ่งเน้นตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ ที่จะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศให้มีความเป็นเลิศด้านภาษาอังกฤษ อย่างไรก็ตามต้องยอมรับว่า แม้ประเทศไทยจะมีการเรียนการสอนภาษาอังกฤษมาเป็นเวลานานโดยเริ่มตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับสูง แต่การเรียนการสอนภาษาอังกฤษยังประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย เป็นเหตุให้ผู้เรียนรู้สึกว่า แม้จะเสียเวลาเรียนภาษาอังกฤษมานาน แต่ก็ยังไม่สามารถอ่าน เขียน หรือสื่อสารเป็น

---

[1] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2546).

[2] กระทรวงศึกษาธิการ, **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542,** (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, 2546), หน้า 4-6.

ภาษาอังกฤษได้ ผู้เรียนส่วนใหญ่ ไม่สามารถสื่อสารกับเจ้าของภาษาได้ เพราะขาดความเชื่อมั่น ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การเรียนการสอนภาษาอังกฤษด้อยประสิทธิภาพก็คือผู้เรียนขาดเจตคติที่ดีต่อการเรียนภาษาอังกฤษ พิสันธนีย์ ศรีคุรฤทธิ์ ได้ศึกษารูปแบบการเรียนรู้ เจตคติต่อวิชาภาษาอังกฤษ ผลสัมฤทธิ์ในการเรียนภาษาอังกฤษ และประสบการณ์การเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนที่มีผลต่อการเรียนรู้กรณีศึกษานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายมัธยม [3]

อย่างไรก็ตาม การที่นักเรียน นักศึกษา และประชาชนในประเทศจะสามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ เป็นอย่างดีนั้น ผู้ที่มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อเรื่องนี้ คือ ครูผู้สอนภาษาอังกฤษ จึงจำเป็นที่ครูผู้สอนภาษาอังกฤษจะต้องยกระดับและพัฒนาตนเองก่อนเป็นอันดับแรก ปัญหาในระดับปฏิบัติการที่มองเห็นเป็นรูปธรรมเกี่ยวกับการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในโรงเรียนพระปริยัติธรรมส่วนใหญ่ คือ การขาดครูผู้ทรงคุณวุฒิเพียงพอที่จะถ่ายทอดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษให้กับผู้เรียนในระดับที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้เรียน สร้างแรงจูงใจให้เกิดแก่ผู้เรียนทำให้เกิดความสนใจที่จะเรียนรู้ภาษาอังกฤษอย่างจริงจัง ปัจจัยหลายด้านดังกล่าวเป็นเหตุให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับไม่น่าพอใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของการใช้ไวยากรณ์ การเขียนและการท่องจำคำศัพท์ภาษาอังกฤษที่ผู้เรียนส่วนใหญ่มีความสามารถค่อนข้างจำกัด ด้วยขาดปัจจัยกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของการรู้ภาษาอังกฤษ ทั้งนี้เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่ไม่มีความจำเป็นต้องใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารในชีวิตประจำวัน

จังหวัดเชียงราย มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวนทั้งหมด 21 โรง ดังนี้

ข้อมูลโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเชียงราย

ที่	ที่อยู่โรงเรียน	หมายเหตุ
1	โรงเรียนพุทธิวงศ์วิทยา วัดพระแก้ว ต.เวียง อ.เมือง	
2	โรงเรียนวัดฝั่งหมิ่นวิทยา วัดฝั่งหมิ่น ต.ริมกก อ.เมือง	
3	โรงเรียนวัดครึ่งใต้วิทยา วัดครึ่งใต้ ต.ครึ่ง อ.เชียงของ	
4	โรงเรียนวัดแก่นเหนือวิทยา วัดแก่นเหนือ ต.ห้วยซ้อ อ.เชียงของ	
5	โรงเรียนโสภณจริยธรรมวิทยา วัดศรีดอนชัย ต.เวียง อ.เชียงของ	
6	โรงเรียนวัดเจดีย์หลวงวิทยา วัดเจดีย์หลวง ต.เจดีย์หลวง อ.แม่สรวย	
7	โรงเรียนวัดอำมาตย์วิทยา วัดอำมาตย์ ต.เวียง อ.เทิง	
8	โรงเรียนชยาภิวัฒน์วิทยา วัดป่าซาง ต.เมืองพาน อ.พาน	

[3] พิสันธนีย์ ศรีคุรฤทธิ์, **รูปแบบการเรียนรู้ เจตคติต่อวิชาภาษาอังกฤษ ผลสัมฤทธิ์ในการเรียนภาษาอังกฤษ และประสบการณ์การเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนที่มีผลต่อการเรียนรู้ กรณีศึกษานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายมัธยม,** รายงานการวิจัย,กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554, หน้า 12.

9	โรงเรียนวัดวิเชตร์มณี ต.เวียงพางคำ อ.แม่สาย	
10	โรงเรียนวัดสันหนองบัววิทยา วัดสันหนองบัว ต.เม็งราย อ.พญาเม็งราย	
11	โรงเรียนวัดป่าตาลใต้ ต.ป่าตาลใต้ อ.ขุนตาล	
12	โรงเรียนวัดไชยสถานวิทยา วัดไชยสถาน ต.ศรีดอนมูล อ.เชียงแสน	
13	โรงเรียนพุทธศาสตร์ศึกษา วัดท่าน้ำ ต.ป่าแดด อ.ป่าแดด	
14	โรงเรียนวัดแม่คำวิทยา วัดแม่คำ ต.แม่คำ อ.แม่จัน	
15	โรงเรียนบุญเรืองวิทยา วัดบุญเรือง ต.ป่าก่อดำ อ.แม่ลาว	
16	โรงเรียนเวียงชัยพิทยา วัดเวียงชัย ต.เวียงเหนือ อ.เวียงชัย	
17	โรงเรียนพระธาตุเวียงฮ่อปริยัติศึกษา วัดป่างิ้ว ต.ป่างิ้ว อ.เวียงป่าเป้า	
18	โรงเรียนวัดหนองบัวพิทยา วัดหนองบัว ต.แม่เจดีย์ อ.เวียงป่าเป้า	
19	โรงเรียนเวียงแก่นวิทยา วัดม่วง ต.ม่วงยาย อ.เวียงแก่น	
20	โรงเรียนวัดดงชัยพิทยา วัดดงชัย ต.ทุ่งก่อ อ.เวียงเชียงรุ้ง	
21	โรงเรียนวัดหมื่นพุทธวิทยา วัดหมื่นพุทธเมตตาคุณาราม ต.ท่าข้าวเปลือก อ.แม่จัน	

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดเชียงราย

2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดเชียงราย” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยผสมผสานหลายรูปแบบ คือ **เชิงปริมาณ** โดยการแบบสอบถามผู้เกี่ยวข้องมีผู้เรียน ผู้สอนและผู้เกี่ยวข้อง **เชิงคุณภาพ** โดยการสัมภาษณ์ลงพื้นที่สังเกตการณ์ต่าง ๆ จากสภาพจริง และ**เชิงปฏิบัติการหรือ** Action research พัฒนาการเรียนการสอนใน 4 ทักษะ คือ การฟัง การพูด การอ่านและการเขียนกับกลุ่มผู้เรียนภาษาอังกฤษทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามระเบียบการวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัยและขั้นตอนการดำเนินการศึกษา

จากรูปแบบการวิจัยทั้ง 3 แบบ เชิงปริมาณ โดยการแบบสอบถามผู้เกี่ยวข้องมีผู้เรียน ผู้สอนและผู้เกี่ยวข้อง เชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ลงพื้นที่สังเกตการณ์ต่าง ๆ จากสภาพจริง และเชิงปฏิบัติการหรือ Action research พัฒนาการเรียนการสอนใน 4 ทักษะ คือ การเขียน การอ่าน การพูดและการฟัง กับกลุ่ม

ผู้เรียนภาษาอังกฤษทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการศึกษาตามลำดับ ดังนี้

1. ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี ระเบียบและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. กำหนดกรอบแนวคิด หัวข้อปัญหา และวัตถุประสงค์ในการศึกษา
3. กำหนดกลุ่มประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา
4. สร้างเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลการศึกษา
5. นำเครื่องมือเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์
6. ทดสอบเครื่องมือกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
7. ดำเนินการส่งข้อมูลให้กลุ่มตัวอย่าง และเก็บรวบรวมข้อมูล
8. วิเคราะห์ข้อมูลและแปลผลข้อมูล
9. สรุปและรายงานผลการวิจัย

2 .พื้นที่การวิจัย ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 กลุ่มประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากร คือ

1. นักเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญในจังหวัดเชียงราย ที่กำลังศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษา จำนวน 21 โรงเรียน โรงละ 5 รูป/คน รวมเป็น จำนวน 105 รูป
2. ครูผู้รับผิดชอบสอนรายวิชาภาษาอังกฤษ จำนวน 21 รูป/คน
3. นักเรียนที่เข้าร่วมพัฒนาฝึกทักษะ จำนวน 1 โรง คือ โรงเรียนวัดฝั่งหมิ่นวิทยา
4. ครูผู้สอนภาษาอังกฤษในโรงเรียนวัดฝั่งหมิ่นวิทยา

กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่

1. นักเรียนที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาภาษาอังกฤษในโรงเรียนวัดฝั่งหมิ่นวิทยา
2. ครูผู้รับผิดชอบสอนรายวิชาภาษาอังกฤษประจำโรงเรียนวัดฝั่งหมิ่นวิทยา

วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง (Sampling techniques)

1. ทำการสุ่มจำนวนนักเรียนตัวอย่างในแต่ละโรงเรียน โดยการสุ่มตามสัดส่วนของจำนวนนักเรียนในแต่ละระดับชั้นปี และในแต่ละโรงเรียน (Quota Sampling)

2. เลือกตัวอย่างนักเรียนแต่ละระดับชั้นปี และแต่ละโรงเรียนด้วยวิธีการคัดเลือกตามสะดวก (Convenience Sample) โดยจำแนกตามระดับชั้นปี และโรงเรียนให้ได้จำนวนตัวอย่างตามที่ต้องการ โดยการคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างใช้สูตรการคำนวณของ Taro Yamane

การเลือกพื้นที่

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเชียงราย จำนวน 21 โรง

3. เครื่องมือการวิจัยและวิธีการในการวิเคราะห์ข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น 5 แบบ ได้แก่

1. แบบสอบถามครูผู้สอน

2. แบบสอบถามผู้เรียนหรือนักเรียน

3. แบบสัมภาษณ์เรื่องการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ

4. ชุดปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ

5. แบบประเมินก่อน-หลัง เรียน

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

1. การทดสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity)

ผู้วิจัยนำแบบประเมินที่เกี่ยวข้องไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน พิจารณาตรวจสอบความตรงของเนื้อหาที่จะวัดโดยพิจารณาลงความเห็นว่า เห็นด้วย เห็นด้วยควรปรับปรุง หรือไม่เห็นด้วย และเลือกข้อที่ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นสอดคล้องกันมากกว่าร้อยละ 80 ส่วนข้อที่ผู้ทรงคุณวุฒิไม่เห็นด้วยนำมาปรับปรุงตามข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิก่อนนำไปใช้จริง

2. การทดสอบความเที่ยง (Reliability)

ผู้วิจัยนำแบบประเมินที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิและได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับนักเรียนที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อนำมาคำนวณหาค่าความเชื่อมั่นของแบบประเมิน โดยใช้วิธีวัดความสอดคล้องภายใน โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาก (Cronbach's alpha coefficient) ก่อนนำไปใช้จริง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้วิจัยดำเนินการขออนุญาตเก็บรวบรมข้อมูลจากแต่ละโรงเรียนฯ

2. เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยที่ได้รับการชี้แจงเกี่ยวกับโครงการวิจัยและขั้นตอนในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นผู้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ได้กำหนดไว้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการใช้แบบประเมินที่มุ่งเน้นการประเมินตนเอง (Self-report) และกลุ่มตัวอย่างได้รับการพิทักษ์สิทธิ์ในการให้ข้อมูลส่วนตัว (Privacy and Confidentiality)

4. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ค่าทางสถิติต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นโดยการตรวจสอบความถูกต้องในการป้อนข้อมูล (Data correction) ดังนี้

1. นำแบบสอบถามมาตรวจความสมบูรณ์ของแต่ละฉบับ เพื่อนำเอาฉบับที่สมบูรณ์มาตรวจนับจำนวนแบบสอบถามที่สมบูรณ์ที่ได้รับกลับคืนมา

2. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามดำเนินการจัดกระทำกับข้อมูล ดังนี้

ส่วนที่ 1 จัดข้อมูลเป็นกลุ่มแล้วหาจำนวน ร้อยละ และค่าเฉลี่ย

ส่วนที่ 2 จัดกระทำกับข้อมูลจากแบบสอบถาม ซึ่งเป็นชนิดเลือกตอบ จัดกระทำข้อมูลเป็นกลุ่มนำเสนอจำนวน ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

วิเคราะห์ชุดปฏิบัติ เพื่อหา

- ความเที่ยงตรง
- แบบประเมิน
- ก่อนอบรมทักษะทางภาษาอังกฤษ
- หลังอบรมทักษะการใช้ภาษาอังกฤษ

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยใช้สถิติพื้นฐาน ประกอบด้วยเชิงพรรณนาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงแบนมาตรฐาน

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม มาตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูล แล้วนำมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for windows V.11 เพื่อหาค่าสถิติ ดังนี้

หาค่าร้อยละ (Percentage) ของข้อมูลที่เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

หาค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (x) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของข้อมูลที่เกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเชิงอนุมาน (ตัวแปรต้น+ตัวแปรตาม)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดเชียงราย” ดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยผสมผสานหลายรูปแบบ คือ เชิงปริมาณ โดยการแบบสอบถามผู้เกี่ยวข้องมีผู้เรียน ผู้สอนและผู้เกี่ยวข้อง เชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ลงพื้นที่สังเกตการณ์ต่าง ๆ จากสภาพจริง และเชิงปฏิบัติการหรือ Action research พัฒนาการเรียนการสอนใน 4 ทักษะ คือ การฟัง การพูด การอ่านและการเขียนกับกลุ่มผู้เรียนภาษาอังกฤษทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย มีกลุ่มประชากร นักเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญในจังหวัดเชียงราย ที่กำลังศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษา จำนวน 21 โรงเรียน โรงละ 5 รูป รวมเป็นจำนวน 105 รูป ครูผู้รับผิดชอบสอนรายวิชาภาษาอังกฤษ จำนวน 21 รูป/คน นักเรียนที่เข้าร่วมพัฒนาฝึกทักษะ จำนวน 1 โรง คือ โรงเรียนวัดฝั่งหมิ่นวิทยาและครูผู้สอนภาษาอังกฤษในโรงเรียนวัดฝั่งหมิ่นวิทยา เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอนภาษาอังกฤษของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดเชียงราย

จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการเรียนรู้และพัฒนาภาษาอังกฤษของนักเรียน มาจากการขาดการฝึกฝนทักษะการเรียนรู้ทั้ง 4 ด้าน คือ การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน นอกจากนั้นจากการสัมภาษณ์นักเรียนเป็นรายบุคคลพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ขาดพื้นฐานที่ดีในการเรียนภาษาอังกฤษตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา จึงทำให้ไม่กล้าแสดงออก อีกทั้งยังขาดแรงบันดาลใจในการเรียนภาษาอังกฤษ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย อยู่ในระดับน้อย

อภิปรายผล

จากการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการแบบสอบถามผู้เกี่ยวข้องมี ผู้เรียน ผู้สอนและผู้เกี่ยวข้องได้ตอบแบบสอบถาม พบว่าผู้เรียนมีความพึงพอใจในการเรียนภาษาอังกฤษน้อย เชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ลงพื้นที่สังเกตการณ์ต่าง ๆ จากสภาพจริง แล้วพบว่าการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเป็นผลมาจากการที่ไม่ได้เรียนภาษาอังกฤษมาจากระดับประถมศึกษาและเชิงปฏิบัติการหรือ Action research พัฒนาการเรียนการสอนใน 4 ทักษะ คือ การฟัง การพูด การอ่านและการเขียนกับกลุ่มผู้เรียนภาษาอังกฤษทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย มีกลุ่มประชากร นักเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดเชียงราย ที่กำลังศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษา ทำให้ผู้เรียนสนใจอยากศึกษาภาษาอังกฤษซึ่งจำเป็นต้องเรียนรู้ในอนาคต แต่ต้องเสริมทักษะด้านการฟัง การพูด การอ่านและการเขียนมากขึ้น

จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการเรียนรู้และพัฒนาภาษาอังกฤษของนักเรียน มาจากการขาดการฝึกฝนทักษะการเรียนรู้ทั้ง 4 ด้าน คือ การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน นอกจากนั้นจากการสัมภาษณ์นักเรียนเป็นรายบุคคลพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ขาดพื้นฐานที่ดีในการเรียนภาษาอังกฤษตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา จึงทำให้ไม่กล้าแสดงออก อีกทั้งยังขาดแรงบันดาลใจในการเรียนภาษาอังกฤษ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย อยู่ในระดับน้อย

ข้อเสนอแนะ

จากปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการเรียนรู้และพัฒนาการการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดเชียงราย มาจากการขาดการฝึกฝนทักษะการเรียนรู้ทั้ง 4 ด้าน คือ การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน นอกจากนั้นยังพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ขาดพื้นฐานที่ดีในการเรียนภาษาอังกฤษตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา จึงทำให้ไม่กล้าแสดงออก อีกทั้งยังขาดแรงบันดาลใจในการเรียนภาษาอังกฤษ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย อยู่ในระดับน้อย ดังมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย

1. จากการศึกษาพบว่า นักเรียนการขาดการฝึกฝนทักษะการเรียนรู้ทั้ง 4 ด้าน คือ การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน ควรจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนครบทักษะทั้ง 4 ด้าน

2. จากผลการวิจัยปัจจัยที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษ พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ขาดพื้นฐานที่ดีในการเรียนภาษาอังกฤษตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา จึงทำให้ไม่กล้าแสดงออก ควรเสริมพื้นฐานการใช้ภาษาอังกฤษและมีชาวต่างชาติมาร่วมจัดกิจกรรมเป็นบางครั้งเพื่อเสริมประสบการณ์

3. โรงเรียนควรส่งเสริมให้นักเรียนมีแรงบันดาลใจในการเรียนภาษาอังกฤษ เพื่อเสริมประสิทธิภาพในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ

2. ข้อเสนอแนะในระดับองค์กรและระดับกลุ่มโรงเรียน

1. จากการศึกษาพบว่า กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม จังหวัดเชียงราย เป็นเวทีที่ให้โอกาสนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมมีโอกาสได้แสดงออกด้านความสามารถของผู้เรียน

2. องค์กรครู/กลุ่มโรงเรียนควรสนับสนุนบุคลากรผู้มีความรู้หรือมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการด้านการเรียนการสอนภาษาอังกฤษกับโรงเรียนที่ขาดบุคลากร เพื่อให้ได้วิธีการที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนภายในกลุ่ม

3. องค์การ/กลุ่มโรงเรียน ควรสนับสนุนงบประมาณในการจัดฝึกอบรมการใช้ภาษาอังกฤษแก่ครูและนักเรียนให้มากขึ้น

3. ข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการ

1. ควรมีการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นและหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

2. ควรมีการฝึกอบรมการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษให้แก่ครูโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน ในรอบปีการศึกษาหรือทุก ๆ 2 ปีการศึกษา

3. ควรมีการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียน เพื่อหาโรงเรียนต้นแบบในการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในจังหวัดเชียงราย

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.** กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 4-6.

พิสันธนีย์ ศรีคุรฤทธิ์. **รูปแบบการเรียนรู้ เจตคติต่อวิชาภาษาอังกฤษ ผลสัมฤทธิ์ในการเรียนภาษาอังกฤษและประสบการณ์การเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนที่มีผลต่อการเรียนรู้ กรณีศึกษานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายมัธยม.** รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2546.

พัฒนาการพระพุทธศาสนาไทยในสังคมเกษตรกรรม

The Development of Thai Popular Buddhism in Agricultural Society

บรรพต แคไธสง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาสามารถแบ่งออกเป็นสองระดับด้วยกันคือ พระพุทธศาสนาเชิงวิชาการและพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน พระพุทธศาสนาเชิงวิชาการนั้นเป็นพระพุทธศาสนาในภาคปริยัติที่เน้นการศึกษาและการสืบทอดผ่านตัวหนังสือหรือคัมภีร์เป็นหลัก การที่พระพุทธศาสนาสามารถดำรงสืบทอดมาได้จนถึงปัจจุบันนั้นก็เพราะได้อาศัยพระพุทธศาสนาแบบปริยัติที่มีการจดจำ สาธยาย ท่องบน และศึกษาเล่าเรียนสืบทอดต่อ ๆ กันมาจากครั้งพุทธกาลด้วยการทำสังคายนาจนมาถึงยุคปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตามการที่พระพุทธศาสนาสามารถดำรงอยู่ได้จนกระทั่งปัจจุบันนั้นนอกจากผลของการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมแล้ว พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ด้วยการสนับสนุนของชาวบ้านผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งเราเรียกพระพุทธศาสนาประเภทนี้ว่า พระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) เป็นพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมไทยที่เป็นสังคมแบบเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศประกอบอาชีพกสิกรรม ดังนั้นพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับเกษตรกรจึงเป็นพระพุทธศาสนาที่ปรับตัวจากคำสอนในคัมภีร์ผ่านมาทางพระภิกษุผู้เป็นนักบวชในพระพุทธศาสนามาสู่ชาวบ้านที่เป็นชาวไร่ชาวนา ลักษณะและรูปแบบของพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้านจึงมีอัตลักษณ์เฉพาะตนที่สอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตเกษตรกรในสังคมไทย บทความวิชาการนี้ต้องการที่จะศึกษาลักษณะของพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) พัฒนาการความเป็นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต เพื่อชี้ให้เห็นว่า นอกจากพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการ (Textual Buddhism) แล้วสังคมไทยยังมีพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) ที่ประคับประคองให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่อย่างมั่นคงในสังคมไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงยุคปัจจุบัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาปรับปรุงพระพุทธศาสนาทั้งสองแบบให้มีความเข้มแข็งและสนับสนุนเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ส่งผลให้สังคมไทยเกิดความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าต่อไป

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนาเชิงวิชาการ, พระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน, สังคมเกษตรกรรม

Abstract

Buddhism can be divided into two levels, namely textual Buddhism and popular Buddhism. The textual Buddhism is that emphasize on education and inheritance through text or scripture. The ability of Buddhism to continue to the present is because of the use

of academic Buddhism that has been remembered, recited, enunciated, and studied in succession from the Buddha's time until the present by Buddhist council. However, the existence of Buddhism to the present, in addition to the study of the scriptures, Buddhism exists with the support of villagers who believe in Buddhism, which we call this type of Buddhism as "Popular Buddhism" is a Buddhism that relates to the way of life of the villagers in the community. Especially Thai society that is an agricultural society, most people in the country are farmers. Therefore, Buddhism in relation to farmers is a Buddhism that adapted from the teachings in the scriptures through Bhikkhus to the villagers who are farmers. The freature and forms of popular Buddhism have their unique characteristics that are consistent with the ways of life of farmers in Thai society. This academic paper wants to study the characteristics of Popular Buddhism, the development and history from the past to the present and future trends, to point out that apart from Textual Buddhism, Thai society also has Popular Buddhism which supports Buddhism to remain stable in Thai society from the past to the present. It will lead to the development of both types of Buddhism to be strong and support one another resulting in a prosperous and progressive Thai society.

Keywords : Texual Buddhism, Popular Buddhism, Argricultural society

บทนำ

ตามหลักฐานที่ปรากฏในพุทธประวัติ พระพุทธศาสนาเริ่มตั้งรากฐานที่กรุงราชคฤห์เป็นแห่งแรก จากนั้นได้ขยายตัวไปแคว้นอื่นอย่างรวดเร็ว ด้วยหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงงรับสั่งให้พระสาวกเดินทางไปเผยแผ่คำสอน ณ สถานที่ต่าง ๆ ว่า "ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ และของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย จงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่คนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในนัยตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลายแม้เราก็จะไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม"[1] จากพระพุทธดำรัสนี้ทำให้การประกาศพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์สาวกขยายตัวอย่างมีประสิทธิภาพ

หลังจากการตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว พระบรมศาสดาได้ออกประกาศพระธรรมเป็นเวลา 45 พรรษา พระพุทธองค์ทรงสอนหลักมัชฌิมปฏิปทาหรือทางสายกลางที่ไม่โน้มเอียงเข้าไปใกล้ที่สุด

[1] ที.มหา.10/52/53

สองอย่างอันเป็นทางไม่ควรเสพ คือกามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลมถานุโยค นอกจากนี้พระองค์ได้แสดงอริยสัจ 4 อันนำไปสู่การเกิดปัญญาจักขุ เกิดญาณทัศนะ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อการตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน พระพุทธศาสนามองว่ามนุษย์ รวมทั้งเทวดามารพรหมและหมู่สัตว์ต่างก็ตกอยู่ในกฎเกณฑ์และกระบวนการของธรรมชาติ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงอธิบายชีวิตมนุษย์ด้วยกฎแห่งเหตุและผลที่เรียกว่า “ปฏิจจสมุปบาท” และกฎธรรมชาติของสรรพสิ่งคือไตรลักษณ์ ตามกฎธรรมชาติเหล่านี้ พระพุทธศาสนาเน้นความถูกต้องทางกายวาจาและใจของมนุษย์มากกว่าการนำเทพเจ้าเข้ามาเกี่ยวข้องกับมนุษย์ในฐานะผู้สร้างและทำลายชีวิต ดังนั้น แนวคำสอนแบบปรัชญาอินเดียสมัยเก่าที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์พระเวทจึงมีบทบาทในสังคมลดน้อยลง

ประเด็นที่สำคัญอีกอย่างคือพระพุทธศาสนาเกิดจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าที่อยู่ในฐานะเป็นมนุษย์ พระองค์ทรงประกาศว่าทรงได้บรรลุถึงความสุขหรือความดีงามของชีวิตด้วยความสามารถของพระองค์เองในฐานะมนุษย์ คือ ได้ทรงเป็นพระอรหันต์ผู้หมดสิ้นจากกิเลสอาสวะทั้งหลายด้วยวิธีการทางปัญญา ดังนั้นปัญญาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้เกิดชีวิตที่ดีงาม บรรลุวิมุตติสุข และทำให้พระองค์ทรงเห็นความเป็นจริงของโลกและชีวิตของมนุษย์ เมื่อทรงทราบแล้วจึงแนะนำให้ชาวโลกได้ปฏิบัติตามวิถีที่พระองค์ได้ทรงค้นพบคือสอนให้มนุษย์มีความเชื่อมั่นในการกระทำของตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งสิ่งอื่น ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่เถิด”[2] อันเป็นพระดำรัสที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของมนุษย์ว่าสามารถเป็นที่พึ่งของตนเองได้คือสอนให้คำนึงถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ของแต่ละคน พระพุทธเจ้าทรงประกาศหลักการที่เป็นการปฏิวัติความเชื่อและวิถีชีวิตของมนุษย์ว่า มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษ มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้สูงสุดได้ เมื่อมนุษย์พัฒนาตนเองให้มีคุณธรรมและปัญญาสมบูรณ์แล้ว ก็จะเป็นบุคคลประเสริฐสูงสุดที่เรียกว่า “พุทธะ” แม้แต่เทพเจ้าทั้งหลายก็น้อมบูชา ซึ่งมนุษย์ที่ฝึกฝนพัฒนาตนจนสูงสุดนี้เองเป็นผู้เลิศ ผู้เป็นใหญ่และเป็นผู้ประเสริฐ

จากลักษณะคำสอนเช่นนี้เอง พระพุทธศาสนาจึงมีชื่อเรียกหลายประการ เช่น กัมมวาที หรือ วิริยวาที ซึ่งหมายถึงคำสอนที่มุ่งให้มนุษย์ใช้การกระทำหรือความพยายามของตนเข้าถึงประโยชน์หรือเป้าหมายชีวิต ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ เพราะบุคคลที่ฝึกตนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันได้โดยยาก”[3] ซึ่งมีนัยยะแสดงถึงหลักการสำคัญทางพระพุทธศาสนาว่าเป็นศาสนาแนวปฏิบัตินิยม คือ ศาสนาที่มีแนวคิดว่าต้องลงมือปฏิบัติด้วยตนเองก็ได้ อันเป็นความหมายของคำว่ากัมมวาทีและวิริยวาที พระพุทธศาสนาเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ว่าสามารถบรรลุสันติสุขและความสำเร็จได้ด้วยความเพียรพยายามของตน โดยนัยยะนี้จึงถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นมนุษยนิยมบนฐานของปัญญานิยม เพราะมีลักษณะคำสอนที่ให้ความสำคัญกับตัวมนุษย์ว่ามีธาตุแห่งการรู้คิด สามารถเลือกกระทำสิ่งต่าง ๆ อย่างอิสระโดยผ่านการกลั่นกรองด้วยสติปัญญา

---

[2] วิ.มหา. 19/739/180

[3] ขุ.ธมฺม. 25/160/82

จากคำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีลักษณะเป็นสัจธรรมความจริงของชีวิต สอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของมนุษย์อย่างแท้จริงจึงทำให้บุคคลทั่วไปประทับใจในคำสอนของพระพุทธองค์ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงแพร่หลายกระจายเข้าสู่สังคมอินเดียทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นชนชั้นสูงอย่างพราหมณ์และกษัตริย์ที่เป็นชนชั้นนักคิดและนักปกครอง ชนชั้นกลางอย่างแพทย์ที่เป็นพ่อค้าวาณิชทั่วไป หรือแม้กระทั่งชนชั้นล่างอย่างศูทรที่เป็นกลุ่มคนที่ใช้แรงงานเป็นหลัก ดังนั้นพระพุทธศาสนาในยุคแรกจึงเป็นพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมหรือที่เรียกว่า Early Buddhism ภายหลังเมื่อพุทธศาสนิกชนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นจึงเกิดการจัดระบบสังคมของชาวพุทธที่เรียกว่าพุทธบริษัท 4 อันได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งพุทธบริษัททั้ง 4 นี้แบ่งออกเป็นสองกลุ่มหลักคือกลุ่มนักบวชที่ประกอบไปด้วยภิกษุ ภิกษุณี และกลุ่มคฤหัสถ์ที่ประกอบไปด้วยอุบาสก อุบาสิกา และพร้อมกันนี้หน้าที่ของทั้งสองกลุ่มก็มีความแตกต่างกันและสัมพันธ์กันคือกลุ่มนักบวชมีหน้าที่หลักคือการศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ส่วนกลุ่มคฤหัสถ์นอกจากการศึกษาและปฏิบัติแล้วยังมีหน้าที่หลักคือการสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาและปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ ด้วยเหตุที่พระสงฆ์ได้มีการศึกษาและสืบทอดพระธรรมวินัยอย่างจริงจังนี้เองจึงทำให้เกิดรูปแบบพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการ (Textual Buddhism) ขณะที่กลุ่มคฤหัสถ์ได้รับการสั่งสอนจากพระภิกษุสงฆ์แล้วประยุกต์หลักธรรมนั้นไปใช้ในชีวิต พร้อมกันนั้นก็สนับสนุนพระสงฆ์ด้วยปัจจัย 4 ด้วยเหตุนี้จึงเกิดรูปแบบพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) ซึ่งพระพุทธศาสนาทั้งสองรูปแบบต่างสอดคล้องสัมพันธ์และอิงอาศัยกันและกัน

การประกาศคำสอนของพระพุทธองค์ทำให้พระพุทธศาสนาแพร่กระจายไปสู่ประชาชนในชมพูทวีป ซึ่งในสังคมสมัยพุทธกาลนั้น การทำเกษตรกรรมมีบทบาทสำคัญเป็นอันมากต่อการดำรงชีวิตของประชาชน สมัยพุทธกาลสังคมเกษตรกรรมเป็นรากฐานสำคัญทางเศรษฐกิจของอินเดียหรือชมพูทวีป โดยเชื่อมโยงไปยัง ด้านอื่นๆ ของสังคม อินเดียโบราณเป็นสังคมเกษตรกรรมควบคู่กับสังคมพาณิชยกรรม ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่าสังคมเกษตรกรรมนั้นมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่พระพุทธศาสนาเจริญแพร่หลายเข้ามาในสังคมไทยด้วย ดังนั้น บทความวิชาการนี้จึงต้องการศึกษาอิทธิพลและบทบาทของพระพุทธศาสนาต่อสังคมเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) ที่เกิดจากอิทธิพลคำสอนของพุทธเจ้าและสังคมเกษตรกรรมในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้เขียนจึงสนใจศึกษาอิทธิพลของหลักธรรมคำสอนในบริบทสังคมเกษตรกรรมจนทำให้เกิดรูปแบบของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) ในสังคมเกษตรกรรม

พัฒนาการของพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) ในสมัยพุทธกาล

ในสมัยพุทธกาลเกษตรกรรมมีบทบาทสำคัญเป็นอันมากนับตั้งแต่ชนชั้นในวรรณะกษัตริย์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นวรรณะชั้นสูง โดยปรากฏในพระพุทธประวัติที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรมมาตั้งแต่พระองค์มีพระชนมายุเพียง 7 ชันษา พระองค์ได้ร่วมในพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญกับพระราชบิดา[4] และเมื่อ

[4] ม.มู (ไทย) 12/381/416

พระองค์เสด็จออกบวชบำเพ็ญสมณธรรมจนตรัสรู้อริยสัจ 4 หลังจากเสวยพระกระยาหาร จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญและจำเป็นของอาหารที่เป็นผลผลิตทางการเกษตรต่อการปฏิบัติธรรม ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในสามเณรปัญหาว่า “อะไรชื่อว่า หนึ่ง ที่ชื่อว่า หนึ่ง ได้แก่สัตว์ทั้งปวงดำรงอยู่ด้วยอาหาร”[5] เพราะคนหรือสัตว์ที่หิวนั้นในทางพระพุทธศาสนาจัดเป็นผู้ที่มีโรคหาความสุขไม่ได้[6] และแนวทางในการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเอง[7] รวมทั้งหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมการทำเกษตรกรรมได้ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นต้นว่าชนิดของพืชและการขยายพันธ์พืชต่าง ๆ[8] การทำนาและวิธีเลือกพื้นที่ในการทำนา[9] การทำนาในแบบพระพุทธเจ้าที่ได้ผลเป็นอมตะ (นิพพาน) ซึ่งพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิง[10] นอกจากนั้นพระพุทธเจ้ายังใช้กิจกรรมทางการเกษตรเป็นข้ออุปมาในการตรัสสอนธรรมเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ฟัง จากสิ่งที่เห็นได้ง่ายไปสู่สิ่งที่เห็นได้ยาก เพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์และความสุขตามลำดับ โดยหลักธรรมที่ได้ตรัสสอนในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ นั้นล้วนสนับสนุนโน้มนำไปสู่ที่สุดแห่งทุกข์ [11] และหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวกับการพัฒนาเกษตรกรรมนั้นย่อมทำให้เกษตรกรผู้ปฏิบัติตามได้รับประโยชน์และความสุขตามสมควรแก่ฐานะ และก้าวเข้าสู่มรรควิถีของการดำเนินชีวิตที่เกษตรกรจะไม่ตกอบาย โดยเป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์เช่นกัน

สังคมเกษตรกรรมของอินเดียสมัยพุทธกาลและในสมัยก่อนพุทธกาล ชาวอารยันมีบทบาทสำคัญโดยมีอำนาจเหนือดินแดนชมพูทวีปที่อุดมสมบูรณ์ด้วยการขับไล่ชนเผ่าดั้งเดิมที่เรียกว่าดราวิเดียนหรือมิลักขะถอยร่นไปทางตะวันออกของแม่น้ำคงคา ส่วนพวกที่ถูกจับเป็นเชลย เรียก ว่า ทัสสยุ หรือทาส การทำเกษตรกรรมจากเดิมของชาวอารยันที่เลี้ยงสัตว์กึ่งเร่ร่อน เริ่มลงหลักปักฐานโดยทำการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์บนที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์ร่วมกันในหมู่ของตนและมีการแบ่งปันสิทธิครอบครองและสิทธิครอบครองนั้นตกทอดกับทายาท โดยผู้ทำเกษตรกรรมประกอบด้วยเจ้าของที่ดินกับทาสที่เป็นผู้รับใช้ ผลประโยชน์ตกแก่เจ้าของที่ดินเสียส่วนใหญ่ ฐานะเศรษฐกิจจึงแตกต่างกันมาก และด้วยวิทยาการที่ก้าวหน้าจึงทำให้เศรษฐกิจขยายตัวออกไป มีการค้าขายที่พัฒนาจนเป็นอุตสาหกรรม จากการปกครองในรูปแบบพ่อปกครองลูกมาเป็นการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และสามัคคีธรรม การทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพเก่าแก่ที่เกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ในวรรณะแพศย์ สำหรับพราหมณ์ที่มีอาชีพการทำเกษตรกรรมก็มีปรากฏให้เห็นลักษณะการทำเกษตรกรรมเป็น การเกษตรที่พึ่งพาธรรมชาติ ทำการเพาะปลูกบนที่ดินที่เรียกว่า “เขต” ซึ่งเป็นผืนที่ดินที่ถูกจับจองของคนในชุมชนประจำหมู่บ้าน (คาม) โดยรัฐจัดแบ่งปันส่วนให้แต่ละครอบครัว การทำเกษตรกรรมในสมัยพุทธกาลได้มีความเจริญก้าวหน้า โดยมีการรวมกำลังกันทำงานแบบสหกรณ์

---

[5] ขุ.สุ. (ไทย) 25/5/5

[6] ขุ ขุ. (ไทย) 25/01/45

[7] องฺ.ติก(ไทย) 20/16/159

[8] วิ.มหา. (ไทย) 2/31/278

[9] สำ.ส. (ไทย) 15/197/283-284

[10] ขุ.สุ. (ไทย) 25/76-80/518-519

[11] เดือน คำดี, **พุทธปรัชญา,** (นครชัยศรี: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2534), หน้า 29.

มีระบบชลประทานร่วมกัน โดยมีการขุดเป็นร่องให้น้ำไหลไปตามคูน้ำภายในเขตที่ดินของคฤหบดีท่ามกลางพื้นที่เกษตรกรรมที่จัดเป็นระบบมากขึ้น จากบริบทสังคมเกษตรกรรมของอินเดียในสมัยพุทธกาลและสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนหลักธรรมคำสอนในสมัยพุทธกาล ได้สะท้อนให้เห็นว่าบริบทสังคมเกษตรกรรมของอินเดีย ในสมัยพุทธกาลมีอิทธิพลต่อทั้งผู้ที่ประกอบอาชีพการทำเกษตรกรรมโดยตรง และผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น พระภิกษุ พราหมณ์ กษัตริย์ อำมาตย์ คามโภชกะ สำหรับการทำเกษตรกรรมส่วนใหญ่เป็นอาชีพของคนในวรรณะแพศย์ศูทร และได้ปรากฏให้เห็นบ้างในวรรณะพราหมณ์ พระพุทธเจ้าได้จาริกไปในพื้นที่ต่างๆ และได้จาริกไปในพื้นที่นาของแคว้นมคธ พระพุทธเจ้าได้สั่งให้พระอานนท์ออกแบบจีวรโดยดูแบบคันนาชาวมคธซึ่งต่อมากลายเป็นรูปแบบจีวรที่พระสงฆ์ได้ใช้จนถึงทุกวันนี้ โดยมีนัยยะแสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์เป็นนาบุญของพุทธศาสนิกชน[12] รวมทั้งพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมทั้งโดยตรงและได้ใช้กิจกรรมทางการเกษตรเป็นข้ออุปมาในการแสดงธรรมเพื่อเชื่อมโยงไปยังเรื่องอื่น ๆ จนผู้ฟังเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงและบรรลุธรรมมากมาย

พัฒนาการของพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) ในสังคมไทย

สมัยสุโขทัยเลิกนับถือพระพุทธศาสนานิกายมหายานที่ได้รับอิทธิพลมาจากขอม ซึ่งนิกายมหายานนี้รุ่งเรืองมากในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 อาณาจักรไทยในสมัยนี้รับเอาพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์เข้ามาและนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาสังคมไทยก็ไม่เคยเปลี่ยนไปสมาทานลัทธิศาสนาอื่นเลย ระบบการปกครองของอาณาจักรขอมใช้แบบลัทธิเทวสิทธิ์ (Divinity Theory) คือพระเจ้าแผ่นดินเป็นอวตารหรือตัวแทนพระเจ้าเพื่อปกครองมนุษย์ในโลก เมื่อพระพุทธศาสนาเถรวาทเข้ามามีอิทธิพลในสมัยสุโขทัย สังคมไทยเลิกใช้แนวคิดการปกครองตามลัทธิเทวสิทธิ์นี้และเปลี่ยนมาใช้ระบบพ่อเมืองปกครองลูกเมือง กษัตริย์ตามแนวคิดคำสอนของพระพุทธศาสนาไม่ใช่เทพเจ้าหรืออวตารของพระเจ้า ข้อนี้เกิดจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เนื้อหาพระบาลีในจักกวัตติสูตรและอัคคัญญสูตรมีอิทธิพลอย่างสูงต่อการปกครองระบบพ่อเมืองนี้ คำสอนนี้ทำให้กษัตริย์ในสมัยสุโขทัยมีความสำนึกในหน้าที่ต่อการบำเพ็ญจักรวรรดิวัตรต่อประชาชน ศิลาจารึกของขอมมักจะขึ้นต้นด้วยการสดุดีความยิ่งใหญ่ของเทพเจ้า จากนั้นก็จะสรรเสริญเกียรติคุณของกษัตริย์และลงท้ายด้วยการสาปแช่งศัตรู แต่ศิลาจารึกของสุโขทัยในสมัยดังกล่าวตรงกันข้ามได้ใช้ภาษาง่ายๆ พูดถึงสถานการณ์ของบ้านเมืองเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากการปกครองโดยระบอบพ่อเมือง ไม่มีการสาปแช่งศัตรูฝ่ายตรงกันข้ามมีแต่ให้อภัยดังตัวอย่างจารึกพ่อขุนรามคำแหงต่อไปนี้

“เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลาในนามีข้าว เจ้าเมืองบ่อาจกอบในไพร่ลู่ทางเพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงินค้าทองค้า ไพร่ฟ้าหน้าใสลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดแล้ ล้มตายหายกว่า เหย้าเรือนพ่อเชื่อสินค้ามัน ช้างขลูกเมียเยียข่าว ไพร่ฟ้าข้าไทป่าหมากป่าพลู พ่อเชื่อมันไว้แก่ลูกมันสิ้น ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน ผิแล้ผิดแผกแสกว้างกว่ากันสวนดูแท้แล จึงแล่งความแก่ข้าโดยชื่อ บ่เข้าผู้ลักมักผู้ซ่อน เห็นข้าวท่านบ่ใคร่พิน เห็นสินท่านบ่ใคร่เดือด คนใดขี่ช้างมาหา

[12] วิ.ม. (ไทย) 215/345/5

พาเมืองมาสู่ ช่วยเหลือเฟื้อกูมัน บ่มีช้างบ่มีม้า บ่มีปั่วบ่มีนาง บ่มีเงือนบ่มีทอง ให้แก่มัน ช่วยมันตวงเป็นบ้านเมือง ได้ข้าเสือกข้าเสือหัวพุ่งหัวรบก็ดีบ่ฆ่าบ่ตี”[13]

ข้อความในศิลาจารึกตอนนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าเหตุใดอาณาจักรสุโขทัยของไทยจึงรุ่งเรืองขึ้นมาได้อย่างรวดเร็วในระยะเวลาไม่ถึง 50 ปี หลังจากพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ประกาศอิสรภาพจากการปกครองของอาณาจักรขอมแล้ว ทั้งนี้ก็เพราะว่าประเทศราชในการปกครองของขอมอื่น ๆ และราษฎรพากันเบื่อหน่ายในการที่ตนต้องแบกภาระเอาไว้ เช่น การเสียภาษีอย่างรุนแรง การถูกเกณฑ์แรงงานเพื่อไปสร้างปราสาทหิน เมืองต่าง ๆ เหล่านี้หันมาอ่อนน้อมต่ออาณาจักรสุโขทัยอันส่งผลให้จักรวรรดิขอมอันยิ่งใหญ่พังทลายลงอย่างไม่คาดฝัน

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีสามารถเห็นได้จากศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงที่ได้พรรณาถึงสภาพวิถีชีวิตของชาวสุโขทัยและประเพณีทางศาสนา มีข้อความว่า “คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัย ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยปั่วท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุนทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิง ฝูงท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากรานกฐินเดือนหนึ่งแล้ว มีพนมเบี้ยพนมหมากมีพนมดอกไม้ มีหมอนนั่งหมอนนอนบริพารกฐิน โอยทานแล่ปีแลญิบล้าน ไปสวดญัตติกฐินถึงอรัญญิกพู้น...ใครมักจะเล่น เล่น ใครมักจะหัว หัว ใครมักจะเลื่อน เลื่อน เมืองสุโขทัยนี้มีสี่ปากประตูหลวง เทียนญอม คนเสียดกันเข้าดูท่านเผาเทียน เล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้มีดังจะแตก”[14]

การที่ชาวสุโขทัยเคร่งครัดในพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ทำให้เป็นคนที่มีความรู้ความสามารถและมีความขยันขันแข็งตรงกันข้ามกับข้อกล่าวหาของคนบางคนที่ว่านับถือศาสนาพุทธทำให้ขี้เกียจ เพราะในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงได้พรรณนาว่า “....แต่คนในเมืองสุโขทัยนี้ด้วยรู้ด้วยหรวก (ฉลาด) ด้วยกล้าด้วยหาญ ด้วยแคะด้วยแรง หาคนเสมอมิได้”[15] เพราะฉะนั้นเมื่อประชาชนขยันขันแข็งทำมาหากินจึงเป็นเหตุให้สุโขทัยมีความอุดมสมบูรณ์ดังข้อความในศิลาจารึก ดังนี้

“...มีวิหาร มีปู่ครู มีทะเลหลวง มีป่าหมากป่าพลู มีไร่มีนา มีถิ่นฐาน มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก มีป่าม่วงป่าขามดูงามดั่งแกล้”[16]

ด้วยอิทธิพลของพระพุทธศาสนา อาณาจักรสุโขทัยจึงไม่มีทาสเลย ระบบทาสเพิ่งจะเริ่มมีขึ้นในสมัยอยุธยา เมื่ออาณาจักรไทยไปเลียนแบบระบบการปกครองจากเขมร ซึ่งถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นอวตารของเทพเจ้าตามคติศาสนาพราหมณ์ แต่ในสมัยสุโขทัยราษฎรเป็นลูกเมืองเสมอกันหมดมีสิทธิเสรีภาพโดยเท่าเทียมกัน เพราะฉะนั้นในพระอัยกาลักษณะลักพาซึ่งตราขึ้นในปี พ.ศ.1899 สมัยพระเจ้าอู่ทองของอยุธยากล่าวถึงทาสที่หนีไปอยู่เมืองเชลียง สุโขทัย ทุ่งยั้ง บางยม สองแคว สระหลวง ชากังราว เจ้าทาสขอร้องให้กษัตริย์อยุธยาส่งคนไปติดตามจับ พระเจ้าอู่ทองรับสั่งว่า “แม้แต่ขายกันในกรุงอยุธยายังบังคับเรียกค่าไถ่ ไล่

[13] ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ 1 ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 22 ถึง ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 1

[14] ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ 1 ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 1-23

[15] ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ 1 ด้านที่ 4 บรรทัดที่ 9-16

[16] ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ 1 ด้านที่ 3 บรรทัดที่ 1-6

เบี้ยกันยาก ที่หนีไปถึงแดนสุโขทัยใต้หล้าฟ้าเขียว จักทำเอาอย่างเช่น เพชรบุรี ราชบุรี สุพรรณ บ่ชอบเลย” ทาสที่หนีไปสู่อาณาจักรสุโขทัยจะได้รับอิสระ กษัตริย์ของอาณาจักรสุโขทัยจะมอบทุนทรัพย์สำหรับประกอบอาชีพทำมาหากิน แม้ในสมัยพระธรรมราชาที่ 2 คือพระเจ้าไสยลือไท เมื่อกรุงสุโขทัยตกเป็นประเทศราชของอยุธยาแล้ว ถึงกระนั้นทางสุโขทัยก็ยังถือเป็นกฎหมายว่า ทาสเชลยคนใดที่หนีมาสุโขทัยมีกำหนดระยะเวลา ถ้าไม่มีเจ้าของทาสตามมา พ้นระยะกำหนดแล้วก็จะเป็นอิสรชนทันที

อิทธิพลของคำสอนในพระพุทธศาสนาทำให้พระมหากษัตริย์ในสมัยสุโขทัยถือพระองค์เป็นพ่อใกล้ชิดกับราษฎรผู้เป็นลูกอยู่เสมอ จึงได้เกิดสุภาษิตสอนราษฎร ซึ่งมีลักษณะเหมือนพ่อสอนลูก เรียกว่า ภาษิตพระร่วง คือ “อาสาเจ้าจนตัวตาย อาสานายจนพอแรง ปลูกไมตรีอย่ารู้ร้าง สร้างกุศลอย่ารู้โรย อย่าขูดคนด้วยปาก อย่าถากคนด้วยตา อย่าแผ่เผื่อความผิด อย่าผูกมิตรคนจร อย่ารักเขากว่าผม อย่ารักลมกว่าน้ำ อย่ารักถ้ำกว่าเรือน อย่ารักเดือนกว่าตะวัน”

เนื้อความที่กล่าวถึงสถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในอาณาจักรสุโขทัยข้างต้น เป็นลักษณะรูปแบบของพระพุทธศาสนาดั้งเดิมที่มีความบริสุทธิ์ เป็นลักษณะต้นแบบของพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) ที่แสดงถึงพระพุทธศาสนาที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของประชาชน เป็นหลักคำสอนที่มีชีวิตชีวา สามารถสัมผัสได้ และประยุกต์ใช้กับชีวิตของผู้คนในสังคมจริง ๆ ซึ่งลักษณะของพระพุทธศาสนาเช่นนี้เองทำให้ประชาชนยอมรับนำเอาไปประพฤติปฏิบัติ จนทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายในหมู่ประชาชน เป็นเหตุให้ลัทธิความเชื่อของศาสนาพราหมณ์และรูปแบบการปกครองในลัทธิเทวสิทธิ์เสื่อมความนิยมและนำไปสู่ความล่มสลายในที่สุด

แม้ว่าพระพุทธศาสนาในอาณาจักรสุโขทัยจะมีลักษณะเป็นพระพุทธศาสนาดั้งเดิม ซึ่งมีความสอดคล้องกับรูปแบบของพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาในอาณาจักรสุโขทัยก็ยังมีการพัฒนารูปแบบพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการ เป็นพระพุทธศาสนาที่มีการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม โดยพระเจ้าลิไทเมื่อยังเป็นราชบุตรทรงศึกษาพระไตรปิฎกกับคณาจารย์ผู้มีชื่อเสียงในยุคนั้น ไม่ว่าจะเป็นพระอโนมทัสสี พระสารีบุตร และอุปเสนราชบัณฑิต เป็นต้น จึงนับว่าเป็นกษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่มีความรอบรู้แตกฉานในภาษาบาลีและพระไตรปิฎก จนสามารถพระราชนิพนธ์คัมภีร์เตภูมิกถา ในบานแผนกของคัมภีร์นี้อ้างถึงตำรับตำราที่ใช้เรียบเรียงล้วนแต่เป็นคัมภีร์บาลี ทั้งคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและฎีกา ประมาณ 30 ปกรณ์ ปัจจุบันบางปกรณ์ไม่มีต้นฉบับ คัมภีร์เตภูมิกถาจึงเป็นวรรณคดีพระพุทธศาสนาเล่มแรกในภาษาไทยที่คนไทยเขียนขึ้น สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพเป็นผู้เปลี่ยนชื่อคัมภีร์ว่าไตรภูมิพระร่วง ลักษณะรูปแบบทางวรรณคดีในหนังสือนี้แต่งเป็นลักษณะร่ายยาว มีสัมผัสในบางตอน พรรณนาความเป็นไปของสัตว์ในภพภูมิทั้ง 3 คือ กามภูมิ รูปภูมิและอรูปภูมิ

สังคมเกษตรกรรมในประเทศไทยยุคปัจจุบัน

ด้วยแนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศต่างๆ ทั่วโลกในปัจจุบันมักมุ่งเน้นการพัฒนาภายใต้กรอบของระบบทุนนิยม กล่าวคือใช้กลไกทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาสู่การ

เป็นสังคมสมัยใหม่และให้ความสำคัญแก่การผลิตเป็นสำคัญ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวทำให้ค่านิยมหรือวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อการพาณิชย์ แนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดจากฝั่งตะวันตกซึ่งมีลักษณะสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากฝั่งตะวันออกที่สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งในลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัย สภาพเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้านไทยในอดีตเริ่มตั้งแต่ชุมชนหมู่บ้านไทยบุพกาล ต่อจากนั้นมาเป็นชุมชนภายใต้ระบบศักดินา และพัฒนามาเป็นเศรษฐกิจหมู่บ้านยังชีพ

“ชุมชนหมู่บ้านไทบุพกาล” ชนเผ่าไทในอดีตมักนิยมตั้งบ้านเรือนในพื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่มริมน้ำมีอาชีพในการทำการเกษตรโดยเฉพาะการทำนาเป็นหลัก ในขณะที่ชนพื้นเมืองดั้งเดิมจะอาศัยอยู่ในบริเวณที่เป็นไหล่เขา มีอาชีพทำไร่ ปลูกผัก หาของป่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชนในสมัยนี้คือการผลิตเพื่อการบริโภคภายในชุมชน และมีการแลกเปลี่ยนบ้างเล็กน้อยระหว่างชนเผ่าไทพื้นราบกับชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ตามไหล่เขา ชุมชนบุพกาลนั้นมีการจัดสรรทรัพยากรการผลิตคือที่ดินโดยมีแนวคิดที่ว่าที่ดินในการทำกินเป็นของหมู่บ้าน ผู้อาวุโสหรือผู้นำหมู่บ้านเป็นผู้แบ่งปันที่นาที่ทำกินให้กับสมาชิกในหมู่บ้านตามจำนวนครอบครัวที่เพิ่มขึ้น และเมื่อสมาชิกคนใดย้ายออกไปจากหมู่บ้านก็ต้องคืนที่ดินให้กับหมู่บ้าน การแบ่งปันที่ดินทำกินเช่นนี้ทำให้เศรษฐกิจของหมู่บ้านไทสามารถพึ่งพาตนเองได้เนื่องจากครอบครัวทุกครอบครัวจะมีที่ดินทำกิน นอกจากนี้แล้วผู้อาวุโสภายในหมู่บ้านยังทำหน้าที่รวมระบบการผลิตทั้งหมด เครื่องมือ เครื่องใช้ วัว ควาย เพื่อให้ได้ผลผลิตที่พอเพียง และยังทำหน้าที่แบ่งปันผลผลิตอีกด้วย

ต่อมาชุมชนบุพกาลของไทยได้วิวัฒนาการเข้าสู่ “ระบบศักดินา” ซึ่งเป็นการก่อตัวของรัฐหรือกษัตริย์ในฐานะตัวแทนชุมชนและเข้ามามีอำนาจโดยรวบเอาชุมชนจำนวนมากเข้าไว้ด้วยกัน กษัตริย์อ้างความเป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมดในการครอบครองที่ดินของชุมชนหมู่บ้านแต่เดิม เพื่อความที่จะสร้างชอบธรรมในการเกณฑ์แรงงานและเก็บภาษี โดยเริ่มชัดเจนมากขึ้นในยุคสมัยสุโขทัยและอยุธยา จนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น การผลิตของชุมชนในสมัยนี้ จากเดิมเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน หรือเพื่อยังชีพเลี้ยงตัวเอง ในหมู่บ้าน ปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมเป็นการผลิตเพื่อส่งส่วยให้รัฐด้วย นอกจากนี้ยังเกิดการขูดรีดแรงงานและผลผลิต หรือเรียกว่า “ส่วย” เอาจากชุมชน ในสมัยรัชกาลที่ 4 เริ่มมีการพัฒนาระบบกรรมสิทธิ์ของเอกชน โดยการเข้าไปครอบครองที่ดินของชุมชนจากชนชั้นศักดินาสามารถกระทำได้ แต่ต้องมีการจ่ายค่าตอบแทนให้อย่างเหมาะสม โดยระบบกรรมสิทธิ์เอกชนเริ่มมีความชัดเจนหลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 กล่าวคือเมื่อรัฐออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ.2475 นั้นไม่มีการอ้างว่าที่ดินเป็นของรัฐหรือของพระมหากษัตริย์อีกต่อไป

สำหรับ “เศรษฐกิจของหมู่บ้านพอยังชีพ” นั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ช่วง คือ ช่วงเศรษฐกิจของหมู่บ้านพอยังชีพในระบบศักดินาและช่วงเศรษฐกิจยังชีพสู่เศรษฐกิจพาณิชย์ ในช่วง พ.ศ.1988 – 2398 การผลิตของหมู่บ้านในระบบศักดินาเป็นการผลิตแบบพอยังชีพ คือ ผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนไม่ได้เป็นการผลิตเพื่อแลกเปลี่ยน การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการผลิตหรือการดำรงชีพในสมัยนี้อยู่ในระดับต่ำ การประกอบอาชีพที่สำคัญที่สุดของชุมชนคือการทำนา ซึ่งเป็นการทำนาแบบดั้งเดิม โดยอาศัยแรงงานคน แรงงานจากสัตว์และพึ่งพิงน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติและจากฝนเป็นหลัก รองลงมาคือการประมง มีการจับ

ปลาโดยใช้เครื่องมือง่ายๆ และใช้แรงงานเป็นหลัก สำหรับชาวบ้านที่อยู่ใกล้ป่า จะหาอาหารเพิ่มด้วยการล่าสัตว์ เช่น วัวป่า ควายป่า หมูป่า เก้ง กวาง ไก่ป่า เป็นต้น มีการทอผ้าใช้เอง ปลูกฝ้ายและเลี้ยงตัวหม่อนสำหรับทอไหมเอง โดยใช้กี่ธรรมดาและใช้แรงงานคนเป็นหลัก จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าหมู่บ้านภายใต้ระบบศักดินาแรงงาน มนุษย์เป็นปัจจัยการผลิตสำคัญที่สุด นอกจากนี้การผลิตในสมัยนี้ยังเป็นการผลิตที่พึ่งพิงกับทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีอยู่มากมาย ประกอบกับประชากรยังมีอยู่น้อย ในขณะที่ที่ดินสำหรับทำกินมีอยู่มาก จึงทำให้การดำรงอยู่ของชาวบ้านมีความอุดมสมบูรณ์ ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน มีความผูกพันภายในสูงคล้ายในสมัยชุมชนบุพกาล

โดยการที่มีกรรมสิทธิ์ส่วนตัว จึงเกิดระบบชาวนาขนาดเล็กอิสระ คือเป็นเจ้าของที่ดินขนาดย่อมของตัวเองขึ้นทั่วไปในภาคกลาง ทำการผลิตเพื่อการค้า ทำให้เกิดชนชั้นใหม่ที่เดินทางเข้าไปค้าขายและตั้งรกรากในท้องถิ่นคือพ่อค้าชาวจีน โดยชาวจีนที่หลั่งไหลเข้ามาในช่วงศตวรรษที่ 19 มาเป็นแรงงานกุลีก็พยายามเปลี่ยนฐานะเป็นพ่อค้า ตลาดริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเจริญขึ้น ชุมชนพ่อค้าชาวจีนกระจายตัวออกจากเมือง ไปอยู่เป็นแหล่ง ๆ ตามลำน้ำสำคัญในภาคกลาง ตั้งแต่ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมาชาวนาภาคกลางเริ่มสูญเสียที่ดินทำกินเนื่องจากเงินที่ได้มาจากการขายข้าวถูกนำไปซื้อเสื้อผ้า สิ่งของเครื่องใช้ การจัดงานใหญ่โตเกินตัว การเล่นการพนัน หรือในบางปีที่ประสบปัญหาฝนแล้ง เกิดโรคระบาดพืชและสัตว์ ต้องไปกู้เงินจากพ่อค้าในตลาดและเสียดอกเบี้ยสูงมาก ทำให้ชาวนาไม่สามารถใช้หนี้คืนได้ จึงต้องสูญเสียที่ดินทำกินเพื่อชำระหนี้ในที่สุด

ภาคอีสานมีการผลิตของชุมชนเป็นภาคการผลิตแบบพอยังชีพในอัตราส่วนมากที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ ประชาชนในภาคอีสานยังคงดำรงชีวิตภายใต้ระบบเศรษฐกิจพอยังชีพอย่างเหนียวแน่น การเปลี่ยนแปลงเริ่มเกิดขึ้นบ้างเมื่อมีการสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพข้ามดงพญาเย็นไปจนถึงโคราชใน พ.ศ. 2443 ทำให้มีการผลิตข้าวเพื่อขายแล้วบรรทุกรถไฟลงมาขายที่กรุงเทพ และพบว่าภาคอีสานมีความแตกต่างจากภูมิภาคอื่นคือไม่มีกรณีเจ้านายและขุนนางหรือนายทุนชาวจีนแย่งกันเพื่อเข้าครอบครองที่ดิน ด้วยเหตุนี้ทำให้ที่ดินในภาคอีสานยังคงเป็นกรรมสิทธิ์ของชาวนารายย่อย การผลิตข้าวเพื่อการค้าขยายตัวไปทางอีสานใต้ตามเส้นทางรถไฟ ส่วนอีสานกลางและอีสานเหนือยังไม่ถูกกระทบ ความเชื่อผีบรรพบุรุษอันเป็นลักษณะโครงสร้างจิตสานึกของชนเผ่ายังคงดำรงอยู่อย่างหนาแน่นในภาคอีสาน โดยมีผู้มีบุญปรากฏขึ้นเสมอ ในภาคอีสานและสัญญาว่าจะนำโลกสังคมนิยมบุพกาลแห่งชุมชนหมู่บ้านดั้งเดิมกลับมา แม้เวลาจะผ่านมานับร้อยปี ภาคอีสานยังคงเป็นภาคที่มีการคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตแบบเดิมมากที่สุด เช่น การทอผ้าไว้ใช้เอง การพึ่งพาอาศัยกันในหมู่บ้าน เป็นต้น

ประเทศไทย เมื่อถูกเชื่อมโยงกับภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ สังคมไทยของเราก็เป็นสังคมที่ประกอบด้วยชุมชนย่อย ๆ มากมาย และชุมชนเหล่านั้นส่วนใหญ่ยังอยู่ในชนบท ชนบทจึงเป็นฐานสำคัญของประเทศไทย นอกจากนั้นชุมชนชนบทยังมีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ในอดีตมาก ชุมชนเมืองเสียอีกกลับมีภาวะที่เหมือนกับว่าไม่ชัดเจน มีสภาพที่แปรปรวนหรือขาดตอน ในเมื่อชนบทเป็นส่วนที่โยงกับพื้นฐานและภูมิหลังทางวัฒนธรรมรวมทั้งเรื่องของพระพุทธศาสนา และยังเป็นชุมชนส่วนใหญ่ของประเทศชาติในปัจจุบันด้วย ชนบทไทยจึงเป็นจุดที่รัฐต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษทั้งในแง่ของสภาพเอื้อทั้งในแง่

ของสภาวะที่จำเป็น ทั้งในแง่ที่สำคัญต่อความดำรงอยู่ของประเทศชาติ และทั้งในแง่ที่เป็นจุดล่อแหลมหรือกำลังอยู่ในทางสองแพร่งว่าจะเดินตามอย่างสังคมเมืองหรือไม่ เวลานี้ชุมชนในชนบทเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ประชาชนในประเทศไทยประมาณ 70 เปอร์เซ็นต์เป็นคนในชนบท และชนบทของประเทศไทยเวลานี้กำลังทรุดโทรมเป็นอย่างมาก สังคมไทยเองก็มีปัญหามากอยู่แล้ว เป็นต้นว่าปัญหาเรื่องบริโภคนิยมที่โถมทับเข้ามา ปัญหาใหญ่ของสังคมไทยคือทำอย่างไรที่จะป้องกันความเสื่อมโทรมแบบชุมชนเมืองไม่ให้เข้าสู่ชุมชนในสังคมชนบทซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ พร้อมกันนั้นสังคมไทยจะทำอย่างไรที่จะฟื้นฟูสิ่งที่ดีงามที่มีอยู่ในชนบทให้มีชีวิตและมีกำลังขึ้นมา ถ้าหากสังคมไทยทำได้นอกจากจะป้องกันชุมชนชนบทไม่ให้เสื่อมโทรมแล้ว ชนบทนั้นเองจะกลับมาเป็นพลังสำคัญช่วยทั้งประเทศให้มีความมั่นคงและยั่งยืน

ในแง่ของพระพุทธศาสนา วัดจำนวนมากในชนบทไม่มีบทบาทต่อชุมชน คนจำนวนมากโดยเฉพาะเด็กวัยรุ่นมองไม่เห็นความหมายของวัด ถ้าวัดไม่มีบทบาทต่อชุมชนหรือไม่ทำบทบาทที่ควรจะทำแล้วก็เป็นอันว่าหมดความหมาย ลักษณะเช่นนี้เป็นภาวะที่ชุมชนแตกสลาย เมื่อชุมชนแตกสลายสังคมก็แตกสลายและประเทศชาติก็แตกสลายไปด้วย ดังนั้นพระสงฆ์ในชนบทกำลังจะหมดบทบาทต่อชุมชน ทำอย่างไรสังคมไทยจะสามารถฟื้นฟูบทบาทของพระสงฆ์ขึ้นมาได้ ดังนั้นสังคมต้องให้พระสงฆ์มีบทบาทที่ถูกต้องต่อชุมชน สังคมไทยต้องสนับสนุนส่งเสริมให้พระสงฆ์ในชนบทมีการศึกษาที่ดีและถูกต้อง มีความสามารถแตกฉานในพระธรรมวินัยที่จะสอนประชาชนได้ สามารถที่จะเป็นผู้นำของประชาชนให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง เมื่อพระสงฆ์มีความรู้ในหลักพระธรรมวินัยก็ทำบทบาทที่ถูกต้องและจะสามารถยึดชุมชนอยู่ สามารถยึดเหนี่ยวพ่อแม่และพ่อแม่ก็ยึดเหนี่ยวบ้านไว้ได้ นอกจากนั้นพ่อแม่ก็ส่งบุตรหลานที่เป็นเยาวชนต่อไปยังโรงเรียน และโรงเรียนก็มาร่วมมือกับวัดในการที่จะอบรมเยาวชนให้เกิดศีลธรรม เกิดความดีความงาม ก่อให้เกิดพัฒนาการด้านการศึกษา การเรียนรู้อะไรต่าง ๆ แก่ประชาชนในชุมชนนั้น

หลักพุทธธรรมเพื่อสังคมเกษตรกรรม

พระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายหลักการและวิธีการทำนาในแบบของพระองค์ซึ่งปรากฏในกสิภาทวาชสูตร เขตตสูตร อัจจายิกสูตร เขตตูปมสูตรซึ่งเป็นหลักธรรมเกี่ยวกับเกษตรกรรม โดยได้แสดงถึงนาดี นาไม่ดี และวิธีที่จะทำนาให้ได้ผลดีแก่ชาวนา ทรงตรัสถึงรูปแบบการทำนาของพระองค์ว่า เป็นการทำนาที่มีเป้าหมายเป็นทั้งโลกิยะที่มีผลเป็นข้าวเปลือก และการทำนาที่มีเป้าหมายเป็นโลกุตตระโดยมีผลเป็นความหลุดพ้นว่า “ศรัทธาเป็นพืช ความเพียรเป็นฝน ปัญญาของเราเป็นแอกและไถ หิริเป็นงอนไถ ใจเป็นเชือก สติของเรา เป็นผาลและประตัก เราคุ้มครองกายคุ้มครองวาจาได้แล้ว สำรวมในการบริโภคอาหาร เราดายหญ้า (คือวาจาสับปลับ) ด้วยคำสัตย์ โสรัจจะของเราช่วยทำงานให้สำเร็จ ความเพียรของเราช่วยนำธุระไปให้ถึงความเกษมจากโยคะ นำไปไม่ถอยหลัง นำไปถึงที่ซึ่งบุคคลไปแล้วไม่เศร้าโศก เราไถนาอย่างนี้นาที่เราไถนั้นมีผลเป็นอมตะ บุคคลครั้นไถนาอย่างนี้แล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้”[17] เป็นที่น่าสังเกตอย่างยิ่งคือการที่พระพุทธองค์ทรงนำอุปกรณ์การทำนามาเปรียบเทียบกับธรรมได้อย่างเหมาะสม ทรงอุปมาการปฏิบัติธรรมกับการทำนา ซึ่งสิ่งสำคัญลำดับแรกของการทำนาคือข้าวกล้า (ศรัทธาเป็นพืช) เพราะถ้าขาดสิ่งนี้แล้ว สิ่งอื่น

[17] ขุ.สุ. (ไทย) 25/76-80/518-519

ก็ไร้ความหมาย เช่น เดียวกับการขาดศรัทธาความเชื่อมั่นจะเป็นเหตุให้เกิดความลังเลสงสัยห่างไกลจากความสำเร็จ เพราะฉะนั้นการทำเกษตรกรรรมจะได้ผลผลิตคือข้าวเปลือกตามเป้าหมาย ต้องมีความรู้ความเข้าใจถึงเหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดผลตามเป้าหมายที่พึงปรารถนาคือข้าวเปลือก หากต้องการปัญญาในทางธรรมเช่นเดียวกับกสิภารทวาชพราหมณ์ ซึ่งเป็นผู้เลี้ยงชีพด้วยการทำนาก็สามารถกระทำได้ ดังเนื้อหาที่ปรากฏในเขตตสูตร[18] และอัจจายิกสูตร[19] ว่าด้วยกิจเบื้องต้นที่ต้องรีบทำก่อนในการทำนาของชาวนาเปรียบเทียบกับภิกษุก็มีกิจที่ต้องทำเบื้องต้น ซึ่งหลักธรรมในในเขตตสูตร และอัจจายิกสูตร ได้แก่ไตรสิกขา คือข้อที่จะต้องศึกษาคือการฝึกอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุถึงจุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน ได้แก่ 1) อธิสีลสิกขา สิกขาคือศีลอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในความประพฤติขั้นสูง 2) อธิจิตสิกขา สิกขาคือจิตอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่น สมาธิขั้นสูง 3) อธิปัญญาสิกขา สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งขั้นสูง หรือเรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา

พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนกษัตริย์หรือผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ควรคำนึงถึงความสงบสุขและความกินดีอยู่ดีของราษฎร โดยเริ่มจากการจัดการเศรษฐกิจที่ดีแทนการฆ่าสัตว์บูชายัญในกูฏทันตสูตร และได้แสดงจักรวรรดิวัตร 12 ประการ สำหรับพระราชาหรือผู้ปกครองซึ่งเป็นข้อปฏิบัติอันประเสริฐ ซึ่งมีหลักการสนับสนุนการทำเกษตรกรรมของราษฎร ในอัคคัญญสูตรพูดถึงการมองปัญหาหรือความทุกข์ของมนุษย์ว่ามีทั้งปัญหาภายในและปัญหาภายนอก ปัญหาทั้งหลายไม่ว่าระบบสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง การปกครองมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันตามหลักปฏิจจสมุปบาทหรืออริยสัจ 4 ในการแก้ไขปัญหาตามทัศนะของพระพุทธศาสนามีมุมมอง 3 ประการ คือ 1.การมองชีวิตสังคมและสิ่งทั้งปวงเป็นทุกข์ 2.การมองทุกข์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย ไม่มีผู้สร้างหรือผู้บันดาลให้เกิดขึ้น 3.การมองว่าทุกข์เป็นสิ่งที่สามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อสรรพสิ่งเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยเราย่อมสามารถสร้างเหตุปัจจัยที่ดีมาแก้ไขให้บังเกิดผล ดังนั้นการแก้ไขหรือดับทุกข์สามารถทำได้ด้วยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาหรืออริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นหลักที่นำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการทำเกษตรกรรมระดับบุคคลได้โดยการกำหนดเป้าหมายและวิธีการทางพระพุทธศาสนาเพื่อการแก้ไขปัญหาภายในจิตใจก่อนโดยกำหนดเป้าหมายเพื่อประโยชน์อย่างยิ่ง (ปรมัตถะ) และปัญหาภายนอกจิตใจ โดยกำหนดเป้าหมายเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) ด้วยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาหรืออริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมในอัจจายิกสูตร เขตตสูตร และคัทรภสูตร

บทสรุป

พระพุทธศาสนาเกิดจากพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ทรงจาริกประกาศธรรมสั่งสอนผู้คน 45 พรรษา ทำให้คำสอนของพระองค์แพร่หลายไปสู่ประชาชน จึงทำให้เกิดรูปแบบพระพุทธศาสนา 2 อย่าง คือ พระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์สาวกได้ศึกษา สืบทอดต่อ ๆ กันมาด้วยการจดจำ ท่องบน สาธยาย ซึ่งเป็นที่รับรู้

[18] องฺ.ติก. (ไทย) 20/310/84

[19] องฺ.ติก. (ไทย) 20/93-94/324-325

ว่าพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการ และพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับประชาชนในสังคมที่เป็นฆราวาส การที่พระพุทธศาสนาสามารถดำรงอยู่ได้จนกระทั่งปัจจุบันนั้นนอกจากผลของการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมแล้ว พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ด้วยการสนับสนุนของชาวบ้านผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งเราเรียกพระพุทธศาสนาประเภทนี้ว่า พระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) เป็นพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน พัฒนาการของพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้านเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลสืบทอดมาสู่สังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยสุโขทัยที่มีรูปแบบพระพุทธศาสนาดั้งเดิมที่บริสุทธิ์ เป็นต้นแบบของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่เป็นสังคมแบบเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศประกอบอาชีพกสิกรรม ดังนั้นพระพุทธศาสนาที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจึงถูกขับเคลื่อนด้วยรูปแบบพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการและได้รับการสนันสนุนด้วยรูปแบบพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญก้าวหน้าและดำรงอยู่อย่างมั่นคง นอกจากนั้นลักษณะและรูปแบบของพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้านในสังคมเกษตรกรรมจะมีอัตลักษณ์เฉพาะตนที่สอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตเกษตรกรในสังคมไทย

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

เดือน คำดี. **พุทธปรัชญา.** นครชัยศรี: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2534.

ศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดแพร่
The Potential of Cultural Tourism in Phrae Province

ฉวีวรรณ สุวรรณาภา
พัฒน์นรี อัฐวงศ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดแพร่ 2) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดแพร่ กลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จำนวน 16 รูป/คน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ประกอบด้วย พระสงฆ์ ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/ผู้แทน ผู้ประกอบการ เจ้าหน้าที่การท่องเที่ยว และผู้นำในชุมชนแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยว จำนวน 150 คน เครื่องมือ ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ การจัดกลุ่มสนทนาโดยผู้มีส่วนได้เสียในชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนา สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์แบบสอบถาม ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ศักยภาพของวัดที่เป็นเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้านแรงจูงใจในการท่องเที่ยว มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ความเป็นเอกลักษณ์ ความงดงามทางด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านการบริหารจัดการและด้านการท่องเที่ยวเน้นในเรื่องการจัดระเบียบพื้นที่รอบสถานที่สำคัญภายในวัด เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวและเป็นศาสนสถานที่สำคัญและใกล้กันหน่วยราชการต่างๆ ด้านความพร้อมในการรับรองการท่องเที่ยวมีศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด ร่วมวางแผนในการเสนองบประมาณ 2) ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดแพร่ ใน 4 ด้าน คือ ด้านปัจจัยดึงดูดให้มาเที่ยว ด้านการบริหารจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านคมนาคมและด้านโฆษณาประชาสัมพันธ์ อยู่ในระดับมากทุกด้าน

คำสำคัญ : ศักยภาพ, แหล่งท่องเที่ยว, เชิงวัฒนธรรม

Abstract

The purposes of this research were: 1) to study the efficiency of temple, which are the cultural tourist attraction. 2) to Study factors affecting cultural tourism in Phrae Province. The target audience in the interview were: People involved in cultural tourism 16 persons. Composed of monk's Local government leaders / representatives, operators, tourism officials and formal and informal community leaders and ask a group of 150 tourists. Tools used to collect data by analyzing interview documents group discussion by

stakeholders in the community. Data were analyzed using descriptive and statistic used to analyze the questionnaire, percentage, mean and standard deviation.

The results showed that: 1) The efficiency of temples, which are cultural tourist attraction, has historical and cultural value, their own identities, cultural and artistic beauty. The tourist attraction had simple way of life as well. The transportation was comfortable. That why the tourists came here very often. The tourist administration aspect had the community committees who were ready to welcome the tourists. There were basic facilities for attract the tourists. 2) Studying the participation of community in order to boost the cultural tourism of Phrae province found that the private and government supported the budgets and planed the tourist policies. They also participated temple and community activities. They also solved the problems of community together. They developed this place to be the cultural tourist attraction.

Keywords : Potential, Touristm, Cultural

บทนำ

ประเทศไทยนับว่าเป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์ยาวนาน เปิดกว้างในการนับถือศาสนา ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศิลปวัฒนธรรมประจำชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละพื้นถิ่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความรุ่งเรืองทางด้านวัฒนธรรมในแผ่นดินไทยที่มีการสืบสานผ่านกาลเวลามาอย่างยาวนาน จากการจัดลำดับประเทศที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติมากที่สุด 40 อันดับแรกของโลก ประเทศไทยมีจำนวนนักท่องเที่ยวมากเป็นอันดับที่ 21 ของโลก การพยากรณ์คาดว่าจำนวนนักท่องเที่ยวต่างประเทศที่เข้ามาประเทศไทยเพิ่มขึ้นจาก 8.59 ล้านคนในปี พ.ศ. 2542 เป็น 9.43 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2543 ในปี พ.ศ. 2544 มีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เข้ามาเที่ยว 10.6 ล้านคน และมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 20.3 ล้านคนในปี พ.ศ. 2555 และในปี พ.ศ. 2556 23.1 ล้านคน[1] จังหวัดแพร่ เป็นจังหวัดหนึ่งในกลุ่มล้านนา 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน มีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาและป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์มีทิวทัศน์สวยงาม ก่อเกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และวนอุทยานที่มีพืชพันธุ์ไม้ที่แปลกตา แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ นอกจากนี้ แพร่ยังมีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนสถานกำแพงเมืองโบราณที่ยังมีความสมบูรณ์ที่สุดอีกแห่งหนึ่งในภาคเหนือ และแหล่งท่องเที่ยวประเภทประเพณี วัฒนธรรม รวมทั้งศิลปหัตถกรรมที่น่าสนใจให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเดินทางมาสัมผัสได้อย่างประทับใจ เมืองแพร่เป็นเมืองโบราณสร้างมาตั้งแต่อดีตกาลไม่ปรากฏหลักฐานแน่ขัด นอกจากปรากฏในตำนาน พงศาวดารและจารึกของเมืองอื่น ๆ บ้างเพียงเล็กน้อยตามตำยานการสร้างวัดหลวง กล่าวไว้ว่า ประมาณ พ.ศ. 1371 พญาพล

[1] การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, **รายงานการประชุมประจำปี 2556**, (กรุงเทพมหานคร : ประภาสการพิมพ์), 2556.

หรือ พ่อขุนหลวงพลราชนัดดาแห่งกษัตริย์น่านเจ้า ได้อพยพคนไทย (ไทยลื้อ ไทยเขิน) ส่วนหนึ่งจากเมืองเชียงแสน ไชยบุรี และเวียงพางคำ ลงมาสร้างเมืองบนที่ราบ ขนานนามว่า “เมืองพลนคร” (เมืองแพร่ปัจจุบัน) และได้เปลี่ยนชื่อเป็น “โกศัยนคร” หรือ “เวียงโกศัย” ซึ่งแปลว่า “ผ้าแพร” จึงเป็นสิ่งยืนยันถึงความเก่าแก่ของเมืองแพร่[2] จังหวัดแพร่มีแผนพัฒนายุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวในแผนปี 2558 -2561 จังหวัดได้ปรับมาใช้แผน 4 ปี (2557-2560) ในยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว โดยมีโครงการส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีจังหวัดแพร่ งบประมาณ 7,500,000 บาท กิจกรรมมีดังนี้ กิจกรรมแพร่ลั้นลา มหาสงกรานต์ การแสดงแพร่ล้านนาซิมโฟนี่ การจัดงานมหกรรมจิตรกรรม “ครูศิลป์แผ่นดินล้านนา และสล่าเมือง” การประกวดภาพกิจกรรม “เมืองแพร่เมืองงามอร่ามงานศิลป์”กิจกรรมถ่ายทอดความรู้ “ครูศิลป์ ปั้นดินให้เป็นดาว” ส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีกิ๋นสลากหลวงเมืองแพร่ การจัดงานส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีไหว้พระพุทธโกศัย พระคู่บ้านคู่เมืองแพร่ การจัดงานฤดูหนาวย้อนยุคเมืองแพร่[3] เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวประเภทหนึ่งซึ่งเน้นความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับมรดกประเพณีที่สืบทอดต่อๆ กันมาและวัฒนธรรมที่ดึงดูดความสนใจ โดยสิ่งที่ดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวนั้นมีหลายอย่างประกอบด้วย วิถีชีวิต พิพิธภัณฑ์ การแสดงแหล่งโบราณคดี ศิลปะ ละคร การแสดงดนตรีสากลและการแสดงดนตรีพื้นบ้าน ประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา หัตถกรรมงานฝีมือ และการกระทำอื่นๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เราจะเห็นได้ว่า “วัด” เป็นทรัพยากรสำหรับการท่องเที่ยวที่สะท้อนอารยธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่นเป็นเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ การศึกษา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอีกด้วย

จากการศึกษาพบว่าการท่องเที่ยวทำให้วัดมีรายได้เพิ่มมากขึ้นจากการทำบุญของนักท่องเที่ยวบางวัดใช้โอกาสจากการท่องเที่ยวในการเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีของวัด เช่น ประเพณีกิ๋นสลากหลวงเมืองแพร่ ทำบุญรับพรวันสงกรานต์ วัดพระธาตุช่อแฮ พระอารามหลวง ประเพณีไหว้พระธาตุประจำปี มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมทำบุญสืบชะตาแบบโบราณ ในช่วงสงกรานต์ นอกจากนี้ในชุมชนที่อยู่รอบๆ มีนักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยว ก็ได้รับผลจากการท่องเที่ยวด้วย คือ ชุมชนเกิดอาชีพใหม่ คือการขายของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว เกิดรายได้เข้าชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาด้านคุณภาพชีวิตที่ดีตามมา เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟู วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่กำลังจะหายไป ทำให้ชุมชนรักและหวงแหนวัฒนธรรมประเพณีของตน เพราะเห็นคุณค่าจากการที่นักท่องเที่ยวได้ให้การชื่นชม ในทางกลับกันการท่องเที่ยวก็ส่งผลเสียให้กับวัดและชุมชนที่ขาดระบบการจัดการดี ไม่มีการป้องกันที่ดีทำให้โบราณสถาน โบราณวัตถุเสียหาย จากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักท่องเที่ยวหรือการนำวัฒนธรรมมาใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม

---

[2] การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานแพร่, **คู่มือท่องเที่ยวจังหวัดแพร่**, (แพร่ : เมืองแพร่การพิมพ์), ม.ป.ป.

[3] สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแพร่, **รายงานการประชุมสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแพร่**, ครั้งที่ 6 เมื่อวันจันทร์ ที่ 9 มิถุนายน 2557 ณ ห้องประชุมสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแพร่.

ดังนั้นจึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดแพร่ ทั้งนี้เพื่อรักษาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้งดงาม รวมถึงช่วยกันรักษาประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามและให้ความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถูกต้องและประทับใจแก่นักท่องเที่ยวรวมทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้อยู่ในสภาพที่สามารถใช้ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดแพร่
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดแพร่

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยนี้คณะผู้วิจัยได้วางกรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อศึกษาศักยภาพของวัดและปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดแพร่ โดยศึกษาแนวคิดและองค์ประกอบเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา, 2548)[4] โดยมีการสำรวจพื้นที่การวิจัย ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมของวัดในจังหวัดแพร่ ได้แก่ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัตถุธรรม กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประเพณี วัฒนธรรมเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ ชุมชนและพระพุทธศาสนาวัดที่เน้นการปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนาของวัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ วัดพระธาตุช่อแฮพระอารามหลวง จังหวัดแพร่ และวัดสะแล่ง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ โดยกำหนดศักยภาพของวัดและปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม บริบทของแต่ละวัด ดังภาพที่ 1

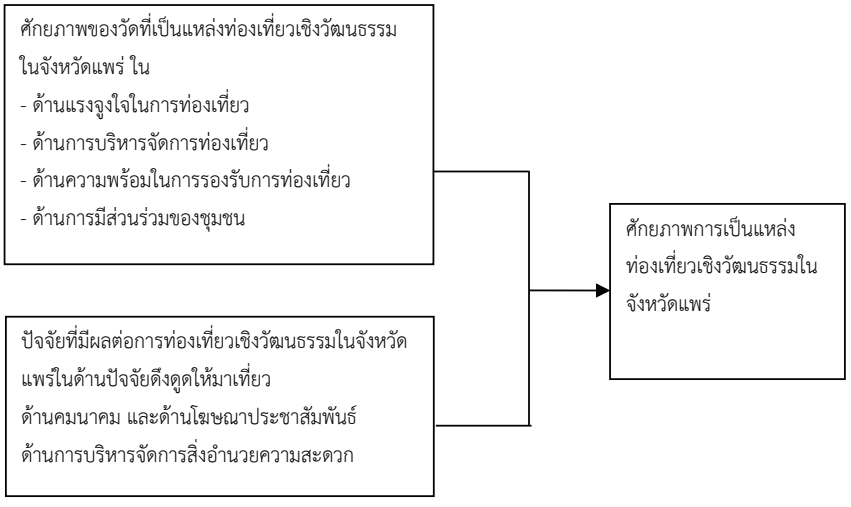

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

[4] บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ธุรกิจที่ไม่มีวันตายของประเทศไทย,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ซี.พี บุ๊ค สแตนดาร์ด), 2548.

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายและกลุ่มตัวอย่าง

1. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร 1 รูป เจ้าอาวาสวัดพระธาตุช่อแฮพระอารามหลวง/ผู้แทน 1 รูป เจ้าอาวาสวัดวัดสะแล่ง 1 รูป ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/ผู้แทน 3 คน ผู้ประกอบการ 3 คน เจ้าหน้าที่การท่องเที่ยว 1 คน ผู้นำในชุมชนแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ 6 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในวิจัย ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยววัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร วัดพระธาตุช่อแฮพระอารามหลวงและวัดสะแล่ง ใช้วิธีการสุ่มแบบตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) จากนักท่องเที่ยวผู้ที่เดินทางท่องเที่ยว จำนวน 150 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ มีดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ประกอบด้วย ข้อมูลส่วนบุคคลเบื้องต้นของกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย อายุ พรรษา ระดับการศึกษา สำหรับเก็บข้อมูลจากผู้ที่ให้ข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 4 ด้าน คือ ด้านแรงจูงใจในการท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว ด้านความพร้อมในการรองรับการท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดแพร่ การหาคุณภาพเครื่องมือ เสนอผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือและหาความเชื่อมั่น จำนวน 3 ท่าน และตรวจสอบสามเส้าเพื่อวิเคราะห์ว่าข้อมูลที่ได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ในเรื่องเดียวกัน คือ ใช้วิธีการสังเกต ควบคู่กับการสัมภาษณ์พร้อมกับศึกษาข้อมูลจากเอกสารประกอบ

2. แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดแพร่

ตอนที่ 1 สอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดแพร่ใน 4 ด้าน คือ ด้านปัจจัยดึงดูดให้มาเที่ยว ด้านการบริหารจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านคมนาคม และด้านโฆษณาประชาสัมพันธ์ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ เสนอผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือและหาความเชื่อมั่น จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความครอบคลุม ครบถ้วนของเนื้อหา ความเหมาะสมพิจารณาปรับปรุงแก้ไข และดำเนินการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Item-Objective Congruence Index : IOC)[5] ค่าดัชนีมีความสอดคล้องหรือความตรงเชิงเนื้อหา มีค่าเท่ากับ .05 หรือมากกว่า หมายความว่าข้อคำถามนั้นสอดคล้องกับเนื้อหาส่วนค่าดัชนีมีความสอดคล้องกับเนื้อหามีค่าน้อยกว่า .50 หมายความว่า ข้อความนั้นต้องดำเนินการปรับปรุงแก้ไขหรือตัดทิ้งไป หาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการ

[5] รัตนะ บัวสนธ์, **การประเมินผลโครงการ การวิจัยเชิงปริมาณ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท คอมแพคท์พริ้นท์ จำกัด), 2540.

หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่า (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งหมดเท่ากับ 0.93

การเก็บรวมรวมข้อมูล

1. ข้อมูลเชิงคุณภาพดำเนินการวิเคราะห์ผลสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากกลุ่มเป้าหมาย ข้อมูลส่วนบุคคลเบื้องต้นของกลุ่มเป้าหมาย อายุ พรรษา ระดับการศึกษา สำหรับเก็บข้อมูลจากผู้ที่ให้ข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 4 ด้าน คือ ด้านแรงจูงใจในการท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว ด้านความพร้อมในการรองรับการท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดแพร่

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ จากกลุ่มนักท่องเที่ยว จำนวน 150 ฉบับ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดแพร่ ใน 4 ด้าน คือ ด้านปัจจัยดึงดูดให้มาเที่ยว ด้านการบริหารจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านคมนาค และด้านโฆษณาประชาสัมพันธ์ ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล ส่วนที่ 2 เป็นความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดแพร่ สำหรับวิธีการเก็บข้อมูลนั้น คณะผู้วิจัยได้ใช้เครือข่ายนิสิตที่อยู่ในวัดที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ช่วยในการเก็บข้อมูล ได้รับแบบสอบถามกลับคืน คิดเป็นร้อยละ 100

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้นมาวิเคราะห์ โดยพิจารณาเกี่ยวกับศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 4 ด้าน คือ ด้านแรงจูงใจในการท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว ด้านความพร้อมในการรองรับการท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดแพร่ นำเสนอข้อมูลโดยการพรรณาวิเคราะห์

2. การวิเคราะห์ข้อมูลปริมาณโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อวิเคราะห์หาค่าสถิติ ดังนี้ ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ (Percentage) นำเสนอเป็นตารางประกอบคำบรรยาย ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดแพร่ใน 4 ด้าน คือ ด้านปัจจัยดึงดูดให้มาเที่ยว ด้านการบริหารจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านคมนาคม และด้านโฆษณาประชาสัมพันธ์ วิเคราะห์โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) นำเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย

สรุปผลการวิจัย

1. ศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดแพร่ จากการสัมภาษณ์ พบว่า ด้านแรงจูงใจในการท่องเที่ยว มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ความเป็นเอกลักษณ์ ความงดงามทางด้านศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ ความต่อเนื่องของการสืบสายวัฒนธรรมประเพณี การจัดกิจกรรมประจำเดือน ประจำปีเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เข้าถึงง่าย และเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่

เป็นอย่างดี เหมาะสมและเอื้อประโยชน์ในการใช้สถานที่เอื้ออำนวยให้กับผู้พิการและผู้สูงอายุ และมีระบบการจัดการ รวมถึงการบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งการค้าที่ทำประโยชน์ให้กับชุมชน

ด้านการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว เน้นในเรื่องการจัดระเบียบพื้นที่รอบนอกแหล่งมรดก เนื่องจากสภาพพื้นที่มีถนนตัดผ่านทั้งสองด้านของแนวโบราณสถาน ทำให้ไม่สามารถจัดความเป็นระเบียบในพื้นที่โดยรอบได้ สำหรับการจัดระเบียบภายในพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและเป็นศาสนสถานที่มีระบบและการบริหารจัดการที่ จังหวัดใช้เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีสำคัญๆ มีการปรับเปลี่ยนสถานที่โดยรอบเพื่อรองรับพิธีการระดับจังหวัดอยู่เสมอ

ด้านความพร้อมในการรองรับการท่องเที่ยว ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานภายในวัด เช่น ถนน น้ำ ไฟฟ้า สาธารณูปโภคต่างๆ เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวภายใน มีป้ายบอกข้อมูลเกี่ยวกับวัดและเส้นทางการเข้าถึงสถานที่สำคัญต่างๆ ที่เห็นได้ชัดเจนและตั้งในจุดที่เหมาะสม มีเก้าอี้หรือสถานที่รองรับนักท่องเที่ยวที่สูงอายุที่ไม่สามารถนั่งกับพื้นได้ มีห้องน้ำ ห้องสุขาที่พอเพียงและเหมาะสมกับผู้สูงอายุและคนพิการ

ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน มีส่วนร่วมคิดในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ร่วมวางแผนกำหนดวิธีการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว การบริหารงานบุคคล ดูแลแหล่งท่องเที่ยว พร้อมทั้งการส่งเสริมให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว การจัดหาและใช้จ่ายงบประมาณเพื่อบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดแพร่ ดังรูปภาพที่ 2

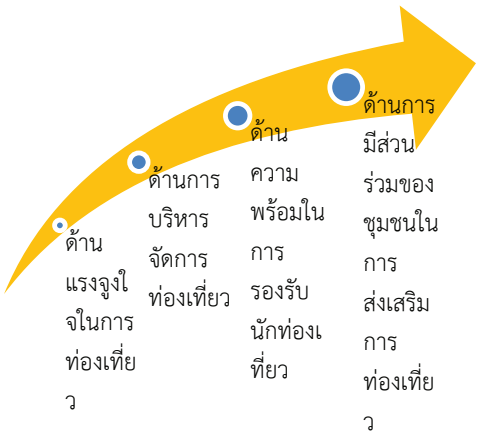

ภาพที่ 2 ศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดแพร่

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดแพร่ ใน 4 ด้าน คือ ด้านปัจจัยดึงดูดให้มาเที่ยว ได้แก่ ความรู้สึกต่อความเป็นมิตรไมตรีของบุคคลในวัดและชุมชน รองลงมา คือ ความเก่าแก่ของวัฒนธรรม ความมีชื่อเสียงของวัด ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความมีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรม รวมถึงความหลากหลายของกิจกรรมภายในวัด รวมถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวัฒนธรรม ความเงียบสงบและความเป็นธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ พื้นที่ทิ้งขยะและถังขยะบริเวณวัด รองลงมา คือ ความสะอาดและความเพียงพอของห้องน้ำ มีเจ้าหน้าที่บริการข้อมูลและให้ความช่วยเหลือ ความสะดวกและเพียงพอของพื้นที่นั่งพักผ่อนภายในวัด และสิ่งอำนวยความสะดวกในการบริการ เช่น ที่จอดรถ ห้องน้ำ ห้องสุขา ร้านอาหาร ของที่ระลึกภายในวัด เป็นต้น ด้านคมนาคม พบว่า ระยะทาง/ระยะเวลาในการเดินทาง ป้ายบอกทางชัดเจน ระยะเวลาในการเดินทางเหมาะสม ความสะดวกในการเดินทาง รวดเร็ว ปลอดภัย มีป้ายบอกทางชัดเจน มีความเหมาะสมของค่าใช้จ่ายในการเดินทาง และด้านโฆษณาประชาสัมพันธ์ พบว่า สถานที่ท่องเที่ยวมีการจัดทำเอกสาร แผ่นพับแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวภายในวัด สถานที่มีความเหมาะสมและความคุ้มค่าของค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเพื่อการท่องเที่ยวทางเวบไซต์และสื่ออื่น ๆ มีป้ายสื่อความหมายการท่องเที่ยวภายในวัด ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และปัจจัยที่มีผลต่อระดับการความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยงเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดแพร่ โดยภาพรวมและรายด้าน

ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดแพร่	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
ด้านปัจจัยดึงดูดให้มาท่องเที่ยว	4.12	.51	มาก
ด้านการบริหารจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก	4.18	.52	มาก
ด้านคมนาคม	4.23	.51	มาก
ด้านโฆษณาประชาสัมพันธ์	4.22	.65	มาก
รวมทุกด้าน	**4.18**	**.44**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดแพร่ รวมทุกด้าน พบว่า มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากทุกด้าน คิดเป็นค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = 4.18, S.D =.44) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อันดับแรก คือ ด้านคมนาคม รองลงมาคือ ด้านโฆษณาประชาสัมพันธ์ ด้านการบริหารจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านปัจจัยดึงดูดให้มาท่องเที่ยวตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดแพร่ พบว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประเพณีที่สืบทอดต่อๆ กันมา มีการจัดการทาง

วัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์และแหล่งท่องเที่ยวทางวิถีชีวิต ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม เอกลักษณ์ของวัดและสินค้าในท้องถิ่นต่างๆ ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เป็นต้นซึ่งเป็นสัญญาลักษณ์อย่างหนึ่งของจังหวัดที่เป็นแรงจูงใจในการท่องเที่ยว[6] ได้ศึกษาการศึกษาศักยภาพในการท่องเทียวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหัวจีน จังหวัดราชบุรี พบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวบ้านหัวจีนโดยรวมทั้ง 4 ด้านคือ ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรมและด้านองค์กรอยู่ในระดับมากและแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญได้แก่ การสนับสนุนงบประมาณเพื่อการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง การให้ความรู้การจัดอบรมในการจัดการท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จ การศึกษาดูงานและการศึกษาการปฏิบัติที่ดีในการท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จและการประชาสัมพันธ์ผ่านทางเว็บไซด์ เช่นเดียวกับ (ชายชาญ ปฐมกาญจนา นรินทร์ สังข์รักษา, 2558)[7] ได้ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตลาดบางหลวง อำเภอบางเลย จังหวัดนครปฐม พบว่า ควรมีการพัฒนาบุคลากรเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่มีจิตอาสาในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน ด้านการเงินหรืองบประมาณควรมีการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลหรือท้องถิ่น ควรมีการรวมกลุ่มกันในการให้ความช่วยเหลือ ประสานงานและให้ข้อมูลซึ่งกันและกัน

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดแพร่ ใน 4 ด้าน คือ ด้านปัจจัยดึงดูดให้มาเที่ยว ด้านการบริหารจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านคมนาคมและด้านโฆษณาประชาสัมพันธ์ พบว่ามีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อันดับแรก คือ ด้านคมนาคม รองลงมาคือ ด้านโฆษณาประชาสัมพันธ์ ด้านการบริหารจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านปัจจัยดึงดูดให้มาท่องเที่ยว ตามลำดับ เนื่องจากประวัติศาสตร์ ความสวยงาม ความเก่าแก่ ความมีเอกลักษณ์ ความเงียบสงบและเป็นธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยว ความเป็นมิตรไมตรีของบุคคลในวัดและชุมชน ความสะดวกและเพียงพอของพื้นที่นั่งพักผ่อนเหมาะสมมีเก้าอี้หรือสถานที่รองรับนักท่องเที่ยวที่สูงอายุที่ไม่สามารถนั่งกับพื้นได้ ระยะทางในการเดินทาง การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเพื่อการท่องเที่ยวทางเวบไซต์และสื่ออื่น ๆ มีป้ายสื่อความหมายการท่องเที่ยวภายในวัด ซึ่งสอดคล้องกับ (รัฐนันท์ พงศ์วิริทธิ์ธร ภาคภูม ภัควิภาส, 2556)[8] ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชนเผ่าเพื่อความยั่งยืน พบว่า ชุมชนดอยปุยมีศักยภาพการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชนเผ่าในทุกด้าน ได้แก่ ความดึงดูด ความสามารถเข้าถึงได้ทั้งทางศักยภาพ แนวคิดและประเพณีวัฒนธรรม การมีที่พักหรือที่พักผ่อนหย่อนใจที่ดี

---

[6] นงลักษณ์ จันทาภากุล นรินทร์ สังข์รักษา, การศึกษาศักยภาพในการท่องเทียวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเขาจีนจังหวัดราชบุรี**, วารสารวิทยบริการ,** ปีที่ 24 ฉบับที่ 2 (เมษายน – มิถุนายน 2556)

[7] ชายชาญ ปฐมกาญจนา และนรินทร์ สังข์รักษา, แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตลาดบางหลวง อำเภอบางเลย จังหวัดนครปฐม, **Academic Services Journal Prince of Songkla University,** Vol. 26 No. 1, (April 2015)

[8] รัฐนันท์ พงศ์วิริทธิ์ธร ภาคภูมิ ภัควิภาส, แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชนเผ่าเพื่อความยั่งยืน**, Journal of Community Development Research**, 6(1). 2556

เช่นเดียวกับ[9] ได้ศึกษา แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตลาดบางหลวง อำเภอบางเลย จังหวัดนครปฐม พบว่า แรงจูงใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ดังนี้ ด้านเดินทาง ด้านสิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยว ด้านการบริการ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและด้านประชาสัมพันธ์ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ (บรรจง อูปแก้ว วัชราภรณ์ ชัยวรรณ และสำอาง ธนะวัติ, 2556)[10] ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดสถารศ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชนคนในและนอก การให้ความสำคัญกับการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในเขตเทศบาลเมืองน่านในรูปแบบของสื่อต่าง ๆ เช่น แผ่นพับ หนังสือท่องเที่ยวของเทศบาลเมืองน่าน การบูรณซ่อมแซมโบราณสถาน เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

เพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดแพร่เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรม ประวัติข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้ ดังต่อไปนี้ ความเป็นมา วิถีชีวิตของสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนั้นจึงมี

1. จากการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดมีความพร้อมในการบริหารจัดการโดยเฉพาะประโยชน์ในการเรียนการสอนให้กับเยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ศึกษาประวัติความเป็นมาของบรรพบุรุษ เพื่อประโยชน์ในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

2. การศึกษาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานทั้งในระดับจังหวัดและท้องถิ่นที่อยู่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นประโยชน์ในการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

3. เพื่อประโยชน์ในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นแหล่งเรียนรู้โบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญให้กับสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

---

[9] ชายชาญ ปฐมกาญจนา และนรินทร์ สังข์รักษา, แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตลาดบางหลวง อำเภอบางเลย จังหวัดนครปฐม, **Academic Services Journal Prince of Songkla University,** Vol. 26 No. 1, (April 2015)

[10] บรรจง อูปแก้ว วัชราภรณ์ ชัยวรรณ และสำอาง ธนะวัติ, การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดสถารศ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน, **วารสารวิชาการและวิจัย มทร. พระนคร ฉบับพิเศษ, การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลครั้งที่ 5**, 15-16 กรกฎาคม 2556.

2. ควรมีการศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในวิถีทางพระพุทธศาสนา

3. ควรมีการศึกษายุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้เป็นมรดกของชาติ

บรรณานุกรม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.**รายงานการประชุมประจำปี 2556**. กรุงเทพมหานคร : ประภาสการพิมพ์, 2556.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานแพร่. **คู่มือท่องเที่ยวจังหวัดแพร่**. แพร่ : เมืองแพร่การพิมพ์. ม.ป.ป.

ชายชาญ ปฐมกาญจนา และนรินทร์ สังข์รักษา. แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตลาดบางหลวง อำเภอบางเลย จังหวัดนครปฐม. **Academic Services Journal Prince of Songkla University.** Vol. 26 No. 1, (April 2015)

นงลักษณ์ จันทาภากุล นรินทร์ สังข์รักษา. การศึกษาศักยภาพในการท่องเทียวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเขาจีนจังหวัดราชบุรี**. วารสารวิทยบริการ.** ปีที่ 24 ฉบับที่ 2 (เมษายน – มิถุนายน 2556)

รัตนะ บัวสนธ์. **การประเมินผลโครงการ การวิจัยเชิงปริมาณ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมแพคท์พริ้นท์ จำกัด, 2540.

รัฐนันท์ พงศ์วิริทธิ์ธร ภาคภูมิ ภัควิภาส. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชนเผ่าเพื่อความยั่งยืน**. Journal of Community Development Research**. 6(1). 2556

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ธุรกิจที่ไม่มีวันตายของประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ซี.พี บุ๊ค สแตนดาร์ด, 2548.

บรรจง อูปแก้ว วัชราภรณ์ ชัยวรรณ และสำอาง ธนะวัติ. การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสถารศ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน. **วารสารวิชาการและวิจัย มทร. พระนคร ฉบับพิเศษ. การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลครั้งที่ 5**. 15-16 กรกฎาคม 2556.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแพร่. **รายงานการประชุมสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแพร่**. ครั้งที่ 6 เมื่อวันจันทร์ ที่ 9 มิถุนายน 2557 ณ ห้องประชุมสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแพร่.

พุทธนวัตกรรม: การบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนอย่างยั่งยืน
Buddhist Innovation: Sustainable Community Welfare Fund Management

อาษา ศรีประวัติ
พระปลัดเวชยันต์ ฐิตสุทโธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
พุทธมณฑลจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนอย่างยั่งยืนตามหลักการในทางพระพุทธศาสนาที่จะทำให้เกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งในกูฏทันตสูตรมีแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยพราหมณ์ปุโรหิตได้เสนอวิสัยทัศน์ในการพัฒนาบ้านเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้า เกิดสันติสุข ด้วยการปฏิวัติความคิดที่จะทำลายล้างอาชญากร มาเป็นการส่งเสริมอาชีพ โดยชี้ให้เห็นถึงความผูกพันกันอย่างชัดเจน ระหว่างการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม การดำเนินนโยบายตามหลักกูฏทันตสูตร ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชน อีกทั้ง ประชาชนมีความขยัน ไม่เป็นโจร ปล้นชิงทรัพย์ ลักขโมย เก็บภาษีอากรได้มากขึ้น สังคมมีความสงบสุข มีความสามัคคี ครอบครัวไม่แตกแยก อยู่อย่างปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ผลจากการศึกษา การบริหารจัดการเศรษฐกิจของพระเจ้ามหาวิชิตราชที่ปรากฏในกูฏทันตสูตร ประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชน พบว่า การบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 1) หลักมัชฌิมาปฏิปทา คือ หลักทางสายกลาง มุ่งที่ความพอดี 2) หลักการส่งเสริมคุณภาพชีวิต คือ มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ 3) หลักโครงสร้างทางสังคม คือ สังคมแบบเครือญาติ มีโครงสร้างทางสังคมเป็นทั้งแนวราบและแนวตั้ง 4) หลักการมีส่วนร่วม คือ ประชาชนในชุมชนขวนขวายในกิจการงาน ไม่มีโจรผู้ร้าย บ้านเมืองสงบสุขเรียบร้อย ไม่มีการเบียดเบียนกัน และ 5) หลักนโยบายสาธารณะ คือ การพระราชทานพืชพันธุ์ธัญญาหาร พระราชทานต้นทุนแก่พลเมือง พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ขยันขันแข็ง อันจะเป็นพลวัตส่งผลทำให้กองทุนสวัสดิการมีความเข้มแข็ง มั่นคง สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : พุทธนวัตกรรม, การบริหารจัดการ, สวัสดิการชุมชน

Abstract

The objective was to study Sustainable Community Welfare Fund Management according to Buddhism to create economic and social development. In the Kutadantasutta had the sustainable development guidelines by Brahma Priest who proposed visions in developing country to be prosperous and peaceful by reforming concepts of eliminating criminals to be promoting careers with emphasizing on the clear relationship among politic, economic and social. The operating policy as per the Kutadantasutta principle had beneficial to citizen's diligent, not to be thief and to get more taxes which led to happy and harmony, unbroken family and safety in life and property.

The result of study on economic management of the great King Vijiitaraja in Kutadantasutta being applied to Sustainable Community Welfare Fund Management, it was found that the sustainable welfare fund management was composed of 1) Middle Path principle which was referred to the middle practice aimed to consciousness of mental balance, 2) Supporting quality of life principle which aimed to develop the potentiality of human being, 3) Social structure principle which was relative society of both horizontal and vertical structures, 4) Participative principle of which citizen in community worked strenuously without thief, with peaceful and non-violence and 5) Public policy principle which was giving of cereal plantings and money to citizens, giving food and monthly pay to officials, as a result to affect welfare fund to be strong, secure and self-reliant sustainably.

Keywords : Buddhist Innovation, Management, Community Welfare Fund

บทนำ

กองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นกิจกรรมของชุมชนโดยชุมชน ทุกคนในชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของ ร่วมรับผิดชอบ โดยมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาและส่งเสริมความมั่งคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชุมชน ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งพาตนเองได้ กองทุน คือ เงินหรือทรัพย์ที่เอามารวมกันเป็นก้อนเดียวกัน เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง สวัสดิการ คือ สิ่งที่เอื้ออำนวยให้คนมีชีวิตและสภาพการทำงานที่ดีและสะดวกสบาย สวัสดิการชุมชน จึงหมายถึง เงินหรือทรัพย์ที่เอามารวมกันเป็นก้อนเดียวกัน เพื่ออำนวยให้คนมีชีวิตและสภาพการทำงานที่ดีและสะดวกสบาย[1] จะเห็นได้ว่า ระบบสวัสดิการชุมชนในประเทศไทยเริ่มมีการขับเคลื่อนโดยเครือข่ายสวัสดิการชุมชน กล่าวคือ รัฐบาลจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมกองทุนสวัสดิการชุมชนท้องถิ่นแห่งชาติ เพื่อทำหน้าที่กำหนดนโยบายการพัฒนากองทุนสวัสดิการ

[1] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุคสพับลิเคชั่นส จำกัด, 2546), หน้า 339.

ชุมชนท้องถิ่นที่ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง ให้ชุมชนมีบทบาทเป็นหลัก และเพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนฐานรากให้เกิดขึ้นทั่วประเทศ โดยขอให้รัฐบาลสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงาน และให้ทุกหน่วยของรัฐดำเนินงานตามนโยบายอย่างจริงจังและมอบหมายให้กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่งคงของมนุษย์เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย[2]

กองทุนสวัสดิการชุมชนเกิดจากชุมชน ร่วมกันคิด ร่วมกันสร้าง เพื่อให้เกิดระบบสวัสดิการ ซึ่งมีแนวคิดเบื้องต้นในการดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนของตนเอง ให้ชุมชนมีส่วนร่วมและสามารถบริหารการเงินโดยผ่านความเห็นชอบและการตัดสินใจจากคณะบุคคล หรือกรรมการชุมชน หรือองค์กรชุมชนในอันที่จะบรรเทาความเดือดร้อนเฉพาะหน้าของชุมชน[3]

สวัสดิการชุมชนเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทุกคนในสังคม ตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งตาย ที่เรียกว่า วัฏจักรชีวิต เพราะทุกคนต้องได้รับการบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต โดยองค์กรภาครัฐจะเข้ามามีบทบาทรับผิดชอบให้ประชาชนที่เดือดร้อนให้ได้รับบริการสวัสดิการสังคมจากรัฐ เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันและมีสิทธิพื้นฐานทางสังคม เพราะสิทธิทางสวัสดิการเป็นนโยบายและกฎหมายแห่งรัฐ ดังนั้น สวัสดิการบนพื้นฐานของสิทธิ จึงต้องอาศัยขบวนการของประชาชน ที่มีความรู้ ความเข้าใจสวัสดิการที่ได้จากสิทธิพื้นฐานทางสังคม ในทางพระพุทธศาสนาพระสูตรที่มีความสอดคล้องกับการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการ คือ กูฏทันตสูตร เป็นพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์การเมือง ที่ทำให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความคิด วิธีการจัดการกับปัญหา และที่สำคัญคือ รูปแบบการปกครองพิเศษในสมัยพุทธกาล ที่เรียกว่า พรหมไทย หมายความว่า พระราชาทรงมอบรางวัลพิเศษให้ หรือของอันพรหมประทาน ของให้ที่ประเสริฐสุด หมายถึง ที่ดิน หรือบ้านที่พระราชทานบำเหน็จให้ ได้แก่ หมู่บ้านขาณุมัต เป็นการแยกปกครองอิสระต่างหากจากแคว้นมคธ โดยพระเจ้าพิมพิสารพระราชทานปูนบำเหน็จให้ เรียกได้ว่า เป็นการกระจายอำนาจ (Decentralize) ซึ่งรัฐบาลกลางได้มอบให้ไปจัดการหรือดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ภายในท้องถิ่นด้วยตนเอง[4]

การบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชน

การจัดสวัสดิการฐานทรัพยากร[5] เป็นต้นทุนของชุมชน และเป็นรูปแบบสวัสดิการความมั่นคงทางสังคมที่ชุมชนจัดให้แก่คนทั่วไป รวมไปถึงคนจนในชุมชนด้วย เป็นการจัดสวัสดิการเพื่อคนทุกคนในชุมชน

---

[2] สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **สวัสดิการชุมชน คนไม่ทิ้งกัน,** (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2550), (อัดสำเนา)

[3] กองแผนงานและพัฒนาชุมชน, **สำนักพัฒนาชุมชน 2540 กองทุนพัฒนาชุมชนกรุงเทพมหานคร**, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ, 2540), หน้า 14.

[4] พระครูโสภณปริยัติสุธี, **รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก,** (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552), หน้า 89-90.

[5] ประภาส ปิ่นตบแต่ง และคณะ, **การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาส : กลุ่มเกษตรกร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2548), หน้า 117 - 121.

เน้นการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร ความสัมพันธ์ทางด้านครอบครัว เพราะครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่สำคัญต่อการสร้างระบบความมั่นคงของมนุษย์และสังคม ระบบการดูแลสมาชิกในครอบครัว จึงขึ้นอยู่กับระดับเศรษฐกิจ ฐานะของครอบครัวนั้นๆ ว่าเป็นอย่างไร ส่วนองค์กรภาครัฐ จะเข้ามามีบทบาทรับผิดชอบให้ประชาชนที่เดือดร้อนให้ได้รับบริการสังคมขั้นพื้นฐาน หรือบริการสวัสดิการสังคมจากรัฐ ฉะนั้น สิทธิของประชาชนในฐานะที่เป็นพลเมืองของรัฐ (Civil Right) ก็ควรจะได้รับบริการพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตจากรัฐ รัฐบาลจึงมีหน้าที่หลักโดยมีนโยบายการดูแลทุกข์และสุขของประชาชน ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตามอัตภาพ ประชาชนจึงมีความเชื่อถือต่ออำนาจรัฐว่า เป็นผู้ที่เหมาะสมต่อการจัดบริการสวัสดิการชุมชนได้เป็นอย่างดี[6] ดังนั้น กองทุนสวัสดิการชุมชนจึงเป็นกองทุนที่เกิดจากการรวมตัวของประชาชนในพื้นที่หนึ่งๆ ด้วยความสมัครใจที่ประสงค์จะดูแลซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานของความเอื้ออาทรต่อกัน เป็นกองทุนที่ทุกคนร่วมกันเป็นเจ้าของ เน้นการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกแต่มีความยืดหยุ่น มีความคล่องตัว เปิดเผยโปร่งใส ตรวจสอบได้ เพื่อนำไปสู่ความมั่นคงที่ยั่งยืนและสามารถที่จะดูแลชาวบ้านด้วยกันได้ในทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ ตั้งแต่การเกิดจนตาย[7]

สังคมไทยให้ความสำคัญกับสวัสดิการมากขึ้น[8] โดยมีนัยว่า รัฐมีภาระในการจัดสวัสดิการทั้งในการผลิต บริการ และการรับภาระต้นทุนค่าใช้จ่าย อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันยังไม่ถือว่าประเทศไทยเป็นรัฐสวัสดิการ เพราะยังให้ความคุ้มครองไม่ครอบคลุม และมีงบประมาณจำกัด เพราะรัฐบาลไทยยังมีค่าใช้จ่ายด้านสวัสดิการต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมรายได้ประชาชาติ (GDP) ไม่สูงมากนัก จึงยังมีความเป็นไปได้ที่รัฐจะใช้จ่ายเงินเพื่อสวัสดิการสังคมมากขึ้น และรัฐหันมาให้ความสนใจกับแนวทางการสร้างสวัสดิการสังคมให้เข้าถึงคนจนและแรงงานนอกระบบ โดยการทำงานร่วมกับท้องถิ่นและชุมชน การจัดสวัสดิการระดับชาติมีจุดอ่อนที่ไม่สามารถจัดสวัสดิการให้ตรงความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่นได้ แต่มีจุดแข็งที่มีกองทุนขนาดใหญ่กว่าจึงกระจายความเสี่ยงได้ดีกว่า

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ที่เกี่ยวข้องกับงานกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ บัญญัติไว้ว่า บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ ตามมาตรา 43 ข้อที่ 4 ใจความว่า จัดให้มีระบบสวัสดิการของชุมชน สิทธิของบุคคลและชุมชนตามวรรคหนึ่ง หมายความรวมถึงสิทธิที่จะร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการดำเนินการดังกล่าวด้วย ทิศทางการพัฒนางานสวัสดิการสังคมไทยตามนโยบายของรัฐบาลในการเป็นสังคมสวัสดิการ[9] การสร้างรัฐสวัสดิการ (welfare state) จึงให้

---

[6] ระพีพรรณ คำหอม, **สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย,** พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด, 2554), หน้า 1-2.

[7] สำนักส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 9, **ถอดบทเรียนและสังเคราะห์องค์ความรู้สวัสดิการชุมชนท้องถิ่น ,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ, 2553), หน้า 24-27.

[8] ปัทมาวดี โพชนุกูล ซูซูกิ, **สวัสดิการชุมชนในประเทศไทย,** (กรุงเทพมหานคร : พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต, 2552), หน้า 14-15.

[9] รุ้งเพชร สุมิตนันท์, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ที่เกี่ยวข้องกับงานกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2560.

ความสำคัญกับนโยบายสังคมที่มุ่งส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนในสังคม โดยรัฐจัดโครงการหรือบริการทางสังคมให้กับประชาชนอย่างกว้างขวาง เป็นการสร้างระบบความมั่นคงทางสังคม (social security) ให้กับคนในรัฐนั้นๆ อาจกล่าวได้ว่า รัฐจะทำหน้าที่ดูแลความเป็นอยู่ของคนในสังคมตั้งแต่แรกเกิดจนตาย[10] ดังนั้น นโยบายส่งเสริมวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการดำเนินการสวัสดิการภาคประชาชนอย่างยั่งยืน โดยเน้นให้ชุมชนเป็นเจ้าภาพในกิจกรรมด้านสวัสดิการด้วยตนเอง และการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนอย่างกว้างขวาง ความยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ ประชาชนผู้ด้อยโอกาสต้องมีส่วนร่วมตั้งแต่ตอนแรกๆ ของการกำหนดนโยบายและแผนงาน รัฐพึงมีนโยบายส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และทุกภาคส่วนปลูกสร้างจิตสำนึกที่ดีงาม จิตสำนึกที่จะดูแลประชาชนร่วมกับสังคมให้รอดพ้นจากความทุกข์ยากเดือดร้อนและมีสวัสดิการที่ดี[11]

ระบบเศรษฐกิจชุมชน

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง พฤติกรรมของชุมชนในการใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อสนองตอบความต้องการของชุมชน โดยเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรชุมชน หรือเอกชนร่วมกิจการช่วยกันดำเนินงานด้วยตนเองทั้งหมด หรือบางส่วนโดยประสานทำงานกับพหุภาคีและผู้คนในท้องถิ่น มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสมช่วยเหลือการผลิต การตลาด ทุนการจัดการร่วมกันในเรื่องเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การค้าขาย การบริการ การท่องเที่ยว การพัฒนาส่งเสริมวัฒนธรรมในท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดรายได้ ส่งผลต่อบุคคล ครอบครัวและชุมชน[12]

ระบบเศรษฐกิจชุมชน จัดเป็นหน่วยผลิต มีเป้าหมายการผลิต คือ การประกันการบริโภคของครอบครัวและใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก นับจากอดีตถึงปัจจุบัน ชุมชนชาวนามีศักยภาพในด้านความเหนียวแน่น ความผูกพัน และความช่วยเหลือเกื้อกูล ซึ่งเกิดจากวัฒนธรรมความเชื่อที่สั่งสมและสืบทอดต่อกันมา ส่งผลให้ชุมชนมีศักยภาพที่เอื้อต่อการจัดสวัสดิการเชิงวัฒนธรรม อันประกอบด้วยศักยภาพด้านเศรษฐกิจ ในด้านการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และเป็นเจ้าของทรัพยากรรอบๆ ชุมชนร่วมกัน เป็นพื้นฐานของการจัดสวัสดิการเชิงวัฒนธรรมฐานเศรษฐกิจ อันได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มกองทุนหมุนเวียนเพื่อการผลิต กลุ่มเครือข่ายอาชีพเสริม ในด้านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ โดยเฉพาะรัฐท้องถิ่น จัดสวัสดิการให้แก่ชุมชนภายใต้แนวคิดเรื่องการจัดการปัญหาความยากไร้ มุ่งตอบสนองความจำเป็นพื้นฐาน ดังปรากฏในรูปแบบการจ่ายเงินเบี้ยยังชีพผู้ด้อยโอกาส แต่มิได้เกิดความร่วมมือในการจัดสวัสดิการจากกระบวนการ

---

[10] ระพีพรรณ คำหอม, สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด, 2554), หน้า 146.

[11] กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุล,รศ.ดร,. **สวัสดิการสังคมเพื่อคนด้อยโอกาส นโยบายว่าด้วยการกินดี อยู่ดี มีสุข มีสิทธิ**. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอดิสันเพรส โปรดักส์ จำกัด, 2550), หน้า 10.

[12] ภัทรธิรา ผลงาม, **แนวทางการวิจัยชุมชน**, (เลย : สถาบันราชภัฏเลย, 2548), หน้า 34.

ถัดทออุดมการณ์ของชาวบ้านอย่างแท้จริง[13] องค์กรออมทรัพย์เกิดจากการรวมตัวเป็นทุนทางสังคมในระยะแรกมีลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ การรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ เนื่องจากไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนโดยจัดกิจกรรมเงินออมและการกู้ยืมเงิน เพื่อสนับสนุนการผลิตในหมู่สมาชิก โดยอาศัยผู้นำและคณะกรรมการบริหารกองทุน ซึ่งได้รับความไว้วางใจจากสมาชิก การทำกิจกรรมของกลุ่มไม่ประสบปัญหาหนี้เสีย เนื่องจากมีกระบวนการควบคุมทางสังคม หรือ “กฎเกณฑ์ของชาวบ้าน” ที่ค่อนข้างเข้มแข็ง ทุนทางสังคมและกิจกรรมของกลุ่มมีวิวัฒนาการและการปรับตัวก่อให้เกิดการขยายเครือข่ายระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด[14]

จะเห็นได้ว่า สิ่งที่รัฐควรทำ คือ สร้างระบบจูงใจเพื่อให้ภาคธุรกิจอุตสาหกรรมที่จะกระจายสู่ภูมิภาคมีความสัมพันธ์ กับเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งจะต้องศึกษาว่าหากอุตสาหกรรมไปตั้งในชุมชนแล้ว สามารถพัฒนาชุมชน โดยเสริมความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนให้เจริญควบคู่กันไป มีมาตรการจูงใจใดบ้าง อะไรเกื้อหนุนอะไรที่จะให้ภาคธุรกิจเอกชนเข้ามามีส่วนรวมมากขึ้น การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยเศรษฐกิจของชุมชนเป็นตัวนำ และจะนำไปสู่การพัฒนาในเรื่องอื่นๆ ต่อไปได้ เศรษฐกิจของชุมชนที่จะสร้างการเรียนรู้และการพัฒนาคนได้จะต้องริเริ่มโดยชุมชน บริหารการจัดการโดยชุมชนเป็นเจ้าของและแบ่งปันผลกำไรส่วนหนึ่งเพื่อพัฒนาชมชน โดยภาคธุรกิจเอกชนเน้นการร่วมค้าร่วมทุน (Partnership) ในส่วนประกอบของการดำเนินธุรกิจที่จำเป็น อันได้แก่ การหาตลาด การเสริมทักษะ การบริหารจัดการหรือการสนับสนุนด้านเงินทุน โดยภายนอกซึ่งอาจจะเป็นภาครัฐ หรือธุรกิจ หรือองค์กรพัฒนาเอกชนจะเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนด้านปัจจัยและองค์ประกอบ ตลอดจนการเสริมสร้างโอกาสให้การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเกิดขึ้น และเติบโตได้อย่างต่อเนื่อง เช่น มาตรการด้านภาษี

ทิศทางยุทธศาสตร์การจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชน

ทิศทางยุทธศาสตร์การจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชน คือ ทิศทางของการสร้างความมั่นคงแก่ชีวิตด้วยการที่รัฐพึงจัดสรรปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิตให้แก่ประชาชน และร่วมสร้างความเข้มแข็งแก่พลังของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน ภาคองค์กรสาธารณะ องค์กรชุมชน หรือองค์กรท้องถิ่น เพื่อให้เกิดดุลยภาพในการดำรงอยู่อย่างพึ่งตนเองได้ และมีพลังอำนาจที่จะปกป้องคุ้มครองตนเองอย่างรู้เท่าทัน การวางเป้าหมายของงานสวัสดิการชุมชนที่การเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรภาคประชาชน และขบวนการประชาสังคมทั้งหลาย คือ ยุทธศาสตร์ที่จะกระตุ้นและเปิดโอกาสให้ประชาชน

---

[13] อรัญญา พงศ์สะอาด, ประวัติศาสตร์ชุมชนในการจัดสวัสดิการเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานใต้, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** (สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค เศรษฐกิจและวัฒนธรรมชุมชน), มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 2553.

[14] วิทยา คามุณี, ทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชน : กรณีศึกษาองค์กรออมทรัพย์ชุมชนในจังหวัดลำปางและตาก, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (สาขาวิชาพัฒนาสังคม), (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2551).

สามารถคิด ตัดสินใจ แก้ปัญหาและสร้างระบบคุ้มครองภัยให้แก่ตนเองอย่างรู้เท่าทัน และเป็นการกำหนดยุทธศาสตร์บนฐานคิดที่ยั่งยืนระยะยาว ระบบสวัสดิการชุมชนในประเทศไทยเริ่มมีการขับเคลื่อนครั้งสำคัญโดยเครือข่ายสวัสดิการชุมชน ประเด็นสำคัญคือ รัฐบาลจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมกองทุนสวัสดิการชุมชนท้องถิ่นแห่งชาติ เพื่อทำหน้าที่กำาหนดนโยบายการพัฒนากองทุนสวัสดิการชุมชนท้องถิ่นที่ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งให้ประชาชนมีบทบาทเป็นหลักและเพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนฐานรากให้เกิดขึ้นทั่วประเทศ โดยขอให้รัฐบาลสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงาน และให้ทุกหน่วยของรัฐดำเนินงานตามนโยบายอย่างจริงจัง และมอบหมายให้กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่งคงของมนุษย์เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย[15]

กองทุนสวัสดิการชุมชนในสังคมไทย[16] เป็นการจัดสวัสดิการที่ครอบคลุมถึงการสงเคราะห์สังคม การประกันสังคม และการบริการสังคม ซึ่งนอกจากหน่วยงานภาครัฐแล้ว ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคชุมชน ก็ถือเป็นอีกจักรกลหนึ่งที่มีส่วนอย่างสำคัญในการบริการสวัสดิการในสังคมไทย การกำหนดยุทธศาสตร์สวัสดิการสังคม การจัดทำนโยบายสวัสดิการชุมชน รวมทั้งการมองสวัสดิการเชิงนโยบายทางสังคม ต้องมองอย่างเป็นองค์รวม ต้องพิจารณา “คนเป็นศูนย์กลาง” จึงจะสามารถป้องกันบรรเทาปัญหาและพัฒนาคน จะเห็นได้ว่า รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยล้วนมีนโยบายส่งเสริมให้ประชาชนมีสภาพความเป็นอยู่หรือคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เฉกเช่นเดียวกับองค์กรพัฒนาเอกชนและภาคเอกชน โดยมีเป้าหมายเพื่อวัดการสัมฤทธิ์ผลได้ดังนี้

1. การแก้ไขความเดือดร้อนหรือบำบัดรักษา เช่น ประชาชนในชุมชนแออัด เด็กเร่ร่อนจรจัด คนพิการ คนอนาถา คนชราไร้ที่พึ่ง สวัสดิการด้านนี้ส่วนใหญ่ คือ การสงเคราะห์ประชาชน

2. การป้องกันปัญหา เช่น ป้องกันไม่ให้เยาวชนประพฤติตนเสื่อมเสีย โดยการฝึกอาชีพ พัฒนาความรู้ หรือป้องกันไม่ให้ประชาชนเจ็บไข้ได้ป่วย โดยการสร้างและบริการสาธารณสุขมูลฐาน

3. การพัฒนาศักยภาพ ความคิด และจิตใจ โดยเน้นหนักไปที่ “ตัวคนและชุมชน” คือ การพัฒนาให้คนมีศักยภาพที่จะคิด พัฒนา มีจริยธรรม รับผิดชอบต่อส่วนรวม เคารพต่อสิทธิและพิทักษ์สิทธิมนุษยชน เป็นการพัฒนาให้คนมีอารยธรรม

จะเห็นได้ว่า ทิศทางยุทธศาสตร์การจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นกองทุนสาธารณะแบบให้เปล่าเพื่อสนับสนุนโครงการเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจภายในท้องถิ่น แนวคิดสำคัญของกองทุนนี้ คือ สนับสนุนให้ชุมชนได้แก่ชาวบ้าน และอาสาสมัครมาดำเนินการร่วมกันในรูปขององค์กรชุมชน ซึ่งทำหน้าที่กำหนดแผนงานในการใช้เงินงบประมาณให้สอดคล้องกับความต้องการในชุมชนของตนเองและควบคุมการดำเนินงานให้ลุล่วงภายในท้องถิ่นด้วยกองทุนนี้ วิธีคิดเรื่องการพัฒนาจะปรับเปลี่ยนจากบนลงล่างมาเป็น

---

[15] สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **สวัสดิการชุมชน คนไม่ทิ้งกัน,** (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2550), (อัดสำเนา)

[16] อภิญญา เวชยชัย และศิริพร ยอดกมลศาสตร์, **เศรษฐศาสตร์การเมือง สวัสดิการสังคม ฉบับชาวบ้าน แนวคิด นโยบาย แนวทางปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอดิสันเพรส โปรดักส์ จำกัด, 2547), หน้า 47-50.

จากล่างขึ้นบนและจะส่งเสริมให้เกิดการสร้างผู้นำภายในท้องถิ่นเอง อันจะเอื้ออำนวยให้เกิดการประสานงานอย่างต่อเนื่องและชุมชนขับเคลื่อนอย่างมีพลัง

พุทธนวัตกรรม : การบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนอย่างยั่งยืน

การจัดสวัสดิการชุมชนตามหลักพระพุทธศาสนา จะยกอุทาหรณ์ตามหลักกูฏทันตสูตร[17] ซึ่งเป็นการสนทนาธรรมระหว่างพระผู้มีพระภาคเจ้ากับกูฏทันตพราหมณ์ โดยกูฏทันตพราหมณ์เข้าไปเฝ้า เพื่อทูลขอคำอธิบายจากพระผู้มีพระภาค โดยที่พระองค์ได้ทรงอธิบายยกตัวอย่างรูปแบบการบริหารบ้านเมืองของพระเจ้ามหาวิชิตราช ซึ่งประสบความสำเร็จในการปกครองบ้านเมือง จนพสกนิกรมีความร่มเย็นเป็นสุข ซึ่งเนื้อหาในพระสูตรมีกลุ่มเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ทั้งในระดับล่างและระดับบน เป็นการมุ่งเป้าปฏิรูปเศรษฐกิจ เพื่อเป็นการปราบโจรผู้ร้ายแบบถอนรากถอนโคน และเพื่อขจัดความยากจนของแผ่นดิน โดยมุ่งเป้าไปที่ประชากร 3 กลุ่มระดับล่าง คือ

1. กลุ่มเกษตรกร ได้แก่ ชาวไร่ ชาวนา ผู้ทำการเกษตรและกสิกรรม
2. กลุ่มพ่อค้าย่อย ได้แก่ พ่อค้า แม่ค้า ผู้ประกอบอาชีพอิสระทั้งหลายในระดับล่าง
3. กลุ่มข้าราชการชั้นผู้น้อย และผู้รับจ้างในวงราชการ

ผล คือ จากการทำตามคำแนะนำดังกล่าว ทำให้ประชาชนต่างขวนขวายในกิจการงานของตน มากขึ้น ไม่มีโจรผู้ร้าย บ้านเมืองสงบสุขเรียบร้อย ไม่มีการเบียดเบียนกัน และภาษีอากรเข้าพระคลังมากขึ้น ส่วนกลุ่มเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ระดับบน คือ การแสวงหาการมีส่วนร่วมของกลุ่มอิทธิพล 4 กลุ่มใหญ่ในแผ่นดิน ซึ่งในยุคนั้นได้กล่าวถึงบรรดาเจ้าผู้ครองนครเมืองต่างๆ ที่ขึ้นกับพระเจ้ามหาวิชิตราช บรรดาอำมาตย์ราชบริพารผู้ใหญ่ พวกพราหมณ์มหาศาล และพวกคหบดีมหาศาล ถ้าหากจะประยุกต์ปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยกับบ้านเมืองปัจจุบัน น่าจะได้แก่กลุ่มอิทธิพลทางการเมือง 4 กลุ่มในระดับบน คือ

1. กลุ่มนักการเมือง ได้แก่ กลุ่มนักการเมืองระดับชาติที่เป็นตัวแทนประชาชนในแต่ละท้องถิ่น สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นักการเมืองในทุกระดับ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจปัญหาสำคัญและอนาคตของบ้านเมือง

2. กลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ได้แก่ ข้าราชการทหาร ตำรวจ พลเรือนในระดับสูง ตั้งแต่ระดับกระทรวง อธิบดี ผู้ว่าราชการ ผู้บัญชาการทหารทุกเหล่า เสนาธิการ ผู้ว่าการ และผู้อำนวยการรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มผู้รับนโยบายไปปฏิบัติ

3. กลุ่มผู้นำทางความคิด นักวิชาการใหญ่ สื่อมวลชนใหญ่ ในอดีตคือกลุ่มพราหมณ์มหาศาล ปัจจุบันเป็นสถาบันทางความคิดที่มีบทบาทถ่วงดุลอำนาจรัฐ ชี้นำประชาชน ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการ นักคิดในสังคม ปัจจุบันนิยมเรียกว่า NGO (Non-Government Organization)

---

[17] พระภาวนาวิริยคุณ, **รัฐศาสตร์เชิงพุทธ.** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้ากรุ๊ป, 2547), หน้า 1-3.

4. กลุ่มพ่อค้าคหบดีใหญ่ ซึ่งทุกยุคทุกสมัยจะมีพ่อค้าที่ทรงอิทธิพล เพราะมีทรัพย์มหาศาล มีอำนาจ มีบริวาร กลายเป็นบุคคลสำคัญของแผ่นดินที่จะมองข้ามไปมิได้ จะต้องได้รับความร่วมมือด้วย

จะเห็นได้ว่า ยุทธศาสตร์ทางรัฐศาสตร์ในการปกครองประเทศยุคพระเจ้ามหาวิชิตราช ถือเป็นต้นแบบของการเปลี่ยนแปลงเจตคติ แนวคิดของการปกครองแบบธรรมรัฐ ที่ปัจจุบันเขียนเป็นทฤษฎีใหม่ของตะวันตกที่เรียกว่า “Good Governance” นั่นคือการบริหารราชการแผ่นดินให้มีประสิทธิผล ประสิทธิภาพ โปร่งใส ตรวจสอบ ควบคุมได้ และให้ประชาชนมีส่วนร่วม จึงอาจกล่าวได้ว่า หลักรัฐศาสตร์เชิงเศรษฐศาสตร์ หรือในปัจจุบันเรียกว่า เศรษฐศาสตร์การเมือง ที่มุ่งปฏิรูปเศรษฐกิจ โดยมีการปฏิรูปมนุษย์ควบคู่กันไปด้วย

พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงมีพระราชทรัพย์มหาศาล ทรงมีพืชพันธุ์ธัญญาหารเต็มท้องพระคลัง ทรงทำสงครามได้ชัยชนะจนได้ครองดินแดนกว้างใหญ่ไพศาล จึงทรงประสงค์จะทำพิธีบูชายัญ เพื่อความสุขสวัสดีแก่พระองค์เองและอาณาประชาราษฎร์ ซึ่งพราหมณ์ปุโรหิตได้ถวายวิธีที่จะกำจัดเสี้ยนหนามคือโจรต้องอาศัยวิธีการ[18] ต่อไปนี้

1. ขอให้พระองค์พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารแก่พลเมือง ผู้ขะมักเขม้นในเกษตรกรรมและเลี้ยงปศุสัตว์ในบ้านเมืองของพระองค์

2. ขอให้พระองค์พระราชทานต้นทุนให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในพาณิชยกรรม ในบ้านเมืองของพระองค์

3. ขอให้พระองค์พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ขยันขันแข็ง ในบ้านเมืองของพระองค์

จะเห็นได้ว่า เมื่อทำได้ทั้ง 3 ประการนี้แล้ว พลเมืองเหล่านั้นจักขวนขวายในหน้าที่การงานของตน ไม่พากันเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ และจักมีกองพระราชทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่ บานเมืองก็จะอยู่ร่มเย็น ไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียน ประชาชนจะชื่นชมยินดีต่อกัน มีความสุขกับครอบครัว อยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน เรียกได้ว่า เป็นการเปลี่ยนการฆ่าสัตว์บูชายัญให้เป็นสังคมเคราะห์นั่นเอง

ยุทธศาสตร์แห่งการเอาชนะใจกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลทางบ้านเมืองทั้ง 4 กลุ่ม[19] คือ เจ้าผู้ครองนคร อำมาตย์ราชบริพาร พราหมณ์มหาศาล และคหบดีผู้มั่งคั่ง ถือเป็นการสร้างต้นแบบให้เกิดความร่วมใจเห็นอุดมการณ์ของบ้านเมืองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ การช่วยเหลือสนับสนุนให้ผู้ยากไร้แต่ละคนต้องช่วยตนเองให้ได้ ต้องใช้ความรู้ ความสามารถให้เต็มที่ หนีความยากจน ด้วยวิธีการกระจายความมั่งคั่งสู่บุคคลระดับล่าง เพื่อเป็นการลดช่องว่างระหว่างผู้มีทรัพย์ ผู้มั่งคั่งสู่บุคคลระดับล่าง กับกลุ่มผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาสระดับล่าง ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของแผ่นดิน เรียกว่า เป็นการบริหารบ้านเมืองสมัยใหม่ที่สอดคล้องกับหลักรัฐประศาสนศาสตร์ยุคใหม่ที่วางยุทธศาสตร์ในเชิงรุก แทนที่ตั้งรับ มิรอให้ประชาชนเดือดร้อนก่อนแล้วยก

---

[18] เรื่องเดียวกัน, หน้า 28-29.

[19] พระครูโสภณปริยัติสุธี, **รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก,** (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552), หน้า 93.

ขบวนมาร้องต่อบ้านเมือง เป็นการแก้ที่ต้นเหตุ และปรับเจตคติคนทั้งเมือง เป็นการปฏิรูปเศรษฐกิจ โดยใช้หลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ที่ปฏิรูปตั้งแต่ความคิดของผู้นำแผ่นดิน คือ กษัตริย์ ไปจนถึงบรรดาเจ้าผู้ครองเมือง อำมาตย์ราชบริพาร พราหมณ์มหาศาล คหบดีมหาศาล และผลของการปฏิรูป ทำให้เกิดผลความกินดีอยู่ดีกับประชาชนส่วนใหญ่ระดับล่าง คือ เกษตรกร ข้าราชการชั้นผู้น้อย พ่อค้าวาณิช และคนทำมาหากินสุจริตทั่วแผ่นเดิน แม้พระเจ้ามหาวิชิตราช จะทรงเป็นมหากษัตริย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทรงมีพระราชอำนาจเต็มที่ ก็ต้องได้รับการรับรองจากเสนาอำมาตย์ก่อน จะเห็นได้ว่า พราหมณ์ปุโรหิต เป็นเสมือนองคมนตรี เจ้าพิธีกรรม เสนาธิการในคนๆ เดียว แม้มีสิทธิ์ในการเสนอความคิดเห็นโดยมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองทุกมิติ อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน (Basic Rights or Fundamental Rights) และสิทธิของพลเมือง ทั้งนี้ พระองค์ทรงให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) และกิจกรรมของประชาชนที่มีวัตถุประสงค์เพื่อกดดัน หรือโน้มน้าวให้รัฐบาลผู้นำ ผู้กำกับนโยบาย ผู้มีอำนาจหรืออิทธิพลต่อทุกกระบวนการทางการเมือง การปกครอง มีความเห็นหรือตัดสินใจ

การบริหารจัดการเศรษฐกิจของพระเจ้ามหาวิชิตราช ที่ปรากฏในกูฏทันตสูตรนับได้ว่า มีความเป็นเศรษฐศาสตร์การเมือง ที่นอกจากจะเกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจแล้ว ยังเกิดการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล แต่จุดมุ่งหมายที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใดคือการพัฒนามนุษย์ ทั้งด้านพฤติกรรมและจิตใจให้อยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องชอบธรรม อีกทั้งยังเป็นการปลูกฝังศีลธรรมอันดีงาม ทำให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา กูฏทันตสูตรนี้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดพลังขับเคลื่อนระบบการจัดการสวัสดิการสังคมและเกิดการพัฒนาในระบบเศรษฐกิจ จากหลักการข้างต้นเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการชุมชนตามหลักพระพุทธศาสนาในกูฏทันตสูตร ซึ่งเป็นการสนทนาธรรมระหว่างพระผู้มีพระภาคเจ้ากับกูฏทันตพราหมณ์ พบว่า **พุทธนวัตกรรม : การบรหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชน** จะมีความมั่นคงและยั่งยืนได้นั้น จะต้องมีหลักการบริหารจัดการตามพุทธวิถี ดังนี้

1. หลักมัชฌิมาปฏิปทา คือ หลักทางสายกลาง เพราะในทางพระพุทธศาสนาจะมุ่งที่ความพอดีในการจัดสวัสดิการชุมชน หรือความสมดุลในแง่หนึ่งก็คือการบริโภค เพื่อสนองหรือบำบัดความต้องการ จะทำให้เกิดความพอดี ส่วนเศรษฐศาสตร์ปัจจุบัน เป็นการบริโภคที่ตอบสนองความต้องการไม่รู้จบ เพราะมีความต้องการไม่จำกัด แต่ทางพระพุทธศาสนา จะมีหลักของความพอ คือ มีปัญญาและฉันทะเข้ามาเกี่ยวข้องในพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ และทำให้เกิดความพึงพอใจ โดยมีความคิดเห็นพอดีเกิดขึ้น เพราะความต้องการมาบรรจบกับจุดหมายที่สิ้นสุดของมัน เป็นความพอใจที่มีความพอดี และความพอใจที่ทำให้เกิดความพอดี ก็คือการที่ได้สนองความต้องการคุณภาพชีวิตและความพอใจที่ได้คุณภาพชีวิต หรือจุดของความพอดีอีกอย่างหนึ่ง คือ หลักการไม่เบียดเบียนตนและไม่เบียดเบียนผู้อื่น

2. หลักการส่งเสริมคุณภาพชีวิต คือ มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ทำให้มนุษย์มีโอกาสและความพร้อมมากยิ่งขึ้น มีสาธารณโภคี คือ การแบ่งปันที่เป็นธรรม มีการจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อชุมชน อันจะเป็นการเข้าถึงสิ่งที่ดีงาม สิ่งที่ประเสริฐที่ชีวิตจะพึงได้รับยิ่งๆ ขึ้นไป การนำเสนอภาคสังคมชุมชนในอุดมคติ คือ “แนวคิดประชาสังคม” ที่มุ่งการพัฒนาสู่ภาคชุมชนให้มีศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง มีอุดมการณ์ร่วมกัน และมีความร่วมมือร่วมใจกัน ดังนั้น ความเข้มแข็งของชุมชน ต้องพัฒนาแบบองค์รวม

(Holistic) โดยพัฒนาคน ชุมชน และสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ การพัฒนากองทุนสวัสดิการชุมชนจะต้องกระทำโดยคนในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้สึก มีปัญหา มีความต้องการในการแก้ปัญหาร่วมกัน รวมทั้งมีความรัก ความเอื้ออาทรจริงใจต่อกันภายใต้ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น และความต้องการที่แท้จริงของชุมชน จึงจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนในที่สุด

3. หลักโครงสร้างทางสังคม คือ การบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนอย่างยั่งยืนนั้นจะเห็นได้ว่า ในบริบททางด้านสังคมของชุมชนที่เข้มแข็งนั้น เป็นสังคมแบบเครือญาติ มีโครงสร้างทางสังคมเป็นทั้งแนวราบและแนวตั้ง ทางด้านการเมือง มีการกระจายอำนาจแบ่งการปกครองชุมชนเป็นหมวดหรือคุ้มชุมชนต่างๆ ทางด้านวัฒนธรรมชุมชน มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และทางด้านเศรษฐกิจ มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนมีปัจจัยสำคัญ คือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ระบบเครือข่าย ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น และกลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน กลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้ กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย และกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด

4. หลักการมีส่วนร่วม คือ การบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนอย่างยั่งยืน ตามหลักกูฏทันตสูตรนั้น สมารถทำให้ประชาชนต่างขวนขวายในกิจการงานของตนมากขึ้น ไม่มีโจรผู้ร้าย บ้านเมืองสงบสุข เรียบร้อย ไม่มีการเบียดเบียนกัน และภาษีอากรเข้าพระคลังมากขึ้น ส่วนกลุ่มเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ระดับบน คือ การแสวงหาการมีส่วนร่วมของกลุ่มอิทธิพล 4 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) กลุ่มนักการเมือง ได้แก่ นักการเมืองระดับชาติที่เป็นตัวแทนประชาชนในแต่ละท้องถิ่น 2) กลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ได้แก่ ข้าราชการทหาร ตำรวจ พลเรือนในระดับสูง ตั้งแต่ระดับกระทรวง อธิบดี ผู้ว่าราชการ ผู้บัญชาการทหารทุกเหล่า เสนาธิการ ผู้ว่าการ และผู้อำนวยการรัฐวิสาหกิจ 3) กลุ่มผู้นำทางความคิด ได้แก่ นักวิชาการใหญ่ สื่อมวลชนใหญ่ ในอดีตคือกลุ่มพราหมณ์มหาศาล ปัจจุบันเป็นสถาบันทางความคิดที่มีบทบาทถ่วงดุลอำนาจรัฐ ชี้นำประชาชน ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการ นักคิดในสังคม ปัจจุบันนิยมเรียกว่า NGO (Non-Government Organization) และ 4) กลุ่มพ่อค้าคหบดีใหญ่ ได้แก่ พ่อค้าที่ทรงอิทธิพล เพราะมีทรัพย์มหาศาล มีอำนาจมีบริวาร กลายเป็นบุคคลสำคัญของแผ่นดินที่จะมองข้ามไปมิได้ จะต้องได้รับความร่วมมือด้วย

5. หลักนโยบายสาธารณะ คือ การบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนอย่างยั่งยืน ตามหลักกูฏทันตสูตรนั้น พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงมีพระราชทรัพย์มหาศาล ทรงมีพืชพันธุ์ธัญญาหารเต็มท้องพระคลัง ทรงประสงค์จะทำพิธีบูชายัญ เพื่อความสุขสวัสดีแก่พระองค์เองและอาณาประชาราษฎร์ ซึ่งพราหมณ์ปุโรหิตได้ถวายวิธีที่จะกำจัดเสี้ยนหนามคือโจร ต้องอาศัยวิธีการ คือ พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารแก่พลเมือง ผู้ขะมักเขม้นในเกษตรกรรมและเลี้ยงปศุสัตว์ พระราชทานต้นทุนให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในพาณิชยกรรม ในบ้านเมืองของพระองค์ และพระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ขยันขันแข็งในบ้านเมืองของพระองค์ ผลจากการกระทำดังกล่าว พลเมืองเหล่านั้นจักขวนขวายในหน้าที่การงานของตน ไม่พากันเบียดเบียนบ้านเมือง และจักมีกองพระราชทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่ บานเมืองก็จะอยู่ร่มเย็น ไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียน ประชาชนจะชื่นชมยินดีต่อกัน มีความสุขกับครอบครัว อยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน

หลักธรรมเพื่อการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนอย่างยั่งยืน

หลักทุติยปาปณิกสูตร[20] คือ จักขุมา วิธูโร และนิสสยสัมปันโน มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชน เพนสะถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้บริหารจะต้องตระหนักและให้ความสำคัญต่อหลักธรรมทุติยปาปณิกสูตร ประกอบด้วย

1. จักขุมา มีปัญญามองการณ์ไกล การมีปัญญาเห็นสิ่งที่เป็นที่สุดที่เป็นไปได้ คือ วิสัยทัศน์ อันชอบเป็นปัญญาที่ถูกต้อง ถ้าเป็นนักบริหารทั่วไป ต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะข้อแรกนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill คือ ความชำนาญในการใช้ความคิด และเมื่อผู้บริหารเห็นสิ่งที่ดีที่สุดที่เป็นไปได้แล้ว และวางเป้าหมายสูงสุดไว้ที่ความเป็นจริงที่ดีที่สุดนั้น เรียกว่า วิสัยทัศน์ (Vision) วิสัยทัศน์เป็นสิ่งที่มุ่งหวังจะให้มีหรือเกิดขึ้นในอนาคตซึ่งผู้บริหารของกองทุนสวัสดิการจะต้องเป็นผู้กำหนดโดยทุกคนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วม อนึ่ง ความสำคัญของการมีวิสัยทัศน์นั้น จะช่วยกำหนดทิศทางที่จะดำเนินกิจกรรมกองทุนสวัสดิการ โดยมีจุดหมายปลายทางที่ชัดเจน ช่วยให้สมาชิกทุกคนในกองทุนสวัสดิการรู้ว่า แต่ละคนมีความสำคัญต่อการมุ่งไปสู่จุดหมายปลายทาง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดมาตรฐานชีวิตและชุมชนให้เจริญก้าวหน้าอีกทั้งให้มีความเป็นเลิศในทุกด้าน

2. วิธูโร มีความสามารถในการจัดการธุระต่างๆ หรือกิจการของกองทุนสวัสดิการทั้งปวงจากประสบการณ์ในการทำงาน ซึ่งจะทำให้เกิดความสามารถที่จะปฏิบัติงานได้ คุณลักษณะที่สองนี้ตรงกับคำว่า Technical Skill คือ ความชำนาญด้านเทคนิค ประกอบกับการมีบุคลิกภาพที่เป็นผู้นำ การมีมนุษย์สัมพันธ์และมีคุณสมบัติพื้นฐานอันประกอบด้วยการมีความประพฤติที่ดี ทำให้ผู้บริหารในกองทุนสวัสดิการได้รับการยอมรับและไว้วางใจในการบริหารจัดการกองทุน เพราะผู้บริหารเป็นตัวแทนกองทุนสวัสดิการที่จะนำนโยบายมาวางแผนงานหรือปฏิบัติงาน เป็นพี่เลี้ยงหรือผู้แนะนำให้กับสมาชิกใหม่ เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติงาน ช่วยเสริมสร้างพลังกองทุนสวัสดิการให้แข็งแกร่ง ช่วยกระจายงานจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง ตรวจตราดูแลงานให้เป็นไปตามแผนงานหรือนโยบาย แก้ไขปัญหาจากงานหรือจากคน ปกครองดูแลผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อเป็นพลังผลักดันกองทุนสวัสดิการสู่ความเป็นเลิศ

3. นิสสยสัมปันโน การพึ่งพาคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษย์สัมพันธ์ดี เนื่องจากการบริหารงานเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคน นักบริหารที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้ คุณลักษณะที่สามนี้สำคัญมาก “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อน ขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้” ข้อนี้ตรงกับคำว่า Human Relation Skill คือ ความชำนาญด้านมนุษย์สัมพันธ์ บริหารต้องเรียนรู้ที่จะสร้างมนุษย์สัมพันธ์กับผู้ร่วมงาน โดยการรู้จักธรรมชาติและความต้องการของผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนรู้จักการใช้เทคนิคในการบริหารมนุษย์สัมพันธ์ จึงมีความสัมพันธ์กับการบริหารในแง่ของการเป็นกระบวนการจูงใจให้คนทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ผู้บริหารควรคำนึงถึงแนวคิดในการบริหารงาน[21]

---

[20] องฺ. ติก. (ไทย) 12/20/163

[21] นิพนธ์ คันธเสวี, **แนวคิดในการบริหารงาน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมมิกจำกัด, 2549) หน้า 71-72.

ผู้บริหารในกองทุนสวัสดิการยุคใหม่จะต้องมีการปรับปรุง และพัฒนาตนเองตลอดเวลา เพื่อที่จะได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เต็มไปด้วยการแข่งขันทั้งในด้านเทคโนโลยี การตลาด การบริหารจัดการ เรียกได้ว่า จะต้องเป็นมืออาชีพ (Professional) ที่มีความสามารถในการแข่งขัน เพื่อความอยู่รอดของกองทุนสวัสดิการ ทั้งนี้ ผู้บริหารจะต้องคำนึงถึงคุณลักษณะของการเป็นผู้บริหารมืออาชีพ ในประเด็นต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการบริหาร อันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการบริหารงานในอนาคต และควรรู้จักการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาช่วยในการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการ ผู้บริหารที่ดีและมีความสามารถควรเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่สำคัญ 6 ประการ[22] ประกอบด้วย

1. เป็นผู้มีเหตุผล หมายถึง เป็นผู้ที่พร้อมจะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และพร้อมจะนำความคิดเห็นนั้นมาพิจารณาด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบ เพื่อนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการบริหารงาน

2. เป็นผู้ที่เข้าใจผู้อื่น หมายถึง ศึกษาเจตคติ รสนิยมของเพื่อนร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานขององค์การทั้งทางตรงและทางอ้อม

3. เป็นผู้มีมนุษย์สัมพันธ์ดี หมายถึง เป็นผู้ที่สามารถสร้างความประทับใจให้แก่บุคคลที่ติดต่อเกี่ยวข้องด้วย ไม่ว่าจะเป็นผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน หรือบุคคลภายนอก ในความเป็นผู้มีอัธยาศัยไมตรีดีงาม

4. เป็นผู้ที่กล้าตัดสินใจและกล้ารับผิดชอบ หมายถึง ในการบริหารงานผู้บริหารต้องทำการพิจารณาเรื่องราวปัญหาต่างๆ อย่างรอบคอบแล้วจึงตัดสินใจสั่งการ และพร้อมที่จะรับผิดชอบกับผลแห่งการตัดสินใจนั้น

5. มีความรอบ หมายถึง มีความรู้รอบตัวในเรื่องราวต่างๆ เป็นอย่างดีทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับงานหรือไม่เกี่ยวข้องกับตาม

6. มีความสามารถเปลี่ยนแปลงแนวความคิดให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม หรือเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งหมายถึงความพร้อมที่จะเปลี่ยนแนวความคิดในการบริหารงาน

บทสรุป

กองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นกิจกรรมของชุมชนโดยชุมชน ทุกคนในชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของ ร่วมรับผิดชอบ โดยมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาและส่งเสริมความมั่งคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชุมชน ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งพาตนเองได้ รัฐบาลจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมกองทุนสวัสดิการชุมชนท้องถิ่นแห่งชาติ เพื่อทำหน้าที่กำหนดนโยบายการพัฒนากองทุนสวัสดิการชุมชนท้องถิ่นที่ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง ให้ชุมชนมีบทบาทเป็นหลัก และเพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนฐานรากให้เกิดขึ้นทั่วประเทศ โดยขอให้รัฐบาลสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงาน ดังนั้น สวัสดิการชุมชนเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทุกคนในสังคม ตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งตาย ที่เรียกว่า วัฏจักรชีวิต

---

[22] สุพจน์ เดชสกุล, **มนุษย์สัมพันธ์กับการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมมิก จำกัด, 2549), หน้า 80-81.

เพราะทุกคนต้องได้รับการบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต โดยองค์กรภาครัฐจะเข้ามามีบทบาทรับผิดชอบให้ประชาชนที่เดือดร้อนให้ได้รับบริการสวัสดิการสังคมจากรัฐ เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันและมีสิทธิพื้นฐานทางสังคม เพราะสิทธิทางสวัสดิการเป็นนโยบายและกฎหมายแห่งรัฐ เพราะฉะนั้น สิ่งที่รัฐควรทำ คือ สร้างระบบจูงใจเพื่อให้ภาคธุรกิจอุตสาหกรรมที่จะกระจายสู่ภูมิภาค มีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจชุมชน

การบริหารจัดการเศรษฐกิจของพระเจ้ามหาวิชิตราชที่ปรากฏในกูฏทันตสูตร มีความเป็นเศรษฐศาสตร์การเมือง ที่นอกจากจะเกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจแล้ว ยังเกิดการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลอีกด้วย แต่จุดมุ่งหมายที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใดคือการพัฒนามนุษย์ ทั้งด้านพฤติกรรมและจิตใจให้อยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องชอบธรรม อันเป็นการปลูกฝังศีลธรรมอันดีงาม ทำให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา กูฏทันตสูตรนี้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดพลังขับเคลื่อนระบบการจัดการสวัสดิการสังคมและเกิดการพัฒนาในระบบเศรษฐกิจ ผลการศึกษา พบว่า พุทธนวัตกรรม : การบรหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 1) หลักมัชฌิมาปฏิปทา คือ หลักทางสายกลาง กล่าวคือ มุ่งที่ความพอดีในการจัดสวัสดิการชุมชน 2) หลักการส่งเสริมคุณภาพชีวิต คือ มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ทำให้มนุษย์มีโอกาสและความพร้อมมากยิ่งขึ้น มีสาธารณโภคี คือ การแบ่งปันที่เป็นธรรม มีการจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อชุมชน อันจะเป็นการเข้าถึงสิ่งที่ดีงาม 3) หลักโครงสร้างทางสังคม คือ สังคมแบบเครือญาติ มีโครงสร้างทางสังคมเป็นทั้งแนวราบและแนวตั้ง 4) หลักการมีส่วนร่วม คือ ประชาชนในชุมชนขวนขวายในกิจการงานของตน ไม่มีโจรผู้ร้าย บ้านเมืองสงบสุขเรียบร้อย ไม่มีการเบียดเบียนกันและภาษีอากรเข้าพระคลังมากขึ้น และ 5) หลักนโยบายสาธารณะ คือ การพระราชทานพืชพันธุ์ธัญญาหารแก่พลเมือง ผู้ขะมักเขม้นในเกษตรกรรมและเลี้ยงปศุสัตว์ พระราชทานต้นทุนให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในพาณิชยกรรม และพระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ขยันขันแข็ง เมื่อทำได้เช่นนี้ พลเมืองเหล่านั้น จักขวนขวายในหน้าที่การงานของตน ไม่พากันเบียดเบียนบ้านเมือง และจักมีกองพระราชทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่ บานเมืองก็จะอยู่ร่มเย็น ไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียน ประชาชนจะชื่นชมยินดีต่อกัน มีความสุขกับครอบครัว อยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน

บรรณานุกรม

กองแผนงานและพัฒนาชุมชน. **สำนักพัฒนาชุมชน 2540 กองทุนพัฒนาชุมชนกรุงเทพมหานคร.** กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ, 2540.

กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุล,รศ.ดร,. **สวัสดิการสังคมเพื่อคนด้อยโอกาส นโยบายว่าด้วยการกินดี อยู่ดี มีสุข มีสิทธิ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอดิสันเพรส โปรดักส์ จำกัด, 2550.

นิพนธ์ คันธเสวี. **แนวคิดในการบริหารงาน.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมมิกจำกัด, 2549.

ประภาส ปิ่นตบแต่ง และคณะ. **การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาส : กลุ่มเกษตรกร.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2548.

ปัทมาวดี โพชนุกูล ซูซูกิ. **สวัสดิการชุมชนในประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร : พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต, 2552.

พระครูโสภณปริยัติสุธี. **รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.

พระภาวนาวิริยคุณ. **รัฐศาสตร์เชิงพุทธ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้ากรุ๊ป, 2547.

ภัทรธิรา ผลงาม. **แนวทางการวิจัยชุมชน.** เลย : สถาบันราชภัฏเลย, 2548.

ระพีพรรณ คำหอม. **สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร : บริษัท จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด, 2554.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.** กรุงเทพมหานคร : นานมี บุคสพับลิเคชั่นส จำกัด, 2546.

รุ้งเพชร สุมิตนันท์. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ที่เกี่ยวข้องกับงานกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2560.

วิทยา คามุณี. ทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชน : กรณีศึกษาองค์กรออมทรัพย์ชุมชนในจังหวัดลำปางและตาก, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาพัฒนาสังคม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2551.

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **สวัสดิการชุมชน คนไม่ทิ้งกัน.** กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2550.

สำนักส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 9. **ถอดบทเรียนและสังเคราะห์องค์ความรู้สวัสดิการชุมชนท้องถิ่น.** กรุงเทพมหานคร : สำนักส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ, 2553.

สุพจน์ เดชสกุล อ้างในทองทิพภา วิริยะพันธุ์. **มนุษย์สัมพันธ์กับการบริหาร.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมมิก จำกัด, 2549.

อภิญญา เวชยชัย และศิริพร ยอดกมลศาสตร์. **เศรษฐศาสตร์การเมือง สวัสดิการสังคม ฉบับชาวบ้าน แนวคิด นโยบาย แนวทางปฏิบัติ.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอดิสันเพรส โปรดักส์ จำกัด, 2547.

อรัญญา พงศ์สะอาด. ประวัติศาสตร์ชุมชนในการจัดสวัสดิการเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานใต้. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค เศรษฐกิจและวัฒนธรรมชุมชน. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 2553.

พระสงฆ์กับงานด้านสาธารณสงเคราะห์

The Buddhist Monks towards Public Welfare Work

พระครูสังฆวิสุทธิคุณ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ระยอง

บทคัดย่อ

พระสงฆ์กับชุมชนนั้นเป็นของคู่กันมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะวัดนอกจากจะให้การศึกษาแก่ชุมชน และเป็นสถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมหรือทำพิธีทางศาสนา ให้การอบรมทางด้านศีลธรรม และเล่าเรียนวิชาการตามที่มีในสมัยนั้น เป็นศูนย์รวมของเยาวชน และสงเคราะห์บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจน ได้อาศัยเลี้ยงชีวิต ศึกษาเล่าเรียน รักษาผู้เจ็บป่วย ที่พักคนเดินทาง เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบประสังสรรค์ และจัดกิจกรรมในเทศกาล สำหรับชาวบ้าน เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของใช้ไว้ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัด และขอยืมไปใช้เมื่อคนมีงาน พร้อมเป็นศูนย์กลางการปกครอง ที่กำนัน หรือ ผู้ใหญ่บ้านจะรียกลูกบ้านมาประชุมแจ้งกิจกรรม และเป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคน

คำสำคัญ : พระสงฆ์, งานสาธารณสงเคราะห์

Abstract

The monks and communities have been partners since the past to the present, because the temple aside from providing education to the community and is a place for conducting activities or performing religious ceremonies providing moral training and academic tuition as it was in those days is the center of youth and help the children of the poor people can live study cure illness Traveler's accommodation Is a club where locals meet and socialize and organize festive activities for villagers is a warehouse for storing used items that villagers will use together when temple work and borrowing it when people have work ready to be the administrative center where the village headman or the village headman will bring the children to the meeting to inform the activities and is a place to perform rituals or provide ritual services that are bound to the lives of everyone.

Keywords : Buddhist Monk; Public welfare Work

บทนำ

ปัจจุบันพระสงฆ์ได้เริ่มหน้าที่ในการพัฒนาสังคมเพิ่มขึ้นนั้น ย่อมเกิดมาจากหลายสาเหตุซึ่งพอจะได้ดังนี้ คือ จากแรงจูงใจภายนอกที่ผู้อื่นไปมอบหมายหน้าที่ให้พระสงฆ์ทำ ขอร้องให้พระสงฆ์ช่วยและจากแรงจูงใจภายในส่วนตัวของพระสงฆ์เองที่พระสงฆ์ได้อยู่ในชุมชนได้เห็น ความทุกข์ยากของชาวบ้าน พระสงฆ์ทนไม่ได้จึงต้องออกมาช่วยชุมชนที่พระสงฆ์อยู่เพื่อให้มีชีวิต และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและ จากแรงจูงใจทำให้ได้แนวพุทธธรรมที่ตนได้ศึกษาจากพระไตรปิฎก และคัมภีร์ต่าง ๆ ทางพุทธศาสนาประกอบกับประสบการณ์ที่เกิดจากการปฏิบัติธรรม จึงทำให้เริ่มขบวนการพัฒนาสังคมโดยมีหลักธรรมคือ ปัญญา และความเมตตากรุณาเป็นแกนนำ มุ่งประโยชน์สุขทั้งโลกนี้ทั้งในอนาคต และประโยชน์สูงสุด

พระสงฆ์ และวัดในสังคมปัจจุบัน ต้องอยู่ข้างเคียงกัน ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ดังนั้นเมื่อถึงวัดก็หมายถึงพระสงฆ์ด้วย วัดเป็นศูนย์กลางสำคัญในชีวิตพระสงฆ์ในฐานะผู้อาศัย และปกปักรักษาวัด ก็ย่อมจะมีบทบาทที่สำคัญมากในชุมชนโดยอัตโนมัติ บทบาทตามประเพณีของของพระสงฆ์ประกอบด้วยการการสอนธรรม เป็นพิธีการประกอบพิธีกรรมช่วยส่งเสริมความสามัคคีของชาวบ้าน ปลอบโยนประชาชนในยามเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเป็นทุกข์ และช่วยตัดสินปัญหาข้อพิพาทระหว่างสมาชิกของหมู่บ้านพระสงฆ์มีการติดต่อกับชาวบ้านทุกวันและพัวพันกันกับปัญหาทางโลกของชาวบ้าน บทบาททางสังคมของพระสงฆ์ จะเป็นการสนองตอบต่อช่องว่างที่รัฐบาลไม่อาจช่วยเหลือประชาชนได้เช่น ขาดสถานที่เรียนหนังสือ ขาดที่รักษาพยาบาล ไม่มีระบบตำรวจ และศาลยุติธรรมในการบริการทางสังคม และสวัสดิการชุมชน เมื่อไม่มีสิ่งดังกล่าวพระสงฆ์จึงเป็นผู้ตัดสินปัญหาความขัดแย้ง ทำการอบรมเด็กดื้อที่พ่อแม่ไม่อาจจะอบรมได้ช่วยอนุเคราะห์เด็กกำพร้า พระสงฆ์ช่วยสร้างและสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐานซึ่งเรียนได้ในวัดเช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างอิฐปูน ช่วยปรับปรุงการเกษตร และรักษาโรคด้วยยาแผนใหม่ จากข้อเท็จจริงดังกล่าว กล่าวได้ว่าพระสงฆ์เป็นผู้รับใช้ประชาชนในชนบท ช่วยรักษาประเพณี พิธีกรรม นำเสถียรภาพมาสู่สังคม พร้อมช่วยสร้างความทันสมัยให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ดังนั้น ผู้นำที่แท้จริงคือพระสงฆ์ซึ่งช่วยวางแผนแนะนำ และสนับสนุนงานของชาวบ้าน[1]

ปัจจุบันสภาพสังคมมีความซับซ้อน และประชาชนมีปัญหาชีวิตมากขึ้น หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติในแง่ของการพัฒนาที่พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องเหมาะสมกัน ซึ่งตามพุทธบัญญัติหรือพระวินัย พระสงฆ์มีบทบาท และหน้าที่ในการปฏิบัติธรรม เผยแผ่พุทธธรรมและ ช่วยเหลือประชาชนให้พ้นทุกข์ ตามความเหมาะสม และความสามารถ ของแต่ละบุคคล เราจะเห็นได้ว่าในสังคมยุคปัจจุบัน พระสงฆ์มีบทบาทช่วยเหลือสังคมอย่างใกล้ชิดยิ่งกว่าอดีต และเป็นผู้แก้ปัญหาเกือบทุกเรื่องของชาวบ้าน เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาความยากจน เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่า พระสงฆ์มีหน้าที่ในการช่วยเหลือสังคมอย่างแท้จริงและพัฒนาสังคมได้อย่างเหมาะสม ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องขัดแย้งกับพระวินัย จนขาดความเป็นสมณะ หากรัฐและคณะสงฆ์เข้าใจในหน้าที่และบทบาท เห็นความสำคัญของพระนักพัฒนาอย่างถ่องแท้ เจ้าอาวาสวัดชากผักกรูด จังหวัดระยอง ก็เป็นรูปหนึ่ง ที่ให้ความสำคัญต่อการช่วยเหลือประชาชนในจังหวัดระยอง และ

[1] ชำเรือง วุฒิจันทร์, **การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงของชาติ**, (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2524), หน้า 21.

จังหวัดอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นพระนักพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ถ้าพระนักพัฒนาย่อมจะได้รับความสนับสนุนให้มีบทบาทช่วยเหลือสังคมอย่างกว้างขวางต่อไป[2] เพราะงานของพระสงฆ์ คือ ความมั่นคงของประเทศชาติในสังคมปัจจุบัน ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง การสงเคราะห์ประชาชน และการช่วยเหลืองานของทางราชการ ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง โดยเฉพาะด้านคุณธรรม จริยธรรม มีความสำคัญต่อความมั่นคงแห่งชาติอย่างยิ่ง โดยงานของพระสงฆ์ในด้านนี้ ได้แก่

(1) การให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรของชาติทุกระดับอายุให้เข้ามาอยู่ในพระธรรมวินัยศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย

(2) การเทศนา อบรม สั่งสอนประชาชนที่มาทำบุญที่วัดในวันธรรมสวนะ และในงานทำบุญบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ตามประเพณีหรือในงานเทศกาลต่าง ๆ การเทศน์ทางวิทยุ โทรทัศน์ การบรรยายธรรมการสนทนา การปาฐกถาธรรม การเขียนบทความเผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์การเรียนเรียงหนังสือธรรมะเผยแผ่ในงาน และ โอกาสต่าง ๆ ตลอดจนกิจกรรมเผยแผ่พุทธศาสนาทั้งปวง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจารึก งานตามโครงการอบรมประจำตำบล

(3) การจัดสอนศาสนาศึกษาแก่เด็ก และประชาชน

(4) การดำเนินกิจการคณะสงฆ์ และการพระศาสนาของวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ

การสงเคราะห์ประชาชน เป็นหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ พระสงฆ์ได้สงเคราะห์ประชาชนทั้งทางด้านขวัญ และกำลังใจ และวัตถุอีกด้วย คือ (1) การให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิต และตามประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวม (2) การช่วยประกอบศาสนาพิธีในงานทำบุญ บำเพ็ญกุศลต่าง ๆ (3) การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาต่างท้องถิ่นที่มาศึกษาเล่าเรียนอยู่ในเมือง การให้ที่พักอาศัยแก่บุคคลที่มารักษาศีลการให้ที่ดินหรือให้เช่าที่ดินในราคาถูกให้ประชาชนที่ขัดสนปลูกบ้านอาศัย (4) การดูโชคชะตาราศี การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ การให้ฤกษ์ยาม

(5) การให้ทางราชการหรือส่วนรวมใช้สถานที่ของวัดประชุมราษฎร เป็นหน่วยเลือกตั้งจัดงานหารายได้เพื่อสาธารณกุศล ตลอดจนการให้ใช้ที่ดินของวัดสร้างสาธารณต่าง ๆ

(6) การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การให้คำปรึกษาในหน้าที่การงาน การเป็นผู้นำในการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ในท้องถิ่น

(7) การให้ที่พักแก่ประชาชนผู้ประสบสาธารณภัย และภัยจากธรรมชาติ การรวบรวมสิ่งของจากผู้บริจาคไปให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบภัยต่างท้องถิ่น

การช่วยเหลืองานทางราชการ พระสงฆ์พยายามจะช่วยเหลืองานทางราชการทั้งนั้นในด้านการปกครอง การสงเคราะห์ประชาชน และการรักษาความปลอดภัยของชาติ เช่น (1) ช่วยในการอบรมชี้แจงราษฎรให้รู้จักผิดชอบชั่วดี การปฏิบัติตามคำแนะนำชักชวนของรัฐบาลหรือผู้ปกครองบ้านเมืองระดับต่าง ๆ (2) ช่วยสงเคราะห์

---

[2] ภัทรพร สิริกาญจน, **รายงานการวิจัยเรื่อง “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ: แนวคิด และ บทบาทของพระคำเขียน สุวโณ ในการพัฒนาชุมชน”,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535), หน้า 131.

ประชาชนโดยรับช่วงงานจากเจ้าหน้าที่รัฐบาลให้การสงเคราะห์ในท้องถิ่นกันดารที่วัดตั้งอยู่ (3) การช่วยทางราชการเกี่ยวกับกิจการอันเกี่ยวกับความมั่นคง[3]

การพัฒนา มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องของการเพิ่มพูนขยาย ทำให้มากหรือทำให้เติบโตขึ้นทางวัตถุและได้เสนอข้อคิดไว้ว่า คำว่า การพัฒนา หรือ คำว่า เจริญ นั้นไม่ได้แปลว่าทำให้มากขึ้น เพิ่มพูนขึ้นอย่างเดียวเท่านั้น แต่มีความหมายว่า ตัดหรือทิ้ง เช่น เจริญพระเกศา คือตัดผม มีความหมายว่า รก เช่น นุสิยา โลกวฑฺโน แปลว่า อย่าเป็นคนรกโลกอีกด้วย ดังนั้น การพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริง ๆ คือ ต้องไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม ถ้าเกิดปัญหาหรือเสื่อมลง ไม่ใช่เป็นการพัฒนา แต่เป็นหายนะ ซึ่งตรงกันข้ามกับการพัฒนา[4] กล่าวได้ว่า การพัฒนา ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนให้มีความสุข มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การพัฒนาในความหมายนี้ มีลักษณะเดียวกันกับการพัฒนาในความหมายทางด้านการวางแผน คือ เป็นเรื่องของมนุษย์เท่านั้น แตกต่างกันเพียงการวางแผนให้ความสำคัญที่วิธีการดำเนินงาน ส่วนพุทธศาสนามุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้น คือ ความสุขของมนุษย์เท่านั้น

การพัฒนาชุมชน เป็นการสร้างความเจริญเติบโตหรือการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รวมทั้งการพัฒนาทางด้านวัตถุและจิตใจของคนที่อยู่ในชุมชนโดยมีจุดเน้นหนักหรือวิธีการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งอาจจะมีพื้นฐานจากการส่งเสริมให้ประชาชนมีความคิดริเริ่มและร่วมมือกันช่วยเหลือตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม การบรรลุถึงวัตถุประสงค์ ดังกล่าวข้างต้น ควรที่จะได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนทางด้านวิชาการจากภาครัฐ นอกเหนือไปจากนั้น การพัฒนาชุมชน ยังอาจกล่าวได้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นทุก ๆ ด้านของชุมชน ในระบบความคิด ระบบค่านิยมของผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งในส่วนของผู้กระทำการ อันได้แก่ ภาครัฐหรือองค์กรเอกชน เป้าหมายของการพัฒนา อันได้แก่ ประชาชนและสิ่งแวดล้อม และวิธีการต่าง ๆ ที่จะทำให้บรรลุถึงเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อช่วยเหลือชุมชนที่ด้านปัจจัยสี่ที่ได้รับความเดือดร้อนจากภัยพิบัติ เช่น อุทกภัย วาตภัย และอัคคีภัย ที่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา 2. เพื่อช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ในจังหวัดระยอง โดยให้ความช่วยเหลือทางด้านปัจจัยสี่ ที่เป็นเครื่องช่วยผู้เดือดร้อนตลอดระยะเวลาที่มีการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 และ 3. เพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุและผู้ป่วยติดเตียงที่มีอยู่ในจังหวัดระยอง โดยความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยการออกเยี่ยมและแจกสิ่งจองเครื่องใช้ที่จำเป็นแก่ผู้สูงอายุและผู้ป่วยติดเตียง โดยดำเนินการเดือนละ 1 ครั้ง

---

[3] จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ, **สังคมวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, 2540), หน้า 32.

[4] พระราชวรมุนี, (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **ทางสายกลางของการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2530), หน้า 16-18.

การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการต่าง ๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของแก่หน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจุนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป การสงเคราะห์ที่เป็นหลักของพระสงฆ์ คือ การสงเคราะห์ในด้านจิตใจ และวัตถุ ด้านจิตใจ กระทำได้โดย

1. เป็นที่ปรึกษา แนะนำในปัญหาชีวิต และด้านอื่น ๆ เช่น ทางวิชาการบางอย่าง

2. ทำให้วัดร่มรื่น ร่มเย็น สมเป็นอารามให้ความร่มเย็นทางการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างของผู้ดำเนินชีวิตอันประเสริฐ เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพ ศรัทธา เลื่อมใส และ นับถือ สร้าง ความร่มเย็นเมื่อเห็นวัด และพระสงฆ์

ด้านวัตถุ กระทำได้โดย

1. แนะนำชักจูงให้ผู้อื่นกระทำ เช่น การสาธารณูปโภค จัดให้มีโรงเรียน โรงพยาบาล ถนนบ่อน้ำ เป็นต้น

2. นำสิ่งของหรือบริการที่รับจากผู้อื่นมาแบ่งปันให้มีประโยชน์กว้างขวางออกไป คือทำหน้าที่เป็นสื่อกลางนำไปบริการสังคม

การสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคมข้อหนึ่ง “ควบคุม และส่งเสริมการสาธารณะสงเคราะห์ของคณะสงฆ์” และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ได้กำหนดว่าเป็นวิธีดำเนินการสาธารณูปการ และการสาธารณะสงเคราะห์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม การสาธารณะสงเคราะห์แยกโดยลักษณะที่ควรจะมี 4 ประการ ดังนี้

1. การดำเนินการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลได้แก่ วัดหรือคณะสงฆ์ ดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน การตั้งมูลนิธิเพื่อยากจนหรือกิจการอื่น ๆ กิจการเหล่านี้อาจเป็นกิจการที่ทำเองหรือโครงการที่กำหนดเองที่เป็นกิจการประจำหรือกิจการชั่วคราวก็ได้

2.การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งให้ดำเนินการ เพื่อประโยชน์ แก่สังคม ชุมชนเช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาชุมชน การพัฒนาตำบล การช่วยป้องกันยาเสพติดให้โทษหรือการช่วยป้องกันการติดต่อโรคเอดส์ เป็นต้น

3. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติเช่น สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้างฌาปนสถาน (นอกวัด) สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า และอื่น ๆ

4. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือเช่นการประสบอุทกภัย การประกันอัคคีภัย การประสบวาตภัย หรือคราวอากาศหนาวจัดหรือแม้ตามปกติตามโอกาส มีการจัดการช่วยเหลือด้วยการจัดการสงเคราะห์ เช่น สงเคราะห์คนชราสงเคราะห์คนพิการและสงเคราะห์โดยประการอื่น

นอกจากนั้น ยังกล่าวได้ว่า กิจกรรมสาธารณะสงเคราะห์ ได้แก่ จัดให้มีที่พักสำหรับประชาชน อาหารกลางวันสำหรับเด็ก ยารักษาโรค ห้องสมุดประชาชน จัดที่ดินให้ประชาชนอยู่อาศัย ตั้งหน่วยสงเคราะห์ และ ฝึกอาชีพ ให้คำปรึกษาปัญหาชีวิตด้านต่าง ๆ ด้วยเมตตาธรรม[5]

การสาธารณสงเคราะห์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันควร จะมีระเบียบปฏิบัติชัดเจนสำหรับผู้จัดการสาธารณสงเคราะห์โดยส่วนมากได้แก่วัด และเจ้าอาวาส ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ของเจ้าอาวาสดังนี้

1. จัดกิจกรรมของวัดให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย
2. เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิต และ คฤหัสถ์
3. ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชน ในการบำเพ็ญกุศล

หน้าที่เหล่านี้ ย่อมเข้าได้กับการสาธารณสงเคราะห์ อันเป็นการคณะสงฆ์หรือการพระศาสนา เจ้าอาวาสจึงมีหน้าที่จัดการสาธารณสงเคราะห์อันเป็นกิจการของวัด การให้การศึกษาอบรม และ การให้ความสะดวกตามสมควรตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล จัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จะมีเจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยประชาชนเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง

วิธีการจัดการสาธารณสงเคราะห์ที่เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ได้กำหนดวิธีการไว้ใช้ในระเบียบมหาเถรสามาคม เพื่อให้กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องมีคณะกรรมการ มีการประชุม มีการปฏิบัติงานการอบรมประชาชนประจำตำบล การปฏิบัติงานควรจัดในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง คือ

1. อบรมทั่วไป ได้แก่ จัดประชุมแนะนำทางวิชาการ โดยมีวิทยากรบรรยายทางวิชาการ
2. อบรมเฉพาะกรณี ได้แก่ จัดอบรมประชาชนเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นโดยวิธีที่แจงแนะนำซักซ้อมความเข้าใจ
3. อบรมเฉพาะบุคคล ได้แก่ การพบปะบุคคลบางคนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือชี้แจงแนะนำซักซ้อมความเข้าใจในเฉพาะบางเรื่องอันเกี่ยวกับผู้นั้น

มหาเถรสมาคมกำหนดหลักการ และวิธีการปฏิบัติ และควบคุมส่งเสริมไว้ชัดแจ้ง คือ กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2518 ซึ่งในระเบียบดังกล่าว กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 3 ประการคือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาสงเคราะห์ และ การสาธารณสงเคราะห์ โดยระเบียบดังกล่าว กำหนดหน่วยงานให้ตั้ง ณ วัดใดวัดหนึ่ง ตำบลละหนึ่งหน่วยให้จัดการเป็นรูปคณะกรรมการ โดยให้เจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเป็นประธานกรรมการโดยการตำแหน่ง เจ้าอาวาสอื่นในเขตตำบลนั้นรองกรรมการฝ่ายบรรพชิต กำนันในตำบลนั้นเป็นรองประธานกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ ผู้ใหญ่บ้าน และแพทย์ประจำตำบลเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง อนึ่ง การสาธารณะสงเคราะห์ให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการจัดการสงเคราะห์ตามควรแก่โอกาส เช่น

---

[5] นำทรัพย์ จันทร์หอม, **การทำวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทพระสงฆ์ไทย**, 2547, หน้า 53-67, (อัดสำเนา).

1. การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยจัดหาทุนการสงเคราะห์ การป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า การป้องกันโรคเอดส์

2. การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลองสร้างฌาปนกิจสถาน สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า

3. การช่วยเหลือประชาชนในโอกาสที่ควรจะช่วย เช่น การประสบอุทกภัย หรือช่วยคนชราหรือคนพิการ

การสาธารณสงเคราะห์ จะต้องจัดเพื่อความเรียบร้อยดีงาม และไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และความสงบสุขของบ้านเมือง จึงจะถือว่าเป็นไปด้วยความถูกต้อง และเป็นการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ดังนั้นจำเป็นต้องมีการดูแลให้เป็นไปในลักษณะเหมาะสม และสมควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนตามสมควร กรรมการโดยตำแหน่ง ผู้ทรงคุณวุฒิ 5-9 คน เป็นกรรมการสำหรับผู้ควบคุม และส่งเสริม มีกรรมการระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ผู้อำนวยการภาค และกรรมการอำนวยการอบรมประชาชนกลาง

การควบคุมการสาธารณะสงเคราะห์ก็เพื่อให้ดำเนินการถูกต้องตามระเบียบ และ การดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมเพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปเพื่อสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์นั้นควรดำเนินไปได้อย่างไม่มีอุปสรรค แนวการส่งเสริมพอสรุปได้ดังนี้

1. ชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่
2. ช่วยในการกำหนดในแผนงานในแต่ละปี
3. ช่วยในคราวขาดแคลนทรัพยากร
4. ช่วยยกย่องเชิดชูผู้ปฏิบัติหน้าที่
5. ช่วยสนับสนุนด้านการทุนตามที่จะมีโอกาส
6. ช่วยประสานงานคณะกรรมการให้เกิดความสามัคคี ร่วมกันอันดี[6]

งานสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานของพระสงฆ์เพื่อประชาชน วัดเป็นสถานที่ใกล้ชิดกับประชาชน จึงต้องเป็นผู้นำประชาชนในท้องถิ่น เพื่อสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์โดยตรงกิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เป็นหน่วยงานเพื่อประโยชน์ดังกล่าวได้ดียิ่ง

[6] พระเทพปริยัติสุธี, **เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, 2543), หน้า 62-65.

ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับวัด ในฐานะพระสงฆ์เป็นตัวแทนสถาบันพระพุทธศาสนาในสังคมที่แตกต่างกันจากท้องถิ่นที่มีความผูกพันกันน้อยที่สุดคือ ในชุมชนเมือง ไปสู่ท้องที่ชนบทที่มีพลเมืองหนาแน่นน้อย มีวัดและพระสงฆ์ในท้องถิ่นน้อย แต่ประชาชนมีความต้องการและมีความผูกพันกับวัดมากที่สุด และพบว่าวัดในฐานะตัวแทนสถาบันพระพุทธศาสนาในสังคมไทยมีหน้าที่สงเคราะห์ประชาชนทางด้านจิตใจโดยเป็นผู้ดำเนินการรักษาความเรียบร้อย[7] พระสงฆ์มีการจัดสวัสดิการให้การสงเคราะห์ต่าง ๆ คือ การใช้เสนาสนะภายในวัด หรือให้มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆภายในวัด เช่น การตั้งสภาตำบล ใช้เป็นพื้นที่ประชุมของทางราชการ เป็นที่ประชุมเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน ตำบลของท้องถิ่น ให้ใช้ศาลาการเปรียญ หรือบริเวณวัด เพื่ออำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้แก่ราชการ ประชาชน ชาวบ้านเจ้าของวัดให้มาร่วมรับบริจาคจากราชการ หรือจัดกิจกรรมให้กลุ่มด้อยโอกาสทางสังคม ให้ได้รับการฝึกฝน พัฒนาตามศักยภาพ เช่น การช่วยเหลือเด็กกำพร้า เด็กเร่ร่อน เด็กที่มาจากครอบครัวยากจน นอกจากนี้ เจ้าอาวาสแบ่งที่วัดให้จัดตั้งสถานศึกษา สถานีอนามัย ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์หรือเป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการ ประปาประจำหมู่บ้าน ตลอดจนจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ เช่น เกิดอุทกภัย พระสงฆ์จัดการรวบรวมเครื่องอุปโภคบริโภคจากผู้มีจิตศรัทธานำไปช่วยเหลือผู้ประสบภัย[8] บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ที่ทำได้ดีที่สุด คือ 1) บทบาทด้านการศึกษา วัดให้สถานที่เป็นโรงเรียน และอาคารเรียน พระเป็นผู้สอนและอบรมเยาวชนให้รู้หนังสือ ให้เป็นผู้มีศีลธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมอนุเคราะห์การจัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กก่อนวัยเรียน ชักชวนชาวบ้านให้สนับสนุนด้วยทุนการศึกษา และอุปกรณ์การเรียน 2) บทบาทด้านการสาธารณสุข พระสงฆ์ทั้งในอดีตและปัจจุบันให้การรักษาพยาบาลแก่ชาวบ้านในทุกระดับความเจ็บป่วย โรคบางชนิดหายด้วยแรงศรัทธาที่ผู้ป่วยมีต่อพระสงฆ์ 3) บทบาทด้านการพัฒนาจิตใจของประชาชน พระสงฆ์ให้ธรรมทานแก่ประชาชนจิตใจที่พัฒนาแล้วจะไม่วุ่นวายจะเข้าใจในความหมายของคาว่า ธรรมย่อมคุ้มครองผู้ประพฤติธรรม นอกจากนี้การสอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ก็สามารถช่วยให้เกิดความสุขสงบทางจิตใจได้มาก[9]

ทางธรรมและทางโลก มีบางอย่างต้องอยู่ร่วมกัน มิใช่แยกกัน หรือเหินห่างต่อกัน กล่าวคือพระสงฆ์ต้องพยายามช่วยชาวบ้านให้พ้นจากความทุกข์ยาก โดยให้ชาวบ้านมีวิชาชีพ จะได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พระควรเข้าร่วมในการพัฒนาสังคม เพราะถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์และถูกต้องทั้งทางธรรมและทางโลก เมื่อประชาชนคิดว่าพระสงฆ์หรือพระนักพัฒนาไร้ประโยชน์ ประชาชนหรือชุมชนก็จะไม่ให้ความสำคัญต่อพระสงฆ์ เริ่มออกห่างจากพระสงฆ์ จากวัด และจากพระพุทธศาสนา และสลายในที่สุด ถ้าพระสงฆ์ไม่ปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปแม้บางครั้งกิจกรรมบางอย่างอาจจะมีข้อจำกัดบ้าง

---

[7] ชำเลือง วุฒิจันทร์, “การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ”**, วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2542).

[8] อุบลศรี เสนาะรักษ์, “บทบาทของพระสงฆ์ในงานสังคมสงเคราะห์ในเขตกรุงเทพมหานคร”,**วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2544).

[9] วินัย เก่งสุวรรณ, “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์ทางการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ: ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มโรงเรียนกลุ่มที่ 10”, **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541).

โดยเฉพาะการพัฒนาทางด้านวัตถุ จะเป็นการผิดพระวินัยตรงกันข้ามกับถูกต้องศีลธรรม ธรรมะของพระพุทธเจ้า แม้ว่าชาวบ้านไม่อยากให้พระสงฆ์ทำอะไรเลยและถือว่างานพัฒนาไม่ใช่กิจกรรมของพระสงฆ์ แต่พระสงฆ์ได้พยายามแก้ไขความคิดเห็นอันไม่ค่อยถูกต้องนี้ เพราะพระสงฆ์ต้องช่วยเหลือชาวบ้าน มิใช่เพียงด้านจิตใจเท่านั้น แต่ต้องช่วยเหลือทางด้านวัตถุด้วย หรือเรื่องการครองชีพอีกด้วย พระสงฆ์เข้ามาส่วนในการพัฒนา เช่นการได้เห็นปัญหาและความทุกข์ยากของประชาชนภายในชนบทการเห็นชุมชนอื่นเจริญกว่าท้องถิ่นของตนเองความพอใจที่ต้องการช่วยเหลือญาติพี่น้องของตนเองทางอ้อมความคิดที่บ้านพึ่งวัดและพึ่งบ้านและเห็นความสำคัญของหลักธรรมที่เหมาะสมจะนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา[10] ดังนั้น ในยุคปัจจุบัน พระสงฆ์ที่เป็นพระเถระที่เป็นที่เคารพศรัทธาถือบทบาทตามบริบทของพระพุทธศาสนาและตามที่องค์กรศาสนากำหนดทั้งในการศึกษาพระพุทธศาสนาการปกครองพระสงฆ์การเผยแผ่พระธรรมคำสอนการสร้างสาธารณูปการและงานสาธารณสงเคราะห์และเห็นว่าในยุคโลกาภิวัตน์ พระสงฆ์ควรจะเพิ่มบทบาทในการร่วมแก้ปัญหา และพัฒนาสังคม พระสงฆ์ จึงควรติดตามข่าวสารความรู้ทางสื่อมวลชน เพื่อประยุกต์ใช้สอนธรรมะ ควรมีบทบาทเป็นผู้ประสานในกิจกรรมการอนุรักษ์พัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีบทบาทในการร่วมแก้ไขปัญหาการทำผิดของสงฆ์ ในการอบรมคุณธรรมพระเถระที่เป็นที่เคารพศรัทธาใช้ภาษาต่างๆ เป็นเหตุเป็นผลในการสอนมีการยกตัวอย่างประกอบแจกหนังสือธรรมะเทปธรรมะและบางส่วนใช้คอมพิวเตอร์ในการอบรมด้วยเพราะพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าพระสงฆ์ที่น่าเคารพเลื่อมใสควรมีความรู้ธรรมะลึกซึ้งเคร่งครัดในวัตรปฏิบัติ มีความสามารถในการอบรมคุณธรรม ถือความเรียบง่ายถือสันโดษและในยุคโลกาภิวัตน์พระสงฆ์ควรมุ่งเน้นการอบรมคุณธรรมควบคู่กับการสอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน[11] ดังนั้น พระสงฆ์และวัดในสังคม ปัจจุบันว่าพระสงฆ์ และวัดมีบทบาทมาก พระสงฆ์และวัดต้องอยู่ข้างเคียงกัน ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ดังนั้น เมื่อถึงวัดก็หมายถึงพระสงฆ์ด้วย วัดเป็นศูนย์กลางสำคัญในชีวิตพระสงฆ์ในฐานะผู้อาศัย และปกปักรักษาวัดก็ย่อมจะมีบทบาทที่สำคัญมากในชุมชนโดยอัตโนมัติ บทบาทตามประเพณีของของพระสงฆ์ประกอบด้วยการการสอนธรรม เป็นพิธีการประกอบพิธีกรรมช่วยส่งเสริมความสามัคคีของชาวบ้าน ปลอบโยนประชาชนในยามเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเป็นทุกข์ และช่วยตัดสินปัญหาข้อพิพาทระหว่างสมาชิก ของหมู่บ้านพระสงฆ์มีการติดต่อกับชาวบ้านทุกวันและพัวพันกันกับปัญหาทางโลกของชาวบ้าน บทบาททางสังคมของพระสงฆ์ จะเป็นการสนองตอบต่อช่องว่างที่รัฐบาลไม่อาจช่วยเหลือประชาชนได้เช่น ขาดสถานที่เรียนหนังสือ ขาดที่รักษาพยาบาล ไม่มีระบบตำรวจ ศาลยุติธรรมในการบริการทางสังคม และสวัสดิการชุมชน เมื่อไม่มีสิ่งดังกล่าวพระสงฆ์จึงเป็นผู้ตัดสินปัญหาความขัดแย้ง ทำการอบรมเด็กดื้อที่พ่อแม่ไม่อาจจะอบรมได้ช่วยอนุเคราะห์เด็กกำพร้า พระสงฆ์ช่วยสร้างและสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐานซึ่งเรียนได้ในวัดเช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างอิฐปูน ช่วยปรับปรุงการเกษตร และรักษาโรคด้วย

---

[10] สมบูรณ์ สุขสำราญ, **การพัฒนาชนบทตามแนวทางพุทธศาสนา: กรณีศึกษาพระสงฆ์กับนักพัฒนา,** (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย, 2530), หน้า 39-40.

[11] มาณี ไชยธีรานุวัฒศิริ และคณะ, **บทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์: ศาสตร์และศิลปะใน การอบรมคุณธรรมของพระเถระภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,** (นครปฐม: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541).

ยาแผนใหม่ จากข้อเท็จจริงดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าพระสงฆ์เป็นผู้รับใช้ประชาชนในชนบท ช่วยรักษาประเพณี และพิธีกรรมนำเสถียรภาพมาสู่สังคม และช่วยสร้างความทันสมัยให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ดังนั้น ผู้นำที่แท้จริงคือพระสงฆ์ซึ่งช่วยวางแผนแนะนำและสนับสนุนงานของชาวบ้าน[12] พระสงฆ์กับงานสาธารณสงเคราะห์โดยการให้ความช่วยเหลือชุมชนพื้นที่ต่างๆ

บทสรุป

ปัจจุบันพระสงฆ์ได้เริ่มหน้าที่ในงานสาธารณสงเคราะห์ เพื่อทำหน้าที่ของศิษย์พระตถาคตในการช่วยเหลือชุมชน นอกจากนี้ยังมีปัจจัย ซึ่งพอจะได้ดังนี้ คือ จากแรงจูงใจภายนอกที่ผู้อื่นไปมอบหมายหน้าที่ให้พระสงฆ์ทำ ขอร้องให้พระสงฆ์ช่วยและจากแรงจูงใจภายในส่วนตัวของพระสงฆ์เองที่ได้อยู่ในชุมชน จึงได้เห็นความทุกข์ยากของชาวบ้าน พระสงฆ์ทนไม่ได้จึงต้องออกมาช่วยชุมชนที่พระสงฆ์อยู่เพื่อให้มีชีวิต และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและ จากแรงจูงใจทำให้ได้แนวพุทธธรรมที่ตนได้ศึกษาจากพระไตรปิฎก และคัมภีร์ต่าง ๆ ทางพุทธศาสนาประกอบกับประสบการณ์ที่เกิดจากการปฏิบัติธรรม จึงทำให้เริ่มขบวนการพัฒนาสังคมโดยมีหลักธรรมคือ ปัญญา และความเมตตากรุณาเป็นแกนนำ มุ่งประโยชน์สุขทั้งโลกนี้ทั้งในอนาคต และประโยชน์สูงสุด 1. การพัฒนาชุมชน ได้มีการช่วยเหลือชุมชนทางด้านการดูแลให้ความรู้และปัจจัยสี่แก่ชุมชนที่ได้รับความเดือดร้อนหรือผลกระทบจากภัยพิบัติ เช่น ช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากน้ำท่วมที่จังหวัดอุบลราชธานี นอกจากนี้ยังมีการช่วยเหลือจังหวัดตามภาคต่าง ๆ ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ 2. ช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ในจังหวัดระยอง โดยให้ความช่วยเหลือทางด้านปัจจัยสี่ ที่เป็นเครื่องช่วยผู้เดือดร้อนตลอดระยะเวลาที่มีการแพร่ระบาดของโรคดังกล่าว 3. เป็นประธานชมรมจิตอาสาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการให้ความช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนในเรื่องต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องของอัคคีภัย วาตภัย และอุทกภัย เป็นต้น

บรรณานุกรม

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ, **สังคมวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, 2540.

ชำเรือง วุฒิจันทร์, **การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงของชาติ**, กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2524.

นำทรัพย์ จันทร์หอม, **การทำวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทพระสงฆ์ไทย**, 2547.

พระเทพปริยัติสุธี, **เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, 2543.

[12] ชำเรือง วุฒิจันทร์, **การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงของชาติ**, (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2524), หน้า 21.

พระราชวรมุนี, (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **ทางสายกลางของการศึกษาไทย**, กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2530.

ภัทรพร สิริกาญจน, **รายงานการวิจัยเรื่อง "หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ: แนวคิด และบทบาทของพระคำเขียน สุวโณ ในการพัฒนาชุมชน",** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, 2535.

มาณี ไชยธีรานุวัฒศิริ และคณะ, **บทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์: ศาสตร์และศิลปะในการอบรมคุณธรรมของพระเถระภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,** นครปฐม: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541.

วินัย เก่งสุวรรณ, "ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์ทางการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ: ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มโรงเรียนกลุ่มที่ 10", **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต,** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

สมบูรณ์ สุขสำราญ, **การพัฒนาชนบทตามแนวทางพุทธศาสนา: กรณีศึกษาพระสงฆ์กับนักพัฒนา,** กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย, 2530.

อุบลศรี เสนาะรักษ์, "บทบาทของพระสงฆ์ในงานสังคมสงเคราะห์ในเขตกรุงเทพมหานคร",**วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2544.

ศึกษาการสวดมนต์ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน
A Study of Chant Affecting to the Good Development of Life Quality for People

พระอนุวัต อภิวฑฺฒโน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ศึกษา คือ การศึกษาวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ศึกษาการสวดมนต์ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน และศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้การสวดมนต์ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ฯ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิโดยพระไตรปิฎก เอกสารชั้นทุติยภูมิ ใช้หนังสือที่เชื่อถือได้ รวมถึงรายงานวิจัย เก็บข้อมูลจากเอกสารสำคัญ ๆ จากการศึกษา ค้นคว้า และทบทวนไว้ในแนวคิด ทฤษฎี เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนา (Description) มีแผนการวิจัยตามวัตถุประสงค์โดยกำหนดประเด็นที่ศึกษา วิธีการศึกษา ผลที่ได้รับ และมีแผนเผยแพร่วิจัยนี้โดยกำหนดเนื้อหาของบทสวดมนต์ที่สำคัญ รวมถึงการทำสมาธิ และสร้างแนวทางประยุกต์ใช้การสวดมนต์ฯ ในรูปแบบการนำเสนอบนเวทีหรือตีพิมพ์ในวารสารหรือโปสเตอร์

จากการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ 1 พบว่า การสวดมนต์ คือการเจริญกัมมัฏฐานเบื้องต้น เป็นการกล่อมจิตใจให้นิ่ง พัฒนาการมาแต่ก่อนสมัยพุทธกาลในรูปแบบการสาธยายมนต์ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ มาสมัยพระพุทธเจ้าก็กำหนดเป็นสูตรเทศนาที่สามารถสวดเป็นมนต์ ที่เรียกว่า พุทธมนต์ ซึ่งการวิจัยนี้มีบทสวดมนต์ที่สำคัญ 12 บท ซึ่งมีอานุภาพสำคัญ คือ บทมงคลสูตร มีอานุภาพเสริมสิริมงคลแก่ บทรัตนปริตร มีอานุภาพการป้องกันภัย ภูติ ผี ปีศาจ มาร้าย บทเมตตปริตร มีอานุภาพภัยเมื่อยามเข้าป่า บทขันธปริตร อานุภาพการป้องกันอสรพิษและสัตว์ร้ายและยาพิษ บทอาฏานาฏิยปริตร มีอานุภาพการป้องกันความเกลียดชังสร้างความเมตตา บทอังคุลิมาลปริตร มีอานุภาพการป้องกันคลอดบุตรยากบทโมรปริตร มีอานุภาพการสร้างความสวัสดีหรือปลอดภัย บทวัฏฏกปริตร มีอานุภาพและการป้องกันอันตรายจากอัคคีภัยด้วยสัตยาธิษฐาน บทโพชฌังคปริตร มีอานุภาพและการป้องกันบำบัดโรคภัยและทำให้เจริญอายุ บทธชัคคปริตร มีอานุภาพและการป้องกันบำบัดความกลัว บทชยมังคลคาถา มีอานุภาพป้องกันโจรผู้ร้าย สัตว์ร้าย มารร้าย และบทธัมมจักกัปปวัตตนสูตร มีอานุภาพเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและทำให้อายุยืนยาวนาน

จากการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ 2 พบว่า หลักการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตใน 3 ระดับ คือ เบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด โดย เบื้องต้น ได้แก่ มีศรัทธา มีวิริยะ มีขันติ มีปัญญา ท่ามกลาง ได้แก่ ขั้นตอนการประยุกต์ 3 ขั้น ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 เสริมสร้างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในบ้าน หรือวัด ที่ร่มรื่น ร่มเย็น จากมีป่าไม้ มีแหล่งน้ำ มีอาชีพ สร้างเศรษฐกิจครัวเรือนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

และสร้างสังคมกัลยาณมิตร ขั้นที่ 2 บริหารจิตใจ บริหารอารมณ์ รักษาระดับจิตให้สมดุลตามทฤษฎีสติปัฏฐาน หรือ คิดเมตตา กรุณาให้มาก คิดกุศล คิดบวก มีจิตสาธารณะ ขั้นที่ 3 ไม่เห็นแก่ตัว ทำสังคมสงเคราะห์ บริหารชีวิตให้มีอยู่มีกินอย่างมีความสุข ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ทรมานจากโรคภัยไข้เจ็บ และที่สุด ได้แก่ พัฒนาปัญญา รู้และเข้าใจสภาวธรรมตามอริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ มรรค 8 และพ้นทุกข์ในที่สุด

คำสำคัญ : การสวดมนต์, การพัฒนาคุณภาพชีวิต

Abstract

The objectives of this research are; - (1) to study of chant affecting to the good development of life quality for people (2) to study of ways for application to the good development of life quality for people. It is study of qualitative research learned from the primary source; Tipiṭaka and the secondary one from books and research reports. The significant documents are kept from study, review showing in concept and theory and relating research reports. Its analytics is description which is the researching plan according to its objectives designed in methodology. The propagating plan of this research is defined by the core and power of important chanting, meditation including the ways of application of chanting for the development of life quality of people and its form of propagation is presentation or printing in journal or poster presented.

The first study of objective is found that the chanting is basic meditation, it makes mind calm developed from the before Buddha time in the form of reciting in Buddha's mantra for many ceremonies. The mantra in the time of the Buddha is defined as sermon citing as mantra called Buddhamanta. This research is defined 12 mantras having the too much power namely;- Maṅgala-sutta, its power is increasing blessing. Ratana-sutta, its power is free from danger, spirituality, ghost demons. Mettaparit makes us sleep happily, awake happily, good dream, to be favorite of devas and all human being. Khandhaparit protects dangers from venomous snake or other venomous animals. Āṭānāṭhiyaparit makes giant faith for protection, for maintaining, for the protection of dangers from barbs, ghost. Angulimālaparit protects a robber, a plunder, a pendant, a hunter and to be easy in birth of baby. Moraparit makes us free from barbs just like prince peacock praying this mantra, his age is long. Vaṭṭakaparit protecs fire by the power of morality and honesty. Bojjhaṅgaparit makes us free from diseases, from ill, makes us good health, long age. Dhajaggaparit protects fearing, exiting. Jayamaṅgalaparit protects dangers, to get victory from a robber and harm. Dhammajakkappavattana-sutta gives the fortune to life, gods love the him as prayer of mantra, his age is long and good health.

The second study of objective is found that the application of chanting for the developing of life quality consists of 3 levels: - (1) primary (2) among (3) maximum. In which, the primary one is faith, industry, forbearance and wisdom. The among one is the 3 processes consisting of (1) to fortify of natural environment in home or temple having shady, cool from a forest, water, working, sufficient economic and good society, consisting of (2) to nurture of mind, emotion, equal mind according to mental base or to kindness, compassion, to good world view and to public mind. Consisting of (3) no selfish, social welfare, life management in living and eating with happiness and blessing others for freeing from suffering, deceases. And the maximum is intellectual development to know and understand the being of 4 Noble Truths, 3 Characteristics and the Eightfold Path, finally into Nippāna.

Keywords : Buddhist Chant, Development of Life Quality

บทนำ

ด้วยเหตุการณ์ทางสังคม การเมือง และชีวิตส่วนตัวหนี้สิน ปัญหาครอบครัว ล้วนแล้วเป็นปัญหาที่ต้องหาทางออก ว่าตามหลักพระพุทธศาสนา เรียกว่า ทุกข์ ตามหลักการที่พระพุทธเจ้าตรัสในอริยสัจข้อที่ 1 ว่า ทุกขริยสัจ มีลักษณะว่า “ความเกิด ความแก่ ความตาย ความแห้งใจ ความพิไรรำพัน ความไม่สบายกาย ความเสียใจ ความคับแค้นใจ ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก ความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รัก ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สมหวัง แต่ละอย่างๆ ล้วนเป็นทุกข์ โดยย่อ อุปาทานขันธ์ทั้ง 5 เป็นทุกข์ อันนี้เรียกว่าความทุกข์”[1]

นอกจากทุกข์ข้างต้นแล้ว ยังมีทุกข์อื่น ๆ อีกมากมายที่สัมพันธ์หรือเป็นบริบทของคำว่าทุกข์ มีความวิตกกังวลเรื่องภยันตรายต่างๆ แม้เรื่องหนี้สิน ก็ถือว่าเป็นทุกข์ระดับโลก ดังพุทธพจน์ว่า อินาทานำ ทุกฺขำ โลเก “การเป็นหนี้เป็นทุกข์ในโลก”[2] จึงไม่แปลกอะไรกับชีวิตประจำวันของเราทุกวันนี้เต็มไปด้วยทุกข์ บางคนแก้ปัญหาด้วยการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท”[3] พระพุทธศาสนาได้วางแนวทางการแก้ไขปัญหาเหล่าไว้หมดแล้ว คือ การแก้ไขปัญหาด้วยปัญญา ปัญญาจะเกิดได้ก็ต่อเมื่อทำจิตใจให้สงบแล้วจะเห็นแสงสว่างออกจากทุกข์ ดังที่ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก”[4] และคำอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับปัญญา เช่น สติเป็นธรรมเครื่องตื่นอยู่ในโลก ฝูงโคเป็นสหายใน

[1] ม.มู. (ไทย) 12/115/65.

[2] องฺ.ฉกฺก. (ไทย) 22/45/509.

[3] ที.ปา. (ไทย) 11/284/196.

[4] สำ.ส. (ไทย) 15/ 218/54.

การงานของผู้เป็นอยู่ด้วยการงาน ไถเป็นเครื่องต่อชีวิตของเขา ฝนย่อมเลี้ยงบุคคลผู้เกียจคร้านบ้างไม่เกียจคร้านบ้าง เหมือนมารดาเลี้ยงบุตร เหล่าสัตว์มีชีวิตที่อาศัยแผ่นดิน อาศัยฝนเลี้ยงชีวิต

การแก้ทุกข์ทุกชนิด ตามหลักพระพุทธศาสนา วิธีหนึ่งคือ การทำจิตใจให้สงบ ซึ่งทำได้หลายวิธี ตามที่ทฤษฎีจิตบำบัดที่ว่า “การสวดมนต์เป็นทำจิตใจให้ การสวดมนต์ มี 2 แบบคือ สวดมนต์ช้า สวดมนต์เร็ว การสวดมนต์ช้า ๆ เบา ๆ เป็นการบำบัด การสวดเสียงเบาๆ แผ่ว ๆ ช้า ๆ แบบฟังคนเดียว ในลำคอคลื่นเสียง จะเกิดการสั่นสะเทือน เสียงจะเข้า สู่หูส่วนกลาง แก้ลมในหู ช่วยการทรงตัวได้ดีส่วนการสวดมนต์ที่เป็น วิทยาศาสตร์ อย่างเสียงสวดทุ้มๆ แผ่วๆ ช้าๆ จะส่งสัญญาณ สู่ระบบสมอง ส่วนที่กรองสัญญาณ ต่อม Thalamus กันซัก กันสับสน ได้สารสงบ สารเยียวยา บาดแผลในร่างกาย สารที่ Thalamus นี้ จะหลั่งออกมา เป็นพรวน ความสั่นสะเทือนของเสียง ที่ต่ำกว่า 25Hz มีผลต่อThalamus ช่วยสกัดโกรธ ลดกังวล เยียวยาจิตใจจาก Thalamus สู่ Pituitary สู่ Hypothalamus และ Pineal ย้อนมาที่สมองส่วนหน้าอันมีผลต่อนาฬิกาชีวิตของคนเรา”[5]

การสวดมนต์ที่เร็วและเปล่งเสียงดัง เป็นการที่เสียงสวดเข้าสู่สมองซีกซ้าย มีสารแห่งความอิ่มใจ ปีติหลั่งออกมา ช่วยให้รู้สึกผ่อนคลาย แต่ยังไม่เข้าสู่ ระดับการเยียวยา การสวดหลับตา จะได้สารต้านอนุมูลอิสระการเยียวยา บำบัดที่ดีมาจากการกดสั่นสะเทือน แตะนิดๆ ส่วนการฟังเสียงคนอื่นสวด ได้แค่ผ่อนคลาย ที่สมองเท่านั้น ฉะนั้น การสวดเองจะได้รับ ความสั่นสะเทือนภายในเสียงสวดมนต์เป็นคลื่นเสียงส่วนตัวซึ่งทำแทนกันไม่ได้ผลงานวิจัย : สวดมนต์ 12-15 นาที เสียงเบาแผ่ว 25Hz ช้า ใช้บทสั้นๆ หลับตาสวดจะดีต่อร่างกาย ช่วยเยียวยาโรคร้ายได้

ความสงบ จะเกี่ยวข้องกับปัญญา เป็นวิธีที่ใช้กันยาวนานแล้วตั้งแต่ก่อนพุทธการแต่ไม่ได้เรียกว่าการสวดมนต์เป็นการสวด อ้อนวอน ขอพรจากเทพพระเจ้าบ้าง เพื่อให้มีความมั่นใจว่ามีเทพเจ้าคลุมครองตัวเองอยู่ เพื่อให้มีความเป็นอยู่ที่ดีและมีความสุข ในสมัยพุทธกาล การสวดมนต์นั้นไม่ได้เรียกว่า การสวดมนต์ แต่เรียกกันว่าการสาธยายมนต์เพื่อทบทวนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า การของชาวพุทธเราทุกวันนี้ก็เป็นที่นิยมไม่ว่าจะสวดในงานแต่ง งานขึ้นบ้านใหม่งานมงคลต่าง แต่ว่าการสวดมนต์มีทุกศาสนาตามที่คุณชวน เพชรแก้ว กล่าวว่า “ชาวพุทธหรือศาสนิกชนของศาสนาอื่น มีประเพณีประกอบพิธีกรรมและมีการสวด บทสวดมนต์หรือคาถาประกอบการกระทำพิธี ซึ่งการสวดนั้นทุกศาสนาถือว่าเป็นสิ่งที่มีมาตั้งแต่บรรพกาลและมีการนำมาสวดกันในระยะต่อมา”[6]นอกจากการสวดมนต์แล้ววิธีทำจิตใจให้สงบนั้นก็ยังมีอีกวิธีด้วย คือการนั่งสมาธิ การนั่งสมาธิคือการรู้สึกตัว เอาสติมาอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นเวลานานจิตใจก็จะสงบ ชาวพุทธนิยมทำสมาธิด้วยการดูลมหายใจเข้าออก ดูลมหายใจออกดังที่กล่าวในวินัย มหาวรรค “ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติสมาธิ อันภิกษุอบรมแล้วอย่างนี้แล ทำให้มากแล้วอย่างนี้แล จึงเป็นคุณสงบ

---

[5] Vibrational Therapy, **การสวดมนต์บำบัด**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.goodlifeupdate .com.html, [8 ตุลาคม 2562].

[6] ชวน เพชรแก้ว, **การศึกษาวรรณคดีไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2520), หน้า 70–71.

ประณีต เยือกเย็น อยู่เป็นสุข และยังบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วๆ ให้อันตรธานสงบไปได้โดยฉับพลัน”[7] นั่นคือ เมื่อจิตใจสงบแล้วก็ย้อมคลายความทุกข์ความวิตกกังวลต่างลงทำให้ชีวิตมีความสุขเป็นต้น

กิจกรรมการเบาเทาทุกข์ การบริการบรรเทาทุกข์ กำจัดความโศกตรมและให้ปัญญาแก่สังคม ตามที่กล่าวมาแต่ต้นนั้น วัดนางพญาจึงมีกิจกรรมการสวดมนต์ นั่งสมาธิ สำหรับพระสงฆ์และประชาชนทั่วไปซึ่งเรื่องนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องของพระภิกษุสามเณรอย่างเดียว ยังมีการเชิญชวนญาติโยมมาร่วมทำสวดมนต์นั่งสมาธิกันเป็นประจำทุกวันอีกด้วย เวลา 16.50 น. ถึง เวลา 18.00 น. โดยประมาน ที่จะเป็นส่วนเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้กับพุทธสาสนิกชนวัดนางพญา โดยการสวดมนต์บทต่างๆ ในต่างละวันไม่ซ้ำกัน เพื่อให้มีความหลากหลายในการสวดมนต์วัดนางพญาจะสวดมนต์ต่างเป็นเวลาประมาน 1 ช.ม. และนั่งสมาธิอีก 10 นาที จะส่งผลให้จิตใจสงบมีสมาธิอย่างไรก็ตามนี้เป็นการแก้ไขปัญหาต่างในชีวิตที่ดีถูกต่างตามแนวพุทธศาสนาเพราะว่าถ้าจิตใจสงบมีสมาธิแล้วอะไรต่างๆก็จะดีขึ้นเพราะว่ามีปัญญาจากสมาธิช่วยคิดช่วยแก้ไขปัญหา

ผู้วิจัยถือว่า การสวดมนต์ นั่งสมาธิที่ถูกวิธีจะระงับ ดับหายคลายทุกข์ได้ระดับหนึ่ง อย่างน้อยก็บรรเทาคิดฆ่าตัวตายได้มาก ปัญหาโรคซึมเศร้าที่สังคมนิยมเป็นกันมากในปัจจุบันนี้ จะทำให้ชาวพุทธในชุมชนวัดนางพญามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีสติปัญญาประกอบกับศรัทธา เป็นสัมมาปฏิบัติ เป็นประโยชน์ในชีวิตอย่างมีคุณค่า ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการสวดมนต์นั่งสมาธินี้ ซึ่งจะมีผลให้รู้ถึงคุณค่า ความเชื่อ อานิสงส์ของการสวดมนต์นั่งสมาธิ จนมีผลต่อการเสริมสร้างจิตใจของชีวิต ส่งผลไปถึงสุขภาพกายสุขภาพใจของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการสวดมนต์ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน
2. เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้การสวดมนต์ที่พัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยศึกษาข้อมูลภาคเอกสารชั้นปฐมภูมิ ใช้พระไตรปิฎก เอกสารชั้นทุติยภูมิ ใช้หนังสือ ที่เชื่อถือได้ รวมถึงรายงานวิจัยต่าง ๆ ที่กล่าวไว้เบื้องต้น ข้อมูลออนไลน์ที่นักปราชญ์ราชบัณฑิตกล่าวไว้ดีแล้ว โดยผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารสำคัญ ๆ จากการศึกษา ค้นคว้า และทบทวนไว้ในแนวคิด ทฤษฎี โดยพยายามศึกษาพระไตรปิฎก ที่เป็นโปรแกรม ฉบับมหาจุฬาฯ ส่วนข้อมูลภาคได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย 20 ท่าน ในพื้นที่วัดนางพญา อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก กำหนดกระบวนการวิจัย เป็นวัตถุประสงค์ ประเด็นที่ศึกษา วิธีการศึกษา และผลที่ได้รับตามที่เสนอไว้ในบทที่ 3 ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลใช้

[7] วิ.มหา. (ไทย) 1/198/291.

แบบพรรณนา (Description) ตามเนื้อหาของวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยแต่ละข้อนี้จะมีอุทาหรณ์ แนวคิด ทฤษฎีวิธีการประยุกต์ใช้ที่เด่นชัดมากขึ้น ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เกิดคุณภาพชีวิตในที่สุด

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ 1 การสวดมนต์ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน พบว่า การสวดมนต์นั้น คือการเจริญกัมมัฏฐานเบื้องต้น เป็นการกล่อมจิตใจให้นิ่ง พัฒนาการมาแต่สมัยพุทธกาลในรูปแบบการสาธยายมนต์ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ มาสมัยพระพุทธเจ้าก็กำหนดเป็นสูตรเทศนาที่สามารถสวดเป็นมนต์ ที่เรียกว่า พุทธมนต์ ซึ่งการวิจัยนี้มีบทสวดมนต์ที่สำคัญ 12 บท โดยมีอานุภาพสำคัญ คือ บทมงคลสูตร มีอานุภาพเสริมสิริมงคลแก่ บทรัตนสูตร มีอานุภาพการป้องกันภัย ภูติ ผี ปีศาจ มาร้าย บทเมตตสูตร มีอานุภาพภัยเมื่อยามเข้าป่า บทขันธสูตร อานุภาพการป้องกันอสรพิษและสัตว์ร้ายและยาพิษ บทอาฏานาฏิยสูตร มีอานุภาพการป้องกันความเกลียดชังสร้างความเมตตา บทอังคุลิมาลสูตร มีอานุภาพการป้องกันคลอดบุตรยาก บทโมรสูตร มีอานุภาพการสร้างความสวัสดีหรือปลอดภัย บทวัฏฏกสูตร มีอานุภาพและการป้องกันอันตรายจากอัคคีภัยด้วยสัตยาธิษฐาน บทโพชฌังคสูตร มีอานุภาพและการป้องกันบำบัดโรคภัยและทำให้เจริญอายุ บทธชัคคปริตร มีอานุภาพและการป้องกันบำบัดความกลัว บทชยมังคลคาถา มีอานุภาพป้องกันโจรผู้ร้าย สัตว์ร้าย มารร้าย และบทธัมมจักกัปปวัตตนสูตร มีอานุภาพเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและทำให้อายุยืนยาวนาน

จากการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ 2 การประยุกต์การสวดมนต์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน พบว่า การสวดมนต์นั้น ส่งผลดีจิตใจ เพราะทำให้จิตใจสงบ มีความรมเย็น มีสมาธิ จิตใจมีเมตตา เห็นอกเห็นใจผู้อื่น คิดแต่จะทำความดี และส่งผลดีต่อร่างกายทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรงระบบในภายร่างกายทำงานอย่างปกติ ทำให้ร่างกายภายนอกสดใส หน้าตามีราศี มีออร่า หน้ามอง ส่งผลไปจากอารมก็ดี ไม่โกรธ ไม่โลภ ไม่หลง เกิดปัญญาให้การแก้ไขปัญหา ทำให้ชีวิตมีความสุข มีหลักการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ มีศรัทธา มีวิริยะ มีขันติ มีปัญญา เกิดองค์ความรู้ คือ ป้องกันสัตว์มีพิษ ขจัดความหวาดกลัว มีจิตสงบ เป็นที่รักของเทวดาและมนุษย์ ไม่ฝันร้าย เสริมสิริมงคลต่อชาตา หลักการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตใน 3 ระดับ คือ เบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด โดย เบื้องต้น ได้แก่ มีศรัทธา มีวิริยะ มีขันติ มีปัญญา ท่ามกลาง ได้แก่ ขั้นตอนการประยุกต์ 3 ขั้น ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 เสริมสร้างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในบ้าน หรือ วัด ที่ร่มรื่น ร่มเย็น จากมีป่าไม้ มีแหล่งน้ำ มีอาชีพสร้างเศรษฐกิจครัวเรือนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และสร้างสังคมกัลยาณมิตร ขั้นที่ 2 บริหารจิตใจ บริหารอารมณ์ รักษาระดับจิตให้สมดุลตามทฤษฎีสติปัฏฐาน หรือ คิดเมตตา กรุณาให้มาก คิดกุศล คิดบวก มีจิตสาธารณะ ขั้นที่ 3 ไม่เห็นแก่ตัว ทำสังคมสงเคราะห์ บริหารชีวิตให้มีอยู่มีกินอย่างมีความสุข ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ทรมานจากโรคภัยไข้เจ็บ และที่สุดคือ พัฒนาปัญญา รู้และเข้าใจสภาวธรรมตามอริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ มรรค 8 และพ้นทุกข์ในที่สุด

อภิปรายผล

ผลการศึกษาวิจัย ทำให้ทราบว่า ผู้มาสวดมนต์นั้นมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและได้รับการฝึกสอนจากธรรมมะมาอย่างดี อีกทั้งเข้าในเกี่ยวกับอานิสงค์การสวดมนต์มากขึ้นรวมถึงผลที่ได้รับจากการสวดมนต์ว่าเป็นผลดีต่อการดำเนินชีวิตที่ทางที่ถูกที่ควรอย่างดีมากยิ่งขึ้น เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตใจและกาย อารม ปัญญา เพราะการสวดมนต์นั้นเป็นเบื้องต้นของการเจริญกัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 มี กาย เวทนา จิต ธรรม โดยใช้สติปัฏฐานนี้เป็นทฤษฎีบริหารกาย จิตใจ สามารถป้องกันความฟุ้งซ่านแห่งจิต สติวิปปลาส อาการโรคไมเกรน โรคซึมเศร้า แก้อาการจิตอาวรณ์กอปรด้วยการเห็นสัจธรรมแห่งธรรมตามธรรมชาติของไตรลักษณ์

การสวดมนต์นั้น เป็นเป็นสิ่งมหัศจรรย์อย่างหนึ่งมีมาก่อนสมัยพุทธกาลในรูปแบบการนั่งสาธยายธรรม บริกรรมภาวนา แม้แต่สวดสรรเสริญเทพเจ้าต่าง ๆ มาถึงสมัยพระพุทธเจ้า ท่านก็ได้ให้สาวกรูปหนึ่งไปลูบผ้า ลูบจนผ้าขาวกลายเป็นดำ ทำให้พระสาวกนั้นเกิดปัญญาว่า กายนี้เป็นสิ่งที่ไม่สะอาดไม่น่าดู ทำให้พระสากลนั้นบรรลุเป็นพระอรหัน เป็นตัวอย่าง การสวดมนต์ก็เช่นเดียวกัน เป็นการบริกรรมถาคา ถ้าผู้สวดมนต์ตั้งใจจริง มาด้วยความศรัทธาและ จะทำให้เกิด สิ่งดีมากมายหรือเรียกอีกอย่างว่า เกิดสิ่งมหัศจรรย์ กับชีวิตและครัวครอบแน่นอน เพราะการสวดมนนั้นมีมาช้านานแล้วแต่ตั้งที่เรายังไม่เกิด มีมาในรูปแบบต่าง ๆ มากมาย เช่นการ สรรเสริญเทพเจ้าบ้าง การสวดมนต์ขอฝนบ้าง การสวดก่อนออกศึกบ้าง เป็นต้นเพื่อ จะทำให้จิตใจสงบ และเยือกเย็นเวลาเจอกันปัญหา และการสวดมนต์นั้นยังมีอานิสงค์อีกมามายส่งผล ถึง 4 ด้านเลยทีเดียวเช่น จิต กาย อารม ปัญญา ส่งผลอย่างไร จิตต้องนำหน้ามาก่อนใครเพื่อนจิตนั้นไวสุด เหมือนกับคำว่า จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว จิตเป็นผู้นำทาง ถ้าจิตไม่ดีแล้วอะไรก็ไม่ดีตาม การสวดมนต์ จึงมุ่งเน้นไปทางด้านจิตใจสะเป็นส่วนใหญ่ ทำให้จิตเกิดความศรัทธา จิตของคนเราเมื่อเกิดความศรัทธาแล้วจะทำให้เราอยากทำสิ่งนั้นมากขึ้น การสวดมนต์จะทำให้จิตเกิดความศรัทธามากขึ้นกว่าเดิม จิตมีความอดทน คือการสวดมนต์ส่วนมากจะใช้เวลานาน ในการนั่งขุกเข่าบ้าง พับเพียบบ้างจะทำให้เกิดอาการชา ทำให้เราได้ฝึกความอดทน ทำให้เรามีบารมีในด้านขันติ มีการจดจอมีสมาธิเกิดทำให้จิตใจสบาย พอสบายและเมตตาจึงเกิดพอเมตตาเกิด จิตมีสมาธิ จึงส่งผลมาทางร่างกาย กายผ่อนคลาย นอนหลับสนิท สุขภาพแข็งแรง ทำให้สมองทำงานเต็มที บวกกับสมาธิ จิตใจลดจากกิเลส ทำให้เกิดปัญญา ในการแก้ไขปัญญา ทำให้ชีวิตดีขึ้นนี้คือความมหัศจรรย์ของการสวดมนต์

ผู้มาสวดมนต์นั้น มีศรัทธาเป็นเบื้องต้น มีวิริยะ เป็นท่ามกลาง มีจิตหวังกุศลผลบุญเป็นที่สุด ทั้งๆที่บางคนก็มีงานทำบางคนก็เรียนหนังสือ แต่ก็ยังมีความพยายามมาสวดมนต์ที่วัดบ้าง ที่บ้านบ้าง เพราะว่ามีความเชื่อมั่นว่า การสวดมนต์นั่นจะทำให้ชีวิตของพวกเขา ดีขึ้น และทำให้จิตใจของเขานั้นดีขึ้นการสวดมนต์นั้นทำให้เราเป็นคนที่มีระเรียบแบบแผนในการจะทำอะไรก็ตาม เช่นการที่เราจะสวดมนต์นั้นจะต้อง เวลาตารางว่าจะทำอะไรก่อนจะไปสวดมนต์บางคนก็จะต้องอาบน้ำเพื่อชำระล้างร่างกายให้สะอาด จะได้ส่งผลให้จิตใจสะอาดด้วย บางคนก็ต้องเดินจงกรมและนั่งสมาธิเพื่อให้จิตใจสงบก่อนที่จะเข้าไปสวดมนต์ เพื่อให้เรามีสมาธิ ให้การอ่านหนังสือสวดมนต์ ไม่ให้ผิดพลาด และทำให้เราจำบทสวดมนต์ต่างๆ อย่างดี เพราะการมีสมาธิจะทำให้จดจออยู่กับบทสวดมนต์ พอจิตใจจดจอแล้ว ก็จะจำบทสวดมนต์ได้ดี ทำให้เราสวดมนต์บท

ต่างได้อย่างมีความสุข เพราะอ่านบทสวดมนต์ได้ทุกบท และจำบทสวดมนต์ได้อย่างขึ้นใจการสวดมนต์ทำให้เราฝึกความอดทนให้กับตัวเองเพราะว่าเราจะต้องนั่งสวดมนต์เป็นเวลานานๆ อย่างกับช่วงแรกที่จะขุกเข่าประมาน 10 นาทีถ้าเป็นคนอ้วนนั้นจะเจ็บที่เท้าและหัวเข้ามาก นี้จึงเป็นบททดสอบความอดทนของเรานั้นเอง แต่ถ้าเป็นคนผอมแล้วจะไม่มีปัญหาในเรื่องการที่จะต้องขุกเข่านานเลยๆ พวกเขาจะขุกเข่าได้นานกว่าคนอ้วนหลายนาที และตอนที่นั่งพับเพียบเป็นเวลาเกือบ 40 นาทีแล้ว สำหรับคนอ้วนจะต้องเจ็บหรือไม่ก็ชา ประมาน 30 นาที หรือ 20 ก็จะมีอาการเหล่านี้ จึงเป็นการฝึกความอดทนไดอย่างมาก อย่างบางวัด จะทำวัดกันประมาน ตี 4 และพระที่จะทำวัตรก็ต้องตื่นมาตั้งแต่ ตี 3 เพื่อมาเตรียมพร้อมให้การทำวัตร

การสวดมนต์นั้นมีอานิสงค์มาก เพราะทำให้คนมีความสุข เป็นการแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์ด้วยอารมณ์ที่เราได้จดจออยู่กับบทสวดมนต์นั้นจะทำให้จิตใจสงบ การที่จิตใจสงบจะส่งผลไปทางกาย เช่น สุขภาพร่างกาย ทำงานอย่างมีประสิทธิ์ภาพ หายใจเข้าออกได้สะดวก ใบหน้าอิ่มไปด้วยบุญมีความเป็นสง่าราศี น่ามอง น่าเคารพและน่าศรัทธา ส่งผลไปถึงจิตใจคือการทำให้จิตใจสบาย จิตใจร่มเย็นเป็นสุขทำให้มีความสุขอยู่ทุกวันที่ตื่นและหลับ

การสวดมนต์นั้น ส่งผลดีจิตใจ เพราะทำให้จิตใจสงบ มีความร่มเย็น มีสมาธิ จิตใจมีเมตตา เห็นอกเห็นใจผู้อื่น คิดแต่จะทำความดี และส่งผลดีต่อร่างกาย จิตใจ ทำให้สุขภาพแข็งแรง ระบบในภายร่างกายทำงานอย่างปกติ ทำให้ร่างกายภายนอกสดใส หน้าตามีราศี มีออร่า หน้ามอง มีผลต่ออารมก็ดี ไม่โกรธ ไม่โลภ ไม่หลง เกิดปัญญาให้การแก้ไขปัญหา ทำให้ชีวิตมีความสุข

ผลแห่งการประยุกต์ที่สำคัญในการวิจัยนี้ คือ เกิดการเสริมสร้างสุขจากการรักษาโรคทางกายให้รักษาศีล รักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม โรคทางจิต ให้รักษาด้วยการปฏิบัติสมาธิตามหลักสติปัฏฐาน 4 โรคทางปัญญา ให้รักษาด้วยการศึกษาเล่าเรียน การอบรมธรรม การหาความรู้ความเข้าใจในอริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ ขันธ์ 5 กรรม ปฏิจจสมุปบาท บารมี 10 ทัศ โรคทางสังคม ให้รักษาด้วยการทำสังคมสงเคราะห์ ทำสังคหวัตถุ 4 มีจิตอาสาสาธารณะ (public mind)

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอเสนอแนะว่า ให้ถือว่า การสวดมนต์ คือ บุรพภาคการเจริญสมาธิ ควรสร้างความเชื่อในพุทธมนต์ว่า มีคุณค่า ให้ความเชื่อมั่น เป็นพลังจิตที่จะสร้างแรงบุญทำดีต่อไป ถือว่า เป็นมนต์ของพระพุทธเจ้าที่มีแต่ความปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์ ปราศจากความเบียดเบียนชีวิตกันและกัน ความเชื่อมั่นในบทสวดนี้ มาจากพระไตรปิฎก เป็นคำสอนของพระองค์โดยแท้ หากสวดจนขึ้นใจเป็นนิสัยแล้ว จะนำพาชีวิตให้เจริญก้าวหน้า พัฒนาชีวิตทางคุณค่า ทำให้จิตใจอ่อนโยนเหมาะแก่การงาน (กมฺมมุทุตา)

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย, 2535.

ชวน เพชรแก้ว. **การศึกษาวรรณคดีไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2520.

Vibrational Therapy. การสวดมนต์บำบัด. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.goodlifeupdate.com.html. [8 ตุลาคม 2562].

แนวทางสร้างสุขภาวะตามหลัก “คิหิสุข” สำหรับผู้สูงอายุ ชุมชนวัดศรีวิสุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

The Way of Developing Healthy in “Gihisukha” for Elderly People of Wat Srīvisiuddhāram Community, Muang, Phitsanulok

พรสวรรค์ ภัทรเศรษฐเศรณี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช พิษณุโลก

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ศึกษาสุขภาวะของผู้สูงอายุ ชุมชนวัดศรีวิสุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก และเสนอทางสร้างสุขภาวะตามหลักคิหิสุข สำหรับผู้สูงอายุ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) ศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ใช้พระไตรปิฎก เอกสารชั้นทุติยภูมิ ใช้หนังสือ รวมถึงรายงานวิจัยต่าง ๆ เก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารสำคัญ ๆ จากการศึกษา ค้นคว้า และทบทวนไว้ในแนวคิด ทฤษฎี วิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนา (Description) มีแผนการวิจัยตามประสงค์จากการกำหนดประเด็นที่ศึกษา วิธีการศึกษา ผลที่ได้รับและมีแผนเผยแพร่วิจัยนี้โดยกำหนดเนื้อหาคิหิสุขต่อผู้สูงอายุ เผยแพร่วิจัยนี้ในรูปแบบการนำเสนอ ตีพิมพ์ในวารสาร โปสเตอร์ในการสัมมนาระดับชาติ

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ 1 พบว่า สุขภาพของผู้สูงอายุที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดศรีวิสุทธาราม จังหวัดพิษณุโลกนั้น มีความสุขตามหลักคิหิสุขทั้ง 4 ประการ ดังนี้

ด้านอัตถิสุข สุขเกิดจากการมีทรัพย์ พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความภูมิใจ เอิบอิ่มใจ ว่าตนโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยชอบธรรม ได้ทรัพย์ที่เกิดจากการออมตั้งแต่ขณะทำงานเมื่อเกษียณราชการ/หน่วยงานต่าง ๆ เป็นรายได้จากอาชีพที่มั่นคง มีความปลอดภัยในทรัพย์สิน มีเงินออม มีสวัสดิการที่ดี เพียงพอแก่การทำบุญ ทำทาน

โภคสุข สุขเกิดจากการได้ใช้จ่ายทรัพย์ พบว่า ผู้สูงอายุใช้เงินเลี้ยงชีพโดยชอบธรรม มีเงินทำบุญ ทำทานแก่คนยากจน ช่วยสังคมสังเคราะห์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ประการ นอกจากนั้น ใช้ทรัพย์เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง มีการทำเทวตาพลี ญาติพลี อติถิพลี ปุพพเปตตพลี รวมทั้งบิดามารดาที่ควรทำบุญอุทิศส่วนกุศล

อนณสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ พบว่า ผู้สูงอายุมีความภูมิใจ เอิบอิ่มใจ ว่าตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร ไม่มีปัญหาจากการค้ำประกันให้ใคร ดำเนินตามพจน์ที่ว่า (ถ้า) เป็นหนี้ เป็นทุกข์ในโลก (อิณาทานำ ทุกฺขำ โลเก)

อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ พบว่า ผู้สูงอายุมีความสุขที่ตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใครๆ ติเตียนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ บรรดาสุข 4 อย่างนี้ อนวัชชสุขเกิดจากประกอบการงานที่ปราศจากโทษทางคดีความสุข มีค่ามากที่สุด

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ 2 ประเด็นเสนอทางสร้างสุขภาวะ สำหรับผู้สูงอายุของชุมชนนี้ 4 ด้าน คือ (1) แนวทางสร้างสุขด้านกายด้วยการรักษาศีล ในฐานะหลักประกันชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว ความเชื่อถือ ความไม่ประมาท และปฏิบัติตามแนวคิหิสุขนี้ (2) แนวทางสร้างสุขด้านจิตใจด้วยการทำบุญทาน ทำวัตร สวดมนต์ ทำสมาธิ (3) แนวทางสร้างสุขด้านอารมณ์ สังคม และปัญญา (EQ, SQ,IQ) ด้วยการทำสมาธิ ฟังธรรม ทำจาคะ สงเคราะห์ปวงชน (4) แนวทางสร้างสุขด้านองค์ความรู้ด้วยการสร้างบุคลิกภายในตน สร้างทัศนคติ แนวคิดที่เป็นบวก เหมาะสมวิทยฐานะ ให้คิดว่า คนเราจะให้มีดีกรีระดับความรู้มากหรือสูงเพียงใดก็แล้วแต่ ถ้าทัศนคติเป็นมิจฉาแล้ว ก็ยากที่จะพัฒนาตนสู่สังคมในอุดมคติได้ อีกทั้งได้ฝึกสมาธิภาวนาเพื่อให้จิตใจมั่นคง หนักแน่น ไม่เชื่อง่าย ไม่หวั่นไหวตามกระแสสังคมเกินไป

คำสำคัญ : การสร้างสุขภาวะ, คิหิสุข, ชุมชนวัดศรีวิสุทธาราม

Abstract

The objectives of this research are; - (1) to study of Developing Healthy of Elderly People in Wat Srīvisuddhāram Community,Muang, Phitsanulok, (2) to present of Healthy according to Gihisukha for the elderly people. It is researched by qualitative research. It is studied in the first primary source as Tepiṭaka and the secondary sources are books, other research reports. It is kept by study, research and review in idea, theory, analytics in the form of description. We have plan to research this from focus on the issues, how to study and income. We have plan to communicate this in contents of Gihisukha for the elderly people. The plan of this research is signed by the objectives, issue of study, how to study and result of this research. The report plan of propagation is the contents of Gihisukha for the elderly people in Wat Srīvisuddhāram, Muang, Phitsanulok. The form of presentation is signed by printing in journal, poster in nation seminar.

The study result of the first objective is found that the health of elderly people in the wat Srīvisuddhāram community, Muang, Phitsanulok in Gihisukha-4, as following:-

1. Bliss of ownership (Atthisukha) is found that the most elderly people have enjoyment in wealth got by own power, industry, forbearance in righteousness. He gets the wealth from saving before expiry. It is sustainable working, safety in wealth, saved money and good welfare. They have enough money for merit and religious giving.

2. Bliss of enjoyment (Bhogasukha) is found that the elderly people pay the money of them righteously for life. They pay money for merit, giving to poor people, to do

welfare according to Saṅgahavatthu-4. From now, they pay money for good people i.e. parents, relatives and to do merit to dead people.

3. Bliss of debtlessness (Anaṇasukha) is found that the elder people enjoy and be happy as freeman without debt, without debt guarantee for any one. They follow the Buddha's word; debt is distress in the world (Iṇādānaṁ Dukkaṁ Loke).

4. Bliss of blamelessness (Anavajjasukha is found that the elder people enjoy and be happy in good action, not defection, anyone can not blame in verbal action, physical action and mental action. One of them, Anavajjasukha is most value. It is happy from legal following without accousing.

The study result of the second objective is found that the issue of health according to Gihisukah for the elder people of this community in 4 ways i.e. (1) the ways of physical creation by Sila-5 as guarantee of life, of wealth, family, credit and carefulness. (2) the ways of mental creation by making merit, religious giving, chant, meditation. (3) the ways of emotional, social, intellectual creation (EQ, SQ, IQ) by meditation, social welfare and Dhamma hearing (4) knowledge factor, we have to create inner personality i.e. true knowledge, good attitude because of right view. It is easy to develop society in ideal because of controlling self-own's mind and otherwise, they meditate to firm in mind, in good action into wisdom and then the way of life is increasingly happiness.

Keywords: The Way of Developing Healthy, Gihisukha, Community of Wat Srīvisuddhāram

บทนำ

"ความสุข" เป็นยอดปรารถนาของทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกแผนพัฒนาชาติถือเป็นเป้าหมายของการพัฒนา เรียกได้ว่า ถนนทุกสายมุ่งสู่ความสุข สอดคล้องกับพุทธพจน์ว่า "อโรคฺยปรมา ลาภา" ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ[1] สอดคล้องกับจอห์น ล็อก (John Lock) A sound mind is in a sound body จิตใจที่ผ่องใส อยู่ในร่างกายที่สมบูรณ์[2] มหาตมคานธี กล่าวว่า "ความมั่งคั่งที่แท้จริง คือการมีสุขภาพที่ดี มิใช่การมั่งมีเงินทอง"[3] ซื่อหม่าอี้ ผู้ชนะแห่งสามก๊ก ยอดกุนซือผู้ก่อตั้งราชวงศ์จีนพูด 4 ประโยคของชีวิตไว้ว่า (1) ชีวิตที่ยังอยู่ ก็คือชัยชนะ (2) หาเงินได้ ก็แค่เรื่องสนุก (3) ยกศักดิ์ตำแหน่ง ก็ชั่ว

[1] ขุ. ธ. (ไทย) 25/204/46.องฺ.จตุกฺก. (ไทย) 21/62/105.

[2] สหวิชา ดอท คอม, **จิตใจที่แจ่มใสอยู่ในร่างกายที่สมบูรณ์,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.sahavicha .com, [3 พฤษภาคม 2563]

[3] พินเทอร์เรส ดอท คอม, **คำคม มหาตมะ คานธี**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.pinterest.com, [3 มิถุนายน 2563].

ครั้งชั่วคราว (4) สุขที่แข็งแรง นั่นคือความสุขอันแท้จริงของการดำรงชีวิต”[4] ควรสร้างให้ผู้สูงอายุมีสุขภาวะตามหลักองค์การอนามัยโลกที่ได้ประกาศกฎบัตรออตตาวา (The Ottawa Charter for Health Promotion) ใน พ.ศ. 2529 อันเป็นผลเนื่องมาจากการประชุมเรื่องการส่งเสริมสุขภาพระดับนานาชาติ ครั้งที่ 1 ณ กรุงออตตาวา ประเทศแคนาดา และได้ให้ความหมายการส่งเสริมสุขภาพ **(Health Promotion)** ว่า ให้หมายถึง กระบวนการเพิ่มความสามารถของประชาชนในควบคุมดูแลและพัฒนาสุขภาพของตนเองให้ดีขึ้น อันจะเป็นผลต่อสุขภาวะที่สมบูรณ์ทางกาย ทางจิตใจ และสังคม [5]

ความข้างต้นนี้ ผู้สูงอายุควรได้รับตามแนวคิดอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือจะยึดคำสอนของพระพุทธเจ้าก็ได้ว่า ความไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ ความสุขของผู้สูงอายุ เป็นเรื่องที่ต้องจัดระบบระเบียบให้ลงตัว หากไม่มีแผนการจัดการแล้วก็จะลำบากมากกว่าคนหนุ่มแน่น หากไม่มีเงินเดิม เงินเก็บ เงินออมแล้ว ก็จะหาทำไม่ได้ เพราะไม่มีใครจ้างหรือทำไม่ไหว ดังนั้น ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความจำเป็นและความสำคัญในการศึกษา หลักธรรมมาประยุกต์ โดยเลือกใช้คิหิสุข 4 คือ อัตถิสุข โภคสุข อนณสุข อนวัชชสุข[6] (house –life happiness) สำหรับผู้สูงอายุซึ่งจะเป็นแนวทางสร้างสุขที่ยั่งยืน สามารถเข้าถึงให้ได้สม่ำเสมอ เพราะว่า อัตถิสุข เป็นสุขที่ยินดีตามที่ตนหาได้ตามกำลัง ตามความรู้ เป็นความสุขจากสันโดษที่ปราศจากความโลภอันเบียดเบียนหรืออยากได้เกินพอดี อยากได้เกินฐานะ วิทยฐานะ เกินกำลัง โภคสุข เป็นสุขที่ได้ใช้จ่ายทรัพย์ที่ตนหาได้ ได้จ่ายในสิ่งที่ตนอยากจ่าย จ่ายแล้วคุ้มค่าต่อชีวิต จ่ายแล้วได้ความสุขกลับมา อนณสุข เป็นสุขที่ไม่มีหนี้สินที่ยืมมาหรือให้ใคร ๆ ยืม ซึ่งเป็นการยืมหรือหนี้สินที่คิดบิดเบี้ยว หวังใช้เล่ห์กลเลี้ยงหนี้ไปเรื่อย ๆ หรือหลบตาไปให้ผ่าน ๆ การเป็นหนี้เป็นทุกข์ในโลกโดยถือคตินี้ อนวัชชสุข เป็นความสุขที่เกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ คือไม่มีคดีความติดตัว คนที่มีคดีตัวจะตายผ่อนส่งไม่แพ้ความทุกข์ทรมานกรณีอื่น ๆ

ผู้สูงอายุชุมชนวัดศรีวิสุทธาราม นอกจากจะหาวิธีสร้างสุขภาวะตามหลักคิหิสุข 4 นี้แล้ว ก็ควรศึกษาเรียนรู้ จัดสรรให้มีความรู้ความเข้าใจต่อการนำหลักธรรมคำสอนนี้แล้วมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตของตนเองอย่างถูกต้อง ส่งผลให้มีความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจและสามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีความสุข ผู้วิจัยจึงมีความสนใจทำการศึกษาเรื่อง แนวทางประยุกต์ใช้การสร้างสุขภาวะตามหลักคิหิสุขสำหรับผู้สูงอายุ หรือความสุขตามหลักธรรมอื่น ๆ ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุแต่ละคนที่สะดวกแก่การประยุกต์ใช้สุขภาวะทั่วไปตามหลักสุขลักษณะของสาธารณสุขที่กำหนดไว้ว่า ห้าออ (5 อ.) ได้แก่ (1) อ.อาหาร รับประทานให้หลากหลายได้สัดส่วนเพียงพออิ่ม ครบ 5 หมู่เน้นย่อยง่ายและสะอาด อาหารที่ควรหลีกเลี่ยง เช่น อาหารที่มีไขมันสูง หวานจัด เค็มจัด และเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ (2) ออกกำลังกาย โดยออกกำลังกายทุกสัดส่วน กระตุ้นการเต้นของหัวใจ ผู้สูงอายุควรเคลื่อนไหวออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ แม้แต่พระสงฆ์ต้องออกกำลังกายด้วยทำกิจวัตร

---

[4] อาวียองซ์, “**aviance Promotion**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.facebook.com, [7 มีนาคม 2563].

[5] พิสมัย จันทวิมล, **นิยามศัพท์ส่งเสริมสุขภาพ ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2541**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2541), หน้า 56.

[6] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) 21/62/105.

บิณฑบาตทุกเช้า (3) อ.อารมณ์ อารมณ์ ชีวิตสดใสด้วยรอยยิ้ม จิตแจ่มใสด้วยรอยยิ้ม มองโลกในแง่ดี ไม่เครียด ช่วยเหลือแนะนำแก่ลูกหลาน คนรอบข้างได้อย่างเหมาะสม (4) อ. อดิเรก หากิจกรรมงานอดิเรกที่ชอบทำ ทำแล้วเพลิดเพลิน และมีคุณค่าทางจิตใจ เช่นอ่านหนังสือธรรมะ ฟังเทศน์ ทำบุญ ทำทาน รักษาศีล ปลูกต้นไม้ (5) อ.อนามัย หมั่นตรวจและรักษาสุขภาพ ปฏิบัติตนให้ถูกสุขลักษณะ มีสิ่งแวดล้อมที่ดี โดยเฉพาะ อุตุสัปปายะ โภชนสัปปายะ ปุคคลสัปปายะ[7]

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อเสนอการสร้างสุขภาวะตามหลัก “คิหิสุข” สำหรับผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาสุขภาวะของผู้สูงอายุชุมชนวัดศรีวิสุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยศึกษาข้อมูลภาคเอกสารชั้นปฐมภูมิ ใช้พระไตรปิฎก เอกสารชั้นทุติยภูมิ ใช้สำคัญพุทธธรรม หนังสืออื่น ๆ ที่เชื่อถือได้ รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลออนไลน์ที่นักปราชญ์ราชบัณฑิตกล่าวไว้ดีแล้ว ข้อมูลภาคสนาม ได้จากการสัมภาษณ์กับผู้ปฏิบัติธรรมผู้สูงอายุในพื้นที่วิจัย วัดศรีวิสุทธาราม จังหวัดพิษณุโลก โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลเอกสารสำคัญ ๆ จากการศึกษา ค้นคว้า และทบทวนไว้ในแนวคิด ทฤษฎี เน้นศึกษาพระไตรปิฎก ที่เป็นโปรแกรม ฉบับมหาจุฬาฯ ส่วนคัมภีร์เอกสารอื่น ๆ ใช้กระบวนการวิจัยประกอบด้วยวัตถุประสงค์ ประเด็นที่ศึกษา วิธีการศึกษา และผลที่ได้รับตามที่เสนอไว้ในบทที่ 4 ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลใช้แบบพรรณนา (Description) ตามเนื้อหาของวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยแต่ละข้อนี้จะมีอุทาหรณ์ แนวคิด วิธีการประยุกต์ใช้ที่เด่นชัดมากขึ้น ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เกิดคุณภาพชีวิตในที่สุด และมีแผนเผยแพร่วิจัยนี้เป็นไปตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย โดยกำหนดเป็น 1) เนื้อหาการนำเสนอ กำหนดเนื้อหาคิหิสุขเป็นพื้นฐานรวมทั้งการสร้างสุขภาพ เป็นเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตเกิดคุณภาพชีวิตในความรู้ 3 ระดับ คือ ระดับข้อมูล ระดับเหตุผล และระดับปัญญา โดยสร้างเป็นโมเดลจากการเผยแพร่ 2) รูปแบบการเผยแพร่ ใช้รูปแบบการนำเสนอรายงานทางเวทีระดับชาติ ใช้เครื่องมือบทความวิจัย ประกอบสื่อ Power point (PPT) หรือลงตีพิมพ์วารสาร TCI ฐาน 2 หรือเสนอแบบโปรซีดดิง (Proceeding) หรือเผยแพร่ในรูปแบบของโบชัวร์ หรือโปสเตอร์ตามโอกาสที่ได้เผยแพร่รายงานวิจัยนี้

ผลการดำเนินงาน

จากการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ 1 พบว่า ผู้สูงอายุชุมชนวัดศรีวิสุทธาราม จะหาวิธีสร้างสุขภาวะตามหลักคิหิสุข 4 ได้ด้วยการศึกษาเรียนรู้ จัดสรรให้มีความรู้ความเข้าใจต่อการนำหลักธรรมคำสอนนี้มาปรับใช้ในการดำรงชีวิตของตนเองอย่างถูกต้อง ดังนี้

[7] ม.มู. (ไทย) 18/233/184.

1. ด้านอัตถิสุข (สุขเกิดจากการมีทรัพย์) พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสุขกับการมีทรัพย์ที่เกิดจากการออมตั้งแต่ขณะทำงานเมื่อเกษียณราชการ/หน่วยงานต่าง ๆ จึงมีเงินเก็บสามารถใช้สอยได้ตามสะดวกใจ า โดยภาพรวมส่วนใหญ่มีรายได้ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่ามีอาชีพที่มั่นคง ทรัพย์สินความมั่นคง มีความปลอดภัยในทรัพย์สิน มีเงินออม มีสวัสดิการที่ดี

2. โภคสุข (สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์) พบว่า ผู้สูงอายุมีความภูมิใจ เอิบอิ่มใจ ว่าตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง และบำเพ็ญประโยชน์) จากการให้สัมภาษณ์ว่า มีความสุขเพราะมีเงินเพียงพอกับค่าใช้จ่าย อีกทั้งได้เงินจากรัฐบาลมาฟรี ๆ โดยไม่ได้ทำงาน จึงอยากตอบแทนสังคมโดยมาทำบุญทั้งเงินบริจาค และทำงานช่วยเหลือผู้อื่นด้วย นับว่า ได้บุญกุศลยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก

3. อนณสุข (สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้) พบว่า ผู้สูงอายุมีความภูมิใจ เอิบอิ่มใจ ว่าตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร จากการให้สัมภาษณ์ของผู้สูงอายุที่ปฏิบัติธรรมนั้น บอกว่า ใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น ไม่ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายตามใจตน เพราะอายุมากแล้ว การรับประทานอาหารต้องเลือกรับประทาน เพราะบางอย่างมีผลต่อสุขภาพ ทานมากไป เกิดอาการแน่นอึดอัดท้อง โดยรวมคือใช้จ่ายน้อยลง มีเงินเก็บเพิ่มขึ้นอีกต่างหาก จึงเป็นความสุขที่เพิ่มขึ้นทวีคูณขึ้นไปอีก

4. อนวัชชสุข (สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ) พบว่า ผู้สูงอายุมีความภูมิใจ เอิบอิ่มใจ ว่าตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใครๆ ติเตียนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ บรรดาสุข 4 อย่างนี้ อนวัชชสุข มีค่ามากที่สุด สัมภาษณ์จากผู้มาปฏิบัติธรรมที่วัดศรีวิสุทธารามในภาพรวม พึงพอใจกับการปฏิบัติธรรม เป็นแบบอย่างแก่เยาวชนที่อยู่ในกลุ่มเสียงต่ออาชญากรรมด้วย

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ 2 พบว่า มีแนวทางสร้างสุขภาวะจากส่วนประกอบของคิหิสุข 4 ด้านเป็นเบื้องต้น คือ (1) แนวทางสร้างสุขสำหรับผู้สูงอายุด้วยวิธีพัฒนากายด้วยการรักษาศีล (2) แนวทางสร้างสุขด้วยวิธีการพัฒนาจิตใจด้วยการทำบุญ ทาน ทำวัตร สวดมนต์ สมาธิ (3) แนวทางสร้างสุขด้วยวิธีการพัฒนาอารมณ์ สังคม และปัญญา (EQ, SQ,IQ) 4) ด้วยการฝึกสมาธิ ทำการสังคมสงเคราะห์และศึกษาฟังธรรม

อภิปรายผล

ธรรม คำสอนของพุทธเจ้านั้น พระองค์จำแนกไว้มีหลายระดับ ที่ทรงแสดงไว้สำหรับมุ่งตรงต่อทางพ้นทุกข์ก็มี ที่ทรงแสดงไว้สำหรับความสุขระดับโลกียะ คือในระดับชาวบ้านก็มี ความสุขของชาวบ้าน หรือผู้ครองเรือนนั้นเรียกว่า ‘คิหิสุข’ ประกอบด้วยธรรม 4 ประการ กล่าวคือ (1) อัตถิสุข ความสุขจากการมีทรัพย์โดยชอบธรรม มีผลบ่งบอกว่า เป็นคนฉลาด ขยัน อดทน (2) โภคสุข ความสุขจากการใช้จ่ายทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบธรรม มีผลบ่งบอกว่า ไม่ตระหนี่ ถี่เหนียว แสดงถึงการเสียสละ มีให้อภัย มีน้ำใจ มีสังคหวัตถุ 4 ประการ (3) อนณสุข ความสุขจากการไม่เป็นหนี้ มีผลบ่งบอกว่า ไม่มีความจำเป็นที่ต้องกู้หนี้ ยืนสิน เพราะมีพอใจ พอจ่าย บนฐานของสัมปทา 4 อุ อา ก ส อุคือ อุฏฐานสัมปทา อา อารักขสัมปทา ก คือ กัลยาณมิตตา ส คือ สมชีวิตา และ (4) อนวัชชสุข ความสุขจากความประพฤติสุจริต ซึ่งเป็นความสุขที่มีค่ามากที่สุด มีผลบ่งบอกว่า มีสุจริต ไม่ทำสิ่งใดๆ ที่ผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรม

คิหิสุขทั้ง 4 ประการเป็นสิ่งที่ต้องสร้างให้เกิดขึ้นในตนให้ได้ก่อน เมื่อตัวเองมีความสุขอย่างพอเพียงแล้ว แต่ละคนก็จะปฏิบัติการงานได้เต็มประสิทธิภาพ ต่อไปก็มุ่งสู่ความสุขของสังคมส่วนรวม ช่วยให้สังคมมีคิหิสุข ครบถ้วนทั้ง 4 ประการด้วย เพราะฉะนั้น จึงควรศึกษาให้เข้าใจเรื่องคิหิสุข พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม ของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ขยายความ คิหิสุขไว้ว่า สุขของคฤหัสถ์ สุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนควรมี โดยอัตถิสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์โดยชอบธรรม คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มใจว่า โภคทรัพย์ที่ตนได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยชอบธรรม โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ และบำเพ็ญประโยชน์ คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มใจว่า ตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง และบำเพ็ญประโยชน์ อนณสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มใจว่า ตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มใจว่า ตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใคร ๆ ติเตียนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ บรรดาสุข 4 อย่างนี้ อนวัชชสุข มีค่ามากที่สุด หลักธรรมะประการนี้ทุกคนสามารถนำไปปรับใช้กับชีวิตได้ เพื่อสร้างความสุขใจ อิ่มเอิบใจ และกำลังใจในการทำงานและการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าให้กับตนเองและคนรอบข้าง

คำสอนทางพระพุทธศาสนาสร้างแนวคิด ทฤษฎีการสร้างสุขไว้มากมาย ดังคำว่า อาโรคยสัมปทา ความถึงพร้อมแห่งความไม่มีโรคบ้าง อุปธิสมบัติ สมบัติแห่งร่างกายที่ดี มีรูปร่างที่สมประกอบ ครบอาการ 32 ประการ สอดคล้องกับแนวคิดของจอห์น ล็อก คำว่า a sound mind in a sound body จิตใจที่ผ่องใสอยู่ในร่างกายที่สมบูรณ์ สุขภาพไม่ดีเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรม เจริญสมาธิ และปัญญาได้ ควรมีหลักธรรม คือ ศีล 5 เป็นหลักประจำใจ หลักอายุสสธรรม 5 หลักธรรมที่ทำให้อายุยืน ได้แก่ 1. สัปปายการี ทำให้กายใจสบาย เกื้อกูลแก่สุขภาพ 2.สัปปายมัตตัญญู รู้จักประมาณที่สัปปายะพอดี พอเพียง 3.ปณิตโภชี บริโภคสิ่งที่ไม่เป็นพิษ 4. กาลจารี ประพฤติตนให้เหมาะสมกับกาลเวลา 5.พรหมจารี การควบคุมตนเอง รักษาสุขภาพตามศีลและธรรม เป็นที่ยอมรับกันว่า สุขภาพดีทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ทำให้ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข โอกาสเกิดโรค การเจ็บป่วย และความผิดปกติต่างๆมีน้อยมาก ไม่เสียเวลาในการเรียน เนื่องจากไม่เจ็บป่วย ไม่เสียค่าใช้จ่ายในการรักษาอาการเจ็บป่วยต่างๆ มีพัฒนาการทางด้านร่างกายเป็นไปตามปกติมีผลดีต่อการพัฒนาประเทศด้วย

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยเสนอแนะนำไปใช้ว่า เมื่อทุกชีวิตแสวงหาความสุขกัน เรียกได้ว่า ถนนทุกสายมุ่งหาความสุข ทั้งนั้น ก็ไม่ต้องแสวงหาไกลออก ธรรมะนี่แหละ อยู่ใกล้ตัว ปฏิบัติง่าย มีอิสระในการปฏิบัติโดยคิดหาความฉลาดในการมีความสุข ความสุขมีได้แม้แต่ได้จ่าย ไม่ใช่เก็บอย่างเดียวแล้วบอกว่าประหยัด สามารถนำไปใช้เป็นคู่มือสำหรับอาจารย์เป็นแผนการสอนและพัฒนาการสอนที่น่าสนใจ โดยมีการปรับปรุงแผนการสอน (มคอ.3) ของตนตามมาตรฐานของคณะกรรมการมาตรฐานอุดมศึกษา (สกอ.) จะทำให้นิสิตได้รับความรู้มีเป้าหมายในการเรียนรู้ มีภารกิจสืบค้นข้อมูลเพื่อศึกษาเพิ่มเติมที่ต่อเนื่องด้วยตนเองตลอดเวลา เช่นเดียวกับการศึกษาเวชศาสตร์ แพทยศาสตร์ หรือศาสตร์อื่น ๆ และการทำวิจัยนี้ส่งผลให้อาจารย์และนิสิตได้ความรู้

ตามมาตรฐานผลการเรียนรู้ 5 ด้าน คือ ด้านคุณจริยธรรม ทำให้มีจิตสำนึกในภารกิจของอาจารย์และของนิสิต ด้านความรู้ ทำให้ได้รับความรู้ที่เป็นศาสตร์เฉพาะด้านเชิงตัวเลข ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคลและความรับผิดชอบ ทำให้เห็นความสำคัญของเครือข่ายเพื่อการวิจัยในการเก็บข้อมูลการวิจัย ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้มีความรู้ความเข้าใจต่อการบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่และมีทักษะการใช้เครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัยกับโลกยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization)

บรรณานุกรม

พินเทอร์เรส ดอท คอม. **คำคม มหาตมะ คานธี**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.pinterest.com. [3 มิถุนายน 2563].

พิสมัย จันทวิมล. **นิยามศัพท์ส่งเสริมสุขภาพ ฉบับปรับปรุง 2541.** พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2541.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย, 2535.

สหวิชา ดอท คอม. **จิตใจที่แจ่มใสอยู่ในร่างกายที่สมบูรณ์.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.sahavicha .com, [3 พฤษภาคม 2563]

อาวียองซ์. “**aviance Promotion**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.facebook.com. [7 มีนาคม 2563].

ศึกษาสมาธิเพื่อยกระดับการเรียนรู้: ศึกษากรณีนักเรียน โรงเรียนพรหมพิรามวิทยา จังหวัดพิษณุโลก

Meditation Study of Upgrade in Study: A Case Study of Students, Prompiramvittaya School, Phitsanulok

ภราดา เสมามิ่ง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ศึกษาการปฏิบัติสมาธิในการยกระดับการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนพรหมพิทยา อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ศึกษาการยกระดับการเรียนรู้จากการปฏิบัติสมาธิของนักเรียนฯ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิโดยพระไตรปิฎก เอกสารชั้นทุติยภูมิ ใช้หนังสือที่เชื่อถือได้ รวมถึงรายงานวิจัย เก็บข้อมูลจากเอกสารสำคัญ ๆ จากการศึกษา ค้นคว้า และทบทวนไว้ในแนวคิด ทฤษฎี เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนา มีแผนการวิจัยตามวัตถุประสงค์โดยกำหนดประเด็นที่ศึกษา วิธีการศึกษา ผลที่ได้รับ และมีแผนเผยแพร่วิจัยนี้โดยกำหนดเนื้อหาของบทสวดมนต์ที่สำคัญ รวมถึงการทำสมาธิ และสร้างแนวทางประยุกต์ใช้การสวดมนต์ฯ ในรูปแบบการนำเสนอบนเวทีหรือตีพิมพ์ในวารสารหรือโปสเตอร์

จากการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ 1 พบว่า โรงเรียนพรหมพิรามจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพการเรียนส่งเสริมการทำสมาธิ โดยสอดแทรกในกิจกรรมวิถีพุทธเพื่อโอกาสพัฒนาและฟื้นฟูสภาพจิตใจ รวมถึงกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา แม้แห่เทียนพรรษา อบรมคุณธรรมจริยธรรมในชั่วโมงเรียน 2 ชั่วโมง/สัปดาห์ สวดมนต์ นั่งสมาธิ กิจกรรมวันพระรักษาศีล 5 รับศีล และนั่งสมาธิหน้าเสาธงก่อนขึ้นเรียน ถือว่าสมาธิคือเครื่องมือระดับพัฒนาคุณภาพจิตใจ ยกระดับการเรียนรู้ความจริงของชีวิตและคุณธรรมจริยธรรมพื้นฐานที่มีความเป็นสากลเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตระหนักถึงคุณค่าของการทำความดี

จากการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า สมาธิได้ยกระดับการเรียนรู้ของนักเรียนช่วยปรับสภาพทางอารมณ์จากที่เครียด กังวล วุ่นวายใจ ฟุ้งซ่าน สับสน ลดระดับอารมณ์ลงเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนนั้นมากขึ้น เป็นการฝึกเพื่อให้ได้สมาธิในระดับต้นถึงระดับกลาง ร่วมกับการมีสติสัมปชัญญะ (ความรู้ตัว) เพื่อให้เกิด มีความสนใจ ความจดจ่อ และความมุ่งมั่นให้อยู่กับเรื่องๆ เดียว ตามระยะเวลาที่ต้องการ

คำสำคัญ: สมาธิ, การยกระดับการเรียนรู้, โรงเรียนพรหมพิรามพิทยา

Abstract

The objectives of this research are; - to study of meditation in order to advantage of learning for volunteer students, Prompiramvittaya School, Phitsanulok, to study of advantage of learning from meditation of the students. It is study of qualitative research learned from the primary source; - Tipiṭaka and the secondary one from books and research reports. The significant documents are kept from study, research and review showing of concept and theory relating this research reports. Its analytics is description which is the researching plan according to its objectives designed in methodology. The propagating plan of this research is defined by the core and power of important chant, meditation including the ways of application of chant for the development of good quality of life for people and its form of propagation is presentation or printing in journal group 2 or poster presented.

The first study of objective is found that the school arrange an activity for qualitative development for the promotion of meditation by inserting of Buddhist ways in order to develop and renovate mental state including the activity of Buddhist day although the candle parade in Buddhist lent festival, the training of virtue and morality in hour of class room 2 hrs/week, chanting and then meditation. The activity of holy day with preserving of Sīla-5 and meditation in front of Thai flag before class room. It is regarded as a tool for upgrade of mental quality and for upgrade the truth of life and basic virtue and morality as to be international for the way of living focusing the value into good action.

The second study of objective is found that the meditation improves the learning of students, it helps to adapt emotion in the state of seriousness, worriness, anxiety, disorientation and relief the low level of bad emotion and then increase efficiency. that is training of meditation in basic level to middle including mindfulness for better attention or intention, concentration and aspiration in oneness according to limited time.

Keywords : Meditation, Learning Upgrate, Pormpirampitaya School

บทนำ

“สมาธิ” ปัจจุบันมีความตื่นตัวและตระหนักถึงความสำคัญและประโยชน์จากสมาธิ เหตุการณ์ที่โด่งดังไปทั่วโลกเมื่อปี 2561 ทีมฟุตบอลหมูป่าอะคาเดมี่ 13 คน ติดถ้ำหลวงขุนน้ำนางนอน 9 วัน ใช้สมาธิปัจจัยหนึ่งรอดชีวิตและยังมีสุขภาพจิตดี ร่างกายที่ดีรอดชีวิต นักปราชญ์กล่าวว่า เมื่อเกิดภาวะคับขันขั้นวิกฤต ผู้ที่เป็นบัณฑิตจะไม่หดหู่ ท้อแท้ เสียกำลังอยู่รอความตายอย่างสิ้นหวัง แต่จะเกิดสติและปัญญาแก้ไขปัญหา

สถานการณ์ ถึงแม้จะต้องตายก็ตายอย่างสมศักดิ์ศรีของ “ชาติบัณฑิต” พลังสมาธิอันบริสุทธิ ทำให้เกิดพลังแห่งความเมตตาสากลระดมความช่วยเหลือรอดชีวิตได้อย่างปาฏิหาริย์พลังสมาธิสะท้อนเมตตาสากล[1]

เยาวชนคือผู้ที่มีอายุ 14–18 ปี นับว่าเป็นวัยที่มีความเปลี่ยนแปลงแปรปรวนทางอารมณ์สูง เหตุทางกายภาพส่งผลต่อจิตใจ ก่อเกิดความสับสน รุ่นแรง ก้าวร้าว หงุดหงิด ซึมเศร้า เหงา เซ็ง ฉุนเฉียว หวั่นไหวไปตามสิ่งเร้าอย่างรวดเร็วบางครั้งมักขาดความยับยั้งชั่งใจเมื่อเจอความทุกข์อาจแก้ปัญหาผิดพลาด ขาดความยั้งคิด ใช้อารมณ์แก้ปัญหาเช่นดื่มสุรา เสพยา ก่อเกิดความเสียหายแก่ตน ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ หนทางแห่งความเสื่อม ศีลข้อ 5 “สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท”[2] คุณธรรมเบื้องต้นคือความอดทนต่อความทุกข์ที่เกิดขึ้น “เป็นคนอดทนต่อความรู้สึกทางกายที่เกิดขึ้น”[3] คือการที่มีสมาธิคือจิตตั้งมั่นไม่หวั่นไหวต่อสิ่งที่มากระทบต้องมีความอดทนทางกายและทางใจเพื่อตั้งสติเรียนรู้หาวิธีแก้ปัญหา สัมมาสมาธิหลักการปฏิบัติเบื้องต้นที่มีความสำคัญมากต่อชีวิตจิตใจช่วยให้มีจิตยั้งคิด หยุดความวุ่นวาย มีเหตุผล ระงับอารมณ์เมื่อต้องเผชิญกับความดีใจ เสียใจ ผิดหวัง โกธร เกลียด ก่อเกิดความสงบสุข สบาย เบา สมองปลอดโปร่ง มีสติปัญญาให้การแก้ไขปัญหาอย่างถูกต้อง ดังพุทธสุภาษิต “จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ” “จิตที่ฝึกดีแล้วนำสุขมาให้

การปฏิบัติสมถะและวิปัสสนากรรมฐาน คือกระบวนการหนึ่งเพื่อฝึกฝนอบรมพัฒนาตนให้ตื่นรู้ มีสติสัมปะชัญญะ สมาธิ ปัญญาในการดำเนินชีวิต การเรียนรู้และแก้ปัญหาชีวิต หลักการศึกษาเรียกว่า ธุระคือข้อพึงปฏิบัติ 2 ประการ คันถธุระและวิปัสสนาธุระ คันถธุระคือการเรียนพระคัมภีร์ ได้แก่ การเล่าเรียนศึกษาพระพุทธศาสนา วิปัสสนาธุระคือ การปฏิบัติเจริญจิตตภาวนาหรือทำกรรมฐาน แต่ไม่ว่าจะปฏิบัติสมถะหรือวิปัสสนาก็ต้องอาศัยกำลังทางสมาธิจิตในระดับขณิกสมาธิขึ้นไปจึงจะมีพลังจิตพิจารณาใคร่ครวญสรรพสิ่งเห็นตามความเป็นจริงได้ถูกต้อง ทั้งสมถะวิปัสสนาเพื่อการขัดเกลาอนุสัยกิเลสภายในใจให้เบาบางลงเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตทั้งในปัจจุบันและประโยชน์สูงสุดคือ การสิ้นกิเลสาสวะทั้งปวง ดังพุทธพจน์ “ภิกษุย่อมเจริญสมถะและวิปัสสนาเป็นเบื้องหน้า เมื่อเธอเจริญสมถะและวิปัสสนาเป็นเบื้องหน้า มรรคย่อมเกิด เธอย่อมเสพ ย่อมเจริญ ย่อมกระทำให้มากซึ่งมรรคนั้น ย่อมละสังโยชน์ทั้ง หลายได้ อนุสัยย่อมสิ้นสุด”[4]

พระธรรมปิฎกกล่าวว่า “หลักการปฏิบัติสมถะและวิปัสสนากรรมฐานนั้นก็เพื่อให้พุทธบริษัทได้นำมาปฏิบัติเพื่อยังประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันและประโยชน์สูงสุดให้เกิดขึ้นภายในตน อันเป็นการแก้สาเหตุของปัญหาในระดับเบื้องต้นได้เป็นอย่างดี”[5] ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ปัญญาเป็นแสงสว่างใน

---

[1] พระมหาคาวี สร้อยสาคำ, **พลังสมาธิ! โลก ช่วย 13 ทีมหมูป่าสะท้อนเมตตาสากล**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https : // www.banmuang.co.th, [24 กรกฎาคม 2563].

[2] ที.ปา. (ไทย) 11/284/196

[3] วิ.มหา. (ไทย) 5/466/267

[4] อง.จตุกก. (ไทย) 21/170/237-128.

[5] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับขยายความ,** พิมพ์ครั้ง 9, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2542), หน้า 305-308.

โลก”[6] ผู้ใดมีปัญญาผู้นั้นมีความสว่างทางใจมองเห็นปัญหาเกิดขึ้นและแก้ไขปัญหาได้ทันเวลาก่อนที่ปัญหาลุกลาม ผู้ที่มีสมาธิจิตตั้งมั่น มีสติสัมปชัญญะและมีปัญญาเฉลียวฉลาดในการดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางโลกไร้พรหมแดนที่เปลี่ยนแปลงไม่เคยหยุดนิ่ง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการปฏิบัติสมาธิในการยกระดับการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนพรหมพิทยา อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก

2. เพื่อศึกษาการยกระดับการเรียนรู้จากการปฏิบัติสมาธิของนักเรียนฯ เพื่อศึกษาการปฏิบัติสมาธิในการยกระดับการเรียนรู้นักเรียนอาสาฯ

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยออกแบบการวิจัยเป็นรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ใช้ประชากรและกลุ่มตัวอย่างนักเรียนอาสาทดลองปฏิบัติสมาธิก่อนและหลังหรือประกอบกิจกรรมค่ายคุณธรรมจริยธรรมโรงเรียนพรหมพิทยา จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยการทดสอบคุณภาพแบบสัมภาษณ์ การเก็บรวมรวมข้อมูล 2 ด้านคือ ด้านเอกสารเกี่ยวกับสมาธิ ด้านสนามจากการสัมภาษณ์นักเรียนกลุ่มตัวอย่าง วิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนา การเผยแพร่วิจัยโดยการลงตีพิมพ์วารสารประชุมสัมมนาระดับชาติ ใช้รูปแบบการเผยแพร่นำเสนอบทความนี้

ขอบเขตเชิงเนื้อหา (1) สมาธิในพระพุทธศาสนาและแนวคิดศาสนาต่างๆ (2) การประยุกต์ใช้ประโยชน์ของสมาธิเพื่อการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน (3) แนวคิดหลักการสมาธิ (4) แนวคิดหลักเพื่อการเรียนรู้ **ขอบเขตประชากร** ประชากร (Population) คือ นักเรียนอาสาสมัครจำนวน 10 คน เพื่อเข้าร่วมทดลองปฏิบัติสมาธิต่อเนื่องภายในระยะเวลา 1 สัปดาห์ อย่างน้อยครั้งละ 5 นาที เป็นเวลาต่อเนื่อง 21 ครั้ง ซึ่งเป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมต้น และ มัธยมปลาย และผ่านการเรียนในชั่วจริยธรรมของโรงเรียนพรหมพิรามวิทยา อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก **ขอบเขตพื้นที่** โรงเรียนพรหมพิรามวิทยา อ.พรหมพิราม จ.พิษณุโลก โรงเรียนสีขาวที่จัดให้มีการเรียนการสอนเสริมวิชาจริยธรรมให้กับนักเรียนในทุกระดับชั้น ซึ่งได้มีการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนมาต่อเนื่องเป็นระยะเวลา 5 ปี

ผลการวิจัย

ผลการค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า สมาธิในกลุ่มงานจริยธรรมโรงเรียนพรหมพิรามสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพการเรียน เป็นองค์กรแห่งคุณูปการสำคัญแห่งส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับเยาวชน ถือว่าเป็นสถาบันที่สองรองจากครอบครัว งานจริยธรรมส่งเสริมเกี่ยวกับสมาธิ โดยสอดแทรกในกิจกรรมต่างๆ แนววิถีพุทธ เพื่อจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้มีโอกาสพัฒนา และฟื้นฟูสภาพจิตใจของตนเองด้าน

[6] สำ.ส. (ไทย) 15/ 218/54

คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ รวมถึงค่านิยมของคนไทย 12 ประการ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมแห่เทียนพรรษากิจกรรมอบรมคุณธรรมจริยธรรมในชั่วโมงเรียน (2 ชั่วโมง/สัปดาห์ สวดมนต์ นั่งสมาธิและอบรมคุณธรรม จริยธรรม) กิจกรรมวันพระรักษาศีล 5 (รับศีล และนั่งสมาธิหน้าเสาธงก่อนขึ้นเรียน) กิจกรรมต่างๆ ส่งเสริมสมาธิสภาพแก่นักเรียน สมาธิคือเครื่องมือแห่งธรรมวิธีการหนึ่งในกายกระดับพัฒนาคุณภาพจิตใจ การเรียนรู้ความจริงของชีวิต องค์แห่งคุณธรรมในการสร้างเด็ก เยาวชนให้เป็นคนดีด้วยคุณสมบัติที่ตรงข้ามกับคนเก่ง คนดีจะคิดถึงผู้อื่น ส่วนรวม สังคม ประเทศชาติ โลก ก่อนตนเองเสมอ และที่สำคัญคนดีพร้อมที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวมโดยไม่รีรอเพราะเน้นกิจกรรมที่ฝึกสติ และสอนคุณธรรมจริยธรรมพื้นฐานที่มีความเป็นสากลเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่าของการทำความดี

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การศึกษาสมาธิเพื่อยกระดับการเรียนรู้ : ศึกษากรณีนักเรียนโรงเรียนพรหมพิรามพิทยา จังหวัดพิษณุโลกนั้น จากการทดลองปฏิบัติสมาธิทุกวันอย่างน้อยครั้ง 5 นาที วันละ 3 ครั้ง เป็นระยะเวลา 21 ครั้ง ภายใน 1 สัปดาห์ พบว่าการปฏิบัติสมาธิที่ต่อเนื่องนั้น ช่วยปรับสภาพสภาวะทางอารมณ์จากที่เครียด กังวล วุ่นวายใจ ฟุ้งซ่าน สับสน ลดระดับอารมณ์ลง เพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนนั้น ไม่ใช่การฝึกเพื่อเข้าฌาน หรือ การฝึกเพื่อให้ได้สมาธิในระดับลึก (Meditation) แต่หมายถึง การฝึกเพื่อให้ได้สมาธิในระดับต้นถึงระดับกลาง ร่วมกับการมีสติสัมปชัญญะ (ความรู้ตัว) เพื่อให้เกิด Better Attention หรือ มีความสนใจ ความจดจ่อ และความมุ่งมั่นให้อยู่กับเรื่องๆ เดียว ตามระยะเวลาที่ต้องการ

การที่เด็กมีสมาธิจดจ่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้นั้น ก็จะส่งผลให้เด็กมีกระบวนการเรียนรู้ที่ดี มีประสิทธิภาพ เป็นระบบอย่างต่อเนื่องและครบวงจร ทั้งในด้านทักษะการฟัง การคิด การพูด การเขียน การอ่าน หรือการทำกิจกรรมอื่นใดที่มีผลต่อการเรียนรู้นั้น ๆ มีหลายงานวิจัย ยืนยันว่าสมาธิเกี่ยวระดับของจิตสำนึก (Consciousness) มีการนำไปใช้ประโยชน์และมีจุดมุ่งหมายที่หลากหลาย เริ่มตั้งแต่ทำจิตใจให้สงบ น้อมนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติและการมีสุขภาพของร่างกาย หัวใจ ระบบหลอดเลือดที่ดี ถ้านำมาใช้สำรวจสภาวะจิตอย่างช้าๆ ในอดีตและในอนาคต จะช่วยให้เกิดความสงบในจิตใจและส่งผลต่อการใช้ชีวิตในปัจจุบัน

สมาธิมีความสัมพันธ์กับสมองหลายส่วน เช่น สมองส่วนหน้า ก้านสมอง ธาลามัสและลิมบิก สมองส่วนหน้า ซึ่งนอกจากมีความเกี่ยวข้องกับการเกิดสมาธิ การปรับสมาธิและการคงสมาธิอย่างต่อเนื่อง เหมาะสมแล้วลดภาวะสมาธิสั้น ความตั้งใจที่มุ่งเน้นการจับจ้องไปที่อารมณ์จะช่วยให้เราสามารถควบคุมสถานการณ์ อารมณ์ และสถานการณ์ที่ยุ่งยากผิดศีลธรรม รวมทั้งทำให้เรารับผิดชอบสถานการณ์ต่างๆ ได้ดีขึ้น เกิดความคิดในการเฝ้าระวังเหตุการณ์ต่างๆ และทำให้สิ่งต่างๆ ลื่นไหลไปได้อย่างถูกต้อง พร้อมกันนี้สามารพัฒนาศักยภาพการเรียนได้ดี มีความรับผิดชอบในหน้าที่กิจกรรมของโรงเรียนเพิ่มขึ้น และมีคุณธรรมจริยธรรมต่อคนอื่น

การรู้จักตัวเอง เริ่มจาก ศรัทธา คือความเชื่อหรือความมั่นใจว่าสิ่งนี้ดี เช่น สมาธิทำให้จิตใจสงบเย็นไม่ว้าวุ่น ฟุ้งซ่าน เมื่อมีความเชื่อหรือมั่นใจดังกล่าว คุณก็จะลงมือฝึกสมาธิ ต้องมีศรัทธาก่อน ดีกว่านั้นคือ มี

ฉันทะ คือความชอบ ฉันทะนั้นเกิดขึ้นหลังจากที่ได้ทำแล้ว ทำแล้วเห็นว่าดีอย่างที่คิด ประสบผลดี เมื่อนั้นก็จะเกิดฉันทะ ขณะเดียวกัน ศรัทธาก็จะตั้งมั่น คนเราถ้าหากว่ามีสองอย่างนี้ คือมีทั้งศรัทธาและฉันทะ แม้จะยากลำบากอย่างไร ก็ไม่ละทิ้งความเพียร ศรัทธายังรวมถึงศรัทธาในครูนี่เป็นศรัทธาอีกอย่างที่สำคัญสำหรับชาวพุทธ ศรัทธาอีกอย่างที่สำคัญ คือ ศรัทธาในพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าก็เคยเป็นปุถุชนเหมือนเรา แต่พระองค์ทรงทำความเพียรจนกระทั่งเอาชนะกิเลส ข้ามพ้นอุปสรรคทั้งปวงได้ จิตที่ศรัทธาในพระพุทธเจ้าทำให้เรากล้าที่จะเดินไปข้างหน้า ทั้งๆ ที่เราไม่รู้ว่าข้างหน้าคืออะไร แต่เรามั่นใจว่า มีสิ่งดีรออยู่อย่างแน่นอน ทั้งๆ ที่ตอนนี้ยังมองไม่เห็น ที่มั่นใจก็เพราะเชื่อมั่นในคำสอนของพระพุทธองค์ฉันทะก็เช่นกัน ฉันทะคือความชอบ ถ้าชอบก็จะทุ่มเทกับมัน แม้ว่าผลจะยังไม่เกิด ถ้ามีฉันทะในการเรียน ก็จะสนุกกับการเรียน เพราะคุณทำแล้วมีความสุข ฉันทะแปลว่าชอบ ฉะนั้นเราจะทำอะไรควรปลูกฉันทะให้เกิดขึ้น แล้วฉันทะจะนำมาซึ่งวิริยะ คือความเพียร ความเพียรจะทำให้เกิดจิตใจจดจ่อ ไม่วอกแวก จากนั้นจะมีการใคร่ครวญว่าสิ่งไหนถูกสิ่งไหนผิด สิ่งนี้เรียกว่า วิมังสา คือการใคร่ครวญเพื่อทำให้ดียิ่งขึ้น อะไรที่ผิดก็แก้ไข ทั้งสี่ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เรียกรวมๆ ว่า อิทธิบาท 4 อิทธิ แปลว่า สำเร็จ ส่วน บาท แปลว่า หนทาง คือเป็นขั้นตอนหรือหนทางสู่ความสำเร็จ ไม่ว่าคุณจะทำอะไรก็ตาม รวมทั้งเรียนหนังสือ หรือปฏิบัติธรรม ต้องมีสิ่งเหล่านี้ คือ ศรัทธาและฉันทะ ซึ่งจะตามมาด้วย วิริยะ จิตตะ วิมังสา นี่เป็นเรื่องของใจ ถ้ารู้ว่าการเรียน การปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งดี แต่ว่าไปไม่ไหวใจไม่สู้ ใจไม่รัก อย่างนี้ก็ไม่สำเร็จแต่ไม่ว่าจะทำอะไรก็ตาม ความพอดีนั้นสำคัญ ความเพียรเป็นสิ่งที่ดี แต่พระพุทธเจ้าตรัสว่าควรมีความเพียรแต่พอดี พระองค์ใช้คำว่า วิริยสมตา ดังนั้นสมาธิเกิดจากอิทธิบาทข้อใด ก็มีชื่อเรียกตามอิทธิบาทข้อนั้น โดยนัยนี้จึงมีสมาธิ 4 ข้อกับอิทธิบาท ว่า ฉันทสมาธิ สมาธิที่เกิดจากฉันทะ หรือสมาธิที่มีฉันทะเป็นใหญ่ วิริยสมาธิ สมาธิที่เกิดจากวิริยะ หรือสมาธิที่มีวิริยะเป็นใหญ่ จิตตสมาธิ สมาธิที่เกิดจากจิตตะ หรือสมาธิที่มีจิตตะเป็นใหญ่ วิมังสาสมาธิ สมาธิที่เกิดจากวิมังสา หรือสมาธิที่มีวิมังสาเป็นใหญ่

อภิปรายผล

นักเรียนกลุ่มตัวอย่าง สนใจนั่งสมาธิดีมาก ทั้งนี้ทางโรงเรียนได้เสริมจริยธรรมเข้ามาร่วมด้วยโดยมีมีกิจกรรมอบคมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ รวมถึงค่านิยมของคนไทย 12 ที่เด่นชัดที่สุดคือกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือกิจกรรมอื่น ๆ มีแห่เทียนพรรษา การอบรมคุณธรรมจริยธรรมในชั่วโมงเรียน 2 ชั่วโมง/สัปดาห์ สวดมนต์ นั่งสมาธิและอบรมคุณธรรม จริยธรรมไปด้วย

ลักษณะเดียวกันนี้ กิจกรรมอื่น ๆ ก็มีวันพระรักษาศีล 5 ตามด้วยรับศีล และนั่งสมาธิหน้าเสาธงก่อนขึ้นเรียน ถือว่า สมาธิคือเครื่องมือแห่งธรรมวิธีการหนึ่งในกายกระดับพัฒนาคุณภาพจิตใจ การเรียนรู้ความจริงของชีวิต องค์แห่งคุณธรรมในการสร้างเด็ก เยาวชนให้เป็นคนดีด้วยคุณสมบัติที่ตรงข้ามกับคนเก่งคนดีจะคิดถึงผู้อื่น ส่วนรวม สังคม ประเทศชาติ โลก ก่อนตนเองเสมอ และที่สำคัญคนดีพร้อมที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวมโดยไม่รีรอเพราะเน้นกิจกรรมที่ฝึกสติ และสอนคุณธรรมจริยธรรมพื้นฐานที่มีความเป็นสากลเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่าของการทำความดี

สมาธิ เป็นอุบายยกระดับการเรียนรู้ โดยนักเรียนโรงเรียนพรหมพิรามพิทยา จังหวัดพิษณุโลกนั้น จากการทดลองปฏิบัติสมาธิทุกวันอย่างน้อยครั้ง 5 นาที วันละ 3 ครั้ง เป็นระยะเวลา 21 ครั้ง ภายใน 1 สัปดาห์ การปฏิบัติสมาธิที่ต่อเนื่องนั้น ช่วยปรับสภาพสภาวะทางอารมณ์จากที่เครียด กังวล วุ่นวายใจ ฟุ้งซ่าน สับสน ลดระดับอารมณ์ลง ส่งผลให้การเรียนดีขึ้นกว่าเดิมไม่ใช่ฝึกเพื่อเข้าฌานหรือการฝึกเพื่อให้ได้สมาธิในระดับลึก (Meditation) แต่หมายถึง การฝึกเพื่อให้ได้สมาธิในระดับต้นถึงระดับกลาง ร่วมกับการมีสติสัมปชัญญะ (ความรู้ตัว) เพื่อให้เกิด Better Attention หรือ มีความสนใจ ความจดจ่อ และความมุ่งมั่นให้อยู่กับเรื่องๆ เดียวคือการเรียน

เป็นที่พอใจที่ว่า นักเรียนโรงเรียนพรหมพิรามพิทยา มีทักษะการฟัง การคิด การพูด การเขียน การอ่าน หรือการทำกิจกรรมอื่นใดดีขึ้น เป็นที่พึงพอใจแก่ผู้ปกครอง ครู ผู้บริหารโรงเรียนอย่างมาก ตามที่ผลการวิจัยยืนยันว่าสมาธิเกี่ยวระดับของจิตสำนึก (Consciousness) มีการนำไปใช้ประโยชน์และมีจุดมุ่งหมายที่หลากหลาย เริ่มตั้งแต่ทำจิตใจให้สงบ น้อมนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติและการมีสุขภาพของร่างกาย หัวใจ ระบบหลอดเลือดที่ดี ถ้านำมาใช้สำรวจสภาวะจิตอย่างช้าๆ ในอดีตและในอนาคต จะช่วยให้เกิดความสงบในจิตใจและส่งผลต่อการใช้ชีวิตในปัจจุบัน สมาธิมีความสัมพันธ์กับสมองหลายส่วน เช่น สมองส่วนหน้า ก้านสมอง ธาลามัสและลิมบิก สมองส่วนหน้า ซึ่งนอกจากมีความเกี่ยวข้องกับการเกิดสมาธิ การปรับสมาธิและการคงสมาธิอย่างต่อเนื่องเหมาะสมแล้วลดภาวะสมาธิสั้น ความตั้งใจที่มุ่งเน้นการจับจ้องไปที่อารมณ์จะช่วยให้เราสามารถควบคุมสถานการณ์ อารมณ์ และสถานการณ์ที่ยุ่งยากผิดศีลธรรม รวมทั้งทำให้เรารับผิดชอบสถานการณ์ต่างๆ ได้ดีขึ้น เกิดการพัฒนาทางด้านจิตใจ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และปัญญา (EQ, SQ,IQ) และที่สุดแล้วสมาธิจะสร้างอิทธิบาท 4 คือ ฉันทสมาธิ สมาธิที่เกิดจากฉันทะ หรือสมาธิที่มีฉันทะเป็นใหญ่ วิริยสมาธิ สมาธิที่เกิดจากวิริยะ หรือสมาธิที่มีวิริยะเป็นใหญ่ จิตตสมาธิ สมาธิที่เกิดจากจิตตะ หรือสมาธิที่มีจิตตะเป็นใหญ่ วิมังสาสมาธิ สมาธิที่เกิดจากวิมังสา หรือสมาธิที่มีวิมังสาเป็นใหญ่

ข้อเสนอแนะ

สมาธิ มีคุณค่า มีประโยชน์ต่อชีวิต หน้าที่การงาน การเรียน การสอน แสดงถึงความเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ต่างจากคนที่มีสติไม่สมบูรณ์ จะมีอาการตายฟื้น เป็นคนไม่เต็มร้อย "สมาธิ" จะครอบคลุมกระบวนการปฏิบัติทางจิต การเสริมพลังและคุณภาพจิต การทำจิตใจให้ดีงามอีกนัยคือการปฏิบัติทางจิตที่มีความเกี่ยวพันกันโดยมีสมาธิเป็นแกนกลางหรือเรียกว่า "การบริหารและพัฒนาจิตบนฐานแห่งสมาธิ" (1) คุณภาพจิตคือ การสร้างเสริมจิตใจให้ดีงามเจริญเพิ่มพูนด้วยคุณธรรม เป็นจิตใจละเอียดประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา หิริ โอตตัปปะ คารวะ กตัญญู เป็นต้น (2) สมรรถภาพจิตคือ การฝึกฝนพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง หนักแน่น ทนทาน แน่วแน่ มีความเพียร มีสติ มีขันติ พร้อมด้วยพลังและความสามารถ เป็นจิตที่เหมาะแก่การใช้งาน เรียกว่า นุ่มนวล ควรแก่งาน (กัมมนีย์) โดยเฉพาะงานทางปัญญาคือการคิดพิจารณาให้เห็นความจริงชัดเจน (3) สุขภาพจิตคือ จิตใจปลอดโปร่ง ผ่องใส ปราศจากความขุ่นมัวหม่นหมอง หดหู่ ห่อเหี่ยว แห้งแล้ง โศกเศร้า มีความสดชื่น ร่าเริง เบิกบาน เอิบอิ่ม สงบและเป็นสุข

การเจริญสมาธิหรือสมาธิภาวนาคือหนทางที่ก่อให้เกิดจิตพัฒนางอกงามด้วยคุณสมบัติทั้ง 3 ประการ คือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต

บรรณานุกรม

พระมหาคาวี สร้อยสาคำ. **พลังสมาธิ! โลก ช่วย 13 ทีมหมูป่าสะท้อนเมตตาสากล**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https : // www.banmuang.co.th. [24 กรกฎาคม 2563].

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับขยายความ.** พิมพ์ครั้ง 9. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2542.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ศึกษาวิเคราะห์อริยสัจ 4 กับการพัฒนาคุณภาพชีวิต
An Analytical Study of Four Noble Truths for the Development of Life Quality

นิมมานรดี อัพสัน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ศึกษาอริยสัจ 4 ในพระไตรปิฎก อริยสัจ 4 กับวิถีพุทธในสังคมไทย สร้างแนวทางประยุกต์ใช้อริยสัจ 4 กับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร ศึกษาข้อมูลพระไตรปิฎกเอกสารรายงานวิจัย ศึกษา ค้นคว้า และทบทวนไว้ในแนวคิด ทฤษฎี วิเคราะห์แบบพรรณนา มีแผนการวิจัยตามวัตถุประสงค์ วิธีการศึกษา ผลที่ได้รับและมีแผนเผยแพร่วิจัยนี้โดยกำหนดเนื้อหาอริยสัจ 4 ในรูปแบบการนำเสนอ ตีพิมพ์ในวารสารหรือโปสเตอร์

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ 1 พบว่า อริยสัจ 4 นี้มาในพระวินัยปิฎก วินัยมหาวรรค พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ในอภิธรรมปิฎก วิภังค์ สังคณี การวิจัยนี้เน้นอริยสัจที่ปรากฏในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ที่ตรัสแก่ปัญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสีอินเดียว่า ทุกข์ได้แก่ เกิด แก่ เจ็บ ตาย โสกะ ปริเทวะ ทุกขโทมนัส อุปายาส ทุกขสมุทัย ได้แก่ตัณหา 3 ทุกขนิโรธ ได้แก่การดับตัณหา 3 นั้น และมรรค ได้แก่ มรรคมีองค์ 8 ที่จะนำไปสู่การดับทุกข์สิ้นเชิง

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ 2 พบว่า วิถีพุทธไทยนั้นจะมั่นในพระรัตนตรัย มีศรัทธามีความเชื่อในกรรม นรก สวรรค์ จึงมีการทำบุญในลักษณะต่าง ๆ เช่น บุญขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน ตักบาตรทำบุญประจำปี บุญประจำเดือน เรียกว่า ฮีต 12 คือ บุญประเพณีประจำเดือนของชาวอีสาน รวมถึงภาคกลางด้วย กล่าวคือ ฮีตสิบสอง หมายถึงประเพณีทั้ง 12 เดือน วิถีพุทธการรักษาศีล ที่ถือว่าหลักประกันชีวิต โดยข้อที่ 1 เว้นการฆ่าสัตว์ : หลักประกันชีวิต ข้อที่ 2 เว้นจากการลักขโมย : หลักประกันทรัพย์สิน ขโมยหรือจี้ปล้นทรัพย์สินของคนอื่นก็แสดงว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขาได้สูญเสียไปแล้ว ข้อที่ 3 เว้นจากการประพฤติผิดในกาม : หลักประกันครอบครัว ข้อที่ 4 เว้นจากการพูดเท็จ : หลักการความเชื่อถือ ข้อที่ 5 เว้นจากดื่มสุรา : หลักประกันความไม่ประสาท ประเพณีวัฒนธรรมไทย สื่อธรรม นำสู่อริยะ

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ 3 พบว่า แนวทางประยุกต์ใช้อริยสัจ 4 กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยเน้นใช้ความรู้ในอริยสัจ 4 ใน 3 ระดับ คือ (1) ความรู้ระดับข้อมูล (2) ความรู้ระดับเหตุผล (3) ความรู้ระดับปัญญา -พ้นทุกข์

คำสำคัญ : อริยสัจ 4, การพัฒนาคุณภาพชีวิต

Abstract

The objectives of this research are; -to study of Four Noble Truths in Tetipiṭaka, -to study of Four Noble Truths and Buddhist ways in Thai society and -to create of way for application of Four Noble Truths and the development of life quality. It is researched by document research. It is studied in the first primary source as Tipiṭaka and the secondary sources are books, other research reports. It is kept by study, research and review in idea, theory, analytics in the form of description. We have plan to research this from focus on the issues, how to study and income. We have plan to communicate this in contents of Four Noble Truths, basic culture including the application of the Four Noble Truths which is index to direct for life quality in the form of presentation, journal and poster.

The study result of the first objective is found that the Four Noble Truths are shown in Vinayapiṭaka, in Suttantapiṭaka; Dīganikāya Mahāvagga, Majjhimanikāya Mūlapaṇṇasaka, shown in Abhidhamma; Vibhaṅga, Saṅganī. This research focuses on Dhammajakkappavattanasutta said to Pañcavaggī, Varanasi, India. The suffering; - birth, age, sick, death, tradgedy, grieving sorriness and to be dispirited. The cause of suffering; - 3 cravings, the cessation of suffering; - deletion of cravings and Way;- Eightfold Path leading extinction of all sufferings.

The study result of the second objective is found that the Thai Buddhist ways regard Triple gem with faith, faith in kamma, hell, heaven. These are reasons of making-merits i.e. merit of new home, merit of marriage, merit of giving arms bowl, yearly merit, monthly merit which is named 12 heets of Eastern Thai people including middle land of Thailand also. Buddhist ways of Sila 5 as guarantee of all life, namely; - the first one is guarantee of life, the second one is guarantee of property, the third one is guarantee of family, the fourth one is guarantee of credit and the fifth one is guarantee of carefulness.

The culture and festival as media into the noble one.

The study result of the fourth objective is found that the application ways of the Four Noble Truths and the development of life quality focus on the knowledge in the Four Noble Truths classified in 3 levels i.e. (1) the information level of knowledge, (2) the reason level of knowledge (3 the wisdom level of knowledge -Nippāna

Keywords : Four Noble Truths; development of life quality.

บทนำ

พระพุทธเจ้าทรงพบนิมิตที่เรียกว่า "เทวทูต ทูตสวรรค์" หรือ นิมิต 4 คือ แก่ เจ็บ ตาย และสมณะ[1] เทวทูต 3 ประการแรก เห็นแล้วเป็นทุกข์ คิดว่า ตนเองก็เป็นทุกข์ สัตว์โลกเป็นทุกข์ ทำอย่างไรจะพ้นทุกข์นี้ได้ ส่วนสมณะที่ 4 เห็นแล้วดลใจ มองเห็นแสงแห่งสุขอยู่ปลายอุโมงค์ เป็นช่องทางให้พ้นทุกข์ได้ จึงตัดสินใจออกบวชเป็นสมณะบำเพ็ญเพียรเป็นสัมมาสัมพุทธะ ช่วยสรรพสัตว์บนฐานของกรุณาธรรมให้พ้นทุกข์ สรรพสิ่งเกิดแต่เหตุ ทุกข์ที่คนประสบก็มีเหตุ “พระตถาคตเจ้า ทรงแสดงเหตุและความดับแห่งธรรมเหล่านั้น”[2] อริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ คือ สิ่งที่ทนได้ยาก เป็นธรรมที่ควรกำหนดรู้ สมุทัย คือ เหตุให้เกิดทุกข์ เป็นธรรมที่ควรละ นิโรธ คือ ความดับทุกข์เป็นธรรมที่ควรทำให้แจ้ง มรรค คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เป็นธรรมที่ควรทำให้เจริญ เพราะเมื่อใดที่ยังต้องเกิดอยู่ ย่อมจะเสวย ชรา ทุกข์ พยาธิทุกข์ มรณะทุกข์ อยู่ร่ำไป แต่เมื่อใด ถ้าเห็นจริงตามที่พระองค์ได้ตรัสรู้ นั่น คือ อริยสัจ 4 “ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค”[3] เป็นความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ เมื่อว่าโดยการเปรียบเทียบในทางโลกแล้ว “ทุกข์อริยสัจเหมือนโรค สมุทัยสัจเหมือนเชื้อโรค นิโรธสัจเหมือนความมีสุขภาพดี และมรรคสัจเหมือนการรักษาโรค”[4] พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้อริยสัจ 4 นี้ซึ่งเป็นหลักธรรมใหญ่ ครอบคลุมธรรมได้ทั้งหมด เปรียบด้วยรอยเท้าช้าง เปรียบด้วยใบไม้ในป่า

คุณภาพชีวิตพัฒนาอย่างไร ตามที่กล่าวข้างต้นนี้ พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาในโลก เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นสัพพัญญูรู้แจ้งโลกในโลกทั้ง 3 โลกก็เพราะพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการรู้อริยสัจ 4 นี้ พร้อมกันนี้ก็ได้ประกาศธรรมแก่สาวกทั้งหลายโดยโกณฑัญญะเป็นพระอริยบุคคลระดับโสดาบันคนแรกด้วยความว่า “ยังกิญจิ สมุทยธัมมัง สัพพัญตัง นิโรธธัมมันติ” สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีกันเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดย่อมดับไป ส่วนปุถุชนรู้และเข้าใจอริยสัจ 4 ด้วยสัจญาณ กิจญาณ กตญาณ เป็นอาการ 12 ก็สามารถบรรเทาอวิชชา เห็นสัจธรรมได้ก็เป็นมีคุณค่า มีชีวิตที่พัฒนาแล้ว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาอริยสัจ 4 ในพระไตรปิฎก
2. เพื่อศึกษาอริยสัจกับวิถีพุทธในสังคมไทย
3. เพื่อสร้างแนวทางประยุกต์ใช้อริยสัจ 4 กับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

---

[1] พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พจานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 102.

[2] วิ.ม. (ไทย) 4/60/73.

[3] ม.มู. (ไทย) 12/300/329.

[4] พระโสภณมหาเถระ (มหาสี สยาดอ), **มหาสติปัฏฐานสูตร ทำงสู่พระนิพพาน**, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), **ตรวจชาระ, พระคันธสาราภิวงศ์ แปลและเรียบเรียง**, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, 2549), หน้า 362 – 365.

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยศึกษาข้อมูลภาคเอกสารชั้นปฐมภูมิ ใช้พระไตรปิฎก เอกสารชั้นทุติยภูมิ ใช้หนังสือ สำคัญพุทธธรรม หนังสือพระพุทธเจ้าสอนอะไร (ฉบับแปล) หนังสือวิสุทธิมรรค รวมถึงรายงานวิจัยต่าง ๆ ที่กล่าวไว้เบื้องต้น ข้อมูลออนไลน์ที่นักปราชญ์ราชบัณฑิตกล่าวไว้ดีแล้ว โดยผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารสำคัญ ๆ จากการศึกษา ค้นคว้า และทบทวนไว้ในแนวคิด ทฤษฎี โดยพยายามศึกษาพระไตรปิฎกที่เป็นโปรแกรม ฉบับมหาจุฬาฯ ส่วนคัมภีร์เอกสารอื่น ๆ ใช้กระบวนการวิจัย เป็นวัตถุประสงค์ ประเด็นที่ศึกษา วิธีการศึกษา และผลที่ได้รับตามที่เสนอไว้ในบทที่ 3 ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลใช้แบบพรรณนา (Description) ตามเนื้อหาของวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยแต่ละข้อนี้จะมีอุทาหรณ์ แนวคิด วิธีการประยุกต์ใช้ที่เด่นชัดมากขึ้น ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เกิดคุณภาพชีวิตในที่สุด

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ 1 พบว่า อริยสัจ 4 มาในพระไตรปิฎกทั้งพระวินัย พระสูตร และอภิธรรม มีความสำคัญเปรียบเทียบอริยสัจ 4 ด้วยรอยเท้าช้างในหัตถิปโทปมสูตร ตามความว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายผู้เที่ยวไปบนแผ่นดิน รอยเท้าเหล่านั้นทั้งหมดรวมลงในรอยเท้าช้าง รอยเท้าช้างชาวโลกกล่าวว่า ‘เป็นยอดของรอยเท้าเหล่านั้น เพราะรอยเท้าช้างเป็นรอยเท้าขนาดใหญ่’ แม้ฉันใด กุศลธรรมทั้งหมดก็ฉันนั้นเหมือนกัน นับเข้าในอริยสัจ 4”[5] อริยสัจ 4 นี้มาในพระวินัยปิฎก มาในวินัย มหาวรรค เล่ม 4 และ 5 พระสุตตันตปิฎก มาในทีฆนิกาย มหาวรรค มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ในอภิธรรมปิฎก มาในวิภังค์ สังคณี อริยสัจ 4 ที่สำคัญที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ที่ตรัสแก่ปัญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี อินเดีย พระองค์ตรัสถึงทุกขสัจว่า “เกิด แก่ เจ็บ ตาย โสกะ ปริเทวะ ทุกขโทมนัส อุปายาส”[6] เป็น ตรัสถึงทุกขสมุทัยว่า กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ตรัสถึงทุกขนิโรธว่า ดับตัณหานี้เสียได้ และตรัสถึงมรรคว่า สัมมาทิฐิ เป็นต้น สัมมาสมาธิเป็นที่สุด และอีกหนึ่งที่สำคัญ สูตรอื่น ๆ ที่สำคัญคือ มหาปรินิพพานสูตร ความว่า ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้ารับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่าภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ 4 ประการ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้ อริยสัจ 4 ประการ อะไรบ้าง คือ 1. เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้ 2. เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขสมุทยอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้ 3. เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขนิโรธอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายจึง เที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้ 4.เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย เราและเธอทั้งหลายได้รู้แจ้งแทงตลอดทุกขอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายได้รู้แจ้งแทงตลอด

[5] ม.มู. (ไทย) 21/3001/329.

[6] สำ.ม. (ไทย) 19/1081/593.

ทุกขสมุทยอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายได้รู้แจ้งแทงตลอดทุกขนิโรธอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายได้รู้แจ้งแทงตลอดทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายถอนภวตัณหาได้แล้ว ภวเนตติสิ้นไปแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก (เพราะรู้อริยสัจนี้แล้วจึงทำให้สิ้นภพชาติ)

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ 2 พบว่า วิถีของชาวพุทธไทยนั้น จะมั่นในพระรัตนตรัย มีศรัทธา มีความเชื่อในกรรม นรก สวรรค์ จึงมีการทำบุญในลักษณะต่าง ๆ เช่น บุญขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน ตักบาตร เวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ทำบุญประจำปี บุญประจำเดือน เรียกว่า ฮีต 12 คือ บุญประเพณีประจำเดือนของชาวอีสาน รวมถึงภาคกลางด้วย กล่าวคือ ฮีตสิบสอง มาจากคำ 2 คำ คือ ฮีต กับ สิบสอง ฮีตมาจากคำว่า จารีต หมายถึง สิ่งที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณีที่ดีงามชาวอีสาน เรียกว่า จาฮีตหรือฮีต ส่วนคำว่า สิบสอง หมายถึงประเพณีทำบุญทั้ง 12 เดือน ดังนั้น คำว่า ฮีตสิบสอง จึงหมายถึง จารีตประเพณีสิบสองรายการคือประเพณีประจำสิบสองเดือนนั่นเอง ฮีตสิบสองเดือน มี ได้แก่ เดือนอ้าย ฮีตบุญเข้ากรรม เดือนยี่ ฮีตบุญคูณลาน เดือนสาม ฮีตบุญข้าวจี่ เดือนสี่ ฮีตบุญเผวส หรือบุญมหาชาติ เดือนห้า ฮีตบุญสงกรานต์ ฮีตบุญบั้งไฟ เดือนเจ็ด ฮีตบุญชำฮะ เดือนแปด ฮีตบุญเข้าพรรษา เดือนเก้า ฮีตบุญข้าวประดับดิน เดือนสิบ ฮีตบุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ด ฮีตบุญออกพรรษา เดือนสิบสอง ฮีตบุญกฐิน

อริยสัจ 4 กับการรักษาศีล หลักประกันชีวิต ชาวพุทธไทยถือว่า ศีล 5 ในฐานะเป็นชาวระดับชาวบ้าน ครอบคลุมคนส่วนใหญ่ ทุกระดับ ทุกฐานะ คือถ้าเป็นคฤหัสถ์แล้วนั่นคือ ผู้ถือศีล 5 นั่นเอง แม้แต่พระราชามหากษัตริย์ เศรษฐี แม้ว่าเป็นเพียงศีล 5 แต่ก็ครอบคลุมการประกันชีวิตได้หมดสิ้น คือ ข้อที่ 1 เว้นการฆ่าสัตว์ : หลักประกันชีวิต ข้อที่ 2 เว้นจากการลักขโมย : หลักประกันทรัพย์สิน ข้อที่ 3 งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม : หลักประกันครอบครัว ข้อที่ 4 งดเว้นจากการพูดเท็จ พูดคำหยาบ คำส่อเสียด เพ้อเจ้อ : หลักการความเชื่อถือ ข้อที่ 5 งดเว้นจากดื่มสุรา : หลักประกันความไม่ประสาท

อริยสัจ 4 กับประเพณีวัฒนธรรมไทย (สื่อธรรม นำสู่อริยะ) กล่าวคือว่า อริยสัจ 4 ข้อนั้นนับเป็นกระบวนการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมได้ด้วย กล่าวคือ ปัญหาหรือทุกข์ แก้ด้วยการเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฏฐิ) เป็นต้น ในคุณค่าของวัฒนธรรมไทย มีเทศกาลสงกรานต์ ลอยกระทง เป็นต้น ว่ามีต้นกำเนิดมาจากพระพุทธศาสนา สมุทัย เกิดให้เกิดทุกข์หรือปัญหานั้น มาจากการขาดการเห็นในคุณค่าศิลปวัฒนธรรมของตนเอง นิโรธ การดับปัญหาหรือทุกข์นั้น ดับได้ด้วยมาสร้างความรู้ ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมไทยและมรรค คือ ทฤษฎีหรือแนวทางแก้ปัญหาหรือทุกข์ให้หมดสิ้นด้วยข้อประยุกต์ใช้ ด้วยสร้างระเบียบวิธีขั้นตอนต่าง ๆ มาใช้กับสังคม ในที่นี้จะยกความสำคัญและศิลปวัฒนธรรมไทย 2 อย่าง คือ ศิลปวัฒนธรรมไทย : ลอยกระทงศิลปวัฒนธรรมไทย : สงกรานต์

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ 3 พบว่า แนวทางประยุกต์ใช้อริยสัจ 4 กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยเน้นใช้ความรู้ในอริยสัจ 4 แยกเป็น 3 ระดับ คือ (1) อริยสัจ 4 กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับความรู้ระดับข้อมูล (information) (2) อริยสัจ 4 กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับเหตุผล (understanding) (3) อริยสัจ 4 กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับปัญญา -พ้นทุกข์ จากอาสวะทั้ง 3 อย่าง (wisdom) คุณภาพชีวิตที่เราใช้ทฤษฎีอริยสัจ 4 ด้วยการรู้ (ปริญเญยยะ) รู้ละ (ปหาตัพพะ) รู้ทำให้แจ้ง

(สัจฉิกาตัพพะ) และ พึงให้เจริญ (ภาเวตัพพะ) มีความสัมพันธ์กับญาณ 4 คือ สัจญาณ กิจจญาณ และกตญาณ เรียกว่า อาการ 12 ทำให้เกิด ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่างแก่พระพุทธเจ้า สรุปลงแผนผัง ดังนี้

ญาณ 3	อริยสัจ 4	แนวทางปฏิบัติ	ระดับความรู้	ผลลัพธ์
สัจญาณ	ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค	เป็นอย่างนี้ทุกข์ เป็นอย่างนี้สมุทัย เป็นอย่างนี้นิโรธ เป็นอย่างนี้มรรค	ระดับข้อมูล : การรับรู้โดยประจักษ์ โดยตา หู จมูก ลิ้น กาย ว่านี่คืออะไร	เกิดญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ชาตินี้เป็นสุดท้าย ชาติอื่นจากนี้ ไม่มีอีกแล้ว (อยมนฺติมา ชาติ นตฺถิทานิ ปุนพฺภโวติ) คือ พ้นทุกข์
กิจญาณ	ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค	พึงรู้ว่านี่ทุกข์ พึงละสมุทัย พึงทำให้แจ้งนิโรธ พึงเจริญมรรค	ระดับเหตุผล : การรู้โดยที่มาที่ไป การดำเนินไป เป้าหมาย ว่านี่อย่างไร	
กตญาณ	ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค	รู้แล้วว่าทุกข์ ละแล้วสมุทัย แจ้งแล้วนิโรธ เจริญแล้วมรรค	ระดับปัญญา : การรู้ผลลัพธ์ผ่านสัมมาทิฏฐิ ผ่านหลักศรัทธา 6 มีศรัทธา ศีล ปสาทะ เป็นอจลา ว่านี่เกิดผลอย่างไร	

ผู้วิจัยกำหนดวิธีประยุกต์ใช้ไว้ ด้วยการสร้างความรู้ สร้างทัศนคติ หรือแนวคิด เพราะถือว่า คนเราจะให้มีดีกรีระดับความรู้มากหรือสูงเพียงใดก็แล้วแต่ จะมีฐานะร่ำรวยสักปานใด ถ้าทัศนคติเป็นมิจฉาแล้วก็ยากที่จะพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมในอุดมคติได้ ด้วยเหตุนี้ จึงเริ่มพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วย สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบ เห็นถูกต้องเสียก่อนแล้วจึงพัฒนาส่วนอื่น ๆ ขั้นต่อได้แก่ ญาณในอริยสัจ 4 และมีศรัทธาในอริยสัจ 4 ตามที่วางแผนผังเป็นบันได 3 ขั้น ดังนี้

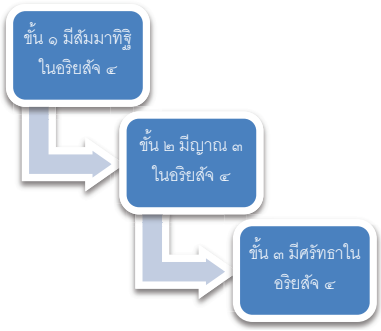

แผนผัง : บันได 3 ขั้นตอน / วิธีการประยุกต์อริยสัจ 4 กับ การพัฒนาคุณภาพชีวิต

อภิปรายผล

อริยสัจ 4 มีคุณค่า มีอานุภาพที่ทำให้พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ปรากฏในบทธัมมจักกัปปวัตตนสูตรนั้น จะเริ่มด้วยด้วยทางสุดโต่ง 2 สายโดยให้หลีกเลี่ยงเพราะเป็นของเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ประเสริฐ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นทุกข์ จากนี้พระพุทธเจ้าก็ตรัสถึงอริยสัจ 4 ว่าพระองค์ทำให้แจ้งแล้วด้วยญาณ 3 ในอริยสัจ 4 รวมเป็น 12 อาการ ทุกข์เป็นสิ่งที่รู้ตามสภาวะก็รู้แล้ว สมุทัยพึงละก็ละแล้ว นิโรธพึงทำให้แจ้งก็แจ้ง มรรค์พึงให้เจริญก็เจริญแล้ว จักษุ ญาณ วิชชา แสงสว่างก็เกิดขึ้นแก่เรา ชาตินี้สิ้นแล้ว ขาติอื่นจากนี้ไม่มีอีกแล้ว (นิพพาน) เหตุที่ตรัสมรรคมีองค์ 8 ก่อนเพื่อให้พบสัมมาทิฐิก่อนซึ่งเป็นหนึ่งในมรรค 8

อริยสัจ 4 นี้จะมีเนื้อหาครอบคลุมธรรมทั้งหมด ทั้งที่เป็นธรรม เป็นศีลวินัย จะมีทั้งแนวคุณธรรม จริยธรรม เมื่อยแยกเป็นรายข้อแล้วจะพบว่า ทุกข์ มีลักษณะที่เป็นสภาวะที่เปลี่ยนแปลง ตรงกับที่มาของรากคำว่า ทุกฺเขน ขมตีติ ทุกฺขํ แปลว่าทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ต้องเปลี่ยนแปลงไป เป็นอนิจจัง ทั้งอนิจจัง ทุกขัง ก็ จะตกอยู่ในคำว่า อนัตตา คือ ควบคุมให้ใต้อำนาจทางกายใจเราไม่ได้

สมุทัย เป็นระยะที่ต้องรู้ด้วยเหตุผล ไม่ใช่เพียงรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย จัดอยู่ในความรู้สัมผัสที่ คือ จิตใจ เป็นอินทรีย์ที่ 6 ที่เรียกว่า (sixth sense) ด้วยการคิดอนุมานที่มีประสบการณ์ มีความรู้อดีต ปัจจุบัน และที่จะเป็นไปในอนาคต เพราะความรู้ระดับนี้ จะเน้นไปหาเหตุผลที่มา ที่ไป เป็นลักษณะฮาวทู (how to) คือรู้ว่าเป็นอย่างไร อาจยกปัญหาว่า เครื่องบินทำไมบินได้ ปืนทำไมมีแรงดันไปข้างหน้า อากาศต่ำกว่า ศูนย์องศาจะหนาว น้ำเมื่อเดือดเต็มที่เมื่อร้อยองศา

นิโรธ เป็นระยะที่หลังจากสร้างสิ่งนั้น ๆ แล้ว ใช้แล้วสิ่งนั้น ๆ ชำรุดไปตามกาลเวลานำมาซ่อมแซมส่วนไหนชำรุดมากก็เปลี่ยนอะไหล่ไป ถ้าชำรุดน้อยก็ปะ ปะ เคาะ พ่น สีใหม่ว่าไป เช่นเดียวกับชีวิตร่างกายเรา ก็มีการเข้าโรงพยาบาล ซ่อมแซมไปตามอาการนั้น ๆ ปัญหาว่า ถ้าเราป่วยใจจะใช้อะไรรักษาละ เรื่องนี้ตอบง่ายมาก รักษาด้วยสมาธิ เคยอธิบายไว้หลายที่แล้วว่า ศีล รักษาสุขภาพทางกาย ทางวิจา รวมถึงการรักษาสิ่งแวดล้อม ที่อยู่อาศัย อาชีพ การงาน โดยรักษาอารมณ์ทางสังคม เพราะเราใช้ชีวิตอยู่กับสังคมรอบข้าง ทำอย่างไรจะไม่ให้เกิดปัญหาทะเลาะกันทำร้ายกัน คดโกงกัน ข้อนี้ เราต้องมีสติ บริหารอารมณ์ (E.Q.) ให้มั่นคง เรียกว่า ทำราศีกลางวันให้สมบูรณ์ เปรียบดังใช้น้ำคือ ขันติ ความอดทน ลูบอก คือให้ใจเย็น ๆ ไม่ให้เดือดไปตามอากาศกลางวันร้อน ๆ นั่นเอง

มรรค คือทฤษฎีที่ค้นคว้าวิจัยด้วยการค้นพบแล้ว นำมาสร้างเป็นสูตร เช่น สูตรนิวเคลียร์ของไอน์สไตน์ E=Mc(กำลัง2) สูตรความต้องการของชีวิตด้วยบันได 5 ขั้นของ อับราฮัม มาสโลว์ (A. Maslow) แต่มรรค 8 เป็นทฤษฎีดับทุกข์ของพระพุทธเจ้าซึ่งเรียกเป็นเชิงบวกว่า นิพพาน นี่เอง

คุณภาพชีวิต เป็นเรื่องที่ทุกต้องการ หมายถึงชีวิตดี งาม มีความสามารถตามที่ประสงค์ทุกอย่างที่ต้องการให้เป็นตามที่ได้ศึกษาและอบรมสั่งสอนมา ถ้าเป็นโทรศัพท์ก็ใช้งานได้ดีทั้งแสง สี เสียง ความชัดเจน ความรวดเร็ว เรียกว่าได้ใจทุกด้านนี่เอง ถ้าเป็นชีวิต ก็คือมีชีวิตที่ดี มีสุขภาพกายที่แข็งแรง สุขจิตที่เข้มแข็ง มีศรัทธาเชื่อมั่นเป็นสัมมา นอกจากนี้มีสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ชีวิต เช่น การศึกษาที่เพียงพอแก่อาชีพ เช่น เป็นอาจารย์สอนระดับปริญญาตรี สังคมกำหนดไว้ว่าต้องสำเร็จการศึกษาตั้งแต่ปริญญาโท ถึงปริญญา

เอก เขาก็มีพร้อม ซึ่งต่างกับบางคนที่มีโอกาสสอนหนังสือในมหาวิทยาลัยแล้ว คุณวุฒิก็มีไม่ครบต้องกระเสือกกระสนไปเรียนเพิ่มเติมวุ่นวายไปหมด ปัญหาเกิดขึ้นทั้งครอบครัว การเงิน การเดินทาง การกินการอยู่ ยิ่งไปกว่านั้น ความเป็นเครื่องมือสื่อสารไม่ครบ คือใช้เครื่องมือการพิมพ์ไม่เป็น ต้องไปจ้างหรือว่ายงานคนอื่น ค่าใช้จ่ายก็สูงมากขึ้น

สรุปการอภิปรายผลว่า อริยสัจ 4 ถ้ามองในแง่ภาษาว่าอริยสัจ (Noble Truth) แล้ว ก็คือ ความแท้จริงชนิดที่เป็นอื่นไปไม่ได้ หมายถึงว่า ทุกอย่างต้องตกอยู่ในสภาพนี้เท่านั้น หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ถ้ามองในศาสนาหรือคำสอนของพระพุทธเจ้าก็จะพูดในแดนชีวิตที่เป็นสุขหรือทุกข์ ถ้าเป็นสุขแล้วก็เพิ่ม ถ้าเป็นทุกข์แล้วต้องแก้ ก็จะเข้าสู่โหมดเครื่องมือแก้ปัญหาชีวิต ซึ่งมี 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ ลักษณะที่เป็นธรรมกับ ลักษณะที่เป็นวินัย ลักษณะที่เป็นธรรมคือ เป็นเชิงบวก เป็นตามสภาวการณ์ที่เกิดขึ้น มีลักษณะว่าเป็นขวดน้ำที่ล้มแล้วก็จับมันตั้งไว้ตามเดิม ได้แก่ ข้อทุกข์ สมุทัย นิโรธ ส่วนลักษณะที่เป็นวินัย ข้อบังคับเป็นวิชาการ ที่ใช้เป็นเครื่องมือ ข้อมรรคนี้ เป็นลักษณะดอกเห็ด ที่ตอนแรก ๆ ยังไม่มีดอก เห็นแต่ลำต้น เมื่อโตเต็มที่มีดอกบาน ก็ปกคลุมลำต้น**ข้อเสนอแนะ**

อริยสัจ 4 สอนให้เรารู้ เข้าใจความจริงของสรรพสิ่ง เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ อุปมาว่ารอยเท้าช้าง เพราะธรรมทั้งปวงรวมลงในอริยสัจ 4 นี้ ดังนั้น ถ้าพิจารณากระบวนการอริยสัจ 4 โดยใช้ความระดับรู้ข้อมูลด้วยการพบเห็น เข้าสู่ความเข้าใจและสร้างปัญญาโยนิโสมนสิการดับปัญหานั้น สมมติว่า ผลชั่วที่เป็นทุกข์ หรือผลที่มีปัญหา (ทุกข์) ได้เกิดขึ้นและเป็นอดีตเรียบร้อยแล้ว ซึ่งคาดได้ว่ามาจากการทำเหตุที่ชั่ว (สมุทัย) ทั้งทุกข์และสมุทัย เป็นเพียงอดีต ประโยชน์จึงเป็นได้เพียงบทเรียน เพื่อการทำดีในปัจจุบัน (มรรค) ส่วนผลของการทำดีนั้นจะเกิดในอนาคตอันใกล้นี้ (นิโรธ) อริยสัจ 4 จึงกระทำได้เพียงข้อเดียว คือ มรรค ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติหรือวิถีการกระทำที่ดีในปัจจุบัน อันจะทำให้เกิดผลดี (นิโรธ) จนหมดปัญหาในที่สุด

บรรณานุกรม

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสี สยาดอ). **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน.** พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), ตรวจชาระ, พระคันธสาราภิวงศ์ แปลและเรียบเรียง, กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, 2549.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย, 2535.

การพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนา ของวัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

The Development of Values Community through using the Superior Energy of Activities for Spreading Buddhism of Wat Phra Kaew, Mueang District, Chiang Rai

พระครูใบฎีกาจำรัส ขนฺติยุตฺโต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ 1. เพื่อศึกษากิจกรรมคุณธรรมและการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และ 2. เพื่อศึกษาการพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ตลอดจนถึง 3.เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาวิเคราะห์ในเชิงพื้นที่และเอกสาร มีผลการวิจัยดังนี้คือ ได้เห็นวัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย มีรูปแบบและกระบวนการการพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาประกอบไปด้วยการพัฒนา 6ขั้นตอน ได้แก่ (1) ค้นหาความเป็น “อัตลักษณ์ชุมชน” (2) ตั้งเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน (3) สร้างกลุ่มแกนนำและทีมงาน (4) จัดทำแผนส่งเสริมพัฒนาชุมชนคุณธรรม (5) ลงมือปฏิบัติตามแผน และ (6) ประเมินและถอดบทเรียน โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและเจ้าของพื้นที่ ตลอดจนถึงหน่วยงานทั้งภาครัฐ และ เอกชนที่จะคอยช่วยส่งเสริม และ สนับสนุน ทั้งกิจกรรม แรงงาน สิ่งของ เป็นต้น

คำสำคัญ : การพัฒนา, ชุมชนคุณธรรม, พลังบวร

Abstract

Research paper regarding the development of community values through using the superior energy of activities for spreading Buddhism of Wat Phra Kaew, Mueang district, Chiang Rai. The objectives are, 1. To studying the activity, values and spreading of Buddhism of Wat Phra Kaew, Amphoe Mueang, Chiang Rai, and 2. To study the development of community values through using the superior energy of activities for

spreading Buddhism of Wat Phra Kaew, Mueang districtct, Chiang Rai, as well as 3. To study the method for developing community values through using the superior energy of activities for spreading Buddhism of Wat Phra Kaew, Mueang district, Chiang Rai. The paper uses qualitative research involving study and analysis of field work and documents. The research showed the following results. It was seen that Wat Phra Kaew, Mueang district, Chiang Rai has a model and process for developing community values through using the superior energy of activities for spreading Buddhism. The development is comprised of 6 levels, which are 1) looking for the "community individual", 2) set objectives for change together, 3) establish a central group and work teams, 4) make a plan to promote the development of community values, 5) put the plan into practice, and 6) evaluate and take lessons by using the procedure of cooperation of the population and local owners, as well as government agencies and private organisations which can assist, promote and support through activities, work, materials, and so on.

Keywords: Development, Values Community, Superior Energy

บทนำ

กระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ความก้าวหน้าทางวัตถุและเทคโนโลยีที่ทันสมัยในสังคมปัจจุบัน ทำให้เกิดการเปลี่ยนทางสังคมอย่างมาก รวมถึงการเกิดปัญหาสังคมขึ้นมากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านอาชญากรรม ปัญหาด้านความยากจน ปัญหาด้านการศึกษา ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้เชื่อมโยงมาสู่การเสื่อมเสียทางศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม การพัฒนาประเทศไทยในระยะที่ผ่านมาทำให้เกิดวิกฤตการณ์ทางสังคมที่มีสาเหตุที่เกิดจากพฤติกรรมของคนในสังคมไทย การพัฒนาสังคมไทยจำเป็นต้องมีการพัฒนาคนในสังคมให้มีความเข้มแข็งทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เพื่อให้มีความประพฤติปฏิบัติดีอยู่ในกรอบของศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมอันดีงามของสังคม และดำรงชีวิตอยู่บนพื้นฐานที่ไม่หลงงมงาย รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน มีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียว มีความเป็นปึกแผ่นสามารถพึ่งตนเองและดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข[1]

รัฐบาลได้กำหนดยุทธศาสตร์ 20 ปี โดยมีเป้าหมายการพัฒนาประเทศสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ตามโมเดลพัฒนาประเทศไทย 4.0 ขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยปัญญา สร้างความเข้มแข็งจากภายใน เพื่อแก้ปัญหาปากท้องและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนผ่านกลไกภาคประชารัฐ เพื่อให้คนในชาติมีความพร้อมทั้งกายใจ สติปัญญา ได้รับการพัฒนาให้เป็นคนดี มีคุณธรรม มีจิตสำนึกวัฒนธรรมที่ดีงามและคุณค่าความเป็นไทยมีวินัย มีความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นอนาคตชาติที่เข้มแข็ง จึงได้ประกาศใช้แผนแม่บท

[1] กระทรวงศึกษาธิการ, **แผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2559-2564),** (กรุงเทพมหานคร : กรมศาสนา, 2562), หน้า 1.

ส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2559-2564) เพื่อขับเคลื่อนให้ “คุณธรรมนำการพัฒนา” โดยมีเป้าหมายพัฒนาชุมชน องค์กร ให้มีคุณธรรม เพื่อก้าวสู่ “สังคมคุณธรรม” ที่เคารพเทิดทูนจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และรัฐบาลมีนโยบายสร้างคนดี สังคมดี มีคุณธรรม พร้อมไปกับการพัฒนาต่อยอดทุนทางวัฒนธรรม สู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยรวมกับภาคประชารัฐทุกภาคส่วน ทุกกระทรวง ทุกจังหวัด และพลังบวร ในการพัฒนา “ชุมชนคุณธรรม” ให้เกิดขึ้นทุกพื้นที่ทั่วประเทศ เพื่อให้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ความรุนแรงทางสังคมและชุมชนลดลง ครอบครัวเข้มแข็ง อบอุ่น สังคมอยู่ดีมีสุขจากการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง นอกจากนี้ รัฐบาลมีนโยบายทำนุบำรุงศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมโดยให้ความสำคัญ กับการทำนุบำรุงศาสนาให้เข้มแข็ง ส่งเสริมสถาบันศาสนาทุกศาสนาให้มีบทบาทในการเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการปลูกฝังค่านิยม วัฒนธรรมที่ดีงามที่มีความหลากหลายด้านคุณธรรม จริยธรรม กตัญญู ความซื่อสัตย์ การมีวินัย เคารพกฎหมาย มีจิตสาธารณะ และการมีส่วนร่วมทำประโยชน์ให้ประเทศ เป็นพลเมืองที่ดี เพื่อสร้างสังคมให้มีคุณภาพ คุณธรรม และอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข[2]

การขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนคุณธรรมมีเป้าหมาย 3 ประการ[3] ได้แก่ 1) ให้คนในชุมชนยึดมั่นในหลักธรรมทางศาสนา เกิดความสงบสุขในชุมชน 2) ให้คนในชุมชนน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้สร้างชุมชนให้อยู่ดีมีสุข 3) ให้คนในชุมชนสืบสานและดำเนินชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมที่ดีงาม โดยมีหลักการดำเนินงานโดยใช้พลัง “บวร” มาเป็นแกนนำในการขับเคลื่อน โดยเปิดพื้นที่ในวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในการพัฒนาคุณภาพชีวิต รวมทั้งเป็นศูนย์กลางจัดกิจกรรมทางศาสนาส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมตลอดจนเป็นศูนย์กลางถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ตรงกับความต้องการของแต่ละชุมชน[4]

จากแนวคิดความต้องการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของสังคมและชุมชน และความต้องการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนผ่านกลไกภาคประชารัฐ ผ่านการขับเคลื่อนให้ “คุณธรรมนำการพัฒนา” เพื่อพัฒนาชุมชนคุณธรรม โดยใช้พลังบวรในการพัฒนาเพื่อให้คนในชุมชนยึดมั่นในหลักธรรมทางศาสนา เกิดความสงบสุขในชุมชน น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้สร้างชุมชนให้อยู่ดีมีสุข และสืบสานและดำเนินชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมที่ดีงามนั้น ผู้วิจัยมองเห็นว่า การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมผ่านการเผยแผ่โดยใช้กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน เป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และยั่งยืน จึงมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย โดยมี

---

[2] กรมศาสนา, **คุณธรรม จริยธรรม พื้นฐาน และหลักคำสอนทางศาสนาของ 5 ศาสนา ที่ส่งเสริมให้คนเป็นคนดี และเสริมสร้างสังคมให้สงบสุขร่มเย็น.** (กรุงเทพมหานคร : กรมศาสนา, 2562), หน้า 1.

[3] สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม, **ชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขับเคลื่อนด้วยพลังบวร,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม, 2560), หน้า 4.

[4] กรมศาสนา, **คู่มือการขับเคลื่อนแผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2559-2564)** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2560), หน้า 17-19.

จุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในการพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และแนวทางการพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เพื่อให้วัดพระแก้วเป็นศูนย์การเรียนรู้และการจัดกิจกรรมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ปลูกฝังและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน และชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากิจกรรมคุณธรรมและการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

2. เพื่อศึกษาการพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้คือ

1. รูปแบบงานวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนาม ภาคเอกสารเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนภาคสนาม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบไปด้วย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ จำนวน 20 รูป/คน ประกอบด้วย

1) ผู้บริหารวัดพระแก้ว ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว รองเจ้าอาวาสวัดพระแก้ว และผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระแก้ว รวมจำนวน 5 รูป ได้มาโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง

2) ผู้นำชุมชนวัดพระแก้ว ชุมชนราชเดชดำรง ชุมชนดอยทอง จำนวน 6 คน ได้มาโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง

3) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมวัดพระแก้ว จำนวน 9 คน ได้มาโดยการคัดเลือกอย่างง่ายและแบบบังเอิญ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบไปด้วย

ก. แบบสอบถาม

ข. แบบสัมภาษณ์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ก. นำหนังสือจากศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

ข. ประชุมสัมมนากลุ่มย่อย

ค. ประมวลข้อมูลทั้งหมด

จ. สรุปข้อมูล

ฉ. นำไปเผยแผ่ทั้งในระดับชาติ และ นานาชาติ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ก. กิจกรรมคุณธรรมและการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

ข. การพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

ค. แนวทางการพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

ผลการวิจัย

การศึกษางานวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรม เผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย สามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้คือ

กิจกรรมคุณธรรมและการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงรายพบว่า วิธีการหรือแนวทางบูรณาการหรือการจัดกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ที่ดำเนินการร่วมกับ ชุมชน และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ได้แก่ กิจกรรมสวดมนต์วันเสาร์คือ การเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยการสาธยายพระสูตรจากพระไตรปิฎก สวดมนต์ตามแบบฉบับบทสวดมนต์ของวัดพระแก้ว เจริญสมาธิภาวนา ฟังธรรมบรรยายจากพระวิทยากร ซึ่งเป็นกิจกรรมที่จัดทุกวันเสาร์ ณ วัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย กิจกรรมภายในวัด คือ การดำเนินกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมต่างๆ ภายในวัด อาทิเช่น กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมงานภายในวัด การจัดตั้งโรงทานที่วัดพระแก้ว และการทำความสะอาดภายในบริเวณวัด และกิจกรรมแสวงบุญนอกสถานที่ คือกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านการแสวงบุญที่ออกไปจัดข้างนอกสถานที่ อาทิเช่น กิจกรรมเดินขึ้นดอยไหว้สาพระธาตุดอยตุง ซึ่งจัดเป็นประจำทุกปี (ช่วงก่อนวันวิสาขบูชา) กิจกรรมแสวงบุญต่างจังหวัด/ต่างประเทศ เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาและพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณธรรมจริยธรรม มีความอยู่ดีกินดี ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาศาสนา และวิถีวัฒนธรรมอันดีงาม

การพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย พบว่า ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองเชียงรายหรือชุมชนที่อยู่รวมกันโดยธรรมชาติหรือตามความสนใจเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันกับวัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงรายโดยมี

การบูรณาการความร่วมมือของพลังบวร เพื่อให้ชุมชนมีคุณธรรมจริยธรรม มีความอยู่ดีกินดี ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักธรรมทางศาสนา และวิถีวัฒนธรรมอันดีงาม

แนวทางการพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย พบว่า ควรมีเทคนิคการมีส่วนร่วมของประชาชนแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ 1) กลุ่มแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ได้แก่ เวทีสาธารณะ การพบปะแบบไม่เป็นทางการ การจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนแก่ชุมชน การประชุมเชิงปฏิบัติการ และคณะที่ปรึกษา 2) กลุ่มการรับฟังความคิดเห็น ได้แก่ การสัมภาษณ์รายบุคคล การสนทนากลุ่มย่อย การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ การสำรวจความคิดเห็น สายด่วนสายตรง และประชาพิจารณ์3) กลุ่มการประชาสัมพันธ์และให้ข้อมูล ได้แก่ การจัดทำเอกสาร (เอกสารข้อเท็จจริง จดหมายข่าว รายงานการศึกษา) การจัดวีดีทัศน์ การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลข่าวสาร การสื่อสารผ่านทางสื่อมวลชน (การแถลงข่าว การพบสื่อแบบไม่เป็นทางการ การสัมมนาทางวิชาการให้สื่อมวลชน วิทยุกระจายเสียง หอกระจายข่าว) และการใช้ข้อมูลข่าวสารโดยตรงจากเจ้าของโครงการ (ทัศนศึกษา การนำเสนอ การชี้แจง ในการประชุมของทางราชการ)

การอภิปรายผล

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรม เผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย สามารถอภิปรายผลการวิจัยที่สอดคล้องได้ ดังต่อไปนี้คือกระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชนในการปลูกฝังคุณธรรมด้านความมีระเบียบวินัยสำหรับเด็กและเยาวชน โรงเรียนบ้านนาดี อำเภอนาเยีย จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาสภาพปัจจุบันปัญหาและสาเหตุของชุมชนในโรงเรียน วัด ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมด้านความมีระเบียบวินัยของเด็กและเยาวชน เพื่อสืบค้นวิธีการปลูกฝังคุณธรรมด้านความมีระเบียบวินัยในอดีต โดยปราชญ์ในชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นและเพื่อหารูปแบบและแนวทางในวิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมด้านความมีระเบียบวินัยของนักเรียนโรงเรียนบ้านนาดี โดยบ้าน วัด และโรงเรียน อย่างมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนร่วมกับทีมวิจัยได้แนวทางในการปลูกฝังคุณธรรมด้านความมีระเบียบวินัยนักเรียนโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ได้แก่ ร่วมคิด ร่วมวางแผนงาน ร่วมปฏิบัติตามแผนงาน ร่วมประเมินผล ร่วมชื่นชมกับผลงาน และได้แนวทางการปลูกฝังคุณธรรมโดยกำหนดคุณธรรมด้านความมีระเบียบวินัย 3 ด้าน คือ ระเบียบวินัยในตนเอง ตัวชี้วัดคือ การแต่งกาย ระเบียบวินัยในครอบครัว ตัวชี้วัด คือ การอดออมและระเบียบวินัยในสังคม ตัวชี้วัด คือ การตรงต่อเวลา ได้จัดตั้งคณะทำงาน 15 คน กำหนดให้โรงเรียนบ้านนาดีเป็นศูนย์พัฒนาการปลูกฝังคุณธรรม โดยได้กำหนดแนวทางพัฒนาคุณธรรมเป็นกิจกรรมประจำวัน กิจกรรมพิเศษ และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนบูรณาการในคุณธรรมที่ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันจากการเรียนการสอนในห้องเรียน กำหนดการเรียนรู้ไว้ 40 ชั่วโมง จึงทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักที่จะดูแลระเบียบลูกหลานผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ สามารถที่จะร่วมมือหาแนวทามีมาตรการการผิดระเบียบวินัยของตนโดยผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น โครงการคุณธรรม และครูมีคู่มือเพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางการปลูกฝังคุณธรรมด้านความมีระเบียบวินัยนักเรียน

หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้รับข้อมูลข่าวสารเพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริม สนับสนุน ให้การปลูกฝังคุณธรรมด้านความมีระเบียบวินัยของนักเรียนได้ส่งผลต่อความยั่งยืนต่อไป

แนวทางในการบริหารจัดการชุมชน 4 ด้าน ได้แก่ การรู้รักสามัคคีโดยเสริมสร้างศักยภาพของสมาชิกของชุมชนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ผลักดันกลุ่มและเครือข่ายให้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ การออมทรัพย์และบริหารจัดการชุมชนและกลุ่มในรูปของคณะกรรมการอย่างจริงจังและตรวจสอบได้ และส่งเสริมให้มีการออมเงิน การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพย์สินของชุมชนให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพและการดำรงชีวิตให้เป็นไปตามวิถีแห่งความพอเพียง มีความรับผิดชอบต่อตนเองและครอบครัว พัฒนาคุณภาพชีวิตและอาชีพ ประสานสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน และเครือข่ายเพื่อลดความอยู่ดีมีสุข และมีการติดตามประเมินผลการดำเนินโครงการต่างๆ และประชาสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอ 6) การอนุรักษ์ดิน และสิ่งแวดล้อมทางการเกษตรในชุมชน เกษตรกรควรตระหนัก สร้างความรู้ความเข้าใจ และร่วมใจกันปฏิบัติการอนุรักษ์และฟื้นฟูดินและสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจังด้วยการงดเผาตอซัง การตรวจสภาพความเป็นกรดเป็นด่างของดิน และการทำปุ๋ยอินทรีย์จากวัสดุเหลือใช้ในท้องถิ่น 7) การพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมทางการเกษตร ด้วยการจัดการความรู้และพัฒนาศักยภาพเกษตรกรอยู่เสมอ โดยเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการจัดการดินในนาข้าว ได้แก่ การใช้ปุ๋ยน้ำชีวภาพและปุ๋ยอินทรีย์อื่นๆ ส่วนเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เหมาะสม ได้แก่ การปรับปรุงดิน ด้วยปุ๋ยพืชสดร่วมกับมูลสุกร เก็บเกี่ยวเมื่อข้าวแก่จัด และลดความชื้นแล้วเก็บรักษาในกระสอบป่าน สำหรับเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการเลี้ยงสุกรเพื่อลดต้นทุน ได้แก่ ใช้พันธุ์สุกร 3 สายเลือด ผสมอาหารใช้เอง ดูแลสุขภาพสุกร เลี้ยงในโรงเรือนที่ถูกสุขลักษณะ รวมกลุ่มผู้เลี้ยง แปรรูปขาย และเลี้ยงสัตว์อื่นร่วมกับการเลี้ยงสุกร 8) ความพึงพอใจในการพัฒนาวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง การดำเนินโครงการภายใต้แผนพัฒนาชุมชนของทั้งหมู่ 7 และหมู่ 11 กำหนดขึ้น ทุกแผนงานมีความเป็นไปได้ในการดำเนินงานขึ้นกับความพร้อมและบริบทของชุมชน ได้แก่ การเงินออม ปลูกผักสวนครัวทุกครัวเรือนและเลี้ยงสัตว์ไว้กินเอง การทำปุ๋ยหมักชีวภาพไว้ใช้เอง การลดการใช้สารเคมี และการรวมกลุ่ม เป็นต้น สำหรับความพึงพอใจในการดำเนินงานตามโครงการวิจัย โดยภาพรวมพบว่า ผู้นำชุมชนและกลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้แผนการจัดการเรียนรู้ และพึงพอใจที่ได้นำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันในด้านต่างๆ ตามวาระและโอกาสที่เอื้ออำนวย

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษางานวิจัยการพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรม เผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย มีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้คือ

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับชุมชน ควรส่งเสริมให้ชุมชนได้ตระหนักถึงการพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรม

2. ภาครัฐ เอกชน และชุมชน ควรร่วมกันศึกษาปัญหาและการวางแผนร่วมกันในการป้องกันแก้ไขการพัฒนาชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรผ่านกิจกรรม เพื่อให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความอยู่ดีมีสุข

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **แผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2559-2564).** กรุงเทพมหานคร : กรมศาสนา, 2562.

กรมศาสนา, **คุณธรรม จริยธรรม พื้นฐาน และหลักคำสอนทางศาสนาของ 5 ศาสนา ที่ส่งเสริมให้คนเป็นคนดี = และเสริมสร้างสังคมให้สงบสุขร่มเย็น.** กรุงเทพมหานคร : กรมศาสนา, 2562.

สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม. **ชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขับเคลื่อนด้วยพลังบวร.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม, 2560.

ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการสร้างแรงจูงใจในองค์การ
Buddhist Leadership and Motivation in Organization

พระครูโกศลวชิรกิจ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
วัดพระบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร

บทคัดย่อ

เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันเป็นระบบทุนนิยม หรือบริโภคนิยมที่การแสวงหากำไร และมีการแข่งขัน เพื่อให้ได้เหนือกว่าคู่แข่ง ทั้งในเชิงบริหารงาน และการพัฒนาองค์กรให้บรรลุผลตามเป้าหมาย ซึ่งสิ่งหนึ่งที่จะทำให้องค์การประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลว ก็คือภาวะผู้นำ เพราะผู้นำหรือผู้บริหารองค์การเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จ เนื่องจากผู้นำเป็นผู้มีอำนาจอิทธิพลในการบังคับบัญชามอบหมายงานให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาที่อยู่ในการกำกับดูแลให้ปฏิบัติเป็นไปตามนโยบายเป้าหมายวัตถุประสงค์ขององค์การ อีกอย่างในการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานด้วยการทุ่มเทกำลังกาย และสติปัญญาในการทำงานมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำในการสร้างแรงจูงใจให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ

ภาวะผู้นำเชิงพุทธจะทำหน้าที่สร้างแรงจูงใจในองค์การให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีต้องมีคุณลักษณะ 3 ประการคือ 1) จักขุมา เป็นผู้มีปัญญามองการณ์ไกล เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ในการวางแผนและฉลาดในการใช้คน ที่เรียกว่าเป็นผู้ที่มีความชำนาญในการใช้ความคิด 2) วิธูโร คือเป็นผู้ที่มีความสามารถในการจัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ที่เรียกว่าความชำนาญด้านเทคนิค 3) นิสสยสัมปันโน เป็นผู้ที่สามารถพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ ภาวะผู้นำเชิงพุทธต้องสามารถผูกใจคน หรือผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ได้ ที่เรียกว่าความชำนาญด้านมนุษย์สัมพันธ์นั้นเอง ซึ่งคุณลักษณะทั้งสามนี้เป็นตัวชี้วัดของภาวะผู้นำเชิงพุทธในการสร้างจูงใจในองค์การ

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, การสร้างแรงจูงใจ, องค์การ

Abstract

These days are a capitalist system or consumerism that the pursuit of profit and competition to be superior to competitors both in management and the development of the organization to achieve the goals. Which is one thing that will make the organization successful or failure is leadership because the leader or the management of the

organization is a person who is extremely important to success. Since the leader is the person who has the power and influence in directing, assign work to the subordinates under the supervision to comply with the policy, goals, objectives of the organization. Also, to allow subordinates to work with dedication and how much work intelligence depends on leadership to motivate subordinates to work willingly**.**

Buddhist leadership is responsible for creating incentives in the organization to be successful, it must have three characteristics: 1) *Cakhumā* become an intellectual, foresight A person with a planning vision and a smart use of people. Known as a person who has the conceptual skill. 2) Vidhuro person who has the ability to manage business well. Have specific expertise So called technical skill. 3) *Nissāyasāmpaññho* someone who can rely on other people. Buddhist leadership must be able to bind people. Or subordinates That is called human relations expertise. These three attributes are indicators of Buddhist leadership in motivating organizations.

Keywords : Buddhist Leadership; Motivation; Organization

บทนำ

ยุคโลกาภิวัตน์คือยุคที่ความเจริญก้าวหน้าได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี รวมถึงสิ่งแวดล้อม ข้อมูลข่าวสาร และสารสนเทศที่ส่งผลต่อวิถีการดำรงชีวิตของประชาชน ทุกประเทศทั่วโลกทั้งในปัจจุบันและอนาคตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กระแสโลกาภิวัตน์มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ชีวิตของประชาชนในแต่ละประเทศทั่วทุกภูมิภาคของโลกทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม ผลกระทบจากยุคโลกาภิวัตน์ที่มีความเจริญก้าวหน้าที่ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี รวมถึงสิ่งแวดล้อม ข้อมูลข่าวสาร และสารสนเทศที่ส่งผลต่อวิถีการดารงชีวิตของประชาชน ทุกประเทศทั่วโลกทั้งในปัจจุบันและอนาคตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้[1]

การรับมือกับการแข่งขันที่ผู้บริหารส่วนใหญ่จะคำนึงถึงมักเป็นวิธีการเชิงปริมาณ (Quantitative) กล่าวคือการตัดค่าใช้จ่าย การเพิ่มกำลังการผลิต การเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการผลิต การลดของเสียในกระบวนการ วิธีที่ผู้บริหารสามารถนำไปประยุกต์และปรับใช้กับพนักงานของตน โดยเริ่มต้นจากบุคลากรในองค์กรของตน หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นวิธีเชิงคุณภาพ (Qualitative) ซึ่งมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าวิธีเชิงปริมาณ นั่นคือการจูงใจบุคลากร ที่ตนเองมีอยู่ เนื่องจากการจูงใจที่ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาวะการณ์ขององค์กรจะทำให้พนักงานในองค์กรมีความสมัครใจที่จะทุ่มเทพลังงาน ความรู้ความสามารถ

[1] พิเชษฐ์ วงศ์เกียรติ์ขจร, **ผู้นำการบริหารยุคใหม่,** (กรุงเทพมหานคร: สานักพิมพ์ปัญญาชน, 2553), หน้า 5-6.

ที่มีอยู่ของตนเองอย่างเต็มความสามารถและมีประสิทธิภาพเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กร การจูงใจให้พนักงานประสานพลังเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันมีพลังที่จะก้าวไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ถือเป็นเครื่องมืออันทรงประสิทธิภาพที่จะทำให้องค์กรอยู่รอดในสภาวะที่มีการแข่งขันรุนแรงในปัจจุบัน ดังนั้น การจูงใจจึงเป็นหน้าที่หลักหน้าที่หนึ่งที่ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติหน้าที่นี้อย่างมีความรู้ความเข้าใจ และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้นั้นอย่างถูกต้องเหมาะสมและมีคุณธรรม[2]

การปฏิบัติงานของพนักงานในหน่วยงานใดจะทุ่มเทกำลังกายและสติปัญญาในการทำงานมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับแรงจูงใจในงานนั้น ๆ และแรงจูงใจอื่น ๆ นอกเหนือจากแต่ละบุคคลก่อน ความต้องการของบุคคลแบ่งเป็น 2 ชนิด คือ ความต้องการทางธรรมชาติ (Natural Needs) เช่น ความต้องการทางร่างกายในการดำรงชีวิตรอด และความต้องการที่เกิดขึ้นภายหลังจากการมีประสบการณ์ (Acquired Needs) เช่น ความต้องการมีอำนาจมีชื่อเสียงได้รับการยอมรับต้องการความสำเร็จสูงสุดในชีวิต ดังนั้นการจูงใจบุคลากรคือการสนองความต้องการทั้งสองอย่างแก่บุคลากรนั้นหน่วยงานต้องทำความเข้าใจในเรื่องความต้องการ (Needs) ของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันวิธีการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานเปรียบเหมือนการรักษาด้านจิตใจให้มีกำลังต่อสู้ต่อไป ขวัญ(Morale) หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสภาพแวดล้อมต่างๆ การที่พนักงานในหน่วยงานใดมีขวัญที่ดี สามารถสังเกตหรือประเมินได้จากการที่พนักงานมีความตั้งใจจริงในการทำงาน มีความกระตือรือร้น รู้สึกถึงความมั่นคงในงานที่ทำ มีความจงรักภักดีซื่อสัตย์ต่อหน่วยงาน ฯลฯ ที่เป็นการแสดงถึงขวัญในการทำงาน สิ่งเหล่านี้ผู้บริหารควรให้ความสนใจให้มากไม่ควรละเลยหรือมองข้ามความสำคัญ เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนแต่มีผลต่อประสิทธิภาพในงานทั้งสิ้นผู้บริหารควรมีความเข้าใจในพฤติกรรมของบุคคลเพื่อจูงใจให้คนทำงานได้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้และตอบสนองความต้องการของพนักงานได้อย่างเหมาะสม[3]

แนวคิดภาวะผู้นำในการสร้างแรงจูงใจ

แนวคิดภาวะผู้นำในการสร้างแรงจูงใจให้พนักงานได้เปลี่ยนไปเล็กน้อยนับจากที่มีการใช้แนวคิดการบริหารแบบวิทยาศาสตร์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงานในปัจจุบันผู้บริหารส่วนใหญ่ก็จะพูดในเชิงเห็นด้วยกับการมองว่าพนักงานเป็นมนุษย์ที่มีความต้องการและความปรารถนาของตนเอง ซึ่งคุณจะต้องตระหนักถึงสิ่งเหล่านี้จึงจะสามารถดึงเอาศักยภาพสูงสุดจากพนักงานออมาได้ (ณัฐยา สินตระการผล, 2554 : 356)[4]

---

[2] กฤษดา เชียรวัฒนสุข, **หลักการจัดการและองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ทริปเพิ้ล กรุ๊ป จำกัด, 2556), หน้า 211.

[3] เนตร์พัณณา ยาวิราช, **ภาวะผู้นำ และผู้นำเชิงกลยุทธ์**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 145.

[4] ณัฐยา สินตระการผล (ผู้แปล), **MBA 50 หลักการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรกมลการพิมพ์, 2554), หน้า 356.

แรงจูงใจ[5] (Motivation) มาจากรากศัพท์ภาษาลาติน Movere แปลว่า เคลื่อนที่ เมื่อมีคำว่าเคลื่อนที่ จะมีสิ่งที่สัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องอยู่ 3 ประการคือ

1. อะไรเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนที่ หรือกล่าวให้รัดกุมในแง่ของพฤติกรรมมนุษย์ก็คือมีแรงผลักดันอะไรที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมขึ้น

2. อะไรเป็นตัวกำหนดทิศทางของพฤติกรรมนั้น

3. พฤติกรรมเกิดขึ้นนั้นจะคงสภาพอยู่ได้ด้วยวิธีใด

จากองค์ประกอบทั้ง 3 ประการดังนี้มีผู้ให้ความหมายของแรงจูงใจไว้หลายแนวทางด้วยกันคือ

จันทรานี สงวนนาม ได้ให้ความหมายไว้ว่า แรงจูงใจมีส่วนเกี่ยวข้องกับความต้องการ(Needs) แรงขับ (Drives) ซึ่งเกิดขึ้นภายในตัวบุคคล ส่วนเครื่องล่อหรือสิ่งจูงใจ (Incentives) เกิดจากการจูงใจภายนอก[6]

ศิริพงษ์ เศาภายน ให้ความหมายว่า คำว่า แรงจูงใจ (Motivation) มาจากภาษาละติน“Mover) แปลว่า เคลื่อน ดังนั้นความหมายจากรากศัพท์ที่แคบกว่าที่นำมาใช้จริงตามการรับรู้ในองค์การ จึงมีความว่า “กระบวนการภายในของบุคคลแต่ละคนที่กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรม และช่องทางที่จะทำให้องค์การได้รับผลตอบแทน[7]

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ ได้ให้ความหมายของแรงจูงใจไว้ว่า หมายถึง วิธีการชักนำพฤติกรรมของบุคคลให้ปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ความต้องการของมนุษย์ สิ่งจูงใจจะเกิดขึ้นได้ภายในและภายนอกตัวบุคคล จะเห็นได้ว่า แรงจูงใจเป็นการกระตุ้น หรือการสร้างสิ่งเร้าเพื่อช่วยให้เกิดการกระทำต่างๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งเป็นภาวะกระตุ้นให้ปฏิบัติ ได้ทำงานด้วยความขยัน มีความกระตือรือร้นที่จะอุทิศเวลา แรงกาย แรงใจ และสติปัญญาในการปฏิบัติงาน โดยมีความสำนึกในหน้าที่ ความรับผิดชอบควบคู่ไปด้วย เป็นความเต็มใจที่จะใช้พลังงานภายในของคนปฏิบัติงานจนสำเร็จตามเป้าหมาย โดยมุ่งหวังที่จะได้รับรางวัลเป็นสิ่งตอบแทน[8]

สุชา จันทน์เอม ได้ให้ความหมายการจูงใจ (Motivation) ไว้ว่า หมายถึง สภาวะที่อินทรีย์ถูกกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อบรรลุสู่จุดหมายปลายทาง (Goal)ที่ตั้งไว้ พฤติกรรมที่สนองความต้องการของมนุษย์ และเป็นพฤติกรรมที่นำไปสู่จุดหมายปลายทางพฤตกรรมที่ถูกกระตุ้นโดยแรงขับ

---

[5] จอมพงศ์ มงคลวนิช, **การบริหารองค์การและบุคลากรทางการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), หน้า 216.

[6] จันทรานี สงวนนาม, **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : บุ๊คพอย, 2551), หน้า 15.

[7] ศิริพงษ์ เศาภายน, **หลักและกระบวนการบริหารการศึกษา : ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (นนทบุรี: บุ๊คพอย, 2553), หน้า 18.

[8] ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : ธีรฟิล์มและไซเท็กซ์, 2542), หน้า 101.

(Drive)ของแต่ละบุคคล มีแนวมุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งร่างกายอาจจะสมประสงค์ในความปรารถนาอันเกิดจากแรงขับนั้นๆ ได้ [9]

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแรงจูงใจ การที่บุคคลจะเกิดแรงจูงใจจนแสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมาได้นั้น ยังมีปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลในการทำให้เกิดแรงจูงใจดังต่อไปนี้[10]

1) ความต้องการ (Need) หมายถึงสภาวะที่ที่ร่างกายหรือจิตใจขาดความสมดุลบางอย่าง เช่น ต้องการน้ำ-กระหาย ต้องการนอน-เพลีย ต้องการอาหาร-หิว

2) แรงขับ (Drive) หมายถึงภาวะที่ร่างกายถูกกระตุ้น ทำให้เกิดสภาพความเครียดอันเนื่องมาจากความต้องการและพยายามหาสิ่งนั้นๆ มาตอบสนอง เช่นความหิวความต้องการทางเพศ แรงขับเป็นกลไกสำคัญของกระบวนการจูงใจ ซึ่งเกิดขึ้นทั้งภายนอกและภายในที่เพิ่มพลังแก่พฤติกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ มีทั้งแรงขับที่เป็นปัจจัยในทางบวกและทางลบ

3) ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Inter-Individual Differences) และความแตกต่างภายในบุคคล (Intra-Individual Differences) มีความเกี่ยวข้องกับแรงจูงใจ เช่น ความแตกต่างระหว่างเชาวน์ปัญญา ความแตกต่างทางความคิดสร้างสรรค์ ความแตกต่างทางความรู้คิด ความแตกต่างทางการเรียนรู้ ความแตกต่างระหว่างเพศ ความแตกต่างระหว่างกลุ่ม

4) สิ่งแวดล้อมและพันธุกรรม (Environment and Heredity) เป็นปัจจัยต่อแรงจูงใจเพราะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม และการพัฒนาของบุคคล ทั้งสองอย่างทำหน้าที่สัมพันธ์ต่อกันตลอดตั้งแต่บุคคลเกิดขึ้นมาและเพิ่มพูนทบต้นขึ้นเรื่อยๆ ไม่สามารถแยกออกได้ว่าอย่างไหนมีอิทธิพลมากกว่ากัน

5) โครงสร้างทางสังคม (Social Structure) ก็มีบทบาทเกี่ยวข้องกับแรงจูงใจประสบการณ์การศึกษา การอบรมฯ เป็นการสั่งสมการเรียนรู้และการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ของแต่ละบุคคลที่สะสมรวบรวมมาตั้งแต่สมัยเด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เพราะจะเกิดค่านิยมในตนเอง มีการสร้างเป้าหมายหรือแบบแผนของพฤติกรรม (Pattern of Behavior) เกิดวิธีคิดเฉพาะของตนเอง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากภายในอย่างลึกซึ้งของแต่ละบุคคล (Internalization) เป็นผลทำให้เกิดแบบแผนของวิธีคิดและพฤติกรรมซึ่งจะกลายเป็นพื้นฐาน การจูงใจสำหรับพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตต่อไป

ประเภทการสร้างแรงจูงใจ

แรงจูงใจในทางจิตวิทยาแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ แรงจูงใจภายใน และแรงจูงใจภายนอก

1. แรงจูงใจภายใน (Intrinsic motivation) คือ แรงจูงใจที่เกิดจากแรงผลักดันภายในองคนเราให้แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ เช่น คำชมเชยการยกย่องให้เกียรติ

---

[9] สุชา จันทน์เอม. (2540) **จิตวิทยาทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่10. (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2540), หน้า 101.

[10] พระมนัส ธมฺมรโต (มีมณี), ศึกษาวิธีสร้างแรงจูงใจจากพุทธวิธีการสอน", **ปริญญาวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.

2. แรงจูงใจภายนอก (Extrinsic motivation) คือ ถึงจูงใจที่อยู่ภายนอกอิทธิพลในการกระตุ้นหรือชักจูงให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมาทางใดทางหนึ่งเพื่อให้พึงพอใจโดยมีสิ่งจูงใจนั้นเป็นเครื่องล่อใจภายนอกผลักดันให้บุคคลนี้เกิดพฤติกรรมในการที่ดีขึ้นได้ เช่น การให้สิ่งของรางวัลตอบแทน การให้ใบประกาศเกียรติคุณ โล่รางวัล

ข้อสังเกตว่าพนักงานในหน่วยงานมีสภาพขวัญกำลังใจที่ดีในการทำงาน พนักมักมีพฤติกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. มีความเต็มใจอย่างเต็มที่ในการทำงานอย่างสุดความสามารถให้ความร่วมมือในการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน

2. มีความจงรักภักดีต่อหน่วยงาน

3. รักษาระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ข้อบังคับต่าง ๆ อย่างเต็มใจไม่ฝ่าฝืนหรือต่อต้าน

4. มีความพยายามอย่างเต็มที่ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปด้วยดี

ข้อสังเกตว่าพนักงานมีขวัญที่ดีหรือไม่สังเกตได้จากสิ่งต่อไปนี้

1. ระดับความสม่ำเสมอของผลงานข้อบ่งชี้สำหรับการมีขวัญในการทำงานต่ำก็คือผลงานของพนักงานจะตกต่ำกว่าระดับปกติเป็นระยะเวลาต่อเนื่องยาวนานเกิดความผิดพลาดหลายครั้ง

2. อัตราการขาดงานหรือความเฉื่อยชาเกิดขึ้น เนื่องจากขาดขวัญและกำลังใจในการที่จะปฏิบัติงาน การทำงานเป็นไปอย่างเนือยๆ ไม่กระฉับกระเฉงมีการหยุดงาน การลาหยุดเกิดขึ้นบ่อยโดยไม่มีเหตุผลที่ดีพอ อัตราการเข้าออกของพนักงานสูงเพราะพนักงานเกิดความรู้สึกไม่มั่นคงเบื่อหน่ายงาน

3. การร้องทุกข์หรือบัตรสนเท่ห์ ผู้บริหารควรให้ความสนใจเพราะหากปรากฏว่าในหน่วยงานมีการร้องทุกข์ มีการออกบัตรสนเท่ห์เกิดขึ้นบ่อย ๆ ย่อมเป็นเครื่องชี้ถึงความไม่ปกติของหน่วยงาน ผู้บริหารควรรับฟังและหาทางแก้ไขเพราะการร้องทุกข์หรือบัตรสนเท่ห์อาจจะมีมูลความจริงอยู่บ้างไม่มากก็น้อย หรือเป็นการกลั่นแกล้งจากฝ่ายตรงข้ามที่ผู้บริหารจะต้องทำการวิเคราะห์หาสาเหตุความเป็นมาและแก้ไขคลี่คลายให้เป็นไปในทางที่ดี

4. การวิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่น เช่น พนักงานวิพากษ์วิจารณ์ถึงความไม่ยุติธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองหรือภายในหน่วยงาน ปัญหาการดำเนินนโยบายที่เกี่ยวข้องกับขวัญของพนักงานเป็นบ่อเกิดของการแตกความสามัคคีในหมู่คณะ เช่น การกำหนดค่าตอบแทนไม่เท่ากันการกำหนดตัวโมงการทำงานไม่เท่ากัน การประเมินผลงานไม่ยุติธรรม การพิจารณาความดีความชอบไม่ยุติธรรมเป็นต้น [11]

วิธีการในการสร้างขวัญกำลังใจในการทำงาน (Morale)

เมื่อผู้บริหารได้ศึกษาและหามาตรการในการตรวจสอบขวัญกำลังใจแล้วพบว่ามีสภาพไม่น่าพึงพอใจ ผู้บริหารก็วิธีในการเสริมสร้างขวัญกำลังใจในการทำงานได้ ดังนี้

---

[11] เนตร์พัณณา ยาวิราช, **ภาวะผู้นำ และผู้นำเชิงกลยุทธ์**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 146.

1. การสำรวจทัศนคติโดยใช้มาตรวัดสภาพขวัญและกำลังใจอย่างสม่ำเสมอเป็นระยะๆ จากการพูดคุย การสอบถามความรู้สึกของพนักงานเพื่อศึกษาปฏิกิริยาต่องานและต่อผู้ร่วมงานต่อหน่วยงานเพื่อจะได้แก้ปัญหาและรีบแก้ไขได้ทันเวลา

2. การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น เช่น การพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือน การเปลี่ยนแปลงโยกย้ายตำแหน่งหน้าที่ ควรกระทำอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรมมีเหตุผลสามารถอธิบายได้มีความโปร่งใส เกิดความเป็นธรรมแก่พนักงานอย่างทั่วถึงทุกคน พิจารณาอย่างมีหลักเกณฑ์ที่ชอบธรรม ถูกต้อง

3. ควรให้พนักงานมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการกำหนดนโยบายหรือตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวพนักงาน และเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมจะช่วยลดปัญหาความขัดแย้งการไม่ยอมรับภายในหน่วยงานได้

4. ผู้บริหารสร้างบรรยากาศของความเป็นมิตรและความเข้าใจอันดีกับพนักงานปฏิบัติเป็นที่ปรึกษาเป็นผู้สอนแนะและเป็นผู้ประสานงาน เปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหารือโดยง่ายและทุกกรณี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับงานและเรื่องส่วนตัว จะสร้างความเข้าใจระหว่างกันได้ด้วย

5. การให้รางวัลชมเชยแก่พนักงานที่มีผลงานดีเด่นเป็นพิเศษหรือทำงานที่ต้องส่งงานที่มีความยากได้ผลงานที่เป็นที่น่ายกย่องเพื่อให้เกิดขวัญกำลังใจในการกระทำเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นต่อไป

6. สร้างบรรยากาศของการทำงานที่ส่งเสริมให้เกิดความก้าวหน้าในอนาคตเพราะ พนักงานทุกคนต้องการความก้าวหน้าในการทำงาน เปิดโอกาสให้พนักงานได้พัฒนาตนเอง ฝึกฝนอบรม ดูงานเพิ่มเติม

7. คำนึงถึงการจัดสวัสดิการแก่พนักงานให้มีความเป็นอยู่ที่ดี จะช่วยให้พนักงานมีสุขภาพจิตที่ดีย่อมส่งผลให้งานดีไปด้วย ส่งเสริมด้านกีฬา นันทนาการ สันทนาการ รักษาความปลอดภัย สภาพแวดล้อมของการทำงานที่ดีปรับปรุงบรรยากาศในการทำงานให้ดีขึ้น[12]

วิธีการจูงใจรูปแบบต่างๆ ของผู้นำ

การจูงใจเป็นวิธีการสำคัญอย่างหนึ่งในการควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ เป็นได้ทั้งการจูงใจภายใน และการจูงใจภายนอก การจูงใจบุคคลให้ทำงานสามารถกระทำได้หลายรูปแบบ เช่น การให้รางวัลตอบแทนทั้งที่เป็นตัวเงินหรือไม่เป็นตัวเงิน การใช้ลักษณะงานเป็นสิ่งจูงใจ การใช้การบริหารเป็นสิ่งจูงใจ เป็นต้น

1. การจูงใจด้วยรางวัลตอบแทน เป็นการจูงใจภายนอกเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานการจูงใจด้วยรางวัลตอบแทนแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ

1.1 รางวัลตอบแทนที่เป็นตัวเงิน เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับมนุษย์ทุกคนในการดำรงชีพในสังคมเพื่อจัดซื้อสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคมาสนองความต้องการขั้นพื้นฐานได้แก่อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยยารักษาโรค ลักษณะของรางวัลตอบแทนที่เป็นตัวเงินแบ่งได้ตามลักษณะการจ่ายดังนี้

---

[12] เนตร์พัณณา ยาวิราช, **ภาวะผู้นำ และผู้นำเชิงกลยุทธ์**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 147-148.

เงินเดือน (Salary) หมายถึง ค่าตอบแทนที่จ่ายให้เป็นประจำทุกเดือนจำนวนหนึ่งจ่ายให้เป็นประจำสม่ำเสมอ

ค่าจ้าง (Wages) หมายถึง ค่าตอบแทนที่จ่ายให้แก่บุคลากรสำหรับงานที่ทำสำเร็จตามที่ตกลงกัน โดยจ่ายให้เป็นรายสัปดาห์ หรือรายชั่วโมง รายวัน หรืออาจให้ตามผลงานที่ทำได้เป็นชิ้นต่อหน่วย

ค่าตอบแทนพิเศษ ได้แก่ โบนัส คือ ค่าตอบแทนที่องค์การจ่ายให้แก่บุคลากรเป็นพิเศษนอกเหนือจากเงินเดือน ค่าจ้าง โดยอาจกำหนดจำนวนเงินเป็นเท่าของเงินเดือนประจำ ขึ้นอยู่กับความสารารถ ระยะเวลาการทำงาน ปริมาณและคุณภาพของงาน หรือประสิทธิภาพในการทำงาน

ค่าคอมมิชชั่น (Commission) หมายถึง ค่าตอบแทนให้แก่บุคลากรสินค้าได้โดยอาจกำหนดเป็นจำนวนร้อยละของมูลค่าสินค้าที่จำหน่ายได้

ส่วนแบ่งกำไร (Profit Sharing) หมายถึง ค่าตอบแทนพิเศษที่ได้จากผลกำไรที่หน่วยงานทำได้ การจูงใจประเภทนี้จะช่วยให้บุคลากรเพิ่มความสามารถในการทำกำไรสูงสุดให้แก่หน่วยงานเพื่อผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับด้วย

1.2 รางวัลตอบแทนที่ตีค่าเป็นตัวเงินได้ หมายถึง รางวัลตอบแทนที่มิได้กำหนดเป็นตัวเงินแต่เป็นรางวัลตอบแทนที่มีมูลค่าตีราคาเป็นตัวเงินได้ เช่น การเลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น ซึ่งหมายถึงการได้เงินเดือนเพิ่มขึ้น ได้สิ่งตอบแทนอื่นๆ เพิ่มขึ้นที่มิใช่ตัวเงินแต่สามารถตีค่าเป็นเงินได้หรือรางวัลให้เดินทางไปท่องเที่ยวต่างประเทศ การให้ประโยชน์ตอบแทนอื่น ๆ สวัสดิการต่าง ๆ การให้สิทธิ์ซื้อหุ้นของหน่วยงานในราคาพิเศษ (Stock Option) ซึ่งจะมีมูลค่าในอนาคต

1.3 รางวัลตอบแทนที่มิใช่เป็นตัวเงิน หมายถึง รางวัลตอบแทนความอุตสาหะความขยันหมั่นเพียร เช่น การให้เกียรติยศ ชื่อเสียง การให้รางวัลบุคลากรดีเด่น การให้ประกาศเกียรติคุณโล่ห์รางวัลต่างๆ ที่มิใช่ตัวเงินแต่เป็นสิ่งที่มีคุณค่า นอกจากนี้ยังรวมถึงการพัฒนาฝึกอบรมให้บุคลากรมีความรู้เพิ่มขึ้นสำหรับการสนับสนุนให้เลื่อนตำแหน่งได้รับประสบการณ์ที่ดีในการทำงาน การชมเชย การมอบรางวัลที่แสดงถึงความสำเร็จในอาชีพ

2. การจูงใจด้วยงาน เป็นอีกวิธีหนึ่งในการจูงใจบุคลากรที่มิใช่การจูงใจด้วยตัวเงิน แต่เป็นการจูงใจด้วยลักษณะงาน การจูงใจด้วยงานสามารถกระทำได้หลายวิธี ได้แก่การออกแบบงาน (Job Design) การหมุนเวียนเปลี่ยนงาน (Job Rotation) การเพิ่มความสำคัญของงาน (Task Significant) การขยายขอบเขตของงาน (Job Enlargement) การเพิ่มเนื้อหาของงาน (Job Enrichment) การใช้ทักษะหลากหลายในงาน (Skill variety) ความเป็นอิสระในการทำงาน (Autonomy) การให้รับทราบผลสะท้อนกลับของงาน (Feedback) [13]

[13] เนตร์พัณณา ยาวิราช, **ภาวะผู้นำ และผู้นำเชิงกลยุทธ์**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 148-149.

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างแรงจูงใจในองค์การ

1) ความต้องการของ Maslow

พิภพ วชังเงิน ได้อธิบายลักษณะทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของ Maslow ดังต่อไปนี้ (พิภพ วชังเงิน,2543 : 115)

ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของ Abraham H. Maslow กล่าวว่าในกระบวนการจูงใจจุดเริ่มต้นที่ “ความต้องการ” ความต้องการของมนุษย์ซึ่งมีข้อสังเกตว่า

1. มนุษย์มีความต้องการไม่มีวันสิ้นสุดเมื่อได้รับตอบสนองความต้องการอย่างหนึ่งแล้วก็เกิดความต้องการสิ่งอื่นๆไปอีกไม่รู้จบ

2. มนุษย์เรามีความต้องการสูงขึ้นตามลำดับขั้นโดยเริ่มจากสิ่งที่จำเป็นอันเป็นพื้นฐานของชีวิตไปสู่ความต้องการระดับที่สูงขึ้นๆ

3. ความต้องการในระดับต้นจะเป็นพื้นฐานของความต้องการในระดับสูงขึ้นไปมนุษย์จึงจำเป็นต้องได้รับการตอบสนองความต้องการเป็นลำดับขั้น

4. ความต้องการที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองจะทำให้เกิดการจูงใจที่จะแสดงพฤติกรรมถ้าความต้องการได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่เกิดการจูงใจอีกต่อไปแนวคิดเรื่องความต้องการของมนุษย์ที่ยอมรับกันนิยมใช้เป็นบรรทัดฐานคือทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของ Abraham H. Maslow จัดลำดับไว้ 5 ประการดังนี้คือ

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการพื้นฐาน(Basic Needs) ซึ่งจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตเป็นความต้องการเพื่อบำบัดความหิวความกระหายเช่นอาหารที่อยู่อาศัยยารักษาโรคอากาศน้ำการขับถ่ายความต้องการทางเพศมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนเมื่อความต้องการทั้งหมดยังไม่สนใจความปลอดภัยการเข้าสังคมคนต้องได้รับการตอบสนองความต้องการของร่างกายอย่างเพียงพอก่อนจึงจะเริ่มความต้องการในขั้นต่อๆ ไป

2. ความต้องการด้านความมั่นคงหรือความปลอดภัย (Security or Safety Needs)หลังจากความต้องการทางกายได้รับตอบสนองแล้วจะสนใจความปลอดภัยในชีวิตร่างกายทรัพย์สินหน้าที่การงานการคุกคามเสี่ยงภัยอันตรายต้องมีหลักประกันมีการป้องกันอันตรายสิ่งเลวร้ายและความขาดแคลนเป็นหน้าที่ผู้บริหารต้องให้หลักประกันความมั่นคงในหน้าที่การงานการเงินค่าตอบแทนสิทธิประโยชน์ต่างๆผู้บริหารสร้างการจูงใจได้โดยการสร้างความสุขสบายใจรู้สึกมั่นคงไม่หวาดระแวงเกรงกลัว

3. ความต้องการทางด้านสังคม (Social Needs) จะเริ่มเป็นสิ่งจูงใจที่สำคัญต่อพฤติกรรมของคนที่มีนิสัยชอบอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มการได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่นและมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มทางสังคมอยู่เสมอจะภูมิใจทุกคนต้องการเพื่อนไม่ว่าเพื่อนร่วมงานเพื่อนบ้านต้องการความรักและมิตรภาพจากผู้อื่นจึงแสดงออกในรูปของการเป็นผู้มีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีชอบช่วยเหลือคิดคำนึงถึงความอบอุ่นพยายามรักษาความสัมพันธ์ระหว่างตนกับคนอื่นเอาใจใส่ต่อความรู้สึกของคนอื่นพยายามโอบอ่อนผ่อนตามเมื่อมีปัญหาก็ยินยอมไม่กล้าทำอะไรรุนแรงบุคคลประเภทนี้หากต้องสินใจก็จะรวนเร ขาดหลักการเพราะเขาต้องการให้คนส่วนใหญ่ชอบเขาถ้าการตัดสินใจของเขาต้องทำให้คนอื่นผิดหวังเขาก็จะลังเลถ้าบุคคลประเภท

นี้เป็นนักบริหารก็จะเป็นผู้ที่ไม่ตัดสินใจเด็ดขาดซึ่งจะทำให้เขาอาจไม่มีอำนาจที่จะควบคุมคนอื่นลูกน้องคิดว่าถ้าทำผิดอาจถูกลงโทษหรือรับการยกเว้นก็ได้ฉะนั้นจะหย่อนความเกรงกลัวลงไปบ้างความต้องการระดับที่ 3 นี้เป็นความต้องการความผูกพันหรือการยอมรับ (Affiliation or Acceptance Needs) หรือความต้องการความรัก (Love and be Loved) พัฒนาความต้องการความรักจากบุคคลรอบข้างต้องการเป็นที่รักเป็นที่ยอมรับได้รับการเอาใจใส่เป็นที่สนใจของเพื่อนเป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่มฉะนั้นการที่บุคลากรรู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของบริษัทหรือองค์การได้รับการดูแลช่วยเหลือห่วงใยเอื้ออาทรความรักความอบอุ่นจากเพื่อนจากผู้บังคับบัญชาจากลูกน้องแสดงว่าเขาให้ความสำคัญและตอบสนองความต้องการดังกล่าวผู้บริหารต้องเริ่มสร้างวัฒนธรรมองค์การจัดกิจกรรมให้พนักงานมีโอกาสเล่นกีฬาพูดคุยพบปะสังสรรค์และเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันละกัน ความต้องการขั้นนี้คือต้องการให้รับความรักแสวงหามิตรจากสังคมต้องการสัมพันธ์ภาพการสนับสนุนจากคนอื่นๆ การสมาคมการเข้ารวมกลุ่ม

4. ความต้องการที่จะได้รับการยอมรับการยกย่องให้เกียรติ (Self Esteem Needs) เป็นความต้องการระดับสูงเกี่ยวกับความมั่นใจในตนเองในเรื่องของความรู้ความสามารถต้องการให้คนอื่นยกย่องสรรเสริญต้องการทางสถานภาพ (Status) ต้องการได้รับความยอมรับนับถือความมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของผู้อื่นเพื่อความเชื่อมั่นและความรู้สึกภูมิใจในตนเองการจูงใจบุคคลที่มีความต้องการระดับนี้จึงไม่ใช่เงินเดือนเสื้อผ้าอาหารสวัสดิการความมั่นคงแต่เป็นการยอมรับความสามารถให้โอกาสแสดงความคิดเห็นร่วมประชุมรับฟังและพิจารณาข้อเสนอให้โอกาสมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมอบหมายเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งให้สูงขึ้นมอบหมายให้เป็นตัวแทนไปร่วมประชุมพฤติกรรมเหล่านี้ทำให้รู้สึกได้รับการยอมรับในความรู้ความสามารถและแสดงว่าผู้บริหารไว้ใจเป็นความต้องการเกียจติยศชื่อเสียงการเคารพนับถือจากคนอื่นต้องการมีทุกอย่างให้พร้อมและเพียงพอต้องการเป็นตัวของตัวเองไม่ขึ้นกับใครต้องการอวดความโก้หรูของตนเอง.

5. ความต้องการความสำเร็จสมหวังในชีวิตหรือความต้องการที่จะตระหนักถึงความเป็นจริงในตนเอง (Self Actualization Needs) เป็นความต้องการระดับสูงสุดต้องการพัฒนาตนเองให้สูงสุดต้องการให้เกิดความสำเร็จในทุกสิ่งทุกอย่างตามความนึกคิดของตนเองต้องการเป็นอะไรจะเป็นให้ได้มีความต้องการชัยชนะนักประพันธ์ต้องการให้หนังสือของตนได้รางวัลนักร้องต้องการแผ่นเสียงทองคำดาราต้องการตุ๊กตาทองต้องการให้ทำในสิ่งที่บุคคลสามารถต้องการเป็นเจ้าของกิจการผู้บริหารจูงใจพนักงานให้รู้ถึงความสำเร็จของตนเช่นจัดโครงการพนักงานดีเด่นประกาศเกียจติคุณต่อความสำเร็จของพนักงาน[14]

ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการสร้างแรงจูงใจในองค์การ

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในทุติยปาปณิกสูตร นักบริหารจะทำหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ถ้ามีคุณลักษณะ 3 ประการดังนี้

[14] พัชรี คงดี, “**ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรในสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

1) จักขุมา หมายถึง มีปัญญามองการณ์ไกล เช่น พ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจ ต้องรู้ว่าสินค้าที่ไหนได้ราคาถูก แล้วนำไปขายที่ไหนได้ราคาแพง ในสมัยนี้ต้องรู้ว่าหุ้นจะขึ้นหรือจะตก ถ้าเป็นนักบริหารทั่วไปต้องสมารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะข้อแรกนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill คือความชำนาญในการใช้ความคิด

2) วิธูโร หมายถึง จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้าเพชรต้องดูออกว่าเป็นเพชรแท้หรือเพชรเทียม แพทย์หัวหน้าคณะผ่าตัดต้องเชี่ยวชาญการผ่าตัด คุณลักษณะที่สองนี้ตรงกับคำว่า Technical Skill คือความชำนาญด้านเทคนิค

3) นิสสยสัมปันโน หมายถึง พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษย์สัมพันธ์ดี เช่น พ่อค้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองก็มีเพื่อนพ่อค้าในเมืองนั้น ๆ ให้ที่พักอาศัยหรือให้กู้ยืมเงิน เพราะมีเครดิตดี นักบริหารที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้ คุณลักษณะที่สามนี้สำคัญมาก “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อน ขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้” ข้อนี้ตรงกับคำว่า Human Relation Skill คือ ความชำนาญด้านมนุษย์สัมพันธ์คุณลักษณะทั้งสามประการมีความสำคัญมากน้อยต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับระดับนักบริหาร ถ้าเป็นนักบริหารระดับสูงที่ต้องรับผิดชอบในการวางแผนและควบคุมคนจำนวนมาก คุณลักษณะข้อที่ 1 และข้อที่ 3 สำคัญมาก ส่วนข้อที่ 2 มีความสำคัญน้อยเพราะเขาสามารถใช้ผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความชำนาญเฉพาะด้านได้[15]

ในแต่ละวันนั้นส่วนใหญ่คนเราจะใช้ชีวิตอยู่กับเพื่อนร่วมงานเป็นส่วนมาก หากการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนร่วมงานเป็นความสุข สถานที่ทำงานก็จะเป็นเหมือนสวรรค์บนดินของเราเลยที่เดียว พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสอนหลักธรรมในการสร้างมนุษยสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน หรือกับคนอื่นๆ ที่เราเกี่ยวข้องทั้งหมด ท่านเรียกหมวดธรรมนี้ว่า สังคหวัตถุ หมายถึง วิธีผูกใจคน ซึ่งใครหากนำไปปฏิบัติก็ย่อมจะทำให้เป็นที่รักของผู้อื่น ซึ่งเป็นธรรมที่สำคัญมากสำหรับนักบริหาร ผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่นถ้านักบริหารบกพร่องเรื่องมนุษย์สัมพันธ์ ก็จะไม่มีคนมาช่วยทำงาน เมื่อไม่มีใครช่วยทำงานเขาก็เป็นนักบริหารไม่ได้พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ไว้เรียกว่าสังคหวัตถุ หมายถึงวิธีผูกใจคน พระองค์ตรัสว่า รถม้าแล่นไปได้เพราะมีลิ่มสลักคอยตรึงส่วนประกอบต่าง ๆ ของรถม้าเข้าด้วยกันฉันใด คนในสังคมก็ฉันนั้น คือทำหน้าที่เป็นกาวใจเชื่อมประสานคนทั้งหลายเข้าด้วยกัน ลิ่มสลักดังกล่าวนั้นคือ สังคหวัตถุนักบริหารจะสามารถผูกใจเพื่อนร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ได้ ถ้ามีสังคหวัตถุ 4 ประการ

1. ทาน หมายถึง การให้ การแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูล นักบริหารที่ดีจะต้องมีน้ำใจ รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา การให้หรือการแบ่งปันจะสามารถช่วยให้ครองใจผู้อื่นไว้ได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ให้ย่อมผูกใจมิตรไว้ได้” การทำทานจะไม่สูญเปล่าผู้ให้สิ่งที่ดีย่อมได้รับสิ่งที่ดีตอบแทน การให้นั้นไม่ใช่มีความหมายเพียงเพราะให้วัตถุสิ่งของเท่านั้น ในทางพุทธศาสนามีความหมายถึง 3 ประการด้วยกันคือ

1.1อามิสสทาน หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของแก่เพื่อนร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชา โดยเฉพาะการให้เพื่อผูกใจ ให้ด้วยความจริงใจ ไม่หวังผลประโยชน์ที่จะได้รับให้เพื่อต้องการที่จะช่วยเหลือ เช่น ในยามที่

[15] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 38-39.

เขาตกต่ำหรือมีความเดือดร้อน เราก็หาทางช่วยเหลือเพื่อให้เขารอดพ้นจากวิกฤตการณ์นั้น การให้นี้ก็ต้องพิจารณาให้แต่พอเหมาะพอดีและเหมาะสมแก่กาลเทศะด้วย

1.2 วิทยาทาน หรือธรรมทาน หมายถึง การให้คำแนะนำในทางที่ดี หรือสอนวิธีการทำงานที่ถูกต้อง ชักจูงมาในทางที่ดี การที่องค์กรมีการจัดหลักสูตรพัฒนาบุคลากร หรือ ส่งไปศึกษาดูงานก็น่าจะรวมเข้าอยู่ในข้อนี้ด้วย นอกจากนั้นแล้วก็ควรที่จะหาโอกาสให้พนักงานได้มีโอกาสฟังธรรม และปฏิบัติธรรมตามโอกาสอันควรด้วย ก็จะช่วยให้ตัวเขาได้พบกับความสุขอันแท้จริง องค์กรก็จะได้ประโยชน์ด้วย

1.3 อภัยทาน หมายถึง การให้อภัยเมื่อเกิดข้อผิดพลาดในการทำงาน หรือล่วงเกินซึ่งกันและกัน การให้อภัยไม่ทำให้ตัวเราต้องสูญเสียอะไร เป็นการสละความโกรธความเกลียดที่มีอยู่ในตัวเราออกไป และเอาความรักความเมตตาเข้ามาแทนที ในแง่นี้การให้อภัยแก่กันจึงให้ผลตอบแทนที่สูงคือ ได้มิตรภาพกลับคืนมา และมีคนยินดีทำงานให้เราเพิ่มมากขึ้น ผู้บริหารไม่ควรไปสร้างศัตรูกับใคร แต่ควรผูกมิตรไว้ให้มาก จะได้ไม่มีอุปสรรคในการทำงาน มีภาษิตจีนบทหนึ่งกล่าวไว้ว่า “มีมิตร 500 คน นับว่ายังน้อยเกินไปมีศัตรู 1 คน นับมากมีมากเกินไป” เราจึงไม่ควรมีศัตรูเลยจะดีกว่า การให้อภัยและการมีความรักความเมตตาต่อกันนี้จะทำให้เรามีแต่คนรัก อับราฮัม ลินคอลีน กล่าวไว้ว่า “วิธีทำลายศัตรูที่ดีที่สุดคือ เปลี่ยนศัตรูให้กลายเป็นมิตร” การที่จะทำได้อย่างนั้น สิ่งที่สำคัญเราจะต้องรู้จักให้อภัยแก่กันและกันจึงจะเปลี่ยนศัตรูให้กลายเป็นมิตรของเราได้

2. ปิยวาจา หมายถึง การพูดไพเราะอ่อนหวาน สุภาพ นักบริหารที่ดีจะต้องรู้จักครองใจคน ด้วยคำพูดด้วยคำที่อ่อนหวาน สุภาพ ไพเราะ คำพูดที่หยาบกระด้างนั้นไม่สามารถที่จะครองใจใครได้ เพราะปกติเรามักจะชอบความไพเราะ อ่อนหวาน สุภาพ การมัดใจคนก็เหมือนกับการมัดสิ่งอื่นๆ ที่ต้องใช้ของที่อ่อนมัด เช่น การใช้เชือกมักถุงก็ต้องใช้ของอ่อนมัดไว้ ของแข้งมัดไม่ได้ ในทำนองเดียวกันการจะมัดใจคนก็ต้องใช้ถ้อยคำที่อ่อนหวานเช่นเดียวกันจึงจะมัดไว้ได้

3. อัตถจริยา หมายถึง การทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แกผู้อื่น หากเราพิจารณาเห็นว่าสิ่งใดที่จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาก็ควรที่จะตัดสินใจทำ ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือในยามที่เขาตกทุกข์ได้ยาก การส่งเสริมให้เขาได้ทำความดี เป็นต้น การทำประโยชน์แก่ผู้อื่นนั้นอาจจะไม่ใช่เป็นการกระทำประโยชน์แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาโดยตรงก็ได้ แต่เป็นการทำประโยชน์แก่สังคมทั่วไปก็ได้ หากเขาเห็นเราทำความดีอย่างจริงใจ เขาก็ย่อมที่จะมีใจยินดีช่วยเหลือเรา เห็นดีเห็นงามกับเรา ดังนั้นการทำประโยชน์แก่สังคมแก่กลุ่มชนนั้นบ้าง หากเห็นว่าการกระทำใดจะเป็นประโยชน์ ไม่ก่อโทษแก่ใคร ก็ควรที่จะทำซึ่งจะทำให้นักบริหารสามรถที่จะครองใจผู้ใต้บังคับบัญชาได้

4. สมานัตตตา หมายถึง ความเป็นผู้มีตนเสมอหรือการทำตัวให้เข้ากันได้ ด้วยการร่วมสุขร่วมทุกข์ ไม่ถือตัวมีความเสมอภาค และวางตัวเหมาะสม นักบริหารจะต้องร่วมทุกข์ร่วมสุขกับผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ไม่ใช่ว่ามีความทุกข์แล้วหนีหายหน้า นักบริหารจะต้องไม่ทอดทิ้งผู้ร่วมงานทั้งหลายและวางตัวสม่ำเสมอ หากทำได้เช่นนี้ก็จะทำให้มีทีมงานที่เข้มแข็งครองใจผู้ร่วมงานได้ นักบริหารต้องเป็นผู้ที่มีความกล้าหาญในการรับผิดชอบต่อผลการตัดสินใจของตนเอง ถ้าคำสั่งของตัวเองทำให้เกิดการเสียหาย และผลเสียนั้นตกมาถึงผู้

ปฏิบัติ ผู้บริหารก็ต้องออกมาปกป้องคนคนนั้น ไม่ใช่หนี้เอาตัวรอดเพียงลำพังคนเดียว (พระมหาบุญมี มาลาวชิโร,2553 : 91-96)[16]

ผู้บริหารคือ ผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น เขาบริหารด้วยธรรมาธิไตย โดยที่ถือหลักการและความสำเร็จของงานเป็นใหญ่ จึงเป็นผู้นำที่นั่งอยู่ในหัวใจของคนร่วมงาน เขามีความสามารถในการผูกใจครองใจคนงานได้ ทั้งนี้เพราะเขามีธรรมที่เรียกว่า สังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ประสานใจคนร่วมงานเข้าด้วยความโอบอ้อมอารี วจีไพเราะ สงเคราะห์ประชาชน และวางตนพอดีนักบริหารผู้มีธรรมอยู่ในหัวใจ ย่อมเป็นศูนย์รวมใจของคนร่วมงาน และสามารถจัดการให้งานในหน้าที่ลุล่วงไปด้วยดี หลักธรรมทั้ง 4 ประการนี้ มีผู้ประพันธ์เป็นบทกลอนเพื่อให้จำได้ง่ายว่า โอบอ้อมอารี วจีไพเราะ สงเคราะห์ประชาชนวางตนเสมอ หารนักบริหารนำหลักธรรม ทั้ง 4 ประการนี้ไปปฏิบัติ เชื่อแน่ว่า เขาย่อมสามารถครองใจเพื่อนร่วมงานได้และทำให้พนักงานทำงานให้กับเขาอย่างเต็มที่ มากกว่าค่าจ้างที่เขามอบให้อย่างแน่นอน

สังคหวัตถุเป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องมือยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่นผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน หากนักบริหารท่านใดนำหลักธรรมนี้มาปฏิบัติ เชื่อแน่ว่าจะสามารถครองใจเพื่อนร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชาได้อย่างแน่นอน การนำหลักสังคหวัตถุ ในทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับการสร้างแรงจูงใจในองค์การนั้นจะทำให้เกิดผลดีหลายประการ ทั้งแก่ผู้บริหารเอง และเพื่อนร่วมงาน หรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาทุกคน ในแง่ของผู้บริหารหากมีธรรมประจำใจก็ย่อมจะทำให้เกิดความสุขความสบายใจ ไม่มีความเดือดร้อนทั้งในปัจจุบัน ในอนาคตและในภพต่อๆไป ในแง่เพื่อนร่วมงานก็จะมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน รวมถึงทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขรู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน องค์กรใดที่นำธรรมมาประยุกต์ใช้ จึงนับว่าผลของงานก็มีประสิทธิภาพ คนก็มีความสุขในการทำงานและการอยู่ร่วมกัน สังคมโดยรวมก็ได้รับประโยชน์จากการที่เขาเป็นคนดีนั้นด้วย จึงนับว่าการนำธรรมมาใช้ในองค์กร มีแต่ได้กับได้ ไม่มีผลเสียเลยแม้แต่น้อย (พระมหาบุญมี มาลาวชิโร, 2553 : 97)[17]

บทสรุป

ผู้นำทุกยุคทุกสมัยประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการองค์การได้เพราะมีการนำเอารูปแบบการสร้างแรงจูงใจแบบต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ผู้นำเข้าใจดีว่าการสร้างแรงจูงใจนั้นมีผลต่อพฤติกรรมการทำงานมีผลต่อความสำเร็จขององค์การ ผู้นำจึงควรทราบวิธีการจูงใจในรูปแบบต่าง ๆ และทำความเข้าใจในความต้องการของพนักงาน บุคลากร เจ้าหน้าที่ หรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา เพราะพนักงานบุคลากร เจ้าหน้าที่ หรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาแต่ละคนมีความต้องการแตกต่างกัน และมีองค์ประกอบในการจูงใจแตกต่างกันอยู่ที่ผู้นำหรือผู้บริหารเลือกมาใช้ให้เหมาะสมกับความต้องการของแต่ละคน และการเสริมสร้าง

---

[16] พระมหาบุญมี มาลาวชิโร, **พุทธบริหาร สู่สุดยอดนักบริหารผู้ทรงภูมิที่ลูกน้องรักและเทิดทูนอย่างจริงจัง,** (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธิงค์ บียอนด์บุ๊คส์ จำกัด, 2553), หน้า 91-96,

[17] เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

ความพึงพอใจในการทำงานให้แก่พนักงาน บุคลากร เจ้าหน้าที่ หรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาจะทำให้องค์การบรรลุผลสำเร็จได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ

อีกอย่างการที่ผู้บริหารมีภาวะผู้นำเชิงพุทธในการสร้างแรงจูงใจ เป็นผู้ที่มีความสามารถสร้างแรงจูงใจ ผูกใจคน หรือผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ได้ เพราะเป็นผู้นำที่มีคุณลักษณะ 3 ประการคือ **1) จักขุมา** เป็นผู้มีวิสัยทัศน์มีปัญญามองการณ์ไกล ในการวางแผนและฉลาดในการใช้คน **2) วิธูโร** หมายถึง จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญด้านเทคนิค **3) นิสสยสัมปันโน** สามารถพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เขามีความสามารถผูกใจคนหรือผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ได้คือเป็นผู้ที่มีความชำนาญด้านมนุษย์สัมพันธ์อย่างดี และที่สำคัญในเรื่องการสร้างแรงจูงใจนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสอนหลักธรรมในการสร้างมนุษยสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน หรือกับคนอื่นๆ ที่เราเกี่ยวข้องทั้งหมด ท่านเรียกหมวดธรรมนี้ว่า สังคหวัตถุ หมายถึง วิธีผูกใจคน ซึ่งใครหากนำไปปฏิบัติก็ย่อมจะทำให้เป็นที่รักของผู้อื่น ซึ่งเป็นธรรมที่สำคัญมากสำหรับนักบริหาร ผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่นถ้านักบริหารบกพร่องเรื่องมนุษย์สัมพันธ์ ก็จะไม่มีคนมาช่วยทำงาน เมื่อไม่มีใครช่วยทำงานเขาก็เป็นนักบริหารไม่ได้พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ไว้เรียกว่าสังคหวัตถุ หมายถึงวิธีผูกใจคน มี 4 ประการ คือ 1. ทาน 2. ปิยวาจา 3. อัตถจริยา 4. สมานัตตา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องมือยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่นผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน หากนักบริหารท่านใดนำหลักธรรมนี้มาปฏิบัติเชื่อแน่ว่าจะสามารถครองใจเพื่อนร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชาได้อย่างแน่นอน

บรรณานุกรม

กฤษดา เชียรวัฒนสุข. **หลักการจัดการและองค์การ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ทริปเพิ้ล กรุ๊ป จำกัด, 2556.

จอมพงศ์ มงคลวนิช. **การบริหารองค์การและบุคลากรทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.

จันทรานี สงวนนาม. **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : บุ๊คพอย, 2551.

ณัฐยา สินตระการผล. (ผู้แปล) **MBA 50 หลักการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : ธรรกมลการพิมพ์, 2554.

เนตร์พัณณา ยาวิราช. **ภาวะผู้นำ และผู้นำเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.

พระมนัส ธมฺมรโต (มีมณี). ศึกษาวิธีสร้างแรงจูงใจจากพุทธวิธีการสอน”,**ปริญญาวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.

พระมหาบุญมี มาลาวชิโร. **พุทธบริหาร สู่สุดยอดนักบริหารผู้ทรงภูมิที่ลูกน้องรักและเทิดทูนอย่างจริงจัง.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธิงค์ บียอนด์บุ๊คส์ จำกัด, 2553.

พัชรี คงดี. “**ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรในสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครสวรรค์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

พิเชษฐ์ วงศ์เกียรติ์ขจร. **ผู้นำการบริหารยุคใหม่.** กรุงเทพมหานคร: สานักพิมพ์ปัญญาชน, 2553.

พิภพ วชังเงิน. **พฤติกรรมองค์การ**. กรุงเทพมหานคร : อักษรพิทยา, 2543.

ศิริพงษ์ เศาภายน. **หลักและกระบวนการบริหารการศึกษา : ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ**,พิมพ์ครั้งที่2.นนทบุรี: บุ๊คพอย, 2553.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : ธีรฟิล์มและไซเท็กซ์, 2542.

สุชา จันทน์เอม. **จิตวิทยาทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่10. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2540.

ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารงานวิชาการ
Strategic Leadership of Academic Administrators

ประสงค์ หัสรินทร์
พระโกศล มณิรตนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

การจัดการศึกษาทุกประเภทมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาอยู่ที่การสร้างผู้เรียนให้มีคุณภาพ มีความรู้มีจริยธรรม และมีคุณสมบัติตามที่ต้องการ งานวิชาการเป็นงานหลัก เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพของผู้เรียนซึ่งประกอบด้วย การพัฒนาหลักสูตร การจัดการการเรียนการสอน การจัดตารางสอน การจัดชั้นเรียนการจัดครูเข้าสอน การปรับปรุงการเรียนการสอนเพื่อเป็นการพัฒนาครูผู้สอนให้ก้าวทันวิทยาการเทคโนโลยีใหม่ๆ การจัดสื่อการเรียนการสอน การจัดห้องสมุดเป็นที่รวมหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์และวัสดุอุปกรณ์ที่เป็นแหล่งวิทยาการ การจัดการศึกษาสิ่งเหล่านี้ให้บรรลุเป้าหมายนั้นได้จำเป็นต้องอาศัยผู้นำโดยเฉพาะผู้นำทางด้านการศึกษา

ผู้นำหรือผู้บริหาร นับว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวขององค์กร เพราะเป็นผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ในการกำหนดนโยบายการวางแผนการดำเนินงานขององค์กร และการสร้างแนวทางการปฏิบัติ การตัดสินใจควบคุมดูแล และการสั่งการต่างๆ ความสำเร็จขององค์กรจึงขึ้นอยู่กับผู้นำหรือผู้บริหารเป็นสำคัญ ดังนั้นในการบริหารจัดการองค์การ ปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานภายในองค์กร คือ การมีผู้บริหารหรือผู้นำเชิงกลยุทธ์ที่มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการบริหาร

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์, ผู้บริหารงานวิชาการ

Abstract

Educational management for all types of work is extremely important, because the aim of education is to create quality learners, knowledgeable and ethical and have the qualifications as required. Academic work is the main job is a work that involves the quality of learners, consisting of curriculum development, teaching management, scheduling, classroom arrangement, teacher placement, the improvement of teaching and learning to develop teachers to keep pace with new technology, organizing teaching and learning materials. The library is a collection of books, documents, publications and materials that

are the source of science, management of these studies to achieve that goal, needing leaders, especially education leaders.

Leaders or executives that is a person who is very important to the success or failure of the organization. It is the role of the organization in planning its operations and the formation of practical guidelines of decision-making supervision and the order. It also has to be a good example to others within the organization. The success of an organization depends on its leaders or executives. If the manager has knowledgeable, moral, knowing the elasticity, knowing how to manage effectively and fairly will bring good results to the organization and the society as a whole. So in the management of the organization has one of the factors for successful in the implementation of the organization is that there are executives or strategic leaders with knowledge, competency and management skills.

Keywords : Strategic Leadership, Academic administrators

บทนำ

ในโลกปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์เป็นยุคของความเจริญก้าวหน้าในด้านเทคโนโลยีความเจริญก้าวหน้าในด้านวัตถุสิ่งของซึ่งเป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้นองค์การจึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวพัฒนาเพื่อพร้อมรองรับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้เองจึงทำให้กระแสความต้องการที่จะปรับพัฒนาองค์การให้มีความคล่องตัวมีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนจึงมีอิทธิพลมากไปทั่วโลก องค์การ และการจัดการเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในสังคมมนุษย์อย่างยาวนาน องค์การในอดีตเป็นองค์การที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นมาเพื่อจัดการชุมชน สังคม และรัฐ เป็นด้านหลัก สำหรับองค์การในยุคใหม่นั้นมีความหลากหลายทั้งวัตถุประสงค์ และรูปแบบในการจัดตั้ง ความหลากหลายเหล่านี้เกิดจากความซับซ้อนของบริบททางสังคมนั่นเอง[1] มนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับองค์การตั้งแต่เกิด คือ ครอบครัว หรือตระกูล ซึ่งนับเป็นองค์การแบบไม่เป็นทางการ เมื่อเจริญเติมโตขึ้นถึงวัยเข้าศึกษาในระบบโรงเรียนก็ต้องเกี่ยวข้องกับองค์การแบบเป็นทางการ นั้นแสดงว่ามนุษย์ได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การแล้วโดยไม่รู้ตัว องค์การมีอยู่ทุกๆที่และเป็นที่คุ้นเคยกับมนุษย์ทุกคน องค์การจึงเป็นระบบทางสังคมสำคัญที่มนุษย์ต้องทำความเข้าใจและจะต้องสามารถใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขในองค์การนั้น และการใช้ชีวิตอยู่นั้นก็ต้องเพื่อการดำรงอยู่ได้ต่อไปขององค์การนั้นๆ ด้วยการบริหารจัดการทรัพยากรองค์การที่ดีมีส่วนสำคัญยิ่งต่อการประสบความสำเร็จและการดำรงอยู่ขององค์การอย่างมีเสถียรภาพยั่งยืน เพราะเป็นการควบคุมกำกับการใช้

[1] พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, **องค์การ และการบริหารจัดการ**, (นนทบุรี : บริษัท ธิงค์ บียอนด์บุ๊คส์ จำกัด), 2552, หน้า 1.

ทรัพยากรขององค์การ เช่น คนเงิน เวลา วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช่ต่างๆ ให้คุ้มค่า และสำเร็จประโยชน์มากที่สุด[2]

การจัดการศึกษาทุกประเภท ทุกระดับนั้นงานด้านวิชาการนับเป็นงานที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจุดมุ่งหมายของการบริหารวิชาการอยู่ที่การสร้างผู้เรียนให้มีคุณภาพ มีความรู้มีจริยธรรม และมีคุณสมบัติตามที่ต้องการ งานวิชาการเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพและความสำเร็จของสถานศึกษา ความสำเร็จของสถานศึกษามักจะพิจารณาจากคุณภาพของผลผลิต คือ ตัวนักเรียนดังนั้น คุณภาพของผลผลิตจึงขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการดำเนินงานด้านวิชาการของสถานศึกษาด้วยเหตุนี้การบริหารงานด้านวิชาการ จึงเป็นงานที่สำคัญของผู้บริหารที่จะต้องรับผิดชอบในการใช้หลักการในการบริหารงานด้านนี้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยถือว่างานวิชาการเป็นงานหลัก เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพของผู้เรียนในเชิงคุณภาพและปริมาณ ส่วนงานอื่นๆถือเป็นงานที่มีความสำคัญรองลงมาและเป็นงานสนับสนุน เนื่องจากงานวิชาการเกี่ยวข้องกับหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน[3] ซึ่งเป็นหัวใจของสถานศึกษา ดังที่ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ได้กล่าวถึงขอบข่ายของงานวิชาการไว้ว่า การบริหารงานวิชาการจะประกอบด้วยงานดังต่อไปนี้ คือ การพัฒนาหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ การจัดดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอน การจัดตารางสอน การจัดชั้นเรียนการจัดครูเข้าสอน การปรับปรุงการเรียนการสอนเพื่อเป็นการพัฒนาครูผู้สอนให้ก้าวทันวิทยาการเทคโนโลยีใหม่ๆ การจัดสื่อการเรียนการสอน การจัดห้องสมุดเป็นที่รวมหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์และวัสดุอุปกรณ์ที่เป็นแหล่งวิทยาการ ให้นักเรียนได้ศึกษาและค้นคว้าเพิ่มเติม การนิเทศภายในเป็นการช่วยเหลือแนะแนวครูให้เกิดการปรับปรุงแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนการวัดและประเมินผลเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในด้านการตรวจสอบและวิเคราะห์ผลการเรียน[4]

ความหมายภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารงานวิชาการ

เนื่องจากขอบเขตของการเป็นผู้นำนั้นกว้างมาก การให้ความหมายคำว่า ผู้นำ จึงมีผู้ให้ไว้มากมาย โดยทั่วไปนักวิชาการมักจะถือว่า “ผู้นำ” (Leaders) เป็นตัวบุคคลหรือกลุ่มบุคคล (Persons) ส่วน “ภาวะผู้นำ” (Leadership) นั้นเป็นสิ่งที่แสดงออกมา (Actions) จากบุคคลที่เป็นผู้นำอย่างเป็นกระบวนการดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอความหมาย “ผู้นำ” และ ”ภาวะผู้นำ”ตามที่นักวิชาการหลายท่านให้ความหมายไว้ดังนี้[5]

ผู้นำ (Leader) หมายถึงบุคคลที่ได้รับการยอมรับและยกย่องจากบุคคลอื่น หมายถึงบุคคล ซึ่งได้รับการแต่งตั้งขึ้นมาหรือได้รับการยกย่องให้เป็นหัวหน้าในการดำเนินงานต่างๆในองค์กรต่างๆ ต้องอาศัยบุคคล

---

[2] วิเชียร วิทยาอุดม, **การบริหารเชิงกลยุทธ์**, (กรุงเทพมหานคร : ธนธัชการพิมพ์, 2553), หน้า 113-144.

[3] ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ, **การจัดและการบริหารงานวิชาการ**, (กรุงเทพมหานคร : สานักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2550), หน้า 3-4.

[4] ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, **การบริหารงานวิชาการ,** (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, 2553), หน้า 3-4.

[5] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2540), หน้า 3.

ที่เป็นผู้นำและมีความเป็นผู้นำจึงจะทำให้องค์กรดำเนินไปอย่างบรรลุผลสำเร็จตาม วัตถุประสงค์ และนำพาหน่วยงานไปสู่ความเจริญก้าวหน้า[6] ผู้นำคือ ผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้หลายคนมีบทบาทเป็นผู้นำกันอยู่แล้ว เช่นเป็นผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัด และแม้กระทั่งหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่าเป็นผู้นำ[7] หรืออาจจะเป็นบุคคลที่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ซึ่งเรามักจะรับรู้เกี่ยวกับผู้นำที่ไม่เป็นทางการอยู่เสมอเนื่องจากบุคคลนั้นมีลักษณะเด่นเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่ม ทำให้สมาชิกแสดงพฤติกรรมที่มีน้ำหนักและเป็นเอกภาพโดยเขาจะใช้ภาวะผู้นำในการปฏิบัติการและอำนวยการโดยใช้กระบวนการติดต่อสัมพันธ์กันเพื่อมุ่งบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม[8] รวมทั้งเป็นบุคคลที่ทำให้องค์การประสบความก้าวหน้า และบรรลุผลสำเร็จโดยเป็นผู้ที่มีบทบาทแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้นำคือบุคคลซึ่งก่อให้เกิดความมั่นคงและช่วยเหลือบุคคลต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม[9] ยอมรับหรือยกย่องให้เป็นผู้นำ และต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถอันเกิดจากตัวของเขาเอง จนเป็นที่ยอมรับหรือยกย่องของกลุ่มให้เป็นผู้นำและนำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย[10]

ภาวะผู้นำ หมายถึง กระบวนการของการมีอำนาจอิทธิพลต่อกิจกรรมของบุคคลหรือของกลุ่มเพื่อบรรลุถึงจุดมุ่งหมายที่กำหนดขึ้นไว้ในสถานการณ์หนึ่งๆ[11] ภาวะผู้นำ หมายถึง พฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลหนึ่งที่จะชักนำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน หรือเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำกับผู้ตาม ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อบรรลุจุดหมายร่วมกัน หรือเป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่นและให้การสนับสนุนบุคคลเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การ ผู้นำเป็นบุคคลที่ทำให้องค์การประสบความก้าวหน้าและบรรลุผล (รังสรรค์ ประเสริฐศรี, 2544 :31)[12] ภาวะความเป็นผู้นำเป็นความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่นโดยมีความคิดริเริ่ม มีความเป็นตัวของตัวเอง มีความสามารถในการจูงใจให้ผู้อื่นกระทำตามเป็นองค์ประกอบสำคัญ และยังเน้นถึงภาวะความเป็นผู้นำนี้ว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาประเทศอีกด้วย[13] ภาวะความเป็นผู้นำ (Leadership) หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการบังคับบัญชา บุคคลอื่นโดยได้รับ

---

[6] เนตร์พัณณา ยาวิราช, **ภาวะผู้นำ และผู้นำเชิงกลยุทธ์**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ทริปเพิ้ล กรุ๊ป, 2552), หน้า 1.

[7] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 26.

[8] มัลลิกา ต้นสอน, **พฤติกรรมองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, 2544), หน้า 47.

[9] รังสรรค์ ประเสริฐศรี, **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : ธนธัชการพิมพ์, 2544), หน้า 31.

[10] วิเชียร วิทยาอุดม, **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : ธีระฟิล์มและไซเท็กซ์, 2548), หน้า 2.

[11] เทพพนม เมืองแมน และคณะ, **พฤติกรรมองค์การ,** (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2540), หน้า 184.

[12] รังสรรค์ ประเสริฐศรี, **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : ธนธัชการพิมพ์, 2544), หน้า 31.

[13] จรรยา สุวรรณทัต, **พฤติกรรมศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2510), หน้า 26.

การยอมรับ และยกย่องจากบุคคลอื่นเป็นผู้ทำให้บุคคลอื่นไว้วางใจและให้ความ ร่วมมือ ความเป็นผู้นำเป็นผู้มีหน้าที่ในการอำนวยการ หรือสั่งการบังคับบัญชา ประสานงานโดย อาศัยอำนาจหน้าที่ (Authority) เพื่อให้กิจการงานบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ต้องการ ความเป็นผู้นำ หมายถึงผู้ที่มีความสามารถในการใช้ศิลปะในการจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จด้วยความเต็มใจ[14] ในส่วนของ **จอมพงศ์ มงคลวนิช** กล่าวว่า ภาวะผู้นำ (Leadership) คือ การระบวนการที่บุคคลหนึ่งหรือมากกว่า พยายามใช้อิทธิพลของตนหรือกลุ่มตนกระตุ้น ชี้นำ ผลักดันให้บุคคลอื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่นมีความเต็มใจและกระตือรือร้นในการทำสิ่งต่างๆตามต้องการโดยมีความสำเร็จของกลุ่มหรือองค์การเป็นเป้าหมาย[15]

จากการทบทวนความหมายของภาวะผู้นำ ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าภาวะผู้นำ หมายถึงศิลปะ หรือความสามารถของบุคคลหนึ่งที่มีคุณสมบัติพิเศษ มีความรู้ความสามรถมีสติปัญญาความดีงาม เป็นผู้มีวิสันทัศน์มีมนุษยสัมพันธ์ดี สามารถจูงใจ หรือใช้อิทธิพลสั่งการบังคับบัญชาต่อบุคคลอื่น ผู้ร่วมงานหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์มองการไกลใช้ศิลปะในการจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จบรรลุผลตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ด้วยความเต็มใจ

แนวคิดภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารงานวิชาการ

ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารงานวิชาการส่วนมากอาจจะมองไปที่ครูผู้สอน แต่ในความจริงนั้นยังต้องมองไปที่ผู้บริหารสถานศึกษาด้วย เพราะผู้บริหารสถานศึกษามีส่วนสำคัญที่จะต้องบริหารจัดการศึกษาให้บรรลุตามวัตถุประสงค์เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล การที่สถานศึกษามีผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการนั้น ก็จะส่งผลต่อการยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอนอย่างมากและพัฒนาผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ซึ่งมีนักวิชาการและนักการศึกษาผู้รู้ทั้งหลายได้ให้ความหมายของผู้นำทางวิชาการไว้หลายท่านด้วยกันดังนี้

สมคิด สร้อยน้ำ ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำทางวิชาการคือการเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในทฤษฎีและปรัชญาในหลักสูตรกลุ่มต่าง ๆ ตระหนักว่าไม่มีวิธีการสอนใดดีที่สุด ตระหนักถึงความสำคัญของหลักสูตร การพัฒนาความเป็นมนุษย์ การเป็นตัวแบบเชิงวิชาการ การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้นาการเปลี่ยนแปลง การจัดการให้เป็นไปตามแผนการสอนและยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ[16]

รุ่งนภา นุตราวงศ์ กล่าวถึงผู้บริหารโรงเรียนว่าจะต้องเป็นผู้นำทางวิชาการและมีความรู้ความเข้าใจเรื่องมาตรฐานและหลักสูตร ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาคุณภาพการศึกษา เพื่อให้สามารถช่วยเหลือให้

---

[14] เนตร์พัณณา ยาวิราช, **ภาวะผู้นำ และผู้นำเชิงกลยุทธ์**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ทริปเพิ้ล กรุ๊ป, 2552) หน้า 1.

[15] จอมพงศ์ มงคลวนิช, **การบริหารองค์การ และบุคลากรทางการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), หน้า 181.

[16] สมคิด สร้อยน้ำ, **“การพัฒนาตัวแบบองค์การแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา”**, (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษาบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2547), หน้า 41.

คำแนะนำแก่ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการตัดสินใจในทิศทางที่ถูกต้อง เพื่อการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาเป็นไปอย่างมีคุณภาพและเหมาะสมกับบริบทความต้องการของโรงเรียน นอกจากนั้นผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องระบบตรวจสอบและประกันคุณภาพเป็นข้อมูลในการตัดสินใจและปรับปรุงการจัดการศึกษาเพื่อให้บรรลุผลตามที่คาดหวังไว้ต่อไป[17]

ประยูร อาคม ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการ หมายถึง ลักษณะการปฏิบัติงานและการบริหารจัดการในสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาใน 8 ด้าน ประกอบด้วยพฤติกรรมการเป็นผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา การพัฒนาและการใช้หลักสูตรการนิเทศการศึกษา การจัดการเรียนการสอน การจูงใจการสนับสนุนการจัดการในชั้นเรียน การสนับสนุนการประเมินผลการเรียนของนักเรียน และบรรยากาศในโรงเรียน[18]

จุฑามาศ อินนามเพ็ง กล่าวถึงภาวะผู้นำทางวิชาการไว้ว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการ หมายถึง ผู้ที่มีความสามารถในการนำและการบริหารบุคคลในการปฏิบัติงานของสถานศึกษา ให้กระทำหรือจัดกิจกรรมด้านวิชาการและกิจกรรมการเรียนการสอนให้บรรลุผลสำเร็จ ทำให้กระบวนการจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพจะแสดงบทบาทให้เห็นชัดเจนในด้านคุณลักษณะและพฤติกรรมในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับกิจกรรมในการดำเนินการใช้ปรุงคุณภาพการเรียนการสอน และงานด้านวิชาการ[19]

Coleman, Adams กล่าวว่า หลักสำคัญของการเรียนรู้ที่จะเป็นผู้นำทางวิชาการประกอบด้วยหลักสำคัญ 3 ประการดังนี้ 1) เป็นผู้ที่มีความรู้ 2) มีความเข้าใจในภาระงานและ 3) มีทักษะที่เหมาะสม การเป็นผู้ที่มีความรู้ในที่นี้ หมายถึง มีการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา กลวิธีการสอน การบริหารงานวิชาการ และการเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลง สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ควรรู้คือความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญา ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและจุดอ่อนจุดแข็งของนักปรัชญาแต่ละคน การมีความเข้าใจ ภาระงานของผู้นำทางวิชาการประกอบด้วยการกำกับดูแล นิเทศ และประเมินผลการจัดการเรียน[20]

---

[17] รุ่งนภา นุตราวงศ์, “หลักสูตรอิงมาตรฐานการพัฒนาสู่คุณภาพ”, **วารสารวิชาการ**, ปีที่ 4 . (ตุลาคม-ธันวาคม 2552): 57.

[18] ประยูร อาคม, “**ภาวะผู้นาทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากลุ่มเครือข่ายอาเภอสังคมสานักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคายเขต 1**”, (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษาบัณฑิตวิทยาลัยหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2548), หน้า 13.

[19] จุฑามาศ อินนามเพ็ง, **ภาวะผู้นำทางวิชาการ ของผู้บริหารและครูผู้สอนที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้,** (วารสารบัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 2552), หน้า 28.

[20] Coleman, D. & Adam, R.C. Establising construct validity and reliability for the NAESP professional development Inventory, **Journal of Personal,** 10 (3), 1997. 194-200.

คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารงานวิชาการ

คุณลักษณะเบื้องต้นของผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาด้านวิชาการนั้น ผู้นำเชิงกลยุทธ์จะต้องมีพรหมวิหารธรรมคือธรรมสำหรับผู้ใหญ่ 4 ประการได้แก่ 1 มีเมตตาคือความรักความปรารถนาให้เขามีความสุข 2 มีกรุณาคือความสงสารคิดที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ 3 มุทิตาคือความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีและ 4 อุเบกขาคือความวางใจเป็นกลางไม่เอเชียด้วยชอบหรือชังทั้ง 4 ประการนี้นับว่าเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ผู้นำเชิงกลยุทธ์ทุกคนจะมีอยู่ในจิตใจนอกจากนั้นแล้วหากมีคุณสมบัติอื่นๆอันเป็นที่นิยมในสังคมก็ยิ่งจะทำให้ผู้บริหารประสบความสำเร็จมากขึ้นเช่นการมีบุคลิกภาพที่ดีแต่งกายที่ถูกกาลเทศะการรู้จักระมัดระวังกิริยามารยาทสิ่งเหล่านี้จัดเป็นส่วนช่วยเสริมให้ผู้บริหารได้รับการยอมรับจากผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นอย่างดี[21] เพราะฉะนั้นผู้นำเชิงกลยุทธ์เป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวขององค์การ ผู้นำเชิงกลยุทธ์เป็นบุคคลที่มีอำนาจอิทธิพลในการบังคับบัญชามอบหมายงานในกำกับดูแลให้เป็นไปตามเป้าหมายขององค์การ ดังนั้นผู้นำเชิงกลยุทธ์หรือผู้บริหารเชิงกลยุทธ์จะทำหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ถ้ามีคุณลักษณะ 3 ประการดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในทุติยปาปณิกสูตรดังนี้

1) จักขุมา หมายถึง มีปัญญามองการณ์ไกล เช่น พ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจ ต้องรู้ว่าสินค้าที่ไหนได้ราคาถูก แล้วนำไปขายที่ไหนได้ราคาแพง ในสมัยนี้ต้องรู้ว่าหุ้นจะขึ้นหรือจะตก ถ้าเป็นนักบริหารทั่วไปต้องสมารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะข้อแรกนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill คือความชำนาญในการใช้ความคิด

2) วิธูโร หมายถึง จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้าเพชรต้องดูออกว่าเป็นเพชรแท้หรือเพชรเทียม แพทย์หัวหน้าคณะผ่าตัดต้องเชี่ยวชาญการผ่าตัด คุณลักษณะที่สองนี้ตรงกับคำว่า Technical Skill คือความชำนาญด้านเทคนิค

3) นิสสยสัมปันโน หมายถึง พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษย์สัมพันธ์ดี เช่น พ่อค้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองก็มีเพื่อนพ่อค้าในเมืองนั้น ๆ ให้ที่พักอาศัยหรือให้กู้ยืมเงิน เพราะมีเครดิตดี นักบริหารที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้ คุณลักษณะที่สามนี้สำคัญมาก “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อน ขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้” ข้อนี้ตรงกับคำว่า Human Relation Skill คือ ความชำนาญด้านมนุษย์สัมพันธ์

คุณลักษณะทั้งสามประการมีความสำคัญมากน้อยต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับระดับนักบริหาร ถ้าเป็นนักบริหารระดับสูงที่ต้องรับผิดชอบในการวางแผนและควบคุมคนจำนวนมาก คุณลักษณะข้อที่ 1 และข้อที่ 3 สำคัญมาก ส่วนข้อที่ 2 มีความสำคัญน้อยเพราะเขาสามารถใช้ผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความชำนาญเฉพาะด้านได้สำหรับนักบริหารระดับกลาง คุณลักษณะทั้งสามข้อมีความสำคัญพอ ๆ กัน นั่นคือ เขาต้องมีความชำนาญเฉพาะด้าน และมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา ในขณะเดียวกันเขาต้องมีปัญญาที่มองภาพกว้างและไกล เพื่อเตรียมตัวสำหรับขึ้นเป็นนักบริหารระดับสูง นักบริหารระดับกลางบางคนไม่ได้เตรียมตัวให้พร้อมในด้านสติปัญญา เมื่อขึ้นสูงก็ถูกผู้ใต้บังคับบัญชานินทาว่า “โง่แล้วยังขยัน” เหมือนกับ

---

[21] พระมหาบุญมี มาลาวชิโร, **พุทธบริหาร สู่สุดยอดนักบริหารผู้ทรงภูมิที่ลูกน้องรักและเทิดทูนอย่างจริงจัง**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธิงค์ บียอนด์บุ๊คส์ จำกัด, 2553), หน้า 50.

ภาษาอังกฤษที่ว่า “สัญชาติลิงยิ่งปีนสูงขึ้นไปเท่าไร คนก็รู้ว่าเป็นลิงมากขึ้นเท่านั้น” สำหรับนักบริหารระดับต้นที่ต้องลงมือปฏิบัติงานร่วมกับพนักงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดนั้น คุณลักษณะข้อที่ 2 และที่ 3 คือ ความชำนาญเฉพาะด้าน และมนุษย์สัมพันธ์สำคัญมาก แต่กระนั้นเขาก็ต้องพัฒนาคุณลักษณะข้อที่ 1 คือ ปัญญาเอาไว้เพื่อเตรียมเลื่อนสู่ระดับกลางต่อไป [22]นอกจากที่กล่าวมาในเรื่องคุณลักษณะผู้นำเชิงกลยุทธ์ในมุมมองทางด้านพระพุทธศาสนาแล้วนั้น คุณเนตร์พัณณา ยาวิราช ได้พูดถึงคุณสมบัติของผู้นำ ซึ่งประกอบด้วยคุณสมบัติหลายด้านด้วยกัน คือ

1. ด้านอำนาจหน้าที่ตามตำแหน่งอย่างเป็นทางการ (Authority) ในด้านของการ ดำรงตำแหน่งผู้นำอาจได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำโดยที่มีตำแหน่งรองรับอย่างเป็นทางการ เป็น ความต้องการ และการสนับสนุนของกลุ่มคนที่ต้องการบุคคลที่จะมานำหรือเป็นตัวแทนในการ ปฏิบัติตามแนวความคิด หรือตอบสนองความต้องการของกลุ่ม สำหรับผู้บริหาร หมายถึง บุคคล ผู้มีตำแหน่งหน้าที่อย่างเป็นทางการได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งที่กำหนดนั้นอาจจะโดยุการ เลือกตั้งหรือการแต่งตั้ง เช่น ตำแหน่งผู้บริหารระดับต่างๆ ขององค์การทั่วไป ซึ่งระบุถึงอำนาจ หน้าที่ต่าง ๆ วาระการดำรงตำแหน่ง ขอบเขตความรับผิดชอบ

2. ด้านการยอมรับ (Acceptance) ผู้นำนั้นเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับโดยบุคคล หรือกลุ่มคนให้เป็นในทิศทางที่สมาชิกเหล่านั้นเห็นด้วย ผู้นำสามารถตอบสนองความต้องการของ กลุ่มได้โดยทำให้เป็นที่พอใจของกลุ่มคน แต่ผู้บริหารเป็นบุคคลที่ดำรงฐานะในตำแหน่งอย่างเป็น ทางการโดยได้รับการแต่งตั้งหรือเลือกตั้งขึ้นมา ซึ่งอาจได้รับการยอมรับหรือไม่ก็ได้ ผู้บริหารอาจได้ รับการยอมรับจากกลุ่มบางกลุ่มในขณะเดียวกันอาจได้รับการต่อต้านจากกลุ่มอื่น หากผู้บริหารมี ความเป็นผู้นำด้วย ก็จะทำให้เกิดการยอมรับจากกลุ่มต่าง ๆ เป็นส่วนใหญ่ได้รับความไว้วางใจจาก สมาชิกในแต่ละกลุ่ม

3. ด้านศักยภาพมีขีดความสามารถในการทำงานให้สำเร็จเหนือผู้อื่น (Competency) หมายถึง ผู้นำ เป็นบุคคลที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ (Expert) และประสบการณ์สูง เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มคน ดังนั้นผู้นำจึงเป็นผู้ที่มีความสามารถ มีความรู้ มีประสบการณ์มีความสามารถหรือบุคลิกภาพพิเศษที่ทำให้สมาชิกยกย่องและยอมรับให้เป็นผู้นำพาไปในทิศทางต่าง ๆ ในด้านความสามารถผู้นำจึงมีความสามารถที่เกิดจากตนเอง มีคุณสมบัติส่วนตัวหรือคุณลักษณะ (Traits) ที่สามารถนำพาได้ เช่น มีความกระตือรือร้น มีความคิดริเริ่มมีความกล้ามีความเชื่อมั่นใน ตนเอง มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเข้มแข็งเด็ดขาด สิ่งเหล่านี้อาจไม่มีในผู้บริหารบางคนก็ได้

4. ด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น (Human Relation Skill) นอกจากความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ความเชี่ยวชาญแล้ว ผู้นำอาจมีความสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างหรือบุคคลอื่น ในลักษณะของความไว้วางใจ ความเชื่อถือ การยอมรับจากบุคคลต่างๆ แต่ผู้'บริหาร'อาจมีความ สัมพันธ์กับบุคคลในลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น ผู้บริหารอาจไม่รู้จัก หรือไม่มีความสัมพันธ์กับ พนักงานเลยเพียงแต่เป็นผู้ควบคุมดูแลกำกับผลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามต้องการเป็นผู้กำหนด กฎระเบียบนโยบายต่าง ๆ ให้พนักงานถือปฏิบัติ เป็นผู้กำหนดกฎระเบียบนโยบายต่างๆ ให้พนักงาน ถือปฏิบัติซึ่งอาจสร้างความพอใจ

---

[22] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 38-40.

หรือไม่พอใจให้แก่พนักงานได้หากผู้นำเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์อัน ดี จะสร้างความพอใจให้แก่พนักงานได้มากกว่าผู้บริหาร[23]

องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารงานวิชาการ

องค์ประกอบของผู้นำทางวิชาการเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้ผู้นำมีสัมพันธภาพกับมวลชนได้อย่างองอาจและทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชายอมรับเลือกให้มาดำรงตำแหน่งซึ่งจะเป็นผลให้แสดงบทบาทและหน้าที่ได้อย่างชอบธรรมและมีประสิทธิภาพมีนักวิชาการได้พูดถึงองค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการหลายท่านดังนี้

ดอลล์ ได้วิเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวกับลักษณะของการเป็นผู้นำ ซึ่งได้ข้อสรุปว่า ผู้นำทางวิชาการศึกษาที่ทำให้โรงเรียนมีประสิทธิภาพควรมีลักษณะดังนี้[24]

1. เป็นคนที่มีลักษณะเอาใจเค้ามาใส่ใจเรา ผู้นำคนมีความรู้สึกไวต่อความต้องการหรืออารมณ์ของสมาชิกในกลุ่ม ไม่มองลูกน้องว่าอยู่ในฐานะผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเท่านั้น จะต้องมองเขาในฐานะคนที่มีชีวิตจิตใจ มีความคิด มีความต้องการส่วนตัวด้วย

2. เป็นคนกระฉับกระเฉง ผู้นำจะต้องปฏิบัติตนให้สมาชิกเห็นว่าเป็นผู้ มีความกระตือรือร้น มีความตื่นตัว ร่าเริงแจ่มใส

3. ได้รับการยอมรับจากสมาชิกว่าเป็นสมาชิกของกลุ่ม หมายถึง ผู้นำมิได้เป็นเพียงสมาชิกธรรมดาของกลุ่มเท่านั้น แต่ยังรวมถึงพฤติกรรมของผู้นำนั้นจะต้องสอดคล้องกับเกณฑ์เฉพาะของกลุ่ม มีความคิดเห็นไม่แปลกแยกจากกลุ่มมากนัก

4. เป็นที่พึ่งของสมาชิก ครู นักเรียน คนงานภารโรง ซึ่งต่างก็รอความช่วยเหลือเมื่อเผชิญปัญหาดังนั้นผู้นำจะต้องเป็นที่พึ่งของคนเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม

5. เป็นพูดที่ควบคุมอารมณ์ตนเองได้ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการศึกษาจะต้องเผชิญกับความตึงเครียด ความวิตกกังวล ผู้นำจึงจำเป็นต้องควบคุมอารมณ์ตนเองให้ได้

6. เป็นผู้ที่มีสติปัญญาเนื่องจากในสถานศึกษาต่างๆประกอบไปด้วยคณะครูที่มีสติปัญญา ดังนั้นผู้นำของผู้มีปัญญาจึงจำเป็นต้องมีปัญญาด้วย ผู้นำทางการศึกษาควรจะต้องมีความรอบรู้ ทางวิชาการเป็นอย่างดี

7. เป็นผู้มีบทบาทการเป็นผู้นำของตนเอง ผู้นำจำเป็นต้องรู้บทบาทของตนเองอย่างเหมาะสมความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษาก็คงจะเกิดขึ้นได้ยาก

---

[23] เนตร์พัณณา ยาวิราช, **ภาวะผู้นำ และผู้นำเชิงกลยุทธ์**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ทริปเพิ้ล กรุ๊ป, 2552) หน้า 7.

[24] Doll, C. Ronald. **Curriculum Improvement**. 3rd ed (Boston: Allyn and Bacon, 1974), 196-197.

ฮอลลิงเจอร์ และเมอร์พี ได้เสนอองค์ประกอบของพฤติกรรมความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนไว้ 3 องค์ประกอบใหญ่[25] คือ

1. การกำหนดภารกิจของโรงเรียน (Defining the School Mission) การกำหนดภารกิจของโรงเรียน เป็นการกำหนดกรอบขอบเขตของงานที่โรงเรียนต้องรับผิดชอบ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิชาการ และสร้างความเข้าใจในภารกิจดังกล่าวให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ ซึ่งจำแนกเป็น 2 องค์ประกอบ คือ

1.1 การกำหนดเป้าหมายของโรงเรียน (Framing School Goals) การกำหนดเป้าหมายของโรงเรียนนั้นจะต้องมีความชัดเจน โดยเน้นที่ผล สัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโดยให้ทีมงานมีส่วนในการกำหนดเป้าหมายทางวิชาการของโรงเรียน ซึ่งจะต้องรวมถึงความรับผิดชอบของคณะครู เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุด เป้าหมายในด้านการปฏิบัติงาน จะต้องแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่สามารถวัดได้ นอกจากนั้นเป้าหมายของโรงเรียนจะต้องมีลักษณะที่ง่ายต่อครู ในการที่จะไปสอนให้ตรงตามจุดประสงค์ในห้องเรียน

1.2 การสื่อสารเป้าหมายของโรงเรียน (Communicating School Goals) การสื่อสารเป้าหมายของโรงเรียนนั้น ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีขึ้นเพื่อให้ครู ผู้ปกครอง และนักเรียนได้ทราบโดยทั่วกัน ทั้งในรูปที่เป็นทางการ เช่น การประชุมคณะครู การชี้แจงในหนังสือคู่มือของโรงเรียน ฯลฯ และโดยรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น การพูดคุยกับครู เป็นต้น

2. การจัดการด้านการเรียนการสอน (Managing the instructional program) การจัดการด้านการเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการดูแลส่งเสริม และสนับสนุนของครู การเรียนของนักเรียนและการประสานการจัดการเรียนการสอน ซึ่งจำแนกเป็น 3 องค์ประกอบ คือ

2.1 การนิเทศและการประเมินด้านการสอน (Supervising and Evaluation Instruction) การนิเทศและการประเมินผลด้านการสอนนั้น ผู้บริหารจากทำงานร่วมกับครูในนั้นหลักสูตรและการสอน ผลงานของผู้บริหารจากต้องมั่นใจได้ว่าเป้าหมายของโรงเรียนได้กล่าวถูกถ่ายทอดสู่การปฏิบัติในห้องเรียน ซึ่งรวมถึงการประสานเป้าหมายของโรงเรียนกับจุดประสงค์ของการเรียนในห้องเรียน ให้การสนับสนุนด้านการสอนให้ตรงตามจุดประสงค์ ควบคุมการสอนในห้องเรียน โดยการเยี่ยมอย่างไม่เป็นทางการ การให้ฝนย้อนหลังแต่ครูทั้งด้านการนิเทศและการประเมินผล โดยมีจุดประสงค์ที่จะทำให้เป็นรูปธรรมและให้ครูเป็นผู้นำวิธีสอนที่เฉพาะเจาะจงไปปฏิบัติ

2.2 การประสานงานด้านการใช้หลักสูตร (Coordinating Curriculum) หมายถึง พฤติกรรมการประสานงานกับครูในด้านการนำหลักสูตรไปปฏิบัติให้เกิดผล จุดประสงค์ตามหลักสูตรของโรงเรียนจะต้องสัมพันธ์กับเนื้อหาที่สอนในห้องเรียน และคะแนนการทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโดยตรง

---

[25] บุญนาค ทับทิมไทย, การศึกษาความคิดเห็นของครูที่มีต่อภาวะผู้นำของผู้บริหารกับการพัฒนาวิชาชีพของครูโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน เขตราชเทวี, ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2557), หน้า 39-41.

2.3 การตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียน (Monitoring Student Progress) ผู้บริหารควรจะใช้ผลจากคะแนนทดสอบในการกำหนดเป้าหมายของโรงเรียน การประเมินหลักสูตร การประเมินด้านการสอน และการวัดผลความก้าวหน้าตามเป้าหมายของโรงเรียน

3. การส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการของโรงเรียน (Promote School Climate) บรรยากาศทางวิชาการในโรงเรียนจะเกี่ยวข้องกับบรรทัดฐาน (Norms) และเจตคติของบุคลากรและนักเรียนในโรงเรียน ผู้บริหารจะมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสร้างบรรยากาศทางวิชาการของโรงเรียนทั้งด้านตัวครู นักเรียน และการเรียนการสอน รวมทั้งมาตรฐานทางวิชาการของโรงเรียนซึ่งจะจำแนกบทบาทในการส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการของโรงเรียน จำแนกเป็น 6 องค์ประกอบ คือ

3.1 การควบคุมการใช้เวลาในการสอน (Protecting Instructional Time) เวลาที่ใช้ในการสอนของครูในห้องเรียนมักจะสูญเสียไปกับการแนะนำกฎเกณฑ์ในการเรียนให้กับเด็ก ที่เรียนซ้ำรวมทั้งคำขอร้องต่างๆจากฝ่ายสำนักงานของโรงเรียน ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนจะต้องหาทางควบคุมกิจกรรมเหล่านี้ให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด โดยผลักดันให้เป็นนโยบายของโรงเรียน ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จในการนำนโยบายนี้ไปใช้ โดยการกำจัดสิ่งต่างๆที่จะ ทำให้การสอนในห้องเรียนหยุดชะงักลงได้ ก็จะสามารถเพิ่มเวลาในห้องเรียนอย่างมีศักยภาพ และนักเรียนจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น

3.2 การดูแลเอาใจใส่ครูและนักเรียนอย่างใกล้ชิด (Maintaining High Visibility) การดูแลเอาใจใส่ครูและนักเรียนอย่างใกล้ชิด เป็นการช่วยเพิ่มปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารนักเรียนและกับครู ซึ่งปฏิสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการแบบนี้ผู้บริหารจะได้รับข้อมูลมากมายในด้านความต้องการของนักเรียนและครู ผู้บริหารจะมีโอกาสสื่อสารเป้าหมายระดับต่างๆของโรงเรียนให้นักเรียนและครูทราบ

3.3 การจัดให้มีสิ่งจูงใจให้กับครู (Providing Incentives for Teachers) การจัดให้มีสิ่งจูงใจให้กับครู การสร้างบรรยากาศเชิงบวกด้านการเรียนรู้ รวมทั้งการให้รางวัลและการให้การยอมรับการทำงานของครู นับเป็นบทบาทที่สำคัญส่วนหนึ่งของผู้บริหารในการที่ทำให้โครงสร้างของการทำงานดีขึ้น รางวัลที่ผู้บริหารสามารถสร้างแรงจูงใจในการทำงานให้กับครูอาจารย์อาจไม่ใช่เงินเพียงอย่างเดียว หากแต่อาจจะเป็นคำชมเชยทั้งโดยส่วนตัวหรือการให้สังคมยอมรับโดยการมอบใบประกาศเกียรติคุณ และการให้รางวัลอย่างเป็นทางการ เป็นต้น

3.4 การส่งเสริมให้มีการพัฒนาวิชาชีพ (Promoting Professional Development) การส่งเสริมให้มีการพัฒนาวิชาชีพ ผู้บริหารให้โอกาสแก่ครูในการพัฒนาวิชาชีพ โดยการจัดให้มีการฝึกอบรมขณะประจำการ รวมทั้งการช่วยให้ครูได้เรียนรู้ถึงการผสมผสานทักษะต่างๆตามโครงการพัฒนาบุคลากรและช่วยให้ครูสามารถนำไปใช้ในห้องเรียนได้

3.5 การพัฒนาและสร้างมาตรฐานด้านวิชาการ (Developing and Enforcing Academic Standards) มาตรฐานทางวิชาการที่สูง และมีความชัดเจนจะเป็นสิ่งที่จำเป็นในการปรับปรุงการเรียนของนักเรียน และมาตรฐานที่สูงขึ้นนี้ จะแสดงได้จากจำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้นของโรงเรียนในโอกาสต่อไป

3.6 การจัดให้มีสิ่งที่ส่งเสริมสภาพการเรียนรู้ (Providing incentives for learning) การส่งเสริม “ฐานการเรียนรู้ของนักเรียนโดยการให้รางวัล และการให้การยอมรับนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ด้าน

วิชาการสูง และเมื่อนักเรียนมีการปรับปรุงผลการเรียนดีขึ้นอย่างสม่ำเสมอ ผู้บริหารต้องให้โอกาสนักเรียนให้การที่จะเป็นที่ยอมรับของห้องเรียนและในโรงเรียน โดยผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ประสานระหว่างห้องเรียนและโรงเรียนในด้านการให้รางวัลเพื่อเป็นการยืนยันว่าผู้บริหารให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง

หลักพุทธธรรมสำหรับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารงานวิชาการ

หลักพุทธธรรมสำหรับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาด้านวิชาการ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้องค์กรมีความเจริญรุ่งเรืองและบุคลากรที่อยู่ภายใต้การปกครองมีความสุขหากผู้นำเชิงกลยุทธ์เป็นคนดีมีศีลธรรมก็ย่อมทำให้องค์กรมีความเจริญก้าวหน้าและมีความสุขนอกจากนั้นการปฏิบัติตัวของผู้นำเชิงกลยุทธ์ยังเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่นปฏิบัติตามด้วย ซึ่งหลักธรรมที่เราสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับผู้นำเชิงกลยุทธ์นั้นมีอยู่หลายหมวดด้วยกันซึ่งส่วนใหญ่มาจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา อันได้แก่ พรหมวิหาร 4, อิทธิบาท 4, สังคหวัตถุ 4, สัปปุริสธรรม 7 และทศพิศราชธรรม 10 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. พรหมวิหาร 4 เป็นธรรมของพรหมหรือของท่านผู้เป็นใหญ่แต่ก็ไม่ใช่ว่าหลักธรรมหมวดนี้จะเหมาะสำหรับผู้ที่เป็นใหญ่เท่านั้นทุกคนสามารถนำหลักธรรมนี้ไปใช้ได้ทุกคนเพราะเป็นหลักธรรมที่จะช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ หลักธรรมนี้ได้แก่

1.1 เมตตา ความปรารถนาให้เขามีความสุขผู้บริหารจะต้องมีความหวังดีต่อผู้อื่นอยากให้ผู้อื่นได้รับความสุขสิ่งนี้จะเป็นพลังอันยิ่งใหญ่ที่จะผลักดันให้ผู้บริหารได้สร้างคุณงามความดีต่างๆต่อบุคคลอื่น ความเมตตาจึงเป็นพื้นฐานสำคัญอย่างยิ่งของความดีงามทั้งหลาย

1.2 กรุณา ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ผู้บริหารจะต้องคิดหาทางช่วยเหลือผู้อื่นที่กำลังตกอยู่ในความทุกข์ยากลำบากให้พ้นจากความทุกข์ไม่นิ่งเฉยดูดายต้องมีจิตใจที่อยากจะช่วยเหลือช่วยแก้ปัญหาต่างๆให้ผ่านพ้นไปได้หากผู้บริหารเมินเฉยไม่ใส่ใจยินดีความรู้สึกที่ไม่ดีก็จะให้เกิดขึ้นกับผู้ใต้บังคับบัญชา

1.3 มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีผู้บริหารเมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุขก็ต้องมีความเสี่ยงชื่นมื่นบานใจด้วยเห็นผู้ใต้บังคับบัญชาประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปก็พอยินดีบันเทิงใจไปกับเขาพร้อมที่จะส่งเสริมสนับสนุนไม่กีดกันริษยา

1.4 อุเบกขา ความไว้วางใจเป็นกลางไม่เอนเอียงด้วยชอบหรือจังผู้บริหารต้องรู้จักวางใจเฉยได้ในเรื่องที่ควรเฉยในเรื่องที่ควรปล่อยวางไม่ยินดียินร้ายหากเรื่องนั้นผู้บริหารใช้ปัญญาพิจารณาแล้วว่าเป็นผลอันเกิดขึ้นโดยสมควรแก่เหตุและรู้ว่าพึงปฏิบัติต่อไปตามธรรมหรือตามควรแก่เหตุนั้น[26]

2. สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่นถูกไมตรีเอื้อเฟื้อเกื้อกูลถือเป็นการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันหลักธรรมหมวดนี้เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารจะต้องนำไปปฏิบัติให้เกิดผลการยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่นมีอยู่ 4 ประการด้วยกันคือ[27]

---

[26] พระมหาบุญมี มาลาวชิโร, **พุทธบริหาร สู่สุดยอดนักบริหารผู้ทรงภูมิที่ลูกน้องรักและเทิดทูนอย่างจริงจัง**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธิงค์ บียอนด์บุ๊คส์ จำกัด, 2553), หน้า 72-73.

[27] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 72-74.

2.1 ทาน หมายถึง การให้ (โอบอ้อมอารี) นักบริหารที่ดีต้องมีน้ำใจรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ทานแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา

2.2 ปิยวาจา หมายถึง การพูดถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน (วจีไพเราะ)

2.3 อัตถจริยา หมายถึง การทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น (สงเคราะห์ประชาชน)

2.4 สมานัตตา หมายถึง การวางตัวสม่ำเสมอ (วางตนพอดี)

3. สัปปุริสธรรม 7 หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษคุณสมบัติของคนดีธรรมของผู้ดี มี 7 อย่างคือ[28]

3.1 ธัมมัญญุตา หมายถึง ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือรู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล

3.2 อัตถัญญุตา หมายถึง ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ

3.3 อัตตัญญุตา หมายถึง ความรู้จักตน คือ รู้ว่าเรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะเพศ กำลังความรู้ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้เท่าไรอย่างไรแล้วจะประพฤติให้เหมาะสมและรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

3.4 มัตตัญญุตา หมายถึง ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑอาชญา และในการเก็บภาษี เป็นต้น

3.5 กาลัญญุตา หมายถึง ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือจะต้องใช้ในการประกอบกิจทำหน้าที่การงาน หรือปฏิบัติการต่างๆ เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะเวลา เป็นต้น

3.6 ปริสัญญุตา หมายถึง ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุมรู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่าชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาจะต้องทำกิริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

3.7 ปุคคลัญญุตา หรือ ปุคคลปโรปรัญญุตา หมายถึง ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่าโดยอัธยาศัยความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไรและรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดีว่าควรจะคบหรือไม่จะใช้จะตำหนิยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น

4.ทศพิธราชธรรม 10 ประการเป็นเสมือนสินวินัยที่ต้องสังวรปฏิบัติเพื่อเป็นเครื่องอบรมและคุ้มครองจิตใจไม่ให้ละเมิดหน้าที่โดยอาศัยหลักธรรมที่เป็นหลักหรือปทัสถานในการบริหารและประพฤติปฏิบัติตนเป็นพันที่จะทำให้เกิดความเคารพและคุ้มครองป้องกันรักษาประโยชน์และอำนวยประโยชน์แก่หมู่คณะหรือมวลชนอันได้แก่

---

[28] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, 2548), หน้า 210-211.

4.1 ทาน คือการให้สิ่งที่ควรให้แก่บุคคลอื่นเป็นการเผื่อแผ่แบ่งปันและการส่งเคราะห์อาจจะเป็นการแบ่งปันสิ่งที่ตนเองมีอยู่ให้การศึกษาให้การรักษาพยาบาลการคุ้มครองชีวิตร่างกายทรัพย์สินและอาชีพ

4.2 ศีล คือความมีศีลธรรมสำรวมควบคุมความประพฤติทางกายวาจาใจให้ถูกต้องเรียบร้อยดีงามตามบทบัญญัติแห่งรัฐและศาสนา

4.3 บริจาค คือการเสียสละเพื่อส่วนรวมในการมอบตนเข้าไปรับภาระปฏิบัติดำเนินงานของส่วนรวมโดยการเสียสละอย่างแท้จริงรวมทั้งมีใจกว้างในการทำงานเพื่อสาธารณประโยชน์

4.4 อาชวะ คือความซื่อตรงต่อตนเองต่องานและบุคคลอื่นมีความภักดีต่อส่วนรวมตั้งอยู่ในสุจริตธรรม

4.5 มัทวะ คือความสุภาพอ่อนโยนทั้งทางกายและทางวาจาไม่แข็งกระด้างมีคำพูดนุ่มนวลสุภาพไพเราะอ่อนหวานต่อคนทั่วไป มีอัธยาศัยงดงามละมุนละไมรับฟังคำแนะนำตักเตือนจากผู้อื่น

4.6 ตปะ คือการมีอำนาจหรือธรรมในตนที่ทำลายหรือขจัดความชั่วไม่ให้กำเริบเป็นอำนาจที่ปราบปรามจิตใจของผู้บริหารเองให้อยู่ในระบอบไม่ออกนอกระบบไปทำให้เกิดความเคารพยำเกรง

4.7 อักโกธะ คือความไม่กริ้วโกรธแต่มีความเมตตามีความรักความปรารถนาดีต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาโดยสม่ำเสมอด้วยใจอันบริสุทธิ์ไม่เห็นแก่ตัว มุ่งให้เขาเจริญรุ่งเรืองในทุกๆด้าน

4.8 อวิหิงสา คือความไม่เบียดเบียนให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาได้รับความทุกข์ยากมีความกรุณาช่วยเหลืออยากให้เขาพ้นทุกข์จากภัยต่างๆ

4.9 ขันติ คือความอดทนอดกลั้นรู้จักข่มใจและห้ามใจตนเองทนทานต่อกิเลสและทุกข์

4.10 อวิโรธนะ คือการประพฤติไม่ผิดจากความเที่ยงตรงดำรงอยู่ในความยุติธรรม[29]

บทสรุป

ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารงานวิชาการนับว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อองค์กรทางการศึกษา เพราะเป็นผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายวางแผนการดำเนินงาน แนวทางการปฏิบัติการตัดสินใจ และการสั่งการต่างๆ ในสถานศึกษา ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาหลักสูตร การดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอน การจัดตารางสอน การจัดชั้นเรียนการจัดครูเข้าสอน การปรับปรุงการเรียนการสอนเพื่อเป็นการพัฒนาครูผู้สอนให้ก้าวทันวิทยาการเทคโนโลยีใหม่ๆ การจัดสื่อการเรียนการสอน การจัดห้องสมุดเป็นที่รวมหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์และวัสดุอุปกรณ์ที่เป็นแหล่งวิทยาการเป็นต้น และเพื่อการดำเนินการของผู้บริหารสถานศึกษาด้านวิชาการมีปะสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นก็ต้องอาศัยหลักธรรมในทางพรพุทธศาสนามาบูรณาการในดำเนินงาน เช่น พรหมวิหารธรรมคือธรรมสำหรับผู้ใหญ่ 4 ประการได้แก่ 1 มีเมตตาคือความรักความปรารถนาให้เขามีความสุข 2 มีกรุณาคือความสงสารคิดที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ 3 มุทิตาคือ

[29] พระมหาบุญมี มาลาวชิโร, **พุทธบริหาร สู่สุดยอดนักบริหารผู้ทรงภูมิที่ลูกน้องรักและเทิดทูนอย่างจริงจัง**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธิงค์ บียอนด์บุ๊คส์ จำกัด, 2553), หน้า 77-80.

ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีและ 4 อุเบกขาคือความวางใจเป็นกลางไม่เอเชียด้วยชอบหรือชัง และคุณลักษณะ 3 ประการที่สำคัญสำหรับผู้นำเชิงกลยุทธ์นั้นคือ 1) จักขุมา เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีปัญญามองการณ์ไกล 2) วิธูโร เป็นผู้นำที่จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน 3) นิสสยสัมปันโน เป็นผู้นำที่พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษย์สัมพันธ์ดี

บรรณานุกรม

จรรยา สุวรรณทัต. **พฤติกรรมศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2510.

จอมพงศ์ มงคลวนิช. **การบริหารองค์การ และบุคลากรทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.

จุฑามาศ อินนามเพ็ง. **ภาวะผู้นำทางวิชาการ ของผู้บริหารและครูผู้สอนที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กร แห่งการเรียนรู้.** วารสารบัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 2552.

เทพพนม เมืองแมน และคณะ. **พฤติกรรมองค์การ.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2540.

เนตร์พัณณา ยาวิราช. **ภาวะผู้นำ และผู้นำเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ทริปเพิ้ล กรุ๊ป, 2552.

บุญนาค ทับทิมไทย. การศึกษาความคิดเห็นของครูที่มีต่อภาวะผู้นำของผู้บริหารกับการพัฒนาวิชาชีพของครูโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน เขตราชเทวี. ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2557.

ประยูร อาคม. “**ภาวะผู้นาทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากลุ่มเครือข่ายอาเภอสังคมสานักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคายเขต 1**”. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2548.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. **การบริหารงานวิชาการ.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดี จากัด. 2553,

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2540.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, 2548.

พระมหาบุญมี มาลาวชิโร. **พุทธบริหาร สู่สุดยอดนักบริหารผู้ทรงภูมิที่ลูกน้องรักและเทิดทูนอย่างจริงจัง**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธิงค์ บียอนด์บุ๊คส์ จำกัด, 2553.

พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. **องค์การ และการบริหารจัดการ**.นนทบุรี : บริษัท ธิงค์ บียอนด์บุ๊คส์ จำกัด, 2552.

ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ. **การจัดและการบริหารงานวิชาการ**. กรุงเทพมหานคร : สานักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2550.

มัลลิกา ต้นสอน. **พฤติกรรมองค์การ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, 2544.

รังสรรค์ ประเสริฐศรี. **ภาวะผู้นำ**.กรุงเทพมหานคร : ธนธัชการพิมพ์, 2544.

รุ่งนภา นุตราวงศ์. “หลักสูตรอิงมาตรฐานการพัฒนาสู่คุณภาพ”. **วารสารวิชาการ**. ปีที่ 4 . (ตุลาคม-ธันวาคม 2552).

วิเชียร วิทยาอุดม. **การบริหารเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพมหานคร : ธนธัชการพิมพ์, 2553.

_____. **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : ธีระฟิล์มและไซเท็กซ์, 2548.

สมคิด สร้อยน้า. “**การพัฒนาตัวแบบองค์การแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา**”, วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษาบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2547.

Coleman, D. & Adam, R.C. Establising construct validity and reliability for the NAESP professional development Inventory. **Journal of Personal,** 10 (3), 1997. 194-200.

Doll, C. Ronald. **Curriculum Improvement**. 3rd ed Boston: Allyn and Bacon, 1974.

การใช้สื่อออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษของพระนิสิต ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

Using Online Media to Improve English Language Skills of Monk Students at Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Rai Buddhist College

ภัทราวรรณ กวาวสาม
พระวันชัย กมโล
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้สื่อออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษของพระนิสิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย) มีวัตถุประสงค์คือ 1.) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย) ในด้านการใช้สื่อออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษ 2.) เพื่อพัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านสื่อออนไลน์ของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย) งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากกลุ่มตัวอย่างพระนิสิต ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย) จำนวน 32 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และแบบสอบถาม (Questionnaire)

ผลวิจัยพบว่า การใช้สื่อออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษของพระนิสิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย) การใช้งานสื่อออนไลน์ของพระนิสิตช่วยเสริมสร้างทักษะภาษาอังกฤษเพราะปัจจุบันการใช้สื่อออนไลน์เป็นที่แพร่หลายมีข้อมูลและองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับภาษาอังกฤษให้ได้ศึกษาค้นและนำมาปรับใช้ การใช้สื่อออนไลน์สามารถช่วยพัฒนาทักษะทั้ง 4 ด้านของภาษาอังกฤษดังนั้นการใช้งานสื่อออนไลน์ต่างจึงมีประโยชน์อย่างมากในปัจจุบัน ดังนั้น การเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านสื่อออนไลน์ เป็นแหล่งทรัพยากรข้อมูลที่พระนิสิตสามารถนำความรู้ที่ได้มาจากการเรียนการสอนในชั้นเรียนหรือนอกชั้นเรียน มาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง ซึ่งช่วยเสริมสร้างและพัฒนาทักษะการเรียนรู้ภาษาอังกฤษได้ดียิ่งขึ้น

คำสำคัญ : การใช้สื่อออนไลน์, การพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษ

Abstract

A study of using online media to improve English language skills of monk students at Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Rai Buddhist College aimed to study the learning behavior of monk students by using online media to improve English skills and to develop English learning behaviors through online media of monk students at Chiang Rai Buddhist College. The research was a qualitative research. The participants were 32 monk students in Chiang Rai Buddhist College. The research tools were structured Interview and questionnaires. The findings of this study revealed that the use of online media by the students help and develop English language skills because at present the use of online media is widespread, with information and knowledge related to English to be studied, searched and adapted. The use of online media can help improve the skills in all 4 aspects of the English language. Therefore, the use of online media is very useful nowadays and learning English through online media is a source of information resources that monks can use the knowledge gained from teaching in the classroom or outside the classroom to apply in real situations which help to enhance and develop English language learning skills better.

Keywords : Using Online Media, English Language Skills Development

บทนำ

อินเทอร์เน็ต (internet) คือ เครือข่ายคอมพิวเตอร์รูปแบบหนึ่ง ที่เกิดขึ้นจากการร่วมมือระหว่างองค์กร และในหน่วยงานต่าง ๆ ทั่วโลกที่ได้นำเครือข่ายคอมพิวเตอร์ขนาดย่อยของตนมาเชื่อมต่อกัน ปัจจุบันได้มีการนำเทคโนโลยีสาระสนเทศระบบอินเทอร์เน็ตเข้ามามีส่วนช่วยในการสร้างความรู้ที่เชื่อมโยงแหล่งความรู้เพื่อช่วยลดระยะเวลาในการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ สืบค้นหาข้อมูลองค์ความรู้ต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง จากเครือข่ายของความรู้ คลังความรู้ที่ถูกสร้างและ จัดเก็บไว้บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ข้อมูลต่าง ๆ ที่อยู่ในอินเทอร์เน็ตในขณะนี้มีปริมาณมากที่สุดในบรรดาสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ซึ่งรวมกันอาจยังไม่มากมายเท่ากับข้อมูลที่ได้ถูกบรรจุลงในอินเทอร์เน็ต เนื่องจากการเผยแพร่ข้อมูลในระดับโลกที่มีราคาถูกที่สุด[1]

อินเทอร์เน็ตในปัจจุบันนี้เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลที่มีแหล่งข้อมูลขนาดใหญ่ที่สุดในโลกเครือข่ายข้อมูลข่าวสารที่ใช้เชื่อมโยงผู้คนทั่วโลกให้สามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็วได้เพียงปลายนิ้วสัมผัส ผู้ใช้สามารถค้นหาข้อมูลข่าวสารที่มีคุณภาพและทันสมัยต่อเหตุการณ์ได้ระหว่างคอมพิวเตอร์เครื่องอื่น ๆ

[1] กรภัทร์ สุทธิดารา, การใช้งาน Window 98 ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ด่านสุทธา การพิมพ์ จำกัด, ไม่ระบุปีที่พิมพ์) .

ที่อยู่ในเครือข่ายไม่ว่าจะอยู่ ณ มุมใดของโลกใบนี้ได้ตลอดเวลา อินเทอร์เน็ตนั้นจึงนับได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นในยุคของสังคมข่าวสารในปัจจุบันและในอนาคต

การใช้อินเทอร์เน็ตมีบทบาทที่สำคัญต่อดารพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ รวมถึงในแวดวงของการศึกษา ซึ่งจะเห็นได้จากการนำเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตมาใช้ในการบริหารจัดการกับระบบติดต่อสื่อสารทางการศึกษา และการปรับปรุงประสิทธิภาพของการจัดเตรียมการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้นรวมทั้งการส่งเสริมให้นักศึกษาได้ทำการค้นคว้าความรู้เพิ่มเติมจากสื่ออินเทอร์เน็ต อย่างไรก็ตาม การใช้อินเทอร์เน็ต ก็มีผลเสียต่อผู้ใช้เช่นกัน เพราะอินเทอร์เน็ตนั้นเป็นสื่อที่เล่นได้ตลอดเวลาแล้วแต่ความพึงพอใจของผู้เล่น บางครั้งทำให้ขาดความรับผิดชอบ ในอินเทอร์เน็ตจะมีทั้งสาระและสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ เช่น ภาพโป๊ เปลือย ภาพลามก คลิปวิดีโอฉาว เกม เป็นต้น หากผู้เล่นนั้นไม่มีกรอบในการเล่นแล้วจะให้ผู้ที่เล่นนั้นเสียผู้เสียคนได้ และอีกประการหนึ่งคือ การเรียนรู้ทางอินเทอร์เน็ตจะไม่มีคนคอยชี้แนะสิ่งที่ถูกหรือผิด ไม่เหมือนกันกับการเรียนห้องเรียนที่มีครูและอาจารย์เป็นผู้ชี้แนะแนวทางที่ดีแก่นักเรียนและนักศึกษาก็จะส่งผลต่อผู้เรียนและค่อยๆ ซึมซับเข้าไป (ปราณี เอี่ยมลออ)[2]

ขณะที่หลายฝ่ายนั้นได้พยายาม ผลักดันให้นักเรียน นักศึกษาได้มีโอกาสได้ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม จากการเรียนการสอนในแต่ละวันทางอินเทอร์เน็ต หลายมหาวิทยาลัยได้ทุ่มงบประมาณในการเพิ่มปริมาณคอมพิวเตอร์และให้บริการระบบอินเทอร์เน็ตแก่นักศึกษาเพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้และทักษะในด้านต่าง ๆ หากนักศึกษามิได้ตระหนักถึงความสำคัญ และประโยชน์ของสื่อสารสนเทศทางอินเทอร์เน็ตดังกล่าวมาแล้ว ก็จะเป็นการลงทุนที่สูญเปล่า

นอกจากนี้ในปัจจุบันในหน่วยงานของภาครัฐยังไม่สามารถควบคุมลักษณะข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตที่ไม่เหมาะสมต่อเยาวชน ซึ่งการใช้อินเทอร์เน็ตนั้นยังคงเป็นระบบที่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตได้เป็นผู้เลือกบริโภคข้อมูล ข่าวสารด้วยตนเอง ส่งผลให้นักวิจัยหันมาให้ความสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาพฤติกรรมการใช้สื่อสารสนเทศทางอินเทอร์เน็ตของนักศึกษาในสถานศึกษาต่างต่าง ๆ เป็นจำนวนมากเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างความตระหนักในการเลือกบริโภคสื่อในทางสร้างสรรค์และที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตและ การศึกษาเล่าเรียนของตนเอง (ธนันดา รังสิกุล : 2553)[3]

เป้าหมายหลักของการศึกษาที่ควรคำนึงถึงก็คือ ครูและอาจารย์ต้องสร้างกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับระดับผู้เรียน ควรมีการกำหนดเป้าหมายของการศึกษาเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตทั้งนี้เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนการสอนให้เข้ากับยุคสมัย

เมื่ออินเทอร์เน็ตเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งยิ่งในการศึกษาในยุคปัจจุบันและในอนาคต อีกทั้งยังมีลักษณะการใช้งานที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในทางสร้างสรรค์และทางทำลาย ดังนั้น งานวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งที่จะ

---

[2] ปราณี เอี่ยมลออ, **ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้อินเตอร์เน็ตของนักศึกษา คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://library.utcc.ac.th/onlinethesis/onlinethesis/M0217626.pdf, [1 มกราคม 2553].

[3] ธนันดา รังสิกุล , **อินเทอร์เน็ตกับการเสริสร้างการเรียนรู้ของเยาวชนไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.skoolbuz.com/library/content/349, [1 มกราคม 2553].

ศึกษาพฤติกรรมในการใช้สื่อสารสนเทศทางอินเทอร์เน็ตของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย) ในภาพรวม เพื่ออาศัยข้อมูลจากการศึกษา มานำเสนอแนวทางให้นักศึกษามีพฤติกรรมในการใช้อินเทอร์เน็ตที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์มากที่สุด นอกจากนี้งานวิจัยนี้ยังมีจุดประสงค์เพื่อ ศึกษาความคิดเห็นและประเภทของสื่อสารสนเทศทางอินเทอร์เน็ตที่ใช้ในการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษของนักศึกษา ดั้งนั้น ผลการวิจัยนี้ จะช่วยให้ให้อาจารย์ผู้สอนได้ทราบถึงพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตประเภทและ ความคิดเห็นของนักศึกษาในการใช้สื่อสารสนเทศทางอินเทอร์เน็ตเพื่อการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษ ซึ่งจะสามารถใช้เป็นแนวทางในการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้และพัฒนาทักษะทั้งสี่ด้านของภาษาอังกฤษ รวมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองมากขึ้น นอกจากนี้ผลการวิจัยยังสามารถที่จะใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงการเรียนการสอนให้เข้ากับยุคสมัย และใช้ในการบูรณาการการสอนภาษาอังกฤษกับสื่อที่ทันสมัยที่สอดคล้องกับหลักสูตรวิชาและตรงกับความพึงพอใจและความสนใจผู้เรียน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย) ในด้านการใช้สื่อออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษ

2. เพื่อพัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านสื่อออนไลน์ของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย)

ขอบเขตเขตการวิจัย

เนื้อหาในการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดการทำวิจัยเรื่อง การใช้อินเทอร์เน็ตในชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษของพระนิสิตวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยประเภท งานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดด้านอื่นดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดการทำวิจัยของขอบเขตด้านเนื้อหาในชีวิตประจำวันหรือข้อมูลต่างๆเกี่ยวกับภาษาอังกฤษในปัจจุบันที่ยังคงได้ใช้ประโยชน์จากภาษาอังกฤษ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลวิจัยจาก เอกสาร เว็บไซต์อินเทอร์เน็ต

ขอบเขตพื้นที่

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดการทำวิจัยขอบเขตด้านพื้นที่การทำวิจัย คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย (วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย)

ขอบเขตด้านประชากร

ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่พระนิสิตวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ที่กำลังศึกษาอยู่ในปีที่ 1 ถึง 4 จำนวน 32 รูป

ขอบเขตระยะเวลาในการทำวิจัย

ในการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตระยะเวลาในการทำวิจัย ปีการศึกษา 2562

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การใช้สื่อออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษของพระนิสิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย)” ผู้วิจัยได้เนินการตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการวิจัย
2. พื้นที่การวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง
3. เครื่องมือการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

รูปแบบการวิจัย

ในการดำเนินการศึกษาเรื่อง “การใช้สื่อออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษของพระนิสิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย)” ผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้วิธีการวิจัยเป็นแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นนิสิตบรรพชิตคณะมนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ และคณะพุทธศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 ถึง 4 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ประชากรกลุ่มตัวอย่างถูกเลือกโดยวิธีการสุ่มชั้นปีละ 8 รูป รวมเป็นจำนวน 32 รูป

เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้เป็นแบบสอบถามแบบมีโครงสร้างและแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1). แบบสอบถามโดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสารและสืบค้นข้อมูลจากสื่อออนไลน์

2). ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่างๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

3). เสนอและขอคำแนะนำ เกี่ยวกับคำถามแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ กับอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างคำถามแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เพื่อตรวจสอบและ ปรับปรุงแก้ไขต่อไป

2). แบบสัมภาษณ์โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1). ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

2).ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร

3). ร่างข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์

4). เสนอที่ปรึกษา/ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความถูกต้อง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ โดยข้อมูลทั้งหมดนี้ได้รวบรวมจากนิสิตชั้นปีที่1 ถึง 4 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย) โดยมีวิธีการดังนี้

1). เก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม

2). รวบรวมข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ นำมาวิเคราะห์และสรุปข้อมูลเพื่อให้สมบูรณ์มากที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำเอาข้อมูลที่เก็บรวบรวมไว้แล้วนำมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาความแตกต่างด้านพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตเของนิสิตบรรพชิตคณะมนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ และคณะพุทธศาสตร์ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ ในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่ได้กำหนดไว้ โดยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ดังนี้

1. การวิเคราะห์ถึงความแตกต่างในด้านพฤติกรรมการใช้งานสื่อออนไลน์เพื่อพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษของประชากรกลุ่มตัวอย่าง

วิธีวิจัยภาคสนาม (Field Research) เก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่แน่นอน (Structured Interview) ในการสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์ตามแบบสัมภาษณ์ที่ได้กำหนดขึ้นไว้ล่วงหน้าเรียบร้อยแล้ว ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบปลายเปิดและใช้เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

2. วิเคราะห์แนวคิดที่มีต่อการใช้กลวิธีการเรียนภาษาอังกฤษ

3. วิเคราะห์ข้อมูลผลความแตกต่างกลวิธีการเรียนภาษาอังกฤษ

ผลการทำวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การใช้งานอินเทอร์เน็ตเพื่อพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษของพระนิสิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย)”

ผลการศึกษาจากแบบสอบถาม

ด้านการฟัง

ผลการศึกษา พบว่า 26 คนได้ให้คำตอบไปในทิศทางเดียวกันว่าการใช้งานสื่อออนไลน์ช่วยพัฒนาทักษะการฟัง โดยการเรียนรู้จากสื่อโดยเฉพาะการฟังจาก Facebook YouTube ภาพยนตร์และการ์ตูนที่

เป็นภาษาอังกฤษ การฟังสิ่งเหล่านี้ช่วยให้พัฒนาทักษะการฟังได้เป็นอย่างดี เพราะถ้าใช้เป็นประจำจะทำให้การฟังภาษาอังกฤษเป็นเรื่องที่ง่ายมากขึ้น

ด้านการพูด

ผลการศึกษา พบว่า 17 คนได้ให้คำตอบไปในทิศทางเดียวกันว่าการใช้งานสื่อออนไลน์ช่วยพัฒนาทักษะการพูด โดยการเรียนรู้จากสื่อโดยเฉพาะ YouTube เพราะมีวิดีโอการสอนพูดมากมายให้เลือกมาเป็นแนวทางและหลักการในการพูดว่าควรพูดแบบไหนและสิ่งที่ไม่ควรพูด

ผลการศึกษา พบว่า 9 คนได้ให้คำตอบไปในทิศทางเดียวกันว่า การพูดส่วนใหญ่จะฝึกด้วยตนเองและใช้สื่อออนไลน์ช่วยในการช่วยบางครั้ง

ด้านการอ่าน

ผลการศึกษา พบว่า 21 คนได้ให้คำตอบไปในทิศทางเดียวกันว่าการใช้งานสื่อออนไลน์ช่วยพัฒนาทักษะการอ่าน โดยกาเรียนรู้จากเว็บไซต์เกี่ยวกับภาษาอังกฤษสำหรับการเรียน ในเว็บไซต์มีแบบทดสอบและเรื่องสั้นให้เลือกอ่านมากมาย หรือ แม้กระทั้งใน Facebook

ผลการศึกษา พบว่า 5 คนได้ให้คำตอบไปในทิศทางเดียวกันว่าการอ่านส่วนใหญ่อ่านในหนังสือเป็นหลักจะอ่านในสื่อออนไลน์เป็นบางครั้งเท่านั้น

ด้านการเขียน

ผลการศึกษา พบว่า 19 คนได้ให้คำตอบไปในทิศทางเดียวกันว่าการใช้งานสื่อออนไลน์ช่วยพัฒนาทักษะการเขียน โดยเฉพาะใน YouTube Facebook และ Google มีตัวอย่างบทความหรือการเขียนในรูปแบบต่างให้เราได้ศึกษาและนำไปปรับใช้เป็นแนวทาง ทำให้การเขียนของเรามีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

ผลการศึกษา พบว่า 7 คนได้ให้คำตอบไปในทิศทางเดียวกันว่าการเขียนเป็นเรื่องที่ยากส่วนใหญ่เรียนรู้ในห้องเรียน จะใช้สื่อออนไลน์ช่วยเป็นส่วนน้อย

ผลการศึกษา พบว่า 6 คนที่เหลือได้ให้คำตอบไปในทิศทางเดียวกันว่าสื่อออนไลน์ไม่ช่วยพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษทั้งที่กล่าวมาข้างต้น

จากผลการศึกษาด้านบน ผู้วิจัยให้ความเห็นว่าในการใช้งานสื่อออนไลน์ช่วยพัฒนาทักษะทั้ง 4 ด้านของภาษาอังกฤษเพราะผู้เขียนแบบสอบถามส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นว่าการใช้งานสื่อออนไลน์ช่วยพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษของพวกเขา

ผลการศึกษาจากแบบสัมภาษณ์

คำถามข้อที่ 1. ด้านการฟัง

1.1 ท่านคิดว่าการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านสื่อออนไลน์สามารถช่วยท่านพัฒนาทักษะการฟังภาษาอังกฤษได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

คนที่หนึ่งได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า การฟังภาษาที่ไม่ใช่ภาษาท้องถิ่นเพราะฉะนั้นการที่ฟังจากสื่อออนไลน์ เช่น YouTube Facebook และ website บางทีเราอาจจะออกเสียงอักษรหรือการสะกดคำที่ไม่ถูกต้อง เราสามารถใช้สื่อออนไลน์ที่เกี่ยวกับการออกเสียงของภาษาอังกฤษ มาเป็นช่วยปรับปรุงการออก

เสียงของเราให้ดีขึ้น โดยเฉพาะสำเสียงของแต่ล่ะประเทศมีความแตกต่างหรือคล้ายคลึงกันอย่างไร เราก็สามารถฟังจากสื่อออนไลน์และออกเสียงตามได้

คนที่สองได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า การฟังภาษาอังกฤษจากสื่อออนไลน์ช่วยให้การเข้าถึงของภาษาอังกฤษได้รวดเร็วและไม่มีขีดจำกัดในการเรียนรู้ จึงสามารถช่วยพัฒนาทักษะของการฟังได้เป็นอย่างดี

คนที่สามได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า การฟังโดยใช้สื่อออนไลน์เป็นตัวช่วยเพื่อพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษมีประโยชน์อย่างมากเพราะเราได้ฝึกกับเจ้าของภาษาโดยตรง ในปังจุบันนี้คนให้ความสนกับสื่อออนไลน์เป็นจำนวนมาก หลายๆมหาลัยของสหรัฐอเมริกาถูกปิดตัวลง เพราะว่า ผู้คนส่วนใหญ่ใช้สื่อออนไลน์ในการหาความรู้เป็นหลัก ถ้าท่านอยากเก่งทักษะการฟังท่านก็ต้องฟังบ่อยๆ

คนที่สี่ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า การฟังโดยใช้สื่อออนไลน์เป็นตัวช่วยเราก็เริ่มจากการฟังจากง่ายไปหายาก ฟังจากสิ่งที่เราเข้าใจก่อน หลังจากนั้น ค่อยเพิ่มระดับของการฟังขึ้นตามลำดับ ดังนั้นสื่อออนไลน์จึงมีประโยชน์อย่างมากในการฟัง

คนที่ห้าได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า การใช้สื่อออนไลนในการฟังมีประโยชน์อย่างมากในการที่จะเป็นตัวช่วยพัฒนาทักษะการฟัง เพราะปัจจุบันก็ใช้สื่อออนไลน์เป็นหลักในการฟัง เช่น ฟังจาก YouTube Facebook โดยเฉพาะ YouTube ได้ทำการใช้งานอยู่เป็นประจำที่มีข้อมูลหรือเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับภาษาอังกฤษ ดังนั้นจึงคิดว่าสื่อออนไลน์มีประโยชน์อย่างมากต่อการฟัง

คนที่หกได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า ส่วนใหญ่ในการฟัง ฟังจากสื่อออนไลน์เป็นหลักมีประโยชน์อย่างมากในการพัฒนาทักษาการฟัง เพราะดูภาพยนตร์ที่เป็นภาษาอังกฤษ

อีกสี่ได้ให้สัมภาษณ์ไปในทิศทางเดียวกันว่า ได้เพราะว่า การฟังภาษาอังกฤษโดยใช้สื่อออนไลน์มีประโยชน์เป็นอย่างเพราะในโลกออนไลน์มีเว็บไซต์ต่างๆ เกี่ยวกับภาษาอังกฤษ หรือกระทั้งการการฟังข่าวจากวิทยุออนไลน์ ซึ่งเรานั้นสามารถใช้ประโยชน์จากการเข้าไปใช้เพื่อพัฒนาทักษะการฟัง

อีกสองท่านได้ให้สัมภาษณ์ไปในทิศทางเดียวกันว่า ได้เพราะว่า ปัจจุบันการสื่อออนไลน์ช่วยให้พัฒนาทักษะด้านการฟังได้เป็นอย่างดี เพราะเรียนในห้องเรียนเป็นหลัก แต่การใช้สื่อออนไลน์มาช่วยเสริมนั้นยิ่งทำให้การฟังมีการพัฒนาขึ้นไปอีก

คำถามข้อที่ 2. ด้านการพูด

1.1 ท่านคิดว่าการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านสื่อออนไลน์สามารถช่วยท่านพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

คนที่หนึ่งได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า เริ่มจากการฟังและก็ฝึกพูดไปพร้อมกับการออกเสียงให้ตรงกับสิ่งที่เราได้ยิน บางคำที่เราไม่คุ้นชินก็ควรฝึกฝนบ่อยๆ เราก็สามารถพูดได้คล่องขึ้นและถูกต้องตามหลักของการออกเสียง

คนที่สองได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า การพูดภาษาอังกฤษโดยใช้สื่อออนไลน์เป็นตัวช่วยในการเข้าถึงของภาษาอังกฤษได้รวดเร็วและไม่มีขีดจำกัดในการเรียนรู้ จึงสามารถช่วยพัฒนาทักษะของการพูดได้เป็นอย่างดี

คนที่สามได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า การพูดโดยใช้สื่อออนไลน์เป็นตัวช่วยเพื่อพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษมีประโยชน์อย่างมาก เพราะเราได้ฝึกกับเจ้าของภาษาโดยตรง ในปังจุบันนี้คนให้ความสนกับสื่อออนไลน์เป็นจำนวนมาก ผู้คนส่วนใหญ่ใช้สื่อออนไลน์ในการหาความรู้เป็นหลัก ถ้าท่านอยากเก่งทักษะการพูดท่านก็ต้องฝึกพูดบ่อยๆ

คนที่สี่ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า การพูดโดยใช้สื่อออนไลน์เป็นตัวช่วยเราก็เริ่มจากการพูดเรื่องจากง่ายไปหายาก หลังจากนั้น ค่อยเพิ่มระดับของการฟังขึ้นตามลำดับ ดังนั้นสื่อออนไลน์จึงมีประโยชน์อย่างมากในการพูด

คนที่ห้าได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า การใช้สื่อออนไลน์ในการพูดมีประโยชน์อย่างมากในการที่จะเป็นตัวช่วยพัฒนาทักษะการฟัง เพราะปัจจุบันก็ใช้สื่อออนไลน์เป็นหลักในการฝึกพูด เช่น ฝึกพูดจาก YouTube Facebook โดยเฉพาะ Facebook ได้ทำการใช้งานอยู่เป็นประจำ เราสามารถพูดคุยสนทนาผ่านทาง Facebook ได้ดังนั้นจึงคิดว่าสื่อออนไลน์ช่วยพัฒนาทักษะการพูดได้เป็นอย่างดี

คนที่หกได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า รองจากการฟังก็คือการพูด ได้ทำการใช้สื่อออนไลน์ในเรื่องของการพูด หาวิธีการและแนวทางในการพูด เพื่อพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษ

อีกหกได้ให้สัมภาษณ์ไปในทิศทางเดียวกันว่า ได้เพราะว่า การพูดภาษาอังกฤษโดยใช้สื่อออนไลน์มีประโยชน์เป็นอย่างเพราะในโลกออนไลน์มีเว็บไซต์ต่างๆ เกี่ยวกับภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะใน YouTube เพราะในนั้นมีคลิปมากมายที่สอนเกี่ยวกับการพูดจากเจ้าของภาษา ซึ่งเรานั้นสามารถใช้ประโยชน์จากการเข้าไปใช้เพื่อพัฒนาทักษะการพูด

คำถามข้อที่ 3. ด้านการอ่าน

1.1 ท่านคิดว่าการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านสื่อออนไลน์สามารถช่วยท่านพัฒนาทักษะการอ่านภาษาอังกฤษได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

คนที่หนึ่งได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า การอ่านกับการพูดมันมีความคล้ายกันเราต้องอ่านออกเสียง สระ พยัญชนะหรือ ตัวสะกด เราต้องอ่านให้ชัดเจนตรงตามหลักของการอ่านออกเสียง ในที่นี้ก็จะมีสื่อออนไลน์เป็นตัวช่วยในการอ่าน

คนที่สองได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า การอ่านภาษาอังกฤษโดยใช้สื่อออนไลน์เป็นตัวช่วยในการเข้าถึงของภาษาอังกฤษได้รวดเร็วและไม่มีขีดจำกัดในการเรียนรู้ จึงสามารถช่วยพัฒนาทักษะของการอ่านได้เป็นอย่างดี

คนที่สามได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า การอ่านโดยใช้สื่อออนไลน์เป็นตัวช่วยเพื่อพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษมีประโยชน์อย่างมากเพราะเราได้ฝึกกับเจ้าของภาษาโดยตรง ในปังจุบันนี้คนให้ความสนกับสื่อออนไลน์เป็นจำนวนมาก ผู้คนส่วนใหญ่ใช้สื่อออนไลน์ในการหาความรู้เป็นหลัก ถ้าท่านอยากเก่งทักษะการอ่านท่านก็ต้องฝึกอ่านบ่อยๆ

คนที่สี่ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า การอ่านโดยใช้สื่อออนไลน์เป็นตัวช่วยเราก็เริ่มจากการอ่านจากง่ายไปหายาก อ่านจากสิ่งที่เราเข้าใจก่อน หลังจากนั้น ค่อยเพิ่มระดับของการฟังขึ้นตามลำดับ ดังนั้นสื่อออนไลน์จึงมีประโยชน์อย่างมากในการอ่าน

คนที่ห้าได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า การใช้สื่อออนไลน์ในการอ่านมีประโยชน์อย่างมากในการที่จะเป็นตัวช่วยพัฒนาทักษะการอ่าน เพราะปัจจุบันก็ใช้สื่อออนไลน์เป็นหลักในการฝึกอ่าน เช่น ฝึกอ่านจาก YouTube Facebook และได้ทำการใช้งานอยู่เป็นประจำ ดังนั้นจึงคิดว่าสื่อออนไลน์ช่วยพัฒนาทักษะการอ่านได้เป็นอย่างดี

คนที่หกได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า การอ่าน โดยใช้สื่อออนไลน์เป็นตัวช่วย หาวิธีการและแนวทางในการอ่าน เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านภาษาอังกฤษ

อีกสามท่านได้ให้สัมภาษณ์ไปในทิศทางเดียวกันว่า ได้เพราะว่า การอ่านภาษาอังกฤษโดยใช้สื่อออนไลน์มีประโยชน์เป็นอย่างเพราะในโลกออนไลน์มีเว็บไซต์ต่างๆ เกี่ยวกับภาษาอังกฤษ เราสามารถเข้าไปอ่านและมีแบบทดสอบให้เราฝึกอ่านว่าเราอ่านได้ถูกต้องหรือไม่ ดังนั้นจึงเป็นประโยชน์อย่างมาก

อีกสามท่านได้ให้สัมภาษณ์ไปในทิศทางเดียวกันว่า ได้เพราะว่า ปัจจุบันการสื่อออนไลน์ช่วยให้พัฒนาทักษะด้านการอ่านได้เป็นอย่างดี เพราะเรียนในห้องเรียนเป็นหลัก แต่การใช้สื่อออนไลน์มาช่วยเสริมนั้นยิ่งทำให้การอ่านมีการพัฒนาขึ้นไปอีก

คำถามข้อที่ 4. ด้านการเขียน

1.1 ท่านคิดว่าการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านสื่อออนไลน์สามารถช่วยท่านพัฒนาทักษะการเขียนภาษาอังกฤษได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

คนที่หนึ่งได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า ในการเขียนคำบางคำที่เราจะเขียนบางครั้งเสียงเหมือนกันแต่ตัวสะกดไม่เหมือนกันเราก็ต้องตรวจสอบคำที่เราจะเขียนออกมา การสื่อออนไลน์ก็จะช่วยในเรื่องของความแม่นยำในการเขียนมากขึ้น

คนที่สองได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า การเขียนภาษาอังกฤษเรามีแบบอย่างในการเขียนจากสื่อออนไลน์ช่วยให้การเข้าถึงของภาษาอังกฤษได้รวดเร็วและไม่มีขีดจำกัดในการเรียนรู้ จึงสามารถช่วยพัฒนาทักษะของการเขียนได้เป็นอย่างดี

คนที่สามได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า การเขียนโดยใช้สื่อออนไลน์เป็นตัวช่วยเพื่อพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษมีประโยชน์อย่างมาก ในปังจุบันนี้คนให้ความสนกับสื่อออนไลน์เป็นจำนวนมาก เพราะเราได้ฝึกกับเจ้าของภาษาโดยตรง ผู้คนส่วนใหญ่ใช้สื่อออนไลน์ในการหาความรู้เป็นหลัก ถ้าท่านอยากเก่งทักษะการเขียนท่านก็ต้องฝึกเขียนบ่อยๆ

คนที่สี่ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า การเขียนโดยใช้สื่อออนไลน์เป็นตัวช่วยเราก็เริ่มจากการเขียนเรื่องจากง่ายไปหายากเขียนจากสิ่งที่เราเข้าใจก่อน หลังจากนั้น ค่อยเพิ่มระดับของการฟังขึ้นตามลำดับ ดังนั้นสื่อออนไลน์จึงมีประโยชน์อย่างมากในการเขียน

คนที่ห้าได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้เพราะว่า การใช้สื่อออนไลน์ในการเขียนมีประโยชน์อย่างมากในการที่จะเป็นตัวช่วยพัฒนาทักษะการเขียน เพราะปัจจุบันก็ใช้สื่อออนไลน์เป็นหลักในการฝึกเขียนเช่น ฝึกเขียนจาก YouTube Facebook โดยเฉพาะ Facebook ได้ทำการใช้งานอยู่เป็นประจำ เราสามารถเขียนข้อความที่เกี่ยวกับภาษาอังกฤษส่งให้กับเพื่อนชาวต่างชาติ โดยผ่านทาง Facebook ได้ดังนั้นจึงคิดว่าสื่อออนไลน์ช่วยพัฒนาทักษะการเขียนได้เป็นอย่างดี

อีกห้าคนได้ให้สัมภาษณ์ไปในทิศทางเดียวกันว่า ได้ แต่เล็กน้อย เพราะว่า ในส่วนการเขียนเป็นศาสตร์ขั้นสูงต้องศึกษาหลายๆทาง เพราะในการใช้สื่อออนไลน์ยังไม่ทั่วถึง

อีกสองได้ให้สัมภาษณ์ไปในทิศทางเดียวกันว่า ได้เพราะว่า การเขียนภาษาอังกฤษโดยใช้สื่อออนไลน์มีประโยชน์เป็นอย่างมากเพราะในโลกออนไลน์มีเว็บไซต์ต่างๆ เกี่ยวกับภาษาอังกฤษ เราสามารถเข้าไปศึกษาแนวทางการเขียนมีแบบอย่างการเขียนมากมายที่เราสามารถนำมาปรับใช้ในการเขียนของเราได้

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยให้ความเห็นว่าในการใช้งานสื่อออนไลน์ช่วยพัฒนาทักษะทั้ง 4 ด้านของภาษาอังกฤษเพราะผู้ตอบบทสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นว่าการใช้งานสื่อออนไลน์ช่วยพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษของพวกเขา

บทสรุป

สรุปผลการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านสื่อออนไลน์ของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย) ในการพัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านสื่อออนไลน์ ผู้วิจัยได้ศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษจากที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า ในการพัฒนาทักษะการฟัง นิสิตเลือกฟังจากสื่อออนไลน์เช่น Facebook ,YouTube หรือ การฟังออนไลน์เป็นภาษาอังกฤษ ในสื่อเหล่านี้ มีคลิปวิดีโอที่หลากหลาย นิสิตสามารถเรียนรู้ด้านสำเนียงของเจ้าของภาษาทำให้นิสิตสามารถพัฒนาทักษะด้านการฟังและยิ่งไปกว่านั้นนิสิตมาสามารถพัฒนาทักษะการพูดได้ไปพร้อมกัน นอกจากนี้ การพัฒนาทักษะการอ่าน นิสิตเลือกอ่านผ่านทางสื่อออนไลน์ เช่น แบบฝึกหัดที่เกี่ยวของกับการอ่าน ช่วยในเรื่องของการอ่านออกเสียง สระ พยัญชนะหรือ ตัวสะกด ส่วนการพัฒนาทักษะการเขียน นิสิตเลือกงานเขียนและบทความต่าง ทั้งยังได้เรียนรู้แนวทางการเขียน ผ่านการใช้สื่อออนไลน์ สามานำงานเขียนเหล่านั้นมาปรับใช้และเป็นแนวทางในการเขียนทำให้งานเขียนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สรุปได้ว่าผู้เข้าร่วมวิจัยส่วนใหญ่ใช้สื่อออนไลน์ในการช่วยเสริมสร้างทักษะภาษาอังกฤษเพราะปัจจุบันการใช้สื่อออนไลน์เป็นที่แพร่หลายมีข้อมูลและองค์ความรู้ต่างๆที่เกี่ยวกับภาษาอังกฤษให้ได้ศึกษาค้นและนำมาปรับใช้ การใช้สื่อออนไลน์สามารถช่วยพัฒนาทักษะทั้ง 4 ด้านของภาษาอังกฤษดังนั้นการใช้งานสื่อออนไลน์ต่างจึงมีประโยชน์อย่างมากในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

กรภัทร์ สุทธิดารา. **การใช้งาน Window 98 ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด , ไม่ระบุปีที่พิมพ์ .

ธนันดา รังสิกุล. **อินเทอร์เน็ตกับการเสริสร้างการเรียนรู้ของเยาวชนไทย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.skoolbuz.com/library/content/349. [1 มกราคม 2553].

ปราณี เอี่ยมลออ. **ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้อินเตอร์เน็ตของนักศึกษา คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://library.utcc.ac.th/onlinethesis/onlinethesis/M0217626.pdf. [1 มกราคม 2553].

การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษสำหรับวัดดอยเวา
The Development of Advertising Medias for Pharthat Doiwao Temple

กำพล สุกันโท
พระวัฒนา คำเงิน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษสำหรับวัดพระธาตุดอยเวา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษสำหรับวัดพระธาตุดอยเวา 2) วิเคราะห์สื่อประชาสัมพันธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระธาตุดอยเวา และ 3) เสนอรูปแบบพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบของสื่อโสตทัศน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระธาตุดอยเวา ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดดอยเวา ผู้นำชุมชน ประชาชนบริเวณรอบๆ วัด จำนวน 10 คน และนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ จำนวน 40 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 50 คน ขอบเขตเนื้อหาที่ศึกษา คือ สื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษของวัดพระธาตุดอยเวา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบประเมิน ส่วนสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์เครื่องมือเป็นประเภทความถี่ ผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ดังนี้

ผลการศึกษาวิจัยเพื่อศึกษาการพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษสำหรับวัดพระธาตุดอยเวา พบว่า มีสื่อที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์ 1 ประเภทคือ สื่อประชาสัมพันธ์ที่ควบคุมได้ (Controllable Media) ได้แก่สื่อสิ่งพิมพ์ (Printed Media) คือ ป้ายประชาสัมพันธ์และสื่อกิจกรรม การวิเคราะห์หาสื่อประชาสัมพันธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระธาตุดอยเวา พบว่าไม่มีสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษเลย ควรจะใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศประเภท QR code, YouTube และ Audio Visual Media เข้ามาช่วยในการจัดทำการประชาสัมพันธ์ต่างๆภายในวัด ส่วนรูปแบบพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบของสื่อโสตทัศน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระธาตุดอยเวา พบว่า ควรเป็นสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศชนิด QR Code & Audio Visual – VDO Media ที่มี 2 ภาษา คือ ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

คำสำคัญ: สื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษ

Abstract

This study aimed to study the English communication media for Pharthat Doiwao Temple, to analyze media relations in promoting cultural tourism for Pharthat Doiwao

Temple, and to propose media development models in the form of audio – visual media in promoting cultural tourism for Pharthat Doiwao Temple. The research samples include 1 abbot, or agent 1 community leader, 8 people around temple and 40 tourist the data were collected by in depth interview and the assessment form. The data were analyzed by using statistics are in tool analysis includes frequency statistics.

The study found that there were no printing media to advertise and to promote activities. Moreover, there were no English media in temple to promote Pharthat Doiwao. Therefore, the infraction technology media such as media type QR code, YouTube and Audio-Visual Media with bilingual (English and Thai language) were created to help promoting information about the history of Phrathat Doiwao temple.

Keyword: English Communication Media

บทนำ

ในภาวะปัจจุบันที่อิทธิพลของโลกาภิวัตน์ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง และยังจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ นั้น การเรียนรู้ภาษาของประเทศอื่นย่อมได้เปรียบในการทำกิจการต่างๆ เพราะคงไม่มีใครจะติดต่อสื่อสารและรู้เรื่องได้ดีเท่ากับการพูดภาษาเดียวกัน การให้บริการด้านการท่องเที่ยวเป็นอีกหนึ่งธุรกิจที่มีความจำเป็นต้องใช้ภาษาอังกฤษเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารไม่ว่าจะเป็นชาติใดๆ เพราะในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมิใช่เป็นเพียงแค่การให้บริการหรือการให้ข้อมูลเฉพาะคนในประเทศของตนเอง แต่ยังเป็นการให้บริการแก่คนทั่วโลกปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และมีแนวโน้มของการเติบโตที่สูงมาก อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่นำรายได้มาสู่ประเทศ และมีแนวโน้มว่าจะมีความสำคัญเพิ่มขึ้น ประโยชน์ข้อแรกที่เห็นชัดคือ ภาษาเป็นเครื่องมือของสังคมสำหรับใช้เป็นสื่อกลางในการตกลงบอกกล่าว ทำความเข้าใจกันระหว่างบุคคล และระหว่างหมู่คนในวงการปกครอง ในการทำมาหาเลี้ยงชีพ ในการเรียนการสอนวิทยาการทั้งสิ้น

ดังนั้นในการผลิตสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญสำหรับการสื่อสารด้านการประชาสัมพันธ์องค์การจะต้องใช้สื่อประชาสัมพันธ์นั้นๆอย่างมีความมุ่งหมายหรือมีวัตถุประสงค์นับว่าเป็นเสมือนหัวใจของการประชาสัมพันธ์เลยทีเดียวและด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารในปัจจุบันช่วยให้มีสื่อใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมายเป็นการอำนวยความสะดวกรวดเร็วและทันสมัยให้แก่การสื่อสารประชาสัมพันธ์ในปัจจุบัน เว็บ2.0ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับโลกทัศน์ในการสื่อสารนอกจากนี้สื่อออนไลน์ยังช่วยให้สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ตลอดเวลาข้อมูลข่าวสารที่เป็นสาระความรู้ต่างๆ จากทั่วทุกมุมโลกอยู่ใกล้แค่เพียงปลายนิ้วสัมผัสจึงนับได้ว่าปัจจุบันนี้เป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสารอย่างแท้จริงกลายเป็นโลกที่ไร้พรมแดนเปิด

โอกาสให้มีการสื่อสารประชาสัมพันธ์ขึ้นในพื้นที่ใหม่ๆอย่างน่าสนใจรวมทั้งการสื่อสารประชาสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของชาติอื่นๆ ที่หลากหลาย[1]

วัดพระธาตุดอยเวา เป็นวัดอันเป็นที่ประดิษฐานพระธาตุดอยเวา พระธาตุที่เชื่อกันว่า มีความเก่าแก่เป็นรองพระธาตุดอยตุง พระธาตุดอยเวานั้น ตั้งอยู่บนยอดดอยเวา แต่พระอุโบสถและเขตสังฆาวาสจะอยู่ที่เชิงดอย ผู้ที่จะขึ้นไปนมัสการต้องเดินขึ้นบันไดไปนมัสการ ซึ่งข้างบนเป็นจุดชมทัศนียภาพสองฝั่งสาย สามารถเห็นทัศนียภาพได้รอบทิศพระธาตุดอยเวา สร้างในพ.ศ. 296 ในรัชสมัยพระองค์เวา รัชกาลที่ 10 แห่งราชวงศ์สิงหนวัติ ผู้ครองนครโยนกนาคพันธุ์โดยชื่อนั้นได้นำมาจากพระนามของพระองค์เวา ต่อมาพระธาตุเจดีย์ได้พังลงตามกาลเวลา นายบุญยืน ศรีสมุทร คฤหบดีอำเภอแม่สาย ได้ร่วมกับ พระภิกษุดวงแสง รัตนมณี พร้อมด้วยข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนผู้มีจิตศรัทธา และ กรมศิลปากร ร่วมกันจัดสร้างขึ้นขึ้นใหม่ ในการขุดแต่งครั้งนี้ พบผอบหินสีดำ ภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ 5 พระองค์ จึงได้อัญเชิญขึ้นประดิษฐานในองค์พระธาตุดังเดิม มีการวางศิลาฤกษ์ในวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2494 และสร้างเสร็จพร้อมฉลองสมโภชพระธาตุในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2489 โดยมีพุทธบริษัททั้งสองประเทศ ร่วมงานอย่างคับคั่ง[2]

ทางผู้วิจัยเล็งเห็นว่าวัดพระธาตุดอยเวามีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนานแต่ยังขาดสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ เช่น หนังสือแนะนำวัด (Hand Book), ป้ายข้อความประวัติความเป็นมาของวัดภาคภาษาอังกฤษ และระบบคิวอาโค้ด ดังนั้นทางผู้จึงจัดทำวิจัยเพื่อหาแนวทางการส่งเสริมจัดสื่อประชาสัมพันธ์ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษสำหรับวัดพระธาตุดอยเวา
2. เพื่อวิเคราะห์หาสื่อประชาสัมพันธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระธาตุดอยเวา
3. เพื่อเสนอรูปแบบสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบของสื่อโสตทัศน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระธาตุดอยเวา

เครื่องมือและวิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เข้าด้วยกันเป็นวิธีการเพื่อได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในวัด

---

[1] วิรัช ลภิรัตนกุล, **กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ในภาวะวิกฤตและการบริหารภาวะวิกฤต,** (พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สานักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552)**.**

[2] บุญยัง ชุมศรี, **ตำนานพื้นเมืองเชียงราย,** (เชียงราย: ม.ป.ท.), 2526.

โดยคณะวิจัย และวัดมีส่วนร่วมในการวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีวิธีดำเนินการ 3 รูปแบบคือ

1. การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In–depth Interviews) สัมภาษณ์ปัญหาที่แท้จริงโดยจะมีวิธีการแจ้งชี้แจงอธิบายวัตถุประสงค์ของวิจัยและมีความเป็นมาอย่างไรและสัมภาษณ์สนทนาตามประเด็นวิจัย นำมาปรับปรุงและพัฒนาให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมรวมถึงการจัดอบรมองค์ความรู้การจัดประชาสัมพันธ์ในรูปแบบภาษาอังกฤษ

2. การออกแบบสอบถามเพื่อสอบถามความต้องการข้อมูลและสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษ

3. ประมวลผล นำข้อมูลที่ได้ศึกษาจากการสัมภาษณ์และการตอบแบบสอบถามนำมาจัดทำสื่อในรูปแบบภาคภาษาอังกฤษ

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดดอยเวา ผู้นำชุมชน ประชาชนบริเวณรอบๆวัดจำนวน 10 คน และกลุ่มตัวอย่าง นักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวน 40 คน รวมกล่มตัวอย่างทั้งสิ้น 50 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีรายละเอียดเป็น 3 ตอน คือ

- ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ประกอบด้วยเพศอายุระดับการศึกษาตำแหน่งหน้าที่และระยะเวลาในปฏิบัติงาน
- ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการสื่อประชาสัมพันธ์ของวัดพระธาตุดอยเวา
- ตอนที่ 3 ประเด็นหัวข้อและเนื้อหาในสื่อประชาสัมพันธ์วัดพระธาตุดอยเวา

2. แบบประเมินความพึงพอใจเกี่ยวกับสื่อประชาสัมพันธ์วัดดอยเวา

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ทีมงานผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ดังนี้

1. รวบรวมเอกสารผู้ศึกษาได้ศึกษาทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องได้แก่หนังสือตำราเอกสารต่างๆรายงานการศึกษาวิจัยเอกสารของส่วนราชการต่างๆเว็บไซต์ตลอดจนบทความที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษาแล้วจึงรวบรวมสรุปเนื้อหาและประเด็นที่สำคัญเพื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้รับจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิที่ได้ไปศึกษามาเพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นไปโดยความถูกต้องแม่นยำและเชื่อถือได้

2. ลงภาคสนามในพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายตัวอย่างที่กำหนดไว้อันได้แก่ วัดพระธาตุดอยเวาพื้นที่ใกล้เคียง และนักท่องเที่ยวต่างชาติ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. ผู้วิจัย ทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยเก็บข้อมูลจากพระภิกษุสามเณรและผู้ที่เกี่ยวข้องในวัดพระธาตุดอยเวาแล้วนำมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลความต้องการของกลุ่มประชากรเพื่อรวบรวมเป็นข้อมูลในการพัฒนาจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษสำหรับวัดพระธาตุดอยเวา

2. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการตอบแบบสอบถามมาจำแนกตามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลและนำข้อมูลมาแยกเป็นประเด็นคำถามพร้อมกับพิจารณาความสมบูรณ์ของข้อมูลโดยดูจากวัตถุประสงค์ของการศึกษาและกรอบแนวคิดในระหว่างที่ผู้ศึกษาทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในแต่ละประเด็นคำถามว่าได้ข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของผู้ทำการศึกษาหรือไม่

3. นำข้อมูลตามข้อ 2. นำมาวิเคราะห์โดยการแยกเป็นหมวดหมู่และบรรยายสรุปโดยใช้วิธีเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาวิจัย

1. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 (เพื่อศึกษาการพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษสำหรับวัดพระธาตุดอยเวาที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวให้มีความทันสมัยรวดเร็วด้วยสื่อเทคโนโลยี)

สรุปผลการศึกษาวิจัยเพื่อศึกษาการพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษสำหรับวัดพระธาตุดอยเวาพบว่า วัดพระธาตุดอยเวา ยังไม่มีสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษภายในวัด โดยมีป้ายประวัติพระธาตุดอยเวา เป็นสิ่งปลูกสร้างจากปูนตัวป้ายเป็นแผ่นหินสลักประวัติความเป็นมาของวัดพระธาตุดอยเวาเป็นตัวหนังสือภาษาไทยสีทองซึ่งทางวัดจัดทำขึ้นจากเงินบริจาคของวัดป้ายแผนที่แหล่งท่องเที่ยววัดพระธาตุดอยเวาซึ่งจะแนะนำแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดและบริเวณใกล้เคียงวัดประกอบไปด้วย องพระธาตุ ซุ้มประตูทางเข้า แม่นาคา ปราสาทไพชยนต์ ศาลาเพชรนิภา หลวงพ่อทันใจ พระอริยสงฆ์ วิหารจัตุรมุข เทวลัยพระพิฆเนศ อนุสาวรีย์พระนเรศวรจุดชมวิวชายแดนแม่สาย พระเจ้าอินทร์สาน รูปปั้นแมงเวายักษ์ พิพิธภัณฑ์ปัญญาพื้นบ้าน พิพิธภัณฑ์หมูป่า ซึ่งพิมพ์ด้วยภาษาไทยไม่มีภาษาอังกฤษ และป้ายแผนที่พระธาตุและภูเขาศักดิ์สิทธิ์แนะนำข้อมูลพื้นธาตุของวัดพระธาตุดอยเวา และแสดงให้เห็นถึงพระธาตุที่ตั้งอยู่บนภูเขาในจังหวัดใกล้เคียงซึ่งประกอบไปด้วย จัดหวัด เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน ลักษณะของป้ายเป็นภาษาไทย

2. ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 (เพื่อวิเคราะห์หาสื่อประชาสัมพันธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระธาตุดอยเวา)

สรุปผลการศึกษาวิจัยเพื่อวิเคราะห์หาสื่อประชาสัมพันธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระธาตุดอยเวา พบว่าไม่มีสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษเลย ซึ่งมีเพียงป้ายประวัติความเป็นมา ป้ายแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวภายในวัด ป้ายแผนที่พระธาตุและภูเขาศักดิ์สิทธิ์ ทางผู้วิจัยเห็นว่า ยังไม่ได้นำหลักการของการประชาสัมพันธ์มาใช้ในการประชาสัมพันธ์ของวัดเท่าที่ควร

นอกจากนี้ทางผู้วิจัยได้นำผลการสัมภาษณ์เจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณร และคณะกรรมการวัด/ประชาชนทั่วไป นักท่องเที่ยว ทุกกลุ่มตัวอย่างได้ให้ความเป็นสอดคล้องกันว่า วัดควรมีสื่อประชาสัมพันธ์ควรจะใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศประเภท QR code YouTube ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของวัดและทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติเข้าถึงข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆภายในวัดได้ดียิ่งขึ้น

3. สรุปผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 (เพื่อเสนอรูปแบบสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบของสื่อโสตทัศน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระธาตุดอยเวา)

สรุปผลการศึกษาวิจัยเพื่อเสนอรูปแบบสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบของสื่อโสตทัศน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัตนธรรมของวัดพระธาตุดอยเวา จากการสัมภาษณ์และตอบแบบประเมิน พบว่าสื่อประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับวัดพระธาตุดอยเวาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัตนธรรมนั้นควรเป็นในรูปแบบสื่อประชาสัมพันธ์ประเภทเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพราะเข้าถึงได้ง่ายในยุคปัจจุบัน ในรูปแบบของ YouTube และ QR code เพื่ออธิบายรายละเอียดแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งที่น่าสนใจภายในวัด

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ พบว่าวัดพระธาตุดอยเวายังไม่มีสื่อประชาสัมพันธ์ที่จะบริการนักท่องเที่ยวเท่าที่ควร และควรจะจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์โดยใช้ QR code และ YouTube ทั้งภาคภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และเมื่อแยกเป็นรายการจะมีรายละเอียดดังนี้

1. ปัญหาอุปสรรคส่วนของทางวัด จากการศึกษาวิจัยในส่วนของทางวัด พบว่า มีปัญหาอุปสรรค 2 ประเด็น คือ (1) วัดขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านภาษาอังกฤษ จึงทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติไม่เข้าใจในโบราณสถาน โบราณวัตถุของวัด (2) ไม่มีบุคคลจิตอาสาที่จะมาแปลข้อมูลของวัดที่มีอยู่เป็นภาษาอังกฤษเพื่อจัดทำเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ได้

2. ปัญหาอุปสรรคส่วนของประชาชนที่เป็นนักท่องเที่ยวในส่วนของประชาชน นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค พบว่า มีปัญหาอุปสรรค์ 2 ประเด็นเช่นกัน คือ(1) ป้ายประชาสัมพันธ์ที่วัดมีอยู่น้อยและไม่สามารถอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่ที่เข้าชมได้อย่างครบถ้วน(2) กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศไม่เข้าใจความหมายของสถานที่ต่างๆที่เข้าชมเนื่องจากไม่มีข้อมูลที่เป็นภาษาอังกฤษและ มัคคุเทศก์ยังไม่เข้าใจในโบราณสถาน โบราณวัตถุดีพอจึงไม่สามารถอธิบายให้นักท่องเที่ยวเข้าใจได้

3. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของส่วนทางวัดในส่วนของทางวัด ได้ให้ข้อเสนอแนะแก่ทีมงานผู้วิจัย ดังนี้ (1) หน่วยงาน หรือสถาบันการศึกษาควรมาฝึกอบรมการใช้ภาษาอังกฤษแก่บุคลากรของวัดโดยเป็นการอบรมเป็นระยะ ๆ (2) วิทยาลัยสงฆ์เชียงรายมีบุคลากรที่มีความสามารถในการสื่อสารภาษาอังกฤษ ควรมาช่วยทางวัดแปลข้อมูลของวัดเป็นภาษาอังกฤษ เพื่อทำเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ประเภทต่าง ๆ

4. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของส่วนประชาชน นักท่องเที่ยว ในส่วนของประชาชนนักท่องเที่ยวได้ให้ข้อเสนอแนะแก่ทีมงานวิจัย คือ (1) วัดควรคนอธิบายรายละเอียดเพิ่มเติมของสถาปัตยกรรม จิตรกรรม พุทธศิลปกรรมของวัดที่มีอยู่ เมื่อเกิดความสงสัยหรือต้องการความรู้เพิ่มเติม(2) วัดควรทำประวัติสิ่งสำคัญต่าง ๆ ของวัดไว้ในรูปของเทคโนโลยีที่ทันสมัย ได้แก่ QR Code และ YouTube

เพื่อให้ผู้เข้าไปท่องเที่ยวสามารถทราบข้อมูลได้ง่ายและรวดเร็วและบันทึกเก็บไว้ศึกษาเรียนรู้ภายหลังได้ด้วย (3) ควรมีป้ายประชาสัมพันธ์โบราณสถาน โบราณวัตถุเป็นภาษาอังกฤษ และภาษาอื่น ๆ ด้วย[3]

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษสำหรับวัดพระธาตุดอยเวา ผู้วิจัยเห็นว่ามีประเด็นที่ควรอภิปรายผลดังนี้

เป็นที่สังเกตว่า วัดพระธาตุดอยเวา เป็นวัดที่มีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยวของอำเภอแม่สายมานาน จนเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั่วไปในระดับต้น ๆ ไม่ว่าคนไทยหรือคนต่างชาติมักนิยมมาเที่ยวชมวัดนี้เกือบทุกคน เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม แต่สื่อประชาสัมพันธ์ของวัดไม่ว่าจะเป็นภาษาไทย หรือภาษาอังกฤษที่แสดงรายละเอียดของโบราณสถาน โบราณวัตถุของวัดมีน้อยมาก จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาส ท่านได้กล่าวว่า ไม่ว่าส่วนราชการ หน่วยงาน องค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวหรือมีส่วนเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน ไม่มีใครเข้าไปช่วยเหลือทางวัดเลย แต่ป้ายที่มีอยู่ก็เป็นข้อมูลคร่าว ๆ ทางวัดจะจัดทำเองก็ไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะทำ ซึ่งผิดกับในตัวเมืองจังหวัดเชียงราย ได้พัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ของวัดไปอีกระดับหนึ่ง โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศประเภท QR Code แล้ว ซึ่งบันทึกประวัติโบราณสถาน โบราณวัตถุลงไปใน QR Code ให้ผู้ที่เข้าไปเที่ยวชมได้ใช้โทรศัพท์มือถือสแกน QR Code แล้วเสียงบรรยายประวัติหรือความเป็นมาของโบราณสถาน โบราณวัตถุเหล่านั้นผ่านโทรศัพท์มือถือ โดยไม่ต้องไปยืนอ่านประวัติแต่ละแห่ง นั้นคือความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศที่เป็นที่นิยมในปัจจุบัน ทีมงานผู้วิจัยจึงมีข้อสังเกต และสันนิษฐานว่า ที่สื่อประชาสัมพันธ์ของวัดพระธาตุดอยเวามีน้อยอาจจะเกิดจากงบประมาณของวัดไม่มีที่จะดำเนินงานพัฒนาสื่อด้วยตนเอง หรือทางวัดอาจรอให้หน่วยงาน ส่วนราชการ องค์กรมาจัดทำให้ แต่ไม่ได้พูดคุยกัน หรือทางส่วนราชการอาจเห็นว่าเป็นหน้าที่ของวัดที่จะดำเนินการจึงทำให้การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์แหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุของวัดพระธาตุดอยเวา ไม่มีสื่อประชาสัมพันธ์ครอบคลุมทั้งหมด โดยเฉพาะที่เป็นภาษาอังกฤษไว้บริการแก่คนต่างชาติ ดังนั้นทีมวิจัยจึงเห็นว่า วัดควรดำเนินการเองไม่ควรรอให้ส่วนงานอื่นมาจัดทำให้ และควรจัดทำสื่อประเภทเทคโนโลยีสารสนเทศที่เป็น QR Code หรือ Audio Visual- VDO Media (YouTube) ซึ่งสามารถนำทั้งภาพและเสียงเข้าไปบรรจุไว้ได้อย่างครบถ้วน ทำให้สะดวกและง่ายต่อการเข้าถึงข้อมูลของวัดได้เร็วขึ้นไม่เสียเวลาอีก อีกทั้งผู้ชม นักท่องเที่ยวสามารถบันทึกไว้ในโทรศัพท์มือถือเอาไปเปิดศึกษาเรียนรู้ในภายหลังได้ ระบบ QR Code & Audio Visual – VDO Media (YouTube)เป็นเหมือนคลังข้อมูลเป็นห้องเหมือนห้องสมุดที่เก็บหนังสือมากมายเข้าไปไว้อย่างเป็นหมวดหมู่ทำให้ง่ายต่อการเข้าถึง ซึ่งสอดคล้องกับ[4] ได้กล่าวในบทความบนเวปไซต์ไว้ว่า วีดีโอ (Video) หรือวีดิทัศน์ ในยุคปัจจุบันนี้สามารถถ่ายทำได้สะดวก เพราะมี

---

[3] วิจิตร อาวะกุล, **การประชาสัมพันธ์ : หลักและวิธีปฏิบัติ**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช), 2536.

[4] **เทคนิคการประชาสัมพันธ์**(ฉบับปรับปรุง), (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2541).

การบันทึกภาพเป็นระบบดิจิทัล บันทึกภาพได้ด้วยกล้องวีดีโอหลากหลายชนิด ตั้งแต่กล้องวีดีโอขนาดเล็กที่มีอยู่ในโทรศัพท์มือถือ จนถึงกล้องวีดีโอระดับมืออาชีพ การถ่ายทำลำดับตัดต่อภาพนั้นก็ไม่ได้ยุ่งยาก ขึ้นอยู่กับความคิดการสร้างสรรค์ของผู้ผลิต การถ่ายวีดีโอและการตัดต่อภาพที่สะดวกขึ้นนี้ ประกอบกับเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่พัฒนา Web 2.0 ซึ่งทำให้อินเทอร์เน็ตมีศักยภาพในการใช้งานมากขึ้น เน้นให้ผู้ใช้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ผลงานลงบนเว็บไซต์ และสามารถโต้ตอบกับข้อมูลที่อยู่บนเว็บไซต์ได้ ที่ผู้ใช้สามารถสร้างเนื้อหา แลกเปลี่ยน และกระจายข้อมูลข่าวสารเพื่อแบ่งปันถึงกันได้ ทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และองค์กร จึงเกิดการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบใหม่ที่เรียกว่าวีดีโอออนไลน์ โดยใช้วีดีโอที่ผลิตขึ้นเองเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ได้เองผ่านระบบออนไลน์ บนเว็บไซต์ที่ให้บริการฝากไฟล์วีดีโอ ซึ่งมีหลายเว็บไซต์ที่ให้บริการแต่ที่นิยมก็คือเว็บไซต์ยูทูบ (www.youtube.com) ที่เป็นแหล่งรวมวิดีโอจากผู้ใช้ทั่วโลกที่ใหญ่ที่สุด เนื่องจากมีจำนวนวิดีโอคลิปในฐานข้อมูลมากที่สุด และมีจำนวนผู้ใช้ที่เข้าไปชมวิดีโอคลิปมากที่สุดในขณะนี้

บรรณานุกรม

เทคนิคการประชาสัมพันธ์(ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2541.

บุญยัง ชุมศรี. **ตำนานพื้นเมืองเชียงราย.** เชียงราย: ม.ป.ท. 2526.

ลักษณา สตะเวทิน, **หลักการประชาสัมพันธ์**, กรุงเทพมหานคร: เฟื่องฟ้าพริ้นติ้ง, 2542.

วิจิตร อาวะกุล. **การประชาสัมพันธ์ : หลักและวิธีปฏิบัติ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช , 2536.

วิรัช ลภิรัตนกุล. **กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ในภาวะวิกฤตและการบริหารภาวะวิกฤต.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552**.**

การศึกษาปัญหาการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมและแนวทางการปรับตัวของพระนิสิตต่างประเทศกับพระนิสิตไทยในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

The Study of Cross-Cultural Communication Problems and The Adaptation Guidelines for Thai and Foreign Students in Chiang Rai Buddhist College

ศุภกร ณ พิกุล
Ven. Tumingala Chantasiri
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาปัญหาการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมและแนวทางการปรับตัวของพระนิสิตต่างประเทศกับพระนิสิตไทยในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาปัญหาการการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมของพระนิสิตต่างประเทศ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการปรับตัวของพระนิสิตต่างประเทศ งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นพระนิสิตต่างประเทศและพระนิสิตไทยในระดับอุดมศึกษาชั้นปีที่ 1 ถึงชั้นปีที่ 4 ในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย จำนวน 20 รูป โดยแบ่งเป็นพระนิสิตต่างประเทศ 10 รูป พระนิสิตไทย 10 รูป ทำการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) แบบสังเกต (Observation Form)

ผลวิจัยพบว่า พระนิสิตต่างประเทศนั้นต้องปรับตัวกับวัฒนธรรมใหม่ๆไม่ว่าจะเป็นในด้านภาษา การสื่อสาร อาหาร แนวทางการปรับตัว และวัฒนธรรมต่างๆโดยในช่วงแรกการสื่อการนั้นเป็นอุปสรรคต่อนิสิตต่างประเทศอย่างมากเนื่องจากไม่ค่อยเข้าใจกับคำศัพท์ต่างๆทำให้เกิดอุปสรรคในการสื่อสารส่วนเรื่องของภาษา โดยรวมแล้วนิสิตต่างประเทศได้เรียนภาษาไทยพื้นฐานมาก่อนแล้วแต่ก็พบเจออุปสรรคอยู่บ้างในเรื่องการเขียนหรือการออกเสียงในด้านการปรับตัวนั้นทั้งนิสิตไทยและนิสิตต่างประเทศ มีการปรับตัวเข้าหากันและกัน เนื่องจากวัฒนธรรมมีความคล้ายคลึงกันไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของอาหารการกิน การสื่อสาร ความเป็นอยู่ ด้วยเหตุนี้การปรับตัวทั้งสองวัฒนธรรมจึงมีการปรับตัวได้ง่ายขึ้นถึงมีอุปสรรคอยู่บ้างแต่ก็ไม่ปัญหาในการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ โดยปัจจัยหลักที่ส่งผลให้พระนิสิตต่างประเทศประสบผลสำเร็จในการปรับตัวในด้านการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมร่วมกันได้ก็คือวัฒนธรรมของภาษาและการสื่อสารที่มีความคล้ายคลึงกันทำให้การพระนิสิตต่างประเทศสามารถสื่อสารและปรับตัวเข้ากับพระนิสิตไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม

Abstract

The study of Cross-Cultural communication problems and the adaptation guidelines for Thai and foreign students in Chiang Rai Buddhist College. It is aimed to study cross-cultural communication problems of foreign Buddhist monks and to study ways of adaptation of cross-cultural problems for foreign Buddhist monks. The research was a qualitative research. The participants were 20 Thai and foreign Buddhist monk students between the first and fourth year in Chiang Rai Buddhist College the group was divided into 10 foreign Buddhist monks and 10 Thai Buddhist monks. The research instruments consisted of structured interview form and observation form.

The result showed that foreign Buddhist monks were required to adapt to new culture such as language, communication and food due to various cultures. In the first period, communication was a huge obstacle to foreign students because they were not acquainted with the vocabulary, causing obstacles in communication. Most foreign students have studied basic Thai before; nevertheless, they have encountered some obstacles in writing or pronunciation. In terms of adaptation, both Thai and foreign students have to adapt to each other. Furthermore, due to the similarities between cultures in terms of food, language, communication, and living conditions, the adaptation in Thai and foreign cultures is uncomplicated as the two main factors that help foreign Buddhist monks accomplish the cross-cultural communication are language and communication.

Keywords : Cross-Cultural Communication

บทนำ

สังคมในปัจจุบันนี้ ปัญหาการสื่อสารระหว่างบุคคลยังมีปัญหาในการสื่อสารที่ไม่เข้าใจกันอยู่เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะบุคคลที่อยากเรียนรู้ภาษาที่สองนอกจากภาษาของตนเองแล้วในการที่จะศึกษาข้ามวัฒนธรรมของตนเองจำเป็นต้องเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับสังคมนั้นๆ ให้ได้และต้องเรียนรู้อะไรอีกมากมายและตัวแปลที่สำคัญคือภาษากลางที่จะสื่อสารให้เข้าใจกันก็คือภาษา เมื่อมีการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมเกิดขึ้นการปรับตัว (Adjustment) ย่อมจะต้องเป็นประเด็นสำคัญที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับพระนิสิตต่างประเทศโดยในช่วงแรกที่พระนิสิตเดินทางเข้ามาในประเทศไทยจะต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมรอบด้านที่แตกต่างกัน[1]การปรับตัวภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมการปรับตัวในการใช้ชีวิตประจำวันการเรียนการสอนภายใต้วัฒนธรรมที่แตกต่างจากวัฒนธรรมเดิมการปรับตัวในเรื่องของ

[1] Bently, J.M., **Supporting International Student Adjustment**, (USA: Central Michigan University, 2008).

ระบบการเรียนการสอนในห้องเรียนปัญหาในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมกับนักศึกษาไทยย่อมส่งผลให้นิสิตต่างประเทศต้องมีการเรียนรู้และมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนให้มีความเหมาะสมกับนิสิตต่างประเทศเพื่อให้สามารถประสบความสำเร็จในการสื่อสารกับนักศึกษาไทยภายในชั้นเรียนได้ชาสแตง[2] กล่าวว่าภาษาใช้เพื่อสื่อความหมายแต่ความหมายถูกตีความโดยวัฒนธรรม การที่เราพูดภาษาเดียวกันไม่ได้แปลว่าเราจะตีความหมายของสารนั้นให้ชัดเจน ตามวัตถุประสงค์ของคนที่สื่อสารได้ ยิ่งเป็นบุคคลที่มาจากหลากหลายประเทศแล้วการสื่อสารกันทั้งภาษา วัฒนธรรมที่แตกต่างกันยิ่งสื่อสารกันยากยิ่งขึ้น ซึ่งการปรับตัวจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมใหม่ๆ ดังเช่นออลไรท์และไบลีย์[3] ไว้ว่า การเรียนภาษาใหม่เป็นการเรียนวัฒนธรรมใหม่ไปด้วย การที่นิสิตต่างประเทศเข้ามาเรียนในประเทศไทยจำเป็นต้องเรียนภาษาไทยและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ไปด้วยซึ่งเป็นการเรียนข้ามวัฒนธรรมภาษาที่แตกต่างกันเช่นความแตกต่างทางระบบเสียง ไวยากรณ์ สำนวนและคำศัพท์ เป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้และนำไปใช้ในห้องเรียนเพื่อให้เกินการเรียนรู้ให้ได้ประสิทธิ์ภาพสูงสุดและเพื่อไม่ให้การสื่อสารเกิดความผิดพลาดหรือเข้าใจผิดกับพระนิสิตต่างประเทศกับพระนิสิตไทยจำเป็นต้องปรับตัวเข้าหากันและเรียนรู้วัฒนธรรมของกันและกันให้ได้มากที่สุดแต่ละประเทศมีวัฒนธรรมการแสดงออกเพื่อการสื่อสารที่แตกต่างกัน เมื่ออีกฝ่ายแสดงพฤติกรรมหรือท่าทางที่จะสื่อสารกับอีกฝ่าย แต่ผลตอบรับอาจจะเป็นไปตรงกันข้ามและอาจก่อให้เกินการเข้าใจผิดกันได้

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย นั้นเป็นวิทยาลัยหน้าด่านของทั้งสองประเทศ คือ ประเทศเมียร์ม่า และประเทศ สปป. ลาว ซึ่งทั้งสองประเทศนั้นก็มีพระนิสิตมาเรียนในวิทยาลัยสงฆ์เชียงรายเป็นจำนวนไม่น้อย และพระนิสิตที่มาเรียนจำเป็นต้องปรับตัวทั้งด้านภาษา วัฒนธรรมและในชั้นเรียน แต่ละประเทศแน่นอนว่าภาษาและวัฒนธรรมไม่เหมือนกันอย่างแน่นอนจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ไม่อาจมองข้ามไปได้[4] โดยการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมนั้นเป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มาจากวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายแตกต่างกันจะเห็นได้ว่าการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมนั้นมีความสำคัญมากมาย ทั้งในด้านการสื่อสาร การค้าขาย การเมืองและเศรษฐกิจ จำเป็นต้องมีการเรียนรู้ในการติดต่อสื่อสารจึงจะเกิดการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมถ้าไม่มีผู้สื่อสารและผู้รับสารก็จะไม่มีการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของแต่ละประเทศได้

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้จัดทำงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาปัญหาการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมและแนวทางการปรับตัวของพระนิสิตต่างประเทศ กับพระนิสิตไทย ในมหาวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย”เพื่อที่ศึกษาปัญหาการอยู่ร่วมกันในความแตกต่างกันและปรับตัวเข้าหากันและเรียนรู้แต่ละวัฒนธรรมไปด้วยกันสังคมในปัจจุบันนี้เป็นสังคมที่อยู่ท่ามกลางการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม ซึ่งมีบทบาทอย่างมากในการใช้ชีวิตในยุค

---

[2] Chastain, K., **Developing Second Language Skills, Theory and Practice,** (United States of America: Harcourt Brace Jovanovich, Inc, 1988).

[3] Allwright, D., and Bailey K.M., **Focus on the Language Classroom: An Introduction to Classroom Research for Language Teachers**, (Cambridge: Cambridge University Press, 1991).

[4] Jandt, F.E., **An Introduction to Intercultural Communication: Identities in a Global Community**, (CA: Sage Publication, 2004).

ปัจจุบันวัฒนธรรมนั้นมีความซับซ้อนและเป็นสิ่งสำคัญต่อการสื่อสารของมนุษย์ทุกคน ในขณะที่เราทำการสื่อสารกับบุคคลอื่นอยู่นั้น บุคคลแต่ละบุคคลก็จะแสดงวัฒนธรรมจากการเรียนรู้ในสภาพแวดล้อมที่ตนเองอาศัยอยู่ ดังนั้น การสนทนากับบุคคลที่มาจากความแตกต่างของวัฒนธรรมนั้นย่อมจะได้เรียนรู้ความแตกต่างของวัฒนธรรมของคู่สื่อสาร ทั้งนี้เพื่อความสำเร็จในการสื่อสาร สังคมในยุคปัจจุบันนั้นเป็นสังคมที่อยู่ท่ามกลางการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมและมีการเกิดขึ้นของเทคโนโลยีการสื่อสารที่มีความทันสมัยมากมายการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมจึงมีบทบาทสำคัญ ด้วยเหตุนี้ชาวต่างชาติส่วนใหญ่เรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมจากอินเตอร์เน็ตก่อนออกเดินทาง ชาวต่างชาตินั้นจะเรียนรู้วิธีการปรับตัวข้ามวัฒนธรรมโดยการสังเกต เลียนแบบพฤติกรรม การสอบถาม และทำกิจกรรมร่วมกัน ดังนั้นมนุษย์ทุกคนจึงต้องเรียนรู้เรื่องการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมเพราะมีความสำคัญต่อการสื่อสารทั้งความเข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล ซึ่งมีบทบาทในการช่วยให้เรียนรู้ต่างวัฒนธรรมและในการลดความเข้าผิดในการสื่อสารในด้านต่างๆได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาการการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมของพระนิสิตต่างประเทศในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
2. เพื่อศึกษาแนวทางการปรับตัวของพระนิสิตต่างประเทศในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาปัญหาการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมและแนวทางการปรับตัวของพระนิสิตต่างประเทศในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย”เป็นการศึกษาโดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในรูปแบบการสัมภาษณ์ (Interview Form) แบบสัมภาษณ์ที่มีข้อคำถามแบบปลายเปิด แบบสังเกต (Observation Form) ในการเก็บรวบข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับดังต่อไปนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
2. เครื่องมือในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

กลุ่มผู้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาในครั้งนี้ มุ่งเน้นศึกษาในประเด็นของปัญหาการปรับตัวและการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมของพระนิสิตต่างประเทศในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย เท่านั้นโดยผู้ให้ข้อมูลหลักก็คือพระนิสิตต่างประเทศที่มาเรียนในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย จำนวน 10 รูปและพระนิสิตไทยจำนวน 10 รูป รวมเป็น 20 รูป เลือกศึกษาอย่างเฉพาะเจาะจงกับพระนิสิตต่างประเทศที่มาเรียนในวิทยาลัยสงฆ์เชียงรายตั้งแต่ปีการศึกษาที่ 1 จนถึงปีการศึกษาที่ 4 และอยู่ในประเทศไทยมาระยะหนึ่ง โดยเลือกกลุ่มตัวอย่าง ชั้นปีละ 5 รูป รวมทั้งสิ้นจำนวน 20 รูป

เครื่องมือในการทำวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิจัยในครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์ และเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ก็คือ การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบปลายเปิด การสัมภาษณ์แบบกลุ่มและรายบุคคล ในด้านต่างๆต่อไปนี้

1. ด้านการปรับตัว
2. ด้านวัฒนธรรม
3. ด้านวัฒนธรรมการสื่อสาร (การพูดห้วนๆ การพูดเล่นหยอกล้อต่างๆ)
4. ด้านภาษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลการทำวิจัย เครื่องมือที่ใช้ และการตรวจสอบคุณภาพวิจัย เริ่มจากการทำแบบสอบถามเพื่อที่จะสัมภาษณ์พระนิสิตต่างประเทศและพระนิสิตไทยภายใต้ทฤษฎีการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมและแนวคิดการปรับตัว ได้ทำการทดสอบเนื้อหาให้มีความเที่ยงตรงของแบบสัมภาษณ์ก่อนค่อยนำไปเก็บข้อมูลจริง โดยนำเอาคำถามไปสัมภาษณ์พระนิสิตไทยเป็นแบบกลุ่มและนำแบบคำถามไปสัมภาษณ์เชิงลึกแบบปลายเปิดกับพระนิสิตต่างประเทศเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลและนำมาวิเคราะห์ต่อไป โดยขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีดังนี้

1. ติดต่อขอความร่วมมือกับพระนิสิตต่างประเทศและพระนิสิตไทยเพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิจัย
2. ทำการสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูลของพระนิสิตแบบเป็นรายบุคคลและแบบเป็นกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตั้งไว้ ณ มหาวิทยาลัยมาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
3. ระหว่างการสัมภาษณ์นั้นมีการบันทึกเสียง และจดบันทึกการสัมภาษณ์ต่างๆอย่างละเอียด
4. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่เก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้ว โดยได้นำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบข้อมูลและทำความเข้าใจในเบื้องต้นเสียก่อนแล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ต่อในแนวคิดทฤษฎีของการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมและแนวการปรับตัว เพื่อที่จะให้เข้าถึงแนวทางการปรับตัวของพระนิสิตและการสื่อสารของวัฒนธรรมระหว่างพระนิสิตต่างประเทศพระนิสิตไทย ตลอดของการทำวิจัยนั้น โดยได้เก็บรวบรวมข้อมูล และได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นไปพร้อมๆกับการดำเนินการไปด้วยกัน ตลอดที่ทำการวิจัย โดยได้นำข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมาวิเคราะห์ตามกรอบทฤษฎีแนวทางการปรับตัว และการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม เพื่ออธิบายถึงปัญหาในการปรับตัวและการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม วิธีที่ใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาก็คือ (Content Analysis) ข้อมูลหลักที่ใช้วิเคราะห์นั้นได้มาจากการสัมภาษณ์แบบกลุ่มและเชิงลึก เมื่อได้ข้อมูลครอบถ้วนตามที่ต้องการแล้วนำข้อมูลมาแยกเป็นประเด็นต่างๆตามที่กำหนดไว้ อันได้แก่ ประเด็นเกี่ยวกับทางด้านการปรับตัว ประเด็นทางด้านวัฒนธรรม ด้านพฤติกรรมการสื่อสาร (การพูดห้วนๆ การพูดเล่นหยอกล้อต่างๆ)ประเด็นทางด้านภาษาและนำข้อมูลที่ได้มาอธิบายเชื่อมโยงในแต่ละประเด็นเพื่อให้ได้คำตอบของการวิจัย

ผลการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาปัญหาการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมและแนวทางการปรับตัวของพระนิสิตต่างประเทศกับพระนิสิตไทยในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย เพื่อศึกษาความแตกต่างของการสื่อสารและแนวทางการปรับตัวของพระนิสิตในชั้นเรียน และความคาดหวังของพระนิสิตต่างประเทศในด้านต่างดังนี้ ความเป็นทางการ ความสัมพันธ์ระหว่างพระนิสิตด้วยกัน การแสดงออกต่างๆ เพื่อวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดจากความแตกต่างของวัฒนธรรมและแนวทางการแก้ปัญหาเพื่อลดความแตกต่างของวัฒนธรรมนั้น เพื่อเป็นแนวทางการปรับตัวของพระนิสิตต่างประเทศให้เข้ากับวัฒนธรรมนั้นๆ

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และแบบสังเกต จากกลุ่มตัวอย่างจากมหาวิทยาลัยมาหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย จำนวน 20 รูป คือผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา ชั้นปีที่ 1 ถึงชั้นปีที่ 4 ชั้นปีละ 5 รูปรวมเป็น 20 รูป และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการเปรียบเทียบความแตกต่างข้อมูลตามกรอบแนวคิดทฤษฎีและศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางของการศึกษาเปรียบเทียบ ผู้วิจัยได้แบ่งการสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1: เพื่อศึกษาปัญหาการการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมของพระนิสิตต่างประเทศในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2: เพื่อศึกษาแนวทางการปรับตัวของพระนิสิตต่างประเทศในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ปัญหาเรื่องภาษาที่พระนิสิตต่างประเทศจำเป็นต้องเรียนรู้และเข้าใจของภาษาที่ตอนเองสนใจให้ได้ก่อนต้องเรียนตั้งแต่พื้นฐานใหม่ทั้งหมดการเรียนภาษาเป็นเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้อย่างมากเพราะการออกเสียงหรือการสะกดคำมีความแตกต่างจากภาษาของตนเองอยู่แล้วการมาเรียนภาษาที่สองหรือสามนั้นจึงเป็นอุปสรรคพอสมควร ส่วนวิธีแก้ของพระนิสิตนั้นก็คือการพยายามให้มากขึ้นและอยู่กับเจ้าของภาษานั้นๆเวลาอ่านไม่เข้าใจหรือสะกดคำไม่ถูกต้องเข้าไปสอบถามเจ้าของภาษาหรือคนพื้นที่ให้อ่านหรือสะกดให้ และ วัฒนธรรมการปรับตัวของพระนิสิตต่างประเทศได้สะท้อนถึงการไม่เข้าใจภาษาไทยอย่างลึกซึ้งพอที่จะเข้าใจความหมายของคำศัพท์นั้นอย่างถ่องแท้จึงทำให้เกิดการสื่อสารที่ผิดจากความหมายเดิมได้ เวลาพระนิสิตต่างประเทศพูดผิดหรือพูดไม่ชัดจึงทำให้มีการหยอกล้อกันทำให้พระนิสิตต่างประเทศไม่มั่นใจที่จะพูดและปรับตัวเข้ากับหมู่คณะไม่ได้จึงเป็นอุปสรรคสำหรับพระนิสิตต่างประเทศอย่างมาก

สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ต้องปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมนั้นๆโดยการสอบถามเจ้าของพื้นที่หรือสังเกตดูเจ้าของวัฒนธรรมว่าปฏิบัติอย่างไรก็ปฏิบัติตามเช่นนั้นประเด็นที่เกี่ยวกับอุปสรรคการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมของพระนิสิตต่างประเทศ ผลการวิจัยพบว่าพระนิสิตต่างประเทศนั้นเกิดความตระหนักเรื่องของวัฒนธรรม เนื่องจากวัฒนธรรมแต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน แต่ความตระหนักของวัฒนธรรมนั้นจะเกิดขึ้นเพียงช่วงแรกเท่านั้น สิ่งที่เป็นปัญหาหลักที่ส่งผลต่อการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมของพระนิสิตต่างประเทศก็คือ ภาษา ที่นักศึกษาต่างประเทศไม่ค่อยเข้าใจคำศัพท์มากพอ และยังพบปัญหา

อื่นๆที่ที่เป็นปัญหาในการดำเนินชีวิตประจำวันในประเทศไทยเช่นความไม่เข้าใจในวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ของประเทศไทยอาหารการกินที่แตกต่างกัน เป็นต้น

นอกจากนี้บรรยากาศในห้องเรียน พบว่าการเรียนการสอนแตกต่างจากประเทศเดิมของพระนิสิตต่างประเทศรวมไปถึงวัฒนธรรมในชั้นเรียนที่มีความแตกต่างจากประเทศของตน เช่นการให้ความเคารพต่ออาจารย์ การทำงานเป็นกลุ่มเป็นต้น ที่พระนิสิตต่างประเทศต้องปรับตัวในการทำงานร่วมกับพระนิสิตไทยและปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนๆในห้องเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ๆ

อุปสรรคสำคัญที่ส่งผลต่อการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมของพระนิสิตต่างประเทศและพระนิสิตไทยในชั้นเรียนนั้นได้สะท้อนออกมาอย่างชัดเจนสำหรับงานวิจัยในครั้งนี้ คือปัญหาเรื่องภาษา และ วัฒนธรรมการปรับตัวของพระนิสิตต่างประเทศได้สะท้อนถึงการไม่เข้าใจภาษาไทยอย่างลึกซึ้งพอที่จะเข้าใจความหมายของคำศัพท์นั้นอย่างท่องแท้จึงทำให้เกิดการสื่อสารที่ผิดจากความหมายเดิมได้ เวลาพระนิสิตต่างประเทศพูดผิดหรือพูดไม่ชัดจึงทำให้มีการหยอกล้อกันทำให้พระนิสิตต่างประเทศไม่มั่นใจที่จะพูดและปรับตัวเข้ากับหมู่คณะไม่ได้จึงเป็นอุปสรรคสำหรับพระนิสิตต่างประเทศอย่างมาก

อภิปรายผล

จากผลการศึกษา พบว่าปัญหาการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมของพระนิสิตต่างประเทศในการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างจากวัฒนธรรมของตนเองในช่วงแรกก็ได้เกิดความไม่ค่อยเข้าใจของภาษาวัฒนธรรมที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับที่ ลุสทิคและเคิรสเทอร์[5] ได้กล่าวไว้ว่าการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมนั้นเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้และตีความสัญลักษณ์ท่าทางและบริบทโดยบุคคลในการสื่อสารนั้นมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นอย่างมากในระดับที่มีการสื่อสารการตีความหมายหรือพฤติกรรมที่ต่างกันนำไปสู่การเข้าใจความหมายของสารเดียวกันไม่ตรงกันซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะตีความหมายได้โดยในเวลาอันสั้น เนื่องจากบริบทของวัฒนธรรมได้เปลี่ยนไป และปัญหาหลักในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมก็คือเรื่องของ ภาษา การปรับตัว วัฒนธรรม ที่ส่งผลให้พระนิสิตต่างประเทศเกิดปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมใหม่ๆ ได้ไม่ค่อยดีหนักแต่ก็ไม่เป็นปัญหาอุปสรรคของการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมมากเพราะวัฒนธรรมมีความคล้ายคลึงกันมาก

แนวทางการปรับตัวในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม มีวิธีที่หลากหลายแตกต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็นการใช้สื่อต่างๆ หรือใช้อวัจนภาษา จะช่วยให้พระนิสิตไทยมีความเข้าใจวัฒนธรรมของพระนิสิตต่างประเทศได้มากยิ่งขึ้น วัจนภาษาและ อวัจนภาษานั้นมีอิทธิพลต่อการศึกษาเรื่องการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมการสื่อสารและมีอิทธิพลต่อวงการนักมานุษยวิทยาเป็นอย่างมาก สอดคล้องกับแนวความคิดของฮอลล์[6] ศึกษาวัฒนธรรมต่างๆ โดยเน้นรูปแบบการสื่อสารและนำเสนอภาพรวมของสังคม เช่น แนวคิดมุมมองต่อเวลา ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารและบริบทของการสื่อสารว่ามีความชัดเจนมากน้อยเพียงใดและอวัจนภาษา

---

[5] Lustig, M. W., and Koester, J., **Intercultural Competence: Interpersonal Communication Cross Cultures**, (New York: Harper Collins College Publishers, 1993).

[6] Hall, E. T., **The Silent Language**, (New York: Doubleday & Company, 1959).

ประเภทต่างๆ แนวคิดของฮอลล์นั้นมีอิทธิพลต่อนักวิชาการหลายหลายคนเพราะทฤษฎีการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมนั้นมีความจำเป็นต่อนักมานุษยวิทยาและนักวิชาการต่างประเทศเป็นจำนวนมากที่ได้นำเอาแนวความคิดทฤษฎีการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมไปศึกษาและเสนอแนวคิดที่ครอบคลุมประเด็นอื่นๆมากขึ้น งานของฮอลล์นั้นไม่ได้เจาะจงการสื่อสารการใดโดยเฉพาะ แต่โดยส่วนมากจะนำเสนอทฤษฎีและแนวความคิดของการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารวัฒนธรรมข้ามชาติหรือการจัดการธุรกิจระหว่างประเทศ โดยสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการมีเพื่อนร่วมชั้น มีสื่อการเรียนการสอนต่างๆ และคอยมีอาจารย์ให้คำปรึกษา สามารถทำให้พระนิสิตต่างประเทศมีการเรียนรู้และปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว

ผลวิจัยที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ ได้สะท้อนให้เห็นว่า ทั้งนิสิตไทยและนิสิตต่างประเทศต่างก็เรียนรู้ปัญหาการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมของแต่ละประเทศร่วมกัน เนื่องจากมีพื้นฐานวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันแต่ก็มีวัฒนธรรมบางอย่างที่แตกต่างกันอยู่บ้าง ทั้งพระนิสิตไทยและพระนิสิตต่างประเทศต่างก็หาแนวทางการปรับตัวให้เข้าเข้ากับอีกฝ่ายด้วยใช้วิธีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นไปศึกษาภาษาเพิ่มเติม การใช้สื่อในการแนะนำต่างๆ และการแนะนำให้ไปศึกษาสถานที่จริงเพื่อให้การปรับตัวได้เร็วยิ่งขึ้นและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมทั้งสองมีความราบรื่น ส่วนพระนิสิตต่างประเทศนั้นมีการพัฒนาทักษะการสื่อสารและเรียนรู้มิติที่หลากหลายทางวัฒนธรรมของประเทศไทยเพื่อให้ปรับตัวให้เข้ากับสังคมวัฒนธรรมของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

ปัจจุบันพระนิสิตต่างประเทศในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงรายนั้นมีจำนวน 10 รูป เป็นจำนวนที่ไม่เพียงพอสำหรับการวิจัยครั้งนี้ เพราะพระนิสิตต่างประเทศมาเรียนในประเทศไทยไม่เกิน 5 ปีจึงทำให้มีพระนิสิตมีจำนวนจำกัด จึงได้รวบรวมพระนิสิตต่างประเทศในวิทยาลัยสงฆ์เชียงรายได้จำนวน 10 รูป ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้ ทำให้กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาของพระนิสิตต่างประเทศมีจำนวนน้อยและได้สัมภาษณ์ทุกรูปโดยที่ไม่ต้องสุ่มหากลุ่มตัวอย่าง จากการทำการสัมภาษณ์พระนิสิตไทยและพระนิสิตต่างประเทศแล้วแทบจะทุกรูปให้ความเห็นตรงกันว่าวัฒนธรรมทั้งสองประเทศมีความคล้ายคลึงกันมากจึงไม่ต้องปรับตัวอะไรมากแต่มีปัญหาอุปสรรคในตอนแรกที่ต้องเรียนภาษาไทยและต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมในหลายด้าน งานวิจัยนี้จึงสะท้อนอุปสรรคของพระนิสิตในหลายด้านจึงทำให้เกิดประโยชน์แก่พระนิสิตในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการอื่นได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในครั้งต่อไป

จากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาปัญหาการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมและแนวทางการปรับตัวของพระนิสิตต่างประเทศกับพระนิสิตไทยในมหาวิทยาลัยมาหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ ในการวิจัยในครั้งต่อไปควรจะมีการศึกษาวิจัยที่มีพระนิสิตต่างประเทศจำนวนมากกว่านี้และวัฒนธรรมของแต่ละมหาวิทยาลัยนั้นมีความแตกต่างกันออกไปซึ่งอาจจะมีผลทำให้ข้อมูลหรือการปรับตัวของแต่ละพื้นที่ของนิสิตมีความแตกต่างกันออกไป

1. สำรวจขอบเขตให้กว้างมากกว่านี้
2. เพิ่มจำนวนพระนิสิตต่างประเทศให้หลากหลายมากกว่านี้
3. เพิ่มความหลากหลายคำถามหรือเพิ่มอาจารย์ผู้สอนเข้าไปด้วย

บรรณานุกรม

Allwright, D., and Bailey K.M., **Focus on the Language Classroom: An Introduction to Classroom Research for Language Teachers**, Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

Bently, J.M., **Supporting International Student Adjustment**, USA: Central Michigan University, 2008.

Chastain, K., **Developing Second Language Skills, Theory and Practice**, United States of America: Harcourt Brace Jovanovich, Inc, 1988.

Hall, E. T., **The Silent Language**, New York: Doubleday & Company, 1959.

Jandt, F.E., **An Introduction to Intercultural Communication: Identities in a Global Community**. CA: Sage Publication, 2004.

Lustig, M. W., and Koester, J., **Intercultural Competence: Interpersonal Communication cross Cultures**, New York: Harper Collins College Publishers, 1993.

กลวิธีในการเรียนภาษาอังกฤษของพระนิสิตในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
The English Language Strategies Perceived by Students in Chiang Rai Buddhist College

อานุรักษ์ สาแก้ว
พระเกียรติศักดิ์ คเวสโก
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องกลวิธีในการเรียนภาษาอังกฤษของพระนิสิตใน วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีวัตถุประสงค์คือ 1.) เพื่อทราบถึงกลวิธีการเรียนภาษาอังกฤษในรูปแบบต่างๆของแต่ละนิสิตในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2.) เพื่อศึกษาผลของกลวิธีการเรียนภาษาอังกฤษของแต่ละนิสิตในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นพระนิสิตวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในระดับชั้นปีที่ 1-4 จำนวน 30 รูป ทำการเลือกโดยแบบสุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview)

ผลการศึกษาพบว่าพระนิสิตมีกลวิธีในการเรียนภาษาอังกฤษที่แตกต่างกันไป และเป็นกลวิธีเฉพาะตนที่ช่วยให้พระนิสิตเรียนภาษาอังกฤษได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้พบว่าผลการใช้กลวิธีต่างๆในการเรียนนั้นต่างก็มีผลที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งขึ้นอยู่กับความเหมาะสม และสถานการณ์ที่พระนิสิตเจอ

คำสำคัญ : กลวิธีในการเรียนภาษาอังกฤษ, พระนิสิตวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

Abstract

A study of English language learning strategies perceived by students in Chiang Rai Buddhist College aimed to investigate the different strategies of each student in Chiang Rai Buddhist College and to study the results of strategies used by each student in Chiang Rai Buddhist College. This research is qualitative research. The informants are 30 first to fourth year students in Chiang Rai Buddhist College. They were randomly picked. The research instruments consisted of questionnaire forms and structured interview forms.

The result showed that students have different strategies in learning English. Each of them had personal ways to help them learn English more effectively. Moreover, the

results of using the strategies are different based on the situations that each student had encountered.

Keywords : English language learning strategies, monk students at Chiang Rai Buddhist College

บทนำ

ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกันมากที่สุด ใช้ในการค้นหาข้อมูลต่างๆ แลกเปลี่ยนความรู้ต่างๆทั่วโลก เช่น วัฒนธรรม ประเพณี ประวัติความเป็นมาต่างๆ และยังสามารถใช้เป็นสื่อกลางในการเผยแผ่ ออกไปให้คนทั่วโลกได้รู้เพราะภาษาอังกฤษถือว่ามีความจำเป็นต่อคนที่อยากจะศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมที่หลากหลาย อย่างไรก็ตามภาษาอังกฤษมีความสำคัญอย่างมากต่อทุกคน โดยเฉพาะนักเรียน นักศึกษา นักธุรกิจระหว่างประเทศ หรืออาชีพต่างๆที่ใช้ภาษาอังกฤษในการติดต่อสื่อสารของคนในประเทศไทย

ความสำคัญของภาษาอังกฤษถือเป็นภาษาสากลของโลกที่มีการใช้สื่อสารระหว่างประเทศมากที่สุด ได้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและความรู้ที่หลากหลาย เพราะฉะนั้นในประเทศไทยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการภาษาอังกฤษถือเป็นสิ่งสำคัญระดับต้นๆมาโดยตลอด ดังนั้นภาษาอังกฤษจึงถูกจัดให้มีการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาศักยภาพประชากรของประเทศไทยเพื่อให้มีความรู้ความสามารถด้านภาษาอังกฤษบ้างใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารระหว่างประเทศด้วยการสื่อสารเป็นไม่ว่าจะเดินทางไปไหนก็ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาหลัก การเรียนภาษาอังกฤษถือว่าเป็นเรื่องสำคัญต่อนักเรียน หรือนิสิตเป็นอย่างมาก

การเรียนภาษาอังกฤษในประเทศไทย ซึ่งในปัจจุบันมีงานวิจัยที่ศึกษากลวิธีการเรียนของนักศึกษาไทยทั้งในระดับ มัธยมศึกษาและอุดมศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นวิชาเอกมีจำนวนไม่น้อยเช่น Sarawit[1] ได้ศึกษากลวิธีของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลกที่ใช้ในการเรียนภาษาอังกฤษ โดยใช้แบบสอบถามพฤติกรรมการเรียนที่พัฒนาโดยและในปีเดียวกัน Ratchada wichitkul[2] ได้เปรียบเทียบกลวิธีของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาที่ 6 ในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อการเรียนภาษาอังกฤษที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน โดยใช้แบบสอบถามด้านพฤติกรรมด้านการเรียนโดยผู้วิจัยคนดังกล่าว ปัญหาการเรียนภาษาอังกฤษของบุคคลทั่วไป คือสิ่งที่ได้เรียนมานั้นไม่สามารถเอาไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ผู้เรียนบางกลุ่มได้เรียนแต่ไวยากรณ์ (Grammar) ไม่ได้ฝึกการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน ไม่ครบทั้ง 4 ทักษะนี้

[1] Sarawit, M. (1986)., **"A Study of Language Learners' Strategies"**, (Pitsanulok: Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University, 1986, 77-85)

[2] Ratchada Wisitkul, K., "A Comparison of English Learning Strategies Between Mathayom Suksa Six High and Low Language Achievers", **Master's Degree Dissertation**, (Faculty of Education: Chulalongkorn University, 1986)

ซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อการเรียนภาษาอังกฤษต่อไปข้างหน้า อีกส่วนหนึ่งก็มาจากผู้เรียนภาษาอังกฤษไม่ให้ความสำคัญต่อการเรียน ไม่ได้ต้องการที่จะเรียนอย่างจริงจัง หรือเรียนเพื่อไปแค่สอบผ่านให้จบการศึกษา

ปัญหาการเรียนภาษาอังกฤษในถือว่าเป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่ง นักเรียนอาจจะไม่ให้ความสำคัญมากพอต่อการเรียนภาษาอังกฤษมากนัก อาจจะเป็นเพราะความคิดที่ว่าภาษาอังกฤษนั้นยากที่จะเข้าใจบ้าง ซึ่งนักเรียนบางกลุ่มคิดว่าภาษาอังกฤษไม่มีความจำที่จะต้องเรียนแล้วจะเรียนไปทำไม หรือคำภาษาอังกฤษหนึ่งคำมีหลากหลายความหมายทำให้เกิดความสับสน ปัญหาหลักๆแล้วก็เกิดจาก เรื่องคำศัพท์มีน้อย การออกเสียง ไม่รู้ลำดับการเรียนประโยค และไวยากรณ์ จึงทำให้นักเรียนเกิดปัญหาหรือมองข้ามไปกับการเรียนภาษาอังกฤษมาโดยตลอด และสิ่งสำคัญในการเรียนภาษาอังกฤษไม่เข้าใจส่วนหนึ่งอาจจะมากจากผู้สอนอธิบายไม่ชัดเจนรวบรัด ทำให้นักเรียนเรียนรู้ไม่ครบถ้วนข้ามขั้นตอนในการสอนนี้อาจเป็นเหตุผลส่วนหนึ่ง

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งของผู้ทำวิจัยนั้น คือบุคคลที่ให้ความสำคัญต่อการเรียนภาษาอังกฤษได้นั้นก็ขึ้นอยู่กับบุคคลเหล่านั้นทำอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาอังกฤษ แต่แล้วภาษาอังกฤษจะสำคัญหรือไม่สำคัญนั้นจึงขึ้นอยู่กับบางบุคคลเท่านั้น เช่นด้วยกันกับการเรียนภาษาอังกฤษของนิสิตในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปัจจุบันนี้ จะมีส่วนสำคัญมากหรือน้อยนั้นจึงขึ้นอยู่กับนิสิตเองว่านิสิตเลือกทำอาชีพอะไรในอนาคต มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาอังกฤษหรือไม่ เหตุผลเหล่านี้คือข้อสังเกตจากผู้ทำวิจัย

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญการเรียนภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงเกิดผลงานวิจัยเรื่องนี้ขึ้นเพื่อที่จะทราบถึง วิธีการเรียนหรือช่องทางในการเรียนภาษาอังกฤษของพระนิสิต วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยว่าเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อทราบถึงกลวิธีการเรียนภาษาอังกฤษในรูปแบบต่างๆของแต่ละนิสิตในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. เพื่อศึกษาผลของกลวิธีการเรียนภาษาอังกฤษของแต่ละนิสิตในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “กลวิธีที่ใช้ในการเรียนภาษาอังกฤษของพระนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย”ในบทในผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1) รูปแบบการวิจัย
2) พื้นที่การวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง
3) เครื่องมือการวิจัย

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล

5) การวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นนิสิตบรรพชิตคณะมนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ และคณะพุทธศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 ถึง 4 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ทำการคัดเลือกโดยวิธีการสุ่ม (Sampling) คณะละ 10 รูป รวมจำนวนทั้งหมด 30 รูป

เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้เป็นแบบสอบถามแบบมีโครงสร้างโดยใช้คำถามเหมือนกันทุกคน และการสังเกตการณ์เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขั้นตอน ดังนี้

3.3.1 สร้างคำถามแบบสอบถามและการสังเกตการณ์

1) ศึกษาวิธีการแบบสอบถามและการสังเกตการณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร และสืบค้นข้อมูลจาก Internet

2) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่างๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

3) เสนอและขอคำแนะนำคำถามแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์กับอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างคำถามแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ เพื่อตรวจสอบและ ปรับปรุงแก้ไขต่อไป

4) สร้างคำถามแบบสอบถามและการสังเกตการณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

5) รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการแบบสอบถามและการสังเกตการณ์ นำมาวิเคราะห์และสรุปข้อมูลเพื่อให้สมบูรณ์มากที่สุด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยข้อมูลทั้งหมดนี้ได้รวบรวมจากนิสิตคณะมนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ และคณะพุทธศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 ถึง 4 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย โดยมีวิธีการดังนี้

1) เก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

2) รวบรวมและตรวจสอบข้อมูลทั้งหมดที่ได้นำไปวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ของนิสิตบรรพชิตคณะมนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ และคณะพุทธศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 ถึง 4 ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ โดยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่ได้กำหนดไว้ โดยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ดังนี้

1. ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลนำมาวิเคราะห์ถึงความแตกต่างการใช้กลวิธีการเรียนภาษา

2. วิธีวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นการศึกษาวิธีการแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่แน่นอน (Structured Interview) ในแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ได้กำหนดขึ้นไว้ล่วงหน้าเรียบร้อยแล้ว ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบปลายปิดและใช้เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

3. วิเคราะห์แนวคิดที่มีต่อการใช้กลวิธีการเรียนภาษาอังกฤษ

4. วิเคราะห์ข้อมูลผลความแตกต่างกลวิธีการเรียนภาษาอังกฤษ

ผลการศึกษา

ผู้วิจัยได้แบ่งการสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1: เพื่อทราบถึงกลวิธีการเรียนภาษาอังกฤษในรูปแบบต่างๆของแต่ละนิสิตในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2: เพื่อศึกษาผลของกลวิธีการเรียนภาษาอังกฤษของแต่ละนิสิตในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

กลวิธีในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษที่หลากหลายแต่ละพระนิสิตทั้งด้านการเล่นเกมที่เป็นภาษาอังกฤษ การพูดคุยกับชาวต่างชาติ การจดบันทึกคำศัพท์และท่องคำศัพท์ การเรียนผ่านสื่อออนไลน์ด้วยคลิปวิดีโอภาคภาษาอังกฤษ และการทำแบบทดสอบภาษาอังกฤษบ่อยๆ กลวิธีการเรียนรู้เหล่านี้เป็นกลวิธีเฉพาะตนที่ช่วยเสริมทักษะในการเรียนภาษาอังกฤษให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยแต่ละพระนิสิตมีวิธีในการเลือกศึกษาแตกต่างกันออกไปเพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของตัวบุคคล และก่อเกิดประโยชน์ด้านการเรียนให้สูงสุด อย่างไรก็ตาม ผลของการใช้กลวิธีเหล่านี้ในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษต้องมีการวัดผลประเมินผลเพื่อให้ได้มาซึ่งกลวิธีที่เหมาะสมต่อผู้เรียนมากที่สุด

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

ผลของการใช้กลวิธีการเรียนภาษาอังกฤษของแต่ละพระนิสิต มีผลจะทำให้ไม่เบื่อ และยังช่วยให้จดจำคำศัพท์เพิ่มมากขึ้น มีประสิทธิภาพในการจดจำคำศัพท์ใหม่ๆได้ดียิ่งขึ้น คุ้นเคยกับหลากหลายสำเนียง ทำให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการพูด และจะช่วยให้ผู้เรียนทราบข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นแล้วแก้ไขให้ดีขึ้นตามลำดับ ผลการใช้กลวิธีต่างๆเหล่านั้นต่างก็มีผลออกมาที่แตกต่างกันไป

อภิปรายผล

พระนิสิตมีกลวิธีในการเรียนภาษาอังกฤษที่แตกต่างกันออกไปหลากหลายรูปแบบและเหมาะสมกับบุคคลนั้น ซึ่งกลวิธีการเรียนรู้เหล่านี้เป็นกลวิธีเฉพาะตนที่ช่วยเสริมทักษะในการเรียนภาษาอังกฤษให้มี

ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ตามดังที่ Oxford[3] ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ผู้เรียนใช้กลวิธีการเรียนภาษาจะตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของผู้เรียน นั่นก็คือ ผู้เรียนใช้กลวิธีการเรียนภาษาสามารถทำให้ผู้เรียนเองเกิดความสนุกไปกับการเรียนภาษาต่างประเทศนั้นเองสรุปได้ว่า ผู้เรียนภาษาต่างประเทศนั้นจะต้องมีความพยายามเป็นอย่างมากเพื่อจะลดปัญหาที่เกิดขึ้นในการเรียนภาษาต่างประเทศซึ่งมีความยุ่งยากและซับซ้อนเพื่อที่จะประสบความสำเร็จได้ การที่ผู้เรียนประสบความสำเร็จในด้านการเรียนภาษาต่างประเทศได้นั้น ผู้เรียนจะใช้กลวิธีการเรียนภาษาที่แตกต่างกันไปหรือขึ้นอยู่กับเหมาะสมที่ตนถนัด

กลวิธีการเรียนภาษาอังกฤษของพระนิสิตนั้นจะมีลักษณะเด่นที่แตกต่างไป ซึ่งจะต้องใช้กลวิธีที่เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนให้มากที่สุดและช่วยพัฒนาทักษะการเรียนภาษาอังกฤษให้ดียิ่งขึ้นไป ดังตามที่ Ellis[4] ได้ให้ความคิดเห็นว่า ความแตกต่างด้านความต้องการของผู้เรียนก็จะส่งผลต่อการใช้กลวิธีการเรียนไปด้วย ซึ่งกลวิธีการเรียนภาษาของผู้เรียนเองจะมีผลต่อได้ทั้งทางตรงและทางอ้อมได้

ผลการใช้กลวิธีการเรียนภาษาอังกฤษของพระนิสิตที่จะทำให้พระนิสิตประสบความสำเร็จทางด้านการเรียนได้หรือไม่นั้น จะต้องขึ้นอยู่กับพระนิสิตเองว่ากลวิธีไหนบ้างที่ช่วยให้การเรียนภาษาอังกฤษบรรลุตามวัตถุประสงค์ของผู้เรียนเอง ดังที่ Oxford[5] ได้กล่าวไว้ว่าตัวแปรที่นักวิจัยส่วนใหญ่ให้ความสนใจคือการศึกษาวิจัยการใช้กลวิธีการเรียนภาษานั้น นักวิจัยได้แบ่งตามระดับที่ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้สอนโดยกำหนดคำขึ้นเพื่อใช้แทนกลุ่มผู้เรียนที่มีความสามารถในการเรียนภาษาที่แตกต่างกันไว้เป็นสองระดับคือ ระดับความรู้ของผู้เรียนที่มีมากหรือน้อย ลักษณะผู้เรียนที่ประสบความสำเร็จทางด้านการเรียนและไม่ประสบความสำเร็จ กลุ่มผู้เรียนที่ให้ความสนใจและไม่ให้ความสนใจ แต่ก็มีนักวิจัยบางคนได้จัดระดับความสามรถของผู้เรียนไว้สามระดับ ได้แก่ ระดับความรู้การเรียนภาษามาก ปานกลางหรือน้อยกว่า ไม่ว่าผู้เรียนจะถูกจัดไว้ในระดับไหนก็ตามผลการวิจัยส่วนใหญ่พบว่า ผู้เรียนที่มีความสามารถด้านภาษาในระดับสูงกว่าย่อมใช้กลวิธีการเรียนภาษามากกว่าผู้ที่มีความสามารถน้อยกว่า และมีกลวิธีการเรียนภาษาซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับความสำเร็จในด้านการเรียนของผู้เรียน

ผลของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ด้านการใช้กลวิธีต่างๆในการเรียนภาษาอังกฤษและผลของการใช้กลวิธีการเรียนของพระนิสิตนั้น จะต้องมีแรงผลักดันในการเรียนภาษาอังกฤษจึงจะทำให้กลวิธีใช้ในการเรียน

---

[3] Oxford, R., and Crookall, D., “Research on Language Learning Strategies: Methods, Findings, and Instructional lssues”, **The Modern Language Journal**, Vol.73 No.4 (1989): 404-409.

[4] Ellis, R., **The Study of Second Language Acquisition**. (Oxford: Oxford University Press, 1994)

[5] Oxford, R., and Nyikos, M., “Variables Affecting Choice of language Learning Strategies by University Student”, **The Modern Langrage Journal**, Vol.73 No.3 (1989): 291-300.

ภาษาอังกฤษนั้นมีประสิทธิภาพและผลตามมาซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ehrman and Oxford[6]; Oxford and Nyikos[7]และ Intaraprasert[8] ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาสาขาวิชาภาษาอังกฤษที่มีแรงจูงใจและยังพยายามที่จะทำให้ประสบผลสำเสร็จหรือบรรลุตามด้านการเรียนตามความต้องการของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนภาษาอังกฤษซึ่งมีทัศนคติที่ดีอยู่แล้ว

บรรณานุกรม

Ellis, R., **The Study of Second Language Acquisition**. Oxford: Oxford University Press, 1994.

Ehrman, M.E., and Oxford, R., "Effect of Sex Differences, Career Choice, andPsychological Type on Adult Language Learning Strategies", **The Modern Language Journal,** Vol.73 No.1 (1989): 1-12.

Intaraprasert, C., "Language Learning Strategies Employed by EngineeringStudent Learning English at the Tertiary Level in Thailand", **Doctoral Dissertation**, School of Education, the University of Leeds, the United Kingdom, 2000.

Oxford, R., and Crookall, D., "Research on Language Learning Strategies: Methods, Findings, and Instructional lssues", **The Modern Language Journal**, Vol.73 No.4 (1989): 404-409.

Oxford, R., and Nyikos, M., "Variables Affecting Choice of language Learning Strategies by University Student", **The Modern Langrage Journal**, Vol.73 No.3 (1989): 291-300.

Ratchada Wisitkul, K., "A Comparison of English Learning Strategies Between Mathayom Suksa Six High and Low Language Achievers", **Master's Degree Dissertation**, Faculty of Education: Chulalongkorn University, 1986.

Sarawit, M. (1986)., **"A Study of Language Learners' Strategies"**, Pitsanulok: Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University, 1986.

---

[6] Ehrman, M.E., and Oxford, R., "Effect of Sex Differences, Career Choice, and Psychological Type on Adult Language Learning Strategies", **The Modern Language Journal,** Vol.73 No.1 (1989): 1-12.

[7] Oxford, R., and Nyikos, M., "Variables Affecting Choice of language Learning Strategies by University Student", **The Modern Langrage Journal**, Vol.73 No.3 (1989): 291-300.

[8] Intaraprasert, C., "Language Learning Strategies Employed by Engineering Student Learning English at the Tertiary Level in Thailand", **Doctoral Dissertation**, School of Education, the University of Leeds, the United Kingdom, 2000.

ไทยแลนด์ 4.0 : บทวิเคราะห์การปรับบทบาทของหน่วยงานภาครัฐ เพื่อการพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Thailand 4.0: Analysis of Role Adjustment of Government Agencies for Community Development in Accordance with The Sufficiency Economy Philosophy

พระครูสิทธิธรรมาภรณ์
ส่งสุข ภาแก้ว
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

จากจุดเริ่มของการพัฒนาประเทศไทย แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 จวบจนปัจจุบัน ภาครัฐได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในกระบวนการพัฒนาโดยเป็นตัวแสดงหลัก ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) เป็นยุทธศาสตร์ชาติฉบับแรกของประเทศไทยตามวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ประเทศไทยได้หันเหแนวคิดและแนวทางการพัฒนามาสู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมนี้ จะแตกต่างหรือก้าวพ้นสภาพที่คับข้องวนเวียนดังที่กล่าวถึงข้างต้นได้มากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงบทบาทของหน่วยงานภาครัฐ และชุมชน

คำสำคัญ : วิเคราะห์, หน่วยงานภาครัฐ, ชุมชน

Abstract

From the beginning of Thailand development and the National Economic Development lssue No.1 until now, the government sector has been important duty in the development process as a main indicator of the 20-year national strategy (2018-2037). This is the first national strategy of Thailand in accordance with the vision “ a developed country with security prosperity and sustainability in accordance with the Sufficiency Economy Philosophy” How different is this economic and social development or can it progress beyond the above conditions especially the role of government agencies and communities.

Keywords : Analyze, Government Agencies, Communities

บทนำ

ในปัจจุบันประเทศไทยกำลังหันมาให้ความสนใจ และจับกระแสการพัฒนาที่เป็นตัวของตัวเองมากขึ้น แนวคิดการพัฒนาที่เป็นทางเลือกและทางรอดใหม่ของสังคมไทยนี้คือ **แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช**[1] ซึ่งภาครัฐมีนโยบายประเทศไทย 4.0 ที่มียุทธศาสตร์สำคัญคือ การพัฒนาประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน ด้วยการพัฒนาภายในให้มีความเข้มแข็ง โดยขับเคลื่อนตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ เนื่องจากความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อมไม่อาจดำรงอยู่ได้โดยแยกออกจากความยั่งยืนทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรและสังคมโดยรวม

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์เชิงนโยบาย พบว่า การปรับตัวของหน่วยงานภาครัฐ และชุมชนในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติยังมีประเด็นต้องทบทวนและพิจารณาหาวิธีการปรับปรุงหลายประการ

สำหรับการปรับตัวของหน่วยงานภาครัฐ พบว่า ประเด็นสำคัญที่ต้องทบทวนพิจารณาคือ ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของนโยบาย โดยเฉพาะความเข้าใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การคิดริเริ่มหาหนทางและกิจกรรมที่เหมาะสมในพื้นที่ และการบริหารจัดการทรัพยากร เป็นต้น

ส่วนการปรับตัวของชุมชน พบว่า มีการปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจมาจากประสบการณ์การเป็นผู้รับกิจกรรมการพัฒนา และการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตามยังพบประเด็นสำคัญที่ต้องทบทวนพิจารณาคือ ข้อจำกัดเรื่องความเข้าใจวัตถุประสงค์ของนโยบาย โดยเฉพาะปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความเพียงพอของข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ ความคิดริเริ่ม และการรอพึ่งพาทรัพยากรจากภายนอกชุมชน เป็นต้น

ประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณา คือ ผู้กำหนดนโยบายได้พยายามปรับเปลี่ยนหน้าตาของนโยบายการพัฒนาสู่ความเข้มแข็งของชุมชนโดยการกระจายเงินไปยังชุมชนในแบบที่เคยทำมา ให้เป็นนโยบายการพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องมือที่นำพาชุมชนไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาตามแนวทางที่เป็นทางเลือกนี้ได้อย่างแท้จริง

บทความนี้ได้รับการเรียบเรียงขึ้นจากการค้นคว้าเอกสารทางวิชาการ และมุมมองการวิเคราะห์ในเชิงวิพากษ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฉายภาพการปรับตัวของหน่วยงานภาครัฐ และชุมชนในการนำนโยบายการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งมีสาระสำคัญ 2 ส่วน โดยเริ่มจากการมองย้อนกลับไปในช่วงเวลาเกือบครึ่งศตวรรษการพัฒนาก่อนการยึดถือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อทำความเข้าใจบริบทของบทบาทระหว่างหน่วยงานภาครัฐและชุมชนในกระบวนการพัฒนาที่ผ่านมา และสรุปเชิงวิเคราะห์ให้เห็นถึงประเด็นที่ต้องพิจารณาเพิ่มเติมในการปรับตัวของหน่วยงานภาครัฐและชุมชนเพื่อนำการพัฒนานโยบายการพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติ โดยมีรายละเอียดดังนี้

[1] อภิชัย พันธเสน และคณะ, **พุทธเศรษฐศาสตร์** (กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2549), หน้า 1.

การทบทวนบทบาทของหน่วยงานภาครัฐและชุมชนในช่วงเกือบครึ่งศตวรรษการพัฒนาก่อนการยึดถือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จุดเริ่มต้นของการวางแผนเศรษฐกิจ การจัดการให้มีหน่วยงานวางแผนด้านเศรษฐกิจของไทยเริ่มต้นขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อันเป็นผลมาจากแผนการฟื้นฟูเศรษฐกิจหลังสงครามของประเทศต่าง ๆ ที่ธนาคารโลกได้เป็นผู้เสนอแนะแนวทาง ในประเทศไทยการวางแผนเศรษฐกิจรัฐบาลได้ตั้งหน่วยงานรับผิดชอบดูแลที่ชื่อ "สภาเศรษฐกิจแห่งชาติ" ขึ้น เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2493 มีหน้าที่เสนอความเห็นและคำแนะนำตลอดจนข้อชี้แจงต่อรัฐบาลในเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจของประเทศ แต่หน่วยงานดังกล่าวก็ไม่ได้ดำเนินงานที่เห็นได้ชัดเจนเพราะขณะนั้นรัฐบาลภายใต้นายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงครามกำลังดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแนวชาตินิยมหรือทุนนิยมโดยรัฐ[2] ซึ่งรัฐบาลเป็นผู้ประกอบการค้าและอุตสาหกรรมสำคัญเกือบทั้งหมด ไม่ได้ส่งเสริมให้เอกชนประกอบการอุตสาหกรรมนัก หรือให้การส่งเสริมเฉพาะเอกชนที่ใกล้ชิดกับรัฐบาลทำให้มีลักษณะของทุนนิยมขุนนาง[3] ที่ไม่เอื้อให้เกิดการแข่งขันในการดำเนินธุรกิจเกชนและเกิดกลไกตลาดที่สมบูรณ์ขึ้นได้

ต่อมาคณะผู้เชี่ยวชาญจากธนาคารโลกได้เสนอแนะให้มีการปรับเปลี่ยนและเพิ่มบทบาทหน้าที่ของ "สภาเศรษฐกิจแห่งชาติ" ให้มีมากขึ้น และให้จัดตั้งเป็นหน่วยงานกลางเพื่อทำหน้าที่วางแผนพัฒนาประเทศขึ้นมาเป็นการเฉพาะ ดังนั้นในปี 2502 จึงได้มีการปรับโครงสร้างการทำงานและเปลี่ยนชื่อของหน่วยงานแห่งนี้ใหม่เป็น "สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ" โดยมีบทบาทสำคัญคือการวางแผนการด้านเศรษฐกิจที่มีจุดประสงค์และเป้าหมายชัดเจนในการดำเนินงานระยะยาว ต่างจากโครงการเศรษฐกิจก่อนหน้านั้นที่เน้นการแก้ปัญหาเฉพาะเรื่องจนกระทั่งในปี 2515 มีการนำกระบวนการวางแผนพัฒนาสังคมเข้ามาใช้ควบคู่กับการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจอย่างจริงจัง จึงได้มีการเปลี่ยนชื่อของหน่วยงานใหม่อีกครั้งหนึ่งเป็น **"สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ"** ซึ่งเป็นชื่อที่ใช้อย่างเป็นทางการจวบจนปัจจุบันนี้โดยอยู่ภายใต้สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีตลอดมา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2504 ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติระหว่าง พ.ศ. 2504 ถึง พ.ศ. 2506 และ พ.ศ. 2507 ถึง พ.ศ. 2509 การที่ได้แบ่งระยะเวลาของแผนพัฒนาออกเป็น 2 ระยะนั้น มีเหตุผลอยู่ว่าในการจัดทำโครงการและวางแผนพัฒนาในระยะ 3 ปีแรก จำเป็นต้องอาศัยเวลาศึกษาและพิจารณางานของสาขาต่าง ๆ และศึกษาปัญหานานาประการ ตลอดจนประสบการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นสำหรับระยะ 3 ปีหลัง ฉะนั้นปี พ.ศ. 2504 จึงถือว่าเป็นปีเริ่มต้นในการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 และเป็นจุดเปลี่ยนในทางเศรษฐกิจของประเทศที่สำคัญ

---

[2] สุธี ประศาสนเศรษฐ, **“ทุนนิยมโดยรัฐในประเทศไทย ช่วง พ.ศ. 2475-2502”**, ใน ไทยศึกษา (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2527), หน้า 67-107.

[3] สังศิต พิริยรังสรรค์, **ทุนนิยมขุนนางไทย (พ.ศ. 2475-2503),** (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526).

หากมองย้อนกลับไปในปี พ.ศ. 2504 ซึ่งเป็นปีแรกที่ประเทศไทยมีทิศทางและแบบแผนการพัฒนาประเทศอย่างเป็นรูปธรรม โดยได้มีการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) ขึ้นเพื่อใช้เป็นกรอบและเครื่องนำทางในการพัฒนาประเทศ จะพบว่าการเริ่มต้นการพัฒนาของไทยนั้นมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการปูพื้นฐานทางเศรษฐกิจและการเร่งพัฒนาชนบทให้มีความเจริญบนพื้นฐานของความทันสมัย โดยมีคำขวัญในสมัยนั้นว่า “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี มีงานทำ”[4] ซึ่งบทบาทหลักในการดำเนินงานด้านการพัฒนาคือหน่วยงานของรัฐ โดยมีการวางแผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและโครงการพัฒนาต่าง ๆ มาจากส่วนกลางและสั่งการลงไปยังพื้นที่ให้เกิดการปฏิบัติ (top-down) ด้วยการสนับสนุนและการให้ความช่วยเหลือจากองค์กรระหว่างประเทศ ซึ่งทำให้ผลของการพัฒนาและความเจริญกระจุกตัวอยู่เฉพาะในกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นศูนย์กลางของรัฐเป็นหลัก อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อชุมชนในภูมิภาคทำให้เกิดช่องว่างและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจมากขึ้น

จนกระทั่งเมื่อเข้าสู่ช่วงเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510-2514) จึงได้เริ่มมีแนวคิดที่ต่อยอดเพิ่มเติม โดยเน้นการสนับสนุนบทบาทภาคเอกชนในการพัฒนาอุตสาหกรรม การกระจายการพัฒนาโดยส่งเสริมการพัฒนาภูมิภาคและท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นที่ชนบทที่ทุรกันดารและห่างไกลอย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น พร้อมกับการให้ความสำคัญกับสังคมที่มีปัญหาความเหลื่อมล้ำ แต่อย่างไรก็ตามในกระบวนการพัฒนาหน่วยงานของรัฐในส่วนกลางยังคงมีบทบาทหลักในการพัฒนาถึงแม้จะมีการกระจายการวางแผนไปสู่ระดับกระทรวงเพื่อให้เกิดการวิเคราะห์และวางแผนในรายสาขา (sector analysis) มากยิ่งขึ้นก็ตาม

เมื่อเข้าสู่ทศวรรษต่อมาของการพัฒนาประเทศไทย ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) ประเทศไทยเผชิญกับภาวะปัญหาเศรษฐกิจที่ชะลอตัว สังคมที่เกิดช่องว่าง การเมืองที่มีภัยคุกคามไม่มั่นคงเป็นอุปสรรค และผลของการพัฒนาจากช่วงที่ผ่านมาก็ยังไม่สามารถกระจายตัวไปยังประชาชนในพื้นที่ห่างไกลได้อย่างทั่วถึง ดังนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวการพัฒนาจึงมุ่งเน้นที่การพัฒนาเพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจพร้อมกับการรักษาเสถียรภาพควบคู่กัน และพยายามผลักดันให้ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาประเทศเพิ่มขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม บทบาทหลักในการวางแผนและการดำเนินการพัฒนายังคงอยู่ที่หน่วยงานของรัฐเป็นศูนย์กลาง เนื่องจากมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างเสริมความมั่นคงแห่งชาติไปพร้อม ๆ กัน

ช่วงเวลาการพัฒนาประเทศของไทย ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ประเทศไทยยังคงประสบกับภาวะชบเชาทางเศรษฐกิจ และการเมืองที่ไม่มั่นคงจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอก อีกทั้งปัญหาทางสังคมที่รุนแรงมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าการว่างงาน ความเป็นธรรมทางสังคม การกระจายรายได้ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลง ดังนั้นจึงมีแนวคิดหลักในการตอบสนองต่อปัญหาโดยเน้นที่การฟื้นฟูเศรษฐกิจ การลดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคม การกระจายกิจกรรมทางเศรษฐกิจสู่ภูมิภาค การปรับปรุงการบริหารทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งบทบาท

[4] สรรเสริญ วงศ์ชอุ่ม, **การพัฒนาประเทศ,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 9-10.

หลักในการพัฒนายังคงอยู่ที่หน่วยงานของรัฐเนื่องจากการยังคงยึดหลักการพัฒนาโดยให้ความสำคัญกับความมั่นคงของชาติและการให้ความสำคัญกับแผนพัฒนาฯ ในฐานะแผนแม่บท และแผนชี้นำ (Indicative plan) การดำเนินภารกิจของรัฐมากยิ่งขึ้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) ถือเป็นการก้าวเข้าสู่ห้วงเวลาของการปรับโครงสร้างและการฟื้นฟูเศรษฐกิจ โดยเน้นการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ การระดมความร่วมมือจากภาคเอกชนในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ การสร้างความสมดุลทางเศรษฐกิจสังคมด้วยการกระจายรายได้และกระจายทรัพยากร การกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาที่ชัดเจน และใช้วิธีการพัฒนาชนบทในแนวใหม่ที่กระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนชนบทเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองและพยายามให้ประชาชนช่วยเหลือตนเองให้ได้ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาที่เปิดโอกาสและช่องทางให้ชุมชนซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาได้เข้ามามีส่วนในการแสดงบทบาทในกระบวนการพัฒนา แต่อย่างไรก็ตามบทบาทหลักยังคงอยู่ที่หน่วยงานของรัฐซึ่งจะเห็นได้จากการให้ความสำคัญกับการปฏิรูประบบการบริหารงานพัฒนาของรัฐและรัฐวิสาหกิจเพื่อให้เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาต่อไป

สำหรับช่วงเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) ถือเป็นการดำเนินการพัฒนาที่มุ่งเน้นการไขปัญหาที่สืบเนื่องต่อจากระยะที่ผ่านมา ด้วยการเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ การเพิ่มบทบาทของภาคเอกชน การปรับปรุงความสามารถในการผลิตและแข่งขัน การกระจายรายได้และความเจริญไปสู่ภูมิภาคและชนบทมากยิ่งขึ้น ซึ่งทำให้เศรษฐกิจมีการฟื้นตัวอย่างมาก และมีการขยายตัวสูงขึ้น เป็นการเริ่มต้นเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจฟองสบู่ ซึ่งการดำเนินกระบวนการพัฒนา หน่วยงานของรัฐยังคงเป็นผู้แสดงบทบาทนำอย่างต่อเนื่อง

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) กระบวนการพัฒนาของประเทศไทยได้เริ่มตระหนักและให้ความสนใจกับการพัฒนาที่ยั่งยืนจากการมองเห็นปัญหาการพัฒนาที่ไม่สมดุลคือ **“เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน”** จึงได้มุ่งเน้นที่การแก้ไขปัญหาขจัดอุปสรรคของการพัฒนาโดยพยายามสร้างเสริมสมดุลระหว่างเศรษฐกิจและสังคม การรักษาอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่กับการรักษาเสถียรภาพ การกระจายรายได้ไปสู่ภูมิภาคและชนบทอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยหน่วยงานภาครัฐยังคงเป็นผู้มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนา

การเปลี่ยนแปลงได้ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) โดยเปลี่ยนแนวคิดให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบองค์รวมที่มี**คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา (Holistic human center)**[5] เพราะคนเป็นผู้รับผลโดยตรงจากการพัฒนา ทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้คนทุกคนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาด้วย ซึ่งในการวางแผนพัฒนาดังกล่าวนี้ได้มีการเปลี่ยนวิธีการวางแผนมาเป็นการกำหนดวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ (visionary and strategic planning) และการใช้แนวทางแบบล่างสู่บน (bottom-up) รวมทั้งอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่าง ๆ

[5] สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 24, เรื่องที่ 9 แผนพัฒนาประเทศ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8.

แต่เมื่อปีแรกของแผนดังกล่าวได้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจด้านการเงินขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบอย่างรุนแรงในวงกว้าง ทำให้การพัฒนาจึงให้ความสำคัญกับการมุ่งแก้ไขวิกฤติและฟื้นฟูเศรษฐกิจ และสะสางปัญหาที่ค้างคาจากอดีตที่รุมเร้ารุนแรงขึ้นในยามอ่อนแอ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำ ปัญหาการว่างงาน ปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหาความเป็นธรรมทางสังคม จึงทำให้กระบวนการพัฒนายังคงมีหน่วยงานภาครัฐเป็นตัวแสดงหลักอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) การจัดทำได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันของสังคมไทยใน 20 ปีข้างหน้า ได้อาศัยแนวคิดการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนามาดำเนินการต่อจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 8 และ**นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนา** เพื่อนำไปสู่สังคมที่พึงประสงค์ด้วยการพัฒนาบนทางสายกลาง พร้อมกับการฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีภูมิคุ้มกันและเสริมสร้างศักยภาพการแข่งขันของประเทศให้มีความเข้มแข็งยั่งยืน ในกระบวนการพัฒนาดังกล่าวนี้ได้อาศัยวิธีการวางแผนในแบบมีส่วนร่วมและเปิดรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน ส่วนในการดำเนินการนำแผนไปสู่การปฏิบัตินั้นได้มีการปรับเปลี่ยนมุมมองโดยให้ความสำคัญกับประชาชนในฐานะหุ้นส่วน (Partnership) ของการพัฒนา และชุมชนในฐานะรากฐานสำคัญของการพัฒนา

ในการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ครั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำบนพื้นฐานของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) ซึ่งเป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย 4.0 ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ นอกจากนั้นได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนทั้งในระดับกลุ่มอาชีพ ระดับภาค และระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนฯ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องเพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ”

การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 จึงเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในการเชื่อมต่อกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ในลักษณะการแปลงยุทธศาสตร์ระยะยาวสู่การปฏิบัติ โดยในแต่ละยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ได้กำหนดประเด็นการพัฒนา พร้อมทั้งแผนงาน/โครงการสำคัญที่ต้องดำเนินการให้เห็นผลเป็นรูปธรรมในช่วง 5 ปีแรกของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติเพื่อเตรียมความพร้อมคน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม ขณะเดียวกัน ยังได้กำหนดแนวคิดและกลไกการขับเคลื่อนและติดตามประเมินผลที่ชัดเจนเพื่อกำกับให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีทิศทางและเกิดประสิทธิภาพ นำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทย

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) เป็นยุทธศาสตร์ชาติฉบับแรกของประเทศไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 ซึ่งจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ประเทศไทยบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่งยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อความสุขของคนไทยทุกคน

วิสัยทัศน์ประเทศคือ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยมีเป้าหมายการพัฒนาประเทศ คือ “ประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมีความสุข เศรษฐกิจพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สังคมเป็นธรรม ฐานทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน” โดยยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติ พัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ สร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม สร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และมีภาครัฐของประชาชนเพื่อประชาชนและประโยชน์ส่วนรวม

การพัฒนาประเทศไทยในอนาคต 20 ปี มีจุดมุ่งหมายมุ่งเน้นการแก้ปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศ ให้เกิด **“การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย”** และสร้างค่านิยมร่วมให้คนไทยตระหนักถึงความจำเป็นและปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด ทัศนคติ และกระบวนการทำงาน โดยยึด “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางให้เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารจัดการประเทศแนวใหม่ ที่มุ่งสู่ประสิทธิภาพและคุณภาพ และก้าวตามโลกได้อย่างรู้เท่าทัน

ในการพัฒนาประเทศจะยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางให้การพัฒนายึดทางสายกลาง อยู่บนพื้นฐานของความสมดุลพอดีและความพอประมาณอย่างมีเหตุผล นำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง สามารถพึ่งตนเอง มีภูมิคุ้มกันและรู้เท่าทันโลก คนไทยส่วนใหญ่มีการศึกษาและรู้จักเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นคนดี มีคุณธรรมและซื่อสัตย์สุจริต อยู่ในสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ สามารถรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่ไปกับการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าทางสังคมไทยที่มีความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน อันจะเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศอย่างสมดุล มีคุณธรรมและยั่งยืน

จากลำดับปรากฏการณ์ข้างต้น หากพิจารณาถึงพัฒนาการของการพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมาจากจุดเริ่มต้นที่กระบวนการพัฒนาเดินตามกระแสของตะวันตก จนถึงการก้าวเดินบนเส้นทางแห่งการพัฒนาที่เป็นทางเลือก กระบวนการพัฒนาของประเทศไทยได้แสดงให้เห็นถึงประเด็นสำคัญและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของหน่วยงานภาครัฐและชุมชนอย่างน่าสนใจหลายประการ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 มิติ คือในมิติทั่วไป และมิติของการวิพากษ์ โดยประเด็นสำคัญและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของหน่วยงานภาครัฐและชุมชนในมิติทั่วไปมี 3 ประการ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง: การพัฒนาในเชิงแนวคิดที่เป็นรากฐานการพัฒนา กล่าวได้ว่าแนวคิดที่เป็นรากฐานของการกำหนดเป้าหมายและกระบวนการพัฒนาของประเทศไทยนั้นได้เคลื่อนตัวเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสการพัฒนาทั้งกระแสหลักและกระแสรอง เริ่มตั้งแต่ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization theory) ทฤษฎีภาวะพึ่งพา (Dependency theory) ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (Basic need theory) แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) แนวคิดการพัฒนามนุษย์ (Human development) และมาถึงความพยายามล่าสุดที่ต้องการแสวงหาแนวคิดในการพัฒนาที่เป็นทางเลือกเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับบริบทและความสมดุลที่มั่นคง ยั่งยืน โดยภาครัฐเป็นผู้มีบทบาทหลักในการเลือกกำหนดแนวคิดที่เป็นรากฐานการพัฒนา

ประการที่สอง: การเปิดแนวทางในการมีส่วนร่วมขอองประชาชน ตลอดห้วงเวลาแห่งการพัฒนาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 กระบวนการพัฒนาประเทศไทยดำเนินไปโดยภาครัฐเป็นผู้จัดวางและจัดกระทำเพียงฝ่ายเดียว การพัฒนาจึงเป็นถือเป็นกรรมสิทธิ์โดยชอบธรรมของรัฐไปโดยปริยาย ไม่ได้ส่งมอบถึงมือประชาชนโดยตรงอย่างทั่วถึง แต่หลังจากห้วงเวลาดังกล่าวนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 เป็นต้นมา กระบวนการพัฒนาประเทศของไทยได้เปลี่ยนแปลงแนวทางไปในแนวทางที่สนับสนุนและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยเฉพาะประชาชนในชุมชนและในชนบทให้มีบทบาทร่วม และเป็นเจ้าของการพัฒนามากขึ้นเป็นลำดับ

ประการที่สาม: เน้นการพัฒนาไปที่ชุมชนมากยิ่งขึ้น หากสังเกตพื้นที่เป้าหมายของการพัฒนาจะพบว่าในระยะแรกของการพัฒนาประเทศ จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาไปที่พื้นที่เศรษฐกิจ ในระดับภาคและเมืองเป็นลำดับ แต่ในระยะหลังการพัฒนาจะให้ความสำคัญกับพื้นที่เป้าหมายที่แคบลงเน้นไปที่พื้นที่จำเพาะที่มีความขาดแคลน พื้นที่ชนบท และเคลื่อนตัวสู่การพัฒนาในระดับชุมชนซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาเพื่อไปสู่ความมั่นคงและยั่งยืน โดยภาครัฐจะเข้าจัดวางกิจกรรมการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การปรับพื้นฐาน การเร่งรัด การสนับสนุน และและการส่งเสริมให้พื้นที่เป้าหมายเกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนา

อาจกล่าวได้ว่าประเด็นที่กล่าวถึงแล้วข้างต้นมีลักษณะคล้ายกับว่าการก้าวเดินบนเส้นทางการพัฒนาของประเทศไทยมีแนวโน้มเป็นไปในทิศทางที่ก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง แต่หากพิจารณาในมุมกลับโดยการวิเคราะห์ในเชิงวิพากษ์จะพบประเด็นสำคัญและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของหน่วยงานภาครัฐและชุมชนในอีกด้านหนึ่งอย่างน้อย 4 ประการ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง: การไล่ตามกระแส หากพิจารณาการเปลี่ยนแปลงแนวคิดที่เป็นรากฐานการพัฒนาของประเทศไทยอย่างลึกซึ้ง จะพบว่าถึงแม้กระบวนการพัฒนาจะมีการพัฒนาในเชิงแนวคิด โดยเคลื่อนตัว**จากแนวคิดกระแสหลักมาสู่แนวคิดกระแสรอง และแสวงหาแนวคิดที่เป็นทางเลือกที่เป็นตัวของตัวเองโดยหันมาให้ความสำคัญกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง** แต่การเคลื่อนตัวนั้นก็เป็นการเคลื่อนตัวที่ไล่ตามกระแสอยู่ตลอดเวลา และการไล่ตามนี้มีระยะห่างมาก หากประเมินอย่างเป็นรูปธรรมอาจกล่าวได้ว่า แนวคิดที่เป็นรากฐานการพัฒนาของไทยในทุกสมัยเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในระดับสากล เมื่อเวลาผ่านไป 5 ถึง 10 ปี เป็นอย่างน้อย กระบวนการพัฒนาของประเทศไทยจึงเคลื่อนตัวไปสู่แนวคิดนั้น รวมทั้งการแสวงหาแนวคิดที่เป็นทางเลือกก็เช่นเดียวกัน ประเด็นเหล่านี้ได้มีการกล่าวถึงในระดับสากลมาแล้วในช่วง 10 ปี ซึ่งแนวคิดตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงมีพระราชดำริและทรงสาธิตให้เห็นมาเป็นเวลากว่า 10 ปี จึงถูกถ่ายทอดเข้าสู่กระบวนการพัฒนาของประเทศไทย การไล่ตามกระแสการพัฒนานี้เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก วนเวียนไปมา และน่าจะยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องต่อไปโดยผู้ที่มีบทบาทและอำนาจในการกำหนดนโยบายการพัฒนา จนกว่าจะมีการทบทวนวิธีคิด

ประการที่สอง: การเรียนรู้ไม่ทัน การไล่ตามกระแสดังที่ได้กล่าวข้างต้น ทำให้กระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวไม่สมบูรณ์ทั้งในภาครัฐและชุมชนเอง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดที่ใช้เป็นแนวทางในการ

พัฒนา และถูกถ่ายทอดแปลงสภาพสู่นโยบาย รวมทั้งแนวปฏิบัติ ทำให้ทุกภาคส่วนต้องปรับตัวและเริ่มต้นในการเรียนรู้แนวคิด แนวทางและการปฏิบัติในกระบวนการพัฒนาใหม่ ซึ่งในบางครั้งการเรียนรู้ถึงแนวคิดและแนวทางใหม่ไม่ได้เกิดขึ้น โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐที่ไม่ได้อยู่ในส่วนกลางและชุมชนหรือพื้นที่ที่ห่างไกล ทำให้การปฏิบัติการในกระบวนการพัฒนา หรือการปฏิบัตินโยบายยังคงมีรูปแบบกิจกรรมแบบเดิมซ้ำซาก ไม่สนองตอบและไม่สอดคล้องกับแนวคิด แนวทางและเป้าหมายที่เปลี่ยนแปลงไป

ประการที่สาม: บทบาทผู้นำกับผู้ตาม ตลอดระยะเวลาของการพัฒนา การกำหนดแนวทางการพัฒนา และการดำเนินกระบวนการพัฒนาเป็นไปโดยภาครัฐมีบทบาทนำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานภาครัฐในส่วนกลาง ส่วนประชาชนในชุมชนหรือพื้นที่เป้าหมายนั้นมีบทบาทเป็นผู้ตาม ซึ่งส่งผลให้หน่วยงานของรัฐในระดับพื้นที่ รวมทั้งประชาชนขาดความเข้มแข็งอย่างแท้จริง ทั้งในด้านความรู้ ความเข้าใจ ความมุ่งมั่น และความสามารถในการแสดงบทบาทสำคัญในกระบวนการพัฒนา

ประการที่สี่: การพัฒนายังไม่ได้มุ่งสู่ความพอเพียง ผลของการพัฒนาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ซึ่งทำให้เกิดความก้าวหน้าแต่ไม่สมดุล เป็นการพัฒนาที่ไม่ได้มุ่งสู่ความพอเพียงอย่างชัดเจน ถึงแม้ว่าในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ประเทศไทยจะเริ่มเปลี่ยนมาสู่แนวคิด และแนวทางการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นทางเลือก แต่ในทางปฏิบัติ กระบวนการพัฒนายังคงมุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างที่เคยเป็นมา โดยรัฐเป็นผู้มีบทบาทนำในการจัดกระทำ

ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560–2564) ได้จัดทำขึ้นในช่วงเวลาของการปฏิรูปประเทศท่ามกลางสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเชื่อมโยงกันใกล้ชิดกันมากขึ้นโดยได้น้อมนำหลัก **“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”** มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9–11 เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคง เกิดภูมิคุ้มกัน และมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม ส่งผลให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน

จากการทบทวนและวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ในภาพรวมอาจกล่าวได้ว่า กระบวนการพัฒนาของไทยในเกือบครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา **มีลักษณะที่แตกต่างไปจากเดิมไม่มากนัก ถึงแม้ชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายของการพัฒนาจะค่อย ๆ เติบโตและแสดงบทบาทในกระบวนการพัฒนามากขึ้นเป็นลำดับ แต่ก็ยังถูกกดทับจากบทบาทการนำของภาครัฐที่เป็นผู้ริเริ่ม ตัดสินใจ เลือก และกำหนดแนวคิดและแนวทางในการพัฒนา รวมทั้งการถูกบีบซ้ำด้วยปัจจัยเงื่อนไขในการนำนโยบายการพัฒนาไปสู่การปฏิบัติและส่งมอบสู่ชุมชนที่ยังขัดข้อง คับแคบ และซ้ำซากวนเวียนในลักษณะเดิม**

ดังนั้นประเด็นที่น่าสนใจและถือเป็นประเด็นคำถามที่ต้องหาคำตอบต่อไป คือ การก้าวเดินต่อไปของการพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560–2564) ซึ่งประเทศไทยได้หันเหแนวคิดและแนวทางการพัฒนามาสู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นทางเลือกและทางรอดของสังคมไทยเพื่อจะหลุดพ้นจากห้วงภาวะวิกฤตความไม่ราบเรียบในการพัฒนา และมุ่งไปสู่การใช้ชุมชนเป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมนี้ จะแตกต่างหรือก้าวพ้นสภาพที่คับข้อง

วนเวียนดังที่กล่าวถึงข้างต้นได้มากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงบทบาทของหน่วยงานภาครัฐและชุมชนในการนำนโยบายการพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติ จะสามารถปรับตัวหรือปรับเปลี่ยนไปสู่แนวทางที่นำพาการพัฒนาไปสู่เป้าหมายความสำเร็จได้เพียงใด

บทสรุป

ข้อสังเกตเพิ่มเติมที่ต้องพิจารณาในการนำนโยบายการพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติในปัจจุบัน

แนวความคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมีความเป็นมาว่า ในครั้งแรกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทในวโรกาสที่พระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517 และได้พระราชทานอีกครั้งหนึ่งในวันพุธที่ 4 ธันวาคม 2517 ณ ศาลาดุสิตาลัย ในวันคล้ายวันเฉลิมพระชนมพรรษา ทรงเน้นความพอมีพอกินอีกครั้งหนึ่งว่า คำว่า “พอมีพอกิน” เป็นที่มาแนวทางโครงการ “เศรษฐกิจพอเพียง”[6]

จากการทบทวนบทบาทของหน่วยงานภาครัฐและชุมชนในช่วงเกือบครึ่งศตวรรษการพัฒนาก่อนการยึดถือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และบทเรียนของการพัฒนาที่ผ่านมา ชี้ให้เห็นถึงสภาพปัญหาและแนวทางออกเบื้องต้นในการปรับบทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แต่อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงสภาพการณ์ในขณะปัจจุบัน ภาครัฐได้โหมกระแสการพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เข้มข้นขึ้นเป็นลำดับ โดยทุกหน่วยงานได้พยายามสร้างนโยบายการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งได้พยายามป้อน และส่งผ่านกิจกรรมและโครงการตามนโยบายการพัฒนาลงไปยังชุมชน และประชาชนกลุ่มต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องและเร่งด่วน ทำให้เกิดประเด็นที่เป็นข้อสังเกตที่ต้องพิจารณาเพิ่มเติมขึ้นอีกหลายประการ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง ภาครัฐผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายและจัดสรรทรัพยากรได้พยายามปรับเปลี่ยนหน้าตาของนโยบายการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน โดยการกระจายเงินไปยังชุมชนโดยตรงในแบบที่เคยทำมา ให้เป็นนโยบายการพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในรูปแบบของทุนสนับสนุนชุมชนเพื่อเร่งกระบวนการจัดกิจกรรมและโครงการพัฒนาในชุมชนให้เกิดผลได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ซึ่งคล้ายกับการ “เปลี่ยนฉลากของสินค้า” หรือลักษณะของ “เหล้าเก่าในขวดใหม่” และหากพิจารณาตามการพัฒนาในแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อาจกล่าวได้ว่า การใช้ทุนเป็นตัวตั้งและตัวเร่งในการพัฒนา ไม่น่าสอดคล้องกับการพัฒนาโดยมีภูมิคุ้มกันที่เกิดขึ้นจากภายใน

ดังนั้น ภาครัฐอาจจำเป็นต้องพิจารณาทบทวนถึงเป้าหมายที่แท้จริงในการขับเคลื่อนการพัฒนาโดยอาศัยชุมชนเป็นรากฐานนั้น ไม่น่าจะเกิดจากการป้อนหรืออัดฉีดทุนจากภายนอกเข้าไปในชุมชนแต่เพียงด้านเดียว แต่อาจเป็นไปในลักษณะของการร่วมทุนน่าจะมีความเหมาะสมกว่า

ประการที่สอง การจัดสรรนโยบายและจัดสรรทรัพยากรด้วยความเร่งรัด เข้มข้น และมุ่งเน้นการใช้ทุนเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา และเป็นพลังหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนานั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตั้งแต่

[6] อภิชัย พันธเสน และคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

อดีต จนถึงปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นแนวทางและวิธีการที่สะดวกง่าย เห็นผลได้อย่างรวดเร็ว และประชาชนก็ชื่นชอบ แต่หากพิจารณาถึงผลกระทบแล้วจะพบว่าการใช้ทุนเป็นเงื่อนไขหลักในการพัฒนานี้ทำให้ชุมชนและประชาชนกลุ่มเป้าหมายเกิดพฤติกรรมรอคอยและพึ่งพิงรัฐอย่างไม่สิ้นสุด และไม่สามารถก้าวหลุดพ้นจากปัญหา ไปสู่การพัฒนาที่แท้จริงได้ อาจกล่าวได้ว่านโยบายการพัฒนาที่เน้นการใช้ทุนเป็นตัวตั้งนั้นทำให้เกิด “การเสพติดในนโยบาย” และต้องการให้รัฐกำหนดนโยบายแบบนั้นซ้ำ ๆ ไปไม่ว่าปัญหาหรือเป้าหมายจะเปลี่ยนแปลงไปแล้วก็ตาม

ประการที่สาม การที่หน่วยงานต่าง ๆ ของภาครัฐพยายามออกแบบนโยบายในทุกด้านโดยใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องชี้นำถือเป็นปรากฏการณ์ที่ดี แต่ในการจัดทำนโยบายการพัฒนาดังกล่าวบางครั้งอาจเกิดจากการให้ความสำคัญกับคำว่า “พอเพียง” มากกว่าความหมายและปรัชญาของความพอเพียง โจทย์ของการสร้างนโยบายคือการมีคำว่า “พอเพียง” จึงทำให้นโยบายทุกเรื่องทุกประเด็นต้องมีคำว่า “พอเพียง” เช่น นโยบายการจัดการศึกษาอย่างพอเพียง และนโยบายสุขภาพพอเพียง เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นการใช้คำว่า “พอเพียง” อย่างฟุ่มเฟือย โดยขาดสาระสำคัญของคุณค่าแห่งความหมายและปรัชญาที่แท้จริง ดังนั้นการกำหนดนโยบายการพัฒนาจึงควรระลึกถึงคุณค่าที่แท้จริงของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมากกว่าให้ความสำคัญกับคำ และต้องรู้จักกระบวนการกำหนดนโยบายอย่างพอเพียงด้วย

ประการที่สี่ การจัดระดมกิจกรรมและโครงการพัฒนาเข้าสู่ชุมชน มีกิจกรรมต่าง ๆ ได้ถูกนำเข้าไปจากภายนอกโดยบุคคลหรือหน่วยงานภาครัฐ แต่กิจกรรมและโครงการเหล่านั้นขาดความหลากหลาย เลียนแบบและผลิตซ้ำ ซึ่งเปรียบเหมือนกับ “การมีต้นไม้หลายต้นแต่ไม่มีป่า” หมายถึงการขาดความหลากหลาย มีแต่กิจกรรมและโครงการการพัฒนาเพียงไม่กี่อย่าง[7]

การจัดวางกิจกรรมและโครงการพัฒนาเข้าสู่ชุมชนในลักษณะนี้ เกิดจากสาเหตุการขาดการเรียนรู้ ขาดการคิดอย่างพินิจพิเคราะห์ และขาดการสร้างสรรค์เปิดมุมมองให้กว้างขวาง การจัดกิจกรรมที่ขาดความหลากหลาย เลียนแบบและผลิตซ้ำหากเกิดขึ้นบ่อย อาจนำไปสู่อาการ “ดื้อยา” ในท้ายที่สุดอาจนำไปสู่ความล้มเหลวในการพัฒนา ไม่สามารถบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้

ประการที่ห้า ความจริงใจในการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในนโยบายการพัฒนาของภาครัฐ หากพิจารณาในอีกด้านมุมหนึ่งในเชิงวิพากษ์ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอาจถูกตีความเป็นการสร้างวาทกรรมใหม่ในการพัฒนาโดยรัฐ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่มุ่งเน้นให้ประชาชนและชุมชนสร้างความสามารถในการพึ่งตนเอง และการรับผิดชอบตนเอง อย่างมีเหตุผล บนความพอดีและมีภูมิคุ้มกันซึ่งเกิดขึ้นจากภายใน ดังนั้นประชาชนจึงมีบทบาทหน้าที่หลักในกระบวนการพัฒนาที่ต้องทำหน้าที่ของตนเองตามบทบาทที่รัฐกำหนด โดยรัฐมีบทบาทหน้าที่เพียงเป็นผู้สนับสนุนปัจจัยเงื่อนไขที่จำเป็นเท่านั้น ซึ่งรัฐอาจลดการป้อนทรัพยากรที่จำเป็นให้แก่ประชาชนและชุมชนด้วยเหตุผลของความพอเพียงก็ได้

หากพิจารณาตามด้านมุมข้างต้น ความรับผิดชอบในกระบวนการพัฒนาจะหลุดจากมือรัฐและถูกผลักไสไปสู่ประชาชนและชุมชน ทำให้ประชาชนต้องรับผิดชอบต่อนโยบายการพัฒนาที่กำหนดโดยรัฐอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นหากกระบวนการพัฒนาเดินไปแล้วล้มเหลวหรือสะดุดลง รัฐย่อมกล่าวอ้างได้ว่าเป็น

[7] เสรี พงศ์พิศ, **เศรษฐกิจพอเพียง: การพัฒนายั่งยืน** (กรุงเทพมหานคร: พลังปัญญา, 2549), หน้า 15.

เพราะประชาชนและชุมชนที่เป็นรากฐานของการพัฒนาไม่เข้มแข็ง และขาดความรู้ความเข้าใจที่ถ่องแท้ ไม่มีความสามารถในการบริหารจัดการ และรับผิดชอบตนเองได้

จากจุดเริ่มของการพัฒนาประเทศไทย แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 จวบจนปัจจุบัน ภาครัฐได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในกระบวนการพัฒนาโดยเป็นตัวแสดงหลัก โดยมีภาคส่วนอื่น ๆ เป็นตัวแสดงมีเพียงบทบาทรอง หรือบทบาทรับในกระบวนการพัฒนาเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนซึ่งถือเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนา ยังถูกกำหนดบทบาทให้มีความสำคัญเป็นเพียงหน้าฉากหนึ่งของกระบวนการพัฒนา ดังนั้นการเปลี่ยนเปลี่ยนบทบาทและการปรับตัวจึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพที่มีพลวัตสูง กลไกในกระบวนการพัฒนาต้องมีการเรียนรู้ และปรับบทบาทของตนเองอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานของการมีปฏิสัมพันธ์เชิงพึ่งพาอาศัย การพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก็เช่นเดียวกัน กลไกและองค์ประกอบในกระบวนการพัฒนาจำเป็นต้องมีการปรับตัวและจัดวางบทบาทให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับบริบท และปรัชญาการพัฒนาด้วย

หัวใจสำคัญของการปรับตัว และจัดวางบทบาทของกลไก และองค์ประกอบของกระบวนการพัฒนานั้น คือ ความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้ง กระจ่างและถ่องแท้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของปรัชญาหรือแนวคิดที่เป็นทางเลือกอย่างปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยิ่งจำเป็นต้องอาศัยกาเรียนรู้และทำความเข้าใจอย่างเป็นระบบและพินิจพิเคราะห์ มิเช่นนั้นกระบวนการการพัฒนาก็จะซ้ำรอยเดิม ก้าวเหยียบย้ำอยู่บนความไม่รู้และเสียหายของทั้งผู้กำหนด ผู้นำไปปฏิบัติ และประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

บรรณานุกรม

สรรเสริญ วงศ์ชอุ่ม.**การพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 24, เรื่องที่ 9 แผนพัฒนาประเทศ.

สุธี ประศาสนเศรษฐ. **“ทุนนิยมโดยรัฐในประเทศไทย ช่วง พ.ศ. 2475-2502”**, ใน ไทยศึกษา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2527.

เสรี พงศ์พิศ. **เศรษฐกิจพอเพียง: การพัฒนายั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: พลังปัญญา, 2549.

สังศิต พิริยรังสรรค์. **ทุนนิยมขุนนางไทย (พ.ศ. 2475-2503).** กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

อภิชัย พันธเสนและคณะ. **พุทธเศรษฐศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2549.

พุทธวิธีกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

Buddhist methods and Sustainable Development

เดช ชูจันอัด
พระครูธรรมธรสฐาพร ปภสฺสโร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การพัฒนาองค์การ เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขององค์การในส่วนที่เกี่ยวกับบุคลากร และการเปลี่ยนแปลงองค์การในส่วนที่เกี่ยวกับงาน มีเครื่องมือและแนวทางในการที่จะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้การพัฒนาองค์การบรรลุเป้าหมาย มีวิธีการหลีกเลี่ยงหรือขจัดปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้หมดไป รวมทั้งการคำนึงถึงมาตรการที่จำเป็นต่างๆ ด้วยความพยายามอย่างมีการวางแผนและต่อเนื่อง เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั่วทั้งระบบเป็นองค์รวม โดยมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขององค์การ เพื่อช่วยผลักดันให้การพัฒนาองค์การประสบความสำเร็จและบังเกิดผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง

คำสำคัญ : พุทธวิธี, การพัฒนา, ยั่งยืน

Abstract

Organization development It is the process of changing organizational culture with respect to personnel and organizational changes with respect to work. Have tools and guidelines to help promote and support the organization development to achieve its goals There are ways to avoid or eliminate problems. That happened to be gone Including taking into account necessary measures with planned and continuous effort To cause change throughout the system as a whole With a focus on changing the culture of the organization To help drive the development of the organization to be successful and effective in real practice

Keywords : Buddhist methods, Sustainable, Development

การพัฒนาที่ยั่งยืนเชิงพุทธ

หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวคิดสากลกำหนดปรัชญาและอุดมการณ์ในการพัฒนาไว้ว่า ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักการที่เรียกว่า ความยุติธรรมระหว่างคน 2 ยุค มุมมองของมนุษย์จะต้องปรับเปลี่ยน ให้เปิดกว้างยอมรับความจริงถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ที่ติดตามมาจากการกระทำของตน มนุษย์จะต้องประสานแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ และจริยศาสตร์ เข้าด้วยกัน เพื่อสร้างเป็น

ข้อกำหนดทั่วไปขึ้น โดยเริ่มต้นจากการพื้นฐานความรู้ทางด้านนิเวศวิทยา และสิ่งแวดล้อม สร้างความเข้าใจถึงปฏิสัมพันธ์ในระหว่างสิ่งมีชีวิตด้วยกันเอง และปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ จากนั้นจึงชี้ให้เห็นถึง หลักการถ่ายทอดพลังงาน โดยการบริโภคต่อกันเป็นทอดๆ และวัฏจักรของสสาร ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการทำให้สสารและพลังงาน สามารถหมุนเวียนในระบบนิเวศ ซึ่งจำเป็นต้องสร้างให้เกิดเป็นความคิดรวบยอดขึ้น ในระบบความคิดพร้อมจะนำไปเชื่อมโยงกับประสบการณ์ต่างๆ เพื่อให้การดำเนินการพัฒนาที่ยั่งยืนประสบผลสำเร็จสมดังความหมายที่ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาเพื่อบรรลุถึงความต้องการของมนุษยชาติในปัจจุบันโดยจะต้องไม่เป็นการลดทอน หรือเบียดบังโอกาสที่จะบรรลุความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในรุ่นต่อๆ ไปด้วย

สำหรับหลักการที่สามารถนำไปปฏิบัติแล้วทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนจากการศึกษาหลักการและแนวคิดผู้วิจัยประมวลได้ดังนี้ คือ 1) หลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 2) หลักความสมดุล 3) หลักการพัฒนาแบบองค์รวม 4) หลักการเรียนรู้ 5) หลักการมีส่วนร่วม 6) หลักการระเบิดจากข้างใน 7) หลักการชุมชนเข้มแข็ง 8) หลักการบริหารจัดการเชิงโครงสร้าง 9) หลักธรรมาภิบาล 10) หลักความยุติธรรมในสังคม 11) หลักการพัฒนาจากรากเหง้าหรือภูมิปัญญา 12) หลักการพึ่งตนเอง 13) หลักการสร้างเครือข่าย 14) หลักเศรษฐศาสตร์เพื่อสร้างความยั่งยืน 15) หลักการสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา[1] และ 16) หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ส่วนในด้านแนวคิดมีนักวิชาการเสนอไว้หลายแนวคิด เช่น การคิดเชิงบวก แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง[2]และแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการศาสนาเสนอแนวคิดไว้ว่าโลกกว้างไกลไร้พรมแดนแต่คนยิ่งคับแคบและแบ่งแยก แม้ว่าสภาพทั่วไปจะพัฒนาสู่ความเป็นสากล แต่คนไม่ได้พัฒนาตัวเองให้มีความเป็นสากลอย่างสอดคล้องกันอย่างโลกาภิวัตน์ คือ แม้ว่าสภาพแวดล้อมทางวัตถุจะแผ่ประสานรวมเป็นอันเดียวกัน แต่มนุษย์กลับยังมีจิตใจและความรู้สึกนึกคิดที่จำกัด กีดกั้นและมุ่งร้าย ลิดรอนผู้อื่น จึงต้องมุ่งเน้นการทำให้มนุษย์มีจิตใจและปัญญาเป็นสากล หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนเชิงพุทธจึงมีการพัฒนาแยกเป็น 2 ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา และการพัฒนาวัตถุ พัฒนาสภาพแวดล้อม เรียกว่า วัฒนา หรือ พัฒนา[3] องค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืนเชิงพุทธมีอยู่ 3 ระบบ คือ

1.ระบบการพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development) ซึ่งใช้คำว่าพัฒนา โดยมีการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อสนองความมุ่งหมายทางเศรษฐกิจด้วยการดำเนินการเชื่อมโยงกับการพัฒนามนุษย์ (Human Development)

2.ระบบการพัฒนาคน ซึ่งใช้คำว่า ภาวนา โดยการพัฒนาคนให้ครบทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา การนำเอาปัญญา (Wisdom) กับศีล (Ethics)

---

[1] ประเวศ วะสี, **พยากรณ์อนาคตประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิหมอชาวบ้าน, 2545), หน้า 11.

[2] ธนากร สังเขป, **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี.พริ้นท์ (1991) จำกัด, 2555), หน้า 65.

[3] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2541), หน้า 21.

มาประสานกัน โดยมีจิตใจ (Mental Qualities) เป็นตัวเชื่อม ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างจริยธรรม (Ethics) แต่มิใช่จริยธรรมตามความหมายตะวันตก และทั้งหมดนี้เรียกว่า แดนของภาวนา

3.ระบบการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีปัญหาที่เกิดจากปัจจัยสำคัญอันได้แก่ เรื่องประชากร ความร่อยหรอของทรัพยากร และเรื่องมลภาวะ

ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนเชิงพุทธ จึงหมายถึง การพัฒนาคน ครบทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ต้องพัฒนาคนให้ใฝ่รู้ สู้สิ่งยาก[4] และให้คนที่พัฒนาเต็มระบบเป็นแกนกลาง หรือปัจจัยตัวกระทำ นำการพัฒนาคน และคนที่พัฒนาแล้วนั้นไปประสานปรับเปลี่ยนบูรณาการในระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่ของการพัฒนา คือ ทั้ง มนุษย์ สังคม ธรรมชาติ และเทคโนโลยี การพัฒนาจึงต้องมีปัจจัยฝ่ายตัวมนุษย์เป็นหลัก เพราะลักษณะของมนุษย์ที่เป็นสัตว์ที่มีศักยภาพสามารถพัฒนาได้ดีเยี่ยม เรียกว่า ความสามารถที่จะวิวัฒน์ (Evolvability) การพัฒนามนุษย์ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ด้วยการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตทั้งสามด้านให้เป็นการพัฒนาเต็มทั้งคนก่อน จึงจะเป็นการพัฒนาที่ได้ผล คือ ระบบแห่งไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยเน้นเฉพาะประเด็นที่พึงพัฒนาเป็นสำคัญ ดังนี้

ด้านพฤติกรรม เป็นช่องทางให้เกิดการพัฒนาต่อเนื่องไปถึงการพัฒนาด้านจิตใจและด้านปัญญาได้ดีด้วย ด้านพฤติกรรม ได้แก่ ละความเคยชินที่ไม่เกื้อกูลโดยใช้วินัยและวัฒนธรรมเพื่อเร่งแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง ต้องให้ความสำคัญกับพฤติกรรมการหาความสุขเพราะมีผลกระทบต่อการพัฒนามากจึงควรมีการให้ คู่กับการได้ การเอา

ด้านจิตใจ พัฒนาจิตให้มีศักยภาพในการหาความสุขได้ง่ายขึ้นเสพบริโภคด้วยท่าทีมีก็ได้ ไม่มีก็ได้ จนถึงขั้นมีก็ได้ ไม่มีก็ดี อย่างฉลาดและมีจุดหมายที่ นิรามิสสุข หมายถึงการมีความสุขเป็นอิสระโดยไม่อาศัยการเสพ มีคุณธรรมและมีความเพียร พยายาม ขยัน อดทนเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

ด้านปัญญา มีความรู้เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงของธรรมชาติ เสพบริโภคด้วยรู้เข้าใจคุณค่าแท้เป็นผู้บรรลุจุดหมายของการพัฒนามนุษย์ และเป็นผู้ที่เอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อสังคมมนุษย์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะบรรลุจุดหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

มนุษย์ที่บรรลุจุดหมายการพัฒนามนุษย์ทั้งระบบแล้วจะเป็นปัจจัยตัวกระทำนำระบบสัมพันธ์ใหญ่ให้เป็นไปในทางที่ดีเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ที่ดีของมนุษย์ เป็นแกนกลางประสานบูรณาการกับระบบองค์รวมใหญ่เรียกว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการพัฒนาทั้งในส่วนของสังคมและตัวมนุษย์ โดยเน้นที่การพัฒนาคน เพราะเมื่อคนพัฒนาแล้ว ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนสังคม และเป็นการพัฒนาที่ทำให้เกิดผลของการพัฒนาอย่างแท้จริง หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องพัฒนาฝึกอบรมทำให้เจริญ คือ ภาวนา มี 4 ประการ คือ

---

[4] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ถึงเวลา มารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (นครปฐม: สำนักพิมพ์ธรรมะอินเทรนด์, 2554), หน้า 49.

1.กายภาวนา หมายถึง การเจริญ การพัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง 5 ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ ไม่ให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

2.สีลภาวนา หมายถึง การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

3.จิตตภาวนา หมายถึง การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

4.ปัญญาภาวนา หมายถึง การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

องค์ประกอบหลักทั้ง 4 นี้จะทำงานสัมพันธ์กันอาศัยกัน และส่งผลต่อกันไม่สามารถแยกขาดจากกัน และต้องมีทัศนะคติที่ถูกต้องต่อทุกองค์ประกอบ คือ ไม่ยึดติด แต่ตั้งมั่น และให้เป็นไปเพื่อเกื้อกูลต่อชีวิตที่ดีงาม เพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์ตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งการพัฒนาคนด้วยหลักธรรม ภาวนา 4 นี้ มาจากหลักการและแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนา 4 อย่าง คือ

1.พระพุทธศาสนามองว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นธรรมชาติที่มีอยู่และเป็นไปตามธรรมดาในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยนั้น

2.ชีวิตและการกระทำของมนุษย์ย่อมเป็นไปตามระดับความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และทำให้เกิดผลตามระบบเหตุปัจจัยนั้นด้วย

3.มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และต้องฝึก เป็นสัตว์ที่พัฒนาได้ ซึ่งแนวคิดรากฐานที่สำคัญที่สุด การเกิดระบบจริยธรรมในพระพุทธศาสนาก็เพราะหลักการสำคัญนี้ คือไตรสิกขาจริยธรรมจึงมีความหมายเท่ากับการศึกษา เมื่อมนุษย์พัฒนาแล้วก็สามารถเข้าถึงอิสรภาพและความสุขที่เกิดจากภายในของมนุษย์เองได้จริง

4.ศักยภาพของการพัฒนา คือการทำ ให้คนสามารถทำ ให้ความขัดแย้งมีความหมายเป็นความประสานเสริม กลมกลืนซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความสมบูรณ์และดุลยภาพ ซึ่งความสามารถของมนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะประยุกต์เข้ากับปัญหาสภาพแวดล้อมทั้งหมดได้

การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเป็นระบบและเป็นกระบวนการ และเป็นการแก้ปัญหาแบบที่เรียกว่าบูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบถ้วนเป็นบูรณาการและสัมพันธ์กันถูกต้องและพอดีทั่วตลอดองค์รวม และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือการมีดุลยภาพ (Balance) หรือพูดอีกนัยหนึ่งคือการทำให้กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ[5] นั่นคือการพัฒนามนุษย์ให้มุ่งไปสู่ ทางสายกลาง หรือ “มัชฌิมาปฏิปทา” ซึ่งเป็นการเดินสายกลางในระดับจริยธรรมหรือโลกียธรรม ด้วยวิถีแห่งพุทธะ ตราบ

[5] เรื่องเดียวกัน, หน้า 186.

เท่าที่ยังไปไม่ถึงระดับปรมัตถสัจจะหรือโลกุตรธรรม โดยพัฒนา “ปัญญา” ให้รู้เท่าทันความเป็นไปของชีวิตและของโลก[6] ด้วยกระบวนการของการศึกษาที่มุ่งอบรมและพัฒนาคนทุกระดับ ซึ่งประกอบด้วยการศึกษาแบบทั่วไปที่จะได้จากภายนอก (ปรโตโฆสะ)[7] โดยเฉพาะอิทธิพลจากกัลยาณมิตร[8] และการศึกษาแบบไตรสิกขา ที่เกิดจากปัจจัยภายในตัวมนุษย์ (โยนิโสมนสิการ)[9] ทำให้มีทัศนะที่ถูกต้อง (สัมมาทิฏฐิ)[10] และการพัฒนาปัญญา (ปัญญาสิกขา)[11] ซึ่งสอดคล้องกับหลักของอริยมรรค ทำให้เกิดเป็นองค์รวมหรือระบบบูรณาการทั้งคน และสิ่งแวดล้อมรอบตัวคน

สำหรับหลักธรรมสำคัญที่นักวิชาการศาสนาเสนอไว้เป็นหลักการในการพัฒนาคนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนั่นมีอยู่หลายหลักธรรมในสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ ประมวลมานำเสนอเฉพาะหลักพุทธธรรมส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและนำเสนอเฉพาะหัวข้อธรรมเท่านั้น ส่วนการประยุกต์ใช้กับการวิจัยจะได้นำเสนอเชิงบูรณาการในผลการวิจัย หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนามนุษย์ประกอบด้วย ทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา หรืออริยสัจจ์ 4 ซึ่งมีวิธีปฏิบัติคือ มรรคมีองค์ 8 รวมทั้ง ศีล สมาธิ ปัญญา หรือไตรสิกขาที่ซ้อนอยู่ในมรรคมีองค์ 8 นั้นด้วย ระบบไตรสิกขาเป็นปัจจัยของการพัฒนามนุษย์ต้องทำ 3 ด้าน อย่างบูรณาการที่สำคัญมากอย่างยิ่ง คือ

1) พฤติกรรม ศึกษาอบรมการมีระเบียบวินัย การเลี้ยงชีพสุจริต วิธีปฏิบัติในการผลิตเสพบริโภคแบ่งปันและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เรียกว่า ศีล

2) จิตใจ ศึกษาอบรมการปลูกฝังคุณธรรม ส่งเสริมคุณภาพจิตใจการมีความพอใจ มีความสุข สดชื่นเบิกบานเพราะมีสมรรถภาพและสุขภาพจิต เรียกว่า สมาธิ

3) ปัญญา ศึกษาอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามระบบของเหตุและปัจจัยที่จะทำให้สามารถแก้ปัญหาตามเหตุผลที่รู้เท่าทันโลกและชีวิต มีทัศนคติค่านิยมที่ถูกต้องสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ สามารถดับกิเลส ดับทุกข์ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระ ผ่องใส เบิกบาน เรียกว่า ปัญญา

รวมทั้งหลักความพยายามในทางที่ชอบ ได้แก่ การประกอบความเพียรในสถานะ 4 ชื่อว่าสัมมัปปธาน 4[12] คือ

---

[6] W. Rahula, Venerable, **What the Buddha Taught**, (Bangkok: Haw Trai Foundation, 2004), p. 76.

[7] องฺ.ทุก. (ไทย) 20/126/115.

[8] พระไพศาล วิสาโล, **พุทธศาสนากับคุณค่าต่อชีวิต**, (สมุทรปราการ: ชมรมกัลยาณธรรม, 2553), หน้า 23.

[9] ที.ปา. (ไทย) 11/311/286.

[10] ที.ปา. (ไทย) 11/348/365.

[11] ที.ปา. (ไทย) 11/47/272.

[12] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) 21/69/113.

1.สังวรปธาน คือ การเพียรพยายามป้องกันมิให้อกุศลคือ ความชั่วทุจริตทั้งหลายเกิดขึ้น พยายามทุ่มเทสติปัญญา ฝืนใจ ข่มใจด้วยการสำรวมระวังกาย วาจา ใจ ไม่ให้ยินดี ยินร้ายต่อกิเลส ตัณหา อกุศลทั้งปวง โดยมีสติเป็นเครื่องคอยระวังมิให้บาปและอกุศลทั้งหลายเกิดขึ้น

2.ปหานปธาน คือ การเพียรพยายามในการเลิกละบาปและอกุศลทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วให้จางหายและหมดสิ้นไป พยายามที่จะขจัดหรือทำลายเสียซึ่งความชั่วอกุศลต่างๆ เช่น โลภ โกรธ หลง ฯลฯ ไม่ให้ครอบงำจิตใจ เพราะทำให้จิตใจเศร้าหมอง ขุ่นมัวอันเป็นบ่อเกิดแห่งการทำชั่ว

3.ภาวนาปธาน คือ การเพียรพยายามในการเพิ่มพูนกุศลคือความดีงามความสุจริตธรรมทั้งหลายที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เจริญงอกงามขึ้น

4.อนุรักขนาปธาน คือ ความเพียรพยายามในการรักษากุศล คือความดีงามที่เกิดขึ้นแล้วให้ดำรงอยู่ไม่ให้เลือนหายไป คอยประคับประคองให้กุศลเหล่านั้นเจริญเต็มที่ด้วยการยอมทุ่มเททั้งความพยายาม และกำลังในการปกป้องรักษาความดีนั้นไว้ต่อเนื่องเรื่อยไป

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมในการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับบุคคลที่อยู่ในชุมชนหรือสังคม ซึ่งควรที่จะได้รับการพัฒนา คือ อปริหานิยธรรม 7[13] อันเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมความสามัคคีอีกประการหนึ่ง เป็นคุณธรรมสำหรับผู้บริหารหรือหมู่ชนอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวของบุคคลทั้งหลาย ช่วยให้เกิดความสามัคคีและเข้าใจซึ่งกันและกันได้มากขึ้น มีทั้งส่วนของภิกษุและบุคคลทั่วไปในงานวิจัยนี้อธิบายเฉพาะส่วนของภิกษุ[14] ประกอบด้วย

1.หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

2.พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันลุกขึ้นจัดการแก้ไข สิ่งเสียหาย เหตุไม่งาม

3.ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้

4.ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น

5.ไม่ลุอำนาจตัณหาคือความอยากที่เกิดขึ้น

6.ยินดีในเสนาสนะป่า

7.ตั้งสติระลึกไว้ในใจว่า เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงาม ซึ่งยังไม่มา ขอให้มา ที่มาแล้ว ขอให้อยู่ผาสุก

ส่วนหลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนามนุษย์ที่ยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย ความรู้จักประมาณในการบริโภคคือ โภชเนมัตตัญญุตา การรู้จักประมาณเรียกว่ามัตตัญญุตา พบในหมวดธรรมวินัย ได้แก่ สัปปุริสธรรม 7 ประการ[15] หมายถึง ธรรมของผู้ดีหรือคุณสมบัติของคนดี ได้แก่

1.ธัมมัญญุตา ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ

---

[13] ที.ม. (ไทย) 10/136-141/81-88.

[14] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 27, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 211-214.

[15] ที.ปา. (ไทย) 11/330/333., 11/357/400.

2.อัตถัญญุตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ประโยชน์ที่ประสงค์

3.อัตตัญญุตา ความรู้จักตน คือ รู้กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม

4.มัตตัญญุตา ความรู้จักประมาณ เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่

5.กาลัญญุตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้

6.ปริสัญญุตา ความรู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ

7.ปุคคลัญญุตา หรือ ปุคคลปโรปรัญญุตา ความรู้จักบุคคล ความแตกต่างแห่งบุคคล[16]

เฉพาะ มัตตัญญุตา เป็นหลักธรรมที่สำคัญมากก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธขึ้นได้จริง และเป็นธรรมที่ใช้แก้ปัญหาธรรมชาติแวดล้อมได้อย่างดีมาก การพิจารณารู้จักประมาณเป็นการฝึกให้มีปัญญาใช้หลักการนี้กับการเสพทุกอย่างโดยเฉพาะเทคโนโลยี รู้จักแยกระหว่างประโยชน์อันเป็นคุณค่าแท้ที่หมายถึงการใช้โดยเฉพาะสิ่งบริโภค เช่น ปัจจัย 4 มีคุณค่าแท้คือการหล่อเลี้ยงชีวิต เพื่อสุขภาพที่ดี เพื่อประโยชน์เกื้อกูลชีวิตที่พอดีไม่มากเกินกว่าความต้องการของตนเองกับคุณค่าเทียมที่หมายถึงประโยชน์ที่เกินเลยกว่าความจำเป็น และหลักความพอใจแบบฉันทะ ในเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยเน้นฉันทะใช้แก้ปัญหาในส่วนที่สำคัญในความหมายของเศรษฐกิจอันเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้การพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติไม่บรรลุความสำเร็จ ฉันทะ เป็นองค์ธรรมข้อแรกแห่งอิทธิบาท 4[17] คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ได้แก่

1) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ที่หมายถึงความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่หวังสิ่งตอบแทนในการที่ได้ทำอย่างมีฉันทะนี้

2) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข็มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ท้อถอย

3) จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ

4) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง[18]

การที่บุคคลขาดจริยธรรมในการพัฒนา เพราะมีเหตุมาจากกิเลส 3 อย่างนี้ คือ ตัณหา หรือความอยากได้ มานะหรือความต้องการมีอำนาจ และ ทิฏฐิ หรือความยึดมั่น ความคลั่งไคล้แนวคิด ลัทธิ ศาสนา และอุดมการณ์ต่างๆ

การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาเป็นองค์รวมทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มุ่งเน้นที่การพัฒนาคนครบทุกด้านทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา พัฒนาคนให้ใฝ่รู้ สู้สิ่งยาก

---

[16] เรื่องเดียวกัน, หน้า 210-211.

[17] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า 160.

[18] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า 278.

และให้คนที่พัฒนาเต็มระบบเป็นแกนกลาง หรือปัจจัยตัวกระทำ นำการพัฒนาคน และคนที่พัฒนาแล้วนั้นไปประสานปรับเปลี่ยนบูรณาการในระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่ของการพัฒนา คือ ทั้ง มนุษย์ สังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสภาพแวดล้อมอันหมายถึงธรรมชาติให้ดำรงอยู่ได้ด้วยดีอย่างเกื้อกูลต่อเนื่องสม่ำเสมอเรื่อยไป และจะต้องไม่เป็นการลดทอน หรือเบียดบังโอกาสที่จะบรรลุความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในรุ่นต่อๆ ไปด้วย

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวคิดของนักวิชาการที่ได้ศึกษาผ่านมาข้างต้น ผู้วิจัยประมวลผลได้ว่า หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นส่วนที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาองค์การเป็นองค์รวมให้เจริญก้าวหน้าขึ้น

ความหมายของการพัฒนา

มนุษย์ในสังคมทุกสังคมย่อมต้องการความเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้ดำเนินไปในทางที่ดีขึ้นเจริญก้าวหน้าขึ้นที่เรียกว่า “การพัฒนา” (Development) อาจให้คำจำกัดความของการพัฒนาได้ว่าเป็นกระบวนการเพิ่มศักยภาพของบุคคลเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ คือคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในสังคม จากคำจำกัดความดังกล่าว การพัฒนาจึงขึ้นอยู่กับความสามารถของบุคคลที่จะดำเนินการในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนา สำหรับความหมายของคำว่า “พัฒนา” ในภาษาไทยมาจากคำว่า “วฑฺฒน” ในภาษาบาลี และ “วรฺธน” ในภาษาสันสกฤต แปลว่า ทำให้เจริญ หรือการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น[19] เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ถ้าเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดี ก็ไม่เรียกว่าการพัฒนา ขณะเดียวกัน การพัฒนามิได้หมายถึงการเพิ่มขึ้นของปริมาณสินค้าหรือรายได้ของประชาชนเท่านั้น แต่หมายความรวมไปถึงการเพิ่มความพึงพอใจและเพิ่มความสุขของประชาชนด้วย[20]

เมื่อนำมาใช้กับการพัฒนาชุมชน เป็นการรวมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินการไปในแนวทางที่บุคคลต้องการ โดยอาศัยความร่วมกำลังของประชาชนในชุมชนนั้นในการช่วยเหลือตนเองและร่วมมือกันดำเนินงาน อย่างไรก็ตามมักจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยงานราชการหรือองค์การอาสาสมัครอื่นๆ[21] ในการกำหนดนโยบาย แผนงาน และ โครงการต่างๆ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนา[22] ตามหลักการบริหารจัดการ

---

[19] T. R. Batten, **Community and Their Development,** (London: Oxford University Press, 1957), p. 2.

[20] วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, **การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฟอร์เพช, 2549), หน้า 8.

[21] Arthur Dunham, “The Outlook for Community Development”, **The Social Welfare Forum**, (Proceedings of The National Conference on Social Welfare, 1958), p. 3.

[22] George F. Gant, **Development Administration: Concepts, Goals, Methods,** (Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1979), p. 20.

จัดเป็นกระบวนการปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติม เปลี่ยนแปลงความสามารถ และทักษะของผู้นำกลุ่มจัดการทรัพยากรบุคคลและวัตถุ สามารถประสานทำงานร่วมกันให้ดีขึ้นเจริญขึ้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนเองและองค์การ[23] กล่าวได้ว่า คือ กระบวนการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า

สำหรับแนวคิดความหมายของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาสามารถสรุปความได้ว่า การพัฒนามี 2 ความหมาย[24] คือ การพัฒนามนุษย์ (Human Development) และการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Sciences and Technology) ซึ่งเปลี่ยนแนวทางมาเป็นค้นหาความรู้ เพื่อให้มนุษย์ได้ความรู้ที่จะมาจัดความสัมพันธ์ให้มนุษย์อยู่กับธรรมชาติได้อย่างดี โดยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และเทคโนโลยีก็ผลิตและให้บนฐานความคิดใหม่นั้นด้วยแรงจูงใจใหม่ ที่ต่างไปอีกแบบหนึ่งเราก็มีวิทยาศาสตร์ได้ มีเทคโนโลยีได้ แต่มีด้วยฐานความคิดที่ต่างออกไป

การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนไว้ล่วงหน้า โดยต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น บุคคลที่อยู่ในชุมชนหรือสังคม ควรได้รับการพัฒนาเป็นอันดับแรก ทั้งทางด้านกาย ทางด้านศีล ทางด้านจิตใจ และทางด้านปัญญา เมื่อบุคคลมีการพัฒนาแล้วจึงจะส่งผลต่อไปยังการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการเพิ่มความพึงพอใจและเพิ่มความสุขของประชาชนด้วย

จากความหมายของการพัฒนาตามแนวคิดของนักวิชาการหลายท่านที่ได้ศึกษาผ่านมาข้างต้น ผู้วิจัยประมวลผลได้ว่า การพัฒนาเป็นส่วนที่สำคัญต่อการพัฒนาองค์การให้เจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทางด้านบุคคล และมั่นคงเกิดประสิทธิผล

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาองค์การ

สภาพสังคมในยุคโลกาภิวัตน์เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้องค์การต่างๆ รวมทั้งวัดจำเป็นจะต้องมีการปรับปรุงหรือพัฒนาองค์การ เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยและความรับผิดชอบต่อสังคมที่วัดดำรงสถานะเป็นองค์การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมที่สำคัญประจำชุมชน ดังนั้นเมื่อสภาพสังคมทั้งระบบของประเทศไทยกำลังประสบปัญหาการขาดคุณธรรม จริยธรรมพื้นฐานของชีวิต จนกระทั่งต้องมีการกำหนดค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการขึ้น เพื่อให้เป็นแนวปฏิบัติในการส่งเสริมให้เกิดคุณธรรมในใจของคนไทยเพิ่มขึ้น วัดในฐานะที่ต้องมีส่วนรับผิดชอบต่อสังคมโดยเฉพาะชุมชนที่วัดตั้งอยู่ต้องปรับปรุงและพัฒนาองค์การเพื่อการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในชุมชนเชิงรุก สำหรับการพัฒนาองค์การไม่ว่าจะเป็นแนวทางใดก็ตามจะมีเป้าหมายร่วมกันคือมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์การ

---

[23] กันตยา เพิ่มผล, **การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด, 2552), หน้า 10-11.

[24] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) หมวดสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2543), หน้า 6-7.

อย่างไรก็ตาม ลักษณะพิเศษของการพัฒนาองค์การที่สำคัญ ประการหนึ่ง ก็คือการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับความช่วยเหลือจากผู้นำการเปลี่ยนแปลง อาจเป็นผู้เชี่ยวชาญจากภายในองค์การ หรือจากภายนอกองค์การ ซึ่งเรียกว่าที่ปรึกษาการพัฒนาองค์การ หรืออาจเป็นคณะทำงานที่ได้รับการแต่งตั้ง เป็นที่ยอมรับว่าที่ปรึกษาการพัฒนาองค์การมีบทบาทสำคัญในการ เชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ นอกจากนี้ที่ปรึกษาการพัฒนาองค์การจะต้องมีความรู้ทางด้าน พฤติกรรมศาสตร์ ด้านการบริหารการเปลี่ยนแปลง การออกแบบโครงสร้างองค์การ และเรื่องการประเมินผล สำหรับทางด้านทักษะนั้น ที่ปรึกษาจะต้องมีทักษะด้านต่างๆ เช่น การฟัง การมีมนุษย์สัมพันธ์การสร้างความเชื่อถือและความสามารถในการทำงานร่วมได้อย่างราบรื่น[25] และการได้รับความร่วมมือร่วมใจและสนับสนุน จากสมาชิกในองค์การทุกระดับและทุกฝ่าย ความร่วมมือจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกในองค์การได้รับการอบรมให้มีความรู้ความเข้าใจแนวคิดของการพัฒนาองค์การ เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการนำแนวคิดการพัฒนาองค์การประยุกต์ใช้ ตลอดจนสามารถตระหนักถึงความสำคัญของตนเองในฐานะที่เป็นสมาชิกขององค์การ มีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จและความล้มเหลวในการพัฒนาองค์การ ซึ่งมีค่านิยมที่จำเป็นต้องพิจารณาก่อนดำเนินการพัฒนา[26] คือ 1) ให้การนับถือต่อคน (Respect for People) 2) ไว้วางใจและช่วยเหลือเจือจุน (Trust and Support) 3) มีความเสมอภาคด้านอำนาจ (Power Equalization) 4) กล้าเผชิญปัญหา (Confrontation) 5) การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นต้น สำหรับแนวคิดและทฤษฎีที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับปรุงและพัฒนาการบริหารจัดการองค์การ ประกอบด้วย

1. แนวคิดที่เน้นกระบวนการพัฒนาองค์การให้กลับสู่สภาพใหม่ที่เหมือนเดิมหรือดีกว่าเดิม
2. แนวคิดที่เน้นการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขององค์การ
3. แนวคิดที่เน้นกระบวนการปรับปรุงประสิทธิผลขององค์การ โดยอาศัยการวิจัยเชิงแก้ปัญหา
4. แนวคิดการบริหารจัดการตามทฤษฎี POSDCoRB
5. 4M's เป็นแนวคิดที่ถือว่าปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการองค์การ 4 อย่าง คือ Man คน หรือกำลังคน Materials วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆ Money เงินทุน และ Management การบริหารจัดการองค์การ
6. การพัฒนาทีมงานเป็นขั้นๆ (Stages of Team Development)
7. การวิเคราะห์ SWOT (SWOT Analysis)

สำหรับหลักการพัฒนาองค์การ (Organization Development: OD) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้และมีความเหมาะสมกับงานวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนามในครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาจากแนวคิดการวิจัย

---

[25] สุนันทา เลาหนันทน์, **การพัฒนาองค์การ Organization Development**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: ซีวีแอลการพิมพ์, 2553), หน้า 39.

[26] ผู้วิจัยสรุปวิเคราะห์จาก สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **"เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2557 ของ สศช. การพัฒนาคน เพื่ออนาคตประเทศไทย"**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2557).

ปฏิบัติการเชิงระบบ A System Model for Action Research[27] ของ French & Bell ซึ่งมีลักษณะเป็นวงจรของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งประยุกต์มาจากรูปแบบการเปลี่ยนแปลง 3 ขั้นตอนของ Kurt Lewin คือ 1) Unfreezing เป็นขั้นตอนการละลายก้อนน้ำแข็ง ผู้นำต้องพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง 2) Changing ขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงและ 3) Refreezing ขั้นตอนการทำให้เป็นก้อนน้ำแข็ง หรือการปรับพฤติกรรมใหม่ที่เกิดหลังการเปลี่ยนแปลง

สรุปได้ว่า การพัฒนาองค์การ เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขององค์การในส่วนที่เกี่ยวกับบุคลากรและการเปลี่ยนแปลงองค์การในส่วนที่เกี่ยวกับงาน มีเครื่องมือและแนวทางในการที่จะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้การพัฒนาองค์การบรรลุเป้าหมาย มีวิธีการหลีกเลี่ยงหรือขจัดปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้หมดไป รวมทั้งการคำนึงถึงมาตรการที่จำเป็นต่างๆ ด้วยความพยายามอย่างมีการวางแผนและต่อเนื่องเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั่วทั้งระบบเป็นองค์รวม โดยมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขององค์การเพื่อช่วยผลักดันให้การพัฒนาองค์การประสบความสำเร็จและบังเกิดผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาองค์การ ตามแนวคิดของนักวิชาการที่ได้ศึกษาผ่านมาข้างต้น ผู้วิจัยประมวลผลได้ว่า การพัฒนาองค์การเป็นส่วนที่สำคัญต่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์การให้เจริญก้าวหน้า สรุปแนวคิดและทฤษฎีได้ดังนี้

สรุปแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาองค์การ

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สุนันทา เลาหนันทน์	ปรึกษาการพัฒนาองค์การจะต้องมีทักษะด้านต่างๆ เช่น การฟัง การมีมนุษย์สัมพันธ์ การสร้างความเชื่อถือและความสามารถในการทำงานร่วมได้อย่างราบรื่น
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	ค่านิยมที่จำเป็นต้องพิจารณาก่อนดำเนินการพัฒนา คือ 1) ให้การนับถือต่อคน (Respect for People) 2) ไว้วางใจและช่วยเหลือเจือจุน (Trust and Support) 3) มีความเสมอภาคด้านอำนาจ (Power Equalization) 4) กล้าเผชิญปัญหา (Confrontation) 5) การมีส่วนร่วม (Participation)
Wendell L. French, Cecil Bell.,	วงจรของการเปลี่ยนแปลง แนวคิดการวิจัยปฏิบัติการเชิงระบบ A System Model for Action Research
พัฒนชัย กุลสิริสวัสดิ์ และสังวร รัตนรักษ์	หลักเกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ (PMQA) ซึ่งอาศัยค่านิยมหลัก 11 ประการ เช่น การนำองค์การอย่างมีวิสัยทัศน์ ความรับผิดชอบต่อสังคม การให้ความสำคัญกับบุคลากรและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นต้น

[27] Wendell L. French, Cecil Bell., **Organization development: behavioral science interventions for organization improvement,** (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1973), P.67.

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ	การพัฒนาองค์การให้ประสบผลสำเร็จนั้นมีหลักการปฏิบัติที่สำคัญ 4 ขั้นตอน คือ การประเมินและวินิจฉัย การออกแบบเครื่องมือ การนำเครื่องมือไปใช้ปฏิบัติ และการติดตามและสรุปผล

บรรณานุกรม

กันตยา เพิ่มผล. **การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด, 2552.

ธนากร สังเขป. **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี.พริ้นท์ (1991) จำกัด, 2555

ประเวศ วะสี. **พยากรณ์อนาคตประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิหมอชาวบ้าน, 2545

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2541.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) หมวดสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2543.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ถึงเวลา มารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 8. นครปฐม: สำนักพิมพ์ธรรมะอินเทรนด์, 2554.

พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนากับคุณค่าต่อชีวิต**. สมุทรปราการ: ชมรมกัลยาณธรรม, 2553

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฟอร์เพช, 2549.

สุนันทา เลาหนันทน์. **การพัฒนาองค์การ Organization Development**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: ซีวีแอลการพิมพ์, 2553.

Arthur Dunham, “The Outlook for Community Development”, **The Social Welfare Forum**,

George F. Gant, Development Administration: Concepts, Goals, Methods, Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1979.

Proceedings of The National Conference on Social Welfare, 1958.

T. R. Batten, **Community and Their Development,** London: Oxford University Press, 1959.

W. Rahula, Venerable, **What the Buddha Taught**, Bangkok: Haw Trai Foundation, 2004.

Wendell L. French, Cecil Bell., **Organization development: behavioral science interventions for organization improvement,** Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1993.

พระสงฆ์กับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด
The Sangkha with Environmental Management in Temple

พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ระยอง

บทคัดย่อ

วัดและพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อความเป็นอยู่ของคนในสังคม พระสงฆ์นอกจากจะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ และเป็นผู้นำทางกิจกรรมของคนในสังคมแล้ว ยังมีบทบาทต่อสังคมส่วนรวมในด้านต่าง ๆ ช่วยแก้ปัญหาให้แก่ชุมชน แต่ปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก ทุกคนเน้นความสะดวกสบายมากขึ้น จึงทำให้เกิดปัญหาทางเรื่องสิ่งแวดล้อม พระสงฆ์จึงมีแนวคิดในการแก้ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมภายในวัด เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่วัดและชุมชนอย่างสูงสุด โดยวิธีการนำเศษใบไม้ที่มีจำนวนมากภายในวัดมาทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ที่มีคุณภาพ เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดิน ที่จะส่งผลให้การใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีลดลง ทำให้วัดและชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : พระสงฆ์, การจัดการ, สิ่งแวดล้อม, วัด

Abstract

Temples and monks play an important role in the well-being of the society. Sangkhas, in addition to being spiritual leaders and is a leader in the activities of the people in society. It also plays a role in the society in various ways, helping to solve problems for the community. But nowadays, society has changed a lot. Everyone emphasizes on comfort. Therefore, causing environmental problems. The monks therefore have the concept of solving environmental problems in the temple. In order to benefit the temple and the community as much as possible by means of using a lot of leaf litter within the temple to make quality organic compost. Add fertility to the soil that will result in reduced use of chemical fertilizers and chemicals. Enable temples and communities to participate in effective environmental management.

Keywords : Sangkha, Environment, Managemen, Temple

บทนำ

วัดเป็นศูนย์กลางทางศาสนา และวัฒนธรรมที่ผู้คนใช้เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต และเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย ยิ่งไปกว่านั้นแต่อดีตถึงปัจจุบัน วัดและพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อความเป็นอยู่ของคนในสังคม เพราะพระสงฆ์นอกจากจะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ และเป็นผู้นำทางกิจกรรมของประชาชนในสังคมแล้ว ยังมีบทบาทต่อสังคมส่วนรวมในด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาสังคม การสังคมสงเคราะห์ ช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม[1] แต่จากสภาพปัญหาในปัจจุบัน วัดต่างๆ มีปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม ที่พักอาศัยหรือกุฏิมีเศษอาหาร เศษขยะ และจัดเก็บสิ่งของเครื่องใช้ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย มีฝุ่นเป็นจำนวนมาก ห้องน้ำขาดการดูแล การจัดการขยะมูลฝอยไม่ถูกสุขลักษณะ ศาลา อาคารต่างๆ ขาดการเอาใจใส่ดูแล วัดหลายแห่งโดยเฉพาะวัดในเขตเมือง กำลังเผชิญกับปัญหาการจัดการขยะในวัด ที่มาจากกระแสสังคมนิยมความสะดวกสบาย เช่น นิยมถวายอาหารสำเร็จรูปที่บรรจุในถุงพลาสติกและถุงพลาสติกหูหิ้ว การถวายเครื่องสังฆทานสำเร็จรูปที่ห่อหุ้มด้วยพลาสติก รวมไปจนถึงการใช้พวงหรีดดอกไม้สดที่ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อได้อีกนอกจากการนำไปกำจัดทำลาย นอกจากนี้ การจัดงานต่าง ๆ ในวัด ไม่ว่าจะเป็นงานบุญ งานบวช หรืองานศพ ต่างนิยมใช้ภาชนะพลาสติกที่ใช้ครั้งเดียวทิ้ง เช่น แก้วพลาสติก ช้อนส้อมพลาสติก หลอดพลาสติก เพื่อความสะดวกสบายโดยไม่ต้องล้างทำความสะอาด จึงก่อให้เกิดขยะเป็นจำนวนมากที่เป็นภาระต่อพระสงฆ์และบุคลากรในวัดที่ต้องรับผิดชอบกำจัดทำลาย จากข้อมูลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติระบุว่า ปัจจุบันมีวัดทั่วประเทศกว่า 40,000 วัด แต่ละวัดมีปริมาณขยะในแต่ละวันเฉลี่ย 50-60 กิโลกรัม เท่ากับว่าใน 1 วันจะมีปริมาณขยะในวัดสูงถึง 20,000-24,000 กิโลกรัมต่อวัน และหากมีการจัดงานในวัดปริมาณขยะในแต่วันก็จะเพิ่มขึ้นอีกเป็นเท่าตัว หรือประมาณ 100 กิโลกรัมต่อวัน[2]

นอกจากนี้ยังมีปัญหาทางด้านขยะที่เกิดจากใบไม้ และเศษอาหาร เป็นปัญหาที่ยังไม่สามารถนำมาแก้ไขให้เกิดเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน โดยเราจะสังเกตเห็นว่า วัดต่างๆ จะมีต้นไม้เพื่อสร้างความร่มเย็นเป็นจำนวนมาก เพื่อให้เกิดความร่มเย็นแก่สาธุชนที่เข้ามาในวัดได้รู้สึกอบอุ่นและร่มเย็น จึงไม้ปลูกต้นไม่ขึ้นภายในบริเวณของวัด สิ่งเรานี้ทำให้เกิดปัญหาตามมา กล่าวคือ ในอดีตวัดสามารถทำลายสิ่งเหล่านี้โดยวิธีการเผา แต่ปัจจุบันไม่สามารถเผาทำลายใบไม้ได้ เพราะจะสร้างมลพิษทางอากาศ ดังนั้น วัดหลายแห่งเริ่มตระหนักและให้ความสำคัญกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในวัดมากขึ้น มีการคัดแยกขยะเพื่อนำมาประโยชน์ใหม่ ช่วยลดปริมาณขยะที่ต้องนำไปกำจัดเป็นจำนวนมาก เช่น ขยะเศษอาหารนำไปทำปุ๋ยหมักเพื่อใช้ในการบำรุงต้นไม้ในวัด การคัดแยกขยะพลาสติก โดยเฉพาะขวดน้ำพลาสติกเพื่อนำกลับเข้าสู่กระบวนการรีไซเคิล นอกจากการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว การควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อมในวัด เช่น คุณภาพอากาศ คุณภาพเสียง คุณภาพน้ำ ก็เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของการจัดการสิ่งแวดล้อมในวัดที่ต้องมีการจัดการให้มีคุณภาพที่ดีอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานด้วยเช่นกัน ควรมีการทำงานร่วมกันระหว่างฝ่ายคฤหัสถ์และฝ่ายสงฆ์หรือผู้ปกครองศาสนสถานในการรักษา

---

[1] พระครูอดุลสามัคคยาธร (แสงจันทร์เจริญคง) และคณะ,**บทบาทของเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในสังคมไทยปัจจุบัน,** (พระนครศรีอยุธยา: วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 2563), หน้า 104.

[2] ไทยโพสต์, **ลดภาระการจัดการขยะให้วัด “ทำบุญให้ได้บุญ ทำบุญลดขยะพลาสติก**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.thaipost.net/main/detail/46240, [7 สิงหาคม 2563].

ความสะอาดพื้นที่ โดยมีการจัดหาอุปกรณ์ทำความสะอาดและการบำรุงรักษาสวน เช่น เครื่องตัดหญ้า มีดสายยาง และเครื่องสูบน้ำ เป็นต้น ให้มีสภาพที่สามารถใช้งานได้อยู่เสมอ มีการจัดหาถังขยะโดยกำหนดรูปแบบ สี และขนาดให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและความสง่างามของพื้นที่วัดและศาสนสถาน ควรมีจำนวนถังขยะที่เพียงพอและวางกระจายตัวอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะบริเวณที่มีกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่เป็นประจำ โดยไม่ก่อให้เกิดการทำลายภาพรวมของวัดและศาสนสถาน และควรประสานงานกับส่วนราชการที่ดูแลพื้นที่ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล หรือหน่วยงานอื่นๆ ที่มีหน้าที่โดยตรงเพื่อช่วยจัดเก็บและนำขยะไปทำลาย[3]

จากการดำเนินการส่งเสริมการพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อมในวัดของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 โดยกำหนดให้มีการประเมินการจัดการสิ่งแวดล้อมในวัดใน 5 หมวดสำคัญ ได้แก่ 1) ด้านความสะอาด ความเป็นระเบียบ 2) ด้านพื้นที่สีเขียว 3) ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม 4) ด้านการจัดกิจกรรมรณรงค์ส่งเสริมความรู้ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม และ 5) ด้านการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน มีการรณรงค์เชิญชวนให้พุทธศาสนิกชนชาวไทยปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ด้วยการลดการใช้ถุงพลาสติกและถุงพลาสติกหูหิ้วใส่อาหารถวายพระในการทำบุญใส่บาตรในชีวิตประจำวัน ตลอดจนในโอกาสเทศกาลทำบุญใหญ่เนื่องในวันออกพรรษาที่กำลังจะมาถึงนี้ ที่จะมีทั้งการตักบาตรเทโว ซึ่งเป็นการตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง และการทำบุญทอดกฐิน ซึ่งจะเป็นงานบุญใหญ่ประจำปีของวัดจำนวนมาก โดยขอให้คำนึงถึงการทำบุญที่ไม่สร้างภาระทางสิ่งแวดล้อมให้กับวัด ช่วยลดปริมาณขยะ เลือกใช้ภาชนะบรรจุอาหารที่สามารถล้างทำความสะอาดและนำกลับมาใช้ใหม่ได้ เช่น ปิ่นโต กล่องใส่อาหาร การเลือกใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น ใบตอง ใบบัว แทนการใช้ถุงพลาสติก หรือกล่องโฟม รวมถึงการใช้ถุงผ้า ตะกร้าใส่ของไปทำบุญ หรือใช้เป็นภาชนะสำหรับใส่จตุปัจจัย เครื่องไทยธรรม ไทยทาน ถวายพระสงฆ์ เป็นต้น เป็นการทำบุญที่ได้บุญอย่างแท้จริง เป็นการทำบุญที่ไม่ก่อภาระทางสิ่งแวดล้อมให้กับวัด และลดภาระในการจัดการขยะและขยะพลาสติกให้กับพระสงฆ์และบุคลากรในวัด ทั้งยังเป็นการช่วยลดโอกาสการสร้างขยะพลาสติกที่อาจเล็ดลอดออกไปสู่สิ่งแวดล้อมจนก่อให้เกิดปัญหาผลกระทบต่าง ๆ ตามมาอีกด้วย[4]

ความสำคัญของการจัดการ

การจัดการ หมายถึง การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพในรูปแบบต่างๆ ทั้งด้านการจัดหา การเก็บรักษา การซ่อมแซม การใช้อย่างประหยัด และการสงวนรักษา เพื่อให้กิจกรรมที่ดำเนินการนั้น สามารถให้ผลยั่งยืนต่อมวลมนุษย์และธรรมชาติ โดยหลักการแล้ว การจัดการ จะต้องมีแนวทางการดำเนินงาน ขบวนการ และขั้นตอน รวมทั้งจุดประสงค์ในการดำเนินงานที่ชัดเจนแน่นอน ดังนั้น คำว่าการจัดการ จึงมีคำจำกัดความข้างต้นหมายถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการจัดหา การเก็บรักษา

[3] สำนักงานพระพุทธศาสนา, **งานรักษาความสะอาดและการดูแลสวน,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: ownproperty.or.th/public/upload/media/Recommended, [6 สิงหาคม 2563].

[4] วันชัย มีชาติ, **การบริหารทรัพยากรมนุษย์,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 89.

การซ่อมแซม การใช้อย่างประหยัด และการสงวนรักษา เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมนั้น สามารถเอื้ออำนวยประโยชน์แก่มวลมนุษย์ได้ใช้ตลอดไป อย่างไม่ขาดแคลน หรือมีปัญหาใดๆ[5] หรืออาจจะหมายถึง กระบวนการจัดการ แผนงาน หรือกิจกรรมในการจัดสรร และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เพื่อสนองความต้องการในระดับต่างๆ ของมนุษย์ และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาคือ เสถียรภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักการอนุรักษ์ ด้วยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด ประหยัด และก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้[6] แต่ถ้าเราจะกำหนดว่า สิ่งแวดล้อมที่เรากล่าวกันทั่วๆ ไปนั้น เป็นเรื่องของปัญหาภาวะมลพิษ อันเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ หรือจากผลของความก้าวหน้าของการพัฒนาแล้ว เราก็สามารถให้คำจำกัดความแยกระหว่างการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการจัดการสิ่งแวดล้อมได้ คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพต่อสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ ทั้งในด้านการจัดหา การเก็บรักษา การซ่อมแซม การใช้อย่างประหยัด รวมทั้งการสงวน เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาตินั้น สามารถให้ผลได้อย่างยาวนาน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีแนวความคิดหลักในการดำเนินงาน คือ

1. มุ่งหวังให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ประกอบกันอยู่ในระบบ ธรรมชาติมีศักยภาพที่สามารถให้ผลิตผลได้อย่างยั่งยืน ถาวร และมั่นคง คือ มุ่งหวังให้เกิดความเพิ่มพูนภายในระบบ ที่จะนำมาใช้ได้โดยไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นๆ

2. ต้องมีการจัดองค์ประกอบภายในระบบธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศให้มี ชนิด ปริมาณและสัดส่วนของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม แต่ละชนิดเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานตามธรรมชาติเพื่อให้อยู่ในภาวะสมดุลของ ธรรมชาติ

3. ต้องยึดหลักการของอนุรักษ์วิทยาเป็นพื้นฐาน โดยจะต้องมีการรักษา สงวน ปรับปรุง ซ่อมแซม และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในทุกสภาพ ทั้งในสภาพที่ดีตามธรรมชาติ ในสภาพที่กำลังมีการใช้ และในสภาพที่ทรุดโทรมร่อยหรอ

4. กำหนดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนในการควบคุม และกำจัดของเสีย มิให้เกิดขึ้นภายในระบบธรรมชาติ รวมไปถึงการนำของเสียนั้นๆ กลับมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างต่อเนื่อง

5. ต้องกำหนดแนวทางในการจัดการ เพื่อให้คุณภาพชีวิตของมนุษย์ดีขึ้น โดยพิจารณาถึงความเหมาะสม ในแต่ละสถานที่ และแต่ละสถานการณ์[7]

---

[5] ศศินา ภารา, **ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เอ็กซเปอร์เน็ท, 2550), หน้า 284-275.

[6] กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, **พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง,** (กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2559), หน้า 16.

[7] สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ/เล่มที่ 19 / **เรื่องที่ 1 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม / กลยุทธ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://saranukromthai.or.th/sub/book.php, [7 สิงหาคม 2563].

การจัดการสิ่งแวดล้อมของพระสงฆ์

วัดทับมา ตั้งอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดระยอง โดยเจ้าอาวาสได้มีแนวคิดในการแก้ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมภายในวัด เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่วัดและชุมชนอย่างสูงสุด จึงได้คิดวิธีการนำเศษใบไม้ที่มีจำนวนมากภายในวัดมาทำปุ๋ยหมักอินทรีย์หรือ นำไปใส่โคนต้นไม้เพื่อเป็นปุ๋ย และงดการเผาเศษพืช เศษใบไม้ เพราะจะทำให้เกิดมลพิษไปรบกวนหมู่บ้านบริเวณรอบวัด จึงแนะนำให้พระสงฆ์ นำเศษพืช เศษใบไม้มาผลิตปุ๋ยอินทรีย์คุณภาพดีแล้วนำไปปรับปรุงบำรุงดิน เพื่อเพิ่มอินทรียวัตถุให้กับดิน เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดิน ที่จะส่งผลให้การใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีลดลง ซึ่งหมายถึงต้นทุนการผลิตก็จะลดลง มีผลผลิตเพิ่มมากขึ้น ทำให้ผลกำไรมากขึ้นตามไปด้วย ดินที่ใช้สำหรับการเพาะปลูกจะกลับมาเป็นดินดำที่ฟู นุ่ม โครงสร้างเม็ดดินจะร่วนซุยขึ้น มีไส้เดือนกลับคืนมาช่วยการชอนไชของรากพืช พืชก็จะกลับมาแข็งแรง พระสงฆ์และประชาชนจะมีสุขภาวะที่ดีจากการลดควันพิษจากการเผาและการลดใช้สารเคมี

นอกจากนี้การจัดการผลผลิตทางการเกษตรอินทรีย์ที่จะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนได้อย่างแท้จริง สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งคือ ทำให้วัดและชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการกันเองและร่วมรับรู้ปัญหา ร่วมเสนอความต้องการ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลประโยชน์ ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมตรวจสอบและประเมินผล เรียกได้ว่าต้องสร้างให้พระสงฆ์และชาวบ้านกลายเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ มีพลัง และลุกขึ้นมาจัดการตนเอง ซึ่งการดำเนินงานภายในวัดและชุมชนท้องถิ่นจะเข้มแข็งได้ต้องอาศัยความร่วมมือของเครือข่ายภาคส่วนต่างๆ ปกติที่วัดเป็นศูนย์รวมของชุมชน ประชาชนจำนวนมากเดินทางมาทำบุญที่วัด ส่งผลให้มีการทิ้งขยะเกลื่อนกลาด อีกประการหนึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ปลูกต้นไม้เพื่อให้วัดเป็นสถานที่ร่มรื่น และเป็นที่ฟอกอากาศให้กับชุมชน โดยที่ผ่านมาได้พยายามปลูกต้นไม้เพิ่มขึ้น เมื่อมีต้นไม้มากก็ส่งผลให้ใบไม้ก็ร่วงหล่นมามีจำนวนมากไปด้วย จึงต้องมีการบริหารจัดการให้บริเวณวัดสะอาดเรียบร้อย ถ้าจัดการโดยการเผา ก็จะสร้างมลพิษ ส่งผลกระทบกับชุมชนในเรื่องของฝุ่นควัน ฉะนั้น จึงมีความคิดว่านำใบไม้ไปทำประโยชน์ โดยพระสงฆ์ช่วยกันเก็บกวาด คัดแยกใบไม้ แล้วนำไปกองไว้ในที่จัดเตรียมไว้เพื่อจะทำปุ๋ยเกษตรอินทรีย์โดยการนำใบไม้มาทำปุ๋ยเกษตรอินทรีย์ โดยใช้ส่วนผสมเรื่องของอินทรีย์ คือ มูลสัตว์มาผสมกับใบไม้ แล้วทำการหมัก ทดลองใช้ที่วัดทับมา

จากข้อมูลดังกล่าวสามารถสรุปปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของวัดออกได้เป็นปัญหาจากมนุษย์ คือ ขยะมูลฝอยต่างๆ น้ำเน่าเสียในคูคลอง มลพิษจากภายนอกวัด เช่น โรงงานอุตสาหกรรม การคมนาคม ฯลฯ และปัญหาจากธรรมชาติ คือ เศษใบไม้ กิ่งไม้ ที่ร่วงหล่นลงมา ด้วยเหตุนี้ วัดจำเป็นต้องมีกระบวนการจัดการกับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมภายในวัดเหล่านี้ โดยเลือกใช้วิธีการจัดการให้เหมาะสมกับวัตถุดิบและบุคลากร (พระสงฆ์) ที่มีสามารถถ่ายทอดความรู้ อีกทั้งต้องเกิดประโยชน์แก่ประชาชนและชุมชนโดยรอบ โดยมีการทำปุ๋ยเกษตรอินทรีย์ของพระสงฆ์วัดทับมา จังหวัดระยอง ซึ่งมีวัสดุอุปกรณ์ ดังนี้ จอบ คราด ถุงมือ สายยาง เชือก น้ำ เศษใบไม้ เศษหญ้า มูลสัตว์ เข่ง และตลับเมตร และมีขั้นตอนการทำปุ๋ยหมัก[8] ดังนี้

[8] มหาวิทยาลัยแม่โจ้, **การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ปริมาณมากแบบไม้พลิกกลับกอง วิธีวิศวกรรมแม่โจ้ความจำเป็นของการผลิตปุ๋ยอินทรีย์**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.clinictech.most.go.th, [4 สิงหาคม 2562].

1. นำเศษใบไม้ ให้ตวงในเข่ง ขึ้นเหยียบเข่งให้แน่น จำนวน 3:1 (ถ้าเป็นเศษหญ้า ใช้จำนวน 4:1)

2. นำไปวางหนา 10 ซม.บนพื้นดิน ฐานกว้าง 2.5 ม. วางเบาๆ โดยห้ามขึ้นเหยียบบนกอง ใช้คราดเหล็กช่วยเกลี่ย การขึ้นเหยียบบนกองจะทำให้กองแน่นเกินไป อากาศจะเข้าไม่ได้ จุลินทรีย์จะไม่ได้รับออกซิเจน และจะไม่มีการย่อยสลาย

3. ต่อความยาวกอง โดยทำข้อ 1 และ 2 ซ้ำ จนกว่าจะได้ความยาวกองปุ๋ยที่ต้องการ

4. โรยทับด้วยมูลสัตว์ให้ทั่ว ในสัดส่วนเศษหญ้า 4 เข่งต่อมูลสัตว์ 1 เข่ง (ใบไม้ 3 ต่อ 1) เข่งใช้ขนาดเดียวกับที่ตวงเศษพืช แล้วรดน้ำ ใช้คราดเหล็กเขี่ยๆ ช่วยกระจายมูลสัตว์ เขี่ยให้น้ำซึมลงได้ และปรับระดับกองให้เรียบ มูลสัตว์ใช้อะไรก็ได้ ขี้วัว ขี้หมู ขี้ไก่ ขี้ไก่แกลบ ขี้ช้าง ใครไม่มีเข่ง ก็ใช้ถัง หรือใช้ถุงก็ได้ เช่น เศษหญ้า 4 ถุงอัดแน่นๆ ต่อมูลสัตว์ 1 ถุงเต็มๆ ถุงก็ต้องเป็นถุงขนาดเดียวกันด้วย

5. ทำชั้นที่สอง สาม สี่ ซ้ำข้างต้น ให้สูงขึ้นไปจนถึง 1.5 ม. ให้ความหนาของชั้นเศษพืชแต่ละชั้นคือประมาณ 10 ซม. ส่วนมูลสัตว์ไม่มีความหนาเพราะมันจะแทรกเข้าไปในชั้นเศษพืช รดน้ำทุกชั้น เมื่อขึ้นชั้นสูงขึ้นไป มันจะเริ่มบีบเป็นสามเหลี่ยม เราก็ต้องลดจำนวนเศษพืช และลดจำนวนมูลสัตว์ลงตามสัดส่วนเพื่อให้แต่ละชั้นหนาแค่ 10 ซม.เท่าเดิม

6. ในแต่ละชั้นใช้คราดเหล็กค่อย ๆ ปรับแต่งให้กองปุ๋ยเป็นรูปสามเหลี่ยม มีความสูงรวม 1.5 ม. ชั้นบนสุดเป็นมูลสัตว์ จำนวนชั้นตามปกติก็ 15-17 ชั้น จะทำหลายวันเสร็จก็ได้ ถ้าทำเสร็จภายใน 10 วันก็นับวันที่ 1 เป็นวันแรกแล้วบวกไป 60 วัน ถ้าทำเสร็จหลังวันที่ 10 ก็ให้วันที่หยุดเติมเป็นวันที่ 1 แล้วบวกไปอีก 50 วัน

7. ภายในเวลา 2 เดือน ให้ดูแลน้ำ 3 ขั้นตอนดังนี้ 7.1 รดน้ำวันละครั้ง อย่าให้น้ำไหลนองออกมามากเกินไป 7.2 ทุก 7-10 วัน เอาไม้หรือเหล็กแหลมเจาะกองปุ๋ยถึงพื้นดิน รอบกอง ระยะห่างแต่ละรู 40 ซม. กรอกน้ำลงไป เสร็จแล้วปิดรู อย่าให้มีน้ำไหลนองออกมามากเกินไป 7.3 ทุก 20 วัน เอาจอบมาสุ่มตรวจหาบริเวณข้างในกองที่อาจแห้ง 1-2 จุด โดยสับกองลงไปลึกถึงพื้น ถ้ามีจุดใดแห้ง ก็ให้กรอกน้ำลงไปเพิ่ม แล้วเจาะกองกรอกน้ำใหม่ทั้งหมด ข้อนี้สำคัญที่สุด คอยสุ่มตรวจสอบแบบนี้ทุก 20 วัน

8. พอครบสองเดือน งดน้ำ ทำให้ปุ๋ยหมักแห้ง เพื่อให้จุลินทรีย์ที่กำลังย่อยเศษพืชเก่งสงบตัว ไม่ไปกัดกินรากพืชของเรา โดยการล้มกอง แผ่ออก ทิ้งให้แห้ง แล้วค่อยเก็บใส่กระสอบ หรือนำไปใช้ การนำไปทำให้แห้งในร่มเป็นวิธีที่ดีที่สุด แต่ถ้ามีปริมาณมากจนขนไม่ไหว ก็แผ่ตากแดดได้เลย ค่าไนโตรเจนอาจสูญเสียบ้างเล็กน้อย แห้งมีความชื้นสัก 20-30% ก็เก็บเข้ากระสอบได้ ตรวจได้โดยบีบปุ๋ยในมือ พอแบมือออกปุ๋ยก็จะแตกออกเป็นส่วนใหญ่ มีเป็นก้อนบ้าง เมื่อครบ 2 เดือนแล้ว ใครอยากจะทิ้งกองต่อไปอีก ก็ไม่ต้องรดน้ำ ปุ๋ยหมักก็จะเล็กละเอียดจะสวยยิ่งขึ้น ครบกำหนดแล้วถ้ากลัวโดนฝน ก็หาผ้ามาคลุมได้

9. เมื่อปุ๋ยหมักแห้ง ใบไม้ส่วนที่คิดว่าไม่เปื่อยก็จะแตกกรอบลงไปอีก ให้แยกส่วนที่ไม่เปื่อยจริงๆ ออกแล้วเอาไปรวมทำกองปุ๋ยกองใหม่ ส่วนปุ๋ยหมักก็นำใส่กระสอบ เก็บในที่ร่ม

การเจาะกองปุ๋ยเพื่อให้น้ำภายในกองปุ๋ยเป็นสิ่งที่หลายท่านละเลย ส่งผลให้เศษพืชไม่ถูกย่อยสลาย เพราะมักจะคิดว่าการรดน้ำประจำวัน หรือการที่มีฝนตก จะทำให้มีน้ำไหลซึมเข้าไปในกองปุ๋ยได้ ซึ่งเป็น

ความเข้าใจที่ผิด วัสดุเช่นนี้จะซอบยึดน้ำไว้ที่ตัวมันเองและจะไม่ยอมให้น้ำไหลซึมลงด้านล่างตามแนวดิ่ง คล้าย ๆ กับกองฟางที่ตากฝนในนา ซึ่งภายในจะแห้งสนิท กองฟางจึงไม่เคยเปื่อยเป็นปุ๋ยเลยไม่ว่าจะทิ้งไว้กี่ปี

ปริมาณน้ำในข้อ 7.1 ,7.2 เมื่อให้น้ำเสร็จแล้ว อย่าให้มีน้ำเจิ่งนองที่พื้นมากเกินไป เพราะเป็นน้ำที่ชะเอาไนโตรเจนออกมา ถ้ามีน้ำซึมออกมา ก็ให้ทำร่องดักน้ำ เอาน้ำนี้ไปรดกลับกองปุ๋ย หรือเอาไปรดต้นไม้ แต่ต้องระวังอย่ารดต้นไม้บ่อยหรือรดมาก เพราะน้ำนี้แรงพอๆกับน้ำละลายปุ๋ยยูเรียเลย

ถ้าต้องการปุ๋ยหมักแห้งปริมาณ 1 ตัน ความชื้น 20-30% ให้ทำกองยาว 4 เมตร ปกติกองยาว 4 เมตรจะใช้มูลสัตว์ (แห้งหรือสดก็ได้) 360 กก. เศษพืชประมาณ 1,000 กก. ถ้าซื้อมูลสัตว์ได้ กก.ละ 2 บาท ก็เท่ากับเป็นต้นทุนมูลสัตว์ 720 บาท ปุ๋ยหมักขายกันตันละถึง 7,000-10,000 บาท มูลสัตว์ใช้อะไรก็ได้ เพราะเราต้องการแค่จุลินทรีย์กับไนโตรเจนในมูลสัตว์เท่านั้น

ข้อห้ามของการทำปุ๋ยวิธีนี้ คือห้ามขึ้นเหยียบ ห้ามเอาผ้าคลุม เพราะจะทำให้อากาศไหลเวียนเข้าไปในกองปุ๋ยไม่ได้ ห้ามทำชั้นเศษพืชหนาเกินไปเพราะจุลินทรีย์จะเข้าไปย่อยสลายไม่ได้ ห้ามใส่กากน้ำตาล เพราะกองปุ๋ยหมักแบบนี้ย่อยกากน้ำตาลไม่ได้ อาจทำให้เกิดเชื้อราในแปลงปลูกได้

การทำกองปุ๋ยแบบนี้ควรทำห่างทรงพุ่มของต้นไม้ ไม่ควรอยู่ใต้ต้นไม้หรือใกล้มากเกินไป เพราะต้นไม้สุดหวงอาจตายได้จากน้ำไนโตรเจนที่ไหลไปหาและความร้อนของกองปุ๋ย ความร้อนในกองปุ๋ยเกิดจากการคายพลังงานออกมาจากผลการย่อยสลายของจุลินทรีย์ ถ้าเราทำกองสูงเป็นเมตร เราก็จะสะสมความร้อนอันนี้ไว้ได้ พอความร้อนคิดจะลอยตัวออกจากกองปุ๋ย ก็จะมีอากาศภายนอกที่เย็นกว่าไหลเข้ามาแทนที่ จุลินทรีย์เลยได้ออกซิเจนตลอดเวลาโดยที่เราไม่ต้องไปพลิกกองแบบวิธีอื่น เป็นหลักการทางวิศวกรรมที่เรียกว่าการพาความร้อน

นำไปใช้รองก้นหลุมก่อนปลูก วิธีใช้ปุ๋ยเกษตรอินทรีย์ คือ ปริมาณการใส่ปุ๋ยขึ้นอยู่กับขนาดของต้นไม้ ถ้าเป็นต้นเล็ก ใช้ประมาณ 1 กำมือ โรยรอบๆ โคนต้นห่างประมาณ 1 ศอก ถ้าต้นไม้ใหญ่ ใช้ประมาณ 2-3 กำมือ โรยรอบๆ โคนต้นห่างประมาณ 1 ศอกเช่นกัน จะใส่ทุก 15 - 30 วัน

หลังจากใส่ปุ๋ยไปประมาณ 10 วัน สังเกตความเปลี่ยนแปลงของต้นไม้ พบว่า ดินร่วนซุย ใบมีสีเขียวเข้มขึ้น และผิวใบมีความมันวาวมากขึ้น

ผลที่ได้จากการจัดการสิ่งแวดล้อม

ผลที่ได้จากการจัดการสิ่งแวดล้อม วัดทับมาเป็นศูนย์เรียนรู้การทำปุ๋ยหมักไม่พลิกกลับกองของชุมชน เพื่อลดต้นทุนตามนโยบายของรัฐบาล ลดการใช้ปุ๋ยเคมี ลดการเผา และมีแผนจะขยายเป็นศูนย์เรียนรู้การทำปุ๋ยเกษตรอินทรีย์และการปลูกผักอินทรีย์ ทางวัดทับมาได้นำปุ๋ยเกษตรอินทรีย์มาให้ทดลองใช้ หลังจากใช้แล้วได้ผลดี ได้นำปุ๋ยเกษตรอินทรีย์มาใส่ในพืชผักสวนครัวที่ปลูกไว้ใช้เองภายในบ้าน เช่น มะเขือ ใบกระเพรา พริก ใบโหระพา ฯลฯ และผลไม้ เช่น มังคุด มะม่วง ขนุน มะยงชิด มะปริง มะปราง เป็นต้น ปลูกไว้รับประทานเอง อย่างละ 1-2 ต้น ปุ๋ยที่ทางวัดทับมาได้ให้มาใช้ ใช้แล้วเห็นผลดี วิธีการใช้ปุ๋ยเกษตรอินทรีย์ ควรใช้ทุก 1 สัปดาห์

สวนผลไม้ของชุมชนในบริเวณใกล้เคียงสามารถนำปุ๋ยไปใส่ผักผลไม้ เช่น กล้วย มะพร้าว ทุเรียน ส้มโอ ขนุน มะม่วง เป็นต้น และปลูกต้นเตย นอกจากจะนำไปตัดขายแล้ว ก่อนวันพระจะนำไปทำดอกไม้ถวายพระที่วัด ปุ๋ยที่ได้มาจากวัดทับมาเป็นประโยชน์มาก นอกจากได้นำปุ๋ยจากที่วัดมาใช้ แล้วยังได้ศึกษาวิธีการทำปุ๋ยแล้วทำปุ๋ยไว้ใช้เองด้วย การทำปุ๋ยเกษตรอินทรีย์มีประโยชน์ต่อชุมชนเป็นอย่างมาก การนำปุ๋ยเกษตรอินทรีย์ไปใช้ก็ทำให้ดินร่วนซุย มีต้นไม้ที่งาม ฉันคิดว่าอนาคตอยากให้วัดทับมามีโครงการดีๆเช่นนี้ขึ้นมาอีก เพื่อเป็นประโยชน์ต่อชุมชน ประชาชนสามารถนำโครงการของทางวัดมาทำปุ๋ยไว้ใช้เองได้ และสามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้อื่นต่อไปได้ เมื่อก่อนเคยใช้ปุ๋ยเคมีมาตลอด ปุ๋ยเคมีก็เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ตอนนี้จึงได้หันมาใช้ปุ๋ยเกษตรอินทรีย์ รู้สึกถึงความเปลี่ยนแปลงสุขภาพร่างกายเราก็ดีขึ้น ปุ๋ยเกษตรอินทรีย์ที่เราได้จากวัดทับมา เราก็มาใส่ในพืชผักสวนครัวของเรา แล้วเราก็เก็บพืชผักสวนครัวนั้นมาประกอบอาหารนำไปทำบุญใส่บาตรในทุกๆเช้า และรับประทานกันในครอบครัว

บทสรุป

วัดเป็นศูนย์กลางทางศาสนา และวัฒนธรรมที่ผู้คนใช้เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต และเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย ยิ่งไปกว่านั้น นับแต่อดีตถึงปัจจุบัน วัดและพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อความเป็นอยู่ของคนในสังคม พระสงฆ์นอกจากจะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ และเป็นผู้นำทางกิจกรรมของคนในสังคมแล้ว ยังมีบทบาทต่อสังคมส่วนรวมในด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาสังคม การสังคมสงเคราะห์ทั้ง ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ และสังคมในปัจจุบันที่นิยมความสะดวกสบายทำให้วิถีการทำบุญเปลี่ยนแปลงไป เช่น นิยมถวายอาหารสำเร็จรูปที่บรรจุในถุงพลาสติกและถุงพลาสติกหูหิ้ว รวมไปจนถึงการใช้พวงหรีดดอกไม้สดที่ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อได้อีก ดังนั้น เจ้าอาวาสวัดทับมา ได้มีแนวคิดในการแก้ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมภายในวัด เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่วัดและชุมชนอย่างสูงสุด จึงได้คิดวิธีการนำเศษใบไม้ที่มีจำนวนมากภายในวัดมาทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ หรือนำไปใส่โคนต้นไม้เพื่อเป็นปุ๋ย และงดการเผาเศษพืช เพราะจะทำให้เกิดมลพิษไปรบกวนหมู่บ้านบริเวณรอบวัด โดยการนำเศษพืชเศษใบไม้มาผลิตปุ๋ยอินทรีย์คุณภาพดีแล้วนำไปปรับปรุงบำรุงดินเพื่อเพิ่มอินทรียวัตถุให้กับดิน เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดิน ที่จะส่งผลให้การใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีลดลง ทำให้วัดและชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการกันเองและร่วมรับรู้ปัญหา ร่วมเสนอความต้องการ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลประโยชน์ ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมตรวจสอบและประเมินผล เรียกได้ว่าต้องสร้างให้พระสงฆ์และชาวบ้านกลายเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้มีพลัง และลุกขึ้นมาจัดการตนเอง ซึ่งการดำเนินงานภายในวัดและชุมชนท้องถิ่น การทำปุ๋ยเกษตรอินทรีย์ของวัดทับมาเป็นผลดีต่อชุมชน เป็นประโยชน์มาก ประชาชนสามารถนำโครงการของทางวัดมาทำปุ๋ยไว้ใช้เองได้ และสามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้อื่นต่อไปได้ เมื่อก่อนเคยใช้ปุ๋ยเคมีมาตลอด ปุ๋ยเคมีก็เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ตอนนี้จึงได้หันมาใช้ปุ๋ยเกษตรอินทรีย์ รู้สึกถึงความเปลี่ยนแปลงสุขภาพร่างกายเราก็ดีขึ้น ปุ๋ยเกษตรอินทรีย์ที่เราได้จากวัดทับมา เราก็มาใส่ในพืชผักสวนครัวของเรา แล้วเราก็เก็บพืชผักสวนครัวนั้นมาประกอบอาหารนำไปทำบุญใส่บาตรและรับประทานกันในครอบครัว

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. **พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง.** กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2559.

ไทยโพสต์. **ลดภาระการจัดการขยะให้วัด "ทำบุญให้ได้บุญ ทำบุญลดขยะพลาสติก**". [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.thaipost.net/main/detail/46240. [7 สิงหาคม 2563].

พระครูอดุลสามัคคยาธร (แสงจันทร์เจริญคง) และคณะ. **บทบาทของเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในสังคมไทยปัจจุบัน.** พระนครศรีอยุธยา: วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 2563.

มหาวิทยาลัยแม่โจ้. **การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ปริมาณมากแบบไม้พลิกกลับกอง วิธีวิศวกรรมแม่โจ้ความจำเป็นของการผลิตปุ๋ยอินทรีย์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.clinictech .most.go.th.
[4 สิงหาคม 2562].

วันชัย มีชาติ. **การบริหารทรัพยากรมนุษย์.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

ศศินา ภารา. **ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เอ็กซเปอร์เน็ท, 2550.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ/เล่มที่ 19 /. **เรื่องที่ 1 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม / กลยุทธ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://saranukromthai .or.th/sub/book.php, [7 สิงหาคม 2563].

สำนักงานพระพุทธศาสนา. **งานรักษาความสะอาดและการดูแลสวน.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: ownproperty.or.th/public/upload/media/Recommended. [6 สิงหาคม 2563].

การรักษาสุขภาพตามหลักของโยคะศาสตร์

The health Treatment by the Yoga's science

สมชาย หานนท์
พระปลัดธนากร สนฺตมโน
ศตวรรษ สงกาผัน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

คำว่า โยคะ นี้ใช้ในความหมายหลายอย่าง เช่น "วิธีการ" หมายถึงการจะเข้าถึงจุดหมายใดๆ นั้นขึ้นอยู่กับวิธีการก่อตั้งโดยท่าน "ปตัญชลี" แต่งหนังสือชื่อ "โยคะสูตร" เพื่อนำผู้ปฏิบัติให้เข้าไปถึงจุดมุ่งหมาย คือบรรลุโมกษะ โยคะใช้ความหมายว่า "รวม" คือการรวมเอาอาตมันย่อยหรือชีวาตมันเข้ากับอาตมันสากลหรือปรมาตมัน โดยความมุ่งหมายของปตัญชลี โยคะ หมายถึง "วิริยะ" คือความพากเพียรเพื่อแยกปุรุษออกเด็ดขาดจากประกฤติ เพื่อให้ปุรุษอันเป็นวิญาณที่บริสุทธิ์เข้าถึงสถานะแห่งโมกษะ ปรัชญาโยคะมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยให้มนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์ยาก 3 ประเภทคือ ความทุกข์ที่เกิดจากเหตุภายใน เช่น โรคภัยไข้เจ็บ คือต้องไม่ยึดถือโลก ความทุกข์ที่เกิดจากเหตุภายนอก เช่น ถูกโจรร้ายคุกคาม คือต้องสำรวมจิตทำจิตให้บริสุทธิ์ ความทุกข์ที่เกิดจากสิ่งนอกอำนาจหรือเหนือธรรมชาติ เช่น อำนาจอันเล้นลับละเอียดอ่อน คือต้องทำสมาธิทำจิตให้สงบ อันเป็นจุดหมายแท้จริงสูงสุดของปรัชญาโยคะ

คำสำคัญ: การรักษา, สุขภาพ, โยคะศาสตร์

Abstract

Yoga philosophy found that this philosophy of yoga The founder is "Panchalee". He wrote a book called "Yoga Formula". The word yoga is used in many meanings, such as "method" means to reach any destination that depends on the method in order to bring the practitioner to reach the goal meaning achieve Yoga uses the term "combined", which is the integration of sub-genesis or demeanor with the universal or suprematism. The aim of Panchalee Yoga means "Viriya", which is the diligence of separating Purun from absolute perfection. In order for Pura to be a pure soul to reach the state of Moksha. The philosophy of yoga aims to help humans to be free from 3 types of adversity: suffering caused by internal causes such as disease and illness. Meaning not to hold the world suffering from external causes, such as being threatened by bandits is to have to compose the mind, purify the mind Suffering caused by extraterrestrial or supernatural things, such

as the delicate secret power, is to meditate and calm the mind Ihich is the ultimate true goal of yoga.

Keywords : solving, treatment, Yoga's science

บทนำ

ในคัมภีร์ "โยคะสูตร" คำว่า โยคะ นี้ใช้ในความหมายหลายอย่าง เช่น "วิธีการ" หมายถึงการจะเข้าถึงจุดหมายใดๆ นั้นขึ้นอยู่กับวิธีการ เพื่อนำผู้ปฏิบัติให้เข้าไปถึงจุดมุ่งหมาย คือบรรลุโมกษะ โยคะใช้ความหมายว่า "รวม" คือการรวมเอาอาตมันย่อยหรือชีวาตมันเข้ากับอาตมันสากลหรือปรมาตมัน โดยความมุ่งหมาย โยคะ หมายถึง "วิริยะ" คือความพากเพียรเพื่อแยกปุรุษออกเด็ดขาดจากประกฤติ เพื่อให้ปุรุษอันเป็นวิญาณที่บริสุทธิ์เข้าถึงสถานะแห่งโมกษะ โยคะ มีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยให้มนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์ 3 ประเภท คือ ความทุกข์ที่เกิดจากเหตุภายใน เช่น โรคภัยไข้เจ็บ คือต้องไม่ยึดถือโลก ความทุกข์ที่เกิดจากเหตุภายนอก เช่น ถูกโจรร้ายคุกคาม คือต้องสำรวมจิตทำจิตให้บริสุทธิ์ และความทุกข์ที่เกิดจากสิ่งนอกอำนาจหรือเหนือธรรมชาติ เช่น อำนาจอันเล้นลับ ละเอียดอ่อน คือต้องทำสมาธิทำจิตให้สงบ อันเป็นจุดหมายแท้จริงสูงสุดของปรัชญาโยคะ[1]

อย่างไรก็ตาม คำว่า โยคะ นี้ก็คือ การยุติพฤติกรรมทั้งมวลของจิต หมายถึง จะต้องทำให้จิตหยุดนิ่ง ไม่สัญจรเร่ร่อนอย่างไม่มีขอบเขต วิธีทำให้จิตหยุดนิ่งในที่นี่คือ การบำเพ็ญสมาธิ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการปฏิบัติโยคะ ซึ่งแบ่งเป็น 4 ตอน คือ สมาธิบาท ว่าด้วยองค์ประกอบ จุดมุ่งหมายของสมาธิ สาธนาบาท ว่าด้วยวิธีการปฏิบัติที่จะนำไปสู่การบรรลุสมาธิ วิภูติบาท ว่าด้วยอำนาจวิเศษที่จะพึงบรรลุถึงได้ด้วยการบำเพ็ญโยคะ และไวกัลยบาท ว่าด้วยความหลุดพ้น หรือ โมกษะ เป็นต้น ในทัศนะของโยคะ ยอมรับในความมีอยู่ของพระเจ้า ทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ ปตัญชลีมองในแง่การปฏิบัติอย่างเดียว โดยการแสดงความจงรักภักดีต่อพระเจ้า (อิศวรประนิธาน) เป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความหลุดพ้น ตามทัศนะของโยคะนั้น พระเจ้ามิใช่ผู้สร้างโลก แต่เป็นผู้บันดาลให้เกิดการรวมตัวและแยกตัวของปุรุษและประกฤติ พระเจ้าช่วยให้ผู้ปฏิบัติโยคะที่มีความภักดีต่อพระองค์ได้รับความสะดวกในการปฏิบัติธรรมและเข้าถึงโมกษะได้ง่ายแนวคิดทางอภิปรัชญาในปรัชญาโยคะ อภิปรัชญา (Metaphysics) ซึ่งตามนัยความหมายว่าเป็นปรัชญาสาขาที่ว่าด้วยสิ่งเป็นจริง เช่น พระเป็นเจ้า (God) โลก (World) วิญญาณ (Soul) สาระ (Substance) เจตจำนงเสรี (free will) ดังนั้น อภิปรัชญา คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยความจริงแท้เป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับภาวะ[2]

---

[1] อดิศักดิ์ ทองบุญ, **คู่มืออภิปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2540), หน้า 36.

[2] ประยงค์ แสนบุราณ, **ปรัชญาอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2547), หน้า 104.

เนื้อหา

ญาณวิทยา คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยความรู้หรือทฤษฎีความรู้ (The theory of knowledge) ปรัชญาอินเดียทุกสำนักพยายามจะพิสูจน์ให้เห็นว่า ความจริงหรือสัจธรรมนั้นคืออะไร มนุษย์เราสามารถจะรู้สัจธรรมนั้นได้หรือไม่ ถ้ารู้ได้จะรู้ได้อย่างไร ทางไหน และอะไรคือที่มาของความรู้ คำว่า ความรู้ ตามบทนิยามของปรัชญาอินเดียทั่วไปมี 2 ชนิด คือ 1) ความรู้แท้ (Valid knowledge) 2) ความรู้ที่ไม่แท้ (non-Valid knowledge) ความรู้แท้เรียกว่า ประมา และเรียกที่เกิดความรู้แท้หรือแหล่งความรู้แท้ว่า ประมาณ ซึ่งมีหลายอย่างตามความเชื่อของปรัชญาต่างๆ โดยทั่วไปความรู้แท้ หมายถึง ความรู้ตรง (Direct knowledge) เป็นความรู้ที่ผู้รู้ประสบโดยตรงด้วยตนเอง และถูกต้องตามความเป็นจริงเป็นความรู้ใหม่ไม่ใช่ความจำและความคิดส่วนความรู้ไม่แท้ คือ ความรู้ที่ได้มาจากคำบอกเล่า หรือโดยอาศัยแหล่งความรู้อย่างใดอย่าง หนึ่งซึ่งผู้รู้ไม่ได้ประสบกับสิ่งนั้นโดยตรงด้วยตนเอง ตัวอย่างเช่น เราเห็นโต๊ะเขียนหนังสือการเห็นนั้นเป็นความรู้ตรง เพราะโต๊ะซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกรู้กับผู้รู้คือตัวเรา ไม่มีอะไรคั้นกลางความรู้เรื่องโต๊ะเกิดขึ้นโดยอาศัยการเห็นของเราโดยตรง ซึ่งต่างกับคำบอกเล่าที่ว่า ความรู้เรื่องโต๊ะเกิดขึ้นโดยอาศัยการเห็นของเราโดยตรง ซึ่งต่างกับคำบอกเล่าที่ว่า ในอเมริกามีตึกระฟ้า แม้เราจะเชื่อว่าผู้บอกเล่าควรเชื่อได้ก็ตาม แต่เรายังสงสัยในความรู้เรื่องตึกระฟ้านั้นอยู่ไม่มากก็น้อย ความรู้ชนิดนี้ชื่อว่า ความรู้ไม่ตรง[3]

สรุปความทฤษฎีความรู้ในปรัชญาอินเดียทั้ง 6 ประการ ได้ดังนี้

1) ประจักษประมาณ (Perception) ประจักษประมาณ คือ ประมาณหรือที่มาของ ความรู้ขั้นประจักษ์ หมายถึง ความรู้ตรง ได้แก่ ความรู้ที่ได้จากประสาทสัมผัส หรืออินทรีย์ 6 คือ ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายรู้สึกสัมผัส และใจรู้อารมณ์ ความรู้ที่เกิด จากแหล่งความรู้ดังกล่าวนี้ เราเชื่อแน่ว่าเรารู้เองเป็นความรู้ตรง เพราะความรู้ สิ่งที่รู้ กับผู้รู้ สัมพันธ์กันโดยตรง อาการที่โยคีบุคคลมีสมาธิแน่วแน่ จิตอันเป็นสมาธินั้นสัมผัสกับอารมณ์ จิตเกิดความรู้ขึ้น ความรู้นั้นถือว่าเป็นความรู้แท้อีกชนิดหนึ่งเหมือนกัน

2) อนุมานประมาณ (inference) อนุมานประมาณ คือ ที่มาของความรู้สิ่งที่ไม่ ประจักษ์โดยอาศัยสิ่งที่ประจักษ์เป็นเครื่องอนุมาน การอนุมานสิ่งที่ไม่ประจักษ์นี้อาศัยหลัก สำคัญ คือ ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างสิ่งที่ประจักษ์กับสิ่งที่ไม่ประจักษ์ เช่น เราเห็นควันไฟ พลุ่งขึ้นจากปล่องไฟ แต่เราไม่เห็นไฟ อาศัยข้อเท็จจริงที่ว่าควันไฟกับไฟมีความสัมพันธ์ ใกล้ชิดกันมาก เพราะจากการสังเกตพบว่า ที่ใดมีควัน ที่นั้นมีไฟเสมอ (ที่ใดมีไฟไม่จำเป็นต้อง มีควันเสมอไป) ฉะนั้น จึงอนุมานได้ว่าที่ปล่องไฟนั้นไม่มีไฟอยู่ด้วย นั่นคือ เราอนุมานว่ามีไฟ ที่ปล่องไฟ (ซึ่งตัวไฟไม่ประจักษ์) จากควันไฟที่ประจักษ์ โดยยึดหลักสัมพันธ์ระหว่างควันไฟกับไฟเป็นเครื่องอนุมาน ตามตัวอย่างนี้ ควันไฟ ท่านเรียกว่า เหตุ ปล่องไฟ เรียกว่า ปักษ์ (ที่อยู่ หรือที่รองรับสาธยะ) และไฟ เรียกว่า สาธยะ (คือสิ่งที่ต้องการรู้ซึ่งไม่ประจักษ์ขณะอนุมาน)[4] ในการอนุมานเราต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างเหตุ คือ สิ่งที่ประจักษ์ กับสาธยะซึ่งมีอยู่ที่ปักษ์แต่ไม่ประจักษ์ อนุมานว่ามีสาธยะอยู่ที่ปักษ์

---

[3] บุญมี แท่นแก้ว, **ปรัชญา,** พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2541), หน้า 54.

[4] ประยงค์ แสนบุราณ, **ปรัชญาอินเดีย**, หน้า 36.

3. ศัพทประมาณ (Testimony) ศัพทประมาณ คือ ประมาณทางศัพท์ คำว่า ศัพท์หมายถึง คำพูดที่ปรากฏเป็นตัวอักษร หรือเป็นคำพูดบรรยายโดยตรงก็ได้ แต่ต้องเป็นศัพท์ของผู้ควรเชื่อถือได้ ทางปรัชญาฮินดูส่วนมากเชื่อว่า คัมภีร์พระเวททั้งหลายเป็นศัพท์ที่เชื่อถือได้เพราะข้อความในคัมภีร์นี้เป็นสัจธรรมที่เปิดเผยตัวเองแก่ฤๅษี คัมภีร์พระเวทมีชื่อว่า อเปารุเษยะคือมิใช่งานที่มนุษย์ทำขึ้น และไม่ใช่เป็นงานของเทพ แต่เป็นงานที่เปิดเผยตัวเอง (revealed texts)

4. อุปมานประมาณ (Comparison) อนุมานประมาณ คือ การเปรียบเทียบสิ่งที่คล้ายคลึงกัน แล้วทำให้รู้สิ่งที่เราไม่เคยรู้มาก่อนได้ เช่น เราไม่รู้จักม้าลาย แต่เคยรู้จักมาบ้านเพื่อนเล่าให้ฟังว่า ม้าลายคล้ายกับม้าบ้านมากต่างแต่ม้าลายมีแถบลายตามตัวเท่านั้น ต่อมาเราพบม้าที่มีแถบลายตามตัว มีรูปร่างเหมือนม้าบ้านก็รู้ได้ทันที

5. อรรถาปัตติ (Postulation) อรรถาปัตติ คือ ความรู้สิ่งที่ไม่ประจักษ์ โดยอาศัยข้อเท็จจริง 2 อย่างที่ขัดแย้งกัน เช่น เขาพูดว่า “นายแดงไม่กินอาหารกลางวันเลย แต่เขาอ้วนท้วนสมบูรณ์ดี” นักเหตุผลจะแย้งว่า ความอ้วน กับ การไม่กินอาหาร เป็นข้อเท็จจริงที่ขัดแย้งกันและจะมาคู่กันไม่ได้ นั่นคือ นายแดงต้องกินอาหาร เขาจึงอ้วน แต่เนื่องจากนายแดงไม่กินอาหารกลางวัน ฉะนั้น เขาจึงต้องกินอาหารในเวลากลางคืน ความรู้อรรถาปัตติวิธีการทางเหตุผลที่ทำให้ได้ความรู้ดังกล่าวนี้ เรียกว่า อรรถาปัตติประมาณ

6. อนุปลัพธิ (Non-perception) อนุปลัพธิ คือ ความรู้สิ่งที่ไม่ประจักษ์ เช่น บนโต๊ะเขียนหนังสือของท่านเคยมีปากกาวางอยู่ แต่ขณะนี้ปากกานั้นไม่ปรากฏ การไม่ปรากฏของปากกานี่เองบอกให้ท่านทราบว่า ปาก5

ปรัชญาโยคะของปตัญชลีโยคะ (Yoga) คือปรัชญาสายหนึ่งของฮินดู ก่อนจะพูดถึงโยคะ พูดถึงฮินดูก่อนก็ดี คือฮินดูน่าจะแตกแขนงได้เป็น 6 สายใหญ่ๆ คือ สายที่เห็นว่าทุกอย่างแยกเป็นสอง คือผู้สังเกต และสิ่งที่ถูกสังเกต สายนี้เรียกว่า Sankhya สายโยคะ (Yoga) ซึ่งมีเนื้อหาเป็นขั้นตอนสู่ความหลุดพ้น แปดขั้นตอน สายมุ่งปลดอวิชา สู่ความหลุดพ้น (Nyaya) สายที่เชื่อแต่อายตนะและการคิดเอาตามเหตุผล (Vaisheshika) สายที่มุ่งทำแต่พิธีกรรมและการทำหน้าที่ (Mimamsa) และสายที่มองชีวิตว่ามีสามส่วน โลก (ร่างกาย)+วิญญาณ+พลังงานต้นกำเนิด แล้วย้อนรวมเป็นหนึ่งในที่สุด (Vedanta) แต่ละสายก็มีสายย่อยแยกแขนงออกไปอีก ทำให้ฮินดูเป็นศาสนาที่มีความลุ่มลึกหลากหลายอย่างยิ่ง

ประวัติและพัฒนาการของโยคะ

โยคะ มีกำเนิดจากตำราโยคะสูตรที่เขียนโดยปราชญ์ชื่อปตัญชลี (Patanjali) ซึ่งเขียนขึ้นประมาณก่อน ค.ศ. 400 มีเป้าหมายมุ่งสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ด้วยการปฏิบัติตามขั้นตอนไปทีละขั้นๆ รวม 8 ขั้นตอนหรือที่เรียกว่า อัษฎางโยคะ อันได้แก่

1.ยมะ แปลว่า ข้องดเว้น มี 5 ข้อ คือ 1) การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต (อหิงสา) 2) งดเว้นจากการพูดเท็จ (สัตยะ) 3) งดเว้นจากการลักทรัพย์ (อัสเตยะ) 4) งดเว้นจากการประพฤติผิดพรหมจรรย์ (พรหม

[5] ฟื้น ดอกบัว, **ปวงปรัชญาอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, 2555), หน้า 199.

จรยะ) 5) ไม่ถือเอาของเขาเป็นของตน (อปริคครหะ) ข้องดเว้นเหล่านี้ ผู้ปฏิบัติต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ไม่มีข้อแม้ใด ๆ ทั้งสิ้น

2. **นิยมะ** แปลว่า ข้อปฏิบัติ มี 5 ข้อ คือ 1) เสาจะ การทำใจให้สะอาด บริสุทธิ์ 2) สันโตษะ ความพอใจในความมีความเป็นของตน 3) ตบะ การบำเพ็ญตบะ เช่น การทำทุกรกิริยาแบบต่าง ๆ เพื่อเผากิเลสให้เร่าร้อน 4) สวาธยายะ การศึกษาเล่าเรียนและสาธยายมนต์ที่เรียนแล้ว 5) อิศวรประณิธานะ การอุทิศตนต่อพระผู้เป็นเจ้า ข้องดเว้น 5 และข้อปฏิบัติ 5 อย่างนี้แหละ พวกโยคะถือว่าเป็นกฎเบื้องต้น ที่ผู้ปฏิบัติทุกคนต้องทำให้ได้ก่อน จากนี้จึงจะปฏิบัติองค์มรรคข้อต่อไป

3. **อาสนะ** แปลว่า ท่าของร่างกาย เช่น ท่านั่ง ท่ายืน ท่านอน นักเขียนโยคะสมัยต่อมาได้ระบุชื่ออาสนะไว้มากมาย และได้อธิบายสรรพคุณของท่านั้น ๆ ไว้ด้วย แต่ผู้เขียนโยคสูตร ได้ให้บทนิยามไว้ว่าอาสนะได้แก่วิธีปฏิบัติให้เกิดความสุขทางร่างกาย แน่ละ เมื่อร่างกายมี ความสุข ท่านว่า การจะฝึกจิตให้เกิดความสงบเป็นสมาธิ ก็ย่อมง่ายขึ้น

4. **ปราณายามะ** แปลว่าการกำหนดลมหายใจ การหายใจเข้า-ออก ของคนธรรมดาสามัญ ที่ไม่ได้ฝึกจิต มักจะยาวสั้น ไม่แน่นอน ไม่ค่อยสม่ำเสมอ เร็วบ้าง ช้าบ้าง ไม่ปรกติ ส่วนผู้ที่ฝึกทางจิตแล้ว การหายใจจะเป็นปรกติ สม่ำเสมอและไม่เร็ว เมื่อการหายใจเข้า-ออกสม่ำเสมอหายใจช้า ๆ เป็นปรกติแล้ว ก็เป็นการง่ายที่จะควบคุมจิต และทำจิตให้เป็นสมาธิวิธีฝึก คือนั่งขัดสมาธิ ตั้งตัวให้ตรง มือทั้ง 2 วางลงบนเข่าทั้ง 2 หงายฝ่ามือขึ้น เอานิ้วชี้แตะหัวแม่มือ ตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้า-ออกที่ปลายจมูก ขณะนั้นต้องหายใจช้าๆ คือ หายใจเข้าให้ลึกช้า ๆ หยุดให้นานพอสมควร แล้วหายใจออกช้า ๆ และยาวเท่ากับจังหวะเข้าและหยุด โดยวิธีนี้จิตจะยึดอารมณ์เดียว คือ ลมหายใจเข้า-ออก เมื่อมีอารมณ์เดียวนาน จิตจะสงบเมื่อจิตสงบปัญญาก็จะเกิดขึ้น ปัญญาชนิดรู้แจ้งเห็นจริงเรื่องประกฤติและ
ปุรุษะ และสามารถแยกได้ เรียกว่า วิเวกญาณ[6]

5. **ปรัตยาหาระ** คือการดึงอายตนะหรืออินทรีย์ต่างๆ มาจากอารมณ์ของมัน เช่น ดึงตามาจากรูป (หรือสี) ดึงหูมาจากเสียง ดึงจมูกมาจากกลิ่น เป็นต้น แต่การจะทำให้อายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น ออกจากอารมณ์ของมันอย่างเด็ดขาดได้นั้น ทำได้ยากนอกจากสามารถควบคุมจิตได้อย่างเด็ดขาดด้วย การทำปรัตยาหาระนี้ก็เพื่อจิตเชื่อง

6. **ธารณะ** คือการผูกจิตให้ติดกับอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง ตามปรกติจิตของเรา มักจะกวัดแกว่งรับอารมณ์หลายอย่าง เป็นจิตที่ซัดส่ายไปมา ฉะนั้น ถ้าจะให้จิตอยู่นิ่ง ไม่ซัดส่ายไปมา ก็ต้องผูกให้ติดกับอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว

7. **ธยานะ** คือการเพ่งอารมณ์ที่กำหนดให้ และรักษาไว้มิให้อารมณ์อื่น ๆ มารบกวนแม้แต่ชั่วขณะจิตเดียว

8. **สมาธิ** คือ การที่จิตรวมตัวอยู่กับอารมณ์ที่กำหนดได้นาน ๆ

---

[6] สุนทร ณ รังสี, **ปรัชญาอินเดียประวัติและลัทธิ,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 248.

สมาธิต่างกับธยานะอย่างไร โยคะตอบว่า ธยานะเป็นเพียงอาการที่จิตเพ่งอารมณ์อย่างหนึ่ง และมิให้อารมณ์อื่น ๆ มารบกวน แต่จิตก็ยังเป็นจิตอยู่ มิได้รวมตัวเข้ากับอารมณ์นั้นส่วนสมาธิเป็นการรวมของจิตกับอารมณ์ที่กำหนดให้อย่างแน่นสนิทเป็นอันเดียวกัน สมาธิจึงเป็นขั้นสุดท้ายของการฝึกจิต จิตในขณะนี้มีอาการสงบ และรู้แจ้งชัดถึงลักษณะประกฤติและปุรุษะฉะนั้น เมื่อจิตเข้าถึงขั้นสมาธิแล้ว พฤติต่าง ๆ ของจิตจะดับไปทันที และนั่นแหละคือผลสุดท้ายที่ปรัชญาโยคะหวัง7

ภาพประกอบที่ 1 แสดงการฝึกโยคะ

ในปรัชญาโยคะ แบ่งสมาธิออกเป็น 2 ชนิด

1. สัมปรัชญาตสมาธิ สมาธิขั้นนี้มีความรู้สึกในวัตถุ ซึ่งเป็นอารมณ์ของสมาธิ และขั้นนี้ยังแบ่งเป็น 4 ชนิด ตามอารมณ์ที่จิตจับอยู่

2. อสัมปรัชญาตสมาธิ ขั้นนี้จิตจะไม่มีความรู้สึกแตกต่างระหว่างจิตกับสิ่งที่เป็นอารมณ์ของจิต ทั้งสองจะมีความรู้สึกกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สมาธิขั้นนี้ถือว่าเป็นขั้นสูงสุดไม่สามารถบรรยายภาวะของผู้เข้าถึงได้ ทันทีที่เข้าถึงร่างกายจะแตกทำลายและผู้นั้นก็จะบรรลุโมกษะ ญาณในปรัชญาโยคะก็เช่นเดียวกับญาณในปรัชญาสางขยะ คือ รู้แจ้งปุรุษะ สามารถแยกปุรุษะออกจาประกฤติ ทำให้ปุรุษะกลับมาเป็นวิญญาณบริสุทธิ์ดังเดิม[8]

เป้าหมายของการฝึกโยคะเพื่อสุขภาพ

อภิปรัชญาของโยคะ เชื่อใน ความมีอยู่ของพระเจ้าในฐานะเป็นปุรุษะพิเศษที่ดำรงอยู่ในสถานแห่งโมกษะตลอดกาล และโดยเหตุที่เชื่อในความมีอยู่ของพระเจ้านี้เอง โยคะ จึงได้ชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เสศวรสางขยะ” หรือ “เทวนิยมสางขยะ” ทั้งนี้ เพื่อแสดงความแตกต่างจากสางขยะดั้งเดิมที่เรียกว่า “นิรีศวรสางขยะ” หรือ “อเทวนิยมสางขยะ” (สางขยะไม่เชื่อเรื่องพระเจ้า)9

---

[7] อดิศักดิ์ ทองบุญ, **ปรัชญาอินเดีย,** พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 263.

[8] สนั่น ไชยานุกุล, **ปรัชญาอินเดีย,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2524), หน้า 15.

[9] สุนทร ณ รังสี, **ปรัชญาอินเดียประวัติและลัทธิ**, หน้า 243.

ภาพประกอบที่ 2 แสดงการฝึกโยคะ

หลักปฏิบัติของปรัชญาโยคะ จึงต้องการ ที่จะทำให้จิต ที่อยู่ในสถานะเป็นการยจิตกลับคืน สู่สถานแห่งการณจิต โดยการ ขจัดอำนาจของรชัส และตมัส เมื่อโยคีบำเพ็ญ ถึงขั้นนี้ก็จะบรรล ุสัพพัญุตญาณ จิตจะเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ เช่นเดียวกับปุรุษะแล้วปุรุษะก็จะบรรลุโมกษะ ตลอดไป หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด การที่ปุรุษะ ต้องมาเวียนว่ายตายเกิด ทั้งที่ โดยธรรมชาติ จริงแท้เป็นสิ่งบริสุทธิ์ เพราะจิตไปติดข้องอยู่กับร่างกาย ที่ไปเวียนว่ายตายเกิดสถิตอยู่ ปุรุษะแท้จริงไม่มีการเกิด ไม่มีการตาย และไม่มีการแตกดับ แต่เพราะไปติดข้องอยู่ด้วยอำนาจกิเลส 5 อย่าง ได้แก่ อวิทยา-ความเขลา อัสมิตา-ความยึดมั่นในตนเอง ราคะ- ความหลงใหล ทเวษะ โทษะ-ความโกรธ และอภินิเวศะ-ความรักชีวิต กลัวความตาย จึงเกิดความหลงผิดว่า เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกายที่สถิตอยู่ เมื่อขจัดสิ่งเหล่านี้ให้หมดไป ปุรุษะ จึงจะบรรลุโมกษะ การเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏตลอดกาล โยคะเป็นระบบปรัชญาที่คู่กับปรัชญาสางขยะ คัมภีร์ภควัทคีตากล่าวถึงปรัชญาทั้ง 2 ระบบนี้ในฐานะเป็นปรัชญาระบบเดียวกัน เหมือนสองด้านของเหรียญอันเดียวกัน โดยสางขยะจะเป็นภาคทฤษฎี และโยคะเป็นภาคปฏิบัติให้เกิดผลตามทฤษฎี ปรัชญาโยคะยอมรับอภิปรัชญาและญาณวิทยาของสางขยะเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ ญาณวิทยาของโยคะยอมรับที่มาของความรู้ 3 อย่างคือ ประจักษ์ อนุมานและ ศัพทะ (การบอกเล่า)[10]

ในคัมภีร์ชื่อ “โยคะสูตร มหัศจรรย์แห่งโยคะ” ที่เรียบเรียง โดยท่านอาจาย์ปตัญชลี และถอดความโดย ไชย ณ พล มีคำกล่าวถึงหลักปฏิบัติเกี่ยวกับโยคะ ไว้ว่า[11]

โยคะ คือ การดับอาการของจิต (แล้ว) ผู้รู้ตั้งมั่น ในสภาวะแห่งตนและประจักษ์อาการทั้งปวงของจิตเป็นหนึ่งเดียว อาการทั้งหลายนั้น บ้างก็ปราศจากกิเลส บ้างก็ประกอบด้วยกิเลส ปรากฏเป็นการประมาณการ การหลับ การรำลึกความทรงจำ ความวิปลาส และความหลงผิด จิตย่อมประมาณด้วยการประจักษ์ แล้วอนุมานเอาตามความหมายแห่งภาษาจิตที่หลับ คือ จิตทีไม่ ปรากฏอยู่ความไม่ขาดหายไปในสิ่งที่จิตได้รับรู้มาแล้ว คือ สติระลึกความทรงจำ อาการที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง คือ จิตวิปลาส ความ

[10] สวามี สัตยานันทบุรี, **ปรัชญาฝ่ายโยคะ**, (กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, 2514), หน้า 24.

[11] ไชย ณ พล, **โยคะสูตร มหัศจรรย์แห่งโยคะ**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิอุทยานธรรม, ม.ป.ป., หน้า 3.

หลงผิด คือ จิตที่จำผิด เข้าใจผิด รู้ผิด ยึดถือในภาวะที่ผิดด้วยคิดว่าถูกอาการทั้งหมดของจิตนี้ สามารถสงบระงับได้ด้วยการปฏิบัติละวาง (วิราคะ) การปฏิบัติแห่งโยคะ คือ การตั้งจิตให้มั่นในสภาวะทีปราศจากการเปลี่ยนแปลงใดๆ ซึ่งคือ ภูมิแห่งความมั่นคงอันเป็นผลจากการบำเพ็ญเพียรในกุศลธรรมมายาวนานวิราคธรรม คือ การควบคุมตนให้ปราศจากตัณหาทั่งในอดีตที่สะสมไว้และในปัจจุบันที่ประสบอยู่วิราคธรรมอันประเสริฐยิ่ง คือ การละตัณหาแม้ในปัญญาญาณอันบังเกิดจากการปฏิบัติ ปัญญาแห่งสมาธิย่อมเกิดขึ้น ด้วยการตรึกตามตรรกและการพิเคราะห์ด้วยสติสัมปชัญญะและความเบิกบานใจสมาธิแห่งปัญญาย่อมเกิดขึ้น เมื่อจิตเข้าใจสิ่งทั้งปวงแล้ว และละวางแม้ปัญญา จึงสงบระงับ เมื่อนั้น เหตุปัจจัยที่จะทำให้จิตปรารถนาร่างกายอีกย่อมสลายไปสิ้นสิ่งที่ดำรงอยู่คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา สำหรับผู้ทีมีความเพียรอย่างแรงกล้า สมาธินั้น ย่อมอยู่ไม่ไกลและความแรงกล้าแห่งความเพียรนั้นย่อมจำแนกเป็นอย่างอ่อน อย่างกลาง และอย่างยอดเยี่ยม12

ในปัจจุบันประชาชนจำนวนมากนิยมฝึกการเล่นโยคะเพื่อรักษาความสมดุลของสุขภาพมากยิ่งขึ้น เพราะทำให้มีสุขภาพที่แข็งแรง จิตใจผ่องใส ขณะเดียวกัน ก็เป็นการฝึกสมาธิไปในตัวด้วย ดังนั้น ปรัชญาโยคะ เป็นปรัชญาที่ผสมผสานกันระหว่างการฝึกของร่างกายเราด้วยสมาธิ คือ ให้จิตเป็นสมาธิจดจ่ออยู่กับการฝึกโยคะในแต่ละท่าทางที่ปฏิบัตินั้นๆ

ตัวอย่างเช่น ภาพประกอบที่ 3 “การฝึกโยคะท่าภูเขา” โดยมีวิธีฝึก คือ ยืนตรงเท้าชิด โดยให้ส้นเท้าและตำแหน่งไหล่อยู่ในลักษณะตรงกัน เหยียดเข่าตึง เกร็งกล้ามเนื้อต้นขาให้เข่ากระชับ เกร็งกล้ามเนื้อหน้าท้อง ยืดอก หลัง และคอตั้งตรง แล้วมองตรงไปข้างหน้า รักษาสมดุลของร่างกายโดยให้น้ำหนักผ่านแนวตรงจากศีรษะ ลงมาที่ไหล่แล้วไปยังกึ่งกลางสะโพก จนถึงข้อเข่า ข้อเท้า และฝ่าเท้าทั้งสองข้าง วางแขนแนบลำตัว หรือพนมมือเหนือศีรษะ หรืออาจจะพนมมือไว้ที่หน้าอกก็ได้ แล้วจึงหายใจเข้า-ออกช้า ๆ อย่างสม่ำเสมอครู่หนึ่ง แล้วจึงคลายท่า

ภาพประกอบที่ 3 แสดงการฝึกโยคะท่าภูเขา

บทสรุป

โยคะสูตร ประพันธ์ขึ้นโดยท่านปตัญชลี (Patanjali) ประมาณก่อน ค.ศ. 400 มีเป้าหมายมุ่งสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ด้วยการปฏิบัติตามขั้นตอนไปทีละขั้นๆ รวม 8 ขั้นตอนหรือที่เรียกว่า

[12] สนั่น ไชยานุกูล, **ปรัชญาอินเดีย,** หน้า 7-9.

อัษฎางโยคะ อันได้แก่ **ยมะ** แปลว่า ข้องดเว้น มี 5 ข้อ เช่น การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต (อหิงสา) ข้องดเว้นเหล่านี้ ผู้ปฏิบัติต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ไม่มีข้อแม้ใด ๆ ทั้งสิ้น **นิยมะ** แปลว่า ข้อปฏิบัติ มี 5 ข้อ เช่น เสาจะ การทำใจให้สะอาด บริสุทธิ์ ซึ่งปฏิบัติทุกคนต้องทำให้ได้ก่อน จากนี้จึงจะปฏิบัติองค์มรรคข้อต่อไป **อาสนะ** แปลว่า ท่าของร่างกาย เช่น ท่านั่ง ท่ายืน ท่านอน **ปราณายามะ** แปลว่าการกำหนดลมหายใจ การหายใจเข้า-ออก ของคนธรรมดาสามัญ ที่ไม่ได้ฝึกจิต มักจะยาวสั้น ไม่แน่นอน ไม่ค่อยสม่ำเสมอ เร็วบ้าง ช้าบ้าง ไม่ปรกติ **ปรัตยาหาระ** คือการดึงอายตนะหรืออินทรีย์ต่างๆ มาจากอารมณ์ของมัน เช่น ดึงตามาจากรูป (หรือสี) ดึงหูมาจากเสียง ดึงจมูกมาจากกลิ่น **ธารณะ** คือการผูกจิตให้ติดกับอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง ตามปรกติจิตของเรา มักจะกวัดแกว่งรับอารมณ์หลายอย่าง เป็นจิตที่ซัดส่ายไปมา **ธยานะ** คือการเพ่งอารมณ์ที่กำหนดให้ และรักษาไว้ **สมาธิ** คือ การที่จิตรวมตัวอยู่กับอารมณ์ที่กำหนดได้นานๆ **ปรัชญาโยคะแบ่งสมาธิออกเป็น 2 ชนิด** คือ สัมปรัชญาตสมาธิ สมาธิขั้นนี้มีความรู้สึกในวัตถุ ซึ่งเป็นอารมณ์ของสมาธิ และขั้นนี้ยังแบ่งเป็น 4ชนิด ตามอารมณ์ที่จิตจับอยู่ และ (2) อสัมปรัชญาตสมาธิ ขั้นนี้จิตจะไม่มีความรู้สึกแตกต่างระหว่างจิตกับสิ่งที่เป็นอารมณ์ของจิต ทั้งนี้ **เป้าหมายของการฝึกโยคะเพื่อสุขภาพ** ในปัจจุบันพบว่า โยคะสามารถนำมาฝึกฝนเหมือนการออกกำลังกายทั่วๆ ไปในสังคมทั่วโลก แม้แต่ในประเทศไทยก็เป็นที่นิยม เพราะนอกจากจะทำให้คนเรามีสุขภาพร่างกายที่ยืดหยุ่น แข็งแรง ยังมีผลต่อการป้องกันโรคภัยทางสุขอนามัยด้วย เช่น ป้องกันโรคเครียด โรคอ้วน โรคซึมเศร้า ทำให้จิตใจของผู้ฝึกโยคะมีแรงบวก เป็นกุศลจิต เหมือนการฝึกสมาธิของพระพุทธศาสนา เพียงแต่เน้นร่างกายในอิริยาบถต่างๆ โดยมีลมหายใจเข้า-ออก เป็นอารมณ์ ส่วนจิตใจก็คล้อยตามอิริยาบถพร้อมกับลมปราณไปในขณะเดียวกันนั้นด้วย

บรรณานุกรม

ไชย ณ พล.**โยคะสูตร มหัศจรรย์แห่งโยคะ**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิอุทยานธรรม, ม.ป.ป.

ประยงค์ แสนบุราณ. **ปรัชญาอินเดีย.** กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2547.

ฟื้น ดอกบัว. **ปวงปรัชญากรีก.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, 2544.

_____. **ปวงปรัชญาอินเดีย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, 2555.

สวามี สัตยานันทบุรี. **ปรัชญาฝ่ายโยคะ**. กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, 2514.

สนั่น ไชยานุกุล. **ปรัชญาอินเดีย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2524.

สุนทร ณ รังษี. **ปรัชญาอินเดียประวัติและลัทธิ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. **คู่มืออภิปรัชญา.** กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2540.

_____. **ปรัชญาร่วมสมัย.** กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2540.

_____. **วิเคราะห์อภิปรัชญาในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2540.

_____. **ปรัชญาอินเดีย.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

ไทด่านซ้าย : คำศัพท์ภาษาถิ่นไทด่านที่ใช้เหมือนกันกับภาษาถิ่นไทเลย ภาษาถิ่นไทหล่มและภาษาถิ่นไทแอ่ แต่แตกต่างจากภาษาถิ่นอีสาน

Tai Dan Sai : vocabulary Tai Dan dialect same with Tai Loei dialect, Tai Lom dialect and Tai Ae dialect but different from the Isan dialect

เอกสิทธิ์ มณีศรี
พระครูปริยัติคุณรังสี
พระมหาจินดา ถิรเมธี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

ภาษาถิ่นไทด่าน ภาษาถิ่นไทเลย ภาษาถิ่นไทหล่มและภาษาถิ่นไทแอ่ เป็นภาษาลาวหลวงพระบางเหมือนกัน เพียงแต่ภาษาถิ่นไทด่านจะเป็นลาวหลวงพระบางอีกกลุ่มหนึ่ง จึงทำให้มีระบบเสียงและคำศัพท์ที่แตกต่างออกไปบ้าง แต่ก็เป็นแค่เพียงส่วนน้อย เพราะระบบเสียงและคำศัพท์ส่วนใหญ่ก็ยังคงใช้เหมือนกันและเป็นคำศัพท์ที่แตกต่างจากคำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน

คำสำคัญ : ภาษาถิ่นไทด่าน, ภาษาถิ่นไทเลย, ภาษาถิ่นไทหล่ม, ภาษาถิ่นไทแอ่, ภาษาถิ่นอีสาน

Abstract

Tai Dan dialect, Tai Loei dialect, Tai Lom dialect and Tai Ae dialect in language Lao Luang Prabang as well, but the Tai Dan dialect is another group of Lao Luang Prabang, Therefore there is a voice system and vocabulary that is somewhat different, but they are just a few, because most of the voice systems and vocabulary are still used same, and is a vocabulary that is different from the Isan dialect vocabulary.

Keywords : Tai Dan dialect, Tai Loei dialect, Tai Lom dialect, Tai Ae dialect, Isan dialect

บทนำ

“ภาษาถิ่นคือภาษาที่อยู่ในที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งมีลักษณะทางภาษา เสียง คำ ประโยค แตกต่างไปจากภาษามาตรฐาน แต่ความแตกต่างนี้ไม่มากพอที่จะทำให้กลายไปเป็นอีกภาษาหนึ่งต่างหาก ภาษาถิ่นอาจเรียกได้ว่าเป็น Subsystems ของภาษาใดภาษาหนึ่ง ซึ่งความแตกต่างนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มคนที่อยู่ต่างถิ่นกันมีสภาพทางภูมิศาสตร์แตกต่างกัน และอาจเป็นเพราะแต่ละกลุ่มคนมีสภาพสังคมที่แตกต่างกัน”[1] ความแตกต่างทางสภาพภูมิศาสตร์และสภาพสังคมนี้ ได้ทำให้มีภาษาถิ่นเกิดขึ้นมามากมาย แต่ละภูมิภาคของประเทศไทยก็ใช้สำเนียงที่ต่างกัน แต่ละจังหวัดในภูมิภาคเดียวกันก็มีสำเนียงที่ต่างกัน หรือแม้แต่อำเภอที่อยู่ในจังหวัดนั้น ๆ ก็ยังมีสำเนียงบางคำที่แตกต่างจากตัวจังหวัดเอง ถึงแม้ความแตกต่างนี้จะมีไม่มาก แต่

[1] วัฒนชัย หมั่นยิ่ง, ภาษาถิ่นของอำเภอหล่มสัก, **วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**, ปีที่ 2 ฉบับที่ 2, (กรกฎาคม – ธันวาคม, 2548).

ก็สังเกตได้ว่าเป็นภาษาที่ต่างถิ่นกัน เช่นเดียวกับ “ภาษาถิ่นไทด่าน”[2] ภาษาที่คนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ใช้สื่อสารกันก็มีความแตกต่างจาก “ภาษาไทเลย” หรือภาษาในตัวจังหวัดเลย ถึงจะเป็นภาษาในกลุ่มลาวหลวงพระบางเหมือนกันก็ตาม[3]

ความแตกต่างระหว่างภาษาถิ่นไทด่านกับภาษาถิ่นไทเลยนั้น เอกสิทธิ์ มณีศรี[4] ได้ศึกษาวิเคราะห์ไว้ ผลการศึกษาพบว่า (ผู้เขียนแก้ไขข้อความ โดยเพิ่มการบอกจำนวนคำ) *“ภาษาถิ่นไทด่านแตกต่างจากภาษาถิ่นไทเลยอยู่ 3 ลักษณะ ดังนี้คือ 1. หน่วยเสียงพยัญชนะ แตกต่างกัน 3 เสียง ดังนี้คือ 1.1 เสียงพยัญชนะ น /n/ ในภาษาไทเลยนั้น ภาษาไทด่านจะออกเสียงเป็น ด /d/ มี 8 คำ 1.2 เสียงพยัญชนะ ม /m/ ในภาษาไทเลยนั้น ภาษาไทด่านจะออกเสียงเป็น บ /b/ มี 10 คำ 1.3 เสียงพยัญชนะ ว /w/ ในภาษาไทเลยนั้น ภาษาไทด่านจะออกเสียงเป็น บ /b/ มี 1 คำ 2. หน่วยเสียงสระ แตกต่างกัน 6 เสียง ดังนี้คือ 2.1 เสียงสระเอีย /ia/ สะกดด้วยแม่เกอว /w/ ในภาษาไทเลยนั้น ภาษาไทด่านจะออกเสียงเป็นสระเอะ /e/ มี 23 คำ 2.2 เสียงสระอัวะ /u:a/ สะกดด้วยแม่เกย /j/ ในภาษาไทเลยนั้น ภาษาไทด่านจะออกเสียงเป็นสระโอะ /o/ มี 5 คำ 2.3 เสียงสระไอ /-aj/ ในภาษาไทเลยนั้น ภาษาไทด่านจะออกเสียงเป็นสระเออะ สะกดด้วยแม่เกย /-ə̯j/ มี 4 คำ 2.4 เสียงสระเอือ /ɨa/ สะกดด้วยแม่เกย /j/ ในภาษาไทเลยนั้น ภาษาไทด่านจะออกเสียงเป็นสระเออะ /ə̯/ มี 5 คำ 2.5 เสียงสระเอะ /e/ สะกดด้วยแม่กน /n/ ในภาษาไทเลยนั้น ภาษาไทด่านจะออกเสียงเป็นสระอิ /i/ มี 1 คำ 2.6 เสียงสระแอะ /ɛ/ สะกดด้วยแม่เกอว /w/ ในภาษาไทเลยนั้น ภาษาไทด่านจะออกเสียงเป็นสระเอะ /e/ มี 1 คำ และ 3. แตกต่างทั้งหน่วยเสียงพยัญชนะและหน่วยเสียงสระในคำเดียวกัน ดังนี้คือ 3.1 เสียงพยัญชนะ น /n/ ในภาษาไทเลยนั้น นอกจากภาษาไทด่านจะออกเสียงเป็นพยัญชนะ ด /d/ แล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงของหน่วยเสียงสระด้วย คือ 1) จากเสียงสระเอีย /ia/ สะกดด้วยแม่เกอว /w/ ในภาษาไทเลย ภาษาไทด่านจะออกเสียงเป็นสระเอะ /e/ และ 2) จากเสียงสระอัวะ /u:a/ สะกดด้วยแม่เกย /j/ ในภาษาไทเลย ภาษาไทด่านจะออกเสียงเป็นสระโอะ /o/ มี 2 คำ 3.2 เสียงพยัญชนะ ม /m/ ในภาษาไทเลยนั้น นอกจากภาษาไทด่านจะออกเสียงเป็นพยัญชนะ บ /b/ แล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงของหน่วยเสียงสระด้วย คือ จากเสียงสระเอือ /ɨa/ สะกดด้วยแม่เกย /j/ ในภาษาไทเลย ภาษาไทด่านจะออกเสียงเป็นสระเออะ /ə̯/ มี 1 คำ 3.3 เสียงพยัญชนะ ญ /ɲ/ ในภาษาไทเลยนั้น นอกจากภาษาไทด่านจะออกเสียงเป็นพยัญชนะ ย /j/ แล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงของหน่วยเสียงสระด้วย คือ จากเสียงสระไอ /aj/ สะกดด้วยแม่เกย /j/ ในภาษาไทเลย ภาษาไทด่านจะออกเสียงเป็นสระเออะ /ə̯/ และจากเสียงสระเอีย /ia/ สะกดด้วยแม่เกอว /w/ ในภาษาไทเลย ภาษาไทด่านจะออกเสียงเป็นสระเอะ /e/ มี 2 คำ”* ความแตกต่างนี้ทำให้ได้คำศัพท์แยกออกมาจำนวนหนึ่ง คำศัพท์เหล่านั้นถือว่าเป็น “คำศัพท์เฉพาะของภาษาถิ่นไทด่าน”

คำศัพท์เฉพาะของภาษาถิ่นไทด่านหรือความแตกต่างนี้เป็นเพียงส่วนน้อย ไม่อาจแยกเป็นอีกภาษาหนึ่งได้ เพราะระบบเสียงและคำศัพท์ส่วนใหญ่ก็ยังคงใช้เหมือนกัน ภาษาถิ่นไทด่านก็เป็นภาษาลาวหลวงพระบางเหมือนกันกับภาษาถิ่นไทเลย ภาษาถิ่นไทเลยเป็นภาษาที่มีพัฒนาการมาจากภาษาลาวหลวงพระบาง ดังปรากฏหลักฐานว่า *“เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีรวมอาณาจักรลาวไว้ได้ทั้งหมด คนเมืองหลวง*

---

[2] เอกสิทธิ์ มณีศรี, “ไทด่านซ้าย: การเปรียบเทียบระบบเสียงระหว่างภาษาไทด่านกับภาษาไทเลย”, **วารสารพื้นถิ่น โขง ชี มูล**, ปีที่ 6 ฉบับ 1, (มกราคม-มิถุนายน, 2563), หน้า 249-250.

[3] ศิวพร ฮาซันนารี, **“การศึกษาระบบเสียงในภาษาลาวหลวงพระบาง : ศึกษาเปรียบเทียบกับภาษาลาวครั่งลุ่มน้ำท่าจีน และภาษาลาวด่านซ้าย”**, (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543), 2.

[4] เอกสิทธิ์ มณีศรี, อ้างถึงแล้ว, หน้า 259-260.

พระบางส่วนหนึ่งได้อพยพมาตั้งบ้านเรือนบริเวณปากน้ำเหืองและน้ำเลยมากขึ้น จนเป็นชุมชนใหญ่ต่อมา ฉะนั้นชาวเลยจึงมีสำเนียงพูดเหมือนชาวหลวงพระบางต่างจากชาวอีสานบ้าง"[5] และ Marvin Brown (อ้างถึงในสงวน ศิรินารถ)[6] ได้กล่าวไว้ว่า *"...กลุ่มลาวหลวงพระบางยังจำแนกเป็นกลุ่มย่อยได้อีก คือ กลุ่มลาวหลวงพระบาง กลุ่มภาษาลาวเมืองไสยบุรีที่แก่นท้าว กลุ่มภาษาลาวจังหวัดเลยที่ด่านซ้าย และกลุ่มภาษาลาวที่จังหวัดเลย"* ภาษาถิ่นไทเลยยังคล้ายกันกับภาษาถิ่นอำเภอหล่มเก่าและอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ หรือ "ภาษาถิ่นไทหล่ม" ดังที่ สมพิศ สายบุญชื่น และสดุดี คำมี[7] ได้กล่าวไว้ว่า *"สำเนียงภาษาไทหล่มจะเรียกตนเองว่าเป็น คนลาว มีวัฒนธรรมลาวที่ชัดเจนมากทางด้านภาษาพูด บริเวณเมืองหล่มเก่าและเมืองหล่มสักนั้นมีการรวมตัวกันของวัฒนธรรมลาวที่หนาแน่นและหลากหลาย แต่ที่สำคัญนั้นมีอยู่ 2 ตระกูล คือ ตระกูลลาวหลวงพระบาง และตระกูลลาวเวียงจันทร์ ถ้าจะแยกแยะลาวทั้งสองตระกูลนี้ ต่างกันด้านสำเนียงการพูดเท่านั้น นอกนั้นก็เหมือนกันเกือบทั้งหมด ภาษาลาวสำเนียงหลวงพระบาง คือสำเนียงที่ใช้พูดกันมากบริเวณจังหวัดเลย หรือที่เรียกกันว่า "ภาษาไทเลย" ส่วนสำเนียงเวียงจันทร์นั้นก็เป็นอีกสำเนียงหนึ่งที่ใช้พูดกันบริเวณจังหวัดหนองคาย อุดรธานี ขอนแก่น ชัยภูมิ และอื่น ๆ ในเมืองหล่มบริเวณที่พูดภาษาสำเนียงหลวงพระบาง ได้แก่ ในอำเภอหล่มเก่าบ้านนาซำ บ้านหินกลิ้ง บ้านตาดกลอย เป็นต้น ในอำเภอ หล่มสัก ได้แก่ บ้านน้ำก้อ บ้านสักงอย บ้านบุ่งยาง เป็นต้น.....ทั้งสองสำเนียงนี้ถือว่าเป็นตระกูลภาษาลาวล้านช้างเหมือนกัน แต่มีที่มาถิ่นฐานที่แตกต่างกันจึงมีสำเนียงแตกต่าง และคำพูดบางคำอาจจะแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย"* นอกจากนี้ ภาษาถิ่นไทด่านยังคล้ายกันกับภาษาถิ่นอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก หรือ "ภาษาถิ่นไทแอ่" ดังที่ กาญจนา เงารังสี และคณะ (อ้างถึงใน แก้วตา สาลีโภชน์)[8] ได้กล่าวไว้ว่า *"ภาษาถิ่นที่ใช้ในบริเวณกิ่งอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก แตกต่างกันออกไปเป็น 4 กลุ่มย่อย...กลุ่มที่ 2 ภาษาด่านซ้าย มีระบบเสียงวรรณยุกต์เหมือนภาษาด่านซ้ายที่ใช้พูดในอำเภอนครไทยและอำเภอชาติตระการ..."*

ดังนั้น บทความนี้จึงเป็นการคัดเลือกคำศัพท์ที่ภาษาถิ่นไทด่านมีการใช้เหมือนกันกับภาษาถิ่นไทเลย ภาษาถิ่นไทหล่มและภาษาถิ่นไทแอ่ แต่แตกต่างจากภาษาถิ่นอีสานและไม่ใช่คำศัพท์เฉพาะของภาษาถิ่นไทด่าน

วัตถุประสงค์

เพื่อคัดเลือกคำศัพท์ที่ภาษาถิ่นไทด่านมีการใช้เหมือนกันกับภาษาถิ่นไทเลย ภาษาถิ่นไทหล่ม และภาษาถิ่นไทแอ่ แต่แตกต่างจากภาษาถิ่นอีสาน

---

[5] ธวัช ปุณโณทก, **ภาษาถิ่น**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2532), หน้า 197.

[6] สงวน ศิรินารถ, **ระบบหน่วยเสียงในภาษาถิ่นจังหวัดเลย**, (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2536), หน้า 3-4.

[7] สมพิศ สายบุญชื่น และสดุดี คำมี, การศึกษาคำศัพท์ภาษาไทหล่ม กรณีศึกษาอำเภอหล่มสัก อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, ใน สถาบันวิจัยและพัฒนา, การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4, (วันที่ 10 มีนาคม 2560, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์), ภาคบรรยาย, หน้า 760.

[8] แก้วตา สาลีโภชน์, ระบบเสียงภาษาไทยถิ่นหมู่บ้านปลวกง่าม ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก, **วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**, (กันยายน-ธันวาคม, 2550), หน้า 60

วิธีการศึกษา

ผู้เขียนใช้วิธีการศึกษาดังนี้

1. สำรวจหนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อใช้เป็นหลักเกณฑ์และแนวทางในการศึกษา

2. รวบรวมคำศัพท์

2.1 คำศัพท์ภาษาถิ่นไทด่าน ได้จาก 1) งานวิจัยเรื่อง "การศึกษาระบบเสียงในภาษาลาวหลวงพระบาง : ศึกษาเปรียบเทียบกับภาษาลาวครั่งลุ่มน้ำท่าจีน 2) ภาษาลาวด่านซ้าย" ของ ศิวพร ฮาซันนารี (2543) ได้จาก "ศัพทานุกรมภาษาด่านซ้าย" ของประกอบ สมวงศ์[9] และ 3) การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสอบถามและสัมภาษณ์ผู้บอกภาษา

2.2 คำศัพท์ภาษาถิ่นไทเลย ได้จาก 1) งานวิจัยเรื่อง "ระบบหน่วยเสียงในภาษาถิ่นจังหวัดเลย" ของ สงวน ศิรินารถ (2536) และ 2) บทความออนไลน์ เรื่อง "ภาษาไทเลยแท้ ๆ แน้ว" ของ Somsakksn[10]

2.3 คำศัพท์ภาษาถิ่นไทหล่ม ได้จาก 1) บทความเรื่อง "ภาษาถิ่นของอำเภอหล่มสัก" ของวัฒนชัย หมั่นยิ่ง (2548) และ 2) บทความเรื่อง "การศึกษาคำศัพท์ภาษาไทหล่ม กรณีศึกษาอำเภอหล่มสัก อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์" ของ สมพิศ สายบุญชื่น และสดุดี คำมี (2560)

2.4 คำศัพท์ภาษาถิ่นไทแอ่ ได้จาก 1) บทความเรื่อง "ระบบเสียงภาษาไทยถิ่นหมู่บ้านปลวกง่าม ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก" ของ แก้วตา สาลีโภชน์ (2550) และ 2) บทความออนไลน์ เรื่อง "ภาษานครไทย" ของ เรสวง ขวัญเมือง[11]

2.5 คำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน ได้จากพจนานุกรม "ภาษาอีสาน-ไทยกลาง" ของสำลี รักสุทธี[12]

3. การเลือกพื้นที่ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ถึงแม้คำว่า ไทด่าน จะหมายความรวมทั้ง 4 อำเภอ คือ อำเภอด่านซ้าย อำเภอภูเรือ อำเภอนาแห้ว และอำเภอท่าลี่ แต่อาศัยหลักเกณฑ์ว่าชุมชนนั้นมีการตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นระยะเวลายาวนานกว่า อำเภอด่านซ้ายมีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานเก่าแก่กว่าและเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือ อำเภอภูเรือและอำเภอนาแห้วแต่เดิมอยู่ในเขตปกครองของอำเภอด่านซ้าย[13] และมีประวัติศาสตร์เกี่ยวกับที่มาของภาษาถิ่นไทด่านที่ชัดเจนกว่า ผู้เขียนจึงเลือกเก็บข้อมูลที่อำเภอด่านซ้าย

4. การเลือกผู้บอกภาษา โดยกำหนดคุณสมบัติดังนี้

4.1 เป็นผู้ที่เกิดและมีภูมิลำเนาอยู่อำเภอด่านซ้าย รวมถึงหมู่บ้านที่อยู่รอบ ๆ บริเวณที่ตั้งเมืองด่านซ้าย และอาศัยอยู่จนถึงปัจจุบัน มีการใช้ภาษาถิ่นไทด่านในชีวิตประจำวัน

4.2 อายุ 50 ปีขึ้นไป เพราะจะรักษาระบบเสียงที่แท้จริงได้ดีกว่าผู้บอกภาษาที่อายุน้อย

---

[9] ประกอบ สมวงศ์, **ศัพทานุกรมภาษาด่านซ้ายเทียบกับภาษากลาง**, เอกสารพิมพ์เผยแพร่, 2561.

[10] Somsakksn, **ภาษาไทเลยแท้ ๆ แน้ว** , [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=364523, [1 กรกฎาคม 2561].

[11] เรสวง ขวัญเมือง, **ภาษานครไทย**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://th-th.facebook.com/ADDTEWADANEWS/posts/696923590514269, [17 มิถุนายน 2563].

[12] สำลี รักสุทธี, **พจนานุกรมภาษาอีสาน – ไทยกลาง**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา), 2554.

[13] ศิวพร ฮาซันนารี, อ้างถึงแล้ว, หน้า 11.

4.3 มีสุขภาพสมบูรณ์ อวัยวะที่ใช้ในการออกเสียงไม่ผิดปกติ มีเสียงชัดเจน มีไหวพริบ และให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

4.4 ผู้เขียนเลือกผู้บอกภาษาเป็นเพศหญิงทั้งหมด เพราะผู้หญิงจะอยู่บ้านมากกว่าผู้ชาย ทำให้โอกาสที่ภาษาจะเปลี่ยนแปลงไปมีน้อยกว่า และใช้ผู้บอกภาษาทั้งหมด 10 คน

5. การเก็บข้อมูลภาคสนาม

5.1 นัดหมายผู้บอกภาษาทั้ง 10 คน มารวมกัน จากนั้นให้ผู้บอกภาษาคนหนึ่งเป็นผู้อ่านคำศัพท์ พร้อมทั้งความหมายที่ผู้เขียนเตรียมไป และทุกคนช่วยกันตรวจสอบ

5.2 รวบรวมคำศัพท์เพิ่มเติมจากการช่วยกันคิด การศึกษาเอกสาร การใช้รูปภาพ สิ่งของ สถานที่ และการจำลองสถานการณ์

6. ผู้เขียนเก็บข้อมูลคำศัพท์ภาษาไทด่าน เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562

7. ตรวจสอบคำศัพท์ภาษาถิ่นไทด่านที่รวบรวมมาได้ทั้งหมด โดยเทียบกับภาษาถิ่นไทเลย ภาษาถิ่นไทหล่ม ภาษาถิ่นไทแอ่ และภาษาถิ่นอีสาน เพื่อให้ได้คำศัพท์ที่เหมือนกัน แต่แตกต่างจากภาษาถิ่นอีสาน

คำศัพท์ภาษาถิ่นไทด่านที่ใช้ร่วมกันกับภาษาถิ่นไทเลย ภาษาถิ่นไทหล่ม และภาษาถิ่นไทแอ่ แต่แตกต่างจากภาษาถิ่นอีสาน

ผู้เขียนได้นำคำศัพท์ภาษาถิ่นไทด่านที่รวบรวมได้ทั้งหมดไปเทียบกับภาษาถิ่นไทเลย ภาษาถิ่นไทหล่ม และภาษาถิ่นไทแอ่ เพื่อคัดเอาเฉพาะคำศัพท์ที่เหมือนกัน แต่แตกต่างจากภาษาถิ่นอีสาน ได้คำศัพท์ทั้งหมดดังนี้ (สัทอักษรได้จากตารางหน่วยเสียงภาษาลาวด่านซ้าย ในงานวิจัยของศิวพร ฮาซันนารี)[14]

คำศัพท์	ภาษาไทยกลาง / ความหมาย
ก	
กะทอ /ka^{3}-t^{h}ɔ:^{3}/	ตะกร้าใบใหญ่
ข	
ข้ะหนมเส้น /k^{h}a^{4}-nom^{1}-sen^{4}/	ขนมจีน
ขั้ดต๊ะแอว /k^{h}ad^{4}-ta^{3}-?ɛ:w^{3}/	เข็มขัด
ขี้ก๊ะเดี๋ยน /k^{h}i:^{4}-ka^{3}-dian^{1}/	ไส้เดือน
ขี้ต๊ะโหลก /k^{h}i:^{4}-ta^{3}-lo:k^{5}/	ถนนเป็นหลุมเป็นบ่อ
ขี้ตัวะ /k^{h}i:^{4}-tua^{4}/	โกหก
ขี้หินแห่ /k^{h}i:^{4}-hin^{1}-hɛ:^{2}/	หินดิน, ทางลูกรัง
เขี่ยงกิน /k^{h}iaŋ^{2}-kin^{3}/	กับข้าว, ของกิน
โข้ะ /k^{h}o^{4}/	ลอก, กระเทาะ,
ไข่ /k^{h}aj^{2}/	บวม
ข่วง /k^{h}u:aŋ ^{2}/	ขว้าง

[14] ศิวพร ฮาซันนารี, อ้างถึงแล้ว, หน้า 42-59.

ข่วย /kʰu:aj²/	ทั่ว
ข่อย /kʰɔ:j²/	ค่อย, เบา
ค	
คะนี้บ /kʰa³-ni:b⁵/	คีบ
คะมะ /kʰa³-ma³/	ตกใจ
คะโมะ /kʰa³-mo³/	พบกันโดยบังเอิญ
คางกะไต /kʰa:ŋ³-ka³-taj³/	ขากรรไกร
คืบพะลาด /kʰɬ:b³-pʰa³-la:d⁵/	ระยะทางไม่ใกล้ไม่ไกล
จ	
จังมัง /caŋ³-maŋ³/	ตั้งหน้าตั้งตาคอย
จิเจี๊ยม /ci³-ciam⁵/	จิ้งจก
ใจฮ้าย /caj³-ha:j⁵/	โกรธ, โมโห, หงุดหงิด
จ้วด /cu:ad⁴/	ทำให้ตกใจ
ซ	
ซะใด /sa³-daj³/	อย่างไร
ซะนี้ /sa³-ni:⁵/	อย่างนี้
ซะนั้น /sa³-nan⁵/	อย่างนั้น
ซะแมะ /sa³-mɛ³/	ซบอิง
ซะลุ้มซะลิ้ม /sa³-lum⁵-/sa³-lim⁵/	เวลาใกล้ค่ำ
ซำมัว /sam³-mua³/	เกือบ
เซิ้ม /sɤ:m⁵/	เคลิ้ม
ซ่อ /sɔ:⁴/	ซักไซ้ไล่เลียง
ซ่อล่อ /sɔ:⁴-lɔ:⁴/	ชอบยุ่งเรื่องคนอื่น
ซ้อย /sɔ:j⁵/	ง่อย
ญ	
ญังไค, ญังแคน /ɲaŋ³-kʰaj³/ (/ɲaŋ³-kʰɛ:n³/)	ค่อยยังชั่ว
ด	
ด้าด /da:d⁴/	เฉี่ยว, หวุดหวิด
ดีบ่หือ /di:³-bɔ:²-hɬ:¹/	ดีไหมนะ
ดื๊บ /dɬ:b⁵/	ขยับไปทีละนิด

เด่ง /deŋ^{2}/	นิ่ง
เดี๊ยด /diad^{4}/	ต่อย, กัด
เดียน /dɬan^{3}/	เดือน, พระจันทร์
แด่น /dɛ:n^{2}/	จุดเด่นบนใบหน้า
ต	
ตั๊กหงาย /tak^{4}-ŋa:j^{1}/	หงายหลัง
เต้าะ /tɔ^{4}/	แตะ
แต่กี๊ /tɛ:^{2}-ki:^{5}/	ก่อนหน้านี้
แต่เวน /tɛ:^{2}-we:n^{3}/	ยังไม่ค่ำ
โต /to:^{3}/	คุณ, เธอ
โต่งโหล่ง (เต่งเหล่ง) /to:ŋ^{2}-lo:ŋ^{2}/ (te:ŋ^{2}-le:ŋ^{2}/	หลวม, ย้วย, ยาน
ตอปี่ /tɔ:^{3}-pi:^{2}/	ปี่ต้นข้าว, ตอข้าว
ถ	
ถั่ง /t^{h}aŋ^{2}/	กระแทก, แหย่
ไถ่ /t^{h}aj^{2}/	ถุง
ท	
ทางพุ้น /t^{h}a:ŋ^{3}-p^{h}un^{5}/	ทางนั้น
ทำอิด /t^{h}am^{3}-ʔid^{4}/	ครั้งแรก, ตอนแรก
แท้ /t^{h}ɛ:^{5}/	จริง
แท้แน้ว /t^{h}ɛ:^{5}-nɛ:w^{5}/	จริง ๆ
แท้แล้ /t^{h}ɛ:^{5}-lɛ:^{5}/	เสนอหน้า
ทอย /t^{h}ɔ:j^{3}/	ทยอย
น	
นะแหม๋ /na^{3}-mɛ:^{1}/	ไงล่ะ เช่น คนนั้นนะแหม คือ คนนั้นไงล่ะ
บ	
บ่เป็นตา /bɔ:^{2}-pen^{3}-ta:^{3}/	ไม่น่าใช่, ไม่น่าได้
บั๊กกอ /bak^{5}-kɔ:^{3}/	มะละกอ
บั๊กขีเคีย, บั๊กเขียเคีย /bak^{5}-k^{h}i:^{1}-k^{h}ia:^{3}/ /bak^{5}-k^{h}ia:^{1}-k^{h}ia:^{3}/	มะเขือเทศ
บั๊กควยเป็ด /bak^{5}-k^{h}uaj^{3}-ped^{4}/	บวบลาย

บั๊กแค้งขม /bak^{5}-k^{h}ɛ:ŋ^{5}-k^{h}om^{1}/	มะแว้ง
บั๊กคะนัด /bak^{5}-k^{h}a^{3}-nad^{3}/	สับปะรด
บั๊กค้อคอแลน /bak^{5}-k^{h}ɔ:^{5}-k^{h}ɔ:^{3}-lɛ:n^{3}/	ลิ้นจี่ป่า (ภาษาอีสานเรียกว่าบักแงว)
บั๊กแตงจิง /bak^{5}-tɛ:ŋ^{3}-ciŋ^{3}/	แตงไทย
บั๊กส้มเกี๊ยง /bak^{5}-som^{4}-kiaŋ^{5}/	ส้มโอ
บั๊กโอ /bak^{5}-ʔo:^{3}/	ส้มโอ
บิ๊งนา /biŋ^{5}-na:^{3}/	แปลงนา
เบ /be:^{3}/	หน้าบาน
เบ่าะ /bɔ^{4}/	เหรอ
เบย /bə:j^{3}/	เปิด, ผึ่ง
แบบ /bɛ:b^{4}/	หนังสือ
ไบ๊ /baj^{5}/	การแกะ
ป	
ปั๊ม /pam^{5}/	โค่น
ป่าม /pa:m^{2}/	กระจัดกระจาย
เป็นตาฮัก /pen^{3}-ta^{3}-hak^{3}/	น่ารักน่าชัง
แป้ะ /pɛ^{4}/	ใกล้, ชิด, ติด
โป้ด /po:d^{4}/	พัง
ผ	
ผ้ะ /p^{h}a^{4}/	ฝนสาด
ผักเหน่า /p^{h}ak^{4}-naw^{2}/	ชะอม
ผักหอมเทศ /p^{h}ak^{4}-hɔ:m^{1}-t^{h}ed^{5}/	ผักชีฝรั่ง
ผักหอมป๊อม /p^{h}ak^{4}-hɔ:m^{1}-pɔ:m^{5}/	ยี่หร่า
ผักฮ้าด /p^{h}ak^{4}-ha:d^{5}/	ผักพื้นบ้านชนิดหนึ่ง เวลาจะกินลิ้นนิด ๆ
ผ่าโผ่ง /p^{h}a:^{2}-p^{h}o:ŋ^{2}/	ผ่าครึ่ง
ผ้าไบ๋ /p^{h}a:^{4}-baj^{1}/	ผ้าขาวม้า, ผ้าเช็ดตัว
ผีปั่วหลั่ว /p^{h}i:^{1}-pua:^{2}-lua:^{2}/	คนกินตะกละตะกลาม
เผิ่น /p^{h}ən^{2}/	สรรพนามบุรุษที่ 3 (เขา, มัน)

เผี่ยน /pʰia:n^{2}/	สรรพนามบุรุษที่ 3 (เขา, มัน)
ผ่อโซ้น /pʰɔ:^{3}-son^{5}/	ทวด
ฝ	
ฝนหญอย /fon^{1}-ɲɔ:j^{1}/	ฝนริน
ฝาน /fa:n^{1}/	หั่น
ฝอย /fɔ:j^{1}/	พูดมาก, ขี้โม้
พ	
พะล้าด /pʰa^{3}-la:d^{5}/	ลื่น
พะแล้ด /pʰa^{3}-lɛ:d^{5}/	ลื่น
พั้วะ /pʰua^{5}/	นุ่น
ฟ	
ฟ้าเลี่ยม /fa:^{5}-liam^{4}/	ฟ้าแลบ
ม	
ม่ง /moŋ^{4}/	ที่ (บุพบท)
มีดญับ /mi:d^{5}-ɲab^{3}/	กรรไกร
มื้อตือ /mɬ:^{5}-tɬ:^{3}/	วันที่ถัดจากวันมะรืน
มื้อเวน /mɬ:^{5}-we:n^{3}/	กลางวัน
หมู่ /mu:^{2}/	เพื่อน
เม้ม /me:m^{5}/	ซุกซ่อน
เมีย /mia:^{3}/	กลับ
แมงโป่งช้าง /mɛ:ŋ^{3}-po:ŋ^{2}-sa:ŋ^{5}/	แมลงป่องตัวใหญ่สีดำ
แมวโพง /mɛ:w^{3}-pʰo:ŋ^{3}/	แมวตัวผู้
แมน /mɛ:n^{3}/	โผล่
ม้อด /mɔ:d^{5}/	- กองไฟดับ - สัตว์ชนิดหนึ่ง ตัวเล็ก ๆ สีดำ ชอบกินไม้และเมล็ดพืช
มอย /mɔ:j^{3}/	แอบ
ไม้โค่โล่ /ma:j^{5}-kʰo:^{4}-lo:^{4}/	ฟืน
ย	
ยอน /joɔ:n^{3}/	เลือก
ล	
เลิ่น /lɘn^{4}/	ถลอก
ล้วย /luaj^{5}/	การทา (ลงโทษหรือกลั่นแกล้ง)

ว	
ว้า /wa:^{5}/	นะ, แหละ, หรอก เช่น บ่ไปว้า (ไม่ไปหรอก)
โว่ /wo:^{5}/	หลอ
ส	
สมพอ /som^{1}-p^{h}ɔ:^{3}/	ว่าแล้ว
ส้มแผ่น /som^{4}-p^{h}ɛ:n^{2}/	มะม่วงกวน
สีซิ่ว /si:^{1}-siw^{4}/	สีเขียว
สีซิ่วอุ่มหุ่ม /si:^{1}-siw^{4}-ʔum^{2}-hum^{2}/	สีเขียวเข้ม
สีเขี้ยง ๆ /si:^{1}-sia:ŋ^{5}/	สีเหลืองเข้ม
สื่อ ๆ /sɨ:^{2}/	เฉย ๆ, นิ่ง ๆ
เส้นล้อน /sen^{4}-lɔ:n^{5}/	วุ้นเส้น
สวดออก /sua:d^{4}-ʔɔ:k^{4}/	คิดออก
ห	
เหิ่ม /həm^{2}/	ห่าม
เหย (หอ-เออ-ยอ) /hə:j/	หยด
แห่ว /hɛ:w^{2}/	เหี่ยว
หญวม /ɲuam^{1}/	กำทีละมาก ๆ
หมาน /ma:n^{1}/	โชคลาภ, โชคดี
หมิ่น /min^{2}/	ริม, ขอบ
เหม้บ /meb^{4}/	นอนคว่ำ
แหม่โซ้น /mɛ:^{3}-son^{5}/	ทวด
แหม่ญิง /mɛ:^{3}-ɲiŋ^{3}/	ผู้หญิง
แหม่มาน /mɛ:^{3}-ma:n^{3}/	คนท้อง
แหมบ /mɛ:b^{2}/	จมูกแบน, บี้แบน
โหม่น /mo:n^{2}/	ขาวอก
โหม่ม /mo:m^{2}/	เอาเข้าปากคำใหญ่ ๆ
หม่อ /mɔ:^{2}/	ใกล้
หม่อน /mɔ:n^{2}/	ทวด
หย่ะ /ja^{4}/	ถีบ
หลำ /lam^{1}/	ล่ำสัน
หลื้บ /lɨ:b^{4}/	มุม, ซอก

แหล่งโผ่ง /lɛːŋ^{2}-pʰoːŋ^{2}/	แตกครึ่ง
หล่องหง่อง /lɔŋ^{2}-ŋɔŋ^{2}/	นอนขด
หลอย /lɔj^{1}/	แอบ, ฉก, ขโมย
หล่อย /lɔj^{2}/	หมดแรง, ไม่มีแรง
หวื่อ /wɬː^{2}/	ลุกลาม
อ	
อิงเทิ้ง /ʔiŋ^{3}-tʰəŋ^{5}/	นั่งพิง
อี้ /ʔiː^{4}/	จะ (กริยาช่วย) เช่น อี้ไปหยัง หมายถึง จะไปไหน
อี้เกีย /ʔiː^{4}-kiaː^{3}/	ค้างคาว
อี้ตาย, ...อี้ตาย /ʔiː^{4}-taːj^{3}/	- จะตาย, - .....มาก เช่น แซ้บอี้ตาย คือ อร่อยมาก
อี้หล้า /ʔiː^{4}-laː^{4}/	เด็กผู้หญิง
อี้แหล็ว /ʔiː^{4}-lɛːw^{1}/	นกเหยี่ยว
เอ่งเต่ง /ʔeŋ^{2}-teŋ^{2}/	มากมาย
เอ็นซะแม้ง /ʔen^{3}-saˀ^{3}-mɛːŋ^{5}/	เส้นพลิก
เอ๊าะเจ๊าะแอ๊ะแจ๊ะ, /ʔɔ^{3}-cɔ^{3}-ʔɛː^{3}-cɛː^{3}/ เอ๊าะเญาะแอ๊ะแญะ /ʔɔ^{3}-ɲɔ^{3}-ʔɛː^{3}-ɲɛː^{3}/	นิดเดียว ไม่มากมาย
เอี๊ยม /ʔiam^{5}/	เรอ
แอ่งแหล่ง /ʔɛŋ^{2}-lɛŋ^{2}/	อ่อนเพลีย, หมดแรง
แอ๊ด /ʔɛd^{3}/	กระเป๋ารถเมล์, ลูกน้องประจำรถ, คอนวอย
แอ้บเข้า /ʔɛːb^{4}-kʰaw^{4}/	กระติบข้าว
โอ่งโหล่ง /ʔoːŋ^{2}-loːŋ^{2}/	คนท้องท้องโตมาก, ลอยอยู่ในน้ำ
เอาแท้เอาหว่า /ʔaw^{3}-tʰɛː^{5}-ʔaw^{3}-waː^{2}/	เหลือเกิน เช่น เสียงดังเอาแท้เอาหว่า คือ เสียงดังมาก
อยากหัว /jaːk^{4}-huaː^{1}/	ขำ, ขบขัน, ฮา
อ่องหล่อง /ʔɔŋ^{2}-lɔŋ^{2}/	คนท้องท้องโต, ลอยอยู่ในน้ำ
อ้อดหล้อด /ʔɔːd^{4}-lɔːd^{4}/	ไปด้วยกัน
ฮ	
ฮั้น /han^{5}/	นั่น

ฮั้นกอ /han^{5}-kɔ:^{3}/	นั่นไงล่ะ, เป็นไงล่ะ
ฮั้นแน้ว /han^{5}-nɛw^{5}/	อย่างนั้นแหละ
ฮางลิน /haŋ^{3}-lin^{3}/	รางน้ำฝน
ฮ้าด /ha:d^{5}/	ครึ่ง ๆ กลาง ๆ, ขึ้น
ฮืน /hɨ:n^{3}/	ขึ้น, เฝื่อน
เฮาะ /hɔ^{3}/	จัดเตรียม
เฮียนน้อย /hian^{3}-nɔ:j^{5}/	ห้องครัว, การละเล่นอย่างหนึ่ง (เล่นพ่อแม่ลูก)

บทสรุป

ภาษาถิ่นไทด่าน ภาษาถิ่นไทเลย ภาษาถิ่นไทหล่ม และภาษาถิ่นไทแอ่ เป็นภาษาลาวหลวงพระบางเหมือนกัน แต่ภาษาถิ่นไทด่านจะเป็นลาวหลวงพระบางอีกกลุ่มหนึ่ง จึงทำให้มีระบบเสียงและคำศัพท์ที่แตกต่างออกไปบ้าง แต่ก็เป็นเพียงแค่ส่วนน้อย เพราะระบบเสียงและคำศัพท์ส่วนใหญ่ก็ยังคงใช้เหมือนกัน ดังที่ได้นำเสนอไปแล้ว และคำศัพท์ทั้งหมดนี้ก็แตกต่างจากคำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน (คำศัพท์ภาษาถิ่นอีสานได้มีการรวบรวมไว้แล้วในหนังสือชื่อว่า “พจนานุกรมภาษาอีสาน-ไทยกลาง ของ สำลี รักสุทธี)

อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดทางด้านสถานะของผู้เขียนและงบประมาณในการเก็บข้อมูลภาคสนาม คำศัพท์ที่รวบรวมมาได้ทั้งหมดนี้อาจจะยังไม่ครบทุกคำ อาจจะมีการใช้คำร่วมกันมากกว่านี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่อยู่ติดกัน ดังนั้นบทความนี้จึงยังไม่เป็นที่ยุติในทางวิชาการ แต่เป็นการปูพื้นฐานเพื่อให้มีการต่อยอดการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับภาษาถิ่นไทด่านที่ครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป

บรรณานุกรม

กาญจนา เงารังสี และคณะ. **แผนที่ภาษาของจังหวัดพิษณุโลก**, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2525.

แก้วตา สาลีโภชน์. ระบบเสียงภาษาไทยถิ่นหมู่บ้านปลวกง่าม ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก. **วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**, ปีที่ 4 ฉบับพิเศษ, (กันยายน-ธันวาคม 2550), หน้า 55-72 : ตาราง,.

ธวัช ปุณโณทก. **ภาษาถิ่น**. พิมพ์ครั้งที่ 3: กรุงเทพมหานคร; มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2532.

ประกอบ สมวงศ์. **ศัพทานุกรมภาษาด่านซ้ายเทียบกับภาษากลาง**. สำเนา, 2561.

เรสวง ขวัญเมือง. **ภาษานครไทย**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://th-th.facebook.com/ADDTEWADANEWS/posts/696923590514269. [17 มิถุนายน 2563].

วัฒนชัย หมั่นยิ่ง, ภาษาถิ่นของอำเภอหล่มสัก, **วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**, ปีที่ 2 ฉบับ 2, (กรกฎาคม-ธันวาคม, 2548).

ศิวพร ฮาซันนารี. **การศึกษาระบบเสียงในภาษาลาวหลวงพระบาง : ศึกษาเปรียบเทียบกับภาษาลาวครั่งลุ่มน้ำท่าจีน และภาษาลาวด่านซ้าย**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

สงวน ศิรินารถ. **ระบบหน่วยเสียงในภาษาถิ่นจังหวัดเลย**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2536.

สำลี รักสุทธี. **พจนานุกรมภาษาอีสาน-ไทยกลาง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, 2554.

สมพิศ สายบุญชื่น และสดุดี คำมี. **การศึกษาคำศัพท์ภาษาไทหล่ม กรณีศึกษาอำเภอหล่มสัก อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์**, การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, (10 มีนาคม 2560). หน้า 760.

เอกสิทธิ์ มณีศรี. ไทด่านซ้าย: การเปรียบเทียบระบบเสียงระหว่างภาษาไทด่านกับภาษาไทเลย. **วารสารพื้นถิ่น โขง ชี มูล**, ปีที่ 6 ฉบับที่ 1. (มกราคม-มิถุนายน, 2563): 247-264.

Somsakksn. **ภาษาไทเลยแท้ ๆ แน้ว** , [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=364523**.** [1 กรกฎาคม 2561].

การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา

Comparisons of participatory learning achievement on geographic instruments. Geography courses Secondary School Year 2, Wat Pracha Bamrungkit School Chachoengsao Province

พระครรชิต คนฺธสีโล
ศิตภัทร ศิริฉัตรเดชา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาสงฆ์พุทธโสธร

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์ และ 2) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียน หลังการเรียนแบบมีส่วนร่วม เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2562 จำนวน 19 คน ซึ่งได้มาด้วยการเลือกแบบเจาะจง โดยกำหนดห้องเรียนที่ผู้วิจัยปฏิบัติการสอน

เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบปรนัย 4 ตัวเลือก 20 ข้อ และ 2) แบบสอบถามความพึงพอใจ แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่า t-test แบบ dependent ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

2. ระดับความพึงพอใจต่อทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์รายวิชาภูมิศาสตร์ โดยภาพรวมมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับดีมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.20

คำสำคัญ : ผลสัมฤทธิ์, ภูมิศาสตร์, ความพึงพอใจ

Abstract

The purpose of this research is 1) Compare the learning achievement with participation on geographical tools and geography courses, and 2) to study student satisfaction after participating in geographic instruments geography courses.

The sample used for this research was 19 secondary school students at Wat Prachabamrungkit School, Semester 2, Academic Year 2019, which were selected by specific selection. By setting the classroom in which the researcher practicing teaching.

The tools used to collect the research data were 1) a multiple-choice, 20-choice achievement questionnaire, and 2) a satisfaction questionnaire. Estimated scale model for five levels of statistics used in data analysis were percentage, t-test dependent, mean and standard deviation.

The research results were found that,

1) participatory learning achievement on geographical instruments geography courses found that the achievement of participatory learning after participating in the study higher than before participating in learning with statistical significance at the level of 0.1.

2) the level of satisfaction with the learning participation in the subject geographic tools overall geography had a very good level of satisfaction. The average value is 4.20.

Keywords : Achievement, Geographic, Satisfaction

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของการศึกษา ว่าคือกระบวนการเรียนรู้เพื่อความงอกงามของบุคคลโดยถ่ายทอดความรู้ การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม สร้างองค์ความรู้ที่เกิดจากสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ ให้บุคคลเรียนรู้ตลอดชีวิต การศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมการดำรงชีวิต สามารถอยู่กับผู้อื่นอย่างมีความสุข มุ่งพัฒนาบุคคลให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ กระแสการปรับเปลี่ยนทางสังคมที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 ส่งผลต่อวิถีการดำรงชีพของสังคมอย่างทั่วถึง รวมไปถึงการศึกษาซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและสามารถปรับตัวให้ทันกับเหตุการณ์ การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ตามสภาพความต้องการของสังคม เศรษฐกิจการเมือง และวัฒนธรรมของประเทศ ถ้าหากมีการจัดการคุณภาพการศึกษาให้ดีขึ้นแล้ว ย่อมส่งผลให้ประชาชนในประเทศมีประสิทธิภาพ มีความรู้ความสามารถ มีปัญญาที่จะพึ่งพาตนเอง และช่วยเหลือผู้อื่นได้ การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ผู้เรียนทุกคน สามารถเรียนรู้และพัฒนาตาเองได้ และในการพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่มีความรู้ มีคุณธรรม ตามที่สังคมต้องการนั้นต้องอาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือ และประสิทธิภาพ ก็คือ คุณภาพการ

สอนของครู ถ้าครูมีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนเป็นอย่างดีและมีคุณภาพแล้ว ผู้เรียนย่อมจะได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพ การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ดังนั้นกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้พัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพการจัดการศึกษาทั้งสามรูปแบบในหมวด 3 ต้องเน้นทั้งความรู้ คุณธรรม และกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องสาระความรู้ ให้บูรณาการความรู้และทักษะด้านต่าง ๆ ให้เหมาะสมแต่ละระดับการศึกษา ได้แก่ ด้านความรู้เกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสังคม ด้านศาสนา ศิลปะวัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ด้านภาษา โดยเฉพาะการใช้ภาษาไทย ด้านการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขที่ยั่งยืน [1]

1. ความต้องการหรือความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ
2. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนมากที่สุด
3. เน้นให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง
4. เน้นการพึ่งพาตนเองให้เกิดทักษะและสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ได้ในชีวิตจริง
5. เน้นให้ผู้เรียนประเมินตนเอง เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประเมินตนเองอย่างสม่ำเสมอ
6. เน้นความร่วมมือ ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญในการดำเนินชีวิต
7. เน้นรูปแบบการเรียนรู้ อาจจัดเป็นรูปเป็นกลุ่มหรือเป็นรายบุคคลโดยรูปแบบการสอนที่สอดคล้องกับธรรมชาติของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม คือ การเรียนรู้แบบร่วมมือ เพราะมีรูปแบบการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย

จากการที่ผู้วิจัยได้รับมอบหมายให้สอนวิชาสังคมศึกษา ในรายวิชาภูมิศาสตร์ โดยที่ครูผู้สอนถ่ายทอดความรู้ให้นักเรียนในชั้นเรียน และครูผู้สอนได้ประเมินผลการจัดการเรียนรู้ โดยมอบหมายให้ผู้เรียนทำใบงานแบบฝึกหัด รวมไปถึงแบบทดสอบ พบว่าผู้เรียนบางคนไม่สามารถทำใบงานและแบบฝึกหัดและทำแบบทดสอบได้ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด ซึ่งจากปัญหาดังกล่าว พบว่าผู้เรียนมีความสามารถในการเรียนรู้ไม่เท่ากัน ผู้เรียนบางคนเรียนรู้ได้เร็ว บางคนเรียนรู้ได้ช้า ทำให้ส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทำให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ไม่ดีต่อการเรียน การเรียนแบบร่วมมือเป็นวิธีหนึ่งที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้แบบมีส่วนร่วมซึ่งให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริงได้รับการฝึกฝนทักษะกระบวนการแสวงหาความรู้ ทักษะการบันทึกการคิด ทักษะการจัดการกับความรู้ ทักษะการแสดงออกทักษะการสร้างความรู้ใหม่และทักษะการทำงานเป็นกลุ่มจัดว่าเป็นวิธีการเรียนที่สามารถนำมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับการเรียนการสอนที่มีคุณภาพได้อีกวิธีหนึ่ง จึงนับได้ว่าเป็นวิธีเรียนที่ควรนำมาใช้ได้ดีกับการเรียนการสอนปัจจุบัน เพื่อให้การเรียนรู้ของผู้เรียนนั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

[1] กระทรวงศึกษาธิการ,**พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2**), กรุงเทพมหานคร : องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2545, หน้า 17.

วัตถุประสงค์

1) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม (ระหว่างเรียนและหลังเรียน) ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์

2) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา หลังการเรียนแบบมีส่วนร่วม เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม (ระหว่างเรียนและหลังเรียน) ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์

2. ได้ทราบถึงระดับความพึงพอใจของนักเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา หลังการเรียนแบบมีส่วนร่วม เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์

3. นำข้อมูลผลการวิจัยที่ได้ไปปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการจัดการการเรียนรู้ในรายวิชาภูมิศาสตร์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตกลุ่มตัวอย่างและประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ปี การศึกษา 2562 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 19 คน กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ปี การศึกษา 2562 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 19 คน

ขอบเขตเนื้อหา

1. เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นเนื้อหาจากหนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐานสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม เศรษฐศาสตร์ และภูมิศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

1. ตัวแปรต้น ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ

2. ตัวแปรตาม ได้แก่

2.1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์

2.2) ระดับความพึงพอใจของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา หลังการเรียนแบบมีส่วนร่วม เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม (ระหว่างเรียนและหลังเรียน) ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์ และศึกษาระดับความพึงพอใจของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา หลังทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์ เพื่อนำผลที่ได้รับไปปรับปรุงและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาภูมิศาสตร์ รวมทั้งเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการในรายวิชาอื่น ๆ ต่อไป โดยประกอบด้วย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้เอกสารเพื่อศึกษา ดังนี้

1) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม (ระหว่างเรียนและหลังเรียน) ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์ เป็นข้อสอบแบบแบบปรนัย 4 ตัวเลือก 20

2) แบบสอบถามระดับความพึงพอใจ ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามได้แก่ เพศ อายุ ระดับผลการเรียน ซึ่งเป็นแบบให้เลือกตอบ

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามของการการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นแบบให้เลือกตอบตรงตามความเป็นจริง และเกณฑ์กำหนดค่าคะแนน คือ 5 ระดับ[2] โดยกำหนดช่วงคะแนนของแต่ละระดับความพึงพอใจ โดยกำหนดความหมายดังนี้

ระดับความพึงพอใจน้อยที่สุด	กำหนดคะแนนเท่ากับ	1 คะแนน
ระดับความพึงพอใจน้อย	กำหนดคะแนนเท่ากับ	2 คะแนน
ระดับความพึงพอใจปานกลาง	กำหนดคะแนนเท่ากับ	3 คะแนน
ระดับความพึงพอใจมาก	กำหนดคะแนนเท่ากับ	4 คะแนน
ระดับความพึงพอใจมากที่สุด	กำหนดคะแนนเท่ากับ	5 คะแนน

เกณฑ์กำหนดค่าเฉลี่ย คือ มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ พิจารณาตามเกณฑ์ตามแนวความคิดของ BEST[3] มีเกณฑ์การแปรผลดังนี้

ค่าเฉลี่ย 1.00-1.49 แปลว่า มีระดับความพึงพอใจน้อยที่สุด

---

[4] ปรารภ หลงสมบุญ, **คุณลักษณะของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตการศึกษานครปฐม เขต 2**, วิทยานิพนธ์ปริญญา, ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552, หน้า 67.

[5] **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 69-70.

ค่าเฉลี่ย	1.50-2.49	แปลว่า	มีระดับความพึงพอใจน้อย
ค่าเฉลี่ย	2.50-3.49	แปลว่า	มีระดับความพึงพอใจปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	3.50-4.49	แปลว่า	มีระดับความพึงพอใจมาก
ค่าเฉลี่ย	4.50-5.00	แปลว่า	มีระดับความพึงพอใจมากที่สุด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม (ระหว่างเรียนและหลังเรียน) ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์ และเป็นการศึกษาระดับความพึงพอใจของนักเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา หลังการเรียนแบบมีส่วนร่วม เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

สถิติที่ใช้ในงานวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้สถิติในการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สถิติที่ใช้เปรียบเทียบคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม (ระหว่างเรียนและหลังเรียน) ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์ ใช้วิธีการวิเคราะห์ค่าความยากง่ายและค่าจำแนก ค่า T-TEST แบบ DEPENDENT[4]

ขั้นตอนที่ 2 สถิติที่ใช้วิเคราะห์ระดับความพึงพอใจของนักเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา หลังทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์ จากการแจกแบบสอบถามความพึงพอใจ ผู้วิจัยได้ใช้สถิติในการวิจัย ดังนี้ ค่าร้อยละ ค่าความเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน[5]

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า

1) จากการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม (ระหว่างเรียนและหลังเรียน) ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์ พบว่า หลังการเรียนแบบมีส่วนร่วม นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) 14.32 ค่า

---

[6] บุญชม ศรีสะอาด. (2545). **การวิจัยเบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 7),** กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, 2545, หน้า 109.

[7] ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ, **เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ , 2536), หน้า 59.

เบี่ยงเบนมาตรฐาน 2.81 และก่อนการเรียนแบบมีส่วนร่วม นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียน ($\bar{X}$) 11.53 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 3.255 ดังนั้นผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบมีส่วนร่วมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01

2) ความพึงพอใจนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา หลังทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์ พบว่านักเรียนมีระดับความพึงพอใจ เรื่องเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ในรายวิชาภูมิศาสตร์ โดยภาพรวมมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.20) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอันดับแรกที่นักเรียนมีระดับความพึงพอใจมากที่สุด คือ กิจกรรมการเรียนการเรียนแบบมีส่วนร่วมทำให้นักเรียนพยายามปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มความสามารถเพื่อให้กลุ่มประสบความสำเร็จ ($\bar{X}$ = 4.53) อันดับสอง คือ กิจกรรมการเรียนการเรียนแบบมีส่วนร่วม ทำให้นักเรียนสามารถจัดการกับข้อขัดแย้งภายในกลุ่ม และ กิจกรรมการเรียนการเรียนแบบมีส่วนร่วม ทำให้บรรยากาศในห้องเรียนสนุกสนาน ไม่น่าเบื่อ ($\bar{X}$ = 4.42) และอันดับที่สาม คือ กิจกรรมการเรียนการเรียนแบบมีส่วนร่วม ช่วยให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาในบทเรียนได้ดีขึ้น และกิจกรรมการเรียนการเรียนแบบมีส่วนร่วม ทำให้นักเรียนมีความสุขกับการทำกิจกรรมการเรียนการสอน ($\bar{X}$ = 4.37) ส่วนลำดับที่นักเรียนมีระดับความพึงพอใจน้อยที่สุด คือ กิจกรรมการเรียนการเรียนแบบมีส่วนร่วม ทำให้นักเรียนกล้าซักถามในข้อสงสัยมากขึ้น ($\bar{X}$ = 3.89)

การอภิปรายผล

ผลการวิจัยดังกล่าว มีประเด็นสำคัญที่สามารถนำมาอภิปรายได้ดังนี้

1. จากผลการวิจัยพบว่า จากการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม (ระหว่างเรียนและหลังเรียน) ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม (ระหว่างเรียนและหลังเรียน) ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์ สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 ซึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ**สุวิวรรณ แสงยะรักษ์ และพจนีย์ เสงี่ยมจิตต์**[6] ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ มีประสิทธิภาพ 83.25/82.81 และคะแนนเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยชุดกิจกรรมการเรียนแบบร่วมมือสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และยัง

[9] สุวิวรรณ แสงยะรักษ์และพจนีย์ เสงี่ยมจิตต์, **การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ เรื่องการดำรงชีวิตของพืช กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4**, วารสารบัณฑิตวิทยาลัย พิชญทรรศน์ คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2557, บทคัดย่อ.

สอดคล้องกับงานวิจัยของนิภา กิมสูงเนิน[7] ที่ทำการศึกษาเรื่องผลของการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมวิชาการพยาบาลอนามัยชุมชนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต ผลการวิจัยพบว่า คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาพยาบาลภายหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ**โสภา เพ็ชรสังข์**[8] ที่ทำการศึกษา พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้วิชาการบัญชีห้างหุ้นส่วน เรื่องการรับหุ้นส่วนใหม่ ของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 3 โดยใช้กระบวนการเรียนการสอนแบบร่วมมือรูปแบบการสอน LT พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาการบัญชีห้างหุ้นส่วนของนักเรียนโดยใช้กระบวนการเรียนการสอนแบบร่วมมือรูปแบบการสอน LT ผลการทดสอบก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.32 เมื่อเปรียบเทียบกับผลการทดสอบหลังเรียน ผลการสอบมีค่าเฉลี่ยสูงขึ้นเป็น 7.38 แสดงให้เห็นว่ากระบวนการเรียนการสอนแบบร่วมมือรูปแบบการสอน LT สามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ เรื่องการรับหุ้นส่วนใหม่ อย่างมีนัยสำคัญทางค่าสถิติที่ระดับ .001 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ**วิภา เพ็ชรเจริญรัตน์**[9] ที่ได้ศึกษาการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือในรายวิชาสังคมศึกษาทางการเรียนของนักเรียนการศึกษางานวิจัยเรื่องผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับนักเรียนใช้รูปแบบการร่วมมือ โดยในการวิจัยพบว่า ระหว่างการจัดกิจกรรมนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าซึ่ง ผลการทดสอบระหว่างเรียนที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือมีผลคะแนนคิดเป็นร้อยละ 71.58 และหลังเรียนที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือมีคะแนนโดยคิดเป็นร้อยละ 57.63 ส่งผลให้ความแตกต่างของคะแนนระหว่างเรียนและหลังเรียนมีความเปลี่ยนแปลงลดลงกว่าระหว่างการจัดกิจกรรมโดยคิดเป็นร้อยละ 13.95 ซึ่งสอดคล้องกับสมุติฐานที่ตั้งไว้

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการเรียนแบบมีส่วนร่วมสามารถนำมาใช้กับการเรียนวิชาภูมิศาสตร์ได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การจัดการเรียนการเรียนแบบมีส่วนร่วมช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิก เพราะทุกคนร่วมมือในการทำงานกลุ่ม ทุกคนมีส่วนร่วมเท่าเทียมกันทำให้เกิดเจตคติที่ดีต่อการเรียน ส่งเสริมให้สมาชิกทุกคนมีโอกาสคิด พูด แสดงออก แสดงความคิดเห็น ลงมือกระทำอย่างเท่าเทียมกันให้ผู้เรียนรู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เด็กเก่งช่วยเด็กที่เรียนไม่เก่ง ทำให้รู้จักรับฟัง

---

[7] นิภา กิมสูงเนิน, **ผลของการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมวิชาการพยาบาลอนามัยชุมชนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต**, วารสารพัฒนาการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยรังสิต ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2557, 2557, บทคัดย่อ.

[8] โสภา เพ็ชรสังข์, **พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้วิชาการบัญชีห้างหุ้นส่วน เรื่องการรับหุ้นส่วนใหม่ของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 3 โดยใช้กระบวนการเรียนการสอนแบบร่วมมือ รูปแบบการสอน L**, การประชุมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติครั้งที่ 7 วันที่ 23 มิถุนายน 2559 มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, 2559, บทคัดย่อ.

[10] วิภา เพ็ชรเจริญรัตน์, **การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือในรายวิชาจิตวิทยาการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัยชั้นปีที่ 1**. (รายงานวิจัย, เพชรบูรณ์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, 2555), บทคัดย่อ.

ความคิดเห็นของผู้อื่น การร่วมคิด การระดมความคิด นำข้อมูลที่ได้มาพิจารณาร่วมกันเพื่อหาคำตอบที่เหมาะสมที่สุด ส่งเสริมทักษะทางสังคม ทำให้ผู้เรียนรู้จักปรับตัวในการอยู่ร่วมกันด้วยอย่างมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความเข้าใจกันและกันระหว่างเพื่อนมากขึ้น อีกทั้งยังส่งเสริมทักษะการสื่อสาร ทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี[10] ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้สูงขึ้น ครูผู้สอนนั้นมีบทบาทหน้าที่ในการให้คำแนะนำและคอยช่วยเหลือผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน โดยการเรียนการเรียนแบบมีส่วนร่วม มีผลต่อคะแนนหลังเรียนของนักเรียน สังเกตได้จากผลการทดสอบระหว่างเรียนและหลังเรียนเปรียบเทียบกัน พบว่านักเรียนมีคะแนนระหว่างเรียนสูงกว่าหลังเรียน

2. ในการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประชาบำรุงกิจ จังหวัดฉะเชิงเทรา หลังทางการเรียนแบบมีส่วนร่วม เรื่อง เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ รายวิชาภูมิศาสตร์ พบว่านักเรียนมีระดับความพึงพอใจ เรื่องเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ในรายวิชาภูมิศาสตร์ โดยภาพรวมมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.20) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอันดับแรกที่นักเรียนมีระดับความพึงพอใจมากที่สุด คือ กิจกรรมการเรียนการเรียนแบบมีส่วนร่วมทำให้นักเรียนพยายามปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มความสามารถเพื่อให้กลุ่มประสบความสำเร็จ อาจเป็นเพราะการทำงานเพื่อให้ได้รับการยอมรับเป็นการแสดงศักยภาพของตนเองให้แก่เพื่อนทำให้นักเรียนมีระดับความพึงพอใจในข้อนี้มากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.53) อันดับสอง คือ กิจกรรมการเรียนการเรียนแบบมีส่วนร่วม ทำให้นักเรียนสามารถจัดการกับข้อขัดแย้งภายในกลุ่ม และ กิจกรรมการเรียนการเรียนแบบมีส่วนร่วม ทำให้บรรยากาศในห้องเรียนสนุกสนานไม่น่าเบื่อ ($\bar{X}$ = 4.42) อาจเป็นเพราะการเรียนโดนการบรรยายในอดีตก่อให้เกิดความเบื่อหน่าย รวมไปถึงไม่มีกิจกรรมที่นักเรียนสามารถพบเจอปัญหาและแก้ไขได้ ทำให้การเรียนแบบมีส่วนร่วมสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการเรียนในอดีตได้ และอันดับที่สาม คือ กิจกรรมการเรียนการเรียนแบบมีส่วนร่วม ช่วยให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาในบทเรียนได้ดีขึ้น และกิจกรรมการเรียนการเรียนแบบมีส่วนร่วม ทำให้นักเรียนมีความสุขกับการทำกิจกรรมการเรียนการสอน ($\bar{X}$ = 4.37) อาจเป็นเพราะความจำของมนุษย์มีทั้งระยะสั้นและระยะยาว ดังนั้นการสร้างกิจกรรมในการเรียนการสอนนั้น จะก่อให้เกิดความจำในระยะยาว ซึ่งสามารถทำให้นักเรียนมีความสุขในการเรียนและสร้างความจำในระยะยาวอีกด้วยส่วนลำดับที่นักเรียนมีระดับความพึงพอใจน้อยที่สุด คือ กิจกรรมการเรียนการเรียนแบบมีส่วนร่วม ทำให้นักเรียนกล้าซักถามในข้อสงสัยมากขึ้น ($\bar{X}$ = 3.89) อาจเป็นเพราะการกล้าแสดงออกอาจไม่ใช่ผลการเรียนการสอนหลักในการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมซึ่งนักเรียน ดังนั้นควรเพิ่มกิจกรรมที่เน้นให้นักเรียนสามารถกล้าซักถามในข้อสงสัยเพิ่มขึ้น ในการวิจัยครั้งต่อไป และจากผลการวิจัยโดยรวมนั้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ**วิภา เพ็ชรเจริญรัตน์**[11] ที่ได้ศึกษาการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือในรายวิชาสังคมศึกษาทางการเรียนของนักเรียนการศึกษา

---

[8] กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **การจัดกระบวนการเรียนสำคัญที่สุด**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา, 2543), หน้า 45-56.

[10] อ้างแล้ว, บทคัดย่อ.

งานวิจัยเรื่องผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับนักเรียนใช้รูปแบบการร่วมมือ โดยในการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือที่เน้นโดยครูมีส่วนร่วม พบว่า ภาพรวมของทุกข้อที่ทำการประเมินนักเรียนมีผลความพึงพอใจโดยคิดเป็นค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.20 ซึ่งจัดอยู่ในระดับมาก และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ**นิภา กิมสูงเนิน**[12] ที่ทำการศึกษาเรื่องผลของการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมวิชาการพยาบาลอนามัยชุมชนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.16, S.D. = 0.70) ส่วนความพึงพอใจรายข้อ ข้อที่ได้คะแนนอยู่ในระดับมากที่สุด คือ อาจารย์มีความรู้อย่างดีในเนื้อหาที่สอนและมีความสามารถในการสอน ($\bar{X}$ = 4.48, S.D. = 0.60) รองลงมา ได้แก่ แบบฝึกหัดช่วยทำให้อาจารย์คณะพยาบาลศาสตร์มหาวิทยาลัยรังสิต เข้าใจเนื้อหาได้ดีขึ้น ($\bar{X}$ = 4.35, S.D. = 0.63) ส่วนข้อที่ได้คะแนนน้อยที่สุด คือระยะเวลาในการจัดการเรียนการสอนในแต่ละชั่วโมงมีความเหมาะสม ($\bar{X}$ = 3.82, S.D. = 0.74)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1. ผู้สอนควรศึกษารูปแบบการสอนแบบร่วมมือให้เข้าใจก่อนนำไปใช้ ศึกษาทดลองกิจกรรมการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือรูปแบบอื่น ๆ หรือศึกษาวิธีการเรียนแบบร่วมมือกับรายวิชาชีพ

2. ในการจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือ ผู้สอนควรกระตุ้นและให้กำลังใจนักเรียนให้เกิดความมั่นใจในการเรียน การทำกิจกรรมและกล้าแสดงความคิดเห็นของตนอแก่สมาชิกในกลุ่ม

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. การนำรูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือไปใช้ในการเรียนการสอนควรสร้างความเข้าใจกับนักเรียนว่าทุกคนต้องมีการช่วยเหลืองานและมีความรับผิดชอบต่อการทำงานของกลุ่ม

2. ควรมีการฝึกให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมกลุ่มตามความเหมาะสมของกิจกรรมที่จัดขึ้นในชั้นเรียนเพื่อประสิทธิภาพทางการเรียนรู้ของนักเรียนตามความเหมาะสมกับเนื้อหาในแต่ละรายวิชา

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2)**. กรุงเทพมหานคร : องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2545.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. **การจัดกระบวนการเรียนสำคัญที่สุด**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา, 2543.

[12] อ้างแล้ว, บทคัดย่อ.

นิภา กิมสูงเนิน. **ผลของการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมวิชาการพยาบาลอนามัยชุมชนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต**. วารสารพัฒนาการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยรังสิต ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2557. 2557.

บุญชม ศรีสะอาด. **การวิจัยเบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 7)**. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2545.

ปรารภ หลงสมบุญ. **คุณลักษณะของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตการศึกษานครปฐม เขต 2**. วิทยานิพนธ์ปริญญา. ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2552.

ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. **เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, 2536.

วิภา เพ็ชรเจริญรัตน์. **การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือในรายวิชาจิตวิทยาการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัยชั้นปีที่ 1.** รายงานวิจัย. เพชรบูรณ์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์. 2555.

สุวิวรรณ แสงยะรักษ์และพจนีย์ เสงี่ยมจิตต์. **การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ เรื่องการดำรงชีวิตของพืช กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4.** วารสารบัณฑิตวิทยาลัยพิชญทรรศน์ คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. 2557.

โสภา เพ็ชรสังข์. **พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้วิชาการบัญชีห้างหุ้นส่วน เรื่องการรับหุ้นส่วนใหม่ ของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 3 โดยใช้กระบวนการเรียนการสอนแบบร่วมมือรูปแบบการสอน L**. การประชุมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติครั้งที่ 7 ในวันที่ 23 มิถุนายน 2559 มหาวิทยาลัยหาดใหญ่. 2559.

โฆษณาชวนเชื่อในการเมืองร่วมสมัย: ปรากฏการณ์และเครื่องมือทางการเมือง
Propaganda on Contemporary Politics: Political Phenomenon and Instruments

สมนึก จันทร์โสดา
พระสิริชัย ธมฺมจาโร
ศราวุธ ขันธวิชัย
พระสังวาน เขมปญฺโญ
พระสฤทธิ์ สุมโน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

บทคัดย่อ

บทความเรื่องโฆษณาชวนเชื่อในการเมืองร่วมสมัย: ปรากฏการณ์และเครื่องมือทางการเมืองมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา: 1) ความหมายและอิทธิพลของการโฆษณาชวนเชื่อ; 2) เครื่องมือในการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมือง: และ 3) พัฒนาการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองในประเทศไทยกรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี โดยการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองในบทความนี้หมายถึงการจัดการทัศนคติของคนหมู่มากโดยการใช้สัญลักษณ์และข้อมูลที่ไม่เป็นจริงทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อจูงใจหรือมีอิทธิพลต่อทัศนคติความเชื่อและพฤติกรรมของมหาชน โดยผู้เขียนและคณะทำงานได้ศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์ประชาชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับสื่อโฆษณาของพรรคการเมืองในจังหวัดอุบลราชธานี

ผลการศึกษาพบว่าข้อมูลทั้งที่เป็นจริงและไม่เป็นจริงได้ถูกนำมาใช้โน้มน้าวให้อีกฝ่ายหนึ่งกระทำการหรือไม่กระทำการอันจะยังประโยชน์ต่อฝ่ายตน การโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองได้เกิดขึ้นนับตั้งแต่ยุคกรีก จีน อินเดียโบราณ มาถึงสงครามโลกทั้งสองครั้งและในปัจจุบัน สำหรับการเมืองในประเทศโฆษณาชวนเชื่อได้ถูกนำมาใช้โดยองค์กรทางการเมืองและนักการเมืองกับประชาชนโดยเฉพาะกรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานีพบว่าประชาชนมีความเห็นต่อป้ายโฆษณาหาเสียงในเชิงบวกในด้านการช่วยเหลือประชาชนแต่อย่างไรก็ตามประชาชนส่วนใหญ่ได้ไตร่ตรองและให้ความเห็นในเชิงลบว่าป้ายโฆษณาหาเสียงทางการเมืองเป็นการโฆษณาเกินจริงและไม่สามารถทำได้จริงทั้งหมด

คำสำคัญ : โฆษณาชวนเชื่อ, การเมืองร่วมสมัย, เครื่องมือทางการเมือง

Abstract

This article titled Propaganda on Contemporary Politics: Political Phenomenon and Instruments aims at studying: 1) Meaning and influence of propaganda; 2) Instruments used in political propaganda: 3) Development of political propaganda in Ubon Ratchathani

province, Thailand as a case study. Political propaganda in this article means the manipulation of collective attitude by using symbols and information with half-truth for influencing attitudes, beliefs and behavior of the public. The author and his team studied documents and interviewed the people as stakeholders on advertising media of political parties in Ubon Ratchathani province.

The result of this study finds that both real and unreal information has been used to persuade other parties to act or not act for the benefit of its own party. Political propaganda has been taken place since ancient Greek, India and China till the two world wars and at present. For domestic politics, propaganda has been used by political organizations and politicians towards the people specially a case study in Ubon Ratchathani province. It has been found that the people had positive attitude towards billboards in helping the people. However, majority of the people considered and had negative opinion towards the political campaign in billboards that it cannot be totally implemented.

Keywords : Propaganda, Contemporary Politics, Political Instruments

บทนำ

เนเดอร์แมน[1] ได้วิเคราะห์แนวคิดของ อริสโตเติล (Aristotle) นักปรัชญาการเมืองกรีกที่กล่าวว่ามนุษย์โดยธรรมชาติเป็นสัตว์การเมืองซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐหรือนครรัฐ (polis) กับธรรมชาติของมนุษย์ โดยเฉพาะความสามารถของมนุษย์ในการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับกฎหมายและสถาบันของนครรัฐ มนุษย์จำเป็นต้องติดต่อสัมพันธ์ตลอดทั้งสื่อสารเพื่อให้ได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ตนเองต้องการ โดยมนุษย์ได้ใช้ข้อมูลทั้งที่เป็นจริงและไม่เป็นจริงโน้มน้าวให้อีกฝ่ายหนึ่งกระทำการหรือไม่กระทำการอันจะยังประโยชน์ต่อตนเอง การโฆษณาชวนเชื่อเป็นการสื่อสารประเภทหนึ่งที่ได้ถูกนำมาใช้ในการเมืองภายในรัฐ การโฆษณาหาเสียงของผู้นำทางการเมืองเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนทางการเมืองในบางประเทศ เช่น โควาเลสกี[2] ได้วิเคราะห์กรณีอดีตประธานาธิบดี ฮิวโก ชาเวซ (Hugo Chavez) ที่ได้ชูนโยบายประชานิยมสุดโต่งกับประชาชนที่ยากจนในประเทศเวเนซุเอลา จนได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดี ในปี 1998 (พ.ศ. 2541) ปัจจุบันเวเนซุเอลาได้ประสบวิกฤตการณ์ทางสังคมเศรษฐกิจเกิดภาวะเงินเฟ้อความอดอยากและการ

[1] Nederman, Cary J., **The Puzzle of the Political Animal: Nature and Artifice in Aristotle's Political Theory**, The Review of politics, Cambridge University Press, **Volume 56, Issue 2**, 1994.

[2] Kovaleski, Serge F., **Populist Elected in Venezuela,** Washington Post Foreign Service, The Washington Post, Monday, December 7, 1998, [Online], From: https://www.washingtonpost.com. [March 18. 2019].

จลาจลอันเป็นผลพวงจากนโยบายประชานิยมส่วนในการเมืองระหว่างประเทศ หลายประเทศพยายามใช้การโฆษณาชวนเชื่อให้นานาประเทศยอมรับและร่วมมือกับฝ่ายตนเพื่อคัดค้าน ต่อต้าน คว่ำบาตรหรือแม้กระทั้งการทำสงครามกับฝ่ายตรงข้ามดังเช่น กรณีนโยบายจีนและสหรัฐอเมริกาในแอฟริกา ที่ เมเซอร์เว[3] ได้วิเคราะห์ว่า หลายทศวรรษที่ผ่านมาทางการจีนพยามทำให้กลุ่มประเทศในแอฟริกาเข้าใจว่าจีนให้การสนับสนุนโดยไม่หวังผลตอบแทนในขบวนการปลดปล่อยแอฟริกาออกจากตะวันตก จะเห็นได้ว่า จีนพยายามแสดงให้เห็นว่าแนวคิดต่อต้านอาณานิคมเป็นนโยบายต่างประเทศของจีนเพื่อให้ประเทศในกลุ่มแอฟริกาไว้วางใจ นโยบายดังกล่าวท้าทายต่อผลประโยชน์ของสหรัฐในแอฟริกาขณะเดียวกัน สหรัฐอเมริกาได้หาแนวร่วมในกลุ่มประเทศตะวันตกต่อต้านเทคโนโลยีการสื่อสารของจีนว่าเป็นกระทบต่อความมั่นคงการโฆษณาชวนเชื่อจึงเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่ถูกนำมาใช้ในการกระจายข่าวทั้งที่เป็นความจริงและไม่เป็นความจริงเพื่อโน้มน้าวมวลชนในประเทศหรือกลุ่มประเทศต่างๆ ให้การสนับสนุนฝ่ายตนและพร้อมที่จะปฏิเสธหรือต่อต้านฝ่ายตรงข้าม

ความหมาย องค์ประกอบ และเครื่องมือ การโฆษณาชวนเชื่อ

1. ความหมาย

ฮักซ์เลย์ (Huxley) (อ้างใน Graber,1994)[4] นักเขียนชาวอังกฤษได้เขียนเรื่องความสำคัญของ “คำพูด” (words) ในปี ค.ศ. 1962 ว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์ที่ส่งผลต่อผู้อื่น และยิ่งไปกว่านั้นยังส่งผลต่อจิตใจของผู้ใช้คำนั้น “คำพูด” มีพลังหล่อหลอมความคิด สร้างอารมณ์ และกำหนดทิศทางของเจตนารมณ์และการกระทำของคน สมิธ[5] กล่าวถึง “โฆษณาชวนเชื่อ” (Propaganda) ว่าได้ถูกนำมาใช้ประมาณสี่ศตวรรษที่ผ่านมา โดยมีความมุ่งหมายที่จะเผยแพร่ศรัทธาความเชื่อ (Propagation of faith) ขององค์การโรมันคาทอลิก ที่ก่อตั้งในปี ค.ศ. 1622 เพื่อเผยแพร่ศาสนา แต่คำชุดนี้ได้ถูกนำมาใช้ในสงครามโลกครั้งที่หนึ่งและครั้งที่สองซึ่งเป็นการปฏิบัติการโฆษณาชวนเชื่อตามความมุ่งหมายของลัทธินาซี ลาสเวลล์ (Lasswell, 1927)[6] หนึ่งในนักรัฐศาสตร์ยุคแรกที่ได้ปูพื้นฐานทฤษฎีการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมือง โดยได้ให้คำจำกัดความว่า การโฆษณาชวนเชื่อหมายถึงการจัดการทัศนคติของคนหมู่มาก (collective attitudes) โดยการใช้สัญลักษณ์

---

[3] Meservey, Joshua, **China’s Propaganda in Africa, Global Politics Report**, The Heritage Foundation, November 19, 2018, [Online], From: https://www.heritage.org/global-politics/report/chinas-propaganda-africa-hurts-us-interests-and-the-us-must-counter-it. [January 18, 2019].

[4] Doris A. Graber, **The New Propaganda: The Dictatorship of Palaver in Contemporary Politics**,The Journal of Politics, The University Press of Chicago Journals, Volume 56, Number 1, February 1994)

[5] Smith, Bruce Lannes, **Propaganda**, Encyclopedia Britannica, LAST UPDATED: Dec 19, 2018,

[6] Lasswell, Harold**, The Theory of Political Propaganda,** American Political Science Review, Volume 21, Issue 3, August 1927, pp627-631

สำคัญ โดยทัศนคติหมายถึงแนวโน้มที่จะกระทำการตามรูปแบบของคุณค่าเฉพาะ แมนซาเรียและบรัค[7] ได้ให้ความหมายของการโฆษณาชวนเชื่อว่า เป็นรูปแบบหนึ่งในการจูงใจที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติ (attitudes) ความเชื่อ (beliefs) และพฤติกรรม (behaviors) ของผู้รับสารรวมถึง การขยายความคิด (ideas) ข้อมูล ข่าวสาร (information) หรือแม้แต่ข่าวลือ (rumors) เพื่อจุดประสงค์ในการส่งเสริมหรือทำลายสถาบันใด สถาบันหนึ่ง เรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง (a person) สมิธ[8] ได้ให้ความหมายของการโฆษณาชวนเชื่อว่า เป็นการเผยแพร่ข้อมูล ทั้งที่เป็น ข้อเท็จจริง ข้อถกเถียง ข่าวลือ ความจริงเพียงครึ่งเดียวหรือการหลอกลวง โดยประสงค์จะให้ข้อมูลเหล่านี้มีอิทธิพลต่อมติมหาชนหรือความคิดเห็นของสาธารณะ

อิทธิพลของการโฆษณาชวนเชื่อ แมนซาเรียและบรัค[9] ได้กล่าวถึงการโฆษณาชวนเชื่อว่ามีพลัง เพราะคนในสังคมมีความรู้สึกไวและอ่อนไหวและพร้อมที่จะเชื่อ ทั้งนี้เพราะคนได้ก้าวเข้าสู่โลกแห่งความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เพื่อที่จะก้าวทันโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงจึงจำเป็นต้องอาศัยทางลัดจากข้อมูลผ่านสื่อ โดยไม่สามารถคาดหวังได้ว่าแต่ละคนจะสามารถรับรู้และวิเคราะห์ได้ทุกแง่มุมของเหตุการณ์หรือสถานการณ์ คนส่วนใหญ่ไม่มีเวลา พลังงานและความสามารถพอที่จะประมวลข้อมูลหากแต่ใช้ทัศนคติทั่วไปที่มีอยู่เดิม (stereotypes) การคาดคะเนโดยใช้ประสบการณ์เดิม (rules of thumb) เมื่อคนไม่มั่นใจในตนเอง อยู่ในสถานการณ์ที่คลุมเครือไม่ชัดจน เมื่อความไม่แน่นอนเข้าครอบงำ สิ่งเหล่านี้ทำให้คนต้องยอมรับการกระทำของผู้อื่นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องนอกจากนี้การพิจารณาและตอบสนองต่อข้อมูลนั้นโดยไม่ได้คิดพิจารณาให้รอบด้านอาจเกิดจากผู้ให้ข้อมูลนั้นเป็นบุคคลที่มีตำแหน่งหน้าที่หรือมีความสำคัญน่าเชื่อถือจะมีส่วนให้มหาชนเชื่อมั่นในข้อมูลนั้น

การโฆษณาชวนเชื่อจึงเป็นความพยายามอย่างเป็นระบบที่จะครอบงำ ทัศนคติ ความเชื่อและการกระทำ ของประชาชนโดยการกระจายความคิดซึ่งเป็นข้อเท็จจริงหรือแม้แต่การกล่าวหาที่ไม่มีหลักฐาน ทั้งนี้เพื่อเป็นเหตุผลในการทำลายล้างหรือทำให้ฝ่ายตรงข้ามเสื่อมเสีย การโฆษณาชวนเชื่อแตกต่างจากการให้การศึกษาหรือการให้ข้อมูลโดยทั่วไปคือ เป็นการไตร่ตรองที่จะเลือกข้อมูลเพื่อนำไปใช้ในการครอบงำความคิด

2. องค์ประกอบของการโฆษณาชวนเชื่อ

2.1 ผู้ทำการโฆษณาชวนเชื่อ สมิธ ได้กล่าวถึงบทบาทของนักโฆษณาชวนเชื่อและตัวแทนว่าผู้ทำการโฆษณาชวนเชื่ออาจอยู่เบื้องหลัง หากมีผู้มีอำนาจคอยติดตาม ตรวจสอบ หรือระงับการกระทำของ

---

[7] Manzaria&Bruck, **Media's Use of Propaganda to Persuade People's Attitude, Beliefs and Behaviors**, War & Peace: Media and War, 2013, [Online], From: web.stanford.edu/class/e297c /war_peace/media/hpropaganda. [January 18, 2019].

[8] Smith, Bruce Lannes, **Propaganda**, Encyclopedia Britannica, LAST UPDATED: Dec 19, 2018,

[9] Manzaria&Bruck, **Media's Use of Propaganda to Persuade People's Attitude, Beliefs and Behaviors**, War & Peace: Media and War, 2013, [Online], From: web.stanford.edu/class/e297c /war_peace/media/hpropaganda. [January 18, 2019].

ผู้ทำการโฆษณาชวนเชื่อ ผู้โฆษณาชวนเชื่อจำเป็นจะต้องอยู่เบื้องหลังและทำการโฆษณาชวนเชื่อผ่านตัวแทนที่จะแสดงออกแทนตน ในบางสภาวการณ์ ผู้โฆษณาชวนเชื่ออาจมีพื้นฐานทางภาษา วัฒนธรรม ชาติพันธุ์ หรือความรู้สึกทางศาสนา แตกต่างจากกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการให้รับสาร (reactors) ในกรณีดังกล่าวการใช้ตัวแทนในการโฆษณาชวนเชื่อจึงมีความจำเป็น

2.2 เป้าหมาย เป้าหมายการโฆษณาชวนเชื่ออาจแยกได้สองลักษณะที่สำคัญคือ เป้าหมายในเชิงผลและเป้าหมายในเชิงกลุ่มคน โดย สมิธ วิเคราะห์ว่านักโฆษณาชวนเชื่อต้องการเปลี่ยนคนจำนวนมากให้หันมามีความเชื่อและลงมือกระทำการร่วมกันในด้านศาสนา การเมืองหรือการจัดระเบียบสังคมใหม่ ซึ่งอาจทำสงครามหรือปฏิวัติสังคมเดิม คำจำกัดความของเป้าหมายอาจมีความซับซ้อนมากขึ้น โดยอาจจะมีเป้าหมายย่อยในแต่ละระยะ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายใหญ่ในระยะยาว นอกจากเป้าหมายเชิงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น กลุ่มผู้รับสารก็เป็นเป้าหมายสำคัญเช่นกันซึ่งผู้รับสารที่ตอบสนองต่อการโฆษณาชวนเชื่อ แยกออกได้ 3 ประเภท ได้แก่กลุ่มที่โน้มเอียงพร้อมที่จะเชื่อและปฏิบัติตามโฆษณาชวนเชื่อกลุ่มที่เป็นกลางหรือไม่ให้ความสนใจ และกลุ่มที่เป็นฝ่ายตรงข้ามหรืออาจจะถึงขั้นเป็นศัตรู

2.3 รูปแบบการโฆษณาชวนเชื่อ สมิธ ได้กล่าวถึงรูปแบบการโฆษณาชวนเชื่อ มีตั้งแต่ความพยายามอย่างเปิดเผยที่จะมีอิทธิพลต่อมหาชน ไปจนถึงการโฆษณาชวนเชื่อแบบแฝง สงครามจิตวิทยาเป็นรูปแบบหนึ่งของการโฆษณาชวนเชื่อ ดังที่ สารานุกรมบริตันนิกา[10] ได้ให้ความหมายว่า สงครามจิตวิทยา (Psychological warfare or psywar) ได้ใช้การโฆษณาชวนเชื่อต่อต้านฝ่ายตรงข้าม โดยได้รับการสนับสนุนทั้งมาตรการทางการทหาร ทางเศรษฐกิจ หรือทางการเมือง โดยการโฆษณาชวนเชื่อมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสับสนให้ฝ่ายตรงข้ามเสื่อมเสียหรือเสียขวัญหมดกำลังใจ บั่นทอนความตั้งใจของฝ่ายตรงข้ามไม่ให้สู้หรือต่อต้าน หรืออาจถึงขั้นหันกลับมาสนับสนุนฝ่ายตน การโฆษณาชวนเชื่อยังช่วยสร้างเสริมความแข็งแกร่งให้กับแนวร่วมหรือพันธมิตรและทำให้ฝ่ายที่ต่อต้านล่มสลาย ในกรณีเชลยสงครามหรือผู้ที่มีแนวคิดต้านระบบการเมืองใหม่อาจต้องเข้าค่ายปรับความคิดและพฤติกรรมโดยการโฆษณาชวนเชื่อด้วยวิธีการล้างสมอง (brainwashing) โดยการให้ข้อมูลซ้ำๆ เป็นระยะเวลานานเทคนิคสำคัญหนึ่งในการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อให้บรรลุจุดหมายของตนคือการหาแพะรับบาป (scapegoating) ซึ่งสารานุกรมบริตันนิกา ว่าหมายถึงกลุ่มคนหรือปัจเจกบุคคลผู้บริสุทธิ์แต่กลับแบกภาระถูกตำหนิแทนผู้อื่นที่กระทำผิด ตัวอย่างเช่น กรณีกลุ่มฟาสซิสต์ (Fascists) ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ได้ผลักปัญหาของประเทศตนว่ามีสาเหตุมาจากคนกลุ่มอื่นโดยเฉพาะชาวยิว การหาแพะรับบาปจึงเป็นการใส่ร้ายฝ่ายตรงข้ามให้เสียชื่อเสียงอันเนื่องมาจากการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งๆ ที่การกระทำนั้นเป็นการกระทำของฝ่ายตน นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการนำเสนอแนวคิดว่าฝ่ายตนมีจริยธรรมเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง สมิธ ได้กล่าวถึงวิธีการโฆษณาชวนเชื่อ หลายรูปแบบ เช่น การใช้สัญลักษณ์ครอบงำความคิดและพร้อมที่จะมีพฤติกรรมในการใช้ความรุนแรง และเพื่อส่งผลให้เกิดการใช้พฤติกรรมรุนแรง การให้สินบนว่าจะมีสิ่งตอบแทนหากการกระทำนั้นบรรลุเป้าหมายการสร้างอารมณ์

[10] Britannica, Encyclopedia, **Psychological Warfare**, [Online], From: www.britannica.com /topic /psychological-warfare, [March 18, 2019]

หวาดกลัวต่อภัยสงครามโดยใช้วิธีการสร้างความตระหนก (shock) ให้เกิดขึ้นเพื่อจูงใจประชาชนร่วมกันดำเนินมาตรการป้องกันเพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้ภัยนั้นเกิดขึ้น

ปัจจัยต่อการตัดสินใจเลือกรูปแบบและวิธีการในการโฆษณาชวนเชื่อ ให้ความเห็นว่า ในการเลือกและการนำเสนอสัญลักษณ์นักโฆษณาชวนเชื่อต้องตระหนักเสมอว่าทั้งข้อโต้แย้งด้วยเหตุด้วยผล (rational arguments) และคำขวัญที่ดึงดูดใจ (catchy slogans) ไม่สามารถมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ได้มาก หากแต่พฤติกรรมของผู้รับสารที่จะแสดงการตอบสนอง (reactors) จะได้รับผลจากปัจจัยอื่นอีก 4 ประการ **ประการแรก** ความโน้มเอียงไปในสิ่งที่เคยมีเคยเป็น (predispositions) ซึ่งหมายถึงความจำ ความคุ้นเคย หรือสมาคมในอดีตที่มีสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องคุ้นเคย **ประการที่สอง** แรงจูงใจทางเศรษฐกิจ (economic inducements) ได้แก่ ของที่ระลึก ให้สินบน สัญญาว่าจะให้ การขึ้นเงินเดือนและค่าจ้าง การคุกคามข่มขู่ว่าจะตกงาน ซึ่งนักโฆษณาชวนเชื่อหรือตัวแทนจะนำมาปรับใช้เชื่อมโยงกับสัญลักษณ์ **ประการที่สาม** เป็นแรงจูงใจทางกายภาพ (physical inducements) ซึ่งได้แก่ ความรัก การใช้ความรุนแรง การปกป้องคุ้มครองจากความรุนแรง ที่ถูกนำมาใช้เชื่อมโยงกับสัญลักษณ์ **ประการที่สี่** แรงกดดันทางสังคม (social pressures) ซึ่งอาจจะเป็นแรงกระตุ้นส่งเสริมหรืออาจเป็นอุปสรรคยับยั้งไม่ให้ผู้รับสารคิดหรือกระทำการตามที่นักโฆษณาชวนเชื่อประสงค์[11]

2.4 เครื่องมือที่ใช้ในการโฆษณาชวนเชื่อ แมนซาเรียและบรัค[12] ได้อ้างถึงสื่อที่ใช้ในการโฆษณาชวนเชื่อในยุคใหม่ในการกระจายข้อความ สื่อเหล่านี้รวมถึง สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ คอมพิวเตอร์ เครื่องโทรสาร แผ่นภาพ การประชุม การเข้าถึงรายครัวเรือน ใบปลิว แผ่นป้าย คำกล่าว ธง ชื่อถนน อนุสาวรีย์ เหรียญ แสตมป์ หนังสือ การแสดง บทกวี ดนตรี การแข่งขันกีฬา งานแสดงวัฒนธรรมประเพณี การรายงานผลงาน ห้องสมุด รางวัลและประกาศเกียรติคุณ เป็นต้น เครื่องมือต่างๆ เหล่านี้ ได้มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของประชาชน จึงเห็นได้ว่าผู้ที่สามารถเข้าถึงและมีอิทธิพลต่อสื่อย่อมมีศักยภาพที่จะควบคุมความคิดเห็นของสาธารณชนหรือมติมหาชนในขณะที่สมิธ[13] ได้กล่าวถึงเครื่องมือที่จะจัดการกับความเชื่อ ทัศนคติ หรือการกระทำของคน โดยใช้สัญลักษณ์อันได้แก่ คำพูด ท่าทาง ผืนธง อนุสาวรีย์ ดนตรี เสื้อผ้า เครื่องหมายเกียรติยศ ทรงผม รูปแบบสัญลักษณ์บนเหรียญ แสตมป์ไปรษณีย์ และอื่นๆ นักโฆษณาชวนเชื่อในปัจจุบันจะทำการวิจัยโดยการสำรวจความเห็นของประชาชนก่อนที่จะออกแบบเครื่องหมายและสัญลักษณ์ที่ผู้รับสารมีความเข้าใจไปในความหมายเดียวกันสื่อเป็นเครื่องมือหรือช่องทางที่ใช้ส่งผ่านเครื่องหมายและสัญลักษณ์ไปยังผู้ได้รับสาร สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ จดหมาย ใบปลิว โปสเตอร์ แผ่นป้ายโฆษณา

---

[11] Smith, Bruce Lannes, **Propaganda**, Encyclopedia Britannica, LAST UPDATED: Dec 19, 2018,

[12] Manzaria&Bruck, **Media's Use of Propaganda to Persuade People's Attitude, Beliefs and Behaviors**, War & Peace: Media and War, 2013, [Online], From: web.stanford.edu/class/e297c/war_peace/media/hpropaganda. [January 18, 2019].

[13] Smith, Bruce Lannes, **Propaganda**, Encyclopedia Britannica, LAST UPDATED: Dec 19, 2018,

หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือ ลายมือบนฝาผนัง หรือถนน สำหรับสื่อภาพและเสียง เช่น โทรทัศน์ อาจเป็นสื่อที่มีอิทธิพลที่สุดที่ครอบคลุมจุดประสงค์ที่หลากหลาย โดยสื่อที่เลือกใช้ในการโฆษณาชวนเชื่อจะต้องเป็นสื่อที่ผู้รับสารให้ความสนใจและสามารถรับได้อย่างต่อเนื่อง ก่อนดำเนินการโฆษณาชวนเชื่อ นักโฆษณาชวนเชื่อร่วมสมัยจำเป็นจะต้องศึกษาว่า ผู้รับสารมีประสบการณ์และรูปแบบการศึกษาที่ทำให้มีแนวคิดโน้มเอียงไปในทางใดและส่งผลต่อการเลือกใช้สื่อประเภทใดสื่อประเภทใดที่ผู้รับสารสนใจหรือใส่ใจอย่างแท้จริง และสื่อใดมีอิทธิพลมากที่สุด

สำหรับการวัดผลการโฆษณาชวนเชื่อในปัจจุบัน จากการศึกษาผลกระทบของการโฆษณาชวนเชื่อที่มีต่อความคิดเห็นและพฤติกรรมของมหาชน สารานุกรมโกรเลียร์[14] (Grolier, Encyclopedia, 1999) ได้ชี้ให้เห็นว่านอกจากสังคมที่ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารจะมีโอกาสถูกชักนำโดยการโฆษณาชวนเชื่อได้ง่ายแล้ว สังคมที่ประชาชนเข้าถึงเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารหลากหลายช่องทางก็มีโอกาสที่จะถูกหลอกได้สูงเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตาม ในสังคมประชาธิปไตยที่มีความเป็นพหุนิยม มีความคิดที่หลากหลาย โดยประชาชน สังกัดสมาคม กลุ่มองค์กรต่างๆ ที่มีเป้าหมายและอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน ย่อมเป็นการยากที่การโฆษณาชวนเชื่อจะมีอิทธิพลต่อสังคมที่เป็นพหุนิยมและเป็นประชาธิปไตยการวัดผลของการโฆษณาชวนเชื่อจากความซับซ้อนของสื่อโฆษณาชวนเชื่อในโลกปัจจุบัน เป็นปัญหาสำคัญต่อการที่จะวัดว่าการโฆษณาชวนเชื่อนั้นๆ ส่งผลมากน้อยเพียงใดต่อผู้รับสาร จะดำเนินการได้ก็แต่โดยการทดลองจากกลุ่มที่ควบคุม โดยการเลือกลุ่มศึกษาระหว่างกลุ่มผู้รับสารและกลุ่มที่ไม่ได้รับสาร หรืออาจจะใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้รับสารทั้งรายบุคคลและรายกลุ่มหลายๆ ครั้ง โดยทิ้งช่วงระยะเวลาห่างกัน

โดยสรุปนักโฆษณาชวนเชื่อส่วนใหญ่จะวิเคราะห์แนวทางการโฆษณาชวนเชื่อโดยคำนึงถึงองค์ประกอบหลายด้าน ได้แก่ อุดมการณ์และจุดประสงค์ของการรณรงค์การโฆษณาชวนเชื่อบริบทแวดล้อมที่การโฆษณาชวนเชื่อเกิดขึ้นอัตลักษณ์ของผู้ทำการโฆษณาชวนเชื่อโครงสร้างขององค์การหรือองค์กรที่ทำการโฆษณาชวนเชื่อกลุ่มเป้าหมายที่จะรับสารโฆษณาชวนเชื่อเทคนิคการใช้สื่อในการดำเนินการโฆษณาชวนเชื่อฝ่ายตรงข้ามหรือต่อต้านการโฆษณาชวนเชื่อมาตรการจัดการฝ่ายตรงข้ามที่ต้องการหักล้างการโฆษณาชวนเชื่อและวิธีการวัดผลการโฆษณาชวนเชื่อ ที่สำคัญที่สุดคือ โฆษณาชวนเชื่ออย่างไรที่จะทำให้กลุ่มเป้าหมาย ได้รับข้อความเข้าใจข้อความจดจำข้อความ และแสดงออกตามจุดประสงค์ของข้อความ

ข้อศึกษาการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองจากอดีตถึงปัจจุบัน

แอนโทนีกอทเทลียบ [15] ได้กล่าวถึงโสเครติส (Socrates) อาจารย์ทางจริยศาสตร์ในยุคกรีกที่สอนให้คนสนทนา โต้ตอบ ใช้เหตุผล (Dialectic method) ว่า “ปรัชญาเป็นกิจกรรมความใกล้ชิดและความร่วมมือ เป็นเรื่องของการอภิปรายของกลุ่มคนเพื่อค้นหาความจริง บรรยากาศค้นหาความจริงดังกล่าวจึงไม่

[14] Grolier, Encyclopedia of Knowledge, **Propaganda**, Grolier Incorporated, Academic American Encyclopedia, 1999, Pic-Ree 15, pp245-246

[15] Monk, Ray and Raphael, Frederic, **The Great Philosophers**, Socrates, Philosophy’s Martyr by Anthony Gottlieb, Phoenix, Orion Books, Ltd, London, 2001

ได้มาด้วยการสอนหรือการสั่งของฝ่ายหนึ่งที่มีต่ออีกฝ่ายหนึ่ง”หลักโวหารหรือการชักจูงโน้มน้าวในการสร้างข้อโต้แย้งดังกล่าวมีจุดประสงค์เพื่อต่อต้านการโฆษณาชวนเชื่อของผู้ปลุกปั่นโดยให้คนตระหนักในการใช้หลักเหตุผลเช่นเดียวกัน อารยธรรมโบราณตะวันออก เช่น พระพุทธเจ้า ดังในกรณีที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต)[16] ได้กล่าวถึงหลักกาลามสูตรอันเป็นวิธีปฏิบัติในเรื่องที่ควรสงสัยหรือหลักความเชื่อ ว่า “ต่อเมื่อใด รู้เข้าใจด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านั้น เป็นอกุศล เป็นกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ แล้ว จึงควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้น” อย่างไรก็ตาม ปรัชญาการเมืองตะวันออกส่วนหนึ่ง ได้ใช้กลยุทธ์ในการเอาชนะข้าศึกด้วยการปล่อยข่าวที่ไม่เป็นจริง เช่น ยุทธศาสตร์การรบของจีนโบราณ ผู้เขียนตำราคือ ซุนหวู่ หรือ ซุนจื่อ (Sun Tzu) ซึ่งฟูมิโอะ โอตะ[17] ได้กล่าวถึงหลักพิชัยสงครามที่ทำให้ข้าศึกระส่ำระสาย(Disintegration Warfare) เอาชนะข้าศึกโดยไม่ต้องรบหรือให้เกิดการสูญเสียน้อยที่สุด ซึ่งมีหลักปฏิบัติที่ครอบคลุมทั้งในด้าน การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม จิตวิทยา การคุกคามทางการทหาร การก่อกบฏ ข้อมูล และ การสืบราชการลับ ที่สำคัญคือการใช้สื่อโฆษณาชวนเชื่อ วิธีการดังกล่าวใช้เป็นกลลวงให้ข้าศึกอ่อนแอ ระส่ำระสายและแตกทัพ

วีคส์[18] ได้กล่าวถึงการโฆษณาชวนเชื่อในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 ที่พรรคฟาสซิสต์ (The National Fascist Party) ของอิตาลี นำโดยเบนิโต มุสโสลินี(Benito Mussolini) ได้ใช้เครื่องหมายมัดหวายและใบขวาน พร้อมคำขวัญ “ความแข็งแกร่งจากความสามัคคี” (Strength through Unity) โดยความสามัคคีของแรงงานที่รวมตัวกันผลิตเพื่อความเป็นมหาอำนาจของชาติและตามมาด้วยพรรคนาซี (Nazi) ซึ่งเป็นพรรคกรรมกรของเยอรมัน (The German Workers’ Party) นำโดยอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ (Adolf Hitler) ที่ใช้การโฆษณาชวนเชื่อในความเป็นชาตินิยมเผ่าพันธุ์อารยัน (Aryan) ที่เป็นเชื้อชาติแห่งความเป็นเจ้านาย (Master race) โดยการกำจัดชาวยิว (Jew) หรือแม้แต่ในกรณีสงครามเย็น ซึ่ง จอห์น บี. วิตตัน[19] อ้างว่า ความบังเอิญในการเกิดสงครามเย็น (Cold War) เกิดจากการที่สหภาพโซเวียตได้เริ่มใช้สื่ออย่างเป็นระบบในการโฆษณาชวนเชื่อโจมตีผู้นำและนโยบายของสหรัฐฯ โดยเฉพาะสื่อวิทยุ สหรัฐฯ เอง ได้เปิดสถานีเสียงของสหรัฐอเมริกา (VOA: Voice of America) ในปี 1947 ตอบโต้ ทั้งสองฝ่ายได้ตอบโต้ซึ่งกันและกันไม่เฉพาะภาษาอังกฤษและรัสเซียเท่านั้น หากแต่มีภาษาอื่นที่เป็นสมาชิกหรือต้องการโน้มน้าวให้สนับสนุน

---

[16] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พ.ศ. 2559, หน้า 232.

[17] Ota, Fumio, **Sun Tzu in Contemporary Chinese Strategy**, The National Defense University Press, USA, April 1, 2014 [Online], From: https://ndupress.ndu.edu/JFQ/Joint-Force-Quarterly-73/ Article/577507/sun-tzu-in-contemporary-chinese-strategy/ [March 19, 2019].

[18] Weeks, Marcus, **Politics in Minutes**, (London: Quercus Publishing Ltd., London, 2015, p256-258

[19] Whitton, John B., **Cold War Propaganda,** American Journal of International Law, volume 45, issue 1, January 195, Published online: 20 April 2017 pp151-153

ของแต่ละค่ายสมิธ[20] อ้างว่า ในไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา แม้ว่าลัทธิต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นได้ล่มสลายไป การโฆษณาชวนเชื่อยังคงมีบทบาทในการแย่งชิงกลุ่มเป้าหมาย ทั้งของรัฐบาล พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ ขบวนการทางสังคม และบริษัทธุรกิจขนาดใหญ่ ทำให้เกิดการพัฒนากลุ่มบรรษัทนักวิจัยเฉพาะทางด้านการโฆษณาชวนเชื่อภายใต้สภาวการณ์ของโลกปัจจุบันที่มีความหลากหลายของสื่อ การโฆษณาชวนเชื่อที่ประสงค์ต่อกลุ่มหนึ่งอาจส่งผลกระทบต่อฝ่ายอื่นหรือภาคส่วนอื่นของสังคม ขณะเดียวกันผลกระทบนี้อาจส่งผลเสียหายกลับมายังผู้ดำเนินการโฆษณาชวนเชื่อเองได้ ดังนั้น นักโฆษณาชวนเชื่อจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์ต่อระบบโลกและสามารถคาดการณ์ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น นักโฆษณาชวนเชื่อที่รอบคอบจำเป็นจะต้องผสมผสานสัญลักษณ์สากลกับสัญลักษณ์เฉพาะถิ่นเพื่อให้ตอบสนองจุดประสงค์ตามเวลาและสถานที่ การผสานความเข้าใจระหว่างความเป็นเฉพาะถิ่นกับการผสมผสานความหลากหลายในระดับชาติ ภูมิภาค หรือระดับโลกเช่นการให้ความหมายของประชาธิปไตย เป็นเรื่องที่ทำได้ยากการโฆษณาชวนเชื่ออาจถูกต่อต้านจากฝ่ายตรงข้ามด้วยวิธีการทางกฎหมาย มีการตรวจสอบ ปราบปรามจับกุมคุมขัง การยึดหรือทำลายอาคารสถานที่ การข่มขู่คุกคาม การซื้อตัวบุคลากร การขจัดออกไปจากวงการสื่อ การปิดช่องทางการหารายได้ที่จำเป็นสำหรับผลิตสื่อ การกดดันทางเศรษฐกิจให้ต้องยุติกิจการ การใช้สื่อปะทะสื่อ การให้ร้ายว่าไม่รู้จริง ไม่ได้ให้ข้อมูลจริงหรือบิดเบือนความจริง ให้ร้ายว่าเป็นอาชญากร หรือเป็นสมาชิกกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่สังคมกำลังต่อต้าน กล่าวหาว่าเป็นกลุ่มสร้างความวุ่นวาย ก่อการร้ายหรือต้องการโค่นล้ม การกระทำดังกล่าวส่งผลให้ผู้สนับสนุนอื่นขาดความเชื่อถือและยุติการให้การสนับสนุนโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจและการเงิน ผู้ดำเนินการโฆษณาชวนเชื่อจึงจำเป็นจะต้องประเมินความมุ่งประสงค์และศักยภาพของฝ่ายตรงข้ามไว้ล่วงหน้าและหาทางสร้างมาตรการเพื่อต่อสู้กับฝ่ายตรงข้าม หากพบว่ารายการโฆษณาของตนจะถูกถอดถอนจากหนังสือพิมพ์หรือรายการวิทยุโทรทัศน์ ผู้ดำเนินการโฆษณาอาจจำเป็นต้องหาผู้สนับสนุนอื่นไว้เป็นทางเลือก หากผู้โฆษณาถูกกล่าวหาหรือดำเนินการทางกฎหมายโดยมิชอบ ผู้โฆษณาอาจใช้ทางเลือกแบบใต้ดินดังที่มีขบวนการนักศึกษาเข้าป่าไปร่วมขบวนการก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในช่วงสงครามเย็น

แมนซาเรียและบรัค[21] ได้กล่าวถึงกรณีศึกษาโฆษณาชวนเชื่อในการเมืองระหว่างประเทศสื่อของมหาอำนาจโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา รัสเซีย และจีน ต่างใช้สื่อในการโฆษณาโน้มน้าวประชาคมโลกให้เห็นด้วยกับตน กรณีสหรัฐอเมริกาเข้าข้างฝรั่งเศสมากกว่าปากีสถานเกี่ยวกับการทดลองอาวุธนิวเคลียร์ จะเห็นได้ว่าในทางประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสเคยเป็นพันธมิตรในแนวคิดการปฏิวัติการปกครองและต่อมาได้เป็นหุ้นส่วนสำคัญทางเศรษฐกิจ และได้ร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งในการก่อตั้งสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (NATO) ในปี ค.ศ. 1949 เพื่อต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์และในต้นคริสต์ทศวรรษ 1960 เมื่อฝรั่งเศสได้ทดลองระเบิดนิวเคลียร์ครั้งแรก ทั้งสองประเทศได้มีความสัมพันธ์มากยิ่งขึ้นความสัมพันธ์ต่างตอบแทนลักษณะนี้ไม่ได้

---

[20] Smith, Bruce Lannes, **Propaganda**, Encyclopedia Britannica, LAST UPDATED: Dec 19, 2018,

[21] Manzaria&Bruck, **Media's Use of Propaganda to Persuade People's Attitude, Beliefs and Behaviors**, War & Peace: Media and War, 2013, [Online], From: web.stanford.edu/class/e297c/war_peace/media/hpropaganda. [January 18, 2019].

เกิดขึ้นระหว่างสหรัฐฯ และปากีสถาน โดยเฉพาะการที่ปากีสถานเป็นชาติมุสลิม ได้ทำให้เกิดความขัดแย้งกับผลประโยชน์ของสหรัฐฯ ที่ให้การสนับสนุนอิสราเอล ความสัมพันธ์ระหว่างปากีสถานและสหรัฐฯ จึงมิได้แข็งแกร่ง และสหรัฐฯ ก็มองไม่เห็นผลประโยชน์ใดในการที่จะทำให้ปากีสถานเข้มแข็ง จากพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ ฝรั่งเศส และปากีสถาน จึงสามารถคาดการณ์ได้ว่า การโฆษณาชวนเชื่อที่ปรากฏในสื่อสหรัฐฯ เป็นการวาดภาพพลังอำนาจเทคโนโลยีนิวเคลียร์ของฝรั่งเศสในเชิงบวกมากกว่าของปากีสถาน โดยมองการทดลองอาวุธนิวเคลียร์ของปากีสถานว่าเป็นการคุกคามสื่อได้เชื่อมโยงปากีสถานว่าเป็นพันธมิตรกับศัตรูเดิมของสหรัฐฯ ได้แก่ ลิเบีย อิหร่าน อิรัก และอดีตสหภาพโซเวียต ประเทศเหล่านี้เป็นฝ่ายตรงข้ามกับสหรัฐฯในหลายกรณีทั้งในด้านลัทธิคอมมิวนิสต์ในช่วงสงครามเย็นและลัทธิก่อการร้ายในปัจจุบันในอีกด้านหนึ่ง

กรณีความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศ ดาเมียน คาฮิลล์ (Cahill, Damien, 2005)[22] ได้มีกรณีศึกษาโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองในออสเตรเลียว่าใครก็ตามที่สามารถควบคุมสื่อได้ก็จะสามารถควบคุมมติมหาชนหรือความเห็นสาธารณชนได้เช่นกัน นักการเมืองไม่ว่าจะเป็นฝ่ายรัฐบาลหรือฝ่ายค้านต่างต้องการใช้สื่อแย่งชิงมวลชนเพื่อผลทางการเมืองของฝ่ายตน ในปี2004 นายมาร์ค ลาธัม (Mark Latham) ผู้นำฝ่ายค้าน ได้กล่าวหารัฐบาลในขณะนั้นว่าได้ก่อตั้ง “หน่วยสกปรก” (dirt unit) เพื่อทำลายชื่อเสียงและโอกาสของคู่แข่งขันการเลือกตั้ง หน่วยดังกล่าวได้รับการสนับสนุนการเงินจากภาครัฐและใช้ยุทธวิธีปล่อยข่าวลือผ่านสื่อซึ่งเป็นการกล่าวเสียดสีให้ร้าย ให้ข้อมูลที่ไม่เป็นจริงเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของนายลาธัม ถึงแม้ว่าเรื่องดังกล่าวจะเลือนหายไปตามการรณรงค์การเลือกตั้ง การกล่าวหาของนายลาธัมดังกล่าวยังไม่เคยถูกหยิบยกขึ้นมาตรวจสอบโดยภาครัฐ จะเห็นได้ว่ารัฐบาลในแต่ละสมัยได้ใช้เงินสาธารณะสนับสนุนองค์กรในการใช้สื่อสร้างข้อได้เปรียบทางการเมือง การโฆษณาชวนเชื่อเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และมักจะเป็นหัวใจสำคัญของการเมืองแบบมีการเลือกตั้งตัวแทน แต่อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่คริสต์ทศวรรษที่ 1970 ทั้งรัฐบาลในนามพรรคแรงงานและรัฐบาลผสมได้มีการพัฒนาวิธีใหม่ที่ซับซ้อนขึ้นในการเล่นเกมเดิมในการใช้สื่อเพื่อประโยชน์ทางการเมืองของฝ่ายตนในขณะที่เป็นฝ่ายค้านทั้งพรรคแรงงานและพรรคผสมต่างสัญญาว่าจะหาทางล้มเลิกองค์กรสื่อโฆษณาชวนเชื่อดังกล่าว และเมื่อฝ่ายตนได้มีโอกาสจัดตั้งรัฐบาลก็ได้ล้มเลิกองค์กรดังกล่าวจริงหากแต่มีองค์กรอื่นที่เป็นประเภทเดียวกันเข้ามาแทนที่ การโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาลจึงมิได้ถูกยกเลิกหากแต่ว่าได้เปลี่ยนชื่อองค์กรที่ทำการโฆษณาเท่านั้น โดยหน้าที่ที่เป็นทางการองค์กรเหล่านี้จะทำหน้าที่ในการฝึกอบรมภาครัฐและทำหน้าที่แถลงข่าวของรัฐผ่านสื่อมวลชน แต่อย่างไรก็ตาม องค์กรเหล่านี้ได้ใช้กลยุทธ์ในการจัดการความคิดเห็นสาธารณะหรือมติมหาชนในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ

กรณีศึกษาการโฆษณาชวนเชื่อในการหาเสียงของนักการเมืองในประเทศไทยจากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีต่อป้ายโฆษณาหาเสียงเลือกตั้งของพรรคการเมืองที่ใช้นโยบายประชานิยมแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมปรากฏผล ดังนี้

---

[22] Cahill, Damien, **Politics and propaganda**, The University of Sydney, 22 August 2005, [Online], From: www.australianreview.net/digest/2005/08/cahill, [January 18, 2019].

“การแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชน ข้อดี ได้ช่วยเหลือประชาชนผู้ยากจน ข้อเสีย บางทีก็เป็นการโฆษณาเกินความเป็นจริงและทำไม่ได้ คนจนที่แท้จริงไม่ได้รับความช่วยเหลือทั่วถึง ควรนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาปฏิบัติเพื่อแก้วิกฤติเศรษฐกิจและสังคมในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน และนำหลักธรรมไปปรับใช้ในทางการเมือง หยุด ทุจริต คอรัปชั่น เลือกพวก ให้ทุกฝ่ายหันมาจับมือ ร่วมมือร่วมใจ ช่วยเหลือกันแก้ไขทุกปัญหานำพาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป”

(สุภาวิณีคำเติม,วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2562)

“เชื่อว่านโยบายประชานิยมไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมได้ตราบใดที่สังคมไทยยังไม่สามารถแยกความจริงและความเท็จออกจากกัน ผู้นำควรมีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมในศาสนาที่ตนเองนับถือ และนำหลักคำสอนมาช่วยเหลือพี่น้องประชาชนให้แก้ปัญหาความเป็นอยู่ด้วยสติปัญญามากกว่าการรอรับความช่วยเหลือเพียงอย่างเดียว”

(เสกสรร ฤทธิผล,วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2562)

“ดีที่ประชาชนได้รับความช่วยเหลือ แต่การแก้ปัญหาเศรษฐกิจแบบนี้ ไม่เชื่อว่าจะแก้ได้อย่างยั่งยืน ในระยะยาวจะหาเงินที่ไหนมาให้ประชาชนซึ่งต้องการความช่วยเหลือไม่มีที่สิ้นสุด สังคมไทยยังคงมีความเหลื่อมล้ำสูงการขจัดปัญหาความทุกข์ร้อนของประชาชนนั้น นักการเมืองต้องลงพื้นที่พบปะประชาชนชาวรากหญ้าหาทางผลักดันผลประโยชน์ให้เกิดขึ้นในแต่ละสาขาอาชีพ ก่อนที่จะนำหลักธรรมคำสอนมาแก้ปัญหาให้ประชาชนได้นั้นนักการเมืองจะต้องนำหลักธรรมมาหล่อหลอมจิตใจจนเองก่อน ควรนอบน้อมต่อหลักธรรมก่อน แก้ไขพฤติกรรมตัวเองก่อน อบรมจิตให้ดีก่อนนำนโยบายไปประกาศใช้”

(กนกวรรณ บัววิลัย,วันที่ 10 มีนาคม 2562)

“เห็นว่าดีเพราะประชาชนได้รับผลประโยชน์ ใครก็ตามเข้ามาบริหารก็เอาพวกพ้องทำผิดก็ไม่ต้องรับผิด ไม่เหมือนนักการเมืองในประเทศที่พัฒนาแล้วจะรับผิดชอบต่อการกระทำ อย่างไรก็ตามนโยบายเอาใจประชาชนในระยะสั้นเกินไปไม่สอดคล้องกับการปัญหาปากท้องของประชาชนในระยะยาวได้ การที่จะเกิดผลสัมฤทธิ์ควรหานโยบายที่ประชาชนเข้าใจได้ง่าย ทำได้จริง โดยนักการเมืองต้องมีบริบทการทำงานเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้จริง”

(พิทักษ์ แก่นกุล, วันที่ 17 มีนาคม 2562)

ประชาชนได้ให้ความเห็นต่อป้ายโฆษณาหาเสียงในเชิงบวก ได้แก่ เป็นการช่วยเหลือประชาชนที่ยากจนทำให้มีเงินมาใช้สอยในครัวเรือน แต่อย่างไรก็ตาม ประชาชนส่วนใหญ่ให้ความเห็นในเชิงลบ ว่าป้ายโฆษณาหาเสียงทางการเมือง เป็นการโฆษณาเกินจริงและไม่สามารถทำได้จริง คนจนที่แท้จริงไม่ได้รับความช่วยเหลืออย่างทั่วถึง ประเทศไทยยังคงมีความเหลื่อมล้ำสูง พรรคการเมืองพรรคนี้บริหารงานไม่เป็นทำให้ประชาชนขาดโอกาสทางการเมือง นักการเมืองช่วยเหลือแต่พวกพ้อง ทำผิดแล้วไม่ยอมรับผิด ต่างจากนักการเมืองในประเทศที่พัฒนาแล้วจะรับผิดชอบต่อการกระทำ

การโฆษณาหาเสียงที่มีลักษณะโฆษณาชวนเชื่อเกินจริง บางส่วนไม่สามารถทำได้จริงหรือหากทำได้อาจสร้างความเสียหายต่อความมั่นคงของประเทศในระยะยาว การโฆษณาหาเสียงมีอิทธิพลทำให้ประชาชนจำนวนมากเชื่อโดยขาดการไตร่ตรอง การโฆษณาหาเสียงที่มีลักษณะโฆษณาชวนเชื่อดังกล่าวได้ผ่านการคิด

แบบมีเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ในการหาเสียงของพรรคการเมือง โดยส่งผลให้ประชาชนมีความคาดหวังต่อฝ่ายตนขณะเดียวกันก็สร้างความหวาดกลัวให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนต่อฝ่ายตรงข้าม การโฆษณาชวนเชื่อที่ไม่เป็นความจริงอาจเรียกได้ว่าเป็นการหลอกลวงให้ประชาชนศรัทธาหรืออาจถึงระดับคลั่งไคล้งมงายไร้เหตุผลหรือที่เรียกว่าศรัทธามืดบอดด้วยเหตุนี้ การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่คาดหวังอาจเป็นประชาธิปไตยเพียงรูปแบบที่ได้มาด้วยการเข้าคูหาเลือกตั้ง หากเป็นเช่นนั้น การตัดสินใจว่าจะเลือกใครพรรคใดไปบริหารประเทศที่ตั้งอยู่บนฐานของข้อมูลที่ไม่เป็นจริงย่อมทำให้ประชาธิปไตยไร้ความหมาย นอกจากนี้ การที่ประชาชนไม่สามารถแยกความจริงและความเท็จออกจากกัน ประกอบกับรัฐและนักการเมืองใช้เงินในการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อสร้างข้อได้เปรียบทางการเมืองปรากฏการณ์นี้นับเป็นข้อกังวลหนึ่งของหลายภาคส่วน จากการศึกษาดังกล่าวสามารถแสดงแผนภูมิองค์ความรู้ได้ดังนี้

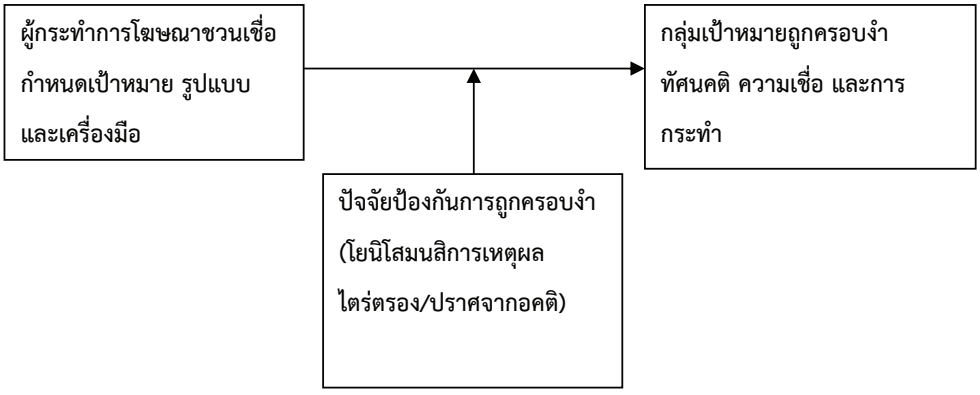

บทสรุป

การโฆษณาชวนเชื่อไม่สามารถแยกออกจากสังคมการเมืองของมนุษย์ได้ ไม่ว่าสังคมนั้นจะมีการปกครองแบบประชาธิปไตย กึ่งประชาธิปไตย หรือแบบเผด็จการ การตรวจสอบการโฆษณาชวนเชื่อมีความเป็นไปได้หากสังคมนั้นเป็นสังคมประชาธิปไตย ภาคประชาสังคมหรือประชาชนมีบทบาทสำคัญในการพิจารณาไตร่ตรองโดยปราศจากอคติหรือความลำเอียงเมื่อได้รับข้อมูลจากสื่อ ประชาชนสามารถตั้งรับการโฆษณาชวนเชื่อด้วยโยนิโสมนสิการตามหลักพระพุทธศาสนาซึ่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ป.อ. ปยุตโต (2559, หน้า 69)[23] ว่าหมายถึง การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น คือทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา รู้จักสืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ออก ให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยหรือเหตุผล โยนิโสมนสิการจึงเป็นเรื่องของการรู้จักคิดพิจารณาหาเหตุผลโดยถูกวิธีโดยตระหนักว่ามีการยกย่องหรือใส่ร้ายบุคคล กลุ่มบุคคล หรือประเด็นทางการเมืองเกินจริงหรือไม่ เพราะหากยอมรับการยกย่องหรือใส่ร้ายนั้นว่าถูกต้องจะทำให้ผู้โฆษณาชวนเชื่อนั้นมีข้อได้เปรียบ ทั้งนี้เพราะผู้โฆษณาชวนเชื่อสามารถโน้มน้าวให้ผู้รับข้อมูลคิดเฉพาะประเด็นในมุมมองของตน ซึ่งโดย

[23] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พ.ศ. 2559, หน้า 69.

ข้อเท็จจริงแล้วประเด็นปัญหานั้นๆ อาจมีหลายมุมมองทั้งที่เป็นจริงและไม่เป็นจริงนอกจากนี้ประชาชนจะต้องตระหนักว่าข้อมูลนั้นมาจากกลุ่มใด กลุ่มนั้นมีอคติเป็นการเฉพาะกับกลุ่มใด คำมั่นสัญญาของกลุ่มนั้นเป็นจริงหรือไม่และจะส่งผลดีหรือผลเสียต่อสังคมโดยรวมหรือไม่เพียงใด ประชาชนผู้รับสารไม่ควรเชื่อแนวทางแก้ปัญหาแบบง่ายๆ จากการโฆษณาชวนเชื่อ ทั้งที่ในความเป็นจริงปัญหานั้นอาจมีความซับซ้อนทั้งปัญหาผลประโยชน์ส่วนบุคคลหรือกลุ่มบุคคล หรือปัญหาเศรษฐกิจสังคมและการเมืองโดยรวมสิ่งสำคัญคือประชาชนต้องป้องกันตนเองจากการตกเป็นเหยื่อของการโฆษณาชวนเชื่อ โดยการตระหนักตื่นรู้ มีความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์และปฏิบัติตนให้เหมาะสมด้วยหลักเหตุผลตามสถานการณ์นั้น

บรรณานุกรม

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พ.ศ. 2559

Britannica, Encyclopedia, **Psychological Warfare**, [Online], From: www.britannica.com/topic/psychological-warfare. [March 18, 2019].

Cahill, Damien, **Politics and propaganda**, The University of Sydney, 22 August 2005, [Online], From: www.australianreview.net/digest/2005/08/cahill. [January 18, 2019]

Doris A. Graber, **The New Propaganda: The Dictatorship of Palaver in Contemporary Politics**,The Journal of Politics, The University Press of Chicago Journals, Volume 56, Number 1, February 1994)

Grolier, Encyclopedia of Knowledge, **Propaganda**, Grolier Incorporated, Academic American Encyclopedia, 1999, Pic-Ree 15, pp245-246

Kovaleski, Serge F., **Populist Elected in Venezuela,** Washington Post Foreign Service, The Washington Post, Monday, December 7, 1998, [Online], From: https://www.washingtonpost.com. [March 18. 2019].

Lasswell, Harold**, The Theory of Political Propaganda,** American Political Science Review, Volume 21, Issue 3, August 1927, pp627-631

Manzaria&Bruck, **Media's Use of Propaganda to Persuade People's Attitude, Beliefs and Behaviors**, War & Peace: Media and War, 2013, web.stanford.edu/class/e297c/war_peace/media/hpropaganda. [January 18, 2019].

Meservey, Joshua, **China's Propaganda in Africa, Global Politics Report**, The Heritage Foundation, November 19, 2018, [Online], From: https://www.heritage.org/global-politics/report/chinas-propaganda-africa-hurts-us-interests-and-the-us-must-counter-it. [January 18, 2019].

Monk, Ray and Raphael, Frederic, **The Great Philosophers**, Socrates, Philosophy's Martyr by Anthony Gottlieb, Phoenix, Orion Books, Ltd, London, 2001

Nederman, Cary J., **The Puzzle of the Political Animal: Nature and Artifice in Aristotle's Political Theory**, The Review of politics, Cambridge University Press, **Volume 56, Issue 2**, 1994

Ota, Fumio, **Sun Tzu in Contemporary Chinese Strategy**, The National Defense University Press, USA, April 1, 2014 [Online], From: https://ndupress.ndu.edu/JFQ/Joint-Force-Quarterly-73/Article/577507/sun-tzu-in-contemporary-chinese-strategy/ [March 19, 2019].

Smith, Bruce Lannes, **Propaganda**, Encyclopedia Britannica, LAST UPDATED: Dec 19, 2018, [Online], From: https://www.britannica.com/topic/propaganda, [January 18, 2019].

Weeks, Marcus, **Politics in Minutes**, (London: Quercus Publishing Ltd., London, 2015, p256

Whitton, John B., **Cold War Propaganda,** American Journal of International Law, volume 45, issue 1, January 195, Published online: 20 April 2017

กระบวนการในการส่งเสริมประชาชนให้มีส่วนร่วมทางการเมือง
Process on People's Political Participation Promotion

ภาสกร ดอกจันทร์
วัฒนา ขันธะชา
พนมภรณ์ กับบุญ
สิทธิชัย รินฤทธิ์
ชาตรี เพ็งทำ
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

บทคัดย่อ

การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นในทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ในสิ่งที่มีผลกระทบต่อตนเองหรือชุมชน การกระทำโดยความสมัครใจของสมาชิกในสังคม เพื่อมีส่วนในการคัดเลือกผู้ปกครองและการกำหนดนโยบายสาธารณะทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม กิจกรรมเหล่านี้ได้แก่การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งการสนใจติดตามข่าวสารทางการเมืองการอภิปรายพูดคุยในประเด็นทางการเมือง การร่วมประชุมทางการเมืองการให้ความสนับสนุนผู้สมัคร หรือพรรคการเมืองในด้านการเงิน การติดต่อกับผู้แทนราษฎร นอกจากนี้ยังรวมถึงการสมัครเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอย่างเป็นทางการ การช่วยในการเขียนสุนทรพจน์ในการหาเสียง การช่วยในการรณรงค์หาเสียงและสมัครเข้ารับการเลือกตั้ง เป็นต้น

คำสำคัญ : กระบวนการ, การส่งเสริม, การมีส่วนร่วมทางการเมือง

Abstract

Political participation was regarded a chance for people, an individual or a group of people, to participate in any political activity directly or indirectly in the manners of recognizing, thinking and doing what affected one's self or the community. It was a willing of an individual as a social member to elect the state administrator and to set the public policies directly and indirectly. Such activities were voting, political information exposure, political discussion, political conferences, financial promotion to candidates and political parties, contact with the representatives of the people, including the formal application for the member of a political party, assistance on writing election campaign speeches, and assistance on election campaign, etc.

Keywords : Process, Promotion, Political Participation

บทนำ

ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญมาแล้วถึง 20 ฉบับ ทุกฉบับมีหลักการที่ตรงกันประการหนึ่งคือ ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดที่เรียกว่า อำนาจอธิปไตย แม้ว่าในอดีตที่ผ่านมา ประชาชนไทยจะมิได้มีส่วนร่วมในการเมืองการปกครองเท่าที่ควร แต่เมื่อกระแสการเป็นประชาธิปไตยของโลกได้เข้าสู่ประเทศไทย ก็ทำให้ประชาชนรู้ถึงการที่ตนควรมีสิทธิ เสรีภาพและมีส่วนร่วมในทางการเมืองมากขึ้น นำมาสู่การปฏิรูประบบการเมืองไทยที่เห็นได้ชัดในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ต่อเนื่องมาจนถึงรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ซึ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการในการส่งเสริมประชาชนให้มีส่วนร่วมทางเมือง

กระบวนการในการส่งเสริมประชาชนให้มีส่วนร่วมทางการเมือง สามารถทำได้หลากหลายวิธีการ เช่น สมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมือง สอดส่องดูแลการเลือกตั้ง คอยแจ้งให้คณะกรรมการการเลือกตั้งทราบเมื่อพบเบาะแสการทุจริตและการซื้อสิทธิขายเสียง ไปใช้สิทธิเลือกตั้งโดยพร้อมเพรียงกัน สำหรับผู้ที่ต้องการตรวจสอบการเลือกตั้ง สามารถทำได้โดยเข้าไปเป็นสมาชิก หรืออาสาสมัครขององค์การเอกชนที่คณะกรรมการการเลือกตั้งรับรอง และสนับสนุนให้ตรวจสอบการเลือกตั้ง เป็นต้น

การมีส่วนร่วมทางการเมืองมีความสำคัญต่อการการพัฒนาประชาธิปไตย คือทำให้ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองได้มีโอกาสทราบความต้องการของกันและกันอย่างแท้จริง ทำให้การดำเนินนโยบายของรัฐตอบสนองต่อผู้เป็นเจ้าของประเทศในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม

ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วม (Participation) ตามพจนานุกรมอังกฤษฉบับอ๊อกฟอร์ด ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “เป็นการมีส่วน (ร่วมกับคนอื่น) ในการกระทำบางอย่างหรือบางเรื่อง” คำว่า การมีส่วนร่วม โดยมากมักจะใช้ในความหมายตรงข้ามกับคำว่า “การเมินเฉย (Apathy)” ฉะนั้น คำว่าการมีส่วนร่วมตามความหมายข้างต้น จึงหมายถึง การที่บุคคลกระทำการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือในประเด็นที่บุคคลนั้นสนใจ ไม่ว่าเขาจะได้ปฏิบัติการเพื่อแสดงถึงความสนใจอย่างจริงจังหรือไม่ก็ตาม และไม่จำเป็นที่บุคคลนั้นจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นโดยตรงก็ได้ แต่การมีทัศนคติ ความคิดเห็น ความสนใจ ห่วงใย ก็เพียงพอแล้วที่จะเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมได้ และยังได้ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน” หมายถึง การที่กลุ่มประชาชน หรือขบวนการที่สมาชิกของชุมชนที่กระทำการออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกัน ที่จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม มีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมหรือการเมือง หรือการดำเนินการร่วมกันเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจ มติชน ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม หรือการดำเนินการเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ การปรับปรุงสถานภาพทางสังคมในกลุ่มชุมชน[1]

---

[1] เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, **การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลด้านการบริการจัดหางาน**, (กรุงเทพมหานคร : กองแผนงานและสารสนเทศ กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน, 2550), หน้า 1.

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านที่ได้ให้นิยามคำว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ไว้ เช่น เจมส์ แอล เครยัน ได้กำหนดความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เป็นกระบวนการที่รวบรวมเอาความห่วงกังวล ความต้องการและค่านิยมต่าง ๆ ของสาธารณชนไว้อยู่ในกระบวนการตัดสินใจของรัฐและเอกชน เป็นการสื่อสารสองทาง และเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ที่มีเป้าหมายเพื่อการตัดสินใจที่ดีกว่าและที่ได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน[2]

ศ.ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ ดร.ถวิลวดี บุรีกุล กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การที่อำนาจในการตัดสินใจไม่ควรเป็นของกลุ่มคนจำนวนน้อย แต่อำนาจควรได้รับการจัดสรรในระหว่างประชาชน เพื่อทุก ๆ คนได้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อกิจกรรมส่วนรวม[3]

คนึงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) หมายถึง การกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง และการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ร่วมทั้ง การจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติรวมตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน[4]

รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การปกครองในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้หลายรูปแบบแต่ในที่นี้จะขอนำมาเสนอเพียง 7 รูปแบบ คือ

1. การออกเสียงเลือกตั้ง การไปลงคะแนนเลือกตั้ง เป็นการมีส่วนร่วมทางการเมือง ที่ประชาชนรู้จักดีมากที่สุดรูปแบบหนึ่ง การเลือกตั้งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญมาก ถ้าไม่มีการเลือกตั้งประเทศนั้นก็มิใช่ประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะประเทศไทยนั้นมีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรครั้งแรกเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2476 แต่เป็นการเลือกตั้งทางอ้อมเพราะประชาชนต้องเลือกผู้แทนในระดับท้องถิ่น และให้ผู้แทนท้องถิ่นไปเลือกผู้แทนราษฎรอีกทีหนึ่ง ปัจจุบันนอกจากการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสมาชิกแล้ว ประเทศไทยยังมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาล สมาชิกสภาจังหวัด กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกสภาเขต (กรุงเทพมหานคร)และผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครอีกด้วย

2. การรณรงค์หาเสียง ในประเทศไทยอาจแบ่งการรณรงค์หาเสียงออกเป็น 2 ระยะเวลา คือ

---

[2] เจมส์ แอล. เครย์ตัน, **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม**, แปลโดย ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, ดร.ถวิลวดี บุรีกุล, ผศ.ดร.เมธิศา พงษ์ศักดิ์ศรี, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภัณฑ์ ออฟเซ็ท, 2551), หน้า 3.

[3] บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล, **ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, 2548), หน้า 15.

[4] คะนึงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ, **แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 : ปัญหา อุปสรรค และทางออก**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมดาเพลส, 2545)

1. การรณรงค์หาเสียงในระยะเวลาที่ไม่มีพรรคการเมือง

2. การรณรงค์หาเสียงในระยะที่มีพรรคการเมือง

ในระยะที่ไม่มีพรรคการเมืองนี้ การรณรงค์หาเสียง จะใช้บุคลิกและความสามารถตลอดจนชื่อเสียงส่วนตัว ยังไม่มีการกำหนดนโยบายเป็นส่วนรวมของกลุ่ม และของพรรคการเมืองแต่อย่างใดจนกระทั่งการเลือกตั้งทั่วไป ครั้งที่ 4 เมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ.2489 พรรคการเมืองจึงได้เป็นรูปเป็นร่างแม้ว่าจะไม่มีพระราชบัญญัติ พรรคการเมืองก็ตาม มีการรณรงค์หาเสียงอย่างกว้างขวาง แต่เมื่อมีการยึดอำนาจการปกครองในเวลาต่อมาพรรคการเมืองจึงหมดบทบาทไป และกลับมามีบทบาทอีกครั้งหนึ่ง เมื่อรัฐบาลได้ออกกฎหมายพรรคการเมืองฉบับแรก เมื่อปี พ.ศ.2498 มีพรรคการเมืองมา จดทะเบียนถึง 30 พรรคและในการเลือกตั้งครั้งที่ 8 เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2500 ประชาชนและพรรคการเมืองเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งอย่างกว้างขวาง การดำเนินกิจกรรมของบุคคลและกลุ่มต่อปัญหาการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

ในประเทศไทย การมีส่วนร่วมทางการเมืองลักษณะนี้มีค่อนข้างน้อย เช่น อภิปรายแบบ“ไฮปาร์ค” ซึ่งมีขึ้นที่สนามหลวงในช่วงก่อนเลือกตั้งปี พ.ศ. 2500 โดย จอมพล ป.พิบูลสงคราม นำแบบการไฮปาร์คมาจากอังกฤษ และการทำ “เพรสคอนเฟอร์เรนซ์” มาจากสหรัฐอเมริกาการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบเข้ากลุ่ม

ในเมืองไทย พอจะเห็นมีเพียง 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มหรือองค์กรของกรรมกร องค์กรกรรมกร มีขึ้นในประเทศไทยครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2487 ชื่อว่า สหบาลกรรมกรกลาง (Central Union of Labour) ในปี พ.ศ.2494 สหบาลกรรมกรเปลี่ยนชื่อเป็น “สมาคมกรรมกรไทย” (Thai National Trades Union Congress) ในปี พ.ศ.2497 มีการจัดตั้งสมาคมแรงงานเสรีแห่งประเทศไทย (Thai Free Workmen’s Association of Thailand) ในปี พ.ศ.2518 มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ กรรมกรผู้ใช้แรงงานต่างก็พากันมารวมกลุ่ม และพัฒนามาเป็น “สหภาพแรงงานแห่งประเทศไทย” (Labour Congress of Thailand)

2. กลุ่มหรือองค์กรชาวนา ในบรรดากลุ่มทุกกลุ่ม กลุ่มชาวนาจะมีบทบาทมากที่สุด เพราะประเทศไทยมีผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมถึงร้อยละ 70 ของประชาชน แต่ความเป็นจริงชาวนาไทยไม่ได้รวมเป็นกลุ่ม หรือองค์กรที่มีลักษณะถาวรมักจะเป็นการรวมตัวกันชั่วคราว เช่น ชาวนาชาวไร่ ในตำบลหมู่บ้านที่ได้รับความเดือดร้อนจะร่วมกันเดินทางมาร้องเรียนรัฐบาล ในเรื่องการประกันราคาข้าว เป็นต้น

องค์กรของชาวนาแบ่งเป็น 3 ประเภท สำหรับในบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองไทย ได้แก่

1. กลุ่มชาวนา

2. สมาคมชลประทานราษฎร์

3. สหกรณ์

3.พรรคการเมือง ประเทศไทยมีความพยายามสร้างระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยมากว่า 50 ปี แต่การสร้างพรรคการเมืองมีเวลาน้อยมาก พรรคการเมืองไม่มีบทบาทสำคัญ ไม่ได้มีฐานอยู่ที่ประชาชนเมื่อมีการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อไร จึงค่อยมีการตั้งพรรคการเมืองกันขึ้นมา เหตุผลสำคัญที่ทำให้พรรคการเมืองอ่อนแอ

เนื่องจากการได้อำนาจของผู้ปกครองที่ผ่านมาในประเทศไทยนั้น หลายครั้งไม่ได้อาศัยพรรคการเมืองเป็นฐาน พรรคการเมืองเองก็ไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การเข้าไปรวมกลุ่มอยู่ในพรรคการเมืองมีความสำคัญมากกว่ากลุ่มอื่น แต่ความเป็นจริงก็ไม่ได้สำคัญไปกว่ากลุ่มอื่น ๆ เท่าใด การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยการเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมือง จึงยังจัดว่าไม่น่าพอใจและมีประสิทธิภาพเท่าที่ควรจะเป็น กิจกรรมที่ใช้ความรุนแรงของประชาชน กิจกรรมที่ใช้ความรุนแรงของประชาชนจะมีทั้งทำกันเป็นเอกชนและทำกันเป็นกลุ่มทั้งผิดกฎหมายและถูกกฎหมาย แต่ก็ถือว่าเป็นการแสดงออกของการมีส่วนร่วมทางการเมืองเหมือนกัน ได้แก่

1) การลอบทำร้ายบุคคลสำคัญทางการเมือง เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายและมีโทษทางอาญาไม่ว่าการกระทำนั้นจะมีความรุนแรงมากหรือน้อยก็ตาม การกระทำที่ไม่รุนแรงนัก ได้แก่ การด่าว่านักการเมือง การทำร้ายร่างกายด้วยการชกต่อย ซึ่งเกิดขึ้นแก่นักการเมืองและหัวคะแนนทุกครั้งเมื่อมีการหาเสียงเลือกตั้ง การกระทำที่รุนแรง ได้แก่ การลอบสังหาร เช่น การลอบสังหาร พ.ต. หลวงพิบูลสงคราม ในปี พ.ศ.2481 หรือการลอบสังหาร พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ที่จังหวัดลพบุรีเมื่อปี 2524

2) การประท้วง การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ใช้ความรุนแรงและทำกันเป็นกลุ่มนั้น คือ กรณีที่นิสิตนักศึกษาได้ประชุมประท้วงการเลือกตั้งทั่วไป ครั้งที่ 8เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2500ว่าเป็นการเลือกตั้งที่ไม่เรียบร้อยมีการประท้วงที่มหาวิทยาลัยและที่สนามหลวงตลอดจนเดินไปทำเนียบรัฐบาล กรุงเทพมหานครอีกกรณีหนึ่ง คือ เหตุการณ์วันมหาวิปโยค 14ตุลาคม2516ช่วงนั้นนักศึกษาประชาชนพากันเรียกร้องรัฐธรรมนูญเพื่อกลับไปปกครองในระบอบประชาธิปไตย มีการเดินขบวนครั้งยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปร่วมกันที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย และพระบรมรูปทรงม้าตลอดจนเต็มถนนราชดำเนินในกรุงเทพมหานคร การรวมกลุ่มกันประท้วงในสังคม ไทยนั้นยังมีความสำคัญที่มีผลต่อนโยบายของผู้นำประเทศอีกด้วย

3. การร่วมกันจัดตั้งและเป็นสมาชิกพรรคการเมือง พรรคการเมือง มีบทบาทและความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากว่าพรรคการเมืองคือ สถาบันหลักที่ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยง ระหว่าง“ภาครัฐ”กับ “ภาคประชาชน”โดยที่พรรคการเมืองจะนำเอา ปัญหาหรือความต้องการของประชาชนมาแปลงเป็นนโยบายของพรรค เพื่อนำนโยบายเหล่านั้นไปปฏิบัติเมื่อได้รับเลือกตั้งเข้าไป ทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายบริหาร การมีส่วนร่วมในการจัดตั้งพรรคการเมือง เป็นการสร้างเจตนารมณ์ทางการเมืองของประชาชนและเพื่อดำเนินกิจกรรม ในทางการเมืองให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ตามวิถีทางการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

4. การเข้าชื่อเสนอกฎหมาย ในระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย กฎหมายมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำเนินการต่าง ๆ ภายในรัฐ เนื่องจากกฎหมายเป็นเครื่องมือในการบริหารและการปกครองประเทศ ทั้งยัง เป็นการกำหนดขอบเขตการใช้อำนาจของผู้ปกครอง(รัฐบาล) เป็นการจัดระเบียบของสังคม เป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ของประชาชน และก่อให้เกิดความชอบธรรมขึ้นในสังคม จึงเกิดแนวคิดที่ว่าเมื่ออำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน ดังนั้น กฎหมายที่ออกมาบังคับแก่ประชาชนจะต้องมาจากประชาชน ซึ่งก็คือ การเสนอร่างกฎหมายโดยประชาชน เพราะแต่เดิมการเสนอ ร่าง

พระราชบัญญัติโดยทั่วไปมักกระทำโดยคณะรัฐมนตรีและสมาชิก สภาผู้แทนราษฎร กระทั่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิเข้าชื่อเสนอร่าง กฎหมายได้เป็นครั้งแรก โดยกำหนดว่าผู้มีสิทธิเลือกตั้งไม่น้อยกว่า ห้าหมื่นคนสามารถเข้าชื่อร้องขอต่อประธานรัฐสภาเพื่อให้รัฐสภา พิจารณาร่างกฎหมายบางประเภทได้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้ปรับปรุงการเข้าชื่อเสนอกฎหมายโดยประชาชนให้สามารถทำได้ ง่ายขึ้น โดยลดจำนวนประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในการเข้าชื่อเสนอ กฎหมายเหลือไม่น้อยกว่าหนึ่งหมื่นคน

5. การออกเสียงประชามติ การออกเสียงประชามติเป็นกลไกการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยผ่านกระบวนการในการแสดงความเห็นของ ประชาชนด้วยการลงคะแนนออกเสียงประชามติเพื่อตัดสินใจว่าจะให้ ความเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบในเรื่องที่มีความสำคัญและมีผลกระทบ ต่อประโยชน์ได้เสียของประเทศชาติหรือกระทบต่อสิทธิและ เสรีภาพของประชาชน ถือเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดง ความต้องการที่แท้จริงของตนให้รัฐบาลทราบก่อนที่จะนำมติหรือ การตัดสินใจนั้นออกเป็นกฎหมายหรือนำไปปฏิบัติเพื่อบังคับใช้ เป็นการทั่วไป การออกเสียงประชามติต่างจากการประชาพิจารณ์ตรงที่ การออกเสียงประชามติจะต้องมีการลงคะแนนออกเสียงเพื่อหามติ ของประชาชน ส่วนประชาพิจารณ์เป็นเพียงการรับฟังความคิดเห็น ของประชาชนที่จะได้รับผลกระทบในเรื่องนั้น ๆ ก่อนที่หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องของรัฐจะมีคำสั่งหรือดำเนินการใด ๆ

6. การมีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ดังนั้น หากจะมี การเปลี่ยนแปลงใดๆอันเป็นสาระในรัฐธรรมนูญจะมีการเปิดช่องทาง หรือมีกลไกในการแจ้งข้อมูลให้แก่ประชาชนทราบ หรือรับฟัง ความคิดเห็นของประชาชน เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปด้วย ความรอบคอบ รัดกุม และป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชีวิตและ ความเป็นอยู่ของประชาชน หรือเกิดผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ น้อยที่สุด

7. การมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านการปกครองท้องถิ่น

การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นการปกครองที่ถือเป็นระดับที่มี ความใกล้ชิดและผูกพันกับประชาชน ชุมชนและพื้นที่มากที่สุด เพราะ นักการเมืองท้องถิ่นหรือตัวแทนที่ประชาชนเลือกให้เข้ามาทำหน้าที่ใน “สภาท้องถิ่น”ล้วนแต่เป็นสมาชิกของชุมชน และข้าราชการท้องถิ่น โดยส่วนใหญ่ก็เป็นคนในชุมชน ผู้บริหารท้องถิ่นก็เป็นบุคคลที่ ประชาชนเลือกจากผู้แทนซึ่งเป็นคนในชุมชนหรือเป็นบุคคลที่มี บ้านพักอาศัยในชุมชนหรือเคยเสียภาษีให้แก่พื้นที่เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 3 ปีติดต่อกัน ดังนั้น การปกครองท้องถิ่น จึงถือว่าเป็นการปกครอง ที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตยท้องถิ่นของคนในชุมชน เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการเข้ามามีส่วนร่วมใน การปกครองระบอบประชาธิปไตยในระดับชาติ

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน[5]

กระบวนการการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน มีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อระบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างยิ่ง ดังนี้

1. คุณภาพของการตัดสินใจดีขึ้น เนื่องจากกระบวนการปรึกษาหารือกับสาธารณชนจะช่วยสร้างความกระจ่างให้กับวัตถุประสงค์และความต้องการของโครงการหรือนโยบาย และบ่อยครั้งที่การมีส่วนร่วมของประชาชนนำมาสู่การพิจารณาทางเลือกใหม่ ๆ ที่น่าจะเป็นคำตอบที่มีประสิทธิผลที่สุดได้

2. ใช้ต้นทุนน้อยและลดความล่าช้าลง แม้ว่าการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมจะต้องใช้เวลาและมีค่าใช้จ่ายมากกว่าการตัดสินใจฝ่ายเดียว แต่การตัดสินใจฝ่ายเดียวที่ไม่คำนึงถึงความต้องการแท้จริงของประชาชนนั้น อาจนำมาซึ่งการโต้แย้งคัดค้านหรือการฟ้องร้องกัน อันทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงในระยะยาว เกิดความล่าช้า และความล้มเหลวของโครงการได้ในที่สุด

3. การสร้างฉันทามติ การมีส่วนร่วมของประชาชนจะสร้างข้อตกลงและข้อผูกพันอย่างมั่นคงในระยะยาวระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน ช่วยสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ลดข้อโต้แย้งทางการเมืองและช่วยให้เกิดความชอบธรรมต่อการตัดสินใจของรัฐบาล

4. การนำไปปฏิบัติง่ายขึ้น การเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำให้ประชาชนมีความรู้สึกของการเป็นเจ้าของการตัดสินใจนั้น และทันทีที่การตัดสินใจได้เกิดขึ้น พวกเขาก็อยากเห็นมันเกิดผลในทางปฏิบัติและยังอาจเข้ามาช่วยกันอย่างกระตือรือร้นอีกด้วย

5. การหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าที่เลวร้ายที่สุด เพราะการเปิดโอกาสให้ฝ่ายต่าง ๆ เข้ามาแสดงความต้องการและข้อห่วงกังวลตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ จะช่วยลดโอกาสของการโต้แย้งและการแบ่งฝ่าย ที่จะเป็นปัจจัยให้เกิดการเผชิญหน้าอย่างรุนแรงได้

6. การคงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม เนื่องจากกระบวนการตัดสินใจที่โปร่งใสและเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม จะสร้างความน่าเชื่อถือต่อสาธารณชนและเกิดความชอบธรรมโดยเฉพาะเมื่อต้องมีการตัดสินใจในเรื่องที่มีการโต้แย้งกัน

7. การคาดการณ์ความห่วงกังวลและทัศนคติของสาธารณชน เพราะเมื่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้มาทำงานร่วมกับสาธารณชนในกระบวนการมีส่วนร่วม พวกเขาจะได้รับรู้ถึงความห่วงกังวล และมุมมองของสาธารณชนต่อการทำงานขององค์กร ซึ่งจะทำให้เจ้าหน้าที่สามารถคาดการณ์ปฏิกิริยาตอบสนองของสาธารณชนต่อกระบวนการและการตัดสินใจขององค์กรได้

8. การพัฒนาภาคประชาสังคม ประโยชน์อย่างหนึ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ ทำให้ประชาชนมีความรู้ทั้งในส่วนของเนื้อหาโครงการและกระบวนการตัดสินใจของรัฐ รวมทั้งเป็นการฝึกอบรม

---

[5] เจมส์ แอล. เครย์ตัน, **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม**, แปลโดย ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, ดร.ถวิลวดี บุรีกุล, ผศ.ดร.เมธิศา พงษ์ศักดิ์ศรี, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภัณฑ์ ออฟเซ็ท, 2551).

ผู้นำ และทำให้ประชาชนได้เรียนรู้ทักษะการทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน[6]

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนอาจแบ่งได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความละเอียดของการแบ่งเป็นสำคัญ โดยมีข้อพึงสังเกตคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงตามลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุด ได้แก่

1. ระดับการให้ข้อมูล เป็นระดับต่ำสุด และเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วางแผนโครงการกับประชาชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชน โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าวสาร และการแสดงนิทรรศการ เป็นต้น แต่ไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องใด ๆ

2. ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือ ผู้วางแผนโครงการจะเชิญชวนให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น เพื่อเป็นข้อมูลในการประเมินข้อดีข้อเสียของโครงการอย่างชัดเจนมากขึ้น เช่น การจัดทำแบบสอบถามก่อนริเริ่มโครงการต่าง ๆ หรือการบรรยายและเปิดโอกาสให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการนั้น ๆ เป็นต้น

3. ระดับการปรึกษาหารือ เป็นการเจรจาอย่างเป็นทางการระหว่างผู้วางแผนโครงการและประชาชน เพื่อประเมินความก้าวหน้าหรือระบุประเด็นข้อสงสัยต่าง ๆ เช่น การจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และการเปิดกว้างรับฟังความคิดเห็น เป็นต้น

4. ระดับการวางแผนร่วมกัน เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่ผู้วางแผนโครงการกับประชาชนมีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนเตรียมโครงการ และผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินการโครงการ เหมาะที่จะใช้สำหรับการพิจารณาประเด็นที่มีความยุ่งยากซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมาก เช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การใช้อนุญาโตตุลาการเพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง และการเจรจาเพื่อหาทางประนีประนอมกัน เป็นต้น

5. ระดับการร่วมปฏิบัติ เป็นระดับที่ผู้รับผิดชอบโครงการกับประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการเป็นขั้นการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

6. ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชน เพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ แต่การลงประชามติจะสะท้อนถึงความต้องการของประชาชนได้ดีเพียงใด ขึ้นอยู่กับความชัดเจนของประเด็นที่จะลงประชามติและการกระจายข่าวสารเกี่ยวกับข้อดีข้อเสียของประเด็นดังกล่าวให้ประชาชนเข้าใจอย่างสมบูรณ์และทั่วถึงเพียงใด โดยในประเทศที่มีการพัฒนาทางการเมืองแล้ว ผลของการลงประชามติจะมีผลบังคับให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตาม แต่สำหรับประเทศ

---

[6] บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล, **ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, 2548), หน้า 29 – 30.

ไทยนั้น รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันบัญญัติให้ ผลของการประชามติมีทั้งแบบที่มีข้อยุติโดยเสียงข้างมาก และแบบที่เป็นเพียงการให้คำปรึกษาแก่คณะรัฐมนตรีซึ่งไม่มีผลบังคับให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตามแต่อย่างใด

บทสรุป

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงทัศนะคติและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ที่จะมีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน นอกจากจะช่วยให้การตัดสินใจของผู้เสนอโครงการหรือรัฐบาลมีความรอบคอบ และสอดรับกับปัญหาและความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้นแล้ว ยังเป็นการควบคุมการบริหารงานของรัฐบาลให้มีความโปร่งใส (Transparency) ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของประชาชน และมีความรับผิดชอบหรือสามารถตอบคำถามของประชาชนได้ ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตยให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้นอีกด้วย

บรรณานุกรม

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. **การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลด้านการบริการจัดหางาน**. กรุงเทพมหานคร : กองแผนงานและสารสนเทศ กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน, 2550.

เจมส์ แอล. เครย์ตัน. **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม**. แปลโดยศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, ดร.ถวิลวดี บุรีกุล, ผศ.ดร.เมธิศา พงษ์ศักดิ์ศรี. ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภัณฑ์ ออฟเซ็ท, 2551.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. **ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, 2548.

คะนึงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ. **แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 : ปัญหา อุปสรรค และทางออก.** กรุงเทพมหานคร : ธรรมดาเพลส , 2545.

บทบาททหารกับการเมืองในประเทศไทย

Role of Military and Politics in Thailand

สิทธิชัย อุ่นสวน
พระมหาอนันต์ องฺกุรสิริ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครน่านเฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

ประเด็นในการวิเคราะห์ คือ 1) ปัจจัยสำคัญที่ทหารได้ก้าวเข้ามามีบทบาททางการเมือง 2) ทหารกับเหตุผลของการทำรัฐประหาร 3) ข้อเสนอแนะ การวิเคราะห์ พบว่า) ทหารต้องเข้ามาแสดงบทบาททางการเมืองหรือวิกฤตทางการเมืองถูกมองเป็น 2 กรณี คือ (1.1) เป็นการปฏิบัติหน้าที่ในการรักษาเอกราช ความมั่นคง ความไม่สงบทางการเมืองหรือวิกฤตการณ์ทางการเมืองการปกครองของประเทศ สถาบันพระมหากษัตริย์ ตลอดจนการปกครองระบบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (1.2) การหาข้อยุติเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง 2) สาเหตุโดยรวมของการทำรัฐประหาร 5 ประการ (2.1) รัฐบาลพลเรือนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการของฝ่ายทหารมากเกินไป (2.2) ความพยายามของฝ่ายการเมืองในการเข้าไปแทรกแซงทหาร(2.3) ความขัดแย้งกันเองระหว่างฝ่ายทหาร (2.4) เกียรติภูมิและบทบทของทหารถูกละเมิด (25) ทหารไม่เชื่อมั่นว่ารัฐบาลที่บริหารประเทศอยู่ในขณะนั้นจะบริหารประเทศชาติได้ 3) ข้อเสนอแนะ (3.) สร้างวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตย (3.2) ทำให้ทหารเป็นทหารอาชีพ เพื่อปองกันการแทรกแซงทางการเมือง (3.3) ตระหนักถึงสภาวะเศรษฐกิจและการควบคุมงบประมาณในกิจการทหาร (3.4) มุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมทางการเมืองของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

คำสำคัญ : บทบาททหาร, การเมืองไทย

Abstract

The purpose of this review article is to 1) analyze the crucial factors leading Thai military's decision to participate in the politics, 2) find out the reasons why military launched coup d'etat, and 3) suggestion, The analysis found that: 1) miltary need to show the political or political crises are viewed as two cases: (1.1) protect independence, security, political unrest and crisis, royal institution, as well as democratic regime with the King as Head of State, and (1.2) solve to problems of the political crisis, (2) five reasons that led Thai

military to launch coup d'etat are: (2.1) the overwhelming intervention of the civil movement, (2:2) The efforts of political parties to intervene in the miltary, (2.3) a confict among groups of military, (2.4) a violation of military's integrity and role, and (2.5) a lack of confidence that the civil movement can lead the country to achievement, and 3) recommendations: (3.1) creating an environment that is enable people to develop political culture for the betterment, (3:2) prevention the political interference from military, (3.3) development of military people to be more professionals, controlling the budget of military affairs, (3.4) Focus on public participation of political democracy.

Keywords : Role of Military, Politics in Thailand

บทนำ

ก่อนที่ประเทศไทยจะเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ประชาชนคนไทยยอมรับการสืบทอดอำนาจของผู้นำประเทศโดยการสืบสายโลหิต แต่หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คณะราษฎรไม่ยอมรับการสืบทอดอำนาจลักษณะดังกล่าว จึงได้ยกเลิกการสืบทอดอำนาจลักษณะนี้เสีย โดยมีความคิดว่าอำนาจที่แท้จริงควรได้รับการยินยอมจากประชาชนจึงได้นำการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยมาใช้แต่ประชาชนยังไม่มีความพร้อมจึงไม่เห็นความสำคัญของอำนาจที่แท้จริงว่าเป็นของประชาชน ประกอบกับการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยเป็นรูปแบบที่หยิบยืมมาจากประเทศตะวันตก ซึ่งจะต้องมีพื้นฐานการสนับสนุนจากประชาชนเป็นสำคัญ แต่รูปแบบการปกครองดังกล่าวถูกนำมาโดยบุคคลกลุ่มน้อยซึ่งมีการศึกษาและมีความตื่นตัวทางการเมืองสูง และบุคคลเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นบุคคลในระบบราชการโดยเฉพาะกลุ่มทหาร[1]จึงทำให้การเมืองไทยตกอยู่ภายใต้การครอบงำ และการแทรกแซงทางการเมืองโดยทหารมาตลอด[2] การที่การเมืองไทยถูกแทรกแซงจากทหารโดยการรัฐประหาร จากนั้นก็มีการปกครองแบบเผด็จการทหาร และต่อมาก็มีการร่างและประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ต่อมาจัดให้มีการเลือกตั้งและจัดตั้งรัฐบาล หลังจากนั้นก็เกิดวิกฤตการณ์ในการขัดแย้งของนักการเมืองทำให้ทหารต้องเข้ามารัฐประหารอีกและก็ปกครองโดยทหารวนเวียนอยู่เรื่อยๆ ไม่สิ้นสุด[3]

---

[1] คณิน บุญสุวรรณ, **ปัญหาการถ่ายทอดอำนาจทางการเมือง**,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.2532), หน้า 186

[2] เบญจพล เปรมปรีดา, **ทหารกับการสืบทอดอำนาจทางการเมืองไทย : กรณีศึกษาคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ**, (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2536), หน้า 1

[3] สมบูรณ์ ดุลยการญจน์, **การลุกฮือของประชาชนในการต่อต้านการครอบงำทางการเมืองของทหาร : กรณีเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535**, (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539), หน้า 1

การแทรกแซงและการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของทหารก็เป็นเรื่องที่ง่าย เนื่องจากลักษณะเด่นขององค์กรทหารมีความสามัคคีเป็นกลุ่มก้อนเหนียวแน่ มีเอกภาพและยังมีโครงสร้างการบัญชาเป็นลำดับชั้นที่แน่นอน อีกทั้งอาวุธในการทำสงครามอยู่ในการครอบครอง จึงประสบความสำเร็จในการยึดอำนาจปฏิวัติรัฐประหาร ภายหลังจากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬจนนำมาสู่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพ.ศ. 2540 บทบาททางการเมืองของทหารกลับเงียบหายไปจนแทบไม่เห็นการเคลื่อนไหวของทหารที่เกี่ยวกับการเมือง ในช่วงนี้พรรคการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่ซึ่งภายหลังได้รับการจัดตั้งรัฐบาลด้วยคะแนนเสียงท้วมทันถึง 2 สมัย คือ พรรคไทยรักไทยที่นำโดย พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็ถือเป็นตัวแทนของฝ่ายนักธุรกิจมากกว่าฝ่ายข้าราชการ แม้ว่าต่อมาภายหลังจะเป็นที่ทราบดีว่าการเมืองไทยได้วนเวียนเข้าสู่วงจรของการใช้อำนาจทหารอีกครั้งจากเหตุการณ์รัฐประหาร วันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 ภายใต้การนำของ พล.อ.สนธิ บุญยรัตกลิน ผู้บัญชาการทหารบก เป็นหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) ได้ทำการยึดอำนาจรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน แต่กระนั้นกระแสความนิยมในตัวหัวหน้าพรรคไทยรักไทยก็ยังได้รับการยกย่องและเชิดชูในระดับหนึ่ง เพราะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายในสังคมไทย โดยเฉพาะในช่วงแรกของการเลือกตั้งสมัยที่ 2 ระบบการเมืองของไทยก็กลับมาวนเวียนสู่ปรากฏการณ์ทางการเมืองด้วยการยึดอำนาจการปกครอง โดยการทำรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองของคณะรักษาความสบแห่ชาติ (คสช.) เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 โดยการนำของ พลเอกประยุทธ จันทร์โอชา ผู้บัญชาการทหารบกเป็นหัวหน้าคณะ โดยวิเคราะห์จากสภาพการณ์ของการรัฐประหารอาจมีสาเหตุสำคัญ 3 ประการ คือ (1) ความขัดแย้งทางการเมืองที่เป็นปฏิปักษ์ในหมู่ประชาชน ประชาชนมาชุมนุมต่อต้านรัฐบาลด้วยความสงบ แต่ถูกกลุ่มที่สนับสนุนรัฐบาลใช้อาวุธสงครามหากปล่อยไว้จะก่อให้เกิดอันตรายต่อชาติ (2) ชาวนาได้รับความเดือดร้อนจากการขายข้าวให้รัฐบาลแต่ไม่ได้รับเงินมาเป็นเวลานานเป็นเหตุให้ชาวนาต้องฆ่าตัวตาย และรัฐบาลก็รู้ดีว่าการอยู่ต่อไปของรัฐบาลจะไม่สมารถแก้ไขปัญหาให้ชาวนาได้ เพราะรัฐบาลรักษาการณ์ไม่มีอำนาจตามกฎหมายที่จะกู้เงินมาจ่ายให้ชาวนา (3) การทุจริตคอรัปชั่นของรัฐบาลและนักการเมืองจากสาเหตุดังกล่าวจึงทำให้ พล.ประยุทธ์ จันทร์โอชา ตัดสินใจยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินทั้งๆ ที่ลังเลอยู่นาน เพราะรู้ดีว่าจะถูกต่อต้านจากทั้งฝ่ายระบอบทักษิณและประเทศตะวันตก[4] ดังนั้น จากปรากฏการณ์ดังกล่าวผู้เขียนจึงเขียนนำเสนอในเรื่อง " บทบาททหารกับการเมืองในประเทศไทย" จากนั้นเป็นการนำแนวคิดพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งพยายามหาแนวทางและวิธีการต่างๆ มาใช้ในบทบาทของทหารกับการเมือง ในตอนท้ายเป็นบทสรุปที่ได้จากการสังเคราะห์ปัจจัยสำคัญที่ทหารก้าวเข้ามามีบทบาททางการเมือง ทหารกับเหตุผลของการทำรัฐประหาร และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของทหารกับการเมืองไทย

[4] สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, **สาเหตุของการรัฐประหาร**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2557)

แนวคิดพื้นฐานที่ใช้ในการวิเคราะห์

ปัจจุบันมีนักคิด นักวิชาการไทยมองบทบาททหารกับการเมืองของประเทศไทยเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่จะชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับการเมืองไม่ได้มีแค่รูปแบบเดียวคือการแทรกแซงของทหารในฝ่ายการเมือง และเป็นที่มาของวงจรทางการเมือง แต่จริงๆ แล้วความสัมพันธ์ของทหารกับการเมืองมีอยู่หลายลักษณะ ซึ่งต่อจากนี้ผู้เขียนชี้ให้เห็นถึงแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่นำมาอธิบายความการเมืองไทยว่ามีที่มาที่ไปอย่างไรบ้าง

แซมมวล ฮันติงตัน[5] ได้กล่าวว่า ความเป็นสมัยใหม่และพัฒนาทางการเมืองจะต้อง “ดำเนินไปด้วยกัน” เมื่อสังคมได้เข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ สังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตจากสังคมแบบดั้งเดิมหรือสังคมเกษตรกรรมไปเป็นสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นการก้าวเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ ซึ่งจะส่งผลให้มีการเติบโตของบุคลากรในภาคการผลิตที่มีการศึกษามากขึ้นเพื่อป้อนเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม ซึ่งในรูปแบบการเมืองสมัยใหม่นี้ประชาชนจะต้องการมีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ ทางการเมือง ตั้งแต่การเลือกตั้ง การเรียกร้องในแนวนโยบาย และการถอดถอนรับบาลที่คิดว่าตนเองไม่ชอบธรรม ในกระบวนการมีส่วนร่วมนี้สังคมจะต้องพัฒนาสถาบันการเมือง เพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นสมัยใหม่ของสังคม

ไพเนอร์[6] อธิบายลักษณะเด่นของทหารในฐานะสถาบันการเมืองว่าทหารมีลักษณะเด่น 5 ประการคือ มีการบังคับบัญชาที่รวมศูนย์ มีการบังคับบัญชาที่ลดหลั่นเป็นลำดับขั้น มีระเบียบวินัย มีการติดต่อสื่อสารภายในหน่วยย่อยต่างๆ ขององค์กร มีความสามัคคีรักหมู่คณะ และมีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ทั้งยังมีคุณธรรมทางการทหาร ซึ่งเมื่อรวมกับลักษณะเด่นทั้ง 5 ประการนี้ ทำให้คณะทหารเป็นองค์กรที่มีการจัดตั้งดีที่สุดเมื่อเทียบกับองค์กรต่างๆ ในสังคม

สุจิต บุญบงการ[7] กล่าวว่า ทหารได้เริ่มมีบทบาททางการเมืองตั้งแต่แรกเริ่มของการมีประชาธิปไตย คือ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ให้ความเห็นว่าทหารเป็นสถาบันทางการเมืองที่เข้มแข็งของสังคมไทย เนื่องจากเป็นสถาบันที่ได้รับพัฒนามาก่อนสถาบันการเมืองอื่นๆ จึงเป็นที่ยอมรับในหมู่ประชาชนว่ามีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และมีอำนาจ รวมทั้งมีความพร้อมในตัวเองมากที่สุด การยืนยันบทบาทเด่นของธรรมชาติของสถาบันทหาร

สรุปได้ว่า ทหารมีบทบาทเด่นในการเมืองไทย เพราะมีความพร้อมในเชิงสถาบันและมีความเข้มแข็งทางด้านอุดมการณ์ แต่เพราะเหตุใดการศึกษาการเมืองการปกครองในแนวนี้จึงไม่ตั้งข้อสงสัยต่อปัญหาการสืบทอดอำนาจของสถาบันทหาร เพราะในความเข็มแข็งเชิงสถาบันนั้นมีระบบการสืบทอดอำนาจที่สันติ หากสถาบันทหารมีความเข้มแข็ง ในฐานะสถาบันการเมืองจริงๆ แล้วลักษณะเด่นของทหารไทยที่

---

[5] Samuel P. Huntington, **Political Order in Changing Societies**, (Haven and London: YaleUniversity, 1968).

[6] S.E. Finer, **The Man on Horseback: The Role of the Military in Politics 2**, (Enlarged edition, 1976).

[7] สุจิต บุญบงการ, **บทบาทกองทัพในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลังการสิ้นสุนของสงครามเย็น**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2552)

มักจะต้องต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจกันนั้นสะท้อนให้เป็นความอ่อนแอและความไม่มีเสถียรภาพของสถาบันการกเมือง

บทบาททหารกับการเมืองในประเทศไทย

การเมืองไทยตลอดระยะเวลา 50 ปีที่ผ่านมา ดูเหมือนจะมีความเปลี่ยนแปลงไปในทางประชาธิปไตยมากขึ้น จากการศึกษาวิจัยทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์หลายชิ้นบ่งชี้ว่า กระบวนการทางการเมืองและกระบวนการในการกำหนดนโยบายของไทยเปลี่ยนแปลงไปจากทหารและระบบราชการผู้เคยมีบทบาทและอิทธิพลมากในกระบวนการทางการเมืองของไทย กลายมาเป็นการเมืองของนักธุรกิจการเมืองและกลุ่มทุนขนาดใหญ่ ในขณะเดียวกันการเมืองไทยก็มีพื้นที่ให้กับการเมืองภาคประชาชนและประชาสังคมมากขึ้นอย่างเป็นลำดับ[8] จากปัญหาและประเด็นที่กล่าวมาในเบื้องต้น ผู้ศึกษาวิเคราะห์ตามประเด็นที่ใช้ในการศึกษา 2 ประเด็น ดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 ปัจจัยสำคัญที่ทหารก้าวเข้ามามีบทบาททางการเมือง

โดยปกติแล้วทหารจะไม่เข้าแสดงบทบาททางการเมือง เนื่องจากรัฐธรรมนูญตลอดจนกฎระเบียบการปฏิบัติราชการไว้อย่างชัดเจน รัฐธรรมนูญจะกำหนดหน้าที่ของทหารไว้ 2 ลักษณะ คือหน้าที่ที่เกี่ยวกับการป้องกันประเทศ รักษาเอกราช ความมั่นคง ความสงบเรียบร้อย ตลอดจนสถาบันสำคัญของประเทศ และอีกหน้าที่หนึ่งก็คือหน้าที่ในการพัฒนาประเทศ[9] อย่างไรก็ดีได้มีการวิเคราะห์เกี่ยวกับหน้าที่องค์กรทหารในการรักษาความมั่นคงหรือความสงบเรียบร้อยซึ่งเป็นไปตามรับธรรมนูญกำหนดไว้ว่า การเข้าแสดงบทบาททางการเมืองเพราะเหตุผลความจำเป็นทางการเมืองที่กำลังเกิดวิกฤตอันเนื่องจากการบริหารงานที่ผิดพลาดของรัฐบาล จนส่อเค้าว่าจะเกิดความวุ่นวาย ความไม่สงบขึ้นภายในประเทศ หากทหารไม่เข้าดำเนินการแล้วจะมีผลเสียต่อความสงบเรียบร้อยความมั่นคงของประเทศ ดังนั้นหากจะวิเคราะห์ปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนผลักดันให้ทหารต้องเข้าแสดงบทบาททางการเมืองในภาวะที่การเมืองเกิดความไม่สงบหรือในช่วงที่เกิดวิกฤตทางการเมืองแล้วพบว่าน่าจะเกิดจากสาเหตุต่างๆ ดังนี้ 1) สถานการณ์ทางการเมืองเศรษฐกิจ และสังคมภายในประเทศเกิดความไม่สงบ มีความขัดแย้งทางการเมือง เกิดความแตกแยกในหมู่ประชาชนออกเป็นฝ่ายต่างๆ มีปัญหาทางเศรษฐกิจ การทุจริต คอรัปชั่น และปัญหาสังคมเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง เกิดการรวมกลุ่มชุมนุมเพื่อกดดันการแก้ปัญหาของรับบาลจนกาลเป็นสถานการณ์ความวุ่นวาย 2) ความไม่มีเสถียรภาพของสถาบันการเมือง เช่น เกิดความอ่อนแอของสถาบันทางการเมืองของรัฐบาล พรรคการเมือง นักการเมืองขาดเจตนารมณ์ที่แน่วแน่ในการปฏิบัติหน้าที่ทำให้ประชาชนได้รับผลเสีย เมื่อประชาชนได้รับผลกระทบมากก็อาจจะเรียกร้อง ต่อต้านหรือกดดันรัฐบาดด้วยวิธีการต่างๆ 3) ทหารเป็นองค์กรที่มีคุณลักษณะพิเศษแตกต่างจากองค์กรพลเรือนทั่วไป กล่าวคือทหารมีระเบียบวินัย การปกครอง

---

[8] สุรชาติ บำรุงสุข, **ระบบราชการไทย : บทศึกษากองทัพในบริบททางสังคม – การเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

[9] Surachart Bumrungsuk**. United States Foreign Policy and Thai Military Rule**. (Master of Arts Thesis Cornell University,1985). 1947-1977.

บังคับบัญชา การสั่งการที่เคร่งครัดมาก นอกจากนี้แล้วยังได้รับการฝึกความอดทน ความแข็งแกร่ง การใช้อาวุธยุทธวิธีต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อปฏิบัติการใดๆ เมื่อเกิดความไม่สงบ 4) ลักษณะเด่นของทหารอีกอย่างหนึ่งเพิ่มเติมจากข้อ 3 ซึ่งบุคคลทั่วไปหรือองค์กรใดไม่มี การรักษาความสงบเรียบร้อย หรือการยึดอำนาจการปกครองอาจต้องมีการใช้อาวุธประกอบการปฏิบัติภารกิจ ซึ่งผู้ที่สามารถใช้อาวุธได้นั้นต้องมีความชำนาญหรือผ่านการฝึกทักษะมาแล้ว ในการเข้าคลี่คลายปัญหาความสงบทางการเมืองของประเทศ เพื่อการควบคุมฝูงชนให้อยู่ในความสงบหรือเพื่อให้ปฏิบัติการยึดอำนาจจากรัฐบาลเป็นไปด้วยความเรียบร้อยอยู่ภายใต้การควบคุมสังการจากผู้บังคับบัญชา

ปัจจัยดังกล่าวข้างต้นเป็นส่วนสนับสนุน ผลักดันให้ทหารต้องเข้าแสดงบทบาททางการเมือง บางฝ่ายว่าเป็นหน้าที่ของทหารในการรักษาความสงบเรียบร้อย ความมั่นคงของประเทศ ซึ่งสามารถกระทำได้โดยอ้างอิงจากที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกำหนดให้ทหารมีหน้าที่ในการรักษาเอกราชความมั่นคงสถาบันพระมหากษัตริย์ ผลประโยชน์แห่งชาติ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เมื่อเกิดความไม่สงบทางการเมืองภายในประเทศขึ้นจึงทำให้มีการจับตามองมาที่ฝ่ายทหารเป็นพิเศษว่าจะมีการแสดงทางที่อย่างไรต่อเหตุการณ์นั้น อย่างไรก็ดีหากทหารจะต้องเข้าแสดงบทบาทต่อกรณีดังกล่าวก็มักจะดำเนินการไปเพื่อมุ่งสร้างความสงบเรียบร้อย ไม่ต้องการใช้กำลังและอาวุธในทางที่จะก่อให้เกิดความรุนแรงเสียหายต่อประชาชนและภาพลักษณ์ของประเทศ จะเห็นได้ว่าการยึดอำนาจการปกครองของคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) เมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 และการยึดอำนาจการปกครองของทั้ง 2 ครั้งไม่มีการใช้กำลังอาวุธเข้าต่อสู้หรือเสียเลือดเนื้อเลยแม้แต่น้อย เพราะดังที่ได้กล่าวแล้วว่าถ้าทหารต้องเข้ายึดอำนาจจากรับบาล ก็จะดำเนินการไปเพื่อสร้างความสงบเรียบร้อยของประเทศชาติและประชาชน ที่สำคัญก็คือทหารจะพิจารณาถึงความเหมาะสมในการใช้กำลังหรืออาวุธ ซึ่งต้องเป็นไปตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาและมีกฎหมายรองรับ[10]

ประเด็นที่ 2 ทหารกับเหตุผลของการทำรัฐประหาร

สาเหตุของการทำรัฐประหารจากรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง เพราะมีการบริหารประเทศชาติผิดพลาดและจำเป็นต้องบังคับให้รัฐบาลพ้นจากอำนาจ จึงใช้กำลังลังคับให้ออกจากตำแหน่ง โดยการประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญหรือประกาศให้มีการเลือกตั้งใหม่ภายในเวลาที่กำหนด ลักษณะนี้ก็เรียกได้ว่าเป็นการก่อรัฐประหารหากย้อนรอยการทำรัฐประหารในประวัติศาสตร์ไทยจนถึงปัจจุบันมีถึง 13 เหตุการณ์ด้วยกัน ดังนี้ ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 พยามโนปกรณ์นิติธาดา ได้ประกาศพระราชกฤษฎีกาปิดสภาผู้แทนราษฎรพร้อมงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา เกิดจากการนำเสนอเค้าโครงเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ ฉบับที่เรียกว่า “สมุดปกเหลือง” ที่ถูกหลายฝ่ายมองว่าคล้ายกับเค้าโครงเศรษฐกิจของคอมมิวนิสต์ก่อให้เกิดความเห็นขัดแย้งกันอย่างรุนแรงในหมู่คณะราษฎรและบรรดาข้าราชการ จึงเกิดการรัฐประหารเงียบบีบบังคับให้นายปรีดีเดินทางออกนอกประเทศพร้อมทั้งกวาดล้างจับกุมพวกที่คิดว่าเป็นคอมมิวนิสต์พรรคคอมมิวนิสต์ ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 รัฐประหารครั้งนี้มีขึ้นหลังพระยามโนปกรณ์

[10] Surachart Bumrungsuk. **From Dominance to Power Sharing: The Milltary and Politics in Thailand**. (Ph.D. Thesis Cornell University, 1999), 1973-1992.

นิติธาดาประกาศพระราชกฤษฎีกาปิดสภาฯ และงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา หลังจากมีความขัดแย้ง “สมุดปกเหลือง” จนกระทั่งเกิดวิกฤตเมื่อ “4 ทหารเสือ” ลาออกจากตำแหน่ง เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2476 โดยอ้างเหตุผลว่าเพื่อพักผ่อนหลังจากตรากตรำทำงานราชการจนสุขภาพเสื่อมโทรม จากนั้นในเวลาหัวค่ำของวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 คณะทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน นำโดยพระยาพหลพลพยุหเสนา หลวงพิบูลสงคราม และหลวงศุภชลาศัยได้ทำรัฐประหารยึดอำนาจจากพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 จี้บังคับให้ นายควง อภัยวงศ์ ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และมอบตำแหน่งต่อให้ จอมพล ป.พิบูลสงคราม โดยที่ภายหลังกลุ่มนายทหารนำโดย พล.ท.ผิน ชุนหะวัณ ได้ทำการรัฐประหารรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 แล้วได้แต่งตั้งให้ นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีเพื่อจัดการเลือกตั้งทั่วไป ต่อมาในการเลือกตั้งวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2491 พรรคประชาธิปัตย์สามารถชนะการเลือกตั้งได้รับเสียงสูงสุดในสภาฯ นายควง อภัยงวงศ์ ในฐานะหัวหน้าพรรคได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 5 เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494 จอมล ป.พิบูลสงคราม ยึดอำนาจรัฐบาลตนเอง โดยอ้างว่าไม่ได้รับความสะดวกในการบริหารราชการแผ่นดิน เหตุสืบเนื่องจากรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ที่ใช้อยู่ขณะนั้นไม่เอื้อให้เกิดอำนาจ คือให้ผู้ที่เป็นสมาชิกวุฒิสภาจะเป็นข้าราชการประจำไม่ได้ ครั้งที่ 6 เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 สืบเนื่องจากความแตกแยกกันระหว่างกลุ่มทหาร ที่นำโดย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการทหารบก กับ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจที่ค้ำอำนาจของรัฐบาลที่มีการเลือกตั้งที่มีการโกงกันมากที่สุดในประวัติศาสตร์ ครั้งที่ 7 เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 ด้วยสาเหตุการเมืองในรัฐสภาไม่สงบ เนื่องจากบรรดา ส.ส. เรียกร้องเอาผลประโยชน์และมีการขู่ว่าหากไม่ได้ตามที่ร้องขอจะถอนตัวจากการสนับสนุนรัฐบาล พล.ท.ถนอม กิตติขจร ก็ไม่อาจควบคุมสถานการณ์ได้จึงประกาศลาออกในเวลาเที่ยวของวันเดียวกัน แต่ยังไม่ได้ประกาศให้แก่ประชาชนทราบโดยทั่วกัน จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ประกาศยึดอำนาจโดยอ้างถึงเหตุความมั่นคงของประเทศ ซึ่งมีลัทธิคอมมิวนิสต์กำลังคุกคาม โดยมีคำสั่งคณะปฏิวัติให้ยกเลิกรับธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่ใช้อยู่ขณะนั้น ยุบสภา ยกเลิกสถาบันทางการเมือง ครั้งที่ 8 เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 จอมพลถนอม กิตติขจร ยึดอำนาจรัฐบาลตนเอง สาเหตุสืบเนื่องจากการ นายญวง เอี่ยมศิลา ส.ส.จังหวัดอุดรธานี ได้เรียกร้องผลประโยชน์ตอบแทนต่างๆ ตามที่จอมพลถนอมได้เคยสัญญาไว้ในช่วงเลือกตั้ง เมื่อไม่ได้รับการตอบแทนดังที่สัญญาไว้ ส.ส. เหล่านี้ได้ต่างพากันเรียกร้องต่างๆ นานา ซึ่งเป็นเหตุให้ จอมพลถนอม ไม่อาจควบคุมสถานการณ์ในสภาฯ ได้ จึงทำการยึดอำนาจตนเองขึ้น ครั้งที่ 9 เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เนื่องจากเหตุการณ์สังหารหมู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ท่าพระจันทร์ ซึ่งรัฐบาลไม่อาจควบคุมสถานการณ์ให้อยู่ในความสงบเรียบร้อยได้ คณะนายทหาร 3 เหล่าทัพและอธิบดีกรมตำรวจ นำโดย พลเรือเอกสงัด ชะลออยู่ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด จึงจำเป็นต้องยึดอำนาจการปกครองไว้โดยใช้ชื่อว่า “คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน” ครั้งที่ 10 เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2520 เหตุเนื่องจากการที่รัฐบาลนายธานินทร์มีภารกิจสำคัญที่จะต้องกระทำคือ การปฏิรูปการเมืองภายในระยะเวลา 12 ปี ซึ่งทางคณะปฏิรูปฯ เห็นว่าล่าช้าเกินไป ประกอบกับสถานการณ์ต่างๆ ในประเทศยังไม่สงบดี ดังนั้นจึงกระทำการรัฐประหารซ้ำอีกครั้ง ครั้งที่ 11 เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 โดยมีเหตุผลหลายประการ เช่น

พฤติการณ์ฉ้อราษฎร์บังหลวง ข้าราชการการเมืองใช้อำนาจกดขี่ข่มเหงราชการประจำผู้ซื่อสัตย์สุจริต รัฐบาลเป็นเผด็จการทางรัฐสภา ครั้งที่ 12 เมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 นำโดย พล.อ.สนธิ บุญยรัตนกลิน ยึดอำนาจรัฐบาลรักษาการ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นับเป็นจุเปลี่ยนสำคัญในวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่ดำเนินมายาวนานนับตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2548 คณะรับประหารได้ยกเลิกการเลือกตั้งในเดือนตุลาคม ยกเลิกรัฐธรรมนูญสั่งยุบสภา สั่งห้ามการประท้วงและกิจกรรมทางการเมือง ยับยั้งและเซ็นเซอร์สื่อ ประกาศใช้กฎอัยการศึกและจับกุมสมาชิกคณะรัฐมนตรีหลายคน และครั้งที่ 13 เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 นำโดย พล.อ.ประยุทธ จันทร์โอชา ผู้บัญชาการทหารบกประกาศรัฐประหารเพื่อให้รัฐมนตรีรักษาการทั้งหมดหมดอำนาจ และเปลี่ยนผ่านสู่การจัดตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ และออกประกาศคำสั่งขอความร่วมมือในหลายเรื่องอย่างต่อเนื่อง สาเหตุมาจากเกิดความขัดแย้งทางการเมือง การชุมนุมเรียกร้องของกลุ่มต่างๆ และการทุจริตคอรัปชั่นของรัฐบาลและนักการเมือง เป็นต้น[11]

บทสรุป

กองทัพในหลายประเทศมักทำตัวเป็นอุปสรรคต่อการสถาปนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างมั่นคง และหนทางที่จะจรรโลงให้ระบอบประชาธิปไตยสามารถอยู่รอดก็ต้องทำให้บทบาททางการเมืองของกองทัพลดลง โดยกองทัพต้องมีฐานะเป็นเพียงองค์กรที่อยู่ใต้การควบคุมของรัฐบาลซึ่งอาจกล่าวได้ว่าแนวความคิดแบบนี้ปฏิเสธความเป็นไปได้ที่กอบทัพจะแสดงบทบาทในเชิงบวกต่อการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างแทบจะสิ้นเชิง ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 ปัจจัยสำคัญที่ทหารก้าวเข้ามามีบทบาททางการเมือง การป้องกันประเทศ รักษาเอกราช ความมั่นคง ความสงบเรียบร้อย ตลอดจนสถาบันสำคัญของประเทศเป็นหน้าที่และบทบาทสำคัญของทหารและกองทัพ การเข้าแสดงบทบาททางการเมืองเมื่อสถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศเกิดความไม่สงบเหตุวิกฤตอันเนื่องจากการบริหารงานที่ผิดพลาดของรับบาลจนส่อเค้าว่าจะเกิดความวุ่นวาย ความไม่สงบขึ้นภายในประเทศ หากทหารไม่เข้าดำเนินการแล้วจะมีผลเสียต่อความสงบเรียบร้อยความมั่นคงของประเทศปฏิบัติการยึดอำนาจของทหารถือว่าเป็นหน้าที่เพื่อการรักษาความมั่นคง ความสงบเรียบร้อยให้กับประเทศชาติและประชาชน ดังนั้นหากวิเคราะห์ปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนผลักดันให้ทหารต้องเข้าแสดงบทบาททางการเมืองในภาวะที่การเมืองเกิดความไม่สงบถูกมองเป็น 2 กรณี คือ

1) ทหารสามารถปฏิบัติหน้าที่ในการรักษาเอกราชความมั่นคง สถาบันพระมหากษัตริย์ ตลอดจนการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ความไม่สงบทางการเมืองหรือวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นจะกลายเป็นปัญหาต่อความมั่นคงหรือระบอบการปกครองของประเทศซึ่งทหารสามารถกระทำได้

2) การหาข้อยุติเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองภายในประเทศควรปล่อยให้เป็นไปตามกลไกของระบอบการปกครอง ดังนั้นการจะเห็นด้วยตามหลักเหตุผลและข้อเท็จจริงว่าเมื่อเกิดความไม่สงบทางการ

[11] สุรชาติ บำรุงสุข, **ทหารกับประชาธิปไตย : จาก 14 ตุลาฯ สู่ปัจจุบันและอนาคต**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.2541), หน้า 73.

เมืองขึ้นภายในประเทศ เกิดความขัดแย้งระหว่างรับบาลในฐานะฝ่ายบริหารประเทศกับประชาชน อาจเนื่องมาจากที่บ้านเมืองมีปัญหาและรัฐบาลยังไม่ดำเนินการแก้ไขหรือยังแก้ไขไม่ได้ หากปล่อยไว้จะเกิดความเสียหายต่อประเทศชาติและประชาชน หลายคนจึงมองมาที่ทหารซึ่งเป็นองค์กรที่มีลักษณะพิเศษกว่าองค์กรอื่นดังที่ได้กล่าวแล้ว แต่อย่างใดยามปกติทหารก็จะปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายไม่เข้าแทรกแซงทางการเมือง จนต่อเมื่อสถานการณ์ผลักดันให้ทหารต้องเข้าแสดงบทบาทต่อเหตุการณ์ความไม่สงบเท่านั้นทหารจึงจะมีการเคลื่อนไหว

ประเด็นที่ 2 ทหารกับเหตุผลของการทำรัฐประหาร โดยสรุปแล้วสาเหตุของการทำรัฐประหารตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่เกิดขึ้น 13 เหตุการณ์ด้วยมีเหตุผลโดยรวมของการทำรัฐประหาร 5 ประการดังนี้

1) รัฐบาลพลเรือนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการของฝ่ายทหารมากเกินไป ในขณะที่ฝ่ายทหารเองบางครั้งไม่ยอมรับอำนาจฝ่ายการเมืองด้วยเหตุผลบางการ เช่น ตัวบุคคล และการบริหารงานของรัฐบาลที่มุ่งรักษาผลประโยชน์พวกตนมากกว่าของประเทศชาติ

2) ความพยายามของฝ่ายการเมืองในการเข้าไปแทรกแซงทหาร เช่น แอบสนับสนุนนายทหารบางคน ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้มาจากการประกอบธุรกิจ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสำคัญฯ โดยไม่คำนึงถึงระเบียบแบบแผนที่เคยปฏิบัติ ทำให้ทหารแตกกันเป็นกลุ่ม เป็นการแยกดุลอำนาจของทหารในกองทัพเพื่อให้เป็นที่วางใจได้ว่าทหารจะไม่สามารถทำการปฏิวัติรัฐประหารได้

3) ความขัดแย้งกันเองระหว่างฝ่ายทหารด้วยกัน ไม่ว่าจะเกิดจากความทะเยอทะยานส่วนตัว ความขมขื่นส่วนตัว หรือขัดแย้งกันด้วยผลประโยชน์บางอย่างของกลุ่มตน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องตำแหน่งหน้าที่สำคัญฯ ในกองทัพที่โยกย้ายคนของตนไปดำรงตำแหน่ง และโยกย้ายคนที่ไม่ใช่กลุ่มหรือพวกตนไปอยู่ในตำแหน่งอื่นที่ไม่สำคัญ

4) เกียรติภูมิและบทบาทของทหารถูกละเมิด หรือไม่ตกต่ำเนื่องจากการลบหลู่ดูถูกหยามเกียรติถูกกว่าวหาว่าเป็นเผด็จการหรือทุจริตคอรัปชั่น

5) ทหารไม่มีความเชื่อมั่นว่ารัฐบาลพลเรือนที่บริหารประเทศอยู่ในขณะนั้นจะสามารถนำพาประเทศชาติไปได้ด้วยดี ไม่ว่าจะเป็นการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจสังคม ความสงบเรียบร้อยภายในหรือปัญหาที่เกิดจากการทุจริตแสวงหาผลประโยชน์โดยไม่ชอบธรรมของนักการเมืองอยู่ในขณะนี้ ทั้ง 5 ประการ เป็นที่มาของการปฏิวัติรัฐประหาร ซึ่งเคยเกิดขึ้นมาแล้วในบ้านของเราในอดีตถึงปัจจุบันจึงหยิบยกขึ้นมาให้ได้เห็นเป็นอุทาหรณ์

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิเคราะห์ในครั้งนี้หากมองในภาพรวมของประเทศที่เมื่อใดประเทศเกิดปัญหาหรือวิกฤติการณ์ ทหารจะเข้ามาแก้ไขปัญหา โดยการอ้างความชอบธรรมการเป็นผู้ปกป้องชาติบ้านเมือง จึงถือเป็นเหตุผลในการเข้ามามีบทบาททางการเมือง ก่อนบ้านเมืองจะเสียหายมากไปกว่านี้ โดยหลักสามารถพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

1) ควรสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ความสำเร็จของการพัฒนาทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย จึงขึ้นอยู่กับความพยายามในการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยให้กับประชาชนทุกระดับอย่างกว้างขวาง การเสริมสร้างเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยทั้งมาตรการที่มีประสิทธิภาพและความตั้งใจจริงของผู้นำทางการเมือง กลุ่มทหารต้องยุติการแทรกแซงทางการเมืองด้วยการปฏิวัติรัฐประหาร ซึ่งเป็นการทำลายบรรยากาศทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่ร้ายแรงและยังทำลายการยอมรับจากประชาชน

2) ควรทำให้ทหารเป็นทหารอาชีพ เพื่อป้องกันการแทรกแซงทางการเมืองของทหารไม่ให้เกิดการปฏิวัติรัฐประหารขึ้นอีก เพราะความเป็นทหารอาชีพจะไม่ทำให้ทหารยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ทหารสมัยใหม่จะฝึกฝนความชำนาญทางการรบของตนและไม่เกี่ยวข้องกับนโยบายใดๆ ที่ไม่เกี่ยวข้อง อีกทั้งต้องรู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบว่าไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับการตัดสินใจของนักการเมืองซึ่งเป็นพลเรือน

3) ควรตระหนักถึงสภาวะเศรษฐกิจในขณะนี้ที่ทุกฝ่ายต้องประหยัด และพยายามในการควบคุมการใช้จ่ายเงินงบประมาณในกิจการทหาร เช่น การจัดซื้อ จัดหายุทโธปกรณ์ของกองทัพ ดังนั้นกลุ่มทหารเองต้องเข้าใจสภาพเศรษฐกิจในขณะนี้ว่าอะไรคือสิ่งจำเป็นที่ต้องกระทำก่อนเพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชนและประเทศชาติ

4) ควรสร้างระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยตามแนวคิดของตะวันตก โดยเป็นระบอบประชาธิปไตยที่นานาอารยประเทศยอมรับนั้นเป็นประชาธิปไตยที่พยายามมุ่งเน้นให้ประชาชน ได้มีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกว้างขวาง เป้าหมายสูงสุดของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

บรรณานุกรม

คณิน บุญสุวรรณ. **ปัญหาการถ่ายทอดอำนาจทางการเมือง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532..

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **ยังเติร์กกับทหารประชาธิปไตย การวิเคราะห์บทบาททหารในการเมืองไทย**. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, 2525.

เบญจพล เปรมปรีดา. **ทหารกับการสืบทอดอำนาจทางการเมืองไทย : กรณีศึกษาคณะรักษาความสบงเรียบร้อยแห่งชาติ**. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2536.

มานะ รัตนโกเศศ. **การใช้กำลังทหารเพื่อพัฒนาการเมืองในประเทศไทย**.กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2523.

สมบูรณ์ ดุลยกาญจน์. **การลุกฮือของประชาชนในการต่อต้านการครอบงำทางการเมืองของทหาร : กรณีเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535** .วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.

สุจิต บุญบงการ. **บทบาทกองทัพในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลังการสิ้นสุดของสงครามเย็น**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย, 2549.

สุรชาติ บำรุงสข. **ระบบราชการไทย : บทศึกษากองทัพในบริบททางสังคม – การเมือง**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยลัย.

_____. **ทหารกับประชาธิปไตไทย : จาก 14 ตุลาฯ สู่ปัจจุบันและอนาคต**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. **สาเหตุของการรัฐประหาร**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2557.

S.E. Finer. The Man on Horseback: The Role of the Military in Politics. 2" Enlarged edition, 1976.

Samuel P. Huntington. Political Order in Changing Societies. Haven and London: Yale University, 1968.

Surachart Bumrungsuk. United States Foreign Policy and Thai Military Rule. 1947-1977 Master of Arts Thesis Cornell University, 1985.

_____. From Dominance to Power Sharing: The Milltary and Politics in Thailand. 1973-1992 Ph.D. Thesis Cornell University, 1999.

ภาพลักษณ์เชิงจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำท้องถิ่นไทย
The administrative ethical image of local Thai leaders

พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญฺโญ
ธัชพล ยรรยง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ
ปิ่นปินัทธ์ เหลืองพิทักษ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ต้องการสื่อสารภาพลักษณ์เชิงจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำท้องถิ่นไทยที่มีความสำคัญต่อความน่าเชื่อถือในฐานะผู้นำในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในความพยายามสร้างและพัฒนาตนเองในเชิงจริยธรรมที่สื่อไปยังประชาชนให้มองเห็นภาพแห่งพฤติกรรมในฐานะนักเมืองที่ดีจากสถานการณ์ที่ดูเหมือนจะเลวร้ายในสายตาของประชาชนทั่วไป จากการวิเคราะห์พบว่า ภาพลักษณ์เชิงจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำท้องถิ่นไทยต้องมีความพร้อมสำหรับการทำงานอย่างเต็มที่และต่อเนื่องในลักษณะความมีจิตอาสา การมีพฤติกรรมที่สามารถสร้างต้นแบบของร่องรอยแห่งความศรัทธาต่อคนรุ่นใหม่และคนทั่วไป ความรักความเคารพต่อบุรพสถาบันต่างๆ ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น แสดงพลังทางสติปัญญาในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนได้ นอกจากนี้ยังต้องแสดงวิสัยทัศน์สำหรับการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างมีเป้าหมายและมีความหวังสุดท้ายของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ

คำสำคัญ : ภาพลักษณ์นักการเมือง, จริยธรรมการบริหาร, การเมืองการปกครอง, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.

Abstract

This academic paper wishes to communicate the ethical image of the local Thai leaders who are important to credibility as leaders in local government organizations in an ethical self-building and development effort that communicates to the public to visualize. Of behavior as a good city from a situation that appears to be dire in the eyes of the general public from the analysis. it was found that the administrative ethical image of local Thai leaders must be ready for their full and continuous work in a volunteer manner. Having behaviors that can model the vestiges of faith in a new generation Love and respect for the various institutions Both at the national and local levels Can show intellectual

power in resolving the problems of public suffering It is also important to show a vision for local development with the goal and the last hope of the local people.

Keywords : Image of Politicians. Administrative Ethics. Political Politics. Local Government Organizations.

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 76 วรรคสาม กำหนดให้ "รัฐพึงจัดให้มีมาตรฐานทางจริยธรรม เพื่อให้หน่วยงานของรัฐใช้เป็นหลักในการกำหนดประมวลจริยธรรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐในหน่วยงานนั้น ๆ ซึ่งต้องไม่ต่ำกว่ามาตรฐานทางจริยธรรมดังกล่าว" ดังกล่าวมีสาระสำคัญประการหนึ่งที่มุ่งแก้ไขปัญหาการผูกขาดอำนาจรัฐและการใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรม รวมทั้งการดำเนินการทางการเมืองที่ขาดความโปร่งใสไม่มีคุณธรรม จริยธรรม และระบบการตรวจสอบการใช้อำนาจที่ล้มเหลวจึงมีบทบัญญัติที่มุ่งเน้นการทำให้บ้านเมืองมีความโปร่งใส มีคุณธรรมจริยธรรม โดยกำหนดในหมวด 6 จริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำประมวลจริยธรรมของฝ่ายข้าราชการประจำเพื่อให้ข้าราชการและลูกจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีหลักการและแนวทางปฏิบัติงานเพื่อเป็นเครื่องกำกับความประพฤติของตนในการปฏิบัติงานอย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม[1]

ภาพลักษณ์ทางการเมืองไทยในช่วงหลายปีที่ผ่านมามีประเด็นปัญหาจริยธรรมทางการเมืองต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อประโยชน์ส่วนรวมของชาติ ได้แก่ การทุจริตการเลือกตั้ง การฉ้อราษฎรบังหลวง การช่วยเหลือพวกพ้องให้ได้เลื่อนตำแหน่ง เลื่อนเงินเดือน พ้นจากความผิดหรือรับโทษสถานเบา แทรกแซงอำนาจหน้าที่ของข้าราชการ การใช้ทรัพย์สินทางราชการและงบประมาณของหน่วยงานราชการเพื่อประโยชน์ส่วนตัว การบังคับให้ข้าราชการชั้นผู้น้อยกระทำผิดแทนตน การปรับหรือออกกฎหมายที่เอื้อประโยชน์แก่ตนเอง การเอาใจออกห่างจากการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การยกเว้นการเอาผิดทางจริยธรรมกับนักการเมืองบางกลุ่ม การกลั่นแกล้งนักการเมืองฝ่ายตรงข้าม และการใส่ร้ายป้ายสีนักการเมืองฝ่ายตรงข้าม[2] ดังนั้น ทางคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนได้ร่างและจัดทำประมวลจริยธรรมที่จัดทำขึ้นตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 76 และภาครัฐได้ออกพระราชบัญญัติมาตรฐานทางจริยธรรม พ.ศ. 2562 จึงเป็นเครื่องมืออันสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้ข้าราชการพนักงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้มีหลักการและแนวทางปฏิบัติตนไปในแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม นำมาซึ่งประสิทธิภาพ ประสิทธิผลความพอใจความผาสุกของประชาชนความ

---

[1] สำนักปลัดองค์การบริหารหัวหนอง จังหวัดขอนแก่น, **ประมวลจริยธรรมของข้าราชการส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลหัวหนองอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น**, (องค์การบริหารส่วนตำบลหัวหนอง, 2563), หน้า 1.

[2] วริยา ชินวรรโณ และฐิตารีย์ ศิริศีศรชัย, จริยธรรมนักการเมือง, ประชาคมวิจัย, ฉบับที่ : 118, ปีที่ 20, (พฤศจิกายน - ธันวาคม, 2557) : 11.

เจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติและส่งผลให้เกิดความสุขความเจริญย้อนกลับมาสู่ตัวผู้ปฏิบัติเองทุกคน[3] จะเห็นได้ว่า ความคาดหวังของการเมืองการปกครองของประเทศได้ตระหนักและให้ความสำคัญต่อกิจกรรมทางการเมืองทุกระดับเพราะมองเห็นถึงผลกระทบอย่างสูงสุดหากนักการเมืองขาดจริยธรรมทางการบริหารที่ไม่มุ่งหวังให้ผลประโยชน์เกิดขึ้นต่อประชาชนและสังคมจึงเท่ากับว่าภาพลักษณ์ที่ผ่านของนักการเมืองทุกระดับตกต่ำและเสียความสมดุล ขาดความน่าเชื่อถืออย่างมากต่อกระบวนการทางการเมืองการปกครองจึงต้องรีบเร่งที่จะสร้างเกาะป้องกันให้ดีที่สุดผ่านเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 โดยเฉพาะการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติมาตรฐานทางจริยธรรม พ.ศ. 2562 อย่างเคร่งครัดมากที่สุดจะสามารถยกระดับภาพลักษณ์ที่ไม่ดีไปสู่ความน่าเชื่อถือและร่วมกันพัฒนาสังคมที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างเต็มกำลังความสามารถในภารกิจของรัฐต่อไป

มาตรฐานทางจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำท้องถิ่นไทย

การประกาศใช้พระราชบัญญัติพระราชบัญญัติมาตรฐานทางจริยธรรมพ.ศ.2562 ฉบับนี้คือโดยที่มาตรา76วรรคสาม ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้รัฐพึงจัดให้มีมาตรฐานทางจริยธรรมเพื่อให้หน่วยงานของรัฐใช้เป็นหลักในการกำหนดประมวลจริยธรรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐในหน่วยงานนั้นๆ ซึ่งต้องไม่ต่ำกว่ามาตรฐานทางจริยธรรมดังกล่าว ดังนั้น เพื่อให้การจัดทำประมวลจริยธรรมเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและมีมาตรฐานเดียวกัน สมควรมีกฎหมายว่าด้วยมาตรฐานทางจริยธรรมใช้เป็นหลักสำคัญในการจัดทำประมวลจริยธรรมของหน่วยงานของรัฐเพื่อใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติตนของเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยมีหลักเกณฑ์การจัดทำประมวลจริยธรรม กระบวนการรักษาจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมทั้งมาตรการและกลไกที่มีประสิทธิภาพเพื่อเสริมสร้างให้มีการปฏิบัติตามประมวลจริยธรรม[4]ที่จัดทำขึ้นตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 76 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เป็นเครื่องมือกำกับความประพฤติของข้าราชการการเมืองท้องถิ่นที่สร้างความโปร่งใสมีมาตรฐานในการปฏิบัติงานที่ชัดเจนและเป็นสากล

2. ยึดถือเป็นหลักการและแนวทางปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอและเป็นเครื่องมือการตรวจสอบ การทำงานด้านต่าง ๆ ทั้งในระดับองค์กรและระดับบุคคลเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามหลักคุณธรรม อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

3.ทำให้เกิดรูปแบบองค์กรอันเป็นที่ยอมรับเพิ่มความน่าเชื่อถือเกิดความมั่นใจแก่ผู้รับบริการและประชาชนทั่วไป ตลอดจนผู้มีส่วนได้เสีย

---

[3] องค์การบริหารส่วนตำบลดอนทราย, **ประมวลมาตรฐานคุณธรรมและจริยธรรมของพนักงานส่วนตำบลและพนักงานจ้างประจำปี พ.ศ. 2559**, (สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลดอนทรายอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี, 2559), หน้า 1.

[4] ดูเพิ่มเติมใน ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติมาตรฐานทางจริยธรรม พ.ศ.2562.

4. ให้เกิดพันธะผูกพันระหว่างองค์กรและบุคคลในทุกระดับให้ใช้อำนาจในขอบเขตสร้างระบบความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใต้บังคับบัญชาต่อองค์กร ต่อประชาชนและต่อ สังคมตามลำดับ

5. ป้องกันการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ และความขัดแย้งทางผลประโยชน์ที่อาจ เกิดขึ้น รวมทั้งเสริมสร้างความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน ทั้งนี้รวมถึงเพื่อใช้เป็นค่านิยมร่วมสำหรับองค์กรและบุคคลพึงยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ ควบคู่ไปกับระเบียบและกฎข้อบังคับอื่น ๆ อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ[5]

ประมวลจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองท้องถิ่นจึงเป็นมาตรฐานจริยธรรมของ ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ผู้บริหาร สมาชิกสภาท้องถิ่น หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐแต่ละประเภทเพื่อให้ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ปฏิบัติตนให้มีประสิทธิภาพเป็นไปด้วยถูกต้อง โปร่งใสอันส่งผลให้การพัฒนาบ้านเมืองเข้าสู่ความเจริญก้าวหน้า เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานรัฐอื่นๆ จึงได้จัดทำประมวลจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองท้องถิ่น เพื่อให้ผู้บริหารและสมาชิกสภาท้องถิ่น ได้ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไปข้าราชการการเมืองท้องถิ่น นอกจากนี้ ประมวลมาตรฐานจริยธรรมอันเป็นค่านิยมหลัก มีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมาย เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวม เป็นกลางทางการเมือง อำนวยความสะดวกและให้บริการแก่ประชาชนตามหลักธรรมาภิบาล[6]โดยจะต้องยึดมั่นในมาตรฐานทางจริยธรรมตามแห่งพระราชบัญญัติ มาตรา 5 มาตรฐานทางจริยธรรม คือหลักเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติอย่างมีคุณธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งจะต้องประกอบด้วย

1. ยึดมั่นในสถาบันหลักของประเทศ อันได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2. ซื่อสัตย์สุจริต มีจิตสำนึกที่ดี และรับผิดชอบต่อหน้าที่

3. กล้าตัดสินใจและกระทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม

4. คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว และมีจิตสาธารณะ

5. มุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน

6. ปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นธรรมและไม่เลือกปฏิบัติ

7. ดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดีและรักษาภาพลักษณ์ของทางราชการ

มาตรฐานทางจริยธรรม ให้ใช้เป็นหลักสำคัญในการจัดทำประมวลจริยธรรมของหน่วยงานของรัฐที่จะกำหนดเป็นหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติตนของเจ้าหน้าที่ของรัฐเกี่ยวกับสภาคุณงามความดีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องยึดถือสำหรับการปฏิบัติงาน การตัดสินความถูกผิดการปฏิบัติที่ควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ ตลอดจน

---

[5] สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลจอมปลวก, **ประกาศองค์การบริหารส่วนตำบลจอมปลวกว่าด้วยประมวลจริยธรรมของข้าราชการการเมืองท้องถิ่นฝ่ายบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลจอมปลวก พ.ศ.2556**, (องค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสาคร, 2556), หน้า มปน.

[6] องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเหล่า, **ประมวลจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองท้องถิ่นฝ่ายบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเหล่า**, (สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเหล่า อำเภอเจริญศิลป์ จังหวัดสกลนคร, 2557), หน้า 5.

การดำรงตนในการกระทำความดีและละเว้นความชั่ว[7] เพราะฉะนั้น ผลรวมทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นเพื่อทำให้ภาพลักษณ์ทางการเมืองทุกระดับ รวมไปถึงข้าราชการทั้งหมดสามารถปฏิบัติงานภายใต้กรอบมาตรฐานเดียวกันที่จะนำไปสู่กิจกรรมการพัฒนาสังคมไทยให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง เสมอภาค เท่าเทียมกันโดยมองไปที่ผลประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติเป็นที่ตั้งและยังมองไปถึงการทำหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ต้องรักษาภาพลักษณ์ให้เกิดความน่าเชื่อถือโดยเฉพาะผู้นำทางการบริหารการเมืองท้องถิ่นยิ่งต้องสร้างและตระหนักความประพฤติแห่งตนให้มากที่สุดจนสามารถสร้างภาพลักษณ์อันสมบูรณ์ที่เหมาะสมต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนทั่วไป

วิเคราะห์ภาพลักษณ์เชิงจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำท้องถิ่นไทย

การมีผลประโยชน์ทับซ้อนถือเป็นการทุจริตคอร์รัปชั่นประเภทหนึ่งเพราะเป็นการแสวงหาประโยชน์ส่วนบุคคลโดยการละเมิดต่อกฎหมาย หรือจริยธรรม ด้วยการใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่ไปแทรกแซงการใช้ดุลพินิจในกระบวนการตัดสินใจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ จนทำให้เกิดการละทิ้งคุณธรรมในการปฏิบัติหน้าที่สาธารณะ ขาดความเป็นอิสระความเป็นกลางและความเป็นธรรม จนส่งผลกระทบต่อประโยชน์สาธารณะของส่วนรวม และทำให้ผลประโยชน์หลักขององค์กร หน่วยงาน สถาบันและสังคมต้องสูญเสียไป โดยผลประโยชน์สูญเสียไปอาจอยู่ในรูปของผลประโยชน์ทางการเงิน คุณภาพให้บริการ ความเป็นธรรมในสังคม รวมถึงคุณค่าอื่นๆ ตลอดจนโอกาสในอนาคตตั้งแต่ระดับองค์กรจนถึงระดับสังคม ตัวอย่างเช่น การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐเรียกรับเงินหรือผลประโยชน์อื่นใดจากผู้ประกอบการ เพื่อแลกเปลี่ยนกับการอนุมัติการออกใบอนุญาตประกอบกิจการใด ๆ หรือแลกเปลี่ยนกับการละเว้น การยกเว้น หรือการจัดการประมูลทรัพย์สินของรัฐเพื่อประโยชน์ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ และพวกพ้อง ฯลฯ เป็นต้น อย่างไรก็ตามท่ามกลางผู้จงใจกระทำความผิดยังพบผู้กระทำความผิดโดยไม่เจตนา หรือไม่มีความรู้ในเรื่องดังกล่าวอีกเป็นจำนวนมาก จนนำไปสู่การถูกกล่าวหาร้องเรียนเรื่องการทุจริตหรือถูกลงโทษทางอาญา ซึ่งผลประโยชน์ทับซ้อน หรือความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตนและผลประโยชน์ส่วนรวม (Conflic of interest : COI) เป็นประเด็นปัญหาทางการบริหารภาครัฐในปัจจุบันที่เป็นบ่อเกิดของปัญหาการทุจริตประพฤติมิชอบในระดับที่รุนแรงขึ้นและยังสะท้อนปัญหาการขาดหลักธรรมาภิบาลและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ[8] ดังนั้นการสร้างภาพลักษณ์เชิงจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำท้องถิ่นไทยต้องมีความพร้อมกับความรับผิดชอบในเชิงภารกิจของรัฐที่มุ่งทำงานเพื่อประชาชนให้มากที่สุดเพราะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะทราบความต้องการได้ดีที่สุดซึ่งเป็นผลดีว่าหากผู้บริหารท้องถิ่นคิดและทำเพื่อประชาชนอย่างจริงจังและแสดงศักยภาพออกมาเพื่อขยับพลังไปสู่เชิงสังคมเชื่อว่าจะสามารถสร้างสิ่งดีงามให้เกิดขึ้นและประชาชนจะ

[7] พระราชบัญญัติมาตรฐานทางจริยธรรมพ.ศ.2562, หน้า 2.

[8] องค์การบริหารส่วนตำบลโพนทอง, **คู่มือการพัฒนาและส่งเสริมการปฏิบัติงานเพื่อป้องกันผลประโยชน์ทับซ้อนขององค์การบริหารส่วนตำบลโพนทอง**, (สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลโพนทองอำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ, 2563), หน้า 1.

สามารถซึมซับสิ่งต่างๆ ที่ผู้บริหารท้องถิ่นได้ทำงานจนบรรลุเป้าประสงค์จนเกิดความศรัทธาและเข้ามาสู่กิจกรรมอย่างมีส่วนร่วมประกอบด้วยประเด็นดังต่อไปนี้

ประการที่ 1 การทำงานอย่างเต็มที่และต่อเนื่องในลักษณะความมีจิตอาสา โดยเฉพาะการทำงานอยู่ตลอดจะช่วยสร้างคุณค่าต่อประชาชนได้มากขึ้นแม้ว่าจะมิใช่เวลาปฏิบัติงานก็ตาม แต่หากประชาชนเกิดความเดือดร้อนอย่างหนึ่งอย่างใด เช่น อัคคีภัย วาตภัย อุทกภัย เป็นต้น ย่อมเป็นโอกาสอันดีที่ผู้นำท้องถิ่นจะบรรเทาความเดือดร้อนเหล่านั้นให้ลดลงไปให้มากที่สุดด้วยการจัดสรรงบประมาณอันเป็นของท้องถิ่นส่วนหนึ่ง และประชาสัมพันธ์ให้ผู้ที่มีกำลังทรัพย์เข้ามาเติมเต็มให้มากก็เพราะผู้นำได้ออกหน้าเพื่อลงพื้นที่ด้วยตนเอง ดังนั้น การงานของผู้นำท้องถิ่นหรือนักการเมืองท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ถูกคาดหวังจากประชาชนทั่วไปในยามที่ประชาชนทุกข์ร้อนใดๆ ก็ตามจะสามารถเป็นแหล่งพักพิงในยามยากได้ซึ่งเป็นการขยายความมีน้ำใจให้เกิดเป็นวงกว้างจนสามารถเห็นภาพการทำงานร่วมกันทีมงานแนะหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงซึ่งในลักษณะดังกล่าวมิใช่เพียงแต่สถานการณ์เดียวหรือครั้งเดียวก็จบได้แต่การกระทำตามสถานการณ์ดังกล่าวจะต้องเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องแม้ว่าจะไม่ได้อยู่หน้าที่ผู้บริหารแล้วก็ตามย่อมปรากฏชัดเจนว่าเป็นแนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดีหรือประโยชน์ของประชาชนมาก่อนเป็นอันดับแรก[9] ที่เรียกกว่า ความมีจิตอาสารับใช้ประชาชนอย่างสุดความสามารถ

ประการที่ 2 การมีพฤติกรรมที่สามารถสร้างต้นแบบของร่องรอยแห่งความศรัทธาต่อคนรุ่นใหม่และคนทั่วไป โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการรักษาจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐและนำจริยธรรมไปใช้ในกระบวนการบริหารงานบุคคล[10]ที่สามารถสังเกตและก่อให้เกิดผลในเชิงรูปธรรมและส่งผลต่อประสิทธิภาพองค์การ มากที่สุด ทั้งนี้พฤติกรรมที่เป็นต้นแบบได้นั้น คือ ความอ่อนโยน ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน การบริจาค ความซื่อตรง ความเพียร ความยุติธรรม และความอดทน[11]การให้ความเที่ยงธรรม ยุติธรรม ความเสมอภาค และมีพฤติกรรมแบบเสมอต้นเสมอปลายกับทุกๆ คน จนสร้างความเชื่อถือ เชื่อมั่นให้กับบุคลากรทั้งองค์กรสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ควรยึดมั่นเป็นหลักการทางอุดมการณ์ของความเป็นนักการเมืองมืออาชีพและใช้ประสบการณ์และทีมงานก่อนไปสู่กิจกรรมการแก้ไขปัญหาและกิจกรรมการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญยิ่งๆขึ้นไป ทั้งนี้การสร้างต้นแบบทางอุดมการณ์ต่อการใช้ทั้งสติปัญญา ศักยภาพด้านวิสัยทัศน์ เวลาการทำงานทรัพยากรท้องถิ่นมาบูรณาการให้เกิดประโยชน์สูงสุดจนเกิดผลประโยชน์เป็นรูปธรรม ดังนั้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเหล่านี้ย่อมสร้างต้นแบบและวัฒนธรรมองค์กรได้อย่างมากจนเกิดความรักความศรัทธาของบุคลากรและประชาชนทั่วไป

---

[9] องค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร, **คู่มือประมวลจริยธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม**, (สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร, 2558), หน้า 7.

[10] องค์การบริหารส่วนตำบลหัวหนอง, **ประมวลจริยธรรมของข้าราชการส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลหัวหนองอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น**, (สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลหัวหนอง, 2563), หน้า 2.

[11] ทัชเชษฐ์ นิยมสุข, ภาวะผู้นำทางจริยธรรมของนายกเทศมนตรีที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพองค์การ, **วารสารวิชาการมหาวิทยาปทุมธานี**, ปีที่ 10, ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน, 2561) : 215.

ประการที่ 3 การสร้างความรักความเคารพต่อบุรพสถาบันต่างๆ ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะพระราชบัญญัติมาตรฐานทางจริยธรรมพ.ศ.2562. ระบุไว้ในมาตรา 5 มาตรฐานทางจริยธรรม คือ หลักเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติอย่างมีคุณธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องยึดมั่นในสถาบันหลักของประเทศ อันได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อันเป็นหลักใหญ่ของการบริหารการทำงานทุกระบบไม่ว่าจะคิดค้นกลไกการพัฒนาใดจะต้องคำนึงถึงสถาบันเหล่านี้เป็นที่ตั้งเพราะสถาบันทั้งหลายเหล่านี้เป็นที่เคารพแก่ประชาชนทั่วไป หากนักการเมืองไร้จิตสำนึกรัก เคารพบูชาจึงเท่ากับว่า ไร้ความกตัญญูต่อแผ่นดินที่ตนเองได้เกิดมา เพราะฉะนั้น การการทำใดๆ ก็ตามต้องไม่เป็นไปลักษณะความก้าวร้าวและสร้างความแตกแยกความรู้สึกของประชาชน อีกทั้งสถาบันระดับท้องถิ่นก็เฉกเช่นกัน ผู้บริหารท้องถิ่นหรือนักการเมืองท้องต้องให้ความเคารพสักการบูชาอย่างสุดหัวใจ ไม่ว่าจะเป็นสถาบันทางศาสนาทุกศาสนา สถาบันทางการเมืองด้วยการยกย่องและเข้าไปร่วมมือกับกิจกรรมการพัฒนาการศึกษาของเยาวชนและประชาชนทั่วไปอันเป็นการแสดงถึงความเคารพต่อสถาบันการศึกษา นอกจากนี้ยังมีสถาบันครอบครัว สถาบันอื่นๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นที่เป็นไปเพื่อความเคารพย่อมต้องเข้าไปเสริมสร้างกิจกรรมให้สามารถเกิดการพัฒนาในทุกๆ มิติอย่างต่อเนื่อง จริงใจ และเข้าใจอันเป็นรากฐานของผู้แสดงตนเองเป็นนักการเมืองท้องถิ่น

ประการที่ 4 การแสดงพลังทางสติปัญญาในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนได้ โดยเฉพาะประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่นเรื่อง มาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมของข้าราชการ พนักงาน และลูกจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นข้อที่ 5 ระบุว่า ข้าราชการ พนักงาน และลูกจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพึงพัฒนาทักษะ ความรู□ ความสามารถ และตนเองให้ทันสมัยอยู่เสมอ[12] ทำให้เห็นว่า ผู้ที่เข้ามาทำหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการบริการสาธารณะหรือการพัฒนาท้องถิ่นย่อมต้องแสดงความสามารถ ศักยภาพ และสมรรถนะที่มากกว่าประชาชนทั่วไปจึงจะสามารถแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนได้ด้วยการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถของตนเองอย่างสม่ำเสมออันมีลักษณะความรู้ที่เป็นพลวัตหรือความรู้ที่สอดรับกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม สามารถใช้ความรู้ของตนเองมองปัญหาและออกแบบกิจกรรมการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ให้มาที่สุด หรืออาจจะใช้กลยุทธ์การบริหารจัดการเชิงพื้นที่เป้าหมายด้วยการทำงานเป็นทีมเต็มไปด้วยศักยภาพ และความสามารถที่แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนได้อย่างทันถ่วงที

ประการที่ 5 การแสดงวิสัยทัศน์สำหรับการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างมีเป้าหมายและมีความหวังสุดท้ายของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ มีนักวิชากล่าวไว้ว่า ความรุ่งโรจน์หรือความล้มเหลวขององค์กรขึ้นอยู่กับผู้นำดังนั้นหากจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทิศทางขององค์กร ต้องมีการเปลี่ยนแปลงตัว ผู้นำเสมอ ถ้าภาวะผู้นำเข้มแข็ง องค์กรจะประสบความสำเร็จสูง ซึ่งผู้นำที่ประสบความสำเร็จ คือผู้นำที่ไม่ละเลยจะตอบคำถามและต้องตอบทุกคำถามด้วยความจริงใจ ผู้นำที่ดีต้องยึดหลัก 3 คือ Listen : เป็นผู้ฟังที่ดี Learn : ต้องเรียนรู้

---

[12] อาษา เมฆสวรรค์, **ประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่นเรื่อง มาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมของข้าราชการ พนักงาน และลูกจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**, ประกาศ ณ วันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2556.

และศึกษาเรื่องต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ Lead : ต้องนำและคิดเพิ่มคุณค่าให้กับผู้อื่นอยู่เสมอ[13]นอกจากนี้ คุณสมบัติของผู้นำที่เน้นด้านจริยธรรมทำให้มีผู้ดำเนินตามในองค์การด้วยซึ่งการมีมาตรฐานทางด้านศีลธรรมของผู้บริหารจะทำให้สามารถตัดสินใจทางด้านจริยธรรมในที่ทำงานได้ง่ายขึ้น[14] ดังนั้น การแสดงวิสัยทัศน์ของผู้นำท้องถิ่นย่อมมีต้องเป้าหมายและสร้างความหวังที่ตอบโจทย์ประชาชนในท้องถิ่นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมถึงความต้องการมิใช่การนั่งฝันถึงเป้าหมายของผู้นำนั้นๆ ย่อมไม่สามารถสร้างเป้าหมายร่วมได้ ถึงแม้ว่าจะเป้าหมายแต่สุดท้ายจะถูกละเลยความร่วมมือของคนในท้องถิ่นจนกลายเป็นการทำลายความหวังสุดท้ายไปโดยไม่รู้ตัว เพราะฉะนั้น นอกจากนี้ภาวะผู้นำท้องถิ่นจะสามารถแสดงวิสัยทัศน์อันกว้างไกลแล้วยังมีมองถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่นั้นได้ออกมาแสดงความคิดเห็นก่อนที่ร่างวิสัยทัศน์ร่วมตามลักษณะของพื้นที่จะสามารถมองทิศทางการพัฒนาตามหลักการบริหารธรรมาภิบาลได้อย่างเป็นรูปธรรม เพราะเป้าหมายที่กำหนดไว้มิได้มาจากผู้นำเพียงผู้เดียว แต่มาจากความคิดเห็นที่หลากหลายจนกลายเป็นพลังแห่งการสร้างสังคมยุคใหม่ได้

บทสรุป

ภาพลักษณ์ของนักการเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นมิได้มีความแตกต่างไปด้วยความล้าหลังทางความคิดและพฤติกรรมทางการเมืองที่มองถึงผลประโยชน์ทับซ้อนมากจนเกินไปทำให้ไม่เป็นที่รัก ที่เคารพ และน่าเชื่อถือจากประชาชนทุกหมู่เหล่าเพราะร่องรอยแห่งประสบการณ์การโดยทำร้ายทางความคิดและความเชื่อลงไปอย่างน่าเสียดาย แม้ว่าปัจจุบันโลกได้เปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ อุดมคติไปมากน้อยเพียงแต่ก็ยังมองไม่เห็นทิศทางสำหรับกู้วิกฤติศรัทธาต่อนักการเมืองได้จนประชาชนเอื้อมระอาไปตาม ๆ กัน หากมองในเชิงโอกาสสำหรับการสร้างโอกาสใหม่ที่สอดคล้องกับปัจจุบันอาจจะยังหลงเหลือรอยแห่งความหวังได้บ้างก็ด้วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีในเชิงจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำท้องถิ่นไทย ได้แก่ ผู้นำท้องถิ่นต้องเพิ่มการทำงานอย่างเต็มที่และต่อเนื่องในลักษณะความมีจิตอาสา การการพัฒนาพฤติกรรมที่สามารถสร้างต้นแบบของร่องรอยแห่งความศรัทธาต่อคนรุ่นใหม่และคนทั่วไป การยกระดับความรักความเคารพต่อบุรพสถาบันต่างๆ ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น การแสดงพลังทางสติปัญญาในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนได้ และการแสดงวิสัยทัศน์สำหรับการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างมีเป้าหมายและมีความหวังสุดท้ายของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งอาจจะเป็นหนทางใหม่และโอกาสสุดท้ายที่ยังหลงเหลือให้ผู้นำท้องถิ่นพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาสสำหรับการพัฒนาพื้นที่ท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต่อไป

---

[13] คุณทวี บุตรสุนทร, ภาวะผู้นำเพื่อความสำเร็จในการบริหาร, **รายงานผลการฝึกอบรมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ หลักสูตร "การบริหารงานอุดมศึกษาระดับสูง"(สำหรับผู้บริหารสายสนับสนุน) รุ่นที่ 4**, 2554, (เอกสารอัดสำเนา), หน้า 1.

[14] ชุติมา รักษ์บางแหลม และคณะ, ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม : หนทางสู่การขับเคลื่อนภาวะผู้นำในสถาบันการศึกษา, **วารสารมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์**, ปีที่ 8, ฉบับที่ 1, (มกราคม-มิถุนายน, 2559) : 179.

บรรณานุกรม

คุณทวี บุตรสุนทร. ภาวะผู้นำเพื่อความสำเร็จในการบริหาร. **รายงานผลการฝึกอบรมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ หลักสูตร "การบริหารงานอุดมศึกษาระดับสูง"(สำหรับผู้บริหารสายสนับสนุน) รุ่นที่ 4**. 2554. (เอกสารอัดสำเนา).

ชุติมา รักษ์บางแหลม และคณะ. ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม : หนทางสู่การขับเคลื่อนภาวะผู้นำใสถาบันการศึกษา. **วารสารมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์**. ปีที่ 8. ฉบับที่ 1. (มกราคม-มิถุนายน. 2559) : 179.

ทัชเชษฐ์ นิยมสุข. ภาวะผู้นำทางจริยธรรมของนายกเทศมนตรีที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพองค์การ. **วารสารวิชาการมหาวิทยาปทุมธานี**. ปีที่ 10. ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน. 2561) : 215.

ราชกิจจานุเบกษา. พระราชบัญญัติมาตรฐานทางจริยธรรมพ.ศ.2562.

วริยา ชินวรรโณ และฐิตารีย์ ศิริศิศรชัย. จริยธรรมนักการเมือง. **ประชาคมวิจัย.** ฉบับที่ : 118, ปีที่ 20 (พฤศจิกายน - ธันวาคม, 2557) : 11.

สำนักปลัดองค์การบริหารหัวหนอง จังหวัดขอนแก่น. **ประมวลจริยธรรมของข้าราชการส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลหัวหนองอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น**. องค์การบริหารส่วนตำบลหัวหนอง, 2563.

สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลจอมปลวก. **ประกาศองค์การบริหารส่วนตำบลจอมปลวกว่าด้วยประมวลจริยธรรมของข้าราชการการเมืองท้องถิ่นฝ่ายบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลจอมปลวก พ.ศ.2556**. (องค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสาคร, 2556.

องค์การบริหารส่วนตำบลดอนทราย. **ประมวลมาตรฐานคุณธรรมและจริยธรรมของพนักงานส่วนตำบลและพนักงานจ้างประจำปี พ.ศ. 2559**. สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลดอนทรายอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี, 2559.

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเหล่า. **ประมวลจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองท้องถิ่นฝ่ายบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเหล่า**. สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเหล่า อำเภอเจริญศิลป์ จังหวัดสกลนคร, 2557.

องค์การบริหารส่วนตำบลโพนทอง. **คู่มือการพัฒนาและส่งเสริมการปฏิบัติงานเพื่อป้องกันผลประโยชน์ทับซ้อนขององค์การบริหารส่วนตำบลโพนทอง**. สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลโพนทองอำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ, 2563.

องค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร. **คู่มือประมวลจริยธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม**. (สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร, 2558.

องค์การบริหารส่วนตำบลหัวหนอง. **ประมวลจริยธรรมของข้าราชการส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลหัวหนองอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น**. สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลหัวหนอง, 2563.

อาษา เมฆสวรรค์. **ประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่นเรื่อง มาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมของข้าราชการ พนักงาน และลูกจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. ประกาศ ณ วันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2556.

คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อความเป็นเลิศในองค์กร
Morality and ethics of school administrators for excellence in the organization

พระครูปริยัติคุณรังษี
พระมหาจินดา ถิรเมธี
พระมหาสุวรรณ เกษจันทร์
สมชาย หานนท์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

บทความนี้คุณธรรมจริยธรรมนับว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของคนทุกคนและทุกวิชาชีพ หากบุคคลใดหรือวิชาชีพใดไม่มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักยึดเบื้องต้นแล้วก็ยากที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จแห่งตนและแห่งวิชาชีพนั้นๆ ที่ยิ่งกว่านั้นก็คือการขาดคุณธรรมจริยธรรมทั้งในส่วนบุคคลและในวิชาชีพ อาจมีผลร้ายต่อตนเอง สังคมและวงการวิชาชีพในอนาคตได้อีกด้วย ดังจะพบเห็นได้จากการเกิดวิกฤติศรัทธาในวิชาชีพหลายแขนงในปัจจุบัน โดยเฉพาะผู้บริหารเป็นหัวใจสำคัญของหน่วยงานหรือองค์กร ทุกหน่วยงานย่อมปรารถนาและให้การยอมรับนับถือผู้บริหารที่มีคุณภาพ คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารเป็นการใช้หลักธรรมปฏิบัติในการบริหารงานทุกระดับ โดยการปกครองและบริหารที่ดี การปกครองและบริหารที่ดีตามหลักธรรมปฏิบัตินั้น ผู้บริหารต้องมี “ประมุขศิลป์” คือ คุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี อันเป็นคุณสมบัติที่ดี ที่สำคัญของหัวหน้าฝ่ายบริหาร ลงมาถึงหัวหน้างานทุกระดับให้สามารถปกครอง และบริหารองค์กรที่ตนรับผิดชอบให้ดำเนินไปถึงความสำเร็จได้ผลดี มีประสิทธิภาพสูง และให้ถึงความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขอย่างมั่นคง

คำสำคัญ : คุณธรรมจริยธรรม, ผู้บริหารสถานศึกษา, ความเป็นเลิศในองค์กร

Abstract

This article, Morality and ethics are fundamental importance of all people and all professions. If anyone has any professional or ethical principles hold a preliminary, it is difficult to advance the success of the identity and status of the profession. Moreover, it is the lack of ethics in both personal and professional. May have adverse effects on their own Society and professional circles in the future as well. As can be seen from a crisis of faith in many professional fields today. The executive is at the heart of the agency or organization. Every organization wishes and respects quality management, morality and ethics. For the

executives, it is the use of principles and practices in all levels of administration. By good governance and management Good governance and administration. According to that practice public administrators must have good leadership qualities which is a good feature of the chief executive officer down to the supervisors of all levels to be able to rule and manage the organization in which they are responsible to continue to achieve success, good results high efficiency and to prosper prosperity and peace.

Keywords : morality ethics, school administrators, excellence

บทนำ

สิ่งที่ทำให้คนในสังคมไทย ขาดคุณธรรม จนกลายเป็นปัญหาในปัจจุบัน 5 ประการ คือ (1) ความต้องการของคนใน สังคมและความต้องการของสังคมสวนทางกันนั้น คือ สังคมต้องการความเจริญเกิดขึ้น แต่คนในสังคมปฏิบัติอีกทางหนึ่ง คือทำเพื่อสนองความต้องการของตนเองเมือปฏิบัติไม่ ถูกต้อง จึงเกิดปัญหาขึ้น (2) คนไม่เข้าใจสภาพสังคมของตนเอง สังคมของ ชาวพุทธเป็นสังคมแห่งความเมตตา กรุณา เอื้ออาทรต่อกน สอนให้รู้คุณและตอบแทนคุณ รู้รัก สามัคคี แต่กลับปฏิบัติตรงกนข้าม มีแต่ความเห็นแก่ตัว โหดร้าย ไม่รู้จักคุณคน แก่งแย่ง ชิงดีชิงเด่น (3) สังคมไทย เป็นสังคมแห่งการฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ชอบบริโภคไม่ชอบผลิต เมือฟุ่มเฟือยมากต้องใช้เงินมาก เมือไม่ได้ในทางสุจริต ก็หามาโดยทางทุจริต ความ ซื่อสัตย์ก็หมดไป (4) การขาดระเบียบวินัย ตังแต่ท้องถนน ชอบทิ้ง ชอบขว้าง ขาดความ เคารพกฎ กติกา ของสังคม ขาดความรับผิดชอบในหน้าทีของตนเอง ซึ่งเกี่ยวกบการดำเนินชีวิต การทำงาน การอยู่ร่วมในสังคม (5) แหล่งอบายมุขมีอยู่โดยทั่วไปซึ่งเป็นที่มั่วสุมของคนทุกประเภท ทำให้คนห่างไกลจากความดี ความเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมใน ทีสุด ปัญหาสังคมก็ติดตามมาอย่างต่อเนื่อง[1]

คุณธรรม จริยธรรม สองคำนี้เป็นคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องกันในด้านของคุณงามความดี กล่าวคือ จริยธรรมคือความประพฤติถูกต้องดีงาม ทั้งกายและวาจา คุณธรรมและจริยธรรมถือว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนควรมี เพราะคุณธรรมและจริยธรรมเป็นคุณสมบัติหรือคุณลักษณะที่ทำให้มนุษย์ต่างไปจากสัตว์ทั่วไป และจากผลของการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของนักปราชญ์ มีนักปรัชญา นักจิตวิทยา นักสังคมวิทยาและนักบริหาร พบว่า มนุษย์มีคุณธรรมและจริยธรรมที่แตกต่างกัน มีทั้งดี เลวและไม่ดีไม่เลว ระดับคุณธรรมและจริยธรรมของมนุษย์แต่ละคนอาจมีติดตัวมาแต่เกิด หรือมาพัฒนาได้ในภายหลังจากสภาพแวดล้อม การอบรมเลี้ยงดูและกรอบประเพณี สังคม จากการศึกษาพอได้แนวคิดว่าทุกคนต่างมุ่งหวังสภาวะแห่งความสมบูรณ์ที่สุดแห่งตน ซึ่งสภาวะแห่งความสมบูรณ์ที่สุดเป็นสิ่งที่อยู่ในความสามารถและสติปัญญาของมนุษย์ที่จะสามารถดำเนินไปได้ด้วยตนเอง แต่เขาจะต้องรับผิดชอบต่อการเสริมสร้างชีวิตตนเองให้พัฒนาสูงขึ้นสู่ระดับที่ดีกว่าสูงกว่า แต่มนุษย์ขาดคุณธรรมในตนเอง จึงทำให้ไม่สามารถพัฒนาตนเองขึ้นสู่ความสมบูรณ์ของชีวิตได้

[1] พระเทพเวที, **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**, (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2536), หน้า 12-20.

มนุษย์ขาดจิตสำนึกในความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ปล่อยตัวเองเป็นทาสของอารมณ์ ความอยาก กิเลสตัณหา ตลอดเวลา หากมนุษย์สร้างจิตสำนึกให้มั่นคงและหนักแน่นได้แล้วก็จะเป็นบันไดก้าวไปสู่ความสมบูรณ์ของมนุษย์ต่อไป ดังนั้นผู้บริหารในสถานศึกษาที่ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมและจริยธรรมควรต้องศึกษาข้อคิด คติธรรม และหลักคำสอนทางศาสนา เพื่อทำความเข้าใจกับหลักธรรมนั้นๆเป็นเบื้องต้น แล้วนำไปคิดวิเคราะห์ พิจารณาปรับใช้ให้เหมาะกับภารกิจของผู้บริหาร เช่น ภารกิจในฐานะผู้นำองค์กร ผู้นำชุมชนหรือสังคม ภารกิจของผู้วางแผน กำหนดนโยบาย จัดองค์การ บริหารบุคคล ฯลฯ ล้วนต้องอาศัยหลักธรรมในการประกอบควบคู่ไปกับความรู้ความสามารถทั้งสิ้น จึงควรศึกษา วิเคราะห์ รวบรวมหลักธรรมแล้วนำไปประพฤติปฏิบัติ ท่านก็จะได้ชื่อว่า เป็นผู้บริหารที่มีทั้งคุณภาพ คุณธรรม จริยธรรม และมีคุณประโยชน์ต่อองค์กรและสังคมอย่างแท้จริง

หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

ความหมายของคุณธรรม

โดยทั่วไปคนส่วนใหญ่จะเข้าใจว่า “คุณธรรมจริยธรรม” คำทั้งสองมีความหมายเป็นอันเดียว หรือมีความหมายเหมือนกัน ในความเป็นจริงคำว่า คุณธรรม กับคำว่า จริยธรรม เป็นคำที่แยกออก จาก กันเป็น 2 คำ และมีความหมายที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าควรทำความเข้าใจ เกี่ยวกับ ความหมายของคำว่า คุณธรรม และจริยธรรม ให้ถ่องแท้ก่อน ความหมายของคำว่า คุณธรรม (Virtue) Longman Dictionary of contemporary English ได้ให้ความหมาย ของคำว่า “คุณธรรม” ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Virtue” ไว้ 2 ประการด้วยกัน คือ

1. หมายถึง ความดีงาม ของลักษณะนิสัย หรือพฤติกรรมที่เกิดจากการกระทำจน เคยชิน

2. หมายถึง คุณภาพที่บุคคลได้ กระทำตามความคิด และมาตรฐานของสังคม เกี่ยวกับความประพฤติและศีลธรรม

สมผิว ชื่นตระกูล ได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม คือ การกระทำความดี เป็นสิ่งที่ทำไปแล้วตนเองไม่เดือดร้อน ผู้อื่นไม่เดือดร้อนเป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย และสิ่งที่ทำไปเป็นประโยชน์เกื้อกูลด้วยประการทั้งปวง[2]

กีรติ บุญเจือ ได้ให้ความหมาย คุณธรรม (virtue) หมายถึง ความเคยชินในการประพฤติดีอย่างใดอย่างหนึ่ง[3]

---

[2] สมผิว ชื่นตระกูล, **ความเป็นครู (เอกสารประกอบการสอน)**, (เชียงใหม่ : คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ (อัดสำเนา), 2536), หน้า 7.

[3] กีรติ บุญเจือ, **จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2542), หน้า 79.

แสง จันทร์งาม ได้ให้ความหมาย คุณธรรม หมายถึงคุณภาพจิตฝ่ายดีที่ควบคุมให้คนมีความประพฤติดี[4]

ปราชญา กล้าผจญ ได้ให้ความหมาย คุณธรรม หมายถึง สภาวะที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ความดีงามทั้งหลาย อันเกิดจากการเป็นผู้มีธรรม มีศีลธรรมประจำใจ มีสภาวะจิตใจที่หนี่ยวรั้งไว้มิให้ทำชั่ว[5]

ความหมายของจริยธรรม

ชัยพร วิชชาวุธ ได้ให้ความหมายว่า จริยธรรมหมายถึงหลักเกณฑ์การตัดสินใจ ความถูกผิดของพฤติกรรม หลักเกณฑ์การประเมินผลดี ผลเสียของพฤติกรรม และปฏิกิริยาต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมทางบวกหรือพฤติกรรมทางลบ[6]

บุญมี แท่นแก้ว ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่าจริยธรรม หมายถึง หลักแห่งความประพฤติที่เห็นว่าดีงามและถูกต้อง[7]

ประภาศรี สีหอำไพ ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่าจริยธรรม หมายถึง หลักความประพฤติที่อบรมกิริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัย ให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม[8]

ความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา

มนุษย์นับว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า และมีความสำคัญมากที่สุดในโลก เพราะมนุษย์เป็นทรัพยากรที่สามารถเรียนรู้และรับการฝึกอบรมสั่งสอน จนสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นคุณประโยชน์ต่อโลกได้ ในการเรียนรู้และการฝึกอบรมเพื่อสะสมประสบการณ์ชีวิต มนุษย์ควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมไปด้วยพร้อม ๆ กัน เพราะคุณธรรมจริยธรรมมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคนเป็นอย่าง มาก อาจสรุปความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมได้ดังนี้ คือ

1. ช่วยให้ชีวิตดำเนินไปด้วยความราบรื่นและสงบสุข ไม่พบอุปสรรค

2. ช่วยให้คนเรามีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา ไม่เผลอตัว ไม่ลืมตัว จะประพฤติปฏิบัติในสิ่งใดก็จะระมัดระวังตัวอยู่เสมอ

---

[4] แสง จันทร์งาม, **การสอนจริยธรรมในโรงเรียน**, เอกสารนำเสนอในการประชุมสัมมนาจริยธรรมในสังคมปัจจุบัน, สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย, สำนักงานคณะกรรมการการวัฒนธรรมแห่งชาติ, (4542), การพัฒนาด้านจิตพิสัยมิติสำคัญของการพัฒนาคน, (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, 2542), หน้า 218

[5] ปราชญา กล้าผจัญ, **คุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพ**, (กรุงเทพมหานคร : เยโล่การพิมพ์, 2560).

[6] ชัยพร วิชชาวุธ, **แนวคิดและและการพัฒนาใหม่ในการปลูกฝังจริยธรรมในจริยธรรมศึกษา** , (กรุงเทพมหานคร : ม.ปพ., 2531), หน้า 6.

[7] บุญมี แท่นแก้ว, **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2539) หน้า 168.

[8] ประภาศรี สีหอำไพ, **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 17.

3. ช่วยสร้างความมีระเบียบวินัยให้แก่บุคคลในชาติ

4. ช่วย ควบคุมไม่ให้คนชั่วมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น การปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่น นับว่าเป็นคุณแก่สังคม เพราะนอกจากจะเป็นตัวอย่างโดยการชี้นำทางอ้อมแล้ว ยังจะออกปากแนะนำสั่งสอนโดยตรงได้อีกด้วย

5. ช่วยให้มนุษย์นำความรู้และประสบการณ์ ที่ร่ำเรียนมาสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณค่า

6. ช่วยควบคุมการเจริญทางด้านวัตถุและจิตใจของคนให้เจริญไปพร้อม ๆ กัน

7. ช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้มนุษย์

ความสำคัญของคุณธรรม และจริยธรรมที่กล่าวมานี้ ประเด็นที่สำคัญก็คือ สามารถลดปัญหา และขจัดปัญหาที่จะเกิดขึ้นแก่บุคคล สังคม และประเทศชาติได้ เมื่อทุกคนประพฤติปฏิบัติตนดีแล้ว อุปสรรค ศัตรู ภัยอันทราย ก็จะหมดสิ้นไป ผู้คนมีแต่ความรักต่อกัน สังคมมีแต่ความสงบ และประเทศชาติก็จะเจริญรุ่งเรือง

ป่วย อึ้งภากรณ์ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไว้พอสรุปได้ว่า การศึกษาควรมีจุดมุ่งหมาย ต่อไปนี้[9]

1. เพื่อที่จะอบรมนักเรียนให้เป็นมนุษย์ที่ดี มีความซื่อสัตย์สุจริต มีศีลธรรม เป็นพลเมืองดี มีความคิดชอบ ทำชอบ ประพฤติชอบ

2. ควรจะอบรมนักเรียน รวมทั้งนักศึกษามหาวิทยาลัยให้รู้จักใช้ความคิด รู้จักบำรุงสติปัญญาให้เฉียบแหลมเพื่อนำมาใช้ประโยชน์แก่ตนและแก่ประชาชน

3. ฝึกนักเรียนให้มีความรู้สำหรับใช้ประกอบอาชีพ โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น พร้อมได้แสดงทัศนะเพิ่มเติมอีกว่า การศึกษาอบรมดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในสถานศึกษาเท่านั้น โดยเฉพาะในหัวข้อที่ 1 ควรจะได้รับการอบรมจากทางบ้าน ข้อนี้สำคัญมาก แม้จะเป็นเรื่องที่รู้ ๆ กันอยู่ แต่ด้วยสมัยปัจจุบันพ่อ-แม่ผู้ปกครอง มักโยนความรับผิดชอบไปให้ครู อาจารย์ และสถานศึกษา ดังนั้นสถานศึกษามีความสำคัญมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับวิชาการและวิชาชีพตามข้อ 2 และข้อ 3 ผู้ใดได้รับการศึกษาในระดับต่ำก็จะได้รับประโยชน์น้อย แต่ถ้าการศึกษาสูงขึ้นไปก็จะได้รับประโยชน์เพิ่มพูนขึ้น แต่หากผู้ใดมีสันดานเลวและบกพร่องในข้อ 1 คือปราศจากความซื่อสัตย์สุจริตและศีลธรรม คุณประโยชน์ที่จะได้รับจากข้อ 2 และข้อ 3 ย่อมกลายเป็นโทษ และในบางกรณีย่อมกลายเป็นโทษมหันต์

พระบำรุง ปญฺญาพโล ได้กล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรม ไว้ดังนี้ คุณธรรมจริยธรรมมีความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์ เพื่อให้มีคุณภาพ ลักษณะอันมาซึ่งความเป็นพลเมืองที่ดี ความประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามตามคำสั่งสอนในศาสนา หรือการประพฤติตามเกณฑ์ที่ถูกต้องทั้งกายวาจา และใจ อันก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขทั้งต่อตนเองและสังคมส่วนร่วม นำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าของสังคม เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดมีตัวบุคคลมากที่สุดคุณธรรม

---

[9] ป่วย อึ้งภากรณ์, **ทัศนะว่าด้วยการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2545), หน้า 3-4.

จริยธรรม และที่พึ่งประสงค์ ถือว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข[10]

ยนต์ ชุมจิต ได้อธิบายว่า คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมก่อให้เกิดประโยชน์หรือมีความสำคัญทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ประโยชน์ตน ทำให้ตนเองมีชีวิตที่สงบร่มเย็น ไม่ต้องเดือดเนื้อร้อนใจ ไม่ต้องอยู่อย่างหวาดระแวง เพราะตนเองไม่ได้เบียดเบียนผู้ใด มีแต่จะสร้างประโยชน์สุขให้แก่สังคมและผู้อื่น ทำให้ตนเองมีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตส่วนตัวและการงานอาชีพ มีความมั่นคงและก้าวหน้า ได้รับการยกย่องสรรเสริญเทิดทูนบูชาจากบุคคลทั่วไป ครอบครัวอบอุ่น มีความสุข มีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง ประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ ประโยชน์ต่อสถาบัน เช่น สถาบันการศึกษาหรือสถาบันที่ประกอบอาชีพธุรกิจมีชื่อเสียง ทำให้บุคคลอื่นศรัทธาเลื่อมใส สถาบันหรือหน่วยงานที่ตนเองสังกัดมีความเจริญก้าวหน้า ได้รับการพัฒนาอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะสมาชิกทุกคนเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม และศีลธรรมอันดีงาม ประโยชน์ต่อชุมชน เช่น สังคมได้รับความสงบสุข เพราะทุกคนเป็นคนที่มีคุณธรรม และสังคมได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องรวดเร็ว เพราะสมาชิกทุกคนต่างกระทำหน้าที่ของตนอย่างเต็มความสามารถ ประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง เช่น สถาบันชาติ ศาสน์ กษัตริย์ มีความมั่นคง เพราะประชาชนมีความจงรักภักดีและเห็นความสำคัญของสถาบันดังกล่าวอย่างแท้จริง และขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชาติมีความมั่นคงถาวร เพราะทุกคนมีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ และเต็มใจยึดถือปฏิบัติตาม[11]

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) กล่าวว่า น้ำและอากาศเป็นสิ่งที่มีอยู่ทั่ว ๆ ไปเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิต เพราะ ถ้าขาดน้ำเพียงวันเดียวคนก็แทบตาย ยิ่งขาดอากาศประเดี๋ยวเดียวก็อาจตายหรือไม่ก็เป็นอัมพาตไป จริยธรรมหล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์และสังคมของเราอยู่โดยไม่รู้ตัว แต่ก็มีความแตกต่างกันอยู่อย่างหนึ่งระหว่างน้ำและอากาศ กับศาสนาและจริยธรรม คือน้ำและอากาศนั้นคนขาดไปแล้วก็รู้ตัวเองว่าตัวเองขาดอะไรและต้องการอะไร แต่ศาสนาและจริยธรรมนั้นมีลักษณะประณีตและเป็นนามธรรมมาก จนกระทั่งแม้ว่าคนจะขาดสิ่งเหล่านี้จนถึงขั้นมีปัญหาเกิดขึ้นแล้วก็ยังไม่รู้ว่าขาดอะไร ซึ่งเป็นปัญหาที่ต้องสร้างความเข้าใจ และชี้แจงอย่างต่อเนื่องให้ตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญ[12]

ดังนั้น คุณธรรมและจริยธรรมมีความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์ เพื่อให้มีคุณภาพ ลักษณะอันนำมาซึ่งความเป็นพลเมืองที่ดี ความประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามตามคำสั่งสอนใน ศาสนา หรือการประพฤติตามเกณฑ์ที่ถูกต้องทั้งกาย วาจา และใจ อันก่อให้เกิดประโยชน์และ ความสุขทั้งต่อตนเองและสังคมส่วนรวม

---

[10] พระบำรุง ปัณญาพโล (โพธิ์ศรี), **ปัจจัยที่มีผลต่อการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม เขตบางกอกใหม่**, (กรุงเทพมหานคร.ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), หน้า 14.

[11] ยนต์ ชุมจิต, **การศึกษาและความเป็นครูไทย**, (พิมพ์ครั้งที่ 2), (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2546), หน้า 264.

[12] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), **ธรรมมะกับการศึกษาของไทย**, (กรุงเทพมหานคร:คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 3.

นามาซึ่งความเจริญก้าวหน้าของสังคม เหตุนี้จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดมีในตัวบุคคลมากที่สุด

คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร

คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร คือ การใช้หลักธรรมปฏิบัติในการบริหารราชการทุกระดับตั้งแต่ระดับปฏิบัติการ และผู้บริหารระดับต้น ระดับกลาง หรือระดับสูง ให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูง โดยการปกครองและบริหารที่

คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร

ผู้บริหารที่ดีควรมีคุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี ซึ่งประกอบด้วยคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. เป็นผู้มีบุคลิกภาพที่ดี (Good Personality) คือ เป็นผู้มีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี

1.1 มีสุขภาพที่ดี คือ เป็นผู้มีสุขภาพอนามัยที่ดี มีท่วงท่ากิริยา รวมทั้งการแต่งกายที่สุภาพ เรียบร้อยดีงาม สะอาด และดูสง่างามสมฐานะ

1.2 มีสุขภาพจิตที่ดี คือ เป็นผู้มีอัธยาศัยใจคอที่งาม เป็นคนดี มีศีลธรรม ได้แก่ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา กับทั้งมีกัลยาณมิตตธรรม คือมีคุณธรรมของคนดี

1.3 เป็นผู้มีศรัทธา หมายถึง เป็นผู้รู้จักศรัทธาบุคคล และข้อปฏิบัติที่ควรศรัทธาไม่ลุ่มหลงมงายในที่ตั้งแห่งความลุ่มหลง

1.4 เป็นผู้มีศีล คือ ผู้ที่รู้จักสำรวมระวัง ความประพฤติปฏิบัติ ทางกาย และวาจาให้เรียบร้อยดีงาม ไม่ประพฤติเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

1.5 เป็นผู้มีสุตะ คือ ผู้ได้เรียนรู้ทางวิชาการ และได้ศึกษาค้นคว้าในวิชาชีพดี

1.6 เป็นผู้มีจาคะ คือ เป็นผู้มีจิตใจกว้างขวาง ไม่คับแคบ รู้จักเสียสละ

1.7 เป็นผู้มีวิริยะ คือ ผู้ขยันหมั่นเพียร ในการประกอบกิจการงานงานอาชีพ และ/หรือในหน้าที่รับผิดชอบ

1.8 เป็นผู้มีสติ คือ ผู้รู้จัก ยับยั้ง ชั่งใจ รู้จักคิดไตร่ตรองให้รอบคอบ ก่อนคิด พูด ทำ

1.9 เป็นผู้มีสมาธิ คือ ผู้มีจิตใจตั้งมั่น ข่มกิเลสนิวรณ์

1.10 เป็นผู้มีปัญญา คือ ผู้ที่รอบรู้กองสังขาร ผู้รอบรู้สภาวธรรมที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง (สังขาร) และที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง (วิสังขาร คือพระนิพพาน) ผู้รู้แจ้งพระอริยสัจ 4 รวมเป็นผู้มีปัญญาอันเห็นชอบรอบรู้ทางเจริญ ทางเสื่อม แห่งชีวิต ตามที่เป็นจริง

2. เป็นผู้มีกัลยาณมิตตธรรม คือ ผู้มีคุณธรรมของมิตรที่ดี 7 ประการ คือ

2.1 เป็นผู้น่ารัก (ปิโย) คือ เป็นผู้มีจิตใจประกอบด้วยเมตากรุณาพรหมวิหาร

2.2 เป็นผู้น่าเคราพบูชา (ครุ) คือ เป็นผู้ที่สามารถเอาเป็นที่พึ่งอาศัย เป็นที่พึ่งทางใจ

2.3 เป็นผู้น่านับถือ น่าเจริญใจ (ภาวนีโย) ด้วยว่า เป็นผู้ได้ฝึกฝนอบรมตนมาดีแล้ว ควรแก่การยอมรับและยกย่องนับถือ เอาเป็นเยี่ยงอย่างได้

2.4 เป็นผู้รู้จักพูดจาโดยมีเหตุผลและหลักการ (วัตตา) รู้จักชี้แจง แนะนำ ให้ผู้อื่นเขาใจดีแจ่มแจ้ง เป็นที่ปรึกษาที่ดี

2.5 เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำที่ล่วงเกิน วิพากษ์ วิจารณ์ ซักถาม หรือขอปรึกษาหารือ ขอให้คำแนะนำต่าง ๆ ได้ (วจนักขโม)

2.6 สามารถแถลงชี้แจงเรื่องที่ลึกซึ้ง หรือเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจอย่างถูกต้อง และตรงประเด็นได้ (คัมภีรัญ จะ กะถัง กัตตา)

2.7 ไม่ชักนำในอฐานะ (โน จัฏฐาเน นิโยชะเย) คือไม่ชักจูงไปในทางเสื่อม(อบายมุข) หรือไปในทางที่เหลวไหล ไร้สาระ หรือที่เป็นโทษ เป็นความทุกข์ เดือดร้อน

จริยธรรมสำหรับผู้บริหาร

1. เป็นผู้มีหลักธรรมในการครองงานที่ดี ด้วยคุณธรรม คือ อิทธิบาทธรรม ได้แก่

1.1 ฉันทะ ความรักงาน คือ จะต้องเป็นผู้รักงานที่ตนมีหน้าที่รับผิดชอบอยู่ และทั้งจะต้องเอาใจใส่กระตือรือร้นในการเรียนรู้งาน และเพิ่มพูนวิชาความรู้ความสามารถในการทำกิจการงาน และมุ่งมั่นที่จะทำงานในหน้าที่รับผิดชอบหรือกิจการงานอาชีพของตนให้สำเร็จเรียบร้อยอยู่เสมอ

1.2 วิริยะ ความเพียร คือ จะต้องเป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียร ประกอบด้วยความอดทนไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากในการประกอบกิจการงานในหน้าที่หรือในอาชีพของตน จึงจะถึงความสำเร็จและความเจริญก้าวหน้าได้

1.3 จิตตะ ความเป็นผู้มีใจจดจ่ออยู่กับการงาน ผู้ที่ทำงานได้สำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพนั้น จะต้องเป็นผู้เอาใจใส่ต่อกิจการงานที่ทำ และมุ่งกระทำงานอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะสำเร็จ ไม่ทอดทิ้งหรือวางธุระเสียกลางคัน ไม่เป็นคนจับจด หรือทำงานแบบทำๆ หยุดๆ หัวหน้าหน่วยงานหรือผู้บริหารจะต้องคอยดูแลเอาใจใส่ “ติดตามผลงาน และ /หรือ ตรวจงาน” หน่วยงานต่างๆ ภายในองค์การของตน เพื่อประกอบการพิจารณาวินิจฉัย ตัดสินใจ และสั่งการให้กิจการงาน ทุกหน่วยดำเนินตามนโยบายและแผนงาน ให้ถึงความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

1.4 วิมังสา ความเป็นผู้รู้จักพิจารณาเหตุสังเกตผลในการปฏิบัติงานของตนเองและของผู้น้อยหรือของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ว่า ดำเนินไปตามนโยบายและแผนงานที่วางไว้หรือไม่ ได้ผลสำเร็จหรือมีความคืบหน้าไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงไร มีอุปสรรคหรือปัญหาที่ควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขวิธีการทำงาน หรือวิธีการบริหารกิจการงานนั้นให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้อย่างไรขั้นตอนนี้เป็นการนำข้อมูลจากที่ได้ติดตามประเมินผลงานหรือตรวจงานนั้นแหละมาวิเคราะห์วิจัย ให้ทราบเหตุผลของปัญหาหรืออุปสรรคข้อขัดข้องในการทำงาน แล้วพิจารณาแก้ไขปัญหาเหล่านั้น และปรับปรุงพัฒนาวิธีการทำงานให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จ ให้ถึงความเจริญก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้นไปได้

2. รู้จักหลักปฏิบัติต่อกันด้วยดี ระหว่างผู้บังคับบัญชากับลูกน้อง หรือผู้อยู่ใต้ผู้บังคับบัญชาตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ชื่อ “เหฏฐิทิศ” มีเนื้อความว่า “เหฏฐิทิศ” คือ ทิศเบื้องต่ำ เจ้านาย หรือผู้บังคับบัญชา พึงบำรุงบ่าว คือผู้ใต้บังคับบัญชา ด้วยสถาน 5 คือ

2.1 ด้วยการจัดงานให้ตามกำลัง กล่าวคือ มอบหมายหน้าที่การงานให้ตามกำลังความรู้ สติปัญญา ความสามารถ (Put the right man on the right job รู้จักใช้คนให้ถูกกับงาน)

2.2 ด้วยการให้อาหารและบำเหน็จรางวัล กล่าวคือ เมื่อทำดี ก็รู้จักยกย่องชมเชยและ/หรือ สนับสนุน อุดหนุน ให้ได้รับบำเหน็จรางวัล เลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่ง ตามสมควรแก่ฐานะ เมื่อทำไม่ดี ก็ให้คำตักเตือน แนะนำ สั่งสอน ให้พัฒนาสมรรถภาพให้ดีขึ้น ถ้าไม่ยอมแก้ไขพัฒนาตนให้ดีขึ้น ก็ต้องตำหนิและมีโทษตามกฎเกณฑ์ โดยชอบธรรม

2.3 ด้วยการรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ กล่าวคือ ต้องรู้จักดูแลสารทุกข์ สุกดิบของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ไม่เป็นผู้แล้งน้ำใจ คือไม่ปฏิบัติกับลูกน้อง หรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา

2.4 ด้วยแจกของมีรสดีแปลกๆ ให้กิน หมายความว่า ให้รู้จักมีน้ำใจแบ่งปันของกินของใช้ดี ๆ ให้ลูกน้อง

2.5 ด้วยปล่อยในสมัย คือ รู้จักให้ลูกน้อง หรือผู้ใต้บังคับบัญชาได้ลาพักผ่อนบ้างส่วนบ่าว หรือลูกน้องผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา เมื่อเจ้านาย หรือผู้บังคับบัญชา ทำนุบำรุงอย่างนี้แล้ว ก็พึงปฏิบัติอนุเคราะห์เจ้านาย ผู้บังคับบัญชาด้วยสถาน 5 ตอบแทนด้วยเช่นกัน คือ (1) ลุกขึ้นทำงานก่อนนาย คือ ให้รับสนองงานผู้บังคับบัญชาด้วยความขยันขันแข็งควรมาทำงานก่อนนาย หรือผู้บังคับบัญชา อย่างน้อย ก็มาให้ทันเวลาทำงาน ไม่มาสายกว่านาย หรือสายกว่าเวลาทำงานตามปกติ (2) เลิกการทำงานที่หลังนาย คือ ทำงานด้วยความขยันขันแข็ง แม้เลิก ก็ควรเลิกที่หลังนาย หรือผู้บังคับบัญชา อย่างน้อยก็อยู่ทำงานให้เต็มเวลา ไม่หนีกลับก่อนเวลาเลิกงาน (3) ถือเอาแต่ของที่นายให้ คือ มีความซื่อสัตย์ จงรักภักดี ไม่คดโกงนาย หรือผู้บังคับบัญชา ไม่คอร์รัปชั่น ไม่เรียกร้องต้องการโดยไม่เป็นธรรม หรือเกินเหตุ (4) ทำงานให้ดีขึ้น คือ ต้องรู้จักพัฒนาคุณวุฒิ ความรู้ ความสามารถ และวิสัยทัศน์ในการทำงาน ให้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพสูง (5) นำคุณของนายไปสรรเสริญ คือ รู้จักนำคุณความดีของเจ้านาย ผู้บังคับบัญชาไป ยกย่อง สรรเสริญตามความเป็นจริง ในที่และโอกาสอันสมควรกล่าวโดยย่อ ผู้บังคับบัญชา กับ ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา พึงปฏิบัติต่อกัน ดังคำนักปกครอง นักบริหารแต่โบราณ กล่าวว่า “อยู่สูงให้นอนคว่ำ อยู่ต่ำให้นอหงาย” “อยู่สูงให้นอนคว่ำ”หมายความว่า เป็นผู้ปกครอง ผู้บังคับบัญชา หรือเป็นผู้นำคนพึงดูแลเอาใจใส่ทำนุบำรุงผู้ใต้บังคับบัญชา หรือลูกน้องด้วยดี คือด้วยความเป็นธรรม ตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า

3. เป็นผู้มีมนุษย์สัมพันธ์ (Human Relation) ที่ดีด้วยคุณธรรม คือพรหมวิหารธรรม และสังคหวัตถุ เป็นต้น พรหมวิหารธรรม คุณธรรมเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ 4 ประการ (1) เมตตา คือ ความรัก ปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นอยู่ดีมีสุข (2) กรุณา คือ ความสงสาร ปรารถนาให้ผู้มีทุกข์เดือดร้อนให้พ้นทุกข์ (3) มุทิตา คือ ความพลอยยินดี ที่ผู้อื่นได้ดี ไม่คิดอิจฉาริษยากัน (4) อุเบกขา คือ ความวางเฉย ไม่ยินดียินร้ายเมื่อผู้อื่นถึงซึ่งความวิบัติ โดยที่เราก็ช่วยอะไรไม่ได้ ก็ต้องปล่อยวางใจของเราเองด้วยปัญญา ตามพระพุทธพจน์ว่า “สัตว์โลกเป็นไปตามกรรม” และหลักสังคหวัตถุธรรม 4 ประการ คือ เป็นหลักธรรมเพื่อการสงเคราะห์ประกอบด้วย (1) ทาน รู้จักให้ปันสิ่งของของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน (2) ปิยวาจา รู้จักเจรจาอ่อนหวาน คือ กล่าวแต่วาจาที่สุภาพอ่อนโยน (3) อัตถจริยา รู้จักประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น (4) สมานัตตตา เป็นผู้มีตนเสมอ คือไม่ถือตัวเย่อหยิ่ง จองหอง อวดดี ซึ่งลักษณะของคุณธรรม 4 ประการนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นไว้ได้ และยังความสมัครสมานสามัคคี ให้เกิดขึ้นระหว่างกันและกันด้วย หรือจะเรียกว่า เป็น “หลักธรรมมหาเสน่ห์” ก็ได้

4. เป็นผู้มีความคิดริเริ่ม (Initiatives) ด้วยความคิดสร้างสรรค์ (Creative) โครงการใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์สุขแก่หมู่คณะ สังคม และประเทศชาติ และวิธีการทำงานใหม่ๆ ให้การปกครองการบริหาร กิจการงานได้บังเกิดผลดี มีประสิทธิภาพสูงยิ่งขึ้น

5. มีความคิดพัฒนา (Development) คือ เป็นนักพัฒนา ปรับปรุงแก้ไขสิ่งที่ล้าหลังหรือข้อบกพร่องในการทำงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

6. เป็นผู้มีสำนึกในภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ (Sense of Responsibilities) สูง คือ มีสำนึกในความรับผิดชอบต่อตนเอง โดยการศึกษาหาความรู้ เพิ่มพูนศักยภาพ และสำนึกในการสร้างฐานะของตน และมีสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม คือต่อครอบครัว ต่อองค์กรและหมู่คณะที่ตนรับผิดชอบอยู่ และต่อสังคมประเทศชาติ ให้เจริญสันติสุขและมั่นคง

7. มีความมั่นใจตนเอง (Self Confidence) สูง หมายถึง มีความมั่นใจโดยธรรมคือมีความมั่นใจในความรู้ ความสามารถ สติปัญญาและวิสัยทัศน์ และทั้งคุณธรรม คือความเป็นผู้มีศีลมีธรรม อันตนได้ศึกษาอบรมมาดีแล้ว มิใช่มีความมั่นใจอย่างผิดๆ ลอยๆ อย่างหลงตัวหลงตน ทั้งๆที่แท้จริง ตนเองหาได้มีคุณสมบัติและคุณธรรมดีสมจริงไม่ และจักต้องรู้จักแสดงความมั่นใจ ในเวลา คิด พูด ทำ ให้เหมาะสมกับกาละ เทศะ บุคคล สถานที่ และประชุมชน ด้วย

8. เป็นผู้ประกอบด้วย “หลักธรรมาภิบาล” คือ คุณธรรมของนักปกครอง นักบริหาร ที่ดี (Good Governance) เป็นต้นว่า (1) หลักความถูกต้อง คือ มีการพิจารณาวินิจฉัยปัญหา การทำการตัดสินใจ (Decision Making) และสั่งการ (Command) ด้วยความถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมือง และกฎระเบียบข้อบังคับขององค์กร ที่ออกตามกฎหมาย ถูกต้องตามหลักศีลธรรมเนียมประเพณีที่ดีของสังคม ถูกต้องตามนโยบายของผู้บังคับบัญชาหน่วยเหนือ และถูกต้องตรงประเด็นตามหลักวิชาและได้รับความพึงพอใจจากชนที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (2) หลักความเหมาะสม คือ รู้จักคิด พูด ทำ กิจการงาน และปฏิบัติงานได้เหมาะสมถูกกาละ เทศะ บุคคล สังคม และสถานการณ์ กล่าวคือ เป็นผู้มีสัปปุริสธรรม คือ คุณธรรมของสัตบุรุษคือคนดีมีศีลธรรม มี 7 ประการเป็นต้นว่า (1) ธัมมัญญุตา รู้จักเหตุ ได้แก่ ปัญญารู้เหตุแห่งทางเจริญ และทางเสื่อม เป็นต้น (2) อัตถัญญุตา รู้จักผล ได้แก่ ปัญญารู้ผล ที่เป็นมาแต่เหตุ หรือปัจจัยให้เกิดผลต่างๆ ตามที่เป็นจริง

9. หลักความบริสุทธิ์ คือ มีการวินิจฉัย สั่งการ กระทำกิจการงาน ด้วยความบริสุทธิ์ใจ คือ ด้วยเจตนา ความคิดอ่าน ที่บริสุทธิ์

10. หลักความยุติธรรม คือ มีการวินิจฉัย สั่งการ และปฏิบัติต่อผู้อยู่ใต้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ด้วยความชอบธรรม บนพื้นฐานแห่งหลักธรรม หลักการ เหตุผล และข้อมูลที่ถูกต้องเชื่อถือได้ และตรงประเด็น และด้วยความเที่ยงธรรม คือ ไม่อคติ หรือ ลำเอียง ด้วยความหลงรัก หลงชังด้วยความกลังเกรง และด้วยความหลง ไม่รู้จริง คือขาดข้อมูลที่ถูกต้องเชื่อถือได้ และสมบูรณ์ เป็นเครื่องประกอบการวินิจฉัยตัดสินใจ ให้ความเที่ยงธรรม

การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร

ผู้บริหารที่ดีควรมีหลักธรรมสำหรับพัฒนาตน เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม ได้แก่

1. ศีล คือ การสำรวมระวัง ความประพฤติปฏิบัติ ทางกาย และทางวาจา ให้เรียบร้อยดีงามไม่ประพฤติเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

2. สมาธิ คือการรักษาใจให้ผ่องใสปราศจากกิเลสนิวรณ์ แล้วให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดี่ยว

3. ปัญญา คือ การรอบรู้กองสังขาร รอบรู้สภาวธรรมที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง (สังขาร) และที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง (สังขาร คือพระนิพาน) และรู้แจ้งเห็นแจ้งพระอริยสัจ 4 รวมเป็นผู้มีปัญญาอันเห็นชอบรอบรู้ทางเจริญ ทางเสื่อม แห่งชีวิต ตามที่เป็นจริง

บทสรุป

ผู้บริหารเป็นหัวใจสำคัญของหน่วยงานหรือองค์การ ทุกหน่วยงานย่อมปรารถนาและให้การยอมรับนับถือผู้บริหารที่มีคุณภาพนั่นก็คือ เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถมีทักษะคามชำนาญงานมีประสบการณ์ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ฯลฯ แต่ที่เหนือสิ่งอื่นใดคือ ความเป็นผู้มีคุณธรรมในจิตใจ และมีจริยธรรมที่น่าเลื่อมใสศรัทธา ซึ่งคุณธรรมและจริยธรรมถือเป็นคุณสมบัติอันสำคัญที่จะเป็นส่วนเสริมให้ผู้บริหารนั้นสามารถครองตน ครองคน และครองงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเหตุนี้ ผู้บริหารที่ขาดคุณธรรมย่อมเป็นเหตุของความเสื่อมของหน่วยงานบุคคลในหน่วยงานมักจะแตกแยกขาดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผลของหน่วยงานย่อมลดลง ผู้บริหารที่มีคุณธรรมย่อมเป็นที่รักของผู้ร่วมงานเป็นที่ยอมรับของผู้ร่วมงานผู้ร่วมงานให้ความร่วมมือ สามารถรวมพลังแห่งการยอมรับ เป็นพลังสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาหน่วยงานให้ก้าวหน้า

ดังนั้น หน่วยงานใดมีสมาชิกที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมจริยธรรมแล้ว หน่วยงานนั้นก็จะเป็นหน่วยงานที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ เพราะคุณธรรมที่ดีในตัวแต่ละคนนั้น จะเป็นตัวบ่งบอกถึงความเป็นผู้มีคุณภาพพร้อมที่จะดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนจริยธรรมนั้นเป็นตัวบ่งบอกถึงความเป็นผู้ที่สามารถในการปฏิบัติที่ดีที่ถูกต้อง ทำให้เกิดผลงานที่มีคุณภาพกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า หน่วยงานที่มีบุคลากรที่มีคุณธรรม จริยธรรม ก็คือ มีปัจจัยตัวป้อนด้านบุคลากรที่ดี และเมื่อเข้าสู่กระบวนการก็จะได้ผู้ที่ควบคุมกระบวนที่ดี และจะได้ผลงานออกมาที่ดีในที่สุด

บรรณานุกรม

กีรติ บุญเจือ. **จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2542.

ชัยพร วิชชาวุธ. **แนวคิดและและการพัฒนาใหม่ในการปลูกฝังจริยธรรมในจริยธรรมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ม.ปพ., 2531.

บุญมี แท่นแก้ว. **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2539.

ปราชญา กล้าผจัญ. **คุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพ**. กรุงเทพมหานคร : เยโล่การพิมพ์, 2560.

ประภาศรี สีหอำไพ. **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.

ป่วย อึ้งภากรณ์. **ทัศนะว่าด้วยการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2545.

พระเทพเวที. **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**, (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2536.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **ธรรมมะกับการศึกษาของไทย**. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

พระบำรุง ปัญญาพโล (โพธิ์ศรี). **ปัจจัยที่มีผลต่อการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษา วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม เขตบางกอกใหม่**. กรุงเทพมหานคร.ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.

สมผิว ชื่นตระกูล. **ความเป็นครู (เอกสารประกอบการสอน)**. เชียงใหม่ : คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ (อัดสำเนา), 2536.

แสง จันทร์งาม. **การสอนจริยธรรมในโรงเรียน**. เอกสารนำเสนอในการประชุมสัมมนาจริยธรรมในสังคมปัจจุบัน. สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย, สำนักงานคณะกรรมการการวัฒนธรรมแห่งชาติ, (4542). การพัฒนาด้านจิตพิสัยมิติสำคัญของการพัฒนาคน. กรุงเทพ : พริกหวานกราฟฟิค, 2542.

ยนต์ ชุมจิต. **การศึกษาและความเป็นครูไทย**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2546.

การพัฒนาทักษะการฟังภาษาอังกฤษโดยใช้เพลงสากลของนักศึกษา ชั้นปีที่ 2 และ 3 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน

The development of English listening skill by using international music of 2nd and 3rd year students at Rajamangala University of Technology Lanna Nan

จุไรรัตน์ สวัสดิ์
เสน่ห์ สวัสดิ์
ภัทรศยา งามบุณยรักษ์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบทักษะการฟังภาษาอังกฤษของนักศึกษาชั้นปีที่ 2 และ 3 โดยใช้เพลงสากล ก่อนและหลังเรียน 2) ศึกษาทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อการเรียนภาษาอังกฤษโดยใช้เพลงสากล ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ นักศึกษาชั้นปีที่ 2 และ3 สาขาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่านที่ลงทะเบียนเรียนในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2562 จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แผนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการฟังภาษาอังกฤษโดยใช้เพลงสากล จำนวน 4 แผน แบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนที่วัดความสามารถในการพัฒนาทักษะการฟัง และแบบสอบถามทัศนคติต่อการเรียนภาษาอังกฤษ สถิติที่ใช้ในการวิจัยคือ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและค่าผลต่างเฉลี่ย ผลการศึกษาพบว่า 1) ผลคะแนนหลังเรียนที่วัดความสามารถในการฟังภาษาอังกฤษโดยใช้เพลงสากลของนักศึกษาชั้นปีที่ 2-3 สาขาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน ที่ได้รับการสอนโดยใช้ชุดการสอนเพลงสากลมีค่าเฉลี่ย 29.25 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 12.71 ซึ่งสูงกว่าผลคะแนนก่อนเรียนที่มีค่าเฉลี่ย 18.53 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 12.98 และคะแนนผลต่างเฉลี่ยเป็น 10.73 ซึ่งถือว่าทักษะการฟังภาษาอังกฤษโดยใช้เพลงสากลของนักศึกษาอยู่ในเกณฑ์ที่สูงขึ้น 2) นักศึกษามีทัศนคติต่อการเรียนภาษาอังกฤษโดยการใช้เพลงสากลในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.23, S.D. = .28)

คำสำคัญ : การพัฒนาทักษะการฟังภาษาอังกฤษ, เพลงสากล, นักศึกษา

Abstract

The purpose of this study were to 1) compare the English listening skills of second and third year students using international songs between before and after class. 2) study

the attitude of students towards learning English using international songs. Samples used in the research is 20 students in 2nd - 3rd year students majoring in English for International Communication at Rajamangala University of Technology Lanna Nan who were studying in the first semester of the academic year 2019. The research instruments were 4 lesson plans to develop English listening skills by using international music, pretest and post-test to measure listening ability development and questionnaire for measuring English learning attitude. The statistics used in the research were the mean, standard deviation and mean difference. The findings showed that 1) the post-test measuring English listening skills by using international music had an average of 29.25 with standard deviation of 12.71 and higher than the pretest average of 18.53 with standard deviation of 10.73. It showed that the development of English listening skill by using international music of students was at a higher level. 2) The students had a high attitude towards learning English as a whole. ($\bar{X}$ = 4.23, S.D. = .28)

Keywords : The development of English listening skill, International music, Students

บทนำ

เพลงเป็นศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของคนทุกชาติ เป็นสื่อภาษาสากลที่ทั่วโลกจะเข้าใจกันได้โดยไม่มีการขัดแย้งไม่เลือกเชื้อชาติ วรรณะ อายุ เพลงจึงเป็นสื่อในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์ เพลงถือเป็นยอดศิลปะในการสื่อภาษา เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่มนุษย์ยอมรับโดยไม่รู้ตัว และเป็นสื่ออย่างหนึ่งที่ช่วยให้มนุษย์มีความสุขความรื่นเริงสนุกสนานเพลิดเพลิน อีกทั้งยังมีอิทธิพลต่อสภาพร่างกาย อารมณ์และความรู้สึกเพลงจะช่วยลดความร้อนทางจิตใจ ลดความตึงเครียด เพลงเป็นเครื่องมือในการสร้างอารมณ์ที่ดี ทำให้เกิดความซาบซึ้งและนำไปสู่การอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขนอกจากนี้[1] กล่าวว่าเพลงช่วยเพิ่มผลลัพธ์ทางการเรียนรู้ได้สูงขึ้นและช่วยให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อภาษาอังกฤษ

นักศึกษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันต่างยอมรับว่าเพลงเป็นสื่อสำคัญที่จะช่วยพัฒนาด้านร่างกาย อารมณ์สังคมและสติปัญญาให้แก่เด็ก[2] ได้แสดงความคิดเกี่ยวกับเพลงไว้ว่า เพลงเป็นองค์ประกอบที่จำเป็น

---

[1] รองเนือง ศุขสมิติ. **ผลของการใช้เพลงเสริมบทเรียนวิชาภาษาอังกฤษที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร.** (เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537).

[2] ฉวีวรรณ โพธิ์ดา, **วิจัยโดยการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ในการเรียนภาษาไทย โดยใช้บท เพลงทำนองพื้นเมืองของไทย กับบทเพลงทำนองไทยสากล ประกอบการสอนในระดับชั้น ประถมศึกษาปีที่ 5,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://cuir.car.chula.ac.th/dspace/bitstream /123456789 /35533/1/Nuntirat _ko_back.pdf,[10 ตุลาคม 2562].

อย่างยิ่งในวงการศึกษาเพราะเพลงมีอิทธิพลอย่างมากต่อการสร้างเสริมให้ผู้เรียนมีความเจริญงอกงามด้านสุนทรีย์ ที่สำคัญคือการฟัง และเสริมสร้างบุคลิกภาพของผู้เรียน

ในสังคมโลกปัจจุบันการเรียนรู้ภาษาสากลเป็นสิ่งจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เพราะภาษาสากลนอกจากจะเป็นเครื่องมือในการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลแล้วยังเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้คนโดยเฉพาะภาษาอังกฤษซึ่งเป็นภาษาสากลที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย เนื่องจากเป็นภาษาสากลที่ใช้สื่อความหมายไปเกือบทั่วโลกอย่างไรก็ตามการที่จะใช้ภาษาในการติดต่อสื่อสารให้มีประสิทธิภาพนั้นจำเป็นต้องอาศัยทักษะการฟังซึ่งเป็นหนึ่งในทักษะที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร

จากงานวิจัยปัญหาทักษะการฟังที่พบในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษนั้น ได้มีนักการศึกษากล่าวไว้หลายลักษณะด้วย Goh, Christine, C. M. [3] กล่าวถึงปัญหาการฟังภาษาอังกฤษของผู้เรียนไว้ 3 ประการ คือ ปัญหาด้านการรับรู้ เช่น ไม่สามารถจำคำศัพท์ที่เรียนรู้ได้ ไม่สนใจข้อความต่อไปเพราะกำลังคิดถึงความหมาย ไม่สามารถแบ่งกลุ่มคำพูดได้ จับใจความส่วนแรกไม่ได้ จดจ่อต่อการฟังมากไป หรือไม่สามารถจดจ่อได้เลย ปัญหาด้านไวยากรณ์ ได้แก่ ลืมสิ่งที่ได้ฟังเร็วเกินไป ไม่สามารถคิดจากคำหรือข้อความที่ได้ยินได้ไม่เข้าใจส่วนย่อยๆเพราะมีปัญหาในตอนแรก ปัญหาด้านการนำไปใช้ ได้แก่ เข้าใจคำแต่ไม่เข้าใจข้อมูลข่าวสารที่ผู้ส่งสารต้องการสับสนเกี่ยวกับใจความสำคัญ Underwood[4] ได้กล่าวไว้ว่า ปัญหาการฟังภาษาอังกฤษของผู้เรียนสามารถแบ่งได้ดังนี้ การที่ผู้ฟังไม่สามารถควบคุมความเร็วของผู้พูดได้ การที่ไม่สามารถฟังซ้ำได้ ผู้ฟังมีความรู้เกี่ยวกับคำศัพท์จำกัด ผู้ฟังไม่สามารถจำแนกสัญลักษณ์ทางภาษาต่างๆ ได้ ปัญหาการตีความหมายและการไม่สามารถจดจ่ออยู่กับการฟัง ปัญหาการฟังภาษาอังกฤษของผู้เรียน Madsen, Harold, S.[5] การฟังได้รับความสนใจน้อย มีการสอนภาษาต่างประเทศที่ไม่ดีคือ สื่อการสอนฟังไม่เหมาะสมกับการสอนฟังในชีวิตจริง เนื้อหาไม่เหมาะสม น่าเบื่อไกลตัว การสอนฟังยังไม่เป็นที่สนใจของผู้เรียน

จากการที่ผู้วิจัยสอนภาษาอังกฤษแก่นักศึกษาของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน นักศึกษาส่วนใหญ่มีปัญหาด้านทักษะการฟังภาษาอังกฤษ นักศึกษาเหล่านั้นไม่สามารถโต้ตอบหรือสนทนาภาษาอังกฤษกับอาจารย์ผู้สอนได้ บางคนฟังไม่ออก หรือไม่เข้าใจสิ่งที่อาจารย์พูด นอกจากนี้นักศึกษาบางคนให้ความสำคัญกับการเรียนภาษาอังกฤษน้อยเพราะมีความคิดว่าภาษาอังกฤษเป็นเรื่องเข้าใจยากไม่สำคัญ นักศึกษาเรียนภาษาอังกฤษตามหลักสูตรที่สถาบันกำหนดให้เท่านั้น จึงขาดความสนใจและมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อภาษาอังกฤษ บางคนมีพื้นฐานภาษาอังกฤษน้อยมาก ส่งผลต่อทักษะการฟังภาษาอังกฤษ ซึ่งสิ่งที่กล่าวข้างต้นคือสาเหตุที่ทำให้คนไทยบางส่วนไม่สามารถติดต่อสื่อสารกับชาวต่างประเทศด้วยภาษาอังกฤษและเกิดปัญหาด้านการศึกษาต่อ หรือการทำงานในอนาคต

---

[3] Goh, Christine, C. M, **Teaching Listening in the language classroom**, (Singapore: Seameo Language Centre, 2002).

[4] Underwood, M, **Teaching Listening**, (New York : Longman, 1989).

[5] Madsen, Harold S, **Techniques in Testing. Hong Kong,** (Oxford University Press, 1983).

เช่นเดียวกันกับนักศึกษาชั้นปีที่ 2 และ 3 สาขาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้าน น่าน ที่มีวิชาเรียนกับอาจารย์ผู้สอนที่เป็นชาวต่างชาติอยู่หลายวิชา นักศึกษาดังกล่าวมักประสบกับปัญหาการฟัง ที่นักศึกษาไม่สามารถฟังภาษาอังกฤษให้เข้าใจ และไม่สามารถสื่อสารเป็นภาษาอังกฤษได้อย่างถูกต้อง จึงทำให้ไม่ได้รับความรู้อย่างเต็มที่ และอาจเป็นสาเหตุของการสอบไม่ผ่านในรายวิชาดังกล่าว

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยจึงต้องคิดหาสื่อการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทักษะการฟังภาษาอังกฤษ และกระตุ้นให้นักศึกษามีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนภาษาอังกฤษในเวลาเดียวกัน เนื่องจากสื่อการสอนในห้องเรียนนั้นมีความสำคัญอย่างมากหากไม่มีสื่อหรือบรรยากาศที่ส่งเสริมให้นักศึกษามีทัศนคติเชิงบวกต่อภาษาอังกฤษ ย่อมจะทำให้การเรียนภาษาอังกฤษไม่บรรลุผล นักศึกษาไม่สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือมีประสิทธิภาพต่ำ

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังต้องการใช้ผลการวิจัยนี้เพื่อพัฒนา ปรับปรุง หรือปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอนการฟังภาษาอังกฤษเป็นการพัฒนาการการฟังหรือการสอนภาษาอังกฤษในห้องเรียนของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้าน น่าน และปรับทัศนคติของนักศึกษาเกี่ยวกับการเรียนภาษาอังกฤษต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเปรียบเทียบทักษะการฟังภาษาอังกฤษของนักศึกษาชั้นปีที่ 2 และ3 โดยใช้เพลงสากล ก่อนและหลังเรียน
2. เพื่อศึกษาทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อการเรียนภาษาอังกฤษโดยใช้เพลงภาษาอังกฤษ

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร

นักศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน จำนวน 935 คน

กลุ่มตัวอย่าง

นักศึกษาชั้นปีที่ 2 และ 3 สาขาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน จำนวน 20 คน ซึ่งได้มาแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบทดสอบวัดความสามารถทักษะการฟังภาษาอังกฤษ

ผู้วิจัยได้นำแบบทดสอบที่สร้างขึ้นนี้ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและแก้ไข เมื่อแก้ไขปรับปรุงเสร็จแล้วจึงได้นำแบบทดสอบไปทดลองใช้กับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาการตลาด มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 20 คน จากนั้นนำแบบทดสอบไปคำนวณหาค่า ความเชื่อมั่นโดยใช้สูตร KR-20 ของคูเดอร์ ริชาร์ดสัน (Kuder Richardson Formular 20) และนำแบบทดสอบที่ผ่าน

การวิเคราะห์ดังกล่าวมาใช้กับกลุ่มทดลอง ผู้วิจัยให้กลุ่มทดลอง ทำแบบทดสอบนี้ 2 ครั้ง คือ ก่อนทำการทดลอง และหลังทำการทดลอง แบบทดสอบนี้มีจำนวน 50 ข้อ แบ่งเป็น 4 ตอน

2. แบบฝึกเพื่อพัฒนาทักษะการฟังภาษาอังกฤษโดยใช้เพลงภาษาอังกฤษเป็นสื่อเพื่อช่วยในการสอนจำนวน 4 บทเพลง ได้แก่เพลง Greenfields, Out Of Reach, Superman และ This Love

3. แบบสอบถามทัศนคติต่อการเรียนภาษาอังกฤษ

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามตามวิธีการของลิเคิร์ท (Likert) โดยกำหนดค่าระดับความเห็นในคำถามแต่ละข้อเป็น 5 ระดับดังนี้

ระดับ 5 เป็นระดับคะแนน เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ระดับ 4 เป็นระดับคะแนน เห็นด้วย

ระดับ 3 เป็นระดับคะแนน ปานกลาง

ระดับ 2 เป็นระดับคะแนน ไม่เห็นด้วย

ระดับ 1 เป็นระดับคะแนน ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

หลังจากนั้นนำค่าเฉลี่ยไปแปลความหมายค่าระดับความคิดเห็นในช่วงต่างๆ และนำแบบสอบถามทัศนคติให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและแก้ไข เมื่อปรับปรุงแก้ไขแบบทดสอบแล้วผู้วิจัยนำไปทดลองใช้กับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาการตลาด ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 20 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ให้นักศึกษาทำการทดสอบวัดความสามารถด้านทักษะการฟังภาษาอังกฤษโดยการใช้แบบทดสอบวัดความสามารถในการฟังภาษาอังกฤษก่อนการใช้เพลงภาษาอังกฤษประกอบการสอนกับกลุ่มตัวอย่าง

2. ดำเนินการทดลองกับนักศึกษากลุ่มตัวอย่างตามแผนโดยใช้แบบฝึกเพื่อพัฒนาทักษะการฟังภาษาอังกฤษโดยใช้เพลงภาษาอังกฤษเป็นสื่อในการสอน จำนวนทั้งหมด 4 บทเพลง โดยใช้เวลาในการสอน 1 ครั้งต่อสัปดาห์ สัปดาห์ละ 60 นาที รวม 5 สัปดาห์

3. วัดความสามารถทักษะการฟังภาษาอังกฤษของนักศึกษากลุ่มตัวอย่างหลังทำการทดลองครบทั้ง 4 เพลง โดยใช้แบบทดสอบวัดความสามารถในการฟังภาษาอังกฤษหลังการใช้เพลงภาษาอังกฤษเป็นสื่อในการสอน (เป็นชุดเดิมที่ใช้วัดความสามารถการฟังภาษาอังกฤษก่อนการทำการทดลอง)

4. ให้นักศึกษากลุ่มตัวอย่าง ทำแบบสอบถามทัศนคติต่อการเรียนภาษาอังกฤษหลังการทดลอง (เป็นชุดเดิมที่ใช้สอบถามทัศนคติต่อการเรียนภาษาอังกฤษก่อนการทำการทดลอง)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. เปรียบเทียบความสามารถทักษะการฟังภาษาอังกฤษก่อนและหลังการทดลองจากแบบทดสอบวัดความสามารถในการฟังภาษาอังกฤษโดยใช้เพลงภาษาอังกฤษเป็นสื่อในการสอน จำนวน 4 บทเพลง โดยใช้ค่า t-test ในการวิเคราะห์ข้อมูล

2. หาค่าทัศนคติต่อการเรียนภาษาอังกฤษจากแบบสอบถามทัศนคติต่อการเรียนภาษาอังกฤษ โดยนำค่าที่ได้มาหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตราฐาน

ผลการวิจัย

จากการทำแบบทดสอบวัดความสามารถในการฟังภาษาอังกฤษของกลุ่มตัวอย่างทั้งก่อนและหลังการสอนด้วยเพลงสากล พบว่าคะแนนความสามารถในการฟังภาษาอังกฤษหลังการสอนเพิ่มขึ้น

ตาราง 1 แสดงผลเปรียบเทียบคะแนนความสามารถในการฟังภาษาอังกฤษของนักศึกษากลุ่มตัวอย่างก่อนและหลังการใช้ชุดการสอนเพลงสากล

น.ศ. ลำดับที่	คะแนน		ผลต่าง
	คะแนนก่อนเรียน (เต็ม 50)	คะแนนหลังเรียน (เต็ม 50)	(D)
1	25	40	15
2	44	49	5
3	33	40	7
4	22	30	8
5	12	35	23
6	34	41	7
7	34	40	6
8	21	39	18
9	12	36	24
10	33	42	9
11	34	44	10
12	42	48	6
13	34	44	6
14	42	48	5
15	32	45	13
16	22	42	20
17	23	35	12
18	23	38	15
19	22	40	18
20	21	40	19

จากตาราง 1 แสดงให้เห็นว่า คะแนนความสามารถในการฟังภาษาอังกฤษของกลุ่มตัวอย่างทุกคนสูงขึ้นหลังจากการใช้ชุดการสอนเพลงภาษาอังกฤษ โดยนักศึกษาที่มีผลต่างของคะแนนก่อนและหลังการใช้

ชุดการสอนเพลงสูงสุดคือ 24 คะแนนและนักศึกษาที่มีผลต่างของคะแนนก่อนและหลังการใช้ชุดการสอนเพลงต่ำสุดคือ 5 คะแนน

ตารางแสดง 2 เปรียบเทียบคะแนนค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) คะแนนผลต่างเฉลี่ย (Differences) และค่าสถิติ (t-test dependent)

การทดสอบ	คะแนนเต็ม	$(\bar{x})$	S.D.	D	S.D.	t
ก่อนเรียน	50	18.53	12.98			
				10.73	5.43	12.50 *
หลังเรียน	50	29.25	12.71			

จากตาราง 2 พบว่าการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนของนักศึกษาชั้นปีที่ 2 และ 3 สาขาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 18.53 คะแนน และ 29.25 คะแนน ตามลำดับ และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างคะแนนก่อนและหลังเรียน พบว่า คะแนนสอบหลังเรียนของนักศึกษาสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 3 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับทัศนคติที่มีต่อการเรียนภาษาอังกฤษโดยรวมและรายด้าน

ทัศนคติต่อการเรียนภาษาอังกฤษ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ด้านทั่วไป	4.16	.42
ด้านทักษะ	3.99	.34
ด้านสื่อการสอน	4.54	.33
รวม	**4.23**	**.28**

จากตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ทัศนคติที่มีต่อการเรียนภาษาอังกฤษของนักศึกษากลุ่มตัวอย่าง พบว่า นักศึกษามีทัศนคติต่อการเรียนภาษาอังกฤษโดยใช้เพลง ในภาพรวมอยู่ระดับเห็นด้วย ($\bar{x}$ = 4.23, S.D. = .28) ด้านทั่วไป ภาพรวมอยู่ระดับเห็นด้วย ($\bar{x}$ = 4.16, S.D. = .42) ด้านทักษะ ในภาพรวมอยู่ระดับเห็นด้วย ($\bar{x}$ = 3.99, S.D. = .34) และด้านสื่อการสอน ในภาพรวมอยู่ระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ($\bar{x}$ = 4.54, S.D. = 0.33)

การอภิปรายผล

จากผลการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษา การพัฒนาทักษะการฟังภาษาอังกฤษโดยใช้เพลงสากลของกลุ่มตัวอย่าง สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้ ความสามารถในการฟังภาษาอังกฤษของนักศึกษาชั้นปีที่ 2 และชั้นปีที่ 3 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน หลังจากได้ใช้แผนการสอนเพื่อพัฒนาการฟังภาษาอังกฤษโดยใช้เพลงภาษาอังกฤษ จำนวน 4 เพลง 4 แผนการเรียน แผนละ 60 นาที ผลคะแนนของแบบทดสอบวัดความสามารถในการฟังภาษาอังกฤษก่อนและหลังเรียนที่ได้จากการวิเคราะห์และเปรียบเทียบการพัฒนาการฟังภาษาอังกฤษโดยใช้เพลงภาษาอังกฤษ ซึ่งจะมีคะแนนเต็มทั้งหมด 50 คะแนน ผลคะแนนที่ได้จากแบบทดสอบก่อนเรียนนั้นมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 18.53 ส่วนผลคะแนนแบบทดสอบหลังเรียนมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 29.25 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า นักศึกษามีผลคะแนนเฉลี่ยสูงขึ้นจากเดิม และนักศึกษากลุ่มตัวอย่างยังมีทัศนคติต่อการเรียนภาษาอังกฤษผ่านเพลงสากลอยู่ในระดับสูง เป็นผลจากการใช้สื่อการเรียนรู้ภาษาอังกฤษโดยใช้เพลงสากล อาจเป็นเพราะการใช้บทเพลงที่เป็นเพลงอยู่ในความสนใจของนักศึกษาทำให้นักศึกษารู้สึกผ่อนคลาย รู้สึกสนุกสนาน เพลิดเพลิน หรือประทับใจจึงทำให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อการเรียนส่งผลให้พัฒนาทักษะการฟังภาษาอังกฤษของนักศึกษา เป็นไปด้วยความสุข เป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีต่อการเรียนในการเรียนรู้คำศัพท์ ไม่น่าเบื่อ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปรวิศา นำบุญจิตร์[6] ได้ศึกษาเกี่ยวกับผลของการใช้สื่อประกอบการสอนที่มีต่อความสามารถในการเรียนรู้ของนักศึกษาชั้นปีที่ 2 และ 3 จำนวน 20 คน โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้สื่อการเรียนการสอนที่ใช้เปิดเพลงสากล ทำให้นักศึกษามีความสามารถในการเรียนรู้คำศัพท์สูงขึ้น นอกจากนี้ ชนธิภาและคณะ[7] กล่าวว่า กิจกรรมเพลงช่วยลดความวิตกกังวลในการสื่อสารของผู้เรียน และผู้เรียนยังสามารถนำเนื้อหาความรู้ที่ได้รับจากการ เรียนการสอนโดยใช้กิจกรรมเพลงไปปรับใช้ให้เข้ากับการดำเนินชีวิตประจำวันของตนเองได้ และ Mol (2009)[8] ได้ กล่าวถึงการเรียนภาษาไว้ดังนี้ “In a world where non-native speakers of English are likely to produce the majority of songs in English, learners have the opportunity to listen to pronunciation in a wide range of varieties of the language. Songs will help learners become familiar with word stress and intonation, and the rhythm with which words are spoken or sung also helps memorization. Again, this will enable learners to remember chunks of language which they can then use in conversations or in writing. As language

---

[6] ปรวิศา นำบุญจิตร์, **ผลของการใช้เกมประกอบการสอนคำศัพท์ภาษาอังกฤษที่มีต่อความสามารถ ในการเรียนรู้ คำศัพท์ ความคงทนในการเรียนรู้ คำศัพท์และความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปี ที่ 3 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่,** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2557).

[7] ชนธิภา คุณยศยิ่ง และคณะ, **สรุปผลงานวิจัย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: แหล่งที่มา Lannapaly.ac.th./research/fileupload/ 20120917 _101928.pdf, [12 มิถุนายน 2562].

[8] Mol, H, **Using Songs in the English Classroom**, LESSON OUTLINES Year 11; Issue 2; April 2009, ISSN 1755-9715, 2009.

teachers, we can use songs to practice listening, speaking, reading and writing." ในโลกที่ไม่ใช่เจ้าของภาษาอังกฤษมีแนวโน้มที่จะจัดหาเพลงในภาษาอังกฤษจำนวนมากเพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสฟังการออกเสียงใน หลากหลายของสายพันธุ์ภาษา เพลงจะช่วยให้ผู้เรียนคุ้นเคยกับการลงเสียงหนักในคำ ทำนองเสียง และจังหวะ ของคำที่พูดหรือร้องเพื่อช่วยในการจดจำ นอกจากนี้เพลงยังช่วยให้ผู้เรียนจดจำสำนวนของภาษาเพื่อนำไปใช้ใน การสนทนาและการเขียน เราสามารถใช้เพลงในการพัฒนาทักษะการฟัง การพูด การอ่านและการเขียนได้อีกด้วย

ผู้วิจัยได้นำแผนการสอนโดยการใช้เพลงสากลโดยเลือกแบบการเรียนไวยากรณ์แบบธรรมชาติ คือ มีการคัดเลือกเพลงโดยพิจารณาตัวประเด็นไวยากรณ์ที่นักศึกษาระดับอุดมศึกษาจะต้องรู้และมีจุดเน้นของไวยากรณ์แต่ละบทพร้อมแบบฝึก เช่นการเติมช่องว่างข้อมูล การถ่ายโอนข้อมูล การจับคู่ภาพ โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนได้ใช้ภาษาใกล้เคียงกับสถานการณ์จริงและมีการถ่ายโอนข้อมูลจากทักษะหนึ่งไปยังอีกทักษะหนึ่ง เช่นฟังเพลงแล้วเติมข้อความให้ สมบูรณ์ ฟังข้อมูล แล้วเติมข้อความลงในตารางให้สมบูรณ์ ฟังข้อมูล แล้วกรอกแบบฟอร์ม ฟังข้อมูลแล้วจับคู่ อ่านเรื่องแล้วลำดับภาพ สำหรับรูปแบบการจัดกิจกรรมเน้นความหลากหลายตามความเหมาะสม นักศึกษาได้ปฏิบัติกิจกรรมแบบกลุ่มย่อยและแบบร่วมมือกันทั้งชั้นเรียนและผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยมีขอบเขตเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติ, สภาพความเป็นอยู่ตลอดจนปัจจัยด้านพื้นความรู้เดิม (Background Knowledge) ของนักศึกษาซึ่งจะส่งผลต่อความสามารถด้านการฟังของนักศึกษา การฟังต้องมีความตั้งใจเมื่อฟังเพลงในระดับความเร็วปกติ และฟังอย่างมีความหมาย ในด้านภูมิหลังทางภาษาได้มีการวางพื้นฐานทางด้านศัพท์ โครงสร้างไวยากรณ์ในบทเพลงก่อนการฟัง แบบฝึกของการฟังมีความหลากหลายในการวัด ทั้งด้านเนื้อหาเพลง และการฝากฟัง คำ วลีในเพลง การพัฒนาการฟังโดยใช้เพลงสากลมีคุณประโยชน์หลายอย่างที่ดึงดูดใจนักศึกษาให้นักศึกษาเกิดความสนใจใฝ่เรียนรู้ และ ยังทำให้เกิดความภาคภูมิใจในความสำเร็จของตนเองซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อารีย์ สุวรรณทัศน์ (2540)[9] พบว่าการสอนทักษะการฟังให้ได้ผลดีนักเรียนควรได้รับการฝึกฟังบ่อยๆ โดยเฉพาะการฟังสำเนียงของเจ้าของภาษา นักเรียนจะต้องศึกษาคำศัพท์หรือข้อความสำคัญในบทฟังเพื่อทำความเข้าใจความหมายก่อนการฟัง ซึ่งจะมีผลให้นักเรียนสามารถจับประเด็นของข้อความบทสนทนาหรือสิ่งที่ได้ฟังอย่างถูกต้อง ซึ่งทำให้นักเรียนมีความสามารถในการฟังสูงขึ้น

จากงานวิจัยดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาทักษะการฟังภาษาอังกฤษโดยการใช้เพลงสากลส่งผลให้นักศึกษามีการพัฒนาการฟังที่ดีขึ้นในระดับหนึ่งและสามารถสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้จากการฟังเพลงภาษาสากล และนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

[9] อารีย์ สุวรรณทัศน์, **การสร้างแบบฝึกทักษะการฟังภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร โดยใช้สื่อการสอนจริง สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนโพรงมะเดื่อวิทยาคมจังหวัดนครปฐม**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2540).

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะด้านการเรียนการสอน

อาจารย์ผู้สอนต้องเลือกบทเพลงภาษาอังกฤษสมัยใหม่ที่ได้รับความนิยมและอยู่ในความสนใจของนักศึกษาโดยคำนึงถึงวัยของนักศึกษาเป็นหลัก และต้องคำนึงถึงระดับความยากง่ายของคำศัพท์ด้วย รวมทั้งต้องเป็นเพลงที่ไม่ช้าหรือเร็วมากเนื่องจากหากเป็นเพลงที่ช้าเกินไปจะทำให้นักศึกษารู้สึกไม่กระตือรือล้นในการฟัง หากเป็นเพลงที่เร็วเกินไปจะทำให้นักศึกษาฟังไม่ทันและอาจทำให้ไม่สนใจที่จะเรียนรู้จากเพลงนั้นๆ นอกจากนี้ควรเป็นเพลงที่มีเนื้อหา หรือใช้คำศัพท์สอดคล้องกับบทเรียน เช่น ต้องการสอน Past Tense จึงนำเพลง This Love ของ Maroon Five มาสอน เพื่อเป็นการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน และเนื้อหาของเพลงเป็นการเล่าเรื่องที่ผ่านมาจึงต้องใช้รูปกริยาเป็นอดีต ในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเพื่อพัฒนาทักษะการฟังภาษาอังกฤษนั้นควรจัดสื่อการสอน และจัดให้มีแบบฝึกหัดที่หลากหลายเพื่อเพิ่มความน่าสนใจและทำให้นักศึกษามีทัศนคติต่อการเรียนภาษาอังกฤษมากขึ้นด้วย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรทดลองกับห้องเรียนที่มีนักศึกษาที่มากขึ้น หรือทำการวิจัยต่อเนื่องสำหรับนักศึกษากลุ่มเดิม เพื่อให้งานวิจัยมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น และเป็นการต่อยอดความรู้ควรนำการวิจัยนี้ไปทดลองกับนักเรียนในโรงเรียน เพื่อเป็นการสร้างทัศนคติที่ดีต่อการเรียนภาษาอังกฤษตั้งแต่เด็ก ผลคือจะทำให้นักเรียนอยากเรียนและอยากฝึกพัฒนาภาษาอังกฤษด้วยตนเอง ซึ่งจะส่งผลถึงความรู้ภาษาอังกฤษด้านต่างๆ ในวัยผู้ใหญ่ของนักเรียนเหล่านี้

บรรณานุกรม

ฉวีวรรณ โพธิ์ดา. **วิจัยโดยการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ในการเรียนภาษาไทย โดยใช้บท เพลงทำนองพื้นเมืองของไทย กับบทเพลงทำนองไทยสากล ประกอบการสอนในระดับชั้น ประถมศึกษาปีที่ 5.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://cuir.car.chula.ac.th/dspace/bitstream /123456789 /35533/1/Nuntirat_ko_back.pdf. [10 ตุลาคม 2562].

ชนธิภา คุณยศยิ่ง และคณะ. **สรุปผลงานวิจัย**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: แหล่งที่มา Lannapaly.ac.th./research/fileupload/ 20120917 _101928.pdf. [12 มิถุนายน 2562].

ปรวิศา นำบุญจิตร์. **ผลของการใช้เกมประกอบการสอนคำศัพท์ภาษาอังกฤษที่มีต่อความสามารถ ในการเรียนรู้ คำศัพท์ ความคงทนในการเรียนรู้ คำศัพท์และความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปี ที่ 3 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2557.

รองเนือง ศุขสมิติ. **ผลของการใช้เพลงเสริมบทเรียนวิชาภาษาอังกฤษที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร.** เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537.

อารีย์ สุวรรณทัศน์. **การสร้างแบบฝึกทักษะการฟังภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร โดยใช้สื่อการสอนจริง สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนโพรงมะเดื่อวิทยาคมจังหวัดนครปฐม**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2540.

Goh, Christine, C. M. **Teaching Listening in the language classroom**. Singapore : Seameo Language Centre, 2002.

Madsen, Harold S. **Techniques in Testing. Hong Kong** . Oxford University Press, 1983.

Mol, H. **Using Songs in the English Classroom**. LESSON OUTLINES Year 11; Issue 2; April 2009, ISSN 1755-9715, 2009.

Underwood, M. **Teaching Listening**. New York : Longman, 1989.

การสร้างเตาเผาขยะปลอดสารพิษโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ในจังหวัดเชียงราย

Building a Pollution-free Garbage Incinerator with the Cooperation of Network Members in Chiang Rai Province

พระครูกิตติพัฒนานุยุต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่อง การสร้างเตาเผาขยะปลอดสารพิษโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ในจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ 1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างเตาเผาขยะปลอดสารพิษ 2. เพื่อสร้างการสร้างเตาเผาขยะปลอดสารพิษ โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในจังหวัดเชียงราย ตลอดจนถึง 3. เพื่อนำเตาเผาขยะปลอดสารพิษไปใช้กับ วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ในจังหวัดเชียงราย เป็นงานวิจัยเชิงนวัตกรรมและการทดลอง ผลการวิจัยพบว่า วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ในจังหวัดเชียงราย มีเตาเผาขยะปลอดสารพิษใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการกำจัดขยะ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เข้ามาช่วยส่งเสริม และ สนับสนุน ทั้งในด้านความรู้ และ ด้านงบประมาณ เป็นต้น

คำสำคัญ : เตาเผาขยะ, การมีส่วนร่วม, ภาคีเครือข่าย

Abstract

Research paper regarding building a pollution-free garbage incinerator with the cooperation of network members in Chiang Rai province. The objectives are, 1. To study ideas and theories about building a pollution-free garbage incinerator, 2. To build a chemical-free garbage incinerator with the cooperation of network members in Chiang Rai province, as well as 3. To use the pollution-free incinerator in temples, homes, schools and public areas in Chiang Rai. It is research based on innovation and experiment. The research results show that temples, homes, schools and public areas in Chiang Rai use pollution-free garbage incinerators to bring convenience in getting rid of rubbish, using the cooperation of network members, both government and private, to help promote and sponsor in the area of both knowledge and financing, and so on.

Keywords : incinerator, cooperation, network members

บทนำ

การกำจัดขยะมูลฝอยโดยใช้เตาเผา เป็นกระบวนการเผาไหม้ขยะมูลฝอยที่ใช้อากาศมากกว่าความต้องการอากาศในการเผาไหม้ทางทฤษฎี (Stoichiometric Condition) เป็นปฏิกิริยาคายความร้อน ดังนั้นผลิตภัณฑ์ที่ได้คือ ความร้อน (Heat) ซึ่งสามารถใช้งานกับหม้อต้มไอน้ำเพื่อผลิตไฟฟ้าได้ และสามารถกำจัดปริมาณขยะมูลฝอยได้ ประมาณร้อยละ 80-90 โดยต้องมีการออกแบบเตาเผาให้เหมาะสมกับปริมาณ และ องค์ประกอบของขยะมูลฝอยและปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ ค่าความชื้น และค่าความร้อนของขยะมูลฝอย ซึ่งมีการผันแปรตามฤดูกาล และลักษณะองค์ประกอบของขยะมูลฝอย นอกจากนี้ ปัญหามลภาวะเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ต้องให้ความสำคัญ โดยเฉพาะมลภาวะทางอากาศ การปนเปื้อนของขยะอันตรายจากครัวเรือน ไม่เพียงแต่จะก่อให้เกิดการปลดปล่อยสารพิษดังกล่าวออกสู่บรรยากาศ แต่ยังคงมีสารพิษค้างในขี้เถ้าที่เหลือจากการไหม้ ซึ่งต้องนำไปกำจัดด้วยการฝังกลบในขั้นตอนสุดท้าย[1]โดยเตาเผามี 2 ประเภทคือ 1. เตาเผาแบบตะกรับ (Stoker-Fired or grate-Fired Incinerator) เป็นเตาเผาที่นิยมใช้กันมากในปัจจุบัน ขยะมูลฝอยจะถูกป้อนเข้าไปในเตาเผาแล้วเคลื่อนตัวไปตามการเคลื่อนที่ของแผงตะกรับโดยมีอากาศที่ใช้ในการเผาไหม้เป่าเข้าทางด้านล่างของตะกรับ ก๊าซร้อนที่เกิดจากการเผาไหม้จะไหลขึ้นด้านบนแล้วไปแลกเปลี่ยนความร้อนในเครื่องกำเนิดไอน้ำเพื่อผลิตไฟฟ้า ขยะมูลฝอยส่วนที่เผาไหม้แล้วจะเคลื่อนตัวตามตะกรับแล้วตกออกมาจากเตาเผาเป็นขี้เถ้าซึ่งสามารถนำไปฝังกลบได้ วิธีการเผาใช้อากาศมากเกินพอ (Excess Air) และอาจใช้น้ำมันเชื้อเพลิงเสริมในการเผาไหม้ด้วยอุณหภูมิในเตาเผาประมาณ 850-1,200 องศาเซลเซียส เตาเผาประเภทนี้เป็นเตาเผาที่เหมาะสมกับขยะมูลฝอยที่มีปริมาณมากคือ 6 ตันต่อชั่วโมงขึ้นไป หรือ 150 ตันต่อวันการนำเตาเผาชนิดมีแผงตะกรับมาใช้ในการกำจัดขยะมูลฝอยควรคำนึงถึงข้อดี และข้อจำกัดของเตาเผาชนิดนี้ 2. (2) เตาเผาฟลูอิดไดส์เบด (Fluidized Bed Incinerator) เป็นการเพิ่มความเร็วให้กับอากาศที่ใช้ในการเผาไหม้ให้สูงพอที่จะทำให้ตัวขยะเกิดการลอยตัวบนวัสดุตัวกลางมีสภาพเหมือนของไหล การเผาไหม้ที่เกิดขึ้นในขณะที่ขยะมีสภาพเป็นของไหลสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการเผาไหม้ การถ่ายเทความร้อนและการถ่ายเทมวลได้ ในทางปฏิบัติจะมีการใส่ตัวกลางที่ใช้ในเตาเผาเป็นแร่ควอทซ์หรือทรายแม่น้ำขนาดประมาณ 1 มิลลิเมตร ขยะมูลฝอยจะต้องถูกย่อยให้มีขนาดเล็ก ตัวกลางและขยะมูลฝอยจะถูกกวนผสมกันในเตาและเผาไหม้โดยใช้อากาศมากเกินพอ (excess air) ใช้อุณหภูมิประมาณ 850-1,200 องศาเซลเซียส เตาเผาประเภทนี้เหมาะกับปริมาณขยะมูลฝอยขนาด 1-5 ตันต่อชั่วโมง หรือ 25-100 ตันต่อวัน ทั้งนี้เตาเผาชนิดใช้ตัวกลางนำความร้อนมีข้อดีและข้อจำกัด

หลักการทำงานของเตาเผาขยะมูลฝอย ระบบรองรับขยะมูลฝอย ประกอบด้วย การลดขนาด การคัดแยก และการตรวจสอบขยะมูลฝอย โดยระบบนี้อาจมีหรือไม่มีก็ได้ ขึ้นอยู่กับชนิดและแหล่งกำเนิดขยะมูลฝอย หลุมรองรับขยะมูลฝอย (Unloading and Hopper for Waste) เพื่อให้มีการผสมขยะ มูลฝอย

[1] สำนักงานนโยบายและแผนพลังงานกระทรวงพลังงาน, **หลักการทำงานของเตาเผาขยะมูลฝอย,** (รายงานโครงงานวิศวกรรมเกษตร : ภาควิชาวิศวกรรมเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2562), หน้า 52.

ให้เข้ากันเป็นเนื้อเดียวและลดความชื้นก่อนที่จะป้อนเข้าสู่เตาเผา ระบบป้อนขยะมูลฝอย (Feeding System) ขยะมูลฝอยที่ถูกผสมเข้ากันจนเป็นเนื้อเดียวกันแล้วจะถูกป้อนเข้าสู่เตาเผาทางช่องป้อน ระบบเตาเผาขยะมูลฝอย มีหลายแบบแต่ที่นิยมใช้แพร่หลายในการเผาขยะมูลฝอยมี 3 แบบ คือ เตาเผาแบบตะกรับ (Stoker-Fired or grate-Fired Incinerator) เป็นเตาเผาที่นิยมใช้กันมากในปัจจุบัน ขยะมูลฝอยจะถูกป้อนเข้าไปในเตาเผาแล้วเคลื่อนตัวไปตามการเคลื่อนที่ของแผงตะกรับโดยมีอากาศที่ใช้ในการเผาไหม้เป่าเข้าทางด้านล่างของตะกรับ ก๊าซร้อนที่เกิดจากการเผาไหม้จะไหลขึ้นด้านบนแล้วไปแลกเปลี่ยนความร้อนในเครื่องกำเนิดไอน้ำเพื่อผลิตไฟฟ้า ขยะมูลฝอยส่วนที่เผาไหม้แล้วจะเคลื่อนตัวตามตะกรับแล้วตกออกมาจากเตาเผาเป็นขี้เถ้าซึ่งสามารถนำไปฝังกลบได้ วิธีการเผาใช้อากาศมากเกินพอ (Excess Air) และอาจใช้น้ำมันเชื้อเพลิงเสริมในการเผาไหม้ด้วย อุณหภูมิ ในเตาเผาประมาณ 850-1,200 องศาเซลเซียส เตาเผาประเภทนี้เป็นเตาเผาที่เหมาะสมกับขยะมูลฝอย ที่มีปริมาณมากคือ 6 ตันต่อชั่วโมงขึ้นไป หรือ 150 ตันต่อวันการนำเตาเผาชนิดมีแผงตะกรับมาใช้ในการกำจัดขยะมูลฝอยควรคำนึงถึงข้อดี และข้อจำกัดของเตาเผาชนิดนี้ (2) เตาเผาฟลูอิดไดส์เบด (Fluidized Bed Incinerator) เป็นการเพิ่มความเร็วให้กับอากาศที่ใช้ในการเผาไหม้ให้สูงพอที่จะทำให้ตัวขยะเกิดการลอยตัวบนวัสดุตัวกลางมีสภาพเหมือนของไหล การเผาไหม้ที่เกิดขึ้นในขณะที่ขยะมีสภาพเป็นของไหลสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการเผาไหม้ การถ่ายเทความร้อนและการถ่ายเทมวลได้ ในทางปฏิบัติจะมีการใส่ตัวกลางที่ใช้ในเตาเผาเป็นแร่ควอทซ์หรือทรายแม่น้ำขนาดประมาณ 1 มิลลิเมตร ขยะมูลฝอยจะต้องถูกย่อยให้มีขนาดเล็ก ตัวกลางและขยะมูลฝอยจะถูกกวนผสมกันในเตาและเผาไหม้โดยใช้อากาศมากเกินพอ (excess air) ใช้อุณหภูมิประมาณ 850-1,200 องศาเซลเซียส เตาเผาประเภทนี้เหมาะกับปริมาณขยะมูลฝอยขนาด 1-5 ตันต่อชั่วโมง หรือ 25-100 ตันต่อวัน (รูปที่ 2) ทั้งนี้เตาเผาชนิดใช้ตัวกลางนำความร้อนมีข้อดีและข้อจำกัด (3) เตาเผาชนิดควบคุมการเผาไหม้ (Controlled-Air Incinerator) เป็นเตาเผาที่แบ่งการเผาไหม้เป็น 2 ขั้นตอน ในขั้นแรก ซึ่งเกิดขึ้นในห้องเผาไหม้แรก (primary combustion chamber) จะควบคุมการเผาไหม้ขยะมูลฝอยในสภาวะไร้อากาศหรือใช้อากาศค่อนข้างน้อย (Starved air) ที่อุณหภูมิประมาณ 450 องศาเซลเซียส ซึ่งจะทำให้ได้ผลิตภัณฑ์การเผาไหม้ที่ไม่สมบูรณ์แต่จะเป็นก๊าซเชื้อเพลิงและไหลเข้าไปเผาไหม้ในห้องเผาไหม้ที่สอง (secondary combustion chamber) ในสภาวะอากาศมากเกินพอ (excess air) และอาจใช้น้ำมันเชื้อเพลิงด้วย อุณหภูมิในเตาเผาประมาณ 1,000-1,200 องศาเซลเซียส เตาเผาประเภทนี้ใช้กับขยะมูลฝอยที่มีปริมาณน้อย คือ ไม่เกิน 1 ตันต่อชั่วโมงหรือ 10 ตันต่อวัน (รูปที่ 3) ทั้งนี้เตาเผาชนิดควบคุมการเผาไหม้มีข้อดีและข้อด้อยซึ่งควรนำมาพิจารณาประกอบการเลือกใช้งาน

เนื้อหา

ในอดีตซึ่งประชากรในจังหวัดเชียงรายอยู่กันอย่างไม่หนาแน่น ปัญหาเรื่องขยะมูลฝอยไม่ใช่ปัญหาใหญ่ของชุมชนการจัดการขยะมูลฝอยสามารถใช้วิธีการที่ง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อนแต่อย่างใด ต่อมาเมื่อขนาดของชุมชนใหญ่ขึ้น ปริมาณประชากรเพิ่มขึ้นทำให้มีขยะมูลฝอยเกิดขึ้นจำนวนมากการจัดการขยะมูลฝอยจำต้องมีวิธีการจัดการที่ยุ่งยากซับซ้อน อาศัยเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาช่วยอีกมาก ในส่วนของการจัดการขยะ

มูลฝอย ได้มีหลักการในการดำเนินงานที่เกี่ยวกับการควบคุม การทิ้งการเก็บชั่วคราว การรวบรวมการขนถ่ายและการขนส่ง การแปลงรูปและการกำจัดขยะมูลฝอยโดยจะคำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุดในทางสุขอนามัย เศรษฐศาสตร์วิศวกรรม ความสวยงามการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และที่สำคัญที่สุด คือ การยอมรับของสังคมในการจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีประสิทธิภาพจะต้องอาศัยวิชาการในหลาย ๆ ด้าน ประกอบกัน ได้แก่ การบริหาร การเงินกฎหมาย การวางแผน และวิศวกรรม โดยวิธีการจัดการที่ได้จะต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมในทุกแง่ทุกมุม เช่น การเมือง การจัดผังเมือง เศรษฐกิจศาสตร์ สาธารณสุข สังคม วิศวกรรม ฯลฯ[2]

กิจกรรมทั้งหลายในการจัดการขยะมูลฝอย อันเริ่มตั้งแต่การทิ้งขยะมูลฝอยจนกระทั่งถึงการกำจัดขยะมูลฝอยขั้นสุดท้าย อาจแบ่งได้เป็น 6 ส่วนได้แก่ 1. การทิ้งขยะมูลฝอยเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการที่ผู้ทิ้งเห็นว่าวัสดุชิ้นใด ๆนั้นไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อีกต่อไปแล้วจึงทิ้งไว้ หรือเก็บรวบรวมไว้เพื่อกำจัดต่อไปตัวอย่าง เช่น เปลือกไข่ในขนขณะที่ยังเป็นฟองไข่ เปลือกไข่นั้นยังคงเป็นประโยชน์อยู่ แต่เมื่อต่อยไข่เพื่อกินแล้วเปลือกไข่ที่เหลือนั้น หากผู้กินไข่เก็บไว้เพื่อประโยชน์ต่อไป เช่น ไว้ทำสิ่งประดิษฐ์ก็ยังไม่เกิดกิจกรรมนี้ขึ้น แต่หากทิ้งเปลือกไข่ไปโดยไม่คิดจะใช้เปลือกไข่นี้เพื่อการใด ๆ ต่อไป จะเกิดกิจกรรมนี้ขึ้น ดังนั้น การทิ้งขยะมูลฝอยเป็นกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของประชากรในชุมชนนั้น 2. การจัดการขยะมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิดจะมุ่งความสนใจไปที่ขยะมูลฝอยที่มาจากชุมชนมากกว่าขยะมูลฝอยจากแหล่งอื่น ทั้งนี้เพราะขยะมูลฝอยส่วนนี้ประกอบด้วยขยะมากมายหลายชนิดปะปนกันอยู่และเกิดขึ้นในแหล่งที่ผู้อาศัยอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตที่ผู้คนอยู่กันอย่างแออัดไม่มีพื้นที่เพียงพอที่จะเก็บขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นได้และถึงจะมีพื้นที่เพียงพอจะเก็บก็จะต้องมีการขนย้ายหรือกำจัดไปในเวลาอันควร[3] (ไม่เกิน 7 วัน) มิฉะนั้น จะเกิดการเน่าเหม็นเป็นภาพที่ ไม่น่าดูและอาจมีผลต่อสุขภาพอนามัยของประชากรในชุมชนนั้นได้ 3. การรวบรวมขนขยะมูลฝอย หมายถึง กิจกรรมตั้งแต่การขนถ่ายขยะมูลฝอยจากถังขยะซึ่งอาจเป็นถังขยะจากแต่ละบ้าน หรือถังขยะรวมเข้าสู่รถขยะไปจนถึงการขนขยะมูลฝอยนั้นไปถ่ายไว้ที่จุดปลายทาง ซึ่งอาจจะเป็นสถานีขนถ่าย หรือโรงแปลงรูปขยะมูลฝอย หรือสถานีกำจัดขยะมูลฝอยในขั้นสุดท้าย สำหรับในเมืองเล็ก ๆ มักจะมีที่เทขยะกองรวมไว้แถวชานเมืองปัญหาการขนรากขยะไปยังจุดหมายปลายทางจึงไม่ใช่ปัญหาที่ยุ่งยากเหมือนในกรณีของเมืองใหญ่ ซึ่งมีประชากรอยู่มากและสถานีกำจัดขยะมูลฝอยต้องตั้งอยู่ห่างไกลชุมชนมาก ๆ[4]

---

[2] กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน กระทรวงพลังงาน, **มือการผลิตและการใช้งานเตาเผาผลิตถ่านแบบถัง 200 ลิตร,** (รายงานโครงงานวิศวกรรมเกษตร : ภาควิชาวิศวกรรมเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาเชียงราย, 2562), หน้า 52.

[3] มูลนิธิพลังงานเพื่อสิ่งแวดล้อม, **การแปรรูปขยะมูลฝอยโดยใช้เตาเผา,** (รายงานโครงงานวิศวกรรมเกษตร : ภาควิชาวิศวกรรมเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาเชียงราย, 2562), หน้า 82.

[4] กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน กระทรวงพลังงาน, **การจัดระบบที่เหมาะสมการใช้งานเตาเผา,** (รายงานโครงงานวิศวกรรมเกษตร : ภาควิชาวิศวกรรมเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาเชียงราย, 2562), หน้า 77.

การจัดระบบที่เหมาะสมสำหรับกรณีเมืองใหญ่จึงยุ่งยากซับซ้อนมาก เช่น การเลือกชนิดของรถขยะ การจัดเส้นทางเดินรถ การพิจารณาความเมาะสม ในการจัดตั้งสถานีขนถ่ายขยะมูลฝอยในระบบการจัดการขยะมูลฝอยองค์ประกอบส่วนนี้เป็นส่วนที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากที่สุดอาจถึงร้อยละ 80.00 ของทั้งหมด สำหรับวิธีการอาจทำได้ในหลายรูปแบบ คือ เทศบาล เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการเองทั้งหมด หรือให้บริษัทเอกชน ประมูลแข่งขันเพื่อดำเนินการรวบรวมขนขยะมูลฝอย หรืออาจดำเนินการในลักษณะร่วม คือ เทศบาลดำเนินงานเองบางส่วนและจ้างเหมาเอกชนในบางส่วน สำหรับประเทศไทยส่วนใหญ่ใช้วิธีการในรูปแบบแรก ยกเว้นกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้เริ่มพิจารณาจ้างเหมาเอกชนในบางส่วนตั้งแต่ปี 2528 4. การขนถ่ายและการขนส่ง สำหรับในส่วนนี้ ประกอบด้วยการดำเนินงาน 2 ขั้นตอนได้แก่ 1) การขนถ่ายขยะมูลฝอยออกจากรถขยะขนาดเล็กเข้าสู่พาหนะขนส่งขนาดใหญ่ และ 2) การขนส่งขยะมูลฝอยโดยพาหนะขนส่งไปยังสถานีกำจัดขยะมูลฝอย โดยปกติพาหนะขนส่งขนาดใหญ่ มักจะใช้รถใช้รถบรรทุกขนาดใหญ่ ระบบการจัดการขยะมูลฝอย โดยปกติพาหนะขนส่งไม่จำเป็นต้องประกอบด้วยการขนถ่ายและการขนส่ง แต่สำหรับชุมชนขนาดใหญ่ ๆ ที่มีประชากรอยู่กันแออัดและสถานีกำจัดขยะมูลฝอย จำเป็นต้องอยู่ไกลจากชุมชนมากแล้ว การขนถ่ายและการขนส่งเป็นส่วนประกอบที่ควรใช้พิจารณาเป็นอย่างยิ่งเพราะรถขยะขนาดเล็กเหมาะที่จะวิ่งรวบรวมขนขยะตามถนน ซอกซอยในเมือง แต่ถ้าต้องวิ่งขนไปในระยะทางไกลด้วยจะคุ้มค่าเพราะค่าใช้จ่ายสูงในทางตรงกันข้ามถ้าใช้รถบรรทุกขนาดใหญ่ ซึ่งเหมาะที่จะวิ่งทางไกลทำหน้าที่รวบรวมขยะมูลฝอยตามถนนในเมืองด้วยแล้วจะไม่สะดวกเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดการจัดตั้งสถานีขนถ่ายขยะมูลฝอยจึงเป็นการแก้ปัญหาที่ควรใช้การพิจารณา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของเศรษฐกิจ 5. การแปลงรูปและนำกลับมาใช้ใหม่ องค์ประกอบของระบบการจัดการขยะมูลฝอยส่วนนี้รวมตั้งแต่เทคนิคการใช้เครื่องมือและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพของส่วนประกอบอื่น ๆ และเพื่อแยกวัสดุที่ยังใช้ประโยชน์ได้กลับมาใช้ใหม่หรือแปลงรูปขยะให้ได้สิ่งที่เป็นประโยชน์ เช่น ปุ๋ย หรือพลังงานความร้อน การแยกขยะวัสดุที่ยังมีประโยชน์ออกจากกองขยะมูลฝอย มักกระทำที่สถานีขนถ่ายหรือโรงแปรรูปขยะ วิธีการที่นิยมใช้ได้แก่ การย่อยขนาดของขยะมูลฝอยให้เล็กก่อนแล้วแยกส่วนหนักและส่วนเบาออกจากกันด้วยการพ่นอากาศจากนั้นนำส่วนหลังของขยะมูลฝอยที่ได้ มาแยกเหล็ก อลูมิเนียมและแก้ว ออกจากส่วนอื่นเพื่อใช้เป็นวัตถุดิบของกระบวนการผลิตใหม่ต่อไป พิจารณาถึงความเหมาะสมในแง่เทคนิคแล้วสิ่งที่ควรต้องคำนึงถึงความคุ้มค่าในแง่เศรษฐกิจหากพิจารณาแล้ว พบว่าไม่คุ้มควรจะข้ามส่วนประกอบที่นี้ไปสู่การกำจัดขั้นสุด 6. การกำจัดขั้นสุดท้าย องค์ประกอบส่วนสุดท้ายของระบบการกำจัดขยะมูลฝอย คือ การกำจัดในขั้นสุดท้าย วิธีการในส่วนนี้ใช้กำจัดได้ทั้งขยะมูลฝอยที่รวบรวมขนโดยตรงจากตามบ้านตามถนน กากตะกอนจากโรงงานกำจัดน้ำเสีย กากขี้เถ้า จากการเผาขยะมูลฝอย และเศษเหลือจากขบวนการทั้งหลายในการแปลงรูปขยะมูลฝอย แต่เดิมนั้นนิยมใช้วิธีการเทกองกลางแจ้งเป็นวิธีกำจัดขั้นสุดท้าย แต่เนื่องจากวิธีการดังกล่าวทำให้เกิดภาพที่ไม่น่าดู กลิ่นเน่าเหม็นและเป็นบ่อเกิดแห่งพาหะ นำโรคต่าง ๆ ด้วย ดังนั้นในบางประเทศจึงมีกฎหมายห้ามใช้วิธีการเทกองกลางแจ้งและให้ใช้วิธีฝังกลบแทน

การสร้างการสร้างเตาเผาขยะปลอดสารพิษโดยมีวิธีการดังนี้คือ เริ่มสร้างจากเตาเผาล่างซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ชิ้นส่วนย่อย ได้แก่ 1.เตาเผาชั้นนอก 2.เตาเผาชั้นใน 3.ชุดขาตั้ง 4.ตะแกรงตั้งและตะแกรง

นอน ในการสร้างเตาเผาชั้นนอก ให้น่าถังน้ำมัน 200 ลิตรมาล้างให้สะอาดด้วยน้ำสบู่แช่ทิ้งไว้ 1คืนแล้วเทน้ำสบู่ทิ้ง ล้างด้วยน้ำ จุดตำแหน่งที่จะเจาะรู 4 แถวๆ ละ 45 จุด แต่ละจุดห่างกัน 40.5 มิลลิเมตร (มม.) แล้วเจาะรูถังด้วยสว่าน ใช้ดอกสว่าน HSS ขนาด 10 มม. ตัดฝาถังด้านบนออกให้เหลือขอบถังไว้แล้วเจาะช่องสำหรับท่าประตูด้านบนและล่าง ตัดแผ่นเหล็กมาท่าฝาประตู ฝาประตูบนปิดบานพับและขอเกี่ยวล็อค ฝาประตูล่างติดมือจับลางเหล็กตัว L ใช้แท่งเหล็กกลมตัว T สองอันเป็นสลัก ขอบถังด้านบนเชื่อมติดกระเดื่องกันตก 4 จุดในการสร้างเตาเผาชั้นนอก ให้น่าถังเหล็กขนาด 50 ลิตรมาล้างภายในถังให้สะอาดด้วยน้ำสบู่ และล้างน้ำแล้วจุดตำแหน่งที่จะเจาะรู 2 แถวๆ ละ 28 จุด แต่ละจุดให้ห่างกัน 49.3มม. เจาะรูถังด้วยสว่าน ใช้ดอกสว่าน HSS ขนาด 8 มม. แล้วคว่ำถังจากนั้นตัดก้นฝาถังออกให้เหลือขอบถังไว้ พลิกถังกลับขึ้นมา เชื่อมเหล็กมือจับเข้ากับขอบถังด้านบน ในการสร้างชุดขาตงให้น่าเหล็กฉากมาตัด ด้านหน้าท่าเป็นช่องว่างสำหรับใส่และถอดตะแกรงตั้งและตะแกรงนอน เชื่อมติดชิ้นส่วนเข้าด้วยกัน ส่วนฐานวงกลมใช้เหล็กฉากบากด้านบนเป็นช่วงๆ แล้วพับโค้งมาบรรจบกัน จากนั้นเชื่อมติดกับฐานสี่เหลี่ยมและแท่งเหล็กกลมที่เป็นส่วนขา ในการสร้างตะแกรงตั้งและตะแกรงนอนให้น่าเหล็กกลมมาตัดและเชื่อมต่อเข้าด้วยกัน แล้วติดมือจับการสร้างเตาเผาบน น่าถังน้ำมัน 200 ลิตร มาล้างภายในถังให้สะอาด จุดตำแหน่งที่จะเจาะรู 2 แถวๆ ละ 23 จุดโดยให้แต่ละจุดห่างกัน 79.2 มม. เจาะรูถังด้วยดอกสว่าน HSS ขนาด 10 มม. ตัดฝาถังด้านบนออก เหลือขอบถังเอาไว้ จับถังคว่ำลง เจาะช่องสี่เหลี่ยมขนาด 300x300 มม. ติดเหล็กฉาก 4 ด้าน แล้วเชื่อมเหล็กหูจับเข้ากับตัวถัง ในการสร้างปล่องควันให้ตัดแผ่นเหล็กเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมูท่ามุม 75 จำนวน 4 แผ่น ตัดแผ่นเหล็กสี่เหลี่ยมขนาด 125x125 มม. เจาะช่วงวงกลมเส้นผ่าศูนย์กลาง 3 นิ้ว ดังนั้นแล้วจะเห็นได้ว่า การสร้างเตาเผาขยะปลอดสารพิษจำเป็นอย่างมากที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในจังหวัดเชียงราย ซึ่งประกอบไปด้วย หน่วยทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา หน่วยงานสาธารณสุข วัด

การนำเตาเผาขยะปลอดสารพิษไปใช้กับ วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ในจังหวัดเชียงราย เป็นการอำนวยความสะดวกในด้านการกำจัดขยะปลอดสารพิษ ไม่ให้เกิดอันตรายต่อ คน ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

บทสรุป

การศึกษาบทความวิชาการเรื่อง สรุปได้ดังนี้คือ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างเตาเผาขยะปลอดสารพิษ พบว่า แนวคิดและทฤษฎีในการส่งเสริมและสนับสนุนให้การบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนประสบผลสำเร็จ โดยเริ่มต้นคือให้ประชาชนเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการจัดการขยะมูลฝอย การบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การสร้างจิตสำนึก ให้ประชาชนเกิดวินัยลดการบริโภคสินค้าที่ฟุ่มเฟือยหรือไม่จำเป็น เพื่อลดอัตราการเกิดขยะมูลฝอยและของเสียอันตราย ณ แหล่งกำเนิดสนับสนุนการผลิตและการใช้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้มีการใช้ซ้ำการคัดแยกและนำขยะมูลฝอยและขยะอันตรายไปใช้ประโยชน์ใหม่ให้มากที่สุดก่อนการกำจัดในขั้นสุดท้าย ส่งเสริมและพัฒนาธุรกิจรีไซเคิล รวมถึงการสร้างแรงจูงใจให้ครัวเรือน สถานศึกษา สถานประกอบการ และภาคบริการ ทั้งในชุมชนและสถานที่ท่องเที่ยวคัดแยกและลดปริมาณ ในส่วนของ

ภาคเอกชนต้องมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมการใช้วัสดุที่สามารถใช้ซ้ำหรือนำกลับมาแปรรูปใช้ใหม่ตามหลักการ 3Rs ภาครัฐเป็นผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายในหน่วยงาน และส่งเสริมการใช้สินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมให้ครบวงจรขยะมูลฝอยที่เราพบเห็นกันในชีวิตประจำวันนั้น เกิดจากครัวเรือน สถานประกอบการ รวมถึงสถานที่สาธารณะ ดังนั้นจึงต้องใช้มาตรการต่าง ๆ ในการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน

การสร้างการสร้างเตาเผาขยะปลอดสารพิษ โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในจังหวัดเชียงราย พบว่า การกำจัดขยะมูลฝอยโดยใช้เตาเผา เป็นกระบวนการเผาไหม้ขยะมูลฝอยที่ใช้อากาศมากกว่าความต้องการอากาศในการเผาไหม้ทางทฤษฎี (Stoichiometric Condition) เป็นปฏิกิริยาคายความร้อน ดังนั้นผลิตภัณฑ์ที่ได้คือ ความร้อน (Heat) ซึ่งสามารถใช้งานกับหม้อต้มไอน้ำเพื่อผลิตไฟฟ้าได้ และสามารถกำจัดปริมาณขยะมูลฝอยได้ ประมาณร้อยละ 80-90 โดยต้องมีการออกแบบเตาเผาให้เหมาะสมกับปริมาณและ องค์ประกอบของขยะมูลฝอยและปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ ค่าความชื้น และค่าความร้อนของขยะมูลฝอยซึ่งมีการผันแปรตามฤดูกาล และลักษณะองค์ประกอบของขยะมูลฝอย นอกจากนี้ ปัญหามลภาวะเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ต้องให้ความสำคัญ โดยเฉพาะมลภาวะทางอากาศ การปนเปื้อนของขยะอันตรายจากครัวเรือนไม่เพียงแต่จะก่อให้เกิดการปลดปล่อยสารพิษดังกล่าวออกสู่บรรยากาศ แต่ยังคงมีสารพิษค้างในขี้เถ้าที่เหลือจากการไหม้ ซึ่งต้องนำไปกำจัดด้วยการฝังกลบในขั้นตอนสุดท้าย

การนำเตาเผาขยะปลอดสารพิษไปใช้กับ วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ในจังหวัดเชียงราย พบว่าวัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ในจังหวัดเชียงราย มีเตาเผาขยะปลอดสารพิษใช้อำนวยความสะดวกในการเผาขยะแบบไร้มลพิษ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในจังหวัดเชียงรายหลายภาคส่วนทั้งภาครัฐบาล และภาคเอกชน ที่คอยส่งเสริมและสนับสนุน ในการสร้างเตาเผาขยะปลอดสารพิษขึ้นมาและ

บรรณานุกรม

กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน กระทรวงพลังงาน. **การจัดระบบที่เหมาะสมการใช้งานเตาเผา.** รายงานโครงงานวิศวกรรมเกษตร : ภาควิชาวิศวกรรมเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาเชียงราย, 2562.

มูลนิธิพลังงานเพื่อสิ่งแวดล้อม. **การแปรรูปขยะมูลฝอยโดยใช้เตาเผา.** รายงานโครงงานวิศวกรรมเกษตร : ภาควิชาวิศวกรรมเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาเชียงราย, 2562.

สำนักงานนโยบายและแผนพลังงานกระทรวงพลังงาน. **หลักการทำงานของเตาเผาขยะมูลฝอย.** รายงานโครงงานวิศวกรรมเกษตร : ภาควิชาวิศวกรรมเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2562.

การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา : Thailand 4.0

An administration of Phrapariyattidhamma schools General Education Deportment : Thailand 4.0

พระครูวินัยธรวรวุฒิ เตชธมฺโม
พระฮอนด้า เข็มมา
รัชนี จรุงศิรวัฒน์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

บทคัดย่อ

การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในยุค Thailand 4.0 เป็นการบริหารจัดการศึกษาเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้เล่าเรียนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ โดยจัดการศึกษาทั้งแบบสามัญและพระปริยัติธรรมศึกษา เพื่อให้ทันต่อการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และผู้บริหารต้องควบคุม จัดการ และอำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจการของโรงเรียน เช่น การเรียน การสอน และงานธุรการต่าง ๆ เพราะกิจกรรมทั้งหมดเป็นองค์ประกอบที่จะช่วยให้การบริหารการศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดนโยบาย ปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 เป็นแนวทางการดำเนินการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหาร จัดการศึกษาทุกระดับ และจัดการศึกษาโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technology) เพื่อพัฒนามุ่งสู่กระบวนทัศน์ Thailand 4.0 ให้มีการบริหารจัดการโรงเรียนหรือสถานศึกษาในทุกสังกัด ได้นำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน รวมถึงมีความรู้ในหลักการบริหาร เทคนิคการบริหาร และการวางแผนกลยุทธ์ รวมทั้งต้องรู้จักนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารองค์กรอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การพัฒนาองค์กรหรือสถานศึกษาประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน

คำสำคัญ : การบริหาร, โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา, Thailand 4.0

Abstract

An administration of Phrapariyattidhamma schools General Education Department: Thailand 4.0 is an administrative management for the monks to study according to the educational curriculum on both worldly and Buddhist ways. In order to cash up with the development of economic and social. The administrator needs to control, manage and facilitate the schools activities such as learning and teaching and all the paper works. Because all activities are the main factors for the educational administration goals achievement. The office of Basie Education commission did set up the policy for the year

2563 as a guideline to adjust the balance develop an educational administration at all levels. An educational management by using digital technology to reach the Thailand 4.0 vision by encouraging the school administration in every jurisdiction to use technology tor the teaching and learning process. Moreover, the school administrator needs to know the principals, techniques and strategic planning of school administration as well as knowing how to use innovation and technology continuously in order to develop the organizations and educational institutions to be successful and be able to adapt to change at the at the present time.

Keywords : Administration, Phrapariyattidhamma schools General Education Department, Thailand 4.0

บทนำ

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำทางการเปลี่ยนแปลง มีจิตวิญญาณความเป็นนักบริหารคือ ต้องเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รวมทั้งต้องรู้จักนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารองค์กรอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การพัฒนาองค์กรประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพเพื่อบริหารองค์กรให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น รวมทั้งบริหารตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี มีคุณธรรมและจริยธรรม เป็นที่พึงของผู้ใต้บังคับบัญชาได้ในทุกโอกาส

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดนโยบาย ปีงบประมาณพ.ศ. 2563 สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 – 2580) แผนการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2560 – 2579 แผนการปฏิรูปประเทศ และนโยบายรัฐบาลที่ได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภา จุดเน้นปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 ได้กำหนดวิสัยทัศน์ และแนวทางการดำเนินการ ดังนี้ วิสัยทัศน์ “สร้างคุณภาพทุนมนุษย์สู่สังคมอนาคตที่ยั่งยืน”พันธกิจ 1)จัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันหลักของชาติการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข 2)พัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถความเป็นเลิศทางวิชาการเพื่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน 3)พัฒนาศักยภาพและคุณภาพผู้เรียนให้มีสมรรถนะตามหลักสูตรและคุณลักษณะในศตวรรษที่ 21 4)สร้างโอกาส ความเสมอภาค ลดความเหลื่อมล้ำ ให้ผู้เรียนทุกคนได้รับบริการทางการศึกษาอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม 5)พัฒนาผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาให้เป็น มืออาชีพ 6)จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) 7) ปรับสมดุลและ

พัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษาทุกระดับ และจัดการศึกษาโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technology) เพื่อพัฒนามุ่งสู่ กระบวนทัศน์ประเทศไทย 4.0[1]

ความหมายของการบริหาร

มีนักวิชาการได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการบริหาร รวมถึงการบริหารการศึกษาไว้หลายท่าน ดังนี้

Yoder ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การนำไปสู่กระบวนการของการทำกิจการที่มีการวางแผน (Planning) การอำนวยการ (Directing) และความร่วมมือ (Coordinating) โดยเฉพาะกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ[2]

Chapman ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การขับเคลื่อนงานภายในองค์กรให้เดินไปข้างหน้าโดยอาศัยผู้อื่นด้วยการเป็นผู้นำ (Leadership) การแนะแนว (Guiding) และการกระตุ้น (Motivative) ความเพียรของผู้อื่นเพื่อสู้เป้าหมายขององค์กร และยังรวมไปถึงการให้กำลังใจ (Inspiring) การสื่อสาร (Communicating) การวางแผน (Planning) และการจัดการ (Management)[3]

บรรจบ เนียมมณี ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร คือกิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาทำงานร่วมมือกันดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่างร่วมกัน โดยประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ มีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการกระทำร่วมกันเด่นชัด และวัตถุประสงค์นั้น ๆ ต้องตรงกันในหมู่บุคคล ผู้ร่วมกระทำ[4]

สุนทร สายคำ ได้กล่าวว่าการบริหารภายในองค์กรมีคำที่ใช้เรียกทางภาษาอังกฤษ 2 คำ คือคำว่าการจัดการ (Management)และคำว่าการบริหาร(Administration) การบริหารในเชิงธุรกิจ มักใช้คำว่าการจัดการ หมายถึง กระบวนการทำงานโดยอาศัย คน กลุ่ม และทรัพยากรต่างๆภายในองค์การเป็นเครื่องมือเพื่อให้เป้าหมายขององค์การ ดำเนินไปสู่ความสำเร็จมากกว่า[5]

พระอธิการบุญช่วย โชติวโส ได้กล่าวว่าการบริหารภายในองค์กรมีคำที่ใช้เรียกทางภาษาอังกฤษ 2 คำ คือคำว่า การจัดการ (Management)และคำว่าการบริหาร(Administration) การบริหารในเชิงธุรกิจ

---

[1] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **นโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ 2563**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.yst2.go.th/web/, [1 พฤษภาคม 2563].

[2] Dale Yoder, **Personnel Principles and Policies**. fourth printing, (Englewood Cliffs: New Jersey Prentice-Hall, lnc, 1965), p. 7.

[3] E.N. Chapman, **Supervisor Survival Kit. second edition**, (California: Science Research Associates lnc, 1995), p. 3.

[4] บรรจบ เนียมมณี, **หลักการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2523), หน้า 261.

[5] สุนทร สายคำ, **ภาวะผู้นำของผู้บริหารในมุมมองของผู้ใต้บังคับบัญชา**, วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2560).

มักใช้คำว่าการจัดการ หมายถึง กระบวนการทำงานโดยอาศัย คน กลุ่ม และทรัพยากรต่างๆภายในองค์การเป็นเครื่องมือเพื่อให้เป้าหมายขององค์การ ดำเนินไปสู่ความสำเร็จมากกว่า[6]

สรุปว่า การบริหาร ควรประกอบด้วย การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน มีเอกภาพในการอำนวยการเพื่อใช้อำนาจในการสั่งการที่เด็ดขาด ต้องมีการสร้างวินัยในการทำงาน ขณะเดียวกัน ต้องเห็นประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ให้ค่าตอบแทนแก่บุคลากรด้วยความยุติธรรม สร้างความเสมอภาคให้เกิดกับบุคลากรทุกระดับ และดึงความสามารถของบุคลากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

คาร์เทอร์ วี กู๊ด (Carter V. Good) ได้ให้ความหมายของ การบริหารการศึกษาไว้เป็น 2 นัย คือ (1) การบริหารการศึกษา หมายถึง การจัดการ ควบคุม ดูแล และอำนวยความสะดวกในด้านการเรียนการสอนให้ดำเนินไปตามนโยบายและเป้าหมายที่วางไว้ เช่น การจัดครูเข้าสอน การจัดชั้นเรียน การจัดนักเรียนเข้าชั้น การจัดตารางสอน การจัดกิจกรรม การปรับปรุงหลักสูตร การวางแนวการสอน และการจัดการแนะแนว เป็นต้น แต่มิได้หมายความถึงงานด้านธุรการต่าง ๆ เช่น การบริหารงานงบประมาณ การเบิกจ่ายงบประมาณ ฯลฯ (2) การบริหารการศึกษา หมายถึง การจัดการ ควบคุม และอำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจการของโรงเรียนทุกอย่าง เช่น การเรียน การสอน และงานธุรการต่าง ๆ ด้วย เพราะกิจกรรมทั้งหมดเป็นองค์ประกอบที่จะช่วยให้การบริหารการศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ นอกจากนี้ ได้อธิบายความหมายของการบริหารการศึกษาพอจะอนุโลมนำมาใช้เป็นความหมายของงานบริหารโรงเรียน ได้ว่า งานบริหารโรงเรียน หมายถึง การสั่งการ การควบคุมดูแลงานและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นภาระหน้าที่ของโรงเรียน เพื่อให้การปฏิบัติงานเหล่านั้นนำไปสู่ความสัมฤทธิ์ผลในการจัดการศึกษาได้ตรงตามเป้าหมายทุกประการ[7]

ธงชัย สันติวงษ์ (2538) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้นำของกลุ่ม ซึ่งจะต้องจัดการให้ทรัพยากรทั้งที่เป็นตัวคนและวัสดุ สามารถประสานเข้าด้วยกันเพื่อร่วมกันทำงานเป็นองค์การที่มีประสิทธิภาพได้ และในขณะเดียวกันก็ต้องจัดการนำองค์การให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอกได้อย่างดีที่สุดด้วย[8]

ชเนศ นาคะวิทย์ (2540) ได้ให้ความหมาย การบริหารการศึกษา หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลหลายคนร่วมมือกันดำเนินการเพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมในทุก ๆ ด้าน นับตั้งแต่บุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถ พฤติกรรมและคุณธรรม เพื่อให้มีค่านิยมตรงกับความต้องการของสังคม โดย

---

[6] พระอธิการบุญช่วย โชติวโส, **ภาวะผู้นำของผู้บริหารในมุมมองของผู้ใต้บังคับบัญชา**, วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2560).

[7] Carter V. Good, **Dictionary of Education**, (New York : McGraw – Hill, 1973), p 14-15.

[8] ธงชัย สันติวงษ์, **การบริหารงานบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพาณิช, 2553).

กระบวนการต่าง ๆ ที่อาศัยการควบคุมสิ่งแวดล้อมให้มีผลต่อบุคคล เพื่อให้บุคคลพัฒนาไปตรงตามเป้าหมายของสังคมที่ตนดำเนินชีวิตอยู่[9]

สรุป การบริหารการศึกษา คือ ภาระหน้าที่ของผู้นำกลุ่มหรือผู้ที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการซึ่งจะต้องจัดการทรัพยากรทั้งที่เป็นตัวบุคคลและวัสดุอุปกรณ์ ให้สามารมประสานเข้าด้วยกันได้เพื่อร่วมกันทำงานเป็นองค์การที่มีประสิทธิภาพได้

ความเป็นมาและการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาของคณะสงฆ์ไทยนั้นเกิดขึ้นหลังจากโรงเรียนวิสามัญศึกษาสำนักเรียนวัดถูกยกเลิกตามมติเถรสมาคมแล้วนักเรียนที่เรียนอยู่ก็ดิ้นรนหาที่เรียนใหม่ขณะนั้นมีโรงเรียนราษฎร์ของวัดซึ่งตั้งขึ้นโดยระเบียบกระทรวงศึกษาธิการนักเรียนส่วนมากก็เข้าเรียนที่โรงเรียนราษฎร์ของวัดบ้าง สมัครสอบเทียบบ้าง เข้าเป็นนักเรียนผู้ใหญ่บ้างในขณะเดียวกันนั้นได้มีผู้แทนราษฎรคือ นายอุยุธ ฝ่ายคุณวงศ์ ส.ส.มหาสารคามกับคณะยื่นเรื่องราวขอให้พระภิกษุสามเณรและกระทรวงศึกษาธิการได้ส่งเรื่องมายังกรมการศาสนาซึ่งกองศาสนศึกษาเป็นเจ้าหน้าที่ในเรื่องนี้โดยตรงได้มีการประชุมพิจารณากันในระดับเจ้าหน้าที่และผู้เกี่ยวข้องของกรมการศาสนาและต่างกรมลงความเห็นว่าควรจะตั้งโรงเรียนสนองความต้องการของพระภิกษุสามเณรให้ได้เรียนทั้งวิชาธรรมและวิชาสามัญควบคู่กันไปโดยไม่มีการสมทบสอบ ให้กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้สอบเองจากการประชุมระดับเจ้าหน้าที่นี้ได้เสนอกระทรวงเห็นชอบได้ตั้งคณะกรรมการขึ้น โดยมี นายจรูญวงศ์ สายันห์ อธิบดีกรมวิชาการในขณะนั้นเป็นประธานและคณะกรรมการต่างๆ ผู้แทนมหามกุฏราชวิทยาลัย ผู้แทนมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและผู้แทนกรมการศาสนา ยกร่างระเบียบหลักสูตรวิธีการวัดผลในระดับชั้นป.7, ม.ศ.3, ม.ศ.5 และให้ชื่อโรงเรียนนี้ว่า “โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา”[10]

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษานี้ย่อมเป็นฐานรองรับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาต่อไปเป็นรายการศึกษาที่จะขึ้นสู่ระดับมหาวิทยาลัยและประกาศนียบัตรมีศักดิ์และสิทธิ์เช่นเดียวกับโรงเรียนในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการทุกประการจึงมีผู้นิยมตั้งและเรียนมากขึ้นตามลำดับ[11] ฉะนั้นกระทรวงศึกษาธิการอาศัยอำนาจตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 266 ลงวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2515 ได้ออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2514 ขึ้นเพื่อให้เป็นการศึกษาแบบประยุกต์เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2514ในปี พ.ศ. 2545 ฝ่ายการศึกษา

---

[9] ชเนศ นาคะวิทย์, **สภาพและปัญหาการปฏิบัติงานของผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน ฝ่ายบริการ ใน โรงเรียนมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา สังกัด ส่วนกลาง**, (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2550).

[10] กองศาสนศึกษา, **ประวัติการศึกษาของสงฆ์,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2527).

[11] มานพ ผลไพรินทร์, **หลักการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม,** พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2535).

พระปริยัติธรรมกองศาสนศึกษากรมการศาสนาได้สำรวจจำนวนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาทั่วประเทศทั้งหมด 406 โรงซึ่งสามารถแบ่งตามขนาดของโรงเรียนได้ดังนี้[12]

(1) โรงเรียนขนาดเล็ก (ต่ำกว่า 200 รูป) จำนวน 282 โรงเรียน

(2) โรงเรียนขนาดกลาง (200-499รูป) จำนวน 107 โรงเรียน

(3) โรงเรียนขนาดใหญ่ (500 รูปขึ้นไป) จำนวน 17 โรงเรียน

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนรู้ตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งปัจจุบันสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบการศึกษาของสงฆ์ประเภทนี้ ภายใต้การควบคุมของสภาการศึกษาคณะสงฆ์ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน และยังมีคณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีรายละเอียด ดังนี้[13]

1. สภาการศึกษาสงฆ์

สภาการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นตามคำสั่งของมหาเถรสมาคมเมื่อพ.ศ. 2512 ประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน แม่กองบาลีและแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นรองประธาน 2 รูป นายกสภามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อธิการบดีสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย เลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขาธิการสภาการศึกษาของคณะสงฆ์ และผู้ทรงคุณวุฒิไม่เกิน 9 ท่าน ที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งตามคำกราบทูลของสภาการศึกษาของคณะสงฆ์หน้าที่สำคัญของสภาการศึกษาของคณะสงฆ์คือควบคุมและส่งเสริมการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ โดยมีอำนาจพิจารณาให้ความเห็นชอบนโยบายงานโครงการต่างๆนอกจากนี้ยังมีหน้าที่พิจารณาให้ความเห็นชอบหลักสูตรและแบบเรียนตามโครงการศึกษาทุกระดับพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาตลอดจนพิจารณาเรื่องอื่นๆที่เกี่ยวกับการศึกษาตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมายทั้งนี้อำนาจแต่งตั้งกรรมการทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งเกี่ยวกับการศึกษาอีกด้วย[14]

2. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งเป็นหน่วยงานที่ตั้งขึ้นใหม่ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ปีพุทธศักราช 2545 ซึ่งมีฐานะเป็นกรมขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรีโดยให้มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้[15]

---

[12] ฝ่ายการศึกษาพระปริยัติธรรม, **ทะเบียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจำนวนนักเรียน จำนวนครูจำนวนห้องเรียนประจำปีการศึกษา 2545 ครั้งที่ 1,** (ม.ป.ท. 2546),

[13] เจริญผล สุวรรณโชติ. **การบริหารการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย,** เอกสารการสอนชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา, (นนทบุรี : สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช, 2536).

[14] กิตติ ธีรศานต์, **เทคนิคการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ม.ต้น-ม.ปลาย,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2539).

[15] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **ปฏิทินการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ,** (ม.ป.ท., 2546).

(1) ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ กฎหมายว่าด้วยการกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนารวมทั้งกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง

(2) รับสนองงานประสานงานและถวายการสนับสนุนกิจการของคณะสงฆ์การบริหารการปกครอง

(3) เสนอแนวทางกำหนดนโยบายและมาตรการในการคุ้มครองพระพุทธศาสนา

(4) ส่งเสริมดูแลรักษาและทำนุบำรุงศาสนสถานและศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา

(5) ดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติกลางทางพระพุทธศาสนา

(6) พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา

(7) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(8) ทำนุบำรุงส่งเสริมการพุทธศาสนศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม

(9) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานหรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย สำหรับหน่วยงานราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาตินั้นประกอบด้วย กองกลางกองพุทธศาสนศึกษา กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพุทธมณฑล สำนักงานศาสนสมบัติ สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม

3. กองพุทธศาสนศึกษา

เป็นหน่วยงานที่สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่ทำหน้าดูแลการบริการงานโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาโดยตรงซึ่งมีหน้าที่ดังนี้ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2546)

(1) ประสานและดำเนินการเกี่ยวกับการควบคุมดูแลจัดการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนาการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและรับผิดชอบงานการศึกษาของคณะสงฆ์การศึกษาสังเคราะห์และการศึกษาอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการศาสนา

(2) ดำเนินการเกี่ยวกับการจัดทำสื่อการเรียนการสอนด้านศาสนาวิเคราะห์ทางวิชาการต่างๆเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งความรู้ที่เป็นระบบและอ้างอิงได้

(3) สนับสนุนการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาทุกระดับรวมทั้งการนิเทศติดตามและประเมินผลการศึกษาทุกประเภท

(4) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

4. คณะกรรมการการศึกษา

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา คณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาประกอบด้วยอธิบดีกรมการศาสนาเป็นประธาน ผู้แทนกรมสามัญศึกษา ผู้แทนกรมวิชาการ ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ผู้แทนกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจำนวนไม่เกิน 4 ท่าน เป็นกรรมการ และผู้อำนวยการกองศาสนศึกษากรมการศาสนาเป็นกรรมการและเลขานุการคณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามีอำนาจหน้าที่ดังนี้

(1) กำหนดหลักเกณฑ์การจัดสรรเงินอุดหนุน

(2) กำหนดนโยบายและแผนเพื่อพัฒนาโรงเรียน

(3) พิจารณาวินิจฉัยคำร้องทุกข์ของผู้รับใบอนุญาต ผู้จัดการ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ผู้อำนวยการครู และเจ้าหน้าที่

(4) ควบคุมดูแลการจัดการศึกษาให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นหลักและป้องกันมิให้มีการเปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยให้ผิดไปจากพระบาลีในพระไตรปิฎก

(5) ให้คำแนะนำส่งเสริมการจัดการศึกษา

(6) ตรวจสอบการดำเนินการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาตลอดจนหลักฐานเอกสารต่างๆทุกประเภทถ้าปรากฏมีความบกพร่องให้พิจารณาเสนอกรมการศาสนาเพื่อขอความเห็นจากประธานสภาการศึกษาของคณะสงฆ์เมื่อได้รับความเห็นชอบแล้วกรมการศาสนามีอำนาจสั่งปิดโรงเรียนได้

(7) วินิจฉัยชี้ขาดปัญหาข้อขัดข้องในการปฏิบัติตามระเบียบนี้

(8) แต่งตั้งคณะอนุกรรมการให้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่คณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามอบหมาย[16]

5. กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาประกอบด้วยผู้แทนโรงเรียนต่างๆโรงเรียนละ 1 ท่านยกเว้นกลุ่มโรงเรียนที่มีโรงเรียนไม่เกิน 10 โรงเรียนให้มีคณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียนประกอบด้วยบุคคลดังต่อไปนี้

(1) ผู้จัดการโรงเรียน

(2) ผู้อำนวยการ/อาจารย์ใหญ่/ครูใหญ่

(3) ครูคฤหัสถ์จากโรงเรียนกลุ่มโรงเรียนละ1ท่าน

ให้คณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียนเลือกประธานกรรมการและรองประธานกรรมการสำหรับรองประธานกรรมการกลุ่มโรงเรียนใดมีโรงเรียน 40 โรงเรียนให้เลือกรองประธานได้2รูปและให้เลือกรองประธานเพิ่มขึ้นอีก 1 รูป ต่อ 20 โรงเรียนที่เพิ่มขึ้นจาก 40 โรงเรียนส่วนตำแหน่งกรรมการและเลขานุการให้ประธานกรรมการเป็นผู้เลือก การเลือกผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวให้เลือกจากบุคคลในคณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียนเว้นแต่ประธานกรรมการ ในการแต่งตั้งกรมการศาสนาจะแต่งตั้งเฉพาะตำแหน่งประธานกรรมการ ส่วนตำแหน่งอื่นให้ประธานเป็นผู้แต่งตั้งแล้วรายงานกรมการศาสนาทราบ ผู้ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งต่างๆให้อยู่ในตำแหน่งคราวละ2ปีงบประมาณถ้าผู้ได้รับเลือกพ้นจากตำแหน่งก่อนครบวาระให้เลือกผู้ดำรงตำแหน่งแทนจนครบวาระ สำหรับตำแหน่งประธานกรรมการถ้าวาระดำรงตำแหน่งเหลือไม่ถึง 60 วันไม่ต้องเลือกผู้ดำรงตำแหน่งแทน

สรุป การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดการศึกษาเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้เล่าเรียนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ โดยเรียนทั้งทางโลกและทางธรรม ซึ่งปัจจุบัน

[16] วิชัย ธรรมเจริญ, **คู่มือการปฏิบัติงานโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541).

การศึกษาของพระภิกษุและสามเณรนั้นขึ้นตรงต่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบภายใต้การควบคุมของสภาการศึกษาคณะสงฆ์ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน

ความหมายของ ยุค 4.0

ไทยแลนด์ 1.0 ยุคนี้เป็นยุคของเกษตกรรม ซึ่งยุคนี้เราจะเน้นเรื่องของการผลิตและส่งออก ผลผลิตทางการเกษตร เช่น ข้าวสาร เนื้อสัตว์แปรรูป

ไทยแลนด์ 2.0 เป็นยุคอุตสาหกรรมเบา หรือเป็นยุคเริ่มต้นของอุสาหกรรม เช่น เครื่องนุ่งห่ม รองเท้า กระเป๋า เครื่องประดับ

ไทยแลนด์ 3.0 เป็นยุคของอุตสาหกรรมหนักและการส่งออก มีการลงทุนจากต่างประเทศมากขึ้น ใช้เทคโนโลยีสูงขึ้น เน้นเรื่องชิ้นส่วนยานยนต์ แผงวงจรไฟฟ้าที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น และเรื่องของการลงทุน มีการขยับไปลงทุนในต่างประเทศอีกด้วย (ออนไลน์, 1 สิงหาคม 2563)

ประเทศไทย 4.0 เป็นความมุ่งมั่นของนายกรัฐมนตรี ที่ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ “Value–Based Economy” หรือ“เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” โดยมีฐานคิดหลัก คือ เปลี่ยนจากการผลิตสินค้า “โภคภัณฑ์”ไปสู่สินค้าเชิง“นวัตกรรม” เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรม ไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรมและเปลี่ยนจากการเน้นภาคการผลิตสินค้า ไปสู่การเน้นภาคบริการมากขึ้นดังนั้น **“ประเทศไทย 4.0”** จึงควรมีการเปลี่ยนวิธีการทำที่มีลักษณะสำคัญ คือ เปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิมในปัจจุบัน ไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ ที่เน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยี (Smart Farming)โดยเกษตรกรต้องร่ำรวยขึ้น และเป็นเกษตรกรแบบเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur)เปลี่ยนจากTraditional SMEsหรือSMEsที่มีอยู่และรัฐต้องให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา ไปสู่การเป็นSmart EnterprisesและStartupsบริษัทเกิดใหม่ที่มีศักยภาพสูง เปลี่ยนจากTraditional Servicesซึ่งมีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำ ไปสู่ High Value Servicesและเปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทักษะสูง

การเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาพร้อม Thailand 4.0

วิธีการถือเป็นเรื่องสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศ ซึ่งสำหรับ Thailand 4.0 แล้ว การเปลี่ยนแปลง ย่อมมีให้เห็น และแน่นอนว่ามันต้องเกี่ยวข้องกับนวัตกรรมด้วย ซึ่งเมื่อมองภาพว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มี การทำเกษตรกรรมอยู่เยอะการเปลี่ยนแปลงในส่วนนี้จึงเกิดขึ้น โดยเปลี่ยนจากการทำเกษตรแบบธรรมดา ให้เป็น เกษตรสมัยใหม่ หรือ Smart Farming สิ่งสำคัญคือจะทำยังไงให้เกิดความสมดุลในการผลิต ให้ความต้องการ ซื้อและขายมันพอดีกัน ต้องช่วยกันคิดว่าสิ่งที่เราเหลือสามารถนำไปแปรรูปเปลี่ยนเป็นอะไรที่มีคนต้องการได้บ้าง อีกทั้งตัวผู้ประกอบการเองก็ต้องเปลี่ยนแปลงตัวเองเช่นกัน จาก SME ที่ต้องรอคอยการช่วยเหลือจากรัฐ อยู่ตลอดเวลา เป็น Smart Enterprises และ Startup หรือบริษัทเกิดใหม่ที่มีศักยภาพสูง อย่างที่ได้ยินข่าวกัน อยู่ในทุกวันนี้ โดยการนำเอานวัตกรรมเข้ามาช่วยเพิ่มจุดแข็งและคุณค่าให้ธุรกิจ รวมไปถึงสมัยก่อนเราอาจจะ ขาดแคลนคุณภาพของแรงงาน มีแต่แรงงานทักษะต่ำไม่มีความรู้พื้นฐานเพียงพอ ก็เป็นอีกสิ่งที่ต้องปรับเปลี่ยน สร้างพื้นฐานความรู้ ความเชี่ยวชาญ ให้แก่แรงงานของเรา และการเปลี่ยนแปลงสุดท้ายคือ การบริการ อาจต้อง เปลี่ยนแปลงจากที่เคยแค่บอกต่อกันไปปากต่อปาก มีคนกดไลก์เยอะ ก็คิดว่าบริการนั้นดีมากแล้ว อาจต้องมีการนำ เรื่องของมาตรฐานเข้ามา เพื่อให้กลายเป็น High Value Services ต้องมีการรับรอง มีการตรวจสอบเพื่อให้มี ความน่าเชื่อถือและมีประสิทธิภาพ เช่น บริการนวด ซึ่งก็เป็นอีกหนึ่งอาชีพบริการที่มีมากในประเทศไทย อาจต้องมีการตรวจสอบและผ่านการรับรองเพื่อแลกกับคุณภาพที่ได้มาตรฐาน

Thailand 4.0 ประกอบด้วย 2 แนวคิดสำคัญ

1. "Strength from Within" คือการสร้างความเข้มแข็งจากภายใน มีกลไกในการขับเคลื่อนหลักอยู่ 3 ตัว คือ

1) การยกระดับนวัตกรรม (Innovation Driven Proposition) ของทุกภาคส่วนในประเทศ

2) การสร้างสังคมที่มีจิตวิญาณของความเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur Driven Proposition)

3) การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่าย (Community Driven Proposition)

ซึ่งทั้ง 3 กลไกนี้ต้องขับเคลื่อนไปพร้อมๆกัน นวัตกรรมจะถูกยกระดับขึ้น ผ่าน Growth Engine 3 ตัวใหม่ อันประกอบด้วย Green Growth Engine, Productive Growth Engine และ Inclusive Growth Engine การยกระดับนวัตกรรมเมื่อผนวกกับการสร้างสังคมที่มีจิตวิญญาณของผู้ประกอบการจึงจะเอื้อให้เกิดการสร้าง Smart Enterprise ที่มีโมเดลการทำธุรกิจแบบใหม่ๆ มากมาย ท่ามกลาง Enabling Ecosystem ที่เอื้อให้เกิดการรังสรรค์นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์

ส่วนสุดท้ายของ Strength from Within คือการสร้างความเข้มแข็งในระดับฐานรากหรือชุมชน ซึ่งเมื่อผนวกความเข้มแข็งในระดับฐานรากกับการสร้างสังคมที่มีจิตวิญญาณผู้ประกอบการ จะก่อให้เกิดการขยับปรับเปลี่ยนสถานะของผู้คนในสังคม (Social Mobility) ผ่านการสร้างสังคมแห่งโอกาส (Society with

Opportunity) ควบคู่ไปกับการสร้างสังคมที่สามารถ (Society with Competence) และเมื่อโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมภายในประเทศเกิดความเข้มแข็งแล้ว

2. "Connect to the World" เมื่อภายในเข้มแข็งแล้วเราก็ต้องเชื่อมโยงเศรษฐกิจภายในกับเศรษฐกิจโลก แบ่งเป็น 3 ระดับด้วยกัน คือ

1) Domestic Economy เศรษฐกิจภายในประเทศ

2) Regional Economy เศรษฐกิจภูมิภาค

3) Global Economy เศรษฐกิจโลก

เศรษฐกิจในประเทศ เมื่อเชื่อมโยงกับแนวคิดการสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากจะก่อให้เกิดการเติมเต็มพลังในท้องถิ่น (Local Empowerment) ผ่านการค้าและการลงทุนในท้องถิ่น การจ้างงานในท้องถิ่น และนำไปสู่ความเป็นเจ้าของของคนในท้องถิ่น ขณะเดียวกัน การผนวก Domestic กับ Regional Economy เข้าด้วยกัน เราจะเห็นภาพของ ASEAN ในภาพใหญ่ และ CLMVT ในภาพที่เล็กลงมา ซึ่งส่วนนี้จะสอดรับกับแนวคิด "CLMVT As Our Home Market" ที่รัฐบาลชุดนี้กำลังผลักดันอยู่ ผ่านการเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดทั้งในระดับรัฐบาลกับรัฐบาล ธุรกิจกับธุรกิจ และประชาชนกับประชาชน (ออนไลน์, 1 สิงหาคม 2563)

สรุป Thailand 4.0 คือ เป็นการนำเอานวัตกรรมเข้ามาช่วยเพิ่มจุดแข็งและคุณค่าให้ธุรกิจ เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรม ไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศ

บทสรุป

การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา : Thailand 4.0 หมายถึง การจัดการ ควบคุม ดูแล อำนวยความสะดวกในด้านการเรียนการสอนที่ทันสมัย และการบริหารจัดการศึกษาเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้เล่าเรียนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ โดยเรียนทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อให้ทันต่อการพัฒนาทางด้านเศรฐกิจและสังคมรวมถึงการจัดการศึกษาที่รัฐได้ผลักดันให้สถานศึกษามีการใช้นวัตกรรมหรือเทคโนโลยี ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดนโยบาย ปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 – 2580) แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579 แผนการปฏิรูปประเทศ และนโยบายรัฐบาลที่ได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภา จุดเน้นปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 ได้กำหนดวิสัยทัศน์ และแนวทางการดำเนินการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษาทุกระดับ และจัดการศึกษาโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technology) เพื่อพัฒนามุ่งสู่กระบวนทัศน์ Thailand 4.0

องค์ความรู้ใหม่

ผู้เขียนบทความ ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การบริหาร การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม และ Thailand 4.0 ซึ่งเป็นการนำนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษา เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

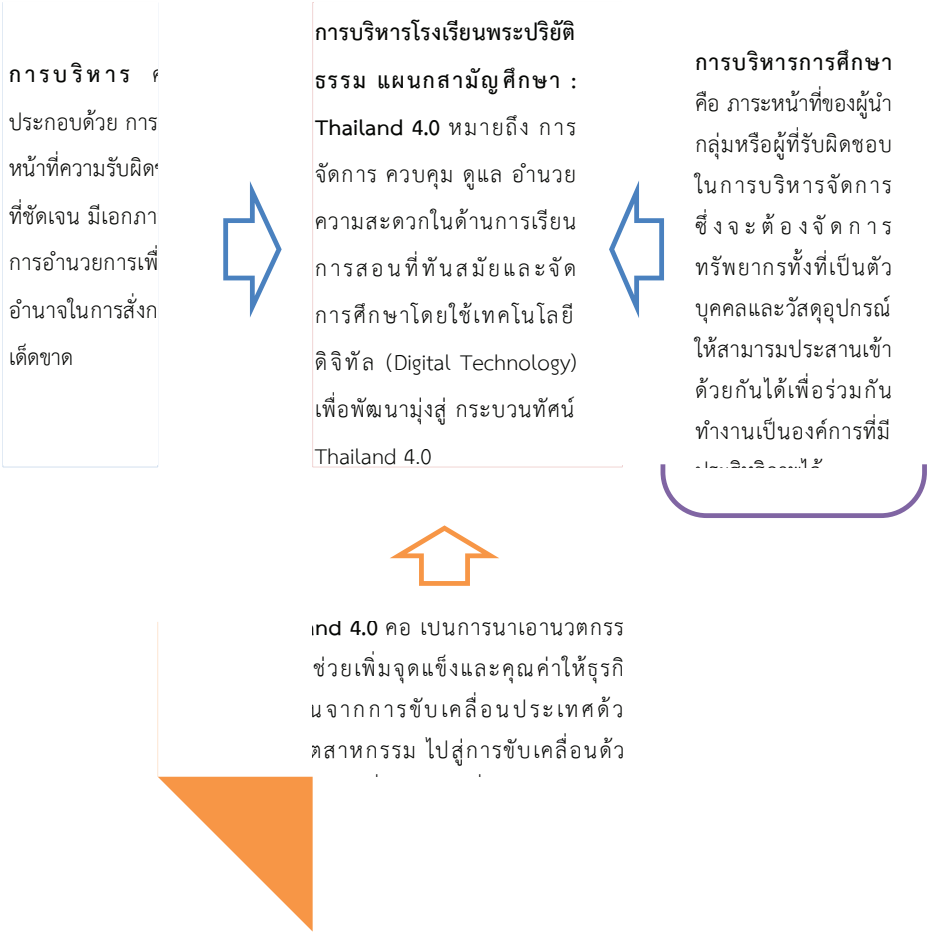

บรรณานุกรม

กองศาสนศึกษา. **ประวัติการศึกษาของสงฆ์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2527.

กิตติ ธีรศานต์. **เทคนิคการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ม.ต้น-ม.ปลาย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2539.

เจริญผล สุวรรณโชติ. **การบริหารการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย.** เอกสารการสอนชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา. นนทบุรี : สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช, 2536.

ชเนศ นาคะวิทย์. **สภาพและปัญหาการปฏิบัติงานของผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน ฝ่ายบริการ ใน โรงเรียนมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา สังกัด ส่วนกลาง**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2550.

ธงชัย สันติวงษ. **การบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพาณิช, 2553.

บรรจบ เนียมมณี. **หลักการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2523.

ฝ่ายการศึกษาพระปริยัติธรรม. **ทะเบียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจำนวนนักเรียน จำนวนครูจำนวนห้องเรียนประจำปีการศึกษา 2545 ครั้งที่ 1.** ม.ป.ท. 2546,

พระสาย แวงคำ. **ปัญหาการบริหารงานวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรม**. กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, 2547.

พระอธิการบุญช่วย โชติวโส. **ภาวะผู้นำของผู้บริหารในมุมมองของผู้ใต้บังคับบัญชา**. วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2560).

มานพ ผลไพรินทร์. **หลักการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2535.

วิชัย ธรรมเจริญ. **คู่มือการปฏิบัติงานโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541.

สมพร เฟื่องจันทร์. **แนวคิดและหลักการจัดการองค์การสาธารณะ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **นโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ2563**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.yst2.go.th/web/. [1 พฤษภาคม 2563].

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **ปฏิทินการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ.** ม.ป.ท., 2546.

สุนทร สายคำ. **ภาวะผู้นำของผู้บริหารในมุมมองของผู้ใต้บังคับบัญชา**. วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2560).

Carter V. Good, **Dictionary of Education**. New York : McGraw – Hill, 1973.

Dale Yoder. **Personnel Principles and Policies**. fourth printing, Englewood Cliffs: New Jersey Prentice-Hall, lnc, 1965.

E.N. Chapman. **Supervisor Survival Kit. second edition**. California: Science Research Associates lnc, 1995.

บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรม

The Role of Monks and The Development of The Elderly According to Buddhism Principles

พระครูโสภณปริยัติกิจ
พระวิสิษฐ์ ภทฺทจาโร
พระมหาธีรวัฒน์ ถิรจิตฺโต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาสากลที่สามารถนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาปรับประยุกต์ใช้ และทำการพัฒนาในสิ่งต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม โดยในปัจจุบันรัฐบาลไทยได้มีการกำหนดนโยบายให้นำเอามิติทางด้านหลักการทางพระพุทธศาสนาเข้ามาร่วมกับการพัฒนาด้านคุณภาพของชีวิตความเป็นอยู่ตลอดไปถึงการนำมาแก้ไขปัญหาวิกฤติของสังคม และคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในหลากหลายกรณีด้วยกัน เช่น บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาดูแลเป็นที่พึ่งทางจิตใจของผู้สูงอายุ ซึ่งบทบาทหน้าที่นี้ก็ได้อยู่ในพันธกิจใน 6 ด้านของทางคณะสงฆ์เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานทางด้านการเผยแผ่ และด้านสาธารณสงเคราะห์นั้น ปัจจุบันพระสงฆ์เริ่มมีบทบาทางสังคมไทยมากยิ่งขึ้นในการช่วยพัฒนาสังคมผู้สูงอายุ เนื่องจากว่าประเทศไทยเริ่มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มตัว อีกทั้งเราจะเห็นได้ว่า มีจำนวนประชากรผู้สูงอายุมากถึง 25% ของประชากรโดยรวมของประเทศไทยเรา ซึ่งปัญหาเหล่านี้ก็จะต้องตกเป็นภาระหน้าที่ในส่วนหนึ่งของการทำงานทางด้านการพัฒนาสังคมสูงอายุให้กับบทบาททางองค์กร คณะสงฆ์ในอนาคตได้อย่างแน่นอน เนื่องจากว่า พระสงฆ์เป็นผู้ทำหน้าที่สั่งสอน เป็นผู้นำทางด้านศาสนา และศีลธรรม อีกทั้งเป็นผู้ให้คำปรึกษาทางด้านจิตใจ และช่วยส่งเสริมการให้ธรรมะแก่พุทธศาสนิกชน หนึ่งในนั้นก็จะต้องมีสังคมของผู้สูงอายุเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในบทบาทหน้าที่ของการทำงานของพระสงฆ์ที่จะต้องนำเอาหลักพุทธธรรมในการพัฒนาผู้สูงอายุเข้ามาช่วยประยุกต์ให้เกิดความเหมาะสมกับตัวผู้สูงอายุนั้นเอง เช่น หลักพรหมวิหาร หลักอธิษฐานธรรม และสังคหวัตถุ 4 เป็นต้น เพราะว่า หลักพุทธธรรมเหล่านี้สามารถที่จะนำมาประยุกต์ใช้ ในการพัฒนาทางด้านองค์ความรู้ให้กับผู้สูงอายุ และเป็นหลักที่จะช่วยส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพที่ดีตามคำที่ได้กล่าวไว้ว่า “สูงวัยอย่างมีคุณค่า ชราอย่างมีคุณภาพ” ให้เป็นตามอายุของผู้สูงวัยต่อไป

คำสำคัญ : พระสงฆ์, ผู้สูงอายุ, หลักพุทธธรรม

Abstract

Buddhism is a universal religion that can apply the principles of Buddhism to be applied. And develop in various things Appropriately At present, the Thai government has formulated a policy to incorporate the dimensions of Buddhist principles into the development of the quality of life. Life forever to bring to solve the crisis of society And the teachings of Buddhism have influenced the development of quality of life in many cases as well, such as the role of the monks and the development of care and the mental refuge of the elderly. Which this role is also in the mission in 6 aspects of the Sangha as well Especially the missionary work and the public welfare Nowadays, monks have more and more roles in Thai society in helping the elderly society development. Because Thailand has fully entered the aging society Also, we can see that There is an elderly population of up to 25% of the overall population of Thailand. Which of these problems will have to become an obligation as part of the work on the development of the aging society for the role of the organization. The future clergy can certainly be done because the monks are the ones who teach. Be a religious and moral leader, a psychological mentor. And help promote the giving of dharma to Buddhists One of them will have to have a society of the elderly as part of the role and duty of the monks to apply the principles of Buddhism in the development of the elderly to help apply them to suit the elderly. That is, such as the Brahma Vihara. Principle of prayer And Sangkhahawatthu 4, etc., because these Buddhist principles can be applied in the cognitive development of the elderly And is the key to promote good quality elderly as the word has been said "Elderly with value Aging with quality "according to the age of the elderly

Keywords : Monk , The elderly, Buddhism Principles

บทนำ

หากย้อนกลับไปในพุทธกาลของการกำเนิดพุทธะนำมาซึ่งพระพุทธศาสนาอันเป็นกลจักรวงล้อแห่งพระธรรมในการขับเคลื่อนสรรพสิ่งที่มีความหลากหลายแห่งมิติในการพัฒนาคุณภาพของชีวิตมวลมนุษย์ และประเทศไทยถือได้ว่า เป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมากในอัตราเฉลี่ย 94.6% ของคนไทยทั้งประเทศ ประการสำคัญของการนับถือศาสนาพุทธนั้นนำมาซึ่งการหลอมรวมจิตใจ การยึดถือปฏิบัติตามหลักแห่งพระธรรมคำสั่งของพระบรมศาสดา[1] โดยในปัจจุบันรัฐบาลไทยได้มีการกำหนดนโยบาย

[1] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, **การสำรวจสภาวะทางสังคมและวัฒนธรรม พ.ศ.2554**, (กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, 2555), หน้า 21.

ให้นำเอามิติทางด้านหลักการทางพระพุทธศาสนาเข้ามาร่วมกับการพัฒนาด้านคุณภาพของชีวิต ความเป็นอยู่ ตลอดไปถึงการนำมาแก้ไขปัญหาวิกฤติของสังคมด้วยการส่งเสริม และนำเอาพลังของ “บวร” คือ บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อร่วมสร้างสังคมคุณธรรมจากการที่ประเทศไทยได้ถือเอาพระพุทธศาสนามาเป็นศาสนาประจำชาติมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย ตราบจนกระทั่งถึงปัจจุบัน[2] สิ่งเหล่านี้ทำให้เห็นได้โดยชัดเจนว่าเป็นวิถีชีวิตของคนไทยโดยส่วนใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในหลากหลายกรณีด้วยกัน ยกตัวอย่างเช่น บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาดูแลเป็นที่พึ่งทางจิตใจของผู้สูงอายุ ซึ่งบทบาทหน้าที่นี้ก็ได้อยู่ 1 ใน 6 ด้าน ของการทำหน้าที่พระสงฆ์ ซึ่งเป็นงานที่พระสงฆ์จะต้องทำได้โดยตรงนั้นก็คือ การสงเคราะห์ทางด้านจิตใจ ส่วนสงเคราะห์ทางวัตถุจะทำได้โดยทางอ้อมด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำ หรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่นมาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป และสำหรับพระสงฆ์ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการระดับต่าง ๆ นั้นถือว่า มีความสำคัญต่อองค์กรพระพุทธศาสนอย่างมาก เนื่องจากว่า จะต้องปฏิบัติศาสนกิจตามหน้าที่โดยปกติแล้ว ยังต้องรับภาระหน้าที่ในฐานะพระสังฆาธิการที่ได้รับมอบหมายจากทางคณะสงฆ์อีกส่วนหนึ่งด้วย จึงต้องรับผิดชอบและปฏิบัติหน้าที่ในศาสนกิจอื่น ๆ เพิ่มขึ้นโดยเฉพาะในพันธกิจใน 6 ด้าน คือ 1. ด้านการปกครอง 2. ด้านการเผยแผ่ 3. ด้านการศึกษา 4. ด้านสาธารณูปการ 5. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ 6. ด้านสาธารณสงเคราะห์[3] เป็นต้น

โดยเฉพาะงานทางด้านการเผยแผ่ และด้านสาธารณสงเคราะห์นั้นปัจจุบันพระสงฆ์เริ่มมีบทบาทางสังคมไทยมากยิ่งขึ้นในการช่วยพัฒนาผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้สูงอายุในทางคำสรรพนามที่ใช้เรียกกันนั้นก็คือคำว่า คนชรา และการเรียกโดยการใช้ลักษณะภาษาทางกายภาพ สังขาร เป็นเกณฑ์ ส่วนกรณีที่เรียกว่า "ผู้อาวุโส" เป็นการเรียกโดยนำเอาสถานภาพทางราชการที่มากกว่าหรือสูงอายุ และพรรษาที่บวชมานานกว่าเป็นเกณฑ์ในการเรียกเช่นเดียวกับกรณีของภาษาอังกฤษที่มีวิธีเรียกผู้ที่มีอายุมากแตกต่างกันไป เช่น เรียกว่า aging, elderly,older person, senior citizen ดังนั้น สมัชชาโลกขององค์การสหประชาชาติจึงกำหนดไว้ให้ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นผู้สูงอายุและเรียกว่า the elderly เพื่อให้เป็นการสื่อให้เหมือนกัน ส่วนประเทศไทยได้บัญญัติศัพท์ว่า "ผู้สูงอายุ" เพื่อใช้เป็นสรรพนามเรียก ผู้ที่มีอายุมากๆ นั้นเอง[4] และในปัจจุบันทางรัฐและองค์กรคณะสงฆ์ได้เล็งเห็นความสำคัญในบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาสังคมของผู้สูงอายุ และพระสงฆ์บ้างวัดนั้นก็ได้มีการใช้วัดเป็นที่ตั้งทำการเปิดการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงวัย หรือมีการใช้พระสงฆ์เข้ามาช่วยในการพัฒนาจัดกิจกรรม หรือโครงการพัฒนาจิตใจของผู้สูงอายุ เนื่องจากว่า ปัจจุบันเราจะเห็นได้ว่าประเทศไทยกำลังจะก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยมากยิ่งขึ้น จากการสำรวจจึงพบว่า โลกเราต่างก็กำลังก้าวเข้าสู่

---

[2] กรมการศาสนา, **แนวทางในการดำเนินงานของชุมชนคุณธรรมและขับเคลื่อนด้วยพลัง “บวร”**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560), หน้า 17.

[3] ปลื้ม โชติษฐยางกูล, **กฎหมายคณะสงฆ์,** พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 293.

[4] สิริหทัย มูลวนิชย์, ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความหว้าเหว่ของผู้สูงอายุในชมรมวชิรพยาบาล, **ปริญญานิพนธ์กศ.ม.** (จิตวิทยาการแนะแนว), (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551), หน้า 7.

สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) มากขึ้นทุกวัน ทั่วโลกต่างกำลังตื่นตัวในการรับมือกับสถานการณ์นี้ สำหรับประเทศไทยภาครัฐ และทางคณะสงฆ์ต่างก็ให้ความสำคัญในเรื่องนี้ด้วยเช่นกัน ตั้งแต่ระดับนโยบายประเทศไปจนถึงการจัดตั้งองค์กรเพื่อมาดูแลเรื่องนี้โดยเฉพาะอย่างกรมกิจการผู้สูงอายุ (Department of Older Persons) สังกัด กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (Ministry of Social Development and Human Security) โดยเฉพาะการจัดทำแผนผู้สูงอายุแห่งชาติเพื่อวางแผนและกำหนดทิศทางของประเทศในลักษณะเดียวกันกับแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งปัจจุบันถือเป็นฉบับที่ 2 ที่เป็นแผนพัฒนา 20 ปี กำหนดใช้ในช่วงปี พ.ศ.2545 - 2564 เพราะในจำนวนประชากรทั้งหมด 64 ล้านคน มีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป อยู่ประมาณ 6.3 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 10 และในอีก 20 ปีข้างหน้า ประเทศไทยจะมีจำนวนประชากรผู้สูงอายุมากถึง 25% ของประชากรโดยรวม[5] ของประเทศไทยเรา

ซึ่งเมื่อเรายอ้อนกลับมาคิดดูแล้ว อนาคตในวันข้างหน้าประเทศไทยของเราก็จะต้องมีสังคมของผู้สูงอายุอยู่ทุกทั่วสารทิศ โดยปัญหาเหล่านี้ก็จะต้องตกเป็นภาระหน้าที่ในส่วนหนึ่งของการทำงานทางด้านการพัฒนาคุณภาพผู้สูงอายุของพระสงฆ์ในอนาคตได้อย่างแน่นอน โดยสอดคล้องกับการแก้ไขว่าด้วยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยทำการแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติของ คณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้มีการเพิ่มบทบาท ด้านสาธารณสงเคราะห์ ให้แก่พระสงฆ์โดยส่งเสริมให้พระสงฆ์มีบทบาทในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำทางศีลธรรม เป็นผู้ให้คำปรึกษาทางด้านจิตใจ และส่งเสริมการให้การศึกษาธรรมะ แก่พุทธศาสนิกชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบริเวณวัดและชุมชนใกล้เคียง [6] และหนึ่งในนั้นก็จะต้องมีสังคมของผู้สูงอายุเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งใน การทำงานของการเผยแผ่ กับการทำงานทางด้านสาธารณสงเคราะห์อย่างเต็มตัว โดยสิ่งที่จะสามารถนำมาช่วยในการพัฒนาสังคม และตัวบุคคลของผู้สูงอายุให้มีคุณภาพทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจให้มีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้นนั้น ก็คงหนีไม่พ้นหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระพุทธองค์ทรงได้วางหลักพุทธธรรมตั้งมากมายไว้ให้ เพื่อที่จะสามารถนำมาหยิบยก และนำมาพัฒนาตัวผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่มีคุณค่าต่อสังคม ครอบครัว และชุมชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาให้แก่ผู้สูงอายุนั้น คณะผู้เขียนบทความวิชาการในครั้งนี้จึงขอเสนอหลักพุทธธรรมในการพัฒนาผู้สูงอายุ เช่น หลักพรหมวิหาร 4 หลักอธิษฐาน 4 และสังคหวัตถุ 4 เป็นต้น เพราะว่า หลักพุทธธรรมเหล่านี้สามารถที่จะนำมาประยุกต์ใช้ ในการพัฒนาทางด้านองค์ความรู้ให้กับผู้สูงอายุได้อย่างแน่นอน และพร้อมที่จะเป็นตัวช่วยส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพที่ดี ดังคำที่กล่าวไว้ว่า “สูงวัยอย่างมีคุณค่า ชราอย่างมีคุณภาพ” และมีคุณประโยชน์ต่อสังคมไทยในวันข้างหน้าได้

---

[5] MGR Online, **ธรรมาภิวัตน์ : หลักพุทธธรรมที่นำให้ “อายุยืน”**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://mgronline.com [7 สิงหาคม 2563].

[6] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), **การเผยแผ่เชิงรุก,** (กรุงเทพมหานคร: สามลดา, 2554), หน้า 20 - 21.

บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์

ปัจจุบันหน้าที่ของพระสงฆ์เป็นการแสดงถึงได้ว่า พระสงฆ์นั้นเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ถ้าในยุคใดพระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวคลาดเคลื่อน ในยุคนั้นประชาชนก็จะขาดความนับถือ สังคมไม่เห็นคุณค่าทางพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาก็จะเสื่อมลง แต่ถ้าในยุคใดที่พระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ครบถ้วนในยุคนั้นพระสงฆ์ก็จะมีประชาชนนับถือมาก และพระพุทธศาสนาก็จะรุ่งเรือง ซึ่งทำให้เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ ของประชนอย่างแท้จริง ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความสำคัญในฐานะเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาที่สืบต่อพระพุทธศาสนา และหน้าที่ของพระสงฆ์สามารถแบ่งออกได้อยู่ 2 ประเภท คือ

1) บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย

คือ คันถธุระ และวิปัสสนาธุระ[7] พระพุทธเจ้าทรงกำหนดธุระ (การศึกษา) สำหรับพระสงฆ์ไว้ 2 อย่าง เพื่อให้เหมาะกับวัยวุฒิ และคุณวุฒิของพระสงฆ์ซึ่งมีความหลากหลายด้านวัยและพื้นฐานความรู้เดิม ท่านที่บวชในขณะเป็นหนุ่มมีพื้นฐานความรู้ดีก็ควรทำทั้งคันถธุระ

วิปัสสนาธุระ ดังที่สมัยหนึ่ง กุฎุมพีชาวเมืองสาวัตถีชื่อว่า มหาปาล บวชเมื่อตอนแก่ พอบวชได้ 5 พรรษาก็เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลถามว่า “ในพระพุทธศาสนามีธุระอยู่กี่อย่าง” พระพุทธองค์ตรัสว่า “มีธุระอยู่ 2 อย่าง คือ คันถธุระกับวิปัสสนาธุรการเรียนนิกาย (คัมภีร์) หนึ่งก็ดี สองนิกายก็ดี จบพุทธวจนะคือพระไตรปิฎกก็คือ ตามสมควรแก่ปัญญาของตนแล้วจำไว้ได้ กล่าวบอกพุทธวจนะนั้น ชื่อว่า คันถธุระ ส่วนการที่ภิกษุบำเพ็ญธรรมจนคล่องแคล่วยินดีอย่างยิ่งในที่เงียบสงบ เริ่มตั้งความสิ้นและความเสื่อมไว้ในอัตภาพ ยังวิปัสสนาให้เจริญต่อเนื่องกันไปจนกระทั่ง บรรลุอรหัตผล ชื่อว่า วิปัสสนาธุระ” เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสจบ พระมหาปาลก็กราบทูลทันทีว่า “พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์บวชตอนแก่ ไม่สามารถบำเพ็ญคันถธุระให้บริบูรณ์ได้ แต่จักบำเพ็ญวิปัสสนาธุระให้บริบูรณ์ได้ ขอพระองค์ตรัสบอกกรรมฐานแก่ข้าพระองค์เถิด”[8]

ดังนั้นจึงกล่าวสรุปได้ว่า หน้าที่ของพระสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย มี อยู่ 2 อย่างคือ

1. คันถธุระ หมายถึง งานด้านคันถะ, งานด้านการเล่าเรียน, งานเกี่ยวกับคัมภีร์หรือตำรา โดยรวมคืองานเกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียนพระพุทธพจน์อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าโดยการเล่าเรียนพระพุทธพจน์บทใดบทหนึ่งหรือพระไตรปิฎกทั้งหมดตามความสามารถแห่งสติปัญญาของตน แล้วท่องบ่นทรงจำ สอนกันบอกกันต่อ ๆ ไป เพื่อรักษาพระพุทธพจน์ไว้ รวมถึงการแนะนำสั่งสอน เผยแพร่พระพุทธพจน์แก่บุคคลทั่วไป ตลอดทั้งการจัดทำและการรักษาตำราและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาไว้ด้วย

2. วิปัสสนาธุระ คือ งานที่มุ่งอบรมปัญญาให้เกิดโดยการปล่อยวางภาระทั้งปวง ทำกายใจให้เบา ยินดีในเสนาสนะที่เงียบสงบ พิจารณาถึงความเสื่อมไปสิ้นไปในสังขารร่างกายจนเห็นสามัญลักษณะ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ได้ชัดเจน เจริญอบรมวิปัสสนาต่อเนื่องไปไม่ขาดสายจนถึงวิโมกข์คือ อนิมิตตวิโมกข์ อัปปณิหิตวิโมกข์ และสุญญตวิโมกข์จนก้าวสู่หลักชัยคือ วิมุตติคว้าอรหัตผลได้บรรลุกิจนั้นเอง

---

[7] ขุ.ธ.อ. (ไทย) 1/1/6.

[8] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) 1/1/1 - 19.

2) บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ตามมหาเถรสมาคมของคณะสงฆ์ไทย

สิ่งที่จะประสบความสำเร็จในการทำงานนั้น สิ่งแรกที่จะต้องมีก็คือ การพัฒนาโครงสร้างขั้นพื้นฐานขององค์กรให้มีความเข็มแข็งเสียก่อน ซึ่งการบริหารจัดการองค์กรภายในวัดนั้นก็มีอยู่ 6 ด้านที่ดีจะเป็นตัวขับเคลื่อน และนำพาองค์กรของตนให้พบเจอแต่ความก้าวหน้า และความสำเร็จที่คณะสงฆ์ได้มีการตั้งเป้าหมายเอาไว้ โดยจะต้องมีแนวทางในการดำเนินงานร่วมกันอย่างลงตัวเข้ากับงานทั้ง 6 ด้าน ดังนี้[9]

1. ด้านการปกครอง

คือ สิ่งที่จะต้องทำเกี่ยวกับการสอดส่องดูแลเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระธรรมวินัย และยังได้ให้ความหมายรวมไปถึงภารกิจที่วัดโดยพระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะปกครองดำเนินการสอดส่องดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยดีงามเพื่อให้พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัดหรือในการปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมไปถึงการที่พระภิกษุได้ทำหน้าที่ปกครองในทุกระดับการปกครองคณะสงฆ์ นับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหม่(หน) และยังรวมถึงการที่พระภิกษุทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทกุลบุตร หรือการจัดการระบบการเป็นอยู่ในสังคมสงฆ์เน้นการบำบัดทุกข์บำรุงสุขเป็นหลัก โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน เพื่อเป็นการควบคุมและส่งเสริมการรักษาในความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแล พระภิกษุสามเณร ในเขตพื้นที่การปกครองของตนเอง ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย

2. ด้านการศาสนศึกษา

คือ สิ่งที่จะต้องทำเกี่ยวกับการจัดการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันควรแก่สมณะ ซึ่งได้แก่การศึกษาพระปริยัติธรรมหรือการศึกษาธรรมบาลี ซึ่งปัจจุบันได้จำแนกเป็น 2 ส่วนคือการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญจึงกล่าวได้ว่าด้านการศาสนศึกษานั้น คณะสงฆ์ยังมิได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้อย่างชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อวิชานั้นแล้วก็คงอนุมานได้ว่ามีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อให้พระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะได้ เพื่อให้ใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่ บรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อใช้เป็นพัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระศาสนา เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา เพื่อเป็นรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการสร้างศาสนทายาทในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาต่อไป เพื่อความเป็นที่ตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และสุดท้ายเพื่อความมั่นคงของประเทศชาติ นั้นเอง

3. ด้านการศึกษาสงเคราะห์

คือ สิ่งที่จะต้องทำเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไปปัจจุบันมีการดำเนินการดังนี้ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดโรงเรียนราษฎร์ที่วัดสนับสนุน

---

[9] พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), **เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2555), หน้า 7.

การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์จะต้องมีการดำเนินการในลักษณะนี้เป็นการจัดการศึกษาซึ่งแบ่งได้เป็นทั้งหมดอยู่ 4 ประเภท ด้วยกัน คือ

(1) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อเป็นการสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณร

(2) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จะต้องมีความมุ่งหมายให้วัด และพระสงฆ์ให้การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงาม ให้แก่เด็กและเยาวชน

(3) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด จะต้องมีความมุ่งหมาย ให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียน เพื่อเป็นการปลูกฝังทางด้านคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเล็ก ทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้วัดและพระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ อีกด้วย

(4) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ควรมีการจัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา ด้วยมีการศึกษาวิชาพระปริยัติธรรม หมวดภาษาบาลี หมวดพระธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติ

อีกส่วนหนึ่งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ควรมีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ.2537 และให้อยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดต่างๆ จำนวนมาก ได้มีการจัดตั้งแต่โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา แต่ยังมิได้จัดเป็นการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์ โดยรูปการนั้นน่าจะจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะว่า เป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์ แก่พระภิกษุสามเณรได้ให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็เน้นหนักทางวิชาสามัญศึกษา อีกด้วย ดังนั้นการจัดการศึกษาและการจัดการอบรม ทั้ง 4 ประเภทดังกล่าวนี้ นับเป็นงานที่พระสงฆ์จะได้มีโอกาสช่วยเหลือและพัฒนาชุมชน สังคม และชาติบ้านเมือง โดยแท้ได้ นั้นเอง

4. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

คือ สิ่งที่จะต้องทำเกี่ยวกับการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดำเนินการใน 2 ลักษณะคือเป็นโครงการปฏิบัติสืบเนื่องและเป็นโครงการเฉพาะกิจปฏิบัติตามนโยบาลของรัฐบาล ซึ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์พบว่า ทั้งวัดและพระสงฆ์ได้มีการทำงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้ว่า หน่วยพระธรรมทูตธรรมจาริก ธรรมพัฒนาและหน่วยพัฒนาทางจิต ทั้งมีหน่วยอบรม อ.ป.ต. (หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเผยแพร่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ พระสงฆ์จะต้องศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจในพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติได้อย่างนั้น ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อผลประโยชน์ของตนกิจ โดยไม่ติดยึดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม และไม่เห็นแก่ความง่าย ตีความธรรมวินัยตามชอบใจหรือตามความต้องการของประชาชน อีกทั้งจะต้องไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ ซึ่งมีความสามารถประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่นๆ ให้พุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่ เผยแพร่พุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก และความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่จะทำหน้าที่เผยแพร่ศาสนาได้ดีก็

จะต้องเป็นผู้รู้ศาสนาและปฏิบัติตนตามหลักธรรมในศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การเผยแผ่ของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ ในปัจจุบันนี้ มีทั้งแบบประเพณี แบบปรับปรุงที่สามารถทำให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันได้ คือ

(1) การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ก็ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัด หรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ หรือ โดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกลงแผ่นเสียง หรือแถบบันทึกเสียง ไปเผยแผ่ที่อื่นในโอกาสต่างๆ รวมทั้งการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะ ออกเผยแผ่ หรือลงในหนังสือพิมพ์และเครือข่ายอินเตอร์เน็ตออกเผยแผ่

(2) การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์ และประเพณีไทย ก็ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้าน ที่มีผู้อาราธนา และที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆที่เหมาะสม ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือ เทศน์รูปเดียว หรือเทศน์ปุจฉาวิสัชนา 2 รูปขึ้นไป ตำลำดับ

(3) การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะ หรือหน่วยงานเผยแผ่ หรือสถานศึกษาเป็นประจำหรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษ ในวัด หรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูตงานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล หรือหน่วยงานสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์หรือโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

5. ด้านการสาธารณูปการ

คือ สิ่งที่จะต้องทำเกี่ยวกับงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดในด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่การดูแลบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกัน มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ ทั้งนี้ทางวัดจะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นบางส่วนเรียกว่า เงินอุดหนุนบูรณปฏิสังขรณ์วัด และตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ สำหรับสาธารณูปการ ที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางได้มีการเรียกว่า การสาธารณูปการ ซึ่งหมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุและศาสนสถาน อันเป็นกิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง ตลอดจนไปถึงกิจการของในวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การรับบริจาค และการศา-สนสมบัติของวัด นั้นเอง

6. ด้านการสาธารณะสงเคราะห์

คือ สิ่งที่จะต้องทำเกี่ยวกับงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคมโดยมีวัด และพระภิกษุเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน โดยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามโอกาส

อันควร และจะต้องมีระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจน สำหรับผู้จัดการสาธารณสงเคราะห์นั้นโดยส่วนมาก ก็จะได้แก่ วัด หรือเจ้าอาวาส ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ของเจ้าอาวาส ดังนี้ คือ

(1) เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

(2) จัดกิจการของวัดให้เป็นไปโดยเรียบร้อย

(3) ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชน ในการบำเพ็ญกุศล

โดยสอดคล้องกับการแก้ไขว่าด้วยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยทำการแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติของ คณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้มีการเพิ่มบทบาท ด้านสาธารณสงเคราะห์ ให้แก่พระสงฆ์โดยส่งเสริมให้พระสงฆ์มีบทบาทในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำทางศีลธรรม เป็นผู้ให้คำปรึกษาทางด้านจิตใจ และส่งเสริมการให้การศึกษาธรรมะ แก่พุทธศาสนิกชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบริเวณวัดและชุมชนใกล้เคียง

ดังนั้น บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ไทย ที่ในปัจจุบันนี้ได้มีการนำเอาทั้งหน้าที่ตามหลักพระธรรมวินัย และหลักของทางมหาเถรสมาคมคณะสงฆ์ไทยได้เข้ามาช่วยบูรณาการการทำงานทางด้านการเผยแผ่ และทางด้านสาธารณสงเคราะห์ให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มของผู้สูงวัย หรือผู้สูงอายุในปัจจุบันนี้ที่จะต้องได้รับการพัฒนาด้านองค์ความรู้อยู่ตลอดเวลา เพื่อเป็นการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมของสังคมไทย และสังคมโลกที่ได้มีการปรับเปลี่ยนการใช้วิถีชีวิตในรูปแบบใหม่ๆ อยู่เสอมๆ ซึ่งสิ่งที่จะทำให้ผู้สูงอายุมีความเชื่อ และทำการปฏิบัติตามได้นั้น ก็คงนี้ไม่พ้นบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ในการเป็นผู้ดูแลและให้คำแนะนำสั่งสอนให้แก่ผู้สูงอายุ ทุกๆ ท่าน โดยหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ และทำการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมผู้สูงอายุนั้น ก็จะได้มีการกล่าวอธิบายและยกตัวอย่างในหัวข้อต่อไปนี้

หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาพัฒนาสังคมผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุโดยทั่วไปมักจะดำรงชีวิตอย่างมีความสุขตามอัตภาพได้นั้น ต้องมีสาเหตุมาจากขั้นพื้นฐานที่สำคัญบางประการมาจากการที่ผู้สูงอายุมีสุขภาพแข็งแรง พึ่งพาตนเองได้ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และจัดการด้านที่อยู่อาศัยของตนเองได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้แล้วการที่ผู้สูงอายุจะดำเนินชีวิตร่วมกันกับสมาชิกในครอบครัว และบุคคลในสังคมได้อย่างมีความสุขไม่ว่าจะเป็นทางด้านทางกาย กับทางใจได้นั้น ผู้สูงอายุจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีอย่างต่อเนื่องกับสมาชิกของคนในครอบครัวทุกคนๆ ตลอดไปถึงบุคคลรอบข้าง และโดยสิ่งที่จะสามารถนำมาพัฒนาชีวิตของผู้สูงอายุให้มีความสุขมากยิ่งขึ้นนั้นการที่พระสงฆ์ได้มีบทบาทหน้าที่ในการช่วยนะนำสั่งสอนให้กับผู้สูงอายุโดยใช้กระบวนการผ่านหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนานั้นเอง ดังนั้นผู้เขียนบทความวิชาการจึงขอยกมาอธิบายให้เห็นภาพในบทบาทของพระสงฆ์ในการช่วยพัฒนาผู้สูงอายุได้ดังต่อไปนี้คือ

1. บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาผู้สูงอายุตามหลักพรหมวิหาร 4

หมายถึง ธรรมของพรหม หรือของท่านผู้เป็นใหญ่ พรหมวิหารเป็นหลักธรรมสำหรับทุกคน เป็นหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ โดยสามารถนำมาพัฒนาสังคมผู้สูงอายุ ได้คือ

(1) ด้านเมตตา หมายถึง การมีความรักอย่างไม่มีเงื่อนไขมอบให้เพื่อนมนุษย์ บทบาทพระสงฆ์ของพระสงฆ์ต้องเป็นผู้ชี้นำให้ผู้สูงอายุควรมีความปรารถนาดี การมองกันในแง่ดี ความเห็นใจ ความห่วงใย และการมีไมตรี มอบให้แก่สมาชิก ทุกคนในครอบครัวอยู่เสมอเพราะว่า การมีความรักอย่างไม่มีเงื่อนไขเป็นรากฐานก่อให้เกิดความปรองดองและความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นระหว่างผู้สูงอายุกับสมาชิกในครอบครัวได้

(2) ด้านกรุณา หมายถึง การมีความสงสาร ซึ่งผู้สูงอายุควรพยายามช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัวทุกคนให้ผ่านพ้นจากความทุกข์ยาก เดือดร้อน ผู้สูงอายุควรดูแลเอาใจใส่สมาชิกในครอบครัวที่มีประสบการณ์น้อยหรือด้อยโอกาส ซึ่งจะช่วยผ่อนปรน หรือหลีกเลี่ยงความยากลำบากที่สมาชิกในครอบครัวเผชิญอยู่ อีกทั้งยังช่วยสร้างเสริมความมั่นคงทางจิตใจ และสร้างภูมิคุ้มกันที่สามารถใช้รักษาตัวรอดได้ต่อไปในอนาคต หากสมาชิกในครอบครัวผู้ใดทำผิดพลาด ผู้สูงอายุก็ควรให้อภัยและให้โอกาสแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้อง

(3) มุทิตา หมายถึง การมีความเบิกบานพลอยยินดี บทบาทของพระสงฆ์ควรเน้นให้ผู้สูงอายุมีการแสดงความชื่นชมยินดีกับสมาชิกในครอบครัวผู้นั้นอย่างจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง เพื่อจูงใจให้เขามุ่งมั่นก้าวสู่เป้าหมายอื่น ๆ ต่อไปอีก จนพบกับความสำเร็จและมีความสุขเรื่อยไป ขณะเดียวกันผู้สูงอายุก็ไม่ควรละเลยที่จะสนับสนุนอุปถัมภ์ค้ำชูสมาชิกในครอบครัวทุกคนให้พยายามก้าวสู่เป้าหมายที่ดีงามจนพบกับความสำเร็จ

(4) อุเบกขา หมายถึง การมีใจเป็นกลาง สังคมไทยในปัจจุบันมีหลากหลายปัญหา โดยสิ่งที่พระสงฆ์จะต้องบอกให้กับผู้สูงอายุควรพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงและปราศจากอคติแล้วให้ปฏิบัติไปตามหลักการและเหตุผลที่ถูกต้อง เที่ยงธรรม โดยไม่หวั่นไหว เช่น ผู้สูงอายุควรยอมรับข้อดีและข้อด้อยของตนเองได้ตามความเป็นจริง และยอมรับข้อดีและข้อด้อยของสมาชิกครอบครัวแต่ละคนได้ตามความเป็นจริงเช่นเดียวกัน ผู้สูงอายุควรยอมรับและเคารพในความแตกต่างของสมาชิกในครอบครัวแต่ละคนได้ รวมทั้งให้ความเป็นธรรมแก่สมาชิกในครอบครัวอย่างเท่าเทียมกันด้วย

2. บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาผู้สูงอายุตามหลักอธิษฐานธรรม 4 ประการ

หมายถึง เป็นธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ เพื่อช่วยให้สิ่งต่างๆ ประสบความสำเร็จได้ และจึงเหมาะสมกับการนำมาใช้พัฒนาแนวความคิดของผู้สูงอายุ คือ

(1) การใช้ปัญญา หมายถึง บทบาทพระสงฆ์ควรสั่งสอนให้ผู้สูงอายุควรอยู่ร่วมกันกับสมาชิกในครอบครัวโดยใช้ปัญญาเหนืออารมณ์ เช่น หากมีสิ่งใดที่ไม่พึงปรารถนาเกิดขึ้นกับสมาชิกในครอบครัว ผู้สูงอายุก็สามารถเป็นที่ปรึกษาอาวุโสที่ได้รับการเคารพนับถือของคนในครอบครัว มาช่วยเสนอแนะทางออกในการแก้ไขปัญหา อุปสรรคที่กำลังเผชิญอยู่ได้ โดยแนะนำวิธีคิดอย่างมีเหตุผลและมีวิจารณญาณ การรู้จักนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องมาร่วมพิจารณาประกอบการตัดสินใจ ในการใช้ความคิดแบบรอบครอบตามหลักธรรม

(2) การรักษาความสัตย์ หมายถึง ผู้สูงอายุควรดำรงตนให้มั่นคงอยู่ในความจริงใจกับทุกๆ คน เช่น ผู้สูงอายุจะปฏิบัติกับสมาชิกในครอบครัวทุกคนด้วยความจริงใจ ซื่อตรง รักษาคำพูด มีความน่าเชื่อถือ ไว้วางใจได้ และเป็นบอย่างที่ดีต่อสังคมอีกด้วย

(3) การเสียสละ หมายถึง ผู้สูงอายุควรยินดีเสียสละความสุขสบายเฉพาะของตนเองได้ ละผู้สูงอายุควรมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักการให้ การเกื้อกูลกันระหว่างบุคคลต่างที่อยู่ภายในสังคม เพราะการเสียสละจะช่วยให้ผู้สูงอายุเกิดปีติ มีเสน่ห์ และมีสุขภาพจิตดีขึ้นได้

(4) การหาความสุขสงบ หมายถึง ผู้สูงอายุควรหาความสุขสงบทางจิตใจ รู้จักทำจิตใจให้ผ่องใส ไม่หลงใหลในวัตถุ ลาบ ยศ สรรเสริญ และพระสงฆ์ควรหมั่นอบรมขัดเกลาจิตใจของผู้สูงอายุด้วยการให้ศึกษาหลักธรรมคำสอนของศาสนา หรือการสวดมนต์ การทำสมาธิ การคิดในเชิงบวก และการปล่อยวาง เป็นต้น

3. บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาผู้สูงอายุตามหลักสังคหวัตถุธรรม 4 ประการ

หมายถึง หลักธรรมที่พระสงฆ์ควรชี้นำให้กับผู้สูงอายุใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน โดยเป็นหลักที่มีความเหมาะสมที่จะนำมาพัฒนา และส่งเสริมการพัฒนาผู้สูงอายุ เช่นเดียวกัน คือ

(1) ทาน หมายถึง การแบ่งปัน บทบาทของพระสงฆ์ควรเป็นตัวอย่างให้เห็นชัดเจนก่อนเป็นผู้สั่งสอน ฉะนั้นหากพระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดีแล้วนั้นก็จะสามารถเป็นผู้ที่สั่งสอนแก่ ผู้สูงอายุได้เช่น การแนะนำให้ผู้สูงอายุแบ่งปันลาภผลที่ได้มาหรือสะสมไว้ให้แก่สมาชิกในครอบครัว พร้อมกับบุคคลในสังคมทุกๆ คน อย่างถูกต้องและเป็นธรรมด้วยการให้ทรัพย์ สิ่งของ รวมทั้งการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่มีประโยชน์ให้ตามความเหมาะสมตามฐานะของตน

(2) ปิยวาจา หมายถึง โดยมีการอบรมสั่งสอนให้ผู้สูงอายุควรพูดด้วยถ้อยคำสุภาพไพเราะ ตลอดจนไปถึงการสร้างการพูดที่ดีมีความเข้าใจ โดยพูดให้เกิดความสบายใจและเกิดไมตรีที่ดีต่อคนรอบข้าง

(3) อัตถจริยา หมายถึง พระสงฆ์ต้องควรทำการสอนแบบแยกประเด่นให้แก่ผู้สูงอายุได้เห็นภาพตามความเป็นจริงในการรับผิดชอบชีวิตในวัยผู้สูงอายุ และมีการส่งเสริมควรให้ผู้สูงอายุมีการขวนขวายช่วยเหลือแบ่งเบาภารกิจต่าง ๆ ของสมาชิกในครอบครัวเท่าที่จะทำได้ เช่น ช่วยแบ่งเบาภาระงานบ้านที่ไม่หนักหรือซับซ้อน ช่วยรับผิดชอบค่าใช้จ่ายบางส่วนของครอบครัว หรือช่วยฝึกฝนอบรมจริยธรรมให้กับบุตรหลานของตนเอง

(4) สมานัตตตา หมายถึง ผู้สูงอายุควรปรับตัวให้เข้ากับสมาชิกทุกคนในครอบครัวได้ดีไม่ปล่อยให้มีช่องว่างระหว่างวัย และบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ควรชี้นำให้ผู้สูงอายุให้ความร่วมมือกับผู้อื่นได้ และทำการเคารพในบทบาทหน้าที่ซึ่งกันและกัน โดยสั่งสอนให้ผู้สูงอายุไม่เอาเปรียบ ไม่เรียกร้องความ

สนใจ รวมทั้งผู้สูงอายุควรวางตัวเสมอต้นเสมอปลาย พร้อมที่จะรับการพัฒนาไปตามวัยของตนเองอยู่เสมอๆ[10]

ดังนั้นการจะพัฒนาสังคมของผู้สูงอายุได้นั้น พระสงฆ์จะต้องมีบทบาทในการนำเอาหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาพัฒนาสังคมผู้สูงอายุให้มีความพร้อมที่จะก้าวรับการพัฒนาองค์ความรู้ เพื่อนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันของตนเองได้อย่างมีความสุข และเป็นผู้สูงวัยอย่างมีคุณค่ากับครอบครัว และต่อสังคมไทยได้

บทสรุป

ปัจจุบันนอกเหนือจากองค์กรภาครัฐแล้วนั้น ก็ยังมีองค์กรคณะสงฆ์เป็นผู้ที่เข้ามาช่วยทางด้านบทบาทในการพัฒนาผู้สูงวัย หรือผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ของชุมชนนั้นๆ โดยสิ่งที่พวกเราสามารถสัมผัสได้นั้นก็คือ ณ ขนาดนี้สังคมไทยของเราได้เริ่มก้าวเข้าสู่สังคมแห่งผู้สูงอายุอย่างเต็มตัว และปัญหาสิ่งที่จะตามมานั้นก็คือ ผู้สูงอายุบางกลุ่มนั้นยังไม่มีที่จะพัฒนาการดำเนินชีวิตของผู้สูงวัยที่จะสามารถปรับเข้าไปตามสังคมไทยของเราที่ได้มีการพัฒนาไปอยู่ทุกๆ วัน ซึ่งผู้สูงอายุบ้างท่านนั้นก็ไม่สามารถที่จะปรับตัว ทางด้านความคิด ทางด้านร่างกาย และทางด้านจิตใจของตนเองให้มีความเหมาะสมกับการพัฒนาของสังคมในเขตพื้นที่ของตนเองได้อย่างลงตัว ดังนั้นปัญหาสิ่งเหล่านี้จึงเป็นหนึ่งในบทบาทหน้าที่ของตนพระสงฆ์ที่จะต้องเข้ามาช่วยในการพัฒนาทางด้านองค์ความรู้ให้กับสังคมผู้สูงอายุให้ได้รับการพัฒนาไม่ว่า จะเป็นทางร่างกาย และจิตใจ เพื่อจะนำเอาองค์ความรู้นั้นมาช่วยในการปรับเปลี่ยนวิธีการใช้ชีวิตให้มีความเหมาะสมกับสังคมไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งก็สอดคล้องกับหลักการพัฒนาตนเองของผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนา เช่น การนำเอาหลักหลักพรหมวิหาร หลักอธิษฐานธรรม และสังคหวัตถุ มาเป็นตัวช่วยในการพัฒนาผู้สูงอายุให้อย่างลงตัว เพื่อเป็นการได้ฝึกฝนพัฒนาตนเองให้รู้จักการดำเนินใช้ชีวิตอย่างถูกต้องดีงาม และมีการปรับตัวเข้ากับบุคคลในครอบครัว สังคม ชุมชน พร้อมจะเป็นผู้สูงอายุอย่างมีคุณค่าต่อสังคมไทยในวันข้างหน้าต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งหลักคุณธรรม จริยธรรม ควบคุมกันไป โดยมีการรู้เท่าทัน ไม่ประมาทหรือขาดสติ ในการับรู้ทั้งทาง หู ตา จมูก ลิ้น กาย และใจ อย่างมีสติ สมาธิ และปัญญารู้จักในการฝึกฝนพัฒนาตนจนค้นพบศักดิ์ศรี ความมีคุณค่าภายในตนเองของผู้สูงอายุต่อไป

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา. **แนวทางในการดำเนินงานของชุมชนคุณธรรมและขับเคลื่อนด้วยพลัง “บวร”**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2560.

เจียรนัย ทรงชัยกุล. **การครองตนในครอบครัวอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ**. [อ อ น ไล น์].แหล่งที่มา: https://www.stou.ac.th/stoukc/elder/main13.html [7 สิงหาคม 2563].

ปลื้ม โชติษฐยางกูล. **กฎหมายคณะสงฆ์.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.

[10] เจียรนัย ทรงชัยกุล, **การครองตนในครอบครัวอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ**, [อ อ น ไล น์],แหล่งที่มา: https://www.stou.ac.th/stoukc/elder/main13.html [7 สิงหาคม 2563].

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ). **เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2555.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **การเผยแผ่เชิงรุก.** กรุงเทพมหานคร: สามลดา, 2554.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ประวัติปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. **การสำรวจสภาวะทางสังคมและวัฒนธรรม พ.ศ. 2554**. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, 2555.

สิริหทัย มูลวนิชย์. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความหว้าเหว่ของผู้สูงอายุในชมรมวชิรพยาบาล. **ปริญญานิพนธ์ กศ.ม.** (จิตวิทยาการแนะแนว). กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551.

MGR Online. **ธรรมาภิวัตน์ : หลักพุทธธรรมที่นำให้ “อายุยืน”**. [อ อ น ไ ล น์], แหล่งที่มา: https://mgronline.com [7 สิงหาคม 2563].

สภาวะจิตก่อนตาย : องค์ความรู้เพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมยุค New Normal

Citta state before passing away: Knowledge for living in a New Normal society

พระศักดิธัช สำโร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

บทคัดย่อ

การพัฒนาจิตเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตโดยเฉพาะในยุควิถีความปกติใหม่ New normal ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติทั้งจากธรรมชาติและปัญหาทางสังคมที่นับวันยิ่งทวีความรุนแรง จึงควรมีการส่งเสริมการศึกษาเรื่องของจิตและการพัฒนาจิตในพระพุทธศาสนาในสังคมทุกระดับชั้น การนำองค์ความรู้เรื่องสภาวะจิตก่อนตายในพระพุทธศาสนา ไปเป็นกระบวนการพัฒนาจิต เพื่อให้มีสติระลึกถึงความตายตลอดเวลา ให้เกิดความไม่ประมาท ประยุกต์ใช้กับคนในสังคมปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่ระดับยุวชน เยาวชน ประชาชน เพื่อสร้างพื้นฐานเรื่องจิต ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

คำสำคัญ: สภาวะจิตก่อนตาย, วิถีความปกติใหม่

Abstract

Mental development is very important, because it is the basis of life, especially in New Normal society affected by natural disasters and increasingly serious social problems. Therefore, there should be a promotion of the study of mind and mental development in Buddhism in all levels of society. Bringing the body of knowledge about the citta state before passing away in Buddhism, to be a mental development process to keep consciousness of death all the time. To be negligent applied to people in today's society. Starting from the youth level In improving the quality of life and being together in a happy society.

Keywords: Citta state before passing away, New normal Society

บทนำ

สังคมโลกในปัจจุบันเป็นสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วไปตามกระแสโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดปัญหาขึ้นในหลายๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม รวมไปถึงเป็นยุคที่ภัยพิบัติจากธรรมชาติที่มาทางอากาศ อาหาร และอารมณ์ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อคนในสังคม ทำให้

ต้องพยายามดิ้นรน ในการหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวเพื่อการอยู่รอด เช่น สถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา หรือโควิด-19 เป็นต้น ทำให้แต่ละคนต้องปรับตัวรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลกระทบด้านลบที่เกิดขึ้นต่อการดำเนินชีวิตจำนวนมาก การขาดแคลน ความยากจน คงวามกลัวในโรคภัย ความคับแค้นใจในชีวิตที่อาจไม่มีหนทางรอด จึงต่างระดมสร้างกิเลสขึ้นมาปิดกั้นตัวเองด้วยความเห็นแก่ตัว ก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมเพิ่มมากขึ้น กลายเป็นทุกข์หนักของคนในสังคม[1] นอกจากนี้ยังต้องพยายามไขว่คว้าหาสิ่งที่เรียกว่า ความสุข แต่ความสุขที่แท้จริงนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคนในสังคมมีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ปราศจากการเบียดเบียน ปราศจากกิเลสตัณหา ที่ครอบงำและสั่งสมพอกพูนกันมานานในจิตใจของมนุษย์[2]

ดังนั้น การจะสร้างความสุขที่แท้จริงให้เกิดขึ้น จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานทางจิตใจให้คนในสังคมในทุกระดับ ทุกสาขาอาชีพ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความเอื้อเฟื้อ เมตตา การเข้าใจเรื่องสภาวะจิตก่อนตายจะช่วยทำให้มนุษย์ตระหนักถึงหลักความจริงของชีวิตและเข้าใจธรรมชาติมากขึ้น จะทำให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยไม่ประมาท มีความอดทน ความเพียร มีสติ มีปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากภายนอก และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข

New nomal คืออะไร?

รศ.มาลี บุญศิริพันธ์ คณะกรรมการบัญญัติศัพท์นิเทศศาสตร์ราชบัณฑิตยสภา อธิบาย ว่าทางราชบัณฑิตยสภาได้บัญญัติศัพท์ "New Normal" หมายถึง ความปกติใหม่, ฐานวิถีชีวิตใหม่ หมายถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตอย่างใหม่ที่แตกต่างจากอดีตอันเนื่องจากมีบางสิ่งมากระทบ จนแบบแผนและแนวทางปฏิบัติที่คนในสังคมคุ้นเคยอย่างเป็นปกติและเคยคาดหมายล่วงหน้าได้ต้องเปลี่ยนแปลงไปสู่วิถีใหม่ภายใต้หลักมาตรฐานใหม่ที่ไม่คุ้นเคย รูปแบบวิถีชีวิตใหม่นี้ ประกอบด้วยวิธีคิด วิธีเรียนรู้ วิธีสื่อสาร วิธีปฏิบัติและการจัดการ การใช้ชีวิตแบบใหม่เกิดขึ้นหลังจากเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงและรุนแรงอย่างใดอย่างหนึ่ง ทำให้มนุษย์ต้องปรับตัวเพื่อรับมือกับสถานการณ์ปัจจุบันมากกว่าจะธำรงรักษาวิถีดั้งเดิมหรือหวนหาถึงอดีต[3]

ในมุมมองทางเศรษฐศาสตร์และธุรกิจ หลังวิกฤตเศรษฐกิจถดถอยทั่วโลกในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 (ค.ศ. 2007–2008) ได้เกิดการเปลี่ยน แปลงในระบบเศรษฐกิจครั้งใหญ่ การจัดการบางอย่างซึ่งแต่เดิมเคยถูกมองว่าผิดปรกติ ได้กลับกลายมาเป็นสิ่งที่พบเห็นกันได้ทั่วไป และถูกนำมาใช้ในปริบทอื่น ๆ อย่างเช่น ด้านวิทยาศาสตร์ เพื่อสื่อสารและทำความเข้าใจถึงสภาวะการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์เช่นอุณหภูมิที่สูงขึ้นและความเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล

---

[1] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552), หน้า 77.

[2] พิศิษฐ์ โจทย์กิ่ง, **209 คำสอนพ่อเศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2551), หน้า 243.

[3] มาลี บุญศิริพันธ์, **รู้จัก "New Normal" ฉบับราชบัณฑิตยสภา**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://news.thaipbs.or.th/content/292126, [1 สิงหาคม 2563].

สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 หรือโคโรนาไวรัส ช่วงปลาย พ.ศ. 2562 ถึง พ.ศ. 2563 ซึ่งเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรงจนแพร่กระจายไปในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ผู้คนเจ็บป่วยและล้มตายจำนวนมาก จนกลายเป็นความสูญเสียอย่างใหญ่หลวงอีกครั้งหนึ่งของมนุษยชาติ มนุษย์จำเป็นต้องป้องกันตนเองเพื่อให้มีชีวิตรอดด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดำรงชีวิตที่ผิดไปจากวิถีเดิม ๆ โดยสร้างเสริมปรับหาวิถีการดำรงชีวิตแบบใหม่เพื่อให้ปลอดภัยจากการติดเชื้อควบคู่ไปกับความพยายามรักษาและฟื้นฟูศักยภาพทางเศรษฐกิจและธุรกิจ นำไปสู่การสรรค์สร้างสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ เทคโนโลยีใหม่ ๆ มีการปรับแนวคิด วิสัยทัศน์ วิธีการจัดการ ตลอดจนพฤติกรรมที่เคยทำมาเป็นกิจวัตร เกิดการบ่ายเบนออกจากความคุ้นเคยอันเป็นปรกติมาแต่เดิมในหลายมิติ ทั้งในด้านอาหาร การแต่งกาย การรักษาสุขอนามัย การศึกษาเล่าเรียน การสื่อสาร การทำธุรกิจ ฯลฯ ซึ่งสิ่งใหม่เหล่านี้ได้กลายเป็นความปรกติใหม่ ๆ จนในที่สุดเมื่อเวลาผ่านไปจนทำให้เกิดความคุ้นชินก็จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตปรกติของผู้คนในสังคม

พระพุทธศาสนา : แนวทางใช้พุทธวิถีในการดำเนินชีวิตวิถีปกติใหม่

จากหัวข้อข้างต้นแสดงให้เห็นว่ายุค New normal ที่บัญญัติไว้เป็นศัพท์ใหม่ เป็นสาเหตุมาจากการแพร่ระบาดของโรคชนิดใหม่คือไวรัสโคโรน่า หรือที่เรียกกันว่า โควิด-19 ซึ่งเหตุโรคระบาดมีทุกยุคทุกสมัย เช่น ในสมัยพุทธกาล ในเมืองเวสาลีเกิดโรคระบาด ในขณะนั้นชาวเมืองคิดว่า เกิดโรคระบาด ฝนแล้ง ขาดแคลนอาหาร มีคนอดอยากล้มตายมากมาย ซากศพถูกโยนทิ้งนอกเมือง พวกอมนุษย์ได้กลิ่นศพก็พากันเข้ามาในเมือง ทำอันตรายคนให้ตายมากขึ้นอีกด้วย สมัยนั้นพระพุทธองค์ได้ตรัสรัตนสูตร ประกาศใช้ปัดเป่าภัยโรคระบาด การสวดมนต์ปัดเป่าภัยพิบัติด้วย“บทรัตนสูตร” ในครั้งนั้น เป็นพระสูตรที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้พระอานนท์น้อมเอาคุณของพระรัตนตรัยคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ให้เกิดเป็นอานุภาพขจัดปัดเป่าภัยพิบัติทั้งหลาย

กรณีศึกษาจากตัวอย่างในสมัยพุทธกาล เรื่องของนางปฏาจารา การสูญเสียบุคคลอันที่รักของนาง ทั้งลูก สามี และครอบครัว นางไม่มีโอกาสศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติของชีวิตและโลก ขาดโอกาสการฝึกสติ เมื่อประสบการณ์เหตุการณ์สูญเสียสามี บุตรทั้ง 2 คน บิดา มารดา ในเวลาไล่เลี่ยกัน ทำให้นางโศกเศร้าเสียใจจนขาดสติ เมื่อขาดสติจิตก็ปรุงแต่งจมอยู่กับความทุกข์ ความโศกเศร้า พระพุทธองค์ทรงเป็นกัลยาณมิตรชี้แนะแนวทางพัฒนาสติโดยตรัสว่า "จงกลับได้สติเถิด น้องหญิง” เมื่อได้นางปฏาจาราได้รับรู้ถึงความเข้าใจ ความเห็นอกเห็นใจ มองเห็นว่าพระพุทธองค์ทรงเป็นที่พึ่งทางใจที่ดีที่สุด นางจึงได้สติคืนกลับมาก็คลายความโศกเศร้าเสียใจลงได้[4] ความทุกข์นั่นจะเบาบางลง เมื่อมี “สติ” เป็นเครื่องคุ้มกันทางจิตใจ ทำให้ความทุกข์เบาบาง สภาวะจิตใจมีความสมดุล ทำให้สามารถเผชิญปัญหาและวิกฤตชีวิตได้

การตั้งรับสถานการณ์และทำเข้าใจความจริงของชีวิตและโลกยุค New normal ที่สถานการณ์แพร่กระจายของโรคไวรัสโควิด-19 มีลักษณะแตกต่างกับการแพร่ของเชื้อโรคอื่นที่ผ่านมาในอดีต เนื่องจากเชื้อโรคแพร่กระจายทั่วโลกแบบไม่จำกัดพื้นที่ ฉะนั้นเราจะปฏิบัติตัวและวางใจต่อเหตุการณ์นี้อย่างไร นับว่า

[4] ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) 33/488-502/452-454.

เป็นวิกฤติของโลกครั้งใหญ่ที่กระทบทั้งวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่ต้องเผชิญกับวิกฤติที่ไม่ได้เตรียมพร้อมตั้งรับมาก่อน เพราะมนุษย์ได้เพลิดเพลินกับการใช้ชีวิตแบบเสพบริโภคความเจริญทางเทคโนโลยี มีความสุขจากการใฝ่บริโภคจนเคยชิน ทำให้รู้สึกว่าความสุขที่เกิดจากภายนอกหายไป ทั้งเกิดภาวะเศรษฐกิจหยุดชะงักการตกงาน การว่างงาน การสูญเสีย การเจ็บป่วย ฯลฯ ล้วนทำให้เกิดความทุกข์ทางใจทั้งสิ้น[5]

จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาได้อธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับความทุกข์และการปฏิบัติเพื่อความไม่ทุกข์ไว้อย่างชัดเจน หลักธรรมในพระพุทธศาสนามุ่งสร้างความเข้าใจต่อโลกและชีวิตที่ถูกต้องตามความเป็นจริง มุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความทุกข์และความดับทุกข์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ทั้งในกาลก่อนและในกาลบัดนี้ เราบัญญัติทุกข์และการดับทุกข์” เราจะเห็นได้ว่า อาการความโศกเศร้าจะลดลงมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับว่าเรายอมรับความจริงมากน้อยแค่ไหน ยิ่งเราฝึกพิจารณา ทำความเข้าใจความจริงของชีวิตและโลกบ่อยครั้งเพียงใด จิตใจเราจะพร้อมที่จะยอมรับความเปลี่ยนแปลงได้มากยิ่งขึ้น ว่าทุกสิ่งทุกอย่างในที่เกิดขึ้นในโลก ล้วนเป็นสิ่งไม่แน่นอน ดังหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้ฝึกพิจารณายอมรับความจริง 5 ประการ เรียกว่า อภิณหปัจจเวกขณะ แปลว่า ข้อที่ควรพิจารณาอยู่เนืองๆ หรือทุกขณะ เพื่อไม่ให้เกิดความประมาทมัวเมา คือ (1) เราจะต้องแก่เป็นธรรมดา (2) เราจะต้องเจ็บไข้เป็นธรรมดา (3) เราจะต้องตายเป็นธรรมดา (4) เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น (5) เรามีกรรมเป็นของเฉพาะตน เมื่อทำกรรมใดไว้ ดีหรือชั่วก็ตามเราจะต้องได้รับผลแห่งกรรมนั้น[6]

สภาวะจิตก่อนตายในพระพุทธศาสนา

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวถึง สภาวะจิตก่อนตายที่เกี่ยวข้องกับสภาวะอาการของผู้ใกล้ตายระยะสุดท้ายที่เรียกว่า “มรณสันนกาล” ที่จะปรากฏแก่ผู้ใกล้ตาย คือ อาการในระยะอาสันนกาล หมายถึง ระยะใกล้จะตายระยะก่อนที่ความตายจะเกิดขึ้น แบ่งอาการออกเป็น 2 ประการ คือ (1) สภาวะทางกาย คือ อาการบีบคั้นทางกายที่เกิดมาจากโรคนั้นๆ ทุกข์เพราะความเจ็บป่วย ได้แก่ ทุกขเวทนาที่เกิดจากอาการของโรคบีบคั้น ความเจ็บปวดทางกาย[7] (2) สภาวะทางจิต คือ สภาพทางจิต ของผู้ใกล้ตายระยะสุดท้าย อันเนื่องมาจากโรคที่เกิดขึ้นกับร่างกายอย่างหนักและรุนแรง ส่งผลกระทบต่อสภาวะจิตใจของผู้ป่วย ทำให้จิตใจไม่สบายไปด้วย[8] สรุปได้เป็น 2 ลักษณะ คือ (1) โทมนัส เรียกว่า วิภวตัณหา และมีความ “อยากตาย” และ (2) ลักษณะความรู้สึกที่ตรงข้ามกับความรู้สึกแรก คือ “ภวตัณหา” ความไม่อยากตาย อยากมีชีวิต และนำไปสู่ความรู้สึกกลัวและหวาดหวั่นพรั่นพรึงต่อความตาย

---

[5] กมลาศ ภูวชนาธิพงศ์, **‘พุทธจิตวิทยา’บำบัดใจ ในสถานการณ์โควิด-19 (9 พฤษภาคม 2563)**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/1962?utm_source=category&utm_medium=internal_referral. [1 สิงหาคม 2563].

[6] องฺ. ปญฺจก. (ไทย) 22/57/74-75.

[7] ดูรายละเอียดใน ขุ.ม. (ไทย) 29/171/485.

[8] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง (ถึงเวลามาแก้กรรมกันเสียที)**,พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จ. เจริญอินเตอร์พริ้น (ประเทศไทย) จำกัด, 2553), หน้า 1.

อาการระยะปัจจาสันนกาล หมายถึง ระยะกำลังจะตาย ระยะนี้ขณะจิตกำลังดับลง วิถีจิตที่เกิดในเวลาใกล้ตายนี้เรียกว่า “มรณาสันนวิถี”คือ วิถีจิตใกล้ตายหรือกระแสของจิตใกล้ตาย วิถีจิตใกล้ตายนี้ หากกล่าวเฉพาะคนที่ตาย คนทุกคนจะมีมรณาสันนวิถีคือวิถีจิตใกล้ตาย จิตในขณะนั้นจะทำหน้าที่ระลึกรู้อารมณ์รับอารมณ์ครั้งสุดท้าย จะเป็นบุญหรือบาปของผู้ที่ใกล้จะตาย อารมณ์ที่มาปรากฏนี้เป็นเหมือนผู้นำทางว่าจะไปเกิดในภพใด อารมณ์ที่ปรากฏครั้งสุดท้ายนี้มาจากกรรมที่มีอำนาจมากที่ผู้นั้นได้กระทำไว้นั่นเอง

ในคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหทีปนี แบ่งอารมณ์ทางจิตของผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตาย ขณะความตายเกิดขึ้นที่เรียกว่า “อารมณ์ของปฏิสนธิจิต” มี 3 ประการ คือ

(1) กรรมอารมณ์ เจตนาที่เป็นกุศลและอกุศลที่ได้กระทำแล้วจะปรากฏแก่ผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตาย ในขณะที่ความตายกำลังเกิดขึ้น ได้แก่ การนึกถึงกรรมที่ตนได้กระทำไว้ในระหว่างที่มีชีวิตอยู่ส่วนมากมักเป็นกรรมหนัก ซึ่งจะกลายเป็นชนกกรรมต่อไป อนึ่ง ถ้าระหว่างใกล้จะตายมีคนให้สติ คือ ให้นึกถึงพระพุทธรูป หรือหาพระมาเทศน์ให้ฟัง ก็จะกลายเป็นอาสันนกรรม ซึ่งมีผลถึงชาติหน้าได้เหมือนกัน ส่วนอาจิณณกรรม และกตัตตากรรม ก็อาจมาปรากฏเป็นอารมณ์กรรมได้เหมือนกัน จุติจิตรับเช่นนี้ไว้

(2) กรรมนิมิตอารมณ์ กรรมที่กระทำนั้นไม่ว่าจะเป็นกุศลหรืออกุศล เป็นการกระทำที่ประกอบด้วยวัตถุใด วัตถุในการกระทำกรรมนั้นๆ มาปรากฏเป็นอารมณ์ก่อนจิตจะดับลง กรรมนิมิตนี้จะเกิดขึ้นในกรณีที่ผู้ตายไม่สามารถระลึกถึงกรรมเก่าได้ แต่จะนึกถึงภาพต่างๆ ที่เนื่องด้วยกรรมที่ทำไว้[9]

(3) คตินิมิตอารมณ์ ภาพคติหรือภพภูมิที่ผู้ตายจะไปเกิดในภพหน้า หรือเห็นสิ่งแวดล้อม สถานที่ที่ผู้ตายจะไปเกิดในภพหน้าเข้ามาปรากฏให้เห็นในขณะที่กำลังจะตายหรือขณะจิตดับลง

ความสัมพันธ์ระหว่างอาสันนกรรมกับชีวิตหลังความตาย

อาสันนกรรม คือ กรรมที่ระลึกได้ในเวลาใกล้เสียชีวิตและกรรมที่กระทำในขณะนั้น จะเป็นผู้ให้ผลย่อมกระทำนิมิตที่เป็นกรรม กรรมนิมิต หรือ คตินิมิตให้ปรากฏในมรณาสันนวิถีได้ ในขณะที่จะดับจิต บุคคลมีความคิดเป็นมิจฉาทิฏฐิ โดยอาศัยมโนกรรมที่เป็นอกุศลจึงนำเขาไปเกิดในทุคติ หรือมีความคิดเป็นสัมมาทิฏฐิ โดยอาศัยมโนกรรมที่เป็นกุศลจึงนำเขาไปเกิดในสุคติ สำหรับจิตที่เป็นตัวการทำหน้าที่ปฏิสนธินั้นได้แก่ วิบาก ซึ่งเป็นผลของกรรมที่ได้ทำไว้ในอดีตชาติจะสอดคล้องสัมพันธ์กับอารมณ์ที่เกิดขึ้นพอดี เมื่อชาติเก่าสิ้นสุดลง นั่นก็คือ จิต เจตสิก ตลอดจนกรรมชรูปดับลงหมดสิ้นทันทีนั้น ด้วยอำนาจหลายประการ จึงทำให้เกิดการสืบต่อ บังเกิดชาติใหม่ขึ้นมาอีกมี จิต เจตสิก และกรรมชรูป เกิดพร้อมกัน ในขณะนั้นเรียกว่า “ปฏิสนธิ” มีดังต่อไปนี้คือ

เมื่อตอนที่ใกล้จะตายมีอารมณ์ที่เรียกว่า กรรมอารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์ หรืออคตินิมิตอารมณ์ เกี่ยวกับโลภมูลจิต 8 ดวงใดดวงหนึ่ง ผู้ปฏิสนธิในชาติใหม่ก็จะได้ชีวิตจิตใจเป็นเปรต อสุรกาย, ถ้าเกี่ยวกับโทสมูลจิต 2 ดวงใดดวงหนึ่ง ผู้ปฏิสนธิในชาติใหม่ก็จะได้ชีวิตจิตใจเป็นสัตว์นรกถ้าเกี่ยวกับโมหมูลจิต 2 ดวงใดดวงหนึ่ง ผู้ปฏิสนธิในชาติใหม่ก็จะได้ชีวิตจิตใจเป็นสัตว์เดรัจฉาน เมื่อตอนใกล้จะตายมีอารมณ์ที่เรียกว่า

---

[9] อภิ.วิ.อ. (ไทย) 77/493, และดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน :- พระสีลาจารเถร, **อภิธัมมัตถสังคหทีปน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, 2547), หน้า 220, และ สมัคร บุราวาศ, **พุทธปรัชญา 25 ศตวรรษ**, หน้า 311-312.

กรรมอารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์ หรืออคตินิมิตอารมณ์เกี่ยวกับมหากุศล 8 ดวงใดดวงหนึ่ง ผู้ปฏิสนธิในชาติใหม่ก็จะได้ชีวิตจิตใจเป็นมนุษย์ และเป็นเทวดาทั้ง 6 ชั้น[10]

นิมิตทั้ง 3 นี้ เมื่ออย่างใดอย่างหนึ่งปรากฏแล้ว ก็ย่อมจะส่งสัตว์ให้ไปสู่ทุคติภูมิหรือสุคติภูมิตามอารมณ์นั้นๆ จะเป็นกุศล หรืออกุศล และอารมณ์ในครั้งสุดท้ายที่เป็นตัวชี้ทิศทางว่าจะเกิดขึ้นในภูมิไหน จะเป็นทุคติภูมิหรือสุคติภูมิ ก็แล้วแต่อารมณ์ที่เกิดขึ้นมาในตอนท้ายของชีวิต ซึ่งส่วนใหญ่ก็มักจะเกิดจากอารมณ์ที่ผู้นั้นกระทำอยู่เสมอ

สภาวะจิตก่อนตาย : องค์ความรู้เพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมยุค New Normal

จากสถานการณ์ภัยพิบัติอันเป็นที่มาแห่งกระแสยุค New normal นี้เราจะเห็นได้ว่า ถึงแม้โลกเราจะพัฒนาเทคโนโลยีสูงสุดหรือมีความก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่ไปเพียงใดก็ตาม มนุษย์ก็ยังไม่สามารถเอาชนะธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ จากการค้นคว้าและหาวิธีการเยียวยาด้วยศาสตร์สมัยใหม่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงนั้นได้ทำให้มนุษย์ยังต้องพบกับความทุกข์และความกลัวต่อความตายเป็นที่สุดและสุดท้ายความกลัวต่อการดำเนินชีวิตต่อไปในอนาคตที่ไม่แน่นอน ฉะนั้น ยุค New normal กับการรับมือสถานการณ์ด้วยการใช้วิธีการสร้างภูมิคุ้มกันทางใจให้เข้มแข็ง สามารถทำงานหรือใช้ชีวิตด้วยหัวใจความเบิกบานใจ การกำหนดสติ การตั้งสติ และการใช้สติ ในการดำรงชีวิตอยู่ในท่ามกลางสถานการณ์ที่ไม่แน่นอนเช่นนี้ เราจำเป็นต้องอาศัยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือนำทางชีวิตในการฝ่าฟันวิกฤติ

สภาวะจิตก่อนตาย อันเป็นองค์ความรู้ด้านการพัฒนาจิตตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อป้องกันความทุกข์และเป็นหลักที่พึ่งทางใจ สำหรับคนในทุกวัย ทุกเพศ ทุกสถานะ ไม่ว่าคนรวยหรือคนจน ต่างประสบปัญหาอยู่ในท่ามกลางสถานการณ์เดียวกันและได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์โรคระบาดที่เป็นกระแสยุค New normal แตกต่างกัน เนื่องจากโรคระบาดนี้ไม่ได้เกี่ยวกับความร่ำรวยหรือจน ทุกคนมีโอกาสติดเชื้อโรคได้อย่างเสมอภาค ทำให้ผู้คนเกิดการตื่นตระหนก หวาดระแวงคนใกล้ตัว ถึงแม้ไม่รู้จักก็ตามมองว่าคนรอบตัวเราอาจมีเชื้อหรือติดเชื้อแล้ว ความรู้สึกนี้ติดลบต่าง ๆ ทำให้เกิดจิตอกุศลเกิดขึ้นในใจได้และจะเป็นบ่อเกิดแห่งความรังเกียจเดียจฉัน ความเห็นแก่ตัวที่ไร้มนุษยธรรม ซึ่งอาจเกิดผลกระทบรุนแรงกลายเป็นปัญหาสังคมที่ฝังรากแน่นยากเกินเยียวยา และทวีความรุนแรงมากขึ้น

ดังนั้น ในบทความนี้ ผู้เขียนจึงขอนำเสนอวิธีคิดและวิธีปฏิบัติโดยใช้องค์ความรู้จากเรื่องสภาวะจิตก่อนตาย ดังนี้

1) การฝึกเจริญสติ ให้อยู่กับปัจจุบัน เพราะติดตามข่าวสารมาก ความคิดปรุงแต่ง จิตไหลไปอดีตและจิตล่องลอยไปคิดเรื่องอนาคตตลอดเวลา คิดถึงความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้น ไม่ว่าเศรษฐกิจ อาชีพ โรคภัยต่าง ๆ ทำให้ทนสภาพปัจจุบันไม่ได้ จนไม่ทันเห็นภัยที่คุกคามใจอยู่ตลอดเวลา ความเครียด ความวิตกกังวล ความท้อแท้ ความโกรธ ที่บั่นทอนจิตใจทำให้ทุกข์มาก

---

[10] ดูรายละเอียดใน บุญมี เมธางกูร, **ชีวิตภายหลังความตาย หรือตายแล้วเกิดได้อย่างไร**, (กรุงเทพมหานคร: สุทธิสารการพิมพ์, 2532), หน้า 378.

2) การใช้ชีวิตแบบไม่ประมาท อย่าให้ความกลัวมาปิดกั้นสติสัมปชัญญะ รู้ทันความกลัว อย่าให้ครอบงำใจ สร้างความรังเกียจ ซ้ำเติมผู้อื่น

3) ปรับวิธีคิดบวกต่อคนอื่น ระมัดระวังตัว ดูแลตนเอง ป้องกันตนเอง ไม่สร้างปัญหาให้กับคนอื่น

4) แสวงหาหลักธรรมที่เป็นที่พึ่งทางใจมากขึ้น หันสนใจความรู้สึกของตนเอง จิตใจเป็นอย่างไร ลดความต้องการภายนอกใช้ชีวิตให้ง่าย สุขให้ง่าย ทุกข์ให้ยาก พึ่งพาความสุขภายนอกให้น้อยลง[11]

5) สร้างภูมิคุ้มกันทางใจ คือ การฝึกความรู้สึกตัว ในอิริยาบถต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ฝึกภาวนาอยู่กับลมหายใจเข้าออก การใช้วิปัสสนาภาวนาหรือวิปัสสนากรรมฐาน ถือเป็นการพัฒนาปัญญาขั้นสูงที่จะนำไปสู่การตายดีแบบขั้นสูงสุด ตามแนวพระพุทธศาสนา นั้นคือ นิพพาน แต่การในความเป็นจริงของสังคมปัจจุบันในยุค New normal นั้น ตัวบุคคลหรือมนุษย์อาจไม่ได้มีคุณสมบัติดีพอหรือไม่มีประสบการณ์สำหรับวิปัสสนา ซึ่งถือเป็นเรื่องยาก แต่การให้บุคคลกำหนดนั้นอาจพอทำได้ในบางวาระ ซึ่งอาจเกิดจาการเปิดใจ จากวิธีการดูแลรักษาที่มีผลต่อๆ มา แล้วทำให้จิตใจสงบมากขึ้น สามารถยอมรับความจริงได้มากขึ้น และต้องการกำลังใจจากการทำความดี หรือทำบุญที่มีอานิสงส์มาก ก็อาจสอนให้กำหนดภาวนาได้เช่น “เรามีความเกิดเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเกิดไปได้ เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่สามารถล่วงพ้นความแก่ไปได้ เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่สามารถล่วงพ้นความเจ็บไปได้ เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่สามารถล่วงพ้นความตายไปได้” โดยอาจให้ท่องภาวนาเสมอๆ ตามแต่โอกาสที่จะกระทำได้ จนเกิดความจำนึกคิดไตรตรองตามไปอย่างนี้ ก็ชื่อว่าได้พัฒนาปัญญาแล้ว บุคคลก็จะเกิดความเยือกเย็น ผ่อนคลายกังวล และไม่ครั่นคร้ามหวั่นเกรงตือความตาย เมื่อมีโรคภัยเบียดเบียนก็สามารถประคับประคองจิตใจ แม่วยถึงขั้นระยะสุดท้ายก่อนตายก็เชื่อว่าจากไปอย่างสงบ

เรื่องของสภาวะจิตหรือจิตในระยะสุดท้ายก่อนตายนั้น เป็นเรื่องที่จะต้องทำความเข้าใจและศึกษาให้ลึกซึ้ง เพราะตามหลักทางพระพุทธศาสนา ความตายเป็นเรื่องของกฎธรรมชาติที่มนุษย์ทุกคนจะต้องประสบพบเจอ แต่คนส่วนใหญ่ยังคงมองข้ามและไม่ให้ความสำคัญในเรื่องความตาย ไม่รู้จักว่าความตายคืออะไร หรือยังไม่รู้จักความตายตามความเป็นจริง แต่มักนึกคิดจินตนาการขึ้นเองจึงทำให้รู้สึกว่าความตายเป็นสิ่งที่น่ากลัวและไม่อยากพบเจอ โดยเฉพาะสถานการณ์ในยุคสังคม New normal ที่มนุษย์กำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้ เมื่อรู้ตัวว่าวาระสุดท้ายของชีวิตใกล้จะมาถึง จะทำสภาวะของจิตระยะสุดท้ายก่อนตายนั้นมีความหวั่นไหว ดิ้นรน กลัว หรือแม้กระทั่งคนที่ประสบอุบัติเหตุทำให้ตายโดยที่ไม่ได้เตรียมตัวมาก่อน ซึ่งสภาวะจิตระยะสุดท้ายก่อนตายของแต่ละคนจะไม่เหมือนกัน การตายอย่างสงบ โดยไม่ทุรนทุรายหรือทุกข์ทรมานอย่างน้อยในทางจิตใจนั้น เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผู้ป่วยมนุษย์ อันที่จริงแล้วต้องถือว่าความสงบในวาระสุดท้ายของชีวิตเป็นสิ่งมีค่าสูงสุดประการสุดท้ายที่มนุษย์ทุกคนควรจะได้ประสบก่อนละจากโลกนี้ไป ประสบการณ์ดังกล่าวมิใช่เรื่องสุดวิสัยสำหรับปุถุชนเลย มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะเผชิญกับความตายอย่างสงบ หากการฝึกฝนจิตมาดีพอ

---

[11] อ้างแล้ว, กมลาศ ภูวชนาธิพงศ์, **‘พุทธจิตวิทยา’บำบัดใจ ในสถานการณ์โควิด-19 (9 พฤษภาคม 2563)**.

บทสรุป

ในทัศนะของผู้เขียน สังคมยุค New normal คือสังคมที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนวิถีของการดำเนินชีวิตใหม่ เพราะมนุษย์ต้องเผชิญกับสภาพความทุกข์ที่เป็นเหตุปัจจัยมาจากการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติทั้งด้วยน้ำมือของมนุษย์และจากภัยพิบัติทางธรรมชาติที่สอดรับกัน และทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ยิ่งวิทยาการสมัยใหม่มีความก้าวหน้ามากขึ้นเท่าใด เรื่องของความเสี่ยง ความประมาทที่มีผลต่อความตายอันเป็นสัจธรรมของมนุษย์ยิ่งเกิดขึ้นเร็วเท่านั้น ความทุกข์ของคนในยุคนี้จึงเป็นเรื่องของการกลัวต่อความตายและความพลัดพรากจากสิ่งที่รัก และอาจกลายเป็นความกล้าในเรื่องความตายแบบผิด ๆ เพราะคิดว่าตายไปแล้วจะได้พ้นทุกข์เร็วขึ้น ดังนั้น เรื่องของสภาวะจิตก่อนตายในพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่มีความละเอียดลึกซึ้งและยากในการทำความเข้าใจ ทำให้ปุถุชนคนทั่วไปอาจมองข้ามและไม่เห็นความสำคัญ ทั้งที่เป็นเรื่องของธรรมชาติที่เกี่ยวข้องและมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์อย่างมาก สำหรับผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์และผู้ใฝ่ในการศึกษาพระพุทธศาสนา แต่หากได้ลองศึกษาวิเคราะห์แล้วจะพบว่า เรื่องของจิตและสภาวะจิตสุดท้ายก่อนตายก็เป็นเรื่องที่สามารถทำความเข้าใจได้ หากผู้ศึกษาลองเปิดใจและตั้งใจที่จะค้นคว้า และสามารถนำไปประยุกต์ใช้จริงในชีวิตประจำวัน ด้วยการเข้าใจธรรมชาติของจิต และสภาวะของจิตแม้กระทั่งสภาวะจิตก่อนตายของปุถุชนทั่วไป ที่สามารถนำบุคคลนั้นให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีได้ทั้งภพนี้และภพหน้า แต่ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่ารากฐานของปุถุชนนั้นต้องประกอบด้วยศรัทธาคือความเชื่อและความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาที่ควบคู่กับปัญญา แล้วพิจารณาเห็นตามว่า เมื่อจิตดี กายก็ดี ส่งผลให้เราคิดดี ทำดี เป็นกุศลกรรมที่จะนำไปสู่สุคติภูมิในชีวิตหลังความตาย เมื่อจิตไม่ดี กายไม่ดี ก็ส่งผลให้เราคิดชั่ว ทำชั่ว เป็นบาปอกุศลกรรม ที่จะนำไปสู่ทุคติหรืออบายภูมิ มีนรก เป็นต้น และประการสุดท้ายที่เป็นจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาคือการที่ปุถุชนเกิดสัมมาทิฏฐิ มีสัมมาปฏิบัติ สามารถพัฒนาตนเอง พัฒนาจิตจนยกระดับจิตไปสู่การบรรลุพระอริยบุคคลเข้าถึงกระแสแห่งพระนิพพานได้ในชาตินี้ หรืออาจเป็นปัจจัยบารมีธรรมสั่งสมไว้ให้ได้บรรลุและพบกับพระนิพพานในอนาคตกาลเบื้องหน้า ก็ด้วยเหตุของการเข้าใจเรื่องสภาวะจิตหรือสภาวะจิตก่อนตายในพระพุทธศาสนา สมดังพระพุทธองค์ทรงตรัสว่า

จิตเต สังกิลิฏเฐ ทุคคะติ ปาฏิกังขา	เมื่อจิตเศร้าหมอง ทุคติก็เป็นอันหวังได้
จิตเต อะสังกิลิฏเฐ สุคะติ ปาฏิกังขา	เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุคติก็เป็นอันหวังได้[12]

บรรณานุกรม

กมลาศ ภูวชนาธิพงศ์. **‘พุทธจิตวิทยา’บำบัดใจ ในสถานการณ์โควิด-19 (9 พฤษภาคม 2563)**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/1962?utm_source=category&utm_medium=internal_referral. [1 สิงหาคม 2563].

[12] ม.มู. (บาลี) 12/70/48, ม.มู. (ไทย) 12/70/62-63.

บุญมี เมธางกูร. **ชีวิตภายหลังความตาย หรือตายแล้วเกิดได้อย่างไร**. กรุงเทพมหานคร: สุทธิสารการพิมพ์, 2532.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 11, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง (ถึงเวลามาแก้กรรมกันเสียที)**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท จ. เจริญอินเตอร์พริ้น (ประเทศไทย) จำกัด, 2553.

พระสีลาจารเถร. **อภิธัมมัตถสังคหทีปนี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, 2547.

พิศิษฐ์ โจทย์กิ่ง. **209 คำสอนพ่อเศรษฐกิจพอเพียง.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2551.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ 2500**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

มาลี บุญศิริพันธ์. **รู้จัก "New Normal" ฉบับราชบัณฑิตยสภา**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://news.thaipbs.or.th/content/292126. [1 สิงหาคม 2563].

ความคาดหวังทางการเมืองของประชาชนหลังการทำรัฐประหาร 2557

Expectation politics of coup d'etat 2557

พระครูปริยัติปัญญาโสภณ
รุ่งสุริยา หอมวัน
สมาพร มังคลัง
ขวัญชนก สายชมพู
ทัศนะ คล่องวิจักษณ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

บทคัดย่อ

ประเทศไทยได้เกิดภาวะวิกฤตการณ์ทางการเมืองซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศชาติและประชาชนพลเมืองไทยเป็นอย่างมากทั้งผลกระทบด้านเศรษฐกิจด้านสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านความแตกแยกแบ่งฝ่ายของผู้คนในสังคมจนอาจนับได้ว่าประเทศไทยขาดซึ่งความรักความสามัคคีในชาติทั้งทำให้ภาพลักษณ์ของประเทศไทยในสังคมโลกเป็นประเทศที่ถูกมองว่าไม่มีความปลอดภัยในสวัสดิภาพสำหรับสายตาของชาวโลกและถูกลดลำดับความเชื่อมั่นในด้านความปลอดภัยความมั่นคงภายในประเทศ พลเอก ประยุทธ์ จันโอชา ได้นำคณะทหารเข้ายึดอำนาจทางการเมืองเพื่อลดความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มบุคคลคืนอำนาจให้ประชาชนในการตัดสินใจเลือกตั้งผู้นำของประเทศชาติครั้งใหม่ เมื่อมีการยึดอำนาจทางการเมืองแล้วประชาชนได้ประโยชน์อะไรหลังการทำรัฐประหาร ความคาดหวังทางการเมืองของประชาชนหลังการทำรัฐประหารมีทิศทางการส่งเสริมพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ประชาชนยากให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ การเคารพกฎหมายรัฐธรรมนูญ มากกว่าการเคารพนักการเมืองแบบอุปถัมภ์ การส่งเสริมการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ ให้ประชาชนมีงานทำ มีรายได้สามารถเลี้ยงตนเองได้ในภูมิลำเนาของโดยไม่ต้องย้ายแรงงานเข้ามาหางานทำในเมืองใหญ่ๆ การส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้านการศึกษาของคนในชาติต้องรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ด้วยความมั่งของชีวิตประชาชน สวัสดิการ การคุ้มครอง ช่วยเหลือ การให้บริการ ด้านสาธารณสุข สิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รวมทั้งด้านกระบวนการยุติธรรมและส่งเสริมให้ประชาชน ข้าราชการ คนทุกระดับชั้นในสังคมเคารพกฎหมายและกระทำในสิ่งที่ถูกต้องไม่มีการเลือกปฏิบัติทางสังคม ความสงบสุขก็เกิดขึ้นแก่ชนในชาติได้

คำสำคัญ : ความคาดหวังทางการเมือง, ประชาชน, การทำรัฐประหาร 2557

Abstract

Thailand has been in a political crisis. This caused a great impact on the security of the nation and the people of Thailand. Both the economic and social impact. Especially, In

terms of cleavage, divide the division of the people in society and until it can be said that Thailand lacks love and unity within the nation and make the image of Thailand in the world society as a country that is considered to be unsafe in welfare And reduced confidence in the security of the country. General Prayut Chan-o-cha Has led the military group to seize political power to reduce political conflicts between groups of people restore power to the people. In deciding the leader of the new nation. When the political power has been seized. What benefits did the people gain after the coup? The political expectations of the people after the coup were directed towards promoting the development of a democratic system of government that people want to be a complete democracy. Respect for constitutional law Rather than respect for politicians like patronage. Promoting economic development giving the public a job Have income, can support themselves in their own homeland without having to move workers into looking for work in big cities. Promoting the quality of life in education of the nation must be fast and efficient with the security of public life, welfare, protection, assistance, and public health services Human rights and dignity. Including the justice process and encouraging people, civil servants, all levels of society to respect the law and do the right thing. Not social discrimination and Peace can befall the nation.

Keywords : Political expectations, people, coup d'etat 2557

บทนำ

การทำรัฐประหารของประเทศไทย พ.ศ. 2557 ปัญหาเกิดจากระบบการบริหารประเทศของคณะรัฐบาลในการปกครองในระบบประชาธิปไตยที่มีเสรีภาพทางการเมืองและการแข่งขันในการเลือกตั้งเพื่อเข้าไปดำรงตำแหน่งทางการเมืองในระดับต่างๆ ตามที่กฎหมายรัฐธรรมนูญได้ให้อำนาจการปกครองบริหารประเทศเป็นส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นเป็นการกระจายอำนาจการบริหารประเทศเป็นเขตเป็นส่วนโดยที่มีอำนาจการบริหารประเทศที่เป็นเสาหลักได้แก่คณะรัฐมนตรีโดยกฎหมายได้แบ่งอำนาจการบริหารออกเป็นสามอำนาจใหญ่ คือ อำนาจอธิปไตย เป็นอำนาจสงสุดในการปกครองประเทได้แก่ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ โดยมีการใช้อำนาจต่าง ๆ ดังนี้อำนาจนิติบัญญัติเป็น อำนาจในการออก ยกเลิก แก้ไข หรือเพิ่มเติมกฎหมาย พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติผ่านทางรัฐสภาซึ่งรัฐสภาประกอบด้วยวุฒิสภา มีสมาชิกวุฒิสภามาจากการเลือกตั้งจังหวัดและมาจากการสรรหาหรือแต่งตั้งดำรงตำแหน่งคราวสภาผู้แทนราษฎรมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยแบ่งเป็นแบบสัดส่วนหรือแบบบัญชีรายชื่อเป็นการเลือกจากบัญชีรายชื่อของแต่ละพรรคการเมือง โดยใช้เขตประเทศเป็นเขตเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งเป็นการลงคะแนนเลือกตั้งผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นรายบุคคล ตามการแบ่งเขตเลือกตั้งตามที่กำหนดอำนาจหน้าที่ของรัฐสภาคือ การตรากฎหมายและควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินตามบทบัญญัติ

แห่งรัฐธรรมนูญให้ความเห็นชอบเมื่อรัฐสภาประชุมร่วมกันอำนาจบริหารโดย คณะรัฐมนตรีมีอำนาจในการบริหารประเทศให้เป็นไปตามกฎหมายพระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจบริหาร ผ่านทางคณะรัฐมนตรี โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้ารัฐบาลในคณะรัฐมนตรีประกอบด้วยนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี มาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้ง โดยได้รับการเสนอชื่อจากนายกรัฐมนตรี เพื่อกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์เพื่อทรงแต่งตั้งหากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้ใดได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นจะต้องลาออกจากการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพื่อเป็นการแยกอำนาจบริหารและอำนาจนิติบัญญัติออกจากกันอำนาจหน้าที่ของคณะรัฐมนตรีการกำหนดนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดินและบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปตามนโยบายรักษากฎหมายและความสงบเรียบร้อยเพื่อให้ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินทำหน้าที่ประสานงานระหว่างกระทรวง ทบวง กรม และกองต่าง ๆ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปด้วยความเรียบร้อยอำนาจตุลาการหรือศาลคืออำนาจในการวินิจฉัยตัดสินคดีความต่าง ๆ หรือตัดสินลงโทษผู้กระทำความผิด เพื่อรักษาสิทธิเสรีภาพของประชาชนและให้ความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาลศาลยุติธรรมของประเทศไทยดำเนินการเป็นอิสระจากรัฐสภาและคณะรัฐมนตรีโดยแบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือศาลชั้นต้น เป็นศาลที่รับฟ้องเริ่มดำนินคดีทุกประเภทศาลอุทธรณ์เป็นศาลที่คู่ความได้อุทธรณ์มาจากศาลชั้นต้นและศาลฎีกา เมื่อศาลอุทธรณ์พิพากษาคดีแล้วแต่คู่ความยังไม่พอใจและฎีกาขึ้นมาซึ่งคดีที่ศาลฎีกาพิพากษาแล้วนั้นให้ถือเป็นที่สิ้นสุด[1]

ดังนั้นความคาดหวังของประชาชนต่อผู้นำการเมืองในรูปแบบใหม่ ที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับภาคประชาชน จึงยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในขณะนั้น

การเมืองการปกครองในรูปแบบระบอบประชาธิปไตย ที่รัฐต้องยอมรับการปกครองตนเองของประชาชน เพื่อให้เป็นไปตามอุดมการณ์การปกครองในระบอบประชาธิปไตยประการหนึ่งที่ว่า “ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยหรือเป็นเจ้าของประเทศ” โดยจัดให้มีหน่วยการปกครองท้องถิ่น ทำหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารพัฒนาและให้บริการประชาชนในเขตพื้นที่องค์กรหน่วยการปกครองท้องถิ่นดังกล่าวนี้ มีอำนาจในการกำหนดนโยบาย ตัดสินใจและดำเนินกิจการภายใต้ขอบเขตของกฎหมายที่กำหนดภายในท้องถิ่นของตนเท่านั้น ภายใต้การดูแลของรัฐบาลกลาง

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าผู้นำการเมือง หรือ ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสำคัญไม่น้อย ซึ่งในปัจจุบันหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นมีอยู่ 5 รูปแบบ ประกอบด้วย เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา เนื่องจากผู้นำการเมืองท้องถิ่นเป็นบุคคลสำคัญต่อกลุ่มประชาชนในท้องถิ่น เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อสมาชิกสภาท้องถิ่น เป็นศูนย์กลางและศูนย์รวมพลังของสมาชิกฯ ความสำเร็จของท้องถิ่นหรือกลุ่มผู้บริหารท้องถิ่นจึงขึ้นอยู่กับผู้นำการเมืองท้องถิ่นนั้น ๆ ในองค์กรท้องถิ่นใดก็ตามที่มีความสามารถในการบริหารหรือจัดการตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ทั้งนี้ประการหนึ่งเป็นเพราะบทบาทผู้นำการเมืองท้องถิ่น ที่ได้มาจากการเลือกตั้งโดยประชาชนในท้องถิ่นนั้นว่าจะนำพาองค์กรท้องถิ่นนั้นไปในทิศทางใด “ผู้นำการเมืองท้องถิ่น” จึงเป็นองค์ประกอบที่

[1] กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550.

สำคัญ เนื่องจาก “ผู้นำการเมืองท้องถิ่น” ถือได้ว่าเป็นหลักของการบริหารงานในท้องถิ่นและเป็นหัวหน้าของกลุ่มผู้บริหารท้องถิ่น คุณลักษณะและบทบาทของผู้นำการเมืองท้องถิ่นจึงมีผลสะท้อนต่อการปฏิบัติงานและผลงานการพัฒนาท้องถิ่นแต่ละแห่งเป็นอันมาก เพื่อเป็นไปตามความคาดหวังทางการเมืองของประชาชนหลังการทำรัฐประหาร 2557 ที่ประชาชนตั้งใจแก้ไขปัญหาสำคัญดังกล่าวได้แก่[2]

1. ปัญหาการขัดแย้งทางความคิดทางการเมืองอย่างรุนแรงหยั่งลึกจากระดับประเทศ ไปถึงระดับครอบครัวคนไทย

2. ปัญหาการใช้อำนาจการปกครองที่กระทำอยู่เดิมไม่สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ความแตกแยก และการกระทำผิด ของกลุ่มบุคคลต่างๆได้อีกต่อไป

3. ปัญหาทางการเลือกตั้งในรูปแบบเดิมมีการต่อต้านและการผูกขาดการเลือกตั้งของกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง อาจเกิดปัญหาความวุ่นวายไม่จบสิ้น

4. ปัญหาการชุมนุมทางการเมืองที่มีต่อเนื่องมีสาเหตุมาจากความขัดแย้งทางความคิดและการแก่งแย่งผลประโยชน์ทางการเมือง ส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของประชาชนทุกหมู่เหล่า ทำให้ประชาชนแตกความสามัคคีจนไม่อาจปรองดองกันได้

5. ปัญหาทุจริตและคอรัปชั่นของนักการเมืองในระดับต่างๆและในกลุ่มของข้าราชการประจำตลอดถึง กระบวนการยุติธรรมตัดสินคดีความทางการเมือง

6. ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายปกติต่อปัญหาข้างต้น บังคับใช้ไม่ได้ทุกกลุ่ม ทำให้เกิดความหวาดระแวงเกลียดชังกันในหมู่ประชาชนเป็นวงกว้าง ความเคลื่อนไหวของทุกฝ่ายโดยเฉพาะแกนนำที่มีความผิดตามกระบวนการยุติธรรม นำไปสู่การยุยงปลุกปั่นแนวร่วมของฝ่ายตนให้พร้อมที่จะกระทำการใดๆต่อฝ่ายตรงข้ามด้วยความรุนแรง

7. ปัญหาการบริหารราชการแผ่นดินในห้วงที่ผ่านมาไม่สามารถกระทำได้ ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของชาติ และก่อปัญหาความเดือดร้อนต่อประชาชนทุกระดับจนถึงรากหญ้า

8. ปัญหามีการล่วงละเมิดสถาบันพระมหากษัตริย์ ตามมาตรา 112 ทั้งทางลับและเปิดเผย สร้างความไม่พอใจและเกลียดชังของประชาชนโดยรวมที่มีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

9.ปัญหาการปลุกระดมมวลชนที่มุ่งเอาชนะฝ่ายตรงข้าม โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ ทวีความรุนแรงและเป็นไปอย่างกว้างขวางทั่วประเทศ

10. ปัญหาการจัดตั้งและใช้กองกำลังติดอาวุธ รวมถึงการตระเตรียมอาวุธสงครามจำนวนมาก เพื่อปฏิบัติการอย่างรุนแรงต่อฝ่ายตรงข้ามของตนโดยไม่คำนึงถึงความปลอดภัยของประชาชนผู้บริสุทธิ์ ซึ่งกองทัพจะยอมให้เกิดขึ้นในประเทศชาติไม่ได้โดยเด็ดขาด

ยุทธศาสตร์ทางออกหลังการทำรัฐประหารของ คสช. เพื่อสร้างและวางรากฐานจิตสำนึกและภูมิปัญญาของสังคมจึงควรดำเนินยุทธศาสตร์พัฒนาแบบพึ่งตนเองและยั่งยืนเป้าหมายของยุทธศาสตร์ก็คือการนำเอาศีลธรรมและศาสนากลับคืนมาสู่โลกเน้นการพัฒนาที่บุคคลและจิตใจเป็นสำคัญโดยฟื้นฟูหลักศีลธรรม

[2] เอกสารสร้างความเข้าใจต่อพี่น้องประชาชน, **บทบาทการทำงานของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ**, สาส์นจาก พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา.

และการดำเนินชีวิตในสังคมให้ดำเนินไปอย่างถูกต้องส่งเสริมการผนึกกำลังของบ้านวัดโรงเรียนให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาจิตใจระเบียบวินัยคุณธรรมและจริยธรรมของประชาชนรวมทั้งให้ทำประโยชน์และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมส่งเสริมการศึกษาและการปฏิบัติตามหลักศาสนาต่างๆที่ถูกต้องที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาคนและสังคมที่ดีงามปลูกฝังจิตสำนึกแก่ประชาชนทุกระดับและดำรงชีวิตในสังคมด้วยการพัฒนาจิตใจพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจโดยภาพรวมด้วยความสดใสและเป็นสุขการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ[3] ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของประเทศและความต้องการของประชาชน

ความคาดหวังทางการเมืองที่ผ่านมาจะกลายเป็นประเด็นสำคัญทางการเมืองของประเทศไทยไปแล้ว การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยการรัฐประหารยึดอำนาจก็กลายเป็นเรื่องปกติและอาจจะทำให้เกิดวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน เพราะคนไทยคุ้นชินกับการรัฐประหารและความคาดหวังมาโดยตลอดระยะเวลาที่เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองดังนั้น การศึกษาความคาดหวังทางการเมืองว่าด้วยการพัฒนาจริยธรรมหลังการทำรัฐประหารจึงมีความสำคัญอย่ายิ่งที่จะแก้ไขความขัดแย้งในสังคมไทยที่จะต้องอาศัยวิธีการหรือแนวทางที่หลากหลายมาเป็นเครื่องมือผสมผสาน ต้องใช้วิธีการผ่อนปรนเข้าหากันหรือการประนีประนอมค่อยเป็นค่อยไป หรือการสร้างแนวความคิดของกลุ่มชนชั้นแต่ละกลุ่ม รวมทั้งการขอความร่วมมือ ความเห็นพ้องต้องกัน ในการขจัดปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง โดยเฉพาะรัฐซึ่งเป็นกลไกสำคัญของความไม่เสมอภาคในสังคมที่สั่งสมกลายเป็นปมปัญหาความขัดแย้งต้องมีความละมุนในการแก้ไขปัญหา และควรหลีกเลี่ยงที่จะเข้าเป็นคู่ขัดแย้งเสียเอง และที่สำคัญต้องจัดสรรผลประโยชน์หรือการกระจายทรัพยากรอย่างทั่วถึง จึงจะทำให้ความขัดแย้งในสังคมปรากฏน้อยที่สุด

หลังจากการทำรัฐประหารทางการเมือง พ.ศ. 2557 ประชาชนมีความคาดหวังหรือต้องการให้ทางการเมืองการปกครองประเทศไทยเป็นไปอย่างไรที่จะสร้างความมั่นคงทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยได้อย่างถูกต้อง การเคารพหลักประชาธิปไตยซึ่งมีกฎหมายหมายรัฐธรรมนูญเป็นธงชัยของการปกครองของชาติไทย ความคาดหวังทางการเมืองของประชาชนหลังการทำรัฐประหาร ก็เพื่อลดความขัดแย้งทางการเมืองและสร้างเสริมหลักประชาธิปไตยแก่ประชาชนในชาติเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ประชาชน ดังนี้

ลดความขัดแย้งสร้างสมานฉันท์ทางสังคมเพื่อความสุขของคนในชาติ

ปัจจัยสำคัญที่สุดในการสร้างความปรองดองสมานฉันท์และการผลักดันการปฏิรูปให้บรรลุผลสำเร็จ

คือ การสร้างการรับรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนในเรื่องต่าง ๆ ที่สำคัญและอยู่ในความสนใจของประชาชนอย่างต่อเนื่อง ในระดับท้องถิ่น จังหวัด อำเภอ ตำบลและหมู่บ้าน

[3] พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, **อนาคตการเมืองไทยท่ามกลางความขัดแย้ง**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www meeboard.com. /view.asp?user=5, [16 สิงหาคม 2563].

1. การจัดการข้อร้องเรียนของศูนย์ดำรงธรรม[4]

รัฐบาลให้ความสำคัญแก่การเปิดช่องทางให้ประชาชนได้ร้องเรียนแจ้งปัญหาความเดือดร้อน ทุกข์ยาก การไม่ได้รับความเป็นธรรมในด้านต่าง ๆ อันเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งแห่งปัจจัย ความขัดแย้งของสังคม โดยได้จัดตั้งศูนย์ดำรงธรรมเพื่อดำเนินการตามภารกิจ 7 มิติ ได้แก่ 1) การรับเรื่องร้องเรียน/ร้องทุกข์ 2) บริการเบ็ดเสร็จ 3) บริการส่งต่อ 4) บริการด้านข้อมูล 5) บริการให้คำปรึกษา 6) การปฏิบัติงานของหน่วยเคลื่อนที่เร็ว และ 7) การดำเนินการตามนโยบายสำคัญของรัฐบาล

2. การป้องกันแก้ไขไม่ให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นใหม่

โดยดำเนินโครงการสร้างความเข้มแข็งสู่การปฏิรูปสังคมเพื่อติดตามสถานการณ์และดาเนินกิจกรรมไม่ให้คู่ขัดแย้ง เช่นแกนนำกลุ่มหรือบุคคลที่มีความขัดแย้งเดิมในสังคมและกลุ่มหรือบุคคลที่จะทาให้เกิดความขัดแย้งในสังคม อันมีผลกระทบต่อความมั่นคงหรือข้อขัดแย้งที่มีอยู่เดิมในทุกภาคส่วนของสังคมได้ก่อตัวเกิดขึ้นมาใหม่โดยใช้การพบปะแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นกับเป้าหมายในระดับจังหวัด

ลดปัญหาคอร์รัปชั่นในสังคม

คอร์รัปชั่นเป็นปัญหาใหญ่ของสังคมโลก[5] ล่าสุดองค์กรเพื่อความโปร่งใส รายงานว่า ไม่มีประเทศใดปลอดจากคอร์รัปชั่น แต่ก็มีประเทศจำนวนมากที่สามารถควบคุมปัญหาได้ มีคอร์รัปชั่นน้อยจนเป็นที่ยอมรับ เช่น นิวซีแลนด์ สิงคโปร์ และประเทศในกลุ่มสแกนดิเนเวีย และก็มีประเทศจำนวนมากที่ปัญหาคอร์รัปชั่นรุนแรง รวมถึงไทย ประเทศ 2 กลุ่มนี้ ชัดเจนว่า ประเทศที่มีปัญหาคอร์รัปชั่นน้อยจะไปได้ดีกว่าในแง่การพัฒนาประเทศ ขณะที่ประเทศที่มีคอร์รัปชั่นมาก จะมีปัญหาไม่สามารถนำประเทศไปสู่ระดับที่สูงขึ้น เพราะมีคอร์รัปชั่นเป็นต้นทุนที่ฉุดรั้งความก้าวหน้า ไม่ใช่ความรู้ความสามารถของคนในสังคม แต่เป็นพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันที่คนในสังคมยอมให้เกิดขึ้น ไม่ร่วมกันแก้ปัญหา

สาเหตุที่ทำให้ปัญหาคอร์รัปชั่นแก้ได้ยาก 2 ประการคือ

1. การบังคับใช้กฎหมายอ่อนแอ ไม่จริงจัง ซึ่งมาจากเจ้าหน้าที่รัฐที่รับใช้แผ่นดินกลับมาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการคอร์รัปชั่นเสียเอง คือ หาประโยชน์จากการทำหน้าที่ ยอมให้การทุจริต การทำผิดกฎหมายเกิดขึ้น ทั้งที่โดยหน้าที่ต้องห้ามปราม จับกุม ควรทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของแผ่นดินแต่กลับไม่ทำ ยอมให้สิ่งที่ไม่ดีต่างๆ เกิดขึ้น เพื่อแลกกับประโยชน์ที่ตนเองได้มี

2. สังคมเองอ่อนแอ ยอมให้ปัญหาคอร์รัปชั่นรุนแรงขึ้นต่อหน้าต่อตา ไม่ยอมแก้ไขจนกลายเป็นพฤติกรรมร่วมของสังคม ที่สังคมดูเหมือนจะยอมรับและพร้อมอยู่กับปัญหา เมื่อเป็นเช่นนี้ ปัญหาคอร์รัปชั่นก็ยิ่งรุนแรงเพราะคนที่กล้าโกงจะได้เปรียบ สามารถใช้สินบนซื้อความผิด ซื้อความได้เปรียบทางธุรกิจ ซื้อความสะดวกสบายในการติดต่อราชการ ยิ่งในบ้านเราที่ระบบอุปถัมภ์มีอิทธิพลสูงในสังคมไทย

---

[4] รายงานผลการดาเนินงานของรัฐบาล พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีครบรอบ 1 ปี (12 กันยายน 2557-12 กันยายน 2558).

[5] บัณฑิต นิจถาวร, **แก้คอร์รัปชัน: ยากเป็นง่าย ถ้าประชาชนร่วมมือ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/645932, [19 สิงหาคม 2563].

ลดปัญหาทางเศรษฐกิจ

ปัญหาทางเศรษฐกิจในสังคมต้องสร้างคนและเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็ง[6] พึ่งตนเองในระดับประเทศ เป็นสัดส่วนสูงขึ้น ลดการพึ่งพาต่างประเทศให้มีสัดส่วนน้อยลง เศรษฐกิจ คือเรื่องการใช้แรงงาน ใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ และสนองความต้องการสมาชิกได้มากที่สุด ส่วนเรื่องการเงินเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจเท่านั้น ถ้าเรากล้าต่อรองกับเจ้าหนี้ต่างชาติเพื่อขอลดภาระหนี้ และพักการชำระหนี้ เจ้าหนี้คงต้องยอมเพราะก็ไม่มีทางทำอะไรเราได้มากนัก ส่วนปัญหาการคลังและการเงินภายในประเทศ ถ้าเราจัดการปฏิรูปเสียใหม่ ให้มีการจัดสรรกระจายการใช้ทรัพยากรใหม่ทำให้มีเงินหมุนเวียนเพื่อการลงทุน สร้างงานและเพิ่มผลผลิตอย่างเหมาะสม เราก็จะสามารถกระจายเงิน ที่คนรวย คนชั้นกลาง ยังมีอยู่มาก เพื่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจได้

ในปัจจุบัน จะต้องเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศเป็นด้านหลัก เน้นการพัฒนาคน การแก้ปัญหาการว่างงาน และการปฏิรูปการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจสังคมเพื่อคนส่วนใหญ่ เน้นการพึ่งตนเองในระดับประเทศ และการสร้างความเข้มแข็งและอำนาจต่อรองของประเทศ อย่างถือเป็นเรื่องเร่งด่วนและสำคัญที่สุด

การสร้างความมั่งคงทางการเมือง

รัฐธรรมนูญเป็นแม่บทกฎหมายและกติกาของสังคมนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์[7] เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 รัฐธรรมนูญที่มีมาทุกฉบับได้กำหนดรูปแบบการบริหารการปกครองประเทศอยู่ในระบบรัฐสภา โครงสร้างอำนาจของรัฐ ระบุที่มาของอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร อำนาจตุลาการ และประกันคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน และให้สมาชิกรัฐสภาทุกคนต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความรับผิดชอบในฐานะผู้แทนของปวงชน และคำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่

ประเทศที่ใช้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยในระบบรัฐสภาประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขโดยมีรัฐธรรมนูญเป็นแม่บทกฎหมายและกติกาของสังคมนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ รัฐธรรมนูญที่มีมาทุกฉบับได้กำหนด รูปแบบการบริหารการปกครองประเทศอยู่ในระบบรัฐสภา โครงสร้างอำนาจของรัฐ ระบุที่มาของอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร อำนาจตุลาการ และประกันคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามกฎหมายรัฐธรรมนูญที่กำหนดไว้

---

[6] **แนวทางการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทย,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://sites.google.com/site/basiceconom/bth-thi13khorngsrang, [19 สิงคาคม 2563].

[7] นรนิติ เศรษฐบุตร, **ความมั่นคงทางการเมืองของระบอบประชาธิปไตยในระบบรัฐสภา**, วารสารวิชาการ. มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 2549.

ลดปัญหาการเหลื่อมล้ำทางสังคม

เน้นการแก้ปัญหาความยากจน[8] โดยตั้งเป้าหมายของการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมผ่านโครงการต่างๆ เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้าน โครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน หรือ S M L เป็นต้น โดยแนวทางที่นำมาใช้ส่วนใหญ่เป็นลักษณะนโยบายประชานิยมเช่นเดียวกับรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งชุดก่อนหน้า นั่นคือ การพัฒนาเศรษฐกิจในระดับฐานราก ด้วยการเพิ่มศักยภาพด้านรายได้ ลดรายจ่าย สร้างโอกาสในการประกอบอาชีพ การเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนและทรัพยากรด้านต่างๆ ด้วยการอัดฉีดเงินสู่รากหญ้าผ่านโครงการดังกล่าวข้างต้น เพื่อให้ได้ผลที่เป็นรูปธรรม ซึ่งศูนย์วิจัยกสิกรไทย มองว่าการเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนถือว่าดำเนินการมาถูกต้องแล้ว แต่ยังเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเพียงด้านเดียวและอาจจะไม่เกิดความยั่งยืนหากเงินที่รัฐให้การสนับสนุนมิได้ถูกใช้เพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตหรือการลงทุนแต่ถูกใช้เพื่อการบริโภค ในท้ายที่สุดแล้ว ปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรมของสังคมไทยอาจไม่ได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้น และอาจส่งผลต่อความยั่งยืนในการพัฒนาประเทศ

ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ ที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขให้บรรลุผลเท่าที่ควร ในขณะที่ความรุนแรงของปัญหาดังกล่าวที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นก็อาจจะกลายเป็นอุปสรรคต่อความยั่งยืนของการพัฒนาประเทศได้ในอนาคต

บทสรุป

การทำรัฐประหาร พ.ศ. 2557 ในประเทศไทย ถือว่าเป็นการลดปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่มีความรุนแรงถึงขั้นแบ่งสีเสื้อเป็นฝ่ายๆอย่างเห็นได้ชัดเจน ถึงแม้ว่าการทำรัฐประหารเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องในการปกครองระบบประชาธิปไตย ประเทศไทยคุ้นชินกับการทำรัฐประหารมาบ่อยครั้ง กับบุคคล สามฝ่าย คือ นักการเมือง ประชาชน และทหาร รัฐประหารคือทางออกของการขัดแย้งทางการเมืองของทุกครั้ง การยึดอำนาจทางการเมืองจะตกเป็นของทหารเสมอ เมื่อประชาชนเกิดการไม่ไว้ว่างใจของรัฐบาลก็จะมีการประท้วงขับไล่คณะรัฐบาล หรือให้ยุบสภาเพื่อการสมัครรับเลือกตั้งใหม่ตามวิถีประชาธิปไตย ส่วนประเทศไทยเมื่อเกิดปรากฏการณ์ทางการเมืองมักจะมีความรุนแรงและเกิดความเสียหายต่อประชาชนในกรณีทหารเข้ายึดอำนาจจากนักการเมืองหรือการประท้วงของประชาชน

ในกรณีการทำรัฐประหาร 2557 ของ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ทำให้เกิดเหตุผลทางการเมืองหลายประการที่ประชาชนต้องคาดหวังจากการทำรัฐประหารในครั้งนี้ ความสงบสุขของประชาชนในชาติโดยใช้หลักการสมานฉันท์ปรองดองของคนทั้งชาติและการสร้างจิตสำนึกของความเป็นคนไทยคือการรักษาชาติ สามัคคีกันพัฒนาชาติให้เป็นปึกแผ่นเพื่อสร้างความสุขให้เกิดขึ้นแก่แผ่นดินที่อาศัย ลดปัญหาความขัดแย้งและความเห็นแก่ตัวด้านแย้งชิงผลประโยชน์ทรัพยากรของแผ่นดินเพื่อตนเองกลุ่มพวกพ้อง ด้านความมั่งคงในระบบการปกครองของระเทศไทยคือการปกครองแบบ

[8] **ความเหลื่อมล้ำของรายได้อุปสรรคต่อความยั่งยืนของการพัฒนาประเทศ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://positioningmag.com/39997, [3 สิงหาคม 2563].

ประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุขของชาติ หลักการเคารพิมนุษยชน การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ไม่เลือกปฏิบัติมีความเท่าเทียมกันทางด้านกฎหมาย มีความปลอดภัยในการดำเนินชีวิตและที่อยู่อาศัย ด้านความมั่งคงทางเศรษฐกิจ ความมั่งคงในการประกอบอาชีพของประชาชน การมีงานทำและมีรายได้ ของประชาชนทุกอาชีพรัฐบาลมีกลไกลส่งเสริมพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้ให้ทั่วถึงประชาชนที่ตามชนบทบ้านนอกก็มีงานทำมีรายได้ สินค้าภาคเกษตรกรรม ทั้งที่ผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนและผลิตเพื่อจำหน่าย กรรมกรผู้รับจ้าง ผู้ก่อสร้าง พ่อค้าแม้ขาย รัฐบาลต้องเข้าไปส่งเสริมการประกอบอาชีพและการควบคุมราคาสินค้าให้เกิดความยุติธรรมกับผู้บริโภคทุกระดับ การส่งเสริมการมีงานทำของประชาชนเพื่อเป็นตัดวงจรความยากจนของในประเทศ การอยู่ดีกินของประชาชนก็มีความสุข เป็นสิ่งที่ประชาชนคาดหวังการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของชาติหลังการทำรัฐประหาร 2557

บรรณานุกรม

กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550.

ความเหลื่อมล้ำของรายได้อุปสรรคต่อความยั่งยืนของการพัฒนาประเทศ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://positioningmag.com/39997. [3 สิงหาคม 2563].

ฐิฏินันท์ ธรรมโชติ. **ประมวลจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์,มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2552.

นรนิติ เศรษฐบุตร. **ความมั่นคงทางการเมืองของระบอบประชาธิปไตยในระบบรัฐสภา.**วารสารวิชาการ. มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร,2549

แนวทางการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://sites.google.com/site/basiceconom/bth-thi13khorngsrang. [19 สิงคาคม 2563].

บัณฑิต นิจถาวร**, แก้คอร์รัปชัน: ยากเป็นง่าย ถ้าประชาชนร่วมมือ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/645932. [19 สิงหาคม 2563].

พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. **อนาคตการเมืองไทยท่ามกลางความขัดแย้ง**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www meeboard.com. /view.asp?user=5. [16 สิงหาคม 2563].

พิมพ์ประไพ ดิชวงศ์. **ความคาดหวังของราชนอำเภอเมืองเชียงใหม่ต่อคุณสมบัติของ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร**. การค้นคว้าแบบอิสระ รัฐศาสตร์มหาบัณฑิตสาขาวิชาการเมืองและการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2526.

มัชฌิมา ชนะหทัย. **ความคาดหวังของประชาชนต่อบทบาทผู้นาการเมืองท้องถิ่น: กรณีศึกษาเทศบาลนครเชียงใหม่**. การค้นคว้าแบบอิสระ รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558.

รัฐหาร สุรงคบพิตร. **ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริหารงานของเทศบาลตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่**. การค้นคว้าแบบอิสระ รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการเมืองและการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553.

รายงานผลการดาเนินงานของรัฐบาล พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีครบรอบ 1 ปี (12 กันยายน 2557-12 กันยายน 2558.

เอกสารสร้างความเข้าใจต่อพี่น้องประชาชน. **บทบาทการทำงานของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ**. สาส์นจาก พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา.

จริยธรรมทางการบริหารของผู้บริหารในยุคสมัยใหม่

Administrative ethics of Executive in Modern era

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธิคุณ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
ธีรทัศน์ โรจน์กิจจากุล
ฐิติพร สะสม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

การปกครองและการบริหารที่ดี ผู้บริหารต้องมีประมุขศิลป์ คือ คุณลักษณะของความเป็นผู้นำที่ดี (Good Leadership) อันเป็นคุณสมบัติที่ดี ที่สำคัญของหัวหน้าฝ่ายบริหาร สามารถปกครองและบริหารองค์กรที่ตนรับผิดชอบ ให้ดำเนินไปถึงความสำเร็จอย่างได้ผลดี มีประสิทธิภาพ ผู้นำเป็นบุคคลที่มีความสำคัญหรือที่เรียกกันว่าเป็นกุญแจสำคัญของความมีประสิทธิภาพและความมีประสิทธิผลขององค์การ ไม่ว่าจะเป็นองค์การในภาครัฐ ภาคเอกชน เป็นองค์การระดับชาติหรือเป็นองค์การระดับท้องถิ่น ซึ่งความสำคัญของผู้นำหรือภาวะผู้นำ (Leadership)

ภาวะผู้นำ มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์การ รวมถึงผลการปฏิบัติงานของบุคคลในองค์การ ความพึงพอใจในการทำงาน ความผูกพันต่อองค์การ ความเป็นพลเมืองดีในองค์การ (Organizational Citizenship Behavior) รวมถึงการพัฒนาบุคลากรในองค์การ และตัวแปรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอีกมากมาย เช่น ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ สุจริต ความยุติธรรมเป็นรากฐานของพฤติกรรมที่ดี และถูกต้อง

ผู้บริหารไม่อาจมีความยุติธรรม ซื่อสัตย์สุจริต หรือสัจจะอย่างยั่งยืน หากผู้บริหารขาดคุณสมบัติข้อนี้ การสร้างระบบคุณธรรมให้เกิดขึ้นในองค์การก็ยากจะทำได้ ถึงแม้ว่าองค์การแห่งนั้นจะเขียนกฎระเบียบที่เป็นลายลักษณ์อักษรละเอียดเพียงใดก็ตาม ระบบคุณธรรมก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้เพียงเพราะตัวหนังสือ แม้ว่าการเขียนขึ้นมาเป็นตัวหนังสือนั้นมีความสำคัญและจำเป็น แต่การตีความกฎระเบียบที่เป็นลายลักษณ์อักษรนั้น ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้ตีความ ด้วยเหตุนี้ หากผู้ตีความขาดคุณสมบัติเรื่องคุณธรรม หรือมีคุณธรรมน้อย โอกาสที่จะตีความเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดด้วยความอคติ หรืออิงผลประโยชน์ก็เกิดขึ้นได้ง่าย

การที่ผู้บริหารจะสร้างจิตสำนึกในคุณธรรมขึ้นได้นั้น ต้องอาศัยการฝึกฝนด้วยจิตใจที่มั่นคง ไม่วอกแวกต่อผลประโยชน์ ที่มีหรืออยู่ข้างหน้า โดยการฝึกฝนจิตใจให้มีคุณธรรมนั้นต้องอาศัยหลักแห่งธรรมไม่ว่าจะเป็นของศาสนาใดก็ได้ หรือวิธีปฏิบัติธรรมด้วยการยกระดับจิตให้สูงขึ้นซึ่งการบริหารด้วยระบบคุณธรรมจะช่วยสร้างความเจริญรุ่งเรือง ก้าวหน้า และมั่นคงให้กับองค์การอย่างแท้จริง

คำสำคัญ : จริยธรรมทางการบริหาร, ผู้บริหาร, ยุคสมัยใหม่

Abstract

Good governance and administration that chief executives must-have characteristic of Art and good leadership, which is good quality. The important aspects of chief executive Able to govern and manage the organization, that they are responsible for to achieve success successfully Effective Leaders are important people, also known as the key to the efficiency and effectiveness of the organization. Whether it is an organization in the public sector, private sector, national organization or local organization, Which the importance of leadership.

Leadership influences the efficiency and effectiveness of the organization. It includes the performance of individuals in the organization. Good citizenship in the organization Including personnel development in the organization and many other related variables, such as responsibility Honesty, justice is the foundation of good and correct behavior.

Chief executives may not be fair Honest Or sustainable truth If executives lack this qualification. Creating a moral system to occur in an organization is difficult. Although that organization will write regulations in writing in any detail. The moral system cannot happen just because of the letters. Although writing in writing is important and necessary. But the interpretation of the written rules. It is up to the discretion of the interpreter. For this reason, if the interpreter lacks morality. It may be an opportunity to interpret with prejudice.

Chief executives can raise awareness of morality. It requires training with a stable mind. It must not be distracted by benefits. By training the mind to have morality, it relies on principles of dharma regardless of religion. Which the moral management system will help to create prosperity, progress and stability for the organization truly.

Keywords : Administrative ethics, Executive, Modern era

บทนำ

ภายใต้สภาวะของโลกในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและมีการแข่งขันกันสูง ไม่ว่าจะเป็นการแข่งขันทางเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และอื่นๆ ซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ และในฐานะที่ประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลกจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงและการแข่งขันอย่างรุนแรงนี้ ในสังคมก็เป็นที่ยอมรับเช่นกันว่า ผู้นำเป็นบุคคลที่มีความสำคัญหรือที่เรียกกันว่าเป็นกุญแจสำคัญของความมีประสิทธิภาพและความมีประสิทธิผลขององค์การ ไม่ว่าจะเป็นองค์การในภาครัฐ ภาคเอกชน เป็นองค์การระดับชาติหรือเป็นองค์การระดับท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่าผู้นำมี

บทบาทในการบริหารหลักที่สามารถนำพาองค์กร สังคม หรือแม้แต่ประเทศชาติให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไปอย่างไม่หยุดนิ่ง

ถึงแม้ภาวะผู้นำจะมีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์การ รวมถึงผลการปฏิบัติงานของบุคคลในองค์การ ความพึงพอใจในการทำงาน ความผูกพันต่อองค์การ ความเป็นพลเมืองดีในองค์การ (Organizational Citizenship Behavior) รวมถึงการพัฒนาบุคลากรในองค์การ และตัวแปรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอีกมากมาย เช่น ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ สุจริต ความยุติธรรมเป็นรากฐานของพฤติกรรมที่ดีและถูกต้อง แต่หากจะนำพาองค์กร สังคมหรือแม้แต่ประเทศชาติให้พัฒนาต่อไปอย่างต่อเนื่องนั้นผู้นำหรือผู้บริหารควรดำรงตนอยู่ในจริยธรรมทางการบริหารอย่างเคร่งครัดซึ่งจักอธิบายในลำดับต่อไป

ความหมายของการบริหาร

การบริหาร มีรากศัพท์มาจากภาษาลาติน “Administatrar” หมายถึงช่วยเหลือ (Assist) หรืออำนวยการ (Direct) การบริหารหลายๆ ความหมายอาจสัมพันธ์ใกล้เคียงกับคำว่า “Minister” หมายถึงการรับใช้หรือผู้รับใช้ความหมายดั้งเดิมของคำว่า Administer [1] การบริหารคือกระบวนการที่ผู้บริหารใช้อำนาจตลอดจนทรัพยากรต่างๆ เช่น คน เงินวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่หรือ คาดว่าจะมีการจัดการดำเนินงานของสถาบันหรือหน่วยงานนั้นๆ ให้ดำเนินไปสู่จุดหมายที่ต้องการ [2] โดยอาศัยความร่วมแรงร่วมใจของสมาชิกในองค์การการตระหนักถึงความสามารถความถนัดความต้องการและความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การควบคู่ไปด้วยองค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ทำงานเพื่อจุดประสงค์อย่างเดียวกัน [3]

ความหมายของจริยธรรม

จริยธรรม เป็นคำที่มีผู้ใช้มากที่สุดเมื่อต้องการสื่อความหมายให้เห็นถึงหลักการประพฤติปฏิบัติ โดยแยกออกเป็น จริย + ธรรม ซึ่งคำว่า จริย มาจากภาษาบาลีรากศัพท์เดิมคือ จรฺ หรือ จร แปลว่าเที่ยวไปหรือเดินไป การดำเนินไปหรือเดินทางในภาษาไทยนั้นแปลว่าประพฤติจริยธรรมมีความหมายแคบลงเท่าๆกับคำว่า ศีลธรรมหรือบางทีใช้เป็นคำแทนไป เพราะคำว่า “ethics” ก็คือความประพฤติอย่างที่ใช้ในภาษาไทยก็ดีเป็นเรื่องในระดับที่เรียกว่า “ศีล” ทั้งสิ้นแต่คำว่าจริย จริยา ตลอดจนจริยธรรมมีความหมายกว้างกว่านั้น

---

[1] พีรสิทธิ์ คำนวณศิลป์, **การบริหารจัดการโครงการพัฒนาสังคมแบบก้าวหน้า**, (ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2541), หน้า 11-12.

[2] พนัส หันนาคินทร์, **ประสบการณ์ในการบริหารบุคลากร**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 10.

[3] จุมพล สวัสดิยากร, **หลักการบริหารและมนุษยสัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร : สุวรรณภูมิ, 2552), หน้า10.

หมายถึง การดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ การครองชีวิตการใช้ชีวิต การเคลื่อนไหวของชีวิตในทุกๆด้าน ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจทั้งทางด้านส่วนตัว ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านจิต ด้านปัญญา [4]

คำว่า จริยธรรมมีทั้งความหมายกว้างและความหมายแคบ ซึ่งกล่าวเฉพาะความหมายที่เห็นใกล้ชิดและที่จะนำเอาไปปรับใช้ จริยธรรมที่มีความหมายกว้างมาก อาจจะรวมไปถึงค่านิยม คือสภาพหรือการกระทำบางประการที่เราเชื่อ ยึดมั่นถือมั่น เพื่อจะได้บรรลุถึงวัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายของสังคม หรือของตัวเราเอง เช่น ความดี ความซื่อสัตย์สุจริต และอื่น ๆ เหล่านี้เป็นค่านิยมฝ่ายดี แต่อาจจะมีค่านิยมฝ่ายชั่ว เช่น การดื่มสุรายาเมา การเป็นชู้กับเมียเขา การแต่งกายนิยมใช้ของที่ผลิตจากต่างประเทศ การใช้ของราคาแพงและอื่น ๆ ค่านิยมที่จัดเป็นจริยธรรม คือ ค่านิยมฝ่ายดี

ส่วนจริยธรรมที่มีความหมายอย่างแคบ หมายถึง ศีลธรรม คุณธรรม อันเป็นธรรมะที่ควรประพฤติ เช่น เบญจศีล เบญจธรรม หิริโอตตัปปะ อิทธิบาท 4 กุศลธรรมบท 10 อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นต้น ฉะนั้น จริยธรรมก็คือ ค่านิยมในระดับต่าง ๆ ซึ่งสังคมและบุคคลต้องยึดมั่นถือมั่น” ซึ่งพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 มีคำนิยามว่า “จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม” มีลักษณะไม่แตกต่างกับหลักธรรมที่ควรประพฤติและพึงปฏิบัติระเบียบปฏิบัติซึ่งมุ่งปฏิบัติเพื่อให้เกิดความผาสุกในสังคม เป็นสิ่งที่มนุษย์ทำขึ้น แต่งขึ้น ตามเหตุผลของมนุษย์เองหรือตามความต้องการของมนุษย์” [5] เพราะมาจากคำว่า พรหมจรรย์ ซึ่งในพุทธศาสนาหมายถึง มรรค คือ วิธีการปฏิบัติสายกลางประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 ประการ บางครั้งเรียกว่า ไตรสิกขา คือ การศึกษา 3 ประการ อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ดังนั้น จริยธรรม หรือพรหมจรรย์ มรรค และไตรสิกขา ทั้งหมดนี้เป็นทางปฏิบัติเพื่อนำมนุษย์ไปสู่จุดหมายในชีวิต

จริยธรรม จึงหมายถึงการนำความรู้ในความจริงหรือกฎธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองหรือสังคม โดยมีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นองค์ประกอบเพื่อพัฒนาตนเองให้มีภาวะของความเป็นผู้เห็นดี เห็นงาม เห็นชอบ อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญของจริยธรรม จะเห็นว่า สาระสำคัญของจริยธรรมต้องมีปัญญาเป็นตัวกำกับ โดยมีปัญญาเกิดขึ้นได้ด้วยความรู้ ความคิดและการไตร่ตรองด้วยเหตุผล ประสบการณ์และความเป็นจริง ฉะนั้นความหมายของจริยธรรมทางศาสนา คือ การใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา และตัดสินใจเลือกหนทางที่ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมด้วยปัญญา”

วิวัฒนาการของจริยธรรม

จากแนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมของนักคิดตะวันตกดังกล่าว สามารถจำแนกวิวัฒนาการของจริยธรรมในยุคต่างๆได้ 4 ยุคดังนี้

---

[4] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **จริยธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่**, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2543), หน้า 10 -11.

[5] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**, (กรุงเทพมหานครมหานคร : สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2546), หน้า 291.

ยุคกรีกโบราณ : Ancient Greek Philosophy (ก่อนคริสตกาล)

กรีกโบราณอยู่ในช่วงประมาณ 600 ปีก่อนคริสตกาล (ใกล้เคียงกับพระพุทธศาสนา เพราะพุทธศาสนาเกิดก่อนคริสต์ศักราช 543 ปี) ลักษณะแนวคิดของกรีกโบราณในช่วงเริ่มแรกมีลักษณะเป็นอภิปรัชญา ซึ่งเป็นการคิดแบบปรัชญา-วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ มีนักคิดที่มีอิทธิพลในช่วงแรกๆคือ Thales ตั้งคำถามว่า อะไรคือปฐมธาตุของจักรวาล (What is the first Element?) จักรวาล (Universe) เกิดจากอะไร โดยเชื่อว่าธรรมชาติจะต้องมีกฎเกณฑ์แน่นอน นักคิดช่วงแรกๆเกิดความสงสัยในธรรมชาติ พยายามหาหลักเกณฑ์เพื่อนำมาอธิบาย โดยใช้วิธีการโต้แย้งเพื่อช่วยกันค้นหาความจริง ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการวิชาอภิปรัชญา ขณะเดียวกันก็เกิดกลุ่มนักปรัชญาที่เรียกตัวเองว่า “โซฟีสต์”ซึ่งไม่สนใจปัญหาของ Thalesที่ว่า “โลกเกิดจากอะไร หรือสรรพสิ่งเกิดจากอะไร” แต่กลุ่มโซฟีสต์กลับตั้งปัญหาขึ้นว่า “ชีวิตที่ดีเป็นอย่างไร?” (What is good life?) “เราควรดำรงอยู่อย่างไรจึงจะมีความสุข (How Should Man Live?) จึงกล่าวได้ว่ากลุ่มแรกคือกลุ่มโซฟีสต์มีทรรศนะทางจริยธรรมว่ามนุษย์เป็นเครื่องตัดสินความถูกผิดทางจริยธรรมคุณค่าทางจริยธรรมเป็นสิ่งสัมพันธ์และขึ้นอยู่กับความรู้สึกส่วนบุคคล

ต่อมาจึงเกิดนักคิดที่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของโซฟีสต์หลายท่าน เช่น โสคราตีส เพลโต และอริสโตเติล ได้ประกาศโต้แย้งกับกลุ่มโซฟีสต์ ซึ่งถือเป็นปัญหาโต้แย้งทางจริยศาสตร์ที่เกิดขึ้นโดยตรงครั้งแรกและเป็นประเด็นสำคัญ การโต้แย้งที่ว่านี้ควรจะมีการแสวงหาคำตอบของคำถามที่ว่า อะไรคือความสุขที่แท้จริงของชีวิต? ความยุติธรรมคืออะไร? เราจะแสวงหาความสุขในชีวิตได้อย่างไรซึ่งแนวคิดดังกล่าวเป็นประเด็นทางจริยศาสตร์ที่ถือเป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่ชัดเจนมากที่สุด

ยุคปรัชญาสมัยกลางหรือยุคบุพกาล : Medieval Philosophy (ศตวรรษที่ 1-15) แม้ว่ายุคปรัชญาสมัยกลางจะถือว่าเป็นยุคทองของศาสนาคริสต์ แต่หลักปรัชญาคำสอนของนักปรัชญาชาวกรีกยังคงมีอิทธิพลอยู่มาก ดังนั้นนักปรัชญาชาวคริสเตียนจึงพยายามรวบรวมและพิสูจน์คำสอนให้พลเมืองเห็นว่า คำสอนหรือความเชื่อของศาสนาคริสต์กับปรัชญากรีกเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยบูรณาการปรัชญากรีกเข้ากับคำสอนของศาสนาคริสต์ประเด็นที่เกี่ยวกับจริยศาสตร์ คือ การอธิบายจริยศาสตร์กรีกเข้ากับจริยศาสตร์ของศาสนาคริสต์

ปรัชญาสมัยใหม่ : Modern Philosophy (ศตวรรษที่ 16-18)

ยุคปรัชญาสมัยใหม่อิทธิพลคริสต์ศาสนาลดลง พลเมืองเริ่มให้ความสนใจกับแนวคิดของศาสนาอื่นๆ เพิ่มมากขึ้น และถือเป็นยุคเริ่มต้นของวิทยาศาสตร์มีการพัฒนาวิทยาศาสตร์ การปฏิวัติอุตสาหกรรม ทั้งยังเป็นช่วงที่ปรัชญาการเมืองมีความโดดเด่นชัดมาก ถือเป็นยุคกำเนิดและเฟื่องฟูของกฎหมาย รวมถึงขบวนการฟื้นฟูศิลปะวิทยาการ นักปรัชญา และสำนักปรัชญาที่สำคัญคือ Immanual Kant หรือ Kant’s Ethics และสำนัก Utilitarianism (ประโยชน์นิยม) ซึ่งมีนักคิดที่สำคัญคือ John Stuart Mill ในยุคนี้นักปรัชญาจะโต้เถียงกันด้วยเรื่อง “อภิจริยศาสตร์”(Meta-Ethics) เป็นการใช้คุณค่าทางจริยธรรม คือการโต้แย้งถึงคุณค่าการกระทำว่าเป็นอย่างไรโดยศึกษาจาก good/bad right/wrong ought/ought not should/should not โดยมีหลักคิดที่สำคัญคือ เกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรม หรือการตัดสินการกระทำ (Moral judgment)การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมมาเป็นเกณฑ์ (Moral Reasoning)

ปรัชญาร่วมสมัย : Contemporary Philosophy (ศตวรรษที่ 19-20)

ปรัชญาด้านจริยธรรมร่วมสมัยที่สำคัญได้แก่ สำนักปฏิฐานนิยมตรรกะวิทยา Logical Positivism ซึ่งเน้นหลักเหตุผล คำว่า Logical Positivism เป็นคำที่ใช้เรียกชื่อตัวนักปรัชญาสำนักนั้นๆ ซึ่งนักปรัชญาในสำนักนี้มักจะเป็นนักวิทยาศาสตร์ทั้งหมด และไม่เห็นด้วยกับปรัชญาเก่าๆแต่เห็นด้วยกับความรู้ที่ถูกต้องคือความรู้ทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น และสำนักอัตถภาวนานิยม Existential นักคิดแนวนี้เป็นนักปรัชญาแห่งเสรีภาพ เน้นภาวการณ์อยู่ร่วมกันของมนุษยชาติ

จากทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมและพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ ซึ่งผลการศึกษาของนักวิชาการและนักวิจัยทั้งตะวันออกและตะวันตก ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านจริยธรรมของมนุษย์ไว้อย่างน่าสนใจ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์แนวทฤษฎีดังกล่าวเพื่อนำมากำหนดรูปแบบการเสริมสร้างจริยธรรมการสื่อสารเชิงพุทธทางสื่อออนไลน์

คุณลักษณะและองค์ประกอบของจริยธรรม

1. คุณลักษณะของจริยธรรม โครงสร้างคุณลักษณะของจริยธรรม คือ ความประพฤติที่ดีที่เป็นไปเพื่อละความชั่ว ความประพฤติที่ถูก ที่เป็นไปเพื่อ ละความผิด ดังนี้

ความรับผิดชอบหมายถึง ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพัน ด้วยความเพียร ความละเอียด รอบคอบ ยอมรับการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

2. ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริงประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาทั้ง กาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น รวมไปถึงสังคมประเทศชาติความมีเหตุผล หมายถึง ความสามารถในการใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติ
รู้จักไตร่ตรองพิสูจน์ให้ประจักษ์ ไม่หลงงมงาย มีความยับยั้งชั่งใจ โดยไม่ผูกพันกับอารมณ์และความยึดมั่นของตนที่มีอยู่เดิมซึ่งอาจผิดได้ ไม่เป็นคนหูเบาเชื่อง่าย รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ และรู้จักกาลเทศะ

4. ความกตัญญูกตเวที หมายถึง กตัญญู หมายถึง ความรู้สำนึกในอุปการคุณหรือบุญคุณหรือสิ่งอื่นที่มีต่อเรา กตเวที หมายถึง การแสดงออกและการตอบแทนบุญคุณกตัญญูกตเวที หมายถึง ความรู้บุญคุณและตอบแทนคุณต่อคนอื่นและสิ่งอื่นที่มีบุญคุณ ได้แก่ บุพการี ครู อาจารย์ โรงเรียน ประเทศชาติ ศาสนา

5. การรักษาระเบียบวินัย หมายถึง การควบคุมความประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับจรรยามารยาท ข้อบังคับ ข้อตกลง กฎหมาย และศีลธรรม

6. ความเสียสละ หมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การแบ่งปันแก่คนที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา รวมทั้งการรู้จักสลัดทิ้งอารมณ์ร้ายในตัวเองด้วย

7. ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันร่วมมือกระทำกิจการได้สำเร็จลุล่วงด้วยดีโดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว ปรับตนเองเข้ากับผู้อื่นได้ดี รับผิดชอบรักหมู่คณะ

8. การประหยัด หมายถึง การใช้สิ่งทั้งหลายอย่างพอเหมาะพอควรให้ได้ประโยชน์มากที่สุดรู้จักระวัดระวังไม่ให้มีส่วนเกินเหลือทิ้งรู้จักยับยั้งความต้องการให้อยู่ในกรอบและขอบเขตไม่ฟุ่งเฟ้อและฟุ่มเฟือย

9. ความยุติธรรมหมายถึง การปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรงสอดคล้องกับความจริงไม่มีความลำเอียง

10.ความอุตสาหะหมายถึง ความพยายามอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดความสำเร็จในการงาน ขยันอดทน ไม่ท้อถอย กระตือรือร้น หนักแน่น ไม่หวั่นไหว และไม่ยอมแพ้

11.ความเมตตากรุณา หมายถึง เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข กรุณา คือ ความสงสาร คิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

ความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรม

ความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมนั้นจะต้องประกอบไปด้วยสาระสำคัญ 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ความสำคัญต่อสังคมสังคมเป็นแหล่งรวมกันของผู้คนที่มีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความแตกต่างทางความคิดเป็นความแตกต่างที่สำคัญ เพราะความคิดเป็นจุดเริ่มต้นของการกระทำ ถ้าคิดอย่างไรการกระทำก็มักจะเป็นอย่างนั้นเสมอ เมื่อความคิดของคนในสังคมแตกต่างกันก็จะเกิดการกระทำที่แตกต่างกันอย่างหลากหลายตามไปด้วย ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความขัดแย้งต่างๆตามมา ดังนั้นสังคมต้องอาศัยคุณธรรมจริยธรรมเป็นเครื่องควบคุมความคิดและการปฏิบัติของผู้คนไม่ให้ไปคิดและกระทำอันเป็นการละเมิดผู้อื่น

2. ความสำคัญต่อหน่วยงานถ้าหน่วยงานใดมีสมาชิกที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมจริยธรรมแล้วหน่วยงานนั้นก็จะเป็นหน่วยงานที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ เพราะคุณธรรมที่ดีในตัวแต่ละคนนั้น จะเป็นตัวบ่งบอกถึงความเป็นผู้มีคุณภาพพร้อมที่จะดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนจริยธรรมนั้นเป็นตัวบ่งบอกถึงความเป็นผู้ที่สามารถในการปฏิบัติที่ดีที่ถูกต้อง ทำให้เกิดผลงานที่มีคุณภาพกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่าหน่วยงานที่มีบุคลากรที่มีคุณธรรม จริยธรรม ก็คือ มีปัจจัยตัวป้อนด้านบุคลากรที่ดี และเมื่อเข้าสู่กระบวนการก็จะได้ผู้ที่ควบคุมกระบวนที่ดี และจะได้ผลงานออกมาที่ดีในที่สุด

3. ความสำคัญต่อการบริหาร การบริหารประกอบด้วย วัตประสงค์ขององค์การ กิจกรรมที่จะดำเนินการและทรัพยากรในการบริหาร ทรัพยากรบริหารนั้นประกอบด้วย คน เงิน วัสดุอุปกรณ์และวิธีการ ซึ่งคนเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญที่สุด ถ้าหากคนมีคุณธรรมจริยธรรมแล้ว การบริหารงานก็จะดำเนินไปได้และบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ถ้าหากคนไม่มีคุณธรรมจริยธรรมก็ยากที่จะดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้

4. ความสำคัญต่อผู้บริหาร คุณธรรมจริยธรรมเป็นคุณสมบัติที่ดีของทุกคนโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ดำรงตำแหน่งผู้นำ หรือผู้บริหารจำเป็นต้องมีคุณธรรมจริยธรรมมากกว่าตำแหน่งอื่นๆ เนื่องจากผู้บริหารเป็นผู้ผลักดันให้เกิดการดำเนินงานขับเคลื่อนไปข้างหน้าตามวัตถุประสงค์ ต้องมีการบริหารงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม คุณธรรมจริยธรรมเป็นลักษณะของความดี ถ้าผู้บริหารมีความดีมีคุณธรรมจริยธรรมก็จะได้รับการยอมรับนับถือ เท่ากับเป็นการสร้างภาวะผู้นำให้เกิดขึ้น การบริหารงานนอกจากจะวางระบบการบริหารงานที่ดีแล้ว ยังต้องพยายามสร้างแรงจูงใจเพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงาน

ให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งการสร้างแรงจูงใจมีทั้งทางบวกและทางลบ เช่น การให้รางวัล หรือการลงโทษ เป็นต้น แต่ในความเป็นจริงในการสร้างแรงจูงใจที่ดีที่สุดคือการทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความรู้สึกว่าได้ปฏิบัติหน้าที่กับผู้บังคับบัญชาที่มีความซื่อสัตย์ สุจริต ยุติธรรม ดังนั้น ถ้าผู้บริหารมีคุณธรรมจริยธรรมก็จะเป็นการสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาได้เป็นอย่างดี การดำเนินงานโครงการหรืองานประจำใดๆที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับความไม่คุ้มค่าในการใช้งบประมาณ เป็นสิ่งที่เห็นได้ว่า ขาดคุณธรรม จริยธรรม มีการทุจริตคอรัปชั่นแฝงอยู่ในกระบวนการดำเนินงาน ถ้าการบริหารไม่ว่าระดับใดหรือฝ่ายใดก็ตามยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม ไม่โลภ ไม่อยากได้ ในสิ่งที่ไม่ควรได้ เมื่อมีการบริหารงานด้วยความโปร่งใส ซื่อสัตย์สุจริตแล้ว การใช้งบประมาณก็จะทำได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ผลงานต้องเกิดขึ้นและคุ้มค่ามากที่สุด

จริยธรรมทางการบริหารในยุคสมัยใหม่

สภาวะของโลกในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงและการแข่งขันกันอย่างสูง ซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ และในฐานะที่ประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลกจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงและการแข่งขันอย่างรุนแรงนี้ ในสังคมก็เป็นที่ยอมรับเช่นกันว่า ผู้นำเป็นบุคคลที่มีความสำคัญหรือที่เรียกกันว่าเป็นกุญแจสำคัญของความมีประสิทธิภาพและความมีประสิทธิผลขององค์การ ไม่ว่าจะเป็นองค์การในภาครัฐ ภาคเอกชน เป็นองค์การระดับชาติหรือเป็นองค์การระดับท้องถิ่น ซึ่งความสำคัญของผู้นำหรือภาวะผู้นำ (Leadership) มีการศึกษาวิจัยจำนวนมากทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทยที่ยืนยันว่าผู้นำหรือภาวะผู้นำ มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์การ รวมถึงผลการปฏิบัติงานของบุคคลในองค์การ ความพึงพอใจในการทำงาน ความผูกพันต่อองค์การ ความเป็นพลเมืองดีในองค์การ (Organizational Citizenship Behavior) รวมถึงการพัฒนาบุคลากรในองค์การ และตัวแปรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอีกมากมาย คุณธรรม เช่น ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรมเป็นรากฐานของพฤติกรรมที่ดี และถูกต้อง

ผู้บริหารไม่อาจมีความยุติธรรม ซื่อสัตย์สุจริต หรือสัจจะอย่างยั่งยืน หากผู้บริหารขาดคุณสมบัติข้อนี้ การสร้างระบบคุณธรรมให้เกิดขึ้นในองค์การก็ยากจะทำได้ ถึงแม้ว่าองค์การแห่งนั้นจะเขียนกฎระเบียบที่เป็นลายลักษณ์อักษรละเอียดเพียงใดก็ตาม ระบบคุณธรรมก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้เพียงเพราะตัวหนังสือ แม้ว่าการเขียนขึ้นมาเป็นตัวหนังสือนั้นมีความสำคัญและจำเป็น แต่การตีความกฎระเบียบที่เป็นลายลักษณ์อักษรนั้น ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้ตีความ ด้วยเหตุนี้ หากผู้ตีความขาดคุณสมบัติเรื่องคุณธรรม หรือมีคุณธรรมน้อย โอกาสที่จะตีความเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดด้วยความอคติ หรืออิงผลประโยชน์ก็เกิดขึ้นได้ง่าย การที่ผู้บริหารจะสร้างจิตสำนึกในคุณธรรมขึ้นได้นั้น ต้องอาศัยการฝึกฝนด้วยจิตใจที่มั่นคง ไม่วอกแวกต่อผลประโยชน์ ที่มีหรืออยู่ข้างหน้า โดยการฝึกฝนจิตใจให้มีคุณธรรมนั้นต้องอาศัยหลักแห่งธรรมไม่ว่าจะเป็นของศาสนาใดก็ได้ หรือวิธีปฏิบัติธรรมด้วยการยกระดับจิตให้สูงขึ้นซึ่งการบริหารด้วยระบบคุณธรรมจะช่วยสร้างความเจริญรุ่งเรือง ก้าวหน้า และมั่นคงให้กับองค์การอย่างแท้จริง

ปัจจุบันการให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของมนุษย์ไม่ดีเท่าที่ควร โดยเฉพาะด้านความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ความซื่อสัตย์ ความเชื่อมั่นในตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านความมี

จริยธรรม นอกจากนั้นยังช่วย ให้สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองให้เป็นคนดีและคนเก่ง ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมและจริยธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด “บุคคลที่มีศีลอยู่อย่างสงบร่มเย็น เหมือนเรือนที่มีฝาผนัง มีประตูหน้าต่าง เปิดปิดอย่างเรียบร้อย มีหลังคาป้องกันแดดลมและฝน ผู้อยู่ในเรือนเช่นนี้ ฝนตกก็ไม่เปียกแดดออกก็ไม่ร้อนฉันใด บุคคลผู้มีศีลก็ฉันนั้น ย่อมสงบอยู่ได้ไม่กระวนกระวาย” จะส่งเสริมให้เกิดความสงบร่มเย็น จะเห็นได้ว่า ผู้ที่มีศีลหรือรักษาศีล จะเป็นผู้ที่มีจิตใจมั่นคง มีสติ ช่วยเหลือผู้อื่น เป็นเหมือนดังคำกล่าวของสุภาษิตที่ว่า เหมือนเรือนที่มีฝาผนัง ซึ่งหมายถึงมีสิ่งที่ปกป้องบ้านไม่ให้ถูกลมพัดพัง มีประตูหน้าต่างเปิดปิดเรียบร้อย หมายถึง มีทางเข้าออกบ้านที่สะดวกสบาย อากาศถ่ายเทได้ดี มีหลังคาป้องกันแดดลมและฝนผู้อยู่ในเรือนเช่นนี้ฝนตกก็ไม่เปียก หมายถึง ผู้ที่อยู่ในบ้านที่มีหลังคา คนที่อาศัยอยู่ถึงแม้แดดจะออก ฝนจะตก เมื่ออยู่ในบ้านก็ไม่ร้อนแดดและถ้าฝนตกก็ไม่เปียกฝน ศีล คือ กติกาที่บุคคลต้องระวังรักษาตามเพศและฐานะศีลมีหลายระดับ คือ ศีล 5, ศีล 8 , ศีล 10 , ศีล 227 ศีล เป็นที่ตั้งแห่งความดีงามชีวิตที่ดีงามย่อมเป็นที่ปรารถนาของทุกคน เพราะเป็นชีวิตที่มีความสุข เป็นชีวิตที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม แต่คุณงามความดีจะมีขึ้นได้ ต้องเริ่มจากกาย วาจา ใจที่สะอาดบริสุทธิ์ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน

การรักษาศีลเป็นความเพียรพยายามเพื่อระงับโทษทางกาย วาจา บุคคลที่ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมย่อมประสบแต่ความสุข เปรียบเหมือนมีเกราะป้องกันตนเอง ไม่มีศัตรู หรือผู้ปองร้าย มีแต่คนรักและเข้าใจ แม้มีปัญหาอุปสรรคใด ๆ ก็สามารถแก้ไขได้ด้วยดี มีคนคอยช่วยเหลือ อยู่ที่ไหนก็มีแต่ความสุข ไม่มีความทุกข์ ทั้งกายและใจ ถ้าสังคมประกอบด้วยคนที่มีศีลและครองตนอยู่ในศีลไม่ว่าต่อหน้าและลับหลัง ให้อภัยซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูล มีน้ำใจ จริงใจ ย่อมทำให้คนในสังคมอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข เป็นสังคมที่เข้มแข็ง ไม่วุ่นวาย ไม่มีปัญหาขัดแย้งกัน การส่งเสริมให้เกิดความสงบร่มเย็นได้นั้น คนในสังคมควรเป็นคนที่มี ศีลธรรม คือ ประมวลการประพฤติปฏิบัติที่ดีงามทั้งกาย วาจา และจิตใจ โดยถือประพฤติปฏิบัติเป็นนิสัยทั้งต่อตัวเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม

ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ที่มีศีลธรรม ซึ่งจะเป็นที่พึงประสงค์ของบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ บุคคลที่มีศีลธรรม มีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

1. เป็นผู้ที่มีความพอดี ไม่ขาด ไม่เกิน ความพอดี คือ ปฏิบัติตนอยู่ในทางสายกลาง ไม่ขาด ไม่เกิน ไม่มาก ไม่น้อย

2. เป็นผู้กระทำด้วยเจตนาดี ด้วยความบริสุทธิ์ใจ และทำไปเพื่อสิ่งที่ดีงาม ไม่ใช่ทำด้วยการถูกบังคับ หรือด้วยผลประโยชน์ใด ๆ

3. เป็นผู้ที่มีเหตุผล พอใจที่ได้ปฏิบัติต่อผู้อื่น และเห็นประโยชน์ต่อผู้อื่นเป็นสำคัญ

4. เป็นผู้ที่มุ่งสันติสุขหรือความสงบ ไม่ใช่มุ่งความสมบูรณ์พูนสุขเป็นที่ตั้ง

5. เป็นผู้ที่มีความพอ รู้จักสละสิทธิทางธรรมชาติ เพื่อเห็นแก่ส่วนรวม และปฏิบัติตามข้อผูกพันและหน้าที่ด้วยความพอเหมาะพอควร

6. เป็นผู้ที่มีนิสัยอันดีงามในการทำหน้าที่ รับผิดชอบต่อหน้าที่ และทำหน้าที่อย่างดีที่สุด

7. เป็นผู้สามารถควบคุมแรงกระตุ้นและความยากต่างๆ เอาไว้ได้ด้วยเหตุผล

8. เป็นผู้ที่ปฏิบัติตามกฎ หรือมาตรการทางศีลธรรม ได้เหมาะสมกับกาลเทศะอยู่เสมอ

กล่าวโดยสรุป การบริหารในยุคสมัยใหม่นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีจริยธรรมสูง อันต้องดำรงตนให้อยู่ในศีลธรรม จึงจะได้รับการเคารพยกย่องเชื่อถือศรัทธา ศีลธรรมเป็นสิ่งจำเป็นและมักพึงมีมากับทุกคน ไม่ว่าผู้นั้นประกอบอาชีพใดก็ตาม ถ้าขาดศีลธรรมใดไปแล้ว ย่อมเป็นผลเสียและยอมรับไม่ได้ ผู้มีศีลธรรมย่อมมีความซื่อสัตย์สุจริต ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสุภาพ อ่อนน้อม มีมารยาทงดงาม มีวินัยในตนเอง การส่งเสริมศีลธรรม ให้ทันต่อยุคสมัย ความเจริญทางวัตถุ ความสะดวกสบาย การสื่อสารแผ่ขยายรวดเร็ว ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุมีประโยชน์จริงแต่ต้องให้ความสำคัญในการเสริมด้านศีลธรรมให้เกิดการสมดุลในชีวิตของคนในสังคม

บทสรุป

จริยธรรมสำหรับนักบริหารในยุคสมัยใหม่ คือ การใช้หลักพุทธรรมมาบูรณาการและนำไปปฏิบัติในการบริหารราชการทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปฏิบัติการ และผู้บริหารระดับต้น ระดับกลาง หรือระดับสูงให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูง โดยการปกครองและบริหารที่ดี (Good Governance)

การปกครองและการบริหารที่ดี ผู้บริหารต้องมีประมุขศิลป์ คือ คุณลักษณะของความเป็นผู้นำที่ดี (Good Leadership) อันเป็นคุณสมบัติที่ดี ที่สำคัญของหัวหน้าฝ่ายบริหาร ลงมาถึงหัวหน้างานทุกระดับให้สามารถปกครองและบริหารองค์กรที่ตนรับผิดชอบ ให้ดำเนินไปถึงความสำเร็จอย่างได้ผลดี มีประสิทธิภาพสูงและให้ถึงความเจริญ รุ่งเรือง และสันติสุขอย่างมั่นคง

ลักษณะของความเป็นผู้นำที่ดีนั้น เป็นทั้งศาสตร์ (Science) และศิลป์ (Arts) กล่าวคือ สามารถศึกษาวิเคราะห์วิจัยข้อมูลอย่างมีระบบ (Systematic Study) จากพฤติกรรมและวิธีการปกครองการบริหารองค์กรให้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงมาแล้ว ประมวลขึ้นเป็นหลัก หรือทฤษฎี (Theory) ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) สำหรับใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติงานของหัวหน้าฝ่ายบริหาร ให้เกิดประโยชน์แก่การปกครองการบริหารที่ดี (Good Governance) กล่าวคือ ให้บรรลุผลสำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงได้ เพราะเหตุนั้น ประมุขศิลป์ คือ คุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี จึงชื่อว่าเป็นศาสตร์ (Science)

นอกจากนี้ คุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดีนั้น ยังเกิดจากการที่บุคคลได้เคยศึกษาหาความรู้ฝึกฝนอบรมบ่มนิสัย และเคยปฏิบัติพัฒนาสภาวะความเป็นผู้นำที่ดี มาแต่ปางก่อน คือ แต่อดีตกาลจนหล่อหลอมบุคลิกภาพและสภาวะความเป็นผู้นำที่ดี ปลูกฝัง เพิ่มพูน อยู่ที่จิตสันดานยิ่งขึ้นต่อๆ มาจนถึงปัจจุบัน ประมุขศิลป์ คือ คุณลักษณะของความเป็นผู้นำที่ดีเช่นนี้ ชื่อว่า เป็นศิลป์ (Arts) ซึ่งก็คือ บุญบารมี นั้นเอง

บรรณานุกรม

จุมพล สวัสดิยากร. **หลักการบริหารและมนุษยสัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร : สุวรรณภูมิ, 2552.

พนัส หันนาคินทร์. **ประสบการณ์ในการบริหารบุคลากร**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

พะยอม วงศ์สารศรี. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : พรานนกการพิมพ์, 2552.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **จริยธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2543.

พีรสิทธิ์ คำนวณศิลป์. **การบริหารจัดการโครงการพัฒนาสังคมแบบก้าวหน้า**. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2541.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานครมหานคร : สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2546.

เศรษฐกิจพอเพียงกับแนวคิดการจัดการคุณภาพ (TQM)
Sufficent Economy Concept Quality Management.

พระครูปลัดสมชัย นิสฺสโภ
ประสงค์ หัสรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
ทนง ทศไกร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

บทคัดย่อ

รัฐบาลให้ความสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทุกฉบับ แม้ฉบับที่ 11ซึ่งเน้นการพัฒนาคน รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้พสกนิกรชาวไทยนับแต่ปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันได้หยั่งลึกลงในสังคมไทย พระองค์ทรงเห็นความสำคัญของ “การพัฒนาคน” ในการดำเนินชีวิตอย่างมั่นคงบนพื้นฐานการพึ่งตนเองความพอมีพอกิน การรู้จักพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี สังคมตระหนักและน้อมนำตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ พัฒนาชีวิต พัฒนาคุณภาพ

การบริหารคุณภาพ TQM หรือการบริหารระบบ เป็นหลักประกันคุณภาพ ตามมาตรฐานสากล ดังนั้นการบริหารทุกเรื่องของ TQM ต้องมีระบบที่ชัดเจนรองรับ ความพึงพอใจสินค้าหรือการบริการ ผู้ปกครองพอใจการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน ประชาชนนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เกิดประโยชน์ไม่ยากจน พอมีพอกิน ประชาชนพึงพอใจ ชาวญี่ปุ่นจะเรียกระบบบริหารนี้ว่าทีคิวซี(TQC) ชาวตะวันตกและชาวไทยรู้จักในนาม ทีคิวเอม (TQM) โครงสร้าง TQM เน้นความมีผู้นำ ด้วยการนำแนวทางของเดมมิ่ง มาเป็นหลักการในการบริหารการศึกษาได้อย่างสอดคล้องกับภารกิจเป็นอย่างดี ผู้บริหารโรงเรียนยังได้นำและพัฒนาการบริหารคุณภาพทั้งองค์การมาใช้ทางการศึกษาในรูปแบบการพัฒนาองค์การหรือการวางแผนกลยุทธ์ขององค์การ นโยบายคุณภาพ การจัดองค์การคุณภาพ การตลาดและการเข้าถึงชุมชน การใช้หลักสูตร การออกแบบหลักสูตร การบริหารหลักสูตรการให้ความเสมอภาค การติดตามและการประเมินผล การบริหารคุณภาพทั้งองค์การ จะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยคุณธรรม อิทธิบาท 4 เป็นปัจจัยซึ่งเป็นหลักธรรมที่นำสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้น ๆ พื้นฐานความสำเร็จประกอบด้วย ฉันทะ มีใจรัก คือพอใจจะทำสิ่งนั้นและ ทำด้วยใจรัก วิริยะ พากเพียรทำคือ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม จิตตะ เอาจิตฝักใฝ่ คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลย

คำสำคัญ : เศรษฐกิจพอเพียง, การจัดการคุณภาพ

Abstract

Goverment Lael gave most attention to the plan of " Nation Economy and Social Development Plan" Plan number 11 had Focus on development included the King had Initiative Sufficent economy to the Thai citizen since the years of 2517 until now. The King see how important to Develop people, Living steadily, enough to eat, mod know, and regardless of the reason, immunization life, social awareness and recognize and cherish . follow "Philosophy of Sufficent economy" is lead in to philosophy of, Developed Country, Developed in life , and Quality improvement

Quality Management T.Q.M. or system management is a guarantee of quality by International standard. Their for all management of T.Q.M. must have clear system and have clear support to be able manage product satisfaction or service. Parent will satisfied the way school get ready teach and leaving of student in school. Citizen bring the " Philosophy of Sufficent Economy" in used cause benefits. How not to be poor, have enough to eat and citizen satisfaction. Japaniess citizen will call this system T.Q.M. Western citizen and Thai citizen Known this system as T.Q.M. Structure of T.Q.M. depending on the leader by brining system of Dem Ming become main of system Education Administration according to the mission. School administrators have bring, Management development in to the Education, Strategic planning the organization, Quality policy. Quality organization, Marketing and Community outreach. How to use Course Course management. Course planning, Equality and Evaluation. Define Total Quality. Management. To succed must have moral lives. Itibath 4. Is the factor lead to the success to the entity that. The base of success include 1) Chan ta Patriotic, Happy to do, Made with love 2) Viriya dogged, industrious entreprenrur always act. In efforts. 3)Jitta Concentrate on the mental, Mental awareness. Do it with the idea. 4) Vimungsa Investigate by wisdom. It takes wisdom, Contemplation, Surveillance for reasons, Investigate. Mistake.

Keyword: Sufficent Economy, Quality Management,

บทนำ

รัฐบาลไทยได้ให้ความสำคัญของการศึกษามาโดยตลอด ตั้งแต่แผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 8 ได้มีการปฏิรูปการศึกษา โดยมีหลักเกณฑ์ ขั้นตอนวิธีการและเป้าหมายอย่างชัดเจนที่จะพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพซึ่งสอดคล้องกับ แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559(2555 :1-2) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดทำแผนพัฒนาประเทศของไทยนับตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 จนถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องภายใต้สถานการณ์เงื่อนไข และการเปลี่ยนแปลงในมิติต่างๆ ทั้ง

ภายในและภายนอกประเทศ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการวางแผนพัฒนาประเทศที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม และมุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา”พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาเป็นบูรณาการแบบองค์รวมเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล ต่อมาแผนพัฒนาฯฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้อัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ควบคู่ไปกับกระบวนทัศน์การพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 สำหรับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ยังคงน้อมนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางปฏิบัติและให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยึด“คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8-9 และการพัฒนาที่สมดุลทั้งคน สังคมเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยมีการเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนที่มีอยู่ในประเทศและการบริหารจัดการความเสี่ยงให้พร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในประเทศ เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และความอยู่เย็นเป็นสุขของคนไทยทุกคนในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 สังคมไทยได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางทุกภาคส่วน ส่งผลให้ประเทศไทยเข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกันสูงขึ้นในหลายด้าน และสามารถปรับตัวรับกับภาวะวิกฤตเศรษฐกิจโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ สะท้อนได้จากดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขของคนไทยโดยรวมที่ไม่ได้รับผลกระทบและอยู่ระหว่างร้อยละ 66-68 มีปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง การมีงานทำ ความเข้มแข็งของชุมชน และความอบอุ่นของครอบครัวที่ส่งผลดีต่อความอยู่เย็นเป็นสุข อย่างไรก็ตามปัจจัยที่ยังเป็นอุปสรรค ได้แก่ความสมานฉันท์ในสังคม สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศขาดความสมดุล ความเสี่ยงจากปัญหายาเสพติดที่สูงขึ้น รวมถึงสุขภาวะของคนไทยลดลงจากคุณภาพการศึกษาที่เป็นปัญหาสอดคล้องกับการติดตามประเมินผลการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ที่ประสบความสำเร็จน่าพอใจ เศรษฐกิจของประเทศไทยเข้มแข็งและเริ่มเติบโตอย่างมีคุณภาพ การขยายตัวเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 7.8 ในปี2553 หลังจากชะลอตัวอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 5.1 ในปี2549 และหดตัวลงร้อยละ 2.3 ในปี2552 คุณภาพชีวิตของคนไทยดีขึ้น มีหลักประกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมที่หลากหลาย และความยากจนลดลง แต่ต้องให้ความสำคัญต่อเนื่องกับการพัฒนาคุณภาพคนและสังคม การสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และความโปร่งใสในการบริหารจัดการภาครัฐ รวมทั้งการสนับสนุนให้เกิดการแข่งขันที่เป็นธรรมและการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนา เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย การพัฒนาในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ประเทศไทยจะต้องเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งภายนอกและภายในประเทศที่ปรับเปลี่ยนเร็วและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เป็นทั้งโอกาสและความเสี่ยงต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะข้อผูกพันที่จะเป็นประชาคมอาเซียนในปี2558 จึงจำเป็นต้องนำภูมิคุ้มกันที่มีอยู่พร้อมทั้งเร่งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งขึ้นมาใช้ในการเตรียมความพร้อมให้แก่คน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการ

เปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม สามารถพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าต่อไปเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทยตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง[1]

การบริหารคุณภาพโดยรวม TQM : Total Quality Management

ปัจจุบันการบริหารภาครัฐบาลยังใช้การบริหารที่ไม่มีคุณภาพ อันเป็นต้นเหตุของวิกฤตการเมืองวิธีแก้คือ ปฏิรูปการเมืองให้มีการบริหารคุณภาพหรือจัดทำให้รัฐบาลมีการเมืองใหม่ที่เข้มแข็งและทันการเปลี่ยนแปลงของโลกแล้ว ยังทำให้มีเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถรับมือกับวิกฤตเศรษฐกิจของโลกได้[2]

TQM คืออะไร คือ

ปรีดา กุลชล(2552) ได้กล่าวว่า การบริหารคุณภาพหรือการบริหารระบบ เพราะระบบคือหลักประกันคุณภาพตามมาตรฐานสากล ดังนั้น การบริหารทุกเรื่องของ TQM ต้องมีระบบรองรับโดยมีป้าหมายเพื่อการปรับปรุงหรือเปลี่ยน(Change) ให้มีคุณภาพดีขึ้นเพื่อให้ลูกค้า/ประชาชนพอใจ สหรัฐออกกฎหมายปฏิรูปการเมืองภาครัฐและปฏิรูปการบริหารภาคเอกชนให้ใช้ TQM เมื่อ พ.ศ.2530TQM คือ การบริหารคุณภาพทั่วไปที่องค์กรหรือระบบบริหารที่พนักงานทุกคนในองค์กรดำเนินกิจกรรมปรับปรุงคุณภาพของสินค้าและบริการทั้งมาตรฐานการทำงานอย่างต่อเนื่อง โดยใช้วิธีการที่เป็นระบบ เพื่อสร้างความพึงพอใจให้แก่ลูกค้า การบริหารคุณภาพจึงเป็นการบริหารระบบขององค์กรเพื่อปรับปรุงสินค้า การบริการ ให้ได้มาตรฐานให้ลูกค้าพอใจ[3]

คุณภาพคืออะไร

ประดา กุลชล(2552) คุณภาพคือ ความพึงพอใจสินค้าหรือบริการเช่น ผู้บริโภคพอใจสินค้าหรือบริการ

Quality = Customer Satisfaction

Total Quality = Customer Satisfaction

Quality และ Total Quality จึงมีความหมายเหมือนกัน ดังนั้น จึงไม่ควรกังวลกับการแปลคำว่า Total ซึ่งอาจจะทำให้ความเข้าใจสับสน[4]

การบริหารคุณภาพ

ปรีดา กุลชล(2552) กล่าวว่า การบริหารคุณภาพคือ การบริหารที่มีระบบรองรับเพราะระบบคือหลักประกันคุณภาพ แตกต่างจากการบริหารสมัยเก่าที่ขาดระบบรองรับ ซึ่งเป็นการบริหารที่ขาด

---

[1] แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559, สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (2555) สำนักนายกรัฐมนตรี.2555 หน้า 1-2

[2] ปรีดา กุลชล, **TQM เศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร: อนินเมทกรุ๊ป, 2552).

[3] เรื่องเดียวกัน.

[4] เรื่องเดียวกัน.

หลักประกันคุณภาพ และ วีรพจน์ ลือประสิทธิสกุล (2553) กล่าวถึงแนวทางการบริหารคุณภาพมีสองประการได้แก่ แนวทางที่ยึดถือการใช้มาตรฐานเป็นเครื่องมือในการบริหารคุณภาพของผู้ปฏิบัติงาน กับแนวทางที่ถือคนเป็นศูนย์กลางของระบบคุณภาพและอนุมัติการควบคุมที่กำหนดในเอกสารมาตรฐาน ทั้งสองนี้มิได้ขัดแย้งเป็นปรปักษ์ต่อกัน ตรงกันข้าม การนำเพียงแนวทางหนึ่งไปใช้ย่อมไม่เป็นวิธีที่ฉลาด ระบบบริหารคุณภาพที่ดีจักต้องรู้จักผสมผสานทั้งสองแนวทางเข้าด้วยกัน การบริหาร โดยใช้มาตรฐานเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของการปรับปรุงกิจกรรมต่าง ๆ ภายในองค์การที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพระบบคุณภาพที่ไม่มีมาตรฐานจะไม่สามารถดำรงอยู่ได้นานและจะไม่สามารถปรับปรุงได้ด้วย ในส่วนของมาตรฐานนั้น โดยตัวของมันเองไม่ได้ทำให้เกิดการปรับปรุงแต่อย่างใด การปรับปรุงจะเกิดขึ้น ได้ก็ต่อเมื่อผู้ปฏิบัติงานมีความใส่ใจต่อปัญหาอยู่ตลอดเวลา มีจิตใจที่ไม่หยุดนิ่ง มีความกระตือรือร้นและตั้งใจต่อการปรับปรุงด้วยความอุตสาหะ[5]

กล่าวโดยสรุป การบริหารคุณภาพเป็นระบบบริหารซึ่งมีระบบประกันรองรับ เน้นให้บุคลลากรทุกคนทุกภาระงานในองค์การเป็นผู้ที่มีความสำคัญและมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการสร้างสรรค์คุณภาพและการดำเนินการปรับปรุงคุณภาพให้สูงขึ้นหรือก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ลูกค้าหรือผู้ใช้บริการอย่างต่อเนื่องด้วยวิธีการซึ่งเป็นระบบมีเอกลักษณ์ในตัวเอง ซึ่งชาวญี่ปุ่นจะเรียกว่าระบบบริหารนี้ว่าทีคิวซี(TQC) ในขณะเดียวกันชาวตะวันตกและชาวไทยรู้จักในนาม ทีคิวเอ็ม (TQM)

เศรษฐกิจพอเพียง

ปรีดา กุลชล (2552) กล่าวว่า เป็นกระบวนทรรศน์ใหม่ของโลกที่ใช้การบริหารคุณภาพหรือการบริหารระบบนอกจากมีประโยชน์ช่วยรัฐบาลประสบความสำเร็จตามแนวนโยบายเศรษฐกิจแล้ว การปรับปรุงระบบเศรษฐกิจยังเป็นความสำเร็จของการยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้มีชีวิตที่พอเพียงไม่ยากจนเศรษฐกิจพอเพียงคือพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้กระบวนทรรศน์ใหม่เพื่อปรับปรุงยกระดับเศรษฐกิจของชาวไทยและชาวโลก ให้มีคุณภาพชีวิตที่พอเพียงหรือไม่อดอยาก พระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ธันวาคม พ.ศ. 2542 เศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นทั้งปรัชญาและทฤษฎี ที่เป็นทฤษฎีเพราะมีตำราการบริหารคุณภาพ TQM นับร้อยเล่มสนับสนุนท่านที่พูดว่าเศรษฐกิจพอเพียงมิใช่ทฤษฎี ได้แก่ผู้ที่ขาดความรู้การบริหารคุณภาพ TQM ประเทศไทยมีคนอยากจนหรือคนจนคนไม่พอเพียงจำนวนมาก ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียงคือการขจัดความยากจนด้วยการปรับปรุงตามพระราชดำรัสให้ประชาชนมีชีวิตที่พอเพียงอยู่ดีกินดี[6]

การบริหารเศรษฐกิจพอเพียง

ปรีดา กุลชล (2552) กล่าวไว้ว่า การบริหารเศรษฐกิจพอเพียงใช้การบริหารคุณภาพ TQM หรือการบริหารระบบโดยมีประเด็นสำคัญ 2 ประการ คือ

---

[5] ปรีดา กุลชล, **TQM เศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร: อินเนเมทกรุ๊ป, 2552).

[6] เรื่องเดียวกัน.

1. ต้องมีระบบเอกสาร (Documented Procedures) รองรับการบริหารทุกเรื่องออกมาในรูประเบียบวิธีปฏิบัติงาน (Work Instruction) ระบบวิธีปฏิบัติงาน SOP (Standard Operationg Procedures) หรือคู่มือ (Manual)

2. องค์กรต้องเป็นระบบ (Organization as a system)มีโครงสร้างทีม[7]

วิธีการบริหารเศรษฐกิจพอเพียง

ปรีดา กุลชล (2552) กล่าวถึง วงจรชูฮาร์ทหรือวงจรเมมิ่ง PDCA

PDCA วิธีการบริหารระบบเศรษฐกิจพอเพียง การปรับปรุงยกระดับเศรษฐกิจโดยวิธีนี้สามารถขจัดความยากจนได้ทั่วประเทศ

P-Plan การวางแผน ปัจจุบันใช้ความละเอียดมากกว่าอดีตที่ชี้เฉพาะเป้าหมายเท่านั้น แต่ปัจจุบัน แผนต้องชี้ให้เห็นวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรมด้วย นักวางแผนจึงต้องศึกษาจุดอ่อนต่าง ๆ ในอดีตและให้บุคคลหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมแก้จุดอ่อนอีกทั้งต้องคำนึงถึงประเด็นสำคัญของการวางแผนเช่นวิสัยทัศน์หรือความมุ่งหมายขององค์กร

D-Do การปฏิบัติ. ใช้ความรู้และประสบการณ์เพื่อให้เกิดผลงานดีที่สุด ในระดับปฏิบัติตามแผน “ระบบวิธีปฏิบัติ” (Documented Procedures) และคู่มือ(Operation Process Manual)จะช่วยชี้วิธีปฏิบัติงานที่ชัดเจน ทำให้การปฏิบัติตามแผนทำได้ง่าย ถูกต้องและรวดเร็ว อีกทั้งยังสามารถใช้คู่มือเล่มนี้เป็นเครื่องมือในการทบทวนผลการทำงาน(Review) หรือตรวจสอบ (Inspection)ได้ด้วย นี้คือประโยชน์ของคู่มือที่ประเทศไทยจำต้องสร้างให้มีโดยด่วน เพราะคู่มือช่วยทำงานง่ายและระบบตรวจสอบได้มาตรฐาน

C-Check การตรวจสอบ ผลการปฏิบัติงาน (Do) และตรวจสอบให้ลึกลงไปถึงขั้นวางแผน (Plan) ด้วยความหมายว่า ไม่ใช่ตรวจสอบแค่ผลการปฏิบัติงานเท่านั้น แต่ให้ตรวจสอบแผนด้วย เครื่องมือในการตรวจสอบที่ดีที่สุดคือ “ระบบวิธีปฏิบัติ”(Documented Procedures) หรือคู่มือ เช่นคู่มือวิธีปฏิบัติงาน ว่าปฏิบัติงานตามระบบคู่มือหรือไม่ และคู่มือแผนยุทธศาสตร์ เป็นเครื่องมือช่วยให้การตรวจสอบลึกลงไปถึงขั้นวางแผน ว่ามีการปฏิบัติตามระบบบริหารบุคคลหรือไม่

A-Act การปรับปรุงต่อเนื่อง การปรับปรุงเพื่อเปลี่ยนแปลงให้คุณภาพดียิ่งขึ้น โดยใช้วิธีการศึกษาข้อมูลในอดีตอันเป็นจุดอ่อนจากกระบวนการต่าง ๆ ที่ได้ปฏิบัติมาแล้ว คือ ทบทวนการปฏิบัติทุกเรื่องที่ทำมาในอดีตทั้งกระบวนการวางแผน Plan กระบวนการปฏิบัติงานตามแผน Do กระบวนการตรวจสอบ Check ว่ามีจุดอ่อน จุดบกพร่องอะไรบ้าง และทำการแก้ไขจุดอ่อนจุดบกพร่องอะไรบ้าง และทำการแก้ไขจุดอ่อนเพื่อปรับปรุงโดยตั้งเป็นมาตรฐานหรือทำเป็นระบบคู่มือเพื่อให้เป็นตัวชี้วัด Act คือศึกษาหรือประเมินข้อบกพร่องในอดีตทั้งกระบวนการการวางแผน กระบวนการการปฏิบัติ กระบวนการการตรวจสอบเพื่อหาทางเปลี่ยนหรือแก้ไขข้อบกพร่องในทุกกระบวนการเพื่อการทำงานในอนาคต

PDCA หรือ “วงจรชูฮาร์ท” ดร.วอลเตอร์ ชูฮาร์ท (Walter A. Shewhart) เป็นผู้ให้กำเนิด โดยเขียนในหนังสือเรื่อง Economic Control of Quality Manufactured Product

[7]ปรีดา กุลชล, **TQM เศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร: อินเนมทกรุ๊ป, 2552).

PDCA. ไปเติบโตที่ประเทศญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ดร.เดมมิ่ง (W.Edwards Deming) ศิษย์ ดร.วอลเตอร์ ชูฮาร์ท ไปสอนเรื่องการบริหารคุณภาพ TQM (Total Quality Management) ให้ประเทศญี่ปุ่นเมื่อปี 1950 โดยเน้นการใช้เครื่องมือ PDCA แก้ปัญหาคุณภาพต่ำของสินค้าญี่ปุ่นอย่างได้ผลดีเลิศ โดยคนญี่ปุ่นเรียน PDCA ว่า “วงจรเดมมิ่ง”(Deming Wheel) อุตสาหกรรมญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการใช้เครื่องมือ PDCA ทั้งการปรับปรุงคุณภาพและวางแผนเช่น “แผนโฮชิน” การตั้งชมรม QCC(Quality Control Circle) โดยชมรม QCC ได้ใช้ PDCA เป็นวิธีการแก้ปัญหาการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม อย่างได้ผลดียิ่ง ใช้ได้ผลดีทั้งการวางแผน การปฏิบัติงาน การตรวจสอบ และการปรับปรุงคุณภาพพร้อม ๆ กัน PDCA เป็นวิธีมหัศจรรย์ที่สามารถพลิกฟื้นญี่ปุ่นจากประเทศล้มละลายจากการพ่ายแพ้สงครามโลก กลับกลายเป็นผู้นำเศรษฐกิจของโลกโดยใช้เวลา 20 ปี เท่านั้น PDCA ใช้ได้ทั้งภาครัฐบาลและภาคธุรกิจเอกชนทั้งด้านการผลิตและภาคบริการ[8]

ความสำเร็จของโครงการเศรษฐกิจพอเพียง

ปรีดา กุลชล (2552) กล่าวถึง เศรษฐกิจพอเพียงเป็นทฤษฎีใหม่หรือกระบวนทรรศน์ใหม่ New Paradigms ของโลกที่จำเป็นต้องปฏิบัติเพื่อขจัดความยากจนทั่วประเทศ เป็นความรับผิดชอบของรัฐบาลที่ต้องดำเนินการโดยหลีกเลี่ยงมิได้ เพราะรัฐธรรมนูญบัญญัติเรื่องนี้ไว้ในแนวนโยบายด้านเศรษฐกิจ การเริ่มทำงานตามโครงการเศรษฐกิจพอเพียงจำเป็นที่ต้องเริ่มที่การออกแบบระบบ (System design) ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของนักบริหารระบบ (Process Owner) หากออกแบบระบบได้ไม่ดีจริงย่อมชี้ให้เห็นความล้มเหลวตั้งแต่เริ่มแรก ดังนั้น ความสำเร็จของโครงการเศรษฐกิจพอเพียงสามารถรู้ได้ตั้งแต่การเริ่มออกแบบระบบ ระบบที่ดีทุกเรื่องต้องมีเป้าหมาย (Purpose/Aim) และแสดงขั้นตอนวิธีปฏิบัติ(Procedure)ที่ง่าย ชัดเจน สมบูรณ์และถูกต้อง(Clear, complete and correct) ระบบมีประโยชน์เพราะทำหน้าที่ได้หลายอย่างพร้อม ๆ กัน คือ

ระบบช่วยในการวางแผนยุทธศาสตร์ ระบบแสดงวิธีปฏิบัติงาน เพื่อให้ทุกคนเข้าใจและทำงานได้โดยง่าย ระบบเป็นเครื่องมือตรวจสอบตามมาตรฐานสากล ระบบ เป็นมาตรฐานเพื่อการปรับปรุงคุณภาพ กล่าวคือ ใช้ระบบเป็นพื้นฐานเพื่อการปรับปรุง ระบบที่ดี จะแอบอ้างตบตากันมิได้เพราะต้องแสดงให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมล่วงหน้าว่า สามารถออกแบบได้ดีจริงหรือไม่ ระบบจะดีหรือไม่ รู้ได้ไม่ยากโดยการเปรียบเทียบ (Benchmarking) กับระบบดีที่สุดในระดับสากล

โรงเรียน สถานศึกษาหรือหน่วยงานต่าง ๆ สถานที่ประกอบการจะมีการบริหารระบบหรือการบริหารคุณภาพที่ดีได้ต้องทำเป็นเอกสาร 3 ระบบ คือ ระบบยุทธศาสตร์ (Strategy Process)ครองตน ระบบปฏิบัติการ (Operation Process)ครองงาน และระบบบริหารคน(People Process) ครองคน เอกสารทั้ง 3 ช่วยให้ประสบความสำเร็จในการปฏิรูปการศึกษาอย่างแท้จริงและช่วย ให้การบริหารระบบเศรษฐกิจพอเพียงดำเนินไปอย่างราบรื่นและง่าย[9]

---

[8] ปรีดา กุลชล, **TQM เศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร: อินเนเมทกรุ๊ป, 2552).

[9] เรื่องเดียวกัน.

โครงสร้าง TQM

ปรีดา กุลชล(2552) กล่าวถึง โครงสร้าง TQM มี 2 ระดับขั้นคือ ระดับคณะกรรมการบริหารหรือผู้แทน บริหารโดยตรงไปยังทีมโครงการ ประเด็นสำคัญอยู่ที่การบริหารระบบได้แก่ระบบยุทธศาสตร์ ระบบปฏิบัติการและระบบบริหารคน โดยมีนักบริหารระบบ Process Owner และ ทีมเป็นผู้รับผิดชอบระบบทั้งหมดที่ทีมปรับปรุงระบบเป็นผู้ช่วยปรับปรุงยกระดับคุณภาพ เช่น ยกระดับเศรษฐกิจของท้องถิ่นเพื่อขจัดความยากจน[10]

นอกจากที่กล่าวมาการบริหารคุณภาพที่ใช้กับเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว การบริหารคุณภาพนั้นยังนำมาใช้กับหน่วยงานต่างๆได้อีกหลายอย่าง

นวลน้อย สี่สุวรรณมาศ(2534) ได้กล่าวถึง ระบบบริหารคุณภาพทั้งองค์การ กล่าวได้ว่า TQM คือแนวคิดและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับระบบการบริหารงานที่มุ่งเน้นการปรับปรุงและพัฒนาในการบริหารงานหน่วยงานองค์การ โดยการใช้ความร่วมมือและบุคลากรทุกคนทุกระดับ ทุกภารกิจทั้งระบบซึ่งเป็นไป อย่างต่อเนื่อง โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ และการให้บริการที่สร้างความพึงพอใจให้กับผู้ให้บริการและผู้รับบริการ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ระบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การ ทำให้หน่วยงานหรือองค์การสามารถที่จะผลิตของดี ราคาถูก ลูกค้าต้องการและพนักงานพอใจนั้นเอง การประยุกต์หลักการของ TQM ตามแนวทางของเดมมิ่ง(Deming) 14 ข้อ มาเป็นหลักการในการบริหารการศึกษาได้อย่างสอดคล้องกับภารกิจเป็นอย่างดี ดังนี้

ให้มีแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลานานพอสมควรนั่นคือ การเปลี่ยนผู้บริหารบ่อย แผนระยะยาวย่อมดำเนินการได้ลำบากปรับแนวการบริหารงานของสถาบันใหม่ให้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียนผู้ปกครอง และชุมชน ภายใต้กรอบของแผนระยะยาวซึ่งทุกคนเห็นพ้องต้องกันแล้วปรับกระบวนการเรียนการสอนเพื่อนำไปสู่คุณภาพที่ดีทุกขั้นตอน สถาบันการศึกษาจะจัดการสอนเหมือนกับสอบคัดเลือกเข้าเรียนต่อให้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 6 ตอนกลางปี เพื่อตรวจสอบคุณภาพการเรียนการสอนเป็นการภายใน หรือ ถ้าจะให้ข้อสอบเป็นมาตรฐานเดียงกันสำนักงานศึกษาธิการเขต อาจรับบทการสอบเช่นนี้ไปกระทำได้ การสอบเช่นนี้เพื่อเป็นการประเมินผลกระบวนการดำเนินงานไม่มีผลต่อการสอบได้ตกของนักเรียน ให้การยอมรับในคุณงามความดีของครูอาจารย์ซึ่งควรจะมีมากกว่าการขึ้นเงินเดือน 1-2 ขั้น ควรจะมีอะไรสักอย่างจากคณะกรรมการนักเรียน สมาคมผู้ปกครองและครูจากชุมชนด้วย เช่น โล่ เกียรติบัตร และอื่น ๆ เพื่อเสริมสร้างกำลังใจให้กับครูในหลาย ๆ ด้านพยายามทุกวิถีทางที่จะปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนและอุปกรณ์ต่าง ๆ ของโรงเรียนให้ดีกว่าเดิมอยู่เสมอให้มีการฝึกงานทั้งสำหรับนักเรียนและอาจารย์ นักเรียนฝึกกับหน่วยงานภายนอกและภายในโรงเรียนส่วนอาจารย์นั้นอาจจะเชิญอาจารย์จากสถาบันอื่น ๆ มาสาธิตการสอน มาเป็นอาจารย์รับเชิญ และไปช่วยทำการสอนในโรงเรียนที่ดีเด่นเพื่อเป็นการเรียนการสอน ตลอดทั้งฝึกอบรมเพิ่มความรู้กับหน่วยงานอื่น ๆ ภายนอกสถาบันด้วยให้มีผู้นำในการปฏิบัติงานโดยความยินยอมของสมาชิกของกลุ่ม ทั้งที่เป็นทางการ

[10] ปรีดา กุลชล, **TQM เศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร: อินเมทกรุ๊ป, 2552).

และไม่เป็นทางการประเมินผลการสอนหรือการปฏิบัติงานรายบุคคล กิจกรรมนี้มักจะสร้างความกังวลใจให้กับผู้ถูกประเมิน ดังนั้น จึงควรทำการประเมินเป็นทีมสอนโดยแบ่งเป็นภาควิชาหรือฝ่ายตามสายวิชาต่าง ๆ บางครั้งก็สร้างความไม่สะดวกในการร่วมมือกัน ดังนั้นจึงน่าจะเป็นระบบทีมงานบวกกับชมรมครูเป็นสายวิชากำหนดเป้าหมายเป็นตัวเลข เช่น ต้องให้เด็กสอบเข้าโรงเรียนมัธยมได้ร้อยละ70 เป็นต้น มักจะกำหนดกันโดยไม่มีเกณฑ์หรือเหตุผลประกอบและอาจจะทำให้คนทำงานเพียงแต่บรรลุเป้าหมายเท่านั้น วิธีนี้ไม่ควรนำมาใช้ แต่ควรทำงานเพื่อให้บรรลุตามจุดประสงค์ของแผนระยะยาวที่ทุกคนช่วยกันทำขึ้นควรยกเลิกการโยนบาปซึ่งกันและกันเมื่อผลงานออกมาไม่ดี กล่าวคือทั้งผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง และชุมชนควรร่วมกันจัดตั้งวงจรคุณภาพ เพื่อช่วยกันพัฒนางานให้ดีขึ้นให้โอกาสบุคลากรและครูอาจารย์ในโรงเรียนและบุคลากรในชุมชนแสดงฝีมือในการสอนและช่วยเหลือโรงเรียนอย่างเต็มที่ ถ้าหากมีสิ่งใดเป็นอุปสรรค์ในการกระทำเช่นนี้ก็ช่วยกันขจัดเสียปรับปรุงหลักสูตรและเนื้อหาที่สอนให้มีคุณภาพ ทันสมัย สัมพันธ์กับงานและธุรกิจในปัจจุบัน พร้อมกับให้มีการส่งเสริมทั้งนักเรียน ผู้ปกครอง และผู้บริหารพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอกระตุ้นเตือนและสนับสนุนซึ่งกันและกันทั้งคณาจารย์ นักเรียน และผู้ปกครองร่วมกันทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามแผนระยะยาวที่วางกันไว้แล้ว

ในส่วนของการสอนและการเรียนนั้น เราสามารถปรับให้เข้ากับหลักการบริหารของเดมมิ่งได้ เดมมิ่งกล่าวถึงการทำงานเป็นทีม ซึ่งครูอาจารย์ของเราก็สามารถทำงานเป็นทีมได้ ช่วยสร้างการทำงานเป็นทีมรู้จักช่วยกันออมชอมและสามัคคีกัน ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของประชาชนในยุคปัจจุบัน ประธานแต่ละทีมก็เป็นกรรมการบริหารโรงเรียน โดยมีผู้อำนวยการโรงเรียนเป็นประธานอีกทีม ส่วนงานธุรกิจก็เป็นหน้าที่ของฝ่ายธุรการของโรงเรียน[11]

ผู้บริหารโรงเรียนกับการนำและพัฒนาการบริหารคุณภาพทั้งองค์การมาใช้ทางการศึกษา

สมศักดิ์ ดลประสิทธิ์(2539) กล่าวถึง องค์การต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนได้นำแนวคิดและหลักการของการบริหารแบบคุณภาพทั้งองค์การ มาใช้ในการปรับปรุงวิธีการบริหารงาน และประสบผลสำเร็จเป็นอย่างมากโดยเฉพาะในองค์การทางธุรกิจ และได้ขยายกว้างออกไปสู่องค์การประเภทอื่น ๆ รวมทั้งองค์การทางการศึกษา ในปัจจุบันมีหลายประเทศที่นำแนวคิดการบริหารคุณภาพทั้งองค์การมาใช้ทางการศึกษาเช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย ซึ่งมีหลักการประยุกต์ใช้ดังนี้

1. การพัฒนาองค์การหรือการวางแผนกลยุทธ์ขององค์การ
2. นโยบายคุณภาพ
3. อำนาจทางการบริหาร
4. การจัดองค์การคุณภาพ
5. การตลาดและการเข้าถึงชุมชน
6. การรับเป็นสมาชิก

[11] นวลน้อย สี่สุวรรณมาศ, การศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศตามหลักของเดมมิ่ง, **วารสารวิชาการการอุดมศึกษา**. ปีที่ ฉบับที่ (ธันวาคม 2543).

7. การแนะนำหน่วยงาน
8. การใช้หลักสูตร
9. การปัจฉิมนิเทศ
10.การบริหารหลักสูตร
11.การออกแบบหลักสูตร
12.การบริหารหลักสูตร
13.การให้ความเสมอภาค
14.การติดตามและการประเมินผล
15.การบริหารจัดการ
16.การพิจารณาที่ตั้งสถาบัน[12]

การบริหารคุณภาพทั้งองค์การจะประสบความสำเร็จต้องมีอิทธิบาท 4 เป็นปัจจัย

วีรพจน์ ลือประสิทธิสกุล(2553) กล่าวถึง หลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้นๆ ที่เรียกว่า อิทธิบาท จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลอย่างเต็มที่และนำไปสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืน ก็คือ การดำเนินการอย่างถูกต้อง อันได้แก่ การมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกระดับอย่างทั่วถึงทั่วทั้งองค์การ การเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนแนวคิดในการทำงานและโลกทัศน์ในการบริหารตามแบบ TQM และการนำเครื่องมือและกระบวนการปรับปรุงคุณภาพของงาน TQM ไปประยุกต์ใช้ในงานด้านต่าง ๆ อย่างจริงจัง

ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่เป็นเงื่อนไขพื้นฐานรองรับความสำเร็จด้วยอิทธิบาท 4 มีดังต่อไปนี้

ฉันทะ มีใจรัก คือพอใจจะทำสิ่งนั้นและ ทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจการหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จ ๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือกำไร

1. ผู้บริหารระดับสูงขององค์การต้องทำความเข้าใจและเล็งเห็นประโยชน์ของ TQM ให้ท่อแท้ มีความตั้งใจมุ่งมั่นอย่างเด็ดเดี่ยว เอาการเอางาน และเป็นผู้นำธงด้วยตนเอง
2. คณะผู้บริหารระดับสูง ต้องตระหนักว่า การนำระบบ TQM มาประยุกต์ใช้ เป็นแผนงานที่มีความสำคัญลำดับสูงสุด ที่มีผลต่อความสำเร็จในระยะสั้นและต่อความเจริญรุ่งเรืองในระยะยาวขององค์การ จึงเป็นภาระหน้าที่และความรับผิดชอบที่ต้องร่วมมือกันทั้งคณะ ผลักดันให้บรรลุผลสำเร็จให้ได้

วิริยะ พากเพียรทำคือ ขยันหมั่นประกอบหมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทนเอกธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอย

1. ต้องดำเนินการติดต่อกันอย่างต่อเนื่อง ในระยะ 2-3 ปีแรก ภายใต้การชี้แนะของที่ปรึกษาเพียงรายเดียว ที่มีแผนการที่แน่ชัด เพื่อป้องกันความสับสน วกไปวนมาและนำไปสู่ความล้มเหลวในที่สุด

---

[12] สมศักดิ์ ดลประสิทธิ์, การนำเสนอรูปแบบระบบการบริหารคุณภาพแบบมุ่งคุณภาพทั้งองค์การในสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด, (**วิทยานิพนธ์** ค.ด.จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, 2539).

2. ต้องจัดตั้งคณะกรรมการและสำนักงานส่งเสริม TQM ที่ผู้บริหารระดับสูงเป็นผู้คัดเลือกบุคลากรและหนุนหลังอย่างเต็มที่

3. ผู้บริหารระดับสูง ต้องเป็นผู้นำในกระบวนการบริหารเข็มมุ่ง และกระบวนการบริหารคร่อมสายงาน ด้วยตนเอง

จิตตะ เอาจิตฝักใฝ่ คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่าน เลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้น ๆ บ่อย ๆ เสมอ

1. ผู้บริหารระดับสูง ต้องดำเนินการตรวจวินิจฉัยการปรับปรุงคุณภาพงานแบบนิทานเรืองคิวซีและการปรับปรุงกระบวนการปฏิบัติงานด้วยตนเองอย่างเป็นระบบ

2. ผู้บริหารระดับสูง ต้องเอาใจใส่ในการแก้ไขปัญหาประเภทข้ามสายงาน และสามารถสั่งการให้บุคลากรทุกระดับ ดำเนินการสิ่งต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในแผนการนำ TQM เข้ามาใช้ให้ได้

วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลย บกพร่อง ขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผลคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง

1. ผู้บริหารระดับสูงต้อง ติดตามความคืบหน้าในการเรียนรู้และการนำ TQM มาใช้ปรับปรุงคุณภาพของนักงานทุกระดับ และทบทวนปรับปรุงแผนส่งเสริม TQM ของหน่วยงานให้มีประสิทธิภาพ

จะเห็นได้ว่าการนำ TQM มาใช้พัฒนาคุณภาพของระบบบริหาร เป็นความเสี่ยงที่แม้จะให้ผลตอบแทนที่สูงค่าแต่ในขณะเดียวกัน ก็เป็นภาระรับผิดชอบที่ยิ่งใหญ่ – ยากลำบาก ต้องใช้ความเพียรพยายามอย่างมากสำหรับผู้บริหาร และมีความเสี่ยงต่อการล้มเหลว หากไม่มีความมุ่งมั่นตั้งใจอันแน่วแน่และอิทธิบาท 4 จากองค์ประกอบของอิทธิบาท 4 ดังกล่าว อิทธิบาท 4 หมายถึงคุณธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จตามประสงค์ โดยหวังความสำเร็จในสิ่งใดต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท มี 4 ประการ คือ ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะ ความเพียรประกอบสิ่งนั้น จิตตะ ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ วิมังสา การหมั่นตริตรองพิจารณาเหตุผล เมื่อพร้อมทั้งสี่ประการนี้การบริหารจัดการคุณภาพก็จะเกิดผลตามมา[13]

บทสรุป

รัฐบาลให้ความสำคัญของการศึกษานับแต่แผนพัฒนาการศึกษา ระยะที่ 8 มีการปฏิรูปการศึกษาและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้เน้นอินเทอร์เน็ต ทำให้โลกไร้พรมแดน โลกแคบลงเป็นยุกต์ข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนมาถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11ก็เช่นกัน แม้บัดนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้พสกนิกรชาวไทยนบแต่ปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันได้หยั่งลึกลงในสังคมไทย พระองค์ทรงเห็นความสำคัญของ “การพัฒนาคน” ในการดำเนินชีวิตอย่างมั่นคงบนพื้นฐานการพึ่งตนเองความพอมีพอกิน การรู้จักพอประมาณ

[13] วีรพจน์ ลือประสิทธิสกุล, **การส่งเสริม TQM กับภาระหน้าที่ของผู้บริหารระดับสูง**, (สำนักพิมพ์ส.ส.ส.สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี(ไทย-ญี่ปุ่น), กรุงเทพมหานคร, 2553).

การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และทรงเตือนสติประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาท ตระหนักถึงความถูกต้องตามหลักวิชา ตลอดมีคุณธรรมเป็นกรอบในการดำรงชีวิต สังคมตระหนักและน้อมนำตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ พัฒนาชีวิต พัฒนาคุณภาพ รวมทั้งการจัดการคุณภาพ หน่วยงานต่าง ๆ ทุกภาคส่วนได้นำแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อจัดการคุณภาพของงาน ได้มีการประยุกต์ใช้และมีเหตุผลอย่างเป็นรูปธรรมในช่วงที่ประเทศไทยเผชิญวิกฤตเศรษฐกิจ ทำให้พ้นวิกฤต ทั้งวิกฤตเศรษฐกิจโลก ที่ส่งผลกระทบต่อไทย วิกฤตเมือง วิกฤตสังคม ส่งผลให้ประเทศไทยเข้มแข็งในทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และชุมชน ภาคเกษตรด้วย รวมทั้งภาคการศึกษา ได้มีการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้อย่างหลากหลาย เพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

การบริหารคุณภาพโดยรวม มีการปฏิรูปการเมืองให้มีการบริหารคุณภาพหรือจัดทำให้รัฐบาลมีการเมืองใหม่ที่เข้มแข็งและทันการเปลี่ยนแปลงของโลก TQM ซึ่งเป็นการบริหารคุณภาพหรือการบริหารระบบ เพราะระบบเป็นหลักประกันคุณภาพ ตามมาตรฐานสากล ดังนั้นการบริหารทุกเรื่องของ TQM ต้องมีระบบที่ชัดเจนรองรับ จึงเกิดคุณภาพคือความพึงพอใจสินค้าหรือการบริการ เช่นผู้บริโภคพอใจสินค้า หรือพอใจการบริการ ผู้ปกครองพอใจการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน ประชาชนนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เกิดประโยชน์ไม่ยากจน พอมีพอกิน ประชาชนพึงพอใจ ดังนั้นต้องมีการบริหารคุณภาพที่มีระบบรองรับ เพราะระบบคือหลักประกันคุณภาพแตกต่างจากการบริหารสมัยเก่าที่ขาดระบบรองรับ ซึ่งเป็นการบริหารที่ขาดหลักประกันคุณภาพ การบริหารคุณภาพเป็นระบบ ซึ่งมีระบบประกันรองรับ เน้นให้บุคลลากรทุกคนทุกภาระงานในองค์การเป็นผู้ที่มีความสำคัญและมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการสร้างสรรค์คุณภาพและการดำเนินการปรับปรุงคุณภาพให้สูงขึ้นหรือก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ลูกค้าหรือผู้ใช้บริการอย่างต่อเนื่อง ด้วยวิธีการซึ่งเป็นระบบมีเอกลักษณ์ในตัวเอง ซึ่งชาวญี่ปุ่นจะเรียกว่าระบบบริหารนี้ว่าทีคิวซี(TQC) ในขณะเดียวกันชาวตะวันตกและชาวไทยรู้จักในนาม ทีคิวเอ็ม (TQM) การจัดการคุณภาพนำมาใช้กับหน่วยงานองค์การและยังนำมาใช้กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ใช้การบริหารคุณภาพหรือการบริหารระบบเป็นความสำเร็จของการยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้มีชีวิตที่พอเพียงไม่ยากจน ทำให้เกิดอย่างนี้เกิดจากการบริหารเศรษฐกิจพอเพียงใช้การบริหารคุณภาพ TQM จนเกิดความสำเร็จของโครงการเศรษฐกิจพอพียง โครงสร้าง TQM เน้นความมีผู้นำ นอกจากนั้นเรายังนำการบริหารคุณภาพทั้งองค์การมาใช้ในการบริหารการศึกษา ด้วยการนำแนวทางของเดมมิ่ง 14 ข้อ มาเป็นหลักการในการบริหารการศึกษาได้อย่างสอดคล้องกับภารกิจเป็นอย่างดี จากหน่วยงานบริหารการศึกษามาถึงผู้บริหารโรงเรียนยังได้นำและพัฒนาการบริหารคุณภาพทั้งองค์การมาใช้ทางการศึกษาในรูปแบบการพัฒนาองค์การหรือการวางแผนกลยุทธ์ขององค์การ นโยบายคุณภาพ อำนาจทางการบริหาร การจัดองค์การคุณภาพ การตลาดและการเข้าถึงชุมชน การรับเป็นสมาชิก การแนะนำหน่วยงาน การใช้หลักสูตร การปัจฉิมนิเทศ การบริหารหลักสูตร การออกแบบหลักสูตร การบริหารหลักสูตร การให้ความเสมอภาค การติดตามและการประเมินผล การบริหารจัดการ การพิจารณาที่ตั้ง การบริหารคุณภาพทั้งองค์การ จะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยคุณธรรม อิทธิบาท 4 เป็นปัจจัยซึ่งเป็นหลักธรรมที่นำสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้น ๆ ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่เป็นเงื่อนไข

พื้นฐานรองรับความสำเร็จประกอบด้วย ฉันทะ มีใจรัก คือพอใจจะทำสิ่งนั้นและ ทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจการหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จ ๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือกำไร วิริยะ พากเพียรทำคือ ขยันหมั่นประกอบหมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอกธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอย จิตตะ เอาจิตฝักใฝ่ คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่าน เลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้น ๆ บ่อย ๆ เสมอ วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลย บกพร่อง ขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผลคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง

บรรณานุกรม

นวลน้อย สี่สุวรรณมาศ. การศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศตามหลักของเดมมิ่ง, **วารสารวิชาการการอุดมศึกษา**. ปีที่ ฉบับที่; ธันวาคม, กรุงเทพมหานคร 2543.

ปรีดา กุลชล. **TQM เศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร: อินเมทกรุ๊ป. 2552.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559. สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,(2555) สำนักนายกรัฐมนตรี

วีรพจน์ ลือประสิทธิสกุล. **การส่งเสริม TQM กับภาระหน้าที่ของผู้บริหารระดับสูง**. สำนักพิมพ์ ส.ส.ส.ส มาคมส่งเสริมเทคโนโลยี(ไทย-ญี่ปุ่น),กรุงเทพมหานคร, 2553.

สมศักดิ์ ดลประสิทธิ์. การนำเสนอรูปแบบระบบการบริหารคุณภาพแบบมุ่งคุณภาพทั้งองค์การในสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด. **วิทยานิพนธ์** ค.ด.จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, 2539.

การจัดการศึกษาแบบสหสัมพันธ์เชิงพุทธ

Educational Management of Buddhist Relationship

เจษฎา มูลยาพอ
พระมหาไพฑูยร์ สิริธมฺโม
พระครูอาทรสิริธรรม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะนำเสนอการจัดการจัดศึกษาแบบสหสัมพันธ์เชิงพุทธ เพราะการจัดการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต การจัดการศึกษาจึงต้องดำเนินต่อไป พระพุทธศาสนามีแนวทางในการจัดการศึกษา ในฐานะมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในโลกกลายเป็นสังคมมนุษย์ และเป็นสังคมที่มีเผ่าพันธุ์ สังคม ชาติพันธุ์ มีการใช้ภาษาเครื่องสื่อสารต่อกัน ด้วยความมีความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันในหลายมิติรูปแบบ มีความสัมพันธ์ในฐานะที่เป็นที่เคารพนับถือ คือเป็นศาสดา หรือเป็นตัวแทนพ่อแม่ ญาติพี่น้อง ตลอดทั้งเพื่อนและบริวาร นอกจากนั้น บุคคลยังมีพฤติกรรม ลักษณะนิสัย ความรู้ความสามารถที่แตกต่างกัน การจัดการศึกษาแบบสหสัมพันธ์เชิงพุทธ จึงเป็นการจัดการศึกษาด้วยปัจจัยภายนอกที่ชี้แจงความจริงเพื่อให้มีเหตุผล หรือ คือ คนดี คนมีปัญญา คนมีคุณธรรม หรือ การเสวนากับสัตบุรุษ ที่มีความเป็นกัลยาณมิตรเป็นแบบสหสัมพันธ์เชิงพุทธ ทำให้เห็นการศึกษาจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะการเลือกดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นไปในทางที่ดีมีประโยชน์ ทั้งเป็นตัวบ่งชี้ว่าการแนะนำให้บุคคลดำเนินชีวิต ย่อมเป็นไปในทางที่ดีและเจริญ ด้วยการอบรมหรือการทำให้ดู เพื่อให้บุคคลบรรลุเป้าหมายสูงสุดนี้ คือกัลยาณมิตร ผู้จะเป็นกัลยาณมิตร ย่อมสามารถบอกตัวเองได้ และบอกคนอื่นได้

คำสำคัญ : การจัดการศึกษา, สหสัมพันธ์, เชิงพุทธ

Abstract

This purpose of this article is to propose of educational management as the Buddhist relationship because the education is one part of lifestyle. Because the education it is a timelessness, it must be carried on. Buddhism has the guideline to manage an education. As human beings, we live together and become to be the society of human beings and to be social ethnics, society and ethnics. To use the language as the refuge in the same by human beings having the relationship with the friends as human beings in the same in various forms, that is, to relate as respectable, namely, the religious founder or the representatives, parents, relations including and s and others. Besides this, ones who

have different behaviors, habits, and ability, and to manage the educational management as the Buddhist relation is the education management as the virtuous friendship and the Buddhist relationship. From the proclamations of other and correct, and which explain the truth or a good virtuous, and wise person, who is referred to as a righteous man. So it make us see that the education comes from both inside and outside factors. Especially, to select the way to carry on the human beings in the useful way and to be the highest target, that that is the good friend. A virtuous friendship can tell himself and the others.

Keywords : Management, relationship, Buddhism

บทนำ

การศึกษาในพระพุทธศาสนาไม่เป็นแต่เพียงการแสวงหาความรู้ หรือการแสวงหาประสบการณ์เท่านั้นแต่เป็นการศึกษาถึงลักษณะอุปนิสัยทัศนะคติมีคุณธรรมจริยธรรม มีความรู้ มีทักษะ มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกันหลายด้าน ดังนั้นการศึกษาเพื่อเป็นการพัฒนามนุษย์ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ เป็นการเพิ่มทักษะการฝึกฝนตนเองยังเป็นตัวชี้แนวทางหรือการชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ตรงและไม่เดินไปในทางที่ไม่ถูกต้อง การศึกษาในพระพุทธศาสนา จึงมองไปที่ความสามารถของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาแบบสหสัมพันธ์ เป็นการจัดการศึกษาที่เกี่ยวกับการศึกษาในระพุทธศาสนา พยายามที่จะบอกถึงมวลมนุษย์ทั้งหลายว่า มนุษย์ตกอยู่ในความไม่เที่ยง หรือมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ และสติปัญญาและการศึกษาจึงเป็ฯการเป็นการพัฒนาบุคคลทุก ๆ ด้าน การศึกษาแบบสหสัมพันธ์ทำให้ได้รับการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดความงอกงามของผู้เรีย การจัดประสบการณ์ของผู้เรียนให้ได้รับสิ่งใหม่ ๆ และแนวทางในการศึกษาทางพระพุทธศาสนามุ่งให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาเพื่อทั้งพัฒนากาย พัฒนาสังคม พัฒนาจิต และพัฒนาปัญญา

ความหมายของการศึกษา

คำว่า การศึกษา มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต และมีความหมายหลากหลายที่นักการศึกษาได้ให้ความนิยามเอาไว้

1. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่า การศึกษา หมายถึง การเล่าเรียน ฝึกฝน และอบรม [1]
2. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) [2] ได้ให้

[1] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุคส์บลิเคชั่นส์, 2546), หน้า 1190.

[2] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 227, 338, 339.

ความหมายของการศึกษา ว่า หมายถึง การเล่าเรียน ฝึกฝน อบรมในพระพุทธศาสนา ได้แก่ สิกขา สำหรับสิกขา แปลว่า การศึกษา การสำเหนียก ข้อที่ควรจะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในเรื่องจิตใจ เรียกง่าย ๆ ว่า สิกขา คือ (1) อธิสีลสิกขา การฝึกอบรมในเรื่องศีล (2) อธิจิตตสิกขา การฝึกอบรมในเรื่องจิต (3) อธิปัญญาสิกขา การฝึกอบรมในเรื่องปัญญา รวมเรียกว่า “ไตรสิกขา” สำหรับสำเหนียก นั้น แปลว่า กำหนด จดจำ คอยเอาใจใส่ ฟัง ใส่ใจคิดที่จะนำไปปฏิบัติ ใส่ใจสังเกตพิจารณาจับเอาสาระ เพื่อจะนำไปปฏิบัติสำเร็จประโยชน์

3. คำว่า ศึกษา เป็นคำที่มาจากสันสกฤต ถ้าเป็นบาลี ก็คือ สิกขาบทเรียกได้ว่า เป็นคำเดียวกันคือ หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนาและสิกขานั้นมี 3 อย่าง คือ ศีล สมาธิ และปัญญา และหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาแห่งการศึกษา เรื่องของพระพุทธเป็นเรื่องของการศึกษาทั้งสิ้น [3]

4. สิกขาหรือการศึกษา แปลว่า การฝึกฝนพัฒนา การฝึกฝนพัฒนาคนนั้น อิงอาศัยความเชื่อที่ว่า

มนุษย์มีศักยภาพที่พัฒนาได้ หรือว่ามนษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐได้ด้วยการฝึกฝนพัฒนา เมื่อฝึกนพัฒนาด้วยไตรสิกขา ให้ชีวิตดำเนินตามวิถีแห่งมรรค ในที่สุดก็จะบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตที่ดีงามเป็นสัตว์ประเสริฐ มีคุณสมบัติบริบูรณ์ มีทั้งปัญญาที่หยั่งรู้สัจจธรรมะ เป็นอิสระ ดำเนินชีวิตด้วยสันติสุข และน้อมชีวิตของตนออกไปเพื่อประโยชน์และอิสรภาพของเพื่อนร่วมโลก [4]

5. Dictionary of Education : Good Carter V. [5] ได้ให้คำนิยามความหมายของการศึกษาไว้ 4 ประการ คือ

1) การศึกษา หมายถึง กระบวนการที่ทำให้บุคคลพัฒนาความสามารถ เจตคติ และพฤติกรรมต่าง ๆ ให้มีคุณค่าต่อสังคม และเป็นที่ยอมรับของสังคมที่ตนอยู่

2) การศึกษา หมายถึง กระบวนการทางสังคมที่ทำให้บุคคลได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นตัวควบคุมใหบุคคลได้รับความรู้ ความสามารถ และพัฒนาตนเองอย่างดีที่สุดที่สุดสังคมปรารถนา

3) การศึกษา หมายถึง วิชาชีพสำหรับครู หรือ อาชีพทางการศึกษาที่จัดสอนในสถาบันฝึกหัดครูหรือในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อเตรียมให้เป็นครู

4) การศึกษา หมายถึง ศิลปะการถ่ายทอดความรู้จากอดีต ซึ่งจัดไว้อย่างมีระเบียบให้แก่บุคคลแต่ละรุ่น

6. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่า "การศึกษา" หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงาม ของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์

---

[3] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **หยาดเพชรหยาดธรรมภูมิปัญญาเพื่อการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2541), หน้า 15.

[4] เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

[5] Good Carter V, **Dictionary of Education**, (New york: Hill Book Company, 1973), p. 191.

ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต [6]

7. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 2 ได้พูดถึงการศึกษา คือ การพัฒนาความรู้ ความคิด และความสามารถของคน การศึกษาช่วยให้คนเรียนรู้ว่าทำอย่างไรร่างกายจึงจะเจริญเติบโต แข็งแรง มีสุขภาพอนามัยดี ต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บได้ ช่วยให้คนรู้วิธีทำมาหากินและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ และรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม การศึกษาช่วยยกระดับฟื้นฐานทางจิตใจของคน ทำให้บุคคลมีความเข้าใจระเบียบวัฒนธรรม และประเพณีของสังคมที่ตนอยู่ [7]

ในทัศนะของผู้เขียนได้ให้ความหมายว่า การศึกษาคือการพัฒนาทุกด้านทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อความเจริญและเพื่อความรอบรู้ และการศึกษาแบบสหสัมพันธ์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การพัฒนาตนจนหลุดพ้นแล้วประกาศความจริงแก่สาวก และเป็นแนวทางในการปฏิบัติจนเป็นแนวทางเพื่อความเจริญก้าวหน้าสูงสุดตามศักยภาพของตนย่อมเป็นอุดมคติอันสูงสุดของบุคคลนั้น ๆ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นกัลยาณมิตร เหมือนกับพระพุทธเจ้าทรงเป็นแต่เพียงผู้บอกทาง เพื่อให้ผู้ปฏิบัติตามได้พัฒนาตนเองจนถึงอุดมคติอันสูงสุดของมนุษย์ ดังนั้นการจัดการศึกษาแบบสหสัมพันธ์จึงเป็นการศึกษาแบบกัลยาณมิตร

ความหมายของกัลยาณมิตร

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายว่า "กัลยาณมิตร" มาจากคำว่า "กัลยาณ สมาสกับคำว่า "มิตร" "กัลยาณ" แปลว่า งาม ดี และ "มิตร" หมายถึง เพื่อนรักใคร่คุ้นเคย ดังนั้น กัลยาณมิตรจึงมีความหมายว่า เพื่อนที่ดี เพื่อนที่งาม หรือเพื่อนที่รักใคร่คุ้นเคยที่ดี เพื่อนรักใคร่ คุ้นเคยที่งาม[8]

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายคำว่า กัลยาณมิตรไว้ว่า “...มิได้หมายถึง เพื่อนที่ดีอย่างในความหมายสามัญเท่านั้น แต่หมายถึง บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างให้คนอื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง ในระบบการศึกษาอบรม ความมีกัลยามิตรควรมีความหมายครอบคลุมทั้งตัวบุคคลผู้อบรม เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ เป็นต้น ทั้งคุณสมบัติของผู้สอน ทั้งหลักการ วิธีการ อุปกรณ์ อุบายต่าง ๆ ในการสอน และการจัดดำเนินการต่าง ๆ ทุกอย่าง ที่มีหน้าที่ให้การศึกษาจะพึงจัดทำ เพื่อให้การศึกษาอบรมได้ผลดี...” [9]

---

[6] เล่มที่ 116 ตอนที่ 74 ก ราชกิจจานุเบกษา 19 สิงหาคม 2542.

[7] สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 2, **โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**, พิมพ์ครั้งที่ 15 (กรุงเทพมหานคร: บริษัทรุ่งเรืองศิลป์การพิมพ์(1577) จำกัด, 2550), หน้า 176.

[8] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542,** (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุคส์บลิเคชั่นส์, 2546), หน้า 108.

[9] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต, **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ,** พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 623.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่ามิตร ไว้ว่า มิตรผู้มีคุณอันบัณฑิตพึงนับ[10] เพื่อนที่ดี หรือเพื่อน[11] ผู้ร่วมธุระร่วมกิจ ร่วมการหรือร่วมอยู่ในสภาพอย่างเดียวกัน ผู้ชอบพอรักใคร่คบหากันในทางธรรม เนื้อแท้ของความเป็นเพื่อน อยู่ที่ความมีใจหวังดีปรารถนาดีต่อกัน กล่าวคือ เมตตาหรือไมตรี เพื่อนที่มีคุณสมบัติดีเช่นนี้ เรียกว่า มิตร การคบเพื่อนเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง ที่จะนำชีวิตไปสู่ความเสื่อมความพินาศ หรือสู่ความเจริญงอกงาม พึงหลีกเลี่ยงมิตรเทียมและเลือกคบหาคนที่เป็นมิตรแท้ บุคคลที่ช่วยชี้แนะแนวทาง ชักจูง ตลอดจนแนะนำสั่งสอน ชักนำผู้อื่นให้ดำเนินชีวิตที่ดีงาม ให้ประสบผลดีและความสุข ให้เจริญก้าวหน้า ให้พัฒนาในธรรม แม้จะเป็นบุคคลเสมอกัน หรือเป็นมารดาบิดา ครูอาจารย์ ตลอดทั้งพระสงฆ์จนถึงพระพุทธเจ้า ก็นับว่าเป็นเพื่อน แต่เป็นเพื่อนใจดี หรือเพื่อนมีธรรม เรียกว่า กัลยาณมิตร แปลว่า มิตรดีงาม กัลยาณมิตรมีคุณสมบัติที่เรียก กัลยาณมิตรธรรม หรือธรรมของกัลยาณมิตร 7 (Virtuous friend) [12]ประการ คือ

1. ปิโย (Piyo) น่ารัก มีเมตตา เป็นที่สบายจิตสนิทใจ ชวนให้อยากเข้าไปหา

2. ครุ (Garu)ฉน่าเคารพ ด้วยความประพฤติหนักแน่นเป็นที่พึ่งอาศัยได้ ให้ความรู้สึกอบอุ่นใจ

3. ภาวนีโย(Bhavaniyo) น่าเจริญใจ ด้วยความเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตน ควรเอาอย่างให้ระลึกและเอ่ยอ้าง ด้วยซาบซึ้งภูมิใจ

4. วัตตา (Vatta) รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงแนะนำ เป็นที่ปรึกษาที่ดี

5. วจนกฺขโม (Vacanakkhamo) อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม ตลอดจนคำเสนอแนะวิพากษ์วิจารณ์

6. คมฺภีรญจ กถำ กตฺตา(Gambhiranca katham katta) แถลงเรื่องล้ำลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจ และสอนให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

7. โน จฏฺฐาเน นิโยชเย(No catthane niyojaye) ไม่ชักนำในอฐานะ คือ ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียหรือเครื่องเหลวไหลไม่สมควร

ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรของพระภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีกัลยาณมิตร ด้วยการเจริญธรรม 7 ประการ คือ[13]

1. ตนเองเป็นผู้มีความเคารพในพระศาสดา สรรเสริญความเป็นผู้มีความเคารพในพระศาสดา ชักชวนภิกษุเหล่าอื่นผู้ไม่มีความเคารพในพระศาสดา ให้มีความเคารพในพระศาสดา ทั้งประกาศคุณที่มีจริงของภิกษุเหล่าอื่น ผู้มีความเคารพในพระศาสดาตามกาลอันควร

---

[10] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** พิมพ์ครั้งที่ 11/2. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส.อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551), หน้า 15.

[11] เรื่องเดียวกัน, หน้า 276-277.

[12] BHIKKHU P.A.PAYUTTO (SODET PHRA BUDDHACHOSACARIYA), **BUDDHADHAMMA. The Lay of Nature and Their Benefits to Life**. Translated by Robin Philp, Moore (Bankok: Sahadhamimaka Co.,LTD. 2018) p. 1031-1032.

[13] อง สตฺตก. (ไทย) 23/35/53-54

2. ตนเองเป็นผู้มีความเคารพในพระธรรม ฯลฯ

3. ตนเองเป็นผู้มีความเคารพในพระสงฆ์ ฯลฯ

4. ตนเองเป็นผู้มีความเคารพในสิกขา ฯลฯ

5. ตนเองเป็นผู้มีความเคารพในสมาธิ ฯลฯ

6. ตนเองเป็นผู้ว่าง่าย ฯลฯ

7. ตนเองเป็นผู้มีกัลยาณมิตร สรรเสริญความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร ชักชวนภิกษุเหล่าอื่นผู้ไม่มีกัลยาณมิตร ให้เป็นผู้มีกัลยาณมิตร ทั้งประกาศคุณที่มีจริงของภิกษุเหล่าอื่น ผู้มีกัลยาณมิตรตามกาลอันควร

ความเป็นกัลยาณมิตร และการเข้าหาบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร ซึ่งพระพุทธองค์ทรงใช้คำว่า กัลยาณมิตตตา โดยพระองค์ทรงอธิบายถึงกัลยาณมิตตตา หรือความเป็นกัลยาณมิตร และการที่จะเป็นผู้มีกัลยาณมิตร ดังความตอนหนึ่งที่ตรัสกับโกฬิยบุตรชื่อว่าทีฆชาณุ ชายหนุ่มคนหนึ่งในทีฆชาณุสูตร[14] ว่า ครั้งหนึ่งบุตรของโกฬิยบุตรชื่อ ทีฆชาณุ ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และถามว่า ปีนคฤหัสถ์ เป็นกามโภคี อยู่ครองเรือน นอนเบียดบุตร ใช้จันทน์ของชาวกาสี ทัดทรงดอกไม้ ของหอม และเครื่องลูบไล้ ยินดีทองและเงิน ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรม ที่จะพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพนี้ เพื่อสุขในภพนี้ และเพื่อเกื้อกูลในภพหน้า เพื่อสุขในภพหน้าแก่ข้าพระองค์ทั้งหลายเถิด” พระพุทธเจ้าตรัสว่า มีเทวดาตนหนึ่งมีวรรณะงดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่างทั่วพระเชตวัน เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงที่ประทับ และได้กราบทูลว่าธรรม 6 ประการย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมประกอบด้วยอะไรบ้าง และได้ตรัสแก่เทวดาว่า ธรรม 6 ประการ คือ

1. ความเป็นผู้มีความเคารพในพระศาสดา
2. ความเป็นผู้มีความเคารพในพระธรรม
3. ความเป็นผู้มีความเคารพในพระสงฆ์
4. ความเป็นผู้มีความเคารพในสิกขา
5. ความเป็นผู้ว่าง่าย
6. ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร (มิตรดี)

ดังนั้น ธรรม 6 ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พยัคฆปัชชะ ธรรม 4 ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพนี้ เพื่อสุขในภพนี้แก่กุลบุตร ธรรม 4 ประการคือ

1. อุฏฐานสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น)
2. อารักขสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการรักษา)
3. กัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี)
4. สมชีวิตา (ความเป็นอยู่เหมาะสม) [15]

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียงคัมภีร์วิสุทธิมรรค 100 ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร)[16] ได้กล่าวว่า คำว่ากัลยาณมิตรนั้น หมายเอากัลยาณมิตรผู้ที่ดำรงตนอยู่ในฝ่ายข้างดี มีจิตมุ่งในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ซึ่งประกอบด้วยคุณสมบัติประจำตน มีอาทิอย่างนี้ คือ

---

[14] องฺ.อฏฺฐก. (ไทย). 23/54/340-342.

[15] องฺ ฉกฺก. (ไทย) 22/69/588-589.

"ปิโย ครุ ภาวนีโย วตฺตา จ วจนกฺขโม. คมฺภีรญฺจ กถํ กตฺตา โน จฏฺฐาเน นิโยชโก"[17]
พระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า มิตรประกอบด้วยองค์ 7 ประการ เป็นผู้ควรเสพ ควรคบ ควรเข้าไปนั่งใกล้ ประกอบด้วยองค์ 7 ประการ คือ 1. เป็นที่รักเป็นที่พอใจ 2. เป็นที่เคารพ 3. เป็นที่ยกย่อง 4. เป็นนักพูด 5. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ 6. เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ 7. ไม่ชักนำในอฐานะ

ภิกษุทั้งหลาย มิตรประกอบด้วยองค์ 7 ประการนี้แล เป็นผู้ควรเสพ ควรคบ ควรเข้าไปนั่งใกล้ แม้จะถูกขับไล่ก็ตาม มิตรเป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง เป็นนักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ ไม่ชักนำในอฐานะ ในโลกนี้ ฐานะเหล่านี้มีอยู่ในบุคคลใด บุคคลนั้นจัดว่าเป็นมิตรผู้มุ่งประโยชน์และอนุเคราะห์ ผู้ต้องการจะคบมิตร ควรคบมิตรเช่นนั้น แม้จะถูกขับไล่ก็ตาม[18] ดังนั้น องค์แห่งมิตร 7 ประการ เป็นผู้ควรเสพเข้าไปเกี่ยวข้องเพราะ 1. ให้สิ่งที่ให้ได้ยาก 2. ทำสิ่งที่ทำได้ยาก 3 . อ ด ท น ถ้อยคำที่อดทนได้ยาก 4. เปิดเผยความลับแก่เพื่อน 5. ปิดความลับของเพื่อน 6. ไม่ทอดทิ้งในยามวิบัติ 7. เมื่อเพื่อนสิ้นโภคสมบัติก็ไม่ดูหมิ่น ภิกษุทั้งหลาย มิตรประกอบด้วยองค์ 7 ประการนี้แล เป็นผู้ควรเสพ

สุมน อมรวิวัฒน์ ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการพัฒนามนุษย์ได้ 3 หมวดใหญ่ เรียกว่า ไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา หรือที่เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา และยังได้กล่าวว่า พระพุทธศาสนามีหลักของการเรียนรู้ไว้ 6 ประการคือ

1. พระพุทธศาสนามองมนุษย์ทั้งในฐานะที่เป็นเอตักบุคคล และในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมซึ่งต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น

2. มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์ หรือเวไนยบุคคล สามารถได้รับการสั่งสอนฝึกฝนและอบรมบ่มนิสัยได้

3. มนุษย์มีภาวะทางสติปัญญามาแต่กำเนิด แม้ว่ามนุษย์จะมีความแตกกัน แต่ก็จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้

4. พระพุทธศาสนาอธิบายหลักการเรียนรู้มนุษย์ว่าการเกิดขึ้นของชีวิต มีลักษณะเป็นองค์รวมของรูปกับนาม ซึ่งเป็นการเรียนรู้ไปตามพัฒนาการของชีวิต

5. การเรียนรู้ของมนุษย์มีแกนหลัก 3 แกน คือ

5.1 การฝึกฝนตนเรื่องศีล

5.2 การฝึกฝนตนเรื่องสมาธิ

5.3 การฝึกฝนตนเรื่องปัญญา

---

[16] สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปลและเรียบเรียง, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค 100 ปี สมเด็จพระพุทธจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร),** พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พริ้นท์ติ้ง จำกัด, 2546), หน้า 161-162.

[17] องฺ.สตฺตก. (บาลี) 23/37/57.

[18] องฺ.สตฺตก. (ไทย) 23/37/57.

6. จุดมุ่งหมายที่สำคัญของการเรียนรู้ คือ การเกิดปัญญาซึ่งต้องพัฒนาโดยการแสวงหาความรู้ การฝึกฝนค้นคิด และการฝึกฝนตนเอง[19]

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค กล่าวว่า ผู้เป็นกัลยาณมิตรนั้น ย่อมเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศรัทธา 1 สมบูรณ์ด้วยศีล 1 สมบูรณ์ด้วยสุตะ 1 สมบูรณ์ด้วยจาคะ 1 สมบูรณ์ด้วยวิริยะ 1 สมบูรณ์ด้วยสติ 1 สมบูรณ์ด้วยปัญญา 1 คือ ย่อมเชื่อมั่นต่อความตรัสรู้ของพระตถาคตเจ้า และเชื่อมั่นต่อกรรมและผลแห่งกรรมด้วยศรัทธาสมบัติ ไม่ยอมปล่อยวางการแสวงหาประโยชน์แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย อันเป็นเหตุสัมมาสัมโพธิญาณด้วยศรัทธาสมบัตินั้น ย่อมเป็นที่รักที่เคารพเป็นที่น่าสรรเสริญ เป็นผู้ทักท้วงตำหนิโทษว่ากล่าว เป็นผู้อดกลั้นต่อถ้อยคำของสัตว์ทั้งหลายได้ ด้วยศีลสมบัติ เป็นผู้สามารถชี้แจงถ้อยคำอันลุ่มลึก ซึ่งประกอบด้วยสัจธรรมและปฏิจจสมุปบาทธรรม เป็นต้น ด้วยสุตสมบัติ เป็นผู้มักน้อย สันโดษ ชอบสงัด ไม่คลุกคลีกับหมู่คณะด้วยจาคสมบัติ เป็นผู้เพียรพยายามในการปฏิบัติ ทั้งที่เป็นประโยชน์ตนและประโยชน์คนอื่นด้วยวิริยสมบัติ เป็นผู้มีสติตั้งมั่นในทางดีด้วยสีลสมบัติ เป็นผู้มีจิตไม่คิดฟุ้ง มีจิตมั่งคงด้วยสมาธิสมบัติ และรู้แจ้งชัดไม่วิปริตผิดเพี้ยนด้วยปัญญาสมบัติ ท่านผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติเห็นปานนี้นั้น ย่อมสอดส่องมองเห็นคติแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรมด้วยสติ รู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นโทษของสัตว์ทั้งหลายตามเป็นจริงด้วยปัญญา มีจิตแน่วแน่อยู่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นโทษนั้นด้วยสมาธิ ช่วยกำจัดสิ่งที่เป็นโทษ พยายามชักจูงแนะนำสัตว์ทั้งหลายในสิ่งที่เป็นประโยชน์ด้วยวิริยะ ฉะนี้

ในการเสวนากับสัตบุรุษ หรือการเลือกคบแต่คนดี เพราะสัตบุรุษย่อมมีอิทธิพลต่อผู้ที่เข้าไปเกี่ยวข้อง หรืออาจจะบอกว่าเขามีกัลยาณมิตร หรือเรียกอีกอย่างว่า กัลยาณมิตตา แปลว่า ความมีกัลยาณมิตร[20] กัลยาณมิตร หมายถึงเพื่อนที่มีความเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติ ที่จะสามารถสั่งสอน อบรม แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างเพื่อให้ผู้อื่นสามารถดำเนินไปในแนวทางแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง

ดังนั้น คำว่ากัลยาณมิตตตา คือ กุลบุตรในโลกนี้วางตัวเหมาะสม เจรจา สนทนากับคนในหมู่บ้านหรือในนิคมที่ตนอาศัยอยู่ จะเป็นคหบดี บุตรคหบดี คนหนุ่มผู้เคร่งศีล หรือคนแก่ผู้เคร่งศีลก็ตาม ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาคะ และถึงพร้อมด้วยปัญญา คอยศึกษาสัทธาสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาตามสมควร คอยศึกษาสีลสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศีลตามสมควร คอยศึกษาจาคสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะตามสมควร และคอยศึกษาปัญญาสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาตามสมควร นี้เรียกว่า กัลยาณมิตตตา และหมายถึง หมายถึงบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะ

---

[19]สุมน อมรวิวัฒน์, **หลักบูรณาการทางการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม,** (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2544), 25.

[20] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม,**พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, 2549), หน้า 623.

สอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างที่ให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง [21]

สรุปความดังกล่าวได้ว่า ผู้ที่จะมีชีวิตที่ดีงามหรือได้ชื่อว่ามีกัลยาณมิตรนั้น เมื่อได้อยู่อาศัยในท้องถิ่นใด จะต้องรู้จักเข้าไปคบหาคนดี พร้อมทั้งศึกษาและนำเอาสิ่งที่ดีงามนั้นมาปรับปรุงตนเอง และในประโยคข้างต้นทำให้ทราบอีกว่า การศึกษาแบบสหสัมพันธ์เชิงพุทธ เหมือนการทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรที่ดี ควรจะเข้าหา จะต้องเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ มีความถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา กัลยาณมิตร โดยลักษณะของการทำหน้าที่ หมายถึง บุคคลผู้มีความตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรม ทำหน้าที่ดี เพื่อยังประโยชน์ให้ถึงพร้อมทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เป็นผู้แนะนำ สั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อนที่ดี

ลักษณะการศึกษาแบบสหสัมพันธ์เชิงพุทธ

การศึกษาแบบสหสัมพันธ์เชิงพุทธ ลักษณะกัลยาณมิตรที่ดีพระพุทธเจ้าเป็นตัวอย่างในการถ่ายทอดองค์ความรู้ใหม่ให้กับมวลมนุษยชาติ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐี คนยาจก คนหนุ่ม คนแก่ คนป่วย คนเสียสติ หรือเศร้าโศกเสียใจจนไม่มีทางออกมืดเหมือนปานกำตา ไม่สามารถหาทางออกหรือมองไม่ออกเลย เมื่อได้พบกับพระพุทธเจ้าทำให้สามารถเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต จากคนผิดหวัง หมดอาลัยในชีวิต หมดทางไปและขาดสติไม่สามารถยับยั้งตนเองได้ ก็เพราะอาศัยพระพุทธองค์ทรงชี้แนวทาง มุ่งประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น อันเกิดจากผลของการทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร เพราะผลนั้นอันจะนำไปสู่ความสำเร็จหรือนำไปสู่ความดี เป็นไปในทางสร้างสรรค์ และเกิดสันติสุขแก่สังคมอีกด้วย

การศึกษาแบบสหสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงคือการให้คำแนะนำพร่ำสอน ต้องดูว่า คำพร่ำสอนของกัลยาณมิตรนั้น จะต้องเป็นไปในทางที่นำชี้ทุกข์ บำบัดสุข เป้าหมายสูงสุด การได้บรรลุธรรมขั้นสูงสุดเพื่อชีวิตที่สมบูรณ์ หรือความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง และจะต้องเป็นผู้มีศรัทธา คือ มีความเชื่อและความรู้สึกซาบซึ้ง ซึ่งเกิดจากความมั่นใจในเผตุผลเท่าที่ได้เห็น เป็นความมั่นใจว่าเป็นไปได้ มั่นใจว่ามีคุณค่าและมั่นใจว่าสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ในกระบวนการเรียนรู้ เพราะการไม่งมงาย หลงใหล หรือ การเพ้อฝัน

นอกจากนั้น ปัจจัยที่เป็นเหตุให้เกิดการเรียนรู้ภายนอก คือ ปรโตโฆสะ คือ เสียงจากผู้อื่นหรือคำสั่งสอน เมื่อแบบอย่างทำให้เกิดศรัทธา ความเป็นการเรียนรู้ย่อมจะเกิดขึ้นได้ เพราะปรโตโฆสะเป็นสภาพแวดล้อมหรือบรรยายของแหล่งเรียนรู้ คือ เป็นแบบอย่าง เป็นตัวอย่างที่ดี มีความเป็นกัลยาณมิตร

ดังนั้น องค์ประกอบของความเป็นกัลป์ยาณมิตรดังที่พระพุทธเจ้าได้นำไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากหลักคำสอนที่สามารถนำไปแก้ไขปัญหา เพื่อเป้าหมายคือการพัฒนาปัญญานั้น เป็นคำสอนที่งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด และเป็นคำสอนที่ถูกต้อง มีเหตุมีผล จนสามารถนำไปปฏิบัติได้เกิดประโยชน์มากมาย

---

[21] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม,** พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, 2549), หน้า 623.

พระพุทธเจ้าทรงเป็นกัลยาณมิตร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า บุคคลผู้เป็นต้นแบบในการทำหน้าที่กัลยาณมิตรของโลก พระพุทธองค์ทรงการศึกษา และได้ตรัสรู้ เมื่อได้ตรัสรู้แล้วก็ทำหน้าที่กัลยาณมิตรของพระพุทธองค์ คือ การสั่งสอนสาวกและพุทธบริษัทให้รู้ธรรม บรรลุธรรม เพื่อจะได้นำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำหน้าที่กัลยาณมิตรในโลกยุคปัจจุบัน ความเป็นผู้รู้เรื่องราวของชีวิต พลิกจากคนธรรมดากลายเป็นบุคคลผู้ที่ยิ่งใหญ่ของโลก ทำให้โลกได้รู้จักและจดจำนำเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ และในฐานะเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ โดยพระพุทธองค์เป็นยอดครูและยอดคนในโลก พร้อมทั้งเทวโลกและพรหมโลก ไม่มีใครยิ่งใหญ่กว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะพระองค์ทรงมีสัพพัญญุตญาณที่รู้แจ้งในสรรพสิ่ง ทรงเป็นผู้ชี้แนะว่าจะทำอะไรก็จะต้องใคร่ครวญเสียก่อน พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้มีความกรุณาอย่างยิ่งต่อสรรพสิ่งในโลก และได้ชื่อว่าเป็นยอดกัลยาณมิตรของโลก เพราะทรงแนะนำชาวโลกให้พ้นจากทุกข์ พบสุขอันเป็นอมตะธรรม ทรงสอนได้ทั้งมนุษย์และเทวดา ที่เรียกว่า สตฺถา เทวมนุสฺสานำ ทรงเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย สอนให้คนเกิดความรู้ถึงขั้นวิชชาญาณ และสัมโพธิญาณได้ ด้วยการแสดงธรรม โดยโฟกัสไปที่บุคคลที่จะแสดงให้บรรลุ แต่คนรอบข้างก็ได้อานิสงค์ด้วย ถือว่ายอดเยี่ยมมาก สามารถให้ผู้ฟังรู้ถึงขั้นอริยสัจจะ และเกิดการเปลี่ยนแปลงจากปุถุชนเป็นอริยบุคคลได้ ซึ่งในสมัยปัจจุบันหาไม่ได้อย่างนี้อีกแล้ว ด้วยความที่พระองค์เป็นครูชั้นยอดนี่เอง จึงทรงทำงานประกาศคำสอนใหม่อย่างได้ผลในชั่วระยะเวลาเพียง 8 เดือน สามารถทำหน้าที่ยอดกัลยาณมิตรเพื่อเหล่า ให้เหล่าเวไนยสัตว์เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง เป็นอริยบุคคลถึง 1,250 องค์ตลอดระยะเวลาที่พระองค์ประกาศ พระพุทธศาสนาก็ตั้งเป็นหลักแหล่งลงอย่างมั่นคง ในดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำคงคา และต่อมากลายเป็นศาสนาของโลกในที่สุด การได้ศึกษาคุณสมบัติและวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า จึงเท่ากับเป็นการศึกษาวิธีสอนตามหลักพุทธศาสตร์ เราจะได้หลักการเพื่อประยุกต์ใช้ในการทำหน้าที่กัลยาณมิตรในยุคปัจจุบัน กล่าวคือ ทรงมีความกรุณาและทรงสงสารสรรพสัตว์ เพราะเห็นว่าตกอยู่ในความมืดคืออวิชชา ยังไม่รู้เส้นทางสว่างแก่ชีวิต ไม่รู้เส้นทางไปสู่สวรรค์และนิพพานการสอนไม่ได้มุ่งเรื่องลาภสักการะ หรือชื่อเสียงเหมือนครูในโลกยุคปัจจุบัน แต่สอนเพื่อมุ่งช่วยศิษย์ให้พ้นจากความทุกข์ ไม่หวังผลสิ่งใดตอบแทน ไม่ต้องการความร่ำรวย เพราะพระองค์ทรงข้ามพ้นความจนและความรวยมาได้แล้ว ครูที่หวังผลประโยชน์ตอบแทนจากศิษย์ หรือหวังความร่ำรวยจากศิษย์ จะเป็นครูที่ดีไม่ได้ เช่นเดียวกัน ผู้ที่ทำหน้าที่กัลยาณมิตรเพื่อหวังลาภ ยศ สรรเสริญ ยังไม่ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตรอย่างแท้ ดังตัวอย่างที่ปรากฏในติสสสูตร[22] ว่า สมัยหนึ่งมีพระติสสะโอรสพระปิตุจฉาของพระผู้มีพระภาค บอกแก่ภิกษุจำนวนมากอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ร่างกายของกระผมอ่อนเปลี้ยประดุจคนเมา กระผมรู้สึกมืดทุกด้าน แม้ธรรมทั้งหลายก็ไม่ปรากฏ ถีนมิทธะครอบงำจิตของกระผม กระผมไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ และยังมีความสงสัยในธรรมทั้งหลายอยู่ ครั้งนั้น ภิกษุจำนวนมากเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระติสสะโอรสพระปิตุจฉาของพระผู้มีพระภาค บอกแก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ร่างกายของกระผมอ่อนเปลี้ยประดุจ

[22] สำ.ข. (ไทย). 17/84/143-146.

คนเมา กระผมรู้สึกมืดทุกด้าน แม้ธรรมทั้งหลายก็ไม่ปรากฏ ถีนมิทธะครอบงำจิตของกระผม กระผมไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ และยังมีความสงสัยในธรรมทั้งหลายอยู่

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาตรัสว่า ภิกษุ เธอจงไปเรียกติสสภิกษุมาตามคำของเรา ภิกษุนั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว เข้าไปหาท่านพระติสสะถึงที่อยู่แล้วได้บอกว่า ท่านติสสะ พระศาสดารับสั่งให้ท่านเข้าเฝ้า ท่านพระติสสะรับคำแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายอภิวาท แล้ว นั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า ติสสะ ทราบว่า เธอได้บอกแก่ภิกษุจำนวนมากว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ร่างกายของกระผมอ่อนเปลี้ยประดุจคนเมา ฯลฯ และยังมีความสงสัยในธรรมทั้งหลายอยู่ จริงหรือ ท่านพระติสสะทูลตอบว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า พระศาสดาทรงตรัสถามว่า ติสสะ เธอจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร เมื่อบุคคลผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ไม่ปราศจากความพอใจ ไม่ปราศจากความรัก ไม่ปราศจากความกระหาย ไม่ปราศจากความเร่าร้อน ไม่ปราศจากความทะยานอยากในรูป เพราะรูปนั้นแปรผันและเป็นอย่างอื่น โสกะ (ความเศร้าโศก) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ (ความทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์ใจ) และอุปายาส (ความคับแค้นใจ) จึงเกิดขึ้น ใช่ไหม พระติสสะทูลว่า ใช่ พระพุทธเจ้าข้าดีละ พระศาสดาตรัสว่า ดีละ ติสสะ เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น เมื่อบุคคลผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ... ในรูป...ในสัญญา...ในสังขาร เพราะสังขารเหล่านั้นแปรผันและเป็นอย่างอื่น โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส จึงเกิดขึ้นใช่ไหม พระติสสะทูลว่า ใช่ พระพุทธเจ้าข้า พระศาสดาตรัสว่า ดีละ ดีละ ติสสะ เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น เมื่อบุคคลผู้ปราศจากความกำหนัด...ในรูป...ในเวทนา...ในสัญญา ...ในสังขาร...เมื่อบุคคลผู้ปราศจากความกำหนัด ปราศจากความพอใจ ปราศจากความรัก ปราศจากความกระหาย ปราศจากความเร่าร้อน ปราศจากความทะยานอยากในวิญญาณ เพราะวิญญาณนั้นแปรผันและเป็นอย่างอื่น โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงเกิดขึ้น ใช่ไหมพระติสสะทูลว่า ไม่ใช่ พระพุทธเจ้าข้า พระศาสดาตรัสว่า ดีละ ดีละ ติสสะ เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น เมื่อบุคคลผู้ปราศจากความกำหนัด...ในวิญญาณ...ติสสะ เธอจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง พระติสสะทูลว่า ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า พระศาสดาตรัสว่า เวทนา...สัญญา...สังขาร... วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง พระติสสะทูลว่า ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า

พระศาสดาตรัสว่า เพราะเหตุนั้นแล ฯลฯ อริยสาวกผู้ได้สดับเห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ รู้ชัดว่า...ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป ติสสะ เปรียบเหมือนบุรุษ 2 คน คนหนึ่งไม่ฉลาดในหนทาง คนหนึ่งฉลาดในหนทาง บุรุษผู้ไม่ฉลาดในหนทาง พึงถามทางกับบุรุษผู้ฉลาดในหนทาง บุรุษผู้ฉลาดในหนทางพึงตอบว่า ผู้เจริญ ท่านไปตามทางนี้อีกสักครู่ก็จักพบทาง 2 แพร่ง ในทาง 2 แพร่งนั้น ท่านจงละทางซ้ายไปทางขวาเถิด ไปตามทางนั้นอีก สักครู่ก็จักพบราวป่าหนาทึบ ไปตามทางนั้นอีก สักครู่ก็จักพบที่ลุ่มใหญ่มีเปือกตม ไปตามทางนั้นอีก สักครู่ก็จักพบบึงที่ลึก ไปตามทางนั้นอีก สักครู่ก็จักพบพื้นที่ราบน่ารื่นรมย์ ติสสะ อุปมานี้ เรายกมาเพื่อให้เข้าใจเนื้อความแจ่มชัด ในอุปมานั้นมีอธิบายดังนี้ คำว่า บุรุษผู้ไม่ฉลาดในหนทาง นี้เป็นคำเรียก ปุถุชน **ปุถุชน** หมายถึงคนที่ยังมีกิเลสหนา ที่เรียกเช่นนี้เพราะบุคคลประเภทนี้ยังมีเหตุก่อให้เกิดกิเลสอย่างหนา นานัปการ **ปุถุชน**มี 2 ประเภท คือ (1) อันธ**ปุถุชน** คนที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรมทางจิต (2) กัลยาณ **ปุถุชน** คนที่ได้รับการศึกษาอบรมทางจิตแล้ว [23]

[23] ม.มู. (ไทย) 12/2/2.

ที่กล่าวข้างบนเป็นวาทะของพุทธเจ้าตรัสกับท่านติสสะ และยังผู้ให้ความหมายของความทุกข์ และสอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) [24] ได้ให้ความหมายของคำว่า ทุกข์ มี 3 ประการคือ

1) สภาพที่ทนอยู่ได้ยาก สภาพที่คงทนอยู่ไม่ได้ เพราะถูกบีบคั้นด้วยความเกิดขึ้นและความดับสลาย เนื่องจากต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ไม่ขึ้นต่อตัวมันเอง

2) อาการแห่งทุกข์ที่ปรากฏขึ้นหรืออาจปรากฏขึ้นได้แก่คน

3) สภาพที่ทนได้ยาก ความรู้สึกไม่สบาย ได้แก่ ทุกข เวทนา ถ้ามาคู่กับโทมนัส ทุกข์หมายถึงความไม่สบายกาย ทุกข์กาย แต่ถ้ามาลำพัง ทุกข์ หมายถึงความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ คือทั้งทุกข์กายและทุกข์ใจ

พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากลอังกฤ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน[25] ให้ความหมายของคำว่า ทุกข์ คือสภาพที่ทนได้ยาก ภาวะที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ สภาพที่บีบคั้น ได้แก่ ชาติ (การเกิด) ชรา (การแก่ การเก่า) มรณะ (การตาย การสลายไป การสูญสิ้น) การประสบกับสิ่งที่อันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รัก การปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่ได้สมหวังในสิ่งนั้น กล่าวโดยย่อก็คือ อุปาทานขันธ์ อันได้แก่ ขันธ์ 5 ล้วนเป็นทุกข์ทั้งสิ้น

ในปิยชาติกสูตร[26] ว่าด้วยทุกข์เกิดจากสิ่งเป็นที่รัก ลูกชายคนเดียวของคหบดีตาย พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับคหบดีว่า โสกะ (ความเศร้าโศก) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ (ความทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์ใจ) และอุปายาส (ความคับแค้นใจ) เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รัก” แท้จริงแล้ว เพราะความยินดีและโสมนัส เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รักมีมาจากสิ่งอันเป็นที่รักต่างหาก” จึงก่อให้เกิดทุกข์ จะเห็นได้ว่าความทุกข์ซึ่งเป็นสิ่งที่ทนได้ยาก และเป็นสิ่งที่น่าเกลียดและว่างเปล่า เมื่อเกิดความทุกข์ ซึ่งเป็นไปตามสภาพของสิ่งแวดล้อม ตามกฎธรรมชาติ ซึ่งเป็นความเป็นจริงที่เกิดขึ้น หรือมนุษย์ทำขึ้น มนุษย์ประสบก็ไม่สามารถยุติได้ ต้องได้รับความทุกข์ ตั้งแต่เจ็บ ป่วย และล้มตาย ซึ่งเป็นสิ่งที่รักษายาก เมื่อเกิดทุกข์ขึ้น จะเกิดภาวะที่บีบคั้นทางด้านจิตใจ หวาดวิตา กังวล บุคคลผู้พรากจากบาปอกุศลธรรมที่ทำจิตให้เศร้าหมอง ทำให้เกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีทุกข์เป็นผล มีชาติ ชรา และมรณะต่อไปอีก[27] และในมหาสติปัฏฐานสูตร ได้กล่าวถึงความทุกข์ในอริยสัจมีอยู่ 11 ประเภท คือ 1) คือ ความเกิด 2) ความแก่ 3) ความจุติ ความตาย 4) ความเศร้าโศก 5) ความร้องไห้ ความคร่ำครวญ 6) ความทุกข์ทางกาย 7) ความทุกข์ทางใจ 8) ความแค้น ความคับแค้น 9) การประสบกับอารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์ 10) การพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นทุกข์ 11) การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์ [28]

---

[24] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์,** พิมพ์ครั้งที่ 11/2, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551), หน้า 135.

[25] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจานานุกรมศัพท์ศาสนาสากล อังกฤ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน,** (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์,2542). หน้า 36.

[26] ม.ม. (ไทย). 13/353/433.

[27] องฺ.จตุกฺก. (ไทย). 21/10/16.

[28] ที.ม. (ไทย) 10/387-399/324-329.

พระพุทธเจ้าเข้าใจเรื่องทุกข์อย่างสิ้นเชิง จึงกล้าเผชิญกับความทุกข์ เห็นแจ้งความทุกข์ ย่อมแสดงให้เห็นแล้วว่า มนุษย์เต็มไปด้วยความทุกข์ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย หรืออาจจะบอกว่า มันเป็นแนวทางที่ต้องเผชิญอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสเสมอว่า ทรงพอใจในการสอนเรื่องทุกข์ และให้เห็นทุกข์ว่าคืออะไร พระพุทธองค์ได้ทรงประกาศว่า ทุกสิ่งในโลกย่อมต้องเป็นทุกข์ทั้งสิ้น [29]

บทสรุป

การจัดการศึกษาแบบสหสัมพันธ์เชิงพุทธ เป็นการจัดการศึกษาแบบกัลยาณมิตร ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางพระองค์เป็นกัลยาณมิตร เพื่อคอยหาวิธีทางแก้ไขปัญหาของมนุษย์ ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ ที่ไม่สามารถหาทางออกได้ เมื่อพระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ธรรม ย่อมรู้ว่าคนแต่ละคนมีความแตกต่างระหว่างบุคคล ไม่ว่าจะเป็นเรื่องบุคลิกภาพ ด้านสติปัญญาของแต่ละบุคคล เมื่อมีระดับสติ มีปัญญาก็แตกต่างกัน การจะแสดงธรรมให้ได้ผลแต่ละคนย่อมออกมาไม่เหมือนกัน เหมือนตอนท้ายของพระธรรมบททุกเรื่อง ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ให้เห็นเช่นกันว่า ใครได้บรรลุธรรมอะไร เป็นการประเมินให้เห็นประจักษ์เฉพาะหน้า นี่แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร ตามประวัติความเป็นมาของพระพุทธเจ้า พระองค์มอบความเป็นใหญ่ให้กับสงฆ์ ให้โอกาสแก่ผู้ที่สนใจที่จะเรียนรู้ธรรมและอยากเรียนธรรม ดังจะเห็นได้จากหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ในมหาปรินิพพานสูตร ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ธรรมและวินัยจะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย ย่อมทำให้มองเห็นว่า พระพุทธองค์นอกจากจะเป็นผู้ตรัสรู้ธรรม ประกาศธรรม และเทศนาสั่งสอน มีเป้าหมายเพื่อให้พุทธบริษัทได้เข้าใจธรรม ยังได้วางแนวทางในการอบรม พัฒนาตนเอง เพราะความเป็นกัลยาณมิตรนั้น ไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาย บุคลิกภาพ องค์ความรู้หรือคุณธรรม ตลอดทั้งแนวทางหรือวิธีการสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไม่มีใครเปรียบเทียบได้ นอกจากนั้น ยังสร้างศรัทธาสำหรับผู้เรียน ให้มีความรักมีความเลื่อมใส และเกิดความพึงพอใจพลอยยินดีที่จะปฏิบัติตาม ไม่มีการบังคับแต่อย่างใด โดยวิธีการใช้หลักการศึกษาทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เห็นความถูกต้อง มีการพิจารณาอย่างแยบคาย และทำได้อย่างถูกต้อง ถึงเป้าหมายได้ เพราะพระพุทธองค์กล่าวอย่างใด ทำอย่างนั้น เป็นผู้ทำอย่างใด กล่าวอย่างนั้น ด้วยเหตุนี้ จึงชื่อว่า ยถาวาที ตถาการี หรือ ยถาการี ตถาวาที คือสอนให้รู้ ดูให้เป็น เห็นความจริง โดยการให้วิธีการแห่งปัญญานั้นเอง

บรรณานุกรม

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ 7, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ, ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ 11/2 กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551.

[29] เอดเวิร์ด คอนซ์, **พุทธศาสนา : สาระและพัฒนาการ,** เขียน นิธิ เอี่ยวศรีวงศ์.แปล. พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, 2552), หน้า 40.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 11, กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, 2549.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จ พระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2539.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.** กรุงเทพมหานคร: นานมีบุคส์บลิเคชั่นส์, 2546.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล อังกฤ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, 2542.

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). **แปลและเรียบเรียงคัมภีร์วิสุทธิมรรค 100 ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร).** พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พริ้นท์ติ้ง จำกัด, 2546.

สุมน อมรวิวัฒน์, **การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ : ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์.** พิมพ์ครั้งที่ 3, นนทบุรี : โรงพิมพ์หาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2547.

สุมน อมรวิวัฒน์. **หลักบูรณาการทางการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม.** นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,2544.

เอดเวิร์ด คอนซ์. **พุทธศาสนา : สาระและพัฒนาการ.** เขียน นิธิ เอี่ยวศรีวงศ์, แปล, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2552.

BHIKKHU P.A.PAYUTTO (SODET PHRA BUDDHACHOSACARIYA),**BUDDHADHAMMA. The Lay Of Nature and Their Benefits to Life**.Translated by Robin Philp, Moore (Bankok: Sahadhamimaka Co.,LTD. 2018..

Good Carter V. Dictionary of Education. (New york: Hill Book Company, 1973.

รูปแบบการพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมเพื่อการพำนักระยะยาว (Long Stay) สำหรับผู้สูงอายุชาวต่างชาติ ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา

Model of Space Development and Long Stay Activities for foreigner Elderly in Chiang Mai, Chiang Rai and Phayao Province.

วันชัย พลเมืองดี
จักรแก้ว นามเมือง
มงคลกิตติ์ โวหารเสาวภาคย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการพำนักระยะยาว 2) เพื่อพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมการพำนักระยะยาว และ 3) เพื่อเสนอรูปแบบการพำนักระยะยาว ของผู้สูงอายุชาวต่างชาติในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) และการศึกษาในภาคสนาม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงอายุชาวต่างชาติ สถานประกอบการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน และแบบสอบถามความต้องการของผู้สูงอายุชาวต่างชาติ ผู้ให้ข้อมูลสาคัญ ได้แก่ ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติการของหน่วยงานภาครัฐ ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติการสถานประกอบการ ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการพำนักระยะยาว พื้นที่จังหวัดละ 10 คน รวมจำนวน 30 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติร้อยละ และการจัดอันดับความต้องการของผู้สูงอายุชาวต่างชาติ และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ผลการวิจัย พบว่า

1. ความต้องการของชาวต่างชาติด้านพื้นที่และกิจกรรมเพื่อการพำนักระยะยาว (Long Stay) พบว่า ต้องการพำนักระยะยาว จังหวัดภาคเหนือ เชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา เป็นสถานที่ชาวต่างชาติต้องการที่จะมาพำนักระยะยาวในระดับสูง เนื่องจากมีความสะดวก ไปมาสะดวก มีความสบาย อากาศวิวทิวทัศน์สวยงาม มีความสะอาด บ้านเมืองเป็นเมืองสะอาดเป็นเมืองน่าอยู่ หลากหลายทางวัฒนธรรมประเพณี ศาสนาความเชื่อ มีความสงบ ปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน ขาดแต่การประชาสัมพันธ์ไปสู่สากล

2. รูปแบบการพำนักระยะยาว (Long stay) ของผู้สูงอายุชาวต่างชาติในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา มี 3 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการพำนักระยะยาวของผู้สูงอายุชาวต่างชาติ “แบบพุทธวิถี” มี การทำสมาธิ มีการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ และศึกษาหลักพุทธธรรม 2) รูปแบบการพำนักระยะยาวของผู้สูงอายุชาวต่างชาติ “แบบการจัดการศึกษา” โดยให้ผู้พำนักชาวต่างชาติได้เข้ามามีส่วนร่วมทางวิชาการ ในการสอนภาษาอังกฤษ ในโรงเรียน และครูต่างชาติจิตอาสาพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม 3) รูปแบบการพำนักระยะวาวของผู้สูงอายุชาวต่างชาติ “แบบวิถีชุมชน” มี 5 วิถี ได้แก่ 1) วิถีชีวิต ในการใช้ชีวิตพักอาศัยร่วมกับชาวบ้าน ศึกษาสมุนไพร ผลิตเครื่องนุ่งห่ม 2) วิถีวัฒนธรรม ได้แก่ การเข้าร่วมประกอบ

พิธีกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อ 3) วิถีธรรมชาติ ได้แก่ การเดินป่า ชมนก เรียนรู้ธรรมชาติ 4) วิถีเศรษฐกิจ ได้แก่การประกอบอาชีพตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พุทธเศรษฐศาสตร์ และ 5) วิถีสุขภาวะ ได้แก่ สปา ออนเซน นวดเพื่อสุขภาพ และสมุนไพรบำบัด

3. การพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมเพื่อการพำนักระยะยาว โดยใช้ นโยบาย 5 ส. คือ 1) สะอาด ได้แก่ การพัฒนาพื้นที่เป็นที่พำนักสะอาด ร่มรื่น รณรงค์เรื่องขยะสิ่งของเหลือใช้ที่จะก่อให้เกิดมลพิษ รักษาสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ 2) สะดวก การเดินทางไปมาต้องสะดวกในเส้นทางความ สามารถติดต่อสื่อสารกันได้สะดวกและรวดเร็ว 3) สบาย พื้นที่ต้องสัปายะ สบายคุ้มทุนคุ้มค่ากับการใช้จ่ายในการพักพำนักระยะยาว ไม่ลำบากขัดสนทั้งเครื่องอุปโภค บริโภค 4) สงบ คือความปลอดภัยในร่างกายและทรัพย์สิน ตลอดรวมไปถึงความไม่พลุกพล่านของผู้คนที่มีมากจนเกินไป สามารถศึกษาปฏิบัติธรรม และ 5) สว่าง หมายถึง เป็นที่ผู้สูงอายุพำนักระยะยาว ต้องการความรู้ ในการที่จะศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนาความเชื่อ และการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างผู้พำนักระยะยาว กับชุมชนท้องถิ่น พร้อมทั้งเกิดการพัฒนากิจกรรมเพื่อการพำนักระยะยาว ได้แก่ การพัฒนากิจกรรมและบริการเชิงสุขภาพ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวิถีธรรมชาติหรือเชิงนิเวศ กิจกรรมการท่องเที่ยววิถีเศรษฐกิจ และกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีชีวิต

คำสำคัญ : รูปแบบ, การพัฒนา, การพำนักระยะยาว

Abstract

This research is about the development of areas and activities form for long-stay elderly foreigners. The objectives are included 1) to study long-stay form, 2) to develop areas and activities for long stay, and 3) to propose the long-stay form of elderly foreigners in Chiang Mai, Chiang Rai, and Phayao. These are qualitative research and fieldwork. Research instruments are interview form for elderly foreigners, organizations, department of local administration, and communities and the foreigners' needs analysis questionnaire. Key informants are administrator and executor of government agency, administrator and executor of an organization, guru, community leader, and local wisdom. These people are from department of local administration and community involved with long stay. There are 30 total key informants, 10 key informants from each district. The information is analyzed by using percentage and prioritization of elderly foreigners' needs as well as content analysis. The research result show that

1) The elderly foreigners' needs for long-stay areas and activities: northern Thailand such as Chiang Mai, Chiang Rai, and Phayao are highly interested in long-stay foreigners, because these districts are easy to transport, also they are convenience, nice environment,

clean, pleasant city, diversity of culture, religious and belief, peaceful city and, be safety for their life and asset. However, these cities are not publicized enough.

2) The long-stay form of elderly foreigners in Chiang Mai, Chiang Rai, and Phayao: there are 3 form that are 1) the long-stay form of elderly foreigners called Buddhism way that are involved in meditation, historical study, and dharma principle study, 2) the long-stay form of elderly foreigners called educational management that the long-stay foreigners are part of English teaching in school and volunteer foreign teacher in ethical development, 3) the long-stay form of elderly foreigners called the 5 community way that include, 1) way of life is living in community with folks, studying herbs, making some cloths, 2) the way of culture are participating in religious ceremony in Buddhist holy day and respect their belief, 3) the way of nature such as trekking, bird watching, and nature study, 4) the way of economy such as carry on an occupation followed philosophy of the sufficiency economy and Buddhist economics, and 5) the way of health such as spa, onsen, massage for health, and herbal therapy.

3) The development of long-stay areas and activities that use system called 5 S (Ha-Sor): 1) clean is about the development of stayed area to make it clean, be shady, campaign about garbage and waste which cause the pollution, and maintain the beautiful nature. 2) convenience is about transportations, as well as be able to communicate easily and fast, 3) comfort is about Sapaya area, worth to pay and stay for long time. Also, there are enough necessary stuff and food, 4) peace is about safety in their life and asset as well as not crowed and be able to do the Dhamma practice, and 5) Bright means a place where the long-stay elderly want to get knowledge to learn about culture, tradition, religious and belief, and to exchange the knowledge between long-stay foreigners and local people in the community. Also, they have to develop activities, for long-stay foreigners in that area, that are included health activities and services development, development of cultural tourism activities, nature tourism or ecotourism activities, economical tourism activities, and community-based tourism activities.

Keyword : Model, Development, Long Stay

บทนำ

การท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว (Long Stay) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวกลุ่มหนึ่งที่มีขนาดใหญ่ และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมาก นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ จะมีอายุระหว่างวัยกลางคนถึงสูงอายุ หรือวัยเกษียณอายุ มีวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนและฟื้นฟูสภาพ

ร่างกายไปพร้อมกัน ส่งผลให้การเดินทางในแต่ละครั้ง ต้องใช้เวลาอยู่ในสถานที่ใดที่หนึ่งเป็นเวลานาน อาจมากกว่า 15 วัน หรือ 1 เดือน คุณลักษณะพิเศษของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ คือเป็นผู้มีฐานะทำให้ซื้อสินค้าและบริการที่มีราคาแพงได้หากสอดคล้องกับความต้องการของตน ตลาดนักท่องเที่ยวพำนักระยะยาว (Long Stay) กลุ่มผู้สูงอายุจากประเทศต่างๆ นั้น เป็นตลาดที่มีขนาดใหญ่นับพันล้านคน ในปัจจุบันโลกมีประชากรกว่า 6,200 ล้านคนและเป็นประชากรสูงอายุ (50 ปีขึ้นไป) ถึง 18% (จำนวนประมาณ 1,138 ล้านคน) และมีสัดส่วนที่สูงขึ้นทุกปี และผู้สูงอายุปัจจุบันมีลักษณะและพฤติกรรมแตกต่างไปจากเดิมมาก ผู้สูงอายุมีรายได้และมีอำนาจการใช้จ่ายของตัวเอง มีอิสระที่จะตัดสินใจในการดำเนินชีวิต ซึ่งแม้ในตลาดสินค้าอุปโภคบริโภคตลาดผู้สูงอายุก็จัดว่าเป็นตลาดที่มีขนาดใหญ่ และมีอัตราการขยายตัวสูง ผู้สูงอายุในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีสุขภาพดี มีการศึกษาสูง มีอายุยืนยาวกว่าในอดีต

สำหรับประเทศไทย การท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวอาจจะเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่มีผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศ เป็นการช่วยเหลือโรงแรมและรีสอร์ทที่มีมากให้มีผู้พำนักมากขึ้น เป็นการช่วยเหลือนำอสังหาริมทรัพย์ที่ว่างหรือติดหนี้มาใช้ประโยชน์และเกิดรายได้เข้ามา และเป็นการสร้างงานสร้างอาชีพให้กับประเทศ เช่น อาชีพแม่บ้าน ผู้ดูแลผู้สูงอายุ พนักงานโรงแรม พนักงานทำความสะอาด เกษตรกรผู้ผลิตอาหาร บริษัทนำเที่ยว มัคคุเทศก์ ผู้ประกอบการที่พัก พนักงานขับรถ ร้านขายของ เป็นต้น เมื่อพิจารณาในด้านความพร้อมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวพำนักระยะยาว รวมถึงการประเมินในภาพรวมของทรัพยากร (Resource) ความสามารถในการแข่งขัน (Competitive Advantage) แล้ว พบว่า พื้นที่และจังหวัดที่มีศักยภาพในการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวพำนักระยะยาวในประเทศไทยในภาคเหนือตอนบน ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดเชียงราย ส่วนจังหวัดพะเยา ต้องมีการศึกษาข้อมูลเพื่อรองรับการท่องเที่ยวพำนักระยะยาวในอนาคตต่อไป จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดเชียงราย มีความพร้อมสูงในการรองรับนักท่องเที่ยวพำนักระยะยาวที่สนใจธรรมชาติและวัฒนธรรม ศักยภาพของจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดเชียงรายในการรองรับนักท่องเที่ยวพำนักระยะยาว ได้แก่ ค่าครองชีพโดยรวม ค่าเดินทาง ค่าที่พักและค่าอาหาร อยู่ในระดับที่เหมาะสม การเดินทางสะดวกสบาย มีอาหารพื้นเมืองหลากหลายที่มีรสชาติเหมาะกับชาวต่างประเทศสูงอายุ มีโรงพยาบาลที่มีคุณภาพเป็นจำนวนมาก รวมทั้งที่พัก โรงแรมหาได้ง่าย มีการจัดงานและกิจกรรมที่น่าสนใจอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี

การศึกษารูปแบบการพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมเพื่อการพำนักระยะยาว สำหรับผู้สูงอายุชาวต่างชาติในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา จะเป็นข้อมูลในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันที่ยั่งยืน (Sustainable Development for Competitive Strategy) โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายควรร่วมกันบริหารการจัดการทางด้านสิ่งแวดล้อม สร้างสรรค์วิถีทางการดำเนินชีวิตและค่านิยมในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกต้อง การกำหนดยุทธ์ศาสตร์การจัดการ โดยเพิ่มบทบาทบริหารจัดการองค์กรส่วนท้องถิ่นซึ่งใกล้ชิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หรือท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ที่เน้นอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรท่องเที่ยวเป็นหลัก รวมทั้งมอบอำนาจบริหารจัดการให้องค์กรดังกล่าวเต็มที่ เพื่อเสริมสร้างความมั่งคั่งท้องถิ่น การจัดการทางการตลาดเชิงกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพ จัดการต้อนรับชาวต่างประเทศนับแต่ก้าวแรกดูแลจนถึงก้าวสุดท้าย และรำลึกถึงเสมอ (CRM) ตลอดทั้งการวิจัยและพัฒนาเพื่อการบริการให้ดีขึ้นโดย

ตลอด และความมุ่งมั่นในการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวแบบ Long Stay อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงความเป็นอยู่สะดวกสบาย ปลอดภัย ที่สูงกว่ามาตรฐาน รวมถึงศูนย์การแพทย์ การศาสนา และเทคโนโลยีการใช้ทรัพยากรทุกๆ ด้านอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่าสูงสุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการพำนักระยะยาว (Long stay) ของผู้สูงอายุชาวต่างชาติในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา
2. เพื่อพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมการพำนักระยะยาว (Long stay) ของผู้สูงอายุชาวต่างชาติในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา
3. เพื่อเสนอรูปแบบการพำนักระยะยาว (Long stay) ของผู้สูงอายุชาวต่างชาติในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย ได้แก่ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) และการศึกษาในภาคสนาม (Field Study)

2. พื้นที่การวิจัย ได้แก่ สถานประกอบการ องค์กรส่วนท้องถิ่น ชุมชน ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา จังหวัดละ 5 แห่ง ได้แก่ ชุมชนสวนดอก ชุมชุนนิมานเหมินทร์ ชุมชนบ้านผาลาด อำเภอเมืองเชียงใหม่ ชุมชนโป่งกุ่ม อำเภอดอยสะเก็ต ชุมชนบ้านโป่งกวาว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่, ชุมชนร่องเสือเต้น ชุมชนร่องขุ่น ชุมชนบ้านแม่ยาว อำเภอเมืองเชียงราย ชุมชนหน้าด่าน อำเภอเชียงของ ชุมชนบ้านหงาว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย, ชุมชนบ้านร่องห้า ชุมชนบ้านตุ่น ชุมชนแม่กาหลวง ชุนชนบ้านดอกบัว อำเภอเมืองพะเยา ชุมชนดงเจน อำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยา

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้สูงอายุชาวต่างชาติ ผู้ประกอบการ ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติการ ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน ขององค์กรส่วนท้องถิ่นและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการพำนักระยะยาวในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย และจังหวัดพะเยา พื้นที่จังหวัดละ 10 คน

4. เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสอบถามความต้องการของผู้สูงอายุชาวต่างชาติ 2) แบบสัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงอายุชาวต่างชาติ สถานประกอบการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน และ 3) แบบสอบถามกลุ่มผู้สูงอายุชาวต่างชาติ สถานประกอบการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน อย่างมีโครงสร้าง เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมการพำนักระยะยาว

5. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ จากแบบสอบถาม ใช้สถิติร้อยละ และการจัดอันดับความต้องการของผู้สูงอายุชาวต่างชาติ สรุปผลการศึกษาในรูปแบบพรรณนาความ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

ผลการวิจัย

1. ความต้องการของชาวต่างชาติด้านพื้นที่เพื่อการพำนักระยะยาว (Long Stay) 1) ความต้องการของชาวต่างชาติด้านพื้นที่เพื่อการพำนักระยะยาว พบว่า ผู้สูงอายุชาวต่างชาติ ต้องการพำนักระยะยาว ในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นเมืองที่สงบ การเดินทางสะดวกและรวดเร็ว สถานที่พักเป็นโรงแรม หรือรีสอร์ท ระยะทางระหว่างที่พักกับตัวเมือง 1-5 กิโลเมตร อยู่ใกล้ตัวเมือง สินค้าที่ต้องการเป็นเครื่องใช้ส่วนตัว การบริการจากโรงพยาบาลหรืออนามัย ที่พักตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีความปลอดภัยต่อชีวิต เป็นต้น 2) ความต้องการของชาวต่างชาติด้านกิจกรรมเพื่อการพำนักระยะยาว พบว่า ผู้สูงอายุชาวต่างชาติ ต้องการกิจกรรมการสอนนั่งสมาธิ กิจกรรมตามประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น การขี่ช้าง ขี่ม้า การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน และ 3) ความต้องการของชาวต่างชาติด้านลักษณะและประเภทการท่องเที่ยวเพื่อการพำนัก ระยะยาว (Long Stay) พบว่า ผู้สูงอายุชาวต่างชาติ ต้องการการท่องเที่ยวส่วนบุคคล และประเภทการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

2. รูปแบบการพำนักระยะยาว (Long stay) ของผู้สูงอายุชาวต่างชาติ ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา ได้แก่ 1) รูปแบบการพำนักระยะยาวของผู้สูงอายุชาวต่างชาติ “แบบพุทธวิถี” ประกอบด้วย (1) การสนทนากลุ่ม มีกิจกรรมในการดำเนินการกิจกรรมกลุ่ม ได้แก่ การทำสมาธิกับการตระหนักถึงความตาย การฝึกสมาธิแบบ Kasina การแยกกายกับจิต และการแยกจิตออกจากสภาวะอารมณ์และจิตใจ พระพุทธศาสนากับการเจ็บป่วย (2) การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ โดยเรียนรู้เกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสนสถาน ศึกษาประวัติพระพุทธศาสนา ศึกษาวัฒนธรรม และการฝึกนั่งสมาธิ (3) การศึกษาหลักพุทธธรรม เช่น สิงคาลกสูตร มหาสติปัฏฐานสูตร อานาปานสติ (4) ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมแบบพุทธวิถี ส่งผลให้เกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง เกิดประโยชน์ สามารถพิจารณาถึงความเหมาะสม มีผลต่อจิตใจ และเข้าใจในความไม่เที่ยงแท้ 2) รูปแบบการพำนักระยะยาวของผู้สูงอายุชาวต่างชาติ “แบบการจัดการศึกษา” ประกอบด้วย (1) วัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมให้นิสิตมีส่วนร่วมในการให้บริการวิชาการแก่สังคม ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีความรู้ ทักษะด้านภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร และส่งเสริมให้เยาวชนมีคุณธรรมและจริยธรรม (2) ระดับการเรียนการสอน มี 3 ระดับ คือ Early Starter Beginners และ Elementary (3) กิจกรรมการเรียนการสอน เรียนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร และกิจกรรมนันทนาการ (4) ครูจิตอาสา มาจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย และผู้สูงอายุชาวต่างชาติ จากมูลนิธิกระจกเงา (5) การมีส่วนร่วม ทั้งระดับบุคคล โดยการบริจาคเงิน/สิ่งของ ระดับชุมชน โดยการเป็นจิตอาสาพัฒนาห้องเรียน และระดับสถาบัน จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย และมูลนิธิกระจกเงา และ 3) รูปแบบการพำนักระยะยาวของผู้สูงอายุชาวต่างชาติ “แบบวิถีชุมชน” ประกอบด้วย (1) วิถีชีวิต ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ด้านอาหารพื้นบ้าน ที่พักอาศัย (โฮมสเตย์) ผลิตภัณฑ์เครื่องนุ่งห่มและผลิตภัณฑ์สมุนไพร (2) วิถีวัฒนธรรม ได้แก่ พิธีกรรมต่างๆ และขนบธรรมเนียมประเพณีในชุมชน (3) วิถีธรรมชาติ ได้แก่ การเดินป่า ชมนก ชมพันธุ์ไม้ ชมธรรมชาติ และเรียนรู้กับธรรมชาติ 4) วิถีเศรษฐกิจ ได้แก่ กลุ่มประกอบอาชีพ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและพุทธเศรษฐศาสตร์ และ (5) วิถีสุขภาวะ ได้แก่ สปา ออนเซน นวด และสมุนไพรบำบัด

3. การพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมเพื่อการพำนักระยะยาว

1) การพัฒนาพื้นที่เพื่อการพำนักระยะยาว ได้แก่ การพัฒนาสถานที่ตั้ง สภาพแวดล้อม สิ่งก่อสร้างทั่วไป ทางสัญจรและสถานที่จอดรถ ได้แก่ (1) การพัฒนาสถานที่ตั้งและการเข้าถึง สภาพแวดล้อม สิ่งก่อสร้างทั่วไป ป้ายชื่อหรือสัญลักษณ์ และทางสัญจรและสถานที่จอดรถ (2) การพัฒนาโถงต้อนรับ และลิฟต์ (3) การพัฒนาห้องพัก บริเวณประกอบอาหาร ความปลอดภัยในห้องพัก (4) การพัฒนาห้องอาหาร บริเวณประกอบอาหาร และรับประทานอาหารรวม (5) การพัฒนาบริการเสริมอื่นๆ ห้องซักรีดรวม ห้องรับฝากสัมภาระ มุมหนังสือหรือห้องอ่านหนังสือ บริการเพิ่มเติม เช่น ห้องฟิตเนส ห้องเซาวน์น่า และอบไอน้ำ สนุกเกอร์ เป็นต้น กิจกรรเสริมพิเศษตามโอกาสและความเหมาะสม (6) การพัฒนาบุคลากร ได้แก่ พนักงานสำหรับบริการด้านความปลอดภัย พนักงานสำหรับบริการพิเศษด้านการพำนักระยะยาว (7) การพัฒนาความปลอดภัย ได้แก่ ระบบความปลอดภัยด้านอัคคีภัย และระบบความปลอดภัยทั่วไป (8) การพัฒนาการจัดการทรัพยากร สิ่งแวดล้อมและความสัมพันธ์ของชุมชน (9) ความรับผิดชอบของผู้ประกอบการ ราคาและการระบุบริการต่างๆ พร้อมรายละเอียดราคาของอุปกรณ์ในห้องพักอย่างชัดเจน

2) การพัฒนากิจกรรมเพื่อการพำนักระยะยาว ได้แก่ (1) การพัฒนากิจกรรมและบริการเชิงสุขภาพ มุ่งเน้นกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา (2) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มุ่งเน้นการพัฒนากิจกรรมตามประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านภูมิปัญญา (3) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวิถีธรรมชาติหรือเชิงนิเวศ เป็นการมุ่งเน้นในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ การมีส่วนร่วมโดยการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น มีการประชุมกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (4) กิจกรรมการท่องเที่ยววิถีเศรษฐกิจ เป็นการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจพอเพียง และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ในรูปแบบของนวัตกรรมใหม่ๆ พื้นบ้าน (5) กิจกรรมการท่องเที่ยววิถีชีวิต เป็นการพัฒนากิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตที่เป็นไปตามปัจจัย 4 นั้นคือ การพัฒนาโฮมสเตย์ (ที่พักอาศัย) การพัฒนาสินค้าด้านเครื่องแต่งกาย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านอาหารท้องถิ่น และการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรบำบัด การนวดแผนไทย

อภิปรายผล

1. ความต้องการของชาวต่างชาติด้านพื้นที่เพื่อการพำนักระยะยาว (Long Stay)

1) ความต้องการของชาวต่างชาติด้านพื้นที่เพื่อการพำนักระยะยาว (Long Stay) พบว่า ความต้องการของชาวต่างชาติด้านพื้นที่เพื่อการพำนักระยะยาว ดังนี้ (1) จังหวัดที่ต้องการพำนักระยะยาว ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย และจังหวัดพะเยา ตามลำดับ (2) ลักษณะพื้นที่ที่ต้องการพำนักระยะยาว ได้แก่ เป็นเมืองที่สงบ การเดินทางสะดวก รวดเร็ว เป็นเมืองที่มีสถานที่ท่องเที่ยวมาก ปลอดภัย ที่พักราคาถูก (3) ลักษณะที่พักที่ต้องการพำนักระยะยาว ได้แก่ โรงแรม รีสอร์ท บ้านญาติหรือเพื่อน และบังกะโล คอนโดมิเนียมหรืออาคารชุดตึกสูง (4) ระยะทางระหว่างที่พักกับตัวเมือง ได้แก่ ระยะทาง 1–5 กิโลเมตร 16-20 กิโลเมตร และ 6-10 กิโลเมตร ตามลำดับ (5) สภาพแวดล้อมของที่พัก ได้แก่ ใกล้ตัวเมือง ในตัวเมือง และในชนบท ตามลำดับ (6) สินค้าที่ต้องการ ได้แก่ เครื่องใช้ส่วนตัว สมุนไพร และยานพาหนะ (7) การ

บริการ ได้แก่ โรงพยาบาล อนามัย แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และสถานที่ออกกำลังกาย (8) สถานที่ตั้งและการเข้าถึง ได้แก่ ที่พักตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีความปลอดภัยต่อชีวิต กล่าวคือ โรงพยาบาล สถานพยาบาลอยู่ในบริเวณที่ไม่มีมลพิษ มีความสะดวกในการใช้ชีวิตประจำวัน คือ ธนาคาร ตู้เงินอัตโนมัติ และตลาด/ศูนย์การค้า (9) สภาพแวดล้อม ได้แก่ การจัดพื้นที่สีเขียว การจัดภูมิทัศน์ (10) สิ่งก่อสร้างทั่วไป ได้แก่ บริเวณที่นั่งพักผ่อน สถานที่อ่านหนังสือ และห้องน้ำสำหรับคนพิการ (11) ทางสัญจรและสถานที่จอดรถ ได้แก่ ลักษณะการจัดทางและสภาพพื้นผิวจราจรและคนเดินเท้า และคนพิการ สถานที่จอดรถสำหรับผู้พิการ และสถานที่จอดรถรับ-ส่งผู้เข้าพัก (12) โถงต้อนรับ และลิฟต์ อยู่ในสภาพดี สะอาด สวยงาม ระบบโทรศัพท์และอินเตอร์เน็ตมีประสิทธิภาพดีพร้อมใช้งาน (13) ห้องพัก ได้แก่ เครื่องใช้ไฟฟ้าและอุปกรณ์สื่อสารในห้องพักอยู่ในสภาพดีพร้อมใช้ ห้องน้ำมีการแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วน อยู่ในสภาพดี ปลอดภัยสำหรับผู้พิการหรือผู้สูงอายุ และลักษณะห้องและเครื่องตกแต่ง มีการจัดสรรห้องพักเป็นสัดส่วน เครื่องตกแต่งครบ (14) ห้องอาหาร ได้แก่ มีห้องอาหาร/ร้านอาหารอยู่ในรัศมีที่พัก 500 เมตร บริเวณประกอบอาหารนอกห้องพักในกรณีที่ไม่มีสถานที่ประกอบอาหารในห้องพัก (15) บริการเสริมอื่นๆ เรียงตามลำดับ ได้แก่ บริการเพิ่มเติม เช่น ห้องฟิตเนส ห้องเซาว์น่า ห้องอบไอน้ำ สถานที่เล่นกีฬา สระว่ายน้ำ พื้นที่สำหรับออกกำลังกาย ห้องซักรีดหรือบริการรับซักรีด หรือบริการเครื่องซักผ้า และมุมหนังสือหรือห้องอ่านหนังสือ (16) บุคลากร ได้แก่ พนักงานสำหรับบริการพิเศษด้านการพำนักระยะยาว พนักงานสำหรับบริการ (17) ด้านความปลอดภัยและความปลอดภัย ได้แก่ ระบบความปลอดภัยทั่วไป เช่น เครื่องเตือนภัย แผนห้องกันภัย ยาสามัญประจำบ้าน และชุดปฐมพยาบาล ระบบความปลอดภัยด้านอัคคีภัย สอดคล้องกับการศึกษาของ จิรภรณ์ ศรีวัฒนานุกูลกิจ และ เศกสิน ศรีวัฒนานุกูลกิจ[1] ได้ศึกษาถึงความต้องการและความพึงพอใจของชาวต่างชาติในการพำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ความต้องการและความพึงพอใจของชาวต่างชาติในการพำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่ เกี่ยวกับปัจจัยในการเลือกที่พำนักในเชียงใหม่ อันประกอบด้วย องค์ประกอบทางด้านประชากร จะประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และความสามารถใช้ภาษาไทย และต้องการพำนักในเชียงใหม่ โดยมีแรงดึงดูด ประกอบด้วย ค่าครองชีพ แหล่งงาน อากาศดี ภูมิประเทศ/ทิวทัศน์ บรรยากาศดี สงบ ปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ ปลอดภัยจากผู้ก่อการร้าย แหล่งท่องเที่ยวมาก การคมนาคมสะดวก มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ โรงพยาบาลได้มาตรฐาน โรงเรียนนานาชาติ ผู้คนอัธยาศัยดีมีความเป็นมิตร มีบ้านและคู่สมรสเป็นคนไทย อาหารถูกปากและมีให้เลือกหลากหลายชาติ ประเด็นที่ศึกษา ได้แก่ วัตถุประสงค์ในการมาพักที่เชียงใหม่ คือ การเกษียณอายุ และการศึกษา ที่พัก ประกอบด้วย ประเภทของที่พัก สิทธิในที่พัก สมาชิกที่พักอยู่อาศัย ปัจจัยในการเลือกที่พัก (ความสงบเงียบ ความปลอดภัย พื้นที่บริเวณบ้าน การมีที่ทำอาหาร) ค่าที่พัก ค่าใช้จ่าย ค่าใช้จ่ายของผู้เกษียณอายุจะเป็นการใช้ในการดำรงชีวิตมากกว่าใช้จ่ายอย่างอื่น ส่วนรายได้ส่วนใหญ่จะมาจากเงินบำนาญที่รัฐบาลประเทศของตน โดยจะมีค่าใช้จ่ายคือค่าใช้จ่ายส่วนกลาง ค่าทำสวน ค่าทำความ

[1] จิรภรณ์ ศรีวัฒนานุกูลกิจ และ เศกสิน ศรีวัฒนานุกูลกิจ, **ความต้องการและความพึงพอใจของชาวต่างชาติ ในการพำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่**, รายงานการวิจัย, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547), หน้า 79-80

สะอาด ค่าไฟฟ้า น้ำประปา ค่าโทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต ค่าใช้จ่ายด้านความบันเทิงและสถานบันเทิง ค่าใช้จ่ายด้านการคมนาคมขนส่ง ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ ค่าใช้จ่ายด้านอื่นๆ ชีวิตประจำวันประกอบด้วยการใช้พาหนะเดินทาง การรับประทานอาหาร การรักษาพยาบาล กิจกรรมยามว่าง การเข้าร่วมสมาคม ชมรม เป็นต้น และพึงพอใจใน ด้านสภาพแวดล้อม ประกอบด้วยธรรมชาติ ความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ ความปลอดภัยในที่พักอาศัย ความปลอดภัยในทรัพย์สิน ด้านเสียงรบกวน ด้านความสะอาดของเมือง ด้านความบริสุทธิ์ของเมือง สภาพอากาศ และมลพิษ ด้านสาธารณูปโภค ประกอบด้วย การจัดการขยะ การจัดการระบายน้ำเสีย การไหลสม่ำเสมอของน้ำประปา ความสะอาดของน้ำดื่ม ความสะอาดของน้ำใช้ ไฟฟ้า โทรศัพท์ทางไกลต่างประเทศ ความสะดวกในการคมนาคม ความกว้างของถนน ความเรียบของถนน ทางเท้า ทางม้าลาย สัญญาณจราจร สวนสาธารณะ ที่ออกกำลังกาย สถานพยาบาล และด้านการบริการต่างๆ ประกอบด้วย ความสะอาดที่พัก การใช้บริการธนาคาร ความเพียงพอของสนามกอล์ฟ สนามเทนนิส สระว่ายน้ำ การต่อวีซ่า การติดต่อกับหน่วยราชการไทย และสอดคล้องกับการศึกษาแนวโน้มความต้องการของนักท่องเที่ยวของสภาการเดินทางและการท่องเที่ยวของโลก Word Travel and Tourism Council (WTTC) พบว่า[2] นักท่องเที่ยวมีความสามารถและต้องการใช้จ่ายเงินในการเดินทางท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเพื่อซื้อประสบการณ์ เนื่องจากการเดินทางท่องเที่ยวไม่ได้ถูกมองว่าเป็นการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยอย่างในอดีต แต่เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตนอกจากเป็นการพักผ่อนและให้รางวัลแก่ชีวิตหลังจากการทำงานหนักในระหว่างปี นอกจากการพักผ่อนนักท่องเที่ยวในอนาคตยังแสวงหากิจกรรมประเภทผจญภัย ตื่นเต้น สนุกสนานที่ไม่สามารถทำได้ในเวลาปกติของชีวิต เช่น บันจี้จั๊ม (Bungie Jump) ล่องแก่ง ปีนเขา ขี่ม้า เป็นต้น แต่กิจกรรมดังกล่าววจะต้องมีความปลอดภัยเพียงพอที่นักท่องเที่ยวจะเข้าร่วมได้

2) ความต้องการของชาวต่างชาติด้านกิจกรรม ลักษณะและประเภทการท่องเที่ยวเพื่อการพำนักระยะยาว พบว่า (1) กิจกรรมและบริการเชิงสุขภาพ ได้แก่ การสอนนั่งสมาธิ สปา ออนเซน และการใช้สมุนไพรเสริมสุขภาพ (2) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ กิจกรรมตามประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรม และการประกอบสินค้าท้องถิ่น (3) กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ ขี่ช้าง แล่นเรือ/พายเรือ และดูนก (4) กิจกรรมผจญภัย ได้แก่ ขี่ม้า ปีนเขา และล่องแก่ง (5) กิจกรรมการท่องเที่ยวทางศาสนา ได้แก่ การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน การประกอบกิจกรรมทางศาสนา การประกอบกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ส่วนลักษณะและประเภทการท่องเที่ยวเพื่อการพำนักระยะยาว พบว่า (1) ลักษณะการท่องเที่ยว ได้แก่ การท่องเที่ยวส่วนบุคคล การท่องเที่ยวแบบทัวร์หรือแบบนำเที่ยว (2) ประเภทการท่องเที่ยว ได้แก่ การท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาแนวโน้มความต้องการของนักท่องเที่ยว

[2] มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **ศักยภาพของไทยต่อการดำเนินการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว Thailand's Potential for Long-stay tourism**, รายงานการวิจัย, สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2549, หน้า 28-29.

ของสภาการเดินทางและการท่องเที่ยวของโลก Word Travel and Tourism Council (WTTC) พบว่า[3] นักท่องเที่ยวมีความสามารถและต้องการใช้จ่ายเงินในการเดินทางท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเพื่อซื้อประสบการณ์ เนื่องจากการเดินทางท่องเที่ยวไม่ได้ถูกมองว่าเป็นการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยอย่างในอดีต แต่เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต นอกจากเป็นการพักผ่อนและให้รางวัลแก่ชีวิตหลังจากการทำงานหนักในระหว่างปี นอกจากการพักผ่อน นักท่องเที่ยวในอนาคตยังแสวงหากิจกรรมประเภทผจญภัย ตื่นเต้น สนุกสนานที่ไม่สามารถทำได้ในเวลาปกติของชีวิต เช่น บันจี้จั๊ม (Bungie Jump) ล่องแก่ง ปีนเขา ขี่ม้า เป็นต้น แต่กิจกรรมดังกล่าววจะต้องมีความปลอดภัยเพียงพอที่นักท่องเที่ยวจะเข้าร่วมได้

ดังนั้น ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวต้องมีคุณภาพและมีความพิเศษแตกต่างจากการดำรงชีวิตในปัจจุบัน จึงเป็นแนวทางสำคัญในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบัน เช่น กิจกรรมและการบริการเชิงสุขภาพ อาทิ สปา การเสริมความงามประเภทอาบน้ำแร่แช่น้ำนม การใช้สมุนไพรเสริมสุขภาพ การสอนนั่งสมาธิ การสอนการนอนเพื่อการพักผ่อนที่แท้จริง การบริการสนามกอล์ฟที่มีมาตรฐาน การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อแลกเปลี่ยนและเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อศึกษาธรรมชาติ เช่น ขี่ช้าง ดูนก ดำน้ำ เดินป่า เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้พยายามจัดมาตรฐานของสินค้าแต่ละประเภทรวมทั้งอบรมบุคลากรให้ได้มีมาตรฐานระดับสากล

2. รูปแบบการพำนักระยะยาว (Long stay) ของผู้สูงอายุชาวต่างชาติในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา คณะผู้วิจัยได้นำเสนอ 3 รูปแบบ ได้แก่

1) รูปแบบการพำนักระยะยาวของผู้สูงอายุชาวต่างชาติ “แบบพุทธวิถี” จากการศึกษา พบว่า ความต้องการของผู้สูงอายุชาวต่างชาติมีความต้องการกิจกรรมเชิงพุทธมาเป็นลำดับที่ 1 ได้แก่ การสอนนั่งสมาธิ และการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตัวอย่างเช่น “กลุ่มพระพุทธศาสนาเชียงราย” (The Chiang Rai Buddhist Group) เป็นกลุ่มสนทนาชาวต่างชาติที่ใช้ภาษาอังกฤษ สัปดาห์ละ 1 ครั้ง ในวันอังคารหรือวันพฤหัสบดี โดยมีจุดประสงค์ในการเสริมสร้างความเข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ฝึกนั่งสมาธิ และสร้างมิตรภาพอย่างเป็นกัลยาณมิตร กิจกรรมของกลุ่มที่ดำเนินการคือ การสนทนาภาษาอังกฤษกับชาวต่างชาติที่มาพำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงราย ได้ศึกษาแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ฝึกนั่งสมาธิ และสนทนาภาษาอังกฤษเกี่ยวกับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า การฝึกสมาธิแบบ Kasina ศึกษาเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาในสถานที่ต่างๆ

2) รูปแบบการพำนักระยะยาวของผู้สูงอายุชาวต่างชาติ “แบบการจัดการศึกษา” เป็นการดำเนินกิจกรรมโดย สาขาวิชาภาษาอังกฤษ วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มีวัตถุประสงค์ของกิจกรรมการเรียนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร เพื่อส่งเสริมให้นิสิตมีส่วนร่วมในการให้บริการวิชาการแก่สังคม ส่งเสริมให้เด็ก

[3] เรื่องเดียวกัน, หน้า 28-29.

และเยาวชนมีความรู้ ทักษะด้านภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร และส่งเสริมให้เยาวชนมีคุณธรรมและจริยธรรม

3) รูปแบบการพำนักระยะยาวของผู้สูงอายุชาวต่างชาติ “แบบวิถีชุมชน” บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการ เช่น ชุมชนบ้านโป่งกุ่ม ซึ่งเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุชาวต่างชาติสามารถเดินทางไปใช้บริการด้านสุขภาพได้สะดวก มีสวนรุกชาติดงเย็น เหมาะสำหรับการท่องเที่ยวแบบเดินป่า และชมนก และการเรียนรู้ทางธรรมชาติ มีโครงการ “เมืองสปาและน้ำพุร้อนเพื่อการท่องเที่ยว (Spa City and Onsen Villa) ชุมชนบ้านโป่งกวาว มีลักษณะเด่นที่เหมาะกับการพำนักระยะยาวของชาวต่างชาติได้ ได้แก่ เป็นพื้นที่ที่ไกลจากตัวเมือง (ห่างจากเชียงใหม่ 60 กิโลเมตร) แต่ก็เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการความสงบ ความเป็นธรรมชาติ และวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างแท้จริง มีกลุ่มสินค้าพื้นบ้าน ประกอบด้วย กลุ่มน้ำพริกตาแดง กลุ่มผู้ผลิตแคบหมู กลุ่มข้าว กลุ่มจิ้นส้ม (แหนม) กลุ่มแกะสลักไม้ และกลุ่มนวดแผนไทย รวมทั้งเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง[4] ส่วนชุมชนบ้านหงาว มุ่งเน้นการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบเกษตรวิถี เป็นศูนย์เรียนรู้ “เจมส์ คันนาทองคำ” เป็นลักษณะแบบเกษตรอินทรีย์ผสมผสานกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง กับพุทธเศรษฐศาสตร์ โดยแบ่งศูนย์การเรียนรู้ออกเป็น 10 ฐาน

จะเห็นได้ว่า รูปแบบกิจกรรมทั้ง 3 รูปแบบ มีกิจกรรมที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของผู้สูงอายุชาวต่างชาติ ที่ต้องการเข้ามาพำนักระยะยาวในภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย[5] ได้กล่าวถึงรูปแบบการท่องเที่ยวพำนักระยะยาวไว้ ความว่า การท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว โดยเกิดขึ้นจากประชากรในประเทศตะวันตก ประชากรผู้มีรายได้ดีจะแสวงหาความสุขให้ตนเองด้วยการไปท่องเที่ยวในต่างถิ่นทั้งภายในประเทศของตนเองและต่างประเทศ โดยใช้ระยะเวลาอันยาวนานและนิยมไปกันเป็นกลุ่ม แต่พวกที่นิยมไปอิสระเป็นบุคคลก็มีอยู่บ้าง การเดินทางไปท่องเที่ยวระยะยาวแต่ละครั้งนั้นจะมีวัตถุประสงค์เจาะจงชัดเจน การท่องเที่ยวพำนักระยะยาวได้พัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวหลายรูปแบบที่เป็นการพักอาศัยนานวันแต่ก็ยังคงยึดแนวคิดหลักอันเดิม คือการมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน เพื่อการใดการหนึ่ง โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวจึงมีความหมายกว้างขวางในยุคปัจจุบันครอบคลุมถึงการท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ

จากบทวิเคราะห์ รูปแบบการพำนักระยะยาว สรุป เป็น โมเดล 5 วิถี ได้แก่ **1) วิถีชีวิต** หรือ วิถีชุมชน ในการใช้ชีวิตพักอาศัยร่วมกับชาวบ้าน 2) **วิถีวัฒนธรรม** ได้แก่ การเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อ 3) **วิถีธรรมชาติ** ได้แก่ การเดินป่า ชมนก เรียนรู้ธรรมชาติ 4) **วิถีเศรษฐกิจ** ได้แก่การประกอบอาชีพตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พุทธเศรษฐศาสตร์ และ 5) **วิถีสุขภาวะ** ได้แก่ สปา ออนเซน นวดเพื่อสุขภาพ และ สมุนไพรบำบัด

---

[4] สัมภาษณ์**,** เครือวัลย์ เรือนคำ, ผู้ประกอบการโฮมสเตย์ บ้านโป่งกวาว, 1 ธันวาคม 2562.

[5] อ้างใน วารัชต์ มัธยมบุรุษ, **รูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น ที่พำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่,** ดุษฎีนิพนธ์, 2552, หน้า 40-41.

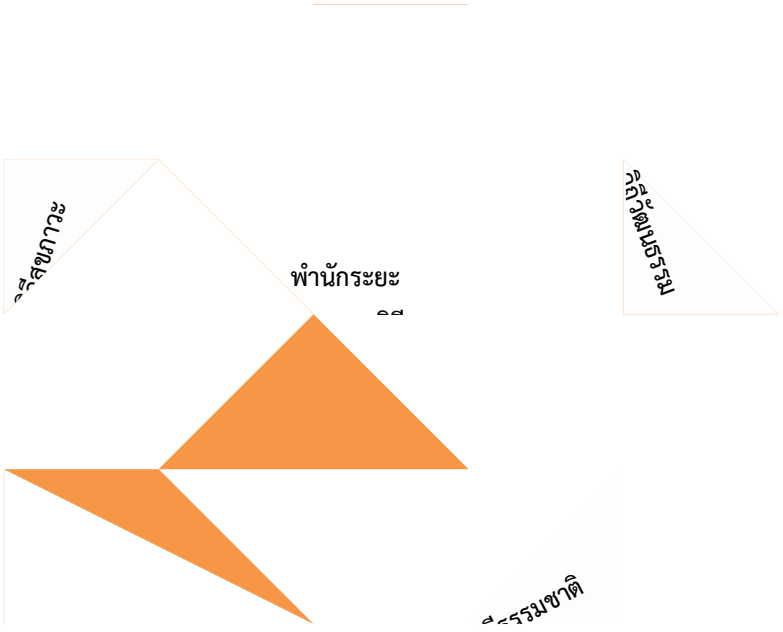

3. การพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมเพื่อการพำนักระยะยาว

1) การพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมการพำนักระยะยาวของผู้สูงอายุชาวต่างชาติในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา โดยศึกษาจากการสอบถามความต้องการของชาวต่างชาติในด้านพื้นที่กิจกรรม ลักษณะการท่องเที่ยว และประเภทของการท่องเที่ยว และการสัมภาษณ์จากสถานประกอบการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนในพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย

การท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวจัดได้ว่าเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่ง ที่ได้รับความสนใจ และได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐเป็นอย่างดี เนื่องจากความได้เปรียบด้านทำเลที่ตั้งของประเทศไทยที่อยู่ในเขตร้อนชื้น จึงมีอากาศไม่หนาวเย็นจัดในฤดูหนาว ประกอบกับเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ของพันธุ์พืช มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง และผู้คนมีอัธยาศัยไมตรีอันดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบท สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ช่วยเกื้อหนุนให้นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางเข้ามาในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูหนาว โดยเฉพาะความนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดเชียงราย จะได้รับความนิยมจากประชาชนในเขตหนาว และเดินทางเข้ามาพักอาศัยนานกว่านักท่องเที่ยวปกติ ดังนั้น เพื่อให้การจัดที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ตรงกับความต้องการด้านต่างๆ เช่น ความปลอดภัย สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมเสริม ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ประกอบการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างมีคุณภาพ และไม่ก่อให้เกิดปัญหาตลอดจนผลกระทบกับประเทศไทยได้ในระยะยาว จึงจำเป็นต้องมีมาตรฐานและตัวชี้วัด ที่พำนักระยะยาวเพื่อการสร้าง ดำรงรักษา และการพัฒนา

คุณภาพให้เป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยว ซึ่งจะมีผลโดยตรงในการช่วยเพิ่มปริมาณนักท่องเที่ยว คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์การพัฒนาพื้นที่เพื่อการพำนักระยะยาวตามองค์ประกอบต่างๆ ให้เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ได้แก่ (1) การพัฒนา สถานที่ตั้งและการเข้าถึง สภาพแวดล้อม สิ่งก่อสร้างทั่วไป ป้ายชื่อหรือสัญลักษณ์ และทางสัญจรและสถานที่จอดรถ (2) การพัฒนาโถงต้อนรับ และลิฟต์ (3) การพัฒนาห้องพัก (4) การพัฒนาห้องอาหาร บริเวณประกอบอาหาร และรับประทานอาหารรวม (5) การพัฒนาบริการเสริมอื่นๆ (6) การพัฒนาบุคลากร (7) การพัฒนาความปลอดภัย และระบบความปลอดภัยทั่วไป (8) การพัฒนาการจัดการทรัพยากร สิ่งแวดล้อมและความสัมพันธ์ของชุมชน (9) ความรับผิดชอบของผู้ประกอบการ ราคาและการระบุบริการต่างๆ

2) การพัฒนากิจกรรมเพื่อการพำนักระยะยาว จากการศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุชาวต่างชาติด้านกิจกรรมเพื่อการพำนักระยะยาว มีความต้องการกิจกรรมและบริการเชิงสุขภาพ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และกิจกรรมการท่องเที่ยวทางศาสนา กิจกรรมการท่องเที่ยวที่จะพัฒนาจากผลการศึกษาวิจัย ได้แก่ (1) การพัฒนากิจกรรมและบริการเชิงสุขภาพ มุ่งเน้นกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการนั่งสมาธิ การบริการสปา ออนเซน และการใช้สมุนไพร (2) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มุ่งเน้นการพัฒนากิจกรรมตามประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านภูมิปัญญา (3) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวิถีธรรมชาติหรือเชิงนิเวศ เป็นการมุ่งเน้นในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เพื่อประสานการท่องเที่ยวกับความพอใจในการเรียนรู้และสัมผัสกับระบบนิเวศ รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (4) กิจกรรมการท่องเที่ยววิถีเศรษฐกิจ เป็นการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจพอเพียง และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ในรูปแบบของนวัตกรรมใหม่ๆ พื้นบ้าน และ (5) กิจกรรมการท่องเที่ยววิถีชีวิต เป็นการพัฒนากิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตที่เป็นไปตามปัจจัย 4 นั้นคือ การพัฒนาโฮมสเตย์ (ที่พักอาศัย) การพัฒนาสินค้าด้านเครื่องแต่งกาย ที่มุ่งเน้นความเป็นพื้นถิ่นหรือชนเผ่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านอาหารท้องถิ่น ที่ต้องคำนึงถึงนักท่องเที่ยวที่พำนักระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุและเป็นชาวต่างชาติ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรบำบัด ประกอบกับการนวดแผนไทย

จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวจัดได้ว่าเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่ง ที่ได้รับความสนใจ และได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐเป็นอย่างดี ดังนั้น เพื่อให้การจัดที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ตรงกับความต้องการด้านต่างๆ เช่น ความปลอดภัย สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมเสริม ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ประกอบการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างมีคุณภาพ และไม่ก่อให้เกิดปัญหาตลอดจนผลกระทบกับประเทศไทยได้ในระยะยาว คณะผู้วิจัยได้ศึกษาการพัฒนาพื้นที่เพื่อการพำนักระยะยาว สำหรับผู้สูงอายุชาวต่างชาติ สอดคล้องกับสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา จึงได้สร้างมาตรฐานที่พักเพื่อการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว เพื่อเป็นแนวทางในการจัดบริการที่พักให้มีคุณภาพตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยว เป็นที่เข้าใจตรงกันและเป็นไปในทางเดียวกัน โดยถือเป็นมาตรการสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวสำหรับ

ผู้ประกอบการเพื่อการพำนักระยะยาว และสอดคล้องกับการวิจัยของมหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช[6] ได้ศึกษาเรื่อง ศักยภาพของไทยต่อการดำเนินนโยบายการ ท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว ที่กล่าวถึง ประเภทการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวออกเป็น 4 ประเภทหลัก คือ 1) แนวธรรมชาติ 2) แนวศิลปวัฒนธรรมและประเพณี 3) แนวนันทนาการ และ 4) แบบมีวัตถุประสงค์เฉพาะ

บทสรุป

การพัฒนาการพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมเพื่อการพำนักระยะยาว โดยใช้ นโยบาย 5 ส. คือ 1) สะอาด ได้แก่การพัฒนาพื้นที่เป็นที่พำนักสะอาด รักษาสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ 2) สะดวก การเดินทางไปมาต้องสะดวกในเส้นทางความ สามารถติดต่อสื่อสารกันได้สะดวกและรวดเร็ว 3) สบาย พื้นที่ต้องสัปายะสบายคุ้มทุนคุ้มค่ากับการใช้จ่ายในการพักพำนักระยะยาว 4) สงบ คือความปลอดภัยในร่างกายและ และ 5) สว่าง หมายถึง เป็นที่ผู้สูงอายุพำนักระยะยาว ต้องการความรู้ ในการที่จะศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนาความเชื่อ และการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างผู้พำนักระยะยาว กับชุมชนท้องถิ่น

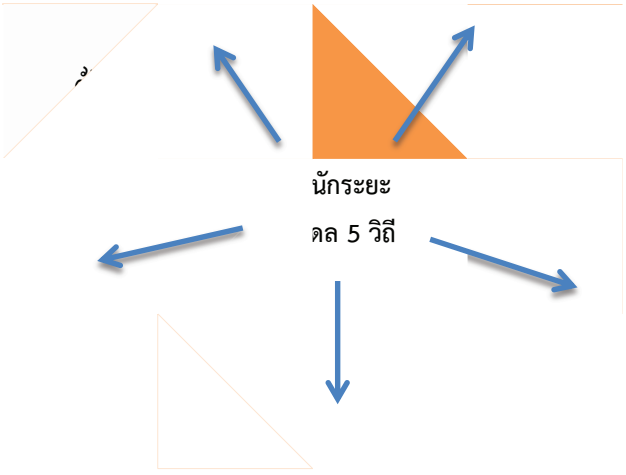

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1) ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอ และจังหวัด ร่วมกันกำหนดนโยบายในการพัฒนารูปแบบ พื้นที่และกิจกรรม เพื่อการพำนักระยะยาวของผู้สูงอายุชาวต่างชาติที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุชาวต่างชาติที่ประสงค์จะพำนักระยะยาว 2) มีการนำนโยบายในการดำเนินการพัฒนารูปแบบ พื้นที่และกิจกรรม เพื่อการพำนักระยะยาว เข้าสู่ภาคปฏิบัติ โดยการจัดทำ

[6] มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **ศักยภาพของไทยต่อการดำเนินการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว Thailand's Potential for Long-stay tourism**, รายงานการวิจัย, บทคัดย่อ.

แผนปฏิบัติการ โดยมีการกำหนดโครงการ กิจกรรมดำเนินงาน เพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนในเชิงปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวได้อย่างแท้จริง

2. ข้อเสนอแนะเชิงสาธารณะ 1) สร้างเครือข่ายและสร้างกระบวนการเรียนรู้การพัฒนารูปแบบพื้นที่และกิจกรรม เพื่อการพำนักระยะยาว ของแต่ละชุมชนผ่านการปฏิบัติจริงในพื้นที่และระหว่างพื้นที่หรือข้ามพื้นที่ เพื่อการขยายผลการพัฒนาให้กว้างขวางมากขึ้น 2) การพัฒนาฐานข้อมูลการท่องเที่ยวแบบการพำนักระยะยาวของผู้สูงอายุชาวต่างชาติในทุกมิติ เพื่อใช้เป็นปัจจัยนำเข้า เพื่อให้ชุมชนใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและพำนักระยะยาวของผู้สูงอายุชาวต่างชาติได้อย่างถูกต้องและสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุชาวต่างชาติที่ประสงค์จะพักนักระยะยาวในรูปแบบต่างๆ

3. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ 1) หน่วยงานภาควิชาการ เข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นที่ปรึกษาและให้คำแนะนำตลอดจนการทำงานวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบ พื้นที่และกิจกรรม เพื่อการพำนักระยะยาวภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน 2) การพัฒนากลุ่มเครือข่ายชุมชนในด้านวิชาการ และการนำงานวิจัยมาใช้และการพัฒนาศักยภาพประชาชนให้สามารถทำวิจัยแบบชาวบ้านได้

บรรณานุกรม

เครือวัลย์ เรือนคำ. ผู้ประกอบการโฮมสเตย์ บ้านโป่งกวาว. **สัมภาษณ์**. 1 ธันวาคม 2562.

จิรภรณ์ ศรีวัฒนานุกูลกิจ และ เศกสิน ศรีวัฒนานุกูลกิจ. **ความต้องการและความพึงพอใจของชาวต่างชาติ ในการพำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่.** รายงานการวิจัย. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2547.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **ศักยภาพของไทยต่อการดำเนินการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว Thailand's Potential for Long-stay tourism.** รายงานการวิจัย. สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. 2549.

วารัชต์ มัธยมบุรุษ, **รูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น ที่พำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่.** ดุษฎีนิพนธ์ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารศาสตร์ สำนักงานบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้. 2552.

สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. **แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวพำนักระยะยาว: กรณีศึกษาเฉพาะนักท่องเที่ยวอายุ 50 ปี ขึ้นไป ที่เดินทางมาพักผ่อน.** รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.

การพัฒนาจิตอาสาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ

Development of Volunteering spirit of Secondary school students At Ban Ponghairajsamakee School, Seka District, Bueng Kan Province

อนันต์ คติยะจันทร์
สมพงษ์ แสนคูณท้าว
พระสุวรรณ์ สุทฺธาโส
พระมหานิพิฐพนธ์ จิรวฑฺฒโน
พระครูสมุห์หัตถพร ปิยธมฺโม
พระมหาจำนงค์ สิริวณฺโณ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาระดับจิตอาสาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ 2) เพื่อเปรียบเทียบจิตอาสาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างประชากร ได้แก่ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี ระดับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 1 – มัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยศึกษากลุ่มตัวอย่างจำนวน 73 คน เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าสถิติร้อยละ (Frequency) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) และทดสอบค่าเอฟ (F-test) หรือความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) ผลการวิจัย พบว่า 1) ระดับจิตอาสาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ จำนวน 3 ด้าน คือ ด้านการเสียสละมีค่าเฉลี่ยสูดสุดเท่ากับ 4.21 รองลงมาคือด้านการช่วยเหลือผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.20 และด้านความมุ่งมั่นพัฒนา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.19 ตามลำดับ 2) การเปรียบเทียบจิตอาสาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ ดำเนินการโดย ทดสอบสมมติฐานหาค่าความแตกต่างระหว่างตัวแปร กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุต่างกัน, เพศต่างกัน และระดับชั้นเรียนต่างกัน มีเรื่องการส่งเสริมจิตอาสา จิตสาธารณะ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

คำสำคัญ : การพัฒนา, จิตอาสา

Abstract

This research study had two objectives: 1) to study the volunteer spirit level of junior high school students at Ban Ponghairajsamakee School, Seka District, Bueng Kan Province; 2) to compare the volunteer spirit level of junior high school students at Ban Ponghairajsamakee School, Seka District, Bueng Kan Province, by collecting data from the population sample group, namely junior secondary school students at Ban Ponghairajsamakee School, Grade 1 – 3. A sample group of 73 people was studied as a sample group in this research. The questionnaire was used as a tool to study and analyze the data, used statistical percentage (Frequency), mean (Standard Deviation) and hypothesis testing by t-test and F-value test (F-test) or one-way variation (One-Way ANOVA). The results showed that 1) the volunteer spirit level of junior high school students at Ban Ponghairajsamakee School, Seka District. Bueng Kan Province, were 3 aspects: in the aspect of sacrifice, the highest average was 4.21, followed by the help of others, the mean was 4.20 and the determination of development was 4.19, respectively. 2) The comparison of the volunteer spirit of the lower secondary school students at Ban Ponghairajsamakee School, Seka District, Bueng Kan Province, was conducted by testing the hypothesis to find the difference between the variables, samples of different ages, different genders and different grades. In general, the promotion of public volunteerism was not significantly different from the 0.01 which rejects the hypothesis set.

Keywords : Development, Volunteering spirit

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การที่จะทำให้มนุษย์มีการพัฒนาได้นั้น เกิดจากปัจจัยหลายประการ การสร้างทักษะการคิด จึงเป็นกระบวนการหนึ่งในการพัฒนาที่จะทำให้เด็กเป็นพลเมืองดีมีจิตสาธารณะสร้างสรรค์สังคมได้ และการสร้างทักษะความคิดตามแนวพุทธธรรมด้วยกระบวนทัศน์แบบโยนิโสมนสิการเป็นสิ่งที่ตั้งอยู่บนฐานของความจริงที่ว่าสภาวะจิตใจของมนุษย์ มีส่วนสัมพันธ์ต่อการแสดงออกด้านพฤติกรรมมนุษย์ทั้งในด้านกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ซึ่งหากจิตใจมีการอบรมฝึกฝน และสร้างทักษะให้เกิดวิธีคิดอย่างถูกต้องดีแล้วก็จะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดจิตสาธารณะและดุลยภาพทางพฤติกรรมได้[1] วิถีชีวิตของคนไทยในอดีตมีลักษณะของความเอื้ออาทรช่วยเหลือ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นวิถีการดำรงชีวิตประจำวันที่มีการแบ่งปันกันอย่างเต็มใจ หรือการลงแขกช่วยเหลือทุกอย่างออกมาจากจิตใจ อยู่ด้วยกันเหมือนเครือญาติ

[1] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธศาสน์กับการแนะแนว**, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2545).

เกิดความสุข และแม้บางครั้งจะมีปัญหาก็จะร่วมกันแก้ไขจนทุกอย่างสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วย แต่จากกระแสยุคโลกาภิวัฒน์ ซึ่งมุ่งเน้นพัฒนาความเจริญทางด้านวัตถุ ทำให้คนในสังคมมีค่านิยมในการแสวงหาอำนาจ ทรัพย์สินเงินทอง ให้ความสำคัญกับภาพลักษณ์ภายนอกของบุคคลที่พบเห็นมากกว่าให้ความสำคัญทางด้านจิตใจ ทำให้พฤติกรรมที่เป็นสิ่งคาดหวังของสังคมไทย เช่น การจุนเจือ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การเอื้อเฟื้อแบ่งปันประโยชน์เพื่อผู้อื่น จิตสำนึกของคนที่มีจิตใจเสียสละเพื่อส่วนรวมมีการแสดงออกที่ลดน้อยลงกว่าในอดีต[2] ซึ่งสังคมไทยนั้นเป็นสังคมชาวพุทธที่เต็มไปด้วยความรัก ความผูกพัน เอื้ออาทร ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ตามลักษณะสังคมอุดมคติ แต่สภาพปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นไปอย่างรวดเร็ว นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมโลก และประเทศไทยอย่างใหญ่หลวง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจการเมืองการปกครอง วิถีชีวิตที่ก้าวไปสู่สังคมวัตถุนิยมทำให้คนมีความเป็นปัจเจกบุคคลสูง กล่าวคือ ไม่ใส่ใจเรื่องส่วนรวม มุ่งแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเอง เพิกเฉยต่อส่วนรวมแสดงถึงการขาดจิตสาธารณะ ส่งผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความเสื่อมด้านจิตสาธารณะของคนส่วนใหญ่[3]

การมีจิตอาสา เป็นการให้และช่วยเหลือสังคมและได้กำหนดไว้ในวาระแห่งชาติเป็นการปลูกจิตใจคนไทยให้งอกงามขึ้นอีกครั้งในการมาช่วยกันดูแลสังคมไทย ดูแลสิ่งแวดล้อม ชุมชน ปัญหา ต่าง ๆ รอบ ๆ ตัว สนใจดูแลความทุกข์ของคนรอบข้าง เข้าใจผู้อื่นร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งดี ทำดีให้เป็นรูปธรรมในสังคมไทยและรับผิดชอบสังคมร่วมกัน[4] การที่บุคคลกระทำการบางอย่างเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ความช่างสังเกต ความไม่เห็นแก่ตัว การรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม[5] เป็นการกระทำที่เสียสละเพื่อส่วนรวม เรียกว่า “จิตอาสา” ซึ่งตรงกับหลักธรรมที่เรียกว่า วัฑฒิ เรียกเต็มว่า อริยวัฑฒิ แปลว่า หลักธรรมเจริญอย่างอริยะ ซึ่งแสดงว่าพุทธศาสนิกชนมีความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติและมีความหวังว่าจะเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา หลักความเจริญที่ว่านี้มี 5 ประการ คือ (1) ศรัทธา (2) ศีล (3) สุตะ (4) จาคะ และ (5) ปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต),2552) [6]

การเป็นผู้ให้ย่อมเป็นสุข เป็นที่พึงปรารถนาของผู้รับ และการให้ยังแสดงถึงจิตสำนึกในความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของผู้ให้เป็นอย่างดี การเป็นผู้ให้หรือจิตสาธารณะจึงเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อการอยู่

---

[2] โกวิทย์ พวงงาม, **การปกครองท้องถิ่นว่าด้วยทฤษฎี แนวคิด และหลักการ**, (เอกสารประกอบคำสอน). (กรุงเทพมหานคร : รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2550).

[3] ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, **สอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ,** (กรุงเทพมหานคร : วิพริ้นท์, 2552).

[4] อรพิมท์ ชูชมและคณะ, **การวิเคราะห์ปัจจัยทางจิตสังคมที่สัมพันธ์กับจิตสำนึกทางปัญญา และคุณภาพชีวิตของเยาวชนไทย**, รายงานการวิจัยฉบับที่ 104. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2549.

[5] สุนทรี จูงวงศ์สุข, **การใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อสร้างเสริมลักษณะนิสัยจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่**, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548).

[6] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ (อารยวัฑฒิ),** (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2552).

ร่วมกันในสังคมที่จะนำมาแห่งความสุขอย่างยั่งยืนถาวร จิตสาธารณะเป็นลักษณะสำคัญของการเป็นพลเมืองดีของประเทศ เพราะบุคคลที่มีจิตสาธารณะจะเป็นผู้ที่ตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบที่จะต้องดูแลรักษาทรัพย์สมบัติ ส่วนรวมของสังคม และตระหนักในสิทธิของตนเอง ไม่ล่วงล้ำสิทธิของผู้อื่น[7] จะเห็นได้ว่าการมีจิตอาสาเป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละเวลา สิ่งของ เงินทอง แรงกาย สติปัญญา เพื่อสาธารณะประโยชน์ เป็นจิตใจที่มีความสุขเมื่อได้ทำความดี ที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม เพื่อให้ผู้อื่นมีความสุขด้วย การกระทำด้วยความสมัครใจ และไม่หวังผลตอบแทน มีการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นสาธารณะประโยชน์ เป็นสำนึกของบุคคลที่มีต่อส่วนรวม เอาใจใส่ป้องกันแก้ไขปัญหาสังคม[8]

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “การพัฒนาจิตอาสาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ” ซึ่งเยาวชนไทยส่วนใหญ่ยังขาดจิตสาธารณะอยู่มาก นักเรียนส่วนใหญ่แสดงความสนใจและเน้นการเลือกปฏิบัติที่ส่งผลประโยชน์ต่อตนเอง มีความตระหนักในผลที่จะเกิดต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างต่ำ ดังนั้น การพัฒนาจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นจึงเป็นสิ่งที่ดี โดยการปลูกฝังจิตสาธารณะด้วยการเปลี่ยนที่กระบวนการปัญญา เพื่อให้ติดตัวไปกระทั้งพัฒนาเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ[9] การศึกษาระดับจิตอาสาของนักเรียนว่ามีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างไร ส่งเสริมวิถีชีวิต คุณธรรม จริยธรรม และแนวปฏิบัติที่ส่งผลต่อการพัฒนาจิตอาสาให้เกิดแก่เยาวชน ทำให้เป็นคนดีในการพัฒนาประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับจิตอาสาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ
2. เพื่อเปรียบเทียบจิตอาสาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ

สมมติฐานการวิจัย

1. นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่มีอายุต่างกัน มีการพัฒนาจิตอาสาที่แตกต่างกัน
2. นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่มีเพศต่างกัน มีการพัฒนาจิตอาสาที่แตกต่างกัน
3. นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่มีระดับชั้นเรียนต่างกัน มีการพัฒนาจิตอาสาที่แตกต่างกัน

---

[7] อ้อมใจ วงษ์มณฑา, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะของนักศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์” สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลป์ยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ประจำปีงบประมาณ, 2553.

[8] ศูนย์คุณธรรม. **ร่วมแรงแข็งขัน ร่วมกันทำดี สมัชชาคุณธรรมแห่งชาติและตลาดนัดคุณธรรม,** (กรุงเทพมหานคร : บริษัทแปลน โททิฟ, 2548).

[9] สุคนธรส หุตะวัฒนะ, **ผลของการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคการเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูนร่วมกับการชี้แนะทางวาจา ที่มีต่อจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาที่ปี 3,** (ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550).

วิธีการดำเนินการวิจัย

ระยะที่ 1 การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาระดับจิตอาสาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ ใน 3 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านการช่วยเหลือผู้อื่น 2. ด้านการเสียสละ และ 3. ด้านความมุ่งมั่นพัฒนา โดยกำหนดตัวแปรที่ศึกษา ดังนี้

ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรในการศึกษาเป็น 2 ประเภท คือ

1) ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ, เพศ, ระดับชั้นเรียน

2) ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ระดับจิตอาสาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี จำนวน 3 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านการช่วยเหลือผู้อื่น 2. ด้านการเสียสละ และ 3. ด้านความมุ่งมั่นพัฒนา

ระยะที่ 2 กำหนดกลุ่มประชากร ได้แก่ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี ระดับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 1 – มัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยศึกษากลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ได้จำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย 73 คน เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้

ระยะที่ 3 สร้างเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นตามกรอบของระดับจิตอาสาของนักเรียน ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านการช่วยเหลือผู้อื่น 2. ด้านการเสียสละ และ 3. ด้านความมุ่งมั่นพัฒนา ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale)

ระยะที่ 4 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ,ค่าแจกแจงความถี่,ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) และทดสอบค่าเอฟ (F-test) หรือความแปรปรวนทางเดียว คณะผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยจากการวิเคราะห์ข้อมูลตามแบบสอบถามของระดับเสนอในรูปตารางประกอบความเรียงในบทวิเคราะห์แบบสอบถามใช้สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาจิตอาสาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ” สามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 73 คน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอายุ 14 ปี ขึ้นไป จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 55.55 มีเพศหญิงมากกว่าเพศชาย จำนวน 49 คน คิดเป็นร้อยละ 66.66 และมีระดับชั้นเรียนที่มาก คือ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 38.88

2. ระดับจิตอาสาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ จำนวน 3 ด้าน พบว่า โดยภาพรวมค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก 4.20 เมื่อพิจารณาเป็นราย

ด้าน พบว่า ด้านการเสียสละ มีค่าเฉลี่ยสูดสุดเท่ากับ 4.21 รองลงมาคือด้านการช่วยเหลือผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.20 และด้านความมุ่งมั่นพัฒนา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.19 ตามลำดับ

ตารางที่ 1 ระดับจิตอาสาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ **โดยภาพรวม**

การพัฒนาจิตอาสาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ	N	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านการช่วยเหลือ	73	4.20	0.59	มาก
2. ด้านการเสียสละ	73	4.21	0.60	มาก
3. ด้านความมุ่งมั่นพัฒนา	73	4.19	0.58	มาก
ภาพรวม	219	4.20	0.58	มาก

จากตารางที่ 1 ระดับจิตอาสาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ มีความเหมาะสม โดยรวมในระดับมาก เท่ากับ 4.20 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการเสียสละ มีค่าเฉลี่ยสูดสุดเท่ากับ 4.21 รองลงมาคือด้านการช่วยเหลือผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.20 และด้านความมุ่งมั่นพัฒนา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.19 ตามลำดับ

3. การเปรียบเทียบจิตอาสาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ พบว่า ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุต่างกัน, เพศต่างกัน และระดับชั้นเรียนต่างกัน มีเรื่องการส่งเสริมจิตอาสา จิตสาธารณะ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

อภิปรายผล

จากการศึกษาเกี่ยวกับ “การพัฒนาจิตอาสาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ” คณะผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ระดับจิตอาสาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ จำนวน 3 ด้าน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เท่ากับ 4.20 ซึ่งสรุปได้ว่า ระดับจิตอาสาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี ได้มีการเสียสละต่อตนเองและผู้อื่นโดยการใช้เวลาว่างในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชน สังคม และยังเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนได้ส่งเสริมให้นักเรียนบำเพ็ญประโยชน์อยู่ตลอดเวลา สอดคล้องกับการศึกษาของ รวมรอง คนซื่อ พบว่า รูปแบบการพัฒนาจิตอาสา โดยมีแนวทางในการยกระดับจิตใจ มีจิตอาสาในการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ และยกระดับปัญญาภายในเพิ่มขึ้น เป็นการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และสาราณียธรรม 6 เป็นกระบวนการที่ช่วย

พัฒนา และปรับปรุงจิตใจ อุปนิสัยให้มีจิตอาสา [10] และด้านความมุ่งมั่นพัฒนา นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีความรับผิดชอบในระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้นำของนักเรียน และองค์กรสภานักเรียน ที่ดำเนินกิจกรรมภายในโรงเรียน เพื่อให้ประสบความสำเร็จ เป็นที่ไว้วางใจของคณะครูภายในโรงเรียนได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สุภะรัฐ ยอดระบำ พบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนใช้เหตุผล มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม หรือจิตสาธารณะของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมดี หมายถึง การที่บุคคลได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลทางด้านอารมณ์ วัตถุ และข้อมูลข่าวสาร จะทให้บุคคลเกิดความรู้สึกมั่นคงเมื่อได้รับการดูแลเอาใจใส่ ได้รับกำลังใจ การยอมรับ และได้รับความช่วยเหลือ จะสนับสนุนให้บุคคลนั้นเกิดการเห็นคุณค่าในตนเอง และรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ประกอบกับการรับรู้ความสามารถของตน ซึ่งเป็นการที่บุคคลรับรู้ถึงความสามารถและศักยภาพของตนในการจะกระทำพฤติกรรมบางอย่างให้สำเร็จ หากบุคคลเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองในการจะกระทำพฤติกรรมบางอย่างให้สำเร็จ หากบุคคลเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองและประเมินว่าสามารถทำพฤติกรรมตามสิ่งที่ตนเองตั้งเป้าหมายไว้ได้พฤติกรรมเหล่านั้นก็จะเกิดขึ้น ซึ่งการรับรู้ความสามารถของตนเองจะมีผลต่อบุคคลเกี่ยวกับการเลือกพฤติกรรมโดยบุคคลที่มีการรับรู้ความสามารถของตนเองสูงจะเลือกทำงานลักษณะท้าทาย มีแรงจูงใจในการพัฒนาความสามารถของตนเองให้มีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น มีความพยายามในการทำให้กิจกรรมนั้นประสบความสำเร็จ และการยอมรับในผลของการกระทำพฤติกรรม ซึ่งงานจิตอาสานั้นมีลักษณะท้าทาย และอาจต้องใช้ความอดทนเพียรพยายามในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ ร่วมกับการได้รับการเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน [11]

2. การเปรียบเทียบจิตอาสาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ ดำเนินการโดย ทดสอบสมมติฐานหาค่าความแตกต่างระหว่างตัวแปรกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุต่างกัน, เพศต่างกัน และระดับชั้นเรียนต่างกัน มีเรื่องการส่งเสริมจิตอาสา จิตสาธารณะโดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ศิริพิมล รักษามิตร์ พบว่า การเปรียบเทียบจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 โดยจำแนกตามเพศ ระดับชั้น และที่ตั้งของโรงเรียน 1. เพศ จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่าจิตสาธารณะของนักเรียนเพศหญิงกับเพศชายมีจิตสาธารณะไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะ ความ

---

[10] รวมรอง คนซื่อ, รูปแบบการพัฒนาจิตอาสาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นตามหลักพุทธจิตวิทยาสำหรับครูในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 3 จังหวัดกาฬสินธุ์, **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีที่ 13 ฉบับพิเศษ เล่ม 2 มิถุนายน 2560.

[11] สุภะรัฐ ยอดระบำ, **ปัจจัยด้านครอบครัวและจิตลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการเกิดจิตสาธารณะของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช**, นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช , 2554

แตกต่างในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของวัยเด็กเล็กและเด็กโตนั้น ชายและหญิง ไม่แตกต่างกันในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม[12]

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาจิตอาสาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ” มี ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ควรมีการพัฒนาจิตอาสา จิตสาธารณะให้แก่นักเรียนให้ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน และควรให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมจิตอาสา จิตสาธารณะ

2) ควรจัดให้มีการพัฒนากิจกรรมนอกหลักสูตรเกี่ยวกับจิตอาสา จิตสาธารณะให้นักเรียนได้แสดงการมีส่วนร่วมน้ำใจในการพัฒนาจิตอาสาในการทำประโยชน์ให้แก่ชุมชน สังคม และประเทศ

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัย

1) ควรมีการศึกษาปัจจัยอื่น ๆ ที่จะมีความสัมพันธ์กับจิตอาสา จิตสาธารณะ เช่น ภูมิลำเนา พฤติกรรมการเลี้ยงดูในครอบครัว เป็นต้น

2) ควรมีการศึกษาเพื่อการพัฒนากิจกรรมด้านจิตอาสา จิตสาธารณะเสริมสร้างพฤติกรรมให้แก่นักเรียน

บรรณานุกรม

กรมวิชาการ. **ศักยภาพเด็กไทย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2542.

โกวิทย์ พวงงาม. **การปกครองท้องถิ่นว่าด้วยทฤษฎี แนวคิด และหลักการ**. (เอกสารประกอบคำสอน). กรุงเทพมหานคร : รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2550.

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. **สอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ.**กรุงเทพมหานคร : วิพริ้นท์,2552.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธศาสน์กับการแนะแนว**. พิมพ์ครั้งที่ 7.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2545.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ (อารยวัฑฒิ).** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2552.

รวมรอง คนซื่อ. รูปแบบการพัฒนาจิตอาสาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นตามหลักพุทธจิตวิทยาสำหรับครูในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 3 จังหวัดกาฬสินธุ์. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,ปีที่ 13 ฉบับพิเศษ เล่ม 2 มิถุนายน 2560.

[12] ศิริพิมล รักษามิตร์, **การศึกษาจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2**, การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ครั้งที่ 2, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์,14 กุมภาพันธ์ 2558. ,2558,

วิทยาลัยการทัพบก. **เอกสารประกอบการศึกษา สรุป เทิดพระเกียรติ รัชกาลที่ 10.** ส่วนการวิจัยและพัฒนาและวิชาการบริหาร, 2560.

ศิริพิมล รักษามิตร์. **การศึกษาจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2**,การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ครั้งที่ 2. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.14 กุมภาพันธ์ 2558, 2558,

ศุภทิต สนธินุช. **ระบบการบริหารจัดการอาสาสมัคร ศึกษากรณี : มูลนิธิพุทูฉือจี้ ใต้หวัน.** นนทบุรี : เชน ปริ้นติ้ง,2550.

ศูนย์คุณธรรม. **ร่วมแรงแข็งขัน ร่วมกันทำดี สมัชชาคุณธรรมแห่งชาติและตลาดนัดคุณธรรม,** กรุงเทพมหานคร : บริษัทแปลน โททิฟ, 2548.

สุคนธรส หุตะวัฒนะ. **ผลของการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคการเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูนร่วมกับการชี้แนะทางวาจา ที่มีต่อจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาที่ปี 3**. ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,2550.

สุนทรี จูงวงศ์สุข. **การใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อสร้างเสริมลักษณะนิสัยจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548.

สุภะรัฐ ยอดระบำ. **ปัจจัยด้านครอบครัวและจิตลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการเกิดจิตสาธารณะของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช**,นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2554.

อรพิมท์ ชูชมและคณะ. **การวิเคราะห์ปัจจัยทางจิตสังคมที่สัมพันธ์กับจิตสำนึกทางปัญญา และคุณภาพชีวิตของเยาวชนไทย**.รายงานการวิจัยฉบับที่ 104. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2549.

อ้อมใจ วงษ์มณฑา. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะของนักศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์” สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลป์ยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ประจำปีงบประมาณ, 2553.

นโยบายและกลไกการเสริมสร้างชุมชนเป็นสุขของกลุ่มชาติพันธ์ในกลุ่มจังหวัดสนุก

Policy and Mechanism to Support Community' Well Being of Ethic Groups in SNM's Provinces Cluster

ศราวุฒิ คัณทักษ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่ออธิบายนโยบายและกลไกการเสริมสร้างชุมชนเป็นสุขของกลุ่มชาติพันธ์ในกลุ่มจังหวัดสนุก และ 2) เพื่อวิเคราะห์นโยบายและกลไกการเสริมสร้างชุมชนเป็นสุขของกลุ่มชาติพันธ์ในกลุ่มจังหวัดสนุกบนพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธ์นั้น ผู้ให้ข้อมูลหลักคือ 1) เจ้าอาวาส 2) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และ 3) ชาวบ้าน จำนวน 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคือการพูดคุยและสัมภาษณ์

ผลของการศึกษาพบว่า ความสุขของคนในชุมชนมีปัจจัยชี้วัดสำคัญของประการ คือ ความเชื่อและประเพณีแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มและเป็นมาที่ของความสุขภายในจิตใจ คุณธรรมและความร่วมมือและสามัคคีของคนในกลุ่ม ส่วนความสุขตามตัวชี้วัดของภาครัฐของชุมชนในโลกสมัยใหม่ปัจจัยด้านเศรษฐกิจมีความสำคัญ ทั้งหมดประกอบด้วย 6 ด้าน 1) การมีสุขภาวะ 2) เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งเป็นธรรม 3) ครอบครัวอบอุ่น 4) ชุมชนมีการบริหารจัดการชุมชนดี 5) การมีสภาพแวดล้อมดีมีระบบนิเวศที่สมดุล 6) ชุมชนประชาธิปไตยมีธรรมาภิบาล นโยบายภาครัฐภาครัฐตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาแม่บทพัฒนากลุ่มชาติพันธ์ แผนพัฒนาจังหวัดและหน่วยงานผู้ดำเนินการ เช่น พัฒนาชุมชนธาตุพนมได้ทำกิจกรรมโครงการ 1) ด้านดำรงชาติพันธ์ วัฒนธรรม ความเชื่อประเพณี 2) ด้านเศรษฐกิจพอเพียงและสังคมคุณธรรม 3) ด้านศูนย์เรียนรู้ จำนวน 8 ศูนย์ 4) ด้านกลุ่มอาชีพ จำนวน 7 กลุ่ม 5) กลุ่มออมทรัพย์ จำนวน 6 กลุ่ม 6) กลุ่มจิตอาสา 3 กลุ่ม 7) กลุ่มโอท็อป มี 15 ประเภท นโยบายภาครัฐทั้ง 7 กลุ่มหลักมีกระบวนการดำเนินการมีส่วนร่วมของชุมชน ติดตามผลและประเมินผลอย่างเป็นระบบ ผลสัมฤทธิไม่เพียงการดำเนินนโยบายเป็นรูปธรรมและเป็นระบบเท่านั้น ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือ เงื่อนไขของชุมชนรองรับและสอดคล้องกับแผนนั้น

คำสำคัญ: นโยบาย, ชุมชนเป็นสุข, จังหวัดสนุก

Abstract

This research article has two objectives: 1) to explain the policy and mechanism implement to a happy community for ethnic groups in SNM's province, and 2) to analyze policies and mechanisms for promoting happy communities of ethnic groups in SNM's provinces based on the cultural basis of that ethnic group. The main informants were 1) the abbot, 2) members of the sub-district administration organization, and 3) 15 villagers. The tools used in the study were dialogue and interviews.

The results of the study showed that the happiness of community had an important indicator of the beliefs and traditions, identity and the source of happiness of mind. Morality and cooperation and unity of people in the group was basic of happiness, according to government indicators of communities in the modern world, economic factors was important. All consisting of 6 aspects 1) well-being 2) cooperation of community well-fair 3) warm family 4) good community management 5) good environment with balanced ecosystem 6) democratic community with good governance. Government policy; the national economic and social development plan master development plan of national development, provincial development plans and agencies such as that Phanom community development had undertaken project activities 1) ethnicity, culture, beliefs, traditions 2) sufficiency economy and moral society 3) Learning centers number 8 centers 4) occupational groups 7 groups 5) saving fund groups 6 groups 6) volunteer groups 3 groups 7) OTOP groups divided into 15 sub-groups Government policies in 7 major groups have a process of community participation, Systematic monitoring and evaluation. Fulfillment is not only the concrete and systematic implementation of the policy, one of the key factors is the community conditions that support and conform to that plan.

Keywords: Policy; Happy Community; SNM's Provinces

บทนำ

กลุ่มจังหวัดสนุกเป็นกลุ่มจังหวัดที่เกิดจากการรวมกลุ่มกัน ประกอบด้วย 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดมุกดาหาร สกลนคร และนครพนม ซึ่งภูมิศาสตร์ติดต่อกัน และมีความสัมพันธ์ในเชิงวัฒนธรรมที่วิถีชีวิต ความเชื่อ เศรษฐกิจและการจัดความสัมพันธ์ของคนในกลุ่มคล้ายคลึงกัน การรวมกลุ่มเป็นจังหวัดสนุกมีเป้าหมายในการร่วมมือกันในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไปในทิศทางเดียวกันและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

พัฒนาการของการพัฒนาบนพื้นฐานของท้องถิ่นเป็นตัวตั้ง เริ่มปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2526) โดยการปฏิรูประบบบริหารงานพัฒนาของรัฐในการพัฒนาชนบทเพื่อเป็นหน่วยงานพัฒนาและขจัดความยากจนในชนบท ถัดมาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) สมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์เป็นนายกรัฐมนตรี เริ่มให้ความสำคัญกับกับสถาบันทางสังคมเป็นผู้ทำหน้าที่พัฒนาท้องถิ่น โดย “องค์กรภาคเอกชนรวมทั้งสถาบันศาสนากับภาครัฐ ในการป้องกันแก้ไขปัญหาสังคม โดยให้การสนับสนุนช่วยเหลือการดำเนินงานขององค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ ตลอดจนปรับปรุงและขยายขอบเขตความร่วมมือระหว่างภาครัฐและองค์กรประชาชนในรูปแบบต่างๆ เช่น ระบบสาธารณสุขมูลฐาน งานชุมชนและมวลชนสัมพันธ์ อาสาสมัครเพื่ออนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม ให้เป็นไปอย่างกว้างขวางและปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพในการดำเนินงานยิ่งขึ้น” จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้เปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนาแผนการพัฒนาตนเองในปัจจุบัน ในระดับจังหวัดมีแผนการพัฒนาภายในตัวจังหวัดซึ่งนะระดับ อบต.และเทศบาลกำหนดแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนเองและเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาจังหวัด ในจังหวัดสนุกนอกจากการใช้แผนพัฒนาจังหวัดตนเองแล้ว ยังกำหนดทิศทางการพัฒนาในกลุ่มจังหวัดควบคู่กันไปด้วย “เร่งรัดพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยต่างวัฒนธรรมให้ได้รับสัญชาติ การรับรองสิทธิทางกฎหมาย การคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานด้านการศึกษาสาธารณสุข และสาธารณูปโภคอย่างเพียงพอ รวมทั้งการเร่งรณรงค์ให้มีการวางแผนครอบครัวและป้องกันโรคเอดส์อย่างทั่วถึง... สนับสนุนการศึกษาวิจัยและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคนไทยต่างวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง รวมทั้งนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนและปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของแต่ละกลุ่มอีกด้วย...การเสริมสร้างสภาพแวดล้อมของสังคมที่พึงปรารถนาจะต้องส่งเสริมให้วัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของคนและเป็นพลังในการพัฒนาประเทศในลักษณะบูรณาการ การเสริมสร้างความอบอุ่นและความเข้มแข็งของชุมชน ครอบครัว”[1] และการพัฒนาบนฐานของชุมชนปรากฏชัดเจนมากขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ ต (พ.ศ.2445-2446) ใช้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐานของการพัฒนา ปรากฏข้อความว่า “สังคมไทยเป็นสังคมที่ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าของเอกลักษณ์สังคมไทย ที่พึ่งพาเกื้อกูลกัน รู้ รัก สามัคคี มีจารีตประเพณีดีงาม มีการดูแลผู้ด้อยโอกาสและคนยากจน มีความรักภูมิใจในชาติและท้องถิ่น สามารถรักษาสถาบันครอบครัวให้เป็นสถาบันหลักของสังคมที่เป็นรากฐานการพัฒนาชุมชน เครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็ง นำไปสู่ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย”[2]

เป้าหมายของพัฒนาคือการขับเคลื่อนคนในชุมชนและประเทศไปสู่ความสุข ซึ่งการนิยามความสุขและปัจจัยตัวชี้วัดความสุขของแผนที่ผ่านมาแตกต่างกัน ในปัจจุบันตัวชี้มีความชัดเจนและลงตัว การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภายใต้วัฒนธรรมเป็นตัวขับเคลื่อนนำไปสู่การมีความสุขภายใต้เงื่อนไขและบริบทของพื้นที่ สามจังหวัดสนุกมีเงื่อนไขทางวัฒนธรรมที่คล้ายกันหลายประการ ประการหนึ่งคือ มีความหลากหลายทางชาติพันธ์ บริเวณแหล่งอารยะธรรม สกลนคร นครพนม และ มุกดาหาร มีภาษาพูดที่แตกต่างกันตามกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) อยู่ถึง 7 ภาษา นั่นคือ กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาผู้ไท กลุ่มชาติพันธุ์และ

[1] สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544), 2540.

[2] สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2545-2546), 2545.

ภาษาญ้อ กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาโย้ย กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาลาว กลุ่มชาติพันธุ์ภาษาโซ่ หรือ กะโส้ กลุ่มชาติพันธุ์และภาษากะเลิง กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาแสก การขับเคลื่อนชุมชนชาติพันธุที่หลากหลาย เพื่อให้เกิดความสุขด้วยปัจจัยชี้วัด 6 ด้าน ได้แก่ 1) มิติด้านจิตใจ อารมณ์ 2) มิติทางสังคม ชุมชน 3) มิติครอบครัว 4) มิติทางเศรษฐกิจ 5) มิติธรรมาภิบาลและ 6) มิติทรัพยากรนั้น นโยบาย กลไกตั้งแต่ระดับชุมชนเป็นต้นถือว่ามีความสำคัญสอดคล้องกับนโยบายในระดับสูงขึ้นไป งานวิจัยชิ้นนี้จึงสนใจนโยบาย กลไกการขับเคลื่อนไปสู่ความสุขของชุมชนของกลุ่มชาติพันธ์ในกลุ่มจังหวัดสนุก

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่ออธิบายนโยบายและกลไกการเสริมสร้างชุมชนเป็นสุขของกลุ่มชาติพันธ์ในกลุ่มจังหวัดสนุก

2. เพื่อวิเคราะห์นโยบายและกลไกการเสริมสร้างชุมชนเป็นสุขของกลุ่มชาติพันธ์ในกลุ่มจังหวัดสนุก บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธ์นั้น

วิธีดำเนินการวิจัย

พื้นที่ศึกษา

การเลือกพื้นที่การศึกษายึดหลักเกณฑ์คือ 1) ชนที่เผ่าข่าที่อาศัยกันเป็นชุมชนและยังรักษาอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้ 2) ชนชนเผ่าข่าได้รับนโยบายจากภาครัฐและทางราชการมาสู่การปฏิบัตินำไปสู่การพัฒนาและสร้างความสุข 3) เป็นชุมชนตัวอย่างเข้มแข็งทั้งทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นตัวแทนการศึกษาตอบโจทย์วิจัยนี้ได้

ตัวแทนของกลุ่มชาติพันธ์ข่า บ้านโสกแมว ตำบลอุ่มเหม้า อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

1 เจ้าอาวาสวัดโคกสว่าง วัดโคกสว่าง บ้านโสกแมว

2 นกยกองค์การบริหารส่วนตำบล

3 สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน

4 ผู้ใหญ่บ้าน

5 ชาวบ้านบ้านโสกแมว จำนวน 15 คน

เกณฑ์การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก

เลือกแบบเจาะจง

เครื่องมือในการศึกษา

เครื่องมือในการศึกษาและแนวคำถามปรับตามสภาพของหน่วย/บุคคลที่ถูกศึกษา มีดังนี้

1. แนวทางคำถามสำหรับสัมภาษณ์ (interview guide) เจ้าอาวาส นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ชาวบ้าน จำนวน 15 คน ตามประเด็นที่ศึกษาคือความเชื่อ กิจกรรมทางสังคม กิจกรรมทางด้านวัฒนธรรม กิจกรรมการท่องเที่ยว กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กิจกรรมดังกล่าว

มาจากแนวคิด นโยบายและของรัฐสัมพันธ์กับความเป็นชนเผ่าข่า การนำไปสู่การปฏิบัติให้ได้ผลตามเป้าหมายของภาครัฐ

2. ประเด็นเชิงนโยบายภาครัฐกับการตอบสนองของชุมชน และการตอบสนองขององค์กรท้องถิ่นในมิติต่างๆ ซึ่งเป็นตัวชี้วัดความสุข บุคคลที่ขับเคลื่อนนโยบายของรัฐ การทำให้ต่อเนื่องจนก่อให้ผลเชิงรูปธรรม บุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา การบริหารจัดการภายในชุมชน

3. แนวคิดทั้งสองข้อข้างต้นคือ ความสุขและการบริหารนโยบาย นำมาสร้างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ทั้งมีโครงสร้าง(structured interview)และไม่มีโครงสร้าง (unstructured interview) และแบบสอบถาม(questionnaire) ต่อมา

4. การสังเกต (observation) สังเกตกิจกรรมการบริหารจัดการ การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ (implementation) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (participation) การปฏิสัมพันธ์กับคนนอกชุมชน กับรัฐ

ความตรงตามเนื้อหา (content validity) คือ แบบสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้รับบริการมีความครอบคลุมตอบวัตถุประสงค์วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1-2 ได้

ความตรงกับเนื้อหาอีกประการหนึ่งที่ผู้วิจัยยึดเป็นเกณฑ์ในการสร้างแบบสอบถามคือ ข้อคำถามสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎี

ความตรงตามเกณฑ์ (criterion-related validity) หมายถึง ความสามารถของแบบวัดที่สามารถวัดได้ตรงตามสภาพความเป็นจริง แบ่งออกได้เป็นความเที่ยงตรงเชิงพยากรณ์และความเที่ยงตรงตามสภาพ

ความตรงตามโครงสร้าง (construct validity) หมายถึง แบบสัมภาษณ์ที่สามารถวัดได้ตรงตามโครงสร้าง แบบสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยตรวจสอบเครื่องมือสัมภาษณ์ ตรงตามโครงสร้าง โดยใช้หลักความสมเหตุสมผลในการตรวจสอบแบบสอบถาม

ขั้นตอนการเก็บข้อมูล

1. ประสานงานกับคนที่รู้จักซึ่งมีภูมิลำเนาในหมู่บ้าน ขอคำแนะนำ สอบถามเบื้องต้นเกี่ยวบุคคลที่จะให้ข้อมูล

2 เดินทางไปติดต่อผู้นำผู้บ้านหรือผู้นำชุมชน

3 แจ้งวัตถุประสงค์การศึกษา

4 นัดผู้ให้ข้อมูล/กลุ่มตัวอย่างและแจ้งวัตถุประสงค์การศึกษา

5 เก็บข้อมูลเบื้องต้นและเก็บซ้ำรอบสอง

6 นำข้อมูลมาสรุปและวิเคราะห์ต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์แบบตีความและพรรรณา

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์พบว่า

1 ในระดับนโยบาย

ปรากฏตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ด้านนโยบายของรัฐไทยต่อการพัฒนาชัดเจนและเป็นรูปธรรมที่สุดคือสมัยจอมพลสฤดิ์ ธนรัตน์ ปีพศ. 2506 ได้ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกเป็นแม่แบบการพัฒนา เป็นที่ยอมรับแล้วว่าแผนพัฒนาดังกล่าวเน้นการพัฒนาด้านวัตถุเป็นหลักและยึดความร่ำรวยเป็นเป้าหมายของความสุข องคาพยพต่างๆได้ถูกสร้างเพื่อตอบสนองการนำนโยบายภาครัฐไปสู่การบรรลุผล เช่น ก่อสร้างสภาพัฒน์ดูแลนโยบายด้านเศรษฐกิจ ฟื้นฟูโรงเรียนอาชีวะศึกษาเพื่อสร้างทักษะให้คนเรียนเพื่อทำงาน ด้านศาสนาห้ามพระสงฆ์สอนเรื่องสันโดษ การพัฒนาเน้นการรวบอำนาจจาส่วนกลางมาสู่ชั้นล่าง เพื่อให้ทิศทางการพัฒนาไปในทางเดียวกัน เป็นต้น ผลการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก เศรษฐกิจได้รับการพัฒนามิติเดียวแต่มิติทางสังคมและสิ่งแวดล้อมมีปัญหาปัญหาทางสังคมไม่ได้รับการแก้ไข แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับถัดมามีแนวทางการพัฒนาด้านสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมมากขึ้นเป็นรูปธรรมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530-2534) ที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา จนกระทั่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 11 (2555-2556) ก่อนที่จะมาสู่การพัฒนาหมู่บ้านนาโสก กิจกรรมด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมจึงเป็นผลพวงจากแผนฯดังกล่าว พร้อมกันนั้นแม่บทของธรรมนูญเป็นพื้นฐานการปกครองและครอบคลุมการดำเนินการมิติด้านอื่นๆ คือรัฐธรรมนูญการปกครองแห่งราชอาณาจักรไทย ปี 2540 ที่เชื่อว่าเป็นรัฐธรรมที่เป็นประชาธิปไตยมากที่สุด ที่ให้สิทธิแก่ปวงชนชาวไทยในด้านการมีส่วนร่วมในกิจการของรัฐและสิทธิขั้นพื้นฐาน มาตรา 46 มีเนื้อหาว่า *“บุคคลซึ่งรวมตัวกันเป็นชุมชนท้องถิ่นเดิมย่อมมีสิทธิ์ในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นหรือของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน..”* [3] และในมาตรา 76 กำหนดหน้าที่รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนข้อความในมาตรา 46 ด้วย ต่อมาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาสู่แผนแม่บทการพัฒนากลุ่มชาติพันธ์

ด้านสิทธิและความเท่าเทียมของคนในชาติ คนไทยชาติพันธ์ต่างๆที่ปรากฏในประเทศไทยได้รับการคุ้มครองสิทธิ์และได้รับการส่งเสริมด้วย ปรากฏมีแผนแม่บทพัฒนากลุ่มชาติพันธ์ในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2558-2560 ของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็นผู้ดูแลเชิงนโยบาย โดยสรุปกลุ่มชาติพันธ์ต่างๆทั่วประเทศมีจำนวน 56 ชาติพันธ์ ชาติพันธ์ข่าก็เป็นชาติพันธ์หนึ่งในกลุ่มชาติพันธ์นั้นด้วย แม้ตัวเลขชาติพันธ์ข่าจะไม่สอดคล้องกับจำนวนจำนวนจริงก็ตาม มีมติที่กระทรวงให้ความสำคัญคือมิติด้านความมั่นคงเป็นหลัก การคุ้มครองสิทธิตามกฎหมาย) และมิติด้านเศรษฐกิจ การเป็นอยู่และรายได้ควบคู่กันไป ในเชิงปฏิบัติการ การสร้างโรงเรียนเด็กเล็ก เปิดศูนย์พัฒนาแรงงานและฝีมือ การเสริมอัตลักษณ์ให้คงอยู่เป็นต้น

[3] ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 114 ตอนที่ 55 ก ลงวันที่ 11 ตุลาคม 2540.

แผนแม่บทการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย การปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมคือ *"จัดตั้งศูนย์ศึกษาเรียนรู้ในอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธ์ ตามภูมิสังคมแต่ละท้องถิ่นในลักษณะ พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิตเพื่อสร้างองค์ความรู้และการยอมรับในสังคม ส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาวิจัยเรื่องอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธ์ต่างๆ ที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนาและการอยู่ร่วมกันแบบพหุสังคม ส่งเสริมสนับสนุนกลุ่มชาติพันธ์ต่างๆ จัดตั้งแหล่งศึกษาเรียนรู้ในอัตลักษณ์ของตนเองในพื้นที่ต่างๆ เพิ่มมากขึ้นเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและการยอมรับในสังคม"*[4]

ในระดับแผนยุทธศาสตร์และปฏิบัติการในจังหวัดนครพนมกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธ์เน้นการท่องเที่ยวเป็นหลักซึ่งเป็นกระแสของการท่องเที่ยวและสร้างรายได้แก่คนในชุมชนพื้นที่ *"..ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวทางธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น.. ส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ตามลาแม่น้ำโขงในเชิงกลุ่มพื้นที่ที่มีศักยภาพ สามารถเชื่อมโยงธรรมชาติ ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น และวิถีชีวิตของชุมชน."*[5]

ความชัดเจนของแผนที่เป็นรูปธรรม ปรากฏตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแผนแม่บทการพัฒนาชาติพันธ์ในประเทศไทย นำมาสู่การปฏิบัติเชิงรูปธรรมในหลายหน่วยงาน เช่น วัฒนธรรมจังหวัด พัฒนาชุมชนอำเภอธาตุพนม เป็นต้น จนก่อโครงการต่างๆตามที่

2 ในระดับชุมชน ตอบสนองนโยบายนำไปสู่ความสุข

ชาวบ้านโสกแมวเป็นชาวเผ่าข่า มีภาษาและอัตลักษณ์เฉพาะตน ความเชื่อของชนเผ่าข่าปรากฏสองประการ ประการแรก ความเชื่อร่วมกับชนเผ่าอื่นๆในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นความเชื่อร่วมแบบสังเคราะห์ระหว่างผี พุทธและพราหมณ์ ได้แก่ ฮีต 12 ครอง 14 ชนเผ่าข่าค่อนข้างจะให้ความสำคัญและสืบทอดไว้อย่างดี โดยทำปฏิบัติของงานประจำปี

1 เดือนมกราคม มีงาน ประเพณีไขประตูเล้า (ขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3) -เลี้ยงผีปู่ตา (วันอังคารแรกของเดือนสาม) บุญข้าวจี่ นมัสการพระธาตุพนม พิธีเหยา (การเลี้ยงผีหมอ)

2 เดือนกุมภาพันธ์ ประเพณีเลี้ยงผีปู่ตา (วันอังคารแรกของเดือนสาม) งานนมัสการองค์พระธาตุพนม

3 มีนาคม ประเพณีบุญประจำปี (มหาชาติ) หยามเฮือนไทยข่า

4 เมษายน ประเพณีบุญตรุษสงกรานต์

5 พฤษภาคม ประเพณี เลี้ยงผีปู่ตา (วันอังคารแรกของเดือนหก บุญวิสาขบูชา

6 มิถุนายน ประเพณีบุญซำฮะ

7 กรกฎาคม ประเพณีบุญเข้าพรรษา

8 สิงหาคม ประเพณีบุญข้าวประดับดิน

6 กันยายน ประเพณีบุญข้าวสาก (ข้าวสลาก)

---

[4] กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, แผนแม่บทการพัฒนากล่มชาติพันธ์ในประเทศไทย (2558-2560) หน้า 11.

[5] แผนพัฒนาจังหวัดนครพนม, หน้า 51.

10 ตุลาคม ประเพณีบุญออกพรรษา ทอดต้นกัณฑ์

11 พฤศจิกายน ประเพณีบุญกฐิน บุญข้าวคูนลาน (บุญกองข้าว) ประเพณีลอยกระทง

12 ธันวาคม ประเพณีบุญเข้ากรรม (บุญปริวาสกรรมของพระสงฆ์ แรม 5 ค่ำ เดือน 1 บุญข้าวคูนลาน (บุญกองข้าว)

ความเชื่ออีกประเภทหนึ่งเป็นความเชื่อเฉพาะที่ยึดถือแน่นแฟ้นของชนเผ่าข่าคือ การฟ้อนหมอเหยา ซึ่งเป็นการฟ้อนเพื่อรักษาโรค รักษาชุมชนให้อยู่เป็นสุข เป็นพิธีกรรมคิดต่อกับบรรพบุรุษผ่านกระบวนการฟ้อนลำตามดนตรีดั้งเดิมคือแคนและกลอง เป็นการสื่อสารถามข่าวคราวและการเชื่อมสัมพันธ์กับผีบรรพบุรุษ นอกจาก พิธีกรรมที่เป็นความเชื่อก่อให้เกิดความเชื่อมโยงมนุษย์กับโลกอื่นแล้ว ยังจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับการดำเนินชีวิตประจำวันและการทำมาหากินด้วย พื้นฐานความเชื่อและความเป็นชนเผ่าที่อยู่ท่ามกลางเผ่าไทลาอีสาน ทำให้ชาวไทข่ามีความผูกมัดกันเหนียวแน่นและการตั้งถิ่นฐานอยู่ไกลเมือง ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ดีในการให้ความร่วมมือกับรัฐในการดำเนินโครงการสร้างอาชีพ รัฐได้ดำเนินการส่งเสริมและสร้างอาชีพให้แก่ชนเผ่าข่าบ้านโสกแมว ดังนี้

1 ศูนย์เรียนรู้

1 1 ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมชนเผ่าไทข่าบ้านโสกแมว

1.2 ศูนย์สาธิตการย้อมผ้าสมุนไพรไม้มงคล

1.3 ศูนย์สาธิตการจักรสานไม้ไผ่

1.4 ศูนย์สาธิตการทอผ้าพื้นเมือง

1.5 ศูนย์สาธิตการเลี้ยงหม่อนไหม

1.6 ศูนย์สาธิตการย้อมผ้าคราม

1.7 ศูนย์สาธิตการจักรสานหมวกด้วยกก

1.8 ศูนย์ท่องเที่ยวโฮมสเตย์

2 กลุ่มอาชีพ

2.1 ชื่อกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง

2.2 ชื่อกลุ่มแปรรูปผ้าขาวม้า

2.3 กลุ่มทอเสื่อ

2.4 กลุ่มเลี้ยงหม่อนไหม

2.5 กลุ่มย้อมคราม

2.6 กลุ่มย้อมผ้าสมุนไพรไม้มงคล

2.7 กลุ่มจักรสานหมวกด้วยกก

3 กลุ่มออมทรัพย์

3.1 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

3.2 กลุ่มชุมชนเข้มแข็ง

3.3 สหกรณ์การเกษตรโสกแมว จำกัด

3.4 กลุ่มเกษตรกรผสมผสาน

3.5 กลุ่มเลี้ยงโค-กระบือ

3.6 กลุ่มปลูกดาวกระจาย

4. กลุ่มจิตอาสา

4.1 กลุ่มทูบีนัมเบอร์วัน

4.2 กลุ่มชนเผ่าไทข่า

4.3 กลุ่มทำความดีด้วยหัวใจ

5. กลุ่มอื่น

5.1 กลุ่มธนาคารต้นไม้

5.2 กลุ่มชลประทาน

5.3 กลุ่มสมุนไพรไทย

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มผลิตสินค้าโอท็อปประจำหมู่บ้าน ซึ่งสินค้าดังกล่าวส่งเข้าประกวดระดับภาคด้วย

การอภิปรายผล

บ้านโสกแมวเป็นเผ่าข่า เป็นบ้านที่มีความสุขตามทัศนะของชาวบ้านคือชุมชนมีจริยธรรม มีความเชื่อที่ได้รับสืบทอดและสมาชิกทุกคนในชุมชมรักษาจารีตประเพณีอันเป็นอัตลักษณ์ไว้ ส่วนรายได้นั้นเป็นปัจจัยที่คนในชุมชนต้องมีโอกาสในการสร้างอาชีพที่มีพื้นฐานเงื่อนไขของชนเผ่าข่ารองรับ รัฐตระหนักถึงปัจจัยดังกล่าวที่สร้างรายได้จาก 1 ความร่วมมือกันสร้างศูนย์เรียนรู้ และโครงการสร้างอาชีพและผลิตสินค้าต่างๆ 2 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากโครงการที่ปรากฏอยู่ที่บ้านโสกแมวเมื่อสืบย้อนดูจะเห็นด้านนโยบายของรัฐไทยต่อการพัฒนาชัดเจนและเป็นรูปธรรมที่สุดคือสมัยจอมพลสฤดิ์ ธนรัตน์ ปีพศ. 2506 ได้ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับแรกเป็นแม่แบบการพัฒนา เป็นที่ยอมรับแล้วว่าแผนพัฒนาดังกล่าวเน้นการพัฒนาด้านวัตถุเป็นหลักและยึดความร่ำรวยเป็นเป้าหมายของความสุข องคาพยพต่างๆได้ถูกสร้างเพื่อตอบสนองการนำนโยบายภาครัฐไปสู่การบรรลุผล เช่น ก่อสร้างสภาพัฒน์ดูแลนโยบายด้านเศรษฐกิจ ฟื้นฟูโรงเรียนอาชีวะศึกษาเพื่อสร้างทักษะให้คนเรียนเพื่อทำงาน ด้านศาสนาห้ามพระสงฆ์สอนเรื่องสันโดษ การพัฒนาเน้นการรวบอำนาจจาส่วนกลางมาสู่ชั้นล่าง เพื่อให้ทิศทางการพัฒนาไปในทางเดียวกัน เป็นต้น ผลการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก เศรษฐกิจได้รับการพัฒนามิติเดียวแต่มิติทางสังคมและสิ่งแวดล้อมมีปัญหา ปัญหาทางสังคมไม่ได้รับการแก้ไข แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับถัดมามีแนวทางการพัฒนาด้านสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมมากขึ้นเป็นรูปธรรมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (2530-2534) ที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา จนกระทั่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 11 (2555-2556) ก่อนที่จะมาสู่การพัฒนาหมู่บ้านนาโสก กิจกรรมด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมจึงเป็นผลพวงจากแผนฯดังกล่าว พร้อมกันนั้นแม่บทของธรรมนูญเป็นพื้นฐานการปกครองและครอบคลุมการดำเนินการมิติด้านอื่นๆ คือรัฐธรรมนูญการปกครองแห่งราชอาณาจักรไทย ปี 2540 ที่เชื่อว่า

เป็นรัฐธรรมที่เป็นประชาธิปไตยมากที่สุด ด้านสิทธิและความเท่าเทียมของคนในชาติ คนไทยชาติพันธ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในประเทศไทยได้รับการคุ้มครองสิทธิ์และได้รับการส่งเสริมด้วย ปรากฏมีแผนแม่บทพัฒนากลุ่มชาติพันธ์ในประเทศไทย ปี พศ. 2558-2560 ของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็นผู้ดูแลเชิงนโยบาย โดยสรุปกลุ่มชาติพันธ์ต่าง ๆ ทั่วประเทศมีจำนวน 56 ชาติพันธ์ ชาติพันธ์ข่าก็เป็นชาติพันธ์หนึ่งในกลุ่มชาติพันธ์นั้นด้วย แม้ตัวเลขชาติพันธ์ข่าจะไม่สอดคล้องกับจำนวนจำนวนจริงก็ตาม มีมติที่กระทรวงให้ความสำคัญคือมิติด้านความมั่นคงเป็นหลัก การคุ้มครองสิทธิตามกฎหมาย) และมิติด้านเศรษฐกิจการเป็นอยู่และรายได้ควบคู่กันไป ในเชิงปฏิบัติการ การสร้างโรงเรียนเด็กเล็ก เปิดศูนย์พัฒนาแรงงานและฝีมือการเสริมอัตลักษณ์ให้คงอยู่ เป็นต้น

ในระดับแผนยุทธศาสตร์และปฏิบัติการในจังหวัดนครพนมกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธ์เน้นการท่องเที่ยวเป็นหลักซึ่งเป็นกระแสของการท่องเที่ยวและสร้างรายได้แก่คนในชุมชนพื้นที่ ความชัดเจนของแผนที่เป็นรูปธรรม ปรากฏตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแผนแม่บทการพัฒนาชาติพันธ์ในประเทศไทย นำมาสู่การปฏิบัติเชิงรูปธรรมในหลายหน่วยงาน เช่น วัฒนธรรมจังหวัด พัฒนาชุมชนอำเภอธาตุพนม เป็นต้น จนก่อโครงการต่างๆตามที่ปรากฏเนื้อหาก่อนหน้า

เมื่อนำกรอบความสุขมาพิจารณา ตามองค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 การมีสุขภาวะ หมายความถึงการดำรงชีพของบุคคลอย่างมีสุขกาย ดำเนินชีวิตโดยใช้ความรู้ในการรักษาร่างกายให้แข็งแรงไม่เจ็บป่วย มีอายุยืนยาว มีสุขภาพจิตใจที่ดี ยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม “พื้นฐานความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมและอัตลักษณ์ของชาเผ่าข่า

องค์ประกอบที่ 2 เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งเป็นธรรม หมายความถึง การกระทำใดๆ อันก่อให้เกิด การผลิต การจำหน่ายและการบริโภค ให้เกิดรายได้ที่เพียงพอ เกิดจากการมีงานสุจริต มีความมั่นคงและความปลอดภัยในการทางาน มีรายได้ที่เป็นธรรมต่อเนื่อง มีการรวมตัวเป็นกลุ่มเพื่อช่วยเหลือแบ่งปันกัน เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม และเกิดความยั่งยืน

มิติทางด้านเศรษฐกิจบนฐานชุมชนและมีการรวมกลุ่มกัน

องค์ประกอบที่ 3 ครอบครัวอบอุ่น หมายถึง ครอบครัวที่สมาชิกมีความรัก ความผูกพันต่อกัน มุ่งมั่นที่จะการดาเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีจุดหมาย สามารถปฏิบัติบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม มีการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกวัยเยาว์ให้เติบโตอย่างมีคุณภาพในวิถีชีวิตของความเป็นไทย เลี้ยงดูผู้สูงอายุให้สามารถดารงชีวิตได้อย่างมีความสุขและรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกันเพื่อให้สามารถดารงความเป็นครอบครัวได้อย่างมีคุณภาพที่ยั่งยืน

องค์ประกอบที่ 4 ชุมชนมีการบริหารจัดการชุมชนดี หมายถึง ชุมชน แสดงความสามารถบริหารจัดการชุมชน จัดกระบวนการพัฒนาชุมชน มีกิจกรรมการแก้ไขปัญหาชุมชนได้ด้วยตนเองอย่างมีเหตุมีผลและมีการบริหารจัดการที่ดี ผู้นา ประชาชนและองค์กรในชุมชนสามารถร่วมมือ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข รวมทั้งมีภาคีการพัฒนาที่มีบทบาทเกื้อหนุนการทางานภายในชุมชน มีการสื่อสาร และกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง สามารถอนุรักษ์คุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมและ

ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนท้องถิ่นรวมถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทย มีการปรึกษาหารือกันของคนในชุมชนในประเด็น

องค์ประกอบที่ 5 การมีสภาพแวดล้อมดีมีระบบนิเวศที่สมดุล หมายถึง บรรยากาศหรือสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการใช้ชีวิตของคนในหมู่บ้าน สร้างความสะดวก สบาย ร่มรื่น ปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ครอบครัวมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านและการมีบริการสาธารณูปโภคที่พอเพียง มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มีคุณภาพ สมดุลในระบบนิเวศเพื่อใช้ยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน ประเด็นนี้ชุมชนชนเผ่าข่าได้ปลูกพืชนานาชนิดทั้งพืชสวยงามและพืชทางเศรษฐกิจแบบบูรณาการ

องค์ประกอบที่ 6 เป็นชุมชนประชาธิปไตยมีธรรมาภิบาล หมายถึง ชุมชนเป็นสังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล ประชาชน มีสิทธิเสรีภาพได้รับการยอมรับและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นคนที่เท่าเทียมกันตามระบอบประชาธิปไตย ประพฤติ ปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของตนเอง เห็นได้จากสร้างโครงการ การดำเนินโครงการ และการประเมินโครงการทุกคนมีส่วนร่วมตลอดโครงการนั้น

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ 2 ด้าน ดังนี้

ด้านนโยบาย นโยบายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแผนแม่บทการพัฒนาชนเผ่ามีความชัดเจนมาก แต่นโยบายของจังหวัดและหน่วยงานในจังหวัด เช่น วัฒนธรรมจังหวัด แม้จะมีการกิจกรรมและการดำเนินงานแต่ไม่ปรากฏแผนชัดเจนและการทบทวนงานที่ผ่านมา

งานวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาเชิงนโยบายดังกล่าวเปรียบข้ามชนเผ่าที่แตกต่างกันเพื่อดูเงื่อนไขปัจจัยที่บรรลุและไม่บรรลุของโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ

ควรศึกษาต่อเนื่องการทำกิจกรรมโครงการระยะนาน อาจจะสามปีหรือห้าปีเพื่อดูความยั่งยืนและความคุ้มค่าของโครงการนั้นๆ

ควรศึกษาผลกระทบของโครงการต่างๆ ในหลายมิติว่ามีผลเชิงบวกและลบอย่างไรโดยเฉพาะวิถีคิดและความสัมพันธ์ทางสังคมของชนเผ่าทั้งภายในและภายนอกกลุ่ม

บรรณานุกรม

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **แผนแม่บทการพัฒนากลุ่มชาติพันธ์ในประเทศไทย (2558-2560)** มปพ.

คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ(ก.บ.จ.) จังหวัดนครพนมสานักงานจังหวัดนครพนม, **แผนพัฒนาจังหวัดนครพนม 2558-2561**

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย**.กรุงเทพมหาคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2536.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของคนในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สนง.พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550.

สำนักงานคณะกรรมพัฒนาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11.**

กสิภารทวาชสูตร: การทำนาแบบพระพุทธเจ้า
Kasibharadvajasutta: the BUDDHA's Method of Farming

พระครูธีรศาสน์ไพศาล
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

พระพุทธเจ้าอาศัยสภาพแวดล้อมและอาชีพความเป็นอยู่ของคนในสมัยพุทธกาล มาเปรียบเทียบกับหลักคำสอนของพระองค์ เพื่อเป็นการชักนำให้บุคคลที่จะแสดงธรรมโปรดนั้น ได้เข้าใจในหลักธรรมคำสอนได้ง่ายขึ้น ดังเช่น การสอนในกสิภารทวาชสูตร พระพุทธเจ้าได้ยกเอาอาชีพการทำนามาเปรียบเทียบกับคำสอนของพระองค์ โดยใช้วิธีการอุปมาอุปไมยอธิบายให้เห็นภาพชัดเจนระหว่างเครื่องมือการทำนา ขั้นตอนการ ทำนา การดูแลเอาใจใส่และผลผลิตของการทำนา มาอธิบายคำสอนของพระองค์ เช่น เปรียบศรัทธากับเมล็ดพันธ์ข้าว เปรียบความเพียรกับน้ำฝน เปรียบปัญญากับแอกและไถ เปรียบหิริกับงอนไถ เป็นต้น โดยการสอนดังกล่าวพระพุทธเจ้าได้ชี้เป้าหมาย คือหนทางแห่งการดับทุกข์เปรียบได้กับผลผลิตข้าวที่อุดมสมบูรณ์ของกสิภารทวาชพราหมณ์เหมือนกับการทำนาของพระองค์มีผลเป็นอมตธรรม คือพระนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ : กสิภารทวาชสูตร, การทำนา, พระพุทธเจ้า

Abstract

The Buddha used the surrounding environments and the occupations of the people in his time to compare with his teachings to guide the people while listening to his sermon understand clearly and precisely as in his teaching on Kasibhāradvājasutta. The Buddha explained how to do the farming procedures and compare with his teaching by using metaphors to explain clearly between the farming instruments, the nurturing activities, and the produce received. For example, he compared his faith with the seeds of rice, the rain the effort, the wisdom the yoke and plow and the modesty the pole, and etc. By his teaching, the Buddha pointed out at the ultimate aim of Buddhism which is the way of the cessation of suffering comparing with the rice produce of Kasibharadvaja Braham, the farmer, which is the same as that of his farming resulting as the eternal Dhamma-leading to Nibbana, the highest goal of Buddhism.

Keywords: Kasibharadvajasutta, Farming, the Buddha

บทนำ

อาชีพหลักของคนในทวีปเอเชียส่วนใหญ่ โดยเฉพาะภูมิภาคเอเชียตะวันออก เอเชียใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็คืออาชีพทำนา ดังมีหลักฐานภาพเขียนบนผนังถ้ำหรือผนังหินอายุไม่น้อยกว่า 2,000 ปี ที่ผาหมอนน้อย บ้านตากุ่ม ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี บันทึกการปลูกธัญพืชอย่างหนึ่ง มีลักษณะเหมือนข้าว ภาพควาย แปลงพืชคล้ายข้าวอาจตีความได้ว่ามนุษย์สมัยนั้นรู้จักข้าวหรือการเพาะปลูกข้าวแล้วศาสตราจารย์ชิน อยู่ดี สรุปไว้เมื่อ ปี พ.ศ. 2535 ว่าประเทศไทยทำนาปลูกข้าวมาแล้วประมาณ 5,471 ปี (นับถึง ปี พ.ศ. 2514) ก่อนการปลูกข้าวในประเทศจีนหรืออินเดีย ราว 1,000 ปี ผลของการขุดค้นที่โนนนกทาสนับสนุนสมมติฐานที่ว่าข้าวเริ่มปลูกในทวีปเอเชีย อาคเนย์ในสมัยหินใหม่ จากนั้นแพร่ขึ้นไปที่ประเทศอินเดียประเทศจีน ประเทศญี่ปุ่น และประเทศเกาหลี[1]

การดำรงชีวิตให้คงอยู่หรือการมีชีวิตมีอายุที่ยืนยาวของมนุษย์ในโลกนี้นั้น ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งก็คืออาหาร และอาหารที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้คนหรือมนุษย์มีชีวิตยืนยาวก็คือข้าว ข้าวถือได้ว่าเป็นพืชที่สำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ มีกว่า 3,000 ล้านคนทั่วโลกบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก ในปี 2016 ภูมิภาคเอเชียมีพื้นที่ปลูกข้าวคิดเป็นสัดส่วน 90% ของพื้นที่ปลูกข้าวทั่วโลก มากเป็นอันดับ 1 ของโลก รองลงมาคือ แอฟริกาและทวีปอเมริกาตามลำดับ สำหรับประเทศที่มีพื้นที่ปลูกข้าวมากที่สุดและมีปริมาณการผลิตมากที่สุดคือจีนและอินเดีย พื้นที่การผลิตข้าวที่สำคัญของเอเชีย ได้แก่ ประเทศจีน ประเทศในแถบเอเชียใต้และประเทศในฝั่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยจีนมีผลผลิตข้าวครองสัดส่วน 38% ของเอเชียทั้งหมด ในขณะที่ประเทศในแถบเอเชียใต้มีผลผลิตข้าวครองสัดส่วน 29% ของเอเชีย ส่วนประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีผลผลิตข้าวครองสัดส่วน 25% ของเอเชีย และอีก 8% เป็นของประเทศผู้ผลิตข้าวอื่นๆ[2] ในทวีปเอเชีย 3 ประเทศที่ส่งออกข้าวสูงสุดปี 2562 อินเดีย 9.77 ล้านตัน ไทย 7.58 ล้านตัน เวียดนาม 6.37 ล้านตัน[3]

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าการทำนานั้นถือว่าเป็นอาชีพที่สำคัญและเป็นอาชีพหลักของคนในทวีปเอเชียมาช้านาน เป็นแหล่งผลิตอาหารให้ชาวโลกได้บริโภคเพื่อดำรงชีวิต แต่การดำรงชีวิตที่จะมีความสุขได้นั้นจะต้องเกิดจากสภาพจิตใจที่สงบสุขปราศจากความทุกข์อันเนื่องมาจากกิเลสเข้ามาครอบงำ การทำนาแบบชาวโลกทำเพื่อเลี้ยงชีวิต แต่ว่าการทำนาแบบพระพุทธเจ้าทำเพื่อเลี้ยงจิตใจและมีผลอันเป็นอมตะธรรมตลอดกาลนานถ้าหากว่าผู้ใดหันมาทำนาทางธรรม จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและศึกษาให้เห็นถึงพระปัญญาธิคุณของพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้การสอนธรรมะที่อาศัยสิ่งที่เป็นสภาพแวดล้อมวิถีชีวิตที่เป็นอยู่เพื่อให้

[1] **ประวัติการทำนา**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://sites.google.com/ site/ pimonmart 44367/ history-of-rice-farming-1, [31 กันยายน 2563].

[2] **10 ประเทศที่ปลูกข้าวมากที่สุด**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.smartsme.co.th/content/ 75053 [31 กรกฎาคม 2563].

[3] **ประเทศที่ส่งออกข้าวสูงสุดปี 256**2, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://marketeeronline.co/archives/ 163385, [31 กรกฎาคม 2563].

บุคคลทุกชนชั้นทุกสาขาอาชีพได้เข้าถึงหลักธรรมคำสอนของพระองค์อันจะเป็นหนทางให้ถึงความพ้นทุกข์ คือ พระนิพพาน

ที่มาและความสำคัญของกสิภารทวาชสูตร

กสิภารทวาชสูตร มีปรากฏในพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย เล่มที่ 25 สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ข้อที่ 74 - 75 หน้าที่ 517 ความสำคัญของพระสูตรนี้เป็นเรื่องของพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปโปรดภารทวาชพราหมณ์ซึ่งประกอบอาชีพการทำนา ในสมัยนั้นพระพุทธเจ้าประทับ อยู่ ณ พราหมณคามชื่อว่าเอกนาลาในทักขิณาคีรีชนบท แคว้นมคธ พอสมควรแก่เวลาที่จะออกโปรดบิณฑบาต พระองค์ก็เสด็จไปสู่ที่ทำงานของภารทวาชพราหมณ์ และพระองค์ได้สนทนากับภารทวาชพราหณ์ ดังมีปรากฏในพระสูตรดังนี้

"....ภารทวาชพราหมณ์ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระสมณะ ข้าพเจ้าไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว ย่อมบริโภค ข้าแต่พระสมณะแม้พระองค์ก็จงไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้วจงบริโภคเถิด

พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสตอบว่า ดูก่อนพราหมณ์แม้เราก็ไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้วก็บริโภค

กสิภารทวาชพราหมณ์ กราบทูลว่า ก็ข้าพเจ้าไม่เห็นแอก ไถ ผาลประตักหรือโคทั้งหลายของท่านพระโคดมเลย เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านพระโคดมยังกล่าวอย่างนี้ว่าดูก่อนพราหมณ์แม้เราก็ไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้วก็บริโภค กสิภารทวาชพราหมณ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยคาถาว่า พระองค์ปฏิญาณว่าเป็นชาวนาแต่ข้าพเจ้าไม่เห็นการไถของพระองค์พระองค์ผู้เป็นชาวนา ข้าพเจ้าถามแล้วขอจงตรัสบอกไฉน ข้าพเจ้าจะรู้การทำนาของพระองค์นั้นได้

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ศรัทธาเป็นพืช ความเพียรเป็นฝน ปัญญาของเราเป็นแอกและไถ หิริเป็นงอนไถ ใจเป็นเชือก สติของเราเป็นผาลและประตัก เรามีกายคุ้มครองแล้ว มีวาจาคุ้มครองแล้ว เป็นผู้สำรวมแล้วในการบริโภคอาหาร เราทำการดายหญ้า (คือวาจาสับปรับ) ด้วยคำสัตย์ โสรัจจะของเราเป็นเครื่องให้แล้วเสร็จงาน ความเพียรของเราเป็นเครื่องนำธุระไปให้สมหวัง นำไปถึงความเกษมจากโยคะไปไม่ถอยหลังยังที่ซึ่งบุคคลไปแล้วไม่เศร้าโศก เราทำนาอย่างนี้นาที่เราทำนั้นย่อมมีผลเป็นอมตะ บุคคลทำนาอย่างนี้แล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้...."[4]

จะเห็นได้ว่าการทำนาที่ปรากฏในกสิภารทวาชสูตรนี้ก็ไม่มีความแตกต่างจากที่ชาวนาทั่วไปทำกัน เพราะการทำนาก็คือการทำเพื่อเลี้ยงชีพของภารทวาชพราหม์ โดยหลักการแล้วก็มีองค์ประกอบคือ เมล็ดพันธุ์ข้าว ฝน(น้ำ) แอก ไถ งอนไถ เชือก ผาลประตัก การดายหญ้า การเอาใจใส่ดูแลในการทำนา เป็นต้น แต่ประเด็นสำคัญในพระสูตรนี้เป็นการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าที่ต้องการจะโปรดภารทวาชพราหมณ์ให้เข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าจึงใช้วิธีอุปมาอุปไมยการประกอบอาชีพทำนาซึ่งเป็นสิ่งที่

[4] สำ.ส. (ไทย) 25/671-676/243-246.

ภารทวาชพราหมณ์มีความรู้และความชำนาญอยู่แล้วให้เข้ากับแนวทางปฏิบัติของพระองค์ก็คือการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม

หลักธรรมที่ปรากฏในกสิภารทวาชสูตร

หลักธรรมที่ปรากฏในกสิภารทวาชสูตร เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นเพื่อเป็นการเปรียบเทียบกับองค์ประกอบของการทำนาตั้งแต่ส่วนของอุปกรณ์ เมล็ดพันธ์ข้าว น้ำ และการเอาดูแลในใส่ในระหว่างการทำนา ดังมีปรากฏดังนี้

1. ศรัทธา หมายถึงความเชื่อถือ ในทางธรรมหมายถึง เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล เชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม ความเลื่อมใสซาบซึ้งใจเชื่อมั่นในความจริงความดีงามในการทำความดี[5] พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงเพื่อเป็นการเปรียบเทียบกับเมล็ดพันธุ์ข้าว ศรัทธาที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงกับกสิภารทวาชพราหมณ์นี้พระองค์ หมายถึงผู้ที่มีความเชื่อในเรื่องของการให้ทาน ผลของการบริจาคทาน ซึ้งพระองค์เปรียบได้กับบุคคลที่หว่านเมล็ดพืชลงในนาที่มีดินดีก็จะได้ผลดี

2. ความเพียร หมายถึง ความเพียรชอบที่เป็นสัมมาวายามะ มี 4 อย่าง คือ 1) สังวรปธาน เพียรระวังบาปอกุศลที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น 2) ปานปธาน เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว 3) ภาวนาปธาน เพียรเจริญทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น 4) อนุรักขนาปธาน เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมไปและให้เพิ่มไพบูลย์[6] ที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงกับกสิภารทวาชพราหมณ์นี้พระองค์หมายถึงบุคคลผู้มีความเพียรพยายามเพื่อแสวงหาปัญญา เปรียบเทียบกับน้ำฝนที่ตกลงในนาข้าวแล้วทำให้ข้าวเจริญเติบโตงอกงามอุดมสมบูรณ์

3. ปัญญา หมายถึง ความปรีชาหยั่งรู้เหตุผลให้เข้าใจชัดเจนแยกแยะดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ ตลอดถึงความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามความเป็นจริง หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึงปัญญา 3 คือ จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณา (ปัญญาเกิดจากโยนิโสมนสิการ) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการสดับเล่าเรียน (ปัญญาจากปรโตโฆษะ) ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญ (ปัญญาที่เกิดจากทั้งจินตามยปัญญาและสุตมยปัญญา)[7] การที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงกับกสิภารทวาชพราหมณ์นี้ พระองค์หมายถึงวิปัสสนาและปัญญา เปรียบได้กับแอกเป็นที่อาศัยของไถ ข้างหน้าติด ด้วยงอนไถ เป็นที่อาศัยของเชือก ช่วยให้โคที่เทียมไถสามารถเดินไปพร้อมกันได้ฉันใด ปัญญาก็ฉันนั้นที่จะต้องอาศัยองค์ประกอบจากปัญญาทั้งสามนี้

4. หิริ หมายถึง ความละอายแก่ใจคือละอายชั่วกลัวบาป[8] ที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงกับกสิภารทวาชพราหมณ์นี้พระองค์หมายถึง การละอายต่อบาปธรรมอกุศลธรรมทั้งหลาย เปรียบได้กับงอนไถของ

---

[5] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2553), หน้า 428.

[6] เรื่องเดียวกัน, หน้า 200.

[7] อ้างแล้ว, หน้า 231.

[8] อ้างแล้ว, หน้า 471.

พราหมณ์ที่พยุงไว้ซึ่งแอกและไถฉันใด แม้หิริของพระผู้มีพระภาคก็ฉันนั้น ย่อมทรงไว้ซึ่งแอกและไถหมายถึง โลกิยปัญญาและโลกุตตรปัญญา

5. มน หมายถึง ใจ[9] ที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงกับกสิภารทวาชพราหมณ์นี้พระองค์หมายถึง สภาพความรู้ที่พระองค์ทรงมุ่งอธิบายถึงเรื่องของสมาธิคือ สมาธิของพระพุทธเจ้าย่อมผูกธรรมคือหิริปัญญา และวิริยะเหล่านั้นทั้งหมดไว้ในอารมณ์เดียวกัน โดยสภาวะคือไม่ซัดส่ายให้ปฏิบัติในหน้าที่ของตน ด้วยเหตุนั้น จึงตรัสว่า ใจเปรียบเหมือนเชือก

6. สติ หมายถึง ความระลึกได้ ความไม่เผลอ การคุมใจไว้กับกิจหรือกุมจิตไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง[10] ที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงกับกสิภารทวาชพราหมณ์นี้พระองค์ หมายถึง การค้นหาคติคือทางไปของกุศลธรรมทั้งหลาย หรือทำให้ปรากฏในอารมณ์ที่จะรักษาไถ คือปัญญาเปรียบเหมือนผาลรักษาไถ และไปข้างหน้าไถนั้นด้วยเหตุ สติจึงกล่าวว่าเป็นเครื่องรักษาใจ

7. คุ้มครองกาย ที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงกับกสิภารทวาชพราหมณ์นี้ พระองค์หมายถึง รั้วที่คุ้มครองกาย วาจา ของพระองค์เอง ดังมีข้อความว่า “...หว่านพืชแล้ว ล้อมด้วยรั้วหนาม รั้วต้นไม้หรือกำแพง เพื่อรักษาข้าวกล้า ด้วยการล้อมรั้วนั้น ฝูงโค กระบือและเนื้อทั้งหลาย เข้าไปไม่ได้แย่งกินข้าวกล้าไม่ได้ฉันใดตถาคต ก็ฉันนั้น หว่านพืชคือศรัทธาเป็นอันมากแล้ว ล้อมรั้ว 3 ชั้น ได้แก่ คุ้มครองกาย วาจา และควบคุมอาหาร เพื่อรักษากุศลธรรมนานาประการ ด้วยการล้อมรั้วนั้นฝูงโค กระบือและเนื้อกล่าวคืออกุศลธรรมมีราคะเป็นต้น เข้าไปไม่ได้แย่งข้าวกล้าคือ กุศลนานาประการของเราไปไม่ได้..”[11]

8. คำสัตย์ หรือ สัจจะ 2 หมายถึง ความจริง คือ **1) สมมติสัจจะ** ความจริงโดยสมมุติความจริงที่ถือตามความกำหนดตกลงกันไว้ของชาวโลก เช่นว่า คน สัตว์ โต๊ะ หนังสือ เป็นต้น **2) ปรมัตถสัจจะ** ความจริงโดยปรมัตถ์ความจริงตามความหมายขั้นสุดท้ายที่ตรงตามสภาวะและเท่าที่จะกล่าวถึงได้ เช่นว่า รูป นาม เวทนา จิต เจตสิก เป็นต้น[12] ที่พระพุทธจ้าทรงยกขึ้นแสดงกับกสิภารทวาชพราหมณ์นี้พระองค์ทรงเปรียบเทียบกับการออกคำสั่งของกสิภารทวาชพราหมณ์คือ การสั่งทาสหรือกรรมกรให้ดายหรือทำการตัดเกี่ยวถอนหญ้า ด้วยคำว่าจงดายหญ้าทั้งหลายฉันใด พระองค์ก็ฉันนั้นใช้ สัจจะดายหญ้า

9. โสรัจจะ หมายถึง ความเสงี่ยม ความมีอัธยาศัยงาม รักความประณีตหมดจดและสงบเรียบร้อย[13]ที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงกับกสิภารทวาชพราหมณ์นี้พระองค์ หมายถึงการปลดเปลื้องของกสิภารทวาชพราหมณ์นั้น ย่อมไม่เป็นการปลดเปลื้องเลย เพราะต้องประกอบอีกในเวลาเย็น ในวันรุ่งขึ้นหรือในปีหน้า ฉันใด แต่การปลดเปลื้องของพระพุทธเจ้าไม่ได้เป็นเช่นนั้น เพราะขึ้นชื่อว่าการปลดเปลื้องใน

---

[9] อ้างแล้ว, หน้า 297.

[10] อ้างแล้ว, หน้า 395.

[11]มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) หน้า 326-380.

[12] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 12 พ.ศ. 2546, (กรุงเทพมหานคร : (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2553), หน้า 75.

[13] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า 466.

ระหว่างของพระพุทธเจ้าไม่มี เพราะพระองค์ได้เทียมโคงานคือวิริยะที่ไถคือปัญญา จำเดิมแต่ครั้งพระทศพล พระนามว่าทีปังกรแล้วไถเป็นการใหญ่สิ้น 4 อสงไขย 100,000 กัป ก็ยังไม่พ้น ตราบเท่าที่ยังไม่บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ แต่เมื่อใดเราใช้เวลาทั้งหมดนั่งเหนืออปราชิตบัลลังก์ ณ โคนโพธิพฤกษ์อรหัตผลที่มีคุณทั้งปวงเป็นบริวารจึงเกิดขึ้น เมื่อนั้น เราปล่อยวางอรหัตผลนั้นด้วยการระงับความขวนขวายทุกอย่าง

10. อมตธรรม หรือ นิพพาน หมายถึง การดับกิเลสและกองทุกข์ เป็นโลกกุตตรธรรมและเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา[14] ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ยกขึ้นแสดงเปรียบเทียบกับผลผลิตข้าวที่อุดมสมบูรณ์ของกสิภารทวาชพราหมณ์ เหมือนกับผลการทำนาของพระองค์ก็มีผลเป็นอมตธรรมะที่จะทำให้คนพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวงอย่างเด็ดขาด

การที่พระพุทธเจ้าใช้หลักพุทธธรรมยกขึ้นเปรียบเทียบกับอาชีพทำนา เป็นการชี้ให้เห็นถึงหน้าที่และส่วนประกอบของอาชีพของแต่ละฝ่าย เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งบกพร่องต่อหน้าที่ หรืออุปกรณ์เครื่องมือในการเลี้ยงชีพขาดตกบกพร่องไป กิจการต่างๆ ก็ไม่สามารถที่จะสำเร็จลงได้ พระพุทธเจ้าได้พยายามชี้ให้กสิภารทวาชพราหมณ์เห็นว่า การตรัสรู้เข้าถึงหลักสัจธรรมความจริงของพระพุทธเจ้าไม่ได้แตกต่างกับอาชีพการทำนาของพราหมณ์แต่อย่างใด เพียงแต่มีการตีความที่แตกต่างกันเท่านั้นเองพระองค์จึงได้ยกหลักธรรมขึ้นเปรียบเทียบดังกล่าวข้างต้น

การประยุกต์หลักธรรมในกสิภารทวาชสูตรมาใช้ในการดำเนินชีวิตปัจจุบัน

การดำเนินชีวิตของคนในโลกยุคปัจจุบันนี้ เป็นยุคที่เต็มไปด้วยการแข่งขันการ เต็มไปด้วยปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ มากมายทำให้การดำเนินชีวิตของคนเป็นไปอย่างไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันเกิดปัญหาอุปสรรคที่ไม่คาดคิด คือการระบาดของเชื้อโรคไวรัสโคโรน่าหรือโควิด 2019 ก็ยิ่งเป็นการซ้ำเติมปัญหาของชาวโลกมากขึ้นไปอีก ทำให้การดำเนินชีวิตที่ย่ำแย่อยู่แล้วย่ำแย่มากยิ่งขึ้นทั้งด้านการทำมาหาเลี้ยงชีพ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ยิ่งคนที่ประกอบอาชีพในทุก ๆ ด้านก็ได้รับผลกระทบทั่วถึงกัน เมื่อเกิดปัญหาดังกล่าวการประกอบอาชีพก็ส่งผลกระทบถึงสภาพจิตใจของคนแต่ละสาขาอาชีพอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ถ้าหากว่าใครมีสภาพจิตใจที่ไม่เข้มแข็งหรือไม่มีหลักยึดเหนี่ยวก็ทำให้ทนรับสภาพปัญหาต่างๆ ไม่ได้ก็อาจส่งผลกระทบต่อชีวิตครอบครัว แล้วก็ส่งผลกระทบถึงสังคมประเทศชาติและสังคมโลกได้

การจะแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตนั้นจึงเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ไว้แล้ว นั่นก็คือ หลักอริยสัจ 4[15] ที่สามารถจะนำมาประยุกต์ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงยกเอาอาชีพการทำนามาเปรียบเทียบกับหลักธรรมคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ จะเห็นได้ว่าหลักธรรมที่ปรากฏใน กสิภารทวาชสูตร สามารถที่จะนำไปแก้ปัญหาได้ทุกสาขาอาชีพ เพราะการประกอบอาชีพทุกอย่างล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของทุกคนในโลกนี้ การทำงานหรือการแก้ปัญหาต่าง ๆ นั้นต้องมีศรัทธา ก่อนเป็นอันแรก เพราะถ้าหากเรามีความเชื่อมั่นในสิ่งที่เราทำหรือปัญหาที่เกิดขึ้นว่าทุกอย่างย่อมแก้ไขได้ ก็จะเป็นพลังให้เราเกิดความเพียรพยายามที่จะหาหนทาง

[14] เรื่องเดียวกัน, หน้า 166.

[15] ดูรายละเอียดใน ที.ม.(ไทย) 10/155/99.

แก้ไขในปัญหาที่เกิดขึ้นจากการประกอบหรือปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตของเราได้ การจะแก้ปัญหาได้สำเร็จนั้นจะต้องมีความรอบรู้ในเรื่องนั้น ๆ ด้วยนั่นก็คือ ปัญญา เป็นสิ่งที่จะต้องศึกษาให้เข้าใจในปัญหาต่างๆ เหล่านั้นด้วยความมีสติสัมปชัญญะ มีความสัจจะความจริงใจที่จะแก้ไขปัญหาด้วยแนวทางที่ถูกต้อง ด้วยความมีหิริโอตตัปปะ ความละอายชั่วกลัวบาป มีขันติโสรัจจะ คือความอดทนอดกลั้นต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยความสงบเสี่ยมไม่กระสับกระส่ายรนราน ซึ่งการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการประกอบอาชีพหรือปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบัน สุดท้ายแล้วก็อยู่ที่จิตใจเป็นสำคัญ ถึงจะแก้ปัญหาในการประกอบอาชีพหรือปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตให้สำเร็จและอยู่กับอาชีพและปัญหาต่างๆ ได้อย่างรู้เท่าทันและมีความสุข ดังมีปรากฏพระไตรปิฎกว่า **“มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา มนสา เจ ปทุฏฺเฐน ภาสติ วา กโรติ วา คโตนํ สุขมเนวติ ฉายาว อนุปายินี** บรรดาธรรมทั้งหลาย ล้วนมีใจเป็นผู้นำใจสำคัญที่สุด ใจเป็นผู้รังสรรค์ หากใจผ่องใส ไม่ว่าจะพูดหรือทำ สุขย่อมติดตัว ประหนึ่งเงาตามตน”[16]

บทสรุป

จากการศึกษาเรื่อง กสิภารทวาชสูตร : การทำนาแบบพระพุทธเจ้า ทำให้เห็นได้ว่าหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าสามารถเข้าถึงคนทุกวรรณะทุกสาขาอาชีพ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับทุกคนเสมอเหมือนกัน ถ้าหากว่าบุคคลนั้นมีแนวโน้มว่าจะได้บรรลุธรรมและเข้าถึงอมตะธรรมที่จะทำให้พ้นจากความทุกข์หรือถ้าหากว่ายังไม่สามารถที่จะบรรลุธรรมได้ก็จะทรงมีแนวทางให้เขาดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างมีความสุขด้วยการให้หลักปฏิบัติไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ ดังที่ปรากฏในกสิภารทวาชสูตร คือ หลักธรรมศรัทธา ความเพียร ปัญญา หิริ ใจ สติ สัจจะ โสรัจจะ ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้ถ้าหากนำไปใช้ในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตก็จะประสบความสำเร็จมีผลเป็นความสุขที่ยั่งยืนได้ตามอัตภาพและสถานะของแต่ละบุคคล ในทางธรรมถ้าประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าวก็จะเป็นหนทางเข้าถึงความดับทุกข์ คือ นิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2553.

_____, **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2553.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

[16] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.(บาลี) 25/11/15 ขุ.ธ.(ไทย) 25/11/11.

_____. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

10 ประเทศที่ปลูกข้าวมากที่สุด. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.smartsme.co.th/ content/ 75053 [31 กรกฎาคม 2563].

ประเทศที่ส่งออกข้าวสูงสุดปี 2562. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://marketeeronline. co/archives/ 163385, [31 กรกฎาคม 2563].

ประวัติการทำนา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://sites.google.com/site /pimonmart44367/ history-of-rice-farming-1. [31 กันยายน 2563].

พระไตรปิฎกบาลี(ฉบับสยามรัฐ). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://etipitaka.com/ compare/ thai/pali/25/11/. [2 สิงหาคม 2563]

บวชอย่างไรให้ได้บุญ

How to ordain to receive merit

พระครูปริยัติกิตติธำรง
พระมหาชาติชาย พุ่มจันทร์
พระครูสังฆกิจโสภณ
ผดุง วรรณทอง
ดาวเหนือ บุตรสีทา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

ค่านิยมว่าด้วยการบวชนาคหรือบวชพระในสังคมไทยมีลักษณะที่เปลี่ยนไป การบวชจากเดิม คือ การสละแล้วซึ่งทางโลก มุ่งสู่คุณค่าในทางหลักธรรม เพื่อศึกษาพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และมุ่งสู่ความคาดหวังอันสูงสุดคือ การเข้าถึงพระนิพพานอันเป็นจุดหมายปลายทางของการบวช แต่การบวชในปัจจุบันกลับกลายเป็นเรื่องของคุณค่าและหน้าที่อันเป็นค่านิยมสำคัญในสังคมไทยคือ ค่านิยมว่าด้วยการเป็น “ลูกที่ดี” และ การเป็น “พ่อแม่ที่ดี”

คุณค่าว่าด้วยการเป็นลูกที่ดี เกิดขึ้นจากค่านิยมที่เชื่อกันว่า การบวชเป็นการสร้างบุญที่ได้กุศลมาก เป็นโอกาสอันดีที่ลูกชายจะตอบแทนพระคุณบิดามารดา โดยเชื่อว่า “ลูกชายที่บวชเรียนจะสามารถช่วยให้บิดามารดาได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์” ดังนั้น การเป็นลูกที่ดี การเป็นพ่อแม่ที่ดี และการเป็นศาสนทายาทที่ดี ควรต้องมีกระบวนการเตรียมความพร้อมในการเข้ามาบวช 3 ด้าน คือ ด้านผู้มาขอบวช 1 ด้านพระอุปัชฌาย์ 1 ด้านพระอาจารย์ 1

คำสำคัญ: บวช, บุญ

Abstract

The values of Naga ordination or the ordination of monks in Thai society have changed. Matriculation Is the sacrifice which the worldly Aiming for the value of the principles to study the teachings of the Lord Buddha And aiming for the highest expectations is Reaching Nirvana, the destination of the ordination But the current ordination has become a matter of values and duties, which are important values in Thai society. The values of being a "good child" and being "a good parent".

The value of being a good child Formed from the values believed to Ordination is a great merit creation. It is a good opportunity for the son to repay his parents Believing

that "a son who is ordained will be able to help parents to stick to the yellow robe to heaven" So being a good child Being a good parent And being a good heiress There should be a process for preparing to enter into ordination in 3 aspects, namely, the applicant 1 the Pre-ceptor 1 the teacher 1

Keywords : Ordination, Merit

บทนำ

จากเหตุการณ์ผู้ร่วมพิธีแห่นาคบุกทำร้ายผู้อำนวยการโรงเรียน ครู และเด็กนักเรียนที่กำลังสอบที่โรงเรียนมัธยมวัดสิงห์ เมื่อวันที่ 24 ก.พ. 2562 ที่ผ่านมา เนื่องจากไม่พอใจที่ทางโรงเรียนได้มีการตักเตือนให้มีการเบาเสียงในพิธีแห่นาคลงนั้น ถือเป็นภาพการสะท้อนของการปะทะกันระหว่างคุณค่าเชิงวัฒนธรรมในสังคมไทย คือประเพณีการบวชนาค กับคุณค่าใหม่ในสังคมปัจจุบันเรื่องของสิทธิและเสรีภาพในความต้องการความสงบเพื่อสมาธิในการสอบของเด็กๆ

ฝ่ายงานบวชก็พยายามใช้วัฒนธรรมประเพณีในการอ้างความชอบธรรมดังที่มีคำพูดปรากฏเป็นหัวข้อข่าวที่ว่า “งานบวชจะให้เดินเงียบๆ ได้อย่างไร” ส่วนเด็กนักเรียนที่กำลังนั่งสอบก็ถูกรบกวนจากเสียงของเครื่องแห่จากพิธีบวช ถือเป็นการละเมิดสิทธิของเขา ซึ่งต้องการความสงบเพื่อสร้างสมาธิในการทำข้อสอบอันมีผลต่ออนาคตอันเป็นคุณค่าของตนในปัจจุบัน เมื่อเกิดการปะทะกันจึงทำให้เกิดปัญหาตามมาจากความคึกคะนองของอีกฝ่ายที่อ้างความชอบธรรมฝ่ายประเพณี จึงนำไปสู่การใช้ความรุนแรงต่ออีกฝ่ายผ่านการอ้างความชอบธรรมตามประเพณีเช่นกัน เหตุการณ์นี้มีลักษณะคล้ายกับกรณีปัญหาเรื่องระฆังวัดกับคอนโดที่เคยเป็นข่าวมาเมื่อไม่นานมานี้ พระก็อ้างความชอบธรรมของการตีระฆังด้วยเกณฑ์คุณค่าทางศาสนา คอนโดก็อ้างความชอบธรรมด้วยเรื่องของสิทธิเสรีภาพที่ถูกรบกวนด้วยเสียงระฆัง ต่างกันเพียงกรณีคอนโดไม่เกิดความรุนแรง ทีนี้ปัญหามันไม่ได้อยู่ที่ตัวประเพณีหรือพิธีกรรม แต่ผู้เขียนคิดว่าปัญหามันอยู่ที่ว่าคนในสังคมไทยไม่เข้าใจเรื่องสิทธิและเสรีภาพดีพอ คนไทยมักอ้างสิทธิเสรีภาพเพื่ออ้างความชอบธรรมในการกระทำใดใดของตัวเอง โดยไม่สนว่าสิ่งที่ตัวเองกระทำนั้นเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของคนอื่นอยู่หรือไม่ เหมือนคำพูดที่มักพูดติดปากออกมาง่ายๆ ว่า “สิทธิของกู กูจะทำอะไรก็ได้” คำๆ นี้สะท้อนภาพปัญหาดังกล่าวได้อย่างชัดเจน มันจึงทำให้เกิดกรณีการละเมิดสิทธิเสรีภาพต่างๆ จำนวนมาก และถูกมองข้ามอย่างหน้าตาเฉยในสังคมไทย

นอกจากอ้างสิทธิเสรีภาพอย่างมั่วๆ แล้ว ยังพร้อมอ้างสิทธิการใช้ความรุนแรงในการจัดการปัญหาอีกด้วย ซึ่งถือเป็นปัญหาใหญ่อย่างยิ่งในสังคมไทยไม่ว่าจะเรื่องอะไรก็ตาม ทั้งการทำรัฐประหารในทางการเมือง การขัดขวางการเลือกตั้ง ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว จนถึงเหตุการณ์แห่นาคระทึกที่เป็นข่าว สิ่งเหล่านี้เป็นการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาโดยการอ้างสิทธิความชอบธรรมฝ่ายวัฒนธรรมทั้งนั้น อย่างในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ฝ่ายงานบวชก็อ้างอิงการจัดกิจกรรมพิธีกรรมของตัวเอง ผ่านคุณค่าเชิงวัฒนธรรม แต่กลับไม่ระลึกถึงสิทธิของผู้อื่นที่กำลังถูกละเมิด ไม่เพียงเท่านั้นเมื่อเกิดความไม่พอใจ ก็ใช้คุณค่าเชิงวัฒนธรรมเพื่อสร้างความชอบธรรม (ทำ) ในการใช้ความรุนแรงเพื่อแก้ปัญหา มากกว่าการกลับมาคำนึงและพิจารณา

ถึงพฤติกรรมหรือการกระทำของตนเองว่าสิ่งที่เราทำอยู่นั้น หรือสิทธิของเรานั้นไปกระทบสิทธิของใครต่อใครหรือไม่ ซึ่งผู้เขียนคิดว่านี่แหละคือตัวปัญหา และส่งผลต่อปัญหาใหญ่ๆ อีกมากในสังคมไทย[1]

ความหมายของการบวชในพระพุทธศาสนา

ในพระพุทธศาสนา เรียกการบวชว่า **การอุปสมบท** (บาลี: อุปสมฺปทา) แต่เดิมนั้น การบวชเรียกว่า **บรรพชา** (บาลี: ปพฺพชฺชา แปลว่า เว้นทั่ว, เว้นจากความชั่วทุกอย่าง) ปัจจุบันคำว่าบรรพชาใช้กับการบวชสามเณร ในขณะที่อุปสมบทใช้กับการบวชพระภิกษุ

การบวชโดยนัยแล้วคือ การละทิ้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่เดิม สู่วิถีชีวิตความเป็นอยู่ใหม่ ตามครรลองแห่งมรรค เพื่อเป็นการง่าย เพื่อเป็นการสะดวก เป็นทางอันปลอดโปร่ง แก่การบรรลุถึงซึ่งวัตถุประสงค์ คือ ความบริสุทธิ์หลุดพ้น ปราศจากมิลทิน หมดจดจากความเศร้าหมอง และเป็นอิสระจากพันธนาการเครื่องร้อยรัดทั้งปวง ในสมัยพุทธกาล การบวชมี 8 อย่าง ได้แก่ 1) เอหิภิกขุอุปสัมปทา 2) ติสรณคมนูปสัมปทา 3) ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา 4) ครุธัมมปฏิคคหณูปสัมปทา 5) อัฏฐวาจิกาอุปสัมปทา 6) โอวาทปฏิคคหณูปสัมปทา 7) ปัญหาพยากรณูปสัมปทา และ 8) ทูเตนอุปสัมปทา[2]

ปัจจุบันการอุปสมบท หรือการบวชที่มีปฏิบัติกันมีอยู่ 2 อย่าง คือ 1) การบวชพระภิกษุ ซึ่งทำการบวชด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรมวาจา 2) การบวช หรือ บรรพชาเป็นสามเณร สำหรับผู้ที่มีอายุยังไม่ครบบวช ซึ่งทำการบวชด้วยการรับไตรสรณคมน์

การอุปสมบทเป็นพระภิกษุ คุณสมบัติของผู้จะบวช 5 ประการ คือ

1. วัตถุสมบัติ คือ คุณสมบัติของผู้จะบวชจะต้องเป็นมนุษย์เท่านั้น เป็นเพศชาย มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ ซึ่งนับตั้งแต่ในครรภ์มารดาเป็นหลัก ไม่เป็นมนุษย์วิบัติ คือ ถูกตอน หรือเป็นบัณเฑาะว์ (กระเทย) ไม่ทำผิด ร้ายแรง คือ มาตุฆาต-ปิตุฆาต หรือฆ่ามารดา หรือบิดาของตนมาก่อน ไม่เคยทำผิดต่อพระศาสนามาก่อน เช่น ฆ่าพระอรหันต์ หรือเคยต้องอาบัติปาราชิกมาแล้วตั้งแต่บวชครั้งก่อน

2. ปริสสมบัติ ซึ่งในส่วนนี้กำหนดหมายถึงพระภิกษุสงฆ์ที่จะเข้าร่วมทำการอุปสมบทให้ หมายถึงพระอันดับ ให้ผู้ขอบวช คือ อุปสัมปทาเปกขะนั้น ภิกษุจะต้องเข้าประชุมสงฆ์ให้ครบตามจำนวน คือในมัธยมประเทศ หรือประเทศที่เจริญแล้ว และสามารถหาพระภิกษุสงฆ์ได้ง่าย กำหนดให้ต้องมีพระภิกษุสงฆ์เข้าร่วมสังฆกรรมอย่างน้อย 10 รูปขึ้นไป ในปัจจันตประเทศ หรือประเทศที่เป็นชนบท หาภิกษุสงฆ์ในการเข้าร่วมสังฆกรรมได้น้อย กำหนดให้ ต้องมีพระภิกษุสงฆ์เข้าร่วมอย่างน้อย 5 รูปขึ้นไป

3. สีมาสมบัติ ภิกษุสงฆ์ที่จะเข้าร่วมในการให้อุปสมบทนี้ จะต้องประชุมทำสังฆกรรมพร้อมกันในสีมา เดียวกันเท่านั้นจะแยกกันทำไม่ได้ แม้ในเขตชุมนุมสงฆ์ หรือเขตสีมานั้นจะมีภิกษุสงฆ์ครบตามจำนวนที่

---

[1] ณัฐพงศ์ ดวงแก้ว, **'บวชนาคระทึก' ปัญหาอยู่ที่พิธีกรรมหรือความไม่เข้าใจในสิทธิเสรีภาพ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://thestandard.co/buddhist-ordination, [13 มีนาคม 2563].

[2] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน,** (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2548), หน้า 606-607.

กำหนดก็ตามแต่ ทั้งหมดก็ต้องมาประชุมรวมกันในเขตสีมานั้นอย่างพร้อมเพรียงกัน ถ้าภิกษุรูปใดมาไม่ได้ จะต้องมอบฉันทะมาบอก มิเช่นนั้นการอุปสมบทนั้นก็ไม่สำเร็จ กลายเป็นสีมาวิบัติไป หรือแม้เป็นการชุมนุมในสถานที่มิใช่สีมาก็ให้การอุปสมบทไม่ได้เช่นกัน เว้นไว้แต่ว่าในสถานที่เช่นนั้นไม่มีสีมา หรือไม่มีอุโบสถ คณะสงฆ์จะต้องสมมติสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งกำหนดเป็นเขตสีมาเสียก่อนจึงทำการให้อุปสมบทได้

4. บุพกิจ คือ ข้อที่ผู้จะทำการบวชจะต้องกระทำให้สำเร็จก่อนที่จะขออุปสมบท เริ่มตั้งแต่แสวงหาภิกษุผู้ฉลาดมีความรู้ที่พอจะบอกสอนตนเองได้ ซึ่งเรียกว่า “พระอุปัชฌาย์” ซึ่งพระอุปัชฌาย์นี้จะเป็นผู้นำ ผู้ขอบวชนั้นเข้าไปหาสงฆ์ขอให้พระสงฆ์ทำการอุปสมบทให้ หลังจากการที่พระสงฆ์ได้บวชให้แล้ว ก็จะเป็นหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ที่จะต้องคอยบอกคอยสอนพระธรรมวินัย ตลอดจนสอนกรรมฐานให้ เพื่อให้รู้จักขนบธรรมเนียมการปฏิบัติตน และเจริญธรรมในทางศาสนาต่อไป นอกจากนั้นแล้วผู้บวช จะต้องเตรียมเครื่องอัฐบริขาร 8 อย่างให้พร้อม คือ ผ้าจีวร สังฆาฏิ สบง บาตร มีดโกน กรองน้ำ (ธรรมกรก) ด้ายเย็บผ้า และเข็มเย็บผ้า (ถ้าไม่มี เป็นหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ต้องจัดหาให้) พร้อมทั้งปลงผมและหนวดให้เรียบร้อย ซึ่งบุพกิจเหล่านี้ต้องทำให้เสร็จก่อนที่จะเข้าไปหาสงฆ์เพื่อ ทำการอุปสมบท ซึ่งในการบวชนั้นต้องให้ผู้บวชเปล่งวาจาขอบวชด้วยตนเอง ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้ ผู้บวชอ้างความไม่พอใจภายหลัง ซึ่งมีพุทธบัญญัติห้ามบวช ให้แก่บุคคลผู้ไม่ร้องขอ

5. กรรมวาจาสมบัติ คือ การสวดประกาศกรรมวาจาในท่ามกลางสงฆ์เมื่อพระที่เป็นอุปัชฌาย์ได้นำผู้ที่จะบวชเข้าไปในท่ามกลางสงฆ์แล้ว คณะสงฆ์ก็จะสมมติให้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เป็นผู้ทำหน้าที่สวด ตั้งญัตติประกาศเรื่องสังฆกรรมนั้นให้สงฆ์รับทราบ (คำเผดียงสงฆ์) เพื่อร่วมกันทำกิจนั้นต่อไป แล้วซักถามผู้นั้นถึงความพร้อมต่างๆ เช่น อันตรายิกธรรมและข้อห้าม เป็นต้น ถ้าเห็นว่าผู้นั้นมีคุณสมบัติ ครบถ้วนสามารถบวชได้ ท่านก็จะเรียกเข้าไปในท่ามกลางสงฆ์ แล้วสวดขอมติต่อคณะสงฆ์ 3 ครั้ง (สวดอนุสาวนา) ถ้าสงฆ์ในที่นั้นฟังแล้วมีภิกษุรูปใดรูปหนึ่งไม่เห็นด้วยทักท้วงขึ้นมา ผู้นั้นก็จะบวชไม่ได้ แต่ถ้าสงฆ์ทั้งหมดนิ่งเงียบแสดงว่าทั้งหมดยอมรับการบวชนั้น ตลอดเวลาที่สวดอนุสาวนาไปก่อน จะครบ 3 ครั้ง ภิกษุยังนิ่งเงียบอยู่ ครั้นครบ 3 ครั้งตรงกับคำว่า “โสภาเสยฺย” ครั้งที่ 3 ภิกษุจะทักท้วงขึ้นอีกไม่ได้แล้ว ถือว่าการบวชนั้นเสร็จสมบูรณ์[3]

เปรียบเทียบการบวชตามพุทธบัญญัติกับยุคปัจจุบัน

การประกอบพิธี หรืออุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลนั้น สามารถจำแนกขั้นตอนและรายละเอียดต่างๆ ได้ ดังต่อไปนี้

ก่อนที่จะประกอบพิธีบวช หรืออุปสมบทเป็นพระภิกษุนั้น จะต้องประกอบพิธีบวช หรือบรรพชาเป็นสามเณรเสียก่อน (ในกรณีที่ผู้บวชเป็นฆราวาส ถ้าเป็นสามเณรอยู่แล้วก็ไม่ต้องประกอบพิธีบรรพชาอีก) วิธีการในการประกอบพิธีบรรพชาพระพุทธเจ้าตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แล พวกเธอพึงให้กุลบุตรบรรพชาอุปสมบทอย่างนี้ ขั้นแรก พวกเธอพึงให้กุลบุตรผู้มุ่งบรรพชาและผู้มุ่งอุปสมบท ปลงผมและหนวด

[3] วัดถ้ำพระบำเพ็ญบุญ, **การอุปสมบทบรรพชา,** (ออนไลน์), แหล่งที่มา: www.watthumpra.com., (16 มีนาคม 2563).

แล้วให้ครองผ้ากาสายะ ให้ทำผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า ให้กราบเท้าภิกษุทั้งหลายแล้ว ให้นั่งกระโหย่ง ประคองอัญชลีสั่งว่า เธอจงว่าอย่างนี้ แล้วให้ว่าสรณคมน์ ดังนี้ ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเป็นที่พึ่ง ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง[4] ที่สำคัญผู้ที่จะบรรพชาอุปสมบทจะต้องมีใจแน่วแน่ จักถวายอภิวาทพระศาสดาแล้วทูลขอบวช พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นทรงฉลาดในธรรมอันเลิศ ทรงเห็นความตั้งใจ ความเลื่อมใส ยินดีด้วยกรรมของตน จึงทรงยอมให้บวช ในสมัยพุทธกาลจึงเน้นที่ศรัทธาก่อน แต่ในปัจจุบันเน้นที่ประเพณีและค่านิยมมากกว่า และพระพุทธเจ้าก็ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ที่ให้สิทธิเสรีภาพต่อผู้ที่จะบวช แต่พระองค์ก็ทรงมีเงื่อนไขเพื่อให้เกิดความร่มเย็นของสงฆ์ และป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายต่อพระศาสนาและสังคมสงฆ์

การประกอบพิธีอุปสมบท จากที่ได้กล่าวมาแล้วเกี่ยวกับขั้นตอนต่างๆ ในการประกอบพิธีบวช ทั้งที่ปรากฏอยู่ในสมัยพุทธกาล และที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยในปัจจุบันนั้นจะเห็นได้ว่า ขั้นตอนต่างๆ ในการประกอบพิธีบวชในสมัยพุทธกาล เป็นขั้นตอนที่เป็นไปตามพุทธบัญญัติของพระพุทธเจ้า[5] แต่สิ่งที่เพิ่มเติมเข้ามาทีหลังเป็นการอยู่นอกเหนือพุทธบัญญัติและนับวันก็ยิ่งมีความสำคัญกับสังคมมากขึ้นทุกที

ตาราง 1 เปรียบเทียบวัตถุประสงค์การบวชในสมัยพุทธกาลกับสมัยปัจจุบัน

ที่	สมัยพุทธกาล	สมัยปัจจุบัน
1	เน้นความเรียบง่าย	ฟุ่งเฟ้อฟุ่มเฟือย
2	ไม่ยึดถือพิธีกรรม	ถือพิธีกรรมเป็นสำคัญ
3	เพื่อฝึกฝนอบรมจิต	บวชเพื่อพักผ่อน
4	เป็นไปตามพระบรมพุทธานุญาต	บวชเพื่อศึกษาเล่าเรียน
5	เพื่อประโยชน์ต่อพระศาสนา	บวชเพื่ออุทิศบุญให้ผู้ตาย
6	เพื่อประโยชน์ต่อสรรพสัตว์	บวชเพื่อทำตามประเพณี
7	เพื่อความไม่สะสมทรัพย์ (สันโดษ)	เพื่อแสวงหาลาภสักการะ
8	บวชเพราะเห็นภัยในวัฏฏสงสาร	ลาหน้าที่มาบวช
9	เพื่อลดมานะละทิฏฐิ	อวดฐานะ/อำนาจวาสนา
10	เพื่อความพ้นทุกข์	บวชเพื่อทดแทนคุณผู้มีพระคุณ

[4] สุนทรียา สุนทรวิภาค, การศึกษาความสำคัญของการบวชในพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทยในปัจจุบัน: ศึกษาเฉพาะกรณีในกรุงเทพมหานครและจังหวัดสุพรรณบุรี, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2529).

[5] สุนทรียา สุนทรวิภาค, การศึกษาความสำคัญของการบวชในพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทยในปัจจุบัน: ศึกษาเฉพาะกรณีในกรุงเทพมหานครและจังหวัดสุพรรณบุรี, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2529).

ค่านิยม ประเพณี และความเชื่อทางสังคมเปลี่ยน ส่งผลกระทบต่อการบวช

สมัยปัจจุบันผู้ที่เข้ามาบวชส่วนใหญ่มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ต่างออกไปจากสมัยพุทธกาล จึงทำให้เข้ามาบวชแล้วไม่ได้ตั้งใจประพฤติพรหมจรรย์ แต่ให้ความสำคัญกับสาระอื่นมากกว่า เช่น การบวชเพื่อแสวงหาลาภสักการะ เพื่อแสวงหาอำนาจและผลประโยชน์ เป็นต้น ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้เน้นที่การอุปสมบทของชาวตำบลหัวขวาง ซึ่งมีพฤติกรรมและความเชื่อในเรื่องการอุปสมบทบางอย่างเปลี่ยนไป แต่บางอย่างก็ยังคงรักษาไว้ ซึ่งก็เพิ่มความสลับซับซ้อนมากขึ้น นับวันก็ยิ่งจะผิดวัตถุประสงค์ของพระพุทธเจ้า ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจสาระที่แท้จริงของการบวช จึงทำให้ประพฤติผิด เมื่อประพฤติผิดแล้วการบวชก็ไม่สมบูรณ์ แทนที่จะได้รับอานิสงส์มากแต่กลับเป็นการสร้างบาป คนที่บวชก็ไม่ได้ผ่านกระบวนการขัดเกลาและทำความเข้าใจในวิถีชีวิตรวมทั้งวัตรปฏิบัติของนักบวช เมื่อบวชเข้ามาจึงเป็นนักบวชที่มีปัญหา สร้างความเสื่อมเสียให้กับสังคมพระพุทธศาสนา โดยสิ่งที่ทำให้การอุปสมบทของพระภิกษุเปลี่ยนไปมีหลายสาเหตุ ดังนี้

1. เป้าหมายของการอุปสมบท

ในอดีตมีเป้าหมายเดียว คือการเข้าถึงความพ้นทุกข์ในปัจจุบันมีหลายเป้าหมาย มีหลายเหตุผล มีหลายข้ออ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมให้ตนเอง

2. รูปแบบและวิธีการ

รูปแบบและวิธีการในอดีตเน้นที่ความเรียบง่าย แต่ให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย เช่น การมีบริขารครบซึ่งเป็นของตนเอง แต่ปัจจุบันจัดงานใหญ่โตเสียงทรัพย์เป็นจำนวนมาก แต่บริขารที่จะบวชไม่ครบ หรืออาจจะมีครบแต่ก็เป็นการยืมหรือเช่ามาบวช จึงเป็นการบวชไม่บริสุทธิ์เพราะบริขารไม่บริสุทธิ์

3. ค่านิยมการบริโภค

การบริโภคนิยมก็เป็นปัจจัยหลักอย่างหนึ่งที่ทำให้สาระการบวชเปลี่ยนไป ไม่ว่าสังคมใดในปัจจุบันมักจะมีการจัดงานแข่งกัน เพื่อให้คนที่มาร่วมงานเป็นคนตัดสินว่างานของใครจัดได้ดีและยิ่งใหญ่กว่ากัน นอกจากจะสมบูรณ์เรื่องอาหารและเครื่องดื่มแล้วยังมีการจ้างมหรสพราคาแพงแข่งกันด้วย และยังมีการแข่งอำนาจทางสังคมด้วย เช่น บางงานเจ้าภาพสามารถเปิดให้เล่นการพนันและอบายมุขได้โดยโดยการขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ เป็นต้น

4. การกลั่นกรองผู้ที่จะบวช

การกลั่นกรองผู้ที่จะเข้ามาบวชในอดีตจะใช้วิธีการเข้านาคหลายวัน เพื่อให้ได้มีโอกาสเรียนรู้วัตรปฏิบัติของพระภิกษุ และวิธีการอุปสมบทที่ถูกต้อง รวมเป็นการวัดใจผู้ที่จะบวชว่าจะสามารถปฏิบัติได้หรือไม่ ถ้าสามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ได้ก็สามารถบวชได้ และเมื่อบวชแล้วก็จะเป็นนักบวชที่ดี แต่ปัจจุบันนี้มักอ้างว่าไม่มีเวลามาเข้านาคหลายวันเพราะติดงาน แม้แต่พระอุปัชฌาย์ก็ไม่เคร่งครัดในการตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ที่จะบวช บางทีก็รู้ว่าคุณสมบัติไม่พร้อมแต่ก็บวชให้เพราะเกรงใจโยมก็มี

5. การเอาใจใส่ของพระอุปัชฌาย์

ในการบวชนั้นพระอุปัชฌาย์จะต้องตรวจสอบคุณสมบัติเอง กำหนดขอบเขตและระเบียบวิธีการให้เจ้าภาพ ไม่ใช่ให้เจ้าภาพทำเองโดยที่ยังไม่เข้าใจ บางงานเจ้าภาพจะไปปรึกษาคนที่เคยจัดงานผิดมาแล้ว

จึงเป็นการถ่ายทอดหลักการผิดๆ ต่อกันมา เป็นเพราะว่าพระอุปัชฌาย์ไม่เอาใจใส่ในการที่จะให้ข้อคิดให้คำปรึกษาที่ถูกต้องแก่ประชาชน และบางครั้งรู้ว่าประชาชนทำผิดก็ไม่กล้าที่จะบอกกล่าวตักเตือน เมื่อบวชเข้ามาก็จะต้องอบรมสั่งสอนให้เข้าใจในข้อวัติปฏิบัติและหลักธรรม

6. ค่านิยมผิดๆ

ค่านิยมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละสังคม สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นมักจะเป็นความนิยมของสังคม ส่วนใหญ่มักมาในรูปของวัตถุ และความสะดวกสบาย เช่น เมื่อสมัยที่เป็นฆราวาสใช้ของที่มีราคาแพงทันสมัย หลังจากบวชแล้วก็จะมีสิ่งที่อำนวยความสะดวกสบายจนเกินวิสัยของนักบวช ค่านิยมเรื่องพิธีกรรมหนึ่งที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาทุกสังคม คือ ค่านิยมเรื่องการทำสู่ขวัญนาค แม้จะมองว่าเป็นพิธีกรรมที่มุ่งสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ที่จะบวชก็ตาม แต่ก็ไม่ใช่สิ่งที่พระพุทธเจ้าบัญญัติขึ้น ตรงกันข้ามกลับสร้างความฟุ่มเฟือยและทำให้ถูกมองว่าเป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และเจ้าภาพจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจัดทำพิธีจำนวนมาก ซึ่งไม่ใช่พุทธบัญญัติ แต่ก็มักถูกอ้างว่าเป็นประเพณีที่ต้องปฏิบัติ หากไม่ปฏิบัติตามก็ถูกมองว่าขัดต่อประเพณี เป็นต้น

7. ประเพณีและความเชื่อทางสังคม

ความเชื่อและประเพณีท้องถิ่นทางสังคมก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พิธีกรรมในการอุปสมบทเปลี่ยนแปลงไป มีหลายพิธีด้วยกัน เช่น การอุปสมบทเพื่ออุทิศส่วนบุญให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ประเพณีการอุปสมบทเพื่อเข้าพรรษา ซึ่งอาจมองว่าได้ประโยชน์กว่าประเพณีอื่น เนื่องจากว่ามีระยะเวลายาวนานกว่า แต่ก็มักจะเกิดขึ้นเป็นฤดูกาล ซึ่งบางครั้งไม่ใช่การอุปสมบทด้วยความศรัทธา แต่เป็นการอุปสมบทเพียงเพื่อให้เป็นไปตามประเพณีเท่านั้น ประเพณีการแต่งงานของชาวไทยพุทธ ฝ่ายชายจะต้องผ่านการอุปสมบทมาก่อน เพราะถือว่าการอุปสมบทจะทำให้คนมีคุณธรรมและเป็นคนสุก ซึ่งจะได้รับความยอมรับจากสังคม ชายหนุ่มเมื่อต้องการแต่งงานจึงต้องอุปสมบท แต่เป้าหมายของการอุปสมบทไม่ใช่ฝึกหัดพัฒนาคุณธรรมของตนเอง แต่อุปสมบทเพื่อที่จะได้แต่งงานมีครอบครัว การอุปสมบทจึงมีลักษณะเป็นทางผ่านเพื่อวัตถุประสงค์อื่น ประเพณีการอุปสมบทเพื่อทดแทนคุณบิดามารดา เป็นประเพณีหนึ่งของสังคมไทยที่แสดงออกถึงความเป็นผู้กตัญญูต่อผู้มีพระคุณ โดยเฉพาะลูกผู้ชายจะต้องอุปสมบทเพื่อทดแทนคุณ อันเป็นความเชื่อว่าถ้าใครได้ลูกผู้ชายเหมือนกับเป็นคนจูงบิดามารดาขึ้นสวรรค์ อย่างไรก็ตาม การอุปสมบทแม้จะไม่ตรงตามพระธรรมวินัยก็ยังมีประโยชน์ต่อสังคมและพระศาสนา เช่น เป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา เป็นกรรมวิธีในการฝึกคนให้เป็นคนดี เป็นต้น

การบวชในสังคมไทยสมัยปัจจุบันและปัญหาที่พบ

ปัจจุบันบุคคลเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุด้วยสาเหตุต่างกัน บางคนไม่มีศรัทธาจะบวชแต่ถูกพ่อแม่บังคับให้ บวชบ้าง เพราะเพื่อนชักชวนบ้าง บวชเพื่อเลี้ยงชีพบ้าง เมื่อเขามาบวชแล้วก็ไม่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนและฝึกหัดปฏิบัติ ประพฤติล่อแหลมต่อการละเมิดพระธรรมวินัย การวางเป้าหมายไม่ถูกต้องแต่พยายามให้

การบวชบรรลุเป้าหมายนั้น จึงเป็นสาเหตุแห่งวิกฤติศรัทธาของพระศาสนา จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์[6] ได้กล่าวไว้ในรายงานการวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมการบวชของคนไทย” ว่าแต่ละองค์ประกอบของการบวชในสังคมไทยสามารถสรุปปัญหา ได้ดังนี้ 1) ปัญหาเกี่ยวกับพระอุปัชฌาย์ พระอุปัชฌาย์ไม่ได้ทำหน้าที่ของความเป็นผู้ให้กำเนิดอย่างสมบูรณ์ สวนใหญ่เมื่อบวชให้ แล้วไม่ทำการสอนพระภิกษุสามเณรที่ตนบวชให้ ไม่ดูแลเอาใจใส่อย่างแท้จริง และเมื่อบวชแล้วไม่ได้อยู่กับพระอุปัชฌาย์ของตน ผู้บวชอาศัย อยู่คนละวัดกับพระอุปัชฌาย์ของตน พระอุปัชฌาย์ไม่มีความรู้ความสามารถในหลักธรรมพระอุปัชฌาย์มีอายุมาก และมีภารกิจอย่างอื่นมากเกินไป รวมทั้งขาดการคัดเลือกผู้ขอบวช ไม่ได้สืบประวัติผู้ขอบวชก่อนที่จะบวชให้ 2) ปัญหาเกี่ยวกับอาจารย์ผู้สอน พระอาจารย์ไม่เอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอน ไม่มีความรู้ความสามารถในการสอน มัวเมาในลาภ ยศ สรรเสริญ อายุมากเกินไป แนะนำสั่งสอนได้เฉพาะในเรื่องทำวัตรสวดมนต์ และพิธีกรรม ไม่ทำตนให้น่าเคารพกราบไหว้ ชอบใช้อำนาจ ไม่สนับสนุนให้ศึกษาวิชาการสามัญ 3) ปัญหาเกี่ยวกับตัวผู้บวช ผู้บวชไม่มีความรู้ หลักพระศาสนาอย่างถูกต้องเพราะขาดการเอาใจใส่อบรมสั่งสอนจากพระอุปัชฌาย์และอาจารย์ ปรับตัวลำบากเพราะความไม่เคยชินมาก่อน ไม่มีเวลาปรนนิบัติรับใช้พระอุปัชฌาย์และอาจารย์ ผู้บวชบางคนไม่มีศรัทธามาก่อนบวช แต่จำใจบวชตามใจบิดามารดาหรือต้องการปฏิบัติตามประเพณีนิยมเท่านั้น และผู้บวชจำนวนหนึ่งมีร่างกายไม่แข็งแรงและร่างกายพิการ รวมทั้งเป็นคนดื้อไม่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนพระอุปัชฌาย์และอาจารย์ รวมทั้งเรื่องอาหารขบฉันไม่พอเพียง 4) ปัญหาเกี่ยวกับปัจจัยสี่ ส่วนใหญ่เป็นปัญหาเกี่ยวกับเสนาสนะที่อยู่อาศัยไม่เพียงพอ เสนาสนะชำรุดทรุดโทรม ถูกรบกวนจากชาวบ้าน (ตั้งอยู่ติดกับบ้านเรือนของชาวบ้าน) เสนาสนะรกมาก วัดขาดความเหมาะสมกับการเป็นสถานที่บำเพ็ญสมณธรรมและบางแห่งพบว่า สมภารมุ่งการก่อสร้างเสนาสนะคืออุโบสถ วิหาร ฯลฯ จนทำให้พระภิกษุ สามเณรเดือดร้อนต้องช่วยทำการก่อสร้างจนไม่มีเวลาศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย และปฏิบัติศาสนธรรม 5) ปัญหาเกี่ยวกับพระภิกษุสามเณรที่เป็นสหธรรมิกที่อยู่สำนักหรือวัดเดียวกันกับผู้บวช เช่น ปัญหาการประพฤติตัวไม่เหมาะสม ปัญหาการถูกปล่อยปละละเลยจากพระอุปัชฌาย์และอาจารย์ ปัญหาความเห็นแก่ตัวไม่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นอกจากปัญหาที่พบระหว่างการบวชแล้ว ยังพบว่ากระแสเรียกร้องสิทธิ์การบวชของกลุ่มคนรักร่วมเพศที่ต้องการเข้ามาบวชในพระศาสนาซึ่งตามระเบียบพระธรรมวินัยแล้ว คุณสมบัติของผู้ที่จะอุปสมบทเป็นพระภิกษุได้นั้นจะต้องผ่านกระบวนการตรวจสอบจากพระอุปัชฌาย์และพระคู่สวดซักถามคุณสมบัติอย่างละเอียดถี่ถ้วนโดยเฉพาะตัวผู้บวชเองจะต้องไม่เป็นอภัพบุคคลคือคนที่ไม่คู่ควรแก่การอุปสมบท ไม่เป็นคนถูกต้องห้ามเด็ดขาด เช่น เป็นคนมีเพศบกพร่อง ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงวางกฎระเบียบสำหรับการคัดเลือกผู้ที่เหมาะสมจะมาเป็นพระภิกษุทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ ผิดกับในสมัยปัจจุบัน การบวชทำได้ง่ายมาก ทำให้มีแต่พระที่ขาดคุณสมบัติทั้งด้านกายภาพและจิตภาพ จึงมีปัญหามากมายดังที่พบเห็น สอดคล้องกับ วิโรจน์ พรหมสุด ได้ศึกษาเรื่อง “การบวช กระบวนการขัดเกลาเพื่อความเป็นศาสนทายาทคุณภาพ” พบว่า การบวชหรือกระบวนการอุปสมบท เป็นการบำเพ็ญพรต

[6] จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, “พฤติกรรมการบวชของคนไทย”, **รายงานวิจัย**, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: ศูนย์พุทธศาสนศึกษา, 2551), บทคัดย่อ.

ในพระพุทธศาสนาซึ่งชาวพุทธถือว่าได้บุญมาก แต่วิธีการบวชนั้นค่อยเปลี่ยนมาโดยลำดับ ตั้งแต่พระบรมศาสดายังทรงพระชนม์อยู่ เมื่อแรกตรัสรู้ ยังมีผู้นับถือพระพุทธศาสนาน้อย พระพุทธองค์ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์เอง พิธีบวชยังไม่มีพิธีการอะไรมากทำง่ายๆ แล้วก็ค่อยเปลี่ยนแปลงมาตามลำดับ[7] และสอดคล้องกับ พระมหาหรรษา นิธิบุณยากร ได้ศึกษาเรื่อง “วิกฤตพุทธศาสนา: ศึกษา กรณีการบรรพชาเป็นสามเณรในประเทศไทย (2523-2543)” พบว่า สามเณรเป็น นักบวชที่ได้ผ่านกระบวนการของการบรรพชาเข้ามาเพื่อทำหน้าที่ที่สำคัญ คือสืบต่อและดำรงรักษาพระพุทธศาสนา เพราะสามเณรมีสถานะเป็นผู้รับการบ่มเพาะคุณธรรมและจริยธรรมต่างๆ เพื่อเตรียมอุปสมบทเป็นพระภิกษุเมื่ออายุ 20 ปีบริบูรณ์ สามเณรจึงเป็นเหล่ากอของสมณะซึ่งหมายถึงเหล่ากอของบุคคลผู้เพียบพร้อมไปด้วยองค์ความรู้ ที่ประสาน คล้องกับพฤติกรรมของตนทั้งการคิด การพูดและการกระทำอันจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อการทำหน้าที่เป็นศาสนทายาทที่สำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยาวนานต่อไป[8]

สรุปปัญหาการบวชในสังคมไทยยุคปัจจุบัน ดังนี้

1. ก่อนเข้ามาบวช ผู้บวชในปัจจุบันยังไม่เข้าใจความหมายและจุดประสงค์ที่แท้จริงของการบวชว่าคือการเข้ามาศึกษาอบรมพัฒนาตนเองตามแนวทางของพระพุทธเจ้า ตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา

2. ปัญหาเรื่องการกลั่นกรองบุคคลผู้เข้ามาบวชที่ไม่มีความรัดกุมเพียงพอ ส่วนใหญ่เป็นเพียงรูปแบบของพิธีกรรม พระอุปัชฌาย์ไม่ค่อยให้ความสำคัญละเลยไม่เอาใจใส่กับการกลั่นกรองผู้บวชมากนัก อีกทั้งปัญหาในเรื่องของความเกรงใจเวลามีน้อยไม่สัมพันธ์กับการงานที่มีมาก เมื่อกลั่นกรองมาไม่ดี ทำให้เกิดปัญหาสำหรับบวชที่ไม่มีศรัทธามาก่อน มักไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาเล่าเรียน พระอุปัชฌาย์ส่วนใหญ่เมื่อบวชให้แล้วไม่มีเวลาอบรมสั่งสอนมักจะมอบภาระให้ผู้อื่นสอนแทน ปัญหาการขาดบุคลากรผู้ให้การอบรมสั่งสอนและส่วนใหญ่มักไม่มีความรู้ความสามารถในการสอนทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ

3. ปัญหาการอบรมหลังการบวช จากการศึกษาพบว่า การกลั่นกรอง นับว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญแล้วในการคัดเลือกผู้เข้ามาบวช แต่กระบวนการให้การอบรมสั่งสอนปลูกฝังสิ่งต่างๆ เพื่อการเป็นพระภิกษุที่ประพฤติตนให้เหมาะสมกับเพศบรรพชิตกลับสำคัญไม่น้อยไปกว่ากันเลย เมื่อผู้บวชอุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้ว หากได้พบกัลยาณมิตรให้คำแนะนำอบรมสั่งสอนหลายประการ เช่น ผู้บวชต้องการเรียนรู้ธรรมจากการเข้ามาบวชบ้าง แต่ไม่มีผู้สอน หรือบางท่านบวชเข้ามาแล้วแสดงความเห็น ครูอาจารย์ที่จะให้ความรู้ด้านหลักธรรมมีน้อย

---

[7] วิโรจน์ พรหมสุด, “การบวช: กระบวนการขัดเกลาความเป็นศาสนทายาทคุณภาพ”, **วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต,** (คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547).

[8] พระมหาหรรษา นิธิบุณยากร,. “วิกฤติพุทธศาสนา: ศึกษากรณีการบรรพชาเป็นสามเณรในประเทศไทย (2523-2543)”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนศึกษา: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545).

สรุปข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาการบวชในสังคมไทยยุคปัจจุบัน

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวมาแล้วในเบื้องต้น สามารถสรุปข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาการบวชในสังคมไทยได้ 3 ด้าน คือ

1. ด้านผู้มาขอบวช: แนวทางการให้ความรู้ก่อนการบวช และเมื่อบวชเข้ามาแล้ว

1) จัดให้มีการอบรมผู้เข้ามาบวชทุกประเภท ทั้งระยะสั้น ระยะยาว ให้ทราบจุดประสงค์ในกรบวชอย่างชัดเจน อธิบายประโยชน์ที่ผู้บวชจะได้รับและโทษหากไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยจะจัดโดยแต่ละวัดก็ได้ หรือจัดทำมาจากองค์กรคณะส่วนกลาง อาจอยู่ในรูปของวีดีโอ ซีดี หรือแผ่นพับ แนะนำการบวช แนะนำวัด หรือวิธีการปฏิบัติตนหลังจากบวชแล้วว่าจะต้องประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร แต่หลักสูตรการให้ความรู้นี้น่าจะได้รับการผลิตให้ได้รับมาตรฐานถูกต้องตามหลักของคณะสงฆ์ ผ่านกระบวนการตรวจสอบโดยมหาเถรสมาคม ทั้งนี้เพื่อจะได้ไม่มีข้อผิดพลอดที่เกิดการกระทำโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

2) ผู้บวชใหม่ทั้งบวชระยะสั้นและระยะยาวต้องได้เรียนรู้หลักของพระพุทธศาสนาทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติ (หลักสูตรเร่งรัด เรียนรู้โดยย่อ) สำหรับผู้บวชที่มีเวลาจำกัด อย่างน้อยให้ได้ทดลองใช้ชีวิตที่ถูกหลักของพระภิกษุแม้จะมีเวลาจำกัดแต่ก็จำเป็นจะต้องได้รับรู้สิ่งที่ถูกต้องตามแนวทางของพระพุทธศาสนาอย่างน้อยบวชมา 7-15 วัน ก็ต้องให้เขาได้รับความรู้นี้

3) ปลูกจิตสำนึกของผู้บวชด้วยการประชาสัมพันธ์ตามสถานศึกษาของสงฆ์และทางสื่อต่างๆ เพื่อให้ผู้บวชระลึกถึงสิ่งที่ดีงามจากการได้เข้ามาอยู่ในร่มเงาของพระพุทธศาสนา

2. ด้านพระอุปัชฌาย์: แนวทางแก้ไขการกลั่นกรองและการอบรมหลังการบวช

1) จัดประชุมอบรมให้ความรู้พระอุปัชฌาย์ พระพี่เลี้ยง พระอาจารย์ที่เกี่ยวข้องให้เห็นความสำคัญของการให้ความรู้แก่พระบวชใหม่ และให้เห็นโทษของการปล่อยปละละเลยผู้บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนานี้ รณรงค์ให้กุลบุตรผู้เข้ามาขอบวชทดลองอยู่วัดก่อนบวชอย่างน้อยเข้ามาเพื่อเรียนรู้วิธีอุปัฏฐากอุปถัมภ์ครูบาอาจารย์เรียนรู้กฎระเบียบของการอยู่ร่วมกัน

2) จัดทำวีดีทัศน์แนะนำการบวชสำหรับผู้ต้องการจะบวชมีรายละเอียดที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้บวชให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน เช่น วิธีการปฏิบัติตนเมื่อเข้ามาบวชโดยแจกจ่ายไปยังพระอุปัชฌาย์เจ้าอาวาสแต่ละวัดเพื่อดำเนินการให้เป็นระบบเหมือนๆ กันทุกวัด

3) จัดทำหลักสูตรถวายความรู้สำหรับผู้บวชใหม่ ทั้งบวชระยะสั้น 5 วัน 7 วัน เช่น หลักสูตรคิหิปฏิบัติการปฏิบัติตนเป็นฆราวาสที่ดีฯลฯ และหลักสูตรระยะยาว อาจทำเป็นรูปแบบของสื่อวีดีทัศน์เพื่อเผยแผ่ในวัด ถือเป็นการศึกษาเรียนรู้พระธรรมวินัยอีกทางหนึ่งอีกทั้งควรมีเนื้อหานำเสนอแนวทางในการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานไว้ด้วย เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้บวชได้รับทราบระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนาว่า หากจะศึกษาพัฒนาตนให้ได้ผลดีแล้วต้องเรียนรู้อย่างต่อเนื่องกันทั้งปริยัติปฏิบัติ จากนั้นก็จะได้รับผลตามสมควรแก่การปฏิบัตินั่นคือปฏิเวธ

4) วางแผนการเรียนระยะยาวสำหรับผู้บวชเพื่อการศึกษาเมื่อบวชต่อไปก็จะมีความรู้ความสามารถเป็นกำลังของพระศาสนาต่อไป หากลาสิกขาก็จะเป็นคนดีของประเทศชาติ

5) จัดหาทุนสำหรับผู้สนใจเรียนทั้งดีประพฤติดีแต่ขาดทุนทรัพย์เพื่อส่งเสริมให้กำลังใจผู้ที่ประพฤติดีและเรียนดี

6) จัดอบรม ถวายความรู้ หรือเสนอแนวคิดต่อพระสังฆาธิการในการสร้างเสนาสนะให้เหมาะสมกับวัด ไม่ต้องเน้นความใหญ่โต แต่ให้เรียบง่าย สมถะ สงบ เหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม ทั้งนี้เพื่อสะดวกแก่การดูแลรักษา

7) พัฒนาพระสงฆ์ให้สามารถเป็นกัลยาณมิตร มีศีลมีธรรมเป็นตัวอย่างที่ดีต่อญาติโยมได้

8) พัฒนาสถานที่ไม่จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีมากแต่ต้องเน้นความสงบร่มเย็น ดังภาพวัดในสมัยพุทธกาล

9) สร้างสังคมวัด ให้เป็นสังคมของกัลยาณมิตร สร้างบรรยากาศของเอื้อเฟื้อดูแลซึ่งกันและกัน

10) จำเป็นต้องมีผู้ให้การปกครองดูแลพระบวชใหม่โดยให้พระที่ประพฤติดีแล้วดูแลปกครองอบรมพระบวชใหม่เป็นกลุ่มๆ จะช่วยส่งเสริมด้านพระวินัย และการศึกษาของสงฆ์ให้ดีขึ้นทำให้เกิดการพัฒนาสงฆ์ พัฒนาวัด พัฒนาบทบาทหน้าที่ของสงฆ์ จนเกิดประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริง

11) พระอุปัชฌาย์ อาจารย์ควรมีความรอบรู้รอบครอบในเรื่องเล็กน้อย เพราะเรื่องเล็กๆ ถ้าปล่อยไปก็กลายเป็นปัญหาใหญ่ต่อไปในอนาคตได้ หากมีข้อผิดพลาดประการใดควรเอาใจใส่ให้คำแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์

12) หากผู้บวชเข้ามาแล้วไม่ตั้งใจที่จะศึกษา ฝึกฝน อบรมพัฒนาตนเอง จนทำตนให้เกิดความเสื่อมเสียแก่พระพุทธศาสนา พระอุปัชฌาย์อาจารย์ต้องจัดการขั้นเด็ดขาด

13) จัดให้มีห้องสมุด มีหนังสือที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรียนรู้ ทั้งภาคปริยัติและแนวทางการปฏิบัติธรรม

14) ผู้ที่บวชระยะยาวเพื่อศึกษาเล่าเรียน ทางคณะสงฆ์ต้องมีนโยบายและการวางแผนยุทธศาสตร์ที่ไม่ขัดแย้งกันเอง ในด้านของการเรียมพร้อมในทุกด้าน เช่น การอบรมพัฒนาความรู้ความสามารถของบุคลากร จัดสถานที่เรียน สถานที่พักอาศัย อาหาร และอื่นๆ ที่เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับผู้บวชให้เหมาะสม อาจจัดหน่วยงานหรือบุคคลเฉพาะกิจให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาเล่าเรียนที่เหมาะสมแก่ตนเอง

3. ด้านพระอาจารย์: การให้ศึกษาและปลูกฝังทัศนคติที่ดีหลังการบวช

1) ต้องปลูกฝังทัศนคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับการบวชให้กุลบุตรผู้มาบวชรู้ว่า เมื่ออุปสมบทแล้วจะต้องฝึกฝนตนเองให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ คือทั้งผู้สอนและผู้เรียนต้องถือว่ากำลังอยู่ในระยะฝึกฝนตนเองอยู่เช่นเดียวกัน

2) วิธีการให้การอบรมสั่งสอน ต้องดำเนินไปตามลีลาของนักสอน ชี้ให้ชัดว่าจะสอนอะไร แยกแยะอธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ชวนให้ปฏิบัติสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ บรรยายให้เห็นความสำคัญจนผู้ฟังยอมรับและลงมือปฏิบัติตาม เร้าให้กล้า ปลุกใจให้เกิดความกระตือรือร้น มีกำลังใจแข็ง

ขันมั่นใจที่จะทำให้สำเร็จไม่กลัวเหน็ดเหนื่อย หรือกลัวความยากลำบาก ปลุกให้ร่าเริง ทำบรรยากาศให้สนุก มีความหวัง มองเห็นผลดีและทางสู่ความสำเร็จ

3) ประพฤติตนเป็นกัลยาณมิตร ตามหลัก 7 ประการ สามารถให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์และเป็นที่พึ่งของศิษย์ได้

ตาราง 2 สรุปข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาการบวชในสังคมไทยยุคปัจจุบัน

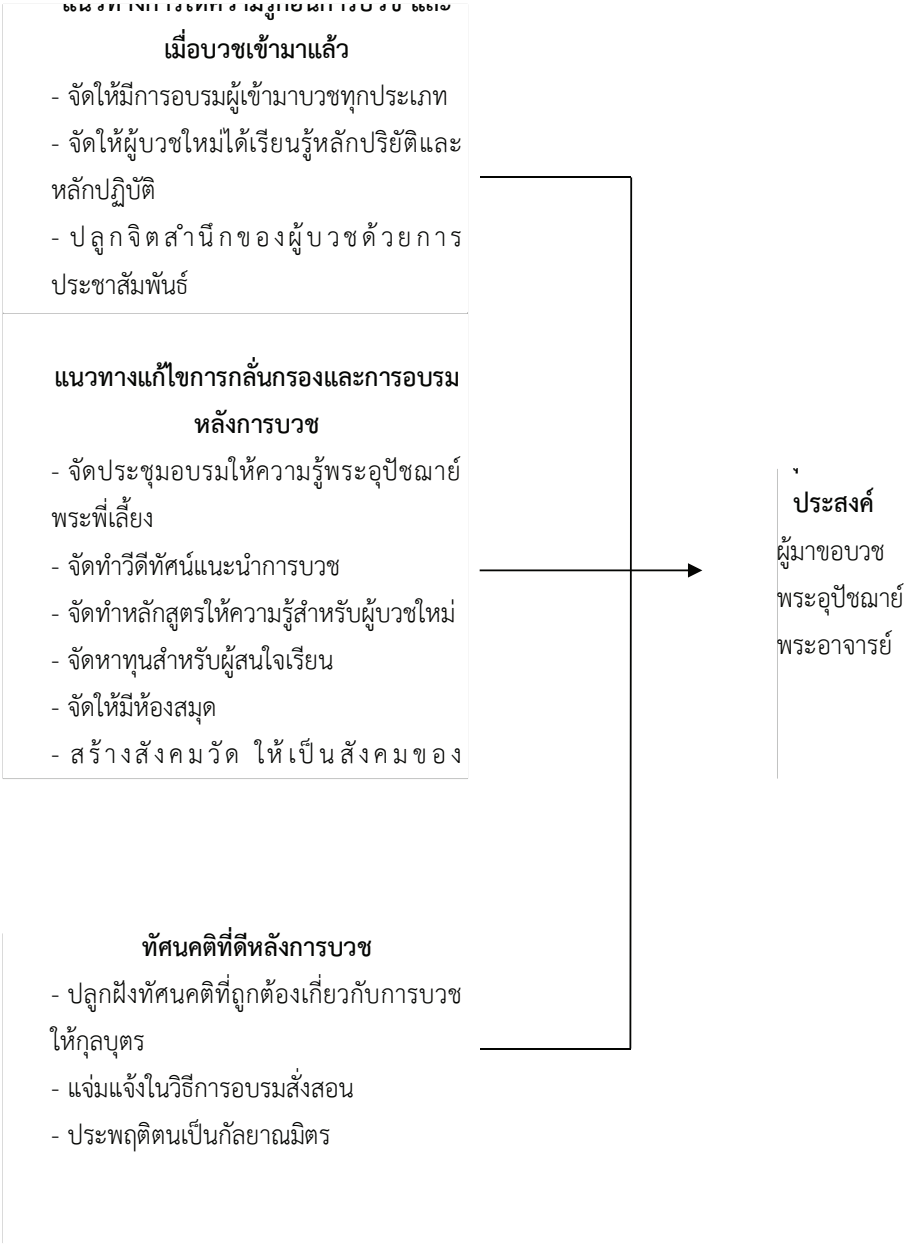

บรรณานุกรม

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์. “พฤติกรรมการบวชของคนไทย”. **รายงานวิจัย**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยศูนย์พุทธศาสนศึกษา, 2551.

ณัฐพงศ์ ดวงแก้ว**. ‘บวชนาคระทึก’ ปัญหาอยู่ที่พิธีกรรมหรือความไม่เข้าใจในสิทธิเสรีภาพ.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://thestandard.co/buddhist-ordination/. [13 มีนาคม 2563].

พระมหาหรรษา นิธิบุณยากร. “วิกฤติพุทธศาสนา: ศึกษากรณีการบรรพชาเป็นสามเณรในประเทศ ไทย (2523-2543)”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2548.

วัดถ้ำพระบำเพ็ญบุญ. **การอุปสมบทบรรพชา.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.watthumpra.com. [16 มีนาคม 2563].

วิโรจน์ พรหมสุด. “การบวช: กระบวนการขัดเกลาความเป็นศาสนทายาทคุณภาพ”. **วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต.** คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.

สุนทรียา สุนทรวิภาค. การศึกษาความสำคัญของการบวชในพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทยในปัจจุบัน: ศึกษาเฉพาะกรณีในกรุงเทพมหานครและจังหวัดสุพรรณบุรี. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2529.

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ การพัฒนาที่ยั่งยืน และพุทธจริยศาสตร์

Buddhist economics Sustainable development And Buddhist ethics

พระครูปริยัติกิตติธำรง
พระมหาชาติชาย พุ่มจันทร์
พระครูสังฆกิจโสภณ
ผดุง วรรณทอง
ดาวเหนือ บุตรสีทา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการนำเสนอแนวคิดที่มีการปรับประยุกต์กับแนวคิดสากลทั่วไปเพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยในการพัฒนาสังคม การเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีของนักคิดนักเขียนที่สังคมไทยและนานาชาติให้การยอมรับว่ามีความรู้ความสามารถและความชำนาญในศาสตร์นั้นๆ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ และพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาสังคม

คำสำคัญ : เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, การพัฒนาที่ยั่งยืน, พุทธจริยศาสตร์

Abstract

This article presents ideas that have been adapted to general universal ideas to be in line with the era of social, political, economic, environmental and technological development of thinkers and writers who are recognized by Thai and international societies as having knowledge, abilities and skills. Expert in that science, including Buddhist economic concepts Concept of sustainable development in a Buddhist way And Buddhist ethics in social development

Keywords : Buddhist economics, Sustainable development, Buddhist ethics

แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

พุทธเศรษฐศาสตร์ (Buddhist economics) หรือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ มีลักษณะที่สำคัญคือเป็นเศรษฐศาสตร์ทางสายกลาง หรือเศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึง เศรษฐกิจแบบทางสายกลาง คือ ความพอดี ความรู้จักประมาณ ไม่เบียดเบียนหรือเอาเปรียบกัน เทียบกับคำที่ใช้กันในปัจจุบัน คือ ความสมดุล/ดุลยภาพ และที่กล่าวว่า เป็นทางสายกลาง เป็นมัชฌิมา ความพอดี ความสมดุล ก็คือ จุดที่คุณภาพ

ชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน หมายความว่า เป็นการได้รับความพึงพอใจด้วยการตอบสนองความต้องการคุณภาพชีวิต โดยทำนองนี้ ตัวกำหนดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ก็คือ มัตตัญญุตา/ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภค ในคำสอนแสดงข้อปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะพระสงฆ์ เมื่อจะบริโภคอะไร ก็ต้องพิจารณาเหตุผลหรือความมุ่งหมายของการบริโภคตามสูตรที่ว่า “เราจะพิจารณาโดยแยบคายแล้วฉันบิณฑบาต” พิจารณาทุกอย่างไม่ว่าจะบริโภคอะไร มิใช่การบริโภคเพื่อความสนุกสนาน เพื่อความลุ่มหลง มัวเมา มิใช่เพื่อโก้ หรูหรา ฟุ่มเฟือย แต่บริโภคเพื่อความดำรงอยู่ เพื่อความเป็นไปได้แห่งร่างกายนี้ เพื่อกำจัดทุกขเวทนาเก่าคือความหิว และเพื่อป้องกันทุกขเวทนาใหม่มิให้เกิดขึ้น[1]

หลักการดังกล่าวเป็นการเน้นการพัฒนาระบบเศรษฐกิจทางเลือกใหม่ พัฒนาวัตถุเพียงเพื่อตอบสนองคุณภาพชีวิตและเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาด้านจิตใจให้มีความเป็นมนุษย์สูงขึ้นเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งไปสู่สันติภาพของโลกโดยมีหลักพุทธธรรมเป็นฐานคิดและฐานปฏิบัติการสำคัญ นอกจากนี้ ยังมีนักคิดนักวิชาการอีกหลายท่านในทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่ให้ความสำคัญแก่พุทธเศรษฐศาสตร์หรือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ยกตัวอย่าง เช่น อภิชัย พันธเสน ที่มีแนวคิดเชิงบูรณาการระหว่างพุทธกับตะวันตกว่าพุทธเศรษฐศาสตร์ หมายถึง การนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์เข้ากับแนวคิดในวิชาเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นมาจากอารยธรรมตะวันตก[2]

ในส่วนที่เป็นพุทธธรรมที่จะนำมาประยุกต์กับวิชาเศรษฐศาสตร์ตะวันตก เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับสภาวะความเป็นจริงของตัวมนุษย์และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งมีมุมมองที่แตกต่างจากวิชาเศรษฐศาสตร์ตะวันตก ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจตัวมนุษย์ให้ครบถ้วนอย่างรอบด้าน ด้วยเหตุที่วิชาเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก มีมุมมองเกี่ยวกับตัวมนุษย์ที่ไม่ครบถ้วนอย่างรอบด้าน เป็นการนำความจริงบางส่วนมาเน้นหรือขยายจนเกินความเป็นจริง จนนำไปสู่ข้อสรุปที่ผิดพลาด จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำเอากระบวนทัศน์แบบพุทธเข้ามาประยุกต์ เพราะสามารถช่วยให้เข้าใจตัวมนุษย์ในมิติที่กว้างขวางและลึกซึ้งกว่า และเพื่อใช้ปรับแก้ข้อสรุปที่ผิดพลาดอันเกิดจากกรอบความคิดที่แคบกว่าของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่มิได้อยู่บนฐานของความเป็นจริง (Autistic economics) จะเห็นได้ว่า ทั้งสองศาสตร์มีจุดเน้นที่แตกต่างกัน โดยเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมีจุดเน้นที่ “ความพึงพอใจสูงสุดของปัจเจกบุคคลและสวัสดิการสังคมสูงสุดสำหรับสังคม” ขณะที่พุทธเศรษฐศาสตร์มีจุดเน้นที่ “ศานติสุขคือความสุขที่เกิดจากความสงบเย็น (ทั้งร่างกายและจิตใจ) ของปัจเจกบุคคลและสังคม” ดังนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุปของพุทธเศรษฐศาสตร์ จึงหมายถึง “ความรู้ที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลและสังคมบรรลุซึ่งศานติสุข จากการมีชีวิตอยู่ในโลกของวัตถุ ภายใต้เงื่อนไขของการมีทรัพยากรที่จำกัด” และในอีกความหมายหนึ่ง หากเมื่อมีการนำหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไข เปลี่ยนแปลงและพัฒนาสังคม ร่วมกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก สามารถนำเอาหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ 7 ประการ ไปประยุกต์ใช้ได้ ดังนี้คือ 1) การเน้นการ

---

[1] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2538), หน้า 52.

[2] อ ภิชัย พันธเสน, **พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ**, พิมพ์ครั้งที่ 3 แก้ไขปรับปรุง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2547), หน้า 3-5, 679.

พึ่งตนเอง 2) การเน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท 3) การเน้นอหิงสา หรือการละเว้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง 4) การเน้นการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์ สุจริต และมีมานะอดทน หรือสัมมาอาชีพ 5) การเน้นการไม่เบียดเบียนตนเองและคนอื่น 6) การพยายามละกิเลสและความโลภ และ 7) การเน้นความซื่อสัตย์สุจริต มีความละอายและเกรงกลัวการกระทำความผิด ซึ่งทั้งหมดจะนำไปสู่ความสงบสุขของสังคม อันถือว่าเป็นสวัสดิการสังคมขั้นสูงสุด

ดังนั้น เพื่อให้ความต้องการบริโภควัตถุบรรลุประโยชน์สูงสุดในทางพุทธเศรษฐศาสตร์ มนุษย์ต้องบริโภคด้วยความมีสติสัมปชัญญะไม่บริโภคด้วยความลุ่มหลง บริโภคด้วยความไม่ยึดมั่นถือมั่นในวัตถุจนเกินไป ซึ่งจะส่งผลให้เดือดร้อนในภายหลังได้ ในเรื่องการผลิต ก็ผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็น นอกเหนือจากนั้นก็กระจายไปสู่กลุ่มชนต่างๆ ของสังคมเพื่อให้ส่วนเกินนั้นไม่สูญเปล่า เกี่ยวกับการบริโภคที่ไม่เน้นวัตถุจนเกินไปมีหลักการที่สำคัญๆ ดังนี้ คือ

1. ความสุขของคนเรามิได้ขึ้นอยู่กับการบริโภคด้านวัตถุ แต่ขึ้นอยู่กับการให้บริการหรือการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เพื่อความสุขของเพื่อนมนุษย์

2. การบริโภคย่อมมีขอบเขตที่แน่นอน เราประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจมิใช่เพื่อหากำไรสูงสุด แต่เราทำเศรษฐกิจเพื่อรักษาระดับความเป็นอยู่ให้อยู่ในทางสายกลางนั่นคือ ให้อยู่ในระดับพอดี

3. เมื่อเป็นเช่นนี้ ทรัพยากรต่างๆ ก็จะกระจายไปทั่วสังคมได้ ความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มชนต่างๆ จะลดน้อยลงไปและเมื่อการบริโภคมีจำกัดอยู่ในทางสายกลาง ความจำเป็นที่จะต้องแสวงหารายได้ให้มากก็ย่อมหมดไป เราจึงสามารถเอาเวลาที่มีอยู่ไปทำอย่างอื่นเพื่อสังคมได้ การแข่งขันไม่มี ความตึงเครียดไม่มี ภาวะสังคมก็เต็มไปด้วยสุขภาพจิตที่ดี

4. เมื่อการบริโภคมีลักษณะจำกัด เรียบง่ายในการผลิตจึงไม่จำเป็นที่จะต้องใช้เทคโนโลยีระดับสูง ปัจจัยการผลิตที่นำเข้ามาจากต่างประเทศที่ฟุ่มเฟือยก็จะหมดไป เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธเน้นการผลิตระดับท้องถิ่น ให้ท้องถิ่นได้ผลิตร่วมกัน โดยคนท้องถิ่น โดยทรัพยากรท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่นเอง แต่จะแลกเปลี่ยนก็ต่อเมื่อท้องถิ่นนั้นๆ ไม่สามารถผลิตได้ ให้ไปแลกเปลี่ยนกับหมู่บ้านหรือชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกัน

5. เมื่อเป็นเช่นนี้ ความขัดแย้งระหว่างผู้ที่อยู่ในระบบธุรกิจก็ไม่มี ต้นทุนก็ต่ำไม่มีการขนส่งระยะไกล ไม่มีการโฆษณา ไม่มีตลาดที่สลับซับซ้อน ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบในระบบราคา ระบบตลาด และระบบการผลิต[3]

เมื่อกล่าวโดยสรุปทั้งหมดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ จึงหมายถึง การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้วยความเป็นกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา รู้จักประมาณ ไม่เบียดเบียนกัน หากแต่เกื้อกูลกันมีความเสียสละไม่เอารัดเอาเปรียบกัน เน้นความเสมอภาค หมายถึง ทุกคนควรมีปัจจัยการดำรงชีพขั้นพื้นฐานอย่างเพียงพอ ไม่มีผู้ใดตกหล่นไปจากระบบการตอบสนองความต้องการนี้ เป็นระบบเศรษฐกิจที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้พัฒนาศักยภาพตนเองได้อย่างอิสระ ซึ่งจะนำไปสู่เสรีภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ ความเสมอภาค สามารถพึ่งพาตนเองได้

[3] ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, **ธัมมิกเศรษฐศาสตร์: ปรัชญาเศรษฐศาสตร์สังคมของชาวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มิตรนราการพิมพ์, 2531), หน้า 309-313.

เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และทำให้เกิดศานติสุขทั้งแก่ปัจเจกบุคคลและสังคม[4] พุทธเศรษฐศาสตร์นี้มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน เหตุฉะนี้ ผู้เขียนจะได้นำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดดังกล่าวต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ

ประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นประเด็นที่สำคัญที่สุดประเด็นหนึ่งที่โลกให้ความสนใจ ก็เนื่องมาจากแนวทางการพัฒนาที่ผ่านมานั้นไม่สามารถนำมาซึ่งความผาสุกแก่ชาวโลกได้ แต่กลับก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ด้านต่างๆ มากมายทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม จึงต่างพยายามแสวงหาทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อผ่อนคลายหรือแก้ไขวิกฤตการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ก่อนที่จะลุกลามใหญ่โตจนสายเกินแก้ การประชุมสุดยอดของโลกว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน (World Summit on Sustainable Development: WSSD 2002) ระหว่างวันที่ 26 สิงหาคม-4 กันยายน พ.ศ. 2545 ที่กรุงโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศอัฟริกาใต้ ก็ได้เน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของประเด็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ทุกฝ่ายต้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเร่งด่วน ด้วยเหตุที่ว่าการพัฒนาในห้วงหลายร้อยปีที่ผ่านมาที่เราต่างพากันคาดหวังว่าจะนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าและความมั่งคั่ง ดูเหมือนว่าได้เดินทางมาถึงทางตันเสียแล้ว โดยเราสามารถดูได้จากวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรอบด้าน ตั้งแต่วิกฤติความยากจน วิกฤติช่องว่างหรือความไม่เป็นธรรมในสังคม วิกฤติหนี้สิน วิกฤติสิ่งแวดล้อม วิกฤติพลังงาน วิกฤติความรุนแรง วิกฤติทางจริยธรรม และวิกฤติโลกร้อน เป็นต้น วิกฤติเหล่านี้มีแนวโน้มที่ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นเรื่อยๆ และมันได้นำมาซึ่งความขัดแย้งของคนกลุ่มต่างๆ และชนชั้นต่างๆ ในสังคม ทำให้เกิดการสู้รบ การก่อการร้าย สงครามกลางเมือง สงครามระหว่างประเทศ จนยากที่จะมองออกว่าสิ่งเหล่านี้จะคลี่คลายลงได้อย่างไร จึงเกิดเสียงเรียกร้องจากทุกฝ่ายที่จะแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่จะช่วยคลี่คลายวิกฤตการณ์เหล่านี้ได้

ในความเป็นจริงแล้ว การเคลื่อนไหวเพื่อแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนมีมานานก่อนหน้านี้แล้ว โดยบุคคล องค์กรประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเริ่มจากการสะท้อนปัญหาที่เผชิญอยู่และทำการคัดค้านหรือต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิในประเด็นต่างๆ เช่น สิทธิสตรี การต่อต้านสงคราม การต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์ การต่อสู้เพื่อสิทธิของชนชาติส่วนน้อย การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การต่อต้านการค้าที่ไม่เป็นธรรม การต่อต้านระบบทุนนิยมและบรรษัทข้ามชาติ เป็นต้น ในขณะเดียวกันก็ได้พยายามนำเสนอแนวคิดและรูปแบบทางเลือกของการพัฒนาซึ่งมีอยู่อย่างหลากหลาย แต่เป็นแนวทางที่ไม่ผูกติดอยู่กับตลาดใหญ่ เน้นการพึ่งตนเองของครอบครัว และชุมชนท้องถิ่น เน้นภูมิปัญญาพื้นบ้าน ทรัพยากรในท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสม ซึ่งหลายแนวทางได้แสดงศักยภาพที่จะเป็นคำตอบของการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ในที่นี้ผู้เขียนจะได้

[4] อนันต์ แม้นพยัคฆ์, การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต: กรณีศึกษา บ้านหนองน้ำจืด ตำบลท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราด, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549).

นำเสนอแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นสองส่วนคือ ส่วนของนักคิดนักวิชาการทางพุทธศาสนา และส่วนของนักคิดนักวิชาการทั่วๆ ไป

ในส่วนของนักคิดนักวิชาการทางพุทธศาสนาที่ได้เสนอไว้ เช่น พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้สาระสำคัญสรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญๆ สององค์ประกอบ คือ หนึ่ง ระบบการพัฒนามนุษย์ที่ถือว่าเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาทั้งหมด ด้วยการพัฒนาตัวมนุษย์ที่เต็มทั้งระบบคือครบทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา นั่นหมายถึงระบบการพัฒนามนุษย์จะต้องพัฒนาตามหลักของการศึกษาสามประการ คือ ความมีระเบียบวินัย (ศีล) ความมีจิตใจที่มั่นคงในการทำสิ่งที่ดี (สมาธิ) และความมีสติปัญญารอบรู้ในสิ่งทั้งปวง (ปัญญา) และสอง ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นระบบการพัฒนาที่สืบเนื่องมาจากระบบการพัฒนามนุษย์ในขั้นตอนแรกสมบูรณ์แล้ว โดยที่ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้นั้น จะต้องมีระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ 4 ประการดำเนินไปด้วยกันด้วยดี โดยที่ทุกส่วนเป็นปัจจัยส่งผลในทางเกื้อกูลแก่กัน ทำให้ดำรงอยู่ด้วยดีด้วยกัน ดังนี้ คือ[5]

มนุษย์ มนุษย์ในฐานะที่เป็นมนุษย์ เป็นหลักการที่ควรให้ความสำคัญสูงสูด โดยมุ่งให้การศึกษาและจัดสรรปัจจัยเกื้อหนุนอื่นเพื่อช่วยให้มนุษย์แต่ละชีวิตเจริญงอกงามเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และมีชีวิตที่ดีงามสมบูรณ์ มนุษย์ที่ได้มีการพัฒนาในฐานะนี้ จะเป็นปัจจัยตัวกระทำที่ดีที่สุด ที่จะช่วยให้ระบบความสัมพันธ์องค์รวมใหญ่บรรลุจุดหมายแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนรวมถึงมนุษย์ในฐานะทรัพยากรมนุษย์ เป็นทุนหรือเป็นปัจจัยในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ก็พึงมีการพัฒนาให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพโดยมีสุขภาพดี ขยันอดทน รับผิดชอบ มีฝีมือ มีความรู้ความสามารถ เชี่ยวชาญ ฯลฯ พร้อมที่จะเป็นกำลังในระบบเศรษฐกิจและสังคมที่จัดสรรให้เกื้อกูลและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

สังคม ระบบต่างๆ ทางสังคมนั้น ว่าโดยพื้นฐานเป็นการจัดตั้งวางรูปแบบขึ้นเพื่อให้เป็นเครื่องมือและเป็นสื่อที่ช่วยให้กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติทำงานหรือดำเนินไปในทางที่จะอำนวยผลดีแก่หมู่มนุษย์ การจำแนกเป็นระบบย่อยต่างๆ เช่น ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง ระบบการบริหาร ตลอดจนกิจการต่างๆ ก็เพื่อให้กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยนั้น เกิดมีกำลังและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในการที่จะนำไปสู่ผลสำเร็จ เพราะฉะนั้น ระบบเหล่านั้นทั้งหมดจะต้องประสานกลมกลืนสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันบนฐานแห่งความรู้ในความเป็นจริงแห่งกฎธรรมดาอันเดียวกัน และอยู่บนฐานของทฤษฎีที่แบ่งแยกแตกต่างกัน ก็คือ เครื่องบ่งบอกให้ทราบว่าระบบการเหล่านั้นจะไม่นำไปสู่ผลที่มุ่งหมายและจะไม่เป็นระบบที่ยั่งยืนและอาจจะเป็นตัวการที่ทำให้สังคมวิปริตเรรวนระส่ำระสาย

แต่ผลสำเร็จที่เกิดจากระบบการต่างๆ ทางสังคม เช่น เศรษฐกิจเจริญเติบโตจากการพัฒนาเศรษฐกิจสำเร็จผล สภาพบ้านเมืองสงบเรียบร้อยจากการเมืองการปกครองที่ได้ผล เป็นต้น ไม่ใช่จุดหมายในตัว แต่เป็นสภาพแวดล้อม เป็นบรรยากาศและเป็นปัจจัยเกื้อหนุนเพื่อเอื้อโอกาสให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเข้าถึงชีวิตที่ดีงาม ความมีอิสรภาพและสันติสุขที่แท้จริง

---

[5] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2541), หน้า 244-264.

อย่างไรก็ตามจุดเน้นสำคัญของมาตรการต่างๆ ทางสังคม ก็คือการสร้างบรรยากาศแห่งการไม่เบียดเบียน ตลอดจนบรรยากาศแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูล สังคมจึงต้องให้มีมาตรการพิทักษ์และป้องกันคนที่อยู่ในสถานะต่างๆ ซึ่งมีโอกาสมีกำลังความสามารถมากน้อยต่างกัน ไม่ให้เบียดเบียนข่มเหง เอารัดเอาเปรียบกันและเอื้อโอกาสที่แต่ละบุคคลจะพัฒนายิ่งขึ้นไปทั้งในฐานะมนุษย์และในฐานะทรัพยากรมนุษย์

ธรรมชาติ ทัศนคติที่ดีของมนุษย์ต่อธรรมชาตินั้น ไม่ควรจะหยุดเพียงแค่เลิกมองตนเองแยกต่างหากจากธรรมชาติ และเลิกคิดที่จะพิชิตจัดการกับธรรมชาติตามชอบใจ แล้วมองตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และจะต้องมีชีวิตที่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติเท่านั้น เพราะนั่นยังเป็นทัศนคติกึ่งเชิงลบและเฉื่อยชา แต่ควรจะก้าวต่อไปถึงขั้นแสดงศักยภาพของมนุษย์ในทางที่ทำให้การเบียดเบียนกันน้อยลง ทำให้โลกที่มนุษย์และสรรพชีพเคยพออยู่กันได้ สามารถอยู่กันได้ดียิ่งขึ้นอย่างเกื้อกูลกันมากขึ้น

แต่ปรากฏว่า มนุษย์ในยุคพัฒนาที่ผ่านมา ยิ่งเจริญก็ยิ่งแปลกแยกจากโลกที่แท้จริงของตนเองคือโลกธรรมชาติไกลออกไปมากขึ้น แท้จริงธรรมชาตินอกจากเป็นพื้นฐานและเป็นแหล่งหล่อเลี้ยงแห่งชีวิตด้านกายของมนุษย์แล้ว ถ้ามนุษย์วางท่าทีให้ถูกต้อง ธรรมชาติก็จะเป็นแหล่งอำนวยคุณค่าแห่งความงามความรื่นรมย์และให้ความสุขหล่อเลี้ยงแม้แต่ชีวิตด้านนามธรรมของมนุษย์ด้วย ยิ่งกว่านั้นมนุษย์ที่เข้าสู่วิถีแห่งการพัฒนา จะได้รับประโยชน์จากธรรมชาติโดยใช้เป็นที่พัฒนาชีวิตของตนทุกด้านจนบรรลุความสมบูรณ์แห่งจิตใจและปัญญา ถ้ามนุษย์ไม่ลืมที่จะรับเอาคุณค่าเหล่านี้ของธรรมชาติ มนุษย์ก็จะไม่แปลกแยกจากโลกและชีวิตของตน และความประสานเกื้อกูลกันก็จะเกิดตามมา

เทคโนโลยี การประดิษฐ์ การผลิต การใช้เทคโนโลยี เพื่อแก้ปัญหาและอนุรักษ์ธรรมชาติโดยตรงมีมากมายเพิ่มขึ้น เช่น การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เกื้อกูลไม่ทำลายธรรมชาติ เทคโนโลยีที่ประหยัดพลังงาน หรือใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ เทคโนโลยีเพื่อกำจัดของเสีย เช่น เครื่องกำจัดน้ำเสีย เครื่องกำจัดขยะ เทคโนโลยีที่เอาของเสียมาผลิตเวียนใช้ประโยชน์ใหม่ เป็นต้น ตลอดจนการวางมาตรการบังคับควบคุมและมาตรการทางภาษี เป็นต้น

เนื่องจากเทคโนโลยีเป็นเครื่องขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ของมนุษย์ทำงานแทนมนุษย์ได้มากมาย และอีกประการหนึ่งเป็นเครื่องบำรุงบำเรออำนวยความสุขสะดวกสบาย ถ้ามนุษย์ใช้มันด้วยสติและมีโยนิโสมนสิการโดยปฏิบัติต่อมันถูกต้อง มันก็จะเป็นปัจจัยที่เกื้อกูลยิ่งทั้งในการพัฒนาตัวมนุษย์เองและในการนำการพัฒนาที่ยั่งยืนไปสู่จุดหมาย แต่ถ้ามนุษย์ลืมตัวเพลิดเพลินไปโดยใช้แต่เทคโนโลยีทำงานให้ และเสพสุขโดยใช้เทคโนโลยีบำรุงบำเรอ มนุษย์จะโน้มเอียงไปในทางที่จะพึ่งพาและตกเป็นทาสของเทคโนโลยี ทั้งในแง่อินทรีย์ที่ทำงานการและด้านของความสุข คือ ขาดเทคโนโลยีแล้วทำงานไม่ได้ ดำเนินชีวิตให้ได้ผลดีไม่ได้ และมีความสุขไม่ได้ ผลก็จะกลายเป็นว่าเทคโนโลยีนำมาซึ่งความเสื่อมแก่มนุษย์ มนุษย์จึงจะต้องไม่ประมาท และให้ความเจริญของเทคโนโลยีเคียงคู่กันไปกับการพัฒนาตนเอง ไม่ใช่เทคโนโลยีเจริญแต่มนุษย์เสื่อมลง และมนุษย์เป็นทาสของเทคโนโลยี แทนที่จะเป็นเจ้านายใช้เทคโนโลยี

อย่างไรก็ตาม เกณฑ์มาตรฐานขั้นพื้นฐานที่พุทธศาสนาใช้วัดการพัฒนาคือ การไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและคนอื่น คนที่มีการพัฒนาไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและคนอื่น ระบบทั้งหมดที่พัฒนาถูกทางก็ไม่ก่อความเบียดเบียน เกณฑ์มาตรฐานนี้มิใช่เป็นเพียงเครื่องวัดความถูกต้องชอบธรรมเท่านั้น แต่เป็นเครื่องวัด

ความสามารถด้วย คนที่ได้รับการพัฒนาย่อมมีความสามารถมากยิ่งขึ้นๆ ในการที่จะสร้างผลดีหรือทำประโยชน์ให้แก่ตน โดยไม่ต้องเบียดเบียนก่อโทษแก่ผู้อื่น คือคนยิ่งพัฒนา ยิ่งมีความสามารถ ยิ่งเก่ง ก็ยิ่งทำให้โลกเบียดเบียนกันน้อยลง การบรรลุผลสำเร็จของตนโดยที่ให้ผู้อื่นเดือดร้อนเสียหายเป็นเรื่องสามัญ ไม่ใช่ความสามารถพิเศษอะไร และไม่แสดงถึงความเป็นผู้ที่ได้พัฒนาแล้ว ฉะนั้น มนุษย์จึงควรมีการเรียนรู้และพยายามเข้าความจริงของทั้งสังคม ธรรมชาติและเทคโนโลยี เพื่อให้กระบวนการพัฒนาทั้งหมดมีความประสานเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งในที่สุดจะไปสู่สันติสุขของทั้งตัวมนุษย์และสิ่งภายนอกตัวมนุษย์ทั้งหมด

พุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาสังคม

พุทธปรัชญาในการพัฒนาสังคม คือ หลักการปฏิบัติเพื่อพัฒนาสังคม ทั้งส่วนที่สามารถสัมผัสจับต้องได้ ซึ่งเรียกว่ารูปธรรม กับส่วนที่สัมผัสจับต้องไม่ได้ด้วยกาย ซึ่งเรียกว่านามธรรม อย่างเช่น ความคิด ความดีงาม ศีลธรรมจรรยา ฯลฯ ทั้งสององค์ประกอบนี้ต้องเป็นไปอย่างพร้อมเพรียงกัน คือทำงานอย่างประสานกลมกลืนกันในทุกระดับ คือโครงสร้างของสังคมทั้งหมดจะต้องมีการยืดหยุ่นและมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยอาศัยหลักธรรมทางศาสนาเป็นแกนหลักในการยึดโยงโครงสร้างสังคมทั้งหมดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย หลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อสังคมอันจะขาดเสียมิได้ แม้ว่าในกาลบางคราวจะถูกกระทบกระเทือนและตกต่ำไปบ้างก็ตามที ทั้งนี้เพราะชีวิตมนุษย์ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยวัตถุเพียงอย่างเดียว วัตถุไม่สามารถสนองความต้องการที่ไม่รู้จักจบสิ้นของมนุษย์ได้ คุณค่าทางจิตใจยังมีความหมาย ยิ่งสภาพสังคมมีลักษณะผันผวน เต็มไปด้วยความขัดแย้งและทวีความรุนแรง ในการตัดสินความขัดแย้งก่อให้เกิดสภาวะอันไม่พึงปรารถนา จนทำให้ประชาชนมีความเห็นร่วมกันที่จะต้องทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อแก้ปัญหาในสภาวะสับสนของสังคมเหล่านี้ ศาสนาได้ถูกหยิบยกขึ้นมาในฐานะเป็นแกนกลางของจิตใจ เป็นกรอบแห่งความประพฤติของประชาชนในสังคมผ่านกิจกรรมที่กระทำอยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งพุทธศาสนามีหลักพุทธธรรมสำหรับนำไปปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดดุลยภาพการพัฒนาใน 3 ด้าน กล่าวคือ ด้านมนุษย์หรือตัวของเราเอง ด้านสังคมกับเศรษฐกิจ และด้านธรรมชาติแวดล้อม ดังต่อไปนี้[6]

การพัฒนาด้านมนุษย์

การพัฒนาด้านมนุษย์จะต้องประกอบไปด้วยการพัฒนาใน 4 ด้านหลักๆ คือ

1. การพัฒนาด้านกาย ได้แก่ การพัฒนาคนให้มีร่างกายแข็งแรง มีสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ดี มีปัจจัย 4 พอเพียงที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างผาสุก มีสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมที่ดี

2. การพัฒนาด้านศีล ได้แก่ การพัฒนาด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ กฎหมายอันเป็นกติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ให้ความสงบสุขเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย สามารถขจัดข้อขัดแย้งและการจัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างยุติธรรม โดยเฉพาะเป็นกติกาที่อยู่ในจิตสำนึกของผู้คนที่เรียกว่า เป็นการพัฒนาทางสังคม

---

[6] ประเวศ วะสี, **พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจะกู้ชาติได้อย่างไร**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2530), หน้า 15-30.

3. การพัฒนาด้านจิต ได้แก่ การพัฒนาที่มีการฝึกฝนอบรมจิตใจให้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง 3 ด้าน คือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต

คุณภาพจิต เป็นจิตที่มีพื้นฐานที่ดี อันได้แก่ มีเมตตา ความรักความเป็นมิตร ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น มีใจเสียสละแบ่งปัน มีน้ำใจเผื่อแผ่โอบอ้อมอารี

สมรรถภาพจิต เป็นจิตที่มีความสามารถ เนื่องจากถูกฝึกให้มีสติ ความพากเพียรสู้งาน มีความอดทน มีสมาธิแน่วแน่ มีสัจจะเอาจริงเอาจัง มีความเด็ดเดี่ยวต่อปณิธานและอุดมการณ์ในใจ

สุขภาพจิต เป็นจิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจเป็นสุขสดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว

4. การพัฒนาด้านปัญญา ได้แก่ การพัฒนาปัญญา คือความรู้ความเข้าใจในศิลป์และศาสตร์ต่างๆ อย่างไม่มีอคติ มีความรู้ความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง รู้เท่าทันธรรมดาของสังขาร คือโลกและชีวิต ถึงขั้นทำจิตให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์[7]

ในส่วนของหลักการขั้นพื้นฐานในการฝึกฝนพัฒนาคนให้เจริญงอกงามในคุณความดี ช่วยเสริมสร้างความสงบสุขและความมั่นคงแก่สังคมโดยส่วนรวม เป็นกิจกรรมที่จะช่วยให้เข้าถึงหลักไตรสิกขาคือ ศีล สมาธิ ปัญญา ได้เป็นอย่างดี โดยมีวิธีปฏิบัติดังต่อไปนี้[8]

1. ทาน คือ การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน ที่ควรเน้น คือ

1.1 การถวายทานแก่พระภิกษุสามเณร ในฐานะที่ท่านปฏิบัติธรรมเป็นแบบอย่างและเป็นผู้ดำรงธรรมไว้ให้แก่สังคม ในเมื่อท่านอุทิศให้แก่สังคม อุทิศชีวิตให้แก่ธรรมด้วยการเล่าเรียน ปฏิบัติและเผยแผ่สั่งสอน โดยมิได้ประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิตด้วยผลตอบแทน แต่ฝากชีวิตด้านวัตถุไว้กับประชาชน ชาวพุทธฝ่ายคฤหัสถ์จึงถือเป็นหน้าที่ที่จะดูแลบำรุงให้ท่านมีกำลังบำเพ็ญศาสนกิจด้วยการถวายปัจจัย 4

1.2 การสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่มีความจำเป็น เช่น ให้เสื้อผ้า อาหาร และปัจจัยยังชีพทั้งหลายแก่ผู้ด้อยโอกาส คนยากไร้ขาดแคลนทั่วไป คนเจ็บไข้ คนพิการ คนตกทุกข์ได้ยาก ผู้ประสบภัย เช่น วาตภัย อุทกภัย เป็นต้น

1.3 การส่งเสริมสนับสนุนบุคคลและกิจการที่ดีงามสร้างสรรค์ ด้วยการร่วมกันจัดตั้งกิจกรรมการกุศล หรือบริจาคทุนในการสนับสนุนแก่บุคคลและกิจการมี มูลนิธิ เป็นต้น ที่บำเพ็ญสาธารณประโยชน์

1.4 การบำเพ็ญอภัยทาน คือ บำเพ็ญเมตตาการุณยธรรมให้ความไม่มีภัยแก่สัตว์ทั้งหลาย ทั้งสัตว์บก สัตว์บิน และสัตว์น้ำ ด้วยการไม่รังแก ไม่เบียดเบียน ช่วยสงวนพันธุ์ ช่วยถิ่นที่อาศัยของมันด้วยการรักษาป่า เป็นต้น

2. ศีล คือ การประพฤติดีงาม มีพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียนและฝึกหัดขัดเกลาด้วยดีโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิ่งต่อไปนี้

---

[7] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2544), หน้า 370-374.

[8] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก: หมวดพุทธศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2542), หน้า 13-16.

2.1 การรักษาศีล 5 สำหรับชาวบ้าน คือ ผู้ยังต้องแสวงหาวัตถุหรือสิ่งเสพบริโภคต่างๆ เมื่อต่างคนต่างหาทุกคนก็อยากได้อยากเอาให้มากที่สุด คนที่มีกำลังกว่าย่อมได้โอกาส ส่วนคนมีกำลังน้อยก็จะกลายเป็นคนด้อยโอกาสไป สังคมก็จะเดือดร้อน เต็มไปด้วยการเบียดเบียนแย่งชิง ด้วยเหตุนี้ท่านจึงวางหลักศีล 5 ไว้เป็นกรอบ คือ เป็นขอบเขตว่าใครจะแสวงหาอย่างไรก็หาไป แต่ต้องอยู่ในขอบเขตที่จะไม่ละเมิดศีล 5 ข้อนี้ แล้วสังคมก็จะสงบสุขพอสมควร

2.2 การรักษาอุโบสถศีล คือ ศีล 8 การปฏิบัติตามหลักการรักษาอุโบสถศีลนี้ นอกจากเป็นการฝึกฝนตนเองให้มีความสุขได้ง่ายขึ้นและพร้อมที่จะก้าวต่อไปในการพัฒนาชีวิตขั้นสูงขึ้นไปแล้ว ก็จะทำให้มีวัตถุเสพบริโภคเหลือพอที่จะนำไปเผื่อแผ่ให้ความสุขแก่คนอื่น และมีเวลาเหลือจากการมัวเสพวัตถุที่จะนำไปใช้ในทางที่ดีงามสร้างสรรค์อย่างอื่น โดยเฉพาะในขั้นภาวนาที่เป็นการพัฒนาชีวิตจิตใจขั้นสูงสุดในทางพุทธศาสนา ตลอดถึงการบำเพ็ญประโยชน์ด้านอื่นๆ

3. การภาวนา คือ การพัฒนาชีวิตขั้นสูง โดยเฉพาะในที่นี้หมายถึง การพัฒนาชีวิตด้านใน หรือจิตใจและปัญญา และที่เน้นเป็นพิเศษสำหรับภาวนาในระดับบุญกิริยาวัตถุนี้ พระพุทธเจ้าทรงหมายถึง การเจริญเมตตาจิต ซึ่งเป็นฐานของทานและศีลสองข้อข้างต้น เพราะเมตตาหรือความมีน้ำใจไมตรีต่อกันนี้ เป็นคุณสมบัติที่แท้จริงในตัวมนุษย์ที่จะรักษาสันติภาพไว้ในสังคมและทำให้โลกมีความร่มเย็นเป็นสุข (โดยเฉพาะอย่างยิ่งโลกปัจจุบันนี้)

การพัฒนาด้านสังคมและเศรษฐกิจ

พุทธศาสนานั้นส่งเสริมให้บุคคลมีอำนาจในตัวเอง มีความรับผิดชอบ สามารถพึ่งตนเองได้ คุณสมบัติเหล่านี้เป็นปัจจัยสนับสนุนต่อความเป็นอยู่ที่ดีและเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาด้านจิตวิญญาณของบุคคล ดังที่ เคน เอช กล่าวว่า “เมื่อกล่าวในแง่โครงสร้างและบรรยากาศทางสังคมที่เอื้ออำนวยคุณสมบัติเหล่านี้จะได้รับการส่งเสริมสนับสนุนด้วยการกระจายกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้แก่เครือข่ายของหน่วยผลิตและบริการขนาดเล็ก ที่คนร่วมเป็นเจ้าของและจัดการได้ดีกว่า” คำกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมมีอิทธิพลต่อการพัฒนาชีวิตของบุคคลด้วย ทัศนะของเขาคล้ายกับความเห็นของชูมักเกอร์ในเรื่องการประหยัดของขนาด (Economies of scale) ของอุตสาหกรรมและหน่วยธุรกิจที่ไม่จำเป็นต้องใหญ่ หากควรมีขนาดเล็กแต่มีประสิทธิภาพ หรือจิ๋วแต่แจ๋ว (Small is beautiful) เพราะว่าเทคโนโลยีที่มีขนาดใหญ่เกินไปได้ทำลายภูมิปัญญา ความรับผิดชอบ และความสามารถในการใช้สมองและมือของมนุษย์ มันเป็นสิ่งที่ควบคุมได้ยากและทำให้มนุษย์เป็นทาสของมัน

อย่างไรก็ตาม ปัญหาเรื่องขนาดมิใช่ประเด็นที่ต้องการอภิปรายในที่นี้ ผู้เขียนเพียงแต่ต้องการชี้ให้เห็นว่า ระบบต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นมีอิทธิพลต่อมนุษย์เองอย่างไร เพื่อจะได้ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนและระบบ ให้เห็นว่าหากสังคมมีระบบดี ก็จะช่วยเสริมให้ได้คนดีได้ง่ายด้วย และหากสังคมมีคนดีมีคุณภาพ คนดีนั้นก็จะช่วยปรับปรุงระบบให้ดีขึ้นเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างมีความสงบสุขได้ด้วย และในทางกลับกัน หากสังคมมีคนไม่ดี เขาก็จะสร้างระบบที่ไม่ดีไม่เหมาะสมไม่เอื้อต่อความเป็นอยู่ที่ดีของสังคม และหากระบบไม่ดี มันก็เปิดโอกาสให้คนทำไม่ดีได้ง่ายขึ้นได้เหมือนกัน

ปัญหาก็คือทำอย่างไรเราจึงจะได้ทั้งคนดีและระบบที่เหมาะสม พุทธศาสนาได้ให้คำตอบไว้เสร็จแล้วด้วยการแสดงถึงหลักธรรมทั้งที่เป็นส่วนหลักปฏิบัติส่วนบุคคลเพื่อให้คนได้พัฒนาศักยภาพที่เขามีอยู่แล้วได้อย่างเต็มที่ และที่เป็นส่วนจริยธรรมทางสังคมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม ที่จะมีส่วนช่วยทำให้สังคมน่าอยู่ยิ่งขึ้น ตลอดถึงส่วนที่เป็นบัญญัติธรรมที่เป็นตัวอย่างของการสร้างระบบที่เหมาะสมสำหรับชุมชนหนึ่งๆ เช่น ชุมชนสงฆ์ เป็นต้น (ตลอดถึงสังคมใหญ่ เช่น ประเทศ โลก) แต่เราจะนำเอาหลักพุทธศาสนามาใช้อย่างได้ประสิทธิผลเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับว่าเรามีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมมากน้อยเพียงใดและเรานำเอาหลักธรรมเหล่านั้นมาปฏิบัติมาประยุกต์ใช้อย่างจริงจังหรือไม่[9] ในที่นี้จะได้นำเอาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการครองเรือนของชีวิตคฤหัสถ์ซึ่งเป็นการปูพื้นฐานครอบครัวที่อบอุ่นและให้เกิดความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ได้แก่ ฆราวาสธรรม คือ ธรรมสำหรับผู้ครองเรือน 4 ประการ ได้แก่[10]

1. สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริงใจ พูดจริงทำจริง จะทำอะไรก็ให้เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจได้

2. ทมะ คือ การฝึกตน บังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัวให้เข้ากับคนอื่นได้และการแก้ไขปรับปรุงตนเองให้ก้าวหน้าดีงามยิ่งขึ้นอยู่เสมอ

3. ขันติ คือ ความอดทนอดกลั้น มุ่งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็งอดทนไม่หวั่นไหวในสถานการณ์ต่างๆ มั่นคงในจุดหมายไม่ท้อถอย

4. จาคะ คือ ความเสียสละ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น บำเพ็ญประโยชน์ สละโลภะ มานะ ทิฏฐิ ได้ ร่วมงานกับคนอื่นได้ ไม่เป็นคนจิตใจคับแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตนเป็นใหญ่

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงประโยชน์หรือคุณค่าที่เป็นจุดหมายของชีวิต เรียกว่า อัตถะ หรือ อรรถ มี 2 ระดับ แต่ถ้าแยกโดยละเอียดแบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้[11]

1. จุดหมายขั้นตาเห็น หรือประโยชน์ในปัจจุบันทันตาเห็น (ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์) ที่สำคัญคือ

1.1 ความมีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง สง่างาม ไร้โรคภัย ตลอดจนมีอายุยืนยาว

1.2 การมีทรัพย์สินเงินทอง อย่างน้อยมีอาชีพการงาน พึ่งตนได้ในทางเศรษฐกิจ

1.3 การมีครอบครัวที่มั่นคงผาสุก ตลอดจนวงศ์ตระกูลเป็นที่นับถือ

1.4 ความเป็นที่ยอมรับในสังคม มีสถานภาพที่ดี มีชื่อเสียงเกียรติคุณ พรั่งพร้อมด้วยยศ ไม่ว่าจะเป็นเกียรติยศ บริวารยศ หรืออิสริยยศ

2. จุดหมายขั้นเลยตาเห็นหรือประโยชน์เบื้องหน้า (สัมปรายิกัตถประโยชน์) คือ

2.1 การมีความสุขทางจิตใจด้วยศรัทธาในพระรัตนตรัย ซาบซึ้งในบุญกุศล และมั่นใจในการทำความดี

---

[9] พระมหาวินัย ผลเจริญ, การศึกษาแนวคิดและขบวนการประชาสังคมของพุทธศาสนาในสังคมไทย (หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516-ปัจจุบัน), **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์: สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, 2544).

[10] ส.ส. (ไทย) 15/246/354.

[11] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม (ฉบับเดิม),** พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2544), หน้า 131-134.

2.2 ความอิ่มใจมั่นใจในชีวิตของตนที่มีความประพฤติสุจริตดีงามได้ทำในสิ่งที่ถูกต้อง

2.3 ความอิ่มใจภูมิใจในความมีชีวิตที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์ ที่ได้เสียสละทำการสร้างสรรค์เกื้อกูลไว้แก่เพื่อนมนุษย์และสังคม

2.4 ความแกล้วกล้ามั่นใจและปลอดโปร่งเบิกบานใจ เนื่องจากมีความรู้ มีปัญญาที่จะแก้ปัญหาและจัดทำดำเนินกิจการต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้

2.5 ความสบายใจมั่นใจในกรรมที่ได้ประกอบไว้อันเป็นบุญกุศลดีงามสุจริตเป็นหลักประกันชีวิตในภพหน้า สามารถจากโลกนี้ไปโดยไม่ต้องหวาดหวั่นกลัวภัยแห่งทุคติ

3. จุดหมายขั้นสูงสุด หรือประโยชน์อย่างยิ่ง (ปรมัตถประโยชน์) หมายถึง การมีจิตใจหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ทั้งปวง บรรลุภาวะที่เรียกสั้นๆ ว่า “นิพพาน” ซึ่งเป็นอิสรภาพ สันติ และความสุขอย่างสูงสุด ที่เกิดจากความรู้แจ้งหยั่งเห็นความจริงแท้ของโลกและชีวิต มีจิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหวไปตามโลกธรรม คือความผันผวนแปรปรวนเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหลาย ปลอดโปร่งผ่องใสเบิกบานเป็นสุขและสะอาดบริสุทธิ์ได้ตลอดเวลา มีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

ประโยชน์ในปัจจุบันเป็นสิ่งที่คนทั่วไปต้องการหรือมุ่งหมายกันในโลกนี้ ได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข หรือทรัพย์สิน ฐานะ เกียรติ ไมตรี ศิลปวิทยา ชีวิตคู่ครองที่เป็นสุข ตลอดจนความผาสุก ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน เป็นต้น ประโยชน์ทั้งปวงเหล่านี้ที่เกิดจากการประกอบเหตุให้ถูกทางของประโยชน์แต่ละอย่าง พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักทั่วไปแห่งทางประกอบประโยชน์หรือข้อปฏิบัติในการส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจหรือสังคมไว้ 4 ประการ คือ[12]

1. อุฏฐานสัมปทา ได้แก่ ความถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญใช้ปัญญาพิจารณาสอดส่องใคร่ครวญ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้วิธีการในการดำเนินการด้านเศรษฐกิจให้ได้ผลดี

2. อารักขสัมปทา ได้แก่ ความถึงพร้อมด้วยการดูแลรักษา เป็นผู้สามารถคุ้มครองรักษาทรัพย์ที่หามาได้นั้นมิให้พินาศหรือเสื่อมไปเพราะภัยอันตรายต่างๆ

3. กัลยาณมิตตตา ได้แก่ การคบคนดีเป็นเพื่อน ซึ่งจะเป็นเหตุให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้นไป เลือกคบกับบัณฑิตผู้ทรงคุณธรรมมีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา เป็นต้น ตลอดจนรู้จักปฏิบัติต่อทรัพย์ของตนอย่างถูกต้อง มิให้ถูกปาปมิตรชักนำไปในทางอบายมุข

4. สมชีวิตา ได้แก่ การมีความเป็นอยู่พอดี รู้จักกำหนดรายได้ รายจ่าย เลี้ยงชีวิตพอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยจนเกินไป มีรายได้เหลือก็เก็บไว้ใช้เมื่อคราวจำเป็น

การพัฒนาด้านธรรมชาติแวดล้อม

พุทธศาสนามีหลักคำสอนที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ มนุษย์ สังคม และธรรมชาติแวดล้อม (ระบบนิเวศวิทยา) องค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์เป็นเหตุปัจจัยของกันและกัน การดำรงอยู่และการดำเนินชีวิตของมนุษย์จะต้องมีความ

[12] อ.อฏฺฐก. (ไทย) 23/54/340-342.

เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทั้งสามนี้ในลักษณะที่สอดคล้องสมดุลกัน เพราะเหตุนี้ การดำรงชีวิตของมนุษย์จะต้องเกื้อกูลต่อมนุษย์ ไม่ก่อความเสียหายแก่สังคมส่วนรวม และไม่ก่อความเสียหายต่อระบบนิเวศวิทยา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงหลักพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมไว้สรุปได้ว่า มนุษย์ต้องปฏิบัติตามพันธะที่มีต่อสิ่งแวดล้อม 4 ประการ ดังนี้[13]

1. พันธะต่อโลกที่เราอาศัย โลกเป็นแหล่งกำเนิดชีวิต เป็นแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตเราด้วยปัจจัย 4 ในฐานะที่โลกอำนวยทรัพยากรธรรมชาติให้แก่เรา เราต้องช่วยกันบำรุงรักษาโลกใบนี้ให้อยู่ในสภาพที่ดีงาม ไม่เป็นผู้ทำลายปล่อยสิ่งปฏิกูลให้สกปรก และเอาประโยชน์แต่ฝ่ายเดียวและจะต้องรู้จักควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของตนอย่างรู้คุณค่า ประหยัดและรู้จักปลูกหรือสร้างทดแทนและมีวัฒนธรรมเคารพนอบน้อมต่อสรรพสิ่งในโลก

2. พันธะต่อผู้อาศัยร่วมโลกด้วยกัน การดำรงอยู่ของมวลชีวิตในโลกต้องพึ่งพาอาศัยกันของระบบนิเวศวิทยา เช่น ป่าไม้ ดิน น้ำ อากาศหายใจ ท้องฟ้า สายลม ตลอดจนพืชพรรณและสัตว์ชนิดต่างๆ ระบบวงจรชีวิตมีความเป็นอยู่ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งมนุษย์ต้องเป็นสมาชิกที่ดีของโลก ไม่เป็นผู้ก่อปัญหา ไม่เบียดเบียนตนเองและคนอื่น ตลอดจนสรรพชีวิตต่างๆ แต่อยู่ด้วยความเห็นอกเห็นใจกัน ด้วยการให้สรรพชีวิตต่าง ๆ ได้พึ่งพามนุษย์ด้วย

3. พันธะต่อระบบความสัมพันธ์แห่งสรรพสิ่ง นั่นคือ โลกทั้งหมด ธรรมชาติทั้งหมด สรรพสิ่งทั้งปวงรวมทั้งมนุษย์ด้วย อยู่ในระบบความสัมพันธ์อันเดียวกัน ความเป็นไปของสิ่งต่างๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อกัน มนุษย์จะต้องทำเหตุปัจจัยที่ดีในระบบความสัมพันธ์ต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มนุษย์ควรเรียนรู้พัฒนา ฝึกตนให้เป็นมนุษย์อันประเสริฐเข้าใจเหตุปัจจัยแห่งความเสื่อมและความเจริญของตน ชุมชน สังคม และระบบธรรมชาติ

4. พันธะต่อมนุษยชาติ อารยธรรมของมนุษย์จะต้องเจริญก้าวหน้า มนุษย์จะต้องอยู่ในฐานะสร้างสรรค์อารยธรรมเพื่อมวลมนุษยชาติ 2 ประการ คือ

4.1 รักษาผลของความเจริญที่มนุษย์รุ่นก่อนได้สร้างสรรค์มาให้ สร้างสรรค์ความเจริญขึ้นมาใหม่

4.2 ถ่ายทอดวัฒนธรรมอันดีงามให้อนุชนรุ่นหลัง

เพราะเหตุนี้ มนุษย์จึงไม่ควรหลงระเริง เพลิดเพลินอยู่กับการเสวยผลของความเจริญของคนรุ่นก่อน แต่เป็นผู้รู้จักประมาณในการเสพเสวยผลของคนรุ่นก่อนด้วยความตระหนักรับผิดชอบ พัฒนาสร้างสรรค์เพื่อให้เจริญงอกงามเพื่อประโยชน์แก่ตนและอนุชนรุ่นต่อไป เมื่อกล่าวโดยสรุป มนุษย์ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อมโดยยึดหลักการไม่เบียดเบียน หรือที่เรียกว่า “อหึสา สพฺพปาณานำ” ซึ่งสมัยนี้เรียกว่า ระบบนิเวศวิทยา (Ecosystems) นั่นคือ ระบบชีวิตทั้งหมดในโลก (มนุษย์ สังคม และธรรมชาติ) ที่ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในสภาพแวดล้อม พึ่งพาอาศัยกันทั้งทางกายภาพและชีวภาพตลอดถึงทางจิตวิญญาณ ในปัจจุบันพระภิกษุสงฆ์จำนวนมากในชนบทนำหลักธรรมในพุทธศาสนามาประยุกต์ในการพัฒนา

และอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อมที่เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนได้แก่ พระครูมานัสนทีพิทักษ์ เจ้าคณะอำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา นำชาวบ้านป้องกันดูแลป่าไม้ โดยต้องต่อสู้กับบริษัทสัมปทานที่ทำไม้ในบริเวณป่าต้นน้ำ ท่านกล่าวว่า “สายน้ำแม่ใจเหมือนแม่ เหมือนน้ำใจ น้ำมีชีวิต หากถูกทำลายเหือดแห้งไป ชาวบ้านจะอยู่อย่างไร มีหลักธรรมของพระพุทธองค์เท่านั้นที่สามารถป้องกันป่าไม้” ท่านนำหลักธรรมในพระไตรปิฎกมาดำเนินการเป็น “การบวชต้นไม้” โดยการนำเอาผ้าผูกรอบต้นไม้แล้วสวดกรณียเมตตสูตรเพื่อรักษาต้นไม้กับสัตว์ป่า ไม่ให้ผู้ใดทำลาย ทั้งยังปลูกป่าเพิ่มเติมเรียกว่า “วนโรปา” คือ การปลูกป่ารักษาป่า ได้ชื่อว่าเป็นนิพัทธกุศล ได้กุศลเป็นนิตย์ เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้บริสุทธิ์สดชื่น พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยห้ามพระภิกษุพรากของเขียว ห้ามไม่ให้เทขยะหรือบ้วนเสมหะน้ำลายลงในน้ำและบนของเขียว ทั้งตรัสถึงแมกไม้ในป่าว่า “หมู่ไม้มากมายในกลางป่า ย่อมเป็นการดี ต้นไม้ที่ขึ้นโดดเดี่ยว ถึงจะงอกงามใหญ่โตเพียงใด ลมก็พัดให้โค่นลงได้” นั่นหมายถึงว่า สรรพสิ่งในโลกต้องพึ่งพาอาศัยกันจึงจะอยู่รอดได้ ถ้าอยู่โดด ๆ ย่อมเป็นการยากที่จะรักษาชีวิตไว้ได้ หรือมีความสุขได้ยาก[14]

ในส่วนที่หนึ่งที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นหลักพุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม ที่เป็นหลักการใหญ่ เป็นแนวคิด ทฤษฎี หรือจะเรียกว่าเป็นพุทธปรัชญาก็ได้ ที่จะส่งผลให้การพัฒนาสังคมเกิดสันติสุข สามารถที่จะแก้ไข ส่งเสริม ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และพัฒนาได้ในที่สุด เป็นหลักปฏิบัติที่ทุกคนไม่ว่าเชื้อชาติศาสนาใดก็ตาม สามารถนำไปปฏิบัติได้ เป็นหลักธรรมที่เป็น “อกาลิโก” คือ มีความใหม่อยู่เสมอ ใช้ได้ตลอดทุกกาลเวลา แต่ในลำดับต่อไปผู้เขียนจะได้นำเสนอเกี่ยวกับตัวบุคคล ในที่นี้เน้นที่พระสงฆ์เป็นหลักที่เป็นตัวแทนทางศาสนาว่า พระสงฆ์เหล่านั้นมีส่วนอย่างไรกับการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะสังคมไทย ซึ่งรายละเอียดจะเริ่มต้นด้วยตัวพระสงฆ์ก่อนว่าท่านมีบทบาทอย่างไรต่อสังคมจนกระทั่งสิ้นสุดด้วยการนำสังคมไปสู่เป้าประสงค์คือ สังคมแห่งความเอื้ออาทรต่อกันเป็นสังคมแห่งสันติภาพ และสันติสุขตามแนวทางและนโยบาย ตลอดถึงกระบวนการวิจัยต่าง ๆ ที่ปัจเจก ครอบครัว กลุ่มชน ชุมชน และสังคมได้ตั้งไว้ ตามรายละเอียดในบทต่อไป

บทสรุป

พุทธเศรษฐศาสตร์ (Buddhist economics) หรือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ มีลักษณะที่สำคัญคือเป็นเศรษฐศาสตร์ทางสายกลาง หรือเศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึง เศรษฐกิจแบบทางสายกลาง คือ ความพอดี ความรู้จักประมาณ ไม่เบียดเบียนหรือเอาเปรียบกัน เทียบกับคำที่ใช้กันในปัจจุบัน คือ ความสมดุล/ดุลยภาพ และที่กล่าวว่า เป็นทางสายกลาง เป็นมัชฌิมา ความพอดี ความสมดุล ก็คือ จุดที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน หมายความว่า เป็นการได้รับความพึงพอใจด้วยการตอบสนองความต้องการคุณภาพชีวิต โดยทำนองนี้ ตัวกำหนดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ก็คือ มัตตัญญุตา/ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภค ในคำสอนแสดงข้อปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะพระสงฆ์ เมื่อจะบริโภคอะไร

[14] สุทธิพงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ์, “สัมพันธ์ระหว่างหลักพระพุทธศาสนากับปรัชญาพื้นฐานของงานสังคมสงเคราะห์”, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต,** (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2514).

ก็ต้องพิจารณาเหตุผลหรือความมุ่งหมายของการบริโภคตามสูตรที่ว่า “เราจะพิจารณาโดยแยบคายแล้วฉันบิณฑบาต” พิจารณาทุกอย่างไม่ว่าจะบริโภคอะไร มิใช่การบริโภคเพื่อความสนุกสนาน เพื่อความลุ่มหลง มัวเมา มิใช่เพื่อโก้ หรูหรา ฟุ่มเฟือย แต่บริโภคเพื่อความดำรงอยู่ เพื่อความเป็นไปได้แห่งร่างกายนี้ เพื่อกำจัดทุกขเวทนาเก่าคือความหิว และเพื่อป้องกันทุกขเวทนาใหม่มิให้เกิดขึ้น

ขณะที่แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนมีกระบวนการพัฒนาที่สอดคล้องกับพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาอย่างลงตัวนั่นคือ จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญๆ 2 องค์ประกอบ คือ 1) ระบบการพัฒนามนุษย์ที่ถือว่าเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาทั้งหมด ด้วยการพัฒนาตัวมนุษย์ที่เต็มทั้งระบบคือครบทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา นั่นหมายถึงระบบการพัฒนามนุษย์จะต้องพัฒนาตามหลักของการศึกษาสามประการ คือ ความมีระเบียบวินัย (ศีล) ความมีจิตใจที่มั่นคงในการทำสิ่งที่ดี (สมาธิ) และความมีสติปัญญารอบรู้ในสิ่งทั้งปวง (ปัญญา) และ 2) ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นระบบการพัฒนาที่สืบเนื่องมาจากระบบการพัฒนามนุษย์ในขั้นตอนแรกสมบูรณ์แล้ว โดยที่ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้นั้น จะต้องมีระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ 4 ประการดำเนินไปด้วยกันด้วยดี โดยที่ทุกส่วนเป็นปัจจัยส่งผลในทางเกื้อกูลแก่กัน ทำให้ดำรงอยู่ด้วยดีด้วยกัน กล่าวคือ มนุษย์ สังคม ธรรมชาติ และเทคโนโลยี

บรรณานุกรม

ประเวศ วะสี. **พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจะกู้ชาติได้อย่างไร**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2530.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. **ธัมมิกเศรษฐศาสตร์: ปรัชญาเศรษฐศาสตร์สังคมของชาวพุทธ.** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มิตรนราการพิมพ์, 2531.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน.** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2541.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก: หมวดพุทธศาสตร์.** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2542.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **ธรรมนูญชีวิต: พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม.** (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร:

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม (ฉบับเดิม).** (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2544.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ.** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2538.

พระมหาชาติชาย ปญฺญาวชิโร**, แนวคิดและทฤษฎีทางพุทธศาสนาและสังคม: พื้นฐานในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2538.

พระมหาวินัย ผลเจริญ. การศึกษาแนวคิดและขบวนการประชาสังคมของพุทธศาสนาในสังคมไทย (หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516-ปัจจุบัน). **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, 2544.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 15**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 23**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
โรงพิมพ์การศาสนา, 2541.

สุทธิพงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ์. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพระพุทธศาสนากับปรัชญาพื้นฐานของงานสังคมสงเคราะห์. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, 2514.

อนันต์ แม้นพยัคฆ์. การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต: กรณีศึกษา บ้านหนองน้ำจืด ตำบลท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราด. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, 2549.

อภิชัย พันธเสน. **พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ.** (พิมพ์ครั้งที่ 3 แก้ไขปรับปรุง). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2547.

ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด

The People's opinions about leadership in management according to the Sappurisadhamma principles of the Krut Subdistrict Administrative Organization' personnel

โสภณ บัวจันทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ
พระครูปริยัติธำรงคุณ
พระปลัดนิคม ปณฺญาวชิโร
พระณัฐภัทร คนฺธาโร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุราษฎร์ธานี

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนในตำบลกรูด จำนวน 5,475 คน กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 373 คน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และนำเสนอด้วยตารางประกอบการบรรยาย

ผลการศึกษา พบว่า

1. ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด โดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านมัตตัญญุตา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมาก รองลงมา ด้านธัมมัญญุตา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านปุคคลัญญุตา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับมาก

2. ข้อเสนอแนะของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด คือ ควรจัดทำนโยบายต่างๆ และวางแผนงานให้สอดคล้องกับการบริหาร, ควรดำเนินงานตามขั้นตอนและแบบแผนที่วางไว้, ควรมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความมุ่งมั่นขยัน อดทน, ควรกระจายงานในการบริหารอย่างเหมาะสมพอดีพอประมาณ, ควรจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ให้ทันต่อเหตุการณ์และเวลา, ควรให้ความสำคัญกับประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน, และควรจัดสวัสดิการด้านต่างๆ แก่บุคลากรให้เหมาะสมตามความสามารถ

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ, สัปปุริสธรรม

Abstract

The purpose of this study was to study the people's opinions and to study suggestions about leadership in administration according to the Sappurisadhamma of Krut Subdistrict Administrative Organization personnel. It's a quantitative research. Populations and samples are people in Krut Sub-district. The population is 5,475 people and the sample group is 373 people. The tool used was a questionnaire. The statistics used are percentage, average and standard deviation. And presenting the table with explanations under the table.

The research found that

1. The people's opinions about leadership in administration according to the Sappurisadhamma of Krut Subdistrict Administrative Organization personnel. Overall, it has a high average, when considering each aspect, it was found that, Mattantuya has the highest mean At a high level, Next, Dharmannutta has a high level of average value, but Puggalannutà section has the lowest average At a high level.

2. people's suggestions about leadership in administration according to the Sappurisadhamma of Krut Subdistrict Administrative Organization personnel : It is appropriate to prepare various policies, And plan the work in accordance with the management, Appropriate to carry out the procedures and the plan laid down, Deserves to have responsibility With determination, diligence, patience, Appropriate to distribute work in the management appropriately, sufficiently, Appropriate to solve problems that occur in time and time, Should be given more importance to the common good than personal benefits, And appropriate to provide various benefits To personnel to suit his ability.

Keywords : leadership, Sappurisadhamma

บทนำ

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่า ในการบริหารงานขององค์การหนึ่งๆ จะดำเนินการไปสู่ความสำเร็จและจุดหมายที่ดีงามได้นั้น องค์ประกอบสำคัญที่จะขาดไม่ได้ก็คือผู้นำ ทั้งนี้เนื่องจาก ผู้นำเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายการบริหารการจัดการรวมถึงความคิดริเริ่มในการวางแผนการบริหาร การกำกับ รวมถึงดำเนินการปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าประสงค์ขององค์กร ผู้นำจึงเป็นผู้มีอิทธิพลที่สุดต่อความเป็นไปขององค์กรในทุกด้าน ดังนั้นในทุกองค์กรจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีผู้นำที่ดี และจะต้องมี

คุณสมบัติสำคัญที่เรียกว่าภาวะผู้นำ คือ ความสามารถ ทักษะ และกระบวนการ ที่ผู้นำใช้ในการนำกลุ่มให้ไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางได้สำเร็จ[1]

ภาวะผู้นำหรือความเป็นผู้นำ (Leadership) เป็นกระบวนการที่ผู้บริหารจะใช้อิทธิพล ต่อพฤติกรรมของผู้อื่น ปัจจัยที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งแห่งความสำเร็จของการทำหน้าที่ผู้นำ คือ การเป็นผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติที่เหมาะสม มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนความต้องการของคนซึ่งความ ต้องการเป็นตัวกำหนดเป้าหมายและทิศทางในการตัดสินใจ ถ้าเปลี่ยนความต้องการของคนได้ ก็ เปลี่ยนตัวของคนนั้นได้ ผู้นำที่ดีจะช่วยให้คนพัฒนาความต้องการของตน ทั้งในการปรับเปลี่ยน ทัศนคติของบุคคลให้มีความต้องการที่ถูกต้องดีงามและให้หมู่ชนมีการประสานความร่วมมือเป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะการพัฒนาความต้องการเป็นการพัฒนาความสุขของคน เพราะความสุขเกิด จากการสนองความต้องการ ถ้าหากเปลี่ยนความต้องการได้ ก็เปลี่ยนวิธีการหาความสุขของเขาได้ด้วย เมื่อทำอะไรตรงกับความต้องการ ก็ทำให้เขาสมใจและมีความสุขคนก็จะร่วมมือทำอย่างเป็นไปเองโดย ประสานกลมกลืนและเต็มใจจะหาทางทำให้สำเร็จ จึงพร้อมที่จะทำและทำได้ง่าย แต่ในทางตรงกัน ข้าม ถ้าผู้นำกระทำการที่ฝืนความต้องการของคน ทั้งสองฝ่ายก็จะไม่มีความสุขและสิ่งที่ทำก็ยากจะสำเร็จ[2]

นอกจากนั้นแล้วตามทัศนะในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการที่จะเป็นผู้นำที่ดีนั้นจะต้องมี คุณสมบัติตามหลักสัปปุริสธรรมด้วย กล่าวคือ เป็นผู้รู้จักเหตุ ผล ตน ประมาณ กาลเวลา สถานที่ชุมชน และบุคคล จึงจะทำให้ผู้ตามเกิดความเชื่อมั่นและเป็นผู้ตามที่ให้ความร่วมมือ เพื่อที่จะนำไปสู่เป้าหมายร่วมกันอย่างเป็นเอกภาพ ผู้นำเชิงพุทธที่จะนำบุคคลอื่นนั้น ในทาง พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นผู้มีความสำคัญมาก ยิ่งมีกลุ่มบุคคลมากเท่าใดความสำคัญของผู้นำ ที่มีต่อสมาชิกยิ่งมีความสำคัญมาก ผู้นำที่ดีจะต้องประพฤติปฏิบัติด้วยความเป็นธรรม และตั้งมั่นอยู่ในศีลในธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และอื่นๆ อันจะนำมาซึ่งการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสงบสุข กลุ่มชนใดที่มีผู้นำที่ดี ก็จะทำให้ผู้ตามนั้นดีไปด้วย ในทางตรงกันข้ามกับกลุ่มชนใดที่มีผู้นำที่ไม่ดี สมาชิกในกลุ่มก็ย่อมประสบกับความยากลำบากไปด้วย ดังมีพุทธพจน์ที่ว่า

> “เมื่อฝูงโคว่ายน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปคด โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปคด ฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็จะประพฤติชั่วเสียหาย แว่นแคว้นทั้งหมด ก็จะยากเข็ญ หากผู้ปกครองเป็นผู้ไร้ธรรม เมื่อฝูงโคว่ายข้ามน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรง ฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็จะพลอยดำเนินตาม ทั้งแว่นแคว้นก็จะอยู่เป็นสุข หากผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม”[3]

---

[1] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2546), หน้า 35.

[2] อ้างแล้ว.

[3] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) 21/70/98.

พุทธพจน์ข้างต้นแสดงให้เห็นความสำคัญของผู้นำต่อความอยู่สวัสดิภาพและสันติสุขของตนเอง องค์กร สังคม และประเทศชาติทั้งหมด[4] ผู้นำจำเป็นต้องมีรากฐานของการเป็นผู้นำในตนเองที่จะนำไปสู่การเป็นผู้นำบุคคลอื่นอย่างแท้จริง ซึ่งต้องเกิดจากการศึกษาค้นคว้าหาวิธีการต่างๆ เพื่อฝึกฝนตนเองให้เกิดทักษะของการเป็นผู้นำในการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จสูงสุดได้

องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นองค์กรปกครองท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ในชนบทเป็นส่วนใหญ่ หากองค์การบริหารส่วนตำบล มีนายกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำ มีความเข้มแข็ง มีแนวทางที่ดีในการพัฒนา สามารถบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถให้บริการสาธารณะได้อย่าง ครอบคลุม ก็จะส่งผลให้ประชาชนในท้องถิ่นหรือชนบท ซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ได้รับ การดูแลและเอาใจใส่พัฒนาแก้ไขบรรเทาปัญหาต่างๆ อย่างทันท่วงที อันจะนำไปสู่ความอยู่ดี มีสุข ของประชาชนทั้งประเทศ และในทางตรงกันข้ามหากองค์การบริหารส่วนตำบลบริหารงานบกพร่องไม่ มีประสิทธิภาพก็จะเกิดความเสียหาย เกิดความสูญเสียแก่บ้านเมืองและประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง องค์การบริหารส่วนตำบลกรูด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ก็เช่นเดียวกัน มีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลที่ได้รับคัดเลือก และได้รับความไว้วางใจจากประชาชนตำบลกรูด ให้บริหารงานต่างๆ ตามภาระหน้าที่ เพื่อความอยู่ดีกินดีมีสุขของประชาชนในตำบล ทำให้เห็นว่านายกองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี คนปัจจุบันมีภาวะผู้นำสูง สามารถบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ จึงสร้างความไว้วางใจจากประชาชนได้

ดังนั้น ด้วยเหตุผลความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าวแล้ว ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี” เพื่อให้ทราบถึงคุณลักษณะของภาวะผู้นำในการบริหารงานที่พึงประสงค์ตามหลักสัปปุริสธรรม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพของผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เกิดการยอมรับของประชาชนทั่วไป และเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม อันจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งนำผลการศึกษาไปนำเสนอต่อองค์การบริหารส่วนตำบลกรูดเพื่อใช้ในการวางแผนโครงการพัฒนาศักยภาพผู้นำและเป็นต้นแบบแก่องค์การบริหารส่วนตำบลอื่นในจังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดอื่นๆ ทั่วประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด
2. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด

[4] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : ตถาตาพับลิเคชั่น จำกัด, 2550), หน้า 2.

วิธีดำเนินกาศึกษา

1. รูปแบบการศึกษา

การศึกษาอิสระเรื่อง “ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด” ผู้ศึกษาได้ใช้ระเบียบวิธีการศึกษาตามรูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ด้วยการใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรม โดยผ่านการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความ ที่ยึดแนวคิดผู้นำที่สมบูรณ์แบบด้วยคุณสมบัติ 7 ประการ ประกอบด้วย (1) ธัมมัญญุตา คือ ความเป็นผู้รู้จักเหตุ (2) อัตถัญญุตา คือ ความเป็นผู้รู้จักผล (3) อัตตัญญุตา คือ ความเป็นผู้รู้จักตน (4) มัตตัญญุตา คือ ความเป็นผู้รู้จักประมาณ (5) กาลัญญุตา คือ ความเป็นผู้รู้จักกาล (6) ปริสัญญุตา คือ ความเป็นผู้รู้จักชุมชน (7) ปุคคลลัญญุตา คือ ความเป็นผู้รู้จักบุคคล[5]

2. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนในตำบลกรูด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 6 หมู่บ้าน ประกอบด้วย บ้านกรูด บ้านทับชัน บ้านแม่แขก บ้านสหกรณ์ บ้านห้วยกระดี่ และบ้านพรุแคพัฒนา มีจำนวนประชากร 5,475 คน[6]

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ตัวแทนของประชาชนในเขต ตำบลกรูด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จากประชากร จำนวน 5,475 คน ทำการหาขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรคำนวณกลุ่มตัวอย่างของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane)[7] ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 373 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) ที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นเอง โดยการศึกษาเอกสาร ตำราวิชาการ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นการสอบถามข้อเท็จจริง และความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของประชาชน และความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประกอบด้วย ด้านธัมมัญญุตา คือ ความเป็นผู้รู้จักเหตุ ด้านอัตถัญญุตา คือ ความเป็นผู้รู้จักผล ด้านอัตตัญญุตา ความเป็นผู้รู้จักตน ด้านมัตตัญญุตา คือ ความเป็นผู้รู้จักประมาณ ด้านกาลัญญุตา คือ ความเป็นผู้รู้จักกาล ด้านปริสัญญุตา คือ ความเป็นผู้รู้จักชุมชน และด้านปุคคลัญญุตา คือ ความเป็นผู้รู้จักบุคคล ว่าเป็นอย่างไร แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ

---

[5] พระพรหมคุณาภรณ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : ตถาตาพับลิเคชั่น จำกัด, 2550), หน้า 24-26.

[6] องค์การบริหารส่วนตำบลกรูด, **สภาพทางสังคม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.krud.go.th/general3.php [28 พฤศจิกายน 2562].

[7] พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตฺติปณฺโญ, **ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์**, (เชียงใหม่ : บจก.ประชากรธุรกิจ, 2558), หน้า 175.

แบบสอบถาม เพื่อสอบถามปัจจัยส่วนบุคล ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา และรายได้ต่อเดือน ลักษณะคำถามเป็นแบบตรวจรายการ (Checklist) จำนวน 4 ข้อ ส่วนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด ประกอบด้วย ด้านธัมมัญญุตา ด้านอัตถัญญุตา ด้านอัตตัญญุตา ด้านมัตตัญญุตา ด้านกาลัญญุตา ด้านปริสัญญุตา และด้านปุคคลลัญญุตา ซึ่งลักษณะคำถามเป็นแบบมาตรประเมินค่าตามแบบของลิเคิร์ท (Likert Rating Scale) 5 ระดับ โดยเป็นข้อคำถามเชิงบวก จำนวน 35 ข้อ ส่วนที่ 3 เป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิด เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเพิ่มเติมได้อย่างอิสระ ผู้ศึกษาได้สร้างเครื่องมือโดยได้รับการอนุเคราะห์การปรับปรุงแก้ไขจากผู้เชี่ยวชาญสาขาที่เกี่ยวข้อง จำนวน 3 ท่าน จากนั้นได้ปรับปรุง และนำไปทดลองใช้กับกลุ่มประชากร ที่ไม่ใช่ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา และหาค่าความเชื่อมั่น แล้วจึงได้ใช้กับกลุ่มประชากรที่กำหนด

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูล โดยดำเนินการ ดังนี้

4.1 ผู้ศึกษาทำหนังสือถึง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อขออนุญาตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

4.2 ผู้ศึกษาเป็นผู้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามด้วยตนเอง จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนในเขตพื้นที่ ตำบลกรูด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

4.3 ทำการตรวจสอบความถูกต้อง ครบถ้วน และสมบูรณ์ของแบบสอบถาม เพื่อเตรียมข้อมูล ในการวิเคราะห์ต่อไป

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยนำแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมได้ มาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ และนำไปลงรหัสข้อมูล เพื่อดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปคอมพิวเตอร์

สรุปผลการศึกษา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด สรุปผลการศึกษาได้ ดังนี้

1. ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด โดยรวม ทั้ง 7 ด้าน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับ ดังนี้ (1) ด้านมัตตัญญุตา (2) ด้านธัมมัญญุตา (3) ด้านอัตตัญญุตา (4) ด้านปริสัญญุตา (5) ด้านอัตถัญญุตา (6) ด้านกาลัญญุตา (7) ด้านปุคคลลัญญุตา ตามลำดับ เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน สามารถสรุปได้ ดังนี้

ด้านธัมมัญญุตา พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อเป็นผู้ที่ยึดถือหลักการและบริหารงานอย่างเป็นขั้นตอน ชัดเจนเป็นรูปธรรม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมาก รองลงมา ข้อเป็นผู้ที่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ที่ตนเองจะต้องรับผิดชอบ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ส่วนข้อเป็นผู้นำจัดทำนโยบายและวางแผนงานสอดคล้องกับการบริหารงานองค์การ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับมาก

ด้านอัตถัญญุตา พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อเป็นผู้ที่มีจุดมุ่งหมาย หรือมีเป้าหมายในการบริหารงานองค์การ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมาก รองลงมา ข้อเป็นผู้ที่ติดตามตรวจสอบและประเมิลผลและปรับปรุง แก้ไขการบริหารงานองค์การ อย่างต่อเนื่อง มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ส่วนข้อเป็นผู้ที่ดำเนินงานตามขั้นตอนและแบบแผนที่กำหนดไว้ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับมาก

ด้านอัตตัญญุตา พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมาก รองลงมา ข้อเป็นผู้มีความเสียสละ และมีจิตใจโอบอ้อมอารี มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ส่วนข้อเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบสูง มุ่งมั่น ขยัน อดทน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับมาก

ด้านมัตตัญญุตา พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อเป็นผู้ที่กำหนดแผนงาน หรือนโยบายสอดคล้องเหมาะสม และพอดี มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมาก รองลงมา ข้อเป็นผู้ที่บริหารงานให้เกิดประโยชน์ต่อองค์การ และบริหารงบประมาณคุ้มค่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ส่วนข้อเป็นผู้ที่กระจายงานในการบริหารงานไปสู่ด้านงานต่างๆ อย่างเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด อยู่ในระดับมาก

ด้านกาลัญญุตา คือ ความเป็นผู้รู้จักกาล พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด ด้านกาลัญญุตา คือ ความเป็นผู้รู้จักกาล มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อเป็นผู้ที่วางแผนงาน จัดทำนโยบาย หรือโครงการเหมาะสมกับจังหวะและเวลา ในการดำเนินงาน มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด อยู่ในระดับมาก รองลงมา ข้อเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาก่อนและหลังได้ดี มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ส่วนข้อเป็นผู้ที่แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทันต่อเหตุการณ์ และเวลา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับมาก

ด้านปริสัญญุตา พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของ เยาวชน และประชาชน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมาก รองลงมา ข้อเป็นผู้ที่ประสานงานกับชุมชนและเชื่อมประสานกับทุกองค์กรได้ดี

มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ส่วนข้อให้ความสำคัญกับประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับมาก

ด้านปุคคลปโรปรัญญุตา พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อเป็นผู้ที่ให้โอกาสคนที่มีความรู้ความสามารถให้ดำรงตำแหน่งที่เหมาะสม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมาก รองลงมา ข้อเป็นผู้ที่สามารถสื่อสารและประสารงานกับผู้ใต้บังคับบัญชาได้ดี มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ส่วนข้อเป็นผู้ที่จัดให้มีสวัสดิการด้านต่างๆ แก่บุคลากรตามความ เหมาะสม มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับมาก

2. ข้อเสนอแนะของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด คือ ควรจัดทำนโยบายต่างๆ และวางแผนงานให้สอดคล้องกับการบริหาร, ควรดำเนินงานตามขั้นตอนและแบบแผนที่วางไว้, ควรมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความมุ่งมั่นขยัน อดทน, ควรกระจายงานในการบริหาร อย่างเหมาะสมพอดี พอประมาณ, ควรจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ให้ทันต่อเหตุการณ์ และเวลา, ควรให้ความสำคัญกับประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และควรจัดสวัสดิการด้านต่างๆ แก่บุคลากร ให้เหมาะสมตามความสามารถ

อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาอิสระทางศาสนา เรื่อง “ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด” ผู้ศึกษาได้นำผลจากการศึกษามาอภิปรายเชื่อมโยงทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่อไปนี้

1. โดยรวม ทั้ง 7 ด้าน ผลจากการศึกษาความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด มีภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรม คือ เป็นผู้นำที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนา สามารถนำเอาหลักสัปปุริสธรรมไปประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดี ถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมทั้ง 7 ประการ คือ รู้หลักหรือรู้จักเหตุ รู้ความมุ่งหมายหรือรู้เหตุผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาลเวลา รู้จักชุมชน สังคม รู้จักบุคคล เป็นปัจจัยสำคัญที่บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูดสามารถการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ **พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)** ที่ได้กล่าวไว้ว่า สัปปุริสธรรม ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษมี 7 ประการ คือ ประการที่ 1 ธัมมัญญุตา รู้หลักหรือรู้จักเหตุ ประการที่ 2 อัตถัญญุตา รู้ความมุ่งหมายหรือรู้เหตุผล ประการที่ 3 อัตตัญญุตา รู้จักตน ประการที่ 4 มัตตัญญุตา รู้จักประมาณ ประการที่ 5 กาลัญญุตา รู้จักกาลเวลา ประการที่ 6 ปริสัญญุตารู้จัก ชุมชน สังคม ประการที่ 7 ปุคคสัญญุญา รู้จักบุคคล คุณธรรม 7 ประการ อันเป็นคุณสมบัติภายในตัวผู้นำ ซึ่งมีคุณสมบัติทั้ง 7 ประการนี้ เป็นองค์ประกอบ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันอย่างสมบูรณ์ ที่จะทำให้ผู้นำสามารถจัดการ สามารถปฏิบัติการ ในภาระงานทุกอย่างให้

บรรลุผลสำเร็จได้ตามเป้าหมาย[8] และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาดำรงค์ วรธมฺโม (คุ้มศรี)** ซึ่งได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลบุ่งน้ำเต้าอำเภอหล่มสักจังหวัดเพชรบูรณ์” ผลการวิจัยพบว่า “ภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลบุ่งน้ำเต้าอำเภอหล่มสักจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า ภาวะผู้นำในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งสามารถนำหลักสัปปุริสธรรมไปประยุกต์ใช้กับการบริหารงานส่วนตำบลได้จริงทุกด้าน และแสดงให้เห็นออกมาในรูปของผลงาน เพราะว่าผลงานจะเป็นเครื่องชี้วัดว่าหลักสัปปุริสธรรมนั้น นำไปประยุกต์ใช้ในองค์การบริหารส่วนตำบลได้จริง ย่อมเป็นผลต่อความเจริญก้าวหน้าของบุคคลากรในองค์การและในชุมชนให้ได้รับความสุขอย่างถ้วนหน้า[9]

เมื่อพิจารณาผลการศึกษาเป็นรายด้าน สามารถอภิปรายผลการศึกษาได้ ดังนี้

1.1 ด้านธัมมัญญุตา พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด ด้านธัมมัญญุตา โดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด เป็นผู้ที่ยึดถือหลักการและบริหารงานอย่างเป็นขั้นตอน ชัดเจนเป็นรูปธรรม เข้าใจในบทบาทหน้าที่ที่ตนเองจะต้องรับผิดชอบ อีกทั้งมีความเข้าใจระเบียบกฎเกณฑ์ของการบริหารงานองค์การ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระนันทิศักดิ์ ธมฺมานนฺโท** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในอำเภอบ่อไร้จังหวัดตราด” ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในอำเภอบ่อไร่จังหวัดตราด โดยรวม อยู่ในระดับ มาก เมื่อพิจารณาข้อที่มากที่สุด พบว่า ผู้นำชุมชนเข้าใจระเบียบกฎเกณฑ์ในการพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชนมีการวิเคราะห์งานเพื่อกำหนดบุคคลรับผิดชอบให้เหมาะสมกับการพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชนเป็นนักวางแผนและจัดทำนโยบายสอดคล้องกับการพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชนมีนโยบายในการพัฒนาชุมชนอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม ผู้นำชุมชนมีการกำหนดและแจ้งการประเมิลผลการพัฒนาชุมชนให้กับประชาชนได้รับทราบทั่วถึงกัน[10]

1.2 ด้านอัตถัญญุตา พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด ด้านอัตถัญญุตา โดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด เป็นผู้ที่มีจุดมุ่งหมาย หรือมี

---

[8] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 276.

[9] พระมหาดำรงค์ วรธมฺโม (คุ้มศรี), “ภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของผู้บริหารองค์การ บริหารส่วนตำบลบุ่งน้ำเต้า อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558), หน้า 165.

[10] พระนันทิศักดิ์ ธมฺมานนฺโท, “ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในอำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559), หน้า 148.

เป้าหมายในการบริหารงานองค์การ คอยติดตามตรวจสอบประเมินผลและปรับปรุง แก้ไข การบริหารงานองค์การอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังบริหารงานองค์การโดยยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง นับว่าเป็นผู้นำที่ดีเข้าใจจุดหมาย และเป้าหมายขององค์การ จึงสามารถบริหารงานให้ไปถึงจุดมุ่งหมายที่วางไว้ได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูนิยมสิริทัต (ทตฺตสิริ)** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตาคลีจังหวัดนครสวรรค์” ผลการวิจัยพบว่า ด้านอัตถัญญุตา พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า พระสังฆาธิการเป็นผู้ที่มีจุดมุ่งหมาย หรือมีเป้าหมายในการทำงาน เนื่องจากอัตถัญญุตาเป็นการรู้จักผล รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล กล่าวคือ ผู้นำที่ดีจะต้องรู้จักจุดหมาย หรือเป้าหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์องค์กรว่าจะไปทางไหน เพื่อประโยชน์อะไร เพื่อให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างถูกต้องตามเป้าหมายนั้น[11]

1.3 ด้านอัตตัญญุตา พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด ด้านอัตตัญญุตา โดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด เป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความเสียสละ มีจิตใจโอบอ้อมอารี และวางตัวได้เหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **อรนุช โขพิมพ์** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า ด้านอัตตัญญุตา อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารมีภาวะผู้นำตามหลักธรรมด้านอัตตัญญุตา ทำให้ผู้บริหารเป็นผู้นำวิสัยทัศน์ (visionary Leadership) เผยแผ่วิสัยทัศน์ไปยังบุคคลต่างๆ ได้ เป็นผู้มีจิตใจเมตตาโอบอ้อมอารี มีความเสียสละ มีความสามารถในการใช้แรงจูงใจ เป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง[12]

1.4 ด้านมัตตัญญุตา พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด ด้านมัตตัญญุตา โดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด เป็นผู้ที่กำหนดแผนงานหรือนโยบายสอดคล้องเหมาะสมและพอดี สามารถบริหารงานให้เกิดประโยชน์ต่อองค์การและบริหารงบประมาณคุ้มค่า เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตบนหลักทางสายกลาง มีความพอดี พอประมาณ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระปลัดอภิสิทธิ์ ธีรปณฺโญ (เล็กภิญโญ)** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ในโรงเรียนพระปริยัติ

---

[11] พระครูนิยมสิริทัต (ทตฺตสิริ), “ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตาคลีจังหวัดนครสวรรค์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559), หน้า 125.

[12] อรนุช โขพิมพ์, “ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), หน้า 103.

ธรรมแผนกสามัญศึกษาในจังหวัดขอนแก่น" ผลวิจัยพบว่า ด้านการบริหารตามหลักมัตตัญญุตา ผู้บริหารและครูผู้สอนควรเป็นผู้รู้จักประมาณในการแยกแยะแบ่งสันปันส่วนในการใช้สอยให้อยู่ในความพอเหมาะพอดีกับรายได้และรายจ่ายที่ได้รับ ควรเป็นผู้ที่มีการรู้จักการวางแผนและการบริหารจัดการระบบการเงินของตนอย่างชัดเจนไม่ให้ยุ่งเหยิงคลุมเครือและฟูมฟายเกินตัว และสถานศึกษาควรที่จะมีการปฏิบัติตามแผนการใช้จ่ายงบประมาณอย่างเคร่งคัดและมีการจัดทำเสนอแผนรายงานการใช้จ่ายงบอย่างเป็นประจำเพื่อความโปร่งใสและไม่ให้เป็นช่องว่างในการปฏิบัติไปสู่ความทุจริต[13]

1.5 ด้านกาลัญญุตา พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด ด้านกาลัญญุตา โดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด เป็นผู้ที่วางแผนงาน จัดทำนโยบาย หรือโครงการเหมาะสมกับจังหวะและเวลา ในการดำเนินงาน มีความเข้าใจในการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาก่อนและหลังได้ดี และเป็นตัวอย่างที่ดีในการบริหารจัดการเวลาให้เกิดประโยชน์กับองค์การอย่างสูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาสุพัฒน์ สิริวณฺโณ (พันธน่วม)** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักสัปปุริสธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลอำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์" ผลการวิจัยพบว่า ด้านกาลัญญุตา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เพราะผู้บริหารสามารถจัดลำดับความสำคัญของปัญหาก่อนและหลังได้ดี เป็นตัวอย่างที่ดีในการบริหารจัดการเวลาให้เกิดประโยชน์กับชุมชนจัดทำนโยบายหรือโครงการเหมาะสมกับโอกาสและเวลา เช่น รู้ลำดับ ระยะเวลา จังหวะ ปริมาณความพอเหมาะของเวลา ว่าเรื่องนี้จะลงมือตอนไหน เวลาไหนจะทำอะไรอย่างไรจึงจะเหมาะแม้แต่การพูดจาก็ต้องรู้จักกาลเวลา ตลอดจนการรู้จักวางแผนในการใช้เวลา เช่น วางแผนว่าสังคมมีแนวโน้มที่จะเกิดปัญหาอย่างนั้นอย่างนี้ในอนาคตและหากเหตุการณ์ทำนองนั้นเกิดขึ้นก็จะได้วางแผนรับมือกับสถานการณ์นั้นๆ เป็นต้น[14]

1.6 ด้านปริสัญญุตา พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด ด้านปริสัญญุตา โดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด เป็นผู้ที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของ เยาวชน และประชาชน สามารถประสานงานกับชุมชนและเชื่อมประสานกับทุกองค์กรได้ดี และเป็นผู้ที่มีความเข้าใจขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาศุภโชค มณิโชติ (มณีโชติ)** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของเจ้า

---

[13] พระปลัดอภิสิทธิ์ ธีรปญโญ (เล็กภิญโญ), "การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดขอนแก่น", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560), หน้า 100.

[14] พระมหาสุพัฒน์ สิริวณฺโณ (พันธน่วม), "ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักสัปปุริสธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์", **วารสารวิจยวิชาการ**, ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2561): 44.

อาวาสในอำเภอตากฟ้าจังหวัดนครสวรรค์” ผลวิจัยพบว่า ด้านปริสัญญุตา พระภิกษุต่อภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของเจ้าอาวาสในอำเภอตากฟ้าจังหวัดนครสวรรค์ โดยรวม อยู่ในระดับมากทุกข้อ แสดงให้เห็นว่าเจ้าอาวาส เข้าใจในวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนคนอำเภออินทร์บุรี เข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรมเป็นอย่างดีของชุมชน ให้ความสำคัญในการร่วมอนุรักษ์และฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม[15]

1.7 ด้านปุคคลปโรปรัญญุตา พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด ด้านปุคคลปโรปรัญญุตา โดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูดเป็นผู้ที่ให้โอกาสคนที่มีความรู้ความสามารถให้ดำรงตำแหน่งที่เหมาะสม สามารถสื่อสารและประสารงานกับผู้ใต้บังคับบัญชาได้ดี อีกทั้งเปิดกว้างในการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้ใต้บังคับบัญชาของตน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ **พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)** ได้กล่าวไว้ว่า ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคล กล่าวคือ การรู้จักบุคคลแต่ละคนในแง่มุมต่างๆ เช่น อุปนิสัยใจคอ ความชอบ คุณธรรม ความประพฤติส่วนตัว และหน้าที่การงานของเขาเป็นต้น แล้วรู้จักที่จะเลือกคบหาว่าควรคบคนเช่นใด ควรห่างคนเช่นใด ผู้ใดเป็นเจ้านายที่ดี ผู้ใดเป็นลูกน้องที่ดี ปุคคลปโรปรัญญุตา เป็นเหตุให้รู้จักบุคคล แต่ละบุคคลโดยละเอียดถี่ถ้วน ทำให้ได้คบหาแต่คนดี ไม่คบคนพาล หรือทำให้เลือกใช้คนทำงานได้ถูกต้อง ไม่ผิดพลาดเสียหาย เป็นต้น[16]

2. ข้อเสนอแนะจากความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด คือ ควรจัดทำนโยบายต่างๆ และวางแผนงานให้สอดคล้องกับการบริหาร ควรดำเนินงานตามขั้นตอนและแบบแผนที่วางไว้ ควรมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่มีความมุ่งมั่นขยันอดทน ควรกระจายงานในการบริหารอย่างเหมาะสมพอดี พอประมาณ ควรจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ให้ทันต่อเหตุการณ์และเวลา ควรให้ความสำคัญกับประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และควรจัดสวัสดิการด้านต่างๆ แก่บุคลากรให้เหมาะสมตามความสามารถ ข้อเสนอแนะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ประชาชนต้องการให้ผู้นำของเขาทำนโยบายให้สอดคล้องกับการบริหารจัดการ อย่าทำงานแบบแก้ผ้าเอาหน้ารอดไปวันๆ รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ประชาชนได้มอบหมายตามที่เข้ามาอาสาทำ กระจายงานให้เหมาะสมตรงกับความถนัดความรู้ความสามารถ แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในตำบลกรูดได้อย่างท่วงที มีจิตสำนึกเสมอว่าประชาชนต้องมาก่อนเป็นสำคัญ สุดท้ายแสดงให้เห็นว่ายังจัดสวัสดิการไม่ทั่วถึงเหมาะสมและเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระปลัดอภิสิทธิ์ ธีรปญฺโญ (เล็กภิญโญ)** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาตามหลักสัปปุริส

---

[15]พระมหาศุภโชค มณิโชติ (มณีโชติ), “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของเจ้าอาวาสใน อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556), หน้า 112.

[16]พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **ภาษาธรรม,** (กรงุเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี่ยงเชียง, 2548), หน้า 94.

ธรรม 7 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในจังหวัดขอนแก่น" ผลวิจัยพบว่า ข้อเสนอแนะแนวทางการภาวะผู้นำของผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดขอนแก่น ผู้บริหารสถานศึกษาควรกำหนดและพัฒนานโยบายด้านการบริหารตามหลัก อัตตัญญุตา และด้านการบริหารตามหลักอัตถัญญุตาให้ชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้มีประสิทธ์ภาพมากยิ่งขึ้นอันจะนำไปสู่การพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาที่ยั่งยืนต่อไป เพื่อเป็นข้อสนเทศในการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาโดยกำหนดแผนพัฒนานโยบายที่เน้นให้ยึดถือและปฏิบัติตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ด้านธัมมัญญุตา อัตถัญญุตา และด้านการบริหารตามหลักกาลัญญุตา เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปปฏิบัติให้เกิดประสิทธ์ภาพและประสิทธ์ผลยิ่งขึ้น ผู้บริหารสถานศึกษาควรกำหนดและพัฒนานโยบายด้านการส่งเสริมด้านคุณธรรมจริยธรรมให้แก่บุคลกรของตนเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาทางด้านจิตใจไปพร้อมกับการพัฒนาทางด้านการศึกษาให้เจริญเคียงคู่กันไป เพราะถือว่าดีมีสาระน่าสนใจต่อการเรียนรู้ ดังนั้น ควรจัดนะโยบายส่งเสริมเพื่อที่จะได้ทำให้ ผู้บริหาร ครูและนักเรียนได้มีทักษะในการปฏิบัติตนอย่างชัดเจนขึ้น ซึ่งคาดว่าจะเป็นประโยชน์และส่งผลดีมากต่อการพัฒนาและเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สามารถนำไปปรับใช้เข้ากับชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดีในการบริหารชีวิต บริหารตนและบริหารงานให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป[17]

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

จากการศึกษาอิสระทางศาสนา เรื่อง "ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด" ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมในขอบข่ายเนื้อหา 7 ด้าน สามารถสรุปองค์ความรู้จากการศึกษา ได้ดัง ภาพที่ 4.1

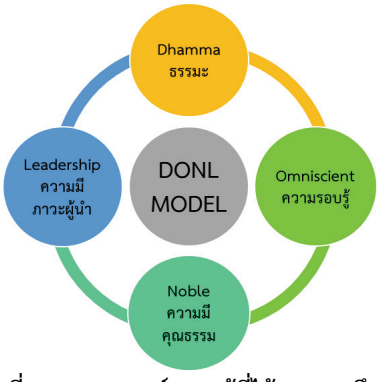

ภาพที่ 4.1 แสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

[17]พระปลัดอภิสิทธิ์ ธีรปญฺโญ (เล็กภิญโญ), "การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดขอนแก่น", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560), 145 หน้า.

จากภาพที่ 4.1 แสดงให้เห็นว่าว่า ภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรม มีรายละเอียด ดังนี้

D = Dhamma คือ ผู้นำที่ดี ต้องเป็นบุคคลที่มีธรรมะในจิตใจ การนำหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาใช้ในการดำเนินชีวิต หลักธรรมนั้นถึงแม้ว่าจะมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนกระทั่งมาถึงปัจจุบันนี้ แต่ทุกหลักธรรมยังคงทันสมัยอยู่เสมอ สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นเครื่องดำเนินชีวิตและแนวทางในการบริหารงานได้เป็นอย่างดี ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะหลักธรรมดังกล่าว เป็นความจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ที่เรียกว่าสัจธรรม ปฏิบัติแล้วให้เห็นผลได้อย่างแท้จริง อยู่ที่เราจะนำหลักธรรมข้อใดมาใช้ให้เหมาะสมกับตัวเรามากที่สุด สำหรับผู้นำหรือนักบริหารก็มีหลักธรรมสำหรับยึดถือ และปฏิบัติอยู่หลายประการ ดังเช่น หลักธรรมอันเป็นธรรมของคนดี (ผู้ประพฤติชอบ-หลักสัปปุริสธรรม) มี 7 ประการ ได้แก่ ความเป็นผู้รู้ว่าเป็นเหตุ ความเป็นผู้รู้จักผล ความเป็นผู้รู้จักตน ความเป็นผู้รู้จักประมาณ ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสม ความเป็นผู้รู้จักสังคม ความเป็นผู้รู้จักคบคน เป็นต้น

O = Omniscient ความรอบรู้ การเป็นผู้นำนั้น ความรู้เป็นสิ่งจำเป็นที่สุด ความรู้ในที่นี้มิได้หมายถึงเฉพาะความรู้เกี่ยวกับงานในหน้าที่เท่านั้น หากแต่รวมถึงการใฝ่หาความรู้เพิ่มเติมในด้านอื่นๆ ด้วย การจะเป็นผู้นำที่ดี หัวหน้างานจึงต้องเป็นผู้รอบรู้ คือ เป็นคนเก่ง มีความสมารถในการนำ เป็นคนดี อันเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นของผู้นำ เป็นสิ่งที่สังคมยกย่องสรรเสริญ และเป็นคนที่มีความสุขกับการนำ กล่าวคือต้องเป็นบุคคลที่เรียกว่าเป็นพหูสูต คือ เป็นผู้มีความรอบรู้ ได้เรียนได้ฟังมามากในที่นี้คือผู้ที่มีประสบการณ์มากยิ่งรอบรู้มากเพียงใด ฐานะแห่งความเป็นผู้นำก็จะยิ่งมั่นคงมากขึ้นเพียงนั้น ผู้นำต้องมีความรู้ ความสามารถในระดับที่เป็นที่ปรึกษาของผู้ตามได้ มีการแนะนำ จุดประกายให้ผู้ตามเห็นภาพแห่งความสำเร็จ แนะนำวิธีการแก้ไขปัญหา กรณีผู้ตามคิดไม่ได้แล้ว ในข้อนี้ก็คือผู้นำต้องเก่ง เพราะหากผู้ตามเห็นว่าเราไม่เก่งจริงเขาก็จะขาดความนับถือเรา ไม่เชื่อเรา เพราะเราช่วยอะไรเขาไม่ได้ และสิ่งที่ผู้นำจะต้องรอบรู้เป็นอย่างยิ่งคือ ความเป็นผู้รู้ว่าเป็นเหตุ ความเป็นผู้รู้จักผล ความเป็นผู้รู้จักตน ความเป็นผู้รู้จักประมาณ ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสม ความเป็นผู้รู้จักสังคม และความเป็นผู้รู้จักคบคน

N = Noble ความมีคุณธรรม คุณธรรม คุณงามความดีที่สั่งสมอยู่ในจิตใจมนุษย์โดยผ่านประสบการณ์ จากการได้สัมผัสซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำทางกายวาจาและจิตใจของแต่ละบุคคลเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นและสังคม ผู้นำที่มีคุณธรรมจะต้องมีความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับความสุข ไม่เบียดเบียนรังแก หรือเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เป็นมิตรกับคนรอบข้าง และปรารถนาดีที่จะเห็นผู้อื่นมีความสุข ถ้าผู้นำมีเมตตาเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้กับผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา มีความปรารถนาให้ทุกคนมีความสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่เอาเปรียบคนอื่น ไม่ยกยอแต่พรรคพวกของตัวเองโดยปราศจากความเที่ยงธรรมและเมตตา องค์กรนั้นก็จะมีแต่ความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป ในยามที่ลูกน้องประสบปัญหาไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องงานหรือเรื่องส่วนตัว ผู้นำก็ควรจะยื่นมือเข้าไปให้ความช่วยเหลือตามความเหมาะสม เวลานี้เป็นเวลาที่คนเราต้องการการสนับสนุนมากที่สุด ซึ่งหลายครั้งสิ่งที่พวกเขาต้องการอาจเป็นแค่เพียงคำพูดที่สร้างแรงบันดาลใจหรือคำพูดที่ให้กำลังก็เป็นได้ สิ่งที่สำคัญคือผู้นำจะต้องไม่ทอดทิ้งกันในวันที่พวกเขามีปัญหา ในยามที่ลูกน้องประสบความสำเร็จทำผลงานได้ดีได้เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง ผู้นำก็ควรแสดงความยินดีด้วย

จากใจจริงอย่ากลัวว่าลูกน้องจะได้ดีขึ้นมาจนเหนือตนเอง แต่ในทางกลับกันควรจะส่งเสริมอย่างเต็มที่และภาคภูมิใจเสียด้วยซ้ำว่าคนที่ตนเองดูแลมาตั้งแต่ต้นกำลังได้รับความก้าวหน้า เหมาะสมกับความสามารถและความทุ่มเทที่เขามีให้กับองค์กร อย่างไรก็ตามความหวังดีควรมีขอบเขตและตั้งอยู่บนความยุติธรรม มีหลายครั้งที่แม้ผู้นำอาจจะเกิดความปรารถนาอยากช่วยเหลือลูกน้องในยามที่เดือดร้อน แต่หากสิ่งที่ลูกน้องทำเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง เช่น มีการยักยอก คดโกงบริษัท ทำผิดกฎหมาย ในกรณีเช่นนี้ ต่อให้เป็นลูกน้องคนสนิทก็ไม่ควรยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือ ควรปล่อยให้เขาได้รับผลจากการกระทำไปตามที่ควรจะเป็น สังคมต้องการผู้นำที่มีคุณธรรม เพราะผู้นำที่ขาดคุณธรรมนำพาประเทศหรือองค์กรไปสู่ความอ่อนแอ ความแตกแยก ความไร้ระบบ ความไม่มีประสิทธิภาพผู้นำที่ไร้คุณธรรมคิดถึงตนเองเป็นหลัก วางตนเองเป็นศูนย์กลางขององค์กร

L = Leadership ความมีภาวะผู้นำ ถือว่าเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จ การพัฒนาองค์การให้ก้าวหน้าควรเริ่มต้นที่การสร้างภาวะผู้นำให้เกิดกับผู้นำผู้บริหารในฐานะเป็นผู้นำองค์การ จะต้องสร้างความร่วมมือร่วมใจกันในการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน นั่นคือผู้บริหารจะต้องเป็นผู้นำ (Leader) ผู้นำจะต้องมีความเป็นผู้นำ หรือภาวะผู้นำ (Leadership) คือ ผู้นำที่ดีต้องเป็น ผู้มีวิสัยทัศน์ (Vision) มีสติปัญญา ต้องเป็นคนที่มองเห็นภาพในอนาคตที่คนอื่นมองไม่เห็น และเมื่อมองเห็นภาพอนาคตนั้นแล้ว ก็ต้องกำหนดเป้าหมายและแผนงานในการไปสู่เป้าหมายนั้นได้อย่างชัดเจน มีกำหนดระยะบรรลุถึงเป้าหมาย ผู้นำที่ประสบผลสำเร็จนั้น เขาต้องยอมรับอยู่เสมอว่า งานที่สำเร็จนั้นมีคนอื่นช่วยทำ ไม่ใช่เขาทำเอง ความสำเร็จในการเป็นผู้นำนั้น ขึ้นอยู่กับความร่วมมือกับผู้อื่น และการติดต่อกับบุคคลอื่นในฐานะที่เขาเป็นบุคคล ไม่ใช่ตำแหน่งที่มีหัวโขนที่เขาให้ใส่ ต้องกล้าคิดและกล้านำเสนอ ความกล้าคิดกล้านำเสนอ นอกจากจะเป็นการแสดงความตั้งใจในการทำงาน แล้วยังเป็นการแสดงออกว่ามีความต้องการให้งานออกมาดียิ่งขึ้น ซึ่งถือเป็นคุณสมบัติสำคัญของคนที่เป็นผู้นำ ผู้นำต้องแสดงออกซึ่งความรับผิดชอบคือทั้งรับผิดและรับชอบ ทั้งเรื่องของงานและเรื่องส่วนตัว โดยการแสดงความรับผิดชอบจะช่วยสร้างความน่าเชื่อถือได้กับตัวเราเอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการรักษาคำพูดรับปากอะไรไว้ก็ต้องทำให้ได้ ส่งงานได้ทันกำหนดรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมายได้อย่างดี รวมถึงคนที่สามารถจัดการกับปัญหาในที่ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาอิสระทางศาสนา เรื่อง “ศึกษาภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด” ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะไว้ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ควรจัดโครงการอบรมพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรมและ/หรือหลักธรรมอื่นแก่บุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องที่อื่นที่มีความสนใจ

2) ควรจัดโครงการอบรมและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมตามหลักสัปปุริสธรรม สำหรับผู้นำให้กับผู้บริหาร สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ข้าราชการ พนักงาน เจ้าหน้าที่ ประชาชน และเยาวชน ที่สนใจทั้งในและนอกพื้นที่

3) ควรจัดทำการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรมแก่บุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลกรูดและบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องที่อื่นเป็นประจำทุกปี

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1) ควรจัดทำนโยบายต่างๆ และวางแผนงานให้สอดคล้องกับการบริหาร

2) ควรดำเนินงานตามขั้นตอนและแบบแผนที่วางไว้

3) ควรมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความมุ่งมั่น ขยัน อดทน

4) ควรกระจายงานในการบริหาร อย่างเหมาะสมพอดี พอประมาณ

5) ควรจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ให้ทันต่อเหตุการณ์ และเวลา

6) ควรให้ความสำคัญกับประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

7) ควรจัดสวัสดิการด้านต่างๆ แก่บุคลากร ให้เหมาะสมตามความสามารถ

6.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1) ควรทำการศึกษาเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด”

2) ควรทำการศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด”

3) ควรทำการศึกษาเรื่อง “การบริหารงานตามหลักแนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด”

บรรณานุกรม

พระครูนิยมสิริทัต (ทตฺตสิริ). “ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตาคลีจังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตฺติปญฺโญ. **ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์**. เชียงใหม่ : บจก.ประชากรธุรกิจ, 2558.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **ภาษาธรรม.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี่ยงเชียง, 2548.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.

พระนันทิศักดิ์ ธมฺมานนฺโท. “ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในอำเภอบ่อไร่จังหวัดตราด”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.

พระปลัดอภิสิทธิ์ ธีรปญฺโญ (เล็กภิญโญ). “การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรมในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในจังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : ตถาตาพับลิเคชั่น จำกัด, 2550.

_____. **ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2546.

พระมหาดำรงค์ วรธมฺโม (คุ้มศรี). “ภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรมของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลบุ่งน้ำเต้าอำเภอหล่มสักจังหวัดเพชรบูรณ์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558.

พระมหาศุภโชค มณิโชติ (มณีโชติ). “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของเจ้าอาวาสในอำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธ-ศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

พระมหาสุพัฒน์ สิริวณฺโณ (พันธน่วม). ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักสัปปุริสธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลอำเภอบรรพตพิสัยจังหวัดนครสวรรค์. **วารสารวิจัยวิชาการ**. ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2561): 44.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

องค์การบริหารส่วนตำบลกรูด. **สภาพทางสังคม**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.krud.go.th/general3.php [28 พฤศจิกายน 2562].

อรนุช โขพิมพ์. “ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักสัปปุริสธรรมของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.

ประเพณีสิบสองเดือนในฐานะเครื่องมือสร้างสันติสุขในชุมชน
The Twelve-Months Tradition as a Method to Create Happiness in the Community

อารุณ สิทธิวงศ์
เสพบัณฑิต โหน่งบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

ประเพณีสิบสองเดือนของไทย เป็นหนึ่งเครื่องมือในการสร้างสันติสุขคู่กับชุมชนมาช้านาน สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนก่อให้เกิดความสามัคคีและสันติภาพ ในทางพุทธศาสนามีประเพณีสิบสองเดือนเป็นเครื่องมือสร้างอริยทรัพย์ ชุมชนชาวพุทธเป็นชุมชนที่รับวัฒนธรรมประเพณีสิบสองเดือนมาจากโบราณกาลมาปฏิบัติจนถึงปัจจุบัน แต่ในปัจจุบันประเพณีสิบสองเดือนบางชุมชนหายไปจากวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนเมืองที่เป็นสังคมแห่งการเอาตัวรอดแบบตัวใครตัวมัน อาจทำให้ชีวิตขาดหายไปจากประเพณีสิบสองเดือน ทำให้ดัชนีมวลรวมด้านความสุขขาดหายไป ซึ่งต่างจากสังคมชนบทที่ประกอบประเพณีสิบสองเดือนอยู่เป็นประจำ วิถีชีวิตจะมีดัชนีมวลรวมด้านความสุขมากกว่าสังคมเมือง ความสุขดังกล่าวเกิดจากการร่วมกันจัดประเพณีเป็นประจำทุกเดือน ก่อให้เกิดความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกื้อกูลกันและกัน ได้พบปะสังสรรค์ตามโอกาสการกุศลบ่อยครั้ง นับได้ว่าประเพณีสิบสองเดือนที่ชุมชนจัดเป็นประจำนั้น เป็นเครื่องมือสร้างสันติสุขให้กับชุมชนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ : ประเพณี, เครื่องมือ, สันติสุข, ชุมชน

Abstract

The Tradition of twelve months of Thailand is one of the tools for creating happiness with the community for a long time, making participation for community and bring about unity and happiness. In Buddhism, there is the Tradition of twelve months as a tool to create noble wealth. The Buddhist community is a community that has adopted the culture of twelve-months from ancient age until the present. But in the present the tradition of twelve-months in some communities have disappeared from the Buddhist way of life. Especially in the urban community that is a self-centered society for survival. It May lose the way of life from the tradition of twelve-months. That is causing of the happiness index gross to be declined. This is different between the rural society and urban society. The way of life in rural society has more happiness than urban society. Such

happiness arises from togethering to organize a monthly tradition. Meeting often and socialization according to opportunity to do charity. Saying that the tradition of twelve-months that are arranged for ongoing. It is a tool for making the happiness to community truly.

Keywords : Tradition, Method, Happiness, Community

บทนำ

ประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ของสังคมไทยเรามีหลายอย่าง แต่ละอย่างอยู่คู่กับสังคมไทยมานาน ทว่าปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้เริ่มเลือนหายไปพร้อมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาแทนที่ ทำให้คนไม่เห็นความสำคัญ คนไทยบางกลุ่มไม่อยากให้ประเพณีอันมีคุณค่าเหล่านี้สูญหาย จึงมีหลายวิธีในการอนุรักษ์ดำรงไว้ ซึ่งแตกต่างกันไป เช่น

1. การค้นคว้าวิจัย ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลด้านต่าง ๆ ของท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน

2. การอนุรักษ์ ปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรม สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้น ๆ ต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่น

3. การฟื้นฟู เลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

4. การพัฒนา สร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

5. การถ่ายทอด นำภูมิปัญญาที่ผ่านมาเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม

6. ส่งเสริมกิจกรรม ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชน เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

7. การเผยแพร่แลกเปลี่ยน ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยสื่อและวิธีการอย่างกว้างขวาง สู่นานาประเทศ

8. การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณ โดยให้คนรุ่นใหม่มีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมประเพณีอันเป็นพิธีทั้งสิบสองเดือน แต่ละพื้นที่มีวิธีปฏิบัติไม่เหมือนกัน ทางภาคอีสานและภาคเหนือมีประเพณีใกล้เคียงกันมาก โดยจะมีคำเรียกว่า “ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่”

“ฮีตสิบสอง” หมายถึง จารีตประเพณีประจำสิบสองเดือน ซึ่งถือเป็นโอกาสดีที่ชาวบ้านจะได้มาร่วมชุมนุมและทำบุญในทุก ๆ เดือนของรอบปีและถือเป็นจรรยาของสังคม ผู้ที่ฝ่าฝืนก็จะเป็นผู้ที่ผิดฮีตหรือผิดจารีตนั่นเอง (หลายครั้งฮีตสิบสองมักจะกล่าวควบคู่ **“คลองสิบสี่”** (คองสิบสี่) ที่เป็นดังแบบแผนหรือแนวทางดำเนินชีวิต (คลอง = ครรลอง) แต่จะมุ่งเน้นไปทางศีลธรรมมากกว่าด้านอาชีพ)

สำหรับประเพณี 12 เดือนตามฮีตสิบสองของชาวอีสานโบราณนั้นประกอบด้วย

เดือนเจียง (เดือน อ้าย) มีการประกอบพิธีบุญเข้ากรรม ซึ่งเป็นเดือนที่พระสงฆ์เข้ากรรม (ปริวาสกรรม) เพื่อให้พระสงฆ์ผู้กระทำผิด ได้สารภาพต่อหน้าคณะสงฆ์ เป็นการฝึกจิตสำนึกถึงความบกพร่องของตนและมุ่งประพฤติตนให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยต่อไป ชาวบ้านก็จะมีการทำบุญเลี้ยงผีต่าง ๆ

เดือนยี่ ใน ฤดูหลังการเก็บเกี่ยว ชาวบ้านจะทำบุญคูนข้าวหรือบุญคูนลาน โดยนิมนต์พระเจริญพุทธมนต์ตอนเย็น เพื่อเป็นมงคลแก่ข้าวเปลือก รุ่งเช้าเมื่อพระฉันเช้าแล้วจะมีการทำพิธีสู่ขวัญข้าว นอกจากนี้ชาวบ้านจะเตรียมเก็บสะสมฟืนไว้หุงต้มที่บ้าน

เดือนสาม ใน มื้อเพ็งหรือวันเพ็ญเดือนสาม จะมีการทำบุญข้าวจี่และบุญมาฆบูชา การทำบุญข้าวจี่จะเริ่มตอนเช้าโดยใช้ข้าวเหนียวปั้นใส่น้ำอ้อยนำไปจี่บนไฟ อ่อนแล้วชุบด้วยไข่เมื่อสุกแล้วนำไปถวายพระ

เดือนสี่ ทำบุญพระเวสฟังเทศน์มหาชาติ ในงานบุญนี้มักจะมีผู้นำของมาถวายพระ ซึ่งเรียกว่า “กัณฑ์หลอน” หรือถ้าจะถวายเจาะจงเฉพาะพระนักเทศน์ที่ตนนิมนต์มาก็จะเรียกว่า “กัณฑ์จอบ”เพราะต้องแอบซุ่มดูให้แน่เสียก่อนว่าใช่พระรูปที่จะถวายเฉพาะเจาะจงหรือไม่

เดือนห้า ประเพณีตรุษสงกรานต์หรือบุญสรงน้ำหรือบุญเดือนห้า ซึ่งมีขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า และถือเป็นเดือนสำคัญ เพราะเป็นเดือนเริ่มต้นปีใหม่ไทย การสรงน้ำจะมีทั้งการรดน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์ และผู้หลักผู้ใหญ่ ด้วยน้ำอบน้ำหอมเพื่อขอขมาและขอพรตลอดจนมีการทำบุญถวายทาน

เดือนหก ประเพณีบุญบั้งไฟและบุญวันวิสาขบูชา การทำบุญบั้งไฟเป็นการขอฝนพร้อมกับงานบวชนาค ซึ่งการทำบุญเดือนหกถือเป็นงานสำคัญก่อนการทำนา หมู่บ้านใกล้เคียงจะนำเอาบั้งไฟมาจุดประชันขันแข่งกัน หมู่บ้านที่รับเป็นเจ้าภาพจะจัดอาหาร เหล้ายามาเลี้ยง เมื่อถึงเวลาก็จะตั้งขบวนแห่บั้งไฟและรำเซิ้งออกไป ณ ลานที่จุดบั้งไฟ ด้วยความสนุกสนาน คำเซิ้งและการแสดงประกอบจะออกไปในเรื่องเพศแต่จะไม่คิดเป็นเรื่องหยาบคาย แต่อย่างใด ซึ่งประเพณีบุญบั้งไฟจะจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ทุกปีที่จังหวัดยโสธร ส่วนการทำบุญวิสาขบูชานั้นจะมีการทำบุญเลี้ยงพระ ฟังเทศน์ ช่วงเย็นมีการเวียนเทียนเช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ

เดือนเจ็ด ทำบุญชำฮะ (ล้าง) หรือบุญบูชาบรรพบุรุษ มีการเซ่นสรวงหลักเมือง หลักบ้าน ปู่ตา ผีตาแฮก ผีเมือง เป็นการทำบุญเพื่อระลึกถึงผู้มีพระคุณ

เดือนแปด ทำบุญ เข้าพรรษาซึ่งเป็นประเพณีทางพุทธศาสนาโดยตรง ลักษณะการจัดงานจึงคล้ายกับทางภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย เช่น มีการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์สามเณรมีการฟังธรรมเทศนา ตอนบ่ายชาวบ้านหล่อเทียนใหญ่ถวายเป็นพุทธบูชาและเก็บไว้ตลอดพรรษา การนำไปถวายวัดจะมีขบวนแห่ฟ้อนรำเพื่อให้เกิดความคึกคักสนุกสนาน ประเพณีแห่เทียนพรรษาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดต้องเป็นที่จังหวัดอุบลราชธานี

เดือนเก้า ประเพณีทำบุญข้าวประดับดิน เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศแก่ญาติผู้ล่วงลับ เพื่อบูชาผีบรรพบุรุษและผีไร้ญาติ โดยชาวบ้านจะทำการจัดอาหาร ประกอบด้วยข้าว ของหวาน หมากพลู บุหรี่ห่อด้วยใบตองกล้วยร้อยเป็นพวง เตรียมไว้ถวายพระช่วงเลี้ยงเพล บางพื้นที่อาจจะนำห่อข้าวน้อย เหล้า บุหรี่ แล้วนำไปวางหรือแขวนไว้ตามต้นไม้และกล่าวเชิญวิญญาณของบรรพบุรุษและญาติ มิตรที่ล่วงลับไปมารับส่วนกุศลในครั้งนี้ ต่อมาใช้วิธีการกรวดน้ำหลังการถวายภัตตาหารพระสงฆ์แทน การทำบุญข้าวประดับดินนิยมทำกันในวันแรม 14 ค่ำ เดือนเก้า หรือที่เรียกว่า บุญเดือนเก้า

เดือนสิบ ประเพณีทำบุญข้าวสากหรือข้าวสลาก (สลากภัตร) ตรงกับวันเพ็ญเดือนสิบผู้ถวายจะเขียนชื่อของตนลงในภาชนะที่ใส่ของทานและ เขียนชื่อลงในบาตร ภิกษุสามเณรรูปใดจับได้สลากของใครผู้นั้นจะเข้าไปถวายของเมื่อพระฉันเสร็จ แล้วจะมีการฟังเทศน์เพื่อเป็นการอุทิศให้แก่ผู้ตาย

เดือนสิบเอ็ด ประเพณีทำบุญออกพรรษา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด พระสงฆ์จะแสดงอาบัติทำการปวารณา คือ การเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ต่อมาเจ้าอาวาสหรือพระผู้ใหญ่จะให้โอวาทเตือนพระสงฆ์ให้ปฏิบัติตนอย่างผู้ ทรงศีล พอตกกลางคืนจะมีการจุดประทีป โคมไฟนำไปแขวนไว้ตามต้นไม้ในวัดหรือตามริมรั้ววัด จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญจุดประทีป ในจังหวัดนครพนมจะมีประเพณีการไหลเรือไฟซึ่งตกแต่งด้วยตะเกียงน้ำมันก๊าด เป็นรูปต่าง ๆ สวยงามกลางลำน้ำโขงและมีหลายจังหวัดที่จัดงานแห่ปราสาทผึ้งขึ้น แต่ที่นับว่าเป็นต้นตำรับและมีความยิ่งใหญ่กว่าที่ใดก็คือจังหวัดสกลนคร

เดือนสิบสอง เป็นเดือนส่งท้ายปีเก่าซึ่งจะมีการทำบุญกองกฐินโดยเริ่มตั้งแต่วันแรมหนึ่ง ค่ำ เดือนสิบเอ็ดถึงกลางเดือนสิบสอง แต่ชาวอีสานในสมัยก่อนนิยมเริ่มทำบุญทอดกฐินกันตั้งแต่ข้างขึ้นเดือนสิบสอง จึงมักจะเรียกบุญกฐินว่า บุญเดือนสิบสอง สำหรับประชาชนที่อาศัยอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำใหญ่ เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำชี และแม่น้ำมูล จะมีการจัดส่วงเฮือ (แข่งเรือ) เพื่อระลึกถึงอุสุพญานาค บางแห่งจะมีการทำบุญดอกฝ้ายเพื่อใช้ทอเป็นผ้าห่มกันหนาวถวายพระเณร มีการจุดพลุตะไล และบางแห่งจะมีการทำบุญโกนจุกลูกสาว ซึ่งนิยมทำกันมากในสมัยก่อน

ประเพณีทั้งสิบสองเดือนชาวอีสานโบราณถือว่าเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้อง ร่วมมือกันอย่างจริงจัง ตั้งแต่เดือนอ้ายจนถึงเดือนสิบสองใครที่ไม่ไปช่วยงานบุญก็จะถูกสังคมตั้ง ข้อรังเกียจและไม่คบค้าสมาคมด้วยการร่วมประชุมทำบุญเป็นประจำทำให้ชาวอีสาน มีความสนิทสนมรักใคร่และสามัคคีกัน ทั้งภายในหมู่บ้านของตนและในหมู่บ้านใกล้เคียง [1]

---

[1] บันเทิง พาพิจิตร, **ประเพณีวัฒนธรรมและคติความเชื่อ,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์วังบูรพา, 2549).

ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีกับท้องถิ่น

โดยเหตุที่การแบ่งเขตภูมิภาคของประเทศไทยใช้เขตการบริหารปกครองเป็นการแบ่งเขต จึงทำให้ความเป็นภาคเหนือในทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมกลายเป็นภูมิภาคเดียวกัน ซึ่งก็อาจแบ่งออกได้เป็นภาคเหนือตอนที่อยู่เหนือเขตจังหวัดอุตรดิตถ์ขึ้นไปเป็นภาคเหนือตอนบน และภาคเหนือตอนล่างที่อยู่ต่ำเขตจังหวัดอุตรดิตถ์ลงมาจนถึงจังหวัดนครสวรรค์เป็นภาคเหนือตอนล่าง เพราะภาคเหนือตอนล่างนั้นเคยเป็นรัฐสุโขทัยที่มีความเป็นมาทางการเมืองผู้คนและวัฒนธรรมแตกต่างไปจากผู้คนในภาคเหนือตอนบน แต่ทว่ามีอะไรที่คล้ายไปทางภาคกลางในลุ่มน้ำเจ้าพระยา จนอาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมของภาคเหนือตอนล่างนั้นเป็นวัฒนธรรมภาคกลางก็ว่าได้ ในการศึกษาครั้งนี้ จึงใช้เขตทางวัฒนธรรมเป็นตัวแบ่งพื้นที่ ภาคเหนือคือเขตที่อยู่เหนือกว่าจังหวัดอุตรดิตถ์ขึ้นไป

ความแตกต่างทางภูมิศาสตร์ ทั้งลักษณะทางกายภาพและสภาพภูมิอากาศรวมทั้งประวัติศาสตร์ความเป็นมา ลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์และความสัมพันธ์ทางสังคม ทำให้ประเพณีแต่ละภาคของประเทศไทยไม่เหมือนกันไปทั้งหมด ความสำคัญของประเพณีแต่ละเดือนก็แตกต่างกัน เพราะความแตกต่างดังกล่าวข้างต้น ประเพณี 12 เดือน ที่ปรากฏในสังคมไทยในแต่ละท้องถิ่นอาจมีลักษณะเฉพาะหรือลักษณะเด่นที่แตกต่างกัน เช่น ประเพณีสงกรานต์ของภาคเหนือ ซึ่งเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมานานและรวมเรียกว่าวันขึ้นปีใหม่ ถือเป็นประเพณีที่มีความสำคัญ มีพิธีกรรมที่ปฏิบัติกัน 3 วัน ถือเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ของภาคเหนือ ถือเป็นวันเปลี่ยนปี มีการทำความสะอาดบ้านเรือน ทำบุญตักบาตร รดน้ำดำหัวญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ จากนั้นก็จะมีการเล่นสาดน้ำ แต่ประเพณีสงกรานต์ของแต่ละภาคในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ด้วยเหตุผลของการท่องเที่ยวหรือการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างสังคม จึงอาจกล่าวได้ว่าลักษณะทางกายภาพมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดลักษณะทางสังคม ทำให้เกิดประเพณีเฉพาะของท้องถิ่นนั้น ๆ

ลักษณะภูมิอากาศที่แตกต่างกันของแต่ละภาคมีส่วนทำให้ประเพณีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีระยะเวลาและความสำคัญที่แตกต่างกัน เช่น ภาคใต้มีเพียง 2 ฤดูกาล คือฤดูฝนและฤดูร้อน ฤดูฝนมีระยะเวลายาวนาน เพราะอยู่ในเขตมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ระหว่างพฤษภาคมถึงกันยายน และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือระหว่างพฤศจิกายนถึงกุมภาพันธ์ ภาคใต้มีสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ ฝนตกตลอดปี ประเพณีขอฝนในภาคใต้จึงไม่เป็นประเพณีที่ชัดเจนและมีความสำคัญนัก แต่อาจแฝงอยู่ในประเพณีอื่น ๆ เช่น ประเพณีชักพระในเทศกาลออกพรรษา ในขณะที่ภาคอีสานมีฝนตกประมาณเดือนพฤษภาคมของทุกปี เป็นฝนจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และได้รับฝนจากการเกิดพายุหมุนในบริเวณทะเลจีนตอนใต้หรือมหาสมุทรแปซิฟิก ทำให้มีฝนตกเป็นบริเวณกว้าง แต่เพราะลักษณะทางกายภาพของดินทรายที่ไม่อุ้มน้ำ ทำให้ภาคอีสานเกิดความแห้งแล้งจึงมีประเพณีที่ยิ่งใหญ่สำคัญคือ ประเพณีบุญบั้งไฟหรืองานบุญเดือน 6 ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการบูชาเทวดา เพื่อขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล เป็นการรวมกลุ่มของผู้คนเพื่อความสนุกสนานก่อนการทำนา

ประเพณีของภาคต่าง ๆ ที่เห็นได้ชัด คือ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและประเพณีที่เกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีบรรพบุรุษ ซึ่งมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันแต่ก็มีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นปรากฏออกมาด้วยประเพณีท้องถิ่นบางอย่างมีลักษณะเฉพาะและได้นำเอาพิธีกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต กลุ่มชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของท้องถิ่น เป็น

ประเพณีประจำปีของท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย เช่น บางท้องถิ่นได้นำพิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาเข้ามาเกี่ยวข้อง หรือการผสมผสานของกลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละท้องถิ่นได้นำเอาวัฒนธรรมของชาติพันธุ์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมาสร้างอัตลักษณ์ เช่น ประเพณีแห่บั้งไฟแถนแถบอำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นประเพณีของกลุ่มลาวพวน ที่ได้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างไทยและลาว จนกลายเป็นประเพณีสำคัญของชุมชน ประเพณีกำฟ้าของลาวพวนที่บ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เป็นต้น [2]

กระบวนการสร้างสันติสุข (Process of Happiness)

แนวคิดการสร้างสันติสุขโดยใช้ประเพณีสิบสองเดือนเป็นเครื่องมือ

ประเพณีสิบสองเดือน ของชาวไทยเคยเป็นดั่งเครื่องมือสร้างสันติสุข มาแต่โบราณกาล แต่ปัจจุบันกลับถูกลบเลือนไปด้วยวิถีชีวิตที่รีบเร่งและความห่างเหินของคน ถ้าเรามองให้เห็นคุณค่าโดยการจัดประเพณีสิบสองเดือนอยู่ตลอดเวลา ทำให้ประเพณีสิบสองเดือนเป็นเสมือนเครื่องมือในการสร้างสันติสุขอย่างยั่งยืน

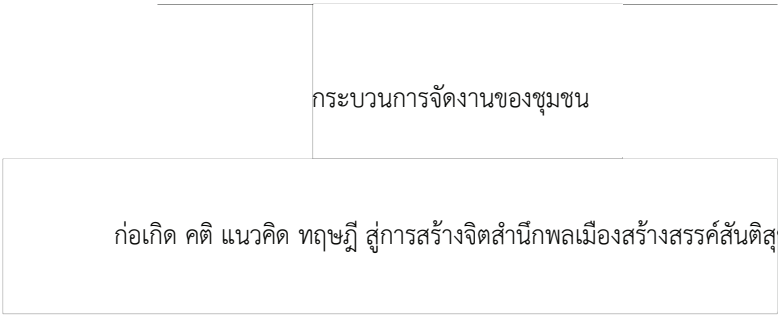

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการสร้างสันติสุข

ชมชุนต้องมีส่วนร่วมในการออกแบบเครื่องมือสร้างสันติสุขร่วมกัน โดยยกให้ประเพณีสิบสองเดือนเป็นเครื่องมือเชิงสัญลักษณ์ แต่กิจกรรมที่จะดำเนินเพื่อให้เกิดสันติสุขนั้น บ้าน วัด โรงเรียน ประชาชนในชุมชนต้องร่วมมือกันออกแบบกิจกรรม โดยมีกระบวนการ ดังนี้

1. ประชุมปรึกษาหารือ เพื่อให้ได้คณะกรรมการในการทำงาน
2. แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน
3. พิจารณาบรรจุกิจกรรมเพื่อสร้างเครื่องมือ
4. วางแผน เพื่อให้ทราบแนวทางในการปฏิบัติงาน
5. สรุปโครงการ

[2] บันเทิง พาพิจิตร, **ประเพณีวัฒนธรรมและคติความเชื่อ,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์วังบูรพา, 2549).

คณะกรรมการในการดำเนินงาน ควรประกอบบุคลากรจากองค์ประกอบทั้ง 4 คือ บ้าน วัด โรงเรียน และประชาชน เพราะทั้งหมดคือสมาชิกของชุมชน ภาระหน้าที่ควรมี 16 ฝ่าย เพื่อการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพในทุกกิจกรรม คือ

1. ฝ่ายที่ปรึกษา มีหน้าที่ ให้คำปรึกษาในกิจกรรมทุกเรื่อง

2. ฝ่ายอำนวยการ มีหน้าที่ อำนวยการ กำกับ ติดตาม ให้คำแนะนำ และคำปรึกษาแก่คณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ในการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

3. ฝ่ายต้อนรับ มีหน้าที่ ให้การต้อนรับ และรับรองแขกที่มาร่วมงาน โดยประสานงานกับฝ่ายอำนวยการ

4. ฝ่ายพิธีการ มีหน้าที่ ดำเนินการตามลำดับพิธีการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยโดยประสานงานกับฝ่ายอำนวยการ

5. ฝ่ายประชาสัมพันธ์ มีหน้าที่ ประชาสัมพันธ์ เชิญชวนประชาชนให้ทราบการจัดงานโดยสื่อต่าง ๆ จัดแถลงข่าวการจัดงานประสานกับคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ตามทีเห็นสมควร

6. ฝ่ายสถานที่ มีหน้าที่ จัดสถานที่ประกอบการ

7. ฝ่ายประดับตกแต่งสถานที่ มีหน้าที่ประดับและตกแต่งสถานที่ให้เรียบร้อย สวยงาม และเหมาะสม

8. ฝ่ายไฟฟ้า มีหน้าที่ ติดตั้งระบบไฟฟ้าและแสงสว่างภายในงาน ให้แสงสว่างเพียงพอและเหมาะสม การเตรียมการให้มีระบบไฟฟ้าสำรอง และชุดแก้กระแสไฟฟ้าขัดข้องในวันงาน

9. ฝ่ายกิจกรรม มีหน้าที่ ประสานงานโรงเรียนต่าง ๆ เพื่อขอความอนุเคราะห์ชุดการแสดง จัดลำดับชุดการแสดงให้เป็นไปตามลำดับขั้นตอนด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ จัดชุดการแสดง แสง สี เสียง ในกิจกรรม

10. ฝ่ายศาสนพิธี มีหน้าที่ลำดับพิธีการให้เป็นไปตามลำดับขั้นตอน

11. ฝ่ายรับบริจาค มีหน้าที่จัดทำป้ายบริจาคให้ชัดเจนรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาและดูแลตู้รับบริจาคจัดพิมพ์ใบอนุโมทนาบัตรสำหรับผู้ที่มีความประสงค์ต้องการ

12. ฝ่ายปฏิคม มีหน้าที่ จัดเตรียมอุปกรณ์ และให้บริการเครื่องดื่ม สำหรับต้อนรับผู้มาร่วมงานอย่างเพียงพอ และเหมาะสม

13. ฝ่ายจัดเตรียมโรงทาน มีหน้าที่ จัดเตรียมสถานที่ อุปกรณ์ และอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่มาเปิดโรงทาน

14. ฝ่ายรักษาความสงบและจราจร มีหน้าที่กำหนดมาตรการการรักษาความสงบเรียบร้อย และรักษาความปลอดภัยตลอดระยะเวลาจัดงาน ในบริเวณจัดงาน และพื้นที่ใกล้เคียงให้เป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อยและปลอดภัย

15. ฝ่ายปฐมพยาบาล มีหน้าที่ จัดชุดเจ้าหน้าที่และรถพยาบาลเพื่อการปฐมพยาบาลแก่ ผู้มาร่วมงานอย่างมีประสิทธิภาพตลอดระยะเวลาการจัดกิจกรรม

16. ฝ่ายอาหาร มีหน้าที่จัดทำอาหารสำหรับบุคคลที่มาร่วมงาน

ส่วนกิจกรรมที่ควรบรรจุไว้เพื่อเป็นเครื่องมือสร้างสันติสุข ควรมีประเพณีทุกเดือนในรอบ 1 ปี แต่ละเดือนควรมีหลายกิจกรรมเท่าที่มีศักยภาพในการจัดได้ ดังตารางที่เป็นกิจกรรมหลัก ดังนี้

เดือน	วันที่ / ค่ำ	ประเพณีสิบสองเดือน
ธันวาคม		**เดือนเจียง** (เดือน อ้าย) บุญเข้าปริวาสกรรม/ บวชเนกขัมมะจาริณี
มกราคม		**เดือนยี่** บุญคูนลาน พิธีสู่ขวัญข้าว
กุมภาพันธ์	ขึ้น 15 ค่ำ	**เดือนสาม** วันเพ็ญเดือนสาม ทำบุญข้าวจี่และบุญมาฆบูชา
มีนาคม	ขึ้น 15 ค่ำ	**เดือนสี่** ทำบุญพระเหวดฟังเทศน์มหาชาติ /บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน / บวชเนกขัมมะจาริณี
เมษายน	ขึ้น 15 ค่ำ	**เดือนห้า** ประเพณีตรุษสงกรานต์หรือบุญสรงน้ำหรือบุญเดือนห้า เทศกาลวันสงกรานต์ แห่น้ำสรงพระธาตุ สรงน้ำพระสงฆ์
พฤษภาคม	ขึ้น 15 ค่ำ	**เดือนหก** ประเพณีบุญบั้งไฟ / วันวิสาขบูชา ตักบาตร/ฟังเทศน์ / สาธยายพระไตรปิฎก /บวชเนกขัมมะ / เวียนเทียน
มิถุนายน	ขึ้น 10 ค่ำ	**เดือนเจ็ด** ทำบุญชำฮะ (ล้าง) หรือบุญบูชาบรรพบุรุษ /งานบรรพชาอุปสมบทหมู่
	ขึ้น 15 ค่ำ	วันอาสาฬหบูชา ทำบุญตักบาตร / ฟังเทศน์ / ถวายผ้าอาบน้ำฝน / สาธยายพระไตรปิฎก / บวชเนกขัมมะ / เวียนเทียน
กรกฎาคม	แรม 1 ค่ำ	**เดือนแปด** ทำบุญเข้าพรรษาซึ่งเป็นประเพณีทางพุทธศาสนา
สิงหาคม	ขึ้น 14 ค่ำ	**เดือนเก้า** ประเพณีทำบุญข้าวประดับดิน
กันยายน	ขึ้น 15 ค่ำ	**เดือนสิบ** ประเพณีทำบุญข้าวสากหรือข้าวสลาก (สลากภัต)
ตุลาคม	ขึ้น 15 ค่ำ	**เดือนสิบเอ็ด** ประเพณีทำบุญออกพรรษา
พฤศจิกายน		**เดือนสิบสอง** บุญกฐินโดยเริ่มตั้งแต่วันแรมหนึ่งค่ำ เดือนสิบเอ็ดถึงกลางเดือนสิบสอง

ตารางที่ 1 กิจกรรมประจำเดือนตลอดปี

ในเบื้องต้นการจัดงานประเพณีสิบสองเดือน ต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อสืบสาน อนุรักษ์ วัฒนธรรมประเพณีของพุทธศาสนาไว้เท่านั้น หวังให้พุทธศาสนิกชนได้ทำบุญ รักษาศีล แต่หลังจากทำให้ติดต่อเป็นระยะที่ยาวนาน ทำให้ชุมชนมีพฤติกรรมเปลี่ยนไป คือ ประชาชนอยู่กันอย่างสันติสุข มีความรักความปรองดอง สามัคคีร่วมมือกันอย่างดี ทำให้ทราบว่า กระบวนการขัดเกลาทางสังคมด้วยวัฒนธรรมประเพณีเป็นกลยุทธ์ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง เป็นสิ่งที่ควรสืบสาน ดำรงไว้ ในฐานะเครื่องมือสร้างสันติสุขของสังคม

เมื่อชุมชนนำประเพณีสิบสองมาปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ย่อมก่อให้เกิดคุณค่าขึ้นภายในสังคมอย่างค่อยเป็นค่อยไปได้โดยแน่นอน ซึ่งคุณค่าดังกล่าวนั้นอาจแบ่งได้ดังนี้

1) คุณค่าเชิงวัฒนธรรม

- ด้านจิตใจ ชุมชนได้สร้างกุศลขัดเกลาจิตใจให้ผ่องใส
- ด้านประเพณี ชุมชนมีเอกลักษณ์โดยความเป็นอันเดียวกัน
- ด้านทุนทางสังคม ชุมชนมีทรัพยากรที่เป็นต้นทุนโดยการสร้างร่วมกัน

2) คุณค่าเชิงวิถีชีวิตความเป็นอยู่

- ชุมชนมีความสามัคคีและมีส่วนร่วมในหมู่คณะมีประสบการณ์เดียวกัน ก่อให้เกิดความรักใคร่ปรองดองกัน
- ชุมชนมีสันติสุขทั้งภายในและภายนอก โดยความเป็นเครือญาติทั้งทางสายเลือดและทางชาติคือมีประสบการณ์เดียวกันบ่อยครั้ง ทำให้ปรองดองกันโดยง่าย
- ชุมชนมีความภาคภูมิใจในหน้าที่ ภาระที่ตนเองได้ทำต่อชุมชน สร้างความอิ่มเอมใจให้กับผู้ปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง

3) คุณค่าเชิงมูลค่า

- ก่อให้เกิดอาชีพ ชุมชนมีอาชีพที่เกี่ยวกับการจัดประเพณี ก่อให้เกิดรายได้ตามโอกาสของการจัดกิจกรรม ซึ่งทำให้ชุมชนมีรายได้
- ก่อให้เกิดการท่องเที่ยว ชุมชนมีแขกต่างบ้านต่างเมืองมาเยี่ยมเยือนอยู่สม่ำเสมอ จึงทำให้มีการขยายวงกว้างแห่งสันติสุขสู่ชุมชนอื่นที่มีโครงสร้างทางกายภาพเหมือนกันได้โดยง่าย

ดังนั้นการมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นของตัวเอง ย่อมสร้างสังคมให้อยู่กันอย่างสันติได้ โดยอาศัยความสามัคคีอันเกิดขึ้นจากจารีตประเพณีอันดีงามนั่นเอง เมื่อสภาพจิตใจอิ่มเอมเปรมปรีกับกุศลที่ได้รับในงานประเพณี ความรักต่อเครือญาติที่มากหน้าพร้อมเพรียงกันย่อมมีความหมายมากขึ้น ยิ่งเพิ่มเติมด้วยการมีรายได้จากประเพณีนั้นอีกด้วย ยิ่งเป็นตัวการันตีได้ว่าประเพณีอันดีงามนี้ สร้างสันติสุขได้อย่างแท้จริงทั้งทางจิตภาพและกายภาพ ความมั่นคงของชุมชนทั้งทางใจและทางกายจึงย่อมบังเกิดขึ้นได้แน่นอนด้วยประเพณีสิบสองเดือน

บทสรุป

การใช้ประเพณีสิบสองเดือนขเป็นเครื่องมือในการสร้างสันติสุขให้กับชุมชน ถูกนำมาปฏิบัติโดยอ้อมในทางพุทธศาสนามาช้านาน ในรูปแบบการทำบุญชำระจิตใจในแต่ละเดือน เป็นกุศโลบายให้พุทธศาสนิกชนได้ทำกุศล ซึ่งทำให้ชุมชนมีส่วนร่วม ก่อให้เกิดความสามัคคีและสันติสุข ซึ่งชาวพุทธรับสืบมาและถ่ายทอดเป็นวัฒนธรรมประเพณีสิบสองเดือนมาจากโบราณกาลมาถึงปัจจุบัน แต่ในปัจจุบันประเพณีสิบสองเดือนบางชุมชนหายไปจากวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนเมืองที่เป็นสังคมแห่งการเอาตัวรอดแบบตัวใครตัวมัน อาจทำให้ชีวิตขาดหายไปจากประเพณีสิบสองเดือน การที่ชุมชนในชนบท

นำประเพณีมาจัดอย่างสืบเนื่องกันมานั้น ทำให้วิถีชีวิตมีดัชนีมวลรวมด้านความสุขมากกว่าสังคมเมือง กล่าวได้ว่าประเพณีสิบสองเดือน เป็นอีกเครื่องมือหนึ่งที่สามารถสร้างสันติสุขให้กับชุมชนอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

บุญมี แท่นแก้ว. **ประเพณีแลพิธีกรรมพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2547

บันเทิง พาพิจิตร. **ประเพณีวัฒนธรรมและคติความเชื่อ,** สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ 860-862 วังบูรพา กรุงเทพมหานคร 2549.

มณี พยอมยงค์. **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย.** เชียงใหม่: เอกสารวิชาการชุดล้านนาคดีศึกษา ลำดับที่3 โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2543.

สวิง บุญเจิม. **มรดกอีสาน.**อุบลราชธานี, 2554

สนิท สมัครการ. **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย.** วิเคราะห์เชิงสังคม-มานุษยวิทยา, กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2529.

การพัฒนารูปแบบเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ บ้านห้วยส้านยาว ตำบลดงมะดะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย

Development farmer form who grow organic rice Baan huay sarn yao dong ma da sub-district, Mea lao district, chiangrai province.

เสพบัณฑิต โหน่งบัณฑิต
พิสิทธิ์ จันทสาร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

การปลูกข้าวอินทรีย์ในปัจจุบันเป็นที่นิยมในหมู่เกษตรกรมากขึ้น เพราะมีราคาจำหน่ายสูง อีกทั้งความนิยมของผู้บริโภคมีมากขึ้นในหมู่นักรักสุขภาพที่พิถีพิถันต่อการบริโภคอาหารจากธรรมชาติที่ไม่ปลอมปนด้วยสารเคมีซึ่งดีต่อสุขภาพร่างกาย ทำให้เกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์มีพัฒนาการของตนเองเพื่อต้องการความเป็นเลิศในการเป็นผู้ผลิตที่มีประสิทธิภาพ เป็นที่ไว้วางใจของผู้บริโภคและเป็นที่ต้องการของตลาด เกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์บ้านห้วยส้านยาว พัฒนาเทคนิคในการปลูกข้าวอินทรีย์อย่างต่อเนื่องกระทั่งตอบโจทย์ผู้บริโภคได้ ประสบการณ์ แนวคิด วิธีการ และเทคนิค คือสิ่งที่ถูกพัฒนามาโดยตลอดก่อให้เกิดการยอมรับในระดับแนวหน้าและเป็นทางเลือกใหม่ในการประกอบอาชีพเกษตรกร

คำสำคัญ : การพัฒนา, เกษตรกร, ข้าวอินทรีย์

Abstract

Today growing organic rice is becoming the more popular with farmers because there is a high price. Moreover, The Satisfaction of consumers is increasing for health lovers to the consumption of natural foods that are not contaminated with chemicals which are good for the health of the body. It is causing for farmers to develop their own organic rice to seek excellence in being an efficient manufacturer. It is trusted by consumers and demand of market. The Farmers growing organic rice of Ban Huai San Yao developing Continuously techniques for growing organic rice until the present. Experience, concept, method and technique are always developed. It is confessed of the front adoption of new alternatives of farmers.

Keywords : Development, Farmer, Rice organic

บทนำ

การปลูกข้าวอินทรีย์ในประเทศไทยเริ่มตั้งแต่ฤดูการผลิตปี 2535 โดยกรมวิชาการเกษตรให้การสนับสนุนภาคเอกชนการผลิตข้าวอินทรีย์ มีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการประมาณปีละ 100 ราย ในพื้นที่ประมาณ 4,000 ไร่ นอกจากนี้มีองค์กรพัฒนาเอกชนหรือเอ็นจีโอให้การสนับสนุนรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อปลูกข้าวอินทรีย์ รวมทั้งมีบริษัทเอกชนลงทุนปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อจำหน่ายโดยตรง

ส่วนหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรสนใจในการปลูกข้าวอินทรีย์ก็คือ ราคาขายข้าวอินทรีย์ ซึ่งราคาข้าวเปลือกอินทรีย์ที่เกษตรกรขายได้จะสูงกว่าราคาข้าวเปลือกโดยทั่วไปประมาณร้อยละ 10 ซึ่งข้าวอินทรีย์ที่ผลิตจำหน่ายในปัจจุบันมีทั้งข้าวเปลือกเจ้าอินทรีย์และข้าวเปลือกเหนียวอินทรีย์ ในส่วนที่เป็นข้าวสารบรรจุถุงจำหน่ายในประเทศมีราคาสูงกว่าข้าวสารบรรจุถุงทั่วไปประมาณร้อยละ 20 สำหรับราคาข้าวอินทรีย์ในตลาดต่างประเทศสูงกว่าราคาข้าวสารทั่วไปร้อยละ 25-30 และข้าวขาวดอกมะลิ 105 อินทรีย์จะมีราคาใกล้เคียงกับข้าวพันธุ์บาสมาติของอินเดีย

ดังนั้นการขยายพื้นที่การปลูกข้าวอินทรีย์นั้นต้องเน้นการให้โอกาสเกษตรกรปรับเปลี่ยนและเรียนรู้เป็นลำดับ โดยเริ่มจากการปลูกข้าวปลอดสารพิษเพื่อไปสู่การผลิตข้าวมาตรฐานอินทรีย์หรือข้าวอินทรีย์เต็มรูปแบบ โดยสามารถจำแนกลำดับขั้นผลิตผลในระดับต่าง ๆ กัน ดังนี้

1. ข้าวปลอดสารพิษ หมายถึง ข้าวที่ไม่มีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และวัชพืช ซึ่งถือว่าเป็นข้าวฤดูแรกที่มีเริ่มไม่ใช้สารเคมีในขั้นตอนการผลิต โดยเมื่อนำไปตรวจสอบยังพบปริมาณสารเคมีในผลผลิตข้าว เนื่องจากยังคงมีปริมาณสารเคมีสะสมในสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะดินและน้ำที่ใช้ปลูกข้าว

2. ข้าวปฐมอินทรีย์ หมายถึงข้าวที่ได้จากแปลงข้าวที่เริ่มผลิตข้าวอินทรีย์ โดยมีการทำการเกษตรอินทรีย์เป็นบางส่วน นับเป็นข้าวในฤดูการผลิตต่อ ๆ มา โดยปริมาณสารเคมีสะสมในดินและน้ำจะเริ่มลดลง

3. ข้าวอินทรีย์ปรับเปลี่ยน หมายถึง ข้าวจากแปลงข้าวเริ่มปลูกข้าวอินทรีย์ทั้งแปลงเป็นปีแรก และยังไม่ผ่านการตรวจสอบจากคณะกรรมการจากลุ่มผู้บริโภค ซึ่งแต่งตั้งโดยสำนักงานมาตรฐานอินทรีย์

4. ข้าวมาตรฐานอินทรีย์หรือข้าวอินทรีย์เต็มรูปแบบ หมายถึง ข้าวอินทรีย์ที่ได้รับการตรวจสอบรับรอง จากคณะกรรมการจากลุ่มผู้บริโภคซึ่งแต่งตั้งโดยสำนักงานมาตรฐานอินทรีย์แล้วว่าผลผลิตไม่มีการปนเปื้อนของสารเคมี

สำหรับตลาดข้าวอินทรีย์ในประเทศไทยมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 4.0 ของปริมาณข้าวอินทรีย์ที่ผลิตได้ทั้งหมด โดยข้าวอินทรีย์ที่จำหน่ายในประเทศแบ่งออกเป็น 2 ตลาดอย่างชัดเจนคือ ข้าวอินทรีย์ที่จำหน่ายในช่องทางโมเดิร์นเทรดและช่องทางขายตรง ซึ่งราคาจะค่อนข้างสูง แต่ก็เป็นข้าวมาตรฐานเดียวกับส่งออก ส่วนอีกตลาดหนึ่งจะเป็นตลาดข้าวอินทรีย์ที่จำหน่ายโดยชุมชนเกษตรกร ซึ่งวางจำหน่ายในชุมชนที่เป็นแหล่งผลิตและร้านจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์โดยเฉพาะ ราคาจะต่ำกว่าข้าวอินทรีย์ประเภทแรก แต่ก็ยังสูงกว่าราคาข้าวสารปกติ

เนื่องจากความต้องการบริโภคข้าวอินทรีย์เพิ่มขึ้นทั้งจากความต้องการของตลาดในประเทศและตลาดส่งออก ปัจจุบันโครงการส่งเสริมการขยายพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ แยกออกเป็นดังนี้

1.การส่งเสริมในพื้นที่ภาคเหนือ การปลูกข้าวอินทรีย์ทางภาคเหนือจะกระจายอยู่ในจังหวัดเชียงราย พะเยา เชียงใหม่ เพชรบูรณ์และอุทัยธานี ปัจจุบันทางโครงการพัฒนาข้าวหอมมะลิอินทรีย์สู่ตลาดโลกประสานงานหน่วยงานท้องถิ่นและกำลังจัดหาพื้นที่สำหรับการจัดทำแปลงสาธิตการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ขนาด 300 ไร่ต่อจังหวัด

2.การส่งเสริมในพื้นที่ทางตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากเนื้อที่เพาะปลูกข้าวหอมมะลิส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้นจึงมีการส่งเสริมเพื่อการขยายการผลิตข้าวอินทรีย์ทั้งของภาครัฐและเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการขยายพื้นที่ผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้บริเวณลุ่มน้ำลำพลับเพลา จังหวัดสุรินทร์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม 20 ตำบล ประมาณ 500,000 ไร่

ปัจจุบันไทยมีแหล่งผลิตข้าวอินทรีย์คุณภาพดีกระจายอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ โดยทั้งเนื้อที่เพาะปลูกและปริมาณผลผลิตข้าวอินทรีย์นั้นไม่ถึงร้อยละ 1.0 เมื่อเทียบกับเนื้อที่ปลูกและปริมาณผลผลิตข้าวทั้งหมด นอกจากนี้เมื่อเทียบกับเนื้อที่ปลูกข้าวอินทรีย์ในตลาดโลกแล้วไทยยังอยู่ในอันดับ 5 รองจากจีน อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และเกาหลีใต้ แม้ว่าการส่งออกข้าวอินทรีย์ของไทยยังเป็นอันดับหนึ่งของโลก เนื่องจากประเทศที่เป็นแหล่งปลูกข้าวอินทรีย์นั้นยังมีการบริโภคข้าวอินทรีย์ในประเทศ ดังนั้นในอนาคตมีความเป็นไปได้สูงที่ไทยอาจถูกแย่งตลาดข้าวอินทรีย์หรือต้องเผชิญภาวะการแข่งขันที่สูงขึ้น ถ้าประเทศเหล่านี้หันมาขยายพื้นที่การผลิตข้าวอินทรีย์ โดยคู่แข่งที่น่ากลัวคือ จีน

เกษตรกรบ้านห้วยส้านยาว ตำบลดงมะดะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย ปลูกข้าวด้วยวิธีแบบดั้งเดิมของชาวนาไทย แม้จะมีการพัฒนารูปแบบการปลูกจากฐานเดิมมาสู่การทำนาแบบโลกาภิวัฒน์ เช่น มีการนำเทคโนโลยีเครื่องมือหนักเข้ามาช่วย มีการใช้สารเคมี เป็นต้น แต่การลงทุนยังมีต้นทุนที่สูง ซึ่งไม่สมดุลกับผลผลิตที่ได้รับ อีกทั้งได้ข้าวที่ปนเปื้อนไม่เป็นที่ต้องการของตลาด แต่เมื่อพ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ภาครัฐมีการนำเสนอวิถีการเกษตรแบบใหม่โดยการปลูกแบบอินทรีย์ ด้วยแนวคิดใหม่วิธีการแบบใหม่ มุ่งค่านิยมไปที่ความปลอดภัย ได้สุขภาพดีเป็นที่ตั้ง เพื่อให้ได้คุณภาพตามท้องตลาดสมัยใหม่ มุ่งเน้นไปที่สินค้าท้องถิ่นมากกว่าสินค้าแบบโรงงาน เกษตรกรบ้านห้วยส้านยาวจึงได้รับความรู้ทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน จึงรวมกลุ่มกันพัฒนารูปแบบการปลูกข้าวตามแนวคิดใหม่ เป็นเกษตรกรแบบอินทรีย์ ไม่พึ่งสารเคมีเหมือนก่อนเคยมา เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มาตรฐานและคุณภาพรวมถึงความปลอดภัยของผู้บริโภคอย่างเป็นที่สุดของแนวคิดการทำเกษตรอินทรีย์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อรวบรวมองค์ความรู้กระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ที่มีประสิทธิภาพสูง
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมและการถ่ายทอดเทคโนโลยีในการพัฒนาศักยภาพเกษตรกร

วิธีการดำเนินการวิจัย

เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field survey) ประกอบด้วย การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Dept interview) เป็นรายบุคคล จากผู้ให้ข้อมูล

สำคัญ (Key informants) โดยมีวิธีการศึกษาใน คือการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์ (In-Dept interview) การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน ดังนี้

1) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดและหลักการปลูกข้าวอินทรีย์ ความเป็นมาของการปลูกข้าวอินทรีย์ รูปแบบการปลูกข้าวอินทรีย์ กระบวนการผลิตข้าว การใช้ตัวชี้วัดความสำเร็จในการปลูกข้าวอินทรีย์ เพื่อค้นหาแนวคิดเกี่ยวกับข้อมูลด้านความรู้ ด้านการลงทุน ด้านกำไร ด้านระยะเวลาการพัฒนา ด้านความมั่นคงในอาชีพ ด้านความเสี่ยงและโอกาสในการลงทุน จากหนังสือ ตำราวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิดและหลักการปลูกข้าวอินทรีย์ ความเป็นมาของการปลูกข้าวอินทรีย์ รูปแบบการปลูกข้าวอินทรีย์ กระบวนการผลิตข้าว การใช้ตัวชี้วัดความสำเร็จในการปลูกข้าวอินทรีย์ โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

(1) ศึกษาและคัดเลือกชุมชน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นชุมชนที่มีการปลูกข้าวอินทรีย์อย่างเป็นระบบ จนได้การยอมรับเป็นตัวชี้วัดได้ โดยงานวิจัยนี้เจาะจงชมชุนบ้านห้วยส้านยาว ตำบลดงมะดะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย (2) ศึกษา และรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ครั้งละ 3-5 ราย (3) ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและหลักการ รูปแบบการปลูกข้าวอินทรีย์ กระบวนการจัดการ และแนวทางการพัฒนารูปแบบการปลูกข้าวอินทรีย์ เพื่อประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และกระบวนการจัดการต่อชุมชนอื่น ในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย (4) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือแนวคิดการปลูกข้าวอินทรีย์ หลักการของการปลูกข้าวอินทรีย์ ความเป็นมาของการปลูกข้าวอินทรีย์ รูปแบบของการปลูกข้าวอินทรีย์ กระบวนการจัดการ และแนวทางการพัฒนารูปแบบของการปลูกข้าวอินทรีย์ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้สาธารณะชนได้รับทราบ (5) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) การวิจัยเป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ผู้ให้ข้อมูล (Key informants) ประกอบด้วย 1) นายต้นเสียงธรรม คณะรินทร์ 2) นายสมมิทธิ์ คณะรินทร์ 3) นายศรีมูล บุญศรี 4) นายสม บุญศรี 5) นายจาตุรงค์ คณะรินทร์ 6) นางศรีนวล บุญศรี 7) นายทอง ปัญญาช่วย 8) นางจันทร์ติ๊บ จุมภูโร 9) นางจันทรา กาละวัน 10) นายคงศักดิ์ ธิมา 11) นายวิมล กาละวัน 12) นายอิ่นคำ สุยะยงค์ 13) นายสมพงษ์ปัญญาช่วย 14) นายสุรสิทธิ์ สุขใหม่ 15) นางอุลัย ใจโส 16) นายเสน่ห์ แต้มทอง 17) นางบัวเขียว ปินตาสาร 18) นายมาโนช พุกเกลี้ยง 19) นายแดง ขันคำ 20) นางสาวทัศวรรณ ขันคำ รวมผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ จำนวน 20 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

ในงานวิจัยนี้มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Dept interview) สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) ผู้วิจัยสัมภาษณ์เอง เพื่อให้ได้ข้อมูลละเอียดตรงกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การสัมภาษณ์ไม่กำหนดรูปแบบมาตรฐาน (unstructured interview) ไม้มีการกำหนดข้อคำถามอย่างตายตัว แต่กำหนดไว้เพียงกรอบหรือประเด็นที่สัมภาษณ์ อาศัยกรอบและแนวคิดเป็นปัจจัยสำคัญ ในการตั้งประเด็นคำถาม และไม่เรียงลำดับคำถามก่อนหลังเหมือนที่กำหนดไว้ คำถามมีลักษณะแบบปลายเปิด และหากว่าขณะที่สัมภาษณ์ พบปรากฏการณ์หรือประเด็นปัญหาใดที่น่าสนใจ จะทำการสัมภาษณ์โดยละเอียดเพื่อให้ได้คำตอบอย่างชัดเจน

1) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In–depth Interviews) ประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิดการปลูกข้าวอินทรีย์ หลักการของการปลูกข้าวอินทรีย์ ความเป็นมาของการปลูกข้าวอินทรีย์ รูปแบบของการปลูกอินทรีย์ กระบวนการจัดการและแนวทางการพัฒนารูปแบบของการปลูกข้าวอินทรีย์ 2) การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญครั้งละ 3-5 คน จำนวน 3 ครั้ง 3) ศึกษาและติดตามการปฏิบัติหน้าที่ในปลูกข้าวอินทรีย์อย่างใกล้ชิด 4) การสังเกต (Observation) ซึ่งเป็นการสังเกตขั้นตอนในการปลูกข้าวอินทรีย์ของชุมชนบ้านห้วยส้านยาว ดังนั้น จึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ (Inter-view Guideline) และแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยส่งหนังสือขออนุญาตเข้าทำการศึกษาวิจัย จากวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ไปยังผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) เพื่อนัดหมายในการสัมภาษณ์และการเข้าศึกษาในพื้นที่ ตามกระบวนการ ดังนี้

จัดประชุมย่อย (Focus Group) กลุ่มตัวอย่าง 3 ครั้ง เพื่อจัดการองค์ความรู้ในการผลิตข้าวอินทรีย์ และถอดบทเรียนหาความถี่องค์ความรู้และเทคนิคในการผลิตข้าวอินทรีย์ที่ยอมรับมากที่สุด โดยแบ่งเป็นกลุ่มในการถ่ายทอดกระบวนการเทคโนโลยีในการผลิตข้าวอินทรีย์ เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ พัฒนาเทคโนโลยี และสร้างมาตรฐานการผลิตสู่นาแปลงใหญ่ (สหกรณ์การผลิตข้าวอินทรีย์) ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลผู้ให้ข้อมูลกระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ มีส่วนร่วมในการถอดบทเรียน 3 ครั้ง ครั้งที่ 1 รวบรวมองค์ความรู้และสังเคราะห์ข้อมูลดิบก่อนลงมือปฏิบัติ ในช่วงต้นฤดูการผลิตข้าวอินทรีย์ (เมษายน-พฤษภาคม) ครั้งที่ 2 พัฒนาเทคโนโลยีในการถ่ายทอดสู่การปฏิบัติ ในช่วงลงมือการผลิตข้าวอินทรีย์ (มิถุนายน – กรกฎาคม) ครั้งที่ 3 สร้างมาตรฐานการผลิตเพื่อให้ได้รูปแบบที่ชัดเจน ในช่วงปลายฤดูการผลิตข้าวอินทรีย์ (ตุลาคม – พฤศจิกายน)

การวิเคราะห์ข้อมูล จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้(1) วิเคราะห์แนวคิดการปลูกข้าวอินทรีย์ หลักการของการปลูกข้าวอินทรีย์ ความเป็นมาของการปลูกข้าวอินทรีย์ รูปแบบของการปลูกอินทรีย์ กระบวนการจัดการและแนวทางการพัฒนารูปแบบของการปลูกข้าวอินทรีย์ (2) ศึกษา

วิเคราะห์การสร้างตัวชี้วัดความสำเร็จในระดับต่างๆ ของประชากรกลุ่มตัวอย่าง และชุมชนที่ปลูกข้าวอินทรีย์ (3) การนำเสนอรูปแบบและวิธีการสร้างตัวชี้วัดความสำเร็จในระดับต่างๆ ของประชากรกลุ่มตัวอย่าง และชุมชนที่ปลูกข้าวอินทรีย์ (4) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการวิเคราะห์ แนวทางการพัฒนารูปแบบเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ (5) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีหลักการที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการพัฒนารูปแบบเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ เพื่อนำไปประยุกต์ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคลต่อไป (6) สรุปประเมินผลการเก็บรวบรวมข้อมูลในทุกกระบวนการ จากนั้นนำผลการศึกษามาวิเคราะห์ สรุปรายงานการวิจัยเชิงพรรณนา

การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความหมายประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการปลูกข้าวอินทรีย์ หลักการของการปลูกข้าวอินทรีย์ ความเป็นมาของการปลูกข้าวอินทรีย์ รูปแบบของการปลูกอินทรีย์ กระบวนการจัดการและแนวทางการพัฒนารูปแบบของการปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชน องค์กร และปัจเจกบุคคล

สรุป การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการวิจัยที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพจากกลุ่มตัวอย่างทั้งที่เป็นเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ 20 คน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In–depth Interviews) เป็นเครื่องมือในการวิจัย แล้วนำข้อมูลที่ได้จากกระบวนการวิจัยมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่ออธิบายข้อมูลกับแนวคิดการปลูกข้าวอินทรีย์ หลักการของการปลูกข้าวอินทรีย์ ความเป็นมาของการปลูกข้าวอินทรีย์ รูปแบบของการปลูกอินทรีย์ กระบวนการจัดการและแนวทางการพัฒนารูปแบบของการปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชน องค์กร และปัจเจกบุคคล

ผลการวิจัย

ศัพท์ว่า “ข้าวอินทรีย์” เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ.2535 โดยกรมวิชาการเกษตร ร่วมกับบริษัทนครหลวงค้าข้าว และ บริษัทไชยวิวัฒน์อุตสาหกรรมอาหาร ที่มีโครงการวิจัยข้าวออร์แกนิกส์ ต้องการหาชื่อที่เป็นไทยมาใช้แทน Organic Rice แรกทีเดียวมีการเสนอคำว่า "ข้าวปลอดสารพิษ" และข้าวอนามัย ซึ่งได้รับการโต้แย้งจากฝ่ายราชการว่า หากใช้คำว่าข้าวปลอดสารเท่ากับยอมรับว่า ผลผลิตข้าวส่วนอื่น ๆ ของประเทศไทยมีสารพิษเจือปน ในที่สุดมาลงตัว ที่คำว่า “ข้าวอินทรีย์” [1]

ข้าวอินทรีย์ เป็นผลผลิตจากการผลิตแบบอินทรีย์ (Organic farming หรือ Organic argriculture) เป็นการผลิตที่หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีทุกชนิด หรือสารสังเคราะห์ต่าง ๆ รวมไปถึงปุ๋ยเคมี และยาปราบศัตรูพืช ในทุกขั้นตอนการผลิตเน้นการใช้สารอินทรีย์จากธรรมชาติ การเตรียมการเริ่มจากการเตรียมพื้นที่ต้องหาโซนการผลิต ที่มีน้ำฝนอุดมสมบูรณ์ มีการใช้สารเคมี และยาปราบศัตรูพืชน้อยมากมาก่อน การเตรียมดิน ทุกฤดูการผลิตต้องใช้ปุ๋ยจากธรรมชาติ สภาพแวดล้อมของพื้นที่ และพื้นที่ข้างเคียงต้องปลอดจาก

[1] วิจารณ์ พานิช, **การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ,** พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2548).

สารเคมีด้วย หากมีความจำเป็นในการปราบศัตรูพืช ต้องเป็นสารอินทรีย์ ที่อยู่ในบัญชีรายชื่อสารรับอนุญาต ทั้งนี้ต้องไม่มีสารปนเปื้อนตกค้างในผลผลิต ในดิน น้ำ ซึ่งในปัจจุบันผู้บริโภคบางส่วนสับสนว่า “ข้าวอินทรีย์” อยู่ในกลุ่มเดียวกับ “ข้าวปลอดสารพิษ” หรือศัพท์เรียกชื่อชนิดอื่น ๆ แต่แท้จริงแล้วมาตรฐานการผลิตประเภท Organic farming ถึงแม้ว่าข้าวหรือผลผลิต ที่ใช้สารเคมีในปริมาณน้อยจนไม่สามารถตรวจพบหรือน้อยกว่าค่ามาตรฐานก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถจัดอยู่ในกลุ่ม Organic Product ได้ มาตรฐานของผลผลิตเกษตรอินทรีย์ ปัจจุบันถูกกำหนดโดย FAO/WHO (Codex) เรียกว่า ค่ามาตรฐาน MRL ซึ่งการส่งออกของไทยเข้าไปยังประเทศในกลุ่มสหภาพยุโรป ต้องผ่านบริษัทตรวจสอบมาตรฐาน เพื่อรับรองคุณภาพก่อน คล้ายคลึงกับมาตรฐาน ISO (International Organization for Standardizations หรือ องค์การมาตรฐานสากล) ถึงแม้ว่า การปลูกข้าวแทบทั้งหมดในประเทศไทยไม่ได้ควบคุมสารเคมี และปุ๋ยอย่างจริงจัง จนกล่าวได้ว่า พื้นนาจำนวนมากเวลานี้มีการสั่งสมของสารเคมี และการสูญสภาพของดินไปแล้วจำนวนหนึ่ง แต่กรมวิชาการเกษตรยังมองว่า หากมีนโยบายปรับเปลี่ยนพื้นที่นาปกติมาเป็นนาข้าวอินทรีย์ ก็ยังคงมีความเป็นไปได้ โดยระบุว่า เกษตรกรไทยในพื้นที่นาน้ำฝน เขตภาคเหนือ และตะวันออกเฉียงเหนือทำนาปีละเพียงหนึ่งครั้ง ทำให้รักษาสภาพแวดล้อมได้ด้วยตัวเองดีระดับหนึ่ง ถือเป็นพื้นที่สำหรับเปลี่ยนมาสู่กระบวนการผลิตแบบชีวภาพได้ง่าย แต่ทั้งเกษตรกร และผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดจะต้องมีความรู้ความเข้าใจ เล็งเห็นความสำคัญ และความยั่งยืนระยะยาวของระบบใหม่นี้

จุดเริ่มต้นข้าวอินทรีย์ไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา กรมวิชาการเกษตรได้ให้การสนับสนุนบริษัทในเครือสยามไชยวิวัฒน์ และบริษัทในเครือนครหลวงค้าข้าว จำกัด ดำเนินการผลิตข้าวอินทรีย์ โดยให้คำปรึกษาแนะนำ และประสานงานกับทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง หลังจากได้คัดเลือกเกษตรกรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมไว้เพียงบางส่วนเพื่อเข้าร่วมโครงการแล้ว ได้มีการชี้แจงให้เกษตรกรเข้าใจหลักการและขั้นตอนการผลิตข้าวอินทรีย์ที่ถูกต้อง การจัดทำข้อตกลงและการยอมรับนำไปปฏิบัติตามหลักการการผลิตข้าวอินทรีย์ รวมทั้งจัดนักวิชาการออกติดตามให้คำแนะนำในทุกขั้นตอนของการผลิต จากการดำเนินงานตั้งแต่ฤดูกาลผลิตปี 2535 เป็นต้นมา มีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการประมาณปีละ 100 รายในพื้นที่ประมาณ 4,000 ไร่ ได้ผลผลิตเฉลี่ย ประมาณ 400-500 กิโลกรัมต่อไร่ คิดเป็นผลผลิตรวมประมาณปีละ 2,000 ตัน [2]

นอกจากนี้ยังมีองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ให้การสนับสนุนเกษตรกรในพื้นที่อื่น ๆ ผลิตข้าวอินทรีย์ รวมทั้งมีบริษัทเอกชนผลิตข้าวอินทรีย์จำหน่ายโดยตรง เช่น บริษัทลัดดา จำกัด เป็นต้น ปี 2538 สถาบันวิจัยข้าว ได้เริ่มงานวิจัยและพัฒนาข้าวอินทรีย์ ในลักษณะแปลงทดสอบเบื้องต้นปี 2540 เป็นต้นมา ได้รับอนุมัติให้ดำเนินงาน โครงการวิจัยผลิตข้าวอินทรีย์ครบทุกสาขาวิชาในลักษณะของโครงการพิเศษ กำหนดสิ้นสุดโครงการ ปี 2544

การทำการเกษตรในรูปแบบของเกษตรอินทรีย์เป็นรูปแบบการเกษตรที่ควรจะต้องได้รับความนิยมมากเป็นพิเศษ ด้วยความที่การทำเกษตรรูปแบบนี้นอกจากจะเป็นการช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมแล้วยังทำให้ผู้บริโภครวมถึงตัวเกษตรกรเองปลอดภัยจากสารเคมีต่าง ๆ มากมายอีกด้วย เพราะการใช้สารเคมีแล้วได้รับ

[2] สถาบันวิจัยข้าวอินทรีย์, **หลักการผลิตข้าวอินทรีย์,** กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เขตจตุจักร (กรุงเทพมหานคร, 2558).

สิ่งเหล่านี้เข้าสู่ร่างกายเป็นเวลานานจะทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้นได้นั่นเอง ต่อให้จะมีคนบอกว่าการทานผักล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งมีประโยชน์แต่การที่ผักมีสารเคมีเจือปนอยู่ก็สามารถสร้างโทษได้มหันต์เช่นเดียวกัน และจากสิ่งเหล่านี้เองทำให้ได้มีการพยายามจัดตั้งมูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทยขึ้นเพื่อช่วยสนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ให้กับเกษตรกรในประเทศไทยและความเกี่ยวข้องในด้านอื่น ๆ ด้วย

หลักการปลูกข้าวอินทรีย์ (Principles of Organic Rice Growing) การผลิตข้าวอินทรีย์เป็นระบบการผลิตข้าวที่ไม่ใช้สารเคมีทางการเกษตรทุกชนิดเป็นต้นว่า ปุ๋ยเคมี สารควบคุมการเจริญเติบโต สารควบคุมและกำจัดวัชพืช สารป้องกันกำจัดโรค แมลงและสัตว์ศัตรูข้าว ตลอดจนสารเคมีที่ใช้รมเพื่อป้องกันกำจัดแมลงศัตรูข้าวในโรงเก็บ การผลิตข้าวอินทรีย์นอกจากจะทำให้ได้ผลผลิตข้าวที่มีคุณภาพสูงและปลอดภัยจากสารพิษแล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนอีกด้วย[3]

รูปแบบการปลูกข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรบ้านห้วยส้านยาว

การผลิตข้าวอินทรีย์มีขั้นตอนการปฏิบัติเช่นเดียวกับการผลิตข้าวโดยทั่วไปจะแตกต่างกันที่ต้องหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ในทุกขั้นตอนการผลิต จึงมีข้อควรปฏิบัติดังนี้

1. การเลือกพื้นที่ปลูก 2. การเลือกใช้พันธุ์ข้าว 3. การเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าว 4. การเตรียมดิน 5. วิธีปลูก 6. การจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดิน 7. ระบบการปลูกพืช 8. การควบคุมวัชพืช 9. การป้องกันกำจัดโรค แมลง และสัตว์ศัตรูพืช 10. การจัดการน้ำ 11. การเก็บเกี่ยว การนวดและการลดความชื้น 12. การเก็บรักษาข้าวเปลือก 13. การสี 14. การบรรจุหีบห่อเพื่อการค้า

ขั้นตอนการผลิตข้าวอินทรีย์ ของเกษตรกรบ้านห้วยส้านยาว

1. การเลือกพื้นที่ปลูก เลือกพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ติดต่อกัน และมีความอุดมสมบูรณ์ของดินโดยธรรมชาติค่อนข้างสูง ประกอบด้วยธาตุอาหารที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของข้าวอย่างเพียงพอ มีแหล่งน้ำสำหรับการเพาะปลูก ไม่ควรเป็นพื้นที่ที่มีการใช้สารเคมีในปริมาณมากติดต่อกันเป็นเวลานาน หรือมีการปนเปื้อนของสารเคมีสูง และห่างจากพื้นที่ที่มีการใช้สารเคมีการเกษตร

2. การเลือกใช้พันธุ์ข้าว พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกควรมีคุณสมบัติด้านการเจริญเติบโตเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในพื้นที่ปลูก และให้ผลผลิตได้ดีแม้ในสภาพดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำ ต้านทานโรคและแมลงศัตรูข้าว และมีคุณภาพเมล็ดตรงกับความต้องการของผู้บริโภคข้าวอินทรีย์ การผลิตข้าวอินทรีย์ในปัจจุบันส่วนใหญ่ใช้พันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 และ กข 15 ซึ่งทั้งสองพันธุ์เป็นข้าวที่มีคุณภาพเมล็ดดีเป็นพิเศษ

3. การเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าว เลือกใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ได้มาตรฐานผลิตจากแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวแบบเกษตรอินทรีย์ที่ได้รับการดูแลอย่างดี มีความงอกดี ผ่านการเก็บรักษาโดยไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์ปราศจากโรค แมลงและเมล็ดวัชพืช หากจำเป็นต้องป้องกันโรคที่ติดมากับเมล็ดพันธุ์อนุโลมให้นำมาแช่ในสารละลายจุนสี (จุนสี 1 กรัมต่อน้ำ 1 ลิตร) เป็นเวลานาน 20 ชั่วโมง แล้วล้างด้วยน้ำก่อนนำไปปลูก

[3] สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว. **หลักการปลูกข้าวอินทรีย์,** กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2561.

4. การเตรียมดิน วัตถุประสงค์หลักของการเตรียมดินคือสร้างสภาพที่เหมาะสมต่อการปลูกและการเจริญเติบโตของข้าว ช่วยควบคุมวัชพืช โรค แมลงและสัตว์ศัตรูข้าวบางชนิด การเตรียมดินมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับคุณสมบัติดิน สภาพแวดล้อมในแปลงนาก่อนปลูกและวิธีการปลูก โดยไถดะ ไถแปร คราด และทำเทือก

5. วิธีปลูก การปลูกข้าวแบบปักดำจะเหมาะสมที่สุดกับการผลิตข้าวอินทรีย์ เพราะการเตรียมดินทำเทือก การควบคุมระดับน้ำในนาจะช่วยลดปริมาณวัชพืชได้และการปลูกกล้าข้าวลงดินจะช่วยให้ข้าวสามารถแข่งขันกับวัชพืชได้ ต้นกล้าที่ใช้ปักดำควรมีอายุประมาณ 30 วัน เลือกต้นกล้าที่เจริญเติบโตแข็งแรงดี ปราศจากโรคและแมลงทำลาย

6. การจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดิน เนื่องจากการปลูกข้าวอินทรีย์ต้องหลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมี การเลือกพื้นที่ปลูกที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์สูงตามธรรมชาติ จึงเป็นการเริ่มต้นที่ได้เปรียบ เพื่อที่จะรักษาระดับผลผลิตให้อยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจ คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดินสำหรับการผลิตข้าวอินทรีย์สามารถแบ่งออกได้ ดังนี้

1) การจัดการดิน มีข้อแนะนำเกี่ยวกับการจัดการเพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินให้เหมาะสมกับการใช้ปลูกข้าวอินทรีย์ดังนี้

- ไม่เผาตอซัง ฟางข้าว และเศษวัสดุอินทรีย์ในแปลงนา เพราะเป็นการทำลายอินทรียวัตถุและ จุลินทรีดินที่มีประโยชน์

-ไม่นำชิ้นส่วนของพืชที่ไม่ใช้ประโยชน์โดยตรงออกจากแปลงนา แต่ควรนำวัสดุอินทรีย์จากแหล่งใกล้เคียงใส่แปลงนาให้สม่ำเสมอทีละเล็กละน้อย

เพิ่มอินทรียวัตถุให้กับดินโดยการปลูกพืชโดยเฉพาะพืชตระกูลถั่วในที่ว่างในบริเวณพื้นที่นาตามความเหมาะสม แล้วใช้อินทรียวัตถุที่เกิดขึ้นในระบบไร่นาให้เกิดประโยชน์ต่อการปลูกข้าว-ไม่ควรปล่อยที่ดินให้ว่างเปล่าก่อนการปลูกข้าวและหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าว แต่ควรปลูกพืชบำรุงดินโดยเฉพาะพืชตระกูลถั่ว เช่น ถั่วเขียว ถั่วพร้า โสน เป็นต้น

- ควรวิเคราะห์ดินนาทุกปี แล้วแก้ไขภาวะความเป็นกรดเป็นด่างของดินให้เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของต้นข้าว (ประมาณ 5.5 – 6.5) ถ้าพบว่าดินมีความเป็นกรดสูงแนะนำให้ใช้ปูนมาร์ล ปูนขาว หรือขี้เถ้าไม้ปรับปรุงสภาพดิน

2) การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ใส่ปุ๋ยอินทรีย์จากธรรมชาติอย่างสม่ำเสมอ แต่เนื่องจากปุ๋ยอินทรีย์ธรรมชาติแทบทุกชนิดมีความเข้มข้นของธาตุอาหารค่อนข้างต่ำ ซึ่งใช้ในปริมาณที่สูงมาก จึงแนะนำให้ใช้หลักการธรรมชาติที่ว่า “สร้างให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ใส่ทีละเล็กทีละน้อยสม่ำเสมอเป็นประจำ” ปุ๋ยอินทรีย์จากธรรมชาติที่ควรใช้ ได้แก่

- ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยมูลสัตว์ ได้แก่มูลสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งอาจนำมาจากภายนอก หรือจัดการผลิตขึ้นในบริเวณไร่นา

- ปุ๋ยหมัก ควรจัดทำในพื้นที่นาหรือบริเวณที่อยู่ไม่ห่างจากแปลงนามากนักเพื่อความสะดวกในการใช้ ควรใช้เชื้อจุลินทรีย์ในการทำปุ๋ยหมักเพื่อช่วยการย่อยสลายได้เร็วขึ้น

- ปุ๋ยพืชสด ควรเลือกชนิดที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมควรปลูกก่อนการปักดำข้าวในระยะเวลาพอสมควร เพื่อให้ต้นปุ๋ยพืชสดมีช่วงการเจริญเติบโตเพียงพอที่จะผลิตมวลพืชสดได้มาก มีความเข้มข้นของธาตุไนโตรเจนสูงและไถกลบต้นปุ๋ยพืชสดก่อนการปลูกข้าวตามกำหนดเวลา เช่น โสนอัฟริกัน (Sesbania rostrata)

-น้ำหมักชีวภาพ หรือน้ำสกัดชีวภาพ (Bio Extract) ควรให้ทำใช้เองจากวัสดุเหลือใช้ในไร่นา ในครัวเรือน นำมาหมักร่วมกับกากน้ำตาล (Mollass) หรือน้ำตาลทรายแดงละลายน้ำ แบ่งได้ 3 ประเภท ตามวัสดุที่นำใช้ ได้แก่

น้ำสกัดจากพืช ได้แก่ผักต่าง ๆ ใบสะเดา ตะไคร้หอม พืชสมุนไพรต่าง ๆ น้ำสกัดจากผลไม้ เศษผลไม้จากครัวเรือน มะม่วง สับปะรด กล้วย มะละกอ ฟักทอง

วิธีทำปุ๋ยน้ำหมักหรือน้ำหมักจากสัตว์ เก็บหอยเชอรี่ หรือปูนา นำมาล้างน้ำให้สะอาด ไม่มีขี้โคลนติด ใส่ถุงปุ๋ยประมาณครึ่งถุง ใช้ไม้ตี หรือทุบให้เปลือกแตก อาจใช้ครกไม้หรือครกหินขนาดใหญ่ตำก็ได้ เพื่อเวลาหมักกากน้ำตาลจะได้สัมผัสกับเนื้อหอย หรือเนื้อปูโดยตรง ชั่งน้ำหนักวัสดุที่ใช้เทใส่ภาชนะหรือถังหมัก ชั่งกากน้ำตาล (Mollas) หนักเท่ากับวัสดุที่ใช้ หรืออัตราส่วนระหว่าง หอยเชอรี่หรือปูนา: กากน้ำตาล=1:1 โดยน้ำหนัก คนให้เข้ากันดี ปิดฝาไม่ต้องแน่น เพื่อให้แก๊ซที่เกิดระหว่างการหมักมีโอกาสถ่ายเทได้สะดวก หมักไว้ 1 เดือน เติมน้ำสะอาดอีก 1 เท่า หรือให้ท่วมวัสดุ คนให้เข้ากันดี หมักต่ออีก 1 เดือน จึงนำน้ำหมักมากรองโดยตาข่ายสีฟ้า หรือมุ้งลวด นำของเหลวที่ได้จากการกรองมาใช้ประโยชน์

น้ำหมักจากพืชหรือเศษวัสดุจากพืช นำเศษวัสดุจากพืช เช่น พืช ผัก วัชพืช (หญ้า) สับหยาบ ๆ ชั่งน้ำหนักแล้วเทใส่ภาชนะ หรือถังหมัก ชั่งกากน้ำตาล 1 ใน 3 ของน้ำหนักวัสดุ หรืออัตราส่วนระหว่าง ผัก:กากน้ำตาล = 3:1 โดยน้ำหนัก เทลงผสมกัน ใช้ไม้คนให้เข้ากัน ปิดฝาไม่ต้องแน่น เพื่อให้แก๊ซที่เกิดระหว่างการหมักถ่ายเทได้สะดวก หมักไว้ 1 เดือน เติมน้ำสะอาดให้ท่วมวัสดุ หรือ 1 เท่าตัวของน้ำในถังหมักต่ออีก 1 เดือน จึงนำน้ำหมักที่ได้มากรองโดยตาข่ายสีฟ้า หรือมุ้งลวด นำของเหลวที่ได้จากการกรองมาใช้ประโยชน์ น้ำหมักผลไม้

3) การใช้อินทรียวัตถุบางอย่างทดแทนปุ๋ยเคมี

หากปฏิบัติตามคำแนะนำเกี่ยวกับการจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดินข้างต้นแล้วยังพบว่าดินมีความอุดมสมบูรณ์ไม่เพียงพอหรือขาดธาตุอาหารที่สำคัญบางชนิดไปสามารถนำอินทรียวัตถุจากธรรมชาติต่อไปนี้ทดแทนปุ๋ยเคมีบางชนิดได้คือ

- แหล่งธาตุไนโตรเจน เช่น แหนแดง สาหร่ายสีน้ำเงินแกมเขียว กากเมล็ดสะเดา และเลือดสัตว์แห้ง เป็นต้น

- แหล่งธาตุฟอสฟอรัส เช่นหินฟอสเฟต กระดูกป่น มูลไก่ มูลค้างคาว กากเมล็ดพืชขี้เถ้าไม้ และสาหร่ายทะเล เป็นต้น

- แหล่งธาตุโพแทสเซียม เช่น ขี้เถ้า และหินปูนบางชนิด

- แหล่งธาตุแคลเซียม เช่น ปูนขาว โดโลไมท์ เปลือกหอยป่น และกระดูกป่น เป็นต้น

7. ระบบการปลูกพืช ปลูกข้าวอินทรีย์เพียงปีละครั้ง โดยเลือกช่วงเวลาปลูกที่เหมาะสมกับข้าวแต่ละพันธุ์และปลูกพืชหมุนเวียนโดยเฉพาะพืชตระกูลถั่วก่อนและหลังการปลูกข้าว อาจปลูกข้าวอินทรีย์ร่วมกับพืชตระกูลถั่วก็ได้ถ้าสภาพแวดล้อมเหมาะสม

8.การควบคุมวัชพืช แนะนำให้ควบคุมวัชพืชโดยวิธีกล เช่น การเตรียมดินที่เหมาะสม วิธีการทำนาที่ลดปัญหาวัชพืช การใช้ระดับน้ำควบคุมวัชพืช การใช้วัสดุคลุมดิน การถอนด้วยมือ วิธีเขตกรรมต่าง ๆ การใช้เครื่องมือ รวมทั้งการปลูกพืชหมุนเวียน เป็นต้น

9. การป้องกันกำจัดโรค แมลง และสัตว์ศัตรูพืช หลักการสำคัญของการป้องกันกำจัดโรค แมลง และสัตว์ศัตรูข้าวในการผลิตข้าวอินทรีย์มีดังนี้

1) ใช้ข้าวพันธุ์ต้านทาน

2) การปฏิบัติด้านเขตกรรม เช่น การเตรียมแปลง

กำหนดช่วงเวลาปลูกที่เหมาะสม ใช้อัตราเมล็ดและระยะปลูกที่เหมาะสม การปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อตัดวงจรการระบาดของโรค แมลงและสัตว์ศัตรูข้าว การรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินและสมดุลของธาตุอาหารพืช การจัดการน้ำ เพื่อให้ต้นข้าวเจริญเติบโตดี สมบูรณ์และแข็งแรง สามารถลดการทำลายของโรค แมลงและสัตว์ศัตรูข้าวได้ส่วนหนึ่ง

3) จัดการสภาพแวดล้อมไม่ให้เหมาะสมกับการระบาดของโรค แมลงและสัตว์ศัตรูข้าว เช่น การกำจัดวัชพืช การกำจัดเศษซากพืชที่เป็นโรคโดยใช้ปูนขาว หรือกำมะถันผงที่ไม่ผ่านกระบวนการทางเคมี

4) รักษาสมดุลทางธรรมชาติ โดยส่งเสริมการแพร่ขยายปริมาณของแมลงที่มีประโยชน์ เช่น ตัวห้ำ ตัวเบียน และศัตรูธรรมชาติเพื่อช่วยควบคุมแมลงและสัตว์ศัตรูข้าว

5) ปลูกพืชขับไล่แมลงบนคันนา เช่น ตะไคร้หอม

6) หากมีความจำเป็นอนุญาตให้ใช้สารสกัดจากพืช เช่น สะเดา ข่า ตะไคร้หอม และใบแคฝรั่ง เป็นต้น

7) ใช้วิธีกล เช่น ใช้แสงไฟล่อ ใช้กับดัก และใช้กาวเหนียว

8) ในกรณีที่ใช้สารเคมีกำจัดควรกระทำโดยทางอ้อม เช่น นำไปผสมกับเหยื่อล่อในกับดักแมลงหรือใช้สารพิษกำจัดสัตว์ศัตรูข้าว ซึ่งจะต้องใช้อย่างระมัดระวัง และต้องกำจัดสารเคมีที่เหลือรวมทั้งศัตรูข้าวที่ถูกทำลายโดยเหยื่อพิษอย่างถูกวิธี หลังจากปฏิบัติเสร็จแล้ว

10. การจัดการน้ำ ระดับน้ำมีความสัมพันธ์กับการเจริญเติบโตทางลำต้นและการให้ผลผลิตของข้าวโดยตรง ในระยะปักดำจนถึงแตกกอถ้าระดับน้ำสูงมากจะทำให้ต้นข้าวสูงเพื่อหนีน้ำทำให้ต้นอ่อนแอและล้มง่าย ในระยะนี้ควรรักษาระดับน้ำให้อยู่ที่ประมาณ 5 เซนติเมตร แต่ถ้าต้นข้าวขาดน้ำจะทำให้วัชพืชเติบโตแข่งขันกับต้นข้าวได้ ดังนั้นระดับน้ำที่เหมาะสมต่อการปลูกข้าวอินทรีย์ ตลอดฤดูปลูกควรเก็บรักษาไว้ที่ปริมาณ 5-15 เซนติเมตร จนถึงระยะก่อนเก็บเกี่ยวประมาณ 7-10 วัน จึงระบายน้ำออกเพื่อให้ข้าวสุกแก่พร้อมกัน และพื้นที่นาแห้งพอเหมาะต่อการเก็บเกี่ยว

11. การเก็บเกี่ยว การนวดและการลดความชื้น เก็บเกี่ยวข้าวหลังจากออกดอก ประมาณ 28-30 วัน สังเกตจากเมล็ดในรวงข้าวสุกแก่เมล็ดเปลี่ยนเป็นสีฟาง เรียกว่า ระยะพลับพลึง

1). การเกี่ยวโดยใช้เคียว ต้องตากฟ่อนข้าวในนาประมาณ 2-3 แดด แล้วจึงรวมกองทำการนวดต่อไป

2). การเกี่ยวข้าวโดยใช้รถเกี่ยวนวด เมล็ดข้าวยังมีความชื้นสูง ต้องตากบนลาน ในสภาพที่แดดจัดเป็นเวลา 1-2 วัน พลิกกลับเมล็ดข้าววันละ 3-4 ครั้ง ให้ความชื้นเหลือ 14 เปอร์เซ็นต์ หรือต่ำกว่าเพื่อให้เหมาะสมต่อการเก็บรักษา และทำให้มีคุณภาพการสีดี

12. การเก็บรักษาข้าวเปลือก เมื่อลดความชื้นให้ต่ำกว่า 14 เปอร์เซ็นต์ แล้วจึงนำเมล็ดข้าวไปเก็บรักษาในยุ้งฉางหรือใส่ในภาชนะที่แยกต่างหากจากข้าวที่ผลิตโดยวิธีอื่น

13. การสี ต้องแยกสีต่างหากจากข้าวทั่วไป โดยทำการใช้ข้าวเปลือกอินทรีย์สีล้างเครื่อง

14. การบรรจุหีบห่อเพื่อการค้า ควรบรรจุข้าวกล้องหรือข้าวสารในถุงขนาดเล็กตั้งแต่ 1 กิโลกรัม ถึง 5 กิโลกรัม โดยบรรจุในสภาพสุญญากาศ

สุดท้ายแห่งการพัฒนาของเกษตรกรบ้านห้วยส้าน คือการมีผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์ เป็นแบรนของหมู่บ้าน เป็นที่ยอมรับของชุมชน ทั้งในระดับจังหวัดและระดับประเทศ นั่นเป็นเพราะกลุ่มเกษตรกรมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการสร้างสมประสบการณ์และเทคโนโลยีในการปลูกข้าวอินทรีย์ เป็นมิติใหม่แห่งทางเลือกของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวเป็นอาชีพโดยทั่วไป ให้หันมาสนใจในการปลูกข้าวอินทรีย์ให้เป็นที่ต้องการของตลาดได้อย่างชัดเจน

อภิปรายผล

รูปแบบการทำนาในปัจจุบันของเกษตรกรบ้านห้วยส้านยาว ตำบลดงมะดะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่เป็นการทำนาโดยใช้สารเคมีเพื่อบำรุงดินและป้องกันกำจัดศัตรูพืชเป็นหลัก ส่งผลให้ เกิดปัญหาทางด้านสุขภาพ สิ่งแวดล้อมและเพิ่มต้นทุนในการผลิต แต่กลุ่มเกษตรกรกลุ่มผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ได้พัฒนารูปแบบการปลูกข้าวอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดผลผลิตที่ดี มีรูปแบบตลอดจนได้รับการยอมรับจากหลายองค์กร เป็นผลดีต่อการขยายองค์ความรู้สู่ชุมชนอื่นและกลุ่มเกษตรกรที่สนใจรายอื่น หันเข้ามาศึกษาเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็น มหาวิทยาลัย วิทยาลัยต่าง ๆ สถาบันวิจัยข้าว กลุ่มเกษตรกรสมาร์ทฟาร์ม กลุ่มเกษตรกรวิถีใหม่เพื่อชีวิตที่ดีกว่าควรให้ความสนใจ เพื่อส่งเสริมรูปแบบการพัฒนาวิธีการปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อเป็นสินค้าที่ทรงคุณภาพของท้องถิ่นอย่างเต็มความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่น

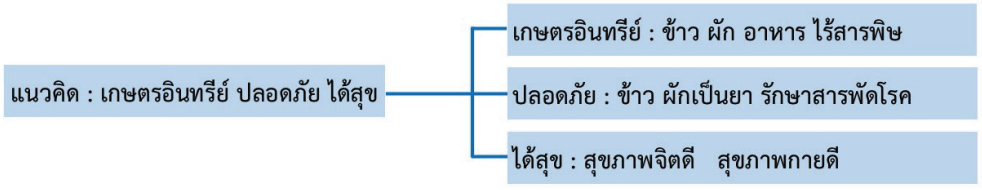

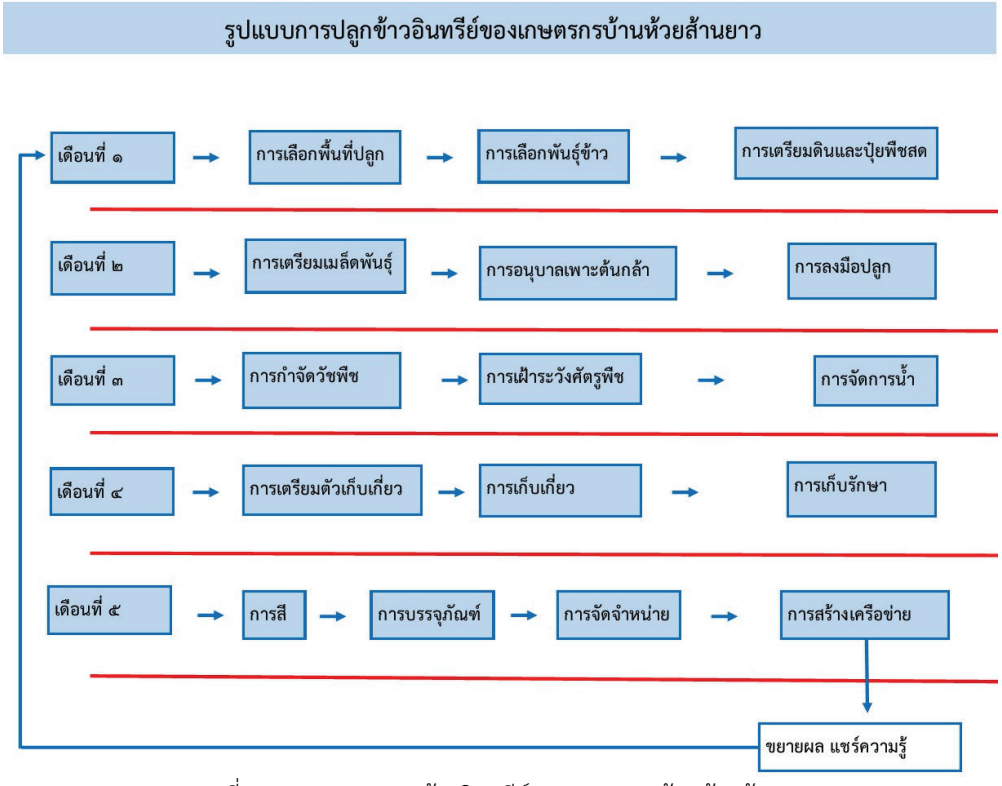

ภาพที่ 1 รูปแบบการปลูกข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรบ้านห้วยส้านยาว

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนามูลค่าและแบรนสินค้า รวมไปถึงการวางมาตรฐานที่เป็นของคนไทยท้องถิ่น และควรส่งเสริมการวิจัยในส่วนที่ให้หน่วยงานเอกชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาสินค้า ตลาด และเส้นทางของสินค้าตั้งแต่เริ่มผลิตจนถึงมือผู้บริโภค ถ้าหากหน่วยงานทางวิทยาศาสตร์เข้าถึงชุมชน สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสินค้าอินทรีย์ คาดว่าไม่ใช่เฉพาะข้าวเท่านั้นที่เกษตรกรจะพัฒนา แต่อาจนำผลผลิตอินทรีย์อื่น ๆ มาต่อยอดได้อีกด้วย

บรรณานุกรม

กรมการพัฒนาชุมชน. **กลุ่มออมทรัพย์กับการพัฒนาชนบท.** กรุงเทพมหานคร, 2538.

ปกรณ์ ปรียากร. **ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาในการบริหารการพัฒนาของอุทัย เลาหวิเชียร**. กรุงเทพมหานคร : สามเจริญพานิช, 2538.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. **การพัฒนาชุมชน:จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ.** กรุงเทพมหานคร : บากกอกบล็อก, 2534.

วิจารณ์ พานิช. **การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2548.

สถาบันวิจัยข้าวอินทรีย์. **หลักการผลิตข้าวอินทรีย์,** กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร, 2558.

สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2547.

สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว. **หลักการปลูกข้าวอินทรีย์,** กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2561.

ความท้าทายการบริหารองค์กรหลังการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019
The challenge of the organizational management after Coronavirus 2019 outbreak.

วีระพงศ์ เกียรติไพรยศ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

การบริหารงานองค์กรโดยทั่วไปปกติบุคลากรจะมาปฏิบัติงานประจำอยู่ที่สำนักงานแต่เมื่อมีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (covid-19) ซึ่งได้มีผู้ติดเชื้อและเสียชีวิตเป็นจำนวนมากในหลายประเทศ ซึ่งรวมถึงประเทศไทย ทำให้องค์กรต่าง ๆ เปลี่ยนรูปแบบการบริหารจัดการองค์กร เพื่อให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานได้ในภาวะที่มีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และไม่เป็นการนำเชื้อไปแพร่ให้แก่บุคคลอื่นหรือแม้กระทั่งในสถานศึกษาก็ต้องมีการเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนจากระบบในห้องเรียนเป็นการสอนผ่านระบบออนไลน์แทน

บทความนี้จะมุ่งนำเสนอการบริหารงานใน 3 ช่วง คือ 1. การบริหารองค์กรก่อนเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 2. การบริหารองค์กรในขณะการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และ 3. ความท้าทายในการบริหารองค์กรหลังการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสไวรัสโคโรนา 2019

คำสำคัญ: ความท้าทาย, การบริหารองค์กร, ไวรัสโคโรนา

Abstract

The general organization management usually the personel will come to work in the office, but when coronavirus 2019 outbreak spreads around the world, and the people become infection, so many people die in the countries as well as Thailand. So the organizations have to change the type of the organizational management so that the personal can work of the coronavirus 2019 pandemic condition and also it can not lead a pathogenic germ spreading to other people until educational institutions have to change learning and teaching system from the classroom system to teach by online instead.

The article has the objective to propose the management of three period times: 1. The organizational management occurs before coronavirus 2019 outbreak. 2. The organizational management coronavirus 2019 outbreak. And 3. The organizational management after coronavirus 2019 outbreak.

Keywords : The challenge, Organizational management, Coronavirus 2019

บทนำ

นับตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.2562 ได้มีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโควิด-19 (Covid-19) ซึ่งเป็นโรคติดต่อที่เกิดจากเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ที่เพิ่งค้นพบ จุดเริ่มต้นของการแพร่ระบาดโรคคือ เมืองอู่ฮั่น ประเทศจีน มีต้นตอมาจากไวรัสในตัวสัตว์มาสู่คน และในปัจจุบันโรคดังกล่าวได้ระบาดไปทั่วโลก และมีผู้ติดเชื้อทั่วโลกสะสม 19,543,547 ราย มีผู้เสียชีวิต 724,075 ราย[1] สำหรับประเทศไทย พบว่า มีผู้ติดเชื้อสะสมจำนวน 3,345 ราย และเสียชีวิตสะสม 58 ราย[2]

จากการแพร่ระบาดดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อโลกอย่างอย่างมหาศาล อาทิ ผลกระทบต่อการทำงานเปลี่ยนจากการทำงานในสำนักงานเป็นการทำงานจากที่บ้าน ไม่มีการท่องเที่ยว การปิดสถานบริการต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่เกิดผลกระทบต่อมวลมนุษยชาติโดยมิได้จำกัดเพศ ฐานะทางสังคม ทำให้การดำเนินชีวิตของทุกคนเปลี่ยนไป เช่น ต้องสวมหน้ากากอนามัย ต้องล้างมืออย่างสม่ำเสมอ ต้องเว้นระยะห่างทางสังคม เป็นต้น หรือที่มีการกล่าวว่าเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตอย่างใหม่ที่แตกต่างจากอดีต (New Normal)

จากผลกระทบดังที่กล่าวมา ผู้เขียนจะมุ่งนำเสนอถึงผลกระทบต่อระบบการบริหารองค์กร ซึ่งจะเห็นได้ว่าในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 (Covid-19) นั้น การปฏิบัติงานจะออกมาเป็นแนวทาง เช่น การทำงานอยู่ที่บ้าน การสลับวันมาทำงานที่สำนักงาน หรือการทำงานผ่านระบบออนไลน์ ซึ่งการทำงานดังกล่าวถือเป็นเรื่องใหม่สำหรับหลายองค์กร และบางองค์กรก็ต้องใช้เวลาปรับตัวเพื่อรองรับกับรูปแบบการทำงานที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะองค์กรภาครัฐที่ปกติจะต้องมาทำงานอยู่ที่สำนักงานมีการลงเวลาเข้าออกงาน หรือการสั่งการของผู้บริหารที่จะต้องเป็นเอกสาร การเรียกประชุม ก็ต้องเปลี่ยนเป็นระบบออนไลน์หมด หรือแม้กระทั่งการจัดการเรียนการสอนของสถาบันการศึกษาก็ต้องจัดเป็นระบบออนไลน์ เพื่อหลีกเลี่ยงการพบปะกัน ซึ่งอาจเป็นการนำเชื้อแพร่สู่ผู้อื่นได้ ยกตัวอย่าง เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีมติสภามหาวิทยาลัยให้จัดการเรียนการสอนระบบออนไลน์[3]

จากที่กล่าวมา สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่มีต่อมวลมนุษยชาติ ที่มีทั้งผู้เสียชีวิต และผู้ติดเชื้อไปทั่วโลก ทำให้การใช้ชีวิตประจำวันต้องเปลี่ยนไป การทำงานขององค์กรต่าง ๆ ก็ต้องเปลี่ยนไป เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค และเมื่อผ่านพ้นโรคดังกล่าวไปแล้วการใช้ชีวิตในการทำงานในองค์กรจะกลับไปเหมือนก่อนหน้าการแพร่ระบาดของโรคหรือไม่

---

[1] กรมควบคุมโรค, **โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://ddcportal.ddc.moph.go.th/portal/apps/opsdashboard/index.html#/20f3466e075e45e5946aa87c96e8ad65, [7 สิงหาคม 2563]

[2] รัฐบาลไทย, **การแถลงข่าวของศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ณ โถงกลางตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล วันที่ 7 สิงหาคม 2563**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.thaigov.go.th/vdo/contents/views/5580, [7 สิงหาคม 2563].

[3] สำนักงานสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **มติสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ครั้งที่ 4/2563 วันที่ 30 เมษายน 2563**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.uco.mcu.ac.th/wp-content/uploads/2020/05/,[7 สิงหาคม 2563].

ซึ่งเป็นความท้าทายสำหรับองค์กรทุกองค์กรว่าจะเลือกการบริหารองค์กรในรูปแบบใด ซึ่งในบทความนี้จะมุ่งกล่าวถึงการบริหารองค์กรก่อนเกิดการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ระหว่างแพร่ระบาด และความท้าทายหลังการแพร่ระบาด โดยการนำหลัก 4 M เป็นแนวทางในการนำเสนอ ดังนี้

การบริหารองค์กรก่อนการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

การบริหารองค์กร (Organization management) คือ กระบวนการบริหารองค์กรให้สามารถดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุตามเป้าหมายขององค์กร โดยการบริหารแบ่งออกเป็น 4 ประการ คือ 1. การบริหารคน (Man) 2. การบริหารงบประมาณ (Money) 3. การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Materials) และ 4. การจัดการ (Management)

ก่อนเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Covid-19) การบริหารองค์การขององค์กรต่าง ๆ ส่วนใหญ่ จะเป็นการเน้นการทำงานในสำนักงานหรือหน่วยงานเป็นหลัก ซึ่งการวางแผน การสั่งการต่าง ๆ สามารถกระทำได้ในลักษณะของการประชุม หรือพูดคุยกันแบบพบปะกัน ซึ่งง่ายต่อการอธิบายให้เข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน แม้จะมีการนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อลดความล่าช้า เพื่อลดทรัพยากร แต่ในทางปฏิบัติจริงหลายหน่วยงานก็ไม่ได้นำมาใช้อย่างเต็มรูปแบบ เหตุผลอาจมาจากหลายประการ อาทิ ไม่ถนัดการใช้เทคโนโลยีสมัย ซึ่งเป็นปัญหาของหลายหน่วยงาน ถึงแม้จะมีเทคโนโลยี แต่คนในองค์กรก็ยังขาดความรู้ในการใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน หรืออาจมองว่าการทำงานผ่านตัวเอกสาร การทำงานที่ปบปะกันง่ายและสะดวก เป็นต้น

จึงอาจกล่าวได้ว่าในช่วงก่อนเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 นั้น การบริหารองค์กรโดยสิ่วนใหญ่ยังเน้นการมาทำงานเต็มเวลาตามกฎระเบียบ โดยเฉพาะหน่วยงานราชการก็ต้องเข้าออกตามเวลา และการบริหารองค์การ สามารถมองได้ ดังนี้

1. การบริหารคน การบริหารคนในองค์กรมีมาพร้อมกับองค์กรโดยมีโครงสร้างและอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ แต่ในที่นี้ผู้เขียนจะมุ่งนำเสนอเฉพาะช่วงก่อนเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เท่านั้น ซึ่งพบว่า 1. การบริหารบุคคลในองค์กรยังเป็นลักษณะของการสั่งการจากผู้บริหารมายังผู้ใต้บังคับบัญชา และรายงานผลจะระดับล่างขึ้นระดับบนโดยอาจเป็นเอกสารหรือด้วยวาจาก็ตาม 2. การวางแผนในการดำเนินงานต่าง ๆ เป็นลักษณะของการประชุมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง 3. มีการส่งบุคลากรเข้าอบรมต่างโอกาสต่าง ๆ เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพบุคลากร 4. การปฏิบัติงานยังเน้นการทำงานในสำนักงานเป็นหลัก

2. การบริหารงบประมาณ ในหน่วยงานต่าง ๆ มีการจัดงบประมาณเพื่อดำเนินโครงการต่าง ๆ มากมาย อาทิ โครงการก่อสร้าง โครงการให้บริการประชาชน และโครงการพัฒนาบุคลากร โดยการจัดโครงการต่าง ๆ ยังอยู่บนพื้นฐานของการพบปะกัน การทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นต้น

3. การบริหารวัสดุอุปกรณ์ มีการจัดสรรวัสดุครุภัณฑ์ให้เหมาะสมต่อการปฏิบัติงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุตามเป้าหมายขององค์กร

4. การบริหารจัดการ เป็นการควบคุมเพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรเป็นไปตามวัตถุประสงค์และบรรลุเป้าหมาย โดยผู้บริหารจะเป็นหลักในการควบคุมดูแล และมอบหมายงานแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องนำไป

ปฏิบัติ ซึ่งบางองค์กรได้นำระบบออนไลน์มาใช้เพื่อบริหารจัดการองค์กร แต่บางองค์กรก็ยังไม่เห็นถึงความจำเป็นในการใช้ระบบออนไลน์เพื่อการบริหารและการทำงานในองค์กรมากนัก

การบริหารองค์กรในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

เมื่อปลายปี พ.ศ. 2562 เกิดโรคระบาดใหม่ คือ เชื้อไวรัสโคโรนา 2019 คือโรคติดต่อซึ่งเกิดจากไวรัสโคโรนาชนิดที่มีการค้นพบล่าสุด ไวรัสและโรคอุบัติใหม่นี้ไม่เป็นที่รู้จักเลยก่อนที่จะมีการระบาดในเมืองอู่ฮั่น ประเทศจีนในเดือนธันวาคมปี 2019 ขณะนี้เชื้อโคโรนา 2019 มีการระบาดใหญ่ไปทั่วโลก ส่งผลกระทบแก่หลายประเทศ[4] มีทั้งผู้ติดเชื้อและผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมาก จึงส่งผลต่อการใช้ชีวิตของคนในสังคม เพื่อไม่ให้เชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ระบาด ดังนี้

1. การบริหารคน

1.1 การทำงานอยู่ที่บ้าน หรือสลับวันมาทำงานที่สำนักงาน แต่ละหน่วยงานมีการมอบหมายภาระงานแก่บุคลากร เพื่อนำไปทำที่บ้าน และส่งผ่านช่องทางออนไลน์แทน โดยไม่ต้องเดินทางมาทำงานประจำที่สำนักงาน หรือถ้าจะมาที่สำนักงานก็จะมีการกำหนดเวรเพื่อมิใช่คนมารวมกันจำนวนมาก และต้องมีการเว้นระยะห่าง เป็นต้น

1.2 การติดต่อประสานงาน การประชุม หรือการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ถูกเปลี่ยนเป็นระบบออนไลน์แทน หน่วยงานต่าง ๆ ได้มีการปรับตัว โดยการหาช่องทางออนไลน์เพื่ออำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงานขององค์กร เช่น โปรแกรม ZOOM Cloud Meetings, Google Meet, Microsoft Teams เป็นต้น และยังได้มีการประกาศพระราชกำหนดว่าด้วยการประชุมผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2563 มารองรับการประชุมผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ อาทิ มาตรา 4 วรรค 1 ความว่าการประชุมผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์หมายความว่าการประชุมที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องมีการประชุมที่ได้กระทำผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์โดยผู้เข้าร่วมประชุมไม่ได้อยู่ในสถานที่เดียวกัน และสามารถประชุมปรึกษาหารือและแสดงความคิดเห็นระหว่างกันได้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ มาตรา 6 วรรค 1 ความว่าการประชุมตามที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องมีการประชุม นอกจากจะดำเนินการตามวิธีการที่บัญญัติไว้ในกฎหมายแต่ละฉบับแล้วผู้ทำหน้าที่ประธานในที่ประชุมจะกำหนดให้จัดประชุมผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ก็ได้และให้มีผลเช่นเดียวกับการประชุมตามวิธีการที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย หรือมาตรา 9 ได้กำหนดให้ในการประชุมผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ผู้มีหน้าที่จัดการประชุมต้อง (1) จัดให้ผู้ร่วมประชุมแสดงตนเพื่อร่วมประชุมผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ก่อนร่วมกันประชุม (2) จัดให้ผู้ร่วมประชุมสามารถลงคะแนนได้ทำการลงคะแนนโดยเปิดเผยและการลงคะแนนลับ (3) จัดทำรายงานการประชุมเป็นหนังสือ (4) จัดให้มีการบันทึกเสียงหรือทั้งเสียงและภาพ แล้วแต่กรณีของผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนตลอดระยะเวลาที่มีการประชุมในรูปข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ เว้นแต่เป็นการประชุมลับ (5) จัดเก็บข้อมูลจราจรอิเล็กทรอนิกส์ของผู้ร่วมประชุมทุกคนไว้เป็นหลักฐาน เป็นต้น

[4] World Health Organization, **Coronavirus disease (COVID-19) questions and answers,** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.who.int/thailand/emergencies/novel-coronavirus-2019/q-a-on-covid-19, [6 สิงหาคม 2563].

หรือแม้แต่ในสถานศึกษาต่าง ๆ ก็มีการเปลี่ยนรูปแบบการจัดการเรียนการสอนเป็นระบบออนไลน์ ตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ได้กล่าวว่า ด้วยข้อตกลงร่วมกับที่ประชุมอธิการบดีทั้ง 4 ภาคส่วน ได้แก่ ภาคส่วนได้แก่ที่เปิด ภาคส่วนได้แก่ที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยแห่ง ภาคส่วนได้แก่ที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทย ที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ ที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล จึงขอความร่วมมือสถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งพิจารณาดำเนินการเพื่อลดการแพร่กระจายของเชื้อโควิด ลดการเดินทาง หรือรถกิจกรรมที่มีคนอยู่ร่วมกันในที่เดียวกันจำนวนมากจึงได้กำหนดแนวทางปฏิบัติดังนี้ 1. หยุดการดำเนินงานด้านการเรียนการสอนทุกรูปแบบยกเว้นการสอนแบบออนไลน์ เพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนจากปกติเปลี่ยนระบบออนไลน์ 2. สำหรับการฝึกงานทั่วแบบขอให้พิจารณายกเลิกหรือปรับเปลี่ยนกำหนดระยะเวลาและกิจกรรมอื่นที่มีความเหมาะสมทดแทน 3. ปรับรูปแบบการสอบและการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพทดแทนการดำเนินการแบบเดิม[5]

2. การบริหารงบประมาณ เมื่อเกิดการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (Covid-19) การบริหารงบประมาณ จากเดิมมีการจัดทำแผนในการนำงบประมาณไปใช้ในการดำเนินการต่าง ๆ อาทิ งบจัดโครงการ แต่เมื่อเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ก็ต้องมีการระงับโครงการต่าง ๆ ที่สุ่มเสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสดังกล่าว ตลอดจนนำงบประมาส่งเสริมและพัฒนาระบบออนไลน์แก่บุคลากรในองค์กร เป็นต้น

3. การบริหารวัสดุอุปกรณ์ เมื่อเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Covid-19) จะต้องมีการจัดการวัสดุอุกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ ให้มีความเหมาะสม เช่น การทำความสะอาดวัสดุอุกรณ์ให้สะอาด เพื่อป้องกันการแพร่ะบาดบาดของเชื้อไวรัส และแต่ละหน่วยงานยังต้องมีอุปกรณ์เพื่อให้บริการบุคลากรและผู้มาติดต่อ เช่น มีหน้ากากอนามัย มีเจลล้างมือ หรือปรอทวัดไข้ เพื่อเป็นการคัดกรอง

4. การบริหารจัดการ ในองค์กรต่าง ๆ มีการวางมาตรการเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตามแนวทางทางสาธารณสุข เช่น มาตรการการป้องกัน เฝ้าระวัง และการคัดแยกผู้ป่วย คือ การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อให้คำแนะนำ และแนวทางในการปฏิบัติแก่บุคลากรในองค์กร สำรวจความเสี่ยงของบุคลากรอย่างสำ่เสมอ ว่ามีการใกล้ชิดผู้ป่วยหรือมีการเดินทางกลับจากต่างประเทศหรือไม่ มีการจัดจุดคัดกรองและวัดไข้ หากพบผู้ที่มีไข้สูงกว่า 37.5 องศา ให้หยุดงานทันที[6] เป็นต้น

---

[5] มติชนออนไลน์ (17 มีนาคม 2563) , **ด่วน! อว.ให้มหา'ลัยทั่วประเทศหยุดสอน เรียนออนไลน์แทน** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:https://www.matichon.co.th/education/news_2063806, [7 สิงหาคม 2563].

[6] กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, **คำแนะนำกรณีพบผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019สำหรับสถานประกอบการ สถานที่ทำงาน**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://ddc.moph.go.th/viralpn eumonia/file/introduction/introduction14_2new.pdf, [8 สิงหาคม 2563].

ความท้าทายการบริหารองค์กรหลังการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

เมื่อเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อมวลมนุษยชาติอย่างมากมาย จนต้องมีการเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีตในแบบใหม่ (New Normal) ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่มองไปในอนาคตเมื่อสามารถผลิตวัคซีนป้องกันได้ แล้ววิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนจะเป็นอย่างไร โดยเฉพาะการบริหารองค์กรเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในขณะนั้น ซึ่งถือเป็นเรื่องท้าทายต่อตัวองค์กร ผู้บริหาร และบุคลากรในองค์กรเป็นอย่างมาก ดังนี้

1. การบริหารคน เมื่อเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงการบริหารคนในองค์กร เช่น ให้ทำงานอยู่ที่บ้าน (Word for home) แต่เมื่อไม่มีการแพร่ระบาดของเชื้อแล้วจะบริหารอย่างไร จะกำหนดให้กลับมาทำงานในองค์กรแบบเต็มเวลา หรือจะให้สลับกันมาทำงานที่สำนักงานหรือแม้แต่การจัดทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การอบรมสัมมนา นับแต่มีการแพร่ระบาดของเชื้อดังกล่าวได้เปลี่ยนมาใช้ระบบออนไลน์แทน และผลที่พบ คือ สามารถประหยัดค่าใช้จ่ายในการจัดงานได้ และบุคลากรก็อาจสัมผัสได้ถึงความสะดวก คือ อยู่กันคนละที่ก็สามารเข้าร่วมกิจกรรมได้ โดยไม่ต้องใช้งบประมาณมาก เช่น ลดค่าใช้จ่ายในหมดของอาหาร ลดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ทุกคนอยู่กับที่แต่สามารถเข้าอบรมได้ จึงเป็นความท้าทายว่าองค์กรจะมีการบริหารคนในองค์กรอย่างไรให้เหมาะสม ทุกคนทำงานกันอย่างมีความสุขและมีการเตรียมความพร้อมหาเกิดการระบาดอีกรอบหรือการรระบาดของโรคอื่น ๆ ที่คาดไม่ถึง

2. การบริหารงบประมาณ ในอนาคตเมื่อการแพร่ระบาดของเชื่อไวรัสโคโรนา 2019 ผ่านพ้นไปหรือมีตัววัคซีนในการป้องกันโรคดังกล่าว การบริหารงบประมาณจะบริหารอย่างไร จะมีการลงทุนงบประมาณเพื่อพัฒนาระบบออนไลน์เพื่อใช้ในองค์กรหรือไม่ เช่น แอพพลิเคชั่นบางตัวมีลิขสิทธิ์ หรือจะกลับไปสู่ช่วงก่อนการแพร่ระบาดของโควิด

ในมุมมองของผู้เขียนมองว่าทุกองค์กรควรมีการตั้งบประมาณเพื่อลงทุนพัฒนาแอพพลิเคชั่น หรือจัดซื้อแอพพลิเคชั่นต่าง ๆ มาใช้ในองค์กร และควรมีการตั้งงบประมาณสำรองเพื่อป้องกันความเสี่ยงที่จะประสบวิกฤติอีกรอบ หรือถ้าเกิดการระบาดอีกรอบจะบริหารจัดการงบประมาณอย่างไรเพื่อให้สามารถนำไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ได้

3. การบริหารวัสดุอุปกรณ์ เมื่อเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ได้เกิดมาตรการทางสาธารณสุข องค์กรต่าง ๆ มีคนเข้ามาใช้บริการเป็นประจำ จึงควรมีการรักษามาตรการทางสาธารณสุขตามความเหมาะสม ซึ่งมิใช่เพียงการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เท่านั้น แต่สามารถป้องกันการแพร่ของเชื้อไข้หวัดตามฤดูกาลได้ด้วย เช่น มีจุดคัดกรองวัดไข้ มีเจลแอลกอฮอล์ ให้ผู้ที่มาใช้บริการ

4. การบริหารจัดการ เมื่อเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ได้ส่งผลกระทบกับองค์กรหลายประการ ต้องมีการหาแนวทางในการบริหารจัดการองค์กรให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคดังกล่าว ผู้บริหารต้องวางแผนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กร ซึ่งหลายกิจกรรมที่สุ่มเสี่ยงก็ต้องมีการสั่งระงับ มีการจัดทำเอกสารเพื่อให้คำแนะนำบุคลากรแลผู้มาติดต่อประสานงาน แต่หลังจากการแพร่ระบาดของเชื้อโรคดังกล่าวการบริหารองค์กรจำเป็นต้องบุคลากรทุกคน

ควรมีส่วนร่วมในการวางแผนองค์กร เพื่อกำหนดมาตรการในการป้องกันความเสี่ยงหากเกิดการระบาดหรือเกิดกำเนิดขึ้นของโรคสายพันธุ์ใหม่ เพื่อไม่ให้กระทบต่อการดำเนินการขององค์กร

กล่าวได้ว่า หลังการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นความท้าทายขององค์กรในการบริหารจัดการเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ และพร้อมรับมือกับความเสี่ยงหากมีการระบาดอีกรอบ หรือการแพร่ระบาดของไวรัสสายพันธุ์ใหม่ ดังนั้นแต่ละองค์กรจะต้องมีการวางแผนเพื่อรับมือ โดยควรเป็นการวางแผนที่เกิดจากความร่วมมือของบุคลากรทุกคในองค์กร ดังแผนภาพต่อไปนี้

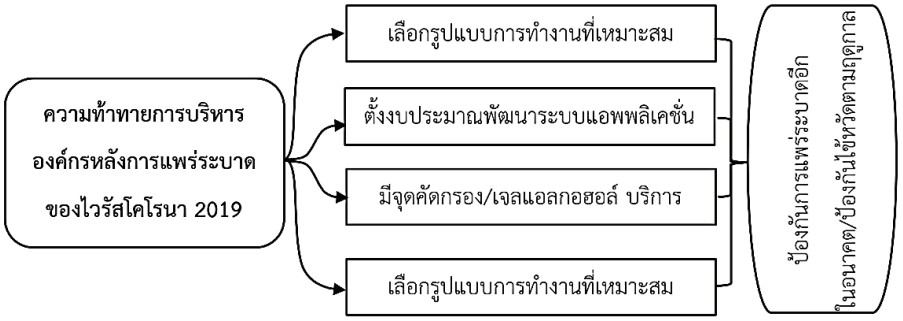

แผนภาพที่ 1 : ความท้าทายการบริหารองค์กรหลังการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019

เปรียบเทียบการบริหารองค์กร

จากที่ได้กล่าวมา ซึ่งผู้เขียนได้เปรียบเทียบการบริหารองค์กรช่วงก่อนและหว่างการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และนำเสนอความท้าทายการบริหารองค์กรหลังการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ดังตารางต่อไปนี้

หลักการบริหาร 4 M	ก่อนการแพร่ระบาด	ระหว่างการแพร่ระบาด	ความท้าทายหลังการแพร่ระบาด
การบริหารคน	-เน้นคนมาทำงานในสำนักงาน -เข้าร่วมกิจกรรม	-เน้นคนที่งานอยู่ที่บ้านและส่งผ่านระบบออนไลน์ -เว้นระยะห่างทางสังคม	-รูปแบบการทำงาน -การประชุม/สัมมนาจะใช้รูปแบบใดที่เหมาะสม
การบริหารงบประมาณ	-มีงบในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กร	-มีการระงับการจัดกิจกรรม -นำงบพัฒนารูปแบบออนไลน์	-ต้องมีการหางบประมาณจัดซื้อแอพพลิเคชั่นออนไลน์
การบริหารวัสดุอุปกรณ์	-มีการจัดซื้อวัสดุครุภัณฑ์ที่เหมาะสมให้องค์กร	-มีการจัดซื้ออุปกรณ์ในการป้องกันไวรัสโคโรนา (เช่น ปรอทวัดไข้ หน้ากากอนามัย เจลแอลกอฮอล์)	-ยังจำเป็นต้องมีจุดคัดกรองวัดไข้ -ต้องมีเจลแอลกอฮอล์บริการ
การบริหารจัดการ	-การควบคุมดูแล -การบรรลุเป้าหมายองค์กร	-มาตรการป้องกันไวรัสโคโรนา -ทำสื่อแนะนำ	-ให้บุคลากรมีส่วนรวมวางแผน

บทสรุป

การบริหารองค์กรก่อนการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา การบริหารจัดการบุคลากร จะมุ่งเน้นให้มาปฏิบัติงานในสำนักงาน มีงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มีการจัดสรรวัสดุอุปกรณ์เพื่นำมาใช้ในการทำงานในองค์กร ซึ่งผู้บริหารจะเป็นผู้ควบคุมดูแลการบริหารองค์กรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย แต่เมื่อช่วงปลายปี พ.ศ. 2562 เกิดการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (Covid-19) ที่เมืองอู่ฮั่น ประเทศจีน และแพร่ระบาดไปหลายประเทศทั่วโลก และมีผู้ติดเชื้อสะสมทั่วโลกแล้วกว่า 19,543,547 ราย มีผู้เสียชีวิต 724,075 ราย การบริหารองค์กรก็ต้องมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เป็นไปตามมาตรการทางสาธารณสุข คือ ให้คนที่งานอยู่ที่บ้าน เว้นระยะห่างทางสังคม หรือที่เรียกว่าเป็นการดำเนินชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) นำระบบออนไลน์มาใช้ในการทำงาน เช่น การประชุม การอบรม สัมมนาผ่านระบบออนไลน์ มีการนำงบประมาณมาใช้พัฒนาระบบออนไลน์ในองค์กร มีการจัดวัสดุอุปกรณ์เพื่อบริการผู้มาใช้บริการ เช่น ปรอทวัดไข้ มีเจลแอลกอฮอล์ หน้ากากอนามัย และวางมาตรการต่าง ๆ เพื่อให้ความรู้และป้องกันการแพร่ระบาดของโรค แต่เมื่อสถานการณ์เข้าสู่ภาวะปกติการบริหารองค์กรจะไปในทิศทางใดซึ่งเป็นความท้าทายอย่างยิ่ง เช่น จะบริหารบุคลากรอย่างไร เน้นการทำงานที่สำนักงาน หรือออนไลน์ ควรจะต้องมีการจัดซื้อแอพพลิเคชั่น และตั้งงบประมาณสำรองความเสี่ยงที่จะเกิดโรคขึ้นอีก ควรต้องมีมาตรการคัดกรองต่อไปและให้บุคลากรทุกคนร่วมวางแผนในการบริการองค์การเพื่อเตรียมพร้อมหากเกิดการระบาดของโรคหรือเกิดโรคสายพันธุ์ใหม่

บรรณานุกรม

กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. **โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://ddcportal.ddc.moph.go.th/portal/apps/opsdashboard/index.html#/20f3466e075e45e5946aa87c96e8ad65. [7 สิงหาคม 2563].

_____. **คำแนะนำกรณีพบผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019สำหรับสถานประกอบการสถานที่ทำงาน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://ddc.moph.go.th/viralpn eumonia/file/introduction/ introduction14_2new.pdf. [8 สิงหาคม].

มติชนออนไลน์ (17 มีนาคม 2563) . **ด่วน! อว.ให้มหา'ลัยทั่วประเทศหยุดสอน เรียนออนไลน์แทน** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:https://www.matichon.co.th/education/news_2063806. [7 สิงหาคม 2563].

รัฐบาลไทย. **การแถลงข่าวของศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ณ โถงกลางตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล วันที่ 7 สิงหาคม 2563**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.thaigov.go.th/vdo/contents/views/5580. [7 สิงหาคม 2563].

สำนักงานสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **มติสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ครั้งที่ 4/2563 วันที่ 30 เมษายน 2563**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.uco.mcu.ac.th/wp-content/uploads/2020/05/. [7 สิงหาคม 2563].

World Health Organization. **Coronavirus disease (COVID-19) questions and answers.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.who.int/thailand/emergencies/novel-coronavirus-2019/q-a-on-covid-19. [6 สิงหาคม 2563].

การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของวัดในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน
The Management of Cultural Tourist Attractions of The Temples in Northern of Thailand

พระมหาธีรวัฒน์ เสสปุญฺโญ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะเสนอเกี่ยวกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของวัดผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในพื้นที่พัฒนาหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรหรือภูมิปัญญาในท้องถิ่นให้เกิดความคุ้มค่า โดยไม่เป็นการทำลายทรัพยากรเหล่านั้น แต่ในปัจจุบันพบว่าการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ยังขาดจุดเด่นของวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ ขาดความเข้าใจในด้านข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ขาดกระบวนการในด้านความคิดสร้างสรรค์ที่แตกต่างในแต่ละพื้นที่ รวมถึงการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก ทำให้ไม่เกิดความน่าสนใจ ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวกลับมาเที่ยวอีก

ดังนั้น จากการศึกษาพบว่า การทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกิดความน่าสนใจ ต้องเริ่มตั้งแต่การขับเคลื่อน “วัด” เนื่องจากวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งเรื่อง ศิลปะวัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ แต่วัดไม่สามารถที่จะขับเคลื่อนกิจกรรมได้เพียงฝ่ายเดียว ดังนั้น ทุกภาคส่วนต้องเข้ามามีส่วนร่วมแบบบูรณาการร่วมกัน จึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ตามหลักของ “บวร+อ” บ้าน วัด โรงเรียน/หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ในรูปแบบของคณะกรรมการร่วมกันพัฒนา โดยมุ่งเน้นการพัฒนาในด้านต่าง ๆ คือ 1) ด้านกายภาพ 2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก 3) ด้านนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม 4) ด้านสังคม วัฒนธรรม 5) ด้านเศรษฐกิจ เพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวที่พอดี ซึ่งเป็นทางเลือกใหม่ที่จะทำให้การท่องเที่ยวเกิดความยั่งยืนประกอบกับยังคงรักษาวัฒนธรรมแก่คนรุ่นหลัง

คำสำคัญ : วัด, การบริหารจัดการ, แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

Abstract

This article aims to present about the management of cultural attractions of temples through cultural tourism in northern Thailand in the development of local resources to be worthwhile without destroying those resources through tourism activities which is a medium of cultural dissemination history and various beautiful architecture, especially archaeological sites, artifacts, wall paintings enshrined in the temple makes the temple is one place that will drive the cultural tourism activities in the community, sustainable and valuable In addition, it also encourages Buddhists to make merit and listen

to sermons. The temple is therefore an interesting Buddhist tourist attraction and many sectors attach importance, especially the northern region most tourist spots, that will be public relations on invitations to pay respect to merit, including the communication of art, culture and way of life, local wisdom, causing most tourists to travel in the north

With guidelines for the development of temples as cultural tourist sites as follows: 1) Providing knowledge about monk tourism management the temple committee, including the community, has an understanding of cultural tourism management. 2) Integration in relevant sectors. In infrastructure development various utilities in order to accommodate tourists entering, especially in terms of cleanliness landscape adjustment. There are routes linking tourist attractions in the community to demonstrate identity, way of life of the community. 3) Designing tourism routes together plan operations, see values, and jointly preserve local culture. 4) Promote temple public relations. 5) Organize various traditional activities linked to tourist attractions. 6) Financial and personal management, the board of directors is assigned check operation.

Cultural tourism has therefore become a relationship that is relevant to many sectors. No, except for the public and private sectors only, but is associated with houses, temples, tourist communities which focuses on Buddhist tourism In a way that will benefit all things In order to create happiness in the community like standing in addition, the development of cultural tourism also requires both local people, public and private sectors to drive by development in various aspects, which are 1) physical 2) facilities 3) ecology and environment 4) social culture 5) economy to lead to the right tourism, because the right tourism will lead to the lasting happiness of the people.

Keywords : Temples, Management, Cultural attraction

บทนำ

“วัด” ถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน เป็นศูนย์กลางของชุมชนในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา อบรมสั่งสอนจริยธรรม เป็นสถานที่รวมกลุ่มของชุมชนในการประชุมหมู่บ้าน จัดงานประเพณีต่าง ๆ ก็มักใช้พื้นที่วัดในการทำกิจกรรมเหล่านี้ ประกอบกับยังเป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่นตามหลักวิถีพุทธแทบทั้งสิ้น ประกอบกับปัจจุบัน การท่องเที่ยว ก็มีการเติบโตเป็นอย่างมาก ส่งผลให้ สภาพเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยวขยายตัวอย่างรวดเร็ว จากสถิติ ของ World Tourism Organization (UNWTO) พบว่า นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในประเทศไทย มีความสนใจการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยเฉพาะภาคอีสานตอนล่าง ในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือ ก็มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจการท่องเที่ยว เชิงนิเวศและประวัติศาสตร์ มากขึ้น

ปัจจุบันการท่องเที่ยว จึงถือได้ว่ามีความสำคัญทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เป็นความร่วมมือของทุกภาคส่วน ในการสนับสนุนส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น สามารถสร้างอาชีพและรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่นและประเทศตามมา โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวชมสิ่งที่แสดงถึงความเป็นวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิถีการดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนง ที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นหลัง[1]

ภาพประกอบที่ 1: สถานการณ์การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวจากข้อมูลของ World Tourism Organization (UNWTO)

สอดคล้องกับข้อมูลของ UNWTO หากพิจารณาเปรียบเทียบอัตราการเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวของโลกและประเทศไทย พบว่า อัตราการเติบโตของนักท่องเที่ยวในประเทศไทยมีการขยายตัวค่อนข้างสูง จากสถานการณ์การท่องเที่ยวไทยพบว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้มากถึง 17% ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) และยังมีอัตราการเติบโตของภาคการท่องเที่ยวสูงกว่าอัตราการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศอีกด้วย ทั้งนี้ การขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ของไทยยังส่งผลต่อการจ้างงาน การสร้างรายได้ให้กับประชากรไทย โดยภาคการท่องเที่ยวมีอัตราการจ้างงาน ถึง 13.3% ของผู้มีงานทำทั้งหมด และมีอัตราการจ้างงานที่เติบโตขึ้นในภาคธุรกิจการท่องเที่ยว โดยภาพลักษณ์ของประเทศไทยนั้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงจุดหมายปลายทางด้านการท่องเที่ยวเป็นอันดับต้น ๆ ที่มีชื่อเสียง โดยเฉพาะในเรื่องของความปลอดภัย ความคุ้มค่า และเป็นประเทศที่มีความโดดเด่นในเรื่อง อาหารและวัฒนธรรม ซึ่งนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยสูงสุด

[1] L.Robert,&D.Hall, **Rural tourism and recreation: principle to practice,** (London: UK,2001), อ้างถึงใน พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัตย์, **การท่องเที่ยวชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เดียนสโตร์, 2553), หน้า 11-20.

3 อันดับแรก คือ นักท่องเที่ยวในอาเซียน นักท่องเที่ยวจากทวีปยุโรป นักท่องเที่ยวจากประเทศจีน ตามลำดับ[2]

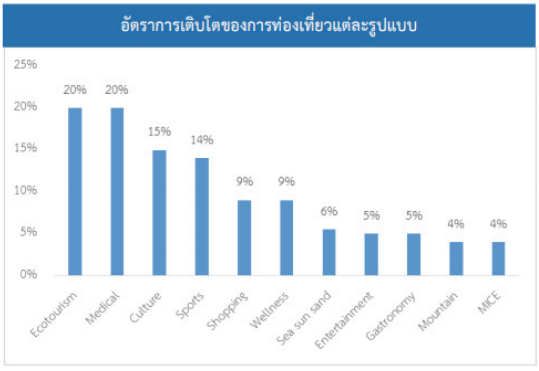

ที่มา: UNWTO, Global wellness tourism, Euromonitor, Effinity analysis

ภาพประกอบที่ 2 สถิติการเดินทางของรักท่องเที่ยวในอาเซียน
นักท่องเที่ยวจากทวีปยุโรป นักท่องเที่ยวจากประเทศจีน

และจากข้อมูลอัตราการเติบโตของการท่องเที่ยว ขนาดมูลค่าตลาดโลกและแนวโน้มอัตราการเติบโตของการท่องเที่ยวพบว่า ตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีความน่าสนใจ เนื่องจากมีอัตราการเติบโตของตลาดสูงที่สุด คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และที่น่าสนใจรองมา คือ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงกีฬาซึ่งมีอัตราการเติบโตของตลาดค่อนข้างสูง โดยขนาดตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีขนาดใหญ่ที่สุดเมื่อเทียบกับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ โดยตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของทั้งโลกมีมูลค่ารวมราว 9 แสนล้านเหรียญสหรัฐ และมีอัตราการเติบโตค่อนข้างสูง 3 อันดับแรก ทั้งนี้คาดการณ์ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะมี อัตราการเติบโตถึง 15% ต่อปีในระยะ 10 ปีข้างหน้า กล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวที่มีความน่าสนใจสูงเนื่องจากตลาดโลกมีขนาดใหญ่ตลอดจนมีอัตราการขยายตัวสูง[3]

เมื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้ วัด ซึ่งเป็นสถานที่เผยแผ่วัฒนธรรม ประเพณี และประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ของพื้นที่ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่เพียงแต่เป็นสถานที่

[2] **World Tourism Organization (UNWTO)**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://osthailand.nic.go.th/files/policy_sector/File_Download/Tourism_Analysis.pdf,
[21 กรกฎาคม 2563].

[3] สำนักเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา, **โครงการทิศทางการพัฒนาท่องเที่ยวของประเทศไทยในระยะ 10 ปี**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://secretary.mots.go.th/ewtadmin/ewt/policy/article_attach/02FinalReportDirection10Year.pdf, [21 กรกฎาคม 2563].

ปฏิบัติธรรมหรือทำ กิจของพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น แต่จะต้องมีการปรับตัวต่อสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เราจะเห็นได้ว่า อดีตประชาชน มักจะใช้วัดเป็นสถานที่นัดพบ ทำกิจกรรม เข้าวัดเพื่อไปทำบุญตักบาตร สนทนาธรรม ในเทศกาลวันสำคัญต่าง ๆ แต่ปัจจุบัน ประชาชนส่วนใหญ่เข้าวัดน้อยลง ส่วนมากจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุและเยาวชน ส่วนวัยทำงาน ซึ่งเป็นคนกลุ่มมาก กลับมักไม่ค่อยมีเวลาเข้าวัด เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจ การแข่งขันทางสังคมที่ บีบรัดให้ประชาชนต้องหันมาทำงานกันมากขึ้น โดยไม่มีเวลาเข้าวัด ส่งผลกระทบต่อกระบวนการขัดเกลาทางจิตใจในด้านศีลธรรม จริยธรรม ของประชาชนลดน้อยลง เราจะเห็นได้จากตามข่าวหน้าหนังสือพิมพ์ในปัจจุบันที่มี การฆ่ากัน พ่อข่มขืนลูกตัวเอง ลูกทำร้ายร่างกายพ่อแม่ รวมถึงการฆ่าตัวตาย เพราะ สิ่งเราเนี้เกิดจากการขาด เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมา[4]

ดังนั้น ในมิติของการท่องเที่ยว วัด ถือว่าเป็นสถานที่หนึ่งที่ช่วยในเรื่อง การแทรกซึมนำเอาหลักธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้า ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ดีงาม มาเผยแพร่ออกสู่แก่นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชม จึงต้องมีการปรับกลยุทธ์ในการบริหารงาน สนับสนุนให้นำทุนทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นมาเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ซึ่งบางแห่งก็เป็นมรดกของชุมชน ผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและศิลปวัฒนธรรม เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรม สืบทอดพระพุทธศาสนาไว้ ด้วยความร่วมมือกับทุกภาคส่วน โดยเฉพาะสำนักงานพระพุทธศาสนา ก็ได้เล็งเห็นความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นประกอบกับกระแสการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมเป็นที่สนใจมากขึ้น จึงมีมาตรการสนับสนุนให้วัด เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถศึกษา ทั้งประวัติศาสตร์วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ภาพจิตรกรรมต่าง ๆ แสดงแก่นักท่องเที่ยว เป็นการอนุรักษ์ และยังเป็นการเผยแพร่ความรู้แก่ผู้ที่มาเยี่ยมชม ในศิลปะต่าง ๆ การพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ประกอบกับผลประโยชน์ที่ได้รับในชุมชน เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาจำนวนมาก ก็เป็นการสร้างอาชีพ สร้างรายได้แก่ชุมชน จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนี้ ในการเชื่อมโยงกับแหล่งธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ที่เหมาะสมไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม รวมถึงเป็นการเรียนรู้วิถีพุทธ ฉะนั้น วัด จึงเป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่ดี การเดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในลักษณะนี้มีส่วนช่วยให้นักท่องเที่ยวได้ถูกปลูกฝังและส่งเสริมให้มีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม คนในชุมชนเองก็เกิด ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน ทำให้ตระหนักเห็นถึงคุณค่าและหวงแหนในวัฒนธรรม ประเพณีของตนเอง จนนำมาซึ่งการอนุรักษ์วัฒนธรรมเหล่านั้นให้คงอยู่ไปได้จากรุ่นสู่รุ่นในประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นจำนวนมาก การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะจะเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และทำความเข้าใจถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอย่างแท้จริงผ่านงานสถาปัตยกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีการบันทึกเรื่องราวในแต่ละยุคสมัยและวิถีชีวิตของคนในแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวตระหนักถึงคุณค่าและเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเองจนนำไปสู่การอนุรักษ์ไว้ให้กับคนรุ่นหลัง

---

[4] L.Robert,&D.Hall, Rural tourism and recreation: principle to practice, (London: UK,2001), อ้างถึงใน พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัตย์, การท่องเที่ยวชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เดียนสโตร์, 2553), หน้า 11-20.

รูปแบบการบริหารจัดการวัด

1. แนวทางจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

โดยวัดถือว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ประชาชนที่เลื่อมใสในหลักพระพุทธศาสนา ไม่เพียงแต่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่วัดในปัจจุบัน ถือได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ไม่เพียงแต่ให้คำสอนแก่ประชาชนเพียงเท่านั้น แต่มีการสร้างอัตลักษณ์ของแต่ละแห่งขึ้นมา ในเรื่อง ความโดดเด่นของ ศิลปะ วัฒนธรรมรูปปั้นต่าง ๆ สถาปัตยกรรมภายใน ภาพวาด ภาพเขียน ฝาผนัง ให้ดูแปลกตาไปจากวัดทั่วไป หรือแม้แต่สร้างให้มีศูนย์เรียนรู้ การจัดทำพิพิธภัณฑ์ในวัด สร้างการเรียนรู้ให้แก่ผู้ที่มาเยี่ยมชมวัด และถือได้ว่าเป็น การอนุรักษ์วัตถุโบราณ ให้กับลูกหลาน รวมถึง การนำมัคคุเทศก์ในการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งเราสามารถเชื่อมโยงวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี ของคนในท้องถิ่นเข้ามาเชื่อมโยง สร้างแหล่งเรียนรู้ ประกอบกับเป็นการสร้างรายได้ และอาชีพให้แก่ชุมชน

ยกตัวอย่าง “จังหวัดน่าน” ถือได้ว่ามีการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน ไม่เพียงแต่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เท่านั้น แต่จังหวัดน่านยังคงสร้างเอกลักษณ์ของจังหวัดให้โดดเด่น สร้างความเป็นเมืองด้วยวิถีพุทธอย่างลงตัว มีความเหมาะสม ไม่กลืนหายไปกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ในปัจจุบัน แต่กลับกลายใช้ประโยชน์ต่อความเปลี่ยนแปลงนี้ ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตคนในพื้นถิ่นอย่างลงตัว ใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ที่มีความโดดเด่นในพื้นที่ที่สืบถอดมาอย่างยาวนาน เช่น ประเพณีหกเป็ง ซึ่งเป็นประเพณีนมัสการพระมหาธาตุแช่แห้ง 7 วัน 7 คืน แสดงถึงความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะคนเกิดปีเถาะ ซึ่งเป็นพระธาตุประจำปีเกิด ทำให้นักท่องเที่ยวลั่งไหลเข้ามาสักการะกันอย่างต่อเนื่อง สัมผัสวิถีชีวิตถิ่นภูเพียง ชมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน การตีกลอง การแข่งขันจุดบอกไฟดอก และภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ สอดคล้องกับ อารีย์ นัยพินิจ และคณะ[5] ที่ได้ศึกษาถึงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยววัด โดยพบว่านักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาในเทศกาล และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นั้นจะมุ่งเน้นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ การเจริญจิต อาทิ การตักบาตร ถวายทาน เวียนเทียนในวันสำคัญต่างๆ ทางศาสนา ทำให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวแนวศาสนาที่นอกจากจะได้รับความเพลิดเพลินกับภูมิทัศน์จากวัดที่เป็นแหล่งเอื้อต่อการท่องเที่ยวแล้ว ยังได้ตระหนักถึงการเรียนรู้และเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นนั้น ๆ

รวมไปถึง การรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมที่ดีงามประยุกต์ใช้องค์ความรู้ให้มีความสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบันที่ประชาชนส่วนใหญ่แล้วกำลังเสาะแสวงหาความสงบ เงียบ ไม่วุ่นวาย โดยได้มีการเชื่อมโยงระหว่าง บ้าน วัด ชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการประชาสัมพันธ์ชักจูงนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม เนื่องจาก จังหวัดน่าน ถือว่าเป็นจังหวัดที่นักท่องเที่ยวต้องตั้งใจไป เพราะไม่ได้เป็นจังหวัดทางผ่าน ที่นักท่องเที่ยวสามารถแวะได้ ด้วยระยะทางห่างไกลของสถานที่แต่ละแห่งที่มีความโดดเด่น ในแต่ละอำเภอ โดยเฉพาะวัดในพื้นที่ก็มีไม่ต่ำกว่า 10 วัด ซึ่งเป็นวัดที่มีชื่อเสียงแทบทั้งสิ้น อาทิเช่น วัดภูมินทร์ ที่มีภาพจิตรกรรมฝาผนัง กระซิบรักบันลือโลก ปู่ม่านย่าม่าน ซึ่งเป็นภาพที่มีความโดด

[5] อารีย์ นัยพินิจ และคณะ, การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์, (**วารสารปัญญาภิวัฒน์**, 5(1), 2554), หน้า 38.

เด่น และเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของเมืองน่าน แต่ถึงอย่างไรก็ตาม น่านก็ได้มีการสร้างมนเสน่ห์ที่แตกต่างจากจังหวัดอื่น ไม่ว่าจะเป็น วัดพระธาตุแช่แห่ง วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร วัดภูมินทร์ พิพิธภัณฑ์วัดมิ่งเมือง หมู่บ้านไทยลื้อ และนาเกลือ

ถึงแม้จังหวัดน่านเป็นจังหวัดเล็ก ๆ มีความสงบ ความเรียบง่าย อันเป็นเสน่ห์ของเมืองนี้แล้ว น่านยังแฝงไว้ด้วยแรงศรัทธาในพระพุทธศาสนามายาวนาน เราจึงเห็นความวิจิตรงดงามด้วยสถาปัตยกรรมล้านนา ได้มี การเชื่อมโยงกับชุมชนในการสร้างอัตลักษณ์ของคนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นในเรื่อง ของการพูด การแต่งตัว ยังคงรักษาวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม พร้อมบรรยายให้ความรู้ เกี่ยวกับความเป็นมาของจังหวัดน่าน ในการนั่งรถลางเยี่ยมชมเมือง โดยมีเส้นทางการท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวในจังหวัดน่านมีผู้วิจัยหลายท่านที่ทำการศึกษาถึงแนวทางและศักยภาพของจังหวัดน่าน ในด้านการท่องเที่ยว เช่น กิตติกรณ์สมยศ, ราชาวดี สุขภิรมย์, และ สไบทิพย์อินไสย (2558)[6] ได้ทำการศึกษาการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมในชุมชนตำบลดู่ใต้อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ผลลัพธ์ในเชิงปริมาณมีเส้นทางการท่องเที่ยวในตำบลดู่ใต้เกิดมีเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชน ผลลัพธ์ในเชิงคุณภาพ เครือข่ายด้านการท่องเที่ยวเกิดการตื่นตัววางแผนกิจกรรมและผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในแต่ละสถานที่ท่องเที่ยวตลอดจนตระหนักถึงความสำคัญของนักท่องเที่ยว

จะเห็นได้ว่า การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดน่าน ถือว่าเป็นการส่งเสริม การท่องเที่ยวเชื่อมโยง บ้าน วัด ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ ได้เป็นอย่างดี มีการทำงานในรูปแบบูรณาการต่อกัน สร้างสมดุลการท่องเที่ยวชุมชนและพื้นที่ให้ได้มาตรฐานอย่างยั่งยืน แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การที่นักท่องเที่ยวหลั่งไหลเข้ามาในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ส่งผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ ต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ และภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่มักจะถูกทำลายหรือลบเลือนไปจากการกระทำของนักท่องเที่ยวที่ตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ ทุกภาคส่วนจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของปัญหานี่อย่างเร่งด่วน รวมถึงปัญหาในด้านโครงสร้างพื้นฐานสาธารณูปโภค ปัญหาขยะมูลฝอยและน้ำเน่าเสีย หากไม่มีแผนและการบริหารจัดการที่ดี ขาดมาตรการควบคุม การรุกล้ำทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ก็จะเป็น การส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในพื้นที่แทน ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นบ้าน วัด ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องวางแผนและมีมาตรการแนวทางการจัดการปัญหาเหล่านี้ หรือแนวทางป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในพื้นที่ เพื่อให้ศิลปวัฒนธรรมที่ดีงามยังคงอยู่คู่กับลูกหลานสืบไป โดยการพัฒนาในด้านต่าง ๆ 1) ด้านกายภาพ 2)ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก 3) ด้านนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม 4) ด้านสังคม วัฒนธรรม 5) ด้านเศรษฐกิจ เพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวที่พอดี เพราะการท่องเที่ยวที่พอดีจะนำไปสู่ความสุขที่ยั่งยืนของประชาชน

---

[6] กิตติกรณ์สมยศ, ราชาวดี สุขภิรมย์ และสไบทิพย์ อินไสย, การวิจัยการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ อย่างมีส่วนร่วม ในชุมชนตำบลดู่ใต้ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน, **รายงานการวิจัยวิทยาลัยชุมชนน่าน สำนักบริหารงานวิทยาลัยชุมชน** สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2558, หน้า 16.

2. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวที่ปรากฏในประเทศไทย โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้เกิดการหมุนเวียน การสะพัดของเงิน รายได้ หรือการกระจายตัวของการท่องเที่ยว ซึ่งอยู่ในส่วนของการจัดการท่องเที่ยว การรณรงค์เพื่อการท่องเที่ยวทำให้เกิดการขับเคลื่อนต่อการท่องเที่ยวทั้งในเชิงสังคมและเชิงบวกต่อสังคมในภาพรวม ซึ่งการจัดการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับศาสนา วัด และสถานที่สำคัญทางศาสนาสามารถจำแนกได้ ดังนี้[7]

1) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) คือ การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยวได้ความรู้มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดี

2) การท่องเที่ยวงานชมวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural And Traditional Tourism) คือ การเดินทางท่องเที่ยว เพื่อชมงานประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ จัดขึ้น ได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียะศิลป์เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่างๆ และได้รับความรู้มีความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น

3) การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท (Rural Tourism / Village Tourism) คือ การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้าน ชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษมีความโดดเด่นเพื่อความเพลิดเพลินได้ความรู้ดูผลงานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น

ซึ่งวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นภายในวัดมีการเติบโตเป็นอย่างมาก มีความเกี่ยวข้องกับมรดกประเพณีที่สืบทอดต่อ ๆ กันมาและวัฒนธรรมที่ดึงดูดความสนใจเช่น วิถีชีวิต พิพิธภัณฑ์แหล่งโบราณคดี ศิลปะ และการแสดงดนตรีพื้นบ้าน ประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา หัตถกรรมงานฝีมือและการกระทำอื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ยังเป็นที่น่าสนใจ[8] โดยมีแนวทางในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมดังนี้

1) ให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว แก่พระภิกษุสงฆ์ คณะกรรมการวัด รวมถึงชุมชนให้มีความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

2) ร่วมดำเนินการส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบ บูรณาการในภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภคต่าง ๆ เพื่อเป็นการรองรับนักท่องเที่ยวเข้ามา โดยเฉพาะในเรื่องความสะอาด การปรับภูมิทัศน์ให้สวยงาม มีเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว ในชุมชน เพื่อแสดงออกให้เห็นถึงอัตลักษณ์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนนั้น ๆ ได้อย่างชัดเจน

3) ออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวร่วมกัน วางแผนการดำเนินงาน ส่งเสริมให้เห็นคุณค่าและร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นไว้

---

[7] Tirakananta, S, **Methodology in Social Science Research (1 0 th ed.)**, (Bangkok: Chulalongkorn University Press, 2012).

[8] จุฑามาศคงสวัสดิ์, **การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเมืองโบราณอู่ทองสุพรรณบุรี**, (วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพมหานคร, 2550, หน้า 9.

4) ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยววัด อย่างต่อเนื่อง ทุกรูปแบบเพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชม

5) จัดกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยว เช่น การท่อเที่ยวไหว้พระ 9 วัด, กิจกรรมลดเหล้าเข้าพรรษา แห่เทียนพรรษา ประเพณีโยนดอกบัว เป็นต้น ซึ่งนำเอาความโดดเด่นของวัฒนธรรม ประเพณีในแต่ละพื้นที่มากระตุ้นการท่องเที่ยว

6) การบริหารจัดการด้านการเงิน บุคคล มีการให้คณะกรรมการเป็นผู้ดูแล ตรวจสอบการดำเนินงาน จะเห็นได้ว่า การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ควรนำศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมต่าง ๆ ที่มีคุณค่า โดยนำต้นทุนเหล่านี้มาใช้และบูรณาการให้เหมาะสม ซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวในลักษณะนี้สะท้อนถึงการท่องเที่ยวรูปแบบเดิม สะท้อนให้เห็นถึงความสมดุลระหว่างทรัพยากรในท้องถิ่นกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน ได้ควบคู่กันไป และยังคงรักษาอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ ผ่านหลักธรรมคำสอน โบราณสถาน โบราณวัตถุ ภาพจิตตระกรรมฝาผนัง พิพิธภัณฑ์สถานที่ต่าง ๆ หรือการเข้าไปจัดการให้เกิดการท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อรูปแบบของชุมชนและวิถีชุมชน ได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของคนในชาติ รวมถึงหลักธรรมคำสอนมากขึ้น โดยการบูรณาการร่วมกันของทุกฝ่าย จัดการดำเนินการท่องเที่ยวให้เป็นระบบ โดยยึดชุมชนและวัดเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อน

2.3 ความสัมพันธ์การท่องเที่ยวต่อวัด สังคม และชุมชน

จากการศึกษาพบว่า การที่วัดจะอยู่ได้ตลอดไปนั้น ต้องอาศัยแรงศรัทธาจากนักท่องเที่ยวเข้าวัดทำบุญ บริจาคปัจจัย ทำนุบำรุงพระศาสนา พระสงฆ์เองก็มีหน้าที่ดูแลรักษา ปฏิบัติธรรม เป็นนักพัฒนาไม่หยุดนิ่ง ให้พระพุทธศาสนายังคงเจริญรุ่งเรือง ปะพฤติตนให้เป็นผู้ที่เลื่อมใสศรัทธา ส่วนนักท่องเที่ยวเองก็ต้องเห็น ความสำคัญ วัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมต่าง ๆ แหล่งรวมอารยสถาปัตย์ที่มีคุณค่าในฐานะทางประวัติศาสตร์ โดยไม่รุกล้ำหรือทำลาย ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามนั้น

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงกลายเป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องหลายภาคส่วน ไม่เว้นแต่ภาครัฐและเอกชนเท่านั้น แต่มีความเกี่ยวข้องกับ วัด ที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวแนวพุทธ คือ การเดินทางเพื่อการศึกษา พัฒนาจิตใจและการปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องแก่เพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล ต่อสรรพสิ่ง เพื่อให้เกิดความสุขในชุมชน มุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรมเพื่อเสริมสร้าง ความเข้าใจในชีวิตมากกว่าความรู้เพื่อความบันเทิง เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม เช่น เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจและเป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน[9]

[9] กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี 2557**, (กรุงเทพมหานคร:สำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.2557), หน้า 8.

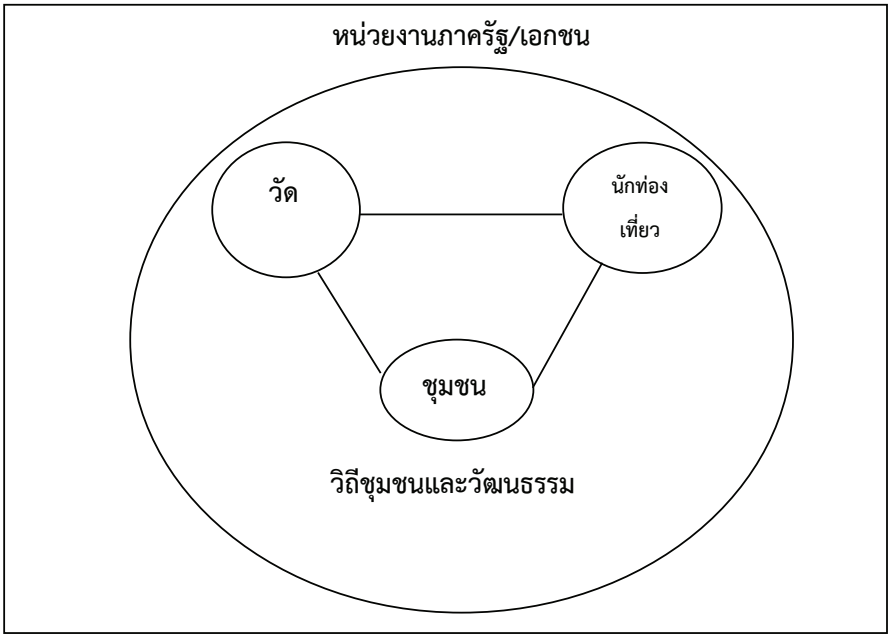

แผนภาพที่ 1.1 (แสดงความสัมพันธ์รูปแบบการขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม)
นางสาวอณิษฐา หาญภักดีนิยม (2563)

จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนเพื่อสัมผัสและชื่นชมกับสิ่งที่ไม่มีในท้องถิ่นตน การที่วัด ชุมชน และนักท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์เกื้อหนุนซึ่งกันและกันกับการท่องเที่ยวได้ใช้วัฒนธรรมของชุมชนเป็นทรัพยากรในการดำเนินกิจการ ในขณะเดียวกันชุมชนท้องถิ่น ผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในการสร้างรายได้การจ้างงาน นำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมยังต้องอาศัยทั้งจากคนในท้องถิ่น ภาครัฐและเอกชน ในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนี้ ดังปรากฏในงานวิจัยของ มัชฌิมา อุดมศิลป์ (2556: 138)[10] ที่พบว่า ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการเริ่มต้น ที่มีทุนเป็นของตนเอง แล้วนำมาสร้างมูลค่าเพิ่ม ทำให้เกิดการสร้างงานและอาชีพหากชุมชนเกิดการจัดการอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ไม่มีแนวทางการส่งเสริม การท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ดีเหมาะสมกับชุมชน

4. ปัญหาของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ในเมื่อถึงยุคโลกาภิวัฒน์นี้การสื่อสารและเทคโนโลยีสมัยใหม่ต่างมีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ความเจริญเติบโตทางวัตถุล้ำหน้ากว่าจิตใจคน ทำให้คนมีจิตใจแข็งกระด้างกันมากขึ้น ถูกหล่อหลอม

[10] มัชฌิมา อุดมศิลป์, แนวทาการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนคลองโคน จังหวัดสมุทรสงคราม. **วารสารวิทยาบริการ,** 24 (4) (ตุลาคม-ธันวาคม 2556): 135-149.

จากเทคโนโลยีต่าง ๆกระบวนการขัดเกลาทางจิตใจ โดยบทบาทจากพระภิกษุสงฆ์ ผ่านการท่องเที่ยวในรูปแบบวัฒนธรรม จึงเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้หลากหลายประเทศตระหนักถึงความสำคัญ ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทำให้ชุมชนต้องสร้างความเข้มแข็ง จากคุณค่าของวัฒนธรรม จากมรดกทางภูมิปัญญาที่สิบทอดมาจากบรรพบุรุษ

นำไปสู่ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพ ของนักท่องเที่ยว ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว และปัญหาการมี ส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น

1. ขาดจุดเด่นของวัฒนธรรม เนื่องจาก ความเป็นไทยมีความหลากหลายทางมิติทั้งทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตในแต่ละภาค เราควรสร้างจุดเด่นหรือเอกลักษณ์ของตนเอง มากกว่านำของที่อื่นมาใช้กับบริบทของตนเอง เพราะแต่ละที่มีจุดเด่นและบริบทในแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน ทำให้รู้สึกถึงความไม่ชัดเจนในวัฒนธรรมพื้นถิ่น ไม่มี ความแตกต่าง ไม่สามารถเข้าถึงวัฒนธรรมของพื้นที่นั้น ๆ ได้ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวไม่เข้ามา

2. ขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในการถ่ายทอดข้อมูล เนื้อหา ขาดการรวบรวมเรื่องราวอย่างเป็นระบบ มีการถ่ายทอดที่ไม่น่าสนใจ ทำให้นักท่องเที่ยวไม่รู้สึกถึงความโดดเด่น ของข้อมูล และอาจทำให้รู้สึกเบื่อหน่าย และไม่สนใจในเนื้อความนั้น ๆ ที่ผู้สื่อต้องการสื่อถึง

3. ความสะดวกสบายของสถานที่ เพราะ ปัจจุบัน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่ได้มีแต่เพียงหนุ่มสาวเท่านั้น แต่ยังมีผู้สูงอายุ ต้องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเรียนรู้วิถีชีวิตของคนในพื้นที่ รวมถึงการศึกษาประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ แต่ขาดความสะดวกสบายในการเดินเยี่ยมชม ไม่มีทางเดินราวเกาะให้ผู้สูงอายุเดินสำรวจ ไม่มีรถวิลแชร์ให้บริการ เป็นต้น

ดังนั้น แนวทางในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรม เช่น ควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่น เห็นความสำคัญกับการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจในสังคม ผ่านความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง เพื่อที่ชุมชน จะได้รู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งและเป็นเจ้าของ ในการขับเคลื่อนงานอย่างเต็มที่ รวมถึงวิธีการในการประชาสัมพันธ์ทางด้านการท่องเที่ยวทั้ง รูปแบบ กิจกรรม ที่จะสื่อให้นักท่องเที่ยวเห็นถึงอัตลักษณ์ในพื้นที่ของตนเองให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ควรได้รับความเห็นชอบจากชุมชน เพราะจะเป็นเครื่องชี้วัดว่าท้องถิ่นนั้น ๆ ต้องการนักท่องเที่ยวประเภทใด ซึ่งควรเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนด เรื่องราวที่สะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตวามเป็นอยู่ และสภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น เพราะ การที่จะประสบความสำเร็จได้ ต้องอาศัย การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งคนในท้องถิ่น ภาครัฐ ภาคเอกชน เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวต่อไป[11]

[11] Coltmann,M.M., **Introduction to Travel and Tourism: An international approach,** (New York, USA:Van Nostrand Reinhold, 1989).

บทสรุป

จากกระแสการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นที่นิยมสำหรับนักท่องเที่ยวทั่วโลก ซึ่งไม่ต่างกันเพราะประเทศต่าง ๆ ก็มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างชัดเจน อย่างเช่น พม่า อินโดนีเซีย และลาว ซึ่งการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ไม่เพียงแต่เป็นการท่องเที่ยวตามสถานที่ทางประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ครอบคลุมไปถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ อัตลักษณ์ของคนในพื้นที่ การมีศิลปะวัฒนธรรมร่วมสมัย การท่องเที่ยวหากมองในมุมทางเศรษฐกิจ รายได้และผลโยชน์ของประเทศชาติในองค์รวมอย่างที่คาดหวังหรือต้องการ ในหลักการทางพระพุทธศาสนา

แต่เนื่องจากประเทศไทย เป็นประเทศหนึ่งที่มีทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีศักยภาพที่โดดเด่น ประกอบกับพฤติกรรมของคนในชาติ มีน้ำใจไมตรีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวจากทั่วโลก เข้ามาเที่ยวในประเทศไทย ดังนั้น เราควรที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการสร้างจุดเด่นของวัฒนธรรมให้โดดเด่น ในแต่ละพื้นที่ ให้มีเรื่องราวเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน ควรมีการพัฒนาวิธีการนำเสนอศิลปวัฒนธรรมไทย ให้มีความน่าสนใจ โดยประยุกต์บทเรียนจากประเทศต้นแบบอื่น ๆ โดยเฉพาะเรื่องราวในพิพิธภัณฑ์และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่าง ๆ ให้เข้าใจและเข้าถึงได้ง่ายขึ้น ผ่านการสร้างประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้นักท่องเที่ยว จึงได้นำเอาวัฒนธรรมมาเป็นจุดดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวที่สนใจที่จะเรียนรู้วัฒนธรรม มรดกทางประวัติศาสตร์ เยี่ยมชมงานสถาปัตยกรรม และสัมผัสวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในประเทศนั้น รวมถึงซื้อของที่ระลึกที่เป็นงานหัตถกรรมละงานฝีมือที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในพื้นที่

โดยเฉพาะภาคเหนือ เป็นดินแดนทางพระพุทธศาสนามาแต่ดั้งเดิมยาวนาน มีนักท่องเที่ยวในประเทศและต่างประเทศเดินทางมาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก เพราะ มีธรรมชาติที่สวยงาม ยังคงรักษาอัตลักษ์ของคนในพื้นที่ได้อย่างชัดเจน มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างจากประเทศอื่น ๆ ทั้งภาษา ท่าทางกริยา ต่าง ๆ ล้วนมีเอกลักษณ์ของตนเอง ประกอบกับการมีชื่อเสียงของวัดวาอารามในภาคเหนือเป็นจำนวนมาก มีการแสดงถึงพุทธประวัติ ความเลื่อมใสของเกจิชื่อดังต่าง ๆ รวมถึงการมีศิลปะสถาปัตยกรรม ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภาพวาดล้านนาที่มีความโดดเด่นมีเอกลักษณ์ จึงเป็นที่น่าสนใจแก่นักท่องเที่ยวทั้งภายในประเทศ และนอกประเทศ เป็นอย่างมาก ทำให้ทุกภาคส่วนต้องมีการบูรณาการร่วมกัน โดยเฉพาะ สำนักงานพระพุทธศาสนา ที่ต้องเข้ามา มีส่วนร่วมในการให้ความรู้ แนวทางในการปฏิบัติแก่พระภิกษุสงฆ์ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ร่วมเป็นส่วนหนึ่งใน การขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนา กลายเป็นวัดต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างเช่น จังหวัดน่าน เพราะ การที่ วัดจะอยู่ได้ตลอดไป ต้องอาศัยแรงศรัทธาจากนักท่องเที่ยวเข้าวัด ทำบุญ บริจาคปัจจัย ทำนุบำรุง พระศาสนา พระสงฆ์เองก็มีหน้าที่ดูแลรักษาปฏิบัติธรรม เป็นนักพัฒนาไม่หยุดนิ่ง ให้พระพุทธศาสนายังคงเจริญรุ่งเรือง ประชาชนเลื่อมใสศรัทธา ส่วนนักท่องเที่ยวเองต้องเห็น ความสำคัญ สำหรับหรับการท่องเที่ยวประเภทวัด เพราะวัดนั้นเป็นแหล่งรวมอารยสถาปัตย์และของมีมูลค่าอย่างอื่น ๆ ช่วยกันอนุรักษ์และหวงแหนร่วมกัน ที่มีคุณค่าในฐานะประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่มาพร้อมกับประวัติศาสตร์สังคม ชุมชน ผ่านการบูณณาการระหว่างบ้าน วัด ชุมชน และนักท่องเที่ยว ซึ่งมีความสัมพันธ์เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ได้ใช้วัฒนธรรมของ

ชุมชนเป็นทรัพยากรในการดำเนินกิจการ ในขณะเดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในการสร้างรายได้การจ้างงาน นำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

นอกจากนี้การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมยังต้องอาศัยทั้งจากคนในท้องถิ่น ภาครัฐและเอกชน ในการขับเคลื่อน โดยการพัฒนาในด้านต่าง ๆ คือ 1) ด้านกายภาพ 2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก 3) ด้านนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม 4) ด้านสังคม วัฒนธรรม 5) ด้านเศรษฐกิจ เพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวที่พอดี เพราะการท่องเที่ยวที่พอดีจะนำไปสู่ความสุขที่ยั่งยืนของประชาชน

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. **แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี 2557.** (กรุงเทพมหานคร:สำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.2557).

กิตติกรณ์ สมยศ,ราชาวดีสุขภิรมย์และสไบทิพย์อินไสย. การวิจัยการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ อย่างมีส่วนร่วม ในชุมชนตำบลดู่ใต้ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน. **รายงานการวิจัย วิทยาลัยชุมชนน่าน** สำนักบริหารงานวิทยาลัยชุมชน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. 2558.

จุฑามาศ คงสวัสดิ์. การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเมืองโบราณอู่ทอง สุพรรณบุรี. (**วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย**). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพมหานคร.2550.

มัชฌิมา อุดมศิลป์. **แนวทาการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนคลองโคน จังหวัดสมุทรสงคราม**. วารสารวิทยาบริการ. 24 (4) (ตุลาคม-ธันวาคม 2556):135-149.

สำนักเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา. **โครงการทิศทางการพัฒนาท่องเที่ยวของประเทศไทยในระยะ 10 ปี**.[ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://secretary.mots.go.th/ewtadmin/ewt/policy/article_attach/02FinalReportDirection10Year.pdf. [21 กรกฎาคม 2563].

อารีย์ นัยพินิจ และคณะ. **การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์.** (วารสารปัญญาภิวัฒน์, 5(1), 2554).

Coltmann,M.M.(1989).**Introduction to Travel and Tourism: An international approach.** New York, USA:Van Nostrand Reinhold.

L.Robert,&D.Hall, **Rural tourism and recreation: principle to practice** (London: UK,2001), อ้างถึงใน พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัตย์,

Tirakananta, S. **Methodology in Social Science Research (10th ed.).**(Bangkok: Chulalongkorn

University Press.2012).การท่องเที่ยวชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เดียนสโตร์,2553).

World Tourism Organization (UNWTO), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://osthailand.nic.go.th /files/policy_sector/File_Download/Tourism_Analysis.pdf, [21 กรกฎาคม 2563].

การจัดการทุนมนุษย์ในศตวรรษที่ 21
Human Capital Management in the 21st Century

สมพงษ์ แซ่ท้อ
อาสา เม่นแย้ม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

ศตวรรษที่ 21 นี้ทรัพยากรมนุษย์ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายและรวดเร็วในหลายด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำงานของทรัพยากรบุคคล ฉะนั้นทรัพยากรมนุษย์ยุคใหม่จึงจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการและพัฒนาทักษะในหลากหลายด้านเพื่อให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามหลักการจัดการทุนมนุษย์ที่ดีอย่าง HOUSE MODEL คือ H = Honest คือเน้นให้ทรัพยากรมนุษย์มีความซื่อสัตย์ในการทำงาน O = Opportunity เป็นการพัฒนาให้ทรัพยากรมนุษย์เป็นคนที่แสวงหาช่องทางใหม่ๆในการทำงานอย่างริเริ่มสร้างสรรค์ U = Unity เน้นให้ทรัพยากรมนุษย์ปฏิบัติงานเป็นทีมอย่างสร้างสรรค์และสมานสามัคคี S = Socialize สร้างทักษะที่ดีในการเข้าหาสังคม และ E = Excellence ทรัพยากรมนุษย์ต้องเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นและนำองค์ความรู้ที่มีมาสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน

คำสำคัญ : การจัดการ, ทุนมนุษย์, ศตวรรษที่ 21

Abstract

In the 21st century, human resources are subjected to diverse and rapid changes in many areas. In particular, the introduction of technology plays an important role in transforming the way of human resources work. Therefore, modern human resources need to manage and develop skills in a variety of fields, for to keep up with the changes that occur, with good human capital management like HOUSE MODEL, are H = Honest, which is to emphasize on human resources to be honest in their work, O = Opportunity, is to develop into human resources that seek new ways to work creatively, U = Unity, emphasizes human resources work as a team creatively and harmonize, S = Socialize, enhanced skills of human resources for approaching society, and E = Excellence, Human resources must keep up with the changes and bring their knowledge to gain a competitive advantage.

Keywords : Management, Human Capital, 21st Century

บทนำ

ปัจจุบันสภาพแวดล้อมทางธรรามชาติ เทคโนโลยี การเมือง และเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ทรัพยากรมนุษย์มีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อองค์การ เพราะการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเป็นผลให้มนุษย์ต้องเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ ให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง ตัวทรัพยากรมนุษย์ จึงถือว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งกับทุกองค์การ เพราะทรัพยากรมนุษย์จะเป็นกุญแจสำคัญในการทำให้องค์การบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และยังเป็นตัวขับเคลื่อนเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ ยิ่งในปัจจุบันองค์การต่างๆ ต้องเผชิญกับโลกาภิวัตน์ ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทำให้องค์การต่างๆต้องปรับเปลี่ยนแนวทางการบริหารใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านทรัพยากรบุคคลในองค์การเพื่อรองรับสถานการณ์ต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต การจัดการทุนมนุษย์ที่ดีจึงถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างประสิทธิภาพของการทำงานให้กับองค์การ และขับเคลื่อนองค์การให้เจริญก้าวหน้าเป็นไปตามเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังนั้นองค์การต่างๆต้องตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องของการพัฒนาและบริหารจัดการทุนมนุษย์ให้มีประสิทธิภาพ เพราะการพัฒนาทุนมนุษย์ขององค์การต่างๆให้มีความรู้ความสามารถเท่าทันกับสถานการณ์ต่างๆ จะทำให้เกิดความได้เปรียบในการแข่งขันกับคู่แข่ง

องค์การต่างๆควรเน้นการพัฒนาและบริหารจัดการทุนมนุษย์ในองค์การของตนให้มีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างให้เกิด การเรียนรู้ และสร้างสรรค์นวัตกรรมให้กับองค์การ เพราะมนุษย์เป็นกลไกที่สำคัญในการขับเคลื่อนให้องค์การไปสู่ความสำเร็จ หรือความล้มเหลวได้ ถ้าองค์การใดมีบุคลากรที่มีสมรรถนะสอดคล้องกับบริบทของสังคมที่มีการ เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา องค์การนั้นย่อมมีโอกาสปรับตัวให้เท่าทันต่อพลวัตต่างๆที่จะเกิดขึ้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการพัฒนาและบริหารจัดการทุนมนุษย์ให้มีทักษะเท่าทันต่อยุคแห่งข้อมูลข่าวสารที่ไม่หยุดนิ่งและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นทุนมนุษย์ที่มีทักษะความรู้ความสามารถสอดคล้องกับความต้องการของตลาดและยุคสมัยจึงเป็นสิ่งที่ควรพัฒนา ดังนั้นการจัดการทุนมนุษย์ตามหลัก House Model คือ H = Honest (ความซื่อสัตย์) O = Opportunity (แสวงหาโอกาส) U = Unity (ความสามัคคี) S = Socialize (รู้จักคบค้าสมาคม) E = Excellence (นำความเป็นเลิศ) ด้วยแล้วยิ่งเป็นการจัดการที่ดีและเพิ่มขีดความสามารถในการปฏิบัติงานของทรัพยากรมนุษย์ให้ตอบสนองต่อความต้องการขององค์การและประเทศชาติได้เป็นอย่างดียิ่ง

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทุนมนุษย์

มอนดี และโน[1] ให้ความหมายว่า การจัดการทุนมนุษย์ เป็นการใช้ทุนมนุษย์เพื่อให้องค์การบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ส่วน William Werther & Kiath David (1985) กล่าวว่าความหมายทางด้านทุน

[1] มอนดี และโน อ้างใน วชิรวัชร งามละม่อม, **ทฤษฎีการจัดการทุนมนุษย์**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://learningofpublic.blogspot.com/2015/09/blog-post_45.html, [19 สิงหาคม 2563].

มนุษย์ (Human Resource) คือการจัดการบุคลากรในองค์การ โดยให้ความสำคัญในศักดิ์ศรี ความเป็นคน และต้องทำให้บุคคลเหล่านั้นได้รับผลประโยชน์อย่างเหมาะสม

Lundy (1994) และ Greer (2001)[2] ได้อธิบายความหมายของการบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์ (SHRM) ไว้ว่า คือวิธีการที่จะดึงศักยภาพที่ดีที่สุดของทรัพยากรมนุษย์ในองค์การออกมาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและกลยุทธ์ที่องค์การได้วางไว้ ซึ่งอาจไม่แตกต่างกันมากนักไม่ว่าจะเป็นองค์การเอกชนหรือองค์การในภาครัฐ ถ้าเป้าหมายร่วมกัน คือ การใช้ทรัพยากรมนุษย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

เอดเวิร์ด อี ลอร์เลอร์[3] กล่าวว่าปัจจุบันเป็นยุคแห่งทุนมนุษย์เนื่องจากสิ่งแวดล้อมทางเทคโนโลยี การเมือง เศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ทุนมนุษย์มีบทบาทสำคัญต่อองค์การ เพราะการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเป็นผลให้มนุษย์ต้องเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ อย่างรวดเร็ว เช่นกัน ซึ่งการที่องค์กรใดมีทุนมนุษย์มากก็จะทำให้เกิดผลประโยชน์ต่อสิ่งต่างๆ ดังนี้

1. การได้เปรียบทางการแข่งขัน เนื่องจากมีบุคลากรในองค์การมีความสามารถหลักในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง

2. ส่งผลกระทบโดยตรงต่อองค์การ การพัฒนาองค์การจะสามารถตอบสนองต่อความต้องการขององค์การหรือไม่นั้น จะต้องขึ้นอยู่กับการเสริมสร้างทุนมนุษย์ของบุคลากรให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง เป็นที่ต้องการและตรงจุดประสงค์ขององค์การนั้นๆ

3. ส่งผลกระทบโดยตรงต่อบุคคล ทุนมนุษย์เป็นสิ่งที่สามารถสร้างได้และสามารถพัฒนาบุคคลให้เพิ่มคุณค่าอย่างต่อเนื่องเพื่อความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน

4. ส่งผลกระทบต่อสังคม เพราะทุนมนุษย์เป็นผลมาจากการเรียนรู้ทักษะต่างๆ เช่นการเรียนรู้ ด้านเทคโนโลยี ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาอย่างรวดเร็ว หากองค์การใดมีบุคลากรที่มีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกแห่งศตวรรษที่ 21 นี้ ก็ จะทำให้องค์การมีความทันสมัย ไม่หล้าหลัง เกิดการพัฒนาขององค์การ และเมื่อคนในชุมชนมีความ เป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากความก้าวหน้าในอาชีพ สังคมก็จะดีตามไปด้วยเช่นกัน

โทมัส โอ ดาวนพอร์ต[4] ได้แยกแยะทุนมนุษย์ออกเป็นองค์ประกอบต่าง ๆ สำคัญ 4 อย่าง คือ ความสมารถ (Ability) พฤติกรรม (Behavior) และความพยายาม (Effort) และเวลา (time) รายละเอียดดังนี้ ความสามารถ (Ability) หมายถึง ความชำนาญในชุดของกิกรรม หรืองานรูปแบบใดโดยความสามารถประกอบด้วยส่วนย่อย ๆ อีก 3 ส่วน ดังนี้

---

[2] Lundy และ Greer อ้างใน ชัชราวรรณ มีทรัพย์ทอง และคณะ, การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21, **วารสารธุรกิจปริทัศน์** ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2559) : 189

[3] เอดเวิร์ด อี ลอร์เลอร์ อ้างใน พัสษิญา ทองประหลาด, การศึกษาทุนมนุษย์ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิของบุคลากรในเทศบาลเมืองบางกรวย, (**วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและเอกชน. มหาวิทยาลัยศิลปกร, 2554)

[4] โทมัส โอ ดาวนพอร์ต, อ้างในไพรินทร์ ยศเลิศ, ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ : บริษัท ซี เอฟ จำกัด, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปกร, 2552).

1. ความรู้ (Knowledge) เปี่ยมด้วยความรู้ในข้อที่จริงที่จำเป็นสำหรับทำงานหนึ่ง ๆความรู้นี้มีลักษณะกว้างขวางกว่าทักษะ เพราะความรู้บ่งบอกถึงขอบเขตสติปัญญาภายในงานหรือภารกิจที่บุคคลหนึ่งกระทำอยู่

2 ทักษะ (Skill) หมายถึงความคล่องแคล่ว รู้จักขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติภารกิจใดภารกิจหนึ่งให้ลุล่วงได้เป็นอย่างดี ทักษะมีตั้งแต่ความแข็งแกร่งทางกายภาพไปจนถึงความปราดเปรียวคล่องแคล่วกับการเรียนรู้เฉพาะเรื่องเนื้อหาสำคัญก็คือการเก่งเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

3. ความสมารถเฉพาะตัวหรือพรสวรรค์ (Talent) เป็นคุณสมบัติสำหรับทำงานใดงานหนึ่ง อย่างเห็นได้ชัด ติดตัวมาแต่กำเนิด จากการฝึกฝนตนเองจนคล่องแคล่วเชี่ยวชาญ

พฤติกรรม (Behavior) หมายถึง ลักษณะการแสดงสำเร็จของงานที่สังเกตได้ พฤติกรรมรวมอาการตอบสนองที่มีมาแต่เดิม และที่ได้รับการฝึกฝนอบรมใหม่ ที่คนคนหนึ่งจะแสดงกับสถานการณ์ ตลอดจนปัจจัยกระตุ้นชิงสถานการณ์ต่าง ๆ ลักษณะอาการที่เราแสดงออกไปจะแสดงถึง ค่านิยม จริยธรรม ความเชื่อและปฏิกิริยาต่อโลกที่เราอาศัยอยู่

ความพยายาม (Effort) หมายถึง การนำเอาทรัพยากรทางกายและความคิดไปใช้ด้วยความมีสติเพื่อบรรลุสู่เป้าหมายเฉพาะบางอย่าง ความพยายามเป็นหัวใจของจรรยาบรรณในการทำงาน เป็นหลักสำคัญที่แม้คนจะมีความสมารถหรือพรสวรรค์เพียงน้อยนิดก็ยังเป็นสิ่งที่ให้อภัยได้ ความพยายามจะเป็นตัวกระตุ้นผลักดันให้เกิด ทักษะ ความ และความสามารถเฉพาะตัวตลอดจนพฤติกรรมที่ได้รับการควบคุม

เวลา (Time) หมายถึงปัจจัยด้านลำดับเวลาของการลงทุนในทุนมนุษย์ ซึ่งอ้างเป็นระยะเวลาหลาย ๆ ชั่วโมต่อวัน หลายปีในอาชีพใดอาชีพหนึ่ง หรือช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่งระหว่างนั้น บรรดานักเศรษฐศาสตร์ มักจะแยกเวลาออกมาจากการให้คำจำกัดควนทุนมนุษย์ เพราะมันไม่ได้เป็นปัจจัยที่อยู่ภายในจิตใจหรือร่างกายของมนุษย์ เฉกเช่น ส่วนประกอบอื่นๆ แต่ในบางด้านนั้น เวลาถือเป็น ทรัพยากรพื้นฐานมากที่สุดภายใต้การควบคุมของบุคคล คนทำงานที่มีความสมารถเฉพาะตัว ทักษะ มีความรอบรู้และทุ่มเทมากที่สุด จะไม่สมารถสร้างผลงานใดๆ ออกมาได้เลย หากปราศจากการลงทุนด้านเวลาในงานนั้น ๆ

บอริส กรอยส์เบอร์ก และ แอนดรู เอนแมคลีน และนิดิน นอร์เรีย[5] ได้สรุปแนวคิดทฤษฎีทุนมนุษย์ว่า ทุนมนุษย์ควรกำหนดรูปเค้าโครงเป็นรูปแบบ มีทักษะและผลลัพธ์ สามารถถ่ายโอนได้ เรียกว่า Portfolio Model of Human capital ซึ่งมี 5 ลักษณะ คือ

1 ทุนมนุษย์ด้านการจัดการทั่วไป (General management human capital)หมายถึงความสมารถในการจัดการทั่วไป ซึ่งเป็นระบบการบริหารที่นำไปสู่การปฏิบัติ ในด้านต่าง ๆ เช่นด้านการเงิน ด้านเทคนิค และการจัดการทรัพยากรมนุษย์ รวมถึงภาวะผู้นำ ความสามารถในการตัดสินใจจัดการ พันธกิจลักษณะของการจัดการทั่วไปนี้ สมารถถ่ายโอนได้สูง ผู้บริหารในทุกองค์กรเมื่อก้าวหน้าเข้าสู่ตำแหน่งผู้จัดการพันธกิจในองค์กรใหม่ ถือว่าเป็นการถ่ายโอนการจัดการความรู้จากที่เดิมมาสู่ที่ใหม่ เป็นการถ่ายโอนทั้งความรู้และประสบการณ์

[5] บอริส กรอยส์เบอร์ก และ แอนดรู เอนแมคลีน และนิดิน นอร์เรีย อ้างใน ไพรินทร์ ยศเลิศ, ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ : บริษัท ซี เอฟ จำกัด, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปกร, 2552)

2. ทุนมนุษย์ด้านกลยุทธ์ (Strategic human capital) ทุนมนุษย์ที่มีศักยภาพหรือความสามารถด้านกลยุทธ์หรือทักษะยุทธศาสตร์เฉพาะด้าน เช่น กลยุทธ์การลดต้นทุน กลยุทธ์การตลาด กลยุทธ์การขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง (change management) ทุนมนุษย์ลักษณะนี้สามารถถ่ายโอนไปยังองค์กรอื่นหรือโรงงาน ที่มีสถานการณ์ที่เผชิญหน้าคล้ายกัน สามารถปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้สามารถจัดการต่อไปได้ โดยใช้กลยุทธ์ขับเคลื่อนการดำเนินการมีความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อกำหนดกลยุทธ์

3. ทุนมนุษย์ด้านอุตสาหกรรม (Industrial human capital) หมายถึงทุนมนุษย์ที่มีความสมารถในการเรียนรู้และถ่ายทอดรายละเอียดในการประกอบอาชีพด้านอุตสาหกรรม จะประกอบด้วยการเรียนรู้และการสร้างหรือกำหนดกฎเกณฑ์ กรให้บริการลูกค้า การส่งมอบของสู่งานอุตสาหกรรม กล่าวโดยสรุป ก็คือความรู้ชนิดนี้หรือทุนที่มีเหมาะสำหรับการปฏิบัติในงานอุตสาหกรรม

4. ทุนมนุษย์ด้านความสัมพันธ์ (Relationship human capital) หมายถึงทุนมนุษย์ด้านความสัมพันธ์สะท้อนสมรรถภาพของผู้บริหาร ในการสร้างความสัมพันธ์กับทีมงานหรือเพื่อนร่วมงาน สามารถช่วยให้เกิดความสำเร็จในการบริหารงานในหน่วยงานใหม่การสร้างเครือข่ายเพื่อนร่วมกันทำงาน

5. ทุนมนุษย์นความสามารถเฉพาะงาน (Company specific) หมายถึงความรู้เกี่ยวกับงานที่ทำละวิธีการโครงสร้างขององค์การ วัฒนธรรมองค์กร ระบบและกระบวนการที่มีลักษณะเฉพาะองค์กร ทุนมนุษย์แบบนี้ถ่ายโอนไปสู่องค์กรอื่นได้น้อยที่สุด

จากแนวคิดข้างต้นสรุปได้ว่า ทุนมนุษย์ คือ องค์ความรู้ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ทักษะใหม่ๆของตัวบุคคลจนมี ความสมารถ (Ability) พฤติกรรม (Behavior) และความพยายาม (Effort) ที่เหมาะสมและเกิดเป็นความเชียวชาญและชำนาญจนสามารถปรับตัวให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้น

ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

Bellanca & Brandt[6] การนำทักษะในศตวรรษที่ 21 ทุกทักษะไปใช้นักเรียนทุกคนจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ความเข้าใจเนื้อหาวิชาหลักด้านวิชาการ การที่นักเรียนจะสามารถคิดอย่างมีวิจารณญาณและสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นต้องอาศัยบูรณาการของพื้นฐานความรู้ต่างๆ ภายใต้บริบทการสอนความรู้วิชาหลัก นักเรียนต้องเรียนรู้ทักษะที่จำเป็นเพื่อให้ประสบความสำเร็จในโลกทุกวันนี้ เช่น การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การแก้ปัญหา การคิดสร้างสรรค์ การสื่อสาร และความร่วมมือกัน กรอบแนวคิดข้างต้นจำเป็นจะต้องมีระบบสนับสนุนการศึกษาที่จำเป็น ได้แก่ มาตรฐานการเรียนรู้ การประเมินผล หลักสูตรและวิธีสอน การพัฒนาวิชาชีพและบรรยากาศการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมใน

[6] Bellanca & Brandt อ้างใน พงษ์ศักดา นามประมา, การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สู่ความเป็นพลเมืองอาเซียนด้วย รูปแบบการสอนโดยใช้วิจัยเป็นฐาน (RBL) ในรายวิชาเพิ่มเติม ส 33202 อาเซียนศึกษา 2 สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี ที่ 6, (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น , 2557)

กระบวนการการเรียนรู้มากขึ้นและจบการศึกษาออกไปด้วยความพร้อมที่จะประสบความสำเร็จในเศรษฐกิจโลก

องค์กร World Economic Forum (WEF)[7] ทำการสำรวจและวิเคราะห์ความต้องการของตลาดแรงงาน รวมทั้งแนวโน้มของเทคโนโลยีในองค์กรใหญ่ๆทั่วโลก ผลการศึกษาได้สรุปทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 (21st-Century Skill) ออกมาเป็น 16 ทักษะ โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่

1. Foundational Literacies คือ กลุ่มทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต้องใช้ใน ‘การปฏิสัมพันธ์กับบริบทที่แตกต่างกัน’ ซึ่งแปลง่ายๆก็คือ ‘อยู่ที่ไหนแล้วต้องใช้อะไรบ้าง’ นั่นเอง เพราะเทคโนโลยีและความรู้ใหม่ๆได้ก่อให้เกิดบริบทการใช้ชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งทักษะเหล่านี้ได้แก่ การใช้ภาษา (Literacy) การคำนวณ (Numeracy) การใช้เทคโนโลยี (ICT Literacy) การใช้วิทยาศาสตร์กับสิ่งรอบตัว (Scientific Literacy) การเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรม (Cultural & Civic Literacy) หรือแม้กระทั่ง การจัดการด้านการเงิน (Financial Literacy) ที่รวมไปถึง วิธีการเป็นผู้ประกอบการ หรือ entrepreneurship ก็นับเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตเช่นกัน

2. Competencies คือ กลุ่มทักษะที่ต้องนำมาใช้ใน ‘การจัดการกับปัญหา’ หรือความท้าทายที่ต้องเจอในชีวิต ซึ่งความท้าทายเหล่านั้นจะมีความซับซ้อนขึ้นกว่าเมื่อเทียบกับความท้าทายในโลกเก่า โดยกลุ่มทักษะนี้จะเป็นทักษะสำคัญที่ใช้ร่วมกันในการวิเคราะห์ปัญหาให้ถูกจุด (Critical Thinking) สร้างวิธีการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (Creativity) รวมทั้งสื่อสารและทำงานร่วมกับผู้อื่น (Communication & Collaboration) เพื่อแก้ปัญหานั้นให้ได้ กลุ่มทักษะนี้มักถูกเรียกย่อๆว่า ‘4C’ จัดได้ว่าเป็นทักษะหลักที่ทำให้มนุษย์เราเหนือกว่าคอมพิวเตอร์ หรือพูดง่ายๆก็คือ เป็นสิ่งที่คอมพิวเตอร์ยังทำไม่ได้ในเร็วๆนี้นั่นเอง

3. Character Qualities คือ กลุ่มทักษะที่ใช้ใน ‘การจัดการตัวเองกับสภาพสังคม’ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เช่น ความอยากรู้อยากเห็น (Curiosity) การริเริ่มสร้างสรรค์ (Initiative) ความพยายามในการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ (Persistence/Grit) ความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสังคมและสภาพแวดล้อม (Adaptability) ความเป็นผู้นำ (Leadership) และ ความตระหนักถึงสังคมและวัฒนธรรม (Social & Cultural Awareness) ด้วยเหตุว่าความรวดเร็วของสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้เด็กยุคใหม่ต้องก้าวตามให้ทัน ทักษะเหล่านี้จึงมีความสำคัญมากขึ้น เพื่อที่จะได้ไม่เป็นคนที่ตามหลังคนอื่นอยู่เสมอ และเป็นคนที่มีคุณภาพ (Character Qualities) นั่นเอง

วิจารณ์ พานิช[8] การศึกษาในศตวรรษที่ 21 เป็นการเตรียมคนไปเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วรุนแรง พลิกผัน และคาดไม่ถึง คนยุคใหม่จึงต้องมีทักษะที่สูงในการเรียนรู้และปรับตัว ครูเพื่อศิษย์ต้อง

---

[7] World Economic Forum (WEF) อ้างใน Maytwin, 21st-Century Skill: **ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://is.gd/RBDzJa. [3 สิงหาคม 2563].

[8] วิจารณ์ พานิช อ้างใน พงษ์ศักดา นามประมา, การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สู่ความเป็นพลเมืองอาเซียนด้วย รูปแบบการสอนโดยใช้วิจัยเป็นฐาน (RBL) ในรายวิชาเพิ่มเติม ส 33202 อาเซียนศึกษา 2 สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี ที่ 6, (**วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยขอนแก่น , 2557)

พัฒนาตนเองให้มีทักษะของการเรียนรู้ด้วย และในขณะเดียวกันต้องมีทักษะในการทำหน้าที่ครูในศตวรรษที่ 21 ซึ่งไม่เหมือนการทำหน้าที่ครูในศตวรรษที่ 20 หรือ 19 ทักษะในศตวรรษที่ 21 ที่ทุกคนต้องเรียนรู้ตั้งแต่ชั้นอนุบาลไปจนถึงมหาวิทยาลัยและตลอดชีวิต คือ 3R x 7C ดังต่อไปนี้

1. 3R ได้แก่

1.1 Reading (อ่านออก)

1.2 (W) Riting (เขียนได้)

1.3 (A) Rithmetics (คิดเลขเป็น)

2. 7C ได้แก่

2.1 Critical Thinking & Problem Solving (ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา)

2.2 Creativity & Innovation (ทักษะด้านการสร้างสรรค์ และนวัตกรรม)

2.3 Cross-cultural Understanding (ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรมต่างกระบวนทัศน์)

2.4 Collaboration, Teamwork & Leadership (ทักษะด้านความร่วมมือการทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ)

2.5 Communications, Information & Media Literacy (ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ)

2.6 Computing & ICT Literacy (ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร)

2.7 Career & Learning skills (ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้)

สรุป การพัฒนาทักษะด้านการเรียนรู้ของทุนมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 นั้นจะต้องมีทักษะทางด้านการการคิดอย่างสร้างสรรค์มีเหตุมีผลมีผลสามารถปรับตัวร่วมงานกับบุคคลอื่นได้เป็นอย่างดี กล่าวคือต้องเป็นบุคคลที่รู้จักคิดไตร่ตรองอย่างละเอียด และมีหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจที่ถูกต้อง สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ทำให้เกิดความคิดใหม่ๆขึ้นมาได้ รู้และเข้าใจบทบาทของตนเองในการทำงานร่วมกับคนอื่น รวมถึงการรู้เท่าทันเทคโนโลยีสมัยใหม่และใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีในการสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบชัดเจน

บทสรุป

ทุนมนุษย์เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าสำหรับองค์การทุกองค์การเพราะจะนำองค์การไปสู่ความสำเร็จตามที่ต้องการได้ ฉะนั้นทุนมนุษย์ที่ดีจึงมีบทบาทสำคัญในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมไปสู่การขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมใหม่ๆได้อย่างสร้างสรรค์ และเมื่อบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลง จึงควรให้ความสำคัญกับการวางรากฐานการบริหารจัดการคนให้มีความพร้อม โดยการพัฒนาให้มีทักษะในการใช้ชีวิต อย่างมีความสุขทั้งทางกายและใจ มีทักษะที่ดีทางความคิดและการเรียนรู้ รวมไปถึงทักษะในการปรับตัวให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงรอบตัวที่

เกิดขึ้น เพื่อให้ทุนมนุษย์ของประเทศชาติเติบโตและทำงานให้องค์การอย่างมีคุณภาพ จากความหมายและทฤษฎีต่างๆที่ยกเป็นตัวอย่างในเบื้องต้นแล้วนั้นผู้เขียนขอสรุปทักษะในด้านต่างๆที่จะใช้บริหารจัดการให้เป็นทุนที่ดีให้กับทรัพยากรมนุษย์ในองค์การต่างๆในศตวรรษที่ 21 ในรูปแบบของ HOUSE MODEL ดังนี้

H = Honest (ความซื่อสัตย์)

O = Opportunity (แสวงหาโอกาส)

U = Unity (ความสามัคคี)

S = Socialize (รู้จักคบค้าสมาคมกับสังคม)

E = Excellence (นำความเป็นเลิศ)

Honest : ทุนมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องปลูกฝังให้เป็นบุคคลที่มีซื่อสัตย์สุจริต และยุติธรรม เช่น การปลูกฝังให้เป็นบุคคลที่มีความประพฤติตรงต่อเวลา ต่อหน้าที่ มีความจริงใจ ไม่มีความลำเอียง ไม่ทุจริตคดโกง รู้หน้าที่และปฏิบัติงานตามหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ

Opportunity : โอกาส หมายถึง ทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 ต้องเป็นบุคคลที่แสวงหาช่องทางใหม่ๆในกับทำงานให้กับตัวเองและองค์การ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ แก้ปัญหาต่างๆได้อย่างเป็นระบบและทันท่วงที เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน

Unity : ความสามัคคี เป็นการเสริมสร้างให้ทรัพยากรมนุษย์เห็นคุณค่าของความกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันร่วมใจกัน สามารถปฏิบัติงานร่วมกันเป็นทีมเพื่อให้บรรลุผลตามที่ต้องการ ทำงานอย่างสร้างสรรค์ ปราศจากการทะเลาะวิวาท ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ยอมรับความมีเหตุผล และยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิด

Socialize : การรู้จักคบค้าสมาคมปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้อย่างสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นเพิ่มความสามารถให้กับตัวบุคคลในศตวรรษที่ 21 ให้เป็นกลุ่มคนที่มีทักษะที่ดีในการเข้าหาสังคมเพื่อเป็นการสร้างบรรยากาศในการทำงานที่ดีและเสริมสร้างและขยายเครือข่ายในการทำงานให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

Excellence : นำความเป็นเลิศ คือทุนมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 ต้องเป็นบุคคลที่มีทักษะและความรู้ที่เท่าทันกับการเปลี่ยนของสถานการต่างๆ ในศตวรรษที่ 21 และเป็นบุคคลที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆอยู่เสมอ เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันที่เหนือคู่แข่งได้

ในศตวรรษที่ 21 สภาพแวดล้อม เทคโนโลยี การเมือง และเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ตามเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่นำเข้ามามีบทบาทในการปฏิบัติงาน ทำให้ทรัพยากรมนุษย์ที่ถือว่าเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาองค์การต้องมีทุนความรู้ที่ดีเพื่อเป็นทักษะที่ใช้ในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆให้กับองค์การ ฉะนั้นการนำหลักการรูปแบบการสริมสร้างทุนมนุษย์ที่ดีในศตวรรษที่ 21 ตามแบบ HOUSE MODEL คือ H = Honest คือเน้นให้ทรัพยากรมนุษย์มีความซื่อสัตย์ในการทำงาน O = Opportunity เป็นการพัฒนาบุคลากรให้เป็นคนที่ชอบแสวงหาช่องทางใหม่ๆในการทำงานอย่างริเริ่มสร้างสรรค์ U = Unity เน้นให้ทรัพยากรมนุษย์ปฏิบัติงานเป็นทีมอย่างสร้างสรรค์สมานสามัคคี S = Socialize สร้างทักษะที่ดีในการเข้าหาสังคมให้กับทรัพยากรมนุษย์เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายในการพัฒนางานและ E = Excellence เป็นการเน้นให้บุคลากรศึกษาหาความรู้อยู่สม่ำเสมอเพื่อให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นและนำองค์

ความรู้นั้นมาสร้างสรรค์ความได้เปรียบในการแข่งขันได้อย่างมีชั้นเชิง ดังนั้นการนำหลักการนี้มาบริหารจัดการทุนมนุษย์ในสังคมก็จะเป็นการเสริมสร้างทักษะความรู้ให้ทรัพยากรมนุษย์ให้พร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่จะเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 ดังรูปแบบการจัดการทุนมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 ต่อไปนี้

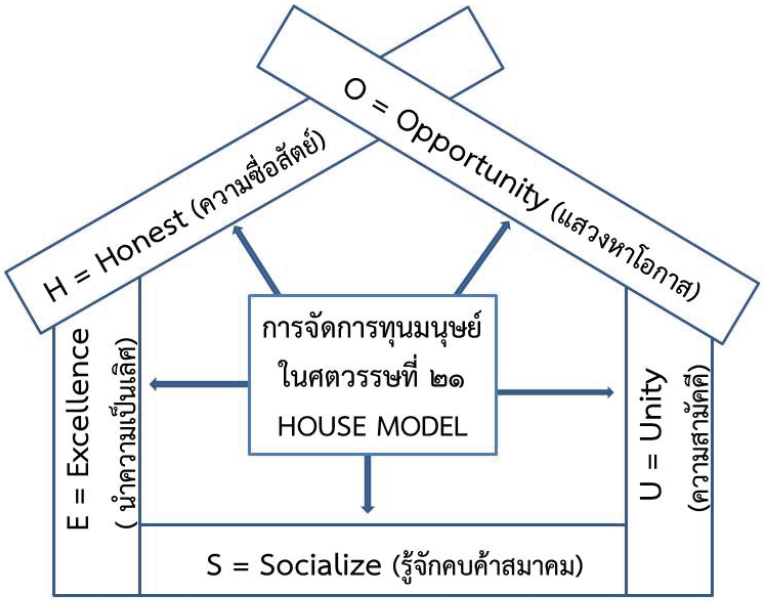

แผนภาพที่ ๑ : รูปแบบการจัดการทุนมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑

บรรณานุกรม

ชัชราวรรณ มีทรัพย์ทอง และ**คณะ. การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21**. วารสาร ธุรกิจปริทัศน์ ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2559).

พงษ์ศักดา นามประมา. การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สู่ความเป็นพลเมืองอาเซียนด้วยรูปแบบการสอนโดยใช้วิจัยเป็นฐาน (RBL) ในรายวิชาเพิ่มเติม ส 33202 อาเซียนศึกษา 2 สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี ที่ 6**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น** , 2557.

พัสษิญา ทองประหลาด. การศึกษาทุนมนุษย์ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิของบุคลากรในเทศบาลเมืองบางกรวย. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและเอกชน.** มหาวิทยาลัยศิลปกร, 2554.

ไพรินทร์ ยศเลิศ. **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์** : บริษัท ซี เอฟ จำกัด, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปกร, 2552.

วชิรวัชร งามละม่อม : **ทฤษฎีการจัดการทุนมนุษย์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://learningofpublic.blogspot.com/2015/09/blog-post_45.html. [19 สิงหาคม 2563].

Maytwin. 21st-Century Skill **: ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://is.gd/RBDzJa. [3 สิงหาคม 2563].

ผู้บริหาร กับการพัฒนาทักษะการบริหารองค์กรสมัยใหม่
Executives and the Development of Modern Corporate Management Skills

พัสกร อุ่นกาศ
ประวิทย์ เอกเจริญสุข
ประณม ขำโนนงิ้ว
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งจากองค์กร ให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำ ทั้งนี้หมายถึง ผู้บริหารองค์กร โดยมีหน้าที่ในการขับเคลื่อนองค์กรเพื่อช่วยเหลือเชื่อมโยงให้บุคลากรภายในองค์กรสามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายขององค์กร โดยใช้ศักยภาพของความเป็นนักบริหาร และเพื่อส่งผลให้สามารถกำหนดทิศทางของผู้ใต้บังคับบัญชาให้ไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ทั้งนี้ ผู้บริหารแต่ละระดับประกอบด้วย 1. ผู้บริหารระดับสูง 2. ผู้บริหารระดับกลาง และ 3. ผู้บริหารระดับต้น ผู้บริหารทั้ง 3 ระดับนี้ มีความสำคัญ ต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการขององค์กรสมัยใหม่ ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ

ดังนั้น ผู้บริหารองค์กรทุกระดับจำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานทางด้าน หลักการการบริหาร ปัจจัยที่ส่งผลต่อผู้บริหารองค์กรสมัยใหม่ และ การพัฒนาทักษะการบริหารของผู้บริหารในแต่ละระดับต้องเรียนรู้เข้าใจในการพัฒนาทักษะการบริหารองค์กรสมัยใหม่ประกอบด้วย 4 ทักษะ ได้แก่ 1. ทักษะทางด้านความคิด 2. ทักษะทาง ด้านมนุษย์สัมพันธ์ 3. ทักษะทางด้านเทคนิค และ 4. ทักษะทางด้านเทคโนโลยี เพื่อประโยชน์ของผู้บริหารทุกระดับในการขับเคลื่อนกระบวนการ การบริหารจัดการองค์กร ให้มีประสิทธิภาพต่อการ บริหาร การพัฒนาองค์กร ในทุกมิติของการจัดการองค์กรสมัยใหม่

คำสำคัญ : ระดับผู้บริหาร, ทักษะการบริหาร, องค์กรสมัยใหม่

Abstract

Manager (Administrator, Executive) means a person who is promoted to post as an executive for the organization movement function, in order to assist the linkage of the internal working staff to successfully work according to the objective and goal of the organization, through the potentiality of an executive and effecting to direct the colleague, to move toward the same goal. Though, each level of managing comprises of 1. the Top

Manager, 2. the Middle Manager, and 3. the First-line Manager. The three levels of management are significantly important to the management success of a related.

Therefore, all levels of organization executive need to have the fundamental principle knowledge of administrative, factors that affect the management of modern organizations and the most important thing is administrative skills of each management level as follows; 1. the Conceptual Skills, 2. the Human Skills 3. the Technical Skills and 4. the Technology Skills to utilize the driving of the organizational management process, to be effective for organizational development management in all dimensions.

Keywords : Executive level, Administrative Skill, Modern Organization

บทนำ

ปัจจัยความสำเร็จของการทำงานภายในองค์กรส่วนหนึ่งเกิดจากการบริหารงานของผู้บริหาร หรือผู้นำ ที่มี ทักษะ มีความรู้ มีความสามารถ ในการนำพาองค์กรให้บรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งผู้บริหาร ที่มีความสามารถจะต้องเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง และความหมายของคำว่า “ผู้บริหาร” ในการบริหาร งานองค์กรสมัยใหม่ไม่ว่าจะเป็นการบริหารจัดการองค์กรภาครัฐ หรือองค์กรภาคเอกชน ผู้บริหารมีความคาดหวัง ใน เรื่อง ประสิทธิภาพ และสมรรถนะ ของบุคลากรในการปฏิบัติงานเพื่อให้ องค์กรเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และเพื่อ ความคงอยู่ขององค์กรอย่างยั่งยืนภายใต้สภาวะแห่งการเปลี่ยน-แปลง ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง โดยเฉพาะองค์กรภาครัฐ ให้ความสนใจ และตระหนักถึงความสำคัญของ การบริหารจัดการภายในองค์กร เห็นได้จากการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบ และกลไกต่างๆ ในการบริหาร จัดการองค์กร ให้มีความเป็นสากล โดยมีปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการ และการพัฒนาองค์กรให้อยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมองค์กร สภาพและบริบทต่างๆ ทั้งนี้จะได้กล่าวถึงปัจจัยทางการบริหารที่ส่งผล โดยตรงต่อการบริหารงานภายในองค์กร ตามทัศนะของ Peter F.Drucke อันได้แก่ 1. ทรัพยากรมนุษย์ (Man) 2. งบประมาณ (Money) 3. วัสดุอุปกรณ์ (Materials) และ 4. การจัดการ (Management) ปัจจัยทางการ บริหารดังกล่าวข้างต้น สามารถตอบโจทย์ ในเรื่องความสำเร็จของการบริหารเป็นอย่างดี ตราบใดที่ผู้บริหาร ระดับต่างๆ สามารถสร้างความเชื่อมั่น ต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ในการบริหารจัดการองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ แล้ว เชื่อได้ว่าเป้าหมายขององค์กรที่กำหนดไว้จะบรรลุด้วย ซึ่งต้องอาศัยโครงสร้างการบริหารงาน และทักษะการบริหารให้ครอบคลุมทั่วทั้งองค์กร ตั้งแต่ผู้บริหารระดับสูง ลงไปสู่ผู้บริหารระดับล่าง

การบริหารงานภายในองค์กรต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทักษะของผู้บริหารทุกระดับ ได้แก่ 1. ผู้บริหาร ระดับสูง (Top Manager) 2. ผู้บริหารระดับกลาง (Middle Manager) และ 3. ผู้บริหารระดับต้น (First–Line Manager) ผู้บริหารนับว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จ หรือความล้มเหลวขององค์กร ผู้บริหารที่มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์สูง สามารถลดโอกาสความผิดพลาดในการบริหารองค์กร ประกอบกันนี้ ผู้บริหารแต่ละระดับต้องมีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง ทั้งนี้

การจะเป็นผู้บริหารที่ดี มีประสิทธิภาพ และมีศักยภาพมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับองค์ความรู้ในแต่ละด้านของการบริหารงานองค์กรได้อย่างเหมาะสมตามภาระกิจของผู้บริหารทุกระดับ

การนำเสนอบทความนี้ ผู้นำเสนอจะขอกล่าวถึงประเด็นเนื้อหาพอสังเขป ดังนี้ หลักการและแนวทางการบริหาร ผู้บริหาร ทักษะผู้บริหารสมัยใหม่ การพัฒนาทักษะของผู้บริหารบริหารองค์กรสมัยใหม่ ซึ่งทักษะและการพัฒนาทักษะการบริหารของผู้บริหารทุกระดับ ประกอบด้วย 4 ทักษะ ได้แก่ 1. ทักษะทางด้านความคิด (Conceptual Skills) 2. ทักษะทางด้านมนุษย์ สัมพันธ์ (Human Skills) 3. ทักษะทางด้านเทคนิค (Technical Skills) และ ทักษะอีกทักษะ คือ 4. ทักษะทางด้านเทคโนโลยี (Technology Skills) ถือว่าเป็นทักษะที่สำคัญต่อ การบริหารของผู้บริหารทุกระดับ

หลักการและแนวทางการบริหาร (Principles and Guidelines of Administration)

1. ความหมายการบริหาร หมายถึง[1] ศิลปะในการทำให้สิ่งต่าง ๆ ได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จ กล่าวคือ ผู้บริหารไม่ใช้เป็นผู้ปฏิบัติ แต่เป็นผู้ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติทำงานจนสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหาร ตัดสินใจเลือกแล้ว (Simon) การบริหาร คือ กระบวนการทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตาม เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ (Sergiovanni) การบริหาร คือ การทำงานของคณะบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ที่รวมปฏิบัติการให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน (Barnard) การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคมที่สามารถมอง เห็นได้ 3 ทาง คือ

1. ทางโครงสร้าง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ตามลำดับขั้นตอนของ สายการบังคับบัญชา

2. ทางหน้าที่ เป็นขั้นตอนของหน่วยงานที่ระบุหน้าที่บทบาท ความรับผิดชอบและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้สำเร็จเป้าหมาย

3. ทางปฏิบัติเป็นกระบวนการที่บุคคลและบุคคลต้องการร่วมทำปฏิกิริยาซึ่งกันและกัน (Getzals & Guba)

2. การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์

การบริหารเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดการระเบียบอย่างเป็นระบบ คือมีหลักเกณฑ์และทฤษฎีที่พึงเชื่อถือ ได้ อันเกิดจาการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการบริหาร โดยลักษณะนี้ การบริหารจึงเป็นศาสตร์ (Science) เป็นศาสตร์สังคม ซึ่งอยู่กลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์แต่ถ้าพิจารณา การบริหารในลักษณะ ของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และทักษะของผู้บริหาร แต่ละคน ที่จะ ทำงานให้บรรลุ เป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการและทฤษฎีไปรับใช้ใน การปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับ สถานการณ์ และสิ่งแวดล้อม การบริหารก็จะมีลักษณะเป็นศิลป์ (Arts)

[1] ภาวิดา ธาราศรีวิสุทธิ, **ความหมายของการบริหาร**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://athipong-hotpot.blogspot.com/2008/12/blog-post.html, [5 สิงหาคม 2563].

3. องค์กรสมัยใหม่

องค์กรที่มีสมรรถนะสูง (High Performance Organization) หรือเรียกกันย่อ ๆ ว่า HPO นัก วิชาการบางท่านเรียกว่าองค์กรที่เป็นเลิศ (Excellence Organization) ในปัจจุบันมีหน่วยงานหลายแห่งทั้งภาคเอกชน และภาครัฐได้ให้ความสำคัญ และนำเครื่องมือการบริหารต่างๆ มาพัฒนาหน่วยงานเพื่อก้าวไปสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับในภาครัฐที่สำคัญ เช่น กระทรวงพลังงาน และการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ได้ตั้งเป้าไว้อย่างชัดเจนในการที่จะผลักดันองค์กรให้กลายเป็น HPO ให้ได้ ซึ่งผู้บริหารของหน่วยงานได้ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ ซึ่งองค์กรสมรรถนะสูงเป็นองค์กรที่มีแผนรองรับกับสภาวะต่างๆ อย่างชัดเจน มีการวิเคราะห์สถานการณ์ที่สามารถกระทบต่อการทำงานจากรอบด้านทุกมุมมอง ทำให้สามารถปฏิบัติภารกิจบรรลุตามวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตรงตามเวลา และคุณภาพของผลงานดีเยี่ยม เป็นที่ยอมรับ ดังนั้น ในการบริหารจัดการระบบภายในขององค์กรเพื่อให้องค์กรเป็นองค์กรที่มีขีดสมรรถนะสูงนั้น มีเครื่องมือ หรือเทคนิคที่นำมาใช้หลายเทคนิคขึ้นอยู่กับองค์กรใดจะเลือกใช้ แต่ที่จะกล่าวถึงเป็นเครื่องมือที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในประเทศสหรัฐอเมริกา คือ หลักเกณฑ์จาก Malcolm Baldridge National Quality Award[2] เรียกย่อ ๆ ว่า MBNQA สำหรับประเทศไทย สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติได้นำเกณฑ์ MBNQA มาปรับเป็นเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ (Thailand Quality Award : TQA) เพื่อเป็นแนวทางในการยกระดับและพัฒนาองค์กรภาคเอกชนของไทยเป็นองค์กรสมรรถนะสูง ต่อมาสำนักงาน ก.พ.ร. ได้ร่วมกับสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติจัดทำเกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ (Public Sector Management Quality Award : PMQA) เพื่อเป็นแนวทางให้หน่วยราชการใช้ในการประเมินตนเองเพื่อก้าวไปเป็นองค์กรสมรรถนะสูงที่มุ่งเน้นในการบริหารจัดการที่ดีใน 7 มิติ ประกอบด้วย 1) การนำองค์การ 2) การวางแผนเชิงกลยุทธ์ 3) การให้ความสำคัญกับลูกค้าและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 4) การวัดผล การวิเคราะห์ และการบริหารความรู้ 5) การเน้นทรัพยากรมนุษย์ 6) การจัดการกระบวนการ และ 7) ผลลัพธ์การดำเนินงานมีลักษณะเป็นการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานกับ วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การบริหารไม่มีตัวตน แต่มีอิทธิพล ต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์[3]

4. ปัจจัยการบริหาร ปัจจัยพื้นฐานทางการบริหารมี 4 อย่าง ที่เรียกว่า 4 Ms ได้แก่

1. คน (Man)
2. เงิน (Money)
3. วัสดุสิ่งของ (Materials)
4. การจัดการ (Management)

---

[2] รางวัลคุณภาพแห่งชาติ, **ความเป็นมารางวัลคุณภาพแห่งชาติ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.tqa.or.th/th/tqa-award/background/, [5 สิงหาคม 2563].

[3] สำนักงาน ก.พ.ร., **เกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ ระดับพื้นฐาน ฉบับที่ 2**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทวิชั่นพรินท์ แอนด์ มีเดีย จำกัด, 2558), หน้า 15.

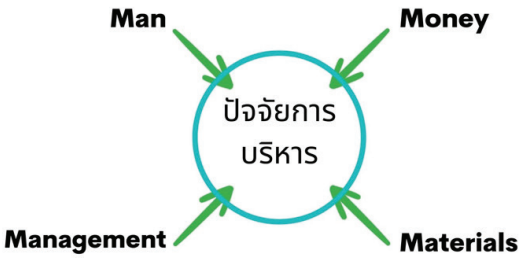

แผ่นภาพ ที่ ๑ ปัจจัยการบริหาร (พัสกร อุ่นกาศ)

ตามแผ่นภาพประกอบ ที่ 1 ปัจจัยการบริหาร (พัสกร อุ่นกาศ)

ผู้บริหาร (Administrator)

1. ความหมาย

ได้แก่บุคคลที่รับผิดชอบให้การปฏิบัติงานขององค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ขององค์กรภาครัฐ แต่ในองค์กรธุรกิจจะเรียกว่า ผู้จัดการ (Manager)[4] โดยในอีกความหมายหนึ่ง ผู้บริหาร หมายถึง[5] ผู้ที่มีตำแหน่งเป็นหัวหน้า หรือผู้มีอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบตามที่กฎหมายกำหนด โดย ผู้บริหารระดับสูง ทำหน้าที่ในการกำหนดภารกิจ มอบให้ผู้บริหารระดับรองลงมาปฏิบัติตามลำดับขั้นจนถึง ระดับปฏิบัติการ ส่วนกา รวางแผนปฏิบัติการให้รวบรวมแผนงานจากระดับปฏิบัติการ เพื่อกำหนดเป็นกล ยุทธ์ เสนอระดับสูงขึ้นไป ในระดับผู้บริหารเบื้องต้น

2. บทบาทของผู้บริหาร

การแบ่งระดับของผู้บริหารนั้นเป็นการพิจารณาในแง่ของความรับผิดชอบว่ารับผิดชอบอะไรมาก น้อยเพียงใด และต้องรับผิดชอบเรื่องสำคัญอย่างไร แต่การแบ่งประเภทของผู้บริหารจะพิจารณา ในแง่ ของอำนาจบังคับบัญชา **(authority)** ว่ากำหนดไว้อย่างไร ประเภทของผู้บริหารแบ่งออกเป็น **5** ประเภท[6] คือ

2.1 ผู้บริหารทำหน้าที่สั่งการ (Line Manager) ผู้บริหารประเภทนี้ หากพิจารณาใน ด้านการ ใช้อำนาจก็ คือ ผู้บริหารที่สามารถสั่งการให้บุคคลในหน่วยงานของตนเองได้ทุกเรื่อง ถ้าพิจารณาในแง่ ของความรับผิดชอบก็ คือ ผู้บริหารที่รับผิดชอบความความสำเร็จ และความล้มเหลวขององค์กรอำนาจของ

---

[4] วิโรจน์ สารรัตนะ, **การบริหารหลักการทฤษฎีประเด็นทางการศึกษาและบทวิเคราะห์ องค์การทางการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: ทิพยวุสิทธ์, 2545).

[5] กัลยาณี สูงสมบัติ, **ความรู้เกี่ยวกับผู้บริหาร**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://thornjenchai-leader.blogspot.com/2014/03/blog-post_2098.html, [4 สิงหาคม 2563].

[6] กัลยาณี สูงสมบัติ , **บทบาทของผู้บริหาร**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://thornjenchai-leader.blogspot.com/2014/03/blog-post_4932.html, [5 สิงหาคม 2563].

ผู้บริหารนี้ คือ กำกับ ดูแล สั่งการ ประเมิน ลงโทษ เลื่อนชั้น เลื่อนตำแหน่ง คนที่อยู่ในส่วนของผู้บริหารได้ ดังนั้น หัวหน้าหน่วยงานทุกหน่วยงานทุกหน่วยงานก็เป็น **line manager** ของหน่วยงานนั้น คือ สามารถสั่งการ บุคคลในหน่วยงานของตนเอง หากพิจารณาในแง่ของความรับผิดก็จะระบุได้ว่า ฝ่ายขาย ฝ่ายผลิต ฝ่ายจัดซื้อ และฝ่ายการเงิน เป็น **line** ขององค์กร เป็นต้น

2.2 ผู้บริหารทำหน้าที่ให้คำแนะนำ (Staff Manager) อำนาจของผู้บริหารประเภทนี้ตรงกันข้ามกับผู้บริหารที่ทำหน้าที่สั่งการ คือ สั่งการไม่ได้แต่ให้คำแนะนำ ให้การปรึกษาแก่ผู้บริหารที่ ทำหน้าที่สั่งการได้เท่านั้น มีความรับผิดชอบทางอ้อมต่อความสำเร็จและล้มเหลวขององค์กร ช่วยให้งานของ ฝ่ายต่าง ๆ มี ประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น ที่ปรึกษาของฝ่ายการเงินให้คำแนะนำแก่ผู้จัดการฝ่ายการเงิน ที่ปรึกษาของฝ่ายผลิต ให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้จัดการฝ่ายผลิตและที่ปรึกษาของฝ่ายขายให้คำแนะนำปรึกษา แก่ผู้จัดการฝ่ายขายต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนเป็น **staff** ทั้งสิ้น หากพิจารณาในแง่ของความผิดชอบหน่วยงาน ที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ให้กับหน่วยงานอื่นในองค์กรเรียกว่าเป็นงาน **staff** ขององค์กร เช่น ฝ่ายบริหารงาน บุคคล ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายกฎหมาย เป็นต้น ผู้จัดการของฝ่ายเหล่านี้ก็เป็น **staff manger** ขององค์กร แต่ผู้จัดการฝ่ายบริหารบุคคล ผู้จัดการฝ่ายประชาสัมพันธ์ ผู้จัดการฝ่ายกฎหมายก็เป็น **line manger** ของหน่วยงานตนเพราะสั่งการคนในฝ่ายของ ตนเองได้

2.3 ผู้บริหารทำหน้าที่สั่งการเฉพาะด้าน (Functional Manager) ผู้บริหารประเภท นี้จะได้รับ มอบหมายให้สั่งการได้เฉพาะเรื่องบางเรื่องเท่านั้นซึ่งเป็นการช่วยบรรเทาภาระของผู้บริหารทำหน้าที่สั่งการประกอบ กับ **Functional manager** มีความเชี่ยวชาญในเรื่องที่ได้รับมอบหมายจาก **line manager** ให้สั่งการ เฉพาะด้านเท่านั้น

2.4 ผู้บริหารทั่วไป (General Manager) เป็นผู้บริหารที่สามารถสั่งการได้ทุกหน่วยงานขององค์กร มีความรับผิดชอบสูงและสั่งงานได้หลายหน้าที่ หลายกิจกรรมโดยไม่จำกัด ตามปกติแต่ละหน่วยงาน มักจะมีความรู้มีความเชี่ยวชาญในงานของหน่วยงานนั้น เช่น ผู้จัดการฝ่ายการเงินจะมีความรู้ทางด้านการเงิน ศึกษา มาทางด้านการเงินหรืออบรมทางด้านการเงินมาก่อน จึงจะมาเป็นผู้บริหาร และรับผิดชอบงานในฝ่ายการเงิน ทำนองเดียวกันผู้จัดการฝ่ายการตลาดก็มีความรู้ทางด้านการตลาด ผู้จัดการฝ่ายผลิตก็มีความรู้ความสามารถ ทางด้านการผลิตจึงจะได้รับการแต่งตั้งเป็น **line manager** ของ ฝ่ายตลาดและฝ่ายผลิต แต่สำหรับผู้บริหารทั่วไปก็ อาจมีความรู้อย่างเดียวหรือหลายอย่างก็ได้แต่ไม่รู้ ทุกอย่างก็ได้ เมื่อได้รับการแต่งตั้งเป็น **general manager** ก็จะ ต้องรับผิดชอบงานทุกอย่างทั้งๆ ที่งานบาง อย่างอาจมีความรู้ไม่พอก็ได้ หากจะพิจารณาในแง่ของอำนาจบังคับบัญชา ผู้บริหารทั่วไปก็คือ **line manager** ของหน่วยงานทั้งหมดขององค์กรนั่นเอง

2.5 ผู้บริหาร (Administrator) หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่ในตำแหน่งผู้บริหารของ องค์กรที่ไม่มุ่งหวัง ผลกำไร เช่น องค์กรที่เป็นหน่วยราชการ องค์กรการกุศล ส่วนท้องถิ่น เทศบาล หรือ โรงพยาบาลของรัฐ เป็นต้น ตามแผ่นภาพประกอบที่ 2 บทบาทผู้บริหาร (พัสกร อุ่นกาศ)

แผ่นภาพ ที่ ๒ บทบาทผู้บริหาร พัสกร อุ่นกาศ

ทักษะผู้บริหารองค์กรสมัยใหม่ และการพัฒนาทักษะ (Modern Managerial Skills and Skills Development)

การบริหารจัดการองค์กรสมัยใหม่ ให้ดีได้ไม่ใช่แค่ วางแผน กำหนดกิจกรรม สั่งการ และควบคุมการทำงานเท่านั้น ผู้บริหารสมัยใหม่จำเป็นต้องมีทักษะในการบริหารงานด้วย ทักษะในการบริหารงานคือ ความ สามารถ ความชำนาญการของผู้บริหารในการจัดการอย่างมีระบบ และบรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยผ่านการใช้ทรัพยากรทั้ง คนเงิน และเครื่องจักรอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะการบริหารจัดการเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ผู้บริหารต้องฝึกฝนความ สามารถตนเองให้มีความชำนาญในการจัดการและมีความรวดเร็ว ถูกต้อง จะทำให้ประสบความสำเร็จได้เร็วขึ้น และดีกว่าผู้บริหารที่ไม่สนใจที่จะเพิ่มและพัฒนาทักษะการบริหารเลย ทักษะจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องมีการลองผิดลองถูกและฝึกปฏิบัติบ่อยๆ จนมีความสามารถและความชำนาญในสิ่งนั้นผู้บริหารทุกระดับจำนวนมากนิยมใช้ทักษะในการบริหารงานตามแนวคิดของโรเบิร์ต แอลแคทซ์ ให้ความหมายว่า ทักษะคือ ความสามารถในการเปลี่ยนแปลงความรู้และความเข้าใจออกมาในรูปแบบของการกระทำได้ ซึ่งกล่าวไว้ว่าผู้บริหารที่ประสบผลสำเร็จได้ต้องมี 3 ทักษะ คือ 1) ทักษะทางด้านเทคนิค (Technical Skills) 2) ทักษะทางด้านมนุษย์สัมพันธ์(Human Skills) และ 3) ทักษะด้านความคิดรวบยอด(Conceptual Skills) ทั้งนี้ต้องเพิ่มทักษะสำคัญอีกหนึ่งทักษะ คือ 4) ทักษะด้านเทคโนโลยี (Technology Skills) โดยทุกทักษะมีความสัมพันธ์กับระดับของผู้บริหารองค์กร ได้แก่ 1) ผู้บริหารระดับสูง (Top Manager) 2) ผู้บริหารระดับกลาง 3) ผู้บริหารระดับต้น (ปฏิบัติการปฏิบัติการ) ดังนั้น ผู้บริหารจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทักษะทุกด้าน ดังจะกล่าวต่อไป จากแผ่นภาพ ที่ 3 ระดับการบริหารองค์กร ทักษะผู้บริหาร ด้านล่าง จะเห็นได้ว่ามีการแบ่งระดับการบริหารองค์กร และทักษะผู้บริหาร ทั้งนี้จะขออธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่าง ระดับผู้บริหารกับทักษะการบริหารและการพัฒนาทักษะ ดังนี้

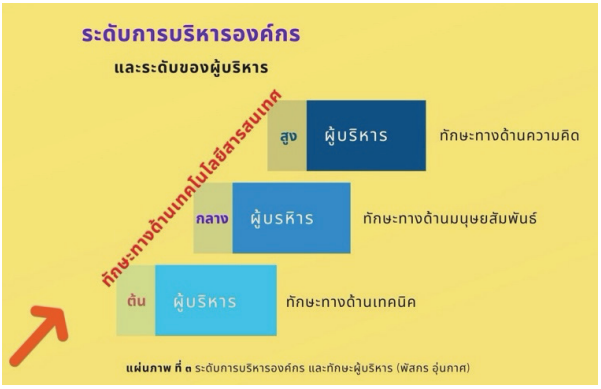

ภาพ ที่ 3 ระดับการบริหารองค์กร ทักษะผู้บริหาร

1. ทักษะด้านความคิดรวบยอด (Conceptual Skills)[7] คือ ความสามารถในการใช้สติปัญญาริเริ่มสร้างสรรค์ คิดวางแผนเป็นระบบ สามารถวิเคราะห์ภาพรวมทั้งองค์กร ทักษะนี้จะสร้างวิสัยทัศน์ในการบริหารให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานให้ทันต่อโลกในยุคปัจจุบัน มีการนำแนวคิดและวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในบริหารงานได้ มีการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบให้ กับผู้ใต้บังคับบัญชาและยังสามารถบริหารเวลาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทักษะด้านความคิดนี้จำเป็นอย่างมาก สำหรับ ผู้บริหารระดับสูง (Top Manager) เพราะการมีประสบการณ์จากสองทักษะ คือ การทำงานและการบริหาร คนแล้ว จำเป็นต้องมีความคิดที่สร้างสรรค์จะนำพาองค์กรโดดเด่นได้ ระดับชาติที่มีเครือข่ายในเครือจำนวนมาก ก็เกิดจากผู้บริหารที่มีทักษะด้านความคิดรวบยอดนั่นเอง

การพัฒนาทักษะด้านความคิด ประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้[8]

1. ระบุให้ได้ว่าปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อความสำเร็จในการตัดสินใจที่กำลังจะทำ

2. ประเมินความไม่แน่นอนของปัจจัยแต่ละตัวว่ามีสูงหรือต่ำมากน้อยกว่ากันเพียงใด หลังจากนั้นจึงจัดลำดับความสำคัญของการตัดสินใจลงทุนแต่ละตัว

3. สำหรับปัจจัยที่อยู่ในกลุ่ม “สูง-สูง” กล่าวคือ มีปัจจัยความไม่แน่นอนสูง และมีความสำคัญอย่างมากที่ต้องลงทุน ลองทำการวิเคราะห์หาช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับการลงทุนที่ให้ผลลัพธ์และผลตอบแทนที่เหมาะสม อย่างที่ต้องการ

4. นอกจากนี้ มองหาทางเลือกอื่น ๆ ในการตัดสินใจ เปรียบเทียบกันว่า มีทางเลือกใดที่ให้ผลตอบแทนที่ใกล้เคียงกันแต่มีความเสี่ยงน้อยกว่า หรือหากมีทางเลือกอื่นที่สามารถให้ผลตอบแทนดีภายใต้สถานการณ์บางอย่าง จงมองสถานการณ์ดังกล่าวเป็น “คำเตือนล่วงหน้า” ซึ่งจะช่วยให้สามารถคิดและโยกย้ายทรัพยากรต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

---

[7] สุณา อิสสาหาก, **ทักษะการบริหาร**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.gotoknow.org/posts/126541, [5 สิงหาคม 2563].

[8] อภิวุฒิ พิมลแสงสุริยา, **พัฒนาทักษะด้านความคิด**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://1ab.in/fHR, [5 สิงหาคม 2563].

2. ทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Skills) การมีทักษะเรื่องคน นั่นคือมีความสามารถในเรื่องการทำงานร่วมกับผู้อื่น เรื่องการทำงานเป็นทีม และสามารถสร้างแรงจูงใจ เสริมสร้างบรรยากาศให้กับ ทีมงานและผู้ร่วมงานได้ ทักษะนี้จำเป็นต้องมีเมื่อเป็นหัวหน้าคน ผู้บริหารระดับกลาง (Middle Manager)เพราะการเป็นหัวหน้างานมีความจำเป็นต้องติดต่อ ปฏิสัมพันธ์กับฝ่ายอื่นๆ ในองค์กร รวมทั้งยังต้องสร้าง แรงจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาตนเองทำงานได้อีก การสร้างทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์จึงเป็นเรื่องยากกว่าการสร้าง ทักษะด้านแการทำงานเพราะมีคนรอบๆ ตัวเข้ามาเกี่ยวข้อง

หัวหน้างานหรือผู้บริหารระดับกลางจำนวนมากไม่ สามารถสร้างทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ได้ทำให้มีปัญหาในการสื่อสารกับคนภายนอกและผู้ใต้บังคับบัญชาตนเองจนไม่สามารถเติบโตได้ในสายงานการทำงาน สำหรับผู้บริหารที่ไม่สามารถสร้างทักษะด้านนี้ได้ก็จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาไม่ยอมทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย หรือลาออกและชอบแข็งข้อจนทำให้องค์กรสะดุดเกิดปัญหาอยู่เสมอๆ หลักการสร้างและพัฒนาทักษะทางด้านมนุษย์สัมพันธ์ ได้แก่

1. การสร้างอัตตมโนทัศน์ ที่ตรงตามความเป็นจริง
2. การมองตนเองและผู้อื่นในทางที่ดี
3. การปฏิบัติต่อผู้อื่นในทางที่ดี
4. การพัฒนาการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น

4.3) ทักษะทางด้านเทคนิค (Technical Skills) เมื่อเราเรียนหนังสือจบมาใหม่ๆ ยังไม่มีประสบการณ์ และความสามารถในด้านเทคนิคหรือด้านการทำงานนั่นเอง จึงจำเป็นต้องฝึกฝนจนชำนาญยก ตัวอย่าง คนที่จบบัญชีมาใหม่ๆ ยังลงบัญชีไม่เป็น เมื่อเขาฝึกฝนการทำบัญชีจนเกิดความเชี่ยวชาญ และแก้ปัญหาเฉพาะ หน้าเรื่องภาษี เรื่องการปิดบัญชีได้ จนถือว่ามีทักษะหรือมีความเชี่ยวชาญด้านบัญชี แบบ นี้ถึงเรียกว่าเขามีทักษะ ด้านเทคนิคหรือด้านบัญชี ทักษะด้านเทคนิค ผู้บริหารระดับต้น (ระดับปฏิบัติการ) (First-line Manager) ต้องมีการพัฒนาให้เกิดความเชี่ยวชาญ เมื่อมีโอกาสได้ฝึก และสอนงานผู้ใต้บังคับบัญชามากขึ้นก็ยิ่งเกิดความเชี่ยวชาญใน ด้านนั้น มีผู้บริหารจำนวนไม่น้อยที่ไม่มีทักษะ ด้านการทำงานมาก่อนเมื่อไปเป็นผู้บริหารก็มักจะถูกผู้ใต้บังคับบัญชาดูถูกว่าทำงานไม่เป็นซึ่ง ผู้บริหารระดับต้นควรฝึกฝนให้มีทักษะด้านการทำงานไปด้วยเพื่ออนาคตข้างหน้า จะไม่มีใคร ว่าได้ว่าผู้บริหาร งานคนนี้ทำงาน ยังไม่เป็นเลยและจะบริหารคนได้อย่างไร[9]

นอกจากทักษะ 3 ทักษะ ในการบริหารองค์กรของผู้บริหารแต่ละระดับแล้ว ผู้นำเสนอเห็นว่าผู้บริหารทุกระดับควรมีการพัฒนาทักษะที่มีความสำคัญในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง ได้แก่

4.4) ทักษะทางด้านเทคโนโลยี (Technology Skills) ผู้บริหารทุกระดับต้องสามารถสื่อสาร กับทุกคน ทุกเพศ ทุกวัยได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งเป็นผู้ส่งสารหรือเป็นผู้รับสารก็ตาม ต้องสร้างสื่อเพื่อสื่อสาร กับสังคมหรือ โลกได้และเป็นการประชาสัมพันธ์ข้อมูลขององค์กรตนเองให้กับสังคมโลกรับทราบผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร (ICT) ได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น ต่อการพัฒนาองค์กรและประเทศ ทางด้าน

[9] กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, **ทักษะของผู้บริหารที่ดี**, https://bsc.dip.go.th/th/category/hr2/fs-goodCEO, [5 สิงหาคม 2563].

สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการศึกษา ในขณะเดียวกันเทคโนโลยี มีการเปลี่ยนแปลงที่เร็วมาก โดยเฉพาะเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งทุกระบบและทุกภาคส่วนมีการใช้อย่างกว้างขวาง และหลากหลายรูปแบบ ดังนั้น ผู้บริหารรุ่นใหม่ที่เติบโตขึ้นในช่วงเวลาของการตื่นตัวด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศควรมีความเข้าใจ และทักษะมากขึ้น โดยเฉพาะผู้ที่เติบโตในยุคของคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล ในทางปฏิบัติผู้บริหารไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านสารสนเทศ แต่ผู้บริหารต้องเข้าใจถึงประโยชน์ของการ นำสารสนเทศมาส่งเสริมศักยภาพในการ ดำเนินงานขององค์กร ซึ่งจะส่งผลให้องค์กรสามารถดำเนินงาน โดยไม่เสียเปรียบคู่แข่งขันนอกจากนี้ การประยุกต์เทคโนโลยีสารสนเทศในการดำเนินงานขององค์กรต้อง ได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหาร มิเช่นนั้นพัฒนาการของระบบสารสนเทศจะไม่สามารถเกิดขึ้นในทิศทาง ที่เหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์กรได้

บทสรุป

การศึกษาข้างต้น สรุปได้ว่า ระดับผู้บริหาร ประกอบด้วย **1.** ผู้บริหารระดับสูง (Top Manager) 2. ผู้บริหารระดับกลาง (Middle Manager) และ 3. ผู้บริหารระดับต้น (First – Line Manager) ผู้บริหารทั้ง **3** ระดับมีความสำคัญต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการขององค์กรที่มีความเกี่ยวข้องกันอย่างมีนัยสำคัญ ผู้บริหารทุกระดับต้องมีความรู้พื้นฐานทางด้านหลักการการบริหาร คุณลักษณะของผู้นำ และที่สำคัญต้องเข้าถึง เข้าใจในเรื่อง ทักษะของผู้บริหารแต่ละระดับ อันได้แก่ ทักษะ 4 ทักษะ (4 Skill) ประกอบด้วย **1.** ทักษะทางด้านความคิด (Conceptual Skills) 2. ทักษะทางด้านมนุษย์สัมพันธ์ (Human Skills) 3. ทักษะทางด้านเทคนิค (Technical Skills) และ 4. ทักษะทางด้านเทคโนโลยี (Technology Skills) นอกจากมีความรู้ความเข้าใจแล้วยังต้องมีการพัฒนาในทักษะแต่ละด้าน เพื่อประโยชน์ในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการองค์กร และให้เกิดประสิทธิภาพต่อการบริหารการพัฒนาองค์กรยุคใหม่ ในทุกมิติ

ดังนั้น ผู้นำเสนอเห็นว่าการให้ความสำคัญต่อทักษะการบริหาร ดังกล่างข้างต้นของผู้บริหารแต่ละระดับชั้นมี ความเกี่ยวข้องกับผู้บริหารทุกระดับมาเป็นทางเลือกในการพัฒนาศักยภาพของผู้บริหาร จะเกิดประโยชน์สูงสุดต่อ ประเทศชาติ ต่อองค์กร และต่อตัวผู้บริหารเอง ประกอบกับการยึดถือแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตน มีสำนึกใน คุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เกิดการพัฒนา ที่สมดุล และยั่งยืน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ในยุคโลกาภิวัฒน์ สืบไป

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. **ทักษะของผู้บริหารที่ดี**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://bsc.dip.go.th/th/category/hr2/fs-goodCEO. [5 สิงหาคม 2563].

กัลยาณี สูงสมบัติ. **บทบาทของผู้บริหาร**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://thornjenchai-leader.blogspot.com/2014/03/blog-post_4932.html. [5 สิงหาคม 2563].

กัลยาณี สูงสมบัติ. **ความรู้เกี่ยวกับผู้บริหาร**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://thornjenchai-leader.blogspot.com/2014/03/blog-post_2098.html, [4 สิงหาคม 2563].

ภาวิดา ธาราศรีวิสุทธิ, **ความหมายของการบริหาร**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://athipong-hotpot.blogspot.com/2008/12/blog-post.html. [5 สิงหาคม 2563].

รางวัลคุณภาพแห่งชาติ. **ความเป็นมารางวัลคุณภาพแห่งชาติ**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.tqa.or.th/th/tqa-award/background/. [5 สิงหาคม 2563].

วิโรจน์ สารรัตนะ. การบริหารหลักการทฤษฎีประเด็นทางการศึกษาและบทวิเคราะห์ องค์การทางการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:ทิพยวุสิทธ์, 2545

สำนักงาน ก.พ.ร., **เกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ ระดับพื้นฐาน ฉบับที่ 2**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทวิชั่นพรินท์ แอนด์ มีเดีย จำกัด, 2558

สุณา อิสสาหาก. **ทักษะการบริหาร**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.gotoknow.org /posts/126541. [5 สิงหาคม 2563].

อภิวุฒิ พิมลแสงสุริยา. **พัฒนาทักษะด้านความคิด**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://1ab.in/fHR. [5 สิงหาคม 2563].

มรรคมีองค์ 8 : กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนาบัณฑิตตามหลักพระพุทธศาสนา
The Noble Eightfold Path: Educational Process for the Graduate Development according to Buddhist Principles

จันทรัสม์ ตาปูลิง
พระครูโกวิทอรรถวาที
พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

การศึกษาถือเป็นปัจจัยสำคัญที่จะสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” ในทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาบัณฑิตให้สมบูรณ์ ต้องฝึกฝนอบรมพัฒนาบัณฑิตให้ครบทั้ง 8 ตามหลักมรรคมีองค์ 8 ซึ่งมรรคจำแนกลงสู่หลักไตรสิกขาคือ 1.อธิสีลสิกขา คือ การพัฒนาการ ศึกษาด้านการฝึกให้เกิดสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เจริญงอกงามขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางความประพฤติวินัย และความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นพื้นฐานของการพัฒนาคุณภาพจิตได้ดี 2.อธิจิตสิกขา คือ การศึกษาด้านให้เกิด สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เจริญงอกงามขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางคุณธรรม มีคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต พัฒนาถึงมาตรฐานของอารยชน เป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาปัญญาได้ดี 3. อธิปัญญาสิกขา คือ การศึกษาด้านให้เกิดสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ เจริญงอกงาม จนบุคคลมีพร้อมทางปัญญาถึงมาตรฐานของอารยชน สามารถดำรงอยู่ด้วยปัญญา มีจิตใจผ่องใส เบิกบาน ไร้ทุกข์ หลุดพ้นจากความยึดมั่น ถือมั่นต่างๆ เป็นอิสรเสรีด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

นอกจากนั้นการพัฒนาบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนานั้น ต้องพัฒนาให้ครบทั้ง 4 ด้าน การพัฒนาด้ายกาย ศีล จิต และปัญญา ถ้าบุคคลพัฒนาใน 4 ด้านแล้วย่อมจะได้ความสุขหรือความเจริญตามการพัฒนาของชีวิต

คำสำคัญ : การศึกษา, บัณฑิต, มรรคมีองค์ 8

Abstract

Education is an important factor in creating a complete human being, physically, mentally, intellectually, knowledgeable and moral in life, able to live happily with others in Buddhism, complete graduate development must be trained to develop all 8 graduates of the nobility Which divides the path to the Buddhist Methods 1. Atthisil Sikkha is the development of education in the practice of the right action of right speech. And right life

flourish until a person is well prepared for behavior, discipline and social relations It is the basis for the development of good mental quality. 2. Atichit Sikka is the study of righteousness, right mindfulness and right mindfulness. Flourish until the person is morally ready, has mental quality, mental capacity and mental health, developing up to the civilized standard It is the basis for the development of good intelligence. 3. Athipanyasikha is the study of right views. And the right mindfulness grows and grows until the person is intellectually ready to the standards of the civilized people able to exist by wisdom having a bright, cheerful heart, without suffering, free from adherence, adherence, and freedom with true wisdom

In addition, the development of graduates in Buddhism All four areas must be developed: the development of the body, the morality, the mind, and the wisdom.

Keywords : Education, Graduate, The Noble Eightfold Path

บทนำ

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 11 เจตนารมณ์ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงยึดทางสายกลางอยู่บนพื้นฐานของความสมดุลพอ ดี รู้จักพอประมาณ อย่างมีเหตุผล มีความรอบรู้เท่า ทันโลก เพื่อมุ่งให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย เกิดการบูรณาการแบบองค์รวมที่ยึด “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมี “ดุลยภาพ” ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม เป็น แผนที่บูรณาการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และกีฬากับการศึกษาทุกระดับ รวมทั้งเชื่อมโยงการพัฒนา การศึกษากับการพัฒนาด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เป็นต้น

โดยคำนึงถึงการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เจตนารมณ์ของแผน แผนการศึกษาแห่งชาติมีเจตนารมณ์เพื่อมุ่ง

1) พัฒนาชีวิตให้เป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และ คุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”

2) พัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งและมีดุลยภาพใน 3 ด้าน คือ เป็นสังคม คุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน [1]

จากแผนการพัฒนาการศึกษาของประเทศเบื้องต้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ประเทศต้องการพัฒนาตามหลักสายกลางตามหลักมรรคมีองค์ 8 เพื่อพัฒนา “คน” คือทรัพยากรของประเทศ ให้มีความสมบูรณ์ตามหลักไตรสิกขาคือ ศีล (ร่างกายความประพฤติ) สมาธิ (จิตใจ) ปัญญา (มีคุณธรรม จริยธรรม)

[1] ศุจินทรา ทันงาน, **แผนพัฒนาการศึกษาไทย,** [ออนไลน์] 12, แหล่งที่มา: http://www.kruinter.com /file/78920160115133132-[kruinter.com].pdf, [20 กรกฎาคม 2563].

คำว่า บัณฑิตในพระพุทธศาสนา หมายถึง คนฉลาดหรือคนที่ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา[2] ผู้ทรงความรู้ ผู้มีปัญญา นักปราชญ์ ในมงคลทีปนีกล่าวว่า บุคคลที่ชื่อว่า บัณฑิตเพราะดำเนินชีวิตไปในทางที่เป็นประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคตด้วยปัญญา[3] เป็นผู้มีอัธยาศัยโอบอ้อมอารี เหลียวแลถึงประโยชน์ของผู้อื่นไม่ดูดายและย่อมแสวงหาประโยชน์ 2 ประการ ได้แก่ ประโยชน์ในโลกนี้และประโยชน์ในโลกหน้า จากคำจำกัดความเหล่านี้จะพบว่า บัณฑิตนั้นนอกจากมีมีความฉลาดแล้ว ยังต้องดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า คุณสมบัติของบัณฑิตตามหลักพระพุทธศาสนาจึงสงเคราะห์ลงในคำว่า “วิชชาจรณสัมปันโน” หมายความว่า ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ วิชชา หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความฉลาดเฉลียว ส่วนจรณะ หมายถึง ความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม บัณฑิตจึงเป็นผลลัพธ์ที่เป็นองค์รวมของการพัฒนามนุษย์ขั้นสูง ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)[4] ได้กล่าวว่า “มนุษย์เป็นผู้ที่สามารถ ฝึกอบรมและพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา และดำเนินชีวิตให้ดีงามโดยปฏิบัติตาม หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับอริยมรรคมีองค์ 8 จนบรรลุเป้าหมายสู่ความ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้” และเหมือนที่ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)2 กล่าวไว้ว่า “ชีวิตเป็นสิ่งที่พัฒนาและต้องพัฒนาให้ถึงจุดหมายปลายทาง คือเป็นชีวิตที่เย็นและเป็น ประโยชน์” ดังนั้น มนุษย์จึงจำเป็นที่จะ “ต้องพัฒนาชีวิตของแต่ละคนให้มีค่าหรือเป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์ โดยพัฒนาด้านพฤติกรรมด้วยการควบคุม กาย วาจา พัฒนาด้านจิต ให้มีจิตที่ตั้ง มั่น และการพัฒนาปัญญา โดยดำเนินชีวิตตามมรรคมีองค์ 8 เพื่อสันติสุขของตนเองและสังคมอย่างถาวร” [5]

ดังนั้นการพัฒนาคนตามหลักทางพระพุทธศาสนา ต้องตั้งอยู่บนฐานแห่งหลัก ความสัมพันธ์ของชีวิตสามด้าน ได้แก่การพัฒนาพฤติกรรม การพัฒนาจิตใจ พัฒนาปัญญา สาเหตุที่มีการพัฒนาทั้งสามด้านเพราะการจะพัฒนาให้มีการแสดงพฤติกรรมที่ดีงามและ ถูกต้องออกมาได้นั้น ปัญญาก็ต้องอาศัยอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เพื่อสื่อความรู้จาก ภายนอกเข้ามา โดยมีจิตใจเป็นฐานให้เกิดความตั้งมั่น เพื่อให้ปัญญาเป็นตัวชี้นำ กำกับ ควบคุม พัฒนา ทำหน้าที่ปลดปล่อยให้เกิดอิสรภาพแก่พฤติกรรมและจิตใจหลักความสัมพันธ์ ของชีวิตทั้งสามด้านนี้ คือ กระบวนการพัฒนามนุษย์ให้เกิดการเรียนรู้ตามสภาวะที่เป็นจริงของธรรมชาติ (เป็นผู้มีวิชชา มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา พ้นจากความทุกข์ด้วยการกำจัดสาเหตุ แห่งทุกข์ได้โดยการปฏิบัติตาม มรรคมีองค์ 8

---

[2] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย , 2538), หน้า 628.

[3] มหามกุฏราชวิทยาลัย, **มังคลัตถทีปนี แปลเล่ม 1**, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540), หน้า 21.

[4] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **แก่นแท้พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา , 2543), หน้า 63-74.

[5] พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **ชีวิตเป็นสิ่งที่พัฒนาได้,** (กรุงเทพมหานคร : อตัมม โย, 2533), หน้า 12.

ดังนั้นบทความนี้ผู้เขียนจะได้นำเสนอการพัฒนาบัณฑิตตามหลักพระพุทธศาสนา เพราะถือว่าบัณฑิตเป็นทรัพยากรสำคัญของประเทศชาติ จึงจำเป็น ที่ต้องเร่งปลูกฝังสิ่งที่ดีงาม โดยการสอนหลักอริยมรรคมีองค์ 8 นั้นมีความหมายว่าอย่างไร แนวทางนำการดำเนินชีวิตตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ของบัณฑิตควรจะเป็นไปอย่างไร การพัฒนาบัณฑิตให้มีความสมบูรณ์นั้น จะต้องมีการพัฒนาให้ครบทั้ง 4 ด้าน การพัฒนาด้ายกาย ศีล จิต และปัญญา เป็นอย่างไร

ความหมายของคำว่าบัณฑิต

คำว่า "บัณฑิต" ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525 ให้ความหมายว่าคือ ผู้ทรงความรู้, ผู้มีปัญญา, นักปราชญ์, ผู้สำเร็จการศึกษาขั้นปริญญา ซึ่งมี 3 ขั้นคือ ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เรียกว่า บัณฑิต มหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต, ผู้มีความสามารถเป็นพิเศษโดยกำเนิด เช่น คนนี้เป็นบัณฑิตในทางเล่นดนตรี[6]

ส่วนความหมายของคำว่า "บัณฑิต" ตามสารานุกรมพระพุทธศาสนา ฉบับประมวลจากพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้กล่าวว่า "บัณฑิต" นั้นโดยความก็คือ สัตบุรุษ,บุรุษดีงาม บุรุษสงบระงับด้วยกาย วาจา ใจ ว่าโดยลักษณะ มีความประพฤติชอบเป็นเครื่องกำหนดหมาย เมื่อจะคิดการใดก็คิดแต่การที่ชอบ ด้วยอำนาจ อนภิชฌา คือไม่เพ่งสิ่งของผู้อื่นด้วยความโลภ ด้วยอำนาจความไม่พยาบาทปองร้าย ด้วยอำนาจความเห็นชอบถูกต้องตามคลองธรรม เห็นผิดว่าผิด เห็นชอบว่าชอบ, แม้เมื่อพูดคำใด ก็พูดแต่คำที่ชอบ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดหยาบ ไม่พูดคำไม่เป็นประโยชน์, แม้เมื่อทำการใดก็ทำแต่การที่ชอบ ไม่ฆ่าเขาตีเขา ไม่ลักขโมยสิ่งของเขา ไม่ผิดในภริยาเขา, เมื่อจะคิดจะพูดจะทำการใดก็ล้วนคิดล้วนพูดล้วนทำแต่การที่เป็นทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น.[7]

นอกจากความหมายบัณฑิตที่กล่าวมาเบื้องต้นแล้ว การจะเป็นบัณฑิตต้องผ่านการจบระดับปริญญา ซึ่งปริญญาทางพระพุทธศาสนานั้น มีอยู่ 3 ขั้นตอนด้วยกัน เรียกว่า การกำหนดรู้ การทำความรู้จัก การทำความเข้าใจ โดยครบถ้วน คือ (1) ญาตปริญญา กำหนดรู้ คือขั้นรู้จักเฉพาะสิ่งนั้น ได้ชื่อว่ารู้จักแล้ว (2)ตีรณปริญญา กำหนดรู้ คือขั้นพิจารณา ด้วยการพิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เช่น เวทนาเป็นของไม่เที่ยง มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา (3) ปหานปริญญา กำหนดรู้ คือรู้ด้วยการละเลิก โดยตัดทางมิให้ฉันทะเกิดขึ้น มีขึ้นได้ในสิ่งนั้น คือรู้ ว่าสิ่งนั้นเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ละ อนิจจสัญญา [8]

---

[6] พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์, 2546), หน้า 615

[7] สารานุกรมพระพุทธศาสนา **ฉบับประมวลจากพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส,** พิมพ์ครั้งที่ 2**,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2539.) หน้า 255)

[8] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 291.

ดังนั้นความหมายเป็นบัณฑิตทางพระพุทธศาสนาที่ชอบปริญญาจะต้องมีความรอบรู้ ที่พิจารณาถึงสภาพของความไม่เที่ยงแท้ แน่นอนของสังขาร อีกทั้งต้องรู้จักละ เลิกกิเลสตัณหาให้หมดสิ้น รู้เท่าทันตามกฎของไตรลักษณ์อยู่ตลอดทุกขณะจิต จึงถือว่าเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์

การศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา

คำว่า “ศึกษา” รากศัพท์มาจากภาษาบาลีสันสกฤตวา “ศึกษา” ส่วนภาษาบาลีใช้คำว่า “สิกขา” เมื่อแยกศัพท์ออกมา มาจากคำว่า สิกขา ประกอบด้วย สะ +อิกขะ+อา สะ ในภาษาบาลี แปลว่า ตัวเอง อิขระ แปลว่า มอง ,พิจารณา, เห็น

คำว่า สิกฺขา มีรูปวิเคราะห์ตามหลักบาลีไวยากรณ์ 5 รูป ต่อไปนี้

1.สห ปญฺญาย อิกฺขตีติ สิกฺขา ธรรมชาติใดย่อมเห็นพร้อมด้วยปัญญาธรรมชาตินั้นชื่อว่า การศึกษา

2. สยํ อิกฺขตีติ สิกฺขา ธรรมใดย่อมเห็นเอง ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า การศึกษา

3. สกํ อิกฺขตีติ สิกขา ธรรมชาติใดย่อมเห็นซึ่งตนเอง ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า การศึกษา

4. สมฺ อิกฺขตีติ สิกขา ธรรมชาติใดย่อมเห็นเท่าทัน ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า การศึกษา

5. สนฺตํ อิกฺขตีติ สิกฺขา ธรรมชาติใดย่อมเห็นซึ่งสิ่งที่มีอยู่ ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า การศึกษา

จากรูปวิเคราะห์ของคำว่า สิกฺขา ทั้ง 5 ประการ ดังกล่าวมานี้ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา หมายถึง การเห็น มาจาก อิกฺข ธาตุเป็นไปในความเห็น เพราะฉะนั้น การเห็นจึงเป็นธาตุแท้ของการศึกษา ได้แก่ การเห็นดังต่อไปนี้

1. การเห็นด้วยปัญญา การศึกษา คือ การเห็นด้วยตาปัญญา (ปัญญาจุกษุ) ไม่ใช่การเห็นด้วยตาเนื้อ (มังสจักษุ) เพราะการเห็นด้วยเนื้อหรือ ตานอก ย่อมถูกหลอกลวงได้ง่าย ต้องมองเห็นได้ด้วย ตาใน คือ ตาปัญญา จึงเป็นการศึกษาที่แท้จริง

2. การเห็นเอง คือ การเห็นเอง เห็นด้วยตัวผู้ศึกษาเอง ผู้ปฏิบัติเองและผู้ประสบผลสำเร็จเอง ไม่ใช่ให้คนอื่นเห็นแทน ปฏิบัติแทน และสำเร็จแทน

3. การเห็นตัวเอง การศึกษา คือ การเห็นตนเอง มุ่งเน้นการเรียนรู้ตนเอง จนอ่านตัวเองออก บอกตัวเองได้ ใช้ตัวเองเป็น เห็นตัวเองชัด และจัดตนเองถูก ไม่ได้มุ่งเน้นการเรียนรู้คนอื่น อ่านคนอื่นออก บอกคนอื่นได้ ใช้คนอื่นเป็น เห็นคนอื่นชัด และจัดคนอื่นเป็น

4. การเห็นเท่าทัน การศึกษา คือการเห็นเท่าทัน มุ่งหมายเอาการเห็นโลกเท่านั้นทั้ง 3 โลก คือสัตว์โลก ได้แก่ คน สัตว์ และสิ่งมีชีวิตตามกำเนิด 4 โอกาสโลก ได้แก่ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ และสังขารโลก ได้แก่ กายและใจ

5. การเห็นสิ่งที่มีอยู่ การศึกษา คือ การเห็นสิ่งที่มีอยู่ หมายเอาการเห็นความจริง การเห็นตามความเป็นจริง ซึ่งสิ่งที่มีอยู่ไม่ใช่ไม่มี ซึ่งสิ่งที่ปรากฏอยู่ไม่ใช่ปรากฏ ได้แก่ การเห็นอริยสัจ 4 [9]

[9] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: สยาม, 2542), หน้า 12.

นอกจากนั้นยังมีปรัชญาทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของคำว่าการศึกษาแตกต่างกันหลายท่าน

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า “การศึกษา คือ การปฏิบัติศีล สมาธิ และปัญญา การศึกษาที่สมบูรณ์ต้องทำความเป็นมนุษย์ให้ถูกต้องและสมบูรณ์”

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ) กล่าวว่า “การศึกษาในทางพระพุทธศาสนา หมายถึงกระบวนการเรียน การฝึกอบรม การค้นคว้า วิจัย การพัฒนา ตลอดจนการรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งหลายตามสภาพที่เป็นจริงของสิ่งเหล่านั้น มุ่งเน้นไปที่การพัฒนากาย วาจา ใจ โดยมีขั้นตอนในการพัฒนาตามหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา”

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า “การศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อทำชีวิตให้เข้าถึงอิสรภาพ คือทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำจากปัจจัยภายนอกให้มากที่สุดและมีความเป็นใหญ่ในตัวสามารถกำหนดความเป็นอยู่ของตนให้ได้มากที่สุด”

เพราะฉะนั้นในทัศนะของพระพุทธศาสนา การศึกษาคือ การมองตน การพิจารณาตน การควบคุมตน จนกระทั่งการพัฒนาตน โดยความหมายของการศึกษา คือ การพัฒนาและปลูกฝังนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่ดีให้กับผู้เรียน อุดมการณ์ของการศึกษาคือ ยิ่งศึกษายิ่งต้องรู้จักตัวเอง รู้จักตน ควบคุมตน แล้วพัฒนาตนให้ได้

กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนาบัณฑิตตามหลักพระพุทธศาสนา

การจัดการศึกษาตามแนวแห่งพระพุทธศาสนานั้น มุ่งเน้นที่การนำเอาหลักพุทธธรรมมาเป็นพื้นฐานในการจัดการศึกษา เพื่อให้บัณฑิตได้พัฒนาตน ฝึกหัดขัดเกลาจิตใจ จะได้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ กระบวนการนี้แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ๆ เรียกว่า ไตรสิกขา[10] คือ

1. การฝึกฝนอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ เรียกว่า อธิสีลสิกขา (เรียกกันง่ายๆว่า ศีล) โดยมีส่วนสำคัญที่ควรเน้น คือ

1) พฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือโลกแห่งวัตถุ หรืออาจกล่าวว่าเป็นการรู้จักใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการรับรู้โดยไม่เกิดผลเสียหรือเกิดโทษ แต่ให้เกิดผลดีส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการฝึกอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพในการใช้งาน ให้ตาดูเป็น ให้หูฟังเป็น อยู่ในหลักของอินทรีย์สังวร นั่นเอง การเสพ การบริโภคปัจจัย 4 การใช้ประโยชน์จากวัตถุ จากอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยีด้วย ปัญญาที่รู้เข้าใจมุ่งคุณค่าที่แท้จริง ให้ได้คุณภาพชีวิต ไม่หลงไปกับคุณค่าเทียมตามค่านิยมที่ผิด ๆ อันเป็นค่านิยมที่ฟุ้งเฟ้อโก้เก๋ ที่ทำให้บริโภคมาก แต่เสียคุณภาพชีวิต เรียกง่ายๆ ว่า กินเป็น บริโภคเป็น ใช้เป็น เริ่มด้วยการกินพอดี อันเป็นการปฏิบัติตามหลักของ โภชเนมัตตัญญุตา

2) พฤติกรรมที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและโลกแห่งชีวิต เช่น การอยู่ร่วมกันในทางสังคม โดยไม่เบียดเบียน ก่อความทุกข์ความเดือดร้อน หรือก่อเวรภัย แต่รู้จักมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อน

[10] องฺ.ติก. (ไทย) 20/521/294.

มนุษย์อย่างช่วยเหลือเกื้อกูล ดำรงตนอยู่ในกรอบของศีล ดำเนินชีวิตตามหลักของศีลให้ความร่วมมือกับการรักษากติกาของสังคม กฎเกณฑ์หรือกฎหมาย ระเบียบ แบบแผน หรือวินัยแม่บทของชุมชนหรือสังคมของตน และวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งที่เรียกว่าจรรยาบรรณต่างๆ และรู้จักแบ่งปัน การเผื่อแผ่แบ่งปันช่วยเหลือ ตามหลักของการให้ทาน เพื่อช่วยเหลือปลดเปลื้องความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ ให้ความสุข และส่งเสริมการสร้างสรรค์ สิ่งที่ดีงาม ตลอดจนการประพฤติเกื้อกูลแก่ชีวิตอื่นๆ ทั้งสัตว์มนุษย์และพืชพันธุ์ เช่น การร่วมสร้างเขตอภัยทาน นิวาปสถาน การปลูกสวนป่า สร้างแหล่งต้นน้ำ

3) พฤติกรรมที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การเลี้ยงชีพอย่างมีศิลปวิทยาในวิชาชีพที่ฝึกไว้อย่างดี มีความชำนาญที่จะปฏิบัติให้ได้ผลดีและเป็นสัมมาอาชีพ ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญ คือ ไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น หรือก่อผลเสียหายแก่สังคม หากแต่เป็นเครื่องแก้ปัญหาของชีวิตและแก้ปัญหาของสังคม มีชีวิตที่เป็นไปเพื่อสร้างสรรค์ ทำให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล ที่เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของตน ไม่ทำให้ชีวิตตกต่ำ หรือทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ หรือเสื่อมจากคุณความดีในภาวะแห่งตน

2. การฝึกฝนอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต เรียกว่า อธิจิตตสิกขา (เรียกกันง่ายๆ ว่า สมาธิ) แยกได้ดังนี้

1) ด้านคุณภาพจิต ได้แก่คุณธรรมความดีงามต่างๆ เช่น เมตตา กรุณา กตัญญูกตเวที คารวะ หิริโอตตัปปะ ฯ ซึ่งหล่อเลี้ยงจิตใจให้เจริญงอกงาม และเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมที่ดีงาม

2) ด้านสมรรถภาพจิต ได้แก่ความสามารถของจิต ที่เข้มแข็ง มั่นคงหรือความมีประสิทธิภาพของจิต เช่น มีฉันทะ ความใฝ่รู้ใฝ่ดีงาม ใฝ่กระทำ จิตมีความเพียร ความขยัน ความอดทน มีความระลึกได้ รู้ตัวทั่วพร้อมเท่าทัน ตื่นตัวอยู่เสมอ สามารถควบคุมตัวเองได้ มีความตั้งมั่นแน่วแน่ ใส สงบ เป็นสมาธิ รวมไปถึงความไม่ประมาท ที่จะทำให้ก้าวหน้ามั่นคงในพฤติกรรมที่ดีงาม หรือตั้งมั่นในความดีงามและพร้อมที่จะใช้ปัญญาในการใช้ชีวิตและประกอบกิจหน้าที่

3) ด้านสุขภาพจิต ได้แก่สภาพจิตที่ปราศจากความขุ่นมัวเศร้าหมอง เร่าร้อน หากแต่มีความสดชื่น เอิบอิ่ม ร่าเริง เบิกบาน ผ่อนคลาย ผ่องใส เป็นสุข ซึ่งจะส่งผลต่อสุขภาพกาย และทำให้พฤติกรรมที่ดีงามมีความมั่นคง สอดคล้องกลมกลืน หรืออยู่ในภาวะที่สมดุล

3. การฝึกฝนอบรมทางปัญญา ได้เกิดความรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้ความเป็นตามเหตุปัจจัยที่ทำให้แก้ปัญหาไปตามแนวทางเหตุผล รู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากความยึดมั่นในสิ่งต่างๆ ดับกิเลสดับทุกข์ได้ เป็นอยู่ด้วนจิตใจที่อิสระ ผ่องใสเบิกบาน เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา (เรียกกันง่ายๆว่า ปัญญา) ในการพัฒนาด้านปัญญานี้จะมีการพัฒนาอยู่หลายระดับ เช่น

1) ความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมา หรือที่เล่าเรียนมาและรับการถ่ายทอดศิลปะวิทยาการ ตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

2) การรับรู้ประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามเป็นจริง ไม่บิดเบือน หรืออคติด้วยความรัก ความชัง และเพราะความกลัว

3) การคิดพินิจพิจารณาวินิจฉัยอย่างมีวิจารณญาณ ด้วยการใช้ปัญญาที่บริสุทธิ์อิสระไม่ถูกกิเลส เช่น ความอยากได้ผลประโยชน์ และความเกลียดชังเข้าครอบงำ

4) การรู้จักมอง รู้จักคิด มีหลักการคิด มีวิธีคิดที่จะเข้าถึงความจริง และได้คุณประโยชน์ มีโยนิโสมนสิการ อย่างที่เรียกว่ามองเป็น คิดเป็น เช่น รู้จักวิเคราะห์ แยกแยะ สืบสาวหาเหตุปัจจัยของสิ่งเกิดขึ้นดำรงตั้งอยู่และแปรเปลี่ยนสภาวะไป

5) การรู้จักจัดการ ดำเนินการ ทำกิจให้สำเร็จ ฉลาดในวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย

6) มีความสามารถในการแสวงหา เลือกคัดจัดสรรประมวลความรู้ คิดได้ชัดเจน และสามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยมสร้างเป็นเครือข่ายความรู้และสร้างเป็นความรู้ความคิดใหม่เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์

7) มีความรู้แจ้งเข้าถึงความจริงของโลกและชีวิต รู้เท่าทันกับธรรมดา หรือกับธรรมชาติทั้งหลาย ที่ทำให้วางใจถูกต้องต่อทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ปัญหาชีวิต ขจัดความทุกข์ในจิตใจของตนเองได้ หลุดพ้นจากความยึดติดในสิ่งทั้งหลาย จิตไม่ถูกบีบคั้นครอบงำกระทบกระทั่งด้วยความผันผวนปรวนแปรของสิ่งต่างๆ หลุดพ้นเป็นอิสระ อยู่เหนือกระแสโลก[11]

นอกจากนั้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ท่านได้กล่าวถึงหลักในพัฒนาบัณฑิตตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 เพื่อพัฒนาให้เป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์ เรียกตามภาษาบาลีว่า อริยมรรค แปลว่า ทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ ที่ทำให้เป็นอริยชน เป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์ หรือวิธีดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ อริยมรรค มีองค์ประกอบที่เป็นเนื้อหา 8 ประการ คือ

1. บัณฑิตต้อง มีทัศนะ ความคิดเห็น แนวคิด ความเชื่อถือ ทัศนคติ ค่านิยมต่างๆ ที่ดีงามถูกต้องมองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย สอดคล้องกับความเป็นจริง หรือตรงตามสภาวะ เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ

2. บัณฑิตต้อง มีความคิด ความดำริตริตรอง หรือคิดการต่างๆ ที่ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่เศร้าหมองขุ่นมัว เป็นไปในทางสร้างสรรค์ประโยชน์สุข เช่น คิดในทางเสียสละ หวังดี มีไมตรีจิต ช่วยเหลือเกื้อกูลและความคิดที่บริสุทธิ์ อิงสัจจะ อิงสัจจะ อิงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยความเห็นแก่ตัว ความคิดจะได้จะเอา หรือความเคียดแค้นชิงชัง มุ่งทำลาย เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ การดำริชอบ

3. บัณฑิตต้องพูด หรือการแสดงออกทางวาจาที่สุจริต ไม่ทำร้ายผู้อื่น ตรงความจริง ไม่โกหกหลอกหลวง ไม่ส่อเสียด ไม่ให้ร้ายป้ายสี ไม่หยาบคาย ไม่เหลวไหล ไม่เพ้อเจ้อเลื่อนลอย แต่สุภาพ นิ่มนวล ชวนให้เกิดไมตรี สามัคคีกัน ถ้อยคำที่มีเหตุผล เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ก่อประโยชน์ เรียกกว่า สัมมาวาจา วาจาชอบ

4. บัณฑิตต้องการกระทำที่ดีงามสุจริต เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เบียดเบียนไม่ทำร้ายกัน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีงาม ทำให้อยู่ร่วมกับด้วยความดี ทำให้สังคมอยู่สงบสุข คือการกระทำ

---

[11] พระมหาจักรพันธ์ จักกวโร, **ไตรสิกขากับการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.mcutak.com/default.asp?content=contentdetail&id=27640, [20 กรกฎาคม 2563].

หรือทำการต่างๆ ที่ไม่เกี่ยวข้อง หรือไม่เป็นไปเพื่อการทำลายชีวิตร่างกาย การทำงายทรัพย์สินของผู้อื่น การล่วงละเมิดสิทธิในคู่ครองหรือของรักของหวงแหนของผู้อื่น เรียกว่า สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ

5. บัณฑิตต้องประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่ผู้อื่น เรียกว่า สัมมาอาชีวะ อาชีพชอบ

6. บัณฑิตต้องมีการเพียรพยายามในทางที่ดีงามชอบธรรม คือ เพียรหลีกเว้นป้องกันสิ่งชั่วร้ายอกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้น เพียงละเลิก กำจัดสิ่งชั่วร้ายอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม หรือกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เพียรส่งเสริมพัฒนาสิ่งที่ดีงาม หรือกุศลธรรมที่เกิดมีแล้ว ให้เพิ่มพูนเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนเพียบพร้อมไพบูลย์ เรียกว่า สัมมาวายามะ พยายาม

7. บัณฑิตต้องมีการมีสติกำกับตัว คุมใจไว้ให้อยู่กับสิ่งที่เกี่ยวข้องต้องทำในเวลานั้นๆ ในอยู่กับกิจจิตอยู่กับงาน ระลึกได้ถึงสิ่งที่ดีงาม สิ่งที่เกื้อกูลเป็นประโยชน์ หรือธรรมที่ต้องใช้ในเรื่องนั้น เวลานั้นๆ ไม่หลงใหลเลื่อนลอยไม่ละเลยหรือปล่อยตัวเผอเรอ โดยเฉพาะสติที่กำกับทันต่อพฤติกรรมของร่างกาย ความรู้สึก สภาพจิตใจ และความนึกคิดของตนเอง ไม่ปล่อยให้อารมณ์ที่เย้ายวนหรือยั่วยุ มาฉุดกระชากให้หลุดหลงเลื่อนลอยไปเสีย เรียกว่า สัมมาสติ ระลึกสอบ

8. บัณฑิตต้อง มีความมีจิตตั้งมั่น จิตใจดำเนินอยู่ในกิจในงาน หรือในสิ่งที่กำหนด ได้สม่ำเสมอแน่วแน่เป็นหนึ่งเดียว สงบไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวกหวั่นไหว บริสุทธิ์ ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว นุ่มนวล ผ่อนคลาย ไม่เครียด ไม่กระด้าง เข้มแข้ง เอางาน ไม่หดหู่ท้อแท้ พร้อมที่จะใช้งานทางปัญญาอย่างได้ผลดี เรียกว่า สัมมาสมาธิ จิตมั่นชอบ[12]

นอกจากนั้น การฝึกฝนอบรมพัฒนาบัณฑิตให้ครบองค์ทั้ง 8 แห่งมรรคแล้ว ยังสามารถจำแนกองค์มรรคทั้ง 8 เป็นหลักการศึกษา 3 ประการได้ดังนี้

1. อธิสีลสิกขา คือ การศึกษาด้านการฝึกให้เกิด สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เจริญงอกงามขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางความประพฤติ วินัย และความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นพื้นฐานของการพัฒนาคุณภาพจิตได้ดี

2. อธิจิตสิกขา คือ การศึกษาด้านให้เกิด สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เจริญงอกงามขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางคุณธรรม มีคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต พัฒนาถึงมาตรฐานของอารยชน เป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาปัญญาได้ดี

3. อธิปัญญาสิกขา คือ การศึกษาด้านให้เกิดสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ เจริญงอกงาม จนบุคคลมีพร้อมทางปัญญาถึงมาตรฐานของอารยชน สามารถดำรงอยู่ด้วยปัญญา มีจิตใจผ่องใส เบิกบาน ไร้ทุกข์ หลุดพ้นจากความยึดมั่น ถือมั่นต่างๆ เป็นอิสรเสรีด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

นอกจากการพัฒนาบัณฑิตตามหลักไตรสิกขา 3 มรรคมีองค์ 8 และ การพัฒนาบัณฑิต จะต้องมีการพัฒนาให้ครบทั้ง 4 ด้าน การพัฒนาด้ายกาย ศีล จิต และปัญญา ถ้าบุคคลพัฒนาใน 4 ด้านแล้วย่อมจะได้ความสุขหรือความเจริญตามการพัฒนาของชีวิต คือ[13]

1) ความสุขทางกาย ได้แก่ ร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และมีสิ่งแวดล้อมภายนอกที่ดี สะอาดปลอดภัย เช่น มีน้ำสะอาด อากาศบริสุทธิ์ ป่าไม้สมบูรณ์สวยงาม ที่อยู่อาศัยสะอาดไม่มีขยะมูลฝอยเน่าเหม็น อาหารสะอาดถูกหลักอนามัย เป็นต้น ผู้ที่มีความสุขด้านนี้เรียกว่า “ภาวิตกายบุคคล” หรือบุคคลผู้มีกายเจริญแล้ว

2) ความสุขทางสังคม ได้แก่ มีสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี มีคุณภาพ มีคุณธรรมจริยธรรมมีการจัดการเพื่อความสุข ความเจริญของบุคคล ในสังคมปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกันผู้ที่มีความสุขด้านนี้เรียกว่า “ภาวิตสีลบุคคล” บุคคลผู้มีศีลเจริญแล้ว

3) ความสุขทางจิตใจ ได้แก่ มีส่วนประกอบทางด้านคุณธรรมความดีงามทั้งหลายภายในจิตใจ ได้แก่ ความมีเมตตากรุณาความขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เป็นต้นผู้ที่มีความสุขด้านนี้เรียกว่า “ภาวิตจิตบุคคล” บุคคลผู้มีจิตใจเจริญแล้ว

4) ความสุขทางปัญญา ได้แก่ มีสติปัญญา ความเชื่อความรู้ ความนึกคิด ความเห็นความเข้าใจชีวิตและโลกอย่างถูกต้อง ตามความเป็นจริงสามารถอยู่กับความเป็นจริงของโลกและชีวิตได้อย่างปกติสุขและอย่างเข้าใจผู้ที่มีความสุขด้านนี้เรียกว่า “ภาวิตปัญญาบุคคล”บุคคลผู้มีปัญญา

บทสรุป

บัณฑิตที่ได้รับการพัฒนาที่สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนานั้น เป็นผู้มีอัธยาศัยโอบอ้อมอารีเหลียวแลถึงประโยชน์ของผู้อื่น ไม่ดูดายและย่อมแสวงหาประโยชน์ 2 ประการ ได้แก่ ประโยชน์ในโลกนี้และประโยชน์ในโลกหน้า การพัฒนาบัณฑิตตามหลักอริยมรรค 8 (1) บัณฑิตต้องมีทัศนคติค่านิยมต่างๆ ที่ดีงามถูกต้อง มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย เรียกว่า สัมมาทิฐิ (2) บัณฑิตต้อง มีความคิด ความดำริตริตรอง หรือคิดการต่างๆ ที่ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ การดำริชอบ (3) บัณฑิตต้องพูด หรือการแสดงออกทางวาจาที่สุจริต ไม่ทำร้ายผู้อื่น เรียกกว่า สัมมาวาจา (4) บัณฑิตต้องการกระทำที่ดีงามสุจริต เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เรียกว่า สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ (5) บัณฑิตต้องประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่ผู้อื่น เรียกว่า สัมมาอาชีวะ (6) บัณฑิตต้องมีการเพียรพยายามในทางที่ดีงามชอบธรรม เรียกว่า สัมมาวายามะ (7) บัณฑิตต้องมีการมีสติกำกับตัว คุมใจไว้ให้อยู่กับสิ่งที่เกี่ยวข้องต้องทำในเวลานั้นๆ ในอยู่กับกิจ จิตอยู่กับงาน ระลึกได้ถึงสิ่งที่ดีงามสิ่งที่เกื้อกูลเป็นประโยชน์ เรียกว่า สัมมาสติ (8) บัณฑิตต้อง มีความมีจิตตั้งมั่น จิตใจดำเนินอยู่ในกิจในงานหรือในสิ่งที่กำหนด ได้สม่ำเสมอ แน่วแน่เป็นหนึ่งเดียว เรียกว่า สัมมาสมาธิ จิตมั่นชอบ นอกจากนั้นจะต้องมี

[13] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) 22/79/121.

การพัฒนาให้ครบทั้ง 4 ด้าน การพัฒนาด้ายกาย ศีล จิต และปัญญา ถ้าบุคคลพัฒนาใน 4 ด้านแล้วย่อมจะได้ความสุขหรือความเจริญตามการพัฒนาของชีวิต

บรรณานุกรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์, 2546.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). ชีวิตเป็นสิ่งที่พัฒนาได้. กรุงเทพมหานคร : อัมมโย, 2533.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย, 2538.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).**วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สยาม, 2542.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **แก่นแท้พระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, 2543.

พระมหาจักรพันธ์ จักกวโร. **ไตรสิกขากับการดำเนินชีวิตของชาวพุท**ธ.[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.mcutak.com/default.asp?content. [20 มิถุนายน. 2563]

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **มังคลัตถทีปนี แปลเล่ม 1.** พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540.

ศุจินทรา ทันงาน. **แผนพัฒนาการศึกษาไทย.**[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.kruinter.com /file/78920160115133132-[kruinter.com].pdf. [20 มิถุนายน. 2563]

สารานุกรมพระพุทธศาสนา ฉบับประมวลจากพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539

การบริหารทุนมนุษย์เชิงนวัตกรรม
Innovative Human Capital Management

ทัศนีย์ เนื่องดัด
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช วัดท่านา จังหวัดตาก

บทคัดย่อ

การบริหาร มีคำนิยามอยู่หลายคำนิยามแต่ที่นิยมกันแพร่หลายกันอยู่ในปัจจุบันมี 2 นิยาม คือ 1. การบริหาร คือ ศิลปะของการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยบุคคลอื่นในความหมายนี้ชี้ในเห็นว่าผู้บริหารประสบความสำเร็จในเป้าหมายของพวกเขา โดยการเตรียมการให้กับบุคคลอื่นปฏิบัติงานอะไรก็ได้ที่มีความจำเป็น ผู้บริหารมิได้ปฏิบัติงานดังกล่าวด้วยตัวของพวกเขาเอง 2. การบริหาร คือ กระบวนการของการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุมกำลังความพยายามของสมาชิกขององค์การ และใช้ทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้ ในความหมายนี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้บริหารใช้ทรัพยากรทั้งหมดขององค์การ ซึ่งมีเงินทุน อุปกรณ์ ข่าวสาร และคน เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การคนเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญที่สุดขององค์การ ทุนมนุษย์ เป็นสินทรัพย์เชิงนามธรรมที่ไม่อาจตีค่าเป็นตัวเงินได้ ทำให้ทุนมนุษย์สามารถแสดงศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มประสิทธิภาพนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่องค์กรต้องเลือกสรรเครื่องมือเพื่อบริหารจัดการทุนมนุษย์ให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด นวัตกรรม หมายถึงการทำงานสิ่งต่างๆด้วยวิธีใหม่ๆ ทางความคิด การผลิต กระบวนการ หรือองค์กร ไม่ว่าการเปลี่ยนนั้นจะเกิดขึ้นจากการปฏิวัติ การเปลี่ยนอย่างถอนรากถอนโคน หรือการพัฒนาต่อยอด เพื่อการบริหารทุนมนุษย์เชิงนวัตกรรม อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : การบริหาร, ทุนมนุษย์, นวัตกรรม

Abstract

Management has several definitions, but it is widely popular today. There are two definitions: 1. Administration is the art of accomplishing work by others. In this sense, management is successful. In their goals by preparing others to perform whatever work is necessary Executives do not perform the task on their own. 2. Administration is the process of planning, organizing, directing and controlling the efforts of its members, and use other resources to achieve the goals of the organization In this sense point out that Executives use all the resources of the organization, which has funds, equipment, news and people for the success of the organization's goals People are the most important resource of an

organization. Human capital is an abstract asset that cannot be valued as monetary value. Allowing human capital to demonstrate their potential to their fullest potential. It is imperative that the organization is selected for the most effective management of human capital. Innovation refers to how things work in new ways, ideas, production, processes, or organizations, regardless of the revolution. Radical change or further development for innovative human capital management efficiency

Keywords : Administration, human capital, innovation

บทนำ

จากอดีตที่ผ่านมาประเทศไทยมีการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการสร้างรายได้ชาติและผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ โดยเร่งรัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจากการมุ่งสร้างปัจจัยพื้นฐานทางอุตสาหกรรม โดยการสนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศ การเพิ่มประสิทธิภาพจากการผลิต เพิ่มผลผลิตทางเกษตร ส่งเสริมความสามารถในการส่งออก แต่ในปัจจุบันประเทศไทยได้ปรับปรุงการพัฒนาทางเศรษฐกิจในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) สู่การขับเคลื่อนด้วยประสิทธิภาพและนวัตกรรม การใช้จุดแข็งจากความหลากหลายทางชีวภาพ เอกลักษณ์ความเป็นไทยเพื่อปรับโครงสร้างสู่การเพิ่มคุณค่าของสินค้าและบริการบนฐานของนวัตกรรม ขณะที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในแผนพัฒนาสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ได้เสนอแนวคิดเศรษฐกิจที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมบนฐานความรู้และความคิดสร้างสรรค์ โดยอาศัยความคิดสร้างสรรค์ที่มีฐานภูมิปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมในการสร้างนวัตกรรมและมูลค่าเพิ่ม

คำว่า “การบริหาร”หรือ “การจัดการ”โดยทั่วไปเป็นคำที่มีความหมายเหมือนกัน และใช้แทนกันได้เสมอ คำภาษาอังกฤษที่มักใช้เรียกในความหมายของ การบริหาร มี 2 คำ คือ Management และ Administration ส่วนมากคำว่า Management มักจะใช้ในทางธุรกิจ ซึ่งหมายถึง การนำเอานโยบายไปปฏิบัติ โดยมีการกำหนดแบบงาน วิธีการทำงาน และการใช้ปัจจัย หรือทรัพยากรต่างๆ ซึ่งเรียกว่าการจัดการ ส่วนคำว่า Administration มักเน้นการบริหาร เกี่ยวกับนโยบาย มักนิยมใช้ในทางราชการ เช่น Public Administration สำหรับคำนิยามของคำว่า “การบริหาร” มีคำนิยามอยู่หลายคำนิยามแต่ที่นิยมกันแพร่หลายกันอยู่ในปัจจุบันมี 2 นิยาม คือ 1. การบริหาร คือ ศิลปะของการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยบุคคลอื่นในความหมายนี้ชี้ในเห็นว่าผู้บริหารประสบความสำเร็จในเป้าหมายของพวกเขา โดยการเตรียมการให้กับบุคคลอื่นปฏิบัติงานอะไรก็ได้ที่มีความจำเป็น ผู้บริหารมิได้ปฏิบัติงานดังกล่าวด้วยตัวของพวกเขาเอง 2. การบริหาร คือ กระบวนการของการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุมกำลังความพยายามของสมาชิกขององค์การ และใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้ ในความหมายนี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้บริหารใช้ทรัพยากรทั้งหมดขององค์การ ซึ่งมีเงินทุน อุปกรณ์ ข่าวสาร และคนเพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การ คนเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญที่สุดขององค์การ

จากคำนิยามของการบริหารดังกล่าวแล้ว จะเห็นว่าการบริหารจะกินความครอบคลุมประเด็นที่เป็นสาระสำคัญ ได้ดังนี้ 1. จะต้องมีวัตถุประสงค์ (Objective) คือ เป้าหมายในการดำเนินงานที่ผู้บริหารต้องดำเนินการให้ประสบความสำเร็จ 2. จะต้องมีประสิทธิภาพ (Effectiveness) คือ ความสำเร็จของผลงานตามที่คาดหมายไว้ 3. จะต้องมีทรัพยากร (Resource) คือ ปัจจัยต่าง ๆ ของการบริหาร ที่ผู้บริหารเกี่ยวข้องด้วยโดยตรง ซึ่งแต่เดิมโดยทั่วไป ประกอบด้วย คน (Man) เงิน (Money) วัสดุ (Material) และการจัดการ (Management) หรือที่เรียกโดยย่อว่า 4 M's แต่ในปัจจุบัน สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทางสังคมและเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงไป ทรัพยากรดังกล่าวจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย กล่าวคือ ทรัพยากรที่เป็นส่วนประกอบในการบริหาร ประกอบด้วย ทรัพยากรคน (Human Resource) ทรัพยากรที่เป็นวัสดุและอุปกรณ์ (Physical Resource) และทรัพยากรทางด้านเงินทุน (Financial Resource) และทรัพยากรทางด้านข่าวสารข้อมูล (Information Resource) 4.มีการประสมประสานกัน (Integration and Coordination) คือ กระบวนการในการดำเนินงานด้วยประการทั้งปวง ที่ทำให้กิจกรรมต่างๆ สอดคล้องต่อเนื่องกันการบริหารทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารใช้ศิลปะและกลยุทธ์ดำเนินการสรรหา คัดเลือก และบรรจุบุคลากรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้าปฏิบัติงานในองค์การพร้อมทั้งใส่ใจพัฒนาบำรุงรักษาให้บุคลากรที่ปฏิบัติงานได้เพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ มีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่ดีในการปฏิบัติงาน การจัดระเบียบดูแลบุคลากรให้ปฏิบัติงาน เพื่อให้บุคลากรได้ใช้ประโยชน์จากความรู้ความสามารถของแต่ละบุคลากรให้ได้มากที่สุด อันเป็นผลทำให้องค์การอยู่ในฐานะได้เปรียบทางการแข่งขันและความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับบุคลากร ตั้งแต่ระดับสูงสุดและต่ำสุด[1]

ทุนมนุษย์

(Human Capital Investment) อันจะนำมาสร้างเป็นคุณค่าให้แก่องค์กรได้เพราะบุคลากรที่ได้รับการพัฒนาจะนำเอาทุนที่อยู่ในตนเองกลับมาพัฒนาองค์กรหรือสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นหากองค์กรสามารถหาแนวทางในการบริหารทุนมนุษย์ในองค์กรได้อย่างเหมาะสมก็จะทำให้องค์กรควรจะได้ผลตอบแทนได้สูงที่สุด

บทนำยุคก่อนที่จะมีการบริหารจัดการบุคคลนั้น มนุษย์ถูกมองว่าเป็นเพียง "แรงงาน" ซึ่งเป็นแค่หนึ่งปัจจัยในการผลิตเท่านั้น แต่ในยุคปัจจุบันได้มีการยกระดับแรงงานให้กลายเป็น "ทรัพยากร" ที่มีคุณค่าและความสำคัญขึ้นซึ่งทรัพยากรมนุษย์ในโลกยุคใหม่นั้นคือขุมพลังสำคัญที่จะทำให้องค์กรเคลื่อนที่ไปข้างหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการบริหารทรัพยากรมนุษย์ได้ดีนั้นก็ย่อมส่งผลให้องค์กรประสบความสำเร็จได้เพิ่มขึ้นเช่นกัน หากกล่าวถึงการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์นั้นถึงแม้ว่าศาสตร์นี้จะเพิ่งเกิดขึ้นมาบนโลกนี้ได้ไม่นานแต่ก็มีการศึกษาและพัฒนาอย่างจริงจังเรื่อยมา สำหรับแนวความคิดที่เป็นเสมือนหลักวิชาการสนับสนุนนั้นได้มีนักวิชาการที่เริ่มต้นศึกษาเรื่องนี้มาตั้งแต่อดีต โดยขอบข่ายของแนวความคิดในด้านนี้แบ่งเป็น 2 กลุ่มประเทศใหญ่ๆ ที่สนใจศึกษาวิจัยอย่างจริงจังนั่นก็คือ 1.กลุ่มนักคิดในสหรัฐอเมริกา และ 2.กลุ่มนักคิดในสหราชอาณาจักร โดยสามารถจำแนกแนวความคิดต่างๆได้ดังนี้

[1] สัญญา เคณาภูมิ, "หลักการเบื้องต้นเกี่ยวกับองค์การและการจัดการ", **วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์** ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน 2559) : 170-194.

1. กลุ่มนักคิดในสหรัฐอเมริกา ในสหรัฐอเมริกาเองก็มีกลุ่มนักคิดที่แบ่งออกเป็น 2 สำนักใหญ่ๆ ซึ่งมีตัวแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ดังนี้

1.1 ตัวแบบการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ของกลุ่มฮาร์วาร์ด (The Harvard Model) กลุ่มแนวคิดนี้บางครั้งถูกเรียกว่าแนวคิดแบบ “มนุษย์นิยมเชิงพัฒนาการ (Developmental Humanism)” ซึ่งมีรากฐานทางความคิดมาจากสำนักคิดสาย “มนุษยสัมพันธ์” ที่เน้นเรื่องของการสื่อสารในองค์กร การสร้างระบบทำงานแบบทีม และการใช้ความสามารถของแต่ละบุคคลให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งแก่นของแนวคิดนี้ก็คือการต้องสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคลากรในองค์กรให้มีประสิทธิภาพ เพราะเมื่อบุคลากรได้รับการตอบสนองจากองค์กรที่ดีและเหมาะสมแล้ว ก็จะเกิดแรงจูงใจที่ดีในการทำงาน มีความสุขในการทำงาน สังคมการทำงานก็ดี งานมีประสิทธิภาพขึ้น และสุดท้ายแล้วผลประกอบการขององค์กรก็ดีขึ้น องค์กรมีศักยภาพเพิ่มขึ้น ซึ่งแนวคิดนี้ค่อนข้างจะเป็นแนวคิดกระแสหลักและทรงอิทธิพลมากที่สุด ทั้งยังมีการนำไปใช้อย่างแพร่หลายที่สุดด้วย

1.2 หลักการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ของสำนักมิชิแกน (The Michigan School) กลุ่มแนวคิดนี้บางครั้งถูกเรียกว่าแนวความคิดแบบ “บริหารจัดการนิยม (Managerialism)” ซึ่งจะเน้นไปที่การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์มากกว่าการบริหารจัดการเชิงบุคคล ซึ่งแนวคิดกลุ่มนี้จะให้ความสำคัญกับฝ่ายจัดการมากกว่า โดยมองทรัพยากรมนุษย์เป็นเพียงเครื่องมือในกระบวนการทำงานหนึ่ง แต่ก็มีการใส่ใจมากกว่าแต่ก่อน แนวความคิดนี้จะมุ่งเน้นไปที่ผลประโยชน์ที่องค์กรจะได้รับเป็นหลัก ซึ่งบางครั้งแนวความคิดนี้ก็ถูกเรียกว่า “ประโยชน์-กลไกนิยม (Utilitarian-instrumentalism)” คือมองผลประโยชน์ขององค์กรหรือผลประกอบการของบริษัทเป็นหลัก แต่ก็มีการบริหารทรัพยากรบุคคลอันเป็นกลไกสำคัญที่จะขับเคลื่อนให้องค์กรประสบผลสำเร็จ

2. กลุ่มนักคิดในสหราชอาณาจักร

กลุ่มนักคิดในสหราชอาณาจักรเองก็มีแนวความคิดในการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่คล้ายๆ กันกับทางกลุ่มนักคิดของสหรัฐอเมริกา โดยมีการนำเสนอแนวคิดออกมาเป็น 2 แนวทางใหญ่ๆ ดังนี้

2.1 กลุ่มแนวความคิดแบบอ่อน (Soft) กลุ่มนักคิดนี้ให้ความสำคัญที่มีน้ำหนักไปทาง “คน” มากกว่า “การบริหารจัดการ” โดยกลุ่มนี้เชื่อว่าบุคคลากรทุกคนเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและมีความสามารถในตนเอง การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่ดีนั้นจะเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยปลดปล่อยพลังตลอดจนศักยภาพของมนุษย์ออกมาได้ ดังนั้นการจัดการทรัพยากรมนุษย์แนวนี้จึงเน้นไปในเรื่องของความไว้เนื้อเชื่อใจกัน การสร้างพันธกิจผูกพัน (Commitment) เกี่ยวข้อง (Involvement) และ การมีส่วนร่วม (Participation) ให้เกิดขึ้นกับพนักงานในองค์กร

2.2 กลุ่มแนวความคิดแบบแข็ง (Hard) กลุ่มนักคิดนี้ให้ความสำคัญที่มีน้ำหนักไปทาง “การบริหารจัดการ” มากกว่า “คน” โดยกลุ่มนี้เชื่อว่าการบริหารจัดการเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่สุด หากบริหารจัดการดีจะทำให้สามารถใช้ประโยชน์จากบุคลากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้เช่นกัน สามารถใช้คนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และคุ้มค่าที่สุด แนวคิดนี้ยังสนับสนุนการบูรณาการ (Integrate) เรื่องของการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ให้เข้ากับกลยุทธ์ทางธุรกิจขององค์กร ไม่ได้มุ่งเน้นที่การจัดการด้านทรัพยากรเป็นหลัก แต่จะมุ่งเน้นที่ระบบการบริหารจัดการก่อนเป็นอันดับแรก และจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสม เพื่อให้ระบบบริหารจัดการเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ปัจจัยสำคัญของการบริหารนั้นประกอบไปด้วยสิ่งสำคัญ 4 ประการ นั่นก็คือ มนุษย์, เงินทุน, วัสดุอุปกรณ์ต่าง, และการบริหาร

จัดการ ใน 4 ประการนี้ส่วนที่มีความสำคัญที่สุดเห็นจะเป็นมนุษย์นั่นเอง เพราะนี่คือทรัพยากรที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์มากที่สุดในการบริหารจัดการแต่ละองค์กร บุคคลที่มีศักยภาพย่อมทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และทำให้องค์กรพัฒนาได้อย่างมีศักยภาพในคราวเดียวกันด้วย การบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำให้องค์กรเคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างไม่สะดุดใดๆ หน้าที่ในการบริหารจัดการบุคคลนี้ถือว่าเป็นภารกิจสำคัญอย่างยิ่งสำหรับฝ่ายทรัพยากรบุคคล ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลให้มีประสิทธิภาพนั้นต่างก็มีรายละเอียดมากมายด้วย เช่นกันยุคศตวรรษที่ 21 เป็นยุคที่ทุกองค์กรหันมาใส่ใจในการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์มากขึ้น เพราะนี่คือขุมพลังสำคัญที่จะทำให้องค์กรประสบความสำเร็จและก้าวไปข้างหน้าได้อย่างไร้ขีดจำกัด

การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่ดีไม่ใช่การให้ความสำคัญที่เรื่องอัตราจ้างเพียงอย่างเดียว แต่ควรหันมาใส่ใจการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในองค์กรด้วย เพราะทุกคนต้องการความก้าวหน้าและพัฒนาศักยภาพในชีวิต

ด้วยเหตุนี้สิ่งที่สำคัญที่เป็นองค์ประกอบการบริหารการพัฒนาคือ ทุนมนุษย์" (Human Capital) เกิดขึ้นจากแนวทางเศรษฐศาสตร์ ที่มิได้มองทุนเป็นแต่เพียงตัวเงินอย่างเดียว แต่จำแนกทุนของออกเป็นหลายลักษณะ เช่น ทุนธรรมชาติ ทุนทางสังคม เป็นต้น ซึ่งทุนมนุษย์ ในปัจจุบันได้รับการยอมรับจากภาครัฐและเอกชนว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดันองค์กรสามารถก้าวไปถึงเป้าหมายที่วางเอาไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

"ทุนมนุษย์" เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล ที่ไม่สามารถเปลี่ยนถ่ายให้กับบุคคลอื่นได้ "ทุนมนุษย์" จึงกลายเป็นสินทรัพย์ที่มีคุณค่าขององค์กร ด้วยเหตุเพราะ “ทุนมนุษย์” เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างศักยภาพ และประสิทธิภาพ ในการดำเนินงานให้กับองค์กรอย่างมีนัยสำคัญ

"ทุนมนุษย์" เป็นสินทรัพย์เชิงนามธรรมที่ไม่อาจตีค่าเป็นตัวเงินได้ จึงถูกจัดไว้ในประเภทของสินทรัพย์ที่ไม่อาจวัดได้ (Intangible Assets) การจะทำให้ทุนมนุษย์สามารถแสดงศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มประสิทธิภาพเพื่อผลักดันพันธกิจขององค์กรให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่องค์กรต้องเลือกสรรเครื่องมือเพื่อบริหารจัดการทุนมนุษย์ให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด และกลายเป็นเครื่องมือที่องค์กรใช้สำหรับผลักดันกระบวนงานตามกลยุทธ์ที่วางแผนไว้

ซึ่งเราอาจพอสรุปได้ว่า "ทุนมนุษย์" เป็นปัจจัยการผลิตที่มีคุณค่าที่สุดในบรรดาปัจจัยการผลิตอื่นๆ เพราะนอกจากทำหน้าที่ผลิตแล้ว ยังต้องรับผิดชอบถึงการผลิตที่จะมีในอนาคตด้วย แต่ก่อนที่มนุษย์จะกลายเป็นปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพได้จะต้องมีการลงทุนเพื่อให้ได้มาซึ่งทักษะ ประสบการณ์ สิ่งที่มนุษย์สั่งสมมา หล่อหลอมรวมขึ้นมาจนก่อเกิดขึ้นมาเป็นตัวเราเองในวันนี้ เราจะเรียกว่า "ทุนมนุษย์"

1. ทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) ประกอบด้วย ความรู้และความสามารถในการเรียนรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะ ทักษะ ประสบการณ์ที่คนสะสมไว้ รวมทั้งความรู้ที่อยู่ในตัวเราที่เรียกว่า Tacit Knowledge

2. ทุนทางสังคม (Social Capital) ประกอบด้วยเครือข่ายความสัมพันธ์

3. ทุนทางอารมณ์ (Emotional Capital) ประกอบด้วยคุณลักษณะต่างๆเช่น การรับรู้ตนเอง (Self Awareness) ความมีศักดิ์ศรี (Integrity) การมีความยืดหยุ่น (Resilience)

ข้อแตกต่างของทุนมนุษย์กับทุนทางการเงิน เมื่อเราพิจารณาจากนิยามของ "ทุนมนุษย์" จะพบข้อแตกต่างระหว่าง "ทุนมนุษย์" "กับทุนทางการเงิน" ที่สำคัญ มีดังต่อไปนี้[2]

ทุนมนุษย์เป็นทุนที่องค์กรใช้แล้วไม่มีวันหมด แตกต่างจากทุนทางการเงินที่ใช้แล้วหมดไป

นวัตกรรม หมายถึงการทำงานสิ่งต่างๆด้วยวิธีใหม่ๆ และยังอาจหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิด การผลิต กระบวนการ หรือองค์กร ไม่ว่าการเปลี่ยนนั้นจะเกิดขึ้นจากการปฏิวัติ การเปลี่ยนอย่างถอนรากถอนโคน หรือการพัฒนาต่อยอด ทั้งนี้ มักมีการแยกแยะความแตกต่างอย่างชัดเจน ระหว่างการประดิษฐ์คิดค้น ความคิดริเริ่ม และนวัตกรรม อันหมายถึงความคิดริเริ่มที่นำมาประยุกต์ใช้อย่างสัมฤทธิ์ผล (Mckeown, 2008) และในหลายสาขา เชื่อกันว่าการที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะเป็นนวัตกรรมได้นั้น จะต้องมีความแปลกใหม่อย่างเห็นได้ชัด และไม่เป็นแค่เพียงการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เป็นต้นว่า ในด้านศิลปะ เศรษฐศาสตร์ เศรษฐกิจ และนโยบายของรัฐ ในเชิงเศรษฐศาสตร์นั้น การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเพิ่มมูลค่า มูลค่าของลูกค้า หรือมูลค่าของผู้ผลิต เป้าหมายของนวัตกรรมคือการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก เพื่อทำให้สิ่งต่างๆเกิดเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น นวัตกรรมก่อให้ได้ผลิตผลเพิ่มขึ้น และเป็นที่มาสำคัญของความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ

นวัตกรรมที่ เริ่มจากการพัฒนาคนให้เป็นบุคคลากรนวัตกรรม และสร้างนวัตกรรมองค์กร แล้วค่อยๆเริ่มจากการพัฒนาสิ่งเล็กๆ กระบวนการเล็กๆ แล้วค่อยๆขยายขึ้น จะสามารถทำให้องค์กรเติบโตได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

การพัฒนานวัตกรรมให้เกิดขึ้นได้จริงเพื่อสร้างการเติบโตในองค์กร นั้นสิ่งสำคัญมากๆคือ การสร้างเสริมบ่มเพาะ บุคคลากรให้มีเข้าใจการคิดเชิงนวัตกรรม เห็นเป้าหมาย วิสัยทัศน์แนวคิดในการสร้างองค์กรนวัตกรรมเช่นเดียวกับผู้นำในองค์กร จนสามารถพัฒนาการทำงาน กระบวนการทำงาน (Process Innovation) ให้ดีขึ้นเรื่อยๆอย่างต่อเนื่อง จนสามารถต่อยอดเป็นการพัฒนานวัตกรรมทางผลิตภัณฑ์หรือบริการ (Service innovation) และท้ายสุดคือการพัฒนานวัตกรรมรูปแบบธุรกิจใหม่ๆ (Business Model Innovation)[3]

แล้วถ้าเราจะเริ่มการพัฒนาบุคคลากรให้มีทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม (Innovative Skill) เพื่อพัฒนานวัตกรรมในองค์กร เพื่อให้เป็นองค์กรนวัตกรรม จะเริ่มอย่างไรบ้าง ก่อนอื่น เรามาเข้าใจคำสำคัญของการคิดเชิงนวัตกรรม (Innovative Skill)

"การคิดเชิงนวัตกรรม (Innovative Thinking)" มีคำที่สำคัญคือ "การคิด หรือทักษะการคิด" กับ "นวัตกรรม" ดังนั้นเรามาดูความหมายของแต่ละคำกันก่อน

"ทักษะการคิด (Thinking skill)" คือความสามารถในการคิด จากกระบวนการทำงานของสมอง ต่อการตอบสนองในเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่ง อาจจะมีการบ่มเพาะจากการเลี้ยงดู ประสบการณ์ การศึกษา เป็นต้น

"นวัตกรรม (Innovation)" คือ การใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาหรือประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ เช่น บริการ ผลิตภัณฑ์ หรือกระบวนการใหม่ๆ (Service, Product, Process) เป็นต้น ที่มีคุณค่า (Value Creation) และมี

---

[2] พะยอม วงศ์สารศรี, **การบริหารทรัพยากรมนุษย์,** พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2542).

[3] อนุศรา ฟานันท์, **นวัตกรรมเทคโนโลยีทางการศึกษา**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://sites.google.com /site/nwatkrrmkarsuksa/home/khna-phu-cad-tha, [10 สิงหาคม 2563].

ประโยชน์ต่อผู้อื่น เศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเมื่อมีคุณค่าและมีประโยชน์แล้วจะสามารถขยายผลต่อได้เชิงพาณิชย์หรือขายได้นั่นเอง[4]

ดังนั้น "การคิดเชิงนวัตกรรม (Innovative Thinking)" คือการคิดสิ่งใหม่ๆ ที่ช่วยแก้ปัญหา หรือพัฒนาสิ่งใหม่ๆ ตอบสนองผู้คนหรือลูกค้า ด้วยผลิตภัณฑ์ใหม่ หรือบริการใหม่ๆ หรือกระบวนการใหม่ ที่มีคุณค่า และสามารถสร้างคุณค่าและประโยชน์ได้

ถ้าเราจะเริ่มการพัฒนาทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม (Innovative Skill) เพื่อพัฒนานวัตกรรมในองค์กรเพื่อให้เป็นองค์กรนวัตกรรม จะเริ่มอย่างไรบ้าง

1. การพัฒนาบุคคลากรนวัตกรรมเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน (People & Process Innovation)

การพัฒนาบุคคลากรนวัตกรรมเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน โดยเริ่มจากการพัฒนาพนักงานให้มีทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม เพื่อให้สามารถพัฒนาตัวเอง แล้วนำความสามารถไปพัฒนากระบวนการหรือวิธีการทำงานให้ดีขึ้น มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพิ่มผลผลิต หรือลดต้นทุนได้มากขึ้น เพราะคนที่เข้าใจองค์กรมากที่สุด อยู่กับองค์กรมากที่สุด ก็คือคนทำงาน ซึ่งสามารถทำได้โดย

การพัฒนาทักษะความคิดที่สำคัญ ได้แก่ ความคิดสร้างสรรค์และความคิดวิเคราะห์และคิดเชิงระบบ เป็นต้น ให้กับคนทำงาน ในด้านความคิดสร้างสรรค์ สามารถคิดสิ่งใหม่ๆได้ สามารถคิดวิธีการแก้ปัญหาและป้องกันใหม่ๆได้ ด้วยตัวเองไม่ต้องรอแต่หัวหน้า หรือผู้นำเท่านั้นจากนั้น จึงพัฒนาความคิดวิเคราะห์และคิดเชิงระบบเพื่อวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆที่ระดมสมอง หรือคิดกันมา ให้สามารถเลือกวิธีที่ดีที่สุดที่มาแก้ไขปัญหาได้

การสนับสนุนเครื่องมือ วิธีการ และเทคนิคต่างๆ ในการระดมความคิด ในการพัฒนานวัตกรรม การแลกเปลี่ยนและการทำงานเป็นทีม เพื่อให้เห็นแง่มุมต่างๆครบหมดก่อนนำมาพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานหรือกระบวนการต่างๆ

ในขั้นตอนนี้ หากให้เกิดผลลัพธ์อย่างต่อเนื่องนั้น ที่สำคัญมากคือ ผู้นำองค์กร ต้องมีวิสัยทัศน์ (Vision) และเป้าหมายด้านการพัฒนานวัตกรรมในองค์กรอย่างชัดเจนและสม่ำเสมอ เปิดใจ (Open Mind) รับฟังความคิดเห็นอย่างจริงใจ (listen with heart) ท้าทายความคิด (Challenge) และเปิดโอกาสให้มีการนำความคิดเหล่านั้นมาลงมือทำ เป็นการ Learning by doing นอกจากนั้นการเสริมแรงด้วยการให้รางวัลสำหรับความคิดที่สร้างคุณค่าให้กับบริษัทก็เป็นสิ่งจำเป็น เช่น การชื่นชม การให้เงินพิเศษ การให้วันหยุด เป็นต้น

2. การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้า (Product/Service Innovation)

ดังนั้นในขั้นตอน การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้านี้ จะเห็นได้ว่า การพัฒนานวัตกรรมให้มีแนวโน้มประสบความสำเร็จนั้น นอกจากจะต้องคำนึงประเด็นที่สำคัญ คือ สร้างคุณค่ากับผู้ใช้งานหรือกลุ่มเป้าหมาย (User Desirability) สามารถขยายผลหรือสร้างมูลค่าทางธุรกิจได้

[4] พูลพงษ์ พงษ์วิทยภานุ, **การคิดเชิงนวัตกรรม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://pulpong.files.wordpress.com/2014/08/2557-5-innovativethinking-ho.pdf, [10 สิงหาคม 2563].

(Business Viability) สามารถเป็นไปได้ทางเทคนิค (Technical Feasibility) แล้วนั้น ยังต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจและการมีส่วนร่วม (Collaboration) ของคนในองค์กรฝ่ายต่างๆ (Cross functional teamwork) มาช่วยกันทำเป็นแผนงาน แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ และดำเนินการไปอย่างเป็นทีม นวัตกรรมในองค์กรจึงจะประสบผลสำเร็จได้

3. การพัฒนานวัตกรรมรูปแบบธุรกิจใหม่ๆ (Business Model Innovation)[5]

เมื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการใหม่ๆมาแล้ว จากนั้นคือการพัฒนารูปแบบธุรกิจใหม่ เพื่อขยายช่องทางในการขยายตลาด เพราะผลิตภัณฑ์หรือบริการในปัจจุบันสามารถลอกเลียนแบบกันได้ แม้บางอย่างอาจจะลอกเลียนแบบได้ยากหากใช้เทคโนโลยีสูง แต่การพัฒนานวัตกรรมรูปแบบธุรกิจใหม่ๆ นั้นจะทำให้ผลิตภัณฑ์หรือบริการของเราเข้าตลาดได้ก่อน และอยู่ในใจลูกค้าได้

นวัตกรรม หมายถึง การทำงานสิ่งต่างๆ ด้วยวิธีใหม่ๆ และยังอาจหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิด การผลิต กระบวนการ หรือองค์กร ไม่ว่าการเปลี่ยนนั้นจะเกิดขึ้นจากการปฏิวัติ การเปลี่ยนอย่างถอนรากถอนโคน หรือการพัฒนาต่อยอด ทั้งนี้ มักมีการแยกแยะความแตกต่างอย่างชัดเจน ระหว่างการประดิษฐ์คิดค้น ความคิดริเริ่ม และนวัตกรรม อันหมายถึงความคิดริเริ่มที่นำมาประยุกต์ใช้อย่างสัมฤทธิ์ผล และในหลายสาขา เชื่อกันว่าการที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะเป็นนวัตกรรมได้นั้น จะต้องมีความแปลกใหม่อย่างเห็นได้ชัด และไม่เป็นแค่เพียงการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เป็นต้นว่า ในด้านศิลปะ เศรษฐศาสตร์ เศรษฐกิจ และนโยบายของรัฐ ในเชิงเศรษฐศาสตร์นั้น การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเพิ่มมูลค่า มูลค่าของลูกค้า หรือมูลค่าของผู้ผลิต เป้าหมายของนวัตกรรมคือการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก เพื่อทำให้สิ่งต่างๆเกิดเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น นวัตกรรมก่อให้ได้ผลิตผลเพิ่มขึ้น และเป็นที่มาสำคัญของความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ

นวัตกรรมเป็นหัวข้อหลักในการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์ ธุรกิจ เทคโนโลยี สังคมศาสตร์ และวิศวกรรม และหากพูดกันแบบภาษาชาวบ้านแล้ว คำว่า “นวัตกรรม” มักจะหมายถึงผลลัพธ์ของกระบวนการ และในฐานะที่นวัตกรรมมักจะได้รับการยกย่องว่าเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันเศรษฐกิจ ปัจจัยที่นำไปสู่นวัตกรรม มักได้รับความสำคัญจากผู้ออกนโยบายว่าเป็นเรื่องวิกฤติ

สร้างความเข้มแข็งระบบนวัตกรรม (STRONG INNOVATION SYSTEM) การจะก้าวไปเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วในอนาคตนั้นจำเป็นต้องปรับมาขับเคลื่อนประเทศบนฐานนวัตกรรม (Innovation-Driven Enterprise) อันต้องอาศัยองค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์เป็นปัจจัยช่วยเพิ่มศักยภาพภาคการผลิตและบริการในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับภาคธุรกิจ ซึ่งเราสามารถสร้างความเข้มแข็งให้ระบบนวัตกรรมได้โดยผลักดันให้เกิดการขยายผลเชิงพาณิชย์และเชิงสังคมในการสร้างมูลค่าด้วยการยกระดับศักยภาพการผลิตของภาคเกษตร อุตสาหกรรม และบริการที่เป็นฐานเดิม เพื่อต่อยอดขยายฐานใหม่และพัฒนานวัตกรรมทั้งในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ นอกจากนี้ยังสามารถเร่งพัฒนาผู้ประกอบการนวัตกรรมผ่านการเชื่อมโยงภาคเอกชน ภาครัฐ การศึกษาและสังคมทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเพื่อสร้างระบบนวัตกรรมที่เข้มแข็งจากพื้นฐานได้อีกด้วย

---

[5] พูลพงษ์ พงษ์วิทยภานุ, **การคิดเชิงนวัตกรรม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://pulpong.files.wordpress.com/2014/08/2557-5-innovativethinking-ho.pdf, [10 สิงหาคม 2563].

สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงทางนวัตกรรม (CATALYST FOR CHANGES)

โครงสร้างพื้นฐานของประเทศในมิติต่าง ๆ ทั้งโครงสร้างพื้นฐานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ดิจิทัล ความรู้ ทักษะ และปัจจัยเอื้อต่างๆ เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยสร้างสภาพแวดล้อมให้เกิดการพัฒนานวัตกรรมที่ตอบสนองความต้องการและวัตถุประสงค์การพัฒนาประเทศด้วยนวัตกรรมทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม โดยการจะสร้าง ส่งเสริมและพัฒนาสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเติบโตและการเปลี่ยนแปลงของนวัตกรรมให้เกิดความพร้อมทุกด้านทั้งในเชิงระบบและกลไกสนับสนุนทางการเงิน ตลอดจนองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชี่ยวชาญ และกฎระเบียบนั้น จำเป็นต้องกระตุ้นให้เกิดการสร้างโอกาสเพื่อเข้าถึงโครงสร้าง

บทสรุป

การบริหารทุนมนุษย์เชิงนวัตกรรมนั้น คือ กระบวนการของการวางแผน ดำเนินงานทุนทางปัญญา คือ ความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ ทักษะ ประสบการณ์ทุนทางด้านสังคม ประกอบไปด้วยเครือข่าย ความสัมพันธ์ ทุนทางด้านอารมณ์ เช่น ความมีศักดิ์ศรี ทุนมนุษย์เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนโลกเข้าสู่ยุคสังคมแห่งความรู้ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยทักษะ ความรู้ ความสามารถของบุคคลและการลงทุนในทรัพยากรมนุษย์ โดยทุนมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญที่มุ่งสามารถเสริมสร้างศักยภาพในการเพิ่มมูลค่าของการบริการโดยอาศัยความคิดสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในการสร้างนวัตกรรม และมูลค่าเพิ่มจากความคิดของผู้คนในท้องถิ่น เสริมสร้างด้วยการแลกเปลี่ยนความรู้ การตั้งปณิธานในการขวนขวายความรู้เพิ่มเติม การทำงานเป็นทีม การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ในสังคมจะสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีความสร้างสรรค์สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคและสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ โดยผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความนี้จะเป็นแนวทางซึ่งนำไปสู่การศึกษาเพื่อสร้างการบริหารทุนมนุษย์เชิงนวัตกรรมในอนาคตต่อไป

บรรณานุกรม

พะยอม วงศ์สารศรี. **การบริหารทรัพยากรมนุษย์.** พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2542.

พูลพงษ์ พงษ์วิทยภานุ, **การคิดเชิงนวัตกรรม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://pulpong.files.wordpress.com/2014/08/2557-5-innovativethinking-ho.pdf, [10 สิงหาคม 2563].

สัญญา เคณาภูมิ. “หลักการเบื้องต้นเกี่ยวกับองค์การและการจัดการ”. **วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์** ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน 2559) : 170-194.

อนุศรา ฬานันท์. **นวัตกรรมเทคโนโลยีทางการศึกษา**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https:// sites.google.com/site/nwatkrrmkarsuksa/home/khna-phu-cad-tha. [10 สิงหาคม 2563].

ภาวะผู้นำกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์
Leadership with human resources management

พนมพร เมฆพัฒน์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช วัดท่านา จังหวัดตาก

บทคัดย่อ

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดทางภาวะผู้นำของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ให้ผู้บริหารและผู้สนใจได้นำไปประยุกต์ใช้ เพื่อให้ได้ประโยชน์ต่อการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพต่อไป

ในปัจจุบันภาวะผู้นำของผู้บริหารในองค์การเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับพนักงานในองค์การ การบริหารจะสำเร็จหรือล้มเหลวขึ้นอยู่กับผู้บริหาร ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำจึงเป็นสิ่งสำคัญในการบริหารองค์การ เนื่องจากมนุษย์มีความรู้ความสามารถ มีสติปัญญา และสามารถพัฒนาศักยภาพได้อย่างไม่มีข้อจำกัด ทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นปัจจัยที่มีค่ายิ่งที่ก่อให้เกิดการพัฒนา และนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์สามารถปฏิบัติงานต่างๆ ให้สำเร็จมีประสิทธิภาพและบรรลุตามวัตถุประสงค์

การบริหารงานในองค์การมนุษย์ถือได้ว่าเป็นทรัพยากรสำคัญที่จะช่วยให้กระบวนการทำงานประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย และสร้างโอกาสการเจริญเติบโตขององค์การ การสรรหาคัดเลือกบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ การบำรุง รักษา และการพัฒนาบุคลากรให้ก้าวหน้าขึ้น มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทางที่ดี เป็นการดึงเอาความสามารถของทรัพยากรมนุษย์มาใช้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ทำให้เกิดความภักดีต่อองค์การ จึงเป็นการช่วยให้องค์การเจริญเติมโตยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ, การบริหารทรัพยากรมนุษย์

Abstract

This article aims to present the concept of human resource management leadership to executives and interested parties to apply. In order to benefit from effective management

At present, the leadership of the executive in the organization is part of the relationship with the employees in the organization. Management will succeed or fail depending on the management. Executives with leadership are important in organizational management. Because human beings have knowledge, abilities, intelligence and can develop unlimited potential. Human resources are the most valuable factors that cause

development. And be adapted to suit the situation and able to perform various tasks To achieve efficiency and achieve objectives

Human organization management can be considered as a key resource to help the work process achieve its goals, and create opportunities for the growth of the organization recruitment and selection of personnel with knowledge, capability, maintenance and development of personnel to advance. There is a good development of human resources. This is to draw on the capabilities of human resources to use them to their fullest potential, causing loyalty to the organization, thus helping the organization grow and grow more.

Keywords : Leadership, Human Resource Management

บทนำ

องค์การทุกองค์การมุ่งหวังที่จะให้การดำเนินงานบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ซึ่งมุ่งหวังใช้ทรัพยากรทางการบริหาร คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และวิธีการบริหารให้เกิดประโยชน์สูงสุด ปัจจัยสำคัญคือการการบริหารจัดการ มีองค์ประกอบหลายอย่าง ซึ่งหนึ่งในนั้น คือการบริหารจัดการทีมงานให้ทำงานตามหลักหรือเป้าหมายขององค์กรที่คาดหวังไว้ ความสำคัญของผู้นำที่จะต้องเข้าใจถึงแนววิธีในการบริหารทีมงานมากกว่าการลงมือปฏิบัติงาน ผู้นำจึงกลายเป็นกลไกที่สำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล องค์กรใดก็ตามมีผู้นำเชิงรุก ทำงานได้อย่าง เฉียบคม แม่นยำ มีประสิทธิภาพและรวดเร็วเท่ากับว่าองค์กรนั้น ๆ จะมีประสิทธิผลที่สูงสุดสร้างความยั่งยืนให้กับองค์กร ดังนั้นในองค์กรชั้นนำต่างๆ จึงมีแนวทางในการพัฒนาความเจริญก้าวหน้าขององค์กรผ่านการทำงานที่

มีประสิทธิภาพ นอกจากที่ผู้นำจะมีทักษะความรู้ในการทำงาน การพัฒนาทีมงาน ยังต้องมีความเข้าใจในคนหรือพนักงานที่ทำให้กับตนอย่างถ่องแท้ เข้าใจหลักการบริหารพนักงานผ่านเครื่องมือที่ได้รับการยอมรับจากนานาชาติคือเครื่องมือที่ใช้ในการบริหารงานบุคคล ที่จะทำให้เวลาในการพัฒนาทักษะที่สำคัญของผู้นำนั้นได้รวดเร็วเพิ่มมากขึ้น หลักสูตร การสร้างภาวะผู้นำเชิงรุก “Dynamic Leadership for Department” จึงถูกออกแบบมาเพื่อให้สอดคล้องกับการทำงานขององค์กรให้ผู้นำมีความคล่องตัวในการบริหารจัดการทีมงานที่ตนเองมีความรับผิดชอบผ่านกระบวนการของการบริหารจัดการที่เป็นสากล ร่วมกับหลักการบริหารจัดการงานบุคคล ทำให้ตนเองสามารถนำเครื่องมือที่สำคัญในการบริหารทีมงานไปพัฒนาต่อยอดสร้างความก้าวหน้าให้กับองค์กรได้ ด้วยวิธีการที่มีระบบของการบริหารจัดการที่ชัดเจน มีแนวทางที่จะต้องทำ และมีความเข้าใจเครื่องมือในการสร้างทีมงานที่ได้รับการยอมรับจากทั่วโลก **ภาวะผู้นำในส่วนของ พระธรรมปิฎก ให้ความหมายไว้ว่า “คุณสมบัติ เช่นสติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันกันไปสู่จุดมุ่งหมายที่ดีงาม”**ผู้นำที่มีประสิทธิภาพจะเข้าใจหลักหรือแนวทางในการพัฒนางานผ่านการพัฒนาศักยภาพของคนให้ทำงานให้ตนเองได้อย่างมีประสิทธิผลแนวทางการบริหารจัดการนำไปสู่การทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมาย

ความหมายของภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำ (Leadership) หมายถึง สัมพันธภาพในเรื่องของการใช้อิทธิพล ที่มีต่อกันและกันระหว่างผู้นำกับผู้ตามที่มุ่งหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยสะท้อนถึงวัตถุประสงค์ที่มีร่วมกันภาวะผู้นำเกี่ยวข้องกับ การใช้อิทธิพล (Influence) เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มบุคคล โดยกลุ่มบุคคลเหล่านั้นมีความตั้งใจที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะสะท้อนให้เห็นวัตถุประสงค์ที่มีร่วมกันระหว่างผู้นำกับผู้ตาม โดย Daft (1999) กล่าวว่า อิทธิพล (Influence) หมายถึง สัมพันธภาพระหว่างบุคคลที่ไม่ใช่การยอมจำนนและการบังคับ ซึ่งต้องมีลักษณะเป็นการยอมรับซึ่งกันและกัน (Reciprocal) ระหว่างผู้นำกับผู้ตามบุคคลในระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว มีความต้องการการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ภาวะผู้นำจึงเกี่ยวข้องกับการสร้างและการพัฒนาให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ไม่ใช่การรักษาสถานภาพเดิม (Status quo) ยิ่งไปกว่านั้นการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการผู้นำไม่ได้เป็นผู้กำหนดแต่เป็นที่วัตถุประสงค์กำหนดร่วมกันระหว่างผู้นำและผู้ตาม อันจะก่อให้เกิดแรงจูงใจที่จะโน้มน้าวบุคคลให้มุ่งไปสู่ผลสำเร็จที่ต้องการอย่างแท้จริง

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ ได้กล่าวถึงภาวะความเป็นผู้นำ ไว้ดังนี้

1. เป็นผู้รักษาหรือประสานให้สมาชิกกลุ่มอยู่ร่วมกัน หมายถึง จะต้องอยู่ใกล้ชิดกับกลุ่ม มีความสัมพันธ์กับคนในกลุ่ม และเป็นที่ยอมรับของคนในกลุ่มทำให้มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน

2. เป็นผู้ปฏิบัติภารกิจของกลุ่มให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ หมายถึง ผู้ทีจะต้องรับผิดชอบในกระบวนการวิธีการทำงานด้วยความมั่นคงและเข้าใจได้ และจะต้องทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

3. เป็นผู้อำนวยให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์ในกลุ่ม หมายถึง จะต้องปฏิบัติงานในทางที่อำนวยความสะดวกให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์และปฏิบัติ กันด้วยดี ของสมาชิกในกลุ่ม การติดต่อสื่อสารทีดีเป็นสิ่งสำคัญและเป็นการช่วยให้หน้าที่นี้บรรลุเป้าหมาย[1]

สตอกดิลล์ ได้สรุปทฤษฎีภาวะผู้นำไว้ 6 ทฤษฎีดังนี้

1. ทฤษฎีผู้ยิ่งใหญ่ (Great Man Theories) นักทฤษฎีในกลุ่มนี้พยายาม อธิบายว่าการเป็นผู้นำเป็นผลมาจากพันธุกรรม นั้นคือ เป็นผู้นำมาโดยกำเนิด (Leaders are born) เกิดมาพร้อมกับลักษณะบางอย่างที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ เป็นผู้นำ อนุชาของกษัตริย์ย่อมมีอำนาจและอิทธิพลมากกว่าคนธรรมดาอื่นๆ ผู้นำจะมีบุคลิกลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากคนอื่น นักทฤษฎีในกลุ่มนี้เชื่อว่าประวัติศาสตร์ของโลกคือ ประวัติของผู้ยิ่งใหญ่

2. ทฤษฎีสิ่งแวดล้อม (Environmental Theories) นักทฤษฎีในกลุ่มนี้มี ความเห็นว่า ผู้นำเป็นผลมาจากเวลา สถานที่ และสภาพแวดล้อม สิ่งแวดล้อมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ก่อให้เกิดความเป็นผู้นำสถานการณ์ทำให้เกิดผู้นำ นักทฤษฎีในกลุ่มนี้เชื่อว่าผู้นำเกิดขึ้นได้ด้วยความสามารถและทักษะในการแก้ปัญหา สังคม สงครามและวิกฤตการณ์ต่างๆ เปิดโอกาสให้คนเป็นผู้นำได้

3. ทฤษฎีบุคคลและสถานการณ์ (Personal-Situation Theories) ทฤษฎีผู้ ยิ่งใหญ่และทฤษฎีสิ่งแวดล้อมพยายามอธิบายแหล่งที่เกิดของภาวะผู้นำเพียงอย่างเดียว คือ ถ้ามิใช่คุณลักษณะเฉพาะหรือ

[1] สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, **ภาวะความเป็นผู้นำ**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร :บริษัท ส.เอเชียเพรส(1989) จำกัด, 2550).

ความเป็นอัจฉริยะ แล้วก็เป็นสิ่งแวดล้อมหรือ สถานการณ์ แต่ทฤษฎีนี้อธิบายว่า ภาวะผู้ผู้นำเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสถานการณ์ นักทฤษฎีในกลุ่มนี้บางคนเชื่อว่าผู้นำเป็นผลของ

1) ลักษณะทางบุคลิกภาพของผู้นำ

2) ธรรมชาติของกลุ่มและสมาชิกของกลุ่ม

3) เหตุการณ์หรือปัญหาที่กลุ่มเผชิญอยู่

หน้าที่สำคัญของผู้นำก็คือ

1) ช่วยเหลือกลุ่มในการกำหนดเป้าหมาย

2) ช่วยเหลือกลุ่มในการหาวิธีการที่จะบรรลุเป้าหมายของผู้นำ

ภาวะผู้นำเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายของผู้นำ และเป้าหมายกับความต้องการของผู้ตาม

4. ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์และความคาดหวัง (Interaction-Expectation Theories) นักทฤษฎีในกลุ่มนี้อธิบายว่าภาวะผู้นำก็คือการสร้างปฏิสัมพันธ์ ผู้นำจะมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น หากปฏิสัมพันธ์นั้นเป็นไปตามความคาดหวังของกลุ่ม แรงจูงใจในการ ทำงานของสมาชิกจะเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงความคาดหวังในเรื่องของรางวัล และการลงโทษ

5. ทฤษฎีมนุษยธรรม (Humanistic Theories) นักทฤษฎีในกลุ่มนี้อธิบายว่า โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ต้องการแรงจูงใจจึงพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพ และความกลมเกลียวของหน่วยงาน ผู้ผู้นำจำเป็นจะต้องหาทางส่งเสริม ควบคุม หรือจูงใจในลักษณะที่เหมาะสม เพื่อให้สมาชิกของกลุ่มปฏิบัติภารกิจเพื่อการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม ทฤษฎีนี้เน้นความเป็นมนุษย์ และธรรมชาติของมนุษย์ของสมาชิกภายในองค์การ

6. ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theories) ทฤษฎีนี้ตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมนั้นปรากฏในรูปของการแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิก ในกลุ่ม ปฏิสัมพันธ์จะดำเนินต่อไปตราบเท่าที่สมาชิกยังได้รับประโยชน์ร่วมกัน จากการแลกเปลี่ยนทางสังคมนั้น สมาชิกของกลุ่มมอบเกียรติ สถานะ และศักดิ์ศรีให้กับผู้นำ เพื่อแลกกับการที่ผู้ผู้นำช่วยให้กลุ่มบรรลุเป้าหมายได้[2]

ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ ได้กล่าวถึง ความเป็นภาวะผู้นำเป็นองค์ประกอบประการหนึ่งซึ่งทำให้การบริหารงานของผู้นำประสบผลสำเร็จ โดยเป็นการใช้พฤติกรรมของผู้นำแต่ละคนที่สะสมจากประสบการณ์หรือการรับรู้เพื่อใช้ในการชักจูงให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเต็มใจทำตามที่ผู้นำ ต้องการได้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นภาวะผู้นำ มีทฤษฎีเกี่ยวกับความเป็นผู้นำ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

1. ทฤษฎีคุณลักษณะผู้นำ (Trait Theories of Leadership) เป็นกลุ่มที่เน้นการศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะต่างๆที่มีอยู่ในตัวผู้นำ เช่น สติปัญญา ความรับผิดชอบ กล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นกลุ่มที่พยายามแสวงหาคำตอบว่า ผู้นำควรเป็นคนเช่นใด

[2] Stogdill, R.M., **Handbook of leadership**, (New York: Free Press, 1974).

2. ทฤษฎีความเป็นผู้นำเชิงพฤติกรรมศาสตร์หรือพฤติกรรมผู้นำ (Behavioral Theories of Leadership) เป็นกลุ่มที่มุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้นำที่แสดงออกมากลุ่มนี้พยายามแสวงหาคำตอบว่า ผู้นำควรมีพฤติกรรมอย่างไร

3. ทฤษฎีความเป็นผู้นำเชิงสถานการณ์ (Contingency Theories of Leadership) เป็นกลุ่มที่เน้นศึกษาสถานการณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับความเป็นภาวะผู้นำกลุ่มนี้ จะพยายามตอบคำถามที่ว่า ผู้นำจะต้องเรียนรู้สถานการณ์อะไรบ้าง เพื่อที่จะได้นำคนอื่นได้[3]

รังสรรค์ ประเสริฐศรี ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง พฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลหนึ่งที่จะชักนำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน หรือเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำกับผู้ตาม ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อบรรลุจุดหมายร่วมกัน หรือเป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่นและให้การสนับสนุนบุคคลเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การ ผู้นำเป็นบุคคลที่ทำให้องค์การประสบความก้าวหน้าและบรรลุผล[4]

สิปปนนท์ เกตุทัต ให้ความหมายว่า ผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์ จะต้องวิเคราะห์ตัดสินใจ โดยมองอย่างนก มองภาพรวมทั้งหมด และปฏิบัติตนอย่างหนอน เอากายใจและสมองเข้าสัมผัส สามารถวางแผนที่ชัดเจน จัดแผนงาน แผนคนและแผนเงินให้เข้ากัน กระจายและมอบให้เป็นนโยบาย[5]

ภาวะความเป็นผู้นำพื้นฐาน 4 แบบ

1. ผู้นำแบบการบอก (Telling Leadership Style) แบบนี้จะเป็นผู้นำที่ เน้นงานสูง (High-task) และการเน้นสัมพันธภาพจะต่ำ (Lowrelationship) ภาวะการเป็นผู้นำแบบนี้จะใช้ได้ผลก็ต่อเมื่อผู้ตามมีภาวะความเป็นผู้ใหญ่ในระดับต่ำมาก

2. ผู้นำแบบการขาย (Selling Leadership Style) แบบนี้จะเป็นผู้นำที่ เน้นงานสูง (High-task) และการเน้นสัมพันธภาพก็สูงด้วย (High-relationship) ภาวะการเป็นผู้นำแบบนี้จะใช้ได้ผลก็ ต่อเมื่อผู้ตามมีภาวะความเป็นผู้ใหญ่ในระดับต่ำ

3. ผู้นำแบบการมีส่วนร่วม (Participating Leadership Style) แบบนี้จะเป็นแบบภาวะการเป็นผู้นำที่ เน้นงานต่ำ (Low-task) แต่การเน้นที่สัมพันธภาพจะสูง (Highrelationship) ภาวะการเป็นผู้นำแบบนี้จะใช้ได้ผลก็ต่อเมื่อผู้ตามมี ภาวะความเป็นผู้ใหญ่ในระดับที่สูง

4. ผู้นำแบบการมอบหมายงาน (Delegating Leadership Style) แบบนี้จะเป็นแบบผู้นำที่เน้นงานต่ำ (Low-task) และการเน้นสัมพันธภาพก็จะต่ำด้วย (Low-relationship) ภาวะการเป็นผู้นำแบบนี้จะใช้ได้ผลก็ ต่อเมื่อผู้ตามมีภาวะความเป็นผู้ใหญ่ในระดับสูงมาก[6]

---

[3] ศิริวรรณ เสรีรัตนและคณะ, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : ดวงกมลสมัย, 2542), หน้า 437.

[4] รังสรรค์ ประเสริฐศรี, **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธนรัชการพิมพ์จำกัด, 2544), หน้า 31.

[5] สิปปนนท์ เกตุทัต, **วิสัยทัศน์กว้างไกลปฏิบัติได้ผลจริง**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มติชน, 2551), หน้า 32.

ถ้าพฤติกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นในหน่วยงานใด หัวหน้าหรือผู้นำหน่วยงานนั้นจะเป็นบุคคลที่มีแนวคิดของการเป็นผู้นำภาวะความเป็นผู้นำที่ดี[6]

ผู้นำภาวะความเป็นผู้นำที่ดี คือ

1. ผู้ใต้บังคับบัญชาจะเป็นผู้มาขอคำแนะนำปรึกษามากกว่าที่หัวหน้าจะเป็นผู้สั่งการ
2. ผู้นำสามารถเสนอแนะผู้ใต้บังคับบัญชา โดยที่ผู้ใต้บังคับบัญชาไม่รู้สึกว่า นั่นเป็นคำสั่ง
3. ผู้นำสามารถไปที่ทุกที่ในหน่วยงานได้ โดยผู้ใต้บังคับบัญชาไม่รู้สึกว่า เป็นการไปตรวจงานหรือไปจับผิด
4. ผู้นำมักจะไม่ค่อยได้ยินการนินทาเกี่ยวกับชีวิตส่วนตัวของสมาชิก แต่ถ้าหากหน่วยงานหรือสถานศึกษามีปัญหาเกิดขึ้น เขาควรจะได้ฟังเป็นคนแรก
5. ผู้ใต้บังคับบัญชาจะเสนอเรื่อง เพื่อการตัดสินใจเฉพาะในสิ่งที่นอกเหนือ อำนาจของผู้ใต้บังคับบัญชา
6. เมื่อผู้นำไปราชการที่อื่น และกลับมาโดยไม่หวังว่าจะต้องพบกับปัญหา หรือความยุ่งยากในหน่วยงาน
7. ถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เห็นด้วยกับนโยบายของหน่วยงาน สิ่งนี้จะไม่นำ ไปสู่การทะเลาะวิวาทเป็นส่วนตัว
8. เมื่อผู้นำเป็นประธานในที่ประชุม สมาชิกก็จะยินดีอภิปรายออกความเห็น และเสนอแนะโดยไม่นั่งเฉย ถ้าเกิดมีความคิดเห็นไม่ตรงกันก็จะถกเถียงกันเฉพาะ ในห้องประชุมเท่านั้น
9. เมื่อผู้นำเข้าร่วมประชุมโดยที่ผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นประธานการประชุมนั้นก็จะดำเนินไปตามปกติ
10. ถ้าหากผู้นำจะปรึกษาผู้อื่นเกี่ยวกับการเลื่อนตำแหน่ง การแต่งตั้ง หรือ อื่น ๆ ควรจะปรึกษากับบุคคลตามสายบังคับบัญชา
11. การย้าย เปลี่ยนงาน หรือลาออกของผู้ใต้บังคับบัญชามีน้อย
12. เมื่อผู้นำไม่อยู่ สถานศึกษานั้นสามารถดำเนินต่อไปได้ตามปกติ
13. การแตกเป็นก๊กเป็นเหล่าของผู้ใต้บังคับบัญชามีน้อยมาก
14. ผู้ใต้บังคับบัญชาร่วมทำงานกันเป็นคณะ เพื่อความสำเร็จของงานมากกว่า หวังผลประโยชน์อย่างอื่น[7]

ความสำคัญของผู้นำ ได้แก่

1. เป็นส่วนที่ดึงความรู้ความสามารถในตัวผู้บริหารออกมาใช้
2. เป็นส่วนช่วยประสานความขัดแย้งภายในหน่วยงาน
3. ช่วยโน้มน้าวชักจูงให้บุคลากรทุ่มเทความรู้ความสามรถให้แก่องค์การ
4. เป็นหลักยึดให้แก่บุคลากรเมื่อหน่วยงานหรือองค์กรเผชิญสภาวะคับขัน

---

[6] Stogdill, R.M., **Handbook of leadership**, (New York: Free Press, 1974).

[7] เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, **พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร ไทยวัฒนาพานิช, 2525).

แนวโน้มในปัจจุบันของภาวะผู้นำ

Transactional leadership คือ ภาวะผู้นำที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานโดยการให้รางวัลและการเข้าถึงผู้ปฏิบัติงาน และจูงใจด้วยการแลกเปลี่ยนด้วยการให้รางวัล

Transformational leadership คือ ภาวะผู้นำที่มีอำนาจบารมี และจูงใจปฏิบัติงานด้วยวิธีการหลายวิธี เช่น การสื่อสารที่ชัดเจนเกี่ยวกับวิสัยทัศน์

หน้าที่สำคัญที่สุดของการเป็นผู้นำ คือ การสร้างแรงจูงใจต่อการทำงานอย่างเต็มกำลัง และความสามารถในเกิดขึ้นกับผู้ใต้บังคับบัญชา

กุญแจสำคัญ 2 ประการต่อการเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ คือ ความน่าเชื่อถือและความเชื่อมั่นและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพของการเป็นผู้นำ

ผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ (Global Leadership)

การที่จะกลายเป็นผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ ไม่ใช่มีความรู้อยู่เพียงแค่ตลาด หรือการทำธุรกิจในประเทศของตนอย่างเดียว แต่ต้องมีความรอบรู้และศึกษาข้อมูลทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคม การเมืองของประเทศต่าง ๆ ด้วย เพราะการแข่งขันทางธุรกิจหรือองค์กรธุรกิจในปัจจุบัน ไม่ได้อยู่แต่เพียงภายในประเทศ แต่เพียงเท่านั้น แต่กลายเป็นองค์กรแบบโลกาภิวัตน์ คือมีการซื้อขายสินค้าและบริการระหว่างประเทศต่างๆ ทั่วโลก ไม่ว่าองค์กรหรือธุรกิจของเราต้องการขยายในระดับประเทศ หรือต่างประเทศก็ตาม การเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นโลกาภิวัฒน์ล้วนมีผลกระทบต่อเราทั้งสิ้น เพราะการแข่งขันแบบโลกาภิวัตน์ มุ่งเน้นต่อการสร้างมาตรฐานการบริการที่มีคุณภาพสูงขึ้นแก่ลูกค้า กระตุ้นเรื่องความคิดสร้างสรรค์ และการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ ดังจะเห็นได้จากมหาวิทยาลัยทั้งของรัฐและเอกชน ที่พยายามหันมาเปิดหลักสูตรเกี่ยวกับเรื่องการจัดการนวัตกรรมกันเพิ่มมากขึ้น หรือถ้าบริษัทของเราไม่ได้เป็นบริษัทข้ามชาติ หรือไม่ได้คิดที่จะทำธุรกิจนอกประเทศ ก็ต้องหันมาให้ความสนใจกับเรื่องโลกาภิวัตน์เพื่อรักษาส่วนบ่งทางการตลาดของตนเองไว้ เพราะเมื่อตลาดการค้าเป็นแบบไร้รมแดน เราก็ไม่สามารถที่จะห้ามไม่ให้ต่างชาติเข้ามาลงทุนในประเทศได้ เพราะประเทศไทยเองก็ส่งเสริมการลงทุนจากต่างชาติ ด้วยเหตุนี้ผู้ประกอบการหรือเจ้าของธุรกิจในประเทศไม่ตื่นตัวหรือปรับเปลี่ยนตัวเองให้ทันกับกระแสโลกาภิวัตน์ ก็จะถูกคู่แข่งที่เป็นบริษัทต่างชาติรุกไล่จนไม่มีที่ยืนในตลาดอีกไป

ผู้นำในยุคปัจจุบัน ต้องมีความแตกต่างจากบริหารธรกิจในอดีตเป็นอย่างมาก เพราะความต้องการของลูกค้าและพนักงานมีความแตกต่างและเปลี่ยนไป มาตรฐานของคุณภาพของคุณมีความเปลี่ยนแปลงไป มีสถาบันหรือหน่วยงานที่เข้ามาควบคุมมาตรฐานเหล่านี้โดยเฉพาะ ดังนั้นผู้นำในยุคปัจจุบันจึงต้องมองทะลุถึงความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ด้วยเหตุนี้ผู้นำในยุคโลกาภิวัตน์จึงมีความต้องการในเรื่องทักษะและความสามารถที่เพิ่มมากขึ้นต่อการนำไปสู่การเป็นผู้ที่มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จในท้ายสุด

สำหรับการนำองค์กรไปสู่ความมีประสิทธิภาพ ดังนั้น Masrshall Goldamith และคณะ จึงได้เสนอคุณลักษณะที่สำคัญ 5 ประการต่อการนำไปสู่การเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพในยุคโลกาภิวัตน์ ประกอบไปด้วย

1. การคิดแบบโลกาภิวัตน์ : ผู้นำต้องมีความเข้าใจในเรื่องแตกกิ่งสาขา หรือการขยายตัว ทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม กฎหมาย และการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน

2. เล็งเห็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม : คือการมองเห็นความหลากหลายในเรื่องรูปแบบการเป็นผู้นำ ประเภทอุตสาหกรรม พฤติกรรมและค่านิยมส่วนบุคคล รวมถึงเรื่องเชื้อชาติและเพศด้วย การเล็งเห็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมนอกจากจะช่วยให้ผู้นำเข้าใจมากขึ้นว่า ซึ่งถือเป็นทักษะสำคัญของผู้นำแบบโลกาภิวัตน์

3. พัฒนาความชำนาญทางด้านเทคโนโลยี : คือการติดต่อสื่อสาร ซึ่งต้องใช้เรื่องของเทคโนโลยีเข้ามาอำนวยความสะดวกโดย Marshall Goldsmith ได้ระบุว่าผู้นำต้องมีความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้

- การนำเรื่องเทคโนโลยีเข้ามาใช้ ส่งผลหรือสามารถช่วยบุคลากร และองค์การอย่างไร
- จะสร้าง และจัดการเรื่องการลงทุนในเทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้อย่างไร
- จะปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างในแง่บวกต่อการใช้เทคโนโลยีได้อย่างไร
- จะคัดเลือก พัฒนาและรักษาบุคลากรที่มีความสามารถทางด้านเทคโนโลยีได้อย่างไร

4. สร้างคู่แข่งและพันธมิตร : การสร้างคู่ค้าและพันธมิตร เป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งในการทำธุรกิจในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรที่ทำการค้าแบบชาติ

5. สร้างการมีส่วนร่วมในการเป็นผู้นำ : การสร้างการมีส่วนร่วมในการเป็นผู้นำเป็นเรื่องจำเป็น เพราะผู้นำหรือผู้บริหารไม่สามารถที่จะเป็นผู้ตัดสินได้แต่เพียงผู้เดียว ผู้นำต้องสร้างนิสัยในการแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือแสดงความคิดเห็นให้เกิดขึ้นให้ได้

ผู้บริหารยุคใหม่ในประเทศไทย ต้องหลุดจากกรอบแนวคิดเดิมๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนไปสู่การเป็นผู้นำระดับโลก เพราะการทำธุรกิจในปัจจุบัน จะหยุดเพียงแค่ภายในประเทศไม่ได้อีกต่อไป ดังนั้น ผู้นำต้องพยายามพัฒนาคุณสมบัติการเป็นผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ทั้ง 5 ประการดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น เพื่อพัฒนาไปสู่ความมีประสิทธิภาพในท้ายที่สุด

ความหมายของการบริหารทรัพยากรมนุษย์

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management : HRM) มีคำที่ใช้ใกล้เคียงกันหลายคำ เช่น การบริหารงานบุคคล การจัดกำลังคน ซึ่งในปัจจุบันนิยมใช้คำว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ปัจจัยสำคัญของการบริหารนั้นประกอบไปด้วยสิ่งสำคัญ 4 ประการ คือ มนุษย์, เงินทุน, วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ และการบริหารจัดการ ใน 4 ประการนี้ส่วนที่มีความสำคัญที่สุดคือมนุษย์ เพราะเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์มากที่สุดในการบริหารจัดการแต่ละองค์กร บุคคลที่มีศักยภาพย่อมทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และทำให้องค์กรพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำให้องค์กรเคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างไม่สะดุด หน้าที่ในการบริหารจัดการบุคคลนี้ถือว่าเป็นภาระกิจสำคัญอย่างยิ่งสำหรับฝ่ายทรัพยากรบุคคล ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลให้มีประสิทธิภาพนั้นต่างก็มีรายละเอียดมากมายด้วยเช่นกัน การบริหารจัดการในด้านความสามารถของบุคลากรนี้เป็นเรื่องที่มองข้ามไม่ได้เพราะนั่นเป็นปัจจัยสำคัญต่อการขับเคลื่อนขององค์กร

การบริหารจัดการในส่วนของบุคคลนี้ก็ได้แก่ เรื่องทักษะการทำงาน, ประสบการณ์การทำงาน, ไปจนถึงเรื่องของลักษณะนิสัยในการทำงาน เหล่านี้สามารถฝึกอบรมได้เพื่อให้บุคลากรแต่ละคนพัฒนาศักยภาพของตัวเองให้สูงขึ้นได้เช่นกัน

คำจำกัดความของคำว่า “ทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources หรือ HR)” หมายรวมถึงองค์ความรู้โดยรวม ทักษะ ความคิดสร้างสรรค์ พรสวรรค์ ความถนัดของบุคลากรโดยรวมที่ขับเคลื่อนองค์กรให้เดินหน้า และยังครอบคลุมไปถึงคุณค่า ทัศนคติ วิธีการจัดการกับปัญหา และความเชื่อของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ทำงานในองค์กร ทรัพยากรมนุษย์เป็นผลลัพธ์ของความสามารถที่ถูกถ่ายทอดกันมา ความรู้และทักษะที่สั่งสมก่อให้เกิดการชำนาญ โดยแสดงให้เห็นผ่านบุคลากรที่มีพรสวรรค์และความถนัด

ธรรมชาติของทรัพยากรมนุษย์มีหลายมิติ ในแง่ของชาติพันธุ์ ทรัพยากรมนุษย์หมายถึงความรู้ทักษะในการดำรงชีพ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ พรสวรรค์ และความถนัด ในขณะที่ถ้าพูดถึงทรัพยากรมนุษย์ในแต่ละองค์กร จะหมายถึงความสามารถที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ความรู้และทักษะในการทำงาน พรสวรรค์และความถนัดที่ปรากฏในบุคลากรทุกคนที่เป็นทรัพยากรสำคัญขององค์กร

ลักษณะของการบริหารทรัพยากรมนุษย์

แนวคิดในการบริหารทรัพยากรมนุษย์

การบริหารทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการที่ผู้บริหารใช้กลยุทธ์ในการนำเอาศักยภาพของบุคลากรในหน่วยงาน หรือองค์การมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีบรรยากาศในการทำงานที่ดี มีผลสำเร็จตามเป้าหมายขององค์การ สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ ปัจจัยที่สำคัญคือ ความสามารถของผู้บริหารในการนำความคิดมาสู่การปฏิบัติให้เกิดผล

เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของโลกที่มีความเจริญอย่างรวดเร็วและคนที่เข้าใจความหมายของการเปลี่ยนแปลงเท่านั้นจึงจะอยู่รอด และเจริญภายใต้กฎเกณฑ์ใหม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และเราต้องทราบว่าข้อสมมติฐานเก่าข้อใดที่ไม่สามารถนำมาใช้ได้อีกต่อไป ในศตวรรษที่ 21 นี้ ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงโดยสร้างความเข้าใจว่าต้องทำอย่างไรบ้าง เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบที่สามารถควบคุมและจัดการได้ โดยเฉพาะคนที่อยู่ในองค์การที่มีทั้งคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่

การที่องค์การจะกระทำภารกิจหลักให้บรรลุวัตถุประสงค์และมีประสิทธิ์ภาพนั้น หน่วยงานจำเป็นจะต้องมีบุคลากรที่มีคุณภาพในปริมาณที่เหมาะสมกับงาน ดังนั้นการบริหารทรัพยากรมนุษย์ จึงจัดเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งในการบริหารงาน เพราะบุคลากรเป็นผู้จัดหาและใช้ทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นเงิน วัสดุอุปกรณ์และการจัดการซึ่งถ้าองค์การเริ่มต้นด้วยการมีบุคลากรที่ดี มีความสามารถปัจจัยด้านอื่นๆ ก็จะดีตามมา ดังนั้นการบริหารทรัพยากรมนุษย์จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์การการบริหารทรัพยากรมนุษย์เป็นการดำเนินการที่เกี่ยวกับบุคคลที่ถือว่า เป็นทรัพยากรที่มีค่าที่สุดขององค์การเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การ พร้อมทั้งดำเนินการธำรงรักษาและพัฒนาให้ทรัพยากรมนุษย์ขององค์การมีคุณภาพชีวิตในการทำงานโดยมีภารกิจหลัก ได้แก่ การวางแผนทรัพยากรมนุษย์การกำหนดงานหรือออกแบบงาน การวิเคราะห์งาน การสรรหา การคัดเลือก การประเมินผลพนักงาน การฝึกอบรมและ

พัฒนา ค่าตอบแทน สุขภาพและความปลอดภัย การพันจากงานของพนักงาน ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารทุกระดับที่จะต้องรับผิดชอบต่อการจัดการทรัพยากรมนุษย์

ความสำคัญของการจัดการทรัพยากรมนุษย์

1. ช่วยให้บุคคลที่ปฏิบัติงานในองค์การมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน เกิดความจงรักภักดีต่อองค์การที่ตนปฏิบัติงาน

2. ช่วยพัฒนาให้องค์การเจริญเติบโต เพราะการจัดการทรัพยากรมนุษย์ เป็นสื่อกลางในการประสานงานกับแผนกต่างๆ เพื่อแสวงหาวิธีการให้ได้บุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาทำงานในองค์การให้เกิดประโยชน์สูงสุดทำให้องค์การเจริญเติบโตและพัฒนายิ่งขึ้น

3. ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงแก่สังคมและประเทศชาติ การจัดการทรัพยากรมนุษย์มีประสิทธิภาพย่อมไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างองค์การและผู้ปฏิบัติงานทำให้สภาพสังคมโดยส่วนรวมมีความสุขความเข้าใจที่ดีต่อกัน

บทบาทหน้าที่ของผู้นำการบริหารทรัพยากรมนุษย์

บทบาทหน้าที่ของผู้นำการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้องค์การมีการใช้ทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดประโยชน์สูงสุด บรรลุเป้าหมายขององค์การ ดังนั้น สมาคมการบริหารทรัพยากรมนุษย์ (The Society for Human Resource Management : SHRM) ของประเทศสหรัฐอเมริกาได้กำหนดไว้ 6 บทบาทหน้าที่หลักดังต่อไปนี้

1. การวางแผน การสรรหา และการคัดเลือกทรัพยากรมนุษย์ (Human resource planning, recruitment and selection) ดังนี้
    1.1 การวิเคราะห์งานเพื่อสร้างความต้องการเฉพาะของงานแต่ละงาน
    1.2 การคาดการณ์ความต้องการทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ
    1.3 การพัฒนาและจัดทำแผนปฏิบัติการตามความต้องการที่กำหนดไว้
    1.4 การสรรหาทรัพยากรมนุษย์ตามความต้องการขององค์การ
    1.5 การคัดเลือกและบรรจุในตำแหน่งงานที่ว่าง
2. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human resource development) มีหน้าที่ดังนี้
    2.1 การปฐมนิเทศและฝึกอบรมพนักงาน
    2.2 การออกแบบการปฏิบัติงานตามแผนและจัดโปรแกรมการพัฒนา
    2.3 การจัดตั้งทีมงานที่มีประสิทธิภาพ
    2.4 การประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานแต่ละคน
    2.5 การประเมินพนักงานเพื่อการพัฒนาอาชีพ
3. การจ่ายค่าตอบแทนและผลประโยชน์ (Compensation and benefits) มีหน้าที่ดังนี้
    3.1 การบริหารระบบการจ่ายค่าตอบแทนและผลประโยชน์เพื่อพนักงาน
    3.2 การบริหารค่าตอบแทนและผลประโยชน์ที่เป็นธรรม
4. พนักงานและแรงงานสัมพันธ์ (Employee and labor relations) มีหน้าที่ดังนี้

4.1 การรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างองค์การและสหภาพแรงงาน

4.2 การออกแนวปฏิบัติงานที่สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างองค์การและสหภาพแรงงาน

5. ความปลอดภัยและสุขภาพอนามัย (Safety and Health) มีหน้าที่ดังนี้

5.1 การบริหารด้านความปลอดภัยและสุขอนามัยของพนักงาน

5.2 การแก้ปัญหาที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของพนักงาน

6. การวิจัยทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Research) มีหน้าที่ดังนี้

6.1 การจัดหาข้อมูลและสารสนเทศทรัพยากรมนุษย์

6.2 การจัดระบบการสื่อสารข้อมูลการดำเนินงานของพนักงาน[10]

ภารกิจหลักการบริหารทรัพยากรมนุษย์

โดยปกติในการแบ่งภารกิจหลักให้สอดคล้องกับสภาพการแข่งขันทางธุรกิจมักจะแบ่งเป็น 4 ด้าน คือ

1. การสรรหา (recruitment) หมายถึง การเสาะแสวงหาเพื่อเลือกสรรให้ได้คนดีที่มีความรู้ ความสามารถเหมาะสมกับงาน และที่สำคัญที่สุด คือ สามารถปรับตนเองเข้ากับวัฒนธรรมของบริษัท (corporate culture) หรือ ปทัสถาน (norm) ขององค์การ

2. การพัฒนา (development) หมายถึง การดำเนินการที่ส่งเสริมให้พนักงาน มีความรู้ ความสามารถ ทัศนคติ และประสบการณ์เพิ่มมากขึ้นในรูปแบบของการฝึกอบรม การพัฒนาการศึกษาของพนักงาน เพื่อให้พนักงานสามารถปฏิบัติงานในตำแหน่งปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันก็ดำเนินการพัฒนาอาชีพพนักงาน ให้พร้อมที่จะรับผิดชอบหรือเติบโตในตำแหน่งที่สูงขึ้นรวมถึงการปรับหรือพัฒนาองค์การ ให้เป็นองค์กรที่ชนะในการแข่งขันได้ในที่สุด

3. การรักษาพนักงาน (retention) หมายถึง ความพยายามที่จะทำให้พนักงานพึงพอใจในการทำงาน ด้วยการสร้างบรรยากาศให้ผู้ปฏิบัติงานมีขวัญและกำลังใจในการทำงานมีโอกาสเติบโตก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และมีรายได้เพียงพอกับความเป็นอยู่และบริการต่างๆ ที่หน่วยงานจัดให้พนักงาน ซึ่งเป็นสิ่งจูงใจอย่างหนึ่ง

4. การใช้ประโยชน์ (utilization) หมายถึง การใช้คนให้ได้ประโยชน์สูงสุดตามแนวทางในการจัดทำแผนกำลังคน เพื่อจัดคนให้ตรงการงาน ให้ได้งานที่เหมาะสมกับความรู้ ความสามารถ เพื่อประโยชน์สูงสุดขององค์การ

ภารกิจทั้ง 4 ด้านนี้เป็นปัจจัยหลักที่สำคัญที่สุดในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ไม่ว่าองค์กรจะใช้แนวคิด หรือวางแผนรูปแบบใด จำเป็นที่จะต้องกำหนดภารกิจในการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างชัดเจน และสามารถเลือกใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละกิจกรรม เพื่อประสิทธิผลสูงสุดสู่การบรรลุเป้าหมายขององค์กร

---

[10] นงนุช วงษ์สุวรรณ, **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, 2553), หน้า 11-12.

บทสรุป

ภาวะผู้นำเป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารในการบริหารจัดการองค์การ ผู้บริหารขององค์การจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมหรือวิธีการในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ผู้บริหารจึงต้องเป็นผู้ที่มีลักษณะเป็นผู้นำมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี สามารถสื่อสารกับผู้อื่นได้ดีรู้จักเก็บรวบรวมข้อมูล และคิดวิเคราะห์เพื่อประกอบการตัดสินใจ ในการสรรหาบุคลากรมาร่วมงานสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน ตลอดจนมีวิธีปฏิบัติในการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างเป็นระบบ

การบริหารทรัพยากรมนุษย์นั้น มีองค์ประกอบสำคัญ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) คุณลักษณะเฉพาะของผู้นำคือ การวางแผน การการตัดสินใจ การมีส่วนร่วม สื่อสาร และการทำงานเป็นทีม 2) คุณลักษณะภาวะผู้นำ คือ การสร้างวิสัยทัศน์ การสร้างบารมี การสร้างแรงบันดาลใจและการกระตุ้นใช้ปัญญา และการคำนึงถึงเอกบุคคล 3) ทักษะของผู้บริหาร คือ เทคนิควิธีการสอนงาน มนุษย์สัมพันธ์ การตกผลึกรวบยอดความคิดและความรู้ความเข้าใจ การก่อให้เกิดความศรัทธาและความภักดีต่อองค์การ ผู้บริหารต้องมีการกำหนดเป้าหมายให้ชัดเจน มั่นคง แน่วแน่ การระดมทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกองค์การ มาช่วยงานขององค์การ ประสานงานและการติดตาม และประเมินผลการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์การ

การจัดการบริหารทรัพยากรมนุษย์ถือเป็น หัวใจสำคัญของการทำงาน ในทุกระบบขององค์การไม่ว่าจะเป็นยุคโบราณหรือยุคปัจจุบันที่มีเทคโนโลยีขั้นสูงมากมาย เพราะผู้ที่จะใช้นวัตกรรมต่างๆ เหล่านั้นให้มีคุณภาพ จะต้องเป็นการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพด้วย ระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์มีความสำคัญตั้งแต่การสรรหา เพื่อให้ได้คนที่มีคุณภาพ ใช้งานให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ มีการพัฒนาฝึกอบรมความรู้ใหม่ๆ การให้สวัสดิการและการสร้างแรงจูงใจก็มีความสำคัญไม่น้อย ทักษะใหม่ให้กับพนักงานได้มีการปรับตัวอยู่เสมอและสุดท้าย คือ ต้องมีระบบรักษาพนักงานให้อยู่ในองค์การด้วยความจงรักภักดีและความเต็มใจ ที่จะสามารถธำรงรักษาพนักงานไว้ ดังนั้น ภาวะผู้นำของผู้บริหารจะต้องบริหารทรัพยากรมนุษย์ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จึงจะนับได้ว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ประสบผลอย่างสูงสุด

บรรณานุกรม

นงนุช วงษ์สุวรรณ. **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, 2553.

รังสรรค์ ประเสริฐศรี. **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธนรัชการพิมพ์จำกัด, 2544.

ศิริวรรณ เสรีรัตนและคณะ, **องค์การและการจัดการ**, กรุงเทพมหานคร : ดวงกมลสมัย, 2542,

สิปปนนท์ เกตุทัต. **วิสัยทัศน์กว้างไกลปฏิบัติได้ผลจริง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มติชน, 2551.

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. **ภาวะความเป็นผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร :บริษัท ส.เอเชียเพรส(1989) จำกัด, 2550.

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. **พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2525.

Stogdill, R.M. **Handbook of leadership**. New York: Free Press, 1974.

การบริหารงานตามหลักพุทธธรรมในยุคชีวิตวิถีใหม่
Organizational Management According to Buddhist Principles in the New Normal Age

พระราชรัตนสุธี
ณัฏยาณี บุญทองคำ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

การบริหารงานตามหลักพุทธธรรมในยุค New Normal เป็นการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กรในการเตรียมตัว การปรับเปลี่ยนกระบวนการและวิธีการทำงานในยุค New Normal ส่งผลให้การทำงานเกิดสัมฤทธิ์ผลเป็นไปตามเป้าหมายขององค์กร โดยผู้เขียนได้นำหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นเครื่องมือในการบริหารงาน ที่ช่วยประสานคนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ประกอบด้วย 1) การให้ คือ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นการส่งเสริมสังคมแห่งการให้ระหว่างบุคลากรในองค์กร 2) การพูดคำสุภาพ อ่อนหวาน เป็น การส่งเสริมด้านการสื่อสารเชิงบวกระหว่างผู้ให้บริการกับผู้รับบริการ 3) การบำเพ็ญ ประโยชน์ช่วยเหลือกันและกัน และ 4) การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย เป็นการส่งเสริมด้านการวางตัว ให้เหมาะสมกับฐานะของตนในสังคม ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้สามารถ นำมาบูรณาการหรือประยุกต์ใช้กับการบริหารงานในองค์กรได้ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: การบริหารงาน, หลักพุทธธรรม, ชีวิตวิถีใหม่

Abstract

The administration according to the Buddhist principles in the New Normal era is the application of Buddhist principles in organizational management in preparation. The adjustment of processes and working methods in the New Normal era resulted in the work being achieved in accordance with the corporate goals. In which the author has brought the principles of Fourfold Sangaha Vattu. As a management tool to help bring the crowd together happily include 1) Giving is the sacrifice, and generosity is the promotion of a giving society between the personnel in the organization. 2) Polite speech promotes positive communication between service provider and client. 3) Serving and helping each other and 4) Persistence it promotes posing To suit their position in society. Not taking advantage of others. Which these principles can it can be integrated or applied to the management of the organization, both public and private as well.

Keywords : Administration, Buddhism, New Normal

บทนำ

จากเหตุการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ส่งผลให้โลกต้องกำหนดมาตรการต่างๆ เพื่อหยุดยั้งการแพร่กระจายของโรค ทั้งการกักตัว งดการสัมผัส ลดกิจกรรมต่างๆ ที่มีโอกาสให้เชื้อโรคติดต่อจากคนสู่คน สภาวะเศรษฐกิจทั่วโลกเกิดชะงักส่งผลกระทบต่อ ธุรกิจสถานที่ท่องเที่ยว ธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจสายการบิน ธุรกิจอีเว้นท์ ธุรกิจร้านอาหาร ห้างสรรพสินค้าและขยายวงกว้างไปสู่ธุรกิจอื่นๆ จนได้รับผลกระทบทางธุรกิจไม่เว้นแม้แต่ธุรกิจสถาบันการเงิน และธุรกิจเทคโนโลยีอย่างกิจการ Startup การปรับตัวไปสู่ การอยู่รอด และการใช้ชีวิต การทำธุรกิจของผู้คนแม้ในช่วงที่มีอัตราระบาดของโลกลงลดลง แต่เมื่อยังไม่มียารักษาโรคหรือวัคซีนที่มีการรับรองทางการแพทย์ การใช้ชีวิต การทำธุรกิจยังต้องคิดถึงวิถีชีวิตแบบใหม่ที่เรียกว่า New Normal ในวิกฤติมักมีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย ทำให้พฤติกรรมของบุคคลและกลุ่มภายในองค์การเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะพฤติกรรมการใช้ชีวิตหรือการเข้าสังคมของผู้คน การปรับตัวสู่ยุคดิจิทัลและการใช้ช่องทางออนไลน์ในการทำงานที่เพิ่มมากขึ้นทั้งในกลุ่มองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชน รวมถึงวิธีการเตรียมรับมือสังคมยุค New Normal ที่จะเป็นวิถีชีวิตใหม่หลังพ้นวิกฤติโควิด-19 หากรู้ทันสถานการณ์และปรับตัวได้ก่อนย่อมได้เปรียบ ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ย่อมส่งผลถึงธุรกิจอย่างมาก การเตรียมพร้อมในการปรับตัวเป็นสิ่งที่สำคัญ เพื่อลดความเสียหายที่จะเกิดขึ้นในครั้งนี้ให้ได้มากที่สุด

New Normal ในวันนี้อาจเป็นแนวทางในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและจะกลายเป็นคำที่ถูกพูดถึงอย่างปรกติวิธีในอนาคตเหมือนกับที่เคยเกิดขึ้นแล้วในวิกฤติต่างๆ ก่อนหน้านี้ แต่การเตรียมพร้อมและตั้งรับอย่างดียังเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้องค์กรสามารถดำรงอยู่ได้ไม่ว่าจะมีอีกกี่วิกฤติผ่านเข้ามา จึงเป็นเหตุและปัจจัย ส่งผลให้องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนต้องเตรียมรับมือพร้อมทั้งปรับตัวด้วยการบริหารในยุค New Normal ทำให้ผู้บริหารหลายคนต้องยอมรับถึงอุปสรรคนี้อย่างไม่มีข้อโต้แย้ง หลายคนอาจรู้สึกยากลำบาก หากผู้บริหารมีกระบวนการความคิดที่ถูกต้องเหมาะสมและมีความสามารถ ก็จะสามารถฝ่าฝันสถานการณ์นี้ไปได้ สถานการณ์นี้เป็นภาวะแห่งการท้าทายศักยภาพและความแข็งแกร่งของผู้บริหารที่ต้องรับมือกับสถานการณ์นี้ได้

ในโอกาสนี้ผู้เขียนขอกล่าวถึงการนำหลักพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้ประยุกต์ในงานบริหารที่ประสบความสำเร็จ โดยการนำหลักสังคหวัตถุ 4 เข้ามาเป็นองค์ประกอบของงานบริหารในยุค New Normal เพราะหลักพุทธธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาถือเป็นแนวทางการปฏิบัติที่ยึดถือมาตั้งแต่โบราณ ซึ่งบุคคลทั่วไปทราบและเป็นแนวทางที่ดีที่ควรปฏิบัติในส่วนของการบริหารนั้น ผู้บริหารหรือองค์กรหากเข้าใจถึงประโยชน์ของพุทธธรรมและนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารงานการทำงานในองค์กรร่วมกันก็จะประสบความสำเร็จ

การเตรียมตัวขององค์กรในยุค New Normal

เมื่อวิกฤติครั้งนี้ผ่านพ้นไป ย่อมพ่วงมาด้วยความเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ที่เรียกว่า New Normal ซึ่งจะเข้ามามีบทบาท และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวทางและรูปแบบการดำเนินงานขององค์กรทุกขนาด ซึ่งผู้บริหารควรมีการเตรียมตัวและเตรียมความพร้อมดังนี้

1. ทุกส่วนงานต้องมีฟังก์ชั่นการทำงานชัดเจนและมีประสิทธิภาพ ส่วนไหนไม่จำเป็นอีกต่อไปในสถานการณ์โควิด-19 ก็ต้องตัดทิ้งไปเสียให้หมด เสมือนกับการตัดไขมันส่วนเกินที่คอยแต่จะถ่วงให้องค์กรอ่อนแอ หายใจลำบาก และวิ่งต่อไปข้างหน้าได้ช้าลง จะเห็นได้ว่าหลายองค์กรมีการลดบุคลากรในส่วนที่ไม่จำเป็นออก ในมุมของบุคลากรเองก็ต้องหมั่นสำรวจว่าตนเองเป็นเพียง Fat ที่รอวันโดนเฉือนทิ้ง หรือกล้ามเนื้อที่องค์กรต้องการมาช่วยเติมพลังขับเคลื่อนองค์กรกันแน่[1]

2. ผู้บริหารต้องสามารถเรียนรู้จากสภาวะรอบตัวและปรับกลยุทธ์จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นให้ได้ โดยเฉพาะการเรียนรู้เทคโนโลยีดิจิทัลต่างๆ เข้ามาปรับใช้ ทั้งที่เกิดขึ้นในโลกออฟไลน์และออนไลน์ เพราะการเรียนรู้ที่ดีที่สุดคือการเรียนรู้แบบ Lifeline Learning ซึ่งสามารถนำมาต่อยอดเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารองค์กรให้รอดพ้นสถานการณ์ในครั้งนี้ไปได้

3. การรักษาสภาพคล่องให้กับธุรกิจ การบริหารเงินทุนหมุนเวียนและกระแสเงินสดให้เพียงพอต่อการดำเนินงาน การลงทุนที่ใช้เม็ดเงินมหาศาลจำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบคอบมากขึ้น เพราะเงินสดในมือกลายเป็นสิ่งที่มีค่าชี้เป็นชี้ตายธุรกิจได้

4. การตัดสินใจอะไรในช่วงเวลานี้ต้องคิดเผื่ออนาคตด้วย อย่าตัดสินใจอะไรผลีผลาม องค์กรควรมีการวางแผนระยะยาว มองข้ามช็อตออกไปให้ได้หลายๆ Scenario ทั้งในกรณีที่สถานการณ์ออกมาดีและไม่ดี ว่าจะมีแผนงานอย่างไรต่อ

5. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีด้านดิจิทัลในองค์กรมากขึ้น เช่น การจัดการเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์ การซื้อสินค้าและบริการ ผู้ประกอบการจะต้องเตรียมแนวทางสำหรับการสร้างประสบการณ์ใหม่ให้ผู้บริโภค เพื่อกระตุ้นให้เกิดการตัดสินใจซื้อทั้งช่องทางออนไลน์ และออฟไลน์

6. การขายสินค้าแบบอัตโนมัติ พร้อมบริการข้อมูลแก่ลูกค้าแบบเรียลไทม์ เพื่อความรวดเร็วเข้าถึงทุกที่ทุกเวลา

7. การนำหุ่นยนต์ ยานพาหนะไร้คนขับ หรือโดรนมาให้บริการ ในธุรกิจต่างๆ เช่น การศึกษา สุขภาพ การแพทย์

8. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อจัดการออนไลน์ เช่น กลุ่มธุรกิจอีเวนท์ อบรม สัมมนา

---

[1] คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, **5L กลยุทธ์การปรับองค์กรในยุค New Normal**", [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/888000, [5 กรกฎาคม 2563].

การปรับเปลี่ยนกระบวนการและวิธีการทำงานในยุค New Normal

การเพิ่มประสิทธิภาพและยกระดับคุณภาพมาตรฐานในการให้บริการและการพัฒนาองค์การ เริ่มจากการวางแผนการลดต้นทุนค่าใช้จ่าย การเพิ่มผลผลิต รวมถึงการปรับปรุงระเบียบ ขั้นตอนและแนวทางการให้บริการประชาชน แบบฟอร์ม และวิธีการติดต่อสื่อสาร เพื่อให้เกิดความเรียบง่าย รวดเร็ว และเสริมสร้างความพึงพอใจแก่ประชาชนผู้รับบริการ โดยปรับปรุงระบบการประเมินผลการดำเนินงาน จัดให้มีการเจรจาและทำข้อตกลงว่าด้วยผลงานประจำปี ให้สอดรับกับแผนยุทธศาสตร์และแผนดำเนินงานรายปีกับหัวหน้าส่วนงานไว้เป็นการล่วงหน้า รวมทั้งให้มีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามข้อตกลงดังกล่าวทุกสิ้นปี และถือเป็นเงื่อนไขของการให้เงินรางวัลประจำปีแก่ส่วนงาน ให้มีการทบทวนแผนยุทธศาสตร์และแผนดำเนินงาน/โครงการต่างๆ อย่างเป็นระบบและสม่ำเสมอ เพื่อนำมาปรับปรุงให้สอดรับกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปและจัดลำดับความสำคัญของการจัดสรรทรัพยากรให้มีความเหมาะสมมากขึ้น ในการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และตัวชี้วัด ของแผนยุทธศาสตร์และแผนดำเนินงาน การจัดทำข้อตกลงว่าด้วยผลงาน รวมถึงการทบทวน ติดตามและประเมินผลนั้นให้มีกระบวนการปรึกษาหารือ การสำรวจและรับฟังความคิดเห็นของประชาชน[2] และ/หรือการเปิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรง ในการปรับปรุงขั้นตอนและแนวทางการให้บริการประชาชนนั้น ให้แต่ละส่วนงานเสนอแผนในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายและระเบียบปฏิบัติที่ล้าสมัย ไม่มีความจำเป็น หรืออาจเป็นอุปสรรคต่อการให้บริการประชาชนและเปิดโอกาสให้ภาคเอกชน หรือองค์กรพัฒนาไม่แสวงหากำไรและองค์กรประชาสังคม สามารถคัดค้านและเข้ามาดำเนินการแข่งขันได้ (Contestability) ให้มีการจัดทำแนวทางและคู่มือการบริหารราชการที่ดีเพื่อใช้ประกอบในการชี้แจงทำความเข้าใจเผยแพร่และฝึกอบรม และให้คำปรึกษาแนะนำแก่ส่วนราชการต่างๆ รวมถึงการใช้ประโยชน์ในฐานะเป็นเครื่องมือในการประเมินตนเอง (Self-assessment) ของผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในการปรับตัวเพื่อเข้าสู่ new normal ด้วยวิธีการดังนี้

1. องค์กรควรมุ่งเน้นผลงาน (output) แทนที่จะสนใจอยู่กับการลงเวลามาทำงาน โดยฝ่ายบุคคลต้องทบทวนตำแหน่งงาน และหน่วยงานต่างๆ ว่าตำแหน่งและหน่วยงานใดที่สามารถทำงานอยู่ที่บ้านได้บ้าง หน่วยงานไหนที่ยังจำเป็นต้องมาทำงานที่บริษัท/สำนักงาน ซึ่งส่วนมากมักจะเป็นงานที่จะต้องมาใช้เครื่องไม้เครื่องมือในที่ทำงาน เช่น ในโรงงาน พร้อมทั้งกำหนดวิธีการวัดผลงานตามลักษณะงานให้ชัดเจน

2. หา software ที่เหมาะสมเพื่อสนับสนุนการทำงาน ไม่ว่าจะเป็น software สำหรับการ work from home หรือ software ที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างบุคลากรในการประสานงาน รวมถึงมีการวางมาตรการในการสื่อสารสั่งการของแต่ละหน่วยงาน ว่าใครจะเป็น contact person เมื่อเกิดเหตุเร่งด่วนฉุกเฉิน

3. องค์กรจะต้องค้นหาว่าตำแหน่งใดเป็นตำแหน่งงานหลัก และบุคลากรคนไหนบ้างที่เป็นตำแหน่งงานที่ใช้ทักษะเฉพาะตน พร้อมทั้งต้องทำผังทดแทน (succession plan) ในกรณีที่บุคลากรที่เป็นตำแหน่งงานที่ใช้ทักษะเฉพาะตน ติดเชื้อหรือไม่สามารถปฏิบัติงานได้ ใครจะเป็นคนทำงานแทนได้ พร้อมทั้ง

[2] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, “**แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบ ราชการไทย (พ.ศ. 2546 –พ.ศ. 2550)**”, 2546 (อัดสำเนา).

ต้องมีแผนการพัฒนาบุคลากร individ-ual development plan-IDP) ที่ถูกวางตัวให้เป็นทายาท (successor) รวมถึงมีการติดตามผลการพัฒนาให้ชัดเจน

4. องค์กรต้องทำแผนงานสถานที่ทำงานใหม่ ให้สอดคล้องกับยุค COVID-19 เพื่อป้องกันหรือลดการติดเชื้อ

5. ปรับเปลี่ยนรูปแบบการติดต่อประสานงานภายในองค์กร โดยการวางแนวปฏิบัติให้ชัดเจนว่าจะมีกฎเกณฑ์อย่างไรบ้าง ดังนี้

5.1 กรณีบุคลากรจะต้องเดินทางไปติดต่องานต่างประเทศแล้วกลับมาประเทศไทย

5.2 กรณีบุคลากรจากต่างประเทศจะต้องมาติดต่องานในประเทศไทย

5.3 กรณีบุคคลภายนอกเข้ามาติดต่องานในหน่วยงานต่าง ๆ จะต้องมีจุดพักรอตรงไหน หรือมีการสกรีนบุคคลภายนอกแบบไหนยังไง

6. การดูแลสิ่งอำนวยความสะดวกส่วนกลางให้ปลอดเชื้อ และมีความสะอาดเพิ่มขึ้น เช่น ห้องอาหาร canteen), ห้องออกกำลังกาย (fitness), ห้องประชุม, จุดรับแขก, สภาพแวดล้อมในสถานที่ทำงาน ฯลฯ

7. ต้องทบทวนผังองค์กร และอัตรากำลังใหม่ โดยพิจารณาว่าหน่วยงานไหนควรจะมีอัตรากำลังเท่าเดิม หน่วยงานไหนจะลดอัตรากำลังลงได้ งานใดที่สามารถ outsource ได้ ซึ่งจะรวมไปถึงการวิเคราะห์งาน (job analysis) ในตำแหน่งต่าง ๆ ใหม่อีกครั้งหนึ่งให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน

8. ปรับปรุงกระบวนการสรรหาว่าจ้าง สำหรับเรื่องนี้บางองค์กรอาจจะมีระบบรองรับอยู่แล้ว แต่สำหรับองค์กรที่ยังไม่มีก็คงจะต้องเริ่มคิดวางระบบเกี่ยวกับการสรรหาว่าจ้าง ดังต่อไปนี้

8.1 การรับสมัครโดยกรอกใบสมัครผ่านหน้าเว็บไซต์ของบริษัท

8.2 การทดสอบความสามารถเบื้องต้นของผู้สมัครผ่านหน้าเว็บไซต์ของบริษัท

8.3 การให้ผู้สมัครงานส่งคลิปแนะนำตัวเองและประวัติการทำงานมาทางเว็บไซต์ของบริษัท

8.4 การสัมภาษณ์ทางออนไลน์

9. ปรับปรุงกระบวนการประเมินผลการปฏิบัติงาน โดยการหา software มาใช้ในการประเมินผลการปฏิบัติงาน องค์กรควรจะต้องลด หรือยกเลิกการประเมินผลการปฏิบัติงานแบบกระดาษ เพื่อให้หัวหน้าผู้ประเมินสามารถประเมินผลการปฏิบัติงานลูกน้องได้ทุกแห่ง เช่น เป็นแอปพลิเคชั่นการประเมินผลงานผ่านมือถือ หรือประเมินในโน้ตบุ๊กที่บ้านก็ได้

10. ปรับรูปแบบการจัดการฝึกอบรมให้เหมาะสม เช่น บางหลักสูตรอาจจะใช้การฝึกอบรมแบบออนไลน์ (ซึ่งมักจะเหมาะกับการสอนแบบบรรยายทางเดียว) แต่ถ้าเป็นหลักสูตรฝึกอบรมที่จะต้องลงมือปฏิบัติ หรือมี workshop ก็ต้องจัดให้มีบุคลากรเข้าอบรมไม่มากนัก มีการนั่งห่างกันในระยะที่เหมาะสม สวมหน้ากากอนามัยในระหว่างการอบรม ทำความสะอาดสถานที่ฝึกอบรมเพื่อลดการแพร่เชื้อโรค

การบริหารคนในยุค New Normal

วงศ์วริศ รัตนชัยสิทธิ์ ยังได้เสนอถึงการประยุกต์ใช้ทฤษฎี เศรษฐศาสตร์ในการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรโดยการใช้ทฤษฎีทางด้านเศรษฐศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งประกอบด้วย

1. Scarce Resource Theory หรือทฤษฎีการใช้ทรัพยากรที่จำกัด ทฤษฎีนี้กล่าวถึงข้อจำกัดของการใช้ทรัพยากร ทั้งที่เป็นงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ เวลา ซึ่งองค์กรอาจเผชิญปัญหาการมีทรัพยากรไม่เพียงพอ ผู้ปฏิบัติงานจึงต้องตัดสินใจเลือกทรัพยากรอื่นมาใช้ทดแทน โดยคาดการณ์ถึงทรัพยากรที่ถูกใช้กับผลตอบแทนที่ได้รับจากการลงทุน (Return on Investment) ตลอดจนการเลือกใช้ทรัพยากรนั้นจะคุ้มค่ากับการลงทุน หรือไม่

2. Sustainable Resource Theory หรือทฤษฎีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นผลตอบแทนที่ได้รับและมองเป้าหมายระยะยาว ดังนั้น การลงทุนที่เกิดขึ้นจึงต้องคำนึงถึงข้อได้เปรียบในการแข่งขัน (Sustainable Advantage) โดยนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการทำงาน และต้องมองถึงการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันกับคู่แข่งในระยะยาว

3. Human Capital Theory หรือทฤษฎีมองมนุษย์ให้เป็นทุน ซึ่งหมายถึง ความรู้ทักษะ ความสามารถของบุคลากรซึ่งมีคุณค่าในการสร้างศักยภาพให้แก่องค์กร[3]

Bateman and Snell กล่าวว่า ทฤษฎีดังกล่าวเป็นทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์โดยพิจารณาถึงผลผลิตที่ได้รับจากบุคลากร เปรียบเทียบกับสิ่งที่ได้ลงทุนไปในรูปแบบของการฝึกอบรมและการศึกษาภายใต้การตัดสินใจของผู้บริหารเป็นการวิเคราะห์ประสิทธิภาพของต้นทุน (Cost – Effectiveness Analysis) ซึ่งทฤษฎีนี้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้ที่เพิ่มขึ้น กับผลผลิตของบุคลากรที่เพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย และเมื่อผลผลิตเพิ่มสูงขึ้นผลตอบแทนย่อมเพิ่มสูงขึ้นด้วย การลงทุนซึ่งกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงการเพิ่มมูลค่าของมนุษย์ที่เป็นบุคลากรในองค์กร[4]

พระพรหมคุณาภรณ์หรือ ป.อ.ปยุตโต ได้สรุปไว้ว่า มนุษย์เมื่อได้รับการพัฒนาจะมีความรู้เพิ่มขึ้นมีความคิดที่ก้าวไกล เข้าใจตนเองและเข้าใจองค์กรปฏิบัติงานอย่างเหมาะสมเกิดประโยชน์ต่อองค์กรของตนและสังคมโดยรวม นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) องค์กรจึงปรับตัวตอบสนองต่อสังคมอยู่ร่วมกันเกื้อกูลกันอย่างสมดุล[5]

---

[3] วงศ์วริศ รัตนชัยสิทธิ์, แนวทางการบริหารจัดการภาครัฐเพื่อการส่งเสริมบุคลากรใน อุตสาหกรรมสิ่งทอ, (ดุษฎีนิพนธ์การจัดการภาครัฐสถาบัน: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต), 2552.

[4] Bate, S.T. and Snell, A.S., Management: Leading and collabo rating in a Competitive World. (Boston: McGraw Hill, 2009).

[5] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2551).

1. การรักษาระยะห่างในที่ทำงาน คนทำงานที่เปลี่ยนจากการทำงานที่บ้าน และกลับมาเข้าทำงานที่บริษัท ยังคงคุ้นเคยกับการปฏิบัติแบบรักษาระยะห่างเพื่อลดความเสี่ยงการติดเชื้อไวรัส และยังคงเห็นความสำคัญจากการดูแลสุขภาพในที่ทำงานมากขึ้น

2. ใช้เทคโนโลยีช่วยทำงานมากยิ่งขึ้น จากการรักษาระยะห่างทางสังคมและการ work from home ที่เคยปฏิบัติจนเคยชิด ทำให้เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการทำงาน โดยเฉพาะอินเทอร์เน็ต และแอปพลิเคชันต่างๆ เช่นการประชุมงาน การส่งงาน

3. มีการพัฒนาทักษะผ่านคอร์สออนไลน์ ในการทำงานช่วงโควิด-19 ทำให้ผู้คนบางกลุ่มถูกเลิกจ้าง หรือถูกลดเงินเดือน การพัฒนาตัวเองเพื่อให้มีความสามารถ และเป็นผู้เชี่ยวชาญตามที่ตลาดแรงงานยังต้องการจึงมีความสำคัญ ดังนั้นการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ ผ่านช่องทางออนไลน์ จึงเป็นทางเลือกของชาวออฟฟิศที่ทำให้ได้พัฒนาตัวเองพร้อมกับที่ยังทำงานประจำได้อยู่

การอยู่รอดขององค์กรในยุคชีวิตวิถีใหม่ ต้องเริ่มต้นจากสมาชิกในองค์ที่ต้องมีความเข้าใจในสถานการณ์ พร้อมที่จะเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีต่างๆ การเปลี่ยนแปลงอย่างคาดการณ์ไม่ได้นี้ ที่จะเกิดขึ้นทั้งด้านบวกและด้านลบ ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีตามยุคสมัย โดยการติดต่อสื่อสารกับคนในองค์กรและภายนอกองค์กร ผ่าน Digital, Social media ต่างๆ ในเมื่อไม่มีใครสามารถต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงได้ ทางเลือกสุดท้ายจึงเป็นการปรับตัวและอยู่ร่วมกัน หลายองค์กรที่เคยวางแผนที่จะนำเทคโนโนโลยี และระบบการทำงานแบบใหม่ๆ มาก็ได้นำมาปรับใช้อย่างรวดเร็วในช่วงนี้ สมาชิกในองค์กรตั้งแต่ตำแหน่งผู้บริหารจนถึงฝ่ายปฏิบัติการต้องเรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน จึงเป็นการยากที่จะทำตามแผนการที่วางไว้ หากแต่ทุกคนในองค์กรยังมีความ

หลักพุทธธรรมกับการบริหารใน New Normal

การบริหาร คนทั่วไปอาจมองเป็นเรื่องของชาวบ้าน ไม่เกี่ยวกับพระสงฆ์มากเท่าใดนัก แต่ถ้ามองให้ดีแล้ว เรื่องนี้เกี่ยวกับพระสงฆ์และพระพุทธศาสนามาก เพราะว่าในพระพุทธศาสนา ก็มีสถาบันมีองค์การที่จะต้องมีการบริหาร อันนี้ก็คือคณะสงฆ์หรือเรียกว่า ภิกษุสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้บริหารภิกษุสงฆ์ หรือที่เราเรียกกันในปัจจุบันว่า คณะสงฆ์ เวลานี้ฝรั่งยอมรับบอกว่า คณะสงฆ์นี้เป็นองค์กรที่มีอายุยืนยาวที่สุดในโลก ไม่ปรากฏว่ามีองค์กรใดในโลกตะวันตก ตะวันออกที่ไหนอื่นที่จะยั่งยืนอยู่ได้ มีแต่เกิดมาแล้วก็ล่มสลายจบสิ้นไป แต่คณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่พระพุทธเจ้าทรงตั้งมา 2,500 กว่าปี อยู่มาได้จนบัดนี้ แสดงว่า ความยั่งยืนของคณะสงฆ์จะต้องมีวิธีการบริหารอะไรที่จะทำให้อยู่ได้อย่างยั่งยืนมั่นคง[6]

องค์กรมีการปรับเปลี่ยนตลอดเวลาจะช้าหรือเร็วก็ต้องมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้ตอบโจทย์ของการแข่งขัน รายได้ ความต้องการของประชาชน และเทคโนโลยี งานจึงมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่มีงานหรือตำแหน่งใดที่ไม่เปลี่ยนแปลงในอนาคตอันใกล้นี้ เมื่อเราต้องการปรับเปลี่ยนตัวเองพัฒนาตัวเอง

[6] ธนภณ สมหวัง, **ทฤษฎีหรือแนวคิดว่าด้วยการบริหารและการจัดการองค์กรของพระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://dspace.spu.ac.th/bitstream/123456789/3969/1/, [5 กรกฎาคม 2563].

ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม หาทักษะใหม่ๆ ก่อนจะถูกบังคับให้เปลี่ยน เราเปลี่ยนแปลงเองจะดีกว่า โดยการหาแรงบันดาลใจ หาเป้าหมายที่ท้าทาย หรือหาว่าถ้าจะทำงานในองค์กรและเติบโตไปกับองค์กรต่อไป เราต้องพัฒนาตัวเองอะไรบ้าง ดังนั้น ผู้เขียนขอนำหลักพุทธธรรม คือ สังคหวัตถุ 4 เป็นเครื่องมือในการบริหารงานที่ช่วยประสานคนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นเครื่องช่วยขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความรัก สร้างแรงบันดาลใจ สามารถนำไปใช้ได้ตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับสังคม เป็นธรรมที่ก่อให้เกิดความผาสุกในบ้านเมือง และประเทศชาตินั่นเอง คือ

1. ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมบ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สิ่งของที่เราหามาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้

2. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาดูดดื่มน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสำหรับกาลเทศะให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษย์สัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจานั้น จะต้องพูดโดยยึดถือหลักเกณฑ์

3. อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

4. สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย ทำตนเสมอด้วยปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกันในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขคุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย ตลอดถึงวางตนเหมาะแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี[7]

ดังนั้น การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้ในการบริหารองค์กรส่งผลให้การปฏิบัติงานของบุคลากรเกิดความรักในองค์กร มีความสามัคคี ช่วยกันแก้ไขปัญหา เกิดประพฤติที่ดีต่อองค์กร อันจะช่วยส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคลากรในองค์กรด้วยกันเอง และระหว่างองค์กรกับบุคลากรมากขึ้น ทำให้การปฏิบัติงานเป็นไปด้วยความสุข เกิดความสำเร็จในการปฏิบัติงาน รวมไปถึงการสร้างความจงรักภักดีต่อองค์กรของบุคลากร และยังช่วยส่งเสริมให้บุคลากรเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน รู้จักบทบาทหน้าที่ของ

[7] พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ 12 พ.ศ. 2546 พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2546).

ตนเองมากขึ้น ให้ความสำคัญกับตนเองว่าเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรที่จะเข้าไปช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในองค์กร ด้วยความเต็มใจ

บทสรุป

การบริหารงานในยุค New Normal จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีหลักพุทธธรรม เพราะหลักธรรมทั้งหลายเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นหลักสังคหวัตถ 4 หรือหลักธรรมใดๆ ก็ตามเป็นหลักความดีของการกระทำทางกาย วาจา และใจ ระหว่างผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงานทุกฝ่าย ดังนั้นบุคลากรในองค์กรทุกคนย่อมมีความพึงพอใจกับการบริหารโดยใช้ หลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตตา (โอบอ้อมอารี วจีไพเราะ สงเคราะห์ประชาชน วางตนเหมาะสม)

ดังนั้น การทำงานใน New Normal เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการทำงานที่ต้องมีวินัยและบริหารจัดการงานให้ดี พยายามรักษาคุณภาพงานอย่างต่อเนื่อง ทำความคุ้นเคยกับเครื่องมือสื่อสาร จึงจะทำให้การทำงานเกิดผลสัมฤทธิเป็นไปตามเป้าหมายขององค์กร มีตัวชี้วัด และต้องมีหลักธรรมเข้ามาใช้ในการบริหาร หลักสังคหวัตถุ 4 คือ

ทาน คือ การให้ ได้แก่ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

ปิยวาจา คือ การพูดคำสุภาพ อ่อนหวาน

อัตถจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกันและกัน

สมานัตตตา คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย

จะเห็นได้ว่าหากผู้บริหารให้ความสำคัญกับความเสมอภาคและมีความเป็นธรรมต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาอย่างเท่าเทียมกัน ไม่เลือกปฏิบัติผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาถึงจะปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะเห็นว่าผู้บังคับบัญชามีความเป็นธรรมจึงเกิดกำลังใจที่จะมุ่งมั่นปฏิบัติงานอย่างเต็มที่

บรรณานุกรม

คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **5L กลยุทธ์การปรับองค์กรในยุค New Normal**". [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/888000. [5 กรกฎาคม 2563].

ธนภณ สมหวัง. **ทฤษฎีหรือแนวคิดว่าด้วยการบริหารและการจัดการองค์กรของพระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://dspace.spu.ac.th/bitstream/123456789/3969/1/>. [5 กรกฎาคม 2563].

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ 12 พ.ศ. 2546 พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2546.

พระพรหมคุณากรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **การพัฒนาที่ยั้งยืน.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2551.

วงศ์วริศ รัตนชัยสิทธิ์. แนวทางการบริหารจัดการภาครัฐเพื่อการส่งเสริมบุคลากรใน อุตสาหกรรมสิ่งทอ. ดุษฎีนิพนธ์การจัดการภาครัฐสถาบัน: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2552.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. “**แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบ ราชการไทย (พ.ศ. 2546 –พ.ศ. 2550)**”, 2546 (อัดสำเนา).

Bate, S.T. and Snell, A.S. Management: Leading and collabo rating in a Competitive World. Boston: McGraw Hill, 2009.

การส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนบ้านหัวฝาย
The Promotion and Conservation of Thai Herbal Wisdoms of Ban Hua Fai Community

ฤทธิชัย แกมนาค
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
สุภัชชา แกมนาค
นักวิจัยอิสระ

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม จากกลุ่มตัวอย่าง 20 รูป/คน โดยวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาลักษณะการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนบ้านหัวฝาย 2) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างมูลค่าเพิ่มของสมุนไพรพื้นบ้านชุมชนบ้านหัวฝาย และ 3) เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นบ้านชุมชนบ้านหัวฝาย

ผลการวิจัย พบว่าสมุนไพรที่ชุมชนบ้านหัวฝายนำมาใช้มี 2 ประเภท 1) สมุนไพรที่นำมาใช้ในการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพร 2) สมุนไพรที่นำมาใช้เป็นอาหาร วิธีการอนุรักษ์สมุนไพรมี 4 วิธี 1) การปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนให้ตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญในนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ 2) การปลูกสมุนไพร 3) การฟื้นฟู ปรับปรุงภูมิปัญญาในการใช้สมุนไพรให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน 4) การเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาการใช้สมุนไพร กระบวนการสร้างมูลค่าเพิ่มมี 4 ขั้นตอน 1)กระบวนการผลิต เริ่มต้นจากคุณภาพและมาตรฐานของวัตถุดิบ 2) นวัตกรรม มีการใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการผลิตสมุนไพรให้ได้มาตราฐาน 3) การตลาดและประชาสัมพันธ์ มีการประชาสัมพันธ์ทางช่องต่าง ๆ 4) ผลลัพธ์ ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นและมูลค่าการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้น การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร มี 5 ขั้นตอน 1) การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น พบว่าสมุนไพรส่วนใหญ่ที่นำมาใช้ทำผลิตภัณฑ์สมุนไพร เป็นสมุนไพรที่สมาชิกปลูกและนำมาจำหน่าย 2) การสร้างแนวคิด สมาชิกมุ่งมั่นตั้งใจทำงานและการนำผลิตภัณฑ์เข้าสู่กระบวนการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน 3) การประเมินแนวความคิดสมาชิกมีความพร้อมในการดำเนินการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อเข้าสู่กระบวนการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน 4) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ลูกประคบสมุนไพรเป็นผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสม5 การนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดด้วยวิธี จำหน่ายแก่คณะผู้ที่เดินทางมาศึกษาดูงาน ในงานที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดขึ้นและจัดจำหน่ายในต่างประเทศ

คำสำคัญ : การส่งเสริม อนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย สมุนไพรพื้นบ้าน

Abstract

This research study is a qualitative research study conducting the interviews and group conversations with 20 samples. The purposes are as follows: 1) to study the conservative characteristics of the herbal wisdoms of Ban Hua Fai Community, 2) to consider the value addition processes of the local herbs, and 3) to develop the herbal products.

It was found that there were two types of the herbs: 1) the herbs processed into the herbal products and 2) the edible herbs. There were four conservation methods as follows: 1) developing the conservative minds of the people in the community in order to make them aware of the important uses of the herbs, 2) growing the herbs, 3) restoring and modernizing the herbal uses for modern and daily lives, and 4) publishing and exchanging the herbal wisdoms. There were four value addition processes as follows: 1) the production processes started from the qualities and standards of the raw materials, 2) the innovations included the uses of the technologies for standardizing the herbal products, 3) the marketing and public relations through the different channels, and 4) the results generated the incomes for the farmers and increased the total sales volume. There were five product development processes: 1) the initial data collection (it was found that most of the herbs processed into the herbal products were grown and distributed by the members), 2) the concept development (the members were dedicated to work and make the products meet the community product standards), 3) the conceptual evaluation (the members were ready to develop the products in order to meet the community product standards, 4) the product development (the herbal massage balls were appropriate products), and 5) the product distribution (the products were distributed to the visitors at the organizations and other countries).

Keywords : Promotion, Conservation, Thai Herbal Wisdoms

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)[1] ได้สนับสนุนยุทธศาสตร์การพัฒนาสมุนไพรที่เป็นยาและเครื่องสำอางที่มีศักยภาพและมีความต้องการของตลาดโดยกำหนดแนวทางการพัฒนาที่มีความสำคัญสูงและสามารถผลักดันสู่การปฏิบัติ เกี่ยวกับพืชสมุนไพร ไว้ในประเด็น “การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน” ด้วยการให้มีการปกป้องและอนุรักษ์

[1] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2558), หน้า 110.

ทรัพยากรพันธุกรรม อนุรักษ์พันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น สนับสนุนธนาคารพันธุกรรมที่มีการดำเนินการอยู่แล้วอย่างเป็นระบบทั้งพืช สัตว์และจุลินทรีย์ ส่งเสริมการใช้ประโยชน์ การสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรชีวภาพ และให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม จัดทำชุดการวิจัยเพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างเป็นระบบ ผลักดันให้มีการนำงานวิจัยที่มีอยู่มาพัฒนาต่อยอดทางธุรกิจ สนับสนุนยุทธศาสตร์การพัฒนาสมุนไพรที่เป็นยาและเครื่องสำอางที่มีศักยภาพและมีความต้องการของตลาด เชื่อมโยงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชีวภาพใหม่กับกระบวนการพัฒนาสินค้าชุมชน หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์(OTOP) โดยค้นหาเอกลักษณ์และศักยภาพที่แท้จริงของทรัพยากรชีวภาพภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีนวัตกรรมและมีมูลค่าสูง

ในอดีตการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้านถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ล้ำค่าของสังคมไทยเกิดจากปรัชญาของหมอพื้นบ้านที่สามารถจำแนกแยกแยะฤทธิ์และสรรพคุณของสมุนไพรจากธรรมชาติเพื่อใช้ในการเยียวยารักษาความเจ็บป่วย การรักษาโดยระบบการแพทย์พื้นบ้านจึงเป็นระบบการรักษาโรคแบบประสบการณ์ของชุมชน ที่ได้รับการสั่งสมถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ มีความหลากหลายแตกต่างกันไปแต่ละสังคมวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ ได้มีการพัฒนาการใช้สมุนไพรในระบบการแพทย์พื้นบ้านมาอย่างต่อเนื่อง โดยถือว่าสมุนไพรเป็นรูปแบบการรักษาหลักของระบบการแพทย์พื้นบ้าน และสมุนไพรยังคงมีบทบาทในการดูแลสุขภาพของประชาชนมาโดยตลอด คนไทยโบราณจึงผูกพันกับหมอพื้นบ้านและยาสมุนไพรในการดูแลรักษาสุขภาพของชุมชน โดยในหลายปีที่ผ่านมาประเทศไทยต้องสูญเสียงบประมาณด้านการสาธารณสุขในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสียไปกับการรักษาโรคด้วยวิธีการทางการแพทย์สมัยใหม่ จากข้อมูลกระทรวงสาธารณสุขในปีงบประมาณ 2551 ชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลจำเป็นต้องจัดสรรงบประมาณให้กับกระทรวงสาธารณสุขมีมูลค่าถึง 142,192 ล้านบาท เนื่องจากเป็นการรักษาแบบการแพทย์แผนตะวันตกและตะวันออก จึงต้องสิ้นเปลืองงบประมาณไปกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่นำเข้ามา ทำให้ประชาชนหันมาสนใจการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคอันเป็นภูมิปัญญาเก่าแก่เพิ่มมากขึ้น[2]

พืชสมุนไพรเป็นผลผลิตจากธรรมชาติที่มนุษย์รู้จักนำมาใช้เป็นประโยชน์ เพื่อการรักษาโรคภัยไข้เจ็บตั้งแต่โบราณกาลแล้ว เช่น ในเอเชียก็มีหลักฐานแสดงว่ามนุษย์รู้จักใช้พืชสมุนไพรมากว่า 6,000 ปี แต่หลังจากที่ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ มีการพัฒนาเจริญก้าวหน้ามากขึ้น มีการสังเคราะห์และผลิตยาจากสารเคมี ในรูปที่ใช้ประโยชน์ได้ง่าย สะดวกสบายในการใช้มากกว่าสมุนไพร ทำให้ความนิยมใช้ยาสมุนไพรลดลงมาเป็นอันมาก เป็นเหตุให้ความรู้วิทยาการด้านสมุนไพรขาดการพัฒนาไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร ในปัจจุบันทั่วโลกได้ยอมรับแล้วว่าผลที่ได้จากการสกัดสมุนไพร[3] แม้สมุนไพรสามารถรักษาโรคบางชนิดได้โดยไม่ต้องใช้ยาแผนปัจจุบัน แต่ยาแผนปัจจุบันบางชนิดอาจมีราคาแพง และต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก อีกทั้งยังอาจ

---

[2] สยามรัฐ, **ภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวจีนเมืองเบตงนำสมุนไพรทางเลือกรักษาโรค**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://siamrath.co.th/n/76457, [14มกราคม 2560].

[3] สุภรัชต์ อินทรเทพ, **รูปแบบการพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการดำรงชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมสำหรับครัวเรือนในชุมชน จังหวัดสระแก้ว,** ดุษฎีนิพนธ์, สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา, (ปทุมธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี, 2561), หน้า 1.

หาซื้อได้ยากในท้องถิ่น ซึ่งแตกต่างจากสมุนไพรนั้นสามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่นเพราะส่วนใหญ่ได้จากพืชซึ่งมีอยู่ทั่วไปทั้งในเมืองและชนบทใช้เป็นยาบำรุงรักษาให้ร่างกายมีสุขภาพแข็งแรงใช้เป็นยาฆ่าแมลงในสวนผักใช้ปรุงแต่ง กลิ่น สี รส ของอาหาร เป็นการอนุรักษ์มรดกไทยให้ประชาชนในแต่ละท้องถิ่น รู้จักช่วยตนเองในการนำพืชสมุนไพรในท้องถิ่นของตนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามแบบแผนโบราณทำให้คนเห็นคุณค่าและกลับมาดำเนินชีวิตใกล้ชิดธรรมชาติยิ่งขึ้นทำให้เกิดความภูมิใจในวัฒนธรรมและคุณค่าของความเป็นไทย

ชุมชนบ้านหัวฝาย ตำบลสันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย เป็นสถานที่ตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุและได้มีการจัดกลุ่มรักษ์สมุนไพรขึ้น ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 150 คน อายุระหว่าง 60 - 80 ปี[4] สมาชิกกลุ่มรักษ์สมุนไพรมีการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง โดยการสืบทอดองค์ความรู้ด้านสมุนไพรและตำรับยาพื้นบ้านมาจากหมอพื้นบ้าน สมาชิกต้องการให้มีคนมาสืบทอดองค์ความรู้ด้านสมุนไพรและตำรับยา

จากสภาพดังกล่าวผู้วิจัยจึงได้ค้นหาวิธีการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชน โดยกำหนดโจทย์วิจัยว่าควรมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นบ้านชุมชนวัดหัวฝาย จังหวัดเชียงรายมีรูปแบบอย่างไร โดยใช้การวิจัยและพัฒนาดำเนินการยกระดับคุณภาพของการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยสมุนไพรพื้นบ้านในชุมชนวัดหัวฝาย ให้มีความรู้ และเจตคติในการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อการดำรงชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นบ้าน ซึ่งจะส่งผลให้สามารถพึ่งตนเองได้ทั้งด้านสุขภาพ และรายได้รวมทั้งสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล ทั้งในด้านการอุปโภค บริโภคและการอนุรักษ์สมุนไพรพื้นบ้านให้คงอยู่ และใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาลักษณะการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนบ้านหัวฝาย ตำบลสันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างมูลค่าเพิ่มของสมุนไพรพื้นบ้านชุมชนบ้านหัวฝาย ตำบล สันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

3. เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นบ้านชุมชนบ้านหัวฝาย ตำบลสันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

1) รูปแบบการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Approach) โดยศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth Interviews)และการสนทนากลุ่มย่อย(Focus Group Discussion) คณะผู้วิจันได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิปัญญาในการใช้สมุนไพร และการใช้สมุนไพรในชีวิตประจำวัน แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิปัญญา แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างมูลค่าเพิ่ม

[4] สัมภาษณ์, **พระครูปิยวรรณพิพัฒน์** เจ้าอาวาสวัดหัวฝาย 26 ธันวาคม 2560.

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์และศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขณะเดียวกันในการสนทนากลุ่มนั้น คณะผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนการสร้างมูลค่าเพิ่มของสมุนไพรในชุมชนบ้านหัวฝาย เพื่อนำไปสู่แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นบ้านชุมชนบ้านหัวฝาย การทำวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลของการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงลึก โดยการสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งมีคุณสมบัติสอดคล้องกับประเด็นสาระสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย ผู้บริหาร สมาชิกกลุ่มรักษ์สมุนไพร และหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร จำนวน 20 รูป/คน และการสนทนากลุ่มย่อย ประกอบด้วย ผู้บริหาร สมาชิกกลุ่มรักษ์สมุนไพร จำนวน 20 รูป/คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชน โดยคณะผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีรายละเอียดดังนี้

1. คณะผู้วิจัย ได้ทำหน้าที่เป็นผู้สนทนากลุ่ม โดยการวิจัยครั้งนี้ได้เตรียมความพร้อม คือ

1.1 การเตรียมความรู้ด้านเนื้อหาสาระและแนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชน

1.2 การเตรียมความรู้ด้านระเบียบวิธีวิจัย โดยผู้วิจัยต้องมีความรู้ด้านการวิจัยเชิงคุณภาพและมีการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษาในประเด็นต่าง ๆ

1.3 การบันทึกการสนทนา การจดบันทึกการสนทนากลุ่ม โดยบันทึกคำพูดของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม พูดคุยตามลำดับ เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ข้อมูล

1.4 ผู้ดูแลความเรียบร้อยทั่วไป ซึ่งทำหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกทั่วไป

2. แบบบันทึกข้อมูลการสนทนากลุ่มและแบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคล ใช้สำหรับบันทึกข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชื่อ-นามสกุล

3. แบบบันทึกภาคสนาม เพื่อบันทึกหมายเลขผู้ให้ข้อมูล รายละเอียดเบื้องต้นของการสัมภาษณ์ เช่น วันที่ เวลาการสัมภาษณ์

4. แนวทางการสนทนากลุ่ม เกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชน ซึ่งคณะผู้วิจัยทำการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปเป็นประเด็นที่สำคัญน่าสนใจ เพื่อนำไปสร้างคำถาม

5 การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลใน 2 ลักษณะ คือ

5.1 การสนทนากลุ่ม คณะผู้วิจัยใช้เทคนิคการสนทนากลุ่มเป็นวิธีการเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ โดยมีการจดบันทึกระหว่างสนทนากลุ่ม ก่อนการสนทนากลุ่มคณะผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ในการสนทนากลุ่ม จากนั้นนำข้อมูลไปวิเคราะห์ต่อไป

5.2 การบันทึกภาคสนาม ประกอบไปด้วย 2 ส่วน คือการบันทึกภาคสนามโดยคณะผู้วิจัยเอง ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม จะทำการบันทึกภาคสนาม เมื่อการสนทนากลุ่มเสร็จสิ้น และส่วนที่ 2 เป็นการบันทึกภาคสนามโดยผู้บันทึกสนทนาซึ่งจะทำการร่วมไปกับการบันทึกการสนทนากลุ่มโดยย่อ และนำข้อมูลจากการบันทึกภาคสนามไปประกอบกับการวิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผลการวิจัย

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ลงพื้นที่ภาคสนามสัมภาษณ์เจ้าอาวาส สมาชิกกลุ่มรักษ์สมุนไพรชุมชนบ้านหัวฝายและปราชญ์ชาวบ้าน

3. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ประชากรกลุ่มเป้าหมาย แล้วบันทึกเป็นข้อมูล โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

(1) กิจกรรมการพัฒนาการแปรรูปพืชสมุนไพรท้องถิ่นจากทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพด้านพืชสมุนไพร เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน บ้านหัวฝาย ตำบลสันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงรายตามภูมิปัญญาท้องถิ่น

(2) กิจกรรมส่งเสริมผลิตภัณฑ์ เพื่อผลักดันผลิตภัณฑ์ให้เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1) นำข้อมูลที่ได้การเก็บรวบรวมจากเอกสาร (Document) และเก็บข้อมูลภาคสนาม(Field Study) จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) มาจัดระเบียบข้อมูลโดยจำแนกตามประเด็นการศึกษาให้ครบทุกองค์ประกอบที่ศึกษา โดยแยกแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

2) วิเคราะห์ข้อมูลในขณะที่บันทึกข้อมูล เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลให้ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3) หลังจากเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์และการจัดสนทนากลุ่มจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และนำข้อมูลมาแจกแจงเป็นหมวดหมู่ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย แล้วนำมาวิเคราะห์และเรียบเรียงข้อมูล

4) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

กระบวนการในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาข้อมูลทางเอกสาร(Documentary research) มาใช้ในกระบวนการวิเคราะห์โดยดำเนินการร่วมกับขบวนการรวบรวมข้อมูลจากสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth interview) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth interview) การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) การวิเคราะห์จากการทำกิจกรรมกลุ่มเชิงปฏิบัติการเพื่อศึกษาและประมวลผลองค์ความรู้ แนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชน

บ้านหัวฝาย โดยวิธีการวิเคราะห์อันจะได้ดำเนินกระบวนการตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ อันได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยพิจารณษประเด็นหลัก(Major themes) หรือแบบแผนหลัก(Major pattern) ที่พบในข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ทั้งหมด จากนั้นจึงนำประเด็นหลัก(Major themes)มาพิจารณาแบ่งแยกเป็นประเด็นย่อย(Sub- themes)และหัวข้อย่อย(Categories)อันเป็นกระบวนการวิเคราะห์ โดยเริ่มต้นจากการวิเคราะห์ภาพรวมไปสู่การวิเคราะห์ตามแนวทางวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาลักษณะการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนบ้านหัวฝาย พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านหัวฝายปลูกสมุนไพร ไว้ใช้เป็นสมุนไพร ขณะที่มีครัวเรือนบางส่วนที่ไม่ได้ปลูกไว้เป็นสมุนไพร แต่นำมาใช้เป็นสมุนไพรในการดำรงชีวิตประจำวัน จำนวน 23 ชนิด สามารถได้จัดแบ่งสมุนไพรพื้นบ้านที่ใช้ในพื้นที่ชุมชนบ้านหัวฝาย จังหวัดเชียงราย ไว้ 2 ประเภท ดังนี้

1) สมุนไพรพื้นบ้านที่นำมาใช้ในการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรในชุมชนบ้านหัวฝาย พบว่า มีการนำสมุนไพรมาเป็นส่วนผสมในการทำผลิตภัณฑ์สมุนไพร ซึ่งผลิตภัณฑ์แต่ละประเภทได้นำสมุนไพรพื้นบ้านมาเป็นส่วนผสม จำนวน 11 ชนิด ดังนี้ กระชาย ขมิ้นชัน ข่า ไพล ตะไคร้ ตระไคร้หอม มะกรูด มะขาม มะตูม เตยหอม และส้มป่อย มีการนำสมุนไพรพื้นบ้านมาเป็นส่วนผสมในการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ อย่างหลากหลาย มีรูปแบบและวิธีการใช้ที่สะดวกมีความปลอดภัยกับผู้บริโภคมากขึ้นและมีการผลิตเป็นการค้า มีการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ผลิตภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพร มีการนำสมุนไพรมาเป็นส่วนผสม จำนวน 6 ชนิด น้ำมันนวดสมุนไพรนำสมุนไพรมาเป็นส่วนผสม จำนวน 4 ชนิด สเปรย์ตะไคร้หอมไล่ยุงนำสมุนไพรมาเป็นส่วนผสม จำนวน 1 ชนิด ยาหม่องไพลนำสมุนไพรมาเป็นส่วนผสม จำนวน 5 ชนิด น้ำมันมนต์สมุนไพรนำสมุนไพรมาเป็นส่วนผสม จำนวน 3 ชนิด

2) สมุนไพรที่นำมาใช้เป็นอาหารหรือเป็นส่วนผสมในการปรุงอาหาร พบว่า ครัวเรือนในชุมชนบ้านหัวฝายมีการนำสมุนไพรพื้นบ้านมาใช้ประโยชน์โดยตรงนำมาเป็นอาหารหรือส่วนประกอบอาหาร 29 ชนิด ดังนี้ กระชาย กระเทียม กระเพรา กล้วยน้ำว้า ขนุน ขมิ้นชัน ข่า ขิง ขี้เหล็ก แคบ้าน ชะพลู ชะอม ตะไคร้ ตะไคร้หอม เตยหอม ตำลึง น้อยหน่า ฝรั่ง พริก ฟักทอง ไพล มะกรูด มะขาม มะตูม มะนาว มะรุม สะเดา ส้มป่อยและโหระพา

นอกจากนั้นพบว่าคุณสมบัติของสมุนไพรพื้นบ้านที่ชุมชนบ้านหัวฝาย จังหวัดเชียงราย นำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน แบ่งออกเป็น 4 ชนิด ดังนี้ 1)พืชล้มลุก ประกอบด้วยสมุนไพร 13 ชนิด ได้แก่ กระชาย กระเทียม กล้วยน้ำว้า ขมิ้นชัน ข่า ขิง ชะพลู ตะไคร้ ตะไคร้หอม เตยหอม ไพล ฟักทองและโหระพา 2) ไม้พุ่ม ประกอบด้วยสมุนไพร 5 ชนิด ดังนี้ กระเพรา ชะอม พริก มะนาวและส้มป่อย 3) ไม้ยืนต้น ประกอบด้วยสมุนไพร 10 ชนิด ดังนี้ ขนุน ขี้เหล็ก แคบ้าน น้อยหน่า ฝรั่งมะกรูด มะขาม มะตูม มะรุมและสะเดา 4)ไม้เลื้อย ประกอบด้วยสมุนไพร 1 ชนิด ดังนี้ ตำลึง

และผลจากการศึกษายังพบอีกว่า สมุนไพรพื้นบ้านที่ชุมชนบ้านหัวฝายนำมารักษาอาการกลุ่มโรคต่าง ๆ จำแนกออกเป็น 5 กลุ่มโรค ดังนี้ 1) กลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร รักษาอาการเจ็บป่วย ท้องอืด

ท้องเฟ้อ แน่นจุกเสียด อาการท้องผูก อาการท้องเสีย ถ่ายพยาธิ มีการนำสมุนไพร 15 ชนิดมารักษาโรคต่าง ๆ ดังนี้ กระชาย กระเทียม กระเพรา กล้วยน้ำว้า ขมิ้นชัน ข่า ขิง ขี้เหล็ก ชะพลู ชะอม ตะไคร้ ไพล ฟักทอง มะขามและมะตูม 2) กลุ่มโรคระบบทางเดินหายใจ รักษาอาการเจ็บป่วย อาการไอ เจ็บคอและระคายคอจากเสมหะ มีสมุนไพร 6 ชนิด ดังนี้ ขิง ฟักทอง มะกรูด มะขาม มะนาวและส้มป่อย 3) กลุ่มโรคระบบขับถ่าย รักษาอาการเจ็บป่วย เช่น อาการขัดเบา ขับปัสสาวะ มีสมุนไพร 3 ชนิด ดังนี้ ตะไคร้ เตยหอมและฟักทอง 4) กลุ่มโรคโรคผิวหนัง รักษาอาการเจ็บป่วย อาการกลาก เกลื้อน หิด ฝี แผลพุพอง อาการแพ้อักเสบจากแมลง สัตว์กัดต่อย อาการลมพิษ ผื่นคันตามผิวหนัง มีสมุนไพร 4 ชนิด ดังนี้ กระเทียม กระเพรา ขมิ้นชันและฟักทอง และ5) กลุ่มโรคอาการเจ็บป่วยอื่น ๆ รักษาอาการเจ็บป่วย อาการเคล็ด ขัดยอก อาการนอนไม่หลับ ร้อนใน ยาบำรุงกำลัง มีสมุนไพร 4 ชนิด ดังนี้ขนุน ขิง ขี้เหล็ก ไพลและมะตูม

สำหรับการอนุรักษ์สมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนบ้านหัวฝาย จังหวัดเชียงราย มีวิธีการอนุรักษ์สมุนไพรพื้นบ้านตามภูมิปัญญาท้องถิ่น 4 วิธี ดังนี้

1) การปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญ ในการปลูก การขยายพันธุ์และการรู้วิธีการนำสมุนไพรพื้นบ้านมาใช้รักษาโรคและส่งเสริมสุขภาพ ตามที่บรรพบุรุษได้สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นให้คงอยู่ต่อไป ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายได้สอนนักเรียนผู้สูงอายุและกลุ่มสมาชิกรักษ์สมุนไพรให้ปลูกสมุนไพรพื้นบ้าน เพื่อนำไปแปรรูปสมุนไพร สำหรับผลิตลูกประคบสมุนไพร ทำยาดม ยาหม่อง เป็นต้น โดยการสนับสนุนของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชนที่สนับสนุนด้านงบประมาณ จนเกิดเป็นหมู่บ้านที่ปลูกสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อการผลิตสินค้าเกี่ยวกับสมุนไพร และเพื่อรับประทานเป็นอาหารได้จนเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป

2) การปลูกสมุนไพรพื้นบ้าน กลุ่มรักษ์สมุนไพร ได้ปลูกสมุนไพรพื้นบ้านตามภูมิปัญญาท้องถิ่นปลูกไว้ในบริเวณหัวไร่ปลายนา ปลูกบริเวณริมรั้วรอบบ้าน และพื้นที่สาธารณะโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่โรงเรียนร้างในชุมชนบ้านหัวฝาย มีการให้ความรู้แก่นักเรียนผู้สูงอายุ สมาชิกกลุ่มรักษ์สมุนไพรและเกษตรกรไม่ให้ใช้สารเคมีฆ่าหญ้า ให้ใช้สมุนไพรแทนสารเคมี ส่งเสริมการใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการกำจัดศัตรูพืชแทนและได้เชิญนักวิชาการเกษตรมาบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับการปรับปรุงดินให้เหมาะกับการปลูกสมุนไพรพื้นบ้าน และเชิญวิทยากรมาให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรพื้นบ้านสำหรับรักษาโรคต่าง ๆ ชนิดพันธุ์สมุนไพรและสรรพคุณของสมุนไพร ตลอดทั้งให้ความรู้ในการนำสมุนไพรที่ปลูกไว้มาผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรชนิดต่าง ๆ

3) การฟื้นฟู ปรับปรุงภูมิปัญญา มีการรณรงค์ให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการอนุรักษ์ความหลากหลายของพืชสมุนไพร โดยการดูแลรักษาฟื้นฟูพื้นที่ที่เป็นแหล่งสมุนไพรพื้นบ้าน และขยายพันธ์ปลูกเพิ่มในพื้นที่สวนครัวรอบบ้าน เพื่อสะดวกแก่การใช้ประโยชน์และสร้างสิ่งแวดล้อมที่สวยงามให้แก่ชุมชน มีการปรับปรุงรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรพื้นบ้านให้เป็นระบบ โดยให้มีสาระในการถ่ายทอดที่ครอบคลุมการใช้ประโยชน์สมุนไพรทางตรงและแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพร ทั้งใช้เป็นอาหารเป็นยา มีการอนุรักษ์สมุนไพรพื้นบ้านที่ปลูกเป็นครัวรั้วกินได้รอบบ้านและอยู่ในป่าธรรมชาติ เพื่อเป็น

ประโยชน์ต่อสุขภาพและการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมชุมชน ซึ่งผู้ถ่ายทอดเป็นผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านเป็นหลักและเสริมโดยนักวิชาการ โดยมีผู้นำชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุน

4) การเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรพื้นบ้านอย่างกว้างขวางโดยการใช้สื่อและวิธีการต่าง ๆ อาทิเช่น ร่วมจัดจัดบูธนิทรรศการและแสดงสินค้าผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดขึ้น การนำเสนอสินค้าสมุนไพรแก่หน่วยงาน องค์กรภาครัฐและเอกชนที่มาศึกษาดูงานที่โรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย นอกจากนั้นคณะครูและนักเรียนของโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายยังไปเป็นวิทยากรอบรมให้ความรู้ด้านสมุนไพรแก่เครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย และหน่วยงานที่มีความสนใจติดต่อให้ไปเป็นวิทยากรให้ความรู้ด้านการผลิตสมุนไพร ตลอดทั้งมีการเสริมสร้างปราชญ์ชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้สมุนไพรให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรอย่างเต็มที่ ด้วยการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่าง ๆ เช่น มอบเกียรติบัตร เป็นต้น

ผลการศึกษากระบวนการสร้างมูลค่าเพิ่มของสมุนไพรพื้นบ้านชุมชนบ้านหัวฝาย พบว่า ชุมชนบ้านหัวฝายมีกระบวนการสร้างมูลค่าเพิ่มของสมุนไพรพื้นบ้านแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

1. กระบวนการผลิต การเพิ่มมูลค่าให้กับสมุนไพรพื้นบ้านชุมชนบ้านหัวฝาย เริ่มต้นจากกระบวนการผลิตวัตถุดิบที่ได้มาตรฐาน เพื่อให้ได้สมุนไพรที่มีคุณภาพ เริ่มตั้งแต่พื้นที่ปลูก สภาพแวดล้อม แสง อุณหภูมิ ความชื้นที่เหมาะสมกับชนิดสมุนไพรพื้นบ้าน พันธุ์สมุนไพรพื้นบ้านที่นำมาเป็นพันธุ์ที่ถูกต้องและให้สารสำคัญออกฤทธิ์สูง สวนที่ใช้ทำพันธุ์มีคุณภาพดี ปราศจากโรค แมลงและเหมาะสม สำหรับการผลิตสมุนไพรพื้นบ้าน จะเน้นเรื่องคุณภาพและมาตรฐานของวัตถุดิบดังนี้

1.1 คุณภาพของวัตถุดิบ เริ่มต้นจากการเพาะปลูกสมุนไพร การเลือกสายพันธุ์ที่ดีที่ให้สารออกฤทธิ์สูง แหล่งเพาะปลูกที่ดี การให้ปุ๋ยที่พอเหมาะ การให้สารป้องกันกำจัดศัตรูพืช จะมีผลต่อคุณภาพของวัตถุดิบ การเก็บเกี่ยว มีความรู้เรื่องการนำส่วนต่าง ๆ ของสมุนไพร เช่น ลำต้น ราก ใบ เปลือกไม้ เนื้อไม้ ฯลฯ มาใช้เป็นยาได้นั้น ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย ได้เชิญวิทยากรมาให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรแก่กลุ่มรักษ์สมุนไพรเป็นบางครั้งบางคราว

1.2 คุณภาพของผลิตภัณฑ์ สมาชิกกลุ่มรักษ์สมุนไพรได้มีการจัดทำบัญชีสมุนไพรทั้งชนิดจำนวน วันที่รับซื้อสมุนไพรจากสมาชิกมาจัดเก็บไว้ในธนาคารสมุนไพร และจะนำสมุนไพรเหล่านี้มาทำผลิตภัณฑ์ตามวันเวลาก่อนหลังการจัดเก็บ และจะทำการตรวจคุณภาพของสมุนไพรเป็นระยะ ๆ ถ้าพบสมุนไพรขึ้นราหรือเสื่อมคุณภาพจะนำสมุนไพรเหล่านั้นมาทำลายทันที เนื่องจากผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพดี ใช้ได้ผลต้องมีตัวยาออกฤทธิ์ต้องเริ่มจากวัตถุดิบที่มีคุณภาพดีเท่านั้น สาระสำคัญออกฤทธิ์ในแต่ละส่วนของพืชมีความแตกต่างกันต้องมีความรู้ควรจะเก็บเกี่ยวสมุนไพรเมื่อไร ฤดูกาลในการเก็บเกี่ยว ช่วงเวลาเก็บเกี่ยวและวิธีเก็บเกี่ยว สิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลต่อการสร้างสารสำคัญในสมุนไพรทั้งสิ้น

2. นวัตกรรม เพื่อเป็นการทำให้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรของชุมชนบ้านหัวฝาย มีคุณภาพและได้มาตราฐาน พระครูปิยวรรณพิพัฒน์ ผู้บริหารโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย ได้นำสมาชิกรักษ์สมุนไพรไปศึกษาดูงานวิธีการสกัดน้ำมันสมุนไพรและวิธีการผลิตสมุนไพร การปลูกสมุนไพร ที่ไม้หมอนฟาร์ม ตำบลเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงรายและได้ทำข้อตกลงให้นำสมุนไพรจากธนาคารสมุนไพรของวัดหัวฝายมาสกัด

น้ำมันสมุนไพรที่ไม้หมอนฟาร์ม และน้ำมันสมุนไพรที่สกัดได้นั้นนำมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรต่าง ๆ เช่น ลูกประคบสมุนไพร ยาดมสมุนไพร ยาหม่องสมุนไพร เป็นต้น และได้ทำข้อตกลงกับมหาวิทยาลัยราชมงคลล้านนาในฐานะที่ปรึกษาด้านการแปรรูปสมุนไพร ได้จัดทำเตาอบสมุนไพรพลังงานแสงอาทิตย์ เครื่องกลั่นน้ำมันสมุนไพร และทำเครื่องบดสมุนไพร ที่โรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายสั่งมาเพื่อผลิตสมุนไพรออกจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้ให้กับสมาชิกรักษ์สมุนไพร เป็นการนำนวัตกรรมมาช่วยในการผลิตสมุนไพรของชุมชนบ้านหัวฝายให้ได้มาตราฐานเป็นที่ยอมรับของผู้สนใจ

3. การตลาดและประชาสัมพันธ์ เพื่อเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์สมุนไพร ชุมชนบ้านหัวฝาย มีการจัดการด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์ ดังนี้

3.1 การส่งเสริมการตลาด สำหรับสมุนไพรของชุมชนบ้านหัวฝาย มีการส่งเสริมการตลาดด้วยการนำผลิตภัณฑ์สมุนไพรออกจำหน่ายแก่ผู้สนใจทั่วไป ซึ่งกลุ่มรักษ์สมุนไพร ชุมชนบ้านหัวฝายมีการช่องทางการส่งเสริมการตลาดด้วยวิธีการดังนี้ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพรแก่คณะที่มาศึกษาดูงานด้านโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย การนำสินค้าไปจำหน่ายและแสดงในงานที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดขึ้น ในปัจจุบันสินค้าของโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นสินค้าโอทอป เฉพาะผลิตภัณฑ์สมุนไพร จำนวน 4 รายการ ดังนี้ 1)ลูกประคมสมนุไพร 2)น้ำมันมนต์สมุนไพร 3)ยาหม่องสมุนไพร และ4)สเปรย์ตะไคร้หอมไล่ยุง

3.2 ช่องทางการตลาด ผลิตภัณฑ์สมุนไพรของชุมชนบ้านหัวฝายนอกจากจำหน่ายภายในประเทศแล้ว ยังมีการส่งออกจำหน่ายในต่างประเทศอีกด้วย ผ่านคนไทยที่ใช้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรของชุมชนบ้านหัวฝายแล้วเห็นผลจริงจึงของเป็นตัวแทนจำหน่ายในประเทศนั้น ๆ อาทิเช่น ประเทศญี่ปุ่น ไต้หวัน มาเลเซีย สิงคโปร์ เป็นต้น

3.3 การสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ผู้บริโภค สมุนไพรชุมชนบ้านหัวฝาย นำไปสู่ผลผลิตที่สามารถวัดผลเชิงประจักษ์ได้ดังนี้ 1) วัตถุดิบสมุนไพรที่มีศักยภาพทางการตลาดที่สามารถสนับสนุนการบริการเพื่อสุขภาพ ได้แก่ ไพล ขมิ้นชัน ตะไคร้ มะกรูด ส้มป่อย เตยหอม มะขาม กระชาย ข่า ตระไคร้หอม มะตูม เป็นต้น ที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน ปลอดภัยและมีมูลค่าทางการตลาดสูง และ2) มีสินค้าผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทยหลากหลายชนิดสามารถจำหน่ายและต่อยอดสู่ภาคบริการเพื่อสุขภาพ และอื่น ๆ ที่มีมูลค่าทางการตลาดสูง รวมทั้งส่งออกได้เพิ่มขึ้น

4. ผลลัพธ์ พบว่าโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย มีการวางกลยุทธ์ที่ถูกต้อง ชัดเจนและและมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การขับเคลื่อนอย่างจริงจังอาทิเช่น กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โรงพยาบาลพาน สาธารณสุขอำเภอพาน องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองพาน ชมรมอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์(อพม.)พาน อาสาสมัครสาธารณสุข(อสม.)พาน ครูศูนย์การศึกษานอกระบบและศึกษาตามอัธยาศัย(กศน.) อำเภอพาน เป็นต้น ทำให้สามารถสร้างผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมได้ ดังนี้ 1) เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการปลูกสมุนไพรพื้นบ้าน 2) มูลค่าการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับสมุนไพรเพิ่มขึ้นและ3) เป็นการทดแทนพืชเศรษฐกิจที่มีปัญหา

ผลการศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นบ้านชุมชนบ้านหัวฝาย พบว่า ขั้นตอนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นบ้านชุมชนบ้านหัวฝาย ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1.การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น ผลการศึกษาข้อมูลพบว่า ผลิตภัณฑ์ที่นำออกจำหน่ายของโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย จังหวัดเชียงรายนั้นได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นสินค้าโอทอป จำนวน 5 รายการ ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร 4 รายการดังนี้ 1)ลูกประคมสมุนไพร 2)น้ำมันมนต์สมุนไพร 3)ยาหม่องสมุนไพรและ4)สเปรย์ตะไคร้หอมไล่ยุง นอกจากนั้นกลุ่มรักษ์สมุนไพรยังมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ อีก 1 ชนิด คือ ยาดมสมุนไพร จากการศึกษาพบว่า สมุนไพรส่วนใหญ่ที่กลุ่มรักษ์สมุนไพร ชุมชนบ้านหัวฝายนำมาใช้เป็นส่วนผสมของผลิตภัณฑ์สมุนไพรนั้น เป็นสมุนไพรที่สมาชิกกลุ่มรักษ์สมุนไพรปลูกและนำมาจำหน่ายที่ “ธนาคารสมุนไพร” ของวัดหัวฝาย ประกอบด้วยสมุนไพรจำนวน 7 ชนิด ดังนี้ ขมิ้น ไพล ตะไคร้ เตยหอม มะกรูด มะขามและส้มป่อย ซึ่งเป็นพืชสมุนไพรหลักในการผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรของชุมชนบ้านหัวฝาย

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างแนวคิด ผลการศึกษาข้อมูลพบว่า สมาชิกกลุ่มรักษ์สมุนไพร มีความสามัคคีในการทำงานมีความมุ่งมั่นตั้งใจทำงานและการนำผลิตภัณฑ์เข้าสู่กระบวนการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อสร้างจุดแข็งของผลิตภัณฑ์ที่สามารถแข่งขันทางการตลาดทั้งระดับจังหวัดและระดับประเทศต่อไป แต่สมาชิกกลุ่มบางส่วนยังขาดองค์ความรู้ในการนำผลิตภัณฑ์เข้าสู่กระบวนการเพื่อรับการรับรองมาตรฐาน(มผช.) นอกจากนั้นโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายร่วมกับบริษัทโตโยต้าเชียงราย จำกัด (สาขา พาน) ได้จัดทำโครงการความร่วมมือกันเพื่อส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุด้านสมุนไพร การปลูกพืชสมุนไพร อาทิเช่น ไพร ขมิ้น เพื่อนนำมาผลิตสินค้าสมุนไพร เช่น ลูกประคบสมุนไพร น้ำมันนวดสมุนไพร เป็นต้น และวัดหัวฝายได้จัดเตรียมสถานที่ที่จะปลูกสมุนไพร พื้นที่ 5 ไร่ ไว้สำหรับปลูกพืชสมุนไพรสำหรับนำมาผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรของชุมชน ซึ่งจะทำให้ชุมชนบ้านหัวฝายมีสมุนไพรใช้อย่างต่อเนื่อง

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินแนวความคิด พบว่า ศักยภาพของกลุ่มรักษ์สมุนไพร ชุมชนบ้านหัวฝายมีความพร้อมในการดำเนินการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ภายหลังจากการเสริมความรู้ความเข้าใจถึงขั้นตอนกระบวนการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สู่การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน(มผช.) ทางด้านตัวผลิตภัณฑ์ของกลุ่มนั้น จากการแสดงความคิดเห็นถึงศักยภาพของผลิตภัณฑ์ทั้งสี่ชนิดพบว่า ผลิตภัณฑ์ที่เหมาะแก่การพัฒนา ประกอบด้วยผลิตภัณฑ์หลัก 3 ชนิด ดังนี้ ลูกประคบสมุนไพร น้ำมันนวดสมุนไพร และน้ำมันมนต์สมุนไพร ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่กลุ่มดำเนินการผลิตอย่างต่อเนื่องและสามารถสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกเป็นอย่างดีและมีลูกค้าสนใจสั่งซื้อผลิตภัณฑ์ดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถนำไปพัฒนาเพื่อเข้าสู่กระบวนการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน อันนำไปสู่การสร้างจุดเด่นและจุดขายของผลิตภัณฑ์ เพื่อผลด้านการส่งเสริมการตลาด โดยแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพรของกลุ่มรักษ์สมุนไพรชุมชนบ้านหัวฝาย เข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ พบว่า ศักยภาพของกลุ่มรักษ์สมุนไพร ชุมชนบ้านหัวฝายมีความพร้อมในการดำเนินการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ภายหลังจากการเสริมความรู้ความเข้าใจถึงขั้นตอนกระบวนการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สู่การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน(มผช.) ทางด้านตัวผลิตภัณฑ์ของ

กลุ่มนั้น จากการแสดงความคิดเห็นถึงศักยภาพของผลิตภัณฑ์ทั้งสามชนิดพบว่า ผลิตภัณฑ์ที่เหมาะแก่การพัฒนาคือ ลูกประคบสมุนไพร ซึ่งสามารถนำไปพัฒนาเพื่อเข้าสู่กระบวนการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน อันนำไปสู่การสร้างจุดเด่นและจุดขายของผลิตภัณฑ์ เพื่อผลด้านการส่งเสริมการตลาด โดยแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพรของกลุ่มรักษ์สมุนไพรชุมชนบ้านหัวฝาย เข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 การนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาด พบว่า กลุ่มรักษ์สมุนไพร ชุมชนบ้านหัวฝาย นำผลิตภัณฑ์สมุนไพรออกสู่ตลาด เพื่อจัดจำหน่ายแก่ผู้สนใจทั่วไป 3 ช่องทาง ดังนี้ 1)จำหน่ายแก่คณะผู้ที่เดินทางมาศึกษาดูงานด้านโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย 2) จัดจำหน่ายในงานที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดขึ้นและได้มีหนังสือเชิญโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายเข้าร่วมจัดนิทรรศการ 3)จัดจำหน่ายในต่างประเทศ โดยผ่านลูกค้าคนไทยที่เคยใช้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรแล้วพบว่าผลิตภัณฑ์ดังกล่าวมีประสิทธิภาพในการรักษาโรคได้เป็นอย่างดี จึงมีคำสั่งซื้อผลิตภัณฑ์ไปจำหน่ายในประเทศนั้น ๆ ทิเช่น ประเทศญี่ปุ่น ไต้หวัน มาเลเซีย สิงคโปร์ เป็นต้น

การอภิปรายผล

จากผลของวิจัยและการวิเคราะห์เอกสารตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรพื้นบ้าน พบว่าประชาชนในชุมชนบ้านหัวฝายส่วนใหญ่ปลูกสมุนไพรพื้นบ้านไว้ใช้เป็นยาสมุนไพรและบางส่วนนำมาใช้เป็นอาหาร ซึ่งมีสมุนไพรที่มาใช้ทำยาและอาหาร จำนวน 29 ชนิด จำแนกออกเป็น1)สมุนไพรพื้นบ้านกลุ่มประเภทที่ใช้เป็นยาของคนในชุมชนบ้านหัวฝาย เพื่อรักษาอาการของโรคต่าง ๆ จำนวน 11 ชนิด ใช้เป็นยาทาภายนอกที่มีสรรพคุณบรรเทาอาการปวดเมื่อย รวมทั้งบรรเทาอาการวิงเวียน หน้ามืด ตาลาย เป็นหวัด คัดจมูก เป็นต้น 2)สมุนไพรพื้นบ้านกลุ่มประเภทที่ใช้เป็นอาหารที่ มีการนำสมุนไพรมาใช้เป็นอาหารจำนวน 23 ชนิด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของเอกศักดิ์ เฮงสุโข วิสิทธิ์ มะณี[5] ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการดูแลสุขภาพและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพร ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการดูแลสุขภาพและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรของกลุ่มสมุนไพร จังหวัด บึงกาฬ เริ่มจาก 2 ลักษณะ คือ การได้รับการถ่ายทอดจากบุคคลในครอบครัวกับการได้รับการฝึกอบรมจากสถาบันทางการแพทย์ ซึ่งลักษณะแรกเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อจำนวนผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับสมุนไพรมากกว่า แต่ลักษณะหลังเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดการยอมรับและความมั่นคงในอาชีพหมอสมุนไพร จึงพบว่า ไม่ว่าจะเริ่มจากลักษณะใด แต่ประธานกลุ่มสมุนไพรทุกกลุ่มล้วนผ่านการฝึกอบรมจากสถาบันทางการแพทย์และได้รับใบอนุญาตประกอบโรคศิลปะทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ยาชนิดต่าง ๆ อาทิ ลูกประคบ ยาชนิดผง ยาลูกกลอนและยาชนิดแคปซูล ซึ่งทำให้ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรมีความหลากหลายและสะดวกต่อการรับประทานและการเก็บรักษายิ่งขึ้น ส่วนการถ่ายทอดและการสืบทอดส่วนใหญ่มักเป็นบุคคลในครอบครัว ถ่ายทอดโดยการฝึกปฏิบัติและแนะนำใน

[5] เอกศักดิ์ เฮงสุโข, วิสิทธิ์ มะณี, รูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการดูแลสุขภาพและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพร **วารสาร “ศึกษาศาสตร์ มมร”**, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2561, หน้า 278

ระหว่างการปฏิบัตินั้น ๆ โดยมีเป้าหมาย 3 ประการ คือ 1) เป้าหมายในการรักษา 2) เป้าหมายทางเศรษฐกิจ และการสงเคราะห์ และ 3) เป้าหมายในการอนุรักษ์หลังจากได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาสมุนไพรแล้ว ผู้สืบทอดมีการปฏิบัติ 3 ด้าน คือ 1)การใช้ภูมิปัญญาสมุนไพรดูแลสุขภาพตนเอง บุคคลใกล้ชิด และคนอื่น ๆ 2) การถ่ายทอดให้บุคคลใกล้ชิด และ 3) การกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของสมุนไพรและการอนุรักษ์สมุนไพร

ผลการศึกษากระบวนการสร้างมูลค่าเพิ่มของสมุนไพรพื้นบ้าน พบว่ามีการแบ่งกระบวนการออกเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้ 1)กระบวนการผลิต การเพิ่มมูลค่าให้กับสมุนไพร เริ่มต้นจากกระบวนการผลิตวัตถุดิบที่ได้มาตรฐาน เพื่อให้ได้สมุนไพรที่มีคุณภาพ เริ่มตั้งแต่พื้นที่ปลูก สภาพแวดล้อม แสง อุณหภูมิ ความชื้นที่เหมาะสมกับชนิดสมุนไพรพื้นบ้าน พันธุ์สมุนไพรพื้นบ้านที่นำมาเป็นพันธุ์ที่ถูกต้อง สำหรับคุณภาพของผลิตภัณฑ์สมุนไพร เริ่มตั้งแต่มีการจัดทำบัญชีสมุนไพรที่รับซื้อจากสมาชิกมาจัดเก็บไว้ในธนาคารสมุนไพร และนำมาทำผลิตภัณฑ์ตามวันเวลาก่อนหลังการจัดเก็บมีการตรวจคุณภาพของสมุนไพรเป็นระยะ ๆ เพื่อคุณภาพผลิตภัณฑ์ 2)นวัตกรรม มีการนำสมาชิกรักษ์สมุนไพรไปศึกษาดูงานวิธีการสกัดน้ำมันสมุนไพรและวิธีการผลิตสมุนไพร การปลูกสมุนไพร ที่ไม้หมอนฟาร์ม จังหวัดเชียงราย และได้ทำข้อตกลงให้นำสมุนไพรจากธนาคารสมุนไพรของวัดหัวฝายมาสกัดน้ำมันสมุนไพรที่ไม้หมอนฟาร์ม น้ำมันสมุนไพรที่สกัดได้นั้นนำมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรต่าง ๆ เช่น ลูกประคบสมุนไพร ยาดมสมุนไพร ยาหม่องสมุนไพร เป็นต้น 3) การตลาดและประชาสัมพันธ์ มีการจัดการดังนี้ (1) การส่งเสริมการตลาด ด้วยการนำผลิตภัณฑ์สมุนไพรออกจำหน่ายแก่ผู้สนใจทั่วไป แก่คณะที่มาศึกษาดูงานด้านโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย การนำสินค้าไปจำหน่ายและแสดงในงานที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดขึ้น (2) ช่องทางการตลาด นอกจากจำหน่ายภายในประเทศแล้ว ยังมีการส่งออกจำหน่ายในต่างประเทศเช่น ประเทศญี่ปุ่น ไต้หวัน มาเลเซีย สิงคโปร์ เป็นต้นโดยผ่านตัวแทนคนไทยที่เคยใช้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรของชุมชนบ้านหัวฝายแล้วเห็นผลจริงจึงของเป็นตัวแทนจำหน่ายในประเทศนั้น ๆ 4)ผลลัพธ์ มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การขับเคลื่อนอย่างจริงจังอาทิเช่น กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โรงพยาบาลพาน สาธารณสุขอำเภอพาน องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองพาน เป็นต้น สามารถสร้างผลลัพธ์ได้ ดังนี้ 1) เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการปลูกสมุนไพรพื้นบ้าน 2) มูลค่าการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับสมุนไพรเพิ่มขึ้นและ3) เป็นการทดแทนพืชเศรษฐกิจที่มีปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของจุฑารัตน์ พิริยะเบญจวัฒน์[6] ได้ทำการศึกษาเรื่อง ยาดมสมุนไพรและแนวคิดการสร้างนวัตกรรมบรรจุภัณฑ์ยาดมสมุนไพร ผลการศึกษาพบว่า ยาดมสมุนไพรจัดเป็นยาสมุนไพรประจำบ้านที่มีขั้นตอนการผลิตไม่ยุ่งยาก ช่วยบรรเทาอาการวิงเวียน เมารถ หน้ามืด ตาลาย เป็นหวัด คัดจมูก อ่อนเพลีย การผลิต/ ธุรกิจยาดมสมุนไพรช่วยเพิ่มรายได้และเป็นอาชีพเสริม เป็นภูมิปัญญาสร้างคุณค่าและมูลค่าแก่สมุนไพรไทย นอกจากคุณค่าและประโยชน์ของสมุนไพรแล้ว สิ่งที่มีผลต่อการเลือกใช้ยาดมสมุนไพรในยุคที่มีการแข่งขันด้านผลิตภัณฑ์ค่อนข้างสูงนี้ จำเป็นต้องพัฒนานวัตกรรมความแตกต่าง เพื่อสร้างความโดดเด่นให้แก่ผลิตภัณฑ์ยาดมสมุนไพร และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ยาดมสมุนไพรเนื่องจากยาดมสมุนไพรสามารถทำได้ง่ายทำให้มีการแข่งขันกันสูง

[6] จุฑารัตน์ พิริยะเบญจวัฒน์, **ยาดมสมุนไพรและแนวคิดการสร้างนวัตกรรมบรรจุภัณฑ์ยาดมสมุนไพร,** วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม - สิงหาคม 2562, หน้า 479- 480.

การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นบ้าน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนดังนี้ 1)การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นผลิตภัณฑ์ที่นำออกจำหน่ายของโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นสินค้าโอทอป ที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร 4 รายการดังนี้ 1)ลูกประคมสมุนไพร 2)น้ำมันมนต์สมุนไพร 3)ยาหม่องสมุนไพรและ4) สเปรย์ตะไคร้หอมไล่ยุง สมุนไพรส่วนใหญ่ที่นำมาใช้เป็นส่วนผสมของผลิตภัณฑ์สมุนไพรนั้น เป็นสมุนไพรที่สมาชิกกลุ่มรักษ์สมุนไพรปลูกและนำมาจำหน่ายที่ “ธนาคารสมุนไพร” 2) การสร้างแนวคิด สมาชิกกลุ่มรักษ์สมุนไพร มีความสามัคคีในการทำงานมีความมุ่งมั่นตั้งใจทำงานและการนำผลิตภัณฑ์เข้าสู่กระบวนการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อสร้างจุดแข็งของผลิตภัณฑ์ที่สามารถแข่งขันทางการตลาดทั้งระดับจังหวัดและระดับประเทศ 3) การประเมินแนวความคิด ผลิตภัณฑ์ที่เหมาะแก่การพัฒนา ประกอบด้วยผลิตภัณฑ์หลัก 3 ชนิด ดังนี้ ลูกประคบสมุนไพร น้ำมันนวดสมุนไพรและน้ำมันมนต์สมุนไพร ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่กลุ่มดำเนินการผลิตอย่างต่อเนื่องและสามารถสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกเป็นอย่างดีและมีผู้สนใจสั่งซื้อผลิตภัณฑ์ดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถนำไปพัฒนาเพื่อเข้าสู่กระบวนการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน อันนำไปสู่การสร้างจุดเด่นและจุดขายของผลิตภัณฑ์ เพื่อผลด้านการส่งเสริมการตลาด 4) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ที่เหมาะแก่การพัฒนาคือ ลูกประคบสมุนไพร ซึ่งสามารถนำไปพัฒนาเพื่อเข้าสู่กระบวนการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน อันนำไปสู่การสร้างจุดเด่นและจุดขายของผลิตภัณฑ์เพื่อผลด้านการส่งเสริมการตลาด เข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนต่อไป 5) การนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาด เพื่อจัดจำหน่ายแก่ผู้สนใจทั่วไป 3 ช่องทาง ดังนี้ จำหน่ายแก่คณะผู้ที่เดินทางมาศึกษาดูงานด้านโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย จัดจำหน่ายในงานที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดขึ้นและได้มีหนังสือเชิญโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายเข้าร่วมจัดนิทรรศการ และจัดจำหน่ายในต่างประเทศ โดยผ่านลูกค้าคนไทยที่เคยใช้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรแล้วพบว่าผลิตภัณฑ์ดังกล่าวมีประสิทธิภาพในการรักษาโรคได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ประชาชนในชุมชนควรสร้างเครือข่ายปราชญ์ด้านภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรพื้นบ้านให้เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แก่คนในชุมชนให้ได้เรียนรู้ และนำนวัตกรรมซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนไปใช้ในการดำรงชีวิต ในการพึ่งตนเองได้ในระดับครัวเรือนและชุมชน เพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีสู่ความยั่งยืน

2) หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรพื้นบ้านควรให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดการเรียนรู้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรพื้นบ้านอย่างต่อเนื่องให้สามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

2 ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1) ควรวิจัยรูปแบบการพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์ความหลากหลายของสมุนไพรพื้นบ้านในระดับชุมชน

2) ควรวิจัยและพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดถ่ายทอดภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของชุมชน

บรรณานุกรม

ปรีชา วงศ์ทิพย. การส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรของชุมชนบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่, วารสารมนุษยศาสตร์สาร. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ปีที่ 12 ฉบับที่ 2. 2554.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2558

สยามรัฐ. **ภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวจีนเมืองเบตงนำสมุนไพรทางเลือกรักษาโรค**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://siamrath.co.th/n/76457. [14มกราคม 2560].

สุพัฒน์ ศรีสวัสดิ์และคณะ. พืชสมุนไพรประจำถิ่นและภูมิปัญญาการประยุกต์ใช้สำาหรับการแพทย์พื้นบ้านในจังหวัดชายแดนภาคใต้. **วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์** ปีที่ 5, ฉบับ 4 (2013) ฉบับพิเศษประจำปี 2556.

การพัฒนาบทเรียนออนไลน์รายวิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม ไมโครซอฟต์ทีม ภายใต้สถานการณ์ที่มีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด–19)

The Development of Online Learning Lessons for Agricultural Physics on Fluid Mechanics with Microsoft Teams Under the Situation of The Coronavirus 2019 (Covid-19)

ศินุพล พิมพ์พก
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพบทเรียนออนไลน์ รายวิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams และเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนบทเรียนออนไลน์ รายวิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams โดยใช้กลุ่มตัวอย่างนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการเกษตรที่ลงทะเบียนในรายวิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2563 ระดับปริญญาตรี โดยใช้เครื่องมือ ในการวิจัยซึ่งประกอบด้วยบทเรียนออนไลน์ รายวิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.81 ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้ 1) การสร้างบทเรียนออนไลน์ รายวิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams ที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ 87.60/83.20 สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 80/80 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร หลังได้รับ การสอนโดยใช้บทเรียนออนไลน์รายวิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams สูงกว่าก่อนได้รับการสอนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลการสำรวจความพึงพอใจพบว่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.70 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคือ 0.27

คำสำคัญ : บทเรียนออนไลน์, ไมโครซอฟทีม, เชื้อไวรัสโคโรนา2019

Abstract

The purposes of this research were [1] to construct and research efficiency of e-learning in the fluid mechanics for agricultural physics course using adaptive learning techniques according to learners' abilities, and [2] to compare the achievement of Pre-test and Post –test after learning though E-learning the fluid mechanics for agricultural physics

course using adaptive learning techniques according to learners' abilities. The subjects of this study were undergraduate students of Rajamangala University of Technology Lanna Nan who enrolled in agricultural physics course in the first semester of the academic year 2020. The research instruments were the E-learning in the vector for agricultural physics course using adaptive learning techniques according to learners' abilities and the achievement test on the E-learning in fluid mechanics with a reliability level of 0.81.

Research findings were as follows 1) The efficiency of the constructed E-learning in the fluid mechanics was 87.60/83.20, which was higher than the standard criterion 80/80. The learning achievement in post-test scores in agricultural physics course of students taught through the E-learning in the fluid mechanics was higher than the achievement in pre-test scores at .01 level of significance. The results of the satisfaction survey showed that the average score was 3.70. The standard deviation was 0.27.

Keywords : Online learning, Microsoft Teams, Coronavirus 2019

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดเรื่องการศึกษาให้เป็นหน้าที่ของรัฐ ในหมวด 5 มาตรา 54 สรุปสาระสำคัญว่า รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่าง ๆ ส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และต้องดำเนินการกำกับส่งเสริมและสนับสนุนให้จัดการศึกษามีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, 2560)[1] และหมวด 16 ประเด็นการปฏิรูปประเทศ มาตรา 258 จ. ด้านการศึกษา (4) ปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนทุกระดับเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ตามความถนัดและปรับปรุงโครงสร้างของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยสอดคล้องกันทั้งในระดับชาติและระดับพื้นที่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดแนวการจัดการศึกษาปรากฏ คือ “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักผู้เรียนว่ามีความสามารถเรียนรู้และสามารถพัฒนาตนเองได้ และรัฐต้องส่งเสริมผู้เรียนมีการพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2542, 2562)[2] ส่วน การจัดการศึกษา

[1] รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, **ราชกิจจานุเบกษา,** เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก, น. 1–90.

[2] พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545, **ราชกิจจานุเบกษา,** เล่ม 116 ตอนที่ 74 ก, น. 1–23. 1 สิงหาคม 2562.

ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ที่เน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา[3]

ทั้งนี้ด้วย สถานการณ์ที่มีการแพร่ระบาดของโรคติด เชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID–19) ที่ประเทศจีนเมื่อเดือนธันวาคม 2562 ทำให้ประเทศต่าง ๆ ประกาศปิดสถานศึกษา ขณะที่ประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบต่อ การดำเนินธุรกิจทุกประเภท ทั้งธุรกิจสินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าเกินความจำเป็นรวมถึงอุตสาหกรรมบริการ ตลอดจนการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในสังคม อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ส่งผลกระทบต่อระบบการจัดการเรียนการสอนของไทยในทุกระดับชั้น ทำให้สถานการศึกษาต้องถูกปิดไปด้วยเพื่อลดช่องทางการแพร่ระบาด เชื้อไวรัส ขณะที่รัฐบาล ได้ออกประกาศและมีมาตรการเฝ้าระวังเพื่อป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อไวรัส ได้แก่ ประกาศสถานการณ์ ฉุกเฉินในพื้นที่ทั่วราชอาณาจักร โดย กำหนดให้มีการเว้นระยะห่างทางสังคม (Social Distancing) ห้ามการใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียนและสถาบันการศึกษาทุกประเภท เพื่อจัดการเรียนการสอน การสอบ ฝึกอบรม หรือการทำกิจกรรมใดๆ ที่มีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก เว้นแต่เป็นการดำเนินการสื่อสารแบบทางไกลหรือด้วยวิธีอิเล็กทรอนิกส์ [4] ด้วยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน อยู่ภายใต้กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (อว.) ซึ่งสนับสนุนการเรียนการสอนออนไลน์ เนื่องด้วยสถานการณ์การระบาดของโรคไวรัสโควิด-19 ขยายวงกว้างขึ้นทั่วโลก กระทรวง อว. ได้เล็งเห็นถึงความปลอดภัยที่เกิดขึ้นต่อนิสิต นักศึกษา บุคลากร และประชาชนที่เกี่ยวข้องกับสถาบันอุดมศึกษา จึงมีการวางมาตรการในการรองรับสถานการณ์โควิด-19 ในส่วนของการดูแลนิสิต นักศึกษาของมหาวิทยาลัยทั่วประเทศ โดยให้มีการเรียนการสอนผ่านออนไลน์ 100% เพื่อลดการแพร่กระจายของเชื้อไวรัสในพื้นที่สาธารณะและสถานศึกษา[5]

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงมีแนวคิดที่จะสร้างบทเรียนออนไลน์วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม ไมโครซอฟทีม ซึ่งทางมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ได้จัดซื้อลิขสิทธิ์โปรแกรมจากบริษัทไมโครซอฟต์เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนออนไลน์และให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ลดการแพร่กระจายของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในพื้นที่สาธารณะและสถานศึกษา ซึ่งออกแบบให้บทเรียนมีเนื้อหาที่ชัดเจน มีความสะดวกในการใช้ มีรูปแบบการนำเสนอที่ตรงประเด็นเข้าใจง่ายด้วยข้อความ รูปภาพ และภาพเคลื่อนไหวประกอบการเรียนรู้ ส่งผลให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ได้ไม่แตกต่างจากการเรียนสอนในห้องเรียนปกติ โดยสามารถใช้เป็นสื่อการสอนหรือเป็นสื่อเสริมที่สามารถเรียนรู้

---

[3] กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด, 2560).

[4] ปิยะวรรณ ปานโต, **การจัดการเรียนการสอนของไทยภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อ ไวรัสโคโรนา 2019 (COVID–19),** (กรุงเทพมหานคร: สำนักวิชาการสำนักงานเลขาธิการสภา ผู้แทนราษฎร, 2563).

[5] สุวิทย์ เมษินทรีย์, **ข่าวสารกิจกรรม กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (อว.),** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://tdri.or.th/2020/05/basic-education-in-covid-19-crisis-reopening-school-after-lockdown/, [1 สิงหาคม 2563].

ได้ด้วยตนเอง อีกทั้งสามารถแก้ปัญหาในการเรียนรู้ของนักศึกษาพร้อมทั้งสามารถพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างเต็มศักยภาพ[6]

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพบทเรียนออนไลน์ วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams

2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนบทเรียนออนไลน์ วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหลด้วยโปรแกรม Microsoft teams

3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนด้วยบทเรียนออนไลน์วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams

สมมติฐานของการวิจัย

1. บทเรียนออนไลน์ วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาหลังจากการเรียนบทเรียนออนไลน์ วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams สูงกว่าขึ้น

3. ความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนด้วยบทเรียนออนไลน์วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams ในระดับดี

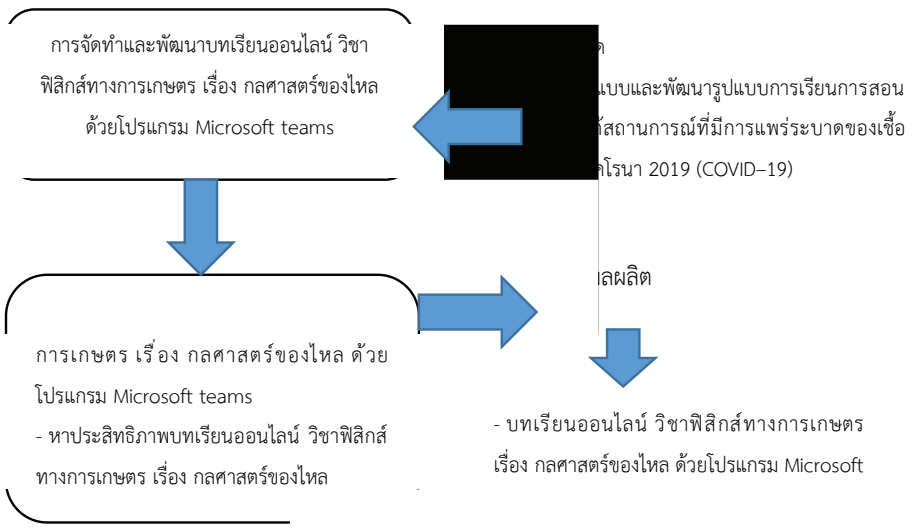

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

[6] พันธ์ประภา พูนสิน, **บทบาท สถานศึกษาในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.clarissaforoaklandschools.com/, [1 สิงหาคม 2563].

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร

นักศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน จำนวน 935 คน

กลุ่มตัวอย่าง

นักศึกษาที่ลงทะเบียนรายวิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน จำนวน 20 คน ซึ่งได้มาแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. บทเรียนออนไลน์ วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams จำนวน 4 หน่วยการเรียน

2. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ได้แก่ แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือกจำนวน 30 ข้อ

3. แบบสอบถามความพึงพอใจของนักศึกษา ได้แก่ แบบสอบถามความพึงพอใจของ นักศึกษาที่มีต่อบทเรียนออนไลน์วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale)

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

จากภาพที่ 1 บทเรียนออนไลน์โดยใช้เทคนิคการเรียนรู้โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. บทเรียนออนไลน์ วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างบทเรียนออนไลน์ โดยใช้โปรแกรม Microsoft teams ในการจัดการเรียนการสอนบนเครือข่ายดังนั้นในขั้นตอนการสร้างและหาคุณภาพการศึกษาจึงเป็นการสร้างและหาคุณภาพเฉพาะด้านเนื้อหาการทดลองและการประเมินผลในรายวิชาที่ได้พัฒนาเท่านั้นโดยมีตามลำดับดังนี้

1.1 การวิเคราะห์โดยผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการวิธีการใช้โปรแกรม Microsoft teams

1.2 ศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรคำอธิบายวิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร และมคอ.3 วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่องกลศาสตร์ของไหล

1.3 วิเคราะห์เนื้อหาเพื่อกำหนดการเรียนรู้ที่คาดหวังและกำหนดขอบเขตเนื้อหาของแต่ละหน่วยการเรียน เพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรโดยได้เนื้อหาจากการวิเคราะห์ 4 หน่วยตามลำดับดังนี้

หน่วยที่ 1 เรื่อง ความหนาแน่น

หน่วยที่ 2 เรื่อง ความดันในของไหล

หน่วยที่ 3 เรื่อง สมการต่อเนื่อง

หน่วยที่ 4 เรื่อง การประยุกต์ใช้กลศาสตร์ของไหลกับการเกษตร

1.4 กำหนดเนื้อหากับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

2. การสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับดังนี้

2.1 วิเคราะห์ศึกษาเอกสารตำราที่เกี่ยวกับวิธีการสร้างแบบทดสอบและวิธีหาค่าความยากง่าย ค่าความเที่ยงตรงค่าอำนาจจำแนกและค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ

2.2 กำหนดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมแต่ละหน่วยการเรียนรู้เพื่อเป็นการนำไปกำหนดข้อสอบ

2.3 สร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกำหนดคำถามเป็นแบบปรนัยชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 50 ข้อ วิเคราะห์ความเชื่อมั่นของแบบทดสอบโดยใช้สูตรคูเดอร์–ริชาร์ดสัน 20 (KR 20)

2.4 สร้างตารางวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างข้อสอบกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมเพื่อหาความสอดคล้องIOC (Index of Item-Objective Congruence)

2.5 นำตารางวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างข้อสอบกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อหาคุณภาพของข้อสอบโดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

+1 แน่ใจว่าแบบทดสอบวัดตรงตามวัตถุประสงค์หรือตรงตราเนื้อหา

0 ไม่แน่ใจว่าแบบทดสอบวัดตรงตามวัตถุประสงค์หรือตรงตราเนื้อหา

–1 แน่ใจว่าแบบทดสอบไม่ได้วัดตรงตามวัตถุประสงค์หรือตรงตามเนื้อหา

2.6 หาค่าดัชนีความสอดคล้องของคำถามกับจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมโดยใช้สูตร IOC (Index of Item-Objective Congruence) เพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นรายข้อและพิจารณาคัดเลือกข้อคำถามที่ถือว่ามีความเที่ยงตรงตามเนื้อหาในระดับดีสามารถนำไปวัดผลได้จะต้องมีค่า IOC เกินกว่า.05 ขึ้นไป (มนต์ชัยเทียนทอง. 2554)[7]

2.7 จัดพิมพ์แบบทดสอบวัดผลวัดผลสมฤทธิ์ทางการเรียนฉบับทดลองนำไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มผู้เรียนที่เคยเรียนวิชาวิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล มาแล้วเพื่อหาค่าความยากง่ายอำนาจจำแนกและความเชื่อมั่นของแบบทดสอบต่อไป

2.8 ตรวจสอบคะแนนจากการทำแบบทดสอบฉบับทดลองแล้วนำมาวิเคราะห์ว่ามีคุณภาพหรือไม่โดยตัวบ่งชี้ถึงคุณภาพของแบบทดสอบได้แก่ ค่าความยากง่ายอำนาจจำแนกและความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ

2.9 พิจารณาคัดเลือกข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจำนวน 30 ข้อ นำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

3. แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนออนไลน์วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams เป็นแบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า (Ratring Scale) 5 ระดับโดยนำแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินค่าความเที่ยงตรงของข้อคำถาม และหาค่าความสอดคล้อง (IOC) แล้ว นำมาเป็นแบบสอบออนไลน์

[7] มนต์ชัย เทียนทอง, **การออกแบบและพัฒนาคอร์สแวร์สำหรับบทเรียนคอมพิวเตอร์**, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ผลิตตำราเรียนสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, 2548).

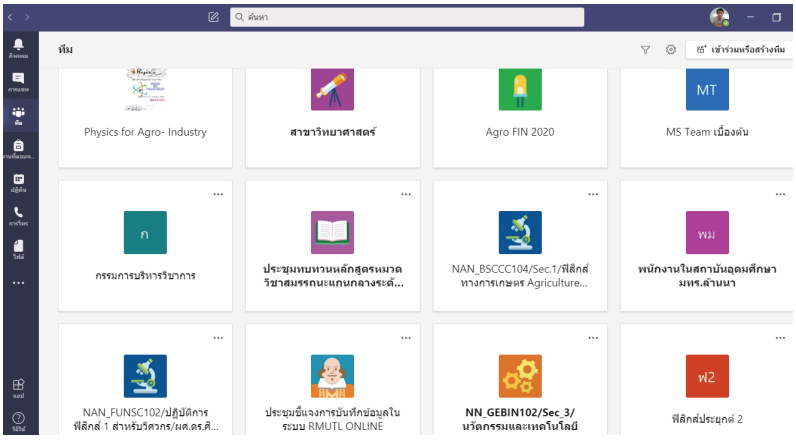

ภาพที่ 2 ระบบบริการจัดการเรียนรู้ออนไลน์ด้วย Microsoft teams

การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

1) นำบทเรียนออนไลน์ที่ผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา ด้านเทคนิคและวิธีการ 3 ท่าน (ผลประเมินจากผู้เชี่ยวชาญมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุดค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.52 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.23) โดยนำบทเรียนออนไลน์ไปทดลองใช้กับกลุ่มศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างและยังไม่เคยเรียนวิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล จำนวน 3 คน ที่มีผลการเรียนอยู่ในระดับเก่ง ปานกลาง และอ่อนเพื่อหาข้อบกพร่องและปัญหาในการใช้งานและนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขสื่อให้ดียิ่งขึ้นก่อนนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

2. นำบทเรียนออนไลน์ที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขขึ้นไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี วิทยาศาสตรบัณฑิต ที่ลงทะเบียนเรียนวิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล จำนวน 3 สัปดาห์ ทั้งหมด 9 คาบ จำนวน 20 คน เพื่อหาประสิทธิภาพของบทเรียนออนไลน์และเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนหาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยการใช้แบบทดสอบ

3. นำคะแนนก่อนเรียนแต่ละหน่วยและหลังเรียนจากการเก็บข้อมูลการทดลองด้วยบทเรียนออนไลน์มาวิเคราะห์ค่าทีแบบสองกลุ่มสัมพันธ์ (Paired t-test) เพื่อทดสอบนัยสำคัญทางสถิติ โดยใช้โปรแกรม SPSS for Windows โดยมีเกณฑ์ประสิทธิภาพของเครื่องมือ 80/80

4. การประเมินความพึงพอใจ หลังจากที่กลุ่มตัวอย่างได้ทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผู้วิจัยให้กลุ่มตัวอย่างที่ ทำแบบประเมินความพึงพอใจต่อออนไลน์วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams

5. ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล คะแนนจากแบบทดสอบก่อนเรียนและแบบทดสอบหลังเรียนและแบบประเมินความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างซึ่งจะนำมารวมและหาค่าเฉลี่ยของข้อมูลและค่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และนำมาเปรียบเทียบกับสมมติฐาน

ผลการวิจัย

การวิจัยพัฒนาบทเรียนออนไลน์ วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams สรุปผลได้ดังต่อไปนี้

1) การวิจัยบทเรียนออนไลน์วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น ซึ่งแบ่งเนื้อหา เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ออกเป็น 4 หัวข้อย่อยการเรียน ผลปรากฏว่านักศึกษาได้คะแนนจากการทำแบบทดสอบระหว่างเรียนและหลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน โดยคะแนนเฉลี่ยจากการทำแบบทดสอบระหว่างเรียนและคะแนนเฉลี่ยหลังการทำแบบทสอบหลังเรียนของบทเรียนออนไลน์ วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams มีค่าเท่ากับ 87.60/83.20 ซึ่งมีค่าสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ คือ 80/80 ดังนั้นบทเรียนออนไลน์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจึงเป็นบทเรียนที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐานกำหนด เมื่อนำมาเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้การวิจัยบทเรียนออนไลน์ วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล มีประสิทธิภาพพอใช้

ตาราง 1 แสดงประสิทธิภาพของบทเรียนออนไลน์ ในการทดสอบรายบุคคล ทดสอบกลุ่มเล็ก และทดสอบภาคสนาม

การทดสอบ	E1	E2
รายบุคคล	78.20	76.00
กลุ่มเล็ก	79.40	80.80
ภาคสนาม	87.60	83.20

2) จากการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนบทเรียนออนไลน์ วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี 4 ปี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน ภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2563 พบว่านักศึกษาที่ได้รับการจัดการเรียนรู้จากบทเรียนออนไลน์ วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ตาราง 2 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าทีแบบสองกลุ่มสัมพันธ์กัน (Paired t-test) ของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนการเรียนและหลังการเรียนด้วยบทเรียนออนไลน์ วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams

	ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน			
	ก่อนเรียน	หลังเรียน	t	p
คะแนนเต็ม	30	30		
ค่าเฉลี่ย	10.47	23.00	25.30	
<.01				
ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	2.74	1.89		
จำนวนนักศึกษา	20	20		

3) การศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนด้วยบทเรียนออนไลน์วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams โดยให้นักศึกษาประเมินหลังจากที่ได้ศึกษาบทเรียนจบแล้วโดยใช้แบบสอบถามแบบมาตราส่วน (Rating Scale) 5 ระดับผลการวิเคราะห์ระดับความพึงพอใจแสดงดังในตารางที่ 3

รายการ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	แปลผล
ด้านเทคนิคและวิธีการปรับเปลี่ยนเนื้อหา	3.75	0.64	พึงพอใจมากที่สุด
ด้านความสะดวกในงานใช้งาน	3.70	0.47	พึงพอใจมากที่สุด
ด้านเนื้อหา	3.95	0.60	พึงพอใจมากที่สุด
ด้านภาพเสียงและภาษา	3.20	0.70	พึงพอใจปานกลาง
ด้านตัวอักษรและสี	3.50	0.51	พึงพอใจมาก
ด้านการจัดการบทเรียน	4.10	0.31	พึงพอใจมากที่สุด
เฉลี่ยทั้งหมด	3.70	0.31	พึงพอใจมากที่สุด

จากตาราง 3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อบทเรียนออนไลน์วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams โดยรวมมีค่าเฉลี่ย 3.70 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน มีค่าเท่ากับ 0.27 การกระจายข้อมูลส่วนใหญ่นักศึกษาตอบไปในทางเดียวกัน ไม่มีความแตกต่างของการตอบแบบสอบถามมากนัก ทำให้การประเมินความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อบทเรียนออนไลน์วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams อยู่ในระดับความพึงพอใจมากที่สุด

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่าบทเรียนออนไลน์ วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่ระดับ 80/80 คือมี

ค่า 85.60/83.20 จัดได้ว่าบทเรียนออนไลน์วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams มีประสิทธิภาพพอใช้ จึงถือว่ามีประสิทธิภาพสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนออนไลน์ เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ซึ่งปัจจัยที่ทำให้บทเรียนออนไลน์ เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีประสิทธิภาพพอใช้อาจเป็นเพราะบทเรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นสามารถสื่อความหมายให้นักศึกษาเกิดความเข้าใจได้ดี มีแบบฝึกหัดระหว่างทำการศึกษาและมีการทดลองช่วยเสริมความเข้าใจมีการโต้ตอบระหว่างผู้เรียนและอาจารย์ผู้สอนบทเรียน อีกทั้งภาพกราฟิกเป็นส่วนช่วยสร้างบรรยากาศให้บทเรียนมีความสนุกสนานและน่าสนใจมากขึ้นผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนบทเรียนออนไลน์ วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี 4 ปี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน ภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2563 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนจากบทเรียนออนไลน์ เรื่อง กลศาสตร์ของไหล สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ความพึงพอใจของผู้เรียนจากผลของการทำแบบประเมินความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อบทเรียนออนไลน์ วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams พบว่า บทเรียนออนไลน์ วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams มีความรวดเร็วในการเรียกใช้งาน เนื้อหามีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ ทั้งนี้ เป็นเพราะบทเรียนออนไลน์ เรื่อง กลศาสตร์ขอไหล ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นสามารถทำการเรียนการสอนทดแทนการเรียนการสอนแบบปกติ ภายใต้สถานการณ์ที่มีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้นักศึกษามีปฏิสัมพันธ์กับผู้สอนและบทเรียน ซึ่งสามารถตอบสนองและป้อนกลับได้ทันที จึงเป็น การกระตุ้นความสนใจของนักศึกษาให้ความสนใจการเรียนมากขึ้นทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น สอดคล้องกับพงศ์ทัศ วนิชานันท์ (2563)[8] ที่ได้กล่าว การเรียนการสอนในสถานการณ์แบบนี้การเรียนการสอนออนไลน์เป็นตัวเลือกหนึ่งที่สามารถแก้ปัญหาของการลดปัญหาการเสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในสถานศึกษา และ Samia and Abdelkrim ได้ทำการวิจัยการปรับตัวของระบบไฮเปอร์มีเดีย งานวิจัยนี้จึงได้นำเสนอวิธีการบูรณาการรูปแบบการเรียนรู้ในอีเลิร์นนิ่งแบบปรับตัวในลักษณะไฮเปอร์มีเดีย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนอีเลิร์นนิ่งตามรูปแบบการปรับเปลี่ยนลักษณ์ไฮเปอร์มีเดีย (LS-AEHS) และประเมินผลจากการปรับเปลี่ยนสื่อการศึกษาให้เข้ากับ รูปแบบการเรียนรู้รายบุคคลของนักเรียน ผลการวิจัยพบว่าสามารถใช้รูปแบบการเรียนรู้เป็นแนวทางสำหรับอีเลิร์นนิ่งแบบปรับเปลี่ยนไฮเปอร์มีเดีย อีกทั้ง Wang and Chen ได้ทำการศึกษาการใช้ Framework สำหรับ Adaptive learning systems ระบบการเรียนรู้แบบปรับตัว (Adaptive learning : AL) เพื่อใช้แก้ปัญหาการเรียนรู้ให้ตรงกับตนเองลักษณะ web-base personalized learning ในงานวิจัยนี้นำเสนอ framework ที่จะแก้ปัญหาแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายบนเวบ์ บนพื้นฐาน Semantic Web languages ผลที่ได้ทำให้ modules ความรู้

[8] พงศ์ทัศ วนิชานันท์, **การศึกษาพื้นฐานในยุค โควิด-19: จะเปิด-ปิดโรงเรียนอย่างไร ?,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://tdri.or.th/2020/05/basic-education-in-covid-19-crisis-reopening-school-after-lockdown/, [28 พฤษภาคม 2563].

ของระบบการเรียนรู้แบบปรับตัว (AL system)สามารถนำ ไปแชร์และนำมาใช้ใหม่ได้บนอินเทอร์เน็ต ทำให้เกิดการเข้าถึง service-base ที่จะพัฒนาให้เกิดการเผยแพร่ระบบ Adaptive learning จากเฟรมเวิร์คนี้การนำต้นแบบของระบบ Adaptive learning มาใช้เพื่อสาธิตให้เห็นว่าโมดูลความรู้ ของระบบการเรียนรู้แบบปรับตัวสามารถนำไปใช้ในการบูรณาการได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะด้านการเรียนการสอน

ผู้เรียนจะต้องมีอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนบทเรียนออนไลน์อย่างครบถ้วน เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ เครือข่ายอินเตอร์เน็ต ไมค์และหูฟัง เป็นต้น เมื่อสถานการณ์ที่มีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID–19) สิ้นสุดลง สามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนร่วมกับการเรียนการสอนแบบปกติได้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จัดทำบทเรียนออนไลน์ให้หลากหลายวิชาและสามารถจัดทำเป็นคลังข้อมูลได้

องค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่

หลังจากที่วิจัยการพัฒนาบทเรียนออนไลน์วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหล ด้วยโปรแกรม Microsoft teams เป็นการพัฒนาห้องเรียนที่เปลี่ยนจากห้องเรียนแบบห้องสี่เหลี่ยมเป็นระบบออนไลน์ที่สามารถจัดการเรียนรู้ได้ทุกที่ตลอดเวลา เหมาะกับสถานการณ์ที่มีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ซึ่งเป็นโรคระบาดที่ร้ายแรงที่ยังไม่มีวัคซีนรักษา ทำให้กิจกรรมที่เป็นกิจวัตรประจำต้องเปลี่ยนไป โดยเฉพาะการด้านการศึกษาที่จะเกิดนวัตกรรมการศึกษาใหม่ ๆ ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ไม่แตกต่างจากการเรียนในห้องเรียนหรืออาจดีกว่า โดยที่หลีกเลี่ยงการสัมผัสหรือรวมกลุ่ม เป็นการเสี่ยงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ซึ่งสรุปเป็นรายข้อพบว่า

1. นักศึกษาที่ได้เรียนรู้ผ่านบทเรียนออนไลน์วิชาฟิสิกส์ทางการเกษตร เรื่อง กลศาสตร์ของไหลด้วยโปรแกรม Microsoft teams ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น

2. ได้ระบบห้องเรียนใหม่ที่สามารถทดแทนการจัดการเรียนรู้แบบดังเดิมที่อยู่ในห้องเรียนภายใต้สถานการณ์ที่มีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID–19) ทั่วโลก

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด, 2560.

ปิยะวรรณ ปานโต. **การจัดการเรียนการสอนของไทยภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID–19).** กรุงเทพมหานคร: สำนักวิชาการสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2563.

พงศ์ทัศ วนิชานันท์. **การศึกษาพื้นฐานในยุค โควิด-19: จะเปิด-ปิดโรงเรียนอย่างไร ?.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://tdri.or.th/2020/05/basic-education-in-covid-19-crisis-reopening-school-after-lockdown/. [28 พฤษภาคม 2563].

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. **ราชกิจจานุเบกษา.** เล่ม 116 ตอนที่ 74 ก. น. 1–23. 1 สิงหาคม 2562.

พันธ์ประภา พูนสิน. **บทบาท สถานศึกษาในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.clarissaforoaklandschools.com/. [1 สิงหาคม 2563].

มนต์ชัย เทียนทอง. **การออกแบบและพัฒนาคอร์สแวร์สำหรับบทเรียนคอมพิวเตอร์**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ผลิตตำราเรียนสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, 2548.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. **ราชกิจจานุเบกษา.** เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก. น. 1–90.

สุวิทย์ เมษินทรีย์. **ข่าวสารกิจกรรม กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (อว.).** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://tdri.or.th/2020/05/basic-education-in-covid-19-crisis-reopening-school-after-lockdown/. [1 สิงหาคม 2563].

การบูรณาการงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์กับหลักพุทธธรรม
Integrating Research in Public Administration with Buddhist Principles

วรรณพร บุญรัตน์
นักวิชาการอิสระ
สามารถ บุญรัตน์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

บทความวิชาการมีจุดมุ่งหมายเพื่อการวิเคราะห์และบูรณาการงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์กับพุทธหลักธรรม พบว่า กลุ่มแนวคิด ทฤษฎีภาวะผู้นำสามารถบูรณาการด้วยหลักพรหมวิหารธรรม สัปปุริสธรรม ทุติยปาณิกสูตร โยนิโสมนสิการ อธิปไตย ราชสังคหวัตถุ ทศพิธราชธรรม หลักอคติไตรสิกขา กลุ่มแนวคิดกระบวนการบริหารองค์กร นโยบายและแผน จริยธรรมการบริหาร การบริหารประสิทธิภาพของงาน กลุ่มทรัพยากรมนุษย์ วัฒนธรรมองค์กรสามารถบูรณาการด้วยหลัก อธิปไตย ราชสังคหวัตถุ หลักอคติ อิทธิบาทธรรม สังคหวัตถุ สุจริตและหลักไตรสิกขา สำหรับแนวคิดกลุ่มการมีส่วนร่วมในองค์กรจะมีหลักอปริหานิยธรรม ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงบประมาณและการคลังจะมีหลักทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารความขัดแย้งจะมีหลักสาราณียธรรม และแนวคิดเกี่ยวกับการทำงานเป็นทีมจะมีหลักสังคหวัตถุและธรรมของฆราวาส

คำสำคัญ : การบูรณาการ, งานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์, พุทธหลักธรรม.

Abstracts

The academic article aims to analyze and integrate research in public administration with Buddhism. it was found that the concept of leadership theory can be integrated with Brahmavihan Tham. Sapphurisatham Tuti Paniksutta. Yonisomnsikarn. Sovereign Rajasangahavatthat. Tossapit Rajadhamma Principle of Prejudice Trisikkhha Group of concepts. organizational processes. management policies and ethics plan Performance management Human Resources The corporate culture can be integrated with the principles of sovereignty. Rajasangahathatthu. Prejudice. Mighty. Dhamma. Sangkhahawatthu. Sujarit and Trisikha principles. For the group concept of participation in the organization. there will be an ethical principle. As for the concept of budget management and finance. there will be principles of Thammikatthasangwatnikatham. The concept of conflict management has

a principle of ethics. And the concept of teamwork will have sangkhahawatthu and secular dharma

Keywords : Integration, Research in public administration, Buddhist principles.

บทนำ

การวิจัยทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์เป็นอีกกระบวนการค้นหาคำตอบสำหรับความสงสัยและคำถามทางการบริหารจัดการในองค์กรตามความต้องการของผู้วิจัยเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือผ่านการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแบบระบบทางกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเมื่อนำมาค้นหา และตอบคำถามให้กับสังคมจึงกลายเป็นวิทยาศาสตร์ทางสังคมเพราะสังคมศาสตร์ได้หยิบวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้จึงเท่ากับว่าระเบียบวิธีวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์มีความน่าเชื่อถือในระดับหนึ่งที่มุ่งอธิบายปรากฏการณ์ และการพยากรณ์เหตุการณ์ในอนาคตของสังคมทำให้มีความเที่ยวตรง ชัดเจนมากขึ้นตามลำดับ ดังนั้น การวิจัยทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์แม้ว่าจะมีแนวคิด เนื้อหา และขอบข่ายที่จำกัดเฉพาะ หรือมีลักษณะเฉพาะของความเป็นศาสตร์ในตัวเอง ซึ่งทำให้นักวิจัยหลายท่านก็อาจจะสับสนที่เนื้อหาคาบเกี่ยวกับสาขาวิชารัฐศาสตร์อยู่บ้าง จึงอยู่ที่การอธิบายสาระสำคัญของการวิจัยทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ที่จะได้เรียนรู้บริบททั่วไปของรัฐประศาสนศาสตร์ แนวคิด ทฤษฎี ตัวบ่งชี้ ลักษณะการวิจัยทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์

การบูรณาการงานวิจัยรัฐประศาสนศาสตร์กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาอธิบายให้เข้ากับวิชาการสมัยมากขึ้นโดยที่พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้คำนิยามคำว่า “บูรณาการ”(Integration) ค่อนข้างจะสอดรับกับราชบัณฑิตยสถานว่า “หมายถึง การนำสิ่งที่แยกกันมารวมเข้าเป็นอันเดียวกันจนเกิดองค์รวม (The whole)โดยท่านได้ยกประเด็นพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์มาอธิบายเพิ่มเติมว่า“ถ้าศรัทธาในพระพุทธศาสนากับปัญญาในทางวิทยาศาสตร์เป็นไปในทางเดียวกันคือส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันก็จะก่อให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ องค์รวมนี่แหละคือบูรณาการ และเนื่องจากวิทยาศาสตร์ครอบคลุมไปถึงศาสตร์สมัยใหม่ ที่อาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์สร้างระบบความรู้ขึ้นมา เช่น ครุศาสตร์ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ เราจึงสามารถบูรณาการพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ด้วย[1] ซึ่งการบูรณาการพระพุทธศาสนากับวิทยาการหรือศาสตร์สมัยใหม่ว่าวิธีการศึกษาแบบบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่จึงทำได้ 2 วิธี คือ

วิธีที่ 1 พุทธวิทยา (Buddhology) หมายถึง การปรับศาสตร์เข้าหาพระพุทธศาสนา คือ ใช้พระพุทธศาสนาเป็นตัวตั้งและนำศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายเสริมพระพุทธศาสนาวิธีนี้ใช้องค์ความรู้ในศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายสนับสนุนพระพุทธศาสนาให้ดูทันสมัยและมีเหตุผลเป็นที่ยอมรับได้ง่ายขึ้น

วิธีที่ 2 ธรรมวิทยา (Dhammology) หมายถึง การปรับพระพุทธศาสนาเข้าหาศาสตร์ คือ ใช้ศาสตร์สมัยใหม่เป็นตัวตั้ง และนำหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาเพิ่มเติมเข้าไปในเนื้อหาของศาสตร์

[1] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 49.

สมัยใหม่ ทั้งนี้ เพราะศาสตร์สมัยใหม่มุ่งแสวงหาความจริงโดยไม่สนใจเรื่องศีลธรรม การนำหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาเติมเต็มให้กับศาสตร์เหล่านั้น ย่อมจะช่วยให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์

เพราะฉะนั้น การศึกษาพระพุทธศาสนากับวิทยาการ หรือศาสตร์สมัยดังกล่าวนั้น มิได้มีนัยที่มุ่งเน้นไปที่ประเด็นที่เป็น “แนวคิด” (Concept) ของแต่ละวิทยาการ หรือศาสตร์เท่านั้น หากแต่ควรจะครอบคลุมและเกี่ยวข้องกับแนวคิด (Concept) วิธีการ (Means) ปัญหา (Problems) สถานการณ์ (Situations) บทเรียน (Lesson Learned) กรณีศึกษา (Case Studies)และเครื่องมือ (Tools) ตามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาและวิทยาการสมัยใหม่ต่างๆ[2] ฉะนั้น หลักพุทธธรรมสำหรับการนำมาศึกษาวิจัยควบคู่กับศาสตร์สมัยใหม่ได้ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถจดจำหลักพุทธธรรมได้แต่หากมีความสนใจก็สามารถศึกษาเพิ่มเติม และเมื่อเวลาผ่านไปก็จะรู้จักจดจำหลักพุทธธรรมไปตามธรรมชาติของการบูรณาการได้ด้วย ซึ่งจะยกหลักพุทธธรรมที่สามารถบูรณาการกับรัฐประศาสนศาสตร์ เช่น หลักพรหมวิหารธรรม หลักอคติ หลักสัปปุริสธรรม ทุติยปาณิกสูตร โยนิโสมนสิการ หลักอธิปไตย และทศพิธราชธรรมสามารถนำไปบูรณาการกับศาสตร์แห่งภาวะผู้นำได้ หากเป็นหลักอิทธิบาทธรรม หลักสังคหวัตถุ และหลักไตรสิกขา สามารถนำไปบูรณาการกับศาสตร์กลุ่มทรัพยากรมนุษย์ได้ หากเป็นกลุ่มการบริหารองค์หรือการบริหารงานจะเป็นหลักอปริหานิยธรรม เพราะเป็นแนวทางการทำงานผ่านการมีส่วนร่วมที่เห็นได้ดีที่สุด

กรอบงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์

คำว่า รัฐประศาสนศาสตร์ หมายถึง การบริหารภาครัฐเป็นกิจกรรมที่สนใจการเมือง การการกำหนดนโยบายมักเน้นสาขาการบริหารของรัฐบาลแตกต่างจากการบริหารเอกชนและเกี่ยวข้องกับการนำนโยบายไปปฏิบัติเกี่ยวพันกับความเป็นสาขาวิชาของรัฐประศาสนศาสตร์ในแง่ที่ต้องใช้ความรู้ในเชิงทฤษฎีทางการจัดการ การเมือง และกฎหมายเพื่อดำเนินการตามที่ได้รับมอบหมายจากฝ่ายต่าง ๆ ได้แก่ ฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ เพื่อทำหน้าที่กำกับดูแลและให้บริการสังคมทั้งหมดหรือส่วนใดส่วนหนึ่ง[3]

คำจำกัดความและความหมายของรัฐประศาสนศาสตร์จะก่อให้เกิดข้อสงสัยและข้อถกเถียงในแวดวงวิชาการแล้ว ยังส่งผลต่อเนื่องไปถึงเรื่อง สถานภาพของรัฐประศาสนศาสตร์จะเป็นอย่างไร ระหว่างศาสตร์ ที่มีหลักการทฤษฎีที่แน่นอนชัดเจน หรือ ศิลป์ ที่เป็นการปฏิบัติที่สามารถยืดหยุ่นได้ จากการศึกษาสถานภาพของรัฐประศาสนศาสตร์ มีนักวิชาการกล่าวไว้แตกต่างกันโดยนักวิชาการกลุ่มหนึ่งได้เน้นสถานภาพของการบริหารซึ่งเป็นหลักทั่วไปและถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐประศาสนศาสตร์ ว่าเป็นทั้งศาสตร์

---

[2] พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, **พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่: ตัวแบบวิธีวิทยาว่าด้วยพุทธบูรณาการและพุทธสหวิทยาการ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=1733&articlegroup_id=278, [8 สิงหาคม 2563].

[3] เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, 2549), หน้า 8.

และศิลป์ แต่ก็มีนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งที่เห็นว่า รัฐประศาสนศาสตร์ซึ่งมีความหมายกว้างขวางกว่าหลักการบริหาร ไม่เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ซึ่งมีนักวิชาการกล่าวไว้แตกต่างกันออกไปดังนี้

สมพงศ์ เกษม ระบุว่า การพิจารณาว่าการบริหารเป็นศาสตร์นั้น ประการแรก ต้องศึกษาหาขอบเขตของศาสตร์ก่อนว่าจะเป็นประการใด ศาสตร์ หมายถึง แนวคิดที่มุ่งหมายไว้และเจาะจงให้ได้ผลออกมามีค่าในทางคณิตศาสตร์ ซึ่งสามารถถอดสมการได้ หรือศาสตร์เป็นวิทยาการที่มีกฎเกณฑ์และหลักการที่สามารถนำไปพิสูจน์ได้เสมอ ในความหมายนี้ การบริหารก็จะไม่เป็นศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาในแง่ที่ศาสตร์หมายถึง สิ่งที่มีลักษณะเป็นความรู้อันเกิดจากประสบการณ์จากการสังเกตการณ์และจากสิ่งที่เป็นความจริงซึ่งบุคคลผู้ปฏิบัติจนชำนาญมีความแน่นอนเชื่อถือได้ และนำความจริงเหล่านั้นมาจัดให้เป็นระเบียบ เพื่อให้มีการศึกษาถ่ายทอดกันได้อย่างเป็นระบบจนสามารถทำนายพฤติกรรมและการบริหารได้ ในลักษณะเช่นนี้การบริหารย่อมมีลักษณะเป็นศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับ ผุสสดี สัตยมานะ ที่มองว่า การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์พร้อม ๆ กันในตัวเอง เพราะ วิชาที่อาจศึกษาเรียนรู้ได้จากตำรา การค้นคว้าหาหลักเกณฑ์ และทฤษฎีที่พึ่งเชื่อถือได้ไว้ใช้ในการบริหาร หรือเป็นการศึกษาพฤติกรรมและวิธีปฏิบัติงานของคนซึ่งความแตกต่างกันแต่ทั้งนี้มิใช่เป็นกฎเกณฑ์ตายตัวสำหรับใช้ในการปฏิบัติเป็นหลักแน่นอน ในขณะเดียวกัน อุทัย เลาหวิเชียร ชี้ให้เห็นว่าสถานภาพของรัฐประศาสนศาสตร์ที่ขาดเอกลักษณ์ของลักษณะวิชา และไม่ได้มีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ และไม่ได้เป็นศิลป์เช่นกัน และยังไม่มีสถานภาพเป็นวิชาชีพในความหมายที่แท้จริงด้วย เพราะยังไม่มีใบอนุญาตให้ประกอบวิชาชีพเป็นนักบริหาร ขาดจรรยาบรรณสำหรับการควบคุมสมาชิก ขาดมาตรฐานร่วมกันของวิชาชีพ และท่านยังเห็นว่า รัฐประศาสนศาสตร์ไม่ใช่สาขาหนึ่งของสังคมศาสตร์ และก็ไม่ใช่สาขาหนึ่งของรัฐศาสตร์ แต่เป็นจุดสนใจในการศึกษาที่เป็นสหวิทยาการเป็นสังคมศาสตร์ประยุกต์ และเป็นกึ่งวิชาชีพ ซึ่งทางด้าน ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา กล่าวสนับสนุนอาจารย์อุทัย เลาหวิเชียร โดยระบุว่าการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์แม้ว่าจะกรอบ เค้าโครง แนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่อาจจะศึกษาได้ก็ตาม แต่ก็มีลักษณะของการศึกษาทางสังคมศาสตร์ หรือเป็นวิทยาศาสตร์สังคม ดังนั้น รัฐประศาสนศาสตร์ไม่ใช่ศิลป์แต่มีลักษณะสัมพันธ์กับสหวิทยาการ ประกอบไปด้วยองค์ความรู้ที่กระจัดกระจายโดยรวบรวมเอามาจากหลายสาขาวิชา นอกจากนี้ทัศนะของสร้อยตระกูล อรรถมานะ ได้ให้ความชัดเจนว่า ในความเป็นจริงศาสตร์นั้นมีหลายประเภท ซึ่งแบ่งกว้างได้เป็น วิทยาศาสตร์ธรรมชาติกับสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะสังคมศาสตร์ที่ว่าด้วยสังคมมนุษย์ซึ่งสาขาวิชาสาธารณะบริหารศาสตร์นั้นจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับค่านิยมเชิงปทัฏฐานพฤติกรรมมนุษย์ซึ่งยากที่จะทำนายได้ และสภาพจำเพาะของแต่ละสังคมที่มีพรมแดนและตำแหน่งต่างกันรวมทั้งประสบการณ์ส่วนตัวทางประวัติศาสตร์ของตนเองจึงทำให้การบริหารราชการไม่มีลักษณะของศาสตร์[4] อย่างไรก็ตาม เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ สถานภาพเชิงปทัฏฐานของรัฐประศาสนศาสตร์ยังสับสนปนเปยากที่แยกออกจากกัน รวมทั้งค่านิยมหลายอย่างรวมกันเป็นปทัฏฐานอันใดอันหนึ่งออกจากปทัฏฐานอีก

[4] สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์, **รัฐประศาสนศาสตร์ แนวคิดและทฤษฎี**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรกมลการพิมพ์, 2549), หน้า 24-29.

ปทัฏฐานหนึ่งไม่ได้[5] ดังนั้น สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์ จึงได้สรุปว่า ประเด็นความสับสนในความเป็นศาสตร์และศิลป์ของรัฐประศาสนศาสตร์ขึ้นอยู่กับการให้คำจำกัดความคำว่า ศาสตร์ และศิลป์ ของนักวิชาการแต่ละราย ซึ่งท่านก็ไม่ได้มองว่าทั้งสองอย่างมันขัดแย้งกันแต่ประการใด การที่รัฐประศาสนศาสตร์จะเป็นทั้งศาสตร์และ ศิลป์หรือเป็นสหวิทยาการขึ้นอยู่กับสมมติฐานเบื้องต้นในการให้คำจำกัดความอย่างไร และการพิจารณาให้เหตุผลถึงสถานภาพของรัฐประศาสนศาสตร์ของนักวิชาการทั้งหลายย่อมก่อให้มุมมองที่หลากหลาย และต่างก็เกื้อกูลก่อให้ประโยชน์ในความรู้ความเข้าใจในรัฐประศาสนศาสตร์มากยิ่งขึ้น[6]

จากการศึกษาทบทวน และวิเคราะห์เกี่ยวกับสถานภาพของรัฐประศาสนศาสตร์จะมีประเด็นที่เห็นได้ชัดมาก กล่าวคือ นักวิชาการมีมุมมองที่บางส่วนก็อธิบายความเป็นศาสตร์ และศิลป์ในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปซึ่งทำให้เห็นว่า การมีมุมมองอย่างนั้นทำให้เกิดผลประโยชน์ของความเป็นวิชารัฐประศาสนศาสตร์เพราะสามารถนำไปใช้ได้หลากหลายขึ้น หรือที่เรียกว่า มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ หรือศาสตร์ที่เป็นการบูรณาการจากศาสตร์อื่น ๆ เพื่อนำมาใช้สำหรับการบริหารจัดการองค์กรของหน่วยงานรัฐ แต่อย่างไรก็ตามความเป็นรัฐประศาสนศาสตร์ก็ยังข้อถกเถียงกันมากขึ้น เพราะความต้องการที่จะอธิบายในรูปของวิทยาศาสตร์แบบธรรมชาติก็อาจจะเกินขอบเขตของความสังคมศาสตร์ หรืออาจยากสำหรับการข้ามธรรมของรัฐประศาสนศาสตร์ที่ควรจะเป็น หรืออย่างน้อยที่สุดความเป็นรัฐประศาสนศาสตร์น่าจะอยู่กึ่งกลางระหว่างความวิทยาศาสตร์ธรรมชาติกับสังคมศาสตร์ หรือเป็นศาสตร์ที่ประกอบด้วยศิลป์เพื่อไว้สำหรับการแก้ไขปัญหาหรือเติมเต็มให้กับศาสตร์ทั้งสองที่กล่าวมากแล้ว

รัฐประศาสนศาสตร์เป็นศาสตร์ประยุกต์และมีความเป็นกึ่งอาชีพ ที่มุ่งเน้นศึกษาหาความรู้และข้อเท็จจริง ทางการบริหารงานขององค์กรภาครัฐ รวมถึงองค์กรที่ไม่แสวงหากำไรความเป็นศาสตร์ประยุกต์ทำให้รัฐประศาสนศาสตร์สามารถเปิดรับองค์ความรู้จากศาสตร์สาขาอื่นๆ เพื่อนำมาบูรณาการ ร่วมกันในการพัฒนาการบริหารองค์การภาครัฐ เนื่องจากความเป็นศาสตร์จึงต้องมีการแสวงหาความรู้และข้อเท็จจริงผ่าน กระบวนการที่เรียกว่า การวิจัย ในฐานะแห่งศาสตร์การวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ จึงต้องดำเนินไปตามแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ แม้นว่าจะมีความเป็นศิลปะในการบริหารงาน แต่กระบวนการแสวงหาองค์ความรู้ดำเนินไปตามระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่อ้างอิงแนวคิดทางวิทยาศาสตร์อย่างเคร่งครัดซึ่งลักษณะระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์มีหลากหลายรูปแบบ แต่ที่นิยมใช้ในการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ 5 ประเภท[7] ได้แก่

---

[5] เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทบพิธการพิมพ์, 2549), หน้า 100.

[6] สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์, **หลักรัฐประศาสนศาสตร์ แนวคิดและทฤษฎี**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท รัตนพรชัย จำกัด, 2548), หน้า 29.

[7] วรสิทธ์ เจริญพุฒ, **ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์**, Stamford Journal (Stamford International University), Vol. 5 No.1, (January 2013-May 2013) : 127.

1) ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ส่วนใหญ่จะ มุ่งศึกษาพฤติกรรมของคน เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่เป็นเหตุผล พิสูจน์และอ้างอิงได้ เพื่อนำมาอธิบายหรือทำนายพฤติกรรมของคน (nomothetic approach) มีรูปแบบเป็นแบบแผนเฉพาะเจาะจงแน่นอน เพื่อให้แน่ใจว่าจะได้ข้อสรุปที่เที่ยงตรง (valid) ซึ่งขึ้นอยู่กับวิธีการที่ได้มาของข้อมูลที่เป็นปรนัย เชื่อถือได้ โดยอาศัยเครื่องมือวัดออกมาเป็นตัวเลข โดยมากจะมีการตั้งคำถามการวิจัยหรือสมมติฐานวิจัยที่เจาะจงไว้ก่อนเพื่อ รองรับองค์ความรู้ แนวคิดและทฤษฎี แล้วทำการทดสอบยืนยันด้วยข้อมูลที่รวบรวมได้ แล้วใช้สถิติมาสนับสนุน และในการควบคุมตัวแปรที่เกี่ยวข้องขึ้นอยู่กับวิธีการต่างๆ และวิธีศึกษาแต่ละกรณี ในการวิจัยเชิงปริมาณ กระบวนการวิจัยจะเป็นแนวทางที่ผสมผสานระหว่างวิธีการอนุมานและวิธีการอุปมาน (deductive - inductive approach) โดยเริ่มต้นด้วยการอนุมานจากข้อมูลที่ได้มีการใช้ข้อมูลตัวเลขเพื่อตอบคำถามวิจัยหรือเพื่อการทดสอบสมมติฐานการวิจัยมีเครื่องมือวัดต่างๆ ที่ตีค่าการวัดเป็นตัวเลขได้โดยใช้ แบบทดสอบ แบบสอบถาม แบบวัดทางเจตคติต่างๆ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง[8]

2) ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาแห่งโลกความเป็นจริงภายใต้สถานการณ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติ เปิดกว้างด้วยแนวการวิเคราะห์แบบอุปนัย ให้ความสำคัญแก่การทำความเข้าใจอย่างเป็นองค์รวมภายในบริบทของสิ่งที่ศึกษา โดยนักวิจัยมีการติดต่อแบบมีส่วนร่วมโดยตรงกับประชากรกลุ่มเป้าหมาย เพื่อมุ่งทำความเข้าใจพลวัตรของปรากฏการณ์ ให้ความสำคัญของแก่การศึกษาเฉพาะกรณี ทั้งหมดนี้เป็นไปได้เพราะมีการออกแบบการวิจัยที่ยืดหยุ่นได้ และมีตัวนักวิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการวิจัย บนพื้นฐานของลักษณะเชิงกลยุทธ์เหล่านี้สามารถจะกำหนดได้ว่า เมื่อไหร่ควรใช้และเมื่อไหร่ไม่ควรใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงคุณภาพเหมาะที่จะใช้กับการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวประเภทใดและภายใต้สถานการณ์เช่นไร และสุดท้ายเราได้กล่าวถึงข้อได้เปรียบและข้อจำกัดของการวิจัยเชิงคุณภาพว่ามีอย่างไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นข้อควรตระหนักในการทำวิจัย แล้วเราจะทำการวิจัยเชิงคุณภาพเรื่องอะไรดี[9]

3) ระเบียบวิธีวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed Methods Research Design) เกี่ยวข้องกับการนำแนวคิดการศึกษาเชิงปริมาณและการศึกษาเชิงคุณภาพ มารวมกันในการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ ข้อมูลในการศึกษาเรื่องเดียว (Single study) ด้วยการผสมผสานขั้นตอนของการวิจัยอย่างเป็นเหตุ เป็นผล ตามรูปแบบการศึกษาแบบหนึ่งของระเบียบวิธีวิจัยภายใต้กระบวนทัศน์แบบปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ในการค้นหาความรู้ ความจริง ในปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีลักษณะซับซ้อน จำเป็นต้องใช้วิธีการวิจัยที่เหมาะสมกับปัญหาหรือคำถามการวิจัยที่ต้องการศึกษาหาคำตอบ วิธีการวิจัยเชิงผสมผสาน จะช่วยให้ได้คำตอบการ

[8] สุภัชชา พันเลิศพาณิชย์, **การวิจัยเชิงปริมาณ**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : https://www.gotoknow.org/posts/583828, [8 สิงหาคม 2563].

[9] เชี่ยวชาญ ภาระวงค์, **การวิจัยเชิงคุณภาพ**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : http://123get-all.blogspot.com/2013/09/blog-post_8.html, [8 สิงหาคม 2563].

วิจัยที่รอบด้าน ลุ่มลึก หลายแง่มุม จากแบบ แผนการวิจัยให้เลือกใช้หรือออกแบบการวิจัยอย่างหลากหลาย ซึ่งแต่ละแบบแผนก็เหมาะสมกับ ลักษณะปัญหาการวิจัยที่แตกต่างกัน [10]

4) ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่ผสมผสานการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative Research) เข้าด้วยกัน เพื่อได้มาซึ่งองค์ ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยคณะวิจัย ชุมชนและแกนนำชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ วิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำร่วมตรวจสอบและร่วมรับประโยชน์ควบคู่ไปกับ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (People-Centered Development) และ แก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ (Problem-Learning Process)[11]

5) ระเบียบวิธีวิจัยเชิงพยากรณ์อนาคต เป็นการศึกษาแนวโน้มที่มีความเป็นไปได้ในอนาคตเกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาทั้งแนวโน้มที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ในหลายทิศทางจึงต้องสำรวจศึกษาแนวโน้มที่มีความเป็นไปได้เหล่านี้ให้มากที่สุดเท่าท่าจะทำได้ ซึ่งการวิจัยเชิงอนาคตมีหลายวิธีแต่ละวิธีก็จะมีระเบียบวิธีวิจัยแตกต่างกันออกไป การจะพิจารณาเลือกวิธีวิจัยอนาคตแบบใด จึงขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ เงื่อนไข และข้อจำกัดของนักวิจัยที่แตกต่างกันออกไปตัวอย่างวิธีวิจัยเชิงอนาคตที่นิยมทำกันในปัจจุบันได้แก่ เดลฟาย (Delphi) การสร้างอนาคตภาพ (Scenario Building) ฟอร์ไซท์ (Foresight) อีเอฟอาร์ (EFR) และอีดีเอฟอาร์ (EDFR) [12]

วิเคราะห์การบูรณาการงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์กับพุทธหลักธรรม

หลักพุทธธรรมสำหรับการบูรณาการกับการวิจัยทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ จะมีมากมายแต่ทั้งนี้จะขอยกมาแสดงไว้เท่าที่เห็นกันอยู่มากเพื่อที่นิสิตนักศึกษาทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์จะพอมองภาพเห็นและสังเกตได้สำหรับการบูรณาการภายในศาสตร์แห่งการบริหารองค์กร เพราะในการทำวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจะมีกรอบโครงเค้าความคิดในส่วนของหลักสูตร รวมทั้งปรัชญาของมหาวิทยาลัย ฯ ระบุไว้ “จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม” จึงทำให้มหาวิทยาลัย ฯ จะเป็นเอตตัคคะในด้านการบูรณาการ

---

[10] จุไรรัตน์ ทองคำชื่นวิวัฒน์, การวิจัยแบบผสมผสาน, **วารสารจันทร์เกษมสาร**, ปีที่ 19 ฉบับที่ 37, กรกฎาคม – ธันวาคม 2556) : 9.

[11] เอนก ชิตเกษรและ พรรณนุช ไชยปินชนะ, **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : http://business.payap.ac.th/ba-km/km%20การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.pdf, [8 สิงหาคม 2563].

[12] จุมพล พูลภัทรชีวิน, **การวิจัยเชิงอนาคต**, เอกสารบรรยาย Twilight Program วันเสาร์ที่ 10 สิงหาคม 2559 ณ โรงแรมเซ็นทาราแกรนด์ และบางกอกคอนแวนชันเซ็นเตอร์ เซ็นทรัลเวิลด์ กรุงเทพมหานคร, 2559, หน้า 1.

ระหว่างพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ได้อย่างลงตัวที่สามารถนำไปสู่อัตตลักษณ์ที่เหมาะสม ซึ่งในเอกสารนี้จะขอยกเพียงบางส่วนเท่านั้น ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงตารางวิเคราะห์และบูรณาการงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์กับพุทธหลักธรรม

หลักพุทธธรรม	องค์ประกอบ	กลุ่มแนวคิด ทฤษฎี รัฐประศาสนศาสตร์
พรหมวิหารธรรม	1) เมตตา 2) กรุณา 3) มุทิตา 4) อุเบกขา	กลุ่มภาวะผู้นำ
สัปปุริสธรรม	1) ธัมมัญญุตา เป็นผู้รู้จักเหตุ 2) อัตถัญญุตา เป็นผู้รู้จักผล 3) อัตตัญญุตา เป็นผู้รู้จักตน 4) มัตตัญญุตา เป็นผู้รู้จักประมาณ 5) กาลัญญุตา เป็นผู้รู้จักกาล 6) ปริสัญญุตา เป็นผู้รู้จักบริษัท 7) ปุคคลัญญุตา หรือ ปุคคลปโรปรัญญุตา เป็นผู้รู้จักบุคคล	กลุ่มภาวะผู้นำ
ทุติยปาณิกสูตร	1) จักขุมา 2) วิธูโร 3) นิสสยสัมปันโน	กลุ่มภาวะผู้นำ
โยนิโสมนสิการ	1) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย 2) วิธีคิดแบบแยกแยะ ส่วนประกอบ 3) วิธีแบบสามัญลักษณะ 4) วิธีคิดแบบแก้ปัญหา 5) วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ 6) วิธีคิดแบบเห็นคุณ–โทษและทางออก 7) คิดแบบคุณค่าแท้- คุณค่าเทียม 8) วิธีคิดแบบปลุกเร้าคุณธรรม 9) คิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน 10) คิดแบบรอบด้าน	กลุ่มภาวะผู้นำ
อธิปไตย	1) อัตตาธิปไตย 2) โลกธิปไตย	กลุ่มภาวะผู้นำ/การบริหารองค์กร

หลักพุทธธรรม	องค์ประกอบ	กลุ่มแนวคิด ทฤษฎี รัฐประศาสนศาสตร์
	3) ธรรมาธิปไตย	
ราชสังคหวัตถุ	1) สะสะเมธัง การบำรุงธัญญาหารให้บริบูรณ์ 2) ปุริสะเมธัง การสงเคราะห์บุรุษที่ประพฤติดี 3) สะสะมาปะลัง การบำบัดทุกข์ บำรุงสุขของราษฎร 4) วาจาเปยยัง การตรัสพระวาจาที่โดยควรแก่ฐานะ	ภาวะผู้นำ/นโยบายและแผน
ทศพิธราชธรรม	1) ทาน 2) ศีล 3) บริจาค 4) ความซื่อตรง 5) ความอ่อนโยน 6) ความเพียร 7) ความไม่โกรธ 8) ความไม่เบียดเบียน 9) ความอดทน 10) ความเที่ยงธรรม	กลุ่มภาวะผู้นำ
หลักอคติ	1) หลงเพราะรัก 2) หลงเพราะโกรธ 3) หลงเพราะโง่ 4) หลงเพราะกลัว	กลุ่มภาวะผู้นำ/จริยธรรมการบริหาร
อิทธิบาทธรรม	1) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น 2) วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น 3) จิตตะ ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในสิ่งนั้น 4) วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผล	กลุ่มทรัพยากรมนุษย์/การบริหารประสิทธิภาพของงาน
ไตรสิกขา	1) อธิศีล 2) อธิจิต 3) อธิปัญญา	กลุ่มทรัพยากรมนุษย์/ภาวะผู้นำ/จริยธรรมการบริหาร
สังคหวัตถุ	1) ทาน	กลุ่มทรัพยากรมนุษย์/วัฒนธรรม

หลักพุทธธรรม	องค์ประกอบ	กลุ่มแนวคิด ทฤษฎี รัฐประศาสนศาสตร์
	2) ปิยวาจา 3) อัตถจริยา 4) สมานัตตตา	องค์กร/จริยธรรมการบริหาร/การทำงานเป็นทีม
อปริหานิยธรรม	1) หมั่นประชุมกันเนือง ๆ 2) ประชุมหรือเลิกประชุมพร้อมกัน 3) ไม่บัญญัติ ไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้ 4) เคารพนับถือเชื่อฟังผู้เป็นประธาน 5) ไม่ลุอำนาจแก่ความอยาก 6) ยินดีในความสงบ สันโดษ 7) คุ้มครองผู้มีศีล	กลุ่มการมีส่วนร่วมในองค์กร
ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม	1) อุฏฐานสัมปทา แปลว่า ขยันหา 2) อารักขสัมปทา แปลว่า รักษาดี 3) กัลยาณมิตตตา แปลว่า มีกัลยาณมิตร 4) สมชีวิตา แปลว่า ใช้ชีวิตพอเพียง	งบประมาณและการคลัง
ภาวนา	1) กายภาวนา หมายถึง การเจริญกาย 2) สีลภาวนา หมายถึง. การเจริญศีล 3) จิตภาวนา หมายถึง การเจริญจิต 4) ปัญญาภาวนา หมายถึง การเจริญปัญญา.	กลุ่มทรัพยากรมนุษย์/สมรรถนะ
ทุจริต/สุจริต	1) กายทุจริต/กายสุจริต 2) วจีทุจริต/วจีสุจริต 3) มโนทุจริต/มโนสุจริต	กลุ่มทรัพยากรมนุษย์/วัฒนธรรมองค์กร/จริยธรรมการบริหาร/นโยบายและแผน
อริยสัจ	1) ทุกข์ 2) สมุทัย คือเหตุให้ทุกข์เกิด 3) นิโรธ คือความดับทุกข์ 4) มรรคคือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์	กระบวนการบริหารองค์กร
สาราณิยธรรม	1) กายกรรมประกอบด้วยเมตตา 2) วจีกรรมประกอบด้วยเมตตา 3) มโนกรรมประกอบด้วยเมตตา 4) แบ่งปันลาภ 5) ศีลเสมอกัน	การบริหารความขัดแย้ง

หลักพุทธธรรม	องค์ประกอบ	กลุ่มแนวคิด ทฤษฎี รัฐประศาสนศาสตร์
	6) มีความเห็นร่วม	
ธรรมของฆราวาส	1) สัจจะ 2) ทมะ รู้จักข่มจิตของตน 3) ขันติ อดทน 4) จาคะ สละแบ่งปัน	การทำงานเป็นทีม

บทสรุป

รัฐประศาสนศาสตร์มุ่งให้ความสำคัญไปยังหน่วยงานที่เป็นที่ของรัฐทั้งหมด นอกจากนี้ยังขอบข่ายในด้านธุรกิจอีกส่วนหนึ่งในบางมหาวิทยาลัยจะเปิดหลักการบริหารองค์กรภาครัฐและเอกชนเพื่อให้มีความครอบคลุมองค์กรทั้งหมดที่นำไปสู่การขยายฐานองค์ความรู้ที่เป็นศาตร์ของตนเองมให้มีเข้มขั้นซึ่งหากมองประวัติความเป็นจะพบ กระบวนทัศน์ (paradigm) “กรอบเค้าโครงความคิด รูปแบบ และแนวทางการศึกษาตามแบบวิทยาศาสตร์หรืออาจจะใช้เรียกแบบง่าย ๆ ดังนั้น การทำวิจัยใหม่บางครั้งอาจจะมีข้อจำกัดทางด้านระเบียบวิธีวิจัยจะเกิดความสงสัยในการนำศาสตร์ของตนเองมาศึกษาเพราะรัฐประศาสนศาสตร์อาจกล่าวได้ว่าเป็นศาสตร์แห่งการบูรณาการกับศาสตร์อื่นๆได้เป็นอย่างดี เช่น แนวทางการของการพัฒนาพฤติกรรมของคนในของคนในองค์กร การบริหารการคลัง การบริหารและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ค่านิยม วัฒนธรรมในองค์กร เป็นต้น ซึ่งประเด็นเหล่านี้มิได้แตกต่างไปจากการการใช้ชีวิตของมนุษย์แต่ข้อสังเกตว่า การศึกษาวิจัยทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์จะมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์กรเป็นสำคัญหรือแม้กระทั่งการนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการกับรัฐประศาสศาสตร์จะช่วยเพิ่มมวลรวมของประสิทธิภาพตามความเชื่อได้อีกด้วย เพราะการบูรณาการ หมายถึง การนำสิ่งที่แยกกันมารวมเข้าเป็นอันเดียวกันจนเกิดองค์รวม (The whole) ที่จะใช้แนวทางได้ 2 รูปแบบหลัก ได้แก่

วิธีที่ 1 พุทธวิทยา (Buddhology) หมายถึง การปรับศาสตร์เข้าหาพระพุทธศาสนา

วิธีที่ 2 ธรรมวิทยา (Dhammology) หมายถึง การปรับพระพุทธศาสนาเข้าหาศาสตร์

นอกจากนี้ในแง่ของการปรับใช้ให้สอดคล้องกับการเรียนการสอน การดำเนินชีวิตแล้วนำไปสู่ภาพการปฏิบัติตนเป็นคนดี มีความรู้ มีคุณธรรมสำหรับการปฏิบัติงานหรือการศึกษาสามารถนำมาบูรณาการได้ เช่น การบูรณาการเชิงเนื้อหาสาระ การบูรณาการเชิงวิธีการ การบูรณาการความรู้กับกระบวนการเรียนรู้ การบูรณาการความรู้ในโรงเรียนกับชีวิตจริง การบูรณาการความรู้กับการปฏิบัติ และการบูรณาการความรู้ความคิด กับคุณธรรม เพราะฉะนั้น พุทธศาสตร์กับศาสตร์สมัยใหม่ไม่ว่าจะนำไปใช้อย่างไรก็สามารถใช้ได้ในทุกสถานการณ์ที่ขึ้นอยู่กับผู้ใช้ว่าสามารถรู้จักวิธีการหรือไม่ อย่างไร ซึ่งนิสิตนักศึกษาก็สามารถกำหนดหลักพุทธธรรมสำหรับการนำมาศึกษาวิจัยควบคู่กับศาสตร์สมัยใหม่ได้ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถจดจำหลักพุทธธรรมได้แต่หากมีความสนใจก็สามารถศึกษาเพิ่มเติมและเมื่อเวลาผ่านไปก็จะรู้จักจดจำหลักพุทธธรรมไปตามธรรมชาติของการบูรณาการได้ด้วย ซึ่งจะยกหลักพุทธธรรมที่สามารถบูรณาการกับรัฐประศาสนศาสตร์ เช่น

หลักพรหมวิหารธรรม หลักอคติ หลักสัปปุริสธรรม ทุติยปาณิกสูตร โยนิโสมนสิการ หลักอธิปไตย และทศพิธราชธรรมสามารถนำไปบูรณาการกับศาสตร์แห่งภาวะผู้นำได้ หากเป็นหลักอิทธิบาทธรรม หลักสังคหวัตถุ และหลักไตรสิกขา สามารถนำไปบูรณาการกับศาสตร์กลุ่มทรัพยากรมนุษย์ได้ หากเป็นกลุ่มการบริหารองค์หรือการบริหารงานจะเป็นหลักอปริหานิยธรรมเพราะเป็นแนวทางการทำงานผ่านการมีส่วนร่วมที่เห็นได้ดีที่สุด

บรรณานุกรม

จุมพล พูลภัทรชีวิน. **การวิจัยเชิงอนาคต**. เอกสารบรรยาย Twilight Program วันเสาร์ที่ 10 สิงหาคม 2559 ณ โรงแรมเซ็นทาราแกรนด์ และบางกอกคอนแวนชันเซ็นเตอร์ เซ็นทรัลเวิลด์ กรุงเทพมหานคร. 2559.

จุไรรัตน์ ทองคำชื่นวิวัฒน์. การวิจัยแบบผสมผสาน. **วารสารจันทร์เกษมสาร**. ปีที่ 19 ฉบับที่ 37. (กรกฎาคม – ธันวาคม 2556) : 9.

เชี่ยวชาญ ภาระวงค์. **การวิจัยเชิงคุณภาพ.** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://123get-all.blogspot.com/2013/09/blog-post_8.html. [8 สิงหาคม 2563].

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. **พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่: ตัวแบบวิธีวิทยาว่าด้วยพุทธบูรณาการและพุทธสหวิทยาการ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_ desc.php?article_id=1733&articlegroup_id=278. [8 สิงหาคม 2563].

เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทบพิธการพิมพ์. 2549.

วรสิทธ์ เจริญพุฒ. ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์. **Stamford Journal Stamford International University**. Vol. 5 No.1. (January 2013-May 2013) : 127.

สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์. หลักรัฐประศาสนศาสตร์ แนวคิดและทฤษฎี. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัทรัตนพรชัย จำกัด, 2548.

สุภัชชา พันเลิศพาณิชย์. **การวิจัยเชิงปริมาณ.** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : https://www.gotoknow.org/posts/583828. [8 สิงหาคม 2563].

เอนก ชิตเกษรและ พรรณนุช ไชยปินชนะ. **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://business.payap.ac.th/ba-km/km%20การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.pdf. [8 สิงหาคม 2563].

การประยุกต์ใช้ขันติโสรัจจะของตำรวจจราจรในสังคมไทย

Application of Khanti and Soracca of Traffic Polices in Thai Society

พิสิฐ ปิ่นแก้ว
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ขันติและโสรัจจะในการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจจราจรในสังคมไทย 2)เพื่อการศึกษาข้อเสนอแนะแนวในการนำหลักขันติและโสรัจจะมาประยุกต์ในการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจจราจรในเขตเมืองจังหวัดพิษณุโลก การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงประมาณ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากร จำนวน 198 คน นำมาวิเคราะห์ประมวลผลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย(Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มีจำนวน 198 คนเป็นเพศหญิง ร้อยละ 7.6 และ เป็นเพศชาย ร้อยละ 92.4 มีอายุ 31-41 ร้อยละ 30.0 และส่วนมากจบการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 31.5

ความคิดเห็นของประชากรที่มีต่อการนำขันติและโสรัจจะมาประยุกต์ใช้ของตำรวจจราจรเมืองพิษณุโลก โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก แต่เมื่อพิจารณาเป็นด้านพบว่า ด้านขันติคือความอดทน อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 4.38 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.383และด้านโสรัจจะ ก็อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 4.47 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.41

คำสำคัญ : การประยุกต์, ตำรวจจราจร, สังคมไทย

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the application of the Khanti and Soracca of traffic polices in Thai Society and 2) to study the suggestions to apply principles Khanti and Soracca of traffic polices in area Mueang Phisanulok Province. This study is a quantitative research. The researcher collected the data by using questionnaires form 198 from population/sample-data sourec and analyzed the data by percentage, mean, standard deviation statistics.

It was found that most of the respondent's 7.6 percent were female, and 92.4 percent of the respondents were male. The respondents (30.00 percent) were age between 31-40 years old, and they were mostly graduated bachelor' degree 30.00 percent.

For the opinion of the population/sample-data source towards an application of Khanti and Soracca of traffic polices in area Mueang Phisanulok province. When considering in each aspect, it was found that the found that the level of giving was in high level. While considering in each aspect, it was found that data : Khanti (patience) : was at the high mean level ($\bar{x}$ = 4.39) and standard deviation statistics (S.D.=0.383), Soracca (modesty) : was at the high mean level ($\bar{x}$ = 4.47) and standard deviation statistics (S.D. = 0.410

Keywords : Application, Traffic Polices, Thai Society

บทนำ

นับตั้งแต่ พระยาอนุทูตวาที (เข็ม แสงชูโต) คนไทยคนแรกผู้ขับขี่รถยนต์คันแรกใน ประเทศไทยได้ถ่ายทอดวิธีการขับรถทำให้รถยนต์ เริ่มรู้จักในวงการกว้างขวางขึ้นในประเทศไทย และมีจำนวนรถเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้โปรดเกล้าให้ ตราพระราชบัญญัติรถยนต์ฉบับแรกของประเทศไทยขึ้นในปี พ.ศ. 2452 และมีผลบังคับใช้ในปี ถัดมา คำว่า “จราจร (Traffic) ” เริ่มใช้ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2474 เมื่อมีจำนวนรถยนต์ เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ กรมตำรวจจึงมอบหมายให้ พ.ต.อ. ซี. บี.ฟอล์เล็ต เป็นผู้ร่างพระราชบัญญัติ จราจรทางบก โดยอาศัยหลักกฎหมายของประเทศอังกฤษมาดัดแปลงให้เหมาะสมกับประเทศไทย เพื่อสนองต่อมหาดไทย และผ่านการเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรเป็นกฎหมายจราจรใช้บังคับประชาชนในที่สุด[1] เพื่อป้องกันอันตราย หรืออุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้รถใช้ถนน

ในเขตอำเภอเมืองพิษณุโลก ก็มีจำนวนรถเพิ่มขึ้นมาก ทำให้ปัญหาการจราจรติดขัดและเกิดปัญหามลภาวะทางอากาศ ซึ่งเป็นสภาวะที่มีสิ่งเจือปนในอากาศ ปริมาณมากจนถึงระดับที่เป็นอันตรายต่อมนุษย์ สัตว์ พืช และ ทรัพย์สิน สิ่งเจือปนในอากาศเหล่านั้น คือ ออกไซด์ของไนโตรเจน กำมะถัน กลิ่น ควัน เขม่า ซึ่งมลพิษทางอากาศจากรถยนต์ นี้มีผลเสียที่สำคัญที่สุด คือ ผลเสียต่อสุขภาพ คือ[2]

(1) เกิดการเจ็บป่วย หรือการตายที่เป็น แบบเฉียบพลัน (acute sickness or death) การเจ็บป่วยหรือตายในลักษณะเช่นนี้มีสาเหตุมา จากการที่ได้สัมผัสโดยการหายใจเอามลสารทางอากาศที่มีความเข้มข้นเข้าสู่ปอด ซึ่งสามารถจะ ทำให้เกิดผลเสียดังกล่าวได้ภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว

(2) เกิดจากการเจ็บป่วยที่เป็นเรื้อรัง (chronic disease) การเจ็บป่วยชนิดนี้รวมถึงการที่บุคคลมีชีวิตสั้นลง หรือมีการเจริญเติบโตไม่ดี เท่าที่ควร เป็นผลเนื่องมาจากการที่ได้สัมผัสกับมลสารทางอากาศที่มีความเข้มข้นไม่สูงมากนัก แต่ด้วยระยะเวลาที่นานมากพอที่จะทำให้เกิดปัญหาสุขภาพดังกล่าวได้ การ

---

[1] กองบังคับการตำรวจจราจร, **ประวัติความเป็นมาของกองบังคับการตำรวจจราจร**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://wwwtrafficpolice.go.th, [8 ธ.ค. 2560].

[2] ชลดา พรรคพิบูลย์, ความตระหนักต่อมลภาวะอากาศของตำรวจจราจรในเขตกรุงเทพมหานคร, **วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2536), หน้า 7- 8.

เจ็บป่วยที่เกิดขึ้นจะ ถูกกำหนดด้วยชนิดของมลสารทางอากาศที่พบบ่อยๆ ได้แก่ โรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจต่างๆ เช่น การเกิดหลอดลมอักเสบเรื้อรัง ถุงลมโป่งพองหอบหืด มะเร็งบางชนิด และ โรคหัวใจ เป็นต้น

(3) เกิดการเปลี่ยนแปลงของหน้าที่ทางสรีระต่างๆ (physiological functions) ของร่างกายที่สำคัญได้แก่ การเสื่อมประสิทธิภาพในการทำงานด้านการระบายอากาศ การนำพาออกซิเจนของฮีโมโกลบินในเม็ดเลือดแดง การปรับตัวให้เข้ากับความมืดของตา หรือหน้าที่อื่นๆ ของระบบประสาท เป็นต้น

(4) เกิดอาการซึ่งไม่พึงประสงค์ต่างๆ (untoward symptoms) ได้แก่ อาการระคายเคืองของอวัยวะรับสัมผัสต่างๆ เช่น ตา จมูก ปาก และ คอ เป็นต้น

(5) เกิด ความเดือดร้อนรำคาญ (nuisance) ความเดือดร้อนรำคาญจากมลสารของอากาศจากกลิ่น ฝุ่น ควัน ฯลฯ ถึงแม้ว่าจะไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพโดยตรง แต่ก็ถือว่าเป็นปัญหาสุขภาพเช่นกัน เพราะกระทบกระเทือนต่อความเป็นอยู่และจิตใจ และเป็นปัญหาเกี่ยวพันกับ สิ่งแวดล้อม และ คุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วไป นอกจากการเดินทางจะเกิดความล่าช้าของการจราจรแล้ว ยังมีให้สูญเสียเวลามากสำหรับการเดินทางแต่ละครั้ง ความแออัดคับคั่งของยวดยาน ยังเป็นสาเหตุสำคัญให้เกิดการสูญเสียน้ำมันเชื้อเพลิงจำนวนมาก

ที่ผ่านมาได้มีหลายหน่วยงานร่วมกันที่ จะแก้ไขปัญหาทั้งส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ ประชาชน แต่นับวันปัญหาดังกล่าวยิ่งเพิ่มความ รุนแรงขึ้น ตำรวจจราจรเป็นบุคคลากรที่ปฏิบัติงาน เพื่อให้การจราจรเกิดสภาพคล่องตัว อำนวยความสะดวกด้านการจราจรให้ผู้ใช้รถใช้ถนนได้พึงพอใจ ตลอดจนอำนวยความปลอดภัยในด้าน อุบัติเหตุบนท้องถนน จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันสภาพการจราจรที่ติดขัดมาก มีผลต่อการปฏิบัติ หน้าที่ของตำรวจจราจร ซึ่งต้องทำงานหนักตลอดเวลา

โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร ที่ประจำตามจุดบริการตามท้องถนนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากเป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติอยู่แล้ว โดยตรง ซึ่งจะต้องทำงานเสี่ยงต่อภาวะสุขภาพไม่ดี โดยเฉพาะปัญหามลพิษของอากาศเสียและ มลพิษทางเสียงได้ทวีความรุนแรงขึ้น เสี่ยงต่อการเจ็บป่วยเป็นโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ มลพิษทางเสียงทำให้ประสาทหูเสื่อม ตลอดจนภาวการณ์เสี่ยง

บทบาทหน้าที่อีกประการหนึ่ง นอกจากจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกแล้วตำรวจจราจรยังต้องเป็นผู้ควบคุมบังคับใช้กฎหมายกับ ผู้กระทำความผิดจราจรป้องกันการเกิดอุบัติเหตุ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาจอดรถกีดขวางการจราจร ขับรถย้อนศร ฝ่าฝืนสัญญาณไฟแดง เป็นต้น การปฏิบัติงานในสภาพปัญหาต่างๆ ที่ผ่านมีเสียง สะท้อนจากประชาชนทั้งแสดงความชื่นชมเป็นกำลังใจที่เป็นผู้เสียสละในการปฏิบัติหน้าที่ภายใต้มลภาวะ และสภาพแวดล้อมที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพร่างกาย และ จิตใจ

และในขณะเดียวกัน ก็มีข้อร้องเรียนทั้งสภาพการจราจรที่ติดขัด บางครั้งเกิดจากความไม่เข้าใจของตำรวจจราจรและ ผู้ใช้รถตามท้องถนน หรือแม้แต่การปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจจราจรบางคน โดยการร้องเรียน ทางโทรศัพท์ และร้องเรียนผ่านเว็บไซต์ของสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ทำให้ตำรวจจราจรผู้ปฏิบัติงานในสถานการณ์ปัจจุบันเกิดภาวะความเครียดเนื่องจากการปฏิบัติงานที่มีผลกระทบต่อ ร่างกายและจิตใจ

ตำรวจเป็นอาชีพพิเศษที่ถูกคาดหวังจากสังคมอย่างมากมาย อีกทั้งยังเป็นอาชีพที่ต้อง ทุ่มเทเสียสละอุทิศตน เพื่อประชาชนอย่างแท้จริง ดังนั้น ตำรวจจึงต้องมีองค์ความรู้ในวิชาชีพ อย่างสมบูรณ์ มีปัญญาที่จะสามารถนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิผล

ในเรื่องของคุณธรรมโดยรวมนั้น ปรากฏตามคำสั่ง สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ที่ 388/2525 ลงวันที่ 24 กันยายน 2525 ที่ให้ข้าราชการตำรวจ ยึดถือและปฏิบัติตามคุณธรรมที่พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานเป็นแนวทางไว้ 4 ประการ ได้แก่ การรักษาความสัตย์และความจริงใจต่อตัวเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็น ประโยชน์และเป็นธรรม การรู้จักข่มใจและฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ความดี การอดทน อดกลั้น และอดออมที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริตไม่ว่าด้วยเหตุประการใดและ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริตและรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วน ใหญ่ของบ้านเมือง[3]

ตำรวจจราจรมีความตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ในส่วนที่รับผิดชอบอย่างสุดความสามารถ เพื่อลดปัญหาและการจัดการจราจรให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เพื่อส่งผลการปฏิบัติงานใน ภาพรวมด้านการจราจรเป็นไปตามเป้าหมาย การนำหลักธรรมสำหรับใช้ประกอบในการปฏิบัติงานของตำรวจจราจรให้บรรลุเป้าหมาย และมีความสุขจากการปฏิบัติงาน ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวที่มีส่วนสำคัญในการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ คือ สัจจะคือ ความจริงใจ ทมะคือการข่มใจ ขันติคือความอดทน และ จาคะคือความเสียสละ[4] ซึ่งในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจที่ยึด หลักธรรมเหล่านี้นั้นย่อมส่งผล ที่สำคัญ

โดยสรุปคือการปลูกนิสัยความรับผิดชอบ ให้เกิดขึ้นในตัว เป็นคนหนักแน่นมั่นคง มีความเจริญก้าวหน้าในการประกอบหน้าที่การงาน ได้รับ การเคารพยกย่อง มีคนเชื่อถือ และยำเกรง ครอบครัวมีความมั่นคง ได้รับเกียรติยศชื่อเสียง การ ปลูกฝังนิสัยรักการฝึกฝนตนให้เกิดขึ้น ในตัว ทำให้เป็นคนมีความสามารถในการทำงาน ไม่มีเวร กับใคร ยับยั้งตนเองไม่ให้หลงไปทำผิดได้ สามารถตั้งตัวได้ มีปัญญาเป็นเลิศ การปลูกฝังนิสัย ความอดทนต่ออุปสรรคและปัญหาต่างๆ ทำงานได้ผลดี สามารถเป็นหลักในครอบครัวได้ สามารถเป็นหลักให้กับบริวารได้ ไม่มีเรื่องวิวาทกับคนอื่น ไม่หลงผิดไปทำความชั่วได้ ทำให้ได้ทรัพย์มา และการปลูกฝังการมีอารมณ์ผ่องใสและนิสัยเสียสละให้เกิดขึ้นในตัว เป็นการสร้างความปลอดภัยแก่ตนเอง เป็นที่นับหน้าถือตาของคนทั่วไป ครอบครัวและสังคมเป็นสุข มีกัลยาณมิตรรอบตัว[5] ซึ่งจะเห็นได้ว่าคุณของการมีฆราวาสธรรมโดยรวมก็คือ เมื่อมีสัจจะย่อมมี เกียรติยศชื่อเสียง เมื่อมีทมะย่อมได้รับปัญญา เมื่อมีขันติย่อมเกิดทรัพย์ในบ้าน และเมื่อมีจาคะ ย่อมเกิดมิตรที่ดีไว้เป็นสมัครพรรคพวกในสังคม จะเห็นได้ว่าหลักพุทธธรรมที่ว่า “ทมะ” ก็ดี “ขันติ” ก็ดี เป็นหัวใจสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจจราจร ทั้งนี้เพราะว่าต้องประสบเจอกับปัญหาต่างๆ มากมาย ทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อสุขภาพ ปัญหาการควบคุมอารมณ์ในการกระทบกระทั่งกับผู้กระทำความผิดต่างๆ เป็นต้น จึงเป็นหลักธรรมที่มีประโยชน์เกื้อกูล อย่าง

---

[3] พงศพัศ พงษ์เจริญ, **ตำรวจยุคใหม่ หัวใจคือประชาชน,** (กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2548), หน้า 27-30.

[4] ส.ส. (ไทย) 15/845/316.

[5] ขุ.สุ. (ไทย) 25/311/361.

มากในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำรวจจราจรที่ปฏิบัติงานเพื่ออำนวยความสะดวก และกำกับดูแลการจราจรให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เพื่อให้การปฏิบัติงานของทุกคนเกิดประสิทธิผล เพราะขันติธรรมนี้พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เป็นธรรมที่ทำให้เกิดความงาม” ได้แก่ ขันติ และโสรัจจะ[6]

เนื่องจากหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่มีความสอดคล้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละบุคคลมีอยู่ และมีความเหมาะสมกับงานปฏิบัติงานในบริบทที่แตกต่างกันไป สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจหลัก “ขันติโสรัจจะ” ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจจราจร จึงได้เลือกศึกษาเฉพาะหมวดธรรมที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรง สามารถนำไปใช้ได้กับทำงาน และการปฏิบัติงานในการอำนวยความสะดวกในด้านการจราจร ประกอบด้วยหมวดขันติโสรัจจะ เพื่อการครองตน ครองคน และ ครองงาน อันจะเป็นประโยชน์ต่อเจ้าพนักงาน ประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำไปประยุกต์ใช้เป็นลำดับต่อไป

การนำหลักคุณธรรมกล่าวคือขันติโสรัจจะมาปรับใช้ในการปฏิบัติงานในชีวิตประจำวันจะก่อให้เกิดประสิทธิผลการปฏิบัติงานอันเป็นการแก้ไขปัญหาการจราจรในเขตเมืองพิษณุโลก นอกจากนั้นยัง เป็นส่วนหนึ่งที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ใช้รถเพื่อลดปัญหาความไม่เข้าใจ หรือข้อร้องเรียนต่างๆ ได้ ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาว่า ตำรวจจราจรมีการปฏิบัติงานตามหลักขันติโสรัจจะ อยู่ในระดับใดและเป็นอย่างไร ผลการวิจัยที่ได้รับจะมีส่วน ช่วยให้นำไปเป็นข้อมูลสำหรับพัฒนาการปฏิบัติงานตามขันติโสรัจจะของตำรวจจราจร สถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก และแห่งอื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักขันติโสรัจจะในการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจจราจรในบริบทของสังคมไทย

2. เพื่อเสนอแนะแนวทางการประยุกต์ใช้หลักขันติโสรัจจะกับบริบทตำรวจจราจร ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed Method) โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คืออาสาจราจร และข้าราชการตำรวจที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการกำกับการจราจร การให้ความรู้เกี่ยวกับความปลอดภัยในการจราจร การอำนวยความสะดวก การกวดขัน

[6] อภิ.สं. (ไทย) 34/1348-1349/337.

จับกุมผู้กระทำผิดตามกฎหมาย และการเปรียบเทียบปรับ ที่ปฏิบัติงานอยู่ในสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก จำนวน 198 คน โดยผู้วิจัยใช้ประชากรทั้งหมดเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา เพราะว่าเป็นการศึกษาเฉพาะกรณีหนึ่งเท่านั้น ยังมีตำรวจจราจรสถานีตำรวจอื่นๆ อีกมาก

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ประเภทเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นเครื่องมือในการวิจัยโดยดำเนินการดังนี้

1) ลักษณะของเครื่องมือ

ลักษณะของเครื่องมือแบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ตามหลักขันติโสรัจจะ 2 ในด้าน ได้แก่ ด้านขันติ ด้านโสรัจจะ และ ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงาน โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และ รายได้ต่อเดือน มีลักษณะเป็นคำถามแบบเลือกตอบ (Check list)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามที่ใช้วัดระดับการปฏิบัติงานตามหลักขันติโสรัจจะ ของตำรวจจราจร สถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถาม ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติงานงานตามหลักขันติโสรัจจะ แยกเป็นรายด้าน ได้แก่ ด้านขันติ ด้านโสรัจจะ ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open ended Questionnaire) ให้เลือกตอบโดยเสรี

ลักษณะของเครื่องมือสำหรับแบบสัมภาษณ์ (Interview From)

แบบสัมภาษณ์ เพื่อรวมรวบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open ended Form) เพื่อให้ผู้รับการสัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหา อุปสรรค แนวทางพัฒนาการปฏิบัติงานตามหลักขันติธรรมของตำรวจจราจร สถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก และข้อเสนอแนะต่างๆ ได้อย่างอิสระ

2) การสร้างเครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือแบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือในการวิจัย โดยศึกษาเอกสารวิชาการและจากงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานโดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวข้องกับ การปฏิบัติงาน ตำรวจจราจร หลักขนติธรรม และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับขันติจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือ

3. สร้างเครื่องมือ จากกรอบเนื้อหาในคำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ จำแนกตามข้อมูลทั่วไปจำนวน 5 ข้อ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามที่ใช้วัดระดับการปฏิบัติงานตามหลักขันติโสรัจจะ ของตำรวจจราจร สถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า(Rating Scale) มี 5 ระดับ ตามหลักการของ (Likert) 2 จำนวน 30 ข้อ โดยแบ่งคำถามตามระดับการปฏิบัติงาน ออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้(1) ด้านขันติ จำนวน 10 ข้อ (3) ด้านโสรัจจะ จำนวน 10 ข้อ

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะการปฏิบัติงานตามหลักขันติธรรม ของตำรวจจราจร สถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก แยกเป็นรายด้าน ได้แก่ ขันติ โสรัจจะ ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open ended Questionnaire) ให้เลือกตอบโดยเสรี จำนวน 4 ข้อ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

นำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วไปหาคุณภาพของแบบสอบถาม ดังนี้

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. การรวบรวมเอกสาร ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การปฏิบัติงาน ตำรวจจราจร หลักขันติธรรม บริบทของตำรวจจราจร สถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก

2. การขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามและขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากหัวหน้าศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัย

3. ผู้วิจัยได้นำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นำเสนอรองผู้กำกับจราจรตำรวจจราจร สถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลตำรวจจราจร ซึ่งเป็นประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้

4. แจกจ่ายและเก็บคืนแบบสอบถามจากประชากร ได้แก่ อาสาจราจร และข้าราชการตำรวจจราจร ที่ปฏิบัติงาน ในช่วง เดือน เมษายน 2561 - กันยายน 2561 รวมเวลา 6 เดือน จำนวน 148 ฉบับ ได้รับแบบสอบถามกลับคืนทั้งหมด 148 คิดเป็นร้อยละ 100

5. รับแบบสอบถามกลับคืน ตรวจความถูกต้อง ความครบถ้วนสมบูรณ์ แล้วไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูลของแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์ตามขั้นตอน ดังนี้

1. การรวบรวมเอกสาร ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การปฏิบัติงาน ตำรวจจราจร หลักขันติธรรม บริบทของตำรวจจราจร สถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก

2. ผู้วิจัยได้นำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล จากศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นำเสนอรองผู้กำกับจราจรสถานี สถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก

(Key Informants) วัดการนำหลักขันติธรรม มาใช้ในการปฏิบัติงานของตำรวจจราจร สถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก จำนวน 5 ท่าน

3. การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ รองผู้กำกับจราจรสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก จำนวน 1 ท่าน สารวัตรจราจรสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก 1 ท่าน รองสารวัตรจราจร สถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก จำนวน 3 ท่าน รวมทั้งหมด 5 ท่าน ในช่วงเดือน เมษายน 2561 - กันยายน 2561 รวมเวลา 6 เดือน

4. รับแบบสัมภาษณ์กลับคืน ตรวจความถูกต้อง ความครบถ้วนสมบูรณ์ แล้วไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นตอนการประมวลผลข้อมูล (Data Processing Steps) ประกอบด้วย

1.1 การบรรณาธิกรข้อมูลด้วยมือ คือการตรวจความครบถ้วนของแบบสอบถามความครบถ้วนของคำตอบและความชัดเจนของคำตอบ

1.2 การลงรหัส (Coding)

1.3 การบันทึกข้อมูลลงสื่อที่เครื่องคอมพิวเตอร์เข้าใจได้ (Data Conversion)

1.4 การบรรณาธิกรข้อมูลด้วยเครื่อง

1.5 การคำนวณและผลลัพธ์โดยใช้ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

2. การกำหนดค่าสถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้

2.1 สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) เพื่ออธิบายประชากร โดยใช้ตัวกลางเลขคณิต (Mean : $\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : SD)

2.1 สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistic) สำหรับการทดสอบสมมติฐาน การเปรียบเทียบการปฏิบัติงานตามหลักขันติและโสรัจจะของตำรวจจราจรสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก วิเคราะห์โดยการทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีที่ตัวแปรต้นสองกลุ่ม และวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ โดยใช้วิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) เพื่อทดสอบสมมุติฐานใช้ Chi-square ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักขันติและโสรัจจะของตำรวจจราจรสถานี ตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก” มีผลการวิจัยดังนี้

1. ปัจจัยส่วนบุคคลผู้ตอบแบบสอบถาม

ตำรวจจราจรสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษรุโลก ส่วนใหญ่ เป็นเพศชาย เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 92.4 มีอายุอยู่ระหว่าง 31-40 คิดเป็นร้อยละ 30.3 มีระดับการศึกษาปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 51.5 มีตำแหน่งเป็นข้าราชการตำรวจ คิดเป็นร้อยละ 96.5 มีรายได้ต่อเดือนสูง กว่า 20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 48.00

2. การปฏิบัติงานตามหลักขันติและโสรัจจะของตำรวจจราจรสถานีตำรวจ ภูธรเมืองพิษณุโลก ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานตามหลักขันติและโสรัจจะ ของตำรวจจราจรสถานี ตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก โดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน สรุปได้ดังนี้

2.1 ด้านขันติ คือความอดทน อดกลั้น ผลวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานตามหลักขันติและโสรัจจะของตำรวจจราจรสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.29 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.383 แต่เมื่อพิจารณาหลักความเชื่อเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอันดับแรกในระดับมาก ได้แก่ ข้อที่มีความพยายามแก้ปัญหาด้วยความอดทนอดกลั่น มีค่าเฉลี่ย 4.47 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 0.650 รองลงมา คือข้อที่ตั้งใจปฏิบัติหน้าทีด้วยความขยันหมั่นเพียร มีค่าเฉลี่ย 4.46 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 0.609 และข้อที่ตำรวจจราจรทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จแม้จะมีอุปสรรค และข้อที่ตำรวจจราจรต้องมีอดทน อดกลั้น ไม่ประพฤติเสื่อมเสีย มีค่าเฉลี่ย 4.39 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 0.665 ตามลำดับ

2.2 ด้านโสรัจจะคือความสงบเสงี่ยม ผลวิจัยพบว่า พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีที่เป็นข้าราชการตำรวจจราจร และตำรวจอาสา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.47 และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 0.410 แต่เมื่อพิจารณาหลักความเชื่อเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอันดับแรกในระดับมาก ได้แก่ ข้อที่ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน จงรักภักดีต่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์ มีค่าเฉลี่ย 4.61 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 0.588 รองลงมา คือระดับการปฏิบัติโดยยึดความถูกต้อง สุจริต ไม่ทุจริตคอรัปชั่น ปฏิบัติตามกฎระเบียบ มีค่าเฉลี่ย 4.59 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 0.588 และข้อที่ตำรวจจราจรและอาสาจราจรปฏิบัติหน้าที่ต้องให้ความรักและความห่วงใยประชาชน มีค่าเฉลี่ย 4.47 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 0.684 ตามลำดับ

3. เปรียบเทียบการปฏิบัติงานตามหลักขันติและโสรัจจะของตำรวจจราจรสถานีตำรวจ ภูธรเมืองพิษณุโลก

ผลเปรียบเทียบการปฏิบัติงานตามหลักขันติและโสรัจจะของตำรวจจราจรสถานี ตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล สรุปได้ดังนี้

3.1 ตำรวจจราจรที่มีเพศต่างกัน มีการปฏิบัติงานตามหลักขันติและโสรัจจะ ไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

3.2 ตำรวจจราจรที่มีอายุต่างกัน มีการปฏิบัติงานตามหลักขันติและโสรัจจะ โดยรวม แตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

3.3 ตำรวจจราจรที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการปฏิบัติงานตามหลักขันติและโสรัจจะไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

3.4 ตำรวจจราจรที่มีตำแหน่งต่างกัน มีการปฏิบัติงานตามหลักขันติและโสรัจจะ โดยรวม แตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

3.5 ตำรวจจราจรที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการปฏิบัติงานตามหลักขันติและโสรัจจะไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

4. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะการปฏิบัติงานตามหลักขันติโสรัจจะของตำรวจจราจรสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก

ผลการวิเคราะห์คำถามปลายเปิดจากแบบสอบถาม ตำรวจจราจรสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก มีปัญหา อุปสรรค ได้ให้ข้อเสนอแนะดังนี้

4.1 ด้านขันติ (ปฏิบัติงานด้วยความอดทน มีความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็ง ไม่ท้อถอย) ตำรวจจราจรเห็นว่า ปัญหา อุปสรรค ขาดความอดทน อดกลั้น ในการปฏิบัติงาน ปฏิบัติงานหนักเป็นเวลายาวนาน เกิดความเหนื่อยล้า ขาดความมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ โดยไม่ยึดเอากฎ ระเบียบวินัยและข้อบังคับ ขาดการใช้วิจารณญาณในการแก้ไขปัญหาต่างๆ อย่างรอบคอบ ขาดการควบคุมอารมณ์แก้ไขปัญหาด้วยความเพียร

ข้อเสนอแนะตำรวจจราจรฝึกความอดทนในการปฏิบัติงานทั้งทางร่างกายและทางจิตใจสามารถปฏิบัติงานในสภาพแวดล้อมปัจจุบัน การปฏิบัติงานแต่ละผลัดควรได้รับการจัดตำรวจจราจร และเวลาให้เหมาะสม ผู้บังคับบัญชากำชับให้การปฏิบัติงานของตำรวจจราจรอยู่ในกฎระเบียบอย่างเคร่งครัดและลงโทษเมื่อกระทำความผิดจริง ส่งเสริมการฝึกให้ตำรวจจราจรได้แก้ไขปัญหาสถานการณ์ด้วยวิจารณญาณอย่างรอบคอบ ฝึกให้ตำรวจจราจรแก้ไขปัญหาด้วยความเพียรพยายาม เห็นปัญหาเป็นสำคัญ

แนวทางพัฒนาการ คือหน่วยงานจัดอบรมเป็นประจำเพื่อ พัฒนาผู้การปฏิบัติงานให้มีสติปัญญา ฝึกให้ตำรวจจราจรมีความไตร่ตรอง พินิจพิเคราะห์ และจิตใจ มาขัดเกลาให้เกิดความแตกต่างจากบุคคลธรรมดา รวมทั้งยึดถืออุดมคติตำรวจ ในหัวข้อ “อดทนต่อความเจ็บใจ และกระทำการด้วยปัญญา” มาเป็นหลักในการปฏิบัติฝึกอบรมให้สามารถบริหารอารมณ์โดยใช้ธรรมเข้ากล่อมเกลาจิตใจเพื่อลดความตึงเครียดระหว่างตำรวจจราจรและประชาชน ฝึกจิตใจให้สามารถควบคุมตนเองได้และปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทที่ได้รับมอบหมาย ปลูกจิตสำนึกให้ปฏิบัติงานตามอุดมคติตำรวจอย่างเคร่งครัด

4.2 ด้านโสรัจจะ (ปฏิบัติงานด้วยความสงบเสงี่ยมตามภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย) ได้แก่ ข้อที่ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน จงรักภักดีต่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์ โดยยึดความถูกต้อง สุจริต ไม่ทุจริตคอรัปชั่น ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ตำรวจจราจรและอาสาจราจรปฏิบัติหน้าที่ต้องให้ความรักและความห่วงใยประชาชน มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียมให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนและบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนร่วมเสมอ ให้ความรักและความห่วงใยประชาชนพยายามสร้างความสมานฉันท์ในแก่สังคม

ช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานอย่างเต็มใจ ให้ความปกป้องคุ้มครองประชาชนผู้สุจริต และฝึกควบคุมจิตใจไม่เห็นแก่อามิสสินจ้างรางวัล พร้อมอุทิศตนเพื่อส่วนรวม และฝึกแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธี และบริการประชาชนด้วยความเสมอภาคไม่เลือกปฏิบัติ

การอภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ กล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจและนำมาอภิปรายผล ดังนี้

การอภิปรายผลครั้งนี้ผู้วิจัยจะได้นำประเด็นที่มีความสำคัญการปฏิบัติงานตามหลักขันติโสรัจจะ กล่าวคือขันติและโสรัจจะของตำรวจจราจรสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก มีประเด็นที่น่าสนใจสามารถนำมาอภิปรายได้ดังนี้

การปฏิบัติตามหลักขันติและโสรัจจะของตำรวจจราจรสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ผลการวิจัยพบว่า

1 การปฏิบัติงานตามหลักขันติ ของตำรวจสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.39) ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า ตำรวจ ตำรวจสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ปฏิบัติงานตามความจริง รู้จักควบคุมจิตใจ มีความอดทน และเสียสละ และสอดคล้องกับผลวิจัยของ **ร้อยตำรวจตรี เรด้า จันทร์เหลือง** ได้ทำวิจัยเรื่อง “การปฏิบัติงานตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของตำรวนจราจรสถานีตำรวนภูธรเมืองขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิจัยพบว่า โดยรวม ผลการวิจัยอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านทมะ ด้านขันติ และด้านจาคะ พบว่า มีการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรม 4 โดยรวมอยู่ในระดับมาก ทุกด้าน แต่จากการสัมภาษณ์พบว่า ตำรวจจราจรเป็นกลุ่มเสี่ยงที่จะเกิดความขัดแย้งขณะปฏิบัติงานได้มาก เนื่องจากการปฏิบัติงานต้องประทะโดยตรงกับประชาชนผู้ใช้รถ ใช้ถนน ดังนั้น เพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรม 4 เพิ่มมากขึ้น[7] และสอดคล้องกับแนวคิดของ **ธวัชชัย จุลสุคนธ์** ได้กล่าวว่า ตำรวจควรยึดมั่นในแนวทางการปฏิบัติหน้าที่ ดังต่อไปนี้ คือมีมิตรไมตรีต่อประชาชน บริการให้ดีที่สุด และมีความสุขตามอัตภาพ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องถึงพร้อมด้วยความรู้ ความสามารถ มีระเบียบวินัย มีสุขภาพที่ดี และมีครอบครัวที่อบอุ่น[8] และแนวคิดของท่าน**พุทธทาสภิกขุ** ได้กล่าวถึง การปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ไม่ว่าเป็นอาชีพการงานประเภทใดสรุปได้ว่า หน้าที่ หรืออาชีพเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งในการที่จะเข้าถึงธรรมะ การที่จะรู้จักโลกหรือสิ่งทั้งหลายทั้งปวงดี ว่าอะไรเป็นอะไร จะต้องมีการทำหน้าที่ของตนโดยเฉพาะ เช่น อาชีพให้ลุล่วงไปได้ด้วยดีเสียก่อน การที่คนหนึ่งทำหน้าที่โดยตรงของตนโดยไม่มีมลทินด่างพร้อย ย่อมเป็นการเพียงพอที่จะทำให้รู้จักว่าอะไรเป็นอะไร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็จะรู้จักชีวิตจิตใจตนเองว่าหมายความว่าอย่างไร เป็นสิ่งที่ควรยึดถือหลงใหลเพียงไรเป็นต้น ถ้าหากว่าไม่ได้ทำอะไรจริงๆ จังๆ ให้ดีที่สุด ให้ถูกต้องตามอุดมคติของอาชีพหรือของหน้าที่นั้นๆ แล้ว มันยังน้อยเกินไปสำหรับที่จะรู้จักตัวเอง รู้จักโลก รู้จักกิเลส รู้จักทุกข์ และรู้จักความดับทุกข์เป็นต้น[9]

---

[7] เรด้า จันทร์เหลือง, “การปฏิบัติงานตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของตำรวนจราจรสถานีตำรวนภูธรเมืองขอนแก่น”, **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556)

[8] วัชชัย จุลสุคนธ์, **คิดดังๆ ให้ได้ยิน** : โรงพักเพื่อประชาชน, ปีที่ 3 ฉบับที่ 11, (กันยายน-ตุลาคม 2545), หน้า 7.

[9] พุทธทาสภิกขุ, **คู่มือมนุษย์ (ฉบับคำสมบูรณ์),** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2543), หน้า 253.

2 การปฏิบัติงานตามหลักโสภณธรรมคือโสรัจจะของตำรวจสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.47) ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า ตำรวจสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก มีไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน จงรักภักดีต่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ปฏิบัติโดยยึดความถูกต้อง สุจริต ไม่ทุจริต คอรัปชั่น ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ตำรวจจราจรและอาสาจราจรปฏิบัติหน้าที่ต้องให้ความรักและความห่วงใยประชาชน มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียมให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชน และบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนร่วมเสมอ พยายามสร้างความสมานฉันท์ในแก่สังคม ช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานอย่างเต็มใจ ให้ความปกป้องคุ้มครองประชาชนผู้สุจริต และฝึกควบคุมจิตใจไม่เห็นแก่อามิสสินจ้างรางวัล พร้อมอุทิศตนเพื่อส่วนรวม และฝึกแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธี และบริการประชาชนด้วยความเสมอภาคไม่เลือกปฏิบัติ และสอดคล้องกับผลวิจัยของ **ไพวัลย์ พรหมนา** ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาการบริหารงานตามหลักพุทธธรรมของสถานีตำรวจเพื่อประชาชน ผลการศึกษาวิจัย พบว่า แนวทางการพัฒนาการบริหารงานสถานีตำรวจเพื่อประชาชนตามหลักพุทธธรรมจะได้แนวทางการพัฒนาการบริหารสถานีตำรวจเพื่อประชาชน งานด้านบริหารและการบริการประยุกต์ใช้กับหลักสังคหวัตถุ การอำนวยความยุติธรรมทางอาญาประยุกต์ใช้กับอคติ 4 การรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินประยุกต์ใช้กับหลักฆราวาสธรรม การควบคุมและจัดการจราจรประยุกต์ใช้กับหลักสาราณียธรรม และการบริหาร และพัฒนาบุคคลประยุกต์ใช้กับหลักสัปปุริสธรรมซึ่งผู้บริหารระดับสูงของสถานีตำรวจเพื่อประชาชน ควรจะมีวิสัยทัศน์การวางแผนแนวทางปฏิบัติตามแผนงาน ขั้นตอน และกระบวนการทำงานได้จากแผน กำหนดทิศทางการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานีตำรวจ[10] และสอดคล้องกับแนวคิดของ **ท่านพุทธทาสภิกขุ** ที่ว่า ความสงบเสงี่ยม ความมีอัธยาศัยงดงาม ความประณีต ความเรียบร้อยรวมถึงความไม่หรูหรา โสรัจจะ ได้แก่ความเสงี่ยม อัธยาศัยงาม รักความประณีตหมดจดเรียบร้อยงดงาม ความไม่ล่วงล้นออกมาทางกาย ความไม่ล่วงล้นออกมาทางวาจา ความไม่ล่วงล้นออกมาทางกายและวาจา ซึ่งพุทธทาสภิกขุ[11] กล่าวถึงคนจะงามดังนี้คือ 1. ขยันขันแข็ง กล้า ยอมตาย ถ้าถูกต้องชอบธรรม 2. สุภาพ อ่อนโยน เชื่อฟังผู้เฒ่าผู้แก่ บิดามารดา ครูบาอาจารย์ ผู้อาวุโส 3. กตัญญู กตเวที รับรู้คุณ แม้สิ่งไม่มีชีวิต แม้อุปสรรค ศัตรู 4. มีศีล มีสัตย์ เปิดเผยบริสุทธิ์ใจ 5. ประหยัดสันโดษรู้จักทำสิ่งร้ายให้กลายเป็นดีคำนึงถึงประโยชน์และความจำเป็นในชีวิต 6. มีเมตตา กรุณา มีน้ำใจ ไม่มีเขาไม่มีเรา ไม่ทำให้ตนเองหรือคนอื่นเดือดร้อน คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม 7. อดกลั้น อดทน ด้วยใจแจ่มใส คอยได้รอได้ 8. เป็นฝ่ายยอมได้ ให้อภัยได้ เพื่อให้อะไรๆ มันลงกันได้ 9. ไม่ตามใจกิเลส แต่เลือกข้างถูกต้องเป็นธรรมและ 10. เป็นแบบฉบับในเรื่อง กิน อยู่ หลับ นอน เกิด แก่ เจ็บ ตายเป็นของชาวพุทธเอง ขันติ และโสรัจจะ ธรรมะ 2 ประการนี้ เป็นเครื่องส่งเสริมบุคลิกลักษณะทำให้เป็นคนมีเหตุผล หนักแน่น มั่นคง สุภาพเรียบร้อย น่านับถือ ผู้มีคุณธรรม คือ ขันติและโสรัจจะ ประจำใจย่อม

---

[10] ไพวัลย์ พรหมนา, “การพัฒนาการบริหารงานตามหลักพุทธธรรมของสถานีตำรวจเพื่อประชาชน, **ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558), บทคัดย่อ.

[11] พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), **ความงามแห่งชีวิต ความงามที่แท้คืองามธรรม และงามใจ,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2545), หน้า 10.

เป็นคนที่มีน้ำใจงาม น้ำใจดี มีกิริยาวาจาสุภาพ สงบเสงี่ยม ไม่ก่อการทะเลาะวิวาทกับใครๆ ย่อมเป็นคนที่น่ารักน่านับถือ จึงเป็นธรรมที่ส่งเสริมคนให้มีความอดทน[12]

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักขันติและโสรัจจะของตำรวจจราจรสถานีตำรวนภูธรเมืองพิษณุโลก” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1 ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยด้านขันติ และโสรัจจะ โดยรวม มีผลอยู่ในระดับมาก ทุกด้าน แต่จากการข้อเสนอแนะทั่วไป พบว่า ตำรวจจราจร เป็นกลุ่มบุคคลสุ่มเสียงที่จะเกิดวามขัดแย้งขณะปฏิบัติงานได้มาก เนื่องจากปฏิบัติงานต้องปะทะโดยตรงกับประชาชนผู้ใช้รถ ใช้ถนน และการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ ดังนั้น เพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานตามหลักขันติโสรัจจะ เพิ่มมากขึ้น

1. ตำรวจจราจรสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ควรมีความมั่นใจในการนำหลักขันติ (ความอดทนอดกลั้น) และหลักโสรัจจะ (ความสงบเสงี่ยม ถ่อมตน) มาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ โดยมีความรู้ ความเข้าใจ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาปฏิบัติงานเพื่อบริการประชาชนอย่างดียิ่งขึ้น

2. สถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ควรมีการจัดอบรมโครงการประยุกต์ใช้หลักคุณธรรมศีลธรรมกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ เพื่อปลูกจิตสำนึกให้เกิดความยึดมั่นในอุดมการณ์ตำรวจอย่างเคร่งครัด

3. สร้างความรักความสามัคคีกลมเกลียวในหน่วยงาน สร้างทีมงานที่เป็นปึกแผ่น เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พร้อมจะรับมือกับงานได้ทุกสถานการณ์

2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

1. ควรศึกษาการนำหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน เช่น หลักสาราณียธรรม หลักอปริหานิยธรรม เป็นต้น เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยในครั้งนี้

2. ควรศึกษาความสัมพันธ์กับหลักการปฏิบัติงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

3. ควรศึกษาขวัญและกำลังใจในการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร

4. ควรนำผลการวิจัยที่ได้ไปประยุกต์ในหน่วยงานต่อไป เพื่อจะได้พิจารณาผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงาน

---

[12] สุชาดา วราหพันธ์, **วิถีธรรมวิถีไทย,** (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด, 2552), หน้า 123.

บรรณานุกรม

กองบังคับการตำรวจจราจร. **ประวัติความเป็นมาของกองบังคับการตำรวจจราจร**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://wwwtrafficpolice.go.th. [8 ธ.ค. 2560].

ชลดา พรรคพิบูลย์, ความตระหนักต่อมลภาวะอากาศของตำรวจจราจรในเขตกรุงเทพมหานคร, **วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2536.

พงศพัศ พงษ์เจริญ. **ตำรวจยุคใหม่ หัวใจคือประชาชน,** กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2548.

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). **ความงามแห่งชีวิต ความงามที่แท้คืองามธรรม และงามใจ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2545.

พุทธทาสภิกขุ. **คู่มือมนุษย์ (ฉบับคำสมบูรณ์).** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2543

ไพวัลย์ พรหมนา. การพัฒนาการบริหารงานตามหลักพุทธธรรมของสถานีตำรวจเพื่อประชาชน. **ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรรราชวิทยาลัย, 2535.

เรด้า จันทร์เหลือง. การปฏิบัติงานตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของตำรวนจราจรสถานีตำรวนภูธรเมืองขอนแก่น. **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

วัชชัย จุลสุคนธ์. **คิดดังๆ ให้ได้ยิน** : โรงพักเพื่อประชาชน, ปีที่ 3 ฉบับที่ 11, กันยายน-ตุลาคม 2545.

สุชาดา วราหพันธ์. **วิถีธรรมวิถีไทย.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด, 2552.

NHRM : นวัตกรรมการบริหารทรัพยากรมนุษย์แนวใหม่

NHRM : Innovation of Human resource management

พระครูรัตนสุตาภรณ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อนำเสนอแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ และ 2. เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์นวัตกรรมการบริหารทรัพยากรมนุษย์แนวใหม่ โดยจากการศึกษานั้น พบว่า 1.การบริหารทรัพยากรมนุษย์ได้รับความสำคัญมาตั้งแต่ในอดีตโดยพยายามออกแบบงานอย่างเป็นทางการด้วยการวิเคราะห์งานและศึกษาทดลองงานของบุคลากรแต่ละคนด้วยวิธีการศึกษาการเคลื่อนไหวของงาน มีขั้นตอน 5 ขั้นตอน คือ การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Planning), การสรรหาและการคัดเลือกบุคลากรเข้าทำงาน (Recruitment and Selection), การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development), การประเมินผลการปฏิบัติงาน (Performance Evaluation) และ การให้รางวัล (Rewarding) 2. นวัตกรรมการบริหารทรัพยากรมนุษย์แนวใหม่ หรือผู้เขียนเรียกว่า NHRM นั้น จะประกอบด้วยขั้นตอนเกี่ยวการการบริหารทรัพยากรมนุษย์ทั้ง 5 ขั้นตอน โดยขั้นตอนต่างๆ เหล่านี้ต้องเป็นไปเพื่อเข้ากับบริบทใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว หรือที่เรียกว่า New normal ทั้งนี้ต้องเข้ากับบริบทในเชิง พื้นที่ สังคม การเมือง ภูมิประเทศ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี พัฒนาการทางด้านวิทยาศาสตร์ และพัฒนาการทางด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาด้วยเช่นกัน

คำสำคัญ : นวัตกรรม, การบริหารทรัพยากรมนุษย์

Abstract

This academic article There are two objectives: 1) to present ideas. Theories about human resource management and 2. To analyze and synthesize innovative human resource management. From the study, it was found that 1. Human resource management has been important since the past by trying to design official work by analyzing work and studying the work of each person by means of work movement study method. The 5 steps are Human Resource Planning, Recruitment and Selection, Human Resource Development, Performance Evaluation and Rewarding. 2. Innovative human resource management. Or the author called NHRM, It consists of 5 steps of human resource management by various steps. These have to be in order to fit into a rapidly changing new context. Also known as

New normal, it must fit into the context of spatial, social, political, geography, technological change. Development in science and the development of human resource management that changes over time as well.

Keywords : Innovation, Human resource management

บทนำ

คนหรือทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยที่มีค่ายิ่งของสังคมและประเทศชาติ ประเทศใดที่มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพสูงและสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางสร้างสรรค์แล้ว ประเทศนั้นก็เจริญก้าวหน้ามีความมั่งคั่งและมั่นคงทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมืองและทางสังคมแต่ถ้าหากประเทศใดขาดทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าหรือไม่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติได้ ประเทศก็พัฒนา ไปได้ยาก ความเจริญหรือความล้าหลังของประเทศจึงขึ้นอยู่กับปัจจัยทรัพยากรมนุษย์เป็นสำคัญ เพราะทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดการพัฒนา ปัจจัยอื่นๆ ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาประเทศไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมก็มาจากทรัพยากรมนุษย์ทั้งสิ้น ประเทศต่าง ๆ จึงมุ่งหวังที่จะมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพและมีระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ดีและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประเทศชาติ องค์กรต่างๆก็เช่นเดียวกันจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับทรัพยากรมนุษย์เป็นประการสำคัญ เนื่องด้วยเป็นฟันเฟืองสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาองค์กร ให้เจริญก้าวหน้า บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่องค์กรกำหนดไว้ องค์กรแต่ละองค์กรในปัจจุบันจึงเน้นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ให้ดีที่สุด โดยให้ความสำคัญกับทรัพยากรมนุษย์ในอันดับต้นๆ

ถึงแม้ทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินการทุกอย่างตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กระนั้นเองทรัพยากรมนุษย์เองย่อมกระทำการอันใดที่สามารุส่งผลกระทบได้ทั้งด้านดีและด้านไม่ดีต่อองค์กร สังคม ชุมชน และประเทศชาติ ทั้งนี้เป็นเพราะมนุษย์สามารถสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ได้มากมาย ดังคำที่ว่ามนุษย์เป็นสัตย์ที่ประเสริฐกว่าสัตย์ทั้งหลาย อีกทั้งมนุษย์ยังเป็นสัตว์สังคม ดังนั้นแล้วการกระทำทุกประการย่อมส่งผลไปยังสรรพสิ่งต่างๆ รอบตัวเราได้เช่นกัน อาทิ เช่น การสร้างสรรค์พาหนะในการเดินทางซึ่งสิ่งผลเสียต่อระบบนิเวศ การใช้วัสดุที่ทำมาจากวัสดุย่อยสลายได้ยากหรือวัสดุที่เจอปนสารพิษทำให้เกิดผลกระทบต่อคน ชมชนและระบบนิเวศ หรือแม้แต่การสร้างคนก็เช่นกันหากสร้างคนดีย่อมส่งผลดีต่อโลกใบนี้ แต่ในทางตรงกันข้ามหากสร้างคนไม่ดีย่อมส่งผลเสียต่อโลกได้เช่นกัน อีกทั้งบริบทหลายประการก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจึงจำเป็นต้องค้นหานวัตกรรมการบริหารทรัพยากรมนุษย์ใหม่ๆอยู่เสมอ เพื่อให้ทันต่อภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้ทันท่วงที ดังผู้เขียนจะนำเสนอต่อไป

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์

ในส่วนของแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์นั้นผู้เขียนศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ โดยได้เรียบเรียงและแบ่งเป็น 2 หัวข้อหลักๆ คือ 1.ที่มาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ และ 2.แนวคิด ทฤษฎีการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ดังเนื้อหาสาระดังต่อไปนี้

1. ที่มาการบริหารทรัพยากรมนุษย์

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ได้รับความสำคัญมาตั้งแต่ในอดีต เริ่มจากบุคคลสำคัญของกลุ่มนักทฤษฎีการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์นำโดย Frederick Taylor ที่ได้พยายามออกแบบงานอย่างเป็นทางการด้วยการวิเคราะห์งานและศึกษาทดลองงานของบุคลากรแต่ละคนด้วยวิธีการศึกษาการเคลื่อนไหวของงาน (Time and Motion Study) เป้าหมายของการวิเคราะห์งานและสังเคราะห์งานของนักทฤษฎีกลุ่มนี้ก็เพื่อจะนำผลการศึกษาการเคลื่อนไหวของงานไปใช้ในงานทรัพยากรมนุษย์ ทั้งการสรรหาและคัดเลือกคนเข้าทำงาน การกำหนดค่าตอบแทน เพราะหลังจากการศึกษาทดลองงานเพื่อหาวิธีการทำงานที่ดีที่สุดให้กับพนักงานแล้วยังนำผลของการศึกษาทดลองงานไปกำหนดการให้ค่าตอบแทนรายชิ้นตามมาตรฐานของงานที่ Taylor เรียกว่า “A Piece Rate System” และได้นำไปใช้ในการประเมินผลงานบุคลากร อย่างไรก็ตามแนวคิดของนักทฤษฎีกลุ่มนี้ถูกมองจากนักทฤษฎีองค์กรสมัยต่อมาว่า การจัดการทรัพยากรมนุษย์ขององค์การให้ความสำคัญเพียงแต่การเพิ่มผลผลิตและประสิทธิภาพของงานเสมือนคนเป็นเครื่องจักรโดยขาดการมองความเป็นมนุษย์[1] โดยเฉพาะปัญหาของระบบราชการที่สะสมมากันนับเป็นร้อยปี รวมไปถึงแรงกดดันและความจำเป็นจากบริบททางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองสมัยใหม่ เช่น วิกฤติเศรษฐกิจ ปัญหานโยบายสาธารณะใหม่ๆ การสนองต่อความคาดหวังของประชาชน การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงของภาคเอกชน อิทธิพลจากทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ตลอดจนการวิจารณ์ของแนวคิดใหม่ๆ [2]

2. แนวคิด ทฤษฎีการบริหารทรัพยากรมนุษย์

วิลาวรรณ รพีพิศาล กล่าวว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์จะต้องเกี่ยวข้องกับบุคลากรหรือสมาชิกในองค์การ 3 ช่วงระยะเวลา คือ

ก่อนปฏิบัติงาน ฝ่ายบริหารทรัพยากรมนุษย์จะต้องวางแผน สรรหา และจูงใจ บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์เข้ามาร่วมปฏิบัติงาน โดยหน่วยงานด้านนี้จำเป็นต้องรู้ และเข้าใจถึงกลุ่มเป้าหมายที่องค์การต้องการ เพื่อให้เข้ามาร่วมงานด้วยความเหมาะสมต่อไป

ขณะปฏิบัติงาน หลังจากสรรหาบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถเข้ามาร่วมงานกับองค์การแล้ว ฝ่ายบริหารทรัพยากรมนุษย์ยังจำเป็นต้องธำรงรักษาให้บุคคลากรขององค์การมีคุณภาพ มีชีวิตการปฏิบัติงาน ที่ดี มีความศรัทธา และจงรักภักดีต่อองค์การ โดยคำนึงถึงผลตอบแทนที่เหมาะสม และเป็นธรรมจึงจะสามารถดึงดูดความสนใจบุคลากรที่ดีเข้ามาร่วมปฏิบัติงานได้

หลังการปฏิบัติงาน การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ไม่ได้มุ่งหวังผลเพียงได้บุคลากรเข้ามาและปฏิบัติงานให้สำเร็จตามเป้าหมายเท่านั้น ภาระงานอีกหน้าที่หนึ่งที่ฝ่ายบริหารทรัพยากรมนุษย์ต้องให้ความเอาใจใส่เช่นเดียวกัน คือ การดูแลบุคลากรหลังเกษียณอายุ หรือ บุคลากรที่มีความจำเป็นต้องลาออกจากงานก่อนเวลา ด้วยความจำเป็นบางประการ โดยองค์การจะต้องจัดเตรียมความพร้อมให้บุคลากรได้ใช้ชีวิต

---

[1] ศิริรัตน์ ชุนหคล้าย, **การบริหารจัดการองค์การตามทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558), หน้า 170-171.

[2] เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ, **การจัดการภาครัฐแนวใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท บพิธการพิมพ์ จำกัด, 2556), หน้า 25.

อย่างมีความสุขในสังคมหลังออกจากงาน อาจจะเป็นเรื่องเงินบำเหน็จ บำนาญ เงินกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ และผลตอบแทนในรูปอื่นๆ ที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตที่มีความสุขได้ต่อไป [3]

ขณะเดียวกันการบริหารทรัพยากรมนุษย์จะให้ได้ผลดี บรรลุวัตถุประสงค์ ผู้บริหารจะต้องดำเนินการตามขอบข่าย และหลักการของการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับขอบเขตหน้าที่งาน 2 ด้าน คือ [4]

1) ด้านองค์การ และ 2) ด้านทรัพยากรมนุษย์

1) ด้านที่เกี่ยวกับองค์การ หมายถึง งานที่ทำหน้าที่ด้านดูแลอำนวยการช่วยเหลือให้ความสะดวกแก่ฝ่ายต่าง ๆ ในองค์การให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล หรือให้ความช่วย เหลือในฐานะผู้เชี่ยวชาญ มีความรู้เฉพาะด้าน สรุปงานด้านองค์การนี้เป็น 4 ด้านคือ 1. การริเริ่มและกำหนดนโยบายด้านทรัพยากรมนุษย์ 2. การให้คำปรึกษาแนะนำฝ่ายบุคคล 3. งานด้านบริการฝ่ายบริหารงานบุคคลหรือฝ่ายจัดการทรัพยากรมนุษย์ 4. งานด้านการควบคุมงานของฝ่ายบริหารบุคคลหรือฝ่ายจัดการทรัพยากรมนุษย์

2) ด้านระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ระบบบริหารทรัพยากรมนุษย์ แยกได้เป็น 2 ระบบ คือ 1. ระบบคุณธรรม (Merit System) และ 2. ระบบอุปถัมภ์ (Patronage System) ซึ่งอธิบายพอสังเขปดังนี้

2.1) ระบบคุณธรรม (Merit System) เป็นระบบที่ใช้คุณงามความดี ความรู้ความสามารถในการคัดเลือกบุคคลเข้ามาปฏิบัติงานโดยไม่คำนึงถึงเหตุผลด้านอื่น ๆ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ตามระบบคุณธรรมนี้ยึดหลักการที่สำคัญ 4 ประการ คือ (1) หลักความสามารถ (Competency) (2) หลักความเสมอภาคในโอกาส (Equality) (3) หลักความมั่นคงในอาชีพการงาน (Security of Tenure) และ (4) หลักความเป็นกลาง (Political Neutrality)

2.2) ระบบอุปถัมภ์ (Patronage System) เป็นการบริหารงานในระบบที่ยึดติดกับ ความสัมพันธ์ส่วนตัว พวกพ้องบริวาร ใช้เหตุผลทางการเมืองมิได้คำนึงถึงความรู้ความสามารถ

โดยที่กระบวนการบริหารทรัพยากรมนุษย์นั้น หากกล่าวโดยสรุปแล้วจะต้องประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้ [5] การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Planning), การสรรหาและการคัดเลือกบุคลากรเข้าทำงาน (Recruitment and Selection), การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource

---

[3] วิลาวรรณ รพีพิศาล, **ความรู้พื้นฐานในการบริหารทรัพยากรมนุษย์,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิจิตรหัตถกร, 2554), หน้า 1 - 9.

[4] ปราชญา กล้าผจัญ และ พอตา บุตรสุทธิวงศ์, **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง, 2550), หน้า 29 - 30.

[5] ศิริรัตน์ ชุณหคล้าย, **การบริหารจัดการองค์การตามทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2558), หน้า 203-251.

Development), การประเมินผลการปฏิบัติงาน (Performance Evaluation) และ การให้รางวัล (Rewarding) โดยแต่ละขั้นตอนสามารถอธิบายให้เข้าใจมากยิ่งขึ้นได้ดังต่อไปนี้

3.1 การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Planning)

ในประเด็นการวางแผนทรัพยากรมนุษย์นั้น Dessler, Grifiths, and Lioyd-Walker อธิบายไว้ว่า การวางแผนทรัพยากรมนุษย์หมายถึง ระบบและกระบวนการวิเคราะห์ความต้องการและความจำเป็นด้านทรัพยากรมนุษย์ขององค์การภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงเพื่อให้แน่ใจว่า องค์การจะได้บุคคลที่เหมาะสมในจำนวนที่ต้องการให้มาปฏิบัติงานตามภาระงานที่กำหนด การวางแผนทรัพยากรมนุษย์เป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการการบริหารทรัพยากรมนุษย์มีจัดมุ่งหมายเพื่อคาดการณ์ความต้องการขององค์การและนำบุคลากรตามจำนวนและประเภทที่ต้องการหรือความจำเป็นให้ปฏิบัติงานในตำแหน่งที่เหมาะสม การวางแผนทรัพยากรมนุษย์จะรวมถึงการวางแผนเพื่อสรรหาและคัดเลือกบุคคลเข้าทำงานในองค์การ การวางแผนเพื่อการพัฒนาและฝึกอบรมบุคลากร การวางแผนสร้างโอกาสความก้าวหน้าในสายอาชีพให้กับบุคลากร ฯลฯ [6]

3.2 การสรรหาและการคัดเลือกบุคลากรเข้าทำงาน (Recruitment and Selection)

การสรรหาและการคัดเลือกบุคคลเข้าทำงานนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ การสรรหาเข้าทำงาน และ การคัดเลือกบุคคลเข้าทำงาน ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1) การสรรหา (Recruitment) ซึ่งหมายถึง กระบวนการแสวงหาและจูงใจให้บุคคลที่มีความสามารถและมีความสนใจในงานเข้ามาสมัครงานและการวางบุคคลลงในตำแหน่งที่เหมาะสม [7] รวมไปถึงภารกิจในการนำผู้ที่ได้รับการคัดเลือกมาทำสัญญากับองค์การ และองค์การดำเนินการเพื่อให้ผู้เข้ามาทำงานใหม่ได้รับการเตรียมตัวในการเข้าทำงาน เช่น การตัดปฐมนิเทศ การฝึกอบรมและแนะนำสอนงาน [8]

2) การคัดเลือกบุคคลเข้าทำงาน (Selection) หมายถึง กระบวนการที่เป็นเรื่องการตัดสินใจโดยตรงของผู้บริหารซึ่งเป็นไปตามนโยบาย แผนยุทธศาสตร์ และแผนอัตรากำลังที่กำหนดไว้ วิธีการคัดเลือกอาจเลือกใช้วิธีการใดวิธีการหนึ่งหรือใช้หลายวิธีร่วมกัน [9]

3.3 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development)

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การทำงานที่ช่วยให้บุคลากรสามารถพัฒนาความรู้ ทักษะและความสามารถที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและองค์การ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จะรวมถึงการให้

---

[6] Dessler G., Griffiths, J. & Lloyd-Walker, B**. Human Resource Management.** 2nd ed. French Forest, (NSW : A Division of Pearson Australia Group, 2004), P 103.

[7] Lieb, P.S, **The Effect of September 11th on the Job Attribute Preferences and Recruitment,** (Journal of Business and Psychology, 2003), P 175-190.

[8] Lewis, C. **Employee Serection : The Personal Management Series,** (London : Hutchinson, 1985),

[9] ศิริรัตน์ ชุณหคล้าย, **การบริหารจัดการองค์การตามทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2558), หน้า 218.

การศึกษา ฝึกอบรม การพัฒนาบุคลากรตามสายอาชีพ การบริหารผลงานและการพัฒนา การให้คำแนะนำ การเป็นพี่เลี้ยงสอนงาน และการวางแผนความสำเร็จในอาชีพ [10]

3.4 การประเมินผลการปฏิบัติงาน (Performance Evaluation)

การประเมินผลการปฏิบัติงาน หมายถึง การประเมินผลงาน คือ ระบบที่ผู้บริหารจัดทำขึ้นเพื่อหาคุณค่าจากการปฏิบัติงานของบุคลากรเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาบุคลากร โดยอาจใช้การบันทึก การลงความเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในระยะเวลาที่กระบวนการทำงานเป็นไปอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สามารถประเมินได้ถึงพฤติกรรม (Behavior) และ ผลลัพธ์ (Outcome) ในการปฏิบัติงานของบุคลากร [11]

3.5 การให้รางวัล (Rewarding)

การให้รางวัล หมายถึง สิ่งที่บุคลากรได้รับอันเนื่องมาจากผลงานที่ปฏิบัติ ซึ่งได้แก่เงินค่าจ้าง ค่าตอบแทน และสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ได้อยู่ในรูปแบบของเงินที่ให้ตอบแทน เช่น สวัสดิการ การสร้างให้มีขวัญกำลังใจ การให้การพัฒนาและเรียนรู้ การให้ประสบการณ์ในงาน และอีกหลายอย่างที่บุคลากรได้รับและเกิดความพึงพอใจในงาน [12]

สรุปว่า แนวคิด ทฤษฎีการบริหารทรัพยากรมนุษย์โดยส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับมนุษย์ในฐานะที่เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาองค์กร ชุมชน ประเทศชาติและโลก ซึ่งมีขั้นตอนตั้งแต่การวางแผนไปจนถึงเรียนรู้ด้วยตนเอง แต่ขั้นตอนเหล่านี้อาจต้องมีการปรับวิธีการไปบ้างตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่องและกระทันหันในบางสภาวะการณ์นั้นแสดงให้เห็นว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ไม่สามารถกำหนดรายละเอียดได้ตายตัว เป็นเพราะต้องบริหารให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ และมีขั้นตอน 5 ขั้นตอนเป็นเบื้องต้นดังที่ผู้เขียนได้กล่าวไปข้างต้น

นวัตกรรมการบริหารทรัพยากรมนุษย์แนวใหม่

นวัตกรรมการบริหารทรัพยากรมนุษย์แนวใหม่นั้นจากการศึกษาค้นคว้าแล้วนั้นจะประกอบด้วยขั้นตอนเกี่ยวการการบริหารทรัพยากรมนุษย์ อันประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอน คือ การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Planning), การสรรหาและการคัดเลือกบุคลากรเข้าทำงาน (Recruitment and Selection), การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development), การประเมินผลการปฏิบัติงาน (Performance Evaluation) และ การให้รางวัล (Rewarding) โดยขั้นตอนต่างๆ เหล่านี้ต้องเป็นไปเพื่อเข้ากับบริบทใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว หรือที่เรียกว่า New normal นั่นเอง ก่อนอื่นผู้เขียนจะขอกล่าวถึง New normal เพื่อเป็นแนวทางการวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นนวัตกรรมต่อไป ดังนี้

---

[10] Heathfield อ้างใน ศิริรัตน์ ชุณหคล้าย, **การบริหารจัดการองค์การตามทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2558), หน้า 220.

[11] ผุสดี รุมาคม, **การประเมินการปฏิบัติงาน,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549).

[12] Dessler G., Griffiths, J. & Lloyd-Walker, B**. Human Resource Management.** 2nd ed. French Forest, (NSW : A Division of Pearson Australia Group, 2004),

ที่มา และแนวคิดเกี่ยวกับ New normal [13]

ราชบัณฑิตยสภา ได้บัญญัติศัพท์ "New Normal" เพิ่มเข้ามา โดย รศ.มาลี บุญศิริพันธ์ คณะกรรมการบัญญัติศัพท์นิเทศศาสตร์ราชบัณฑิตยสภา ได้อธิบายคำนี้ผ่านทางเฟซบุ๊ก Malee Boonsiripunth เอาไว้ว่า New Normal แปลว่า ความปกติใหม่ , ฐานวิถีชีวิตใหม่ หมายถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตอย่างใหม่ที่แตกต่างจากอดีต อันเนื่องจากมีบางสิ่งมากระทบ จนแบบแผนและแนวทางปฏิบัติที่คนในสังคมคุ้นเคยอย่างเป็นปกติและเคยคาดหมายล่วงหน้าได้ ต้องเปลี่ยนแปลงไปสู่วิถีใหม่ภายใต้หลักมาตรฐานใหม่ที่ไม่คุ้นเคย

รูปแบบวิถีชีวิตใหม่นี้ ประกอบด้วยวิธีคิด วิธีเรียนรู้ วิธีสื่อสาร วิธีปฏิบัติและการจัดการ การใช้ชีวิตแบบใหม่เกิดขึ้นหลังจากเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงและรุนแรงอย่างใดอย่างหนึ่ง ทำให้มนุษย์ต้องปรับตัวเพื่อรับมือกับสถานการณ์ปัจจุบันมากกว่าจะธำรงรักษาวิถีดั้งเดิมหรือหวนหาถึงอดีต

มีข้อมูลจากนิตยสารการเงินธนาคาร ฉบับเดือนพฤษภาคม 2015 (โดย เขมรัฐ ทรงอยู่) ระบุว่า "New Normal" หรือ "ความปกติในรูปแบบใหม่" เป็นคำศัพท์ที่ถูกใช้เป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 2008 โดย Bill Gross นักลงทุนในตราสารหนี้ชื่อดัง และเป็นผู้ร่วมก่อตั้งบริษัท Pacific Investment Management (PIMCO) โดยให้นิยาม "New Normal" ในบริบทเศรษฐกิจโลกเอาไว้ว่า เป็นสภาวะที่เศรษฐกิจโลกมีอัตราการเติบโตชะลอตัวลงจากในอดีต และเข้าสู่อัตราการเติบโตเฉลี่ยระดับใหม่ที่ต่ำกว่าเดิม ควบคู่ไปกับอัตราการว่างงานที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องหลังเกิดวิกฤติทางการเงินในสหรัฐฯ

อีกทั้งความผันผวนทางเศรษฐกิจจะไม่ได้เป็นไปตามวัฏจักรเศรษฐกิจเดิมแบบที่ผ่านมา เนื่องจากปัจจัยต่างๆ ที่เป็นตัวกำหนดการเติบโตทางเศรษฐกิจมีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปหรือส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจในลักษณะที่แตกต่างจากในอดีต

นวัตกรรมการบริหารทรัพยากรมนุษย์

เมื่อศึกษาจากข้อมูลทุกอย่างแล้วนั้น ผู้เขียนวิเคราะห์และสังเคราะห์ ขั้นตอนการบริหารทรัพยากรมนุษย์แนวใหม่ หรือเรียกว่า NHRM นั้นจะต้องประกอบไปด้วยสิ่งเหล่านี้คือ

1. การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Planning)

การวางแผนทรัพยากรมนุษย์เป็นส่วนของกิจกรรมการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในช่วงวิถีใหม่หรือ New normal นั้นต้องดำเนินการต่อจากการวิเคราะห์งาน ซึ่งเป็นกระบวนการที่มุ่งจะพยายาม ให้องค์การมีทรัพยากรบุคคลเพียงพอ ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ สำหรับปฏิบัติภารกิจขององค์การให้ บรรลุวัตถุประสงค์ในอนาคต ดังนั้น การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ในยุคใหม่นี้จะต้องเป็นไปเพื่อ

1. การปฏิบัติงานของบุคลากรมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ใช้คนให้ถูกกับงาน “put the right man on the right job”

2. ให้บุคลากรเกิดความพอใจ และมีการพัฒนาที่ดีขึ้น (ระบบงานที่ดี มีความยุติธรรม ให้โอกาสก้าวหน้า ท้าทาย พัฒนาอาชีพ มีส่วนร่วม เลื่อนขั้น ค่าตอบแทน)

---

[13] หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ, **‘New Normal’ คืออะไร? เมื่อโควิด-19 ผลักเราสู่ชีวิต 'ปกติวิถีใหม่' !**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/882508, [14 สิงหาคม 2563].

3. ให้เกิดการจ้างงานที่เท่าเทียมกัน (มีความเป็นธรรม ความมั่นคง เสมอภาค วางแผนที่ดี ให้กำลังใจ)

4. ให้องค์การสามารถดำเนินการอย่างมีประสิทธิผลและประสิทธิภาพในอนาคต

5. ให้องค์การสามารถดำเนินการอย่างมั่นคงท่ามกลางสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง

6. ให้องค์การมีแผนดำเนินการอย่างละเอียด ที่จะปฏิบัติงานด้านบุคคลอย่างมีขั้นตอน เช่น การสรรหาการคัดเลือก การโอนย้าย การเลื่อนตำแหน่ง

2. การสรรหาและการคัดเลือกบุคลากรเข้าทำงาน (Recruitment and Selection)

การสรรหาบุคลากรภายในองค์กร (Recruitment and Selection) เป็นการค้นหาตลอดจนคัดเลือกบุคลากรเข้ามารับตำแหน่งเพื่อปฏิบัติงานในองค์กร แต่การสรรหาในกระบวนการนี้จะไม่ได้เป็นการประกาศรับสมัครงานแบบภายนอก หรือลงสื่อสาธารณะ ในทางตรงกันข้ามจะประกาศรับสมัครเฉพาะภายในองค์กร ผู้มีสิทธิ์สมัครเข้าคัดเลือกจะต้องเป็นพนักงานปัจจุบันขององค์กรเท่านั้น แต่อย่างไรก็ดี บางครั้งอาจจะเปิดโอกาสให้คนภายนอกองค์กรที่สนใจสมัครเข้าร่วมคัดเลือกได้ แต่ก็ต้องเป็นการแนะนำตลอดจนรับรองจากคนภายในองค์กรเท่านั้น สิ่งที่การบริหารทรัพยากรในยุคสมัยให้ต้องคำนึงถึงประกอบไปด้วย

1.ต้องเป็นไปเพื่อการสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ : เหตุผลหนึ่งที่องค์กรรับสมัครงานภายในก็คือการสร้างแรงจูงใจในการทำงานเพื่อให้พนักงานขยันพัฒนาตัวเอง เพราะยิ่งพัฒนาให้เห็นศักยภาพได้มากเท่าไร ก็ยิ่งมีแต้มต่อในการแข่งขันมากเท่านั้น มีโอกาสที่จะได้รับการคัดเลือกสูง และการรับสมัครหรือให้งานกับคนภายในองค์กรส่วนใหญ่แล้วคือความก้าวหน้าในงานมากกว่าถดถอยมาจุดที่ต่ำกว่า

2.เป็นไปในการสร้างมูลค่าให้กับบริษัท : ยิ่งบริษัทใหญ่เท่าไร การรับสมัคงานภายในองค์กรยิ่งทำให้บริษัทมีคุณค่ามากเท่านั้น และนี่เป็นอีกหนึ่งแรงจูงใจสำคัญที่จะทำให้คนภายนอกอยากจะเข้ามาร่วมงานกับองค์กร เพราะสามารถเห็นความก้าวหน้าได้ชัดเจน

3. ต้องการประหยัดงบ : การสรรหาบุคลากรในองค์กรนั้นอาจไม่ต้องใช้งบประมาณมาก สามารถทำประกาศติดภายในองค์กร หรือส่งข่าวแจ้งการรับสมัครผ่านเครือข่ายอีเมล์ของบริษัทได้ ไม่จำเป็นจะต้องเสียเงินเพื่อลงประกาศตามสื่อต่างๆ หรือเสียเงินให้บริษัทจัดหางานในการสรรหาบุคคลให้

4. ต้องได้คนที่มีคุณสมบัติเหมาะสม และมีบุคคลการันตี : การสรรหาบุคลากรภายในองค์กรนั้น ฝ่าย HR จะรู้จักศักยภาพของพนักงานเป็นอย่างดี ต่างจากคนภายนอกที่อาจไม่รู้จักเลย หรือหากต้องการคนที่เก่งและเหมาะสมวิธีการที่คนภายในองค์กรแนะนำคนที่รู้จักมาสมัครก็เป็นการช่วยการันตีศักยภาพของผู้สมัครได้ดีเช่นกัน

3. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development)

ปัจจุบันการบริหารจัดการและการบริหารทรัพยากรมนุษย์มีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ต่อองค์กรต่างๆ ทั้งในภาคเอกชนและหน่วยงานภาครัฐ เพราะว่าไม่ว่าองค์กรจะปรับเปลี่ยนไปในทางใด ย่อมต้องเกี่ยวข้องกับตัวบุคคลทั้งสิ้น กล่าวได้ว่า ตัวชี้ชัดความสำเร็จขององค์กรนั้นอยู่ที่คุณภาพของคนในองค์กรนั้นๆ เนื่องด้วยการดำเนินกิจกรรมใดๆ ก็ตาม องค์กรจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับ

ความสามารถในการบริหารจัดการภาระหน้าที่ต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายได้ ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การจัดการองค์กร การจัดคนเข้าทำงาน การชี้นำ และการควบคุม ในกระบวนการเหล่านี้ถือว่าปัจจัยด้านคนมีบทบาทสำคัญที่สุดที่จะขับเคลื่อนให้หน้าที่ต่างๆ ดำเนินไปตามทิศทางหรือเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ โดยเฉพาะหน้าที่ของการจัดการคนเข้าทำงานที่ได้มีการพัฒนาขึ้นเป็นศาสตร์หนึ่ง ทางวิชาการเรียกว่า การบริหารงานบุคคล หรือการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในปัจจุบัน ซึ่งหลักการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสมัยใหม่นั้นควรประกอบไปด้วย

1. ประเมินสถานการณ์ตลอดจนความต้องการที่ถูกต้องและแท้จริง (Real Situations and Needs Assessments)

2. ออกแบบวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Development Programs Design) อย่างเหมาะสม

3. ประเมินผลกระบวนการที่สำคัญของกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Evaluation)

4. สรุปและแจ้งผล (Conclusion and Feedback) ให้ทุกส่วนหรือผู้เกี่ยวข้องทราบอย่างทันท่วงที

4. การประเมินผลการปฏิบัติงาน (Performance Evaluation)

การประเมินผลการปฏิบัติงานก็คือ การวัดเพื่อให้ทราบว่าผลการปฏิบัติงานของผู้ปฏิบัติงานแต่ละคนนั้นได้ผลเป็นประการใด แล้วนำเอาผลที่วัดได้นั้นมาประเมินค่าว่ามีค่าเป็นอย่างไร เพื่อใช้ประโยชน์ในการบริหารงานงานบุคคลให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้เช่น เพื่อพิจารณาความดีความชอบ เลื่อนขั้นเงินเดือนประจำปี หรือเพื่อพัฒนาบุคคล การแจ้งผลการประเมินให้ผู้ถูกประเมินทราบผลการปฏิบัติงานของบุคลากรว่ามีข้อเด่นข้อด้อยอย่างไร เพื่อจะได้ปรับปรุงการทำงานของตนให้ดีขึ้น และผลการประเมินยังจะเป็นเครื่องช่วยพิจารณาหาความต้องการในการฝึกอบรมบุคลากรต่างๆ อีกด้วย โดยหลักการประเมินผลการปฏิบัติงานสมัยใหม่ต้องประกอบไปด้วย 3 หลัก ดังนี้

1. หลักเกณฑ์เป็นที่ยอมรับ :ก่อนการประเมิน พนักงานทุกระดับควรมีสิทธิ์ทราบในเรื่องหลักเกณฑ์ของการประเมินผล เพื่อเกิดการยอมรับร่วมกัน และเป็นมาตรฐานเดียวกัน หากหลักเกณฑ์แตกต่าง ไม่เท่าเทียม ไม่เป็นที่ยอมรับ ก็อาจส่งผลเสียต่อการประเมิน และทำให้พนักงานเกิดทัศนติลบกับองค์กรได้

2. กำหนดระยะเวลาชัดเจน :ทุกการประเมินควรมีการกำหนดระยะเวลาการประเมินที่ชัดเจน และทุกคนควรรู้ข้อกำหนดร่วมกัน ไม่ควรทำการประเมินที่ไปเรื่อยๆ ไม่มีกำหนดเวลาสิ้นสุด นอกจากจะเป็นการประเมินที่ทำให้ประสิทธิภาพลดลงเรื่อยแล้ว ยังก่อให้เกิดความกดดันในระยะยาว และอาจสร้างความเบื่อหน่ายแทนที่แรงจูงใจได้ และการไม่มีกำหนดเวลาชัดเจนนั้นก็ย่อมไม่มีจุดวัดผลที่ชัดเจนด้วยเช่นกัน

3. สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร :แต่ละองค์กรมักมีเป้าหมายต่างกัน หลักในการสร้างเครื่องมือการประเมินผลที่ดีนั้นคำนึงถึงเป้าหมายขององค์กรเป็นหลักด้วย เพื่อสะท้อนมาสู่รายละเอียดของบรรทัดฐานการประเมิน ตลอดจนดัชนีชี้วัดที่สามารถประเมินผลลัพธ์ให้สอดคล้องกับทิศทางหรือเป้าหมายขององค์กรได้

5. การให้รางวัล (Rewarding)

หลักการให้รางวัลสมัยใหม่มีรูปแบบมากมาย ขึ้นอยู่กับการดึงเทคนิคต่างๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในแต่ละสถานการณ์ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับผู้นำไปใช้ ตามประสบการณ์ผู้เขียนที่พบในแวดวงการบริหารพบว่า

เครื่องมือที่ดีที่สุด ในการจูงใจการทำงานของพนักงาน คือ “การพูดและการฟัง” นั่นหมายถึง หัวหน้าต้องเลือกพูดให้เป็น ในจุดที่ควรพูด ต้องถือคติ “เปลี่ยนวิกฤติเป็นโอกาส” ทุกขณะ โดยไม่พูดพร่ำเพรื่อมากความ ย่อมสร้างความระอาในทีมงาน

นอกจากนั้นต้องฟังให้มากกว่าพูด ฟังทุกเรื่องที่มาจากคำพูดของลูกน้อง ในเวลาอันเหมาะสม ไม่ก้าวล่วงพื้นที่ส่วนตัวลูกน้องมากเกินไป ที่สำคัญ การฟังอาจมีนัยสำคัญบอกปัญหาด้านการปฏิบัติงาน แต่ไม่จำเป็น ที่หัวหน้าต้องเก็บไปคิดทุกเรื่องที่ไม่เข้าท่า เพราะนอกจากส่งผลต่อความเอนเอียงด้านการบริหารทีม หัวหน้าอาจเสียเวลาไปกับเรื่องไร้สาระแทนที่ เวลาที่ควรบริหารงานจริง

ทั้งนี้กระบวนการต่างๆ ย่อมเปลี่ยนจากเดิมเป็นอย่างมากการดำเนินการวางแผนทรัพยากรมนุษย์นั้นต้องเป็นไอย่างปลอดภัย มีการควบคุมขั้นตอนให้ไม่เกิดการสุ่มเสี่ยงต่อการแพร่เชื้อหรือมีมาตรการที่เหมาะสมในการคัดกรองบุคคลอย่างเหมาะสม อีกทั้งกระบวนการต่างๆยังคงสามารถกระทำการผ่านวิธีการที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น อาทิ เช่น การประชุมโดยการใช้ระบบออนไลน์ การบริหารทรัพยากรยมนุษย์โดยการสร้างระบบออนไลน์ในการอำนวยความสะดวก การคิดค้นกระบวนการสร้างงานหรือ กระบวนการที่ทันสมัยแต่ทันต่อเหตุการณ์ไม่ว่าจะเป็นแอพพิเคชั่นหรือมีการตรวจสุขภาพบุคลากรในองค์กรถี่มากยิ่งขึ้น ซึ่งย่อมส่งผลต่อขวัญลำลังใจในการทำงาน ทำให้องค์กรก้าวหน้าและพัฒนายิ่งๆขึ้นไป

บทสรุป

ทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยที่มีค่ายิ่งขององค์กรทุกประเภท ในขณะที่ความท้าทายในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในปัจจุบันนั้นมีหลากหลายส่วนสำคัญมาจากผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ การปรับโครงสร้างองค์กร และความพัฒนาเกี่ยวกับเทคโนโลยีเป็นประการสำคัญ ทำให้ภาระหน้าที่ของนักบริหารทรัพยากรมากขึ้น แต่ยังคงมีเป้าหมายเพื่อให้องค์กรและประเทศชาติเจริญก้าวหน้าและพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง หากจะทำให้องค์กรและประเทศไทยพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์จะต้องได้รับการบริหารอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ตำแหน่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์โดยตรง ได้แก่ นักบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่จำเป็นต้องใช้แนวคิดและวิธีการที่หลากหลายและทันสมัยมากยิ่งและต้องเอื้อต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในยุคที่ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งจากการศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์และอ้างอิงข้อมูลที่น่าเชื่อถือแล้วนั้น

นวัตกรรมการบริหารทรัพยากรมนุษย์แนวใหม่นั้นจากการศึกษาค้นคว้าแล้วนั้นจะประกอบด้วยขั้นตอนเกี่ยวการการบริหารทรัพยากรมนุษย์ อันประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอน คือ การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Planning), การสรรหาและการคัดเลือกบุคลากรเข้าทำงาน (Recruitment and Selection), การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development), การประเมินผลการปฏิบัติงาน (Performance Evaluation) และ การให้รางวัล (Rewarding) โดยขั้นตอนต่างๆ เหล่านี้ต้องเป็นไปเพื่อเข้ากับบริบทใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว หรือที่เรียกว่า New normal นั่นเอง

บรรณานุกรม

ปราชญา กล้าผจัญ และ พอตา บุตรสุทธิวงศ์. **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง, 2550.

ผุสดี รุมาคม. **การประเมินการปฏิบัติงาน.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.

เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. **การจัดการภาครัฐแนวใหม่**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท บพิธการพิมพ์ จำกัด, 2556.

วิลาวรรณ รพีพิศาล. **ความรู้พื้นฐานในการบริหารทรัพยากรมนุษย์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ วิจิตรหัตถกร, 2554.

ศิริรัตน์ ชุนหคล้าย. **การบริหารจัดการองค์การตามทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์**.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558.

หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ. **‘New Normal’ คืออะไร? เมื่อโควิด-19 ผลักเราสู่ชีวิต 'ปกติวิถีใหม่' !**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/882508. [14 สิงหาคม 2563].

Dessler G. Griffiths, J. & LIoyd-Walker, B. **Human Resource Management.** 2nd ed. French Forest. NSW : A Division of Pearson Australia Group, 2004.

Lewis, C. **Employee Serection : The Personal Management Series**. London: Hutchinson, 1985.

Lieb, P.S.. **The Effect of September 11th on the Job Attribute Preferences and Recruitment.** Journal of Business and Psychology, 2003.

การปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครู สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย

The principle practice on Garavasadhammas of academic schooladministrators and teachers under the office of secondary educational service area office 38, Sukhothai.

พระครูสุเมธภูวดล
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยอาศัยข้อมูลที่เป็นจำนวน(ตัวเลข)สัญลักษณ์และวิเคราะห์ข้อมูลวิธีการทางสถิติเข้ามาช่วยและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive analysis) มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครู เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครู โดยจำแนกตามตำแหน่งหน้าที่ และประสบการณ์การทำงาน และเพื่อศึกษาแนวการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 38 สุโขทัย กลุ่มประชากรที่ศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน จำนวน 1,991 คนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 337 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลค่าความถี่ ใช้ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารและครู ใช้การทดสอบด้วยค่าที (t-test independent) และการทดสอบเอฟ (F-test) เมื่อพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทำการทดสอบความแตกต่างด้วยวิธีของเชฟเฟ่ (Scheffe'sMethod) แนวทางการบริหารงานบุคคลตามหลักฆราวาสธรรมในการบริหารสถานศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาวิธีผลการศึกษาพบว่าค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีต่อการบริหารงานบุคคลตามหลักฆราวาสธรรมในการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 38 สุโขทัย โดยภาพรวม พบว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ย = 3.79) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ทุกด้านมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านสัจจะ (มีค่าเฉลี่ย =3.99) ด้านทมะ(มีค่าเฉลี่ย = 3.93) ด้านขันติ (มีค่าเฉลี่ย = 3.79) ด้านจาคะ (มีค่าเฉลี่ย = 3.79) ตามลำดับ

คำสำคัญ : การปฏิบัติงาน, ผู้บริหาร, ครูผู้สอน

Abstract

This thesis is a quantitative research by using data in numbers symbols and data analysis in statistical methods to assist and descriptive analysis. The purpose were study the personnel management and comparative study of the personnel administration based on the principles of the Gharavasa-dhamma (virtues for a good household life) of academic schooladministrators and teachers under the office ofsecondary educational service area office 38, Sukhothai.

The populations used in this study were administrators and teacher 1991 in total, and the number of case study was 337 in total. The tool for research was questionnaire, statistic applied in this study were Frequency, Means, Standard Deviation (S.D.), T-test independent, F-test, and concluded with Scheffe's method of comparison in accessing to the method and process of implementing Gharavasa-dhamma with content analysis.

The result of the study found that: The Means and Standard Deviation (S.D.) of attitude of the educational administrators and teachers over the personnel administration based on Gharavasa-dhamma in of academic schooladministrators and teachers under the office of secondary educational service area office 38, Sukhothai, at the whole picture resulted in high scale (Mean = 3.79) . While, ascertaining in each aspect, all aspects resulted in high scale, categorizing from the largest to the smallest as Sacca: truth and honesty (Mean = 3.99); Dama: taming and training oneself (Mean = 3.93); Khanti: tolerance (Mean = 3.79); and Caga: liberality or generosity (Mean = 3.79).

Keywords : The practice of Gharavasa-dhamma, School administrators, Teachers

บทนำ

สังคมในปัจจุบันกระแสการตื่นตัว เรื่อง คุณธรรม การยึดมั่นความถูกต้องดีงาม ให้เกิดขึ้นในสังคมทุกระดับ ทำให้มีการนำหลักคุณธรรมซึ่งมีอยู่หลายประการ ไปเป็นองค์ประกอบสำคัญในการวางแผนพัฒนาประเทศและการควบคุมปฏิบัติงานของภาครัฐ ดังปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ซึ่งเป็นแผนที่กำหนดทิศทางของการพัฒนาประเทศ จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการประเทศเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม ให้ความสำคัญในการพัฒนาระบบราชการและข้าราชการโดยยึดหลักธรรมาภิบาลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พัฒนาระบบกับกลไกการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบอย่างมีส่วนร่วม รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับมีโอกาสเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมสร้างความเป็นธรรมในการที่จะเข้าถึงทรัพยากร ควบคู่ไปกับปลูก

จิตสำนึก ค่านิยมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลกับประชาชนทุกกลุ่มกำหนดให้นำคุณธรรมมาเป็นหลักในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาในทุกขั้นตอนของทุกองค์การ[1]

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 6 กล่าวว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกายจิตใจและสติปัญญา ความรู้คู่คุณธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข[2]ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 แนวนโยบายด้านศาสนา สังคม การสาธารณสุขการศึกษา และวัฒนธรรม มาตรา 79 รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านานและศาสนาอื่น ทั้งต้องส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งให้การสนับสนุนการนำหลักธรรม ของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมกับทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งแผนการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดวัตถุประสงค์และแนวนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม คือ 1)เพื่อดำเนินการในการพัฒนาคนรอบด้านอย่างสมดุลเพื่อเป็นฐานของการพัฒนาโดยเฉพาะแนวนโยบายเพื่อดำเนินการที่ 3 การปลูกฝังกับทั้งการเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในระบบวิถีชีวิตที่ดีงาม 2) สร้างสังคมไปให้เป็นสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญากับการเรียนรู้โดยเฉพาะตามแนวนโยบายเพื่อดำเนินการที่ 5 การพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างความรู้ความคิด ความประพฤติ และคุณธรรมของคนมีเป้าหมายเพื่อให้คนไทยทุกคนนั้น มีทักษะและกระบวนการในการคิดวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดจนมีความซื่อสัตย์สุจริต รู้จักรับผิดชอบชั่วดี มีระเบียบวินัย ประหยัดอดออม มีจิตสำนึกมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม กับมีสุขภาพแข็งแรง 3) พัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาคนสร้างสังคมคุณธรรมภูมิปัญญา และการเรียนรู้[3]การบริหารงานบุคคล ตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษานั้น มุ่งให้บุคลากรปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองภารกิจของหน่วยงาน โดยยึดหลักการกระจายอำนาจระบบคุณธรรมและหลักธรรมาภิบาลเพื่อให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างคล่องตัว รวดเร็ว เกิดอิสระในการปฏิบัติงานภายใต้กฎหมาย ระเบียบปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติงานได้รับการพัฒนา มีความรู้ความสามารถ และมีกำลังใจนำไปสู่การบริการครูและบุคลากรทางการศึกษา ตามหลักบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาของผู้เรียน ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษานั้น จะเป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญที่สุดในการปฏิบัติงานเพื่อสนองนโยบายการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งในการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จต้องอาศัยทรัพยากรในการบริหาร โดยการบริหารงานบุคลากรเพื่อนำความรู้ความสามารถไปพัฒนาผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของการปฏิรูป

---

[1] สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 , **“ดัชนีชี้วัด: เครื่องมือของการติดตามประเมินผล”**, วารสารเศรษฐกิจและสังคม, 2542

[2] กระทรวงศึกษาธิการ, **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ม.ป.ป.)

[3] เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน,**แผนการศึกษาแห่งชาติ(พ.ศ.2545-2559) :** ฉบับปรับปรุง, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด, 2551), หน้า1-2.

การศึกษา นั้นก็คือคุณภาพของการเรียนการสอนเพื่อให้เด็กนักเรียนมีศักยภาพและมาตรฐานสูงขึ้น[4] นอกจากนี้การบริหารงานบุคลากรเป็นภารกิจอย่างหนึ่งของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามีองค์ประกอบตามพระราชบัญญัติข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา[5]กำหนดไว้ 5 ประการ คือการวางแผนอัตรากำลังและการกำหนดตำแหน่งสรรหาและการบรรจุแต่งตั้ง การเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ วินัยและการรักษาวินัย การออกจากราชการแต่ละองค์ประกอบเป็นงานที่ซับซ้อนยุ่งยากเพราะว่าเกี่ยวข้องกับคนการบริหารงานในปัจจุบันผู้ที่มีความรู้ ความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารในระดับต่างๆ ย่อมต้องการผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นทุนเดิมอยู่ด้วย นั่นหมายความว่าบุคคลนั้นๆ เป็นคนที่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ถูกต้อง ซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองด้วยจิตสำนึกมุ่งมั่นในการเสริมสร้างคุณงามความดี มีความรับผิดชอบ ที่จะนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเจตนารมณ์วัตถุประสงค์ขององค์กรนั้นๆ อีกทั้งรวมไปถึงทำให้เกิดความรักใคร่ปรองดองสมัครสมานสามัคคีในหมู่คณะผู้ปฏิบัติตามในองค์การ หรือผู้ใต้บังคับบัญชาผู้บริหารสถานศึกษาจัดเป็นบุคคลสำคัญที่สุดของสถานศึกษา เพราะมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการเป็นผู้นำให้บุคลากรในสถานศึกษาร่วมมือกันปฏิบัติงานให้บรรลุตามจุดหมายของการจัดการศึกษา ซึ่งสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหน่วยงานหลักที่มีหน้าที่พัฒนาผู้เรียนและสังคมภายใต้บทบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจสติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ทั้งนี้ ผู้บริหารเปรียบเหมือนผู้นำในครอบครัว การบริหารจัดการในครอบครัวโดยใช้หลักฆราวาสธรรมจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในอันที่จะส่งผลให้ครูผู้สอน พัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีโอกาสที่จะเรียนรู้เต็มศักยภาพ ทั้งนี้ต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุขและมีความเป็นไทย ผู้บริหารจะต้องมีภาวะผู้นำในทางดำรงชีวิตภายใต้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่จะส่งผลต่อประสิทธิภาพขององค์การโดยเฉพาะความมีคุณธรรมและจริยธรรมการดำรงชีวิตตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสหลักธรรมอันจะเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งเป็นหลักธรรมของบุคคลผู้มีความเกี่ยวข้องกันเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติตนต่อกันจึงจะทำให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขในสังคมเอาไว้ซึ่งมี 4 ประการด้วยกันซึ่งอยู่ในหมวดธรรมที่เรียกว่า"ฆราวาสธรรม 4" ซึ่งมีความหมายว่า ธรรมสำหรับครองเรือนหรือธรรมสำหรับผู้อยู่ครองเรือน มี 4 อย่างคือ 1) สัจจะ ความซื่อสัตย์ต่อกัน 2) ทมะ การฝึกตน ข่มจิต และรักษาใจ 3) ขันติ ความอดทนอดกลั้น 4) จาคะการเสียสละ การแบ่งปัน มีน้ำใจจึงเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการประยุกต์ใช้ในโรงเรียน เพราะว่าโรงเรียนนั้นเป็นแหล่งสำคัญในการหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ให้แก่นักเรียนหรือผู้ที่เข้ามาเรียนทุกคน ถ้าผู้นำหรือผู้บริหารมีความซื่อสัตย์ต่อคนรอบข้างจะทำให้คนรอบข้างไว้วางใจ จะ

---

[4] กรมวิชาการ, **แนวทางการปฏิรูปการศึกษา พ.ศ. 2545**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2525), หน้า 15.

[5] กระทรวงศึกษาธิการ, **พระราชบัญญัติข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2547 สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน,** (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์คุรุสภา, พ.ศ. 2547), หน้า 30-36.

ทำให้ไม่เกิดความระแวงต่อกัน แต่ละคนก็จะตั้งใจทำงานตามหน้าที่ของตนได้เต็มความสามารถ การงานที่ทำก็จะออกมาดีประสบความสำเร็จ ตามที่ตั้งเอาไว้[6]สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษา ได้นำแนวนโยบายการปฏิบัติงานในการบริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 ในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลเน้นการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน การพัฒนางานด้านการบริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องใช้หลักพุทธธรรมเป็นสิ่งนำทางในการกำหนดแนวทางและทิศทางในการบริหารงานเพื่อให้เกิดทั้งประสิทธิภาพกับประสิทธิผลของงาน การนำหลักฆราวาสธรรม 4 หลักธรรมแห่งการครองเรือน อันประกอบด้วยสัจจะ ทมะ ขันติและจาคะ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ยอมทำให้บุคคลในสังคมสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกันและกัน ปฏิบัติตนตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างถูกต้องเหมาะสม กับบทบาทที่ตนเองได้รับและสามารถแยกแยะได้ว่าอะไร คือ ความชั่วที่ควรละและอะไร คือ ความดี หากนำหลักธรรมนี้มาใช้ในการบริหารจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เพิ่มความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะส่งผลให้การดำเนินงานในสถานศึกษามีประสิทธิภาพได้จากเหตุผลดังกล่าว

ผู้วิจัยในฐานะพระสงฆ์และปฏิบัติหน้าที่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จึงสนใจที่จะศึกษาการดำเนินงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลนำเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัดอันจะเป็นประโยชน์ต่อข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนากำหนดแนวทาง กับทั้งรูปแบบการบริหารจัดการของคณะครู อาจารย์ผู้สอนในสถานศึกษาและการบริหารงานบุคคลต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของคณะครูในสถานศึกษาสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย

2. เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของคณะครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย จำแนกตาม ตำแหน่ง หน้าที่ และประสบการณ์การทำงาน

3. เพื่อศึกษาแนวทางการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของคณะครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

รูปแบบการวิจัย

---

[6] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 16**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2554), หน้า 139.

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยอาศัยข้อมูลที่เป็นจำนวน(ตัวเลข)สัญลักษณ์และวิเคราะห์ข้อมูลวิธีการทางสถิติเข้ามาช่วยและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive analysis)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารและครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 38 สุโขทัย ปีการศึกษา 2562 ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 103 คน ครูผู้สอน จำนวน 1,888 คน รวมทั้งสิ้น 1,991 คนกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามตารางของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie&Morgan) โดยสุ่มอย่างง่ายได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด337 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) และแบบปลายเปิด (Open-ended)

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือวิจัย (Questionnaire: แบบสอบถาม)

1. ศึกษาหลักการและแนวคิดทฤษฎีเรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานลตามหลัก ฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาคณะครูและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ศึกษารูปแบบและโครงสร้างแบบสอบถามงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน ตามหลักฆราวาสธรรม ตามแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ธรรมนูญชีวิต” พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

3. ดำเนินการสร้างแบบสอบถาม

4. นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไขและให้ความเห็นชอบ

5. นำแบบสอบถามจากอาจารย์ที่ปรึกษามาปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องสมบูรณ์และจัดทำฉบับที่แก้ไขแล้วนำเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถามตลอดจนภาษาที่ใช้ และตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (Item – Objective Congruence Index : IOC)

6. นำแบบสอบถามจากผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไขตามผลการประเมินหรือข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญจัดทำเป็นฉบับสมบูรณ์

7. นำแบบสอบถามที่ได้แก้ไขเป็นฉบับสมบูรณ์แล้วไปทดลองใช้ กับประชากรที่ไม่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 30 คน เพื่อนำผลไปวิเคราะห์ข้อมูล โปรแกรมคอมพิวเตอร์

8. นำผลจากการทดลองใช้ไปวิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนกโดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์อย่างง่ายของเพียรสัน (Pearson product moment correlation coefficient)

9. นำแบบสอบถามที่มีค่าความเชื่อมั่นตามเกณฑ์ที่กำหนด จัดทำเป็นฉบับสมบูรณ์และพิมพ์นำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ขอหนังสือเพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากศูนย์บัณฑิตศึกษาวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช เกี่ยวกับการแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญ ขออนุญาตหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและขอความอนุเคราะห์ประสานโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 จังหวัดสุโขทัย

2. ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างโรงเรียนละ 12 ชุด พร้อมซองจดหมายที่ติดแสตมป์ถูกต้อง เพื่อให้ส่งแบบสอบถามกลับคืนผู้วิจัย โดยส่งไปทางไปรษณีย์

3. นำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาจัดทำข้อมูล

4. นำแบบสอบถามฉบับที่สมบูรณ์ไปวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำคำตอบแบบสอบถามมาจัดระเบียบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม Computer สำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อคำนวณค่าสถิติ ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป สถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage)

2. วิเคราะห์หาระดับการปฏิบัติที่ได้จากการศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารและครูที่มีต่อการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 จังหวัดสุโขทัย นำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย(Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนจากการตอบ แบบสอบถาม เกณฑ์การแปลข้อมูล พิจารณาจากค่าเฉลี่ยเลขคณิตตามเกณฑ์จุดกลาง (Midpoint)

3. วิเคราะห์การเปรียบเทียบการปฏิบัติตามความคิดเห็นฯ จำแนกตาม ตำแหน่ง วิเคราะห์โดยการทดสอบด้วยค่าที (t-test independent)

4. วิเคราะห์เปรียบเทียบการปฏิบัติตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน จำแนกตามประสบการณ์ วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA)โดยใช้สถิติ ทดสอบเอฟ (F-test) กรณีพบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยจะนำไปทดสอบรายคู่โดยใช้วิธีของเชฟเฟ่ (Scheffe's)

5. วิเคราะห์แนวทางการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด วิเคราะห์โดยการจัดกลุ่มใช้สถิติค่าความถี่ตามองค์ประกอบของหลักฆราวาสธรรม จำนวน 4 ด้าน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาวิธี โดยเขียนในลักษณะความเรียง

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติที่ใช้หาคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย โดยใช้

1.1 ค่าความสอดคล้อง (IOC: Index of Consistency) ของแบบสอบถาม การหาค่าดัชนีความสอดคลอง ระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง ระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (Item-Objective Congruence Index : IOC)

1.2 ค่าความเชื่อมั่น (∞-Apha Coefficient) ของแบบสอบถามหาค่าความเชื่อมั่น ของแบบสอบถาม โดยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของ (Cronbach)

2. สถิติพื้นฐาน

2.1 ความถี่ (Frequency)

2.2 ค่าร้อยละ (Percentage)

2.3 ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$)

2.4 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

3. สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน

3.1 ใช้ t-testแบบ Independent samplesเพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย 2 ค่าในการวิเคราะห์ข้อมูล เปรียบเทียบความคิดเห็นผู้บริหารและครูต่อการบริหารงานบุคคลตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ตามปัจจัยส่วนบุคคล ด้านตำแหน่ง ด้วยสถิติการทดสอบค่า t (t-test)

3.2 ใช้ F-testแบบ one way anovaเพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3 ค่าขึ้นไป เมื่อพบความแตกต่าง หาความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ่ (Scheffe's method) เปรียบเทียบความคิดเห็นผู้บริหารและครูต่อการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรม ของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครู ตามปัจจัยส่วนบุคคล ด้านประสบการณ์ หรือความมีนัยสำคัญ โดยใช้สูตร F - test ถ้าพบความแตกต่างระหว่างกลุ่มตัวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติแล้วให้ตรวจสอบความแตกต่าง เป็นรายคู่โดยใช้การเปรียบเทียบพหุคูณ (Multiple - Comparisons) ด้วยวิธีการของเชฟเฟ่ (Scheffe's method)

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา เรื่อง การปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย ผู้วิจัยได้ศึกษาทั้งในส่วนของเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อดังต่อไปนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)[7] ได้กล่าวถึงแนวทางการบริหารตามแบบอย่างของพุทธศาสนาในหนังสือ "พุทธวิธีบริหาร" ไว้ว่า การศึกษาพุทธบริหารในที่นี้ได้ใช้หน้าที่ของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณาหน้าที่ (Function) ของนักบริหารมีอยู่ 5 ประการ ตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC ประกอบด้วย

[7] พระธรรมโกศาจารย ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬา ลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 4 - 5.

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคตผู้บริหารที่ดีด้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กรเป็นการกำหนด โครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S คือ Staffingหมายถึง งานบุคลากรเป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนา บุคลากร และการใช้คนให้เหมาะกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการเป็นการสื่อสาร เพื่อให้เกิดการดำเนินการ ตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแลเป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงาน ภายในองค์กร รวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร โดยพุทธวิธีบริหารยึดหลักธรรมาธิปไตย เป็นสำคัญ ด้วยเหตุผลที่ว่าผู้บริหารเองต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร ผู้บริหารที่ดีต้องเป็นธรรมาธิปไตย เขายึดถือคติว่าถูกต้องไม่จำเป็นถูกใจข้าพเจ้าหรือต้องถูกใจทุกคน เขากลา ตัดสินใจลงมือทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมโดยไมพยายามลอยตัวหนีปัญหาเขาถือคติว่าหนา ที่มาพร้อมกับความรับผิดชอบ เขายอมเสียสละประโยชนสุขส่วนตนประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่านั้นคือ ประโยชนสวนรวม ดังพุทธพจน์ “ถ้าเห็นว่าจะไดประโยชนสุขที่ยิ่งใหญ่เพราะสละประโยชน์สุข เล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อยเพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่”[8]

แนวคิดเกี่ยวกับการใช้หลักฆราวาสธรรม

วิทย์ วิศทเวส[9] ให้ความหมาย ฆราวาส แปลว่า บุคคลผู้ครองเรือน หมายถึง บุคคลที่ไม่ใช่นักบวชหรือพระสงฆ์ ดังนั้น ฆราวาส ก็คือชาวบ้านทั่วไปที่มีอาชีพแตกต่างกัน เช่น พ่อค้า ข้าราชการ ชาวนา ชาวไร่ แพทย์ หรือเป็นนักเรียนนักเรียนนักศึกษา เป็นต้น ฆราวาสธรรม แปลว่า แนวทางหรือข้อปฏิบัติสำหรับบุคลทั่วไปเพื่อสร้างความสำเร็จ และความเจริญก้าวหน้าในการดำรงชีวิต รวมทั้งการมีชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ฆราวาสธรรม 4 ได้แก่

1. สัจจะ หมายถึง ความจริงใจ การรักษาความสัตย์ การพูดจริงทำจริง แสดงออก ได้ 5 วิธีคือ 1) ความจริงใจหรือสัจจะต่อตนเอง2) ความจริงใจต่อบุคคลอื่น 3) ความจริงใจต่อหน้าที่การงาน4) ความจริงใจหรือมีสัจจะวาจา 5) ความจริงใจต่อประเทศชาติ

2. ทมะ หมายถึง การฝึกฝนตนเองและข่มใจตนเองทางด้านต่างๆ แบ่งได้ดังนี้ 1) การฝึกฝนตนเอง คือ รู้จักฝึกนิสัยให้รู้จักการแก้ไขข้อบกพร่อง เพื่อปรับปรุง ตนเองให้เจริญก้าวหน้า2) การข่มใจตนเอง คือ การยับยั้งใจของตนไม่ให้หลงมัวเมาอยู่กับอบายมุข

3. ขันติ หมายถึง ความอดทนต่อความยากลำบากต่างๆทั้งทางร่างกายและจิตใจ ผู้ที่มีขันติเท่ากับเป็นผู้ที่มีจิตใจเข้มแข็ง มีความเพียรพยายามกระทำความดีและเอาชนะความชั่ว แนว ปฏิบัติมี 4

[8] ขุ.ธ.(ไทย) 25/8/9.

[9] วิทย์วิศทเวส, “**ธรรมะศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.moe.go.th/moe/th/home/main.php, [9 กรกฎาคม 2555].

ประการ คือ 1) การอดทนต่อความลำบาก 2) ความอดทนต่อความทุกข์ 3) ความอดทนต่อความไม่พอใจ ความเจ็บใจ 4) ความอดทนต่ออำนาจกิเลส

4. จาคะ หมายถึง ความเสียสละ มีจิตใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลสละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตน ไม่ตระหนี่เห็นแก่ตัว มี 2 ประการคือ 1) สละวัตถุ2) สละ

ประโยชน์ของฆราวาสธรรมมีดังนี้

1. สัจจะ จะทำให้บุคคลมีคุณค่า ผู้อื่นให้ ความเคารพนับถือว่าเป็นผู้มีความจริงใจ รักษาคำสัตย์ มีความมั่นคงหนักแน่น ในสัจจะย่อมสามารถปฏิบัติหน้าที่อย่างได้ผล

2. ทมะ จะทำให้อยู่ร่วมกับบุคคลอื่นทั้งใน ครอบครัวและในสังคมได้อย่างเป็นสุขปราศจากข้อพิพาทบาดหมาง และย่อมหลีกพ้นจากบายมุขได้

3. ขันติ จะทำให้สามารถหลีกเลี่ยงจาก ความเสื่อม เพราะมีจิตใจเข้มแข็งมั่นคง มีความอดทนอดกลั้น ไม่หลงมัวเมากับสิ่งเย้ายวนต่างๆ

4. จาคะ จะทำให้สังคมมีความสงบสุข เจริญก้าวหน้า ทุกคนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคีอย่างมีความสุข

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามตำแหน่ง พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 15.43 และผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็น ครูผู้สอนจำนวน 285 คน คิดเป็นร้อยละ 84.56 ผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตาม ประสบการณ์ ต่ำกว่า10 ปี จำนวน 96 คน คิดเป็นร้อยละ 28.48 ตั้งแต่ 11 – 20 ปี จำนวน 136 คน คิดเป็นร้อยละ 40.35 มากกว่า 20 ปีขึ้นไป จำนวน 105 คน คิดเป็นร้อยละ 31.15 ตามลำดับ

2.การศึกษาการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย

โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย = 3.79 เมื่อพิจารณารายด้าน สรุปได้ดังนี้

2.1 ด้านสัจจะ การปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยโดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก(มีค่าเฉลี่ย = 3.99)

2.2 ด้านทมะ การปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยโดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ย = 3.93)

2.3 ด้านขันติ การปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยโดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ย = 3.79)

2.4 ด้านจาคะ การปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยโดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ย = 3.79)

3. การเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลตามหลักฆราวาสธรรมในการบริหารสถานศึกษา

ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย จำแนกตาม ตำแหน่งประสบการณ์

3.1 ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนมีตำแหน่งต่างกัน พบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีต่อการการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย จำแนกตาม ตำแหน่ง โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน ด้านขันติ ไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านจาคะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 ด้านสัจจะและด้านทมะแตกต่างกันอย่างมีนัยสาคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3.2 ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ต่างกัน พบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูที่มีต่อการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย จำแนกตามประสบการณ์ โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าความคิดเห็นของผู้บริหารและครูที่มีต่อการบริหารงานบุคคลตามหลักฆราวาสธรรม ด้านขันติและด้านจาคะไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านสัจจะและด้านทมะ แตกต่างกันอย่างมีนัยสาคัญทางสถิติที่ระดับ .01

การอภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงการการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจและนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1.การปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ย = 3.88) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ทุกด้านมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้านซึ่งแสดงให้เห็นว่าทั้งผู้บริหารสถานศึกษามีการนำหลักฆราวาสธรรม หลักธรรมสำหรับครองเรือนหรือธรรมสำหรับผู้อยู่ร่วมกัน ความซื่อสัตย์ต่อกัน การฝึกตน ความอดทนอดกลั้น การเสียสละ การแบ่งปัน มีน้ำใจคุณสมบัติของผู้ที่สามารถสร้างเกียรติยศ สร้างปัญญา สร้างทรัพย์สมบัติและสร้างหมู่ญาติมิตรให้เกิดขึ้นได้สำเร็จด้วยกำลังความเพียรของตน อันจะนำมาซึ่งความสุข ความสันติความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้าประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสามารถที่จะนำมาอภิปราย ดังนี้

1.1 ด้านสัจจะจากการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนต่อการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ย= 3.99) ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารให้ความสำคัญกับการนำหลักฆราวาสธรรม ด้านสัจจะมาใช้ในการบริหารสถานศึกษา โดยนำคุณธรรมที่ทำให้มนุษย์ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนาได้ และการปลูกฝังสัจจะให้เกิดขึ้นในจิตใจของตนเพื่อจะได้นำไปใช้ในการบริหารตนและบริหารคนให้ประสบความสำเร็จ ถ้านำหลักฆราวาสธรรม ด้านสัจจะมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหาร ก็จะเป็นหลักการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข คุณธรรมที่ทำให้มนุษย์ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนาได้ ผู้ที่เป็นนักบริหารจึงควรปลูกฝังสัจจะให้เกิดขึ้นในจิตใจของตนเพื่อจะได้นำไปใช้ในการบริหารตนและบริหารคนให้ประสบความสำเร็จ

1.2 ด้านทมะจากการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนสถานศึกษาต่อการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ย= 3.93) ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารให้ความสำคัญกับการนำหลักฆราวาสธรรม ด้านทมะ มาใช้ในการบริหารสถานศึกษา โดยนำคุณธรรมมาฝึกฝนตนเอง พยายามควบคุมจิตใจด้วยการใช้ปัญญาการฝึกตน ผู้อยู่ครองเรือน ต้องมีการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา เพื่อจะมีความรู้ใหม่ๆ มาบริหารในครอบครัวให้เจริญก้าวหน้าต่อไปการฝึกตนมีทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจและทักษะอย่างอื่นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ในการบริหารจัดการและยึดหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม โดยที่คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีจะส่งผลทำให้เป็นที่ยอมรับจากบุคลากรทุกฝ่าย ทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพสูง ทำให้บุคลากรครูมีขวัญกำลังใจที่ดี และผู้เรียนได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพสิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องพบเห็นเกี่ยวกับการทำงานของบุคลากรภายในสถานศึกษาคือ บุคลากรมีศรัทธาในวิชาชีพ ตั้งใจสอน มีคุณธรรม มุ่งมั่นทุ่มเท เสียสละ รักลูกศิษย์เหมือนลูกหลาน และปฏิบัติงานด้วยความเอาใจใส่ผู้บริหารเห็นความสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วมสามารถช่วยให้งานสำเร็จและบุคลากรมีความสุขในการทำงานแบบ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมปรับปรุงแก้ไข และร่วมภาคภูมิใจ” สิ่งที่ทำให้ผู้บริหารรู้สึกพอใจในการบริหารงานของตน คือ การยึดมั่นในคุณธรรม ให้การสนับสนุนบุคลากรและส่งเสริมการศึกษาของผู้เรียน และจากคำกล่าวที่ว่าผู้บริหารที่ดีจำเป็นต้องมีคุณธรรมควบคู่กับการทำงาน ผู้บริหารเห็นด้วยและให้เหตุผลสนับสนุนว่า คุณธรรมเป็นหัวใจสำคัญในการบริหารสามารถสร้างความศรัทธา และเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะ หากผู้บริหารมีคุณธรรมประกอบกับการทำงานด้วยย่อมทำให้ครูมีสุขภาพจิตที่ดีและเกิดบรรยากาศในการทำงานอย่างมีความสุขอันจะส่งผลต่อความสามารถในการจัดการเรียนการสอนให้ดีและมีคุณภาพต่อผู้เรียนในที่สุดถ้านำหลักฆราวาสธรรม ด้านทมะมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารก็จะเป็นหลักการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การใช้ปัญญาการฝึกตน ผู้อยู่ครองเรือน ต้องมีการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา เพื่อจะมีความรู้ใหม่ๆ มาบริหารในครอบครัวให้เจริญก้าวหน้าต่อไปการฝึกตนมีทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจและทักษะอย่างอื่นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต

1.3 ด้านขันติจากการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนโรงเรียนการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ย= 3.79) ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารให้ความสำคัญกับการนำหลักฆราวาสธรรม ด้านขันติ มาใช้ในการบริหารสถานศึกษา โดยนำคุณธรรมที่ต้องฝึกฝนตนให้มีความอดทนอดกลั้นเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นหรือมีอุปสรรคเกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นความอดทนต่อความลำบากทางด้านร่างกาย ต้องอดทนต่อความลำบากทางใจ ถ้านำหลักฆราวาสธรรม ด้านขันติมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหาร ก็จะเป็นหลักการอยู่ร่วมกัน ผู้บริหารต้องมีความอดทนอดกลั้นเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นหรือมีอุปสรรคเกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นความอดทนต่อความลำบากทางด้านร่างกาย ต้องอดทนต่อความลำบากทางใจ เช่น เมื่อมีเรื่องความขัดแย้งมากระทบจิตใจทำให้จิตใจเศร้าหมองขุ่นมัว อดทนต่อคำด่าว่ากล่าวตักเตือนจากคนในครอบครัว ถ้าผู้บริหารมีขันติความอดทนจะทำให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพ

1.4 ด้านจาคะจากการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน โรงเรียนต่อการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ย= 3.79) ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารให้ความสำคัญกับการนำหลักฆราวาสธรรม ด้านจาคะมาใช้ในการบริหารสถานศึกษา โดยนำคุณธรรมในการฝึกฝนตนเองให้มีความเสียสละ ความแบ่งปัน การมีน้ำใจ เสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมผู้ที่มีจาคะนั้นจะเป็นเครื่องเสริมสร้างไมตรีให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในสังคมได้ ถ้านำหลักฆราวาสธรรม ด้านจาคะมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหาร ให้มีความเสียสละ ความแบ่งปัน การมีน้ำใจ เสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมผู้ที่มีจาคะนั้นจะเป็นเครื่องเสริมสร้างไมตรีให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในสังคมได้

2.การเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลตามหลักฆราวาสธรรมในการบริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัยการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย จำแนกตาม ตำแหน่ง ประสบการณ์

2.1 ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนมีตำแหน่งต่างกัน

ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูที่มีต่อการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย จำแนกตามประสบการณ์ โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าความคิดเห็นของผู้บริหารและครูที่มีต่อการบริหารงานบุคคลตามหลักฆราวาสธรรม ด้านขันติและด้านจาคะ ไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านสัจจะ และด้านทมะ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .01จากการทดสอบสมมติฐานมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พงษศักดิ์ มณีเดช[10] ได้วิจัย

[10] พงษ์ศักดิ์ มณีเดช, “การวิเคราะห์ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนของนางทองดีโพธิ์ยองจากมุมมองของพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550).

เรื่อง “การวิเคราะห์ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนของทองดี โพธิยองจากมุมมองของพุทธศาสนา” พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนนั้นแบ่งได้เป็น 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายในและปัจจัยนอก ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ครอบครัว ความเป็นคนในท้องถิ่น ความร่วมมือของเพื่อนร่วมงานและปัจจัยภายใน ได้แก่ การมีวินัยในตัวเอง หมั่นศึกษาหาความรู้ การมีมนุษยสัมพันธ์ ต้องการช่วยเหลือผู้อื่นความสำเร็จในการพัฒนาชุมชน ครองตน ประยุกต์ใช้หลักเบญจศีลเบญจธรรม สัมมาทิฏฐิ อบายมุขและสัปปุริสธรรม 7 ครองคน ประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 กัลยาณมิตรธรรม 7ฆราวาสธรรม 4 อคติ 4 และสาราณียธรรม ครองงานประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4

2.2 ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ต่างกัน

ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย จำแนกตามประสบการณ์ โดยภาพรวม ทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านขันติกับด้านจาคะ ไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านสัจจะและด้านทมะ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 การวิเคราะห์ความแปรปรวน ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีต่อการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย พบว่าความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีต่อการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย จำแนกตามประสบการณ์ โดยภาพรวม ทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านขันติกับด้านจาคะ ไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านสัจจะและด้านทมะ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

การวิเคราะห์ความแตกต่างรายคู่ ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีต่อการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย พบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีต่อการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย จำแนกตามประสบการณ์ โดยภาพรวม ระหว่างประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี กับตั้งแต่ 11-20 ปี และระหว่างประสบการณ์ต่ำกว่า10 ปี กับมากกว่า 20 ปีขึ้นไป ด้านสัจจะ ระหว่างประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี กับตั้งแต่ 11-20 ปีและมากกว่า 20 ปีขึ้นไป ด้านทมะ ระหว่างประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี กับตั้งแต่ 11-20 ปี และมากกว่า 20 ปีขึ้น แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .01จากการทดสอบสมมติฐาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปรีชา นาครัตน์[11] ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การเปรียบเทียบคุณภาพของแบบวัดฆราวาสธรรมที่มีรูปแบบการถามต่างกัน” ผลการวิจัยพบว่า

1. ค่าความเที่ยงตรงเชิงแบบวัดฆราวาสธรรม 4 ฉบับ คือ ด้านสัจจะ ด้านทมะ ด้านขันติ สถานการณ์ที่เป็นการ์ตูน มีค่าเป็น .9238 .9071 .9393 และ.9095 ตามลำดับ ส่วนชนิดสถานการณ์ที่เป็น

[11]ปรีชา นาครัตน์, “การเปรียบเทียบคุณภาพของแบบวัดฆราวาสธรรมที่ต่างกัน”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551).

ภาษา มีค่าเป็น .8962 .8993 .9191 และ.8744 ตามลาดับเมื่อทดสอบความแตกต่างของค่าความเที่ยงตรงเชิงสภาพพบว่าต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

2. ค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดฆราวาสธรรม 4 ฉบับ คือ ด้านสัจจะ ด้านทมะและด้านจาคะ ชนิดสถานการณ์ที่เป็นการ์ตูน มีค่าเป็น.7818 .7985 .7874 และ. 7904 ตามลำดับส่วนชนิดสถานการณ์ที่เป็นภาษามีค่าเป็น.7546 .7739 .7704 และ. 7662 ตามลำดับ เมื่อทดสอบความแตกต่างของค่าความเชื่อมั่นพบว่าต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และงานวิจัยของสมหมาย รัตตัญญู[12]ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาความพึงพอใจการปฏิบัติงานของข้าราชการและลูกจ้างในกรมชลประทานตามหลักฆราวาสธรรม 4” ผลการวิจัยพบว่า

2.1 ปัจจัย ที่มีผลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรม 4 ด้านสัจจะ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ต่อกัน ความจริงใจ พูดจริงทำจริง ความเชื่อถือ และการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย ด้านทมะ ได้แก่ การรู้จักข่มใจตนเอง การยอมรับความคิดเห็นและให้ความสำคัญผู้อื่นความกระตือรือร้นในการหาความรู้เพิ่มเติม การรับฟังคำตำหนิและพร้อมที่จะแก้ไข และการหมั่นแสวงหาความรู้อยู่เป็นนิจ ด้านขันติ ได้แก่ ความอดทนการตำหนิติเตียน ความขยันในการทำงาน ความตรงต่อเวลา การยอมรับการเปลี่ยนแปลง และการปฏิบัติงานอยู่เหมาะสม และด้านจาคะ ได้แก่ การเสียสละมุ่งหมั่นทำหน้าที่ได้ทำงานเป็นทีม การเสียสละ เวลาพักผ่อนทางานให้สำเร็จ การช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานทางานทันเวลา และความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

2.2 ข้าราชการและลูกจ้างประจำกรมชลประทาน ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานโดยรวมอยู่ในระดับมากและรายด้านได้แก่ ด้านสัจจะ ด้านทมะ ด้านขันติและด้านจาคะอยู่ในระดับมากทุกด้าน

2.3 ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรม 4 ระหว่างข้าราชการและลูกจ้างประจำ พบว่า ข้าราชการและลูกจ้างประจำที่มีสถานภาพตำแหน่ง เพศ อายุ ระดับการศึกษารายได้ต่อเดือน รายจ่ายต่อเดือน สถานภาพสมรส จำนวนสมาชิกในครัวเรือน รายได้สมาชิกโดยรวมต่อครัวเรือนแตกต่างกัน การปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรม 4 ไม่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะโดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

---

[12] สมหมาย รัตตัญญู. “**ศึกษาความพึงพอใจการปฏิบัติงานของข้าราชการและลูกจ้างกรมชลประทานตามหลักฆราวาสธรรม4**”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552).

1.1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย ควรส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานให้ดีขึ้น

1.2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย ส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักฆราวาสธรรมในการบริหารสถานศึกษาเพื่อเพิ่มความรัก ความสามัคคี ทำงานร่วมกันเป็นทีม

1.3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย ควรส่งเสริมการกำหนดนโยบาย สามารถนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นรูปธรรมได้

1.4 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย ควรส่งเสริมให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายและร่วมวางแผนในการบริหารงานให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยได้เรียบเรียงสรุปแนวทางการประยุกต์ใช้หลักฆราวาสธรรมในการปฏิบัติงานตามหลักฆราวาสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย ดังนี้

2.1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย ส่งเสริมวัฒนธรรมที่ดีในสถานศึกษา ควรปลูกฝังสัจจะให้เกิดขึ้นในจิตใจของตนเพื่อจะได้นำไปใช้ในการบริหารตนและบริหารคนให้ประสบความสำเร็จ

2.2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย ส่งเสริมการพัฒนาตนเองเพื่อจะมีความรู้ใหม่ๆ มาบริหารในครอบครัวให้เจริญก้าวหน้าต่อไปการฝึกตนมีทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจและทักษะอย่างอื่นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต

2.3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย ผู้บริหารต้องมีความอดทนอดกลั้นเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น หรือมีอุปสรรคเกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นความอดทนต่อความลำบากทางด้านร่างกาย ต้องอดทนต่อความลำบากทางใจ เช่น เมื่อมีเรื่องความขัดแย้งมากระทบจิตใจทำให้จิตใจเศร้าหมองขุ่นมัว อดทนต่อคำด่าว่ากล่าวตักเตือนจากคนในครอบครัว ถ้าผู้บริหารมีขันติความอดทนจะทำให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพ

2.4 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 สุโขทัย ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความเสียสละ ความแบ่งปัน การมีน้ำใจ เสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมผู้ที่มีจาคะนั้นจะเป็นเครื่องเสริมสร้างไมตรีให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในสังคมได้

บรรณานุกรม

กรมวิชาการ, **แนวทางการปฏิรูปการศึกษา พ.ศ. 2545**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2525.

กระทรวงศึกษาธิการ. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ม.ป.ป.

กระทรวงศึกษาธิการ. **พระราชบัญญัติข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2547 สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน.** กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์คุรุสภา, พ.ศ. 2547.

ปรีชา นาครัตน์. “การเปรียบเทียบคุณภาพของแบบวัดฆราวาสธรรมที่ต่างกัน”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.

พงษ์ศักดิ์ มณีเดช. “การวิเคราะห์ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนของนางทองดีโพธิ์ยองจากมุมมองของพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.

พระธรรมโกศาจารย ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬา ลงกรณราชวิทยาลัย, 25495.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2554.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย, 2535.

เลขาธิการสภาการศึกษา. สำนักงาน. **แผนการศึกษาแห่งชาติ(พ.ศ.2545-2559) :** ฉบับปรับปรุง. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด, 2551.

วิทย์วิศทเวส. “**ธรรมะศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.moe.go.th/moe/th/home/main.php, [9 กรกฎาคม 2555].

สมหมาย รัตตัญญู. “ศึกษาความพึงพอใจการปฏิบัติงานของข้าราชการและลูกจ้างกรมชลประทานตามหลักฆราวาสธรรม4”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.

สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 . “**ดัชนีชี้วัด: เครื่องมือของการติดตามประเมินผล**”. วารสารเศรษฐกิจและสังคม, 2542

การปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย

The Work Performance in Accopdance with Iddhipada of Village - Health Volunteers of Khirimat District, Sukhothai Province

พระครูพิทักษ์วราทร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้หลักอิทธิบาทธรรมมาใช้ในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย และเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของการใช้หลักอิทธิบาทธรรมมาใช้ในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ กลุ่มประชากร จำนวน 1,135 คน และกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 285 คน ในการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างด้วยทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) และทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อหาความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) และทำการทดสอบสมมติฐาน ด้วยการทดสอบค่าที (t-test) และค่า (f-test) ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One Way Anova) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ใช้การทดสอบด้วยค่าที (t-test independent) และการทดสอบเอฟ (F-test) เมื่อพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทำการทดสอบความแตกต่างด้วยวิธีของเชฟเฟ่ (Scheffe'sMethod) แนวทางการใช้หลักอิทธิบาทธรรมมาใช้ในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย

คำสำคัญ : การปฏิบัติงาน, อาสาสมัครสาธารณสุข

Abstract

The objectives of this study were as follows: 1) to study the work performance according to the four Iddhipada of village-Health volunteers in Khirimat District, Sukhothai Province 2) to investigate the problems, obstacles and suggestions of examine the work

performance according to Iddhipadadhamma of village-Health volunteers of of Khirimat District,Sukhothai Province.

The populations used in this study were village-Health volunteers (VHV) in Khirimat District, SukhothaiPopulation group 1135 in total and the number of case study was 285 in total. The tool for research was questionnaire, statistic applied in this study were Frequency, Means, Standard Deviation (S.D.), T-test independent, F-test, and concluded with Scheffe's method of comparison in accessing to the method and process of work performance according to the four Iddhipada of village-Health volunteers in Khirimat District, Sukhothai Province.

Keywords: The Work Performance, Iddhipada of Village - Health Volunteers

บทนำ

ในประเทศไทยมีการกำหนดให้ การสาธารณสุขเป็นสิ่งสำคัญของประชาชนและเป็นปัจจัยพื้นฐานที่รัฐต้องมีไว้สำหรับบริการประชาชน การดำเนินการสาธารณสุขของประเทศในปัจจุบันมีการพัฒนาให้มีการเจริญ ก้าวหน้าเพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพดีถ้วนหน้า โดยที่ระบบบริการสาธารณสุขที่ต้องสนองต่อปัญหาและความจำเป็นด้านสุขภาพของประชาชนทุกกลุ่ม มีความเสมอภาคในการบริการด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสุขภาพทั้งด้านพยาบาล การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การฟื้นฟูสภาพที่ประชาชนต้องดำเนินการเอง กับทั้งการพัฒนางานสาธารณสุข สังคมที่มีความเพียงพอทางสุขภาพ มีศักยภาพ มีการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมในการจัดการสุขภาพโดยสามารถใช้ประโยชน์ทั้งจากด้านภูมิปัญญาสากล และด้านภูมิปัญญาไทยได้อย่างรู้เท่าทัน ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ งานสาธารณสุขจึงได้ปรับปรุงเปลี่ยนแนวคิด กับทั้งวิธีการทำงานให้เป็นไปในทางทิศทางเดียวกันกับแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ[1]สถานการณ์และแนวโน้มของสังคมไทย ซึ่งโครงสร้างประชากรของประเทศไทยนั้น เปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 โดยปี 2557 ประชากรวัยแรงงานจะมีจำนวนสูงสุดและเริ่มลดลงอย่างต่อเนื่อง คุณภาพของคนไทยทุกกลุ่มทุกวัย ยังมีปัญหาคุณภาพการศึกษา และการเรียนรู้ของคนไทยยังอยู่ในระดับค่อนข้างต่างกัน แต่ในขณะที่คนไทยมีแนวโน้มเป็นโรคติดต่อมากขึ้นเป็นอย่างมาก

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นรูปแบบหนึ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดูแลสุขภาพของตนเอง ครอบครัวและชุมชน โดยผ่านกระบวนการอบรมให้ความรู้จากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และการปฏิบัติงานด้วยความเสียสละต่อประชาชนในหมู่บ้าน โดยกระทรวงสาธารณสุขได้เริ่มให้มีการดำเนินงานมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2550 เป็นต้นมา อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จึงมีความจำเป็นและต้องมีการเพิ่มจำนวนผู้ปฏิบัติงานมากขึ้นตามลำดับเพื่อให้ครอบคลุมหมู่บ้านในชนบทและชุมชนมากกว่า 800,000 คน ถึง

[1] แผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9,**การเสริมสร้างสุขภาพ**, 2555 – 2559.

แม้นว่าพลังของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อาจจะดูเล็กน้อยดังเปรียบเหมือนดั่งเมล็ดกรวดเม็ดทรายที่กระจายอยู่ตามหมู่บ้านและชุมชน แต่เมื่อมีการรวมตัวเป็นกลุ่มเป็นก้อนเป็นชมรมฯ พลังเหล่านี้ก็มีความมั่นคงเปรียบดั่งภูผาพร้อมที่จะต่อสู้และก้าวหน้าไปสู่การพัฒนาด้านสุขภาพและคุณภาพชีวิตของภาคประชาชน[2] อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเริ่มเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2520 ภายในปี2520 ภายใต้ภายสาเหตุหลักของการเสียชีวิต รวมถึงปัญหาด้านสุขภาพในวัยผู้สูงอายุจะส่งผลต่อภาระค่าใช้จ่ายภาครัฐ นอกจากนี้คนไทยส่วนใหญ่ยังมีปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรม กับทั้งไม่ตระหนักถึงความสำคัญของระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ การมีจิตสาธารณะ นโยบายของกระทรวงสาธารณสุข ที่ให้ประชาชนอย่างทั่วถึงตลอดจนถึงการดำเนินงานและการพัฒนาการสาธารณสุขตลอดให้ประชาชนมีส่วนร่วม จึงได้เอาการสาธารณสุขมูลฐานมาเป็นกลวิธีหลักในการพัฒนา โดยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดูแลสุขภาพของตนเอง ครองครัว และชุมชน โดยผ่านกระบวนการด้านการอบรมให้ความรู้จากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขแต่ละหมู่บ้านที่มีหน้าที่เป็นผู้สื่อข่าวสาธารณสุข หรือ ผสส. และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือ อสม. จนกระทั้ง ปี 2535 จึงได้มีการยกระดับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านให้มีเพียงระดับเดียว ตนเองได้โดยมิได้รับค่าตอบแทนใดๆทั้งสิ้น ในส่วนของกระทรวงสาธารณสุขนั้น ได้พยายามทุกวิธีทางที่จะทำให้การยกย่องเชิดชูเกียรติเสริมสร้างขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน โดยเริ่มให้มีการประกวด ผสส.อสม. ครั้งแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 โดยในช่วงแรกปีได้จัดการประกวดขึ้น แบบปีเว้นปีจนถึง พ.ศ. 2536 ต่อมา ภายหลังได้มีการผลักดันให้มีวันสำคัญของอาสมัครสาธารณสุขทั่วประเทศ โดยเลือก วันที่ 23 มีนาคมเป็น “วันอาสาสมัครสาธารณสุขแห่งชาติ “ และคณะรัฐมนตรีได้มีการอนุมัติเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2536 ดังนั้น กระทรวงสาธารณสุขจึงได้เริ่มต้นจัดงานเฉลิมฉลองในนามวันอาสาสมัครสาธารณสุขแห่งชาติเป็นประจำทุกปี มาตั้งแต่วันที่ 20มีนาคม พ.ศ.2537 เป็นต้นมา[3] อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งหมายถึง บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากชาวบ้านในแต่ละกลุ่มบ้าน และได้อบรมตามหลักสูตรที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด โดยมีบทบาทหน้าที่สำคัญในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขอานามัย (Change agents) การสื่อสารข่าวสาธารณสุข การแนะนำเผยแพร่ความรู้ การวางแผน การประสานกิจกรรมพัฒนาสาธารณสุข ตลอดจนให้บริการสาธารณสุขด้านต่างๆเช่น การส่งเสริมสุขภาพ การเฝ้าระวัง และการป้องกันโรค การช่วยเหลือและการรักษาพยาบาลขั้นต้น[4] การมีส่วนร่วมโดยเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านนั้น ก็เพราะจิตอาสาเป้าหมายเพื่อทำประโยชน์ให้กับสังคม ชุมชนของตนเองรวมทั้งประเทศชาติโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนโดยมีจุดประสงค์เพื่อให้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีสุขภาพที่ดีได้รับการบริการด้านสาธารณสุขอย่างทั่วถึงและเพื่อให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ที่เกิดจากโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ความเสียสละส่วนตนเป็นแรงบันดาลใจให้จิตอาสา

---

[2] คู่มือ อสม. นักจัดการสุขภาพชุมชน,**สุขบัญญัติแห่งชาติ**, กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณะสุข, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย 2550), หน้า 4.

[3] กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข,**คู่มือ อสม. นักจัดการสุขภาพชุมชนโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง 5 โรค**,(กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด 2555), หน้า 10.

[4]ความหมาย อสม.,[ออนไลน์], แหล่งที่มา :http//plkphc.weebly.com/, [20 ธันวาคม 2562].

ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นศาสดาเอกของโลก โดยยึดอิทธิบาทธรรม ซึ่งเป็นสูตรสำเร็จของชีวิตตามที่พระพุทธเจ้า ได้ทรงตรัสไว้ว่า จิตเป็นรากฐานของสิ่งทั้งหลาย จิตประเสริฐกว่าสิ่งทั้งหลาย สิ่งทั้งหลายสำเร็จด้วยจิต ดังนั้น ความสำเร็จจึงอยู่ที่ใจ ไม่ว่าเราจะต้องการอะไรหากเราตั้งใจกำหนดจิตไว้มั่นคง ทุกสิ่งจะสำเร็จได้ดั่งใจและอิทธิบาทธรรมให้ถึงขั้น คือ ทำสิ่งต่างๆ ด้วยใจรัก ด้วยความพรากเพียร ด้วยใจจดจ่อและใช้ปัญญาไต่ตรองอย่างสม่ำเสมอ แล้วความสำเร็จจะไม่หนีไปไหน[5]

ปัจจุบันบทบาทของประชาชนที่ได้อาสาตัวเองด้วยความเสียสละ เพื่อทำหน้าที่เป็นอาสมัครสาธารณสุขในหมู่บ้านต่าง ๆ เป็นกลุ่มที่เป็นพลังแห่งการพัฒนาตน นำความรู้ความคิดและการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักสาธารณสุขศาสตร์ เพื่อที่จะชี้แจงแก่ประชาชนปัจจุบันมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม) ทั่วประเทศ จำนวนประมาณ 980,000 คน ในจังหวัดสุโขทัย อำเภอคีรีมาศ มีผู้ที่อาสาเข้ามาทำงานด้านอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจำนวน 1,135 คน จำแนกได้ 10 ตำบล ซึ่งอำเภอคีรีมาศเป็นอำเภอขนาดเล็กที่มีบทบาทในการบริหารงานไม่โดดเด่นเท่าที่ควร โดยเฉพาะการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่การปฏิบัติงานส่วนใหญ่ยังไม่มีการปฏิบัติตามแผนงานเท่าที่ควรการปฏิบัติงานยังมีปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานอยู่บ้าง ซึ่งอาจจะเป็นเพราะอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านยังขาดประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน ซึ่งการปฏิบัติงานมีความซับซ้อนอันเนื่องมาจากนโยบายสาธารณสุขที่ทำความเข้าใจได้ยากเกี่ยวกับขอบเขตหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุข ความเสียสละและความตั้งใจในการทำงานยังไม่เพียงพอ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้การปฏิบัติงานไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร และในการปฏิบัติงานอาจไม่ได้มีการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการเสริมสร้างการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งการปฏิบัติงานที่ดีนั้นควรมีความรักในงานที่ทำเป็นอันดับแรก มีความพยายาม ความตั้งใจในการทำงาน และควรพิจารณาไตร่ตรองการทำงานให้ดีเพื่อให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ

หลักอิทธิบาทธรรมเป็นหลักธรรมที่จะทำให้การทำงานประสบผลสำเร็จและมีความสุขได้ด้วยศรัทธา ความเชื่อมั่นเป็นสิ่งความสำคัญในการทำงานจึงทำให้เกิดความสุขกับการทำงาน ยิ่งได้รวมพลังกับธรรมก็จะเพิ่มความสำเร็จทำให้มีความสุขในการทำงานมากยิ่งขึ้นนั้น เรียกว่าอิทธิบาทธรรม ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา[6] ในการทำงานด้านอาสาสมัครสาธารณสุขนั้น ก็เพราะมีใจรักในความเสียสละส่วนตนปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข พ้นจากทุกข์ ด้วยความยินดีที่ว่าความดีเมื่อทำแล้วทำให้เกิดความสบายใจ เกิดความสุขทางใจ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน และความดีนี้จะติดตัวเราไปตลอดทุกๆที่ แต่การทำงานให้มีความสุขไปกับงานด้วยนั้น จึงต้องมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางประยุกต์ใช้เพื่อให้การปฏิบัติงาน

---

[5] สนอง วรอุไร ,**ทำดีให้ได้ดีและมีสุข**, พิมพ์ครั้งที่ 10 , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อัมรินทร์, 2550), หน้า 97.

[6] พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **เล่มที่ 11สุตฺตนฺตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ข้อ 110**, หน้า 80-81.

เป็นไปด้วยความถูกต้องชอบธรรมอันจะเกิดประโยชน์สุขทั้งผู้มีหน้าที่ปฏิบัติงาน คือ อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม) ประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ และผู้รับบริการคือประชาชนทุกคน

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นสมควรว่า การปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ควรได้รับส่งเสริมและสนับสนุนให้สามรถบรรลุเป้าหมายและมีความสุขจากการปฏิบัติงาน โดยการใช้หลักอิทธิบาทธรรมในการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ ซึ่งหลักดังกล่าวมีความสำคัญในการปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการใช้หลักอิทธิบาทธรรมมาใช้ในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาในการเป็นผู้นำของอาสาสมัครสาธารณสุขอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการใช้หลักอิทธิบาทธรรม มาใช้ในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย

2. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะของการใช้หลักอิทธิบาทธรรม มาใช้ในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed Methods) โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ มีการดำเนินการ ดังนี้

รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบผสม (Mixed Methods Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เขตอำเภอคีรีมาศ จำนวน 1,135 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย และกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางกลุ่มตัวอย่างสำเร็จรูปของ เครซี่ และมอร์แกน (R.V. K rejcie & D.W. Morgan) โดยสุ่มตัวอย่างทั้งหมด 1,135 คน ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 285 คนโดยการสุ่มตัวอย่างแบบอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire)โดยมีการสร้าง และตรวจสอบเครื่องมือดังนี้

1. ศึกษาหลักการ และแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย จากเอกสาร และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

3. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยการขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

4. สร้างเครื่องมือแบบสอบถาม

5. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

6. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อ หาค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

7. ปรับปรุงแก้ไข

8. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่ม ตัวอย่าง

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1. การรวบรวมเอกสาร ผู้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย

2. ผู้ศึกษาได้สร้างแบบสอบถาม และขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการนำแบบสอบถามจำนวน 285 ฉบับ

3. ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามกับกลุ่มเป้าหมายคือ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ซึ่งในการแจกแบบสอบถามผู้ศึกษาได้นำแบบสอบถามไปแจก และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

4. ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งใช้วิธีการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ผู้ให้ ข้อมูลที่สำคัญใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ทำการจดบันทึก และการบันทึกเทป

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้องในการตอบ แบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบันทึกคะแนนแต่ละ ข้อของแต่ละคนลงในแบบลงรหัส (Coding Form)

2. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

3. สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายของกลุ่มตัวอย่างข้อมูล เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วยเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ วิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

4. การเปรียบเทียบการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัยโดยจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ โดยวิเคราะห์ โดยการตรวจสอบค่าที (t-test) และค่าเอฟ (F-Test) ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทาง

เดียว (One way ANOVA) เมื่อพบว่ามีความ แตกต่างจึงทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD)

5.ข้อความคำถามปลายเปิดที่แสดงปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ผู้วิจัยจะทำการจัดกลุ่มตามประเด็นที่กำหนดใช้ใน แบบสอบถามปลายเปิดจากนั้นจะทำการวิเคราะห์โดยใช้การแจกแจงความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารพบว่า ความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน มีนักวิชาการได้ ให้ความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน ไว้หลายท่าน ดังต่อไปนี้

จำเนียร จวงตระกูล[7] กล่าวว่าการปฏิบัติงานหมายถึงผลงานที่พนักงานผู้นั้นปฏิบัติได้ ในช่วงระยะเวลาหนึ่งทั้งในแง่คุณภาพปริมาณและแบบอย่างของการปฏิบัติที่แสดงออกมาว่าเป็นอย่างไร การที่จะประเมินคุณค่าของผลการปฏิบัติงานได้จำเป็นจะต้องมีเครื่องมือวัดที่เรียกว่า การประเมินผลการปฏิบัติงาน (Performance Appraisal) ซึ่งการประเมินผลการปฏิบัติงานเป็น กระบวนการประเมินค่าผลการปฏิบัติงาน มิใช่ประเมินค่าตัวบุคคล (Weight the Work-Not the Worker) โดยผู้ประเมินจะต้องคำนึงถึงผลการปฏิบัติงานของพนักงานเท่านั้นจะไม่เข้าไปประเมินค่าของบุคคลกล่าวคือ การวิเคราะห์ผลการประเมินหรือวิพากษ์วิจารณ์ผลการปฏิบัติงานก็ดีเรามุ่งที่ผล การปฏิบัติงานเท่านั้นมิได้มุ่งไปที่ตัวบุคคล ซึ่งมีผู้ให้ข้อคิดเห็นที่สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน เช่น ชูศักดิ์ เที่ยงตรง กล่าวว่า การปฏิบัติงาน หมายถึง คุณค่าของบุคคลผู้ปฏิบัติงานใน ด้านต่างๆ ทั้งผลงานและคุณลักษณะอื่นๆ ที่มีต่อการปฏิบัติงาน และการทำงานของแต่ละคน ยอมขึ้นอยู่กับมูลเหตุจูงใจที่เป็นแรงกระตุ้นให้คนแต่ละคนทำงาน ผลงานจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่อไปนี้ สอดคล้องใกล้เคียง

บัญชา แก้วเกตุทอง[8] ที่ได้กล่าวไว้ว่าบทบาทหน่าที่ ความรับผิดชอบของหัวหน้าหน่วยงานไว้ว่า “หัวหน้าหน่วยงานจะต้องเป็นผู้ที่มีหน้าที่ที่จะทำให้ภารกิจ ทั้งมวลบรรลุผลสำเร็จอย่างสมบูรณ์โดยจะต้องรับผิดชอบต่อผลงานที่ตนควบคุมบังคับ บัญชาถึงแม้งานนั้นจะมิได้กระทำด้วยตนเองก็ตาม ในส่วนของการปฏิบัติงานนั้นมุ่งไปที่เป้าหมาย เป็นสำคัญ ดังที่ อรุณ รักธรรม ได้กล่าวว่า หัวหน้าหน่วยงานเป็นผู้ที่มีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบต่อตนเองต่อผู้อื่นซึ่งได้แก่ผู้บังคับบัญชา และผู้ใต้บังคับบัญชาและข้อที่สำคัญที่สุดคือจะต้องให้งานที่ รับผิดชอบบรรลุผลตรงตามวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน ทั้งนี้ในการทำงานของมนุษย์ (Job Performance) ขึ้นอยู่กับสิ่งสำคัญสองประการ คือแรงจูงใจ (Motivation) และความสามารถ (Ability)

---

[7] จำเนียร จวงตระกูล, **การประเมินผลการปฏิบัติงาน,** (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2551).

[8] บัญชา แก้วเกตุทอง, **ผู้นำการบริหาร,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้ว, 2523).

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการสาธารณสุข

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารแล้วพบว่า ความหมายเกี่ยวกับการจัดการสาธารณสุข มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน ดังนี้

การสาธารณสุข โดยคำจำกัดความ หรือความหมายของสาธารณสุข หมายถึง เป็นวิทยาศาสตร์ (science) และศิลป์ (art) ของการป้องกันโรค ทำให้ชีวิตยืนยาว การส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งเป็นประสิทธิภาพสำหรับผลการดำเนินงาน ผลสำเร็จขององค์กรชุมชน จากการพัฒนาสาธารณสุขอย่างต่อเนื่องเป็นวิชาชีพ (profession) และเป็นระเบียบ เป็นวินัย สิ่งที่ถือปฏิบัติ จากการฝึกฝน (discipline) ทำให้เกิดความยากยิ่งที่สามารถจะให้ประชาชนปฏิบัติสิ่งเหล่านี้ด้วย

ศาสตราจารย์ชารลส์-เอดว่าร์ต เอ วินสโลว์ ผู้มีชื่อเสียงทางด้านสาธารณสุขได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “การสาธารณสุข” ไว้ว่า “การสาธารณสุขเป็นวิทยาการ และศิลปะแห่งการป้องกันโรค การทำให้อายุยืนยาว การส่งเสริมอนามัย และประสิทธิภาพของบุคคล โดยความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจของชุมชนในเรื่องต่าง ๆ อันได้แก่ การสุขาภิบาล สิ่งแวดล้อม การควบคุมโรคติดต่อ การให้สุขศึกษาเกี่ยวกับสุขวิทยาส่วนบุคคล การจัดบริการทางด้านการแพทย์และพยาบาล เพื่อการวินิจฉัยโรคตั้งแต่เริ่มแรก และให้การรักษา เพื่อมิให้ลุกลามต่อไป รวมทั้งการ พัฒนากลไกแหงสังคม เพื่อให้ทุกคนมีมาตรฐานการครองชีพที่เพียงพอตอการดำรงไว้ ซึ่งอนามัยที่ ดีของตน” การสาธารณสุข หมายถึง การป้องกันและรักษาโรค ทำนุบำรุงให้ประชาชนมีสุขภาพ และพลานามัยดี มีความสมบูรณ์ทั้งทางรางกายและจิตใจ สังคมใดจะเจริญรุ่งเรืองกาวหน้าได้ จำเป็นต้องมีพลเมืองที่มีสุขภาพอนามัยดี อันเป็นสวนสำคัญในการพัฒนาประเทศจึงจำเป็นที่ จะต้องจัดให้มีการพัฒนาสาธารณสุขขึ้น การสาธารณสุขมีความสำคัญทั้งต่อตัวบุคคลและสังคม สาธารณสุข คือศาสตร์และศิลปะที่เกี่ยวของกับการดูแลและจัดการสุขภาพทั้งปวงของ ชุมชนโดยอิงตามการวิเคราะห์ด้านสุขภาพของประชากร คำาว่าสุขภาพนั้นมีนิยามและจัดการใน ลักษณะต่าง ๆ กันจากหน่วยงานต่าง ๆ สำหรับองค์การอนามัยโลก แห่งสหประชาชาติ ซึ่งได้ กำหนดมาตรฐานและเฝ้าระวังโรคทั่วโลก ได้นิยามคำว่า สุขภาพ ไว้ว่า “สภาพของการมีชีวิตทาง กายภาพ ทางจิตใจ และทางสังคมที่สมบูรณ์ ไม่ใช่เพียงไม่มีโรคภัยหรือความแข็งแรงทางกาย เท่านั้น”

แนวคิดและความหมายเกี่ยวกับอิทธิบาทธรรม

อิทธิบาทธรรม หรือ อิทธิบาท 4 หลักธรรมในพุทธศาสนา มีผู้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับ อิทธิบาทธรรมไว้หลายทานดังนี้ อิทธิบาท (คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ) 4 ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

1) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะและ ความเพียรสรางสรรค์)

2) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะและความ เพียรสรางสรรค์)

3) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะและ ความเพียรสรางสรรค์)

4) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมังสาและ ความเพียรสรางสรรค์)

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)[9] ได้กล่าวถึงความหมายของอิทธิบาท 4 ไว้ว่า อิทธิบาท 4 คือ บทของพระธรรมเช่นว่าจะมีฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ที่เรียกว่าอิทธิบาทนี้ต้องมีและมีได้โดยไม่รู้สึกตัว คนที่มีการทำงานย่อมทำงานด้วย ความพอใจความขยันขันแข็งความเอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอนี้เรียกว่าเขามีอิทธิบาททั้งสี่ประการนั้น อยู่โดยไม่รู้สึกตัว มีความสอดคล้องกับ

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ)[10] ได้กล่าวถึงความหมายของอิทธิบาท 4 ไว้ว่า อิทธิบาท 4 คือ คุณธรรมที่จะนำผู้ประพฤติปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนประสงค์ซึ่งต้องไม่เหลือวิสัย คือ สิ่งที่ตนประสงค์นั้นต้องอยู่ในวิสัยที่อาจใช้ความเพียรพยายามทำให้เกิดขึ้นได้มิใช่เป็นความเพ้อฝัน ที่ไม่มีโอกาสประสบความสำเร็จคุณธรรมกลุ่มนี้เรียกว่าอิทธิบาท 4

ผลการวิจัย

1. ประชาชนส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 161 คนคิดเป็นร้อยละ 56.49 มีอายุระหว่าง 46-55 ปี จำนวน 101 คน คิดเป็นร้อยละ 35.43 มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จำนวน 107 คน คิดเป็นร้อยละ 35.54 มีอาชีพเกษตรกร กสิกรรม จำนวน 109 คน คิดเป็นร้อยละ 38.24 มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท จำนวน 168 คน คิดเป็น ร้อยละ 58.94

2. ระดับความคิดเห็นในการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอศีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ค่าเฉลี่ยในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ย = 4.11) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน มีระดับความคิดเห็นในการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรม อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยสูงสุด (มีค่าเฉลี่ย = 4.13) ในด้านฉันทะ ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด (มีค่าเฉลี่ย = 3.97) ในด้านวิริยะ

3. การเปรียบเทียบความคิดเห็นในการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ด้วยการทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างตามการจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน พบว่าด้านเพศ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านอายุมีความคิดเห็นแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

4. ผลการศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอศีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย คือชาวบ้านยังไม่ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงาน ขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน และยังไม่มีการใส่ใจในรายละเอียดของการทำงานมากนัก ซึ่งควรมีการอบรมอาสาสมัครสาธารณสุขให้มีความพร้อมในการปฏิบัติงานเป็นทีมให้มากขึ้น

---

[9] พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **การงานที่เป็นสุข,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2549).

[10] พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), **อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวโกวาท,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2548).

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรติดตามและกำกับดูแลการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขอยู่เสมอ และควรใส่ใจการทำงานและมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ให้มากขึ้นซึ่งจะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานให้มากยิ่งขึ้นด้วย

5. ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) พบว่า ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญส่วนใหญ่มุ่งเน้นให้อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชนต้องมีความตั้งใจ มีใจรักในงาน มีความขยันหมั่นเพียร มีการปฏิบัติงานอย่างเอาใจใส่ และควรทำงานโดยใช้สติ อันเป็นการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการทำงานได้เป็นอย่างดี

การอภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง การปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัยพบว่าระดับความคิดเห็นในการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอาสาสมัครสาธารณสุขได้มีการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพในระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นความสำคัญที่ภาระงานของอาสาสมัครสาธารณสุขนั้นจะส่งเสริมสุขภาพที่ดีในเบื้องต้นให้กับประชาชนในชุมชนการปฏิบัติงานจึงต้องมีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประสิทธิผลอันเป็นความมีสุขภาพที่ดีในที่สุดและเมื่อพิจารณาจากผลการวิจัยที่ได้ มีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1. จากการวิจัยพบว่า อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในอำเภอคีรีมาศมีการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรม ด้านฉันทะ ในเรื่องของ อสม.มีความพึงพอใจในหน้าที่ที่รับผิดชอบด้วยความยินดี ($\overline{X}$= 4.13) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัยมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานเป็นอย่างมาก มีความพึงพอใจในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายและพร้อมที่จะทำงานอย่างเต็มความสามารถ ซึ่งการดูแลสุขภาพเบื้องต้นเป็นหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุขในการแนะนำทางด้านสุขภาพให้กับประชาชน จึงถือได้ว่างานด้านการบริการสาธารณสุขนี้เป็นงานหลักของอาสาสมัครสาธารณสุขที่จะต้องพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานให้ดียิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสังฆรักษ์รณภพ สุภทโท (จำปาเทศ)[11]ซึ่งได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาท 4 ของบุคลากรเทศบาลตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ผลการวิจัยพบว่าผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาท 4 ของบุคลากรเทศบาลตำบลเขาทรายอำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ด้านฉันทะ ความพอใจและความสนใจในการปฏิบัติหน้าที่พบว่าหากบุคลากรไม่มีความรักความพอใจในงานที่ทำแล้วก็ยากที่จะให้งานที่ทำนั้นประสบผลสำเร็จได้และยังมีแรงจูงใจอีกหลายอย่างในการปฏิบัติงานที่จะทำให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายได้ปฏิบัติงานด้วยความชื่นชอบมุ่งหวังให้ผลงานที่ได้รับบรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย รักที่จะปฏิบัติและพัฒนางานอยู่ตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง เพื่อให้งานที่ได้รับมีประสิทธิผล และจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า แนวทางในการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิ

[11] พระครูสังฆรักษ์รณภพ สุภทโท (จำปาเทศ), “การพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาท 4 ของบุคลากรเทศบาลตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2526.

บาทธรรมด้านฉันทะนั้นต้องมีความพึงพอใจในงานที่ทำ ทำงานด้วยจิตอาสาพร้อมที่จะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ จากการให้การช่วยเหลือนั้น ๆ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน มีความชื่นชอบในงานการให้บริการ เป็นการทำงานแล้วมีความสบายใจและมีความพร้อมที่จะปฏิบัติงานอยู่เสมอ

2. จากการวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัยด้านวิริยะ ในเรื่องของ อสม.มีความพากเพียรในหน้าที่ที่ทำให้แก่ผู้รับบริการด้วยความขยัน ($\overline{X}$=3.97) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัยมีความพยายามในการให้บริการทางด้านสุขภาพแก่คนในชุมชนอย่างเต็มที่และเต็มใจที่จะให้บริการ มีความเสียสละทั้งกำลังกายและเวลาในการให้คำปรึกษาแนะนำทางด้านสุขภาพเบื้องต้นแก่คนในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นความสำคัญที่การทำงานต้องมีความพยายามอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะการให้บริการทางด้านสุขภาพจะทำให้ผู้รับบริการเกิดความประทับใจและเชื่อมั่นในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของพระเอกพันธ์ ธีภทฺโท (วิมานทอง)[12] ซึ่งได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การปฏิบัติหน้าที่ตามหลักอิทธิบาท 4 ของบุคลากรสำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรของสำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร มีระดับการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักอิทธิบาท 4 ด้านวิริยะโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า บุคลากรมีการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักอิทธิบาท 4 ด้านวิริยะ อยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ท่านมีความตั้งใจในการปฏิบัติหน้าที่อยู่เสมอและหากมีงานที่ต้องปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนเกินเวลาราชการ ท่านยินดีอุทิศเวลาในการปฏิบัติหน้าที่อยู่เสมอ ซึ่งนับได้เป็นการยืนยันซึ่งกันและกันในแง่ของความวิริยะในการทำงานที่ถึงแม้ว่าจะล่วงเลยเวลาในการทำงานไปแล้วก็ตามก็ยังคงมีการทำงานต่อไปจนกว่างานจะแล้วเสร็จ

3. จากการวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ด้านจิตตะ ในเรื่องของ อสม.มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่โดยตั้งใจทำงานด้วยจิตอาสา ($\overline{X}$= 4.12) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัยได้มีความตั้งใจในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ โดยไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทน ใด ๆ แม้ในปัจจุบันรัฐได้จัดสรรค่าตอบแทนให้กับอาสาสมัครสาธารณสุขแล้วก็ตาม แต่อาสาสมัครสาธารณสุขก็ยังปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มที่ สังเกตได้จากความเอาใจใส่ในงานที่ทำหรือหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายซึ่งการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่นั้นเกิดขึ้นมาจากความตั้งใจที่จะทำงานอย่างแท้จริง ตั้งใจทำงานเพื่อให้เกิดประสิทธิผลอันเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของทุกคน คือการมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ซึ่งหากอาสาสมัครสาธารณสุขตั้งใจทำงานด้วยความมุ่งมั่นตามปณิธานด้านสุขภาพที่ดีแล้วนั้น ย่อมก่อให้เกิดการเสริมสร้างสุขภาพที่ดีขึ้นกับทุกคนได้เป็นอย่างดี และการทำงานด้วยความตั้งใจจริงนั้นเป็นการทำงานที่มีความรับผิดชอบ ไม่ย่อท้อต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ

[12] พระเอกพันธ์ธีรภทฺโท (วิมานทอง), “การปฏิบัติหน้าที่ตามหลักอิทธิบาท 4ของบุคลากรสำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2556.

จินตนา กวานดา[13]ซึ่งได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง“แนวทางการเสริมสร้างประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสกลนคร” ผลการวิจัยพบว่า ข้อคำถามที่มีระดับสภาพการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากอันดับแรกคือ ความขยันหมั่นเพียรตั้งใจทำงานให้สำเร็จโดยไม่ย่อท้อกับปัญหา และจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า แนวทางในการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมด้านจิตตะเป็นความตั้งใจในการทำงาน ทำงานด้วยความตั้งใจอย่างเต็มที่และเต็มความสามารถ เอาใจใส่จดจ่อต่องานที่ทำด้วยความตั้งใจจริง รวมทั้งหมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อให้สามารถรับมือกับปัญหาต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานได้ ดูแลเอาใจใส่ด้านสุขภาพของคนในชุมชนดุจดังเปนนญาติของตนเอง

4. จากการวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ด้านวิมังสา ในเรื่องของ อสม.รับฟังปัญหาและข้อเสนอแนะจากผู้รับบริการตลอดเวลา ($\overline{X}$= 4.02) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัยมีการพิจารณาไตร$ตรองการทำงานเป็นอย่างดี ซึ่งการพิจารณาไตร่ตรองการทำงานในขั้นตอนต่าง ๆ นั้น เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งของการทำงานเพื่อให้เกิดความผิดพลาดนเอยที่สุดซึ่งสิ่งที่จะทำให้การพิจารณาไตร่ตรองการทำงานมีประสิทธิภาพนั้นต้องอาศัยปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรองเพื่อพัฒนาปรับปรุงประสิทธิภาพในการทำงานให้ดีขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสังฆรักษ์รณภพ สุภทฺโท (จำปาเทศ)[14] ซึ่งได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาท 4 ของบุคลากรเทศบาลตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร” ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรได้นำความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติงานครั้งที่ผ่านมาเป็นเกณฑ์ปรับปรุงประสิทธิภาพการปฏิบัติงานครั้งต่อไป มีการวิเคราะห์สถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกเพื่อแก้ไขจุดอ่อนรักษาจุดแข็งหลีกเลี่ยงสิ่งที่อาจเป็นภัยอีกด้าน เพื่อให้งานในหน้าที่เป็นไปด้วยความราบรื่นประสบผลสำเร็จ มีการพิจารณาไตร่ตรองงานอย่างรอบคอบเพื่อปรับปรุงงานให้ดีขึ้น

5. จากการวิจัยพบว่า ประชาชนที่มีอายุต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัยแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าช่วงอายุของประชาชนที่ได้รับการบริการจากการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัยที่ต่างกันและความรู้สึกนึกคิดต่อการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัยแตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอายุนั้นเป็นตัวกำหนดสภาพความคิดของแต่ละบุคคล ที่ถึงแม้ว่าการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขนั้นจะขึ้นอยู่กับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ

---

[13] จินตนา กวานดา, “แนวทางการเสริมสร้างประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสกลนคร”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร), 2551.

[14] พระครูสังฆรักษ์รณภพ สุภทฺโท (จำปาเทศ), “การพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาท 4 ของบุคลากรเทศบาลตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2526.

ตำบลเป็นส่วนใหญ่แต่บางกิจกรรมก็เป็นอำนาจของอาสาสมัครสาธารณสุขเองที่จะต้องตัดสินใจต่าง ๆ ทำให้บางครั้งความคิดเห็นในเรื่องของการทำงานอาจมีความแตกต่างกันไป และอายุอาจมีผลต่อประสบการณ์ในการทำงานด้วย เนื่องจากอาสาสมัครสาธารณสุขที่มีอายุมากอาจมีประสบการณ์ในการทำงานที่มากตามไปด้วย ความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ จึงอาจส่งผลให้การทำงานไม่สอดคล้องกันกับอาสาสมัครที่มีอายุน้อย สอดคล้องกับงานวิจัยของ วรฤทัย บุญคงชล[15] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการให้บริการชุมชนตามหลักอิทธิบาท 4 ของสำนักงานเขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า การเปรียบเทียบประสิทธิภาพการให้บริการชุมชนตามหลักอิทธิบาท 4 ของสำนักงานเขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่สถานะในครอบครัว อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน พบว่า ประชาชนที่มีสถานะในครอบครัวอายุ สถานภาพ ระดับการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการให้บริการชุมชนตามหลักอิทธิบาท 4 ของสำนักงานเขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง การปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะทางการวิจัยดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรมีการสร้างเสริมการเสริมสร้างความพึงพอใจในงานด้านอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านเพื่อสร้างความรักในหน้าที่การให้บริการด้านสุขภาพพื้นฐานแก่ประชาชนในชุมชน

1.2 ควรมีการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานด้วยความทุ่มเทอย่างเต็มที่ให้กับการปฏิบัติงานเสริมสร้างการทำงานที่มุ่งมั่นเพื่อภารกิจในการดูแล ป้องกันด้านสุขภาพให้กับคนในชุมชนอย่างเข้มแข็ง

1.3 ควรมีการฝึกอบรมทางด้านจิตใจที่เต็มเปียมไปด้วยคุณธรรมในการทำงานให้มากขึ้นเพื่อสร้างจิตอาสาในการให้บริการสาธารณสุขพื้นฐานให้กับอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านอย่างจริงจัง

1.4 ควรเน้นวิธีการตรวจสอบการทำงานให้มากขึ้น ในกรณีที่อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านต้องมีความรับผิดชอบในกิจกรรมรณรงค์ด้านสุขภาพต่าง ๆ เพียงลำพังโดยไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสริมสร้างความเอาใจใส่และความรับผิดชอบ รวมถึงการวิเคราะห์ถึงการทำงานในด้านต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

1.5 ควรเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมให้เกิดขึ้นกับอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านทุกคนเพื่อสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันและสามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชนนำไปปฏิบัติตามได้

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

---

[15] วรฤทัย บุญคงชล, “ประสิทธิภาพการให้บริการชุมชนตามหลักอิทธิบาท 4 ของสำนักงานเขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร”,**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2556.

2.1 อาสาสมัครสาธารณสุขควรมีความรักในงานที่ทำอย่างแท้จริง เพราะการทำงานในด้านนี้เป็นการทำงานด้วยจิตอาสาที่ได้รับค่าตอบแทนน้อย ซึ่งหากไม่มีใจรักอย่างแท้จริงแล้วนั้นอาจสร้างผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานได้

2.2 อาสาสมัครสาธารณสุขควรมีความพากเพียรในการทำงานให้มากยิ่งขึ้นควรตระหนักอยู่เสมอว่าการทำงานบริการด้านสุขภาพนี้เป็นสิ่งสำคัญในการเสริมสร้างสุขภาพอนามัยที่ดีให้กับคนในชุมชนได้มีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ มีคุณภาพชีวิตด้านสุขอนามัยที่ดีอย่างยั่งยืน

2.3 อาสาสมัครสาธารณสุขควรตั้งใจทำงานอย่างแท้จริง เอาใจใส่การทำงานอย่างเต็มที่ และมีความรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างจริงจัง เพื่อเป็นการสร้างคุณภาพในการทำงานที่ดีและมีประสิทธิภาพ

2.4 อาสาสมัครสาธารณสุขควรมีการพิจารณาไตรตรองการทำงานอยู่เสมอในทุกขั้นตอน ใช้ปัญญาในการพิจารณาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการทำงาน อันจะทำให้การทำงานเกิดข้อผิดพลาดน้อยที่สุด และสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. **คู่มือ อสม. นักจัดการสุขภาพชุมชนโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง 5 โรค**. กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด 2555.

ความหมาย อสม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :http//plkphc.weebly.com/. [20 ธันวาคม 2562].

คู่มือ อสม. นักจัดการสุขภาพชุมชน. **สุขบัญญัติแห่งชาติ**. กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณะสุข. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย 2550.

จำเนียร จวงตระกูล. **การประเมินผลการปฏิบัติงาน.** กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2551.

จินตนา กวานดา,.“แนวทางการเสริมสร้างประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสกลนคร”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 2551.

บัญชา แก้วเกตุทอง. **ผู้นำการบริหาร.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้ว, 2523.

แผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9. **การเสริมสร้างสุขภาพ**. 2555 – 2559.

พระครูสังฆรักษ์รณภพ สุภทฺโท (จำปาเทศ). “การพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาท 4 ของบุคลากรเทศบาลตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). 2526.

พระครูสังฆรักษ์รณภพ สุภทฺโท (จำปาเทศ). “การพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาท 4 ของบุคลากรเทศบาลตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2526.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย, 2535.

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). **อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวโกวาท.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2548.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). **การงานที่เป็นสุข.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2549.

พระเอกพันธ์ธีรภทฺโท (วิมานทอง). “การปฏิบัติหน้าที่ตามหลักอิทธิบาท 4ของบุคลากรสำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

วรฤทัย บุญคงชล. “ประสิทธิภาพการให้บริการชุมชนตามหลักอิทธิบาท 4ของสำนักงานเขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

สนอง วรอุไร. **ทำดีให้ได้ดีและมีสุข**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อัมรินทร์, 2550.

ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย
Buddhist Leadership Of Abbots, Mueang Sukothai District, Sukothai

พระดิเรก วราโภ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสเชิงพุทธในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย 2) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลและ 3) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัย เชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ พระภิกษุสามเณรในเขตอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ซึ่งมีทั้งหมด จำนวน 219 รูป คือ จากพระภิกษุสามเณร จำนวน 485 รูป โดยใช้สูตรของ Taro Yamane เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม โดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.930 สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ (Frequencies) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) และทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD)

ผลการวิจัยพบว่า

1) พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย โดยภาพรวม พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.00) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

2) เปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ สถานภาพ อายุ การศึกษาสามัญ การศึกษาทางธรรม พบว่า พระภิกษุสามเณรที่มี สถานภาพ อายุ การศึกษาสามัญ การศึกษาทางธรรม ต่างกัน มีระดับคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

3) ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย พบว่า ปัญหาและอุปสรรค คือ การทำงานของเจ้าอาวาสบางรูปยังยึดติดกับการทำงานในสมัยเก่าไม่ทันต่อเหตุการไม่เอื้ออำนวยต่อพระภิกษุสามเณรภาในวัด และยังไม่มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการบริหารจัดการทำให้พระภิกษุสามเณรทำงานหนักขึ้นไม่เหมาะสมยุคปัจจุบัน การขาด

ความรู้ความสามารถไม่รู้จักแยกแยะการทำงานทำให้พระภิกษุสามารถไม่ได้รับความกรุณาเท่าที่ควรจึงทำให้เสียโอกาส บางวัดไม่มีการสนับสนุนหรือยินดีกับผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิต ยังขาดสติในการควบคุมอารมของคนเองหรืออาจมีอคติต่อพระภิกษุสามเณรส่วนข้อเสนอแนะ พบว่า ควรจัดให้มีการอบรมเจ้าอาวาสให้มีความรู้ความสามารถในด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้ทันต่อสถานการและเอื้อประโยชน์ต่อพระภิกษุสามเณรให้มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในวัดให้มากขึ้นเพื่อประโยชน์ในงานพระศาสนา เจ้าอาวาสเป็นผู้นำเชิงพุทธและสามารถบริหารจัดการงานในวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความกรุณาต่อพระภิกษุสามเณรภายในวัด ผู้นำเชิงพุทธจะต้องเป็นผู้นำที่มีใจกว้างสามารถนำพาพระภิกษุสามเณรภายในวัดของตนเองไปสู่ความสำเร็จได้ เจ้าอาวาสต้องมีความรู้ความสามารถทั้งในการการบริหารงานและการวางตนให้เหมาะสมกับความเป็นผู้นำ

ความสำคัญ : ภาวะผู้นำ, การบริหารงาน

Abstract

This research aims to 1) study the leadership of Buddhist abbot in Mueang Sukhothai District, Sukhothai Province, 2) to compare opinions of Buddhist monks on Buddhist leadership of abbot in Muang Sukhothai District. Sukhothai Classified by personal factors, and 3) to study the problem Obstacles and Recommendations on Buddhist Leadership of Abbots in Mueang Sukhothai District Sukhothai

This study is a research using survey research method, which is a quantitative research method. (Quantitative Research) The sample used in the research is monks and novices in the district of Mueang Sukhothai. Sukhothai There were a total of 218 images from monks and novices using the formula of Taro Yamane, a tool used to collect data as a questionnaire. The reliability of the entire issue was 0.930.The statistics used for data analysis were Frequencies, Percentage, Mean, Standard Deviation, and hypothesis testing. T (t-test) and F-test by one-way ANOVA method, and tested the difference of the mean individually with the least significant difference method (Least Significant Difference: LSD)

Results of the Research

1) The novice monks had opinions on the Buddhist leadership of the abbot in Mueang Sukhothai district, Sukhothai Province overall, monks and novices had opinions on Buddhist leadership of abbot in Mueang Sukhothai district was at a high level (X= 4.00). When considering each aspect, it was found that in all aspects.

2) Comparison of opinions on Buddhist leadership of abbot in Mueang Sukhothai district, Sukhothai province classified by personal factors such as status, age, education, ordinary In the study of Dharma, it was found that monks and novices of ordinary age.

There were different levels of Dharma education on Buddhist leadership of abbot in Mueang Sukhothai district, Sukhothai province, No different, therefore rejecting the hypothesis set.

3) Problems, obstacles and suggestions on Buddhist leadership of abbot in Mueang Sukhothai district, Sukhothai province found that the problems and obstacles was that some of the abbot's work was still attached to the old-fashioned work in keeping with the inconvenience of monks and novices in the temple. And there is still no use of modern technology in the management, causing monks and novices to work harder in the present era. Lack of knowledge and ability, indifferent to work, makes the monks unable to receive the kindness they deserve, thus wasting the opportunity. Some temples have no support or pleasure to those who have succeeded in life. However, it is suggested that the abbot should be trained to have knowledge and capabilities in modern technology to keep up with the situation and to benefit the monks. Monks and novices to apply modern technology to more and more temples for the benefit of religious work. The abbot is a Buddhist leader and is able to manage work in the temple effectively and kindly to the monks and novices in the temple. Buddhist leaders must be generous, able to lead monks and novices within their own temples to success. The abbot must be knowledgeable and competent in both the administration and the leadership position.

Keywords : Leadership, administration

บทนำ

ประเทศไทยเป็นเมืองพระพุทธศาสนา โดยบทบาทของพระพุทธศาสนานั้นได้มีต่อเนื่องมา ตั้งแต่สุโขทัย ดังนั้น พระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมี บทบาทในการกล่อมเกลาจิตใจ และอบรมคุณลักษณะนิสัยอันดีงามให้กับผู้คนในสังคมตลอดจนการ ให้ความอนุเคราะห์ที่เกี่ยวกับการบริหารสาธารณะตามความต้องการของประชาชนอีกทั้งมีส่วนร่วมใน การแก้ปัญหาให้กับสังคมให้แก่ประเทศมาแล้วเป็นอย่างดี นอกจากนี้พระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ยัง มีบทบาทสำคัญสูงมากต่อการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านพร้อมกับการพัฒนาชุมชน กล่าวคือ บทบาทในการเผยแพร่หลักธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและประกอบ พิธีกรรมทางศาสนาให้แก่ชาวบ้านแล้ว พระสงฆ์ยังให้การศึกษาแก่บุตรหลานของชาวบ้าน โดยการสั่งสอนและอบรมคุณธรรมและจริยธรรม รวมทั้งช่วยสอนหนังสือแก่นักเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ การ สงเคราะห์ชาวบ้านที่ยากจน การสนับสนุนกิจการต่าง ๆ ที่เป็นส่วนรวมของประชาชน การรักษาผู้ป่วย ตามความสามารถของแต่ละท่าน ก็ด้วยเหตุปัจจัย 4 ประการ ได้แก่ 1. มีสมภารดี คือ มีพระภิกษุเจ้าอาวาส หรือพระอุปัชฌาย์อาจารย์ ผู้นำ ผู้ได้อบรมตนตามพระธรรมวินัยดี ตั้งตนอยู่ในคุณอันสมควรมีสติปัญญาสามารถปกครองพัฒนา ดูแลรักษาพระภิกษุสามเณรในวัดให้

ปฏิบัติในพระธรรมวินัยดี 2. มีธรรมดี คือมีการศึกษาอบรมทั้ง ปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม คือปฏิบัติไตรสิกขาดี เพื่อความถึงปฏิเวธสัทธรรม 3. มีพระดี มีเจดีย์ คือปูชนียวัตถุสำคัญได้แก่ พระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์และแม้รูปเหมือนของ บุรพาจารย์ ผู้ทรงคุณธรรมสูง และ 4. มีวัดดี คือ มีบริเวณวัดที่จัดเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด สงบ ร่มรื่น สัปปายะ เหมาะแก่ที่จะเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชนผู้ประสงค์ศึกษาหาความรู้ มาบำเพ็ญ กุศลคุณความดี ได้แก่ ทานกุศล ศีลกุศลและภาวนา กุศลให้เกิดความสงบสุขทางใจ[1]

ด้วยเหตุนี้ ภาวะผู้นำและแบบผู้นำของเจ้าอาวาสนั้น มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของการปฏิบัติหน้าที่ศาสนกิจและประสิทธิภาพของการปฏิบัติงาน เพราะเจ้าอาวาสนอกจากจะมีความรู้ ความสามารถ มีบารมีและคุณธรรม มีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีแล้ว จะต้องมีรูปแบบผู้นำที่มีประสิทธิผลสูง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรม การปฏิบัติศาสนกิจของพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา และพฤติกรรมการยอมรับนับถือการให้ความอุปถัมภ์บำรุงในกิจการของวัดจากพุทธศาสนิกชน เจ้าอาวาสนั้นนอกจากจะเป็นผู้นำของวัดแล้วยังได้ชื่อว่า “เป็นผู้นำทางวิญญาณ” ของประชาชนในถิ่น นั้นๆ

ผู้ศึกษาวิจัยจึงสนใจศึกษาวิจัยใน หัวข้อเรื่อง ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย เพื่อต้องการศึกษาว่า ในปัจจุบันนี้ เจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย นั้น มีภาวะผู้นำด้านคุณลักษณะ หรือคุณสมบัติของความเป็นผู้นำมากน้อยแค่ไหน มีแนวทางในการนำและพัฒนาวัดและชุมชนเป็นไป ในทิศทางใด มีวิธีการกลยุทธ์ในการพัฒนาวัดและชุมชนให้เจริญรุ่งเรืองมีความสันติสุขและเกิดความ พัฒนาอย่างมั่นคงต่อเนื่อง และเป็นที่ยอมรับจนกลายเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1 เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสเชิงพุทธในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย

2 เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

3 เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง “ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสเชิงพุทธในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย” เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสเชิงพุทธในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัยเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย

[1] พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), **การบริหารวัด**, (นครปฐม : เพชรเกษมพิมพ์, 2548), หน้า 282 - 283.

จังหวัดสุโขทัย โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย

ดำเนินการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัย เชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยศึกษากับกลุ่มตัวอย่าง คือ พระภิกษุสามเณรในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยการใช้สูตรของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ได้จำนวนกลุ่มประชากร 219 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.930 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ หาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างกันจึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยมีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD)

ทบทวนเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ภาวะผู้นำ คือ การที่ผู้นำใช้อิทธิพลในความสัมพันธ์ซึ่งมีอยู่ต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาใน สถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยการ โดยใช้กระบวนการติดต่อซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุ ตามเป้าหมาย[2] ยังรวมถึง ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะหรือความหมายของบุคคลหนึ่งที่จูงใจหรือใช้อิทธิพล ต่อบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและ อำนวยการโดยใช้กระบวนการสื่อความหมายหรือการติดต่อกันและกันให้ร่วมใจกับตน ดำเนินการ จนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้[3] ทั้งนี้ ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะในการชักจูงผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มใจ เต็มความสามารถ และกระตือรือร้น หรือภาวะ ผู้นำ คือ ผู้ที่เป็นแบบอย่างมีความสามารถพิเศษ แสดงบทบาทในการสั่งการและออกคำสั่งที่มีอิทธิพล ต่อผู้อื่นได้[4]

ดังนั้น ภาวะผู้นำ คือ ความสัมพันธ์ซึ่งบุคคลหนึ่งหรือผู้มีอิทธิพลให้ผู้อื่นทำงาน ร่วมกันอย่างเต็มใจเพื่อบรรลุเป้าหมายอันเป็นที่ต้องการของผู้นำ ผู้นำมิใช่เป็นผู้ผลักดันแต่เป็นผู้ดึง โดยแจ้งให้ผู้ตามทราบแนวทางปรารถนาให้ปฏิบัติตามด้วยการปฏิบัติเป็นตัวอย่าง[5] อีกทั้ง ภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติพิเศษ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลาย มาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม[6] ยังรวมถึง ภาวะผู้นำ คือ พฤติกรรมส่วนตัวของบุคคล คนหนึ่งที่จะชักนำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน หรือเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพล ระหว่างผู้นำ (Leaders) และผู้ตาม

---

[2] กวี วงศ์พุฒ, **ภาวะผู้นำ**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพบัญชี, 2539),หน้า 13.

[3] กิติ ตยัคคานนท์, **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร : บัตเตอร์ฟ รายการพิมพ์, 2535), หน้า 20.

[4] ฉายศิลป์ เชี่ยวชาญ และคณะ, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 18.

[5] เถาวัลย์ นันทาภิวัฒน์, **หลักการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 203.

[6] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : บุ๊ค ไทม์, 2549) หน้า 4.

(Followers) ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุ จุดมุ่งหมายร่วม หรือเป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่น และให้การสนับสนุนบุคคลเพื่อให้บรรลุ เป้าหมายองค์การ[7]

ในทางพระพุทธศาสนาได้ปรากฏในอัคคัญญสูตร[8] กล่าวถึง การกำเนิดของโลกและ มนุษย์ ซึ่งมีวิวัฒนาการมาเป็นเวลานาน จนกระทั่งได้มีพรหมในชั้นอาภัสสราพรหม ได้จุติลงมาเกิดใน โลกนี้ และได้กลายมาเป็นสัตว์ที่มีกายหยาบที่เรียกว่า มนุษย์ กายที่เกิดขึ้นนี้เนื่องมาจากความโลภ ที่ได้บริโภคง้วนดินเป็นอาหาร จึงทำให้มีความยินดีพอใจในกามคุณอารมณ์ ทำให้รัศมีกายของสัตว์ เหล่านั้นหายไปดวงจันทร์และดวงอาทิตย์จึงปรากฏ ตามด้วยดวงดาวนักษัตร กลางคืน กลางวัน เดือน ฤดู และปี จึงปรากฏ เมื่อสัตว์เหล่านั้นได้บริโภคง้วนดินติดต่อกันเป็นเวลานาน กายของสัตว์เหล่านั้น จึงเริ่มหยาบขึ้นเรื่อย ๆผิวพรรณของสัตว์ทั้งหลายนั้น ได้ปรากฏแตกต่างกันออกไปจึงเกิดการดูหมิ่นไว้ ตัวซึ่งกันและกัน[9]

ในพระสูตรนี้ ได้แสดงวิวัฒนาการของโลก มนุษย์ และการเกิดขึ้นของสังคมและความ เสื่อมคือความตกต่ำทางจิตใจ พฤติกรรมต่าง ๆ ที่ดีและไม่ดีของมนุษย์ มนุษย์สมัยแรกของโลกไม่ค่อย มีปัญหา ในยุคหลังเมื่อเกิดปัญหาขึ้น จึงเลือกหรือมอบหมายบุคคลบางคนที่เห็นว่าฉลาดสามารถให้ เป็น “ผู้นำ” มีอำนาจในการควบคุมความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมมีอำนาจในการลงโทษ ผู้กระทำผิด

ฉะนั้น ผู้นำจึงถือกำเนิดขึ้นจากความเสื่อมของจิตใจมนุษย์ โดยการคัดเลือกแต่งตั้ง “มหาสมมุติ” บุคคลที่มีลักษณะรูปงดงาม น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่า โดยให้ทำหน้าที่ ว่ากล่าว ติเตียนผู้ที่ควรถูกติเตียน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ เพราะเป็นใหญ่ในที่นาทั้งหลาย จึงเรียกว่า “กษัตริย์” และเป็นผู้ที่ถูกแต่งตั้งโดยชอบธรรมจากหมู่คณะนั้น ๆ จึงเรียกว่า “ราชา” การเกิดขึ้นของ “ผู้นำ” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจึงปรากฏมีขึ้นดังนี้

ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ (Leadership Theory)

การศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีการเป็นผู้นำหรือภาวะการเป็นผู้นำเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปมานานแล้ว ซึ่งภาวการณ์เป็นผู้นำถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการบริหาร เพราะช่วยทำให้เกิดการเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กร บรรดานักวิชาการจึงสนใจศึกษาในเรื่องภาวการณ์เป็นผู้นำกันเป็นจำนวนมาก จนเกิดเป็นแนวคิดและทฤษฎีที่แตกต่างกันมากมายจากการศึกษาของนักวิชาการต่าง ๆ ทำให้ได้ทราบถึงวิวัฒนาการของทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ (The Evolution of Leadership Theory) ซึ่งสามารถจัดกลุ่มทฤษฎีต่าง ๆ ได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้[10]

กลุ่มที่ 1 ทฤษฎีคุณลักษณะความเป็นผู้นำ (Trait Theory)

ทฤษฎีนี้เป็นแนวคิดดั้งเดิม โดยมีความเชื่อว่าผู้นำมีลักษณะที่แตกต่างจากคนทั่วไปบุคคลเกิดมาพร้อมกับความเป็นผู้นำ มีการศึกษาวิจัยลักษณะพิเศษเฉพาะตัวที่ผู้นำควรจะมี เช่น รูปร่างหน้าตา

---

[7] รังสรรค์ ประเสริฐศรี, **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : ธนธัชการพิมพ์, 2544), หน้า 31.

[8] ที.ปา. (ไทย) 11/111/83.

[9] ที.ปา. (ไทย) 11/119-122/88-90.

[10] เนตร์พัณณา ยาวิราช, **ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส, 2549), หน้า 92.

สติปัญญา บุคลิกภาพ เป็นต้น แต่งานวิจัยเหล่านี้ก็ไม่สามารถระบุคุณลักษณะที่แบ่งแยกระหว่างผู้นำกับผู้ที่ไม่ได้เป็นผู้นำได้ จึงไม่เป็นที่นิยมที่จะศึกษาภาวะผู้นำตามแนวทฤษฎีนี้

กลุ่มที่ 2 ทฤษฎีพฤติกรรมของผู้นำ (Behavioral Theory of Leadership)

1) แนวทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยโอไฮโอ (Ohio State Studies) มหาวิทยาลัยโอไฮโอ ได้ทำการวิจัยพฤติกรรมของผู้นำโดยพัฒนาแบบสอบถามที่เรียกว่า Leader Behavior Description Questionnaire (LBDQ) และพบว่าพฤติกรรมผู้นำสามารถอธิบายได้ 2 ปัจจัย คือ[11]

(1) ปัจจัยมุ่งคน (Consideration) หมายถึง พฤติกรรมผู้นำที่เน้นเรื่องความไว้วางใจต่อกัน เคารพซึ่งกันและกัน ให้การสนับสนุน มีมิตรภาพ และมีความอบอุ่น

(2) ปัจจัยมุ่งงาน (Initiating Structure) ผู้นำแบบนี้ มุ่งที่การจัดระบบการทำงาน ระบุบทบาทที่ชัดเจนของผู้ปฏิบัติงาน จัดวางรูปแบบระบบการทำงานและขั้นตอนการปฏิบัติงานที่ชัดเจน

กลุ่มที่ 3 ทฤษฎีผู้นำตามสถานการณ์ (Contingency of Situational Theory of Leadership)

1) รูปแบบภาวะผู้นำเชิงต่อเนื่อง (Continuum of Leadership Behavior) แทนเนมบัมและชมิดท์ (Tannenbaum and Schmidt) เป็นนักทฤษฎีกลุ่มแรกที่ชี้ให้เห็นว่า มีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกใช้แบบความเป็นผู้นำ ได้แก่ แรงกดดันทางผู้บริหารแรงกดดันทางผู้ใต้บังคับบัญชา แรงกดดันทางสถานการณ์ จึงได้สร้างแบบจำลองเชิงต่อเนื่องของพฤติกรรมผู้นำ ที่เกี่ยวข้องกับระดับของอำนาจหน้าที่ที่ผู้บังคับบัญชาใช้ และความเป็นอิสระที่ให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ดังนี้[12]

(1) ถ้าผู้นำเน้นไปที่ผู้บริหาร (Leader-centered) ก็จะเป็นลักษณะที่มีการควบคุมในระดับสูง ให้อิสระกับผู้ใต้บังคับบัญชาต่ำ

(2) ถ้าผู้นำเน้นไปที่ผู้ใต้บังคับบัญชา (Employee-centered) ก็จะเป็นลักษณะที่มีการควบคุมในระดับต่ำ ให้อิสระกับผู้ใต้บังคับบัญชาสูง

กลุ่มที่ 4 ทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป (Transformational Leadership Theory)

แนวคิดทฤษฎีนี้เริ่มต้นตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ซึ่งทฤษฎีนี้ได้บ่งบอกถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคล โดยผู้นำจะมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงเรื่องค่านิยม คุณธรรม มาตรฐาน และมีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกล ผู้นำเชิงปฏิรูปจะให้ความสำคัญต่อการประเมินผลเพื่อทราบถึงระดับแรงจูงใจของผู้ตาม พยายามหาแนวทางตอบสนองความต้องการและปฏิบัติต่อผู้ตามด้วยคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ โดยสาระของทฤษฎีแล้ว ภาวะผู้นำแบบเชิงปฏิรูปนี้นั้นจะครอบคลุมแนวคิดของภาวะผู้นำโดยเสน่หา (Charismatic leadership) ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ (Visionary leadership) รวมทั้งภาวะผู้นำเชิงวัฒนธรรม (Cultural leadership) ด้วย คุณลักษณะของผู้นำเชิงปฏิรูปมีองค์ประกอบดังนี้[13]

---

[11] Ralph Stogdill and A.E. Koons, quoted in Dessler Gary, **Management : Principles and Practices for Tomorrow's Leaders**, 3rd ed., (New Jersey : Pearson Education, Inc., 2004), p. 300.

[12] แทนเนมบัม และชมิดท์, อ้างใน เนตร์พัณณา ยาวิราช, **ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์**, หน้า 66 - 68.

[13] Burn, 1989, อ้างใน เนตร์พัณณา ยาวิราช, **ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์**, หน้า 106.

1) Idealized Influence หมายถึง การที่ผู้นำประพฤติตนเป็นแบบอย่างน่ายกย่อง น่าเคารพนับถือศรัทธา ทำให้ผู้ตามเกิดความภาคภูมิใจเมื่อได้ร่วมงาน ผู้นำมีวิสัยทัศน์และสามารถถ่ายทอดไปยังผู้ตาม สามารถควบคุมอารมณ์ได้ในสถานการณ์วิกฤต ผู้นำเป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรมสูง ไม่ใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน ประพฤติตนเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นและหมู่คณะ ผู้นำที่สามารถจูงใจพนักงานให้นำเอาวิสัยทัศน์ที่กำหนดไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลตามที่ต้องการ โดยผู้นำมีการให้รางวัลแก่ความสำเร็จที่พนักงานได้กระทำ ส่งเสริมให้พนักงานได้รับการเรียนรู้จากการทำงานและได้รับความก้าวหน้า

2) Inspirational Motivation หมายถึง ผู้นำสร้างแรงบันดาลใจ มีความสามารถในการจูงใจเพื่อให้ได้ผลงานดีเกินความคาดหมาย โดยการปลุกกระตุ้นให้พนักงานมีความพยายาม

3) Intellectual Simulation หมายถึง การส่งเสริมให้พนักงานมีความคิดริเริ่มและให้พนักงานมีความคิดอิสระ การปลุกเร้าให้พนักงานรับรู้ถึงปัญหาและหาทางแก้ไข มีการแก้ปัญหาได้อย่างดีมีคุณภาพสูง และพนักงานมีความผูกพันสูง มีการคิดแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบอีกทั้งให้พนักงานได้รับโอกาสในการเรียนรู้

4) Individualized Consideration หมายถึง การมอบหมายงานที่มีความท้าทายให้แก่พนักงาน การให้พนักงานมีความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น ให้ความสำคัญกับพนักงานมากขึ้นมีการสื่อสารแบบเปิดเผย และมีการพัฒนาพนักงาน โดยผู้นำจะปฏิบัติต่อพนักงานไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับความสามารถของพนักงานแต่ละคน

สรุปได้ว่า ผู้นำเชิงปฏิรูปเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ และสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ตามสามารถใช้วิสัยทัศน์ให้เกิดความชัดเจนไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ตามเหล่านั้นสามารถทำงานให้บรรลุผลดียิ่งขึ้น โดยให้ความสำคัญแก่ผู้อื่นมากกว่าตนเอง วางตนได้เหมาะสมจนเป็นที่ไว้วางใจแก่ผู้อื่น ช่วยเสริมสร้างจุดแข็งและลดจุดอ่อนของผู้ตาม และเป็นผู้ที่สามารถสร้างความเข้าใจได้ในแต่ละประเด็น ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์การ แนวคิดนี้จึงย้ำถึงความจำเป็นที่ผู้นำจะต้องมีความเข้าใจ และสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับความต้องการและแรงจูงใจของผู้ตาม ประพฤติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ภาวะผู้นำเชิงปฏิรูปจึงมีอิทธิพลต่อความสำเร็จขององค์การในยุคโลกาภิวัตน์นี้

ผลการวิจัย

1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานภาพเป็น พระภิกษุ จำนวน 170 รูป คิดเป็นร้อยละ 76.92 มีอายุ 41 - 50 ปี จำนวน 80 รูป คิดเป็นร้อยละ 36.53 มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 108 รูป คิดเป็นร้อยละ 49.32 และ มีการศึกษาทางธรรมชั้นนักธรรมเอก จำนวน 117 รูป คิดเป็นร้อยละ 53.42

2 ความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย โดยภาพรวม

ระดับความคิดเห็นขอพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย โดยภาพรวม พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอ

เมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.00) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

2.1 ความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ด้านเมตตา พบว่า ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ด้านเมตตา พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ด้านเมตตาอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.06) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

2.2 ความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ด้านกรุณา พบว่า ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ด้านกรุณา พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ด้านกรุณาอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.95) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

2.3 ความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ด้านมุทิตา พบว่า ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ด้านมุทิตา พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ด้านมุทิตาอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.07) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด คือเจ้าอาวาสของท่านมีภาวะผู้นำด้านศาสนาวัตถุในการให้ความช่วยเหลือหรือยินดีกับพระภิกษุสามเณรในวัดที่ประสบความสำเร็จในด้านการศึกษาหรือตำแหน่งหน้าที่ ที่เหลืออยู่ในระดับมากทุกข้อ

2.4 ความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ด้านอุเบกขา พบว่า ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ด้านอุเบกขา พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ด้านอุเบกขาอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.91) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

3 เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย โดยจำแนกตามปัจจุยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล คือ สถานภาพ อายุ วุฒิการศึกษาสามัญ วิฒิการศึกษาทางธรรมของพระภิกษุสามเณรที่ตอบแบบสอบถาม ตามสมมติฐานการวิจัย พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของพระภิกษุสามเณร ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ และวุฒิการศึกษาทางธรรม ต่างกัน มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

การอภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย โดยจะอภิปรายผลตามลำดับ ดังนี้

1 ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย

จากผลการวิจัย พบว่า ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย โดยภาพรวมพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.00) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมืองสุโขทัยมีภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารจัดการในวัดของตนเองได้เป็นอย่างดีจึงทำให้ผลการวิจัยออกมาอยู่ในระดับมาก โดยด้านเมตตา มีระดับความคิดเห็นพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ด้านเมตตา พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อหลักภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสโดยใช้หลักพรหมวิหารธรรมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากเจ้าอาวาสเป็นผู้นำด้านศาสนาจึงเป็นบุคคลที่สามารถนำหลักพรหมวิหารธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการจนทำให้พระภิกษุสามเณรในปกครองของตนเองมีความรักและเคารพและได้รับการอนุเคราะห์เมตตาจากเจ้าอาวาสในความเมตตาตามหลักพรหมวิหารธรรมตลอดถึงการบริหารจัดการด้านศาสนาวัตถุคือการดูแลถาวรวัตถุภายในวัดเพื่อให้ศาสนิกชนได้เข้ามาไว้พระสวดมนต์อย่างสุขใจด้วยความเมตตาของเจ้าอาวาสและด้านศาสนาบุคคลโดยการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรในวัดได้มีการศึกษาเล่าเรียนให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพในบวรพระพุทธศาสนา ด้านการบริหารงานเป็นไปอย่างถูกต้องตามพระธรรมวินัย พรบ.คณะสงฆ์ และปกครองด้วยความเมตตาธรรมแก่พระภิกษุสามเณรในวัดด้านศาสนาพิธีในการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาได้อยู่ถูกต้องไม่ผิดเพี้ยนไปจากเดิม ด้านการศึกษาอบรมโดยการส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนนักธรรมให้แก่พระภิกษุสามเณรภายในวัด ซึ่งทำให้ผลของการวิจัยออกมาอยู่ในระดับมากและสอดคล้องกับงานวิจัยของ **นายสุบรรลุ เหตุผล**[14] ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาด้านหลักเมตตา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาด้านหลักเมตตา โดยโรงเรียนจัดทำแผนการสอนด้วยความยินดี และมีความสุขอยู่เสมอ ผู้บริหารดูแล เอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือผู้ร่วมงานในสถานศึกษาตามความสามารถของตน มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยความรักความเมตตา ไม่ดูหมิ่นหรือกีดกั้น ผู้บริหารสำรวจความต้องการของบุคคลในการพัฒนาตนเอง เพื่อกำหนดเป็นแผนพัฒนาบุคคลอย่างต่อเนื่อง ด้านกรุณา มีระดับความคิดเห็นพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ด้านกรุณา พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ โดยหลักพรหมวิหารธรรมอยู่ในระดับมาก เนื่องมาจากภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอเมืองสุโขทัยเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการต่อพระภิกษุ

[14] สุบรรลุ เหตุผล, “ภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดมหาสารคาม”,**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 76.

สามเณรภายในปกครองของตนเองตามหลักพรหมวิหารธรรมด้านกรุณาคือการมีความกรุณาต่อพระภิกษุสามเณรภายในวัดและประชาชนที่เป็นพุทธศาสนิก ด้านศาสนาวัตถุโดยให้ความช่วยเหลือด้านสถานที่แก่อาคันตุกะและบุคคลที่มาขออาศัยพักพิงเป็นการชั่วคราวด้านศาสนาบุคคลโดยให้ความอนุเคราะห์ในการอบรมให้พระภิกษุสามเณรภายในวัดเป็นบุคคลที่มีคุณภาพพร้อมให้ความอนุเคราะห์แก่ศาสนนิกชนด้านศาสนาพิธีในการเป็นผู้ทำในการปฏิบัติพิธีกรรมหรือการเทศนาสั่งสอนให้พ้นจากทุกข์และปฏิบัติหน้าที่ทางศาสนาด้วยความกรุณาด้านการศึกษาอบรมโดยการจัดให้มีการเรียนการสอนส่งเสริมผู้ยากไร้ให้ได้รับการศึกษาที่ดีด้านการบริหารงานโดยการบริหารจัดการวัดให้เป็นระเบียบน่าเจริญศรัทธาแก่สาธุชนที่เข้ามาร่วมกิจกรรมภายในวัดซึ่งทำให้ผลของการวิจัยออกมาอยู่ในระดับมากและสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาบุญญวัฑฒ์ ปณฺญาวุฑฺโฒ** (อ่อนดี) ได้กล่าวถึงการบริหารบุคลากรตามหลักพรหม วิหาร 4 ของผู้บริหาร ไว้ใน “การศึกษาการบริหารงานบุคลากร ตามหลักพรหมวิหาร 4โรงเรียน ประถมศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” ว่าบุคลากรมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานบุคลากร ตามหลักพรหมวิหาร 4 โรงเรียนประถมศึกษา ทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ด้านเมตตาอยู่ในระดับมาก ด้านมุทิตา ด้านกรุณา และด้านอุเบกขาตามลำดับ แนวทางการบริหารงาน บุคลากรตามหลักพรหมวิหาร พบว่าด้านเมตตา ผู้บริหารควรมีเมตตา แสดงถึงความรักความปรารถนา ดีต่อบุคลากรทุกคนอย่างทั่วถึง ด้านกรุณา ผู้บริหารควรให้ความเอื้อเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อบุคลากรทุกคนอย่าง เท่าเทียมกัน ด้านมุทิตา ผู้บริหารควรมีทัศนคติที่ดีต่อบุคลากร ยินดีในความสำเร็จของบุคลากรอย่างจริงใจ และด้านอุเบกขา ผู้บริหารวางตัวเป็นกลางในทุกสถานการณ์ สอบถามจากหลาย ๆ ฝ่ายก่อนตัดสินว่าฝ่าย ใดถูกหรือผิด ส่วนปัญหาและอุปสรรคพบว่า ปัญหาด้านเมตตา มีการเลือกปฏิบัติเฉพาะผลประโยชน์ฝ่ายตน ด้านกรุณา บุคลากรเกรงกลัวไม่กล้าร้องทุกข์ต่อผู้บังคับบัญชา ด้านมุทิตาผู้บริหารเลือกแสดงความ ยินดีกับบางคนโดยไม่เท่าเทียมกัน และด้านอุเบกขา ผู้บริหารไม่พิจารณาคุณและโทษตามความเป็นจริง เห็นแก่พวกพ้อง มีอคติ ไม่เป็นกลางลาง[15]ด้านมุทิตา มีระดับความคิดเห็นพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ด้านมุทิตา พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ โดยหลักพรหมวิหารธรรมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด คือเจ้าอาวาสของท่านมีภาวะผู้นำด้านศาสนาวัตถุในการให้ความช่วยเหลือหรือยินดีกับพระภิกษุสามเณรในวัดที่ประสบความสำเร็จในด้านการศึกษาหรือตำแหน่งหน้าที่ ที่เหลืออยู่ในระดับมากทุกข้อซึ่งทำให้ผลของการวิจัยออกมาอยู่ในระดับมากและสอดคล้องกับงานวิจัยของ **นายสุบรรลุ เหตุผล**[16] ภาวะผู้นำด้านมุทิตาของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

---

[15] พระมหาบุญญวัฑฒ์ ปณฺญาวุฑฺโฒ (อ่อนดี), “การศึกษาการบริหารงานบุคลากร ตามหลักพรหมวิหาร 4 โรงเรียนประถมศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”, **ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**,(บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), บทคัดย่อ.

[16] สุบรรลุ เหตุผล, “ภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดมหาสารคาม”,**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 77.

ศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดมหาสารคาม ผู้บริหารเป็นที่ปรึกษาที่ดี และให้คำแนะนำแก่เพื่อนร่วมงานเมื่อมีปัญหา ผู้บริหารควรพิจารณาความดีความชอบของบุคลากรในสถานศึกษาอย่างยุติธรรม ยึดความถูกต้องเที่ยงตรงมีความเต็มใจให้บริการแก่ทุกคนอย่างเท่าเทียมกันอย่างไม่มีเงื่อนไขและความลำอียง ด้านอุเบกขา มีระดับความคิดเห็นพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ด้านอุเบกขา พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ โดยหลักพรหมวิหารธรรมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากการบริหารจัดการภายในวัดของเจ้าอาวาสนั้นมีประสิทธิภาพเป็นผลมาจากหลักภาวะผู้นำตามหลักอุเบกขาธรรมในด้านศาสนาวัตถุในการเข้ามาใช้สถานที่ของทางวัดในการประกอบพิธีกรรมโดยไม่ลำเอียงด้านศาสนาบุคคลในการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรในวัดเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถทุกรูปโดยไม่เป็นการเจาะจงด้านศาสนาพิธีในการประกอบพิธีกรรมเจ้าอาวาสให้ความใส่ใจด้วยเมตตาศาสนิกชนทุกคนไม่ลำเอียงด้านการศึกษาอบรมโดยจัดให้มีการเรียนการสอนให้แก่พระภิกษุสามเณรทุกรูปอย่างเสมอภาคในการศึกษาเล่าเรียนด้านการบริหารงานโดยให้ความเป็นธรรมแก่พระภิกษุสามเณรทุกรูปโดยเสมอภาคไม่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในวัดซึ่งทำให้ผลของการวิจัยออกมาอยู่ในระดับมากและสอดคล้องกับงานวิจัยของ**นายสุบรรลุ เหตุผล**[17] ภาวะผู้นำด้านหลักอุเบกขาของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดมหาสารคาม ผู้บริหารควรวางเฉยเมื่อถูกนินทาว่าร้ายและไม่เอนเอียงได้รักและชังควรวางใจเป็นกลางกับบุคลากร วางเฉยเมื่อถูกบุคลากรในสถานศึกษานินทาว่ากล่าวในเรื่องต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นและควรมีการจัดอบรมสัมมนาบุคลากร เพื่อสร้างสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนร่วมงาน

2 เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

จากการเปรียญเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุสามณรต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล 4 ด้าน คือ สถานภาพ อายุ การศึกษาสามัญการศึกษาทางธรรม มีความแตกต่างกันออกไป เมื่อพิจารณาในแต่ละส่วน อภิปรายดังนี้

พระภิกษุสามเณรที่มีสถานภาพ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ จึงสอดคล้องกับผลการวิจัยของ**พระครูพิทักษ์ปราณเขต (ลำยง ทีปกโร)**[18] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” ผลวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจาก พระสังฆาธิ

---

[17] สุบรรลุ เหตุผล, “ภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดมหาสารคาม”,**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 77.

[18] พระครูพิทักษ์ปราณเขต (ลำยง ทีปกโร), “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” , **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560), หน้า 137.

การอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยส่วนใหญ่ มีคุณสมบัติพื้นฐาน ได้แก่ ปัญญา คือ มีหูตาไวและกว้างไกลสามารถจำแนกบุคคลและเหตุการณ์ออกว่าเป็นอย่างไร ซึ่งทำให้มีประสบการณ์ มีความชำนาญในการปกครอง และเข้าใจบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชาทุกรูป/คนได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลด้านสถานภาพ จึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน

พระภิกษุสามเณรที่มีอายุ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **พระครูพิทักษ์ปราณเขต (ลำยง ทีปกโร)** [19] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” ผลวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจาก พระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยส่วนใหญ่ มีคุณสมบัติพื้นฐาน ได้แก่ ปัญญา คือ มีหูตาไวและกว้างไกลสามารถจำแนกบุคคลและเหตุการณ์ออกว่าเป็นอย่างไร ซึ่งทำให้มีประสบการณ์ มีความชำนาญในการปกครอง และเข้าใจบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชาทุกรูป/คนได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุจึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน

พระภิกษุสามเณรมีการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของ **พระครูสังฆรักษ์ชานนท์ สิริธมฺโม (พูลสวัสดิ์)**[20] ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ” ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มี วุฒิทางการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิผลการจัดการการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ในด้านศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ,ด้านศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด และด้านโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความแตกต่าง ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

พระภิกษุสามเณรที่มีการศึกษาทางธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของ **พระครูสังฆรักษ์ชานนท์ สิริธมฺโม (พูลสวัสดิ์)**[21] ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการ

---

[19] พระครูพิทักษ์ปราณเขต (ลำยง ทีปกโร), “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” , **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560).หน้า 137.

[20] พระครูสังฆรักษ์ชานนท์ สิริธมฺโม (พูลสวัสดิ์), “ประสิทธิผลการจัดการการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี” **, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560), หน้า 136.

[21] พระครูสังฆรักษ์ชานนท์ สิริธมฺโม (พูลสวัสดิ์), “ประสิทธิผลการจัดการการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี” **, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560), หน้า 136.

จัดการการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ” ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางการศึกษานักธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี โดยภาพรวมมีความแตกต่างกัน ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางการศึกษานักธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ในด้านโรงเรียนการกุศลของวัดใพระพุทธศาสนา, ด้านศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ , ด้านศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด และ ด้านโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความเห็นแตกต่าง ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. เจ้าอาวาสควรกำหนดนโยบายในการให้ความสำคัญในกำกับ ติดตาม ดูแลพระภิกษุสามเณรภายในวัดของตนเองให้มีความรู้ความสามารถ

2. นโยบายด้านการบริหารจัดการของเจ้าอาวาสควรเป็นไปเพื่อสร้างสรรค์งานให้มีประสิทธิภาพต่อการ ปฏิบัติงานโดยมีหลักเมตตา หลักกรุณา หลักมุทิตา และหลักอุเบกขา ประกอบด้วยทุกครั้ง

3. เจ้าอาวาสควรกำหนดนโยบาย โดยการส่งเสริมการอบรมจิตใจของพระภิกษุสามเณรให้มากขึ้นเพื่อให้เป็นบุคลาการทางศาสนาสืบต่อไป

4. ควรมีการส่งเสริมให้มีการทำงานร่วมกับชุมชนที่เป็นกิจกรรมเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างวัดและบ้าน

5. ควรส่งเสริมการทำงานโดยใช้หลักธรรมมาประยุกต์ให้เข้ากับการทำงานของวัดทุกครั้ง

2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. ควรจัดให้มีการอบรมหลักธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันของพระภิกษุสามเณร

2. เจ้าอาวาสควรจัดให้พระภิกษุสามเณรมีการศึกษาทั้งทางธรรมและสามัญ

3. เจ้าอาวาสควรกำหนดให้พระภิกษุสามเณรเข้าอบรมในการบริหารจัดการวัดเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระงานเจ้าอาวาส

4. เจ้าอาวาสควรจัดระเบียบของวัดให้มีผู้ดูแลงานแต่ละด้านของวัดให้เป็นระเบียบ

3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ โดยการรวบรวมข้อมูลจากการ สัมภาษณ์ (Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (In-Depth Interview) อาทิ เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เลขานุการไวยาวัจกรและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

2. ควรมีการศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสุโขทัย

3. ควรศึกษาความประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการโดยใช้หลักพรหมวิหารธรรม
4. ควรศึกษาภาวะผู้นำของการบริหารจัดการตามหลักสัปปุริสธรรมและหลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

บรรณานุกรม

กวี วงศ์พุฒ. ภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพบัญชี, 2539.

กิติ ตยัคคานนท์. **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : บัตเตอร์ฟ รายการพิมพ์, 2535.

ฉายศิลป์ เชี่ยวชาญ และคณะ. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

เถาวัลย์ นันทาภิวัฒน์. **หลักการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

สุบรรลุ เหตุผล. “ภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดมหาสารคาม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.

เนตร์พัณณา ยาวิราช. **ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส , 2549.

พระครูพิทักษ์ปราณเขต (ลำยง ทีปกโร). “ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” . **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

พระครูสังฆรักษ์ชานนท์ สิริธมฺโม (พูลสวัสดิ์). “ประสิทธิผลการจัดการการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี”**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : บุ๊ค ไทม์, 2549.

พระมหาบุญญวัฑฒ์ ปญฺญาวุฑฺโฒ (อ่อนดี). “การศึกษาการบริหารงานบุคลากร ตามหลักพรหมวิหาร 4 โรงเรียนประถมศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”. **ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.

พระมหาพระรจน์ อภิปุญฺโ (หงษา). การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส: กรณีศึกษาเจ้าอาวาส ในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล). **การบริหารวัด**. นครปฐม : เพชรเกษมพิมพ์, 2548.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

รังสรรค์ ประเสริฐศรี. **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : ธนธัชการพิมพ์, 2544.

Ralph Stogdill and A.E. Koons. quoted in Dessler Gary. **Management : Principles and Practices for Tomorrow's Leaders**. 3rd ed., New Jersey : Pearson Education, Inc., 2004.

การดูแลสุขภาพพระสงฆ์ตามแนวพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด จังหวัดสุโขทัย

The Monk's Health Care According to Buddhism: A Case Study of Health Care Volunteer Monks of Sukhothai Province

พระสมุห์วันชัย ชุตินฺธโร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง "การดูแลสุขภาพพระสงฆ์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา กรณีพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด จังหวัดสุโขทัย" การวิจัยครั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัญหาการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ของพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด จังหวัดสุโขทัยและเพื่อศึกษาแนวทางการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ภาคสนาม ที่มุ่งศึกษากระบวนการแสวงหา ความรูปในทางพระพุทธศาสนา โดยการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากในประไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับภาษาไทย พ.ศ.2539 พร้อมทั้งเอกสาร งานวิจัยฉบับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นหลัก และศึกษาจากการสนทนากลุ่มกับพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด ในแต่ละอำเภอ รวมทั้งหมด จำนวน 25 ท่าน

ผลการศึกษาพบว่า :

การที่พระสงฆ์ ได้ขับเคลื่อนโครงการตามธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติแล้ว สร้างความเข้าใจในเรื่องการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก แก่พระสงฆ์และพุทธบริษัท ในชุมชนและสังคม ช่วยให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถส่งเสริมสุขภาพของพระสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการรณรงค์ให้ประชาชนร่วมกันดูแลสุขภาพพระสงฆ์ โดยการสร้างเจตคติในการถวาย อาหารที่ดีต่อสุขภาพของพระสงฆ์ จัดสถานที่สภาพแวดล้อม ที่อยู่อาศัย อย่างเหมาะสม ด้วยวิธีปฏิบัติ 3 ประการ คือ กายานามัย 1 จิตตานามัย 1 และชีวิตานามัย 1 ซึ่งเป็นผลดีต่อตัวพระสงฆ์และคนในชุมชนและสังคมมากยิ่งขึ้นด้วย.

คำสำคัญ : พระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด

Abstract

The research is "The monk's health care according to Buddhism: The Case of Buddhist Monks Volunteers to Promote Health at the Temple in Sukhothai Province. This

research with the objective to study the monks' health care problems of the monks and to study the way of taking care of monks' health according to the Buddhism.

This research is a qualitative field study aimed at studying the process of seeking Buddhism by searching for relevant information from the Tripitaka Mahachulalongkornrajavidyalaya, Thai version, 1996, including documents The research was mainly related and studied from a discussion of the monks of the temple health promotion volunteers in each district totaling 25 persons.

The research found that :

The monks have driven the project according to the National Sangha Health Charter Build an understanding of the monks' holistic health care as evidenced in the Tripitaka, to monks and Buddhists in the community and society. It helps those involved in promoting the health of the monks more effectively. Including campaigning for people to take care of the monks' health by creating an attitude in giving healthy food for the monks, arrange the location of the living environment appropriately. There are three practices: Gayanamai 1, Chittaanamai 1, and Lifeanamai 1, which are more beneficial to monks and people in the community and society.

Keywords : Volunteer monks for health promotion at the temple.

บทนำ

คนไทยร้อยละ 95 นับถือศาสนาพุทธซึ่งใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตจนกลายเป็นรากฐานทางประเพณีและวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาจึงเปรียบเสมือนเป็นรากเหง้าของสังคมไทยนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่มีอิทธิพลต่อวิถีการดำรงชีวิต ค่านิยม และความเชื่อของคนไทยต่อเนื่องมาอย่างยาวนาน สถาบันศาสนาเป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติกิจกรรมด้าน ต่าง ๆ ทั้ง พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ศูนย์การศึกษาท้องถิ่น ตลอดถึงแหล่งสืบทอดและเรียนรู้ทางศิลปะวัฒนธรรมที่สำคัญ พระสงฆ์เป็นหนึ่งในพระไตรรัตน์ หรือแก้วสามประการ อันได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ มีบทบาทและมีความสำคัญในสังคมไทย โดยเป็นผู้เผยแผ่พระธรรมจรรโลงศาสนา จากสภาวะเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ของประชาชนโดยทั่วไป ไม่เว้นแม้ในกลุ่มพระภิกษุสงฆ์ ในปัจจุบันพระภิกษุในประเทศไทยกำลังประสบ ปัญหาสุขภาพส่วนใหญ่อาพาธด้วยโรคเรื้อรัง เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง ไขมันในเลือดสูง ไตวายเรื้อรัง เป็นต้น ซึ่งไม่แตกต่างไปจากโรคที่พบในประชาชนทั่วไป จึงได้มีการจัดโรงการพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัดหรือ พระคิลานุปัฏฐาก เพื่อช่วยดูแลสุขภาพพระสงฆ์ในวัดด้วยกัน

โดยในโครงการนี้ได้จัดรับพระภิกษุสงฆ์ ที่มีจิตอาสาเข้าร่วมโครงการแล้วจึงจัดให้มีการอบรมตามหลักสูตรที่กรมอนามัย ได้กำหนดไว้ คือ อบรมหลักสูตรพระคิลานุปัฏฐาก 3 วัน 2 คืน หลังจากนั้น ให้ฝึก

ปฏิบัติภาคสนามร่วมกับเจ้าหน้าที่ สาธารณสุขที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลในเขตพื้นที่ที่พระอยู่อีก จำนวน 70 ชั่วโมง ตามหลักสูตรที่เจ้าหน้าที่ได้จัดให้ มีการร่วมประชุมจัดกิจกรรมรักษ์สุขภาพร่วมกับชุมชน ฝึกบรรยายโดยใช้หลักธรรมบรรเทาทุกข์ ออกตรวจสุขภาพและเยี่ยมผู้ป่วยติดเตียงทั้งพระสงฆ์ตามวัดต่าง ๆ ในพื้นที่ และผู้ป่วยติดเตียง เพื่อเรียนรู้ทักษะจากการปฏิบัติจริงภาคสนาม ก่อนที่จะไปปฏิบัติจริงตามวัดต่าง ๆ ตามที่ตนได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบ พระที่อาสาสมัครเข้ามาอบรมเรียนรู้ทฤษฎีตามหลักสูตรพระคิลานุปัฏฐาก ที่กรมอนามัยจัดให้นั้น แต่ละรูปนั้นจะปฏิบัติได้มากน้อยขนาดไหนนั้น มีปัจจัยหลาย ๆ อย่าง ที่อาจจะเป็นอุปสัค เช่น อายุ พรรษา ระดับความรู้ การรับรู้ และปัจจัยด้านสังคม เป็นต้น

ผู้วิจัยเห็นว่าที่นำเสนอมาทั้งหมดนั้นเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาจึงประสงค์ที่จะทำวิจัยในประเด็นดังกล่าวทั้งนี้ก็เพื่อที่จะหาคำตอบว่าการสร้างความเข้าใจเรื่องการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ตามแนวพระพุทธศาสนา กรณีพระสงฆ์ส่งเสริมสุขภาพประจำวัดในจังหวัดสุโขทัย ผู้วิจัยคิดว่าน่าจะก่อให้เกิดประโยชน์มิใช่น้อย ที่จะค้นหาว่า การดูแลสุขภาพของพระสงฆ์นั้นมีความสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ มีเนื้อหาส่วนใดบ้างที่เป็น การแนะนำ การแก้ไขปัญหา และเสริมความรู้ เพื่อที่จะประมวลเนื้อหาเหล่านี้มาสร้างเป็นองค์ความรู้ ดังกล่าวต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ของพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัดจังหวัดสุโขทัย

2. เพื่อศึกษาแนวทางการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การดูแลสุขภาพพระสงฆ์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา กรณีพระสงฆ์อาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด จังหวัดสุโขทัย เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม โดยมุ่งเน้นศึกษาวิธีการและกระบวนการ การศึกษาวิธีการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา กรณีพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด จังหวัดสุโขทัย โดยการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็น 2 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลด้านปฐมภูมิ คือ

1. พระวิสิทธิ์ ฐิตวิสิทโธ, ดร. ผู้นำการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติจังหวัดสุโขทัย วัดสวนดอก ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

2. นางสาวเบญจมาศ พุ่มวิเศษ และคณะเจ้าหน้าที่กรมอนามัย สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุโขทัย

กลุ่มที่ 2 พระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัดแต่ละอำเภอ ในจังหวัดสุโขทัยจำนวน 25 รูป

1. พระครูวิชัยคุณาธาร วัดราษฎร์ศรัทธาราม ตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย

2. พระสุทิน วิสุทฺธิญาโณ วัดราษฎร์ศรัทธาราม ตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย

3. พระครูสุธรรมบุญเขต วัดทุ่งเนินพยอม ตำบลป่าแฝก อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

4. พระสงวน สมจิตฺโต วัดสว่างอารมณ์ ตำบลเมืองสวรรคโลก อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย
5. พระครูสุมนธรรมานุกูล วัดลาย ตำบลทุ่งหลวง อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย
6. พระอธิการวันชาติ วิมโล วัดหนองแหวน ตำบลสามพวง อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย
7. พระศักดา มเหสกฺโก วัดใหม่เจริญผล ตำบลหนองจิก อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย
8. พระมหาธัญปกรณ์ ชยนฺโต วัดศรีสหกรณ์ ตำบลศรีนคร อำเภอศรีนคร จังหวัดสุโขทัย
10. พระครูพิพิธธรรมมงคล วัดกลางดง ตำบลกลางดง เขต 1 อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย
11. พระกิตติพงศ์ โชติธมฺโม วัดท่าชุม ตำบลทุ่งเสลี่ยม เขต 1 อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย
12. พระปลัดสุทธิรภัทร ญาณสมฺปนฺโน วัดบ้านกร่าง ตำบลบ้านกร่าง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย
12. พระครูปิยสีลขันธ์ วัดวังตระค้อ ตำบลหนองหญ้าปล้อง อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย
13. พระเอกราช ยติโก วัดคุ้งยางใหญ่ ตำบลบ้านสวน อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
14. พระวินัยธรวรรณกร กิตฺติญาโณ, ดร. วัดศรีเสวกวนาราม ตำบลธานี อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
15. พระสมนึก จิตฺตมโน วัดท่าเกย ตำบลป่ากุมเกาะ อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย
16. พระกษิติ์เดช สิริเตชปญฺโญ วัดหนองโว้งพระอารามหลวง ตำบลเมืองบางยม อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย
17. พระวสันต์ ตนฺติปาโล วัดบางคลอง ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
18. พระธนวัฒน์ อายุวฑฺฒโก วัดเขาอิน ตำบลศรีสัชนาลัย อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย
19. พระใบฎีกาปิยวัฒน์ ปิยวฑฺฒโก วัดศรีนิโครธาราม ตำบลครองตาล อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย
20. พระครูพินิจธรรมรัต วัดโสภาราม ตำบลสามเรือน อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย
21. พระนัฐพงษ์ อินทวณฺโณ วัดราษฎร์ศรัทธาราม ตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย
23. พระสันติ สนฺติธมฺโม วัดสวรรคาราม อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย
24. พระสุนทร อาทโร วัดห้วยไคร้ ตำบลวังน้ำขาว อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย
25. พระยอด เทวธมฺโม วัดทุ่งเนินพยอม ตำบลป่าแฝก อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

เมื่อได้ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มแล้ว จึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เข้ากับข้อมูลที่ได้จากการศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ ดังนี้

ประเภทที่ 1 ศึกษาการดูแลสุขภาพจากพระไตรปิฎก หนังสือ ตำรา เอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนา และศึกษารูปแบบวิธีการ ดูแลสุขภาพของพระสงฆ์อาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์ประจำวัด จังหวัดสุโขทัย

ประเภทที่ 2 จัดทำแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพทางพระพุทธศาสนา วิธีการดูแลสุขภาพ การปฏิบัติตนที่ดีในเพื่อให้ห่างจากความอาพาธ ตามแนวพระพุทธศาสนา พร้อมยกตัวอย่างพฤติกรรมการดูแลสุขภาพ ตามหัวข้อที่กำหนดขอบข่ายเอาไว้แล้ว

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ทบทวนเอกสารชั้นปฐมภูมิ โดยศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎก เพื่อศึกษาวิธีการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ที่อาพาธตามหลักทางพระพุทธศาสนา

2) ทบทวนหนังสือทฤษฎีตามธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ พุทธศักราช 2560 เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น

3) ทบทวนแนวคิดการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ตามทฤษฎีหรือมติที่พระสงฆ์อาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพและพระสังฆาธิการจังหวัดสุโขทัยได้ร่างและลงมติเพื่อให้ปฏิบัติตามในแนวทางเดียวกัน

4) ดำเนินการเก็บข้อมูลจากวิจัยเอกสาร บทความ และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการ ดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ ทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ โดยการศึกษารายละเอียดของของหนังสือ บทความ และบทความวิชาการที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ เพื่อได้รู้ถึงความคิด หรือมุมมองของแต่ละท่านที่ได้เขียนหนังสือ หรือเอกสารที่กล่าวข้างต้นขึ้นมา

5) การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นผู้มีความรู้และมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่ จำนวน 25 ท่าน โดยการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์ พบปะ พูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนา เป็นเจ้าหน้าที่จากกรมอนามัยเขต 2 จังหวัดสุโขทัย และพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด รวมทั้งผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสังเกตุการณ์และเรียนรู้ถึงวิธีการดูแลสุขภาพพระสงฆ์

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลในด้านรูปแบบการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา กรณีพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด จังหวัดสุโขทัย ผ่านการปฏิบัติ และข้อมูลวิธีการ และกระบวนการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ ทั้งหมดแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ มาศึกษาวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพ ดังนี้

1) หลังจากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลในด้านรูปแบบการดูแลสุขภาพทางพระพุทธศาสนาและข้อมูลวิธีการดูแลสุขภาพของพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพ จังหวัดสุโขทัย ทั้งหมดแล้ว ผู้วิจัยจึงได้ทำการวิเคราะห์ และสรุปวิธีการ และกระบวนการในการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ตามแนวพระพุทธศาสนาของพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด จังหวัดสุโขทัย

2) ผู้วิจัยได้ผลจากการสนทนากลุ่มจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญในด้านการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ ซึ่งผู้ให้ข้อมูล เป็นเจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญจากกรมอนัมัย และพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด จังหวัดสุโขทัย มาทำการศึกษาวิเคราะห์ว่ามีวิธีการ หรือขั้นตอนการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนา อย่างไรบ้าง

3) เมื่อได้ผลของวิธีการ กระบวน การขั้นตอนที่พระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัดใช้ในการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติในปัจจุบันแล้ว ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการปฏิบัติในการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาให้กับพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพ เพื่อเป็นแรงเสริมให้กับพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัดที่จะปฏิบัติหน้าที่ต่อไปอย่างมีคุณภาพเป็นที่ต้องการของสังคม และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

4. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

เรื่องการดูแลพระสงฆ์อาพาธนั้นพระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลายภิกษุผู้พยาบาล ภิกษุไข้ที่ประกอบ ด้วยองค์ 5 ควรพยาบาลภิกษุไข้คือ

1. สามารถจัดยา
2. รู้จักของแสลงและไม่แสลงคือนำของแสลงออกไปนำของไม่แสลง
3. ไม่พยาบาลคนไข้เพราะเห็นแก่อามิสมีจิตเมตตา
4. ไม่รังเกียจที่จะนำอุจจาระปัสสาวะ น้ำลายหรือของที่อาเจียนออกมาไปเททิ้ง
5. สามารถพูดให้คนไข้เห็นชัดชวนให้อยากรับไปปฏิบัติเร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาเป็นบางครั้งบางคราว.

ภิกษุทั้งหลายผู้พยาบาลภิกษุไข้ที่ประกอบด้วยองค์ 5 นี้แลควรพยาบาลคนไข้”[1]

สำหรับภิกษุไข้ที่ดี พยาบาลไง่าย ก็ต้องประกอบด้วยองค์ 5 เช่นเดียวกัน คือ (1) ทำความสะบาย (2) รู้ประมาณในความสะบาย (3) ฉันยา (4) บอกอาการไข้ตามเป็นจริงแก่ผู้พยาบาลไข้ที่ มุ่งประโยชน์ คือ บอกอาการไข้ที่กำเริบว่ากำเริบ อาการไข้ที่ทุเลาว่าทุเลา อาการไข้ที่ทรงอยู่ว่าทรงอยู่ (5) เป็นคนอดทนต่อความรู้สึกทางกายที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความทุกข์แสน สาหัส กล้าแข็ง เผ็ดร้อน ไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจ แทบจะคร่าชีวิตก็ตาม นอกจากนี้ หากท้องร่วง แล้วถ่ายมาก ๆ จนเกิดอาการ อ่อนเพลีย ให้แก่อาการนี้โดยวิธีฉันน้ำข้าวใส ดื่มน้ำต้มถั่วเขียวไม่ข้น น้ำต้มถั่วเขียวข้นเล็กน้อย ตลอดจนน้ำต้มเนื้อ[2]

พระราชวิมลเมธี : การประกาศใช้ “ธรรมนูลสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ” ฉบับแรกของประเทศไทย เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2560 ซึ่งมีเป้าหมายที่สำคัญ คือ พระสงฆ์กับการดูแลสุขภาพตนเองตามหลักพระธรรมวินัย ชุมชนและสังคมกับการดูแลอุปัฏฐากพระสงฆ์ที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และบทบาทพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำด้าน สุขภาวะของชุมชน และสังคม สามารถนำสังคมให้เป็นสุขได้อย่างยั้งยืนและเป็นหน้าที่ร่วมกันของทุกภาคส่วนในสังคมนั้น

ในฐานะที่กระผมเป็นประธานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์จังหวัดสุโขทัย มีความปิติยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้ทำโครงการนี้ ถือว่าเป็นโครงการที่ได้ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมทำกับหน่วยงานสาธารณสุขจังหวัดสุโขทัยและศูนย์อนามัยที่ 2 พิษณุโลก และได้จัดทำเป็นครั้งแรก โดยได้ร่วมสนับสนุน หนุนเสริม โดยใช้หลักสูตรพระคิลานุปัฏฐาก หรือพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด (อสว.) ของกรมอนามัย ก่อให้เกิดพระคิลานุปัฏฐากในทุกตำบล เพื่อมาทำหน้าที่ในการส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์และเป็นการหนุนเสริมการขับเคลื่อนการดำเนินงานธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติอีกด้วย โดยพระคิลานุปัฏฐากจะเป็นผู้ปฏิบัติดูแลพระสงฆ์อาพาธ รวมทั้งการส่งเสริมสุขภาพและการจัดการปัจจัยที่คุกคามสุขภาพของพระสงฆ์ และเพื่อพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ให้เป็นแกนนำและผู้นำทางด้านจิตวิญญาณไปสู่การพัฒนาสุขภาวะของชุมชนต่อไป โดยหวังให้พระสงฆ์ มีสุขภาพแข็งแรง อยู่เป็นหลักสำคัญทางจิตใจในการถ่ายทอดและส่งต่อสำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยการสั่งสอนธรรมะ ศีลธรรม ให้กับพุทธศาสนาสืบต่อไป.

---

[1] วิ.ม. (ไทย) 5 / 242 / 366

[2] วิ.ม. (ไทย) 5/269/62–63.

พระวิสิทธิ์ ฐิตวิสิทฺโธ, ดร. : การสร้างพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัย หรือ พระส่งเสริมสุขภาพประจำวัด (พระอสว.) นับเป็นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยมีหลักการในการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ให้พระสงฆ์ดูแลกันเอง การสร้างพื้นที่เรียนรู้ให้กับพระสงฆ์ผ่านภาคีเครือข่ายกลไกของสาธารณสุขในพื้นที่ พบว่า องค์ประกอบของการพัฒนาศักยภาพพระคิลานุปัฏฐาก มีการเชื่อมร้อยกันเป็นเครือข่ายพัฒนาให้เกิดพระแข็งแรง วัดมั่นคง ชุมชนเป็นสุข ตามยุทธศาสตร์ 10 ปี ของธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ 2560[3]

ทั้งนี้การดูแลสุขภาพพระสงฆ์เป็นเรื่องสำคัญ พระสงฆ์บางรูปอาพาธด้วยโรคต่าง ๆ ในขณะที่บางรูปไม่เคยเข้ารับการตรวจสุขภาพเลย ทำให้ไม่สามารถรู้ได้ว่ามีภาวะเสี่ยงต่อโรคใดบ้าง ซึ่งจากข้อมูลกรมการแพทย์ ปี 2559 พบว่า พระสงฆ์ – สามเณรอาพาธมารับการรักษาที่โรงพยาบาลสงฆ์ มากที่สุด 5 อันดับแรก คือ โรคไขมันในเลือดสูง 9,609 รูป โรคความดันโลหิตสูง 8,520 ราย โรคเบาหวาน 6,320 รูป โรคไตวายเรื้อรัง 4,320 รูป และโรคข้อเข่าเสื่อม 2,600 รูป สาเหตุของการเกิดโรคส่วนใหญ่มาจากการบริโภคไม่ถูกหลักโภชนาการ อีกทั้งพระสงฆ์ไม่สามารถเลือกฉันอาหารเองได้ ต้องฉันอาหารที่ฆราวาสตักบาตรหรือนำอาหารมาถวาย ประกอบกับสถานภาพของพระสงฆ์ ไม่เอื้อต่อการออกกำลังกาย ทำให้เสี่ยงต่อการเกิดโรค จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนให้พระสงฆ์ และวัดมีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพเป็นศูนย์กลางสุขภาพชุมชนและจัดสภาพแวดล้อมที่ดีให้เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพ

คุณสุทธิพงษ์ วสุโสภาพล : ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาและขับเคลื่อนนโยบาสาธารณะ ระดับชาติ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) กล่าวว่า ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ มีที่มาจากการขับเคลื่อน มติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2555 เรื่อง พระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาวะ ดำเนินการภายใต้วิสัยทัศน์ “พระแข็งแรง วัดมั่นคง ชุมชนเป็นสุข” ภายในระยะเวลา 10 ปี โดยยึดหลักการ “ทางธรรมนำทางโลก” กล่าวคือ พระสงฆ์เป็นผู้กำหนดแนวทาง โดยฆราวาสเป็นฝ่ายสนับสนุน ทั้งนี้ ภายหลังการประกาศใช้ธรรมนูญฯ ในงานสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 10 เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2560 ได้มีการตั้ง “คณะกรรมการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ พุทธศักราช 2560” มีสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) และองค์กรภาคีภาคีเครือข่ายร่วมกันเป็นเลขานุการเพื่อสนองงานของมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างคณะสงฆ์และฆราวาส/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ทั้งระบบ โดยบูรณาการการทำงานให้สอดคล้องกับงานยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ซึ่งในการประชุมคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม ที่ผ่านมา นายอนุทิน ชาญวีรกูล รองนายกรัฐมนตรี ในฐานะประธานกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ได้มอบนโยบายให้สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ร่วมกับกระทรวงสาธารณสุข (สธ.) และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง สานพลังทำงานร่วมกันเพื่อเดินหน้าขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมจากคณะสงฆ์และภาคีทุกภาคส่วนทั่วประเทศ เพื่อให้ธรรมนูญสุขภาพเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างสุขภาวะและเข้าถึง

[3] สำนักอนามัยผู้สูงอายุ, **คู่มือแนวทางการอบรม หลักสูตรพระคิลานุปัฏฐาก**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักอนามัยผู้สูงอายุ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2561).

บริการสาธารณสุขให้กับพระภิกษุสงฆ์กว่าสองแสนห้าหมื่นรูปทั่วประเทศ[4]

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าสาเหตุของความอาพาธของพระสงฆ์ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เกิดจากพฤติกรรมสุขภาพใน เรื่องการบริโภค (ฉัน) อาหารและการออกกำลังกาย พระสงฆ์ส่วนใหญ่ต้องฉันภัตตาหารตามแต่ญาติโยมหรือผู้มีจิต ศรัทธาจัดถวาย ทำให้ไม่สามารถหลีกเลี่ยงอาหารที่มีผลกระทบต่อสุขภาพได้ เช่น อาหารที่มีไขมันสูง อาหารรสหวาน มัน เค็ม สำหรับกิจวัตรด้านการออกกำลังกายของพระสงฆ์มีการปฏิบัติได้น้อยเพราะกลัวผิดต่อพระธรรมวินัย รวมทั้งขาดการแนะนำในการปฏิบัติตนด้านการออกกำลังกายที่ถูกต้อง (ยุพยง พรหโมบล และคณะ,2548) ปัญหาสุขภาพและการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังส่วนใหญ่เกิดจากการมีพฤติกรรมสุขภาพไม่เหมาะสม ดังนั้นการ สร้างเสริมสุขภาพจึงเป็นกระบวนการในการส่งเสริมสมรรถภาพร่างกายให้มีความสมบูรณ์แข็งแรงแก่ประชาชน ทุกกลุ่มอายุ พระสงฆ์จึงเป็นกลุ่มเป้าหมายหนึ่งที่จะต้องได้รับการดูแลสร้างเสริมสุขภาพ ซึ่งที่ผ่านมาการบริการ ดูแลสุขภาพพระสงฆ์ค่อนข้างอยู่ในวงจำกัด พระสงฆ์มีโอกาสเข้าถึงระบบบริการสุขภาพน้อย และมีพฤติกรรม ส่งเสริมสุขภาพในระดับต่ำ ตลอดจนขาดการตรวจสุขภาพประจำปีและมีข้อจำกัดการออกกำลังกาย จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นพระคิลานอุปัฏฐาก ซึ่งมีหน้าที่ในการร่วมสร้างเสริมสุขภาพพระสงฆ์ ร่วมกับสาธารณสุขจังหวัดสุโขทัย ศูนย์อนามัยที่ 2 สุโขทัย สำนักหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ เขต 2 พิษณุโลก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ตระหนักเห็นความสำคัญในการสร้างเสริมสุขภาพในกลุ่มพระภิกษุสงฆ์ที่มักถูกมองข้ามปัญหาในเรื่องนี้ จึงได้ทำการศึกษาวิจัยการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ตามแนวพระพุทธศาสนา กรณีพระสงฆ์ส่งเสริมสุขภาพประจำจังหวัดสุโขทัย ซึ่งเป็นพระภิกษุสงฆ์ในเขตจังหวัดสุโขทัยขึ้น เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อภาวะสุขภาพและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นในการกำหนดแผนงาน / โครงการพัฒนาระบบเฝ้าระวังการดูแลสุขภาพพระภิกษุสงฆ์อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีแก่พระภิกษุสงฆ์ซึ่งจะเป็นกำลังหลักที่สำคัญในการจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนต่อไป เพราะถ้า “พระภิกษุสงฆ์มีสุขภาพดี จะเป็นตัวอย่างและผู้นำทางความคิด ถ่ายทอดความรู้ในการดูแลสุขภาพให้กับประชาชนได้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ”[5] ยิ่งขึ้น เพราะพระสงฆ์นั้นถือว่าเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณอยู่แล้ว คณะสงฆ์จังหวัดสุโขทัยได้รับนโยบายในการจัดทำธรรมนูลสุขภาพพระสงฆ์เป็นจังหวัดแรก และได้เริ่มทำโครงการพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด (อสว.) หรือพระคิลานุปัฏฐาก นำร่องก่อนเมื่อปี พ.ศ.2561 (18-20 มิถุนายน 2561) โดยมีพระสงฆ์เข้าร่วมโครงการจำนวน 120 รูป (ระหว่างปี 2561-2562 มีแกนนำพระสงฆ์ที่เข้าร่วมโครงการวัดส่งเสริมสุขภาพ 4,191 วัด และพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด 3,945 รูป)โดยมี พระราชวิมลเมธี เจ้าคณะจังหวัดสุโขทัยเป็นประธานที่ปรึกษา พระมหากาสิทธิ์ สิทธาภิภู ป.ธ.9 รองเจ้าคณะจังหวัด เป็นประธานเครือข่ายพระคิลานุปัฏฐาก จังหวัดสุโขทัย พระครูวินัยคุณาธาน เป็นที่ปรึกษาและ

---

[4] สุทธิพงษ์ วสุโสภาพล, **เดินหน้า 'ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ' แก้วิกฤตสุขภาพพระสงฆ์ไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.nationalhealth.or.th/node/2855, [18 กันยายน 2562].

[5] อนุทิน ชาญวีรกูล, **พระคิลานุปัฏฐาก “เมล็ดพันธุ์ สุขภาพ”**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: หจก.จรัสธุรกิจการพิมพ์, 2562).

อุปถัมภ์ พระวิสิทธิ์ ฐิตวิสิทฺโธ,ดร.เป็นผู้ขับเคลื่อนโครงการ และ นางสาวเบญจมาศ พุ่มสุขวิเศษและคณะ สปสช.เขต 2 พิษณุโลก เจ้าหน้าที่กรมอนามัย จังหวัดสุโขทัย เป็นผู้ประสานงานโครงการ

ผลการวิจัย

จากการศึกษารวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์การดูแลสุขภาพพระสงฆ์ตามแนวพระพุทธศาสนา กรณีพระสงฆ์ส่งเสริมสุขภาพประจำวัด จังหวัดสุโขทัย โดยวิเคราะห์ตามรูปแบบการดูแลและส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติทั้ง 5 ด้าน ประกอบด้วย

1) ด้านปรัชญาและแนวคิดหลักของธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ

2) ด้านพระสงฆ์กับการดูแลสุขภาพตนเองตามหลักพระธรรมวินัย

3) ด้านชุมชนและสังคมกับการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย

4) ด้านบทบาทพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำด้านสุขภาวะของชุมชนและสังคม ซึ่งสรุปได้ ดังนี้

1. รูปแบบการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ตามแนวพระพุทธศาสนา กรณีพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด จังหวัดสุโขทัย

1) ด้านปรัชญาและแนวคิดหลักของธรรมนูญสุขภาพแห่งชาติ คือ

(1) สุขภาวะของพระสงฆ์คือ ภาวะที่เป็นสุขของพระสงฆ์ หมายถึง การมีสุขภาวะที่ดีของพระสงฆ์นั้นควรจะดีพร้อมทั้ง 4 มิติ สุขภาวะของพระสงฆ์ คือ ภาวะที่เป็นสุขของพระสงฆ์ คือ สุขภาวะทางกาย ทางจิต ทางสังคมและทางปัญญา อย่างเป็น รูปธรรม ตามหลักสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ คือองค์รวมแห่งระบบ ความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย โดยองค์ประกอบทั้งหลายนั้นสัมพันธ์ซึ่ง กันและกัน ซึ่งเรียกว่า ภาวนา 4 ได้แก่ กายภาวนา (การพัฒนากาย) ความสัมพันธ์แห่งเหตุปัญญา สีลภาวนา (การพัฒนาศีล) จิตตภาวนา (การพัฒนาจิตใจ) และปัญญา ภาวนา (การพัฒนาปัญญา) ที่จะนำพระสงฆ์ไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดี

(2) ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ พุทธศักราช 2560 ข้อ 5 ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ พุทธศักราช 2560 ข้อ 5 มีแนวคิดหลักในการส่งเสริมให้พระสงฆ์ดูแลสุขภาพตนเองตามหลัก พระธรรมวินัย ชุมชนและสังคมดูแลอุปัฏฐากพระสงฆ์ตามหลักพระ ธรรมวินัย และให้พระสงฆ์มีบทบาทในการเป็นผู้นำด้านสุขภาวะของ ชุมชนและสังคม

(3) การขับเคลื่อนสุขภาวะพระสงฆ์ทั่วประเทศ เป็นหน้าที่ร่วม กันของทุกภาคส่วนในสังคม ใช้ทางธรรมนำทางโลก ครอบคลุมปัจจัย 5 ด้าน ได้แก่ด้านความรู้ด้านข้อมูลด้านการพัฒนาด้านบริการสุขภาพ และสวัสดิการ ด้านการวิจัยและพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจน การจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อ สุขภาพ โดยก่อ ให้เกิด ความเชื่อมโยงระหว่าง วัดกับชุมชน ทำให้พระแข็งแรง วัดมั่นคง ชมุชนเข้มแข็งต่อไปในอนาคต

2) ด้านพระสงฆ์กับการดูแลสุขภาพตนเองตามหลักพระธรรมวินัย

(1) พระสงฆ์พึงมีความรอบรู้ด้านสุขภาพ การดูแลตนเองทั้ง เรื่องอาหาร การรักษาสุขภาพ การมีกิจกรรมทางกาย สภาพ แวดล้อม และการพักผ่อนอย่างเหมาะสม การฝึกฝนพัฒนาจิตและปัญญาเพื่อให้มีความพร้อมต่อการทำหน้าที่ในฐานะผู้สืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนา

(2) พระสงฆ์พึงดูแลสุขภาวะอุปัชฌาย์ อาจารย์และสหธรรมิกในขณะอาพาธ ด้วยการรักษาพยาบาล การดูแลอาหารสภาพ แวดล้อม และการพักผ่อนอย่างเหมาะสม

(3) วัดจัดระบบการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ กุฏีพระสงฆ์อาพาธ บนพื้นฐานของหลักพระธรรมวินัยที่เกื้อกูลต่อการฝึกฝนพัฒนาตนเองและเอื้ออำนวนให้บรรลุเป้าหมายแห่งสิทธิและหน้าที่ด้านสุขภาพทุกประการ และจัดตั้งกองทุนพระสงฆ์อาพาธทุกอำเภอ

(4) วัดพึงจัดให้มีระบบกลไกในการสร้างเสริมสุขภาพ การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและป้องกันปัจจัยเสี่ยงต่อสุขภาพและปัจจัยคุกคามสุขภาพภายในวัด แบบมีส่วนร่วมให้มากขึ้น

(5) วัดพึงส่งเสริมให้พระสงฆ์มีความรู้ความเข้าใจในระบบการบริการสาธารณสุขและสิทธิประโยชน์ขั้นพื้นฐานในระบบหลักประกันสุขภาพ

(6) พระสงฆ์ในแต่ละระดับพึงให้การสนับสนุนให้วัดในเขตปกครองได้พัฒนาศักยภาพในการดูแลและส่งเสริมสุขภาพที่เอื้อต่อพระธรรมวินัยด้วยการจัดทำฐานข้อมูลองค์ความรู้กิจกรรมพัฒนาสุขภาวะในรูปแบบต่าง ๆ

(7) พระสงฆ์พึงให้การส่งเสริมและสนับสนุนให้พระส่งเสริมสุขภาพประจำวัดได้พัฒนาศักยภาพในการดูแลและเสริมสร้างสุขภาพของพระสงฆ์ที่เอื้อต่อหลักพระธรรมวินัยด้วยการจัดทำฐานข้อมูลจัดกิจกรรม ให้มีศูนย์การเรียนรู้ด้านสมุนไพรตำบลละ 1 วัด

3) ด้านชุมชนและสังคมกับการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย

(1) สังคม ชุมชน ญาติโยม มีความเข้าใจ พึงตระหนักถวายปัจจัยที่มีประโยชน์แก่พระสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย

(2) ส่งเสริมให้ความรู้โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอย่างสม่ำเสมอ สนับสนุนให้พระสงฆ์มีความรู้เรื่องการปฐมพยาบาลเบื้องต้นและเรื่องอาหารปลอดภัย

(3) สนับสนุนให้มีอุปกรณ์ปฐมพยาบาลเบื้องต้นให้ทุกวัด

(4) มีการรับบริการในระบบหลักประกันสุขภาพ ด้วยมาตรฐานเดียวกันทุระดับ

(5) สนับสนุนส่งเสริมให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการส่งเสริม ป้องกันโรค เช่น มีกิจกรรม มีงบประมาณกองทุนสุขภาพท้องถิ่น

(6) ตรวจคัดกรองอย่างน้อย 1 ครั้ง / เดือน โดยร่วมกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในพื้นที่

(7) จัดตั้งกลุ่มตัวแทนพระ อาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพระดับอำเภอ เพื่อช่วยสื่อสารสร้างการรับรู้ เรื่องของบทบาทหน้าที่และกิจกรรมดำเนินงาน

(8) วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านสมุนไพร 1 วัด 1 ตำบล-สนับสนุนพัฒนาศักยภาพพระ เป็นตัวแทน เป็นวิทยากร ให้ความรู้

(9) สนับสนุนสร้างการรับรู้ เข้าใจ เข้าถึง สิทธิประโยชน์หลักประกันสุขภาพและส่งต่อบริการ สาธารณสุข อย่างสม่ำเสมอ ต่อเนื่อง ครอบคลุม ทั่วถึง โดยพระส่งเสริมสุขภาพประจำวัดช่วยเผยแผ่ข้อมูล

(10) จัดทำข้อมูลสถานสุขภาพของพระสงฆ์ในวัดเชื่อมโยงกับฐานข้อมูลสุขภาพในระดับตำบล

4) ด้านบทบาทพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำด้านสุขภาวะของชุมชนและสังคม

(1) พึงส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนและสังคมเกิดการเรียนรู้และเข้าใจในเรื่องสุขภาพทางปัญญา

(2) คณะสงฆ์จังหวัดสุโขทัยพึงกำหนดนโยบายมาตรการและแผนงานให้วัดและพระสงฆ์มีบทบาทในการดูแลและเสริมสร้างสุขภาวะของชุมชนและสังคม

(3) จัดตั้งวัดส่งเสริมสุขภาพ เพื่อสนับสนุนให้เกิดกลไกการดูแลสุขภาวะของชุมชนและสังคม โดยพระสงฆ์ อย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง

(4) คณะสงฆ์จังหวัดสุโขทัยใช้หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อปต.) หรือแต่ละระดับ เครือข่ายพระสงฆ์เพื่อสังคมรวมถึงเคลือข่ายองค์กรทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ เป็นกลไกในการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อขับเคลื่อนการดูแลและเสริมสร้างสุขภาวะ

(5) ส่งเสริมให้วัดเป็นหน่วยส่งเสริมสุขภาพและเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านสมุนไพรในการนำองค์ความรู้และภูมิปัญญาด้านสุขภาพตามหลักพระธรรมวินัย รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพมาใช้ในการดูแลและเสริมสร้างสุขภาวะของชุมชนและสังคม

2. แนวทางในการดำเนินงานวัดส่งเสริมสุขภาพ ร่วมกับพระส่งเสริมสุขภาพประจำวัดจังหวัดสุโขทัย

ในการดำเนินการงานพระส่งเสริมสุขภาพประจำวัด เป็นการดำเนินการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมคืนกลับสู่ชุมชน สู่วิธีชีวิตแบบเดิม ๆ ด้วยหลัก “ธรรมานามัย” มาประยุกต์ใช้ในการดูแล ส่งเสริม ป้องกันโรค ด้วยวิธีปฏิบัติ 3 ระการ ได้แก่

1. กายานามัย ส่งเสริมสุขภาพกาย ด้วยรับประทานอาหารให้เหมาะกับตน และไม่แสลงต่อโรค ใช้อาหารเป็นยารักษาโรค, ออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ เช่น กายบริหารด้วยท่าฤษีดัดตน เป็นต้น

2. จิตตานามัย ส่งเสริมสุขภาพจิตด้วยการปรับความคิด ทัศนคติ ฝึกจิต จิตที่เข้มแข็งจะสงบนิ่งมีพลังส่งผลให้สุขภาพกายดี, นำพุทธธรรมบำบัด ได้แก่ ธรรมโอสถ สวดมนต์เมตตา ทำสมาธิ เจริญสติวิปัสสนา

3. ชีวิตานามัย ส่งเสริมสุขภาพดี จากการใช้ชีวิตอยู่ในสังคม / สิ่งแวดล้อม, สังคมดำเนินชีวิตมีหลักธรรมนำทางชีวิต ดำรงชีวิตด้วยทางสายกลาง พอเพียงด้วยความไม่ประมาท ประพฤติปฏิบัติดีมีศีลธรรม รักษาศีล 5 ให้บริสุทธิ์มีคุณธรรม จริยธรรม, อยู่กับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ รักษาสิ่งแวดล้อมให้สะอาด ปลูกพืชสมุนไพร พืช ผัก ผลไม้ตามธรรมชาติ นำไปใช้เป็นอาหารและยารักษาโรค

“วัดเป็นองค์กรที่เหมาะสม” เป็นต้นแบบ ที่มีศักยภาพในการเผยแพร่ความรู้ แนวทางดูแลสุขภาพแบบองค์รวมด้วยหลัก“ธรรมานามัย”แก่คนในชุมชนได้เป็นอย่างดีให้พึ่งพาตนเองด้านสุขภาพอนามัยเพื่อส่งเสริมสุขภาพป้องกันโรคและในบางครั้งรักษาโรคในเบื้องต้นได้

บทสรุป

รูปแบบการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ตามแนวพระพุทธศาสนา กรณีศึกษาพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด จังหวัดสุโขทัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม โดยผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา งานวิจัย บทความ ผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพ และนำมาวิเคราะห์ร่วมกับการสนทนากับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 25 ราย ได้ผลสรุปดังนี้

การดูแลสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ ด้วยการนำแนวทางการดูแลสุขภาพให้เหมาะสมกับ การดำรงตนแห่งความเป็นพระสงฆ์ มีวิธีดูแลดังนี้

1. เลือกอาหาร เพราะร่างกายมีการใช้พลังงานน้อยลงจากกิจกรรมที่ลดลง จึงควรลดอาหารประเภท แป้ง น้ำตาล และไขมัน ให้เน้นอาหารโปรตีนจากเนื้อสัตว์ โดยเฉพาะปลา และเพิ่มแร่ธาตุที่ผู้สูงอายุมัก ขาด ได้แก่ แคลเซียม สังกะสี และเหล็ก ซึ่งมีอยู่ในนม ถั่วเหลือง ผัก ผลไม้ ธัญพืชต่าง ๆ และควรกินอาหาร ประเภทต้ม นึ่ง ย่าง อบ แทนประเภทผัด ทอด จะช่วยลดปริมาณไขมันในอาหารได้ นอกจากนี้ควรหลีกเลี่ยง อาหารที่มีรสหวานจัด เค็มจัด และดื่มน้ำสะอาดอย่างน้อย 6 – 8 แก้วต่อวัน

2. ออกกำลังกาย หากไม่มีโรคประจำตัว แนะนำให้ออกกำลังกายแบบแอโรบิค (ในท่าที่เหมาะสมกับสมณะเพส) 30 นาทีต่อครั้ง ทำให้ได้สัปดาห์ละ 3 – 4 ครั้ง

3. สัมผัสอากาศที่บริสุทธิ์ จะช่วยลดโอกาสการเกิดโรคได้

4. หลีกเลี่ยงอบายมุข ได้แก่ บุหรี่และสุรา จะช่วยลดโอกาสการเกิดโรค หรือลดความรุนแรงของโรคได้

5. ป้องกันการเกิดอุบัติเหตุ โดยเลือกกิจกรรมให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคลและโรคที่เป็นอยู่

6. ควบคุมน้ำหนักตัวหรือลดความอ้วน โดยควบคุมอาหารและออกกำลังกายจะช่วยทำให้เกิดความคล่องตัว ลดปัญหาการหกล้ม และความเสี่ยงต่อโรคต่าง ๆ เช่น โรคข้อเข่าเสื่อม และโรคหลอดเลือดหัวใจ ฯลฯ

7. หลีกเลี่ยงการใช้ยาที่ไม่เหมาะสม เช่น การซื้อยากินเอง การใช้ยาเดิมที่เก็บไว้มาใช้รักษาอาการที่เกิดใหม่ หรือรับยาจากผู้ป่วยรายอื่นมาใช้ต่อ

8. หมั่นสังเกตอาการผิดปกติต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น มีปัญหาการกลืนอาหาร กลืนติดกลืนลำบาก ท้องอืดเรื้อรัง เบื่ออาหาร น้ำหนักลด ไอเรื้อรัง ไข้เรื้อรัง เหนื่อยง่าย แน่นหน้าอก หรือถ่ายอุจจาระผิดปกติ มีอาการท้องเสียเรื้อรัง ท้องผูกสลับท้องเสีย ถ้าเป็นอย่างนี้ควรไปพบแพทย์ดีที่สุด

9. ตรวจสุขภาพประจำปี แนะนำให้ตรวจสม่ำเสมอเป็นประจำทุกปี หรืออย่างน้อยทุก 3 ปี โดยแพทย์ จะทำการซักประวัติ ตรวจร่างกาย และอาจมีการตรวจทางห้องปฏิบัติการ เพื่อหาปัจจัยเสี่ยงต่อโรคหลอด เลือดแข็ง เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคไขมันในเลือดสูง ตรวจหาโรคมะเร็งที่พบบ่อย ได้แก่ มะเร็งลำไส้ มะเร็งต่อมลูกหมาก มะเร็งปอด และยังมีตรวจการมองเห็น การได้ยิน ตลอดจนประเมิน ความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุด้วย

นอกจากการดูแลสุขภาพกายแล้ว สุขภาพใจก็เป็นสิ่งสำคัญ การทำจิตใจให้แจ่มใส มองโลกในแง่ดี ไม่เครียดหรือวิตกกังวลกับเรื่องต่าง ๆ มากจนเกินไป รวมถึงการเข้าใจและยอมรับตนเองของท่านและผู้อื่น

จะช่วยให้เป็นพระสงฆ์ที่สุขภาพดีอย่างแท้จริง คุณภาพชีวิตที่ดี มีหัวใจสำคัญ 4 อย่าง คือ 1.ร่างกายที่แข็งแรง (BIOLOGICAL) 2. จิตใจที่มีความสุข (PSHYCHOLOGICAL) 3. วิญญาณ หรือความภาคภูมิใจในตัวเอง 4. สังคมดี ๆ ที่อยู่รอบตัว (SOCIAL) เช่น ลูก หลาน ญาติพี่น้อง และเพื่อนๆ รอบตัว เป็นต้น.

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

สำนักอนามัยผู้สูงอายุ. **คู่มือแนวทางการอบรม หลักสูตรพระคิลานุปัฏฐาก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักอนามัยผู้สูงอายุ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2561.

สุทธิพงษ์ วสุโสภาพล. **เดินหน้า 'ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ' แก้วิกฤตสุขภาพพระสงฆ์ไทย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.nationalhealth.or.th/node/2855, [18 กันยายน 2562].

อนุทิน ชาญวีรกูล. **พระคิลานุปัฏฐาก “เมล็ดพันธุ์ สุขภาพ”**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: หจก.จรัสธุรกิจการพิมพ์, 2562.

การปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ : กรณีศึกษา โรงเรียนอนุบาลตาก อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก

The Cultivation of Buddhist in Virtues through Practice: A Case Study of Anubantak School, Muang Tak District, Tak Province.

ณัฐริกานต์ อ่ำเจ๊ก
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ: กรณีศึกษา โรงเรียนอนุบาลตาก อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติของโรงเรียนอนุบาลตาก อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก 2) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาให้กับเยาวชนผ่านการปฏิบัติ ดำเนินการวิจัยโดยทบทวนหนังสือทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม หนังสือคู่มือครอบครัว บทความ และรายงานการวิจัย สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์เกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นคุณครูและเป็นผู้ปกครองของนักเรียนระดับปฐมวัย ที่มีความใกล้ชิดกับนักเรียน สังเกตการณ์วิธีการเรียนการสอนในห้องเรียนด้วย ผลการวิจัยพบว่า เด็กที่ได้รับการปลูกฝัง พัฒนา และส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาทางด้านร่างกาย จะเป็นเด็กที่ร่างกายมีความพร้อมสมบูรณ์ คือ มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ช่วยเหลือตัวเองได้ ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมรอบตัว และสามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างปกติสุข ทางด้านสังคม จะเป็นเด็กที่มีความเมตตาต่อตัวเอง และผู้อื่น คือ เป็นเด็กที่รู้จักรักตัวเอง และรู้จักเห็นอกเห็นใจคนอื่น มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี ไม่เบียดเบียนคนอื่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างที่อยากให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อตัวเรา แบ่งปันน้ำใจให้คนรอบตัว ทางด้านอารมณ์ จะเป็นเด็กน่ารัก มีจริตที่เหมาะสมตามวัย คือ เป็นเด็กมีสัมมาคารวะ ยิ้มแย้มแจ่มใส คิดบวก ไม่ใช้อารมณ์ตัดสินปัญหา มีจิตอาสา ทางด้านสติปัญญา จะเป็นเด็กฉลาดและใช้ความฉลาดในทางที่ถูก คือ จะเป็นเด็กฉลาดแต่ไม่โกง เป็นเด็กช่างสังเกต มีเหตุผล มีจินตนาการ คิดอย่างสร้างสรรค์ และวิเคราะห์ปัญหาได้

คำสำคัญ: การปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา, การปฏิบัติ

Abstract

The research is “The Cultivation of Buddhist in Virtues through Practice : A case study of Anubantak school, Muang Tak district, Tak province” The purposes are; 1) to study

the model cultivating of Virtues in Buddhism through the practice of Anubantak school, Muang Tak district, Tak province and 2) To propose guidelines for the development and promotion of the cultivation of virtues principles to youth through practice. In the research field, reviewing the ethical tree theory book, family handbook articles and research reports. Interview with key informants who are experts and have experience in cultivating morality and ethics in Buddhism, being teachers and parents of early childhood students who are close to students, also observe methods of teaching and learning in the classroom. The research is found that: Children, who are cultivated, develop and promote physical morality and ethics will be a child whose body is perfect, that is, having a healthy body can help yourself not self-persecution not encroaching on the environment around them and able to lead a normal daily life. In society, children are compassionate to themselves and others: children who know to love themselves and to sympathize with others. Have a good social relationship. I don't want to be crowded with other people, treat others the way they want others to treat ourselves, we share the people around us. Emotionally, it is a cute child with a suitable spirit at age, namely, as a child with a reverence, smile and positive thoughts, don't use emotions to judge the problem. There's a volunteer mind. Intellectually, you will be a smart and intelligent child in the right way: to be a smart child but not a cheat, to be an observant, rational, imaginative, creative and analytical person.

Keywords : Cultivation of Buddhist in Virtues, Practice

บทนำ

โลกเราในปัจจุบันนี้เป็นยุคโลกาภิวัฒน์ (Globalization) ซึ่งก็คือสังคมที่เต็มไปด้วยข้อมูล และข่าวสาร และเป็นยุคที่เป็นโลกของการติดต่อสื่อสารที่ไร้พรมแดน ทั้งนี้เพราะเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารมีความทันสมัย ก้าวหน้า สามารถเชื่อมต่อโลกทั้งโลกได้ โดยไม่มีอุปสรรคด้านเวลาและระยะทาง ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมในยุคปัจจุบัน มีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคล ทั้งส่วนที่เป็นพฤติกรรมทางบวก เช่น เป็นผู้รู้จักรับผิดชอบต่อสังคม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีระเบียบวินัย มีจิตอาสา ฯลฯ และในส่วนที่เป็นพฤติกรรมทางลบ เช่น ไม่รับผิดชอบต่อสังคม ขาดระเบียบวินัย ไม่ซื่อสัตย์สุจริต เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้อง เป็นต้น สภาพการณ์ดังกล่าวเป็นไปตามสิ่งเร้า สิ่งกระตุ้นที่ได้รับมาจากสิ่งแวดล้อมในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมที่รับเอาความทันสมัยของเทคโนโลยี สื่อออนไลน์รูปแบบต่าง ๆ พบว่าได้ส่งผลให้เกิดสังคมแบบวัตถุนิยมที่มนุษย์ให้ความสำคัญต่อสิ่งของความมั่งคั่งร่ำรวย การยกย่องสรรเสริญ การได้รับสถานภาพทางสังคมที่ทำให้รู้สึกว่าอยู่เหนือกว่าผู้อื่น ทำให้มนุษย์กล้าที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ได้สิ่งเหล่านี้มาเป็นของตน อาจด้วยวิธีการที่ไม่ถูกต้อง เพราะเห็นผลได้รวดเร็วกว่า ประเด็นดังกล่าวเป็นการส่งสัญญาณให้เห็นได้ว่า มนุษย์กำลังขาดจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรม

สภาพของสังคมไทยปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์จากการเลื่อนไหลของวัฒนธรรมที่หลากหลายจากต่างประเทศ มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว มีการสื่อสารและใช้ชีวิตอยู่กับ"สื่อสังคมออนไลน์"[1] (Social Media) เป็นปกติในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ สืบเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำการรับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เป็นไปอย่างรวดเร็ว จนขาดการพิจารณาไตร่ตรองว่าสิ่งไหนถูก สิ่งไหนผิด ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต และพฤติกรรมของบุคคลจนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็วและรุนแรง สถานะของครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก สถาบันครอบครัวต่างดิ้นรนเพื่อให้ได้ซึ่งปัจจัย 4 ทำให้บางครอบครัวต้องทิ้งบุตรหลานไว้กับญาติ ซึ่งหลายครอบครัวขาดการอบรมขัดเกลาจิตใจของบุตรหลาน ขาดการอบรมสั่งสอนด้านคุณธรรมจริยธรรม ใช้จ่ายฟุ่งเฟ้อ ขาดระเบียบวินัย ไม่มีความรับผิดชอบ เด็กและเยาวชนมีสภาพจิตใจอ่อนแอ และทำให้เกิดภูมิคุ้มกันบกพร่องทางสังคม เด็กและเยาวชนขาดวิจารณญาณในการคัดสรรที่จะเลือกรับสิ่งที่ดีและวัฒนธรรมที่พึงประสงค์มาใช้ เป็นเหตุให้ค่านิยม พฤติกรรมสังคม วิถีชีวิตของมนุษย์ และความเป็นอยู่เปลี่ยนไป เกิดค่านิยมแนวใหม่ เลียนแบบค่านิยมตะวันตก เป็นแบบบริโภคนิยมและวัตถุนิยม ยึดถือการแข่งขันและการผลิต เพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของตนเป็นหลัก สังคมเกิดการแข่งขัน เพื่อความได้เปรียบได้ชัยชนะ กลยุทธ์การตลาดถูกนำมาใช้เพื่อสร้างค่านิยมทางวัตถุกลายเป็นวัตถุนิยม สร้างความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยในชีวิตความเป็นอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการอย่างไร้ศีลธรรมและจริยธรรม ซึ่งต่างจากค่านิยมตะวันออกโดยเฉพาะสังคมไทย ที่มีค่านิยมคุณธรรมในอดีต เป็นแบบคุณธรรมนิยม

คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาที่มุ่งเน้นให้ศาสนิกชนปฏิบัติตนในแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสม ทั้งทางกาย วาจา และใจ โดยการนำหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเรื่อยมาตั้งแต่อดีตกาล อย่างไรก็ตาม

> "ในปัจจุบันสังคมไทยก้าวเข้าสู่ยุคศตวรรษที่ 21 ที่เต็มไปด้วยสื่อ เทคโนโลยี และการสื่อสารที่มีความทันสมัย สะดวก รวดเร็ว ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม อาทิ การแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน การเบียดเบียนซึ่งกันและกัน การแก่งแย่งแข่งขัน การทะเลาะวิวาท การขาดระเบียบวินัย การขาดความรับผิดชอบ ฯลฯ เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ สิ่งเหล่านี้ทำให้เด็กและเยาวชนได้เห็นแบบอย่างที่ไม่เหมาะสม อันเนื่องมาจากการขาดภูมิคุ้มกันในการเลือกรับวัฒนธรรมที่ดี ก่อให้เกิดคุณธรรมจริยธรรมของคนไทยลดลง"[2]

กระแสโลกาภิวัฒน์ทำให้สังคมไทยมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้าน ส่งผลให้เกิดช่องว่างระหว่างความเจริญทางด้านวัตถุ กับความเจริญทางด้านจิตใจ ประกอบกับความอ่อนแอของวัฒนธรรมไทยที่ไม่สามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเด็ก เพื่อรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอย่างมากมาย ซึ่งส่งผลให้เด็กและเยาวชนไทยมีพฤติกรรมและค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์ เช่น

---

[1] แสงเดือน ผ่องพุฒ, สื่อสังคมออนไลน์ : แนวทางการนำมาประยุกต์ใช้, **บทความวิชาการ**, สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ปีที่ 3 ฉบับที่ 20 2556, หน้า 1.

[2] สำนักงานเลขาธิการสภา สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา, **รายงานเบื้องต้นการเสริมสร้างคุณธรรมในระบบการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร: วี.ที.ซี.คอมมิวนิเคชั่น, 2550), หน้า 1-2.

เด็กมีพฤติกรรมก้าวร้าวไม่มีสัมมาคารวะ เห็นแก่ตัว ไม่รู้ค่าของเงินฟุ่มเฟือย ไม่มีความรับผิดชอบ ขาดวินัย เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ “การศึกษาจึงเป็นกระบวนการสำคัญในการขัดเกลาคุณธรรม จริยธรรมสำหรับผู้เรียนยุคใหม่ให้เป็นพลเมืองที่สมบูรณ์เพื่อก้าวทันการเป็นพลวัตรดังกล่าว ดั่งหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดจุดหมายของหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา และมีความสุข ให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรมมีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก”[3]

โรงเรียนอนุบาลตาก อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 1 ได้เปิดทำการสอนเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2486 ซึ่งในปัจจุบันโรงเรียนอนุบาลตาก อำเภอเมืองตาก จังหวัดตากเป็นโรงเรียนประจำจังหวัดในระดับประถมศึกษา มีการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับปฐมวัย (อนุบาล) ถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 และนับว่าโรงเรียนอนุบาลตาก เป็นอีกหนึ่งโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการเรียนการสอน โดยเฉพาะโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งโรงเรียนอนุบาลตากมีผลสัมฤทธิ์ด้านการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่นักเรียนอยู่ในระดับที่ดี สร้างความพึงพอใจให้กับผู้ปกครองเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสังเกตได้จากพฤติกรรมของเด็ก และจำนวนนักเรียนระดับปฐมวัยที่เพิ่มมากขึ้น

ปัญหาเด็กขาดคุณธรรม จริยธรรมในปัจจุบันได้ทวีความรุนแรงขึ้น จึงเห็นได้ว่า คนเก่งหรือความเก่งที่มีอยู่ในตัวของผู้เรียน ไม่ได้เป็นหลักประกันว่า เขาผู้นั้นจะไม่เป็นอันตรายต่อสังคม ดังนั้น การแก้ปัญหาทางด้านจริยธรรมของสังคมไทยควรเริ่มต้นจากการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เด็กเป็นคนดี และหาแนวทางที่จะพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับปฐมวัยให้เป็นฐานแห่งคุณธรรมที่เข้มแข็ง เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมยุคศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีความสุข สงบ จากเหตุผลดังที่กล่าวมา ทำให้ผู้วิจัยมีความต้องการศึกษาวิธีการและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติของโรงเรียนอนุบาลตาก อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก เพื่อจะได้นำแนวทางการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติของโรงเรียนอนุบาลตาก เผยแพร่ให้กับโรงเรียน ศูนย์เด็กเล็ก อื่น ๆ เพื่อให้เด็กและเยาวชนไทยได้รับการส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่สามารถช่วยหล่อหลอมพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน ให้เหมาะสมในแต่ละบริบทของครอบครัว สังคม และนำไปปฏิบัติใช้ในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติของโรงเรียนอนุบาลตาก อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก

2. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาให้กับเยาวชนผ่านการปฏิบัติ

---

[3] กระทรวงศึกษาธิการ (กรมวิชาการ), **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**, (กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2552), หน้า 3.

วิธีดำเนินการวิจัย

การปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ : กรณีศึกษา โรงเรียนอนุบาลตาก อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งเน้นศึกษาวิธีการและกระบวนการ การปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ ในระดับปฐมวัย ของโรงเรียนอนุบาลตาก อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน 20 ท่าน โดยผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็น 3 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์เกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูป/ท่าน ได้แก่ 1) พระอธิการเฉลย ฉนฺทโก พระวิปัสสนาจารย์ และอาจารย์ประจำหลักสูตรวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการวัดท่านา จังหวัดตาก 2) นายบุญเตือน ทรัพย์เพชร อาจารย์ประจำหลักสูตรวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการวัดท่านา จังหวัดตาก

กลุ่มที่ 2 คุณครูที่สอนนักเรียนระดับปฐมวัย ที่มีความใกล้ชิดกับนักเรียน จำนวน 8 ท่าน

กลุ่มที่ 3 ผู้ปกครองของนักเรียนระดับปฐมวัย ที่มีความใกล้ชิดกับนักเรียน จำนวน 10 ท่าน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย นี้ผู้วิจัยศึกษาคุณธรรมจริยธรรมจากพระไตรปิฎก หนังสือ ตำรา เอกสาร หรืองานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา และศึกษารูปแบบวิธีการ การปลูกฝังคุณธรรมของโรงเรียนอนุบาลตาก อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก ตลอดจนการลงภาคสนาม คือการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือในการวิจัยแบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1 ศึกษาคุณธรรมจริยธรรมจากพระไตรปิฎก หนังสือ ตำรา เอกสาร หรืองานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา และศึกษารูปแบบวิธีการ การปลูกฝังคุณธรรมของโรงเรียนอนุบาลตาก อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก

ประเภทที่ 2 จัดทำแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา วิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมด้วยการพูดบอก การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี การพาไปร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา พร้อมยกตัวอย่างพฤติกรรมของเด็กปฐมวัย ตามหัวข้อที่กำหนดขอบข่ายเอาไว้แล้ว

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ทบทวนเอกสารชั้นปฐมภูมิ โดยศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎก เพื่อศึกษาคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ใช้ปลูกฝังให้กับเด็กและเยาวชนในสังคมของไทย

2) ทบทวนหนังสือทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม ของ ศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน ซึ่งทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม มีความสอดคล้องสนับสนุนสัจธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน และเอื้อต่อนักปฏิบัติการพัฒนาจริยธรรม ทั้งทางฝ่ายศาสนาและฝ่ายการศึกษา เพื่อพัฒนาเยาวชนและประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

3) ทบทวนหนังสือคู่มือครอบครัวคุณธรรม ของ รองศาสตราจารย์ ดร.สายฤดี วรกิจโภคาทร ซึ่งเป็นหนังสือคู่มือการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในสถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นการเสนอแนวทางที่จะนำสู่

ความสำเร็จของกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยการวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในประเทศไทย

4) ดำเนินการเก็บข้อมูลจากวิจัยเอกสาร บทความ และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการ ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ โดยการศึกษารายละเอียดของของหนังสือ บทความ และบทความวิชาการที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อได้รู้ถึงความคิด หรือมุมมองของแต่ละท่านที่ได้เขียนหนังสือ หรือเอกสารที่กล่าวข้างต้นขึ้นมา

5) การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นผู้มีความรู้ และมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถอบรม สั่งสอนให้กับนักเรียนระดับปฐมวัยทั้งในด้านทฤษฎี และการปฏิบัติ จำนวน 20 ท่าน โดยการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์ พบปะ พูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์เกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นคุณครูที่สอนนักเรียนระดับปฐมวัย และเป็นผู้ปกครองของนักเรียนระดับปฐมวัย ที่มีความใกล้ชิดกับนักเรียน รวมทั้งผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์ถึงวิธีการเรียนการสอนของคุณครูในขณะที่สอนนักเรียนในห้องเรียนด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลในด้านรูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ และข้อมูลวิธีการ และกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมผ่านการปฏิบัติของโรงเรียนอนุบาลตาก ทั้งหมดแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ มาศึกษาวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพ ดังนี้

1) หลังจากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลในด้านรูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ และข้อมูลวิธีการ และกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมผ่านการปฏิบัติของโรงเรียนอนุบาลตาก ทั้งหมดแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ และสรุปวิธีการ และกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนอนุบาลตาก

2) ผู้วิจัยได้ผลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในด้านการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ ซึ่งผู้ให้การสัมภาษณ์ เป็นผู้บริหาร คุณครูที่สอนเด็กนักเรียนระดับปฐมวัย และผู้ปกครองของนักเรียนปฐมวัย มาทำการศึกษาวิเคราะห์ว่ามีวิธีการ หรือขั้นตอนการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา อย่างไรบ้าง

3) เมื่อได้ผลของวิธีการ กระบวนการขั้นตอนที่ใช้ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติในปัจจุบันแล้ว ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาให้กับเยาวชน เพื่อเป็นแรงเสริมให้กับเยาวชนที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพเป็นที่ต้องการของสังคม และสามารถดำเนินชีวิตในโลกสังคมยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีความสุข

ทบทวนเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

คำว่า คุณธรรม มีผู้ให้ความหมายไว้หลายทัศนะ ดังนี้ “คุณธรรม เป็น คำรวมที่เรียกคุณงามความดีที่พึงปฏิบัติทุกระดับ อันมีผลคือ ยกระดับบุคคลให้สูงขึ้นตามลำดับ ซึ่งก็ได้แก่สิ่งที่เรียกว่า บุญ ในพระพุทธศาสนานั่นเอง เช่น ทาน ศีล สุจริต รวมไปถึงเมตตาธรรม ขันติธรรม ยุติธรรม เป็นต้น เรียกบุคคลที่ประพฤติธรรมเหล่านี้โดยรวมว่า ผู้มีคุณธรรม”[4] ซึ่ง “คุณธรรม ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Virtue” มีอยู่ 2 ประการด้วยกัน คือ 1) หมายถึง ความดีงามของลักษณะนิสัย หรือพฤติกรรมที่เกิดจากการกระทำจนเคยชิน 2) หมายถึง คุณภาพที่บุคคลได้กระทำตามความคิด และมาตรฐานของสังคมเกี่ยวกับความประพฤติ และศีลธรรม และยังหมายถึง สภาพคุณงามความดี”[5] เป็นสิ่งที่ดีงามอยู่ในจิตใจของมนุษย์ซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจที่เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติเพื่อเกิดประโยชน์แก่ตนเอง และการประกอบด้วยคุณสมบัติที่เป็นความดีงาม ความถูกต้องซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจของบุคคล ทำให้บุคคลนั้นพร้อมที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์แก่ตนเอง และไม่เบียดเบียนผู้อื่น หรือทำประโยชน์ให้กับผู้อื่นโดยไม่เบียดเบียนตนเองหรือกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเอง และผู้อื่น”[6]

สรุป คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่ดีงามอยู่ในจิตใจของมนุษย์ เป็นพื้นฐานการแสดงออกของการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ อันเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติแก่ตนเอง และเป็นความถูกต้องที่มีอยู่ภายในจิตใจตนเอง ทำให้เกิดประโยชน์กับตนเอง และผู้อื่น อันเป็นไปเพื่อความสุขของตนเอง และการอยู่ร่วมกันในสังคม

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

ทฤษฎีเซลล์กระจกเงา (Mirror Neuron Theory)[7] เป็นทฤษฎีที่ค้นพบใหม่หลังปี ค.ศ. 2000 โดยนักวิทยาศาสตร์ 3 ท่านจาก University of Parma คือ Dr.Vittorio Gallese, Dr.Leonardo Fogassi และ Dr. Giacomo Rizzoiatti ค้นพบว่าในสมองของมนุษย์มีเซลล์ชนิดหนึ่งที่ทำหน้าที่เหมือนกระจก คือ สะท้อนทุกอย่างที่ส่งผ่านประสาทการรับรู้ไปยังเซลล์อื่น ๆ ในสมอง ส่งผลให้เกดการกระทำเหมือนกับสิ่งที่ได้รับรู้ โดยมีเงื่อนไขสำคัญ คือ ขณะที่รับข้อมูลนั้น ๆ ผู้รับมีความรู้สึกร่วม

การค้นพบนี้ทำให้เราเข้าใจธรรมชาติการทำงานของสมองมนุษย์มากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านการเรียนรู้ สติปัญญา และที่สำคัญ คือกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กและเยาวชน โดยมุ่งให้ความสำคัญกับการมีต้นแบบ มีความใกล้ชิด สื่อสารได้ เพื่อให้เกิดการรับรู้ของเซลล์กระจกเงาอยู่เสมอ ผ่าน

---

[4] พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2553), หน้า 131.

[5] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์** (ชำระ-เพิ่มเติมช่วงที่ 1/ยุติ), พิมพ์ครั้งที่ 17, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, 2554), หน้า 51.

[6] วิทวัฒน์ ขัตติยะมานะ, **เอกสารประกอบการสอนวิชาคุณลักษณะและจรรยาบรรณครู**, (ภาควิชาหลักสูตรและการสอน: คณะศึกษาศาสตร์:มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2556), หน้า 111.

[7] อุดม เพชรสังหาร, เซลล์กระจกเงากับการเรียนรู้การเลียนแบบ, อ้างใน ดร.สายฤดี วรกิจโภคาทร, **ครอบครัวคุณธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสารจำกัด, 2552), หน้า 28.

การทำต้นแบบให้เห็น และทำให้เกิดความประทับใจ ความรู้สึกมีส่วนร่วม ในขณะเดียวกันก็ต้องมีการได้ทดลองทำด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดทักษะ และความเข้าใจในระดับจิตใจ จนมีผลต่อพฤติกรรมในอนาคต

ทฤษฎีกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานการทำงานของสมอง (Brain Based Learning Theory : BBL)[8] เน้นกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพื้นฐานการทำงานของสมอง โดยผ่านการรับรู้ข้อมูลที่สอดคล้องกันจากประสาทสัมผัสทั้ง 6 ด้านของมนุษย์ อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เพื่อให้สมองส่วนต่าง ๆ รับรู้และตอบสนองได้สมบูรณ์เพียงพอที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ และเน้นย้ำการทำซ้ำด้วยความถี่ที่สม่ำเสมอในระดับหนึ่ง เพื่อให้สมอสามารถเชื่อมโยงระบบคิดจนก่อให้เกิดเป็นความเคยชิน นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติจนเป็นนิสัย

ตัวอย่างเช่น การที่สมองรับรู้จากการฟังและเห็นไปพร้อม ๆ กับการสัมผัสด้วยการกระทำ ในขณะที่อยู่ในสภาวะอารมณ์ที่ดี เมื่อทำเป็นประจำบ่อยครั้ง สมองจะเชื่อมโยงและบันทึกสัมผัสดังกล่าว และนำไปสู่การปฏิบัติจริงได้ดีกว่าการที่สมองรับรู้จากประสาทสัมผัสเพียงอย่างเดียว เช่นการฟังเท่านั้น หรือการเห็นเท่านั้น โดยที่ประสาทสัมผัสด้านอื่นไม่ได้ทำหน้าที่ไปพร้อม ๆ กัน หรือในบางกรณีประสาทสัมผัสด้านอื่นรับรู้ข้อมูลในสภาพที่ขัดขวางการรับรู้ มีสภาวะกดดันหรือบังคับให้ฟัง ให้เห็น หรือให้ได้ยิน การเรียนรู้นั้นก็จะไม่ถูกนำไปสู่ระบบของการปฏิบัติได้ดีเท่ากับการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กันด้วยประสาททั้ง 6 และในสภาวะที่ผ่อนคลาย เพลิดเพลิน และอบอุ่น ทฤษฎีกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานการทำงานของสมองนี้ให้ความสำคัญกับศักยภาพการทำงานของสมองในเด็กปฐมวัย คือ 0 – 6 ปี ว่าเป็นศักยภาพการทำงานของสมองที่เหมาะที่สุดของชีวิตในการสร้างพื้นฐานทั้งในแนวคิด และแนวปฏิบัติให้กับมนุษย์

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม ศ.ดร. ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้เสนอทฤษฎีที่อธิบายความเกี่ยวข้องระหว่างลักษณะทางจิตกับพฤติกรรมของบุคคลไว้ได้เป็นอย่างดี ทฤษฎีดังกล่าวเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะใช้กับคนไทยในสังคมไทย เพราะผู้สร้างทฤษฎีได้ใช้ความรู้ประสบการณ์ผลงานวิจัยที่เป็นของตนเองและนักวิจัยอื่นทำกับคนไทยในสังคมไทยอย่างกว้างขวางเป็นระยะเวลากว่า 20 ปี โดยเสนอในชื่อ “ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม”[9] ทฤษฎีดังกล่าวได้นำเสนอเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2526 และได้มีการพัฒนามาเป็นลำดับจนปัจจุบันเชื่อว่าเป็นทฤษฎีของไทยที่นำไปสู่การค้นคว้าวิจัยและการประยุกต์เพื่อพัฒนาบุคคลและสังคมได้เป็นอย่างดี

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมเป็นทฤษฎีที่เสนอจิตลักษณะ 8 ประการ ที่อาจเป็นสาเหตุของพฤติกรรมของคนดี เก่ง และมีสุข ของคนไทย ทฤษฎีนี้มีพื้นฐานจากผลการประมวลผลการวิจัย ที่เกี่ยวกับการศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมประเภทต่าง ๆ ของคนไทยทั้งเด็กและผู้ใหญ่ อายุตั้งแต่ 6 ถึง 60 ปี จำนวนหลายสิบเรื่อง

---

[8] ดร.สายฤดี วรกิจโภคาทร, **ครอบครัวคุณธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสารจำกัด, 2552), หน้า 30-31.

[9] ดวงเดือน พันธุมนาวิน, **ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม : การวิจัยและการพัฒนาบุคคล**, กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2538), หน้า 1-3.

และทฤษฎีนี้ได้รับการตรวจสอบและมีผลการวิจัยที่สนับสนุนมาตลอดจนกระทั่งปัจจุบัน ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมนี้มี 3 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นราก ส่วนที่เป็นลำต้น และส่วนที่เป็นดอกและผลของผลไม้

ส่วนแรก คือ ส่วนของดอกและผล เป็นส่วนของพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง ซึ่งแสดงพฤติกรรมการทำความดี ละเว้นความชั่ว ซึ่งเป็นพฤติกรรมของคนดี และพฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันเข็งเพื่อส่วนรวมอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นพฤติกรรมของคนเก่ง พฤติกรรมของคนดีและเก่ง

ส่วนที่สอง คือ ส่วนที่เป็นลำต้น อันเป็นผลจากจิตลักษณะพื้นฐานที่ราก 3 ประการ ประกอบด้วยจิตลักษณะ 5 ประการ ได้แก่

1) เหตุผลเชิงจริยธรรม 2) ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนเอง 3) ความเชื่ออำนาจในตน 4) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ 5) ทัศนคติ ค่านิยม และคุณธรรม ทัศนคติ

จิตลักษณะทั้ง 5 ประการนี้ เป็นสาเหตุของพฤติกรรมที่น่าปรารถนาที่เปรียบเสมือนดอกและผลบนต้นไม้ นอกจากนี้ ศ.ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน ยังเสนอว่า ควรใช้จิตลักษณะทั้ง 5 ประการบนลำต้นร่วมกับจิตลักษณะพื้นฐานที่ราก 3 ประการ

ส่วนที่สาม คือ ราก ประกอบด้วยรากหลัก 3 ราก ซึ่งแทนจิตลักษณะพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ คือ 1) ความเฉลียวฉลาด หรือสติปัญญา 2) ประสบการณ์ทางสังคม 3) สุขภาพจิต

จิตลักษณะทั้ง 3 ประการนี้จะเป็นจิตลักษณะพื้นฐานของจิตลักษณะ 5 ตัวบนลำต้น และเป็นจิตลักษณะพื้นฐานของพฤติกรรมของบุคคลในส่วนที่เป็นดอกและผลด้วย ดังนั้น บุคคลจะต้องมีจิตลักษณะทั้ง 3 ประการนี้ ในปริมาณสูงเหมะสมตามวัย จึงจะทำให้จิตลักษณะอีก 5 ตัวบนลำต้นพัฒนาได้อย่างดี และมีพฤติกรรมที่น่าปรารถนามากด้วย

สรุปได้ว่า ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม เป็นทฤษฎีที่เกิดจากการวิจัยพฤติกรรม และจิตลักษณะของคนไทย ทำให้เห็นแนวทางในการกำหนดเป็นนโยบายเพื่อใช้ในการปลูกฝัง และพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้กับคนไทย และที่สำคัญทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมเป็นทฤษฎีและผลการวิจัยเกี่ยวกับคนไทย ทำโดยคนไทย เพื่อคนไทย ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมก็เปรียบเสมือนแผนที่ ที่สามารถจะเอาไปใช้กำหนดนโยบายหลัก และนโยบายย่อยในการพัฒนาเยาวชน และประชาชนไทยให้เป็นคนดีและเป็นคนเก่งได้

ผลการวิจัย

จากการศึกษารวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์การปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติของโรงเรียนอนุบาลตาก อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก โดยวิเคราะห์ตามรูปแบบการปลูกฝัง การพัฒนา และการส่งเสริม การปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านร่างกาย 2) ด้านสังคม 3) ด้านอารมณ์ 4) ด้านสติปัญญา ซึ่งสรุปได้ ดังนี้

1. รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติของโรงเรียนอนุบาลตาก อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก

1) รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมด้านร่างกายเป็นการเรียนรู้ของประสาทสัมผัสทั้ง 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ของเด็ก ซึ่งนักเรียนปฐมวัยของโรงเรียนอนุบาลตาก ได้รับการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ คือ

(1) การสัมผัส เป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม จากการมองเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การชิมรสสัมผัส การสัมผัสทางกาย และการรับรู้ด้วยใจของเด็ก เช่น แสดงด้วยการโอบกอดจากผู้ปกครอง คุณครู เพื่อแสดงความรัก ความห่วงใย

(2) รักษาความสะอาด ซึ่งการรักษาความสะอาดควรต้องปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทั้งความสะอาดทางกาย และความสะอาดทางใจให้กับเด็ก คือ การรักษาความสะอาดทางกาย เช่นการสวมใส่เสื้อผ้าที่สะอาด ล้างมือ ตัดเล็บ แปรงฟัน อาบน้ำ ส่วนการรักษาความสะอาดทางใจ เช่น มีความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ไม่ลักขโมยของคนอื่น

2) รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมด้านสังคม เป็นปลูกฝังให้เด็กมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมห้อง เพื่อนต่างห้อง และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสิ่งแวดล้อมทาง ซึ่งนักเรียนปฐมวัยของโรงเรียนอนุบาลตาก ได้รับการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ คือ

(1) ความสัมพันธ์ นักเรียนปฐมวัยจะได้รับการปลูกฝังให้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมห้อง และเพื่อนต่างห้อง เช่น เวลาเจอเพื่อนก็ยิ้มแย้มทักทายกัน

(2) มีความรับผิดชอบ มีวินัย เช่น การได้รับหน้าที่เป็นเวรรับผิดชอบประจำวัน ตรงต่อเวลาไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตัวเองและคนอื่น เวลาเข้าแถวก็ต้องไม่แกล้งเพื่อน หรือคุยกันเสียงดัง หรือหยิบสิ่งของจากที่ตรงไหนก็ต้องเอากลับมาไว้ที่เดิม เมื่อทำผิดก็ต้องยอมรับผิด และต้องรู้จักการขอโทษเมื่อตัวเองผิด

3) รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมด้านอารมณ์ เป็นปลูกฝังให้เด็กมีสัมมาคารวะ อ่อนโยน มีสุขภาพจิตดีมีอารมณ์เบิกบานผ่องใส มีความสุขในการเรียนรู้ ซึ่งนักเรียนปฐมวัยของโรงเรียนอนุบาลตาก ได้รับการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ คือ

(1) มีสัมมาคารวะ เช่น เมื่อเจอใครก็ไหว้กล่าวทักทายสวัสดี ยิ้มแย้มแจ่มใส รู้จักกล่าวคำขอโทษ คำขอบคุณ

(2) คิดบวก อารมณ์เบิกบาน สอนให้เด็กคิดดี คิดบวก แล้วพวกเค้าก็จะเกิดความรู้สึกที่ดีต่อเพื่อน ๆ รู้จักใช้คำพูดที่นุ่มนวล ชื่นชมและลงโทษด้วยเหตุและผล ไม่ใช้อารมณ์ตัดสินปัญหา

4) รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมด้านสติปัญญา เป็นปลูกฝังให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจในเหตุผล และคิดแก้ปัญหาได้ ซึ่งนักเรียนปฐมวัยของโรงเรียนอนุบาลตาก ได้รับการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ คือ

(1) คิดเป็นระบบ สอนให้เป็นเด็กรู้จักคิดอย่างมีระบบ คิดเป็นขั้นเป็นตอน เพื่อฝึกให้เด็กคิดเป็น มีความเชื่อมั่นในตัวเอง และกล้าตัดสินใจ เช่น ให้ซ่อมของเล่นเอง หรือดัดแปลงเป็นของเล่นชิ้นใหม่

(2) สังเกต มีเหตุผล สอนให้เป็นเด็กที่รู้จักสังเกตสิ่งรอบตัวเอง มีเหตุผลรู้จักคิดแยกแยะให้ได้ว่าสิ่งไหนสมควรใช้อย่างไร แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้อย่างมีเหตุผล

2. แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาให้กับเยาวชนผ่านการปฏิบัติ

1) แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรมด้านร่างกาย เป็นการเรียนรู้ของประสาทสัมผัสทั้ง 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ของเด็ก ซึ่งนักเรียนปฐมวัยของโรงเรียนอนุบาลตาก เด็ก และเยาวชนทั่วไปจะได้รับการพัฒนาและส่งเสริมการการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ คือ

(1) รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ เป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เด็กรู้จักเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย แม้ว่าอาหารนั้นตัวเองจะไม่ชอบ รวมถึงต้องออกกำลังกายให้ร่างกายแข็งแรงซึ่งมีผลต่อการทรงตัวของเด็กวัยนี้ ฝึกให้เด็กทำงานบ้าน เช่น เก็บกวาดบ้าน ถูบ้าน เอาอาหารให้สัตว์เลี้ยง ปลูกต้นไม้

(2) ประหยัด, พอเพียง สอนเด็กให้เห็นคุณค่าของเงินไม่ว่าจะเป็นเงินมาก หรือเงินน้อย ซื้อของเท่าที่จำเป็น อยากได้อะไรต้องเก็บเงินซื้อเอง ทำให้เด็กเห็นคุณค่าของเงิน และภูมิใจที่สามารถซื้อของเองได้ด้วยกำลังทรัพย์ของตนเอง ก็จะรู้จักถนอมรักษาสิ่งนั้น ๆ

2) แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรมด้านสังคม เป็นปลูกฝังให้เด็กมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมห้อง เพื่อนต่างห้อง และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสิ่งแวดล้อมทาง ซึ่งนักเรียนปฐมวัยของโรงเรียนอนุบาลตาก เด็ก และเยาวชนทั่วไปจะได้รับการพัฒนาและส่งเสริมการการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ คือ

(1) การมีส่วนร่วม ให้เด็กมีส่วนร่วมในการดูแลบริเวณโรงเรียน ช่วยกันรักษาสมบัติของโรงเรียน และสร้างนิสัยการร่วมทำงานกับคนอื่น

(2) การแบ่งปัน สอนให้เด็ก รู้จักแบ่งปัน และมีการแชร์ประสบการณ์ที่ดี ๆ

3) แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรมด้านอารมณ์ เป็นปลูกฝังให้เด็กมีสัมมาคารวะ อ่อนโยน มีสุขภาพจิตดีมีอารมณ์เบิกบานผ่องใส มีความสุขในการเรียนรู้ ซึ่งนักเรียนปฐมวัยของโรงเรียนอนุบาลตาก เด็ก และเยาวชนทั่วไปจะได้รับการพัฒนาและส่งเสริมการการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ คือ

(1) เมตตา จิตอาสา สอนเด็กด้วยความรักความเมตตา เมื่อเด็กได้รับสิ่งนี้จากเรา เขาก็จะสะท้อนความรู้สึกนี้ไปสู่คนอื่นได้โดยง่าย มีจิตอาสา บำเพ็ญประโยชน์ เพื่อช่วยเหลือคุณครู หรือผู้ปกครอง

(2) สติ สวดมนต์ สอนเด็กให้มีสติไม่ตื่นกลัวโรคระบาด มีสติกับตัวตลอดเวลาไม่เหม่อลอย ไม่มีอารมณ์ฟุ้งซ่าน ฝึกให้รู้จักคิด ใช้สติสมาธิรับรู้การเปลี่ยนแปลง สอนให้รู้จักทำบุญตักบาตร ทำสมาธิ สวดมนต์ แผ่เมตตา

4) แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรมด้านสติปัญญา เป็นปลูกฝังให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจในเหตุผล และคิดแก้ปัญหาได้ ซึ่งนักเรียนปฐมวัยของโรงเรียนอนุบาลตาก เด็ก และเยาวชนทั่วไปจะได้รับการพัฒนาและส่งเสริมการการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ คือ

(1) จินตนาการ สติปัญญา คิดอย่างสร้างสรรค์ ให้คิดบวก รู้จักคิดให้เหมาะสมกับวัย มีสติสัมปชัญญะเพื่อรับรู้ต่อการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และแก้ปัญหาด้วยสติปัญญา ยอมรับความเป็นจริง รู้จักรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น และฟังอย่างมีสติอย่างมีมารยาท

(2) วิเคราะห์ สอนให้เด็กรู้จักการวิเคราะห์เปรียบเทียบ ฝึกให้แก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง ได้ใช้ความพยายามที่จะแก้ปัญหาด้วยตัวเอง

การอภิปรายผล

รูปแบบการปลูกฝัง การพัฒนา และการส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ ในด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านอารมณ์ และด้านสติปัญญา ให้กับนักเรียนปฐมวัยของโรงเรียนอนุบาลตาก เด็ก และเยาวชนของสังคมอื่น ๆ สามารถสรุปเป็นด้านต่าง ๆ ได้ ดังนี้

1) เด็กที่ได้รับการปลูกฝัง พัฒนา และส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาทางด้านร่างกาย จะเป็นเด็กที่ร่างกายมีความพร้อมสมบูรณ์ คือ มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ช่วยเหลือตัวเองได้ ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมรอบตัว และสามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างปกติสุข ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ **ดร.สายฤดี วรกิจโภคาทร**[10] ได้กล่าวไว้ว่า ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 6 เพื่อให้สมองเด็กได้รับรู้จากสัมผัสทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งทั้งหมดนั้นสอดคล้องกับการปรับตัวของเด็กในฐานะที่เป็นสิ่งมีชีวิตในระยะตัวอ่อนที่มีศักยภาพในการเรียนรู้เร็ว เพราะต้องปรับตัวให้เข้ากับชีวิตในโลกใหม่ เพื่อความอยู่รอด ส่งผลให้เด็กยิ่งเล็กยิ่งเรียนรู้อย่างรวดเร็ว ละเอียดซับซ้อนมาก เพียงแต่ยังสื่อสารกับใครไม่ได้มาก เพราะกฎธรรมชาติให้โอกาสทุกสัมผัสของร่างกายรับรู้ข้อมูลที่เข้ามาทั้งหมดอย่างรวดเร็ว สิ่งเหล่านี้ เพื่อสร้างความหมาย ส่งต่อและประสานเชื่อมโยง เพื่อทำความรู้จักและเข้าใจในทุกสรรพสิ่งที่เป็นสัมผัสของชีวิตในระยะแรก สิ่งเหล่านี้จะสะสมรากฐานของเหตุผลพื้นฐานและสร้างพื้นฐานระบบคิดต่อสิ่งรอบข้างในอนาคต

2) เด็กที่ได้รับการปลูกฝัง พัฒนา และส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาทางด้านสังคม จะเป็นเด็กที่มีความเมตตาต่อตัวเอง และผู้อื่น คือ เป็นเด็กที่รู้จักรักตัวเอง และรู้จักเห็นอกเห็นใจคนอื่น มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี ไม่เบียดเบียนคนอื่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างที่อยากให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อตัวเรา แบ่งปันน้ำใจให้คนรอบตัว ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ **พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)**[11] ได้กล่าวไว้ว่า ในการพัฒนาคนต้องอาศัยหลักการที่เป็นองค์รวมของศีล สมาธิ และปัญญา แต่เมื่อถึงขั้นของการพิจารณาผลหรือขั้นการวัดผลแห่งการพัฒนาต้องแยกเป็น 4 ด้าน หรือภาวนา 4” เพื่อพิจารณาให้ชัดเจนเป็นด้าน ๆ ไปว่าด้านใดเกิดผลอย่างไร ได้แก่ 1) กายภาวนา เป็นการพัฒนาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่เป็นกายภาพหรือทางด้านวัตถุ 2) ศีลภาวนา เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับ

---

[10] สายฤดี วรกิจโภคาทร, **ครอบครัวคุณธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสารจำกัด, 2552), หน้า 30-31.

[11] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **การพัฒนาจริยธรรมตามแนวคิดเชิงพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), หน้า 5.

สิ่งแวดล้อมทางด้านสังคม ด้านเพื่อนมนุษย์ร่วมทั้งสัตว์ทั้งหลาย 3) จิตตภาวนาเป็นการพัฒนาด้านจิตใจที่อาศัยสมาธิเป็นตัวแกนในการฝึก และมีบทบาทออกมาทางเจตจำนง 4) ปัญญาภาวนา เป็นการพพัฒนาทางด้านปัญญาความรู้ ความเข้าใจ คิดได้หยั่งเห็น และยังสอดคล้องกับแนวความคิดของ **โกวิท ประวาลพฤกษ์ และภณิดา คูสกุล**[12]ได้กล่าวไว้ว่าการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม มีองค์ประกอบสำคัญในการปลูกฝัง 3 ประการ คือ 1) องค์ประกอบด้านปัญญาหรือความรู้ หมายถึงความรู้ความเข้าใจทางคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเด็กจะต้องเรียนรู้ว่าเขาควรจะปฏิบัติอย่างไร ความรู้นี้อาจเกิดจากการได้รับประสบการณ์การใช้เหตุผลและเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้เช่นนี้ต้องอาศัยสติปัญญาเป็นส่วนประกอบสำคัญ 2) องค์ประกอบทางด้านพฤติกรรมหรือลักษณะนิสัย หมายถึง การปลูกฝังทางคุณธรรมจริยธรรมจนเกิดเป็นลักษณะนิสัย เช่นเดียวกับการจะสร้างคนในเป็นนักดนตรี คนผู้นั้นต้องเล่นเครื่องดนตรีจนเกิดความชำนาญ มนุษย์จะเป็นมนุษย์ได้ก็ด้วยการฝึกฝนให้เติบโตขึ้นมาอย่างเป็นมนุษย์ คุณธรรมจริยธรรมก็เช่นกันต้องการการปฏิบัติอยู่เสมอจึงจะเป็นผู้มีทักษะ และเจตคติทางคุณธรรมจริยธรรม 3) องค์ประกอบทางด้านอารมณ์ความรู้สึกหรือจิตใจ หมายถึง การมีความรู้ และลักษณะนิสัยทางคุณธรรมจริยธรรมมิใช่หัวใจของการฝึกคุณธรรม ดังที่อริสโตเติล ได้กล่าวไว้ว่า คุณธรรมมิใช่เป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ตั้งแต่เกิด แต่คุณธรรมเป็นภาวะทางจิตใจที่จะทำดีหรือชั่ว การสร้างจิตใจที่มีคุณธรรมหรือการฝึกภาวะทางจิต ให้มุ่งที่จะทำดีจึงเป็นกลไกสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

3) เด็กที่ได้รับการปลูกฝัง พัฒนา และส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาทางด้านอารมณ์ จะเป็นเด็กน่ารัก มีจริตที่เหมาะสมตามวัย คือ เป็นเด็กมีสัมมาคารวะ ยิ้มแย้มแจ่มใส คิดบวก ไม่ใช้อารมณ์ตัดสินปัญหา มีจิตอาสา ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ **ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน**[13] ได้กล่าวไว้ว่า ในการพัฒนาคุณภาพของเยาวชน และประชาชนไทยนั้น จุดมุ่งหมายในการพัฒนา คือ ต้องการให้เป็นคนดีและคนเก่ง ซึ่งหมายถึงการเป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรมสูง และการทำงานอย่างขยันขันแข็ง และการทำหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบอยู่ รวมถึงพฤติกรรมส่วนตัวที่ต้องใช้ความมีระเบียบวินัย และการควบคุมตนเอง ซึ่งตรงกับหลักจิตลักษณะ 8 ประการของทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม คือ 1) ทัศนคติ คุณธรรม ค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่กำลังพิจารณาอยู่นั้น 2) เหตุผลเชิงจริยธรรม หรือการเห็นแก่ผู้อื่นส่วนรวมและหลักสากลมากกว่าการเห็นแก่ตัว 3) ลักษณะมุ่งอนาคตสามารถคาดการณ์ไกล และสามารถควบคุมตนให้อดได้รอได้อย่างเหมาะสม 4) ความเชื่ออำนาจในตนว่าทำดีได้ดี ทำชั่วจะต้องได้รับโทษ 5) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ หรือความมุมานะบากบั่นฝ่าฟันอุปสรรคจนประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ว่าไว้ 6) สติปัญญาคือความเฉลียวฉลาดเหมาะสมกับอายุ เมื่อเป็นผู้ใหญ่ก็มีความสามารถทางการคิดที่เป็นนามธรรมขั้นสูงได้ 7) ประสบการณ์ทางสังคม หมายถึง การเข้าใจมนุษย์และสังคม รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา 8) มีสุขภาพจิตดี หมายถึง การมีความวิตกกังวลน้อย หรือในปริมาณที่เหมาะสมกับเหตุการณ์

---

[12] โกวิท ประวาลพฤกษ์ และภณิดา คูสกุล, **พัฒนาการของจริยศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ 15, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2552), หน้า 9-21.

[13] ดวงเดือน พันธุมนาวิน, ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม : การวิจัยและการพัฒนาบุคคล, กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2538), หน้า 48.

4) เด็กที่ได้รับการปลูกฝัง พัฒนา และส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาทางด้านสติปัญญา จะเป็นเด็กฉลาดและใช้ความฉลาดในทางที่ถูก คือ จะเป็นเด็กฉลาดแต่ไม่โกง เป็นเด็กช่างสังเกต มีเหตุผล มีจินตนาการ คิดอย่างสร้างสรรค์ และวิเคราะห์ปัญหาได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ **พระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน)**[14] ได้กล่าวไว้ว่า โรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหาร และคณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิถีการทำงาน วิถีชีวิต วิถีการเรียนรู้ วิถีวัฒนธรรมต่าง ๆ ตามหลัก “ไตรสิกขา” ที่นำไปสู่ “ปัญญา” วิถีชีวิตที่ดีงามตามหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ด้าน” คือ 1) ศีล (พฤติกรรม) มีกิริยามารยาท กิน อยู่ ดู ฟัง เป็นรู้จักพิจารณาเลือกเสพสิ่งบริโภค และสื่อต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ด้วยปัญญารู้จักความพอดี พอประมาณ ในการแสวงหาบริโภค สะสมสิ่งต่าง ๆ ปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ภายนอกที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดวินัยในตนเองไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นโดยมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตมีชีวิตที่สัมพันธ์ด้วยดีกับบุคคลครอบครัว ชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อม 2) จิตใจ (สมาธิ) มีสมรรถภาวะที่ดี คือ มีสมาธิ มีความตั้งมั่นเข้มแข็ง มุ่งมั่นทำดี ด้วยจิตใจกล้าหาญ อดทน สู้สิ่งยาก ขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อสามารถฟันฝ่าอุปสรรคผ่านความยากลำบากไปได้ พึ่งตนเองได้มีคุณภาวะ คือ มีความกตัญญูรู้คุณ มีจิตใจเมตตา กรุณาโอบอ้อมอารีมีน้ำใจ ละอายชั่วกลัวบาป ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ กล้ารับผิด เกิดจิตที่เป็นบุญกุศลอย่างสม่ำเสมอ มีสุขภาวะที่ดี คือมีความสุข ความร่าเริง เบิกบาน มองโลกในแง่ดี มีกำลังใจ เกิดแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ ในการร่วมกิจกรรมงานต่าง ๆ 3) ปัญญา มีศรัทธาเลื่อมใสและมีความเข้าใจในพระรัตนตรัย ในกฎแห่งกรรม และในหลักบาปบุญคุณโทษมีทักษะและอุปนิสัยในการเรียนรู้ที่ดี จูงใจ ใฝ่รู้ รู้จักการค้นคว้า การจดบันทึกให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การคิดวิเคราะห์ประมวลผล สามารถนำเสนอถ่ายทอดได้ทั้งแบบกลุ่มและรายบุคคล มีทักษะชีวิตเท่าทันต่อสิ่งเร้าภายนอก และกิเลสภายในตนสามารถแก้ปัญหาชีวิตได้ สามารถนาหลักธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้มีฐานชีวิตที่ดีมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติธรรม เกิดปัญญาเข้าใจในสัจธรรมในชีวิตได้ตามวุฒิภาวะของตน สามารถต่อยอดพัฒนาไปสู่การปฏิบัติธรรมให้เกิดความเจริญงอกงามในธรรมที่สูงยิ่งขึ้นไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ : กรณีศึกษาโรงเรียนอนุบาลตาก อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก” ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่ควรกำหนดเป็นนโยบาย เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องนำไปใช้ ดังต่อไปนี้

[14] พระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน), **คู่มือดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ**, (พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562), หน้า 8-9.

1) การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาควรได้รับการพัฒนาและส่งเสริมอย่างต่อเนื่องตั้งแต่วัยเด็กเป็นต้นไป

2) การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา ต้องได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่าย ทุกหน่วยงานหรือทุกองค์กร ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันการเมืองการปกครอง ชุมชนท้องถิ่น กลุ่มธุรกิจเอกชน และสื่อสารมวลชน

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1) ควรจัดกิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรมให้เด็กได้รู้จักช่วยเหลือตัวเอง รักษาความสะอาด รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ออกกำลังกาย รู้จักประหยัด อดออม และพอเพียง

2) ควรจัดกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนและสิ่งแวดล้อม ปลูกฝังความรับผิดชอบ มีวินัย การมีส่วนร่วม ฝึกให้เด็กทำกิจกรรมกลุ่ม และฝึกให้รู้จักการแบ่งปัน

3) ควรจัดกิจกรรมเสริมสร้างลักษณะนิสัยให้เด็กมีสัมมาคารวะ ยิ้มแย้มแจ่มใส อารมณ์เบิกบาน สอนให้เด็กคิดดี คิดบวก มีเมตตา จิตอาสา บำเพ็ญประโยชน์ สอนให้รู้จักทำบุญตักบาตร ทำสมาธิ สวดมนต์ แผ่เมตตา

4) ควรจัดกิจกรรมฝึกเด็กให้รู้จักคิดอย่างมีระบบ คิดเป็นขั้นเป็นตอน มีความเชื่อมั่นในตัวเอง และกล้าตัดสินใจ สังเกต มีเหตุผล คิดอย่างสร้างสรรค์ ให้คิดบวก รู้จักคิดให้เหมาะสมกับวัย ฝึกเด็กให้รู้จักการวิเคราะห์เปรียบเทียบ ฝึกให้แก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง ได้ใช้ความพยายามที่จะแก้ปัญหาด้วยตัวเอง

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติ : กรณีศึกษาโรงเรียนอนุบาลตาก อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก” ผู้วิจัยขอเสนอให้ผู้สนใจได้นำไปศึกษาวิจัยต่อไปเป็นประเด็น ดังนี้

1) ควรมีการศึกษาแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเด็กในระดับที่สูงขึ้น

2) ควรมีการศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเด็กให้เหมาะสมตามวัย

3) ควรมีการศึกษาเชิงทดลองรูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของเด็กปฐมวัยในแต่ละระดับชั้น เพื่อให้การปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาเหมาะสมตามช่วงอายุ

4) ควรมีการประเมินพฤติกรรมคุณธรรมจริยธรรมของเด็กปฐมวัย โดยให้ครูและผู้ปกครองเป็นผู้ประเมินควบคู่ไปด้วยกันเพื่อนำ ผลมาเปรียบเทียบพฤติกรรมจริยธรรมของเด็กปฐมวัยว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ (กรมวิชาการ). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2552.

โกวิท ประวาลพฤกษ์ และภณิดา คูสกุล. **พัฒนาการของจริยศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 15. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2552.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. **ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม : การวิจัยและการพัฒนาบุคคล**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2538.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2553.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **การพัฒนาจริยธรรมตามแนวคิดเชิงพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติมช่วงที่ 1/ยุติ)**. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, 2554.

พระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน). **คู่มือดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ**. พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562.

วิทวัฒน์ ขัตติยะมานะ. **เอกสารประกอบการสอนวิชาคุณลักษณะและจรรยาบรรณครู**. ภาควิชาหลักสูตรและการสอน: คณะศึกษาศาสตร์:มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2556.

สายฤดี วรกิจโภคาทร. **ครอบครัวคุณธรรม**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสารจำกัด, 2552.

สำนักงานเลขาธิการสภา สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา. **รายงานเบื้องต้นการเสริมสร้างคุณธรรมในระบบการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: วี.ที.ซี.คอมมิวนิเคชั่น, 2550.

แสงเดือน ผ่องพุฒ. สื่อสังคมออนไลน์ : แนวทางการนำมาประยุกต์ใช้. **บทความวิชาการ**. สำนักวิชาการสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. ปีที่ 3 ฉบับที่ 20, 2556.

อุดม เพชรสังหาร. **เชลล์กระจกเงากับการเรียนรู้การเลียนแบบ**. อ้างใน ดร.สายฤดี วรกิจโภคาทร, ครอบครัวคุณธรรม. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสารจำกัด, 2552.

พระพุทธศาสนากับการจัดการความเครียด
Buddhism and Stress Management

กันยารัตน์ รินศรี
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอเรื่องความเครียด สาเหตุ ผลกระทบ และแนวทางในการแก้ไขปัญหา ทั้งในแง่วิทยาศาสตร์ และ พระพุทธศาสนา พบว่าพระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่ช่วยสอนให้ผู้คนพ้นจากความทุกข์ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ คือการมีสติในการดำเนินชีวิตโดยใช้หลักวิปัสสนากรรมฐาน หรือสติปัฏฐาน 4 หลักธรรมนี้จะช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากความผิดพลาดในการเรียนหรือการทำงานและสามารถเผชิญหน้ากับปัญหาต่างๆ ที่อาจเข้ามาได้ตลอดเวลา ทำให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมเป็นคนที่มีสภาพจิตใจที่ดี ไม่เครียดและยังสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้ด้วย ทำให้การเรียนหรือการทำงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : พุทธศาสนา, การจัดการ, ความเครียด

Abstract

This article is an analysis of the concepts of stress in Buddhism. In concepts of the meaning of stress. The cause of stress and the way to manage of stress. In Scientific concept and Budhism concept. Found that Buddhism has principles to teach people to be free from suffering. The consciousness in living by using Vipassana, Meditation or Mindfulness 4. This principle help prevent and solve the problems from errors in study or work and solve the various problems all the time. The living in society with a good mental state and not stressful, can help others study or work more efficiently.

Keyword : Buddhism, Stress, Management

บทนำ

ปัจจุบันผู้คนมีการดำเนินชีวิตด้วยความเร่งรีบมีการแข่งขันกันในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตในสังคมทำให้ผู้คนในสังคมปัจจุบันเกิดการปรับตัวหลายๆ ด้านเพื่อให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา อันได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมจากการโยกย้ายถิ่นที่อยู่เพื่อศึกษาต่อหรือทำงานที่ใหม่ทำให้ต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่ การควบคุมและป้องกันโรคระบาด ไวรัสโคโรน่า หรือ โรคโควิด 19 ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำลงซึ่งส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางอาชีพ ตำแหน่งหน้าที่ในการทำงานหรือการถูกเลิกจ้างงาน การเปลี่ยนแปลงทางด้าน

การเมืองการปกครองและความขัดแย้งทางด้านการเมืองล้วนเป็นปรากฏการณ์ในสังคมที่ทำให้ประชาชนมีความวิตกกังวลทางด้านในการเมือง เป็นต้น ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ล้วนนำไปสู่ปัญหาความเครียดให้กับผู้คนในปัจจุบัน สุวรรณา อนุสันติ[1] กล่าวถึงต้นเหตุของความเครียดว่าเกิดจากการที่บุคคลต้องเผชิญกับความกดดันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว หรือการดำเนินชีวิตที่สับสนวุ่นวาย สาเหตุเหล่านี้ทำให้เกิดความเครียดได้ทั้งสิ้น

ในการเรียนหรือการทำงานผู้คนมักประสบปัญหาความเครียดทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว บางคนอาจเกิดความเครียดในระดับต่ำซึ่งยังคงเรียนหรือทำงานได้ แต่สำหรับบางคงอาจเกิดความเครียดในระดับที่สูงที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนหรือการทำงาน ภาวะความเครียดดังกล่าวส่งผลกระทบทางลบก่อให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ต่อร่างกาย[2] ได้แก่ ทำให้เกิดอาการมึนงง ปวดเมื่อยตามกล้ามเนื้อ ปวดศีรษะ แน่นท้อง เบื่ออาหาร นอนหลับยาก หัวใจเต้นเร็ว หูอื้อ มือเย็น อ่อนเพลีย ท้องร่วง ท้องผูก คลื่นไส้อาเจียน ปวดท้อง และอาการที่ส่งผลด้านจิตใจ ได้แก่ ความวิตกกังวล สมาธิสั้น หลงลืมง่าย ขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความจำไม่ดี ไม่สามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ในทางด้านอารมณ์ ทำให้เป็นคนโกรธง่าย วิตกกังวล ร้องไห้ ซึมเศร้า ท้อแท้หงุดหงิด มองโลกในแง่ร้าย นอนไม่หลับ กัดเล็บหรือดึงผมตัวเอง อีกทั้งการแสดงพฤติกรรมเมื่อเกิดความเครียด ได้แก่ การรับประทานอาหารมากจนส่งผลให้เกิดโรคอ้วน ทำให้เป็นคนติดบุหรี่ติดสุรา พูดจาโผงผาง ชอบเปลี่ยนงานบ่อยและชอบแยกตัว เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นผลกระทบทางด้านลบต่อตนเองและผู้อื่น

ความเครียดจากการเรียนหรือการทำงานนอกจากจะส่งผลกระทบถึงสุขภาพของตัวเองแล้วยังส่งผลไปถึงคนที่อยู่รอบข้าง ได้แก่ เพื่อนในชั้นเรียน เพื่อนร่วมงาน ตลอดจนถึงคนในครอบครัว หากไม่สามารถจัดการกับความเครียดได้อาจหาทางออกที่ไม่เหมาะสม เช่น การดื่มสุรา การติดยาเสพติดต่างๆ และนำไปสู่การขาดสติอาจจะถึงขั้นไปทำร้ายร่างกายผู้อื่นได้ ดังที่เป็นข่าว อาทิ นักเรียน/นักศึกษาเครียดกับผลการเรียนจนถึงขั้นฆ่าตัวตาย ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความเครียดจากการที่ถูกผู้บังคับบัญชาบังคับให้ทำงานที่ตนไม่อยากทำจึงใช้อาวุธปืนสังหารผู้บังคับบัญชาเพราะความโกรธและขาดสติ

นอกจากนี้หากความเครียดที่ถูกเก็บกดเอาไว้นานๆ อาจทำให้กลายเป็นผู้ป่วยทางจิตประสาทได้ทำให้เป็นภาระกับครอบครัวที่ต้องดูแลบำบัดรักษาผู้ป่วย หรือบางคนอาจคิดสั้นแก้ปัญหาความเครียดด้วยการฆ่าตัวตาย ปัญหาเหล่านี้จึงเป็นปัญหาสำคัญที่ควรหาทางป้องกันแก้ไขและหาแนวทางในการลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อบุคคลหรือส่วนรวมให้น้อยที่สุด ที่ผ่านมาแม้ว่าจะมีหลายหน่วยงานร่วมกันแก้ไขปัญหาความเครียดอย่างต่อเนื่อง เช่น กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข การช่วยเหลือของโรงพยาบาลต่างๆ นักจิตวิทยา พระภิกษุสงฆ์ ครู/อาจารย์ในสถานศึกษาต่างๆ เช่น ครูแนะแนว แม้กระทั่งการรณรงค์ให้สร้างความรักความอบอุ่นต่อกันในครอบครัว แม้กระนั้นปัญหาที่เกิดจากความเครียดก็ยังมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น

---

[1] สุวรรณา อนุสันติ, **บริหารความเครียด,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 1.

[2] กัญญา ธัญมันตา, **สุขภาพจิตและมนุษยสัมพันธ์ในชุมชน,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2546), หน้า 154-156.

ความหมายของความเครียด

ความเครียด หมายถึง ปฏิกิริยาที่ร่างกายและจิตใจแสดงออกมาจากการถูกกดดันและไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เผชิญอยู่ได้ จึงทำให้มีการตอบสนองทางกายและจิตใจที่ผิดปกติ ทั้งทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก ความเจ็บป่วยทางกายและการสนองตอบทางสังคม

ความหมายของความเครียดในทางพระพุทธศาสนา มิได้ปรากฏโดยตรงในพระไตรปิฎก แต่จากพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พ.ศ. 2546 พบว่า คำที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “ความเครียด” คือ คำว่า “ทุกข์” [3] “โรค” [4] และ “วิตก” [5] กล่าวคือ ตรงกับความทุกข์ในความหมายที่ว่าเป็นสภาพที่ทนได้ยากทนได้ยาก บีบคั้น เป็นความรู้สึกไม่สบายใจ หรือ โทมนัส ในทุกขเวทนา ส่วนที่มีความหมายตรงกับคำว่าโรค คือความเสียดแทงแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ โรคกาย กับโรคใจ และมีความหมายตรงกับความวิตกเป็นความนึกคิดในความหมายทางลบ ได้แก่ คิดจับจดฟุ้งซ่าน (วิตกจริต) คิดเป็นทุกข์หนักใจ (ปริวิตก) คิดไปในทางกาม หาทางปรนปรือตน (กามวิตก) ความคิดนึกในทางขัดเคือง (พยาบาทวิตก) และคิดในทางเบียดเบียนผู้อื่น (วิหิงสาวิตก)

สาเหตุของความเครียด

สาเหตุของความเครียด เกิดจาก 3 กลุ่มใหญ่ คือ 1) สาเหตุทางกายและสังคมเมื่อเจอภัยคุกคามต่าง ๆ ที่มีต่อความสุขสบายทางกาย และเกิดความเครียดทางสังคมหรือทางใจกับเหตุการณ์ที่น่ายินดีหรือไม่น่ายินดี 2) สาเหตุของความเครียดจำแนกตามกลุ่มอายุ ได้แก่ วัยเด็ก วัยรุ่น วัยทำงาน วัยสูงอายุ กล่าวคือ วัยเด็กมีโอกาสที่จะเผชิญความเครียดจากการถูกเร่งรัดในการศึกษา เล่าเรียน ปัญหาครอบครัวแตกแยก การขาดความอบอุ่นทางใจ เพราะพ่อแม่ไม่ค่อยมีเวลาให้กับลูก เนื่องจากต้องดิ้นรนทำมาหากิน เป็นต้น วัยรุ่นมักเกิดความเครียดจากการแข่งขันด้านการศึกษาโดยเฉพาะในช่วงเวลาการสอบเอ็นทรานซ์ ความรู้สึกด้อยไม่เท่าเทียมกันในด้านความเป็นอยู่และสภาพสังคม ทำให้วัยรุ่นกลุ่มนี้ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่สามารถเข้าร่วมสังคมกับเพื่อนฝูงได้ เป็นต้น วัยทำงานมักเกิดจากสภาพการณ์แข่งขันกันสูงในด้านการทำงานและการดำรงชีวิตตลอดจนค่านิยมทำงานอย่างทุ่มเทจนเกินกำลัง มีเวลาพักผ่อนไม่เพียงพอ เพื่อรายได้ที่สูงขึ้น เป็นต้น วัยสูงอายุ มักมาจากความอ้างว้าง เปล่าเปลี่ยว การถูกทอดทิ้งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยว ซึ่งเป็นผลมาจากการอพยพย้ายถิ่น และการเปลี่ยนแปลงลักษณะของครอบครัวจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยว และ 3) สาเหตุของความเครียดจำแนกตามกลุ่มเสี่ยง กลุ่มที่เสี่ยงต่อความเครียดมากที่สุด ได้แก่ กลุ่มคนยากจน ที่จัดเป็นผู้ด้อยโอกาสทางสังคม กลุ่มผู้ป่วยร้ายแรง โดยเฉพาะผู้ติดเชื้อ HIV และผู้ป่วยเอดส์

---

[3] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ : ฉบับประมวลศัพท์,** (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์, 2546).

[4] บรรจบ บรรณรุจิ, 2545, บทความ **“แนวคิดตะวันออกกับการเผชิญความเครียด ศูนย์วิจัยวิทยาศาสตร์จิตวิทยาตะวันออก-ตะวันตก”**, เอกสารการประชุมทางวิชาการวิกฤตความเครียดของสังคมไทย ครั้งที่ 2, (คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 43-44 .

[5] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), เรื่องเดียวกัน.

ซึ่งนอกจากจะเครียดเพราะเป็นโรคที่ยังไม่มียารักษาแล้ว ยังต้องเผชิญหน้ากับการถูกปฏิเสธไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม กลุ่มผู้ย้ายถิ่นที่ขาดคุณสมบัติในด้านความทันสมัยจะประสบกับความล้มเหลวในการปรับตัวให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ และกลุ่มผู้ประกอบอาชีพบางอาชีพ เช่น พนักงานขับรถ ซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องผจญกับสภาพอากาศที่ร้อนอบอ้าว ควันจากท่อไอเสีย และเสียงดัง รวมทั้งผู้ขับรถบรรทุก 10 ล้อต่าง ๆ ต้องทำงานหนักวันละหลายชั่วโมง มีเวลาพักผ่อนน้อย สวัสดิการน้อย จึงก่อให้เกิดความเครียดสูง ตลอดจนอาชีพที่ต้องทำงานเป็นกะ อาชีพที่เสี่ยงอันตราย เป็นต้น ล้วนแต่เป็นสาเหตุของความเครียดทั้งสิ้น

ระดับของความเครียด ที่มีความรุนแรงไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับการยอมรับและความสามารถในการปรับตัวบุคคลที่แตกต่างกัน ซึ่งความเครียดแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) ความเครียดระดับต่ำ เป็นภาวะที่มีความเครียดอยู่เล็กน้อยพบได้ในชีวิตประจำวันมีสาเหตุมาจากเหตุการณ์เพียงเล็กน้อย ความเครียดในระดับต่ำจะช่วยให้บุคคลมีการต่อสู้ดิ้นรนให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เพื่อการอยู่รอดและเป็นการสอนให้บุคคลรู้จักกับการแก้ปัญหา รวมถึงการคิดริเริ่มสร้างสรรค์เพื่อให้พ้นจากสภาพที่เป็นอยู่ 2) ความเครียดระดับกลาง เป็นภาวะที่มีความเครียดรุนแรงกว่าชนิดแรกอาจเกิดเป็นชั่วโมงจนกระทั่งเป็นวัน เช่น ความเครียดจากการทำงานหนักทำงานมากเกินไป ความเครียดระดับกลางถือว่าเป็นสัญญาณเตือนภัย ซึ่งต้องรีบหาและขจัดสาเหตุหรือผ่อนคลายความเครียดลง หากทำได้ในระยะเวลาอันสั้นร่างกายและจิตใจก็จะกลับเข้าสู่ภาวะปกติ ถ้าปล่อยให้ความเครียดเพิ่มขึ้น 3) ความเครียดระดับรุนแรง ความเครียดชนิดนี้จะแสดงอาการอยู่นานเป็นสัปดาห์ เป็นเดือนหรือเป็นปี มีสาเหตุมาจากการสูญเสียคู่ครอง การเจ็บป่วยอย่างร้ายแรง การสูญเสียอวัยวะ เป็นต้น ทำให้คนมีความก้าวร้าวรุนแรง หรือซึมเศร้า หรือวิกลจริต ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ และเกิดความเจ็บป่วยเกิดขึ้นทำให้การดำเนินชีวิตผิดปกติ

สาเหตุของความเครียดในทางพระพุทธศาสนา เกิดจากอายตนะภายนอกสัมผัสกับอายตนะภายในแล้วจึงเกิดเวทนา ซึ่งความเครียดก็คือทุกข์เวทนาเป็นความไม่สบายใจ เมื่อได้ประสบกับอารมณ์ที่ไม่น่ารักและไม่น่ายินดี เมื่อมีทุกขเวทนาเกิดขึ้น คนเราต้องหาวิธีการต่าง ๆ ในการปรับตัวเพื่อทำให้เกิดความสุขจึงเป็นเหตุให้เกิดตัณหาได้ ในชีวิตประจำวันมีสิ่งเร้ามากมายที่มากระทบกับคนเราทั้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ มีทั้งสิ่งที่น่ารักและน่ายินดี สิ่งที่ไม่น่ารักและไม่น่ายินดี รวมทั้งสิ่งที่ทำให้รู้สึกเฉย ๆ พุทธศาสนาเรียกสิ่งเร้าเหล่านี้ว่า “อารมณ์” หรือ “อายตนะภายนอก” ซึ่งเป็นสิ่งให้จิตใจยึดติด ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สิ่งที่ถูกต้องกาย) และธรรมารมณ์ (สิ่งที่ใจนึกคิด) อารมณ์หรือสิ่งเร้าเหล่านี้จะมากระทบกับอวัยวะรับสัมผัส ซึ่งทางพุทธศาสนาเรียกว่า อายตนะภายใน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เมื่ออายตนะภายนอกสัมผัสกับอายตนะภายในก็จะเกิดความรู้แจ้งอารมณ์ทางทวารนั้น ๆ เช่น รูปกระทบตา เกิดความรู้อารมณ์ทางตา เรียกว่า จักขุวิญญาณ เสียงกระทบหู เกิดความรู้อารมณ์ทางหู เรียกว่า โสตวิญญาณ กลิ่นกระทบจมูก เกิดความรู้อารมณ์ทางจมูก เรียกว่า ฆานวิญญาณ รสกระทบลิ้น เกิดความรู้อารมณ์ทางลิ้น เรียกว่า ชิวหาวิญญาณ สิ่งที่ถูกต้องกายกระทบกาย เกิดความรู้อารมณ์ทางกาย เรียกว่า กายวิญญาณ และสิ่งที่ใจนึกคิดกระทบใจ เกิดความรู้อารมณ์ทางใจ เรียกว่า มโนวิญญาณ [6]

[6] จำลอง ดิษยวณิช และพริ้มเพรา ดิษยวณิช, เรื่องเดียวกัน, หน้า 332-334.

การประชุมพร้อมกันของ 1) อายตนะภายใน 2) อายตนะภายนอก และ 3) วิญญาณ เมื่อผัสสะเกิดขึ้นแล้วก็จะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา ดังนั้นเมื่ออายตนะภายนอกกับอายตนะภายในและวิญญาณมาประชุมพร้อมกันเมื่อใดก็จะเกิดผัสสะ (การกระทบ) เมื่อนั้น เมื่อมีผัสสะก็ต้องมีเวทนา (การเสวยอารมณ์) เกิดตามมาทุกครั้งไป เพราะทั้งผัสสะและเวทนาเป็นเจตสิกที่เกิดร่วมกับจิตทุกดวง

โดยธรรมชาติเวทนาหรือการเสวยอารมณ์มีอยู่ 3 อย่าง คือ

1. ความรู้สึกสบายกายและสบายใจ เมื่อได้ประสบกับอารมณ์ที่น่ารักและน่ายินดี เรียกว่า สุขเวทนา

2. ความรู้สึกไม่สบายกายและไม่สบายใจ เมื่อได้ประสบกับอารมณ์ที่ไม่น่ารักและไม่น่ายินดี เรียกว่า ทุกขเวทนา

3. ความรู้สึกเฉย ๆ เมื่อได้ประสบกับอารมณ์กลาง ๆ คือ น่ารักก็ไม่ใช่ ไม่น่ารักก็ไม่ใช่ น่ายินดีก็ไม่ใช่ และไม่น่ายินดีก็ไม่ใช่ เรียกว่า อุเบกขาเวทนา

ในการเสวยอารมณ์ทั้ง 3 อย่างนี้ คนส่วนมากมีความรู้สึกว่ามีอยู่เพียงสองอย่างคือ สุข และทุกข์ ซึ่งความสุขและความทุกข์เหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็โดยอาศัยผัสสะ ฉะนั้นความสุขก็ดี ความทุกข์ก็ดีที่มีมากหรือน้อยก็ต้องแล้วแต่กำลังของผัสสะ ถ้าการกระทบระหว่างอารมณ์กับจิตมีกำลังมาก ความรู้สึกสุขทุกข์ก็ปรากฏมาก ถ้าการกระทบระหว่างอารมณ์กับจิตมีกำลังน้อย ความรู้สึกสุขทุกข์ก็ปรากฏน้อย นอกจากนั้นสิ่งที่สามารถทำให้อารมณ์ที่น่าพอใจ (อิฏฐารมณ์) หรืออารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ (อนิฏฐารมณ์) ปรากฏขึ้นได้นั้นก็คือผัสสะ เมื่ออิฏฐารมณ์หรืออนิฏฐารมณ์ปรากฏขึ้นแล้ว เวทนาก็เข้าไปกระทำหน้าที่เสวย คือความรู้สึกสบายหรือไม่สบายในอารมณ์นั้น ที่ทางโลกสมมติกันว่าคนนั้นคนนี้กำลังมีความทุกข์ ในทางโลกความเครียดถือว่าเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของความทุกข์เป็นสิ่งที่ทุกคนไม่ต้องการ แต่สิ่งที่ทุกคนปรารถนาคือความสุข ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความเครียดในทรรศนะทางพุทธศาสนาก็คือทุกขเวทนา อันได้แก่การเสวยอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจหรือทำให้เกิดความเครียดนั่นเอง

ผลกระทบที่เกิดจากความเครียด แบ่งเป็นผลกระทบเชิงบวกและผลกระทบเชิงลบ ผลกระทบเชิงบวก เป็นวิธีการเผชิญความเครียดที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาหรือสถานการณ์ตึงเครียดโดยมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาโดยใช้สติปัญญา ความรู้ การหาข้อมูลเพิ่มเติม การเพิ่มทักษะความสามารถของตนเอง และวิธีการตอบสนองความเครียดที่แก้ไขอารมณ์เป็นทุกข์ เป็นวิธีการเผชิญความเครียดที่พยายามแก้ไขอารมณ์ต่าง ๆ พยายามที่จะลดหรือบรรเทาความไม่สบายใจที่เกิดขึ้น เป็นการรักษาภาวะสมดุลภายในจิตใจไว้เท่านั้น ไม่ใช่วิธีการแก้ไขสาเหตุที่ทำให้เกิดความเครียดโดยตรง การตอบสนองต่อความเครียดที่มีประสิทธิภาพนั้นเป็นวิธีการที่สามารถเรียนรู้ได้จากสภาพจริงและสามารถฝึกให้แสดงออกในรูปของความสร้างสรรค์ได้

ผลกระทบเชิงลบ ความเครียดจะส่งผลให้เกิดความผิดปกติทางร่างกาย จิตใจและพฤติกรรม นอกจากจะส่งผลกระทบในระดับบุคคลแล้วยังส่งผลกระทบในระดับครัวครัวและที่สำคัญคือในระดับประเทศ ทำให้สูญเสียทรัพยากรบุคคล การดำเนินชีวิตของบุคคลขาดประสิทธิภาพ เกิดความเจ็บป่วย รายได้ลดลงและยังทำให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ที่รัฐจะต้องเสียค่าใช้จ่ายสำหรับการรักษาพยาบาลและจัดการกับปัญหาสังคมเหล่านี้เป็นจำนวนมากในแต่ละปี

ความเครียดเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้กับทุกเพศ ทุกวัย แม้จะไม่ใช่สิ่งผิดปกติ แต่ก็เป็นสิ่งที่ เป็นอันตราย เพราะถ้าในชีวิตประจำวันของคนเราต้องวนเวียนอยู่กับความเครียด จะส่งผลต่อภาวะจิตใจซึ่งจะไม่เป็นสุข ทำให้ชีวิตไม่มีความสุข ทั้งตัวเองและผู้คนที่อยู่รอบข้างก็ไม่มีความสุขไปด้วย แต่ถ้าเราสามารถควบคุมความเครียดอยู่ในระดับที่พอดี ความเครียดก็จะเป็นแรงกระตุ้นให้คนเรามีพลังและมุ่งมั่นในการไปสู่ความสำเร็จของชีวิตได้ ซึ่งก็เป็นสิ่งที่ดีอย่างหนึ่ง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นเมื่อเรารู้สึกเครียดเมื่อไร ก็ควรที่จะหาวิธีการผ่อนคลายความเครียดก่อนที่จะปล่อยให้ลุกลามและเป็นปัญหาใหญ่ตามมาในภายหลัง

การจัดการความเครียด

การจัดการความเครียด เริ่มจากการจัดการความเครียดด้วยตนเอง ได้แก่ การสำรวจตัวเองว่ามีความเครียดหรือไม่ เมื่อเกิดความเครียดขึ้นก็ควรยอมรับความเป็นจริงและคิดในทางบวกว่าปัญหาทุกอย่างมีทางแก้ไข มีการวางแผนในการแก้ไขปัญหา และหาวิธีการผ่อนคลายความตึงเครียดที่เหมาะสมและเมื่อพิจารณาวิธีที่ดีที่สุดแล้ว จึงลงมือแก้ไขปัญหา วิธีการผ่อนคลายความเครียด เมื่อทราบว่ามีความเครียดและรู้สึกว่าถูกรบกวนจนทำให้ไม่มีความสุข ควรหาวิธีการผ่อนคลายความเครียดที่เหมาะสม เพื่อมิให้ความเครียดนั้นเป็นอันตราย ต่อสุขภาพการและสุขภาพจิต ซึ่งการผ่อนคลายความเครียดนั้นมี 2 ระดับ ดังนี้คือ ระดับที่ 1 การคลายเครียดในภาวะปกติ และระดับที่ 2 การคลายเครียดในภาวะที่มีความเครียดสูง

การคลายเครียดในภาวะปกติ เป็นวิธีการคลายเครียดที่คนทั่วไปนิยมปฏิบัติ โดยมักเลือกปฏิบัติในวิธีที่เคยชิน ถนัด หรือชอบ และสนใจ ทั้งนี้เพียงเพื่อให้ความเครียดลดลง รู้สึกสบายใจมากขึ้น เช่น หยุดพักการทำงาน ทำงานอดิเรกที่สนใจหรือถนัดและชื่นชอบ เล่นกีฬาหรือบริหารร่างกาย พบปะสังสรรค์กับเพื่อนที่ไว้วางใจ ทำกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกัน พักผ่อนให้เพียงพอ ปรับปรุงสิ่งแวดล้อมในที่ทำงานหรือที่บ้านให้เหมาะสม เปลี่ยนบรรยากาศชั่วคราว

การคลายเครียดในภาวะที่มีความเครียดสูง เมื่อมีความเครียด กล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ ของร่างกายจะหดเกร็งและจิตใจจะวุ่นวายสับสน ดังนั้นเทคนิคการผ่อนคลายความเครียดส่วนใหญ่จึงเน้นการผ่อนคลายกล้ามเนื้อ และการทำจิตใจให้สงบเป็นหลัก เนื่องจากบางคนอาจจะปฏิบัติได้ผลในบางวิธี ดังนั้นจึงควรเลือกใช้ในวิธีที่เหมาะสมกับตนเองคือ ทำให้ผ่อนคลายได้ดีที่สุด วิธีต่าง ๆ มีทั้งสิ้น 6 วิธี คือ 1) การฝึกเกร็งและคลายกล้ามเนื้อ 2) การฝึกการหายใจ 3) การทำสมาธิเบื้องต้น 4) การใช้เทคนิคความเงียบ 5) การใช้จินตนาการ 6) การใช้เทปเสียงคลายเครียดด้วยตัวเอง หากได้ลองฝึกปฏิบัติการผ่อนคลายความเคียดตามวิธีการต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดแล้วไม่สามารถผ่อนคลายความเครียดที่มีอยู่ได้ควรพบแพทย์เพื่อพอคำแนะนำปรึกษาต่อไป

การรักษาโรคเครียดโดยใช้ยาเหมาะสำหรับผู้ที่มีความผิดปกติทางด้านจิตและประสาทหรือโรคทางจิตเวชซึ่งเป็นกลุ่มโรคที่พบมากที่สุดกลุ่มหนึ่ง เป็นโรคเรื้อรังที่ต้องอาศัยการดูแลอย่างต่อเนื่องและเป็นโรคที่ก่อให้เกิดปัญหากับสังคมหรือผู้คนที่อยู่รอบข้างในการรักษาโรคทางจิตเวชมีหลายวิธี เช่น จิตบำบัด พฤติกรรมบำบัด การรักษาด้วยยาหรือการรักษาด้วยไฟฟ้า เป็นต้น ซึ่งแต่ละวิธีล้วนมีข้อดีและข้อเสียที่แตกต่างกัน แต่การรักษาที่ใช้กันมากและให้ผลที่ดีคือ การรักษาด้วยยา แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่ายาทางจิต

เวชจะเป็นประโยชน์ในการรักษาโรคทางจิตเวชได้แต่ยาทางจิตเวชไม่ใช่ยาครอบจักรวาล หรือใช้รักษาได้ทุกอย่าง ดังนั้นอาจต้องอาศัยการช่วยเหลือของสังคมหรือการเอื้อเฟื้อของสังคมที่ให้โอกาสหรือช่วยเหลือผู้ป่วยให้กลับเข้าสู่สังคมได้ดังเดิม

พุทธศาสนากับการจัดการความเครียด กล่าวคือ การจัดการความเครียดหรือดับทุกข์มี 3 วิธี คือ 1) ดับชั่วคราว 2) ดับแบบข่มไว้ด้วยสมาธิ และ 3) ดับได้เด็ดขาด วิธีการจัดการความเครียด ได้แก่ การจัดการความเครียดด้วยหลักนิยามห้า นิยาม 5 อย่าง ประกอบด้วย อุตุอนิยาม พีชนิยาม กรรมนิยาม จิตนิยาม และธรรมนิยาม ได้แก่ การจัดการเรื่องโภชนาการที่ดี ได้รับอาหารและน้ำสะอาด ได้อากาศที่ชดชื่น และด้านจิตใจ มีหลักการที่จะทำให้เกิดความสบายใจ การฝึกลมหายใจให้ยาว การจัดการความเครียดด้วยหลักมรรคมีองค์ 8 กระทำได้ดังนี้ 1) ตั้งสติให้ได้ก่อน (สัมมาสติ) 2) มั่นคงอยู่กับความเครียด (สัมมาสมาธิ) 3) ศึกษาสาเหตุความเครียด (สัมมาทิฏฐิ) 4) ลงมือแก้ความเครียดตามสาเหตุ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปรับใจคิดให้เป็นบวก (สัมมาสังกัปปะ) ปรับท่าทีการแสดงออกทางการกระทำและคำพูด (สัมมาวาจา, สัมมากัมมันตะ) และความพยายามทำตาม ข้อ 4 อย่างต่อเนื่อง (สัมมาวายามะ) เมื่อทำได้ดังนี้ก็จะเกิดความเข้าใจและเกิดการปล่อยวาง (อุเบกขา) ซึ่งทำให้ปลดปล่อยความเครียดออกไปได้ นับตั้งแต่ปล่อยวางชั่วคราว ปล่อยวางแบบข่มไว้ด้วยสมาธิ และปล่อยวางให้เด็ดขาดด้วยการขุดถอนตัณหาอันเป็นรากเหง้าของความเครียดออกไปได้

นอกจากนี้ยังสามารถสรุป มรรค 8 ลงในไตรสิกขา ซึ่งจำแนกออกได้ดังนี้ ศีล ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ คือใช้ควบคุมกิเลสอย่างหยาบ สมาธิ ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ สมาธิใช้ระงับกิเลสอย่างกลาง และปัญญา ได้แก่ สัมมาทิฏฐิและสัมมาสังกัปปะ ปัญญาใช้ขจัดกิเลสอย่างละเอียด

ปัญญาหรือการปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐานมี 4 ทาง คือ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การมีสติเข้าไปตั้งติดตามดูกาย เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การมีสติเข้าไปตั้งติดตามดูเวทนาทั้งหลาย จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การมีสติเข้าไปตั้งติดตามดูจิต (ความคิด) และธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การมีสติเข้าไปตั้งติดตามดูธรรม (อารมณ์) ทั้งหลาย

ส่วนผลแห่งการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน คือ 1) เป็นปัจจุบันธรรมการกำหนดสักแต่ว่ารู้ ทำให้สติและสัมปชัญญะจะรู้ทันอารมณ์หรือสิ่งเร้าที่มากระทบกับตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ 2) พลังแห่งสติและปัญญาอันเป็นผลจากการปฏิบัติเป็นวิธีกำจัดอาสวะเก่าและป้อนกันอาสวะใหม่ไม่ให้เกิดขึ้น ทำให้คุณภาพจิตรวมทั้งคุณภาพชีวิตพัฒนาสูงขึ้นเรื่อย ๆ 3) รู้ชัดเจนในรูปกับนาม ต่อไปก็จะรู้พระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ปัญญาในพระไตรลักษณ์เป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่ความปล่อยวาง และความพ้นทุกข์ในที่สุด 4) เมื่อการกำหนดรู้มิได้เป็นไปตามอิทธิพลของอนุสัยหรืออาสวะกิเลสแล้ว การมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ย่อมเป็นไปตามสภาพแห่งความเป็นจริง จิตย่อมเป็นอิสระ หลุดพ้นจากการบีบบังคับด้วยแรงขับหรือเหตุจูงใจในจิตไร้สำนึก 5) อนุสัยกิเลสจะค่อย ๆ เบาบางลง จนบางอย่างหมดไป และผลสุดท้ายก็หมดไปโดยสิ้นเชิง 6) การกำหนดอาการพองและอาการยุบที่ท้อง เป็นวิธีเดียวที่ได้ผลดีที่สุดเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่กระตุ้นให้เกิดความวิตกกังวล 7) ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่มีความชำนาญในการกำหนดด้วยวิริยะ สติ สมาธิ

และสัมปชัญญะไปตามฐานต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย ในขณะที่มีสิ่งเร้าเกิดขึ้นทางทวารทั้ง 6 จะเกิดการจัดการกับสิ่งที่ก่อให้เกิดความเครียด เมื่อเสร็จแล้วก็สามารถเอาสติและสัมปชัญญะกลับมาตั้งไว้ที่ฐานหลักคือ อาการพองและอาการยุบ ซึ่งเป็นลักษณะของการพัก เมื่อสติและสัมปชัญญะพัฒนามากขึ้นก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ทุกสถานการณ์อย่างมีประสิทธิภาพ

บทสรุป

พุทธศาสนาสามารถจัดการความเครียดได้ด้วยการใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา กล่าวคือ ผู้ที่มีศีลแล้วจะไม่ก่อให้เกิดความเครียดจากการกระทำที่ผิดศีล 5 ทั้งปวง สมาธิช่วยระงับความฟุ้งซ่าน วิตกกังวลซึ่งเป็นความเครียดในระดับปานกลางที่สามารถจัดการได้แต่ก็เป็นเพียงข่มเอาไว้ชั่วขณะเหมือนก้อนหินทับหญ้าที่ไม่สามารถขจัดต้นตอของความเครียดได้ จึงต้องใช้วิปัสสนากรรมฐานซึ่งเป็นวิธีการปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญาพิจารณาถึงความเป็นจริงของความเครียด สามารถเห็นสาเหตุของความเครียดและดับสาเหตุนั้นได้ ซึ่งหลักปฏิบัตินี้สอดคล้องกับวิทยาการสมัยใหม่ ในการบำบัดรักษาความเครียด อันได้แก่ วิธีการในการรักษาทางการแพทย์ แต่ทว่าข้อจำกัดทางด้านวิทยาการสมัยใหม่ ในทางการแพทย์คือยังไม่สามารถรักษาโรคเครียดได้ทุกราย บางครั้งต้องใช้ยาระงับความเครียดแต่ในทางพระพุทธศาสนาไม่มียารักษาโรคเครียดซึ่งถือว่าเป็นโรคทางใจจะต้องอาศัยธรรมะในการรักษา ส่วนหลักจิตวิทยามีข้อจำกัดในด้านการหาสาเหตุและการจัดการความเครียดที่ต้นเหตุได้ไม่ลึกซึ้งเท่าพระพุทธศาสนา เนื่องจากการบำบัดทางจิตวิทยาช่วยให้ผู้มารับการบำบัดดีขึ้นชั่วคราวแต่เมื่อมีสิ่งต่างๆ มากระทบกระเทือนจิตใจอีกก็อาจจะเกิดการเจ็บป่วย หรือเกิดความเครียดซ้ำได้ ซึ่งวิธีจัดการความเครียดทางพระพุทธศาสนาเป็นการจัดการความเครียดที่ต้นเหตุคือกิเลสตัณหาทั้งปวงด้วยการฝึกสติตามหลักสติปัฏฐาน 4 ในวิปัสสนากรรมฐาน เมื่อปฏิบัติจนเกิดปัญญาแล้วก็จะบรรลุมรรคผลตามลำดับจนถึงพระนิพพานคือทางสิ้นสุดแห่งความพ้นทุกข์ ด้วยเหตุนี้จึงควรมีการประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยในการจัดการความเครียดเข้าไว้ด้วยกัน โดยอาศัยธรรมะทางพระพุทธศาสนาและวิธีการจัดการความเครียดทางพระพุทธศาสนาเสริมเข้ากับกระบวนการรักษาโรคทางการแพทย์ หรือการบำบัดทางจิตวิทยาซึ่งเป็นวิทยาการสมัยใหม่ ก็จะทำให้ปัญหาทางสังคมที่เกิดมาจากความเครียดลดน้อยลงได้

บรรณานุกรม

กัญญา ธัญมันตา. **สุขภาพจิตและมนุษยสัมพันธ์ในชุมชน.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2546.

จำลอง ดิษยวณิช. **วิปัสสนากรรมฐานและเชาวน์อารมณ์ เพื่อการพัฒนาสุขภาพจิตและเชาวน์อารมณ์**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์แสงศิลป์, 2543.

จำลอง ดิษยวณิช และพริ้มเพรา ดิษยวณิช. **ความเครียด ความวิตกกังวล และสุขภาพ.**เชียงใหม่ : โครงการตำรา คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.

สุวรรณา อนุสันติ. **บริหารความเครียด.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2546.

บรรจบ บรรณรุจิ. “แนวคิดตะวันออกกับการเผชิญความเครียดศูนย์วิจัยวิทยาศาสตร์จิตวิทยาตะวันออก-ตะวันตก”. **เอกสารการประชุมทางวิชาการวิกฤตความเครียดของสังคมไทยครั้งที่ 2.** คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: (2545) : 43-44.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ : ฉบับประมวลศัพท์,** (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์, 2546).

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศของนักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน

Factors Affecting English Speaking Anxiety with Foreign Teachers of English for International Communication Students at Rajamangala University of Technology Lanna Nan

มินตรา ไชยชนะ
โยผกา พรมมี
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการสื่อสารภาษาอังกฤษและศึกษาระดับความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศของนักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือนักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน ปีการศึกษา 2562 จำนวน 48 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลจากการศึกษาพบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่มีความวิตกกังวลในการสื่อสารภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศอยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการสื่อสารภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศมากที่สุด คือผู้เรียนรู้สึกไม่มั่นใจเมื่อต้องสนทนาภาษาอังกฤษในชั้นเรียนกับอาจารย์ชาวต่างประเทศ รองลงมา คือผู้เรียนรู้สึกกังวลเมื่อไม่เข้าใจในสิ่งที่อาจารย์ชาวต่างประเทศพูด และลำดับสุดท้าย คือผู้เรียนรู้สึกไม่มั่นใจและวิตกกังวลเมื่อไม่เข้าใจประโยคบางประโยคที่อาจารย์ชาวต่างประเทศถาม

คำสำคัญ : นักศึกษา, ความวิตกกังวล, การพูดภาษาอังกฤษ

Abstract

The research aimed to study factors affecting English speaking anxiety and to study the level of English speaking anxiety with foreign teachers of English for international communication students at Rajamangala University of Technology Lanna Nan. The population of this study was 48 English for international communication students, academic year 2019. The research instrument was a questionnaire. The data collected was analyzed by using percentage, mean and standard deviation. The findings indicated that most students

felt the anxiety were at a moderate level. The highest factor that was affecting the spoken English language was students were not confident when they had to speak English to foreign teachers in class. Then, students worried that when they didn't understand what the foreign teachers said. Finally, students felt unsure and the anxiety when they didn't understand some sentences that the foreign teachers had asked.

Keyword : students, anxiety, English speaking

บทนำ

ภาษาอังกฤษมีความสำคัญมากตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังเป็นภาษาหลักที่ใช้ติดต่อสื่อสารกันทั่วโลก จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาในทุกด้านของประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาศักยภาพประชากรของประเทศให้มีความรู้ความสามารถในการสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ภาษาอังกฤษยังมีบทบาทในชีวิตประจำวัน เช่น การใช้โทรศัพท์ การใช้และสืบค้นข้อมูลต่างๆ ทางอินเตอร์เน็ต การดูหนัง ฟังเพลง ดูข่าว อ่านหนังสือ และสื่อบันเทิงต่างๆ ประเทศไทยได้มีการตระหนักถึงความสำคัญของการใช้ภาษาอังกฤษมาโดยตลอด เพื่อให้ประชากรของประเทศสามารถสื่อสารกับนานาชาติด้วยภาษาอังกฤษทั้งทางด้านการฟังและการพูดได้ดีมากขึ้น

ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับระบบการศึกษาในประเทศไทย ถูกสังคมหยิบยกมาพูดถึงความล้มเหลวบ่อยครั้ง โดยเฉพาะการสื่อสารภาษาอังกฤษ แม้ว่าการศึกษาในประเทศไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงให้สอดคล้องกับยุคสมัยมาตลอด แต่ปัญหาการสื่อสารภาษาอังกฤษก็ยังกลายเป็นจุดบกพร่องปัญหาหลักของนักเรียนและนักศึกษาไทยในการใช้ภาษาอังกฤษ คือการสื่อสาร ซึ่งมีปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการสื่อสารภาษาอังกฤษมากมาย จากการศึกษางานวิจัยของ นงสมร พงษ์พานิช[1] พบว่า การพูดหน้าห้องเรียนที่ไม่มีการเตรียมตัว ของนิสิตคณะวิทยาการการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา ทำให้นิสิตไม่กล้าออกมาพูด และเมื่อจำเป็นต้องออกมาหน้าชั้นเรียน นิสิตส่วนใหญ่มีอาการตื่นเต้นประหม่า มีท่าทางเขินอาย ไม่สามารถควบคุมตัวเอง ไม่สามารถเรียบเรียงประเด็นการพูด และมีการพูดติดขัด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เจนจิรา ชัยปาน, ทรายขวัญ พรมแก้ว และสิทธิ ศรีนาค[2] พบว่านักศึกษามีความวิตกกังวลหากสอบไม่ผ่านรายวิชาการพูดภาษาอังกฤษ และตื่นเต้นหากต้องพูดโดยไม่มีการเตรียมตัวล่วงหน้า

---

[1] นงสมร พงษ์พานิช, การศึกษาปัญหาของการพูดภาษาอังกฤษในการสื่อสารด้วยวาจาของนิสิต คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา ตุลาคม 2550 ถึง กันยายน 2551, **วารสารมนุษยศาสตร์**, ปีที่ 18(1), (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2550): 85 – 97.

[2] เจนจิรา ชัยปาน, ทรายขวัญ พรมแก้ว และสิทธิ ศรีนาค, **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษของนักศึกษาหลักสูตรสาขาวิชาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล ชั้นปีที่ 4**, (ภาคนิพนธ์ ศศ.บ. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย, ตรัง, 2556).

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศของนักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน เพราะปัญหาดังกล่าวไม่ว่าจะในชั้นเรียนหรือนอกชั้นเรียนมีความสำคัญเพราะการสื่อสารภาษาอังกฤษของนักศึกษากับอาจารย์ชาวต่างประเทศจะต้องเกิดขึ้นบ่อยครั้ง และอีกทั้งยังเป็นการทราบถึงต้นเหตุของปัญหาเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนแก้ไขได้อย่างตรงจุดในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศของนักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน
2. เพื่อศึกษาระดับความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศของนักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน ปีการศึกษา 2562 จำนวน 48 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม

แบบสอบถามแบ่งเป็น 3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศของนักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

ซึ่งแบบสอบถามได้ใช้มาตราส่วนประเมินค่าแบบช่วงคะแนน โดยมีเกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ย 5 ระดับ ตามแบบ ของ Likert Scale คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

โดยการแปลความหมายของแบบวัดค่าความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างชาติได้ดังต่อไปนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51 – 5.00 หมายถึง ความวิตกกังวลในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.51 – 4.50 หมายถึง ความวิตกกังวลในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 2.51 – 3.50 หมายถึง ความวิตกกังวลในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.51 – 2.50 หมายถึง ความวิตกกังวลในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.50 หมายถึง ความวิตกกังวลในระดับน้อยที่สุด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยได้ทำการนัดนักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน เพื่อแจกแบบสอบถาม

2. ผู้วิจัยแจกแบบสอบถาม และจะอธิบายจุดประสงค์ของการเก็บข้อมูล และวิธีการกรอกแบบสอบถามให้กับนักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน

3. เก็บแบบสอบถามและนำมาวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ผู้วิจัยใช้ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศของนักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลและเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับดังต่อไปนี้

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 1 แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ อายุ ประสบการณ์การเรียน

ภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศ

ตาราง 1 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของเพศของนักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ชาย	15	31.25
หญิง	33	68.75
รวม	**48**	**100.00**

จากตาราง 1 แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 68.75 และเพศชายจำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 33.25

ตาราง 2 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของอายุนักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน

อายุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
17 – 20 ปี	23	47.92
21 – 24 ปี	23	47.92
25 ปีขึ้นไป	2	4.16
รวม	**48**	**100.00**

จากตาราง 2 แสดงให้เห็นว่านักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 17 – 20 ปี และ 21 – 24 ปี จำนวนละ 23 คน คิดเป็นร้อยละ 47.92 รองลงมาคืออายุ 25 ปี ขึ้นไป จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4.16

ตาราง 3 แสดงจำนวนและค่าร้อยละประสบการณ์การเรียนกับอาจารย์ชาวต่างประเทศของนักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน

ประสบการณ์เรียนภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1 – 5 ปี	23	47.92
6 – 10 ปี	7	14.58
11 – 15 ปี	17	35.42
ไม่เคย	1	2.08
รวม	**48**	**100.00**

จากตาราง 3 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการเรียนภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศ 1 – 5 ปี จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 47.92 รองลงมาคือ 11 – 15 ปี จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 35.42 และลำดับสุดท้าย 6 – 10 ปี จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 14.58

ตอนที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศของนักศึกษา หลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน

ตาราง 4 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศของนักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. นักศึกษารู้สึกไม่มั่นใจเมื่อต้องสนทนาภาษาอังกฤษในชั้นเรียนกับอาจารย์ชาวต่างประเทศ	3.35	0.96	ปานกลาง
2. นักศึกษารู้สึกวิตกกังวลเมื่อถูกเรียกให้ตอบคำถามในชั้นเรียน	2.92	1.05	ปานกลาง
3. นักศึกษารู้สึกกังวลเมื่อไม่เข้าใจในสิ่งที่อาจารย์ชาวต่างประเทศพูด	3.19	1.04	ปานกลาง
4. นักศึกษารู้สึกใจเต้นแรงและตัวสั่นเมื่อรู้ว่ากำลังจะถูกเรียกให้สนทนาในชั้นเรียน	2.73	1.07	ปานกลาง
5. นักศึกษากังวลในการตอบคำถามที่ไม่ได้เตรียมไว้ล่วงหน้า	2.94	1.06	ปานกลาง
6. นักศึกษารู้สึกกระวนกระวายและวิตกกังวลเมื่อไม่เข้าใจประโยคบางประโยคที่อาจารย์ชาวต่างประเทศถาม	3.17	0.91	ปานกลาง
7. นักศึกษาตื่นเต้นและตกใจเมื่อได้พบเจอกับอาจารย์ชาวต่างประเทศโดยบังเอิญ	2.54	0.90	ปานกลาง
8. นักศึกษาไม่เต็มใจหากต้องได้เรียนภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศเพิ่มเติม	1.69	0.83	น้อย
9. นักศึกษารู้สึกอึดอัดเมื่อต้องสนทนาภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศต่อหน้าเพื่อนๆ	2.60	0.92	ปานกลาง
10. นักศึกษาตกใจเมื่ออาจารย์ชาวต่างประเทศเดินเข้ามาขอความช่วยเหลือ เช่น ถามเส้นทางไปร้านกาแฟ	2.73	1.07	ปานกลาง
11. นักศึกษากลัวว่าเพื่อนร่วมชั้นเรียนจะหัวเราะเยาะเมื่อข้าพเจ้าสนทนาภาษาอังกฤษกับชาวต่างประเทศผิดพลาด	2.71	0.94	ปานกลาง
12. นักศึกษารู้สึกประหม่าและสับสนเมื่อได้สนทนากับอาจารย์ชาวต่างประเทศ	2.40	0.84	น้อย
13. เมื่อต้องสนทนาภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศ นักศึกษาจะมีอาการมือสั่น เย็นและมีน้ำเสียงแผ่วเบา	2.35	0.89	น้อย
14. นักศึกษาจะมีอาการพูดติดๆขัดๆ เมื่อได้สนทนากับอาจารย์ชาวต่างประเทศ	2.98	0.93	ปานกลาง
รวม	**2.74**	**0.02**	**ปานกลาง**

จากตาราง 4 แสดงระดับความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศของนักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลอยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีความวิตกกังวลมากที่สุด ได้แก่ นักศึกษารู้สึกไม่มั่นใจเมื่อต้องสนทนาภาษาอังกฤษในชั้นเรียนกับอาจารย์ชาวต่างประเทศ โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.35 และรองลงมา คือ นักศึกษารู้สึกกังวลเมื่อไม่เข้าใจในสิ่งที่อาจารย์ชาวต่างประเทศพูดโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.19 และลำดับสุดท้ายคือนักศึกษารู้สึกกระวนกระวายและวิตกกังวลเมื่อไม่เข้าใจประโยคบางประโยคที่อาจารย์ชาวต่างประเทศถามมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.17

การอภิปรายผล

จากการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศของนักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 2.74) แสดงให้เห็นว่านักศึกษาไม่ได้วิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศมากจนเกินไป ซึ่งความวิตกกังวลที่พบมากที่สุดคือ นักศึกษารู้สึกไม่มั่นใจเมื่อต้องสนทนาภาษาอังกฤษในชั้นเรียนกับอาจารย์ชาวต่างประเทศ ($\bar{X}$ = 3.35) รองลงมาคือ นักศึกษารู้สึกกังวลเมื่อไม่เข้าใจในสิ่งที่อาจารย์ชาวต่างประเทศพูด ($\bar{X}$ = 3.19) และลำดับสุดท้ายคือ นักศึกษารู้สึกกระวนกระวายและวิตกกังวลเมื่อไม่เข้าใจประโยคบางประโยคที่อาจารย์ชาวต่างประเทศถาม ($\bar{X}$ = 3.17) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิยนุช อุดมเกียรติสกุล[3] ที่ได้กล่าวว่า ปัจจัยด้านส่วนตัวผู้เรียนของนักศึกษาระดับปริญญาตรีมหาวิทยาลัยเอกชน จังหวดปทุมธานี ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษ ทำให้เกิดความประหม่าในการสื่อสาร และมีความสัมพันธ์กับความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษอย่างมีนัยสำคัญสถิติที่ระดับ 0.05 และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของคัมภีร์ภาพ คงสำรวย และคณะ[4] ที่ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษของนักศึกษาหลักสูตร ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน พบว่า นักศึกษารู้สึกไม่มั่นใจตนเองเมื่อต้องพูดภาษาอังกฤษ และรู้สึกอึดอัดเมื่อต้องพูดภาษาอังกฤษต่อหน้าเพื่อนๆ MacIntyre[5] กล่าวว่าความกลัวในการสื่อสารกับผู้สอนภาษาต่างประเทศทำให้ผู้เรียนเกิดความวิตกกังวล เนื่องจากผู้เรียนกลัวความผิดพลาด

---

[3] ปิยนุช อุดมเกียรติสกุล, **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษของนักศึกษาระดับปริญญาตรีมหาวิทยาลัยเอกชน จังหวัดปทุมธานี**, (ภาคนิพนธ์ ศศ.บ. มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ปทุมธานี, 2559).

[4] คัมภีรภาพ คงสำรวย และคณะ, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษของ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัยวิทยาเขตอีสาน. **วารสารวิชาการแสงอีสาน**. ปีที่ 15(1), (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหามกุฎราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน, 2561), หน้า 143 - 154.

[5] MacIntyre, P. D., How does anxiety affect second language learning? A reply to Sparks and Ganschow, **Modern Language Journal**, 79(1), (Wiley Online Library, 1995), pp. 90 - 99.

และกังวลกับการใช้หลักไวยากรณ์ นอกจากนี้งานวิจัยของ Timina[6] ได้ศึกษาสาเหตุความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาภาษาอังกฤษในฐานะภาษาต่างประเทศ (EFL) มหาวิทยาลัยเอกชนตอนใต้ ประเทศไต้หวัน ผลการวิจัยพบว่านักศึกษารู้สึกวิตกกังวลในการพูดในชั้นเรียนภาษาอังกฤษตลอดเวลาหรือเกือบตลอดเวลา นักศึกษารู้สึกลังเลในการพูดออกเสียงภาษาอังกฤษเพราะไม่รู้คำศัพท์ กลัวว่าจะไม่เข้าใจคำถามหรือเข้าใจผิดในคำถามของอาจารย์ผู้สอน และไม่ค่อยได้ฝึกพูดภาษาอังกฤษจึงทำให้เกิดความไม่มั่นใจ

สรุปได้ว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศของนักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน คือไม่มีความมั่นใจในการพูดภาษาอังกฤษ รู้สึกกังวล กลัวพูดผิด ประหม่า ไม่กล้าพูด ตื่นเต้น ไม่รู้คำศัพท์และขาดความมั่นใจเมื่อต้องสื่อสารภาษาอังกฤษกับอาจารย์ชาวต่างประเทศ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรนำข้อมูลที่ได้จากการทำวิจัยครั้งนี้ไปศึกษาและปรับปรุงด้านปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความวิตกกังวลในการสื่อสารภาษาอังกฤษของนักศึกษาหลักสูตรอื่นๆ ต่อไป
2. ควรมีการศึกษาความวิตกกังวลในปัจจัยอื่น เช่น การฟัง อ่าน และเขียน
3. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในกลุ่มเป้าหมายอื่น
4. ควรจัดอบรมเพิ่มเติมในการเรียนภาษาอังกฤษกับชาวต่างประเทศ เพื่อเพิ่มความมั่นใจในการสื่อสารภาษาอังกฤษ

บรรณานุกรม

คัมภีรภาพ คงสำรวย และคณะ. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษของ นักศึกษาหลักสูตร ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัยวิทยาเขตอีสาน. **วารสารวิชาการแสงอีสาน**. ปีที่ 15(1), 143 – 154, (2561).

เจนจิรา ชัยปาน, ทรายขวัญ พรมแก้ว และสิทธิ ศรีนาค. **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษของนักศึกษาหลักสูตรสาขาวิชาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล ชั้นปีที่ 4.** ภาคนิพนธ์ ศศ.บ. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย, ตรัง, 2556.

นงสมร พงษ์พานิช. การศึกษาปัญหาของการพูดภาษาอังกฤษในการสื่อสารด้วยวาจาของนิสิต คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา ตุลาคม 2550 ถึงกันยายน 2551. **วารสารมนุษยศาสตร์**. ปีที่ 18(1), 85 - 97, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2550.

[6] Timina, S. Cause of English Speaking Anxiety among Taiwanese University Students. **Proceedings of INTCESS15-2ndInternational Conference on Education and Social Sciences**, 2nd-4th February 2015, (Istanbul, Turkey, 2015), pp. 1305 - 1309.

ปิยนุช อุดมเกียรติสกุล. **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการพูดภาษาอังกฤษของนักศึกษาระดับปริญญาตรีมหาวิทยาลัยเอกชน จังหวัดปทุมธานี**. ภาคนิพนธ์ ศศ.บ. มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ปทุมธานี, 2559.

MacIntyre, P. D. How does anxiety affect second language learning? A reply to Sparks andGanschow. **Modern Language Journal**, 79(1), 90-99, Wiley Online Library, 1995.

Timina, S. Cause of English Speaking Anxiety among Taiwanese University Students. **Proceedings of INTCESS15-2ndInternational Conference on Education and Social Sciences**, pp. 1305-1309. 2-4 February 2015-Istanbul, Turkey, 2015.

การใช้เพลงเด็กภาษาอังกฤษเพื่อส่งเสริมความรู้ด้านคำศัพท์และความคงทนในการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนจุมปีวนิดาภรณ์ (บ้านภูมินทร์)

The Use of English Kid Songs to Enhance English Vocabulary Knowledge and Learning Retention of Prathomsuksa 1 Students at Jumpeevanidaporn (Banphumin) school

ศิวลี ไชยคำ
ขนิษฐา สุวรรณประชา
ปิยาภรณ์ ฝั้นพรมมินทร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความรู้ด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษโดยใช้เพลงเด็กภาษาอังกฤษและศึกษาความคงทนในการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนจุมปีวนิดาภรณ์ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1/1 โรงเรียนจุมปีวนิดาภรณ์ (บ้านภูมินทร์) จังหวัดน่าน ในปีการศึกษา 2562 จำนวน 17 คน ที่ได้จากการเลือกตามความสะดวก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แผนการสอนเพื่อส่งเสริมความรู้ด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษโดยใช้เพลงเด็กภาษาอังกฤษจำนวน 5 แผน แบบทดสอบวัดความรู้ด้านคำศัพท์ ซึ่งใช้ทดสอบก่อนเรียน หลังเรียนและวัดความคงทน สถิติที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ t-test ผลวิจัยพบว่าความรู้ด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษหลังเรียนของนักเรียน ($\bar{X}$= 19.76) สูงขึ้น กว่าก่อนเรียน ($\bar{X}$= 9.71) และมีคะแนนของความคงทนในการเรียนรู้หลังเสร็จสิ้นการเรียน 3 สัปดาห์ร้อยละ 81.88 ของคะแนนทดสอบหลังได้รับการสอนด้วยเพลงเด็กภาษาอังกฤษ

คำสำคัญ : เพลงเด็กภาษาอังกฤษ, ความรู้ด้านคำศัพท์, ความคงทนในการเรียนรู้

Abstract

The objectives of this study were to enhance English vocabulary knowledge by using the English kid songs and to study learning retention of Prathomsuksa 1 students at Jumpeevanidaporn (Banphumin) school. The subjects of the study were convenience sampling of 17 Prathomsuksa 1 (Grade 1) students from Jumpeevanidaporn (Banphumin) school, Nan Province in academic year 2019. The instruments used were 5 lesson plans

and vocabulary test which was used as pre-test, post-test and retention test. The statistics used to analyze the data were means, percentage, standard deviation and t-test. The finding showed that by using English Kid songs, the average score of post-test ($\bar{x}$= 19.76) was higher than the average score of pre-test ($\bar{x}$= 9.71) and retention test score after 3 weeks of learning was 81.88%.

Keywords : English Kid Songs, English Vocabulary Knowledge, Learning Retention

บทนำ

การเรียนการสอนภาษาอังกฤษมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะภาษาอังกฤษเป็นภาษากลางที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารในระดับโลก หรือเรียกว่า “ภาษานานาชาติ (International Language)” ทั้งนี้เนื่องจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่คนทั่วโลกทั้งเจ้าของภาษาและที่ไม่ใช่เจ้าของภาษาใช้มากที่สุดประมาณ 1.8 พันล้านคน และยังเป็นภาษาที่มีคนใช้ทางอินเทอร์เน็ตมากที่สุดในโลกอีกด้วย[1] ดังนั้นสื่อต่างๆ ที่ต้องการเผยแพร่ในระดับนานาชาติ จึงล้วนเป็นภาษาอังกฤษทั้งสิ้น

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ไม่ได้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาหลัก แต่ได้มีนโยบายให้นักเรียนเรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศอันดับที่ 1 โดยกำหนดให้มีการสอนภาษาอังกฤษตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาเป็นต้นไป และมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนสามารถใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารและใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาตนอันจะนำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ แต่ปัจจุบันประเทศไทยยังไม่สามารถพัฒนาขีดความสามารถทางภาษาอังกฤษของนักเรียนได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ เห็นได้จากผลการสอบ o-net ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2561 จัดขึ้นโดยสถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (สมศ.) พบว่าวิชาภาษาอังกฤษมีคะแนนเฉลี่ย 39.24 คะแนน จาก 100 คะแนนเต็ม ซึ่งน้อยเป็นอันดับที่สองรองจากวิชาคณิตศาสตร์ ทั้งนี้มีสาเหตุจากจำนวนครูสอนวิชาภาษาอังกฤษไม่เพียงพอ โดยเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาสหรือโรงเรียนที่ห่างไกลจากตัวเมือง จึงทำให้ครูหนึ่งคนต้องสอนหลายวิชาถึงแม้จะเป็นวิชาที่ตนเองไม่ได้เรียนจบมาโดยตรงก็ตาม ปัญหานี้ส่งผลให้นักเรียนได้เรียนรู้ภาษาอังกฤษไม่เต็มประสิทธิภาพ และอีกสาเหตุหนึ่งคือ นักเรียนไม่มีโอกาสได้ใช้ภาษาอังกฤษในชีวิตประจำวัน นักเรียนจึงไม่เห็นความสำคัญและขาดแรงจูงใจในการเรียนภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ปัญหาการเรียนการสอนภาษาอังกฤษยังเกิดจากสื่อหรือวิธีการสอนของครูที่ไม่เหมาะสมกับวัยของนักเรียน โดยเฉพาะนักเรียนชั้นประถมศึกษาที่ยังมีความสนใจจดจ่อกับเนื้อหาวิชาได้ไม่มากนัก ครูจึงจำเป็นจะต้องใช้สื่อการสอนที่สามารถกระตุ้นและดึงดูดความสนใจของนักเรียนได้เป็นอย่างดี เช่น สื่อที่มีรูปภาพชัดเจน สีสันสดใส หรือมีเพลงประกอบ โดยเฉพาะการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นพื้นฐานของทักษะภาษาอังกฤษด้านอื่นๆ ที่ไม่ว่าจะเป็น ทักษะการฟัง พูด อ่าน และเขียน ครูควรจัดกิจกรรมที่สนุกสนานพร้อมกับกระตุ้น

[1] บุญเลิศ วงศ์พรม, **ภาษาอังกฤษคนไทยจาก ABC สู่ AEC**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/636226, [8 กุมภาพันธ์ 2562].

ให้เกิดการเรียนรู้และจดจำความหมายคำศัพท์ “เพลงภาษาอังกฤษ” เป็นสื่อหนึ่งที่นักเรียนวัยนี้ชื่นชอบ โดยเฉพาะเพลงที่มีจังหวะสนุก เนื้อร้องสั้น ใช้คำซ้ำๆ ซึ่งบางเพลงไม่ต้องมีความหมายลึกซึ้งอะไรเลยด้วยซ้ำ แต่เน้นความสนุกสนาน ให้เด็กๆมีส่วนร่วม และใช้จินตนาการไปกับเพลง ดังนั้นการใช้เพลงเป็นสื่อการสอนในระดับชั้นประถมศึกษาจึงมีประโยชน์ ทำให้บทเรียนน่าสนใจ และยังช่วยให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับนักเรียน และนักเรียนกับนักเรียนเอง พร้อมกับเกิดการเรียนรู้คำศัพท์อีกด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของปรียา อ้วนใหญ่[2] ที่พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านพอก มีพัฒนาการด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษหลังจากได้รับการสอนโดยใช้เพลง และนักเรียนมีความคิดเห็นแบบเชิงบวกต่อกิจกรรมการเรียนการสอนที่ใช้เพลง นอกจากเพลงจะส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้แล้ว เพลงยังช่วยสร้างความจำระยะยาว สังเกตได้ว่าเมื่อเราจดจำข้อความแล้วเวลาผ่านไปเราก็ลืม แต่หากเราจดจำเนื้อหาเป็นบทกลอนเข้าจังหวะหรือร้องเป็นเพลงทำให้เราจดจำได้เร็วและยังค้างอยู่ในหัว เมื่อเวลาผ่านไปเราก็ยังนึกถึงบทกลอนหรือบทเพลงได้ ต่างจากการอ่านแบบท่องจำ เมื่อเวลาผ่านไปก็จะลืมได้ง่าย [3]

จากการศึกษาค้นคว้าดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะใช้เพลงเด็กภาษาอังกฤษเพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่1/1 โรงเรียนจุมปีวนิดาภรณ์ (บ้านภูมินทร์)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อส่งเสริมความรู้ด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนโดยใช้เพลงเด็กภาษาอังกฤษ

2. เพื่อศึกษาความคงทนในการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนโดยใช้เพลงเด็กภาษาอังกฤษ

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2562 โรงเรียนจุมปีวนิดาภรณ์ (บ้านภูมินทร์) จำนวน 60 คน

กลุ่มตัวอย่าง

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1/1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2562 โรงเรียนจุมปีวนิดาภรณ์ (บ้านภูมินทร์) จำนวน 17 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แผนการสอนที่ใช้เพลงเด็กภาษาอังกฤษ จำนวน 5 แผน แผนละ 60 นาที

---

[2] ปรียา อ้วนใหญ่, **การใช้เพลงในการพัฒนาการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านพอก,** (อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2555).

[3] Murphy, T, **The song stuck in my head phenomenon: a melodic din in the LAD ?**, (System, 18(1), 1990).

ผู้วิจัยคัดเลือกเพลงเด็กภาษาอังกฤษที่มีเนื้อหาเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ตามหลักสูตรการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ดังตารางต่อไปนี้

แผนการสอน	ชื่อเพลง	ไวยากรณ์	คำศัพท์
1	Old MacDonald had a farm	A: What is it? B: It is a	cat, dog, cow, duck, pig, chicken, sheep and horse
2	Numbers song	A: How many cats are there? B: There are ..... cats.	one, two, three, four, five, six, seven, eight, nine and ten
3	Head shoulders knees and toes	This is my	head, shoulders, knees, toes, eyes, ears, mouth and nose
4	Finger family	A: Who's this? B: This is my	father, mother, brother, sister, baby, grandfather, grandmother, aunt and uncle
5	Let's learn the colors	A: What color is this? B: This is	red, green, yellow, blue, orange, pink, purple, black and white

แผนการสอนทั้ง 5 แผน มีวิธีดำเนินการสอน ดังนี้

1.1 ขั้น warm up นักเรียนดูรูปภาพที่เกี่ยวข้องกับคำศัพท์ที่จะได้เรียน โดยครูซักถามเกี่ยวกับภาพเหล่านั้นเพื่อให้ทราบถึงความรู้เดิมที่นักเรียนมี

1.2 ขั้น presentation นักเรียนฟังเพลงเด็กภาษาอังกฤษที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับคำศัพท์ที่จะได้เรียน และครูนำเสนอคำศัพท์จากเพลงโดยใช้บัตรภาพและบัตรคำศัพท์ พร้อมกับนำเสนอรูปแบบประโยคที่ใช้คำศัพท์เหล่านั้น

1.3 ขั้น practice นักเรียนฝึกออกเสียงคำศัพท์และประโยค และทำแบบฝึกหัด

1.4 ขั้น production นักเรียนนำความรู้เกี่ยวกับคำศัพท์และรูปแบบประโยคมาผลิตชิ้นงานและนำเสนอ

2. แบบทดสอบวัดความรู้ด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษ เป็นแบบปรนัย 3 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ

มีขั้นตอนการสร้างดังนี้ 1) ศึกษาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และมาตรฐานการเรียนรู้ ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ (ภาษาอังกฤษ) 2) กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้จากเนื้อหาทั้ง 5 เรื่อง 3) สร้างข้อสอบตามเนื้อหาให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ซึ่งใช้ทดสอบความรู้ด้านคำศัพท์ในเรื่องของความหมาย การสะกดคำและการใช้คำในประโยค โดยมีข้อสำรอง 5 ข้อ 4) นำแบบทดสอบที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการสอนภาษาอังกฤษตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยพิจารณาความสอดคล้อง ระหว่างแบบทดสอบกับจุดประสงค์ของแบบทดสอบแต่ละข้อ 5) นำแบบทดสอบไปทดสอบกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1/2 จำนวน 10 คน แล้วนำผลมาวิเคราะห์คุณภาพรายข้อ โดยการหาค่าความยาก (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) แล้วตัดข้อที่ไม่ผ่านเกณฑ์ออก (p=.20-.80 r=.20-1.0)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. อธิบายและชี้แจงเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการเรียนการสอน และการประเมินผลให้แก่กลุ่มตัวอย่างได้รับทราบ

2. กลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบวัดความรู้ด้านคำศัพท์ก่อนเรียน

3. ดำเนินการสอนกลุ่มตัวอย่างตามแผนการสอนที่ใช้เพลงเด็กภาษาอังกฤษ ทั้งหมด 5 แผน เป็นเวลา 5 คาบ คาบละ 60 นาที

4. เมื่อสอนเสร็จสิ้นตามแผนการสอนทั้งหมด 5 แผน นักเรียนทำแบบทดสอบวัดความรู้ด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษหลังเรียนทันทีโดยใช้แบบทดสอบฉบับเดียวกับแบบทดสอบก่อนเรียน

5. หลังดำเนินการสอนครบทั้ง 5 คาบแล้ว 3 สัปดาห์ ทดสอบความคงทนในการเรียนรู้คำศัพท์ด้วยข้อคำถามจากแบบทดสอบวัดความรู้ด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษชุดเดิมแต่นำมาจัดเรียงข้อใหม่

6. นำคะแนนจากการทำแบบทดสอบของนักเรียนไปวิเคราะห์โดยใช้วิธีทางสถิติ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. เปรียบเทียบคะแนนความรู้ด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. เปรียบเทียบความคงทนในการเรียนรู้ระหว่างคะแนนหลังเรียนและคะแนนหลังเรียนเมื่อผ่านไป 3 สัปดาห์ โดยหาค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และt-test

3. หาค่าค่าความยาก ค่าอำนาจจำแนก ค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบทดสอบ (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ,)[4]

[4] ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ, **เทคนิคการวัดผลการเรียนรู้**, (กรุงเทพมหานคร: ชมรมเด็ก, 2539).

ผลการวิจัย

ตาราง 1 ข้อมูลแสดงผลเปรียบเทียบคะแนนแบบทดสอบความรู้ด้านคำศัพท์ก่อนเรียนและหลังเรียน ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

คนที่	คะแนนก่อนเรียน (30)	คะแนนหลังเรียน (30)
1	14	24
2	11	23
3	10	20
4	13	25
5	10	19
6	11	21
7	13	25
8	7	17
9	10	17
10	7	19
11	9	15
12	9	22
13	10	17
14	6	15
15	6	14
16	7	22
17	12	21
ค่าเฉลี่ย	**9.71**	**19.76**

จากตาราง 1 แสดงให้เห็นว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบทดสอบหลังเรียนเท่ากับ 19.76 ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบทดสอบก่อนเรียน ซึ่งมีค่าเท่ากับ 9.71

ตาราง 2 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความรู้ด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนหลังเรียนและ ความคงทนหลังผ่านไปแล้ว 3 สัปดาห์

ผลการเรียนรู้	N	($\bar{x}$)	S.D.	t
ผลการเรียนรู้หลังเรียน	17	19.76	3.53	
ความคงทนหลังผ่านไป 3 สัปดาห์	17	16.18	2.35	4.86

จากตาราง 2 ความคงทนในการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษหลังผ่านการเรียนการสอนไป 3 สัปดาห์ มีคะแนนเฉลี่ยของแบบทดสอบ 16.18 คิดเป็นร้อยละ 81.88 ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กับคะแนนเฉลี่ยผลการเรียนรู้หลังเรียน

อภิปรายผล

คะแนนความรู้ด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนหลังจากที่ได้รับการสอนโดยใช้เพลงเด็กภาษาอังกฤษ สูงกว่าคะแนนก่อนเรียน และมีคะแนนเฉลี่ยความคงทนในการเรียนรู้เมื่อผ่านไป 3 สัปดาห์เท่ากับ 81.88 ของคะแนนเฉลี่ยหลังเรียน ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ คือร้อยละ 70 ทั้งนี้เป็นเพราะเพลงและเสียงดนตรีช่วยกระตุ้นให้เกิดความจำ ทำให้บรรยากาศในชั้นเรียนมีความผ่อนคลาย สนุกสนานเพลิดเพลิน ทำให้นักเรียนมีความวิตกกังวลในชั้นเรียนลดลงและมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนการสอน นักเรียนมีทักษะการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้น เกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกัญญ์ปภัส รัตนเรืองศิลป์[5] ที่ใช้กิจกรรมเพลงเพื่อส่งเสริมความรู้ด้านคำศัพท์ ความรู้ด้านไวยากรณ์และความสามารถในการฟัง พูด ของนักเรียนชั้นประถม ศึกษาปีที่ 6 พบว่า หลังจากการเรียนโดยใช้กิจกรรมเพลงภาษาอังกฤษ ผู้เรียนมีความรู้ด้านไวยากรณ์และคำศัพท์ภาษาอังกฤษสูงขึ้น จากระดับคุณภาพอ่อนเป็นระดับคุณภาพดี และผู้เรียนยังมีความสามารถในการฟัง พูดภาษาอังกฤษผ่านเกณฑ์ร้อยละ 60 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิยวดี ผ่องใส[6] ที่ใช้เพลงภาษาอังกฤษเป็นสื่อในการสอนคำกริยาวลีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยเพลงที่นำมาเป็นสื่อในการสอนนั้นเป็นเพลงป็อป แนวเพลงที่เน้นในเรื่องของการฟังแบบสบายๆ ฟังง่าย ไม่ซับซ้อน ทำให้ผู้เรียนรู้สึกสนุกและผ่อนคลาย ผลการวิจัยพบว่า การใช้เพลงภาษาอังกฤษในการสอนคำกริยา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงกว่าการสอนคำกริยาโดยไม่ใช้เพลงภาษาอังกฤษเป็นสื่อในการสอนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ มาริสา กาสุวรรณ์[7] ที่พบว่า การใช้กิจกรรมเพลงมาประกอบการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ทำให้นักเรียนมีคะแนนการทดสอบหลังเรียนเพิ่มขึ้นทันทีจากคะแนนก่อนเรียน และมีผลคะแนนความคงทนในด้านทักษะการพูดเพิ่มขึ้นจาก

[5] กัญญ์ปภัส รัตนเรืองศิลป์, การใช้กิจกรรมเพลงภาษาอังกฤษเพื่อส่งเสริมความรู้คำศัพท์ความรู้ด้านไวยากรณ์, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2557).

[6] ปิยวดี ผ่องใส, **การสอนคำกริยาวลีโดยใช้เพลงภาษาอังกฤษ,** อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2552.

[7] มาริสา กาสุวรรณ์ และมณฑา จาฏุพจน์, ประสิทธิผลของกิจกรรมเพลงภาษาอังกฤษต่อการเรียนรู้และความคงทนของคำศัพท์และทักษะการพูด. **วารสารศิลปศาสตรมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์,** ปีที่5 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2556).

คะแนนหลังเรียน โดยเฉพาะ อย่างยิ่งความสามารถในการพูดให้ผู้ฟังเข้าใจได้ ดังนั้นการเรียนโดยใช้กิจกรรมเพลงเป็นสื่อในการสอนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแก่ผู้เรียน จึงอาจจะสรุปได้ว่าการเรียนโดยใช้กิจกรรมเพลงทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษได้ ไม่ว่าจะเป็นทักษะการฟัง การพูด การเรียนรู้คำศัพท์และไวยากรณ์ แต่อย่างไรก็ตามจะต้องเลือกเพลงให้เหมาะสมกับเนื้อหาที่จะสอนและวัยของผู้เรียนด้วย ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยทำกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 1 อายุประมาณ 6-7 ปี โดยปกติเด็กวัยนี้ยังไม่สามารถทำความเข้าใจเพลงภาษาอังกฤษที่มีเนื้อหายาวและซับซ้อนได้ ผู้วิจัยจึงเลือกเพลงเด็กภาษาอังกฤษที่มีเนื้อร้องสอดคล้องกับเนื้อหาที่สอน เนื้อร้องสั้น ใช้คำศัพท์ง่ายๆ ซ้ำๆ เช่น ผู้วิจัยเลือกเพลง Old MacDonald had a farm มาสอนในเนื้อหาเกี่ยวกับสัตว์ ในเพลงนี้มีเนื้อร้องซ้ำกันหลายครั้งและยังมีทำนองที่สนุกสนาน ทำให้นักเรียนรู้สึกสนุกเพลิดเพลินกับเนื้อหาที่กำลังจะเรียน มีส่วนร่วมทำกิจกรรมในห้องเรียน และเพลงยังช่วยทำให้บรรยากาศในห้องไม่น่าเบื่ออีกด้วย

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า กิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้เพลงเด็กภาษาอังกฤษนั้น มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะส่งผลต่อการพัฒนาการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษและความคงทนในการจดจำคำศัพท์ของนักเรียน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบผลของการจัดการเรียนการสอนที่ใช้เพลงกับกิจกรรมประเภทอื่นๆ ที่มีต่อความรู้ด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษและความคงทนในการเรียนรู้ เช่น เกมส์ การ์ตูนอนิเมชั่น

2. ควรศึกษาศักยภาพของกิจกรรมการเรียนการสอนที่ใช้เพลงภาษาอังกฤษกับนักเรียนในระดับชั้นอื่นๆ เช่น ระดับปฐมวัย หรือระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย เพื่อศึกษาเกี่ยวกับความเหมาะสมที่จะนำเอากิจกรรมเพลงภาษาอังกฤษมาใช้ในชั้นเรียน และควรศึกษาชนิดของคำศัพท์ที่มีประสิทธิภาพที่สุดจากการสอนโดยการใช้เพลง เพราะจะทำให้รู้ว่าคำศัพท์ประเภทไหนควรใช้วิธีการสอนแบบใด

บรรณานุกรม

กัญญ์ปภัส รัตนเรืองศิลป์. การใช้กิจกรรมเพลงภาษาอังกฤษเพื่อส่งเสริมความรู้คำศัพท์ความรู้ด้านไวยากรณ์. **วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2557.

บุญเลิศ วงศ์พรม. **ภาษาอังกฤษคนไทยจาก ABC สู่ AEC**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/636226. [8 กุมภาพันธ์ 2562].

ปรียา อ้วนใหญ่. **การใช้เพลงในการพัฒนาการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านพอก.** อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2555.

ปิยวดี ผ่องใส. **การสอนคำกริยาวลีโดยใช้เพลงภาษาอังกฤษ.** อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2552.

มาริสา กาสุวรรณ์ และมณฑา จาฏุพจน์. ประสิทธิผลของกิจกรรมเพลงภาษาอังกฤษต่อการเรียนรู้และความคงทนของคำศัพท์และทักษะการพูด. **วารสารศิลปศาสตรมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์** ปีที่5 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2556).

ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. **เทคนิคการวัดผลการเรียนรู้**. กรุงเทพมหานคร: ชมรมเด็ก, 2539.

Murphy, T. **The song stuck in my head phenomenon: a melodic din in the LAD?**.System, 18(1), 1990.

กุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ในสถานการณ์โรคไวรัสโควิด-19

Stratagem for Propagation of Buddhism of Overseas Dhammaduta Bhikkhus in the COVID-19 Situation

พระมหาไพฑูรย์ ปนฺตนนฺโท
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในสถานการณ์โรคไวรัสโควิด-19 พระพุทธศาสนาเน้นการใช้สติปัญญาพิจารณาไตร่ตรองในการดำเนินชีวิต ให้รู้จักความทุกข์ รู้จักวิธีกำจัดความทุกข์ ด้วยการพิจารณาให้เห็นถึงต้นเหตุของความทุกข์แล้วแก้ไขให้ถูกต้อง ด้วยเหตุนี้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์หรือของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ จะต้องมีกุศโลบายคือวิธีการอันเฉลียวฉลาดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ต้องรู้จักการเลือกใช้ให้เหมาะสมกับเวลาและโอกาส และในสถานการณ์โรคไวรัสโควิด-19 แพร่ระบาด ภาครัฐกำหนดใช้มาตรการเข้มในการป้องกันแก้ปัญหาโรคไวรัสที่จะติดต่อกันทางการไอหรือจามและการสัมผัสถูกต้องกัน ทำให้ทุกคนต้องป้องกันตนเองด้วยการสวมผ้าปิดปากและจมูก และหลีกเลี่ยงการไปในที่ชุมชนที่มีคนจำนวนมาก เพราะสถานที่ดังกล่าวจะมีความเสี่ยงต่อการติดโรคได้ง่าย เพราะเหตุนี้ พระธรรมทูตสายต่างประเทศทั่วโลก ต้องใช้ กุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมแก่ประชาชนที่ต้องปฏิบัติตนในการเว้นระยะห่างทางสังคม โดยการอยู่บ้านเพื่อหยุดการแพร่และรับเชื้อ ด้วยวิธีการสอนหลักพุทธธรรมเป็นแบบออนไลน์และสร้างคลังความรู้ผ่าน Line, Facebook, Facetime, Microsoft teams, Skype, Zoom, Google Classroom และ Application อื่นๆ เพื่อให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวัน สร้างความเข้มแข็งทางจิตใจในการเผชิญกับภาวะวิกฤตในชีวิต อันจะทำให้บรรเทาความทุกข์ มีความเข้าใจชีวิต หรือโลกตามความเป็นจริงทำให้สามารถเป็นอยู่อย่างมีสติและใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท

คำสำคัญ : กุศโลบาย, การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, พระธรรมทูตสายต่างประเทศ, โควิด-19

Abstract

This academic paper aims to present the stratagem for Buddhism propagation of overseas Dhammaduta Bhikkhus in the COVID-19 situation. Buddhism emphasizes the use of wisdom to live in life in order to recognize the suffering and know how to get rid of suffering by considering the cause of suffering and correct it accordingly. For this reason, the

Buddhism propagation of monks or overseas Dhammaduta Bhikkhus must apply the stratagem, which is a smart method of Buddhism propagation appropriately to the time and opportunity. Moreover, in the situation of the COVID-1 9 outbreak, the government has taken strong measures to prevent and solve the problem that the virus will be contagious by coughing or sneezing and being exposed to each other, thus making everyone need to protect themselves by wearing a mask and avoid going to a crowded community because such places are at risk of being infected by the disease easily. For this reason, Dhammaduta Bhikkhus around the world must apply a stratagem to propagate the Buddhism properly to the people who have to practice social distancing by staying at home in order to stop the spread and infection of the virus through the online method of teaching Buddhism and building a knowledge base through Line, Facebook, Face time, Microsoft teams, Skype, Zoom, Google Classroom and other Applications to guide daily life, build mental strength to face the life crisis to alleviate suffering, have an understanding of life or the real world enabling them to live mindfully with conscious way of live.

Keywords : Stratagem, Buddhism Propagation, Overseas Dhammaduta Bhikkhus, COVID-19 Situation

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีพระพุทธเจ้าเป็นศาสดา มีพระธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง และทรงตรัสหลักธรรมเน้นการใช้สติปัญญาพิจารณาไตร่ตรองในการดำเนินชีวิต ให้รู้จักความทุกข์ รู้จักวิธีกำจัดความทุกข์ ด้วยการพิจารณาให้เห็นถึงต้นเหตุของความทุกข์แล้วแก้ไขให้ถูกต้อง[1] ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาอุบัติมาเพื่อบรรเทา ระงับ และดับทุกข์ของมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อการดำเนินชีวิตที่สุขสงบ และความหลุดพ้นจากความทุกข์ ด้วยวิถีชีวิตตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นการดำเนินชีวิตตามทางสายกลางที่เรียกว่าอริยมรรคมีองค์แปด หรือมรรค 8 ที่ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ทำให้มนุษย์ดำรงตนอยู่ด้วยการประพฤติดี ละเว้นความชั่ว ทางกายและวาจา พร้อมทั้งทำจิตใจให้บริสุทธิ์และผ่องใส ส่งผลให้เกิดความสงบสุขจากการทำความดี อันเป็นกุศโลบายในการนำหลักศาสนามาใช้เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ช่วยให้สามารถบรรเทาความทุกข์ที่

[1] สุชีพ ปุญญานุภาพ, **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 205.

เกิดขึ้นได้ทั้งทางกายและทางใจ รวมถึงบรรเทาความทุกข์จากผลกระทบของความเจ็บป่วยที่เกิดแก่บุคคลด้วย[2] ในสังคมไทยปัจจุบันสามารถที่จะใช้กุศโลบายในการนำหลักศาสนามาไปปรับประยุกต์ใช้ทั้ง ในส่วนของการแก้ไขปัญหาและการปรับประยุกต์ใช้การแก้ไขปัญหาในสถานการณ์โรคไวรัสโควิด-19 แพร่ระบาด สำหรับพระธรรมทูตสายต่างประเทศสามารถใช้กุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์โรคระบาดให้ได้ผลนั้นย่อมขึ้นอยู่กับสติปัญญาของผู้ใช้ด้วย ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเห็นว่าการใช้กุศโลบายนั้นจะต้องรู้จักการเลือกใช้ให้เหมาะสมกับเวลาและโอกาส และมีกระบวนการที่นำไปใช้ที่เป็นระบบจึงจะสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ การที่พระธรรมทูตสายต่างประเทศปรับพฤติกรรมใช้กุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสถานการณ์โรคไวรัสโควิด-19 สะท้อนให้เห็นว่า ไม่ใช่แค่ประชาชน ที่จะต้องปรับพฤติกรรมเพื่อให้รักษาชีวิตให้ปลอดภัยจากโรคระบาดเท่านั้น แต่พระธรรมทูตสายต่างประเทศต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเหมาะสมเพื่อธำรงพระพุทธศาสนาไว้เช่นกัน พระธรรมทูตสายต่างประเทศควรนำกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปปรับประยุกต์ใช้ทั้ง ในส่วนของการแก้ไขปัญหาและการปรับประยุกต์ใช้เป็นทางออกในการป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากโรคไวรัสโควิด-19

กุศโลบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

คำว่า “กุศโลบาย” นั้น เป็นคำที่ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยตรง เนื่องจากว่าไม่ใช่ภาษาบาลี แต่เป็นคำในภาษาสันสกฤตที่นำมาใช้แทนคำที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก คือคำว่า “อุปายโกศล” หมายถึง ความเป็นผู้ฉลาดในอุบาย[3] กุศโลบายหรืออุบายโกศล (Upaya – Kusala) นั้น เป็นชื่อของปัญญาอย่างหนึ่ง[4]

ในพระพุทธศาสนาคำว่า “กุศโลบาย” มาจากคำว่า “กุศล” หมายถึง คุณธรรมหรือรากฐานของการกระทำความดี ซึ่งมี 3 ประการคือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ[5] ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “skilful” หมายถึง เจตนาในการกระทำความดี[6] หรือความฉลาด[7] กับคำว่า “อุบาย” หมายถึง วิธีสำหรับประกอบ, หนทาง, วิธีการ, หรือกลวิธี[8] ซึ่ง

---

[2] พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์,** พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ธีระอรุณการพิมพ์, 2542), หน้า 2-5.

[3] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **พจนานุกรมพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2529), หน้า 78.

[4] Franklin Gerton, **Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary Volume I**, (Delhi:Motiral Banarasidass, 1972), p. 146.

[5] วิ.จู. (ไทย) 6/217/337.

[6] Richard A Gard (Edited) **Buddhism** (New York: George Braziller, 1962.), p. 22. Kogen Mizuno, **Basic Buddhist Concept** (Tokyo: Kosie Publishing, 1996), p. 165.

[7] K.N. Jayatileke, **Early Buddhist Knowledge Theory** (Delhi: Motilal Banarsidass Press, 1998), p. 406.

[8] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์: ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 24, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558), หน้า 568.

หมายถึง ลักษณะสิ่งที่มุ่งจะทำเพื่อให้การอย่างใดอย่างหนึ่งสำเร็จทั้งในทางที่ดีและไม่ดี เมื่อนำความหมายของคำว่ากุศลและอุบายมารวมกัน จึงได้ความหมายว่าวิธีการหรือกลวิธีที่เป็นความฉลาด คือเป็นวิธีการที่ใช้ปัญญาทุกครั้งในการที่จะกระทำภารกิจหรือกิจกรรมทุกอย่าง แต่เมื่อศึกษาต่อในคำว่าอุบาย จะเห็นว่าคำนี้เป็นคำกลาง ๆ ไม่ใช่เป็นความหมายดีหรือเลวในตัว แต่เมื่อนำไปผสมกับคำว่ากุศลหรืออกุศลแล้วความหมายจะเปลี่ยนไป

ในคำที่เกิดจากการผสมกันดังกล่าวนั้น จะทำให้เห็นการขยายความของคำว่าอุบาย เพิ่มมากขึ้น คือกุศโลบายและอกุศโลบาย มีกรณีตัวอย่างของคำที่ปรากฏในข้อความ ดังนี้ คือสัตว์ทั้งหลายล้วนผูกพันหรือติดยึดอยู่กับอุบายในทางอกุศล หรืออกุศโลบายโดยมาก ดังปรากฏในพระพุทธพจน์ว่า

> โลกนี้โดยมากยังพัวพันด้วยอุบาย อุปาทาน และอภินิเวส แต่พระอริยสาวก
> ย่อมไม่เข้าถึง ไม่ถือมั่น ไม่ตั้งไว้ซึ่งอุบายและอุปาทานนั้น อันเป็นอภินิเวส
> และอนุสัยอันเป็นที่ตั้งมั่นแห่งจิตว่า อัตตาของเรา ดังนี้ ย่อมไม่เคลือบแคลง
> สงสัยว่าทุกข์นั่นแหละ เมื่อบังเกิดขึ้น ย่อมบังเกิดขึ้น ทุกข์เมื่อดับ ย่อมดับ
> พระอริยสาวกนั้นมีญาณหยั่งรู้ในเรื่องนี้ โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่นเลย[9]

การที่มนุษย์ยังติดอยู่กับอุบายอันไม่เป็นกุศลนั้นเป็นเหตุทำให้เดือดร้อนและติดอยู่กับวัฏฏะคือการเวียนว่ายตายเกิดเป็นทุกข์มาโดยตลอด ซึ่งการติดอยู่แนวทางดังกล่าวนั้น เพราะความไม่รู้ยิ่งในเหตุที่เกิด ไม่รู้ยิ่งในเหตุที่ดับ ไม่รู้ยิ่งในคุณ ไม่รู้ยิ่งในโทษ และไม่รู้ในอุบายเป็นเครื่องออกไปจากสิ่งที่ตนเองยึดติดอยู่ ซึ่งโดยนัยนี้ คือการไม่รู้ไม่เข้าใจในกุศโลบาย อันแสดงให้เห็นว่า กุศโลบายหรืออุบายกุศลเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อมนุษย์หรือสัตว์โลกทั้งหลายในฐานะที่เป็นเสมือนหนึ่งหนทางช่วยรอดพ้นจากทุกข์หรือวิธีการแก้ไขปัญหาด้วยปัญญาไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจของกิเลส และการที่กุศโลบายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาดังกล่าวมานั้น พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำว่า การที่มนุษย์ไม่รู้อุบายคือวิธีการใช้ปัญญาในการสลัดออกจากทุกข์ คือไม่รู้กุศโลบาย คือวิธีการหรือกลวิธีการใช้ปัญญา ในการแก้ไขปัญหา ย่อมก่อให้เกิดโทษคือความทุกข์ ไม่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและประโยชน์ต่อผู้อื่น แต่ถ้ารู้ในอุบายเป็นเครื่องสลัดออกจากทุกข์ด้วยปัญญาแล้ว จะทำให้ประสบกับสิ่งที่เป็นประโยชน์ตนเอง ประโยชน์ผู้อื่นและประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่ายได้[10] ผู้ที่ต้องการค้นพบหนทางช่วยรอดพ้นจากทุกข์ จำเป็นต้องรู้กุศโลบายที่จะนำไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์ หรือปัญหาทุกอย่าง เพราะในชีวิตมนุษย์ถ้าไม่รู้ ไม่ฉลาด ในกุศโลบายหรือเทคนิควิธีในการแก้ไขปัญหาด้วยปัญญาในการดำเนินชีวิตจะทำให้ตนเอง ผู้อื่น และสังคมเดือดร้อน[11]

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เน้นในเรื่องของการใช้สติปัญญาพิจารณาไตร่ตรองในการดำเนินชีวิต ให้รู้จักความทุกข์ รู้จักวิธีกำจัดความทุกข์ ด้วยการพิจารณาให้เห็นถึงต้นเหตุของความทุกข์แล้วแก้ไขให้ถูกต้อง[12] โดยวิธีการต่างๆ จะต้องเริ่มต้นมาจากการใช้สติและปัญญาในการยับยั้งชั่งใจตนเองให้สามารถรู้เท่ากันกิเลสภายในใจของตนเองได้ ที่เรียกว่า การรู้จักข่มใจนั่นเอง การข่มใจ คือการมีสติคอยยับยั้งชั่งใจ ควบคุมบุคคลนั้นให้มี

---

[9] สำ.นิ. (ไทย) 16/295/371.

[10] สำ.ม. (ไทย) 19/223/287.

[11] ขุ.เถร. (ไทย) 26/223/267.

[12] สุชีพ ปุญญานุภาพ, **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 205.

ความสงบ ระงับ สำรวมอินทรีย์ทั้งหก ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ[13] และไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตามสามารถนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้ได้ทุกสถานการณ์ แม้ในสถานการณ์โรคไวรัสโควิด 19 แพร่ระบาด นับว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งในการที่จะนำเอาคำสั่งสอนมาจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ ด้วยเหตุนี้พระธรรมทูตจึงต้องใช้กุศโลบาย คือเทคนิควิธีที่ต้องใช้ปัญญาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ประชาชนเข้าใจแจ่มแจ้งถึงผลแห่งการปฏิบัติที่จะเกิดขึ้นโดยตรงแก่ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

จากที่กล่าวมามีข้อสังเกตว่า คำว่า กุศโลบาย ในที่นี้หมายถึงวิธีการหรือกลวิธีที่เป็นความฉลาด คำนี้ถ้านำไปใช้ร่วมกับคำอื่น ๆ จะมีความหมายที่บงบอกถึงวิธีการหรือกลวิธีที่เป็นความฉลาด เมื่อนำมาร่วมกับคำว่า เผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้ได้ความหมายที่ระบุถึงวิธีการหรือกลวิธีที่เป็นความฉลาดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาคือหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่พระธรรมทูตสายต่างประเทศต้องถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งจะกล่าวต่อไป สำหรับพระธรรมทูตผู้ปรารถนาหรือต้องให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ประสบความสำเร็จจะต้องรู้กุศโลบายและจำเป็นจะต้องนำไปใช้ แม้พระพุทธองค์เองทรงกล่าวว่า ในเบื้องต้น สมัยก่อนที่พระองค์จะบรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณนั้น พระองค์ทรงแสวงหาอุบายเป็นเครื่องสลัดออกจากทุกข์[14] พระพุทธเจ้าทรงแสวงหาด้วยการไปหลายสำนักและด้วยวิธีการทดลองหลายอย่างเพื่อหาหนทางหลุดพ้นจากความทุกข์ แต่อาจารย์ในสำนักต่าง ๆ และวิธีการทดลองต่าง ๆ ไม่สามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ได้[15] แสดงว่าการสอนหรือการปฏิบัติตามที่อาจารย์ในสมัยพุทธกาล เป็นการสอนที่ไม่ใช่วิธีการหลุดพ้นจากทุกข์ได้ เมื่อภายหลังที่พระพุทธเจ้าทรงออกประกาศศาสนาหรือออกเผยแผ่หลักธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ พระองค์ทรงใช้กุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้นักบวชเบญจวัคคีย์ตรัสรู้ตามได้และต่อมาทรงเผยแผ่หลักธรรมที่เกิดประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่คนจำนวนมาก[16] นี้เป็นสิ่งที่ยืนยันชัดเจนว่าพระพุทธเจ้าทรงมีกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นกลุ่มความคิดหลักทางด้านศาสนากลุ่มหนึ่งที่ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อ 2,500 กว่าปีที่ผ่านมาในประเทศอินเดีย ซึ่งถือได้ว่าเป็นดินแดนแห่งศาสนาหรือเป็นดินแดนที่มีเสรีภาพทางความคิดมากที่สุดแห่งหนึ่ง โดยเฉพาะความมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทางศาสนา อันเป็นผลมาจากการค้นคว้าทดลองปฏิบัติของบรรดานักคิดนักปรัชญาทั้งหลาย ซึ่งในบรรดานักคิดและนักปรัชญาเหล่านั้น ล้วนเป็นผู้มีปัญหาและพยายามแสวงหาคำตอบให้แก่ปัญหาของตนเองโดยได้อาศัยวิธีการหรือการวางกุศโลบายต่าง ๆ ที่ตนเองเข้าใจว่าเหมาะสมและสามารถทำให้ตนเองและบรรดาผู้เคารพศรัทธาทั้งหลายให้ก้าวไปสู่การหลุดพ้น หรือประสบกับความสุขได้ ซึ่งการแสวงหาวิธีการหรือการวางกุศโลบายนั้นถือเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับใช้เป็นแนวทางเพื่อก้าวไปสู่การบรรลุเป้าหมาย

พระพุทธเจ้าทรงเป็นกัลยาณมิตรของเหล่าสาวก ในฐานะที่ทรงมีกุศโลบายในการแนะนำสั่งสอนและช่วยแก้ไขปัญหาชีวิตและสังคมมนุษย์ (สรรพสัตว์) กล่าวได้ว่าทรงใช้กุศโลบายในการเผยแผ่หลักธรรม ซึ่งกุศโลบายจะเป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เสมอในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผลที่ได้คือทำให้คนเป็นจำนวนอันมากบรรลุ

---

[13] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) 21/164/230.

[14] อง.ติก. (ไทย) 20/104/348.

[15] ดูรายละเอียดใน ม.มู. (ไทย) 12/300/277.

[16] ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) 1/13-24/20-31.

ธรรมและหลุดพ้นจากความพ้นทุกข์ ทำให้กับคนจำนวนมากทุกระดับจะได้รับประโยชน์และความสุข ด้วยกุศโลบายในการเผยแผ่หลักธรรม (พระพุทธศาสนา) ทรงชี้แนะหลักและวิธีปฏิบัติแก่เหล่าสาวกทำให้มีผู้บรรลุธรรมและพ้นจากความทุกข์เป็นจำนวนมาก

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้ป่วยโรคไวรัสโควิด-19

พระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อชาวพุทธตั้งแต่เกิดจนตาย และเป็นส่วนหนึ่งของจิตวิญญาณ โดยบุคคลจะนำความเชื่อทางพระพุทธศาสนามาปฏิบัติในชีวิต ความเจ็บป่วย ภาวะวิกฤตต่างๆ ความทุกข์ และความตาย นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังสร้างความรู้สึกปลอดภัยทั้งในปัจจุบันและอนาคต รวมถึงให้หลักธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นแรงขับให้มีการยอมรับหรือปฏิเสธผู้ที่เบียดเบียนทำร้ายกัน ช่วยประคับประคองทางจิตให้ผ่องใส สร้างมิตรภาพสังคมกับบุคคลในกลุ่มซึ่งมีสภาพพฤติกรรมที่ดีเหมือนกัน สร้างความเข้มแข็งในการเผชิญกับภาวะวิกฤตในชีวิต และให้ความเข้มแข็งในการเยียวยาจิตวิญญาณ[17] การมีพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีหลักธรรมคำสอนของศาสนาเป็นเครื่องชี้แนวทางปฏิบัติในชีวิตประจำวัน จะทำให้เกิดความสงบ คลายความทุกข์ มีความเข้าใจชีวิต หรือโลกตามความเป็นจริง ทำให้สามารถอยู่อย่างมีสติและใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า อีกทั้งภายใต้สถานการณ์โรคไวรัสโควิด 19 ที่แพร่ระบาดไปยังทุกประเทศทั่วโลก เริ่มตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2562 เป็นต้นมา ได้เกิดภาวะวิกฤติขึ้น กระทบถึงชีวิตและจิตใจของชาวไทยและนานาชาติทุกด้านทั่วโลก ทำให้สุขภาพกาย สุขภาพจิต ความเป็นอยู่ ธุรกิจการงาน การเดินทาง ตลอดถึงเศรษฐกิจในครอบครัว และสังคมส่วนรวมของชาวไทย รวมถึงชาวโลก มีความผันผวนเสียหายร้ายแรง แตกต่างจากเดิมที่เคยเป็นมาในอดีตอย่างมากมาย ทั้งนี้ทางภาครัฐจำเป็นต้องใช้มาตรการเข้มในการป้องกันแก้ปัญหาโรคไวรัสที่จะติดต่อกันทางการไอหรือจามและหรือสัมผัสถูกต้องกัน ด้วยการแนะนำให้ทุกคนในชาติ จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เคยเป็นอยู่แบบเดิม ๆ ให้มาทำหารป้องกันตนเองด้วยการสวมผ้าปิดปากและจมูก รวมถึงดูแลบุคคลที่เกี่ยวข้อง และหลีกเลี่ยงการไปในที่ชุมชนที่มีคนจำนวนมาก เพราะสถานที่ดังกล่าวจะมีความเสี่ยงต่อการติดโรคได้ง่าย[18]

พระพุทธศาสนาถือว่าการดูแลร่างกายและจิตใจเป็นสิ่งที่ต้องทำควบคู่กัน สำหรับการดูแลจิตใจและส่งเสริมสติปัญญาให้รู้เท่าทันความเป็นจริงของชีวิตนับว่ามีความสำคัญมาก เพราะถือว่าเป็นการดูแลจิตใจให้ผ่องใสจะทำให้ไปเกิดในภพภูมิที่ดี ที่เรียกว่า “สุคติโลกสวรรค์”[19] อีกด้วย ในสถานการณ์ที่ชีวิตมีความเจ็บป่วยเกิดขึ้น ถ้าจะกล่าวถึงการดูแลผู้ป่วยในอัตภาพนี้จวบจนถึงชาติหน้า ในประเด็นนี้มีหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้ป่วย ดังนี้

---

[17] Craven, Ruth F., Hirnle, Constance J. Jensen, Sharon., eds., **Fundamentals of nursing: human health and function**. (Philadelphia : Wolters Kluwer Health/Lippincott Williams & Wilkins, 2013).

[18] สมเด็จพระมหาธีราจารย์, **พุทธวิธีฝ่าวิกฤติ COVID-19**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์ดี, 2563), หน้า 51-52.

[19] ดูรายละเอียดใน ที.สี. (ไทย) 9/247/83.

หลักพรหมวิหาร หมายถึงธรรมประจำใจที่ทำให้คนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐ ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ 4 ประการ[20] ได้แก่ 1) เมตตา คือ ความรักใคร่ ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข 2) กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ 3) มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข และ 4) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา สำหรับการนำเอาหลักพรหมวิหารโดยเฉพาะในเรื่องของความเมตตาและกรุณา มาประยุกต์ใช้ทำให้ผู้ดูแลผู้ป่วยหรือปฏิบัติต่อผู้ป่วยด้วยความเมตตาสงสารเห็นใจและเข้าใจในความทุกข์อันเกิดจากโรคของผู้ป่วย รวมถึงในกรณีไวรัสที่จะติดต่อกันทางการไอหรือจามและหรือสัมผัสถูกต้องกัน จะสามารถป้องกันตนได้อย่างถูกต้องด้วย

หลักสังคหวัตถุ หมายถึงธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กันมี 4 ประการ[21] คือ 1) ทาน การให้หรือการแบ่งปัน 2) เปยยวัชชะ การพูดจาด้วยถ้อยคำเป็นที่รัก 3) อัตถจริยา ประพฤติประโยชน์ต่อกัน และ 4) สมานัตตตา การเป็นผู้ประพฤติตัวเสมอต้นเสมอปลาย สำหรับการนำเอาหลักสังคหวัตถุมาประยุกต์ใช้ทำให้ผู้ดูแลผู้ป่วยปฏิบัติต่อผู้ป่วยด้วยพฤติกรรมทางกายวาจาที่เหมาะสม และทางใจมีความนึกคิดที่ดีแล้วทำการให้ด้วยอนุเคราะห์ช่วยเหลือกันทำให้สามารถทำการดูแลผู้ป่วยได้โดยไม่รังเกียจ ส่วนในกรณีไวรัสโควิด 19 ที่ไม่สามารถเข้าใกล้กันได้ แต่ยังสามารถสงเคราะห์กันได้ด้วยการแบ่งปัน การพูดให้กำลังใจ การวางตนให้พอดี และการทำกิจอื่นที่จะช่วยกันได้โดยไม่ต้องใกล้กัน

หลักสัมปชัญญะ คือความรู้ตัวทั่วพร้อมจัดว่าเป็นธรรมที่มีอุปการะมาก[22] มี 4 ประการ[23] ได้แก่ 1) สาตถกสัมปชัญญะ คือ รู้ชัดว่ามีประโยชน์ หรือตระหนักว่าตรงตามจุดหมาย 2) สัปปายะสัมปชัญญะ คือ รู้ชัดว่าเป็นสัปปายะ หรือตระหนักว่าเกื้อกูลเหมาะกัน 3) โคจรสัมปชัญญะ คือ รู้ชัดว่าเป็นโคจร หรือตระหนักในแดนงานของตน และ 4) อสัมโมหสัมปชัญญะ คือ รู้ชัดว่าไม่หลง หรือตระหนักในตัวสภาวะไม่หลงใหล ไม่สับสนฟั่นเฟือน สำหรับการนำเอาหลักสัมปชัญญะมาประยุกต์ใช้ทำให้ผู้ดูแลผู้ป่วยปฏิบัติต่อผู้ป่วยด้วยพฤติกรรมที่รู้ชัดหรือตระหนักประโยชน์ความเกื้อกูลกันและภารกิจงานพร้อมทั้งไม่สับสน ส่วนในกรณีไวรัสโควิด-19 ความรู้ตัวทั่วพร้อมไม่สับสนที่จะทำให้ไม่ตื่นตกใจจนเกินเหตุ และไม่เผลอลืมที่จะป้องกันตนเอง พร้อมทั้งยังสามารถให้คำแนะนำผู้ป่วยให้ปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องด้วย

ในเรื่องหลักสัมปชัญญะนี้ มีตัวอย่างในสมัยพุทธกาลเกี่ยวกับการสูญเสียบุคคลผู้เป็นที่รักหลายคนของนางปฏาจารา คือสูญเสียสามีและบุตรทั้ง 2 คน ในเวลาใกล้กัน แต่ยังสามารถตั้งสติได้ แต่ต่อมาเมื่อได้ทราบว่าบิดามารดาเสียชีวิต ทำให้นางโศกเศร้าเสียใจจนขาดสติ มีอาการบ่นเพ้อพิไรรำพัน เนื่องจากจิตปรุงแต่งจมอยู่กับความทุกข์และความโศกเศร้า นางไม่รู้ตัวว่าเสื้อผ้าหลุดออกจากร่างกาย เดินเข้าไปใกล้สถานที่มีบุคคลจำนวนมาก

---

[20] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548), หน้า 124.

[21] ที.ปา. (ไทย) 11/210/170.

[22] พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), **คำสอนในพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท เอส. อาร์. พริ้นติ้ง จำกัด, 2548), หน้า 264.

[23] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 24, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ผลิธัมม์, 2548), หน้า 437.

กำลังฟังพระพุทธเจ้าแสดงธรรมอยู่ เมื่อคนเห็นนางกำลังจะเดินเข้ามาเหมือนคนบ้า จึงไล่ให้ออกไป แต่พระพุทธเจ้าทรงทราบชัดว่านางปฏาจาราไม่ได้เป็นบ้าเพียงแต่ยังไม่ได้สติ พระองค์ทรงเรียกสติของนางให้กลับมาโดยตรัสว่า "จงกลับได้สติเถิด น้องหญิง" เมื่อได้นางปฏาจารานางได้สติคืนกลับมาและรับรู้ถึงน้ำพระทัยเมตตาของพระพุทธเจ้าและเห็นว่าพระพุทธองค์เป็นที่พึ่งทางใจที่ดีที่สุด ทำให้คลายความโศกเศร้าเสียใจลง[24] ในเรื่องนี้ทำให้เห็นว่าโศกเศร้าเสียใจจนขาดสติและความทุกข์จะบรรเทาจางหายไป เมื่อคนเรามีสติสัมปชัญญะ เพราะสติสัมปชัญญะเป็นเครื่องคุ้มกันทางจิตใจทำให้ความทุกข์เบาบาง สภาวะจิตใจมีความปกติ ทำให้สามารถเผชิญกับปัญหาและวิกฤตต่าง ๆ ในชีวิตได้

จากที่กล่าวมามีข้อสังเกตว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญการดูแลร่างกายและจิตใจที่ต้องทำควบคู่กัน ชีวิตมนุษย์ดำเนินไปตามกฎธรรมชาติ มีการเกิด แก่ เจ็บ และตาย สืบต่อกันไป ตามเหตุปัจจัย เพราะว่ามนุษย์มีกิเลสจึงทำให้เกิดการทำกรรมทั้งที่ดีและไม่ดีและเกิดเป็นวิบากคือผลของกรรม อันจะส่งให้เกิดกิเลสใหม่หมุนเวียนเป็นวงจรอย่างไม่มีที่สิ้นสุด[25] หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสอนให้พิจารณาอยู่เป็นประจำว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาแล้วต้องพบกับความตาย และความตายไม่ใช่เป็นการสิ้นสุดของชีวิต เพราะชีวิตยังดำเนินต่อไป ในภพใหม่ตามผลของกรรมที่แต่ละบุคคลกระทำไว้ ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่บางเวลาอาจจะเจ็บป่วยได้ เนื่องจากชีวิตมีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา เมื่อเจ็บป่วยจึงจำเป็นต้องรักษาโรคทางกายและให้การรักษาจิตใจด้วยธรรมโดยเฉพาะด้วยการมีสติสัมปชัญญะ สำหรับผู้ดูแลผู้ป่วยจะต้องนำเอาหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดูแล รวมถึงในกรณีไวรัสโควิด-19 ที่จะแพร่เชื้อต่อกันทางการไอหรือจามและหรือสัมผัสถูกต้องกัน จะสามารถป้องกันตนได้อย่างถูกต้องด้วย อย่างไรก็ดีพระพุทธศาสนาไม่เน้นในเรื่องของชีวิตภายหลังความตายเท่านั้น หากมุ่งเน้นให้มนุษย์ประกอบกรรมดี ละเว้นความชั่ว เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันและมุ่งปฏิบัติเพื่อหาทางดับทุกข์ และมีชีวิตและจิตใจที่สุขสงบเย็นคือนิพพาน

กุศโลบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ คือประกาศศาสนาหรือประกาศพรหมจรรย์คือแบบแห่งการครองชีวิตอันประเสริฐที่เป็นการประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีล สมาธิ และปัญญา ไปแสดงแก่ชาวโลก[26] และต้องมีความอดทน อดกลั้นสูง เพราะพระธรรมทูตในต่างประเทศต้องเจอสิ่งที่ไม่พึงประสงค์หลายอย่าง

---

[24] มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค 4**, พิมพ์ครั้งที่ 14, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534), หน้า 209-215.

[25] พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ.9 ราชบัณฑิต, **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักพิมพ์เลี่ยงเชียง, 2548), หน้า 468.

[26] พุทธทาสภิกขุ, **อบรมพระธรรมทูต**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อัมมโย ลด ละ เลิก เลื่อน, 2510), หน้า 26.

ในชีวิตประจำวัน รวมถึงต้องสงบ ต้องฝึกสำรวมอินทรีย์เป็นปกติ[27] อันเป็นการฝึกความเป็นพระแท้ ในพระพุทธศาสนา ผู้ที่หมั่นสำรวมอินทรีย์ ย่อมสามารถควบคุมใจของตนให้มั่นคงอยู่ภายในตัว กิเลสจึงไม่อาจบีบคั้นให้ใจแล่นออกไปติดเหยื่อทางตาคือรูป ติดเหยื่อทางหูคือเสียง ติดเหยื่อทางจมูก คือกลิ่น ติดเหยื่อทางลิ้นคือรส ติดเหยื่อทางกายคือสัมผัส อันเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ใจเพราะความอยากได้ อยากมี อยากเป็น ซึ่งเป็นอาการทุกข์ที่เกิดจากใจถูกกิเลสบีบคั้นนั่นเอง ดังนั้นผู้ที่หมั่นสำรวมอินทรีย์เป็นกิจวัตร ย่อมมีความชำนาญในการควบคุมใจให้มีความสะอาดบริสุทธิ์และสงบนิ่งเป็นปกติ ย่อมทำให้ความคิด คำพูด และการกระทำมีความสะอาดบริสุทธิ์ตามไปด้วย[28]

ไม่เพียงแต่ผู้ที่เข้ามาบวชต้องเป็นผู้ปฏิบัติเท่านั้น ส่วนชาวบ้านคนธรรมดาทั่วไปที่ใช้ชีวิตตามปกติของตนเอง สามารถปฏิบัติตนเองให้เสมือนกับได้เข้ามาบวชเช่นเดียวกัน โดยการเลือกตามหลักธรรมอันใดอันหนึ่งสำหรับยึดปฏิบัติ ถ้าทำอย่างเคร่งครัดติดต่อกันจนตลอดชีวิต เรียกว่าประพฤติพรหมจรรย์ได้เหมือนกัน ดังนั้นสิ่งที่สำคัญคือการฝึกฝนตัวเองให้ดีเป็นหลักก่อน ต้องทำตัวเองให้สามารถปฏิบัติได้อย่างจริงจัง และแน่วแน่มั่นคงตลอดเวลา เพราะการฝึกใจ หรือการข่มใจให้ได้นั้น เป็นสิ่งที่ต้องอาศัยการฝึกฝนใจของตนเองก่อนเป็นหลักด้วยวิธีการต่างๆ ที่สามารถทาให้ควบคุมกิเลสต่างๆ ในใจเอาไว้ให้ได้ ความสงบสุขจะเกิดขึ้นภายในใจของผู้นั้น[29] การสกัดหรือข่มตัณหา เป็นฝ่ายสมถะ มีลักษณะเป็นการเสริมสร้างพลังหรือปริมาณฝ่ายดีขึ้นมากดข่มทับหรือบังฝ่ายชั่วไว้ ให้ผลขึ้นกับกาลชั่วคราว หรือเป็นเครื่องตระเตรียมหนุนเสริมความพร้อมและสร้างนิสัยนำไปสู่โลกียสัมมาทิฐิ[30]

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระธรรมทูต มีพัฒนาการมาโดยลำดับ จนกระทั่งถึงรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์แห่งราชวงศ์โมริยะ เป็นยุคที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองที่สุด พระองค์ทรงเป็นราชาอุปถัมภกการสังคายนาครั้งที่ 3 ในปี พ.ศ. 236 เมื่อทาการสังคายนาสำเร็จแล้ว พระองค์ทรงให้การสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการจัดส่งพระธรรมทูตออกไปยังประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย[31] โดยการจัดแบ่งพระธรรมทูตออกเป็น 9 สาย ดังนี้

---

[27] พระราชภาวนาวิมล เจ้าอาวาสพุทธประทีป กรุงลอนดอน หัวหน้าองค์กรพระธรรมทูตไทยในสหราชอาณาจักร, **แผนพัฒนา ประวัติ ผลงาน พระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (นนทบุรี: โรงพิมพ์นิติธรรมการพิมพ์, 2554), หน้า 9-10.

[28] พระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตฺตชีโว), **พระแท้ผู้สร้างสันติภาพโลก**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด, 2552, หน้า 184.

[29] พุทธทาสภิกขุ, **การบวชอยู่ที่บ้าน,** พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, 2528), หน้า 3-5.

[30] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ 47, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ผลิธัมม์, 2559), หน้า 690-691.

[31] สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **“สมัยแรกพระพุทธศาสนาเป็นประธานของประเทศ”,** ในสุวรรณภูมิอยู่ที่นี่ ที่แผ่นดินสยาม, สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2545), หน้า 23-24.

1) ส่งพระมหาเทวเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังมหิสมณฑล ปัจจุบันคือ แคว้นทางตอนใต้แม่น้ำโคทาวารี รัฐไมซอร์ ประเทศอินเดีย

2) ส่งพระรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังวนวาสีประเทศ ปัจจุบันคือ แคว้นนาระ เหนือเมืองบอมเบย์

3) ส่งพระธรรมรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังอปรันตประเทศ ปัจจุบันคือ แคว้นทางชายทะเลตอนเหนือเมืองบอมเบย์

4) ส่งพระมหาธรรมรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังมหารัฐประเทศ ปัจจุบันคือ แคว้นบริเวณยอดลาน้ำโคทาวารี แถบปูน่า

5) ส่งพระมัชฌันติกเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังกัสมิระ และคันธาระประเทศปัจจุบันคือ แคว้น แคชเมียร์และประเทศอัฟกานิสถาน

6) ส่งพระมัชฌิมเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังหิมวันตประเทศ ปัจจุบันคือ มณฑลที่ตั้งอยู่เชิงเขาหิมาลัย และประเทศเนปาล

7) ส่งพระมหารักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังโยนกประเทศ ปัจจุบันคือ ทางตอนเหนือของประเทศอิหร่าน (เปอร์เซีย)

8) ส่งพระมหินทรเถระ พระราชโอรสของพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังลังกาทวีป ปัจจุบันคือ ประเทศศรีลังกา

9) ส่งพระโสณเถระกับพระอุตตรเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังสุวรรณภูมิ ปัจจุบัน คือไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และอินโดนีเซีย[32]

การส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภูมิภาคต่างๆ ของพระเจ้าอโศกมหาราชนี้เอง ทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองในประเทศต่างๆ ของโลก มีการพัฒนาศาสนวัตถุและศาสนบุคคล พร้อมทั้งการเผยแผ่หลักธรรมคาสั่งสอนเข้าสู่ประชาชนทุกสังคม ในดินแดนสุวรรณภูมิได้ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนามากมาย ดินแดนสุวรรณภูมิประกอบไปด้วย ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และอินโดนีเซีย ซึ่งประเทศเหล่านี้ต่างอ้างว่าเป็นดินแดนสุวรรณภูมิที่พระพุทธศาสนาเข้ามาในพุทธศตวรรษที่ 3 ในส่วนประเทศไทย มีความเชื่อว่า พระพุทธศาสนาเข้ามาครั้งแรกอยู่ที่นครปฐม มีพระปฐมเจดีย์รูประฆังว่าเป็นสัญลักษณ์ศิลปกรรม ในยุคสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช[33]

จากการส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศดังกล่าว ได้คัดเลือกพระมหาเถระที่มีกุศโลบายคือวิธีการหรือกลวิธีที่เป็นความฉลาดในวิธีการเผยแผ่ธรรมหรือประกาศธรรมแก่ภาคสังคมและทำให้เกิด

---

[32] สมเด็จฯ กรมพระยาดารงราชานุภาพ, **ตานานพระพุทธเจดีย์**, (ธนบุรี: รุ่งวัฒนาการพิมพ์, 2513), หน้า 33-34.

[33] เสถียร โพธินันทะ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 2**, 2537, หน้า 44–47.

ปัญญาในการแก้ปัญหาตนเองและปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นโดยอาศัยธรรมของพระพุทธเจ้าและเป็นกุศโลบายที่เป็นการสอนของพระพุทธเจ้าในแต่ละครั้ง มีอยู่ 4 ประเด็นที่ต้องนำมาใช้ เรียกว่า ทฤษฎี 4 ส.[34] ได้แก่

1) สันทัสสนา คือ ชี้แจงเรื่องที่ทรงสอนให้เห็นชัดเป็นการแยกแยะ อธิบาย และแสดงเหตุผลให้ชัดเจนจนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดังได้เห็นกับตา

2) สมาทปนา คือ ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เป็นการสอนให้เห็นว่าสิ่งใดควรปฏิบัติก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่าและเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝน จนยอมรับและนำไปปฏิบัติ

3) สมุตเตชนา คือ เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า เป็นการปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะมีกำลังใจที่จะทำให้สำเร็จลงได้

4) สัมปหังสนา คือ ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงเป็นการการบำรุงจิตให้แช่มชื่น เบิกบานเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและเบิกบานใจ[35]

กุศโลบายคือวิธีการหรือกลวิธีที่เป็นความฉลาดในการเผยแผ่หรือประกาศพระพุทธศาสนาให้แนวทางการครองชีวิตอันประเสริฐที่เป็นการประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีล สมาธิ และปัญญา ด้วยความอดทนอดกลั้นสูง สงบสำรวมกายวาจาและควบคุมใจของตนให้มั่นคง ของพระธรรมทูตในต่างประเทศ มีข้อสังเกตว่ามีกุศโลบาย 4 อย่าง ได้แก่ 1) ต้องชี้แจงเรื่องที่สอนให้เห็นชัดเป็นการแยกแยะ อธิบาย และแสดงเหตุผลให้ชัดเจนจนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดังได้เห็นกับตา 2) ต้องชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เป็นการสอนให้เห็นว่าสิ่งใดควรปฏิบัติก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่าและเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝน จนยอมรับและนำไปปฏิบัติ 3) ต้องเร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า เป็นการปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะมีกำลังใจที่จะทำให้สำเร็จลงได้ และ 4) ต้องปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงเป็นการการบำรุงจิตให้แช่มชื่น เบิกบานเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและเบิกบานใจ ในองค์รวมของกุสโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในต่างประเทศ 4 ประเด็นตามที่กล่าวแล้วนั้น ต้องเป็นไปตามหลักพุทธโอวาท ต้องแสดงธรรมให้เหมาะสมกาลเทศะ มีเหตุผล แสดงธรรมด้วยจิตเมตตา โดยมุ่งประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ ไม่แสดงธรรมโดยยกตนข่มท่านและ ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น เป้าหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เพื่อประโยชน์ เกื้อกูล ความสุข แก่บุคคลทั้งที่เป็นชาวพุทธและมิใช่ชาวพุทธ มุ่งที่จะพัฒนาศักยภาพของบุคคลในการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง โดยใช้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทางในการชี้นำบุคคลให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท เป็นศูนย์รวมจิตใจและกิจกรรมของชาวพุทธในต่างประเทศ โดยมีวิธีการเผยแผ่เพระพุทธศาสนา ได้แก่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ตั้ง หรือการจัดกิจกรรมภายในวัดเช่น การจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญของชาติ การเทศน์ การปาฐกถา การเขียนบทความ การจัดสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นต้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกที่ตั้ง เช่น การสอน, บรรยายธรรมในสถานศึกษาหรือหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่อยู่นอกวัด การใช้เทคโนโลยี

---

[34] พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **บรรยายในการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ** , มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ พุทธมลฑล นครปฐม วันที่ 9 พฤษภาคม 2546, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article [15 มิถุนายน 2563].

[35] ที.สี. (ไทย) 9/198/161

สื่อสารมวลชน วิทยุโทรทัศน์หรือการจัดกิจกรรมทางศาสนานอกวัดเป็นต้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเครือข่าย เช่นการจัดกิจกรรมทางวิชาการ การแลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่ดีเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม การส่งต่อกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของวัดหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสร้างเครือข่ายชาวพุทธทั้งฝ่ายฆราวาสและพระสงฆ์ ในการไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศนั้น ความรู้ความสามารถมีด้วยกัน[36] การแสวงหาวิธีการหรือการวางกุศโลบายนั้นถือเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับใช้เป็นแนวทางเพื่อก้าวไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่ตนเองมุ่งหวัง จึงต้องมีการกำหนดกุศโลบายหรือวิธีการที่จะทำบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้

กุศโลบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสถานการณ์โรคระบาดไวรัสโควิด-19

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ได้สร้างความโกลาหลวุ่นวายให้กับโลกอย่างหนักหน่วงทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมไปถึงวิถีชีวิตของผู้คน การแพร่ระบาดของไวรัสตัวนี้รุนแรง รวดเร็ว และขยายวงกว้าง จึงต้องขอให้กำลังใจกับบุคลากรทางสาธารณสุขแนวหน้าทุกท่าน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ภาครัฐและภาคเอกชนทั่วโลกที่พยายามเยียวยาผลกระทบอันใหญ่หลวงนี้ ทุกคนได้แต่หวังว่าฝันร้ายครั้งนี้จะจบลงด้วยความร่วมแรงร่วมใจของทุกท่านในการเว้นระยะห่างทางสังคม (social distancing) โดยเฉพาะการอยู่บ้านเพื่อหยุดการแพร่และรับเชื้อ และการได้รับประโยชน์จากมาตรการเยียวยาของภาครัฐอย่างตรงจุดในช่วงเวลาที่ยากลำบาก ตลอดจนความสำเร็จจากการคิดค้นวิธีการรักษาและวัคซีนป้องกันไวรัสโดยเร็วที่สุด สำหรับวิกฤตครั้งนี้กลับบังคับให้คนต้องหันมาใช้เทคโนโลยีเหล่านี้อย่างจริงจังมากยิ่งขึ้น อาทิ แพลตฟอร์มที่ช่วยสื่อสารทางไกล จัดประชุม หรือการจัดงานและจัดกิจกรรมต่าง ๆ (Event) ซึ่งผู้บริโภคจะเกิดความคุ้นเคยและเปลี่ยนพฤติกรรมหันมาใช้เทคโนโลยีอย่างถาวร นอกจากนี้ แม้กระทั่งสถาบันการศึกษายังต้องพัฒนาไปใช้วิธีการสอนแบบออนไลน์ทดแทนทั้งหมดในช่วงวิกฤต ซึ่งอาจพลิกโฉมระบบการศึกษาโลกไปโดยสิ้นเชิงหลังผ่านพ้นวิกฤตแล้ว และสุดท้ายแต่ไม่ท้ายสุด ผู้คนอาจจะกลัวการใช้เงินสดหรือธนบัตร เพราะกระดาษอาจเป็นพาหะของเชื้อโรคได้แม้ผ่านพ้นวิกฤตโควิด-19 ไปแล้ว และจะเริ่มคุ้นชินกับการรักษาสุขอนามัยอย่างเข้มงวดไปจนถึงการใช้ชีวิตประจำวันที่คำนึงถึงความปลอดภัยต่อสุขภาพ[37]

การระบาดของโควิด-19 ในขณะนี้ นอกเหนือจากยานอก ที่จะรักษากายของเราแล้ว สติจึงเป็นยา ในที่จะทำหน้าที่คุ้มครองป้องกันกายใจของเราให้เผชิญหน้ากับโรคร้ายได้อย่างตื่นรู้ ไม่ตื่นตระหนก วิตกกังวลมากจนความคิดติดโรคโควิด ตัวสติจะช่วยเตือนเราให้ตื่นรู้ และพร้อมเผชิญหน้ากับโรคร้ายอย่างรู้ เท่าทัน ไม่ตื่นตระหนกตกใจไปกับข่าวสารต่างๆ จนเกิดอาการหมกมุ่นและเคร่งเครียด ทั้งนี้ การตื่นรู้ คือสภาวะของการไม่ประมาท หากแต่พยายามสร้างการตระหนักรู้ว่าที่ใดควรไป หรือไม่ควรเข้าไปหมกมุ่นหรือคลุกคลี อีกทั้งจะทำหน้าที่เฝ้าระวัง

---

[36] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ในหนังสืออนุสรณ์พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ 13**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 221.

[37] พริศร์ สุวรรณิก, **โลกจะเปลี่ยนไปอย่างไร หลังวิกฤตโควิด-19 จบลง ?**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_30Mar2020.aspx, [20 มิถุนายน 2563].

ตัวเองไม่ให้เป็นพาหะนำโรคร้ายไปสู่ครอบครัวและคนอื่นๆในสังคมรอบข้าง รวมไปถึงการหมั่นตรวจตราและสังเกตความผิดปกติที่เกิดกับตัวเองด้วย[38]

การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (COVID-19) เข้ามาในประเทศไทย ทุกๆ ภาคส่วนได้ร่วมมือกันป้องกันและแก้ปัญหาอย่างจริงจัง ไม่ว่าจะภาครัฐจากการทำงานร่วมกันของหลายหน่วยงาน ภาคเอกชน และประชาชน โดยเฉพาะการทำงานของของหน่วยแพทย์และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่มีหน้าที่อันยิ่งใหญ่ ทำให้เจ้าไวรัสโคโรน่าสายพันธุ์ใหม่ไม่ระบาดจนควบคุมไม่ได้เหมือนกับหลายๆ ประเทศ นอกจากกลุ่มแพทย์ที่ต้องทำงานอย่างหนักหน่วงกับผู้ป่วยที่มีมากมาย ยังมีพระธรรมทูตสายต่างประเทศทั่วโลก ที่ต้องปฏิบัติศาสนกิจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยกุศโลบายที่เหมาะสมแก่ประชาชนที่ต้องปฏิบัติตนในการเว้นระยะห่างทางสังคม (social distancing) โดยอยู่บ้านเพื่อหยุดการแพร่และรับเชื้อ ด้วยวิธีการสอนเป็นแบบออนไลน์และสร้างคลังความรู้ ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาผ่าน Line, Facebook, Facetime, Microsoft teams, Skype, Zoom, Google Classroom และ Application อื่นๆ[39] สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในตอนนี้เป็นที่สุด ซึ่งไม่มีใครบอกได้ว่าจะหยุดเมื่อไหร่ เหตุการณ์นี้ได้ส่งผลกระทบไปทุกภาคทุกส่วนของประเทศ ในสถานการณ์เช่นนี้ทำให้สมัชชาสงฆ์ไทยในอเมริกาและองค์กรสงฆ์ไทยในต่างประเทศดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นแบบออนไลน์ผ่าน Line, Facebook และ Zoom[40] เพื่อจะนำสิ่งที่ดีไปให้แก่มหาชนและนำพวกเขาไปสู่ทางที่ดีงาม สามารถเผชิญและผ่านพ้นเหตุการณ์วิกฤติต่าง ๆ และอาจใช้วิกฤติเป็นโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาจิตใจให้งอกงามยิ่งขึ้นไป

สถานการณ์แพร่กระจายของโรคไวรัสโควิค-19 มีลักษณะแตกต่างกับการแพร่ของเชื้อโรคอื่นที่ผ่านมาในอดีต เนื่องจากเชื้อโรคแพร่กระจายทั่วโลกแบบไม่จำกัดพื้นที่ ฉะนั้นการปฏิบัติตัวและวางใจต่อเหตุการณ์นี้อย่างไรนับว่าเป็นวิกฤติของโลกครั้งใหญ่ที่กระทบทั้งวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่ต้องเผชิญกับวิกฤติที่ไม่ได้เตรียมพร้อมตั้งรับมาก่อน เพราะมนุษย์ได้เพลิดเพลินกับการใช้ชีวิตแบบเสพบริโภคความเจริญทางเทคโนโลยี มีความสุขจากการใฝ่บริโภคจนเคยชิน ทำให้รู้สึกว่าความสุขที่เกิดจากภายนอกหายไป ทั้งเกิดภาวะเศรษฐกิจหยุดชะงัก การตกงาน การว่างงาน การสูญเสีย การเจ็บป่วย เป็นต้น ล้วนทำให้เกิดความทุกข์ทางใจทั้งสิ้น

ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้แบ่งโรคออกเป็น 2 อย่างด้วยกันคือ โรคทางกายกับโรคทางใจ ทั้ง 2 โรคนี้ พระพุทธองค์ตรัสว่า “คนที่ไม่มีโรคทางกายเป็นเวลานานๆ ยังพอหาได้ แต่คนที่ไม่มีโรคทางใจ แม้เพียงชั่วขณะนั้นหาได้ยากเต็มที จะมีแต่พระอรหันต์เท่านั้นที่ไม่มีโรคทางใจ” [41] โดยนัยนี้ พระพุทธองค์ให้ความสำคัญกับโรคทางใจมากกว่าโรคทางกาย ในแง่จุดมุ่งหมายสูงสุดของพุทธศาสนา สุขภาพกายเป็นบันไดให้เราไต่ไปสู่จุดหมาย

---

[38] พระมหารรษา ธมฺมหาโส, **ความคิดติดโควิด-19**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.thairath.co.th/news/local/1806229, [25 มิถุนายน 2563].

[39] กมล รอดคล้าย, **ประเทศไทยจะจัดการศึกษาพื้นฐานในสถานการณ์ COVID 19 อย่างไร**, เอกสารบทความประกอบการบรรยายภาควิชาการในโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ 26/1563, หน้า 1-2.

[40] สมัชชาสงฆ์ไทยในอเมริกา, **Equanimity in the time of the Pandemic**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.atamma.org [7 สิงหาคม 2563].

[41] ดูรายละเอียดใน องฺ.จตุกฺก. (ไทย) 22/157/217.

ปลายทาง เพราะในที่สุดแล้วมนุษย์ควรจะมีชีวิตที่สมบูรณ์ด้วยการมีสุขภาพจิตที่ผ่องใส ส่วนสุขภาพกายเป็นพื้นฐานที่จะช่วยให้มนุษย์เข้าถึงชีวิตที่ดีงามขึ้นไป แต่ไม่ใช่จุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา ส่วนการให้กำลังใจและดูแลรักษาด้วยธรรมะในพระไตรปิฎกจะพบว่ามีการใช้ 2 วิธีด้วยกันคือ 1) การสวดให้ผู้ป่วยฟัง และ 2) ผู้ป่วยสวดด้วยตนเอง ทั้งนี้การตั้งใจฟังสวดหรือตั้งใจสวดเองทำให้สติอยู่กับบทสวดทำให้บรรเทาความเจ็บป่วยได้ แต่หากมีความรู้ความหมายของบทสวดจะสามารถนำหลักธรรมมาปฏิบัติเพื่อระงับความเจ็บไข้ได้ ในสมัยพุทธกาลการสวดพระปริตรที่นำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นบทสวดต่างๆ สาธยายให้ผู้ป่วยฟัง เป็นเหมือนการฟังสาธยายธรรมแต่เป็นการฟังจากการสวด ทำให้ร่างกายผ่อนคลายได้ อาการเจ็บป่วยทุเลาลง[42] เมื่อร่างกายผ่อนคลายลงแล้ว จิตมีความตั้งมั่นไม่หวั่นไหว สามารถใช้ปัญญาพิจารณาใช้หลักธรรมเข้าถึงความจริงของชีวิตที่มีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา กายที่เครียดจากความเจ็บป่วยจะผ่อนคลาย กลับเข้าสู่สภาพปกติได้ง่าย เพราะการสวดมนต์จะทำให้มีสติ เมื่อมีสติจะมีสมาธิและปัญญารู้เท่าทันสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นกับตนเอง สามารถข่มความเจ็บป่วยได้ และพอมีสติจะไม่กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ไม่ควรทำออกมา โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เพราะคนขาดสติในการไตร่ตรอง จึงมักมีเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดเกิดขึ้น เช่นบางคนรู้ว่าตัวเองติดโรคไวรัสโควิค-19 เมื่อขาดสติทำให้อารมณ์หงุดหงิดโกรธโมโห คิดฟุ้งซ่านว่าทำไมโรคแบบนี้ถึงเกิดกับเรา แล้วโทษสิ่งนั้นสิ่งนี้ไปหมด เนื่องจากการคิดเป็นแบบนี้จะไม่มีความสุขทั้งที่โรคไวรัสโควิค-19 นี้ สามารถรักษาหายถ้ารู้แล้วรีบรักษา ด้วยเหตุนี้ทางที่ทุกคนควรทำ คือหมั่นดูแลร่างกายให้แข็งแรงและรักษาความสะอาดอยู่เสมอ จะสามารถรอดปลอดภัยจากโรคภัยได้ แต่ถ้าจะให้ดียิ่งขึ้นต้องหมั่นทำจิตใจให้สะอาดผ่องใสด้วยสติควบคู่กันไปกับการดูแลร่างกายให้แข็งแรง รวมถึงการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ไม่ว่าจะเกิดเหตุการณ์โรคระบาดแบบนี้หรือในอนาคตจะมีเหตุการณ์ที่รุนแรงกว่านี้ คนที่มีสติจะมีภูมิคุ้มกันที่ดีอย่างแน่นอน ดังพุทธสุภาษิตที่ทรงตรัสยืนยันไว้ว่า “สติมา สุขเมธติ” แปลว่าคนมีสติ ย่อมได้รับความสุข[43] เมื่อเผชิญความแก่ความเจ็บและความตายด้วยสติทำให้สามารถดำรงชีวิตด้วยปัญญา ดับความเร่าร้อน หวาดกลัวนานาประการได้ จิตใจที่ไม่ตกอยู่ในอำนาจของความสับสน เป็นจิตใจมีสติรู้เท่าทัน ไม่หวาดหวั่นต่อความเจ็บและความตายทำให้มีความสุขในชีวิตประจำวันได้ ด้วยกุศโลบายคือวิธีการหรือกลวิธีที่เป็นความฉลาดในการเผยแผ่หรือประกาศพระพุทธศาสนา 4 อย่าง ดังกล่าวแล้วข้างต้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า กุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศนั้น มีกุศโลบาย 4 อย่าง ได้แก่ 1) ต้องชี้แจงเรื่องที่เผยแผ่ให้เห็นชัดเป็นการแยกแยะ อธิบาย และแสดงเหตุผลให้ชัดเจนจนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดังได้เห็นกับตา 2) ต้องชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เป็นการเผยแผ่ให้เห็นว่าสิ่งใดควรปฏิบัติก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่าและเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝน จนยอมรับและนำไปปฏิบัติ 3) ต้องเร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า เป็นการปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะมีกำลังใจที่จะทำให้สำเร็จลงได้ และ 4) ต้องปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงเป็นการบำรุงจิตให้แช่มชื่นเบิกบานเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและเบิกบานใจที่เป็นไปตาม เมื่อกล่าวโดยองค์รวมของกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งอยากรับเอาไปปฏิบัติเกิดความอุตสาหะมีกำลังใจที่จะทำให้สำเร็จบำรุงจิตให้

[42] ดูรายละเอียดใน สำ.ม. (ไทย) 19/416-424/128-130.

[43] ดูรายละเอียดใน สำ.ส. (ไทย) 15/238/341.

แช่มชื่นเบิกบานก้าวหน้าและบรรลุผลสำเร็จ ทั้งนี้รวมถึงเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกาลเทศะ มีจิตเมตตาโดยมุ่งประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ ไม่แสดงธรรมโดยยกตนข่มท่านและไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น เป้าหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข แก่บุคคลทั้งที่เป็นชาวพุทธและมิใช่ชาวพุทธ มุ่งที่จะพัฒนาศักยภาพของบุคคลในการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง โดยใช้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทางในการชี้นำบุคคลให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์โรคไวรัสโควิด-19 (COVID-19) แพร่ระบาดเข้ามา ได้สร้างความโกลาหลวุ่นวายให้กับโลกอย่างหนักหน่วงทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมไปถึงวิถีชีวิตของผู้คน การแพร่ระบาดของไวรัสตัวนี้รุนแรง รวดเร็ว และขยายวงกว้าง จึงต้องขอให้กำลังใจกับบุคลากรทางสาธารณสุขแนวหน้าทุกท่าน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ภาครัฐและภาคเอกชนทั่วโลกที่พยายามเยียวยาผลกระทบอันใหญ่หลวงนี้ และด้วยความร่วมแรงร่วมใจของทุกท่านในการเว้นระยะห่างทางสังคม (social distancing) โดยเฉพาะการอยู่บ้านเพื่อหยุดการแพร่และรับเชื้อ ภายใต้สถานการณ์โรคไวรัสโควิด-19 (COVID-19) ยังแพร่ระบาดอยู่ สมัชชาสงฆ์ไทยในอเมริกาและองค์กรสงฆ์ไทยในต่างประเทศทั่วโลกต้องปฏิบัติศาสนกิจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยกุศโลบายที่เหมาะสมแก่ประชาชนที่ปฏิบัติตนในการเว้นระยะห่างทางสังคม (social distancing) โดยการอยู่บ้านเพื่อหยุดการแพร่และรับเชื้อ ด้วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นแบบออนไลน์และสร้างคลังความรู้ทางพระพุทธศาสนาผ่าน Line, Facebook, Zoomและ Application อื่นๆ ในการให้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องชี้แนวทางปฏิบัติในชีวิตประจำวัน จะทำให้เกิดความสงบ คลายความทุกข์ มีความเข้าใจชีวิต หรือโลกตามความเป็นจริงทำให้ สามารถอยู่อย่างมีสติใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าด้วยความไม่ประมาท

บทสรุป

กุศโลบายคือความเป็นผู้ฉลาดในอุบายซึ่งเป็นวิธีการในการทำกิจต่างๆ ให้สำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ นับว่ามีความสำคัญต่อมนุษย์หรือสัตว์โลกทั้งหลายในฐานะที่เป็นเสมือนหนึ่งทางรอดหรือวิธีการแก้ไขปัญหา การที่มนุษย์ไม่รู้กุศโลบายในการแก้ไขปัญหา หรือไม่รู้กุศโลบายในการทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่ก่อให้เกิดโทษเสียหายทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ทำให้กระทบถึงการดำเนินชีวิตของตนเองผู้อื่นและสังคมเดือดร้อน ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงให้กุศโลบายคือวิธีการหรือกลวิธีที่เป็นความฉลาดในการเผยแผ่หรือประกาศพระพุทธศาสนาให้แนวทางการครองชีวิตอันประเสริฐที่เป็นการประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีล สมาธิ และปัญญา ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เน้นการใช้สติปัญญาพิจารณาไตร่ตรองในการดำเนินชีวิต ให้รู้จักความทุกข์ รู้จักวิธีกำจัดความทุกข์ ด้วยการพิจารณาให้เห็นถึงต้นเหตุของความทุกข์แล้วแก้ไขให้ถูกต้อง โดยวิธีการทำให้ผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งอยากรับเอาไปปฏิบัติเกิดความอุตสาหะมีกำลังใจที่จะทำให้สำเร็จบำรุงจิตให้แช่มชื่นเบิกบานก้าวหน้าและบรรลุผลสำเร็จ และจากการที่ใช้กุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงทำให้ประชาชนผู้ฟังได้สติปัญญาในการยับยั้งชั่งใจและสามารถข่มใจตนเองไม่ให้กระทำสิ่งที่จะเป็นการเบียดเบียนผู้อื่นได้ สำหรับการรู้จักใช้กุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือว่ามีความสำคัญมาก เนื่องจากจะทำให้พระสงฆ์หรือพระธรรมทูตผู้เผยแผ่มีวิธีการที่จะนำเอาหลักธรรมไปให้ผู้ฟังได้รับฟังอย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ โดยเฉพาะพระธรรมทูตสายต่างประเทศที่จะต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนาจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีกุศโลบายในการเผยแผ่หลักพุทธธรรมแก่ชาวต่างชาติที่จะต้องมีความ

รอบคอบระมัดระวังให้มาก อีกทั้งภายใต้สถานการณ์โรคไวรัสโควิด-19 แพร่ระบาด พระธรรมทูตสายต่างประเทศจะต้องนำกุศโลบายที่สอดคล้องกับแนวทางที่บ้านเมืองกำหนดมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เนื่องจากประชาชนต้องปฏิบัติตนในการเว้นระยะห่างทางสังคม (social distancing) โดยอยู่บ้านเพื่อหยุดการแพร่และรับเชื้อ ด้วยเหตุนี้กุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ที่ประสงค์จะให้ธรรมะช่วยเยียวยาจิตใจของประชาชน ต้องใช้กุศโลบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีการสอนที่เป็นแบบออนไลน์และสร้างคลังความรู้พระพุทธศาสนาผ่าน Line, Facebook, Facetime, Microsoft teams, Skype, Zoom, Google Classroom และ Application อื่นๆ ด้วย

บรรณานุกรม

กมล รอดคล้าย, **ประเทศไทยจะจัดการศึกษาพื้นฐานในสถานการณ์ COVID 19 อย่างไร**. เอกสารบทความประกอบการบรรยายภาควิชาการในโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ 26/2563,

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ.9 ราชบัณฑิต. **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด**. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักพิมพ์เลี่ยงเชียง, 2548.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **หนังสืออนุสรณ์พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ 13**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). **คำสอนในพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท เอส. อาร์. พริ้นติ้ง จำกัด, 2548.

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ธรรมประกาศโนบาย**. บทบรรยายในโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2556, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:http://www.buddhismth.com/index.php?lay=show&ac=article&Id= 538970572&Ntype=9. [23 มิถุนายน 2563].

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **บรรยายในการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ พุทธมลฑล นครปฐม วันที่ 9 พฤษภาคม 2546, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article. [15 มิถุนายน 2563].

พระธรรมปิฎก (ป. อ.ปยุตฺโต). **การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: ธีระอรุณการพิมพ์, 2542.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 13, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 24, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558.

พระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตฺตชีโว). **พระแท้ผู้สร้างสันติภาพโลก**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด, 2552.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. **ความคิดติดโควิด-19**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.thairath.co.th/news/local/1806229 [25 มิถุนายน 2563].

พระราชภาวนาวิมล เจ้าอาวาสพุทธประทีป กรุงลอนดอน หัวหน้าองค์กรพระธรรมทูตไทย ในสหราชอาณาจักร. **แผนพัฒนา ประวัติ ผลงาน พระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ**. พิมพ์ครั้งที่ 1, นนทบุรี: โรงพิมพ์นิติธรรมการพิมพ์, 2554.

พริศร์ สุวรรณิก, **โลกจะเปลี่ยนไปอย่างไร หลังวิกฤตโควิด-19 จบลง ?**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_30Mar2020.aspx [20 มิถุนายน 2563].

พุทธทาสภิกขุ. **การบวชอยู่ที่บ้าน.** พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, 2528.

_____. **อบรมพระธรรมทูต**. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อตัมมโย ลด ละ เลิก เลื่อน, 2510.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อนุสรณ์พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ 1**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค 4**. พิมพ์ครั้งที่ 14, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534.

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **ตำนานพระพุทธเจดีย์.** ธนบุรี: รุ่งวัฒนาการพิมพ์, 2513.

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **สมัยแรกพระพุทธศาสนาเป็นประธานของประเทศ.** ในสุวรรณภูมิอยู่ที่นี่ ที่แผ่นดินสยาม. สุจิตต์ วงษ์เทศ. บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2545.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ 47, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ผลิธัมม์, 2559.

สมเด็จพระมหาธีราจารย์. **พุทธวิธีฝ่าวิกฤติ COVID-19**. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์ดี, 2563.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **พจนานุกรมพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฎราชวิทยาลัย, 2529.

สมัชชาสงฆ์ไทยในอเมริกา, **Equanimity in the time of the Pandemic**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.atamma.org [7 สิงหาคม 2563].

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฎราชวิทยาลัย, 2541.

เสถียร โพธินันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 2.** 2537.

Craven, Ruth F. Hirnle, Constance J. Jensen. Sharon., eds. **Fundamentals of nursing: human health and function**. Philadelphia : Wolters Kluwer Health/Lippincott Williams & Wilkins, 2013.

Franklin Gerton. **Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary Volume I.** Delhi:Motiral Banarasidass, 1972.

K.N. Jayatileke, Early. **Buddhist Knowledge Theory**. Delhi: Motilal Banarsidass Press, 1998.

Kogen Mizuno. **Basic Buddhist Concept**. Tokyo: Kosie Publishing, 1996.

Richard A Gard (Edited). **Buddhism**. New York: George Braziller, 1962.

ทัศนคติและพฤติกรรมที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

Attitude and Behavior effect to Purchase intention, Mae Chaem's District Teen Jok, Chiang Mai Province.

ลัดดา ปินตา
หฤทัย อาษากิจ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ เพื่อศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 200 ราย วิธีการเลือก กลุ่มตัวอย่างง่าย ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัยใช้โปรแกรมทางคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติ ซึ่งวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน One-way Anova F-test และ Simple Regression

ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง สถานภาพสมรส ระดับการศึกษาปริญญาตรี การประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัวและระดับรายได้ระหว่าง 10,000-20,000 บาท สำหรับพฤติกรรมการซื้อส่วนใหญ่ ความถี่ในการซื้อต่อปีซื้อ 1 ครั้ง ในปริมาณครั้งละ 1 ผืน มีค่าใช้จ่ายในการซื้อแต่ละครั้งระหว่าง 1,001-2,000 บาท โดยได้อิทธิพลมาจาก พนักงานขาย สถานที่ซื้อร้านจำหน่ายผ้าซิ่นตีนจก อำเภอแม่แจ่ม เหตุผลในการเลือกซื้อมีความเป็นเอกลักษณ์ ส่วนด้านทัศนคติรวมทุกด้านอยู่ในระดับมากและ ด้านการตัดสินใจซื้อ โดยทุกด้านอยู่ในระดับมาก ด้านพฤติกรรมหลังการซื้อ โดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก **ข้อค้นพบจากการศึกษานี้** ทัศนคติต่อการเลือกซื้อผ้าซิ่นตีนจกแม่แจ่ม คือ ชอบในลวดลายของตัวผ้าซิ่น ผู้ประกอบการควรเน้นด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เน้นอัตลักษณ์ของพื้นถิ่น บ่งบอกถึงตัวสินค้า ควรพิจารณาถึงสี เนื้อผ้า ความประณีต ความคงทน การใช้งาน บรรจุภัณฑ์ การออกแบบและได้มาตรฐาน สิ่งสำคัญควรมีองค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ฝังตัวอยู่ในผลิตภัณฑ์ เช่น ผ้าทอเส้นใยผสมหรือการออกแบบบางส่วนของผลิตภัณฑ์ให้มีความพิเศษแตกต่างอย่างโดดเด่น และมีเรื่องราวที่เล่าถึงความเป็นมาที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของแหล่งผลิตสินค้า

คำสำคัญ : พฤติกรรมการซื้อผ้าซิ่นตีนจก, ทัศนคติต่อซื้อผ้าซิ่นตีนจก, การตัดสินใจซื้อผ้าซิ่น ตีนจก

Abstract

This research was conducted to study on attitude and behaviors influencing on decision making to purchase Teen Jok Fabrics from Mae Chaem District, Chiang Mai

Province. The sample group consisted of 200 samples obtained from using simple random sampling. Questionnaire was used as the research tool for data collection. Data analysis and statistics were conducted by using Statistical Package Program. Data were analyzed by using frequency, percentage, mean, Standard Deviation, One-way Anova, F-test, and Simple Regression.

The results revealed that most samples were females and they were married. They graduated in Bachelor Degree and worked as business owners with income ranging from 10,00 0 -20,0 0 0 baht. For purchasing behavior, frequency of purchasing of most samples was once a year with the quantity of 1 piece per year and the cost of 1,001-2,000 baht per purchasing. Their purchasing decision was influenced by sale clerks. The place for purchasing was a Teen Jok fabrics store in Mae Chaem District. The reason for purchasing was its uniqueness. In overview, attitude was in high level in all dimensions. For purchasing decision, it was in high level in all dimensions. For behavior after purchasing, it was in high level in overall picture. **The finding of this research** revealed that attitude towards purchasing Teen Jok fabrics from Mae Chaem District was preference in patterns of fabrics; therefore, entrepreneurs should focus on product design with emphasis on local identity. Entrepreneurs should consider on colors, fabric, delicacy, durability, usage, packaging, design, and standardization. The important thing was unique element that should be embedded in the product i.e. mixed fiber woven fabrics or special and outstanding designs with the stories representing identity of origin of product.

Keywords : Purchasing Behavior Teen Jok Fabrics, Purchasing Attitude Teen Jok Fabrics, Purchase intention Teen Jok.

บทนำ

การทอผ้าพื้นบ้านเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านานของคนไทย ในอดีตการทอผ้ามีอยู่แทบทุกครัวเรือน ในทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ ในปัจจุบันคนไทยให้ ความสำคัญกับภูมิปัญญาชาวบ้านมากขึ้นและหันมาบริโภคสินค้าไทยนิยมแต่งกายด้วยผ้าไทยใช้ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากผ้าฝ้าย โดยเฉพาะผ้าฝ้ายทอมือของไทยในภาคต่างๆ กำลังได้รับการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนารวมทั้งได้รับการส่งเสริม ให้นำมาใช้สอยในชีวิตประจำวันกันอย่างกว้างขวางมากขึ้น อีกทั้งมีเทคนิคการทอลวดลายที่มีความสวยงามเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นต่างๆ มีเสน่ห์ในตัวเองเป็นการสร้างสีสันให้กับงานฝีมือของไทย

จังหวัดเชียงใหม่ เป็นจังหวัดถือเป็นแหล่งที่มีชื่อเสียง ในด้านฝีมือการทอผ้าเมืองเหนือที่สำคัญ คือ ผ้ามัดหมี่ ผ้าจก ผ้าขิด ผ้ายก ลักษณะของผ้าทอในแต่ละ พื้นที่จะมีลักษณะที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับความ

ชำนาญของผู้ผลิต เช่น ผ้าซิ่นตีนจก แม่แจ่ม ผ้าทอ ในจังหวัดวิสาหกิจชุมชนและกลุ่มผู้ทอผ้า ผู้แปรรูปและกลุ่มผู้จัดจำหน่าย รวม 246 กลุ่ม

ผ้าทอของชาวแม่แจ่มมีเอกลักษณ์โดดเด่น คือการทอหรือจกลายเก่าแก่มีถึง 16 ลาย เป็นลายละเอียด มีสีสันมากกว่า 5 สีขึ้นไป เช่น ลายโคมเชียงแสน หงส์ดำ ลายเชียงแสนหลวง ลายเชียงแสนน้อย ลายโคมละกอนหลวง ลายละกอนน้อย ลายนาคกุม ลายขันสามแอว ลายขันแอวอู เป็นต้น ทำให้ลวดลายที่ได้สวยงาม ปราณีตเฉพาะแบบไม่เหมือนใคร ผ้าซิ่นตีนจกแม่แจ่มยังถือเป็นศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นล้านนาที่สืบทอดเป็นมรดกทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรม การทอผ้าตีนจกถือได้ว่าเป็นวิถีชีวิตของผู้คนที่นั่นอย่างชัดเจนที่สุด นับตั้งแต่ที่ผู้หญิงแม่แจ่มเริ่มเรียนรู้วิธีการทอผ้าในวัยสาวจนกระทั่งถึงวัยแก่ชีวิตของพวกเขาก็ยังมีการทอผ้าอยู่เสมอ ที่เห็นได้ชัดเมื่อเวลามีงานบุญ สำคัญต่าง ๆ ชาวแม่แจ่มก็จะนำผ้าตีนจกที่ทอเก็บไว้ออกมานุ่งกัน ผ้าตีนจกถือได้ว่าเป็นของสำคัญที่ลูกสะใภ้นำไปไหว้แม่สามีตอนแต่งงาน นอกจากนั้นผ้าตีนจกยังเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของ ผู้หญิงชาวแม่แจ่มตั้งแต่เกิดจนตาย ปัจจุบันเรายังสามารถพบเห็นสตรีชาวแม่แจ่มนิยมนุ่งซิ่นตีนจกในงานบุญประเพณีต่าง ๆ อยู่เสมอ กล่าวกันว่าสตรีชาวแม่แจ่มจะต้องทอผ้าตีนจกอย่างน้อยคนละหนึ่งผืนเป็นการคงเอกลักษณ์บ่งบอกถึงวิถีชีวิตและเป็นการการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่สำหรับวัฒนธรรมการนุ่งผ้า ซิ่นตีนจกแม่แจ่มยังคงสถานภาพการดำรงอยู่จนถึง ปัจจุบันเนื่องจากชาวแม่แจ่มมีการปรับตัวให้ เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม การนุ่งผ้าซิ่นในอดีตพบว่า ผ้าซิ่นตีนจกไม่ใช่ผ้าซิ่น สำหรับนุ่งในชีวิตประจำวัน แต่เป็นผ้าซิ่นที่ใช้นุ่งเพื่อพิธีกรรมและ ความเชื่อใช้สำหรับนุ่งไปวัดในวันพระสำคัญอย่างวันบุญเดือนดับและวันเพ็ญเท่านั้น ผ้าซิ่นตีนจกยังเชื่อมโยงถึงความเชื่อหลังความตาย ของชาวไทยวนแม่แจ่ม ด้วยการนุ่งผ้าซิ่นตีนจกให้ผู้ตายเพื่อเผาไปพร้อมกับร่าง และนำผ้าซิ่นตีนจกไปทำ บุญเพื่ออุทิศส่วนบุญกุศลไปยังผู้ตาย รวมทั้งเป็น ผ้าซิ่นสำหรับไหว้แม่สามีในวันแต่งงาน[2] [1]จึงทำให้ผ้าตีนจกยังคงมีมาจนถึงปัจจุบัน

ในปัจจุบันนี้การทอผ้าได้พัฒนาโดยนำเครื่องจักรมาช่วยเป็นเครื่องทุ่นแรง โดยลวดลายผ้าทอตีนจกโบราณของแม่แจ่ม ส่วนใหญ่จะผลิตในรูปแบบของสินค้า OTOP หรือสินค้าของชุมชน โดยผลิตเป็นเครื่องใช้และเครื่องแต่งกาย เช่น ผ้าซิ่นลวดลายต่างๆ ที่มีการใช้งานเฉพาะกลุ่ม สินค้ามีราคาค่อนข้างสูง เนื่องจากมีขั้นตอนการผลิตที่ต้องใช้เวลาและทักษะฝีมือในการทอ แนวทางในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน จึงควรมีการพัฒนาในวิธีการอื่นๆ ที่สามารถนำความงามของผ้าทอไปประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างไปจากรูปแบบเดิมและให้เกิดประโยชน์ในการใช้งานด้านอื่นๆ[2]

---

[1] ก้องเกียรติ มหาอินทร์และคณะ, **รายงานวิจัยการพัฒนานวัตกรรมรูปแบบบรรจุภัณฑ์สำหรับผ้าไหมนาโพธิ์ บุรีรัมย์ ภายใต้แผนงานวิจัย การพัฒนานวัตกรรมรูปแบบผลิตภัณฑ์สิ่งทอ (OTOP) จากผ้าไหมนาโพธิ์ บุรีรัมย์ ด้วยวัฒนธรรมเชิงอุตสาหกรรมสู่สากล,** (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, 2558).

[2] ใจภักดิ์ บุรพเจตนา, “การพัฒนาผลิตภัณฑ์สิ่งทอประเภทของที่ระลึก ของชุมชนบ้านหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย”, **วารสารวิชาการ AJNU ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร,** ปีที่ 7 ฉบับ1 (มกราคม – มิถุนายน 2559): 1720-1738.

จากการศึกษาเรื่อง ความต้องการของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์เชิงวัฒนธรรม ผ้าตีนจก ในด้านรูปแบบการดำรงชีวิต ปัจจัยด้านกิจกรรมมีความสัมพันธ์ทางบวก กับ ความต้องการด้านผลิตภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ผ้าตีนจก ด้านราคา ด้านจัดจำหน่าย และไม่มีความสัมพันธ์ กับ ความต้องการผลิตภัณฑ์ผ้าตีนจกด้านผลิตภัณฑ์ ด้านส่งเสริมการขาย ปัจจัยด้านความสนใจมี ความสัมพันธ์ทางบวก กับความต้องการด้านผลิตภัณฑ์ผ้าตีนจกด้านส่วนประสมการตลาดทั้ง 4 ด้าน และปัจจัยด้านความคิดเห็น มีความสัมพันธ์ กับความต้องการด้านผลิตภัณฑ์ผ้าตีนจกด้านส่วนประสม การตลาดทั้ง 4 ด้าน[3] ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจปัจจัยทางด้านการตลาด ทัศนคติและพฤติกรรมและการตัดสินใจซื้อซื้อผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ของผู้บริโภคในบริบทปัจจุบันที่สถานการณ์เปลี่ยนไปและส่งผลให้พฤติกรรมและทัศนคติในการซื้อผ้าซิ่นตีนจกเปลี่ยนไปด้วย เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนารูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทัศนคติของการซื้อผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกซื้อผ้าซิ่นตีนจกของชาวจังหวัดเชียงใหม่ โดยกำหนดรูปแบบการศึกษาเป็นเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการใช้ การวิจัยแบบสำรวจ (Survey Research) ด้วยการใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลจาก กลุ่มตัวอย่าง **ประชากร คือ** ผู้ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ที่รู้จักและเคยซื้อผ้าซิ่นตีนจก คำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างจากสูตรของ W.G.cochran,[4]รวมทั้งสิ้น 200 คนซึ่งได้มาด้วย

วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย คือ แบบสอบถามการวิจัยที่มีคุณภาพ โดยการทดสอบความตรงดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและหาวัตถุประสงค์ (Item-Objective Congruence Index : IOC) จากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน ค่าที่ได้คือ 1.00 และหาคุณภาพของแบบสอบถาม โดยทดสอบความเชื่อมั่นจากการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคได้เท่ากับ 0.8773 การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม สถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัย ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 สภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ค่าสถิติที่ใช้ ได้แก่ จำนวน (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ส่วนที่ 2 พฤติกรรมและทัศนคติของผู้บริโภค ค่าสถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และส่วนที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าซิ่นตีนจกของผู้บริโภค ค่าสถิติที่ใช้ ได้แก่ One-way ANOVA F-test และ Simple Linear Regression

---

[3] ปนัดดา หุ้นสวัสดิ์, **การค้นคว้าอิสระ เรื่องการสำรวจความต้องการของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์เชิงวัฒนธรรม ผ้าตีนจก ,** (คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ, 2660).

[4] Cochran, W.G., **Sampling Techniques**, (New York: Wiley, 1963).

กรอบแนวความคิด

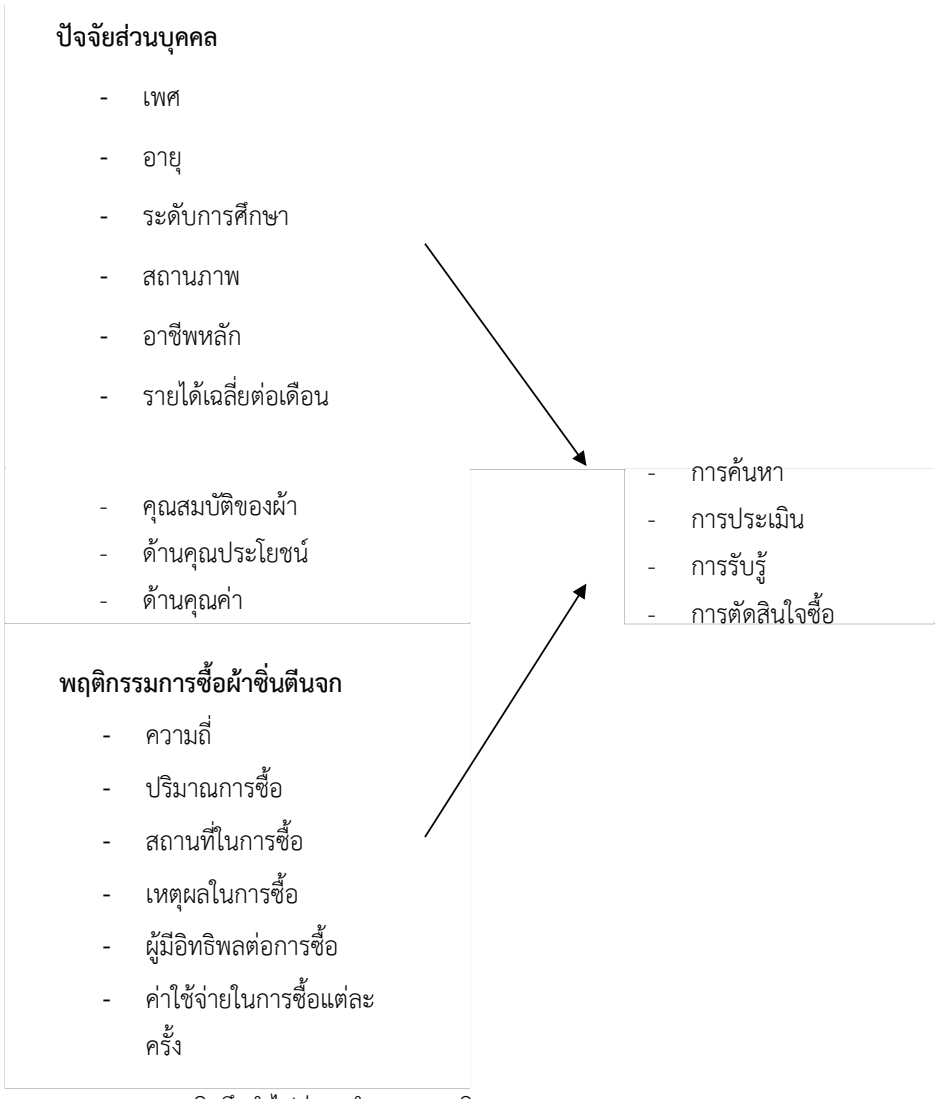

จากกรอบแนวความคิดจึงนำไปสู่การกำหนดสมมติฐาน

H1 = รายได้เฉลี่ยต่อเดือนส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อผ้าชิ่นตีนจกของชาวจังหวัดเชียงใหม่

H2 = ทัศนคติส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อผ้าชิ่นตีนจกของชาวจังหวัดเชียงใหม่

H3 = พฤติกรรมส่งผลต่อการเลือกซื้อผ้าชิ่นตีนจกของชาวจังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตารางที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

ตัวแปร		จำนวน	ร้อยละ
เพศ	ชาย	12	6.0
	หญิง	188	94.0
อายุ	ต่ำกว่า 20 ปี	11	5.5
	21-40 ปี	62	31
	41-60 ปี	85	42.5
	61 ปีขึ้นไป	42	21
สถานภาพสมรส	โสด	17	8.5
	สมรส	168	84.0
	แยกกันอยู่	6	3.0
	หย่าร้าง	9	4.5
ระดับการศึกษา	ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น	4	2.0
	มัธยมศึกษาตอนต้น	18	9.0
	มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	48	24.0
	อนุปริญญาตรี/ปวส.	30	15.0
	ปริญญาตรี	65	32.5
	สูงกว่าปริญญาตรี	35	17.5
อาชีพ	ธุรกิจส่วนตัว	118	59.0
	พนักงานบริษัท/เอกชน	4	2.0
	ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	78	39.0
ระดับรายได้	ต่ำกว่า 10,000 บาท	28	14.0
	ระหว่าง 10,001-20,000	142	71.0
	ระหว่าง 20,001-30,000	19	9.5
	ระหว่าง 30,001-40,000	9	4.5
	ระหว่าง 40,001-50,000	2	1.0

จากตารางที่ 1 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 188 รายร้อยละ 94 อายุระหว่าง 41-60 ปี จำนวน 85 รายร้อยละ 42.5 รองลงมาอายุระหว่าง 21-40 ปีจำนวน 62 ร้อยละ 31 สถานภาพสมรส จำนวน 168 รายร้อยละ 84 ระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 65 ราย ร้อยละ 32.5 รองลงมา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 48 ราย ร้อยละ 24 ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว จำนวน

118 ราย ร้อยละ 59 ส่วนใหญ่ระดับรายได้ระหว่าง 10,001-20,000 บาท จำนวน 142 รายร้อยละ 71 ตามลำดับ

ตารางที่ 2 ทัศนคติต่อการเลือกซื้อผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ด้านคุณสมบัติ	ค่าเฉลี่ย	การแปลผล	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ท่านมั่นใจในคุณภาพของผ้าซิ่นตีนจกจาก อำเภอแม่แจ่ม	4.39	มาก	0.50
ท่านมั่นใจในความทนทานของตัวเนื้อผ้า	4.53	มาก	0.53
ท่านชอบในลวดลายของตัวผ้าซิ่นจาก อำเภอแม่แจ่ม	4.73	มากที่สุด	0.46
รวม	**4.55**	**มาก**	**0.40**
ด้านคุณประโยชน์			
ให้ความสบายในขณะที่สวมใส่	4.45	มาก	0.51
เหมาะแก่การสวมใส่ได้ทุกโอกาส	4.40	มาก	0.66
เหมาะแก่การมอบเป็นของขวัญหรือของฝาก	4.43	มาก	0.53
รวม	**4.43**	**มาก**	**0.32**
ด้านคุณค่า			
ท่านมั่นใจในความโดดเด่นของตนเองเมื่อได้สวมใส่ผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม	4.52	มาก	0.54
ท่านมั่นใจในความเป็นผู้มีรสนิยมเมื่อได้สวมใส่ผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม	4.59	มากที่สุด	0.52
ท่านมั่นใจว่าเป็นผู้มีบุคลิกภาพดีเมื่อได้สวมใส่ผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม	4.47	มาก	0.52
ท่านคิดว่าเมื่อได้สวมใส่ผ้าซิ่นตีนจกนั้นเป็นการช่วยอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาชาวบ้านจากอำเภอแม่แจ่ม	4.52	มาก	0.53
รวม	**4.52**	**มาก**	**0.34**

จากตารางที่ 2 ทัศนคติต่อการเลือกซื้อผ้าซิ่นตีนจกของชาวจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และหากพิจารณารายข้อ พบว่า ทัศนคติการเลือกซื้อด้านคุณสมบัติ อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวม 4.55 หากพิจารณารายข้อ คือ ชอบในลวดลายของตัวผ้าซิ่นจาก อำเภอแม่แจ่ม ระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยสูงดุด 4.73 รองลงมาด้านคุณค่า อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวม 4.52 หากพิจารณารายข้อพบว่า ท่านมั่นใจในความเป็นผู้มีรสนิยมเมื่อได้สวมใส่ผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่มและด้านคุณประโยชน์ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.59 และด้านคุณประโยชน์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยรวม 4.43 หากพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ให้ความสบายในขณะที่สวมใส่ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.45

ตารางที่ 3 พฤติกรรมต่อการเลือกซื้อผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

พฤติกรรม	รายการ	จำนวน	ร้อยละ
ความถี่ ในการซื้อ(ต่อปี)	ซื้อ 1 ครั้ง	174	87.0
	ซื้อ 2 ครั้ง	12	6.0
	ซื้อ 3 ครั้ง	6	3.0
	ซื้อมากกว่า 3 ครั้งขึ้นไป	8	4.0
ปริมาณการซื้อ	ซื้อครั้งละ 1 ผืน	151	75.5
	ซื้อครั้งละ 2 ผืน	15	7.5
	ซื้อครั้งละ 3 ผืน	25	12.5
	ซื้อแต่ละครั้งมากกว่า 3 ผืนขึ้นไป	9	4.5
สถานที่ในการซื้อ	ร้านจำหน่ายผ้าซิ่นตีนจก อำเภอแม่แจ่ม จังวัดเชียงใหม่	131	65.5
	ถนนคนเดินวัวลาย (ร้านข้าวตอก)	44	22.0
	ถนนคนเดินท่าแพ	20	10.0
	ในเว็บไซต์	3	1.5
	อื่นๆ ตลาดวโรรส	2	1.0
เหตุผลในการซื้อ	ราคา	2	1.0
	คุณภาพดี มั่นใจในคุณภาพ	42	21.0
	การโฆษณาทางสื่อต่างๆ	2	1.0
	มีความเป็นเอกลักษณ์ น่าสนใจ	154	77.0
ผู้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ	เพื่อน	45	22.5
	คู่สมรส	26	13.0
	ญาติพี่น้อง	53	26.5
	พนักงานขาย	76	38.0
ค่าใช้จ่ายในการซื้อแต่ละครั้ง	ต่ำกว่า 1,000 บาท	73	36.5
	1,001-2,000 บาท	90	45.0
	2,001-3,000 บาท	21	10.5
	3,001-4,000 บาท	8	4.0
	4,001 บาทขึ้นไป	8	4.0

จากตารางที่ 3 พฤติกรรมการการเลือกซื้อผ้าซิ่นตีนจกของชาวจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ส่วนใหญ่ความถี่ ในการซื้อ(ต่อปี) ซื้อต่อปีละ 1 ครั้ง จำนวน 174 รายร้อยละ 87 ปริมาณการซื้อครั้งละ 1 ผืน จำนวน 151 รายร้อยละ 75.5 มีค่าใช้จ่ายในการซื้อแต่ละครั้งระหว่าง 1,001-2,000 บาท จำนวน 90 รายร้อยละ

45 สำหรับสถานที่ในการซื้อ ร้านจำหน่ายผ้าชิ่นตีนจก อำเภอแม่แจ่ม จังวัดเชียงใหม่ จำนวน 131 รายร้อยละ 65.5 เหตุผลในการซื้อมีความเป็นเอกลักษณ์ น่าสนใจ จำนวน 154 รายร้อยละ 77 และพนักงานขายจะเป็นผู้มีอิทธิพลในการซื้อ จำนวน 76 รายร้อยละ 38

ตารางที่ 4 การตัดสินใจซื้อผ้าชิ่นตีนจกของชาวจังหวัดเชียงใหม่

แหล่งในการค้นหา	ค่าเฉลี่ย	การแปลผล	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
Google	4.14	มาก	0.80
line	4.21	มาก	0.86
Instagram	4.14	มาก	0.91
Facebook	4.28	มาก	0.82
รวม	**4.19**	**มาก**	**0.68**
การประเมินทางเลือก			
มีรูปลักษณ์ที่สวยงาม	4.39	มาก	0.54
มีการทอแบบประณีต	4.57	มาก	0.51
มีความคิดที่สร้างสรรค์ในการทอผ้า	4.70	มากที่สุด	0.46
มีเอกลักษณ์ของตัวเอง	4.78	มากที่สุด	0.42
รวม	**4.61**	**มากที่สุด**	**0.31**
ด้านการรับรู้ความต้องการ			
ผ้าชิ่นตีนจก อำเภอแม่แจ่มที่ท่านเลือกซื้อนั้นมีตราสินค้าและมีรูปลักษณ์ที่ตรงตามความต้องการของท่านมากกว่าตราสินค้าตัวเอง	4.35	มาก	0.48
ผ้าชิ่นตีนจก อำเภอแม่แจ่ม ที่ท่านเลือกซื้อมีคุณภาพตรงตามความต้องการ	4.64	มากที่สุด	0.48
คุณภาพโดยรวมของผ้าชิ่นตีนจก อำเภอแม่แจ่มดีกว่าผ้าชิ่นจากที่ต่างๆ	4.49	มาก	0.50
รวม	**4.49**	**มาก**	**0.35**
การตัดสินใจเลือกซื้อ	**ค่าเฉลี่ย**	**การแปลผล**	**ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน**
ท่านได้เห็นผ้าชิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม ส่งผลให้ท่านตัดสินใจซื้อ	4.46	มาก	0.50
ผ้าชิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม มีคุณภาพที่ดี	4.65	มากที่สุด	0.48
ผ้าชิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม มีความเป็นเอกลักษณ์	4.73	มากที่สุด	0.47

ของตัวเอง			
ผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม มีรูปแบบที่สวยงาม	4.60	มากที่สุด	0.52
ผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม เป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้กันเป็นส่วนมากในเรื่องการทอผ้า	4.49	มาก	0.54
อิทธิพลของละคร	4.34	มาก	0.64
รวมคะแนน	**4.55**	**มาก**	**0.28**

จากตารางที่ 4 พบว่า การตัดสินใจ**ซื้อผ้าซิ่นตีนจกของชาวจังหวัดเชียงใหม่** ด้านการค้นหาแหล่งในการเลือกซื้อ ภาพรวม อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.19 หากพิจารณารายข้อ พบว่า ค้นหาซื้อจาก Facebook ระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.28 ด้านการประเมินทางเลือก หากพิจารณารายข้อ พบว่า มีเอกลักษณ์ของตนเอง ระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.78 ด้านการรับรู้ความต้องการในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.49 หากพิจารณารายข้อ พบว่า ผ้าซิ่นตีนจก อำเภอแม่แจ่ม ที่ท่านเลือกซื้อมีคุณภาพตรงตามความต้องการ ด้านการรับรู้ความต้องการ ภาพรวมอยู่ระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.49 หากพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ผ้าซิ่นตีนจก อำเภอแม่แจ่ม ที่ท่านเลือกซื้อมีคุณภาพตรงตามความต้องการอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.64 และการตัดสินใจเลือกซื้อ ภาพรวม อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.55 หากพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม มีความเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง ระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.78

ตารางที่ 5 การทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐาน	**สถิติทดสอบ**	**Sig.**	R^2	**ผลทดสอบที่ระดับนัยสำคัญ 0.05**
H1 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม	Simple Linear Regression	0.213	0.8%	ไม่มีผล
H2 ทัศนคติส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม	Simple Linear Regression	0.000*	22.7%	มีผล
H3 พฤติกรรมการซื้อส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม				
ประเด็นทดสอบด้านพฤติกรรม	**สถิติทดสอบ**	**Sig.**		**ผลทดสอบที่ระดับนัยสำคัญ 0.05**

H3.1 ปริมาณการซื้อมีผลต่อการตัดสินใจซื้อผ้าชิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม	One-way ANOVA F-test	0.022*	มีผล
H3.2 สถานที่ซื้อมีผลต่อการตัดสินใจซื้อผ้าชิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม	One-way ANOVA F-test	0.001*	มีผล
H3.3 เหตุผลต่อการซื้อมีผลต่อการตัดสินใจซื้อผ้าชิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม	One-way ANOVA F-test	0.014*	มีผล

จากตารางที่ 5 พบว่า การทดสอบสมมติฐาน พบว่า รายได้เฉลี่ยต่อเดือน (H1) ไม่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผ้าชิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม ปัจจัยด้านทัศนคติ (H2) และพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อผ้าชิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม (H3) มีผลต่อ การตัดสินใจซื้อผ้าชิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม ได้แก่ ปริมาณการซื้อมีผลต่อการตัดสินใจซื้อผ้าชิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม (H3.1) สถานที่ซื้อมีผลต่อการตัดสินใจซื้อผ้าชิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม (H3.2) และเหตุผลต่อการซื้อมีผลต่อการตัดสินใจซื้อผ้าชิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม (H3.3) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05

อภิปรายผลการวิจัย

ความตั้งใจซื้อของลูกค้าเป็นสิ่งที่สะท้อนหรือแสดงถึงการเลือกสินค้าหรือบริการนั้นๆ เป็นตัวเลือกแรกความตั้งใจซื้อเป็นสิ่งจำเป็นต่อการประกอบธุรกิจเป็นอย่างยิ่ง โดย Kotler ได้เสนอกระบวนการตัดสินใจของผู้ซื้อว่าจะซื้อสินค้าหรือไม่ เพื่อที่จะพิจารณาดูว่าในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจของผู้บริโภคนั้น นักการตลาดจะสามารถจัดส่วนประสมทางการตลาดให้เข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภคได้อย่างไรบ้าง[5] Howard กล่าวว่าความตั้งใจซื้อคือ สภาพทางจิตใจ(Mental State) ที่สะท้อนการวางแผนของผู้บริโภคที่จะซื้อสินค้าตราสินค้า ใด ๆ จำนวนเท่าไรในช่วงเวลาหนึ่งๆ[6] จากผลการศึกษากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง สถานภาพสมรส ระดับการศึกษาปริญญาตรี การประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัวและระดับรายได้ระหว่าง 10,000-20,000 บาท สำหรับด้านทัศนคติ โดยรวม พบว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ด้านคุณสมบัติ ชอบลวดลายของตัวผ้าชิ่น ด้านคุณประโยชน์ ให้ความสบายในขณะที่สวมใส่ ด้านคุณค่า เป็นผู้มีรสนิยมทันสมัย การตัดสินใจซื้อ โดยรวม พบว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ด้านการค้นหา ด้านการประเมินทางเลือก ความมีเอกลักษณ์ ด้านการรับรู้ความต้องการ มีคุณภาพตรงตามความ

[5] Kotler, Philip, **Marketing Management,** (New Jersey: Prentic - Hall Jersey: Prentice Hall, 2000).

[6] Howard, J., **Consumer Behavior in Marketing Strategy**, (New Jersey: Prentice Hall, 1994).

ต้องการ ด้านการตัดสินใจซื้อ มีความเป็นเอกลักษณ์ สำหรับด้านพฤติกรรมหลังการซื้อ ความพึงพอใจในด้านการบริการการให้คำแนะนำพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ โดยรวม พบว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ความถี่ในการซื้อต่อปี ซื้อ 1 ครั้ง ในปริมาณครั้งละ 1 ผืน มีค่าใช้จ่ายในการซื้อแต่ละครั้งระหว่าง 1,001-2,000 บาท โดยได้อิทธิพลมาจากพนักงานขาย สถานที่ซื้อร้านจำหน่ายผ้าซิ่นตีนจก อำเภอแม่แจ่ม เหตุผลในการเลือกซื้อมีความเป็นเอกลักษณ์ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อ โดยรวม พบว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ด้านการจัดจำหน่ายมีสินค้าในปริมาณเพียงพอ ด้านบรรจุภัณฑ์ สินค้าเป็นเอกลักษณ์ ด้านราคา มีความเหมาะสม ด้านการส่งเสริมการตลาด มีการโฆษณาต่าง ๆ ด้านทำเลที่ตั้ง ลูกค้าเดินทางได้สะดวก สอดคล้องกับการศึกษาของ ได้ศึกษาเรื่องการตัดสินใจซื้อผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มเจนเนอเรชั่นวาย ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษา พบว่า การตัดสินใจซื้อผ้าฝ้ายทอมือโดยผู้บริโภคให้ความสำคัญกับสินค้ามีคุณภาพมาตรฐานราคามีมาตรฐานจัดจำหน่ายที่มีความสะอาด และเป็นระเบียบเรียบร้อย ส่วนด้านการส่งเสริมการตลาดคือการแจ้งข่าวสารทางแผ่น พับเกี่ยวกับสินค้า ด้านภาพลักษณ์สินค้าคือสินค้าปรากฏอยู่ในสื่อต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ ด้านความภักดีต่อตราสินค้าหลังจากเลือกซื้อสินค้าแล้วผู้บริโภคยังสนใจ ข้อมูลของสินค้าเพิ่มเติม และด้านความไว้วางใจ มีความไว้วางใจในตัวแทนจำหน่าย และผู้บริโภคพอใจในการให้คำแนะนำของผู้จำหน่ายผ้าฝ้ายทอมือ[7]

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ลักษณะประชากรศาสตร์เฉพาะด้านอาชีพและสถานภาพที่แตกต่างกันส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อผ้าฝ้ายทอมือที่ แตกต่างกัน โดยส่วนประสมทางการตลาดส่วนใหญ่ยกเว้น ด้านราคา และปัจจัยอื่น ๆ ด้านความไว้วางใจมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจซื้อผ้าฝ้ายทอมือเช่นเดียวกับ การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของผู้บริโภค ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า 1) พฤติกรรมและแนวโน้มความต้องการซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าไหม โดยรวมอยู่ในระดับสำคัญมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้านส่วนใหญ่ผู้บริโภคให้ความสำคัญในด้านการใช้พนักงานขายรองลงมาเป็นด้าน ผลิตภัณฑ์, ด้านราคา ตามลำดับ 2) ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของผู้บริโภคประกอบด้วย 14 ประเด็น สำคัญ ได้แก่ 1) ทำเลที่ตั้งของร้านไปมาได้สะดวก 2) มีการจำหน่ายทั้งปลีกและส่ง 3) บรรจุภัณฑ์มีความ สวยงาม 4) มีราคาเหมาะสมกับคุณภาพ 5) บรรจุภัณฑ์สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์อย่างอื่นต่อได้ 6) มีป้ายแสดงราคาสินค้าอย่างชัดเจน 7) บรรจุภัณฑ์มีความทันสมัย 8) สถานที่จอดรถสะดวกสบาย 9) ลักษณะลวดลายผ้า 10) พนักงานมีความรู้เกี่ยวกับผ้าไหมเป็นอย่างดี 11) พนักงานสามารถชี้แจง ข้อสงสัยได้ 12) การตกแต่งร้านค้าหรูหรา โชว์สินค้าดึงดูดให้น่าสนใจ 13) สามารถชำระด้วยบัตรเครดิต ได้ และ 14) มีบริการสั่งซื้อทางอินเตอร์เน็ตซึ่งสามารถอธิบายความ

[7] พัชรวรรณ ลิ่มรัตนมงคลและไกรชิต สุตะเมือง, “การตัดสินใจซื้อผ้าฝ้ายทอมือของกล่มเจนเนอเรชั่นวายในเขตกรุงเทพมหานคร”, **วารสารการเงิน การลงทุน การตลาด และการบริหารธุรกิจ,** ปีที่2 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2555) :337-354.

แปรปรวนได้โดยพิจารณาจากค่า สัมประสิทธิ์คะแนนตั้งแต่ 0.3 ขึ้นไป เป็นตัวแปรสำคัญ[8] และการศึกษาเรื่องพฤติกรรมการซื้อของผู้บริโภคและการตัดสินใจ พบว่า พฤติกรรมผู้บริโภคประกอบด้วย กิจกรรมทางเลือก การซื้อ การใช้ผลิตภัณฑ์ โดยทฤษฎีพฤติกรรมผู้บริโภคต้องใช้กระบวนการตัดสนใจ อาศัยทฤษฎีดังนี้ การจำปัญหา ค้นหา (ภายในและภายนอก) ประเมินค่าทางเลือก รวมถึงการประเมินค่าผลิตภัณฑ์ และบริการ การตัดสินใจ พฤติกรรมการซื้อ การตัดสินใจของผู้บริโภค การเข้าใจพฤติกรรมผู้บริโภคช่วยให้นักการตลาดตัดสินใจได้ดีและระบุแนวโน้มของผู้บริโภคได้ ซึ่งเป็นไปตามจุดประสงค์ที่ต้องการศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมการซื้อผ้าชิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจผ้าทอมือในตลาดต่างประเทศ (ญี่ปุ่น ยุโรป และสิงคโปร์) ดังนี้ 1) ตัวสินค้า ควรพิจารณาถึงสี เนื้อผ้า ความประณีต ความคงทน การใช้งาน บรรจุภัณฑ์ การออกแบบ และมาตรฐานให้สอดคล้อง สิ่งสำคัญควรมีองค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ฝังตัวอยู่ในผลิตภัณฑ์ เช่น ผ้าทอเส้นใยผสมหรือการออกแบบบางส่วนของผลิตภัณฑ์ให้มีความพิเศษแตกต่างอย่างโดดเด่น และมีเรื่องราวที่เล่าถึงความเป็นมาที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของแหล่งผลิตสินค้า 2) ตัวแทนจำเป็นสำหรับตลาดญี่ปุ่นและตลาดยุโรปและเป็นประโยชน์สำหรับสิงคโปร์ เพื่อรู้ถึงความต้องการและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภค ซึ่งความต้องการของตลาดเปลี่ยนไปตามเวลา วัย เพศ สถานะ ธรรมเนียม ประเพณีและกระแส[9]

แล้วทำการสื่อสารให้ผู้ขายทราบ เพื่อถ่ายทอดต่อให้ผู้ผลิตและนักออกแบบ จำเป็นต้องมีการสร้างหรือพัฒนาให้มีขึ้นในทุกประเทศที่เป็นตลาดเป้าหมาย และเพื่อให้มั่นใจว่า เมื่อผลิตแล้วขายได้ และรู้ล่วงหน้าว่าจะผลิตอะไร 3) ผู้สนับสนุน ควรจัดทำโครงการที่ต่อเนื่อง โดยมีระยะเวลาที่ยาวนานพอให้ผู้ประกอบการที่เข้าโครงการเข้าใจและสามารถดำเนินการเองได้ หรือจัดให้มีพี่เลี้ยงจนกว่าจะดำเนินการได้เอง โดยโครงการหลักที่หวังผลความยั่งยืน เพื่อยกระดับขีดความสามารถ มาตรฐาน และอัตลักษณ์ของกลุ่มให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล สอดคล้องกับ การวิจัยเรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์สิ่งทอประเภทของที่ระลึกของชุมชนบ้านหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย ผลการวิจัยที่ใช้ในพัฒนาผลิตภัณฑ์ คือ 1)การออกแบบลายประยุกต์จากโครงสร้างลายแบบดั้งเดิม โดยลดรายละเอียดของลายและใช้กลุ่มสีใหม่ ให้มีความกลมกลืน 2) วัสดุคือกลุ่มผ้าฝ้ายผิวสัมผัสเป็นธรรมชาติ และกลุ่มผ้าไหมซาตินสังเคราะห์ที่สะดวกในการใช้งาน 3)กรรมวิธีการผลิตลวดลาย ใช้การพิมพ์ลายร่วมกับการปักตกแต่ง ผลงานต้นแบบประกอบด้วยผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกประเภทเครื่องใช้ และเครื่องประดับตกแต่งรวม 5 รูปแบบ ได้แก่ หมอนอิงรูปทรงสามเหลี่ยมและสี่เหลี่ยม กระเป๋ารูปทรงสามเหลี่ยมและห้าเหลี่ยม และกล่องผ้าเอนกประสงค์ ผลการเผยแพร่การวิจัย ด้านความพึง

[8] ณัชชาภัทร เวียงแสง รุ่งนภา กิตติลาและ สมพงษ์ จุ้ยศิริ, “ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของผู้บริโภค ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น”, **วารสารธรรมทรรศน์,** ปีที่ 16 ฉบับที่ 3 (พฤศจิกายน - ธันวาคม 2559).

[9] สถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ, **สถิติสิ่งทอไทย 2561/2562**, (Thailand Textile Institute : THTI, 2562).

พอใจที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ อยู่ในระดับค่าเฉลี่ย 4.79 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.48[10] และการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ของผู้บริโภคใน จังหวัดนครราชสีมา พบว่า อาชีพที่แตกต่างกันมีผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ในด้านปริมาณในการซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าไหมในแต่ละครั้ง และจำนวนเงินโดยเฉลี่ยที่จ่ายไปในการซื้อผลิตภัณฑ์ ผ้าไหมในแต่ละครั้งแตกต่างกัน ระดับรายได้ที่แตกต่างกันมีผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าไหม ของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในด้านความถี่ ในการซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าไหมในรอบระยะเวลา 3 ปี ที่ผ่านมาไม่แตกต่างกัน[11]

ข้อเสนอแนะในการนำวิจัยไปให้ประโยชน์

สำหรับผู้ผลิตหากมองในตลาดในประเทศ ผู้ผลิตควรพิจารณาถึงคุณค่า คุณสมบัติและคุณประโยชน์ของผู้สวมใส่ผ้าซิ่นตีนจกจากแม่แจ่ม เนื่องจากมีราคาสูงและใช้เวลาในการทอค่อนข้างนาน สำหรับตลาดต่างประเทศนั้น ผู้ประกอบการควรเน้นด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เน้นอัตลักษณ์ของพื้นถิ่น บ่งบอกถึงตัวสินค้า ควรพิจารณาถึงสี เนื้อผ้า ความประณีต ความคงทน
การใช้งาน บรรจุภัณฑ์ การออกแบบและได้มาตรฐาน สิ่งสำคัญควรมีองค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ฝังตัวอยู่ในผลิตภัณฑ์ เช่น ผ้าทอเส้นใยผสมหรือการออกแบบบางส่วนของผลิตภัณฑ์ให้มีความพิเศษแตกต่างอย่างโดดเด่น และมีเรื่องราวที่เล่าถึงความเป็นมาที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของแหล่งผลิตสินค้า

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาประเด็นการพัฒนาอัตลักษณ์ผ้าตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม ตลอดจนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าตีนจกจากอำเภอแม่แจ่มที่มีความหลากหลายมากขึ้น เพื่อเพิ่มกลุ่มลูกค้าเป้าหมายให้เพิ่มขึ้น

บรรณานุกรม

ก้องเกียรติ มหาอินทร์และคณะ. **รายงานวิจัยการพัฒนานวัตกรรมรูปแบบบรรจุภัณฑ์สำหรับผ้าไหมนาโพธิ์ บุรีรัมย์ ภายใต้แผนงานวิจัย การพัฒนานวัตกรรมรูปแบบผลิตภัณฑ์สิ่งทอ (OTOP) จากผ้าไหมนาโพธิ์ บุรีรัมย์ ด้วยวัฒนธรรมเชิงอุตสาหกรรมสู่สากล.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, 2558.

[10] ใจภักดิ์ บุรพเจตนา, “การพัฒนาผลิตภัณฑ์สิ่งทอประเภทของที่ระลึก ของชุมชนบ้านหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย”, **วารสารวิชาการ AJNU ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร,** ปีที่ 7 ฉบับ1 (มกราคม – มิถุนายน 2559): 1720-1738.

[11] มาลิณี ฤาชุตกุล, วิทยานิพนธ์ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าไหม ของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของผู้บริโภคในจังหวัดนครราชสีมา**, วิทยานิพนธ์คณะวิทยาการจัดการ**, (มหาวิทยาลัยนครราชสีมา, 2549).

ใจภักดิ์ บุรพเจตนา. “การพัฒนาผลิตภัณฑ์สิ่งทอประเภทของที่ระลึก ของชุมชนบ้านหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย”. **วารสารวิชาการ AJNU ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร.** ปีที่ 7 ฉบับ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2559): 1720-1738.

ณัชชาภัทร เวียงแสง รุ่งนภา กิตติลาและ สมพงษ์ จุ้ยศิริ. “ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของผู้บริโภค ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น”. **วารสารธรรมทรรศน์,** ปีที่ 16 ฉบับที่ 3 (พฤศจิกายน - ธันวาคม2559).

ปนัดดา หุ้นสวัสดิ์. **การค้นคว้าอิสระ เรื่องการสำรวจความต้องการของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์เชิงวัฒนธรรม ผ้าตีนจก.** คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ, 2660.

พัชรวรรณ ลิ่มรัตนมงคลและไกรชิต สุตะเมือง. “การตัดสินใจซื้อผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มเจนเนอเรชั่นวายในเขตกรุงเทพมหานคร”. **วารสารการเงิน การลงทุน การตลาด และการบริหารธุรกิจ,** ปีที่2 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2555) :337-354.

มาลิณี ฤาชุตกุล. วิทยานิพนธ์ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าไหม ของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของผู้บริโภคในจังหวัดนครราชสีมา**, วิทยานิพนธ์คณะวิทยาการจัดการ**, มหาวิทยาลัยนครราชสีมา, 2549.

สถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ. **สถิติสิ่งทอไทย 2561/2562**. Thailand Textile Institute: THTI, 2562.

Cochran, W.G. **Sampling Techniques**. New York: Wiley, 1963.

Howard, J. **Consumer Behavior in Marketing Strategy**. New Jersey: Prentice Hall, 1994.

Kotler, Philip. **Marketing Management.** New Jersey: Prentic - Hall Jersey: Prentice Hall, 2000.

ไฟ : โทษและคุณค่าในเชิงพุทธธรรมกับการแก้ปัญหาทางสังคม

Fire : Fault and Value in Buddhadhamma with the Solving of Society

ธัชพล ยรรยงค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ
สมชาย หานนท์
พระมหาสมศักดิ์ สติสมฺปนฺโน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

การควบคุมปริมาณของไฟทั้งภายนอกและภายในมนุษย์ ก็คือ การจัดระเบียบให้แก่ตนและสังคม ควรปฏิบัติให้เหมาะสมในเชิงพุทธบูรณการต่อไปนี้ 1) กรณีไฟภายนอกนั้น ทั้งภาครัฐและภาคประชาชน ควรมีระเบียบวิธีการปฏิบัติเพื่อป้องกันอัคคีภัยอย่างชัดเจน เช่น ในระดับตำบลก็มีหน่วยดับเพลิงคอยช่วยเหลือ ระงับอัคคีภัยตลอด 24 ชั่วโมง มีหน่วยงานเทศบาล/องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นเจ้าภาพเป็นต้น ส่วนประชาชนหากพบเห็นอัคคีภัยก็จะต้องรีบแจ้งด่วนไปยังหน่วยงานภาครัฐ เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สินในท้องถิ่น 2) กรณีไฟภายในนั้น ภาครัฐควรให้การสนับสนุนการปฏิบัติธรรม เจริญจิตภาวนา หรือการเข้าค่ายของหน่วยงาน/บุคลากรในองค์กรของแต่ละภาคส่วนในแต่ละปีอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้มีจิตที่มั่นคงและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ ส่วนภาคประชาชนเองก็ควรเข้าวัดหมั่นเจริญจิตภาวนา เพื่อความเจริญมั่งคงในชีวิตของครอบครัวเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ เพื่อลด ละ ไฟ คือ ความรัก (ราคัคคิ) ความประทุษร้ายต่อกัน (โทสัคคิ) และความมัวเมาลุ่มหลงอย่างขาดสติ (โมหัคคิ) โดยการเจริญสมถและวิปัสสนาภาวนาในสำนัก/วัดต่างๆ ที่มีอยู่มากในประเทศไทย

คำสำคัญ : ไฟ, โทษ, คุณค่า, พุทธธรรม, แก้ปัญหาทางสังคม

Abstract

Controlling the amount of fire, both outside and inside humans, is organizing for oneself and society. Should be practiced appropriately in Buddhist Integration as follows: 1) In case of external fire Both the government and the people There should be clear procedures for fire prevention, for example, at the sub-district level, there should be fire brigades to help. Stop the fire 24 hours a day, has a municipal agency / sub-district administration organization as a host, etc. For the public, if encountering a fire, they must urgently notify the government agency. In order not to damage life and local property. 2)

In case of fire within it The government should support Dhamma practice. Charoen Chitpawana Or the camp of agencies / personnel in the organization of each sector each year Regularly To have a stable mind and a vital force in the development of the country As for the public sector, they should go to the Man Charoen Jitphavana Temple. For the prosperity in the life of the family as well, in order to reduce the fire is love (Rakaki), Mayhem (Tosakki), and the unconscious obsession (Mohacki) by prosperity. Somtha and Vipassana prayer in various schools / temples That exist in Thailand.

Keywords : Fire, Penalty, Value, Buddhism, Social Problems

บทนำ

ในอินเดียก่อนพุทธกาล มีพัฒนาการมาจากการผสมผสานกันระหว่างแนวความคิดของ 2 ชนเผ่า คือ คนพื้นเมืองเดิม เรียกว่า มิลักขะบ้าง ทัศยุบ้าง ดราวิเดียนบ้าง กับชนเผ่าอารยัน โดยถือว่า แนวคิดของคนพื้นเมืองเดิม เป็นระบบแนวคิดที่เกิดก่อนแนวคิดที่ยึดถือตามคัมภีร์พระเวท และมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก แนวคิดทางปรัชญาและศาสนาของคนพื้นเมืองเดิมของอินเดียก่อนที่พวกอารยันจะอพยพลงมายึดครองนั้น คือ แนวคิดความเชื่อที่เคารพนับถือและบูชาโลกธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ รวมทั้งต้นไม้ใหญ่และภูเขา แนวคิดและความเชื่อมีลักษณะเป็นวิญญาณนิยม (Animism) คือ เชื่อว่าวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ สถิตอยู่ในสิ่งที่ตนนับถือ ซึ่งสามารถให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้จึงเกิดมีพิธีบูชา เช่นสังเวย เพื่อเอาใจวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ไม่ให้ดลบันดาลโทษภัยแก่มนุษย์และเพื่อให้ดลบันดาลแต่คุณความดีแก่มนุษย์และในที่สุดวิญญาณศักดิ์สิทธิ์นั้นได้รับการ ยกย่องขึ้นเป็นเทพเจ้า และเชื่อว่าไฟ เป็นทูตของเทพเจ้า ดังนั้น จึงทำการบูชาเทพเจ้า ด้วยการนำเครื่องบูชาทั้งหลายเผาไฟ เพราะเชื่อว่า (1) เทพเจ้าได้เสวยแล้ว (2) ควันไฟที่ลอยขึ้นไปนั้นเป็นสื่อระหว่างเทพเจ้ากับมนุษย์ดังความในคัมภีร์อุปนิษัทตอนหนึ่งว่า “แนะท่านเคาตม ! โลกนี้แหละคือไฟ ตัวแผ่นดินคือเชื้อเพลิง ไฟคือควัน กลางคือเปลวไฟ ดวงจันทร์คือถ่าน ดวงดาวคือประกายไฟ เทวดาทั้งหลายสังเวยฝนในไฟนั้นอาหารจึงเกิดด้วยเครื่องบูชานั้น (ฝน)” [1]

ทุกๆ สรรพสิ่งย่อมประกอบขึ้นด้วยไฟ ไม่มีพระเจ้าองค์ใดหรือมนุษย์เชื้อชาติใดสร้างโลกนี้ ขึ้นโลกเป็นไฟอยู่ก่อน ทุกสิ่งมาจากไฟ ทุกสิ่งถูกเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ได้ไฟ และไฟถูกเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ได้ทุกสิ่ง ดังนั้น สสารสูงสุดมีเพียงหนึ่งเดียว คือ ไฟ รูปอื่นๆ ทั้งหมดเป็นเพียงอัญญรูปของไฟ ไฟมีพลังในตัวเอง โลกและจักรวาล เกิดจากไฟ ไฟแปลงรูปเป็นลม จากลมเป็นน้ำ จากน้ำเป็นดิน เรียกว่าวิถีลงส่วนดินแปรสภาพเป็นน้ำ จากน้ำเป็นลม จากลมเป็นไฟเรียกว่า วิถีขึ้นการแปรสภาพทั้งหมดมีลำดับสม่ำเสมอ วิถีลง และวิถีขึ้นจึงเป็นวิธีเดียวกันสรรพสิ่งเกิดจากการรวมตัวของปฐมธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ อัตราส่วนที่ต่างๆ กันการ

[1] อมรา ศรีสุชาติ, “อุปนิษัท : อภิปรัชญาที่สอดคล้องกันที่สอดคล้องกับวิทยาศาสตร์เรื่องกำเนิดและการสิ้นสุดของจักรวาล โลก สรรพสิ่งและชีวิต”, **วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2541), หน้า 147.

เปลี่ยนแปลงเกิดจากการเปลี่ยนอัตราส่วน การสูญหายเกิดจากการแยกตัว การควบคุมไฟเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ถือได้ว่าเป็นความสำเร็จก้าวสำคัญหนึ่งในประวัติศาสตร์ของมวลมนุษยชาติตั้งแต่ การทำอาหาร การผลิตสิ่งของ การฆ่าเชื้อโรค การแปลงพลังงานเป็นงาน และการดับไฟที่ไม่พึงปรารถนาเป็นต้น ไฟหมายถึง ความร้อนสูง รวมกับความกดดันทำให้อะตอมของไฮโดรเจนวิ่งเข้ามาร่วมกันทำให้เกิดอะตอมของธาตุ ที่มีน้ำหนักเพิ่มขึ้นเล็กน้อย ในการทำฮีเลียมหนึ่งหน่วยต้องใช้ไฮโดรเจน 4 หน่วย ทุกครั้งที่ทำฮีเลียมพลังงานเล็กน้อยจะถูกปล่อยและน้ำหนักเล็กน้อยจะสูญหายไป ดวงอาทิตย์เริ่มส่องแสง โดยการสูญเสียน้ำหนักในอัตราที่ล้านตันในทุกๆ หนึ่งนาที ในขั้นตอนต้น ๆ ดวงอาทิตย์ที่หดตัวและหมุนถูกล้อมรอบด้วยก้อนวัตถุขนาดใหญ่ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นไฮโดรเจน แต่ประกอบด้วยธาตุที่หนัก รวมทั้งเหล็กด้วยวัตถุในก้อนดังกล่าวจะหนาแน่นกว่าน้ำหนักโดยเฉลี่ยเป็นครั้งคราว ดังนั้น วัตถุจึงเริ่มเกาะตัวเป็นก้อนต่างหากและก้อนจะเปลี่ยนเป็นดาวเคราะห์เมื่อดาวเคราะห์ที่เพิ่งก่อตัวมีมวลมากเพียงพอมันก็จะสามารถดึงดูดวัตถุภายนอกมันจึงเติบโตค่อนข้างเร็ว[2]

เดิมทีมนุษย์มองศักยภาพของตนเองและนำไปเปรียบเทียบกับธรรมชาติแล้ว ก็สร้างปมด้อยขึ้นมาว่า ด้วยศักยภาพของตนเองที่อยู่นั้น ไม่สามารถจะทัดทานอำนาจของธรรมชาติต่าง ๆ ได้ เช่น อำนาจของแผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด พายุใหญ่ น้ำท่วม โรคระบาด มนุษย์จะรู้สึกว่าตนไร้ความหมาย พึ่งตนเองไม่ได้ พึ่งกันเองไม่ได้ มนุษย์จึงมองหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทำงานได้เหนือกฎธรรมชาติ[3]

วัตถุประสงค์ของบทความวิชาการ

1. เพื่อศึกษาโทษและคุณค่าในเชิงพุทธธรรม
2. เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติต่อไฟภายนอกและไฟภายในเชิงพุทธบูรณาการ

วิธีดำเนินการศึกษา

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องโทษและคุณค่าในเชิงพุทธธรรมมาปรับใช้อย่างเหมาะสม
2. ศึกษาถึงแนวทางปฏิบัติต่อไฟภายนอกและไฟภายในเชิงพุทธบูรณาการ
3. สรุปผลของการศึกษา และนำเสนอผลที่ได้จากการศึกษาในลักษณะการเขียนเชิงพรรณนา

ความหมายของไฟ

พระอภิธรรมมัตถสังคหบาลี และอภิธัมมัตถวิภาวินีฏีกา ได้ให้ความหมายไว้ว่า “เตเชติ ปริปาเจติ นิเสติ วา ติกฺขภาเวน เสสภูตตฺตยํ อุสฺมาเปตีติ เตโชฯ ชื่อว่าเตโช ด้วยอรรถว่า ให้ร้อน คือ ให้อบอุ่นหรือให้เข้มแข็ง คือ ให้ภูตรูปทั้ง 3 ที่เหลืออุ่นอยู่ โดยภาวะเป็นสภาพแรงกล้าฯ” เมื่อว่าโดยนัยแห่งการขยายความ

---

[2] ชาญชัย อาจินสมาจาร, **วิวัฒนาการของโลก,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, มปพ.), หน้า 15.

[3] แสง จันทร์งาม, **ความเชื่อพิสดารของคน,** (เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงดาว, 2535), หน้า 1-3.

แล้ว เตโชธาตุหรือธาตุไฟมีอยู่ 4 อย่าง ได้แก่ 1) เตโชธาตุที่เป็นเหตุให้ร่างกายอบอุ่น 2) เตโชธาตุที่เป็นเหตุให้ร่างกายทรุดโทรม 3) เตโชธาตุที่เป็นเหตุให้ร่างกายกระวนกระวาย 4) เตโชธาตุที่เป็นเหตุเผาอาหารให้ย่อย[4] ในศาสนาฮินดู “ไฟ” ตรงกับคำว่า อัคนี เป็นภาษาสันสฤต ส่วนคำว่า อัคคี แปลว่าไฟ เป็นภาษาบาลี ทั้งสองศัพท์นี้ใช้ในความหมายเดียวกัน (ส่วนภาษาอังกฤษใช้ Fire) [5] ชาวอารยันสมัยนั้นนับถือเทพเจ้าที่สำคัญ 3 องค์ คือ 1) นับถือพระอัคนี ว่าเป็นใหญ่ เหนือโลก 2) นับถือพระวายุ ว่าเป็นใหญ่ เหนืออากาศ 3) นับถือพระสุริยเทพ ว่าเป็นใหญ่ เหนือท้องฟ้ามนุษย์เป็นสัตว์ตัวนิดเดียว ไม่สามารถจะสู้รบตบมือกับพลังอันยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ ได้ ต่อหน้าแผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด พายุใหญ่ น้ำท่วม โรคระบาด มนุษย์จะรู้สึกว่าตนไร้ ความหมาย พึ่งตนเองไม่ได้ พึ่งกันเองไม่ได้ มนุษย์จึงมองหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทำงานได้เหนือกฎธรรมชาติ ทำให้มนุษย์มีความหวังว่าอาจจะมีอำนาจลึกลับที่ยิ่งใหญ่สามารถ จึงพากันอาบน้ำดำผุดดำว่าย บ้างก็ตักอาบ บ้างก็บูชาไฟที่แม่น้ำคยา เพราะหวังว่า เมื่อทำเช่นนี้จะทำให้สะอาดหมดจดได้ด้วยการกระทำอย่างนี้ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเหล่านี้ จึงได้รับการยอมรับว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีพลังเหนือมนุษย์ควรได้รับการบวงสรวงสังเวยลัทธินับถือธรรมชาติเบื้องสูง[6]

ลักษณะและประเภทของไฟ

เตโชธาตุไฟ มี 2 ลักษณะ คือ เตโชธาตุที่เกินไปในภายนอกเป็นไฉน คือ สิ่งที่ร้อนอบอุ่นในภายนอก คือ เตโชธาตุที่ไม่มีใจครองในภายนอก ได้แก่ ไฟเกิดจากไม้ ไฟเกิด จากสะเก็ดไม้ ไฟเกิดจากหญ้า ไฟเกิดจากขี้วัว ไฟเกิดจากแกลบ ไฟเกิดจากกองขยะไฟเกิดจากเชื้อ ความร้อนเกิดจากไฟ ความร้อนเกิดจากแสงพระอาทิตย์ ความร้อนเกิดจากการทับถมแห่งท่อนไม้ ความร้อนเกิดจากการทับถมแห่งหญ้า ความร้อนเกิดจากการทับถมแห่งข้าวเปลือก ความร้อนเกิดจากการทับถมแห่งสิ่งของ ดังนี้ พึงทราบว่าเตโชธาตุภายนอก[7] จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่าธาตุไฟหรือเตโชธาตุมีอยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) อุณหเตโช มีลักษณะร้อน 2) สีตเตโช มีลักษณะเย็น ธาตุไฟยังมีลักขณาทิจตุกะ ดังนี้ 1) อุณหัตตลักขณา มีไอร้อนเป็นลักษณะ 2) ปริปาจนรสา มีการทำให้สุกเป็นกิจ 3) มัททวานุปาทนปัจจุปัฏฐานา มีอาการอ่อนนิ่มเป็นผล 4) อวเสสธาตุตติยปทัฏฐานา มีธาตุที่เหลือเป็นเหตุใกล้(เกี่ยวข้องกันหมด)[8]

อย่างไรก็ตาม เตโชธาตุ ยังมีความหมาย 4 ประการ ได้แก่ 1) ปรมัตถเตโช หรือ ลักขณเตโช ได้แก่ เตโชธาตุที่พิสูจน์ได้จากการสัมผัสว่า ร้อนหรือเย็น 2) สสัมภารเตโช ได้แก่ เตโชธาตุที่มีอยู่ในร่างกายของสรรพสัตว์ อัชฌัตติกเตโช ได้แก่ ธาตุไฟในร่างกายของสัตว์ กล่าวคือ อุสมาเตโช ไออุ่น ธาตุไฟประจำกาย

---

[4] มหามกุฏราชวิทยาลัย, **อภิธัมมัตถสังคหบาลี และอภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกา ฉบับแปลเป็นไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 271.

[5] จำนงค์ ทองประเสริฐ, **ปรัชญาประยุกต์ ชุดอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร : ต้นอ้อ จำกัด, 2539), หน้า 255.

[6] แสง จันทร์งาม, **ความเชื่อพิสดารของคน,** หน้า 4-5.

[7] ม.มู.อ.(ไทย) 1/73-74.

[8] สังคหะ (ไทย) (2)/5.

ปาจกเตโช ธาตุไฟย่อยอาหาร ชิรณเตโช ธาตุไฟที่ทำให้ร่างกายชราผมหงอก เป็นต้น ดังพระพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนในโลกนี้ ไม่ได้สดับ ไม่ได้เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ ย่อมรู้ธาตุดินโดยความเป็นธาตุดิน ครั้นรู้ธาตุดินโดยความเป็นธาตุดินแล้ว ย่อมสำคัญธาตุดินย่อมสำคัญในธาตุดิน ย่อมสำคัญโดยความเป็นธาตุดิน ย่อมสำคัญธาตุดินว่า ของเรา ย่อมยินดีธาตุดิน ข้อนั้นเพราะเหตุอะไรเรากล่าวว่า เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้...ย่อมรู้ธาตุไฟโดยความเป็นธาตุไฟ ครั้นรู้ธาตุไฟโดยความเป็นธาตุไฟแล้ว ย่อมสำคัญธาตุไฟ ย่อมสำคัญในธาตุไฟ ย่อมสำคัญโดยความเป็นธาตุไฟ ย่อมสำคัญธาตุไฟว่า ของเรา ย่อมยินดีธาตุไฟ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เรากล่าวว่าเพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้[9] ทั้งนี้ สำหรับชาวอินเดียแล้วได้นับถือไฟมาตั้งแต่บรรพกาล โดยมีการยกธรรมชาติต่างๆ ขึ้นเป็นเทพเจ้า[10] เพราะเหตุแห่งความกลัวเป็นเบื้องต้น และเพราะความกตัญญูต่อธรรมชาติเหล่านั้น หวังเพื่อให้ธรรมชาติยังคงอยู่กับโลกมนุษย์ต่อไปถึงกระนั้น ในส่วนหนึ่งความคิดของชาวฮินดูก็ยังแฝงไว้ด้วยคติที่สมควรนำมาศึกษา โดยเฉพาะประเภทของไฟ ไฟในทัศนะของศาสนาฮินดูไว้ 2 ประเภท คือ ไฟในภายใน และไฟในภายนอก ได้แก่

1) ไฟในภายใน คำว่า ไฟในภายใน หมายถึงความร้อนรุ่มที่บังเกิดขึ้นจากข้างในจิตใจ อันเป็นข้ออุปมาเปรียบเทียบกับหลักจริยธรรมแห่งชีวิต ดังความที่ว่า ไฟคือกิเลสในใจ ดังความที่ว่า “ควันบดบังความโชติช่วงของเปลวไฟ ฝุ่นธุลีบดบังความสดใสของกระจก รกห่อหุ้มทารกเอาไว้ด้วยอาการฉันใด ความกระหายอยากย่อมหุ้มห่อจิตใจให้เศร้าหมองมืดมัวด้วยอาการดังสามอย่างที่กล่าวมาแล้วนั้น” ไฟคือเครื่องมือทำลายกิเลส ดังความที่ว่า “เราเป็นกลิ่นอันบริสุทธิ์ในดิน เป็นความโชติช่วงในไฟ เป็นชีวิตในสิ่งมีชีวิตทั้งมวล เป็นตบะในผู้บำเพ็ญตบธรรม”

2) ไฟในภายนอก คำว่า ไฟในภายนอก หมายถึง ไฟที่ปรากฏเห็นด้วยสายตา อันอำนวยประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ทั้งในการปรุงอาหาร ให้แสงสว่าง ให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย เป็นต้น เช่น ธาตุไฟ ดังความที่ว่า “พรหมา อินทระ ประชาบดี เขา (พรหมัน) ก็คือเทพเจ้าเหล่านี้ ธาตุทั้งหลาย คือ ดิน ลม อากาศ น้ำ ไฟ สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ และสิ่งที่ผสมกับไฟ ...สิ่งมีชีวิตทั้งหลายถูกนำโดยปรัชญา (ปัญญา) ตั้งมั่นอยู่ในปรัชญา โลกถูกนำโดยปรัชญา ปรัชญาเป็นพื้นฐาน (ของโลก) ปรัชญาก็คือ พรหมัน[11]

ปัญหาและสาเหตุของไฟ

ตัวอย่างเช่น การเกิดไฟป่า (Wild fire) คืออะไร ไฟป่านั้นเป็นภัยธรรมชาติที่ไม่สามารถควบคุมได้ ซึ่งสาเหตุสำคัญมาจากสภาพอากาศแห้ง และมีลมเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้ไฟป่าลุกลามไปทั่ว เรามักจะได้

---

[9] องฺ.ติก. (ไทย) 20/576/368.

[10] สมภาร พรมทา, **ภควัทคีตา (บทเพลงแห่งองค์ภควัน)**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสาร, 2541), หน้า 25.

[11] พระมหาพุทธรักษ์ สุกิตฺตยานนฺโท (ปราบนอก), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องพรหมในคัมภีร์อุปนิษัทและคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540), หน้า 21.

ยินจากข่าวว่า ไฟป่ามักจะเกิดในสหรัฐอเมริกา ในแต่ละปีสหรัฐอเมริกาเกิดไฟป่ามากถึง 700 ครั้ง ทำลายพื้นที่ต่าง ๆ มากถึง 7 ล้านเอเคอร์ (ประมาณ 28,000 ตารางกิโลเมตร หรือ 17.7 ล้านไร่) ซึ่งทำให้สหรัฐอเมริกาต้องจ่ายเงินมากกว่า 5 พันล้านดอลลาร์เพื่อที่จะจัดการกับไฟป่าที่เกิดขึ้น การเกิดไฟป่าทำให้พื้นที่และสิ่งก่อสร้างต่างๆ เสียหายอย่างมาก ไฟป่ามีอุณหภูมิสูงถึง 2,000 องศาฟาเรนไฮต์หรือประมาณ 1,100 องศาเซลเซียส อุณหภูมิของการเกิดไฟป่ามีอุณหภูมิความร้อนเป็นสองเท่าของอุณหภูมิพื้นผิวของดาวศุกร์ นอกจากอุณหภูมิที่ร้อนจัดแล้ว ไฟป่ายังลุกลามไปได้ไวมาก โดยไวเป็นสองเท่าของความเร็วเฉลี่ยของการวิ่งของมนุษย์อีกด้วย ดังนั้น จึงไม่ง่ายเลยที่เราจะต้องจัดการกับไฟป่าซึ่งเป็นภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้น[12] ซึ่งปัญหาและสาเหตุของไฟ มีดังนี้

1. สาเหตุของไฟจากมนุษย์ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดไฟป่าในสหรัฐอเมริกา โดย 90 เปอร์เซ็นต์พบว่าไฟป่าส่วนใหญ่ในสหรัฐอเมริกาเกิดขึ้นจากกิจกรรมของมนุษย์ คือ การสูบบุหรี่ เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดไฟป่า เนื่องจากนิสัยของมนุษย์ที่มักจะสูบบุหรี่ในขณะขับรถ หรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ และทิ้งก้นบุหรี่ไว้ตามท้องถนนโดยไม่ได้ดับก้นบุหรี่ก่อน ความประมาทของมนุษย์นี้เองที่เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดไฟป่าและลมก็มีส่วนที่ทำให้ประกายไฟลุกลามจนเกิดเป็นไฟป่าขนาดใหญ่ได้ การตั้งแคมป์และการเผาขยะ การท่องเที่ยวตั้งแคมป์และการเผาขยะในป่าก็เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดไฟป่าได้ ถ้ามีการจุดไฟแล้วไม่ดับให้สนิทก็ทำให้เกิดประกายไฟลุกลามเป็นไฟป่าได้ การจุดพลุ ไม่น่าเชื่อว่าการจุดพลุเนื่องจากการเฉลิมฉลองเทศกาลต่าง ๆ ก็เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดไฟป่าได้ ซึ่งมาจากประกายไฟของมันนั่นเอง การเกิดอุบัติเหตุทางเครื่องจักร การเกิดอุบัติเหตุรถชนหรือการระเบิดของบอลลูน ความร้อน ก๊าซ และประกายไฟจากอุบัติเหตุทำให้เกิดประกายไฟและลุกลามไปได้อย่างรวดเร็ว

2. สาเหตุของไฟจากธรรมชาติ ส่วนใหญ่เราจะเข้าใจว่าไฟป่านั้นมีสาเหตุหลักมาจากธรรมชาติ แต่แท้จริงแล้ว สาเหตุจากธรรมชาตินั้นเป็นเพียงแค่ 10 เปอร์เซ็นต์ของการเกิดไฟป่าในสหรัฐอเมริกาเท่านั้น สาเหตุหลักของการเกิดไฟป่าจากธรรมชาติเกิดจากสองปัจจัย คือ ฟ้าผ่า นักวิจัยพบว่า ฟ้าผ่าเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดไฟป่าได้ ซึ่งอาจจะไม่ได้ส่งผลโดยตรงกับป่า แต่ฟ้าผ่าอาจผ่าสายไฟ ต้นไม้ หรือสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งนำไปสู่การเกิดไฟป่าได้ ภูเขาไฟระเบิด การเกิดภูเขาไฟระเบิดจะเกิดลาวาที่ออกมาจากปล่อง ซึ่งลาวามีความร้อนมากเกินกว่า 100 องศาเซลเซียส ซึ่งเมื่อลาวาไหลเข้าไปในพื้นที่ป่า ความร้อนก็สามารถก่อให้เกิดการเผาไหม้และเกิดประกายไฟ ทำให้เกิดไฟป่าได้

3. ผลกระทบของการเกิดไฟป่า จะเห็นได้ว่าไฟป่าเป็นภัยธรรมชาติที่ร้ายแรงมาก อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและต่อสิ่งแวดล้อมหลายอย่าง เช่น *(1) ไฟป่าทำให้ระบบนิเวศเกิดความเสียหาย* การเกิดไฟป่าทำให้ระบบนิเวศเสียหาย ทำให้พืชพันธุ์ธรรมชาติต่างๆ ถูกทำลาย ระบบนิเวศของสัตว์และพืชถูกทำลาย วงจรของสัตว์เปลี่ยนไป ถิ่นที่อยู่อาศัยเดิมของสัตว์ป่าหายไป ทำให้สัตว์ต้องย้ายถิ่นฐานไปที่อื่นหรืออาจทำให้สัตว์บางชนิดสูญพันธุ์หากหนีไม่ทัน โดยเฉพาะสัตว์ที่หายากและมีขนาดเล็ก เช่น แมลง กระต่าย นก งู ที่เสี่ยงต่อการตายจากไฟป่ามาก *(2) ป่าไม้ถูกทำลาย* ไฟป่าทำให้พื้นที่ที่เป็นแหล่งทำ

[12] Amki Green, **สาเหตุของการเกิดไฟป่า**, https://www.trueplookpanya.com/knowledge/content/67853/-blo-sciear-sci-/, [11 มกราคม 2562].

การเกษตรและแหล่งเพาะปลูกเสียหาย ทำให้คุณภาพของดินบริเวณนั้นเสื่อมโทรม ซึ่งต้องใช้เวลาฟื้นฟูเป็นเวลานานจึงจะกลับคืนสู่สภาพเดิม *(3) มลภาวะทางอากาศ* การเกิดไฟป่านั้นก่อให้เกิดหมู่ควันจากการเผาไหม้จำนวนมาก ควันที่เกิดจากการเผาไหม้ทำให้เกิดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในอากาศจำนวนมาก ก่อให้เกิดปรากฏการณ์เรือนกระจกที่นำไปสู่ภาวะโลกร้อนอีกด้วย

4. ความเสียหายทางเศรษฐกิจ ไฟป่านอกจากจะทำลายพื้นที่การเกษตรแล้วยังทำลายสิ่งก่อสร้าง ทรัพย์สินต่าง ๆ ซึ่งพื้นที่เหล่านั้นมีคุณค่าทางเศรษฐกิจมหาศาล นอกจากนั้นงบประมาณในการนำไปจัดการกับไฟป่าในแต่ละปีก็มีมูลค่ามหาศาลเช่นกัน

5. ผลกระทบต่อสุขภาพและมนุษย์ ควันและฝุ่นจากการเกิดไฟป่าส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์อย่างมาก โดยเฉพาะภูมิแพ้หรือโรคที่เกี่ยวกับการหายใจ

พุทธธรรมที่ใช้พัฒนาสิ่งแวดล้อม

พระพุทธองค์ทรงตระหนักในการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทรงกำหนดพระวินัยสำหรับพระภิกษุและภิกษุณีสงฆ์ เช่น บทบัญญัติที่ทรงห้ามทิ้งของสกปรกลงในแม่น้ำหรือที่สาธารณะ ห้ามพระภิกษุตัดต้นไม้ ทำลายป่า ห้ามฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ให้มีเมตตา กรุณา เป็นต้น บนพื้นฐานหลักธรรมเพื่ออนุรักษ์ต่อธรรมชาติ[13]

ในทัศนะพุทธศาสนา ไฟเป็นธาตุใน ธาตุทั้ง 4 ดิน น้ำ ลม ไฟ เตโชธาตุหรือธาตุไฟ มีทั้งที่อยู่ภายในและภายนอกร่างกาย โดยธาตุไฟภายในร่างกาย คือ ธาตุที่เป็นเครื่องยังกายให้อบอุ่น ยังกายให้ทรุดโทรม ยังกายให้กระวน กระวาย และธาตุที่เป็นเหตุให้ของที่บริโภคเข้าไปย่อยได้ดี และรวมทั้งสิ่งอื่น ๆ ที่อบอุ่นถึงความเร่าร้อน ธาตุไฟเป็นธาตุที่สำคัญสำหรับชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก เพราะถ้าหากว่าชีวิต มนุษย์นั้นหากธาตุไฟในร่างกายน้อยกว่าธาตุดิน น้ำ ลม แล้วชีวิตมนุษย์ก็จะดับสิ้นลงไปในที่สุด พระพุทธศาสนาเถรวาทมีทัศนะว่า ไฟเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของโลก การวิวัฒนาการของโลก และมีผู้อยู่อาศัยแล้วเกิดระบบสุริยจักรวาลขึ้นตามธรรมชาติของจักรวาล เมื่อมีมนุษย์มากก่อให้เกิดปัญหามากมาย สุดท้ายโลกก็ล่มสลายไปเพราะน้ำมือของมนุษย์ที่ขาดคุณธรรม พื้นฐานสำคัญคือศีล 5 ทำให้โลกถึงกาลวิบัติด้วยไฟ อันมีความโทสะเป็นสมุฏฐาน อันที่จริงไฟมี[14] ประโยชน์ทั้งแก่ร่างกาย เช่น การเผาผลาญอาหารให้ย่อย อันเป็นไปตามหลักของนิยาม 5 มี อุตุนิยามเป็นต้น ซึ่งเป็นวิวัฒนาการตามหลักของธรรมชาติ ทั้งภายในร่างกายและในระบบธรรมชาติภายนอก ถึงกระนั้น ยังก่อให้เกิดโทษมหันต์ ซึ่งมี 2 ประการด้วยกัน คือ โดยภายในกันเกิดจากธาตุไฟไม่ยอมทำงานเผาผลาญ ก่อให้เกิดอาหารเป็นพิษ ไฟในภายนอกที่ให้ความร้อนเกิน เช่น แสงแดด หรือไฟฟ้าช็อต เป็นต้น การนำไฟใช้ให้เกิดประโยชน์มุ่งไปที่การใช้เป็นสื่อในการเผยแผ่ศาสนา และการใช้เป็นอุปกรณ์ในการบรรลุธรรม โดยเห็นจากการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนมวลมนุษย์ให้เข้าใจในเรื่องตนเอง และธรรมชาติ ธาตุ 4 ขันธ์ 5 ทรงสอนตามความเชื่อเดิมของตน เช่น ทรงสอนชฎิล 3 พี่น้องพระองค์ทรงยกไฟ

---

[13] วินย. มหา. (ไทย) 2/425,713/225,361.

[14] พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ, **ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ 1-2-6,** พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ, 2536), หน้า 68.

ขึ้นเปรียบกับอินทรีย์ 6 ตา หู จมูก ลิ้น กาย ว่า เป็นของร้อน ซึ่งชฎิล 3 พี่น้องเป็นพราหมณ์บูชาไฟมาก่อน ทำให้ชฎิล 3 พี่น้องและบริวารหนึ่งพันมีจิตใจคล้อยตามธรรมเทศนา จนสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ พระองค์ทรงสอนนางกีสาโคตรมี ซึ่งไม่รู้เท่าทันชีวิต ด้วยการให้พิจารณาชีวิต ซึ่งเป็นขันธ์ 5 ประกอบกันขึ้นจากธาตุทั้ง 4 นางเลื่อมใสขอบรรพชาในสำนักภิกษุณี นั่งเพ่งกสิณไฟ จากเปลวเทียนจนได้บรรลุธรรมในที่สุด ตัวอย่างต่อๆ มาก็ล้วนมีไฟในพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรมเข้าไปเกี่ยวข้องกับการบรรลุธรรมทั้งสิ้น[15]

1. หลักธรรมนิยาม นิยาม 5 มีนัยความหมายว่า[16] กำหนดอันแน่นอน ความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอนของธรรมชาติ กฎธรรมชาติ อันครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง ทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปตามกฎทั้ง 5 ประการนี้ ได้แก่ *(1) อุตุนิยาม (physical laws)* คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น อุณหภูมิ ดินฟ้าอากาศ สิ่งแวดล้อม *(2) พีชนิยาม (biological laws)* คือ กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับพันธุกรรม กระบวนการถ่ายทอดข้อมูลของสิ่งมีชีวิตทั้งพืช สัตว์ เชื้อโรค ผ่านการสืบพันธุ์ *(3) จิตนิยาม (psychic law)* คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต เจตสิก *(4) กรรมนิยาม (Karmic Laws)* คือ กฎแห่งกรรม คือกฎแห่งการกระทำและผลของการกระทำ *(5) ธรรมนิยาม* (General Laws) อันได้แก่ กฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

สรุปแนวทางการพัฒนาตาตามหลักพุทธธรรมหมวด ธรรมนิยาม ควรปรับใช้ในลักษณะที่เหมาะสมแก่การป้องกันภัยอัคคีไฟทั้งภายในและภายนอก เช่น กรณีไปไฟภายนอก อย่างเช่นไฟป่า ก็จะต้องบูรณาการกับหน่วยงานภาครัฐ/เอกชน/ประชาชนในพื้นที่หลายๆ ฝ่ายร่วมกัน

การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีการอื่น

มาตรการการบริหารจัดการสาธารณภัยของภาครัฐ ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2550 แผนปฏิบัติราชการ 4 ปีพระราชบัญญัติงบประมาณ และระเบียบว่าด้วยการบริหารงบประมาณ พ.ศ.2548 โดยแผนงานในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเป็นแผนงานระยะ 5 ปีมีการแบ่งกระบวนการออกเป็น 3 ระยะของการจัดการสาธารณภัย ดังนี้ ระยะก่อนเกิดสาธารณภัย มาตรการการป้องกันและลดผลกระทบ เป็นการปรับระบบการบริหาร จัดการสาธารณภัยให้มีขีดความสามารถในการเตรียมการเผชิญสาธารณภัยต่างๆ ไว้ล่วงหน้าก่อนเกิด ภัยเป็นการลดความรุนแรงและลดความสูญเสียจากสาธารณภัยที่มีต่อประชาชนในพื้นที่ให้มีความ เสี่ยงให้มีน้อยที่สุด ได้แก่ (1) การป้องกันสาธารณภัยโดยใช้มาตรการด้านโครงสร้าง (2) การจัดการระบบข้อมูลสารสนเทศด้านการบริหารจัดการสาธารณภัย เพื่อ จัดทำฐานข้อมูลด้านสาธารณภัยให้สมบูรณ์ ทันสมัย สามารถเชื่อมต่อระบบข้อมูลได้ระหว่าง หน่วยงาน

---

[15] พระครูวิศาลวรคุณ (อนาลโย), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องไฟในศาสนาฮินดูกับพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558), หน้า 13,19,38-40.

[16] ที.อ.(บาลี) 2/34; สงฺคณี.อ. (บาลี) 408. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม,** หน้า 169.

ที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่ระดับจังหวัดถึงระดับท้องถิ่น มาตรการในการเตรียมความพร้อม เป็นการสร้างระบบการเตรียมความ พร้อมและแนวทางปฏิบัติในการรับมือกับสาธารณภัยที่จะเกิดขึ้น เพื่อลดภาระในการให้ความช่วยเหลือของภาครัฐเมื่อเกิด สาธารณภัย ได้แก่ (1) การจัดทำแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยทุกระดับ ตั้งแต่ระดับ จังหวัดถึงระดับชุมชน (2) การพัฒนาระบบการพยากรณ์และการแจ้งเตือนภัย ตั้งแต่ระดับจังหวัดถึง ระดับท้องถิ่น (3) การพัฒนาศักยภาพของระบบสื่อสาร (4) การฝึกซ้อมแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยทุกระดับ (5) การเตรียมปัจจัยสี่เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัย (6) การเตรียมสนับสนุนด้านทรัพยากรและพลังงาน เพื่อการป้องกันและ บรรเทาสาธารณภัย (7) การเตรียมบุคลากรเพื่อการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (8) การเสริมสร้างความพร้อมของท้องถิ่นในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ระยะระหว่างเกิดสาธารณภัย

มาตรการการจัดการในภาวะฉุกเฉิน เป็นการเตรียมการที่จำเป็นให้สามารถ เผชิญและจัดการสาธารณภัยที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวดเร็ว และเพื่อให้การปฏิบัติการใน ภาวะฉุกเฉินเป็นไปอย่างมีระบบ ชัดเจนไม่สับสน และลดความสูญเสียจากสาธารณภัยให้มีน้อยที่สุด ได้แก่ (1) การจัดตั้งศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจระดับจังหวัด (2) การเชื่อมโยงระบบติดต่อสื่อสารระหว่างหน่วยงานให้ใช้งานได้ขณะเกิดภัย (3) การสนธิกำลังเข้าช่วยเหลือและควบคุมสถานการณ์ โดยเน้นการ ปฏิบัติการค้นหาและช่วยชีวิตและการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลผู้ประสบภัย รวมทั้งการซ่อมแซมฉุกเฉิน (4) การรักษาพยาบาลผู้ประสบภัย โดยการจัดระบบการแพทย์และการ สาธารณสุขฉุกเฉินอย่างมีประสิทธิภาพ (5) การจัดการศพ โดยการจัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์เก็บรักษาศพ และ การตรวจพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคล (6) การประชาสัมพันธ์โดยการจัดตั้งศูนย์ประชาสัมพันธ์ และจัดทำข่าว สถานการณ์ภัยพิบัติที่ถูกต้อง เผยแพร่ให้สาธารณชนทราบทุกระยะ เพื่อลดความตื่นตระหนก ค) ระยะหลังจากเกิดสาธารณภัย มาตรการในการจัดการหลังเกิดภัย เพื่อบรรเทาทุกข์ขั้นต้นแก่ผู้ประสบภัยโดยเร็ว ต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพ รวมทั้งให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ประสบภัย และฟื้นฟูบูรณะพื้นที่ ประสบภัยให้กลับสู่สภาพปกติโดยเร็ว ได้แก่ (1) การให้ความช่วยเหลือและสงเคราะห์ผู้ประสบภัย (2) การฟื้นฟูสภาพจิตใจผู้ประสบภัย (3) การฟื้นฟูด้านพืช ปศุสัตว์ประมง (4) การบูรณะสิ่งสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่เสียหาย (5) การฟื้นฟูโครงสร้างพื้นฐานที่เสียหาย (6) การจัดการสภาพแวดล้อมในพื้นที่ประสบภัย ให้กลับคืนสู่สภาพปกติ ปลอดภัยและน่าอยู่

การนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมเรื่องไฟ

การนำหลักอิทัปปัจจยตา[17] ดังกฎอิทัปปัจจยตาที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป”หรือ หลักความสัมพันธ์ของบุคคลสภาพแวดล้อมและธรรมชาติต่างๆ มาปรับใช้อย่างเหมาะสมในการแก้ปัญหาไฟทั้งภายนอก เช่น ไฟป่าที่มีคนชอบจุดเผาทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่ประจำทุกๆ ปีในช่วงหน้าแล้ง หรือกรณีไฟภายใน ก็ควรนำหลักพุทธธรรม เช่น หากจิตเกิดความโกรธ ก็ควรนำหลักเมตตาไปใช้ หากคนเห็นแก่ตัวมากเกินไปก็ควร

[17] อภิ.วิ.(บาลี) 35/926/490. คือ ธรรมอาศัยกันและกันเกิดขึ้น หรือเรียกอย่างชื่อว่า หลัก “ปฏิจจสมุปบาท”

นำหลักสังคหวัตถุ 4 มี ทานการแบ่งปันผลประโยชน์ เป็นต้น ไปปรับใช้ให้เหมาะสมได้ ก็จะลดปัญหาไฟภายในได้เป็นอย่างดี จะทำให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุขมากยิ่งขึ้น เพราะทุกๆ คนช่วยกันดับไฟภายในจิตใจของตนเองให้ลดลงในระดับที่ไม่เป็นอันตรายต่อบุคคลอื่นหรือสังคม

บทสรุป

การศึกษาเรื่องนี้เป็นการควบคุมปริมาณของไฟทั้งภายนอกและภายในมนุษย์ ก็คือ การจัดระเบียบให้แก่ตนและสังคม ควรปฏิบัติให้เหมาะสมในเชิงพุทธบูรณการต่อไปนี้ 1) กรณีไฟภายนอกนั้น ทั้งภาครัฐและภาคประชาชน ควรมีระเบียบวิธีการปฏิบัติเพื่อป้องกันอัคคีภัยอย่างชัดเจน เช่น ในระดับตำบลก็มีหน่วยดับเพลิงคอยช่วยเหลือ ระงับอัคคีภัยตลอด 24 ชั่วโมง มีหน่วยงานเทศบาล/องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นเจ้าภาพ เป็นต้น ส่วนประชาชนหากพบเห็นอัคคีภัยก็จะต้องรีบแจ้งด่วนไปยังหน่วยงานภาครัฐ เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สินในท้องถิ่น 2) กรณีไฟภายในนั้น ภาครัฐควรให้การสนับสนุนการปฏิบัติธรรม เจริญจิตภาวนา หรือการเข้าค่ายของหน่วยงาน/บุคลากรในองค์กรของแต่ละภาคส่วนในแต่ละปี อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้มีจิตที่มั่นคงและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ ส่วนภาคประชาชนเองก็ควรเข้าวัดหมั่นเจริญจิตภาวนา เพื่อความเจริญมั่งคงในชีวิตของครอบครัวเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ เพื่อลด ละ ไฟ คือ ความรัก (ราคัคคิ) ความประทุษร้ายต่อกัน (โทสัคคิ) และความมัวเมาลุ่มหลงอย่างขาดสติ (โมหัคคิ) โดยการเจริญสมถและวิปัสสนาภาวนาในสำนัก/วัดต่างๆ ที่มีอยู่มากในประเทศไทย

บรรณานุกรม

จำนงค์ ทองประเสริฐ. **ปรัชญาประยุกต์ ชุดอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : ต้นอ้อ จำกัด, 2539.

ชาญชัย อาจินสมาจาร. **วิวัฒนาการของโลก.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, มปพ.

พระครูวิศาลวรคุณ (อนาลโย). “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องไฟในศาสนาฮินดูกับพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559**.**

พระมหาพุทธรักษ์ สุกิตฺตยานนฺโท (ปราบนอก). “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องพรหมในคัมภีร์อุปนิษัทและคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540.

พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ. **ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ 1-2-6.** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ, 2536.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **อภิธัมมัตถสังคหบาลี และอภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกา ฉบับแปลเป็นไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539.

สมภาร พรมทา. **ภควัทคีตา (บทเพลงแห่งองค์ภควัน)**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสาร , 2541.

แสง จันทร์งาม. **ความเชื่อพิสดารของคน.** เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงดาว, 2535.

อมรา ศรีสุชาติ. “อุปนิษัท : อภิปรัชญาที่สอดคล้องกันที่สอดคล้องกับวิทยาศาสตร์เรื่องกำเนิดและการสิ้นสุดของจักรวาล โลก สรรพสิ่งและชีวิต”. **วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2541.

Amki Green, **สาเหตุของการเกิดไฟป่า**, https://www.trueplookpanya.com/knowledge/content/67853/-blo-sciear-sci-/, [11 มกราคม 2562].

ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาไทยสร้างรายได้ในชุมชน กรณีศึกษา: สปาสุ่มไก่ บ้านนวราษฎร์ หมู่ที่ 5 ตำบลนาซาว อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

Products from Local Wisdom: A Case Study of Spa Soomkai in Nan Province

วัชชิระ หวั่นท๊อก
โชติกา ณ หนองคาย
ปิยะนุช ดีฤสานต์
ปิยะพล ทวีวรรณ
วิทยาลัยชุมชนน่าน

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) พัฒนาระบบบริหารจัดการกลุ่มสปาสุ่มไก่ (2) พัฒนาและสร้างมูลค่าเพิ่มจากสมุนไพรพื้นบ้านสู่สมุนไพรสปา (3) สร้างชุดความรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรในกลุ่มสปาสมุนไพรในสุ่มไก่ บ้านนวราษฎร์ หมู่ที่ 5 ตำบลนาซาว อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน โดยใช้รูปแบบการจัดเวทีระดมความคิดเห็นและสร้างข้อตกลงร่วม การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสำรวจ และการลงมือปฏิบัติการจริง ภายใต้ประเด็นที่สนใจ เช่น ลักษณะและรูปแบบการดำเนินงานของกลุ่มที่ผ่านมา การรวบรวมกลุ่มผู้สนใจ การสืบค้นปราชญ์ท้องถิ่นและสมุนไพรในชุมชน การพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้เดิม การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสมุนไพรการสร้างสวนสมุนไพรเพื่อเผยแพร่และส่งเสริมการเรียนรู้

คำสำคัญ : สมุนไพรสปา, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, สุ่มไก่

Abstract

The objective of this research is to (1) develop management system for Spa Soomkai Group. (2) develop and create value added from local herbs to herbs spa. (3) create knowledge sets for herbal product development in the herbals Spa Soomkai Group of Nawarat Village, Village No. 5, Na Sua subdistrict, Mueang Nan district, Nan province by using the style of the stage arrangement group conversation, In-depth interviews, study of relevant documents, surveys, and real operations under the issues of interest, such as the nature and pattern of operations of the previous group collecting interested groups searching for local sages and herbs in the community further development of previous knowledge. The construction of herb garden to disseminate and promote learning.

Keywords: Herb spa, Local Wisdom, Bamboo Chicken cage.

บทนำ

ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญา เป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างจากความรู้ ความคิด ความเชื่อ และความสามารถที่กลุ่มชนได้สั่งสมไว้ในพื้นที่ และมีการสืบทอดประยุกต์ใช้กันต่อเนื่อง ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีต้นทุนทางวัฒนธรรมมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ไม่ซ้ำกัน ควรแก่การอนุรักษ์และพัฒนาให้ดำรงความสำคัญต่อชุมชม[1] ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงถือเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาชีวิต ความอยู่รอดของบุคคล ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะภูมิปัญญาด้านปัจจัยพื้นฐานแห่งการดำรงชีพ เช่น องค์ความรู้ในการบำบัดรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นนับวันจะสูญหายไป เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดและผลิตภัณฑ์ไม่เป็นที่นิยมของคนรุ่นหลัง อีกทั้งคนส่วนใหญ่ขาดความตระหนักและไม่เห็นคุณค่าความสำคัญของผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเทศไทยมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ทั้งพืช สัตว์ แร่ธาตุที่หลากหลายนานาพันธุ์ ภายใต้ระบบนิเวศที่แตกต่างกัน สมุนไพรเป็นพืชที่คนไทยรู้จักนำมาใช้ประโยชน์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นทั้งอาหารและยา นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรก็ได้รับความนิยมมากขึ้น และถูกนำมาใช้เป็นการรักษาทางเลือกทั่วโลก[2] การแพทย์พื้นบ้านหรือแพทย์แผนไทยเป็นภูมิปัญญาที่ใช้ดูแลสุขภาพและรักษาโรคภัยของคนไทยมาช้านาน ซึ่งมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น ผสมผสานกับวัฒนธรรมในท้องถิ่นหลายด้าน เช่น การนวด อบ ประคบ ซึ่งภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาโรคก็เป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการ สืบทอดมาจนปัจจุบัน [3] แม้ว่าประเทศไทยได้มีการนำ สมุนไพรมาใช้ในการบำบัดรักษาความเจ็บป่วยมาเป็นเวลานาน แต่เมื่อมีการนำการแพทย์แบบตะวันตกเข้ามาใช้เมื่อร้อยปีที่ผ่าน ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรของไทยก็ได้ถูกละเลยและถูกครอบงำโดยการรักษาแบบแพทย์แผนใหม่ จนทำให้การใช้ยาสมุนไพรไม่เป็นนิยม ซึ่งทำให้องค์ความรู้ในเรื่องพืชสมุนไพรไทยไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและการสืบทอดอย่างที่ควรจะเป็น

กลุ่มสปาสุ่มไก่บ้านนวราษฎร์ หมู่ที่ 5 ต.นาซาว อ.เมือง จ.น่าน เป็นกลุ่มหนึ่งที่นำองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างเอกลักษณ์ของกลุ่ม นั่นคือการนำสุ่มไก่มาใช้เป็นตู้อบสมุนไพรแทนการใช้ตู้อบแบบทั่วไปซึ่งมีราคาแพง และนำสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้เพื่อสุขภาพตามประเภทและความต้องการของลูกค้า วิทยาลัยชุมชนน่านจึงศึกษาและร่วมพัฒนาองค์ความรู้ด้านสมุนไพรจากภูมิปัญญาไทยเพื่อสร้างรายได้ในชุมชน ณ กลุ่มสปาสุ่มไก่ บ้านนวราษฎร์ หมู่ที่ 5 ตำบลนาซาว อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการใช้ภูมิปัญญาไทยให้สามารถสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นในชุมชนต่อไป

---

[1] สุจินดา เจียมศรีพงษ์ และปิยวัน เพชรหมี, **การสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย : กรณีศึกษาผ้าทอลายโบราณ,** (คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ และการสื่อสาร มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2017).

[2] เพ็ญนภา ทิพย์สุราษฎร์, **การศึกษาสังคมพืชสมุนไพร ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกรุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี**, (คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2558).

[3] สมภพ ประธานธุรารักษ์, **รายงานการฝึกอบรมและดูงานด้านการปลูกและการจัดการ วัตถุดิบด้านสมุนไพร ณ ประเทศอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2549).

วัตถุประสงค์

1.เพื่อพัฒนาระบบบริหารจัดการกลุ่มสปาสุ่มไก่

2.เพื่อส่งเสริมผลิตภัณฑ์สมุนไพรสู่การสร้างรายได้ในชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการต่อยอดและพัฒนาองค์ความรู้ให้กับกลุ่มสมาชิกที่ประกอบกิจการสปาสมุนไพรในสุ่มไก่ (ซะป๊ะสมุนไพรในสุ่มไก่) บ้านนวราษฎร์ จำนวน 15 คน โดยเชิญภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชุมชนด้านสมุนไพร ผู้แทนชุมชน ผู้นำท้องที่ ผู้นำท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลเข้าร่วม โดยใช้รูปแบบการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เล่าประสบการณ์ การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสำรวจ และการลงมือปฏิบัติการจริงภายใต้ประเด็นที่สนใจ เช่น ลักษณะและรูปแบบการดำเนินงานของกลุ่มที่ผ่านมา การรวบรวมกลุ่มผู้สนใจ การสืบค้นปราชญ์ท้องถิ่นและสมุนไพรในชุมชน การพัฒนาพัฒนาต่อยอด การสร้างสวนสมุนไพรเพื่อเผยแพร่และส่งเสริมการเรียนรู้ เป็นต้น

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย และครอบคลุมประเด็นที่สนใจ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์ตามประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคำถามปลายเปิด เมื่อได้ข้อมูลแต่ละประเด็นจากแต่ละกลุ่ม/เวทีต่าง ๆ จึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ และทำการบรรยายโดยใช้รูปแบบการพรรณนาตามประเด็นที่กำหนดไว้ ประกอบด้วย การพัฒนาระบบบริหารจัดการกลุ่ม การพัฒนาองค์ความรู้และสร้างมูลค่าเพิ่มจากสมุนไพรพื้นบ้านสู่สมุนไพรสปา

ผลการวิจัย

การพัฒนาระบบบริหารจัดการกลุ่มสปาสุ่มไก่

การดำเนินการของกลุ่มสปาสุ่มไก่ พัฒนามาจากการรวมกลุ่มของสมาชิกที่มีแนวคิดเดียวกัน คือ การสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ในชุมชน กลุ่มสปาสุ่มไก่จัดตั้งกลุ่มขึ้นครั้งแรกเดือน กรกฎาคม พ.ศ.2561 โดย นางสาวพิมสิริ ยุทธพงศ์สิริ ประธานกลุ่มร่วมกับนางนิตยาปิมแก้ว ซึ่งเป็นนักศึกษาของวิทยาลัยชุมชนน่าน สาขาวิชาการบัญชี ชั้นปีที่ 3 เป็นแกนนำ โดยรวบรวมสมาชิกได้จำนวน 13 คน ภายหลังจากการดำเนินโครงการและประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนรับทราบ ทำให้มีสมาชิกเข้าร่วมเพิ่มขึ้น มีรูปแบบการบริหารจัดการที่ชัดเจนมากขึ้น

จากการวิจัย พบว่า การดำเนินงานเริ่มต้นด้วยความต้องการในการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้เกิดขึ้นในชุมชน เป็นการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ ไม่มีการบริหารจัดการหรือแบ่งหน้าที่ในการทำงานที่ชัดเจน “เริ่มแรกเดิมทีก็มีหนูกับต๋อย ที่คิดว่าในชุมชนเราน่าจะมีอาชีพ มีรายได้ หรือหาอะไรทำ ช่วงแรกๆ ก็ทำกันแบบเล็กๆ ใครว่างก็มาทำ หมุนเวียนกันมา ใครถนัดเรื่องไหนทำเรื่องนั้น ใครว่างก็มา ใครไม่ว่างก็ไม่มา” ซึ่งทุนในการเริ่มต้นในกิจการใช้ทุนและทรัพยากรที่สมาชิกมี แล้วนำมาสมทบจนก่อเกิดเป็นกิจกรรมที่สามารถให้บริการแก่ผู้รับบริการได้ “ชวนกันคิด ชวนกันทำ ชวนญาติพี่น้องบ้าง คนรู้จักบ้าง ลองทำดู ตอน

แรกก็ไม่มีรายได้ สมุนไพรเอย ข้าวของเครื่องใช้เอย ก็นำมาจากบ้านของสมาชิก รวบรวมกันมาทำ แต่ดีที่มีสถานที่ ชุมชนเขาให้ใช้ เป็นสถานที่ของกลุ่มผู้สูงอายุ”

ลักษณะการบริหารจัดการกลุ่ม พบว่า ในอดีตการบริหารจัดการของกลุ่มสปาสุ่มไก่ ดำเนินการโดยไร้รูปแบบ บริหารจัดการโดยมีแกนนำในการจัดการเป็นหลัก “ช่วงแรกๆ เราไม่มีการแบ่งงานกัน ใครว่างใครก็ทำ แต่การจัดการเงินหรือค่าใช้จ่ายต่างๆ อยู่ที่ประธาน จะใช้จะจ่ายอะไร ประธานจะจัดการเอง เพราะแต่ละคนก็เป็นญาติพี่น้อง คนรู้จักกันเป็นส่วนใหญ่ จึงมีความไว้วางใจกัน” ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการจัดเวที ต่างสะท้อนถึงการบริหารจัดการกลุ่มว่าเป็นการดำเนินการโดยอาศัยความไว้เนื้อเชื่อใจกัน ไม่มีการแบ่งงานหรือหน้าที่ที่ชัดเจน “แรกๆป้าก็มาทำ ทำอันไหนได้ก็ทำ บางอย่างเรารู้ก็ทำไป อันไหนไม่รู้ก็ถาม บางทีลูกค้ามาก็วุ่นกันพอสมควร เพราะต่างคนต่างทำไม่ได้แบ่งหน้าที่กัน บางทีเราล้างสมุนไพรอยู่ ลูกค้ามาเราก็ต้องมารับลูกค้า บางทีลูกค้ามาไม่รู้ แต่พอแบ่งงานกันก็ดีขึ้น เพราะรู้ว่าใครจะทำอะไร มีหน้าที่อะไร แต่ก็ยังช่วยกัน”

ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การทำงานของกลุ่มในช่วงเริ่มแรกไม่มีการแบ่งงานกันชัดเจน เป็นการรวมกลุ่มในการดำเนินกิจกรรมอย่างไม่เป็นทางการ ภายหลังจากคณะวิจัยได้ร่วมกับสมาชิกกลุ่มในการระดมความเห็น พบว่า สมาชิกมีความสนใจและให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบบริหารจัดการกลุ่มให้ดีขึ้นเพื่อรองรับการให้บริการที่คาดว่าจะมีมากขึ้น เนื่องจากกิจการของกลุ่มกำลังได้รับความสนใจจากสื่อต่าง ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ และโซเชียลต่าง ๆ

การบริหารจัดการกลุ่มจึงสามารถแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบได้ 5 แผนก ดังนี้

1. แผนกยา มีหน้าที่ในการจัดเตรียมยา จัดทำคลังยา จัดหาสมุนไพร
2. แผนกต้อนรับ มีหน้าที่ในการต้อนรับ จัดคิว แนะนำ ตอบคำถาม ผู้รับบริการ
3. แผนกสถานที่ มีหน้าที่ทำความสะอาด จัดเก็บ ดูแลความเรียบร้อย
4. แผนกบริการสปา มีหน้าที่รับบริการ วัดความดัน คัดกรอง อบสปา นวด
5. แผนกการเงินและบัญชี มีหน้าที่รับ-จ่ายเงิน

นอกจากนี้ ยังพบว่า ที่ผ่านมาการดำเนินงานมีปัญหาอุปสรรคหลายประการดังนี้

ปัญหาตัวบุคคล

ปัญหาตัวบุคคลหรือบุคลากรที่ทำงานในกลุ่มยังขาดทักษะในการทำงานที่เพียงพอ บางคนมีใจในการปฏิบัติงานแต่ยังขาดทักษะด้านฝีมือ เป็นต้น

ปัญหาด้านความเข้าใจของคนในชุมชน

คนในชุมชนบางคนมองว่าการเกิดขึ้นของสปาสุ่มไก่จะสามารถสร้างรายได้ให้เฉพาะคนในกลุ่ม ซึ่งในความเป็นจริงแล้วการเกิดขึ้นของกลุ่มมีการกระจายรายได้ไปยังคนในชุมชน เช่น ร้านค้า ร้านอาหาร คนขายสมุนไพร คนขายถ่านและฟืน เป็นต้น

ปัญหาด้านวัสดุอุปกรณ์

พบว่า วัสดุอุปกรณ์ยังมีไม่เพียงพอสำหรับการให้บริการ เช่น จำนวนเตียงหรือเบาะนอนสำหรับนวด ห้องสำหรับล้างตัวก่อน-หลังเข้ารับบริการ เป็นต้น

ปัญหาระบบน้ำ

ระบบน้ำยังคงเป็นปัญหาสำหรับการบริหารจัดการในกลุ่ม เนื่องจากยังไม่มีระบบน้ำที่ดี ทำให้สวนสมุนไพรที่ร่วมกันปลูกแห้งเหี่ยวและเฉาตายในที่สุด

สอดคล้องกับความเห็นของสมาชิกกลุ่ม ที่ระบุว่า ปัญหาของกลุ่มที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินกิจการที่สำคัญๆ คือ เรื่องวัสดุอุปกรณ์ โดยเฉพาะช่วงเริ่มแรกของการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม “ช่วงแรก ๆ อะไรก็ขาด วิ่งกันให้วุ่น บ้านใครมีอะไรก็เอามาใช้ในกลุ่ม ยิ่งกลุ่มได้ออกทีวี มีคนมาเยอะ รับมือไม่ทันเลย หลายคนมาก็ผิดหวังเพราะเรารับไม่ทัน” (สัมภาษณ์สมาชิกกลุ่ม, 2562) นอกจากนี้สมาชิกในกลุ่มยังให้ความเห็นเพิ่มเติมถึงปัญหาที่สำคัญอีกประการที่ผ่านมา คือ ระบบน้ำและระบบสาธารณูปโภค “นำเป็นปัญหาอย่างหนึ่ง ซึ่งทางกลุ่มต้องการระบบน้ำ เพราะหากมีน้ำก็สามารถปลูกสมุนไพร รดน้ำต้นไม้ให้มันสวยงามได้”“นอกจากน้ำแล้ว ห้องน้ำห้องส้วมก็ไม่เพียงพอ ห้องแต่งตัว ห้องเปลี่ยนชุดก็ไม่มี ต้องใช้ผ้าม่านบังตาทดแทนไปก่อน”

ภายหลังจากการดำเนินกิจกรรมมาระยะหนึ่ง พบว่า มีท่องเที่ยวที่มาใช้บริการได้รับการบริการที่ดีและเป็นที่ประทับใจ มีการสอบถามที่มาที่ไปของการตั้งกลุ่มสปาสุ่มไก่ และทราบถึงข้อจำกัดทั้งเรื่องงบประมาณในการดำเนินกิจกรรม เช่น ขาดห้องสำหรับเปลี่ยนชุด จึงได้ช่วยอนุเคราะห์แบ่งปันสิ่งที่มีมามอบให้กับกลุ่ม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการสนับสนุนของผู้ใช้บริการได้เป็นอย่างดี “น้าเขามาจากอำเภอเวียงสา มานวดมาอบสมุนไพร เห็นว่าเรายังขาดอุปกรณ์อีกมา พอกลับมาอีกครั้ง มาพร้อมกับตู้สำหรับเปลี่ยนชุด ทำให้เรามีกำลังใจมากขึ้น”

สำหรับการจัดการด้านการเงิน พบว่า ในการบริหารจัดการการเงินของกลุ่มภายหลังที่กลุ่มได้รับความสนใจและมีผู้เข้าใช้บริการมากขึ้น การจัดการระบบทางการเงินเริ่มมีสัดส่วนที่เช่นเจน “การจัดการเงินของกลุ่มหลังจากมีรายได้พอสมควร ทางกลุ่มได้แบ่งสรรเงินจาก 100 บาทจะหักเข้ากลุ่ม 20 บาท สำหรับใช้จ่ายต่าง ๆ เช่น ซื้อสมุนไพร ฟืน ถ่าน หรือค่าใช้จ่ายเล็กๆ น้อย ๆ อีก 80 บาทจะแบ่งให้กับสมาชิกโดยการหารเท่าๆ กัน”

ทั้งนี้ จากการสอบถามสมาชิกในกลุ่ม พบว่า มีความไว้เนื้อเชื่อใจประธานหรือแกนนำกลุ่มสูง เพราะเป็นคนในชุมชนเดียวกัน หลายคนเป็นญาติพี่น้องกัน อีกทั้งในระยะที่ผ่านมาผู้นำกลุ่มได้สร้างความมั่นใจในเรื่องการบริหารจัดการทางการเงินได้ดี “เรื่องการเงินการทองไม่มีปัญหา เพราะว่าสามารถพูดคุยได้ สอบถามกันได้ มีการทำบัญชี ตรวจสอบกันได้ แต่อย่าเรียกว่าตรวจสอบเลย สอบถามกันดีกว่า และที่ผ่านมาก็ไม่มีปัญหา ทั้งต๋อยและพิมพ์สิริเขาทำได้ดีอยู่แล้ว”

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน พบว่า มุมมองของคนในชุมชนมองว่าการดำเนินกิจการของกลุ่มสปาสุ่มไก่ เป็นการดำเนินงานเฉพาะกลุ่ม สร้างรายได้ให้กับคนในกลุ่มเท่านั้น “ชาวบ้านต่างมองว่าเป็นการทำงานหารายได้ของคนในกลุ่มเท่านั้น ชาวบ้านหลายคนไม่ได้อะไรจากกลุ่ม หรือได้ก็ได้น้อยมาก” การสะท้อนการดำเนินกิจการของกลุ่มแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนว่ายังไม่เพียงพอ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะขาดการสื่อสารระหว่างสมาชิกในชุมชนและกลุ่ม

จากมุมมองของการบริหารจัดการกลุ่มพบปัญหาที่เป็นปัญหาใหญ่สำหรับการดำเนินกิจการของกลุ่ม คือ ปัญหาความเข้าใจของคนในชุมชน ทั้งนี้ปัญหาดังกล่าวยังคงไม่ได้รับการแก้ไข หากปล่อยไว้จะเป็นผลเสียต่อการดำเนินกิจการของกลุ่มต่อไป

ผลิตภัณฑ์สมุนไพรสู่การสร้างรายได้ในชุมชน

ดังที่กล่าวมาในเบื้องต้นว่า เป้าหมายหลักของผู้ก่อตั้งกลุ่มสปาสุ่มไก่นอกจากการสร้างงาน สร้างรายได้ สร้างอาชีพเสริมให้กับตนเองแล้ว ยังต้องการให้คนในชุมชนมีรายได้จากการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ซึ่งกิจการของกลุ่มจะเป็นเพียงกิจกรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในชุมชน อันจะกระตุ้นให้เกิดอาชีพอื่น ๆ ตามมา ดังนั้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรจึงจะสามารถสร้างรายได้ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ รายได้สำหรับคนในกลุ่มหรือสมาชิกในกลุ่ม และรายได้ที่เกิดขึ้นในชุมชน ดังนี้

1) รายได้สำหรับคนในกลุ่มหรือสมาชิกในกลุ่มสปาสุ่มไก่

ภายหลังจากการพัฒนาองค์ความรู้และการสร้างมูลค่าเพิ่มจากสมุนไพรพื้นบ้านสู่สมุนไพรสปา พบว่า การเชิญวิทยากรและค้นหาปราชญ์ชุมชนด้านสมุนไพรมาให้ความรู้ ผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้ความเข้าใจ และทราบถึงสมุนไพรพื้นบ้านที่เห็นตามเรือกสวนไร่นา ซึ่งมีเป็นจำนวนมากสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในกิจการได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ กลุ่มสปาสุ่มไก่มีผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการพัฒนา จำนวน 4 รายการ ประกอบด้วย ยาหม่องไพล น้ำมันไพล สมุนไพรอบแห้งแช่เท้า และสมุนไพรอบแห้งอบตัว ซึ่งผลิตภัณฑ์แต่ละชนิดล้วนเกิดจากความต้องการของผู้มาใช้บริการ ดังนั้น สมาชิกกลุ่มจึงขอรับการสนับสนุนการอบรมให้ความรู้จากวิทยาลัยชุมชนน่าน และดำเนินการจนเกิดเป็นผลิตภัณฑ์ของกลุ่มขึ้น เพื่อจำหน่ายให้แก่ผู้รับบริการ สร้างรายได้ให้กับสมาชิกในกลุ่มได้อีกทาง นอกจากนี้ สมาชิกในกลุ่มสปาสมุนไพร ได้สนใจใฝ่รู้เข้ารับการอบรมการนวดแผนไทยขึ้น โดยได้รวบรวมคนในชุมชนที่สนใจเข้ารับการฝึกอบรม จำนวน 150 ชั่วโมง เป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

การนวดแผนไทย

พัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรสปา

การพัฒนาเริ่มจากการนำความรู้ที่มีอยู่เดิมมาต่อยอดเติมเต็มกับความรู้ใหม่ของปราชญ์หรือวิทยากรที่คณะวิจัยได้นำให้ความรู้ เช่น การแก้ไขปัญหาสมุนไพรที่ใช้สปาเท้า จนพัฒนาปรับปรุงให้ได้ตามความต้องการและเป็นที่ชื่นชอบของผู้รับบริการ “แต่ก่อนเรามีปัญหา เช่น มีลูกค้ามาอบสมุนไพร ในระหว่างรอ เขาถามว่ามี สปาเท้าไหม มีคนถามบ่อยขึ้น จึงนำสมุนไพรที่มีมาลองใช้ ปรากฏว่าเท้าของลูกค้าเป็นสีเหลือง” เมื่อจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องสมุนไพรในชุมชนแล้ว ผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมโครงการได้นำความรู้ที่ได้มาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและประยุกต์ใช้กับกิจกรรมของสปา “พอวิทยาลัยเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ เลยปรึกษาท่านอาจารย์เชษฐ์ ท่านก็แนะนำสูตรให้ เราจึงนำมาพัฒนาปรับปรุง ลูกค้าก็ชื่นชอบ”

ในระหว่างการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการพัฒนาและสร้างมูลค่าเพิ่มให้การกลุ่มสปา ได้มีภาคส่วนต่าง ๆ สนใจให้การสนับสนุน เช่น วิทยาลัยเทคนิคน่านสนับสนุนตู้อบสมุนไพรพลังงานแสงอาทิตย์ และได้รับการสนับสนุนงานประมาณด้านการปรับปรุงอาคารสถานที่จากองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) พื้นที่เมืองเก่าน่าน เป็นต้น

นอกจากองค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการจัดการเรียนรู้แล้ว ผู้เข้าร่วมโครงการได้นำความรู้ดังกล่าวมาพัฒนาและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสมุนไพร ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับกลุ่มได้อีกทาง “ลูกค้าหลายคนมาใช้บริการมักถามว่า มีชนิดพกพาและนำไปใช้ที่บ้านบ้างไหม ทำให้เราคิดว่า เราน่าจะทำขายบ้าง พอวิทยาลัยอบรมให้ความรู้ จึงเริ่มชวนกันทำ และก็ขายได้ ขายดี เป็นรายได้อีกทางของกลุ่ม”

นอกจากนี้ วิทยาลัยชุมชนน่าน ได้เพิ่มเติมองค์ความรู้ด้านการนวดแผนไทย และนวดเฉพาะจุดเพื่อรักษาโรคให้กับสมาชิกในกลุ่ม เพื่อสามารถตอบสนองความต้องการของผู้มารับบริการได้อย่าวครอบคลุมมากยิ่งขึ้น ซึ่งภายหลังจากการฝึกอบรมให้ความรู้ดังกล่าว พบว่า สมาชิกในกลุ่มมีรายได้เพิ่มขึ้นนอกเหนือจากการอบสมุนไพรสปา “รายได้เพิ่มขึ้น บางคนออกไปรับบริการข้างนอก เพราะลูกค้าโทรหาโทรนัด ก็ออกไปให้บริการนอกสถานที่ บางส่วนก็มานวดที่เรา”

จะเห็นได้ว่า นอกจากรายได้ที่กลุ่มได้รับจากการบริการอบสมุนไพรแล้ว ยังมีรายได้อื่น ๆ อีก เช่น การจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร และการให้บริการนวดแผนไทย ซึ่งได้จากการถ่ายทอดองค์ความรู้จากวิทยาลัยชุมชนน่าน

2) รายได้ในชุมชน

ทั้งนี้การพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจการอบสมุนยังสามารถสร้างงานสร้างรายได้ กระจายรายได้ให้กับคนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง “ชาวบ้านก็ได้ขายสมุนไพร เพราะสมุนไพรเราไม่พอ อีกอย่างก็เป็นความตั้งใจอยู่แต่เดิมว่าอยากกระจายรายได้ให้คนในชุมชน ใครมีก็นำมาขาย นอกจากสมุนไพรแล้ว ถ่าน ฟืน เราก็สั่งซื้อจากชุมชน ชุมชนก็มีรายได้ ถึงแม้จะเล็กๆ น้อย ๆ ก็ตาม” ซึ่งจากการลงพื้นที่สังเกตการณ์ พบว่า มีคนในชุมชนนำฝืนและถ่านมาขายให้กับกลุ่ม ซึ่งสามารถเป็นรายได้เสริมได้อีกทาง

รายได้เสริมจากการขายฟืน

จากการสำรวจและการสัมภาษณ์เพิ่มเติม ในประเด็นรายได้ที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน พบว่า ยังคงมีผู้ได้รับผลประโยชน์หรือมีส่วนร่วมน้อยคน ทั้งนี้เป็นเพราะการขาดการประสานหรือการสื่อสารที่ดี “สมุนไพรไม่เพียงพอ กลุ่มต้องหาจากภายนอก ซึ่งหากคนในชุมชนมีเราก็รับซื้อ จะได้มีรายได้ กระจายรายได้ในชุมชน เหมือนที่บ้านน้ำเกี๋ยนเขาทำ เขารับซื้อจากชาวบ้าน แต่บ้านเราไม่มีการทำแบบนั้น จะมีก็มีเพียงเล็กๆน้อย เราต้องไปขอซื้อเขาเอง ซึ่งการดำเนินกิจการของกลุ่มยังคงมีปัญหาและอุปสรรค เพราะขาดการบริหารจัดการที่ดี รายได้ที่จะเกิดขึ้นในชุมชนจึงยังคงกระจุกตัวอยู่เฉพาะกลุ่ม ทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนลดน้อยลงตามไปด้วย

การดำเนินการของกลุ่มสปาสุ่มไก่ นอกจากเป็นการสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในกลุ่มแล้ว ยังพบว่า คนในชุมชนยังได้รับผลดีจากการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว เช่น การได้นำสินค้าประเภทสมุนไพร และของกินของใช้ในชุมชนมาจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว เกิดอาชีพเก็บฟืนขายเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว รวมถึงมีร้านค้าเพิ่มขึ้นในบริเวณศูนย์บริการชุมชน แต่ก็มีจำนวนไม่มากนัก ทั้งนี้อันเนื่องมาจากการขาดการประสานความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของการดำเนินกิจการ และยังคงดำเนินกิจการต่อมาเพียงลำพังโดยขาดกลไกลในการเชื่อมโยงการทำงานระหว่างกลุ่มกับชุมชน

ร้านค้าในพื้นที่

จะเห็นได้ว่า รายได้ของชุมชนที่เกิดขึ้นมีเพียงการจำหน่ายสินค้าประเภทอาหารและเครื่องดื่มให้กับนักท่องเที่ยว กับการขายฟืนและสมุนไพรบางส่วนให้กับกลุ่มเท่านั้น ซึ่งเมื่อเทียบกับรายได้และโอกาสที่ชุมชนจะได้รับนั้นน้อยมาก จึงเกิดประเด็นความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของชุมชนตามมา

การอภิปรายผล

ระบบบริหารจัดการกลุ่ม

การบริหารจัดการกลุ่มสปาสุ่มไก่ มีการบริการจัดการอย่างไม่เป็นทางการสู่การจัดการที่เป็นระบบมากขึ้น มีการจัดทำระบบบัญชี มีการประชุมเพื่อชี้แจงและแก้ไขปัญหาตามสถานการ์ที่เกิดขึ้น มีการวางแผนงาน การจัดแบ่งหน้าที่รับผิดชอบตามแผนกต่าง ๆที่ร่วมกันจัดแบ่ง ทั้ง 5 แผนก ประกอบด้วย แผนกยา แผนกต้อนรับ แผนกสถานที่ แผนกบริการสปา แผนกการเงินและบัญชี ซึ่งสอดล้องกับการศึกษาของ[4]

[4] วราภรณ์ ศรีบุญ, “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น (OTOP) ในจังหวัดสงขลา”. **วิทยานิพนธ์.** รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2552.

ที่กล่าวถึงการบริหารจัดการว่า หมายถึง การที่กลุ่มใช้ทรัพยากรโดยผ่านกระบวนการวางแผน การจัดองค์กร การสั่งการถึงขั้นสุดท้าย คือ การรายงานผล ซึ่งผู้นำมีอำนาจในการบริหาร การตัดสินใจและการสั่งการ

ทั้งนี้ในกลุ่มมีระบบการตัดสินใจและระบบการสั่งการผ่านผู้นำกลุ่มตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ยังขาดการบริหารจัดการนอกกลุ่ม โดยเฉพาะการบริหารเพื่อให้เกิดความเข้าใจสร้างผลประโยชน์ร่วมให้เกิดขึ้นภายในชุมชน ซึ่งหากคนในชุมชนได้รับผลประโยชน์ร่วมดังกล่าว การดำเนินกิจการของสปาจะเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังแนวคิดการพัฒนาชุมชนของที่ระบุว่า การพัฒนาชุมชนมีสิ่งที่สำคัญ ประกอบด้วย 1. คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากที่สุดของชุมชน 2. การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการเปิดโอกาสในการได้ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบของชุมชน 3. การช่วยเหลือตัวเอง ของชุมชนเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชน 4. การใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นการรักษาประโยชน์ของ ทรัพยากรภายในชุมชน 5. การริเริ่ม ของประชาชนในชุมชนเป็นการพัฒนาชุมชนที่เกิดจากความต้องการที่แท้จริงของชุมชน 6. ขีดความสามารถของชุมชน และรัฐต้องมีการสนับสนุนซึ่งกันในสัดส่วนที่สอดคล้อง การพัฒนาจึงจะประสบความสำเร็จ 7. การร่วมมือระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนจะทำให้ชุมชนดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ 8. การพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ คือ การพัฒนาจะต้องดำเนินการไปพร้อม ๆ กันหลาย ๆ ด้าน มุ่งไปด้านใดหนึ่งไม่ได้เพื่อความสมดุลในการพัฒนา 9. การพัฒนา คือ การศึกษาภาคชีวิตต้องมีการศึกษาและให้ความรู้แก่ประชาชนอย่างต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต คือ การให้ความรู้แก่ประชาชนในทุกเพศ ทุกวัย อย่างเหมาะสม การพัฒนาจึงจะประสบความสำเร็จ

จากการติดตามประเมินผลของคณะนักวิจัย ยังพบว่า การดำเนินกิจการของกลุ่มมีการดำเนินนอกเหนือจากแผนที่ได้ร่วมกันแบ่งไว้เพิ่มขึ้น คือ การประชาสัมพันธ์ งานด้านการประชาสัมพันธ์มีส่วนสำคัญมากต่อการดำเนินกิจการของกลุ่ม ซึ่งจะสามารถสร้างการรับรู้และการเข้าถึงของนักท่องเที่ยวได้มากยิ่งขึ้น แต่การประชาสัมพันธ์ของกลุ่มยังไม่มีระบบการประชาสัมพันธ์ที่แน่นอน อาศัยผู้นำกลุ่ม 1-2 คน ในการเป็นสื่อสาร ทั้งนี้การสื่อสารสมัยใหม่มีการรับรู้ที่กว้างขวางและรวดเร็ว จึงทำให้กิจการของกลุ่มได้รับความนิยมมากขึ้น โดยเฉพาะช่วงเทศกาล แต่นอกช่วงเทศกาลท่องเที่ยวกลุ่มควรมีระบบการบริหารจัดการที่ดึงดูดกลุ่มท่องเที่ยวตามเทศกาล เน้นเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านสมุนไพรแก่ชุมชนหรือนักเรียนนักศึกษา เช่น การนำความรู้ที่ได้จากการอบรมเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรมาจัดเป็นกิจกรรมจะสามารถทำให้กลุ่มมีกิจกรรมต่อเนื่องได้ดียิ่งขึ้น

การดำเนินการดังกล่าวผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ทำให้กลุ่มสปาสุ่มไก่ ได้รับการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน ชื่อ “วิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรปลอดสารเพื่อการแปรรูปบ้านนวราษฎร์” ซึ่งเป็นผลสำเร็จอย่างหนึ่งของกลุ่ม อันจะทำให้กลุ่มสามารถมีเครื่องมือในการสร้างสรรค์กลุ่มต่อไป

รายได้และมูลค่าเพิ่มจากสมุนไพรพื้นบ้านสู่สมุนไพรสปา

การดำเนินงานของกลุ่ม มีการพัฒนาและสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สมุนไพรในชุมชน ทำให้คนในชุมชนให้ความสนใจกับสมุนไพรที่มีกินมีใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น ภายใต้ข้อจำกัดเรื่อง

งบประมาณและเวลา สมาชิกในกลุ่มจึงสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มได้ เพียง 4 รายการ คือ ยาหม่องไพล น้ำมันไพล สมุนไพรอบแห้งแช่เท้า และสมุนไพรอบแห้งอบตัว

ทั้งนี้ นอกจากการดำเนินโครงการสามารถพัฒนาและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสมุนไพรพื้นบ้านแล้ว ยังสามารถสร้างงานสร้างรายได้ให้กับชุมชนเพิ่มขึ้นตามไปด้วย เกิดอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน เช่น การนำถ่าน ฟืน และสมุนไพรที่ในบ้านมาขายให้กับกลุ่ม เกิดร้านค้าสำหรับขายอาหารและเครื่องดื่มแก่นักท่องเที่ยว และอาหารในชุมชนมีผู้มาใช้บริการมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในช่วงเทศกาล แต่ยังคงจำกัดเฉพาะกลุ่ม รายได้ที่เกิดขึ้นกับชุมชนมีน้อย ลักษณะดังกล่าวจึงส่งผลให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมน้อยตามไปด้วย

ถึงแม้การพัฒนาและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสมุนไพรในชุมชน สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ เกิดอาชีพที่เกี่ยวเนื่องกับกิจการสปาสุ่มไก่ก็ตาม แต่ประเด็นสำคัญที่ชุมชนควรตระหนักและให้ความสำคัญอีกประการคือ การสืบสานและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพร เพราะเป็นรากฐานและเป็นจุดขายของกลุ่มที่เรียกตนเองว่า สปาสุ่มไก่ การสืบสานหรือถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าวควรจัดทำให้เป็นระบบหรือบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อคนรุ่นหลังจะได้สืบทอดกันต่อไป เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ มีความสำคัญ สามารถช่วยให้การพัฒนาก้าวไปบนพื้นฐานของการเคารพสิทธิของคนกลุ่มต่าง ๆ ได้ดีมากขึ้นกว่าในอดีต ดังที่เสรี พงศ์พิศ และวิชิต นันทสุวรรณ (2545: 15)[5] กล่าวว่าการสืบค้นหาภูมิปัญญาชาวบ้าน ค้นหาผู้รู้ ปราชญ์นั้นเป็นส่วนหนึ่ง เพื่อประมวลความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นเครื่องมือที่ทำ ให้องค์การชุมชนมีความเข้มแข็ง ให้สามารถฟื้นความสัมพันธ์กับธรรมชาติรอบตัว ดิน น้ำ ป่า เขา เพื่อให้สามารถบริหารจัดการทรัพยากรของตนเองอย่างมีหลักคิด หลักที่ตั้งอยู่บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น และอีกส่วนหนึ่งเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มองค์การชุมชนต่าง ๆ ให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ แนวคิด ประสบการณ์ และความรู้ภูมิปัญญาต่าง ๆ เพื่อให้ค่อย ๆ สานกันเป็นเครือข่ายและร่วมมือกันพัฒนาระบบที่จะทำให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มสปาสุ่มไก่ยังคงจำกัดอยู่ในวงแคบ ๆ ชุมชนบางส่วนมองว่าเป็นการดำเนินกิจกรรมเฉพาะกลุ่ม ชุมชนยังไม่มีส่วนได้กับการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มมากนัก ทั้งนี้ ซึ่งมุมมองดังกล่าวเป็นอันตรายมากสำหรับการพัฒนากลุ่ม เพราะหากชุมชนมองว่าคนในชุมชนไม่ได้รับผลประโยชน์ความร่วมมือหรือภาพลักษณ์ของกลุ่มที่ดีตั้งใจสร้างรายได้ให้กับชุมชนจะขาดหายไป

การดำเนินกิจกรรมสปาสุ่มไก่ หากมองในมุมของการพัฒนาชุมชนแล้ว จะพบว่าการมีอยู่ของกิจการสปาสุ่มไก่ เป็นโอกาสของชุมชนที่จะสามารถสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะช่วงเทศกาลการท่องเที่ยว เพราะพื้นที่บ้านนวราษฎร์ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่เมืองเก่าน่าน บริเวณดังกล่าวมีแหล่งเตาเผาโบราณซึ่งเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในพื้นที่เป็นทุนเดิม ดังนั้น หากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญและร่วมมือร่วมใจวางแผนผังและเส้นทางการท่องเที่ยวของชุมชน จะเกิดกิจกรรมที่น่าสนใจ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้พื้นที่บริเวณอันเป็นที่ตั้งของกลุ่มสปาสุ่มไก่ มีทำเลที่ค่อนข้างเหมาะสำหรับการนำสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ชุมชนมาวางจำหน่าย ซึ่งจะสามารถสร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชนได้

---

[5] เสรี พงศ์พิศ, วิชิต นันทสุวรรณ, **วิสาหกิจชุมชน : แผนแม่บท แนวคิด แนวทาง ตัวอย่าง ร่างพระราชบัญญัติ,** (กรุงเทพมหานคร : ภูมิปัญญาไท, 2544), หน้า 15.

ดังที่กล่าวในเบื้องต้นว่า มุมมองของคนในชุมชนยังคงมองว่าการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม สปาสุ่มไก่ เป็นการดำเนินกิจกรรมเฉพาะกลุ่ม ซึ่งขัดแย้งกับความตั้งใจของผู้ก่อตั้งกิจการและสมาชิกกลุ่มที่ประสงค์ให้กิจการสปาเป็นกิจกรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนมีอาชีพมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ความคิดและมุมมองดังกล่าวไม่ได้ถูกนำมาบริหารจัดการภายในชุมชน จึงเกิดความคิดเห็นและมุมมองที่ขัดแย้งกันขึ้น ซึ่งหากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนมองเห็นโอกาสของชุมชนที่จะได้รับจากการดำเนินกิจการของกลุ่มสปาสุ่มไก่ แล้วเข้ามาบริหารจัดการความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันเหล่านี้จะสามารถสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง วราภรณ์ ศรีบุญ (2552) กล่าวถึงการบริหารจัดการว่า หมายถึง การที่กลุ่มใช้ทรัพยากรโดยผ่านกระบวนการวางแผน การจัดองค์กร การสั่งการถึงขั้นสุดท้าย คือ การรายงานผล ซึ่งผู้นำมีอำนาจในการบริหาร การตัดสินใจและการสั่งการ ซึ่งในการบริหารจัดการของกลุ่มสปาสุ่มไก่ยังขาดผู้มีอำนาจในการบริหารจัดการชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้ จึงยังคงทำให้กิจการของสปาขาดการสร้างความเข้าใจร่วมกับชุมชน ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

การพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการวิจัย ภายใต้ประเด็นภูมิปัญญาไทยสร้างรายได้ในชุมชน กรณีศึกษา สปาสุ่มไก่ บ้านนวราษฎร์ เป็นการพัฒนาชุมชนอีกรูปแบบหนึ่งที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและห้วงเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรม เพราะชุมชนยังคงประกอบอาชีพอื่น ๆที่เป็นรายได้หลักสำหรับเลี้ยงดูครอบครัว การจัดสรรเวลาจึงเป็นอุปสรรคสำหรับการทำงานพอสมควร ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องจัดสรรเวลาให้เหมาะสมจึงจะสามารถทำงานร่วมกับชุมชนได้

ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญอีกประการของการดำเนินงานของกลุ่ม คือ ความเข้าใจและการประสานประโยชน์ของคนในชุมชน หากคนในชุมชนส่วนใหญ่เข้าใจและเห็นประโยชน์ของการมีอยู่ของกลุ่มและหากกลุ่มสามารถทำประโยชน์และสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชน การดำเนินกิจการของกลุ่มจะประสบความสำเร็จมากกว่าที่เป็นอยู่ เพราะจะมีเครือข่ายและได้รับการสนับสนุนมากขึ้น ทั้งนี้ ผู้นำชุมชนตั้งแต่ระดับกรรมการหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะเป็นกลไกสำหรับในการประสานประโยชน์และสร้างความเข้าใจร่วมในการพัฒนาได้ดี เพื่อสร้างอาชีพ สร้างรายได้ สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชนต่อไป

บรรณานุกรม

เพ็ญนภา ทิพย์สุราษฎร์. **การศึกษาสังคมพืชสมุนไพร ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกรุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2558.

วราภรณ์ ศรีบุญ. “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น (OTOP) ในจังหวัดสงขลา”**. วิทยานิพนธ์.** รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2552.

สมภพ ประธานธุรารักษ์. **รายงานการฝึกอบรมและดูงานด้านการปลูกและการจัดการ วัตถุดิบด้านสมุนไพร ณ ประเทศอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2549.

สุจินดา เจียมศรีพงษ์ และปิยวัน เพชรหมี. **การสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย : กรณีศึกษาผ้าทอลายโบราณ.** คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ และการสื่อสาร มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2017.

เสรี พงศ์พิศ, วิชิต นันทสุวรรณ. **วิสาหกิจชุมชน : แผนแม่บท แนวคิด แนวทาง ตัวอย่าง ร่างพระราชบัญญัติ.** กรุงเทพมหานคร : ภูมิปัญญาไท, 2544.

ระบบการออมกับหลักพุทธเศรษฐศาสตร์
Savings system and Buddhist principles

ส่งสุข ภาแก้ว
ศตวรรษ สงกาผัน
พระครูสิทธิธรรมาภรณ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

การออมเป็นการสละเงินในส่วนที่ตนเอง สามารถนำไปใช้จ่ายได้ในปัจจุบัน เพื่อเก็บไว้ใช้ในอนาคต หรือการนำรายได้ ที่เหลือจากการหักรายจ่าย หรือจากการบริโภคในชีวิตประจำวัน โดยใช้อย่างประหยัด มัธยัสถ์ และมีความคุ้มค่า เนื้อหาสาระที่สัมพันธ์กันระหว่างการออม และหลักพุทธธรรม ที่เอื้ออำนายต่อการออม ในสาระดังกล่าวนี้ มีเป้าประสงค์ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง ให้มีความระมัดระวังในการจับจ่ายใช้สอย หลีกเลี่ยงการใช้จ่ายสินค้าฟุ่มเฟือย เพราะว่า การออมเงิน มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการรักษาเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะการออมส่วนบุคคล ที่ส่งผลถึงความมั่นคงของครัวเรือน และการออมภาคครัวเรือน ก็ส่งผลต่อเงินออม เงินลงทุน และเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจระดับมหภาคได้อีกทางหนึ่งอีกด้วย ดังนั้น การออมจึงต้องอาศัยแรงจูงใจ และต้องมีหลักธรรมในการที่จะต้องนำไปปฏิบัติ เพื่อให้สอดคล้องกับการออม อันจะส่งผลให้เกิดความสำเร็จในการออมสัมฤทธิ์ผลได้อย่างยั่งยืน และมั่นคงมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : การออม, พุทธเศรษฐศาสตร์

Abstract

Saving is a self-sacrifice of money can be used to spend at present for future use or bringing income. The remainder of the deduction of expenses or from daily consumption using economical and cost-effective correlated content between saving and Buddhist principles that facilitates saving in this matter. There is a goal in changing their behavior to be careful in shopping avoid spending on luxury goods because money saving is very important to stabilizing the country's economy. Especially personal savings that affect the security of the household and saving the household sector, it can affect the savings, investment and stability of the macro economy as well. Therefore, saving has to be incentives and there must be a principle in which it must be implemented to comply

with savings that will result in a successful saving and sustainable achievement and more stable.

Keywords : Saving, Buddhist Economics

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในรัชกาลที่ 9 ได้เคยมีพระราชดำรัสแก่ประชาชนชาวไทยในโอกาสต่างๆอยู่เสมอ ว่าให้ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติตนในทุกระดับ นับตั้งแต่ระดับครอบครัว จนถึงระดับรัฐ ให้สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางเพื่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้ดำรงอยู่อย่างมีความสุขท่ามกลางยุคสมัยที่เปลี่ยนไป การออมนับเป็นส่วนหนึ่งของหลักเศรษฐกิจพอเพียง ที่ประชาชนควรทำความเข้าใจและสามารถนำมาใช้ได้จริงในการจัดการทรัพย์สินที่มีอยู่ ให้เหลือเก็บไว้ใช้ในอนาคต โดยฉพาะอย่างยิ่งการทำความเข้าใจระบบของการออมที่ยึดโยงกับหลักพุทธศาสนาเพื่อให้เป็นการออมที่มองเห็นประโยชน์จริงด้วยรูปแบบถูกต้องมั่นคงและยั่งยืน

การออมเป็นปัจจัยสำคัญต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจรากฐาน และเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดการลงทุนพัฒนาเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นการช่วยสนับสนุนการลงทุนของประเทศ และการจ้างงาน และสร้างเสริมความมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ และลดผลกระทบจากความผันผวนทางเศรษฐกิจ เนื่องจากการออมในระดับสูง จะทำให้การลงทุนในระดับประเทศ ไม่จำเป็นต้องอาศัยเงินทุนจากต่างประเทศ ดังนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจในระดับประเทศนั้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการเจริญเติบโตให้เป็นที่น่าพอใจนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยเงินทุนเป็นจำนวนมาก และแนวทางการสะสมเงินทุนนั้นต้องอาศัยจากแหล่งเงินทุน 2 แห่ง แห่งแรกคือ เงินออมภายในประเทศ ได้แก่ การออมภาคเอกชน และภาครัฐ แห่งสองคือ เงินทุนจากต่างประเทศ ได้แก่ เงินกู้ เงินช่วยเหลือ และเงินลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ

ดังนั้น การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการออมของประชาชน ให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจในยุคปัจจุบันจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ เช่น การออมในระดับครัวเรือน เพราะเป็นเครื่อง ชี้ถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประชาชนโดยรวม เพราะการออมของบุคคลในครัวเรือน จะแสดงถึงผลทางเศรษฐกิจที่ประชาชนได้รับ จากความสามารถในการจัดการทางการเงิน ส่วนการออมภาคธุรกิจแสดงถึงศักยภาพความสามารถ หรือเหตุของการทำกำไร จากความสามารถในการจัดการทางการเงินเช่นเดียวกัน และการออมของภาครัฐ แสดงถึงศักยภาพของการบริการ และบริหารการเงินที่รัฐบาลจะให้กับประชาชนได้ กล่าวได้ว่า การออมในครัวเรือน จึงมีความสำคัญโดยตรงกับประชาชน ที่จำเป็นต้องให้ความสำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนในชุมชนในแต่ละจังหวัด

ระบบการออม

ระบบการออมจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นมีรายได้ มากกว่าการจ่ายของเขา วิธีที่จะเพิ่มเงินออมให้แก่บุคคล อาจทำได้โดย พยายามหาทางเพิ่มรายได้ให้มากขึ้น ด้วยการทำงานมากขึ้น โดยการใช้เวลาว่างในการหารายได้พิเศษ หรือการปรับปรุงงานที่ทำอยู่ ให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้มีรายได้สูงขึ้น แนวคิดเกี่ยวการออมมีหลักการที่สำคัญดังนี้

1. ความหมายการออม

การออมเป็นการสละเงินในส่วนที่สามารถนำไปใช้จ่ายได้ในปัจจุบัน เพื่อต้องการเก็บไว้ใช้ในอนาคต หรือเป็นการนำรายได้ที่เหลือจากการหักรายจ่าย จากการบริโภคในชีวิตประจำวันอย่างประหยัด มัธยัสถ์ และคุ้มค่า ความหมายการออม นักวิชาการ และนักวิจัย ได้ให้ทรรศนะที่มีความสอดคล้องกันก็คือ กล่าวว่า เงินออมเป็นส่วนของเงินรายได้ที่เหลือหลังจากหักด้วยค่าใช้จ่าย หรือเงินออม จึงได้มาจากรายได้ และที่เหลือจากค่าใช่จ่าย[1] การออมว่า คือ จำนวนรายได้ที่ยังไม่ได้ใช้ไปในการซื้อสินค้า และบริการเพื่ออุปโภคบริโภคในระยะเวลาหนึ่ง หรือหมายถึงส่วนแตกต่างระหว่างรายได้ และรายจ่ายที่ใช้ในการอุปโภค และบริโภค[2] การออมเป็นรายได้ส่วนที่สามารถใช้จ่ายได้จริง แต่ไม่ได้จ่ายออกไป เพื่อการบริโภคในปัจจุบัน โดยรายได้ส่วนนี้ ได้มีการเก็บออมไว้ในหลายลักษณะ เช่น เก็บออมไว้เป็นทรัพย์สินทางการเงิน โดยการเก็บออมไว้ที่สถาบันการออม หรือเงินฝากประเภทต่างๆ และเก็บออมไว้ในรูปเครื่องมือทางการเงิน หรือเงินสด หุ้นทุน หุ้นกู้ พันธบัตรตั๋วเงิน และเก็บออมไว้ในรูปทรัพย์สินที่แท้จริง หรือทรัพย์สินถาวร หรือที่ดิน ที่พักอาศัย เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ อัญมณี เป็นต้น[3]

ข้อคิดเห็น : การที่บุคคลคิดจะออมทรัพย์ได้นั้น อาจมีวัตถุประสงค์เพื่อไว้ใช้ในการบริโภคในยามสูงอายุ หรือเมื่อไม่มีรายได้จากการทำงาน กล่าวคือ ระดับการบริโภคของครัวเรือน ไม่ได้ขึ้นอยู่กับระดับรายได้ ในงวดเวลาปัจจุบันเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับรายได้ ที่เขานั้นคาดว่าจะได้รับในอนาคต อีกด้วย ดังนั้น การออมในส่วนของบุคคล ถ้าบุคคลใช้จ่ายรายได้ของเขา ไปในการบริโภค หรือน้อยกว่ารายได้ที่ได้รับ รายได้ส่วนที่เหลือจากการใช้จ่าย เรียกว่า การออม หรือเงินออมนั่นเอง

2. ลักษณะการออม

การตัดสินใจในการออม ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของอัตราดอกเบี้ย ซึ่งจะเป็นสิ่งแรงจูงใจให้เกิดการออม อัตราดอกเบี้ยช่วยส่งเสริมการออมได้ แต่ก็ขึ้นอยู่กับทิศทางของอัตราดอกเบี้ยต่ำ การเลือกออมก็จะลดน้อยลง โดยสามารถนำเอาอัตราดอกเบี้ย มาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการตัดสินใจ ในการเลือกลักษณะการออม ลักษณะการออมในทรรศนะของนักวิจัย โดย ลักษณะการออมนั้น สามารถจำแนกได้หลายประเภท

---

[1] สุภาวดี เจริญทรัพย์, **การบัญชีธุรกิจ.** พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : ฟิสิกส์เซ็นเตอร์, 2527), หน้า 7.

[2] สุจิตรา บัวใบ, "การวิเคราะห์พฤติกรรมการออมของครัวเรือนในเขตเมืองและเขตชนบท ของประเทศไทย", **วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 33.

[3] วิไลลักษณ์ ไทยอุตส่าห์ และคณะ, "การเร่งการออมของครัวเรือนในประเทศไทย", **วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2530), หน้า 33.

โดยแต่ละประเภทนั้น จะมีข้อกำหนด หรือเงื่อนไขที่แตกต่างกันไป ลักษณะการออมจึงมีหลากหลายลักษณะในการออม เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจ ลักษณะการออมเงิน จึงมีหลากหลายทรรศนะซึ่งได้ปรากฏให้เห็นดังนี้

1) การออมเงินกับสถาบันการเงิน: ซึ่งรวมถึงธนาคารพาณิชย์ ธนาคารออมสินธนาคารอาคารสงเคราะห์ ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร บริษัทเงินทุน และบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ บริษัทเครดิตฟองซิเอร์ และบริษัทประกันชีวิต เฉพาะประเภทเงินสำรองประกันภัย ในระยะที่ผ่านมาประชาชน และสถาบันไม่แสวงหากำไรฝากออมเป็นส่วนใหญ่ ประชาชนนิยมนำเงินไปฝากธนาคารพาณิชย์รองลงมาคือเป็นการฝากเงินไว้กับธนาคารออมสิน และการซื้อสลากออมสิน

2) การออมกับธุรกิจประกันชีวิต และประกันภัย : การประกันชีวิต ถือเป็นการออมกึ่งบังคับ ที่จะช่วยคุ้มครอง หรือบรรเทาความเดือดร้อนในยามจำเป็น พบว่าประชาชนให้ความสำคัญกับการทำประกันชีวิตมากขึ้น ทั้งประเภทสามัญ ประเภทอุตสาหกรรม โดยรูปแบบการประกันชีวิต ที่ถือเป็นการออม คือ การประกันชีวิตแบบตลอดชีพ แบบสะสมทรัพย์ และแบบเงินได้ประจำรายปี โดยรูปแบบที่เหมาะกับผู้ที่ต้องการมีรายได้ภายหลังเกษียณอายุ หรือผู้ต้องการสร้างเงินบำนาญไว้ ในยามชราอย่างสม่ำเสมอ คือ การประกันแบบเงินได้ประจำรายปี (Annuity Life Insurance) ซึ่งเป็นการประกันชีวิตที่บริษัทประกันชีวิต จะจ่ายเงินจำนวนหนึ่งเท่ากันอย่างสม่ำเสมอ ให้แก่ผู้เอาประกันภัย ทุกเดือนนับแต่เกษียณอายุ นอกจากนี้ ยังมีการประกันอุบัติเหตุ และการประกันสุขภาพ

3) การออมกับสถาบันการเงินในชุมชน : ประกอบด้วย กลุ่มออมทรัพย์ หรือกลุ่มสัจจะออมทรัพย์แบบครบวงจร เป็นรูปแบบการระดมทุนด้วยการออม เพื่อช่วยเหลือกันเองภายในชุมชนที่ครอบคลุม และให้หลักประกันแก่สมาชิกตั้งแต่เกิดจนเสียชีวิต โดยมีสมาชิกเป็นเจ้าของ และผู้ใช้บริการ โดยมีระบบวิธีคิดคล้ายกับธนาคารพาณิชย์ แต่มีลักษณะเด่นกว่า คือ เป็นระบบที่ผสมผสานการแก้ปัญหาของชุมชน โดยให้มีการออมเงินไว้กับกลุ่มเดือนละครั้ง แล้วนำเงินออมที่ได้ ไปปล่อยให้สมาชิกกู้ยืม เมื่อถึงสิ้นปี นำผลกำไรมาแบ่งส่วน เพื่อปันผลคืนแก่สมาชิก และนำมาจัดตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการช่วยเหลือสมาชิก หรือคนในชุมชน[4]

ข้อคิดเห็น : แรงจูงใจของมนุษย์ ที่กระตุ้นให้เกิดการออม และรู้จักจัดสรรเงินออม ให้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตในแต่ละช่วงอายุ แสดงถึงการกำหนดเป้าหมายในการออม ทำให้เป้าหมายการออม เป็นปัจจัยหนึ่งที่ใช้ประกอบกระบวนการตัดสินใจ ในการเลือกรูปแบบการออม สิ่งสำคัญ ในการออมก็คือผลตอบแทน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดการออมทรัพย์ได้เช่นเดียวกัน เนื่องจากอัตราดอกเบี้ยเงินฝากถูกใช้เป็นสิ่งจูงใจ เพื่อก่อให้เกิดการขยายตัวของการออมทรัพย์

3. เป้าหมายในการออม

การออม คือ การเก็บสะสมเงินทีละเล็กทีละน้อยให้พอกพูนขึ้น หากเรามีเงินเหลือใช้ เป็นประจำทุกเดือน สิ่งที่เราควรคำนึงถึง คือ เราจะสามารถจัดเก็บเงินให้เหมาะสมได้อย่างไร เพื่อให้เงินที่มีนั้นงอกเงย

---

[4] สุชาดา สะวะพรม, “การให้คุณค่า และลักษณะการออมเงินของผู้สูงอายุที่มาใช้บริการธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) สาขาอาคารซิลลิคเฮ้าส์”, **วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตร มหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2558), หน้า 20.

เพิ่มขึ้น ซึ่งการออมส่วนใหญ่ มักจะอยู่ในรูปของเงินสด เงินฝากธนาคาร หรือการลงทุนในบริษัทเงินทุน โดยการออมเหล่านี้ จะได้รับดอกเบี้ยเป็นผลตอบแทน และเป้าหมายในการออม ในทรรศนะของนักวิจัย โดย กล่าวว่า การออมในภาคครัวเรือน ตามคำจำกัดความของกองบัญชีประชาชาติ คือ รายได้พึงใช้จ่ายของครัวเรือน (Disposable Income) หักด้วย รายจ่ายของครัวเรือน (Personal Outlay) โดยภาคครัวเรือนจะครอบคลุมถึงครัวเรือนตามปกติ เอกชนที่มิได้แสวงหากำไร กิจการที่มิใช่นิติบุคคล ซึ่งได้แก่ ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และผู้ประกอบอาชีพอิสระต่างๆ ส่วนรายได้พึงใช้จ่าย คือ รายได้รวมของครัวเรือนหักด้วยภาษีเงินได้ และค่าธรรมเนียม และรายจ่ายของครัวเรือน ประกอบด้วยรายจ่าย เพื่อการอุปโภคบริโภค รายจ่ายดอกเบี้ย และรายจ่ายโอนไปยังต่างประเทศ สำหรับวัตถุประสงค์ของการออมในภาคครัวเรือนนั้น มีหลายประการ แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล โดยภาพรวมแล้วมีดังนี้

1) เพื่อใช้จ่ายในยามชรา : เป็นเหตุผลประการสำคัญในการเก็บออมของคนทั่วไป ซึ่งเป็นที่ทราบดีว่าในยามชรานั้น รายได้จากการทำมาหาเลี้ยงชีพ จะต้องลดลง หรืออาจจะไม่มีเลย จึงจำเป็นต้องมีการเก็บออมไว้ ในขณะที่ตนเองยังมีรายได้ในระดับที่สามารถออมได้

2) เพื่อไว้ใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน : ยามฉุกเฉิน คือ เวลาที่เกิดเหตุการณ์ไม่คาดฝันมาก่อน ซึ่งจะมีความจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายเงินอย่างกะทันหัน เช่น การประสบอุบัติเหตุ จากการเจ็บไข้ได้ป่วย ฯลฯ ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่จำเป็น ที่จะต้องมีเงินออมไว้เช่นกัน

3) เพื่อไว้ใช้จ่ายในการศึกษา : การเก็บออมไว้เพื่อการศึกษา อาจจะเป็นการศึกษาสำหรับตนเอง หรือสำหรับบุตรหลานก็ได้ โดยที่ผู้วางแผนชีวิตที่ดี จะต้องพยายามเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ ด้วยการพยายามให้มีการศึกษาขั้นสูง ทั้งของตนเอง และบุตรหลาน ดังนั้น การเก็บออมไว้เพื่อการศึกษา จึงมีความจำเป็นต่อคนในยุคปัจจุบัน

4) เพื่อไว้ใช้จ่ายในการซื้อที่อยู่อาศัย : ที่อยู่อาศัยเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต สำหรับผู้ที่ยังไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง เมื่อใดที่มีรายได้เหลือ จากการบริโภคที่จำเป็น ก็จะมีความต้องการที่จะเก็บออมไว้ เพื่อซื้อที่อยู่อาศัย

5) เพื่อซื้อเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ : ผู้มีอาชีพที่จำเป็นต้องอาศัยอุปกรณ์บางอย่างในการประกอบอาชีพ เช่น ชาวไร่ ชาวนา ฯลฯ จะต้องพยายามเก็บออมรายได้ อีกส่วนหนึ่ง เพื่อเอาไว้ซื้ออุปกรณ์ที่จำเป็นแก่อาชีพดังกล่าว เพราะอุปกรณ์เหล่านั้น จะทำให้การประกอบอาชีพของตน ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

6) เพื่อไว้ใช้จ่ายในการซื้อสินค้าถาวร : สินค้าถาวรในยุคปัจจุบันเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในการครองชีพ เช่น สิ่งอำนวยความสะดวกในบ้าน รถยนต์ เครื่องเสียง ฯลฯ ซึ่งบุคคลทั่วไป มักปรารถนาจะมีไว้ เพื่อความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต ดังนั้น การเก็บออม เพื่อเหตุผลนี้จึงมักเกิดขึ้นอยู่เสมอๆ

7) เพื่อให้ได้มาสำหรับหลักประกันบางอย่าง : หลักประกันบางอย่างในที่นี้ ได้แก่ การประกันชีวิต ประกันภัย ประกันอุบัติเหตุฯลฯ ซึ่งถ้าบุคคลใดประสบภัยพิบัติ โดยไม่คาดฝัน ในกรณีดังกล่าวข้างต้น หลักประกันเหล่านั้น จะช่วยบรรเทาความเดือดร้อนได้

8) เพื่อหาผลประโยชน์ : ผลประโยชน์ หมายถึง ผลตอบแทนที่จะได้จากการออม เช่น ดอกเบี้ย เงินปันผล ส่วนลด ฯลฯ เหตุผลในการออมตามเป้าหมายนี้ก็คือ ความต้องการผลประโยชน์จากการเก็บออมนั่นเอง และโดยทั่วๆไป ผู้มีรายได้สูงถึงระดับหนึ่ง สามารถทำการออมเพื่อวัตถุประสงค์นี้ได้

9) เพื่อจัดตั้งธุรกิจ : การประกอบธุรกิจ จะทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ทำธุรกิจ ดีขึ้น เมื่อผู้ใดมีลู่ทางที่จะสามารถประกอบธุรกิจได้ ก็ย่อมพยายามที่จะกระทำ โดยปัจจัยที่สำคัญ ในการประกอบธุรกิจก็คือ เงินทุน ดังนั้น การออมจึงเป็นวิธีหนึ่ง ที่จะได้เงินทุนมาประกอบธุรกิจ

10) เพื่อใช้จ่ายในการซื้อเครื่องประดับ : อาจเป็นเหตุผลในการออมอย่างหนึ่ง ของผู้ที่มีรสนิยมในการประดับประดาเครื่องแต่งกาย ถ้าเมื่อใดที่อยู่ในฐานะจะออมได้ ผู้มีรสนิยมดังกล่าว จะทำการออมเงินไว้เพื่อการซื้อเครื่องประดับ เพื่อตอบสนองความต้องการส่วนบุคคลของตนเอง

11) เพื่อใช้จ่ายในกิจกรรมทางด้านสังคม : ในระบบสังคมของไทย ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับกิจกรรมทางสังคม เช่น การให้ของขวัญ วันเกิด แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ มักจะเกิดขึ้นอยู่เสมอ และในบางครั้งอาจไม่ได้มีการคาดคะเนมาก่อน ผู้ที่วางแผนการใช้จ่ายงบประมาณในครอบครัวอย่างดี จึงมักกันเงินส่วนหนึ่งไว้ เพื่อกิจกรรมเงินส่วนนี้ ซึ่งสามารถเรียกว่าเป็นเงินออมด้วยเช่นกัน[5]

ข้อคิดเห็น : การออมทรัพย์ของครัวเรือนนั้น มีความสัมพันธ์กับรายได้ ที่สามารถจับจ่ายใช้สอยได้จริงกับการบริโภคของครัวเรือน เมื่อครัวเรือนได้รับรายได้มาแล้ว เมื่อทำการหักภาษีออก รายได้ดังกล่าวถือเป็นรายได้ที่ครัวเรือนสามารถนำไปจับจ่ายใช้สอยได้จริง ครัวเรือนจะจัดสรรรายได้ส่วนนี้ไปใช้เพื่อการบริโภค ส่วนที่เหลือจากการบริโภค จึงค่อยทำการเก็บออมไว้เป็นเงินสะสม การออมถือเป็นส่วนรั่วไหลของวงจรการหมุนเวียนของกระแสรายได้ ซึ่งเป็นผลทำให้กระแสรายได้ ช่วงระยะเวลาใดระยะเวลาหนึ่ง มีค่าไม่เท่ากับกระแสรายจ่ายในช่วงเวลานั่นเอง

4. การสร้างอุปนิสัยในการออม

การออม (Savings) คือ รายได้เมื่อหักรายจ่ายแล้วจะมีส่วนซึ่งเหลืออยู่ ส่วนของรายได้ ที่เหลืออยู่ซึ่งไม่ได้ถูกใช้สอยออกไป เรียกว่า เงินออม เช่น การลดรายจ่ายลง หรือการรู้จักใช้จ่าย เท่าที่จำเป็นเพื่อเหมาะสม ก็จะทำให้มีการออมเกิดขึ้นได้เหมือน การสร้างอุปนิสัยในการออม ทรรศนะของนักวิจัย โดย กล่าวว่า การออมจะเกิดขึ้นได้นั้น ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นมีรายได้มากกว่าการจ่ายของเขา ทางที่จะเพิ่มเงินออมให้แก่บุคคล อาจทำได้โดย การพยายามหาทางเพิ่มรายได้ให้มากขึ้น ด้วยการทำงานมากขึ้น และการสร้างอุปนิสัยในการออม ได้สรุปประเด็นไว้ดังนี้

1) ความสำคัญของเงินออม : เงินออมเป็นปัจจัยที่จะทำให้เป้าหมาย ซึ่งบุคคลนั้นกำหนดไว้ในอนาคตบรรลุจุดประสงค์ เช่น กำหนดเป้าหมายไว้ว่า จะต้องมีบ้านเป็นของตนเองในอนาคตให้ได้ เงินออมจะเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดเป้าหมายที่วางไว้เป็นจริงขึ้นมาได้ นอกจากนี้ เงินออม ยังใช้สำหรับแก้ไขปัญหา

---

[5] ปรารถนา เหล่าคนดี, “การศึกษาพฤติกรรมการออมของคนวัยทำงาน กรณีศึกษา : พนักงานบริษัทฟู้ดโปรเจ็ค (สยาม) จำกัด และพนักงานบริษัทหลักทรัพย์จัดการกองทุนรวมบัวหลวง จำกัด”, **วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต,** (การค้นคว้าอิสระ : เศรษฐศาสตร์ธุรกิจ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558), หน้า 10-12.

ความเดือดร้อนทางการเงิน ที่อาจเกิดขึ้นอย่างคาดไม่ถึงของบุคคลได้ด้วย ดังนั้น บุคคลจึงควรมีการออมอย่างสม่ำเสมอในชีวิต

2) สิ่งจูงใจในการออม : การที่คนเรามีเป้าหมายอย่างหนึ่งอย่างใดในอนาคต กำหนดไว้อย่างชัดเจนแน่นอน ก็จะทำให้เกิดความกระตือรือร้น ที่จะเก็บออมมากขึ้น เป้าหมายของแต่ละบุคคลอาจแตกต่างกัน แล้วแต่ความจำเป็น และความต้องการของเขา ยังขึ้นอยู่กับความหวัง และความทะเยอทะยานในชีวิตของเขาด้วย ตัวอย่างเช่น บางคนอยากมีบ้าน และที่ดินเป็นของตังเอง อยากจะมีการศึกษาสูง อยากมีชีวิตที่สุข ดังนั้น เป้าหมายในการออมจึงแตกต่างกัน ซึ่งจะเป็นสิ่งที่กำหนดให้จำนวนเงินออม และระยะเวลาในการออมแตกต่างกันไป

3) เป้าหมายการออม : บุคคลแต่ละคน ย่อมมีเป้าหมายของการออมที่แตกต่างกัน แต่มีลักษณะพื้นฐานของจุดประสงค์ ที่ใช้กำหนดเป้าหมายของการออมอยู่ 5 เป้าหมาย ข้อหนึ่งคือ การป้องกันตัวเองจากความเสี่ยง ข้อสองคือ การเตรียมการเรื่องความมั่นคงทางการเงินของตัวเอง และครอบครัว ข้อสามคือ การมีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายตามมาตรฐาน ข้อสี่คือ การเตรียมการสำหรับการมีอิสระทางการเงิน การเกษียณอย่างมีความสุข ข้อสุดท้ายคือ การจัดระบบ และการกระจายสินทรัพย์เพื่อความมั่นคั่ง การสร้างสมทรัพย์สินต่างๆ เพื่อสร้างความมั่นคั่งให้กับตัวเองและครอบครัว เพื่อให้ตกทอดเป็นมรดกแก่ลูกหลาน

4) การสร้างพฤติกรรมการออม : โดยตั้งเป้าหมายการออมว่า จะออมไปเพื่ออะไร จดบัญชีรายรับและรายจ่ายเป็นประจำทุกวัน เพราะเป็นเสมือนกระจก ที่จะช่วยสะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมการใช้จ่ายเงิน และทำให้รู้ว่า เงินรั่วไหลกับรายจ่ายไหนที่ไม่จำเป็นบ้าง เลือกใช้สิทธิประโยชน์ทางภาษี ผลิตภัณฑ์ทางการเงินบางประเภท เช่น ประกันชีวิตแบบสะสมทรัพย์ ประกันชีวิตแบบชำนาญ LTF RMF นอกจากจะเป็นการออม และการลงทุนด้วยเงินโดยตรงแล้ว ยังมีสิทธิ์ได้รับ ค่าลดหย่อนภาษี เป็นเงินที่จะกลับมาเป็นเงินออม หรือเงินลงทุนเพิ่มได้อีก

5) การปฏิบัติเกี่ยวกับการออมที่ดี : การจัดทำงบประมาณการเงิน ทำงบประมาณรายได้ รายจ่าย เพื่อจะรู้ว่ามีเงินเหลือที่จะเก็บออมเท่าไร การกันเงิน ก่อนที่จะจ่ายเป็นรายจ่ายออกไป แล้วนำไปฝากธนาคารทันที รายได้ที่เกิดขึ้นจากเงินออม เช่น ดอกเบี้ยที่ได้รับ ควรนำไปลงทุนต่อทันที เพื่อให้เงินออมงอกเงยขึ้นไปอีก การเก็บรักษาเงินออมให้ปลอดภัยนั้น เงินออมจากการเก็บเงินไว้กับตนเอง ย่อมไม่ปลอดภัย และเป็นการสูญเสียรายได้ การเก็บรักษาไว้ในที่ปลอดภัย และมีรายได้ โดยการฝากสถาบันการเงินบางแห่งไว้ เช่น ธนาคารพาณิชย์ ธนาคารออมสิน สหกรณ์ออมทรัพย์ หรืออาจจะเก็บออมในรูปของการซื้อหลักทรัพย์ หรือตราสาร ที่มีความมั่นคง ก่อให้เกิดรายได้ และสามารถเปลี่ยนมาเป็นเงินสดได้ง่ายมาถือไว้ เช่น การซื้อพันธบัตรรัฐบาล สลากออมสิน พันธบัตรออมทรัพย์ต่างๆ ตั๋วสัญญา ใช้เงินของบริษัทเงินทุนที่มั่นคง การซื้อหน่วยลงทุน กองทุนรวม หรือซื้อหุ้นของบริษัทที่มั่นคงถือไว้

6) ปัจจัยสำคัญในการออม : ผลตอบแทนที่ผู้ออมได้รับจากการออม เพราะถ้ายิ่งผลตอบแทนในการออมเพิ่มมากขึ้นเท่าใด ก็จะเป็นสิ่งดึงดูดใจ ให้บุคคลมีการออมเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น ผู้ที่มีรายได้คงที่แน่นอนเป็นประจำทุกเดือน ในจำนวนที่ไม่สูงมากนัก เช่น ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ พนักงานบริษัทเอกชนระดับต่ำ จำนวนเงินออมที่กันไว้ อาจเป็นเพียงจำนวนน้อย ตามอัตราส่วนของรายได้ที่มีอยู่

ซึ่งต่างจากจำนวนเงินออมของผู้บริหารระดับสูง ดังนั้น ในระหว่างที่ท่านมีรายได้มากกว่าปกติ หรือในขณะที่ท่านมีความสามารถหารายได้เพิ่มขึ้นอยู่ จึงควรจะมีการออมไว้เพื่อป้องกัน ปัญหาทางการเงิน อันอาจเกิดขึ้นได้ดังกล่าวแล้ว และความแน่นอนของจำนวนรายได้ในอนาคตหลังการเกษียณอายุ ท่านในวัยชราหลังเกษียณอายุ หรือภายหลังออกจากงานก่อนกำหนด ดังนั้น ผู้ออมอาจมีการออมลดลง เพื่อกันเงินไว้ใช้จ่ายมากขึ้น โดยไม่ทำให้จำนวนเงินรวมในอนาคตกระทบกระเทือนแต่ประการใด

7) ประโยชน์ของเงินออม : เป็นแหล่งที่มาของรายได้ จากการใช้เงินทำงานแทนบุคคล ด้วยการนำเงินออมไปซื้อหุ้น เพื่อเป็นทุนในการสร้างความเจริญก้าวหน้าในอนาคต ได้แก่ การนำเงินไปเป็นทุนการศึกษา ทุนในการประกอบอาชีพ และเป็นทุนในการซื้อสินทรัพย์ที่มีมูลค่าสูง เช่น ที่พักอาศัย ยานพาหนะ เพื่อเป็นรางวัลให้แก่ชีวิต เช่น การไปท่องเที่ยว หรือซื้อของที่ต้องการเพื่อเป็นหลักประกันในการกู้ยืมได้ในอนาคต เพื่อช่วยให้เกษียณอย่างเกษม เพื่อใช้ในยามฉุกเฉิน เช่น เจ็บป่วย อุบัติเหตุ เพื่อเป็นหลักประกันของชีวิต และทรัพย์สิน ได้แก่ การออมในรูปแบบของการประกันชีวิต เพื่อเป็นมรดกให้แก่บุตรหลาน และเพื่อช่วยเหลือ และแบ่งปันสู่สังคม[6]

ข้อคิดเห็น : การสร้างอุปนิสัยในการออม เป็นการสร้างรายได้ส่วนที่เหลือจากการใช้จ่าย เพื่อการบริโภค การออมไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นเงินออมที่อยู่ในบัญชีออมทรัพย์ หรืออยู่ในรูปของทรัพย์สินใดๆ แต่จะเป็นการออมที่เป็นเงินฝาก ในบัญชีกระแสรายวัน หรือเก็บไว้ที่ใดที่หนึ่งก็ได้ เพียงแต่เป็นรายได้ ที่ยังไม่ได้มีการใช้จ่ายเท่านั้น อุปนิสัยในการออมของแต่ละบุคคลนั้น มีเหตุผลที่แตกต่างกันไป ซึ่งเหตุผลหลักที่สำคัญของการออมก็คือ การเก็บไว้เพื่อใช้จ่ายในอนาคต

หลักการออมตามพุทธเศรษฐศาสตร์

พุทธเศรษฐศาสตร์ แยกอธิบายความหมายของคำว่า “พุทธ และเศรษฐศาสตร์” จากนั้นจึงได้ประมวลความหมายเข้าด้วยกัน ซึ่งได้ความหมายว่า วิชาพุทธเศรษฐศาสตร์ เป็นวิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ที่จะทำให้ปัจเจกบุคคล และสังคมบรรลุซึ่งศานติสุข จากการมีชีวิตอยู่ในโลกของวัตถุภายใต้เงื่อนไขของการมีทรัพยากรที่จำกัด หลักการออมตามพุทธเศรษฐศาสตร์ นักวิชาการ และนักวิจัยได้ให้ทรรศนะไว้ดังนี้[7]

1. ลักษณะพุทธเศรษฐศาสตร์

พุทธเศรษฐศาสตร์ เป็นศาสตร์สายกลาง หรือเศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา เศรษฐศาสตร์แนวพุทธมุ่งที่ความพอดี หรือความสมดุล เช่น การบริโภค เพื่อสนอง และบำบัดความต้องการ จะทำให้เกิดความพอดี ส่วนเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบัน เป็นการบริโภคที่ตอบสนองความต้องการไม่รู้จบ เพราะมีความต้องการไม่

---

[6] สกลภัส ปลูกจิตรสม, “อุปนิสัยการออม แรงจูงใจ และกลุ่มอ้างอิงที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยว และการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยในเขตกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2559), หน้า 11-16.

[7] วิรุณสิริ ใจมา, พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ, **วารสารวิทยาการจัดการ**, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. ปีที่ 4 ฉบับที่ 2. (กรกฎาคม - ธันวาคม. 2552) : 169.

จำกัด แต่ทางพุทธศาสนามีหลักของความพอดี มีปัญญาเข้ามาเกี่ยวข้อง ในพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ และทำให้เกิดความพึงพอใจ นักวิชาการด้านศาสนาที่มีความเห็นเกี่ยวกับลักษณะพุทธเศรษฐศาสตร์ โดย ได้ให้ทรรศนะ ไว้ว่ามี 2 ประการ คือ

1) เศรษฐศาสตร์มัชฌิมา "การได้คุณภาพชีวิต" : เศรษฐศาสตร์แนวพุทธนี้ จะมีลักษณะเป็นสายกลาง อาจเรียกว่า เศรษฐศาสตร์สายกลาง หรือเศรษฐศาสตร์มัชฌิมา เพราะว่าระบบชีวิตของพุทธศาสนาที่เรียกว่ามรรคนั้น ก็มีชื่ออยู่แล้วว่า มัชฌิมาปฏิปทา องค์ของมรรคแต่ละข้อเป็นสัมมา เช่น สัมมาอาชีวะ การที่เป็นสัมมานั้นก็คือ โดยถูกต้อง โดยถูกต้องก็คือ ทำให้เกิดความพอดี ความเป็นมัชฌิมา หรือสายกลางนั้น ก็คือความพอดี ความพอดี คือ จุดที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน หมายความว่า เป็นการได้รับความพึงพอใจ ด้วยการตอบสนองความต้องการคุณภาพชีวิต ถ้าเป็นการบริโภคในทางเศรษฐศาสตร์ก็จะหมายถึงการใช้สินค้า และบริการ บำบัด ความต้องการ ซึ่งทำให้ได้รับความพึงพอใจสูงสุด แต่ในแบบพุทธ การบริโภค คือ การใช้สินค้า และบริการบำบัดความต้องการ ซึ่งทำให้ได้รับความพึงพอใจ โดยมีคุณภาพชีวิตเกิดขึ้น พอบริโภค ก็จะมองไปถึงคุณภาพชีวิต นั่นก็คือ การบริโภคที่สำเร็จผล ถ้าแค่บริโภคแล้วเกิดความอร่อย ต้องการความโก้หรู ได้รับความพึงพอใจ ก็จบแค่นี้ ไม่ถือว่าเป็นเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ ฉะนั้น เศรษฐศาสตร์ จึงไปสัมพันธ์กับการมีชีวิตของมนุษย์ทั้งหมด ที่จะเป็นอยู่อย่างดี เป็นชีวิตที่ดีงาม ทำสังคมให้มีสันติสุข โดยนัยนี้ ถ้าเศรษฐศาสตร์จะมีความหมายอย่างแท้จริง เศรษฐศาสตร์จะต้องมีส่วนในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ในการทำให้มนุษย์มีความสามารถที่จะดำรงชีวิตที่ดีงาม มีความสุขร่วมกันได้ดียิ่งขึ้นด้วย มิฉะนั้น เศรษฐศาสตร์จะมีไว้เพื่ออะไร

2) เศรษฐศาสตร์มัชฌิมา "ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น" : เป็นหลักสำคัญของพุทธศาสนา ใช้ตัดสินพฤติกรรมมนุษย์ ไม่เฉพาะในการบริโภคเท่านั้น แต่ในทุกกรณีทีเดียว เป็นมัชฌิมา ก็คือ ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น คำว่า ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ในพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่เฉพาะคนเรามีหลักว่า "อหึสา สพฺพปาณานำ" แปลว่า ไม่เบียดเบียนชีวิตทั้งปวง ซึ่งสมัยนี้ เขาเรียกว่า ecosystems แปลกันว่า ระบบนิเวศ เมื่อมองในแง่ของพระพุทธศาสนาอย่างนี้ หลักการทางเศรษฐศาสตร์ ก็เลยมาสัมพันธ์กับเรื่องระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ที่ว่า มีองค์ประกอบ 3 อย่างสัมพันธ์อิงอาศัยกันอยู่ องค์ประกอบ 3 อย่างนี้ คือ "มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม" องค์ประกอบ ทั้งสามในการดำรงอยู่ของมนุษย์นั้น จะต้องประสานเกื้อกูลกัน หมายความว่า องค์ประกอบเหล่านี้ ประสานกันด้วย และเกื้อกูลต่อกันด้วย ในการดำรงอยู่ร่วมกันและก็เดินไปด้วยกัน ฉะนั้น พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ จะต้องเป็นไปในทางที่ไม่เบียดเบียนตน คือ ไม่ทำให้เสียคุณภาพชีวิต ของตนเอง แต่ให้เป็นไปในทางที่พัฒนาคุณภาพชีวิต เสริมคุณภาพชีวิตนั้น และไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือ ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม และไม่ทำให้เสียคุณภาพของ ecosystems หรือระบบธรรมชาติแวดล้อม เรื่องแทรกเข้ามาในยุคปัจจุบันนี้ก็คือเรื่องเทคโนโลยี ในความหมายของพุทธศาสนา เทคโนโลยี คือ เครื่องมือขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ของมนุษย์ ฉะนั้น เมื่อสัมพันธ์กับเทคโนโลยี มนุษย์จะต้องแก้ปัญหานี้ โดยพัฒนาเทคโนโลยี ในลักษณะที่ทำให้เกิดการประสาน และเกื้อกูลกัน ภายในระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบสามอย่าง แห่งการดำรงอยู่ของมนุษย์นั้น และใช้เทคโนโลยีเพื่อประโยชน์

เกื้อกูลทั้งแก่ตนเอง และแก่บุคคลอื่น โดยให้เข้าใจว่า ความหมายของพุทธศาสนาในความหมายที่ว่าเทคโนโลยี คือ เครื่องมือขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ของมนุษย์[8]

ข้อคิดเห็น : ลักษณะพุทธเศรษฐศาสตร์ จึงถือได้ว่าเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ผลของมัน เป็นฐานหรือเป็นอุปกรณ์ที่จะช่วยสนับสนุนในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม และการพัฒนาตน พัฒนาสังคมของมนุษย์ ฉะนั้น การได้บริโภค หรือความพรั่งพร้อมในทางเศรษฐกิจ จึงไม่ใช่จุดหมายในตัว แต่มันควรเป็นฐานสำหรับการพัฒนามนุษย์ เป็นฐานที่จะให้มนุษย์ได้คุณภาพชีวิต และได้สิ่งที่มีคุณค่าสูงยิ่งขึ้นไป ดังนั้น พุทธเศรษฐศาสตร์ จึงไปสัมพันธ์กับการมีชีวิตของมนุษย์ทั้งหมด ที่จะเป็นอยู่อย่างดี เป็นชีวิตที่ดีงาม และทำสังคมให้มีสันติสุขเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน

2. ทฤษฎีการออมแบบพุทธเศรษฐศาสตร์

พุทธเศรษฐศาสตร์ จะเน้นการกินแบบพอดี และการอยู่แบบพอดี ไม่ใช่กินดี อยู่ดี และเน้นความสามารถในการพึ่งพาตนเอง (Self – reliance) เป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพึ่งตนเองทางปัญญา เพราะไม่มีผู้ใดมาช่วยให้เรามีปัญญาดีได้ นอกจากตัวของเราเอง การประยุกต์ทฤษฎี พุทธเศรษฐศาสตร์ในทรรศนะของนักวิชาการ โดย กล่าวว่า พุทธเศรษฐศาสตร์ มีพื้นฐานของหลักความเข้าใจมนุษย์ในแบบพุทธ และมีความเข้าใจที่มีความใกล้เคียงกับธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์มากที่สุด การประยุกต์ทฤษฎีของพุทธเศรษฐศาสตร์ ที่เป็นปัจจัยของเศรษฐศาสตร์ และแนวคิดที่สำคัญแบบพุทธ มี 3 ข้อ คือ

1) ทฤษฎีการใช้เวลา (time – use theory) : เวลาถือได้ว่าเป็นโภคทรัพย์ในทางเศรษฐศาสตร์ เนื่องจากทุกคนสามารถจะเอาเวลาไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตัวเอง ภายใต้ขอบเขตจำกัดของความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล การที่แต่ละคนจะใช้เวลาไปในลักษณะใด ย่อมขึ้น อยู่กับความพอใจที่จะเลือก (preference) การที่จะใช้เวลาในการกาลนั้นๆ แต่เนื่องจากกระแสความคิดเรื่องเงิน และผลิตภาพมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นในสังคมทุนนิยม และบริโภคนิยม มีการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน รวมทั้งการใช้เงินเพื่อการลงทุน และเป็นสิ้นค้าเก็งกำไร ถ้าจะใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ เงินจะทำหน้าที่เป็นตัวกระตุ้นความโลภ ให้มีความรุนแรงมากขึ้น ในภาวะเช่นนี้มีแนวโน้มที่จะใช้เงินเป็นหน่วยในการคำนวณการใช้เวลาให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด เช่น ถ้าหากไปทำงานในตลาด ที่มีการจ่ายค่าตอบแทนเป็นเงิน ก็จะต้องคำนวณว่า ทำงานประเภทไหน อย่างไร จึงจะได้เงินมากที่สุดในระยะเวลาเท่ากัน หรือหากไม่ได้ทำงานที่ได้รับค่าตอบแทนเป็นเงิน ก็จะกลับมาคิดว่าถ้าหากทำงานบ้านเอง เพราะมีเวลาว่าง และไม่มีโอกาสไปหาเงินด้วยวิธีอื่น จะคุ้มกันไหม หรือใช้เวลาไปทำงานอย่างอื่นที่มีค่าตอบแทนสูงกว่า

2) ทฤษฎีว่าด้วยการประหยัด (theory of economy) : ความคิดในเรื่องนี้นั้นเป็นเรื่องเดียวกันกับประสิทธิภาพในการบริโภค หรือประสิทธิภาพในการผลิต เพราะความหมายดังกล่าว เป็นเรื่องของพุทธเศรษฐศาสตร์ หรือเรื่องเดียวกัน ในขณะเดียวกัน ก็เป็นการแสวงหาจุดยืนของการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด ให้ได้ประโยชน์สูงสุด ซึ่งเป็นการสะท้อนความเข้าใจของมนุษย์ กับการใช้ทรัพยากรในลักษณะที่เป็นการถนอมการใช้ทรัพยากรให้มากที่สุด ซึ่งเป็นจุดยืนเกี่ยวกับการดำรงอยู่ร่วมกันของสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ ใน

[8] พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต), **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2531), หน้า 46-56.

ลักษณะที่ยั่งยืนอีกด้วย การประหยัด คือ การอดออมในแบบตะวันตก ซึ่งถือได้ว่า การอดออมในปัจจุบันก็เพื่อประโยชน์ของการใช้ที่มากกว่าในอนาคต เป็นการเพิ่มโอกาสในการใช้ทรัพยากร แก่ผู้ที่อดออมในอนาคต เป็นความหมายของการมีประโยชน์ส่วนตน (self-interest) แฝงอยู่ ขณะที่ประสิทธิภาพในการบริโภคนั้น เป็นการใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่า โดยผู้ใช้ ก็มีความสุขกับการกระทำเช่นนั้น อีกทั้งไม่ได้หวังผลของการมีโอกาสบริโภคเพิ่มขึ้นในอนาคต

3) ทฤษฎีที่ว่าด้วยการหาความสุข หรือเกิดความพอใจจากการทำงาน (theory of work satisfaction) : ทฤษฎีนี้มาจากคำสอนของพระพุทธทาสภิกขุ (พระธรรมโกศาจารย์) เป็นหลัก โดยการแสดงธรรมของท่าน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ ที่จะให้มนุษย์เข้าถึงความสุขในชีวิตประจำวัน อย่างน้อยก็เปรียบเทียบได้กับชีวิตอยู่บนสวรรค์ คือ ไม่มีความทุกข์เดือดร้อน หรือถ้าจะให้ดีกว่านั้น คือ ได้มีโอกาสมีประสบการณ์เข้าถึงภาวะนิพพานได้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ประเด็นหลักที่เป็นข้อเสนอของท่าน ที่เป็นหัวใจสำคัญของทฤษฎีนี้ก็คือ “การทำงานคือการประพฤติธรรม” การปฏิบัติธรรม คือ การทำหน้าที่ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติของมนุษย์ การทำงาน คือ การประพฤติธรรม ถ้าคิดได้เช่นนี้ ก็จะไม่คิดว่า งานก่อให้เกิดความเหนื่อยยาก หรือน่าเบื่อหน่าย จะทำให้เกิดความพอใจที่ได้ทำงาน จุดสังเกตที่ว่าได้ใช้คำว่า “พอใจ” (หรือ satisfaction) แทนคำว่า พึงพอใจ (หรือ pleasure) โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อจะเน้นความแตกต่าง ระหว่างความพึงพอใจ ที่มีความหมายเช่นเดียวกับ (utility) ซึ่งเทียบกับความสุข (hedonism) ความพอใจ ในที่นี้ ต้องการจะสื่อความหมายของความไม่รังเกียจ และถ้าจะให้ไปไกลกว่าความรังเกียจในแบบพุทธก็คือ การทำงานด้วยความสุข[9]

ข้อคิดเห็น : ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์ จะมุ่งไปที่การบริหารความต้องการอย่างเหมาะสม โดยไม่มากจนเกินไป และไม่น้อยจนเกินไป เพื่อให้สามารถตอบสนอง ต่อการมีชีวิตที่ดีของแต่ละปัจเจกบุคคลอย่างสูงสุด ความต้องการที่เหมาะสมนี้ เรียกว่า ฉันทะ ซึ่งไม่ก่อให้เกิดการเบียดเบียนกัน ทั้งต่อตนเอง และผู้อื่น ซึ่งต่างจากตัณหาที่ไร้ขีดจำกัด และมีแนวโน้มที่จะทำให้ทั้งตนเอง และผู้อื่น ได้รับความเดือดร้อน ส่วนความต้องการอย่างเหมาะสม ที่ได้รับการตอบสนองนี้ เรียกว่าความสุข ที่ไม่ก่อให้เกิดความทุกข์ซ้อนขึ้น ซึ่งต่างจากความพึงพอใจ ที่ไปทำลายการมีชีวิตที่ดีของมนุษย์

การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการออมตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์

การออมนั้น เป็นการป้องกันความไม่แน่นอนในชีวิต จึงมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจ ในพฤติกรรมต่างๆออกมา สิ่งสำคัญในการออม คือ พฤติกรรม เพราะเป็นการกระทำของบุคคล ซึ่งจะครอบคลุมเฉพาะสิ่งที่แสดงออก เช่น การพูด การนั่ง การยิ้ม และการเคลื่อนไหว หากแต่กระบวนการทางจิต เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นส่วนบุคคล ซึ่งผู้อื่นไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง เช่น ความคิด อารมณ์ ความรู้สึก การรับรู้ การรับสัมผัส ดังนั้น พฤติกรรมจึงก่อให้เกิดการปฏิบัติการบางอย่างตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การใช้เงินเกินจนความจำเป็น หรือการไม่รู้จักประหยัด เป็นต้น การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการออมตามหลักพุทธ

[9] อภิชัย พันธเสน, **พุทธเศรษฐศาสตร์,** พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์,2547), หน้า 462-471.

เศรษฐศาสตร์ กล่าวว่า คนที่เรียกได้ว่า รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง ก็เพราะปฏิบัติตามหลักธรรม โดยขั้นตอนมีดังต่อไปนี้

1) ขั้นหา และรักษาสมบัติ : ปฏิบัติตามหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน หรือหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น ที่เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4 ประการ คือ

(1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติหน้าที่การงานและการประกอบอาชีพที่สุจริต ฝึกฝนให้มีความชำนิชำนาญ และรู้จริง รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา หาวิธีการที่เหมาะที่ดีจัดการ และดำเนินการให้ได้ผลดี

(2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครอง เก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานที่ตนได้ทำไว้ ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตราย หรือเสื่อมเสีย

(3) กัลยาณมิตตตา คบหาคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักเสวนา คบหาคน ไม่คบคนผู้ชักจูงไปในทางเสื่อม เลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ ผู้ทรงคุณ ผู้มีความสามารถ ผู้น่าเคารพนับถือ และมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงาน

(4) สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดี คือ รู้จักกำหนดรายได้ และรายจ่าย เป็นอยู่พอดี สมกับรายได้ มิให้ฝืดเคือง หรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้

2) ขั้นจัดสรรทรัพย์ : เมื่อหาทรัพย์มาได้แล้ว ต้องรู้จักจัดสรรทรัพย์นั้น โดยถือหลักการแบ่งทรัพย์เป็น 4 ส่วน ที่เรียกว่า โภควิภาค 4 คือ ข้อหนึ่ง ใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยง และทำประโยชน์ ข้อสอง ใช้เป็นทุน ข้อสาม ใช้ประกอบการงาน ข้อสี่ เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น

3) ขั้นจับจ่าย และการกิน การใช้ : พึงเข้าใจ และคำนึงไว้เสมอว่า การที่มีความเพียรพยายามแสวงหารักษา และครอบครองโภคทรัพย์ไว้นั้น ก็เพื่อจะใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตน และ คนอื่น ถ้าไม่ใช้ทรัพย์สมบัติให้เกิดคุณประโยชน์ การหา และการมีทรัพย์สมบัติ ก็ปราศจากคุณค่า หาความหมายใดๆมิได้

ดังนั้น เมื่อมีทรัพย์ หรือหาทรัพย์มาได้แล้ว พึงปฏิบัติต่อทรัพย์หนึ่ง ส่วนแรกในข้อสอง ตามหลักโภคาทิยะ (ประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคะ หรือเหตุผลที่อริยสาวกควรยึดถือ ในการที่จะมีหรือครอบครองทรัพย์สมบัติ) 5 ประการ ดังพุทธพจน์ว่า อริยสาวกแสวงหาโภคทรัพย์มาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรง ความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยทางสุจริตชอบธรรมแล้ว คือ

1) เลี้ยงตัว เลี้ยงมารดาบิดา บุตร ภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข

2) บำรุงมิตรสหาย และผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข

3) ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดจากภยันตราย

4) ทำพลี คือ สละเพื่อบำรุง และบูชา 5 อย่าง ข้อหนึ่ง ญาติพลี สงเคราะห์ญาติข้อสอง อติถิพลี ต้อนรับแขก ข้อสาม ปุพพเปตพลี ทำบุญ หรือสักการะอุทิศผู้ล่วงลับ ข้อสี่ ราชพลี บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร เป็นต้น ข้อห้า เทวตาพลี ถวายเทวดา คือ ทำบุญอุทิศสิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือ

5) อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ และเหล่าบรรพชิตผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ เป็นผู้ไม่ประมาท เมื่อได้ใช้โภคทรัพย์ และทำประโยชน์อย่างนี้แล้ว ถึงโภคะจะหมดสิ้นไป ก็เกิดความสบายใจได้ว่า ที่ได้ใช้โภคะนั้น

ให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลแล้ว ถึงโภคะเพิ่มขึ้น ก็สบายใจ เช่นเดียวกัน เป็นอันไม่ต้องเดือดร้อนใจในทั้งสองกรณี[10]

ข้อคิดเห็น : หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ เป็นการจัดสรรทรัพย์ ที่หามาได้ด้วยสัมมาชีพ ด้วยความขยันหมั่นเพียร ทำงาน เก็บออมทรัพย์ เหมือนผึ้งเก็บรวมน้ำหวาน และเกสรดอกไม้ เมื่อทรัพย์เก็บก่อขึ้นดังจอมปลวกแล้ว พึงวางแผนใช้จ่าย คือ เลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัว ดูแลคนที่เกี่ยวข้อง และทำความดี ใช้ทำหน้าที่การงานประกอบกิจการอาชีพ เก็บไว้เป็นหลักประกันชีวิต และประกอบกิจการต่างๆ เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น

บทสรุป

พุทธเศรษฐศาสตร์ จะเน้นการศึกษาเหตุผล เงื่อนไข และสภาพแวดล้อม ที่จะช่วยส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนามนุษย์ และสังคม สรุปเป็นประเด็นสำคัญที่เป็นประโยชน์ได้ 3 ด้าน คือ

1. ประโยชน์ของหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ : พุทธเศรษฐศาสตร์ เป็นอุปกรณ์ที่จะช่วยสนับสนุนในการดำเนินชีวิตเกิดความดีงาม และการพัฒนาตน พัฒนาสังคมของมนุษย์ เป็นฐานสำหรับการพัฒนามนุษย์ หรือเป็นฐานที่จะให้มนุษย์ได้คุณภาพชีวิต และได้สิ่งที่มีคุณค่าสูงยิ่งขึ้นไปพุทธเศรษฐศาสตร์ จึงไปสัมพันธ์กับการมีชีวิตของมนุษย์ทั้งหมด ที่จะเป็นอยู่อย่างดี เป็นชีวิตที่ดีงาม และทำสังคมให้มีสันติสุขเกิดขึ้นอย่างยั่งยืน

2. ประโยชน์ของผู้ออม : ลดความผันผวนของการบริโภค และเพื่อใช้ในเหตุฉุกเฉิน สร้างความมั่นคงในชีวิต เพื่อใช้จ่ายยามเกษียณอายุ เพื่อการศึกษา และเพื่อซื้อที่อยู่อาศัย โดยหวังผลตอบแทนในรูปดอกเบี้ยเงินปันผล และกำไรจากส่วนต่างราคาซื้อขาย

3. ประโยชน์ระดับประเทศ : เป็นปัจจัยสำคัญต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นรากฐาน และเป็นปัจจัยสำคัญ ในการกำหนดการลงทุนพัฒนาเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นการช่วยสนับสนุนในการลงทุน การผลิตของประเทศ การจ้างงาน และสร้างเสริมความมีเสถียรภาพ ทางเศรษฐกิจ และลดผลกระทบจากความผันผวน ทางเศรษฐกิจ และเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงในชีวิตระยะยาว

บรรณานุกรม

ปรารถนา เหล่าคนดี. “การศึกษาพฤติกรรมการออมของคนวัยทำงาน กรณีศึกษา : พนักงานบริษัทฟู้ดโปรเจ็ค (สยาม) จำกัด และพนักงานบริษัทหลักทรัพย์จัดการกองทุนรวมบัวหลวง จำกัด”, **วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต.** การค้นคว้าอิสระ : เศรษฐศาสตร์ธุรกิจ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **วิสัยธรรม เพื่อเบิกนำวิสัยทัศน์.** กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, 2548.

พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต), **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2531.

[10] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **วิสัยธรรม เพื่อเบิกนำวิสัยทัศน์,** (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, 2548), หน้า 50-52.

วิรุณสิริ ใจมา. พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ, **วารสารวิทยาการจัดการ**. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. ปีที่ 4 ฉบับที่ 2. (กรกฎาคม - ธันวาคม. 2552) : 169.

วิไลลักษณ์ ไทยอุตส่าห์ และคณะ. “การเร่งการออมของครัวเรือนในประเทศไทย”, **วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2530.

สกลภัส ปลูกจิตรสม. “อุปนิสัยการออม แรงจูงใจ และกลุ่มอ้างอิงที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวและการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยในเขตกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2559.

สุจิตรา บัวใบ. “การวิเคราะห์พฤติกรรมการออมของครัวเรือนในเขตเมืองและเขตชนบท ของประเทศไทย”, **วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

สุชาดา สะวะพรม. “การให้คุณค่า และลักษณะการออมเงินของผู้สูงอายุที่มาใช้บริการธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) สาขาอาคารซิลลิคเฮ้าส์. **วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตร มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2558.

สุภาวดี เจริญทรัพย์. **การบัญชีธุรกิจ.** พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : ฟิสิกส์เซ็นเตอร์, 2527.

อภิชัย พันธเสน, **พุทธเศรษฐศาสตร์,** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2547.

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักภาวนา 4

Human Resource Development According to The Principle of Prayer 4

พระครูสมุห์อุทัย อุทยเมธี
สุรเชษฐ์ คำใจ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

หลักธรรมสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระพุทธศาสนาอีกหลักธรรมหนึ่งที่สามารถพัฒนามนุษย์ได้ครบทั้งกาย วาจา และใจ เพราะว่าการพัฒนามนุษย์ในทางพระพุทธศาสนานั้น โดยเฉพาะสังคมในยุคปัจจุบันให้ได้รับการพัฒนาการเรียนรู้ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตาม หลักภาวนา 4 ในการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านต่าง ๆ ในการพัฒนาตนทั้ง 4 ด้านประกอบด้วย 1) กายภาวนา การพัฒนาอบรมเพิ่มทักษะทางร่างกายให้สามารถติดต่อสื่อสารให้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) ศีลภาวนา พัฒนาทักษะด้านความประพฤติให้ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์ 3) จิตภาวนา การฝึกอบรมจิตใจให้มีความเข้มเข้มสดชื่นผ่องใสปฏิบัติงานได้อย่างริเริ่มสร้างสรรค์ และ 4) ปัญญาภาวนา พัฒนาปัญญาให้คิดอย่างมีวิจารณญาณแก้ปัญหาได้อย่างมีเหตุผล เพราะชีวิตมนุษย์นั้นที่มีจุดหมายของชีวิต คือ ความสุข ความอิสรภาพ ความดีงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล อีกทั้งเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นในส่วนของจิตใจหรือพฤติกรรมเป็นหลักใหญ่ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ใช้ในการพัฒนามนุษย์ด้านพื้นฐานในสมัยพุทธกาล

คำสำคัญ : การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, ภาวนา 4

Abstract

Important principles in human resource development of Buddhism has the potential for human development in the whole body, speech and mind. Human development in Buddhism especially in modern society by using the principles of Buddhism according to the principles of prayer 4 is the development of learning to meet the needs in self development all 4 sides which are : 1) Prayer (Kay-phawana) : To increase physical skills to communicate effectively. 2) Virtue (Sil-phawana) : This is behavior development to work creatively with others. 3) Mind (Jit-phawana) : To train the mind to be strong fresh and able to work with creativity. 4) Wisdom (Panya-phawana) : To develop to have critical thinking and solve problems by using cause and effect.

The purpose of human life is happiness freedom and goodness of life which is individual. It is primarily the development of the mental and behavioral parts. All of which are the principles that the Lord Buddha used in the basic human development in the Buddhist era.

Keywords: Human resource development, the principles of prayer 4.

บทนำ

ปัญหาของสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคตามสมัย ซึ่งดูจากสาเหตุหลายปัจจัยทั้งในเรื่องของเศรษฐกิจ ความเจริญทางเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดผลดีมากมายแต่ในขณะเดียวกันผลกระทบในทางลบในการที่จะพัฒนาคุณภาพวิถีชีวิตให้ยั่งยืนได้แก่ ความเห็นแก่ตัว ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาความมั่นคงและความปลอดภัยของคนและสังคม ปัญหาการขาดแคลนปัจจัย 4 และอื่นๆที่เป็นปัญหาสังคมที่ต้องแก้ไข สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ท าให้เกิดปัญหาต่อมนุษย์ ปัญหาสังคมไทยมีอยู่มากมาย ปัญหาความเสื่อมโทรมทางจิตใจและศีลธรรม เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นกับคนในสังคม พฤติกรรมของความเสื่อม ความประพฤติปฏิบัติที่จัดว่าเป็นกรรมชั่ว มีอยู่ 3 ทางคือ ทางกายทางวาจา ทางใจ กับการเกี่ยวข้องกับอบายมุข พฤติกรรมของความเสื่อม ความประพฤติปฏิบัติที่จัดว่าเป็นกรรมชั่ว มีอยู่ 3 ทางคือ ทางกายทางวาจา และทางใจ กับการเกี่ยวข้องกับอบายมุข ความเสื่อมทางกาย เสื่อมทางวาจา คือ เจตนาพูดเท็จ เจตนาพูดส่อเสียด ท าให้คนแตกแยกกัน เจตนาพูดคำหยาบ และเจตนาพูดเพ้อเจ้อ นินทาความเสื่อมทางใจ เป็นการกระท าผิดที่ทุจริตทางใจ คือการเพ่งเล็งอยากได้ของของผู้อื่นมาเป็นของตนหรือมักได้ในทางที่ไม่ชอบ คิดพยาบาทจองเวร และมีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องโลกและความเป็นไปของชีวิต

การพัฒนาของมนุษย์ ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเถรวาทได้มีหลักการและวิธีการมากมายเพื่อให้มนุษย์ทุกคนน าหลักธรรมนั้นมาประพฤติปฏิบัติ ตามสภาพชีวิตของบุคคลนั้นที่จะพึงกระทำหรือสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของตนได้ โดยมีหลักการพัฒนา ในที่นี้มุ่งเจาะจงเอาการพัฒนาตัวในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ภาวนา 4 อันได้แก่ 1) กายภาวนา หรือ การพัฒนากาย คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือทางวัตถุ2) ศีลภาวนาหรือ การพัฒนาศีล คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือมนุษย์ที่ตั้งอยู่ในกฎระเบียบ 3) จิตภาวนา หรือ การพัฒนาจิต คือ การมีจิตที่สมบูรณด้วยคุณธรรม ความดีงามสมบูรณ์ 4) ปัญญาภาวนา หรือ การพัฒนาทางปัญญา คือ การเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจอยู่อย่างเป็นนายความคิด[1]

การแก้ปัญหาคือการฝึกอบรม ให้รู้จักควบคุมตนในเรื่องกาย พัฒนาศีลขั้นพื้นฐานพัฒนาจิตใจดี การพัฒนาปัญญาต่อไป เมื่อพัฒนาปัญญาดีแล้ว ก็ทำให้จิตใจเป็นอิสระ เพราะรู้ว่าจะท าจะปฏิบัติต่ออะไร

[1] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: ดวงแก้ว ,2544), หน้า 371.

อย่างไร แก้ไขข้อติดขัดขจัดปัญหา หายอึดอัดหลุดโล่งไปได้ ตลอดจนรู้เท่าทันชีวิตและโลกตามเป็นจริง รู้เท่าทันเหตุปัจจัย มีอะไรเกิดขึ้นก็รู้จักมองตามเหตุปัจจัย[2]

เป้าหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้กลายเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อความอยู่รอด และความมีประสิทธิผลขององค์การ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่มีคุณค่าต่อความสำเร็จขององค์การในยุคของการแข่งขัน จำเป็นที่องค์การจะต้องมีนโยบาย และแผนการที่ให้ความสำคัญในด้านการพัฒนาและการฝึกอบรม จึงทำให้เกิดแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ปัจจัยนำเข้าซึ่งได้แก่ คน เงิน และวิทยากร กระบวนการแปรสภาพ ซึ่งได้แก่ การศึกษา ฝึกอบรม พัฒนา และปัจจัยนำออกซึ่งได้แก่ คนที่มีคุณภาพ ความสำเร็จในการพัฒนามนุษย์ถือได้ว่าสามารถเปลี่ยนแปลงค่านิยม ทัศนคติ ความต้องการ และพฤติกรรมของมนุษย์จากเดิมมาสู่ภาวะใหม่ เป็นการกระตุ้นให้เกิดความต้องการโครงการใหม่ๆ ดังจะเห็นได้ว่าในองค์การต่าง ๆ เมื่อทรัพยากรมนุษย์ในองค์การได้รับการพัฒนาสูงขึ้น มีความรู้ความชำนาญมากขึ้น ก็มักที่จะเกิดความต้องการโครงการใหม่ๆ ทางการบริหารซึ่งจะเรียกร้องให้ฝ่ายบริหารหรือฝ่ายจัดการดำเนินการให้มีขึ้น เช่น ในระยะหลังองค์การเกือบทุกแห่งถูกเรียกร้องให้มีการจัดระบบเกี่ยวกับความมั่งคงปลอดภัยในการทำงาน ระบบการประกันชีวิตและสุขภาพ เป็นต้น และในระดับชาติก็เช่นเดียวกัน การที่ทรัพยากรมนุษย์ของชาติได้รับการพัฒนามีคุณภาพดีขึ้น ก็ย่อมจะมีความต้องการโครงการใหม่ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องการได้รับบริการจากภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังจะเห็นได้ว่าภารกิจต่าง ๆ ของหน่วยงานภาครัฐเพิ่มมากขึ้น เมื่อระดับของการพัฒนาประเทศสูงขึ้น เป็นต้น[3]

หลักการทั่วไปของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า เป็นภารกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งที่องค์การทุกองค์การต้องการปฏิบัติมากบ้างน้อยบ้าง ตามนโยบายของแต่ละองค์การ ในเรื่องนี้มีแนวคิดที่แตกต่างกัน 2 แนวคิด คือ 1) แนวคิดแบบดั้งเดิม เป็นแนวคิดที่เชื่อว่า การพัฒนาบุคลากรเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นสำหรับองค์การและมิใช่เป็นหน้าที่ที่องค์การจะต้องจัดให้มีการพัฒนาบุคลากรของตนแต่อย่างใด องค์การมีหน้าที่เฉพาะแต่เพียงบังคับบัญชาควบคุมให้พนักงานแต่ละคนปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่ง หรือตามที่ได้รับมอบหมาย ถ้าหากบุคลากรจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์การคุ้มกับเวลาและค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไปในทางตรงกันข้ามแนวคิดนี้เชื่อว่า หากองค์การได้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถตั้งแต่แรกเข้ามาอยู่กับองค์การ บุคคลนั้นยิ่งสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ทุกอย่างตลอดไป ดังนั้น องค์การที่มีพื้นฐานความเชื่อเช่นนี้ จึงมุ่งเน้นที่การสรรหาและคัดเลือกบุคลากร เพื่อให้ได้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถสูงสุดมากกว่าที่จะดาเนินการพัฒนาบุคลากรของตน 2) แนวคิดแบบสมัยใหม่

[2] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **รุ่งอรุณของการศึกษา เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน**, (มูลนิธิพุทธธรรม: กรุงเทพมหานคร, 2545), หน้า 28.

[3] เติมศักดิ์ ทองอินทร์, **เอกสารประกอบสอน : การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**, (ภาควิชารัฐศาสตร์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) 2547, หน้า 2.

เป็นแนวคิดที่เชื่อว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็นที่องค์การทุกองค์การต้องกระทำอย่างสม่ำเสมอ ถึงแม้ว่าจะเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ แต่องค์การจะได้รับประโยชน์มากกว่า โดยมีเหตุผลสนับสนุนความเชื่อนี้ 2 ประการ คือ ถึงแม้ว่าองค์การจะมีระบบการสรรหาคัดเลือกบุคลากรที่ดีพอได้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถเพียงใดก็ตาม แต่ก็มิได้เป็นหลักประกันได้ว่าบุคคลนั้นจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งอื่น ย่อมมีความจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาเป็นอย่างดีเสียก่อน และในปัจจุบันได้มีการคิดค้นและการนาเอาวิทยาการบริหารสมัยใหม่มาใช้ในการบริหารงานด้านต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย จึงเป็นความจำเป็นที่บุคคลทุกคนจะต้องปรับปรุงตนเองให้มีความรู้ทันสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในองค์การที่ต้องดำเนินการแข่งขันกับผู้อื่น ย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาบุคลากรของตนให้มีความรู้ความสามารถที่สูงขึ้นอยู่เสมอ[4]

การกำหนดจุดมุ่งหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยกำหนดจากปัญหาและความต้องการในการพัฒนาบุคลากร ความมุ่งหมายพิจารณาได้ 2 ประการ คือ

1. ความมุ่งหมายขององค์การ เป็นความมุ่งหมายในแง่ส่วนรวม ได้แก่ 1) เพื่อสร้างความสนใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการ พนักงานและเจ้าหน้าที่ 2) เพื่อสอนแนะวิธีการปฏิบัติงานที่ดีที่สุด 3) เพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานให้ได้ผลสูงสุด 4) เพื่อลดความสิ้นเปลือง และป้องกันอุบัติเหตุในการปฏิบัติงาน 5) เพื่อจัดวางมาตรฐานในการปฏิบัติงาน 6) เพื่อพัฒนาฝีมือในการปฏิบัติงานของบุคคล 7) เพื่อพัฒนาการบริหารโดยเฉพาะการบริหารด้านบุคคลให้มีความพึงพอใจทุกฝ่าย 8) เพื่อฝึกฝนบุคคลไว้เพื่อความก้าวหน้าของงานและการขยายองค์การ 9) เพื่อสนองบริการอันมีประสิทธิภาพแก่สาธารณะ

2. ความมุ่งหมายส่วนบุคคล หมายถึง ความมุ่งหมายของข้าราชการ พนักงานที่ปฏิบัติงานอยู่ในองค์การ ความมุ่งหมายส่วนบุคคล ได้แก่ 1) เพื่อความก้าวหน้าในการเลื่อนขั้นตำแหน่ง 2) เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพในการปฏิบัติงาน 2) เพื่อพัฒนาฝีมือในการปฏิบัติงานโดยการทดลองปฏิบัติ 4) เพื่อฝึกฝนการตัดสินใจ 5) เพื่อเรียนรู้งาน ลดอัตราเสี่ยงในการปฏิบัติงาน 6) เพื่อปรับปรุงสภาพการปฏิบัติงานให้ดีขึ้น 7) เพื่อส่งเสริมและสร้างขวัญในการปฏิบัติงาน 8) เพื่อเข้าใจนโยบายและความมุ่งหมายขององค์การที่ปฏิบัติงานอยู่ให้ดีขึ้น 9) เพื่อให้มีความพอใจในการปฏิบัติงาน[5]

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีจุดมุ่งหมายหรือเป้าประสงค์เพื่อการพัฒนาให้ด้านต่าง ๆ ที่มีประสิทธิภาพได้มาตรฐานเกิดความพึงพอใจร่วมกันกับทรัพยากรมนุษย์ทุกระดับ โดยสามารถอธิบายได้ ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายในแง่การสร้างประสิทธิภาพและศักยภาพในการทำงาน เมื่อองค์กรส่วนใหญ่มีความมุ่งหมาย ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เช่น ได้แก่การอยู่รอดด้วยผลกำไรที่เพียงพอ การมีขีดความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืน และการมีความชอบธรรมทางสังคม ความมุ่งหมายเหล่านี้ย่อมส่งผลต่อเป้าประสงค์ของการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งอาจจะสามารถแปลงความมุ่งหมายใหญ่ระดับองค์กรมาสู่ความมุ่งหมายย่อยระดับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งจะสามารถช่วยให้เราเห็นภาพความมุ่ง

[4] เรื่องเดียวกัน หน้า 18.

[5] พยอม วงศ์สารศรี, **การบริหารงานบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร : คณะวิชาวิทยาการจัดการวิทยาลัยครูสวนดุสิตหน้า, 2531), หน้า 173 .

หมายของการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ได้ ดังนี้ 1) ในแง่ของการที่จะต้องสร้างความมั่นใจว่าองค์กรจะสามารถอยู่รอดได้พร้อมไปกับความสมารถที่จะมีกำไรในการประกอบกิจการงานใด ๆ ได้อย่างเพียงพอ (Goal Of Securing Viability With Adequate Profitability) นั้น การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ ก็คงจะต้องกำหนดความมุ่งหมายในแง่ของการสร้าง “ผลิตภาพด้านแรงงาน” (Labor Productivity) ให้เกิดขึ้นภายในองค์กรนั้น ย่อมหมายถึงว่า การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์จะต้องทำให้องค์กรเกิดความคุ้มค่าในการลงทุน (Cost-Effectiveness) ที่เกี่ยวกับทรัพยากรบุคคลในองค์กร 2) ในแง่ของการที่องค์กรประสงค์ที่จะมีความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืน การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ก็คงจะต้องกำหนดความมุ่งหมายในแง่ของการที่จะทำให้องค์กรพร้อมกับการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการทำให้องค์กรมีความยืดหยุ่นพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงและการแข่งขันอย่างยั่งยืนจึงเป็นเป้าประสงค์ที่สำคัญอีกประการของงานด้านการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ 3) ในแง่ของการที่องค์กรประสงค์ที่จะมีความชอบธรรมทางสังคม ก็ถือเป็นภาระหน้าที่สำคัญของการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่จะต้องมีเป้าหมายที่มุ่งเน้นการสร้างความรู้สึกให้องค์กรให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรับผิดชอบต่อบุคลากรภายในองค์กร และผลกระทบจากการบริหารทรัพยากรมนุษย์ของหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะไปมีผลต่อสังคมภายนอก ซึ่งต่อมาได้ขยายนิยามความรับผิดชอบออกไปสู่ความรับผิดชอบต่อสังคม สิ่งแวดล้อม และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มต่างๆ[6]

2. จุดมุ่งหมายในแง่การสร้างคุณธรรมจริยธรรมในองค์กร ทรัพยากรมนุษย์ที่ผ่านหลักสูตรการฝึกอบรมเกิดศักยภาพในการทำงานแก่องค์กรสูงสุด และประโยชน์ร่วมกันทั้งทางการทำงานและความสุขในการอยู่ร่วมกันซึ่งจะช่วยปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กร วิธีการทำงานหรือนิสัยการทำงานโดยมุ่งเน้นการสร้างความพึงพอใจให้แก่ลูกค้า การทำงานเป็นทีม การมีระเบียบวินัยและการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการชี้แจง “วิสัยทัศน์” และการเน้นหนักให้มีการยึดมั่นใน “คุณค่า” หรือ “ค่านิยม” ขององค์กรอย่างต่อเนื่อง

เห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายการฝึกอบรมและพัฒนา คือ แสดงถึงผลของความต้องการ ควรบอกถึงพฤติกรรมที่ปรารถนา สภาพการณ์ของสิ่งที่เกิดขึ้น และบอกถึงมาตรฐานที่พนักงานแต่ละคนปฏิบัติ สามารถวัดได้ การบอกถึงจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนจะช่วยให้สามารถเลือกวิธีการและวัสดุอุปกรณ์ตลอดจนเลือกแนวทางการประเมินผลได้ตรงกับโปรแกรมการฝึกอบรมและพัฒนา

ความหมายของการพัฒนา

คำว่า พัฒนา มีรากศัพท์ มาจากภาษาบาลีว่า วฑฺฒน[7] หมายถึง เจริญ รุ่งเรือง งอกงาม เจริญขึ้น

---

[6] พระศักดิ์ดา วิสุทฺธิญาโณ (มรดา), “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 55.

[7] จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2548), หน้า 117.

เติบโต ก้าวหน้า แก่ เฒ่า[8] ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 อธิบายความหมายคาว่า พัฒนา ไว้ว่า การทาให้เจริญ[9]ตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา การพัฒนาจึงตรงกับคาว่า ภาวนา[10] หมายถึง คุณชาติเป็นเครื่องยังกุศลให้เกิด คุณชาติเป็นเครื่องยังกุศลให้เจริญ ความมี สารวมใจตั้งความปรารถนา การทาให้มีขึ้น ให้เป็นขึ้น ให้เจริญขึ้น การอบรมให้เจริญขึ้น[11] โดยพระพุทธศาสนาแสดงหลักการภาวนาหรือการพัฒนาไว้ว่า จะต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กัน 4 ทาง คือ กาย ศีล จิต และปัญญา ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ได้อธิบายรายละเอียดของภาวนา 4[12] ไว้ดังนี้

1) กายภาวนา การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรมกาย คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือทางวัตถุ ซึ่งมีคำอธิบายไว้หลายอย่าง ได้แก่ อินทรียสังวร แปลว่าสำรวมอินทรีย์ 6 แต่บางแห่งแสดงไว้เพียง 5 คือ ยกเว้นใจ ให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ รวมทั้งการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกาย นอกจากนี้บางครั้ง กายภาวนา หมายถึง กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับทางกาย ได้แก่ การบริโภค การใช้สอยต่างๆ ซึ่งเป็นหลักสำคัญในทางพระพุทธศาสนา คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค

2) สีลภาวนา การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือ เพื่อนมนุษย์ ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย มีความสุจริตกาย วาจา ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน ซึ่งมองได้สองด้าน คือ ด้านภายในตัวเอง กับด้านภายนอก โดยที่ด้านภายใน คือ การฝึกกายวาจาให้เดินเข้าสู่ทางที่ถูกต้องปราศจากโทษ เพื่อให้เป็นพื้นฐานในการฝึกอบรมจิตต่อไป สำหรับด้านภายนอก คือ การมองในแง่ประโยชน์ของสังคม ได้แก่ การไม่เบียดเบียนกันเป็นอย่างน้อย ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ต่อจากนั้นเป็นศีลที่เกื้อกูลยิ่งขึ้น คือ การช่วยเหลือทางสังคม

3) จิตตภาวนา การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ คือ การทำจิตใจให้เจริญงอกงามขึ้นในคุณธรรม ความดีงาม ความเข้มแข็งมั่นคง และความเบิกบานผ่องใสสงบสุข มีคุณภาพจิตดี มีสมรรถภาพจิตดี มีสุขภาพจิตดี เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

---

[8] ประยุทธ์ หลงสมบรูณ์, **พจนานุกรม ม**คธ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสารจากัด , 2546), หน้า 627.

[9] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนามมีบุ๊ค จากัด, 2546), หน้า 779.

[10] จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**, หน้า 117.

[11] ประยุทธ์ หลงสมบรูณ์, **พจนานุกรม มคธ-ไทย**, หน้า 541.

[12] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,** พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร : สานักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, 2550), หน้า 70,

4) ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา คือ การเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจ และการหยั่งรู้ความจริง ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง คือ เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามสภาวะหรือตามที่มันเป็น สิ่งทั้งหลายเป็นอย่างไร ก็รู้ตามที่มันเป็นอย่างนั้นแค่นั้น เกิดยถาภูตญาณทัส-สนะ รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

พุทธทาสภิกขุ [13]อธิบายว่า คำว่า “พัฒนา” หรือ วัฒนา ในภาษาบาลี แปลว่า รก คือรกอย่างหนาแน่น เช่น ผมบนศีรษะรก เรียกว่าพัฒนา หรือวัฒนา หรือวัฒนะ เป็นความเจริญเหมือนกัน และถ้าใครมีความประพฤติไม่มีประโยชน์ ก็เรียกว่าคนทำโลกให้รก ใช้คำเดียวกับคำว่าวัฒนะ จึงมีคำห้ามไว้ว่า น สิยา โลกวฑฺฒโน อย่าเป็นคนรกโลก โลกวฑฺฒโน แปลว่าคนทำโลกให้รก ดังนั้นถ้าจะให้รกไปด้วยคนดี ของดี ก็ต้องพัฒนาทางจิต ซึ่งเป็นผู้นำของกาย

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ตวณฺโณ) [14]อธิบายว่า คำว่า พัฒนา หมายถึง การทำให้เจริญขึ้น ทำให้รุ่งเรืองขึ้น ใช้ได้ทั้งการพัฒนาวัตถุและการพัฒนาจิตใจ เช่น การพัฒนาชนบทการพัฒนาประเทศ การพัฒนาสติปัญญา และการพัฒนาจิต เป็นต้น แต่ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่แท้จริงที่ใช้ในการพัฒนาจิตนั้น ท่านใช้คำว่า ภาวนา หมายถึง การทำให้มี การทำให้เกิดขึ้น ทำให้เจริญ การอบรมการบำเพ็ญ เช่น คำว่า สมาธิภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือบำเพ็ญสมาธิ และคำว่า วิปัสสนาภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือการบำเพ็ญวิปัสสนา

พระไพศาล วิสาโล[15]อธิบายว่า การพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรม จะต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและธรรมชาติ อันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดี โดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์ พร้อมกันนั้น การพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐาน อำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรม เมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความยุติธรรม

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์[16] อธิบายว่า ตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา การพัฒนาตรงกับคาว่า “ภาวนา” ซึ่งหมายถึง การทำให้เจริญงอกงาม (ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Development) หากพิจารณาจากรากศัพท์ คำว่า พัฒนา มาจากภาษาบาลีว่า วัฒนะ หรือ วัฒนา คำนี้หมายถึงความเจริญก้าวหน้า หรือภาวะยืนยาวนาน เช่น คาว่า อายุวัฒนะ หมายถึง ทำให้อายุยืนนาน อันหมายรวมถึง ความเป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรงดี ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน และนอกจากนี้ คำว่า วัฒนะ หมายถึงรกรุงรัง ไม่มีระเบียบเลยก็ได้ เช่น

---

[13] พุทธทาสภิกขุ, **การเมืองคือธรรมะ**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, 2531), หน้า 199-200.

[14] พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ตวณฺโณ), **การพัฒนาจิต**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 2

[15] พระไพศาล วิสาโล, **พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2533), หน้า 18-19.

[16] จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**,พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: สานักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2548). หน้า 117-118.

คำว่า โลกวฑฺโฒ หมายถึง เป็นคนรกโลก เป็นสิ่งเป็นคนที่โลกไม่ต้องการ อย่างไรก็ตาม คำว่า การพัฒนา ในที่นี้เป็นคำที่กำหนดให้มีคุณค่า และตามหลักการของพระพุทธศาสนา การพัฒนาจะต้องดำเนินไปพร้อมๆ กัน 4 ทาง คือ การพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาศีลธรรมและ การพัฒนาสังคม การพัฒนาทางด้านจิตใจ และการพัฒนาทางด้านปัญญา นอกจากนี้พระพุทธศาสนาพิจารณาว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการพยายามที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง รักษา สิ่งที่ดีให้คงอยู่ ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงฟื้นฟู และปรับปรุงทั้งตนเอง และสังคมรอบข้างให้ดีขึ้นและมีความหมายมากยิ่งขึ้น แต่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในกระบวนการพัฒนาขึ้นอยู่กับบุคคลเป็นส่วนสำคัญ

จากข้อมูลที่นำเสนอไปข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การพัฒนา เป็นการเรียนรู้ ฝึกหัด พัฒนาตนให้เต็มศักยภาพของมนุษย์ เพราะการมีศักยภาพที่ดีจะทำให้ชีวิตดีงาม ทำให้โลกรื่นรมย์ และทำให้สังคมให้มีแต่สันติสุข โดยมนุษย์สามารถพัฒนาให้รู้ ให้เข้าใจ ให้ทำได้ ให้ทำเป็น ทำให้งดงามและทำให้เป็นประโยชน์พร้อมๆ กัน 4 ทาง คือ การพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาศีลธรรมและหรือการพัฒนาสังคม การพัฒนาทางด้านจิตใจ และการพัฒนาทางด้านปัญญา ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงฟื้นฟู และปรับปรุงทั้งตนเอง และสังคมรอบข้างให้ดีขึ้นและมีความหมายมากยิ่งขึ้น การพัฒนามนุษย์ จึงเป็นการมองคนในฐานะเป็นมนุษย์ คือ มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของเขาเอง โดยชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมายของชีวิตคือความสุข อิสรภาพ ความดีงามของชีวิต

ความหมายของมนุษย์

ความหมายของ “มนุษย์” หมายถึงจิตดวงแรกที่ปรากฏขึ้นในครรภ์มารดาจนถึงตาย หมายความว่าตั้งแต่จิตถือปฏิสนธิในครรภ์มารดาจนเติบโตคลอดออกมาเป็นทารก เติบโตเป็นเด็ก เป็นผู้ใหญ่ และ แก่ ตาย ไปจากโลกนี้ คือมนุษย์[17]

คำว่า มนุษย์ มาจาก ศัพท์ภาษาสันสกฤต 2 ศัพท์ คือ มน + อุษย ในคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกาสูจิ[18] แสดงไว้ 2 นัย คือ

1) มนุษย์ หมายถึง ผู้มีจิตใจสูง (มโน อุสฺสนมสฺสาติ มนุสฺโส)

2) ผู้รู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์ (หิตาหิต มนติ ชานาตีติ มนุสฺโส)

คำว่า “มนุษย์” แปลว่า ผู้มีใจสูง หมายถึง ผู้ที่มีใจสูงด้วยคุณธรรม ในทางพระพุทธศาสนาได้แสดงไว้ว่า คุณธรรมที่จะทำให้เกิดมาเป็นมนุษย์และเป็นมนุษย์ที่แท้จริงได้ ก็เพราะศีล 5 และ ธรรม 5 กล่าวคือ การจะมาเกิดเป็นมนุษย์ได้ ก็เพราะศีลและธรรมนำมาให้เกิด ตรงกันข้าม หากใครมีศีล 5 ธรรม 5 ไม่ครบ ก็จะขาดความเป็นมนุษย์โดยลำดับ ยิ่งเหลือความเป็นมนุษย์ลดน้อยลงทุกที เป็นได้แค่คน ไม่ถึงขั้นเป็นมนุษย์

---

[18] พระมหาสมปอง มุทิโต, **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง จากัด, 2547), หน้า 306.

ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวถึงความเป็นมนุษย์ไว้ว่า เป็นมนุษย์เป็นได้เพราะใจสูง เหมือนหนึ่งยูงมีดีที่แวว ขน หากใจต่ำเป็นได้แค่เพียงคน ย่อมเสียทีที่ตนได้เกิดมา[19]

คำว่า มนุษย์ มีการเรียกใช้ หลายคำ เช่น ในภาษาบาลี เรียกว่า ชน หมายถึง คน, บุคคล หรือ คำว่า อิตฺถี หมายถึง มนุษย์เพศหญิง และ คำว่า ปุริส หมายถึง มนุษย์เพศชาย[20] คำว่า ปุคคล แปลว่า บุคคล, สัตว์ (สิ่งมีชีวิต)[21] คำว่า บุคคล ปัจจุบันได้นำมาใช้ในภาษาไทย ใช้เรียกมนุษย์ ซึ่งมีความหมายเดียวกัน

สรุปความได้ว่า มนุษย์ ตามทัศนะพุทธศาสตร์ ดังนี้ มนุษย์ คือ ผู้ที่มีจิตใจสูง มนุษย์ คือ ผู้รู้จักเหตุและผล มนุษย์ คือ ผู้เป็นเหล่ากอแห่งมนู มนุษย์ คือ ผู้สั่งสมความรู้และความคิดแบบไร้ขอบเขตจำกัด มนุษย์ คือ ผู้รู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์และมิใช่ประโยชน์[22] ทัศนะที่อธิบายมนุษย์ได้ชัดเจนที่สุด คือ สิ่งที่ควรทำในความดี ในสิ่งที่มีประโยชน์ เพื่อเป้าหมายสูงสุด คือ ความสุข ความสงบ ความสำเร็จของชีวิต ที่ประกอบด้วยศีลธรรม เมื่อมีศีลธรรมอยู่ในชีวิต ย่อมได้ชื่อว่าเป็นชีวิตที่ดี มีความรอบรู้ รู้จักคุณค่าต่าง ๆ ว่าอะไรถูก อะไรผิด และสามารถปฏิบัติธรรม จนพ้นจากความทุกข์ก้าวสู่พระนิพพานได้

หลักภาวนา 4

หลักภาวนา 4 เป็นกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เน้นการพัฒนาทั้งทางด้านจิตใจ ด้านพฤติกรรม และด้านสติปัญญาของตัวทรัพยากรมนุษย์เพื่อเป็นการพัฒนาให้สามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆทั้งของตนเองและองค์กรให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาและให้ความหมายขยายความเกี่ยวกับหลักพุทธภาวนา 4 ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) [23] ได้กล่าวถึงกระบวนการเกี่ยวกับหลักภาวนา 4 (การเจริญ ,การทำให้เป็นให้มีขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา : cultivation; training; development) ว่า

1) กายภาวนา เป็นการพัฒนา ฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ ซึ่งเป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ : physical development

2) สีลภาวนา เป็นการพัฒนาความประพฤติ, ฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน : moral development

---

[19] ฟื้น ดอกบัว, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โสภณการพิมพ์, 2543), หน้า 32.

[20] พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **ศัพท์วิเคราะห์**, หน้า 510.

[21] เรื่องเดียวกัน, หน้า 260

[22] พระมหาสนอง ปจฺโจปการี (จำนิล), **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 4.

[23] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต),อ้างใน อนุกูล บุญรักษา,การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักภาวนา 4 ของกองบัญชาการมณฑลทหารบกที่ 31, **พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: หาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2554).

3) จิตภาวนา เป็นการพัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น : cultivation of the heart; emotional development และ

4) ปัญญาภาวนา เป็นการพัฒนาปัญญา, ฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

พระสมศักดิ์ สนฺตวาโจ (สนธิกุล) [24] ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธตามแนวของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ผลการศึกษาว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทแบ่งออก 4 ด้าน ได้ 1) การพัฒนาทางความประพฤติ คือ ทางกายและวาจาให้มีศีล 2) การพัฒนาด้านอินทรีย์ 6 คือ ให้รู้จักสำรวมอินทรีย์ของตนอย่างมีสติกำกับ 3) การพัฒนาจิตใจให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคงสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ 4) การพัฒนาด้านปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติตนต่อสรรพสิ่งทั้งปวง

พระพุทธินันทน์ บุญเรือง[25] ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบบยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากมายที่สามารถนำมาปรับใช้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในปัจจุบันได้ เช่น หลักทิฏฐธัมมิกัตสังวัตตนิกธรรม สัมปรายิกัตถสังวัตตนิกธรรม อิทธิบาท มรรค สังโยชน์ หรือรวมเรียกว่า ไตรสิกขา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นเป็นการพัฒนาคน หลักธรรมเหล่านี้สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้เหมาะสมและเกิดประสิทธิผลซึ่งมีเป้าหมายในการพัฒนาหลัก ๆ อยู่เพียง 4 อย่างคือ การพัฒนากาย การพัฒนาศีล การพัฒนาจิต และการพัฒนาปัญญา

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักพุทธภานา 4 ของพระพุทธศาสนานั้น จะเห็นได้ว่าเป็นหลักการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ให้ครบวงจรทั้งสี่ด้าน คือ 1) ทางด้านกาย เป็นกระบวนการฝึกอบรมพัฒนาทักษะทางร่างกายของทรัพยากรมนุษย์ ให้สามารถเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งเร้าต่างๆ ที่เข้ามากระทบจากภายนอกกายและสามารถใช้ทักษะในการติดต่อสื่อสารต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตัวเองและองค์กร 2) ทางด้านสีล เป็นกระบวนการบริหารควบคุมความประพฤติของทรัพยากรมนุษย์ให้อยู่ในระเบียบวินัยไม่ก่อความเดือดร้อยเสียหาย และสามารถปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข 3) ทางด้านจิต เป็นพัฒนาทางด้านจิตใจของตัวทรัพยากรมนุษย์ ให้มีคุณธรรม เข้มแข็ง และมีสมาธิในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งของตัวเองและขององค์กรให้มีประสิทธิภาพและสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ และ 4) ด้าน

---

[24] พระสมศักดิ์ สนฺตวาโจ อ้างใน อนุกูล บุญรักษา, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักภาวนา 4 ของกองบัญชาการมณฑลทหารบกที่ 31, **พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: หาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2554).

[25] พระพุทธินันทน์ บุญเรือง อ้างใน อนุกูล บุญรักษา, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักภาวนา 4 ของกองบัญชาการมณฑลทหารบกที่ 31, **พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: หาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554).

ปัญญา เป็นหลักการจัดการองค์ความรู้ของทรัพยากรมนุษย์ให้รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก และสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมีวิจารณญาณ

บทสรุป

หลักภาวนา 4 เป็นแนวทางในการในการพัฒนามนุษย์ เป็นหลักปฏิบัติที่นำไปสู่ความเจริญทั้งด้านร่างกายและจิตใจของมนุษย์ทางของพระพุทธศาสนา สภาพปัญหาของสังคมปัจจุบัน คือปัญหาความเสื่อมโทรมทางจิตใจ ศีลธรรม และทางกายทางวาจา และทางใจ กับการเกี่ยวข้องกับอบายมุข จึงได้มีการนำหลักภาวนา 4 มาใช้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา คือ การพัฒนากายตามหลักอินทรีย์สังวร คือ ทำให้มองทุกสิ่งอย่างได้ตามความเป็นจริง ไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตนรวมทั้งสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การพัฒนามนุษย์ด้านศีลตามหลักสุจริต คือ ความประพฤติชอบด้วยกาย วาจาและใจ การพัฒนามนุษย์ด้านจิตตภาวนานี้ มีแนวทางการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนา คือพิจารณาความนึกคิดของตน พิจารณาอารมณ์ที่เข้ามาทางอายตนะ และพิจารณาทั้งความนึกคิดและอารมณ์ที่เข้ามาทางอายตนะ การพัฒนามนุษย์ด้านปัญญาภาวนาตามหลักโยนิโสมนสิการคือ การทำในใจโดยแยบคาย สาเหตุมาจากเสื่อมโทรมทางจิตใจ ศีลธรรม และทางกายต่างๆ สิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการพัฒนา ดังนั้น หลักภาวนา 4 ที่กล่าวมาแล้วนี้จึงเป็นแนวทางที่มีส่วนช่วยในการพัฒนามนุษย์ให้ถึงพร้อมด้วยความเจริญมากขึ้น

ดังนั้นการพัฒนาทัพยากรมนุษย์ ตามหลักพุทธภาวนา 4 นั้นจะเริ่มที่กระบวนการแรกคือกายภาวนา คือการพัฒนาทักษะทางร่างกายให้สามารถสื่อสารและถ่ายทอดสารไปยังบุคคลอื่นให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อสามารถใช้ทักษะการสื่อสารทางกายได้ดีแล้วก็เข้าสู่กระบวนการที่สองคือกระบวนการพัฒนาทักษะด้านความประพฤติให้สามารถปฏิบัติภารกิจต่างๆ ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์และลงตัวหรือที่เรียกว่าสีลภาวนา จากนั้นก็จะเข้าสู่กระบวนการที่สามคือกระบวนการการพัฒนาจิตใจให้เป็นบุคคลที่ขยัน อดทน เข้มเข้ม และมีความริเริ่มสร้างสรรค์ในการปฏิบัติงานต่างๆ ซึ่งเรียกว่าขั้นจิตภาวนา จากนั้นก็เข้าสู่กระบวนการสุดท้ายคือกระบวนการปัญญาภาวน คือการพัฒนาปัญญาให้เป็นบุคคลที่สามารถคิดได้อย่างมีวิจารณญาณรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้น และสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีมีเหตุมีผล เป็นระบบ และถูกต้องตามความเป็น

บรรณานุกรม

จำนง อดิวัฒนสิทธิ์.**สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สานักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2548.

เติมศักดิ์ ทองอินทร์, **เอกสารประกอบสอน : การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**, ภาควิชารัฐศาสตร์คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.

ประยุทธ์ หลงสมบรูณ์. **พจนานุกรมมคธ-ไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสารจำกัด, 2546.

พยอม วงศ์สารศรี, **การบริหารงานบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร : คณะวิชาวิทยาการจัดการวิทยาลัยครูสวนดุสิตหน้า, 2531.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตรตวณฺโณ). **การพัฒนาจิต**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **ศัพท์วิเคราะห์.** กรุงเทพมหานคร: เลี่ยงเชียง, 2550.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **รุ่งอรุณของการศึกษา เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน**, มูลนิธิพุทธธรรม: กรุงเทพมหานคร, 2545.

_____. **พุทธธรรม (ฉบับเดิม).** พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: ดวงแก้ว,2544.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร : สานักพิมพ์จันทร์เพ็ญ. 2550.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อ้างใน อนุกูล บุญรักษา. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักภาวนา 4 ของกองบัญชาการมณฑลทหารบกที่ 31**. พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,2554.

พระไพศาล วิสาโล. **พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2533.

พระมหาสนอง ปจฺโจปการี (จำนิล). **มนุษย์กับสังคม.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.

พระมหาสมปอง มุทิโต. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์ พริ้นติ้ง จำกัด, 2547 .

พระศักดิ์ดา วิสุทฺธิญาโณ (มรดา), การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนา, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.

พุทธทาสภิกขุ. **การเมืองคือธรรมะ.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, 2531.

ฟื้น ดอกบัว. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โสภณการพิมพ์, 2543.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ.2542.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทนาม มีบุ๊ค จำกัด, 2546.

อนุกูล บุญรักษา. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักภาวนา 4 ของมณฑลกองบัญชาการทหารบกที่ 31**. พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.

การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง
The Development of Participation Process in Implementation of Farmers Group in Angthong Province

ภูพาน แก้วอัคฮาด
กรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
พระมหาอนันต์ จิตอารี
สิทธิชัย อุ่นสวน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง 2) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง และ 4) เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรในระดับประเทศต่อไป เป็นรูปแบบรูปแบบผสมผสานเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ (Mixed Methods Research) อย่างเท่าเทียมกัน โดยเป็นการวิจัยทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กลุ่มเป้าหมายของการวิจัยประกอบด้วย คณะกรรมการกลุ่มเกษตรกร สมาชิกกลุ่มเกษตรกร จำนวน 277 คน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยได้แบบสอบถามกลับคืนมาจำนวน 126 ชุด และทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในส่วนของข้อคำถามปลายเปิดที่แสดงปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ ผู้วิจัยทำการจัดกลุ่มตามประเด็นที่กำหนดไว้ในแบบสอบถามปลายเปิด จากนั้นจะทำการวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1) กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 76 คน คิดเป็นร้อยละ 60.30 มีอายุระหว่าง 51 – 60 ปี จำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 46.03 มีการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 66 คน คิดเป็นร้อยละ 52.40 มีสถานภาพสมรส จำนวน 84 คน คิดเป็นร้อยละ 66.70 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนระหว่าง 4 – 6 คน จำนวน 61 คน คิดเป็นร้อยละ 48.41 ประกอบในปัจจุบัน คือ ทำนา จำนวน 91 คน คิดเป็นร้อยละ 72.20 พื้นที่ทำการเกษตรของกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เช่า จำนวน 78 คน คิดเป็นร้อยละ 61.90 มีจำนวนพื้นที่ทำการเกษตรอยู่ระหว่าง 11 – 20 ไร่ และ 31 – 40 ไร่ จำนวนอย่างละ 24 คน คิดเป็นร้อยละ 19.05 มีรายได้ต่อปีต่ำกว่า 50,000 บาท/ต่อปี จำนวน 54 คน คิด

เป็นร้อยละ 42.90 และสถานภาพในกลุ่มของกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่ม จำนวน 81 คน คิดเป็นร้อยละ 64.30

2) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.10) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการประสานงาน ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล อยู่ในระดับมากทุกด้าน

3) ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะที่จะทำให้ทางการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ดังนี้ 1) กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง กล่าวคือ คณะกรรมการกลุ่ม และสมาชิกกลุ่ม ส่วนใหญ่มีแต่ผู้สูงอายุ ขาดความรู้ ความคิดสติปัญญาไม่เหมือนเด็กสมัยใหม่ แต่ทุกคนพร้อมจะร่วมกันคิด ช่วยกันทำให้กลุ่มอยู่ได้ สมาชิกในกลุ่มยังขาดการแสดงความคิดเห็น ส่วนใหญ่จะว่าตามประธานกลุ่มและกลุ่มประสบปัญหาในการตามหนี้ได้ยากขึ้น และ 2) กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง กล่าวคือ กลุ่มขอให้เจ้าหน้าที่ให้ข้อมูลและต้องการพี่เลี่ยงให้คำแนะนำ กลุ่มต้องพึ่งพาเจ้าหน้าที่ กลุ่มกลัวปัญหาที่จะตามมาโดยกลุ่มต้องมีคนที่มีความรู้การตัดสินใจจะไม่ผิพลาด และกลุ่มต้องการให้เจ้าหน้าที่ช่วยหาวิธีตามหนี้ และเป็นไปได้หรือไม่ที่เวลามีประชุมทุกครั้งจัดหาค่าตอบแทนเพื่อเป็นสินน้ำใจให้กับผู้เสียสละ และกลุ่มต้องการพี่เลี้ยงค่อยให้คำแนะนำเกี่ยวกับการประสานงานภายในกลุ่ม

4) แนวทางการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ดังนี้

4.1 ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน มีการสำรวจความต้องการสินเชื่อและปัจจัยการผลิตของสมาชิกกลุ่มเพื่อวางแผนจัดทำสินเชื่อและจัดหาปัจจัยการผลิตให้ตรงกับความต้องการของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในกลุ่ม

4.2 ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้เงินกองทุนสงเคราะห์เกษตรกรให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของโครงการมากที่สุด เพื่อให้เกิดประโยชน์กับสมาชิกที่กู้เงินกองทุนดังกล่าว ซึ่งถ้าหากสมาชิกกู้เงินกองทุนสงเคราะห์แล้วนำไปใช้ตรงตามวัตถุประสงค์ของโครงการแล้วเมื่อถึงกำหนดเวลาชำระหนี้เงินกู้ สมาชิก็มีเงินมาคืนกองทุน ก่อให้เกิดการบริหารจัดการเงินกองทุนภายในกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลกับสมาชิกภายในกลุ่ม

4.3 ด้านการมีส่วนร่วมในการประสานงาน มีการชี้แจงทำความเข้าใจถึงการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรให้กับสมาชิกภายในกลุ่มทุกคนให้เข้าใจตรงกันและเพื่อก่อให้เกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาร่วมกันในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม ทำให้สมาชิกในกลุ่มมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม

4.4 ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม มีการใช้เงินกู้ที่ตรงตามวัตถุประสงค์นั้นคือ การทำการเกษตรของสมาชิกโดยกลุ่มได้มีการติดตามสอบถามถึงปัญหาและอุปสรรคของการทำการเกษตรของสมาชิก ซึ่งก่อให้เกิดความใกล้ชิดระหว่างคณะกรรมการกลุ่มกับสมาชิภายในกลุ่ม ทำให้กลุ่มสามารถชำระหนี้ได้อย่างพร้อมเพียงกันเมื่อถึงกำหนดเวลาที่ต้องชำระ

4.5 ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ดำเนินงานของกลุ่มที่ยึดหลักธรรมาภิบาลที่เน้นหลักความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของสมาชิก ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับสมาชิกภายในกลุ่มทำให้กลุ่มเข้าถึงแหล่งเงินทุนอย่างเท่าเทียมกันทุกคน

4.6 ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล มีการรายงานความก้าวหน้าของการใช้เงินกู้ยืมเพื่อทำการเกษตรให้กับสมาชิกทุกคนได้รับทราบ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกด้วยกัน รวมถึงการมีส่วนร่วมในการประเมินผลหลังจากการชำระเงินกู้ของโครงการแล้ว เพื่อให้ทราบถึงข้อดี ปัญหาและอุปสรรคของการใช้เงินกู้ตามวัตถุประสงค์ของการโครงการ ซึ่งจะทำให้มีการปรับปรุงโครงการให้เกิดความคุ้มค่ากับสมาชิกมากที่สุด

คำสำคัญ : การพัฒนา, การมีส่วนร่วม, กลุ่มเกษตรกร

Abstract

The objective of the research 1) To study the development of participation process in implementation of farmers group in Angthong Province 2) To study the problems, obstacles, and suggestions regarding the development of participation process in implementation of farmers group in Ang Thong Province 3) To study the guidelines for the development of participation process in implementation of farmers group in Angthong Province and 4) In order to be the information in the development of participation process in implementation of farmers group at the national level. It is using mixed methodology research. It is documentary research, qualitative research and quantitative research, using mixed methodology research. The research target group consists of Farmer group committee 277 farmers' group members. Data were collected by using questionnaires by returning a questionnaire of 126 sets and analyze the data by using the software package for social science research to find the frequency, percentage, mean and standard deviation as for open-ended questions that show problems, obstacles, and recommendations.The researcher organized the groups according to the issues specified in the open-ended questionnaire. Then will be analyzed using content analysis.

Research results are :

1) The majority of the respondents were female, 76 persons, representing 60.30%, aged between 51 – 60 years old, 58 persons, representing 46.03%. There were 66 primary education

persons, representing 52.40%. 84 people, representing 66.70%, with household members between 4 – 6 people, a total of 61 people, representing 48.41%. Currently composing of farming is 91 people, accounting for 72.20%. Agricultural land of the respondents most of the rented area is 78 people, representing 61.90%, with the area between 11 – 20 unit of area and 31 – 40 unit of area, 24 persons each, representing 19.05 percent, with an annual income of less than 50,000 baht /per Year 54 persons, representing 42.90% and the status in the group of respondents Most of them are 81 members of the group, representing 64.30%.

2) The results of the data analysis of opinions regarding the development of participation process in implementation of farmers group in Ang Thong province found that the sample of the respondents. There is an opinion on the development of the process of participation in the operation of farmer groups in Ang Thong province. The average is at a high level ($\overline{x}$= 4.10) and when considered in each aspect, it is found that participation in planning Participation in decision making on participation in coordination participation in activities regarding participation in receiving benefits And the aspect of participation in evaluation At a high level in all aspects.

3) The problems, obstacles, and suggestions that will make the development of participation process in implementation of farmers group in Ang Thong Province as follows; 1) The sample of the respondents expressed opinions about the problems and obstacles in the development of participation process in implementation of farmers groups in Ang Thong Province. Regarding participation in planning, namely the group committee and group members. The majority of the elderly are lacking knowledge, ideas, and intelligence, unlike modern children. Everyone is ready to come together to think Help each other to keep the group alive and 2) The sample of the respondents had opinions about the suggestions. The development of participation process in implementation of farmer groups in Angthong Province regarding participation in planning, the group asked staff to give information and wanted to giving advice.

4) The guidelines for the development of participation process in implementation of farmers group in Ang Thong province as :

4.1 Participation in planning, there is a survey of credit demand and production factors of the group members in order to plan the credit provision and supply of production factors to meet the needs of the group members. Which will cause participation of members within the group.

4.2 Participation in decision making participate in the planning of the use of farmers' fund to match the objectives of the most project. For the benefit of members who borrowed fund , if the members have borrowed the Welfare Fund money and used it according to the objectives of the project, when the loan repayment deadline. The members also have money to return to the fund. It helps to manage the funds in the group efficiently and effectively with the members within the group.

4.3 On participation in coordination there was a clarification on the understanding of establishing farmer groups for all members of the group to understand, trust and faith in resolving problems that occurred within the group to have a better life.

4.4 Participation in activities there is a loan of that purpose. Members 'agriculture has been followed up and questioned about the problems and obstacles of members' agriculture. Which creates closeness between the group committee and the members within the groups to pay off debt at the same time when the deadline is due.

4.5 Regarding participation in receiving benefits. The operations of the group are based on the principles of good governance that emphasize the principles of transparency and participation of members. Which will bring maximum benefits to all members of the group to equally accessible to everyone.

4.6 Participation in evaluation There has been a report on the progress of the use of loans for agriculture to all members. In order to exchange knowledge among members Including participation in the evaluation after the loan payment of the project In order to know the advantages Problems and obstacles in using the loan according to the objectives of the project. Which will make the project improve to be most worthwhile to members.

Keywords : Development, Participation, Farmers Group

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลทุกยุคทุกสมัยเพียงแต่อาจมีการพัฒนาเน้นด้านที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามรัฐบาลทุกสมัยต่างก็มุ่งเน้นแก้ปัญหาต่างๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะปัญหาความยากจน ดังนั้นแนวความคิดในการพัฒนาส่วนหนึ่งจึงมุ่งที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ผลจากนโยบายการพัฒนาดังกล่าวทำให้อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศอยู่ในระดับสูง แต่อย่างไรก็ตามประชาชนส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้รับผลประโยชน์จนมีฐานะร่ำรวย แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศกลับยากจนลง เนื่องจากรัฐมุ่งเน้นการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมมากเกินไปทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตทางการเกษตรคือ เกษตรกรส่วนใหญ่มุ่งพึ่งปัจจัยทางเทคโนโลยีสมัยใหม่มากขึ้น เช่น ปุ๋ยเคมี ยาเคมี รถไถนาเดินตาม เครื่องนวดข้าว รวมถึงอุปกรณ์การเกษตรต่างๆ ซึ่งเป็นการลงทุนสูงแต่

ผลผลิตทางการเกษตรกลับตกต่ำ เกษตรกรจึงประสบปัญหาขาดทุนและนำไปสู่ความยากจน เกษตรกรมีรายได้จากการทำการเกษตรลดลงถึง 1 ใน 3 ทำให้รายได้ไม่พอเลี้ยงครอบครัวจึงเกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมา เช่น ครอบครัวแตกแยก ปัญหาหนี้สินนอกระบบ ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย เป็นต้น ผลจากการพัฒนาดังกล่าวทำให้เกษตรกรมีความคิดที่จะแก้ไขปัญหาในการผลิตและจำหน่ายผลผลิตให้ได้ดีขึ้นนั้น จำเป็นต้องรวมตัวเป็นกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันในด้านต่างๆ เช่น ทุนทรัพย์ การผลิต และการตลาด เป็นต้น[1]

พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยกลุ่มเกษตรกร พุทธศักราช 2547 หมวด 1 การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร ได้บัญญัติไว้ว่า บุคคลผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักจำนวนไม่น้อยกว่าสามสิบคนและมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาจร่วมกันจัดตั้งเป็นกลุ่มเกษตรกรตามพระราชกฤษฎีกานี้ได้ และสมาชิกกลุ่มเกษตรกรที่ร่วมกันจัดตั้งนั้นต้องเป็นบุคคลที่บรรลุนิติภาวะแล้ว และมีกิจการหรือภูมิลำเนาอยู่ในท้องที่ที่กลุ่มเกษตรกรนั้นดำเนินการอยู่[2]

โดยกลุ่มเกษตรกรมีอำนาจปฏิบัติการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้ (1) ดำเนินการผลิต การค้า การบริการ และดำเนินการธุรกิจอื่นๆ เพื่อประโยชน์ของสมาชิก (2) จัดให้มีสวัสดิการหรือการสงเคราะห์แก่สมาชิกและครอบครัว (3) ให้บริการต่างๆ แก่สมาชิก โดยเรียกหรือไม่เรียกค่าตอบแทน (4) ให้ความช่วยเหลือทางวิชาการแก่สมาชิก (5) ร่วมทุนในการประกอบกิจการกับกลุ่มเกษตรกรอื่น (6) รับฝากเงินประเภทออมทรัพย์หรือประเภทประจำจากสมาชิกหรือกลุ่มเกษตรกรอื่นตามระเบียบที่ได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์ (7) ให้กู้ ให้สินเชื่อ ให้ยืม ให้เช่า ให้เช่าซื้อ โอน รับจำนองหรือรับจำนำซึ่งทรัพย์สินแก่สมาชิกหรือของสมาชิก (8) จัดให้ได้มา ซื้อ ถือกรรมสิทธิ์หรือทรัพย์สิทธิ ครอบครอง กู้ ยืม เช่า เช่าซื้อ รับโอนสิทธิการเช่าหรือสิทธิการเช่าซื้อ จำนองหรือจำนำ ขายหรือจำหน่ายด้วยวิธีอื่นใดซึ่งทรัพย์สิน และ (9) กระทำกิจการอื่นใดที่เกี่ยวกับหรือเกี่ยวเนื่องในการจัดให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มเกษตรกร โดยได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์ อนึ่ง การดำเนินกิจการตาม (5) (7) และ (8) จะต้องจำกัดอยู่ในวงเงินที่นายทะเบียนกลุ่มเกษตรกรประจำจังหวัดเห็นชอบ[3]

กลุ่มเกษตรกรเป็นองค์กรของเกษตรกรในระดับตำบล โดยมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2542[4] โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ผู้มีอาชีพเกษตรกรรม ดำเนินกิจกรรมร่วมกันช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทั้งนี้เนื่องจากพิจารณาเห็นว่าอาชีพเกษตรกรรมมีความสำคัญเพราะเป็นอาชีพส่วนใหญ่ของประชาชนในประเทศ โดยเน้นให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มให้สามารถพึ่งตนเองได้และนำไปสู่ความเข้มแข็งของกลุ่มและชุมชน กรมส่งเสริมสหกรณ์จึงได้สนับสนุนให้เกษตรกรรวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือสถาบันเกษตรเพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพของสมาชิกให้ดีขึ้น ซึ่งส่งผลให้สามารถยกมาตรฐานความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้นและ

---

[1] นิจพร มาจันทร์, “การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาในจังหวัดมหาสารคาม”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), 2546.

[2] พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยกลุ่มเกษตรกร พุทธศักราช 2547, มาตรา 5.

[3] เรื่องเดียวกัน, มาตรา 10.

[4] พระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2542, มาตรา 120.

ตอบสนองความต้องการของสมาชิกได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งความรู้ การผลิต วัสดุหรืออุปกรณ์การผลิต แหล่งเงินทุน ธุรกิจและการตลาด

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า กลุ่มเกษตรกรเป็นองค์กรเกษตรกรที่มีความสำคัญ ที่รัฐต้องให้การสนับสนุนเกษตรกรได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็นสถาบันเกษตรกรในรูปนิติบุคคล จดทะเบียนในลักษณะกลุ่มดำเนินธุรกิจด้านต่าง ๆ เช่น ให้เงินกู้ยืม จัดหาปัจจัยการผลิต รวบรวมผลผลิต แปรรูปผลผลิต เป็นต้น จุดเด่นของกลุ่มเกษตรกร คือ มีขนาดเล็ก มีการจัดการให้ความช่วยเหลือกันตามลักษณะแบบพื้นบ้าน ไม่มุ่งเน้นการแสวงหากำไรจากสมาชิกทำให้ไม่สามารถสร้างเครดิตให้กับแหล่งเงินทุนในระบบ ที่จะให้เงินทุนหรือเงินกู้กับกลุ่มเกษตรกรโดยตรงในแต่ละแห่งได้ ยังจำเป็นต้องพึ่งแหล่งเงินทุนจากภาครัฐเป็นหลัก โดยเฉพาะกองทุนสงเคราะห์เกษตรกรเป็นแหล่งเงินทุนหลักที่สำคัญ ตั้งแต่ปี 2545 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น กรมส่งเสริมสหกรณ์ในฐานะหน่วยงานส่งเสริมและพัฒนากลุ่มเกษตรกร จึงได้จัดทำแนวทางการสร้างเงินทุนภายในกลุ่มเกษตรกร โดยจัดทำโครงการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มเกษตรกรเพื่อเข้าถึงแหล่งเงินทุนในการผลิตและการตลาดขึ้น เพื่อเสริมสร้างสภาพคล่องด้านเงินทุนให้กับกลุ่มเกษตรกรและลดความเสี่ยงให้สามารถชำระหนี้และคืนเงินทุนได้สำเร็จ จึงพิจารณาให้เฉพาะกลุ่มเกษตรกรที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานของกรมส่งเสริมสหกรณ์ โดยพิจารณาให้ตามศักยภาพของสถานะการเงินของแต่ละกลุ่มเกษตรกรและสภาพของกิจกรรมการผลิตและการตลาดที่นำเสนอตามแผนงาน/โครงการ สำหรับกลุ่มเกษตรกรที่มีประวัติเดิมว่า เคยกู้เงินกองทุนสงเคราะห์เกษตรกรให้สามารถใช้เครดิตจากวงเงินกู้เดิมได้

จังหวัดอ่างทอง มีกลุ่มเกษตรกรทำนาที่เข้าร่วมขอกู้เงินกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร โครงการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มเกษตรกรเพื่อเข้าถึงแหล่งเงินทุนในการผลิตและการตลาด จำนวน 16 กลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยสมาชิก 898 คน จากการดำเนินงานกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกที่ผ่านมาพบว่า ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกกลุ่มไม่ให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการดำเนินงาน เวลาร่วมกิจกรรมไม่ตรงกัน เพราะลักษณะของการประกอบอาชีพหลักและช่วงฤดูกาลต่างๆ เช่น ช่วงทำนา ช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิต สมาชิกจะไม่มีเวลาร่วมกิจกรรมส่งผลให้สมาชิกขาดการมีส่วนร่วมในหลายๆ ด้าน เช่น การประชุม วางแผนการดำเนินงาน การจัดการงานบุคคล การจัดการเกี่ยวกับสมาชิก การบริหารงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ และในด้านการบริหารงานคณะกรรมการยังขาดความรู้ในการบริหารจัดการ การจัดทำบัญชี ความร่วมมือร่วมใจ ความซื่อสัตย์สุจริตในการบริหารงาน เป็นต้น

การทำงานแบบมีส่วนร่วมเป็นที่ยอมรับทั่วไปในกลุ่มนักพัฒนา นักบริหาร และนักวิชาการว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อความสำเร็จของการดำเนินงานต่างๆ ทั้งที่เป็นการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งองค์กรเอกชน และประชาชนในชุมชนเอง เพื่อประโยชน์ในการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกร อีกทั้งยังสอดคล้องกับแผนปฏิบัติการกรมส่งเสริมสหกรณ์[5] ในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 พัฒนาความเข้มแข็งของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร โดยมีเป้าหมายให้สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร และบุคลากรสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรได้รับการพัฒนา และเน้นกลยุทธ์การพัฒนาสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรให้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมระดับฐานราก

[5] แผนปฏิบัติการ กรมส่งเสริมสหกรณ์ 5 ปี (พ.ศ.2560 – 2564).

ของประเทศ ด้วยการเร่งพัฒนาบุลากรของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรสู่มาตรฐานและจัดอันดับความเชื่อถือของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยในฐานะนักวิชาการสหกรณ์ปฏิบัติการที่ปฏิบัติหน้าที่ในหน่วยงานแห่งนี้จึงมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนากระบวนการมีส่วนรวมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกร โดยคาดว่าผลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้จะสามารถนำข้อมูลที่ได้ไปเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดรับกับวิสัยทัศน์ที่ว่า สหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรเข้มแข็งเป็นศูนย์กลางการพัฒนาและรักษาสมดุลทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับฐานรากของประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง
2. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง
4. เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรในระดับประเทศต่อไป

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

เนื่องจากเป็นการศึกษาวิจัยมุ่งศึกษาการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ซึ่งสอดคล้องกับแผนปฏิบัติการ กรมส่งเสริมสหกรณ์ ในประเด็นที่ว่า พัฒนาความเข้มแข็งของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร โดยมีเป้าหมายให้สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร และบุคลากรสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรได้รับการพัฒนา ด้วยการเร่งพัฒนาบุลากรของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร สู่มาตรฐานและจัดอันดับความเชื่อถือของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร ดังนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่ ในรูปแบบของพื้นที่เจาะจง (Purposive) ดังนี้

1) กลุ่มเกษตรกรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่เป้าหมายที่ผ่านการจัดมาตรฐานกลุ่มเกษตรกรของจังหวัดอ่างทอง ตามประกาศของสำนักงานสหกรณ์จังหวัดอ่างทอง ประจำปี พ.ศ. 2560 และได้เข้าร่วมโครงการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มเกษตรกรเพื่อเข้าถึงแหล่งเงินทุนในการผลิตและการตลาด จำนวน 16 แห่ง ดังนี้ 1) กลุ่มเกษตรกรทำนาบ้านพราน 2) กลุ่มเกษตรกรทำนาแสวงหา 3) กลุ่มเกษตรกรทำนาไชยภูมิ 4) กลุ่มเกษตรกรทำนาชัยฤทธิ์ 5) กลุ่มเกษตรกรทำนาตำบลบางเสด็จ 6) กลุ่มเกษตรกรทำนาเทวราช 7) กลุ่มเกษตรกรทำนาตรีณรงค์ 8) กลุ่มเกษตรกรทำนาราษฎรพัฒนา

9) กลุ่มเกษตรกรทำนาชะไว 10) กลุ่มเกษตรกรทำนาตำบลไผ่ดำพัฒนา 11) กลุ่มเกษตรกรทำนาอบทม 12) กลุ่มเกษตรกรทำนาม่วงเตี้ย 13) กลุ่มเกษตรกรทำนาไผ่จำศีล 14) กลุ่มเกษตรกรทำนาบางระกำ 15) กลุ่มเกษตรกรทำนาป่างิ้ว และ 16) กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์ตำบลรำมะสัก

2. ขอบเขตประชากร

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยในรูปแบบผสมผสานเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ (Mixed Methods Research) ซึ่งกลุ่มเป้าหมายของการวิจัยประกอบด้วย คณะกรรมการกลุ่มเกษตรกร สมาชิกกลุ่มเกษตรกร ตลอดถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม ได้แก่

1) คณะกรรมการกลุ่มเกษตรกร ได้แก่ ประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ เลขานุการ เหรัญญิก และกรรมการ ที่ถูกแต่งตั้งขึ้นมาทำงานอยู่แต่กลุ่มเกษตรกร จำนวน 110 คน ดังนั้นผู้วิจัย จะใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาทั้งหมด

2) สมาชิกกลุ่มเกษตรกร เป็นการศึกษาจากสมาชิกลุ่มเกษตรกรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่เป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง จำนวน 789 คน ซึ่งผู้วิจัยจะใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาทั้งหมด

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษา การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากลุ่มเกษตรกรและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง จำนวน 6 ด้าน ซึ่งได้แก่ 1) ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน 2) ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 3) ด้านการมีส่วนร่วมในการประสานงาน 4) ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม 5) ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และ 6) ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมิน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบรูปแบบผสมผสานเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ (Mixed Methods Research) อย่างเท่าเทียมกัน โดยเป็นการวิจัยทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ โดยเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire)

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{x}$= 4.04) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการประสานงาน ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล อยู่ในระดับมาก ดังรายละเอียดดังนี้

1) ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{x}$= 4.02) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อแล้วพบว่า ระดับความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{x}$= 4.10) ในข้อที่ว่า การมีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อจัดทำโครงการสินเชื่อเพื่อการผลิตของกลุ่มเกษตรกร ค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\overline{x}$= 3.95) ในข้อที่ว่า การมีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อประเมินผลการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเกษตรกรในรอบปีที่ผ่านมา

2) ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{x}$= 4.05) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อแล้วพบว่า ระดับความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{x}$= 4.07) ในข้อที่ว่า การมีส่วนร่วมตัดสินใจวางแผนการใช้เงินกองทุนสงเคราะห์เกษตรกรเพื่อการดำเนินธุรกิจ

3) ด้านการมีส่วนร่วมในการประสานงาน พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ด้านการมีส่วนร่วมในการประสานงาน ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{x}$= 4.02) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อแล้วพบว่า ระดับความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{x}$= 4.12) ในข้อที่ว่า การมีส่วนร่วมในการประสานงานเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์การของการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร ค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\overline{x}$= 3.91) ในข้อที่ว่า การมีส่วนร่วมในการประสานงานกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐ และภาคเอกชนในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเกษตรกร

4) ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{x}$= 4.03) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อแล้วพบว่า ระดับความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{x}$= 4.20) ในข้อที่ว่า การมีส่วนร่วมในการติดตามการทำเกษตรของสมาชิก พร้อมแจ้งเตือนการชำระหนี้ก่อนเก็บเกี่ยวผลผลิตเพื่อให้สมาชิกที่ค้ำประกันร่วมกันในลักษณะกลุ่มชำระหนี้โดยพร้อมเพียง

กัน ค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{x}$= 3.93) ในข้อที่ว่า การมีส่วนร่วมในการดำเนินธุรกิจของกลุ่มเกษตรกรทำให้ปริมาณธุรกิจและกำไรเพิ่มขึ้นสามารถรักษาหรือยกระดับมาตรฐานกลุ่มเกษตรกรตามเกณฑ์ชี้วัดของกรมส่งเสริมสหกรณ์

5) ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$= 4.02) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อแล้วพบว่าระดับความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x}$= 4.07) ในข้อที่ว่า มีส่วนร่วมในการจัดสรรเงินทุนและเงินกู้ยืมของกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร โครงการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มเกษตรกรเพื่อเข้าถึงแหล่งเงินทุนในการผลิตและการตลาดให้กับเกษตรกรทุกคนอย่างเหมาะสม ค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{x}$= 3.98) ในข้อที่ว่า การมีส่วนร่วมในการสร้างรายได้เพิ่มจากการรวบรวมผลผลิตเพื่อจำหน่ายหรือแปรรูปผลผลิตร่วมกัน

6) ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$= 4.10) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อแล้วพบว่าระดับความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x}$= 4.22) ในข้อที่ว่า การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการสินเชื่อเพื่อการผลิตที่กลุ่มเกษตรกรร่วมกันจัดทำขึ้นพร้อมทั้งรายงานความก้าวของโครงการให้สมาชิกทุกคนได้รับทราบอย่างสม่ำเสมอ ค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{x}$= 3.98) ในข้อที่ว่า การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการตลาดล่วงหน้าในการจัดหาสินค้ามาจำหน่ายให้กับสมาชิกกลุ่มเกษตรกร

2. ผลการวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง

จากการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ให้ประสบผลสำเร็จ ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1) ปัญหาและอุปสรรค กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง กล่าวคือ คณะกรรมการกลุ่ม และสมาชิกกลุ่ม ส่วนใหญ่มีแต่ผู้สูงอายุ ขาดความรู้ ความคิดสติปัญญาไม่เหมือนเด็กสมัยใหม่ แต่ทุกคนพร้อมจะร่วมกันคิด ช่วยกันทำให้กลุ่มอยู่ได้ สมาชิกในกลุ่มยังขาดการแสดงความคิดเห็นส่วนใหญ่จะว่าตามประธานกลุ่มและกลุ่มประสบปัญหาในการตามหนี้ได้ยากขึ้น

2) ข้อเสนอแนะ กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง กล่าวคือ กลุ่มขอให้เจ้าหน้าที่ให้ข้อมูลและต้องการพี่เลี่ยงให้คำแนะนำ กลุ่มต้องพึ่งพาเจ้าหน้าที่ กลุ่มกลัวปัญหาที่จะตามมาโดยกลุ่มต้องมีคนที่มีความรู้การตัดสินใจจะไม่ผิพลาด และกลุ่มต้องการให้เจ้าหน้าที่ช่วยหาวิธีตามหนี้ และเป็นไปได้หรือไม่ที่เวลามีประชุมทุกครั้งจัดหาค่าตอบแทนเพื่อเป็นสินน้ำใจให้กับผู้เสียสละ และกลุ่มต้องการพี่เลี้ยงค่อยให้คำแนะนำเกี่ยวกับการประสานงานภายในกลุ่ม

3. ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง

ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ดังนี้

1) ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน พบว่า คณะกรรมการกลุ่มมีการสำรวจความต้องการสินเชื่อและปัจจัยการผลิตของสมาชิกกลุ่มเพื่อวางแผนจัดทำสินเชื่อและจัดหาปัจจัยการผลิตให้ตรงกับความต้องการของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในกลุ่ม และกลุ่มได้ดำเนินธุรกิจสินเชื่อควบคู่กับการจัดหาสินค้ามาจำหน่ายให้กับสมาชิกภายในกลุ่ม โดยคณะกรรมการกลุ่มร่วมกับสมาชิกกลุ่มสำรวจความต้องการสินค้าที่สมาชิกภายในกลุ่มต้องการ เพื่อจะได้จัดหาสินค้าได้ตรงความต้องการของสมาชิกกลุ่มในราคาที่ยุติธรรม ก่อให้เกิดความพึงพอใจของสมาชิกภายในกลุ่มและมีส่วนร่วมในการดำเนินธุรกิจจัดหาสินค้ามาจำหน่ายในที่สุด

2) ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ พบว่า สมาชิกภายในกลุ่มมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้เงินกองทุนสงเคราะห์เกษตรกรให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของโครงการมากที่สุด เพื่อให้เกิดประโยชน์กับสมาชิกที่กู้เงินกองทุนดังกล่าว ซึ่งถ้าหากสมาชิกกู้เงินกองทุนสงเคราะห์แล้วนำไปใช้ตรงตามวัตถุประสงค์ของโครงการแล้วเมื่อถึงกำหนดเวลาชำระหนี้เงินกู้ สมาชิกก็มีเงินมาคืนกองทุน ก่อให้เกิดการบริหารจัดการเงินกองทุนภายในกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลกับสมาชิกภายในกลุ่ม และสมาชิกกลุ่มกู้เงินกองทุนสงเคราะห์เพื่อใช้เป็นทุนสำหรับการประกอบอาชีพของสมาชิก ทำให้สมาชิกกลุ่มเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ง่ายและไม่มีภาระต้องเสียดอกเบี้ยตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่ต้องการลดภาระดอกเบี้ยให้กับเกษตรกร ทำให้สมาชิกลุ่มมีเงินเหลือเพิ่มมากขึ้นหลังจากชำระหนี้กองทุนสงเคราะห์แล้ว ก่อให้เกิดความกินดี อยู่ดี ของสมาชิกกลุ่มในที่สุด

3) ด้านการมีส่วนร่วมในการประสานงาน พบว่า มีการชี้แจงทำความเข้าใจถึงการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรให้กับสมาชิกภายในกลุ่มทุกคนให้เข้าใจตรงกันและเพื่อก่อให้เกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาร่วมกันในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม ทำให้สมาชิกในกลุ่มมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม และมีการประสานงานชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิของสมาชิกภายในกลุ่ม และหน้าที่ของสมาชิกภายในกลุ่มว่าทุกคนต้องทำอะไรบ้าง เพื่อเป็นการกระตุ้นให้สมาชิกเกิดการรับรู้และใช้สิทธิที่ตนมีภายในกลุ่ม และเป็นการกระตุ้นให้สมาชิกรู้และทำตามหน้าที่เมื่อเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่ม

4) ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม พบว่า ใช้เงินกู้ที่ตรงตามวัตถุประสงค์นั้นคือ การทำการเกษตรของสมาชิกโดยกลุ่มได้มีการติดตามสอบถามถึงปัญหาและอุปสรรคของการทำการเกษตรของสมาชิก ซึ่งก่อให้เกิดความใกล้ชิดระหว่างคณะกรรมการกลุ่มกับสมาชิภายในกลุ่ม ทำให้กลุ่มสามารถชำระหนี้ได้อย่างพร้อมเพียงกันเมื่อถึงกำหนดเวลาที่ต้องชำระ และมีการประชุมวางแผนการดำเนินงานและธุรกิจของกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มเกิดความต่อเนื่อง ทำให้สมาชิกภายในกลุ่มมีส่วนร่วมอยู่ตลอดเวลา ก่อให้เกิดความน่าเชื่อถือของกลุ่มจากบุคคลภายนอก ซึ่งประเด็นความน่าเชื่อถือนั้นถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมากในการกลุ่มของเกษตรกร

5) ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ พบว่า ดำเนินงานของกลุ่มที่ยึดหลักธรรมาภิบาลที่เน้นหลักความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของสมาชิก ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับสมาชิกภายในกลุ่มทำให้กลุ่มเข้าถึงแหล่งเงินทุนอย่างเท่าเทียมกันทุกคน และมีการจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิก ทำให้สมาชิกทุกคนได้รับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งเมื่อสมาชิกทุนคนภายในกลุ่มรู้สึกถึงความเท่าเทียมกันก็จะก่อให้เกิดความสามัคคีและความเสียสละของทุกคนภายในกลุ่ม

6) ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล พบว่า มีการรายงานความก้าวหน้าของการใช้เงินกู้ยืมเพื่อทำการเกษตรให้กับสมาชิกทุกคนได้รับทราบ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกด้วยกัน รวมถึงการมีส่วนร่วมในการประเมินผลหลังจากการชำระเงินกู้ของโครงการแล้ว เพื่อให้ทราบถึงข้อดี ปัญหาและอุปสรรคของการใช้เงินกู้ตามวัตถุประสงค์ของการโครงการ ซึ่งจะทำให้มีการปรับปรุงโครงการให้เกิดความคุ้มค่ากับสมาชิกมากที่สุด และสมาชิกแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการปรับปรุง แก้ไขกฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่มให้มีความสอดคล้องกับสภาวการณ์ในปัจจุบัน ทำให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดต่อสมาชิกภายในกลุ่ม

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า มีการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง เมื่อพิจารณาจากปัจจัยส่วนบุคคลมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

1) จากการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ในเรื่อง การมีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อจัดทำโครงการสินเชื่อเพื่อการผลิตของกลุ่มเกษตรกร มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$= 4.10 = มาก) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลุ่มเกษตรกรในจังหวัดอ่างทองมีการวางแผนการดำเนินงานก่อนที่จะลงมือปฏิบัติจริงเสมอ สอดคล้องกับแนวคิดของ **สฤษฎ์ สมิทจิต**[6] ที่กล่าวว่า แนวความคิดแบบการปฏิบัติการทางสังคม (Social Action) เป็นแนวความคิดที่เกิดจากรัฐบาลของประเทศต่างๆ พยายามปรับปรุงแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในรูปของการวางแผนปฏิบัติการ เช่น การปฏิรูปที่ดิน การสหกรณ์ การพัฒนาชนบท เป็นต้น และเรียกวิธีการนี้ว่า “การพัฒนา”

2) จากการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในเรื่อง

[6] สฤษฎ์ สมิทจิต, “การพัฒนารูปแบบการบริหารสหกรณ์ออมทรัพย์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์จำกัดในทศวรรษหน้า”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (คณะมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา), 2549.

การมีส่วนร่วมตัดสินใจวางแผนการใช้เงินกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร เพื่อการดำเนินธุรกิจ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{x}$= 4.07 = มาก) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลุ่มเกษตรกรในจังหวัดอ่างทองมีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อใช้เงินกองทุนสงเคราะห์เกษตรกรในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม สอดคล้องกันแนวคิดของ **ปัญจาพาณ์ ชลสงคราม**[7] ที่กล่าวว่า การมุ่งเน้นให้สมาชิกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินการมากขึ้นทั้งความสำเร็จของกลุ่มไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นำเท่านั้น แต่จะต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญและความร่วมมือจากสมาชิกกลุ่มประกอบด้วย และการมีส่วนร่วมถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาเพราะเป็นการส่งเสริมให้เกิดความศรัทธาในตัวเอง (self reliance) เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง (self confidence) และความรู้สึกเป็นเจ้าของ (sense of belonging) ซึ่งการดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ จะนำไปสู่ความสำเร็จ และมีประสิทธิภาพได้ด้วยการให้สมาชิกลุ่มได้มีโอกาสบริหารงานต่างๆ ด้วยตนเองตามหลักประชาธิปไตย

3) จากการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ด้านการมีส่วนร่วมในการประสานงาน ในเรื่องการมีส่วนร่วมในการประสานงานเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์การของการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{x}$= 4.12 = มาก) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลุ่มเกษตรกรในจังหวัดอ่างทองมีการประสานงานเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร สอดคล้องกับงานวิจัยของ **จริดา สำราญรักษ์**[8] ที่กล่าวว่า ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพจะต้องวางแผนเพื่อตอบสนองความต้องการของเกษตรกรได้อย่างเต็มที่ คือ การดำเนินการในการวางแผนงานควรให้เกษตรกรผู้ใช้น้ำมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการใช้น้ำร่วมกับทางฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 5 การให้บริการในการจัดส่งน้ำควรให้มีความถูกต้อง รวดเร็ว มีประสิทธิภาพ ในส่วนการบริหารงานให้มีความโปร่งใสและยุติกรรม ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลในการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาชลประทานที่มีผลกระทบต่อเกษตรกรผู้ใช้น้ำ และมีการจัดทำรายงานสรุปผลการดำเนินงาน และการจัดส่งน้ำควรเป็นไปอย่างทั่วถึงในพื้นที่การเกษตรอีกทั้งการจัดลำดับความสำคัญและความต้องการของเกษตรกร

4) จากการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ในเรื่อง การมีส่วนร่วมในการติดตามการทำเกษตรของสมาชิก พร้อมแจ้งเตือนการชำระหนี้ก่อนเก็บเกี่ยวผลผลิตเพื่อให้สมาชิกที่ค้ำประกันร่วมกันในลักษณะกลุ่มชำระหนี้โดยพร้อมเพียงกัน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด

---

[7] ปัญจาพาณ์ ชลสงคราม, “กระบวนการพัฒนาตลาดข้าวปลอดภัยแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรทำนาบ้านสันอุ้ม ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 2556.

[8] จริดา สำราญรักษ์, “ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพของการจัดการชลประทานจากการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำในเขตอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม), 2551.

($\overline{x}$= 4.20 = มาก) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลุ่มเกษตรกรในจังหวัดอ่างทองมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มในการติดตามการทำเกษตรของสมาชิก พร้อมแจ้งเตือนการชำระหนี้ก่อนเก็บเกี่ยวผลผลิตเพื่อให้สมาชิกที่ค้ำประกันร่วมกันในลักษณะกลุ่มชำระหนี้โดยพร้อมเพียงกัน แตกต่างจากการวิจัยของ **นิจพร มาจันทร์**[9] ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มของสมาชิก จากการศึกษาได้แบ่งการมีส่วนร่วม 4 ด้าน คือ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ในภาพรวมพบว่า สมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนามีส่วนร่วมนานๆ ครั้ง ส่วนการที่สมาชิกไม่มีส่วนร่วมเลย คือ การประเมินผล

5) จากการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในเรื่องมีส่วนร่วมในการจัดสรรเงินทุนและเงินกู้ยืมของกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร โครงการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มเกษตรกรเพื่อเข้าถึงแหล่งเงินทุนในการผลิตและการตลาดให้กับเกษตรกรทุกคนอย่างเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{x}$= 4.07 = มาก) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลุ่มเกษตรกรในจังหวัดอ่างทองมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์โดยมีการจัดสรรเงินทุนและเงินกู้ยืมของกองทุนสงเคราะห์เกษตรกรให้กับเกษตรกรทุกคนอย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **จริดา สำราญรักษ์**[10] ที่กล่าวว่า ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพจะต้องวางแผนเพื่อตอบสนองความต้องการของเกษตรกรได้อย่างเต็มที่ คือ การดำเนินการในการวางแผนงานควรให้เกษตรกรผู้ใช้น้ำมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการใช้น้ำร่วมกับทางฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 5 การให้บริการในการจัดส่งน้ำควรให้มีความถูกต้อง รวดเร็ว มีประสิทธิภาพ ในส่วนการบริหารงานให้มีความโปร่งใสและยุติกรรม ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลในการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาชลประทานที่มีผลกระทบต่อเกษตรกรผู้ใช้น้ำ และมีการจัดทำรายงานสรุปผลการดำเนินงาน และการจัดส่งน้ำควรเป็นไปอย่างทั่วถึงในพื้นที่การเกษตรอีกทั้งการจัดลำดับความสำคัญและความต้องการของเกษตรกร

6) จากการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ในเรื่อง การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการสินเชื่อเพื่อการผลิตที่กลุ่มเกษตรกรร่วมกันจัดทำขึ้นพร้อมทั้งรายงานความก้าวของโครงการให้สมาชิกทุกคนได้รับทราบอย่างสม่ำเสมอ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{x}$= 4.22 = มาก) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลุ่มเกษตรกรในจังหวัดอ่างทองมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการสินเชื่อเพื่อการผลิตที่กลุ่มเกษตรกรร่วมกันจัดทำขึ้นพร้อมทั้งรายงาน

---

[9] นิจพร มาจันทร์, การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาในจังหวัดมหาสารคาม, **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), 2546.

[10] จริดา สำราญรักษ์, “ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพของการจัดการชลประทานจากการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำในเขตอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม), 2551.

ความก้าวของโครงการให้สมาชิกทุกคนได้รับทราบอย่าง สม่ำเสมอ แตกต่างจากงานวิจัยของ **นิจพร มาจันทร์**[11] ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มของสมาชิก จากการศึกษาได้แบ่งการมีส่วนร่วม 4 ด้าน คือ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ในภาพรวมพบว่า สมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนามีส่วนร่วมนานๆ ครั้ง ส่วนการที่สมาชิกไม่มีส่วนร่วมเลย คือ การประเมินผล

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอ่างทอง ควรมีการดำเนินนโยบายจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนของกรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) กรมส่งเสริมการเกษตร คณะกรรมการกลุ่มเกษตรกร และสมาชิกกลุ่มเกษตรกร เนื่องด้วยจุดเด่นของกลุ่มเกษตรกร คือ มีขนาดเล็กมีการจัดการให้ความช่วยเหลือกันตามลักษณะแบบพี่น้องบ้าน ไม่มุ่งเน้นการแสวงหากำไรจากสมาชิกทำให้ไม่สามารถสร้างเครดิตให้กับแหล่งเงินทุนในระบบ ที่จะให้เงินทุนหรือเงินกู้กับกลุ่มเกษตรกรโดยตรงในแต่ละแห่งได้ ดังนั้นทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจึงต้องมีการส่งเสริม สนับสนุน การดำเนินการให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของโครงการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มเกษตรกรเพื่อเข้าถึงแหลางเงินทุนในการผลิตและการตลาด ดังนี้

1) การบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเกษตรกรของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในการจัดหาปัจจัยการผลิตทางการเกษตรที่มีคุณภาพ และราคายุติธรรม ตรงตามความประสงค์ของเกษตรกรเอง รวมทั้งการส่งเสริมอาชีพของเกษตรกรให้มีความหลากหลายโดยใช้หลักการตลาดนำการผลิต เป็นต้น

2) สำนักงานสหกรณ์จังหวัด และสำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์จังหวัด ควรมีการบูรณาการร่วมกันในการให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกร เพื่อให้กลุ่มเกษตรกรผ่านเกณฑ์มาตรฐานกลุ่มเกษตรกรของกรมส่งเสริมสหกรณ์ ซึ่งจะเป็นการสร้างโอกาสให้กลุ่มเกษตรกรเข้าถึงแหล่งเงินทุนอีกช่องทางหนึ่ง

3) สำนักงานสหกรณ์จังหวัดควรจะบูรณาการร่วมกับศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) กรมส่งเสริมการเกษตร ในการให้ความรู้เกี่ยวกับการลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกร รวมทั้งสร้างรายได้เพิ่มจากการรวบรวมผลผลิตเพื่อจำหน่ายหรือแปรรูปผลผลิตร่วมกัน

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมสหกรณ์. **แผนยุทธศาสตร์กรมส่งเสริมสหกรณ์ 20 ปี (พ.ศ.2560 – 2579)**. กองแผนงาน : กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2559.

[11] นิจพร มาจันทร์, การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาในจังหวัดมหาสารคาม, **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), 2546.

คู่มือปฏิบัติงาน. **เงินกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร โครงการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มเกษตรกรเพื่อเข้าถึงแหล่งเงินทุนในการผลิตและการตลาด พ.ศ. 2559**. กองพัฒนาระบบสนับสนุนการสหกรณ์ : กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2559.

จริดา สำราญรักษ์. “ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพของการจัดการชลประทานจากการมีส่วนร่วม ของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำในเขตอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2551.

นิจพร มาจันทร์. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาในจังหวัดมหาสารคาม. **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2546.

ประชุม สุวัตถี, ศ.ดร. **การสำรวจด้วยตัวอย่าง : การชักตัวอย่างและการวิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร : โครงการส่งเสริมและพัฒนาเอกสารวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2552.

ปัญจาพาณ์ ชลสงคราม. “กระบวนการพัฒนาตลาดข้าวปลอดภัยแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรทำนา บ้านสันอุ้ม ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556.

พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยกลุ่มเกษตรกร พุทธศักราช 2547.

พระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2542.

ไมตรี อินเตรียะ. “การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสหกรณ์กองทุนสวนยาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาการศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2552.

สฤษฎ์ สมิทจิต. “การพัฒนารูปแบบการบริหารสหกรณ์ออมทรัพย์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์จำกัดในทศวรรษหน้า”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, 2549.

ยุทธวิธีพัฒนาชีวิตให้มีประสิทธิภาพหลังช่วงวิกฤตไวรัสโควิด 2019 (COVID 19)

The strategy for Efficiency life after Covid-19 crisis

ถนอมขวัญ อยู่สุข
บริษัท นีท คอนซัลแทนท์ จำกัด

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1. เพื่อศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับไวรัสโคโรน่า หรือ COVID 19 2. เพื่อศึกษาค้นคว้าหลักธรรมที่เหมาะสมกับการพัฒนาชีวิต และ 3. เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ยุทธวิธีพัฒนาชีวิตให้มีประสิทธิภาพหลังช่วงวิกฤต COVID 19 ของประเทศไทย จากการศึกษาเอกสารทางวิชาการ งานวิจัย บทความวิชาการ และที่สืบค้นจากแหล่งฐานข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ทำให้ทราบว่าการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เริ่มต้นที่นครอู่ฮั่น ประเทศจีน ตั้งแต่วันที่ 30 ธันวาคม 2562 ผู้ที่ติดเชื้อจะมีอาการภายใน 14 วัน และเริ่มค้นพบผู้ติดไวรัสในประเทศไทยซึ่งเป็นคนจีนที่เดินทางมาถึงกรุงเทพมหานครโดยเที่ยวบินจากนครอู่ฮั่น ในวันที่ 17 มกราคม 2563 และนำไปสู่การเพิ่มจำนวนผู้ติดเชื้อมากยิ่งขึ้น ในขณะที่ไวรัสนี้ยังคงอยู่ในประเทศไทย การดำเนินชีวิตของคนไทยต้องปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ แต่ในอนาคตหากสถานการณ์การระบาดของไวรัสดังกล่าวดีขึ้นหรือหายไปหากไม่มีการวางแผนที่ดีย่อมขาดประสิทธิภาพในการใช้ชีวิตได้ ดังนั้นคนไทยจะต้องมีการเตรียมความพร้อมที่ดีที่สามารถนำไปสู่การดำเนินชีวิตให้มีความสุขและมีประสิทธิภาพในบริบทที่คาดการณ์ได้ยาก โดยจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์แล้วนั้น ยุทธวิธีการพัฒนาชีวิตให้มีประสิทธิภาพหลังช่วงวิกฤต COVID 19 ในประเทศไทยจะต้องประกอบยุทธวิธี 4 ประการ ดังนี้ 1.ค้นหาอย่างมีเหตุผล คือ การค้นหาสาเหตุต่างๆ ตามหลักอริยสัจ 4 2. ดำรงตนอย่างมุ่งมั่น คือ การใช้ชีวิตอย่างมีเป้าหมายตามหลักของอิทธิบาท 4 3. ขยันเสริมสร้างด้วยความจริง คือ ต้องหมั่นเรียนรู้สิ่งต่างๆ อยู่เสมอ กล่าวอีกประการ คือ ต้องเป็นผู้ใช้ปัญญาเป็นแสงนำทางของชีวิต และ 4. ไม่หลีกทิ้งซึ่ง ศีลา เนื่องด้วยการใช้ชีวิตให้มีประสิทธิภาพนอกจาก 3 ประการดังกล่าวมาแล้วนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องดำรงตนอยู่ในศีลอันเหมาะสมตามหลักของแต่ละศาสนาด้วยเช่นกัน

คำสำคัญ : ยุทธวิธีพัฒนาชีวิต, ประสิทธิภาพ, ไวรัสโควิด 2019

Abstract

The purposes of this research are 1. To search for information about new strain corona virus or Covid-19. 2. To study dhamma guideline for self-improvement. 3. To create the strategy for efficiency life after Covid-19 crisis in Thailand. Referred to academic papers, researches, and reliable databases, it was found that the spreading of Covid-19 originated from Wuhan, China since December 30th, 2019. The infected people show the symptoms within 14 days. The first person infected with Covid-19 found in Thailand was a Chinese

tourist flying from Wuhan to Bangkok in January 17th, 2019. Since then the number of infected people in Thailand has increased. While the Covid-19 is still spreading in Thailand, Thai people have to adapt their live styles to the changed situation. However, to live without proper plan under the virus crisis may cause unhappy and ineffective life. Therefore, Thai people should prepare well to live happily and effectively in an unexpected situation. From the analysis and synthesis in this study, it should be 4 strategies for effective life during covid-19 crisis. Such strategies are 1. Find causes and solutions following to the Four Noble Truth. 2. To live with passion and goal of life following to the Four Foundations for Accomplishment (Iddhipada 4). 3. Always learn new things or it can be implied that to use wisdom as the light for life. And 4. Never break Sila or precepts. It means that apart from the 3 strategies mentioned above, to follow the proper precepts of each religion is also necessary.

Keywords : Strategy of Development Life**,** Efficiency**,** Covid-19

บทนำ

การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรน่าสายพันธุ์ใหม่ 2019 หรือ 2019-nCoV จากประเทศจีน นับจากที่มีการรายงานครั้งแรกเมื่อ 31 ธันวาคม คศ. 2019 นั้น พบผู้ป่วยโรคปอดอักเสบที่ไม่รู้สาเหตุในเมืองอู่ฮั่นเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ต่อมาได้มีการรายงานเป็นทางการเมื่อ 3 มกราคม คศ. 2020 ว่าโรคปอดอักเสบที่ระบาดที่อู่ฮั่น มีสาเหตุจากไวรัสโคโรน่าสายพันธุ์ใหม่ 2019 (novel coronavirus 2019, 2019-nCoV) และพบการแพร่เชื้อจากคนสู่คนได้ ดังนั้นประเทศจีนจึงได้ทำการสืบสวนหาแหล่งแพร่เชื้อของการระบาดในครั้งนี้ที่เมืองอู่ฮั่น จากผู้ติดเชื้อกลุ่มแรกที่เป็นคนงานและลูกค้าของตลาดขายส่งอาหารทะเลฮั่วนาน (Huanan Seafood Wholesale Market) โดยที่ตลาดสดนี้ นอกจากขายอาหารทะเลแล้ว ยังขายเนื้อสัตว์ และสัตว์ที่ใช้ทำอาหารที่ยังมีชีวิต เช่น เป็ด ไก่ ลา แกะ หมู อูฐ สุนัขจิ้งจอก งู แบดเจอร์ หนูอ้น เฮดจ์ฮอก แต่ระยะแรกตรวจไม่พบเชื้อ 2019-nCoV ในตัวอย่างตรวจจากสิ่งแวดล้อมและอาหารทะเลที่ได้จากตลาดขายส่งอาหารทะเลฮั่วนาน อย่างไรก็ดี พบผู้ป่วยที่มีประวัติว่าไม่ได้เข้าไปที่ตลาดแห่งนี้เลย ผู้ป่วยที่ติดเชื้อจะมีอาการไข้ ไอ เจ็บคอ หอบเหนื่อย หรือมีอาการของโรคปอดอักเสบ ในรายที่มีอาการรุนแรงจะมีอาการ ระบบทางเดินหายใจล้มเหลว และอาจ ถึงขั้นเสียชีวิต สาเหตุหลักที่ทำให้มีการแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว คือ การใช้ชีวิตในยุคโลกาภิวัตน์ มนุษย์ใช้เงินซื้อความสะดวกสบาย นิยมกิน ดื่ม เที่ยว ใช้ชีวิตอยู่นอกบ้านมากขึ้น อยู่คนเดียวน้อยลง วิถีชีวิต ไม่อยู่นิ่ง การเดินทางข้ามจังหวัดข้ามประเทศเป็นเรื่องง่าย ทำให้การระบาดของเชื้อไวรัสทวีความรุนแรงมากขึ้น ทุกภาคส่วนต่างร่วมกันหาวิธีและดำเนินการป้องกันแก้ไขและเยียวยาผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสถานการณ์ของประเทศไทยเริ่มคลี่คลายและดีขึ้นสิ่งที่ยังคงมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตหรือการประกอบอาชีพคือการจิตตก ภาวะเครียด การตกงาน ธุรกิจล่ม หรือเป้าหมายชีวิตที่ตั้งไว้

สะดุด เป็นต้น การดำเนินชีวิตให้มีความสุขจำเป็นต้องมียุทวิธีที่เหมาะสมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาด้านต่างๆ ต่อไป

บทความนี้ผู้เขียนจึงเสนอแนะให้มีการนำเอาหลักพุทธศาสนาอย่างที่เรียกว่า “พุทธธรรม” นำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อเป็นการพัฒนาชีวิตให้มีประสิทธิภาพหลังการระบาดของโรคไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ทำเลาหรือหายไปจากประเทศไทย อันประกอบไปด้วยหลักพุทธธรรมหลายประการบูรณาการร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนาในทุกๆมิติ ที่สามารถส่งผลดีต่อการมีชีวิตที่ดีเป็นผู้มีศักยภาพขององค์กร ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ดังผู้เขียนจะอธิบายและยกตัวอย่างให้เข้าใจชัดเจนต่อไป

ความเป็นมาเกี่ยวกับโรคไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

ภาควิชาจุลชีววิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล [1] ได้กล่าวว่า การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรน่าสายพันธุ์ใหม่ 2019 (novel coronavirus 2019, 2019-nCoV) ที่ก่อโรคปอดอักเสบ (pneumonia) ในเมืองอู่ฮั่น (Wuhan) มณฑลหูเป่ย (Hubei) ประเทศจีน เริ่มจากช่วงปลายปี ค.ศ. 2019 จนถึงปัจจุบัน **โดยในช่วงแรก** คาดว่า เป็นการติดเชื้อจากสัตว์สู่คน เมื่อมีข่าวการระบาดนี้ ทั่วโลกก็เฝ้าระวังอย่างใกล้ชิด เพราะมีประสบการณ์มาจากโรคทางเดินหายใจร้ายแรงที่เกิดจากไวรัสโคโรน่า ได้แก่ โรคซาร์ (severe acute respiratory syndrome, SARS) ที่ระบาดในช่วงปี ค.ศ. 2002-2003 ซึ่งมีสาเหตุจากไวรัสโคโรน่าสายพันธุ์ SARS-CoV ที่เป็นไวรัสโคโรน่าข้ามสปีชีส์จากค้างคาวผ่าน civet cat (ชะมด) มาติดเชื้อในคน โดยเริ่มระบาดจากประเทศจีนและกระจายไปทั่วโลก มีผู้ติดเชื้อกว่าแปดพันคน อัตราการตายร้อยละ 10 และเพิ่มเป็นร้อยละ 50 ในผู้สูงอายุ **ต่อมาในปี** ค.ศ. 2012-2014 ก็มีการระบาดของไวรัสโคโรน่าสายพันธุ์ใหม่ ชื่อ Middle East respiratory syndrome coronavirus (MERS-CoV) ที่เป็นไวรัสโคโรน่าข้ามสปีชีส์จากค้างคาวผ่านอูฐมาติดเชื้อในคน เริ่มจากผู้ป่วยในประเทศซาอุดิอาราเบีย มีผู้ติดเชื้อรวม 1,733 คน อัตราการตายร้อยละ 36

ไวรัสโคโรน่า เป็นไวรัสที่มีขนาดใหญ่ที่สุดที่มีสารพันธุกรรมเป็นอาร์เอ็นเอ และมีเปลือกหุ้มด้านนอกที่ประกอบด้วยโปรตีนคลุมด้วยกลุ่มคาร์โบไฮเดรทเป็นปุ่มๆ (spikes) ยื่นออกไปจากอนุภาคไวรัส ทำให้เมื่อดูด้วยกล้องจุลทรรศน์อิเล็กตรอน จะเห็นเป็นเหมือนมงกุฎ (ภาษาลาติน corona แปลว่า crown หรือ มงกุฎ) ล้อมรอบ จึงเป็นที่มาของชื่อเชื้อไวรัสในกลุ่มนี้ที่มีสมาชิกหลากหลาย ติดเชื้อก่อโรคได้ทั้งในคน และสัตว์หลายชนิด เช่น สัตว์ปีก สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม (ม้า วัว แมว สุนัข ค้างคาว กระต่าย หนู อูฐ และสัตว์ป่าอื่นๆ) และสัตว์เลื้อยคลาน เช่น งู ดังนั้น ไวรัสโคโรน่าสายพันธุ์ที่ก่อโรคในสัตว์ทั้งระบบทางเดินหายใจและทางเดินอาหาร อาจแพร่มาสู่คนและก่อโรคในคนได้ (zoonotic infection)

ไวรัสโคโรน่าถูกแบ่งเป็น 4 ยีนัส คือ Alphacoronavirus, Betacoronavirus, Gammacoronavirus และ Deltacoronavirus โดยไวรัสโคโรน่าที่ก่อโรคในคนที่ทำให้มีอาการของระบบ

[1] ภาควิชาจุลชีววิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล, **ไวรัสโคโรน่าสายพันธุ์ใหม่ 2019 (novel coronavirus 2019, 2019-nCoV)**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.si.mahidol.ac.th/th/healthdetail.asp?aid=1410, [1 มิถุนายน 2563].

ทางเดินหายใจที่ไม่รุนแรง และมักมีการติดเชื้อแบบไม่มีอาการ จัดอยู่ในยีนัส Alphacoronavirus ส่วนไวรัสโคโรน่าที่ก่อโรครุนแรงในคนและข้ามสปีชีส์มาจากสัตว์ เช่น SARS-CoV และ MERS-CoV จัดอยู่ในยีนัส Betacoronavirus และมีสารพันธุกรรมเป็นอาร์เอ็นเอจึงมีโอกาสกลายพันธุ์สูง และสามารถก่อการติดเชื้อข้ามสปีชีส์ได้มากขึ้นในสถานที่ที่นำสัตว์เหล่านี้มาอยู่รวมกันอย่างหนาแน่น ดังเช่น ในตลาดค้าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร ที่เป็นแหล่งแพร่เชื้อ SARS-CoV จาก civet cat สู่คน

สถานการ์ณการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรน่าสายพันธุ์ใหม่ 2019 หรือ 2019-nCoV จากประเทศจีน นับจากที่มีการรายงานครั้งแรกเมื่อ 31 ธันวาคม คศ. 2019 นั้น พบผู้ป่วยโรคปอดอักเสบที่ไม่รู้สาเหตุในเมืองอู่ฮั่นเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ต่อมาได้มีการรายงานเป็นทางการเมื่อ 3 มกราคม คศ. 2020 ว่าโรคปอดอักเสบที่ระบาดที่อู่ฮั่น มีสาเหตุจากไวรัสโคโรน่าสายพันธุ์ใหม่ 2019 (novel coronavirus 2019, 2019-nCoV) และพบการแพร่เชื้อจากคนสู่คนได้ ดังนั้นประเทศจีนจึงได้ทำการสืบสวนหาแหล่งแพร่เชื้อของการระบาดในครั้งนี้ที่เมืองอู่ฮั่น จากผู้ติดเชื้อกลุ่มแรกที่เป็นคนงานและลูกค้าของตลาดขายส่งอาหารทะเลฮั่วนาน (Huanan Seafood Wholesale Market) โดยที่ตลาดสดนี้ นอกจากขายอาหารทะเลแล้ว ยังขายเนื้อสัตว์และสัตว์ที่ใช้ทำอาหารที่ยังมีชีวิต เช่น เป็ด ไก่ ลา แกะ หมู อูฐ สุนัขจิ้งจอก งู แบดเจอร์ หนูอ้น เฮดจ์ฮอก แต่ระยะแรกตรวจไม่พบเชื้อ 2019-nCoV ในตัวอย่างตรวจจากสิ่งแวดล้อมและอาหารทะเลที่ได้จากตลาดขายส่งอาหารทะเลฮั่วนาน อย่างไรก็ดี พบผู้ป่วยที่มีประวัติว่าไม่ได้เข้าไปที่ตลาดแห่งนี้เลย

รายงานผลการตรวจหาลำดับเบสของสารพันธุกรรมอาร์เอ็นเอส่วนเปลือก (glycoprotein spikes) ของเชื้อ 2019-nCoV (MN908947) ที่ได้จากผู้ป่วย พบว่าไวรัสนี้อยู่ในยีนัส Betacoronavirus ซึ่งเป็นยีนัสเดียวกับ SARS-CoV และ MERS-CoV ซึ่งเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสารพันธุกรรมของไวรัสโคโรนาจากคนและสัตว์ต่างๆ จำนวน 271 สายพันธุ์ พบว่าเชื้อ 2019-nCoV เป็นไวรัสที่เกิดจากการผสมสารพันธุกรรมระหว่างไวรัสโคโรน่าของค้างคาวกับไวรัสโคโรน่าของงูเห่า (Chinese cobra, Naja Atra) จึงทำให้ไวรัสโคโรน่าสายพันธุ์ใหม่ 2019 นี้แพร่เชื้อข้ามสปีชีส์จากงูเห่ามายังคนได้ โดยเริ่มแรกจากคนงานและลูกค้าในตลาดเริ่มติดเชื้อก่อน และต่อมาเชื้อมีการกลายพันธุ์มากขึ้น จึงสามารถติดต่อจากคนสู่คน

ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับการรายงานของกรมควบคุมโรค[2] ที่ระบุว่า การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เริ่มต้นที่ประเทศจีน ตั้งแต่วันที่ 30 ธันวาคม 2562 ต่อมาได้พบผู้ป่วยยืนยันในหลายประเทศทั่วโลก จำนวนผู้ป่วยยืนยันเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น ฮ่องกง มาเก๊า ไต้หวัน เกาหลีใต้ สิงคโปร์ และญี่ปุ่น โดยพบผู้ป่วยรายใหม่ทั่วโลกเพิ่มขึ้นวันละประมาณ 1,000 ราย มีผู้เสียชีวิตเพิ่มขึ้นวันละประมาณ 100 ราย และพบอัตราการเสียชีวิตจากโรคประมาณร้อยละ 2 ซึ่งร้อยละ 26.4 ของผู้เสียชีวิตเป็นผู้สูงอายุ และผู้ที่มีโรคประจำตัวมีโอกาสเสี่ยงที่จะเสียชีวิตเพิ่มขึ้น โดยผู้ที่เป็นโรคหัวใจ

มีอัตราการเสียชีวิตมากที่สุด ร้อยละ 10.5 รองลงมาคือ โรคเบาหวาน (ร้อยละ 7.3) และโรคระบบทางเดินหายใจเรื้อรัง (ร้อยละ 6.3) ขณะนี้มีหลักฐานการติดต่อจากคนสู่คน และพบมีการระบาด

[2] กรมควบคุมโรค. **คู่มือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการตอบโต้ภาวะฉุกเฉิน กรณีการระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในประเทศไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/file/g_other/G42_1.pdf, [20 เมษายน 2563].

ภายในประเทศ เพิ่มขึ้นหลายพื้นที่ ข้อมูลองค์การอนามัยโลก ณ วันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2563 พบมีรายงานการระบาดของโรครวม 35 ประเทศ 2 เขตบริหารพิเศษ ได้แก่ จีน ฮ่องกง มาเก๊า ไต้หวัน เกาหลีใต้ อิตาลี ญี่ปุ่น สิงคโปร์ อิหร่าน อเมริกา ไทย มาเลเซีย ออสเตรเลีย เวียดนาม เยอรมัน สหราชอาณาจักร สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ ฝรั่งเศส แคนาดา ฟิลิปปินส์ อินเดีย สเปน รัสเซีย อิสราเอล สวีเดน ศรีลังกา เนปาล เลบานอน อิรัก ฟินแลนด์ อียิปต์ กัมพูชา เบลเยี่ยม อัฟกานิสถาน บาห์เรน คูเวต และ โอมาน องค์การอนามัยโลกได้ประเมินสถานการณ์ และเห็นว่าการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 แพร่กระจายได้อย่างรวดเร็วจนน่ากังวล ในวันที่ 30 มกราคม 2563 องค์การอนามัยโลกจึงได้ประกาศให้โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นภาวะฉุกเฉินทางสาธารณสุขระหว่างประเทศ (Public Health Emergency of International Concern) และแนะนำทุกประเทศให้เร่งรัดการเฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุมโรค

ผู้ที่ติดเชื้อจะมีอาการภายใน 14 วัน พบว่ามีอาการไข้ ไอ เมื่อยตามเนื้อตัว เจ็บคอ น้ำมูกไหล คัดจมูก ปวดศีรษะ อ่อนเพลีย ท้องเสีย คลื่นไส้ อาเจียน หอบเหนื่อย และแน่นหน้าอก เชื้อไวรัสต้องเข้าไปแบ่งตัวและเจริญเติบโตในเซลล์มนุษย์ เช่น เซลล์ของเยื่อบุหลอดลม จึงจะก่อโรคได้ การที่เชื้อเพิ่มจำนวนมากขึ้นและเข้าไปในเซลล์ข้างเคียงอีกหลายรอบ จะทำลายเซลล์มนุษย์ในหลอดลมและปอด ทำให้ปอดอักเสบและการหายใจล้มเหลวในที่สุด หากระบบภูมิคุ้มกันของมนุษย์ไม่สามารถทำลายหรือควบคุมเชื้อทันกาล สำหรับการป้องกันการสัมผัสโรคโควิด-19 สามารถทำได้โดยการล้างมือด้วยสบู่และน้ำสะอาดอย่างน้อย 20 วินาที หรือลูบมือด้วยเจลแอลกอฮอล์แล้วรอจนเจลแห้ง สวมหน้ากากอนามัยอย่างถูกต้อง หลีกเลี่ยงการสัมผัสใบหน้า ขยี้ตา แคะจมูก และสัมผัสปาก ไม่ใกล้ชิดกับผู้มีอาการของโรคระบบทางเดินหายใจ หลีกเลี่ยงจากใช้สิ่งของเครื่องใช้กับผู้อื่น เช็ดทำความสะอาดพื้นนผิวที่หยิบจับสัมผัสบ่อย ๆ และหลีกเลี่ยงการไปในสถานที่ที่ผู้คนหนาแน่น[3]

จากข้อมูลที่กล่าวมาแล้วนั้นจะเห็นว่าวิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อร่างกาย จิตใจ สังคม ตลอดจนการดำรงชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชน ผู้คนว่างงาน เกิดปัญหาหนี้สิน เศรษฐกิจถดถอย บางคนเกิดความท้อแท้ วิตกกังวล หวั่นกลัวกับโรคระบาด จนเสียสุขภาพจิต บ้างคิดสั้นจบชีวิตตัวเอง ซึ่งสรุปแล้วส่งผลกระทบดังนี้ 1) ผลกระทบจากการเจ็บป่วยและเสียชีวิตของประชาชน 2) ผลกระทบจากพฤติกรรมที่หลีกเลี่ยง เพื่อห่างไกลจากโอกาสในการติดเชื้อไวรัส 3) ผลกระทบต่อการจ้างงาน, ค่าจ้าง, ความยากจน และความเหลื่อมล้ำ 4) ผลกระทบทางลบด้านอุปทานการผลิต และ 5) ผลกระทบในระยะยาวที่เกิดจากการสูญเสียทุนมนุษย์

หลักธรรมที่เหมาะสมกับการพัฒนาชีวิต

การพัฒนาชีวิตให้บรรลุเป้าหมายที่ตนเองตั้งเป้าไว้เป็นสิ่งสำคัญ บางคนต้องสะดุดเนื่องจากผลกระทบจากการระบาดของไวรัสโคโรน่า และหลังจากไวรัสทุเลาตนสามารถใช้ชีวิตเป็นปกติแต่เป้าหมาย

[3] กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. **โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 Coronavirus Disease 2019 (COVID-19)**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/file/g_km/handout001_12032020.pdf, [21 เมษายน 2563].

ของชีวิตอาจจะเปลี่ยนแปลงไปด้วยต้องเปลี่ยนงานหรือด้วยขาดรายได้ หรืออาจนำสู่การเป็นโรคซึมเศร้า ดังนั้นการพัฒนาชีวิตที่ดีความใช้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา หรือ “หลักพุทธธรรม” ซึ่งมีความสำคัญสำหรับพุทธศาสนิกชนทุกคนในทุกยุคทุกสมัย เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าในฐานะศาสดาของพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตจริง คือ ฝึกฝนพัฒนาตนเอง ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญา และสังคม โดยมีรายละเอียด ดั้งต่อไปนี้

1. อริยสัจ 4

อริยสัจจ์ 4 นั้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) [4] ได้ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า คือความจริงอันประเสริฐ, ความจริงของพระอริยะ, ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ — Ariyasacca: The Four Noble Truths ประกอบไปด้วย

1. ทุกข์ (ความทุกข์, สภาพที่ทนได้ยาก, สภาวะที่บีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง, ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่า อุปาทานขันธ์ 5 เป็นทุกข์— Dukkha: suffering; unsatisfactoriness)

2. ทุกขสมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์, สาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา 3 คือ กามตัณหา ภวตัณหาและวิภวตัณหา — Dukkha-samudaya: the cause of suffering; origin of suffering)

3. ทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป, ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชาสำรอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกย้อม ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดโปร่ง เป็นอิสระ คือ นิพพาน— Dukkha-nirodha: the cessation of suffering; extinction of suffering)

4. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์, ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า “ทางสายกลาง” มรรคมีองค์ 8 นี้ สรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา — Dukkha-nirodhagàminãpañipadà: the path leading to the cessation of suffering)

อริยสัจจ์ 4 นี้ เรียกกันสั้นๆ ว่า ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค (Dukkha, Samudaya, Nirodha,Magga); การแสดงอริยสัจจ์ 4 นี้ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามุกกังสิกาธรรมเทศนา (เช่น องฺ.อฏฺฐก.23/102/190) แปลตามอรรถกถาว่า พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงหยิบยกขึ้นถือเอาไว้ด้วยพระองค์เอง คือ ทรงเห็นด้วยพระสยัมภูญาณ (=ตรัสรู้เอง) ไม่สาธารณะแก่ผู้อื่น (แต่ตามที่อธิบายกันมา มักแปลว่า “พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงเอง โดยไม่ต้องปรารภคำถามหรือการทูลขอร้องของผู้ฟัง อย่างการแสดงธรรมเรื่องอื่นๆ”; ความจริง จะแปลว่า “พระธรรมเทศนาขั้นสุดยอด” ก็ได้ ซึ่งสมกับเป็นเรื่องที่ทรงแสดงท้ายสุดต่อจาก อนุปุพพิกถา 5 คำแปลอย่างหลังนี้ พึงเทียบ องฺ.ทสก.24/95/208)

เมื่อพิจารณาดูแล้วนั้นจะเห็นว่า แท้จริงแล้ว อริยสัจ 4 คือ วิธีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ว่ามีทางปฏิบัติอยู่ 2 ทาง คือ ชีวิตที่ทุกข์ (ทุกข์-สมุทัย) และชีวิตที่ไม่ทุกข์ (นิโรธ-มรรค) ได้แก่ 1) ทุกข์ คือ การยึดมั่น

[4] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559), หน้า 204.

ในขันธ์ 5 2) สมุทัย คือ ตัณหา ความอยากได้ 3) นิโรธ คือ ภาวะที่ความอยากนั้นหมดไป และ 4) มรรค คือ ข้อปฏิบัติไม่ให้เกิดทุกข์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงภาวะวิกฤตการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 และหลังจากวิกฤตเบาบางและหายไปนั้น หลักธรรมประการนี้ยังคงเป็นสิ่งที่ควรน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติเพื่อทำให้ชีวิตพัฒนายิ่งๆขึ้นต่อไป

2. อิทธิบาท 4

คำว่า **อิทธิบาท** แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท ซึ่งจำแนกไว้เป็น 4 คือ

1. ฉันทะ ความพอใจรักใครในสิ่งนั้น
2. วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น
3. จิตตะ ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในสิ่งนั้น
4. วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น

ธรรม 4 อย่างนี้ ย่อมเนื่องกัน แต่ละอย่างๆ มีหน้าที่เฉพาะของตน

ฉันทะ คือความพอใจ ในฐานะเป็นสิ่งที่ ตนถือว่า ดีที่สุด ที่มนุษย์เรา ควรจะได้ ข้อนี้ เป็นกำลังใจอันแรก ที่ทำให้เกิด คุณธรรม ข้อต่อไป ทุกข้อ

วิริยะ คือความพากเพียร หมายถึง การการะทำที่ติดต่อ ไม่ขาดตอน เป็นระยะยาว จนประสบความสำเร็จ คำนี้ มีความหมายของ ความกล้าหาญ เจืออยู่ด้วย ส่วนหนึ่ง

จิตตะ หมายถึงความไม่ทอดทิ้ง สิ่งนั้น ไปจากความรู้สึก ของตัว ทำสิ่งซึ่งเป็น วัตถุประสงค์ นั้นให้เด่นชัด อยู่ในใจเสมอ คำนี้ รวมความหมาย ของคำว่า สมาธิ อยู่ด้วยอย่างเต็มที่

วิมังสา หมายถึงความสอดส่องใน เหตุและผล แห่งความสำเร็จ เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ให้ลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไปตลอดเวลา คำนี้ รวมความหมาย ของคำว่า ปัญญา ไว้อย่างเต็มที่ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย [5]

ในขณะที่ สมพร เทพสิทธา [6] ได้กล่าวถึง อิทธิบาท 4 อันสอดคล้องและเป็นการอธิบายขยายความเพิ่มเติมว่าเป็นหนึ่งในคุณธรรมที่ควรปลูกฝังให้มีขึ้นในจิตใจและพัฒนาให้เจริญงอกงามจนกลายเป็นมโนธรรม เนื่องจากเป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย 4 ประการ ได้แก่

1. ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำใฝ่ใจรักที่จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลยิ่งๆ ขึ้นไป

2. วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นเพียร ทำงานด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ท้อถอย

---

[5] มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 233.

[6] สมพร เทพสิทธา, **คุณธรรมและจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์, 2542), หน้า 29.

3. จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเสื่อมถอยไป

4. วิมังสา ความใคร่ครวญหรือทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตรา หาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นหาวิธีแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น เจริญขึ้น เพื่อไปสู่ความสัมฤทธิ์ผล

เมื่อสรุปความแล้วนั้น จะเห็นว่า อิทธิบาท 4 คือ สิ่งที่มีคุณค่าหรือประโยชน์ในเรื่องนำไปสู่ความสำเร็จสมประสงค์ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่การงาน การเรียน หรือทุกประการ รวมถึงเรื่องการพัฒนาชีวิตของมนุษย์เราด้วยเช่นกัน โดยทางแห่งความสำเร็จ 4 ประการ คือ ต้องมีความพอใจรักใคร่สิ่งนั้น ต้องมีความพยายามทำสิ่งนั้น ต้องมีความเอาใจฝักใฝ่สิ่งนั้น และต้องมีการพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในสิ่งนั้นนั่นเอง

3. ศีลและปัญญา

ศีลเป็นการรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย มีความประพฤติดีทางกายและวาจา ส่วนปัญญานั้นคือความรอบรู้ การรู้แจ้งในสภาวธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง ปรีชาหยั่งรู้ เหตุผล ซึ่งเป็นหนึ่งประการในหลักพุทธธรรมที่เรียกว่า ไตรสิกขา โดย พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) [7] ได้กล่าวว่า ไตรสิกขา หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจและปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน ซึ่งประกอบด้วย

1. อธิศีลสิกขา คือ ศีลอันยิ่งใหญ่, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง

2. อธิจิตตสิกขา คือ จิตอันยิ่งใหญ่, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม

3. อธิปัญญาสิกขา คือ ปัญญาอันยิ่งใหญ่, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง

สอดคล้องกับการอธิบายของ พุทธทาสภิกขุ [8] โดยกล่าวว่า ไตรสิกขา หรือ สิกขา 3 หมายถึง การปฏิบัติหรือ การประพฤติกระทำที่เป็นหน้าที่ของบุคคลโดยตรง โดยแบ่งสิกขาไว้ 3 ประการคือ

1. สิลสิกขา แปลว่า การปฏิบัติในส่วนศีล

2. จิตตสิกขา แปลว่า การปฏิบัติในส่วนจิต (สมาธิ)

3. ปัญญา สิกขา แปลว่า การปฏิบัติในส่วนปัญญา

สรุปว่า เนื่องจากการพัฒนาตนนั้นต้องพัฒนาในหลากหลายมิติ รวมไปถึงการพัฒนาความประพฤติให้เป็นปกติอันเรียกว่าศีล และพัฒนาสติปัญญาอันเรียกว่าปัญญาหรืออธิปัญญา ควบคู่กันไปจึงจะสามารถดำรงตนและพัฒนาตนเองให้มีความพร้อมในการเป็นบุคคลที่มีศักยภาพ และมีประสิทธิภาพในองค์การ สังคม ชุมชน และประเทศชาติ รวมทั้งยังสามารถเป็นเป็นแบบอย่างให้แก่ผู้อื่นได้ประพฤติปฏิบัติตามได้อย่างไม่ลังเลใจ จักนำพาสังคมให้น่าอยู่ต่อไปนอนาคต

---

[7] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 127.

[8] พุทธทาสภิกขุ, **ศึกษาธรรมะอย่างถูกวิธี**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2549), หน้า 134.

ยุทธวิธีพัฒนาชีวิตให้มีประสิทธิภาพหลังช่วงวิกฤตไวรัสโควิด 2019 (COVID 19)

การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 กำลังส่งผลกระทบไปทั่ว โลกเป็นวงกว้าง เริ่มต้นจากการมีผู้ติดเชื้อที่เมือง อู่ฮั่น ประเทศจีน และแพร่กระจายไป ทั่วโลก อันส่งผลให้เกิดผู้เจ็บป่วยและเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นเจ้าไวรัสตัวนี้เองยังกระทบไปถึงการชะงักงันของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวเนื่อง ลามไปถึงการชะลอการผลิตในภาคอุตสาหกรรมทั่วโลกที่อยู่ภายใต้ระบบห่วงโซ่คุณค่าโลก (Global Value Chain) อันส่งผลต่อเนื่องไปสู่ผลกระทบด้านการค้าและ การลงทุนทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ นอกจากนี้ยังรวมไปถึง การที่ประชาชนจะต้องเสียค่าใช้จ่ายกับการป้องกันการติดเชื้อ การที่คนจะต้องมีการกักตัวอยู่กับบ้านจนทำให้ขาดรายได้ จนลามมาถึงการเกิดความเครียดและปัญหาทางสุขภาพจิตตามมา ในภาคการเงินเองการแพร่ระบาดของไวรัวโควิด-19 ก็ส่งผลต่อการตกลงในตลาดหุ้น ทั่วโลก รวมไปถึงการที่อีกหลายประเทศเลือกที่จะทำการ “ปิดประเทศ” อันทำให้เกิด การถดถอยทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ดังนั้นจึงไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า เศรษฐกิจโลก ของเรากำลังเข้าสู่วิกฤติเศรษฐกิจ (Global Economic Crisis) ซึ่งมีที่มาจาก วิกฤติ สุขภาพ (Global Health crisis) เป็นสำคัญถึงแม้การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสดังกล่าวจะยังไม่หายขาด แต่ด้วยการที่ประเทศไทยตกอยู่ในช่วงการระบาดเป็นระยะเวลาหลายเดือน การดำรงชีวิตย่อมเปลี่ยนแปลงไปพอสมควร สิ่งที่คนไทยจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมเมื่อไวรัสโควิด 19 หายหรือรัฐบาลประกาศให้มีการดำชีวิตเป็นปกติได้แล้วนั้น คือการใช้วิตอย่างไรให้มีประสิทธิภาพสูงสุด นำไปสู่การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งจากการศึกษา ค้นคว้าข้อมูล วิเคราะห์และสังเคราะห์แล้วนั้น เห็นว่ายุทธวิธีพัฒนาชีวิตให้มีประสิทธิภาพหลังช่วงวิกฤตไวรัสโควิด 2019 (COVID 19) นั้นต้องประกอบไปด้วย ขั้นตอน 4 ประการ คือ 1.ค้นหาอย่างมีเหตุผล 2. ดำรงตนอย่างมุ่งมั่น 3. ขยันเสริมสร้างด้วยความจริง และ 4. ไม่หลีกทิ้งซึ่ง ศีลา ซึ่งสามารถแสดงเป็นภาพรูปแบบ (Model) ได้ดังนี้

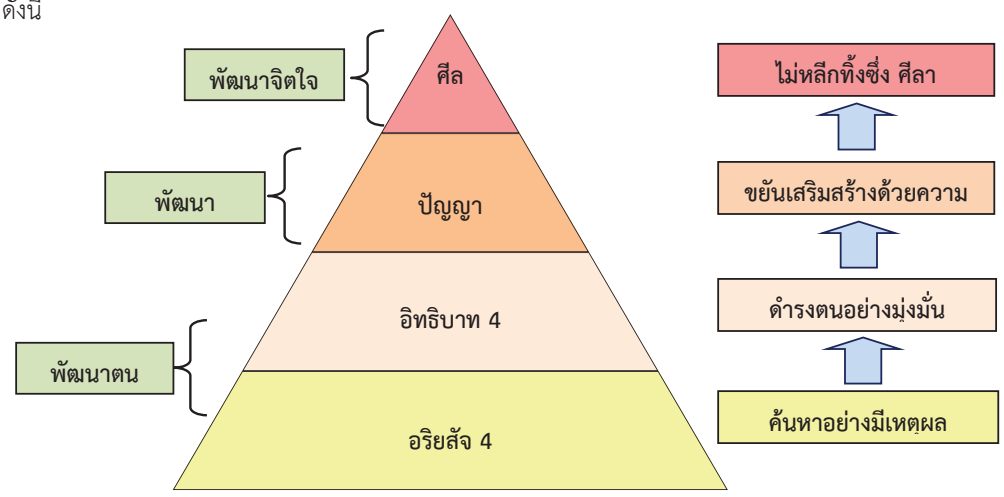

ภาพที่ 1 รูปแบบ (Model) ยุทธวิธีพัฒนาชีวิตให้มีประสิทธิภาพหลังช่วงวิกฤตไวรัสโควิด 2019

จากภาพดังกล่าว เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจมากยิ่งขึ้น ผู้เขียนจักอธิบายยุทธวิธีพัฒนาชีวิตให้มีประสิทธิภาพหลังช่วงวิกฤตไวรัสโควิด 2019 (COVID 19) นั้นต้องประกอบไปด้วย ขั้นตอน 4 ประการ คือ 1.ค้นหาอย่างมีเหตุผล 2. ดำรงตนอย่างมุ่งมั่น 3. ขยันเสริมสร้างด้วยความจริง และ 4. ไม่หลีกทิ้งซึ่ง ศีลา ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ค้นหาอย่างมีเหตุผล เนื่องจากช่วงไวรัสโคโรน่า หรือ โควิด 19 ระบาดนั้น ส่งผลกระทบมากมาย ซึ่งถือกว่าเป็นบทเรียนประการสำคัญของมวลมนุษยชาติ เมื่อไวรัสดังกล่าวทุเลาหรือหายไป สิ่งที่ที่คนไทยต้องเข้าใจและปฏิบัติการเป็นเบื้องต้น คือ การใช้หลักของ อริยสัจ 4 ตามหลักของพุทธศาสนา อันประกอบไปด้วย ทุกข์ สมุห์ทัย นิโรธ และมรรค กล่าว คือ 1. จากช่วงระบาดของไวรัสโคโรน่านำมาซึ่งความทุกข์หลากหลายประการแต่งต่างกันตามพื้นที่ อาชีพ บริบท และสังคม ซึ่งคนไทยเองต้องเข้าใจว่านั่นเป็นทุกข์ประการหนึ่ง 2. ส่วนสาเหตุสำคัญที่ทำให้คนไทยและประเทศที่เกิดโรคระบาดเป็นทุกข์คือไวรัสโคโรน่า ซึ่งหากวิเคราะห์อย่าแยบคายแล้วแท้จริงสาเหตุของการระบาดหนักอยู่ที่การขาดการป้องกันและรักษาที่ทันท่วงทีและถูกต้อง ดังนั้นเมื่อไวรัสทุเลาลงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและความเชื่อบางประการอันนำไปสู่การกลับมาของไวรัสดังกล่าว 3. เมื่อทราบถึงสาเหตุของทุกข์คือไวรัสแล้วนั้น สิ่งที่คนไทยต้องเรียนรู้ คือ การติดตามข้อมูลข่าวสารทั้งในและต่างประเทศในทุกๆ มิติ การให้ความสำคัญกับการออกกำลังกาย การเลือกรับประทานอาหารที่ไม่เป็นเมนูแปลกประหลาดหรือเมนูพิศดาล การระมัดระวังตนเองในการใช้ชีวิตในสังคมหมู่มาก เป็นต้น และ 4. การกระทำตามข้อที่กล่าวมาข้างต้นอย่างเหมาสม หรือเรียกว่าทางสายกลางนั้นเอง เช่น การรับรู้ความทุกข์อย่างเหมาะสมโดยไม่วิตกกังวลจนเกินไป การออกกำลังกายเพื่อให้ร่างกายแข็งแรงอย่างเหมาะสม การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกายอย่างพอดี การใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นอย่างกลมกลืนและปลอดภัย เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 การดำรงตนอย่างมุ่งมั่น จากขั้นที่ 1 คือการค้นหาสาเหตุต่างๆ อย่างมีเหตุผลแล้วนั่น สิ่งที่คนไทยจะต้องเร่งในการพัฒนาและปรับความคิดใหม่ คือ การดำรงตนให้ถูกต้องและจริงจังในบทบาทและหน้าที่อันจะต้องรับผิดชอบหลังจากการละบาดของไวรัสทุเลาลง โดยใช้อิทธิบาท 4 ประการ กล่าวคือ การดำรงตนในหน้าที่การงานเดิมหรือจำเป็นต้องหางานใหม่เนื่องจากผลกระทบของไวรัสทำให้ต้องตกงาน จึงต้องมีฉันทะ หมายถึง หากยังคงทำงานในตำแหน่งหน้าที่เดิมหรือต้องหางานใหม่ก็ตามจงพึงพอใจในหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมายไม่ว่าจะเป็นงานเดิมหรือเป็นงานใหม่ หน้าที่ใหม่ก็ตาม เมื่อมีความพอใจในหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมายแล้วนั้น จะต้องมีวิริยะ คือ มีความเพียรพยายามในการประกอบอาชีพ หากเป็นผู้ตกงานจงมีความพยายามในการขวัญขวายหางานใหม่อย่างไม่ย่อท้อและไม่เป็นผู้เลือกงาน จากความพากเพียรดังกล่าวอาจยังไม่เพียงพอในการพัฒนาคุณภาพชีวิตจำเป็นต้องมีจิตตั้งมั่นในการประกอบอาชีพ ไม่เป็นผู้เปลี่ยนงานบ่อยหรือเป็นผู้ไม่มีความมั่นคงในความคิด ดังนั้นต้องกำหนดเป้าหมายให้ชัดเจนและตั้งมั่นในการไปยังเป้าหมายที่ตั้งไว้ ในขณะเดียวกันระหว่างทางที่ดำเนินชีวิตอาจมีการสะดุดจากผลกระทบของไวรัสหรือต้องสะดุดด้วยการเจอปัญหาอุปสรรคใหม่จากการประกอบอาชีพในตำแหน่งหน้าที่ใหม่ จำเป็นต้องมีการใช้หลักวิมังสา คือ จะต้องใคร่ครวญอย่างถี่ถ้วนว่าสาเหตุดังกล่าวนั้นเกิดจากอะไรและเร่งปรับปรุงแก้ไขข้อผิดพลาดนั้นให้ทันท่วงทีอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

ขั้นตอนที่ 3 ขยันเสริมสร้างด้วยความจริง ผลกระทบประการหนึ่งหลังจากเกิดการระบาดของไวรัสโคโรน่าหรือโควิด 19 นั้น คือการตกงาน ผู้ประกอบการบางรายปิดกิจการ หรือลดสาขาของธุรกิจ ซึ่งประการนี้ส่งผลต่อทัศนะคติต่อการเลือกอาชีพการทำงานมากยิ่งขึ้น มีการให้ความสำคัญต่ออาชีพที่มีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น การเลือกอาชีพธุรกิจส่วนตัวมีสัดส่วนที่ลดน้อยลงเนื่องจากมีความผันผวนตามสภาวการณ์ต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งที่เป็นสภาวการณ์ที่กะทันหันและบริหารจัดการยาก อีกประการหนึ่งที่สำคัญในสังคมปัจจุบันในการพัฒนาตนเองให้บรรลุเป้าหมายทั้งหน้าที่การงาน โดยเฉพาะการเงิน คือ การพัฒนาตนเองมีปัญญาที่เฉียบแหลมรวมถึงพัฒนาปัญญาที่นำไปสู่การเป็นผู้มีศักยภาพสูงอยู่เสมอ รวมถึงหารเป็นผู้ฝักใฝ่หาความรู้ใหม่ๆ ที่หลากหลายและทันท่วงทีอยู่เสมอ อาทิ เช่น ผู้ประกอบอาชีพในสถานศึกษาจำเป็นต้องมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีมากยิ่งขึ้น ผู้บริหารจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีช่วยในการบริหารจัดการองค์มากยิ่งขึ้น เป็นต้น การเป็นผู้ที่มีความรู้ที่หลากหลายและมีความเชียวชาญจึงสำคัญต่อการพัฒนาชีวิตให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้มากยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 4 ไม่หลีกทิ้งซึ่ง ศีลา หรือ ศีล หลังจากมีการพัฒนาตนเองให้มีความรู้หรือปัญญาที่หลากหลายและเหมาะสมแล้วนั้น สิ่งที่คนไทยและมนุษย์มิควรละเลย คือ การดำรงจิตใจให้เป็นผู้ปกติ ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกผู้มีศีลว่า เป็นผู้ปกติ แต่กระนั้นในความเป็นจริงหลักคำสอนของทุกๆ ศาสนา ทุกๆ ลัทธิ มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ สอนให้ทุกคนเป็นคนดี ในประการนี้สำคัญที่สุดถึงแม้จะมีการพัฒนาตนด้วยการใช้หลักอริยสัจ 4 และหลักอิทธิบาท 4 พัฒนาปัญญาโดยการแสวงหาความรู้อยู่เสมอจนมีความเชี่ยวชาญและประสบความสำเร็จขนาดไหนก็ตาม แต่หากซึ่งการเป็นผู้มีจิตใจและกระทำสิ่งที่ดีงามแล้วนั้นก็นำมาซึ่งความความเสียหายต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติได้โดยง่าย เช่น เป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จ มีทรัพย์สินเงินทองมากมาย แต่มาจากการทุจริต ย่อมไม่ถือว่าเป็นผู้มีชีวิตที่สมบูรณ์และมีประสิทธิภาพได้ การพัฒนาชีวิตให้มีประสิทธิภาพจึงต้องประกอบด้วยยุทธวิธีตาม 4 ประการดังกล่าวมาแล้วนั้น

บทสรุป

การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เริ่มต้นที่ประเทศจีน ตั้งแต่วันที่ 30 ธันวาคม 2562 ต่อมาได้พบผู้ป่วยยืนยันในหลายประเทศทั่วโลก จำนวนผู้ป่วยยืนยันเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น ฮ่องกง มาเก๊า ไต้หวัน เกาหลีใต้ สิงคโปร์ และญี่ปุ่น โดยพบผู้ป่วยรายใหม่ทั่วโลกเพิ่มขึ้นวันละประมาณ 1,000 ราย มีผู้เสียชีวิตเพิ่มขึ้นวันละประมาณ 100 ราย และพบอัตราการเสียชีวิตจากโรคประมาณร้อยละ 2 ซึ่งร้อยละ 26.4 ของผู้เสียชีวิตเป็นผู้สูงอายุ และผู้ที่มีโรคประจำตัวมีโอกาสเสี่ยงที่จะเสียชีวิตเพิ่มขึ้น โดยผู้ที่เป็นโรคหัวใจ มีอัตราการเสียชีวิตมากที่สุด ร้อยละ 10.5 รองลงมาคือ โรคเบาหวาน (ร้อยละ 7.3) และโรคระบบทางเดินหายใจเรื้อรัง (ร้อยละ 6.3) ขณะนี้มีหลักฐานการติดต่อจากคนสู่คน และพบมีการระบาดภายในประเทศ เพิ่มขึ้นหลายพื้นที่ ข้อมูลองค์การอนามัยโลก ณ วันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2563 พบมีรายงานการระบาดของโรครวม 35 ประเทศ 2 เขตบริหารพิเศษ ได้แก่ จีน ฮ่องกง มาเก๊า ไต้หวัน เกาหลีใต้ อิตาลี ญี่ปุ่น สิงคโปร์ อิหร่าน อเมริกา ไทย มาเลเซีย ออสเตรเลีย เวียดนาม เยอรมัน สหราชอาณาจักร สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ ฝรั่งเศส แคนาดา ฟิลิปปินส์ อินเดีย สเปน รัสเซีย อิสราเอล สวีเดน ศรีลังกา เนปาล

เลบานอน อิรัก ฟินแลนด์ อียิปต์ กัมพูชา เบลเยี่ยม อัฟกานิสถาน บาห์เรน คูเวต และ โอมาน องค์การอนามัยโลกได้ประเมินสถานการณ์ และเห็นว่าการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 แพร่กระจายได้อย่างรวดเร็วจนน่ากังวล ในวันที่ 30 มกราคม 2563 องค์การอนามัยโลกจึงได้ประกาศให้โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นภาวะฉุกเฉินทางสาธารณสุขระหว่างประเทศ (Public Health Emergency of International Concern) และแนะนำทุกประเทศให้เร่งรัดการเฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุมโรค

กระนั้นเมื่อผลกระทบของการระบาดของเชื่อไวรัวโคโรน่า 2019 หรือ โควิด 19 มีมากมายและรุนแรงเช่นนี้ ย่อมสร้างความเสียหายหลายประการต่อประเทศชาติ ไม่ว่าจะเป็นมิติทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และประเทศชาติ แต่ยิ่งกว่านั้นคือส่งผลเสียต่อคนส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นสภาพจิตใจและสภาพร่างกายก็ตาม หลังจากการระบาดทุเลาหรือหายจนเข้าสู่ภาวะปกติ ด้วยการที่สังคมไทยอยู่ในช่วงการระบาดมาหลายเดือนทำให้ความพร้อมในการดำเนินชีวิตในภาวะปกติอาจไม่มีความพร้อมเพียงพอ ทำให้ชีวิตหลังช่วงวิกฤติโควิดประสบปัญหามากมายได้ ซึ่งยุทธวิธีพัฒนาชีวิตให้มีศักยภาพและประสิทธิภาพนั้นต้องประกอบไปด้วย ขั้นตอนสำคัญ 4 ขั้นตอน คือ 1.ค้นหาอย่างมีเหตุผล หมายถึง การค้นหาสาเหตุต่างๆ ตามหลักอริยสัจ 4 2. ดำรงตนอย่างมุ่งมั่น หมายถึง การใช้ชีวิตอย่างมีเป้าหมายตามหลักของอิทธิบาท 4 3. ขยันเสริมสร้างด้วยความจริง หมายถึง ต้องหมั่นเรียนรู้สิ่งต่างๆ อยู่เสมอ กล่าวอีกประการ คือ ต้องเป็นผู้ใช้ปัญญาเป็นแสงนำทางของชีวิต และ 4. ไม่หลีกทิ้งซึ่ง ศีลา หมายถึง การใช้ชีวิตให้ดำรงตนอยู่ในศีลอันเหมาะสมตามหลักของแต่ละศาสนา

บรรณานุกรม

กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. **โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 Coronavirus Disease 2019 (COVID-19)**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/file/g_km/handout001_12032020.pdf, [21 เมษายน 2563].

กรมควบคุมโรค. **คู่มือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการตอบโต้ภาวะฉุกเฉิน กรณีการระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในประเทศไทย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/file/g_other/G42_1.pdf, [20 เมษายน 2563].

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559.

_____.**พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

พุทธทาสภิกขุ. **ศึกษาธรรมะอย่างถูกวิธี**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2549.

ภาควิชาจุลชีววิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล. **ไวรัสโคโรน่าสายพันธุ์ใหม่ 2019 (novel coronavirus 2019, 2019-nCoV)**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.si.mahidol.ac.th/th/healthdetail.asp?aid=1410, 1 มิถุนายน 2563.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

สมพร เทพสิทธา. **คุณธรรมและจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์, 2542.

การพัฒนาที่สมดุลตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

Balanced Development According to The Philosophy of The Sufficiency Economy

พระครูใบฎีกาทวีศักดิ์ ใต้ศรีโคตร
พระมหาประพันธ์ สิริปญฺโญ
พระครูปริยัติคุณรังสี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

หลักคิดของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงถูกถอดรหัสออกมาและนำมาใช้อยู่ใน Thailand 4.0 ทั้งในระดับของปัจเจกและระดับของประเทศ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาสากลที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ทั้งในบริบทของตนเอง องค์กรหรือประเทศ หรือทั้งในระบบของโลก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนนี้ซ่อนเรื่องของการสร้างสังคมที่ยืนอยู่บนขาของตนเองในระดับหนึ่งและความพอเพียงนั้นเมื่อไม่พอต้องรู้จักเติม เมื่อพอแล้วต้องรู้จักหยุด แต่เมื่อมีเกินต้องรู้จักปันและเป็นปรัชญาในเชิงพลวัตของการรู้จักพอ รู้จักเติม รู้จักปัน เพราะฉะนั้นบันไดสามขั้นของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเชื่อมต่อโดยไม่ต้องยืมจมูกของคนอื่นหายใจ

คำสำคัญ : การพัฒนา, สมดุล, เศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

The principles of the sufficiency economy philosophy are decoded and used in Thailand 4.0, both at the individual and national levels. Sufficiency economy philosophy is a universal philosophy that can be applied either in the context of one's own, organization or country or in the world system. Sufficiency philosophy in this section hides the matter of creating a society that stands on its own level. Sufficiency is taught to fill up when it is not enough. When enough must know how to stop, but when there is more than need to know how to share. This philosophy is the dynamic philosophy of knowing enough, Knowing filling and knowing to share. Therefore, the three steps of the sufficiency economy are connected without having to stand on somebody's legs.

Keywords : The Development, Balance, The Sufficiency Economy

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยมีนโยบายการพัฒนาประเทศเพื่อให้สอดคล้องกับกระแสการพัฒนาของโลก คือ นโยบายประเทศไทย 4.0 โดยภาครัฐได้น้อมนำแนวคิดการพัฒนาเชิงปรัชญาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 ไปกำหนดเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศตามนโยบายประเทศไทย 4.0 ไปสู่การปฏิบัติที่ถือเป็นรากฐานสำคัญ เป็นกลไกที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมอย่างแท้จริงคือ การพัฒนาไปสู่ "ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน" ด้วยการสร้าง "ความเข้มแข็งจากภายใน" ขับเคลื่อนตามแนวคิด "ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง" ผ่านกลไก "ประชารัฐ" โมเดลนี้จะสำเร็จได้ ต้องใช้แนวทางสานพลังประชารัฐ โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน ธนาคาร ประชาชน สถาบันศึกษา และสถาบันวิจัยต่าง ๆ ประกอบกับการส่งเสริม SME และ Startup เพื่อขับเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกัน ต้องมีโครงสร้างด้านการสื่อสารและโทรคมนาคมที่มีคุณภาพ มีอินเตอร์เน็ตที่คลอบคลุมประชากรมากที่สุด เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงทุกภาคส่วน ซึ่งภาครัฐได้ป้อนทั้งเครื่องมือ และทรัพยากรลงไปในหน่วยงานระดับปฏิบัติในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการพัฒนาและสร้างศักยภาพความเข้มแข็งให้กับชุมชนต่าง ๆ

บทความนี้ได้รับการเรียบเรียงขึ้นจากการค้นคว้าเอกสารทางวิชาการ และมุมมองการวิเคราะห์ในเชิงวิพากษ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายภาพการปรับตัวของหน่วยงานภาครัฐ และชุมชนในการนำนโยบายการพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติ แบ่งเป็น 2 ส่วนคือ การทบทวนบทบาทของหน่วยงานของรัฐและชุมชนในการพัฒนาประเทศ และสรุปเชิงวิเคราะห์การพัฒนาที่สมดุลตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กระบวนทัศน์การพัฒนาสู่ประเทศไทย 4.0 โดยมีรายละเอียดดังนี้

การทบทวนบทบาทของหน่วยงานภาครัฐและชุมชนในการพัฒนาประเทศ

หากย้อนไปในอดีตประเทศไทยเคยเป็นประเทศที่ยากจน และพัฒนาสู่ประเทศที่มีรายได้ปานกลางเป็นระยะเวลากว่า 20 ปี แต่ประเทศก็ยังไม่สามารถที่จะก้าวขึ้นไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง เพราะติดอยู่ในกับดักที่เรียกว่า "กับดักประเทศรายได้ปานกลาง" แม้ว่าประเทศไทยจะมีการปรับโมเดลเศรษฐกิจอยู่หลายครั้ง คือ Thailand 3.0 เรามี 3 บทเรียน 3 กับดัก กับดักที่ 1 รายได้ปานกลาง เรารวยกว่านี้ไม่ได้เพราะเราติดอยู่ในกับดักรายได้ปานกลาง ทำอย่างไรที่เราจะรวยกว่านี้ กับดักที่ 2 ความเหลื่อมล้ำที่เรารวยกว่านี้ไม่ได้ แล้วยังรวยกระจุกไม่ใช่รวยกระจาย นำมาสู่กับดักความเหลื่อมล้ำ คือ คนรวย ๆ ขึ้น คนจน ๆ ลง พูดง่าย ๆ ก็คือ จนกระจายรวยกระจุก กับดักที่ 3 ความไม่สมดุล เรารวยนานกว่านี้หรือรวยยาว ๆ ไม่ได้เพราะเราไม่มีความยั่งยืน

การพัฒนาที่ผ่านมาเราติดกับดักความไม่สมดุล คือ เราทุ่มเททุกอย่างไปไว้ที่เรื่องของเศรษฐกิจ เรื่องของความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ แต่เป็นค่าใช้จ่ายมากมายต่อเรื่องของความอยู่ดีมีสุขทางสังคม ต่อเรื่องของการรักษ์สิ่งแวดล้อม ต่อเรื่องของศักดิ์ศรีและภูมิปัญญามนุษย์ และต่อเรื่องอื่นเสียหมด คือ กินก่อนจ่ายทีหลัง ไปทุ่มให้เรื่องของเศรษฐกิจ แต่เกิดผลกระทบเชิงลบที่ตามมามากมาย

Thailand 4.0: โมเดลขับเคลื่อนสู่ความมั่นคงมั่งคั่งและยั่งยืนบทเรียนของสามกับดักนี้ รัฐบาลชุดนี้ต้องการนำประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน คำถามคือการถอดรหัสวิสัยทัศน์ของ คสช. หรือรัฐบาล

ว่าด้วยความมั่นคงมั่งคั่งและยั่งยืน จะต้องถอดรหัสออกมาเป็นโมเดลที่นำไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนอย่างแท้จริงจะทำอย่างไร ซึ่งเป็นประเด็นที่ท้าทายมาก ตอนแรกเราบอกว่าทำไมต้องมี Thailand 4.0 ก็เพราะโลกเปลี่ยนไทยต้องปรับ และปรับอย่างไรก็มาสู่โมเดลที่ตอบโจทย์สิ่งที่ทุกคนหรือรัฐบาลอยากจะไปคือความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เพราะฉะนั้น Thailand 4.0 เป็นโมเดลที่นำไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนอย่างแท้จริง[1]

ในปัจจุบันรัฐบาลไทยภายใต้การนำของพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและอดีตหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) มีโมเดลพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลที่บริหารประเทศบนวิสัยทัศน์ที่ว่า "มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน" โดยมีภารกิจสำคัญในการขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างแนวทางพัฒนาประเทศ สามารถรับมือกับโอกาสและภัยคุกคามแบบใหม่ ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และรุนแรงในศตวรรษที่ 21 "ไทยแลนด์ 4.0" จึงเป็นวิสัยทัศน์เชิงนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจไปสู่ "Value Based Economy" หรือ "เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม" โดยมีฐานความคิดคือ เปลี่ยนจากการผลิตสินค้าโภคภัณฑ์ไปสู่สินค้าเชิงนวัตกรรม

ในอดีตประเทศไทยมีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นไปอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ยุคแรก เรียกว่า ประเทศไทย 1.0 ที่มุ่งเน้นการเกษตรเป็นหลัก เช่น ผลิตและขายพืชไร่ พืชสวน หมู ไก่ และ สัตว์เลี้ยง ส่วนยุคสอง เรียกว่า ประเทศไทย 2.0 เน้นอุตสาหกรรม แต่เป็นอุตสาหกรรมเบา เช่น การผลิตและขายรองเท้า เครื่องหนัง เครื่องดื่ม เครื่องประดับ เครื่องเขียน กระเป๋า เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น และยุคปี พ.ศ.2559 จัดอยู่ในยุคที่สาม ที่เรียกว่า ประเทศไทย 3.0 เป็นยุคของอุตสาหกรรมหนักและการส่งออก เช่น การผลิตและขาย ส่งออกเหล็กกล้า รถยนต์ การกลั่นน้ำมัน แยกก๊าซธรรมชาติ ปูนซีเมนต์ ซึ่งประเทศไทยในยุค 1.0 , 2.0 และ 3.0 รายได้ประเทศยังอยู่ในระดับปานกลาง จึงจะต้องเร่งพัฒนาเศรษฐกิจสร้างประเทศ นับว่าเป็นเหตุผลหนึ่งในการนำไปสู่ยุคที่ 4 ที่ใช้รหัสว่า "ประเทศไทย 4.0 " ให้เป็นเศรษฐกิจใหม่ (New Engines of Growth) ไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง สามารถพึ่งพาตัวเองได้ และยกระดับให้เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยกำหนดจุดหมายให้เกิดขึ้นภายใน 5-6 ปี คล้ายกับการวางแผนอนาคตทางเศรษฐกิจที่ชัดเจนของประเทศที่พัฒนา ดังเช่น สหรัฐอเมริกา "A nation of markets" อังกฤษ "Design of Innovation" อินเดีย"Made in India"หรือเกาหลีที่วางรูปแบบเศรษฐกิจที่เรียกว่า "Creativ Economic"[2]

ประเทศไทย 4.0 เป็นความมุ่งมั่นของนายกรัฐมนตรีที่ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม (Value Based Economy) ที่มีฐานคิดหลัก คือ เปลี่ยนจากการผลิตสินค้าโภคภัณฑ์ไปสู่สินค้าเชิงนวัตกรรม เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรมไปสู่การ

---

[1] สุวิทย์ เมษินทรีย์, **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาที่ยั่งยืน: กระบวนทัศน์การพัฒนาสู่ประเทศไทย 4.0,** เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่อง “องค์กรต้นแบบด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” วันพฤหัสบดีที่ 15 มิถุนายน 2560 เวลา 09.00 – 12.00 น.ณ หอประชุมเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2560), หน้า 12-13.

[2] บวร เทศารินทร์, **“ประเทศไทย 4.0 โมเดลเศรษฐกิจใหม่”**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.drborworn.com/ articledetail.asp?id=pnhhq, [21 กรกาคม 2563].

ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม และ เปลี่ยนจากการเน้นการผลิตสินค้าไปสู่การเน้นภาคบริการมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป กระบวนทัศน์ในการพัฒนาประเทศภายใต้ "ประเทศไทย 4.0" เป็นอีกนโยบายหนึ่งที่เป็นการวางรากฐานการพัฒนาประเทศในระยะยาวเป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนไปสู่การเป็นประเทศที่มั่งคั่ง มั่นคงและยั่งยืนตามวิสัยทัศน์ของรัฐบาล เป็นรูปแบบที่มีการผลักดันการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจ การปฏิรูปและการพัฒนา และการปฏิรูปการศึกษาไปพร้อม ๆ กัน เป็นการผนึกกำลังของทุกภาคส่วนภายใต้แนวคิด "ประชารัฐ" ที่ผนึกกำลังกับเครือข่ายพันธมิตรทางธุรกิจ การวิจัยพัฒนาและบุคลากรทั้งในประเทศและนานาประเทศทั่วโลก

การพัฒนาสู่ "ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน" ด้วยการสร้าง "ความเข้มแข็งจากภายใน" ขับเคลื่อนตามแนวคิด "ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง" ผ่านกลไก "ประชารัฐ" โมเดลนี้จะสำเร็จได้ต้องใช้แนวทาง สานพลังประชารัฐ โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน ธนาคาร ประชาชน สถาบันศึกษาและสถาบันวิจัยต่าง ๆ ประกอบกับการส่งเสริม SME และ Startup เพื่อขับเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกัน ต้องมีโครงสร้างด้านการสื่อสารและโทรคมนาคมที่มีคุณภาพ มีอินเตอร์เน็ตที่คลอบคลุมประชากรมากที่สุด เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงทุกภาคส่วนได้อย่างไม่สะดุด

การใช้พลังประชารัฐเดินไปข้างหน้า "ประเทศไทย 4.0" เป็นการประสานเชื่อมโยงเทคโนโลยีหลักที่ต้นน้ำ เพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้กับอุตสาหกรรมเป็นหมายที่อยู่กลางน้ำ และ Startup ต่าง ๆ ที่อยู่ปลายน้ำ โดยใช้พลังประชารัฐในการขับเคลื่อนผู้มีส่วนร่วมหลักประกอบด้วยภาคเอกชน ภาคการเงินการธนาคาร มหาวิทยาลัย และสถาบันวิจัยต่าง ๆ โดยเน้นตามความถนัด และจุดเด่นของแต่ละองค์กร และมีภาครัฐสนับสนุน "ประเทศไทย 4.0" จะเป็นส่วนที่ประเทศไทยต้องการพัฒนาด้วยตนเองเป็นหลัก แล้วค่อยต่อยอดด้วยเครือข่ายความร่วมมือจากต่างประเทศที่สอดรับกับ "บันได 3 ขั้น" ของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ "การพึ่งพาตนเอง พึ่งพากันเอง และรวมกันเป็นกลุ่มอย่างมีพลัง"

นโยบายประเทศไทย 4.0 (Thailand 4.0) เป็นโมเดลการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย ที่พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ต้องการนำพาประเทศไทยให้หลุดพ้นจากปัญหากับดักต่างๆ ภายใต้บริบทการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (The Fourth Industrial Revolution) พร้อมทั้งนำประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรม พัฒนาจากการเป็นประเทศที่มีรายได้ขนาดปานกลางเป็นประเทศที่มีรายได้สูงตามแนวทางแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยการสร้างความเข้มแข็งจากภายในควบคู่ไปกับการเชื่อมโยงกับประชาคมโลก ตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการขับเคลื่อนผ่านกลไกประชารัฐโดยเป็นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม (Value-Based Economy) ซึ่งการเปลี่ยนผ่านของระบบที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่โมเดล ประเทศไทย 4.0 ดังนี้[3]

---

[3] กระทรวงอุตสาหกรรม, **ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย 4.0 ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560 - 2579),** 2559), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.oie.go.th/sites/default/files/attachments/industry_plan /thailandindustrialdevelopmentstrategy4.0.pdf, [20 กรกฎาคม 2563].

1. การเปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิม (Traditional Farming) ไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ที่เน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยี (Smart Farming) โดยเกษตรกรจะต้องเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur) และมีรายได้ที่สูงขึ้น

2. การเปลี่ยนจากการเป็นวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแบบเดิม (Traditional SMEs) ที่รัฐจะต้องให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา ไปสู่การเป็น Smart Enterprises และ startups ที่มีศักยภาพสูง

3. การเปลี่ยนจากการให้บริการแบบเดิม (Traditional Services) ซึ่งมีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำไปสู่การบริการที่สร้างมูลค่าสูง (High Value Services)

4. การเปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทักษะสูง

ประเทศไทย 4.0 เป็นความมุ่งมั่นของนายกรัฐมนตรีที่ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง เศรษฐกิจไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม (Value Based Economy) ที่มีฐานคิดหลัก คือ เปลี่ยนจากการผลิตสินค้าโภคภัณฑ์ไปสู่สินค้าเชิงนวัตกรรม เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศ ด้วยภาคอุตสาหกรรมไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม และ เปลี่ยนจากการเน้นการผลิตสินค้าไปสู่การเน้นภาคบริการมากขึ้น ดังนั้น ประเทศไทย 4.0 จะต้องมีการเปลี่ยนวิธีการทำที่มีลักษณะสำคัญ คือ เปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิมไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ที่เน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยี (Smart Farming) โดยเกษตรกรต้องร่ำรวยขึ้น และเป็นเกษตรกรแบบเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur) เปลี่ยนจาก Traditional SMEs หรือ SMEs ที่มีอยู่ และรัฐต้องให้ความช่วยเหลือ ตลอดเวลาไปสู่การเป็น Smart Enterprises และ Startups บริษัทเกิดใหม่ที่มีศักยภาพสูงเปลี่ยนจาก Traditional Services ซึ่งมีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำไปสู่ High Value Services และเปลี่ยนจาก แรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญและทักษะสูง

ประเทศไทย 4.0 เป็นโมเดลที่นำกลไกการขับเคลื่อนความมั่งคั่ง (Engines of Growth) มาพัฒนาเพื่อนำประเทศไทยไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรม พร้อมทั้งมีเป้าหมายนำประเทศไทยให้หลุดพ้น 3 กับดักที่ประเทศเผชิญอยู่ในปัจจุบันคือ กับดักรายได้ประเทศปานกลาง กับดักความเหลื่อมล้ำ และกับดักความไม่สมดุลของการพัฒนา ซึ่งถือเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาประเทศโดยกลไกการขับเคลื่อนความมั่งคั่ง ประกอบด้วยกลไก 3 ประการ ดังนี้

1. กลไกการขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม เป็นกลไกที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมเพื่อการยกระดับผลิตภาพ (Productive Growth Engine) มีเป้าหมายสำคัญเพื่อปรับเปลี่ยนประเทศไทยจากประเทศที่มีรายได้ปานกลาง ไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูงที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมปัญญา เทคโนโลยีและความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งกลไกนี้ประกอบด้วยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในรูปแบบประชารัฐ การบริหารจัดการสมัยใหม่ การสร้างคลัสเตอร์ ทางด้านเทคโนโลยี การพัฒนาขีดความสามารถด้านการวิจัยและพัฒนา กิจการร่วมทุนรัฐและเอกชนใน โครงการขนาดใหญ่ เป็นต้น โดยกลไกการขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมเป็นกลไกที่ตอบโจทย์ในการก้าวข้าม "กับดักประเทศรายได้ปานกลาง"

2. กลไกการขับเคลื่อนด้วยการสร้างการมีส่วนร่วม เป็นกลไกขับเคลื่อนที่เน้นให้คนมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง (Inclusive Growth Engine) มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ การสร้าง

โอกาส และความมั่งคั่งอย่างเท่าเทียม ประกอบด้วยการสร้างคลัสเตอร์เศรษฐกิจระดับกลุ่มจังหวัด การพัฒนา เศรษฐกิจระดับฐานรากในชุมชน การส่งเสริมรัฐวิสาหกิจ การส่งเสริมและสนับสนุนให้วิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อมให้เข้มแข็งและสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลก การสร้างแรงงานที่มีทักษะและความรู้ด้านเทคโนโลยีเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต การจ่ายภาษีให้แก่ผู้มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดแบบมีเงื่อนไข (Negative Income Tax) โดยกลไกการขับเคลื่อนด้วยการสร้างการมีส่วนร่วม เป็นกลไกที่ตอบโจทย์ในการก้าวข้าม "กับดักความเหลื่อมล้ำ"

3. กลไกขับเคลื่อนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (Green Growth Engine) เป็นกลไกที่ตอบโจทย์ "กับดักความไม่สมดุลของการพัฒนา" ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมโดยเป็นกลไกที่คำนึงถึงการพัฒนาและใช้เทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย การมุ่งเน้นธุรกิจ การผลิต และการใช้เทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การมุ่งเน้นการใช้พลังงานทดแทนการปรับแนวคิดจากเดิมที่คำนึงถึงความได้เปรียบเรื่องต้นทุน (Cost Advantage) เป็นหลักมาสู่การคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้จากการลดความสูญเสียที่เกิดขึ้นทั้งระบบ (Lost Advantage) ซึ่งหัวใจสำคัญอยู่ที่การพัฒนากระบวนการผลิตให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

บทสรุป

Thailand 4.0: การพัฒนาที่สมดุลตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

แนวความคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง มีความเป็นมาว่าในครั้งแรกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทในวโรกาสที่พระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517 และได้พระราชทานอีกครั้งหนึ่งในวันพุธที่ 4 ธันวาคม 2517 ณ ศาลาดุสิตาลัย ในวันคล้ายวันเฉลิมพระชนมพรรษา ทรงเน้นความพอมีพอกินอีกครั้งหนึ่งว่า คำว่า “พอมีพอกิน” เป็นที่มาแนวทางโครงการ “เศรษฐกิจพอเพียง”[4]

สุเมธ ตันติเวชกุล[5] เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนาได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงบอกให้พอดี เศรษฐกิจพอเพียงคือความพอดี ความพอดีมี 3 ประการ คือ

1. สร้างความดีให้เกิดขึ้นกับจิตใจให้ได้ก่อน ใจเราต้องไม่มุ่งไปสูดกู่ด้านในด้านหนึ่งระดับจิตใจเราต้องอยู่ในความพอดี เอื้ออาทรต่อกัน มีความพอดีด้านจิตใจ

2. ความพอดีในด้านสังคมนั่น คือ ต้องรู้จักสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ รอบข้างเราให้เกิดความพอดีขึ้นมา

3. ความพอดีด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การรู้จักพอ อยู่อย่างไรอยู่อย่างนั้น ไม่ต้องไปกู้หนี้ยืมสินจากผู้อื่น ช่วยตัวเองได้แค่ไหน ก็เอาแค่นั้น ไม่ต้องขวนขวายหาหนี้สินเพิ่มวัตถุกันอันจะนำไปสู่ความไม่สมดุล

---

[4] อภิชัย พันธเสน และคณะ, **พุทธเศรษฐศาสตร์,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2549), หน้า 1.

[5] สุเมธ ตันติเวชกุล, **หลักธรรม หลักทำ ตามรอยพระยุคลบาท,** พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ด่านสุทธาการพิมพ์, 2549), หน้า 12.

เพราะเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักสมดุลเป็นสำคัญ

4. ความพอดีทางเทคโนโลยี ต้องใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ไม่ล้าหลัง แต่ไม่ใช่ล้ำหน้าจนเกินกำลังของตน เทคโนโลยีที่นำมาใช้ต้องสอดคล้องและพอกับตัวเรา

5. ความพอดีทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ คือ ต้องรู้จักธรรมชาติของทรัพยากรและต้องรู้จักใช้พอดี ไม่ใช้แบบทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ ใช้ทรัพยากรไปแล้ว ควรรู้ค่า รู้จักประหยัด เช่น ควรใช้ผ้าเช็ดหน้า (ที่เป็นผ้าผืน) ดีกว่าใช้กระดาษทิชชู เพราะใช้แล้วต้องทิ้งไป แต่ผ้าเช็ดหน้า เมื่อผ่านการทาความสะอาดแล้วก็สามารถนามาใช้ใหม่ได้

กล่าวสรุปไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศชาติให้ดำเนินไปในทางสายกลาง ความพอเพียงพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในทั้งที่ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมทุกขั้นตอน

หลักคิดของ Thailand 4.0 ตั้งอยู่บนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

หลักคิดของ Thailand 4.0 ตั้งอยู่บนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพราะแต่เดิมมาเราไม่สมดุลเราถึงติดอยู่ในกับดัก คือเราทุ่มเทจิตใจในเรื่องของเศรษฐกิจแต่เราไม่มองในมิติของเรื่องสังคม สิ่งแวดล้อมและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ด้วย เราพัฒนาประเทศโดยเน้นความเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างเดียว ณ วันนี้เรากำลังมองว่าเป็นกระบวนทัศน์การพัฒนาที่ผิดพลาดกระบวนทัศน์การพัฒนาที่ถูกต้อง คือ

1. การใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านสิ่งที่เราเรียกว่า **“การพัฒนาที่สมดุล”** ที่มีความสมดุลระหว่างมิติทางด้านเศรษฐกิจ คือ เรื่องของความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ด้านสังคม คือ เรื่องของความอยู่ดีมีสุขทางสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม คือ เรื่องของการรักษ์สิ่งแวดล้อม และด้านศักดิ์ศรีและภูมิปัญญามนุษย์ไปพร้อม ๆ กัน

2. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสอนให้เรารู้จัก **“การพึ่งพาตนเอง”** แต่เราไม่ได้พึ่งพาตนเองร้อยเปอร์เซ็นต์โลกในสมัยนี้พึ่งพาตนเองก็ไม่ทันกิน ต้องพึ่งพาตนเองในระดับหนึ่งเป็นบันไดขั้นแรกของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง บันไดขั้นที่สองจากพึ่งพาตนเองมาพึ่งพากันเองแล้วรวมกันเป็นกลุ่มอย่างมีพลัง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนนี้ซ่อนเรื่องของการสร้างสังคมที่ยืนอยู่บนขาของตนเองในระดับหนึ่งและสังคมที่เกื้อกูลและแบ่งปันหรือภาษาอังกฤษเรียกว่า “Caring and Sharing Society” เพราะฉะนั้นบันไดสามขั้นของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเชื่อมต่อโดยไม่ต้องยืมจมูกของคนอื่นหายใจร้อยเปอร์เซ็นต์แต่พร้อมกันนั้นรวมกันเป็นกลุ่มอย่างมีพลัง Caring and Sharing Society ที่ซ่อนอยู่ในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบ่งบอกอะไรบางอย่างถึงการเหลื่อมล้ำเพราะเป็นเรื่องของการแบ่งปัน

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาสากลที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ทั้งในบริบทของตนเอง องค์กรหรือประเทศ หรือทั้งในระบบของโลก ความพอเพียงนั้นเมื่อไม่พอต้องรู้จักเติม เมื่อพอแล้วต้องรู้จักหยุด แต่เมื่อมีเกินต้องรู้จักปัน ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นปรัชญาในเชิงพลวัตคือเป็น Dynamic Concept ของการรู้จักพอ รู้จักเติม รู้จักปัน เมื่อเรายังไม่พอเราจะบอกว่าพอเพียงไม่ได้ ในเมื่อไม่พอก็ต้อง

ทำให้พอ เติมด้วยองค์ความรู้ เติมด้วยความขยัน นี่คือเรื่องของพระมหาชนก หลายคนมองว่าพอเพียงมีเท่าไหร่ก็เอาแค่นี้ ไม่ใช่เพียงแต่ว่าในบางเรื่องไม่พอต้องรู้จักเติม เมื่อพอต้องรู้จักหยุด เมื่อเกินต้องรู้จักปัน

หลักคิดของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงถูกถอดรหัสออกมาและนำมาใช้อยู่ใน Thailand 4.0 ทั้งในระดับของปัจเจกและระดับของประเทศ ในระดับของประเทศ Thailand 4.0 นำแนวคิดของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเต็มที่คือมองว่าบทเรียนของ Thailand 3.0 เราเน้นอยู่กับการพึ่งพาเศรษฐกิจโลก อัตราการส่งออกเทียบกับ GDP ถึง 70-80% เมื่อเศรษฐกิจโลกดีเราก็มีเศรษฐกิจดี แต่ถ้าเศรษฐกิจโลกไม่ดีเราก็ประสบปัญหา ณ วันนี้เราอยู่ในภาวะที่โลกผันผวน เพราะฉะนั้น Thailand 4.0 จึงน้อมนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่าด้วยการสร้างความเข้มแข็งจากภายในแทนที่จะพึงพาเศรษฐกิจโลกเพียงอย่างเดียว การสร้างความเข้มแข็งจากภายในแต่พร้อมกันนั้นเราไม่ต้องการที่จะปิดประเทศ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนำมาใช้คือ สร้างภูมิคุ้มกัน สร้างความเข้มแข็งภายใน พร้อมกันนั้นก็เชื่อมโยงกับประชาคมโลกด้วยในเวลาเดียวกัน เราจะไปอยู่กับโลก เราต้องเข้มแข็งก่อน ถ้าเราอ่อนแอและเราไปอยู่กับโลก เราก็จะถูกเขาเอาเปรียบหรือถ้าโลกผันผวนเราก็จะเจ็บตัว แต่เมื่อไหร่ก็ตามที่เรามีการสร้างความเข้มแข็งจากภายในที่เพียงพอและเราอาจจะฉลาดพอเมื่อโลกผันผวนเราก็อยู่ได้ด้วยตัวเอง เราไม่จำเป็นต้องพึ่งพาโลกเพียงอย่างเดียว

ดังนั้น ภายใต้หลักคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นจึงถูกน้อมนำมากลายเป็น 2 แก่นยุทธศาสตร์ของ Thailand 4.0 ด้วยกัน คือ

1. สร้างความเข้มแข็งจากภายใน
2. การเชื่อมโยงกับประชาคมโลก

นี่คือหลักคิดที่สำคัญของ Thailand 4.0 ภายใต้การน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงถ้าพูดให้ชัดเจนขึ้น เรามีการสรุปบทเรียน บทเรียนที่สำคัญที่เราไปลอกแบบระบบทุนนิยมของต่างประเทศมาเราพยายามทำทุกอย่างที่โลกเขามีและทำตามโดยไม่คำนึงถึงบริบทภูมิสังคมของเราหรือการสร้างความเข้มแข็งที่เพียงพอนั้นนำมาสู่ 3 บทเรียนด้วยกัน

1. เราสร้างความไม่สมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติก็นำไปสู่ความไม่ยั่งยืน
2. เราสร้างความไม่สมดุลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์คือแก่งแย่งกัน ชิงดี แข่งขัน เอารัดเอาเปรียบกันภายใต้การค้าเสรี ระบบทุนนิยมที่เน้นการแข่งขัน ผลก็คือความเหลื่อมล้ำที่มากขึ้นทุกที
3. เรามีความไม่สมดุลระหว่างมนุษย์กับเทคโนโลยีบางครั้งเรารับเทคโนโลยีเข้ามาเราถูกครอบงำด้วยเทคโนโลยีหรือบางครั้งเราไม่รู้เท่าทันเทคโนโลยีนั่นคือระบบการศึกษาว่าทำไมเราถึงต้องยกเครื่องอย่างมากมาย ตรงนี้นำมาสู่เรื่องแปลกแยกที่มากขึ้น

นี่คือประเด็นปัญหาที่เป็นรากฐานไม่เฉพาะประเทศไทย เกือบทุกประเทศทั่วโลกที่นำระบบทุนนิยมแบบเดิมมาแบบไม่ยั้งคิดก็นำมาสู่ความไม่สมดุลระหว่างมนุษย์-มนุษย์ มนุษย์-ธรรมชาติ และมนุษย์-เทคโนโลยี

Thailand 4.0: การพัฒนาที่สมดุลตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

Thailand 4.0 น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีจุดประสงค์คือการพัฒนาที่สมดุล หรือ “Thriving in Balance” คือสร้างความมั่งคั่งผ่านความสมดุล ความคิดแบบเก่าเป็นความคิดที่ตะวันตกสอนเรามาตลอดภายใต้ระบบทุนนิยมคือ 1) ยิ่งใหญ่ยิ่งดี 2) ยิ่งมากยิ่งดี 3) ยิ่งเร็วยิ่งดี ซึ่ง 3 ความคิดนี้เรารับมาเต็ม ๆ โดยไม่ได้ตรวจสอบ ไม่ได้ดูว่าเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยหรือไม่ และนี่คือปัญหาต่าง ๆ มากมาย เราเผชิญกับความเหลื่อมล้ำและนำมาสู่การทุจริตคอรัปชั่น และความขัดแย้งอย่างรุนแรงซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดว่าจะเกิดขึ้น ก็เกิดขึ้นในวันที่ 22 พฤษภาคม 2557

เพราะฉะนั้นตรงนี้เป็นบทเรียนราคาแพงที่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นจะทำอย่างไรที่เปลี่ยนจากการเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างเดียว เน้นทางวัตถุ การบริโภคทางวัตถุอย่างเดียวมาสู่การพัฒนาที่สมดุล

Thailand 4.0 ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของการสร้างความสมดุลผ่านการพัฒนาอย่างสมดุลในเศรษฐกิจ 3 มิติ คือ

1. เศรษฐกิจไหลเวียนเพื่อที่จะตอบโจทย์ความยั่งยืน
2. เศรษฐกิจของการกระจายอย่างถ้วนทั่วไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง เพื่อที่จะตอบโจทย์ความมั่นคงที่แท้จริงเพราะถ้าทุกคนมีความถ้วนทั่วกัน โอกาสที่สังคมไม่มั่นคงความขัดแย้งก็จะน้อยลง
3. เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม เพื่อที่จะตอบโจทย์ความมั่งคั่ง

เพราะฉะนั้น Thailand 4.0 จึงเริ่มด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เริ่มด้วยการสรุปบทเรียนในอดีตที่ราคาแพงและใช้หลักความคิดที่ถูกต้อง หลักความคิดที่ถูกต้องในที่นี้คือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแต่นำมาใช้ในบริบทของประเทศในการที่จะตอบโจทย์การพัฒนาอย่างสมดุลใน 3 มิติ คือ ผ่านเศรษฐกิจที่ไหลเวียน (Circular Economy) ผ่านเศรษฐกิจที่มีการกระจายอย่างถ้วนทั่ว (Distributive Economy) ผ่านเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม (Innovation-Driven Economy) นั้น ทั้ง 3 ส่วนนี้จะนำไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนอย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป การขับเคลื่อน Thailand 4.0 ผ่านกลไกประชารัฐ โมเดลที่นำไปสู่ความมั่นคั่ง มั่งคงและยั่งยืนตามแนวคิดของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการนำบทเรียนราคาแพงในอดีตมาทบทวนแล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์และใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในบริบทของสังคมไทยภายใต้กระแสการแข่งขันรุนแรงที่เกิดขึ้นในเกือบหลายมิติภายใต้โลกสุดโต่ง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะนำพาประเทศไทยไปข้างหน้าได้อย่างแท้จริง ภายใต้หลักคิดของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว โดย Thailand 4.0 นั้นไม่ใช่ของรัฐบาลแต่เป็นของคนไทยทุกคน เพราะฉะนั้นกลไกที่แท้จริงของการขับเคลื่อน Thailand 4.0 จึงเป็นกลไกประชารัฐ ไม่ใช่ภาครัฐ มีภาคของประชาสังคม ภาคของเอกชน รวมกันทุกภาคส่วนเพื่อจะนำพาประเทศเราไปข้างหน้า ไปสู่อนาคตที่ดีขึ้น ซึ่งรัฐบาลเป็นเสมือนสะพานที่จะทอดออกไปเชื่อมอนาคตของประเทศให้กับลูกหลานของเราต่อไป

บรรณานุกรม

สุวิทย์ เมษินทรีย์. **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาที่ยั่งยืน: กระบวนทัศน์การพัฒนาสู่ประเทศไทย 4.0**. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่อง “องค์กรต้นแบบด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” วันพฤหัสบดีที่ 15 มิถุนายน 2560 ณ หอประชุมเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2560.

สุเมธ ตันติเวชกุล. **หลักธรรม หลักทำ ตามรอยพระยุคลบาท.** พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ด่านสุทธาการพิมพ์, 2549.

อภิชัย พันธเสน และคณะ.**พุทธเศรษฐศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2549.

กระทรวงอุตสาหกรรม. **ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย 4.0 ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560 - 2579).** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.oie.go.th/sites/default/files/attachments/industry_plan/thailandindustrialdevelopmentstrategy4.0.pdf. [20 กรกฎาคม 2563].

บวร เทศาริ นทร์. **ประเทศไทย 4.0 โมเดลเศรษฐกิจใหม่.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.drborworn.com/articledetail.asp?id=pnhhq. [21 กรกาคม 2563].

การท่องเที่ยวในเมือง: โอกาสและความท้าทาย

City Tourism: Opportunities and Challenges

จิระนันท์ อนันต์ไทย
มหาวิทยาลัยบูรพา
สุวารี รวบทองศรี
จอมพณ สมหวัง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสามารถดึงเงินตราจากต่างประเทศเข้ามาได้อย่างมหาศาล ทำให้เกิดการลงทุน การจ้างงานสร้างงาน การสร้างอาชีพมากมาย การท่องเที่ยวในเมืองเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่กำลังเติบโตอย่างมากทั้งด้านจำนวนนักท่องเที่ยวและเงินรายได้จากการท่องเที่ยว สาเหตุและความนิยมของการท่องเที่ยวในเมืองเกิดจากนักท่องเที่ยวต้องการท่องเที่ยวในเขตเมืองมากขึ้น ค่าใช้จ่ายในการเดินทางถูกลงเนื่องจากมีสายการบินต้นทุนต่ำ มีบริการอินเตอร์เน็ตมากขึ้นเร็วขึ้นสามารถเข้าถึงข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยวได้สะดวก ง่ายต่อการจองตั๋วเครื่องบินและที่พักผ่านทางออนไลน์ และนักท่องเที่ยวต้องการรับประสบการณ์ที่แท้จริงแบบคนท้องถิ่นในเขตเมือง ส่งผลให้แย่งกันใช้ทรัพยากรและสาธารณูปโภคพื้นฐานกับ ผู้อาศัยในเขตเมือง แต่สามารถวางแผนป้องกันปัญหานี้ได้โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยในการบริหารจัดการโครงสร้างพื้นฐาน และกระจายนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวข้างเคียง และเสนอให้ควรมีงานวิจัยเพื่อศึกษาทำความเข้าใจแนวโน้มทิศทางการท่องเที่ยวในเขตเมือง การบูรณาการการท่องเที่ยวกับการพัฒนาเมือง และการวางผังเมืองให้เหมาะสมสำหรับทุกคน

คำสำคัญ : การท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวในเมือง, พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

Abstract

The tourism industry can bring enormous amounts of foreign currency. Encourage investment, employment, create jobs, create many careers. Tourism in the city is a new type of tourism that is growing tremendously in both the number of tourists and income from tourism. The reason for the popularity of tourism in the city is caused by tourists wanting to travel in the city area and the cost of traveling is cheaper due to low-cost airlines. Internet service is faster, can access information for easy travel. Easy to book plane tickets and hotel accommodation online. Tourists want to experience real local people in

the urban area, resulting in competition for resources and infrastructure with urban residents. But can plan to prevent this problem by using information technology to help manage the infrastructure and spread tourists to other nearby tourist attractions. And suggesting that there should be research to understand in urban tourism trends, and to integrate tourism with urban development, and to determine the city plan to be suitable for everyone.

Keywords : Tourism, City tourism, Tourist behavior, information and communication technology

บทนำ

การท่องเที่ยว เป็นอุตสาหกรรมสำคัญที่สร้างรายได้หลักให้กับประเทศไทยและประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก สามารถดึงเงินตราจากต่างประเทศเข้ามาได้อย่างมากมาย ก่อให้เกิดการลงทุน การจ้างงานสร้างงาน การสร้างอาชีพ และการสร้างรายได้อย่างมหาศาล นอกจากนี้ ยังเป็นการกระจายรายได้ไปยังทุกส่วนภูมิภาคทั่วประเทศ เป็นเหตุให้หลายประเทศในปัจจุบันมีการแข่งขันด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกันค่อนข้างสูง แต่อย่างไรก็ตามสำหรับในประเทศไทย นับว่าได้ให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมาโดยตลอด มีการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องโดยการผลักดันทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน รวมถึงมีการร่วมมือกันของชุมชนท้องถิ่น ส่งผลให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก

จากการรายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยวฉบับที่ 3 ไตรมาสที่ 1 ของปี พ.ศ. 2559 โดยสำนักงานปลัดการท่องเที่ยวและกีฬา ได้นำเสนอว่าองค์การการท่องเที่ยวโลก (United Nations World Tourism Organization : UNWTO) ได้คาดการณ์เกี่ยวกับสถานการณ์การท่องเที่ยวของโลก ว่ายังคงเติบโตอย่างต่อเนื่อง และจำนวนนักท่องเที่ยวโลกตลอดทั้งปีเพิ่มขึ้นร้อยละ 3.5-4.5 เช่นเดียวกับสถานการณ์การท่องเที่ยวของไทยยังคงมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางเข้ามาประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง โดยในไตรมาสที่ 1 ปี พ.ศ. 2559 ไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวรวมมูลค่า 463.7 พันล้านบาท ขยายตัวร้อยละ 20.1 โดยนักท่องเที่ยวต่างชาติที่สร้างรายได้สูงสุด 3 อันดับแรกคือ นักท่องเที่ยวจากจีน มาเลเซีย และเกาหลีใต้ และจากสถิติปี พ.ศ. 2558 ในด้านการท่องเที่ยวของทั่วโลกประจำปี ค.ศ.2015 ระบุว่าไทย สามารถทำรายได้จากการท่องเที่ยวได้ถึง 44.9 ล้านดอลล่าร์สหรัฐ หรือประมาณ 1.44 ล้านล้านบาท สร้างรายได้เข้าประเทศมากที่สุดเป็นอันดับ 5 ของโลกรองจากประเทศอังกฤษ จีน สเปน และสหรัฐอเมริกา[1] แสดงให้เห็นว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้สร้างรายได้หลักให้แก่ประเทศไทยอย่างมหาศาล

[1] ศิริวรรณ สนั่นเอื้อ, **เอกสารประกอบการสอนวิชาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวประเทศไทย-เวียดนาม** ,(อุดรธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 2559).

ประเภทและรูปแบบการท่องเที่ยว

ประเภทและรูปแบบของการท่องเที่ยวแบบต่าง ๆ ที่สร้างรายได้หลักจำนวนมากให้แก่ประเทศไทย และในอีกหลายประเทศนั้น ได้ถูกจำแนกโดยนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวและองค์กรด้านการท่องเที่ยว โดยได้เสนอไว้ว่าประเภทของการท่องเที่ยวจำแนกออกได้เป็น 3 ประเภท และรูปแบบของการท่องเที่ยว จำแนก ออกได้เป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

ประเภทของการท่องเที่ยว สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทหลัก คือ 1) การแบ่งตามหลักสากล แบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ (1) การท่องเที่ยวภายในประเทศ (Domestic Tourism) เป็นการท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวที่เป็นคนในประเทศและเที่ยวในประเทศตนเอง เช่น นักท่องเที่ยวชาวไทยไปเที่ยวน้ำตกที่จังหวัดกาญจนบุรีหรือนครนายก เป็นต้น (2) การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Tourism) เช่น นักท่องเที่ยวชาวจีนไปเที่ยวที่พิพิธภัณฑ์ลูฟ ประเทศฝรั่งเศส หรือนักท่องเที่ยวชาวไทยไปชมดอกซากุระที่ประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น

2) การแบ่งประเภทตามความต้องการของนักท่องเที่ยว ได้แก่ (1) การท่องเที่ยวเพื่อการผจญภัย (Adventure Travel) เป็นการท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีลักษณะพิเศษ เข้าไปเที่ยวแล้วเกิดความตื่นเต้นสนุกสนานหวาดเสียว ได้รับความทรงจำที่ดีและรับประสบการณ์ในรูปแบบใหม่ เช่น การปีนเขา การล่องแก่ง การปั่นจักรยานเสือภูเขา การดำน้ำ การเล่นกระดานโต้คลื่น การเดินป่า การล่องแพ เป็นต้น (2) การท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนในวัดหยุด (Holiday-Mass Popular Individual) คือ การเดินทางท่องเที่ยวใน ช่วงวันหยุดเป็นการขจัดความเมื่อยล้าทางร่างกายและจิตใจจากการทำงานให้หมดไป บางคนอาจจะไปพักฟื้นเพราะป่วยไข้ มักจะถือเอาภาวะอากาศเป็นเกณฑ์ตัดสินว่าจะไปท่องเที่ยวที่ใดเช่น สถานที่ชายทะเลที่มีลมพัดเย็นสบาย หุบเขาที่มีอากาศบริสุทธิ์ หรือสถานที่บนเขาที่อากาศหนาวเย็น เป็นต้น (3) การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (Regular Business Travel) หมายถึง การเดินทางไปติดต่อประสานงาน หรือเซ็นสัญญาเกี่ยวกับธุรกิจ โดยอาจมีระยะเวลาในการหยุดพักผ่อน 2-3 วัน แทรกอยู่ในช่วงการเดินทางนั้น เช่น นักธุรกิจชาวฝรั่งเศสเดินทางมาเซ็นสัญญากับหุ้นส่วนโรงแรมในประเทศไทย แล้วแวะไปเที่ยวทะเลที่เกาะสมุย เป็นต้น (4) การท่องเที่ยวเพื่อประชุมสัมมนา (Conference Congress) เป็นการเดินทางเพื่อเข้าร่วมการประชุมสัมมนา โดยปกติ การประชุมสัมมนามักจัดให้มีรายการนำเที่ยวอย่างน้อย 1 ครั้ง ทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีโอกาสท่องเที่ยว ตามสถานที่ใกล้เคียงกับที่ประชุมหรือในเส้นทางเดียวกัน และเมืองใดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวมักจะได้รับ เลือกให้เป็นสถานที่ประชุมสัมมนาอยู่เสมอ เช่น เมืองพัทยา ชลบุรี เชียงใหม่ เกาะสมุย ภูเก็ต เป็นต้น (5) การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (Educational) เป็นการเดินทางเพื่อทำการวิจัย สอนหนังสือ หรือศึกษาดูงาน ในประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งมักจะพักอยู่ในประเทศนั้นเป็นเวลานับเดือนหรือช่วงระยะเวลาหนึ่ง เช่น ไปทำ วิจัยด้านสังคมวิทยาที่ประเทศอินเดีย ไปดูงานที่ทวีปยุโรป ไปบรรยายวิชาการท่องเที่ยวที่ประเทศสิงคโปร์ ไปฝึกอบรมระยะสั้นเกี่ยวกับวิชาการโรงแรมที่ประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น (6) การท่องเที่ยวเพื่อการกีฬาและความบันเทิง (Sport and Recreation) เป็นการเดินทางไปชมการแข่งขันกีฬา หรือเข้าร่วมการแข่งขันกีฬา หรือเล่นกีฬาในท้องถิ่นนั้น เช่น การชมการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก การแข่งขันฟุตบอลโลก การเข้าร่วมชมการแข่งขันกีฬาแห่งชาติ การไปเล่นสกีในฤดูหนาว เป็นต้น หรือเป็น

การเดินทางเพื่อความบันเทิงใจ เช่น เที่ยวชมย้อนรอยไปยังสถานที่ถ่ายทำละครชุดเกาหลีที่ตนชื่นชอบ (7) การท่องเที่ยวเพื่องานอดิเรก (Hobbies) เช่น ไปวาดรูปบนภูเขา ไปขี่ม้าที่ชายหาด ไปเล่นสกี ไปตกปลา เป็นต้น (8) การท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ (Ecotourism) คือการท่องเที่ยวที่สำนึกรับผิดชอบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมไปถึงการศึกษาวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่สร้างจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความยั่งยืน เช่น การเดินป่าเพื่อศึกษาธรรมชาติของป่าและพันธ์พืชต่าง ๆ การจัดกิจกรรมปลูกต้นไม้ ปลูกป่าชายเลน เป็นต้น และ (9) การท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมญาติหรือเพื่อน (Visiting Friend and Relative) เป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเน้นการไปเยี่ยมญาติและถือโอกาสเที่ยวไปด้วยในตัว เช่น เมื่อ ต้องเดินทางไปเยี่ยมญาติที่ต่างจังหวัดในช่วงเทศกาลสงกรานต์ หรือเทศกาลปีใหม่ ก็แวะเที่ยวตามสถานที่ท่องเที่ยวรในะหว่างทางและซื้อของไปฝากเพื่อนฝากญาติ เป็นต้น

และ 3) แบ่งประเภทตามการเดินทางของนักท่องเที่ยว แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ (1) การเดินทางด้วยตนเอง นักท่องเที่ยวสามารถเลือกสถานที่ด้วยตนเองโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่ชอบความอิสระรสนิยมส่วนตัวและต้องการผจญภัย จำนวนผู้เข้าร่วมเดินทางอาจไม่มากนักเนื่องจากต้องมีความคล่องตัวในการท่องเที่ยว เป็นการเดินทางเพียงคนเดียวหรือเป็นกลุ่มเล็ก เช่น กลุ่มวัยรุ่นจำนวน 2-5 คน ต้องการเดินป่า ที่ภูกระดึง จังหวัดเลยเป็นต้น และ (2) การเดินทางด้วยบริษัทท่องเที่ยว เป็นการเดินทางที่มีผู้ร่วมเดินทาง เป็นจำนวนมากเป็นหมู่คณะ ส่วนใหญ่บริษัทนำเที่ยวจะเป็นผู้ดำเนินการให้ทั้งหมดโดยนักท่องเที่ยวสามารถกำหนดสถานที่ท่องเที่ยวได้เอง หรือจะให้ทางบริษัทเป็นผู้กาหนดให้ก็ได้ ซึ่งนักท่องเที่ยวประเภทนี้ชอบความสะดวกสบาย เช่น กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน 50 คน เดินทางไปท่องเที่ยวและแสวงบุญที่ประเทศอินเดีย กลุ่มคณะนักท่องเที่ยวชาวจีน จำนวน 35 คน เดินทางไปท่องเที่ยวที่หมู่เกาะสิมิลัน ทางภาคใต้ของประเทศไทย เป็นต้น[2]

รูปแบบของการท่องเที่ยว

ปัจจุบันรูปแบบการท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของนักท่องเที่ยว และเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เนื่องจากโลกมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเป็นยุคแห่งโลกาภิวัตน์หรือเรียกอีกอย่างว่าโลกไร้พรมแดน จึงทำให้การท่องเที่ยวมีรูปแบบกิจกรรมที่หลากหลายและเปลี่ยนแปลงไปมากขึ้น นอกจาก นั้นนักท่องเที่ยวยังสามารถเลือกได้ตามความสนใจของตัวเอง ทำให้สามารถจำแนกรูปแบบของการท่องเที่ยวออกได้เป็น 4 รูปแบบคือ

1) การท่องเที่ยวรูปแบบประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์ เป็นการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี เพื่อที่จะศึกษาเรียนรู้และเข้าใจเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ซึ่งการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้สามารถบอกเล่าเรื่องราวในอดีตของสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ทำให้นักท่องเที่ยวเพลิดเพลิน มีจิตสำนึกและเห็นคุณค่า ทาให้เกิดความรับผิดชอบที่จะรักษาและหวงแหนมรดกทางประวัติศาสตร์นี้เอาไว้บนพื้นฐานการบริหารจัดการร่วมกันกับคนในท้องถิ่น เช่น การ

[2] นิศา ชัชกุล, **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554).

จัดรายการท่องเที่ยวตามรอยประวัติศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์ ชมซากอารยธรรม โบราณสถาน อนุสาวรีย์ หรืออนุสรณ์สถาน สิ่งปลูกสร้างที่มีคุณค่าหรือมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เช่น การเที่ยว ชมอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เมืองเก่าอยุธยา เป็นต้น

2) การท่องเที่ยวรูปแบบวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and Traditional Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีตามท้องถิ่นโดยชาวบ้านเป็นผู้ที่จัดขึ้น เพื่อศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมและประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมของคนในท้องถิ่น ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน ตื่นตาตื่นใจ ตลอดจนมีความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม เกิดประสบการณ์แปลกใหม่ เกิดความตระหนักและมีจิตสานึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมร่วมกัน โดยคนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวร่วมกัน เช่น งานเทศกาลผีตาโขน ชมการแข่งเรือยาว เป็นต้น

3) การท่องเที่ยวรูปแบบธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Natural based Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ที่สามารถดึงดูดใจเพราะมีทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีความสวยงาม มีความแปลกตา สภาพของธรรมชาติมีความสำคัญทางด้านธรณีวิทยาและด้านภูมิศาสตร์ที่มีเอกลักษณ์ลักษณะโดนเด่น หรือเป็นสัญลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro Tourism) เพื่อชมและชิมที่สวนผักผลไม้

และ 4) การท่องเที่ยวรูปแบบพิเศษ (Special Interest Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่ผสมผสานกับการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นกับความต้องการเพิ่มเติมตามความสนใจของนักท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) การท่องเที่ยวแบบผจญภัย (Adventure Travel) การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) และการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism)[3]

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับประเภทและรูปแบบของการท่องเที่ยวแบบต่าง ๆ ที่สร้างรายได้จำนวนมากให้แก่หลายประเทศนั้น ยังไม่ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวในเมือง เนื่องจากการท่องเที่ยวในเมือง ยังมีนักวิชาการและองค์กรด้านการท่องเที่ยวกล่าวถึงไว้น้อยมาก ทั้งที่การท่องเที่ยวในเมืองมีการขยายตัวหรือเติบโตเร็วมากอีกทั้งยังไม่ได้กล่าวถึงสาเหตุของความนิยมที่เพิ่มขึ้น การปรับตัวของผู้คนที่อาศัยในเขตเมืองและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเมืองจากการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่นี้

การท่องเที่ยวในเมือง

1. การเติบโตของการท่องเที่ยวในเมือง

ปัจจุบันกว่าครึ่งของประชากรโลกอาศัยอยู่ในเขตเมือง และภายในปี ค.ศ.2030 ประมาณการว่าประชากรโลกราว 5 พันล้านคน จะอาศัยอยู่ในเขตเมือง เนื่องจากเมืองเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและทางการค้าที่สำคัญ จุดหมายปลายทางด้านการท่องเที่ยวที่ดีที่สุดบางแห่งของโลก ก็คือเมือง ซึ่งดึงดูดผู้มาเยือนมากขึ้นทุกปี ข้อมูลจาก UNWTO ได้แสดงว่า การท่องเที่ยวในเมือง ซึ่งหมายรวมถึงการท่องเที่ยวในเขตเมือง

[3] นิศา ชัชกุล, **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554).

ถือว่าเป็นการเดินทางที่นักท่องเที่ยวเดินทางไปสู่เมือง หรือสถานที่ที่มีประชากรหนาแน่นมาก การเดินทางประเภทนี้มักเป็นช่วงสั้น ๆ ประมาณ 1 ถึง 3 วัน

ขณะที่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวมีจำนวนรวมมากขึ้นในแต่ละปี พบว่ามีแนวโน้มที่ต่างออกไปเกี่ยวกับประเภทและรูปแบบของการเดินทาง Euromonitor International ได้รายงานว่า การเดินทางของนักท่องเที่ยวต่างประเทศ ในปี ค.ศ. 2013 ได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 4.8 ขณะที่เมืองชั้นนำ 100 แห่งทั่วโลก มีการเดินทางเข้ามาของนักท่องเที่ยวต่างประเทศ มีอัตราการเติบโตร้อยละ 5.4 ในปีเดียวกัน ถึงแม้ว่าตัวเลขการเติบโตเหล่านี้ จะประกอบด้วยจุดมุ่งหมายการเดินทางที่แตกต่างกัน รวมไปถึงการเดินทางเพื่อติดต่อทางธุรกิจ แต่การท่องเที่ยวในเมืองก็เพิ่มปริมาณขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เมื่อพิจารณาจากประเภทของการท่องเที่ยววันหยุด การเที่ยวชายทะเลในวันหยุดเติบโตขึ้นร้อยละ 31 เมื่อเทียบกับ 5 ปีที่ผ่านมา (คิดเป็นร้อยละ 29 ของการท่องเที่ยววันหยุด) ในส่วนของการท่องเที่ยววันหยุดเติบโตขึ้นร้อยละ 28 (มีส่วนแบ่งร้อยละ 23) อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวในเมืองได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 72 ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา และมีส่วนแบ่งสูงถึง ร้อยละ 21 ในบางประเทศ แสดงถึงแนวโน้มชัดเจนว่า การท่องเที่ยวในเมืองได้รับความสนใจมากกว่าการท่องเที่ยวชายทะเลวันหยุด ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่นิยมที่สุด เช่นในปี ค.ศ. 2014 ประชาชนในประเทศอังกฤษ ได้ใช้วันหยุดเพื่อท่องเที่ยวในเมืองถึงร้อยละ 42 เมื่อเทียบกับร้อยละ 38 ที่เลือกไปท่องเที่ยวชายทะเลในช่วงเวลาวันหยุดเดียวกัน

เพื่อให้เข้าใจถึงความเกี่ยวข้องระหว่างเมืองกับการท่องเที่ยวในเมือง จึงมีสิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณาในเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวในเมืองจากมุมมองของเมือง ยกตัวอย่างเช่น เมือง Barcelona ในประเทศสเปน และเมือง Berlin ในประเทศเยอรมนี เป็นเมืองที่มีการเติบโตสูงมากในแง่ของจำนวนผู้เข้ามาท่องเที่ยวตั้งแต่ปี ค.ศ.1990 การเข้าพักในโรงแรมและสถานที่พักในลักษณะคล้ายกันในเขตเมือง Barcelona ได้เพิ่มจำนวนจาก 1.7 ล้านคน ในปี ค.ศ.1990 ไปเป็น 7.5 ล้านคน ในปี ค.ศ.2013 และในเขตเมือง Berlin มีการจ่ายเงินค่าที่พักเพิ่มขึ้นจาก 2.8 พันล้านยูโร ในปี ค.ศ.1990 ไปเป็น 11.3 พันล้านยูโร ในปี ค.ศ.2013 เป็นที่น่าสนใจว่าปัจจัยใดคือสาเหตุหรือเกี่ยวข้องกับการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวในเมือง และการท่องเที่ยวในลักษณะเช่นนี้จะส่งผลต่อเมืองในปัจจุบันและในอนาคตอย่างไร [4]

2. สาเหตุและความนิยมการท่องเที่ยวในเมือง

สิ่งที่ทำให้การท่องเที่ยวในเมือง แตกต่างจากการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นก็คือ เมืองสามารถนำเสนอวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายในพื้นที่ค่อนข้างเล็ก ซึ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ยิ่งกว่านั้นสถานที่ท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวก ที่ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเป็นหลัก จึงมักทำให้เกิดมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะการท่องเที่ยวในเมืองไม่ใช่ปรากฏการณ์ใหม่ เพียงแต่ไม่ได้ให้ความสนใจอย่างจริงจัง จึงเกิด

[4] Bock, K., "The changing nature of city tourism and its possible implications for the future of cities", **European Journal of Futures Research**, Vol 3 No 1 (December 2015): 1-8.

คำถามแก่ผู้สนใจประเด็นนี้ว่า เพราะเหตุใดความนิยมการท่องเที่ยวในเมืองจึงเพิ่มขึ้นอย่างมาก ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา[5]

พอจะสรุปได้ว่ามีองค์ประกอบหลายประการ ที่ส่งผลต่อความนิยมเพิ่มขึ้นของการท่องเที่ยวในเมือง โดยอาจจำแนกออกได้เป็น 5 ด้าน ดังนี้ 1) การพัฒนาความเป็นเมืองผลักดันให้มีแนวโน้มไปสู่การท่องเที่ยวในเมือง เนื่องจากคนที่อาศัยในเมืองมักค่อนข้างผูกพันกับเมือง จึงมีแนวโน้มที่จะต้องการไปเที่ยวยังเมืองอื่นด้วย 2) พาหนะโดยสารต้นทุนต่ำได้แพร่หลายมากขึ้น ซึ่งมีผลกระทบสำคัญต่อความนิยมท่องเที่ยวในเมือง สืบเนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่า การเดินทางโดยเครื่องบินต้นทุนต่ำ (Low cost) มีราคาที่สามารถจ่ายได้สำหรับคนส่วนใหญ่ อีกทั้งยังมีการขยายและพัฒนาเครือข่ายเส้นทางการบิน จึงมีทางเลือกมากขึ้นสำหรับการท่องเที่ยวในเมืองและเข้าถึงได้มากขึ้นเนื่องจากมีจุดหมายปลายทางมากกว่าในอดีต และที่สำคัญการเดินทางโดยเครื่องบิน เป็นการลดเวลาเดินทางได้อย่างมาก ด้วยเหตุนี้จึงมีเมืองมากมายที่พร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยวในราคาที่ถูกลง 3) เนื่องจากประชากรนิยมเดินทางท่องเที่ยวจำนวนหลายครั้งในรอบ 1 ปี มีสัดส่วนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงมีแนวโน้มไปท่องเที่ยวในวันหยุดในช่วงสั้น ๆ มากขึ้นกว่าท่องเที่ยววันหยุดหลักเพียงครั้งเดียวต่อปี 4) เนื่องจากมีบริการอินเตอร์เน็ตมากขึ้นเร็วขึ้น และสามารถเข้าถึงได้ในระหว่างการเดินทาง นักท่องเที่ยวจึงเข้าถึงข้อมูลการท่องเที่ยวได้สะดวก ทำให้ง่ายต่อการจองตั๋วเครื่องบินและจองที่พักผ่านทางออนไลน์ และหาข้อมูลที่เขาต้องการได้หลากหลายในระหว่างอยู่ที่จุดแวะพักท่องเที่ยว ซึ่งเอื้อประโยชน์อย่างมากต่อการท่องเที่ยวในเมือง เนื่องจากค่าใช้จ่ายสำคัญของการท่องเที่ยวคือ ค่าเดินทางและค่าที่พัก นอกจากนี้คือการแพร่หลายมากขึ้นของ ICTs และโดยเฉพาะเทคโนโลยีโทรศัพท์เคลื่อนที่ ช่วยให้นักท่องเที่ยวจัดทำและวางแผนการเดินทางในเมืองขณะอยู่ที่จุดหมายปลายทางได้ และประการสุดท้าย 5) การรับรู้ของผู้คนเกี่ยวกับเมืองกำลังเปลี่ยนไป ปัจจุบันนักท่องเที่ยวไม่ได้มองว่าเมืองเป็นเพียงแค่จุดผ่านเข้า-ออก หรือจุดแวะพักระหว่างทาง แต่เมืองได้กลายเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวในตัวเอง[6]

3. ลักษณะการท่องเที่ยวในเมืองกำลังเปลี่ยนไป

การแพร่หลายของ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (information and communication technology: ICTs) ในโลกแห่งการสื่อสารที่เชื่อมโยงกันมากขึ้น อุปกรณ์เชื่อมต่ออินเตอร์เน็ตและอุปกรณ์สื่อสารเคลื่อนที่เช่น Smartphones และ Tablets พบได้ในทุกหนแห่ง ในแง่ของการขายผลิตภัณฑ์และการเป็นสมาชิกเครื่องข่ายโทรศัพท์มือถือมีจำนวนมากขึ้น มีข้อมูลรายงานว่า ภายในปี ค.ศ.2025 ประมาณร้อยละ 90 ของประชากรโลกจะมี Smartphone ไว้ใช้งาน และจำนวนสมาชิกเครือข่ายโทรศัพท์มือถือกำลังเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 5 ต่อปี ดังนั้น Smartphone จึงมีบทบาทสำคัญมากขึ้นในการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวทุกรูปแบบในอนาคตอันใกล้นี้

---

[5] Maitland, R., **City Tourism: National Capital Perspectives**, (London: British Library, 2010), p. 1-13.

[6] Cohen, S. A., Prayag, G., & Moital, M., "Consumer behaviour in tourism: Concepts, influences and opportunities", **Current issues in Tourism**, Vol 17 No 10 (November 2014): 872-909.

ปัจจุบัน ICTs ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือปฏิวัติอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว แต่รวมไปถึงบทบาทของผู้บริโภคที่มีอำนาจต่อรองมากขึ้น เนื่องจากมีข้อมูลและทางเลือกหลากหลายที่นำเสนอผ่านทางอินเตอร์เน็ต อย่างไรก็ตาม การเติบโตอย่างต่อเนื่องของ Smartphones ไม่เพียงแค่มีผลกระทบสำคัญต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว แต่ยังส่งผลกระทบสำคัญต่อพฤติกรรมการเดินทางอีกด้วย สืบเนื่องจากในอดีต นักท่องเที่ยวได้ใช้ ICTs เพื่อการจัดการในช่วงก่อนและหลังการเดินทาง แต่ปัจจุบันมีการใช้เทคโนโลยี Smartphone ในระหว่างได้รับประสบการณ์ในขณะเดินทาง เนื่องจากนักท่องเที่ยวจำนวนมากมีการเชื่อมต่ออินเตอร์เน็ตเพื่อสื่อสารและแบ่งปันประสบการณ์ความสุขจากการท่องเที่ยวกับครอบครัวหรือเพื่อน ๆ ในทุกช่วงระยะของการเดินทาง[7]

การใช้ Smartphone สามารถให้ข้อมูลได้อย่างกว้างขวาง เช่น แนะนำสถานที่ท่องเที่ยว ผู้ช่วยแปล ด้านภาษา ค้นหาร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านขายของที่ระลึก โรงแรมที่พัก ข้อมูลพาหนะการเดินทางในพื้นที่เมืองและใกล้เคียง และกิจกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้ ผู้ใช้งานที่กำลังท่องเที่ยวยังมีปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวอื่นโดยผ่านทาง Social media และยังได้รับข้อมูลจากบทวิจารณ์หรือคำแนะนำ เกี่ยวกับข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยว ร้านอาหาร ตลอดจนที่พัก ซึ่งนักท่องเที่ยวได้เข้ามาอ่านเพื่อตัดสินใจวางแผนการเดินทางและสิ่งที่ต้องการจะทำขณะอยู่ที่จุดหมายปลายทาง ผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่ใช้ Smartphone ในปัจจุบันคือ สามารถค้นหาสิ่งที่ต้องการและดำเนินการได้สำเร็จภายในเวลาเพียงไม่กี่นาที โดยผ่านทาง Smartphone จากข้อมูลที่มีมากมายและเข้าถึงได้โดยง่าย ทำให้จำนวนและรูปแบบทางเลือกเพื่อการท่องเที่ยวมีมากขึ้น[8]

ต้องยอมรับว่าการเข้าถึง Free Wi-Fi ยังมีจำกัดในบางสถานที่ท่องเที่ยว แต่ได้มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วของผู้ให้บริการเครือข่ายเพื่อให้เข้าถึง internet ได้ในราคาถูกหรือฟรี สำหรับโรงแรม ร้านกาแฟ และแม้แต่สำหรับเขตเมือง ในขณะเดียวกันกำลังมีการพัฒนา Apps สำหรับใช้แบบ Offline เช่น Google กำลังวางแผนนำเสนอ Apps รูปแบบใหม่ เพื่อช่วยในการค้นหาเส้นทางรอบเมืองในแบบ Offline ยิ่งกว่านั้นมีการให้บริการเชิงเนื้อหาแบบใหม่ของ Google ช่วยให้นักท่องเที่ยวสามารถสร้างห้องสมุดชั่วคราวแบบ Offline ด้วยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งหมดที่ต้องการภายใน 1 วัน เช่น สถานที่ที่ต้องการเดินทางไป และวางแผนว่าจะเดินทางโดยพาหนะใด การ Download ข้อมูลทำได้สมบูรณ์อย่างรวดเร็วขณะที่ Smartphone กำลังเชื่อมต่อกับ Free Wi-Fi เช่น ที่สนามบิน ที่พัก Wi-Fi zones หรือ Hotspots ซึ่งไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม Internet ที่แพง จากผลการสำรวจโดย Trip advisor ได้พบว่า ร้อยละ 74 ของนักท่องเที่ยวทั่วโลกเห็นพ้องกันว่าห้องพักที่มี Free Wi-Fi เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีอิทธิพลสูงสุดเมื่อ

---

[7] Neuhofer, B., Buhalis, D., & Ladkin, A., “A typology of technology-enhanced tourism experiences”, **International Journal of Tourism Research**, Vol 16 No 14 (July-August 2014): 340-350.

[8] Ukpabi, D. C., & Karjaluoto, H., “Consumers’ acceptance of information and communications technology in tourism: A review”, **Telematics and Informatics**, Vol 34 No 5 (August 2017): 618-644.

ต้องการจองห้องพัก ยิ่งกว่านั้น ร้อยละ 87 ของนักท่องเที่ยวทั่วโลกได้ใช้ Smartphone ขณะเดินทาง โดยร้อยละ 61 ของนักท่องเที่ยวทั่วโลกได้ใช้ Social media ขณะท่องเที่ยวในวันหยุด เนื่องจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วในการเข้าถึง Wi-Fi โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายหรือมีราคาถูก จึงคาดการณ์ว่าการใช้ Smartphone ของนักท่องเที่ยวจะเพิ่มขึ้นอีกมากในอนาคตอันใกล้นี้[9]

2.4 ความเกี่ยวข้องระหว่างเมืองกับการท่องเที่ยวในเมือง

เส้นแบ่งเขตระหว่างความเป็นนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่น (คนที่พักอาศัยในเมือง) เริ่มจางหายไป ทั้งนี้เป็นเพราะเขตแดนระหว่างนักท่องเที่ยวกับผู้อยู่อาศัยในพื้นที่เขตเมืองกำหนดได้ยากขึ้น เนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ และแนวโน้มที่กำลังเปลี่ยนไปเกี่ยวกับชีวิตการทำงาน และวิถีชีวิตของประชาชน เช่น การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการเดินทางในวันหยุดยาวเพื่อทำงาน การเดินทางเพื่อทำธุรกิจ การเดินทางไปมาระหว่างประเทศ เนื่องจากนักท่องเที่ยวได้เข้าไปอยู่ปะปนกับคนท้องถิ่นในเขตเมืองมากขึ้น ในขณะที่การท่องเที่ยวในอดีต คุ้นเคยกับจุดท่องเที่ยวที่สำคัญหรือมีชื่อเสียงระดับประเทศ และสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นทางการ แต่ปัจจุบัน นักท่องเที่ยวต้องการแสวงหาประสบการณ์ที่แท้จริงแบบคนท้องถิ่นมากขึ้น นักท่องเที่ยวจะออกค้นหาพื้นที่ธรรมดาแต่มีสีสัน มีชีวิตชีวา และหลากหลาย เช่น ร้านขนม ร้านอาหาร ร้านกาแฟ ตลาดนัดหรือตลาดสด ซึ่งแต่เดิมเป็นที่คุ้นเคยเฉพาะคนในท้องถิ่น ส่งผลให้นักท่องเที่ยวมีความสนใจในสิ่งปลีกย่อยเหล่านี้ที่ผู้อยู่อาศัยในเมืองมักชอบบริโภค แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากนักท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการกลุ่มนี้มักไม่จำกัดเรื่องเวลานอน หรือใช้วิถีชีวิตในลักษณะเดียวกันกับผู้อยู่อาศัยในพื้นที่เมืองจึงมีความขัดแย้งเพิ่มขึ้นระหว่างนักท่องเที่ยวกับผู้อยู่อาศัยในเขตเมือง ซึ่งในอดีตพื้นที่เหล่านี้ไม่ได้ปรากฏอยู่ในแผนที่ท่องเที่ยว สาเหตุของความขัดแย้งเป็นต้นว่า นักท่องเที่ยวที่นิยมมาสังสรรค์กันยามค่ำคืนมักกระจุกตัวอยู่ในบริเวณที่อยู่อาศัยในเขตชุมชนเมืองจึงก่อให้เกิดความรำคาญ และการปรับเปลี่ยนจากบ้านหรืออาคารเก่ามาเป็นร้านอาหาร ร้านกาแฟ หรือที่พัก ให้กลายเป็นสถานที่มีค่าใช้จ่ายสูงเกินจริง ทำให้ผู้อาศัยเดิมในท้องถิ่นไม่สามารถจ่ายได้ นอกจากนี้ การพัฒนาพื้นที่อยู่อาศัยในเขตเมืองได้สูญเสียอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นเนื่อง จากต้องปรับตัวไปตามรสนิยมหรือความต้องการของนักท่องเที่ยว และที่สำคัญคือธุรกิจที่พักและร้านอาหารได้มีการปรับราคาค่าบริการสูงขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ร่ำรวย แต่หากมองในอีกมุมหนึ่ง ก็อาจเป็นการสร้างโอกาสและการกระจายรายได้ให้แก่ประชาชนในพื้นที่

ความสำเร็จอย่างมากของการท่องเที่ยวในเมืองไม่เพียงแสดงถึงแนวโน้มความนิยมของนักท่องเที่ยวที่กำลังเปลี่ยนไป แต่ยังมีความเกี่ยวข้องโดยตรงสำหรับผู้อยู่อาศัยในเขตเมืองและธุรกิจการสร้างที่พักอาศัยแบบท้องถิ่น และธุรกิจอื่น ๆ ไม่เพียงได้รับผลกระทบจากการแข่งขันมากขึ้นของการค้าเสรี แต่กลับทำให้เกิดความวิตกกังวลมากขึ้นของบรรดาผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่เขตเมือง เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงในด้านราคาโดยเฉพาะอย่างยิ่งค่าเช่าและราคาอสังหาริมทรัพย์ที่สูงขึ้น ในบางเมืองนักท่องเที่ยวถูกผู้อยู่อาศัยในท้องถิ่นตำหนิว่าเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่ไม่พึงประสงค์มาสู่เมือง ในหลายปีที่ผ่านมา มีตัวอย่างความไม่พอใจของ

[9] Bock, K., “The changing nature of city tourism and its possible implications for the future of cities”, **European Journal of Futures Research**, Vol 3 No 1 (December 2015): 1-8.

ชาวเมืองที่มีต่อนักท่องเที่ยว ปรากฏชัดในเมือง Barcelona เมือง Paris และเมือง Berlin ว่ามีมุมมองอคติด้านลบของกลุ่มผู้อยู่อาศัยในเมืองที่มีต่อนักท่องเที่ยว และที่น่าสนใจก็คือไม่มีนโยบายหรือแผนปฏิบัติงานที่เป็นรูปธรรมสำหรับการแก้ปัญหานี้จากนักการเมืองในพื้นที่ กลุ่มธุรกิจท่องเที่ยว และผู้เกี่ยวข้องด้านนโยบายการวางผังเมืองแต่อย่างใด [10]

5. การมองภาพในอนาคตของการท่องเที่ยวในเมือง

จากการคาดการณ์ของ UNWTO การเดินทางของนักท่องเที่ยวต่างประเทศทั่วโลกคาดว่าจะมีปริมาณเพิ่มขึ้นจาก 1.1 พันล้านคน ในปี ค.ศ.2014 ไปเป็น 1.4 พันล้านคน ในปี ค.ศ.2020 และเพิ่มเป็น 1.8 พันล้านคน ในปี ค.ศ.2030 นอกจากนี้ยังคาดการณ์ว่าภายในปี ค.ศ.2030 ประชากร 5 พันล้านคน จะอาศัยอยู่ในเขตเมือง จากผลการคาดการณ์นี้และจากแนวคิดที่ว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมืองมักต้องการท่องเที่ยวในเมืองมากกว่าผู้ที่อาศัยอยู่นอกเขตเมือง จึงเป็นไปได้ว่าการท่องเที่ยวในเมืองกำลังจะเติบโตต่อเนื่องอย่างมากในอนาคต มีการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวอีกหลายร้อยล้านคน รวมเข้ากับจำนวนประชากรในเขตเมืองที่กำลังเพิ่มขึ้น เนื่องจากลักษณะการท่องเที่ยวในเมืองที่กำลังเปลี่ยนไป นักท่องเที่ยวกำลังมองหาประสบการณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเดียวกันหรือคล้ายกันกับผู้ที่อยู่อาศัยในเมือง และต้องใช้ทรัพยากรจากแหล่งเดียวกันกับผู้อยู่อาศัยในเขตเมือง ดังนั้นการกำหนดแผนพัฒนาเมือง หรือการกำหนดวิสัยทัศน์ของเมืองในอนาคตจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บริหารเมืองต้องรับรู้ถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวในเมืองและต้องบูรณาการการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวในเมืองไว้ในแผนดังกล่าวด้วย

สิ่งท้าทายที่คาดไม่ถึงอีกจำนวนมากกำลังจะเกิดขึ้นเพื่อให้แก้ไข ถ้าหากไม่ได้รับความใส่ใจอย่างจริงจังจากนักการเมืองในท้องถิ่นและนักวางผังเมืองในพื้นที่ อาจส่งผลต่อความเสื่อมถอยของคุณภาพชีวิตของผู้อาศัยในเมืองย่อมเป็นผลที่ตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัจจุบันความสมดุลระหว่างความต้องการของนักท่องเที่ยวกับความต้องการของคนท้องถิ่นในเมืองหรือบางส่วนของเมืองไม่ได้รับการตอบสนองอีกต่อไป จากกรณีตัวอย่างในเมือง Venice เมือง Paris และเมือง Barcelona มีพื้นที่หลายส่วนของเมืองเหล่านี้กำลังถูกกดดันให้ อยู่ในกระบวนการที่เรียกว่า การทำให้เป็นพิพิธภัณฑ์ (Museumisation) พื้นที่หรืออาคารบ้านเรือนที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในส่วนต่าง ๆ ของเมืองกำลังกลายเป็นสถานที่สร้างความสนุกเพลิดเพลินในการถ่ายรูปและถูกเยี่ยมชมโดยนักท่องเที่ยว แต่ไม่ใช่โดยคนท้องถิ่นอีกต่อไป เนื่องจากลักษณะการท่องเที่ยวในเมืองกำลังเปลี่ยนไปส่งผลให้กระบวนการทำให้เป็นพิพิธภัณฑ์เช่นนี้ อาจขยายตัวจนส่งผลกระทบต่อพื้นที่เมืองส่วนอื่นมากขึ้น ซึ่งแต่เดิมพื้นที่ส่วนของเมืองเหล่านี้ไม่ได้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ถูกกำหนดไว้ในอดีตและกรณีเช่นนี้จะเกิดขึ้นอีกในหลายเมืองของหลายประเทศภายในระยะเวลาอันสั้นกว่าที่เคยคาดคิดไว้

ยังมีแนวทางรับมือที่เป็นไปได้ เนื่องจากการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศได้เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ดังนั้น ICTs จึงอาจเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการเข้ามาป้องกันหรือแก้ไขปัญหาเรื่องการท่องเที่ยวในเมืองที่ส่งผลต่ออนาคตของเมือง เช่น มีแนวคิดเมืองอัจฉริยะ (Smart

[10] Bock, K., “The changing nature of city tourism and its possible implications for the future of cities”, **European Journal of Futures Research**, Vol 3 No 1 (December 2015): 1-8.

cities) ในบางครั้งเรียกว่า เมืองสารสนเทศ (Urban informatics) มีการใช้ ICTs เพื่อศึกษาหรือทำความเข้าใจในความต้องการของประชาชนและของนักท่องเที่ยว ในขณะที่เป้าประสงค์หลักของโครงการเมืองอัจฉริยะคือ การบริหารจัดการทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นและเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยในเขตเมือง ดังนั้นเมืองอัจฉริยะจึงน่าจะเป็นแนวทางบริหารจัดการกับการหลั่งไหลของนักท่องเที่ยวในอนาคตได้ดีกว่าเมืองที่ไม่ใช้ประโยชน์จากข้อมูลสำคัญเพื่อการวางแผนและบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว อาจเป็นโอกาสใหม่สำหรับรัฐบาลท้องถิ่นและผู้วางผังเมืองโดยการนำข้อมูลออนไลน์มาใช้ เพื่อสะท้อนให้เห็นข้อมูลเชิงพื้นที่ทางกายภาพในแบบดิจิทอล เป็นต้นว่า การใช้ข้อมูลจาก GPS จะช่วยในการกำหนดว่าพื้นที่ส่วนใดของเมืองที่นักท่องเที่ยวหรือคนท้องถิ่นไปเที่ยวเป็นจำนวนมาก ยิ่งกว่านั้นนักวางผังเมืองและหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวสามารถวิเคราะห์ได้ว่า สถานที่หรือชุมชนใดเป็นที่นิยมมากที่สุดหรือมีแนวโน้มกำลังได้รับความนิยมมากขึ้น โดยดูจากข้อมูลและรูปภาพการเช็คอิน หรือติดแฮชแท็กของสถานที่เหล่านั้น ทำให้เข้าใจได้มากขึ้นในสิ่งที่นักท่องเที่ยวชื่นชอบเกี่ยวกับสถานที่นั้น[11]

ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เหล่านี้อาจนำมาใช้เพื่อทำความเข้าใจและวางแผนการใช้ทรัพยากรและศึกษาแบบแผนเชิงพฤติกรรม และติดตามแนวโน้มการหลั่งไหลเข้ามาของนักท่องเที่ยวในเมือง และดำเนินการกระจายการหลั่งไหลของนักท่องเที่ยวออกไปยังส่วนอื่นของเมือง เพื่อให้กลยุทธ์นี้ประสบความสำเร็จจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้ภาคประชาชนและภาคส่วนทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาความรู้ความเข้าใจในเรื่องการรักษาสมดุลจากการหลั่งไหลเข้ามาของนักท่องเที่ยว เพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบ เชิงลบต่อคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยในเมือง และสื่อสารประชาสัมพันธ์อย่างชัดเจนถึงประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่นำมาสู่เมืองและต่อผู้อยู่อาศัยในเขตเมือง ไม่เพียงจากมุมมองทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่รวมไปถึงการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนท้องถิ่น เช่น การนำเสนอศิลปวัฒนธรรมที่ดีงามเพื่อให้การท่องเที่ยวมีความหลากหลายมากขึ้น การปรับปรุงบริการขนส่งสาธารณะ การปฏิรูปฟื้นฟูโครงสร้างพื้นฐาน เป็นต้น

จากกรณีตัวอย่างที่เมือง Amsterdam เป็นหนึ่งในเมืองที่ใช้เทคโนโลยีทันสมัยเพื่อศึกษาติดตามการหลั่งไหลของนักท่องเที่ยวที่ไปตามจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ เพื่อให้สามารถคาดเดาแนวโน้มทิศทางความนิยมและเพื่อให้บริหารจัดการได้ง่ายขึ้น โดยกำลังดำเนินโครงการบริหารจัดการเพื่อกระจายการหลั่งไหลของนักท่องเที่ยวไปยังสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงที่มักไม่มีนักท่องเที่ยวไปเยือนในอดีต โดยให้ประชาชนในท้องถิ่น องค์กรธุรกิจ และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม เป็นสิ่งน่าสนใจที่จะติดตามผลการแก้ปัญหาและพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตเมืองตามแนวคิดใหม่นี้ และดูว่าเมือง Amsterdam สามารถเป็นกรณีศึกษาต้นแบบสำหรับเมืองเพื่อการท่องเที่ยวในอนาคตได้หรือไม่ และเมืองสำคัญอื่นควรเริ่มทำตามได้ในไม่ช้า เนื่องจากการวางแผนในระยะยาวมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ตัวอย่างเช่น โครงการกระจายการหลั่งไหลของนักท่องเที่ยวอาจใช้การวางแผนล่วงหน้าเพื่อจัดเตรียมสถานที่ วางโครงสร้างพื้นฐาน และดำเนินการในระยะเวลา 8 ถึง 12 ปี จนกว่าจะเห็นผลของการเปลี่ยนแปลง จากเหตุผลและความสำคัญของ

[11] Bock, K., “The changing nature of city tourism and its possible implications for the future of cities”, **European Journal of Futures Research**, Vol 3 No 1 (December 2015): 1-8.

วิธีการแก้ไขปัญหาที่ท้าทายเหล่านี้ จึงควรมีงานวิจัยที่ศึกษาแนวโน้มทิศทางการท่องเที่ยวในเขตเมืองและการพัฒนาเมือง เพื่อทำความเข้าใจแนวทางการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวแบบใหม่และเพื่อให้เมืองสามารถวางผังเมืองที่ดีและเหมาะสมสำหรับทุกคนได้ในอนาคต

บทสรุป

บทความนี้ได้กล่าวถึงความสำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ดึงเงินตราจากต่างประเทศเข้ามาได้อย่างมากมาย ทำให้เกิดการลงทุน การจ้างงานสร้างงาน การสร้างอาชีพมากมาย และกล่าวถึงประเภทและรูปแบบของการท่องเที่ยวแบบต่าง ๆ และกล่าวว่าการท่องเที่ยวในเขตเมือง เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่กำลังเพิ่มจำนวนอย่างมากทั้งจำนวนนักท่องเที่ยวและเงินรายได้จากการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ และนำเสนอถึงสาเหตุและความนิยมของการท่องเที่ยวในเมือง ว่าเกิดจากนักท่องเที่ยวต้องการท่องเที่ยวในเขตเมืองมากขึ้นค่าใช้จ่ายในการเดินทางถูกลง เนื่องจากมีสายการบินต้นทุนต่ำ มีบริการอินเตอร์เน็ตมากขึ้นเร็วขึ้นสามารถเข้าถึงได้ในระหว่างการเดินทางทำให้เข้าถึงข้อมูลได้สะดวก ง่ายต่อการจองตั๋วเครื่องบินและที่พักผ่านทางออนไลน์ และนักท่องเที่ยวต้องการรับประสบการณ์ที่แท้จริงแบบคนท้องถิ่นในเขตเมือง ส่งผลให้แย่งกันใช้ทรัพยากรและสาธารณูปโภคพื้นฐานกับผู้อาศัยในเขตเมือง แต่สามารถวางแผนป้องกันหรือแก้ไขได้โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยในการบริหารจัดการโครงสร้างพื้นฐาน และกระจายนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวข้างเคียง และควรมีงานวิจัยเพื่อศึกษาทำความเข้าใจแนวโน้มทิศทางการท่องเที่ยวในเขตเมือง การพัฒนาเมือง และการวางผังเมืองให้เหมาะสมสำหรับทุกคน

บรรณานุกรม

นิศา ชัชกุล. **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.

ศิริวรรณ สนั่นเอื้อ. **เอกสารประกอบการสอนวิชาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวประเทศไทย-เวียดนาม**. อุดรธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 2559.

Bock, K. “The changing nature of city tourism and its possible implications for the future of cities”. **European Journal of Futures Research**. Vol 3 No 1 (December 2015): 1-8.

Cohen, S. A., Prayag, G., & Moital, M. “Consumer behaviour in tourism: Concepts, influences and opportunities”. **Current issues in Tourism**, Vol 17 No 10 (November 2014): 872-909.

Maitland, R. **City Tourism: National Capital Perspectives**. London: British Library, 2010.

Neuhofer, B., Buhalis, D., & Ladkin, A. “A typology of technology-enhanced tourism experiences”. **International Journal of Tourism Research**, Vol 16 No 14 (July-August 2014): 340-350.

Ukpabi, D. C., & Karjaluoto, H. “Consumers’ acceptance of information and communications technology in tourism: A review”. **Telematics and Informatics**, Vol 34 No 5 (August 2017): 618-644.

การพบเสมาหินทรายสมัยทวารวดีที่บ้านพองหนีบ อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย

Found a Dvaravati Sema sandstones at Ban Phong Hneep, Phu Kradueng District, Loei Province

ธีระวัฒน์ แสนคำ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

บทคัดย่อ

ภูกระดึงไม่ได้มีความสำคัญเฉพาะทางด้านป่าไม้และธรรมชาติวิทยาเท่านั้น แต่พื้นที่รอบเชิงเขาภูกระดึงถือเป็นพื้นที่สำคัญที่พบร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในจังหวัดเลย นับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เป็นต้นมา มีการพบเสมาหินทรายสมัยทวารวดีที่วัดศรีชมภู บ้านพองหนีบ ที่สะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่รอบเชิงเขาภูกระดึงเป็นเส้นทางคมนาคมโบราณที่สามารถเชื่อมต่อกับพื้นที่ลุ่มแม่น้ำป่าสักได้ นับว่าเป็นร่องรอยหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีสมัยทวารวดีที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาค

คำสำคัญ : เสมาหินทรายสมัยทวารวดี, บ้านพองหนีบ, เชิงเขาภูกระดึง

Abstract

Phukradueng is not only important in forestry and natural science. But the area around the Phu Kradueng hillside is an important area where one of the oldest human settlements in Loei province. There were Dvaravati Sema sandstones, encounterd at Wat Sri Chomphu, Ban Phong Hneep, which reflected that the area around the Phu Kradueng hillside is an ancient transportation route that can connect to the Pasak River Basin area. It is one of the important historical archaeological evidence in the Dvaravati period.

Keywords : Dvaravati Sema sandstones, Ban Phong Hneep, Phu Kradueng hillside

บทนำ

เมื่อปลายเดือนตุลาคม 2560 ขณะที่พระภิกษุภายในวัดศรีชมภู บ้านพองหนีบ ตำบลศรีฐาน อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย ซึ่งอยู่ทางตะวันตกของภูกระดึง ได้ขุดหลุมปลูกต้นไม้ภายในบริเวณวัด แต่ขุดไม่ลงประมาณ 2 จุด เลยต้องขุดดูปรากฏว่าได้พบกับเสมาหินทรายที่มีภาพสลักสวยงามและมีความสมบูรณ์ มีความสูง 1.53 เมตร จนเป็นข่าวโด่งดังในหน้าหนังสือพิมพ์และสื่อออนไลน์หลายแหล่ง โดยก่อนหน้านี้ก็มี

การพบเสมาหินทรายจำนวนหนึ่งอยู่ภายในบริเวณวัดศรีชมภู แต่มีสภาพชำรุดไม่เป็นที่ตื่นตาตื่นใจของชาวบ้าน[1]

เสมาหินทรายดังกล่าวสันนิษฐานว่าเป็นเสมาหินทรายในวัฒนธรรมทวารวดี ซึ่งการพบแหล่งเสมาหินทรายในวัฒนธรรมทวารวดีในพื้นที่เชิงเขาภูกระดึงทางทิศตะวันตก ถือเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการเข้ามาตั้งถิ่นฐานหรือเข้ามาใช้งานในพื้นที่บริเวณดังกล่าวมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 15-18 เป็นอย่างน้อย ซึ่งมีความน่าสนใจเป็นอย่างมากต่อการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในพื้นที่รอบเชิงเขาภูกระดึง ด้วยพื้นที่ดังกล่าวเป็นหุบเขาไม่กว้างนัก อยู่บนที่สูง และเป็นพื้นที่ต้นน้ำของแม่น้ำพอง

การเข้ามาของวัฒนธรรมทวารวดีในภาคอีสานโดยสังเขป

กลุ่มชนที่ใช้ภาษามอญหรือที่รู้จักกันในชื่อทางสังคมวัฒนธรรมว่า “วัฒนธรรมแบบทวารวดี” นั้น ได้เริ่มขยายแผ่อิทธิพลทางวัฒนธรรมของตนจนเข้ามาเจริญรุ่งเรืองในดินแดนภาคอีสานในราวพุทธศตวรรษที่ 13 โดยเข้ามาเจริญรุ่งเรืองในบริเวณภาคเหนือตอนล่างแถบเมืองศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ จากนั้นก็แพร่เข้ามาสู่บริเวณที่ราบสูงโคราช จนในราวพุทธศตวรรษที่ 14 ก็รุ่งเรืองในแถบลุ่มแม่น้ำชี หลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนนี้ที่ได้แพร่ขยายเข้ามาจนเป็นส่วนสำคัญในวัฒนธรรมของกลุ่มชนอีสานโบราณ เช่น ศิลปกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถาน และที่สำคัญที่ทำให้เราทราบถึงเรื่องราวต่างๆ และอายุสมัยได้ดีที่สุด ได้แก่ศิลาจารึกต่างๆ ดังที่มีการค้นพบศิลาจารึกภาษามอญในภาคอีสานจำนวนไม่น้อย

วัฒนธรรมสมัยทวารวดีเข้ามาเจริญรุ่งเรืองในอีสานเป็นอย่างมากนั้นมี 2 เขตพื้นที่ใหญ่ๆ คือบริเวณตอนกลางของลุ่มแม่น้ำมูล ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์และนครราชสีมาซึ่งพบว่าบริเวณนี้ชุมชนอีสานโบราณได้มีการนับถือพระพุทธศาสนาและรับวัฒนธรรมมอญมาแล้วตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 ส่วนอีกเขตหนึ่งอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำชี ในเขตจังหวัดชัยภูมิ ขอนแก่น อุดรธานี กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด และยโสธร โดยเฉพาะในเขตหลังนั้นพบสิ่งน่าสนใจว่าในระยะแรกๆ เป็นเขตที่ปลอดจากวัฒนธรรมเขมรจนกระทั่งถึงสมัยพุทธศตวรรษที่ 15-16 จึงปรากฏร่องรอยโบราณวัตถุสถานที่เนื่องในวัฒนธรรมแบบเขมร

วัฒนธรรมทวารวดีเป็นวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากการติดต่อกับประเทศอินเดียมาตั้งแต่เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 10 แล้วพัฒนาการขึ้นเป็นบ้านเมืองในดินแดนประเทศไทยมาตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา โดยที่บ้านเมืองเหล่านี้เคยเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมดั้งเดิมมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในช่วงยุคโลหะตอนปลายมาแล้วเป็นส่วนใหญ่

เส้นทางการแพร่เข้ามาของวัฒนธรรมสมัยทวารวดีที่เข้ามายังภาคอีสานมี 2 เส้นทาง คือ ผ่านช่องเขาในเขตเทือกเขาเพชรบูรณ์ แถบลำนารายณ์ ชัยบาดาล ในเขตจังหวัดลพบุรี เข้าสู่แม่น้ำมูลและแม่น้ำชี ทำให้อิทธิพลทวารวดีแพร่ไปยังเขตนครราชสีมา ชัยภูมิ ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และสกลนคร อีก

[1] สัมภาษณ์ พระพรชัย จนฺทโชโต, วัดศรีชมภู บ้านพองหนีบ ตำบลศรีฐาน อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย, 3 กุมภาพันธ์ 2562.

เส้นทางหนึ่งผ่านทางด้านช่องเขาพนมดงรัก ด้านตาพระยา อรัญประเทศเข้าสู่แม่น้ำมูลทางด้านจังหวัดบุรีรัมย์

รูปแบบของศิลปะโบราณวัตถุสถานที่สร้างขึ้นในวัฒนธรรมแบบทวารวดี แบ่งออกได้ตามลักษณะรูปแบบเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 11-13 เป็นช่วงที่ศิลปกรรมแบบทวารวดีได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียแบบคุปตะและหลังคุปตะ กลุ่มที่สองมีอายุระหว่างราวพุทธศตวรรษที่ 13-16 ส่วนใหญ่เป็นศิลปะโบราณวัตถุสถานที่สร้างขึ้นตามคติในพระพุทธ ศาสนา นิกายมหายาน ที่แพร่เข้ามาในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ประติมากรรมรูปเคารพจึงเป็นไปตามคติมหายานดังที่มีการขุดค้นพบรูปพระโพธิสัตว์ได้เป็นจำนวนมากในหลายพื้นที่

และกลุ่มที่สาม มีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-18 ศิลปะโบราณวัตถุสถานในช่วงนี้มีลักษณะของการผสมผสานกับศิลปะโบราณวัตถุสถานที่เคยมีอยู่แล้วในท้องถิ่น เช่น รูปแบบการสร้างเสมาหินในภาคอีสาน ซึ่งกลาย เป็นเอกลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมทวารวดีแบบท้องถิ่นภาคอีสาน[2]

ในพื้นที่บ้านพองหนีบที่มีการพบเสมาหินทรายในวัฒนธรรมทวารวดีนั้น จัดอยู่ในกลุ่มที่สามของรูปแบบของศิลปะโบราณวัตถุสถานที่สร้างขึ้นในวัฒนธรรมแบบทวารวดี ซึ่งมีความน่าสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากบริเวณที่พบเป็นชุมชนที่อยู่ในพื้นที่หุบเขาค่อนข้างห่างไกลจากที่ราบ

แต่อย่างไรก็ตาม การพบแหล่งเสมาหินในพื้นที่บ้านพองหนีบ แม้จะเป็นสิ่งที่ทำขึ้นในสมัยทวารวดีก็จริง แต่ก็จำเป็นที่จะต้องศึกษาและวิเคราะห์ต่อไปว่าเสมาหินเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาหรือไม่ ทั้งนี้เนื่องจากว่าเสมาหินที่พบในภาคอีสานมีความเป็นมาที่แตกต่างกันดังต่อไปนี้

เสมาหินยุคดั้งเดิมเริ่มแรก คือหินตั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ใช้ปักกำหนดขอบเขตศักดิ์สิทธิ์ แต่ที่สำคัญในยุคนั้นคือ กำหนดที่ฝังศพบุคคลสำคัญของเผ่าพันธุ์ โดยไม่กำหนดจำนวนตำแหน่งและทิศทางแน่นอน หินตั้งเหล่านี้อาจเกี่ยวข้องกับหลักประหารหรือหลักบูชายัญ ในระบบความเชื่อคติการนับถือผีบรรพบุรุษที่กลุ่มชนพื้นเมืองทั้งหลายในภูมิภาคอุษาคเนย์ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์จนถึงทุกวันนี้

เสมาหินยุคที่สอง เป็นยุคหลังการรับคติทางพระพุทธศาสนา การปักหลักหินที่ไม่กำหนดจำนวนและตำแหน่งทิศทางแน่นอน ไม่เคยพบในคติการปักเสมาทางพระพุทธศาสนาทั้งในอินเดียและลังกา เมื่อมีการติดต่อรับคติทางศาสนาจากอินเดียจนแพร่เข้ามาถึงดินแดนอีสานอย่างมั่นคงเมื่อหลังพุทธศตวรรษที่ 14 แล้ว คนอีสานโบราณได้ปรับเปลี่ยนหินตั้งให้เป็นเสมาหิน ใช้ปักเป็นหลักเขตกำหนดบริเวณและเป็นเครื่องหมายสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่สำคัญคือกำหนดเขตโบสถ์หรือสถานที่ทำพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา[3]

---

[2] สำนักศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, **เอกสารบทที่ 1 อารยธรรมอีสานจากหลักฐานโบราณคดี**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.genedu.msu.ac.th/Course/1-2556/0023003-1.doc, [7 มกราคม 2558].

[3] สุจิตต์ วงษ์เทศ, **“พลังลาว” ชาวอีสานมาจากไหน?**, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2549), หน้า 34-37.

สภาพทั่วไปของบริเวณที่พบเสมาหินทรายบ้านพองหนีบ

เสมาหินทรายบ้านพองหนีบมีการขุดพบในบริเวณวัดศรีชมภู บ้านพองหนีบ ตำบลศรีฐาน อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย ซึ่งอยู่ทางตะวันตกของเชิงเขาภูกระดึง ลักษณะทางกายภาพของบริเวณที่พบเป็นพื้นที่ลานวัด ที่มีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย เป็นที่เนินย่อมๆ อยู่กลางหุบเขาแคบๆ อยู่บนที่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 600-800 เมตร และเป็นพื้นที่ต้นน้ำของแม่น้ำพอง ที่ไหลอ้อมไปตามที่ราบลุ่มหุบเขาทางทิศใต้ของเชิงเขาภูกระดึง ก่อนที่จะไหลผ่านเขตพื้นที่จังหวัดหนองบัวลำภูและจังหวัดขอนแก่น

บ้านพองหนีบมีแม่น้ำพองที่มีต้นน้ำอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติภูกระดึงไหลผ่านมายังหุบเขากึ่งกลางระหว่างภูค้อกับภูกระดึง ซึ่งเป็นที่ตั้งของหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงได้เรียกชื่อชุมชนแห่งนี้ว่า “บ้านพองหนีบ” เนื่องจากเป็นบริเวณที่ลำน้ำพองถูกหนีบเข้ามาหรือแคบเข้ามาจากการไหลผ่านหุบเขากึ่งกลางระหว่างภูค้อกับภูกระดึง

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งของบ้านพองหนีบ
(ปรับปรุงจาก: สำนักอุทยานแห่งชาติ, ออนไลน์)

ชุมชนบ้านพองหนีบเกิดขึ้นจากเริ่มแรกที่มีชาวบ้านมาล่าสัตว์ป่าและใช้ที่โล่งเป็นที่เลี้ยงสัตว์ พอเห็นสภาพพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์จึงได้อพยพครอบครัวเข้ามาตั้งรกราก ชาวบ้านพองหนีบส่วนใหญ่อพยพมาจากบ้านผาหวาย ตำบลปวนพุ อำเภอหนองหิน จังหวัดเลย และจากตำบลบ้านกลาง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เดิมบ้านพองหนีบตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านปัจจุบัน มีครัวเรือนประมาณ 12 หลังคาเรือน เป็นเวลาประมาณ 16 ปี ต่อมาเมื่อราว พ.ศ.2496 นายสัง คำมา นายลุ่ม ธรรมรัง และนายจันทร์ คำ

ตื้อ ได้แยกออกไปตั้งชุมชนใหม่ที่บริเวณบ้านพองหนีบในปัจจุบัน ก่อนที่ครัวเรือนส่วนที่เหลือจะย้ายออกจากที่เดิมไปอยู่บ้านวังยาง ตำบลศรีฐาน อำเภอภูกระดึง ทางทิศเหนือของภูกระดึงในปัจจุบัน

หุบเขาบ้านพองหนีบนี้ เมื่อพิจารณาจากลักษณะกายภาพโดยรวมก็จะพบว่าตั้งอยู่บนแนวหุบเขาที่น่าจะเคยเป็นเส้นทางคมนาคมโบราณมาตั้งแต่สมัยทวารวดี โดยเส้นทางนี้น่าจะมีความเกี่ยวเนื่องกับที่ราบลุ่มแม่น้ำพองและแม่น้ำป่าสักเป็นหลัก โดยผู้คนจากสองที่ราบลุ่มในสมัยทวารวดีน่าจะใช้เส้นทางในหุบนี้เป็นเส้นทางไปมาหาสู่กัน แต่ภายหลังเส้นทางนี้อาจหมดบทบาทไปตามบริบทเวลา กระทั่งมีชุมชนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในที่ราบระหว่างหุบเขาแถบนี้มากขึ้น จึงได้มีเส้นทางใหม่เกิดขึ้นตามหุบเขาที่เชื่อมจากชุมชนในลุ่มแม่น้ำพองตอนบนในเขตอำเภอภูกระดึงต่อไปยังชุมชนในเขตอำเภอน้ำหนาวและอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เส้นทางคมนาคมที่ผ่านหุบเขานี้ได้สะท้อนหลักฐานผ่านการปรากฏชื่อชุมชน “หลักด่าน” ในเขตอำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์

ลักษณะของเสมาหินทรายบ้านพองหนีบ

เสมาหินทรายที่พบภายในวัดศรีชมภู บ้านพองหนีบ มีอย่างน้อยจำนวน 13 หลัก แต่มีหลักที่พบล่าสุดมีลักษณะการแกะสลักลวดลายซึ่งพอที่จะสามารถศึกษาและอธิบายทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะได้ ในขณะที่หลักอื่นมีลักษณะคล้ายแผ่นหินธรรมดา ผู้เขียนได้ขอความอนุเคราะห์จากคุณจิรวัฒน์ ตั้งจิตรเจริญ ภัณฑารักษ์กลุ่มวิจัย สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร ในการอธิบายทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ[4] ซึ่งคุณจิรวัฒน์ได้อธิบายไว้ดังนี้

ภาพที่ 2 ลักษณะของเสมาหินทรายบ้านพองหนีบที่มีการสลักลวดลายประดับ

[4] สัมภาษณ์ นายจิรวัฒน์ ตั้งจิตรเจริญ, ภัณฑารักษ์กลุ่มวิจัย สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, , 5 กุมภาพันธ์ 2562.

เสมาหินทรายบ้านพองหนีบที่สลักลวดลายเป็นใบเสมาทรงเจว็ด มีการสลักลวดลายบริเวณกลางใบเป็นเส้นแก่นกลางสอบจากส่วนโคนเข้าหาส่วนยอด คล้ายทรวงกรวย บริเวณเชิงด้านล่างของใบสลักลวดลายเป็นกาบทั้งสองข้างด้านซ้ายและขวาของเส้นแก่นกลาง จากการสังเกตลวดลายในเบื้องต้น เสมาหลักนี้มีลักษณะของลวดลายที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกับเสมาหินทรายกลุ่มวังสะพุง ซึ่งพบในพื้นที่จังหวัดเลยเช่นกัน โดยอยู่เหนือบริเวณภูกระดึงขึ้นไป โดยความสัมพันธ์จากลวดลายดังกล่าวได้สะท้อนผ่านทางภูมิศาสตร์ที่จากบริเวณภูกระดึงมีแม่น้ำเลยที่ไหลทวนขึ้นยังบริเวณเขตอำเภอวังสะพุงได้ จนอาจได้ว่ารูปแบบของเสมาหินทรายบ้านพองหนีบย่อมมีความสัมพันธ์กับกลุ่มเสมาหินทรายที่วังสะพุงเป็นแน่

ถึงอย่างไร น่าสังเกตว่าเสมาหินทรายในกลุ่มวังสะพุงมิได้มีความนิยมในการทำลวดลายกาบด้านข้างของใบเสมา ซึ่งเหมือนเปรียบเทียบถึงลักษณะที่ใกล้เคียง คุณจิรวัฒน์พบว่ากาบลักษณะดังกล่าวอาจมีความสัมพันธ์กับลวดลายบนเสมาหินทรายกลุ่มภูพระบาทก็เป็นได้ เนื่องจากว่าลักษณะของการทำกาบด้านข้างของใบเสมาปรากฏเป็นที่นิยมในกลุ่มภูพระบาทเป็นอย่างมาก แตกต่างกันที่ในกลุ่มภูพระบาทนั้นนิยมการสลักภาพเล่าเรื่องบริเวณโคนส่วนใบเสมา โดยทำภาพบุคคลนั่งประทับอยู่กลางส่วนโคนใบเสมาล้อมรอบด้วยกรอบหยักโค้ง คล้ายคลึงกับกรอบซุ้มบรรพแถลงในศิลปะเขมร ส่วนด้านข้างโคนใบเสมานิยมการทำกาบข้างเป็นกรอบหยักแบบซุ้มบรรพแถลงและมักมีรูปบุคคลบริวารนั่งขนาบข้างอยู่

แม้กระนั้น ลักษณะการทำกาบข้างของใบเสมาเมื่อพิจารณาอย่างชัดเจนจะพบว่ามีการทำกาบข้างในกลุ่มอื่นด้วย ยกตัวอย่างเช่น เสมาหินที่บ้านปะเคียบ จังหวัดบุรีรัมย์ ก็พบการทำลักษณะเช่นนี้ รวมไปถึงเสมาหินที่ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น นำมาจากพื้นที่บริเวณจังหวัดหนองคาย ก็ปรากฏพบลวดลายคล้ายกับกาบข้างเช่นนี้เหมือนกัน ดังนั้น จึงอาจเป็นไปได้เช่นกันว่าลักษณะการทำกาบเช่นนี้ อันแสดงถึงความพิเศษเฉพาะตัวของใบเสมานั้นๆ ไม่เกี่ยวข้องกับความนิยมในกลุ่มภูพระบาทก็เป็นได้ ดังนั้น เสมาหินบ้านพองหนีบจึงอาจเป็นหนึ่งในใบเสมาที่ลักษณะพิเศษเช่นนี้เหมือนกันก็เป็นได้

ทั้งนี้ หากเสมาหินทรายบ้านพองหนีบมีความสัมพันธ์ทางรูปแบบกับทั้งเสมาหินทรายกลุ่มวังสะพุงและกลุ่มภูพระบาท การกำหนดอายุใบเสมาในเบื้องต้นจึงควรร่วมสมัยหรือใหม่กว่าเสมาหินทรายแบบภูพระบาทและแบบวังสะพุงด้วย ดังนั้นเมื่อเสมาหินทรายในกลุ่มวังสะพุงมีผู้กำหนดอายุว่าควรอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 14-16 กลุ่มภูพระบาทมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 ภายใต้อิทธิพลศิลปะเขมรแบบนครวัด เสมาหินทรายบ้านพองหนีบหลักนี้ก็ควรมีอายุอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าว คือราวพุทธศตวรรษที่ 14-17 เช่นกัน

นอกจากนี้ ยังมีการขุดพบเสมาหินทรายภายในวัดศรีชมภูอีกอย่างน้อยจำนวน 12 หลัก ส่วนใหญ่เป็นลักษณะแผ่นหินทรายหน้าราบเรียบธรรมดา มีการตกแต่งรูปทรงให้คล้ายกับใบเสมา มีเพียงเสมาหินใบเดียวที่พบรอยสลักลวดลายเป็นเพียงสันนูนอย่างคร่าวๆ อยู่กึ่งกลางใบเสมาเท่านั้น

กลุ่มเสมาหินทรายวัดศรีชมภู บ้านพองหนีบ ไม่ปรากฏลักษณะการปักที่แน่ชัด เนื่องจากขณะขุดพบในลักษณะล้มฝังดินอยู่ จึงยากที่จะสันนิษฐานได้ว่าถูกใช้งานเป็นการแสดงเขตบริเวณศักดิ์สิทธิ์ในทางศาสนา หรือถูกสร้างขึ้นเพื่อการกุศลแล้วนำไปปักไว้ในเขตศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากพบเสมาหินเป็นจำนวนมากในบริเวณเดียวกัน

ภาพที่ 3 เสมาหินทรายในวัฒนธรรมทวารวดีซึ่งขุดพบภายในบริเวณวัดศรีชมภู บ้านพองหนีบ

เส้นทางโบราณกับการสร้างเสมาหินทรายที่บ้านพองหนีบ

บริเวณลุ่มแม่น้ำป่าสักได้มีชุมชนโบราณสมัยทวารวดี (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-16) ที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบหลายแห่ง เช่น เมืองศรีเทพ เมืองจันเสนและเมืองซับจำปา เป็นต้น แต่ชุมชนโบราณที่มีขนาดใหญ่และความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์พัฒนาการของบ้านเมืองในลุ่มน้ำป่าสักในสมัยต่อมามีจำนวน 1 เมือง ได้แก่ เมืองศรีเทพ ชุมชนโบราณแห่งนี้ได้มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อย่างยาวนานและพบว่ามีความสัมพันธ์กับชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วย ซึ่งเคยมีนักวิชาการสันนิษฐานว่าเมืองศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ คือ เมืองศรีจนาศะอันเป็นศูนย์กลางการปกครองของรัฐอิสระรัฐหนึ่งที่ครอบคลุมไปถึงบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนด้วย[5]

ส่วนลุ่มแม่น้ำเลยมีการพบร่องรอยชุมชนโบราณสมัยทวารวดีอยู่ 2 แห่ง แห่งแรกอยู่ในเขตตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ชุมชนโบราณแห่งนี้ไม่พบร่องรอยคูน้ำคันดิน แต่มีการพบเสมาหินแบบทวารวดีกระจายอยู่ทั้งสิ้น 35 ใบ ส่วนใหญ่ถูกนำมาเก็บรวบรวมไว้ที่วัดพัทธสีมาราม ตำบลวังสะพุง[6] แห่งที่สองอยู่ในเขตบ้านเหมืองแบ่ง ตำบลหนองหญ้าปล้อง อำเภอวังสะพุง มีจำนวน 7 หลัก รูปทรงของเสมาหินนั้นเป็นการเกลาแต่เพียงหยาบๆ ที่กึ่งกลางของเสมาหินมีการสลักเป็นรูปสถูปเช่นเดียวกัน[7]

---

[5] ธิดา สาระยา, **รัฐโบราณในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: กำเนิดและพัฒนาการ**, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2537), หน้า 134-137.

[6] สตีเฟน เมอร์ฟีย์, “การแพร่กระจายของใบเสมาสมัยทวารวดีในที่ราบสูงโคราช”, **เมืองโบราณ**, ปีที่ 36 ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน, 2553), หน้า 85-86.

[7] ธีระวัฒน์ แสนคำ, **ร่องรอยวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดี-ลพบุรีในพื้นที่จังหวัดเลย**, (เลย: รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์, 2558), หน้า 11-12.

ชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในลุ่มแม่น้ำป่าสักและลุ่มแม่น้ำเลยน่าจะมีความสัมพันธ์กัน แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจเป็นลักษณะของการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงร่องรอยความสัมพันธ์ ดังนี้

1. มีการพบเสมาหินแบบทวารวดีภาคอีสานในเมืองศรีเทพ

วัฒนธรรมทวารวดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีเอกลักษณ์เฉพาะตนที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ ประเพณีการสร้างเสมาหินทราย มีหน้าที่การใช้งานหลากหลาย ปกติมักจะเข้าใจว่าสร้างปักไว้เพื่อบอกขอบเขตศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาแต่เพียงอย่างเดียว แต่จากการศึกษาของนักวิชาการหลายคน เช่น ศรีศักร วัลลิโภดม และสุรพล ดำริห์กุล ได้พบข้อมูลที่คล้ายคลึงกันว่าเสมาหินบางหลักอาจสร้างขึ้นเพื่อการบุญการกุศล บางหลักอาจเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สมบูรณ์ในตนเองเช่นเดียวกันกับพระพุทธรูปหรือสถูปเจดีย์[8]

ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยมีการพบเสมาหินทรายจำนวนหนึ่งอยู่ในที่เนินสูงใกล้กับแม่น้ำเลยบริเวณบ้านนาหลักและกระจายอยู่ตามพื้นที่ใกล้เคียง ในเขตตำบลวังสะพุงและตำบลปากปวน อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ลักษณะเป็นแผ่นหินทรายสีขาว มีลวดลายบัวที่ฐานและพระสถูปสลักไว้ เป็นศิลปะแบบทวารวดี สังเกตจากตำแหน่งที่พบเสมาหินแล้ว เห็นว่าเสมาเหล่านี้ถูกปักรอบๆ บริเวณอย่างไม่เป็นระเบียบหรือทิศทางที่แน่นอน เมื่อพิจารณาดูการกระจายของเสมาหินทรายที่พบในเขตอำเภอวังสะพุง สันนิษฐานว่าเสมาหินทรายเหล่านี้น่าจะมีความสัมพันธ์ในทางศิลปวัฒนธรรมกับชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในเขตอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น อำเภอภูเขียวและอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ[9]

เสมาหินทรายที่มีลักษณะเช่นเดียวกับที่พบในเขตลุ่มแม่น้ำเลยและพื้นที่ใกล้เคียงนี้ได้มีการพบในเขตเมืองศรีเทพด้วย จากการศึกษาของรุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง ได้พบเสมาหินทรายแบบทวารวดีภาคอีสานในเมืองศรีเทพ แม้ว่าด้านล่างของใบเสมาจะหักหายไปแล้วกว่าครึ่ง แต่จากส่วนที่เหลือทำให้ทราบรูปทรงว่าเป็นแผ่นแบน ยอดแหลม ตกแต่งด้วยสันนูนและภาพเล่าเรื่อง แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าภาพเล่าเรื่องเหลือให้เห็นเพียงเล็กน้อยจึงไม่ทราบว่าเป็นเรื่องราวตอนใด[10]

การพบเสมาหินแบบทวารวดีภาคอีสานในเมืองศรีเทพมีความเป็นไปได้ว่า น่าจะมีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวเนื่องกับชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในลุ่มแม่น้ำเลย เพราะเป็นชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในภาคอีสานที่อยู่ใกล้เมืองศรีเทพและมีเส้นทางคมนาคมระหว่างกัน ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าเมืองศรีเทพอาจรับเอารูปแบบการทำเสมาหินเช่นนี้มาจากชุมชนโบราณที่ร่วมสมัยกันในลุ่มแม่น้ำเลยก็เป็นได้

การพบเสมาหินแบบทวารวดีแบบภาคอีสานในเมืองศรีเทพมีความเป็นไปได้ว่า น่าจะมีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวเนื่องกับชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในลุ่มแม่น้ำเลย เพราะเป็นชุมชนโบราณสมัยทวาร

---

[8] สุรพล ดำริห์กุล, **แผ่นดินอีสาน**, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2549), หน้า 106-107.

[9] ศรีศักร วัลลิโภดม, **แอ่งอารยธรรมอีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2546), หน้า 331-332.

[10] รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, **ศรีเทพ: ความสัมพันธ์กับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**[ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.archae.su.ac.th /arthistory/journal/rungroj/016.pdf, [25 กรกฎาคม 2553].

วดีในภาคอีสานที่อยู่ใกล้เมืองศรีเทพและมีเส้นทางคมนาคมระหว่างกัน มีความเป็นไปได้ว่าเมืองศรีเทพอาจรับเอารูปแบบการทำเสมาหินเช่นนี้มาจากชุมชนโบราณที่ร่วมสมัยกันในลุ่มแม่น้ำเลยก็เป็นได้

2. มีร่องรอยเส้นทางคมนาคมโบราณระหว่างลุ่มแม่น้ำป่าสักและลุ่มแม่น้ำเลย

ในบริเวณเทือกเขาเพชรบูรณ์บริเวณรอยต่อระหว่างอำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์กับอำเภอภูหลวง จังหวัดเลย ซึ่งเป็นรอยต่อระหว่างพื้นที่ลุ่มแม่น้ำป่าสักในทางทิศใต้กับลุ่มแม่น้ำเลยในทางทิศเหนือ เมื่อ พ.ศ.2553 ที่ผ่านมา ได้พบหลักศิลาหินทราย 2 หลัก จารึกอักษรแบบสมัยหลังปัลลวะราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 อยู่ในเขตบ้านดงคล้อ ตำบลวังกวาง อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ หลักแรกมีความสูงราว 1.27 เมตร กว้าง 58 เซนติเมตรและหนา 17 เซนติเมตร มีอักษรจารึกพออ่านได้จำนวน 8 บรรทัด หลักที่สองมีความสูงราว 1.25 เมตร กว้าง 72 เซนติเมตรและหนา 5 เซนติเมตร บนหน้าหินมีรอยกะเทาะออกทำให้ข้อความส่วนใหญ่หายไปและเหลือที่สามารถอ่านได้เพียง 3 บรรทัดด้านล่าง[11]

คุณภัคพดี อยู่คงดี หัวหน้ากลุ่มงานโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี กล่าวว่าจารึกสองหลักนี้มีความใกล้เคียงกับจารึกพระพุทธไสยาสน์ภูเวียง อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น จากข้อมูลในการสำรวจสถานที่พบศิลาจารึกเป็นเนินเขาเล็กที่อยู่ในช่องเขาและอยู่ในกลุ่มบริเวณนั้นคงไม่ได้ถูกเคลื่อนย้ายมาจากสถานที่อื่น ซึ่งคาดว่าเป็นวัฒนธรรมที่ได้รับหรือเชื่อมต่อมาจากทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือลงมา[12]

ภาพที่ 4 ลักษณะศิลาจารึกสมัยทวารวดีที่บ้านดงคล้อ อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์

[11] กองบรรณาธิการ มติชนออนไลน์, “**พบศิลาจารึกหินทรายสมัยทวารวดีอายุ 1,200 ปี ที่ อ.น้ำหนาว**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1290397868, [2 มีนาคม 2554].

[12] กองบรรณาธิการ มติชนออนไลน์, “**พบศิลาจารึกหินทรายสมัยทวารวดีอายุ 1,200 ปี ที่ อ.น้ำหนาว**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1290397868, [2 มีนาคม 2554].

การพบศิลาจารึกอักษรแบบสมัยหลังปัลลวะซึ่งเป็นอักษรที่นิยมใช้กันมากในสมัยทวารวดีจำนวน 2 หลักในบริเวณรอยต่อดังกล่าว เป็นหลักฐานที่สะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมแบบทวารวดีได้กระจายขึ้นมาตามลุ่มแม่น้ำป่าสักจนถึงเขตพื้นที่แห่งนี้ ซึ่งเป็นจุดที่พบวัฒนธรรมแบบทวารวดีที่สูงที่สุดในลุ่มแม่น้ำป่าสัก แต่เนื่องจากว่าบริเวณนี้เป็นปลายเขตแดนของวัฒนธรรมทวารวดีแบบภาคกลางที่ติดต่อกับวัฒนธรรมทวารวดีแบบภาคอีสานในลุ่มแม่น้ำเลย ฉะนั้น ศิลาจารึกทั้ง 2 หลักอาจมีความเกี่ยวพันได้ทั้งวัฒนธรรมทวารวดีแบบภาคกลางและแบบภาคอีสาน และตำแหน่งที่พบศิลาจารึกดังกล่าวได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์กันกับแหล่งเสมาหินบ้านพองหนีบ เนื่องจากอยู่ห่างกันไม่มากนัก ดังนั้นพื้นที่ดังกล่าวอาจมีเส้นทางคมนาคมระหว่างกันมาตั้งแต่สมัยทวารวดีแล้ว

ภ าภูกระดึง

(ปรับ ปรุงจาก: สำนักอุทยานแห่งชาติ, ออนไลน์)

นอกจากนี้ ยังมีรายงานการพบเสมาหินทรายสมัยทวารวดีอยู่ในพื้นที่ของวัดห้วยสนามทราย บ้านห้วยสนามทราย ตำบลโคกมน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของภูกระดึง แต่มีแนวทิวเขาภูผาม่านคั่นอยู่ ลวดลายที่ปรากฏบนใบเสมาส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นโครงร่างหรือโกลนที่ยังไม่ได้รับการตกแต่งลวดลายให้มีความละเอียดนัก พื้นที่ราบหุบเขาบริเวณบ้านห้วยสนามทรายยังเชื่อมต่อกับกับที่ราบหุบเขาทางตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว ซึ่งมีความเป็นไปด้วยว่าพื้นที่หุบเขาในละแวกนี้มีการเคลื่อนไหวหรือมีการเข้ามาของผู้คนตั้งแต่สมัยทวารวดีแล้ว หากมีการศึกษาทางด้านโบราณคดีอย่างละเอียดอาจทำให้เราเห็นภาพความสัมพันธ์หรือความเชื่อมโยงระหว่างกันของกลุ่มเสมาหินทรายบ้านพองหนีบ กลุ่มเสมาหินทรายบ้านห้วยสนามทรายและกลุ่มเสมาหินทรายวังสะพุงมากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ บริเวณรอยต่อระหว่างลุ่มแม่น้ำป่าสักกับลุ่มแม่น้ำเลยได้ปรากฏหลักฐานทั้งที่เป็นร่องรอยของเส้นทางคมนาคมโบราณ และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 21-24 เป็นต้นมา

ทั้งนี้ บริเวณรอยต่อระหว่างลุ่มแม่น้ำป่าสักกับลุ่มแม่น้ำเลยได้ปรากฏหลักฐานทั้งที่เป็นร่องรอยของเส้นทางคมนาคมโบราณ และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 21-24 เป็นต้นมา พบว่าผู้คนทั้งสองลุ่มน้ำและใกล้เคียงได้เดินทางไปมาข้ามเขตเทือกเขาเพชรบูรณ์มาช้านานแล้ว เนื่องจากเส้นทางนี้สามารถข้ามไปยังลุ่มแม่น้ำโขงและลงมายังลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาได้ เช่น

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ระบุว่า เมื่อ พ.ศ.2107 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยาได้ส่งพระเทพกษัตรี พระราชธิดาไปถวายพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต ตามเส้นทางนี้ แต่ถูกกองทหารพม่าดักซุ่มชิงตัวพระเทพกษัตรีไปก่อน และในปี พ.ศ.2108 พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ยกทัพมาตีเมืองพิษณุโลกแต่ถูกตีจนแตกพ่าย พระองค์ก็เสด็จยกทัพกลับกรุงศรีสัตนาคนหุตทางนี้ด้วยเช่นกัน[13] รวมทั้งแผนที่เส้นทางเดินทัพในหัวเมืองลาว ซึ่งเขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ 24 ก็ปรากฏว่ามีเส้นทางคมนาคมระหว่างลุ่มน้ำป่าสักกับลุ่มน้ำเลย[14]

จากหลักฐานข้างต้นทำให้ผู้เขียนสันนิษฐานว่าร่องรอยเส้นทางคมนาคมโบราณระหว่างลุ่มน้ำแม่ป่าสักกับลุ่มแม่น้ำเลยที่ปรากฏในสมัยหลัง น่าจะเป็นเส้นทางที่มีความสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยทวารวดีแล้ว เพราะบริเวณที่พบศิลาจารึกอักษรหลังปัลลวะสมัยทวารวดีทั้งสองหลัก เป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางคมนาคมโบราณระหว่างลุ่มน้ำแม่ป่าสักกับลุ่มแม่น้ำเลย ดังนั้น เส้นทางคมนาคมโบราณนี้จึงน่าจะมีมาตั้งแต่สมัยทวารวดีแล้ว และน่าจะเป็นเส้นทางที่ศิลปวัฒนธรรมทวารวดีแบบภาคอีสาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในลุ่มแม่น้ำเลยได้แพร่กระจายรูปแบบลงมายังชุมชนโบราณในลุ่มแม่น้ำป่าสักด้วย

แต่อย่างไรก็ดี เนื่องจากว่าขณะนี้ยังไม่มีรายงานผลการอ่านและแปลข้อความในจารึกบ้านดงคล้อทั้ง 2 หลัก หากว่ามีการอ่านและแปลข้อความแล้วอาจทำให้เราทราบข้อมูลเกี่ยวกับข้อความในจารึกทั้ง 2 หลักมากขึ้น และสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในลุ่มแม่น้ำป่าสักกับลุ่มแม่น้ำเลยได้มากกว่านี้

บรรณานุกรม

กองบรรณาธิการ มติชนออนไลน์. “**พบศิลาจารึกหินทรายสมัยทวารวดีอายุ 1,200 ปี ที่อ.น้ำหนาว**”. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1290397868. [2 มีนาคม 2554].

ธิดา สาระยา. **รัฐโบราณในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: กำเนิดและพัฒนาการ**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2537.

ธีระวัฒน์ แสนคำ. **ร่องรอยวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดี-ลพบุรีในพื้นที่จังหวัดเลย**. เลย: รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์, 2558.

[13] “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)”, ใน **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3**, (กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2539), หน้า 254-257.

[14] Santanee Phasuk and Philip Stott, **ROYAL SIAMESE MAPS: War and Trade in Nineteenth Century Thailand**, (Bangkok: River Books, 2004), p. 130-131.

นายจิรวัฒน์ ตั้งจิตรเจริญ. ภัณฑารักษ์กลุ่มวิจัย สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร. **สัมภาษณ์**. 5 กุมภาพันธ์ 2562.

พระพรชัย จนฺทโชโต. วัดศรีชมภู บ้านพองหนีบ ตำบลศรีฐาน อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย. **สัมภาษณ์**. 3 กุมภาพันธ์ 2562.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). ใน **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3**. กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2539.

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, **ศรีเทพ: ความสัมพันธ์กับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**[ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.archae.su.ac.th /arthistory/journal/rungroj/016.pdf, [25 กรกฎาคม 2553].

ศรีศักร วัลลิโภดม. **แอ่งอารยธรรมอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2546.

สตีเฟน เมอร์ฟีย์. “การแพร่กระจายของใบเสมาสมัยทวารวดีในที่ราบสูงโคราช”. **เมืองโบราณ**. ปีที่ 36 ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน, 2553.

สำนักศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. **เอกสารบทที่ 1 อารยธรรมอีสานจากหลักฐานโบราณคดี**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.genedu.msu.ac.th/Course/1-2556/0023003-1.doc. [7 มกราคม 2558].

สุจิตต์ วงษ์เทศ. **“พลังลาว” ชาวอีสานมาจากไหน?**. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2549.

สุรพล ดำริห์กุล. **แผ่นดินอีสาน**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2549.

Santanee Phasuk and Philip Stott. **ROYAL SIAMESE MAPS: War and Trade in Nineteenth Century Thailand**. Bangkok: River Books, 2004.

บทบาทของเมืองนครสวรรค์ในประวัติศาสตร์สุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา
The Role of Muang Nakhon Sawan in the History of Sukhothai and Ayutthaya

ธีระวัฒน์ แสนคำ
ยิ่งศักดิ์ คชโคตร
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

บทคัดย่อ

เมืองนครสวรรค์เป็นชุมชนโบราณที่ตั้งอยู่ใกล้กับบริเวณปากน้ำโพในท้องที่ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ เป็นชุมชนที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ความเป็นชุมชนเมืองมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 18 ในชื่อ “เมืองพระบาง” และอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงสุโขทัย โดยทำหน้าที่เป็นเมืองที่อยู่ชายขอบทางทิศใต้ของอาณาจักรสุโขทัย ในรัชกาลพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไทย) ทรงโปรดให้อัญเชิญรอยพระพุทธบาทจำลองมาประดิษฐานไว้บนยอดเขากบติดกับตัวเมืองนครสวรรค์ และโปรดให้สร้างพระรามเจดีย์ พระรามวิหารขึ้นที่กลางเมืองโดยมีชื่ออารามว่า “รามอาวาส” ซึ่งสันนิษฐานว่าคือกลุ่มโบราณสถานวัดวรนาถบรรพตในปัจจุบัน ในช่วงรอยต่อการขยายอำนาจของกรุงศรีอยุธยา เมืองนครสวรรค์ถูกใช้เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในการจัดการปัญหาภายในราชสำนักกรุงสุโขทัย ภายหลังเมื่อกรุงศรีอยุธยาผนวกเอาบ้านเมืองในกรุงสุโขทัยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักร เมืองนี้ถูกเปลี่ยนชื่อจากชื่อ “เมืองพระบาง” มาเป็น “เมืองนครสวรรค์” มีสถานะเป็นหัวเมืองชั้นตรีของกรุงศรีอยุธยา ในราวสงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยากับพม่านับตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา เมืองนครสวรรค์ถูกใช้เป็นจุดยุทธศาสตร์ในการประชุมพลของทั้งกองทัพกรุงศรีอยุธยาและกองทัพพม่า เนื่องจากเป็นเมืองชุมทางตั้งอยู่ในจุดที่เป็นเส้นทางคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ จนทำให้เมืองนครสวรรค์ได้รับผลกระทบจากสงครามและมีความร่วงโรยตามลำดับ ก่อนที่จะฟื้นตัวได้ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 23

คำสำคัญ : เมืองนครสวรรค์, กรุงสุโขทัย, กรุงศรีอยุธยา

Abstract

Muang Nakhon Sawan is an ancient community located near the Pak Nam Pho area in Tambon Pak Nam Pho, Mueang Nakhon Sawan District, Nakhon Sawan Province. It is a community that has developed in the history of urbanization since around the 18th century as “Muang Prabang” and is under the rule of Sukhothai by acting as a city on the southern edge of the Sukhothai Kingdom. During the reign of Phra Maha Thamracha 1 (King Lithai), he kindly invited a replica of Buddha's footprint to be enshrined on the top of Khao Kob

mountain, adjacent to Mueang Nakhon Sawan. And build Rama Chedi Rama Viharn in the middle of the city with the name of the monastery “Ram Avas”, which is assumed to be the archaeological group of Wat Woranat Banphot today. During the expansion joints of Ayutthaya, Mueang Nakhon Sawan was used as a strategic point for dealing with problems within the Royal Court of Sukhothai. Later, when Ayutthaya annexed the city of Sukhothai as part of the kingdom, the city has been renamed from its name “Muang Phra Bang” became “Nakhon Sawan” and became the top city of Ayutthaya. In the war between Ayutthaya and Burma, since the late 21st century, Nakhon Sawan has been used as a strategic point for conventions of both the Ayutthaya and Burma Army. Because it is an intersection city located in the point that is a transportation route both by land and water. Until Muang Nakhon Sawan was affected by the war and had decay accordingly Before recovering in the middle of the 23rd century.

Keywords : Muang Nakhon Sawan, Sukhothai, Ayutthaya

บทนำ

เมืองนครสวรรค์เป็นชื่อหัวเมืองใหญ่ในยุคจารีตที่มีพัฒนาการกลายมาเป็นศูนย์กลางทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมของจังหวัดนครสวรรค์ในปัจจุบัน เป็นเมืองที่ทุกคนคุ้นชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า “เมืองปากน้ำโพ” เนื่องจากตัวเมืองอยู่ติดกับบริเวณปากน้ำโพ ซึ่งเป็นจุดที่แม่น้ำปิงและแม่น้ำน่านไหลมาบรรจบกันกลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา เมืองนครสวรรค์จึงเป็นเมืองสำคัญที่ปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชาติไทยมาอย่างยาวนานควบคู่กับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของรัฐสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยาเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ในหลักฐานประวัติศาสตร์รัฐสุโขทัย ปรากฏชื่อ “เมืองพระบาง” ว่าเป็นชื่อเมืองสำคัญอยู่ทางใต้ของอาณาจักร ปรากฏในจารึกสมัยสุโขทัยหลายหลัก[1] และยังปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาด้วย เมืองพระบางนี้นักวิชาการมีความเห็นตรงกันว่าคือเมืองเดียวกันกับ “เมืองนครสวรรค์” ที่ปรากฏชื่อในเอกสารในชั้นหลัง ซึ่งปัจจุบันชุมชนโบราณเมืองพระบางยังปรากฏร่องรอยอยู่บริเวณเชิงเขากบติดกับตัวเมืองนครสวรรค์ ในเขตตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ในปัจจุบัน[2]

[1] “จารึกพ่อขุนรามคำแหง”, ใน **ประชุมจารึกภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย**, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2548), หน้า 51; “จารึกนครชุม”, ใน **ประชุมจารึกภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย**, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2548), หน้า 67-68.

[2] ศรีศักร วัลลิโภดม, **เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย**, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2552), หน้า 171-172.

ที่ผ่านมา ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองนครสวรรค์กลับไม่ได้รับการศึกษาสืบค้นและเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้ในวงวิชาการอย่างเป็นรูปธรรม ไม่ปรากฏหนังสือหรืองานวิจัยที่ทำการศึกษาว่าด้วยเรื่องพัฒนาการทางประวัติศาสตร์หรือบทบาทและความสำคัญของเมืองนครสวรรค์ในเชิงประวัติศาสตร์แต่อย่างใด ทั้งที่เมืองนครสวรรค์เป็นเมืองโบราณที่มีบทบาทและความสำคัญเมืองหนึ่งในประวัติศาสตร์สุโขทัยและประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

งานวิจัยนี้จึงพยายามที่จะศึกษาและเปิดประเด็นให้เห็นว่าบทบาทของเมืองนครสวรรค์ในระบบการปกครองหัวเมืองของสังคมแบบจารีตภายใต้การปกครองของราชสำนักกรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา แสดงให้เห็นพัฒนาการของเมืองและความสัมพันธ์ของเมืองกับศูนย์อำนาจรัฐภายใต้โครงสร้างอำนาจรัฐแบบจารีตทั้งทางด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในแต่ละช่วงมิติเวลา ซึ่งจะทำให้เข้าใจบทบาทของเมืองได้อย่างครอบคลุมมากยิ่งขึ้น เพื่อเติมเต็มให้กับการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์โดยรวมของชาติไทย

ลักษณะทางกายภาพและปัจจัยที่ทำให้เกิดการก่อรูปเมืองนครสวรรค์

บริเวณทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของปากน้ำโพซึ่งเป็นจุดบรรจบกันของแม่น้ำปิงกับแม่น้ำน่านติดกับเชิงเขากบซึ่งเป็นภูเขาลูกเล็กๆ ที่ตั้งอยู่โดดๆ ติดกับแม่น้ำปิง มีที่ราบแคบๆ กว้างประมาณ 2 ตารางกิโลเมตร ต่อมาได้มีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานและขยายชุมชนจากหมู่บ้านจนเป็นชุมชนเมือง มีการขุดคูน้ำคันดินแยกพื้นที่ตัวเมืองกับนอกเมืองชัดเจน ปรากฏชื่อในหลักฐานประวัติศาสตร์ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-20 ว่า “**เมืองพระบาง**” ซึ่งปัจจุบันคือบริเวณกลางตัวเมืองนครสวรรค์ ศูนย์กลางอยู่ที่บริเวณวัดวรนาถบรรพตในเขตตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์

ชุมชนโบราณเมืองพระบางที่เรียกกันทั่วไปนั้นแท้จริงแล้วก็คือชุมชนโบราณเดียวกันกับชุมชนโบราณเมืองนครสวรรค์ ซึ่งเป็นชื่อเมืองใหม่ที่ถูกเปลี่ยนในช่วงที่ราชสำนักกรุงศรีอยุธยาเข้ามามีบทบาทและปกครองเมืองพระบางแทนที่ราชสำนักกรุงสุโขทัย ด้วยความที่เมืองพระบางเป็นชื่อที่ถูกเรียกมาก่อนนักวิชาการประวัติศาสตร์และโบราณคดีส่วนใหญ่จึงมักเรียกชื่อชุมชนโบราณที่อยู่ใกล้กับปากน้ำโพนี้ว่า “เมืองพระบาง” เนื่องจากผังเมือง โบราณสถานและความเป็นชุมชนโบราณในช่วงแรกมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ร่วมสมัยกับเมืองสุโขทัย ดังนั้น ในงานวิจัยนี้จึงเรียกชุมชนโบราณที่อยู่ภายในคูน้ำคันดินที่อยู่ใกล้กับปากน้ำโพซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองนครสวรรค์นี้ว่า “เมืองพระบาง” เพื่อให้สอดคล้องกับข้อมูลและความรับรู้เข้าใจของนักวิชาการและบุคคลทั่วไป

ชุมชนโบราณเมืองพระบางตั้งอยู่บริเวณเชิงเขากบทางด้านใต้ไม่ห่างจากฝั่งแม่น้ำปิงทางด้านตะวันตกเท่าใดนัก จากการศึกษาชุมชนโบราณในอาณาจักรสุโขทัยของศรีศักร วัลลิโภดม ระหว่างปี พ.ศ.2516-2527 พบว่ามีร่องรอยชุมชนโบราณที่มีคูน้ำล้อมรอบ ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 600 x 500 เมตร มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบชั้นเดียว แต่อยู่ในสภาพลบเลือนเพราะเป็นบริเวณที่มีการทำถนนและ

ก่อสร้างอาคารที่อยู่อาศัยในเขตเมืองนครสวรรค์ ต้องอาศัยการดูจากภาพถ่ายทางอากาศรุ่นเก่าๆ จึงจะแลเห็น ภายในเมืองไม่พบเศษภาชนะดินเผาแต่อย่างใด[3]

ปัจจุบันบริเวณในเขตตัวเมืองพระบางยังมีวัดวรนาถบรรพตเป็นวัดสำคัญเพราะมีพระเจดีย์ โบสถ์ วิหารโบราณให้เห็นอยู่ แต่โบราณสถานเหล่านี้มีลักษณะว่าได้ถูกปฏิสังขรณ์เรื่อยมาแต่สมัยอยุธยา พระเจดีย์ประธานเป็นพระเจดีย์ทรงกลม แต่มีเค้าเงื่อนให้เห็นว่าได้ถูกซ่อมเปลี่ยนแปลงและพอกทับ เดิมน่าจะเป็นพระเจดีย์ทางดอกบัวแบบสุโขทัย[4] นอกจากนี้ ยังมีโบราณสถานวัดสี่เข่า (ร้าง) แต่ปัจจุบันถูกบุกรุกทำลายจนไม่เหลือร่องรอยหลักฐานแล้ว

ใกล้ตัวเมืองพระบางหรือเมืองนครสวรรค์ปัจจุบัน มีภูเขาเป็นเทือกสั้นๆ และมียอดเขาอยู่ 2 ยอด ภูเขาเทือกนี้โดยทั่วไปเรียกกันว่า “เขากบ” บนยอดหนึ่งจะมีซากศาสนสถานเป็นฐานเจดีย์ขนาดเล็กๆ เรียงรายกันในระยะห่างๆ หลายองค์ มีลักษณะเป็นโบราณสถานสมัยอยุธยา อีกยอดหนึ่งเป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธบาทโบราณ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นรอยพระพุทธบาทที่สร้างขึ้นในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทย[5] บริเวณยอดเขากบซึ่งเป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธบาทนั้น มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 127 เมตร[6]

พัฒนาการของเมืองพระบางน่าจะเริ่มต้นจากการขยายตัวทางการค้าของจีนในราวพุทธศตวรรษที่ 16 ซึ่งจีนได้เปลี่ยนนโยบายทางการค้าจากเดิมที่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลางโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มพ่อค้าแคว้นศรีวิชัย มาเป็นการค้าที่จีนส่งคนเข้ามาทำการค้าโดยตรงกับบ้านเมืองต่างๆ ในบริเวณสุวรรณภูมิ ทำให้เกิดบ้านเมืองขึ้นมากมายที่บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางตอนบนของไทย เช่น เมืองละโว้ เมืองอู่ทอง เมืองศรีเทพ เมืองบน เมืองจันเสน เป็นต้น ต่อมาการค้าขายกับจีนแบบไม่ผ่านพ่อค้าคนกลางทำให้เกิดการค้าขายคล่องตัว จึงทำให้ชุมชนที่เคยเป็นบ้านเมืองขนาดเล็กเริ่มขยับขยายใหญ่ขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 17 โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ้านเมืองที่อยู่ทางตอนในของภาคพื้นทวีปริมแม่น้ำสายใหญ่ เช่น เมืองสุโขทัยและเมืองศรีสัชนาลัยในลุ่มแม่น้ำยม เมืองสองแคว (พิษณุโลก) ในลุ่มแม่น้ำน่าน เป็นต้น ซึ่งเมืองเหล่านี้ล้วนเป็นเมืองที่อยู่บนเส้นทางการขนส่งสินค้าทั้งสิ้น

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในภูมิภาคตอบสนองต่อการเคลื่อนไหวทางการค้าและเศรษฐกิจ การแลกเปลี่ยนกับอำนาจนอกภูมิภาค ได้แก่จีนและอินเดียเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 เป็นต้นไปนั้น บ้านเมืองในลุ่มน้ำเจ้าพระยาต่างมีบทบาทในการค้ากับจีน อินเดีย

---

[3] ศรีศักร วัลลิโภดม, **เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย**, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2552), หน้า 171.

[4] ศรีศักร วัลลิโภดม, **เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย**, หน้า 383.

[5] พิทยา ดำเด่นงาม, “พระศรีบาทลักษณ์สมัยพระยาลิไท”, ใน **ศิลปากร**, (ปีที่ 38 ฉบับที่ 5 กันยายน-ตุลาคม 2538), หน้า 33-34.

[6] คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดนครสวรรค์**, (กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว, 2544), หน้า 131.

ลังกา พุกาม ขอม การติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนกลับเปิดเส้นทางคมนาคมจากฝั่งทะเลเข้าสู่บริเวณภายในและก่อให้เกิดเส้นทางการค้าทางบกติดต่อไปมาระหว่างบ้านเมืองภายในและกับบ้านเมืองชายฝั่งทะเล[7]

ในพุทธศตวรรษที่ 18-19 การค้าก็ยังขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการขยายตัวของกลุ่มคนไปตามที่ราบลุ่มแม่น้ำสายใหญ่ๆ และตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งที่มีทรัพยากรสำคัญซึ่งเป็นสินค้าที่จีนต้องการ หรือตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณที่เป็นชุมทางการคมนาคม ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ทำให้เมืองพระบางได้ก่อตัวขึ้นเป็นชุมชนขนาดใหญ่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำปิง บริเวณที่แม่น้ำน่านซึ่งไหลมาจากทิศเหนือมาบรรจบกับแม่น้ำปิง อันเป็นพื้นที่ชุมทางการค้าและคมนาคม แล้วก็มีการขุดคูน้ำและคันดินรอบตัวเมืองขึ้น นอกจากเมืองพระบางแล้ว ยังมีเมืองอื่นๆ ที่เกิดขึ้นไล่เลี่ยกัน อย่างเช่น เมืองนครชุมในลุ่มน้ำปิงที่เป็นชุมทางเชื่อมกับอ่าวเมาะตะมะ เมืองทุ่งยั้งที่เป็นชุมทางการค้าทางบก เมืองฝางที่เป็นชุมทางการค้าริมฝั่งแม่น้ำน่านและเมืองนครไทยซึ่งมีสินค้าจำพวกของป่ามากมาย[8]

สอดคล้องกับข้อมูลของกรมศิลปากรที่เคยมีการพบโบราณวัตถุเก่าขนาดเล็กชิ้นหนึ่งในตัวเมืองเก่านครสวรรค์ เป็นเทวรูปศิลปะบายน อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 ปัจจุบันตั้งแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย[9] นอกจากนี้ ที่วิหารพระพุทธไสยาสน์หรือซากพระวิหารเก่าแก่ภายในวัดวรนาถบรรพตยังมีการพบพระพุทธรูปนาคปรกหินทรายองค์หนึ่ง แม้ว่าส่วนพระเศียรและส่วนเศียรนาคจะได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์จนมีพุทธลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ส่วนพระองค์และส่วนฐานก็ยังคงเป็นขดนาค 3 ชั้นซ้อนกันเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าตามอย่างพระพุทธรูปปางนาคปรกศิลปะเขมรในประเทศไทยหรือศิลปะลพบุรี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบริเวณเมืองพระบางมีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยหรือตั้งถิ่นฐานในช่วงเวลาดังกล่าวแล้ว แต่อาจเป็นชุมชนขนาดเล็กในระดับหมู่บ้าน ที่ยังไม่ได้มีสถานะความเป็นเมืองหรือมีเจ้าเมืองเป็นผู้ปกครองที่ชัดเจน

บทบาทของเมืองนครสวรรค์ในประวัติศาสตร์สุโขทัย

หลังจากที่เมืองพระบางก่อรูปเมืองขึ้นอย่างชัดเจนในราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 ก็เป็นช่วงที่อำนาจของอาณาจักรเขมรโบราณได้ขยายอิทธิพลขึ้นมาจนถึงลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและพื้นที่ตอนล่างของแม่น้ำสาขาของแม่น้ำเจ้าพระยา ดังปรากฏว่าบ้านเมืองต่างๆ ในบริเวณแถบนี้อยู่ภายใต้อำนาจของแคว้นกัมโพชซึ่งมีความสัมพันธ์กับเขมรที่มีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมืองละโว้[10] (ลพบุรี)

---

[7] น. ณ ปากน้ำ และธิดา สาระยา, **เมืองสุโขทัยนี้ดี**, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2530), หน้า 25.

[8] สุจิตต์ วงษ์เทศ, **สุโขทัยไม่ใช่ราชธานีแห่งแรกของไทย**, (กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม, 2526), หน้า 78-85.

[9] พิทยา ดำเด่นงาม, “พระศรีบาทลักษณ์สมัยพระยาลิไท”, ใน **ศิลปากร**, (ปีที่ 38 ฉบับที่ 5 กันยายน-ตุลาคม 2538), หน้า 33.

[10] สุจิตต์ วงษ์เทศ, **สุโขทัยไม่ใช่ราชธานีแห่งแรกของไทย**, (กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม, 2526), หน้า 100-102.

แต่ต่อมาเมื่อกลุ่มคนตระกูลไทซึ่งนำโดยพ่อขุนบางกลางหาวและพ่อขุนผาเมือง สามารถขับไล่ขุนนางเขมรซึ่งมีอำนาจในลุ่มแม่น้ำยมตอนล่างออกจากเมืองสุโขทัยได้ ก็ทำให้มีการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยขึ้นมาเป็นทางการ โดยพ่อขุนบางกลางหาวได้รับการอภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงแห่งอาณาจักรสุโขทัย ทรงมีพระนามว่า “พ่อขุนศรีอินทราทิตย์” เมื่อ พ.ศ.1792 จากนั้นก็มีพระมหากษัตริย์ที่ทรงสืบราชสันตติวงศ์รวมทั้งสิ้น 9 พระองค์[11]

ในจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พ.ศ.1835 ด้านที่ 4 กล่าวว่าในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงสุโขทัย อาณาจักรสุโขทัยมีอาณาเขตกว้างขวางทิศเหนือถึงเมืองชวา (เมืองหลวงพระบาง) ทิศใต้ถึงเมืองนครศรีธรรมราช ทิศตะวันออกถึงเมืองเวียงจันทน์และเมืองเวียงคำ ทิศตะวันตกถึงมหาสมุทรเขตเมืองหงสาวดี ดังปรากฏข้อความว่า “*...มีเมืองกว้างช้างหลายปราบเบื้องตะวันออก รอดสรลวงสองแคว ลุมบาจาย สคาเท้าฝั่งของถึงเวียงจันทน์เวียงคำเป็นที่แล้ว เบื้(อ)งหัวนอน รอดคนที* ***พระบาง*** *แพรก สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ฝั่งทะเลสมุทรเป็นที่แล้ว เบื้องตะวันตก รอดเมืองฉอด เมือง...น หงสาวดี สมุทรหาเป็นแดน เบื้องตีนนอน รอดเมืองแพร่ เมืองม่านเมืองน...เมืองพลัว พ้นฝั่งของเมืองชวา เป็นที่แล้ว...*”[12] จารึกพ่อขุนรามคำแหง พ.ศ.1835 ถือเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ที่เก่าที่สุดที่มีการกล่าวถึงชื่อชุมชนโบราณเมือง “**พระบาง**” ทั้งยังระบุตำแหน่งที่ตั้งเมืองนี้ว่าอยู่ทางเบื้องหัวนอนของเมืองสุโขทัย และอยู่ระหว่างเมืองคนทีกับเมืองแพรกอีกด้วย

หลักฐานประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัยตอนปลายหรือในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 อย่างจารึกวัดบูรพาราม พ.ศ.1956 และจารึกวัดอโสการาม พ.ศ.1956 ได้ระบุว่าอาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัยยังไม่เปลี่ยนแปลงไปจากรัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทย ที่สำคัญคือในจารึกที่พบได้ระบุชัดเจนว่า เมืองพระบางเป็นเมืองที่อยู่ขอบพระราชอาณาเขตทางทิศใต้ของอาณาจักรสุโขทัย

จารึกวัดบูรพารามยังกล่าวว่าเมื่อพระมหาธรรมราชาที่ 2 ทรงมีพระชนมายุได้ 38 พรรษา ในปี พ.ศ.1939 พระองค์ได้ทรงทำอาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัยให้สมบูรณ์ โดยข้อความในจารึกวัดบูรพาราม ด้านที่ 2 ภาษาบาลี ได้กล่าวถึงบ้านเมืองที่อยู่ชายขอบของอาณาจักรสุโขทัยตามทิศต่างๆ ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยความว่า “*...พระองค์พร้อมด้วยเจ้าเมือง (ทั้งหลาย) ได้กระทำให้อาณาเขต (รชฺชํ) สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในทุกรัฐ ได้แก่ รัฐกาวในทิศอุดร รัฐชวาในทิศอิสาน* ***เมืองพระบางในทิศทักษิณ*** *เมืองนครไทยในทิศบูรพา เมืองเพชรบูรณ์ในทิศอาคเนย์ เมืองไตรตรึงส์และเมืองเชียงทองในทิศตะวันตกเฉียงใต้ เมืองนาคปุระในทิศตะวันตก และเมืองเชียงแสนถึงฝั่งแม่น้ำพิงค์ แม่น้ำโขง ในทิศพายัพ...*”[13] จากข้อความในจารึกข้างต้นแสดง

---

[11] ดูรายละเอียดเพิ่มเติม มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, **นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2555), หน้า 17-45.

[12] “จารึกพ่อขุนรามคำแหง”, ใน **ประชุมจารึกภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย**, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2548), หน้า 51.

[13] “จารึกวัดบูรพาราม”, ใน **ประชุมจารึกภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย**, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2548), หน้า 424.

ให้เห็นว่าเมืองพระบางเป็นเมืองที่อยู่ทางด้านใต้สุดของอาณาจักรสุโขทัยที่อยู่ต่อแดนกับอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา

ในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลือไทย, ลิไทย) ซึ่งต่อไปในงานวิจัยนี้จะเรียกพระนามว่า “พระมหาธรรมราชาลิไทย” ทรงเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 6 แห่งกรุงสุโขทัย ทรงครองราชย์ตั้งแต่ พ.ศ.1890 ถึงประมาณ พ.ศ.1911 เป็นช่วงเวลาที่อาณาจักรสุโขทัยรุ่งเรืองในการเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก ทั้งการเผยแผ่พระศาสนา การสร้างวัดและพระพุทธรูป การบูชาพระบรมธาตุ การสักการะพระพุทธบาทซึ่งกลายเป็นธรรมเนียมประเพณีที่นิยมปฏิบัติสืบมา นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงพระราชนิพนธ์ไตรภูมิกถาหรือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญของไทยมาจนปัจจุบัน[14]

พระราชกรณียกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งของพระมหาธรรมราชาลิไทย คือ พระองค์โปรดให้มีการสร้างรอยพระพุทธบาทจำลองขึ้นและโปรดให้อัญเชิญไปประดิษฐานไว้บนจอมเขาที่ปากพระบาง เมืองพระบาง หรือบริเวณยอดเขากบ วัดวรนาถบรรพต พระอารามหลวง ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ในปัจจุบัน

ใน พ.ศ.1902 ปรากฏข้อความในจารึกเขาสุมนกูฏว่าพระมหาธรรมราชาลิไทยโปรดให้มีการสร้างรอยพระพุทธบาทจำลองขึ้นไว้บนเขาทางทิศตะวันตกของเมืองสุโขทัย[15] นอกจากรอยพระพุทธบาทบนเขาสุมนกูฏในเมืองสุโขทัย พระมหาธรรมราชาลิไทยยังได้โปรดให้สร้างรอยพระพุทธบาทไปประดิษฐานบนเขาในเมืองศรีสัชนาลัย เมืองบางพานและเมืองพระบางด้วย ดังปรากฏความในจารึกนครชุม พ.ศ.1900 ความว่า *“...ประดิษฐานไว้ด้วยพระบาทลักษณะหั้น พระบาทลักษณะนั้นไซร้ พระยาธรรมิกราชให้ไปพิมพ์เอารอยตีน ....พระเป็นเจ้าเถิงสิงหลอันเหยียบเหนือจอมเขาสุมนกูฏบรรพต ประมาณเท่าใดเอามาพิมพ์ไว้ จุ่งคนทั้งหลาย.แท้.....อันหนึ่งประดิษฐานไว้ในเมืองศรีสัชนาลัยเหนือจอมเขา...อันหนึ่งประดิษฐานไว้ในเมืองสุโขทัยเหนือจอมเขาสุมนกูฏ อันหนึ่งประดิษฐานไว้ในเมืองบางพานเหนือจอมเขานางทอง* ***อันหนึ่งประดิษฐานไว้เหนือจอมเขาที่ปากพระบาง*** *จารึกก็ยังไว้ด้วยทุกแห่ง ๆ”*[16]

จากข้อความในจารึกนครชุม พ.ศ.1900 ซึ่งระบุว่า “**เหนือจอมเขาที่ปากพระบาง**” เป็นอีกสถานที่หนึ่งที่พระมหาธรรมราชาลิไทยโปรดให้สร้างรอยพระพุทธบาทจำลองไปประดิษฐานนั้น ในหลักฐานจารึกสมัยสุโขทัยปรากฏชื่อเมือง “**พระบาง**” ในจารึกหลายหลัก ซึ่งเป็นชื่อเดิมของเมืองนครสวรรค์เมื่อครั้งที่ยังอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงสุโขทัย[17] ดังนั้น จอมเขาที่ปากพระบางจึงน่าจะหมายถึงภูเขาที่อยู่ในเขตเมือง

---

[14] ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ธีระวัฒน์ แสนคำ, **พระมหาธรรมราชาลิไทย ปฐมมหาธรรมราชาแห่งอาณาจักรสุโขทัย**, กำแพงเพชร: เจริญการพิมพ์, 2561.

[15] “จารึกเขาสุมนกูฏ”, ใน **ประชุมจารึกภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย**, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2548), หน้า 94.

[16] “จารึกนครชุม”, ใน **ประชุมจารึกภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย**, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2548), หน้า 69-70.

[17] ประเสริฐ ณ นคร, **ประวัติศาสตร์เบ็ดเตล็ด: รวมบทนิพนธ์ “เสาหลักทางวิชาการ” ของศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร**, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2549), หน้า 244-245.

พระบางหรือเมืองนครสวรรค์ ซึ่งอยู่ใกล้กับปากน้ำโพ จุดที่แม่น้ำปิงกับแม่น้ำน่านไหลมาบรรจบกันจึงทำให้มีการเรียกชื่อสถานที่นี้ว่า “ปากพระบาง”

จอมเขาที่ปากพระบางจึงน่าจะหมายถึง “เขากบ” ซึ่งเป็นภูเขาลูกย่อมๆ ที่อยู่ใกล้กับปากน้ำโพธิ์และติดกับตัวเมืองนครสวรรค์มากที่สุด บนเขามีการพบพระเจดีย์และรอยพระพุทธบาทจำลองที่สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทย[18] ปัจจุบันรอยพระพุทธบาทจำลองดังกล่าวยังประดิษฐานอยู่ในมณฑปบนยอดเขากบ วัดวรนาถบรรพต พระอารามหลวง ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์

นอกจากนี้ ยังมีการสร้างพระรามเจดีย์และพระรามวิหารในรามอาวาสที่กลางเมืองพระบาง ในจารึกวัดเขากบ ด้านที่ 1 กล่าวว่าพระยามหาธรรมราชาทรงปรับพื้นที่ด้วยพระองค์เพื่อก่อพระเจดีย์เหนือจอมเขาสุมนกูฏ และที่กลางเวียงได้ให้มีการก่อพระรามเจดีย์ พระรามวิหาร สร้างพระพุทธปฏิมาประดิษฐานพระศรีมหาโพธิ์ในรามอาวาส มีการขุดตระพัง (สระน้ำ) แล้วปลูกบัวนานาพรรณไว้อย่างสวยงาม เพื่อการบูชา ให้มีการฉลองและฟังธรรมเพื่อกัลปนาบุญ (อุทิศส่วนกุศล) ถวายแด่พระยาพระราม ตลอดจนเทพยดาอารักษ์ทั้งหลาย[19]

เมื่ออาศัยผลการวิเคราะห์และสันนิษฐานของนักวิชาการเกี่ยวกับพระยามหาธรรมราชาที่ปรากฏในจารึกนี้ สามารถสรุปได้ว่าคือ พระมหาธรรมราชาลิไทย ดังนั้น โบราณสถานบนยอดเขากบและโบราณสถานภายในรามอาวาสกลางเมืองพระบางก็น่าจะถูกสร้างขึ้นพร้อมกัน รามอาวาสกลางเมืองพระบางก็คือโบราณสถานภายในวัดวรนาถบรรพตปัจจุบัน ซึ่งศรีศักร วัลลิโภดม ระบุว่าพระสถูปเจดีย์กลางเมืองซึ่งอยู่ในวัดวรนาถบรรพตและรอยพระพุทธบาทบนยอดเขากบ ล้วนเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทยทั้งสิ้น[20]

บทบาทของเมืองนครสวรรค์ในประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยา

ในขณะที่อาณาจักรสุโขทัยกำลังอ่อนแอในช่วงปลายรัชสมัยพระยางั่วนำถุมและช่วงต้นรัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทยอันเนื่องมาจากความขัดแย้งภายในราชสำนัก สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งกำลังพยายามรวบรวมบ้านเมืองเป็นอาณาจักรขึ้นอีก

---

[18] ศรีศักร วัลลิโภดม, **เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย**, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2552), หน้า 337.

[19] เทิม มีเต็ม, “จารึกวัดเขากบ”, ใน โครงการศูนย์สุโขทัยศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **สารานุกรมสุโขทัยศึกษา (เล่ม 1 ก-ป)**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2539.), หน้า 70.

[20] ศรีศักร วัลลิโภดม, **เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย**, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2552), หน้า 337.

แห่งหนึ่งในปี พ.ศ.1893 ที่บริเวณใกล้จุดบรรจบกันของแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำป่าสัก[21] ก็มีความต้องการตีเอาเมืองสองแคว (เมืองพิษณุโลก) ไว้เป็นเมืองขึ้น จึงได้นำกำลังทั้งจากกรุงศรีอยุธยาและเมืองสุพรรณบุรีเข้ามายึดเมืองสองแคว[22]

แม้ว่าสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 จะคืนเมืองสองแควให้ราชสำนักกรุงสุโขทัยปกครองตามเดิม[23] แต่อำนาจของราชสำนักกรุงสุโขทัยก็อยู่ในภาวะถดถอย ปัญหาความขัดแย้งในราชสำนักกรุงสุโขทัยหลังจากการเสด็จสวรรคตของพระมหาธรรมราชาลิไทยได้ค่อยๆ มีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น และนำไปสู่ความขัดแย้งของพระยาบาลเมืองกับพระยารามหลังการสวรรคตของพระมหาธรรมราชาที่ 3 (ไสลือไทย) ในปี พ.ศ.1962 ทำให้สมเด็จพระนครินทราธิราช (เจ้านครอินทร์หรือสมเด็จพระอินทราชาธิราช) แห่งกรุงศรีอยุธยาได้โอกาสเข้ามาแทรกแซงการเมืองภายในราชสำนักกรุงสุโขทัยและเสด็จมาจนถึงเมืองพระบาง (เมืองนครสวรรค์)

ต่อมาใน พ.ศ.2006 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จไปครองเมืองพิษณุโลก แล้วผนวกอาณาจักรสุโขทัยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา[24] จึงทำให้เมืองพระบางอยู่ภายใต้การปกครองของราชสำนักกรุงศรีอยุธยาอย่างชัดเจน และถูกเปลี่ยนชื่อเมืองใหม่เป็นเมืองนครสวรรค์ มีสถานะเป็นหัวเมืองชั้นตรี ดังปรากฏในพระไอยการเก่าตำแหน่งนาหัวเมือง

ในกฎหมายพระไอยการเก่าตำแหน่งนาหัวเมือง ฉบับอยุธยาที่ตราขึ้นประมาณปี พ.ศ.1997 ซึ่งตราขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระองค์ได้ปฏิรูปการปกครองหัวเมืองภายใต้ศูนย์อำนาจรัฐกรุงศรีอยุธยาใหม่หลังจากที่สามารถผนวกเอาบ้านเมืองภายใต้การปกครองของศูนย์อำนาจรัฐสุโขทัยเข้ามาเป็นหัวเมืองฝ่ายเหนือของศูนย์อำนาจรัฐกรุงศรีอยุธยาได้ ในพระไอยการเก่าตำแหน่งนาหัวเมือง ฉบับอยุธยาได้ปรากฏชื่อเจ้าเมืองนครสวรรค์ ว่า *“ออกญาไกรเพชร์รัตนสงคราม รามภักดีอภัยพิริยบรากรมพาหะ ออกญานครสวรรค์ เมืองตรี นา 10000 ขึ้นประแดงจุลาเทพซ้าย”*[25] จากหลักฐานประวัติศาสตร์ข้างต้น ก็จะพบว่า เจ้าเมืองนครสวรรค์มีบรรดาศักดิ์และราชทินนามที่ “ออกญาไกรเพชร์รัตนสงคราม” (หรือพระยาไกร

---

[21] ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, **อยุธยา: ประวัติศาสตร์และการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548), หน้า 18-20.

[22] พระรัตนปัญญาเถระ, แสง มนวิทูร (แปล), **ชินกาลมาลีปกรณ์**, (พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานฌาปนกิจศพนางทองคำ สุวรรนิชกุล 17 มกราคม 2515), หน้า 114-115.

[23] พระรัตนปัญญาเถระ, แสง มนวิทูร (แปล), **เล่มเดิม**, หน้า 115.

[24] ประเสริฐ ณ นคร และวินัย พงศ์ศรีเพียร, “ความรู้พื้นฐานประวัติศาสตร์สุโขทัย”, ใน กรมวิชาการ, **ประวัติศาสตร์ไทย: จะเรียนจะสอนกันอย่างไร**, (กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2543), หน้า 129.

[25] “พระไอยการเก่าตำแหน่งนาหัวเมือง ฉบับอยุธยา”, ใน ศุภวัฒย์ เกษมศรี, พลตรี หม่อมราชวงศ์. **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับเยเรเมียส ฟานฟลีต และผลงานคัดสรร พลตรี หม่อมราชวงศ์ ศุภวัฒย์ เกษมศรี**, (กรุงเทพมหานคร: สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2552), หน้า 106.

เพชรรัตนสงคราม) ถือศักดินา 10,000 ที่สำคัญคือ หลักฐานข้างต้นนี้ได้แสดงศักดิ์ของเมืองนครสวรรค์ด้วยว่าเป็น “หัวเมืองชั้นตรี” ภายใต้การปกครองของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา

นอกจากนี้ พระไอยการเก่าตำแหน่งนาหัวเมือง ฉบับอยุธยา พ.ศ.1997 ยังระบุราชทินนามตำแหน่งและศักดินาของขุนนางกรมการเมืองที่สำคัญของเมืองนครสวรรค์ว่า ประกอบด้วย “*หลวงยอดเมือง ขวาง ปลัด นา 300 (1000) ขุนไชยเทพ ขุนพล นา 600 ขุนเทียรฆราช ยุกรบัตร นา 800 ขุนทนบุรีย์ ขุนเมือง นา 600*”[26] และเมืองนครสวรรค์ยังมีเมืองขึ้น 1 เมือง คือ เมืองมโนรมย์ ซึ่งมี “*ออกพระศรีสิทธิกรรม์ ออกเมืองมโนรมย์ นา 3000*”[27] เป็นเจ้าเมืองอีกด้วย

เมื่อพิจารณาจากการที่เมืองนครสวรรค์มีเมืองมโนรมย์ซึ่งอยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาทางใต้ของเมืองนครสวรรค์เป็นเมืองขึ้นนั้น สะท้อนให้เห็นว่าขอบเขตเมืองและอำนาจการปกครองของเมืองนครสวรรค์ในช่วงเวลาดังกล่าวน่าจะครอบคลุมชุมชนหมู่บ้านในพื้นที่ราบที่ทอดยาวลงไปทั้งสองฝั่งตามแนวแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่เขตอำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ในปัจจุบัน ลงไปครอบคลุมทั้งเขตอำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาทด้วย

นอกจากนี้ หลังจากครองราชย์ได้ระยะหนึ่ง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้มีการเปลี่ยนชื่อเมืองสองแควจาก “สองแคว” มาเป็นชื่อ “พิษณุโลก”[28] ศรีศักร วัลลิโภดม สันนิษฐานว่า การเปลี่ยนชื่อเมืองสองแควนั้น เนื่องจากว่าชื่อ “พิษณุโลก”น่าจะเป็นชื่อที่ดูสมศักดิ์ศรีในการเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา[29] หลังจากนั้นชื่อ “พิษณุโลก” ก็ได้มีการใช้แทนชื่อ “สองแคว” มาจนถึงปัจจุบัน

ในช่วงเวลาดังกล่าวก็มีการเปลี่ยนชื่อเมืองที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรสุโขทัยหลายเมือง เช่น ในปี พ.ศ.2017 หลังจากที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถสามารถยึดเมืองศรีสัชนาลัยซึ่งถูกเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองเชียงชื่นได้จากล้านนา กลับคืนมาเป็นของกรุงศรีอยุธยาจึงได้มีการเปลี่ยนชื่อเมืองใหม่อีกครั้งหนึ่งว่า “เมืองสวรรคโลก” และได้เรียกชื่อเมืองสวรรคโลกสืบต่อมาช้านานจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์[30] ในขณะเดียวกัน เมืองพระบางก็เป็นอีกเมืองหนึ่งที่ถูกเรียกในจารึกสมัยสุโขทัยและพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 แต่หลังจากนั้นกลับไม่ปรากฏการเรียกชื่อเมืองพระบางอีก หากแต่ถูกเปลี่ยนไปเรียกชื่อเมืองพระบางในชื่อใหม่ว่า “**เมืองนครสวรรค์**”

---

[26] “พระไอยการเก่าตำแหน่งนาหัวเมือง ฉบับอยุธยา”, ใน **เล่มเดิม**, หน้า 106.

[27] “พระไอยการเก่าตำแหน่งนาหัวเมือง ฉบับอยุธยา”, ใน **เล่มเดิม**, หน้า 106.

[28] ธีระวัฒน์ แสนคำ, **เมืองพิษณุโลก: ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของหัวเมืองใหญ่ภายใต้โครงสร้างอำนาจรัฐแบบจารีต**, (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554), หน้า 71.

[29] ศรีศักร วัลลิโภดม, **ลุ่มน้ำน่าน ประวัติศาสตร์โบราณคดีของพิษณุโลก “เมืองอกแตก”**, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2546), หน้า 108.

[30] สด แดงเอียด, “เชลียง, เมือง”, ใน โครงการศูนย์สุโขทัยศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช**, สารานุกรมสุโขทัยศึกษา (เล่ม 1 ก-ป)**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2539), หน้า 175.

เมืองนครสวรรค์เป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งซึ่งตั้งอยู่บนเส้นทางที่เชื่อมต่อหัวเมืองสำคัญในบริเวณหัวเมืองฝ่ายเหนือ เช่น เมืองกำแพงเพชรและเมืองตากในลุ่มแม่น้ำปิง เมืองพิจิตร เมืองพิษณุโลกและเมืองพิชัยในลุ่มแม่น้ำน่าน และเมืองสุโขทัยและเมืองสวรรคโลกในลุ่มแม่น้ำยม เป็นต้น กับกรุงศรีอยุธยาซึ่งเป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจของอาณาจักร เมื่อเกิดสงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงหงสาวดีจึงทำให้เมืองนครสวรรค์ได้รับผลกระทบด้วย เนื่องจากว่ากรุงหงสาวดีมักจะยกกองทัพส่วนหนึ่งลงมาจากอาณาจักรล้านนาและทางด่านแม่ละเมา แล้วผ่านเมืองนครสวรรค์ก่อนลงไปตีกรุงศรีอยุธยา และในที่สุดด้วยความเป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนเส้นทางเช่นนี้ก็ทำให้เมืองนครสวรรค์ถูกทิ้งร้าง ผู้คนส่วนหนึ่งถูกกวาดต้อนเทครัวลงไปอยู่กรุงศรีอยุธยา บางส่วนก็แตกฉานซ่านเซ็นหนีเข้าป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลจากสงครามในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 24

บทบาทของเมืองนครสวรรค์ในฐานะเมืองประชุมพลที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาซึ่งจะกล่าวต่อไปนี้เป็นการประชุมพลของกองทัพกรุงหงสาวดีซึ่งยกลงมาจากทางเหนือเพื่อเข้าตีกรุงศรีอยุธยา ซึ่งปรากฏให้เห็นครั้งแรกในคราวสงครามช้างเผือก พ.ศ.2106

หลังจากที่พระเจ้าบุเรงนองแห่งกรุงหงสาวดียกทัพเข้ามาในเขตอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาก็ได้เข้าตีเมืองน้อยใหญ่ในหัวเมืองฝ่ายเหนือ ทำให้สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชซึ่งขณะนั้นเป็นเจ้าเมืองพิษณุโลกและบัญชาหัวเมืองฝ่ายเหนือทุกเมืองได้ยอมสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าบุเรงนอง และได้ยกทัพลงมาตีกรุงศรีอยุธยาด้วย ครั้งนั้นพระเจ้าบุเรงนองได้ตรัสให้มีการประชุมทัพที่เมืองนครสวรรค์ ดังปรากฏความในพระราชพงศาวดารว่า *“สมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้าก็เสด็จออกไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีตรัสว่า น้องเราไปด้วยเราให้ให้เร่งเตรียมพลให้พร้อมใน 7 วัน สมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้า ก็จัดพล 30,000 มาโดยเสด็จในกองทัพหลวง สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็เสด็จยกลงมาประชุมทัพ ณ เมืองนครสวรรค์”*[31] ในขณะเดียวกัน กองทัพของพระเจ้าเชียงใหม่ที่ตั้งอยู่เมืองกำแพงเพชรก็ได้ยกลงลงมารวมกันกับทัพหลวงพระเจ้าบุเรงนองที่เมืองนครสวรรค์เช่นเดียวกัน[32]

จากเหตุการณ์ในครั้งนี้ จะเห็นได้ว่าเมืองนครสวรรค์ได้ถูกใช้เป็นที่ประชุมทัพของกองทัพพม่าที่ยกมาจาก 2 ทางตามลำแม่น้ำใหญ่สองสายคือ แม่น้ำน่านจากเมืองพิษณุโลกและแม่น้ำปิงจากเมืองกำแพงเพชรที่ไหลมาบรรจบกันที่เมืองนครสวรรค์ ซึ่งแสดงให้เห็นภาพความเป็นชุมทางของเมืองนครสวรรค์ได้อย่างชัดเจนมากขึ้น ครั้งนั้นกองทัพพม่ามีชัยเหนือกรุงศรีอยุธยา ทำให้สมเด็จพระมหาจักรพรรดิต้องส่งพระราเมศวร พระยาจักรี พระสุนทรสงครามและช้างพลายเผือก 4 ช้างให้แก่พระเจ้าบุเรงนอง[33] หลังจากนั้น กองทัพพม่าก็ได้ใช้เมืองนครสวรรค์เป็นที่ประชุมพลอย่างสืบเนื่อง โดยเฉพาะในคราวสงครามครั้งสำคัญๆ เช่น สงครามเสียกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ.2112[34]

---

[31] “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)”, ใน **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3**, (กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2542.), หน้า 249.

[32] “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)”, ใน **เล่มเดิม**, หน้า 250.

[33] “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)”, ใน **เล่มเดิม**, หน้า 252.

[34] “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)”, ใน **เล่มเดิม**, หน้า 261.

บทบาทของเมืองนครสวรรค์ในฐานะเมืองประชุมพลได้สิ้นสุดลงหลังจากสงครามในปี พ.ศ.2129 ทั้งนี้มีเหตุปัจจัยมาจากปัจจัยทางด้านพม่าและปัจจัยภายในของกรุงศรีอยุธยาประกอบกัน กล่าวคือหลังจากที่พระเจ้าบุเรงนองสวรรคตแล้ว พระเจ้านันทบุเรงพระราชโอรสยังคงพยายามยกกองทัพเข้าตีกรุงศรีอยุธยาหลายครั้ง ซึ่งในระยะแรกยังคงเดินทัพเข้ามาทางด่านแม่ละเมาและประชุมพลที่เมืองนครสวรรค์ แต่หลังสงครามใน พ.ศ.2129 ประสบความล้มเหลวและบอบช้ำจนต้องปราชัยไป ทำให้กองทัพพม่าหันกลับมาเดินทัพหลวงทางด่านพระเจดีย์สามองค์ การที่กองทัพพม่าเปลี่ยนเส้นทางเดินทัพมาใช้ทางด่านพระเจดีย์สามองค์เป็นเหตุให้เมืองนครสวรรค์หมดโอกาสถูกใช้เป็นเมืองประชุมพลดังแต่ก่อน[35] แต่ก็เป็นโอกาสที่ทำให้เมืองนครสวรรค์ค่อยๆ ปรับฟื้นตัวหลังจากต้องเผชิญกับภาวะสงครามอย่างต่อเนื่องกว่า 30 ปี

ต่อมา ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 ราชสำนักกรุงอังวะซึ่งรุ่งเรืองขึ้นในดินแดนพม่าแทนที่กรุงหงสาวดีก็ได้มีความพยายามที่จะยกกองทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา โดยในปี พ.ศ.2307 พระเจ้ามังระ พระอนุชาของพระเจ้าอลองพญายกทัพมาทางเมืองทวาย เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีก่อน จากนั้นจึงยกทัพมาตีเมืองตามรายทางที่กองทัพจะยกเข้ามา คือ เมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูนและหัวเมืองฝ่ายเหนือของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาซึ่งประกอบด้วยเมืองพิษณุโลก เมืองสุโขทัยและเมืองสวรรคโลก ส่วนทางตะวันตกก็ตีมาทางเมืองเพชรบุรี เมืองราชบุรี เมืองกาญจนบุรีและเมืองธนบุรี[36]

ครั้งนั้น กองทัพของเนเมียวสีหบดียกทัพบกทัพเรือจากเมืองกำแพงเพชรลงมาบรรจบกับทัพแนกวนจอโบ กองหน้าที่มาตั้งค่ายอยู่ที่เมืองนครสวรรค์ ก่อนที่จะยกลงมาล้อมกรุงศรีอยุธยา[37] การมาตั้งค่ายที่เมืองนครสวรรค์ของพม่าย่อมแสดงให้เห็นว่าเมืองนครสวรรค์ถูกกองทัพกรุงอังวะตีแตกแล้ว ไม่เช่นนั้นคงไม่สามารถที่จะตั้งทัพที่เมืองนครสวรรค์ได้ เจ้าเมืองและขุนนางกรมการเมืองนครสวรรค์อาจพาครอบครัวหนีลงมาเพื่อรับศึกที่กรุงศรีอยุธยา เพียงแต่ไม่ปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดาร ส่วนบรรดาไพร่พลชาวเมืองนครสวรรค์นั้นก็คงหลบหนีการจับกุมของกองทัพกรุงอังวะเข้าไปอยู่ในป่าหรือเดินทางไปยังเมืองอื่นที่ทหารอังวะยังไปไม่ถึง

ต่อมา เมื่อ พ.ศ.2309 กองทัพกรุงอังวะยกเข้าล้อมกรุงศรีอยุธยา และจากความไม่พร้อมที่จะทำสงคราม อันเกิดจากความแตกแยกของกลุ่มขุนนางซึ่งเป็นผู้ควบคุมไพร่ การเสียกำลังคนจากการทำสงครามกับพม่าในครั้งที่แล้ว และจากการที่แต่ละเมืองก็ต้องป้องกันตนเองจากกองทัพพม่าเช่นกัน[38] ทำให้กองทัพ

---

[35] สุเนตร ชุตินธรานนท์, “นครสวรรค์: เมืองประชุมพลในประวัติศาสตร์สงครามไทยรบพม่าสมัยอยุธยา”, ใน สุภรณ์ โอเจริญ (บรรณาธิการ), **นครสวรรค์: รัฐกึ่งกลาง**, (นครสวรรค์: วิทยาลัยครูนครสวรรค์, 2528), หน้า 200-201.

[36] อุษณีย์ ธงไชย, “ความรู้พื้นฐานประวัติศาสตร์อยุธยา”, ใน กรมวิชาการ, **ประวัติศาสตร์ไทย: จะเรียนจะสอนกันอย่างไร**, (กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2543), หน้า 165.

[37] **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (ภาคจบ)**, (พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2505), หน้า 269.

[38] อุษณีย์ ธงไชย, “ความรู้พื้นฐานประวัติศาสตร์อยุธยา”, ใน กรมวิชาการ, **ประวัติศาสตร์ไทย: จะเรียนจะสอนกันอย่างไร**, หน้า 165.

กรุงอังวะสามารถทำลายกำแพงเมืองและเข้ายึดพระนครได้สำเร็จเมื่อวันอังคาร เดือน 5 ขึ้น 9 ค่ำ ปีกุนนพศก พ.ศ.2310[39] ราชสำนักกรุงศรีอยุธยาจึงล่มสลายลงตั้งแต่บัดนั้น

จากการเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 2 ทำให้ผู้คนทั้งในพระนครและหัวเมืองต่างแตกฉานซ่านเซ็นกันไปทั่วทุกหัวระแหง บ้างถูกจับเป็นเชลย บ้างบาดเจ็บและล้มตายจากการถูกฆ่าโดยกองทัพพม่า บ้างก็หนีเข้าป่าลึกเพื่อเอาตัวรอด บ้างก็รวมกลุ่มกันเป็นก๊กหรือเป็นชุมนุมเพื่อความปลอดภัย ชาวเมืองนครสวรรค์ก็คงทิ้งบ้านเรือนหนีเอาตัวรอดไม่ต่างไปจากไพร่บ้านพลเมืองคนอื่นๆ

บทสรุป

เมืองนครสวรรค์เป็นชุมชนโบราณที่ตั้งอยู่ใกล้กับบริเวณปากน้ำโพในท้องที่ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ เป็นชุมชนที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ความเป็นชุมชนเมืองมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 18 ในชื่อ “เมืองพระบาง” และอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงสุโขทัย โดยทำหน้าที่เป็นเมืองที่อยู่ชายขอบทางทิศใต้ของอาณาจักรสุโขทัย ในรัชกาลพระมหาธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไทย) ทรงโปรดให้อัญเชิญรอยพระพุทธบาทจำลองมาประดิษฐานไว้บนยอดเขากบติดกับตัวเมืองนครสวรรค์ และโปรดให้สร้างพระรามเจดีย์ พระรามวิหารขึ้นที่กลางเมืองโดยมีชื่ออารามว่า “รามอาวาส” ซึ่งสันนิษฐานว่าคือกลุ่มโบราณสถานวัดวรนาถบรรพตในปัจจุบัน ในช่วงรอยต่อการขยายอำนาจของกรุงศรีอยุธยา เมืองนครสวรรค์ถูกใช้เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในการจัดการปัญหาภายในราชสำนักกรุงสุโขทัย

ภายหลังเมื่อกรุงศรีอยุธยาผนวกเอาบ้านเมืองในกรุงสุโขทัยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักร เมืองนี้ถูกเปลี่ยนชื่อจากชื่อ “เมืองพระบาง” มาเป็น “เมืองนครสวรรค์” มีสถานะเป็นหัวเมืองชั้นโทของกรุงศรีอยุธยา ในราวสงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยากับพม่านับตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา เมืองนครสวรรค์ถูกใช้เป็นจุดยุทธศาสตร์ในการประชุมพลของทั้งกองทัพกรุงศรีอยุธยาและกองทัพพม่า เนื่องจากเป็นเมืองชุมทางตั้งอยู่ในจุดที่เป็นเส้นทางคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ จนทำให้เมืองนครสวรรค์ได้รับผลกระทบจากสงครามและมีความร่วงโรยตามลำดับ ก่อนที่จะฟื้นตัวได้ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 23 ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

บรรณานุกรม

กรมวิชาการ. **ประวัติศาสตร์ไทย: จะเรียนจะสอนกันอย่างไร**. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2543.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดนครสวรรค์**. กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว, 2544.

โครงการศูนย์สุโขทัยศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **สารานุกรมสุโขทัยศึกษา (เล่ม 1 ก-ป)**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2539.

[39] “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)”**,** ใน **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3**, หน้า 452.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. **อยุธยา: ประวัติศาสตร์และการเมือง**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำรา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548.

ธีระวัฒน์ แสนคำ. **พระมหาธรรมราชาลิไทย ปฐมมหาธรรมราชาแห่งอาณาจักรสุโขทัย**. กำแพงเพชร: เจริญการพิมพ์, 2561.

ธีระวัฒน์ แสนคำ. **เมืองพิษณุโลก: ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของหัวเมืองใหญ่ภายใต้โครงสร้างอำนาจรัฐแบบจารีต**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554.

น. ณ ปากน้ำ และธิดา สาระยา. **เมืองสุโขทัยนี้ดี**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2530.

ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2548.

ประเสริฐ ณ นคร. **ประวัติศาสตร์เบ็ดเตล็ด: รวมบทนิพนธ์ "เสาหลักทางวิชาการ" ของศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร**. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2549.

พระรัตนปัญญาเถระ. แสง มนวิทูร (แปล). **ชินกาลมาลีปกรณ์**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ นางทองคำ สุวรรนิชกุล 17 มกราคม 2515.

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (ภาคจบ). พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2505.

"พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)". ใน **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3**. กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2542.

"พระไอยการเก่าตำแหน่งนาหัวเมือง ฉบับอยุธยา". ใน ศุภวัฒย์ เกษมศรี, พลตรี หม่อมราชวงศ์. **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับเยเรเมียส ฟานฟลีต และผลงานคัดสรร พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ เกษมศรี**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2552.

พิทยา ดำเด่นงาม. "พระศรีบาทลักษณ์สมัยพระยาลิไท". ใน **ศิลปากร**. ปีที่ 38 ฉบับที่ 5 กันยายน-ตุลาคม 2538.

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. **นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานครมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2555.

ศรีศักร วัลลิโภดม. **เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2552.

_____. **ลุ่มน้ำน่าน ประวัติศาสตร์โบราณคดีของพิษณุโลก "เมืองอกแตก"**. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2546.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. **สุโขทัยไม่ใช่ราชธานีแห่งแรกของไทย**. กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม, 2526.

สุภรณ์ โอเจริญ (บรรณาธิการ). **นครสวรรค์: รัฐกึ่งกลาง**. นครสวรรค์: วิทยาลัยครูนครสวรรค์, 2528.

พระพุทธรูปอิทธิพลฝีมือช่างพื้นบ้านเมืองน่านในลุ่มแม่น้ำหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

The Buddha Images Influenced Folk Nan artin Mun River Basin Area at Dan Sai District, Loei Province

ชลธิชา แถวบุญตา
โรงเรียนบ้านเลิง สำนักงานเขตพื้นที่การประถมศึกษาเลย เขต 1
ธีระวัฒน์ แสนคำ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและศึกษาประวัติความเป็นมาและลักษณะพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปปูนปั้นอิทธิพลฝีมือช่างเมืองน่านในลุ่มแม่น้ำหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ จากการศึกษาพบว่า ในบริเวณลุ่มแม่น้ำหมันมีการพบพระพุทธรูปปูนปั้นอิทธิพลฝีมือช่างเมืองน่านจำนวน 4 องค์ ซึ่งสามารถกำหนดอายุการสร้างราวช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

คำสำคัญ : พระพุทธรูป, ฝีมือช่างพื้นบ้านเมืองน่าน, ลุ่มน้ำหมัน

Abstract

This article aims to explore and study the history and characteristics of Buddhist art of stucco Buddha statues, influences by artisans of Nan in the Mun River basin. Dan Sai District, Loei Province by the historical method. The study found that In the Mun River basin, there are four statues of influenced statues of Nan artisans, which can determine the age of creation around the 25th century.

Keywords : Buddha's Images, Influenced Folk Nan Art, Mun River Basin Area

บทนำ

บริเวณที่ราบลุ่มสองฝั่งแม่น้ำหมันในเขตอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นพื้นที่ราบแคบๆ ในหุบเขาที่ขนานกันไปกับสายน้ำหมันจนถึงบริเวณปากน้ำหมัน พื้นที่ราบลุ่มสองฝั่งแม่น้ำหมันมีความเหมาะสมต่อการเพาะปลูกและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ จึงทำให้มีการพบร่องรอยชุมชนโบราณหลายแห่งตลอดลุ่มน้ำ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนโบราณเมืองด่านซ้าย[1] ที่มีพัฒนาการสืบเนื่องมาจากการสร้างพระธาตุศรีสองรัก[2] และมีชุมชนระดับหมู่บ้านเกิดขึ้นเรื่อยมา

ภายในหมู่บ้านที่มีหลักฐานการตั้งชุมชนมาอย่างยาวนานก็จะมีการสร้างวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามาอย่างยาวนานควบคู่กับชุมชนนั้นด้วย จึงพบว่าชุมชนที่มีความเก่าแก่อย่างเมืองด่านซ้าย บ้านนาหอ บ้านเก่า บ้านหนามแท่ง บ้านนาหมูม่นและบ้านนาดี ต่างก็มีวัดเป็นโบราณสถานที่บ่งบอกถึงความเก่าแก่ของชุมชน และเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญที่เคารพสักการะและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน ทั้งยังมีพระพุทธรูปขนาดเล็กและโบราณวัตถุอื่นๆ ที่มีรูปแบบทางศิลปกรรมแตกต่างกันไปตามฝีมือของคนในชุมชน ซึ่งล้วนแต่มีคุณค่า มีความสำคัญและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

ที่ผ่านมาหนังสือหรืองานการศึกษาที่มีการกล่าวถึงพระพุทธรูปโบราณในลุ่มแม่น้ำหมันค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงเฉพาะข้อมูลการมีพระพุทธรูปโบราณหรือพระพุทธรูปสำคัญประดิษฐานอยู่ตามสถานที่ต่างๆ ภายในเขตอำเภอด่านซ้าย ซึ่งแทรกอยู่ในเอกสารที่กล่าวถึงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวของอำเภอด่านซ้าย เช่น พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่วัดโพนชัย, พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่วัดศรีภูมิ และพระพุทธรูปปางนาคปรกภายในวิหารข้างองค์พระธาตุศรีสองรัก เป็นต้น ถือว่าเป็นข้อมูลที่มีอยู่น้อยมาก ทั้งที่พระพุทธรูปโบราณและมีความสำคัญในท้องถิ่นลุ่มแม่น้ำหมันนั้นมีอยู่จำนวนมาก

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ที่เกี่ยวข้องพระพุทธรูปปูนปั้นอิทธิพลฝีมือช่างเมืองน่านในลุ่มแม่น้ำหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ด้วยวิธีการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ อันเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และศิลปกรรมท้องถิ่นให้พี่น้องชาวจังหวัดเลยและประชาชนทั่วไปได้ศึกษาเรียนรู้ อันจะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นจังหวัดเลยต่อไป ทั้งยังสามารถใช้เป็นคู่มือในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอด่านซ้ายได้อีกด้วย

ความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปอิทธิพลฝีมือช่างพื้นบ้านเมืองน่านในลุ่มแม่น้ำหมัน

ที่มาของพระพุทธรูปปูนปั้นอิทธิพลฝีมือช่างเมืองน่านที่พบในลุ่มแม่น้ำหมันเกิดจากในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 24 เรื่อยมาจนถึงช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 มีพระสงฆ์และชาวบ้านในลุ่มแม่น้ำหมันได้มีการว่าจ้างช่างจากเมืองน่านและเมืองหลวงพระบางซึ่งมีสัมพันธ์กันทางเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมกับผู้คนใน

---

[1] ธีระวัฒน์ แสนคำ, เมืองพิษณุโลก : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของหัวเมืองใหญ่ภายใต้โครงสร้างอำนาจรัฐแบบจารีต, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาประวัติศาสตร์ (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554), หน้า 213-215.

[2] วินัย พงศ์ศรีเพียร, “จารึกพระธาตุศรีสองรัก: มรดกความทรงจำแห่งจังหวัดเลย ว่าด้วยสัญญาทางไมตรีศรีอโยธยา-ศรีสัตนาคนหุต พ.ศ.2103”, ใน **100 เอกสารสำคัญ : สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ 6**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการวิจัย 100 เอกสารสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย ในความสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2554), หน้า 5-37.

ลุ่มแม่น้ำหมันมาอย่างยาวนาน และมีฝีมือช่างเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่นลงมาสร้างโบสถ์และปั้นพระพุทธรูป[3] จึงทำให้พระพุทธรูปปูนปั้นหลายองค์ในลุ่มแม่น้ำหมันมีพุทธลักษณะคล้ายคลึงกับศิลปะพื้นบ้านในเขตเมืองน่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำพระรัศมีพระพุทธรูปด้วยไม้แกะสลัก และการปั้นลวดลายหางนาคพันกันเหนือกรอบประตูโบสถ์หรือวิหารนั้นถือเป็นเอกลักษณ์ทางศิลปะของกลุ่มช่างจากเมืองน่าน

ศิลปะของกลุ่มช่างจากเมืองน่านจะมีลักษณะที่ต่างจากศิลปะยุคจารีตในสมัยล้านนา แต่กลุ่มศิลปกรรมที่มีประวัติการสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ดินแดนล้านนาอยู่ภายใต้การปกครองของไทย งานศิลปกรรมที่สร้างขึ้นเป็นคนละฝีมือช่างกับในยุคทองของอาณาจักรล้านนา เนื่องจากช่างฝีมือในท้องถิ่นที่มีอยู่ล้วนเป็นคนกลุ่มใหม่ และเป็นคนต่างวัฒนธรรมที่ถูกกวาดต้อน หรืออพยพย้ายถิ่นมาจากดินแดนอื่นๆ[4] พระพุทธรูปอิทธิพลฝีมือช่างเมืองน่านจึงมีลักษณะเฉพาะที่ต่างไปจากฝีมือช่างอื่น เช่น มีลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างเรียว จีวรและสังฆาฏิเป็นริ้วชัดเจน พระรัศมีนิยมทำด้วยไม้แกะสลัก เป็นต้น

พระพุทธรูปอิทธิพลฝีมือช่างพื้นบ้านเมืองน่านในลุ่มแม่น้ำหมัน

พระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลฝีมือช่างพื้นบ้านเมืองน่าน ที่พบตามศาสนสถานภายในลุ่มแม่น้ำหมัน มีจำนวน 4 องค์ ได้แก่

1. พระพุทธรูปพระเจ้าน้อยวัดโพนชัย

พระพุทธรูปพระเจ้าน้อยวัดโพนชัยเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 60 เซนติเมตร หันพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ ประดิษฐานบนฐานชุกชีหน้าพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่ พระประธานภายในวิหารหลวง วัดโพนชัย บ้านเดิ่น ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

พระพุทธรูปพระเจ้าน้อยวัดโพนชัยมีพุทธลักษณะพระพักตร์กลมใหญ่ พระกรรณยาว ขมวดพระเกศาเป็นหนามแหลม เล็กและถี่ พระรัศมีทรงเปลวแกะสลักจากไม้ พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก สังฆาฏิเป็นแผ่นปลายตัดตรงและเป็นริ้วซ้อนทับกันแบบธรรมชาติ จีวรแหวกเป็นร่องใต้แนวสังฆาฏิ พระวรกายสมส่วน ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์โดยรวมแล้วพระเจ้าน้อย วัดโพนชัยเป็นพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้าน อิทธิพลสกุลช่างเมืองน่าน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 25

แต่เดิมนั้นพระพุทธรูปพระเจ้าน้อยวัดโพนชัย เคยประดิษฐานเป็นพระประธานในโบสถ์วัดโพนชัย ซึ่งอยู่ข้างๆ กับวิหารหลวง ต่อมาในช่วงที่พระครูสุมนวุฒิกร อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอด่านซ้าย เป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดโพนชัย ได้ทำการบูรณะซ่อมแซมโบสถ์จากอาคารทรงโถงมีผนังด้านเดียว เป็นอาคารก่ออิฐมีผนังทุกด้าน จึงได้มีการอัญเชิญพระประธานที่สร้างพร้อมกับโบสถ์มาประดิษฐานไว้บนฐานชุกชีหน้าองค์

[3] สัมภาษณ์ พระครูประจันตนิวิฐ วัดสว่างอารมณ์วัฒนา ตำบลนาดี อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย, 20 ธันวาคม 2559.

[4] สุรพล ดำริห์กุล, **ล้านนา : สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : คอมแพคพรินท์ จำกัด, 2542).

พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่ แล้วอัญเชิญพระพุทธรูปทองเหลืองแบบสมัยนิยมไปประดิษฐานเป็นพระประธานในโบสถ์แทน ด้วยเหตุนี้พระพุทธรูปองค์นี้จึงถูกชาวบ้านเรียกว่า “พระเจ้าน้อย” คู่กับพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่ซึ่งเป็นพระประธานในวิหารหลวงและประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชีเดียวกัน[5]

ภาพที่ 1 ลักษณะพุทธศิลป์พระพุทธรูปพระเจ้าน้อยวัดโพนชัย

2. พระประธานในโบสถ์วัดโพธิ์ศรี

พระประธานในโบสถ์วัดโพธิ์ศรี เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 1 เมตร หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ประดิษฐานบนฐานชุกชีเป็นพระประธานภายในโบสถ์วัดโพธิ์ศรี บ้านนาดี ตำบลนาดี อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

ภาพที่ 2 ลักษณะพุทธศิลป์พระประธานในโบสถ์วัดโพธิ์ศรี

พระประธานในโบสถ์วัดโพธิ์ศรีมีพุทธลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างกลม พระกรรณยาว ไรพระศกโค้งเล็กน้อยคล้ายกรอบสี่เหลี่ยมมุมมน ขมวดพระเกศาเล็ก แหลมและถี่ พระรัศมีทรงเปลวแกะสลักจากไม้ พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกใหญ่ สังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่ปลายตัดเรียบ พระวรกายสมส่วน ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา ประดิษฐานอยู่บนฐานทรงเอวขันสูงจากพื้น

[5] สัมภาษณ์ พระปลัดยุรนันท์ สุมงฺคโล วัดโพนชัย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย, 20 ธันวาคม 2559.

โบสถ์ประมาณ 1.20 เมตร เขียนสีและประดับกระจกสี ผนังโบสถ์ด้านหลังองค์พระประธานมีภาพจิตรกรรมซุ้มเรือนแก้ว ซึ่งอยู่ในลักษณะสมดุลได้สัดส่วนกับองค์พระประธาน

เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์โดยรวมแล้วพระประธานในโบสถ์วัดโพธิ์ศรีพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้าน อิทธิพลสกุลช่างเมืองน่าน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นพร้อมกับโบสถ์เมื่อ พ.ศ.2476 เนื่องจากมีข้อความเขียนด้วยปูนปั้นที่เหนือประตูทางเข้าโบสถ์ว่า *"พัทธสิมมานี้สร้างแต่พุทธศักราช 2476"*

โบสถ์วัดโพธิ์ศรีเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาด 3 ห้อง ส่วนเครื่องบนทำด้วยไม้และหลังคาทรงจั่วซ้อนกัน 2 ชั้นมุงด้วยกระเบื้อง หน้าบันมีภาพจิตรกรรมรูปพญาครุฑและลายพันธุ์พฤกษา มีประตูทางเข้าด้านเดียว มีช่องหน้าต่างด้านละ 2 ช่อง ประตูเป็นไม้แกะสลักรูปเทวดาและลายพันธุ์พฤกษา ทางขึ้นมีราวทำเป็นตัวพญานาคเลื้อยและมีหางยาวโค้งขึ้นไปพันกันเหนือกรอบประตู ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของงานศิลปกรรมฝีมือช่างเมืองน่านที่ทำสร้างไว้ตามอาคารหลายแห่งในเขตลุ่มแม่น้ำหมัน สอดคล้องกับคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่นที่เล่าสืบต่อกันมาว่ามีช่างชาวเมืองเหนือมาช่วยสร้างโบสถ์[6]

3. พระประธานปางนาคปรกในโบสถ์วัดศรีบุญเรือง

พระประธานปางนาคปรกในโบสถ์วัดศรีบุญเรือง เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางนาคปรก ทาทับผิวพระวรกายด้วยสีทอง จีวรทาด้วยสีเหลืองส้ม ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 65 เซนติเมตร หันพระพักตร์ไปทางทิศใต้ ประดิษฐานเป็นพระประธานภายในโบสถ์วัดศรีบุญเรือง บ้านนาฮี ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

พระประธานปางนาคปรกในโบสถ์วัดศรีบุญเรืองพุทธลักษณะพระพักตร์รูปไข่ พระกรรณยาว ไรพระศกโค้งเล็กน้อยคล้ายกรอบสี่เหลี่ยมมุมมน ขมวดพระเกศาเล็ก แหลมและถี่ พระรัศมีทรงเปลวแกะสลักจากไม้ พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกใหญ่ สังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่ปลายตัดเรียบ พระวรกายสมส่วน ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา ประดิษฐานอยู่บนขดพญานาค 6 ชั้นสูงจากพื้นโบสถ์ประมาณ 1.20 เมตร มีพญานาค 7 เศียรปูนปั้นปรกองค์พระ ลำตัวและเศียรพญานาคลงสีแดงและสีเขียวเป็นหลัก บริเวณลำตัวใกล้กับบั้นพระองค์มีรูสำหรับระบายน้ำเมื่อมีการสรงน้ำองค์พระออกทางด้านหลัง

ภาพที่ 3 ลักษณะพุทธศิลป์พระประธานปางนาคปรกในโบสถ์วัดศรีบุญเรือง

[6] สัมภาษณ์ พระครูประจันตนิวิฐ วัดสว่างอารมณ์วัฒนา ตำบลนาดี อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย, 20 ธันวาคม 2559.

โบสถ์วัดศรีบุญเรืองเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาด 3 ห้อง มีประตูทางเข้าด้านเดียว มีช่องหน้าต่างด้านละ 1 ช่อง ไม่มีบานหน้าต่างแต่ทำเป็นลูกกรงแทน ทางขึ้นมีราวทำเป็นตัวพญานาคเลื้อยและมีหางยาวโค้งขึ้นไปพันกันเหนือกรอบประตู ซึ่งเป็นงานศิลปกรรมเอกลักษณ์ของฝีมือช่างเมืองน่านที่ปั้นไว้ตามอาคารหลายแห่งในเขตลุ่มแม่น้ำหมัน

4. พระประธานในโบสถ์วัดศรีสะอาด

พระประธานในโบสถ์วัดศรีสะอาด เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย เดิมลงรักปิดทอง ปัจจุบันทาทับผิวพระวรกายด้วยสีทอง ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 1 เมตร หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ประดิษฐานเป็นพระประธานภายในโบสถ์วัดศรีสะอาด บ้านเก่า ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

พระประธานในโบสถ์วัดศรีสะอาดพุทธลักษณะพระพักตร์รูปไข่ พระกรรณยาว ขมวดพระเกศาเล็กแหลมและถี่ พระรัศมีทรงเปลวแกะสลักจากไม้ พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกใหญ่ สังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่ปลายตัดเรียบ พระวรกายสมส่วน ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา ประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชีทรงเอวขันสูงจากพื้นโบสถ์ประมาณ 1.20 เมตร

ภาพที่ 4 ลักษณะพุทธศิลป์พระประธานในโบสถ์วัดศรีสะอาด

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์โดยรวมแล้วพระประธานในโบสถ์วัดโพธิ์ศรี พระประธานปางนาคปรกในโบสถ์วัดศรีบุญเรือง และพระประธานในโบสถ์วัดศรีสะอาดเป็นพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้าน มีพุทธลักษณะคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปพระเจ้าน้อยวัดโพนชัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างพระรัศมีทรงเปลวจากไม้แกะสลัก ซึ่งเป็นลักษณะงานพุทธศิลป์ฝีมือช่างท้องถิ่นที่ได้รับอิทธิพลสกุลช่างเมืองน่าน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 25

ไม้แกะสลัก ซึ่งเป็นลักษณะงานพุทธศิลป์ฝีมือช่างท้องถิ่นที่ได้รับอิทธิพลสกุลช่างเมืองน่าน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 25

จากที่ผู้เขียนกล่าวมาข้างต้นก็จะเห็นได้ว่า ในบริเวณลุ่มแม่น้ำหมันปรากฏหลักฐานทางศิลปกรรมที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับศิลปะสกุลช่างพื้นบ้านเมืองน่าน ลุ่มแม่น้ำหมันแห่งนี้ยังเป็นเหมือนห้องสมุดห้องใหญ่ที่รอให้ผู้สนใจใคร่รู้และศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและศิลปกรรมเข้ามาศึกษาค้นคว้าเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและพัฒนาประยุกต์ใช้ข้อมูลนั้นเพื่อสร้างสรรค์ชุมชนท้องถิ่นลุ่มแม่น้ำหมัน ตลอดจนสร้างสรรค์องค์ความรู้เรื่องความสัมพันธ์ของผู้คนในลุ่มแม่น้ำหมันกับผู้คนในดินแดนเมืองน่านให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางต่อไป

แต่อย่างไรก็ดี เนื่องจากความขาดแคลนของเอกสารหลักฐานประวัติศาสตร์ ข้อมูลทางด้านโบราณคดีและความชัดเจนทางด้านศิลปกรรมซึ่งอาจเกิดจากการบูรณปฏิสังขรณ์ในช่วงหลัง ผลการวิเคราะห์ศึกษาของผู้เขียนที่ปรากฏในบทความนี้ จึงยังไม่ใช่เป็นข้อยุติทางวิชาการ และจำเป็นที่จะต้องศึกษาค้นคว้ากันต่อไป ตามระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีต่อไป

บรรณานุกรม

ธีระวัฒน์ แสนคำ. “ศิลปะพื้นบ้านล้านนาในลุ่มแม่น้ำเลย” ใน **มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ปริทัศน์**. ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2559.

_____. **เมืองพิษณุโลก : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของหัวเมืองใหญ่ภายใต้โครงสร้างอำนาจรัฐแบบจารีต**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554.

พระครูประจันตนิวิฐ วัดสว่างอารมณ์วัฒนา ตำบลนาดี อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. **สัมภาษณ์** 20 ธันวาคม 2559.

พระปลัดยุรนันท์ สุมงคโล วัดโพนชัย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. **สัมภาษณ์**. 20 ธันวาคม 2559.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. “จารึกพระธาตุศรีสองรัก: มรดกความทรงจำแห่งจังหวัดเลย ว่าด้วยสัญญาทางไมตรีศรีอโยธยา-ศรีสัตนาคนหุต พ.ศ.2103”. ใน **100 เอกสารสำคัญ : สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ 6**. กรุงเทพมหานคร : โครงการวิจัย 100 เอกสารสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย ในความสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2554.

สุรพล ดำริห์กุล. **ล้านนา : สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : คอมแพคพรินท์จำกัด, 2542.

พระบรมธาตุนครชุมกับศรัทธาของชาวกะเหรี่ยงในจังหวัดกำแพงเพชร
Phraborommathat Nakhonchum Pagoda with Believe of Karen in Kamphaeng Phet Province

ผการัตน์ พินิจวัฒน์
ธีระวัฒน์ แสนคำ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

บทคัดย่อ

พระบรมธาตุนครชุม วัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร เป็นพระเจดีย์รูปทรงศิลปะมอญ-พม่า เนื่องด้วยได้รับการบูรณะจากชาวกะเหรี่ยงในประเทศพม่า ทำให้ชาวกะเหรี่ยงในจังหวัดกำแพงเพชรให้ความเคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก และในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปีชาวกะเหรี่ยงในจังหวัดกำแพงเพชรจะเดินทางมาทำพิธีบูชาพระบรมธาตุนครชุมเป็นจำนวนมาก

คำสำคัญ : พระบรมธาตุนครชุม, ศรัทธา, ชาวกะเหรี่ยง

Abstract

Phraborommathat Nakhonchum Pagoda Wat Phraborommathat (The Royal Monastery), Nakhonchum subdistrict, Muang Kamphaeng Phet district, Kamphaeng Phet province. Phraborommathat Nakhonchum Pagoda is Mon - Burma art shaped pagoda. Since it has been restored by the Karen people in Burma. Causing the Karen people in Kamphaeng Phet Province to give great respect and faith. And on the 15th day of the lunar month, the third month of every year, the Karen people in Kamphaeng Phet Province come to do many pagodas.

Keywords : Phraborommathat Nakhonchum Pagoda, believe, Karen

บทนำ

ในประเทศไทยมีชาวกะเหรี่ยงซึ่งอพยพเข้ามาจำนวนมากหลังจากที่ประเทศอังกฤษได้เข้ายึดครองประเทศพม่า และมีการตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นในแถบบริเวณต้นน้ำแม่น้ำสาละวิน ทางด้านทิศตะวันออก และบริเวณต้นน้ำแม่น้ำปิง แล้วกระจายตัวไปตามแนวเทือกเขาตะนาวศรี ตั้งแต่ภาคเหนือของ

ประเทศไทย จังหวัดเชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำพูน ตาก กำแพงเพชร สุโขทัย อุทัยธานี สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ลงไปโดยตลอดจนถึงบริเวณคอคอดกระ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์[1]

โดยทั่วไปชาวกะเหรี่ยงจะมีภาษา ประเพณี ความเชื่อ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากชาวไทยโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อทางศาสนา เนื่องจากชาวกะเหรี่ยงจะให้ความนับถือสิ่งเหนือธรรมชาติ ผีและวิญญาณบรรพบุรุษ เมื่อมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าไปยังชุมชนชาวกะเหรี่ยงก็ทำให้มีชาวกะเหรี่ยงได้ยอมรับนับถือเอาความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นอีกหนึ่งความเชื่อในการดำรงชีวิตด้วย โดยแม้จะมีการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา แต่ก็ยังคงไม่ละทิ้งพิธีกรรมบูชาสิ่งเหนือธรรมชาติ ผีและวิญญาณบรรพบุรุษ[2]

กำแพงเพชรเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ ส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตเชิงเขาคลองลาน ในเขตอำเภอคลองลาน และอำเภอโกสัมพีนคร ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของตัวจังหวัดกำแพงเพชร มีชุมชนชาวกะเหรี่ยงขนาดใหญ่จำนวน 5 หมู่บ้าน คือ 1) บ้านกะเหรี่ยงน้ำตก ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน 2) บ้านวุ้งกระสังข์ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน 3) บ้านเพชรจะขอ ตำบลสักงาม อำเภอคลองลาน 4) บ้านสามัคคีธรรม ตำบลคลองน้ำไหล อำเภอคลองลาน และ 5) บ้านโละโคะ ตำบลโกสัมพี อำเภอโกสัมพีนคร[3]

นอกจากนี้ ยังมีชาวกะเหรี่ยงอีกจำนวนหนึ่งที่ตั้งบ้านเรือนปะปนกับชาวไทยเชื้อชาติอื่นๆ ในหลายหมู่บ้าน ในเขตอำเภอคลองลานและอำเภอโกสัมพีนคร ตลอดจนชาวกะเหรี่ยงบางหมู่บ้านในเขตอำเภออุ้มผาง จังหวัดตากด้วย

ในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 3 ของทุกปี วัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร และพุทธศาสนิกชน ได้ร่วมกันจัดประเพณีนมัสการพระบรมธาตุนครชุม เพ็ญเดือนสาม ซึ่งเป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติสืบต่อมาช้านาน ในแต่ละมีจะชาวกะเหรี่ยงในจังหวัดกำแพงเพชรจะรวมตัวกันมาทำพิธีกรรมต่างๆ เพื่อบูชาองค์พระบรมธาตุนครชุม ในช่วงกลางวันของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 โดยชาวกะเหรี่ยงดังกล่าวจะนำเครื่องสักการะต่างๆ และผ้าป่ามาทอดถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์พระบรมธาตุนครชุม ความเชื่อและประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมและประเพณีการบูชาพระบรมธาตุนครชุมของชาวกะเหรี่ยงในจังหวัดกำแพงเพชร จึงถือว่ามีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากโดยปกติแล้วชาวกะเหรี่ยงมักจะให้ความนับถือสิ่งเหนือธรรมชาติ ผีและวิญญาณบรรพบุรุษ ประเพณีเช่นนี้จึงถือว่ามีปรากฏอยู่น้อยมาก ควรแก่การศึกษา อนุรักษ์ เผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมและพัฒนาด้านการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักและยั่งยืนมั่นคงต่อไป

---

[1] กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, **กะเหรี่ยง**, (กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2555), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

[2] กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, **กะเหรี่ยง**, (กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2555), หน้า 2-3.

[3] สัมภาษณ์ สมคิด สารียัง, 14 กุมภาพันธ์ 2557.

ความเป็นมาของพระบรมธาตุนครชุม

พระบรมธาตุนครชุมเป็นพระเจดีย์ประธานอยู่ในบริเวณวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร เป็นพระเจดีย์รูปทรงศิลปะแบบมอญหรือพม่าที่บูรณะขึ้นใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) โดยมีการรื้อพระเจดีย์โบราณสามองค์ออกแล้วสร้างเป็นพระเจดีย์องค์เดียวตามแบบเจดีย์พม่าดังที่ปรากฏในปัจจุบัน สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่าแต่เดิมพระบรมธาตุนครชุมน่าจะเป็นพระเจดีย์ทรงดอกบัวตูมหรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ศิลปะแบบสุโขทัย[4]

ภาพที่ 1 ลักษณะพุทธศิลป์พระบรมธาตุนครชุมในปัจจุบัน

จากหลักฐานประวัติศาสตร์ คือ ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 3 จารึกนครชุม ซึ่งจารึกขึ้นในปี พ.ศ.1900 ระบุว่าสมเด็จพระศรีสุริยพงศ์รามมหาธรรมราชาธิราช (พระมหาธรรมราชาที่ 1 /พระญาลิไทย) ได้โปรดให้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุและหน่อพระศรีมหาโพธิ์จากลังกามาประดิษฐานที่เมืองนครชุม ในปี พ.ศ.1900[5] เมืองนครชุมที่ปรากฏในจารึกนครชุมปัจจุบันคือ ชุมชนโบราณเมืองนครชุมที่อยู่บริเวณปากคลองสวนหมากในเขตตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร[6] ส่วนสถานที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุนั้น เชื่อกันว่าคือ

[4] สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, **นำชมอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย กำแพงเพชร**, (สุโขทัย : วิทยาคอมพิวเตอร์ออฟเซท, 2546), หน้า 139.

[5] กรมศิลปากร, **ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย**, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2548), หน้า 59-60.

[6] ธีระวัฒน์ แสนคำ, **พระบรมธาตุนครชุม พระบรมธาตุเจดีย์แห่งลุ่มน้ำปิงตอนล่าง**, (กรุงเทพมหานคร : คอมม่า, 2557), หน้า 1-31.

องค์พระบรมธาตุนครชุม ซึ่งตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง ด้วยเป็นวัดโบราณขนาดใหญ่ ตั้งอยู่กลางชุมชนโบราณเมืองนครชุม และเป็นที่เคารพศรัทธาของพุทธศาสนิกชนมาช้านาน

ต่อมาวัดพระบรมธาตุนครชุมได้ถูกทิ้งร้างประมาณ พ.ศ.2127 จนกระทั่งในปี พ.ศ.2392 จึงมีการบูรณะวัดพระบรมธาตุขึ้นมาอีกครั้ง และมีการรื้อสร้างองค์พระบรมธาตุนครชุมใหม่จากสภาพที่ทรุดโทรมให้เป็นพระเจดีย์ศิลปะทรงมอญ-พม่า โดยพ่อค้าไม้ชาวกะเหรี่ยงในบังคับของอังกฤษสองพี่น้อง คือ แซภอและพะโป้ ในระหว่าง พ.ศ.2414-2449[7] ปัจจุบันพระบรมธาตุนครชุมถือได้ว่าเป็นโบราณสถานเก่าแก่ที่เป็นปูชนียสถานและแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดกำแพงเพชร

ความเป็นมาของการบูชาพระบรมธาตุนครชุมของชาวกะเหรี่ยงในจังหวัดกำแพงเพชร

ชาวกะเหรี่ยงเหล่านี้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตเทือกเขาทางตะวันตกของจังหวัดกำแพงเพชรตั้งแต่เมื่อไรนั้นไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด บ้างก็สันนิษฐานว่าแรกเริ่มเข้ามาเพราะเป็นแรงงานในการทำป่าไม้ของของแซภอและพะโป้ กะเหรี่ยงในบังคับของอังกฤษที่เข้ามาทำป่าไม้แล้วตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ปากคลองสวนหมากในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ภายหลังชาวกะเหรี่ยงที่เป็นแรงงานเข้าไปตัดไม้ในเขตภูเขาจึงตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณดังกล่าวสืบมา[8] บ้างก็ว่าอาศัยอยู่มาช้านานนับตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 21-23 เป็นต้นมา และอาจมีความเกี่ยวพันกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองนครชุมและเมืองกำแพงเพชรด้วย เพราะชาวกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มคนสำคัญในการผลิตหรือควบคุมสินค้าของป่าเกือบทั้งหมด[9]

ที่น่าสนใจก็คือ ชาวกะเหรี่ยงในชุมชนต่างๆ ดังกล่าวจะมีประเพณีสำคัญที่ปฏิบัติร่วมกันทุกๆ ปี ต่อเนื่องมาช้านานแล้ว ได้แก่ ประเพณีการบูชาพระบรมธาตุนครชุม ทุกวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 3 ทุกปี

จากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ชาวกะเหรี่ยงที่มาร่วมพิธีบูชาพระบรมธาตุนครชุมในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ปี พ.ศ.2556 (วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2556) ทำให้ทราบว่าที่ชาวกะเหรี่ยงในเขตกำแพงเพชรเดินทางมาบูชาพระบรมธาตุนครชุมในวันนี้ก็เพราะชาวกะเหรี่ยงมีความทรงจำร่วมกันว่า องค์พระบรมธาตุนครชุมถูกสร้างขึ้นมาใหม่โดยบรรพบุรุษของชาวกะเหรี่ยงที่เข้ามาทำป่าไม้ มาทำงานและอพยพเข้ามาในดินแดนประเทศไทยเมื่อนานมาแล้ว โดยการนำของพญาตะก่าและพะโป้ซึ่งเป็นชาวกะเหรี่ยงสองพี่น้องที่มาทำป่าไม้และตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ชุมชนปากคลองสวนหมาก สำหรับคำว่า “พญาตะก่า” ยังเป็นชื่อเกียรติยศของพม่าที่ใช้เรียกผู้สร้างพระเจดีย์ด้วย[10]

---

[7] ธีระวัฒน์ แสนคำ, **พระบรมธาตุนครชุม พระบรมธาตุเจดีย์แห่งลุ่มน้ำปิงตอนล่าง**, (กรุงเทพมหานคร : คอมม่า, 2557), หน้า 124-133.

[8] สัมภาษณ์ วันเชิด กิตติขจร, 24 มีนาคม 2556.

[9] สุรินทร์ เหลือลมัย. กะเหรี่ยง : ผู้ผลิตของป่าจากสยาม. ใน **เมืองโบราณ**. ปีที่ 39 ฉบับที่ 4 ตุลาคม – ธันวาคม 2556), หน้า 61.

[10] สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **สาส์นสมเด็จ เล่ม 7**, (พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2504), หน้า 274.

ภาพที่ 2 ชาวกะเหรี่ยงแห่ตุงและสรงน้ำรอบองค์พระบรมธาตุนครชุม

โดยปกติชาวกะเหรี่ยงจะให้ความเคารพและให้ความสำคัญกับวิญญาณบรรพบุรุษเป็นอย่างมาก ชาวกะเหรี่ยงเหล่านี้จึงเดินทางมาไหว้พระบรมธาตุนครชุมในช่วงที่มีงานประเพณีประจำปีช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปีสืบต่อกันมาช้านานแล้ว เพื่อเป็นการรำลึกและให้ความเคารพในบุญคุณของบรรพบุรุษที่ได้มาสร้างองค์พระบรมธาตุนครชุมให้มีความยิ่งใหญ่และงดงามมาจนถึงปัจจุบัน คำหนึ่งที่ผู้เขียนมักจะได้ยินเมื่อสัมภาษณ์ชาวกะเหรี่ยงในวันนั้นคือ *“บรรพบุรุษมาสร้างไหว้ ลูกหลานก็ต้องมากราบไหว้ดูแล”*[11] ทำให้ชาวกะเหรี่ยงทั้งหลายในเขตจังหวัดกำแพงเพชรมีความเคารพศรัทธาและมีความผูกพันกับองค์พระบรมธาตุนครชุมเป็นอย่างมาก

พิธีกรรมการบูชาพระบรมธาตุนครชุมของชาวกะเหรี่ยงในจังหวัดกำแพงเพชร

ในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 3 ของทุกปี วัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง และพุทธศาสนิกชนชุมชนนครชุม ได้ร่วมกันจัดประเพณีนมัสการพระบรมธาตุนครชุม เพ็ญเดือน 3 ซึ่งเป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติสืบต่อมาช้านาน ในแต่ละปีจะมีชาวกะเหรี่ยงในจังหวัดกำแพงเพชรจะรวมตัวกันมาทำพิธีกรรมต่างๆ เพื่อบูชาองค์พระบรมธาตุนครชุม ในช่วงกลางวันของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 โดยชาวกะเหรี่ยงดังกล่าวจะนำเครื่องสักการะต่างๆ และผ้าป่ามาทอดถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์พระบรมธาตุนครชุม

[11] สัมภาษณ์ ดารุก แจงทอง, 14 กุมภาพันธ์ 2557.

ภาพที่ 3 ผู้เฒ่าชาวกะเหรี่ยงนำผงขมิ้นมาโปรยรอบองค์พระบรมธาตุ

สิ่งของและพิธีกรรมที่ชาวกะเหรี่ยงนำมาถวายและปฏิบัติในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ก็คือ ตุงหรือธงที่เป็นผ้าทอที่ชาวกะเหรี่ยงแต่ละชุมชนจะทอขึ้นมาเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาต่อองค์พระบรมธาตุนครชุม โดยเฉพาะ ซึ่งแต่ละตุงก็จะมีรูปแบบและลวดลายที่แตกต่างกัน มีขันน้ำ แก้วน้ำหรือขวดน้ำที่แช่ด้วยฝักส้มป่อยสำหรับสรงองค์พระบรมธาตุนครชุม ชาวกะเหรี่ยงอาวุโสมักจะนำผงขมิ้นผสมผงแป้งและว่านเปาะใส่กระบอกไม้ไผ่มาโปรยรอบองค์พระบรมธาตุ ซึ่งถือเป็นเครื่องหอมที่ชาวกะเหรี่ยงเชื่อว่าจะทำให้หอมไปจนถึงสวรรค์ชั้นฟ้า[12] และมีการนำต้นผ้าป่าซึ่งจะมีเงินและสิ่งของเครื่องใช้ทั่วไป รวมทั้งผลผลิตทางการเกษตรต่างๆ ของชาวกะเหรี่ยง เช่น พริก ถั่ว ฟัก แตง ฟักทอง หัวหอม กระเทียม มะเขือ มะละกอและกล้วย เป็นต้น สำหรับทอดถวายพระภิกษุสามเณรและใช้บำรุงพระอาราม

เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ชาวกะเหรี่ยงแต่ละชุมชนก็จะแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าเดินทางแห่ต้นผ้าป่าและตุงมารวมกันที่วัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง เมื่อเวลาประมาณถวายภัตตาหารเพลพอดี เมื่อถวายเพลเสร็จ ผู้นำทางความเชื่อของชาวกะเหรี่ยงที่เป็น “ผู้เฒ่า” ก็จะนำชาวกะเหรี่ยงทำพิธีไหว้พระบรมธาตุนครชุม แล้วแห่ตุงรอบองค์พระบรมธาตุนครชุม ในระหว่างนั้นก็จะมีการประพรมน้ำอบน้ำหอมหรือน้ำแป้งเป็นการสรงน้ำรอบองค์พระบรมธาตุไปพร้อมๆ กัน จนครบ 3 รอบ จากนั้นก็จะปักตุงไว้ที่ลานพระบรมธาตุถวายเป็นพุทธบูชา แล้วก็มารับประทานอาหารกลางวันที่แม่ครัวของทางวัดจัดเตรียมไว้ เมื่อรับประทานอาหารเสร็จก็จะทำพิธีทอดผ้าป่า และชาวกะเหรี่ยงหนุ่มสาวก็จะให้บรรดา “ผู้เฒ่า” ผูกข้อมืออวยพร ก่อนที่จะแยกย้ายกันเดินเที่ยวงานและเดินทางกลับหมู่บ้านของตนในเวลาประมาณ 15.00 นาฬิกา

[12] สัมภาษณ์ มะหมี่ อูอูโต๊ะออ, 14 กุมภาพันธ์ 2557.

ภาพที่ 4 ชาวกะเหรี่ยงทำพิธีบูชาพระบรมธาตุนครชุมท่ามกลางแดดที่ร้อนระอุด้วยความศรัทธา

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุชาวนครชุมยังทำให้ทราบว่า ในอดีต 30-50 ปีที่ผ่านมา ชาวกะเหรี่ยงจะเดินทางมาจากหมู่บ้านในเขตภูเขาก่อนวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 วันหนึ่งหรือสองวันโดยเข้ามาพักค้างคืนที่วัดพระบรมธาตุหรือพักกับชาวบ้านในชุมชนนครชุม โดยจะนำไม้ไผ่สำหรับทำข้าวหลามมาด้วย กลางคืนก็จะเผาข้าวหลามรับประทานกัน และเตรียมไว้สำหรับตักบาตรในเช้าวันรุ่งขึ้นด้วย[13]

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ชาวกะเหรี่ยงในจังหวัดกำแพงเพชรให้ความเคารพศรัทธาพระบรมธาตุนครชุม พระบรมธาตุเจดีย์เก่าแก่และศักดิ์สิทธิ์ซึ่งประดิษฐานอยู่ภายในวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวงเป็นอย่างมาก อาจจะด้วยความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับความผูกพันกับบรรพบุรุษ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและความพยายามสร้างอัตลักษณ์ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ของตนด้วยก็เป็นได้

นอกเหนือไปจากการศึกษาประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมและประเพณีการบูชาพระบรมธาตุนครชุมของชาวกะเหรี่ยงในจังหวัดกำแพงเพชรแล้ว ยังควรมีการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีและแนวทางการพัฒนาเพื่อให้เกิดประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งจะเป็นงานศึกษาที่สามารถนำมาใช้เพื่อทำให้ชุมชนชาวกะเหรี่ยงในจังหวัดกำแพงเพชรได้รับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม นำมาซึ่งความภาคภูมิใจและความยั่งยืนของวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามนี้ได้ ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่อยู่ในสังคมไทยต่อไป

[13] สัมภาษณ์ ลำไย เทพสุวรรณ, 26 กุมภาพันธ์ 2556.

บรรณานุกรม

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. **กะเหรี่ยง**. กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2555.

กรมศิลปากร. **ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย**. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2548.

ดารุก แจงทอง. ผู้สัมภาษณ์. 14 กุมภาพันธ์ 2557.

ธีระวัฒน์ แสนคำ. **พระบรมธาตุนครชุม พระบรมธาตุเจดีย์แห่งลุ่มน้ำปิงตอนล่าง**. กรุงเทพมหานคร : คอมม่า, 2557.

มะหมี่ อูอูโต๊ะออ. **สัมภาษณ์**. 14 กุมภาพันธ์ 2557.

ลำไย เทพสุวรรณ. **สัมภาษณ์**. 26 กุมภาพันธ์ 2556.

วันเชิด กิตติขจร. **สัมภาษณ์**. 24 มีนาคม 2556.

สมคิด สารียัง. **สัมภาษณ์**. 14 กุมภาพันธ์ 2557.

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **สาส์นสมเด็จ เล่ม 7**. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2504.

สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร. **นำชมอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย กำแพงเพชร**. สุโขทัย : วิทยาคอมพิวเตอร์ออฟเซท, 2546.

สุรินทร์ เหลือลมัย. กะเหรี่ยง : ผู้ผลิตของป่าจากสยาม. ใน **เมืองโบราณ**. ปีที่ 39 ฉบับที่ 4 ตุลาคม – ธันวาคม 2556.

พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษา ของพระสอนศีลธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดน่าน

The Development on Training Curriculum and the Ways of Morality Teaching for the High School Students of School Morality Teaching Monks in Nan

เชษฐ์ นิมมาทพัฒน์
อรพินท์ อินวงค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์ 4 ข้อ คือ 1. เพื่อสร้างหลักสูตรฝึกอบรมวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดน่าน 2. เพื่อประเมินผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดน่าน 3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยม ศึกษาของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดน่าน และ 4. เพื่อติดตามผลการนำความรู้จากการฝึกอบรมวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมตามหลักสูตรไปใช้

วิธีการวิจัย เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Research Method) ด้วยการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaires) จำนวน 150 รูป จากพระสอนศีลธรรมในจังหวัดน่าน และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview research) จำนวน 19 คน โดยผู้เชียวชาญด้านการสอนพระพุทธศาสนา พระสอนศีลธรรม จำนวน 60 รูปที่เข้ารับการฝึกอบรมการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดน่าน

ผลการศึกษาพบว่า

1.การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดน่าน ประกอบด้วย 2 หลักสูตรดังต่อไปนี้ 1) หลักสูตรฝึกอบรมและวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดน่าน 2) หลักสูตรประกาศนียบัตรอักษรศาสตร์ล้านนา

2. การพัฒนาหลักสูตรมีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้ต่อไปโดยข้อมูลที่ได้จากแบบประเมินความสอดคล้องของร่างหลักสูตรประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ มีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.50)

3. เนื้อหาหลักสูตรและวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมจังหวัดน่าน ประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.47)

4. พระสอนศีลธรรมมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรฝึกอบรมและวิธีการสอนของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดน่านโดยรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด ($\overline{X}$ =4.50)

5. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดน่าน ที่ได้ดำเนินการทดลองใช้ไปแล้วนั้น มีความสอดคล้อง และมีความเหมาะสมทั้งทางด้านระยะเวลา ด้านเนื้อหาสาระ ด้านกิจกรรม ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการประเมินผล และด้านสถานที่ มีรายละเอียดดังนี้

ด้านสถานที่ฝึกอบรม (วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) มีความเหมาะสม มีศักยภาพสูงในการใช้สื่อวีดีทัศน์และห้องจัดกิจกรรมกลุ่มย่อยมีหลายห้อง เหมาะสมกับจำนวนกลุ่ม ห้องฉันภัตตาหารเช้า-เพล และฉันน้ำปานะมีความเหมาะสม

ด้านเนื้อหาสาระของหลักสูตร มีความสอดคล้องและเหมาะสม ซึ่งผู้สอนได้นำความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมครั้งนี้ไปปฏิบัติงานสอนได้ผลจริง

ด้านสื่อการเรียนการสอน มีความสอดคล้องเหมาะสม ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้วิเคราะห์ วิจารณ์ แล้วนำความเห็นเสนอต่อที่ประชุมกลุ่มใหญ่ กิจกรรมที่ดำเนินการในลักษณะดังกล่าวนั้นได้รับความรู้มาก

ด้านกิจกรรมของการฝึกอบรม ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม

ด้านการประเมินผล มีความสอดคล้องเหมาะสม วิทยากรให้คำแนะนำและอธิบายเพิ่มเติมแก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรม สามารถนำหลักสูตรฝึกอบรมไปใช้จริง หลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษา ฉบับนี้ เป็นหลักสูตรที่มีความสอดคล้องเหมาะสมตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ เมื่อนำไปใช้แล้วเกิดประสิทธิผล คือ ความสำเร็จอย่างดียิ่ง สามารถนำไปใช้เป็นหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรม ได้จริง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรม ในการสอนนักเรียนระดับอื่นได้ และมีความคิดเห็นว่าหลักสูตรฝึกอบรมฉบับนี้ หน่วยงานอื่นที่มีโครงการพระสอนศีลธรรมสามารถนำไปใช้ฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมได้เช่นเดียวกัน

คำสำคัญ : พัฒนาหลักสูตร, การฝึกอบรม, วิธีการสอนศีลธรรม, พระสอนศีลธรรม

Abstract

Development of training course and moral teaching methods at the secondary education of moral teaching monks in Nan province, there are 4 objectives which are 1. to create a training course for moral teaching at the secondary education of moral teaching monks in Nan province, 2. to evaluate the experimental results of the training course of moral teaching methods at the secondary education of moral teaching monks in Nan province, 3. to study the satisfaction of trainees of moral teaching methods at the secondary education of moral teaching monks in Nan province and 4. to follow up on the application

of knowledge from the training on moral teaching methods at the secondary education of moral teaching monks according to the course.

The research method is a mixed research method by collecting data from 150 questionnaires from the moral teaching monks in Nan province and in-depth interview of 19 persons by experts in teaching Buddhism, 60 moral teaching monks who participated in the training, the development of the training course and moral teaching methods at the secondary education of moral teaching monks in Nan province.

The results of the study were as follows:

1. Development of training courses and moral teaching methods in secondary education of monk teacher in educational service area Nan province consists two courses follow as. 1) training courses and moral teaching methods in secondary education of monk teacher in educational service area Nan province. 2) certificate of arts in Lanna.

2. Course development is appropriate to be used further, with data from the course draft consistency assessment form evaluated by experts as the most appropriate ($\overline{X}$ = 4.50).

3. Course content and moral teaching methods at the secondary education of moral teaching monks in Nan Province, evaluated by experts, found that they were at a high level ($\overline{X}$ = 4.47).

4. The moral teaching monks were satisfied with the training course and teaching methods of moral teaching monks in Nan province in the highest level ($\overline{X}$ = 4.50).

5. The development of a training course on moral teaching methods at the secondary education of moral teaching monks in Nan province that has already been tried to use is consistent and suitable for terms of duration, content, activity, teaching and learning media, evaluation and place. The details are as follows:

Training location (Nakorn Nan Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University) where is appropriate and high potential to use video media, there are many small group activity rooms suitable for number of the groups and rooms for having breakfast and lunch and drinking mineral water and herbal water are also appropriate.

The content of the course is consistent and appropriate, which the trainers apply the knowledge gained from this training to teach students effectively.

The teaching and learning media was consistent and suitable. The trainees analyzed, criticized and then presented their opinions to the large group meeting. The activities carried out in such a manner have given much knowledge to the trainees.

Training activities, the trainees have participated in group activities.

Evaluation is consistent and appropriate. The trainer will give advice and explain further to the trainees who are able to put the training course into practice. This moral training course at secondary education is a course that is consistent and suitable according to established criteria. When applied, it is effective as well. It can be used as a training course on moral teaching methods at the secondary education of moral teaching monks and can be applied to train the moral teaching methods to teach students in other levels. And there is an opinion that this training course, other agencies that have the program of moral teaching monks can also be used to train moral teaching monks.

Keywords : course development, training, moral teaching methods and moral teaching monks

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากสภาพวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสสังคมเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม ทำให้เกิดภาวะสับสนในวิถีชีวิต ค่านิยม และภูมิคุ้มกันทางสังคมลดลง จนก่อเกิดการเบี่ยงเบนทางพฤติกรรม คือ ละเลยในคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม ซึ่งปัญหาเหล่านี้ได้ส่งผลคุกคามเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษา ให้หลงผิดและมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปในทางไม่พึงประสงค์ เช่น ขาดระเบียบวินัย เกี่ยวข้องยาเสพติด ทะเลาะวิวาท มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร และขาดวินัยในการดำเนินชีวิต ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการปลูกฝังกล่อมเกลาด้วยหลักธรรมทางศาสนาเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันชีวิต ให้มีสำนึกผิดชอบชั่วดี มีสติพิจารณายั้งคิด มีจิตใจใฝ่ดีและมีพลังใจที่เข้มแข็ง

โดยนัยนี้ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จึงถือกำเนิดขึ้นและเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปีงบประมาณ 2546 โดยข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ระหว่าง กระทรวงวัฒนธรรมกับกระทรวงศึกษาธิการ ในการสนับสนุนให้พระภิกษุสงฆ์เข้าไปสอนในโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา ซึ่งที่ระยะแรกรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จำนวน 10,000,000 บาท เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายถวายพระที่เข้าไปสอนในสถานศึกษาระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษา ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จำนวน 800 รูป โดยมีวัตถุประสงค์แรกเริ่มคือ

1. เพื่อจัดพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถ ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษา
2. เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา
3. เพื่อปลูกฝังให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้คู่คุณธรรม สามารถนำความรู้และคุณธรรมไปบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข

อย่างไรก็ตาม จากการดำเนินงานพบว่า สถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ มีความต้องการพระในโรงเรียน โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 58,073 รูป จากการสำรวจพบว่า โรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน 10,000 กว่าโรงเรียน มีความต้องการพระสงฆ์ไปให้ความรู้แก่นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นใน

ปีงบประมาณ 2548 จึงได้เพิ่มจำนวนพระสอนศีลธรรมให้ครอบคลุมสถานศึกษาทั่วประเทศ ในอัตราส่วนพระ 1 รูป ต่อ 1 ตำบล โดยจะขยายเพิ่มอีก 4,000 รูป เป็นการนำร่อง และได้เสนอของบประมาณงบกลางจากรัฐบาลเพื่ออุดหนุน เพื่อเป็นค่าใช่จ่ายของพระรูปละ 2,000 บาทต่อเดือน รวมเป็นเงิน 96,000,000 บาทต่อปี และงบประมาณอีกจำนวนหนึ่งเพื่อการจัดทำหนังสือ อุปกรณ์การเรียนการสอน การพัฒนาศักยภาพการสอน การติดตามประเมินผล

ตลอดระยะเวลาของการดำเนินโครงการฯคือ ปีงบประมาณ 2548 – 2550 ได้มีพัฒนาการโดยลำดับ อาทิ การได้รับอนุมัติงบกลางจากคณะรัฐมนตรี เพื่ออุดหนุนโครงการพระสอนศีลธรรม จากครั้งที่ 1 วันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2548 จำนวน 4,000 รูป ครั้งที่ 2 วันที่ 1 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2549 จำนวน 6,000 รูป และ ครั้งที่ 3 วันที่ 23 เดือนมกราคม พ.ศ. 2550ได้รับอนุมัติเพิ่มเป็นจำนวน 10,000 รูปอีกทั้งประมาณการณ์ในปี พ.ศ. 2551 จะได้รับอนุมัติเป็น 20,000 รูป เช่นกันในปีงบประมาณ 2551 คณะรัฐมนตรี ได้มีมติเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2550 ให้โอนงบประมาณโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนไปตั้งที่กระทรวงศึกษาธิการ พร้อมทั้งมอบหมายให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้รับผิดชอบหลักในการดำเนินโครงการฯซึ่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยของคณะสงฆ์อยู่ในการกำกับของรัฐบาล ได้ร่วมส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาทางพระพุทธศาสนาตรงตามความมุ่งหมายและหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ.2542 ที่กล่าวมามาแล้วนั้นเป็นรูปธรรม ปัจจุบันรัฐบาลให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นหน่วยงานบริการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนซึ่งมีพระสงฆ์ในแต่ละท้องถิ่นและนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเข้าไปช่วยสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนแล้ว ผู้วิจัยยังไม่พบว่ามีการศึกษาการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดน่าน ดังนั้นผู้ทำวิจัยจึงต้องการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดน่านโดยทำการศึกษาผ่านการบริหารจัดการศึกษาในภาพรวม ทั้งด้านสภาพความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรการสอน รวมทั้งวิธีการสอนเพื่อนำมาผลการศึกษามาพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดน่านให้เกิดผลต่อโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาอย่างมีคุณภาพและบรรลุวัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างหลักสูตรฝึกอบรมวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดน่าน
2. เพื่อประเมินผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดน่าน
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยม ศึกษาของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดน่าน

4. เพื่อติดตามผลการนำความรู้จากการฝึกอบรมวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมตามหลักสูตรไปใช้

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ประกอบด้วยโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ในเขตพื้นที่จังหวัดน่าน ที่มีพระสอนศีลธรรมเข้าไปปฏิบัติงานสอนจำนวน 14 แห่ง

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมกำหนดเนื้อหาของหลักสูตรเป็นหน่วยฝึกอบรม 8 หน่วยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังต่อไปนี้ หลักการสอนศีลธรรม วิธีสอนโดยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ วิธีสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ วิธีสอนโดยเน้นกระบวนการ : กระบวนการปฏิบัติ วิธีสอนตามรูปแบบโมเดลซิปปา (CIPPA Model) วิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา วิธีสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ Inquiry Method : 5E) และ วิธีสอนแบบศูนย์การเรียน

3. ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรได้แก่ พระสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษา ในเขตพื้นที่จังหวัดน่าน จำนวน 150 รูป โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ตัวอย่าง คือ

กลุ่มที่ 1 การสำรวจความคิดเห็นและความต้องการในการเข้ารับการฝึกอบรม ได้แก่พระสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษา ในเขตพื้นที่จังหวัดน่าน จำนวน 150 รูป

กลุ่มที่2 การฝึกอบรมเพื่อประเมินผลหลักสูตร ได้แก่ พระสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษา ในเขตพื้นที่จังหวัดน่าน ได้มาโดยการรับสมัครและการพิจารณารับเข้าฝึกอบรมแบบมีเงื่อนไข คือสามารถเข้ารับการอบรมจนจบหลักสูตร จำนวน 4 วัน จำนวน 60 รูป

ผลการศึกษา

1.หลักสูตรฝึกอบรมวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดน่าน

จากการวิจัยพบว่า.การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดน่าน ประกอบด้วย 2 หลักสูตรดังต่อไปนี้ 1) หลักสูตรฝึกอบรมและวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดน่าน 2) หลักสูตรประกาศนียบัตรอักษรศาสตร์ล้านนา

หลักการของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เน้นกระบวนการเรียนที่ยึดนักเรียนเป็นสำคัญ โดยให้นักเรียนลงมือปฏิบัติจริง มีการติดตามการประเมินผลตามตัวชี้วัดและมาตรฐานการเรียนรู้ ซึ่งเป็นเป้าหมายของการพัฒนานักเรียนครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการและคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม สมรรถนะสำคัญของนักเรียนมุ่งให้เกิดสรรถนะสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. ความสามารถในการสื่อสาร เป็นความสามารถรับส่งสารมีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาถ่ายทอดความคิด ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึกและทัศนะของตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์อัน

เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตาเองและสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดและลดปัญหาความขัดแย้งต่างๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผลและความถูกต้อง ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสาร ที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม

2. เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดอย่างสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม

3. ความสามารถในการแก้ไขปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ ประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา และมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม

4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือก และใช้ เทคโนโลยีด้านต่าง ๆ และมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม ในด้านการเรียนรู้ การสื่อสารการทำงาน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้อง เหมาะสม และมีคุณธรรม

2. ประเมินผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดน่าน ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดค่าความเหมาะสมไว้ในระดับมาก คือ ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป ถือว่าหลักสูตรมีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้ต่อไปโดยข้อมูลที่ได้จากแบบประเมินความสอดคล้องของร่างหลักสูตร วิเคราะห์ด้วยการหาค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) จากการวิจัยพบว่า หลักสูตรมีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้ต่อไปโดยข้อมูลที่ได้จากแบบประเมินความสอดคล้องของร่างหลักสูตร ประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ มีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.50) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ส่วนมากมีความเหมาะสมในระดับมากถึงมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.32-4.72)

3. การวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมและวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดน่าน การวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรม โดยมุ่งเน้นศึกษาระดับความพึงพอใจของผู้เข้าอบรมที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดน่าน ได้แก่ เนื้อหาวิชาของการฝึกอบรบ การนำเสนอของวิทยากรแต่ละหน่วย การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรม เอกสารที่ใช้ประกอบการฝึกอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรม สถานที่สำหรับการจัดฝึกอบรม กิจกรรมการฝึกอบรม

แต่ละหน่วย ระยะเวลาที่ใช้ในกาฝึกอบรม การประเมินผลการเรียนรู้ในแต่ละหน่วย และประโยชน์ที่ได้รับหลังการฝึกอบรม กลุ่มเป้าหมาย จำนวนทั้งสิ้น 60 รูป

จากการวิจัยพบว่า พระสอนศีลธรรมมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรฝึกอบรมและวิธีการสอนของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดน่านโดยรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด ($\overline{X}$ =4.50) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การนำเสนอของวิทยากรแต่ละหน่วย เอกสารที่ใช้ประกอบการฝึกอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรม ระยะเวลาที่ใช้ในกาฝึกอบรม การประเมินผลการเรียนรู้ในแต่ละหน่วย ประโยชน์ที่ได้รับหลังการฝึกอบรม อยู่ในระดับ มากที่สุด ($\overline{X}$ =4.50-4.68) ประเด็นรายข้อที่เหลือมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.13-4.40) ตามลำดับคือ เนื้อหาวิชาของการฝึกอบรบ การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรม สถานที่สำหรับการจัดฝึกอบรม กิจกรรมการฝึกอบรมแต่ละหน่วย

4. การติดตามการนำความรู้จากการพัฒนาหลักสูตรวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมจังหวัดน่านตามหลักสูตรไปใช้ จากการวิจัยพบว่าการติดตามผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมการพัฒนาหลักสูตรวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมจังหวัดน่าน หลังจากการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมการพัฒนาหลักสูตรวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมจังหวัดน่านแล้วนั้น ผู้วิจัยได้ติดตามผลการนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้โดยการสัมภาษณ์ผู้ที่ผ่านการฝึกอบรม หลังการฝึกอบรมผ่านไปแล้ว 1 เดือน และการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) สรุปผลดังนี้

ผลการสัมภาษณ์ ใน 2 ด้าน คือ ด้านหลักสูตรฝึกอบรม และ 2.ด้านวิธีการสอน มีรายละเอียดดังนี้

1 ด้านหลักสูตรฝึกอบรม พบว่า พระสอนศีลธรรมทุกรูปนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ปฏิบัติงานสอนจริง ด้วยวีการดังนี้

1.1 หลักการสอนศีลธรรม

1. การวิเคราะห์และปฏิบัติตน การบำเพ็ญประโยชน์ต่อศาสนสถาน

2. วิถีชีวิตของพระภิกษุ บทบาทของพระภิกษุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อบุคคลต่าง ๆ

3. การจัดโต๊ะหมู่บูชา การจุดธูปเทียน การจัดเครื่องประกอบโต๊ะหมู่บูชา ปฏิบัติตนในศาสนพิธี และพิธีกรรมในเรื่องคำอาราธนาต่าง ๆ

4. ประวัติ ความสำคัญ และการปฏิบัติตนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

5. การปฏิบัติตนตามหลักธรรมในการพัฒนาตน เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการทำงานและการมีครอบครัว การพัฒนาจิต

6. การเรียนรู้ และการดำเนินชีวิตด้วยวิธีติดแบบโยนิโสมนสิการ (วิธีคิดแบบอริยสัจ

7. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย สวดมนต์แปล แผ่เมตตา บริหารจิตและเจริญปัญญาด้วยอานาปานสติ)

8. การปฏิบัติตนต่อสาวกได้ถูกต้อง ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อบุคคลต่าง ๆ ตามหลักศาสนา

9. การปฏิบัติหน้าที่ของ ศาสนิกชนที่ดี ศาสนพิธี พิธีกรรม ประวัติวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

10. การเสนอแนวทางในการธำรงรักษาศาสนาที่ตนนับถือ การยอมรับความแตกต่างและวิถีการดำเนินชีวิตของศาสนิกชนในศาสนาอื่น

พระสอนศีลธรรมใช้กระบวนการคิด กระบวนการสืบค้นข้อมูล กระบวนการทางสังคม กระบวนการปฏิบัติ กระบวนการกลุ่ม กระบวนการเผชิญสถานการณ์และการแก้ปัญหาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ สามารถนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิต นำไปพัฒนาแก้ปัญหาของตนเองและครอบครัว รักษาสิ่งแวดล้อม มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์ สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย มีจิตสาธารณะ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

1.2 ด้านวิธีการสอน

1.2.1 วิธีสอนโดยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ

จัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้ฝึกทักษะการศึกษาค้นคว้าแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนแต่ละกลุ่มได้รับมอบหมายให้ค้นคว้าหาความรู้มานำเสนอ ประกอบเนื้อหาที่เรียน อาจเป็นการทำงานตามใบงานที่กำหนด โดยที่ทุกคนในกลุ่มรับรู้และช่วยกันทำงาน

เทคนิคการเรียนรู้แบบกลุ่มสืบค้น (Group Investigation : GI)

การเรียนแบบร่วมมือที่มีความซับซ้อนและกว้างมาก ปรัชญาของรูปแบบ GI ก็คือต้องการปลูกฝังการร่วมมือกันอย่างมีประชาธิปไตยมีการกระจายภาระงานและสิทธิในการแสดงความคิดเห็นที่เท่าเทียมกันของสมาชิกในกลุ่ม GI มีการกระตุ้นบทบาทที่แตกต่างกันทั้งภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม

รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ GI (Group Investigation)

1. ให้นักเรียนแต่ละคนจะได้แสดงความสามารถของตนในการแสวงหาความรู้ (หรือในการทำงาน)

2. ให้นักเรียนแต่ละคนต้องถ่ายทอดความรู้หรือวิธีการทำงานให้เพื่อนนักเรียนเข้าใจด้วย

3. ให้ทุกคนต้องร่วมแสดงความคิดเห็นอภิปรายซักถามจนเข้าใจในทุกเรื่อง(หรือทุกงาน)

4. นักเรียนทุกคนต้องร่วมมือกันสรุปความเข้าใจที่ได้ (สูตรหรือความสัมพันธ์หรือผลงาน) นำส่งอาจารย์เพียง 1 ฉบับเท่านั้น

5. การสอนความรู้ที่สามารถแยกเป็นอิสระได้เป็นส่วนๆ หรือแยกทำได้หลายวิธี หรือการทบทวนเรื่องใดที่แบ่งเป็นเรื่องย่อย ๆ ได้ หรือการทำงานที่แยกออกเป็นชิ้นๆ ได้

1.2.2 วิธีสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ

1. ให้นักเรียนได้แสดงออกโดยตัวผู้เรียนเอง

2. ให้นักเรียนได้ฝึกวางแผนการทำงานและทำงานร่วมกันได้

3. ให้นักเรียนได้เข้าใจความรู้สึกและพฤติกรรมทั้งของตนเองและของผู้อื่น

4. ให้นักเรียนเป็นผู้แสดงและผู้ดูที่ดี

5. ให้นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องต่าง ๆ ได้จากการแสดงบทบาทสมมุติ

การสมมติบทบาทและจัดสถานการณ์ให้ผู้แสดงบทบาทได้แสดงความรู้สึกนึกคิดอารมณ์จากสถานการณ์ที่สมมติขึ้นซึ่งอาจจะเตรียมมาก่อน ภายหลังของการแสดงบทบาทสมมติ จะต้องมีการอภิปรายเกี่ยวกับการแสดงบทบาทความรู้สึกนึกคิดของผู้แสดง ผู้ดูและมีการสรุปผลของการแสดงบทบาทนั้นด้วย

1.2.3 วิธีสอนโดยเน้นกระบวนการ : กระบวนการปฏิบัติ

1. การจัดในลักษณะกลุ่มปฏิบัติการที่เรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรงจากการเผชิญสถานการณ์จริงและการแก้ปัญหา เพื่อให้เกิดจากการเรียนรู้จากการกระทำ

2. นักเรียนได้ปฏิบัติจริง ฝึกค้นคว้า ฝึกลงมือทำ ฝึกทักษะกระบวนการต่าง ๆ ฝึกการแก้ปัญหาด้วยตนเอง และฝึกทักษะการเสาะแสวงหาความรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม

3. นักเรียนได้เรียนรู้ทั้งทางทฤษฎีและการปฏิบัติตามแนวทางประชาธิปไตย

4. เน้นการฝึกให้นักเรียนรู้จักวิธีการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ

รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบที่เน้นการปฏิบัติไปประยุกต์ในการบูรณาการวิธีการเข้ากับบทเรียนทางสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ส่งผลให้เกิดกิจกรรมในลักษณะกลุ่มปฏิบัติการ เน้นการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรงจากการเผชิญสถานการณ์จริงและการแก้ปัญหาเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการกระทำได้ฝึกคิด ฝึกลงมือทำ ฝึกทักษะกระบวนการต่าง ๆ ฝึกการแก้ปัญหาด้วยตนเอง และฝึกทักษะการเสาะแสวงหาความรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม ผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียน คือ นักเรียนเรียนอย่างมีความสุข เกิดการพัฒนารอบด้าน มีอิสระที่จะเลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง และนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

1.2.4 วิธีสอนตามรูปแบบโมเดลซิปปา (CIPPA Model)

เป็นการพัฒนานักเรียนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องที่เรียนอย่างแท้จริงโดยการให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยอาศัยความร่วมมือจากกลุ่ม ยังช่วยพัฒนาทักษะกระบวนการต่าง ๆ จำนวนมาก เช่น กระบวนการคิด กระบวนการกลุ่ม กระการปฏิสัมพันธ์สังคม และกระบวนการแสวงหาความรู้ ทำให้นักเรียนเกิดความเข้าใจในสิ่งที่เรียน สามารถอธิบาย ชี้แจง ตอบคำถามได้ดี นอกจากนั้นยังได้พัฒนาทักษะในการคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ การทำงานเป็นกลุ่ม การสื่อสาร รวมทั้งเกิดความใฝ่รู้ด้วย

1.2.5 วิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา

วิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา เป็นวิธีการสอนการสร้างศรัทธา และการแสวงหาความรู้ ตลอดจนการคิดอย่างมีเหตุผล เป็น วิธีสอนที่สร้างเสริมคุณสมบัติอันพึงประสงค์ของนักเรียน ในปัจจุบัน

1.2.6 วิธีสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ Inquiry Method : 5E)

1. เป็นการสอนที่มีนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

2. การเรียนแบบสืบเสาะหาความรู้ เป็นการสร้างมโนทัศน์โดยตัวนักเรียนเอง

3. ระดับความคาดหวังของนักเรียนเพิ่มสูงขึ้น หลังจากที่ได้ประสบความสำเร็จในการสืบเสาะหาความรู้

4. การเรียนแบบสืบเสาะหาความรู้ เป็นการพัฒนาความสามารถด้านต่าง ๆของนักเรียน เช่น ความสามารถทางวิชาการ ทางสังคมความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งต้องอาศัยความเป็นอิสระและให้นักเรียนมีโอกาสคิด

5. การเรียนการสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ จะหลีกเลี่ยงการเรียนรู้ระดับวาจาหรือการบรรยาย แต่จะเน้นการทดลองเพื่อให้นักเรียนค้นพบด้วยตนเอง

6. การเรียนแบบสืบเสาะหาความรู้ 7 ขั้นจะกำหนดเวลาสาหรับการเรียนรู้สรุปการสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ 7 ขั้น เป็นการสอนที่มุ่งส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง โดยใช้ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เน้นกิจกรรมของนักเรียน ครูผู้สอนมีหน้าที่เพียงจัดสภาพการเรียนการสอนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ ในการเรียนการสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ ต้องคำนึงถึงหลักการและพื้นฐานทางจิตวิทยาด้วย

1.2.7 วิธีสอนแบบศูนย์การเรียน

1. ให้นักเรียนเรียนตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของตนเองทำให้นักเรียนมีโอกาสพัฒนาการเรียนรู้ของตนตามอัตภาพ

2. นักเรียนเป็นผู้ใฝ่รู้เปิดโอกาสให้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองแทนการเรียนรู้จากครูสอนเพียงอย่างเดียว

3. ให้นักเรียนความรับผิดชอบในการเรียน

4. ให้นักเรียนความเชื่อมั่นในการเรียนรู้ เพราะนักเรียนจะเรียนรู้ด้วยตนเอง

5. นักเรียนสามารถทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มสร้างความสามัคคี โดยเปิดโอกาสให้กลุ่มที่ร่วมปฏิบัติกิจกรรมในศูนย์เดียวกัน มีการช่วยเหลือร่วมมือดำเนินกิจกรรมการเรียนร่วมกัน เช่น เด็กเก่งช่วยเหลือเด็กอ่อน เป็นต้น

6. ช่วยลดปัญหาการขาดแคลนครูผู้สอน เพราะครูผู้สอนมีบทบาทการสอนน้อยลง

7. สามารถใช้ได้กับกลุ่มนักเรียนจำนวนมาก

1.3 ทำแผนการสอน

1. การเขียนแผนการสอนทุกครั้ง ทำให้การเรียนการสอน ตรงตามเวลาและตรงกับเนื้อหาสาระที่สอนในแต่ละบทเรียน

2. การปรับปรุงแผนการสอนเดิม เพื่อให้เข้ากับเวลา เนื้อหาที่สอน ทำให้การเรียนการสอนเป็นไปตามกำหนด

3. การทำแผนการสอนเป็นรายชั่วโมง และระยะยาวคือทั้งเทอม

1.4 การใช้สื่อการเรียนการสอน

1. การใช้สื่อวีดีทัศน์ที่ตรงกับเนื้อหาของบทเรียน

2. การใช้สื่อที่อยู่ใกล้ตัว และใช้บุคคลเป็นสื่อในการเรียนการสอน

3. การใช้สื่อที่พระสอนศีลธรรมผลิตและแลกเปลี่ยนกัน

4. การใช้สื่อที่นำมาจากอินเตอร์เน็ต แล้วนำมาประยุกต์ให้เข้ากับเนื้อหาสาระที่สอน

5. การใช้สื่อภาพประกอบการเรียนการสอน

1.5 ประโยชน์ต่อผู้สอนและนักเรียน

1. ทำให้ผู้สอนปฏิบัติงานสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทำให้ทั้งผู้สอนและนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจต่อบทเรียนที่ทำการเรียนการสอนมากขึ้น

2. ทำให้ผู้สอนเพิ่มประสบการณ์ในการสอนและนักเรียนได้รับความรู้ที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง

3. ทำให้ผู้สอนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนได้ถูกต้องและตรงตามเนื้อหาสาระของบทเรียน

4. ทำให้ผู้สอนกับนักเรียนสื่อสารตรงกันมากขึ้น นักเรียนกล้าพูดกล้าซักถามมากขึ้น

5. ทำให้ผู้สอนสามารถกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เข้าความสนใจของนักเรียนมากขึ้น

1.6 ความมั่นใจของผู้สอนที่มีต่อการเรียนการสอน

1. เมื่อผู้สอนได้นำพุทธวิธีสอนมาใช้แล้ว ทำให้นักเรียนเกิดความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนมากขึ้นกว่าเดิม ทำให้ผู้สอนเกิดความมั่นใจต่อวิธีการสอนที่ใช้

2. มีความมั่นใจต่อการสอนมากขึ้น เพราะเข้าใจวิธีเขียนแผนการสอน ทำให้การเรียนการสอนตรงตามเวลาที่กำหนด มีความคิดริเริ่มที่จะหาสื่อการสอนใหม่ๆ มาใช้ เพื่อไม่ให้นักเรียนเบื่อหน่ายต่อการเรียนการสอน

3. ในการสอนแบบบรรยาย ผู้สอนได้ใช้วิธีการมองนักเรียนอย่างทั่วถึงทำให้นักเรียนเกิดความสนใจ ทำให้ผู้สอนมั่นใจต่อการสอนแบบบรรยายมากขึ้น

4. มีความเข้าใจต่อพุทธวิธีสอนว่า พุทธวิธีสอนเป็นการสอนที่มีระบบและกระบวนการสอน ทำให้เกิดความมั่นใจในการสอนยิ่งขึ้น

5. เมื่อผู้สอนนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ ทำให้ต้องมีการเตรียมการสอนมากขึ้น อย่างเป็นกระบวนการ ทำให้ผู้สอนเกิดความมั่นใจต่อการสอน เพื่อนักเรียนเกิดความสนใจต่อการเรียนมากขึ้น

6. ผู้สอนได้ตัวอย่างจากหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ทำให้เกิดแนวคิดใหม่ๆ และนำไปพัฒนาการเรียนการสอนได้หลายแนวทางมากขึ้น

ข้อเสนอแนะในด้านอื่น ๆ จากการสัมภาษณ์พระสอนศีลธรรมที่เข้ารับการฝึกอบรม วิธีสอนศีลธรรม ผ่านไปแล้ว 1 เดือน พบว่า เมื่อนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ ทำให้เกิดความมั่นใจต่อการสอน เพราะนักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจต่อบทเรียนที่ได้ทำการเรียนการสอนมากขึ้นกว่าเดิม ดังนั้น เมื่อมีการนำหลักสูตรฝึกอบรมนี้ไปใช้จริง จึงมีความประสงค์จะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดฝึกอบรมตามหลักสูตรนี้ให้มีความถี่มากขึ้น อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง และควรให้มีการจัดทำเนียบรุ่นของผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมตามหลักสูตรนี้

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัย พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดน่าน ผู้วิจัยได้สรุปวิเคราะห์เป็นการอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดพระสงฆ์ที่มีความรู้ความ สามารถในด้านปริยัติและปฏิบัติเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนนักศึกษาเพื่อ ให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาสามารถนำความรู้ไปบูรณาการพัฒนา คุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุขพระสอนศีลธรรมเป็นบุคลากรที่มีความสำคัญของ โครงการเพราะจะมีบทบาทในการเผยแผ่ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนนักศึกษาอีก ทั้งเป็นผู้ที่สร้างให้นักเรียนนักศึกษาเป็นคนดีมีศีลธรรมจริยธรรมนำความรู้ซึ่งเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ ในการสร้างคนท่ามกลางสังคมที่มีปัญหานานัปการปัญหาของสังคมในปัจจุบันเป็นภาวะจำยอม ที่ต้องรับเอาความนิยมและวัฒนธรรมตามกระแสโลกาภิวัฒน์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามความสลับ ซับซ้อนของพฤติกรรมของมนุษย์การดำเนินชีวิตได้เห็นห่างจากการประพฤติปฏิบัติศีลธรรมและจริยธรรมมีผลทำให้เยาวชนไทยมีพฤติกรรมการแสดงออกและใช้เสรีภาพด้านต่าง ๆ ที่ทำ ให้เกิดปัญหาในสังคมไทยการที่พระสอนศีลธรรมได้เข้ามามีบทบาทในการสร้างเยาวชนให้มี ศีลธรรมและจริยธรรมจึงเป็นงานสำคัญและยิ่งใหญ่ในการสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมชาวพุทธ อย่างแท้จริงเพื่อให้โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ที่กำหนดไว้ผู้ที่จะผ่านการคัดเลือกเข้ามาทำหน้าที่เป็นพระสอนศีลธรรมซึ่งทำหน้าที่บริการ วิชาการด้านพระพุทธศาสนาให้แก่นักเรียนนักศึกษาจะต้องเป็นพระภิกษุที่มีคุณสมบัติดังนี้

1. เป็นพระภิกษุมีความประพฤติเรียบร้อยไม่สูบบุหรี่หรือต้องอธิกรณ์ต่าง ๆ
2. มีสังกัดวัดที่ชัดเจนและต้องได้รับการอนุญาตจากพระสังฆาธิการผู้ปกครองในวัดที่ ตนสังกัดอยู่
3. เป็นพระภิกษุที่ได้นักธรรมชั้นเอกขึ้นไปหรือ
4. เป็นพระภิกษุสอบได้เปรียญธรรม 3 ประโยคขึ้นไปมีพรรษา 5 หรือ
5. เป็นพระภิกษุที่มีความสามารถในการสอนโดยได้รับการพิจารณาจากคณะสงฆ์ ต้นสังกัดในทุกจังหวัด
6. ผ่านการอบรมจากหน่วยฝึกอบรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

1. เป็นผู้สอนวิชาศีลธรรมในโรงเรียน โดยมีคาบสอนอย่างน้อย 2 คาบต่อสัปดาห์แต่ไม่เกิน 5/คาบต่อสัปดาห์

2. เป็นผู้สอนหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี โท เอก เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีความรู้ในหลักธรรม

3. เป็นผู้สอนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมทางศาสนาเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีความรู้ในหลักธรรม

4. เป็นผู้จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อปลูกฝังคุณธรรมตามหลักธรรมทางศาสนาเพื่อปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

5. เป็นผู้จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา และเป็นผู้นำนักเรียน ครู ผู้ปกครองเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา

6. เป็นครูผู้สอนประจำโครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

7. เป็นผู้อบรมและเป็นกรรมการคุมสอบหลักสูตรธรรมศึกษาในเรือนจำและสถานพินิจฯ

8. เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์และบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์แก่โรงเรียนและชุมชน[1]

ระเบียบปฏิบัติหรือหน้าที่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

1. พระสอนศีลธรรมที่เข้าสอนในสถานศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในส่วนศูนย์อำนวยการวิทยาเขต/วิทยาลัยสงฆ์/หน่วยวิทยบริหาร ต้องได้รับการแต่งตั้งเป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนประจำศูนย์อำนวยการในที่นั้น ๆ

2. พระสอนศีลธรรมต้องสอนให้ตรงตามหลักพระไตรปิฎก

3. พระสอนศีลธรรมต้องมีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย

4. พระสอนศีลธรรมต้องนุ่งห่มให้เรียบร้อยเป็นปริมณฑล ทั้งในเวลาเดินทางไปสอนในขณะสอนและในเวลาเดินทางกลับวัด

5. พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ห้ามนำซองผ้าป่า กฐิน หรือบอกบุญเรี่ยไรในโรงเรียน

6. พระสอนศีลธรรมไม่ควรคลุกคลีหรือสนิทสนมกับคณะผู้บริหาร ครู อาจารย์ในโรงเรียนนั้นๆมากเกินไป จนทำให้ทุกฝ่ายสูญเสียความเป็นกลาง

7. พระสอนศีลธรรมต้องไม่ก้าวก่ายงานของคณะครูอาจารย์ หรือผู้บริหารของโรงเรียนนั้นๆ

8. พระสอนศีลธรรม ต้องไม่นำวิชาโหราศาสตร์ หรือ ไสยศาสตร์ไปชี้นำหรือขยายผลอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการมอมเมาเยาวชน และประชาชน

9. พระสอนศีลธรรมต้องไม่ชี้นำให้นักเรียนไปเที่ยวหรือเยี่ยมเยือนที่วัดตามลำพังหรือเป็นการเฉพาะยกเว้นแต่เป็นการทำกิจกรรมกลุ่ม เป็นคณะ หรือไปทั้งห้องเรียน

10. ในการเข้าห้องเรียนให้หัวหน้าบอกทำความเคารพ ดังนี้

10.1 ถ้าอยู่ในห้องเรียนให้หัวหน้าบอกทำความเคารพ โดยดูความเหมาะสมและระเบียบที่โรงเรียนนั้น ๆ ปฏิบัติอยู่ก่อนแล้ว

10.2 ถ้าอยู่ในห้องจริยะให้นักเรียนกราบเบญจางคประดิษฐ์ 3 ครั้ง ทั้งตอนเข้าเรียนและเลิกเรียน[2]

---

[1] พระมหาปัญญา จอมนาสวน, **ความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู และนักเรียนเกี่ยวกับบทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวังของครูพระสอนศีลธรรมในการพัฒนาจริยธรรม สำหรับนักเรียนโรงเรียนในโครงการจริยศึกษา,** (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2549)

[2] สำนักงานพระสอนศีลธรรม มจร., **โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.krupra.net/new/index.php?url=krupra, [27 สิงหาคม 2563].

ผลการพัฒนาหลักสูตรการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดน่าน

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดน่าน ที่ได้ดำเนินการทดลองใช้ไปแล้วนั้น มีความสอดคล้อง และมีความเหมาะสมทั้งทางด้านระยะเวลา ด้านเนื้อหาสาระ ด้านกิจกรรม ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการประเมินผล และด้านสถานที่ มีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

ด้านสถานที่ฝึกอบรม (วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) มีความเหมาะสม ซึ่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้ความคิดเห็นว่า สถานที่มีความเหมาะสมหลายประการ เช่น ห้องประชุมใหญ่ที่ใช้ในพิธีการเปิดการฝึกอบรม ที่ใช้เป็นสถานที่ทดสอบความรู้ก่อนและหลังการฝึกอบรมด้วย ห้องฉายวีดีทัศน์ที่ใช้เป็นห้องจัดกิจกรรมกลุ่มใหญ่มีความเหมาะสม จึงมีศักยภาพสูงในการใช้สื่อวีดีทัศน์และห้องจัดกิจกรรมกลุ่มย่อยมีหลายห้อง เหมาะสมกับจำนวนกลุ่ม ห้องฉันภัตตาหารเช้า-เพล และฉันน้ำปานะมีความเหมาะสม เนื่องจากจัดไว้เป็นห้องหนึ่งโดยเฉพาะ และห้องน้ำ มีความเหมาะสม เพราะจัดไว้ให้พระสงฆ์ใช้เป็นการเฉพาะ

ด้านเนื้อหาสาระของหลักสูตร มีความสอดคล้องและเหมาะสม ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมรู้จักวิธีการวางตัวให้เหมาะสมกับสมณสารูป คือ ข้อปฏิบัติที่พระสอนศีลธรรมควรวางตัว เพื่อให้นักเรียนเกิดความเคารพและศรัทธาต่อผู้สอน ซึ่งผู้สอนได้นำความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมครั้งนี้ไปปฏิบัติงานสอนได้ผลจริง และยังเป็นแนวทางให้เกิดความคิดริเริ่มใหม่ๆ ในการผลิตสื่อการเรียนการสอน การเขียนแผนการสอน โดยเฉพาะการเขียนแผนการสอนนั้น ก่อนหน้านี้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนมากไม่ใคร่เข้าใจ และไม่เคยเขียนแผนการสอนมาก่อน แต่เมื่อได้ผ่านการฝึกอบรมตามหลักสูตรนี้ ทำให้เขียนการสอนให้ถูกต้อง ดังนั้นหลักสูตรฝึกอบรมนี้จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้เข้าฝึกอบรมที่ทำให้เข้าใจวิธีเขียนแผนการสอนเป็นอย่างดี

ด้านสื่อการเรียนการสอน มีความสอดคล้องเหมาะสม ซึ่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้ความคิดเห็นว่า สื่อการเรียนการสอนที่ใช้ในหลักสูตรอบรมนี้ ใบบันทึกผลการเรียนรู้ของแต่ละกิจกรรม ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความกระตือรือร้น คือ ตื่นตัวอยู่เสมอ ทำให้ไม่ง่วงในขณะเข้ารับการฝึกอบรม เพราะต้องจดบันทึกความรู้เพื่อนำเสนอทั้งในรูปของงานกิจกรรมกลุ่มและกิจกรรมที่เป็นงานรายบุคคล และการได้ดูสื่อวีดีทัศน์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้วิเคราะห์ วิจารณ์ แล้วนำความเห็นเสนอต่อที่ประชุมกลุ่มใหญ่ กิจกรรมที่ดำเนินการในลักษณะดังกล่าวนั้นได้รับความรู้มาก

ด้านกิจกรรมของการฝึกอบรม ซึ่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้ความคิดเห็นว่า การได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม การนำเสนอผลงานกลุ่มต่อที่ประชุมกลุ่มใหญ่ การได้นำเสนอผลงานของกิจกรรมที่ผู้เข้ารับฝึกอบรมทำเป็นรายบุคคลนั้นเป็นสิ่งที่ประทับใจซึ่งไม่เคยมีส่วนร่วม เช่น การฝึกอบรมครั้งนี้มาก่อน แม้ในการเข้ารับการฝึกอบรมในโครงการอื่น ๆ ซึ่งโครงการฝึกอบรมเหล่านั้นจำใช้ระยะเวลาในการฝึกอบรมมากกว่านี้ และมีความสอดคล้องเหมาะสม

ด้านการประเมินผล มีความสอดคล้องเหมาะสม ซึ่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้ความคิดเห็นว่า แต่ละกิจกรรมของการฝึกอบรม ในระหว่างการฝึกอบรมอยู่นั้น วิทยากรได้เป็นผู้ประเมินผู้เข้ารับการฝึกอบรม

ทั้งกิจกรรมกลุ่ม และกิจกรรมที่เป็นรายบุคคล ถ้าพบว่าผู้เข้ารับการฝึกอบรมรูปใดยังไม่เข้าใจในประเด็นใด วิทยากรจะให้คำแนะนำและอธิบายเพิ่มเติมแก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมรูปนั้น ซึ่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะได้รับการแนะนำและอธิบายเพิ่มเติมจากวิทยากรจนครบทุกรูป

การนำหลักสูตรฝึกอบรมไปใช้จริง จากทุกประเด็นดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group) ทุกรูปในที่ประชุมเห็นว่าหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ฉบับนี้ เป็นหลักสูตรที่มีความสอดคล้องเหมาะสมตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ เมื่อนำไปใช้แล้วเกิดประสิทธิผล คือ ความสำเร็จอย่างดียิ่ง สามารถนำไปใช้เป็นหลักสูตรฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรม ตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการได้จริง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ฝึกอบรมวิธีสอนศีลธรรม ในการสอนนักเรียนระดับอื่นได้ และมีความคิดเห็นว่าหลักสูตรฝึกอบรมฉบับนี้ หน่วยงานอื่นที่มีโครงการพระสอนศีลธรรมสามารถนำไปใช้ฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมได้เช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยพบว่า ผลการประเมินในประเด็นต่อไปนี้ คือ จุดมุ่งหมายของหลักสูตรส่งเสริมการนำความรู้ความสามารถไปใช้ในชีวิตประจำวัน ที่เหมาะสมระหว่างพระสอนศีลธรรมกับนักเรียน ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดข้อตกลงในการเรียน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและวิธีการสอนของพระสอนศีลธรรมในระดับมัธยมศึกษาจังหวัดน่าน ได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรโดยการฝึกอบรมจากวิทยากรผู้เชียวชาญ โดยพระสอนศีลธรรมเข้าร่วมฝึกอบรมจำนวน 60 รูป พบว่า พระสอนศีลธรรมมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรฝึกอบรมและวิธีการสอนของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดน่านโดยรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.50) ดังนั้น คณะผู้วิจัยและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรพัฒนาและดำเนินการเพื่อให้หลักสูตรมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลมากขึ้นดังต่อไปนี้

1. ร่วมประชุมและพัฒนาการจัดหาสื่อประกอบการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ มีความสอดคล้องกับบทเรียน มีความน่าสนใจ และเป็นแนวทางให้นิสิตได้นำไปพัฒนาและปรับใช้ในการปฏิบัติงานได้จริง และทำการติดตามและประเมินผลการผลิตส่อการสอนและการใช้สื่อการสอนของพระสอนศีลธรรมอย่างจริงจัง เพื่อประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดน่าน ในระยะยาว

2. เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดข้อตกลงในการเรียนการสอนมากยิ่งขึ้น เพื่อให้กระบวนการจัดการเรียนการสอนมีความเที่ยงตรง สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนที่เรียนมีความพึงพอใจและเต็มใจเรียนและพัฒนาตนเองอย่างเต็มที่ เพื่อประโยชน์และความความสุขในการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา

3.จัดให้มีศูนย์การประสานงานพระสอนศีลธรรมในจังหวัดน่าน เพื่อสร้างเสริมประสบการณ์ให้ครูพระสอนศีลธรรมได้มีโอกาสนำความรู้ไปใช้ในโรงเรียน และเกิดทัศนคติที่ดีต่อการทำงานในโรงเรียน และสามารถวางแผนการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรพระสอนศีลธรรมขยายไปสู่ระดับจังหวัด เพื่อพัฒนาการศึกษาทางพระพุทธศาสนา เพื่อความเจริญงอกงามตามหลักพุทธธรรมร่วมสมัย

2. ศึกษาการพัฒนาค่านิยมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และจิตวิญญาณในวิชาชีพของนิสิตฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูในสถาบันการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อระสิทธิผลของการผลิตครูที่มีความสมบูรณ์พร้อมด้วยคุณสมบัติที่เหมาะสมแก่การประกอบวิชาชีพทางการศึกษาและเป็นแม่พิมพ์ที่มีคุณค่า

3. พระสอนศีลธรรมควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการใช้สื่อและวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสมในการเสริมสร้างเทคนิคการถ่ายทอดความรู้แก่พระสอนศีลธรรม

บรรณานุกรม

พระมหาปัญญา จอมนาสวน. **ความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู และนักเรียนเกี่ยวกับบทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวังของครูพระสอนศีลธรรมในการพัฒนาจริยธรรม สำหรับนักเรียนโรงเรียนในโครงการจริยศึกษา** . บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่,2549 .

สำนักงานพระสอนศีลธรรม มจร., **โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.krupra.net/new/index.php?url=krupra, [27 สิงหาคม 2563].

กระบวนการฝึกทักษะเทศนารักษ์ป่าน่าน
The process of practicing the skill of preaching for Preserve Nan Forest.

พระครูอนุกูลนันทกิจ
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดนิโครธาราม จังหวัดน่าน

บทคัดย่อ

ศาสนพิธีท้องถิ่น นับเป็นพิธีกรรมที่มีคุณค่าต่อจิตใจของผู้คนในท้องถิ่น ช่วยก่อให้เกิดความสามัคคีและเกื้อกูลต่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของชุมชน ดังนั้นศาสนพิธีจึงเป็นกิจที่พระสงฆ์และสามเณรต้องเรียนรู้และปฏิบัติ การเรียนรู้ด้านศาสนพิธีท้องถิ่นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน การศึกษาที่เอาวิชาเป็นตัวตั้งทำให้สามเณรส่วนใหญ่ขาดความภาคภูมิใจในชีวิตสมณเพศและไม่เห็นถึงคุณค่าของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในท้องถิ่นเท่าที่ควร

จากแนวคิดในส่วนการศึกษาที่เอาวิธีชีวิตเป็นตัวตั้ง ทางโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดนิโครธาราม จึงมีนโยบายที่จะได้นำเอาการเรียนรู้ทางด้านศาสนพิธีตามวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสู่กระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมด้วย จึงดำเนินการจัดทำแผนและกระบวนการเรียนรู้เทศนารักษ์ป่าน่าน โดยจัดกิจกรรมเข้าค่ายฝึกทักษะการเรียนรู้หลักการเทศน์ ผ่านกิจกรรมศึกษาดูงานตลอดจนกิจกรรมดูการสาธิตการเทศน์และได้กำหนดให้สามเณรได้ใช้เวลาว่างฝึกฝนทักษะด้วยตนเองโดยจัดตั้งชุมนุมเรียนรู้เทศนารักษ์ป่าน่านขึ้นในโรงเรียนโดยมีครูเป็นที่ปรึกษา และจัดพื้นที่ให้สามเณรได้ลงมือปฏิบัติจริงกิจกรรมเวทีแสดงทักษะการเทศนารักษ์ป่าน่านในชุมชน

สามเณร 30 รูปตามเป้าหมายของกิจกรรม มีความรู้และทักษะด้านศาสนพิธีท้องถิ่นทักษะการเทศนารักษ์ป่าน่านในระดับดีขึ้นไป ด้านการให้พรภาษาท้องถิ่น ร้อยละ 56.67 ด้านการเจริญพระพุทธมนต์สืบชาตาตมแบบฉบับท้องถิ่น ร้อยละ 56.67 ด้านการอ่านเทศน์ธรรมชาดกแบบท้องถิ่น ร้อยละ 56.67 ด้านการประกอบ พิธีฌาปนกิจศพตามประเพณีท้องถิ่น ร้อยละ 83.33

คำสำคัญ : เทศนา, ป่า

Abstract

of local ordinances It is a ritual that has value for the hearts of the local people. It helps to foster unity and support for the normal coexistence of the community. Therefore, the ordinance is a mission that monks and novices have to learn and practice. Learning about local ordinances is related to the way of life of the people in the community. The

subject-based education leaves most novices a lack of pride in the monk's life and the value of local Buddhist rituals as they should.

From the concept of education that takes the way of life as the basis Of Phra Pariyatidhamma, Nikotaram Temple Therefore, it has a policy to bring religious learning according to local cultures into the participatory learning management process. Therefore conducting a plan and a learning process for the conservation of Nan forest By organizing activities Entering a camp to practice learning skills on the preaching principles Through educational activities, as well as demonstrations and preaching activities And determined that novices can spend their free time practicing their skills by organizing a gathering to learn to preach the forest conservation Raised in school with a teacher as a mentor And organized a space for novices to take action, activities, a stage showing skills for preaching Nan forest conservation incommunities

30 noviceaccording to the goals of the activity Have knowledge and skills in local ordinances, preaching skills. Protect the Nan forest at a better level 56.67% of local language blessing, 56.67% for the development of Buddha mantras, 56.67% for localized Dharma reading, 56.67% in practice Cremation ceremonies according to local customs, 83.33 percent

Keywords : preaching, forest

บทนำ

ด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดนิโครธาราม ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผาจังหวัดน่าน จัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 6 ภายใต้โครงการอาศรมสามเณรที่ทางโรงเรียนได้ดำเนินการที่ผ่านมาในปีการศึกษา 2560 มีสามเณรบวชใหม่ที่ยังส่วนใหญ่ขาดความรู้ขาดความมั่นใจไม่สามารถปฏิบัติศาสนพิธีในท้องถิ่นได้ ทางโรงเรียนจึงได้ดำเนินการโครงการพิเศษสำหรับให้กับสามเณรกลุ่มนี้ขึ้น

โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่จะช่วยเสริมสร้างศักยภาพของสามเณรที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติศาสนกิจด้านศาสนพิธีท้องถิ่นของสามเณร ซึ่งมีชื่อกิจกรรมว่าอาศรมสามเณร

ศาสนพิธีท้องถิ่น นับเป็นพิธีกรรมที่มีคุณค่าต่อจิตใจของผู้คนในท้องถิ่นช่วยก่อให้เกิดความสามัคคีและเกื้อกูลต่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของชุมชน ดังนั้นศาสนพิธีจึงเป็นกิจที่พระสงฆ์และสามเณรต้องเรียนรู้และปฏิบัติ

การเรียนรู้ด้านศาสนพิธีท้องถิ่นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน การศึกษาที่เอาวิชาเป็นตัวตั้งทำให้สามเณรส่วนใหญ่ขาดความภาคภูมิใจในชีวิตสมณเพศและไม่เห็นถึงคุณค่าของพระศาสนาเท่าที่ควร รวมทั้งทำให้ขาดการรู้จักตนและชุมชน ตลอดจนรากเหง้าของท้องถิ่นที่ตนเกิดและเติบโตมาจากแนวคิดในส่วนการศึกษาที่เอาชีวิตเป็นตัว ทางโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดนิโครธาราม

จึงมีนโยบายที่จะได้นำเอาการเรียนรู้ทางด้านศาสนพิธีตามวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสู่กระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยชุมชนเข้ามามี ส่วนร่วมจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวัตรปฏิบัติตามหลักศาสนพิธีท้องถิ่น

ศาสนพิธีหรือพิธีกรรมทางพุทธศาสนา แบ่งตามการบัญญัติได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. พิธีกรรมที่เป็นพุทธบัญญัติ เป็นพิธีการเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ ซึ่งต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้

2. พิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น คือพิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นต่างๆ กำหนดขึ้น โดยมีการผสมผสานขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นให้เข้ากับกิจกรรมทางพุทธศาสนา และได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณี พิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น

ปัจจุบันสามเณรบวชใหม่ส่วนใหญ่ขาดความรู้และไม่สามารถปฏิบัติศาสนพิธีท้องถิ่น ถือเป็นปัญหาการเรียนรู้ด้านศาสนพิธีตามพุทธประเพณีท้องถิ่นที่ขาดประสิทธิผล ทำให้สามเณรไม่สามารถประกอบศาสนกิจที่เกี่ยวข้องกับชุมชนได้อย่างสมบูรณ์ เช่น ไม่สามารถให้พรภาษาพื้นเมืองได้ ไม่สามารถอ่านเทศน์ธรรมชาดกฯ แบบพื้นเมืองได้ เป็นต้น[1]

พร้อมกันนี้สามเณรยังขาดการเรียนรู้ทักษะชีวิตที่จะดำรงตนในเพศบรรพชิตอย่างมีคุณค่า ส่งผลให้สามเณรขาดความมั่นใจในตนเอง และขาดความภาคภูมิใจในชีวิตสมณเพศ ทำให้เกิดความรู้สึกไม่มีคุณค่าจึงลาสิกขาออกกลางคันไปก็มี

กิจกรรมการเรียนรู้ศาสนพิธีท้องถิ่น ทักษะการเทศนารักษ์ป่าน่านนี้ เป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรนอกเหนือจากการจัดการศึกษาตามปกติ

ในการจัดการเรียนรู้ศาสนพิธีท้องถิ่นของโครงการอาศรมสามเณรในครั้งนี้คาดว่าจะทำให้สามเณรนักเรียนมีจะได้เรียนรู้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน สร้างเสริมศักยภาพและทักษะทางด้านศาสนพิธีท้องถิ่นทักษะการเทศนารักษ์ป่าน่านให้เกิดขึ้นในตัวของสามเณรอย่างเป็นระบบ ซึ่งคาดว่าจะสร้างความสุขและความภาคภูมิใจในชีวิตสมณเพศ และเป็นการ สืบสานภูมิปัญญาของท้องถิ่น ให้คงอยู่ต่อไป

จากการส่งเสริมการเรียนรู้ศาสนพิธีท้องถิ่น ทักษะการเทศนารักษ์ป่าน่าน พัฒนาทักษะชีวิตของสามเณรในโรงเรียน พระปริยัติธรรมวัดนิโครธาราม โดยการส่งเสริมให้โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัด และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดกระบวนการเรียนรู้คาดว่าจะช่วยทำให้สามเณรได้เรียนรู้และฝึกฝนทักษะด้านศาสนพิธีท้องถิ่นทักษะการเทศนารักษ์ป่าน่าน และเรียนรู้ทักษะชีวิต เกิดความรู้ความเข้าใจและสามารถปฏิบัติศาสนพิธีท้องถิ่นได้ อันจะส่งผลให้สามเณรมีความมั่นใจในตนเอง มีความภาคภูมิใจในชีวิตสมณเพศที่สามารถทำหน้าที่ของ ศาสนทายาทที่มีคุณภาพและสนองตอบความต้องการด้านศาสนพิธีของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นได้ จึงได้จัดทำโครงการนี้ขึ้น[2]

---

[1] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **เอกสารรายงานการวิจัยโครงการศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดน่าน**, (นครปฐม: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2560).

[2] สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, **เอกสารการประชุมสัมมนารักษ์ป่าน่านครั้งที่ 3**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี.เอ. สีฟวิ่ง จำกัด, 2560).

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้สามเณรเรียนรู้และฝึกทักษะด้านการประกอบศาสนพิธีท้องถิ่น ทักษะการเทศนารักษ์ป่าน่าน อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน
2. เพื่อให้สามเณรปฏิบัติศาสนกิจตามหลักศาสนพิธีท้องถิ่นได้อย่างมีความสุข

วิธีดำเนินการวิจัย

กิจกรรมที่ 1 จัดทำแผนและกระบวนการเรียนรู้ศาสนพิธีท้องถิ่น

รายละเอียดวิธีการดำเนินงาน

1.จัดประชุมกรรมการโรงเรียน จำนวน 1 ครั้ง

2.ประชุมครูเชิงปฏิบัติการจัดทำคู่มือการจัดการเรียนรู้ศาสนพิธีท้องถิ่น

3.จัดประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทำความเข้าใจการจัดกระบวนการเรียนรู้ศาสนพิธีท้องถิ่นให้กับสามเณร

ภาพแสดงการประชุมกรรมการโรงเรียน

กิจกรรมที่ 2 กระบวนเข้าค่ายฝึกทักษะการเรียนรู้ศาสนพิธีท้องถิ่น ทักษะการเทศนารักษ์ป่าน่าน

กระบวนเข้าค่ายฝึกทักษะการเรียนรู้ศาสนพิธีท้องถิ่นเพื่อพัฒนาฝึกทักษะการประกอบพิธีศาสนพิธีท้องถิ่นทักษะการเทศนารักษ์ป่าน่าน ในวันหยุด จำนวน 7 วัน ดังนี้

วันที่ 1 อบรมทักษะการเรียนรู้การให้พรภาษาท้องถิ่น

วันที่ 2 – 3 อบรมทักษะการเจริญพระพุทธมนต์สืบชาตาตามแบบฉบับท้องถิ่น

วันที่ 4 – 5 อบรมทักษะด้านการเทศน์รักษ์ป่าน่าน ตามแบบท้องถิ่น
วันที่ 6 - 7 อบรมด้านการประกอบพิธีฌาปนกิจศพตามประเพณีท้องถิ่น

ภาพแสดงการเข้าค่ายอบรมฝึกทักษะด้านศาสนพิธีท้องถิ่น ทักษะการเทศนารักษ์ป่าน่าน

กิจกรรมที่ 3 ศึกษาดูงาน ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับศาสนพิธีท้องถิ่น ทักษะการเทศนารักษ์ป่าน่าน
โดยไปการศึกษาดูงาน 3 วัน มีรายละเอียดวิธีการดำเนินงานดังนี้
วันที่ 1 เดินทางไปเรียนรู้ที่ วัดดอนตัน ตำบลศรีภูมิ ,วัดดอนชัย ตำบลท่าวังผา
วันที่ 2. เดินทางไปเรียนรู้ที่ วัดชนะไพรี ตำบลแสนทอง,วัดศรีมงคล ต.ยม
วันที่ 3 เดินทางไปจัดกิจกรรมบทบาทสมมติในสถานที่จริง ณ ป่าสุสานบ้านดอนชัย ตำบลท่าวังผา

ภาพแสดงการจัดกิจกรรมฝึกแสดงบทบาทสมมติรร่วมกิจกรรมศาสนพิธีท้องถิ่น

ภาพแสดงการจัดกิจกรรมบทบาทสมมติฝึกการเทศน์ปาฐกถาในตลาดสดท่าวังผา

กิจกรรมที่ 4 กิจกรรมฝึกฝนทบทวน

กำหนดให้สามเณรได้ใช้เวลาว่างฝึกฝนทักษะด้วยตนเองโดยจัดตั้งชุมนุมเรียนรู้ศาสนพิธีท้องถิ่น ฝึกทักษะการเทศนารักษ์ป่าน่านขึ้นในโรงเรียน มีครูเป็นที่ปรึกษา กำหนดจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านศาสนพิธีท้องถิ่นทักษะการเทศนารักษ์ป่าน่าน สัปดาห์ละ 1 ครั้ง จำนวน 20 สัปดาห์ ครั้ง ละ 1 ชั่วโมง กำหนดกติกาการปฏิบัติตนในการทบทวนบทสวดมนต์ ร่วมกัน

- กำหนดกิจกรรมที่ต้องทำ
- ช่วงเวลาที่ปฏิบัติ

ภาพแสดงกิจกรรมฝึกฝนทบทวนการสวดมนต์

กิจกรรมที่ 5 เตรียมงานเวทีการเรียนรู้ศาสนพิธีท้องถิ่นการเทศนารักษ์ป่าน่านเพื่อชุมชน

แบ่งกลุ่มสามเณรจัดพื้นที่และเตรียมงานกิจกรรมเพื่อเสนอและบริการให้กับชุมชน โดยแยกเป็น 4 กิจกรรม คือ

1. กลุ่มกิจกรรม การให้พรแบบพื้นเมืองล้านนา,
2. กลุ่มกิจกรรม การเจริญพุทธมนต์สืบชาตาแบบล้านนา
3. กลุ่มกิจกรรม การเทศนารักษ์ป่าน่าน
4. กลุ่มกิจกรรม การประกอบพิธีฌาปนกิจศพตามประเพณีท้องถิ่น (พิธีทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย)

ภาพแสดงกิจกรรมเตรียมงานเวทีการเรียนรู้ศาสนพิธีท้องถิ่นเพื่อชุมชน

ภาพแสดงกิจกรรมเตรียมงานเวทีการเรียนรู้ศาสนพิธีท้องถิ่นเพื่อชุมชน

กิจกรรมที่ 6 ลงมือปฏิบัติจริงงานเวทีการเรียนรู้ศาสนพิธีท้องถิ่นเพื่อชุมชน

แบ่งกลุ่มสามเณรจัดกัดกิจกรรมเพื่อเสนอและบริการให้กับชุมชน โดยแยกเป็น 4 กิจกรรม คือ

1. กลุ่มกิจกรรม การให้พรแบบพื้นเมืองล้านนา,
2. กลุ่มกิจกรรม การเจริญพุทธมนต์สืบชาตาแบบล้านนา
3. กลุ่มกิจกรรม การเทศนารักษ์ป่าน่าน
4. กลุ่มกิจกรรม การประกอบพิธีฌาปนกิจศพตามประเพณีท้องถิ่น(พิธีทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย)

ภาพแสดงกิจกรรมลงมือปฏิบัติจริงงานเวทีการเรียนรู้ศาสนพิธีท้องถิ่นสู่ชุมชน

กิจกรรมที่ 7 กิจกรรมติดตามประเมินผล (ก่อน/ระหว่าง/หลัง) การดำเนินโครงการ

รายละเอียดวิธีการดำเนินงาน

1. ใช้แบบประเมินทักษะด้านศาสนพิธีท้องถิ่น ประเมินสามเณรก่อนเข้าค่าย
2. สังเกตติดตามระหว่างการดำเนินการ
   ใช้แบบประเมินทักษะด้านศาสนพิธีท้องถิ่น ประเมินผลหลังเสร็จสิ้นโครงการ

ผลการวิจัย

กิจกรรมที่ 1 จัดทำแผนและกระบวนการเรียนรู้ศาสนพิธีท้องถิ่น

1. กรรมการโรงเรียนรับทราบเกี่ยวกับกิจกรรมโครงการ
2. มีคู่มือการจัดการเรียนรู้ศาสนพิธีท้องถิ่น
3. แผนการจัดการเรียนรู้ด้านศาสนพิธีท้องถิ่นการเทศนารักษ์ป่าน่าน

กิจกรรมที่ 2 กระบวนเข้าค่ายฝึกทักษะการเรียนรู้ศาสนพิธีท้องถิ่น

สามเณรมีความรู้และทักษะเบื้องต้นในการประกอบพิธีตามหลักศาสนพิธีในท้องถิ่น เช่น

1. การให้พรแบบพื้นเมืองล้านนา,
2. การเจริญพุทธมนต์สืบชาตาแบบล้านนา
3. การเทศนารักษ์ป่าน่าน
4. การประกอบพิธีฌาปนกิจศพตามประเพณีท้องถิ่น

กิจกรรมที่ 3 ศึกษาดูงาน

สามเณรทุกรูปได้มีความรู้เรียนรู้และประสบการณ์เพิ่มเติมเกี่ยวกับศาสนพิธีท้องถิ่น
ทั้ง 4 ด้าน เพิ่มเติม คือ

1. การให้พรแบบพื้นเมืองล้านนา,
2. การเจริญพุทธมนต์สืบชาตาแบบล้านนา
3. การเทศนารักษ์ป่าน่าน
4. การประกอบพิธีฌาปนกิจศพตามประเพณีท้องถิ่น
5. หลังจากศึกษาดูงานตั้งวงถอดบทเรียน แลกเปลี่ยนเรียนรู้

กิจกรรมที่ 4 กิจกรรมฝึกฝนทบทวน

1. สามเณรเพิ่มทักษะในการประกอบพิธีตามหลักศาสนพิธีในท้องถิ่น ทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้น คือ
   1.1. ด้านการให้พรแบบพื้นเมืองล้านนา,
   1.2. ด้านการเจริญพุทธมนต์สืบชาตาแบบล้านนา
   1.3. ด้านการเทศนารักษ์ป่าน่าน
   1.4. ด้านการประกอบพิธีฌาปนกิจศพตามประเพณีท้องถิ่น
2. มีตารางเวลาในการฝึกทบทวน

3. มีกฎกติกาในการฝึกฝนตนเอง
4. สามเณรมีวินัย มีความรับผิดชอบ

กิจกรรมที่ 5 เตรียมงานเวทีการเรียนรู้ศาสนพิธีท้องถิ่นเพื่อชุมชน

สามเณรได้เตรียมงานเวทีมีความพร้อมจัดกิจกรรมบริการให้กับชุมชนตามหลักศาสนพิธีในท้องถิ่น

ทั้ง 4 ด้าน คือ

1. ด้านการให้พรแบบพื้นเมืองล้านนา,
2. ด้านการเจริญพุทธมนต์สืบชาตาแบบล้านนา
3. ด้านการเทศนารักษ์ป่าน่าน
4. ด้านการประกอบพิธีฌาปนกิจศพตามประเพณีท้องถิ่น
5. สามเณรเกิดสุขภาวะทางสังคมด้วยการปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มสามเณร และมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน

กิจกรรมที่ 6 ลงมือปฏิบัติจริงงานเวทีการเรียนรู้ศาสนพิธีท้องถิ่นเพื่อชุมชน

สามเณรได้จัดกิจกรรมบริการให้กับชุมชนตามหลักศาสนพิธีในท้องถิ่น ทั้ง 4 ด้าน คือ

1. ด้านการให้พรแบบพื้นเมืองล้านนา,
2. ด้านการเจริญพุทธมนต์สืบชาตาแบบล้านนา
3. ด้านการเทศนารักษ์ป่าน่าน
4. ด้านการประกอบพิธีฌาปนกิจศพตามประเพณีท้องถิ่น
5. สามเณรเกิดสุขภาวะทางด้านปัญญาสามารถแก้ปัญหาได้ในขณะปฏิบัติงาน

กิจกรรมที่ 7 กิจกรรมติดตามประเมินผล (ก่อน/ระหว่าง/หลัง) การดำเนินโครงการ

1. ทราบข้อมูลทักษะด้านศาสนพิธีท้องถิ่นของสามเณรกลุ่มเป้าหมาย
2. ทราบปัญหาและแก้ไขปัญญาที่อาจจะเกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงาน

ผลการประเมินทักษะด้านศาสนพิธีท้องถิ่นภายหลังเสร็จสิ้นโครงการ

การอภิปรายผล

สามเณรจำนวน 30 รูปตามเป้าหมายของกิจกรรม มีความรู้และทักษะด้านศาสนพิธีท้องถิ่นทักษะการเทศนารักษ์ป่าน่านในระดับดีขึ้นไป ด้านการให้พรภาษาท้องถิ่น ร้อยละ 56.67 ด้านการเจริญพระพุทธมนต์สืบชาตาตมแบบฉบับท้องถิ่น ร้อยละ 56.67 ด้านการอ่านเทศน์ธรรมชาดกแบบท้องถิ่น ร้อยละ 56.67 ด้านการประกอบ พิธีฌาปนกิจศพตามประเพณีท้องถิ่น ร้อยละ 83.33

หลังจากที่การดำเนินโครงการเสร็จสิ้นแล้วซึ่งถือได้ว่าเป็นการปลุกประเด็นด้านศาสนพิธีและการเทศนารักษ์ป่าน่านให้มีความสำคัญต่อภิกษุสามเณรและประชาชนในท้องถิ่นให้เกิดขึ้นส่งเสริมกิจกรรมโดยปรับรูปแบบในการจัดกิจกรรมเป็นแบบพี่สอนน้องและสนับสนุนผลักดันให้วัดทุกวัดและประชาชน

โดยทั่วไป เปิดโอกาสให้สามเณรได้เข้าร่วมในพิธีกรรมตามศาสนพิธีท้องถิ่นเป็นประจำตามวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่นซึ่งจะเป็นการจรรโลงรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามในท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป

ปัจจัยความสำเร็จ

เจ้าอาวาสผู้ปกครองดูแลสามเณรและประชาชาชนในชุมชนให้การสนับสนุนกิจกรรมโดยเปิดโอกาสให้สามเณรได้มีเวทีแสดงออกและช่วยในการส่งเสริมในการฝึกฝนทักษะของสามเณรนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาต่อเนื่อง

ครูผู้สอนควรติดตามประสานงานกับเจ้าอาวาสผู้ปกครองดูแลสามเณรอย่างต่อเนื่องและจำนวนบ่อยครั้งมากขึ้น ประชาชาชนในชุมชนให้การสนับสนุนกิจกรรมโดยเปิดโอกาสให้สามเณรได้มีเวทีแสดงออกและช่วยในการส่งเสริมในการฝึกฝนทักษะของสามเณรนักเรียนอย่างต่อเนื่องและครูผู้สอนนำผลการปฏิบัติงานของสามเณรนำสู่การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แบบบูรณาการข้ามสาระการเรียนรู้ต่อไป

การดำเนินการต่อเนื่องโดยใน ให้สามเณรนักเรียนที่ผ่านกระบวนการสามารถเป็นต้นแบบให้กับสามเณรรุ่นต่อไปและตลอดจนสภาพในสังคมชนบทในท้องถิ่นที่เปิดโอกาสให้สามเณรได้เข้าร่วมกิจกรรมศาสนพิธีท้องถิ่นถือว่ามีความสำคัญที่ถือว่าเป็นเป้าหมายสนองความต้องการของชุมชน ถ้าสามเณรเป้าหมายในโครงการมีศักยภาพทักษะในประกอบพิธีกรรมก็ย่อมจะเป็นแบบอย่างให้กับสามเณรรูปอื่น อันจะเป็นแรงบันดาลใจให้สนใจฝึกทักษะทางด้านศาสนพิธีอย่างต่อเนื่องด้วยตนเอง ศรัทธาประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับประโยชน์จากการร่วมในศาสนพิธีด้วยความเอิบอิ่มใจสุขใจสามเณรก็มีความภาคภูมิใจที่ได้ทำหน้าที่โดยสมบูรณ์

บรรณานุกรม

สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี**. เอกสารการประชุมสัมมนารักษ์ป่าน่านครั้งที่ 3**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี.เอ. สีฟวิ่ง จำกัด, 2560.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **เอกสารรายงานการวิจัยโครงการศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดน่าน.** นครปฐม: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2560.

ความสัมพันธ์ระหว่างการยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือกับพฤติกรรมในการเลือกใช้บริการสั่งอาหารผ่านแอพพลิเคชั่นของผู้บริโภคในจังหวัดลำปาง

Relationship between mobile technology acceptance and behavior of choice use food ordering service through consumer applications in Lampang Province

อนาวิล ศักดิ์สูง
อัศนีย์ ณ น่าน
มหาวิทยาลัยเนชั่น

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือกับพฤติกรรมในการเลือกใช้บริการสั่งอาหารผ่านแอพพลิเคชั่นของผู้บริโภคในจังหวัดลำปาง กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริโภคที่ใช้และเคยใช้บริการสั่งซื้ออาหารผ่านแอพพลิเคชั่น ได้แก่ Grab food และ Food Panda ในจังหวัดลำปาง จำนวน 347 คน โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

ผลการวิจัย พบว่า 1) ระดับความคิดเห็นการยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือของผู้บริโภคในจังหวัดลำปางโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการรับรู้ประโยชน์การใช้งานมีค่าเฉลี่ยในระดับสูงสุด รองลงมาด้านการรับรู้ความง่ายในการใช้งาน และด้านการรับรู้ความเข้ากันได้ 2) พฤติกรรมในการเลือกใช้บริการสั่งอาหารผ่านแอพพลิเคชั่นของผู้บริโภคในจังหวัดลำปางโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอารมณ์ออนไลน์ในการใช้งานมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาด้านประสิทธิภาพของสารสนเทศ และด้านความต่อเนื่อง 3) ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า การยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมผู้บริโภคออนไลน์โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระดับสูงที่ระดับนัยสำคัญ .01

คำสำคัญ : การยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือ, พฤติกรรมการเลือกใช้บริการสั่งอาหารผ่านแอพพลิเคชั่น

Abstract

This study was aimed to study relationship between mobile technology acceptance and behavior of choice use food ordering service through consumer applications in Lampang Province. The respondents were 347 consumers who used and previously used food ordering services such as Grab food and food panda in Lampang by using

questionaires to collect data. Statistical techniques used included frequency, percentage, average, standard deviation, and Pearson's correlation.

Research findings were as followed. 1) The overall opinion level of consumer mobile technology acceptance in Lampang province is at a high level. When considering each aspect, perceived usefulness had the highest average rating. Respectively, perceived ease of use and perceived compatibility were highly rated. 2) Overall, consumers behavior in choosing to use food ordering service via application in Lampang province was was high. Support from online emotions had the highest average rating. Respectively, effectiveness of information content and flow were highly rated. 3) Hypothesis testing was as followed. Adoption of mobile technology had positive relationship with online consumer behavior with high correlation coefficient at 0.01 significance level.

Keywords : adoption of mobile technology, behavior of choice use food ordering service through consumer applications

บทนำ

ปัจจุบันนี้เทคโนโลยีมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตเพราะเทคโนโลยีเหล่านั้นแทรกซึมอยู่ในทุกการใช้ชีวิตของมนุษย์ เพราะมนุษย์มีการพัฒนาคิดค้นสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่อการดำรงชีวิตเป็นอันมาก เทคโนโลยีจึงได้เข้ามาเสริมปัจจัยพื้นฐานการดำรงชีวิตได้เป็นอย่างดี ในปัจจุบันเทคโนโลยีช่วยงานหลากหลาย เช่น เก็บข้อมูล หาข้อมูล ช่วยการทำงาน การค้าขาย และข้อความ นอกจากนั้นยังเป็นเครื่องมือที่ติดต่อกับสังคมออนไลน์ รวมไปถึงการติดต่อกันทางเสียงหรือวีดีโอโดยเทคโนโลยีนั้นเรียกว่า "สมาร์ทโฟน" (Smartphone) และแท็บเล็ต (Tablet) ซึ่งในปัจจุบันนี้เทคโนโลยีเหล่านี้กลายเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนจำเป็นต้องมีเพราะไม่ว่าจะเป็นการติดต่อ การจับจ่ายสินค้าสามารถดำเนินการได้ทุกที่ทุกเวลาหรือแม้กระทั่งการทำงานต่างๆ ในปัจจุบันนี้เราสามารถทำสิ่งเหล่านี้ได้เพียงแค่มีสมาร์ทโฟนหรือแท็บเล็ตเพียงเครื่องเดียวเท่านั้น ทำให้ในปัจจุบันเทคโนโลยีเหล่านี้ได้เข้ามาเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตของผู้บริโภคไปเป็นอย่างมาก เป็นไปในทิศทางเดียวกับผลการสำรวจพฤติกรรมการใช้โทรศัพท์มือถือทั้งผ่านแอพพลิเคชั่นและโมบายเว็ปไซต์ พบว่า สัญชาติไทยนิยมเสพสื่อผ่านโทรศัพท์มือถือมากที่สุดโดยประมาณ 6.6 ชั่วโมงต่อวัน สอดคล้องกับ Jirayu Limjindaที่ได้กล่าวว่าสถิติการใช้ข้อมูลผ่านมือถือมีการเติบโตสูงขึ้นทุกปีในไตรมาสที่ 3 ของปี พ.ศ.2560 จนถึงไตรมาสที่ 3 ของปี พ.ศ.2561 และมีแนวโน้มที่จะเติบโตแบบก้าวกระโดด ทั้งนี้พบว่ามีการใช้งานอินเตอร์เน็ตนานที่สุด 9 ชั่วโมง 11 นาที

ซึ่งมากกว่าชั่วโมงการทำงานพื้นฐาน 8 ชั่วโมง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเชื่อมต่อสมาร์ทโฟนกับอินเตอร์เน็ตมากที่สุดทุกช่วงเวลา[1]

จากพฤติกรรมของบริโภคดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Acceptance) มาใช้ในชีวิตประจำวันมากขึ้น ทั้งนี้แบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือ (Mobile technology acceptance model) สามารถอธิบายการยอมรับเทคโนโลยีของผู้บริโภคในปัจจุบันได้ ประกอบด้วย การรับรู้ความเข้ากันได้ (Perceived compatibility) การรับรู้ประโยชน์จากการใช้งาน (Perceived usefulness) การรับรู้ความง่ายในการใช้งาน (Perceived ease of use) การรับรู้ทรัพยากรทางการเงิน (perceived financial resources) การรับรู้ความเสี่ยงด้านความปลอดภัย (perceived security risk) และการรับรู้ความไว้วางใจ (perceived trust)[2]

การเข้ามาของเทคโนโลยีทำให้คนไทยมีพฤติกรรมติดมือถือและใช้มือถือเชื่อมต่ออินเตอร์เน็ตบ่อยครั้งและใช้นานมากในแต่ละครั้งที่ใช้งาน ส่งผลให้ตลาดบริการ Delivery ในปัจจุบันนั้นมีการเติบโตเป็นอย่างมาก ซึ่งหากพูดถึงตลาด Delivery ในอดีตมักจะนึกถึงร้านขายอาหารที่อยู่ในห้างเป็นส่วนมาก เช่น ร้านไก่ทอดหรือร้านพิซซ่า โดยส่วนใหญ่เน้นอาหารขยะ (Fastfood) แต่ในปัจจุบันหากกล่าวถึงบริการ Delivery ก็จะมีหลายตราสินค้าที่ให้บริการ เช่น Food Panda, LineMan, Grabfood ชื่อเหล่านี้เป็นชื่อบริการส่งอาหารตั้งแต่ร้านอาหารชั้นนำจนไปถึงอาหารริมถนน โดยจะมาในรูปแบบของแอปพลิเคชันธุรกิจดังกล่าวมีแนวโน้มเติบโตสูงมากในระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา โดยมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องร้อยละ 10 ซึ่งสูงกว่าธุรกิจร้านอาหารเองที่เติบโตเพียงแค่ร้อยละ 3-4 ต่อปี การเจริญเติบโตของธุรกิจบริการจัดส่งอาหารสอดคล้องกับโครงสร้างประชากรที่มีขนาดครัวเรือนเล็กลง รวมไปถึงในปัจจุบันมีการแพร่ระบาดของไวรัส Covid-19 ทำให้พฤติกรรมของผู้บริโภคนั้นเปลี่ยนไปเป็นอย่างมากโดยผู้บริโภคเน้นความสะดวกสบายประหยัดเวลา อีกทั้งยังปลอดภัยต่อผู้บริโภคที่ไม่จำเป็นต้องออกไปข้างนอกในสถานการณ์ช่วงนี้อีกด้วย โดยการเติบโตของตลาด Food Demand นั้นจะมาจากการสร้างสเกลของแต่ละแพลตฟอร์มเป็นหลัก ทำให้แต่ละ Application พยายามสร้างเครื่องมือ โปรโมชั่น หรือแม้กระทั่งเครื่องมืออื่นเพื่อสร้างความภักดีให้เกิดขึ้น เช่น ทำอย่างไรลูกค้าถึงจะนึกถึงและเป็นตัวเลือกแรกเมื่อต้องการที่จะสั่งอาหาร ซึ่งเรื่องเหล่านี้ส่งผลดีในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านประโยชน์ของร้านค้าที่มีช่องทางการขายที่มากขึ้น ทำให้ยอดขายเติบโตมากขึ้น ด้านผู้ใช้บริการก็สามารถเข้าถึงร้านค้าใหม่ๆ ได้ แม้ไม่สะดวกในการเดินทางไปทานที่ร้านก็สามารถสั่งอาหารร้านนั้นมาทานที่บ้านหรือสถานที่ทำงานของตัวเองได้โดยที่ไม่ต้องเสียเวลาในการทำงาน

---

[1] สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, **รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตของประเทศไทย ปี 2558**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.etda.or.th/publishing-detail/thailand-internet-user-profile-2015-th.html, [20 กันยายน 2563].

[2] Ooi, K.B. and Tan, G. W. H., “Mobile technology acceptance model: an investigation using mobile users to explore smartphone credit card”, **Journal of Expert systems with application**, Vol 59 (October 2016): 33-46.

และช่วยประหยัดเวลาได้อีกด้วย สุดท้ายเจ้าของแพลตฟอร์มได้ผลกำไรจากการเติบโตด้วยเช่นกัน จะเห็นได้ว่าธุรกิจ Delivery ล้วนส่งผลให้ทั้งผู้บริโภค ร้านค้า และเจ้าของแพลตฟอร์มที่ได้ประโยชน์ร่วมกัน[3]

ลำปางเป็นจังหวัดเล็กๆ ในภาคเหนือตอนบน การค้าในอดีตมีเพียงแค่ร้านค้าในรูปแบบที่ผู้บริโภคต้องเดินทางมาซื้ออาหารด้วยตนเองหรือร้านค้าเป็นคนส่งอาหารให้กับผู้บริโภคโดยตรง แต่เนื่องด้วยสถานการณ์ในปัจจุบันนี้ประเทศไทยกำลังเผชิญกับไวรัส Covid-19 และเทคโนโลยีที่เข้ามาปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก ประชาชนในจังหวัดลำปางหันมาให้ความสนใจในการเลือกใช้บริการสั่งอาหารผ่านแอพพลิเคชั่นมากขึ้น โดยขณะนี้มีธุรกิจบริการแบบ Delivery ถึงสองตราสินค้า คือ Food Panda และ Grab Food

ดังนั้นจากข้อมูลข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าการยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมในการเลือกใช้บริการสั่งอาหารผ่านแอพพลิเคชั่นการศึกษาครั้งนี้จึงต้องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรดังกล่าวภายใต้บริบทของการใช้บริการในสองตราสินค้าโดยผลของการศึกษาจะเป็นแนวทางสำหรับผู้บริหารระดับสูงหรือเจ้าของกิจการสามารถนำมาใช้ในการวางแผนการจัดการเชิงกลยุทธ์เพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขันต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือกับพฤติกรรมในการเลือกใช้บริการสั่งอาหารผ่านแอพพลิเคชั่นของผู้บริโภคในจังหวัดลำปาง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ประโยชน์ทางด้านวิชาการ

ผลของการศึกษาจะช่วยให้เกิดความชัดเจนมากขึ้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือกับพฤติกรรมในการเลือกใช้บริการสั่งอาหารผ่านแอพพลิเคชั่น Food Panda และ Grab Food ซึ่งผลจากการทดสอบจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อนักวิชาการที่มีความสนใจในแนวคิดนี้สามารถนำไปศึกษาเพิ่มเติมทั้งการศึกษาความสัมพันธ์กับตัวแปรอื่นๆ หรือการศึกษาในบริบทของธุรกิจอื่นๆ ต่อไป

2. ประโยชน์สำหรับเจ้าของกิจการ/และผู้ที่เกี่ยวข้อง

ผลของการศึกษาจะช่วยให้ผู้บริหารระดับสูงหรือเจ้าของกิจการสามารถนำข้อมูลดังกล่าวเป็นแนวทางในการวางแผนการจัดการเชิงกลยุทธ์เพื่อต่อยอดในการสร้างรายได้ ขยายฐานลูกค้า ตลอดจนสร้างความสามารถในการแข่งขันด้านอื่นๆ ได้อีกด้วย

---

[3] ณรงค์ศักดิ์ ปลอดมีชัย, **การเติบโตของตลาดฟู้ด เดลิเวอรี,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.posttoday.com/finance-stock/columnist/602101, [1 มกราคม 2562].

สมมติฐานการวิจัย

การยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมในการเลือกใช้บริการสั่งอาหารผ่านแอพพลิเคชั่นของผู้บริโภคในจังหวัดลำปาง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

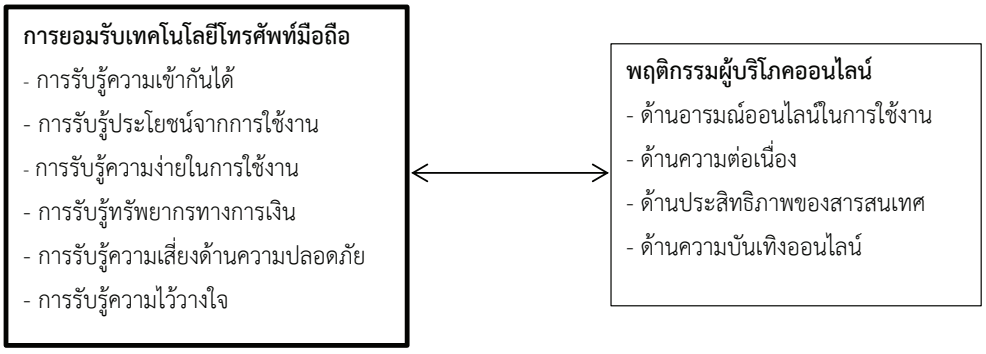

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริโภคในจังหวัดลำปาง จำนวน 229,436 คน สำนักงานสถิติจังหวัดลำปาง กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริโภคที่ใช้และเคยใช้บริการแอพพลิเคชั่นในการสั่งซื้ออาหารผ่านแอพพลิเคชั่น ได้แก่ Grab food และ Food Panda ในจังหวัดลำปาง ซึ่งไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน ทำการสุ่มตัวอย่างที่ระดับค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ที่ระดับ .05 ได้จำนวน 384 คน ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการเก็บข้อมูลผู้วิจัยจึงเก็บขนาดกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 400 คน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณโดยได้ทำการแจกแบบสอบถาม จำนวน 400 ชุด ได้รับการตอบกลับจำนวน 387 ฉบับ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำ Data Cleaning ตัดแบบสอบถามที่ไม่มีความน่าเชื่อถือออกเหลือที่ครบสมบูรณ์ จำนวน 347 ฉบับ คิดเป็น ร้อยละ 86.75 ของแบบสอบถามทั้งหมด

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามโดยมีลักษณะคำถามเป็นแบบปลายปิดและลักษณะคำตอบใช้มาตรวัด Likert Scale ที่ใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ครอบคลุม 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ช่วงเวลาในการใช้งาน ประเภทที่อยู่อาศัย 2) การยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือ ประกอบด้วย การรับรู้ความเข้ากันได้ การรับรู้ประโยชน์จากการใช้งาน การรับรู้ความง่ายในการใช้งาน การรับรู้ทรัพยากรทางการเงิน การรับรู้ความเสี่ยงด้านความปลอดภัยและการรับรู้ความไว้วางใจ 3) พฤติกรรมผู้บริโภคในการเลือกใช้แอพพลิเคชั่น ประกอบด้วย ด้านอารมณ์ออนไลน์ในการใช้งาน ด้านความต่อเนื่อง ด้านประสิทธิภาพของสารสนเทศ และด้านความบันเทิงออนไลน์ 4) การเลือกใช้บริการสั่งอาหารผ่านแอปพลิเคชัน

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ผู้วิจัยใช้การทดสอบความตรง (Validity) โดยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญที่มีความเชี่ยวชาญด้านการตลาด และการจัดการเชิงกลยุทธ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนและความสอดคล้องของเนื้อหาที่ต้องการศึกษา จากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมในส่วนของเนื้อหา นอกจากนั้นผู้วิจัยได้ทำการทดสอบความน่าเชื่อถือของแบบสอบถาม (Reliability) โดยทดลองนำแบบสอบถาม จำนวน 30 ชุดไปใช้กับผู้บริโภคที่สั่งซื้ออาหารผ่านแอพพลิเคชั่นในจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แอลฟาของครอนบาคได้ค่าความเชื่อมั่นโดยรวมเท่ากับ 0.977 แบบสอบถามประเด็นการยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือ เท่ากับ .955 พฤติกรรมผู้บริโภคออนไลน์เท่ากับ .948 และการตัดสินใจใช้บริการฯเท่ากับ .942 ซึ่งเป็นค่าที่มีมากกว่า .07 ซึ่งสามารถนำข้อมูลจากแบบสอบถามมาใช้ในการเก็บข้อมูลจริงได้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติพรรณา (Descriptive Statistics) ซึ่งประกอบด้วย ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

ผลการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน 194 คิดเป็นร้อยละ 55.90 และเพศชาย จำนวน 153 คน คิดเป็นร้อยละ 44.1 อายุระหว่าง 21-30 ปี จำนวน 213 คน คิดเป็นร้อยละ 61.38 สถานภาพโสด จำนวน 252 คน คิดเป็นร้อยละ 55.6 มีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 193 คน คิดเป็นร้อยละ 55.6 รายได้ต่อเดือนไม่เกิน 15,000 บาท ช่วงเวลาในการใช้แอพพลิเคชั่นในการสั่งอาหารเวลา 12.01-15.00 น. และมีที่พักอาศัยเอง จำนวน 215 คน คิดเป็นร้อยละ 62.0

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการรับรู้ประโยชน์การใช้งานอยู่ในระดับมากโดยมีระดับความคิดเห็น 3 อันดับแรก ได้แก่ การใช้งานแอพพลิเคชั่นทำให้ได้รับความสะดวกสบาย การใช้งานทำให้ประหยัดเวลาในการดำเนินชีวิตมากขึ้น และการสั่งอาหารผ่านแอพพลิเคชั่นมีร้านค้าให้เลือกหลากหลาย ด้านการรับรู้ความง่ายในการใช้งานอยู่ในระดับมากใน 3 อันดับ ได้แก่ สามารถสั่งอาหารได้ทุกที่ ทุกเวลา แอพพลิเคชั่นการจัดส่งอาหารง่ายต่อการค้นหาร้านค้า และการใช้งานทำให้การตัดสินใจรับประทานอาหารของท่านง่ายขึ้น ด้านการรับรู้ความเข้ากันได้อยู่ในระดับมากใน 3 อันดับ ได้แก่ แอพพลิเคชั่นสั่งอาหารรองรับการใช้งานได้หลากหลาย เช่น สมาร์ทโฟน แท็บแลต คอมพิวเตอร์ เป็นต้น แอพพลิเคชั่นสั่งอาหารออนไลน์มีรูปแบบที่ท่านชื่นชอบ และแอพพลิเคชั่นสั่งอาหารเหมาะสมกับการใช้งานบนโทรศัพท์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรมในการเลือกใช้บริการสั่งอาหารผ่านแอพพลิเคชั่นในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอารมณ์ออนไลน์ในการใช้งานอยู่ในระดับมากโดยมีระดับ

ความคิดเห็น 3 อันดับแรก ได้แก่ รู้สึกพึงพอใจในการใช้งาน สามารถเลือกสินค้าได้ตามที่ต้องการ และสามารถหาร้านอาหารที่ต้องการได้อย่างรวดเร็ว ด้านประสิทธิภาพของสารสนเทศอยู่ในระดับมากโดยมีระดับความคิดเห็น 3 อันดับแรก ได้แก่ มีข้อมูลโปรโมชั่นที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจใช้บริการมีรายละเอียดของอาหารที่ถูกต้อง และรายละเอียดอาหารมีการปรับปรุงข้อมูลอยู่เสมอ และด้านความต่อเนื่องอยู่ในระดับมากโดยมีระดับความคิดเห็น 3 อันดับแรก ได้แก่ แอพพลิเคชั่นมีขั้นตอนการใช้งานที่ยุ่งยาก กินเวลา แอพพลิเคชั่นมีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง และขณะใช้งานแอพพลิเคชั่นมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการใช้งาน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐาน

ตารางที่ 1 สรุปผลการทดสอบสมมติฐานวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง

	TAM	BH	PC	PU	PEU	PER	PS	PST	OES	FLOW	IE	OE
TAM	1	.775**	.782**	.720**	.750**	.757**	.788**	.792**	.695**	.590**	.602**	.641**
BH		1	.578**	.542**	.605**	.550**	.632**	.652**	.785**	.793**	.813**	.856**
PC			1	.603**	.557**	.461**	.421**	.476**	.585**	.440**	.412**	.458**
PU				1	.551**	.409**	.377**	.421**	.533**	.351**	.395**	.490**
PEU					1	.462**	.500**	.469**	.566**	.448**	.475**	.488**
PER						1	.607**	.571**	.461**	.431**	.410**	.487**
PS							1	.673**	.498**	.495**	.545**	.517**
PST								1	.547**	.534**	.529**	.516**
OES									1	.543**	.502**	.557**
FLOW										1	.485**	.564**
IE											1	.626**
OE												1

จากตาราง 1 พบว่าระดับนัยสำคัญ 0.1 การยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือ (TAM) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมผู้บริโภคออนไลน์ (BH) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูง (r=.775) เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า

การยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือมีความสัมพันธ์ในระดับปานกลางกับด้านอารมณ์ออนไลน์ (OES) ด้านความบันเทิงออนไลน์ (OE) ด้านประสิทธิภาพของสารนิเทศ (IE) และด้านความต่อเนื่อง (FLOW) ตามลำดับ ในขณะเดียวกันพฤติกรรมผู้บริโภคออนไลน์มีความสัมพันธ์ในระดับปานกลางกับด้านการรับรู้ความไว้วางใจ (PST) ด้านการรับรู้ความเสี่ยงด้านความปลอดภัย (PS) และด้านการรับรู้ความง่ายในการใช้งาน (PEU) ตามลำดับ

การอภิปรายผล

การยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมผู้บริโภคออนไลน์โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระดับสูงที่ระดับนัยสำคัญ .01 สอดคล้องกับวีณา สุวรรณนาบูรณ์ และนิตนา ฐานิ

ตธนกร[4] กล่าวว่าการยอมรับเทคโนโลยีเป็นพฤติกรรมของผู้ใช้ในการทำความเข้าใจในเทคโนโลยีและตระหนักถึงการนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง อย่างไรก็ตามเมื่อผู้บริโภคยอมรับหรือตัดสินใจในการใช้เทคโนโลยีมือถือแล้วก็จะเชื่อมโยงถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภคออนไลน์อีกด้วย

การยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือในภาพรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าด้านการรับรู้ประโยชน์การใช้งานอยู่ในระดับมากโดยมีระดับความคิดเห็น 3 อันดับแรก ได้แก่ การใช้งานแอพพลิเคชั่นทำให้ได้รับความสะดวกสบาย การใช้งานทำให้ประหยัดเวลาในการดำเนินชีวิตมากขึ้น และการสั่งอาหารผ่านแอพพลิเคชั่นมีร้านค้าให้เลือกหลากหลาย สอดคล้องกับ Davis and Arbor[5] อธิบายถึงการรับรู้ถึงประโยชน์ที่ได้รับ คือ ระดับความเชื่อเฉพาะบุคคลต่อการใช้เทคโนโลยีนั้นๆ ว่าจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของตนได้ ด้านการรับรู้ความง่ายในการใช้งานอยู่ในระดับมากใน 3 อันดับ ได้แก่ สามารถสั่งอาหารได้ทุกที่ ทุกเวลา แอพพลิเคชั่นการจัดส่งอาหารง่ายต่อการค้นหาร้านค้า และการใช้งานทำให้การตัดสินใจรับประทานอาหารของท่านง่ายขึ้น สอดคล้องกับอัครเดช ปิ่นสุข และนิตนา ฐานิตธนกร[6] พบว่า ด้านการรับรู้ถึงความง่ายต่อการใช้งานและด้านการรับรู้ประโยชน์เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีสารสนเทศในการจองตั๋วภาพยนต์ออนไลน์ผ่านระบบแอพพลิเคชั่นของผู้ใช้บริการในกรุงเทพมหานคร ทั้งยังสอดคล้องกับวีณา สุวรรณนาบูรณ์ และนิตนา ฐานิตธนกร (2559)[7] พบว่าด้านความง่ายในการใช้งานส่งผลต่อความตั้งใจในการซื้อสินค้าผ่าน facebook ของผู้บริโภคในกรุงเทพมหานคร ด้านการรับรู้ความเข้ากันได้อยู่ในระดับมากใน 3 อันดับ ได้แก่ แอพพลิเคชั่นสั่งอาหารรองรับการใช้งานได้หลากหลาย เช่น สมาร์ทโฟน แท็บแลต คอมพิวเตอร์ เป็นต้น แอพพลิเคชั่นสั่งอาหารออนไลน์มีรูปแบบที่ท่านชื่นชอบ และแอพพลิเคชั่นสั่งอาหารเหมาะสมกับการใช้งานบนโทรศัพท์

พฤติกรรมในการเลือกใช้บริการสั่งอาหารผ่านแอพพลิเคชั่นในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอารมณ์ออนไลน์ในการใช้งานอยู่ในระดับมากโดยมีระดับความคิดเห็น 3 อันดับแรก ได้แก่ รู้สึกพึงพอใจในการใช้งาน สามารถเลือกสินค้าได้ตามที่ต้องการ และสามารถหา

---

[4] วีณา สุวรรณนาบูรณ์ และนิตนา ฐานิตธนกร. **คุณลักษณะส่วนบุคคล การสนับสนุนทางสังคมคุณภาพการให้บริการอิเล็กทรอนิกส์ และสื่อกลางด้านสารสนเทศของบุคคลที่สามที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อสินค้าผ่านเฟสบุ๊ค (F-commerce) ของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร**, (ในการประชุมวิชาการระดับชาติปัญญาภิวัฒน์ ครั้งที่ 6, นนทบุรี: สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์, 2559).

[5] Davis, F. D., “Perceived use fullness, Perceived Ease of use and user acceptanceof information technology”, **MIS Quarterly**, Vol 13 No3 (September 1989): 319-339.

[6] อัครเดช ปิ่นสุข และนิตนา ฐานิตธนกร, **การยอมรับเทคโนโลยีสารสนเทศ คุณภาพการบริการอิเล็กทรอนิกส์ และส่วนประสมทางการตลาดในมุมมองของลูกค้าที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการจองตั๋วภาพยนต์ออนไลน์ผ่านระบบแอพพลิเคชั่นของผู้ใช้บริการในจังหวัดกรุงเทพมหานคร**, (ในการประชุมวิชาการระดับชาติสหวิทยาการเอเชียอาคเนย์ 2559 ครั้งที่ 3, นนทบุรี: โรงแรมริชมอนด์ สไตลิส คอนเวนชั่น, 2559).

[7] **วีณา สุวรรณนาบูรณ์ และนิตนา ฐานิตธนกร**.

ร้านอาหารที่ต้องการได้อย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับ Richard and Habibi ที่กล่าวว่าเมื่อผู้บริโภครู้สึกยินดีก็จะเกิดความรู้สึก อารมณ์ที่ดีด้วย ด้านประสิทธิภาพของสารสนเทศอยู่ในระดับมากโดยมีระดับความคิดเห็น 3 อันดับแรก ได้แก่ มีข้อมูลโปรโมชั่นที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจใช้บริการมีรายละเอียดของอาหารที่ถูกต้อง และรายละเอียดอาหารมีการปรับปรุงข้อมูลอยู่เสมอ สอดคล้องกับ Richard and Habibi กล่าวว่า ประสิทธิภาพของสารสนเทศเกิดจากการแสดงผลข้อมูลที่มีความถูกต้อง สมบูรณ์ เกี่ยวข้องกัน อีกทั้งมีการปรับปรุงข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน ทั้งยังสอดคล้องกับณัฏฐนันท์ พิธิวัตโชติกุล[8] พบว่า การยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือด้านประสิทธิภาพของสารสนเทศส่งผลต่อความตั้งใจซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านแอพพลิเคชั่นอย่างมีนัยสำคัญ และด้านความต่อเนื่องอยู่ในระดับมากโดยมีระดับความคิดเห็น 3 อันดับแรก ได้แก่ แอพพลิเคชั่นมีขั้นตอนการใช้งานที่ยุ่งยาก กินเวลา แอพพลิเคชั่นมีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง และขณะใช้งานแอพพลิเคชั่นมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการใช้งาน สอดคล้องกับ Richard and Habibi[9] ที่กล่าวว่า ความต่อเนื่องเป็นกุญแจสำคัญในปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้การติดต่อสื่อสารจะกระตุ้นอารมณ์ในเชิงบวก และความตื่นตัวในการใช้งาน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา พบว่า แม้แอพพลิเคชั่นในการสั่งซื้ออาหารจะเข้ามาเปลี่ยนแปลงรูปแบบพฤติกรรมการสั่งซื้ออาหารที่ทำให้ผู้บริโภคชื่นชอบ เนื่องจากรับรู้ถึงความเข้ากันได้ และประโยชน์ในการใช้งานที่มีความสะดวก เหมาะสมและสามารถรองรับการใช้งานโดยเฉพาะกับโทรศัพท์มือถือ อย่างไรก็ตามในด้านการรับรู้ทรัพยากรทางการเงิน การรับรู้ความไว้วางใจโดยเฉพาะประเด็นเรื่องการยอมรับค่าธรรมเนียมหากชำระค่าบริการจัดส่งอาหารผ่านบัตรเครดิต และความไว้วางใจในคุณภาพของอาหารเมื่อสั่งอาหารผ่านแอพพลิเคชั่น ดังนั้นผู้ประกอบการควรให้ความสำคัญกับทั้งสองประเด็นเพื่อพัฒนาความไว้วางใจทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ อีกทั้งควรมีแนวทางในการกระตุ้น ส่งเสริม ให้มีการชำระเงินแบบไร้เงินสดมากขึ้น

สำหรับในการศึกษาครั้งนี้ได้ทำการศึกษาในสองตราสินค้าของแอพพลิเคชั่น ได้แก่ Food panda และ grab food ซึ่งในปัจจุบันแอพพลิเคชั่นอาจมีการเปลี่ยนแปลงในการใช้บริการ ดังนั้นเพื่อให้ครอบคลุมถึงสถานการณ์ในอนาคตควรศึกษาเพิ่มเติมถึงตราสินค้าใหม่ด้วย นอกจากนั้นควรทำการศึกษาเพิ่มเติมตัวแปรอื่นๆ ที่อาจมีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการสั่งอาหาร เช่น ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา พฤติกรรมการสื่อสารแบบต่างๆ ซึ่งผลที่ได้อาจเป็นประโยชน์ต่อองค์กรธุรกิจในการนำไปปรับปรุงและวางแผนกลยุทธ์สำหรับพัฒนาแอพพลิเคชั่นการจัดส่งอาหารให้ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น

---

[8] ณัฏฐนันท์ พิธิวัตโชติกุล, การยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือ การตลาดผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และพฤติกรรมผู้บริโภคออนไลน์ที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านแอพพลิเคชั่นของผู้บริโภคในกรุงเทพมหานคร, **สารนิเทศปริญญามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2558).

[9] Richard, M.Q and Habibi, M.R., “Advance modeling of consumer behavior: the moderating roles of hedonism and culture”, **Journal of Business Research**, Vol 69 No 3 (March 2016): 1103-1119.

บรรณานุกรม

ณรงค์ศักดิ์ ปลอดมีชัย. **การเติบโตของตลาดฟู้ด เดลิเวอรี.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.posttoday.com/finance-stock/columnist/602101. [1 มกราคม 2562].

ณัฏฐนันท์ พิธิวัตโชติกุล. การยอมรับเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือ การตลาดผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และพฤติกรรมผู้บริโภคออนไลน์ที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านแอพพลิเคชั่นของผู้บริโภคในกรุงเทพมหานคร. **สารนิเทศปริญญามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2558.

วีณา สุวรรณนาบูรณ์ และนิตนา ฐานิตธนกร. **คุณลักษณะส่วนบุคคล การสนับสนุนทางสังคมคุณภาพการให้บริการอิเล็กทรอนิกส์ และสื่อกลางด้านสารสนเทศของบุคคลที่สามที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อสินค้าผ่านเฟสบุ๊ค (F-commerce) ของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร**. ในการประชุมวิชาการระดับชาติปัญญาภิวัฒน์ ครั้งที่ 6. นนทบุรี: สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์, 2559.

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. **รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตของประเทศไทย ปี 2558**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.etda.or.th/publishing-detail/thailand-internet-user-profile-2015-th.html. [20 กันยายน 2563].

อัครเดช ปิ่นสุข และนิตนา ฐานิตธนกร. **การยอมรับเทคโนโลยีสารสนเทศ คุณภาพการบริการอิเล็กทรอนิกส์ และส่วนประสมทางการตลาดในมุมมองของลูกค้าที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการจองตั๋วภาพยนต์ออนไลน์ผ่านระบบแอพพลิเคชั่นของผู้ใช้บริการในจังหวัดกรุงเทพมหานคร**. (ในการประชุมวิชาการระดับชาติสหวิทยาการเอเชียอาคเนย์ 2559 ครั้งที่ 3. นนทบุรี: โรงแรมริชมอนด์ สไตลิส คอนเวนชั่น, 2559.

Davis, F. D. “Perceived use fullness, Perceived Ease of use and user acceptanceof information technology”. **MIS Quarterly**. Vol 13 No3 (September 1989): 319-339.

Ooi, K.B. and Tan, G. W. H., “Mobile technology acceptance model: an investigation using mobile users to explore smartphone credit card”**. Journal of Expert systems with application**. Vol 59 (October 2016): 33-46.

Richard, M.Q and Habibi, M.R.= “Advance modeling of consumer behavior: the moderating roles of hedonism and culture”. **Journal of Business Research**. Vol 69 No 3 (March 2016): 1103-1119.

กระบวนการพัฒนาปัญญาตามหลักโยนิโสมนสิการ
Intelligence Development Process According to Yonisomanasikara Principles

สุดารัตน์ วงค์คำ
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัยในพระสังฆราชูปถัมภ์

บทคัดย่อ

โลกในยุคการสื่อสารเทคโนโลยี ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก การพัฒนา ตนเอง เพื่อเข้าสู่ กระบวนการศึกษาพัฒนาปัญญาตามหลักโยนิโสมนสิการ จึงมีบทบาทสำคัญในการปรับสมดุลให้สังคมไทยสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างชาญฉลาด เนื่องจากการ พัฒนาปัญญานี้ส่งเสริมให้บุคคล รู้หลักในการคิด เข้าใจปัญหาแท้จริง มองปัญหาเป็น คิดเป็น และวาง ท่าทีได้เหมาะสมต่อบุคคลและสิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ จุดเริ่มต้นของกระบวนการศึกษาทาง ปัญญาตามหลักโยนิโสมนสิการนี้ คือ การมีสัมมาทิฏฐิ การมีความคิดเห็น ความเชื่อที่ถูกต้อง และมองเห็น ความเป็นไปของสิ่งหลายตามกฎธรรมดา แต่การที่จะได้เห็นเช่นนี้และแก้ปัญหาได้นั้น ต้องอาศัยปัจจัย ทั้งภายนอก ที่เรียกว่า ปรโตโฆสะ และปัจจัยภายใน ที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ ปัจจัยภายนอกนี้ได้แก่ กัลยาณมิตร ที่คอยสั่งสอน แนะนำชักนำไปในทางที่ดีงาม ส่วนโยนิโสมนสิการ เป็นหลักวิธีคิดตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถแบ่งได้ เป็น 10 วิธี1) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย 2) วิธีคิดแบบแยกแยะ ส่วนประกอบ 3) วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์4) วิธีคิดแบบอริยสัจ 5) วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ 6) วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก 7) วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม 8) วิธีคิดแบบเร้ากุศล 9) วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน 10) วิธีคิดแบบวิภัชชวาท เมื่อบุคคลมีปรโตโฆสะที่ดีแล้ว หมั่นฝึกฝนวิธีคิด โดยหลักโยนิโสมนสิการดีแล้ว ก็จะทำให้กระบวนการศึกษาตามหลักโยนิโสมนสิการเป็นไปได้โดยเรียบร้อย กระบวนการศึกษานี้แบ่งได้เป็น 3 ส่วน ส่วนที่ 1 อธิสีลสิกขา ส่วนที่ 2 อธิจิตสิกขา ส่วนที่ 3 อธิปัญญาสิกขา

คำสำคัญ: ปรโตโฆสะ, โยนิโสมนสิการ

Abstract

The growth of the world in the Digital age has caused significant changes on Thai society in various ways. Self-development in the area of obtaining the true wisdom through the Buddhist way could possibly view as a key role in dealing with it. As this Buddhist method for the development of oneself can wisely utilize the current crisis as opportunity to balancing the wheel of life in Thai Society. Moreover, it enables Thais to reflect their thoughts

to see through problems and to solve them more properly. The start of the process for attaining the Buddhist true wisdom is gaining the Right Understanding. It means when one has Right Understanding, one will see the reality the way it is as natural law and as the causes and effects. However, for man to see the reality in such a way, it depends upon both external (Paratoghosa) and internal (Yonisomanasikara) factors. The external factor refers to a good friend who keeps telling us to do what a good manner. The other factor is regarded as a way of thinking in Buddhism which is classified into 10 types as follows: 1) going back to the root of the causes by associating with the relative effects, 2) thinking separately, 3) seeing the reality on the way it is, 4) thinking as the 4 Noble Truth, 5) being able to clearly see the relationship between Dharma (principles) and its purposes, 6) seeing through the problem and seeing the problem through like being an X-Ray and then coming up with the best solution, 7) realizing the fact between true value and artificial value, 8) moral teaching, 9) thinking in being here and now, and 10) analytical thinking. In conclusion, it is believed that one will finally achieved the true wisdom when one has got good friends and been developing himself through these ten ways of thinking. Besides, the process of true wisdom's attainment is divided into 3 groups. The first is called Adhisilasikkha, training in higher morality. The second is known as Adhicittasikkha, training in higher mentality. The third is regarded as Adhipannasikkha, training in higher wisdom.

Keywords : Paratoghosa, Yonisomanasikara

บทนำ

สังคมโลกกำลังเผชิญกับวิกฤติ ความขัดแย้ง และการเปลี่ยนแปลงในหลากหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี การรับรู้ ความเชื่อและศาสนา เป็นเหตุให้สังคมโลกตกอยู่ในภาวะขาดสมดุล ไร้สันติภาพ อ่อนแอ เสี่ยงต่อภาวะถดถอย เสื่อมโทรม ซึ่งเป็นบ่อเกิดของปัญหาหลักที่สำคัญ คือ ปัญหาด้านการขาดคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์ ซึ่งส่งผลต่อ ความประพฤติการกระทำและการแสดงออกของมนุษย์ในระดับต่างๆทั้ง ทางกาย ทางวาจา ทางใจ ทางความคิด ทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น สังคม และ โลก ซึ่งเห็นได้ชัดจากการแสดงออกและ การกระทำของมนุษย์ตามสื่อต่างๆ อาทิเช่น ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องความคิด หลักการ ความเชื่อ อุดมการณ์ ซึ่งก่อให้เกิดการแตกแยก การแบ่งขั้ว ความมีอคติ การเป็นปฏิปักษ์ การไม่ลงรอยกัน รวมถึงการยุติความขัดแย้งโดยใช้ความรุนแรง ตัวอย่างเช่น การแบ่งขั้วและความเห็นต่างทางการเมือง ทั้งในและต่างประเทศ คู่ขัดแย้งในการ

ต่อต้านการก่อการร้าย พระไพศาล วิสาโล[1] ได้แสดงความ คิดเห็นในหัวข้อ “ชาวพุทธกับสันติภาพและวัฒนธรรมแห่งการตื่นรู้” ไว้ว่า “ เวลานี้ไม่เฉพาะ สังคมไทยเท่านั้น แต่โลกทั้งโลกกำลังอยู่ในภาวะไร้สันติภาพ เกิดการแบ่งขั้วกันอย่างชัดเจนจนยากที่จะติดต่อสื่อสารกันได้ และทำให้เกิดอคติและความเป็นปฏิปักษ์รุนแรงมากขึ้น” นอกจากนี้ มีบทความ ของ Qasim Rashid[2] ลงในหนังสือพิมพ์ เดอะเวิลด์โพสต์ เกี่ยวข้องกับบทสรุป 9 ประการเพื่อ สันติภาพ และแนวสันติสุขทางเพื่อแก้ไขข้อพิพาทในตะวันออกกลาง และการใช้ศาสนามาเป็นข้ออ้าง เพื่อให้ได้มาซึ่งการสนับสนุนที่ฟังดูสมเหตุสมผล การแสดงออกที่ขาดจริยธรรมของมนุษย์ ยังรวมถึง ปัญหาทุจริตคอรัปชั่นทุกรูปแบบ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการค้าที่ผิดกฎหมาย เช่น ปัญหาการค้า มนุษย์ ปัญหาการค้ายาเสพติด การทารุณกรรมและการค้าสัตว์ป่า เป็นต้น

กระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในสังคมโลกก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม รูปแบบการปรับตัว และบทบาทของสังคมในประเทศไทยเป็นอย่างมาก ยกตัวอย่างเช่น ผู้คนจำนวนไม่น้อยดำรงชีวิตโดยให้ความสำคัญกับ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจเป็นหลัก เช่น การมีบ้านใหญ่โตโอ่อ่า การได้ขับรถหรูราคาแพง การใช้ของแบรนด์เนม การรับประทานอาหารในร้านที่มีชื่อ การมีเทคโนโลยี สื่อสารรุ่นใหม่ๆ การสนุกสนานเพลิดเพลินไปกับการติดต่อสื่อสารท่องเที่ยวทั่วโลกอย่างไร้พรมแดน และไร้ขอบเขตจำกัดสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้คนในสังคมมีชีวิตที่ผูกติด และดำเนินชีวิตโดยพึ่งพาความ เจริญทางด้านวัตถุเป็นหลัก เพราะเหตุว่า วัตถุต่างๆ เหล่านั้น ก่อให้เกิด ความสะดวกสบาย ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความทันสมัย ก้าวทันโลก ความสุข ความพึงพอใจ ความภาคภูมิใจ อีกทั้ง เป็นปัจจัยทางสังคมอย่างหนึ่งที่บ่งชี้ ถึงความสำเร็จ ฐานะทางสังคม ชื่อเสียง เกียรติยศ และ อำนาจ หากแต่ความเป็นจริงแล้ว ความเจริญทางวัตถุและความมั่นคงทางสังคมเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว อาจยังไม่เพียงพอที่จะทำให้คนในสังคมค้นพบความสุขและสันติภาพที่ยั่งยืนได้

หากคนไทยในวันนี้ ยังติดยึดกับการเสพวัตถุภายนอก และ การสร้างค่านิยมใหม่ที่ไม่ เหมาะสม เนื่องจากมีการรับรู้ที่ไม่เป็นสัมมาทิฐิ และใช้การอินทรีย์ไม่เป็น อีกทั้งยังขาดแรงบันดาลใจใน การสร้างคุณงามความดี และขาดการสนับสนุนร่วมแรงร่วมใจกันของทุกฝ่าย สิ่งต่างๆเหล่านี้จะบั่น ทอนเสถียรภาพ ความเจริญรุ่งเรือง และความมั่นคงของชาติได้ ดังนั้นเราชาวไทยทุกคนจึงต้อง ตระหนักถึงวิกฤตอันพึงจะเกิดขึ้นในภายหน้า ซึ่งจะก่อให้เกิดผลเสียหายต่อประเทศชาติ และ ทรัพยากร หากไม่ได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้องและทันท่วงที

สังคมไทยเป็นสังคมพุทธ เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา อีกทั้งศาสนา พุทธได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งปัญญา จึงเป็นการสมควรที่ชาวไทยพุทธจะให้ความสำคัญและหันมาศึกษา ทำความเข้าใจแนวคิด หลักการปฏิบัติพัฒนาตนในด้านปัญญาอย่างจริงจัง และฝึกฝนตนให้เป็นมนุษย์ที่ประเสริฐ

---

[1] พระไพศาล วิสาโล, **ชาวพุทธกับสันติภาพและวัฒนธรรมแห่งความตื่นรู้**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.visalo.org/article/budChaoBudKabPeace.html, [15 พฤศจิกายน 2558].

[2] Rashid, Qasim, **9 Facts about the Israel-Palestine Conflict on which We Can All Agree**, [Online], From: http://www.huffingtonpost.com/qasim-rashid/9-israel-palestine-facts_b_5643077.html, [15 November 2015].

เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางปัญญาให้เกิดขึ้น ซึ่งถือเป็นจุดกำเนิดของการปลูกรากฐานทางวัฒนธรรมที่ดีงาม เพื่อให้สอดคล้องรองรับ และเป็นรากฐาน ในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทย ซึ่งบุคคลจะได้มีแนวทางในการรับมือ และวางท่าทีให้ถูกต้อง เหมาะสม ตามกาลและเวลาที่แปรเปลี่ยนไป

ความหมายของคำว่า โยนิโสมนสิการ

มีนักวิชาการ หรือหน่วยงานที่ให้ความหมายคำว่า โยนิโสมนสิการ ไว้ดังนี้

พระพรหม คุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) โยนิโสมนสิการ" เป็นวิธีการคิดที่มีประโยชน์สามารถนำไปใช้ในการคิดวางแผนในการทำวิจัย การทำงาน แก้ไขปัญหา ช่วยในการตัดสินใจ วิเคราะห์ ติดตามผลการทำงาน จึงได้สรุปเรียบเรียงนำเสนอในที่นี้ คำว่า "โยนิโสมนสิการ" ประกอบด้วยคำสองคำ

คำแรกคือ โยนิโส มาจาก โยนิ แปลว่า เหตุ ต้นเค้าแหล่งเกิดปัญญา อุบาย วิถีทาง

คำที่สองคือ มนสิการ แปลว่าการนำในใจ การคิดคำนึง นึกถึง ใส่ใจ พิจารณาเมื่อรวมกันมีความหมายว่า การนึกในใจโดยแยบคายหรือการคิดแบบแยบคาย ซึ่งหมายถึงแนวการคิด 4 ประการคือ

1.การคิดโดยใช้วิธีการต่างๆ (อุบายมนสิการ) ที่ถูกต้องเพื่อให้ได้ความจริง

2.การคิดอย่างมีระเบียบเป็นขั้นตอน ตามลำดับเหตุและผล ไม่ทำให้ยุ่งสับสน (ปถมนสิการ)

3.การคิดโดยการค้นหาสาเหตุและผล หาความสัมพันธ์ของเหตุและผลที่เป็นผลต่อเนื่องแบบลูกโซ่ (การณมนสิการ)

4.การคิดแบบกำหนดเป้าหมาย กำหนดผลล่วงหน้าเพื่อเป็นกำลังใจให้ตนเองทำงานสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ (อุปปาทกมนสิการ)

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช กล่าวว่า โยนิโสมนสิการ แปลว่า ใส่ใจคิดหาจนถึงต้นเหตุ โดยความก็คือ ทำไว้ในใจโดยแยบคาย ข้อสำคัญให้รู้จริงไม่ใช่รู้ลวง คือ มียังความสงสัยในสิ่งที่รู้ และค้นคว้าหาความรู้จริงต่อไปจนรู้จริง มิใช่เพียงรู้ตามคนอื่นแล้วคิดว่า ตัวเองรู้แล้วจนถูกล่อลวงไป

กิตติ พัฒนตระกูลสุข กล่าวถึง โยนิโสมนสิการว่า เป็นการสอนให้รู้จักคิดเป็นคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล คิดในทางที่จะเข้าถึงความจริงทั้งหลาย คิดในทางที่จะทำให้รู้จักใช้สิ่งทั้งหลายให้เป็นประโยชน์

ความสำคัญของโยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ เป็นความคิดที่สกัดกั้นอวิชชาตัณหา (อวิชชา คือ ความไม่รู้ในสิ่งที่ควรรู้ และความรู้ในสิ่งที่ไม่ควรรู้ ส่วนตัณหา คือ ความทะยานอยาก ความใคร่ในกาม) กล่าวคือ เป็นการคิดอย่างมีเหตุและผล ไม่คิดตามความต้องการของตนที่ไร้ซึ่งเหตุและผล เพราะปุถุชนทั่วไปมักคิดภายใต้พื้นฐานความต้องการของตน

ดังนั้น บุคคลที่คิดแบบเป็นโยนิโสมนสิการ จะมีกระบวนการคิดวิเคราะห์ภายใต้พื้นฐานเหตุ และผล นั่นคือ การเกิดสภาวะผู้มีปัญญา ด้วยการใช้ความคิดวิเคราะห์ไตร่ตรองในเหตุและผล นำไปสู่การรับรู้ความจริงและการหาแนวทางในการแก้ปัญหาที่เหมาะสม

แนวคิดการพัฒนาปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนา

การพัฒนาตนเองเพื่อเป็นไปในการดำรงอยู่ของมนุษย์ จะถูกต้องดีงามและเจริญวัฒนาตามวิถีนั้น ต้องอาศัยปัญญาเป็นสำคัญ ในการกำกับการดำเนินชีวิต การดำเนินชีวิตที่ไม่มีปัญญากำกับ หรือที่เรียกว่าขาดปัญญานั้น จะส่งผลต่อการดำเนินชีวิตที่ผิดพลาด เช่น โดยมากเรามักได้รับการอบรมหรือ ได้ยินได้ฟังกันอยู่บ่อย ๆ ว่า ทำอะไรให้มีสติ อย่าขาดสติ หากขาดสติเมื่อใด เราอาจพลาดพลั้ง ทำผิด พูดผิด คิดผิดได้ ในสังคมทุกวันนี้ มีคนจำนวนไม่น้อยที่รู้ว่า สิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด แต่ก็ยังทำ ผิด เหตุเพราะขาดสติ ขาดปัญญาที่จะรู้เท่าทันความคิดนั่นเอง ไม่เห็นความเป็นไปในกฎไตรลักษณ์ด้วยปัญญา ไม่เข้าใจในความเป็นไปในเหตุปัจจัย และในความเป็นธรรมดา เลยถูกความคิดที่เป็นอกุศลครอบงำถลำลึก จนไม่สามารถที่จะถอนตัวเองจากความคิดที่หลงผิดได้ ในที่สุดต้องตกเป็น ทาสของความคิดหรือจิตที่เป็นอกุศล จึงเต็มไปด้วยความทุกข์ อยู่ด้วยทุกข์ กินด้วยทุกข์ นอนด้วยทุกข์ หาความสุขสงบภายในไม่ได้ นำมาซึ่งความเดือดร้อนต่อทั้งตนเองและผู้อื่น หากเราได้เรียนรู้พัฒนาสติสัมปชัญญะของเราให้สมบรูณ์หรือ พัฒนาปัญญาตามหลักโยนิโสมนสิการ เพื่อแก้ไขปัญหา ตั้งแต่ตอนนี้ จะช่วยให้เรามีปัญญาพิจารณาไตร่ตรองได้โดยละเอียดแยบคาย เห็นความคิด หยุดได้ ไม่ตอบสนอง หรือทำตามความคิดที่เป็นอกุศลโดยขาดการพิจารณา เรียกว่ามีสติเป็นตัวคุ้มครอง คุ้มภัย ทั้งนี้ ตามแนวคิด หลักการ และ การพัฒนาปัญญาเชิงพุทธ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) จำแนกกระบวนการพัฒนาปัญญาไว้ในหนังสือพุทธธรรม ฉบับขยายความ[3] ดังนี้

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ คือ ความรู้ ความเข้าใจตามความเป็นจริง สามารถพัฒนาตนเองไปสู่อิสรภาพได้อย่างแท้จริงได้นั้นต้องอาศัยปัจจัย 2 ประการ คือ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในคือ

1. ปัจจัยภายนอก เรียกว่า ปรโตโฆสะ คือ เสียงจากผู้อื่นที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ ได้แก่ เสียงที่ดีงาม เสียงที่ถูกต้องเสียงที่บอกกล่าวชี้แจงความจริง มีเหตุผล มีประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกิดจากความรักความปรารถนาดี เสียงที่ดีงามเช่นนี้เกิดจากแหล่งที่ดี คือ คนดี คนมีปัญญา คนมีคุณธรรม คนเช่นนี้ทางธรรมเรียกว่า สัตบุรุษหรือบัณฑิต ทำหน้าที่ช่วยเหลือ แนะนำ สั่งสอน อธิบาย ชี้แจง ชักนำความคิดที่ถูกต้องให้เกิดแก่ผู้อื่น ซึ่งเราเรียกว่า “กัลยาณมิตร” ซึ่งตามปกติกัลยาณมิตรจะทำหน้าที่ให้เกิดผลดี และประสบผลสำเร็จได้นั้นจะต้องสร้างศรัทธาให้เกิดเสียก่อน

2. ปัจจัยภายใน เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นจากอารมณ์ และความนึกคิดของตัวบุคคลภายใต้พื้นฐานที่ไม่นำความรู้สึกที่คล้อยตามตัณหาของตนเข้าเกี่ยวข้อง ทำให้บุคคลนั้นๆ รู้จักมอง รู้จักพิจารณาในเหตุตามสภาวะความเป็นจริง กล่าวคือ คิดถูกวิธี คิดมี ระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้ากุศล วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการว่าโดยหลักการมี 2 แบบ คือ 1) แบบที่มุ่งกำจัดอวิชชาโดยตรง (โยนิโสมนสิการเพื่อรู้ตามสภาวะ) 2) แบบ

[3] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม (ฉบับขยายความ)**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2557).

บรรเทาตัณหา (โยนิโสมนสิการเพื่อ เสริมสร้างกุศลธรรม) ความแตกต่างกันนั้นคือ โยนิโสมนสิการแบบที่มุ่งกำจัดอวิชชาโดยตรงนั้นต้องใช้ในการปฏิบัติจนถึงที่สุด เพราะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามเป็นจริงซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการตรัสรู้ ส่วนโยนิโสมนสิการแบบบรรเทาปัญหานั้นมุ่งเตรียมพื้นฐานเพื่อการพัฒนาตนเองด้านคุณธรรม หรือ การเตรียมความพร้อมเพื่อการปฏิบัติธรรมขั้นสูงขึ้นไปอย่างไรก็ดีวิธีโยนิโสมนสิการหลายวิธีใช้ประโยชน์ได้ทั้งสองอย่าง

การพัฒนาปัญญาตามหลักไตรสิกขา

การพัฒนาปัญญาตามหลักอริยมรรค กล่าวคือ เป็นกระบวนการ พัฒนาปัญญาอย่างสูงสู่ ความดับทุกข์ โดย กระบวนการนี้แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ๆ เรียกว่า ไตรสิกขา (หลักการศึกษา 3 ประการ) ได้แก่

1.อธิสีลสิกขา กล่าวคือ การศึกษาฝึกอบรมให้เกิดความงอกงาม ในสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ทำให้บุคคลมีความพร้อมทางความประพฤติ วินัย มีความสุจริต ทางกาย วาจา อาชีวะ และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีสงบสุขของการอยู่ร่วมกันในสังคมซึ่งเป็นวิถี มาตรฐานของอารยชน อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณธรรม และส่งเสริมคุณภาพจิตที่ดีอีกด้วย

2.อธิจิตสิกขา กล่าวคือ การศึกษาฝึกอบรมให้เกิดความงอกงามในสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ทำให้บุคคลขวนขวายหาทางหลีกเร้นป้องกันสิ่งอกุศลที่ยังไม่เกิด และเพียรเลิกละ จากอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ทำให้บุคคลเต็มเปี่ยมไปด้วยคุณธรรม มีคุณภาพจิตที่เหมาะสมตั้งมั่น ผ่องใส มีสติกำกับ คุมไว้ให้อยู่กับสิ่งนั้นๆ ไม่ตกอยู่ในอดีต หรือ อนาคต ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาปัญญา ได้ดี และมีสุขภาพจิตที่ได้รับการพัฒนาถึงมาตรฐานของอารยชน

3.อธิปัญญาสิกขา กล่าวคือ การศึกษาฝึกอบรมให้เกิดความงอกงามใน สัมมาทิฏฐิ และ สัมมาสังกัปปะ ทำให้บุคคล มีทัศนะ แนวคิด ความเชื่อ และค่านิยมต่างๆ ที่ถูกต้องดีงาม ไม่คิดเบียดเบียน คิดแต่ในทางเสียสละ หวังดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และมองเห็นสิ่งทั้งหลายได้สอดคล้องกับ ความเป็นจริง ตามเหตุปัจจัย ตามกฎไตรลักษณ์และมีความพร้อมทางปัญญา โดยมีปัญญาเป็นอาวุธที่ใช้ทำลาย ความยึดมั่นถือมั่นหรืออวิชชา จนเข้าถึง วิมุตติ คือ ภาวะไร้ทุกข์ จิตจึงเป็นอิสระเสรีด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการไว้ 10 วิธี

1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย

วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ การพิจารณาปรากฏการณ์หรือปัญหาที่เป็นผลจากสภาวะที่เห็นจริงด้วยความต่อเนื่องของเรื่องราวที่เกิดขึ้น ด้วยการลำดับเหตุการณ์และผลกระทบเพื่อหาหนทางแก้ไข ด้วยการค้นหาสาเหตุ และปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมา ในลักษณะปัจจัยสัมพันธ์และแบบสอบสวนโดยการตั้งคำถามเพื่อหาคำตอบ

2. วิธีคิดแบบแยกส่วน

วิธีคิดแบบแยกส่วน เป็นการคิดวิเคราะห์ที่แยกเป็นส่วนๆขององค์ประกอบในประเด็นหลัก ก่อนที่จะนำมาบูรณาการเป็นองค์รวม โดยต้องแยกแยะออกมาเป็นองค์ประกอบย่อยๆได้ กระบวนการคิดแบบนี้

ได้แก่ การแตกประเด็นย่อย การจัดหมวดหมู่ การวิเคราะห์ในแต่ละประเด็น การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของประเด็นย่อย และหมวดหมู่ และการสรุปประเด็นปัญหา เหตุ และผล และแนวทางแก้ไข เป็นต้น

ข้อพิจาณาประกอบการคิดแบบแยกส่วน

ก. กฎแห่งธรรมชาติ หมายความว่า ถ้ามีปรากฏการณ์หนึ่งเกิดขึ้นย่อมมีอีกปรากฏการณ์หนึ่งเกิดตามมา มีความสอดคล้องกัน เช่น กาแฟมีรสขม ยิ่ง ใส่ปริมาณมากยิ่ง เพิ่มความขมมากขึ้น ใส่น้อยขมน้อย ไม่ใส่เลยไม่ขมเลย เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นเหตุเป็นผลกัน

ข. กฎแห่งความแตกต่าง หมายความว่า ในปรากฏการณ์หนึ่งถ้านำปรากฏการณ์หนึ่งออกไปจนพบเหตุที่เปลี่ยนแปลงไปได้ เช่น กาแฟร้อน 1 แก้ว เมื่อดื่ม พบว่า มีรสถม หวาน มัน เพราะประกอบด้วยเหตุทั้ง 3 แต่ถ้าเรานำเหตุออกไป 1อย่าง เช่น นำน้ำตาลออกรสชาติของกาแฟก็จะเปลี่ยนแปลงไปทันที เรียกได้ว่าไม่มีเหตุนั้นก็ไม่มีผลนั้นเกิดขึ้นนั้นเอง

ค. กฎของค่าต่างระดับ หมายถึง มีปรากฏการณ์หนึ่งเกิดขึ้นแล้วมีอีกปรากฏการณ์ตามมา แต่ถ้าเราเปลี่ยนปริมาณและคุณภาพย่อยเกิดการเปลี่ยนแปลงผล เห็นความแตกต่างระดับกันของสิ่งนั้นเราเรียกว่าเกิดทักษะการคิดแยกแยะเห็นความเกี่ยวเนื่องกันเป็นอรรถธรรมสัมพันธ์การสอนให้เกิดทักษะด้านนี้ต้องสามารถเห็นความสัมพันธ์ภายในองค์ประกอบย่อยเหล่านั้นสามารถคิดและเข้าใจบทบาทขององค์ประกอบย่อยว่ามีความสัมพันธ์เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันพึ่งพาอาศัยกันและต้องมีความประสานสอดคล้องกันเป็นหนึ่งเดียวเกิดเป็นองค์รวมที่สมบูรณ์ได้ด้วยจึงจะเรียกว่า “คิดเป็น”

ง. เหตุเดียวย่อมให้ผลเดียว หลายเหตุย่อมให้ผลหลายผล และถ้าเราจับคู่เหตุกับผลได้หมดทุกคู่เราจะหาคู่สุดท้ายเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันเสมอ (กรณีต้องการทราบข้อมูลที่เราไม่รู้จักหรือการสืบค้นสิ่งที่เราไม่แน่ใจ) เช่น ขนมลอดช่องไทย 1 ถ้วย รับประทานแล้วพบว่าสามารถบอกเหตุผลกันและกันได้ ดังนั้นจะพบว่าคู่สุดท้ายคือคู่ที่เราไม่แน่ใจว่าใช่หรือไม่ แต่เมื่อศึกษาเป็นเหตุเป็นผลครบแล้ว จึงเป็นข้อยืนยันข้อเท็จจริงที่เป็นเหตุเป็นผลกันอย่างแท้จริง

3. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์

วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ เป็นกระบวนการคิดให้รู้ และเข้าใจในความธรรมดาของสรรพสิ่งทั้งปวงว่าสิ่งเหล่านั้นย่อมมีขึ้นสูงสุด และต่ำลง สิ่งเหล่านั้น ย่อมมีการตั้งอยู่ และดับไป เป็นการมองอย่างรู้เท่าทันความเป็นอยู่เป็นไป เป็นธรรมดาของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งจะต้องเป็นไปอย่างนั้น ตามธรรมดาของมันเช่น นั้นเอง เป็นไปตามเหตุปัจจัย ธรรมดาที่ว่านั้น ได้แก่ คติธรรมดาของกฎไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกข์ อนัตตา เป็นต้น

4. วิธีคิดแบบอริยสัจ

วิธีคิดแบบอริยสัจ คือ การคิดแบบแก้ปัญหาที่เริ่มจากเหตุแห่งปัญหาหรือทุกข์ มีลักษณะทั่วไป 2 ประการคือ

– เป็นวิธีคิดตามเหตุ และผล

– เป็นวิธีคิดที่ตรงจุดตรงเรื่อง ตรงไปตรงมา

มีวิธีการปฏิบัติ 4 ขั้นตอน คือ

– กำหนดตัวปัญหา ที่เรียกว่า “ทุกข์” คือ การกำหนดให้รู้สภาพปัญหา ความขัดแย้ง ติดขัด กดดัน บีบคั้นบกพร่องที่เกิดแก่ชีวิต

– กำหนดเหตุของปัญหา ที่เรียกว่า “สมุทัย” คือ การกำหนดเหตุแห่งทุกข์ หรือสาเหตุของปัญหา

– จุดหมายที่เป็นภาวะสิ้นปัญหา ที่เรียกว่า “นิโรธ” คือ การดับทุกข์อย่างมีจุดหมาย ต้องมีการกำหนดว่าจุดหมายที่ต้องการคืออะไรทั้งจุดมุ่งหมายหลักและจุดหมายรอง

– วิธีการปฏิบัติเพื่อแก้ไขสาเหตุและเพื่อบรรลุภาวะสิ้นปัญหาที่เรียกว่า “มรรค” คือ การกำหนดวิธีการในรายละเอียด และการปฏิบัติเพื่อกำจัดปัญหา

5. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์

วิธีคิดแบบนี้ คือ การคิดตามหลักการ และจุดมุ่งหมาย คือ กระบวนการคิดที่พิจารณาวิเคราะห์ถึง[4] ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการกับจุดมุ่งหมายซึ่งกระบวนการคิดที่พิจารณาถึงหลักการ กับ จุดมุ่งหมาย จะช่วยให้เราสามารถกำหนดแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง และทำให้เกิดผลต่อเป้าหมายที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น หากต้องการเงินเพื่อมาซื้อโทรศัพท์ แต่เงินไม่มีหรือมีไม่พอ ดังนั้น แล้วจำเป็นต้องหาเงินมาเพิ่ม แต่จะหาด้วยวิธีใดบ้าง และคำสอนในทางพุทธศาสนากล่าวถึงการไม่กระทำผิดในหลายประการเช่น ไม่ลักทรัพย์ดังนั้นแล้วก็ควรจะหาเงินด้วยวิธีอื่นที่ถูกต้องตามหลักคุณธรรม

6. วิธีคิดแบบพิจารณาคุณโทษและหาทางออก

วิธีคิดแบบพิจารณาคุณโทษ และหาทางออก เป็นการคิดพิจารณาในเหตุบนทุกแง่มุม และยอมรับความจริงว่า ทุกสิ่งในโลกมีทั้งคุณ-โทษ ข้อดี-ข้อเสีย จุดอ่อน- จุดแข็ง และสามารถหาทางออกหรือแก้ไขปัญหาต่างๆได้ด้วยการปฏิบัติมรรควิธีที่ถูกต้อง เป็นวิธีคิดแบบไม่มองแต่ด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว เช่น พระพุทธองค์ทรงแสดงเรื่อง คุณ โทษ และ การออกจากกาม ไว้การมองด้วยปัญญาตามความเป็นจริงเช่นนี้จะทำให้ปฏิบัติได้ถูกต้องและดำเนินชีวิตได้ด้วยความไม่ประมาท

7. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้–คุณค่าเทียม

วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้ – คุณค่าเทียม เป็นการคิดพิจารณาเกี่ยวกับการกระทำสิ่งต่างๆในการใช้สอยหรือบริโภค หรือคุณค่าในการใช้งานในชีวิตประจำวัน การพิจารณาว่าสิ่งใดที่มีคุณค่าแท้ –คุณค่าเทียม จะใช้กิเลส และตัณหาเป็นเกณฑ์พิจารณา คือ ถ้าสิ่งใดที่ทำเพื่อประโยชน์สุขทั้งของตนเอง และผู้อื่นโดยปราศจากกิเลส และตัณหาเป็นตัวนำ สิ่งนั้นว่าเป็นคุณค่าแท้ แต่ถ้าสิ่งใดทำเพื่อตอบสนองกิเลส และตัณหาเป็นตัวนำสิ่งนั้นถือว่าเป็นคุณค่าเทียม ดังนั้น เพื่อสกัดหรือบรรเทากิเลส และตัณหาที่จะเข้ามาครอบงำจิตใจต้องอาศัยปัญหาเป็นตัวช่วยกำกับพิจารณาอยู่เสมอเพื่อจะได้เข้าใจและเลือกเสพคุณค่าแท้ที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตอย่างแท้จริงแก่ตนเองและผู้อื่นในสังคม

8. วิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรม

วิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรม เป็นวิธีคิดที่ช่วยให้เกิดบวนการความคิดบนพื้นฐานของคุณธรรม โดยการกำหนดจิตให้ระลึกอยู่ในสิ่งที่กระทำหรือที่เรียกว่าสติ จัดเป็นวิธีคิดแบบกุศลภาวนา จัดเป็นข้อปฏิบัติ

[4] Thaiheathlife.com, **โยนิโสมนสิการ**, [ออนไลน์] , แหล่งที่มา: https://thaihealthlife.com/, [25 สิงหาคม 2563].

ขั้นต้นๆ เป็นไปเพื่อ สกัดกั้น บรรเทา และขัดเกลาตัณหา สำหรับส่งเสริมความเจริญ แห่งกุศลธรรม และสร้างสัมมาทิฏฐิในด้านโลกิยะ กล่าวคือ เป็น วิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรม เป็นแนวคิดในเรื่องของการวางใจทำใจให้ถูกก็จะเกิดกุศลธรรม เรียกว่าเป็นหลักในการวางใจให้เป็น เพื่อใช้เป็นเครื่องตั้งต้นให้ใจได้วางอยู่ในฐานที่จะทำให้ความคิดเป็นไปในทางดีงามเป็นบุญเป็นกุศล อีกทั้งยังช่วยแก้ไขจิตที่เป็นอกุศลที่ได้สั่งสมไว้แต่เดิม และเพื่อเตรียมความพร้อมของใจและยกสภาพ จิตให้อยู่ในสภาวะที่เหมาะแก่การเจริญปัญญาในขั้นสูงต่อไป ยกตัวอย่างเช่น การนึกถึงความตาย ถ้ามีอโยนิโสมนสิการ คือทำใจไม่ถูกวิธี หรือทำใจหรือวางใจไม่เป็น ก็จะเกิดความรู้สึกต่าง ๆ เช่น หดหู่ เศร้าโศก ตื่นกลัว หวาดวิตก โกรธ ไม่อยากรับฟังในกรณีที่บุคคลอันเป็นที่รักกำลังเจ็บป่วย หรือ ยินดีปรีดา สะใจ เมื่อนึกถึงความตายของบุคลที่เราที่เกลียดชัง แต่ถ้ามีโยนิโสมนสิการ จะสามารถ ทำใจถูก วางใจเป็น ก็จะเกิดกุศลธรรม เช่น รู้สึกตื่นตัว เร่งขวนขวายและประพฤติตนตั้งอยู่ในอยู่ใน ความดีและความไม่ประมาทเป็นต้น

9. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน

วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน เป็นวิธีคิดที่ให้จิตจดจ่อหรือตั้งมั่นในสิ่งที่กระทำในปัจจุบัน ด้วยการคิดที่มีสมาธิจิตไม่วอกแวกไม่นำเรื่องอื่นมาคิดให้กระวนกระวายใจ โดยการเอาผลจากอดีตมาแก้ไขหรือปรับปรุงโดยไม่ไปคำนึงแต่เรื่องในอดีต และมีสติในการคิดแก้ไขหรือปรับปรุงในเวลาปัจจุบัน โดยรู้ว่าการกระทำในปัจจุบันจะทำให้เกิดผลในอนาคตอย่างไร แต่ไม่ใช่เพ้อเหม่อลอยถึงอนาคตตลอดเวลา

10. วิธีคิดแบบวิภัชชวาท

วิธีคิดแบบวิภัชชวาท คือ วิธีคิดแบบการมองความจริงในทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง ไม่มองหรือคิดวิธีเฉพาะแง่ใดแง่หนึ่ง กล่าวคือ เป็นวิธี แสดงระบบความคิดตามแบบพระพุทธศาสนา โดยการพูดแยกแยะแจกแจง และจ าแนก เพื่อแสดง ความเป็นจริงให้เห็น ให้รู้ ให้มองให้เป็น ให้เกิดความเข้าใจ โดย ระบบการวิเคราะห์นี้ จ าแนกได้เป็น ข้อๆดังนี้ 1) จำแนกโดยแง่ด้านของความจริง กล่าวคือ ให้มองเห็นความจริงให้ตรงตามที่เป็นอยู่ในด้านนั้น และมองให้ครบทุกด้านไม่มองเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง 2) จำแนกโดยส่วนประกอบ กล่าวคือ ให้รู้เท่าทันภาวะของสิ่งทั้งหาหลายที่เกิดจากองค์ประกอบย่อย ๆ ทั้งหลายมาประชุมรวมกัน จนทำให้มองเห็นภาวะของสิ่งทั้งหลายว่า ไม่มีตัว ไม่มีตน ไม่เป็นอัตตา 3) จำแนกโดยลำดับขณะ กล่าวคือให้มองเห็นตัวเหตุปัจจัยที่แท้จริงโดยการวิเคราะห์แยกแยปรากฏการณ์ตามลำดับความสืบทอดแห่งเหตุปัจจัยออกเป็นย่อยๆแต่ละขณะเพื่อไม่ให้จับเหตุปัจจัยสับสน

วิธีคิดทั้ง 10 วิธีนี้สามารถใช้ร่วมกันได้และจะช่วยให้มีความถูกต้องในการคิดมากขึ้น ดังนั้น การที่จะเกิดวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการได้นั้น ต้องอาศัยทั้งปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายในมาสนับสนุนซึ่งกันและกัน ซึ่งสิ่งสำคัญ คือ การมีกัลยาณมิตรที่ดีที่เป็นปัจจัยภายนอก ที่จะมาช่วยเสริมสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในทางที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดปัจจัยภายในตามมา คือ วิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการซึ่งทำให้ผู้นั้นเกิดการคิดเป็น และคิดในสิ่งที่ถูกต้อง โดยใช้การคิดในพื้นฐานของปัญญาอย่างมีระเบียบแบบแผน และครอบคลุมในประเด็นทุกมิติที่เกี่ยวข้อง แต่ต้องมองทุกแง่ทุกอย่างเชื่อมโยงเป็นขั้นตอน เพื่อพัฒนาสัมมาทิฐิ ที่จะนำคนไปสู่การประพฤติปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันที่ถูกต้อง หรือมีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีงามในสังคม

บทสรุป

การนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในสังคมไทยในยุคปัจจุบัน ถือว่าเข้ากับยุคสมัยทันโลก เหมาะสม ถูกต้อง และ สมควร เนื่องจากสามารถตอบโจทย์แก้ปัญหาของสังคมไทยได้ อย่างลงตัวและสมบรูณ์ที่สุด เช่น เมื่อพูดถึงปัญหาสังคมไทย คนก็นึกถึงปัญหาต่างๆ เช่น ประเทศไทย ไร้ระเบียบวินัย คอรัปชั่นโกงกิน คนไทยคิดไม่เป็น ง่าย ๆ รับง่าย ๆ อะไร ๆ มาก็รับหมด ระบบการ ปลูกฝังคุณธรรมล้มเหลว พฤติกรรมเสื่อมลง ระบบวัฒนธรรมที่ดีงามหมดแล้วไม่เหลือ เป็นต้น จะทำอย่างไรจะแก้ไขอย่างไรให้ตรงจุด จะทำอย่างไรให้คนไทยและสังคมไทยดีขึ้น และจะเริ่มจากจุดไหน จุดเริ่มต้นคือการมองให้เห็นปัญหาที่แท้จริง ต้องมีหลักการในการมองเพื่อไม่ให้หลงทางหรือจับประเด็นผิด ถ้าหากหลงประเด็น แก้ผิดจุด ปัญหาก็ไม่ได้รับการแก้ไข ในหลักพระพุทธศาสนามีการ กล่าวถึงวิธีคิดในใจโดยแยบคาย คือ หลักโยนิโสมนสิการ ในกรณีนี้สามารถนำหลักโยนิโสมนสิการ แบบวิเคราะห์สืบสาวเหตุปัจจัย และจำแนกโดยลำดับมาปรับใช้ก็จะทำให้มองเห็นปัญหาที่แท้จริงได้ ถ้าไล่ตามขั้นลำดับแล้วจะเห็นได้ชัดเจนว่าต้นตอของปัญหาที่แท้จริงนั้นคือ การขาดปัญญา การเร่งรัด พัฒนาตนเพื่อเข้าสู่กระบวนการพัฒนาปัญญาตามหลักโยนิโสมนสิการ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องทำให้สำเร็จ เมื่อคนในสังคมทุกฝ่ายเกิดความเข้าใจตรงกันถึงปัญหา และตระหนักถึงความรับผิดชอบร่วมกันดังนี้ แล้ว และได้ทำหน้าที่ของตนเองในฐานะกัลยาณมิตรที่ดีคอยอบรมขัดเกลาบุตรหลานของท่าน ชักนำไปในทางที่ถูก อย่างนี้นับว่าเรามีปรโตโฆสะที่ดี เป็นปัจจัยภายนอกที่ดี และขณะเดียวกันตัว บุคคลเองก็ฝึกฝนใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการในแบบต่างๆ ไปด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว กระบวนการพัฒนาปัญญาก็จะได้เริ่มต้นขึ้น อย่างเข้าที่เข้าทาง กระบวนการพัฒนาปัญญาก็เดินไปได้ ตามกระบวนการพัฒนาของมันอย่างเป็นระบบ สุดท้ายบุคคลก็พัฒนา เมื่อบุคคลได้พัฒนามีปัญญาแล้ว ก็จะมองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ความประพฤติก็เป็นไปในกรอบของศีล เนื่องจากคนไทยมีคุณธรรม ปัญหาก็หมดไป สังคมไทยก็ก้าวหน้าเจริญขึ้น อย่างไรก็ตามการจะพัฒนาปัญญาตามหลักโยนิโสมนสิการให้ได้ผลนั้น ต้องมีการบูรณาการณ์ทั้งระบบ ทั้งพ่อแม่ ผู้ปกครอง เพื่อนฝูง ครูอาจารย์ ญาติมิตร สื่อ องค์กรต่าง ๆ ต้องเป็นปรโตโฆสะที่ดี เช่น สถาบันการศึกษาควรพัฒนาหลักสูตรโดยประยุกต์ใช้กับหลักโยนิโสมนสิการใน การเรียนการสอน และ กิจกรรมต่างๆ และส่งเสริมให้ใช้กันอย่างแผ่หลาย และการที่จะพัฒนาปัญญา ตามหลักอริยมรรคให้เข้าใจลึกซึ้งถึงขั้นแตกฉานนั้น ต้องอาศัยการปฏิบัติธรรม เป็นสำคัญ ดังนั้น สถาบันศาสนาเอง ก็ต้องร่วมมือกับองค์กรต่าง ๆ เปิดอบรมหลักสูตรการพัฒนาจิตในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การพัฒนาสติปัฏฐาน 4 (โยนิโสมนสิการแนววิปัสสนา) โดยประชาสัมพันธ์ให้กว้างขวางทั่วถึง อีกทั้งยังต้องเป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อยังความศรัทธา และความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นในหมู่พุทธศาสนิกชน และที่สำคัญที่สุด คือ รู้วิธีที่ถูกต้องและใช้หลักธรรมที่ถูกต้องในการแนะแนวทางเพื่อการปฏิบัติที่ถูกต้อง เพื่อให้ได้ผลที่ถูกต้องเป็นไปเพื่อการแก้ทุกข์และดับทุกข์ได้เนื่องจาก ผู้เริ่มฝึกหัดใหม่ๆ อาจยังไม่มีพื้นฐานเพียงพอ หากได้พื้นฐานที่ถูกต้องและมั่นคงแล้ว การพัฒนาปัญญาตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเข้าถึงมาตรฐานอารยชนก็เป็นเรื่องที่เป็นไปได้

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม (ฉบับขยายความ)**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2557.

พระไพศาล วิสาโล. **ชาวพุทธกับสันติภาพและวัฒนธรรมแห่งความตื่นรู้**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.visalo.org/article/budChaoBudKabPeace.html. [15 พฤศจิกายน 2558].

Rashid, Qasim. **9 Facts about the Israel-Palestine Conflict on which We Can All Agree**, [Online]. From: http://www.huffingtonpost.com/qasim-rashid/9-israel-palestine-facts_b_5643077html. [15 November 2015].

Thaiheathlife.com. **โยนิโสมนสิการ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://thaihealthlife.com/. [25 สิงหาคม 2563].

อโหสิกรรม
Be at Peace

อุกฤษฎ์นาวิน หมวกไธสง
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัยในพระสังฆราชูปถัมภ์

บทคัดย่อ

กรรมเกี่ยวกับคนเรา หรือ คนเรานั่นเองเกี่ยวกับกรรมอยู่ตลอดเวลา เพราะคนเรานั้นตั้งแต่ตื่นนอนก็มีเจตนาทำอะไรต่างๆ พูดอะไรต่างๆ คิดอะไรต่างๆ อยู่เสมอ โดยปกติไม่มีใครหยุดนิ่งอยู่เฉยๆ ได้ ถึงมือไม่ทำ ปากก็พูด ถึงปากไม่พูด ใจก็คิดถึงเรื่องต่างๆ การกระทำนี้เอง เรียกว่า กายกรรม คำต่างๆ ที่พูด เรียกว่า วจีกรรม เรื่องต่างๆ ที่คิด เรียกว่า มโนกรรม สิ่งที่นำพาให้มนุษย์นั้นเกิดความทุกข์ทั้งกายและใจ นั่นคือ การกระทำ หรือ "กรรม" ทั้งในฐานะทั้งผู้กระทำ และผู้ถูกกระทำ ซึ่งย่อมมีความทุกข์ไม่ต่างกัน "การให้อโหสิกรรม" และการขออโหสิกรรม จึงเป็นหนทางที่จะทำให้ความทุกข์ที่มีอยู่ในจิตใจนั้นบรรเทาลงได้ คำว่า "อโหสิกรรม" คำนี้ เป็นการนำเอาธรรมะมาบอกถึงวิธีการอโหสิกรรมในแนวทางต่างๆ เพื่อให้ผู้อ่านในฐานะที่เป็นทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ได้ศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาเพื่อปฏิบัติต่อไป

คำสำคัญ : อโหสิกรรม, กรรม, สมานฉันท์

Abstract

Karma that is concerned with people or people are likely concerned with karma all the time. This is because since getting up from sleep, people like to do different things, speak of different things, and think of different matters all the time. Actually, people will not stop moving even though their hands do nothing but their mouth will speak and even though their mouth does not speak but their mind still think of many things. Such action is called bodily action, different words that are spoken are called verbal action, and different matters that are thought of are called mental action. The thing that causes people to face bodily and mental sufferings is called action or kamma. Either people who act or who are acted will have no different sufferings. Forgiveness and requesting for forgiveness are the ways to alleviate the bodily and mental sufferings. The word ‘Forgiveness’ is to bring Dhamma to tell about different ways of forgiveness in order that the reader as the people who act and who are acted to study for being the ways in considering for further practice.

Keywords : Reconciliation, Karma, Solidarity

บทนำ

อโหสิกรรมเป็นยอดแห่งคำสอนในพระพุทธศาสนา เพราะพุทธศาสนามีพื้นฐานคำสอนอยู่บนทางสายกลาง ทุกสิ่งทุกอย่างมีความเป็นไปได้เสมอ คำว่า สมานฉันท์ (Reconciliation) ในสังคมมีอยู่ตลอดเวลา เว้นเสียแต่จะปฏิบัติหรือไม่เท่านั้น อาจมีผู้สงสัยว่า อโหสิกรรมเป็นกรรมประเภทไหน และมีหน้าตาเป็นอย่างไร

มีคำในภาษาบาลี “อะโหสิ จะ ตัง กัมมัญจาติ อโหสิกัมมัง” กรรมใดที่ชื่อว่า อโหสิกรรม คือกรรมนั้นได้ทำเสร็จไปแล้วก็ใช่ ยังเป็นกรรมอยู่ก็ใช่ กรรมที่จะมีในอนาคตก็ใช่ ฉะนั้น กรรมนั้นจึงชื่อว่าเป็นอโหสิกรรม

ดังนั้น อโหสิกรรมนี้จึงเป็นกรรมที่มีลักษณะค่อนข้างฟังเข้าใจยาก ขอนำเอาประเภทของกรรมที่มีอยู่ในหมวดกรรมด้วยกันมาเสนอไว้ด้วย แล้วจึงจะจบลงด้วยจุดเด่นประเด็นเด็ดคืออโหสิกรรมต่อไป

กรรมมีอยู่ 3 ประเภทคือ[1]

1. ทิฏฐิธรรมเวทนียกรรม กรรมที่ผู้เป็นเจ้าของกระทำด้วยเจตนาที่มีกำลังอ่อนซึ่งเป็นกรรมเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก การกระทำไม่ได้รับการอุปถัมภ์จากปัจจัยอื่นมาเกื้อหนุน จึงไม่สามารถที่จะสร้างภพชาติขึ้นใหม่ได้ ผลของกรรมก็จะปรากฏเฉพาะชาติที่เรายังมีชีวิตอยู่ เท่านั้น ดังนั้น ความหมายของ ทิฏฐิธรรมเวทนียกรรม จึงแปลว่า กรรมที่ให้ผลในชาตินี้เท่านั้น

2. อุปัชชเวทนียกรรม ซึ่งได้แก่กรรมที่เป็นเจ้าของกระทำด้วยจิตที่มีเจตนาแรงกล้า ถ้าเปรียบด้วยการตกเบ็ดก็หวังปลาอะไรทำนองนั้น คือมุ่งที่เจตนา ปราชญ์จีนกล่าวไว้ว่า สอนวิธีจับปลาดีกว่าสอนวิธีกินปลา การกระทำใดต้องหวังผล แต่ในทางธรรมนั้นต้องคิดอยู่เสมอว่า ผลดีกับผลเสียคุ้มค่ากันหรือไม่ ปราชญ์ไทยในสมัยโบราณกล่าวว่า จงทำตามที่ฉันสอน แต่อย่าทำตามที่ฉันทำ นี่ก็ต้องดูที่เจตนา ในทำนองเดียวกับแม่เป็ดสอนลูกเป็ดเธอก็มีเจตนาดี ขอบเขตแห่งเจตนาที่สนับสนุนให้เกิดผลต่างจากข้อที่หนึ่ง คือปัจจัยที่เป็นเจตนามันแรงกว่าข้อที่หนึ่ง ดังพระบาลีว่า “เจตะนาหัง ภิกขะเว กัมมัง วะทะมิ” ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่าเจตนานั้นหละคือ “กรรม” ฉะนั้น อุปัชชเวทนียกรรม สามารถส่งผลให้เกิดในชาติหน้าแม้จะมีกำลังน้อยกว่าตัวอย่างที่หนึ่ง แต่ก็มีตัวช่วยอีกมากมาย ฉะนั้นจึงสามารถส่งผลจนสามารถสร้างภพใหม่ขึ้นมาได้ และสามารถก่อให้เกิดผลจนปรากฏเป็นรูปธรรมและนามธรรมออกมาได้ อุปลักษณ์ได้กับต้นไม้ที่มีแก่นสาระแต่อาศัยปัจจัยอื่นมาเกื้อหนุน เช่นมีคนดูแลรักษาให้น้ำให้ปุ๋ย กำจัดวัชพืชสม่ำเสมอ ก็สามารถมีอายุยืนยาวออกไปได้จนสามารถบันดาลให้เกิดผลในวันข้างหน้าได้

3. อปราปริยเวทนียกรรม อุปลักษณ์เหมือนต้นไม้ใหญ่ เป็นต้นไม้มีอายุยืนยาว เป็นต้นไม้มีสาระเป็นอเนกประการใครๆ ก็ต้องการเพื่อใช้สอยทำประโยชน์ เช่น ไม้พะยูง ประดู่ สักทอง ตะเคียน ต้นไม้เหล่านี้ถ้าจะเทียบก็สามารถเทียบได้กับ อปราปริยเวทนียกรรม ฉะนั้น จึงสามารถส่งผลให้บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมได้ตั้งแต่ชาติที่ 3 เป็นต้นไป และเมื่อถึงเขตกำหนดส่งผลให้แล้ว ก็จะมีการส่งผลเรื่อยไป ได้โอกาสเมื่อใดก็จะให้ผลเมื่อนั้น เปรียบได้กับผู้มีอำนาจบารมี เศรษฐี นายเงิน ทำบาป เช่น ค้ามนุษย์ ขายยา

[1] พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2548).

เสพติด เป็นต้น เหมือนสุนัขล่าเนื้อ ถ้าเนื้อที่ถูกไล่ล่ายังมีกำลัง มีปัจจัยอื่นกำบังเกื้อหนุนไว้ก็ปลอดภัย แต่เมื่ออ่อนกำลังลงเมื่อใด เมื่อนั้นแหละสุนัขเจ้าของกรรมก็จะทำหน้าที่ สำนวนชาวบ้านในสมัยนี้เขานิยมเรียกว่ากรรมติดจรวจ เห็นผลไว ใครจะอยู่ในฐานะใดก็จะเห็นผลของกรรมในฐานะนั้น หลวงพ่อคูณท่านสอนว่า ทางมึงทางกู สำนวนภาษาเมืองเหนือว่า ทางหนู หนูไต่ ทางไหน่ (กระรอก) ไหน่เตียว เคยปล้นเขา เขาก็ปล้นตอบไม่ใช่ตัวเราก็อาจเป็นลูกเป็นหลาน หรือเหลนโหลนในภายภาคหน้า เรียกว่ามีกรรมเป็นทายาทร่ำรวยเพราะการทุจริตประพฤติผิดมิชอบในหน้าที่ โลภะจะบังปัญญา ถึงจะรวยมีทรัพย์มากแต่ปัญญาก็หดหาย คิดอะไรไม่ออก เนปักกปัญญา คือปัญญารักษาทรัพย์ไม่มี เพราะเจ้าของไม่มีศีล คือขาดมนุษย์สมบัติ พุทธศาสนาสอนว่า คฤหัสถ์ขาดทรัพย์ก็สิ้นศรี พระสงฆ์ขาดศีลก็สิ้นดี สัปเหร่อขาดผีก็หน้าจู๋ เจ้าชู้ขาดนารีก็หน้าจ๋อย (ผู้เขียนแทรกให้ผู้อ่านไม่เครียด) โลกนี้เราติดสมมติจนขาดเหตุผล เราจะไม่มีโอกาสพบความสุขในชีวิตเลยแม้แต่นิด แต่ละมื้อแต่ละวันคิดหาแต่กำไรขออิงอาศัยคำสอนเรื่องกรรมที่พระศรีวิสุทธิโสภณ (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.9) อดีตเจ้าอาวาสวัดดอน ยานนาวา พระนคร ให้แนวคิดเรื่องกรรมในพุทธศาสนาไว้ว่า ศาสนาฮินดูใช้คำว่า กรรม และกฎของกรรมเช่นเดียวกันกับพุทธศาสนา จะแตกต่างกันอยู่ที่ความหมาย คำว่า “กรรม” ในคัมภีร์อุปนิษัทของศาสนาฮินดู เขาใช้คำว่า “พรหมลิขิต” พระพรหมบนสรวงสวรรค์เป็นผู้เขียนกรรมและกฎของกรรมให้มนุษย์ปฏิบัติ ส่วนกรรมและกฎของกรรมในพุทธศาสนาสอนว่ามนุษย์เป็นผู้สร้างกรรมและกฎของกรรมขึ้นมาเอง พระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นใดไม่เกี่ยว กรรมนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของเจตนาคือจิต[2]

ตามสภาวะธรรมว่าจิตย่อมเป็นสภาพรับรู้ทางอารมณ์ หรือคิดอ่านอารมณ์ สภาพของจิตคือคิดในอารมณ์จิตนั้นเกิดและดับอยู่เป็นนิจ โดยเหตุที่จิตมีลักษณะเกิดขึ้น ดับอยู่เป็นนิจนี้เอง จึงนับได้เป็น 3 ขณะ คือ

1. อุปาทะ = เกิดขึ้น
2. ฐิติ = ตั้งอยู่
3. ภังคะ = ดับไป

ปกติโดยธรรมชาติแล้ว สภาพของจิตย่อมไม่คงที่ มีการเกิดๆ ดับๆ อยู่เสมอ ซึ่งตกอยู่ภายใต้ขณะทั้ง 3 คือ อุปาทะ ฐิติ และภังคะ ดังกล่าวแล้ว จิตมีลักษณะอาการเหมือนลิงคิดในเรื่องที่เคยมีเคยเป็นในอดีตซึ่งผ่านมาหลายปีแล้วก็ยังจำได้อยู่ ถ้าคิดในเรื่องอย่างนี้ จะทำให้เปลืองสมองและเสียเวลาเปล่า เพราะอดีตมัยผ่านมาแล้ว อดีตเหมือนหนึ่งว่าทำการบ้าน คืองานที่อาจารย์มอบให้ทำ ทำถูกไหม แก้โจทย์ตรงประเด็นหรือไม่ อาจารย์ท่านประเมินค่าแล้วให้คะแนนเท่าใด พอใจหรือไม่เป็นต้นจิต ณ จุดนี้อันตรายมาก เพราะมันมีวิธีเกิดติดต่อกันอย่างรวดเร็วไม่ขาดสายเรียกว่า ชวนวิถี ถึงแม้ว่าจิตจะมีชวน (ชะวะนะ) วิถีวิ่งแล่นติดต่อกันอย่างรวดเร็ว จนมีคำกล่าวว่า ในชั่วระยะเวลาเพียงลัดนิ้วมือเดียว จิตเกิดดับเร็วถึงแสนโกฏิขณะ ดังที่อาจารย์ท่านสอนว่า สิ่งที่จะทำเท่ากันการทำงานของจิต ก็คือการกำหนดอารมณ์ด้วยสติ

[2] วัดสำโรง, **ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.satit.up.ac.th/BBC07/AroundTheWorld/reli/36.htm, [1 มกราคม 2563].

“Concentration” ด้วยปัญญา เรื่องชวนวิถีของจิตมีทั้งประเภทกุศลและอกุศล ดังนั้นโบราณท่านสอนว่า “อยู่คนเดียวให้ระวังความคิด อยู่ร่วมมิตรให้ระวังวาจา”

มีเรื่องเล่าว่า ลูกสาวของผู้มีฐานะครอบครัวหนึ่ง พ่อแม่ให้เรียนหนังสืออย่างเดียว ไม่ให้คบค้าสมาคมกับคนอื่น ในที่สุดก็เกิดโรคซึมเศร้าเพราะว้าเหว่ จึงตัดสินใจผูกคอตายเพราะคิดมาก แสดงว่าหล่อนว้าเหว่ขาดกัลยาณมิตร สาเหตุมาจากเรื่องของชวนวิถีจิตโดยแท้ และในขณะที่จิตซึ่งมีสภาพเกิดๆ ดับๆ รวดเร็วนั้น ยังมิได้รับอารมณ์ทางทวารทั้ง 6 คือทางตา หู จมูก ลิ้น กายใจ เสมือน หนึ่งว่าคนนอนหลับสนิทอยู่โดยมิได้ฝันนั่นเอง จิตที่อยู่ในลักษณะนี้เรียกว่า จิตเป็นภวังค์ ซึ่งหมายถึงความมีหรือความเป็น คือ จิตมีอุปาทะ มีฐิติ และภังคะ ติดต่อกันเรื่อยไปไม่ขาดสายตลอดเวลาที่ยังไม่ได้รับอารมณ์จากทวารทั้ง 6 เมื่อจิตได้รับอารมณ์จากทวารทั้งหลายดังกล่าวแล้ว ขณะนั้นจิตก็จะพ้นจากภวังค์ เมื่อรับอารมณ์จนสุดวิถีแล้วก็จะกลับกลายเป็นภวังค์อีกต่อไป (Philosophy of Psychology)

ในขณะที่เรายังตื่นอยู่ คือยังมิได้หลับสนิท จิตของเราก็เป็นภวังค์อยู่เสมอ และขึ้นวิถีรับอารมณ์อยู่ไม่หยุดหย่อน แต่การที่จิตเป็นภวังค์ และขึ้นวิถีกับอารมณ์นี้ มันสลับกันไปรวดเร็วมาก จนเราไม่สามารถจะทราบได้ว่า ขณะไหนจิตเป็นภวังค์และขณะไหนจิตรับอารมณ์

อย่างไรก็ตาม ตลอดเวลาที่จิตยัง มิได้รับอารมณ์ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้น จิตเป็นภวังค์ ในขณะที่เป็นภวังค์อยู่นี้ จิตก็พร้อมที่จะรับอารมณ์ทางทวารทั้งหลายอยู่

เมื่อชวนวิถีแห่งจิตปรากฏขึ้นทางทวารทั้งหลายแล้ว เรามาศึกษากรณีเฉพาะปรากฏการณ์ทางโสตทวารคือทางหูดูบ้าง ซึ่งอาจารย์ตั้งเป็นคำถามดังนี้[3]

ในขณะที่เราได้ยินเสียงนั้น จิตมีลักษณะอาการเป็นอย่างไร

มีคำอธิบายเชิงอุปลักษณ์ไว้ว่า แมงมุมเป็นแมลงที่หากินแบบเสือนอนกิน คือ ตื่นแต่เช้ามันจะขึงใยของมันไว้ตามสถานที่ต่างๆ ซึ่งสัตว์ตัวเล็กๆ จะบินผ่านมา เมื่อสัตว์หรือแมลงตัวใดไม่ดูตาม้าตาเรือผ่านมาติดกับใยของมันเข้าแล้ว แมงมุมตัวนั้นก็จะคลานไปจับเอามากินเป็นอาหาร วิธีหากินของแมงมุมทั้งหลายในโลกจะมีลักษณะเหมือนๆ กัน

ในทำนองเดียวกัน จิตของเราก็เหมือนกับพฤติกรรมของแมงมุม คือคอยจ้องหาอารมณ์เป็นอาหารอยู่ตลอดเวลา พยายามหาอารมณ์ต่างๆ ทางประสาทสัมผัส เช่นใช้ ตาดู หูฟัง ลิ้นรับรส กายสัมผัส ใจรับรู้ทางอารมณ์ สุข ทุกข์ สนุกสนาน สำราญ ร่าเริงบันเทิงอุรา ถ้าหากได้อารมณ์ที่ถูกใจมาเป็นอาหารก็พอใจ แต่ถ้าหากได้อารมณ์ร้าย หรือได้อารมณ์ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อจิตใจแล้ว ก็ย่อมจะไม่พอใจเป็นธรรมดา พระอาจารย์ท่านจะสร้างอุปลักษณ์โดยยกเอาวิธีการแสวงหาอาหารของแมงมุม มาเปรียบเทียบกับการแสวงหาอาหารของจิตถ้าหาอาหารไม่ได้ก็สร้างอาหารขึ้นมาบริโภคเอง เช่น นั่งคุยเรื่องของคนอื่น มีทั้งมองโลกในแง่ร้ายหรือมองโลกในแง่ดี ส่วนมากเจ้าของจิตจะเป็นพระเอกขี่ม้าขาวในเรื่องตลอดเวลา พุทธศาสนาสอนว่า การฝึกจิตเป็นการดี ช้าง ม้า วัว ควาย ลิง สุนัข เมื่อนำมาฝึกดีแล้วจะเป็นพาหนะที่ควรแก่การใช้งาน ผู้อ่านอาจเคยได้ยินสำนวนไทยโบราณว่า เรือเคยค้า ม้าเคยขี่ ช้างเคยชินกับกระบวนแห่จะไม่เคยตื่น ไม่ตระหนกตกใจ

---

[3] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **นวโกวาท**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540).

กลัวเมื่อถูกใช้งาน ในสมัยโบราณสถานที่ฝึกคนที่น่าเชื่อถือสูงสุดคือ วัด วัง บ้าน เช่นลูกหลานไปเรียนหนังสือที่ศาลาวัด ส่งลูกหลานไปเรียนวิชาการบ้านการเรือนที่วัง เช่นเรียนวิชาศิลปะ เย็บปักถักร้อย การเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี ส่วนกุลสตรีในชนบท นิยมเรียนวิชาชีพกับครูอาจารย์ที่ถนัดเฉพาะทางชอบต่อยมวยก็ไปเรียนวิชาชกมวย ชอบดนตรีก็ไปเรียนวิชาดนตรี ชอบเป็นนักร้องก็ฝึกฝนกับอาจารย์ที่มีความถนัดในด้านนั้นๆ อยากจะเป็นลูกต้องมีพ่อ อยากจะต่อวิชาต้องมีครู ก่อนจะเรียนต้องไหว้ครู เพื่อครูจะได้เชื่อมั่นว่าลูกศิษย์อยากจะเรียนวิชาจริงๆ และครูเองก็มีความพร้อมที่จะถ่ายทอดวิชาการอย่างเปิดเผยไม่ปิดบัง กรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นระหว่างการเรียน[4]

การสอนระหว่างครูอาจารย์และศิษย์ จะเป็นอโหสิกรรมหมดสิ้น มีคำว่า “ครูคือพ่อแม่คนที่สอง” ส่วนสำนวนว่า “นักเรียนคือลูกศิษย์” คือนักเรียนเป็นทั้งลูกและเป็นทั้งศิษย์ จะต้องได้รับการอนุเคราะห์เลี้ยงดูจากครู และจะต้องได้รับการศึกษาอบรมในวิชาการที่ถูกต้องและเหมาะสมสอดคล้องต้องกับวัฒนธรรมทางสังคมด้วย

ผู้เขียนขอพูดถึงเรื่อง “อโหสิกรรม” ตามที่ได้ตั้งชื่อเรื่องไว้ว่า กรรมอันใดที่ชื่อว่า “อโหสิ” คือทำสำเร็จไปแล้วก็ใช่ เป็นกรรมที่กำลังทำอยู่ก็ใช่ จะเป็นกรรมในอนาคตก็ใช่ ฉะนั้น กรรมอันนั้นจึงชื่อว่าอโหสิกรรม (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.9. กรรมทีปนี 633) ดังสำนวนต่อไปนี้

1. สำเร็จเป็นอโหสิกรรม แต่ผลกรรมนั้นได้เกิดขึ้นแล้วในอดีตก็หาไม่ จะเกิดขึ้นเมื่อไหร่ก็ตามเมื่อยกโทษให้กันแล้วก็แล้วกันไป

2. สำเร็จเป็นอโหสิกรรม แต่ผลแห่งกรรมนั้น จะให้เกิดอยู่ในปัจจุบันก็หาไม่ ถึงกรรมนั้นจะเกิดในปัจจุบัน แต่เมื่อยกโทษให้กันแล้วก็แล้วกันไป ไม่ผูกอาฆาตจองเวรต่อกัน พุทธศาสนาสอนว่า เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร

3. สำเร็จเป็นอโหสิกรรม แต่ผลแห่งกรรมนั้นจะเกิดขึ้นในอนาคตก็หาไม่ คำว่าอโหสิกรรมจึงเป็นกรรมอันขาวสะอาด เป็นกรรมที่ปราศจากภัยเวร ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา ไม่มีอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ยกโทษให้กันเมื่อไหร่ เมื่อนั้นอโหสิกรรมก็เกิดขึ้น

อโหสิกรรมนี้ ไม่มีองค์ธรรมโดยเฉพาะ คือไม่สามารถที่จะชี้ชัดให้เห็นว่า ตัวอโหสิกรรมที่แท้จริงเป็นลักษณะเช่นไร มีลักษณะหน้าตาเป็นอย่างไร เมื่อยึดตามคำบอกเล่าของพระอรรถกถาจารย์ ท่านอธิบายไว้ว่า เจตนาที่อยู่ในชวนจิตดวงที่ 1 (ความไวของจิตที่กำลังคิด) ซึ่งมีชื่อว่า ทิฏฐธัมมเวทนียกรรมก็ดี เจตนาที่มีในชวนจิตดวงที่ 7 ซึ่งมีอุปปัชชเวทนียกรรมก็ดี เจตนาที่มีอยู่ในชวนจิตตรงกลาง 5 ดวง คือ ตั้งแต่ดวงที่ 2 ถึงดวงที่ 6 ซึ่งมีชื่อว่า อปราปริยเวทนียกรรมก็ดี กรรมทั้งหมดดังได้กล่าวมา ซึ่งสำเร็จมาได้จากเจตนาทั้งสิ้น เมื่อกาลเวลาที่ตนกำหนดไว้โดยไม่มีโอกาสจะส่งให้ผู้ที่เป็นเจ้าของแห่งกรรมนั้นไซร้ กรรมทั้งหลายเหล่านั้นก็กลายเป็น “อโหสิกรรม” คดีไม่มีโจทย์นั่นเอง ในอรรถกถาสัมโมหวิโนทนี กล่าวไว้ใจความว่า[5]

---

[4] นีวรณปหานวรรค อรรถกถาสูตร, อรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกนิบาต, มก. เล่ม 32 หน้า 58.

[5] กรรมในปฏิสัมภิทามรรค, อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก วิภังค์, มก. เล่ม 78 หน้า 732.

บรรดากรรมที่บุคคลสร้างสมไว้มากมาย มีทิฏฐธัมมเวทนียกรรม กรรมมีกำลังอ่อนมีผลในชาตินี้ภพนี้เท่านั้น จึงมีโอกาสจะกลายเป็นอโหสิกรรมได้ง่าย อุปัชชเวทนียกรรมบางอย่าง ส่งผลให้มีภพชาติ เพราะมีเจตนาแรงกล้า แต่บางอุปัชชเวทนียกรรมถึงจะทำด้วยเจตนาก็ตาม แต่ก็ย่อมไม่มีโอกาสส่งผลให้ ฉะนั้นจึงกลายเป็นอโหสิกรรม กล่าวโดยสรุป อโหสิกรรมมี 2 ชนิดคือ

1. อโหสิกรรม ฝ่ายกุศล คืออโหสิกรรมที่ให้ผลเร็ว เช่น ถวายทานแก่พระอรหันต์

2.อโหสิกรรม ฝ่ายอกุศล คืออโหสิกรรมที่ให้ผลช้า เช่น ผู้มีอำนาจทำบาปเป็นต้น[6]

ที่ชื่อว่าอโหสิกรรมนั้น ได้แก่ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม ก็ดี อุปัชชเวทนียกรรมก็ดี อปราปริยเวทนียกรรม ก็ดี ทั้งฝ่ายกุศลและอกุศล ซึ่งล่วงเลยเวลาของตนที่กำหนดไว้ ซึ่งตรงกับภาษากฎหมายว่า คดีหมดอายุความ ซึ่งไม่มีโอกาสที่จะให้ผลแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมได้หรือถ้าจะพูดให้ฟังง่ายเข้าก็คือ อโหสิกรรมก็คือกรรมที่หมดโอกาสจะให้ผลนั้นเอง ทั่งโจทย์และจำเลยตาย

ทีนี้เรามาไขข้อข้องใจในอโหสิกรรมฝ่ายกุศลและฝ่ายอกุศลดูบ้าง อโหสิกรรมทุกชนิดถ้าอยู่ในฝ่ายดีนั้นหมายความว่า กุศลความดีงามทุกชนิด เมื่อล่วงเลยเวลาของตนกำหนดไว้ โดยไม่มีโอกาสที่จะให้ผลแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมแล้ว อโหสิกรรมก็คือกรรมที่หมดโอกาสที่จะให้ผลนั่นเอง ส่วนในฝ่ายของอโหสิกรรมที่เป็นอกุศล ก็เช่นกัน

ท่านผู้อ่านส่วนมากจะสงสัย และข้องใจในข้อที่ว่า อโหสิกรรมที่เป็นฝ่ายกุศลจะให้ผลเร็วกว่าอโหสิกรรมเป็นอกุศล ข้อเฉลยต่อปัญหาก็ง่ายดังนี้ คือ ความดีคนดีทำง่าย ส่วนความชั่วคนชั่วก็ทำง่าย หลวงพ่อจรัญพูดบ่อยๆ คนดีทำความชั่วยาก

ถามว่า มีวิธีการวิเศษอะไรบ้างซึ่งสามารถป้องกันไม่ให้อกุศลอปราปริยเวทนียกรรมตามมาให้ผลร้ายแก่เราในภพชาติที่ 3 ซึ่งภพนี้ชาตินี้เราทำบุญบริจาคทานสม่ำเสมอ แต่เราลืมไปว่า ในขณะที่เราทำบุญอยู่นั่น เราก็ทำบาปไปด้วยในตัวพร้อมสรรพ ค่าเหล้า เบียร์ สุรา ยาเมา ฆ่า ปู ปลา วัว ควาย ไปไม่รู้กี่ตัว สหายบุญพอเมาได้ที่ก็เกิด การชกต่อย ตีกันแบบหัวร้างข้างแตก ซ้ำร้ายกว่านั้นมีการลอบฆ่าสังหารกันในงานวัดก็มีถมไป

วิธีการป้องกันมิให้อกุศลอปราปริยเวทนียกรรมตามมาให้ผลร้ายแก่เราได้ทุกๆ ชาติไปนั้นต้องทำดังต่อไปนี้ คือ ทำตนให้ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม 5 ประการทุกๆ ชาติ นับแต่ชาติที่ 3 เป็นต้นไป เราทุกคนกำลังอยู่ในภพชาติที่ 3 ซึ่งอยู่ในฐานะทั้งเป็นผู้ให้และเป็นผู้รับเสร็จสรรพ จะอยู่รอดปลอดภัยเวรจะต้องมีคุณธรรม 5 ประการ คือ[7]

1. ผู้นั้นเกิดมาเพราะเคยสร้างบุญสร้างกุศลไว้แต่ปางก่อน (บุญเก่า)

2. ต้องอยู่ในประเทศอันสมควร มีถิ่นฐานซึ่งล้วนแต่มีคนดีๆ มีศีลธรรมอยู่ด้วยกันมีการจ้างงาน มีการศึกษาเล่าเรียนปกติ

---

[6] ขุนสรรพกิจโกศล, **ปริจเฉทที่ 5 วิถีมุตติสังคหวิภาค**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534), หน้า 55.

[7] บ้านสวยด้วยใจ, **อปราปริยเวทนียกรรม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://sites.google.com/site/thrrmxosth/hna-raek/thabuy-kusl-xyangri-di-xanisngs-mak, [1 มกราคม 2563].

3. มีการคบหาสมาคมกับนักปราชญ์เหล่าบัณฑิต มีการศึกษาวิจัยเพื่อหาคำตอบปัญหาสังคมให้ถูกต้องตรงประเด็นที่สังคมต้องการ

4. หมั่นสดับรับฟังปัญหาสังคมทั้งในและนอกประเทศของสังคมโลกาภิวัฒน์ แล้วอย่าประมาท

5. ต้องตั้งตนไว้ในทางที่ชอบที่เหมาะที่ควร เมื่อตั้งจิตไว้ผิด การดำเนินชีวิตจะล้มเหลวถ้าหากตั้งจิตไว้ถูกการดำเนินชีวิตจะเจริญไม่ล้มเหลว อย่างน้อยถึงไม่ร่ำรวยก็ไม่ถึงกับลำบากมีอยู่มีกิน

ถ้าหากบุคคลผู้สร้างอกุศลอปราปริยเวทนียกรรมไว้ มีความหวั่นใจเกรงว่า ผลร้ายจะเกิดขึ้นแก่ตน โดยการดลบันดาลแห่งกรรมนั้นๆ มันไม่สามารถตามมาทันหรอก ไม่ว่าจะกี่ชาติกี่แสนโกฏิ ในภพชาติที่ 3 เราโชคดีที่ได้เกิดมาได้เป็นพุทธศาสนิกชน ก็ได้ตั้งตนไว้พร้อมแล้วว่าจะเป็นชาวพุทธที่ดีของศาสนา พระพุทธองค์ตรัสว่า การทำความดีแม้จะทำทีละน้อยๆ ถ้าหากทำบ่อยๆ ความตระหนี่จะหมดไป การปฏิบัติธรรมก็เช่นเดียวกัน ใช้เวลาปฏิบัติชั่วช้างตบหู ชั่วงูแลบลิ้น จะทำให้ไฟนรกยุบยอบลงได้ครึ่งหนึ่ง เพราะเมื่อจิตดิ่งลงสู่ธรรมปัญญาก็จะปรากฏ เมื่อปัญญาปรากฏ เหตุและผลก็จะตามมา สามารถแยกดีกับชั่วออกจากกันได้เหมือนการแยกน้ำกับน้ำมันออกจากกันนั้นเอง

กุศลกรรมและความดีงามทุกชนิด เมื่อล่วงเลยเวลาและขอบเขตของตนที่กำหนดไว้ ก็ไม่มีโอกาสที่จะให้ผลแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของแห่งกรรมนั้นอีก นี้จัดว่าอโหสิกรรมฝ่ายกุศล[8]

ท่านผู้อ่านผู้มีปัญญาทั้งหลายได้เห็นความเป็นไปแห่งอโหสิกรรมทางฝ่ายอกุศลของอีกฝ่ายเพื่อศึกษาหาข้อแตกต่างเรื่องพระเถรีหนีกรรม[9]

ในสมัยพุทธกาล ที่กรุงราชคฤห์ มีสาวงามนางหนึ่ง มีผิวพรรณผุดผ่อง และมีกิริยามารยาทน่ารักละมุนละไม กำลังตั้งอยู่ในปฐมวัย อายุราวๆ 15 หยกๆ 16 หย่อนๆ เป็นธิดาสุดที่รักของพ่อแม่ ซึ่งมีฐานะธิดาเศรษฐีผู้มีทรัพย์ในเมืองราชคฤห์ มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างหรูหราบนปราสาทชั้นที่ 7 พร้อมด้วยนางสาวใช้ผู้ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง

ในวันหนึ่งนางได้ยินเสียงเอะอะอึงคะนึงบนถนนข้างบ้าน นางได้ส่องดูทางหน้าต่างก็เห็นเจ้าหน้าที่บ้านเมืองกำลังเฆี่ยนตีเจ้าโจรหนุ่มคนหนึ่ง นางเกิดมีจิตปฏิพัทธ์รักใคร่กับโจรหนุ่มคนนั้น จนเกิดเป็นลมชักจนใจสลาย สิ้นสติลงทันที นางสาวใช้ก็รีบวิ่งไปบอกบิดามารดาของนาง พอมาถึงก็สอบถามดูได้ความว่า นางมีจิตปฏิพัทธ์หลงรักหนุ่มโจร ถ้าบิดามารดาไม่อนุญาตหรือขัดใจ ก็จะขอลาตายถ่ายเดียว ด้วยความที่บิดามารดารักลูกมากก็ตามใจ จึงนำเงินจำนวนหลายแสนโกฏิไปมอบให้เจ้าหน้าที่ขอไถ่ชีวิตโจร นางและโจรหนุ่มก็อยู่ครองรักกันฉันท์สามีภรรยาอย่างมีความสุข ฝ่ายภรรยาก็รักสามีจนเป็นที่ไว้เนื้อเชื่อใจ จึงสอดรับกับภาษิตว่า “สัจจะย่อมไม่มีในหมู่โจร” โจรหนุ่มคิดอยู่อย่างเดียวว่า ฆ่านางแล้วผลาญทรัพย์ วันหนึ่งโจรหนุ่มออกอุบายและพูดว่า ที่รัก พี่ได้รอดพ้นจากการถูกประหารก็เพราะพี่ทำการบนบานกับปู่เจ้าบนเขาทิ้งโจรว่าขอให้รอดพ้นจากโทษประหารเถิด ถ้าหากเป็นความจริงตามนั้น ลูกจะกลับมาแก้บนด้วยบัตรพลีกรรมและเครื่องบูชาอันหลากหลายโฉมงามศรีภรรยาของหนุ่มโจรก็เชื่อ เหมือนถูกมนต์สะกด โจรกล่าวครั้งสุดท้ายว่า

---

[8] กรรมในปฏิสัมภิทามรรค, อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก วิภังค์, มก. เล่ม 78 หน้า 732.

[9] วัดป่าดอนหายโศก, **ธรรมบท-เรื่องนางปฏาจารา**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://donhaisok.fm/092-4-08-12-patacara, [1 มกราคม 2563].

ทูนหัวที่รัก ทรัพย์สินเงินทอง ข้าวของมีค่า บรรดามีให้นำติดตัวไปหมด แต่งตัวให้สุดสวย วางมาดเป็นธิดาคนรวยยอดเสน่ห์ ณ วันนั้น ด้วยความรักและความหลงใหลในหนุ่มโจร พูดได้แต่คำว่า “เจ้าคะๆ” ทั้งสองสุดที่รัก พอเดินทางถึงยอดเขาทิ้งโจร สถานการณ์กับกลายตาละปัด นางได้ยินเสียงสุดที่รักหนุ่มโจรพูดว่า “รู้ไหมนี่คือปล้น” ทรัพย์สินเงินทองข้าวของทั้งหมดนำมารวมกองไว้ ใช้ภาษาสมัยสุโขทัย “กูคือโจร แม้แต่ชีวิตก็ต้องมอบให้อย่าขัดขืน” นางผู้ศรีภรรยาได้พูดขอชีวิตกับสามีสุดที่รักเพียงอย่างเดียวแต่ก็ไม่ได้ผล นางฉุกคิดขึ้นได้ว่า ปัญญามีไว้มิใช่เพื่อแกงกินถึงจะเป็นสำนวนเก่าแต่ก็มีคติเตือนใจให้ได้คิด น้องมีพี่เพียงคนเดียวที่หวังจะได้พึ่งได้รักใคร่จนวันตาย ทรัพย์นอกกายใช้หมดไปหาใหม่ได้ น้องขอมอบทรัพย์สินทั้งหมดให้พี่ครอบครองน้องขอสิ่งเดียวจากพี่คือ ไหนๆ น้องจะตายแล้ว ขอให้เลื่อนเวลาประหารให้น้องสักสองหรือสามวันได้หรือไม่ เพื่อให้น้องได้อยู่ชมความหล่องามของพี่ และน้องจะได้ปรนนิบัติให้รื่นรมย์สมอุรา่อนจะตาย ฝ่ายสามีโจรก็ใจอ่อน พอได้รับการประเล้าประโลมได้ที่ก็เผลอตัว ทันใดนั้น นางก็ผลักสามีโจรลงไหล่เขาทิ้งโจรนับชั้นไม่ถ้วน

ฝ่ายนางผู้เลอโฉม ธิดาเศรษฐี ก็เปลี่ยนจากกุลสตรีกลายมาเป็นฆาตกรในวันรุ่งขึ้นการที่นางฆ่าคนตาย ทำให้นางโศกเศร้าโศกาเป็นยิ่งนัก จึงตัดสินใจไปตายเอาดาบหน้า ไม่ยอมกลับบ้านพบพ่อแม่เลย ตัดสินใจไปบรรพชาเป็นปริพาชิกา นักบวชนอกพุทธศาสนาในสำนักปริพาชิกาผู้มีอายุเป็นเจ้าสำนัก ปริพาชิกาผู้อาวุโสท่านนี้ รับสอนวิชาตั้งคำถามและตอบปัญหาใครเรียนจบหลักสูตร 1000 คำถามและตอบได้จนหมดสิ้น ถือว่าเป็นยอดแห่งนักวาทศิลป์นางผู้มีรูปโฉมงามแห่งกรุงราชคฤห์สามารถกระทำได้ นางกลายมาเป็นผู้มีชื่อเสียงเลื่องระบือไปทั่วสารทิศ ปราชญ์ผู้ที่อยู่ในแว่นแคว้นแดนไกล พอได้ทราบข่าวก็ขนลุกขนพองสยองเกล้า

เช้าวันหนึ่ง พระสารีบุตรเถระ เดินเที่ยวบิณฑบาตอยู่ในหมู่บ้านเลยได้พบปริพาชิกาสาวโดยบังเอิญ พระสารีบุตรเถระถามไถ่นางว่า เจ้าเป็นใคร พำนักอยู่ที่ไหน เรียนจบอะไรมา นางตอบว่า ดิฉันเป็นนักบวชปริพาชิกา ในสำนักปริพาชิกาผู้อาวุโส เจ้าสำนักสอนวิชาตั้งปัญหาและตอบปัญหา ใครก็ตามสามารถตั้งคำถามได้ 1000 ข้อ และสามารถตอบคำถามได้ 1000 ข้อ ถือว่าสอบผ่าน นางผู้โฉมงามจึงขอถามปัญหากับพระสารบุตร ท่านก็ยินดีโดยท่านบอกนางว่า

ที่เชตวันมหาวิหารเห็นจะเหมาะกว่า ทั้งสองฝ่ายต่างก็ตกลงตามนั้น พอถึงวันปุจฉาและวิสัชนาประชาชนตามหมู่บ้านร้านถิ่นต่างก็ให้ความสนใจ หลั่งไหลพากันมาฟัง ประหนึ่งว่า การประชุมสังฆสันนิบาตในการที่ผ่านมา นางจะเป็นฝ่ายถามโดยฝ่ายเดียว แต่มาวันนี้น้องนางปริพาชิกากลับกลายเป็นฝ่ายตอบปัญหาเสียเอง ดังนั้น พระสารีบุตรเถระเจ้า เริ่มถามนางว่า “ เอนัง นามะ กิง “ คืออะไร คำตอบ คือ “พุทธมนต์” แต่นางตอบปัญหานี้ไม่ได้ เพราะนางไม่เคยได้ยินคำถามนี้มาก่อน ดิฉันต้องการจะเรียนวิชานี้ในสำนักของท่านเจ้าคะ จะรับดิฉันเป็นลูกศิษย์ได้ไหมเจ้าคะ ฝ่ายพระสารีบุตรเถระบอกนางว่า ไม่สามารถสอนวิชาให้คนนอกศาสนาได้ ถ้าน้องนางต้องการจะเรียนรู้วิชา ก็ขอให้เข้ามาบวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนาก่อน นางก็ตัดสินใจบวชเป็นนางภิกษุณีในพุทธศาสนามีนามว่า กุณฑลเกสี มีอดีตเป็นฆาตกรฆ่าสามีโจรมาก่อน ในวาระสุดท้ายนางก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในพุทธศาสนา เป็นยอดแห่งสตรีที่โลกยกย่องว่าเป็นอริยบุคคลในประเภทอโหสิกรรมฝ่ายอกุศล ผู้อ่านอาจสงสัยว่า เป็นถึงฆาตกรฆ่าคนตาย

ทำไมจึงสามารถบรรลุพระอรหันต์ได้ เพราะสามีประพฤติตนเป็นโจร นางเองก็เป็นศรีภรรยามีเจตนาใสสะอาดมาตั้งแต่ต้นจนวินาทีสุดท้ายนางตัดสินใจกระทำการฆาตกรรมเพื่อมีชีวิตอยู่รอดจากบ่วงมาร ในทางกฎหมายบอกไว้ว่า จำเลยมีสิทธิที่จะโกหกศาลได้ถ้ากระทำไปเพื่อชีวิต เรียกว่าโกหกสีขาว เพราะทุกคนต้องการจะมีชีวิตอยู่รอดปลอดภัย บิดามารดาจะโกหกให้บุตรปลอดภัยจากการถูกจับกุมได้ ตรงกับสุภาษิตว่า แม่รักเจ้าเท่าชีวา ก็ได้

อโหสิกรรมที่เป็นฝ่ายกุศลบางอย่าง ก็ให้ผลช้าก็มีเหมือนกัน มีเรื่องเล่าว่า มีพราหมณ์คนหนึ่งมีนามว่า “เอกสาฎก” เกิดมาไม่เคยทำบุญทำทาน เพราะยากจน แต่ละวันมองหาแต่ช่องที่จะได้เงิน เพื่อนแนะนำว่า อยากรวยต้องให้ทาน ฟังเทศน์ฟังธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงอยู่ที่พระเชตวัน เรื่องทานกถาครั้นได้ฟังก็เกิดความเลื่อมใส มีจิตใจจดจ่ออยากจะถวายทานแก่พระพุทธเจ้า ครั้นจะถวายผ้าสาฎกผืนที่ตนนุ่งมันก็มีเพียงผืนเดียว นั่งฟังธรรมไปคิดไปจนถึงยามที่หนึ่งก็ไม่อาจเอาชนะความตระหนี่ได้ จนถึงยามที่สองก็สามารถเอาชนะความตระหนี่ได้ ทำการเปลื้องผ้าสาฎกยื่นถวายพระพุทธองค์ด้วยการเปล่งวาจาออกมาว่า “ชิตัง เม ๆ” แปลว่า ข้าชนะแล้วๆ ถามว่าชนะอะไรละ ก็ชนะความตระหนี่นั่นเอง พระพุทธองค์ตรัสว่า เอกาสี นะ ละภะเต สุขัง กินคนเดียวย่อมไม่ได้ความสุข การใช้ทรัพย์ที่ไม่ถูกทางจะมีโทษมากกว่ามีคุณ จะไม่แตกต่างจากมือสรพิษไว้ในเรือน เราไม่เคยได้ข่าวว่าโจรปล้นคนขอทานเลย แต่มักจะได้ยินบ่อยๆ ว่าโจรปล้นร้านทองบ้าง โจรปล้นธนาคารบ้าง แต่ก็มีข่าวแปลกๆ ด้วยเหมือนกันว่าโจรปล้นวัด หรือตู้บริจาคถูกโจรงัดได้ยินบ่อยๆ

บทสรุป

เรื่องทั้งหลายที่กล่าวมาทั้งหมด เป็นเรื่องเกี่ยวกับอโหสิกรรมทั้งฝ่ายที่เป็นกุศลและอกุศล คำว่าอโหสิกรรมนั้น เป็นเรื่องของธรรมชาติ มีทุกชาติทุกศาสนา ทุกชาติพันธุ์ และสอดคล้องกับวัฒนธรรมของแต่ละชาติแต่ละภาษา คนไทยส่วนมากนับถือพุทธศาสนา คำสอนของพุทธศาสนาอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง สัญญาประชาคมชาวพุทธ พร้อมที่จะยกโทษให้หรือให้อภัยแก่ผู้ทำผิดอยู่ตลอดเวลา อยากฟังฝ่ายตรงข้ามกล่าวคำตอบว่า “ขอโทษครับ/ค่ะ” ผม/ดิฉันผิดไปแล้ว ไม่เป็นไร คิดผิดก็คิดใหม่ได้ ทำผิดก็ให้แก้ตัวใหม่ได้ เว้นไว้แต่กรรมนั้นเป็นประเภทอนันตริยกรรม ซึ่งความผิดประเภทนี้ไม่น่าจะมีถ้าอยู่ในสังคมนี้ คือมีการประพฤติผิดซ้ำๆ กรรมเดียววาระเดียวติดคุก ในความผิดสถานเดียวไม่รู้กี่ครั้งกี่หน ไม่จักเข็ดหลาบ

อย่างไรก็ตาม สังคมชนบทในประเทศไทย นิยมสอนกันว่า เกิดเป็นคนมีชั่ว 7 ที และมีดี 7 หน บางสังคมสอนว่า มนุษย์เป็นสัตว์ขาวบริสุทธิ์เหมือนผ้าขาว แต่ต่อมามนุษย์สกปรกเพราะการเมือง การเมืองเป็นเรื่องผลประโยชน์ มีทั้งจริงและเท็จ นักมานุษยวิทยากล่าวว่า วัฒนธรรมมีทั้งส่วนดีและส่วนเสีย และยังกล่าวอีกว่า คนสร้างวัฒนธรรมและวัฒนธรรมก็สร้างคน การที่คนในแต่ละวัฒนธรรมรู้จักกล่าวคำว่า “ขอโทษ” ตรงกับคนในโลกตะวันตกกล่าวคำว่า “EXCUSE ME” “I’M SORY “นี่แหละเรียกว่า วัฒนธรรมสร้างคน

บรรณานุกรม

ขุนสรรพกิจโกศล, **ปริจเฉทที่ 5 วิถีมุตฺติสังคหวิภาค**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534), หน้า 55.

บ้านสวยด้วยใจ, **อปราปริยเวทนียกรรม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://sites.google.com/site/thrrmxosth/hna-raek/thabuy-kusl-xyangri-di-xanisngs-mak, [1 มกราคม 2563].

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2548).

วัดป่าดอนหายโศก, **ธรรมบท-เรื่องนางปฏาจารา**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://donhaisok.fm/092-4-08-12-patacara, [1 มกราคม 2563].

วัดสำโรง, **ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.satit.up.ac.th/BBC07/AroundTheWorld/reli/36.htm, [1 มกราคม 2563].

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส, **นวโกวาท**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540).

การพัฒนาหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

The development of herbal incense course for grade 4-6 students

นารีรัตน์ อินต๊ะกัน
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการพัฒนาหลักสูตร ศึกษาผลการใช้หลักสูตร และศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ประชากรกลุ่มเป้าหมายได้แก่ นักเรียนโรงเรียนอนุบาลอยู่วิทยา จังหวัดน่าน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 22 คน ที่ได้จากวิธีสุ่มตามสะดวกหรือสมัครใจของนักเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ หลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 แบบประเมินโครงร่างหลักสูตรและคู่มือหลักสูตร แบบทดสอบความรู้ แบบประเมินคุณภาพการทำงานกลุ่ม แบบสังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติงาน และแบบประเมินความพึงพอใจ ผลการวิจัยพบว่าหลักสูตร จำนวน 18 ชั่วโมง มีความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตรและคู่มือหลักสูตรอยู่ในระดับมาก และมีค่าดัชนีความสอดคล้องตามที่กำหนด นักเรียนที่เข้ารับการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีคะแนนหลังการใช้หลักสูตรค่าเฉลี่ยเท่ากับ 86.86 ซึ่งสูงกว่าคะแนนก่อนการใช้หลักสูตร มีค่าเฉลี่ยของการประเมินคุณภาพการทำงานกลุ่มโดยรวมเฉลี่ยเท่ากับ 92.97 อยู่ในระดับดีมาก มีค่าเฉลี่ยของการประเมินทักษะการปฏิบัติงานโดยรวมเฉลี่ยเท่ากับ 91.95 อยู่ในระดับดีมาก และนักเรียนมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจต่อหลักสูตรโดยภาพรวมอยู่ในระดับความพึงพอใจมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.41 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.37

คำสำคัญ : ธูปสมุนไพร, สมุนไพรไล่ยุงลาย, การพัฒนาหลักสูตร

Abstract

The purposes of this study were to investigate problems and needs for curriculum development, to study curriculum outcomes, and to examine the student satisfaction for the development of herbal incense course for grade 4 -6 students. The population consisted of 2 2 Prathomsuksa 4 -6 students of U Witthaya Kindergarten, Mueang Nan District, Nan Province. The population selected by convenient or volunteer from students. The instruments used were needs assessment questionnaires, The development of herbal incense course for grade 4 -6 students, achievement evaluation forms, and a satisfaction questionnaire. The results revealed that the development of herbal incense course for

grade 4-6 students contained with 18 training hours. There is a high level suitability of course outline and course guide, has a conformity index as specified. Students who attend the management of learning according to The development of herbal incense course For grade 4-6 students, the average score after taking the course was 86.86, which is higher than the score before the course. The mean of overall group work quality assessment was 92.97, which was very good. The mean of overall performance skills assessment was 91.95, which was very good. Students had the average satisfaction of the courses overall in the very satisfaction level, with a mean of 4.41 and a standard deviation of 0.37

Keywords : Herbal incense, Mosquito repellent, Development

บทนำ

โรคไข้เลือดออกเป็นโรคที่จัดเป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญของประเทศไทย และประเทศเขตร้อนชื้น มีสาเหตุจากเชื้อไวรัสเดงกี่ (Dengue virus) โดยยุงลายเป็นแมลงพาหะ การติดต่อของโรคเกิดจากยุงลายกัด คนที่ถูกกัดป่วยเป็นโรคไข้เลือดออก อาการของผู้ป่วยโรคไข้เลือดออกมีความรุนแรงต่างกัน มีโอกาสเกิดภาวะช็อกซึ่งเป็นอันตรายถึงเสียชีวิตได้ สำหรับการระบาดของโรคไข้เลือดออกพบระบาดมากในฤดูฝน และช่วงอายุที่พบผู้ป่วยมากที่สุดคือ อายุ 10-14 ปี รองลงมาคือ อายุ 15-17 ปี และอายุ 5-9 ปี ตามลำดับ อุษาวดี ถาวระ[1] วิธีการป้องกันและกำจัดยุงลายมีหลายวิธี เช่น การทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย การป้องกันยุงลายโดยการใช้มุ้ง การใช้ยาทากันยุงลาย การใช้สารเคมีกำจัดแมลงพ่นแบบหมอกควันหรือแบบฝอยละออง และการใช้สารเคมีกำจัดลูกน้ำยุงลาย ซึ่งการใช้สารเคมีดังกล่าวเป็นอีกวิธีที่ได้รับความนิยมมากในปัจจุบัน โดยเฉพาะการฉีดพ่นหมอกควัน แต่ปัญหาที่ตามมาคือการตกค้างของสารเคมีในสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลให้เกิดการถ่ายทอดไปตามห่วงโซ่อาหารเป็นการทำลายสมดุลแห่งธรรมชาติ สาเหตุที่ทำให้เกิดแหล่งเพาะพันธุ์ของยุงลาย เนื่องจากบริเวณนั้นมีน้ำฝนขังอยู่ตามภาชนะต่าง ๆ เช่น ในถังพลาสติก จานรองกระถางต้นไม้ ยางรถยนต์ เศษถุงขยะ รวมไปถึงน้ำในภาชนะที่ไม่มีฝาปิด อ่างบรรจุน้ำต่าง ๆ เป็นแหล่งน้ำที่เหมาะสมสำหรับการวางไข่ของยุงลายซึ่งมักจะวางไข่ในน้ำนิ่ง และแหล่งที่อยู่ของยุงลาย คือภายในห้องที่มืดทึบไม่มีแสงสว่างเพียงพอ อับชื้น ยุงลายจะชอบเข้ามาอาศัย หากิน และบินมาเกาะพักตามฝาผนังเพื่อรอการวางไข่ต่อไป ด้วยสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยบวกกับมีแหล่งอาหาร ทำให้เกิดการแพร่กระจายของยุงได้มากขึ้น วิธีป้องกันที่ดีที่สุดคือการป้องกันไม่ให้ยุงลายกัด ซึ่งการป้องกันมีด้วยกันหลายวิธี เช่น ภาชนะที่ใช้เก็บน้ำต้องมีฝาปิดให้มิดชิด ใช้ทรายอะเบทกำจัดลูกน้ำใส่ในภาชนะขังน้ำ เก็บกวาดบริเวณรอบบ้านให้สะอาด ไม่มีมุมอับทึบ เพื่อไม่ให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย และอีกหนึ่งวิธีป้องกันยุงลายกัดคือ การนำสมุนไพรใกล้ตัวมาใช้ประโยชน์ในการป้องกันไม่ให้ถูกยุงลายกัด

[1] อุษาวดี ถาวระ, **ชีวะวิทยาและการควบคุมแมลงที่เป็นปัญหาสาธารณสุข**, (นนทบุรี: หนังสือดีวัน, 2553), หน้า 12.

การใช้พืชสมุนไพรป้องกันยุงลายเป็นหนึ่งในวิธีดูแลตนเอง ซึ่งความโดดเด่นของสมุนไพรนอกจากราคาถูก ปลอดภัยจากสารเคมีแล้ว ยังไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันได้มีการนำพืชสมุนไพรจากธรรมชาติมาใช้กันอย่างแพร่หลาย และใช้เป็นทางเลือกในการดูแลสุขภาพ อานนท์ ภาคมาลี[2] ได้กล่าวถึงควันที่เกิดจากพืชสมุนไพรพื้นบ้านจากธรรมชาติ สามารถไล่และกำจัดยุงลายได้ดี ให้ความปลอดภัย ประหยัด ช่วยทำให้บรรยากาศรอบข้างหอมสดชื่นและไร้สารพิษจากสารเคมีตกค้าง ด้วยเหตุนี้การประดิษฐ์ธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลายจากสมุนไพรมีกลิ่นแรงซึ่งยุงลายไม่ชอบ เช่น ตะไคร้หอม มะกรูด ข่า โหระพา สะระแหน่ เป็นแนวทางหนึ่งที่นอกจากจะเป็นการไล่ยุงลายแล้วยังส่งผลดีกับมนุษย์ เพราะธูปยังส่งกลิ่นหอมของสมุนไพรชนิดต่าง ๆ ทำให้เกิดการผ่อนคลาย ไม่มีสารเคมีตกค้าง

กระทรวงศึกษาธิการ[3] ได้มีนโยบายการศึกษาในการสร้างคน สร้างงาน เพื่อช่วยกู้วิกฤตเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เป็นการสร้างชาติให้มั่นคงและยั่งยืน มีจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาคือมุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มี

การใช้พืชสมุนไพรป้องกันยุงลายเป็นหนึ่งในวิธีดูแลตนเอง ซึ่งความโดดเด่นของสมุนไพรนอกจากราคาถูก ปลอดภัยจากสารเคมีแล้ว ยังไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันได้มีการนำพืชสมุนไพรจากธรรมชาติมาใช้กันอย่างแพร่หลาย และใช้เป็นทางเลือกในการดูแลสุขภาพ อานนท์ ภาคมาลี[2] ได้กล่าวถึงควันที่เกิดจากพืชสมุนไพรพื้นบ้านจากธรรมชาติ สามารถไล่และกำจัดยุงลายได้ดี ให้ความปลอดภัย ประหยัด ช่วยทำให้บรรยากาศรอบข้างหอมสดชื่นและไร้สารพิษจากสารเคมีตกค้าง ด้วยเหตุนี้การประดิษฐ์ธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลายจากสมุนไพรมีกลิ่นแรงซึ่งยุงลายไม่ชอบ เช่น ตะไคร้หอม มะกรูด ข่า โหระพา สะระแหน่ เป็นแนวทางหนึ่งที่นอกจากจะเป็นการไล่ยุงลายแล้วยังส่งผลดีกับมนุษย์ เพราะธูปยังส่งกลิ่นหอมของสมุนไพรชนิดต่าง ๆ ทำให้เกิดการผ่อนคลาย ไม่มีสารเคมีตกค้าง

กระทรวงศึกษาธิการ[3] ได้มีนโยบายการศึกษาในการสร้างคน สร้างงาน เพื่อช่วยกู้วิกฤตเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เป็นการสร้างชาติให้มั่นคงและยั่งยืน มีจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาคือมุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นคนไทยมีศักยภาพในการศึกษาและประกอบอาชีพจึงกำหนดจุดมุ่งหมาย ถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์

การจัดการศึกษาจะต้องมีหลักสูตรเป็นการพัฒนานักเรียนให้รู้จักการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในคุณค่า การนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ รวมทั้งการได้มาซึ่งเหตุผลต่าง ๆ

โรงเรียนอนุบาลอยู่วิทยา ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ที่ตั้งโรงเรียนอยู่ใจกลางเมืองซึ่งอยู่ในสภาพแวดล้อมชุมชนแออัด มีขยะ มีแหล่งน้ำขังจำนวนมาก เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดแหล่งเพาะพันธุ์ของยุงลายได้ง่าย ประกอบกับมีการเปิดสอนตั้งแต่เตรียมอนุบาลไปจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนอยู่

---

[2] อานนท์ ภาคมาลี, **บทความสมุนไพรไล่ยุง**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : https://www.gotoknow.org/posts/540152, [20 ธันวาคม 2563].

[3] กระทรวงศึกษาธิการ, **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, 2551), หน้า 4.

ในช่วงอายุ 1ปี 6เดือน ถึง12ปี สอดคล้องกับ อานนท์ ภาคมาลี[7]ที่กล่าวว่าช่วงอายุนี้เป็นช่วงอายุที่พบผู้ป่วยเป็นโรคไข้เลือดออกมากที่สุด ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มาปรับใช้ เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนประดิษฐ์ธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย ตระหนักถึงความสำคัญของสมุนไพร เป็นแนวทางในการนำความรู้ไปใช้เสริมอาชีพหรือรายได้ให้แก่ตนเอง และยังเป็นการช่วยลดการใช้สารเคมีในสิ่งแวดล้อมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6
2. เพื่อศึกษาผลการใช้หลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเพื่อการพัฒนาหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัย 3 ขั้นตอนมีรายละเอียดต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การพัฒนาหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบและพัฒนาหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินผลการใช้หลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

รายละเอียดระยะดำเนินการวิจัยเพื่อการพัฒนาหลักสูตรธูปหอมสมุนไพร มีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การพัฒนาหลักสูตร

จากการศึกษากระบวนการพัฒนาหลักสูตรและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่ากระบวนการพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วยสาระสำคัญ 7 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น

ขั้นที่ 2 การกำหนดวัตถุประสงค์

ขั้นที่ 3 การเลือกเนื้อหาสาระ

ขั้นที่ 4 การจัดการเกี่ยวกับเนื้อหาสาระ

ขั้นที่ 5 การเลือกประสบการณ์เรียนรู้

ขั้นที่ 6 การจัดการเกี่ยวกับประสบการณ์เรียนรู้

ขั้นที่ 7 การตัดสินใจว่าจะประเมินอะไรและวิธีการประเมิน

ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ มากำหนดเครื่องมือประเมินความรู้ความสามารถในการพัฒนาหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และมีคุณภาพตามเกณฑ์ทั้งในด้านความรู้และสมรรถนะในการพัฒนาหลักสูตร เครื่องมือวัดผลประกอบด้วย แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจ แบบประเมินคุณภาพการทำงานกลุ่ม แบบสังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติงาน และแบบวัดความพึงพอใจ

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร

1) สร้างแบบสอบถามเกี่ยวกับความเหมาะสมและความสอดคล้องของการพัฒนาหลักสูตร และนำแบบทดสอบไปให้ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตรวจแก้ไขประเด็นความเที่ยงตรงเพื่อสอบถามผู้เชี่ยวชาญ

2) นำร่างหลักสูตร ไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร พิจารณาความสอดคล้อง การปรับปรุงแก้ไขร่างหลักสูตรตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

3) จากนั้นผู้วิจัยได้นำหลักสูตรไปทดลองใช้กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง ที่ได้มาจากอิสระหรือความสะสมัครใจ ได้แก่ นักศึกษานักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 22 คน

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินผลการใช้หลักสูตร

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินผลการใช้หลักสูตรดำเนินการ ดังนี้

1) กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนอนุบาลอยู่วิทยา อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่านสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 22 คน ที่ได้จากตามสะดวกหรือสมัครใจ (Convenient or volunteer) ของนักเรียน

2) รูปแบบการวิจัย

วิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงกึ่งทดลอง (Quasi-experimental research) เพื่อพัฒนาหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลายสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6
โดยใช้กลุ่มประชากรเป้าหมายเก็บข้อมูลก่อนและหลังการทดลอง ระพินทร์ โพธิ์ศรี[4]
(One group pretest-posttest design) ดังนี้

O1	X	O2

ภาพที่ 1 แบบการวิจัยที่ใช้ประชากรเป้าหมายเก็บข้อมูลก่อนและหลังการทดลอง

X คือ หลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

O1 คือ การเก็บข้อมูลก่อนการทดลองใช้หลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

O2 คือ การเก็บข้อมูลหลังการทดลองใช้หลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

[4] ระพินทร์ โพธิ์ศรี, **การสร้างและวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย**, (อุตรดิตถ์: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, 2555), หน้า 4.

3) การจัดเตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

4) ดำเนินการใช้หลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอนต่างๆ และสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1) ผลการพัฒนาหลักสูตรหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจความต้องการ โดยใช้แบบสำรวจที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จากการสำรวจพบว่านักเรียนตอบแบบสอบถามความต้องการให้มีการจัดการเรียนรู้หลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ร้อยละ76.00 รองลงมาเป็นการพัฒนาหลักสูตรเทียนไข ร้อยละ 13.00 และการทำขนม ร้อยละ 8.00 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนอนุบาลอยู่วิทยา ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนน่านเขต 1 เป็นโรงเรียนขนาดกลางมีนักเรียนจำนวน 365 คนเปิดสอนในระดับบริบาล อนุบาล และระดับประถมศึกษา สภาพบริบทแวดล้อมไปด้วยต้นไม้ชนิดต่าง ๆ โดยเฉพาะสมุนไพรในครัวเรือน เพราะสามารถใช้ประโยชน์จากสมุนไพรได้ทุกส่วน สามารถประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และเสริมอาชีพหรือรายได้ จึงมีความต้องการที่จะนำหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้อย่างคุ้มค่า ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรตามทฤษฎีของทาบา ซึ่งจากการศึกษาพบว่ากระบวนการพัฒนาหลักสูตรมี 7 ขั้นตอนคือ วิเคราะห์สภาพปัญหา กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การเลือกเนื้อหาสาระ การจัดรวบรวมเนื้อหาสาระ การคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และการประเมินผล จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานผู้วิจัยจึงได้สร้างหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 และสร้างคู่มือหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 นำเสนอต่ออาจารย์

ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์แล้วนำมาแก้ไข การตรวจสอบหลักสูตร การตรวจสอบโครงร่างหลักสูตร โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน เพื่อพิจารณาประเมินความเหมาะสมและวิเคราะห์ความสอดคล้องของหลักสูตร ซึ่งผลการประเมินปรากฏว่าความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตรภาพรวมอยู่ในระดับมาก และมีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.80-1.00 ซึ่งถือว่าอยู่ในเกณฑ์ และเมื่อพิจารณาประเมินความเหมาะสมและวิเคราะห์ความสอดคล้องของคู่มือหลักสูตร พบว่าความเหมาะสมของคู่มือหลักสูตรมีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมาก และมีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.60-1.00 ซึ่งถือว่าอยู่ในเกณฑ์

2) ผลการใช้หลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลายสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีรายละเอียดดังนี้

2.1 นักเรียนเข้ารับการจัดการเรียนรู้หลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลายสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ทำแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจ เรื่องการประดิษฐ์ธูปหอมสมุนไพร โดยคะแนนหลังการใช้หลักสูตรหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 86.86 ซึ่งสูงกว่าคะแนนก่อนการใช้หลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ที่มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 48.18

2.2 นักเรียนเข้ารับการจัดการเรียนรู้หลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลายสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มี พบว่า ค่าเฉลี่ยของการประเมินคุณภาพการทำงานกลุ่ม โดยรวมเฉลี่ยเท่ากับ 92.97 อยู่ในระดับดีมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า การปฏิบัติงานของนักเรียนได้ดีในกิจกรรมที่ 5 การรับฟังและแสดงความคิดเห็น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 93.64 รองลงมาเป็นกิจกรรมที่ 3 ตรงเวลา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 93.41 กิจกรรมที่ 2 ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 93.18 กิจกรรมที่ 1 การวางแผนการทำงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 92.95 และ กิจกรรมที่ 4 เสียสละและมีน้ำใจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 88.18 ตามลำดับ

2.3 นักเรียนเข้ารับการจัดการเรียนรู้หลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลายสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีค่าเฉลี่ยของการประเมินทักษะการปฏิบัติงานโดยรวมเฉลี่ยเท่ากับ 91.95 อยู่ในระดับดีมาก โดยเกณฑ์การประเมินที่กำหนด เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า การปฏิบัติงานของนักเรียนได้ดีในกิจกรรมที่ 2 การปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 94.32 รองลงมาเป็นกิจกรรมที่ 3 การให้ความร่วมมือในการทำงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 93.41 กิจกรรมที่ 5 การยอมรับความคิดเห็น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 92.73 กิจกรรมที่ 1 การมีส่วนร่วมในการวางแผน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 90.68 และ กิจกรรมที่ 4 การแสดงความคิดเห็น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 88.64 ตามลำดับ

3) นักเรียนเข้ารับการจัดการเรียนรู้หลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลายสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีค่าเฉลี่ยของมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลายสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โดยภาพรวมอยู่ในระดับความพึงพอใจมาก ($\overline{X}$ = 4.41 , S.D. = 0.37) ในรายการความพึงพอใจ นักเรียนมีความพึงพอใจในระดับความพึงพอใจมากที่สุดจำนวน 4 ข้อ ได้แก่ กิจกรรมมีความน่าสนใจ กิจกรรมกระตุ้นให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้ บรรยากาศการทำกิจกรรมสนุกสนาน น่าสนใจ และลำดับขั้นตอนในการทำกิจกรรมมีความเหมาะสม ที่เหลืออยู่ในระดับความพึงพอใจมาก ได้แก่ ผู้สอนมีความรอบรู้และลุ่มลึกในการดำเนินกิจกรรม ผู้สอนมีความพร้อมในการดำเนินกิจกรรม ผู้เรียนนำกิจกรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ความรู้ที่ได้รับเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน เวลาในการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีความเหมาะสม ความพร้อมของแหล่งความรู้และสื่อประกอบ ผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมอย่างหลากหลาย และผู้เรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม

อภิปรายผล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดทำหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ได้พบประเด็นที่สมควรนำมาอภิปรายดังนี้

1) หลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลายสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6มีการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญและผลการประเมินมีความสอดคล้องกัน ทั้งนี้เพราะหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับ

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น จากการศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีต่างๆ รวมทั้งความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสมุนไพร ข้อมูลพื้นฐานโรงเรียน สภาพชุมชน ข้อมูลพื้นฐานนักเรียน และผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ในการสร้างหลักสูตร มีองค์ประกอบของหลักสูตร ได้แก่ สภาพปัญหาและความจำเป็น หลักการของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร การเลือกเนื้อหาสาระ การจัดรวบรวมเนื้อหาสาระ การคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้การประเมินผล เครื่องมือที่ใช้ในการวัด และประเมินผล และเกณฑ์การผ่านหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ซึ่งการจัดเรียงลำดับเนื้อหาสำหรับการจัดการเรียนรู้ แบ่งเป็น 5 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมที่ 1 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสมุนไพร กิจกรรมที่ 2 การแปรรูปสมุนไพร กิจกรรมที่ 3 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับธูป กิจกรรมที่ 4 ขั้นตอนการประดิษฐ์ธูปหอมสมุนไพร และกิจกรรมที่ 5 การนำเสนอผลงาน โดยภาพรวมมีค่าดัชนีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.71 และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.52 ซึ่งการประเมินในด้านความเป็นมาและความสำคัญของหลักสูตร มีความเหมาะสมมากที่สุด รองลงมาเป็นด้านจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โครงสร้างเนื้อหาสาระ วิธีการวัดและประเมินผล เครื่องมือที่ใช้วัดและประเมินผล เกณฑ์การผ่านหลักสูตร หลักการของหลักสูตร และแนวการดำเนินการ ตามลำดับ

การพัฒนาหลักสูตรครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามแนวคิดของ Taba[5] ที่กล่าวไว้ว่าหลักสูตรต้องถูกออกแบบโดยครูผู้สอน โดยส่งเสริมการสร้างสรรคการสอนและการเรียนรู้มากกว่าการออกแบบหลักสูตร มีทั้งหมด 7 ขั้น ดังนี้ ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น ขั้นที่ 2 การกำหนดวัตถุประสงค์ ขั้นที่ 3 การเลือกเนื้อหาสาระ ขั้นที่ 4 การจัดการเกี่ยวกับเนื้อหาสาระ ขั้นที่ 5 การเลือกประสบการณ์เรียนรู้ ขั้นที่ 6 การจัดการเกี่ยวกับประสบการณ์เรียนรู้ ขั้นที่ 7 การตัดสินใจว่าจะประเมินอะไรมีวิธีการใน

การประเมินอย่างไร นอกจากนี้ผู้วิจัยยังดำเนินการตามแนวคิดของ สุเทพ อ่วมเจริญ[6] ที่ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการสร้าง และทดสอบคุณภาพของหลักสูตรที่นำวิธีการเชิงระบบมาประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะการนำกระบวนการวิจัยและพัฒนามาใช้ในการสร้าง ทดสอบคุณภาพหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น และ ธนิก จารุสกลพันธ์[7] ให้ความเห็นไว้ว่าการพัฒนาหลักสูตรเกิดขึ้นได้ 2 ลักษณะคือ หลักสูตรอย่างหนึ่ง เพื่อให้เหมาะกับโรงเรียนและระบบโรงเรียน จุดมุ่งหมายของการสอนวัสดุอุปกรณ์ วิธีสอนรวมทั้งการประเมินผล คำว่าการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร หมายถึง การแก้ไขหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ได้มีการพัฒนาขึ้นอย่างเป็นขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้วิจัย ได้ผ่านการ

---

[5] Taba, **Curriculum Development Theory and Practice**, (New York: Harcourt, Brace and World, 1962), p. 10.

[6] สุเทพ อ่วมเจริญ, การเรียนการสอน การออกแบบนวัตกรรมและเทคโนโลยี, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557), หน้า 10.

[7] ธนิก จารุสกลพันธ์, บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่ส่งผล

ต่อประสิทธิภาพของโรงเรียน, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, 2560), หน้า 1.

ตรวจสอบประสิทธิภาพ ของเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน และมีการปรับปรุงตามข้อแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

2) ผลการใช้หลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือวัดและประเมินผล ใช้วัดการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ประกอบด้วยการประเมินด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทักษะและการปฏิบัติ (Practice) และด้านเจตคติหรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์ (Attitude) ดังนี้ นักเรียนมีคะแนนจากการทำแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจ โดยมีคะแนนหลังการใช้หลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โดยภาพรวมของนักเรียนมีค่าเฉลี่ยหลังการใช้หลักสูตร 86.86 ซึ่งสูงกว่าคะแนนก่อนการใช้หลักสูตร การประเมินคุณภาพการทำงานกลุ่ม โดยรวมเฉลี่ย 92.97 อยู่ในระดับดีมาก การประเมินทักษะการปฏิบัติงานโดยรวมเฉลี่ย 91.95 อยู่ในระดับดีมาก โดยเกณฑ์การประเมินที่กำหนด อาจเพราะผู้วิจัยได้วางแผนการประเมินให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ประกอบการจัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ในแต่ละกิจกรรม-มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ใช้กระบวนการสอนแบบการทำงานกลุ่ม และกระบวนการสอนเชิงประสบการณ์ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตามแนวคิดของ Taba[8] ที่ผู้วิจัยพบว่าหลักสูตรเป็นมวลประสบการณ์ที่จัดเป็นแบบแผน เพื่อมุ่งหวังให้ผู้เรียนมีคุณภาพประสบความสำเร็จในการศึกษา และสามารถใช้ความรู้ตามหลักสูตรที่เรียนรู้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคม และการพัฒนาหลักสูตรเป็นการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหลักสูตรหรือเป็นการสร้างหลักสูตรใหม่เพื่อให้มีประสิทธิภาพสามารถใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของสถานศึกษา สอดคล้องกับ วิชัย วงษ์ใหญ่[9] ได้กล่าวว่า มวลประสบการณ์ทางการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในรายวิชา กลุ่มวิชา เนื้อหาสาระ รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้จะทำให้ผู้เรียนมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ Oliva[10] ว่าการนำหลักสูตรไปใช้ในระดับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การเลือกกลวิธีการสอน และขั้นตอนการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ปัจจัยเหล่านี้จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพ นอกจากนี้ประสบการณ์ทั้งมวลที่ผู้รับการจัดการเรียนรู้ จะส่งผลเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถ และทักษะ ตลอดจนเจตคติ ทำให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

3) ผลการแสดงความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรธูปหอมสมุนไพรไล่ยุงลาย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ความพึงพอใจอยู่ในภาพรวมอยู่ในระดับความพึงพอใจมาก ($\overline{X}$ = 4.41 , S.D. = 0.37) ในรายการความพึงพอใจ ทั้งนี้นักเรียนได้ผ่านกิจกรรมตามหลักสูตร มีความรู้พื้นฐานและฝึกปฏิบัติจริง ทำให้ผู้เรียนสามารถศึกษาเรียนรู้ และปฏิบัติกิจกรรมได้ตามความสามารถของตนเอง ผู้เรียนได้รับความรู้ ได้นำไปใช้ในทักษะในการประดิษฐ์ธูปหอมสมุนไพร โดยกิจกรรมที่นักเรียนมีความพึงพอใจมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ในด้านบรรยากาศการทำกิจกรรมสนุกสนาน รองลงมาเป็นกิจกรรมมีความน่าสนใจและกิจกรรม

---

[8] Taba, **Curriculum Development Theory and Practice**, (New York: Harcourt, Brace and World, 1962), p. 10.

[9] วิชัย วงษ์ใหญ่, **นวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมืองดี**, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: อาร์ แอนด์ ปริ๊นต์, 2555), หน้า 95.

[10] Oliva, **Developing the Curriculum**, (Boston: Browm and Company, 1992), p. 7.

กระตุ้นให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้ เนื่องจากในกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่นำความรู้ที่จัดการเรียนรู้ทั้งหมดมารวบรวมเป็นชิ้นงานประดิษฐ์ขึ้นมาตามจินตนาการและนำเสนอความภาคภูมิใจของตนเอง ทำให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมสนุกสนานและสนใจในกิจกรรมที่ได้จัดขึ้น สอดคล้องกับ ทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจของ Maslow[11] ที่จะอธิบายว่าทำไมคนจึงถูกผลักดัน โดยความต้องการบางอย่าง ณ เวลาหนึ่ง ทำไมคนหนึ่งจึงทุ่มเทเวลาและพลังงานอย่างมากเพื่อให้ได้มาซึ่งความปลอดภัยของตนเองแต่อีกคนหนึ่งกลับทำสิ่งเหล่านั้นเพื่อให้ได้รับการยกย่องนับถือจากผู้อื่น บุคคลพยายามที่สร้างความพึงพอใจให้กับความต้องการที่สำคัญที่สุดเป็นอันดับแรกก่อนเมื่อความต้องการนั้นได้รับความพึงพอใจ ความต้องการนั้นก็จะหมดลงและเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลพยายามสร้างความพึงพอใจให้กับความต้องการที่สำคัญที่สุดลำดับต่อไป ความพึงพอใจเหล่านี้จะส่งให้บุคคลรู้สึกภาคภูมิใจจากการถูกยกย่อง ทำให้บุคคลรู้สึกมีความสุข และเกิดความพยายามเพิ่มมากขึ้นในการปฏิบัติกิจกรรมอื่นต่อไปสอดคล้องกับ ศิริรัตน์ ดีสอน[12] ที่ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจไว้ว่า เป็นความรู้สึกนึกคิด หรือทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งสามารถเป็นไปในทางที่ดีหรือไม่ดี หรือในด้านบวก และด้านลบ ซึ่งจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสิ่งนั้น สามารถตอบสนองความต้องการแก่บุคคลนั้นสอดคล้องกับ พิทักษ์ ตรุษทิบ[13] กล่าวว่าความพึงพอใจเป็นเพียงปฏิกิริยาด้านความรู้สึกต่อสิ่งเร้าหรือสิ่งกระตุ้น แสดงออกมาในลักษณะของผลลัพธ์ สุดท้ายของกระบวนการประเมิน โดยบ่งบอกทิศทางของผลการประเมินว่าเป็นไปในลักษณะทิศทางบวกหรือทิศทางลบ หรือไม่มีปฏิกิริยาคือเฉย ๆ ต่อสิ่งเร้าหรือสิ่งที่มากระตุ้น สอดคล้องกับ ปัณณวัชร์ พัชราวลัย[14] ที่กล่าวว่าความพึงพอใจ เป็นความรู้สึกหรือทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอันเกิดจากพื้นฐานของการรับรู้ค่านิยม และประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้รับ และจะเกิดขึ้นต่อเมื่อสิ่งนั้นสามารถตอบสนองความต้องการแก่บุคคลนั้นได้ ซึ่งระดับความพึงพอใจของแต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ครูผู้สอนอาจเปลี่ยนแปลงรูปแบบของแบบฝึกให้เป็นนวัตกรรมอื่น เช่น บทเรียนออนไลน์ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้น เพื่อให้นักเรียนตั้งใจเรียนมากยิ่งขึ้น

---

[11] Maslow, **Motivation and Personality**, (New York: Harper & Row Publishers, 2006), p. 14-16.

[12] ศิริรัตน์ ดีสอน, การพัฒนาสื่อมัลติมีเดียเพื่อการเรียนรู้ด้วยตัวเอง เรื่อง ระบบคอมพิวเตอร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนแสนสุข จังหวัดชลบุรี, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2559), หน้า 11.

[13] พิทักษ์ ตรุษทิบ, ความพึงพอใจของประชาชนต่อระบบและกระบวนการให้บริการของกรุงเทพมหานครศึกษาเฉพาะกรณีสำงานเขตยานนาวา, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2551), หน้า 5.

[14] ปัณณวัชร์ พัชราวลัย, ความพึงพอใจคุณภาพการบริการการรับรู้ภาพลักษณ์ความภักดีธนาคารเฉพาะกิจ, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยลัย: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2558), หน้า 9.

2. ครูผู้สอนควรมีการศึกษา การทำวิจัยเพิ่มเติม เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาการเรียนรู้ในประเด็นอื่นๆ ต่อไป เช่น ใช้สมุนไพรที่แตกต่างจากเดิม เปรียบเทียบผลของการใช้สมุนไพรแต่ละชนิดในการไล่ยุงลาย เป็นต้น

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**. พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, 2551.

ธนิก จารุสกลพันธ์. บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของโรงเรียน. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, 2560.

ปัณณวัชร์ พัชราวลัย. ความพึงพอใจคุณภาพการบริการการรับรู้ภาพลักษณ์ความภักดีธนาคารเฉพาะกิจ. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยลัย: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2558.

พิทักษ์ ตรุษทิบ. ความพึงพอใจของประชาชนต่อระบบและกระบวนการให้บริการของกรุงเทพมหานคร ศึกษาเฉพาะกรณีสำงานเขตยานนาวา. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2551.

ระพินทร์ โพธิ์ศรี. **การสร้างและวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย**. อุตรดิตถ์: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, 2555.

วิชัย วงษ์ใหญ่. **นวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมืองดี**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อาร์ แอนด์ ปริ๊นต์, 2555.

ศิริรัตน์ ดีสอน. การพัฒนาสื่อมัลติมีเดียเพื่อการเรียนรู้ด้วยตัวเอง เรื่อง ระบบคอมพิวเตอร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนแสนสุข จังหวัดชลบุรี. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2559.

สุเทพ อ่วมเจริญ. การเรียนการสอน การออกแบบนวัตกรรมและเทคโนโลยี. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557.

อานนท์ ภาคมาลี. **บทความสมุนไพรไล่ยุง**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : https://www.gotoknow.org/posts/540152. [20 ธันวาคม 2563].

อุษาวดี ถาวระ. **ชีวะวิทยาและการควบคุมแมลงที่เป็นปัญหาสาธารณสุข**. นนทบุรี: หนังสือดีวัน, 2553.

Maslow. **Motivation and Personality**. New York: Harper & Row Publishers, 2006.

Oliva. **Developing the Curriculum**. Boston: Browm and Company, 1992.

Taba. **Curriculum Development Theory and Practice**. New York: Harcourt Brace and World, 1962.

การส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตสามเณรด้านคุณธรรมและจริยธรรม : 5 ห้องชีวิต เนรมิตนิสัย

Promoting and Improving The Quality of Life For Novices in Moral and Ethical Aspects: 5 Rooms of Life Create Habits

จีรวัฒน์ ปันทองมา
โรงเรียนวัดดอนมงคลสันติสุขวิทยา

บทคัดย่อ

การส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตสามเณรด้านคุณธรรมและจริยธรรม : 5 ห้องชีวิต เนรมิตนิสัย โดยมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายดังนี้ 1.เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ เข้าใจและเห็นความสำคัญในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตน ตามหลักการเรียนรู้ 5 ห้องชีวิต เนรมิตนิสัย 2. เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ผู้เรียนทุกรูปอยู่รวมกันได้อย่างมีความสุข 3. เพื่อให้ผู้เรียนที่มีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองให้เป็นคนมีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ของโรงเรียนวัดดอนมงคลสันติสุขวิทยา เป็นหลักการที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของสามณรด้านคุณธรรมและจริยธรรม โดยใช้หลัก แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารตามพระราชดำาริฯ และกิจกรรม 5ส เข้ามาช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

คำสำคัญ : คุณภาพชีวิต, คุณธรรม, จริยธรรม

Abstract

Promoting the development of quality of life for novices in moral and ethical aspects: 5 rooms.With the following objectives and goals 1. To provide learners with knowledge Understand and see the importance of changing one's behavior According to the 5 learning rooms, life creates habits. 2. To change the behavior of all learners to live happily together. Discipline Can be responsible and able to live with others Of Wat Don Mongkol Santisukwittaya School is the principle that promotes the quality of life of the three schools in the field of morality and ethics by applying the principles of the development plan for children and youth in the wilderness according to the royal initiative and 5S activities to help in improving the quality of life.

Keywords : Quality of Life, Moral, Ethical

บทนำ

โรงเรียนวัดดอนมงคลสันติสุขวิทยา เป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เปิดสอนระดับมัธยมศึกษา (ม.1 – 6) ซึ่งผู้เรียนที่เข้ามาเรียนต้องบวชเป็นสามเณร สามเณรทั้งหลายนี้มาจากสภาพครอบครัวที่แตกต่างกัน ประกอบกับผู้เรียนอยู่ในช่วงวัยรุ่นที่มีความคิดและการกระทำที่แตกต่างกันมาก จึงมีปัญหาการอยู่ร่วมกันในเรื่องระเบียบวินัยและความรับผิดชอบในการใช้ห้องน้ำ ห้องแต่งตัว ห้องอาหาร ห้องเรียน และห้องนอน อันส่งผลกระทบต่อผู้เรียนในการอยู่ร่วมกันทั้งในโรงเรียนและอยู่ร่วมกับชุมชนได้ โรงเรียนตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงได้แสวงหาวิธีการที่จะทำให้ผู้เรียนอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข และค้นพบว่ากิจกรรม **"5 ห้องชีวิต เนรมิตนิสัย"** สามารถฝึกนิสัยและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้เรียนได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ **5 ห้องชีวิต** หมายถึง ห้องที่ผู้เรียนต้องอยู่และปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน คือ การปฏิบัติในห้องน้ำ ห้องแต่งตัว ห้องอาหาร ห้องเรียน และห้องนอน ด้วยเหตุนี้ โรงเรียนจึงจัดโครงการ 5 ห้องชีวิตเนรมิตนิสัย ขึ้น โดยหวังว่าการฝึกปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวันอย่างต่อเนื่องจะสามารถขัดเกลาและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียนให้เป็นคนมีระเบียบวินัยและมีความรับผิดชอบ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขและเป็นการปลูกฝังนิสัยให้ผู้เรียนเป็นคนที่มีคุณภาพที่ดีในอนาคตได้

แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารตามพระราชดำาริฯ ฉบับที่ 5 ประกอบด้วย 8 เป้าหมายหลัก 18 เป้าหมายย่อย ของการพัฒนา ดังนี้

เป้าหมายหลักที่ 1 เสริมสร้างสุขภาพของเด็กตั้งแต่ในครรภ์มารดา ประกอบด้วย 3 เป้าหมาย มุ่งเน้นพัฒนปรับปรุงกรบริกรอนมัยแม่และเด็กในพื้นที่เฉพาะที่ยังมีอัตราการตายของทารกและทารกแรกเกิดมีน้ำหนักน้อยกว่า 2500 กรัมสูงอยู่ ให้มีการดูแลเด็กปฐมวัยทุกช่วงอายุครอบคลุมทุกพื้นที่ เพื่อให้เด็กปฐมวัยมีการเจริญเติบโตและพัฒนาการที่สมวัย โดยแบ่งความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงานในพื้นที่เพื่อให้มีการเชื่อมต่อของแต่ละช่วงอายุ ระหว่างบ้าน ศูนย์เด็กเล็ก ขั้นอนุบาล จนถึงชั้นประถมศึกษา และยังส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนในโรงเรียนมีสุขภาวะที่ดี มีพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสม ลดความเสี่ยงต่อการเกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ซึ่งปัจจุบันเป็นปัญหาสำคัญของประเทศ

เป้าหมายหลักที่ 2 เพิ่มโอกาสทางการศึกษา ประกอบด้วย 3 เป้าหมาย มุ่งเน้นการทำงานเชิงรุกสำรวจและจัดตั้งสถานศึกษาในพื้นที่ที่ขาดโอกาส จัดกลุ่มโรงเรียน (Cluster)เพื่อการใช้ทรัพยกรร่วมกัน พัฒนขีดความสามารถของครูและโรงเรียนให้จัดการศึกษาในรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับเด็กและยาวชนที่มีความบกพร่องทางด้านร่างกาย สติปัญญาและอารมณ์ ในส่วนของนักเรียนในพระรชานุคราะห์นอกจากการเสริมทางวิชาการแล้ว ยังเน้นปลูกฝังคุณธรรมจริยรรรม และการสร้างแรงจูงใเพื่อให้เข้าสู่การศึกษาประเภทอาชีวศึกษาเพิ่มขึ้นตามความต้องการของประเทศ

เป้าหมายหลักที่ 3 เสริมสร้างศักยภาพของเด็กและเยาวชนทางวิชาการและทางจริยธรรม ประกอบด้วย 4 เป้าหมาย มุ่งเน้นการแก้ปัญหาวิกฤตเรื่องภาษาไทย พัฒนาครูผู้สอนให้สามารถใช้รูปแบบการเรียนการสอนที่หลากหลายเพื่อพัฒนาศักยภาพพื้นฐานของเด็กนักเรียนด้นภาษาไทย วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษ รวมทั้งทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21

อื่น ๆ ควบคู่กับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม การเตรียมความพร้อมสำหรับประชาคมอาเซียน และสนับสนุนผลักดันให้ครูมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

เป้าหมายหลักที่ 4 เสริมสรงศักยภาพของเด็กและเยาวชนทางการงานอาชีพ ประกอบด้วย 4 เป้าหมาย ที่มุ่งเน้นจัดกระบวนการเรียนรู้อาชีพการเกษตรอย่างครบวงจรและเป็นระบบ ตั้งแต่การผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม จนถึงการนำผลผลิตไปใช้ประโยชน์และการจัดทำบัญชี พัฒนาหลักสูตรงานอาชีพที่จำเป็นสำหรับชีวิตประจำวันให้เหมาะสมกับแต่ละช่วงวัย พัฒนปรับปรุงหลักสูตรสหกรณ์เพื่อให้การปลูกฝังลักษณะนิสัยและคุณธรรมจริยธรรมด้วยหลักการและอุดมการณ์สหกรณ์สัมฤทธิผล

เป้าหมายหลักที่ 5 ปลูกฝังจิตสำนึกและพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย 1 เป้าหมาย ที่มุ่งเน้นจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ให้เด็กลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เห็นความงดงาม เกิดเป็นความปิติที่จะศึกษา เป็นความรัก ความผูกพัน หวงแหนในทรัพยากรของตน ร่วมในกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนโดยใช้ธรรมชาติเป็นอุปกรณ์การสอน

เป้าหมายหลักที่ 6 เสริมสร้างศักยภาพของเด็กและเยาวชนในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นและของชาติไทย ประกอบด้วย 1 เป้าหมายที่มุ่งให้เด็กและเยาวชนมีความรู้และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่นและวัฒนธรรมไทยโดยทำให้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันอย่างแท้จริงส่งเสริมการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้องทั้งการพูดและการเขียน

เป้าหมายหลักที่ 7 ขยายการพัฒนาจากโรงเรียนสู่ชุมชน ประกอบด้วย 3 เป้าหมาย มุ่งเน้นให้ชุมชนได้รับการพัฒนาโดยการขยายงานพัฒนาจากโรงเรียนเข้าไปในชุมชนผ่านทางเด็กนักเรียน ทั้งกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรที่ยั่งยืนและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมสุขภาพแลการพัฒนาสภาพแวดล้อมของบ้านและชุมชนให้ถูกสุขลักษณะ การนำความรู้และทักษะทางวิชาชีพ การทำบัญชี การสหกรณ์มาใช้ในครอบครัวและชุมชน

เป้าหมายหลักที่ 8 พัฒนาสถานศึกษาเป็นศูนย์บริการความรู้ ประกอบด้วย 3 เป้าหมาย ที่มุ่งหวังให้โรงเรียนสามารถพัฒนากิจกรรมการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เป็นนิทรรศการที่มีชีวิต เป็นตัวอย่างให้แก่ประชาชน ครู นักเรียน หรือผู้สนใจมาศึกษาทดลองครูและเด็กนักเรียนสามารถถ่ายทอดความรู้โดยการเป็นวิทยากร มีการจัดการความรู้และเผยแพร่ต่อไป[1]

ความหมายของ 5ส

[1] สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, **แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2560-2569**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท แอคทีฟ พริ้นท์ จำกัด, 2560), หน้า 2-4.

กิจกรรม 5ส เป็นกระบวนการหนึ่งที่เป็นระบบมีแนวปฏิบัติ ที่เหมาะสมสามารถนำมาใช้เพื่อปรับปรุงแก้ไขงานและรักษาสิ่งแวดล้อมในสถานที่ทำงานให้ดีขึ้น ทั้งในส่วนงานด้านการผลิต และด้านการบริการ ซึ่งนำมาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานขององค์กร ได้อีกทางหนึ่ง

สะสาง Seiri (เซริ) (ทำให้เป็นระเบียบ) คือ การแยกระหว่างของที่จำเป็นต้องใช้กับของที่ไม่จำเป็นต้องใช้ขจัดของที่ไม่จำเป็นต้องใช้ทิ้งไป

สะดวก Seiton (เซตง) = สะดวก (วางของในที่ที่ควรอยู่) คือ การจัดวางของที่จำเป็นต้องใช้ให้เป็นระเบียบสามารถหยิบใช้งานได้ทันที

สะอาด Seiso (เซโซ) = สะอาด (ทำความสะอาด) คือการปัดกวาดเช็ดถูสถานที่ สิ่งของ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องจักร ให้สะอาดอยู่เสมอ สุขลักษณะ

Seiketsu (เซเคทซึ) = สุขลักษณะ (รักษาความสะอาด) คือ การรักษาและปฏิบัติ 3ส ได้แก่ สะสาง สะดวก และสะอาดให้ดีตลอดไป

สร้างนิสัย Shitsuke (ซึทซึเคะ) = สร้างนิสัย (ฝึกให้เป็นนิสัย) คือ การรักษาและปฏิบัติ 4ส หรือสิ่งที่ กำหนดไว้แล้วอย่างถูกต้องจนติดเป็นนิสัย

เหตุผลที่กิจกรรม 5ส ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย

5ส เป็นเทคนิคที่ทุกคนสามารถเข้าใจแนวทางการปฏิบัติได้ง่าย อุปกรณ์ที่ใช้มีเพียงเครื่องมือทำความสะอาด ซึ่งใช้งบประมาณต่ำ ผู้ทำ 5ส ได้เรียนรู้การทำงานเป็นทีมเป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติ เป็นกลุ่มพื้นที่ ซึ่งมีส่วนสนับสนุนเรื่องการทำงานเป็นทีม สมาชิกในพื้นที่ได้ร่วมกันวางแผนและลงมือปรับปรุงพื้นที่ ปฏิบัติงานของตนเอง และกลุ่มกิจกรรม 5ส ยังช่วยเสริมสร้างทักษะการเป็นผู้นำให้แก่หัวหน้าพื้นที่อีกด้วย

เห็นผลที่เป็นรูปธรรม พื้นที่ได้รับการพัฒนาปรับปรุงให้ดีขึ้นและมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยมีการจัดเก็บสิ่งของเป็นระเบียบมากขึ้น ทำให้ไม่ต้องเสียเวลาค้นหาของหรือเอกสาร การปรับปรุงที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่มองเห็นได้และเป็นรูปธรรม ส่งเสริมการสร้างนิสัย และการมีวินัยในหน่วยงาน

การปฏิบัติกิจกรรม 5ส อย่างสม่ำเสมอจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของกิจวัตรประจำวันจะเสริมสร้างลักษณะนิสัยและความเป็น ระเบียบ วินัยให้แก่ผู้ปฏิบัติกิจกรรม สิ่งของในที่ทำงานมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และจัดเก็บอย่างเป็นระบบ ทำให้การทำงาน มีประสิทธิภาพสูงยิ่งขึ้น[2]

วัตถุประสงค์และเป้าหมาย

1. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ เข้าใจและเห็นความสำคัญในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนตามหลักการเรียนรู้ 5 ห้องชีวิต เนรมิตนิสัย

---

[2] สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยรังสิต, **ความหมายของ 5ส**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://library.rsu.ac.th/library5s /lib5s_mean.html, [3 กันยายน 2563].

2. เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ผู้เรียนทุกรูปอยู่รวมกันได้อย่างมีความสุข

3. เพื่อให้ผู้เรียนที่มีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองให้เป็นคนมีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้

เป้าหมาย

ผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ทุกรูป (จำนวน 60 รูป) มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น ส่งผลให้การอยู่ร่วมกันในโรงเรียนและชุมชนได้อย่างมีความสุข

กระบวนการดำเนินงาน

Plan (การเตรียมการ)

1. สร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างนักเรียนและครูที่ปรึกษาในการดำเนินกิจกรรม 5 ห้องชีวิต เนรมิตนิสัย

2. สร้างความคุ้นเคยให้ผู้เรียนทดลองทำกิจกรรม 5 ห้องชีวิต เนรมิตนิสัย ในช่วงระยะเวลา 1 สัปดาห์

Do (การลงมือปฏิบัติ)

1. แบ่งกลุ่มผู้เรียนเป็นกลุ่มจำนวน 10 กลุ่มๆ ละ 5-6 รูป และมีครูประจำกลุ่มดูแลผู้เรียน (ครอบครัวเล็ก)

2. ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน ตามคู่มือการพัฒนาคุณภาพชีวิต 5 ห้องชีวิตเนรมิตนิสัย ได้แก่

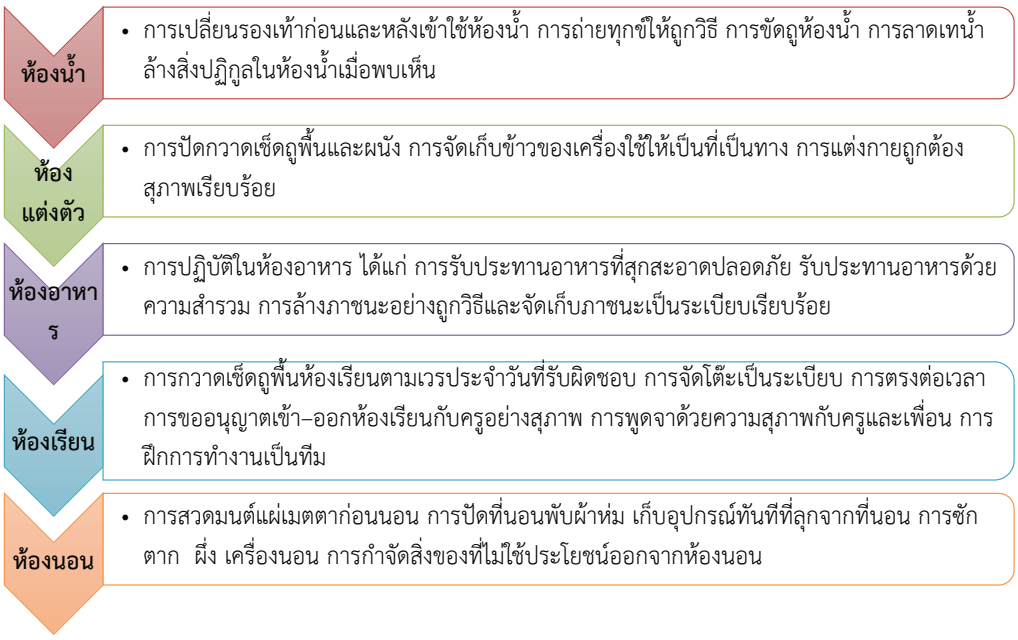

Check (การเช็คตรวจสอบ)

1. หลังเสร็จการดำเนินกิจกรรมในแต่ละวัน ครูประจำกลุ่มตรวจสอบการทำกิจกรรมและร่วมกับผู้เรียนสรุปและอภิปรายร่วมกันว่าดำเนินกิจกรรมเป็นอย่างไรมีจุดเด่น จุดบกพร่องตรงไหน ควรมีการปรับแก้ไขตนเองตรงจุดไหนยังไงและมีการสร้างความยอมรับร่วมกัน

2. ประสานความร่วมมือกับเจ้าอาวาสในการให้ความร่วมมือติดตามพฤติกรรมของสามเณรผู้เรียน

Action (การปรับปรุงแก้ไขส่วนที่มีปัญหา)

นำผลสรุปการดำเนินกิจกรรมในแต่ละวันมาอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หาวิธีแก้ไขและสร้างข้อตกลงร่วมกันเพื่อให้มีการปฏิบัติในทางที่ดีขึ้น

ผลการดำเนินงาน

1. ผู้เรียนร้อยละ 90 มีความรู้ ความเข้าใจ เห็นความสำคัญและเต็มใจปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของตนเองในชีวิตประจำวัน เช่น มีระเบียบวินัยและมีความรับผิดชอบต่อตนเอง จากการวิเคราะห์แบบบันทึกการเข้าร่วมทำกิจกรรมและการสังเกตพฤติกรรมในการร่วมรับผิดชอบในหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย

2. ผู้เรียนร้อยละ 90 มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ จากเดิมร้อยละ 50 และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

ประโยชน์ที่ได้รับและการเผยแพร่

1. ผลพลอยได้จากการทำโครงการทำให้โรงเรียนมีความสะอาดมากขึ้น มีสภาพแวดล้อมเหมาะต่อการเรียนรู้

2. ผู้บริหาร คณะครู ผู้ปกครอง เจ้าอาวาสและชุมชน ร้อยละ 90 มีความพึงพอใจในการดำเนินโครงการ

3. เผยแพร่การดำเนินการในการประชุมคณะกรรมการบริหารโรงเรียน คณะครู ผู้ปกครอง คณะสงฆ์ระดับอำเภอสันติสุข กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ และการแสดงผลงานวิชาการระดับจังหวัดน่าน งานวิชาการระดับจังหวัดภาคและระดับประเทศ

ปัจจัยความสำเร็จ

1. ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง เจ้าอาวาส เห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่

2. มีการกำกับ ติดตามการดำเนินการโดยครูที่ปรึกษาประจำกลุ่มและเจ้าอาวาสอย่างใกล้ชิด

ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ

ผู้เรียนบางรูปใส่ใจกับโทรศัพท์มือถือ ทำให้ไม่มุ่งมั่นในการปฏิบัติกิจกรรม ขาดการเรียนรู้ร่วมกันกับกลุ่ม ข้อเสนอแนะหากรณีตัวอย่าง เช่น พระนักพัฒนา สามเณรต้นแบบศาสนทายาท ส่งเสริมการท่องเอตทัตคะ(ความเป็นเลิศของอัครสาวกของพระพุทธเจ้า) ให้ผู้เรียนได้ศึกษา

แนวทางการพัฒนาต่อเนื่อง

ควรมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุด ให้เป็นวิถีชีวิตเป็นกิจวัตรในการดำเนินชีวิตประจำวัน มีความเพียรปฏิบัติอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และมีความตั้งใจพร้อมในการที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยของตนเองให้เป็นคนที่มีวินัยและความรับผิดชอบ

บรรณานุกรม

สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. **แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2560-2569**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท แอคทีฟ พริ้นท์ จำกัด, 2560.

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยรังสิต. **ความหมายของ 5ส**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://library.rsu.ac.th/library5s /lib5s_mean.html. [3 กันยายน 2563].

มรดกโลกสู่มรดกธรรม: แนวคิด คุณค่าและการสร้างความหมายใหม่ของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

World Heritage to Dharma Heritage: Concept, Value and Creating a New Meaning of Cultural Resource Management

พระราชวชิรเมธี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

บทคัดย่อ

แผนงานวิจัย “มรดกโลกสู่มรดกธรรม :แนวคิด คุณค่าและการสร้างความหมายใหม่ของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการจัดการมรดกโลก โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และภาคประชาชนในพื้นที่รอบมรดกโลก เพื่อส่งเสริมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพุทธในการอนุรักษ์มรดกโลก เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นทีมรดกโลกแบบพหุภาคี เพื่อวิเคราะห์การจัดการมรดกโลกกับวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ในการส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในฐานะผู้อำนวยการแผนวิจัย ได้รับความรู้มากมายที่จะมาถ่ายทอดให้วงการวิชาการทางด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม ได้รับทราบ ซึ่งมีคุณค่าสมควรได้รับการถอดบทเรียนมาเพื่อเผยแพร่ในรูปบทความทางวิชาการ ผลการวิจัยพบว่า

การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และภาคประชาชนในพื้นที่รอบมรดกโลก มีการร่วมมือในการบริหารจัดการ ในด้านคุณค่านั้น พบว่า การมีพระสงฆ์มาเป็นแกนนำในการบริหารจัดการ ทำให้เพิ่มคุณค่าทางด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธอย่างมาก เพราะพระสงฆ์มีทุนทางสังคมสร้างศรัทธาปลูกปัญญาแก่ชุมชน ในการให้ความหมายใหม่พบว่า การบูรณาการการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเป็นสิ่งจำเป็นที่สุด

ในส่วนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพุทธในการอนุรักษ์มรดกโลก โดยมีแนวคิดใหม่ให้ความสำคัญในการนำกิจกรรมทางศาสนา เข้ามาเป็น ส่วนสำคัญในการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมใช้หลักการทางธรรมนำทางโลก จึงมุ่งเน้นให้ประชาชนเห็นมรดกธรรมในมรดกโลก ซึ่งจะทำให้วิถีการคงอยู่ของทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพุทธในการอนุรักษ์มรดกโลกเกิดมีส่วนร่วมอย่างลึกซึ้งในระดับจิตสู่ปัญญานำไปสู่ความยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพุทธ

วิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นทีมรดกโลกแบบพหุภาคี พบว่ามีแนวคิดแยกส่วนมาแต่อดีต ล้วนมีความสัมพันธ์กันอย่างสูงในการจัดการพื้นที่มรดกโลก การวิจัยครั้งนี้จึงก่อให้เกิดแนวคิดใหม่โดยต้องมีภาคีเครือข่ายที่หลากหลาย การสร้างความหมายใหม่ในการจัดการพื้นทีมรดกโลกแบบพหุภาคี คือ การบริหารจัดการแบบพหุภาคี แต่เป้าประสงค์เป็นเอกีภาพ

วิเคราะห์การจัดการมรดกโลกกับวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ แนวคิดที่สำคัญคือ พระสงฆ์ต้องเป็นแกนนำการจัดการมรดกโลกกับวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ เพราะจะส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

เพื่อเสริมสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมเชิงพุทธมีความเด่นชัดมากยิ่งขึ้น ชูความหมายใหม่ที่ว่า “มรดกโลกสู่มรดกธรรม และย้อนนำมรดกธรรมกลับมาสู่มรดกโลก”

Abstract

The Research project "World Heritage to Dharma Heritage: Concept, Value and Creating a New Meaning of Cultural Resource Management" has the objectives To study world heritage management By the participation of monks and the people in the area around the world heritage To promote the management of Buddhist cultural resources in the conservation of world heritage sites To analyze factors related to multilateral world heritage management In order to analyze the world heritage management and the Buddhist way of culture In promoting cultural and tourism values. This research is participatory action research the research team has established a study framework. As the research plan director Received a lot of knowledge to share with the academic, religious, artistic, and cultural circles, which is valuable, deserving the lessons to be disseminated in the form of academic articles The results of the research showed that The research found that

The participation of monks and the people in the area around the world heritage there is cooperation in management. With respect to that value It is found that having monks as leaders in management will increase the value of Buddhist culture because the monks have social capital, build faith, cultivate wisdom for the community. In giving the new meaning, it was found that the integration of participatory management is essential.

In the management of Buddhist cultural resources in the conservation of world heritage sites With a new concept, giving importance to bringing religious activities into an important part in promoting cultural resource management, applying Dhamma principles to guide the world Therefore focusing on the people to see the Dharma heritage in the world heritage This will allow the way of the existence of Buddhist cultural resources in the conservation of world heritage, deeply involved in the level of mind to wisdom, leading to sustainability in the management of Buddhist cultural resources.

Analyze factors related to multilateral world heritage management Found that the concept has been separated since the past all are highly related to the management of the World Heritage Site. This research therefore creates a new concept, which requires a diverse network of partners. Creating a new meaning in multilateral world heritage management is multilateral management. But the goal is in the same direction

Analyze world heritage management and Buddhist culture. Important concepts are Monks must be the leaders of world heritage management and Buddhist culture. Because it promotes cultural values and tourism in order to strengthen the Buddhist cultural values more clearly Raising the new meaning that "World Heritage to Dharma Heritage and bring the Dharma heritage back to the world heritage site"

แผนงานวิจัย เรื่อง มรดกโลกสู่มรดกธรรม: แนวคิด คุณค่าและการสร้างความหมายใหม่ของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

เป็นแผนงานวิจัยที่รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เพื่อพยายามที่จะนำเอามรดกธรรมที่สูญหายไปย้อนคืนกลับมาสู่มรดกโลก โดยได้แยกเป็นโครงการย่อย 4 โครงการ คือ

โครงการที่ 1 การจัดการมรดกโลก โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และภาคประชาชนในพื้นที่รอบมรดกโลก มีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริโรจน์ นามเสนา เป็นหัวหน้าโครงการ

โครงการที่ 2 การส่งเสริมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพุทธในการอนุรักษ์มรดกโลก มีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฏิธรรม สำเนียง เป็นหัวหน้าโครงการ

โครงการที่ 3 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นทีมรดกโลกแบบพหุภาคี มีพระครูสุมณฑ์ธรรมธาดา, ผศ.ดร. เป็นหัวหน้าดครงการ และ

โครงการที่ 4 การวิเคราะห์การจัดการมรดกโลกกับวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ในการส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว มีพระราชวชิรเมธี, ผศ.ดร. เป็นหัวหน้าโครงการ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มรดกโลก (World Heritage Site) คือสถานที่ อันได้แก่ ป่าไม้ ภูเขา ทะเลสาบ ทะเลทราย อนุสาวรีย์ สิ่งก่อสร้างต่างๆ รวมไปถึงเมือง ซึ่งคัดเลือกโดยองค์การยูเนสโกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 เพื่อเป็นการบ่งบอกถึงคุณค่าของสิ่งที่มนุษยชาติ หรือธรรมชาติได้สร้างขึ้นมา และควรจะปกป้องสิ่งเหล่านั้นได้อย่างไร เพื่อให้ได้ตกทอดไปถึงอนาคต ซึ่งหลักเกณฑ์การขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมนั้นมีดังนี้ 1. เป็นตัวแทนในการแสดงผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาดของมนุษย์ 2. เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลยิ่งผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบทางสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวน และภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนาศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง หรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือบนพื้นที่ใดๆ ของโลกซึ่งทรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม 3. เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันหรือว่าที่สาบสูญไปแล้ว 4. เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของประเภทของสิ่งก่อสร้างอันเป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรมในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ 5. เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของวัฒนธรรมมนุษย์ ขนบธรรมเนียมประเพณีแห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง หรือการตั้งถิ่นฐาน

ของมนุษย์ ซึ่งเสื่อมสลายได้ง่าย จากผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตามกาลเวลา 6. มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ หรือมีความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์

ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีโบราณสถานสำคัญหลายแห่ง ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ซึ่งประเทศไทยมีมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) หรือUNESCO ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร และอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ซึ่งอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชรได้จดทะเบียนเป็นมรดกโลกภายใต้ชื่อ "นครประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร" พร้อมกับ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้จดทะเบียนเป็นมรดกโลกจาก ภายใต้ชื่อ "นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร" ในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญครั้งที่ 15 เมื่อปี พ.ศ. 2534 ที่เมืองคาร์เทจ ประเทศตูนิเซีย เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2534 จากการที่ประเทศไทยมีมรดกทางวัฒนธรรมอันเป็น “มรดกโลก ” ส่งผลให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในระดับชุมชนท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ ประกอบกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาธุรกิจและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ประเทศ

ผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่ ซึ่งเกิดจากผลการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่พึ่งพาการใช้ทรัพยากรอันเป็นแหล่งโบราณสถานดังกล่าว โดยเฉพาะวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ในกรณีของอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ซึ่งได้รับการพิจารณาเป็นมรดกโลกนั้น อันทำให้อุทยานประวัติศาสตร์แห่งนี้จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมแห่งหนึ่งของไทย แต่สภาพการณ์ปัจจุบันนั้น นักวิชาการ และหน่วยงานภาครัฐ คือ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรมมีความกังวลเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่ของแหล่งโบราณสถานแห่งนี้ ซึ่งจากการตรวจพื้นที่โดยคณะกรรมการมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก ประจำประเทศไทย มีข้อท้วงติงว่าพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาต้องปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ให้ดีขึ้น ไม่เช่นนั้นอาจอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการถอดถอนจากการเป็นมรดกโลกได้ จากประเด็นดังกล่าวจึงทำให้เกิดการสัมมนาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาขึ้น เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2551 ซึ่งหน่วยงานที่เข้าร่วมระดมความคิดเห็นได้แก่ กรมศิลปากร ผู้แทนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา องค์การบริหารส่วนจังหวัด นายกเทศมนตรีและสมาชิกเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา คณาจารย์จากสถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ตัวแทนจากโรงเรียนต่าง ๆ และประชาชนชาวพระนครศรีอยุธยาที่ให้ความสนใจ ซึ่งได้ข้อสรุปว่าคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก ประจำประเทศไทย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความกังวลเกี่ยวกับการบริหารจัดการแหล่งโบราณสถานพระนครศรีอยุธยา ที่มีปัญหาการจัดการพื้นที่อย่างไม่เหมาะสม โดยการสำรวจ พบว่า สภาพภูมิทัศน์บริเวณชั้นในที่เรียนกว่า พื้นที่ไข่แดง (Core

Zone) จำนวน 1,800 ไร่ กำลังมีปัญหาควรต้องปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ให้ดีขึ้น มิฉะนั้น อาจอยู่ในความเสี่ยงต่อการถูกทอดถอดออกจากการเป็นมรดกโลกได้

ดั้งนั้น การบริหารจัดการพื้นที่จะร่วมกันบริหารจัดการมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา โดยถือความเป็นมรดกโลกเป็นตัวตั้งในการบริหารจัดการ ข้อสรุปนี้เป็นแนวโน้มที่แสดงให้เห็นว่าการบริหารจัดการมรดกโลกจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อให้สามารถดำรงความเป็นมรดกโลกไว้ได้ สำหรับอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย–ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร ตลอดทั้งเมืองเก่าบริวาร ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก เนื่องจากหลักฐานที่ปรากฏแสดงให้เห็นถึงผลงานทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น เป็นตัวแทนของศิลปกรรมไทยยุคแรกและเป็นต้นกำเนิดของการสร้างประเทศ จากการที่ได้มีการพัฒนาพื้นที่เป็นอุทยานประวัติศาสตร์และได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ทำให้แต่ละปีมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้าเที่ยวชมจำนวนมาก อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ตั้งอยู่ที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย ผังเมืองสุโขทัยมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมพื้นผ้าความยาวประมาณ 2 กิโลเมตร กว้างประมาณ 1.6 กิโลเมตร มีประตูเมืองอยู่ตรงกลาง กำแพงเมืองรอบด้าน ภายในยังเหลือร่องรอยพระราชวัง และวัด 26 แห่ง วัดที่ใหญ่ที่สุดคือวัดมหาธาตุและมีอนุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราชอยู่ด้านหน้าทางเข้าอุทยานประวัติศาสตร์ ส่วนอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชชนาลัย ตั้งอยู่ที่ ตำบลศรีสัชชนาลัย อำเภอ ศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัยมีโบราณสถานทั้งหมด 215 แห่ง ดำเนินการสำรวจแล้ว 204 แห่ง รวมทั้งแหล่งโบราณคดีวัดชมชื่น และแหล่งเตาสังคโลกโบราณ โบราณสถานมีการต่อเติมจากสภาพเดิมน้อยกว่าที่อื่นๆ ยังคงรักษาภูมิทัศน์ของเมืองประวัติศาสตร์ไว้อย่างครบถ้วน ส่วนอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรหรือชากังลาว จังหวัดกำแพงเพชร มีโบราณสถานตั้งอยู่ใจกลางเมือง อยู่ 2 วัด คือ วัดพระแก้วกับวัดพระธาตุ ปรากฏ พระพุทธรูปประธาน 3 องค์ ที่มีลักษณะสกุลช่างกำแพงเพชร คือ พระนลาฏ-กว้าง พระนาสิก-เป็นสัน และพระหนุเสียม ซึ่งหาชมได้ยาก ใน กลุ่มโบราณสถานเขตอรัญญิก วัดล้วนแล้วแต่สร้างด้วยศิลาแลง เช่น วัดพระสี่อิริยาบถ มี พระพุทธรูปยืนปางประทานพร วัดช้างรอบ มีเจดีย์ใหญ่ประติมากรรมช้างทรงเครื่อง 68 เชือก วัดพระนอน มีเสาศิลาแลงขนาดใหญ่ หนักต้นละ 30 ตัน จำนวน 30 ต้น วัดพระสิงห์ มีโกลนพระพุทธรูปศิลาแลงขนาดใหญ่โบราณสถานในเขตเมืองนครชุมเก่า ฝั่งตะวันตกแม่น้ำปิง มีเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ตั้งอยู่กลางทุ่งเศรษฐีและวัดอื่นๆ

ด้วยปัจจัยดังกล่าว การส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีความปลอดภัยและแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงพัฒนาคุณภาพสินค้าของกลุ่มอาชีพของแต่ละตำบล ตลอดทั้งมีการส่งเสริมสนับสนุนจากคณะกรรมการหมู่บ้านในการแก้ไขข้อพิพาทต่างๆ ในการบริหารจัดการต่างๆ อันเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้อุทยานประวัติศาสตร์ในบริเวณดังกล่าวยังคงความเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรม ในการธำรงรักษาแหล่งมรดกโลก อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย – ศรีสัชนาลัย - กำแพงเพชร ให้คงความเป็นมรดกโลกได้อย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือ จากผู้ที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับชุมชนท้องถิ่น และระดับชาติ ซึ่งต้องมีจิตสานึกในการรักษาหวงแหนสมบัติของชาติของแผ่นดิน มีความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งมรดกโลก

และเห็นถึงความสำคัญของการเข้าไปมีส่วนร่วมบริหารจัดการแหล่งมรดกโลก เพื่อใช้ประโยชน์ อนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกโลกอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่ตลอดไป ทั้งนี้ หลักการของอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกของยูเนสโก ได้กำหนดว่าแหล่งมรดกโลกจาเป็นต้องมีระบบการจัดการที่ดี ซึ่งวิธีการที่ดีที่สุดคือการให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้ทำงานร่วมกัน ในส่วนภาคพื้นเอเชียและแปซิฟิคนั้น องค์การยูเนสโกได้ส่งเสริมสนับสนุนการทำแผนเพื่อการจัดการและพัฒนาพื้นที่และระบบนิเวศน์โดยรวม เพื่อเป็นช่องทางให้เกิดความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับความจำเป็นในการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งจะมีคุณประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น ด้านการมีงานทำ ด้านการอนุรักษ์ ด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อันเป็นการปรับความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ การท่องเที่ยว และการพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่น ดังนั้น การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมรดกโลกของผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรต่างๆ จึงเป็นหัวใจสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องมีความเข้าใจแหล่งมรดกโลกในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาโดยรวม ซึ่งหลักการในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนนี้เป็นหลักการที่สำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ เนื่องจากกระบวนการมีส่วนร่วม นั้นเป็นกระบวนการกระจายอำนาจจากผู้ที่มีอำนาจเหนือมาเป็นอำนาจใช้ร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นับว่ามีความสำคัญยิ่งต่อแนวคิดและแนวปฏิบัติที่ส่งผลให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ หรือยินยอมปฏิบัติตาม หรือตกลงยอมรับได้อย่างสมัครใจ เต็มใจอันนำไปสู่การแก้ปัญหาร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างเหมาะสม จึงเป็นวิธีการในการจัดการเมืองและทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีความรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนามาแต่อดีต เป็นมรดกธรรมที่ล้ำค่า จนกลายมาเป็นมรดกโลกที่ลือชื่อ ให้สามารถผสมผสานกันได้เพื่อการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลก ในด้านต่างๆ ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนนั้นมีความสำคัญอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นในด้านการจัดการพื้นที่ การจัดการทรัพยากรการปกป้องรักษา การใช้ การศึกษาวิจัย การจัดการแหล่งทุน การให้ความรู้ และการตลาด เพื่อให้การรักษาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร คงความเป็นมรดกโลกไว้ได้อย่างยั่งยืน โดยไม่ถูกถอดถอนจากการขึ้นทะเบียน เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม จากองค์การยูเนสโก ตลอดจนวิเคราะห์ถึงความรู้ความเข้าใจของชุมชนเกี่ยวกับมรดกโลก โดยสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลก อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร ทั้งนี้ เพื่อแสวงหาแนวทางในการพัฒนา และเพิ่มศักยภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกให้เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพของชุมชนและท้องถิ่น อันเป็นการสร้างความสมดุลระหว่างการดำรงฐานะการเป็น “มรดกโลก” กับการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน และท้องถิ่นและอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศให้ยั่งยืนสืบไป ซึ่งหากไม่มีการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ และธำรงรักษาแหล่งมรดกโลกไว้ อาจส่งผลร้ายแรงต่อแหล่งมรดกโลก มีสภาพเสื่อมโทรม มีผู้บุกรุกทาลาย หรือมีการกระทำอื่นใดนอกเหนือจากที่กล่าวแล้ว อาจส่งผลให้ องค์การยูเนสโก ประกาศถอดถอนอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-

กำแพงเพชร จากการเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมได้ และเพื่อให้มีการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นต่อไป และก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการมีส่วนร่วมด้านการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกและสร้างแนวทางการในการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อแหล่งมรดกโลก ซึ่งสามารถนาไปปรับใช้ในการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกอื่นๆ ที่มีลักษณะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมเช่นเดียวกับประเทศไทย เพื่อให้เป็นไปได้กับยุคสมัยปัจจุบัน คณะผู้วิจัยจึงได้กำหนดหัวข้อ มรดกโลกสู่มรดกธรรม :แนวคิด คุณค่า และการการสร้างความหมายใหม่ของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการมรดกโลก โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และภาคประชาชนในพื้นที่รอบมรดกโลก
2. เพื่อส่งเสริมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพุทธในการอนุรักษ์มรดกโลก
3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นทีมรดกโลกแบบพหุภาคี
4. เพื่อวิเคราะห์การจัดการมรดกโลกกับวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ในการส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

ขอบเขตการวิจัย

แผนงานวิจัย เรื่อง มรดกโลกสู่มรดกธรรม : แนวคิด คุณค่าและการสร้างความหมายใหม่ของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม นี้ ประกอบด้วยโครงการภายใต้แผนงาน จำนวน 4 โครงการ ได้แก่

โครงการที่ 1 การจัดการมรดกโลก โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และภาคประชาชนในพื้นที่รอบมรดกโลก

โครงการที่ 2 การส่งเสริมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพุทธในการอนุรักษ์มรดกโลก

โครงการที่ 3 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นทีมรดกโลกแบบพหุภาคี

โครงการที่ 4 การวิเคราะห์การจัดการมรดกโลกกับวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ในการส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

แต่ละโครงการมีขอบเขตในการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

โครงการที่ 1 การจัดการมรดกโลก โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และภาคประชาชนในพื้นที่รอบมรดกโลก ขอบเขตด้านเนื้อหาศึกษาประวัติความเป็นมาทางหนังสือ งานวรรณกรรม งานวิจัย คำบอกเล่าหรือจากเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับแหล่งมรดกโลกความเป็นมาในมิติต่างๆของแหล่งมรดกโลกใน 3 กลุ่มคือ

1. ด้านการจัดการมรดกโลก
2. ด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และชุมชน
3. ด้านการเสริมสร้างภูมิปัญญาจากมรดกโลกสู่มรดกธรรม

โครงการที่ 2 การส่งเสริมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพุทธในการอนุรักษ์มรดกโลก

ในวิจัยนี้มุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในกระบวนการการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ 8 ลักษณะ ได้แก่

1.การศึกษาวิจัยหรือการสร้างความรู้ (Resource research : RR)

2.การประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรวัฒนธรรม (Resource valuing and appraisal : RVA)

3.การบริรักษ์ (Resource conservation within use: RCU)

4.การจัดการความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรม (Resource-base knowledge management: RKM)

5.การฟื้นฟูซ้ำและสร้างใหม่ (Resource rehabilitation or revitalization : RRehab or RRevit)

6.การใช้กฎเกณฑ์ ข้อปฏิบัติ ข้อบัญญัติในการควบคุมและป้องกัน

7.การดำเนินกิจกรรมธุรกิจชุมชนที่เกี่ยวเนื่องกับทรัพยากรทางวัฒนธรรม(Resource-based community business: RCB)

8.การสร้างเครือข่ายขยายความร่วมมือและสร้างกัลยาณมิตร (Networking and friend making :RNet)

โครงการที่ 3 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นทีมรดกโลกแบบพหุภาคี

1. ข้อมูลนโยบาย หลักการ และกระบวนการวัดการพื้นที่มรดกโลกอุทยาน ประวัติศาสตร์กำแพงเพชรแบบพุภาคี

2. ข้อมูลสภาพปัจจุบัน ปัญหาอุปสรรค และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในการวัดการ พื้นที่มรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรแบบพหุภาคี

โครงการที่ 4 การวิเคราะห์การจัดการมรดกโลกกับวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ในการส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวงานวิจัยเรื่อง ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยสังเคราะห์จากแนวคิดโดยองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO เกี่ยวกับการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกตามหลักของ UNESCO ซึ่งแบ่งออกเป็น 8 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการจัดพื้นที่ 2) ด้านการจัดการทรัพยากร 3) ด้านการปกป้องรักษา 5) ด้านการใช้ 5) ด้านศึกษาวิจัย 6) ด้านการจัดการแหล่งทุน 7) ด้านการให้ความรู้ 8) ด้านการตลาด โดยกิจกรรมวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ

2. ขอบเขตด้านประชากร

โครงการที่ 1 การจัดการมรดกโลก โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และภาคประชาชนในพื้นที่รอบมรดกโลก

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ คัดเลือกจากประชากรผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ชุมชนรอบเขตมรดกโลก ดังนี้

แกนนำพระสงฆ์	12 รูป
ตัวแทนผู้นำชุมชน	12 คน
เครือข่ายการจัดการ	6 คน
ตัวแทนนักท่องเที่ยว	12 คน
ตัวแทนภาคธุรกิจ	15 คน

ตัวแทนประชาชนในชุมชนรอบพื้นที่มรดกโลก 160 คน

รวม 217 รูป/คน

โครงการที่ 2 การส่งเสริมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพุทธในการอนุรักษ์มรดกโลก

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คณะผู้วิจัยเลือกใช้ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีความหลากหลาย ครอบคลุม ภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ 1. กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญ 2. กลุ่มนักวิชาการ/นักวิจัย 3. กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 4. ผู้นำชุมชน 5. ผู้แทนภาคธุรกิจ 6. ผู้แทนคณะสงฆ์ 7. ผู้แทนนักท่องเที่ยว

โครงการที่ 3 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นทีมรดกโลกแบบพหุภาคี ประชากรและกลุ่ม ตัวอย่างที่เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ คัดเลือกจากประชากรผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ขุมชนรอบ เขตมรดกโลก แกนน่าพระสงฆ์ ตัวแทนผู้น่าขุมชน เครือข่ายการจัดการ ตัวแทนนักท่องเที่ยว ตัวแทนภาค ธุรกิจ ตัวแทนประชาชนในขุมชนรอบพื้นที่มรดกโลก จำนวน 20 คน

โครงการที่ 4 การวิเคราะห์การจัดการมรดกโลกกับวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ในการส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

1) ประชากร (Population) ได้แก่ ประชากรของการวิจัย คือประชาชนที่มีครัวเรือนอยู่บริเวณรอบๆ แหล่งมรดกโลก และหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนในพื้นที่แหล่งมรดกโลก

2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์การจัดการมรดกโลกกับวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ในการส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวของแหล่งอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลักทั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับแหล่งมรดกโลก ครอบคลุมในกลุ่มต่างๆ จำนวนรวมทั้งสิ้น 48 รูป/คน ดังนี้

พระสงฆ์	3 รูป
ผู้แทนชุมชน	5 คน
เครือข่ายการจัดการ	5 คน
นักท่องเที่ยว	10 คน
ภาคธุรกิจ	5 คน
ประชาชนในชุมชนรอบพื้นที่มรดกโลก	10 คน

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

โครงการที่ 1 การจัดการมรดกโลก โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และภาคประชาชนในพื้นที่รอบมรดกโลก การศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษาจากพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร เจาะจงอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรและเมืองโบราณนครชุม

โครงการที่ 2 การส่งเสริมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพุทธในการอนุรักษ์มรดกโลก การศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษาจากพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร เจาะจงอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรและเมืองโบราณนครชุม

โครงการที่ 3 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นทีมรดกโลกแบบพหุภาคี การศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษาจากพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร เจาะจงอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรและเมืองโบราณนครชุม

โครงการที่ 4 การวิเคราะห์การจัดการมรดกโลกกับวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ในการส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว การศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษาจากพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร เจาะจงอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรและเมืองโบราณนครชุม

จากขอบเขตการวิจัยครั้งนี้ แต่ละโครงการย่อยมีปัญหาเรื่องการวางเนื้อหาสาระมากที่สุด เพราะถูกบังคับด้วยวัตถุประสงค์ของแต่ละโครงการย่อย โดยหัวหน้าโครงการทุกโครงการมีแนวคิดร่วมกันว่า ต้องนำเนื้อหาสาระมาเชื่อมโยงสู่แผนงานให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งในส่วนนี้ถือว่าทำสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของแผนงานทุกประการ ส่วนขอบเขตประชากรนั้น แทบจะใช้กลุ่มเดียวกันทุกโครงการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก คือ

1. ขั้นเตรียมการ “ประสานพื้นที่”
   - 1.1 การคัดเลือกชุมชน
   - 1.2 การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน
2. ขั้นลงมือวิจัย “ใส่ใจกระบวนการชุมชน”
   - 2.1 การศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชน
   - 2.2 การร่วมกำหนดปัญหา
   - 2.3 การร่วมออกแบบการวิจัย
   - 2.4 ขั้นร่วมวิเคราะห์ข้อมูล
   - 2.5 การนำเสนอเพื่อตรวจสอบความถูกต้องต่อชุมชน
3. ขั้นพัฒนา”มุ่งแก้ปัญหาชุมชน”
   - 3.1 กำหนดโครง/แนวทางเพื่อแก้ปัญหา

3.2 ปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้

3.3 ติดตามประเมินผลและพัฒนา

วิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการมรดกโลกขององค์กรด้านการศึกษาและวัฒนธรรม จากหนังสือ งานวรรณกรรม งานวิจัย

2. การศึกษาภาคสนามโดย

(1) การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อศึกษาการจัดการมรดกโลกขององค์กรด้านการศึกษาและวัฒนธรรม

(2) ประชุมกลุ่มย่อย เพื่อศึกษาการจัดการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่รอบมรดกโลกของพระสงฆ์และชุมชนและหาข้อสรุปร่วมกัน

(3) จัดทำการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อเสริมสร้างรูปแบบการจัดการมรดกโลกแบบมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และชุมชน

สรุปผลการวิจัย

1. การจัดการมรดกโลก โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และภาคประชาชนในพื้นที่รอบมรดกโลก

การวิจัยเรื่องการจัดการมรดกโลกโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และภาคประชาชนในพื้นที่รอบมรดกโลก มีวัตถุประสงค์ไว้ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาการจัดการมรดกโลกขององค์กรด้านการศึกษาและวัฒนธรรม(2) เพื่อศึกษาการจัดการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่รอบมรดกโลกของพระสงฆ์และชุมชน(3) เพื่อเสริมสร้างรูปแบบการจัดการมรดกโลกแบบมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และชุมชนการวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยวิธีการเชิงผสมผสาน (Mixed Method Research) โดยใช้แบบแผนเชิงผสมผสานแบบอธิบาย (Explanatory Design) เพื่อให้การวิจัยเรื่อง “การจัดการมรดกโลกโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และภาคประชาชนในพื้นที่รอบมรดกโลก ” มีสาระครอบคลุมครบถ้วน เหมาะสำหรับนำไปพัฒนาต่อไป

ผลการวิจัยพบว่า 1) การจัดการมรดกโลกขององค์กรด้านการศึกษาและวัฒนธรรมกลุ่มมรดกโลกเขตอรัญญิกของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร มีมรดกโลกรวมกลุ่มกันหนาแน่นในบริเวณที่ต่อเนื่องเป็นผืนเดียวกัน ขนอกจากนี้สภาพภูมิประเทศโดยรอบมรดกโลกยังเป็นป่าธรรมชาติที่มีการอนุรักษ์ไว้เป็นอย่างดีเพื่อคงไว้ซึ่งบรรยากาศของมรดกโลกในเขตอรัญญิกหรืออรัญวาสีเช่นวันเวลาในอดีต อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมในปี พ.ศ.2534 ร่วมกับอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย เนื่องจากหลักฐานที่ปรากฏแสดงให้เห็นถึงความงดงามอลังการของศิลปกรรมไทยในยุคแรกๆผลงานทางศิลปกรรมที่เป็นเลิศนี้ปรากฏอยู่เป็นจำนวนมากในอุทยานประวัติศาสตร์ทั้ง 3 แห่ง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดอุทยานอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ.2534

เมืองนครชุมเมืองที่เจริญสูงสุดในลุ่มน้ำปิง นอกจาก เมืองเชียงทอง เมืองคลองเมือง เมืองแปบ เมืองคณฑี เมืองเทพนคร และเมืองไตรตรึงษ์แล้ว เมืองนครชุม เป็นเมืองสำคัญที่สุด แห่งหนึ่ง ที่เจริญรุ่งเรืองอยู่กว่าสองร้อยปี ตั้งแต่ปี พุทธศักราช 1800 ลักษณะตัวเมือง เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า รูปกำแพงเมือง สร้างคดเคี้ยวตามลำน้ำปิง กว้างประมาณ 400 เมตร ยาวประมาณ 2,900 เมตร มีคูเมือง 2 ชั้น กำแพงเมืองเป็นคันดิน 3 ชั้น ที่เรียกกันว่า ตรีบูร กำแพงเมืองทางทิศตะวันออก ปากคลองสวนหมาก ผ่านไปทางทิศใต้ของสะพานกำแพงเพชรไปสิ้นสุดที่บ้านหัวยาง กำแพงเมืองทางด้านลำน้ำปิงถูกน้ำกัดเซาะ พังทลายไปสิ้น

2) การจัดการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่รอบมรดกโลกของพระสงฆ์และชุมชน วัดพระบรมธาตุนครชุม อ.เมือง จ.กำแพงเพชร จัดกิจกรรม ”ธรรมจักรซันเดย์” ซึ่งจัดขึ้นทุกค่ำคืนในวันอาทิตย์ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนสวดมนต์นั่งสมาธิ หน้าลานพระบรมธาตุเจดีย์การได้มาชมเมืองเก่าของจังหวัดกำแพงเพชร นอกจากจะได้ชมประวัติศาสตร์ที่มีเรื่องราวที่น่าสนใจแล้ว ยังได้สัมผัสกับธรรมชาติอันงดงาม รวมถึงวิถีชีวิตอันเรียบง่ายที่มีเสน่ห์และเป็นเอกลักษณ์ มาเติมเต็มความสุข ความประทับใจให้กับการมาเยือนอย่างมิลืมเลือนและยังมีอีกหนึ่งความน่าสนใจของเมืองกำแพงเพชร ก็คือ “วัดพระบรมธาตุนครชุม” เป็นวัดเก่าแก่อยู่คู่เมืองกำแพงเพชรมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่วัดแห่งนี้ได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุจากประเทศศรีลังกา โดยพญาลิไททรงประดิษฐานไว้เมื่อปี พ.ศ.1900 ประชาชนชาวกำแพงเพชรมีความศรัทธาต่อองค์พระธาตุเป็นอย่างมากภายในมีเจดีย์ทรงสูงใหญ่ สวยงามไปด้วยสถาปัตยกรรมและสีทองอร่ามทั้งองค์ มีลักษณะรูปทรงเดียวกับเจดีย์ชเวดากองในเมืองพม่า เป็นพระบรมเจดีย์ ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ จำนวน 9 องค์ เป็นพระบรมธาตุเจดีย์อยู่คู่เมืองกำแพงเพชร มาตั้งแต่สมัยเป็นเมืองนครชุม มีระยะเวลายาวนานกว่า 600 ปี และยังคงยั่งยืนสืบต่อกันมาเป็นองค์มหาเจดีย์แห่งศรัทธา จวบจนปัจจุบัน นอกจากนี้ในทุกเย็นของวันอาทิตย์จะมีการสวดพระธรรมจักร หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ธรรมจักรซันเดย์”โดย พระราชวชิรเมธี เจ้าอาวาส และรองเจ้าคณะจังหวัดกำแพงเพชร ได้จัดสวดมนต์บทธรรมจักร และบทโพชฌังคปริตร

3) เสริมสร้างรูปแบบการจัดการมรดกโลกแบบมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และชุมชน วิธีการส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกโลก แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกโลกมีแนวคิดในการอนุรักษ์ ดังนี้ 1 ส่งเสริมการค้นคว้าวิจัย ควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยใน ด้านต่าง ๆ ของท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาค และประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่เป็นภูมิ ปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน 2 ส่งเสริมการอนุรักษ์โดยการปลุกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่น สาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและ วัฒนธรรมต่าง ๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้น ๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจใน ชุมชนท้องถิ่นด้วย 3 ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและ พัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่าง ต่อเนื่อง 4 ส่งเสริมการเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนา ศักยภาพของชาวบ้านผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญาความรู้ ความสามารถอย่างเต็มที่มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่าง ๆ

2. การการส่งเสริมกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพุทธในการอนุรักษ์มรดกโลก

งานวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพุทธในการอนุรักษ์มรดกโลก” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นที่รอบมรดกโลกในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม เพื่อสร้างต้นแบบในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพุทธในการอนุรักษ์มรดกโลก และเพื่อพัฒนาวิถีการคงอยู่ของทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพุทธในการอนุรักษ์มรดกโลก โดยเจาะจงพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

จากการศึกษาพบว่า 1. การส่งเสริมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นที่รอบมรดกโลกในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ที่โครงการวิจัยจัดขึ้น ในรูปแบบของเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กระบวนการจัดการความรู้และการถอดบทเรียน โดยมีการบูรณาการมิติทางศาสนา 2. เกิดต้นแบบในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพุทธในการอนุรักษ์มรดกโลกที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ภาครัฐและมีพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพุทธในการอนุรักษ์มรดกโลกผ่านกิจกรรมทางศาสนาโดยใช้พลังของพระรัตนตรัย “ไตรสรณะโมเดล” พระพุทธ : ผ่านพระพุทธรูปโบราณในเขตมรดกโลกสู่การตื่นรู้ในการอนุรักษ์มรดกโลก พระธรรม : ผ่านกิจกรรมทางศาสนา เช่นการสวดธรรมจักร ผ้าป่าแถว สืบชะตาต้นโพธิ์ การปฏิบัติธรรมในเขตโบราณสถาน พระสงฆ์ : ในบทบาทผู้นำการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาและเป็นผู้นำในการให้ข้อคิด เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของศาสนาสู่ความสำคัญในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพุทธในการอนุรักษ์มรดกโลก 3. การพัฒนาวิถีการคงอยู่ของทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพุทธในการอนุรักษ์มรดกโลก มุ่งเน้นไปที่ภาคประชาชนและเยาวชน มีการจัดตั้งกลุ่มการอนุรักษ์มรดกโลกในภาคประชาชน เยาวชน กลุ่มยุววิจัย มหัลกวิจัย และพระสงฆ์ ร่วมกันสร้างกติกาข้อตกลงร่วมกันในพื้นที่และถ่ายทอดให้กลุ่มเยาวชน

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชาวพุทธในการอนุรักษ์มรดกโลกควรส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรมใหม่ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนวัตกรรมทางสังคม,ทางพุทธศาสนาเพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและส่งเสริมให้ประชาชนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมให้มากที่สุดเพื่อดำเนินการอนุรักษ์วิถีวัฒนธรรมทรัพยากรทางพุทธศาสนาในการอนุรักษ์มรดกโลก

3. การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นทีมรดกโลกแบบพหุภาคี

ผลการวิจัย พบว่า นโยบาย หลักการ และกระบวนการจัดการพื้นที่มรดกโลกฯ ได้แก่ การส่งเสริม การจัดตั้งองค์กรอนุรักษ์ท้องถิ่น การปรับปรุงสภาพอาคารบ้านเรือนในพื้นที่อุทยาน การศึกษาและจัดทำผังเมืองเฉพาะการอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม การสำรวจและโยกย้ายอาคาร บ้านเรือนที่มีผลกระทบต่อโบราณสถานหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาจุด จอดรถ ร้านค้าและบริการ บริเวณศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยว การจัดหาพื้นที่สำหรับจัดการขยะตามหลัก วิชาการ การปีกอบรมเพื่อจัดจ้างประชาชนในพื้นที่เข้าร่วมปฏิบัติงานสำรวจ ชุดด้น ชุดแต่ง และบูรณะ โบราณสถาน การฝึกอบรมแก่หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานท้องถิ่น เพื่อเตรียมความพร้อมสู่การบริหาร จัดการพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์และการพัฒนาจุดบริการบริเวณศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยว

พบว่า สภาพปัจจุบัน ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการพื้นที่มรดกโลกฯ พบว่า ทุกโครงการบรรลุจุดมุ่งหมายในระดับดี แต่บางโครงการไม่ได้รับการพัฒนาให้เกิดความต่อเนื่อง และขาดกระบวนการในการ ท่า

งานที่ชัดเจน อีกทั้งยังขาดการประสานงานที่ต่อเนื่อง และไม่มีการจัดจ้างประชาชนในการปฏิบัติงานสำรวจ ขุดค้น ขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานแต่มีการว่าจ้างเข้ามาดูแลและรักษาความสะอาดทุกหน่วยงานมีความ พร้อมในการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ ตลอดจนมีความพร้อมที่จะให้ความร่วมมือกับหน่วยงาน อื่น แต่การดำเนินงานยังขาดการประสานงานที่จะส่งเสริมความร่วมมือของแต่ละภาคี ตลอดจนขาดการ ประสานขอความร่วมมือยังหน่วยงานต่าง ๆ ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในการจัดการพื้นที่มรดก โลกฯ พบว่าปัจจัยด้านผลประโยชน์ส่วนบุคคล ความตระหนัก ความศรัทธา ความเสียสละลักษณะผู้นำภาคี ความเข้มแข็งและการส่งเสริมความร่วมมือ นโยบายของภาคีภาพรวมในระดับมากแนวทางการพัฒนาการจัดการพื้นที่มรดกโลกฯ พบว่าควรมีการตั้งจุดมุ่งหมายของโครงการให้มีความ เป็นจริงที่จะทำให้บรรลุได้ มีการกำหนดทิศทางอย่างชัดเจน มีการระบุข้อมูลติดต่อของผู้ประสานงาน วาง แผนการดำเนินการปฏิบัติได้จริง ระบุขั้นตอนที่มีความยืดหยุ่นที่สามารถปรับเปลี่ยนในสถานการณ์จริงได้ มี การจัดประชุมระหว่างภาคีอย่างต่อเนื่อง ติดตามก้าวหน้าของและส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาคีมีความ เข้มแข็ง เพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ให้แก่บุคคลภายนอกได้รับทราบ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือ ภาคเอกชนมีส่วนร่วมกันโดยมีกรมศิลปากรมีบทบาทหลัก ศึกษาผลกระทบหรือประโยชน์ที่เกิดขึ้น ประเมิน ปรับปรุงระหว่างที่มีการดำเนินการโครงการ ตลอดจนเพื่อไข้ในการปรับปรุงการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีใน โครงการต่อไป

4. การวิเคราะห์การจัดการมรดกโลกกับการส่งเสริมคุณค่าและวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ

งานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์การจัดการมรดกโลกกับวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธในการส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณค่าและวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธในแหล่งมรดกโลก เพื่อวิเคราะห์การจัดการมรดกโลกกับการส่งเสริมคุณค่าและวัฒนธรรมเชิงพุทธ และเพื่อเสริมสร้างรูปแบบการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมเชิงพุทธในพื้นที่มรดกโลก โดยเจาะจงพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

จากการศึกษาพบว่า การศึกษาการจัดการมรดกโลกกับการส่งเสริมคุณค่าและวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ มีหน่วยงานหลักในการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร โดยมีการประสานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ เรื่องของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมและประชาชนในท้องถิ่น ให้เข้ามาทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด เพื่อให้การดำเนินงานตามแผนแม่บทมีประสิทธิภาพมากขึ้น และลดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงานของรัฐ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ และมีความละเอียดอ่อนในการดำเนินการ

การวิเคราะห์การจัดการมรดกโลกกับการส่งเสริมคุณค่าและวัฒนธรรมเชิงพุทธ มีการส่งเสริมคุณค่าและวัฒนธรรมเชิงพุทธในจังหวัดกำแพงเพชร โดยแยกกิจกรรมเป็น 2 ส่วน ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร มี 3 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมทุกวันธรรมัสสวนะ กิจกรรมทอดผ้าป่าแถวในเทศกาลสำคัญของจังหวัดกำแพงเพชร และกิจกรรมเวียนเทียนวันขึ้น 15 ค่ำทุกเดือน และจัดเวียนเทียนพิเศษสำหรับนักท่องเที่ยว ส่วนเมืองโบราณนครชุม มี 4 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมธรรมจักรซันเดย์ กิจกรรมเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกประจำปีในประเพณีวันสารท กิจกรรมเทศน์มหาชาติ “เวสสันดรชาดก” เฉลิมพระเกียรติถวายเป็นพระราชกุศลทุกวันอาทิตย์ช่วงเข้าพรรษา และกิจกรรมการบวชถือศีลจารินีประจำปี จะเห็นได้ว่า

ในพื้นที่มรดกโลกนั้น ได้มีมรดกธรรมที่สำคัญเกิดขึ้นมากมาย เป็นการฟื้นฟูในมรดกธรรมที่หายไป ก็เป็นการอนุรักษ์ พัฒนาและสืบทอดมรดกธรรมที่ยังมีอยู่ในมรดกโลกจังหวัดกำแพงเพชร

ส่วนการเสริมสร้างรูปแบบการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมเชิงพุทธในพื้นที่มรดกโลกนั้น รูปแบบที่จะนำมาใช้ในการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมเชิงพุทธนั้น ได้พบว่าการจัดการด้านจุดมุ่งหมาย ด้านกระบวนการดำเนินงาน/ประสานงาน การค้นหาคุณค่าและวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธที่หายไป การจัดการมรดกโลก กับเสริมคุณค่าและวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ และการจัดการด้านการประเมินผล จะทำให้สามารถเสริมสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมและจัดการมรดกโลกเพื่อเสริมสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมเชิงพุทธมีความเด่นชัดมากยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

จากการได้ศึกษาค้นคว้าในการทำวิจัยครั้งนี้พบว่ามรดกธรรมนั้นถือเป็นหัวใจสำคัญที่สุดในอุทยานประวัติศาสตร์ที่ประกาศขึ้นเป็นมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก ซึ่งการที่จะทำให้มรดกธรรมเกิดขึ้นได้นั้น ผู้วิจัยได้พบว่าปัจจุบันนั้นการนำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยพระพุทธศาสนาเช่นการจัดกิจกรรมวันพระทุกวันพระขึ้น 15 ค่ำแรม 15 ค่ำขึ้น 8 ค่ำแรม 8 ค่ำนั้น ได้ทำให้บรรยากาศในอุทยานประวัติศาสตร์หรือมรดกโลกได้มีความมั่นคงสถาพรแล้วประการหนึ่งและที่สำคัญก็คือการที่ฝั่งนครชุมได้ฟื้นฟูการสวดมนต์ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรทุกวันอาทิตย์ซึ่งเรียกว่าธรรมจักรซันเดย์ก็ถือว่าเป็นการฟื้นฟูรายการจัดให้มีกิจกรรมอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาที่สำคัญ นั่นก็คือการได้เห็นว่าประชาชนนั้นมีความกระตือรือร้นในการที่จะมาร่วมพิธีสวดพระธรรมจักรกัปปวัตนสูตรอีกอย่างหนึ่งว่าได้ขยายเครือข่ายออกไปเช่นการสวดธรรมจักรสัญจรในตามสถานศึกษาก็มีการสวดธรรมจักรในองค์กรต่างๆเช่นโรงพยาบาลก็มีซึ่งตอนนี้นับว่ามรดกธรรมนั้นได้ขยายออกไปมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในจังหวัดกำแพงเพชรนั้นมีเครือข่ายที่สวดพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตรถึง 20 กว่าวัดด้วยกัน

ในส่วนการจัดการซึ่งจะต้องอาศัยความร่วมมือซึ่งภาคีเครือข่ายที่สำคัญก็จะมีอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรเป็นเจ้าของพื้นที่วัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชรโดยท่านผู้ว่าราชการจังหวัดและเครือข่ายชาวบ้านรอบอุทยานประวัติศาสตร์ ที่สำคัญที่สุดก็คือพระสงฆ์ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการที่จะฟื้นฟูเครือข่ายให้เกิดการสร้างรูปแบบมรดกทางวัฒนธรรมเชิงพุทธที่ดีงามเพราะว่าพระองค์นั้นมีทุนทางสังคมมากเมื่อพระสงฆ์ไม่มาจัดแล้วนี่จะทำให้ญาติโยมที่มาในกิจกรรมนั้นก็จะขาดความมั่นใจ ฉะนั้นพระสงฆ์จึงมีความจำเป็นอย่างมาก ผู้ที่รับผิดชอบในการที่จะสร้างมรดกทางวัฒนธรรมเชิงพุทธนั้นก็ต้องมีพระสงฆ์เป็นแกนนำ ถือได้ว่าเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1) อุทยานประวัติศาสตร์ควรได้รีบดำเนินการนำผลวิจัยนี้ไปใช้ เพราะชี้ชัดว่ามีเครือข่ายพร้อมในการจัดกิจกรรม

2) การส่งเสริมคุณค่าและวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธนี้ มีอยู่ในสายเลือดคนไทยทุกคน กรมศิลปากรเขต 4 สุโขทัย ควรต่อยอดให้เกิดพลังรักมรดกโลก โดยเอามรดกธรรมนำหน้า เพื่อรักษามรดกโลกไว้ให้นานที่สุด

3) จังหวัดกำแพงเพชร โดยผู้ว่าราชการจังหวัด ควรจัดกิจกรรมอันเกี่ยวกับมรดกธรรม เช่น การทำบุญตักบาตร ฟังธรรม ที่อุทยานประวัติศาสตร์ เป็นระยะ ๆ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาด้านการปฏิบัติธรรมประจำปีของชาวจังหวัดกำแพงเพชรว่าจะมีส่วนฟื้นฟูมรดกธรรมได้หรือไม่

2) ควรศึกษามรดกธรรมที่ซ่อนแฝงไว้ในมรดกโลก ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญ เช่น พระสี่อิริยาบถ วัดช้างรอบ เป็นต้น

3) ควรศึกษาวิจัยเรื่องการขยายเครือข่ายของโครงการธรรมจักรชันเดย์

องค์ความรู้จากแผนงานวิจัย

บรรณานุกรม

จิรานุช โสภา และคณะ. **ศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกของประเทศไทย กรณีศึกษา : อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชรและอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน**. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2554.

ภัทรานิษฐ์ ศุภกิจโกศล และคณะ. **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลก กรณีอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร**. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2554.

ภาคผนวก

คำสั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่ ๑๙๓/ ๒๕๖๓
เรื่อง แต่งตั้งคณะบรรณาธิการเอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๔ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ

เพื่อให้การดำเนินการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๔ เรื่อง พุทธเกษตร: นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน (Buddhist agriculture: Innovation for sustainable social development) ณ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ (๑) และ (๔) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะบรรณาธิการเอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๔ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ ประกอบด้วย :

๑. พระชยานันทมุนี,ผศ.ดร.	ประธานคณะบรรณาธิการ
๒. รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม	รองคณะบรรณาธิการ
๓. ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง	บรรณาธิการ
๔. รองศาสตราจารย์ ดร.กุหลาบ รัตนสัจธรรม	บรรณาธิการ
๕. รองศาสตราจารย์ เพ็ญจันทร์ รวิยะวงศ์	บรรณาธิการ
๖. รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ อินทะนนท์	บรรณาธิการ
๗. รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ ชิณะวงศ์	บรรณาธิการ
๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุปสอด	บรรณาธิการ
๙. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรปรัชญ์ คำพงษ์	บรรณาธิการ
๑๐. พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญฺโญ, ผศ.ดร.	บรรณาธิการและเลขานุการ
๑๑. ดร.ชำนาญ เกิดช่อ	บรรณาธิการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรทัศน์ โรจน์กิจจากุล	บรรณาธิการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๓. นายศุภกริช เขื่อนเพชร	บรรณาธิการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะบรรณาธิการมีหน้าที่ ดังนี้ :

๑. ตรวจสอบรูปแบบบทความ พิจารณาคุณภาพบทความ เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๔

๒. ตรวจสอบการคัดลอกผลงานผู้อื่น (Plagiarism) อย่างจริงจัง และใช้โปรแกรมที่เชื่อถือได้ เพื่อให้แน่ใจว่า บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารไม่มีการคัดลอกผลงานของผู้อื่น และหากตรวจพบ การคัดลอก

/ผลงาน...

ผลงานของผู้อื่น จะต้องหยุดกระบวนการประเมิน และติดต่อผู้เขียนบทความหลักทันที เพื่อขอคำชี้แจง เพื่อประกอบการ “ตอบรับ” หรือ “ปฏิเสธ” การตีพิมพ์บทความนั้น ๆ

3. จัดทำต้นฉบับ ฉบับสมบูรณ์และส่งมอบให้คณะกรรมการฝ่ายวิชาการเผยแพร่ต่อไป

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

(พระราชปริยัติกวี,ศ.ดร.)
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำสั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่ ๙๓๐/๒๕๖๓
เรื่อง แต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review)
ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๔
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ

เพื่อให้การดำเนินการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๔ เรื่อง พุทธเกษตร: นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน (Buddhist agriculture: Innovation for sustainable social development) ณ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ (๑) และ (๔) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงมีคำสั่งแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review) การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๔ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ ประกอบด้วย :

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระพุทธศาสนา ปรัชญา และวัฒนธรรม

๑. พระเมธาวินัยรส, รองศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒. พระมหามงวินทร์ ปุริสุตฺตโม, รองศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๓. พระชยานันทมุนี, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. รองศาสตราจารย์ ดร.วรกฤต เถื่อนช้าง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. รองศาสตราจารย์ รวีโรจน์ ศรีคำภา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖. รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุตม์ บุญศรีตัน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๗. รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ อินทนนท์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ จันทร์แดง	มหาวิทยาลัยพะเยา
๙. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทีป พืชทองหลาง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
๑๐. ดร.ชำนาญ เกิดช่อ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มสังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

๑. พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญฺโญ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ ชิณะวงศ์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๓. รองศาสตราจารย์ ดร.ภาสกร ดอกจันทร์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๔. รองศาสตราจารย์ เพ็ญจันทร์ รวิยะวงศ์	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

๕. รองศาสตราจารย์ ดร.โชติ บดีรัฐ	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
๖. รองศาสตราจารย์ ดร.กุหลาบ รัตนสัจธรรม	มหาวิทยาลัยบูรพา
๗. รองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุดม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรปรัชญ์ คำพงษ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๙. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุปสอด	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
๑๐. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพศาล เครือแสง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
๑๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เบญจมาศ สุขสถิตย์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัฐพล เย็นใจมา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐิติวุฒิ หมั่นมี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สามารถ บุญรัตน์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรทัศน์ โรจน์กิจจากุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มศึกษาศาสตร์

๑. รองศาสตราจารย์ พูนทรัพย์ เกตุวีรพงศ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. รองศาสตราจารย์ ฉวีวรรณ สุวรรณาภา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาษ เพ็งพุ่ม	มหาวิทยาลัยนเรศวร
๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สรศักดิ์ เชี่ยวชาญ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
๕. อาจารย์สมคิด นันตี๊ะ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

(พระราชปริยัติกวี,ศ.ดร.)
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วัดพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง 469 หมู่ 3 ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน
โทรศัพท์/โทรสาร 054-601063 www.nan.mcu.ac.th